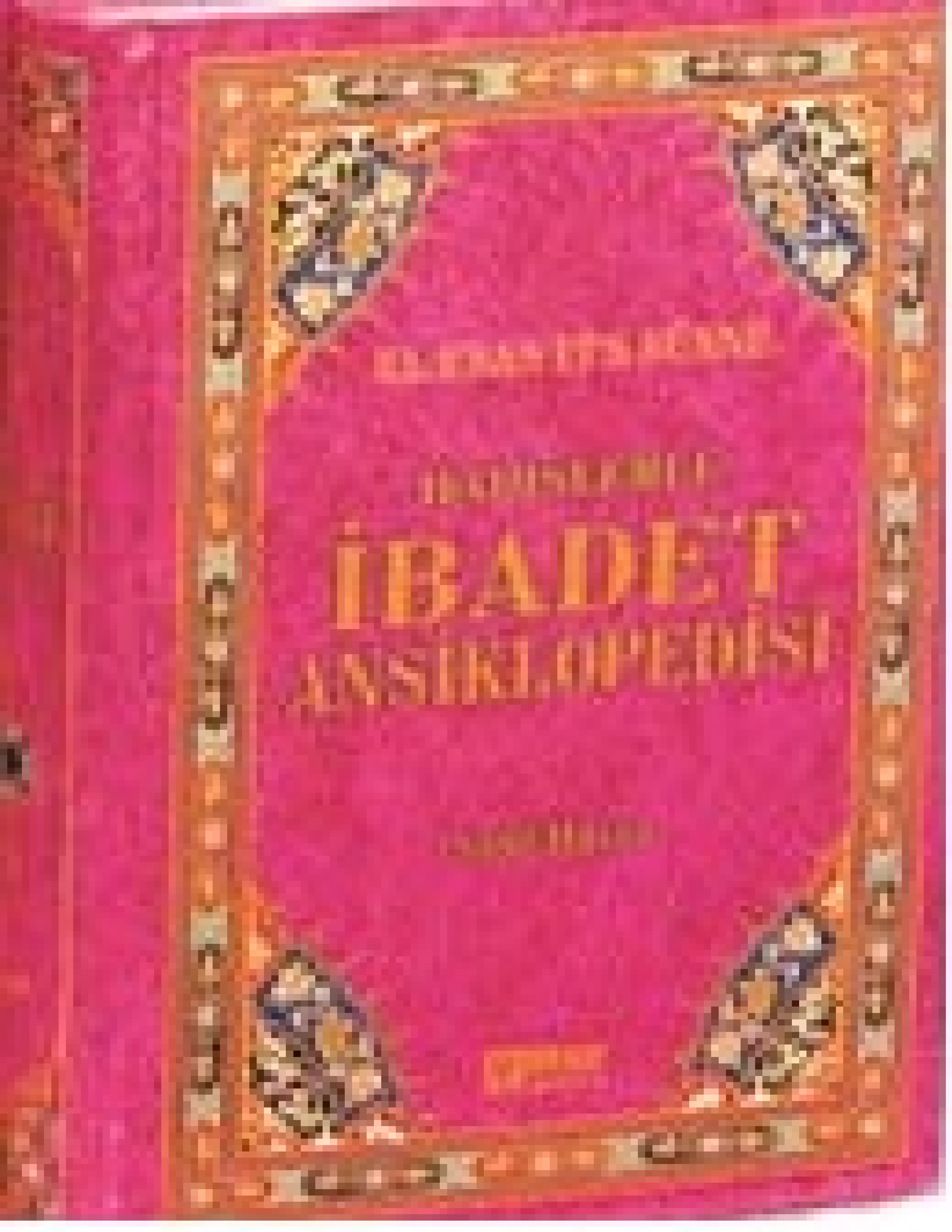

İBADET
ANSİKLOPEDİSİ

SUNUŞ

Elinizdeki bu eser, Üstad Said Havva (r.a.)'mn 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE1 adını taşıyan seri eserinin üçüncü bölümüdür. İlk bölümü "Hadislerle Hz. Peygamber1 in Hayatı* (6 cilt), ikinci bölümü 'Hadislerle İslam Akaidi1 (4 cilt) olarak gene yayınevimiz tarafından basılmış bulunuyor.

Ök iki bölümünü yayınladığımızda, eserin sunuş bölümünde şöyle demiştik:

"Elinizdeki bu eser, Said Havva'nın 'EL ESAS' dizisinin ikinci kitabıdır. Birinci kısmı 'EL ESAS FİT TEFSİR1 olan bu serinin ikinci kısmının; (Siyret ve Akaid bölümlerinin) yayın hazırlığını bize lütfettiği için Rabbimize sonsuz şükürler olsun. Rabbimiz eğer nasip eder ve dilerse, üçüncü bölümün yeni 'Hadislerle İslam'da Temel İbadetler1 bölümünün yayın hazırlığını da biz üstlenmiş olacağız..."

Gerçekten de Rabbimiz nasip etti ve diledi.

Elinizdeki bu kitabın yayın ve basımı da bize nasip oldu. Bundan ötürü Rabbimize ham dedi yor, O'na şükrediyoruz.

Üstad Said Havva (r.a.)'nın 'El ESAS' adını verdiği diziyle ilgili şu genel bilgileri vermekte yarar var:

Bu dizinin ilki; yukarıda da belirttiğimiz gibi Kitab'ı temel almış ve 'EL ESAS Fİ'T TEFSİR1 adıyla 16 cilt olarak Türkçe'de yayınlanmış Kur'an tefsiridir.

İkinci kısmı ise İslam'ın temel kaynaklarının ikincisini oluşturan ve SÜNNETİ esas alan ve 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE' olarak ifade edilen kısımdır. 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE' kısmı ise kendi arasında şu şekilde dörde ayrılıyor:

1. Kısım: EL ESAS Fİ'S SÜNNE / HADİSLERLE HZ.PEYGAMBERİN HAYATI

2. Kısım: EL ESAS Fİ'S SÜNNE / HADİSLERLE İSLAM AKAİDİ

3. Kısım: EL ESAS Fİ'S SÜNNE / HADİSLERLE İBADET ANSİKLOPEDİSİ

4. Kısım: EL ESAS Fİ'S SÜNNE / HADİSLERLE HAYATİYAT VE MUAMELAT

Burada gene şunu ifade etmek istiyoruz ki, Rabbimiz nasip eder ve dilerse 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE' bölümünün dördüncü kısmı olan 'HADİSLERLE HAYATİYAT VE MUAMELAT' kısmının yayın hazırlığını ve basımını da yayınevimiz üstlenecektir. Rabbimiz inşaallah o günleri de bizlere gösterir.

Elinizdeki bu kısım 12 ciltten meydana gelecektir.

Son kısım olan HADİSLERLE HAYATİYAT VE MUAMELATın ise 10
cilt olma ihtimali bulunmaktadır. İhtimal diyoruz, çünkü henüz bu kısmın Arap-

çası da basılmış değildir.
Böylece 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE' bölümü 32 ciltle tamamlanmış olacaktır.
Rahmetli Said Havva bu eserlerini ömrünün son kısımlarında yazmıştır. O'nu tanıyanlar, O'nun ömrünün son kısmının ne denli çileli geçtiğini de çok iyi bilirler. Hapis hayatı, sürgün hayatı, son derece muzdarip olan hastalığı evinden ve evlatlarından ayrılığı... gibi nedenler yüzünden, hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE'nin özellikle son bölümü olan 'HADİSLERLE HAYATİYAT VE MUAMELAT1 bölümünü inceleme ve düzeltme gibi son kez gözden geçirilmesini bile yapamamıştır.
Halen bu serinin son bölümü ilim adamları tarafından incelenmekte, bu ön çalışmalar bitirildikten sonra baskıya geçmesi beklenmektedir.
Aslında, Üstad Said Havva (r.a.), Türkiye'H müslümanlann yakından tanıdığı bir ilim adamı. Gene de O'nun kişiliği, hayatı ve mücadelesi üzerinde durmayı yararlı görüyoruz.
1970'li yılların ortalarına kadar Türkiyeli müslümanlann yeteri kadar tanıyamadığı, fakat daha sonraki yıllarda ansızın karşılaştığı ve eserlerini içercesine okuyup şekillendiği ender fikir, hareket ve dava adamlarından birisiydi Said Havva (r.a.). Yüzyılımıza Cenab-ı Hak'kın bir armağanı olan Şehid îmam Hasan el Benna'nın ilmi terbiyesiyle büyümüş, O'nun terbiye, ahlak, davet ve gönüllere coşku veren aşkıyla aşklanmış, kendisini çalışmanın içinde bulmuştu. Said Havva (r.a.)'nın eserleri bir bakıma Şehid îmam'ın ortaya serdiği prensiplerin birer açıklamasıydı. Küçük yaşlarından itibaren İslami terbiye içinde kendisini bulmuş, ilim tahsil etmiş, sofi meclislerinden feyizlenmiş, ruh ve gönül mimarlarından nurlanrmş, hareket ve cemaat çalışmalarının ekseninde büyüyerek gelişmiş, nihayet Suriye müslümanlanmn Önderlerinden birisi oluvermişti. Hayatı; sohbet, vaaz, irşad, davet ve hareket çalışmalarında geçmiş, kendisinin de ifade ettiği gibi gencecik yaşından, hayata gözlerini yumduğu zamana kadar, hep İslami hizmetlerin içinde bulunmuştu. îlimsiz hareketin ve hareketsiz ilmin müslümanlara hiç bir şey kazandı ram ayacağına inanmış, sürekli okumuş, sürekli konuşmuş, sürekli yazmış, sürekli çalışmaların odak noktasında bulunmuştu. Enerjik bir yapıya, bitmek tükenmek bilmeyen bir aksiyona sahipti.
Şehid îmam Hasan el Benna, O'nun için çok şey ifade ediyordu. Ta küçük yaşlarından itibaren Şehid İmam'ın eserleriyle tanışmış, O'nun Suriye'deki uzantısının içine girmiş, hareket içinde büyümüştü. İlimle hareketi, hareketle ilmi bir araya getirmiş, çilenin ve işkencenin yoldaşı olmuştu. Bir bakıma Sadi Havva, Hasan el-Benna'nın çağdaş yorurncusuydu da.

İmam Hasan el-Benna: "Gayemiz Allah'tır" demiş,
Said Havva bunu İslam'da Allah İnancı' adlı eseriyle şerhetmişti.
Hasan el Benna: "Önderimiz Resulullah'tır" demiş,
Said Havva bunu *Er Resul' adlı eseriyle dile getirmişti.
Hasan el Benna: "Anayasamız Kur*an'dır" demiş,
Said Havva bunu İslam' adlı eseriyle kalp ve beyinlere kazımıştı.
Hasan el Benna: 'Yolumuz cihaddır* demiş,
Said Havva bunu, 'Cihad yolunda bir adım daha ileri' adlı risalesiyle açıklamıştı.
Hasan el Benna: 'En büyük emelimiz Allah yolunda şehid olmaktır1 demiş,
Said Havva bunu, sayısız eserleriyle şekillendirmişti.
Çünkü O, İmam Hasan el Benna'nm çizgisinde, O'nun hareketinin dosdoğru yolundan ilerlemişti.
Hayatı mücadele içinde geçen, fiili mücadeleden hiç bir dönem ayn kalmayan bu insan, hayatının tamamını Allah davasına adamıştı. İlmini, ahlakını, tecrübesini, pratik gözlemlerini kaleme almış, ümmete bir miras bırakmıştı. Eserleri, bu ümmete bırakılan bir miras niteliğindeydi.
'Allah Erinin Ahlak ve Kültürü' bütün İslam coğrafyalarında İslam gençliğinin vazgeçemediği bir eser durumuna gelmişti.
Ruh Terbiyemiz1 ve Islam'de Nefis Tezkiyesi1 adlı eserlerinde, sahih ve bulandınhnamış bir zahidliğin işaret taşlarını ortaya koymuştu.
'Dersler1, "Eğitim Risalesi' ve 'Allah Erinin Stratejisi' ve 'Müslüman Kardeşler Hareketi1 ve Islamda Yönetim ve Yönetici1 adlı eserleriyle, teşkilatın, cemaatsel çalışma ve organizeli hizmetlerin usullerini şekillendirmişti.
Üstad Said Havva'nın eserleri başlı başına bir külliyattır. Birbirini tamamlayan, pek çok konuda açıklık bırakmayan, bir çok meseleyi yerli yerine koyan bîr anlayışın külliyatı...
O yalın bir ilmi şahsiyet değildi.
İlmiyle amil bir MüslÜmandı. Bildiğini öğreten, öğrettiğinin semeresini alan, yaşadığım yazan bir şahsiyetti. O, hep cihad meydanlarında, hareketin merkezinde bulunmuştu. Evini mekan tutmaz, hizmetlerin merkezini kendisine mekan kabul ederdi.
O, yaşayışıyla kendi bölgesindeki Müslümanlara, eserleriyle bütün Müslümanlara yol gösteriyordu.
Dengeli ve mutedil bir anlayışa sahipti. İfrat ve tefritin O'nun hayatında yeri yoktu. İlimle cihadı, hareketle bilgiyi birleştiren bir davet önderiydi.
Allah'ın rahmetine kavuştuğunda 54 yaşında, kendisinden en fazla hizmet umulançağındaydı.

O, hüniiz eserlerini tamamlayamamıştı. Ama bıraktıkları, O'ndan sonra da gönülleri Allah davasına taşıyacak, İslam gençliğine yol gösterecekti.
Said Havva, pratik çalışmaları, organizeli hareket faaliyetleriyle Suriye gençliğine yol gösteriyor, onların terbiye, eğitim, ahlak, hareket, cihad, çalışma, fedakarlık ve aksiyoner hale gelmesine hayatını vakfettiği gibi, yazmış olduğu eserleriyle de dünya İslam gençliğine yol gösteriyor, rehberlik ediyordu. Bugün için Türkiye'de var olan İslam gençliğinin bugünkü seviyeye gelmesinde, her meseleye îslami perspektiften bakmasında ve 'sirat-ı mustakim'in işaret taşlarına aşina olmasında Said Havva'nın eserlerinin büyük payı vardır. O'nun eserleri, Türkiye'de müslüman gençliğin elinde bir başucu kitabı olmaya başlamasından sonra, zi-hinlerdeki bulanıklık, yerini saf ve berrak İslami anlayışa bırakmıştır. Elbette bu noktaya gelinmede Said Havva'nın dışında çok değerli önderlerin de payı vardır, ama buradaki payın önemli bölümü Said Havva'ya aittir.
'Allah Erinin Ahlak ve Kültürü' adlı eserini okuduktan sonra, dünya görüşleri değişen, olaylara İslami gözlükle bakmaya başlayan müslümanlann sayısı oldukça çoktur. 'Ruh Terbiyemiz' adlı eseriyle tasavvuf üzerine kümeleşen hurafe anlayışları yerle bir etmiş, bu konudaki ifrat ve tefrit anlayışlarını gerektiği yere mi-henklemiştir. 'Müslüman Kardeşler Hareketi' kitabıyla çağdaş Müslümanın çalışma usullerini gözler önüne sermiş, çalışmada örnekliği sistematik şekle getirmiştir.
Said Havva'nın pratik hizmetlerinin yanısıra, yazmış olduğu bu eserleri, çağımız Müslümanlarının İslami davet çalışmalarında adeta işaret taşlan oluvermiştir.
"El Esas' dizisini meydana getiren temel eseri ise, alanlarında önemli boşlukları doldurmuş, çağdaş davet fıkhını bu eserlerle yoğurmuş, günümüz Müslü-manına İslami temel esasları sunmanın gayretini göstermiştir.
Elinizde bulunan 'EL ESAS Fİ'S SÜNNE'nin içerik, muhteviyat ve konularını, ilerleyen sayfalarda, yazarın kendi takdiminde okuyacaksınız. Bu nedenle biz eser Üzerinde durmaktan çok, eserin anahatlanndan söz edeceğiz.
'EL ESAS Fİ'S SÜNNE'nin üçüncü kısmını meydana getiren 'Hadislerle İbadet Ansiklopedisi' adlı bu eser de tüm konulan hadislerle
ele alıyor ve bütün konulan hadislerin ışığında inceliyor. Binlerce hadisin yer aldığı bu eser, ba şlıca şu konulan işliyor:
İlim, iyiliği emretmek - kötülükten sakındırmak, Namaz, Kur*an-ı Kerim'in okunması - ezberlenmesi ve açıklaması. Zikir ve dualar, Zekat - sadaka ve vakıflar, Oruç, İtikaf ve sadaka-i fitır, Hacc, Umre, Kurban ve Cihad...
Anahatlan bunlardan meydana gelen bu eserin yaklaşık her bir cildi, yukan-daki konuları işliyor. Bu konular belki de bu denli geniş, aynnülı ve detaylı olarak ilk

kez bu eserde işlenmiş olacak.
Namaz konusu İki ciltte ele alınıyor ve namazın herbir farzı yüzlerce sayfada işleniyor.
Cihad konusu şimdiye kadar işlenmediği bir biçimde ele almıyor. Cihadın türleri, Müslümanın cihad konusunda günümüzdeki uygulamalan, cihadın asli a-macının neler olduğu gibi konularla en ince aynntısına kadar işlenmiş oluyor.
Diğer konulann da tümü aynı titizlik ve dikkatle inceleniyor. Biz özellikle şunu söylemek istiyoruz:
Bu eser, İslam'ın Temel İbadetlerini ele alıyor. Bunlan ele alırken en sahih hadisler kullanılıyor. Hangi ibadeti neden ve niçin yapıyoruz? İbadetleri yaparken delillerimiz nelerdir? İbadetlerimizde yapageldiğimiz uygulamalanmızın İslami kaynaklan nelerdir?
İşte bu gibi sorulanlanmızın delillere dayanarak cevaplandı nlması yapılıyor bu eserde.
Artık ilim konuşsun diyoruz. Resulullah (a.s.) Efendimizin uygulaması konuşsun. Hurafeler, bid'adler ve dilden Öğrenilen yanlışlann yeri, doğrulanyla yer değiştirsin.
Bu eseri okuduğunuzda şunu göreceksiniz:
İslam gerçekten kolaylık dini. Resulullah (a.s.) Efendimizin, uygulamalann-da; kolaylıkların olduğunu, zorluktan kaçındığını, ümmetine de kolaylıklan emrettiğini göreceksiniz. Amelleri zorlaştıranları ise azarladığını ve onaylamadığını göreceksiniz.
Taharet konusundan imamet konusuna, kadınlann özel halelinden davet konusuna, İlim'den cihad konusuna, oruçtan sadakalara... kadar her konuda Allah Resulünün tavnnı bulacaksınız. Gerçekten de en çok muhtaç olduğumuz konu bu. Allah Resulü'nün izinden gittiğini söyleyen Müslümanlar, nedense O'nun hayatını yeteri kadar bilemiyorlar. O'nun uygulamalannı öğrenmiyorlar. Halbuki Müslümanı, akl-ı selim'e, olgun düşünceye, Allah'ın kendinden razı olacağı roü'-min insan olmaya götürecek olan yol; Resulullah (a.s.)'ın hayatını en ince ayrıntısına kadar bilmekten geçmektedir. Eğer bu konudaki ayrıntılar bilinmezse, O'nun yaptığı herhangi bir uygulama ölçü olarak alınır, ama değişik uygulamaları bilinemez. O zaman da tehlikeli durum ortaya çıkar. Yanm doktor insanı candan, yardım alim insanı dinden eder dedikleri durum...
Aksa Yayın - Pazarlama Ltd. Şti. olarak bu seriyi basmamızın en önemli nedeni budur. Türkiyeli Müslümanlar şimdiye kadar çok konuştular, çok tartıştılar, çok uğraştılar birbirleriyle... Nedeni de İslam'ı kaynaklarından öğrenmemelerinden, indi ve tartışmaya açık kişilerin yorumlarından İslam'ı öğrenmelerindendi. İslam;

Kur'an ve Sünnet eksenli öğrenilir ve ulemanın da görüşlerinden yarar-lanılırsa istenilen düzeye ancak o zaman kavuşulur.
Biz Kur'an ve Sünnet diyerek, Ümmetin İlmi mirasına sırt çevirmenin de, İslam'ı bid'ad, hurafe ve kıssalardan meydana getirmenin de yanlış olduğunu düşünüyoruz.
İşte bu eser, bu ikilemin bileşkesi olacaktır. Hem kuru kuruya Kur'an ve Sünnet diyenlerin, hem de İslam'ı kıssa dini haline getirerek, İsrailiyat kültürünü Müslümanlara İslam gibi gösterenlerin önünü kesecektir.
Birinci gurubun şundan dolayı önü kesilecektir: Mezheb İmamlarımızın, müç-tehid ve ulemamızın fetvalarının herbirinin, Resulullah (a.s) Efendimizin bir uygulamasına dayandığını göreceklerdir. Uygulamaların her birinin dayanak ve kaynağıyla karşılaşacaklardır ve artık bir şey deme durumları kalmayacaktır. Ke-Edileri bugün nasıl bir delile dayanarak bazı şeyler söylüyortarsa, onların da bir delile dayandıklarım göreceklerdir.
İkinci gurubun da şundan önü kesilecektir: Evet, Resulullah (a.s) Efendimiz geçmiş milletlerden kıssalar anlatırdı, ibret alınsın diye. Ama O'nun söyleyip anlatmadığı, Kur''an-ı Kerim'de de ele alınmamış olayları, İslam'ın genel emri ve isteği imiş gibi anlatmak da, en az birinci gurubun yaptığı kadar yanlıştır. İslam'da temel ibadetler konusunda varid olmuş tüm hadislerin bu eserde bir araya getirilmiş olması, hatta aynı olayın farklı rivayetlerinin de yer almış olmasıyla, hurafe ve kıssa anlayışlarının da Önü kesilecek ve artık ilim konuşacaktır.
Biz, İslam'ın genel emirlerinin günümüz insanının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ele alınması gerektiğine inanıyoruz. Müslümanlar bugünü ve bu çağı yaşıyorlar. O halde bu çağın ihtiyaçlarına göre önüne işaret taşlan konulması gerekmektedir.
İşte eserin müellifi Said Havva, konulan işlerken, ayet ve hadisleri ele alıyor, konuyu bunların merkezinde işliyor, ardından müçtehid ve ilim adamlarının konularla ilgili görüşlerinden gerekli gördüklerini veriyor, ardından da günümüzde uygulanması gerektiği konusunda yer yer kendi yorumlarını getiriyor.
Gene Said Havva, konulan işledikten sonra gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapıyor, yanlış anlaşılması ihtimali olan yerlerde konuyu açıklıyor ve her konunun sonunda da, o konudan günümüz Müslümanlarının al mal an gereken ibretleri DERSLER VE ÖĞÜTLER başlığı altında ele alıyor ve yorumlamalarda bulunuyor.
'EL ESAS Fİ'S SÜNNE* serisini meydana getiren 4 kısmı ve 32 cildi okuyan bir

Müslüman, eğer okuduklanyla amel ederse, Allah'ın kendisinden razı olacağı Müslüman olmaması için sebeb kalmayacaktır.
İfrat ve tefritten kaçınmanın, hak ve hukuka riayet etmenin, haddi aşmamanın, insanlık için iyi şeyler yapmanın, dünya ve ahireti bir denge içinde ele alıp yaşamanın yolu İslam'ı bilmekten ve Resulullah (a.s) Efendimizin hayatını ve hadislerini aynntılanyla içmekten geçer.
Her şeyden önemlisi de bu önemli konuların, Üstad Said Havva gibi bir ilim, irfan ve davet Önderinin kaleminden çıkmış olması ayn bîr özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Oldukça geniş bir açıdan dünya olaylanna bakan, feraset ve basiretli tesbitleriyle dünya İslam gençliğine yol gösteren böylesine mümtaz bir simanın bu konulara açıklık getirmesi, elbette bir farklılıktır.
Hayatını hep ilme, hareket, çalışma ve davete adayan bu çağdaş davetçi, Ömrünün baharında ve en verimli bir zamanında hayata gözlerini kapadı. Kendisinden en çok istifade edilmesi gereken bir çağında, daha 54 yaşında Hak'kın rahmetine kavuştu. Bu kısacık ömre, kütüphaneler dolusu eser sığdırdı, bir külliyat bıraktı ve göç edip gitti.
Ama O'nun bıraktıkları, O'ndan sonra da gönülleri Allah davasına taşıyacak, İslam gençliği bütün dünyada O'nun eserlerinin sağlam ve sarsılmaz yorumlarıyla büyüyüp Allah davasının sancağım yükseklere dikecektir.
Allah O'ndan razı olsun ve niyetlerinin karşılığını versin... Allah (c.c.) O'nu fazlı ve nimetleriyle şereflendirsin..[1]

SAÎD HAVVA (rh.a.)

1935 yılında Suriye'nin Hama şehrinde doğdu. Fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Said Havva, ilk öğremini Hama'da gördü ve buradaki camilerde ünlü ulemalardan dersler aldı. O dönemde Hama'da sosyalizmden kavmiyetçiliğe kadar çeşitli fikri akımlar vardı ama O, Allah'ın lütfü ve inayeti sayesinde îslami alanda eğitim görme şerefine kavuştu. Yoğun bir İslami ilim tahsilinden geçti ve Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nden mezun oldu.
1952 yılında henüz 17 yaşında iken 'Müslüman Kardeşler1 hareketine katıldı. Bu hareket içinde geniş çaplı çalışmaların içine girdi. Harekete katılmasından kısa bir süre sonra bu hareketin 'Hama Talebe Teşkilatı Başkanlığıma, daha sonra "Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi Talebe Teşkilatı Başkanlığı"na getirildi. 1964 yılında ise Hama "Müslüman Kardeşler Hareketi Başkanlığı"ni üstlendi. Aynı yıl Hama'da meydana gelen olaylarda aktif görevler aldı. Bu olaylar, Hama'li Müslümanların, devrin yönetimine karşı bir kıyam hareketiydi. Said Havva, bu olaylara katılmasından ötürü tutuklandı ve hapse atıldı ve hakkında idam hükmü verildi. Hama halkının yönetime karşı yoğun baskılan sonucu i-dam hükmü yerine getirilemedi.
1973 yılında Hama'da meydana gelen ikinci kıyam hareketine gene başkanlık etti. Bu kıyam ise, yönetimin, İslam yerine sosyalist demokrasiye geçişini öngören anayasa değişikliğine karşı yapılmıştı. Bu olaylardan hemen sonra yeniden tutaklandı ve hapse atıldı. Hakkında kesinleşen 5 yıllık mahkumiyeti yaşadı ve 1978 yılında hapisten çıktı. 1979 yılında "Müslüman Kardeşler Yürütme Komitesi Üyeliği"ne getirildi. 1982 yılında Suriye yönetiminin yerle bir e-derek 50.000 Müslümanı katlettiği Hama kıyamının öncülerinden birisiydi. Bu tarihten sonra Suriye'den hicret etti.
Hayatının pek çok dönemlerinde hapishanelerde kalan Said Havva'ya hapiste geçirdiği dönemlerde çok ağır işkenceler edileli. Bu işkenceler O'nun sağlığını büyük ölçüde etkiledi.
Hayatının son yıllarında sürekli tedavi gördü. Çok ağır darbelerle bünyesi zayıflayan Havva, son bir yılını hastahanelerde geçirdi ve 1989 yılının Mart ayında, henüz 54 yaşında iken Rahmet-i Rahman'a kavuştu.
Üstad Said Havva, gencecik yaşlarında adım attığı 'Müslüman Kardeşler1 hareketinde hayatının son yıllarına kadar hizmet verdi. Hayatının bir döneminde tasavvufa karşı da ilgi duydu ve bu bağlamdaki ulemadan derslar aldı. Fıkıh ulemalarından tevhid ilmi ulemalarına, Arap dili alimlerinden, hadis ve tefsir

alimlerine kadar, her alandaki ulemadan yararlanıyordu. Kitap okumayı çok severdi. O'nun günde 500 sayfa kitap okuduğu söyleniyor. [2]

Eserleri:

El Esas Ki Tefsir1 (16 Cilt), "El Esas Fı's Sünne' (32 Cilt),
1. Kısım: Hadislerle Hz.Peygaraber'in Hayatı (6 cilt),
2. Kısım: Hadislerle İslam Akaidi (4 cilt),
3. Kısım: Hadislerle İslam'da Temel İbadetler (12 Cilt)
4. Kısım: Hadislerle Hayatiyat ve Muamelat (10 cilt) Diğer eserleri ise şöyle:
Allah Erinin Ahlak ve Kültürü, Er Resul, İslam (3 cilt), İslam'da Allah İnancı, Müslüman Kardeşler Hareketi, Ruh Terbiyemiz, Eğitim Üzerine, Dersler, İslam'da Nefis Tezkiyesi, Eğitim Risalesi, Allah Erinin Stratejisi, Cihad Yolunda Bir Adım Daha İleri, İslam'da Emir ve Emirlik.
Said Havva'nın bu eserleri, çeşitli dünya dillerine çevrilmiş bulunuyor. Ve bütün dünyada İslam gençliği O'nu eserlerini büyük bir istekle okuyor. Gene bu eserlerinin tümü Türkçe'ye çevrilmiş bulunuyor. [3]

TAKDİM

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...
Allah'a hamd, Allah'ın Resulüne ve O'nun aline salat ve selam olsun.
"Ey Rabb'imiz! Bizden yaptıklarımızı kabul eyle. Şüphesiz sen işitensin, bilensin."
Hadislerle İslam'da Temel İbadetler bölümünde bir giriş, sekiz bölüm ve sonuç kısmı bulunmaktadır.
Bu bölümde yer alan kısımlar ise şu konulan içine almaktadır: Birinci Bölüm: İlim, iyiliği emir ve öğüt. İkinci Bölüm: Namazlar ve bunlarla ilgili konular.
Üçüncü Bölüm: Kur"an-ı Kerim'in okunması, ezberlenmesi ve tefsiri (açıklanması.)
Dördüncü Bölüm: Zikirler ve dualar.
Beşinci Bölüm: Zekâtlar, sadakalar ve vakıflar.
Altıncı Bölüm: Oruç, itikaf ve fitır sadakası.
Yedinci Bölüm: Hacc, umre, haceda kesilen kurbanlar ve diğer kurbanlar.
Sekizinci Bölüm: Cihad.
Sonuç: Hayır yollannm çokluğu, hayra koşmak, yapılan işlerde dengeli hareket etmek ve taşkınlığa gitmemek.
Bu bölümün bir kısmım Şeyh Vehbi Süleyman Ğavci gözden geçirmiştir. Üstad Muhammed Edib Cad ile oğlumuz Muhammed de tamamım gözden geçirmişlerdir. Bunların bu kitaba Önemli hizmetleri geçmiştir. Muhteva ile ilgili görüşlerini bildirdiler ve biz de onların görüşlerinden yararlandık. Allah hepsine güzel karşılık versin.
Bu bölüm, 'el-Esas fî's-Sünne1 adını taşıyan eserimizin Üçüncü bölümüdür ve İslâm'daki temel ibadetlerle ilgilidir. Bu bölüme Akaidle ilgili bölümden sonra yer verilmiştir. Çünkü doğru inanç, doğru ibadetin temelini oluşturur.
Muamelat, ahlâk ve gidişatla ilgili bölümden de önceye alınmıştır. Çünkü İslam'da hayat düzeni ile ilgili hükümlerin tamam ve doğru bir şekilde uygulanması, inanç ve ibadetin bulunmasını gerektirir. Kitabın birinci bölümü ise siret ile ilgiliydi. Çünkü önce, İslâm'ın inanç, ibadet, şeriat ve hayat düzeni olarak Allah katından alıp tebliğ eden Resulullah (a.s)'ı tanımamız gerekiyordu.
Yüce Allah insanları ve cinleri kendine kulluk etmeleri için yaratmıştır.
Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." [4]
Allah, peygamberleri de kullarının kendisine ibadet görevlerini yerine

getirmeleri için göndermiştir. Yüce Allah Kur"an-ı Kerim'inde bu konuda da şöyle buyuruyor:
"Senden önce gönderdiğimiz her peygambere 'Benden başka ilah yoktur, bana kulluk edin' diye vahyetmişizdir." [5]
"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününü arzu edin. Yeryüzünde karışıklık çıkarıp bozgunculuk yapmayın1 dedi." [6]
Yine Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre Hz.Nuh (a.s) şöyle söylemişti: "Allah'a kulluk edin. O'ndan korkun. Bana da itaat edin." [7]
Kulluğun (ubudiyetin) sözlükteki anlamı; boyun eğmek, Allah'ın önünde e-ğilmek ve kendi güçsüzlüğünü ortaya koymaktır.
Rağib, 'mufredat'ta şöyle söylemektedir:
"Kulluk (ubudiyet) kendi güçsüzlüğünü açığa vurarak boyun eğmeyi kabul etmektir, ibadet ise bundan daha ileri derecededir. Çünkü ibadette güçsüzlüğünü her bakımdan kabul edip tümüyle boyun eğme anlamı vardır. Bundan dolayı her bakımdan üstün tutulmaya lâyık bir varlıktan başkasına ibadet olamaz. Bunun için Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmuştur:
"Rabb'in yalnız kendisine kulluk etmenizi ve anaya - babaya iyilik etmenizi emretti." [8]
İbadet; sözlükte, itaat ve boyun eğme anlamı taşır.
Şeriatta ise ibadetin bir genel, bir de özel anlamı bulunmaktadır.
Genel anlamda Allah'a itaat mahiyeti taşıyan fiillerin yapılması, O'na karşı gelme mahiyeti taşıyan fiillerden de kaçınılması ve bunların yapılmasıyla sadece Allah'ın rızasının gözetilip, O'na karşı ihlaslı olunması kastedilir. Bu anlamı itibariyle, Allah'ın rızasının gözetilmesi durumunda işlenmesi mubah olan fiiller de ibadet sıfatı kazanır. Niyetler adet olarak işlenen fiilleri ibadete dönüştürür. Bazıları ibadeti genel anlamı itibariyle kulluk olarak değerlendirmişlerdir. Kulluk ise ıstılahta ibadetin taşıdığı özel anlamdan daha geniş bir anlam taşımaktadır. Buna göre genel anlamda ibadet; "kulun kendi iradesiyle ve Allah'ın emirlerine uygun olarak işlemiş olduğu işler" olarak tanımlanmıştır.
Genel anlamıyla ibadet; kulun gerek kalben gerekse pratik olarak kendi iradesiyle ve Allah'ın emirlerine uygun olarak işlediği bütün işleri içine alır. Bu nitelikteki işler itaat, buna ters olanlar ise isyan ve Allah'a karşı gelmedir.
îbni Teymiyye şöyle söylemiştin
"İbadet: Allah'ın sevdiği ve hoşnud olduğu bütün sözleri ve gerek gizlice gerekse

açıktan işlenen işleri içine alan bir isimdir. Buna göre namaz, zekât, oruç, hac, doğru sözlülük, emaneti yerine ulaştırma, anne-babaya iyilik, akraba haklarını gözetme, antlaşmalara bağlılık, iyiliği emir - kötülükten sakındırma, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad, komşuya, yetime, düşküne, yolda kalmışa i-yilik, gerek insanlardan gerekse hayvanlardan insan mülkiyeti altında olanlara iyi davranma, dua, zikir, Kur'an okuma ve buna benzer işlerin tümü ibadet kavramı içine girmektedir...

Bunun gibi Allah'ı ve O'nun peygamberini sevme, Allah'tan korkma ve O'na boyun eğme, dininde Allah'a karşı ihlas üzere olma, Allah'ın hükmüne sabır, nimetlerine şükür, ilahi takdirine nza, O'na tevekkül, rahmetini umma, azabından korkma ve buna benzer şeylerin tümü de ibadet kavramına girmektedir..."

Özel anlamı ile ise İslam'ın bizzat ibadet olarak belirlemiş olduğu ve kulların Allah'a tam olarak boyun eğme şuurunu kazanmaları için pratik bir eğitim olması üzere yerine getirmeleri istenen fiiller kastedilir. İlim adamları namazın ve onunla ilgili fiillerin, zekâtların, sadakaların, vakıfların, orucun, itikafin, fitır sadakasının, haccın, umrenin ve kurban kesmenin özel anlamdaki ibadetlerden olduğunda görüş birliğine varmışlardır.

Yine zikir, dua, Kur'an okuma ve ezberleme gibi fiillerin de özel anlamdaki ibadetlerin arasına girdiğinde görüş birliğine varmışlardır. Bunun gibi şeriat i-limlerini öğrenme ve öğretme de özel anlamdaki ibadetlerdendir. Allah yolunda cihad da böyledir.[9]

Sonuç olarak özel anlamıyla ibadet; zikir, şükür ve dinin emirlerinin yerine getirilmesidir. Yukarıda Özel anlamı ile ibadet kavramının içine giren fiiller olarak saydıklarımızın tümünde zikir, şükür ve dinin emirlerini yerine getirme yahut bunlara ulaştırraa uygulaması vardır. Veya bütün bunların uygulanabilmesi için sözkonusu ibadetlerin yerine getirilmesi şarttır. Bunun yanı s ıra saydığımız fiillerin tümünde Allah'ın emretmiş olduğu ve yalnız kendi için yapılmasını istediği bir işi yapmak suretiyle doğrudan Allahu Teala'ya yönelme anlamı bulunmaktadır. Bundan dolayı bu fiillerle ilgili bütün konulan bu bölümün içerisine aldık. Bu bölüme "İslam'da Temel İbadetler" adını vermemiz ise, ibadetin genel anlamını da gözönüne almamız ve bu anlamı ile ibadet kavramının hem sayılan fiilen hem de daha başka fiilleri içine aldığını düşünmemizden kaynaklanmıştır. [10]

1- Buharı, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ancak cihadın en üstün kabule şâyân bir haccdır"

Şu halde hacc kesin ibadet olduğuna göre cihad da kesin ibadettir. Zikir, teşbih, dua, rüku, secde ve Allah'ı tanıma ise meleklerin ibadetleri ndendir. Bu konularda yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır
"O'nun katında bulunanlar O'na kulluk etmekten çekinmezler ve usanmazlar." [11]

"Arşı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar Rabb'lerni Överek teşbih e-derler. O'na inanırlar ve mü'minler için mağfiret dilerler." [12]

"Şüphesiz biz sıra sıra duranlarız ve şüphesiz biz Allah'ı teşbih edenleriz." [13]
"Oysa biz, senin yüceliğinden övgü ile sözetmekte (seni hamd ile teşbih etmekte) ve senin bütün eksikliklerden uzak, ulu sıfatların sahibi olduğunu dile getirmekteyiz." [14]
"Allah kendinden başka ilah olmadığına şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de adalet üzere hareket ederek Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ettiler. Yüce ve hikmet sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [15]
Bütün bu ayeti kerimelerin anlamlan üzerinde düşünürsek zikirlerin, duaların, Kur'an okumanın ve ilim öğrenmenin, hep temel ibadetler arasına girdiğini görürüz. Buna, okuyucunun "İslam'da temel ibadetler" başlığı altında sözkonusu fiillerle ilgili konuları da ele almamızı garipsememesi için dikkat çekiyoruz.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Beni anmak (zikir) için namaz kıl." [16]
Namazın bir ibadet olarak konulmasının hikmeti yüce Allah'ın zikridir. Zikir görevinin yerine getirilmesi için zikir hususu namaz ile bağlantılı olarak anılmıştır. Bunun içine doğrudan zikir, Kur'an-ı Kerim'in okunması ve okumanın bir sonucu olarak okunan şey üzerinde düşünülmesi (fikir) girer. Bundan dolayı namazla ilgili kısmın arkasından zikir, dua ve Kur'an okuma konularına yer verdik. Çünkü bu konular namaz ile doğrudan ilgilidir. Fıkıh müelliflerinin adeti ise genellikle namazdan sonra zekât konusuna yer vermektir. Çünkü onlar çoğunlukla hükümler üzerinde durmaktadırlar. Bu bölüme "Temel İbadetler" adını vermemize uygun olması açısından kendi görüşümüzle zikirler ve Kur'an okuma ile ilgili konulara hemen namaz konusundan sonra yer vermeyi daha yerinde bulduk. Çünkü bu konular, inançla ilgili anlamların zihinlere iyice yerleşmesinin sağlanması ve kalbin arındırılması açısından, birbirlerini bütünlemektedir. Ayrıca bu konular, Allah'a yönelişin ve O'na gerçek anlamda kul olmanın ana unsuru durumundadır.

İslam'a göre zekât fiilini sadakalar ve vakıflar bütünlemektedir. Bundan dolayı bu konulara aynı cüz içerisinde yer verdik. Oruç, itikaf ve sadakai fitir arasında bir irtibat bulunması dolayısıyla bu konulara da bir cüz içinde yer ayırdık. Aynı şekilde hacc, umre, haceda kesilen kurbanlar (hedy) ve diğer kurbanlar (edahi) arasında çeşitli bağlantıların bulunması sebebiyle bu konulan da bir cüz içerisinde topladık. Yine ilim öğrenmek, iyiliği emir ve kötülükten sakındırma arasında da çeşitli bağlantılann bulunması dolayısıyla bu konulan da bir cüzde bir araya getirdik.
Bu bölüme ilim Öğrenme ve iyiliği emir, kötülükten sakındırma konusuyla başlayıp cihad konusuyla son verdik. Böyle yapmaktaki amacımız ise ibadetlerin iki yanlarından bu iki farz görevle çevrilmiş olduklanna ve yeryüzünde ibadetlerin yerine getirilmesinin devamının bu iki farz görevin yerine getirilmesine bağlı olduğuna işaret etmekti. Bu iki farz görev pek çoklan tarafından bilinmeyen görevler haline geldi. Bu durum ise bizi, bunlardan, bu bölümde söz etmeye yönelten sebeplerden birisidir.
Okuyucular bizim bu kitapta yerine göre aynı anlamı taşıyan birbirinden farklı rivayetlere yer verdiğimizi göreceklerdir. Bununla konuyla ilgili delillerin çokluğunu ortaya koymayı amaçlamadık. Bizim bu kitaptaki amaçlarımızdan birisi de sahabe-i kiram (r.a)'ın nelere önem verdiklerini ve Resulullah (a.s)'ın tutumlarını ortaya koymak olduğundan, farklı rivayetlere yer vermekle bu amacımızı gerçekleştirmek istedik. Bu konuyla ilgili olarak çok sayıda rivayetlerin bulunmasından, o konunun önem verilen ve üzerinde ağırlıklı olarak durulan konulardan olduğunu anlarız. Eğitimcilerde bu gibi konulara ağırlık vermelidirler.
İbadetler, yaşayışla ve adetlerle ilgili meseleler, yönetim ve insan haklan bölümlerinden meydana gelen üç bölümün içerisinde çeşitle konular yer almaktadır. Bu konulardan bazı lan fıkhı konulardır, bazıları ise normalde fıkıh konulan arasına girmeyen konulardır. Biz bu kitapta fıkhi meseleler etrafında özet bilgiler vermekle birlikte sünneti ve sünnet fıkhını ortaya koymayı amaçladığımızdan derli toplu fıkıh kitaplarından da yararlanmamız gerekiyordu. Dört Mezhebe Göre Fıkıh (el-Fıkhu Alel-Mezahibi'I-Erba'a) ve Bidayetu'l-Müctehid bu konuda yararlandığımız kitaplardandır. Bunların yanısıra mezheplere ait fıkıh ki-taplanndan ve Neylu'l-Evtar gibi ahkam hadislerini şerh eden kitaplardan da yararlandık. Bu gibi kitapları kendi açımızdan kaynak kitaplar olarak değerlendirdik.
Bizim bu kitap üzerinde çalışmaya devam etmekte olduğumuz sırada, Dr. Vehbe

Zuhayli'nin "Kitabu'l-Fıkhi'l-İslamİ ve Edilletuh (İslam Fıkhı Delilleriyle)" [17] adlı eseri yayınlandı. Dolayısıyla bu eser bizim birinci deredece yararlandığımız kaynak kitaplardan birisi oldu.

Biz bu kitabımızda konularla ilgili genel bilgileri aktardıktan sonra fıkhi içtihadlar konusunda özellikle temel meselelerden sayılan ve üzerinde durulmasına ihtiyaç olan meselelerin dışındakilere girmemeye çalıştık. Bu arada okuyucunun ufkunun genişlemesini ve bir kişinin zorunluluk durumunda müçtehid imamlardan birinin görüşüne göre ruhsat bulacağı fetvaları bilmesini sağlamak amacıyla müçtehit imamların içtihadlannı haklı gösteren delillere de yer verdik. Ancak bu konularda ölçü olarak kabul ettiğimiz ve bizim Özellikle üzerinde durduğumuz düşünceyi de burada aktaralım: Her bir Müslümanın, hükümlerin inceliklerini anlayabilmesi için bir mezheb imamının fıkhına göre kendini yetiştirmesi gerekir. Keskin bir zekaya, geniş düşünceye ve başkalarının ulaşamayacaklan noktaya ulaşma kaabiliyetine sahip olanların dışındakilerden bunu yapmayan bir kimse alsa fakih olamaz.

Bundan sonra kitabın konulanna geçmek istiyoruz. [18]

İSLAMDA TEMEL İBADETLER
GİRİŞ

İbadetin sözlükteki anlamı; birinin üstünlüğünü kabul etme, ona boyun eğme, bağlanma ve itaattir.
Şeriatta ise: Gönül hoşnutluğu, teslimiyet, kesin bilgiye dayanarak sevgi ve ihlasla yüce Allah'a tam anlamıyla teslim olup boyun eğmektir.
Bundan ujlayı "ibadet iki temel unsuru bünyesinde toplamaktadır" denilmiştir. Bu iki temel unsurun birincisi mükemmel bir sevgi, ikincisi tam anlamıyla teslim olma ve boyun eğmedir. Çünkü kızarak teslim olan kişi kul olamaz. Bunun gibi sevdiği halde boyun eğmeyen de kul olamaz. Bazılan ise, ibadetin mükemmel derecede olabilmesi açısından bu iki unsura korku unsurunu da ilave etmişlerdir.
Şeriatın istediği mahiyette bir ibadetin gerçekleşebilmesi için ibadette bazı özelliklerin bulunması gerekmektedir. Bunlan şöyle sıralayabiliriz:
a- Fiili olarak bir şey i yapmak ve bunu yaparken şeriatın ölçülerine uymak.
b- Gönülden ibadete meyil etmek ve Allah sevgisi.
c- Hem korku hem de ümit taşımak.
d- İbadetin, kişinin kendi iradesi ile ve bir amaçla yerine getirilmesi.
İbadet; ancak doğru, kurallarına uygun ve yalnız Allah için olduğunda kabul edilir. Yani şeriatın belirlemiş olduğu şekilde ve sırf yüce Allah için yapılmış olması gerekmektedir. Eğer ibadet yalnız Allah için olur ama doğru bir şekilde olmazsa kabul edilmez. Bunun gibi doğru olur ancak yalnız Allah için yapılmış olmazsa yine kabul edilmez. İbadetin halis olması için Allah için yapılmış olması, doğru olması, doğru olması için de Resulullah (a.s)'ın uygulamasına uygun ve yüce Allah'ın şeriatında belirlemiş olduğu şekilde olması gerekmektedir. Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Rabb'ine kavuşmayı uman kimse salih amel işlesin ve Rabb'ine yaptığı İbadete kimseyi ortak koşmasın." [19]
Niyetin ibadette belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Adet olarak işlenen bir fiil, güzel bir niyetle ibadet niteliği kazanır. Bunun gibi herhangi bir niyetle işlenmiş olmayan ibadetin de bir geçerliliği yoktur. Niyet yapılan işe gerçek değerini kazandırır ve adet ile ibadeti birbirinden ayınr. Bir amelin şanı yüce olan Allah'ın katında kabul görmesi de niyete bağlıdır.
Munavi şöyle demektedir:
"Niyet, ibadeti adetten ayırmak ve ibadetleri derecelerine göre düzenlemek için konulmuştur."

Gerçek ibadette, yüce Allah tarafından o ibadetin işlenmesinin farz kılınması ile, amaçlanan etkinin görüleceği kabul edilir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Namazı kıl. Şüphesiz ki namaz, fenalıklardan, çirkin şeylerden alıkoyar." [20]
"Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, (fenalıklardan) sakınırsınız diye oruç sizin üzerinize de farz kılındı." [21]
İbadetin yalnız belli şekil ve hareketlerden ibaret kalması uygun olmaz. Bu arada bir kimsenin, Kitap ve Sünnet'te belirlenmiş olan etkinin kendisinde görülmediği düşüncesi ile ibadetleri bırakmaya kalkışmasının da caiz olmayacağına dikkat çekmemiz gerekir. Bilakis ibadetlerini yerine getirmelidir. Zamanla ilerleme kaydetmesi ve istenen etkinin kendisinde ortaya çıkması mümkündür. Bazı insanlar da kulluğun insanın özgürlüğünü kısıtladığı ve tavırlarına sınır koyduğu anlayışından hareketle "kulluk" kelimesinden kaçmaktadırlar.
İbadet, özgürlüğün kendisidir. Çünkü insan ibadet ile şehevi duygularının, arzularının ve nefsinin taşkınlıklarının esirliğinden kurtulmaktadır. Bunun yanışım Allah'a ibadet ve O'na boyun eğme de insana bir özgürlük kazandırır. Ancak bu özgürlük, Allah'ın şeriatının sınırlan içerisinde ve O'nun, insana mutluluğu, dürüstçe yaşamayı sağlamayı garanti eden kurallarına bağlı bir özgürlüktür. Ayrıca insanın fıtratı, başkalarına boyun eğmeye meyillidir. Dolayısıyla Allah'a boyun eğmeyen, arzularına yahut insan veya şeytan putuna boyun eğecektir.
Ahlaki ölçüler ve toplumsal kanunlar özgürlüğü yok etmez. Bunlar tıpkı trafik kurallarına benzemektedirler. Bu kurallar insanların özgürlükten eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak için meydanı açarlar. İbadet aynı zamanda iasana şeref ve prestij kazandırır. Bundan dolayı yüce Allah'ın insanı yaratmadaki asıl hikmetinin ibadet olduğunu görüyoruz. Yüce Allah Kur''an-ı Kerim'inde bu konuda şöyle buyuyoruyor:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." [22]
Bütün peygamberlerin amaçlan da yüce Allah'a karşı kulluk görevinin yerine getirilmesini sağlamaktı.
Yüce Allah, Hz. Peygamber (a.s)'in en yüksek dereceye yükselmesinden söz e-derken, O'nu kulluk özelliği ile andığını görüyoruz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kulunu bir gece Mescidi Haram'dan, kendisini bir kısım ayetlerimizi göstermek için çevresini mübarek kıldığımız Mescidi Aksa'ya götüren Allah'ın şanı pek yücedir." [23]

Yüce Allah mü'min kullanndan övgüyle söz ederken de şöyle buyurmaktadır: "Rahrnan'm kulları yeryüzünde mütevazi bir şekilde yürürler." [24]
İbadetin bir genel bir de Özel anlamı olduğuna ve özel anlamının yalnız ibadet sıfatıyla konulmuş olan ve yüce Allah'a boyun eğme, O'na yaklaşma gayesini gösterme amacı taşıyan belirli uygulamalan içine aldığına daha önce dikkat çekmiştik.
Genel anlamı ile ise, bir Müslümanın şeriata uygun olması şartıyla, sırf Allah nzasını gözeterek ve iyi bir niyetle işlemiş olduğu bütün amelleri içine aldığını belirtmiştik.
Bundan dolayıdır ki, İslam'ın ibadet kavramına kazandırmış olduğu bütüncül anlam, Müslümanın gerek itikadi, gerek fikri, gerek nefsani, gerek bedensel ve gerekse maddi uygulama ve tutumlarına ibadet niteliği kazandırmakta ve bütün bunlan Allah'ın rızasının aranması şartıyla sevap kazandıran ve Allah'a yaklaşmayı sağlayan uygulama ve tutumlar şekline sokmaktadır.
Gerçek şu ki, özel anlamı ile ibadet; Müslümanı, her hareketi ve duruşuyla Allah'ın nzasını gözeten, Allah'a samimiyetle kul olmuş bir kimse yapan büyük ibadete hazırlamayı amaçlamaktadır.
İbadet kavramının bütüncül bir şekilde yerleştirilmesi ile de insanın varoluşunun gayesi gerçekleşmiş olur. Bu gaye Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde dile getirilmiştir: "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." [25]
İnsan Rabb'i ile sürekli bir bağlantı içindedir ve O'nun sürekli kendini gözlediğini düşünür. Bu durum onun dünya hayatını, ahiret hayati için bir vesile olarak kullanmasını sağlar. Böylece gaflet dairesinden çıkar ve dünya lezzetlerine, şehevi zevklere dalmaktan kendini kurtarır.
îbadet türlerinin çok olması, insanı bıkkınlıktan, isteksizlikten korur. Böylelikle insan sürekli aynı ibadeti işleyip durmaz. Bilakis değişik ibadetlerde bulunur. Hatta iyi bir niyet taşıma yoluyla dünya ile ilgili işleri bile ibadet niteliği kazandırabilir. İbadet kavramının bütüncüllüğü Müslümanın hayatının Rabbani bîr boya ile boyanmasını ve onun her bakımdan yüce Allah'a bağlanmasını sağlar.
Buradan, ibadeti yalnız namaz, zekât, hacc ve oruçtan ibaret görenlerin yanlış düşündükleri ortaya çıkmaktadır.
Burada şuna da dikkat çekelim ki, İslâm'a göre özel anlam taşıyan ibadetlerin belli bir takım Özellikleri va ayırıcı yanlan bulunmaktadır. Bu özelliklerinden bir tanesi yüce Allah için tam bir i I il asla yapılmış olmasıdır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Oysa kendilerine dini yalnız Allah'a halis kılarak, Allah'ı bîr tanıyanlar olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti," [26]
Bunun yanısıra ibadet, kul ile Rabb'i arasında doğrudan bir bağlantıdır. Arada herhangi bir araç ve vesile söz konusu değildir. Yüce Allah bu konuda da şöyle buyuruyor:
"Kullarım sana benden sorarlarsa (bilsinler ki) ben onlara yakınım. Bana dua ettiğinde, dua edenin duasını kabul ederim. Şu halde benim çağrıma kulak versin ve bana iman etsinler. Olur ki doğru yola uyarlar." [27]
Ayrıca özel anlam taşıyan ibadetler önceden belirlenmiş olan ve haklarındaki rivayetlerde yer alan bilgilere göre yerine getirilen fiillerdir. Farz namazların rekâtları, hangi vakitlerde yerine getirilecekleri, zekatın farz olması için gereken mal miktarı (nisab), şartları, orucun zamanı, hacc esnasında yapılacak uygulamalar ve bunlann dışında Özel anlam taşıyan ibadetlerle ilgili uygulamaların tümü Önceden belirlenmiştir.
Ancak ibadetlerin sevabı artırmak için bazı şeylerin bulunduğunu da bilmeliyiz. Müslüman bu tür ibadetleri istediği kadar yapabilir. Mesela istediği kadar nafile namaz kılabilir. Dilediği kadar sadaka verebilir. Farz orucu tuttuktan sonra oruç tutulması yasak olan günlere denk gelmemesi şartıyla dilediği zamanlarda oruç tutabilir. İslâm'a göre ibadetler kolaylık ve zorluğun ortadan kaldırılması esasına dayanır.
İbadetler hem miktar yönünden hem de şartlar yönünden kolaydır. Olağanüstü durumlarla ilgili olarak konulan hükümler de ibadetlerin kolaylaştınldiğim gösteren bir durumdur.
İslâm'da ibadetlerin Müslümanın hayatının değişik yönlerini kapsayan etkileri bulunmaktadır. İbadetler inancı hem korur hem kuvvetlendirir. İnsanın ruhi yönünü güçlendirir. Hayatın değişik mücadelelerinde kararlılık göstermesini sağlar. Hayatın zorluklarına karşı gelinmesini sağlayan araçların başta geleni sabırdır. İbadet ise bize sabn öğretmektedir. Mesela oruç bir sabır imtihanıdır. Bunun gibi haccın zorluklarına katlanmak da bir sabır imtihanıdır. İbadet aynı zamanda insana, yüce Allah'ın kendisini sürekli görüp gözetlediği anlayışını kazandırır. Bu ise yüce Allah'ın bizi her yönden kuşatan bütün nimetlerini bilmeyi, itiraf etmeyi ve bu nimetlerden dolayı O'na şükretmeyi sağlayan unsurdur.
İbadet aynı zamanda Müslümana dengeli ve mükemmel bir insani şahsiyet kazandırır. Bir kimse insani olgunluğa ulaşır, kendini arındırır ve irade ruhunu güçlendirirse kendinde bir üstünlük, şeref ve farklılık hisseder. Bu durum ise

gerek ferdi ve gerekse toplumu sıkıntıdan, azgınlıktan ve psikolojik hastalıklardan korur. Sürekli Rabb'i ile bağlantı içinde olan, sürekli O'na sığınan, O'ndan yardım dileyen ve başkasına değil yalnız O'na boyun eğen bir kimse niçin sıkıntı içinde olsun.

îbadet, fazilete ve güzel ahlâka sahip olmanın, kendini düzeltmenin ve arındırmanın yoludur.

İbadet aynı zamanda, düzeni gözetme, zamana dikkat, hayatın değerlerini koruma, eşitlik, yardımlaşma, birlik, mensuplarını birbirlerine karşı kin besleyen ve birbirleri ile kavgalı insanların değil de birbirlerine karşı sevgi besleyen insanların oluşturduğu bir toplum meydana getirilmesi gibi Müslümanın hayatı ile ilgili temel ilkelerin yerleşmesini sağlar. Bunun yanısıra ibadetlerin, insanın bedeni ve sağlığı üzerinde de iyi etkileri bulunmaktadır. Gusülde, abdestte, oruçta çok hikmetli şeyler vardır.

Bütün bu saydıklarımızın içinde en önemli olanı ise günahların yok edilmesi, kötülüklerin silinmesi, Allah'ın sevabını haketme ve O'nun hoşnutluğuna kavuşmadır.

Bunlar İslâm'a göre ibadetle ilgili özet bilgilerdir. Bu bilgileri vermekle okuyucunun ibadetler konusuna, İslam'da ibadetle ilgili olarak genel bir anlayış edinmiş olarak girmesini sağlamak istedik. Bu anlayış, onun meseleleri daha iyi kavramasını sağlayacak ve ibadetleri en güzel şekilde yerine getirmesine yardımcı olacaktır. [28]

İLİM ÖĞRENME
GİRİŞ

İyiliği emir, hayra çağrı ve öğüt arasında genel birtakım ilişkiler bulunmaktadır. Bunların tümü genelde öğüt ve başkaları hakkında iyilik isteme niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda bunların tümü ile bir şeyler öğretilmekte ve buna ek olarak bir takım pratik şeyler kazandırılmaktadır. Bunlarda ilmin doğrudan etkisi olduğundan, söz konusu görevlerin yerine getirilmesi ile ilim öğrenme arasında bir bağlantı bulunmaktadır. İlmin doğrudan görülen etkisi Öğretimdir. Öğretim ise fiili olarak iyiliği emretme, fiili olarak kötülükten sakındırma ve Allah'ın yarattıklarına fiili olarak öğüt verme işidir. Bundan dolayı bütün bu konular arasında bağlantılar bulunmaktadır.
Bu bölümde temel ibadetleri ele aldık. İlim öğrenme de bir ibadet olduğundan bu konuya da bu bölümde yer verdik. Çünkü yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Allah'tan hakkıyla ancak ilim sahipleri korkar." [29]
İyiliği emir, kötülükten sakındırma ve hayra çağn da ibadettir. Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:
"İçinizde hayra çağıran, iyiliği emredip fenalıktan alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte bunlar kurtuluşa erenlerdir." [30]
Yüce Allah, İnsanların birbirlerine sabrı ve hakkı tavsiye etmelerini, kurtuluşa ermelerini sağlayan temel unsurlar arasında anmış ve şöyle buyurmuştur:
"Asr'a andolsun ki insan ziyan içindedir. Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler bundan müstesnadır." [31]
2- Ahmed bin Hanbel 'in rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Din nasihattir (öğüttür.)"[32]
Öğüt, iyiliği emir, kötülükten sakındırma, hayra çağn, ilim öğrenme ve öğretme hep ibadet türünden olan amellerdendir. Hatta bunlar ibadetlerin en üstün-lerindendir. Bundan dolayı bu konulan da bu bölümün içine aldık ve ilmin, bir şeyi bilmenin yolu olması ve amelden önce gelmesi, iyiliğin yayılmasının da yola girmiş olanların ilerlemelerine yardımcı olması dolayısıyla bu konuları en başa aldık. [33]

İLİM

Yüce Allah, Peygamberine emir verer ek şöyle buyurmuştur:

"De ki: Ey Rabb'im benim ilmimi artır." [34]

Bu ayeti kerime ilmin, artırılması gereken bir şey olduğuna işaret etmektedir.

Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Allah kendinden başka ilah olmadığına şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de adalet üzere hareket ederek Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ettiler. Yüce ve hikmet sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [35]

Bu ayeti kerime de ilmin ve ilim sahiplerinin üstünlüğünü göstermektedir. Kur-'an-ı Kerim aynı zamanda artırılmaya değer olan ilim türlerini de belirlemiş ve bu türden olan ilimlerin artırılmasını istemiştir. Bu ilimler Allah'ı, O'nun sıfatlarını ve vahyettiklerini bilmekle ilgili ilimlerdir. Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Allah'tan hakkıyla ancak ilim sahipleri korkar." [36]

Bu ayeti kerime, artırılmaya değer görülen ve artırılması istenen ilmin türlerinin ne olduğuna işaret ettiği gibi ilmin ve sahiplerinin üstünlüğüne de delalet etmektedir. Bu ayeti kerimeden anladığımıza göre artırılması istenen ilim, insanda Allah korkusu doğuracak olan ilimdir. Bu tür ilimlerin başında ise Kitap ve Sünnet ilimleri gelmektedir. Bu ilimler ise bize yüce Allah katından gelen ve Resulullah (a.s) tarafından bildirilen ilimlerdir. Kitap ve Sünnet bize insanda Allah korkusunu doğuracak ilim ile neyin kastedildiğini açıklamıştır. Yüce Allah Kur1-an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Kendilerine bilgi verilmiş olanlar ise şöyle dediler: "Yazık size, iman eden ve iyi iş yapan kimseler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Buna ancak sabredenler kavuşturulur." [37]

Bu ayeti kerimeden anlaşıldığına göre gerçek ilim sahipleri ahireti dünyaya tercih eden ve insanlara öğüt görevlerini yerine getiren kimselerdir.

Yüce Allah, Kur'an-i Kerim'in daha başka yerlerinde de şöyle buyuruyor:

"Kendilerine bilgi verilenler Rabb'inden sana indirilenin gerçek olduğunu, mutlak galip ve hamde layık Allah'ın yoluna ilettiğini görürler." [38]

"Hayır o, kendilerine bilgi verilenlerin gönüllerinde açık açık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi zalimlerden başkası inkâr etmez." [39]

Bu ayeti kerimelerden anlaşıldığına göre ilim adamı Kur'an-ı Kerim'in hak

olduğunu, onun insanları Allah'ın doğru yoluna ilettiğine inanan ve Kur'an-ı Kerim'in açık mucizeler taşıdığını kalben bilen kimsedir.
Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Size kalkın dendiği zaman kalkın ki, Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[40]
Yani Allah kendilerine ilim verilmiş olanları başkalarına karşı derecelerle üstün kılar. Bu ise ilmin üstünlüğünü göstermektedir. Yüce Allah yine şöyle buyuruyor:
"Bütün iman edenlerin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir. Her topluluktan bir gurubun dini iyi öğrenmek ve kavimlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı, ki böylece belki yanlış hareketlerden çekinirler." [41]

Bu ayeti kerime de ilim öğrenmeye çalışmanın ve ilim öğretmenin cihad olduğuna işaret etmektedir.
Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Bir insana Allah, Kitab'ı, hükmü ve peygamberliği verdikten sonra onu insanlara "Allah'ı bırakıp da bana kul olun" demesi söz konusu olamaz. Ancak o: a kulluk edin" der." [42]
Burada inceleme ve Öğretimden söz edilerken Rabbani öğretimin değişik yollan bulunduğuna ancak öğretimde ağırlığın Kur'an-ı Kerim öğretimine verilmesine işaret edilmiştir.
Dünya ilimlerine, iyilerin yanısıra kötüler de ortak olurlar. Yerine göre normal bir adam dünya ilimlerinde, Rabbani ilimlere sahip bir kimseden öne geçebilir. [43]

3- Müslim'in rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Siz dünya işlerinizde daha bilgilisiniz."[44]
Tabiat kanunlarının bilinmesi, sanayi, ticaret, tanm, dünya politikası, ekonomik hayat dallarında uzmanlaşma gibi tamamiyle dünyaya ait ilim dallarında iyilerin yanısıra kötüler de kendilerini gösterebilirler. Bu gibi dallarda uzmanlaşıl-ması ise Müslümanların üzerinde farzı kifaye türünden bir görevdir. Ama yerine göre bu gibi konularda bir Müslüman çok iyi bir noktaya gelemezken bir kâfir gayet yüksek bir seviyeye ulaşabilir.
Yüce Allah, Kur*an-ı Kerim'inde kâfirlerin bu gibi dallarla ilerleme kaydedebileceklerini bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatından sadece görüneni bilirler. Onlar ahiretten ise tamamen gafildirler." [45]
"Bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey İstemeyen kimseden yüz çevir. İşte onların erişebilecekleri bilgi budur. Şüphesiz Rabb'in, yolundan sapanı da iyi bilir ve O, yola geleni de iyi bilir." [46]
Bu ayeti kerimeler gösteriyor ki, İslamiyette öncelik derecesine sahip olan ilimler şeriat ilimleridir. Bununla birlikte dünya ilimlerinin Öğrenilmesi de fara kifaye olarak Müslümanlardan istenmiştir. Ancak Müslüman bu ilimleri öğrenirken ahiretini unutmamak ve şeriat ilimlerim ihmal etmemek durumundadır.
Bunu, İslam'ın, ahiretle ilgisi bulunan din ilimlerini öğrenmeye teşvik ettiğinin bilinmesi için söylüyoruz. Ancak nassların geneli seri ilimleri öğrenmeye teşvik etmektedir. Çünkü insanların çoğunun gaflet ettiği ve önemsemediği taraf bu taraftır. Aynı zamanda bütün insanların yükümlü tutuldukları görevlerin bilinmesi de bu ilimlerin bilinmesine bağlıdır. Bununla birlikte bazı şer'i ilimlerin öğrenilmesi kifai farzlar arasına girmektedir. Ancak bu tür kifai farzlar dünya ile ilgili kifai farzlardan farklıdır. Çünkü dinin hükümlerinin uygulanabilmesi ve bütün Müslümanların yapması gereken farzı aynlann neler olduğunun bilinmesi için, öğrenilmesi farzı kifaye olan şer'i ilimlerin bilinmesine ihtiyaç vardır.
Yüce Allah Kur*an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk. Onu yüklenmekten kaçındılar. Ondan korktular. İnsan ise onu yüklendi. Çünkü o çok zalim, çok cahildir." [47]
Bir iasanın üzerine almayı kabul ettiği ve bu yüzden üzerine almakla yükümlü tutulduğu emanetin gereğini yerine getirmesi, ancak bilgisizlikten ve karanlıktan kurtulması ile mümkündür. Kendisinden isteneni üzerine alması gereken ilahi kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmesidir. Bu ise ancak bilgi ve adeletle mümkündür. Peygamberler (a.s) de insanlara bilmeleri gerekeni öğretmek ve onlan arındırmak için gönderilmişlerdir. Bu ise bilgi ve adaleti gerektirir.
Yüce Allah Kur*an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Nitekim içinizde, size ayetlerimizi okuyan, sizi arındıran ve size Kifcab'ı ve hikmeti öğreten, daha önceden bilmediğiniz şeyleri bildiren, sizden bir peygamber gönderdik." [48]
"Biz elçilerimizi açık delillerle gönderdik ve onlarla birlikte Kitabı ve adelet

Ölçüsünü indirdik ki insanlar adaleti yerine getirsinler." [49]

Nasıl insanlar terazi ile adaletli bir tartım yapabiliyorlarsa adaletin tam anlamıyla uygulamaya konması da ancak Kur'an-ı Kerimle mümkündür. Bundan dolayı adaleti hakim kılmanın yolu ilimdir. însan ancak bu yolla cehaletten ve karanlıktan kurtulabilir, tasanı karanlıktan ve bilgisizlikten kurtaracak olan ilim ise peygamberler aracılığıyla gönderilmiş olan ilimdir. Son peygamber vasıtasıyla gönderilmiş olanlar da Kitap ve Sünnet ile bunlardan kaynaklanan yahut bu iki kaynağa hizmet eden sahalarda derlenmiştir. Bu iki kaynaktan doğan veya bu iki kaynağa hizmet eden ilim dallarının içine Arap dili ile ilgili ilimler, fıkıh usulü, Kur*an-ı Kerim ilimleri, Sünnet ilimleri, fıkıh, akaid ve ahlak ilimleri girmektedir.

İslam'a göre ilmin altı türü bulunmaktadır: Farz, vacib, sünnet, mendub, mekruh ve haram.

Farz ilimler de iki türlüdür: Farzı ayn ve farzı kifaye. Farzı ayn olan ilimlerin içine İslam'ın bir bütün halinde bilinmesi, insanın uygulaması gereken fiillerin ve bunların neleri gerektirdiğinin etraflıca bilinmesi girer. Din ve dünya işlerinin düzene konulmasında ihtiyaç duyulan ilimlerin tümü ise farzı kifaye türünden olan ilimlerin arasına girmektedir. Vacib ilimler ise farz ilimlerden sonra, sünnet ilimlerden ise önce gelenlerdir. Mesela Kur'an-ı Kerim'den ezberlenmesi farz olan miktardan fazla olarak bir şeyler ezberlemek böyledir. Sünnet olan ilimlerin arasına da Kitap ve Sünnet'i ezberlemek ve anlamak ile ilgili ilimler girer. Mendub olan da, bir kimsenin farzı kifaye veya farzı ayn türünden olan bir ilmi derinlemesine bilmesidir. Mekruh ilimler mekruh olan şeyleri öğreten ilimlerdir. İnsana herhangi bir yaran olmayacak sırf eğlence türünden işlerle ilgili ilimlerin öğrenilmesi böyledir. Haram ilimler ise yapılması ayni olarak haram kılınmış işleri öğreten ilimlerdir. Mesela sinirin veya haram bir işe götüren bir ilmin Öğrenilmesi böyledir.

Mükemmel derecedeki ilim adamı ilmi, ameli, yaşayış tarzını, karakteri ve görünüşü bizzat ResuluUah (a.s)'tan alan, Kitab'ı ve Sünnet'i insanlara öğretmek ve nefisleri arındırmakla meşgul olan kimsedir.

Ahiret ile ilgili şeriat ilimleri Kitap ve Kitab'ın açıklayıcısı olan Sünnet ile ilgili ilimlerdir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde Kitab'ını bu Özelliği ile anmış ve şöyle buyurmuştur:

"O, kıyametin kopacağını gösterir bir ilimdir." [50]

Bazıları bu ifadedeki zamirin Kur'an-ı Kerim'e işaret ettiğini söylemişlerdir ki bu açıklamaya göre Kur'an-ı Kerim, kıyamet ile ilgili ilimdir. Buradan anlaşıldığına

göre Kitap ve Sünnet ilmi öğrenilmesi arzulanan şer'i ilimdir. Bu iki kaynaktan doğan ve bu iki kaynağın amaçladıklarım gerçekleştirmeye yarayan bütün ilim dallan da Öyledir. Bu ilimleri de onlara hizmet eden ve sözkonusu iki kaynağın amaçlarından herhangi bir şeyi açıklayan ilimler sarmaktadır. İşte ahirete gönül verenler açısından ilimlerin en Üstünü bunlardır. Bu ilimlere sahip olanlar da peygamberlerden sonra insanların en üstünleridirler. [51]

4- Ahmet bi n Hanbel, ResuluUah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: [52]"İlim adamları peygamberlerin varisleridirler..."

Dine bağlı olduklarını ileri süren bazı kimseler de dahil olmak üzere bugün pek çoklarına bunun tam tersi bir anlayış hakim olmuştur. Böyle bir şeyden ise Allah'a sığınırız.

Mutlak anlamda ilim; herhangi bîr şeyi bilmektir. İlim, dinin hakim kılınmasında, dünyanın ve dünya siyasetinin düzene sokulmasında başta gelen unsurdur. Daha önce İslam'a göre bazı ilimlerin her Müslüman tarafından öğrenilmesi gereken farzı ayn ilimler türünden olduğunu açıklamıştık. Bu ilimler Müslümana yüce Allah tarafından yüklenen görevlerin gereği gibi yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan ilimlerdir. Bu ilimler ise kişinin gücüne, üzerindeki sorumluluğa ve karşı karşıya bulunduğu şartlara göre kişiden kişiye değişiklik gösterir.

Bir de öğrenilmesi farzı kifaye olan ilimler vardır ki, bunlar gerek dinin uygulamaya konmasında gerekse dinin ışığında dünya işlerinin düzene konulmasında ihtiyaç duyulan uzmanlık alanlarıdır. Öğrenilmesi farzı kifaye olan bu ilimlerle ilgili görevler bütün ümmetin üzerindeki görevlerdir. Ümmetin farzı kifaye türünden olan bütün ilimlerde, kendi mensupları arasından, ihtiyacını karşılayacak kadar eleman yetiştirmesi gerekmektedir. Bir Müslüman farzı kifaye ilimlerden birinde kendini yetiştirmek üzere ortaya çıkarsa bu ilmi öğrenmek onun açısından farzı ayn olur ve öğrenmemesi durumunda günah işlemiş sayılır. Eğer ümmet farzı kifaye ilimlerden herhangi birini ihmal ederse, o zaman bundan dolayı bütün ümmet günah işlemiş sayılır. Bu alanda güç sarfedenlerden ise günah düşer. Bu alanda çalışma imkanı ve gücü olduğu halde çalışmayan ve hiçbir güç sarfetmeyen kimsenin günahı îse daha fazladır. Bu yönden bakıldığında İslam ümmeti için en önemli konunun planlı çalışma yapmak olduğu ortaya çıkar. Bunun gerçekleştirilebilmesi için İslam beldelerinden her bir ülke, belde ve kent açısından ne gibi ilimlerin farzı kifaye ilimlerden sayılabileceğinin aynı şekilde bütün islam ümmeti ve nerede olurlarsa olsunlar tüm Müslümanlar açısından farzı kifaye ilimlerin neler olduğunun tesbit

edilmesi gerekir. Eğitim öğretim programları da bu şekilde Müslümanlara farzı aynı ve farzı kifaye ilimlerin öğretilmesi esasına göre düzenlenir. Bunu, İslam'ın din ilimleri ile birlikte dünya ilimlerini Öğrenmeye de teşvik ettiğine ve Müslümanların bütün ilim alanlarında sırf Allah (c.c)'ın nzası için çalışmalarını istediğine yeniden ve özellikle dikkat çekmek için söylüyoruz. Bütün ilimlerin Allah'a karşı ihlas gösterilmesi ve O'-nun rızasını kazanma gayesiyle öğrenilmesi durumunda bütün ilimler, ahiren' kazandıran ilimler arasına girer.
Ancak dünya ilimlerinin genel karakteri gereği, insanlar çoğunlukla bu ilimlere koşmakta ve bu alanlara kendilerini verebilmektedirler.
Bunun yanısıra dünya ilimlerinin hissedilir bir yaran bulunmaktadır. Bundan dolayı dünya ilimleri çekici, yerine göre aldatıcı ve yanıltıcı olabilmektedir. Ayrica insanların dünya ilimlerinin daha üstün olduğunu sanmamaları için nasslann çoğunda dini ilimlerin öğrenilmesine teşvik edilmiştir. Gerçekte üstün olan ilimler de din ilimleridir. Çünkü din uygulamaya konarsa, dünya işleri de düzene girmiş olur. Din uygulamaya konmadığı takdirde ise din de gider dünya da. Dünya işlerini sağlıklı bir düzene sokacak olan doğru dindir. Çünkü görevleri yerli yerince belirleyen, insanlara işleri nasıl düzene koyacaklarını Öğreten, insanlara gerçek adaletin nasıl uygulamaya konacağını bildiren sistem doğru dindir. Sayılan şeyler gerçekleştirilmedikçe de dünya düzene girmez.
İslam şeriatı insanlara toplumsal adaleti öğretmektedir. Bundan dolayı zekatı farz kılmıştır. Yine yargı adaletini Öğreten de İslam şeriatıdır. Kısası da bunun i-çin koymuştur. Topluma karşı herhangi bir saldırıyı yerli yerince cezalandıran da İslam şeriatıdır. Bunun için de hadd cezalarını koymuştur.
İslam şeriatı ekonomik ilişkilerde de dengeli bir adaleti sağlamaktadır. Bu yüzden alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Bunun yanısıra İslam şeriatı yine ailede, toplumda ve hüküm verilmesi konusunda adaleti sağlamaktadır. İnsanın iç ve dış dünyasında adaleti sağlayan da İslam şeriatıdır. İslam şeriatı üzerinde düşünen kişi onun tümüyle adalet olduğunu ve onun dışında bir düzenle adaletin hakim kılınması ümidi olmadığını görür. Adalet ise doğru bir anlayışa sahip her insanın arzuladığı bir şeydir
İslam şeriatı, her bir fertten ve bütün ümmetten, bir insandan ve bütün insanlardan yapılması arzulanan görevleri yerine getirmelerini istemektedir. Görevler çoktur. Bunların kimisi Allah'a karşı, kimisi de insanlara karşı görevlerdir. Görevlerin bazıları her bir kişinin yapması gereken (farzı ayn) türden, bazıları da bazı kimseler yaptığında başkalarının yapmasına gerek kalmayan (farzı kifaye) türdendir. Bunun yanısıra kimi görevler insanın dıştan fiilen yapması gereken türden, kimi görevler de iç dünyası ile ilgilidir. Ancak

bütün bu görevler birbirleri ile bağlantılıdır.
İslam şeriatı insana bütün işleri nasıl yerli yerine oturtacağını öğretmektedir. Kişi buna uyarak hikmetli hareket etme özelliği kazanabilir. Toplumlar da aynı özelliği bu yolla kazanabilirler. Yine İslam şeriatı, insana; anne-babasına, büyüklerine nasıl muamele edeceğini öğretmektedir. İslam şeriatı yargı, siyaset, toplumsal ilişkiler, ekonomi, insanların birbirleriyle olan ilişkileri ile ilgili işlerin nasıl düzene konulacağı hakkında bilgiler vermektedir. Sonra kişiye kalbinin hikmet üzere olmasının neyi gerektirdiğini Öğretmektedir. Ahlakının nasıl olması gerektiğini bildirmektedir. İşte bu yüzden, gerçek dinin uygulamaya konmaması durumunda dünye işlerinin de karışacağını ve bozulacağını söylüyoruz. Bu husus yüce Allah'ın Kitab'ında da şu şekilde dile getirilmektedir:
"Benden size bir hidayet geldiği zaman kim benim bu hidayetime uyarsa o sapmaz ve sıkıntıya düşmez. Ama kim beni anmaktan yüz çevirirse onun için de dar bir geç im vardır. Kıyamet günü de onu kör olarak hasrederiz."[53]
İşte bu sebepten ve daha başka sebeplerden dolayı şeriat ilimleri en üstün i-limler olarak görülmüştür. Çünkü dinin uygulanmaya konması ve dünya düzenin sağlanması bu ilimlerle mümkündür. İşte Allah'ın din hakkında bilgi sahibi olunmasına teşvikte bulunulmasının sebebi budur.
Ahirete nisbetle dünyanın herhangi bir değeri yoktur. Dünyanın ahirete göre durumu bu olduğundan, insanı ahirette kurtuluşa erdirmeyecek ilimlerin de pek değeri yoktur. Bu yüzden nasslarda daha çok farzı ayn türünde olsun farzı kifaye türünden olsun dini ilimlerin öğrenilmesine teşvikte bulunulmuştur. Bununla birlikte şeriatın ışığında dünya işlerinin düzene konulmasını sağlayacak bütün ilimleri farzı kifaye olarak gördüğümüzü, ancak bunların ikinci derecede geldiklerini belirtelim.
Dünya ilimlerinin ikinci derecede geldiklerine dair açıklamamız bu ilimlerin Allah katındaki ve iman sahiplerinin nazanndaki fazilet ve üstünlüğü açısındandır. Ecir yönünden bu şekilde değerlendirilmesi zorunlu değildir. Bir insan yerine göre, dünya işleriyle ilgili bir farzı kifaye görevi yerine getirmekle dinle ilgili bir farzı kifaye görevi yerine getirenden daha çok sevap alabilir.
Örneğin kıraat ilimlerin öğrenilmesi dini yönden farzı kifaye olan görevlerdendir. Bunun yanısıra çağımızda atomla ilgili ilimlerin öğrenilmesi de dünya ile ilgili farzı kifaye görevlerdendir. Müslümanlardan bazılarının bu tür dünyevi ilimlere tam bir samimiyetle sarıldıklarını, yüce Allah'ın da kendi lütfü ile onlara bu ilim alanlarında çeşitli imkanlar açtığı ve buna bağlı olarak İslam'ın ve Müslümanların bugünkü dünya şartlarında yeni bir konuma geldiklerini

düşünelim. Kıraatlarla ilgili ilimlerin de atom ilimlerinin de Öğrenilmesi zorunlu olan farzı kifaye ilimlerden olmasıyla birlikte bunlardan hangi alanda çalışanlar daha fazla ecri hakederler sorusu akla gelmektedir. Bir ihtimal ikinci alanda çalışanlar daha çok ecri hakederler. Eğer iyi niyetle hareket ederlerse dünya ile ilgili farzı kifaye ilimleri öğrenenlerin bazılarının alacakları ecirler, dini yönden farzı kifaye olan ilimleri öğrenenlerin ecirlerinden daha az olmaz. Ancak genel yönden şeriat ilimleri daha değerli, daha üstün ve daha çok ecir kazandıran ilimlerdir. Bir ilim de akla ne derece yakın olursa o derece üstün olur. Gayelerden uzaklaşılarak araçlara yaklaşıldığı ölçüde de derece düşer. Ancak bununla birlikte hepsi farzı kifa-yedir.
Kitap, Sünnet, fıkıh, fıkıh usulü gibi ilimlerde uzmanlaşmak ve derinleşmek dil ilimlerinde uzmanlaşmaktan daha faziletlidir. Ancak Kitab'ı ve Sünnet'i anlayabilmek ve bunlardan nasıl hüküm çıkarılacağı konusunda bilgi sahibi olabilmek için dil ilimlerine de mutlaka ihtiyaç vardır.
Her halükârda öğrenilecek ilim, ister farzı ayn, ister farzı kifaye olsun, ister dinle ilgili, ister dünya ile ilgili farzı kifaye olsun niyetler düzgün olduktan sonra ilim öğrenmek ibadetlerin en üstünüdür. Çünkü ibadetin ve kulluk görevinin hak-kıyle yerine getirilmesinin şartı din ilimlerine sahip olmaktır. Bu görevlerin kabule uygun olması şartı da sözkonusu ilme sahip olmaktır. Bu ilimlere sahip olmak aynı zamanda dünya işlerinin özenle, yerli yerince yürütülmesi ve doğru bir şekilde geliştirilmesi için şarttır.
Dinin uygulanması ve dünya düzeninin sağlanması ile ilgili ilimle, farzı kifaye olduğundan bu ilimlerde derinleşilmesi de mendup sayılmıştır. Hanefi fakih-lerinden olan İbni Abidin de Haşiye'sinde böyle söylemektedir. Bu düşünceyi yani bütün dini ve dünyevi ilimlerde uzmanlaşmış, derin bilgilere sahip ilim adamları yetiştirme düşüncesini tam olarak uygulamamız durumunda Müslümanların ne derece üstün bir seviyeye ulaşacaklarını, sonra Müslümanların böyle bir seviyeye ulaşmış olduğu dünyanın durumunun ne kadar güzel olacağını düşünmeliyiz.
İlim alanında farzı ayn ve farzı kifaye görevler bulunduğu gibi ameli ilim (uygulamalı ilim) alanında da farzı kifaye görevler bulunmaktadır. İlim amelden Önce gelir. Biz: "Çağımızda Üç Şey Üzerinde Düşünelim" adım taşıyan bir risalemizde bu konu üzerinde durmuş ve bu konu içine giren meselelerle ilgili delilleri sıralamaya çalışmıştık. Bu risaledeki bazı açıklamalarımız şöyleydi:
Müslümanm hayatı ve İslam ümmetinin gidişatı ile ilgili en önemli konulardan birisi de farzı aynı ve farzı kifaye görevlerin ne şekilde ele alınıp değerlendirileceği konusudur. İlim adamları, şeriatın temelini oluşturan nasslan

incelemeleri, bunların anlamlarını, dayanaklarını ve vermek istedikleri anlayıştan gözden geçirmeleri sonucu farzların iki kışıma ayrıldığına hükmetmişlerdir: Bunların ilki ayni farzlardır ki, bunları her bir Müslümanm yerine getirmesi gerekir. İkincisi ise kifai farzlardır. Bunların yerine getirilmesi de Müslümanların ortak görevleridir.

Bu iki farz türünün her biri kendi aralarında ikiye ayrılmaktadırlar: Ameli farzlar ve ilmi farzlar.

Mesela ayni farzlardan olan namazın bir teorik ilmi yanı, bir de uygulama yanı bulunmaktadır. Tıp ilminin güzelce öğrenilmesi ise kifai farzlardandır. Ancak tıp alanında uzmanlaşmış olan bir doktorun bu alanda hizmet vermesi ikinci bir farzı kifayedir.

Farzı kifaye ve farzı ayn kavramlarının iyi anlaşılması, gerek Müslüman ferdin ve gerekse ümmet tarafından öğrenilmesi istenen önemli kavramlardandır. Çünkü İslam'n mükemmel bir şekilde uygulanması Müslüman ferdin üzerindeki farzı ayn türünden olan görevleri ve ümmetin yapması istenen farzı kifaye türünden görevleri kavrayıp uygulamaya koymasına ve ümmetin üzerinde ne gibi farzı kifaye türünden görevler olduğunu bilip gereğini yerine getirmesine bağlıdır. Farzı ayn ve farzı kifaye türünden görevlerin, gerek teorik olarak Öğrenilmesi ve gerekse uygulamaya konması konusunda yapılacak kusurun zararım da İslam ümmeti ve bu ümmetin fertleri çekecektir.

Bazı farzı ayn görevlerin sürekli şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak bazı özel durumların ortaya çıkması sebebiyle bu özel durumlarla ilgili hükümlere göre hareket edilmesi sözkonusu olabilir. Bazı farzı ayn görevler ise gelişmelere bağlı olarak yerine getirilir. Farzı kifayeler için de aynı durum söz-konusudur. Kifai farzların çoğusunun yerine getirilmesi ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak istenir.

Mesela sağlıklı bir fıtrat üzere olan ve dürüst bir kalbe sahip olan bir Müslüman için de nefsini arındırmak bir farzı ayn olmakla birlikte, bu görev kendisini bozuk bir çevre içinde bulan bu yüzden bir takım nefsani hastalıklara maruz kalan kişi açısından daha önemli ve daha Önceliklidir. Bu örnekteki ikinci şahıs açısından nefsini arındırma ayni farzının birinci şahısa göre hem teorik yönden hem de pratik yönden daha ağırlıklı bir yeri vardır. Bunun gibi kırsal bir toplumdaki kifai farzlar ile şehir toplumundaki kifai farzlar arasında bazı farklılıklar vardır. Aynı şekilde uçak, atom ve elektrik sanayisinin geliştiği çağdaki kifai farzlar, başka çağdaki kifai farzlardan farklıdır... Bundan dolayı bütün çağlarda ve ortamlarda o çağlara ve ortamlara göre olan ayni farzların ve kifai farzların bilinmesi Önemli bir görevdir.

Biz yeniden konunun başına dönelim:
İlim adamları kişinin yapması gereken farz görevlerden söz eden bir takım nasslar bulunduğunu tesbit etmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir: [54]

5- Ibni Mace 'nin rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[55] "İlim öğrenmeye çalışmak her Müslümanın üzerine farzdır."
Kur'an-ı Kerim'de bu şekildeki farz görevlerden söz eden ayet-i kerimelerin bazıları ise şöyledir:
"Ey iman edenler! Sizden Öncekilere farz kılındığı gibi, (fenalıklardan) sakınırsınız diye oruç sizin üzerinizede farz kılındı." [56]
Bu farzı her bir ferdin yerine getirmesi gereken bir farz olduğu yüce Allah'ın şu sözü ile teTcid e dilmektedir:
"Sizden kim bu ay'a erişirse onda oruç tutsun." [57]
Bunun yanısıra bazı farzlar vardır ki, bunları bir ferdin yalnız başına yerine getirmesi mümkün değildir. Bu gibi görevlerin de cemaat halinde yerine getirilmesi gereken görevler olduğu anlaşılır. Yüce Alah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Bu indirdiğimiz ve hükümlerini kesinleştirdiğimiz bir suredir." [58]
Bu surede bazı had cezalarından söz edilmiştir. Zina suçu işleyen bir kişiye zina haddini uygulamanın bir tek fert tarafından yerine getirilmesi mümkün olmayan bir yükümlülük olduğu insanın anlayacağı bir şeydir. Şeriatta bunun benzerleri hayli çoktur. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Ey İman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kısas uygulaması farz kılındı." [59]
Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Aranızdan arkalarında kanlarını barakarak ölenlerin kanlan, kendi kendilerine, dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerini tamamla malannd an sonra on-lann kendi haklarında örfe uygun olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptıklarınızı bilmektedir." [60]
Bu tür görevlere bir başka örnek de şu ayeti kerimede sözü edilen görevdir:
"Savaş, hoşunuza gitmemekle birlikte üzerinize farz kılındı. Bir şeyde hoşlanmadığınız halde o sizin iyiliğinize olabilir. Ve yine bir şeyi sevdiğiniz

halde o sizin için fena olabilir. Allah bilir, siz bilemezsiniz." [61]

İşte burada işaret ettiğimiz görevlere ve benzerlerine dayanarak ilim adamları farzların her yükümlü kişinin yapması istenen ayni olanlarının bir de ümmetin tümü üzerinde bir görev olarak kabul edilen kifai olanlarının bulunduğuna hükmetmişlerdir.

Kifai farzlann belirlenmesi ve ayni farzların bilinmesi, gerek Müslüman fert ve gerekse ümmet açısından önemli bir görevdir. Hatta işe buradan başlanılması gerekir. Bundan dolayı İslam için çalışanlar ve davetçiler açısından bu görev oldukça Önemli bir görevdir. Hatta İslam ümmetini ileri götürme alanında çalışma yapanlar açısından da oldukça önemli bir görevdir. Bunların bu farzları belirlemeleri, genele yaymaları ve pratik olarak da bu farzlann yerine getirilmesi yolunda çalışmaları gerekmektedir. Bu hususun bilinmesinden sonra bir tek kişinin bütün farzı kifayeleri etraflıca bilmesi genellikle mümkün değildir. Bu yüzden farzı kifayelerin neler olduğunun iyi belirlenebilmesi ve sınırlarının konulabilmesi için güçlerin birleştirilmesine, ortak çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Biz buradaki kısa açıklamada bazı önemli başlıklara işaret etmeye çalışacağız.

Farzı kifayelerin tesbiti konusunda yararlanacağımız bazı kurallar bulunmaktadır:

Birincisi: Dinin uygulanmasında ve dünya işlerinin düzene konulmasında ihtiyaç duyulan görevlerin tümü farzı kifaye türünden olan görevlerdir.

İkincisi: Hakların sahiplerine ulaştmimasında ihtiyaç duyulacak işlerin tümü kifai farzlar arasına girmektedir.

Üçüncüsü: Bir vacibin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan şeydir ki, böyle bir şey de vacibtir. Buradan anlaşıldığına göre farzı kifayelerin işlenmesine yardımcı olan araçlarla ilgili görevler de farzı kifayelerin arasına girmektedir. İlim adamlarının nazarında temel kurallardan sayılan bu üç kuralın bilinmesi, burada ele aldığımız farzı kifayelerin sayısının ne kadar olduğu üzerinde fikir edinilmesine yardımcı olacaktır.

Sadece bu üç kurala dayanarak onbinlerce kifai farz tesbit etmemiz mümkündür. Bu arada kifai farzlann bir ilmi teorik yanının olduğunu bir de pratik (uygulama ile ilgili) yanının bulunduğunu bilmeliyiz. İlmi kifai farzlann içine onlarca ilim girmektedir. Uygulama ile ilgili kifai farzlann yerine getirilmesi için de onlarca uzmanlık alanına ihtiyaç vardır. Bu durum kifai farzlar dairesinin ne derece geniş olduğunu göstermektedir. Konu ile ilgili yararlı olacağına inandığımız bazı örnekler verelim:

Petrol üretimi alanı ile ilgili pek çok ilim dalı bulunmaktadır. Bu işin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan araçlar da bir hayli çoktur. Bütün bu araçlann üretilmesi ile ilgili pek çok ilim alanı bulunmaktadır. Petrolün karadan veya denizden çıkanlmasının kendine göre ilim dalları ve araçlan bulunmaktadır. Petrolün çıkanlmasından sonra anndınlması ve pazarlanması merhalesi gelmektedir. Aynca petrolden elde edilen bir takım yan ürünler vardır. Bu yan ürünlerin her birinin belli kullanım alanları bulunmaktadır. Bu kullanım alanlarına göre de sanayiler geliştirilmiştir. Bu sanayi dallannın ürettiği eşyalann belli pazarlara ve pazarlamaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla bütün bu sanayilere göre uzmanlık alanları bulunmaktadır. Petrol borulannın üretimi, birbirlerine monte edilmesi, bunlardan yararlanılması, ürünlerin değerlendirilmesi ve Ümmetin yaranna olacak şekilde kullanılması, hep birbirleri ile bağlantısı olan ve birbirlerini izleyen kifai farzlardır.
Bu bilgilerden yola çıkarak birbiri ile bağlantısı olan uzmanlıklar zinciri, bununla ilgisi bulunan araçlan ve aletleri vardır. Sadece bu alanla ilgili olarak ve pak çok bölgeden sadece bir tanesini ilgilendiren yüzlerce kifai farz bulunmaktadır.
İslam ümmetinin gerek geneldeki ihtiyaçlannı gerekse bölgesel ihtiyaçlannı göz önünde bulundurursak sadece bu alanda onbinlerce uzman ve ilim adamı yetiştirilmesi gerektiğini anlanz. Değişik bölgelerde yaşayan tüm Müslümanla-nn ihtiyaçlannın karşılanması için bu elemanlann yetiştirilmesinin zorunlu olduğu görülecektir.
Bu değerlendirmeyi tanm, sanayi, ticaret, askeri, şehirleşme vs. alanlan açısından da yapabiliriz. Sanayinin içerisine ilaç sanayisi, sağlık araçlan sanayisi* silah ve savaş malzemeleri sanayisi, hava, deniz ve kara taşımacılığı sanayisi gibi pek çok sanayi dallan girmektedir... Buna göre bütün kifai farzlann öncelikli bir şekilde tesbit edilmesi gerekmektedir.
İlmin amelden önce geldiği biliniyor. Buna göre ilmi olarak ihtiyaç duyulan kifai farzlar ne kadar çoktur! Bütün bu ihtiyaçlann karşılanması için ne kadar geniş çaplı eğitim-öğretim proğramlanna ihtiyaç duyulacaktır? Bunlann tümü dünya hayatındaki refah ve düzen için ihtiyaç duyulan alanlardan bazılandır.
Şimdi biraz da dinin uygulamaya konması için ne gibi kifai farzlann yerine getirilmesi gerektiğine dair örnekler verelim:
Dinin mükemmel bir şekilde uygulamaya konması ancak her bir Müslümanm üzerine düşen görevi tam olarak yerine getirmesi ve İslam hükümlerini uygulayacak bir devletin kurulması ile mümkündür. Çünkü fıkıhçılann açıklamalanna göre İslam devletinin görevi, din ve dünya işlerini düzenli bir

şekilde yürütmektir. Dünya işlerinin belli bir düzen içerisinde yürütülebilmesi için ne gibi kifai farzlann yerine getirilmesi gerektiği konusunda bazı örnekler verdik. Burada da dinin uygulanması için yerine getirilmesi gereken kifai farzlardan söz edeceğiz.
Bazı ilimler İslam'ın ayakta kalması ve varlığını sürdürmesi için bilinmesi zorunlu olan ilimlerdir. Arap dili ile ilgili ilimler, mantık, fıkıh usûlü, akaid, fıkıh, ahlak ve gidişat ilmî, tefsir ve Kur'an-ı Kerim ilimleri, sünnet ve hadis ilimleri, siret ve sahabenin hayatı ile ilgili ilimler, hadis ravilerinin ve ilim adamlannm tanınması ile ilgili ilimler, İslam tarihi, kıraat ilimleri, başkalanna karşı kesin delil göstermek için ihtiyaç duyulan ilimler, İslam ümmetinin ve Müslümanların mevcut durumları ile ilgili ilimler, İslam siyasi şuurunun kazandırılması için ihtiyaç duyulan ilimler ve benzerleri bu tür ilimlerdendir.
Bütün bu alanlarda Müslümanların ihtiyaçlarına cevap verecek kadar ilim adamı, uzman yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu ilim adamlarının sadece bir bölgede değil, ihtiyaca göre ve zaruret ölçüsünde bütün İslam beldelerinde yetiştirilmeleri gerekir. Bazı ilimler vardır ki, bir beldede o ilim dalında yetişmiş sadece bir kişinin bulunması yeterlidir. Bazı ilim dallan da vardır ki, her bir beldede o dalda onlarca ilim adamının yetiriştirilmesine ihtiyaç olur. Bu gibi ilim dallarında sadece uzman yetiştirilmesi yetmez, aynı zamanda bu uzmanların halka ulaşması gerekmektedir. Davet ve öğretim ile ilgili farzlar da bu alanın içine giren farzlardır. Eğitim kurumlarının kurulması, kitaplar, gazeteler, dergiler yayınlanması, radyo ve TV istasyonları kurulması ile ilgili düşünceler de davet ve eğitim ile ilgili farzlara dayanmaktadır. Bütün bu kurumların ve araçların her birinin kendi alanındaki ihtiyacı pratik olarak karşılayacak seviyede olması gerekmektedir. Sonra bu alanlarda kullanılacak aletlerin, araçların tedariki ve ihtiyaçların karşılanması gelir. İşte bunların tümü ile ilgili görevler kifai farzların içine girmektedir.
Bu sayılanların tümü dinin hakim kılınmasıyla ilgili görevlerin eğitim, Öğretim ve iletişim alanları ile ilgili olardandır.
Ekonomik, sosyal ve siyasi hayatta dinin hakim kılınabilmesi için bu alanlarda yetişmiş uzmanlara ve bu alanlarla ilgili çeşitli ilimlerin öğretilmesine ihtiyaç vardır. Bunun için siyaset, hukuk ve yargı alanlarında etraflıca bir eğitim ve öğretime ihtiyaç vardır. Ümmetin bütün bu alanlarla ilgili ihtiyaçlannın karşılanabilmesi ve bu alanlarla ilgili uygulamalann gerçekleştirilebilmesi için ne kadar da çok yetişmiş elemana ihtiyaç olacaktır!
İslam toplumunu devletin koruyacağını biliyoruz. Bunun gerçekleştirilmesi, bazı organların oluşturulmasını gerektirir. İyiliği emredip kötülükten sakındıran-lar ve

davetçiler bu iş için gecelerini uykusuz geçireceklerdir. Bu ise o alanlarda çalışanların bulunmasını gerektirir. Yine Müslüman toplumun hayatının cihad ile bağlantısının olduğunu biliyoruz. Cihad ise savaşçılann bulundurulmasını, savaş hazırlıklannm yapılmasını, bu konuda teoriler geliştirilmesini, eğitim ve planlama yapılmasını gerektirir. Bu konu, çağımızda bir hayli çetrefil bir hal almıştır. Ancak bu alanla ilgili farzlar da kifai farzlar arasına girmektedir. Bu açıklamalarla çağımızda ümmetin dini hakim kılmak için ihtiyaç duyduğu alanlarla ilgili kifai farzlar hakkında bazı bilgilere değinmiş olduk.

Şimdi de bugün içinde bulunduğumuz durum üzerinde biraz durarak meseleye bir de bu açıdan yaklaşalım. İslam düzeninin hiç uygulanmadığı ve cehaletin her taran kuşattığı yahut çoğunluğa hakim olduğu bir bölgeyi ele alalım. Bu şartlarda yaşayan bir bölgeyle ilgili kifai farzlar neler olacaktır?

Böyle bir bölgede yerine getirilmesi gereken görevlerin başında insanları Allah'ın yoluna çağırma farzı gelir. Böyle bir bölgede yürütülecek davet çalışma-lannın bölgenin her tarafına yayılabilmesi için çok geniş çaplı bir faaliyete ihtiyaç olacaktır. İşte böyle bir faaliyetin gerektireceği her şey kifai farzlar arasına girer. Gerek erkeklerin gerek kadınlann arasından davetçilerin çıkarılması gerekir. Bunun gibi işçilerin, köylülerin ve kültürlü kesimlerin arasında davet çalış-m al arını yürüten insanlar olmalı. Davet çalışmalan hem evlerde, hem kurumlarda, hem okullarda, hem üniversitelerde, hem camilerde ve hem de kahvelerde yürütülmelidir. İşte bütün bu davet çalışmalarını yürütecek davetçilerin çıkanlma-sı ve davet çalışmalanm organize edecek, davetçilerin faaliyetleri arasında bir bağlantı kuracak yönetimin oluşturulması hep farzı kifayedir.

Bunun yanısıra davet; eğitim, oluşum ve Öğretim kapısıdır. Davete icabet e-den birinin üzerine, gerekli bilgileri öğrenmesi ve bir Müslümanın yaşadığı çağda üzerine düşen görevleri yerine getirmesini sağlayacak İslami bir eğitim alması gerekir. Bu itibarla İslam ümmetinin bu alanla ilgili ihtiyaçlannı karşılayacak Müslüman davetçilerin ve eğitimcilerin yetiştirilmesi, bütün bu faaliyetleri organize edecek, eğitimcilerin ve öğretim elemanlannın çalışmalanm düzenleyecek bir yönetim kadrosu oluşturulması da kifai farzlar arasına girmektedir. Ancak bu yolla her bir Müslümanın İslami ilimlerden, kültürden ve eğitimden yaşadığı çağın gerektirdiği kadar miktarda bir payı ve ihtiyacı olan şeyin tam ve düzenli olarak alması mümkün olabilir. Bu tür eğitim ve öğretim çalışmalan, ders halkaları, sohbet meclisleri, eğitim kurslan vs. düzenlenmesi ile mümkündür. İşte bütün bu faaliyetler kifai farzlar arasına girmektedir. İslam

daveti ise büyük bir eğitim ve kültür çalışmasını gerektirmektedir. [62]

6- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:[63] "Müşriklere karşı, mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad ediniz." Bir başka hadisi şerifte ise şöyle denilmektedir: [64]

7- Müslim, Resulullah (a,s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:[65]
"Kim onlara karşı eliyle cihad ederse o mü'mindir. Kim kalbiyle cihad ederse o da mü'mindir. Yine kim onlara karşı diliyle cihad ederse o da mümindir. Ama bunun ötesinde hardal tanesi kadar bir iman mevcut değildir."
Bugün dünyada çeşitli ilkeleri etrafa yayan, yahut bir takım görüş ve tutumları savunan ya da bazı ilkelere ve görüşlere karşı çıkan büyük iletişim araçları bulunmaktadır. Müslümanların bu gibi araçlar vasıtasıyla yapılan saldırılardan nasipleri ise oldukça yüksektir. Bunun yanısıra İslam'ın etrafa yayılması ve insanların geneline tanıtılması gerekmektedir. Yine Müslümanların bilinmesi gereken bir takım tutumları olmaktadır. Yahut Müslümanların bu gibi tutumlar sergilemesi gerektiğine bütün Müslümanların inandırılmasına ihtiyaç vardır, fşte bütün bu faaliyetler iletişim araçlarından yararlanılmasını gerektirmektedir. Çağımızda iletişim araçlarının belli başlıları ise şunlardır: Gazete, dergi, video ve teyp kaseti, radyo, televizyon, mektup, makale, konuşma, konferaas ve yorum. Bütün bu araçların her biri ile ilgili özel bilgiler, sanatlar ve uzmanlık alanları bulunmaktadır. Bir gazete çıkarmak istendiğinde, etkili yazarlara, baskı tesislerine ve yönetim kadrosuna ihtiyaç olacaktır. Dergi çıkarmak istendiği zaman da aynı durum söz konusudur. Yayın, dağıtım, tanıtım işleri de bu alanla ilgilidir. Bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesi aynı zamanda çeşitli yerlerde muhabirlerin bulundurulmasını, haber ajanslarının kurulmasını, yorumcuların, yazarların, strateji uzmanlarının yetiştirilmesini gerektirir. İşte bütün bunlar, konumlan belirlendikten sonra hepsi kifai farzlar arasına girmektedir.
İletişim aynı zamanda, kendi tabiatı itibariyle siyasî faaliyetin bir diğer yüzüdür. Siyasi faaliyet ise İslami faaliyetten bir parçadır. Çağımızda İslam'a yönelik saldırıların genellikle düşünce ve siyaset alanında gerçekleştirildiği görülmektedir. Uluslararası politik teoriler bizzat kendi toprağında İslam'a karşı saldırıda bulunmaktadır. Davet çalışması ile ilgisi bulunsun veya bulunmasın mutlaka İslami bir siyasi faaliyetin yürütülme-si gerekmektedir. Bu faaliyet gerek herhangi bir siyasi parti vasıtasıyla ve gerekse parti dışı genel siyasi

çalışmalarla gerçekleştirilebilir. Önemli olan ortada bir îslami siyasi faaliyetin bulunmasıdır. İmkan ve güç ölçüsünde îslami siyasi faaliyette bulunulması da kifai farzlar arasına girmektedir.

İslami siyasi faaliyetten söz ettiğimiz zaman, bu faaliyetin çok değişik alanlarda çok sayıda uzmanın yetiştirilmesini gerektirdiğine işaret etmekteyiz. Siyasi şuur, siyasi kavrayış, siyasi tutumun iyi belirlenmesi ile ilgili bilgi ve kabiliyetlerin değerlendirilmesi, yaşanılan bölgenin ve zamanın şartlarına uygun yerli yerinde siyasi kararlar alma kabiliyetine sahip olunması, mümkün olan yollardan siyasi faaliyetlerin içine girilmesi, siyasi meselelerin İslam'a uygun bir şekilde ve yerli yerince değerlendirilip gündeme getirilmesi, siyasi durumların gayeye ulaşma yolunda değerlendirilmesi, siyasi faaliyetin sapmalarından uzak tutulması, kurumlar ve sendikalar vasıtasıyla İslami siyasi faaliyette bulunulması için planlama yapılması ve bu planların uygulanıp geliştirilmesi, kısa zamanda gerçekleştirilmesi mümkün olmayan büyük siyasi gayelere doğru tedrici bir şekilde iler-lenmesi, bütün bunlar ve benzerleri kifai farzlar arasına girmektedir. Bütün bu saydığımız faaliyetleri organize edecek ve düzene koyacak idari yapının oluşturulması da aynı şekilde kifai farzlar arasına girmektedir.

Bunun yanısıra İslam beldelerinden bir belde, kafirlerin eline geçer ve buranın kurtarılması için cihad yapılması kesinlik kazanırsa burada insanların cihada teşvik edilmeleri, cihad için eğitilmeleri, aralarında düşünce ve hareket birliğinin sağlanması, silah temini, hareketleri komuta edecek kadronun oluşturulması, hareket planlarının hazırlanması, mevcut durum için ve geleceğe yönelik hizmetler verecek organize şebekeler oluşturulması, savaş teorilerinin geliştirilmesi, hedefe doğru sürekli ilerlenmesi, bütün bu faaliyetlerin yerli yerince ve düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak bir yönetim kadrosunun oluşturulması gerekecektir. Bütün bunlar da kifai farzlardandır.

Yukarıda sayılan kifai farzların yerine getirilmesi için mal ve maddiyat temin edilmesi zorunlu olduğu gibi gerekli mal ve maddi varlık temini işlerim organize edecek bir idari kadro oluşturulması da zorunludur. Yine yepılacak bağışlan toplayacak, bağışta bulunma gücüne sahip bütün insanlara ulaşarak onları böyle bir bağışa ikna edecek bir organizasyonun oluşturulması da gerekir. İşte bütün bunlar hep kifai farzlar arasına girmektedir.

Anlattığımız bu durum tümüyle bozulmuş ve düzeltilmesini sağlayacak kadronun oluşmadığı bir bölgede ortaya çıkarsa böyle bir bölgede yaşayan Müslümanlar açısından kifai farzlar daha farklıdır. Burada İslami faaliyette bulunanların, daha çok İslami çağrıya cevap verenleri yönlendirmeye çalışmaları gerekmektedir. Özellikle de öğrencileri yönlendirmeye çalışarak onların her

birinin bir kifai farzı yerine getirmelerine imkan verecek uzmanlıklar edinmelerine yardımcı olunmalıdır. Bunların aralarında mutlaka bir organizasyonun olması gerekmektedir. Hayati öneme sahip uzmanlık alanlarına girilmesi, bu alanlarda eleman yetiştirilmesi ve hayatın bütün yönleri ile ilgili olarak ihtiyaca göre uzman kadro oluşturulması, sonra bu kadroların yönlendirilmesi hep sözünü ettiğimiz organizasyon vasıtasıyla olacak işlerdir.

Müslüman doktorların, Müslüman eczacıların, Müslüman mühendislerin, Müslüman sporcuların, Müslüman tüccarların, Müslüman teknik elemanların ve yine belli bir alanla ilgili branşlarda elemanların yetiştirilmesi işinin organizasyonu bu amaçla kurulacak yönetim kadrosu tarafından gerçekleştirilecektir.

Davet, iletişim, siyaset, mali işlerin yürütülmesi ve sanat alanlarının etrafında çok değişik konular toplanmaktadır. Bütün bu alanlarda ve bu alanlarla ilgili branşlarda elemanlar yetiştirilmesi, bu alanlarla ilgili işleri yürütecek ve bu alanlarda faaliyetlerde bulunacak kadroların oluşturulması hep kifai farzların arasına girmektedir. Saydığımız alanlardan herhangi birinde İslami faaliyette bulunanlar da bu görevleri bilmeli ve üzerlerine düşeni gereği gibi yerine getirmelidirler.

Bütün bunlardan ve daha önce anlatılanlardan, ister belli bir yönetim altında olsunlar, ister olmasınlar, ister İslami hakimiyete uzak bir bölgede azınlık durumunda olsunlar ve isterse İslami hakimiyete yakın olsunlar değişik bölgelerde yaşayan Müslümanlar açısından öğrenilmesi farzı kifaye olan ilimlerin tesbit e-dilmesinin ne derece önemli bir şey olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu konu, çalışmadaki ilerleyişe köklü bir şekilde etki edecektir. Bu konuların açıklık kazanmasından sonra ayni farzlardan söz etme sırası gelmektedir:

Kifai farzların yerine getirilmesinin en büyük ürünü, ayni farzları yerine getiren ve gerçekleştirilmesi farzı kifaye olan dalların herhangi birinde uzmanlaşmış bir Müslüman şahsiyeti üzerinde ortaya çıkacaktır. Müslümanın geçimini sağlamasına yardımcı olacak bir ihtisasının (uzmanlığının) olması gerekmektedir. Uzmanlık alanlarının en güzel olanları ise kifai farzlar türünden olan uzmanlık alanlarıdır. Bunun yanısıra bir Müslümanın belli bir alanı kendisi için uzmanlık alanı olarak seçmesinden sonra bu alanda çalışma yapmanın onun açısından farzı ayn statüsü kazanacağının bilinmesi gerekmektedir. Mesela bir kimse yargı yahut fetva alanında görev alır veya bir ilmi Öğretme veya belli bir konuda çalışma yapma görevim üstlenirse, bu görev onun açısından farzı ayn niteliği kazanır.

Ayni farzlar şu başlıklar altında bir araya gelmektedir:

1. Müslüman açısından ayni farzların başında geleni, İslam'ı genel bir şekilde tanıması yahut ona icmali (genel) olarak iman etmesi ve bu imanını şehadet kelimelerini söylemek suretiyle açığa vurmasıdır.

2. Onun açısından ayni farzların ikincisi İslam'ın kendisinden istediği görevlerden yerine getirmeye gücü yetecek olanları hakkında geniş ve ayrıntılı bilgilere sahip olmaktır.

3. Yükümlülük altındaki bir kişinin yerine getirmesi gereken ayni farzlardan bazıları: Allah'ı bir bilmek, O'na kulluk ve ibadet görevini yerine getirmek ve kendim arındırmaktır.

4. Yine yükümlü bir kişiden istenen ayni farzların arasında, haram olanları tanımak ve onlardan uzak kalmak, yapılması istenen görevleri bilmek ve bu görevleri yerine getirmek de bulunmaktadır.

5. Kişinin anne babası, yakınları ve komşuları hakkında Allah'a karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi de ayni farzlardandır.

6. Yüce Allah'ın istediği üzere, Müslüman devlet başkanına (imama) itaatte bulunmak ve cemaate bağlı kalmak da ayni farzlardandır.

7. Kişinin kazancının helalden gelmesi ve kendilerine harcamada bulunması gerekenlere iyilikle harcamada bulunması da farzı ayndir. Eğer zekat vermesini gerektirecek kadar mal varlığı olursa zekat vermesi farzı ayndır. Yine bu güce sahip olması durumunda haccetmesi farzı ayndır. Cihada karar verilmesi durumunda malı ile cihada katılması farzı ayndır. Bir kimse hakkında cihad, farzı ayn hükmü kazanırsa cihada niyet etmesi, kendini bunun için yetiştirmesi, eğitim görmesi, hazırlığını yapması ve zamanı gelince cihada katılması da farzı ayn olur.

Bir insan hakkındaki ayni farzları bir araya getiren görev, takva sahibi olmaktır. Takva, Allah'ın kuldan istediği şeydir. Bakara suresinin baş tarafında da izah edildiği üzere takva, kişinin Allah'a iman etmesi, namaz kılması, iyilik yolunda harcamada bulunması, Kur'an-ı Kerim'e uyması ve kendini küfürden ve nifaktan korumasıdır.

Genel mahiyetteki bazı farzı aynlar vardır ki, bunlar bütün Müslümanlar açısından birdir ve değişmez. Bazıları ise kişinin içinde bulunduğu duruma göre değişiklik göstererek artıp eksilebilir. Mesela kendini arındırma aynı farzı iyi karakterlere sahip biri açısından bazı nefsani hastalıkları olan kimseye göre daha hafif bir görevdir. Yani nefsani hastalıkları olan için kendim arındırma görevi daha fazla önem kazanmaktadır.

Halis bir imana sahip olandan istenen şeyler, kalbim nifak hastalıkları türünden

bir takım hastalıklar bürümüş kimseden istenenden daha azdır. Yine alelade bir işçiden istenen, pek çok mal varlığına ve geniş bir çevreye sahip olan zengin bir tüccardan istenenden daha azdır.
Herhangi bir çevrede bulunandan istenen şeyler, başka bir çevrede bulunandan istenen şeylerden daha farklı olabilir. Bİd'atlerin ve küfrün yaygın olduğu bir çevrede yaşayan kimsenin kendini ve ailesini bu fenalıklardan korumaya daha çok dikkat etmesi gerekir.
Ortalığı insanları sapıklığa yönelten bir şüphe sararsa, yükümlülük altındaki kişinin kendini bu şüpheden korumaya çalışması gerekir. Yine aynı çevrede hem sapık akımlar hem hidayet çizgisinde olan akımlar ortaya çıkarsa, Müslümanın kendini sapık akımlardan koruması ve hidayet çizgisindeki herhangi bir akımın içinde yerini alması istenir.
Şeriatta farzların korunması için nafile ibadetlere de yer verilmiştir. Bunun gibi şeriatta kişinin haramlardan uzak durmasını sağlayacak bir vera düşüncesine yer verilmiştir. Bu bize gösteriyor ki, Müslümanın, üzerindeki ayni farzları yerine getirdiği konusunda kalbinin rahat olabilmesi için çok şey yapması gerekmektedir. Bu çağda yaşayan Müslümanın yerine getirmesi istenen görevlerin ayrıntısına geçmeden Önce iki farz türüne dikkat çekmek istiyoruz:
1. Vakte bağlı olan farz
2. Yaşanılan döneme ve şartlara bağlı olan farz. [66]

Vakte Bağlı Olan Farz

îslami çevrelerde yaşayan kimseler, yapılması kesin farz olan görevlerden ve işlenilmesi kesin yasak olan haramlardan habersiz olamazlar. Ancak bunların hatırlatılmasında da yarar vardır. Bu, sürekli karşımıza çıkan önemli bir görevdir. Vaizler, vaaz kürsülerinde bu görevi yerine getirmekte aynca Müslümanlar kendi aralarındaki toplantılarında bunu yapmaya çalışmaktadırlar. Vaizlerin güçleri, etkileme, ikna ve insanların duygularını harekete geçirmedeki başarılarında ortaya çıkmaktadır. Bu yöndeki basanlar farzları yerine getirmede kusur edenlerin bu kusurlarım telafi etmelerini, günah işleyenlerin ise günahlarını terketmelerini sağlamaktadır. Bu başarılar aynı zamanda insanların derece derece yükselmelerini sağlamaktadır. Böylece insanlar farzları yerine getirdikten sonra vacipleri, sünnetleri ve adabtan sayılan görevleri de yerine getirmeye özen göstermektedirler. Bunun gibi insanlar kendilerine yöneltilen öğüt ve vaazların etkisiyle haram derecesinde olmasa bile hoş karşılanmayan fiillerden de uzak

durmaya özen göstermeye başlamaktadırlar. İşte vaaz ve nasihat görevinin ne kadar önemli bir görev olduğu burada ortaya çıkıyor. Bu görev, peygamberlerin görevlerinden bir parçadır. Bunu basite alan veya önemsemeyen kişi, oldukça büyük bir cehalet içindedir. Bunları anlatmaktaki amacımız, herkesin bildiği ve dikkate aldığı şeylerin üzerinde durmak değil, pek çoklarının gaflet ettiği ve umursamadığı hususlara dikkat çekmektir. İşte bu yüzden konunun başlığını "vakte bağlı olan farz" olarak koyduk.
Bir kimsenin İslam'a girmek istediğini düşünelim. Onun için o an farz olan görev nedir? Şüphesiz hemen o an üzerine farz olan görev şehadet sözlerini genel bir mahiyette bilmek ve bu sözlerin anlamlarını kabul ederek onlan dil ile söylemektir. Mesela bu kişinin öğle vakti İslam'a girmiş olduğunu kabul edelim. Hemen o an üzerine farz olan görev nedir? Şüphesiz hemen o an üzerine farz olan görev, namazı genel bir şekilde tanımak ve öğle namazını yerine getirmektir Dolayısıyla "vakte bağlı farz" ile kastedilen şey, kişinin içinde bulunduğu anda üzerine farz olan görevdir.
Boğulmak üzere olan bir insan gördüğümüzü ve onu kurtarma gücümüzün olduğunu farzedelim. Yahut açlıktan ölmekte olan biriyle karşılaştığımızı ve onun kamım doyurma gücüne sahip olduğumuzu farzedelim. Ya da bir fenalık işlemekte olan biri ile karşılaştığımızı ve onu fenalıktan alıkoyma imkanına sahip olduğumuzu düşünelim. Bu gibi durumlarda bizim derhal söz konusu kişilere karşı yapabileceğimiz görevlerimizi yerine getirmemiz üzerimize farz olur. İşte bütün bunlar, vakte bağlı farzlar arasına girmektedir. Çünkü bunlar ortaya çıkan olağanüstü bir durum dolayısıyla bizim üzerimize farz olmaktadır. İslamiyet bizim üzerimize şartların gerektirdiği şekilde bu görevi yerine getirmemizi farz kılmıştır.
Bu şekilde vakte bağlı farzlardan pek çokları bilinmemektedir. Bu bilgisizlikler dolayısıyla büyük hatalann içine düşülmektedir. Mesela bir insan İslam'a girmeyi arzular da bir Müslüman'dan kendisine İslamiyet'i anlatmasını isterse, bu isteğe muhatab olan Müslümanın o kişiye derhal İslam'ı anlatması o an üzerine farz olur. Hatta bazıları şöyle söylemişlerdir: Eğer bu isteğe muhatab olan Müslüman, istekte bulunan kişiden bu işi biraz geciktirmesini isterse bu yüzden dinden dönmüş olur.
Böylece "vakte bağlı olan farz" ile neyi kasteddiğimiz ve bunun ne derece bir Öneme sahip olduğu ve vakte bağlı farzların yerine getirilmemesinin, yahut geciktirilmesinin ne derece tehlikeli olduğu anlaşılmış oluyor. Bu konuyla ilgili pek çok mesele bulunmaktadır:
Vakte bağlı farzlar içinde, iyiliği emir ve kötülükten sakındırma (emri bil-ma'ruf

ve nehyi ani'l-münker) konusu içine girenler vardır. Bunun gibi vakte bağlı farzların cihad ile ilgili olanları vardır. Aile içinde ve komşularla ilişkilerde de vakte bağlı farzlar bulunmaktadır. Bir insanın başına gelen olağanüstü durumlar ve karşılaştığı ani haller ile ilgili vakte bağlı farzlar vardır. Müslüman kendini belirli (sabit) farzlar konusunda sorguya çekeceği gibi, vakte bağlı farzları yerine getirme konusundaki kusurlarından dolayı da sorguya çekecektir. İlim amelden Önce geldiğine göre en doğru olan, vakte bağlı farzlar hakkında bilgi sahibi olmakla işe başlamaktır. Bu nitelikteki farzların yerine getirilebilmesi için önce onların bilinmesi gerekir. [67]

Yaşanılan Döneme Ve Şartlara Bağlı Olan Farz

Bilindiği üzere İslam şeriatına göre bir yükümlünün yapması gereken namaz türü ayni farzlar bulunduğu gibi, bütün ümmetten istenen ve bazılarının yapması ile diğerlerinin üzerinden düşen, hiç kimsenin yapmaması durumunda bütün ümmetin günahkar olması neticesini doğuran bir takım kifai farzlar da bulunmaktadır. Kifai farzların işlenilmemesi durumunda bu işin yapılmasını isteyen, terkedilmesinden sakındıran ve kendisi gücü nisbetinde bu yönde çaba harcayan kimsenin üzerinden ise günah düşer. Kifai farzlardan herhangi birini yapmayı üzerine alan açısından ise bu görev ayni farz niteliği kazanır. Yine başkalarının bilmediği bir kifai farz hakkında bilgi sahibi olan kimse açısından da aynı durum söz konusudur. Bu konuyu anlattıktan sonra diyoruz ki:

Ümmetin ihtiyaç duyduğu ilimlerin herbirinin öğrenilmesi kifai farzlar arasına girer. İlimler ise oldukça kapsamlı olmakla birlikte sürekli gelişmekte ve .ilerlemektedir. Her çağda da, o çağdaki ilmi gelişmelere bağlı bir takım yenilikler gerçekleştirilmektedir. Elektrik ve atom enerjisi, çağımızdaki ilmi araştırmaların ve gelişmelerin ürünüdür. Bu iki alan, çağımızda yaşayan Müslümanlar açısından farz haline gelmiştir. Geçmiş çağlarda ise bunlar henüz mevcut olmadığından bu alanlarla ilgili herhangi bir görev de söz konusu değildi. İşte bu, yaşanılan döneme ve şartlara bağlı farzlar olarak isimlendirdiğimiz farzlara bir örnektir.

Bizim şeriatımıza göre cihad; yerine göre farzı ayn ve yerine göre de farzı ki-faye olmaktadır. Bazen şartların oluşması sebebiyle derhal yerine getirilmesi gereken bir farzı ayn olmakta, bazı zamanlarda ise gerekli şartların oluşmaması nedeniyle derhal yerine getirilmesi gereken bir farzı ayn olmamaktadır. Cihada girişilmeden önce yapılacak ve gayeye ulaştınci bazı ön çalışmaların

gerçekleştirilmesi, yerine göre farzı kifaye ve yerine göre farzı ayn olmaktadır. Bunun yanı-sıra Müslümanlara karşı bir üstünlük sağlandığı durumlar olur ki, bu gibi durumlarda Müslümanların küçük çaplı savaşlarla düşman tarafına karşı bir üstünlük sağlamaları mümkün olamaz. Belki bir veya iki nesil hatta daha fazla sürecek uzun süreli ve sürekli devam eden bir mücadeleye ihtiyaç olabilir. İşte bu gibi görevlerin yerine getirilmesi, yaşanılan dönemle ilgili farzlar içine girmektedir. Filistin'in gerek haçlı savaşları karşısındaki durumu ve gerekse günümüzdeki durumu ile ilgili mesele buna bir örnektir. Farzların bu türleri belli bîr dönemde yaşayan bütün dünya Müslümanlarının yerine getirmesi gereken görevler arasına girebileceği gibi, sadece belli bir bölgenin Müslümanlarının üzerine düşen görevlerden de olabilir.

Müslümanlar Allah'ın sözünün bütün dünyada en yüce olması için mücadele etmekle yükümlüdürler. Bu mücadele ise herhangi bir merhalede özel bir çalışmayı gerektirebilir. Bu çalışmanın ekonomik, idari, stratejik, siyasi ve benzeri yönleri olacaktır. Hak ile batıl arasında süregiden mücadele ile ilgili yeni durumların gerektirdiği görevler de yaşanılan dönemle ilgili farzlardandır.

Her yeni çağla birlikte İslami konularda yeniliklere ihtiyaç olur. Bu yenilikler ise metodlar ve çağın şartlarına uyumlu sebepler konusunda bilgi sahibi olunmasını gerektirir. Bütün İslam dünyasına ulaşabilecek durumdaki geniş çaplı bir yapıya İslam ümmetinin her zaman ihtiyacı olacaktır. Ancak çağımızda pek çok farz görevin yerine getirilebilmesi için böyle bir yapının oluşturulması, kullanılabilecek tek yoldur. Bu gibi bir organizasyonun gelişmeleri en güzel şekilde değerlendirmek, en güzel konumu ortaya koyabilmek için ihtiyaç duyacağı her şey, çağın farzlanndandır.

Yaşanılan döneme (çağa) bağlı farzlarla ilgili olarak verdiğimiz bu örnekler bu konuda bize genel bir fikir vermektedir. Bundan sonra ise nelerin bu gibi farzların arasına girdiğinin tesbit edilmesi gelmektedir. Bu da fetva ehli kişilerin görevidir. Müslümanlara bu konuda hatırlatma ve çağrıda bulunulması, enerjilerini bunun için sarfetmelerinin sağlanması, bunları yapmaya gücü yeten bütün vaizlerin, davetçilerin ve daha başka imkan sahiplerinin görevidir.

Yaşadığı dönemin gerektirdiği görevlerini bilmeyen Müslüman kusur etmektedir ve yerine göre günahkar olmaktadır. Bu durumdaki bir Müslüman her halükârda kendi çağından başka bir çağda yaşıyormuş gibidir. Muhtemelen yaşadığımız çağla ilgili farzların başta gelenleri, İslam ümmetinin içine düşmüş olduğu dağınıklıktan, parçalanmışlıktan kurtarılması, birliğinin ve medeni olarak ilerlemesinin sağlanması için çalışmak ve Müslümanların elinden alınan toprakların geri alınması ve ortadan kaldırılan hilafetin yeniden tesis edilmesi

için çaba harcamaktır.
Bu konunun açıklık kazanmasından sonra çağımızla ilgili ayni farzların bazıları hakkında tafsilatlı bilgiler vermeye sıra gelmektedir. Bunları üç başlık altında toplayabiliriz: İlim, amel ve hal... Bunları belirlerken çağın ve yaşanılan dönemin gereklerini, bu çağda ortaya çıkmış olan akımları, problemleri ve bütün bunların insanın aklına, kalbine ve nefsine etkisini gözönünde bulundurmamız gerekmektedir.
Birincisi: İlimle ilgili olanlar:
A. İmkan ölçüsünde fıkıh usûlü öğrenilmesi. Çünkü insan bunu öğrenmeyince hükümlere karşı çıkma yahut sapıkların pençelerine düşme tehlikesi ile karşı karşıya olur.
B. Yine imkan ölçüsünde Arap dili ile ilgili ilimlerin öğrenilmesi. Çünkü insan bu ilimlere sahip olmadığında başkalarını yanlış yola çekenlerin veya ifadeleri te'vil ederek asıl anlamından farklı anlamlar vermeye çabalayanların avı durumuna düşer.
C. Kişinin Allah'ın varlığı, Resulullah (as)'m hak peygamber olduğu ile ilgili delilleri bilmesi ve İslam hakkında genel bir bilgiye sahip olabilmesi için üç temel konu üzerinde bilgi sahibi olması gerekir.
D. Sapık bir gurubun eline düşme veya onların fikirlerinin esiri olma tehlikesi ile karşı karşıya gelmemesi için akaid ilminden de gerekli olanları öğrenmelidir.
E. Genel fıkıh ve mezhep fıkhı üzerinde gerektiği kadar bir bilgi edinilmesi. Birinci ile ilgili bilgilerle ortaya çıkan durumlar karşısında nasıl hareket edeceğini bilmesi, ikinci konu ile ilgili bilgilere ise karışık meselelerde nerelere müracaat edeceğini bilmesi için ihtiyaç duyacaktır.
F. Kur*an-ı Kerim'in bir miktarının ezberlenmesi ve güzelce okunması.
G. Bir miktar hadisi şerif ezberlenmesi ve bunlardan mümkün olduğu kadarının açıklamasının bilinmesi. Resulullah (a.s)'ın siretinin ve sahabilerin hayatlarının bilinmesi konusu da buna dahildir.
H. Davet fıkhı hakkında bilgi edinilmesi ve çağdaş hareketlerin bilinmesi. Bu bilgi, kişinin içinde bulunduğu cemaate mensup olmaktan dolayı gönlünün rahat olmasını ve başkalarını tam bir anlayış ve kavrayışla çağırmasını sağlar.
İ. Kişinin bulunduğu çevre açısından ve kendi inanç ve düşüncesini koruması açısından ihtiyaç duyacağı çağdaş İslami araştırmalar hakkında bilgi sahibi olunması.
J. İslam tarihi ve Müslümanların içinde bulundukları durum hakkında, düşünce ve inancın korunmasını sağlayacak ve İslami hizmete yöneltecek bir miktarda bilgi sahibi olunması.

K. Yaşanılan çağda cihadın nasıl yürütüleceği konusunda bir fikir sahibi olunabilmesi için çağdaş askeri kültür etrafında birtakım bilgilere sahip olunması.
L. Nefsi arındırma ve Allah'a ulaşma konusu ile ilgili ilimden gerektiği kadar bir şeyler öğrenilmesi.
M. Müslümanların problemleri ve bu problemlerin çözümünün nasıl mümkün olacağı konusunda bilgi sahibi olabilmek için İslami şuuru geliştirecek konuların öğrenilmesi ve incelenmesi.
N. Ümmetine zarar verecek bir harekette bulunmaması için içindeki güven duygusunu geliştirecek bilgilerden yararlanılması.
İkincisi: Amel ile ilgili olanlar:
A. Bir kulun Allah'ı tanıyıp bilmesinden sonra kendisinden istenen ilk şey, O'na ibadet etmektir. İbadet konusunda nafilelerden önce farzlar gelir. İbadetlerin içine namaz, oruç, hace, zekat, iyiliği emir-kötülükten sakındırma (emri bi'1-ma'ruf nehyi ani'l-munker) ve cihad görevlerinin hepsi girmektedir.
B. Helalden kazanmak ve kazanılan şeydeki hakları yerine ulaştırmak.
C. Anne babanın, yakınların ve komşuların haklarını gözetmek.
D. Cihada niyet ve savaş araçları ve aletleri konusunda eğitim.
E. Müslümanların salları içinde yer almak ve Müslümanlarla iyi ilişkiler içinde bulunmak. Müslümanların devlet başkanlarının (imamlarının) bulunması durumunda ona itaat etmek veya bir cemaat oluşturmuş olmaları halinde o cemaate bağlı kalmak da bu görevin içine girmektedir.
F. Ani gelişmeler ve olağanüstü durumlar dolayısıyla ortaya çıkan hakların gözetilmesi, bunlarla ilgili görevlerin yerine getirilmesi.
G. Haram olan fiillerden ve onlara yakın şeylerden kaçınmak, farz ve vacib olan görevleri de yerine getirmek.
H, Kifai farzlardan üzerine almış olduklarını yerine getirmek.
î. Farzı ayn olduğunun kesinleşmesi ve derhal başlanması için gereken şartların oluşması durumunda hemen cihada katılmak.
J. Resulullah (a.s)'ı izlem e ve hükümlere uyma niyeti taşımak.
Üçüncüsü: Kalp ve nefis halleriyle ilgili olanlar:
Kişinin kalbinin bozuk düşüncelerden arındırılmış olması, doğru bir anlayış üzere olması ve nefsinin fenalıklardan temizlenmiş olması bu guruba giren farzı aynlardandır. Bu itibarla bu gibi farzı ayrıların yerine getirilmesini sağlayan görevlerin yerine getirilmesinin de farz olduğuna dikkat çekmek isteriz. Buradan hareketle diyoruz ki: Bazı görevler esas itibariyle mendub olabilir. Ancak bu görevlerin yerine getirilmesinin söz konusu üstün derecelere ulaşılmasını

sağlayacağı kesinlik kazanırsa, o zaman bu görevler farz olabilir. İşte bu gibi farzların arasına aşağıdaki görevler girmektedir:
A. İmanını sağlamlaştırmak, ihlas, tevekkül, dünyaya karşı zühd, Allah ve peygamber sevgisi.
B. Küfürden, nifaktan, fısktan, baş kaldıncılıktan (isyandan), günahkârlıktan ve hased, gösteriş, hilekârlık, kin ve benzeri kalp hastalıklarından kendini kurtarmak.
Kapılan ve anahtarları ilim olan kifai ve ayni farzların gerek ilmi gerekse ameli yönlerinden söz ederken İslam şeriatının Müslümandan istediğinin sadece farz olan görevlerin yerine getirilmesi olmadığına da işaret etmemiz gerekmektedir. Farzların yantsıra, vacib, sünnet, edeb, mürüvvet, insana gönül huzuru ve rahatlığı kazandıran tutumlar ve Hz. Peygamber (a.s)'den alınan ölçüler türünden bir takım görevler de bulunmaktadır. Bunlann tümü Müslümandan ayni olarak (ayni farz gibi) istenen görevlerdir. Müslümanın bu gibi görevler hakkında da bilgi sahibi olması ve pratik olarak da yerine getirmeye çalışması gerekir. Bu konulan mutlaka ele almamız gerekiyor. İlim konusu ile ilgili ve bu meseleleri içine alan hadisi şeriflere ileride yer vereceğiz. Biz daha önce "Hicri Onbeşinci Asırda Kazanılması Gereken Ahlaki Karakterler ve Hayat Prensipleri" adını taşıyan bir risale yazmış ve orada bu konulara temas etmiştik. Bu konunun biraz açıklık kazanması için söz konusu risaleden bazı iktibaslar yapacağız:
İnsanı hoşnud eden davranışlardan ve mürüvvetlerden söz etmek, bizi ilişkilerin adabından söz etmeye yöneltmektedir. İslam açısından ilişikilerle ilgili e-dep Ölçülerine uyulmasından daha güzel bir şekilde insan nefsini arındıran bir şey yoktur. Nefis açısından da bazı durumlarla ilgili edep ölçülerine uymak kadar zor bir şey yok. Bu yüzden Müslümanın ilişkilerle ilgili edep Ölçülerine uyabilmek için nefsi ile mücadele etmesi ondan istenen en büyük görevlerden sayılmıştır.
Nureddin Şehid (r.a) disiplinli birisiydi. Uyguladığı disiplin kurallarından birisi de emirlerinden herhangi birinin kendi izni olmadan yanında oturmalarına müsaade etmemekti. Bu uygulamadan sadece Selahaddin Eyyubi'nin babası Nec-meddin Eyyub'u müstesna tutardı. Ancak, o ilim adamlarıyla ve salih kişilerle otururken onlara son derece hürmet eder büyük bir alçakgönüllülük gösterir ve huzurunda bulunduğu ilim adamlarına karşı gayet edepli davranırdı. İşte bu edebe ve sonra çağımızda resmi bir kimliğe sahip hangi şahsın bu edebe riayet edebileceğini düşünelim. Protokoller çağı olan bu çağda ilmiyle amel eden salih bir ilim adamına hangi devlet adamı bu hürmeti gösterebilmektedir?
Küçükler büyüklere hürmet göstermesi, büyükler de küçüklere sevgi ve merhamet etmeyi nefislerine kabul ettirmekte zorluk çekerler. Belli makama

sahip olanlar da kendilerinden daha aşağı makamda olanlarla fikir alış verişinde bulunmayı bir türlü prestijlerine yakıştıramazlar. Görüşüne başvurulan kişi de çoğu zaman büyüklenir. İşte bütün bu durumlar nefsin taşkınlıklarından ve aşırılıklarından ileri gelmektedir. İşte bu yüzden kişinin nefsini anndırmışlığımn en ö-nemli işaretlerinden birisinin karşılıklı ilişkilerle ilgili edep ölçülerine riayet etmesinin olduğunu söylüyoruz. Bu şekilde edep ölçülerine riayet ederken en başta şeriatın hükmünü, sonra mürüvveti ve insan gönlüne huzur veren tutumları göz önünde bulundurmak durumundayız.
Karşılıklı ilişkilerle ilgili edep ölçüleri gayet geniş bir alanı kapsamaktadır. Çocuğun anne babasına karşı göstermesi gereken edep vardır. Anne-babanın kız olsun erkek olsun çocuklarına karşı gösterecekleri tutumlarla ilgili edep ölçüleri vardır. Kardeşlerin birbirlerine karşı gözetecekleri edep ölçüleri vardır. Arkadaşların ve komşuların birbirlerine karşı gösterecekleri edep ölçüleri vardır. Memurların ve işçilerin beraberlerinde çalışan arkadaşlarına karşı uymaları gereken edep ölçüleri vardır. Bu şekilde beşeri ilişkilerle ilgili daire gittikçe genişlemektedir.
Yaratılanların birbirleriyle olan ilişkilerinde gözetmeleri gereken edep ölçüleri bu derece önemli olduktan sonra, yaratıcıları ile ilişkilerinde gözetmeleri gereken edep ölçülerinin daha büyük bir öneme sahip olması gerekir. Eğer insan hayatını iki edepten yani yaratıcısına karşı göstermesi gereken edep ile yaratılanlara karşı göstermesi gereken edepten ibaret sayarsak hata etmiş oluruz.
Yaratıcıyla olan ilişki ile ilgili edep, yaratılanlarla ilişkide gözetilmesi gereken edebe uyulmasını da gerektirir. Kişi birinci ilişkisini ne derece mükemmel-leştirirse ikinci ilişkisini de o derece mükümmelleştirmiş olur.
Yaratıcı ile ilişkide gösterilmesi gereken edebin üç yönü bulunmaktadır. İ-nanç, fiil ve terk. Vahyedilene inanılması, haram kılınanların ve mekruh görülenlerin terkedilmesi ve farzların, vaciplerin, sünnetlerin, gönle rahatlık veren işlerin ve mürüvvete dayalı işlerin yerine getirilmesi, yaratıcı ile ilişkinin güzel olmasının gereklerindendir.
Yaratılanlarla ilişkide gözetilmesi gereken edep ölçüleri içinde anne babanın, ilim adamlarının, eğiticilerin ve sonra da yakınların, komşuların ve arkadaşların haklarının yerine getirilmesinden daha büyük olanı yoktur.
Karşılıklı ilişkiler konusunda Resulullah (a.s)'ın insanlara nasıl yaklaştığını ve bu tutumu ile münafıkların çoğunun kalbinden nifakı nasıl çıkardığını, yine kendisine karşı düşmanlık içinde olanların kalplerindeki kin ve düşmanlıkları nasıl çıkarıp kendisinin onların nazannda kendi nefislerinden daha sevimli olmasını sağladığını değerlendirmemiz mümkündür. Yine Resulullah (a.s)'ın

sertliği de yumaşaklığı da nasıl yerli yerinde kullandığını düşünmeliyiz. Bununla birlikte genellikle yumuşak olmayı tercih ediyordu. Yüce Allah'ın O'nu vahyi ile eğitmiş olması O'na yetiyordu. Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Allah'tan olan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Eğer kah kalpli, kaba birisi olsaydın muhakkak etrafından dağılırlardı. Onları affet, kendileri için bağış dile ve işlerinde onlarla görüş alışverişinde bulun. Bir şeye kesin karar verdiğin zaman da Allah'a güven. Allah (kendisine) güvenenleri sever." [68]
Resulullah (a.s) tatlı sözlü, ince yürekli bir insandı. Mü'minlere çok düşkündü. Bağışlayıcı ve müsamahakârdı. Müslümanların yaptıkları yanlışlıklan bağışlardı. Kendileriyle görüş alışverişinde bulunurdu. Dünyada bundan daha üstün edep kimde olabilir? Peygamber adabının ve tutumlarının yeniden canlandırılması, Müslümandan çağlar boyunca istenenlerin en önemlilerinden birisidir. Bunu gerçekleştirmeyi ise ilmi ve zikri kendinde biraraya getirmiş olan birinden başkası başaramaz. Bunun gerçekleştirilmesi edebe riayet gösterilen dikkatin bir ürünüdür ancak. Resulullah (a.s)'ın başkalarını dikkatle dinleme konusundaki edebine bakmalıyız. Yüce Allah Kur'an-i Kerim'inde O'nun hakkında şöyle buyuruyor:
"İçlerinden bazıları da Peygamber'e eziyet ederler "O (her söyleyeni dinleyen) bir kulaktır' derler. De ki: O sizin için bir hayır kulağıdır. Allah'a inanır, mü'-minlere inanır. Sizden İman edenler için de O bir rahmettir. Allah'ın Resulünü incitenlere acı bir azap vardır." [69]
Münafıklar O'nu, dinlemeye çok özen göstermekle suçlamış ve bu şekilde başkalarını dinleme konusundaki dikkatinden dolayı herkesin O'nu etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdi. Yüce Allah da O'nun başkalarının sözlerini dikkatle dinlemeye özen gösterdiğini doğrulamış ve hatta O'nu bir kulağa benzetmişti. Ancak O'nun, kimin doğru söylediğini bildiğine dikkat çekmiş ve O'nun bu haliyle mü'-minler için bir rahmet olduğuna işaret etmişti. Bir kimsenin O'nu doğru olmayan bir tutumun içine çekmesi ise sözkonusu değildi. Yüce Allah bu konuda da şöyle buyurmaktadır:
"Bilin ki Allah'ın Peygamber'i içinizdedir. Eğer O bir çok işte size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz." [70]
Resulullah (a.s)'ın tutum ve hareketlerindeki dikkati konusunda diyoruz ki: Bu tu tu mi a nn bilinmesi va tanınmasına ihtiyaç vardır. İnsanların bunları uygulayabilmesi için de gerekli hatırlatmada bulunulması gerekmektedir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Allah'ın elçisinde sizin için Allah'ı ve ahîreti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için uyulacak en güzel bir örnek vardır." [71]
Kim Resulullah (a.s)'ın tutumlarım sık sık aklına getirmez, incelemede bulunmazsa o, Resulullah (a.s)'a pek fazla uyamaz.
Şeriatta farzlar, vacipler, sünnetler ve edepler (adap) bulunmaktadır. Bunun yanısıra şeriatın koymuş olduğu haramlar ve belirlemiş olduğu mekruhlar bulunmaktadır. Şeriat bunları açık bir şekilde veya işaretle bildirmiştir. Bunların neler olduğunun ayet ve hadis metinlerinden doğrudan veya dolaylı yollarla anlaşılması mümkündür. Şeriat, halkın geneli ile ilişkide nelere dikkat edilmesi konusunda da bir usul belirlemiştir. İnsan zevklerinin ve kamuoyu şartlarının gözetilmesi bu usulün iç ine girmektedir.
Bu meseleden pek çokları habersiz durumdadırlar. Hatta dindarlık konusunda oldukça hassas görünen bazı dindarlar bile, bu gönül rahatlığı, insanların zevklerinin, duygu ve düşüncelerinin gözönünde bulundurulması ile ilgili meselelere önem vermiyorlar. Büyüklerimizden birinin bana anlattığına göre, onun bizzat kendisinin katıldığı ilmi toplantılardan birinden, bir kişi burnunu temizleyerek pisliği öylece yere atar. Tabii bu büyüğümüz o kişiye karşı te'dib hakkını kullanır ve yaptığının yanlış olduğunu kendisine hatırlatır. Bunun üzerine öğrencisi durumundaki o kişi "Bunun caiz olmadığı konusunda bildiğiniz bir nass (ayet veya hadis) var mıdır?" diye sorar.
îşte bu tutum insanların zevklerinin ve genel tutumun (kamuoyunun) gözetilmesi konusunu önemsemeyen düşünceye bir örnektir.
Şüphesiz bazen insanlarda çeşitli zevk sapmaları ortaya çıkabilir ve yerine göre kamuoyu yanlışlığa ve sapıklığa sürükleyici olabilir. Bunun yanısıra ehli sünnet vel-cemaat anlayışına göre bir şeyin çirkin ya da güzel görünmesi konusunda akıl temel ölçü değildir. Bunun da ötesinde insanların zevkleri ve kamuoyu, şeriata göre bir ölçü değildir. Özellikle bu iki unsurun insanların duygulan ile yakın bağlantılarının olduğu düşünülürse, sabit bir ölçü olamayacakları daha iyi anlaşılır. Bundan dolayı başta şunu belirtmek istiyoruz: Farzlara, vaciplere, sünnetlere ve adaba aykın olması yahut haramlar ve mekruhlar dairesinin içine girmesi durumunda zevklerin ve kamuoyunun herhangi bir değeri yoktur. Bununla birlikte şeriat ölçülerine göre zevklerin ve kamuoyunun gözönünde bulundurulması, mubah olan şeyler arasındadır. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'inde şöyle Duyurulduğunu görüyoruz:
"İnsanların ellerinde sizin aleyhinize kullanacakları bir delillerinin olmaması

için.[72]

8- Müslim'in rivayetine göre Resulullah (a.s), Hz. Aişe (r.a)"ye şöyle söylemiştir:
"Eğer ki, senin kavmin cahiliyetten yeni çıkmış olmasaydı yıkar Hz.İbrahim (a.s)'in kurmuş olduğu temeller üzerine yeniden inşa ederdim."[73]
Yukarıda verilen ayeti kerime Müslümanların Yahudiler karşısında takınmaları gereken tavırla ilgili olarak inmiştir. Onun ardından vermiş olduğumuz hadisi şerif ise herhangi bir işte esas alınması söz konusu olmayan cahiliye kamuoyu karşısında takınılması gereken tavırla ilgili olarak söylenmiştir.
Buradan bir başka konuya geçelim. Bu da, insana gönül rahatlığı veren tutumlar ve mürüvvetler konusudur. [74]

9- İmam Malik, Muvatta'da Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Ben ancak güzel ahlakları tamamlamak için gönderildim."
Resulullah (a.s) bu hadisi şerifinde kendisinin özellikle şu dünyadaki ahlaki yapıyı mükemmele erdirmek için gönderildiğine dikkat çekmiştir. Bu gösteriyor ki, Resulullah (a.s) ahlaki yapıyı oluşturmaya sıfırdan başlamamıştır. Bilakis daha önceden gönderilmiş olan peygamberler vasıtasıyla oturtulmuş olan bir takını ahlaki prensipler vardı. Resulullah (a.s) bunları tamamladı. Bunun yanısıra insanların güzel ahlak olarak tanıdığı ve gerçekten de öyle olan bir takım ahlak kuralları bulunmaktaydı. İşte Resulullah (a.s) da bu gibi ahlaki kuralların doğruluğunu bildirmek ve diğer ahlaki kurallarla onları tamama erdirmek üzere gelmiştir. İnsanların önem verdikleri ve üstün saydıkları ahlaki değerler ve mürüvvetler, fıtratları bozuk ve akli hastalıkları olan kimselerin dışındakiler tarafından kabul görür.[75]
İnsana hoş ve güzel gelen tutumların ve mürüvvetlerin miktarının ne kadar olduğunun kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Bu nitelikte görülen bazı tutumlar sının aştığından dolayı cahiliye anlayışı içine giren tutumlar olabileceği gibi bazıları da kişinin küçümsenmesine yol açacak oldukça basit şeylerle ilgili olabilir. Mürüvvetlerden ve insana hoş gelen tutum ve davranışlardan bazıları şeriat hükmünce farz, vacib, sünnet veya edep olarak kabul edilmiştir. Eğer insana hoş gelen davranış, kişiyi israfa sürükler, yersiz harcamaya yolaçar, gösteriş, kendini beğenmişlik, övülme ve üstün görülme sevgisi gibi bir takım

tutumlara yöneltirse, bu gibi davranışlardan kaçınılması gerekir. Çünkü bu tür davranışlarda bulunulması sakıncalıdır.
Bazen de bu sınıfa giren davranışlar mubah olan bir takım işlerle ilgili olabilir. Ama eğer yapılması mubah olmakla birlikte bir iş kişinin küçük görülmesine, arkasından konuşulmasına, basite alınmasına sebep olacaksa böyle bir şeyi yapmaktan kaçınılması gerekir. Mesela önden giden biri bir hurma tanesini düşürse arkasından giden de onu kaldırsa sonra da bu hurmayı düşüren şahıs onu alandan istese bu mubah olan bir istektir. Ama isteyen şahsın mürüvvetine zarar verir.
İnsana hoş gelen davranışlar ve mürüvvetler konusu insan fıtratı açısından oldukça derin bir konudur. Bunların önem derecesi, azlığı ve çokluğu, halktan halka değişiklik gösterebilir. Arapların bu tür konulardan en çok etkilenen iasan-lar olduğunu söyleyebiliriz. Belki böyle olmaları İslam i risalet görevinin onlara yüklenmesinin hikmetlerinden birisidir. Bu risalet, insana hoş gelen tutum ve mürüvvet ile ilgili meselelerden etkilenen bir hassasiyet ve her konuda mükemmele erişme gayesi taşıyan bir kişilik ister. Bu halkın gerek nesir ve gerekse şiir türündeki edebiyatının incelenmesi sonunda insana hoş gelen davranışlar ve mürüvvetler konusunda onların edebiyatta önemli bir yer kapladığı görülür.
Resulullah (a.s) da bu konuda en önde idi. Yüce Allah'ın O'na ve yakınlarına sadaka ve zekat almayı yasak etmiş olmasını bu açıdan ele alabiliriz. [76]

10- Buhari'nin Sahih'inde rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s)'a vahiy gelip de O'nun kendi hakkında endişeye kapıldığı gün eve döndüğünde Hz.Hatice (r.a) kendisine şöyle söylemişti:
"Hayır, vallahi. Allah seni asla mahcub etmez. Çünkü sen akraba haklarını gözetirsin, sözü doğru konuşursun, zor durumdakinin yükünü üstlenirsin, düşkün birine kimsenin kazandıra maya cağını kazandırırsın ve hak yolunda ortaya çıkan hususlarda başkalarına yardımcı olursun."[77]
İbni Dağne de müşrik olduğu halde. Hz. Ebu Bekr (r.a)'e Habeşistan'a hicret etmeye niyet ettiği sırada benzer sözleri söylemiş ve onu korumasına almıştı. Bunlar Arapların vicdanlarına, kişiyi yükselten ve onu ahlaki değerleri korumaya layık duruma getiren bir takım güzel tutumların yerleşmiş olduğunu göstermektedir.
İslam i anlayışa göre, insan fıtratına uygun zevk ve mürüvvet birbirleri ile u-yumludur ve birbirlerini bütünlemektedir. Eğer insanların zevk veya mürüvvet

sandıklan bir şey İslam'a ters düşürse bu, zevk sapmasına ve mürüvvet anlayışındaki bir bozulmaya işaret eder. Ama eğer bunlardan herhangi bir şey İslam'a ters düşmezse bu zaman zevklerin ve mürüvvetlerin gözetilmesi yerinde ve arzulanan bir şeydir. Bu ise ancak örfün ve iyiliğin gözetilmesi ile olur. Yüce Allah Kur"an-i Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Sen ay yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir." [78]

"Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emreder fenalıktan alıkoyarsınız ve Allah'a iman edersiniz. Eğer kitap ehli de iman etmiş olsaydı şüphesiz kendileri için hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler vardır ancak çoğunluğu fasıkürlar." [79]

Evi insan gönlüne rahatlık veren, zevke uygun bir şekilde ama şeriata ay kın olmayan bir tarzda düzenleme, sürekli şekilde gönüllere ve gözlere rahatlık veren bir şekilde giyinme, insanlara daima güzel ve temiz şeyler sunma, eğer yerli yerinde olursa hikmete uygun işler olmaz mı? Şimdi şu hadisi şerif metnine göz atalım. [80]

11- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Siz kardeşlerinizin yanına gidiyorsunuz. Bineklerinizi düzeltin. Güzel şeyler giyinin ki insanların gözlerinde adeta bir benek gibi görünesiniz. Allah boşluğu ve boşvermişliği sevmez."[81]

Gerek söz ve gerek fiil olarak Müslümamn şahsiyetine yakışmayacak bir şey ortaya koymak, bir başkasının ona karşı hürmet, fiilim ve kemale yakışmayacak bir harekette bulunmasına fırsat vermemek hikmete daha uygun olmaz mı? Bakın bu konuda Hz. Ali (r.a) ne diyor:

"Elinizde geçerli mazeretiniz de olsa akılların hoş karşılamayacağı bir harekette bulunmayın."

Resulullah (a.s)'ın eğitimini incelediğimiz zaman, O'nun eğitiminde sürekli zevklerin de göz önünde bulundurulduğunu görürüz. Yine sah ahilerin hayatlarında zevklerin sağlıklı ve yerli yerinde değerlendirilmesine işaret eden bir çok olayla karşılaşılması mümkündür.

Mesela Ebu Eyyub el-Easari (r.a)'rdn oturduğu evin çardağına misafirlere kolaylık olsun diye su alındığında, dökülen suların alt kata gidip Resulullah (a.s)'ı rahatsız etmemesi için Ebu Eyyub el-Easari (r.a)'nin onları hemen temizlediğini görüyoruz. Çünkü evin alt katında o zaman Resulullah (a.s)

oturuyordu. Burada çok üstün bir zev k anlayışının olduğunu görüyoruz.
Yine bir rivayetten Resulullah (a.s)'ın hanımı Safıyye (r.a.)'nin deveden düşmesi sırasında, Ebu Talha (r.a.)'nın elbisesini önce gözünün önüne koyduğu, sonra da Hz. Safiyye (r.a)'nin üstüne örtülmesi üzere verdiğini Öğreniyoruz. Bu hadisede de üstün bir zevk anlayışını görmekteyiz.
Yine Ümmü Süleym (r.a)'in çocuğu vefat ettiği sırada kocası Ebu Talha (r.a) yanına geliyor, çocuğu soruyor. Hanımı "O önceki halinden daha sakin bir durumda" diye cevap veriyor ve kocası ile yakınlıkta bulunmak için ona karşı güzelce süsleniyor. Daha sonra da gayet nazik bir şekilde çocuğun vefat ettiğini kendisine bildiriyor. Bu olay üzerine Resulullah (a.s), yüce Allah'ın onların o gecelerine bereket lütfetmesi için dua ediyor. Bu olayda üstün zevk anlayışının zirvesine ulaşıldığını görmekteyiz.
Yine Resulullah (a.s)'ın amcası Hz. Abbas (r.a)'a Resulullah (a.s)'ın mı yoksa kendisinin mi daha büyük olduğu sorulunca "Resulullah (a.s) daha büyük, ben ise daha yaşlıyım" cevabım veriyor. Bunda da üstün bir zevk anlayışı görülüyor.
Resulullah (a.s) gerek isimlerde ve gerekse yaşayış şeklinde üstün bir zevk anlayışına göre hareket eder ve eğitimini buna göre yapardı. Bu alana çağımızda büyük önem vermemiz ve bununla ilgili hususlara yemden canlılık kazandırmamız gerekmektedir. İslam tümüyle zevktir. Tevhid inancı kalp zevklerinin en üst derecesidir. İbadetler bedensel zevklerin en üst dereceleridir. Bir yere girerken izin istemek, selam vermek, esnerken ağzım eliyle kapatmak, aksınrken burnunu tutmak, büyüğün küçüğe merhamet etmesi, küçüğün büyüğe saygı göstermesi, adamın kendisiyle evlendiği hanıma mehir vermesi, bir kimsenin istediği bir şey için önceden kendini hazırlaması, konuşurken nazik olması, büyüklen-mekten, kendini beğenmişlikten ve tekellüften uzak durulması., bunların tümü üstün zevklerdendir. Müslümamn zevk duygusunu geliştirmesi gerekmektedir. İlim adamlarının yanlarına girdiğinde edep ölçülerini gözetmeli, bir şey istediğinde yine adaba uygun bîr şekilde istemeli, fazilet sahibi iasanlann arasına girdiğinde yine edepli olunmalıdır.
Mürüvvetler ve insanı hoşnut eden davranışlar konusunda, Resulullah (a.s)'ın benzeri olmayan vefakarlığı örnek olarak anılabilir. Resulullah (a.s)'ın Hz. Hatice (r.a)'yi sık sık anarak ve sadakatından sıkça söz ederek ona karşı vefakarlık gösterdiği rivayet edilir. Yine rivayete göre müşriklerin ve kafirlerin bir iyilik yapmaları durumunda Resulullah (a.s) onlara karşı tam bir vefakarlık gösterirdi. Resulullah (a.s)'ın Bedir günü söyledikleri ile ilgili olarak şöyle rivayette bulunulmuştur: [82]

12- Ahmed bin Hanbel 'in rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[83]
"Eğer ki Mut'am bin Adiyy sağ olsaydı ve şu ölüler hakkında benimle konuşmuş olsaydı bunları ona verirdim."
Yine Resulullah (a.s) Mısır kıbtilerine iyilikte bulunulmasını tavsiye etmiştir. Çünkü onlarla arasında bir yakınlık ve sıhriyet vardı. Bu akrabalık bir Hz. Hacer (r.a.)'in, bir de kipti kökenli Mariye (r.a.)'nin onlardan olmasından ileri geliyordu. Resulullah (a.s)'ın bir iyilikte öne geçenlere ve kararlılık gösterenlere karşı da büyük vefakarlık gösterdiği görülmektedir. Bundan dolayı Hatib bin Ebi Balta'a (r.a)'nın büyük bir hata işlemiş olmasına rağmen Bedir Savaşı'na katılanlardan olması sebebiyle onu affetmiştir. Mürüvvetler ve insanı hoşnut eden davranışlar konusunda Resulullah (a.s)'ın hayatında bir tek hizmetçiyi veya kadını dövmüş olmaması bir örnek olarak gösterilebilir.
Yine Ebu Katade (r.a)'nin Uhud gününde Resulullah (a.s)'ın kılıcı ile bîr kadını öldürmekten kaçınarak o kılıca karşı göstermiş olduğu hürmet de bu konuda birörnektir. Güzel ahlak konusunda Resulullah (a.s)'ı kimse geçemezdi.
İlimle ve ona bağlı ameli konularla ilgili bu uzun girişten sonra ilim konusunun kısımlarına geçebiliriz. [84]

İLMİN KISIMLARI

Allah'ın Dininde İlmin Üstünlüğü

Yüce Allah Kur*an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"îman edenler toptan savaşa çıkmamalıdırlar. Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere kalmaları gerekli olmaz mı; ki böylece belki yalnış hareketlerden çekinirler."[85]
tbni Abbas, Kur'an-ı Kerim'deki "Rabbaniler olun" [86] emri ile "alim kimseler olun" anlamı kastedildiğini söylemiştir.
Yine şöyle söylenmiştir:
"İlim adamları Rabbaniler olarak adlandırılmışlardır, çünkü onlar ilim üzere eğitim ve terbiye vermektedirler. Bir şeyi düzene koyan ve onu tamamlayan kimse hakkında "filanca şu işi terbiye etti" denilir."[87]
Bir başka açıklamaya göre ilim adamlarına Rabbaniler denmesinin sebebi şudur Onlar öğrenen kimseleri büyük ilmi konulardan önce küçük ilmi konulara göre eğitmektedir.
Yüce Allah Hz.İbrahim (a.s)'den söz ederek şöyle buyurmaktadır:
"Hani, Rabb'i İbrahim'i bazı sözlerle imtihan etmişti de o da onların gereğini tam olarak yerine getirmişti. Rabb'i ona: "Ben seni insanlara Önder kılacağım" dedi." [88]
Burada önderlikle kastedilen "gösterdiği çizgiye uyulan ve başkaları tarafından izlenen kimse olmak"tır.
İmam Malik şöyle söylemiştir:
"Allah'ın dininde hikmet ile kastedilen ilimdir. İlim İse, hikmet, Allah'ın dilediği kimseyi onun vasıtasıyla doğru yola eriştireceği nurdur. Yoksa ilim, istemekle elde edilen bir şey değildir." [89]

13- Buharı ve Müslim, Hamid (Abdurrahman bin Avf Zuhri)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Muaviye hutbe esnasında şöyle söyledi:[90]
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah kimin için iyilik dilerse, onu dinde ilim ve anlayış sahibi eyler. Ben sadece paylaştırıcıyım, veren ise Allah'tır. Kıyamet kopuncaya ve Allah'ın emri gelinceye kadar bu ümmetin işi istikamet üzere olacaktır." [91]

14- Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[92]
"Allah bir kul için iyilik dilerse, onu dinde anlayış sahibi kılar ve ona doğru yolu bulmasını sağlayacak ilhamda bulunur." [93]

15- Ahmed bin Hanbel, Kays bin Kesir (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dımeşk camisinde Ebu Derda (r.a) ile birlikte oturuyordum. Ebu Derda (r.a)'nın yanma bir adam geldi ve şöyle söyledi:[94]
"Ey Ebu Derda! Ben Resulullah (a.s)'ın şehrinden, senin Resulullah (a.s)'-tan rivayet ettiğini duyduğum bir hadisi şerif İçin geldim. Yoksa herhangi bir ihtiyaç için gelmiş değilim." O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim ilim öğrenmek amacıyla bir yola girerse, Allah da ona cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Melekler de onun İlim öğrenmeye çalışmasından hoşnut olarak kanatlarım üzerine gererler. Suyun içindeki balıklara varıncaya kadar göklerde ve yerde olanların hepsi ilim adamı İçin mağfiret dilerler. İlim adamının ibadete düşkün birine üstünlüğü, onbeşinci gecesin-deki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. İlim adamları peygamberlerin varisleridirler. Peygamberler arkalarından miras olarak dinar veya dirhem bırakmazlar, miras olarak ilim bırakırlar. Kim bu mirası alırsa büyük bir pay almış olur."
Osman bin Ebi Sevde'nin Ebu Derda (r.a)'dan, onun da Resulullah (a.s)'-tan rivayeti yoluyla yine buna benzer bir hadisi şerif nakledilmiştir. [95]

16- Buhari, Ebu Vakid Leysi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[96]
"Resulullah (a.s) beraberinde bir takım insanlarla birlikte Mescid'de oturuyordu. Bu sırada üç kişi yanına geldi. Bunlardan iki tanesi Resulullah (a.s)'ın yanına geldi, birisi gitti. Gelen iki tanesi Resulullah (a.s)'ın önünde durdu. Birisi sohbet halkasında bir boşluk bulup oraya oturdu. Diğeri ise sohbettekilerin arkalarına oturdu. Üçüncü kişi ise arkasını dönüp gitti. Resulullah (a.s) sohbeti bitirince

şöyle buyurdu:
"Bu üç kişinin durumunu size bildireyim mi? Bunlardan birisi şanı yüce olan Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri haya etti, Allah da ondan haya etti. Üçüncü kişi ise yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi." [97]

17- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[98]
"Ebu Hureyre (r.a) Medine'nin çarşılarından birinin yanından geçerken çarşının kenarında durdu ve "Ey çarşı ahalisi! Siz ne kadar da zayıf kimselersiniz!" diye söyledi. Onlar: "Bu da neden oluyor, ey Ebu Hureyre?" diye sordular. Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a) şöyle söyledi:
"Şurada Resulullah (a.s)'ın mirası dağıtılıyor, sizse buradasınız. Gidip de payınızı alsanız ya!"
Onlar: "O (miras) nerededir?" diye sordular.
Ebu Hureyre (r.a) "Mescid'de" dedi. Çarşıda bulunanlar hızla çıkıp gittiler. Ebu Hureyre (r.a)'de onlar geri dönünceye kadar yerinde bekledi. Döndüklerinde: "Ne yaptınız?" diye sordu. Onlar:
"Ey Ebu Hureyre! Mescid'e girdik. Orada paylaştırılan herhangi bir şey göremedik" dediler. Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a):
"Mescid'in içinde kimseyi göremediniz mi?" diye sordu. Onlar:
"Evet. Kimileri namaz kılan, kimileri Kur'an okuyan, kimileri de helal ve haram üzerine sohbette bulunan bir takım insanlar gördük" dediler. Bu kez Ebu Hureyre (r.a): "Yazık size işte Hz.Muhammed (a.s)'in mirası budur" diye söyledi"[99]

18- Buhari'nin, Ebu Musa (r.a)'dan, onun da Resulullah (a.s)'dan rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[100]
"Yüce Allah'ın benim vasıtamla göndermiş olduğu hidayet ve ilmin durumu, gökten yağan bol miktardaki bir yağmurun durumuna benzemektedir. Bu yağmurun yağdığı yeryüzünde kimi yerler güzel, bitkinin yetişmesine elverişli olur suyu İçine çeker ve bol miktarda ot ve diğer bitkiler bitirir. Kimi yerler sert olur, suyu içine çekmeyip üstünde biriktirir. Yüce Allah o biriken sularla insana yarar sağlar. İnsanlar bu birikmiş sulardan hem kendileri içer, hem hayvanlarını sularlar ve hem de bu sulan kullanarak ekim yaparlar. Gökten inen yağmurun düştüğü yerlerin bazıları da düzlük ve sert olur. Bu yerler ne üstlerinde su tutarlar ne de suyu içine çekerek ot bitirirler. İşte Allah'ın dini üzerinde bilgi sahibi olan ve yüce Allah'ın kendisi vasıtasıyla başkalarına da yarar sağladığı,

böylece kendisi bilgi sahibi olduğu gibi başkalarına da öğreten bir kimse bu dereceye yükselmeye hiç yanaşmayarak yüce Allah'ın benim vasıtamla göndermiş olduğu hidayetini kabul etmeyen kimsenin durumu da buna benzemektedir." [101]

Bîr Açıklama

İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Hadisi şerifte Resulullah (a.s)'ın getirdiği hidayet nuru bol miktardaki yağmura benzetilmektedir. Burada toprakların üç ayrı türünün bulunduğuna ve insanların da böyle olduklarına dikkat çekiliyor. Toprakların bir türü vardır ki, öldükten sonra yağmur suyu ile dirilir ve bitkiler çıkarır, insanlar, hayvanlar, ekinler ve daha başka varlıklar da ondan yararlanırlar. İnsanların birinci türü de böyledir. Bu türden olan bir kimseye hidayet ve ilim ulaşınca onu öğrenir, kalbi onunla dirilir, kendisi öğrendiklerini pratik olarak yapar ve bu bilgileri başkalarına da öğretir. Böylece hidayet ve ilimden hem kendisi yararlanır, hem de başkalarını yararlandırır.
Toprakların ikinci türü ise sudan kendisi adına bir yarar sağlamaz. Ancak başkalarına bir yararı vardır ki, o da başkaları için suyu üzerinde tutmasıdır. İnsanlar ve hayvanlar bu türden toprakların üzerlerinde tutmuş olduğu sulardan yararlanırlar. İnsanların ikinci türünden olanlar da böyledirler. Bu gibilerin kuvvetli hafızaları olur ama anlayışları pek kuvvetli olmaz, ilimde, öğrendiklerinden hüküm çıkarabilecek, aldıkları bilgilerin işaret ettiği anlamlan etraflıca kavrayabilecek derecede derinleşme kabiliyetine de sahip olmazlar. Bu gibiler itaat ve öğrendikleri ile amel etme konusunda da gayretli değildirler. Bu gibiler onlann ezberledikleri bilgilere ihtiyacı olan ve ilim öğrenme gayretinde olan, ilimden hem kendisi yararlanacak hem de başka-lanna yarar sağlayabilecek kabiliyetteki kişilerin gelip onları almalan için bazı bilgileri ezberler. Sözkonusu kişiler de gelip onlardan bu bilgileri alır ve yararlanırlar. Bu ikinci türden insanlar onlardan bu bilgileri alır ve yararlanırlar. Dolayısıyla bu ikinci türden insanlar, kendilerine ulaşan şeylerle başkalarına yarar sağlarlar.

Topraklann üçüncü türden olanları da bitki bitirmeyecek derecede sert ve çorak olanları ve benzerleridir. Bu gibi topraklar kendileri sudan yararlanamadıkları gibi başkalarının yararlanmaları için üzerlerinde su da tutmazlar. İşte insanların üçüncü türden olanları da böyledirler. Bunlar güçlü hafızaya sahip olmadıkları gibi iyi bir anlayış ve kavrayış kabiliyetine de sahip değildirler. İlmi

duyduklarında kendileri ondan yararlanamadıkları gibi başkalarının yararlanmaları için duyduklarını da ezberlemezler."
Beğavi de bu hadisi şerifi verdikten sonra şöyle söylemektedir:
"Şer'i ilimler iki kısımdır: Usul ilimleri ve furu ilimleri. Usul ilimleri: Şanı yüce olan Allah'ın birliğini bilmek, O'nu sıfatlarıyla tanımak ve peygamberleri doğrulamaktır. Yükümlü olanların tümünün Allah'ı tanımaları gerekir. Ayetlerinin ortaya çıkması ve delillerinin kesinleşmesi sebebiyle bu konuda başkalarını taklid etmek yarar sağlamaz. Yüce Allah Kur'an-ı Ke-rim'inde şöyle buyuruyor:
"Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur." [102]
Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Biz onlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'an-ı Kerim'in) hak olduğu onlara iyice belli olsun." [103]
Furu İlimlerine ise fıkıh ve din hükümlerinin bilinmesi ile ilgili ilimler girmektedir. Bu gibi ilimler de ikiye ayrılmaktadır: Farz ayn ve farzı kifaye. Temizlik, oruç ve namaz gibi konularla ilgili ilimler farz ayn ilimlere örnektir. Bu gibi ilimleri, bütün yükümlülerin bilmesi gerekmektedir." [104]

19- Ibni Mace, Resulullah (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "İlim öğrenmek her Müslümamn üzerine farzdır."[105]
Şeriatın, her ferdin yapmasını istediği fiillerle ilgili bütün ilimler farzı ayn türünden olan ilimlerdir. Yükümlü olanların tümünün bu ilimleri bilmesi gerekmektedir. Malı olan birinin zekat ile ilgili hükümleri ve hacca gitme imkanı olanın hacc ile ilgili hükümleri bilmesi de böyledir.
Farzı kifaye olan ise din ilimlerini içtihad derecesine ve fetva verebilecek seviyeye ulaşacak kadar öğrenmektir. Bir beldenin insanlarının tümü bu görevi ihmal ederlerse hepsi birden günahkâr olurlar. Ama içlerinden birisi bu i-limleri öğrenmek için çaba harcar ve öğrenirse diğerlerinin üzerinden de farzi-yet düşer. O beldede oturan diğer insanların da karşılarına çıkan özel durumlar ve gelişmeler karşısında bu şekilde fetva verebilecek seviyeye ulaşıncaya kadar ilim öğrenmiş olan kişiyi izlemeleri, onun fetvalarına göre hareket etmeleri gerekir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Doğrusu senden önce de kendilerine kitaplar ve belgelerle vahyettiği-miz bir takım adamlar gönderdik. Bilmiyorsanız kitap okuyanlara sorun." [106]

"Bize göre ilim, güvenilir kişilerin ruhsatlarıdır. Sıkı tutulunca ise herkes onu güzel yapar."
İbni Mace Ebu Zer (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Zer! Çıkıp Allah'ın Kitab'ından bir ayet öğrenmen, senin için yüz rek'at namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Yine çıkıp kendisiyle amel edilsin edilmesin ilimden bir konu Öğrenmen, senin için bin rek'at namazdan daha hayırlıdır." [107]

20- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:[108]
"Allah'ın zikri ile ona yakınlığı olanlar ve alim ile öğrenen hariç dünyanın içinde bulunanların tümü lanetlenmiştir." [109]

21- Buharı ve Müslim, İbni Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[110]
"Kıskanma ancak iki şeyde olur: Allah'ın kendisine mal vermiş olduğu ve bu malı hak yolda harcamaya muvaffak kıldığı kimse ve yüce Allah'ın kendisine hikmet verdiği, kendisi de bununla hükmeden ve bu hikmeti başkalarına da öğreten kimse (yani bunların yaptıklarına gıpta edilebilir.)" [111]

22- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[112]
"İnsanoğlu öldüğü zaman şu üç şeyin dışında ameli kesilir: İnsanlara yaran sürüp giden bir sadaka (sadakayı cariye), kendisinden yararlanılan ilim ve kendisi için dua edecek salih bir çocuk (yani arkada bu üç şeyden biri bırakılırsa bundan dolayı amel devam eder.)" [113]

23- İbni Mace, Ebu Katade (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet [114]etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir insanın arkasından bıraktıklarının en hayırlıları şu üç şeydir: Kendisi için dua eden salih bir çocuk, kendine ecir kazandıracak ve yararı devam eden bir

sadaka ve kendinden sonra amel edilecek ilim." [115]

24- Tirmizi, Ebu Umame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a, birisi ibadete düşkün diğeri ise alim olan iki kişinin durumu hakkında soru soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:[116]
"Alimin ibadete düşkün kimseye üstünlüğü, benim sizin en aşağı derecede olanınıza üstünlüğüm gibidir."
Resulullah (a.s) bunun ardından şöyle buyurdu:
"Allah, melekleri ve deliğindeki karıncaya ve batığa varıncaya kadar göklerde ve yerde bulunanların tümü, insanlara iyiliği öğreten kimse için dua ederler."
Yine şöyle buyurdu:
"İyiliği öğreten için denizdeki balıklara varıncaya kadar her şey mağfiret diler." [117]

25- Taberani, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir:[118]
"ResuluIIah (a.s) şöyle buyurdu:
"İlmin fazileti/ benim için ibadetin faziletinden daha sevimlidir. Sizin dinde hayırlı olanınız, vera sahibi olanınızdır. "[119]

26- Ahmed bin Hanbel, Safvan bin Assan el-Muradi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"ResuluIIah (a.s)'ın yanına vardım. Mescid'de kendine ait kırmızı bir hırkaya yaslanmış oturuyordu. Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Ben ilim öğrenmek için geldim" dedim. O da şöyle buyurdu:[120]
"İlim öğrenmek isteyene merhaba! İlim öğrenmek isteyeni melekler kanatlan ile sararlar. Öyle ki, onun öğrenmek istediği şeye olan sevgileri dolayısıyla birbirlerinin üstüne yüklenerek dünya göğüne kadar ulaşırlar." [121]

27- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "ResuluIIah (a.s) şöyle buyurdu:[122]
"Kim bir mü'minin dünya sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderirse, Allah da onun kıyamet günü sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Kim bir Müslü-manı örterse, Allah da onu dünya ve ahirette örter. Kim zor durumdaki birine kolaylık

sağlarsa, Allah da ona dünya ve ahirette kolaylık sağlar. Kul kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona dünya ve ahirette kolaylık sağlar. Kul kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder. Kim ilim öğrenmek maksadıyla bir yola girerse, Allah da ona bunun vasıtasıyla cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Her ne zaman bir topluluk Allah'ın kitabını okumak ve onu aralarında müzakere etmek amacıyla Allah'ın evlerinden bir evde toplanırsa, melekler onların etraflarını sararlar, onların üzerlerine bir sekinet (ilahi bir güven duygusu ve gönül huzuru) iner ve kendilerini ilahi rahmet kaplar. Allah da kendi katında bulunanlara onlardan söz eder. Kim, ameli geri bırakırsa nesebi, soyu ileri götüremez." [123]

28- İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[124]
"Benim şu Mescid'ime ancak bir hayır öğrenmek veya öğretmek üzere kim gelirse, o Allah yolunda cihad eden gibidir. Bundan başka bir amaç için gelen ise başka birinin elindeki mala bakan bir adam gibidir." [125]

29- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[126]
"İnsanlar madenler gibidirler. Cahiliye döneminde üstün olanlar, İslam'ı öğrenmeleri durumunda İslam'da da üstündürler. İnsanlar bu konuda Kureyşilere tabidirler. Müslüman olanları Kureyş'in Müslümanlarına, kafir olanları da Kureyş'in kafirlerine tabidirler. Bazen insanların en hayırlılarından bazılarını bu işin (yani islam'ın) içine girmeden önce bundan hoşlanmama konusunda insanların en ileri gidenlerinden olduklarını görürsünüz."
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir; "İnsanlar hayırda ve serde Kureyş'e tabidirler." [127]

30- Ahmed bin Hanbel'in, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[128]
"İnsanlar madenler gibidirler. Cahiliye döneminde üstün olanları, İslam'ı Öğrenmeleri durumunda İslam'da da üstündürler." [129]

31- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) zamanında iki kardeş vardı. Bunlardan birinin bir mesleği vardı.[130] Diğeri ise Resulullah (a.s)'ın sohbetlerine devam eder, O'ndan bir şeyler öğrenirdi. Meslek sahibi olan kardeş, diğer kardeşini Resulullah (a.s)'a şikayet etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Olur ki, sana onun yüzünden rızık veriliyordur." [131]

32- Tirmizi, Fudayl bin Iyaz (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[132]
"İlmiyle amel eden ve ilmini başkalarına da öğreten bir alim, göklerin yüksek derecelerinde (melekutunda) 'büyük kişi' olarak adlandırılır." [133]

33- Buhari, Mücahid bin Cubeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[134]
"İbni Abbas (r.a) kölesi İkrime'yi feraizi (miras hukukunu) ve diğer ilimleri öğretmesi üzere bağlar, sonra da: "İbni Abbas, İkrime'yi Kur'an-i Ke-rim'î, sünnetleri ve feraizi öğretmesi üzere bağladı" diye seslenirdi."
Konuyla ilgisi bakımından aşağıdaki metinleri ve nasslan da bu arada veriyoruz:
İbni Mace'nin Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Sadakaların en üstünü, bir Müslümanın bir ilim öğrenip sonra onu diğer bir Müslüman kardeşine öğretmesidir."
İbni Abdilberr, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İlim iki türlüdür: Kalpte olan ilim ki, yararlı ilim işte budur. Dildeki ilim, bu da yüce Allah'ın insanoğluna karşı delilidir."
Taberani, Kebir'de Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hikmetten söz edilen meclis ne kadar güzel bir meclistir."
Taberani, Ebu'l-Ubeyd bin Amiri'den -Ki bu kişinin gözleri görmezdi ve Abdullah bin Mes'ud (r.a) onu kendisine yakın tutardı- rivayet etmiştir:
"Bir gün bu zat Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a: "Bir meseleyi sana sora-mazsak kime soralım?" dedi. O da ona acıdı. Bunun üzerine: "Eyvah (çok ah eden) kimdir?" dedi. "Merhametli kimsedir" diye söyledi. Sonra: "Ümmet nedir?" diye sordu. "İnsanlara iyiliği öğretendir" cevabını verdi. Sonra "Kâinat" (boyun eğen) kimdir?" diye sordu. "Allah'a itaat edendir" cevabını verdi. Sonra: "Ma'un (yardım) nedir?" diye sordu. "İnsanların aralarında yardımlaşmada kullandıkları

şeydir" cevabını verdi. Sonra "Tebzir (saçmak, dağıtmak) nedir?" diye sordu. "Malı yersiz ve sebepsiz olarak harcamaktır" cevabını verdi. -Bir başka rivayete göre ise "Malı helal olmayan yerde harcamaktır" cevabını verdi-"[135]

Bir başka rivayete göre, Abdullah bin Mes'ud (r.a) her gün iasanlara hadis naklederdi. Perşembe günü olunca kenar mahallelerden ve köylerden insanlar onu dinlemeye gelirlerdi. Bir keresinde böyle kör bir adam geldi ve ona da aynı şeyleri söyledi. [136]

Rivayette sözü edilen kişinin "ümmet" hakkında soru sorması, yüce Allah'ın "İbrahim Allah'a itaat eden O'nu bir bilen bir ümmet idi. Ortak koşanlardan değildi." [137] mealindeki ayeti kerimesinde geçen ümmet kelimesine işaret etmektedir. Ebu Ubeyd ise Muaviye bin Sebre bin Husayn Suvai'dir.

Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:

"Gecede bir saat ilim müzakeresinde bulunulması, o gecenin ibadetle geçirilmesinden daha hayıhrhdır."

Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:

"Gece vaktinden sonra ilim müzakeresinde bulunulması, benim için o gecenin ibadetle geçirilmesinden daha sevimlidir."

Katade şöyle söylemiştir:

"Bir kimsenin kendinin ve kendinden sonrakilerin durumlarını düzeltmek amacıyla ilimden bir konu öğrenmesi, onun açısından bir yıl ibadette bulunmaktan daha hayırlıdır." Süfyani Sevri de şöyle söylemiştir:

"Farz amellerden sonra İlim öğrenmekten daha faziletli bir amel yoktur."

Yine Süfyani Sevri'nin şöyle söylediği bildirilmiştir:

"Bugün ilim öğrenmekten daha faziletli bir şey bilmiyorum." Kendisine: "İlim öğrenmek isteyenlerin herhangi bir niyetleri olmazsa?" denildi. O da: "İlim öğrenmek istemeleri onlar açısından bir niyettir" cevabını verdi."

Hasanı Basri (rh.a) şöyle söylemiştir:

"Kim Allah katında olanı dileyerek ilim öğrenirse, onun açısından üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha hayırlı olur."

îbni Vehb şöyle söylemiştir:

"İmam Malik'in yanında oturmuş kendine bir şeyler soruyordum. Bu sırada benim kalkmak için kitaplarımı topladığımı gördü. "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. "(Nafiîe) namaz kılmak istiyorum" dedim. Bunun üzerine: "Eğer niyetin iyi olursa senin şu yapmakta olduğun, yapmak istediğin amelden daha aşağı değildir" dedi veya buna benzer bir söz söyledi."

Zuhri de şöyle söylemiştir:
"Allah'a ilim öğrenmekten daha güzel bir şekilde ibadet edilmiş değildir."
Süfyani Sevri şöyle söylemiştir:
"İlim öğrenmekten ve onunla yüce Allah'ın rızasına kavuşmak isteyen kimse için ilim ezberlemekten daha üstün bir amel bilmiyorum."
Süfyan "cemaat" kelimesinin açıklaması konusunda da şöyle söylemiştir:
"Fakih birisi bir dağın tepesinde olsa bile, o orada tek başına bir cemaat olur."
Hasan bin Salih de şöyle söylemiştir:
"İnsanlar dinleri için bu şeye (ilme), yiyecek ve içeceğe ihtiyaç duydukları kadar ihtiyaç duymaktadırlar."
Mutarraf bin Abdullah bin Şihhir şöyle söylemiştir:
"Benim için ilimden bir pay, ibadetten bir paydan daha sevimlidir."
İmam Şafii de şöyle söylemiştir:
"İlim Öğrenmek, nafile ibadetten daha üstündür." [138]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Üzerinde durulması gereken İslami ilimleri on guruba ayırmak mümkündür:

1. Kur'an-ı Kerim ve onunla ilgili ilimler. Bu gurubun içerisine tefsir, tilavet (Kur'an okuma) ilmi ve kıraatlarla ilgili ilim (Kur'an-ı Kerim'in değişik şekillerdeki okunuşunu esas alan ilim) girmektedir.

2. Hz. Peygamber (a.s)'in sünneti ve onunla ilgili ilimler.

3. Usul ilimleri.

4. Arap dili ilimleri.

5. Akaid ilmi.

6. Fıkıh ilmi.

7. Ahlak ve nefti arındırma ilimleri.

8. Üç usul ilmi ve İslam düzenleri ile ilgili ilimler.

9. İslam tarihi, İslam dünyasının bugünkü durumu ile ilgili ilimler, İslam'a ve Müslümana karşı kurulan düzenler ve oyunlar ile ilgili ilimler de bu guruba girmektedir.

10. Çağımızda İslam davetinin nasıl olacağım öğreten davet fıkhı ilmi.

Bu ilimlerden bazılarına özel bir önem verilmesi gerekirken, diğer bazılarına bu derece özel bir önem verilmesine gerek yoktur. Bazı ilimlerin önemini ise kişinin o konudaki ihtiyacı belirler. Bazı ilimler ise kişi için gerekli olan a-zığm seçimi açısından fazla gerekli olmayabilir.

İbni Abidin'in hanefi fıkhı ile ilgili eserinin haşiyesinin 1. cildinin 24. sahifesinde şöyle denilmektedir:

"İlimler üç kısımdır: Pişmiş ama yanmamış ilimler ki, nahiv ve usul ilmi bu türdendir. Pişmemiş ve yanmamış İlim ki, beyan ve tefsir ilmi bu türdendir. Pişmiş ve yanmış İlimler ki, hadis ve fıkıh ilimleri de bu türdendir."

Bu yorumdan anlaşıldığına göre İbni Abidin, fıkıh ilmini yanmış bir ilim olarak görmektedir. Yani bu sözü ile fıkıh ilmiyle çok uğraşıldığım ve bütün yönlerinin açıklık kazandığını, bütün meselelerinin sonuçlandınldığını kasdetmek-tedir. Ama durum günümüzde böyle değildir. Çünkü sürekli yeni meseleler ortaya çıkmaktadır ve bütün yeni meseleler için fıkıh ilmine ihtiyaç vardır.

Yukarıda verilen ifadede hadis ilminin pişmiş ve yanmış bir ilim olduğuna işaret edilmesi ile önemli bir noktaya işaret edilmektedir. İslam ümmetinin geçmiş alimleri rivayet edilen hadislerin sahihlerinin ve zayıflarının ortaya çıkarılması ve usûlünün belirlenmesi konusunda büyük bir gayret sarfetmişler-dir. Dolayısıyla artık bunun üzerine ilave edilecek bir şey kalmamıştır.

Çağımızda ise bu konu etrafında yersiz bir takım meselelerin çıkarıldığı

gözlenmektedir. Resulullah (a.s)'ın sünnetini yeni baştan ele alıp incelemeyi amaçlayan ve bu yolda büyük gayretler ortaya konulmasını isteyen bir takım girişimler dikkatimizi çekmektedir. Hatta bu ilim için diğer bütün ilimlerden daha fazla çaba harcanması istenmektedir. Bu ise yersiz bir kargaşaya, anarşiye yol açmak, enerjilerin yersiz ve boşa harcanmasına sebep olmak ve ümmeti kendisini ilgilendirmeyen alanlara yöneltmek dışında hayra alamet değildir.
Ümmetin içerisinde hadisçilerin bulunması farzı kifayedir. Yoksa bütün ümmetin, hadisçilerin sınıfından olması gereği yoktur. [139]

İlim Adamlarına Hürmet Edip ÜstünTutmak, Onları Basite Alıp LaubaliDavranmaktan Sakındırmak

34- Buharı, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:[140]
"Resulullah (a.s) Uhud Savaşı'nda şehid edilenlerden iki kişiyi bir kabre koyuyor sonra da şöyle diyordu:
"Bunların Kur'an-ı Kerim'i Öğrenme konusunda hangisi daha ileri idi?"
Herhangi birinin daha ileri olduğuna İşaret edilmesi durumunda onu la-hide daha yakın yere yerleştiriyordu." [141]

35- Ebu Davud, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[142]
"Saçı sakalı ağarmış bir Müslümana, Kur'an-ı Kerim'i izberlemiş olup da onda aşırılık etmeyen ve içindekil erden de habersiz olmayan bir kimseye ve adaletli bir yöneticiye hürmet ve ikramda bulunmak Allah'a hürmet anlamı taşır." [143]

36- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Busr (r.a)"un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben bir süre önce şöyle bir hadisi şerif duymuştum:[144]
"Yirmi kişiden veya bundan daha az ya da daha çok sayıda kimseden İbaret bir cemaatin içinde bulunur, her birinin yüzlerini şöyle bir inceler ve içlerinde Allah için kendisine hürmet edilen, değer verilen bir kimse göre-mezsen bil ki iş hassasiyet noktasına gelmiştir." [145]

37- Taberani'nin Abdullah bin Mes'ud (r.a)[146]dan rivayetine göre Resulullah (a.s) [147]şöyle buyurmuştur:
"Bereket sizin büyüklerinizledir." [148]

38- A hm e d bin Hanbel'in Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[149]
"Büyüğe hürmet etmeyen, küçüğe merhamet etmeyen, iyiliği emretmeyen ve kötülükten sakındırmayan kimse bizden değildir." [150]

39- Hakim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[151]
"Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün hakkını bilmeyen kimse bizden değildir."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle buyurmuştur: "Büyüğümüzün şerefine hürmette bulunmayan..."[152] [153]

40- Ahmet bin Hanbel, Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Büyüğümüze saygı göstermeyen, küçüğümüze merhamet etmeyen ve alimimizin hakkını bilmeyen kimse benim ümmetimden değildir."[154]
Bu hadisi Taberani ve Hakim de rivayet etmiştir ancak onların rivayetlerinde "bizden değildir" ifadesi geçmektedir. [155][156]

Allah'ın Rızasından Başka Bir Gaye Île İlim Öğrenmekten Sakındırma

41- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[157]
"Kim Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla öğrenilen bir ilmi herhangi bir dünya varlığı elde etmek amacıyla öğrenirse, kıyamet gününde cennetin kokusunu alamaz." [158]

42- İbni Mace, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:[159]
"İlmi, ilim adamlanna karşı kendinizi gösterip, onlara karşı durmak veya basit kimselerle tartışmak yahut özel meclisler oluşturmak için öğrenmeyin. Kim bunu yaparsa, onun gideceği yer ateştir ateş!"
Bir başka rivayette "Özel meclisler oluşturmak İçin" ifadesinin yerine "meclislerde konuşmalar yapmak için" ifadesi geçmektedir. [160]

43- Müslim, Ebu Hureyre [161](r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kıyamet gününde ilk hesabı görülecek kişi, şehid edilmiş bir adamdır. Bu kişi getirilir. Yüce Allah ona vermiş olduğu nimetlerini kendisine bildirir ve o da bu nimetleri tanır. Sonra:
"Sen bu nimetlerle ne yaptın?" diye buyurur. Adam da:
"Senin için şehid edilinceye kadar çarpıştım" cevabını verir. Yüce Allah:
"Yalan söyledin. Sen kendine 'cesur adam* denilsin diye çarpıştın ve Öyle de denildi" diye buyurur. Sonra emredilir yüzüstü sürüklenerek ateşe atılır.
Ardından ilim öğrenmiş ve öğretmiş, Kur'an-ı Kerim okumuş bir adam hesaba çekilir. Bu kişi getirilir. Yüce Allah ona nimetlerini tanıtır, o da tanır. Bunun üzerine yüce Allah ona:
"Bu nimetlerle ne işledin?" diye buyurur. Adam:
"İlim Öğrendim ve öğrettim. Senin için Kur'an-ı Kerim okudum" der. Bunun üzerine yüce Allah:
"Yalan söyledin. Bilakis sen kendine 'alim' denilmesi için ilim öğrendin. Kur'an-ı Kerimi ise sana 'çok Kur'an-ı Kerim okuyan kişi' denilsin diye o-kudun ve öyle de denildi" diye buyurur. Sonra emredilir bu kişi de yüzüstü sürüklenerek ateşe atılır.
Bunun arkasından Allah'ın kendisine bol nimet verdiği, değişik türlerde mallar lütfettiği bir adam hesaba çekilir. Bu kişi getirilir. Yüce Allah ona nimetlerini tanıtır, o da tanır. Bunun üzerine yüce Allah ona:
"Bu nimetlerle ne işledin?" diye buyurur. Adam:
"Senin harcamada bulunulmasını istediğin yollardan hiçbirini bırakmaksızın hepsinin uğrunda senin için harcamada bulundum" der. Bunun üzerine yüce Allah:
"Yalan söyledin. Bilakis sen kendine 'cömert' denilmesi için harcamada

bulundun ve öyle de denildi" diye buyurur. Sonra emredilir bu kişi de yüzüstü sürüklenerek ateşe atılır." [162]

44- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir:[163]
"Ahir zamanda dini, dünya için araç olarak kullanan bir takım insanlar ortaya çıkacaktır. Bunlar insanlara karşı yumuşak koyun derisi giyerler. Dilleri baldan daha tatlıdır. Ama kalpleri kurtların kalpleridir. Yüce Allah onlara:
"Siz beni mi aldatmaya çalışıyorsunuz yoksa bana karşı cür'etkârhk mı ediyorsunuz. Kendi nefsime yemin ediyorum, onlara kendi içlerinden öyle bir fitne göndereceğim ki, en yumuşak huylularını bile hayretler içinde bırakacaktır" diye buyurur." [164]

45- Hakim, İbni Bureyde (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[165]
"Muaviye (r.a) Humus hamamından çıktı ve kölesine: "Bana elbiselerimi getir" dedi. Sonra elbiselerini giydi ve ardından Humus camisine girerek iki rek'at namaz kıldı. Namazını bitirdiğinde insanların etrafında oturduklarım gördü. "Sizi oturtan nedir?" diye sordu. Onlar da "Farz namazı kıldık.
Ardından geçmiş olayları anlatan kişi bir şeyler anlattı. O anlatmasını bitirdikten sonra oturup Resulullah (a.s)'ın sünnetini müzakere etmeye başladık" dediler. Bunun üzerine Muaviye (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ı görenler içinde benden daha az hadis bilen bir kimse yoktur. Ben size Resulullah (a.s)'tan öğrenmiş olduğum iki Özellik hakkında hadis nakledeceğim:
"Herhangi bir kişi insanların başına geçer ve atrafmda toplananlar olursa ona karşı husumetlerin artması ve böylece onun cennete girmesi gerekir." Yine şöyle söyledi:
"Bir gün Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Resulullah (a.s) Mescid'e girdi. Mescid'de oturmakta olan insanlarla karşılaştı. "Sizi oturtan nedir" diye buyurdu. Onlar da: "Farz namazı kıldık. Sonra da Allah'ın Kita-bı'nı ve Resulullah (a.s)'ın sünnetini müzakere etmek üzere oturduk" cevabını verdiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, Allah her şeyi anarsa onun şerefi yücelir." [166]

Îlmî Yaymayı Teşvik Ve Îyîlîğe Öncülük Etme

46- İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[167]
"Kişinin Öğretip yaydığı ilim yahut geride bıraktığı salih bir çocuk yahut miras bıraktığı mushaf yahut inşa ettiği cami yahut yolcular için yapmış olduğu bir ev yahut akıttığı bir ark yahut hayatında, sağlıklı olduğu zamanda malından ayırmış olduğu sadaka ölümünden sonra sevabı kendine ulaşacak amellerdendir. Bu amellerin sevapları ölümünden sonra da kendine ulaşır." [168]

47- Müslim, Ebu Mes'ud el-Bedri (r.a)'den rivayet etmiştir:[169]
"Bir adam kendisine binek bulması için Resulullah (a.s)'ın yanma geldi ve: "Benim bineğim Öldü" diye söyledi. Resulullah (a.s) da "Şu adamın yanına git" diye buyurdu. Binek arayan kişi de o adamın yanma gitti ve adam ona binek buldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir iyiliğe öncülük ederse, ona, o iyiliği yapanın sevabı kadar sevap vardır." [170]

48- İbni Hibban, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[171]
"Bir adam Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve birşeyler istedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Benim yanımda sana vereceğim bir şeyim yok. Ancak filanca adamın yanına git."
Adam söz konusu kişinin yanına gitti ve istediğini ona verdi. Bunun ü-zerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir iyiliğe öncülük ederse, ona o iyiliği yapanın sevabı kadar sevap vardır. İyiliğe öncülük eden onu yapan gibidir." [172]

Bir Açıklama

Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif iyiliğe öncülük etmenin, iyiliği hatırlatmanın ve iyilikte bulunmak isteyene yardım etmenin sevabına işaret etmektedir. Bu hadisi şerifte aynı zamanda ilim öğretmenin ve özellikle ibadete düşkün insanlardan veya

başkalarından kendisine öğretildiği zaman işleyebilecek birine ibadetleri öğretmenin faziletine işaret edilmektedir.
"Ona o iyiliği yapanın sevabı kadar sevap vardır" sözü ile kastedilen anlam ise şudur: Bu iyiliği işleyen kişi sevap alacağı gibi onu iyiliğe yönelten, iyilikte ona öncülük eden kişi de belli bir miktar sevap alır. Ancak her İkisinin sevaplarının birbirine eşit olması gerekmez." [173]

49- Müslim'in Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[174]
"Kim bir hidayet çizgisine, doğru harekete çağırırsa kendisine uyanların aldıkları sevap kadar sevap alır. Bu durum onların ecirlerinden bir şey eksiltmez. Kim de bir sapıklık çizgine çağırırsa kendisine uyanların günahları kadar günah kazanır. Bu durum da onların günahlarından bir şey eksiltmez. [175]

50- Hakim, Hz.Ali (r.a)'nin yüce Allah'ın "Ey iman edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten kendinizi ve ailenizi koruyun" [176] sözü ile ilgili o-larak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[177]
"Yani aile fertlerinize iyiliği öğretin." [178]

51- Ebu Davud, Sehl bin Sa'd Sa'idi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[179]
"Vallahi, senin yol göstermenle bir tek kişinin doğru yolu seçmesi, senin için kırmızı deve sürülerinden daha hayırlıdır." [180]

Hadis Dinlemeye Ve Onu Başkalarına Tebliğ Etmeye Teşvik

52-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [181]"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Bizden bir şey duyup aynen duyduğu şekliyle başkalarına ileten kişinin Allah yüzünü nurlandırsın. Bir söz kendisine iletilen nice kimse vardır ki, onu ilk duyandan daha kavrayışlı olur." [182]

53- İbni Hibban, Zeyd bin Sabit (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:[183]
"Bizden bir söz duyup aynen duyduğu şekliyle başkalarına ileten kişinin Allah yüzünü nurlandırsın. Nice bilgi taşıyan kimse vardır ki; onu kendisinden daha kavrayışlı birine ulaştırması mümkündür. Yine nice bilgi taşıyıcısı vardır ki, o bilgiyi anlayabilecek kabiliyyette değildir. Üç şey vardır ki, bunlarda Müslümanın kalbine hile düşüncesi girmez: Allah için olan ameldeki ihlasta, yöneticilere öğüt verilmesinde ve cemaate bağlı kalınmasında.. Cemaatin duası arkalarında olanlara da ulaşır.
Kimin düşüncesi dünya olursa, Allah onun işlerini dağıtır. Fakirliği gözlerinin Önüne koyar. Dünyadan da kendisi için takdir edilmiş olandan fazlası eline geçmez. Kimin düşüncesi de ahiret olursa, Allah onun işlerini der-li toplu eyler. Zenginliği kalbine yerleştirir. Dünya ise boyun eğmiş bir halde kendisine ulaşır." [184]

Bir Açıklama

"Cemaate bağlı kalınması, cemaatin duası arkalarında olanlara da ulaşır" sözleri ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmakta yarar görüyoruz.
Cemaate bağlı kalınmasından ilk anlaşılacak şey, namazları cemaatle kılmaya dikkat etmektir. Müslümanların birbirleri için olan dualarının birbirlerine yaran olacaktır. Ehli sünnet ve'1-cemaat içinde kalmak ve onların inanç ve fıkıh ilkelerini benimsemek, gerek inanç yönünden ve gerekse fıkhi yönden bir aykırılık içine girmekten kaçınmak da cemaate bağlı kalmaktır.
Burada cemaate bağlı kalmak için kastedilen, doğru inanca sahip olan ve amelleri de şeriata uygun olan doğru çizgideki bir öndere (imama) bağlı kalmaktır. Bunların dua çağrıları Müslümanları sapıklığa ve sahipsizliğe düşmekten korur. [185]

54- Ahmed bin Hanbel, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m Mina'da bulunan Hayf isimli yerde şöyle buyurduğunu duydum:[186]
"Benim sözlerimi duyup onları ezberleyip kavradıktan sonra, onları duymamış

olanlara ulaştıran kişinin Allah yüzünü nurlandırsın. Nice bilgi sahipleri de vardır ki, bir bilgiyi kendilerinden daha anlayışlı, daha kavrayışlı kimselere ulaştırırlar. Üç şey vardır ki, bunlarda Müslümanin kalbine hile düşüncesi girmez: Allah için olan ameldeki ihlasta, Müslümanların önderlerine (imamlarına) öğüt verilmesinde ve cemaate bağlı kalınmasında... Cemaatin duası, arkalarında olanları da korur." [187]

55- Ahmed bin Hanbel, Ebban bin Osman (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Gündüzün ortasında Zeyd bin Sabit (r.a), Mervan'ın yanından çıktı. Biz "Bu saatte onun yanına gitmesi, ancak ondan bir şey sormak gayesiyle olabilir" [188]dedik ve yanına varıp sorduk. O da şöyle söyledi:
"Evet. Ondan, Resulullah (a.s)'tart duymuş olduğumuz bazı şeyleri sorduk. Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Allah, bizden duymuş olduğu bir sözü başkasına ulaştırmak üzere ezberleyen kişinin yüzünü nurlandırsm. Niceleri vardır ki, bir bilgiyi kendilerinden daha anlayışlı, daha kavrayışlı kimselere ulaştırırlar. Yine nice bilgi sahipleri vardır ki, o bilgiyi anlayabilecek kabiliyette değildirler." [189]

56- Taberani, Mekhul (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Humus'ta ben, İbni Ebi Zekeriyya ve Süleyman bin Habib, birlikte Ebu Umame'nin yanına gittik. Selam verdik. Bize şöyle söyledi:[190]
"Sizin şu meclisiniz yüce Allah'ın sizi tebliğinin ulaştığı yerlerden biri ve aynı zamanda size karşı Allahu Teala'nın bir hüccetidir. Resulullah (a.s) size tebliğ etti, siz de başkalarına tebliğ edin..."
Suleym bin Amir (r.a)"den nakledilen bir başka rivayete göre Suleym bin Amir şöyle söylemiştir:
"Ebu Umame (r.a)'nin yanında oturuyorduk. Bize Resulullah (a.s)'tan pek çok hadis rivayet ediyordu. Sustuğu zaman da şöyle diyordu:
"Anladınız mı? Öyleyse size tebliğ edildiği gibi, siz de başkalarına teblie edin." [191]

57- Buhari, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah

(a.s) şöyle buyurdu:[192]
"Benden bir ayet de olsa tebliğ edin. İsrailoğullarından da rivayetlerde bulunabilirsiniz, bunda bir sakınca yoktur. Kim benim hakkımda bile bile yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın." [193]

Bir Açıklama

Tayyibi de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)$ın bu hadisi şerifinde İsrailoğullarından rivayette bulunulmasına izin vermesi ile bir başka rivayete göre bunu yasaklaması yine bir dıger rivayete göre onların kitaplarına bakılmasını yasaklaması arasında herhangi bir zıtlık yoktur. Burada onların tevbe için kendilerini öldürmeleri gibi başlarından geçmiş olan bir takım olayların anlatılmasına izin verilmiştir.
Yasak olan şey ise onların hükümlerine göre amel edilmesidir. Çünkü onların hükümleri artık tamamen neshedilmiş yani geçersiz kılınmıştır. Unlara gönderilmiş olan şeriatların artık herhangi bir geçerliliği olmadığından dolayı hükümlerinin de bir geçerliliği kalmamıştır. Yahut yasak, İslam in ilk dönemine, daha İslami hükümlerin ve kuralların henüz tam olarak yerleşmemiş olduğu döneme ait olabilir. Bu hükümler ve kurallar tam olarak yerleştikten sonra artık herhangi bir sakınca kalmadığından dolayı İs-railoğullarınıri hikayelerinin anlatılmasına da izin verilmiştir."
İbni Hacer de şöyle söylemiştir:
"İsrailoğullanndan da rivayetlerde bulunabilirsiniz. Bunda bir sakınca yoktur.":
Yani bu şekilde rivayette bulunmanızda sizin için bir zorluk söz konusu değildir. Çünkü Resulullah (a.s) daha önce onların rivayetlerinin alınmasını ve kitaplarına bakılmasını yasaklamıştı. Daha sonra bu konuda hükümler genişletildi ve yasak kaldırıldı. Anlaşıldığına göre yasak, daha İslami hükümlerin ve dini kuralların tam yerleşmediği dönemde ve herhangi bir fitne endişesinden dolayı konulmuştu. Daha sonra sakınca ortadan kalkınca izin verilmiştir. Çünkü o zamanlarda bu tür rivayetlere biraz değer veriliyordu. Resulullah (a.s)'ın "bunda bir sakınca yoktur" sözünün "Onlardan duyduğunuz bir takım garip şeylerden, rivayetlerden dolayı gönlünüz daralmasın. Bu tür olaylar onların başlarına çokça gelmiştir" anlamında olduğu da söylenmiştir.
Bu sözün "onlardan rivayette bulunmayın" anlamında olduğu, çünkü "rivayette bulunabilirsiniz" ibaresinin vücub İfede eden bir emir sigası olduğu "bunda bir

sakınca yoktur" sözü ile de baştaki ibarenin emir anlamı taşı-mayıp cevaz (ibahe) anlamı taşıdığına dikkat çekildiği de söylenmiştir. Bu açıklamaya göre "bunda bir sakınca yoktur" ifadesi ile "onlardan rivayette bulunmayı terketmenizde sizin için bir sakınca yoktur" anlamı kastedilmektedir. Burada sakıncanın olmadığının bildirilmesinin onların rivayetlerinde bazı çirkin sözlerin geçmesi sebebiyle olduğu da söylenmiştir. Mesela Kur-'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre İsrailoğullarından bir topluluğun peygamberlerine "Sen ve Rabb'in gidip çarpışın" demeleri bu türden sözlerine bir örnektir."

İmam Malik de, onlardan rivayette bulunmanın caizliği ile güzel bir konu ile ilgili rivayetleri aktarmanın caiz olduğu anlamının kastedildiğini, asılsız olduğu kesin olan rivayetleri aktarmanın ise caiz olmadığını söylemiştir.

Bunun, "onlardan Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde rivayet edilmiş olanların benzerlerini rivayet edebilirsiniz" anlamında olduğu da söylenmiştir. Onlardan rivayette bulunulmasına cevazın her türlü rivayeti kapsadığı çünkü onların başlarından geçen olaylarla ilgili rivayetleri aktaranların silsilesinin ortaya çıkarılmasının yani bir irşad bağlantısının kurulmasının mümkün olmadığı, İslami hükümlerde ise böyle bir isnad bağlantısı kurulmasına yani bir hükümle ilgili şer'i dayanağın asıl kaynağına kadarki ravilerinin bilinmesine ihtiyaç olduğu da söylenmiştir.

Bu açıklamaya göre İslami hükümlerin dayandığı rivayetlerin asıl kaynağından çıkması ile yazıya geçirilmesi arasındaki zaman kısa olduğundan söz konusu rivayetin senedine ortaya çıkaralıması çıkarılması imkansız değildir. Ancak İsrailoğulları ile ilgili rivayetler açısından bu mümkün değildir.

İmam Şafii (rh.a.) de şöyle söylemiştir:

"Bilindiği üzere Hz. Peygamber; yalan ve asılsız bir rivayetin aktarılmasına izin vermemekteydi. "İsrailoğullarından da rivayetlerde bulunabilirsiniz" sözü ise hakkında asılsız ve yalan olduğuna dair bir şey duymadığınız rivayetleri aktarabilirsiniz anlamındadır. Resulullah (a.s)'ın "Bunda bir sakınca yoktur" diyerek verdiği cevaz ise şu sözündeki cevazına benzemektedir: Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Kitap ehli size bir şey rivayet ederse, onları ne doğrulayın ne de yalanlayın."

Bunun gibi Resulullah (a.s)'in yukarıdaki sözü de İsrailoğullarından rivayette bulunulması konusunda ne kesin izin ne de kendi sözünün doğruluğuna aykırı düşecek kesin yasak anlamı taşımaktadır." [194]

58- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kitap ehli size bir şeyler rivayet ettiklerinde/ onları ne doğrulayın ne de yalanlayın ve: "Biz Allah'a, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettik" deyin. Anlattıkları eğer asılsız ise, onları doğrulamamış, doğru ise de yalanlamamış olursunuz."[195]
Buhari'nin vermiş olduğu bir rivayet de bunu desteklemektedir. Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kitap ehli Tevrat'ı îbranice olarak okur ve Müslümanlar için onun A-rapça olarak açıklamasını yaparlardı. Bu konuda Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kitah ehlini doğrulamaym da yalanlamayın da; sadece "Biz Allah'a ve O'nun tarafından indirilene iman ettik..." deyin." [196]

Bir Açıklama:

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bu ölçü, aynı zamanda çözüme kavuşturulması zor konularda ve ilmi meselelerde susmayı tercih etmenin uygun olacağını ortaya koyan temel bir Ölçüdür. Bu gibi, çözüme kavuşturulması zor bir meselede ne kesin cevaza ne de kesin geçersizliğe (butlana) hükmedilir. Selef alimleri bu uygulamayı tercih ederlerdi. Hz.Osman (r.a)'a, iki kızkardeşi cariye olarak biraraya getirmenin caiz olup olmadığı sorulmuş; o da: "Bunu bir ayet helal olarak, bir ayet de haram olarak bildirmiştir" diye söylemiş ve herhangi bir hüküm bildirmemiştir. Hz.Ali (r.a) ise bunun kesin haram olduğunu bildirmiş, fıkıh-çılarm geneli de bu hükmü tercih etmişlerdir.
Ancak doğru sözlülüğünden şüphe edilen bir kimse Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet edecek olursa, onun sözü doğrulanmaz ve söylediği ile de amel edilmez. Çünkü bu gibi rivayetler doğrudan dinle ilgili meselelere girmektedir. Ancak bu hadisi güvenilir bir kimse rivayet eder de, ondan önceki ravileri arasında nasıl biri olduğu bilinmeyen kimse bulunursa, bu gibi hadisle amel edilmesi gerekmez. Bununla birlikte onun doğru olmadığına da kesin olarak hükmedilmez. Çünkü kitap ehli ile ilgili hadisten de anlaşılacağı üzere bilinmeyen kişi salih ve doğru sözlü biri de olabilir. Bu gibi bir hadis hakkında ancak "kuvvetli değildir, zayıf bir hadistir" denilebilir."[197]

59- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:[198]

"Bir konuda neden kitap ehline soru soruyorsunuz? Resulullah (a.s)'a indirilmiş olan Kitab'ınız en son indirilmiş olan kitaptır. Onu aynen indirildiği şekli ile okuyorsunuz. İçerisine herhangi bir şey karıştmlmamıştır.[199] Bu kitap aynı zamanda kitap ehlinin Allah'ın kitabını değiştirdiklerini, onun asıl şeklini bozduklarım ve kitaplarım daha sonra kendi elleriyle yazdıklarını sonra da "Karşılığında az bir ücret alabilmek için kendi elleriyle kitap yazıp da sonra "İşte bu Allah katından gelmedir"[200] dediklerini bildirmektedir. Onların hakkında gelen ilmi bilgiler sizi onlara sorular sormaktan alıkoymuyor mu? Allah'a yemin olsun, biz onlardan bir tek kişinin, size İndirilmiş olanlar hakkında size soru sorduğunu görmedik." [201]

60- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[202]
"İsrailoğullanndan da rivayetlerde bulunabilirsiniz, bunda bir sakınca yoktur." [203]

61- Ahmed bin Hanbel, İmran bin Husayn (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize bütün gece boyunca İsrailoğulları'ndan rivayette bulunur ve bu süre içinde sadece farz namaz için kalkardı."
Bir başka rivayete göre de Abdullah bin Amr bin As (r.a) şöyle söylemiştin
"Resulullah (a.s) bize geceleyin sabah oluncaya kadar İsrailoğulları'ndan rivayette bulunur ve bu süre içinde sadece farz namaz için kalkardı." [204]

62- Ebu Davud Abdullah bin Abbas (r.a)’dan rivayet etmiştir:[205]
"Siz duyarsınız, sonra sizden duyulur, sonra da sizden duyanlardan duyulur." [206]

63- Buharı, Mahmud bin er-Rebi' (r.a)'den rivayet etmiştir:[207] "Ben daha beş yaşında İken Resulullah (a.s)'ın evimizde bulunan bir kuyudan kovayla su alıp yüzüme döktüğünü hatırlıyorum."

Buradan anlaşılana göre, Mahmud bin er-Rebi1 (r.a) bu sözüyle çocuğun bilgi alma ve ezberleme kabiliyetine sahip olduğuna ve dolayısıyla daha küçük yaşlardan onun eğitim-öğretimine başlanılması gerektiğine işaret etmek istemektedir. Bu yüzden Buhari bu hadisi "Küçük yaştaki birinin duyduğu hadisin geçirli olabilmesi için hadisi duyduğu zaman en az kaç yaşında olması gerekir" başlıklı babda rivayet etmiştir. [208]

64- Buharı ve Müslim, Semure bin Cundeb (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) zamanında daha küçük yaşlarda bir çocuktum ve ondan hadis ezberliyordum.[209] Beni söz söylemekten alıkoyan tek şey, orada (Resulullah (a.s)'ın etrafında) benden daha yaşlı kimselerin olmasıydı. Resulullah (a.s)'ın arkasında, lohusalık döneminde ölmüş olan bir kadının cenaze namazını kıldım. Resulullah (a.s) o namazda tabutun ortasının hizasında durmuştu." [210]

Bir Açıklama

Bu hadis bir edep ölçüsünü öğretmektedir ki, o da şudur: İlim sahibi büyük kimselerin bulunduğu bir toplulukta, küçüklerin kendilerine ihtiyaç duyulmadan bir şey öğretmeye kalkışmamaları gerekir.

Buhari, Sahih'inde şöyle söylemiştir: "Rabi'a şöyle söylemiştir:

"İlimden bir şeylere sahip olan birinin kendi kendini zayi etmesi caiz olmaz."

İbni Hacer de şöyle söylemiştir: "Rabi'a'nın bu sözü İle kasdettiği şudur:

Bir kimse ilim öğrenme ve ilmi konuları anlama kabiliyetine sahip olursa, onun kendini ihmal ederek ilimle uğraşmaktan uzak kalması doğru olmaz. Çünkü söz konusu kabiliyete sahip olanların ilimle uğraşmamaları, ilmin ortadan kalkmasına sebep olabilir.

Yahut o, bu sözü ile ilmin ona ehil kişiler arasında yayılmasına teşvikte bulunmayı kasdetmiştir. Çünkü ilmin ona ehil olan kişiler arasında yayılmasından önce alimlerin ölmesi, ilmin ortadan kalkmasına sebep olabilir.

Yahut bu sözü ile ilim sahiplerinin başkalarının da yararlanabilmeleri için kendilerini ortaya çıkarmalarını ve ilimlerini zayi etmemelerini istemiştir. Bu sözü ile onun ilme hürmet edilmesi, ilmin üstün tutulması anlamını kasdettiği de söylenmiştir. Buna göre ilim sahibi bir kimsenin, ilmini dünyalık için bir araç olarak kullanmak suretiyle kendini küçük düşürmemesi gerekir." [211]

Îlim Ve Kur'anı Kerim BilgisindeÜstünlük Davasında BulunmaktanSakındırma

65- Buhari ve Müslim, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hz.Musa (a.s), İsrailoğulîarı içinde bir konuşma yapmaya başladı. Kendisine "İnsanların içinde en bilgili olan kimdir?" diye soruldu. O da: "En bilgili olan benim" diye söyledi. Bunun üzerine ilmin asıl sahibinin Allah olduğuna dikkat çekmediğinden dolayı yüce Allah onu azarladı ve kendisine:[212]
"Benim kullarımdan iki denizin birleştiği yerde oturan bir kul bulunmaktadır. O senden daha bilgilidir" diye vahyetti. Musa (a.s): "Ey Rabb'im! Ona nasıl ulaşabilirim?" dedi. Yüce Allah: "Bir zenbile bir balık koy, onu kaybettiğin yer bu kişinin bulunduğu yerdir" diye buyurdu. (Bundan sonra Hz.Musa (a.s)'mn Hızır ile buluşmasından söz eden hadisi şerifi nakletti ve daha sonra şöyle buyurdu):
"O ikisi deniz kenarında yürüyerek yola çıktılar. Gemileri yoktu. Onlar böyle yürürlerken sahile bir gemi uğradı. Geminin sahipleriyle kendilerini de gemilerine almaları üzere konuştular. Geminin sahipleri Hızır (a.s)'ı tanıdı ve onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Gemide bulundukları sırada bir serçe gelip geminin kenarına kondu ve gagasıyla denize bir ya da iki kez vurdu. Bunun üzerine Hızır (a.s) şöyle söyledi:
"Ey Musa! Benim ve senin ilmin, Allah'ın ilminden aldığı miktar şu serçenin az önce gagasıyla vuruşu esnasında şu gördüğün denizden aldığı suyun miktarından fazla değildir." (Daha sonra uzun bir şekilde olayların devamını anlattı)"
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Hz. Musa (a.s), İsrailoğullarının arasında yürürken bir adam yanına gelerek "Sen kendinden daha bilgili birini biliyor musun?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Bunun üzerine yüce Allah "Bilakis kulumuz Hızır senden daha bilgilidir" diye ona vahyetti. Hz. Musa (a.s) da ona nasıl ulaşabileceğini sordu."[213]

66- Bezzar, Hz.Ömer bin Hattab (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[214]
"Tacirler denizde dolaştıkları ve atlan Allah yolunda koşturdukları sürece İslam önde olacaktır. Daha sonra Kur'an-ı Kerim okuyup "İçimizde kim daha çok

okuyor?", "Kim daha çok biliyor?", "Kim daha iyi fakihtir" gibi sözler söyleyen bir takım insanlar ortaya çıkar." Resulullah (a.s) bunu söyledikten sonra ashabına "Bunlardan bir hayır var mıdır?" diye sordu. Onlar "Al lah ve Peygamber'i daha iyi bilir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Bunlar, sizden bir ümmettendirler ve bunlar ateşin yakıtlarıdırlar." [215]

67- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:[216]
"Resulullah (a.s) Mekke'de bulunduğu sırada bir gece kalkıp üç kere "Ey Allah'ım! Tebliğ ettim mi?" diye söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kalktı -çok içli, duygulu, kendini Allah'a vermiş biriydi- ve: "Allah için e-vet. Teşvik ettin, gayret ettin ve öğüt verdin" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İslam o kadar bir üstünlük sağlayacak ki, küfür kendi topraklarına çekilmek zorunda kalacak ve İslam için denizlere açılınacaktır. Bunun yanı-sıra insanların üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onlar Kur'an-ı Kerim'i öğrenecekler, okuyacaklar sonra: "Biz Kur'an-ı Kerim'i okuduk ve Öğrendik. Kim bizden daha üstün olabilir" diyecekler. Bunlarda bir hayır, üstünlük var mıdır?" Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar kimlerdir?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Bunlar sizdendirler ve yine bunlar cehennemin yakıtlarıdırlar." [217]

İlmi Gizlemekten Sakındırma

68- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[218]
"Kime bir konuda bilgi sorulur da o bilgiyi gizlerse, kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur."
îbni Mace'nin naklettiği bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Herhangi kişi bildiği bir ilmi gizlerse, kıyamet günü (mahşer yerine) ağzına ateşten bir gem vurulmuş halde getirilir." [219]

69- Ibni Hibban, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[220]
"Kim bir ilmi gizlerse, kıyamet gününde yüce Allah onun ağzına ateşten bir gem

vurur." [221]

70- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[222]
"Kime bir konuda bilgi sorulur da o bu bilgiyi gizlerse, kıyamet günü (mahşer yerine) ağzına ataşten bir gem vurulmuş olarak gelir. Yine kim Kur'an-ı Kerim hakkında bilmediği bir şeyi konuşursa, kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulmuş olarak gelir." [223]

Bir Açıklama

"Ağzına ataşten bir gem vurulması" hakkında İbnu'1-Esir şu açıklamayı yapmıştır:
"Bir konuda konuşmaktan çekinen kimse, ağzına gem vurulmuş birine benzetilmektedir. Bu ifade ile kastedilen anlam ise şudur: Hakkı söylemekten ve bildirmekten çekinen kişi, ahirette ağzına ateşten bir gem vurulması suretiyle cezalandırılır. Bu ise öğretilmesi şart görülen ilim açısındandır. Yani öğretilmesinin farz olduğu ortaya çıkan bir ilmi Öğretmekten kaçman, sözü edilen ceza İle cezalandırılmayı haketmiş olmaktadır. Mesela Müslüman olmak isteyen ve "Bana İslam'ın ve dininin ne olduğunu anlat" diyen bir kimse ile karşılaşan kişi bu durumdadır (yani kendinden isteneni öğretmek ona farzdır.)
Aynı şekilde yeni müslüman olmuş ve daha namazı düzgün bir şekilde kılmasını bilmeyen, bununla birlikte "bana nasıl namaz kılacağımı öğretin" diyen bir kimse ile karşılaşanlar da aynı durumdadırlar. Yine kendisine helal ve haramlar hakkında fetva sormak için gelen ve "bana fetva verin, beni doğruya iletin" diyen kimseyle karşılaşan açısından da aynı hüküm sözko-nusudur. Bu gibi durumlarda bilgi isteyen ve soru soran kişilere cevap verilmesi gerekmektedir. Bu durumlarda kendisinden istenen bilgiyi vermekten kaçınan kimse hadisi şerifte bildirilen cezayı haketmiş olmaktadır."
Kendilerinden açıklanması ve bildirilmesi zorunlu olan kişilerin tümü açısından aynı hüküm söz konusudur. Öğretilmesi şart olmayan nafile ilimler a-çısından ise aynı durum söz konusu değildir.
Sufyani Sevri de şöyle söylemiştir:
"Bir kimse bir sünneti gizlediği zaman, hadisi şerifte sözü edilen cezayı haketmiş olmaktadır."

Yine şöyle söylemiştir:
"Hadis bilen kimseler bana gelmezlerse, ben onların evlerine giderdim. Yine bir kimsenin iyi bir niyetle hadis öğrenmek istediğini bilirsem, kendisine hadis rivayet etmek için evine giderdim."
Bazıları da hadisi şerifte kastedilenin, şehadetle ilgili ilim olduğunu söylemişlerdir. [224]

71- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[225]
"Siz "Ebu Hureyre, Resulullah (a.s)'tan çok hadis rivayet ediyor" diyorsunuz. Yine "Ne oluyor da muhacirler ve ensar, Ebu Hureyre kadar Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet etmiyorlar" diyorsunuz. Muhacirlerden olan kardeşlerimi çarşı pazarlarda ticaret meşgul ediyordu. Bense karın tokluğuna Resulullah (a.s)lın peşinden hiç ayrılmıyordum. Onların bulunmadığı yerlerde ben bulunuyordum. Onların unuttuklarını ben aklımda tutuyordum. Ensardan olan kardeşlerimi de mallarıyla uğraşmak alıkoyuyordu. Bense Suffe yoksullarından olan yoksul bir adamdım. Onların unuttuklarını ben aklımda tutuyordum. Resulullah (a.s) bir hadisi şerifinde şöyle buyurdu:
"Kim elbisesini yayar ve ben sözlerimi söyleyinceye kadar onu öyle tutup sonra toplarsa, söylediklerimin tümünü hafızasına yerleştirir."
O'nun bu sözü üzerine ben üzerimdeki hırkayı yere serdim. Resulullah (a.s)'m orada söylediklerinden hiç bir şey unutmadım."
Bir başka rivayette de Ebu Hureyre (r.a)'nin bu sözleri nakledildikten sonra en sonda şöyle söylediği bildirilmektedir:
"Eğer ki yüce Allah'ın KitabVnda indirmiş olduğu iki ayeti kerime olmasaydı ben asla bir şey rivayet ermezdim. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor: [226]
"Bizim indirmiş olduğumuz açık delilleri ve onu Kitap'ta insanlara açıklamamızdan sonra hidayet çizgisini gizleyenler var ya, işte bunlara Allah da lanet eder, bütün lanet ediciler de lanet eder. Ancak içlerinden tevbe edip durumlarını düzelten ve (daha önce gizlemiş olduklarım) açığa vuran kimselerin tevbelerini kabul ederim. Ben sürekli tevbeleri kabul eden ve rahmet sahibi olanım." [227]
Buna benzer bir rivayette ise Ebu Hureyre (r.a)'nin yukandaki iki ayeti kerimeyi okuduktan sonra şöyle söylediği bildirilmektedir:
"Bundan sonra O'ndan (yani Resulullah (a.s)'tan) duyduğum her şeyi u-

mıtmadım." [228]

72- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[229]
"Resulullah (a.s)'a "Ben, senden hadis duyuyor ancak çoğu zaman unutuyordum" dedim. "Ridanı yere yay" diye buyurdu. Ben de yaydım. Eliyle bir şey avuçladı. Sonra "Topla" diye buyurdu. Ben de topladım. Bundan sonra bir şey unutmadım."
Bir başka rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"İnsanlar "Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor" diyorlar. Azabı İle korkutan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin doğru yolu bulmanıza sebep olup kendimin sapıklığa düşmem için Resulullalı (a.s) hakkında yalan uyduracak değilim. Eğer ki Allah'ın Kitabı'nda şu iki ayeti kerime olmasıydı tek bir hadis bile rivayet etmezdim." Ebu Hureyre (r.a.) bunu söyledikten sonra şu iki ayeti kerimeyi okudu:
"Bizim İndirmiş olduğumuz açık delilleri ve onu KİtaP'ta insanlara açıklamamızdan sonra hidayet çizgisini gizleyenler var ya, işte bunlara Allah da lanet eder, bütün lanet ediciler de lanet eder. Ancak içlerinden tevbe edip durumlarını düzelten ve (daha önce gizlemiş olduklarını) açığa vuran kimselerin tevbelerini kabul ederim. Ben sürekli tevbeleri kabul eden ve rahmet sahibi olanım." [230]

73- Buhari, şöyle rivayet etmiştir:[231]
"Muhacirlerden olan kardeşlerimizi çarşı pazardaki ticaretleri meşgul ediyordu. Ensardan olan kardeşlerimizi de mal mülkleri ile uğraşmak meşgul ediyordu. Ebu Hureyre (r.a) ise kann tokluğuna Resulullah (a.s)'in yanında dolaşıyor, O'ndan hiç ayrılmıyor, dolayısıyla Ötekilerin bulunamadıkları meclislerde bulunuyor ve onların ezberleyemediklerini ezberliyordu...', (hadis böyle devam ediyor) [232]

74- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[233]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İlim öğrenip de sonra ondan hiç söz etmeyen, mal biriktirip de ondan hiç infakta bulunmayan kimseye benzer."

îlim sahibinin ilmi öğretmesi ve kendisinin de pratik olarak yaşaması gerekir. Eğer hem öğretmede hem de yaşamada kusur ederse iki ayn kusur işlemiş olur. Bunlardan birini yapar da ikincisinde kusur ederse bir kusur işlemiş olur.
Kişinin kusuru Üzerine ayni olarak farz olan bir görevle ilgili olursa o zaman bu kusurundan dolayı azabı haketmiş olur. Ancak Allah bağışlarsa azaptan kurtulabilir. Münafık bir alimi helake götürmeye ise münafıklığı yeter. [234]

75- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[235]
"Resulullah (a.s)'tan iki kap bilgi ezberledim. Bunlardan birini yaydım. Diğerini ise yayacak olsaydım şu gırtlağım kesilirdi."
Bu hadisi şerif bilinen her şeyin söylenmesinin gerekmeyeceğim göstermektedir. Bazı bilgilerin söylenmesine gerek yoktur. [236]

76- Buharı, Ebu Zeri Gıfari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[237]
"-Ensesine işaret ederek- Eğer kılıa şuraya dayasaydınız ve ben, işinizi bitirinceye kadar Resulullah (a.s)'tan bir hadis nakledeceğime kanaat getirsey-dim yine de o hadisi rivayet ederdim." [238]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Burada rivayet etmiş olduğumuz muallak hadis, DarimPnin Müsned-'inde ve daha başka hadis kitaplarında Evza'i tankıyla mevsul olarak rivayet edilmektedir. İbni Kesir yani Malik bin Mürsed babasının şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Zer (r.a.)'in orta şeytanın yanında oturmakta olduğu bir sırada yanına gittim, insanlar da etrafına toplanmış kendisinden fetvalar soruyorlardı. Bu sırada bir adam gelip yanında durdu ve "Fetva verme işini bitirme-din im?" diye söyledi. Bunun üzerine Ebu Zer (r.a) ona doğru başını kaldırıp ben benim gozetleyicim misin? Eğer kılıcı şuraya dayasaydınız ve ben isinizi bitirinceye kadar Resulullah (a.s)'tan bir hadis nakledeceğime kanaat ee-tirseydım yine de o hadisi rivayet ederdim" diye söyledi. Biz bu rivayeti bu şekli ile Hilye'de de verdik."
Bu hadis, şeriatı koyan tarafından yayılmasına izin verilen ilmin yayılmasının gerektiğine ve bu konuda kimsenin iznine ihtiyaç duyulmayacağına delildir.

[239]

Öğrenmenin Ve Öğretmenin Gerekliliği

77- Taberani, Alkame bin Sa'id bin Abdurrahman bin Ebza (r.a)'nın babasından, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet ettiğine göre (Alkame'nin) dedesi şöyle söylemiştir:
"Bir gün Resulullah (a.s) hutbeye çıkıp Müslümanlardan bazı kimselerden övgüyle söz etti. Sonra da şöyle buyurdu:[240]
"Bazı kimselere ne oluyor da komşularına dini Öğretmiyorlar, onları bilgilendirmiyorlar, onlara Öğüt vermiyorlar, kendilerine bir şey emretmiyor ve onları bir şeyden sakındırmıyorlar. Yine bazı kimselere de ne oluyor ki, komşularından bilgi sormuyorlar, onlardan dini öğrenmeye çalışmıyorlar, onlardan öğüt almıyorlar. Vallahi, ya (kastedilen) kimseler komşularını bilgilendirirler, onlara dini öğretirler, onlara öğüt verirler, (iyilikleri) emreder, (kötülüklerden) sakındırırlar; diğerleri de komşularından bilgi alırlar, onlardan dinlerini Öğrenirler ve onlardan öğüt alırlar yahut kendilerini cezalandırma konusunda acele edeceğim."
Resulullah (a.s) bunları söyledikten sonra hutbeden indi ve: "Bu topluluk hakkında ne düşünüyorsunuz?" dedi ve sonra şöyle buyurdu:
"Bunlar Eş'arilerdir. Onlar bilgili bir topluluktur. Onların gerek bedevi ve gerekse su kenarlarında oturan ama bilgiden yoksun komşuları vardır."
Bunun haberi Eş'arilere ulaştı ve ardından Resulullah (a.s)'ın yanına gelerek: "Ya Resulullah! Bazı kimselerden övgüyle söz etmiş bizden ise yergiyle söz etmişsin. Bizim durumumuz nedir (yani bizim yerilmemizin sebebi nedir)?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Vallahi, ya bazı kimseler komşularını bilgilendirirler, onlara öğüt verirler, (iyilikleri) emreder, (kötülüklerden) sakındırırlar; diğerleri de komşularından bilgi alırlar, onlardan dinlerini öğrenirler ve onlardan öğüt alırlar yahut kendilerini dünyada cezalandırma konusunda acele edeceğim."
Bunun üzerine "Ya Resulullah (a.s)! Biz, bizden başkalarım mı zeki ve kavrayışlı yapacağız?" dediler. Resulullah (a.s) yine aynı sözünü tekrarladı. Gelenler yeniden "Biz, bizden başkalarını mı zeki ve kavrayışlı yapacağız sözünü tekrarladılar. Resulullah (a.s) yine sözünü tekrarladı. Bu kez "Bize bir yıl süre tanı" dediler. Resulullah (a.s) da onlara, komşularına ilim öğretmeleri, onları din konusunda bilgilendirmeleri ve onlara öğüt vermeleri için bir yıl süre tanıdı.

Sonra da şu ayeti kerimeyi okudu:
"İsrailoğullanndan inkâr edenler Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, başkaldırmaları ve sınırı aşmaları sebebiyledir."[241]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, öğrenmenin ve din hakkında bilgilenmenin farz olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda şer'i yönden insanları bilgilendirmenin gerekliliğini ortaya koyan temel bir prensiptir. Buna göre Müslümanlar Öğretilmesi istenen şer'i ilimleri her kadın ve erkeğe ulaştırmak için gerekli sistemi kurmakla ve bunun için gereken şartlan oluşturmakla yükümlüdürler. Bu hadisi şerif aynı zamanda ilmi yaymanın, insanlara iyiliği emretmek ve onlan fenalıklardan sakındırmak için vaaz meclisleri oluşturmanın ve insanları iyiliğe çağırmanın Müslümanların üzerine farz olduğu konusunda bir delildir. [242]

Bildiği Île Amel Etmekten VeYapmadığı Şeyi SöylemektenSakındırma

78- Müslim, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[243]
"Ey Allah'ım! Yarar getirmeyen ilimden, korkmayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım." [244]

79- Buharı ve Müslim, Usame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıyamet günü bir adam getirilir. Ateşe atılır. Bağırsakları dışarı boşalır. Eşeğin değirmen taşını çevirmesi gibi bu bağırsaklarını çevirir. Cehennemlikler yanına toplanarak: "Ey filanca! Senin bu halin nedir? Sen iyiliği emreden, kötülükten sakındıran biri değil miydin?" derler. O da şu cevabı verir: "Ben size iyiliği emrederdim ama kendim yapmazdım. Yine sizi fenalıktan sakmdınrdım ama kendim yapardım."[245]
Yine Zeyd bin Erkam (r,a) şöyle söylemiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Miraca çıkarıldığım gece bir topluluğun yanından geçtim, a taş ten makaslarla dudakları kesiliyordu. "Bunlar kimlerdir ey Cibril?" diye sordum. "Bunlar

ümmetimin söylediklerini yapmayan hatipleridir" cevabını verdi." [246]

80- Müslim, Ebu Berze Eşlemi (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[247]
"Bir kul ömrünü ne işlerde harcadığından, ilmi ile nasıl amel ettiğinden, malını nereden kazanıp nereye harcadığından ve bedenini ne gibi işlerde eskittiğinden hesaba çekilmedikçe ayaklan bir yere oynamaz." [248]

81- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[249]
"Bir kul kıyamet günü beş şeyden hesaba çekilmedikçe ayakları bir yere oynamaz: Ömrünü ne işlerde harcadığından, gençliğini ne işlerde ekşittiğinden, malını nereden kazanıp nereye harcadığından ve bildikleri ile ne gibi amel ettiğinden." [250]

82- Taberani, Resulullah (a.s)'ın ashabından olan Cundeb bin Abdullah Ezdi (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[251]
"İnsanlara iyiliği öğretip de kendi nefsini unutan kimsenin durumu, insanları aydınlatıp da kendisi yanan mumun durumuna benzemektedir." [252]

83- Ahmed bin Hanbel, tmran bin Husayn (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[253]
"Benden sonra sizin hakkınızda korktuğum şeylerin en çok endişe vericisi, dili bilgini olan münafıktır."
Bu konuyla ilgisi bulunan diğer bazı rivayetler de şöyledir:
Malik bin Dinar'ın Hasanı Basri (r.a)'den rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Herhangi kul, bir hutbe okusa (bir konuşma yapsa) mutlaka yüce Allah ona konuştuklarından soracaktır." Zannediyorum "Bu sözüyle neyi kasdet-tiğini soracaktır" diye söyledi."
Ca'fer de şöyle söylemiştir:

"Malik bin Dinar, bu hadisi rivayet ettiğinde kendinden geçercesine ağlardı. Sonra da şöyle söylerdi:

"Sizin benim gözlerimin size karşı konuştuğundan dolayı aydınlandığını mı sanıyorsunuz? Oysa ben yüce Allah'ın bu söylediklerimle neyi kasdet-tiğimi benden soracağını biliyorum."

Bu hadisi İbni Ebi'd-Dünya ve Beyhaki mürsel olarak iyi -ceyyid- bir is-nadla rivayet etmişlerdir. (Terğib) Lokman'in yani İbni Amir (r.a)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Ben Rabb'İmin kıyamat günü insanların ortasında bani çağırıp "Ey A-mircik!" diye seslenmesinden, benim "Buyur" dememden ve sonra "Bildiklerinle nasıl amel ettin?" diye sormasından korkuyorum."

Bunu Beyhaki Terğib'de rivayet etmiştir. Bunda Hasan'ın işareti de bulunmaktadır. [254]

Gösterişten, Tartışmaktan,Hasımlaşmaktan Ve ÜstünlükDavasından Sakındırma

84- Ebu Davud, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah'(a.s) şöyle buyurdu:[255]

"Ben cennetin kenar kesimlerinde bulunan ve haklı da olsa tartışmayı bırakanlar için olan bir evin, yine cennetin kenar kesimlerinde bulunan ve şaka da olsa yalan söylemeyi terkedenler için olan bir evin ve bir de cennetin yükseklerinde bulunan ve güzel ahlaklılar için olan bir evin başkanıyım." [256]

85- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim boş yere de olsa yalan söylemeyi bırakırsa, ona cennetin kenar kesimlerinde bir ev bina edilir. [257]Yine kim haklı da olsa tartışmayı bırakırsa, ona cennetin ortasında bir ev bina edilir. Kimin de ahlakı güzel olursa, ona da cennetin yükseklerinde bir ev bina edilir." [258]

86- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Herhangi topluluk bir hidayete ulaştıktan sonra sapıklığa düşmüşse mutlaka [259]tartışmalara girmişlerdir." Resulullah (a.s) daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"Bizim tanrılarımız mı hayırlı yoksa O mu?" dediler. Bunu sadece tartaşma İçin ortaya attılar. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur."[260]

87- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[261]

"İnsanların Allah'a en uzak olanları, en fazla kin taşıyanlarıdır." [262]

Bir Açıklama

Müslümanın, İslam için yahut hakkın kesin doğru olduğunu bildirmek veya bir batılı, bir tereddüdü ya da bir bid'ati ortadan kaldırmak için delil gösterme durumu ile karşı karşıya geldiğinde, delil gösterebilecek bir seviyede olması gerekir. Bu şekilde delil gösterdiği zaman sevap alır. Hatta bazı kimseler hakkında delil ortaya koymak farzı ayn olur. Burada tenkid edilen şey, delil gösterme sınırlarını aşan bir tartışmacılıktır.
Yüce Allah bizim Kitap ehli ile sadece güzel bir şekilde münakaşa etmemizi istemiş ve onlarla bu türden olmayan münakaşalara girmekten bizi neh-yetmiştir. Bu konuda yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Kitap ehlinden zulmedenleri hariç onlarla en güzel şekilde mücadele edin." [263]

Kitap ehli ile tartışma konusunda bizden böyle davranmamız istendikten sonra başkalarına karşı bu tutumu göstermemiz Öncelikle gerekli olur. Çoğu zaman münakaşalarda iyi niyet bulunmaz. Bazen sini denilmekte, katı davra-nılmakta, karşı tarafa eziyet edilmekte ve haktan uzaklaşılıp batıla sapılmaktadır. Bunların tümü ise şeriat edebi ile edeplenen ve hakkın ortaya çıkarılması, batılın da geçersizliğinin isbat edilmesi için yeterli miktarda yetinmesi gereken bir insanda bulunması gereken özelliklere aykırıdır. Dünya için olan tartışmaya gelince, insan bu konuda kendi açısından ne kadar yumuşak dav-ransa da bu tür tartışmalar güzel ahlaka aykırıdır. [264]

88- Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir gün sıcak bir vakitte Resulullah (a.s)'in yanına gittim. Resulullah (a.s) bir ayeti kerime hakkında aralarında görüş ayrılığına düşen iki adamın seslerini duydu. Bunun üzerine çıktı. Yüzünden kızdığı anlaşılıyordu. Şöyle buyurdu: [265]

"Sizden öncekiler Kitap üzerinde görüş ayrılığına düşmelerinden dolayı helak oldular." [266]

89- Ahmed bin Hanbel'in Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, onun babasından, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayetine göre dedesi şöyle söylemiştir: [267]

"Resulullah (a.s) aralarında tartışan bazı kimselerin seslerini duydu ve şöyle buyurdu:
"Sizden Öncekiler bundan dolayı helak oldular. Allah'ın Kitab'ının bazı yerlerini diğer bazı yerlerine vurdular (yani bazı yerlerini diğer bazı yerlerine ters gibi gösterdiler). Oysaki Allah'ın Kitabı, bazı bölümleri diğer bazı bölümlerini doğrulamak üzere inmiştir. Onun bazı bölümlerini diğer bazı bölümlerine dayanarak yalanlamayın. Ondan bilmediğinizi, anlamadığınızı söyleyin; bilemediğiniz, anlayamadığınız şeyleri ise bilenine bırakın." [268]

90- Ahmed bin Hanbel, Ebu Seleme (r.a)'den, o da Ebu Hureyre (r.a)-'den şu şekilde rivayet etmiştir:[269] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kur'an-ı Kerim üzerinde tartışmak küfürdür." [270]

Bir Açıklama

Bu hadisin açıklaması konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır. Burada tartışmakla kastedilenin şüphe ve tereddüt olduğu söylenmiştir. Nitekim yüce Allah'ın Kitab'ında şöyle buyurulmaktadır:

"Onun hakkında herhangi bir tereddüde düşme." [271]
(Burada "tereddüt" anlamında "mirye" kelimesi kullanılmaktadır ki, "tartışma" anlamına gelen "mira" kelimesi ile aynı kökten türemedir- Çeviren)

Hadiste "mira: tartışma" ile kastedilenin, şüpheye götürücü bir tartışma olduğu da söylenmiştir. Yani bir kimse Kur'an-ı Kerim üzerinde bu şekilde tartışmalara girerse, müteşabih ayeti kerimeler hakkında tereddütlere düşebilir. Bu durum ise onu inkarcılığa yöneltebilir. Dolayısıyla Resululah (a.s) söz konusu hareketin sebep olmasından endişe duyulan sonuca binaen bu hareketi küfür olarak adlandırmıştır. Ki böyle bir sonuçtan ancak yüce Allah'ın kendilerini koruduğu kimseler kurtulabilirler.
Bazıları ise burada kastedilenin Kur'an-ı Kerim'in okunuş şekilleri üzerinde tartışmaya girilmesi yani sarih olarak rivayet edilen bazı okunuş şekillerinin inkâr edilmesi olduğunu söylemişlerdir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i yedi harf üzere indirmiştir. Resulullah (a.s) da bu tür tartışmalara girenleri küfre düşme tehlikesiyle korkutarak onların bu tartışmalardan vazgeçmelerini istemiştir. Çünkü tümü (yani bütün okunuş şekilleriyle tamamı) yüce Allah tarafından indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim'dir. Hepsine iman edilmesi gerekir. Ebu Aliye er-Riyahi'nin yanında birisi Kur'an-ı Kerim okunduğunda "şurası böyle okunmaz" demezdi. "Ben burayı şöyle okuyorum" derdi. Şu'ayb bin Ebi'l-Habhab şöyle söylemiştir:
"Ben bu hususu İbrahim'e söyledim. O da şu cevabı verdi: "Sanıyorum arkadaşın Kur'an-ı Kerim'in bir harfini inkâr edenin tümünü inkâr etmiş olacağını duymuştur." [272]

Öğretmenin Ve Öğrenmenin Bazı Edepleri

1- Belli Aralıklarla Vaaz Ve Nasihatta Bulunmak

91- Buhari ve Müslim, Şakik bin Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) her perşembe günü insanlara vaaz ve nasihatte bulunurdu. Bir adam kendisine: "Ey Ebu Abdurrahman! İsterdim ki, bize her gün vaaz ve nasihatte bulunasın!" diye söyledi. Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud şöyle söyledi:[273]
"Benim bunu yapmama engel olan şey sizi bıktırmaktan kokmamdır. Bu yüzden Resulullah (a.s)'m bizi bıktırma endişesiyle bize belli aralıklarla vaaz ve nasihatte bulunduğu gibi, ben de size böyle belli aralıklarla vaaz ve nasihatte bulunuyorum."
Tirmizi ve Buhari muhtasar olarak Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle

söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), bizi bıktırma endişesiyle bize belli aralıklarla vaaz ve nasihatte bulunurdu." [274]
Bir başka rivayete göre de ravi şöyle söylemiştir:
"Abdullah (r.a)'ın çıkmasını bekliyorduk. O sırada Yezid bin Muaviye elKufi en-Nehai yanımıza geldi. "Oturmuyor musun?" dedik. "Hayır. Ancak içeri gireceğim. Arkadaşınızı yanınıza çıkaracağım. Eğer bunu yapamazsam, o zaman gelir otururum" dedi. Sonra içeri girdi ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un elinden tutarak dışarı çıkardı. Abdullah (r.a.) yanımızda durarak şöyle söyledi:
"Sizin burada bulunduğunuz bana bildirilmişti. Ancak benim sizin yanınıza çıkmama engel olan sebep, Resululah (a.s)'ın bizi bıktırma endişesiyle belli aralıklarla vaaz ve nasihatte bulunmasıydı."[275]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Burada bir öğüt ve eğitim anlayışı bulunmaktadır. Vaaz meclislerinde insanların durumlarının, ne derece ilgi gösterdiklerinin göz önünde bulundurulması, onların vakitlerinin müsait olup olmadığına ve vaaz dinlemeye hazır o-lup olmadıklarına bakılması gerekir. İlim, ona ehil olanlara ve ilgi gösterenlere verilir. Resulullah (a.s)'ın hayatında ve Rabbani alimlerin eğitimlerinde bu hususlar, sürekli göz önünde bulundurulurdu.
Buhari'nin İkrime'den rivayet ettiğine göre Abdullah bin Abbas şöyle söylemiştir:
"İnsanlara cuma günü bir kere konuş. Eğer bu kadarını az görürsen iki konuşma yap. Daha da artırmak istersen üç konuşma yap. İnsanları bu Kur'an-ı Kerim konusunda bıktırma. Kendi aralarında konuşmakta olan bir topluluğun yanına gittiğinde onların konuşmalarını keserek kendinin birtakım rivayetler anlattığım ve bu yüzden onlara bıkkınlık verdiğini görmeyeyim. Ancak bu gibi durumlarda susmayı tercih et. Eğer senden konuşmanı isterlerse ve seni dinleme arzuları olursa o zaman konuş. Dua ederken seci yapmaktan (kafiyeli sözler söylemekten) kaçın. Ben Resulullah (a.s) ile ve O'nun ashabı ile bir arada bulundum, onların böyle bir şey yaptıklarını görmedim."
Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bir topluluğa gözlerini sana diktikleri ve kalpleriyle sana meylettikleri sürece konuş. Ama kalpleri senden uzaklaşırsa artak onlara karşı konuşma yapma."
Kendisine: "Bunun (kalplerinin uzaklaştığının) alameti nedir?" diye soruldu. Şöyle söyedi:
"Birbirlerine bakıştıklarını ve esnemeye başladıklarım görürsen artık onlara konuşma yapma."[276]

2- Soru sormanın ve bir şeyi öğrenmeye çalışmanın edebi

92- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir[277]
"Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyorduk. Resulullah (a.s): "Bana Müs-lümana benzeyen ağacın ne olduğunu bildirin. Bu ağacın yaprakları dökülmez ve vallahi her an meyvesini verir" diye söyledi. Bu ağacın hurma ağacı olacağı içime doğdu. Ancak Hz.Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'in konuşmadıklarını gördüm, dolayısıyla konuşmak istemedim. Oradakiler bir. şey söylemeyince Resulullah (a.s): "Bu hurma ağacıdır" diye buyurdu. Kalktığımızda Hz. Ömer (r.a)'e: "Ey

babacığım! O ağacın hurma ağacı olacağı içime doğmuştu" dedim. Bunun üzerine: "Peki seni konuşmaktan (yani cevap vermekten) alıkoyan neydi?" dedi. "Sizin bir şey konuştuğunuzu görmedim, bu yüzden konuşmak veya bir şey söylemek istemedim" dedim. O da: "Onu söylemiş olman benim için şöyle şöyle yapmandan daha sevimli olurdu" dedi."
Bir rivayette de İbni Ömer (r.a)'in şöyle söylediği bildirilmiştir:
"İnsanlar çevredeki ağaçların adlarını saymaya başladılar, benimse bu ağacın hurma ağacı olacağı içime doğdu."[278]
Bir başka rivayette ise şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanında oturmakta olduğumuz bir sırada bir hurma salkımı getirildi. O sırada Resulullah (a.s) : "Ağaçlardan öyle biri vardır ki, Müslüman gibi bereketlidir" diye buyurdu. O'nun bu sözü ile hurma ağacını kasdettiğini düşündüm ve "bu hurma ağacıdır" demek istedim. Ancak baktım, benim, on kişinin onuncusu ve içlerinde en küçük yaşlısı olduğumu gördüm. Bu yüzden sustum. Resulullah (a.s) da daha sonra: "Bu hurma ağacıdır" diye buyurdu." [279]

Bir Açıklama

Bu rivayet, bir ilim adamının arkadaşlarının ilmi seviyelerini öğrenmek a-macıyla onlara sorular sormasının caiz olduğuna işaret etmektedir.
Muaviye (r.a)'den rivayet edildiğine göre de Resulullah (a.s) mugalata yapmaktan, laf karıştırmaktan nehyetmiştir.
Evza'i mugalata yapmanın soru sorma şekillerinin en fenalarından olduğunu söylemiştir. Mugalata yapmak, bir ilim adamının seviyesini düşük göstermek ve onun görüşlerinin basite alınmasına sebep olmak amacıyla ona, hataya düşülmesi ihtimali kuvvetli olan zor meseleleri sormaktır.
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un "Sizi muhakemesi zor olan meselelerden sakındırırım" diye söylediği rivayet edilmiştir. Bu sözü ile ince ve kapalı meseleleri kasdetmekteydi. Bu gibi meselelerle uğraşmaktan sakındırmıştır. Çünkü bunlarla uğraşılmasının dini açıdan bir yaran yoktur. Bu gibi meselelerde gündeme getirilen şeyler, gerçekleşmesi pek mümkün olmayan şeylerdir.
Bir kimsenin öğrenmeye ihtiyacı olmayan bir şeyi sorması mekruhtur. Ancak ihtiyaç doğduğu zaman sormasında bir mahzur yoktur. Bu konuda Hz. Ömer (r.a)'den nakledilen bir rivayet örnek olarak ele alınabilir. "Hz. Ömer (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a)'ın diğerlerine üstünlüğünü ortaya çıkarmak istediğinde,

yüce Allah'ın; "Allah'ın yardımı ve fethi geldiği zaman, Rabb'i-ni hamd ile teşbih et ve O'ndan mağfiret dile!" sözü ile ilgili soru sordu. Bazıları: "Yüce Allah bize bu sözü ile kendisinin yardımı ve fetih geldiğinde kendisine hamdetmemizi ve mağfiret dilememizi emrediyor" dediler. Bazıları "Burada ne kastedildiğini bilmiyoruz" dediler. Bazıları da hiç bir şey söylemediler. Bunun üzerine Hz.Ömer (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Sen ne diyorsun?" diye sordu. O da şu cevabı verdi: "Ben derim ki, yüce Allah bu ayeti kerimesi ile Resulullah (a.s)'ın vefatının yaklaştığını haber vermiştir". Hz. Ömer (r.a) de: "Bunun hakkında ben de senin bildiğinden farklı bir şey bilmiyorum" diye söyledi."
Rivayete göre "bir adam Ubey bin Ka'b (r.a)'a biraz karışık bir mesele sordu. O da: "Böyle bir şey oldu mu?" diye sordu. Adam "Hayır" cevabmı verdi.
Bunun üzerine Ubeyy (r.a): "O halde böyle bir şey ortaya çıkıncaya kadar bana müsaade et!" diye söyledi [280]

93- Buharı ve Müslim, Amir bin Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan, o da babasından rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[281]
"Müslümanların içinde Müslümanlara karşı en büyük suç işleyen kimse, daha önce haram edilmemiş bir şeyi sorup bu sorusu yüzünden o şeyin haram kılınmasına sebep olan kimsedir." [282]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Soru sormanın ikî şekli bulunmaktadır. Birinci şekli, dini konularda ihtiyaç duyulan bir meselenin açıklanmasını istemek ve onu öğrenmek amacıyla olandır. Yüce Allah bir ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Biliyorsanız zikir (kitap) ehline sorun)[283]
"Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen senden önce kitap okuyanlara sor."[284]

Sahabiler Resulullah (a.s)'a çok çeşitli meseleleri sormuşlardır. Yüce Allah da onların sordukları şeylerin açıklamalarına Kur'an-ı Kerim'inde yer vermiştir. Bu tür açıklamaların bazılarında şöyle buyurulmaktadır:
"Sana hilaller hakkında soruyorlar. De ki: "Onlar, insanlar açısından ve hacc mevsimimin belirlenmesi için belli zaman ölçüleridir."[285]
"Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir. Ay hali görmekte oldukları sırada kadınlarınızdan uzak durun ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın."[286]
"Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki: "Ganimetler Allah'ın ve peygamberinindir."[287]
Sorunun ikinci şekli ise sırf tekallüf amacıyla, yani bir şey sormuş olmak için sorulanıdır. Bu tür soru sorulması ise mekruhtur. Şeriatın bu gibi sorular soranlara cevap vermemesi onları azarlama ve tenkid anlamı taşır. Cevap verildiği zaman da verilen cevap bir ceza niteliğinde olmuş ve onlara karşı sert davranılmıştır.
Yukarıdaki hadisi şerifte kastedilen soru şekli işte bu şekildir. İsrailoğul-ları kesmeleri istenen ineğin özellikleri ile ilgili sorularında İşin çok incesine kadar indiler. Oysa kendilerine önceden verilmiş olan emirde bu tür incelikleri araştırmaları istenmemişti. Onlar çok incelikleri sorduklarından dolayı yüce Allah da işlerini zorlaştırdı.
Sufyan bin Uyeyne'nin, Amr bin Dinar'dan, onun da Ubeyd bin Umeyr1-den rivayetine göre Ubeyd bin Umeyr şöyle söylemiştir:
"Allah bazı şeyleri helal, bazı şeyleri de haram kıldı. Helal kıldığı helal, haram kıldığı da haramdır. Hakkında herhangi bir açıklamada bulunmadığı şeyler ise geçilmiştir."

Sufyan şöyle söylemiştir: "O, bu açıklaması ile şu ayeti kerimenin anlamına işaret etmekteydi. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın. Eğer bu şeylerden Kur'an'ın indirilmekte olduğu sırada sorarsanız size açıklanır. Allah onları affetti. Allah bağışlayıcıdır ve yumuşak davranandır."[288]
Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Abdullah bin Ömer (r.a)'e bir şey hakkında soru soruldu. 0 da "bilmiyorum" dedi, sonra da şöyle söyledi: "Siz, bizim sırtımızı cehenneme ulaşmak İçin kullanmak ve "Abdullah bin Ömer bize böyle fetva verdi" demek mi istiyorsunuz?"[289]
Bu tutum Resulullah (a.s) zamanında izlenen tutumdu. Günümüzde ise gelişmeler doğrultusunda fetvaların belirlenmesine ihtiyaç olmaktadır. Ancak bizim yukarıdaki hadisi şeriften bir edep ölçüsü çıkarmamız gerekiyor. Şöyle ki: Bir insanın pratik hayatında kendisini bağlayacı nitelikte çok fazla soru sormaması gerekir. Bunun gibi yöneticilere gerek kendi açısından gerekse diğer insanlar açısından çeşitli sıkıntılara yol açacak sorular sormamalıdır. [290]

94- Hakim'in Şu'be'den, onun da Ziyad bin Alaka'dan rivayetine göre Zi-yad bin Alak, Usame bin Şerik'in şöyle söylediğini duymuştur:[291]
"Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Sahabileri yanında, adeta başlarında kuşlar varmış gibi oturuyorlardı. Selam verdim, oturdum. Sonra bedeviler gelip sorular sormaya başladılar. Hatta "Tedavi olacak mıyız?" diye sorular bile sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Tedavi olun. Çünkü yüce Allah herhangi hastalık vermiş ise onun mutlaka ilacını da vermiştir". Bedeviler daha sonra başka konularda da sorular sordular. Sonunda Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ın kullan! Allah zorluğu ortadan kaldırmıştır. Ancak bir adam kendisine haksızlıkla bir şeyi prensip edinir, işte bu zorluk ve helak sebebi olur." [292]

95- Buharı ve Müslim, şöyle rivayet etmişlerdir:[293]
"Muğire bin Şu'be (r.a), Muaviye (r.a)'ye yazı yazarak Resulullah (a.s)'m insanları dedikodudan, malı boşa zayi etmekten ve fazla soru sormaktan nehyettiğini bildirdi."
Kişinin kendini ilgilendirmeyen bir konuda çok soru sorması nehyedilmiş-ür.

Oncak kendisini ilgilendiren konuda sorular sorması istenen bir şeydir. İ-lım öğrenmek isteyen bir kimsenin yapması arzulanan da budur. İlim öğrencisi, ilmin gerçeğine ancak çok soru soran bir dil ve iyi kavrayan bir kalp ile u-laşabilir. [294]

96- Resulullah (a.s), Eşlem kabilesinden olan Ebu Firas'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[295]
"Resulullah (a.s) bîr gün "Bana istediğiniz konuda soru sorun" diye buyurdu. Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Babam kimdir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Baban senin kendisine nisbet edildiğin filanca kişidir" diye buyurdu. Sonra bir başka adam: "Ben cennetlik miyim?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Cennetliksin" diye buyurdu. Ardından bir başka adam: "Ben cennetlik miyim?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Cehennemliksin" diye buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a): "Allah'ı Rabb olarak tanıdık, buna razı olduk" diye söyledi."
Bir Açıklama
Bu hadisin bütün rivayetlerim bir arada değerlendirdiğimiz ve Hz. Ömer (r.a)'in sondaki "Allah'ı Rabb olarak tanıdık, buna razı olduk" sözünü göz ö-nünde bulundurduğumuz zaman, Resulullah (a.s)'ın "Bana istediğiniz konuda soru sorun" sözünü kızgınlık halinde söylediğini anlarız. Resulullah (a.s) bu sözünü, soru soranlara tepki olarak söylemiştir. Buradan anlaşıldığına göre soru soran kişinin soracağı soru için uygun ortamın oluşmasını beklemelidir. [296]

97- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[297]
"İnsanlar soru sorma işini o kadar ileri götürecekler ki, "Şu Allah her şeyi yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?" diye bile soracaklar."
Yine Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Şanı yüce olan Allah şöyle buyurdu: "Senin ümmetin "Bu nedir? Bu nedir?" diye sorup duracaklar. Hatta işi o kadar ileri götürecekler ki "Şu Allah her şeyi yarattı, peki şanı yüce olan Allah'ı kim yarattı?" diye soracaklar."[298]
Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet edildiğine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"İnsanlar size ilim konusunda soru sorup duracaklar. Hatta "Şu Allah herşeyi

yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?" diye bile soracaklar." Ebu Hureyre (r.a) bu sözü bir adamın elinden tutarak söyledi ve ardından şunu ekledi:
"Allah ve Peygamber'i doğru söyledi. Bana bunu daha önce iki kişi sormuştu, şu da üçüncüleri!"[299]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Şeytan size gelerek "Şunu kim yarattı? Şunu kim yarattı?" diye sorar durur. Hatta: "Rabb'ini kim yarattı?" diye bile sorar. Biri bu noktaya geldiğinde Allah'a sığınsın ve soru sorma işini bitirsin."[300]

98- Ebu Davud'dan bunun bir benzeri rivayet edilmiştir. Onun rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[301]
"Böyle söyledikleri zaman siz de şöyle söyleyin: "Allah birdir. O sameddir (hiç bir şeye ihtiyacı yoktur; her şeyden uludur) Doğurmamış ve doğurul-mamıştır. Hiç bir varlık Ona denk olmamıştır.". Sonra sol tarafına üç kere tükürsün ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:[302]
"insanlar soru sorma işini o kadar ileri götürecekler ki, "Bütün bunlar Allah'ın yarattıkları, peki, Allah'ı kim yarattı?" diyecekler. Kim bu gibi bir şeyle karşılaşırsa "Ben Allah'a ve Peygamberine iman ettim" diye söylesin."
İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Bu, kişinin kalbine herhangi bir tereddüt doğmaması ve felsefeye dalmak düşüncesi hakim olması durumu için söz konusudur. Aksi durumda kalbine doğan tereddüdü gidermek ve kesin bir bilgiye kavuşmak amacıyla ilim sahiplerine soru sorması gerekir. İlim adamlarının da bu gibi sebeplerden dolayı soru soranların sorularını cevaplandırmaları şarttır." (Vehbi) [303]

99- Darimi, Süleyman bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir:[304]
"Bir adam Medine'ye geldi. Kur'an-ı Kerim'deki müteşabih ayetler hakkında sorular sormaya başladı. Hz.Ömer (r.a) ona bir adam gönderdi. Geldiğinde "Sen kimsin?" diye sordu. Adam: "Ben Abdullah Sabiğ'im" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz.Ömer (r.a) çubuğu eline alarak "Ben de Allah'ın kulu Ömer'im" dedi ve adamı dövmeye başladı. Adamın kafasından kan akıncaya kadar dövdü. Sonunda adam: "Ey müminlerin emiri! Artık yeter. Kafamda bulduğum şey

(kafamı kurcalayan şey) gitti" diye söyledi." [305]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Şevkani, Kur'an-ı Kerim'in muhkem ve müteşabih ayetleri ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:

"Bil ki, yüce Allah'ın kitabında her iki türden ayeti kerimelerin bulunması arasında bir fark yoktur. Çünkü yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Ondaki bir kısım ayetler Kitab'ın temelini oluşturan kesin anlamlı ayetlerdir. Diğerleri ise müteşabih (birden fazla anlama gelebilen) ayetlerdir."[306]

Muhkem ile müteşabihin tarifi konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Muhkem ayetlerin nasıl bir anlama işaret ettiği açık olan ayetler olduğu, müteşabih ayetlerin ise nasıl bir anlama delalet ettiği tam açık bir Şekilde anlaşılmayan ayetler olduğu söylenmiştir. Mücmel ve müşterek anlamlı ayetler de buna göre müteşabih ayetlerin arasına girmektedir. Bir başka açıklamaya göre ise muhkem ayetler anlamları açık olan, müteşabih ayetler ise anlamlan açık olmayan ayetlerdir. Bu açıklama da birinci açıklamaya benzemektedir ki, bu açıklamaya göre de belirtilen nitelikteki ayetler de müteşabih ayetlerin arasına girmektedir. İki tarif arasındaki fark sadece şudur: Birinci tarifte anlam ile birlikte ayetler neye delalet ettiklerinin açık olup olmamasına göre değerlendirilmiş, ikinci tarifte ise sadece anlam yönünden ele alınmışlardır.

Muhkem ayetlerle kastedilen ayetlerin, anlamlan gerek açıkça ve gerekse te'vil yoluyla anlaşılabilen ayetler olduğu, müteşebih ayetlerin ise ne anlama geldiğine dair bilgiyi yüce Allah'ın kendi zatına Özel kıldığı ayetler olduğu da söylenmiştir.

Bir başka açıklamaya göre ise muhkem ayetler yalnız bir anlama gelenler, müteşabih ayetler ise birden fazla anlama gelmeleri mümkün olanlardır. Muhkem ayetlerin farz hükümleri bildiren, gelecekte olacaklar hakkında bilgi veren ve insanlan azap ile korkutan ayetler olduğu, müteşabih ayetlerin ise kıssalar veren ve çeşitli örnekler üzerinde duran ayetler olduğu da söylenmiştir. Yine muhkem ayetlerin neshedici ayetler, müteşabih ayetlerin ise neshedilmiş (mensuh) ayetler olduğu da söylenmiştir.

Bir başka açıklamaya göre ise muhkem ayetler anlamlan akıl yoluyla anlaşılması mümkün olanlar, müteşabih ayetler ise anlamlan akıl yoluyla anlaşılmayanlardır. Muhkem ve müteşabih konusunda bunun dışında da değişik açıklamalarda

bulunulmuştur."[307]
Bazıları da şöyle söylemişlerdir:
Muhkem olan, dil yönünden ve taşıdığı anlam yönünden öncelikle anlaşıl-' ması gereken (racih) anlama göre açıklanandır. Müteşeabih ise mercuh anlama göre (yani ifadeden çıkan anlama göre değil de yan unsurlann devreye sokulması ile ortaya çıkan anlama göre) açıklanabilendir. Bu anlama göre açıklanırken, ifadenin sözlük yönünden taşıdığı anlama göre alınamayacağına ve mutlaka te'vile başvurulması gerektiğine dair akli bir delile dayanılarak başka bir anlama göre açıklama yapılır. Bu konuda Zerzur'un 'Müteşabihu'l-Kur'an' adlı eserinin 15. sahifesinden itibaren başlayan açıklamalara bakınız.
Müteşabihin tanımlamasında görüş ayrılığı, hangi ayetlerin müteşabih sayılabileceği ve hangilerinin sayılamayacağı konusunda da görüş ayrılığına sebep olmuştur.
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Muhkem ayetlerin görünen (zahiri) anlamına bakılarak taşıdığı ifade ile neyin kastedildiği anlaşılan ayetler olduğu söylenmiştir.
Müteşabihe gelince; onun hakkında değişik açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalardan birinde Hattabi ve bir cemaat şöyle söylemiştir:
"Müteşabih, anlamı net olmayandır. Bu itibarle müteşabih olan ayatlerin metinlerinden anlamlan çıkarılamaz. Bunun ise iki türü bulunmaktadır. Birinci tür, muhkem ayetlerle birlikte ele alındıklarında, anlamlan anlaşılabilenleridir. İkinci gurup, kendileri île neyin kastedildiğini, gerçek anlamlarının ne olduğunu tam olarak anlamaya bir yol olmayanlandır. Bu türden olanlann tam anlamlarını Allah'tan başkası bilemez. İşte kalplerinde tereddüt olanlann peşlerine düştükleri müteşabih ayetler, bu türden olanlardır. Onlar bu tür ayetleri te'vil etmek için uğraşırlar. Kader ve Allah'ın iradesine iman konusu, bu türdendir. Allah'ın sıfatlan ile ilgili ilim ve benzeri konular böyledir. Bizden bu gibi konulara girerek ibadette bulunmamız istenmemiştir. Bu konuların incelikleri de bize açıklanmamıştır. Bu konulara giren kimse, fitne çıkarma amacı taşıyan bir kimsedir. Çünkü bu konulara dalan bir kimse, kendini tatmin edecek bir noktaya ulaşamaz. Fitne ise, açık olmayan yorumlarda ileri gitmektir.[308]

100- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[309]
"Üzerinde durmayıp geçtiğim şeyleri bana bırakın. Sizden öncekiler çok soru

sormalan ve peygamberleri ile görüş aynlığına düşmeleri sebebiyle helak olmuşlardır. Sizi bir şeyden nehyettiğim zaman ondan sakının, size bir şeyi emrettiğim zaman da gücünüz yettiğince onu yerine getirmeye çalışın."
Hakim'in, A'mes'ten, onun Şakik'ten, onun da Abdullah'tan rivayetine göre Abdullah şöyle söylemiştir:
"Bir adam bana bir konuda soru sordu ne diyeceğimi bilemedim. Şöyle söyledi:
"Son derece edepli, hareketli, cihad konusunda oldukça gayretli ancak "E-mirlerimiz (yöneticilerimiz) bizden güç yetiremeyeceğimiz şeyler istiyorlar?" diyen bir kimse hakkında ne düşünürsünüz?" Ben de şu cevabı verdim:
"Vallahi, ben sana ne diyeceğimi bilmiyorum. Ancak biz Resulullah (a.s) ile birlikte bulunduğumuz sürece mümkün mertebe, O bize neyi emretse yapıyorduk. O'nun dünyanın tozları karşısındaki durumunu bir su arkının durumuna benzetiyorum. Bu arktan akan suyun durulan içilmiş geriye bulanıkları kalmıştır. Sizden biri Allah'a karşı gelmeken sakındığı sürece hayır üzere olacaktır. Eğer gönlünde bir takım farklı düşünceler ve tereddütler doğarsa, bir adamın yanına gider, o gönlüne şifa verir. Allah'a yemin ederim siz böyle birini bulamayacak duruma düşebilirsiniz."
Darimi'nin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a bir soru soruldu o da şöyle söyledi:
"Allah'ın Kitab'ı ve Resulullah (a.s)'ın sünneti ile ilgili olarak bize herhangi bir soru sorarsanız, cevap alırsınız. Sizin kendi uydurduklarınıza ise cevap verme gücümüz yoktur." [310]

3- Öğretileni iyi alma, iyi öğretme ve güzel müzakerede bulunma

101- Buhari, Hz.AIi bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:[311]
"insanlara anlayacakları şeyleri konuşun. Allah'ın ve Peygamber'inin yalanlanmasını mı istiyorsunuz?" [312]

102- Buhari, Abdullah bin Ebi Muleyke (r.a)'den rivayet etmiştir:[313]
"Hz. Aişe (r.a) ne zaman anlamadığı bir şeyi duysa, onu anlayıncaya kadar üzerinde dururdu." [314]

103- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[315]

"Resulullah (a.s) konuşurken, (bazen) anlaşılması için bir şeyi üç kere tekrar ederdi." [316]

104- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kureyş'in gençlerinden biri: "Ey Resulullah (a.s)! Bana zina yapmam için izin ver" [317]dîye söyledi. Bunun üzerine insanlar o gencin etrafına toplanıp ittiler. Resulullah (a.s) ise: "Onu bana yaklaştırın" diye buyurdu. Genç, Resulullah (a.s)'a yaklaştı. Resulullah (a.s) kendisine: "Annene böyle yapılmasını ister misin?" diye sordu. Genç : "Hayır, vallahi! Allah beni sana feda eylesin!" cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Diğer insanlar da annelerine böyle yapılmasını İstemezler" diye buyurdu. Daha sonra aynı sözleri kızı, kızkardeşi, halası, teyzesi için de söyledi. Her keresinde: "Filancana da böyle yapılmasını ister misin?" diye soruyor; o da "Hayır, vallahi! Allah beni sana feda eylesin!" cevabım veriyordu. Resulullah (a.s): "Diğer insanlar da böyle yapılmasını istemezler" diye söylüyordu. Daha sonra Resulullah (a.s) elini o gencin üzerine koydu ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım, bunun günahını bağışla, kalbini temizle, hayasını koru." O gencin daha sonra söz konusu fenalıklardan herhangi bir şeye iltifat ettiği görülmedi." [318]

105- Taberani, Evsafta Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[319]
"Ben ömrümün belli bir süresini yaşadım. Bizden birine Kur'an-ı Ke-rim'den önce iman verilirdi. Hz.Muhammed (a.s)'e bir sure indirildiğinde, onun helal kıldığını, haram kıldığını ve O'nun bildirdiklerinden ne üzerinde durmamız gerektiğini öğreniyorduk. Bizim Kur'an-ı Kerim'i öğrenmemiz, sizin öğrenmeniz gibi değildi. Daha sonra gördüm ki, bazı adamlara İmandan önce Kur'an-ı Kerim veriliyor. Kitab'ın Fatiha Suresi'nden sonuna kadar tamamını, neyi emrettiğini, neyi yasakladığını ve neyin üzerinde durulmasını istediğini bilmeden okuyor. Onu hurma taneleri saçar gibi saçıyorlardı." [320]

106- Taberani, Fudale bin Ubeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:[321]
"Fudale bin Ubeyd'in yanına arkadaşları geldiğinde şöyle söylerdi:
"Ders yapın, ilmi yayın, siz (ilminizi) artırın ki, Allah da sizin iyiliğinizi artırsın

ve sizi hem kendisi sevsin hem de sevdiklerine sevdirsin. Meseleleri bize arzedin. Bunun sonuncusunun ecri, ilkincisinin ecri gibidir. Sözlerinizin arasına istiğfar sözünü de karıştırın." [322]

107- Taberani, Ebu Nadra (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Sa'id şöyle derdi:[323]
"Hadis rivayet edin (veya müzakere babından konuşun), hadisler birbirlerini hatırlatır." [324]

108- Hakim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştin "Hadis müzakere edin.[325] Eğer bunu yapmazsanız onun etkisi kaybolur." [326]

109- Hakim, Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[327]
"Hadis müzakere edin. Hadisin müzakere edilmesi, hayatının sürmesi demektir." [328]

110- Darimi, Kesir Murre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[329]
"Hikmet ehline asılsız şeyler söyleme, sana kızarlar. Anlayışı kıt insanlara da hikmetli şeyler söyleme, seni yalanlarlar. İlmi, ona ehil kişilerden alıkoyma, günah işlemiş olursunuz. Onu, ehil olmayan kişiye de verme cahillik etmiş olursun. Malından dolayı senin üzerinde hak olduğu gibi ilminden dolayı da üzerinde hak vardır." [330]

4- İlim ve ilim adamlarının meclislerinde bulunma ve buralarda bulunmanın edebi.

111- Hakim, Ebu Sa'id (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[331]
"Resulullah (a.s)'ın sahabileri bir yerde oturduklarında, sözleri fıkıh üzerindeydi. Ancak içlerinden birinin bir sure okuması veya birilerinin bir sure okunmasını istemesi durumunda bu söz kesilirdi." [332]

112- Hakim, Yezid bin Umeyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Muaz bin Cebel (r.a) ölmek üzere olduğu sırada etrafındakiler kendisine: "Ey Ebu Abdurrahman, bize vasiyette bulun" dediler. O da "Beni oturtun" dedi sonra şöyle söyledi:[333]
"ilim ve iman, yerlerindedir. Onları arayan bulur." Bu sözü üç kere tekrar etti sonra şöyle söyledi: "İlmi dört kişinin yanında arayın: Uveymiş, Ebu Derda, Selmanı Farisi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanında. Bir de Abdullah bin Selâm'ın yanında. Ben Resulullah (a.s)'ın onun hakkında şöyle buyurduğunu duydum: "O, cennetteki on kişinin onuncusudur."
Rivayetlerde, iman ve ilmin nerede olduğuna dair bir kanaat edilince, Müslümanın oraya giderek bunları araştırmasının gerektiğine işaret edilmektedir. [334]

113- Hakim, Bureyde (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[335]
"Biz Resulullah (a.s)'m yanında oturduğumuz zaman, kendisine olan hürmetimizden dolayı başlarımızı kaldırmazdık." [336]

114- Hakim, Abdurrahman bin Kurt (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Mescid'e girdim. İçerde bir halka vardı, halkadakilerîn adeta başlan kesilmiş gibiydi. İçlerinden birisi kendilerine konuşuyordu. Baktım o kişi, Hu-zeyfe (r.a) idi ve şöyle diyordu:
"İnsanlar Resulullah (a.s)'a iyilikler hakkında sorular soruyorlardı. Bense fenalıklar hakkında soru soruyordum..."[337]
Hadis böyle devam ediyor, ancak biz sadece baş tarafını vermekle yetiniyoruz. [338]

115- Hakim, Selman (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:[339]
"Bir topluluk toplanmış Allah'ı zikrediyorlardı. Resulü İlah (a.s) yanlarından geçti. Sonra onların yanına varmak amacıyla kendilerine doğru gitti ve İyice yanlarına yaklaştı. Toplananlar Resulullah (a.s)'a hürmet olsun diye konuşmalarını kestiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Siz ne diyordunuz? Ben üzerinize rahmetin indiğini gördüm de onun için bu

konuda size katılmak istedim." [340]

116- Hakim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:[341]
"Cabir bin Abdullah (r.a) "Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin" ayeti kerimesindeki "emir sahipleri" ile kastedilenlerin fıkıh ve hayır ehli kimseler olduklarını söylemiştir."
Yine Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, o da "sizden o-lan emir sahipleri" diye kastedilenlerin "fıkıh ehli ve dinde Önder kimseler" olduklarını ve yüce Allah'ın bunlara itaati vacip kıldığını söylemiştir: [342]

5- Tekellüfe girmemek de edeptendir

117- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[343]
"Hz. Ömer (r.a)'in yanında bulunuyordum. Onun şöyle söylediğini duydum:
"Biz tekellüften (kuruntudan, boş yere laflar düzerek kendini göstermeye çalışmaktan) nehyolunduk."
Sözü eğip bükmekten ve vaaz verirken kuruntulara girmekten kaçınmak, bu edebin bir gereğidir. Ancak bu edep, bir meseleyi etraflıca ortaya dökmekten kaçınmayı gerektirmez. [344]

6- Başkasını izlemenin edebi

118- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[345]
"İçinizden birisi, bir başkasını, o iman ettiğinde iman edecek, o küfre saptadığında da küfre sapacak şekilde izlemesin. Eğer mutlaka birilerini izlemeniz gerekiyorsa ölmüş birini izleyin. Yaşayan birinin fitneye düşmesinden emin olunamaz." [346]

7- Alçakgönüllülük ve Allah korkusu, ilim sahiplerinin edeplerindendir

119- Darimi, Asım bin Damre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Asım bin Damre, bazı insanların Said bin Cubeyr'i izlediklerini gördü ve şöyle

söyledi:[347]
"Zannediyorum o, bunları bundan nehyetti ve şöyle söyledi: "Sizin şu yaptığınız veya sizin şu yürüyüşünüz, uyan için bir aşağılık, uyulan için de fitnedir." [348]

120- Dar i m i, Bestam bin Müslim (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Muhammed bin Şirin, birisi yanında yürüdüğünde ona dönerek: [349]"Bir ihtiyacın var mı?" der. Bir ihtiyacının-olması durumunda onu karşılardı. Eğer adam yine onunla birlikte yürümeye devam ederse tekrar: "Bir ihtiyacın var mı?" diye sorardı." [350]

121- Dar i mi, İbrahim (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[351]

"Onlar (geçmiş ilim adamları), izlerinden gidilmesinden hoşlanmazlardı." [352]

122- Darimi, Hasan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) yürüyordu, insanlar da onun izinden gidiyorlardı. [353]Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Benim izimden gelmeyin. Vallahi eğer, kendisine kapımı kapatacağımı bilseydi, bir tek kişi ardımdan gelmezdi." [354]

123- Darimi, Salih (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Sadi'nin şöyle söylediğini duydum:[355]
"isterdim ki, ilmimin benim lehime de aleyhime de olmayacak miktarı ile yetinip kalanından kur tul saydım." [356]

124- Darimi, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştin "Gerçek anlamıyla fakih, insanların[357] Allah'ın rahmetinden ümit kesmelerine, azabından emin olmalarına sebep olmayan ve Allah'a isyan olan işlerde onlara ruhsat vermeyen kimsedir. Bilgisizce yapılan ibadette bir hayır yoktur. Anlayıştan uzak bilgide de bir hayır yoktur. Düşünmeden okumakta da bir hayır yoktur." [358]

8- Sünnetlerle ilgili ilim ve hadis rivayet etmenin edepleri

125- Taberani, Humeyd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Enes bin Malik (r.a) ile bulunuyorduk. Şöyle söyledi:[359]
"Vallahi, bizim Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiklerimizin tümü, bizzat Ondan duyduğumuz şeyler değildir. Ancak biz birbirimizi yalanlayacak değiliz." [360]

126- Hakim, Berra (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Bizim hepimiz, Resulullah (a.s)'m hadislerini duymuş değiliz.[361] Mal mülkümüz, meşguliyetimiz vardı. Ancak insanlar o zaman yalan konuşmazlardı. Dolayısıyla Resulullah (a.s)'m sohbetinde bulunan, bulunmayana bildirirdi."
Bu, sahabilerin tümünün adil oldukları ve bir şeyi direkt kendilerinin duymuş olmamalarının rivayet açısından bir mahzur oluşturmayacağı konusunda delildir. [362]

127- Ahmed bin Hanbel, Berra (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bütün hadisler, bizzat Resulullah (a.s)'tan[363] duymuş olduğumuz şeyler değildir. Bizi deve otlatma işi meşgul ediyor, sahabileri bize O'ndan rivayette bulunuyorlardı." [364]

128- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İnsanlar kendilerine, Hz. Muhammed (a.s)'in ashabından ve kendi büyüklerinden ilim geldiği sürece salih ve dine bağlı olurlar. Ancak aşağı derecede olanlarından kendilerine ilim geldiğinde helak olurlar."[365]
Bu söz, rivayetleri, ileri gelen kimselerden alma gayreti konusunda bir temel prensip ortaya koymaktadır. Çünkü bunlar, konulan iyi tesbit etmesini ve nassları yerlerine göre değerlendirmesini bilirler. Bunun yanısıra incelikleri, gerçekleri ve fetva üzerinde etki edecek sebepleri de iyi bilirler. [366]

129- Ahmed bin Hanbel» Ebu Humeyd (r.a) ve Useyyid (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[367]
"Benden kalplerinizin tanıyacağı, kendisi için tüylerinizin ve tenlerinizin

yumuşayacağı ve size yakın olduğunu gördüğünüz bir hadis rivayet edildiğini duyarsanız, bilin ki, ben ona daha yakınım. Ancak benden kalplerinizin tanımayacağı, tüylerinizin ve tenlerinizin kendisinden nefret edeceği ve size uzak olduğunu gördüğünüz bir hadis rivayet edildiğini duyarsanız, bilin ki, ben ona daha uzağım." [368]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, başlı başına bir ilim dalı halini alan hadislerin illetlerinin (zayıf taraflarının) belirlenmesi konusunda temel bir ölçü ortaya koymaktadır. Ancak bu ölçüyü hakkıyla uygulayabilenler, sünneti gerek rivayet yoluyla gerekse dirayet (anlama, hüküm çıkarma) yönüyle bilen imamlar, yahut şeriatı gerek rivayet gerek dirayet yönüyle kavrayabilmiş olan müçtehid imamlardır. Bu belirttiğimiz özelliklere sahip olmayan birinin sözkonusu ölçüyü uygulama kabiliyetine sahip olduğunu ileri sürmesi uygun değildir. Eğer böyle bir şey yaparsa, bunun sapıklık kapılarından bir kapı olduğunu bilmesi gerekir.
Sahih bir hadisi inkâr edenin fasık, mütevatir bir hadisi inkâr edenin ise kâfir olduğu söylenmiştir. Bir hadisin sahih olup olmadığını yahut bir hadisin mevzu olup olmadığını, kabul edilip edilemeyeceği konusunda ilme dayanmadan konuşan kimsenin fısk, sapıklık veya küfür dairesinin içine girmesi tehlikesinden emin olunamaz. [369]

130- Müslim, Mücahid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[370]
"Buşeyr Adevi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yanına geldi ve "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" diyerek Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet etmeye başladı. Abdullah bin Abbas (r.a) onun hadis rivayetine kulak asmıyor ve kendisini dinlemiyordu. Bunun üzerine Buşeyr: "Ey İbni Abbas! Ne oluyor ki, benim rivayet ettiğim hadisleri dinlemediğini görüyorum. Sana Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet ediyorum, sense dinlemiyorsun!" dedi. Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Bir zamanlar birisi "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" dediği zaman, biz dört gözle ona doğru bakar ve kulaklarımızı ona dikerdik. Ancak insanlar iyi kötü demeden bütün işlere girişince artık tanıdıklarımızın dışındakiler! kabul etmiyoruz."
Bir başka rivayette ise hadisin son kısmı şöyle geçmektedir:

"Ancak iyi kötü demeden bütün işlere girişmenizden sonra artık heyhat!.." [371]

131- Müslim, Abdullah bin Ebi Muleyke (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a bir mektup yazarak bana bir yazı yazmasını ve benden bir şeyi gizlememesini istedim. O da şöyle söyledi (bildirdi):[372]
"Öğüt veren bir oğul. Ben onun için bazı şeyler seçer de sonra ondan bir şey gizler miyim!". (Ravi) dedi ki: "Daha sonra Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in yargısını (yargı hükümlerinin metinlerini) istedi. Oradan bir şeyler yazmaya başladı. Bazen bir şeyler geçiyor ve "Vallahi Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) bu şekilde hüküm vermiş olamaz. Eğer verdiyse mutlaka hata etmiştir" diyordu."
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'m yanma gittim. Bana bir yazı yazmasını ve bir şeyi gizlememesini istedim. Abdullah bin Abbas (r.a)'a bir kitap getirildi. Beraberindeki kişi onun Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'in yargı hükümleri olduğunu söylüyordu. Abdullah bin Abbas (r.a), yanındaki kişiyi yalanladı ve şu ka-darlık kısmım sildi." Sufyan "şu kadarlık kısmı" derken, kolunun dirseğine kadar olan kısmını [373]işaret etti."[374]
Bir başka rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) bu şekilde asla hüküm vermiş olamaz."
Bu rivayet ve ondan önceki rivayet gerçeği ortaya çıkarma, inceleme ve i-lim sahiplerinin kabul edebilecekleri bir şeyin ne olabileceğini kesin olarak ortaya çıkarma konusunda birer ölçüdürler. [375]

132- İbni Mace, Abdurrahman bin Ebi Leyla (r.a)'mn şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[376]
"Zeyd bin Erkam (r.a)'a "Bize Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet et" dedim de şöyle söyledi:
"Biz artık yaşlandık ve unuttuk. Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet etme İŞİ ise ağır bir iştir." [377]

133- İbni Mace, Amr bin Meymun (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hiç bir perşembe akşamını kaçırmadan Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanına

giderdim. [378]Dinlediğim sözleri arasında "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" dediğini hiç duymazdım. Bir akşam "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" diye söyledi. Sonra önüne eğildi. Ardından kendisine baktım, ayağa kalkmıştı. Gömleğinin düğmeleri çözülmüş bir haldeydi. Gözleri yaşla dolmuş ve damarları şişmişti. Sonra şöyle dedi: "Bundan daha kısa veya bundan daha uzun yahut buna yakın ya da buna benzer bir şey de söylemiş olabilir." [379]

134- Taberani, Ebu İdris Havlani (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu Derda (r.a)'nın Resulullah (a.s)'tan bir hadis rivayet ettikten sonra şöyle söylediğini görürdüm.

"Yahut buna benzerini veya anlam itibariyle böyle olan bir söz söylemişti."[380]
Bu, kişinin, Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet ederken hataya düşmekten korunmada başvuracağı bir usûldür. [381]

135- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali bin Ebİ Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[382]
"Size Resulullah (a.s)'tan bir hadis rivayet ettiğim zaman siz onun için en güzel, hidayete en uygun ve takvaya en layık olan şeyi düşünün." [383]

136- Darimi, Karaza bin Ka'b (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) bizi Kufe'ye gönderdi. Gönderirken bizi uğurlamak için çıktı ve bizimle birlikte Sırar denilen yere kadar yürüdü. Sofira: "Benim sizinle birlikte niçin yürüdüğümü biliyor musunuz?" diye sordu. Biz: "Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmanın ve ensann hakkı için" dedik. O ise şöyle söyledi:
"Bilakis ben sizinle, size rivayet etmeyi istediğim bir hadis için yürüdüm. Sizinle birlikte yürümem dolayısıyla bunun aklınızda kalmasını arzuladım. Siz şimdi gönüllerinde Kur'an-ı Kerim'e karşı arının çıkardığı vızıltı gibi bir vızıltısı olan bir topluluğun yanına gidiyorsunuz. Sizi gördüklerinde boyunlarını size doğru uzatacak ve "Bunlar Muhammed (a.s)'in sahabileridir" diyecekler. Siz Resulullah (a.s)'tan az rivayette bulunun. Bu konuda ben de sizin ortağınızım."
Bunu Hakim rivayet etmiştir ve Zehebi de onun rivayetine muvafakat etmiştir. Onun rivayetinin metni ise şöyledir:[384]
"Karaza bin Ka'b'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Irak'a gitmek üzere yola çıktık. Hz. Ömer (r.a) de bizimle birlikte Sırar'a kadar yürüdü. Orada abdest aldı ve "Benim sizinle birlikte niçin yürüdüğümü biliyor musunuz?" diye sordu. Oradakiler: "Evet. Biz Resulullah (a.s)'ın ashabıyız, sen de bizimle birlikte yürüdün" dediler. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Şimdi siz Kur'an-ı Kerim'i arı vızıltısı gibi okuyan bir belde halkının yanına gidiyorsunuz. Onları hadislerle meşgul ederek bundan (Kur'an-ı Kerim okumaktan) alıkoymayın. Kur'an-ı Kerim'e daha çok ağırlık verin ve Resulullah (a.s)'tan az rivayette bulunun. Hadi devam edin, ben de sizin ortağınızım." Karaza vardığında "Bize hadis rivayet et" dediler. O da: "Ibnİ Hattab bizi nehyetti" diye söyledi."
Ancak Hakim rivayetinde "Onlara karşı hadis rivayet etmekle işe başlamayın ki, sizi bununla meşgul etmesinler" denmektedir. Tezkiretu'I-Huffaz-'da ise düzeltme yapılarak "alıkoymayın" denilmektedir.
Bu, ilim adamının aynı zamanda hikmet ehli biri olması gerektiğini ortaya koyan bir temel prensiptir. İnsanların en önemli iş ile meşgul oldukları görüldüğünde, en önemli ile meşgul olmaktan alıkoymamahdır. Bu, aynı zamanda ezberleme, okuma ve üzerinde düşünme konusunda Kur'an'ı Kerim'e öncelik verilmesi gerektiğini bildiren bir prensiptir. [385]

137- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[386]
"Kim, benim hakkımda kasıtlı olarak yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın." [387]

138- Müslim, Semure bin Cundeb (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[388]
"Kim uydurma olduğunu bile bile benden bir hadis rivayet ederse, yalan söyleyenlerden birisi de kendisi olur." [389]

139- Müslim, Muğire (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[390]
"Benim hakkımda yalan uydurulması, herhangi bir kişi hakkında yalan uydurulması gibi değildir. Kim benim hakkımda kasıtlı olarak yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın."

Ebu îsa şöyle söylemiştir:
"Ben, Abdullah bin Abdurrahman'a: "İsnadında hata olduğunu bilen bir kimse de hadis rivayet ettiği zaman, bu hadisin hükmüne girer mi?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Hayır. Hadisin anlamı, gerçekte Resulullah (a.s)'tan öyle bir hadis nakledildiğine dair bir şey bilmediği halde bir hadis rivayet eden kimse ile ilgilidir. İşte böyle birinin, bu hadisin hükmüne girmiş olmasından korkarım."
İmam Malik şöyle söylemiştir:
"Duyduğu her şeyi rivayet eden bir adam, imam olamaz." [391]
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bil ki, Resulullah (a.s) hakkında yalan uydurmak, Allah'ı inkârdan sonra yalan türlerinin en büyüğüdür. Nitekim Resulullah (a.s) da şöyle buyurmuştur:
"Benim hakkımda yalan uydurulması, herhangi bir kişi hakkında yalan uydurulması gibi değildir. Kim benim hakkımda kasıtlı olarak yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın."
Bundan dolayı Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden ve tabi'üerden bir gurup, herhangi bir fazlalık katma veya eksik söyleme yahut yanlışlık yapma korkusuyla Resulullah (a.s)'tan çok hadis rivayet etmekten kaçınmışlardır. Hatta tabiilerden bazıları "sahabinin hakkında yalan uydurmak, Resulullah (a.s) hakkında yalan uydurmaktan daha ehvendir" diyerek Resulullah (a.s)'tan nakledilen bir hadisi O'ndan nakletmekten korkarak sahabinin ağzından naklederlerdi. Yine bazıları hadisin senedini verir, Resuluilah (a.s)'a geldiklerinde "buyurdu ki" der ama "Resulullah (a.s) buyurdu ki" demezlerdi.
Yine kimisi "filancanın Resulullah (a.s)'a dayandırdığı" diye rivayet ederdi. Kimileri, "rivayet edildiğine göre" derlerdi. Kimileri de "Resulullah (a.s)'a ulaşan bir senetle rivayet edildiğine göre" derlerdi. Bütün bunlar, Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet etmeyi oldukça ağır bir iş olarak görmelerinden ve bu konudaki tehdidlerden son derece korkmalarından ileri geliyordu. [392]

140- Taberani, Evs bin Evs (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[393]
"Kim Peygamber'ine yahut gözlerine yahut anne babasına karşı yalan söylerse, cennetin kokusunu duymaz." [394]

141- Buhari, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Babama "Ne oluyor da senin filanca ve filanca gibi Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet ettiğini görmüyorum?" dedim. Şöyle söyledi:[395]
"Ben Müslüman olduğumdan beri hiç O'ndan ayrılmadım ama ben O'-nun şöyle söylediğini duydum:
"Kim benim hakkımda kasıtlı olarak yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın."
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:
"Arkadaşlarının rivayet ettikleri gibi Resulullah (a.s)'tan hadis rivayet etmekten seni alıkoyan nedir?" diye söyledim. Şöyle söyledi:
"Vallahi, benim O'nun nazarında bir itibarım ve derecem vardı ama ben O'nun şöyle söylediğini duydum:" Bundan sonra yukarıdaki hadisi söylüyor."[396]

142- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir: [397]"Size çok hadis rivayet etmekten beni Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurmuş olması alıkoyuyor:
"Kİm benim hakkımda kasıtlı olarak yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın." [398]

143- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[399]
"Kİm benim hakkımda -zennediyorum burada "kasıtlı olarak" diye söyledi- yalan uydurursa, ateşteki yerine hazırlansın." [400]

144- Buharı ve Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[401]
"Benim hakkımda yalan uydurmayın. Benim hakkımda yalan uyduran muhakkak ateşe girer." [402]

9- Hadis ezberlemek

145- Taberani, Evsafta, Ebu Nadra (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Said (r.a)'e "Bize hadis yazdır" dedim. Şöyle söyledi: "Size hadis yazdırıp da onu Kur'an-ı Kerim gibi okunan bir kitap haline getirmeyeceğim. Ancak bizim Resulullah (a.s)'tan aldığımız gibi siz de bizden alın."

Ebu Said (r.a) şöyle söylerdi:[403]

"Hadis rivayet edin, hadislerin bazıları diğer bazılarını hatırlatır." [404]

Bir Açıklama

"Kur'an-ı Kerim gibi okunan bir kitap haline getirmeyeceğim" sözü, sa-habilerin Kur'an-ı Kerim'e büyük önem ve öncelik verdiklerini göstermektedir. Bu sözden anlaşıldığına göre onlar, Kur'an-ı Kerim'e başka hiç bir şeye vermedikleri bir ayrıcalık veriyorlardı. Bu, Kur'an-ı Kerim dışındaki ilimleri basite almak, önemsememek anlamı taşımaz. Ancak ilimleri önem sırasına göre değerlendirerek en önemliye birinci derecede öncelik vermek anlamı taşır. [405]

146- Taberani, Ebu Burde bin Ebu Musa (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Babamdan bir kitap yazdım "eğer onda Allah'ın Kitab'ı olmasaydı, onu mutlak yakardım" diye söyledi. Sonra bir leğen veya testi getirilmesini istedi. Onu (yazdığım kitabı) yıkadı; sonra da şöyle söyledi:[406]
"Benden duyduğun şeyi (hadisleri) hafızana yerleştir ve benden bir şey yazma. Ben Resulullah (a.s)'tan herhangi bir şey yazmış değilim. Yoksa babanı helake sürükleyebilirsin." [407]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İleride de göreceğimiz üzere Resulullah (a.s) önceleri kendisinden hadis yazılmasını yasaklamış ise de sonradan buna izin vermiş ve hatta yazılmasim emretmiştir. Resulullah (a.s), Ebu Şah'ın kendisi hakkında istediği şeylerin yazılmasını emretmiş ve: "Ebu Şah için yazın" diye buyurmuştur.
İleride geleceği üzere Resulullah (a.s), Abdullah bin Amr bin As (r.a)'a kendisinden hadis yazmasını emretmiş ve kendisinin ağzından, haktan başka bir şeyin çıkmayacağını bildirmiştir. Bu konuyla ilgili daha geniş açıklama için Nevevi'nin Sahih Müslim Şerhi'nin "Benden Kur'an-ı Kerim dışında bir şey yazmayın..." anlamındaki hadisi şerifin açıklaması ile ilgili bölüme bakılabilir.
Bunun yanısıra hadis ezberlemek ve yine müstehab olmakla birlikte yazmak da geçerli bir uygulamadır.
Son yüzyıllarda insanları hadis ezberleme işini ihmal ettikleri ve hadis ez-berlememeye teşvik edenlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ise büyük bir hata ve fena bir durumdur. Bu durum, ilmin seleften alındığı şekliyle ve ümmetin miras aldığı haliyle korunmasını zorlaştıracak bir durumdur. [408]

147- Taberani, Sumame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [409] "Enes (r.a) bize şöyle söyledi:"İlmi yazmak suretiyle kayda geçirin." [410]

10- Resulullah (a.s)'ın hadisini inkardan sakındırmak

148- Tirmİzi, Mikdam bin Ma'd Yekrib (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[411]
"Dikkat edin, bir adama koltuğunda oturduğu sırada benden bir hadis bil-ririlir. O da: "Bizimle sizin aranızda Allah'ın kitabı var. Onda helal bulduğunuzu helal sayar, haram bulduğunuzu da haram sayarız." der. (Bilin ki) Allah'ın peygamberinin haram kıldığı da Allah'n haram kıldığı gibidir."
"Dikkat edin, bana Kitab üe onun benzeri verildi. Bakın, olur ki bir adam
karnı tok halde koltuğuna oturmuş iken..." hadisin devamı yukarıdaki gibidir. [412]

Bu hadisi İbni Mace [413] ve Tirmizi de rivayet etmiştir. Her ikisinin rivayetleri

de Ebu Davud'un rivayeti gibidir. [414]

Bir Açıklama

Sünnete inanmak ve ona teslim olmak farzdır. Resulullah (a.s)'a karşı e-debi kaybetmemekle birlikte sahih bir hadisin inkâr edilmesi fısktır. Eğer inkârla birlikte Resulullah (a.s)'a veya O'nun sünnetine karşı edepsizlik de gösterilirse, bu küfürdür. Mütevatir bir sünnetin inkâr edilmesi de küfürdür. Doğru sözlü ravileri yalanlamak da fısktır. Sünneti bilmek, ilimde bir temel ölçü ve içtihadın şartlarından bir şarttır. [415]

11- Fetvanın edepleri, fetva verirken doğruya ulaşmaya çalışma ve istişarede bulunma

149- Taberani, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[416] "Resulullah (a.s)'a gelen vahyi yazıyordum. Kendisine vahiy geldiğinde, üzerine şiddetli bir ağırlık çökerdi, fena halde terler, küçük inci taneleri gibi terler çıkarırdı. Sonra bu durum kendisinden çekilirdi. Ben daha sonra yanına bir kürek kemiği veya tahta parçası götürürdüm. O bana okur, ben de yazardım. Yazma işini bitirmeden Kur'an-ı Kerim'in ağırlığından adeta ayağım kırılacak gibi olurdu ve: "Bu ayağımla bir daha asla yürüyemem" derdim. Bitirdiğimde Resulullah (a.s): "Oku" derdi. Ben de okurdum. Herhangi bir yanlışlık olması durumunda düzeltirdi. Sonra onu insanların arasına çıkarırdım." [417]

Bir Açıklama

Nevevi, yazılı bir halde bulunan hadisin durumu ile ilgili açıklamasında böyle bir hadisin munkatı olan (senedinde kesinti bulunan) ve muttasıl olmasından şüphe edilen bir hadis olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da bu tür hadislere sened uydurarak "filanca bize rivayet etti, falanca bize bildirdi" demişlerdir..
Yukarıdaki hadisi şerif bir şeyin okunarak yazdınlmasından sonra, yazının doğru olup olmadığının kontrol edilmesi edebini (prensibini) öğretmektedir. [418]

150- Taberani, Evsat'ta, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'tan rivayet edildiğine göre Hz.İsa (a.s) şöyle söylemiştir:[419]
"İşler (tutumlar, uygulamalar) üç türlüdür: Doğruluğu sana açık olarak görünen iş ki, ona uy. Yanlışlığı sana açık olarak görünen iş ki, ondan kaçın. Üzerinde ihtilaf bulanan iş ki, onu da bir bilene havale et."
Bu, bir Müslümamn, bir meselenin içinden çıkamaması durumunda, onu i-şin uzmanı kişilere havale etmeyi prensip edinmesi gerektiğim bildirmektedir. [420]

151- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kime bilgisizce bir fetva verilirse, günahı, o fetvayı verenin üzerine o-lur."
Bir başka rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:[421]
"Kim, işin doğrusunun daha farklı olduğunu bile bile bir kardeşine bir konuda işarette bulunursa, ona hıyanet etmiş olur."[422]

152- Taberani, Evsafta, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ey Allah'ın Resulü! Hakkında herhangi bir emir veya yasak bulunmayan bir durumla karşılaşırsak, ne yapmamızı emredersin?" dedim. Resulul-lah (a.s) da şöyle buyurdu:[423]
"O konuda fakihlere ve ibadete düşkün olanlara danışın, o konularda kişisel görüşlere göre hareket etmeyin." [424]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bu hadis, cemaat halinde içtihadda bulunma düşüncesi açısından ve ilim ve ibadet ehli insanların, yeni meseleler karşısında aralarımla görüş alışverişinde bulunmaları konusunda bir temel ölçü ortaya koymaktadır.
Kevseri'nin, Ebu Hanife ile ilgili makalelerinden birinde söylediğine göre Ebu Hanife, büyük bir fıkıh heyetine başkanlık etmekteydi. Bu fıkıh heyetinde, onun çevresindeki ilim adamlarının ileri gelenlerinden oluşan kırk kişi bulunuyordu. Bu alimler aralarında fikhi meseleleri görüşüyor, en doğru olan sabah yıldızı gibi kendini gösterinceye kadar meselelerin delillerini tek tek inceliyorlardı. Böylece meseleler kitaplara kaydedildi. Bu uygulama fıkıh öğretiminde oldukça üstün bir metoddu. Bu yüzden Irak çevresi fıkıh konusunda diğer bütün ilmi çevrelerden Öne geçti.
Hatib el-Bağdadi, Tarihu Bağdad (14/247)'da îbni Kerame'ye dayanan bir senetle onun şöyle söylediğini bildirmektedir:
"Bir gün Veki'nin yanında bulunuyorduk. Bir adam: "Ebu Hanife hata etti" dedi. Bunun üzerine Veki' şöyle söyledi:
"Yaranda, kıyas konusunda maharetleri bilinen Ebu Yusuf ve Züfer gibi, hadîs ezberleme konusundaki ilerilikleriyle bilinen Yahya bin Ebi Zaide, Hafs bin Gıyas, Hibban ve Mendel gibi, Arap dili konusunda derinleşmiş olan Kasım bin Ma'n gibi, zühd ve vera konusunda oldukça hassas olan Davud et-Tai ve Fudayl bin Iyaz gibi ilim adamları varken, Ebu Hanife nasıl hata edebilir? Bu kimseler, bir kimsenin arkadaşları olurlarsa, onun pek hata etmesi söz konusu olamaz. Çünkü hata ederse, bunlar düzeltirler."
Şeyhimiz Muhammed Hamid.(rh.a) bir mesele ile karşılaştığında, onun hakkında çok istişarede bulunurdu. Hadisi şerifte ilim adamları ile birlikte ibadete düşkünlerinin de anılması, verilen fetvanın şeriata tam uygun olabilmesi için ilim ile veranın birleşmesinin zorunluluğuna işaret etmektedir. [425]

153- Beğavi, İbni Şirin (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Huzeyfe'ye bir şey soruldu. O da şöyle söyledi:[426]
"Şu üç kişiden biri ancak fetva verebilir: Nasih ile mensuhu bilen."
"Bunu kim bilir?" diye sordular. "Ömer" dedi, sonra sözüne şöyle devam etti:
"Yahut bir yetki sahibi olup da önünde bîr engel görmeyen adam veya te-kallüfe giren kişi." [427]

154- Ahmed bin Hanbel, Avf bin Malik Eşca'i (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[428]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Emir, memur veya kendini bir şey sanandan başkası nakilde (rivayette) bulunmaz".
İbni Şureyh'ten rivayet edildiğine göre o, bu sözü hutbe sırasında söylemiştir.[429]

Bir Açıklama

Emirler hutbeleri okur, hutbelerde insanlara öğüt verirlerdi. Memurlar da emirlerin hutbe okumak üzere görevlendirdikleri kimselerdir. Kendini bir şey sanan ise boş bir kuruntu, büyüklenme ve başkanlık isteği ile bu göreve tayin edilmediği halde kendini bu göreve tayin eden kimsedir. [430]
Raşid halifeliğin ortadan kalkmasından sonra, emirin emri ile değişik sahaların ehli olan kişilere icazet (yetki) verme görevi, ilim adamlarına verilmiştir. [431]

12- Öğrenilmesi zorunlu olan ilimlerin öğrenilmesinin farz olduğu

155- Buharı, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bana emretti, yahudilerin yazılarını öğrendim. -Bir rivayette "Süryaniceyi öğrendim" denilmektedir- [432]Vallahi, şunu belirteyim ki, ben yazım konusunda yahudilere güvenemem. Benim onların yazılarını öğrenmem ve o konuda kendimi yetiştirmem altı aydan fazla zamanımı almadı. Resulullah (a.s) adına onlara yazı yazıyor ve onların yazılarını Resulullah (a.s)'a okuyordum." [433]

Bir Açıklama

Bu hadis, Müslümanların dinlerini uygulamaları veya dünya işlerini düzene koymaları yahut devlet düzenleri ya da başkaları ile ilişkileri açısından ihtiyaç duyacakları bütün ilimleri öğrenmeleri gerektiğini bildiren bir temel ilke niteliği taşımaktadır. Bu mesele çağların geçmesi ile birlikte değişmekte ve o ölçü de

genişlemektedir. Mevcut nesilden istenen, geçmiş nesilden istenenden daha fazla olabilir. Yeni gelişmeler, ihtiyaçlar, hayatın zorunlulukları, İslam'ın kendi dışındaki bütün inanç ve fikir akımları ile mücadelesi, bu konudaki ihtiyaçları artırmaktadır. Bu hadisi şerif aynı zamanda farzı kifaye konusuyla ilgili delillerden biridir. İlim adamlarının ve yöneticilerin eğitim ve planlamada bunu göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. [434]

13- Ürm adamının içtihadının değişmesi konusundaki edep (tutum)

156- Dar i mi, Hakem bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[435]
"Mirasta ortaklık (üvey kardeşler ile öz kardeşlerin mirasa ortak olmaları) konusu için Hz. Ömer (r.a)'in yanına gittik, ortak etmedi. Ertesi yıl gittik ortak etti. Bunu kendisine hatırlattık, şöyle söyledi:
"Önceki bir hükmümüz üzereydi, bu da yine bir diğer hükmümüz üzeredir." [436]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Ortaklık meselesi: Mesela bir kadın ölüyor, ardından mirasçı olarak kocasını, annesini ve yalnız anneden kardeşleri ile anne baba bir kardeşlerini bırakıyor. Bıraktığı mirasın yansı kocasınındır. Altıda biri annesinindir. Üçte biri de anneden kardeşlerinindir. Baba bir kardeşleri ise, onun mirasına ortak olamazlar. Hz. Ebu Bekir (r.a) bu şekilde fetva vermiştir. Hz. Ömer (r.a) de önce bu fetvayı kabul etmiş, sonra Hz. Osman (r.a)'ın fetvasını almıştır. Onun fetvasına göre ise anne baba bir kardeşler, yalnız anneden olan kardeşlerle birlikte mirasa ortak olurlar. Bu meseleye, muşerreke veya Osmaniyye [437]denmektedir.
Bu rivayet, şartların ve durumların değişmesine göre içtihadın değişebileceğini göstermektedir. Aynı şekilde ilmin artmasının etkisi ile de içtihad değişebilir. Bu itibarla zamanların değişmesine göre hükümler de değişebilir.
Aynı şekilde içtihadlann veya olayların değişmesine göre hükümler de değişebilir. Bundan dolayı İslam toplumunda veya İslam devletinde kanunların belirlenmesi işi sürekli olayların ve gelişmelerin gözden geçirilmesini gerektiren bir iştir. Ancak rivayeti ve anlamı kesin (sübutu ve delaleti kati) olan nasslann ortaya koyduğu hükümler yeniden gözden geçirilebilecek hükümlerin arasına girmez. Hakkında kesin hüküm bulunan bir meselede içtihad olmaz ve içtihad ancak, içtihada ehil kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. [438]

14- Arzularına düşkün kişilerden ve bid'atçilerden uzak durulması

157- Taberani, Avf bin Malik (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Benim ümmetim yetmiş küsur fırkaya ayrılacaktır. Ümmetim içinde en büyük fitneye sebep olacak olanları ise, işleri kafalarına göre muhakeme ederek helali haram, haramı helal sayan bir topluluktur."[439]
Bu hadisi şerif, herhangi bir bilgiye dayanmaksızın kafalarına veya arzularına göre muhakeme yaparak fetva verenlerin durumlarım ortaya koymaktadır. Yoksa işin ehli tarafından gerçekleştirilen şeriata uygun kıyası ifade ediyor değildir. [440]

158- Hakim, Ebu Amir, (r.a) ve Abdullah bin Yahya (r.a)'mn şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Muaviye bin Ebi Sufyan ile birlikte haccettik. Mekke'ye vardığımızda, Feruhoğullarının mevlası olan bir kişinin Mekke halkına kıssalar anlattığı (rivayetlerde bulunduğu) haber verildi. Muaviye ona adam gönderdi. Geldiğinde: "Sana bu şekilde kıssalar anlatman için emir verildi mi?" diye sordu. "Hayır" dedi. Bunun üzerine: "Öyleyse seni izinsiz olarak böyle kıssa anlatmaya yönelten ne oldu?" diye sordu. "Allah Azze ve Celle'nin bize öğrettiği ilmi kullanıyoruz" cevabını verdi. Muaviye de: "Eğer üzerine gelirsem senin bir parçanı keserim" dedi. Sonra öğle namazını kılınca Mekke'de durdu ve şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[441]
"Kitap ehli, aralarında yetmişiki fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet de yetmiş-üç fırkaya ayrılacaktır. Bir tanesi hariç hepsi cehenneme gidecektir. Cennete girecek olan ise cemaattir (cemaate bağlı kalandır). Ümmetin içinde bazı kimseler çıkacaklardır ki, şu arzular onları köpeğin sahibinin ardından koşması gibi artlarından koşturacaktır. (Bu arzular) onların hiçbir damarlarını ve eklemlerini bırakmaksızın hepsine işler."
Vallahi, ey Arap topluluğu! Eğer Hz. Muhammed (a.s)'in getirdiğini bundan başka bir gaye ile uygular olmazsanız, hiç uygulamamamız daha uygundur." [442]

159- Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'in arkadaşlarından olan Yezin bin Umeyre'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(Muaz bin Cebel r.a) her zaman zikir ve sohbet için bir meclise otursa, otururken mutlaka şöyle söylerdi:
"Allah adaletle hüküm verendir. Şüpheye düşenler helak olmuşlardır." Muaz bin Cebel bir gün şöyle söyledi:
"Sizin önünüzde çeşitli fitneler bulunmaktadır. O zaman mal çoğalır. O zamanda Kur'an-ı Kerim açılır, öyle ki mü'min de münafık da, erkek de kadın da, hür de köle de, küçük de büyük de onu alır. Olur ki, bir kimse kalkar şöyle söyler:[443]
"Şu insanlara ne oluyor da bana uymuyorlar. Oysa ben Kur'an-ı Kerim okudum. Ben bunun dışında bir şey uydurmadıkça onlar bana uyacak değillerdir." Sizi onun uydurduğundan sakındırırım. Onun uydurduğu sapıklıktır. Bilgin birinin ayağının kayması durumundan da sizi sakındırırım. (Yani bu gibi bir durum karşısında uyanık olmanızı tavsiye ederim.) Bazen Şeytan sapık bir sözü hikmet ehli birinin diliyle söyleyebilir. Yerine göre bir münafık hak bir söz söyleyebilir."

Ravi dedi ki:
"Ben, Muaz'a "Allah sana rahmet eylesin, hikmet ehli birinin sapık bir sözü, münafık birinin de hak bir sözü söyleyebileceğini nereden biliyorsun?" dedim. Şöyle söyledi:
"Evet (söyleyebilir). Bir hakimin "Bunlar da neyin nesi?" denilen meş-hurlaşmış sözlerinden sakın. Ancak bu senin ona sırtını dönmene, ona tamamen yüz çevirmene sebep olmasın. O kişi bu gibi sözlerinden belki dönebilir. Duyduğun zaman hakkı al. Hakkın üzerinde nur vardır."
Bir başka rivayette "seni ondan uzaklaştırmasın" denmekte, "meşhurlaş-mış" sözünün yerine de "şüpheli" sözü geçmektedir. [444]
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:
"(Soruya cevabında) Muaz (r.a) şöyle söyledi: "Evet. Hikmet ehli birinin üzerinde tereddüde düştüğün ve "acaba bu sözü ile ne kasdetmiştir?" dediğin sözlerine dikkat et."[445]
Bu sözde başa geçmeyi seven ve bu yüzden çeşitli bid'atlere dalan bir takım şahısların durumları ortaya konmaktadır. Allah böyle bir şeyden bütün Müslümanları korusun. [446]

15- İlme ve edebi hikmete gıpta etmek

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "De ki: "Ey Rabb'im, benim ilmimi artır."[447]
160- Buharı, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[448]
"Kıskanma ancak iki şeyde olur: Yüce Allah'ın kendisine mal verdiği ve-kendisini o malı hak için harcamaya yönelttiği adama ve Allah'ın kendisine hikmet verdiği/ kendisi de bu hikmeti uygulayan ve başkalarına da Öğreten adama." [449]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerifte hased ile kastedilen anlam gıbtadır. Gıbta, kişinin kardeşinde gördüğü bir şeyin, ondan gitmesini arzulamaksizın aynısının kendisinde olmasını arzulamasıdır.
Tenkid edilen hased ise bir kimsenin, bir kardeşinde bir nimet görüp de bu nimetin ondan gitmesini ve kendisinde olmasını arzulamasıdır.
İbnu'l-A'rabi şöyle söylemiştir:
"Hased kelimesi, hasdel kelimesinden gelmedir. Hasdel ise kenedir. Kenenin deriyi yontup emmesi gibi hased de insanın kalbini yontar."
Hadiste kastedilen şey ise, insanları maldan sadaka vermeye ve ilmi öğretmeye teşviktir.
Hasedin genelde yasak olmasıyla birlikte bu hadisi şerifte, bazı hased türlerinin mubah sayıldığının bildirildiği söylenmiştir. Bu, Resulullah (a.s)'m şu sözüne benzemektedir:
"Yalan, ancak şu üç şeyde caizdir: Bir adam savaş esnasında yalan söyler, İkİ kişinin arasını düzeltmek için ve ailesine konuşurken (onun gönlünü almak için) yalan söyler."
Açıklamaya göre, "Hased ancak iki şeyde olur" sözü "iki şeyde hased insana bir zarar vermez" anlamındadır. Hased, kişinin kardeşinde gördüğünün ondan gitmesini arzulamasıdır ki, bu zarar verir. Birinci şekli ise daha evladır." [450]

16- Dil ilimlerini iyi bilmek, ilim öğrenenin sahip olması gereken özelliklerdendir

161- Müslim, İbni Ebi Atik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben ve Kasım, Hz. Aişe (r.a)'nin yanında bir hadis okuduk. Kasım dili (konuşması) düzgün olmayan biriydi. Kendisi de bir cariyenin (Ümmü'î-veled) çocuğuydu. Hz.Aişe (r.a) şöyle söyledi:[451]
"Ne oluyor da sen şu kardeşimin oğlu gibi konuşmuyorsun? Ben senin nereden getirildiğini biliyorum. Bunu annesi eğitti, seni de annen eğitti." Kasım bunun üzerine kızdı ve ona karşı bir kin duymaya başladı. Hz. Aişe (r.a)'nin sofrasının getirildiğini görünce kalktı. Hz. Aişe (r.a): "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. "Namaz kılacağım" dedi. Hz. Aişe (r.a): "Otur" dedi. O tekrar: "Ben namaz kılacağım" dedi. Hz. Aişe (r.a) de bunun üzerine şöyle söyledi: "Otur, vefasız.

Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle söylediğini duydum: "Yemek ortaya getirilince namaz kılınmaz. İki çirkin iş kendini zorlayan kimse için de bu (yani namaza durmak) olmaz." [452]

Hz.Aişe (r.a)'nin bu sözü, ilim öğrenenin, dil ilimlerini iyi öğrenmesi ve konuşmalarının düzgün olması gerektiğini ortaya koymaktadır. [453]

İLMİN ORTADAN KALKMASI VE HİM ADAMLARININ GİTMESİ

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Görmüyorlar mı biz yeryüzünü etrafından gitgide eksiltmekteyiz." [454]
Beğavi bununla kastedilenin ilim adamlarının ölmesi olduğunu söylemiştir. [455]

162- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[456]
"İlmin ortadan kaldırılması ve bilgisizliğin artması, kıyamet alametlerin-dendir." [457]

163- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Amr As (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[458]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah, ilmi İnsanların -bir rivayette "kulların" ibaresi geçmektedir- göğüslerinden çekmekle ortadan kaldırmaz. Ancak ilim adamlarının canlarını almakla yok eder. Ortada ilim adamı kalmayınca, insanlar cahil kimseleri başlarına geçirirler. Onlara sorular sorarlar, onlar da bilgisizce fetva verirler. Böylece hem kendileri sapıtır, hem de başkalarını saptırır."
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Urve dedi ki: "Sonra senenin başında Abdullah bin Amr'ı gördüm, kendisine sordum, bana aynı hadisi tekrar bildirdi ve: "Ben Resulullah (a.s)'ın böyle söylediğini duydum" dedi." [459]

164- Buhari, Urve (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Amr bin As (r.a) başımızda haccetti. Ben onun şöyle söylediğini duydum:

"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:[460]
"Allah, ilmi insanlara verdikten sonra onu, onların göğüslerinden çekmekle ortadan kaldırmaz. Ancak ilim adamlarının canlarını almakla yok eder. Geriye bilgisiz İnsanlar kalırlar. Bunlar kendi kafalarına göre fetva verirler. Böylece hem kendileri sapıtır, hem de başkalarını saptırırlar."

Ben bunu Resulullah (a.s)'ın hanımı Hz. Aişe (r.a)'ye rivayet ettim. Sonra Abdullah bin Amr (r.a) tekrar haccetti. Hz. Aişe (r.a):
"Ey kızkardeşimin oğlu! Abdullah bin Amr'ın yanına git. Bana rivayet ettiğin hadisin kesinliğini ondan benim için öğren" dedi. Ben de yanma gittim ve sordum. O da (Abdullah (r.a) da) daha önce rivayet etmiş olduğunun benzerini bana rivayet etti. Dönüp ben de bunu Hz. Aişe (r.a)'ye bildirdim. Hayret etti ve: "Vallahi, Abdullah bin Amr ezberlemiş" dedi." [461]

165- Müslim, Ebu'l-Esved (r.a)'den, o da Urve'den rivayet etmiştir: "Hz. Aişe; "Kızkardeşimin oğlu! Bize gelen habere göre Abdullah bin Amr (r.a) bizi hacca götürecekmiş. Sen onunla buluş ve kendisine sorular sor. O Resulullah (a.s)'tan çok miktarda ilim ezberlemiştir." Urve dedi ki:[462]
"Ben onunla buluştum ve kendisine Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiği bazı şeylerle ilgili sorular sordum. Onun rivayet ettiklerinden birisi şöyleydi: "O sana Resulullah (a.s)'ın böyle söylediğini duyduğunu bildirdi mi?" Daha sonra Abdullah bin Amr (r.a) ileri geçince "Abdullah bin Amr (r.a) öne geçti, sen yanına var ve söze tut ki, sana bildirmiş olduğu hadis hakkında kendisine soru soralım" dedi. Ben de yanına vardım ve hadisi sordum. Yine birinci keresinde rivayet etmiş olduğunun benzeri bir hadis rivayet etti. Bunu Hz. Aişe (r.a)'ye bildirdiğimde şöyle söyledi: "Onun doğrudan başkasını söylediğini sanmıyordum. Gördüğüm kadarıyla ne ilave yapmış, ne de ek-siltmiştir."
Ömer bin Hakem'in Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayeti ile bildirilen bir hadis de Hişam bin Urve'den rivayet edilen hadisin benzeridir.[463]

166- Tirmizi, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanında bulunuyorduk. Gözlerini dikkatle göğe dikti. Sonra şöyle buyurdu:
"Bu insanlardan ilmin çekilip alındığı vakittir. O kadar ki, ilim konusunda bir şeye güç yetiremezler."
Ensardan Ziyad bin Lebid: "Bizden ilim nasıl alınır ki, biz Kur'an-ı Ke-rim'i okuduk ve vallahi, ileride de okuyacağız, çocuklarımıza ve kadınlarımıza da okutacağız" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:[464]
"Ey Ziyad, anan seni kaybetsin! Ben sana Medine halkı içinde Yahudilerin ve Hıristiyanların Tevrat ve İncil konusundaki bilginlerini saysam sen onlara ne ilave edebilirsin?"

Cubeyrdediki:
"Ubade bin Samit (r.a) ile karşılaştım ve: "Kardeşim Ebu Derda (r.a)'nın söylediğini duymuyor musun?" dedim. Sonra kendisine Ebu Derda (r.a)'nın söylediğini bildirdim. O da şöyle söyledi: "Ebu Derda doğru söylemiş. İstersen sana insanlardan alınacak ilk ilimden söz edeceğim, insanlardan ilk olarak alınacak ilim huşu'dur. Olur ki, bir büyük camiye girer de içinde huşu sahibi bir tek adam bile göremezsin." [465]

167- A hm e d bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Fitneler artar, kargalar çoğalır ve ilim alınır."[466]
Hz. Ömer (r.a), Ebu Hureyre (r.a)'nin "ilim alınır" diye söylediğini duyunca şöyle söyledi:
"İlmin alınması, göğüslerin çekilip alınması ile olmaz. Ancak ilim adamları gider." [467]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İlim adamlarının ilmi arkalarından bırakmaları ve Resulullah (a.s)'ın mirası için olgun mirasçılar yetiştirmeleri gerekmektedir. Böylece bir ilim adamı gittiğinde, onun yerini kapatacak başka birisi olur. Anlaşıldığına göre Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un öğrencileri, İslam'ı ilim, amel ve davet ile öne çıkarmanın İslami yaşayış ve anlayışta yeniliği ve İslam davasının devamını sağlayan unsur olduğunun farkındaydılar. Bundan dolayı ilim ehli olanların harekete geçmeleri ve ilim, amel ve davet meselelerini gündeme getirmeleri gerekmektedir.
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi:
"Kur'an-ı Kerim kaldırılmadan kıyamet kopmaz. Bundan sonra insanlar hep şiire yönelirler."
Abdullah bin Amr bin As da şöyle söyledi:
"Kur'an-ı Kerim indiği yere dönmedikçe kıyamet kopmaz. Onun Arş'ın etrafında arı vazıltısı gibi bir vızıltısı olur. Rabb ona: "Neyin var?" diye sorar. O da: "Ey Rabb'im! Okunuyorum ama benimle amel edilmiyor" der."
Hz.Ömer bin Hattab (r.a) şöyle söyledi:
"Her kimi, kavmi fıkha dayanarak (bilgi ve anlayış ölçülerine dayanarak) öne geçirirse, o kendisi için de onlar için de hayat sağlar. Ama kimi, kavmi fıkha dayanmaksızın (bilgisizce ve anlayıştan uzak bir şekilde) öne geçirirse o da hem kendinin hem de onların helaklerine sebep olur."
Ziyad bin Cubeyr'in de şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Hz. Ömer (r.a): "Sen İslam'ı yıkacak şeyin ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu. "Hayır" dedim. Şöyle söyledi: "Onu ilim adamının ayağının kayması, münafığın kitap etrafında tartışması ve saptırıcı önderlerin yönetime geçmeleri yıkar."
Yine Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Yok edilmeden önce ilmi öğrenin. Yok edilmesi ise ilim ehli kişilerin gitmeleridir. İlmi öğrenmeye çalışın, çünkü sizden biri ona ne zaman ihtiyacının olacağını bilemez. İlmi öğrenin, kuruntulara girmekten, derinlere dalmaktan kaçının. Eskiye önem verin."
Akabe bin Amir de şöyle söylemiştir:
"Zanna göre konuşanların ortaya çıkmasından Önce, ilim öğrenin."
Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"İnsanlar, kendilerine Hz. Muhammed (a.s)'in ashabından ve kendi büyüklerinden ilim ulaştığı sürece dayanışma içerisinde ve iyilik üzere olurlar.

Kendilerine küçüklerinden (basitlerinden, aşağı derecede olanlarından) ilim geldiğinde ise helak olurlar."
Süleyman şöyle söylemiştir:
"Sonraki öğreninceye kadar, önceki hayatta kaldıkça insanlar hayır üzeredirler. Ama sonraki öğrenmeden, önceki göçüp giderse insanlar da helak olurlar."
Said bin Cubeyr'e: "İnsanların helak olmalarının alameti nedir?" diye soruldu. O da: "Alimlerin helak olmalarıdır" cevabını verdi.
Hasan şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi:
"Alimin ölümü, İslam'da bir yaradır. Gece ile gündüz ne kadar değişse de onu hiç bir şey kapatmaz."
Sufyan bin Uyeyne şöyle söylemiştir:
"Bilgisizler açısından, ilim sahiplerinin gitmesinden daha şiddetli ceza ne olabilir!"
Rabi'a şöyle söylemiştir:
"Kendinde ilimden bir şey olanın kendi kendini zayi etmesi uygun olmaz."
Sufyan şöyle söylemiştir:
"Bilgisizce ibadet edenin fitnesinden ve sapık alimin fitnesinden Allah'a sığının. Onların fitneleri, fitneye kapılmaya meyli olan herkesi etkiler."
Şa'bi şöyle söylemiştir:
"Hz. Muhammed (a.s)'in ashabından geleni al ve şu şarlatanların söylediklerini bırak."
Malik bin Enes şöyle söylemiştir: ,:.
"Dört kişiden ilim alma, bunların d ışında kil erden al. İnsanların içinde en çok rivayet nakleden kimse de olsa aşağılığını ortaya koymuş kişiden, Re* sulu ilah (a.s)'tan rivayetlerinde yalan söylemekle kendini suçlamazsan da insanlarla konuşmalannda yalan söyleyen yalancıdan, başkalarını arzularına çağıran arzularına düşkün kişiden ve fazilet ve ibadet ehli olmakla birlikte ne bildirdiğini, ne konuştuğunu bilemeyen yaşlı insandan ilim alma." [468]

HADİS YAZILMASI VE BUNU YASAKLAYAN HÜKMÜN NESHEDÎLDİĞİ

168- Ebu Davud, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:[469]
"Resuluîlah (a.s)'tan duymuş olduklarımdan ezberlemek istediğim her şeyi yazıyordum. Kureyşliler beni bundan nehyettiler ve: "Sen her şeyi yazıyorsun. Oysa Resuluîlah (a.s) bir insandır, kızgın olduğu anlarda da hoşnut olduğu anlarda da konuşuyor" dediler. Ben de yazma işini bıraktım ve durumu Resuluîlah (a.s)"a bildirdim. Resulullah (a.s) parmağıyla ağzına işaret derek şöyle buyurdu:
Yaz- Canım elinde olana yemin ederim ki, buradan haktan başkası çıkmaz-" [470]

169- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[471]
"Resulullah (a.s) bir konuşma yaptı (hutbede bulundu.) Konuşması sırasında bir kıssa anlattı. Ebu Şah: "Ey Allah'ın Resulü! Bunu benim için yazın" dedi. Resululah (a.s) da: "Ebu Şah için yazın" diye buyurdu."
Bu hadiste kıssa da anlatılmaktadır. [472]

170- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[473]
"Resulullah (a.s)'ın ashabı içinde Abdullah bin Amr (r.a) dışında benden çok O'ndan hadis almış olan yoktur. Abdullah bin Amr (r.a) yazıyordu, ben ise vazmıvordum." [474]

171- Buhari, Yezid bin Şerik bin Tank Teyyimi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Ali bin Ebi Talİb (r.a)'i hutbede konuşurken gördüm ve şöyle söylediğini duydum:
"Hayır, vallahi bizim yanımızda Allah'ın kitabı ile şu sahifenin (kitapçığın) içinde bulunanlar dışında okuduğumuz bir şey yoktur."[475]
Sonra onu yaydı, içinde deve dişleri ile bazı kesim eşyaları vardı. Orada ŞÖyle yazıyordu:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Medine'nin Ayr ile Sevr arasında kalan kısmı haremdir. Kim orada uygunsuz bir iş çıkarır veya böyle bir iş çıkaranın ardından giderse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Kıyamet günü Allah onun ne farz ne de nafile amellerini kabul eder. Müslümanların zimmetleri tektir. En aşağılarının bile bundan yararlanma hakkı vardır (Yani başkalarına zimmet verme hakkı vardır.) Kim bir Müslümana gadrederse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Kıyamet günü Allah onun ne farz ne de nafile amellerini kabul eder. Kim velilerinin izinleri olmadan bir kavme bağlanırsa -bir rivayette de şöyle denilmektedir: Kim kendi öz babasından başkasına kendini nisbet eder veya kendi velilerinden başkalarına bağlanırsa- Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Kıyamet günü Allah onun ne farz ne de nafile amellerini kabul eder." [476]

172- Buhari, Ebu Cuheyfe -Vehb bin Abdullah Suvai'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştin
"Hz. Ali (r.a)'ye "Sizde Kur'an-ı Kerim'de bulunmayan ancak vahiyle gelmiş olan herhangi bir şey var mıdır?" diye sordum. Şöyle söyledi:[477]
"Hayır. Taneyi ayırana ve canlıları yaratana yemin olsun ki bizde, yüce Allah'ın bir insana, Kur'an-ı Kerim'i anlama konusunda vereceği kabiliyet ile şu sahifede bulunanın dışında bir şey yoktur." Ben: "Bu sahifenin içinde ne var?" dedim.
"Diyet, esirin serbest bırakılması ve bir Müslumanın, bir kâfirden dolayı öldürülemeyeceği ile ilgili hükümler var" dedi." [478]

173- Müslim, Ebu Tufeyl (r.a)'den, o da Hz. Ali (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), insanların geneline öğrettiğinden ayrı olarak, şu kılıcımın kabzasında bulunanın dışında bize özel bir şey öğretmiş değildir."[479]
(Hz.Ali (r.a) bunu söyledikten sonra) oradan bir sahife çıkardı üzerinde Şöyle yazılıydı:
"Allah'tan başkasının adına hayvan kesene Allah lanet eylesin. Arazinin smırtaşlarını çalana Allah lanet eylesin. Babasına lanet edene Allah lanet eylesin. Bid'at çıkaranın ardına takılana Allah lanet eylesin." [480]

174- Nesai, Ebu Hassan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hz.Ali (r.a)

şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s), kıhamın kabzasında bulunan şu sahifenin dışında insanlardan ayrı olarak bize özel bir ahidde bulunmuş (bilgi vermiş) değildir. Oradakiler daha ayrılmadan Hz.Ali (r.a) sözünü ettiği sahifeyi çıkardı. İçerisinde şöyle yazıyordu:[481]
"Müslümanların kanları birbirine denktir. En aşağılarının bile başkasını zimmetine alma (güven verme) hakkı vardır. Yine onlar başkalarına karşı tek bir el halindedirler. Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez. Aynı şekilde ahidde bulunan biri de ahdi sürdükçe (ahdi olmayan) bir kâfirden dolayı öldürülmez." [482]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth (1/182) de şöyle söylemiştir:
"Bununla ilgili hadislerin aralarının buluşturulması hakkında şöyle söylenilebilir: Hz. Ali (r.a)'nin sahifesi tekti ve yukarıdaki hadisi şeriflerde bildirilen sözlerin tümü onda yazılıydı. Ancak ravilerin her biri o sahifeden kendilerinin ezberlemiş olduklarını rivayet etmişlerdir."
"Ayr'dan Sevr'e kadar": Ayr Medine'de bir dağdır. Sevr ise Uhud'un arkasında küçük bir dağdır Cemal el-Matari, Tarih'inde Medine civarında Sevr diye bir yerin bulunmadığını ileri sürenlere cevap vermiş ve onun Uhud'un arkasında, kuzey tarafta yuvarlak bir dağ olduğunu ve Medineliler'in öncekilerinin de sonrakilerinin de orayı tanıdıklarını söylemiştir.
Hanefilere göre hadisi şerifte sözü edilen kâfir ile kastedilen, harbi kâfirdir. Yani İslam devletinin zimmetine geçmiş olmayan veya İslam devleti ile herhangi bir anlaşması bulunmayan bir ülkenin vatandaşı durumundaki kâfirdir. [483]

175- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştin "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benden Kur'an-ı Kerim'in dışında bir şey yazmayınız."[484]
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Benden (Kur'an-ı Kerim'in dışında) bir şey yazmayın. Kim benden Kur'an-ı Kerim'in dışında bir şey yazmışsa, onu silsin. Benden hadis rivayet e-din, bunda bir sakınca yoktur. Kim benim hakkımda yalan uydurursa -Hemmam dedi ki:

Zannediyorum bu arada "kasıtlı olarak" diye söyledi- cehennemdeki yerine hazırlansın."[485]

176- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[486]
"Resulullah (a.s)'tan hadis yazmak için izin istedik, ancak bize izin vermedi." [487]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hadis yazma yasağının ilk zamanlarda olduğunu ve bu yasağın daha sonra kaldırıldığını daha önce görmüştük. Ancak bu yasak, Resulullah (a.s)'ın sünneti de vahye dayanmakla birlikte Allah'ın Kitab'ına, Resulullah (a.s)'ın sünnetine göre bir öncelik ve ayrıcalık vermemiz gerektiğini anlamanızı sağlamaktadır.
Nevevi şöyle söylemiştir; "Kadı şöyle söylemiştir:
"Sahabilerin ve tabi'ilerin oluşturduğu selef (ümmetin geçmişi) arasında hadisin yazılıp yazılmayacağı konusunda görüş ayrılığı vardır. Kalabalık bir kesimi bunu hoş karşılamamış ancak çoğunluğu da caiz görmüşlerdir. Müslümanlar daha sonra bunun caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir (görüş birliğine varmışlardır). Böylece bu konudaki görüş ayrılığı ortadan kalkmıştır. Ancak hadisi yazmayı nehyeden hadisi şerifte, neyin kastedildiği konusunda görüş ayrılığı vardır. Bu yasağın, hafızasına güvenilen ancak hadis yazmasına izin verilmesi durumunda tembellik ederek sırf yazıya önem verip ezberlemekten geri kalacağından endişe duyulan kimseler açısından olduğu söylenmiştir.
Yazmayı caiz kılan hükmün ise hafızalarına pek güvenilmeyen kimseler açısından olduğu ifade edilmiştir. Buna göre "Ebu Şah için yazın" hadisi, Hz. Ali (r.a)'nin sahifesi, Amr bin Hazmın yazdığı ve içerisinde miras hukuku (feraiz), sünnetler ve diyetler ile ilgili hadisler bulunan sahife, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in Enes bin Malik (r.a)'i Bahreyn tarafına gönderirken kendisine verdiği ve içerisinde sadaka ve zekatlarla ilgili uygulamalar hakkında hadisler bulunan sahifeler bunlardır.
Ebu Hureyre (r.a)'den Amr bin el-As (r.a) hakkında rivayet edilen "o yazardı ben yazmazdım" hadisi ve bunların dışındaki hadis yazmayı caiz gösteren hadisler açısından bu hüküm söz konusudur. Bunun yanı sıra hadis yazmayı yasaklayan hadisin, sözü edilen hadislerle neshedildiği (yani yazma yasağının kaldırıldığı) de söylenmiştir. Bu açıklamaya göre hadis yazma yasağı, hadislerin Kur'an-ı Kerim'le karışmasından korkulduğu döneme aitti. Bu ihtimalin ortadan kalkması ve bundan emin olunması üzerine hadislerin yazılmasına da izin verilmiştir. Bunun yanısıra hadislerin Kur'an-ı Kerim ayetleri ile karışması endişesinden dolayı Kur'an-ı Kerim ayetleri ile aynı sahifeye yazılmasının yasak edildiği de söylenmiştir. Çünkü hadislerin Kur'an-ı Kerim ayetleri ile aynı sahifelere yazılması durumunda okuyucu bunları birbirlerine karıştırabilir. En doğrusunu ise yüce Allah bilir." [488]

177- Buhari, Ömer bin Abdulaziz (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bana Ebu Bekir bin Hazm şöyle yazdı:[489]
"Resulullah (a.s)'m hadislerini araştırıp onları yaz. Ben ilim derslerinin bozulmasından ve ilim adamlarının girmesinden korkuyorum. Resulullah (a.s)'ın hadislerinden başkası kabul edilmez. İlmi yaysınlar ve bilmeyene öğretilsin diye beklemesinler. İlim gizli duruma düşmedikçe yok olmaz." [490]

Bir Açıklama

Ayni, Sahihi Buhari Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Bu muallak rivayetin (yani yukarıdaki Ömer bin Abdulaziz (r.a)'den nakledilen sözün, muallak -senetsiz- olarak rivayetinin) mevsul -senetli- bir şekilde rivayeti Kuşmeyheni, Kerime ve İbni Asakir'in kitaplarında mevcut değildir. Diğerlerinde ise Buhari'ye kadar mevsul olarak rivayetine yer verilmektedir. Bu ise bazı nüshalarda geçmekte olan şu şekildedir: "Bize Ala bin Abdulcebbar rivayet etti. O Abdulaziz bin Müslim'den, o da Abdullah bin Dinar'dan rivayet etti". Ancak bu rivayette "alimlerin gitmesinden korkuyorum" ifadesinin sonuna kadarki kısım mevcuttur."
Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Söz konusu ifadeden sonraki kısmının Ömer bin Abdulaziz'in veya Ebu Bekir bin Hazm'ın sözü olmaması ve bu rivayetin İçerisinde geçen sözlerden olmaması ihtimali vardır. Baş kısım daha yaygın bir şekilde bilinmektedir. Ebu Nu'aym da Mustahrec'de bu şeklini rivayet etmiştir: Pek çok kaynakta bu rivayetin sadece bu şeklini görebilirdim. Buna göre rivayetin söz konusu ifadeden sonraki kısmı musannifin kendi ilavesi olabilir. O, bu sözünü Ömer bin Abdulaziz (r.a)'in sözünün ardından bir açıklama olarak ilave etmiş olabilir. Ayrıca Ömer bin Abdulaziz (r.a)'in sözünde kastedilen anlamın da bu açıklamada bildirilen şey olduğu gayet açıktır." [491]

İYİLİĞİ EMİR
KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMA ÖĞÜT VE DAVET
GİRİŞ

İyiliği emir ve kötülükten sakındırma (Emri bi'1-ma'ruf ve nehyi ani'1-mün-ker) bir iman ölçüsüdür.

178- Müslim, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:[492]
"Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin, buna güç yetire-mezse diliyle değiştirsin, buna da güç yetiremezse kalbiyle (ona karşı çıksın). Bu sonuncusu ise, imanın en zayıf derecesidir." [493]

179- Müslim, Resulullah (a.s)'ın kötülük ortaya çıkaranlarla mücadeleye teşvik için şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:[494]
"Bunlara karşı kim eliyle mücadele ederse o mü'mindir. Kim diliyle mücadele ederse o da mü'mindir. Kim kalbiyle mücadele ederde, o da mü'mindir. Bunun ötesinde bir hardal tanesi kadar bile iman yoktur."
İyiliği emredip kötülükten sakındıranlar azabın inmesi durumunda kurtuluşa layık görülenlerdir. Yüce Allah, Kur"an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Kötülük'ten sakındıran!arı kurtardık; zulmedenleri de yoldan çıkmalarına karşılık çok çetin bir azap ile yakaladık."[495]
"Sizden önceki nesillerin ileri gelenleri yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil miydiler? Onlardan kurtardıklarımız pek azdır."[496]
Yüce Allah dünyada da ahirette de kurtuluşun; iyiliği emir, kötülükten sakındırma ve iyiliğe çağn ile bağlantılı olduğunu bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"İçinizde hayra çağıran, iyiliği emredip fenalıktan alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte bunlar kurtuluşa erenlerdir."[497]
Yüce Allah, bu ümmetin diğer ümmetlere üstünlüğünün sahip olduğu üç ö-zellikten ileri geldiğini bildirmiştir. Bu konuda da şöyle buyurmaktadır:
"Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; iyiliği emreder, fenalıktan alıkoyarsınız ve Allah'a iman edersiniz. Eğer kitap ehli de iman etmiş olsaydı şüphesiz kendileri için hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler vardır, ancak

çoğunluğu fasıktırlar."[498]
Bunun yamsıra Yüce Allah hakkı tavsiye etmeyi ve sabrı tavsiye etmeyi, kurtuluşun şartlan arasında saymıştır. Bu konuda da şöyle buyuruyor:
"Asr'a andolsun ki insan ziyan içindedir. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesnadır."[499]
Resulullah (a.s), dini "nasihat" olarak tarif etmiştir. Resulullah (a.s)'ın dini bu şekilde tarif etmesi, nasihatin dindeki öneminden ileri gelmektedir. Resulullah (a.s)'ın bu konudaki hadisi şerifi şöyledir: [500]

180- Müslim'in rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Din nasihattir." Orada bulunanlar "Kimin için ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah için, Kitab'ı için, Peygamber'i için. Müslümanların imamları (Önderleri, yöneticileri) için ve Müslümanların geneli için."
Bunun yanısıra iyiliği emir, kötülükten sakındırma ve hayra davet, Allah'ın yarattıklarına Öğüt verme işinin Allah'ın dininde önemli bir yeri bulunmaktadır.
Hayra davet, iyiliği emir ve kötülükten sakındırma konusunun içerisine çok değişik başlıklar girmektedir: Öğüt ve nasihat; bir iyiliği emir, kötülükten sakındırma ve hayra davet işidir. Karşılıklı tavsiye ve nasihette bulunma da yine böyledir. İster ferde yönelik olsun, ister cemaate yönelik olsun vaaz da bir iyiliği emir, kötülükten sakındırma ve hayra davet uygulamasıdır. Konuşmalar yapmak, konferanslar vermek, insanlara iyiliği Öğretmek, onlara fenalıktan uzak durmalarını emretmek bir hayra davet ve zımnen iyiliği emir, kötülükten sakındırma işidir.[501]
Hayra davetin ve iyiliğin yöneltileceği çevreler gayet çeşitlidir. Nefs, aile, komşular, iş çevresi bunlardandır. Kötülükten sakındırma açısından da aynı durum söz konusudur. Bunun gibi davet araçları ve yollan da gayet çoktur: Güzel söz, direk hatırlatma, dolaylı yoldan hatırlatma, yazılı açıklama, sözlü açıklama bunlardandır. Kötülükten sakındırma konusunda da aynı durum söz konusudur. Sonra iyiliğe ve hayra çağn ve kötülükten sakındırma konusunda hem bağımsız olarak gerçekleştirilen kişisel çalışmalar, hem de teşkilatlı çalışmalara mutlaka ihtiyaç vardır. Teşkilatlı çalışmalar, kişisel çalışmalar, olan ihtiyacı ortadan kaldırmayacağı gibi, kişisel çalışmalar da teşkilatlı çalışmaları gereksiz kılmaz. Bu itibarla, hem devletin, hem kişilerin, hem teşkilat-lann, hem

hey'etlerin, hem cemaatlerin ve hem de guruplann gerek bölgesel ve gerekse uluslararası çalışmalar yürütmeleri şarttır.
İslam'ın, kişilerin gönüllerine yerleştirilmesi, ümmet hayatında uygulamaya konulması ve bütün dünyaya yayılması ilim, öğretim, hayra çağn, öğüt ve iyiliği emir, kötülükten sakındırma alanında yürütülecek faaliyetlere bağlıdır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim ayetlerinde bu konulara büyük önem verilmiş ve bu gibi işleri işleyenlerin hayır üzere olacakları, bunları terkedenlerin ise laneti hakedecekleri bildirilmiştir.
Yüce Allah, Kur*an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Siz, insanlar İçin çıkan İmiş hayırlı bir ümmetsiniz; iyiliği emreder fenalıktan alıkoyarsınız ve Allah'a iman edersiniz. Eğer kitap ehli de iman etmiş olsaydı şüphesiz kendileri için hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler vardır ancak çoğunluğu fasıktırlar.[502]
"İsrailoğullarından inkar edenler, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, başkaldırmaları ve sınırı aşmaları sebebiyledir. Onlar işledikleri bir fenalıktan birbirlerini alıkoymaya çalışmıyorlardı (neh-yetmiyorlardı). Yaptıkları ne kadar da fenaydı!"[503]
Kur'an-ı Kerim ayetlerinde nasihat ve öğüt vermek; Peygamber olarak gönderilenlerin ahlaki özellikleri olarak anılmıştır. Yüce Allah bu konuda da şöyle buyuruyor:
"(Şu'ayb da) onlardan yüz çevierip şöyle söyledi: "Ey kavmim! Ben size Rabb'imin bildirdiklerini ulaştırdım ve size öğüt verdim. Artık inkarcılar topluluğuna nasıl üzülürüm!"[504]
Yüce Allah, daveti emretmekte ve şöyle buyurmaktadır:
"Rabb'İne davet et (çağır.)"[505]
"Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet eyle."[506]
"Hicri 15. Asırda Önem Kazanan Ahlaki Karakterler ve Gidişatlar" ismini taşıyan risalemizde şöyle yazmıştık:
"Bu çağın ve bütün çağların temel prensibi gereğince her bir Müslüma-nın insanları Allah'a davet eden kişi olması gerekmektedir. Her Müslüman hayır öğreticisi olmalıdır. Her bir Müslüman beşeri nefsi eğiten bir kişi olmalıdır. Bütün bunlar yüce Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'inde emrettiği üzere Resulullah (a.s)'ı izlemenin gereklerindendir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Andolsun ki, Allah'ın elçisinde sizin için Allah'ı ve ahireti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için en güzel bir Örnek vardır.[507]
Resulullah (a.s), insanları basiret üzere Allah'ın yoluna çağırmıştır. Bu konuda Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"De ki: İşte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar bilerek insanları Allah'a çağırırız."[508]
Resulullah (a.s) aynı zamanda bir öğretici idi. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim-'de bu hususu şu şekilde bildirmektedir
"Nitekim içinizde, size ayetlerimizi okuyan, sizi arındıran ve size Kitab'ı ve hikmeti Öğreten, daha önceden bilmediğiniz şeyleri bildiren, sizden bir peygamber gönderdik."[509]
Ayeti kerimede "sizi arındıran" denilirken aynı zamanda Resulullah (a.s)-'ın bir eğitici olduğuna parmak basılmaktadır.
Müslümamn bütün bunlardan nasibini alması gerekmektedir, O da aile fertlerine, komşularına, yakınlarına, akrabalarına, arkadaşlarına, tanıdıklarına ve bütün insanlara karşı böyle olmalı; gücünün yettiği ölçüde ve imkan buldukça onlara karşı bu görevleri yerine getirmelidir.
Müslümamn çalışmalarının üç açıya yönelik olması gerekmektedir. En başka kendi nefsine yönelik olarak çalışmalıdır. Kendi nefsini düzeltmeye, arındırmaya, ona bilmediklerini öğretmeye, onu kültürlü hale getirmeye ve ilim, zikir, ibadet, fıkıh sahibi, düzen ve iyiliği sağlayan kimselere itaat yoluyla onu yüceltmeye çalışmalıdır.
Dışa yönelik çalışmalarında gücünün ölçüsünde, imkan buldukça öğretim, davet, öğüt, iyiliği emir ve kötülükten sakındırma faaliyetlerinde bulunmalıdır. Bu tür çalışmaları Müslüman kendi kişisel gayretleriyle yürütmeli ve bu gibi faaliyetlerde bulunmayı kendisi için bir ahlaki özellik haline getirmelidir. Herhangi bir dış etkiye bağlı kalmadan tamamen gönüllü olarak bunları yapmalıdır.
Üçüncü olarak da İslami cemaate yönelik ve bu cemaatin ilerleyişi ile u-yumlu çalışmalarda bulunmalıdır. Bu yöndeki çalışmaları, İslami hareketin gayelerinin gerçekleştirilmesi ve Allah'ın dininin uygulamaya konması için olmalıdır. Müslüman ancak bu yolla Yüce Allah'ın üzerindeki hakkım yerine getirebilir ve O'nun hoşnutluğunu kazanabilir. [510]

İYİLİĞİ EMİR VE KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMA FARZDIR

181- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[511]
"Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin, buna güç yetire-mezse diliyle değiştirsin, buna da güç yetiremezse kalbiyle (ona karşı çıksın). Bu İse imanın en zayıf derecesidir." [512]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Muhammed bin İlan es-Sıddıki şöyle söylemiştir:
"Kişi emrettiği iyiliği kendisi yapmıyor, sakındırdığı fenalığı da kendisi işliyor olsa bile yapılan bir fenalığa karşı çıkması farzdır. Yani kötülüğe karşı durmanın farzhğı açısından, kişinin kendisinin yapması ile yapmaması arasında bir fark yoktur. Bunun gibi kötülüğü sözlü olarak değiştirmenin gerekliliği konusunda söylediği sözün etkili olup olmaması arasında bir fark yoktur. Musannifin sözünden anlaşıldığına göre bu konuda görüş birliği vardır. Bazılarının, bu konuyla ilgili bir takım hadisi şeriflerden hareket ederek, kişinin sözünün etki etmeyeceğini anlaması durumunda, onun üzerinden sözlü müdahalede bulunma görevinin düşeceği yolundaki görüşleri yerinde değildir.
Hadisi şerifin metnindeki "men" edatının herkesi içine alacağı düşüncesine dayanan görüş birliği gereğince iyiliği emreden kişinin, ötekinin velisi olması veya olmaması arasında bir fark yoktur. Evet, eğer yöneticinin İznini alma gereği duymayan kişi bundan dolayı kendisinin aykırı hareket etmesinin sebep olacağı duruma denk veya daha ileri derecede bir bozulmanın meydana gelebileceğinden ve bunun kendi aleyhine olacağından kor-karsa, o zaman izin istenmesinin vacip olması uzak ihtimal değildir. Bir kötülüğe karşı çıkılmasının caiz olması için, bunun silah çekmeye sebep olabileceği korkusunun olmaması şarttır. Çünkü yapılacak bir müdahele böyle bir şeyi gerektirecek olursa, buna karar verecek olan, halkın geneli değildir, yöneticidir. Yerine göre kötülüğü engellemenin vacip olması, yerine göre de caiz olması kişinin kendi nefsi hakkında bir korkusunun olmamasını gerektirir. Mesela bir organını veya malını yahut bir başka şeyini kaybetme korkusu olmamalıdır. Hatta bundan doğacak zarar, yapılan kötülüğün sebep olacağı zararın çok az üstünde olsa bile.
Bazılarının, bu hadisi şerifin zahirine bakarak ortaya attıkları, kendisine karşı muhalefette taşkınlık edilse (veya edilecek olsa) bile, bir kimsenin gördüğü fenalığa her halükârda karşı çıkmasının vacip olduğu yolundaki iddialarının geçerli dayanağı yoktur. Ayeti kerimede bildirildiği üzere korku ve zorlama durumunda küfür sözü söylemek caiz olduğuna göre, tehlike durumunda fenalığa karşı çıkmaktan kaçınmak öncelikle caiz olur. Çünkü kötülük bakımından, bir şeyi terketmek fena bir işi yapmaktan daha aşağı derecededir.
Bunun yanıstra uyarıda bulunan kişinin, fenalıktan sakındırdığı kimsenin inatçılık ederek fenalığını daha da ileri götüreceği yolunda kuvvetli bir kana ti olmamalıdır. Bunun yanısıra görülen işin fena bir iş olduğu üzerinde ilim adamları arasında görüş birliği olmalı yahut o fiili yapan kişi, o fiilin haram

olduğuna inanmalıdır. İyiliği emir ve kötülükten sakındırma işinin gerekliliği (vacipliği) yüce Allah'ın "Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz. Siz doğru yola girerseniz sapıtan kimse size zarar veremez" mealindaki ayeti kerimesine ters değildir. [513] Çünkü Resulullah (a.s) hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur:
"Birbirinize iyiliği emredip birbirinizi fenalıklardan sakındırın. Ancak cimriliğe itaat edildiğini, arzuların peşinden gidildiğini, dünyanın etkisinde kalmıldığını ve her görüş sahibinin sadece kendi görüşünü beğendiğini görürsen, işte o zaman sen sadece kendinden sorumlusun."
Bu hadisi şerif, yukarıdaki ayeti kerimede bildirilen durumun fenalığa karşı çıkan kimsenin hiç bir şey yapamayacak duruma düşmesi halinde özel olduğunu bildirmektedir ki, bu halde fenalığa karşı çıkmanın vacipliğinin düştüğünde şüphe yoktur. Konuyu etraflıca inceleyenlerin yaptıkları açıklamalara göre ayeti kerimenin anlamı şudur: "Siz eğer iyiliği emir ve kötülükten sakındırma görevi de dahil olmak üzere üzerinize yüklenmiş olduğunuz görevleri tam olarak yerine getirirseniz, başkalarının kusur etmelerinin size bir zararı olmaz. Eğer iyiliği emir ve kötülükten sakındırma işine muhatap olan kişi, kendisinden isteneni yapmazsa, onun azarlanması gerekmez. Çünkü istenen şey emir ve nehiydir, zorla kabul ettirmek değil."[514]

182- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[515]
"Yüce Allah, benden önce herhangi peygamber göndermiş ise mutlaka ümmeti içinde onun sünnetini alan ve emrine göre hareket eden havarileri va arkadaşları (sahabileri) olmuştur. Onların ardlarından ise yerlerine, yapmadıklarını söyleyen ve kendilerine emredileni yapmayan bir takım insanlar geçerler. Bunlara karşı kim eliyle mücadele ederse, o mü'mîndir, kim diliyle mücadele ederse, o da mü'mindir, kim kalbiyle mücadele ederse, o da
mü'mindir. Bunun ötesinde ise bir hardal tanesi kadar bile bir iman yoktur." [516]

Bir Açıklama

Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi (2/28)'nde şöyle söylemiştir:
"Hadiste işaret edilen havarilerin kimler oldukları konusunda farklı görüşler

ortaya atılmıştır. Ezheri ve daha başkaları şöyle söylemiştir:
"Bunlar peygamberlerin seçtikleri ve iyi yetiştirdikleri kimselerdir. Seçkin kimseler ise bütün kusur ve eksikliklerden arındırılırlar."
Bazı lan da, bunların peygamberlerin yardımcıları olduklarını söylemişlerdir. Bunların mücahitler oldukları da söylenmiştir. Bir başka açıklamaya göre ise bunlar peygamberlerden sonra onların yerlerine geçerek hilafet görevini sürdürmeye layık olan kimselerdir." [517]

183- Buhari ve Müslim, Ebu'l-Velid Ubade bin Samit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[518]
"Biz zorlukta da kolaylıkta da, hoşlandığımız şeylerde de hoşlanmadığımız şeyde de itaat etmek ve söz dinlemek, yüce Allah katından gelen açık bir delille küfür olduğu açıkça anlaşılan bîr tutum görmedikçe emir sahiplerinin emirlerine karşı çıkmamak, nerede olursak olalım hakkı söylemek ve yüce Allah hakkında (O'nun rızası için çalışma konusunda) hiçbir kmayıcı-nın kınamasından korkmamak üzere Resulullah (a.s)'a bey'at ettik." [519]

184- Buhari, Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[520]
"Allah'ın koyduğu sınırlarda duran ve sınırlan aşan kimselerin birbirlerine karşı durumları; bir gemiyi paylaşan İnsanların durumlarına benzemektedir. Bu gemiyi paylaşan insanlann bazıları üst kata, bazıları ise alt kata düşmüşlerdir. Alttakiler her su ihtiyaçtan olduklarında üste çıkmaktadırlar. Sonunda "biz kendi katımızdan bir delik açsak da üstüm {izdeki leri rahatsız etmesek" diyorlar. Şimdi üsttekiler onların bu istediklerini yapmalanna fırsat verirlerse hep birlikte helak olurlar. Ama eğer ellerinden tutarlarsa (on-lan bu işten vazgeçirirlerse) hep birlikte kurtulurlar." [521]

185- Müslim, mü'minlerin annesi Ümmu Seleme, Hind bintu Ebi Umeyye (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[522]
"Sizin başınıza bir takım yöneticiler geçirilecek ki, onlann bazı işlerini iyi, bazı işlerini kötü göreceksiniz. Kötü işlerine karşı hoşnutsuzluk gösteren, o kötülüklerden uzak olur. Karşı çıkan ise kurtuluşa erer. Ama bu kötülükler

karşısında hoşnutluk gösteren ve onlara uyanlar (onlar, kaybederler)." Oradakiler:
"Ey Allah'ın Resulü! Onlara karşı savaşmayacak mıyız?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sizin içinizde namaz kıldıkları sürece hayır." [523]

Bir Açıklama

Burada anlatılmak istenen şudur:
"Kİm eliyle veya diliyle yapılan kötülüklere müdahalede bulunmaya güç yetiremez de kalbiyle karşı çıkarsa, o kötülüklerden uzak kalmış ve görevini yerine getirmiş olur. Kim de gücü ölçüsünde müdahele eder karşı çıkarsa, o da bu kötülüklerden kendini kurtarmış olur. Ama kim kötülükleri işleyenlerin kötülüklerinden memnun olur, onlara karşı çıkmaz ve kendisi de onlara uyarsa, o da isyancılardan olur." [524]

186- Buhari ve Müslim, mü'minlerin annesi Ummu'l-Hakem Zeynep binti Cahş (r.a)'tan rivayet etmişlerin[525]
"Resulullah (a.s), "La İlahe illa'llah! Yaklaşan bir fenalıktan dolayı Arapların vay haline! Bugün Ye'cuc ve Me'cuc'un suru şu şekilde açıldı" diyerek birden yanıma girdi. Resulullah (a.s) bunu söylerken işaret parmağı ve onun yanındaki parmağıyla İşaret etti. Ben "Ya Resulullah (a.s)! İçimizde salih kimseler olduğu halde helak olur muyuz?" diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Eğer pislik çok olursa evet." [526]

187- Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet şu şekilde etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[527]
"Yol başlarında oturmaktan sakının." Orada bulunanlar:
"Ey Allah'ın Resulü! Oralarda mutlaka oturmamız gerekiyor. Çünkü o-ralarda bazı konuşmalarda bulunuyoruz" dedik. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer oralarda mutlaka oturmak istiyorsanız, o zaman yolun hakkını verin." Bu kez oradakiler: "Peki, yolun hakkı nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.

Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Gözünü tutmak, yoldan eziyet verici şeyi kaldırmak, selam verinin selamını almak, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak." [528]

Bir Açıklama

Alkami şöyle söylemiştir:
"Ebu Davud, yola oturan kimsenin yerine getirmesi istenen görevlere, yolculara yol göstermeyi ve aksıran kimsenin Allah'a hamdetmesİ durumunda ona "yerhamukellah (Allah sana rahmet eylesin)" demeyi de eklemiştir." [529]
Said bin Mansur da, haksızlığa uğramış, yardım isteyen kimseye yardımda bulunma görevini eklemiştir.
Bezzar da şöyle bir ilaveye yer vermiştir:
"Ağır yükü olana yardım edin."[530]
Resulullah (a.s) şöyle bir ilaveye de yer vermiştir:
"Haksızlığa uğratılmış olana yardım edin ve Allah'ı çokça zikredin.[531]
Ebu Talha'nın hadisinde ise "güzel söz söylemek" de sayılmaktadır.
Tirmizi'nin rivayetinde ise ayrıca "Selamı yayın" denilmektedir. [532]
Yine Taberani'nin bir rivayetinde "Zenginlere yol gösterin" deniliyor. Bütün bu görevlerin toplamı ise ondördü [533]bulmaktadır. [534]

188- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:[535]
"Resulullah (a.s) bir adamın parmağında alttn yüzük gördü, onu çıkardı attı ve şöyle buyurdu:
"Sizden biri ateşten bir koru alıyor, sonra tutup onu parmağına takıyor." Resulullah (as) gittikten sonra adama: "Yüzüğünü al da, ondan (başka bir a-maçla) yararlan" denildi. Adam ise: "Hayır vallahi, onu asla almam. Çünkü onu Resulullah (a.s) attı" diye söyledi." [536]

189- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said Hasanı Basri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[537]

"Aiz bin Amr (r.a), Ubeydullah bin Ziyad'm yanına girdi ve şöyle söyledi:
"Ey oğulcağizım! Ben, Resulullah (a.s)'ın "Yönetim şeklinin en fenası insanları zora koşmak, onlara kaldıramayacaktan yük yüklemektir" diye buyurduğunu duydum. Sen böyle yönetenlerden olmaktan sakın." Bunun Çizerine Ubeydullah ona:
"Otur. Sen, Hz.Muhammed (a.s)'in ashabının kepeğindensin (yani dö-küntülerindensin)" dedi. O da şu cevabı verdi: "Onların kepekleri var mıydı? Kepek onlardan sonra ve başkalarının aralarından çıktı." [538]

190- Tirmizi, Huzeyf (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Canım elinde olana yemin olsun ki, ya İyiliği emreder kötülükten sakındırırsınız, ya da yüce Allah kendi katından üzerinize bir ceza gönderir. Sonra dua edersiniz de dualarınız kabul edilmez."[539]
Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"îsrailoğullannın içinde ilk eksikliğin (sapmanın) ortaya çıkması şu şekilde olmuştu: Bir adam bir başkası İle karşılaşır ve "Ey filanca! Allah'tan kork ve yapmakta olduğun şu işi bırak. Bunu yapmak sana helal olmaz" derdi. Ertesi gün yine aynı kişi ile karşılaşır ve onun yine aynı hal üzere olduğunu görürdü. Bu kez, onunla birlikte yiyen, içen ve oturan olması itibariyle onu yaptığından ahkoymazdı. Böyle yapmaları üzerine Allah onların kalplerini birbirlerine vurdu." Resulullah (a.s) bunu söyledikten sonra şu ayeti kerimeleri okudu:
"Israiloğullanndan inkâr edenler, Davud'un ve Meryemoğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, başkaldırmaları ve sının aşmaları sebebiyledir.
Onlar işledikleri bir fanahktan birbirlerini alıkoymaya çalışmıyorlardı (neh-yetmiyorlardı). Yaptıklan ne kadar da fenaydı! Onlann çoğunun, inkâr edenleri kendilerine dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendileri için önceden göndermiş oldukları ne kadar da fenadır ki, (bu yüzden) Allah onlara kızmıştır ve azabın içinde sonsuza kadar kalacaklardır. Eğer Allah'a, Pey-gamber'e ve ona indirilene İman etmiş olsalardı, onları (inkârcılan) dost edinmezlerdi. Ancak onlann çoğu fasıkhr (yoldan çıkmıştır.)"[540] Sonra da şöyle buyurdu:
"Vallahi, ya iyiliği emreder, kötülükten sakındırır, haksızlık edenin elinden tutar, onu hakka yöneltirsiniz, onun özellikle hakka göre hareket etmesini sağlarsınız ya da Allah kalplerinizi birbirine çarpar ve onları lanetlediği gibi sizi de

lanetler."
Tiimizi'nin rivayati ise şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İsrailoğullan, fenalıklar işlemeye başlayınca, alimleri onlan bu işlerden nehyettiler. Ancak onlar, bunların sözlerini dinlemediler. Bunun üzerine bunlar (alimler) de onlann toplantılarına katıldı, onlarla birlikte yiyip içtiler. Bunun üzerine yüce Allah, onlann kalplerini birbirlerine çarptı ve onlan Hz. Davud (a.s) ve Meryemoğlu İsa (a.s)'nın diliyle lanetledi. Bu, onlann Allah'a karşı gelmeleri ve aşın gitmeleri sebebiyleydi." Resulullah (a.s) bu sözleri söylerken arkaya yaslanmıştı, sonra oturdu ve şöyle söyledi:
"Hayır. Canım elinde olana yemin olsun ki, siz de (o haksızlık edenleri) hakka yöneltmediğiniz sürece (kurtuluşa eremezsiniz.)" [541]

Bir Açıklama

Cami'in tahkikçisî şöyle söylemiştir:
"Bunu Taberi (10/493)'de Süfyani Sevri'den rivayet ederek vermiştir. O-nun rivayetine göre Sufyanı Sevri şöyle bildirmiştir:
"Bize, Ali bin Buzeyme'nİn, Ebu Ubeyde'den, sanıyorum onun Mesruk-'tan ve onun da Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Abdullah şöyle söylemiştir..." Bundan sonra yukandaki hadisi vermektedir. Allame Ahmed Şakir de bu hadisin senedini araştırarak şöyle söylemiştir:
"Sufyan'ın Ali bin Buzeyme'den rivayeti tankıyla nakledilen şekli Ebu Ubeyde'den mürsel [542] olarak gelmektedir. Çünkü Ebu Ubeyde'nin "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" dediği bildirilmekte, bu arada Abdullah bin Mes'-ud (r.a)'un adı anılmamaktadır. Oysa bilindiğine göre Süfyan'm rivayetinde Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un adı geçmektedir.
Tirmizi, Süneni'in Tefsir kitabında şöyle bildirmektedir: "Abdullah bin Abdurrahman'ın bildirdiğine göre Yezid bin Harun şöyle söylemiştir:
"Süfyanı Sevri, rivayetinde Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un adını anmazdı. Yani o, bu hadisi Ebu Ubeyde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Taberi'nin burada bize bildirdiğine göre, Sufyan bu hadisi Ebu Ubeyde'den bir de şu şekilde rivayet etmiştir: "... sanıyorum o da (yani Ebu Ubeyde de) Mesruk-'tan, o da Abdullah'tan (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan) rivayet etmiştir." Ancak bu rivayetinde sadece Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un adını anmakla kalmamakta, aynı zamanda Ebu Ubeyde'nin Mesruk'tan ve dolayısıyla onun Abdullah'tan rivayette

bulunup bulunmadığında tereddüde düşmektedir. Eğer ki, Sufyan'ın verdiği bu senet doğru ise, o zaman hadisin isnadı sahih demektir ve bu takdirde isnadda herhangi bir kopukluk (inkıta) olmayacağı gibi hadis mürsel de olmaz. Ancak bu senet doğru değilse o zaman hadis zayıf demektir. Bazı ilim adamları da senedinde kopukluk olması sebebiyle bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir.
Müceddİd ve Beyhaki'nİn, Hz. Ali (r.a)'den rivayet ettikleri ve sahih olduğunu söyledikleri bir hadiste Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Cihad üç türlüdür: El ile cihad, dil ile cihad ve kalp ile cihad. Bu cihad türlerinin ilk Önce yenilecek (yani terkedilecek) olanı el İle cihaddır. Sonra dil ile cihad, sonra da kalp ile cihad yenilir (terkedilir). Eğer bir kalp iyiliği benimsemez, kötülüğe de karşı çıkmazsa, o kalp ters çevrilmiş, üstü altına getirilmiş demektir." [543]

191- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[544]
"Münafıklara karşı ellerinizle cihad edin. Kendilerine karşı yüz ekşitmek, soğuk davranmak dışında bir şey elinizden gelmese bile onlara karşı yüz ekşitin, soğuk davranın." [545]

192- Müslim, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir:[546]
"Hz. Ömer (r.a)'in yanında bulunuyorduk. "İçinizden kim Resulullah (a.s)'ın fitnelerden söz ettiğini duydu?" diye sordu. Bazıları: "Biz duyduk" dediler. Hz. Ömer (r.a):
"Herhalde siz bir adamla onun aile fertleri ve komşuları arasında ortaya çıkabilecek fitneleri kastediyorsunuz!" dedi. Onlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):
"Bu gibi şeyleri namaz, oruç, sadaka gibi ibadetler örter. Ancak hanginiz Resulullah (a.s)'ın deniz dalgalan gibi dalgalanacak fitnelerden söz ettiğini duydu?" diye sordu. Orada bulunanlar sustular. Ben "Ben" dedim. Hz. Ömer (r.a): "Baban Allah'ın gözdesi olsun, sen mi?" dedi. (Ben dedim ki): "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Fitneler, kalpleri yavaş yavaş kaplayacak bir örtü gibi sunulur. Hangi kalp bu fitneden etkilenirse, onun üzerinde siyah bir nokta belirir. Hangi kalp de bu fitneye karşı durursa, onun üzerinde de beyaz bir nokta belirir. Böylelikle bu kalplerden birisi beyaz mermer gibi bembeyaz olur. Artık gökler ve yer durdukça

bu kalbe fitne zarar vermez. Diğer kalp ise üzeri oyuk oyuk bir testi gibi griye yakın siyah bir renk alır. Artık bu, iyiliği tanımaz, fenalığı reddetmez. Kendisinin kabul etmiş olduğu arzularına uygun olanın dışında bir şey göremez." [547]

193- Taberani, Tank bin Şihab (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Idris bin Arkub Şeybani, Abdullah (a.s)'ın yanına geldi ve "İyiliği emretmeyen ve kötülükten sakındırmayan helak olmuştur" dedi o da şöyle söyledi:[548]
"Bilakis kalbi iyiliği tanımayan ve kötülüğe de karşı çıkmayan kimse helak olmuştur." [549]

194- Ah m e d bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[550]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Siz yardım görecek, isabet ettireceksiniz ve size fetihler nasib olacak. Sizden kim bunu anlarsa Allah'tan korksun, iyiliği emredip kötülükten sakındırsın. Kim benim hakkımda kasıtlı olarak (bile bile) yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın." [551]

195- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[552]
"Ey insanlar! Siz şu ayeti kerimeyi okuyorsunuz: "Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz. Siz doğru yola girerseniz sapıtan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır ve O size yapmakta olduklarınızı bildirecektir."[553] Benr Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Eğer insanlar bir zalim görür de onun elinden tutmazlarsa, yüce Allah kendi katından onların tümüne birden ceza gönderebilir." [554]

196- Ebu Davutl, Ebu Umame Şa'bani (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Sa'lebe Hüşeni'ye soru sorarak şöyle söyledim: "Ey Eba Sa'lebe! "Ey İman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz. Siz doğru yola girerseniz, sapıtan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır ve O size yapmakta

olduklarınızı bildirecektir" (mealindeki) ayeti kerime hakkında ne düşünüyorsunuz?" dedim. Şu cevabı verdi:[555]

"Vallahi, ben de onun hakkında bilgili birisine soru sordum. O da kendisinin bunun hakkında Resulullah (a.s)'a som sorduğunu ve Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

"Birbirinize iyiliği emredip birbirinizi fenalıklardan sakındırın. Ancak cimriliğe itaat edildiğini, arzuların peşinden gidilip dünyanın etkisinde kalındığını ve her görüş sahibinin sadece kendi görüşünü beğendiğini görürsen, işte o zaman sen sadece kendinden sorumlusun. Genelin durumunu kendinden ayrı tut, önünüzde sabır günleri var. O günlerde sabretmek, ateş korunu elde tutmak gibi olacaktır. O zamanda amel edene, sizin yaptığınız gibi amel eden elli kişinin ecri (sevabı) vardır."

Ebu Davud, kendi rivayet ettiği hadiste şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:

"Resulullah (a.s)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Bizden elli kişinin sevabı mı yoksa onlardan elli kişinin sevabı mı?" diye soruldu. Resulullah (a.s) da: "Bilakis sizden elli kişinin sevabı" diye buyurdu." [556]

Yukarıda verilen ayeti kerimede bildirilen hüküm, bir fenalığı gören kimsenin ona müdahalede bulunma imkanına sahip olmaması durumuna özeldir. Konuyu etraflıca inceleyen ilim adamlarının açıklamalarına göre ise ayeti kerimenin anlamı şudur: "Eğer siz üzerinize düşen görevi yerine getirirseniz, başkalarının kusur etmelerinin size bir zararı olmaz." [557]

197- Ebu Ya'la, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[558]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Benden sonra gelenler içinde, bildikleri ile amel eden ve kendilerine emredileni yapan kimseler olacaktır. Yine benden sonra gelenler içinde, bilmedikleri ile amel eden ve kendilerine emredilmeyeni yapanlar olacaktır. (Yahut "Benden sonra bildikleri ile amel eden ve kendilerine emredileni yapan halifeler olacaktır. Yine benden sonra bilmedikleri ile amel eden ve kendilerine emredilmeyeni yapan halifeler olacaktır") Kim bunlara karşı çıkarsa, onların fenalıklarından uzak olur. Kim elini tutarsa (onlardan uzak kalırsa) selamette olur. Ancak kim onların yaptıklarını hoşnutlakla karşılar ve kendilerine uyarsa, (onlar kurtuluşa eremezler.)" [559]

198- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[560]
"Bir kişinin işleyebileceği en büyük günahlardan birisi, bir kardeşinin kendisine "Allah'tan kork" demesi durumunda, "Sen kendinden sorumlusun. Bana mı emir veriyorsun?" demesidir." [561]

Îyiliği Emir Ve Kötülükten Sakındırmanın Fazileti

199- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[562]
"Cihadın en üstünü, zalim bir yöneticinin yanında adalet sözünü (hak sözü) söylemektir." [563]

200- Nesai, Ebu Abdullah Tank bin Şihab Beceli Ahmesi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Adamın biri ayağını üzenginin üzerine koymuş bir halde Resulullah (a.s)'a: "Hangi cihad daha üstündür?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şu cevabı verdi: [564]

"Zalim bir yöneticinin yanında hak sözü söylemektedir." [565]

201- Tirmizi, Ebu Zeri Gifari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[566]
"Kardeşinin yüzüne gülümsemen bir sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yine bir adama yolunu bulamayacağı bir yerde yol göstermen senin için sadakadır. (İyi görmeyen bir adamı görmen (ona yardıma olman) senin için bir sadakadır). Yoldan taş, diken kemik gibi şeyleri gidermen sadakadır. Kendi kovandan kardeşinin kovasına aktarman sadakadır."
Kadı şöyle söylemiştir:
"Sözü edilen işlerin sadaka olarak adlandırılması, sadakaya sevap verildiği gibi bu işlere de sevap verilmesi ve bunların sevaplarının sadakanın sevaplarına denk olması sebebiyle olabilir. Bu itibarla bir kıyaslanma yapılarak ve İsim yönünden sınıflandırma yapılarak bu şekilde adlandınlmıştr. Bunun yanısıra söz konusu işlerin bizzat sadaka olduğu da söylenmiştir." [567][568]

202- Müslim'in, Abdullah bin Ferruh (r.a)'tan rivayet ettiğine göre, o Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[569]
"Ademoğullarından her bir insan, üçyüzaltmış eklem İle yaratılmıştır. Kim bu üçyüzaltmış eklemi sayısınca Allah'ı tekbir eder, O'na hamdeder, O'nu tehlil eder (la ilahe illa'llah der). O'nu teşbih eder, insanların yollarından taş, diken ve kemik gibi şeyleri giderir, iyiliği emreder, kötülükten sa-kındınrsa; o gün ateşten uzaklaştırılmış olarak akşamlar." Bir rivayette de "ateşten uzaklaştırılmış olarak yürür" denilmektedir. [570][571]

203- A hm e d bin Hanbel, Ebu Musa (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[572]
"Muhammed'in canı alinde olana yemin olsun ki, iyilik ve kötülük, kıyamet günü kişinin karşısına çıkarılacak iki yaratıktır. İyilik, sahiplerini (yani "iyilik işleyenleri") müjdeler ve onlara hayır vaadinde bulunur. Kötülük de "uzak durun, uzak durun" der. Ancak onlar ona takılmaktan başka bir şey yapamazlar." [573]

204- Ebu Davud. Urs bin Umeyre Kindi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[574]
"Yeryüzünde bir kötülük işlendiğinde, onu görüp de ondan hoşlanmayan -bir rivayette "ona karşı çıkan" denmektedir [575] onu hiç görmemiş gibi olur. Ama onu göremediği halde hoşnutluk gösteren onu bizzat görmüş gibi olur." [576]

205- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[577]
"Salihler (fena şeylerden) soyunmuş olarak giderler. Şüpheciler olarak da iyiliği tanımayıp fenalığa karşı çıkmayanlar kalırlar." [578]

206- Taberani, Abdulaziz bin Ebi Bekre (r.a)'den rivayet etmiştir:[579]
"Ebu Bekre, Gudaneoğullarından bir kadınla evlendi. Sonra bu kadın öldü. Kadını mezarlığa götürdüler. Kadının kardeşleri Ebu Bekre'nin onun üzerine

namaz kılmasına engel oldular. Ebu Bekre: "Yapmayın. Onun üzerine namaz kılmaya ben sizden daha çok hak sahibiyim" dedi. Bunun üzerine: "Resulullah (a.s)'ın sahabisi doğru söyledi" dediler. O da üzerine namaz kıldı. Sonra mezara girdi. Kadının kardeşleri onu çok sert bir şekilde geriye iteklediler. Bunun üzerine yere düştü ve bayıldı. Sonra ailesinin yanına götürüldü. O gün onun için oğul ve kızlarından yirmi kişi ağlaştı. Ben, o gün en küçüklerind endim. Daha sonra ay il di ve: "Benim için ağlaşmayın. Hiç bir canın çıkması, Ebu Bekre'nin canının çıkması kadar beni sevindirmez" dedi. Oradakiler bu sözden dehşete kapıldılar ve "Niçin ey babamız?" diye sordular. O da şu cevabı verdi: "Ben iyiliği emretmeye ve kötülükten nehyetmeye güç yetiremeyeceğim bir zamana ulaşmaktan korkuyorum. O gün bir hayır olmaz. [580]

İyîliği Emir Ve Kötülükten SakındırmaKonusunda Ruhsata Ve Azimete GöreHareket Etmek

207- Bezzar, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir[581]
"Haccac'ın hutbe okuduğunu (veya konuşma yaptığını) duydum. Hoş karşılamadığım bir söz söyledi. Bu sözüne karşı çıkmak istedim. Resulullah (a.s)'ın şu sözünü hatırladım:
"Mü'minin kendi nefsini aşağılığa düşürmesi uygun olmaz." Ben o zaman:
"Ey Allah'ın Resulü! Mü'min kendini nasıl aşağılığa düşürür?" diye sormuştum da Resulullah (a.s) da şu cevabı vermişti:
"Güç yetiremeyeceği bir imtihana (belaya) kendini sokar." [582]

208- Tirmizi, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[583]
"Mü'minin kendi nefsini aşağılağa düşürmesi uygun olmaz." Oradakiler.
"Ey Allah'ın Resulü! Mü'min kendini nasıl aşağılığa düşürür?" diye sordular da Resulullah (a.s) şu cevabı verdi:
"Güç yetiremeyeceği bir imtihana (belaya) kendini sokar." [584]

209- Ebu Ya'Ia, Mu'alla bin Ziyad (r.a)ıdan şu şekilde rivayet etmiştir: "Yezîd bin

Muhalleb, Basra halkını yendiğinde Mua'lla şöyle söyledi:[585]
"O zaman ben. Hasan bin Ebi'l-Hasan'ın ders halkasında oturmam durumunda orada bulanabileceğimden ve tanınacağımdan korktum. Bu yüzden Hasan'ın evine gittim. Yanına girdiğimde: "Ey Ebu Said! Yüce Allah'ın Kitabındaki şu ayeti kerime hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordum. "Hangi ayeti kerime?" dedi. Ben "Yüce Allah'ın: "Onların çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yapmakta oldukları ne kadar fenadır!" [586] sözü hakkında" dedim. "Ey Abdullah! İnsanlar bana kılıç çekmeyi önerdiler, ancak kılıç sözün önünü kesti" dîye söyledi. Ben: "Ey Ebu Said! Konuşanın bir üstünlüğünün olacağını düşünüyor musun?" dedim. "Hayır" dedi. Sonra bana iki hadis rivayet etti ve şöyle söyledi:
"Bize, Ebu Said el-Hudri (r.)'nin, Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden birini; insanlardan korkması, gördüğü veya hatırladığı zaman hakkı söylemekten alıkoymasın. Bu, ne kendisinin ecelini yakınlaşhnr, ne de rızkını uzaklaştırır." Hasan bundan sonra diğer hadisi rivayet etti ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mü'minin kendi nefsini aşağı düşürmesi uygun olmaz." "Müminin kendi nefsini aşağı düşürmesi nasıl olur?" diye soruldu. Resulullah (a.s) da: "Güç yetiremeyeceği bir imtihana (belaya) kendini sokmasıyla olur" diye buyurdu." Ben: "Ey Ebu Said! Yezid Dabiyy ve namaz hakkındaki konuşması konusunda ne diyorsun?" dedim. "Ona gelince, o pişman olmadan hapisten çıkamadı" dedi. Sonra Hasan'ın meclisinden kalkıp Yezid'in yanına gittim ve: "Ey Ebu Mevdud! Hasan ile sohbet ederken senin durumundan da şöyle bir söz ettik" dedim. O: "Bırak, ey Ebu Hasan!" dedi. Ben: "Ama ben bunu yaptım" dedim. Bu kez: "Peki ne dedi?" diye sordu. "Ona gelince, o sözlerine pişman olmadan hapisten çıkamadı" dedi" diye söyledim. Bunun üzerine Yezid şöyle söyledi: "Ben sözlerime pişman olmuş değilim. Allah'a yemin ederim ki, ben kendi açımdan bundan daha tehlikeli bir konumda bulundum." Yezid dedi ki:
"Ben, Hasan'ın yanına gittim ve: "Ey Ebu Said! Her şeyde yenildik, namazımızda da yenilecek miyiz?" dedim. O da: "Ey Abdullah! Sen bir şey yapmadın. Sen bir şey yapmadın. Sen kendini onların karşılarına çıkarıyorsun" dedi. Sonra yine onun yanına geldim, yine aynı sözleri söyledi. Bundan sonra cuma günü, Hakem bin Eyyub'un hutbe okumakta olduğu sırada kalkıp "Allah sana rahmet eylesin, namaz beni çevreledi (sardı, kuşattı)"[587]dedim.

Ben böyle söyleyince adamlar kalkıp beni silkelemeye başladılar. Sakalımdan ve göğsümden çektiler. Kılıçlarının kınlarıyla karnıma vurmaya başladılar. Sonra beni alıp imam odasına [588] doğru götürdüler. Oraya vardığımda beni oranın önünde öldüreceklerini zannettim. Sonra bana imam odasının kapısı açıldı. Hakem'in Önünde durdum. O ise sessiz duruyordu. Sonra: "Sen deli misin? Biz zaten namazda değil miydik?" dedi. Ben: "Allah emirin durumunu iyi eylesin, Allah'ın Kitab'ından üstün bir şey var mıdır?" dedim. "Hayır" dedi. Bunun üzerine ben: "Allah emirin durumunu iyi eylesin, bir adam Kur'an-ı Kerim'i açıp sabahın erken vaktinden geceye kadar durmadan okusa, böyle yapmakla aynı zamanda namazlarını da yerine getirmiş olur mu?" dedim. O da: "Vallahi ben seni deli sanıyorum" dedi. Enes bin Malik (r.a) de onun minberinin altında sessiz duruyordu.

"Ey Enes, ey Ebu Hamza! Sen, Resulullah (a.s)'a hizmet ettin ve O'nun sohbetinde bulundun (sahabisi oldun). Allah için söylemeni istiyorum: Şimdi ben iyi mi konuştum yoksa kötü mü? Hak mı söyledim yoksa batıl mı?" dedim. Vallahi, bana bir tek kelime ile dahi cevap vermedi. Hakem bin Eyyub ona "Ey Enes!" diye seslendi. O : "Buyur, Allah senin durumun iyi eylesin" diyerek cevap verdi. O zaman namaz vakti de geçmişti, güneşin batmasına az bir şey kalmıştı. Sonra (Hakem) "Onu hapsedin" dedi. Senin için yemin ederim ki, ey Ebu Hasan (yani Mualla'ya hitaben) arkadaşlarımın bana karşı söyledikleri, bana o sözümden dolayı başıma gelenlerden daha ağırdı. Kimisi "gösterişçi (mürai)" dedi; kimisi "deli" dedi. Hakem, Haccac'a "Dabbeoğullarından bir adam, cuma günü benim hutbe okumakta olduğum bir sırada kalkıp "namaz" diye seslendi. Benim adil gördüğüm bir takım şahitler onun "deli" olduğuna şahitlik ettiler" diye yazdı. Haccac ona şöyle yazdı:

"Eğer gerçekten adil şahitler onun deli olduğuna şahitlik ettilerse bırak gitsin. Aksi takdirde ellerini ve ayaklarını kes, gözlerine mil çek ve sonra da as!" Bundan sonra bazıları Hakem'in yanında benim deli olduğuma şahitlik ettiler; o da bunun üzerine beni serbest bıraktı."

Mu ali a, Yezid Dabbi'den şöyle rivayet etmiştir:

"Bir kardeşimiz öldü. Onun cenazesine gittik. Namazını kıldık. Ben bu gurupla bir kenara çekildim. Orada Allah'ı andık, ölümden sonra karşılaşacağımız durumdan söz ettik. Biz bu halde iken, birden atların kafalarını ve süngülerini gördük. Arkadaşlarım bunları görünce hepsi kalktılar ve beni yalnız başıma bıraktılar. Bu sırada Hakem yanıma gelip başımda durdu ve "Ne yapıyordunuz?" diye sordu.

"Allah emirin durumunu iyi eylesin, bir arkadaşımız öldü, onun namazını kıldık, cenazesini defnettik ve ardından oturup Rabbimizi zikretmeye, ölümden sonra karşılaşacağımız durumlardan ve arkadaşlarımızın başına gelenlerden söz ermeye koyulduk" dedim. Bunun üzerine:
"Senin de onlar gibi kaçmanı engelleyen neydi?" diye sordu.
"Ben bu alanda bir suç işlemedim, emire de bu konuda güveniyorum, niye kaçayım?" dedim. Hakem sustu. O zaman onun emniyet teşkilatının başında bulunan Abdulmelik bin Muhalleb: "Bu kimdir, biliyor musun?" dedi. O da: "Kimdir?" diye sordu. O da: "Bu, o cuma günü konuşan kişidir" cevabını verdi. Bunun üzerine Hakem sinirlendi ve: "Doğrusu sen pek cür-'etkâr bîrisin" dedi ve ardından: "Alın bunu" diye emir verdi. Ben alındım. Bana tam dörtyüz kamçı vurdu. Çok fena şekilde dövdüğünden dolayı beni ne zaman bıraktı farkına varamadım. Sonra beni kapıcıya gönderdi ve kendimi Haccac'ın zindanında buldum. Haccac ölünceye kadar da orada kaldım." [589]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Burada anlatılanlardan, sözü edilen olayların yaşandığı dönemde çok ağır bir zulüm uygulandığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Enes bin Malik (r.a) ve Hasanı Basri, böyle bir zulüm altında iyiliği emir, kötülükten sakındırma görevini terketmeyi caiz görmüşlerdi.

Bu olaylarda aynı zamanda, zalim bir yöneticinin yanında hak sözü söyleyebilmek için bu yolda her türlü sıkıntıya, zorluğa katlanan bir kişinin örnek mücadelesi ortaya konmaktadır. Böyle biri verdiği mücadeleden dolayı sevap alır ve iyiliğe kavuşur. Bu kişi Öldüriilseydi şehitlerin efendilerinden olurdu.

Bu gibi durumlarda azimete göre hareket etmek, derecelerin en yükseğidir. Ancak ruhsata göre hareket etmek de caizdir.

Hanefi fakihlerinin bildirdiklerine göre bir kimse iyiliği emredip kötülükten sakındırır ve bu yüzden öldürülürse, o kötülüğü değiştirmemiş, iyiliği de gerçekleştirememiş bile olsa şehittir ve yaptığından dolayı sevap alır.

Müslümanların tümünün günahtan kurtulabilmeleri için içlerinde kifai farzları yerine getirenlerin bulunması gerekir. Bir kimse bir farzı kifayeyi yerine getirmek üzere görevlendirilirse, onun için bu görevi yerine getirmek farz olur. Müslümanların da kifai farzların yerine getirilmesi için en doğru yolu araştırmaları gerekmektedir. [590]

210- Taberani'nin, Ebu Ca'fer Hatmi (r.a)'den rivayet ettiğine göre, buluğ çağına erdiği sıralarda Resulullah (a.s)'ı görmüş olan dedesi Umeyr bin Habib bin Hamaşe, oğluna vasiyette bulunmuş ve şöyle söylemişti:[591]

"Ey oğlum! Basit ve değersiz insanlarla oturup kalmaktan sakın. Onlarla oturup kalkmak hastalıktır. Kim basit, aşağılık birine karşı ağırbaşlı davranırsa memnun kalır, kim de onun arzusuna uyarsa pişman olur. Kim basit birinin getirdiği az şeye razı olmazsa, çok şeye razı olur. Sizden kim iyiliği emredip kötülükten sakındırmak isterse, kendini eziyetlere karşı sabırlı olmaya hazırlasın ve yüce Allah'ın vereceği sevaba güvensin. Çünkü kim yüce Allah'ın vereceği sevaba güvenirse, ona eziyetlerde bulunulmasının zararı olmaz." [592]

211- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın merfu[593] olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Haber almak bizzat görüp incelemek gibi değildir. Yüce Allah, Hz. Musa (a.s)'ya kavminin buzağı hakkında yaptıklarını haber verdi ancak o elindeki levhaları atmadı. Ama onların yaptıklarını bizzat görüp incelediğinde elindeki levhaları attı ve onlar da kırıldı." [594]

Bir Açıklama

Bu rivayette, mü'minin bir fenalığı görmesi karşısındaki tutumu ile onu duyması karşısındaki tutumunun bir olmayacağına işaret edilmektedir. Müslüman bir fenalığı bizzat gördüğünde kızar ve onu ortadan kaldırmak için bütün gayretini sarfeder.
Resulullah (a.s), kendi için asla sinirlenin ezdi. Ama Allah'ın haramlarından bir şeyin işlenmesi durumunda Öyle sinirlenirdi ki, yapılan fenalığın ortadan kaldırılması dışında hiç bir şey O'nu sakinleştiremezdi. [595]

Allah Îçin Kızmak Ve Fenalık Karşısında Sert Davranmak

212- Buharı ve Müslim, Ebu Mes'ud, Ukbe bin Amir Bedri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: ,
"Bir adam Resulullah (a.s)'m yanına'geldi ve "Ben filancanın yüzünden sabah namazlarından geri kalıyorum. O bizim namazımızı çok uzatıyor (yani "bize namaz kaldırırken çok uzatıyor") dedi. Ben, Resulullah (a.s)'ın o gün sinirlendiği kadar hiç bir vaazında sinirlendiğini görmüş değilim. Resulullah (a.s) o zaman şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Sizin İçinizden bazı nefret ettiriciler var. Sizden kim namazda imamlık ederse, namazı kısa tutsun. Arkasında yaşlı olan vardır, küçük olan vardır, İhtiyacı olan vardır." [596]

213- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bir seferinden döndü. Ben de (evin Önüne) üzerinde canlı resimleri bulunan ince bir perde asmıştım. Resulullah (a.s) onu görünce yırttı. Yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu:[597]
"Ey Aişe! Kıyamet günü insanların içinde en fazla azaba çarptırılacak o-lanlar, Allah'ın yarattıkları gibi şeyler yaratmaya kalkışanlardır." [598]

214- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[599]
"Mahzumilerden hırsızlık eden bir kadının durumu, Kureyşlileri sıkıntıya soktu ve: "Onun hakkında Resulullah (a.s) İle kim konuşur?" dediler. Sonra da: "Bu konuda Resulullah (a.s)'a söz söylemeye, Resulullah (a.s)'ın çok sevdiği kişi olan Usame bin Zeyd'den başkası cür'et edemez" dediler.
Sonra Usame (r.a), Resulullah (a.s)'la konuştu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sen, Allah'ın had cezalarından birinin uygulanmaması için bana aracılık mı ediyorsun?" Resulullah (a.s) daha sonra ayağa kalktı, konuşmaya başladı ve şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, sizden Öncekiler şu yüzden helak oldular: İçlerinden mevki, itibar sahibi biri hırsızlık ettiğinde onu bırakır ama içlerinden zayıf biri hırsızlık ettiğinde ona karşı had cezasını uygularlardı. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fatıma bile hırsızlık etmiş olsaydı elini keserdim." [600]

215- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) kıble tarafında bir balgam gördü. Bu durum O'nu çok rahatsız etti. Hatta rahatsızlığı, yüzünden görülüyordu. Kalktı, o pisliği eliyle temizledi ve şöyle buyurdu:[601]
"Biriniz namaza durduğunda Rabb'ine münacaat etmektedir (O'na seslenmektedir.) Rabb'i ise kendiyle kıble arasındadır. Biriniz kıble tarafına tükürmesin. Sol tarafına veya ayağının altına tükürsün." Resulullah (a.s) daha sonra ri d asının bir tarafından tutup üzerine tükürdü onu birbirinin üstüne örttü ve: "Yahut şöyle yapsın" dedi."
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın kişinin sol tarafına veya ayağının altına tükürmesini emretmesi, Mescid dışındaki durum içindir. Mescidde bulunduğu zaman ise kendi elbisesinin bir parçasından (yahut mendilinden) başka bir yere tü-kürmemelidir." [602]

Kişinin Başkasına Emrettiğini

Kendisinin Yapmaması Ve Başkasını Sakındırdığından Kendisinin Uzak Durmaması

Bu bölümü, iyiliği emredip kötülükten sak inci ıranın, öncelikle kendisinin emrettiğini yerine getirmesinin ve sakındırdığından kaçınmasının aslen gerektiğini hatırlatarak bitiriyoruz.
Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Kitabı okuduğunuz halde, insanlara İyiliği emredip bizzat kendinizi u-nutuyor musunuz? Akıl etmiyor musunuz?"[603]
Yüce Allah, bir başka ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?"[604]
Yüce Allah, Hz. Şuayb (a.s)'ın, kavmine şöyle söylediğini bildiriyor:
"Sizi menettiğim şeylerde size karşı aykırılıkta bulunmak[605] istemiyorum." [606]

216- Buharı ve Müslim, Ebu Zeyd Usame bin Harise (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[607]
"Kıyamet günü bir adam getirilir. Ateşe atılır. Bağırsakları dışarı boşalır.
Eşeğin değirmen taşını çevirmesi gibi bu bağırsaklarını çevirir. Cehennemlikler yanına toplanarak:
"Ey filanca! Senin bu halin nedir? Sen iyiliği emreden, kötülükten sakındıran biri değil miydin?" derler. O da şu cevabı verir:
"Ben, size iyiliği emrederdim ama kendim yapmazdım. Yine sizi fenalıktan sakındınrdım ama kendim yapardım." [608]

217- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[609]
"Miraca çıkarıldığım gece bir topluluğun yanından geçtim, ateşten makaslarla dudakları kesiliyordu. "Bunlar kimlerdir ey Cibril?" diye sordum "Bunlar ümmetinin söylediklerini yapmayan hatipleridir" cevabını verdi." [610]

Söz Ve İş İle İyiıiğe Davet Ve Öğüt Vermek

218- Ahmed bin Hanbel ve Taberani, Temim Dan (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[611]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu iş (yani bu din) gece ile gündüzün ulaştığı her yere ulaşacaktır. Yüce Allah ne çamurdan ne de kıldan bîr ev bırakmaksızın hepsine bu dini sokacaktır. Bu din bütün buralara ya yüceltici bir yücelikle ya da alçaltıcı bir güçle girecektir. Yücelikle Allah, İslam'ı ve ona bağlananları yönetir. Güç ile de Allah küfrü alçalhr."
Temim ed-Dari şöyle söylerdi:
"Ben bunu kendi aile çevremde tecrübe ettim. Onlardan İslam'a girenler, hayır, şeref ve yüceliğe kavuştular. İçlerinden kâfir olanlar da aşağılık, küçüklük ve cizyeye maruz kaldılar." [612]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, Resulullah (a.s) tarafından verilmiş, İslam'ın bütün dünya üzerinde bir basan ve zafere kavuşacağı müjdesidir. İçinde bulunduğumuz durumun bu zafere giden yolun başlangıcı olmasını umuyoruz. Müslüman ümitsizliği ve karamsarlığı bırakmalı ve derhal insanları Allah'a çağırmaya başlamalıdır. Bu çalışması ile umulur ki, o da bu iyiliğe ortak olur. [613]

219- Müslim, Ebu Mes'ud Akabe bin Amr el-Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[614]
"Kim iyiliğe öncülük ederse, ona iyiliği yapanın sevabı gibi sevap verilir." [615]

220- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[616] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir hidayet çizgisine çağırırsa, ona kendisine uyanların sevapları kadar sevap verilir. Bu durum, onların sevaplarından bir şey eksiltmez. Yine kim bir sapıklığa çağırırsa, ona da kendisine uyanların günahları kadar günah yazılır. Bu

da ona uyanların günahlarından bir şey eksiltmez." [617]

221- Buharı ve Müslim, Ebu'İ-Abbas Sehl bin Sa'd es-Sa'idi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) Hayber günü şöyle buyurdu:[618]
"Yarın bu bayrağı bir adama vereceğim ki, yüce Allah onun elleriyle fetih nasip edecektir. Bu kişi Allah'ı ve Peygamberini sever. Allah ve Peygam-ber'i de onu sever."
İnsanlar o geceyi "Acaba Resulullah (a.s) bayrağı kime verecek?" diye konuşarak geçirdiler. Sabah olunca insanlar hemen erkenden Resulullah (a.s)-'ın etrafına toplandılar. Her biri bayrağın kendisine verilmesini arzuluyor-du. Resulullah (a.s): "Ali bin Ebi Talib nerede?" diye buyurdu: "Ey Allah'ın Resulü! O, gözlerinden şikayetçi (gözleri rahatsız)" dediler. Resulullah (a.s): "Siz ona haber gönderin" diye buyurdu. Sonra o getirildi. Resulullah (a.s) gözlerine tükürüğünü sürdü ve kendisi için dua etti. Gözleri adeta hiç ağrı görmemişçesine iyileşti. Sonra Resulullah (a.s) bayrağı ona verdi Hz Ali (r.a):
"Ey Allah'ın Resulü! Onlar bizim gibi oluncaya kadar onlarla savaşacak mıyım?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onların kendi alanlarına girinceye kadar herhangi bir teşebbüste bulunma. Sonra onları İslam'a davet et ve yüce Allah'ın hakkı olarak üzerlerine ne gibi görevlerin düştüğünü kendilerine bildir. Vallahi, yüce Allah'ın se-nm vasıtanla bir tek kişiye hidayet vermesi, senin için kırmızı deve sürülerinden daha hayırlıdır." [619]

222- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[620]
"Her ne zaman bir can haksız yere öldürülse Adem'in ilk oğluna (yani Adem'in bu işi ilk başlatan oğluna) onun kanından dolayı bir günah yazılır C.unku öldürme olayını ilk başlatan kişi o olmuştu."
Burada Adem'in ilk oğlu demlerken kastedilen kişi Kabil'dir. Bu kişi kar-deŞ1 Habıl ı öldürerek öldürme işini ilk başlatan kişi olmuştu. [621]

223- Müslim, Ebu Amr Cerir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Günün ilk vakitlerinde Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyorduk. Üstleri açık, başlarına yün hırkalar çekmiş, kılıçlar kuşanmış halde bir takım insanlar geldiler. Çoğunluğu, belki de tamamı Mudar kabilesindendi. Resulullah (a.s)'m onların bu derece yoksul, düşkün halde olmalarını görmesi üzerine yüzü sarardı. İçeri girdi sonra çıktı ve Bilal'e emir verdi, o da ezan okudu, sonra kamet getirdi. Sonra Resulullah (a.s) namaz kıldı ve ardından konuşma yaptı ve şu ayeti kerimeleri okudu:[622]
"Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan, o candan kendi eşini yaratan ve bu ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar türeten Rabb'inize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık haklarını gözetmemekten sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözeticidir."[623]
Yine Haşr Suresi'nin sonundaki şu ayeti kiremeyi okudu: "Ey iman e-denler! Allah'tan korkun ve kişi yarın için ne gönderdiğine baksın. Allah'tan korkun; çünkü Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[624] Sonra:
"Bir adam dinarından, dirheminden, elbisesinden, buğdayından, hurmasından bir şeyler sadaka olarak verse!" diye buyurdu. Hatta "bir yarım hurma bile olsa." diye söyledi. Bunun üzerine ensardan bir adam eliyle zar zor tutabildiği bir kese getirdi. Sonra insanlar onu izleyerek peşpeşe birşeyler getirdiler. Hatta yiyecek ve elbise türünden iki yığın bir şey biriktiğini gördüm. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'m yüzünün neşelendiğini ve sevinçten parıldadığını gördüm. Resulullah (a.s), o zaman şöyle buyurdu:
"İslam'da kim bir güzel adet başlatırsa, hem kendi işlediğinin sevabını alır hem de kendinden sonra onu izleyerek aynı işi sürdürenlerin sevapları kadar sevap alır. Üstelik bundan dolayı ötekilerin işlemiş oldukları sevaptan bir şey eksilmez. Yine İslam'dan kim bir kötü adet başlatırsa, o da hem kendi işlediğinin günahını alır hem de kendinden sonra onu izleyerek aynı işi sürdürenlerin günahları kadar günah alır. Üstelik bundan dolayı ötekilerin işlemiş oldukları günahtan bir şey eksilmez." [625]

224- Müslim, Cerir bin Abdullah Beceti (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[626]

"Kim hayırlı bir adet başlatır ve bu konuda başkaları da kendisini izlerse; o adeti başlatan kişi hem kendi yaptığının sevabını alır hem de kendisini izleyenlerin aldıkları kadar sevap alır. Bununla birlikte onu izleyenlerin sevaplarından bir şey eksiltilmez. Kim fena bir adet başlatır ve bu konuda başkaları da kendisini izlerlerse; o adeti başlatan kişi hem kendi yaptığının günahını alır hem de kendisini izleyenlerin aldıkları kadar günah alır. Bununla birlikte onu izleyenlerin günahlarından bir şey eksiltilmez." [627]

225- Müslim, Temim Dan (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Din öğüttür." Biz: "Kim için ey Allah'ın Resulü?" diye sorduk. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah için, Peygamber için. Müslümanların önderleri için ve Müslümanların geneli için."
Nesai'nin rivayetinde de hadis şu şekilde geçmektedir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[628]
"Din öğüttür." Oradakiler: "Kim için ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah için, Peygamberi için, Müslümanların önderleri için ve Müslümanların geneli için."[629]
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle bildirilmektedir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Din öğüttür. Din öğüttür. Din öğüttür."
"Kim için ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah için. Peygamber'i için. Mü'minlerin önderleri için ve geneli için yahut Müslümanların Önderleri[630] için ve geneli için." [631]

Bir Açıklama

Nevevi'nin Sahihi Müslim Şerhi'nde bu hadisi şerifin açıklaması ile ilgili o-larak şu bilgilere yer verilmektedir:
"Din öğüttür": İmam Ebu Süleyman Hattabi bu ifade ile ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Öğüt" kelimesi, genel bir anlam ifade etmektedir. Kastettiği şey ise kendisine öğütte bulunulan kimseye bir pay sağlanmasına çabalamaktır. Yukarıdaki hadisi

şerifin anlamı ise şudur: "Dinin direği Öğüttür. Din öğütle a-yakta durur." Bu hadisi şerif: "Hacc arafattır" anlamındaki hadisi şerife benzemektedir.
"Allah için, Peygamber'i için, Müslümanların önderleri için ve Müslümanların geneli için":
"Yüce Allah için öğüt vermekle, Ona iman ve O'na ortak koşulanları kabul etmeme tarafını tutma, bu yolda çalışma anlamı kastedilmektedir. Burada "Allah için öğüt verme" ibaresinde öncelikle kulun kendi nefsine öğüt vermesi anlamı söz konusudur. Yoksa Allah'ın kimsenin öğüt vermesine ihtiyacı yoktur. Allah'ın Kitabı için öğüt vermeye gelince, bununla kastedilen de onun yüce Allah'ın sözü olduğuna, O'nun tarafından indirilme olduğuna, yaratıklardan hiçbirinin sözlerinin O'na benzemeyeceğine inanmak, muhkem olan ayetleri ile amel etmek müteşabih olan ayetlerine de gönülden teslim olmaktır. Allah'ın Peygamber'i için öğüt vermek, O'nun peygamberliğine ve Allah katından getirmiş olduğu her şeyin doğruluğuna iman etmektir. Müslümanların- önderleri (imamları) için öğüt vermek, onlarla hak üzere yardımlaşmak, kendilerine itaat etmek ve başkalarına da bunu emretmektir. Müslümanların önderleri ile kastedilenler, Müslüman halifeler ve bunların dışında Müslümanların genel işlerini yürüten, başlarında söz sahibi yöneticilerdir. Müslümanların geneli için öğüt vermeye gelince: Müslümanların geneli denilince kastedilenler, yöneticilerin dışında kalan Müslümanlardır. Bunlar için öğüt vermek de kendilerini gerek dünyaları ve gerekse ahiretleri açısından hayırlı olacak işlere[632] yöneltmektir." [633]

226- Buhari ve Müslim, Cerir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmişlerdir: "Ziyad bin İlaka şöyle söyledi:[634]
"Muğire bin Şu'be (r.a)'nin vefat ettiği gün, Cerir bin Abdullah Beceli (r.a)'nin Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle söylediğini duydum:
"Siz, sadece, eşi olmayan Allah'tan korkmalı; emir yanınıza gelinceye kadar vakar ve sükunet göstermelisiniz. Emir şimdi gelir." Sonra şöyle söyledi:
"Emirinizden af isteyin, o affı severdi." Daha sonra şöyle söyledi:
"Bundan sonra şunu belirteyim: Ben, Resulullah(a.s)'ın yanma giderek: "Ben sana İslam üzere bey'at etmek istiyorum" dedim. Bana her Müslüma-na öğüt vermemi şart koştu. Ben de bu şart üzere O'na bey'at ettim. Şu mescidin Rabbine yemin ederim ki, ben size sadece öğüt veriyorum." Bunları söyledikten sonra istiğfar etti ve minberden indi."
Yine Buhari ve Müslim'in rivayetine göre Cerir bin Abdullah şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'a, namaz kılmak, zekatı vermek ve her müslüma-na öğüt

vermek üzere beyan ettim."[635]
Nesai'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'a dinlemek, itaat etmek ve her Müslümana öğüt vermek üzere bey'at ettim."[636]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'a her Müslümana Öğüt vermek üzere bey'at ettim."[637]
Yine bir diğer rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına giderek: "Dinlemek ve hoşlandığım şeylerde de hoşlanmadığım şeylerde de itaat etmek üzere sana bey'at edeceğim" dedim. "Buna güç yetirebilir misin, ey Cerir? Bunu başarabilir misin?" diye sordu. Sonra şöyle buyurdu: "Gücümün yettiği şeylerde" diye söyle." Sonra her Müslümana öğüt vermem üzere benimle bey'at etti."[638]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bey'at alırken yanına gittim ve: "Ya Resulullah (a.s)! Elini uzat, sana bey'at edeyim. Bana (istediğini) şart koş. Sen daha iyi bilirsin" dedim. Şöyle buyurdu:
"Seninle, Allah'a ibadet etmen, namazı kılman, zekatı vermen, Müslümanlara öğüt vermen ve müşriklerden uzak durman üzere bey'at ediyorum."[639]
Müellif ikinci rivayeti de nakletmiş ve "müşrikten ayrı durman" ifadesini eklemiştir. [640]

227- Buharı ve Müslim, Ebu Yala Ma'kıl bin Yesar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[641]
"Herhangi kulun gözetimine Allah bir topluluk verir de, o kimse öldüğü gün, gözetimindeki kimseleri aldatmış olarak görürse, Allah ona cenneti haram kılar."
Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:
"Onu (yani gözetimi altındaki topluluğu) öğüt ile kuşatmazsa cennetin kokusunu alamaz."[642]
Müslim'in bir rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Herhangi yönetici Müslümanların işlerini üzerine alır da sonra onlar i-çin çaba

harcamaz, onlara öğüt vermezse onlarla birlikte cennete [643]giremez." [644]

Resulullah (A.S)'In Davet, Öğüt Ve Vaaz Konusundaki Sünnetleri

228- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[645]
"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz. İmam (yönetici) çobandır ve güttüğünden sorumludur. Adam ailesinin çobanıdır ve güttüğünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve güttüğünden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının çobanıdır ve güttüğünden sorumludur. Hepiniz çobansınız ve herkes güttüğünden sorumludur." [646]

229- Buhari ve Müslim, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[647]
"BakiVl-Garkad'da bir cenazede bulunuyorduk. Resulullah (a.s) yanımıza geldi oturdu. Biz de O'nun etrafında oturduk. Yanında bastonu 4a bulunuyordu. Başını yere eğdi ve bastonuyla yere vurmaya başladı. Sonra da şöyle buyurdu:
"Sizden bir tek kimse yoktur ki, cennetteki ve cehennemdeki yeri belirlenmiş olmasın." Oradakiler:
"Ey Allah'ın Resulü! Bizim için önceden yazılana dayanarak çalışmadan duralım mı?" diye sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır çalışın. Herkes ne için yaratılmış ise kendisine o kolaylaştırılır." Sonra hadisin tamamını bildirdi. [648]

230- Âhmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Talib hastalandığında yanına Kureyşlilerden bir gurup insan geldi. Aralarında Ebu Cehil de vardı. Ona:
"Kardeşinin oğlu ilahlarımıza kötü sözler söylüyor; şöyle şöyle yapıyor, şöyle şöyle diyor. [649]Ona bir adam göndersen de kendisini bu işlerden vaz geçirse" dediler. Ebu Talib de Resulullah (a.s)'a adam gönderdi ve Resulul-lah (a.s) geldi. Eve girdi. Kendisi ile Ebu Talib'in arasında bir adamın oturabileceği kadar bir aralık vardı. Ebu Cehil -Allah ona lanet eylesin- Resulullah (a.s)'ın Ebu Talib'in yanıbaşma oturması durumunda kalbinin ona karşı yu-muşayacağından korktu ve hemen sıçrayıp o aradaki boşluğa oturdu. Sonra Ebu Talib şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Ne oluyor da kavmin senden şikayetçi oluyor? Sen onların

ilahlenna kötü sözler söylüyor, şöyle şöyle diyormuşsun?" dedi. Ardından (oradakiler) bir hayli söz söylediler. Sonra Resulullah (a.s) konuştu ve şöyle buyurdu:
"Ey amcam! Ben onların bir tek sözü söylemelerini istiyorum. Bunu söylemeleri durumunda Araplar onlara borçlanacak. Acemler (Arap olmayanlar) onlara cizye ödeyecekler." Bunun üzerine oradakiler "bu kelime de nedir?" diye dehşete düştüler ve:
"Bir tek söz. Evet. Babana kurban olalım. On söz bile söyleriz" dediler. Sonra: "Nedir o söz?" dediler. Ardından Ebu Talib: "Nedir o söz, ey kardeşimin oğlu?" dedi. Resulullah (a.s) da: "Allah'tan başka ilah yoktur" diye buyurdu. Bunu duyunca oradakiler kalkıp elbiselerini silkmeye ve: "Bütün ilahları tek bir ilah mı yaptı, bu çok garip bir şey!" diye söylemeye başladılar. Bu olay ile ilgili olarak da şu ayeti kerimeler indi:
"Onlara kendilerinden bir uyarıcı gelmesine hayret ettiler de o kâfirler dediler ki: "Bu yalancı bir sihirbazdır. İlahları bir tek ilah mı yaptı? Bu cidden tuhaf bir şeydir." Onlardan bir gurup fırladı. "Yürüyün. İlahlarınıza bağlı kaim. Çünkü bu arzu edilen bir şeydir. Biz bunun söylediğini öteki dinde işitmedik. Bu uydurmadan başka bir şey değildir. O ihtar aramızdan ona mı 'indirildi." Hayır onlar benim ihtarımdan şüphe içindedirler. Hayır onlar henüz azabımı tatmadılar."[650] [651]

231- Buhari, İbni Museyyib (r.a)'den, o da babasından rivayet [652]etmiştir:
"Ebu Talib ölüm hastalığına yakalandığında Resulü 11 ah (a.s) yanına gitti. O girdiğinde Ebu Cehil de Ebu Talib'in yanında bulunuyordu. Resulullah (a.s), Ebu Talib'e:
"Ey amcam! 'La ilahe ill'llah' de. Bu sözü Allah katında senin için bir hüccet olarak gösteririm" dedi. Bunun üzerine Ebu Cehil ve Abdullah bin Ebi Umeyye:
"Ey Ebu Talib! Abdulmuttalib'in dininden yüz çeviriyor musun?" diye söylediler. Bu sözü, Ebu Talib "Abdulmuttalib'in dini üzereyim" deyinceye kadar tekrar ettiler. O böyle deyince: "Nehyedilmediğim sürece senin için mağfiret dileyeceğim" diye buyurdu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi.
"Cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akraba bile olsalar Allah'a ortak koşanlar için mağfiret dilemek Peygamber'e ve mü'minlere yaraşmaz.[653] Bir de şu ayeti kerime indi: "Sen sevdiğini hidayate erdiremezsin. Ancak dilediğini hidayete[654] erdirir." [655]

232- Ahmed bin Hanbel, Adiyy bin Hatem (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Benim Akrebe'de olduğum bir sırada Resulullah (a.s)'ın atlıları gelerek halamı ve diğer bazı insanları aldılar. Bunları Resulullah (a.s)'ın yanına götürdüklerinde: "Karşısında sıra olun" diye söyledi. Teyzem:[656]
"Ey Allah'ın Resulü! Öncü belli oldu, çocuk kesildi, ben de yaşlı düşkün bir kadınım. Yapabileceğim bir hizmet yok. Bana bir iyilik et. Allah da sana İyilik etsin" dedi. Resulullah (a.s): "Öncün kimdir?" diye sordu. "Adiyy bin Hatem" diye söyledi. Resulullah (a.s) da: "Allah'tan ve Peygamberinden kaçan mı?" dedi. (Teyzem) "Bana iyilikte bulun" dedi. Sonra O (Resulullah a.s) ve yanında bir adam geri dönerken -zannediyoruz yanındaki kişi Hz. Ali (r.a) idi- (halama): "Ondan bir binek iste!" dedi. O da istedi ve kendisine bir binek verilmesini emretti. Daha sonra (halam) benim yanıma döndü ve:
"Öyle bir iş işledin ki, baban öyle bir iş yapmazdı" dedi. Sonra da şöyle söyledi: "Ümitle de olsa, korkuyla da olsa O'nun (yani Resulullah (a.s)'ın) yanına git. Filanca gitti, O'ndan beklediğini buldu. Falanca gitti, o da O'ndan beklediğini buldu." Ben de yanına gittim. Vardığımda yanında bir kadınla iki -ya da bir küçük çocuk bulunuyordu. -Onları kendine yaklaştırdığını söyledi. Bu durumdan O'nun makamının Kisra'nın veya Kayser'in saltanatı olmadığını anladım. (Resulullah a.s) şöyle söyledi:
"Ey Adiyy bin Hatem, seni kaçıran ne oldu? "Allah en büyüktür (Allahu ekber)" denmesi mi seni kaçırdı? Allah Azze ve Celle'den daha büyük olan bir şey var mıdır?" Ben de Müslüman oldum. Bunun üzerine yüzünün neşelendiğini gördüm. Sonra şöyle buyurdu:
"Kendilerine gazap edilenler; Yahudiler, sapık olanlar da Hıristiyanlar-dır."[657]
Sonra kendisine sorular sordular. O da, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:
"Bundan sonra ey insanlar, sizin üzerinize düşman malınızın fazlasından infakta bulunmamzdır. Bir kadın bir sa' veya bir sa'dan daha az, bir avuç veya bir avuçtan daha az da olsa bir şeyler versin. -Şu*be dedi ki: "Benîm buna ek olarak bildiğime göre "bir hurma veya yanm hurma bile olsa" diye de söyledi"- Sizden biri Allah'a kavuşacak ve O kendisine şu benim söylediğimi söyleyecektir:
"Seni duyan ve gören biri eylemedin mi? Sana mal ve çocuk vermedim mi? Şu halde Önceden ne gönderdin?" İnsan bu zaman önüne, arkasına, sağına, soluna bakar, bir şey göremez. O zaman ateşten ancak yüzü ile sakınabilir. Bir hurmanın

yarısı ile de olsa ateşten sakının. Bunu da bulamazsanız tatlı sözle sakının. Ben sizin için fakirlikten korkmuyorum. Allah size yardım edecek, size verecek ve size fetihler nasib edecektir. Hatta devesinin üstündeki bir kadın Hiyere ile Yesrim arasında yolculuk edecek, devesindeki yükünden bir şeylerin çalınması dışında bir şeyden korkmayacaktır."
İbni Kesir, Tefsir'inde şöyle söylemiştir:
"Adiyy'in bu hadisi, değişik tanklardan rivayet edilmiştir ve hayli uzun olan ifadeleri içine almaktadır." [658]

233- İbni Abdilberr, Muaviye bin Hayde Kuşeyri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına gittim ve kendisine şöyle söyledim:[659]
"Ya Resulullah (a.s)! Ben sana gelmemek ve dinine girmemek üzere parmakların sayısından çok yemin etmeden sana gelmedim -bunu söylerken avuçlarını birbirine yapıştırdı-. Allah'ın bana öğrettiklerinin dışında bir şeyi anlamıyorum. Yüce olan Rabb'imizin adına sana şunu soruyorum: Rabb'i-miz seni bize ne üzere gönderdi?" Resulullah (a.s) da "İslam dini üzere" diye buyurdu. Ben: "İslam dini nedir?" diye sordum. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Yüzümü Allah'a teslim ettim ve yalnız O'na yöneldim demen, namazı kılman, zekatı vermendir. Her bir Müslüman, diğer Müslümanlara haramdır. İki Müslüman birbirlerine yardım eden iki kardeştir. Allah, Müslüman olduktan sonra şirke koşan bir kimsenin amelini, müşriklerden ayrılmadıkça (yani şirk inanandan uzaklaşmadıkça) kabul etmez. Ne oluyor ki, ben sizin ateşe düşmemeniz için yakalarınızdan çekiyorum! Dikkat edin! Rabb'im beni çağıracak ve "Kullanma tebliğ ettin mi?" diye soracak. Ben de: "Ey Rab-bim! Tebliğ ettim!" diyeceğim. Dikkat edin, burada bulunanınız bulunmayanınıza tebliğ etsin. Dikkat edin! Sonra siz ağızlarınıza bağ çekilmiş bir halde çağrılırsınız. Sonra sizden birine ilk sorulacak olan şey bacağı (yani ırzı) ve avucudur." Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Bizim dinimiz bu mudur?" diye sordum. O da şöyle buyurdu:
"Senin dinin budur ve ne derece iyi yaparsan o kadan sana yeter." [660]

234- Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Tebük Gazvesinde Hicr'e inince, ayağa kalkıp insanlara hıtab

etti ve şöyle buyurdu:[661]
"Ey İnsanlar! Peygamberinize mucizelerden sormayın. İşte şu Salih (a.s)-'in kavmi Paygamberlerinin kendilerine bir dişi deve çıkarmasını istediler. O da onlann istediklerini yaptı. O deve kendi yolundan gelip kendisi için ayrılan günde onların sularından içerdi. Onlar, onun gelmediği gün sularını aldıkları gibi devenin de sütünü sağıyorlardı. Sonunda bu deveyi kestiler. Bunun üzerine yüce Allah, onlara üç gün mühlet verdi. Allah'ın vaadi elbette yalan çıkmayacaktı. Sonra onları şiddetli bir haykırış çarptı. Böylece yüce Allah, Allah'ın hareminde bulunan bir adam dışında onlardan gökle yer arasında kim varsa hepsini helak etti. Allah'ın haremi o bir kişiyi Allah'ın azabından korumuştu." Resulullah (a.s)'a:
"Ya Resulullah (a.s)! O bir kişi kimdi?" diye soruldu. O da: "Ebu Riğal" diye buyurdu." [662]

235- Müslim, Muaviye bin Hakem Şulemi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile namaz kılmakta olduğum bir sırada orada bulunanlardan bir kişi aksırdı. Ben de: "Yerhamuke'llah (Allah sana rahmet eylesin)" dedim. Bunun üzerine oradakiler dikkatlice bana bakmaya başladılar. Ben: "Vay başıma gelene! Ne o bana doğru bakıp duruyorsunuz?" dedim. Bunun üzerine onlar elleriyle bacaklarına vurmaya başladılar. Onlar beni susturmaya çalıştıklarını görünce ben de sustum. Resulullah (a.s)'a benim anam babam kurban olsun. Ben, O'ndan önce de sonra da O'nun gibi bir öğretici görmüş değilim. O namazını kıldıktan sonra beni ne azarladı, ne dövdü, ne de sövdü. Sonra şöyle söyledi:[663]
"Bu namazın içinde insanların aralarında konuştukları sözlerin söylenilmesi uygun olmaz. Bu sadece teşbih, tekbir ve Kur'an-ı Kerim okumadır." Yahut buna benzer bir söz söyledi. Ben de şöyle söyledim:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben cahiliyeden yeni çıkmış biriyim. Yüce Allah, bize İslam'ı gönderdi. Bizim içimizde ise kâhinlere giden bir takım kimseler var." Resulullah (a.s): "Sen onlara gitme!" diye buyurdu. Ben: "Bizim içimizde bazı şeylerde uğursuzluk gören bir takım kimseler var" dedim. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu onlann kendi gönüllerinde duydukları bir histir. Bu his onları bir şeyden alıkoymasın." [664]

---

[1] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/9-15.

[2] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/17-18.

[3] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/18.

[4] Zariyat Suresi: 56

[5] Enbiya Suresi: 25

[6] Ankebut Suresi: 3

[7] Nuh Suresi: 3

[8] İsra Suresi: 23

[9] Buharı (3/381) 35-Kitabu'l-Hacc. 4- Kabule $âyân (mebrur) hacetti fazileti babı.

[10] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/19-22.

[11] Enbiya Suresi: 19

[12] Ğafir Suresi: 7

[13] Saffat Suresi: 165-166

[14] Bakara Suresi: 30

[15] Ali İmran Suresi: 18

[16] Taha Suresi: 14

[17] Bu eser Türkçe'ye "İslam Fıkhı Ansiklopedisi" adıyla tercüme edilerek yayınlanmıştır.

[18] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/22-24.

[19] KehfSuresi: 110

[20] Ankcbut Suresi: 45

[21] Bakara Suresi: 183

[22] Zariyat Suresi: 56

[23] İsra Suresi: 1

[24] Furkan Suresi: 63

[25]
Zariyat Suresi: 56
[26]
Beyyİne Suresi: 5
[27]
Bakara Suresi: 186
[28]
Bu giriş kısmını hazırlarken bas vurduğumuz kaynaklardan bazıları: Dr. Muhammcd Ukle: İbadet ve Ceza, Üstad Muhammed el-Müberek: İslam Düzeni, Dr.Yusufel-Kar-davi: İslam'da İbadet, Şeyh AfifTabbara: İslam Dininin Ruhu.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/25-29.
[29]
Fatır Suresi: 28
[30]
Al-i İmran Suresi: 104
[31]
Asr Suresi: 1 - 3
[32]
Ahmed bin Hanbel. Müsned (1/351) Mecme'u'z-Zevaid'de: "Ahmed bin Hanbel'in rivayetinden anlaşıldığına göre Amr ile İbni Abbas arasında bir kopukluk vardır. (Yani Amr hadisi İbni Abbas (r.a.)'tan direk olarak almamıştır. Arada bir başka rav inin bulunması gerekmektedir)" denilmiştir. Müslim (1174) 1-Kİtabu'l-İman, 23-Dinin öğüt olduğunun açıklanması babı; Ebu Davud (4/268) Kitabu'l-Edeb. "Din öğüttür" babı; Nesai (7/156) 39-Kitabu'l-Bcy'a, 31- Yöneticiye öğüt verilmesi babı.
[33]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/33-34.
[34]
Taha Suresi: 114
[35]
Al-i Imran Suresi: 18
[36]
Fatır Suresi: 27
[37]
Kasas Suresi: 4
[38]
Sebe Suresi: 6
[39]
Ankebut Suresi: 49
[40]
Mücadele Suresi: 1
[41]
Tevbe Suresi: 122
[42]
Al-i İmran Suresi: 79
[43]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/35-37.
[44]
Sahihi Müslim, 43-Kitabu'l-Fedail (4/1836) 38-RcsululÎah (a.s)'ın ser'i konularla ilgili olarak emrettiklerinin aynen yerine getirilmesinin vacib olduğu babı.
[45]
Rum Suresi: 7
[46]
Necm Suresi: 29 - 30

[47]
Ahzab Suresi: 72
[48]
Bakara Suresi: 151
[49]
HadidSurcsi:25
[50]
ZuhrufSuresi: 61
[51]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/37-39.
[52]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (5/196) Tirmizi (5149) 42-Kitabu'l-İlm, 19- İbadetlerle ilgili bilgileri Öğrenmenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[53]
Taha Suresi: 123 -124
[54]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/39-44.
[55]
Ibni Mace (1/81) Mukaddime. 17-İlim adamlarının üstünlüğü ve ilim öğrenmeye teşvik babı. Mecmu'u'z-Zevaid'de söyle denilmektedir: "Bu hadisin isnadı zayıftır." Suyu-ti de şöyle söylemiştir: "Nevevi'yc bu hadis hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi: "Bu, zayıf bir hadistir. Ancak sencd yönünden zayıftır. Eğer sahih İse mana yönünden sahihtir." Muziyy de şöyle söylemiştir: "Bu hadis onu hasen derecesine ulaştıracak değişik tariklerden rivayet edilmiştir." Elbani de, Sahihu't-Terğib vc't-Terhib'-de bunun sahih olduğunu söylemiştir.
[56]
Bakara Suresi: 183
[57]
Bakara Suresi: 185
[58]
Nur Suresi: 1
[59]
Bakara Suresi: 178
[60]
Bakara Suresi: 234
[61]
Bakara Suresi: 216
[62]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/44-49.
[63]
Ebu Davud (3/10) Kitabu'i-Cihad. Savaşı terketmenin mekruh olduğu babı.
[64]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/49.
[65]
Müslim (1170) 1-Kitabu'I-İman. 20- Fenalıktan sakındırmanın imandan olduğunun açıklanması babı.
[66]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/50-54.
[67]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/54-55.
[68]
Al-i İmran Suresi: 159
[69]
Tevbe Suresi: 61

[70]
Hucurat Suresi: 7
[71]
Ahzab Suresi: 21
[72]
Bakara Sur esi: 150
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/55-63.
[73]
Müslim (2/969) 15-Kitabu'l-Hacc, 69- Ka'be'nin yıkılması ve yeniden inşa edilmesi babı.
[74]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/63.
[75]
Muvatta (2/904) 47-Kitabu Husni'l-Hulk. 1-Güzel ahlakla ilgili olarak gelen rivayetler babı. İbni Abdilberr bu hadis hakkında şöyle söylemiştir: "Bu hadis Medine döneminde söylenmiş bir hadistir. Sahihtir ve Ebu Hureyre (r.a)'den muttasıl bir senetle rivayet edilmiştir."
[76]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/64-65.
[77]
Buhari (1/23) 1-Kitabu Bed'i'l-Vahiy.
[78]
A'raf Suresi: 199
[79]
AN İmran Suresi: 110
[80]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/65-66.
[81]
Ebu Davud (4/58) Kitabu'l-Libas. İzan uzatma hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendİr.
[82]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/66-67.
[83]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (4180)
[84]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/68.
[85]
Tevbe Suresi: 122
[86]
Al-i İmran Suresi: 79
[87]
Rabbani kelimesi "eğitti, terbiye etti" anlamı taşıyan "rabbe" kökünden gelmedir. Rabb kelimesi de aynı köktendir. (Çeviren)
[88]
Bakara Suresi: 124
[89]
Şerhu's Sünne (1/183 -184)
Dinde anlayış (fıkıh) sahibi küar": Burada geçen "fıkıh" kelimesi bilgi anlamlarına gelmektedir. Asıl itibariyle ise bu kelimenin ifade ettiği şey ilimdir. Örfen de şeriat ilimlerine özellikle furuatla ilgili ilimlere fıkıh denilmiştir. Birisine fakih denildiğinde onun şeriat ilimlerinin değişik dalları üzerinde bilgi sahibi olduğu kastedilir. Kelimenin sözlük anlamı esas alındığında ise hangi dalda olursa olsun bir konuda bilgi sahibi olan kimse o konunun fakihidir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/71-72.
[90]
Buhari (1/164) 3-Kitabu'l-İlm, 13-"Allah kimin için iyilik dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar" babı.

Müslim (2/719) 12-Kitabu'z-Zekât. 23-Dilenmcktcn nehiy babı.
[91]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/72.
[92]
Keşfu'l-Estar (1/84) Kitabu'l-İlm. Alimin ve öğrenenin fazileti babı. Mecme'u'z-Ze-vaid (1/121) Heysemi: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri mevsuk (güvenilir) kişilerdir" demiştir.
[93]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/73.
[94]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (5/196) Ebu Davud (3/317) Kitabu'l-İlm. İlim öğrenmeye teşvik babı. Tirmizi (5/48) 42-Kitabu'l-İlm. 19-İbadetler hakkında bilgi sahibi olmanın fazileti babı. Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisin Asım bin Reca bin Hayve'nin rivayetinden başka bir rivayeti yoktur. Bu rivayet ise benim bildiğim kadarıyla muttasıl değildir (yani senedinde kopukluk
vardır). Bu isnad ile rivayet edilen sekli ise burada verildiği gibidir."
İbni Mace (1181) Mukaddime, 7-îlim adamlarının fazileti ve ilim öğrenmeye teşvik babı. Darimİ (1/98) İlmin ve alimin fazileti babı. İhsan bi Tertibi İbni Hibban (1/151) Kitabu'l-İlm. Fazilet sahibi ilim adamlarının özellikleri ile ilgili bab. 1) Ebu Davud (3/317) Kitabu'l-İlm. İlim öğrenmeye teşvik babı. Ebu Davud'un zikrettiğine göre Kays bin Kesir diye anılan şahıs, Kays bin Kesir bin Kays'tır. Hafız İbni Hacer'in Takrib'de ifade ettiğine göre bu ravi çok sayıda hadis rivayet etmiştir ve zayıf biridir. Ancak Ebu Davud'un naklettiği ve Osman bin Ebi Scvde'den rivayet edilen hadis bunun mutabi'idir, (Metin itibariyle benzer olduğundan Kays bin Kesir'in rivayet ettiği hadisi desteklemektedir.)
"Melekler de onun ilim öğrenmeye çalışmasından hoşnut olarak kanatlarını üzerlerine gererler*: Meleklerin itim öğrenmeye çalışan için kanat germeleri ile kastedilen onların ilme hürmet ve ilim öğrenene saygı amacıyla ona karşı tevazu göstermeleri ve onu üstün tutmalarıdır. Nitekim yüce Allah "Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor: "Onlara acıyarak tevazu kanatlarını ger." (İsra Suresi: 24)
Bir başka açıklamada ise şöyle söylenilmiştir: "Kanat germekle kastedilen uçmayı bırakmakdır. Bununla meleklerin sürekli onunla bulunmaları kastedilmektedir. Re-sulullah (a.s)'ın bir hadisi şerifinde şöyle buyurulmuştur: "Herhangi topluluk şanı yüce olan Allah'ı anarsa, melekler onların etraflarını sararlar." Bu konuyla ilgili olarak şöyle bir açıklamada bulunulmuştur: "Meleklerin kanat açarak ilim öğrenenin üzerine germeleri, onu istediği yere ulaştırmak içindir." Bu ifade ile kastedilen anlamın meleklerin ilim öğrenene yardım etmeleri olduğu da söylenmiştir.
[95]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/73-74.
[96]
Muvatta (3/960) 53-Kitabu's-Selam. 3-Sclam ile ilgili genel konular babı. Buhari (î/156) 3-Kitabu'l-İlm, 8-Bir topluluğun yanına gidince en arkaya oturmakla ilgili bab. Müslim (4/1813) 39-Kitabu's-Selam, 10-Bir meclise gidip orada bir boşluk bulup oturanla ilgili bab. Tirmizi (5/83) 43-Kitabu'l-İsti'zan. 29. bab.
[97]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/75.
[98]
Mecme'u'z-Zevaid (10/123) Kitabu'l-İlm, İlmin fazileti babı. İsnadı hasendir. Hey-semi: "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir ve İsnadı hasendir" demiştir.
[99]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/75-76.
[100]
Buhari (J/175) 3-Kitabu'l-İlm. 20-Öğrenenin ve öğretenin fazileti babı. Müslim (4/1787) 43-Kitabu'l-Fedail, 5-Resulullah (a.s) ile birlikte gönderilen ilim ve hidayetin açıklanması babı.
[101]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/76-77.

[102]

Muhammed Suresi: 19

[103]

Fussilet Suresi: 53

[104]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/77-78.

[105]

Ibni Mace (J/81) Mukaddime. 17-İtim adamlarının fazileti ve ilim Öğrenmeye teşvik babı. Ibni Mace (1189) Mukaddime. Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğretenin fazileti babı. Munziri isnadının hasen olduğunu söylemiştir.

[106]

Naftl Suresi: 43

[107]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/78-79.

[108]

Tirmizi (4/561) 37-Kitabu'z-Zuhd. 14-Dünyanın yüce Allah katında pek değersiz olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. İbni Mace (211377) 37-Kitabu'z-Zuhd. 3-Dünyanın durumu ile ilgili bab.

[109]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/79.

[110]

Buharı (1/J65) 2-Kitabu'l-İlm. 15-İlim ve hikmet konusunda bankalarına gıbta etme babı. Müslim (1/599) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha. 47-Ktır'an-ı Kerim'e -tire amel etmenin ve onu öğretmenin fazileti babı. Kıskanma (hascd) kelimesi genellikle kendisine karşı hasedde bulunulan kişiye verilmiş olan nimetin ondan gitmesini isteme anlamında kullanılar. Bu ise haramdır. Ama bir kimsedeki nimetin aynısının kendisinde olmasını istemekte herhangi bir sakınca yoktur. Yukarıdaki hadisi şerifte kastedilen anlam da işte budur.

[111]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/80.

[112]

Müslim (311255) 25-Kİtabu'l-Vasiyye, 3-Bir insana ölümünden sonra ulaşacak sevapla ilgili bab. İbni Hibban (519) İbni Hibban'ın açıklamasına göre bu hadisi şerifte "ameli kesilir" denilirken genel bir anlam kastedilmekte yoksa kesin olarak amellerin tamamen kesileceği anlamı kastedilmemektedir.

[113]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/80.

[114]

İbni Mace (1/88) Mukaddime. 20-İnsanlara iyiliği öğretenin aldığı sevapla ilgili bab.

[115]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/80-81.

[116]

Tirmizi (5/50) 42- Kitabu'l-İlm. 19- İlim öğrenmenin ibadetten üstün olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Keşfu'l-Estar (1182) Alimin ve öğrenenin fazileti babı.

[117]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/81.

[118]

Mecme'u-z-Zevaid (1/120) Kitabu'l-İlm. İlim Öğrenmenin fazileti babı. Heyscmi şöyle söylemiştir: "Bu hadisin ravileri arasında Abdullah bin Abdulkuddus bulunmaktadır ki, bu kişiyi Buharı ve İbni Hibban sika görmüşler, tbni Mu'in ise zayıf görmüştür." Keşfu'l-Estar (1185) Kitabu'l İlm . Alimin ve öğrencinin fazileti babı. Bez-zar söyle söylemiştir: "Bu hadisin Huzeyfe (r.a)'den rivayet edilmiş olan bu şeklinden başka merfu bir rivayetini bilmiyoruz." Hakim (1192-93) Kitabu'l-İlm. Bu hadis sahihtir.

[119]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/81-82.

[120]
Ahmed bin Hanbel (4/240) Tabcrani. Kebir'de rivayet etmiştir. Heysemi de bu hadisi, Mecmeu'z-Zevaid (1/131} Kitabu'l-İlm, İlim Öğrenme babında rivayet etmiştir.
Heysemi "Bu hadisin ravileri, Buhari'nin Sahih'inde isimleri geçen raviterdir" demiştir. İbni Hibban (1/180) Kitabu'l İlm. Meleklerin ilim öğrenen için kanatlarını germeleri babı. Hakim (1/100) Kitabu'l-İlm. Hakim bü hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onu doğrulamıştır.
[121]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/82.
[122]
Müslim (4/2074) 48- Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tcvbe ve'l-İstiğfar, U-Kur'an-t Kerim okumak ve zikir toplamanın fazileti babı.
Ebu Davud (4/287) Kitabu'l-Edeb. 69- Müslümana yardımda bulunma babı. Ayrıca (3/317) Kitabu'UÎlim. İlim öğrenmeye teşvik babı.
Tirmizi. (5/28) Kitabu'l-İlm. İlim öğrenmenin fazileti babı.
İbni Mace (1/82) Mukaddime, 17-İlim adamlarının fazileti ve ilim öğrenmeye teşvik babı.
İbni Hibban (1/150) Kitabu'l-İlm, Dünyada ilim öğrenmek için bir yola giren için yüce Allah'ın cennet yolunu kolaylaştıracağı konusu ile ilgili bab.
Hakim (1/99) Kitabu'l-İlm. Hadis öğrenenlerin fazileti babı. Hakim, bu hadisin Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.
[123]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/83.
[124]
İbni Mace (1/82-83) Mukaddime 17- İlim adamlarının fazileti ve İlim öğrenmeye I teşvik babı. Mecmeu'z-Zevaid'de şöyle denilmiştir: "Bu hadisin isnadı Müslim'in şartına göre sahihtir."
[125]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/84.
[126]
Buharı (6/526) 61-Kitabu't-Menakıb. Yüce Allah'ın "Ey insanlar/ Biz sizi bir kadınla bir erkekten yarattık" sözü ile ilgili bab. Müslim (3/1451) 33-Kitabu'l-İmare. 1-İnsanların Kureyş'e tabi oldukları ve hilafetin Kureyş'e ait olduğu babı. –
[127]
Müslim (3/1451) 33-Kitabu'l-İmare, 1-İnsanlartn Kureyş'e tabi oldukları ve hilafetin Kureyş'e ait olduğu babı.
Birinci rivayetten de anlaşıldığı üzere "İslam'da ve cahiliyede" denilirken kastedilen, kişiler cahiliye döneminde Arapların ileri gelenleri ve yüce Allah'ın Haremi Şerifi ile ilgilenen kişilerdi. Aynı zamanda yüce Allah'ın Evi'ni yani Ka'be'yi haccety gelenlerle de onlar İlgilenmekteydiler. Bu yüzden bütün Araplar onların Müslüman almalarını bekliyordu. Onlar Müslüman olduklarında ve Mekke fethedil-diğinde insanlar onlara uydular ve bütün her yönden Araplar guruplar halinde Müslüman olmak için geldiler. İnsanlar kalabalık kitleler halinde Allah'ın dinine girmeye başladılar. Bunun gibi sözkonusu kişiler İslam'da da hilafetin sahibidirler ve insanlar onlara tabidirler. Resulullah (a.s) bu hükmün dünyanın sonunun geleceği vakte kadar, hatta yeryüzünde iki insan kalıncaya kadar geçerli olduğunu bildirmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/84.
[128]
Ahmed bin Hanbel (4/101) Mecmcu'z-Zevaid (î/121) Kitabu'l-İlim. Alimin ve öğrenenin fazileti babı. Müellif Hey semi: "Ravileri, Sahih'te isimlen geçen raviler-dir" demiştir.
[129]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/85.
[130]
Tirmizi (4/574) 37-Kitabu'z-Zühd, 33-Allah'a güvenme babı. Tirmizi bu hadisin ha-sen olduğunu söylemiştir.

[131]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/85.
[132]
Tirmizi (5/50) 42-Kitabu'l-İlm, 19-Öğrenmenin ibadetten üstün olduğu hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[133]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/86.
[134]
Buhari (5/75) 44-Kitabu'l-Husumaî, 7-Herhangi bir problemin çıkmasından korkutan bir şeyde isi sağlama babı. İbni Macc (1/89) Mukaddime. 20-İnsanlara iyiliği öğretenin alacağı sevap babı. Mecmeu'z-Zevaid'de de rivayet edilmiştir ancak buradaki rivayetin isnadı zayıftır. İbni Abdilberr, Kitabu'l-İlm'dc Hasanı Basri'den sahih bir isnadla mürsel olarak rivayet etmiştir. Bazı ilim adamları bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Taberani (9/211) Mecmeu'z-Zevaid (i/167) Kitabu'l-İlm. İlmi yayan veya iyiliğe öncülük eden bir kimsenin durumu ile ilgili bab. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Kebir'de (9/234) rivayet etmiştir ve isnadı hasendir." demiştir.
[135]
Burada sorulan kelimeler Kur'an-t Kerim'de geçen ve özel anlamları olan kelimelerdir. (Çeviren)
[136]
Taberani (9/233) Mecmeu'z-Zevaid (7/35) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun tamamını Taberani değişik isnadlarla rivayet etmiştir. İlk iki rivayetinin ravilen sika ravilerdir."
[137]
NaM Suresi: 12
[138]
Bu konuda bkz. Şerhu's-Sünne (1/279-280)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/86-89.
[139]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/89-90.
[140]
Buharı (3/212) 23-Kitabu'l-Cenaiz. 75-Lahda kimin daha yakın konulacağı ile ilgili bab.
[141]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/90.
[142]
Ebu Davud (41261) Kitabu'l-Edeb, 23-İnsanların derecelerine göre değerlendirilmesi babı. Bu hadis basendir,
[143]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/91.
[144]
Ahmed bin Hanbel (4/188)
[145]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/91.
[146]
Müdelis: Zayıf bir hadisin zayıflığının ortaya çıkmaması için hileye başvuran mesela tenkide uğramış veya zayıf bir raviyi tanımayan adı ile anan bir kimseye müdellis denmektedir.
[147]
Hakim (î/62) Kitabu'l-İman. Müellif bu hadisin Buhari'nin şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de muvafakat etmiştir Mecmeu'z-Zevaid (8/15) Kitabu'l-Edeb. Hayır ve bereketin büyüklerle birlikte olduğu babı. Heysemi: "Bunu Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet.etmiştir" diye söylemiştir.
[148]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/91-92.
[149]
Ahmet bin Hanbel (1/257) Mecmeu'z-Zevaid (8/14) Kitabu'l-Edcb, Büyüklere saygı gösterilmesi ve küçüklere merhamet edilmesi babı. Müellif bu hadis hakkında söyle söylemiştir: "Ahmed bin Hanbel'in

isnadında Leys bin Ebi Süleym bulunmaktadır ki bu kişi müdelUstir."

[150]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/92.

[151]

Hakim (1162) Kitabu'l-İman, Müellif "bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir" demi§tir. Tirmizi (4/321-322) 28-Kitabu'l-Birr ve ve's-Sıla 15-Çocuklara merhamet hakkında gelen rivayetler babı.

[152]

Tirmizi (4/322) 27-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, 15-Çocuklara merhamette bulunmak hakkında gelen rivayetler babı. İbni Hibban (11341) Merhamet ve büyüklere saygı göstermeyi bırakmanın fenalığı ile ilgili bab.

[153]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/92.

[154]

Ahmed binHanbel (5/323) Mecmeu'z-Zevaid (8/14) Kitabu'l-Edeb. Büyüklere saygı küçüklere merhamet babı.
Heysemi isnadının hasen olduğunu söylemiştir.

[155]

Hakim (1/62) Kitabu'l-İman.

[156]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/93.

[157]

Ebu Davud (3/323) Kitabu'l-İlm, Allah'ın rızasını kazanmaktan başka bir gaye için ilim öğrenmekle ilgili bab. İbni Mace (1/93) Mukaddime. 23- ilimden yararlanma ve onunla amel etme babı. İbni Hibban (11148) Kitabu'l-İlm, öğrenen kimsenin kıyamet gününde cehenneme atılması ihtimali olan ilmin özellikleri ile ilgili bab. Hakim (1185) Kitabu'l-İlm, Müellif "Bu hadis Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ancak kitaplarında rivayet etmemişlerdir" demiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.

[158]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/93.

[159]

İbni. Mace (1/93) Mukaddime, 23-İlimden yararlanma ve onunla amel etme babı. Mecmeu'z-Zevaid'de: "Bu hadisin senedinde isimleri geçen ravilcr sika kişilerdir" denilmiştir, ibni Hibban, (1/147) Kitabu'l-İlm. öğrenen kimsenin kıyamet gününde cehenneme atılması ihtimali olan ilmin özellikleri ile ilgili bab. Hakim (1/86) Kitabu'l-İlm. Ancak burada "öğrendiğiniz ilimle bir taraf tutmayın" ("la tehayyaru" yerine "la tehayyezu") ibaresi ile rivayet edilmiştir.

[160]

Hakim. (1/86) Kitabu'l-İlm. .
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/94.

[161]

Müslim (3/1514) 33-Kitabu'l-İmare, 43-Gösteriş ve duyurmak amacıyla çarpışanın ateşe atılmayı hakedeceği ile ilgili bab.

[162]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/94-95.

[163]

Tirmizi (4/604) 37-Kitabu'z-Zuhd, 59. bab.

[164]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/96.

[165]

Hakim (1/94) Kiiabu'l-İlm. Müellif bu hadisin Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.

[166]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/96-97.

[167]
İbni Mace (1188-89) Mukaddime, 20-İnsanlara iyiliği öğretenin alacağı sevapla ilgili bab. İbni Huzeyme (4/122-123) Kitabu'z-Zekat, 450-Bir şey için sadaka ayıranın o sadakanın yararının devam etmesi durumunda ölümünden sonra da sevap alacağı hakkındaki deliler.
[168]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/97-98.
[169]
Müslim (311506) 33-Kitabu'l-lmarc. 38-AUah yolunda savaşa gidene yardım etmenin fazileti babı. Ebu Davtıd (4/333) Kitabu'l-Edcb. İyiliğe öncülük edenle ilgili bab. Tirmizİ (5/41) 42-Kitabu'l-İlm. 14-Bir şeye öncülük edenin onu yapan gibi olduğu hakkında gelen rivayetler babı.
[170]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/98.
[171]
el-İhsan bi Tertibi İbni Hibban (1/255) Kiiabu'l-Birr ve'l-İhsan. Yüce Allah'ın iyiliği emredene onun İşleyenin sevabı kadar sevab vereceği babı. Bu hadisi aynı şekilde, Kitabu's-Sala, (3/89) Ezan okuyanın onun ezanına gelerek namaz kılanların sevapları kadar sevap alacağı hakkında gelen rivayetler babt'nda da vermiştir. Keşfu'l-Estar an Zevaidİ'l-Bezzar. (1/90) Kitabu'l-İlm. Bir iyiliğe öncülük edenin, o iyiliği isleyen gibi sevap alacağı babı. Taberani, Mu'cemu'l-Kehir (17/226) Ebu Amr eş-Şeybani'nin Abdullah bin Mes'ud (r.a.ydan rivayeti tankıyla vermiştir.
[172]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/98-99.
[173]
Sahih-i Müslim şerhi (13/29)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/99.
[174]
Müslim (4/2060) 47-Kitabu'l-İlm, 60-Güzel ya da kötü bir adet başlatanın durumu ile ilgili bab.
[175]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/99.
[176]
Tahrim Suresi: 6
[177]
Hakim (2/494) Kitabu't-Tefsir. Müellif bu hadisin Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[178]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/100.
[179]
Ebu Davud (3/322) Kitabu'l-îlm. İlmi yaymanın fazileti babı. İsnadı sahihtir.
[180]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/100.
[181]
Ebu Davud (3/322) Kitabu'l-İlm, İlmi yaymanın fazileti babı. Tirmizi (5/34) 42-Kitabu'l'Ilm 7-Duyutân bilgilerin tebliğ edilmesine teşvik konusunda gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. el-İhsan bi Tertibi İbnu Hib-ban (1/143) Kitabu'l-İlm. Hz.Peygamber (a.s)'in duyduğu bir hadisi ümmetine tebliğ eden kimse için yaptığı dua ile İlgili bab.
[182]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/100.
[183]
el-İhsan bi Tertibi İbni Hibban (1/143) Kitabu'l-İlm, HzMuhammed (a.s)'in ümmetine bir hadis tebliğ edene yüce Allah'ın rahmeti ile ilgili bab. Ebu Davud (3/322) Ki-tabu'l-İlm. İlmi yaymanın fazileti babı. Tirmizi. (5134) 42-Kitabu'l-İlm, 7-Duyulan §eyin tebliğ edilmesine teşvik babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söyle

miştir. İbni Mace (1184) Mukaddime, 18-Bir ilmi tebliğ edenle ilgili bab.
Müslümanın kalbine hüe düşüncesi girmez. Yani bu hususlarda Müslümanın kalbine onun haktan sapmasına sebep olacak bir kin düşüncesi girmez. Bu ifade ile anlatılmak istenen ise sudur: Bu sözü edilen üç şey kalplerin ıslah edilmesini sağlayan unsurlardır. Kim bunlara iyi bağlanırsa kalbi kin, hıyanet ve şer düşüncesinden temizlenir.
[184]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/101.
[185]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/101-102.
[186]
Ahmed bin Hanbd (3/225, 4/80) İbni Mace (1/84) Mukaddime, 18-Bİr ilmi tebliğ ndenle ilgili bab. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (17149) Mecmeu'z-Zevaid.(U137) Kita-bu'l-İlm, Bir hadis dinlemek ve onu tebliğ etmek ile İlgili bab.
[187]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/102.
[188]
Ahmed bin Hanbel (1/437) Mecmeu'z-Zevaid (1/137-138) Ebu Davud (3/322) Kita-bu'l-İlm. İlmi yaymanın fazileti babı. Tirmizi (5/33) 42-Kitabu'l-İlm, 7-Duyulan şeyin tebliğ edilmesine teşvik babı. Darimi (1/75) İlim adamlarına uyulması babı. İbni Mace (1/85) Mukaddime, 18-Bir ilmi tebliğ edenle ilgili bab.
[189]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/103.
[190]
Mecmeu'z-Zevaid (İ/139-140) Heysemi "Bunu Taberani, Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir" diye söylemiştir.
[191]
Mecmeu'z-Zevaid (1/140) Heysemi "Bunu Taberani, Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir" diye söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/103-104.
[192]
Buhari (6/496) 60-Kİtabu Ehadisi'l-Enbiya. 50-hrailoğullarından rivayette bulunulması babı. Tirmizi (5/40) 42-Kitabu'l-İlm, 13-İsrailoğullarından rivayette bulunulması hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[193]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/104.
[194]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/104-106.
[195]
Ahmed bin Hanbel (41136) Ebu Davud (31318) Kitabu'l-İlm. Kitap ehlinin rivayetlerinin nakledilmesi babı.
[196]
Buhari (81170) 65-Kitabu't-Tefsir, lî-"Allah'a ve bize indirilene iman ettik" deyin sözü ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/106-107.
[197]
Şerh'üs Sünne (1/269)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/107.
[198]
Buhari (13/333) 96-Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitabi ve's-Sunne, 25-Resulullah (a.s)'ın "Kitap ehline bir s ey hakkında soru sormayın" sözü ile ilgili bab.
[199]
Ebu Davud (3/322) Kitabu'l-İtm, İsrailoğullanndan rivayette bulunma babı. Bu hadis sahihtir.

[200]
Bakara Suresi: 79
[201]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/107-108.
[202]
Ahmed bin Hanbel (4/444) Kesfu'l-Estar (11120-122) Kitabu't-İlm, Tarih babı. Ta-berani, Mu'cemu'l-Kebir (18/207) Mecmeu'z-Zevaid (1/191) Kitabul-İlm, İsrailoğullanndan rivayette bulunma babı. Heysemi: "Bunu Bezzar, Ahmed bin Hanbel ve Kebİr'de Taberani rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir" demiştir.
[203]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/108.
[204]
Ebu Davud (3/322) Kitabu'l-İlm, 11-İsrailoğullanndan rivayette bulunma babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/108-109.
[205]
Ebu Davud (3/322) Kitabu'l-İlm, 11'İsrailoğullanndan rivayette bulunma babı. Bu hadis hasendir.
[206]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/109.
[207]
Buhari (11172) 3-Kitabu'l-İlm, 18-Küçük bir çocuğun duyduğu hadisin muteber olması için o hadisi duyduğunda kaç yaşında olmasının gerekeceği babı. (111241) 81-Kitabu'r-RikaL 6-Allah rızasını kazanmak için amelde bulunma babı.
[208]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/109.
[209]
Buhari (3/201) 23-Kitabu'l-Cenaiz. 63-İmamın gerek kadınların ve gerekse erkeklerin cenaze namazlarım kıldırırken nerede duracağı ile ilgili bab, Müslim (21664) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 27-İmamın cenaze namazlarını kıldırırken cenazenin neresinde duracağı ile ilgili babı.
[210]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/110.
[211]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/110.
[212]
Buhari (1/218) 3-Kitabu'l-İlm. 44-Bir ilim adamına insanların en bilgilisinin kim olduğunun sorulması durumunda ilmin asıl sahibinin Allah olduğuna işaret etmesinin müstehab olduğu babı. Müslim (411847) 43-Kitabu'l-Fedail. 46-lltzır (a.s)'in faziletleri babı.
[213]
Ahmed bin Hanbel (51116)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/111-112.
[214]
Keşfu'l-Estar (1/99) Kitabu'l-İlm, Alim hakkında ne gibi konularda endişe edileceği babı. Hadisin ravileri sika kişilerdir. Mecmeu'z-Zevaid (1/186) Kitabu'l-İlm. Üstünlük davasında bulunmanın mekruh olduğu babı. Hey semi, Hz.Ömer (r.a)'den rivayet edilen hadis şerif hakkında şöyle söylemiştir: "Bezzar'ın rivayetinde isimleri geçen raviler, güvenilir (sika) kişilerdir." HzAbbas (r.a)'tan rivayet edilen hadis hakkında da: "Bu hadisin ravileri arasında Musa bin Ubeyde bulunmaktadır ki, bu kişi zayıf biridir" demiştir.
[215]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/112-113.
[216]
Mecmeu'z-Zevaid (11186) Müellif: "Bu hadisin ravileri sikadırlar. Ancak tabiinden olan Hind bintu'l-Haris el~Has'amiyyc'nİn sika mı yoksa zayıf mı olduğu hakkında herhangi bir açıklamada bulunulduğunu duymadım." demiştir. İbni Hacer onun hakkında, rivayetinin kabul edilebileceği bir kimse olduğunu

söylemiştir, (Yani onun rivayetine mutabi bir hadisin bulunması durumunda rivayeti kabul edilebilir.)
[217]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/112-113.
[218]
Ebu Davud (3/321) ilmi gizlemenin mekruh olduğu babı. Tirmizi (5/29) İlmi gizlemek hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Ibni Mace (1197) Mukaddime, 24-Kendisine bir konuda bilgi sorulup da o konudaki bilgisini gizleyenin durumu ile ilgili bab. Ibni Hibban, el-Ihsan (11154) Kitabu'l-İlm. Müslümanların islerinde ihtiyaç duyulan bir ilmi gizleyenin kıyamet gününde ceza görmeyi haketmiş olacağı ile ilgili bab. Hakim (1/101) Müstedrek, Kitabu'l-İlm. Müellif: "Bu hadis Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ancak onlar kitaplarına almamışlardır" demiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[219]
İbni Mace (1/96) mukaddime 24-Kendisine bir konuda bilgi sorulup da o konudaki bilgisini gizleyenin durumu ile ilgili bab
[220]
Ibni Hibban, el-İhsan (1/154) Kitabu'l-İlm, "Söylediğimizin doğru olduğunu gösteren ikinci bir rivayet" başlıklı bab. Hakim (11102) Müstedrek, Kitabu'l-İlm, Müellif bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir,
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/114.
[221]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/114.
[222]
Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (11/145) Mecmeu'z-Zevaid (11163) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'-nın rivayetinde isimleri geçen raviler, Sahİh'te İsimleri bulunan ravilerdir".
[223]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/115.
[224]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/115-116.
[225]
Buhari (131321) 96-Kitabu'l-İ'üsam bi'İ-Kitabi ve's-Sünne. 22-"ResutuUalı (a.s)'m hükümleri açık idi" diyene karşı deliller babı. Müslim (4/1939-1940) 44-Kitabu Fe-daili's-Sahabe, 35-Ebu Hureyre ed-Devsi (r.a)'nin faziletleri babı.
[226]
Müslim (411940) 44-Kitabu FedaüVs-Sahabc, 35-Ebu Hureyre ed-Devsi (r.a) mnfaziletleri babı. Suffe ehli: Medine'de Resulullah (a.s)'ın Mescidi'ndc Suffe diye bir yer vardı. Muna-cirlerin yoksulları, düşkünleri ve evsizleri orda yatıp kalkarlardı. Burada yatıp kalkanlarla da Suffe ehli denirdi. Bunlar ilim öğrenmek, ibadet ve cihaddan başka bir şeyle meşgul olmazlardı. Belirli bir sayıları yoktu yani bazen artar bazen eksilirlerdi.
[227]
BakaraSuresi:159-160 . , .
[228]
Müslim (4/1939) 44-Kitabu Fedaili's-Sahabe, 35-Ebu Hureyre ed-Devsı (r.a) nın faziletleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/116-117.
[229]
Bulıari (11215) 3-Kitabu'l-îlm,42'İlmi ezberleme babı.
[230]
Bakara Suresi: 159 -160
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/117-118.
[231]
Buharı (J/213) 3-Kitabu't-İlm, 42-İlmi ezberleme babı. Tİrmizi (51684) 50-Kİtabu'l-Menakıb, 47-Ebu

Hureyre (r.a.)'nın menkıbeleri babı.
[232]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/118.
[233]
Mecmeu'z-Zevaid (11164) Heysemi: "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir. Havileri arasında İbni Luhey'a bulunmaktadır ki, bu ki$i zayıf biridir" demiştir.
[234]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/118-119.
[235]
Buharı (11116) 3-Kitabu'l-İlm. 42-İlmi ezberleme (koruma) babı.
[236]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/119.
[237]
Buharı (1/160) 3-Kitabu't-İlm, 10-İlmin sözden ve isten önce geldiği babı.
[238]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/119.
[239]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/119-120.
[240]
Memceu'z-Zevaid (1/164) Bilmeyene öğretilmesi babı. Heysemi söyle söylemiştir: "Bu hadisin rivayetinde Bukeyr bin Ma'ruf bulunmaktadır ki, Ahmed bin Hanbel onu bir rivayetinde sika, bir başka rivayetinde ise zayıf olarak görmüştür. îbni Adİyy onun hakkında: "Onun pek sakıncalı biri olmadığını sanıyorum" demiştir. İbni Hacer de şöyle söylemiştir: "Nesai onun sakıncalı olmadığını söylemiştir." Takrib'de onun hakkında: "Saduk (doğru sözlüdür) ancak biraz zayıftır" demiştir."
[241]
Maide Suresi: 78
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/120-122.
[242]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/122.
[243]
Müslim (4/2088) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, I8-f§lenen ve istenmeyenin fenalığından Allah'a sığınma babı. Tirmizi (51519) 45-Kîtabu'd-Da'avat, 69. bab. Nesai (8/263-264) 50-Kitabu'l-İsti'aze, 21-Taşkınlıktan, nifaktan ve fena ahlaktan Allah'a sığınma babı. Bu hadisi Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir. Yine aynı konu içinde "Kabul edilmeyecek duadan Allah'a sığınma babV'nda Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir.
[244]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/122.
[245]
Buharı (61331) 59-Kitabu Bedi'l-Halk, 10-Cehennemin özelliği ve onun su an yaratılmış olduğu babı. Müslim (4/2290) 53-Kitabu'z-Zuhd ve'r-Rekaik, 7-İyiliği emredip kendisi yapmayan ve fenalıktan sakındırıp da kendisi sakındırmayan kimsenin cezelandırtlması babı.
[246]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/123.
[247]
Tirmizi (4/612) 38-KHabu Sıfati'l-Kıyame, 1-Kıyametle ilgili bab. Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.
[248]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/123-124.
[249]
Tirmizi (41612) 38-Kitabu Sıfati'l-Kıyame, Î-Kıyameüe ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis tanımadığımız garip (yani tek tanktan rivayeti bulunan) bir hadistir" demiştir.

[250]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/124.
[251]
Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (21166) Mecmeu'z-Zevaid(l/184) İsnadı hasendir.
[252]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/124.
[253]
Ahmed bin Hanbel (1/22) Mccmeu'z-Zcvaid (1/187) Müellif bu hadis hakkında söyle Ravileri sika kişilerdir." Kesfu'l-Estar Zevaidi'l-Bezzar (1197-98) Kitabu'l-İlm. Fena alimlerden sakındırma babı. Taberani. Muc'cemu'l-Kebir (18/37) Taberani, Mecmeu'z-Zevaid (1/187) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir," söylemiştir: "Bunu Bezzar, Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir.
[254]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/124-125.
[255]
Ebu Davud (41253) Kitabu'l-Edeb, 8-Güzel ahlak babı. Arnavut'un söylediğine göre bu hadisin senedi kavidir (kuvvetlidir).
[256]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/125-126.
[257]
Tirmizi (4/358) 28-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, 58-Tartışma hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, bu hadisin kasen olduğunu söylemiştir.
[258]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/126.
[259]
Tirmizi (5/378) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 45-Zuhruf Suresi babı, Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. İbni Mace (1/19) Mukaddime. 7-Bid'atlerden ve tartısmacahktan kaçınılması babı.
[260]
Zuhruf Suresi: 58
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/126-127.
[261]
Buhari (5/106) 46-Kitabu'l-Mezalim. 15-Yüce Allah'ın "İnsanların içinde öyleleri vardır ki, dünya hayatıyla ilgili sözleri senin hoşuna gider ve kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Gerçekte ise o düşmanların en yamanıdır" (Bakara Suresi: 204) sözü ile ilgili bab. Müslim (4/2054) 47-Kitabu'l-İlm. 2-En fazla kin tutan kimse ile ilgili bab. Tirmizi (5/214) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Nesai (8/247) 49-KitabuAdabi'l-Kaza, 34-En fazla kin tutan kimse ile ilgili bab.
[262]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/127.
[263]
Ankebut Suresi: 46
[264]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/127.
[265]
Müslim (412053) 47-Kitabu'l-İlm, 1-Kur'an-ı Kcrim'in ayetlerinin üzerinde durmaktan nchiy babı,
[266]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/128.
[267]
Ahmed bin Hanbel (2/195-196) l'bni Mace (1/33) Mukaddime. 10-Kaderle ilgili bab. Beğavi. Şerhu's-Sunne (1/360) Tahkikçi isnadının hascn olduğunu söylemiştir. Mec-meu'z-Zevaid'de de: "İsnadı sahih, ravileri sikadırlar" denilmiştir.
[268]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/128.

[269]
Ahmed bin Hanbel (2/286) Ebu Davud (4/199) Kitabu's-Sunne, 5-Kur'an-ı Kerim üzerinde tartışma yapmaktan nehiy babı. Hakim (2/233) Müellif sahih olduğunu söylemiş. Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[270]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/129.
[271]
Hud Suresi: 17
[272]
Şerhu's-Sünne (J/261-263)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/129-130.
[273]
Buhari (1/162) 3-Kitabu't-İtm, 12-İlim sahipleri için belli günlerin tahsis edilmesi ile ilgili bab. Müslim (412172) 50-Kitabu Sıfati'l-Munafikin ve Ahkamihim. 19-Vaazda sözü kısa kesme babı.
[274]
Tirmizi (5/142) 44-Kitabu'l-Edeb. 72-Fesahal ve güzel açıklama ile ilgili olarak gelen rivayetler babı.
[275]
Ahmed bin Hanbel (î/377,425) Buhari (11/138) 80-Kİtabu'd-Da'avat. 20-Dua ederken kafiye yapmanın mekrulı olduğu babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/130-131.
[276]
Şerhü's Sünne (1/313)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/131.
[277]
Buhari (8/377) 65-Kitabu't-Tefsir, Yüce Allah'ın "Tıpkı kökü sabit ve dallan göklerde olan temiz bir ağaç gibi..."
sözü ile ilgili bab.
[278]
Buhari (11145) 3-Kitabu'l-Et'ime. 42-İlim İçin sesini yükseltme babı.
[279]
Buhari (9/569) 70-Kitabu'l-Et'imet 42-Taze hurma yeme babı. Müslim (4/2164-2165) 50-Kitabu Sıfati'l-
Münafıkun ve Ahkamihim. 15-Müstümantn örneğinin hurma örneği olduğu babı. Tirmizi (51151) 44-Kitabu'l-Emsal, 4-Kur'an-ı Kerim okuyan Müslüman ile Kur'an-ı Kerim okumayan Müslümanın durumu hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/132-133.
[280]
Şerhu's-Sünne (11308)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/133-134.
[281]
Buhari (13/264) 96-Kitabu'lA'üsam bi'l-Kitabi ve's-Sunne. 3-Çok soru sormanın mekruh olduğu babı. Müslim (411831) 43-Kitabu'l-Fedail. 37-Rcsulullah (a.s)'a hürmet etme ye zaruret olmadıkça O'na soru sormaktan kaçınma babı. Ebu Davud (41201-202) Kitabu's-Sunne, 7-Sünnete bağlanma babı.
[282]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/134.
[283]
Nahl Suresi: 43
[284]
Yunus Suresi: 94
[285]
Bakara Suresi: 189

[286]
Bakara Suresi: 222
[287]
Enfal Suresi: 1
[288]
Maide Suresi: 10
[289]
ŞerhüsSüme(ll310)
[290]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/134-135.
[291]
Müstedrek (41399) Kiîabu't-Ttbb, Bu hadis sahihtir. Müslüman imamlardan on kişi Ziyad'dan rivayet etmişlerdir.
[292]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/136.
[293]
Buharı (5/68) 43-Kitabu't-İstikrad. 19-Malı zayi etmenin nehyedilmesi ve yüce Allah'ın: "Allah bozgunculuğu sevmez" sözü ile ilgili bab. Müslim (3/1341) 30-Kİiabu'l-Ahdiye, 5-İhtiyaç olmadığı halde çok şey sormaktan, İstemekten nehty babı.
[294]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/136-137.
[295]
Mecmeu'z-Zevaid (1/161) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani Kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviterdir."
[296]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/137.
[297]
Buhari (13/265) 96-Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab ve's-Sunne, 3-Çok soru sormanın ve kişinin kendini ilgilendirmeyen konularda kuruntulara girmesinin mekruh görülmesi babı. Müslim (1/120) 1-Kitabu'l-İman, 60-İmanda vesvese hakkında açıklama babı.
[298]
Müslim (1112i) 1-Kitabu'l-İman, 60-İmanda vesvese hakkında açıklama babı.
[299]
Müslim (1/121) 1-Kitabu'l-İman, 60-İmanda vesvese hakkında açıklama babı
[300]
Müslim (1/120) 1-Kitabu'l-İman, 60-İmanda vesvese hakkında açıklama babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/137-138.
[301]
Ebu Davud (4/231) Kitabu4s-Sunne. 19-Cefımiyye ile ilgili bab.
[302]
Müslim (1/119) 1-Kitabu'l-İman, 60-İmanda vesvese hakkında açıklama babı.
[303]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/138-139.
[304]
Darimi (1/54) Fetva vermekle ilgili mekruhlar babı
[305]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/139.
[306]
Ati İmran Suresi: 7
[307]
îrşadu'l Fuhul

[308]
Şerhu's-Sünne (11222)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/139-141.
[309]
Buharı (13/251) 96-Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitab vc's-Sunne, 2-Resulullah (a.s)'ın sünnetlerine uyma babı, Müslim (2/975) 15-Kitabu'l-Hacc, 73-İnsanın ömründe bir kere hacc yapmasının farz olduğu babı. Tirmizi (5147) 42-Kiîabu'l-İlm, 17-Resu-Mlah (a.s)'ın nehyettiği şeylerden sakınma babı. Hakim (1/122) Kitabu'l-llm, Müellif bu hadisi şerif hakkında "Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir" diye söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir. Darimi (1146) 16-Hak' kında Kur'an-ı Kerim'de ve Resulullah (a.s)'ın sünnetinde herhangi bir açıklama bu' lunmayan meselelere cevap vermekten kaçınma babı.
[310]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/141-142.
[311]
Buhari (11235) 3-Kitabu'l-İlm, 39-İlimde bazılarına özel olarak diğer insanlara öğretilmeyen bir takım şeylerin öğretilmesi babı.
[312]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/142.
[313]
Buhari (1/196) 3-Kitabu'l-İlm, 36-Bir şeyi duyup da onun doğruluk derecesini öğrenmek için aslını araştırma babı,
[314]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/143.
[315]
Mecmeu'z-Zevaid (1/129) Alimin edebi babı. Hey semi: "Bunu Taberani. Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve İsnadı hasendir" demiştir.
[316]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/143.
[317]
Ahmed bin Hanbel (5/257) Mecmeu'z-Zevaid (1/129) Alimin edebi babı. Heysemi: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani, Mu'ccmu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravi-leri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[318]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/143-144.
[319]
Mecmcu'z-Zevaid (11165) Heysemi: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ra-vileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[320]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/144.

[321]
Taberani Muccmu'l-Kcbir (18/299) Mecmcu'z-Zevaid, (16) Heysemi: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, sika (güvenilir) kimselerdir" demiştir.
[322]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/144-145.
[323]
Mecmeu'z-Zevaid (11161) Heysemi: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[324]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/145.
[325]
Hakim (1195) Kitabu'l-İlm. Müellif bu hadisin sahih olduğunu söylemiş Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[326]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/145.
[327]
Hakim (1195) Kitabu'l-İlm. Müellif bu hadisin sahih olduğunu söylemiş. Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[328]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/145.
[329]
Darimi (11105) 33-AUah rızasından başka bir gaye için ilim öğrenenin tenkidi babı.
[330]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/145-146.
[331]
Hakim (1194) Müellif bu hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[332]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/146.
[333]
Hakim (1J98) Müellif bu hadisin Buharı ve Müslim'ni şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.
[334]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/146-147.
[335]
Bunu Hakim rivayet etmiş ve Buhari ile Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[336]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/147.
[337]
Hakim(J/U3vel21)
[338]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/147.
[339]
Hakim (1/122) Müellif bu hadisin Buhari ve Müslim'in şartlaran göre sahih olduğunu söylemiştir.
[340]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/147-148.
[341]
Bunu Hakim rivayet etmiştir, sahih olduğunu söylemiş ve bir şahidinin bulunduğunu bildirmiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[342]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/148.

[343]

Buhari (131265) 96-Kitabu'l-î'tisam bi'l-Kitabi ve's-Sunne, 3-Çok soru sormanın mekruh karşılanması ve kendini ilgilendirmeyen bir şeyi iş olsun diye gündeme getirenin durumu ile ilgili bab.
Tekellüf; İnsanın herhangi bir zorunluluk olmadığı halde kendini sıkıntıya sok-maşıdır. Burada bu kelime İle kastedilen anlam ise, üzerinde durulması gerekmeyen karmaşık meseleleri karıştırmak ve onlarla ilgili çok soru sormaktır. Gerekli olan ise şeriatın zahirine dayanmak, onun ortaya koyduğunu kabul etmek ve ondan kaynaklanan şeyleri kavramaya çalışmaktır.

[344]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/148-149.

[345]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/166) Ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[346]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/149.

[347]

Darimi (1/133) Şöhretten ve bilinmeyi istemekten hoşlanmama babı.

[348]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/149.

[349]

Darimi (1/133) Şöhretten ve bilinmeyi istemekten hoşlanmama babı.

[350]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/150.

[351]

Darimi (1/133) Şöhretten ve bilinmeyi istemekten hoşlanmama babı.

[352]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/150.

[353]

Darimi (11134) Şöhretten ve bilinmeyi istemekten hoşlanmama babı.

[354]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/150.

[355]

Darimi (1/134) Şöhretten ve bilinmeyi istemekten hoşlanmama babı.

[356]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/150.

[357]

Darimi (î/89) İlmin Allah korkusu ve hu§u olduğunu söyleyen babı. Ravileri arasında Leys bin Ebi Süleym bulunmaktadır ki, bu kişi saduktur (rivayetleri kabul edilebilir. Saduk, hadis rivayetinde sikadan sonra gelen bir derecedir. Çeviren) Ancak rivayetlerini birbirine karıştırmış olması dolayısıyla rivayetleri terkedilmiştir. Bazıları ise yukarıdaki hadisin isnadını hasen görmüşlerdir.

[358]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/151.

[359]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (1/246) Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[360]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/151.

[361]

Hakim (11127) Müellif: "Bu hadis, Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir, ancak onlar kitaplarında rivayet etmemişlerdir" demiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.

[362]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/151-152.

[363]

Ahmed bin Hanbel (4/283) Mccmeu'z-Zevaid (1/154) Müellif: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" diye söylemiştir.

[364]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/152.
[365]
Taberani, Mu'ccmu'l-Kebir (9/120) Mecmeu'z-Zevaid (1/135) Her ilmin ehli olan kişilerden alınması babı. Müellif: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, sika (mevsuk, güvenilir) kişilerdir" demiştir.
[366]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/152.
[367]
Ahmed bin Hanbel (31297) Keşfu'l-Estar (1/105) Hadis rivayet edenlerin güvenilirliklerinin ve zayıflıklarının bilinmesi babı. Mccmeu'z-Zevaid (11149) Heysemi: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[368]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/153.
[369]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/153.
[370]
Müslim (1/13) Mukaddime, 4-Zayıf kişilerden rivayette bulunulmasından nehiy ve onlar karşısında ihtiyatlı olunması babı.
[371]
Müslim (1/13) Mukaddime, 4-Zayıf kişilerden rivayette bulunulmasından nehiy ve onlar karşısında ihtiyatlı olunması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/154.
[372]
Müslim (1113) Mukaddime, 4-Zaytf kişilerden rivayette bulunulmasından nehiy ve onlar karşısında ihtiyatlı olunması babı.
[373]
Burada Sufyan denilirken kastedilen kişi, Sufyan bin Uyeyne'dir. Sufyan bin Uyeyne ise Müslim'in rivayetine göre hadisi ffişam bin Huceyr'den rivayet eden ravidir. (Çeviren)
[374]
Müslim (1114) Mukaddime, 4-Zayıf kişilerden rivayette bulunulmasından nehiy ve onlar karşısında ihtiyatlı olunması babı.
[375]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/154-155.
[376]
İbni Mace (İlli) Mukaddime 3-Resulullah (a.s)'tan hadis rivayetinden sakınma (yani bu konuda hataya düşmekten sakınma) babı.
[377]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/155.
[378]
Ibni Mace (1/10) Mukaddime, 3-Resuiullah (a.s)'tan hadis rivayetinden sakınma (yani bu konuda hataya düşmekten sakınma) babı. Mecmeu'z-Zevaid'de sahih isnadla rivayet edilmiş, bütün raviîerinin rivayetleri ile delil getirildiği bildirilmiştir. Ayrıca Hakim, bunu. İbni Amr tankıyla rivayet etmiştir.
[379]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/156.
[380]
Mecmeu'z-Zevaid (11141) Heysemi: "Bunu Taberani. Mu'cemu't-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri. sika (güvenilir) kişilerdir) demiştir.
[381]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/156.
[382]
Ahmed bin Hanbel (11126) Darimi (1/146) 49-Resulullah (a.s)'ın hadisinin te'vil edilmesi babı. ibni

Mace (1/9) Mukaddime.
[383]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/156.
[384]
Darimi (1/85) Kitabu'l-İlm, 27-Hataya düşme korkusuyla fetva vermekten sakınılması babı. Hakim (1/102) Müellif; "Bu hadisin isnadı sahihtir" demiş. Zehdn de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[385]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/157-158.
[386]
Buhari (1/202) 3-Kıtabu'l-İlm, 38-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uyduranın kazandığı günah babı. Müslim (1/10) Mukaddime, 2-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurmanın oldukça büyük bir günah olduğu babı.
[387]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/158.
[388]
Müslim (119) Mukaddime, 1-Sika (güvenilir) kişilerden rivayette bulunulmasının ve yalancıların bırakılmasının gerekliliği babı.
[389]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/158.
[390]
Müslim (1/10) Mukaddime, 2-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurmanın oldukça büyük bir günah olduğu babı.
[391]
Şerhu's Sünnc (11367)
[392]
Şerhu's Sürme (1/255)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/158-159.
[393]
Taberani. Mu'cemu'l-Kcbir (1/217) Mccmcu'z-Zevaid (1/148) Müellif: "Bunu Ta-berani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendİr. Ayrıca cl-Kuza'İ Musnedu'ş-Şihab'da rivayet etmiştir" demiştir.
[394]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/160.
[395]
Buharı (1/200) 3-Kitabu'l-İtm. 38-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uyduranın kazandığı günah babı.
[396]
Ebu Davud (3/319-320) Kitabu'l-İlm. Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurulmasına karşı oldukça sert davranılması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/160.
[397]
Müslim (1/10) 2-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurmanın oldukça büyük bir günah olduğu babı.
[398]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/161.
[399]
Tirmizi (5/36) 42-Kitabu'l-İlm, 8-Rcsulullah (a.s)'a karış yalan uydurmanın, oldukça büyük günah olduğu hakkında gelen rivayetler babı.
[400]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/161.
[401]
Buharı (1/199) 3-Kitabu'l-İlm, 38-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uyduranın kazandığı günah babı. Müslim (1/9) Mukaddime, 2-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurmanın, oldukça büyük bir günah olduğu babı. Tirmizi (5/35) 42-Kitabu'l-İlm, 8-Resulullah (a.s)'a karşı yalan uydurmanın, oldukça büyük günah olduğu hakkında gelen rivayetler babı.

[402]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/161.
[403]
Taberani, Mu'cemu'l-Evsat.
[404]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/162.
[405]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/162.
[406]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir. Kesfu'l-Estar (1/110) Kitabu'l-İİm, Hadis yazmanın caizliği babı.
[407]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/162.
[408]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/162-163.
[409]
Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (1/246) Mecmeu'z-Zevaid (11152) Müellif: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravİ-lerdir" demiştir.
[410]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/163.
[411]
Tirmizi (5/38) 42-Kitabu'l-İlm, 10-Resulullah (a.s)'tan hadis rivayeti konusunda söylenilmesi yasak olan şeylerle ilgili bab.
[412]
Ebu Davud (4/200) Kitabu's-Sunne, Sünnete bağlı kalma babı.
[413]
İbni Macc (J/6) Mukaddime. 2-Rcsulullah (a.s)'tan hadis rivayet etmenin büyük bir iş olduğu ve onun hadisine muhalefet edenin günahının büyük olacağı babı.
[414]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/163-164.
[415]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/164.
[416]
Mecmeu'z-Zevaid (11152) Müellif: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, mevsuk (güvenilir) kişilerdir" demiştir.
[417]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/164-165.
[418]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/165.
[419]
Mecmeu'z-Zevaid (1/157) Heyscmi: "Bunu Taberani. Mu'cemu'l-Kebir'dc rivayet etmiştir ve ravileri, mevsuk (güvenilir) kişilerdir" demiştir.
[420]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/165.
[421]
Ebu Davud (3/321) Kitabu'l-İlm, 8-Hataya düşme korkusuyla fetva vermekten sakınılması babı. İbni Mace (1/20) Mukaddime 8-Cörüş ve kıyastan kaçınılması babı. Darimi (1/57) 19-Fetva verilmesi ve bu işin zorluğu babı. Hakim (1/1?6)
[422]
Ebu Davud (3/321) Kitabu'l-İlm. 8-Hataya düşme korkusuyla fetva vermekten sakınılması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/165-166.
[423]
Taberani, Mu'cemu'l-Evsat. Mecmcu'z-Zevaid (1/178) Müellif: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet

etmiştir, ravileri, Sahih'tc isimleri geçen mevsuk ravilerdîr" demiştir.

[424] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/166.

[425] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/166-167.

[426] Beğavi, Şerhu's-Sünne (1/303) Fetva vermekten sakınılması babı. İsnadı sahihtir.

[427] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/167.

[428] Ahmed bin Hanbel (6123) Ebu Davud (3/323) Kitabu't-İtm, 13-Kısas babı.

[429] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/167-168.

[430] Şerhu's Sünne (1/303)

[431] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/168.

[432] Buharı (13/185) 93-Kİtabu'l-Ahkam, 40-Hakimlerİn hallerinin bilinmesi ve bir tek kişinin bu konuda bilgi vermesinin yeterli olup olmayacağı babı. Ebu Davud (31318) Kitabu'l-llm, 2-Ehli kitabın rivayetlerinin nakledilmesi babı. Tirmizi (5/67) 43-Kitabu'l-lsti'zan, 22-Süryanicenin öğretilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Müellif: "Bu hadis hasen. sahihtir" demiştir.

[433] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/168.

[434] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/168-169.

[435] Darimi (11154) 54-Bİr konuda fetva verdikten sonra o fetvasını değiştiren kişi ile ilgili bab

[436] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/169.

[437] Mecmu'ul-Enhur (21756)

[438] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/169-170.

[439] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (18150-51) Keşfu'l-Estar (1/96) Kötü alimlerden sakındırma babı. Mccmeu'z-Zevaid (İl 179) Heysemi şöyle söylemiştir: "İbni Mace, bunun baş tarafından bir bölümünü rivayet etmiştir. Ayrıca Mu'cemu'l-Kbbir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'te isimleri bulunan ravilerdir."

[440] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/170.

[441] Makim (1/128) Kitabu'l-İlm. Müellif: "Bu hadisin isnadları. bu hadisin sahih olduğuna delil teşkil edecek isnadlardır" demiştir.

[442] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/171.

[443] Ebu Davud (41202) Kitabu's-Sunne 7-Sünnete bağlı kalma babı.

[444] Ebu Davud (4/202) Kitabu's-Sünne, 7-Sünnete bağlı kalma babı.

[445] Darimi (1/67) 21-Zamanın değiştirilmesi ve zaman içinde ortaya çıkacak olanlar babı.

[446]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/172-173.
[447]
Taha Suresi: 114
[448]
Ahmed bin Hanbel (î/385) Buharı (1/165) 3-Kitabu'l-İlm. 15-İlimde başkalarına gtbta etme babı. Müslim (31559) 6-Kitabu Satati'l-Musafirin ve Kasriha, 47-Kur'-an-t Kerim'e göre amel edenin ve onu başkalarına öğretenin üstünlüğü babı. Mcc-meu'z-Zevaid (3/108) Heyscmi: "Bunu Ahmed hin Hanbel rivayet etmiştir ve ravi-leri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[449]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/173-174.
[450]
Şerhu's-Sünne (11229)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/174.
[451]
Müslim (1/393) 5-Kitabu'l-Mescid ve Mevaidi'i's-Sala, 16-Hemen yenilmek üzere bir yemeğin getirildiği vakitte namaza durmanın mekruh olduğu babı.
[452]
Sahih-i Müslim'in dipnotunda, buradaki İki çirkin İş ile kastedilenin; büyük ve küçük abdest bozma olduğu ifade
edilmektedir. (Çeviren)
[453]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/175.
[454]
Ra'd Suresi: 41
[455]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/175.
[456]
Buhari (J/178) 3-Kitabu'l-İlm. 61-İlmin yok edilmesi ve bilgisizliğin ortaya çıkması babı. Müslim (4/2056) 47-Kitabu'l-İlm. 5-Kıyamete yakın zamanda ilmin kaldırılması, alınması, bilgisizliğin ve fitnelerin ortaya çıkması babı.
[457]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/176.
[458]
Buhari (1/194) 3-Kitabu'l-İlm 34-İlmin nasıl alınacağı babı. Müslim (4/2058) 47-Kitahu'l-İlm, 5-Kıyametc yakın zamanda ilmin kaldırılması, alınması, bilgisizliğin ve fitnelerin ortaya çıkması babı,
[459]
Müslim (412058) 47-Kitabu'l-îlm, 5-Kıyamcte yakın zamanda İlmin kaldırılması, alınması, bilgisizliğin ve fitnelerin ortaya çıkması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/176.
[460]
Buhari (13/232) 96-Kitabu-İ'tisami bi'l-KUab ve's-Siinnc, 7-Görüsü (re'yi) tercih etmenin ve kıyasta zorlama yapmanın tenkidi konusunda bildirilenler babı.
[461]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/177.
[462]
Müslim (4/2059) 47-Kitabu'l-İlm, 5-Kıyamete yakın zamanda ilmin kaldırılması, alınması, bilgisizliğin ve fitnelerin ortaya çıkması babı. Tirmizi (5131) 42-Kita-bu'l-İlm. 5-İlmin gitmesi hakkında gelen rivayetler babı.
[463]
Müslim (4/2058) 47-Kitabu'l-İlm, 5-Kıyamete yakın zamanda ilmin kaldırılması, alınması, bilgizliğin ve

fitnelerin ortaya çıkması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/178.
[464]
Tirmizi (5/31-32) 42-Kitabu'l-İlm, 5-İlmin gitmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen. garip olduğunu söylemiştir.
[465]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/179.
[466]
Ahmed bin Hanbel (2/481) Bczzar, Keşfu'l-Estar (1/125) Kitabu'l-İlm. İlmin ve ilim ehlinin gitmesi babı. Mecmeu'z-Zcvaid (1/202) Heysemİ: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'tc isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[467]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/180.
[468]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/180-182.
[469]
Ebu Davud (3/318) Kitabu'l-llm, İlmin (hadisin) yazılması babı.
[470]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/182-183.
[471]
Buharı (1/205) 3-Kitabu'l-İlm. 39-Ilmin (hadisin) yazılması babı. Tirmizi (5139) 42-Kitabu'l-İlm, 12-Hadisin yazılmasîna cevaz verildiği hakkında gelen rivayetler babı.
[472]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/183.
[473]
Buharı (1/206) 3-Kitabu'l-İlm, 39-İlmin (hadisin) yazılması babı. Tirmizi (5/40) 42-Kitabu'l-İlm. 12-Hadisin yazılmasına cevaz verildiği hakkında gelen rivayetler babı.
[474]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/183.
[475]
Buhari (13/275) Kitabu'l-İ'tisam, 5-Din konusunda taşkınlığa gitmekten, aşırıya sapmaktan ve bid'atlere düşmekten nehiy babı. Müslim (21994) 15-Kitabu'l-Hacc, 85-Medine-i Münevvere'nin fazileti babı.
[476]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/184.
[477]
Buhari (121246) Kitabu'd-Diyat. Kısas yerine alınan diyetler babı.
[478]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/185.
[479]
Müslim (311567) 35-Kitabu'l-Edahi. 8-Allah'tan başkasının adına hayvan kesmenin haram olduğu ve bunu yapanın lanetlendiği babı.
[480]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/185.
[481]
Nesai (8124) Kitabu'l-Kaseme. Kendisiyle antlaştlana (yani yapılan antlaşmalara) hürmet babı. Hafız İbni Hacer Feth (12/231)'de söylediğine göre isnadı basendir.
"Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez. Aynı şekilde ahidde bulunan biri de ahdi sürdükçe (ahdi olmayan) bir kâfirden dolayı Öldürülmez" sözü ile ilgili olarak iki ayrı açıklamada bulunulmuştur:
Birisi şöyledir: Müslüman veya İslam devleti ile ahidde bulunan bir kimse, bu ahdi devam ettiği sürece bir kâfirden dolayı öldürülmez, (Yani bu kişiler bir kâfiri öldürmekten dolayı kısas cezasına çarptırılmazlar -Çeviren). İkinci açıklamada ise şöyledir: Bir Müslüman bir kâfirden dolayı öldürülmeyeceği gibi, İslam

devleti ile ahdi olan kişi de öldürülmez, (Yani bir Müslüman kâfirden dolayı kısas için öldürülmez. Ahdi olan kişi de ahdi devam ettiği sürece ölüm cezasına çarptırılmasını gerektirecek bir suç işlememesi halinde herhangi bir sebepten dolayı öldürülmez -Çeviren)

[482]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/186.

[483]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/186-187.

[484]

Müslim (412298) 53-Kitabu'z-Zuhd ve'r-Rekaik, 16-Hadisin kesinliğinin ortaya çıkarılması ve hadisin (ilmin) yazılmasının hükmü babı.

[485]

Müslim (412298) 53-Kitabu'z-Zuhd ve'r-Rekaik, 16-Hadisin kesinliğinin ortaya çıkarılması ve hadisin (ilmin) yazılmasının hükmü babı.

İbnu'l-Esir. Resulullah (a.s)'ın "Benden Kur'an-ı Kerim'in dışında bir şey yazmayın" sözü ile ilgili olarak şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'tn "Benden Kur an-1 Kerim'in dışında bir şey yazmayın" sözü için şöyle denilebilir: Ümmetin üzerinde görüş birliğine vardığı (icma ettiği) üzere hadisin yazılması artık caiz olduğuna göre. Resulullah (a.s)'ın buna cevaz veren hadisleri. bunu yasaklayan hadislerinin hükmünü neshetmiştir (kaldırmıştır). Çünkü İslam ümmeti ancak doğru bir şey üzerinde görüş birliğine varır. Buradaki yasağın, hadisi şeriflerin Kur'an-ı Kerim ayetleri ile aynı sahifeye yazılması yasağı olduğu da söylenmiştir. Çünkü bu durumda hadislerle ayetler birbirine karışabilir ve okuyucu hangilerinin ayet. hangilerinin hadis olduğunu çıkaramayabilir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/187.

[486]

Tirmizi (5/38) 42-Kitabu'l-İlm, 11-Hadisin yazılmasının mekruh olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.

[487]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/188.

[488]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/188-189.

[489]

Buhari (11194) 3-Kitabu'l-İlm, 34-İlmin nasıl alınacağı babı.

[490]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/189.

[491]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/189-190.

[492]

Müslim (1169) 1-Kitabu'l-Iman, 20-KötüIükten nchyetmcnin imandan olduğu baht.

[493]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/193.

[494]

Müslim (1/69-70) 1-Kitabu'l-İman, 20-Kötülükten nehyetmenin imandan olduğu babı.

[495]

A'rafSuresi: 165

[496]

Hud Suresi: 116

[497]

Al-i İmran Suresi:104

[498]

Al-i İmran Suresi: 110

[499]

Asr Suresi: 1-3

[500]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/194.
[501]
Müslim (1174) l-Kitabu'l-İman, 23-Dinin öğüt olduğunun bildirilmesi babı.
[502]
Al-i İmran Suresi:! 10
[503]
Maide Suresi: 78-79
[504]
A'raf Suresi: 93
[505]
Kasas Suresi: 87
[506]
Nahi Suresi: 125
[507]
Ahzab Suresi: 21
[508]
Yusuf Suresi: 108
[509]
Bakara Suresi: 151
[510]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/195-197.
[511]
Afımed bin Hanbel (3/20) Müslim (1169) 1-Kitabu'l-İman, 20-Kötülükten nchyet-menin imandan olduğu, imanın artıp ekşitebileceği ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın babı.
[512]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/198.
[513]
Maide Suresi: 85
[514]
Delilu'l Fatihin (J/465)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/189-200.
[515]
Müslim (1/70) 1-Kitabu'l-İman, 20-Kötülükten nehyetmenin imandan olduğu, imanın artıp ekşitebileceği ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın vacip olduğu babı,
[516]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/200.
[517]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/200-201.
[518]
Buhari (13/5) Kitabu'l-Fiten. Resulullah (a.s)'tn "Benden sonra ho$ karşılamayacağınız (veya önceden görmediğiniz, tanımadığınız) birtakım işler göreceksiniz" sözü ile ilgili hah. Müslim (3/1470) Kitabu'l-îmare. Yöneticilere günah olmayan işlerde itaat etmenin vacip, günah işlerde itaat etmenin ise haram olduğu babı.
[519]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/201.
[520]
Buharı (5/132) Kitabu'ş-Şerike, Payların ve taksimatın belirlenmesinde kur'a çekilip çekilmeyeceği babı.
[521]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/202.

[522]
Müslim (3/1481) Kitabu'l-İmarc, Yöneticilerin şeriata ters hareket etmeleri durumunda onların bu işlerine karşı
çıkmanın vacip olduğu ve namaz kılmaları ve buna benzer görevleri yerine getirmeleri durumunda kendilerine karşı savaş açılmayacağı babı.
[523]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/202.
[524]
Riyazü's Salihin
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/203.
[525]
Buhari (131106) Kitabu'l-Fiten. Ye'cüc ve Me'cüc babı. Müslim (4/2207) Kitabu'l-Fiten ve Eşrati's-Sa'a. Fitnelerin yaklaşması ve Ye'cüc ile Me'cüc surunun açılması babı.
[526]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/203.
[527]
Buhari (51112) Kitabu'İ-Mezalim, Evlerin avluları, oralarda ve toprak yerler üzerinde durulması babı. Müslim (311675) Kitabu'l-Libas ve'z-Zine. Yollarda oturmaktan nehiy ve yola hakkını verme babı,
[528]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/204.
[529]
Ebu Davud (41256) Kitabu'l-Edeb, 13-Yollarda oturma babı.
[530]
Bezzar (21425) Kitabu'l-Edeb, Yolda oturma babı.
[531]
Mecmeu'z-Zevaid (8/61-62) Toprak üzerinde oturulması babı, 3'Yola hakkının verilmesi babı.
[532]
Tirmizi (5174) Kitabu'l-İsti'zan, Yol üzerinde oturmak hakkında gelen rivayetler babı.
[533]
Delilu't Falihin (1/476)
[534]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/204-205.
[535]
Müslim (3/1655) 37-Kitabu'l-Libas ve'z-Zine. 11-Altın yüzüğün erkeklere haram edildiği ve İslam'ın ilk dönemlerinde bunun mubah kılındığına dair hükümlerin nesheditdiği babı.
[536]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/205.
[537]
Müslim (3/1461) 33-Kitabu'l-!marc, Adil yöneticinin (imamın) fazileti, zalimin cezalandırılması, yönetilenlere karşı merhametli olmaya teşvik ve onların sıkıntıya sokulmasından nehiy babı. Ahmed bin Hanbel (5/64)
[538]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/205-206.
[539]
Tirmizi (4/468) 34-Kiiabu'l-Fiten, 9-İyiliği emir ve kötülükten sakındırma hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu itaatsin hasen olduğunu söylemiştir. Ebu Davud (4/121) Kitabu'l-Melahim, 17-Emir ve nehiy babı. Tirmizi (5/252-253) 48-Kitabu Tefsiri'l'Kur'an. 6-Maide Suresi ile ilgili bab.
[540]
Maide Suresi: 78-81
[541]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/206-207.

[542]
Bir hadisin tabi'inden olan ravisi sahabiden olan ravinin adını anmadan hadisi direkt Resulullah (as)'tan rivayet ederse, bu hadise mürsel denilir.
[543]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/207-208.
[544]
Mecmeu'z-Zevaid (71276) Hey semi §öyle söylemiştir: "Taberani bunu iki ayrı senetle rivayet etmiştir. Senetlerden birinde Şerik'in adı geçmektedir ki. onun rivayeti hasendir. Geriye kalan ravileri İse, Sahİh'tc isimleri geçen ravilerdir."
[545]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[546]
Müslim (11128) 1-Kitabu'l-İman, 65-İslam'ın garip olarak başladığının ve garip o-larak döneceğinin bildirilmesi babı.
[547]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[548]
Mecmcu'z-Zcvaid (71275) Kitabu'l-Fitcn, Kalp ile inkâr babı. Heysemi: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravilcri, Sahih'te isimlen geçen ravilerdir" demiştir.
[549]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[550]
Ahmed bin Hanbel (1/436) Ebu Davud (3/319-320) Kitabu'l-llm. Resulullah (a.s)'a kar$ı yalan uydurmanın oldukça büyük günah olduğu babı. Tirmizi (41524) 34-Kita-bu'l-Fitcn. 9-İyiliği emir ve kötülükten sakındırma hakkında gelen rivayetler babı. "Kalpleri yavaş yavaş kaplayacak bir örtü gibi":Humeydi bunun hakkında şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Yani fitneler kalpleri adeta ablukaya alınmış, etrafı sarılmış bir şey gibi kuşatırlar. Metindeki örtü kelimesinin kökü olan "hasr", bir şeyi kuşatmak, etrafını sarmak, onu darda bırakmak anlamına gelir. "Yavaş yavaş" yani kademe kademe.
"Hangi kalp bu fitneden etkilenirse onun üzerinde siyah bir nokta belirir." Yani o kalbin üzerinde siyah bir iz ortaya çıkar. Bu ise yüce Allah'ın ona gadab ettiğinin, kızdığının işaretidir. Bundan dolayı yüce Allah'ın rızasını hak eden kalpte de beyaz bir noktanın belireceği belirtilmiştir. Dolayısıyla kalpler iki kısma ayrılır. (İbnu'l-Esir)
[551]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[552]
Ahmed bin Hanbel (1/2) Ebu Davud (4/122) Emir ve nehiy babı. Tirmizi (41468) 34-Kitabu'l'Fiten, 9-İyiliği emir ve kötülükten sakındırma hakkında gelen rivayetler babı.
[553]
Maide Suresi: 105
[554]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[555]
Ebu Davud (41123) Kitabu'l-Melahim, Emir ve nehiy babı.
[556]
Ebu Davud (4/123) Kitabu'l-MelahÌm. Emir ve nehiy babı.
[557]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[558]
Mccmeu'z-Zevaid (7/270) İyiliği emir ve kötülükten sakındırma babı. Heysemi Söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Ebu Bekir Muhammed bin Abdulmetik bin Zenceviyye dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri bulunan ravi-lerdir. Söz konusu kişi ise sika (güvenilir) biridir."

[559]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[560]
Taberani (9İİ19) Mecmeu'z-Zevaid. Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[561]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[562]
Ebu Davud (4/124) Kitabu'l-Melahim, Emir ve Nehiy babı. Bu hadis daha başka rivayetlerle desteklenmesi itibariyle sahih bir hadistir. Tirmizi (4/471) 34~Kitabu'l-Fiten, 13-En üstün cihadın zalim bir yöneticinin yanında adalet sözünü söylemek olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, "Bu hadis bu rivayeti ile hasen garip bir hadistir" demiştir.
[563]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[564]
Nesai (71161) 39-Kitabu'l-Bey'at, 37-Zalim bir yöneticinin yanında hakkı söyleyenin üstünlüğü babı.
[565]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[566]
Tirmizi (4/339-340) 28-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla. 96-İyilik. türleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen gahbdir" demiştir.
[567]
İmam Nevevi. Sahihi Müslim Şerhi (7/11)
[568]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[569]
Müslim (2/698) 12-Kitabu'z-Zekat. 16-Sadaka adının bütün iyilik türleri için kullanılabileceği babı.
[570]
Müslim (2/698) 12-Kitabu'z-Zekat, 16-Sadaka adının bütün iyilik türleri için kullanılabileceği babı.
[571]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[572]
Ahmed bin Hanbel (4/391) Kesfu'l-Estar (41102) Kitabu'l-Fiten, İyilik yapanlar ve kötülük İsleyenler babı. Bezzar şöyle söylemiştir: "Bu hadisin Ebu Musa'dan bu is-nad dışında herhangi bir tankla rivayet edildiğini bilmiyoruz." Mccmcu'z-Zevaid (7/262) 220-Kitabu'l-Fiten, İyilik yapanlar ve kötülük işleyenler babı.
[573]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[574]
Ebu Davud (4/124) Kitabu'l-Melahim, 17-Emİr ve nehiy babı.
[575]
Ebu Davud, aynı yer.
[576]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[577]
Taberani (9/109) Mecmeu'z-Zevaid, (71280) Heysemi: "Ravileri Sahih'tc isimleri geçen ravilerdir." demidir.
[578]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[579]
Mecmeu'z-Zevaid (7/280) Heysemi: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar" demi§tir.

[580]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[581]
Keşfu'l-Estar (4/112) Kitabu'l-Fiten, Mü'minin kendini küçük düşürmesinin uygun olmayacağı babı. Bezzar söyle söylemiştir: "Bu hadisin, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine dair bu tankı dışında herhangi bir tankla rivayet edildiğini bilmiyoruz." Mecmeu'z-Zevaid (71275) Kitabu'l-Fiten, Başkasına ve kendine zarar dokundurmaktan korkanla ilgili bab.
[582]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[583]
Tirmizi (4/523) 34-Kitabu'l-Fiten, 67. bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen garibdir" demiştir. Rivayet senedinde Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır ki, bu kişi zayıf biridir. Bazı ilim adamları bu hadisi daha önce geçen rivayet tankı itibariyle sahih görmüşlerdir. Bu iki rivayette Müslümanın maruz kalabileceği sırf kalbi nitelik taşıyan ve diline aksetmeyen inkâr şekillerinden birine işaret vardır."
[584]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[585]
Ebu Ya'la, Raviteri. Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
[586]
Maide Suresi: 62
[587]
Yani namazı geciktiriyoruz. Namaz kılalım.
[588]
Metinde "maksure" denmektedir ki, camilerin içimle imamlar, müezzinler, hafızlar vs. için ayrılan küçük odalara bu ad verilir. (Çeviren)
[589]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[590]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[591]
Mecmeu'z-Zevaid (8/64) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsaf ve Ke-bir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[592]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[593]
Ahmed bin Hanbel (11271) Keşfu'l Estar (1/111) Haber ve inceleme babı. İbni Hib-ban (8/32) Hz.Musa (a.s)'nın elindeki levhaları atmasına sebep olan durumun bildirilmesi babı. Mecmeu'z-Zevaid (11153) Heysemi şöyle söylc-miştir: "Bunu Ahmed
6ın Hanbel, Bezzar ve Kebir ve Evsafta Taberani rivayet et-miştir. Ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir. İbni Hibban, bu hadisi sahih olarak görmüştür." 212- Buharı (13/136) 93-Kitabu'l-Ahkam. 13-Kadt'nın (yargıcın) sinirli olduğu bir anda hüküm veya fetva vermesinin uygun olup olmadığı babı. Müslim (1/343) Kitabu's-Salat, 37-İmamlara namazı hafif tutmalarının cmredilmcsi babı.
[594]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[595]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[596]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[597]
Buhari (10/386) 77-Kitabu'l-Libas, 91-Ne tür resimlerin silindiği babı. 92-Resim-lerin üzerinde oturmaktan kaçınma babı. Müslim (3/1668) 37-Kitabu'l-Ubas ve'z-Zine, 26-Canh resimlerinin yapılmasının haram olduğu babı.

[598]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[599]
Buhari (61513) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 54-Ebu't-Yeman'ın rivayeti babı. Müslim (3/1315) 29-Kitabu'l-Hudud, 2-Saygm bir yeri olan hırsızın da böyle olmayan hırsızın da elinin kesileceği babı.
[600]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[601]
Buhari (1/507) 8-Kitabu's-Salat, 33-Secde yerinden tükürük v.s.'nin elle temizlenmesi babı. Müslim (1/388-389) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat. Mescide tükürmekten nehiy babı.
[602]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[603]
Bakara Suresi: 44
[604]
SaffSuresi:2
[605]
Hud Suresi: 88
[606]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[607]
Buhari (61331) 59-Kitabu Bedi'i'l-Halk, 10-Cehennemin özelliği ve onun yaratılmış olduğu babı. Müslim (4/2290) 53-Kitabu'z-Zühd ve'r-Rekaik 7-İyiliği emredip de kendisi yapmayan ve kötülükten sakındırıp kendisi isleyenin cezası ile İlgili bab.
[608]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[609]
Ahmed bin Hanbel (3/120) İbni Hibban (11135) Amel etmeyip de sadece söz söyleyen hatiplerin özellikleri babı.
[610]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[611]
Ahmed bin Hanbel (41103) Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (2/58) Mecmeu'z-Zevaid (6/14) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri bulunan ravilerdir."
[612]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[613]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[614]
Müslim (3/1506) 33-Kitabu'l-İmare, 38-AUah yolunda savaşa çıkan kimseye binek temin etmekle veya başka şeylerle yardımcı olmanın faziletleri babı.
[615]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[616]
Müslim (412060) 47-Kitabu'l-İlm, 6-İyi ya da kötü bir adet başlatan ve hidayete ya da sapıklığa çağıran kimselerin durumları ile ilgili bab.
[617]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[618]
Buharı (71476) 64-Kitabu'l-Meğazi, 38-Hayber Gazvesi babı. Müslim (411872) 44-Kitabu Fedaili's-Sahabe. 4-Ali bin Ebi Talib (r.a)'in faziletlerinden babı.

[619]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[620]
Buhart (131302) 96-Kitabu'l-hisam bi'l-Kitabi ve's-Sunne, 15-Sapıklığa çağıranın veya kotu bir adet başlatanın günahı babı. Müslim (311303-1304) 28-Kitabu'l-Ka-same, 7-Oldürme adetini başlatanın günahı babı.
[621]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[622]
Müslim (21704-705) Kitabu'z-Zekat, 20-Yanm hurma veya güzel bir söz ile de sadakada bulunmaya teşvik ve sadakanın ateşin Önünde perde olacağı babı.
[623]
Nisa Suresi: 1
[624]
Hasr Suresi: 18
[625]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[626]
Müslim (412059) 47-Kitabu'l-İlm, 6-İyi ya da kötü bir adet başlatan ve hidayete ya da sapıklığa çağıran kimselerin durumları ile ilgili bab. Tirmizi (5143) 42-Kita-bu'l-İlm, 15-Hidayete çağıran ve kendisi de ona uyan kimse İle sapıklığa çağıran kişi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
[627]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[628]
Müslim (1174) l-Kitabu'l-İman, 23-Dinin öğütten ibaret olduğunun bildirilmesi babı.
[629]
Nesai (71156-157) 31-Yöneticiye Öğüt verilmesi.
[630]
Ebu Oavud (4/286) 68-Öğüt babı.
[631]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[632]
İmam Nevevi. Müslim Şerhi (2/38)
[633]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[634]
Buhari (13/193) 93-Kitabu'l-Ahkam, 43-lmamın insanlardan nasıl bey'ai alacağı babı. Müslim (1/75) 1-Kitabu'l-İman. 23-Dinin öğütten ibaret olduğunun bildirilmesi babı.
[635]
Müslim (1/75) 1-Kitabu'l-İman, 23-Dinin öğütten ibaret olduğunun bildirilmesi babı.
[636]
Nesai (7/140) Bütün Müslümanlara öğütte bulunmak üzere bey'atta bulunma babı.
[637]
Aynı yer.
[638]
Aynı yer.
[639]
Aynı yer.
[640]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[641]

Buharı (131127) 93-KHabu'l-Ahkam, 8-Bir topluluğu yönetmek isteyip de onlara öğüt vermeyenle ilgili bab.

[642]

Buharı, aynı yer. Müslim (11125) 1-Kitabu'l-İman, 63-Yönettiklerine karsı fasıklık eden bir yöneticinin ateşi hakedeccği babı

[643]

Müslim, sh. 126.

[644]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[645]

Buhari (51178) 49-Kitabu'l-ltk, 17-Köleye karsı aşırıya gitmenin hoş olmayacağı babı. Müslim (311459) 33-Kitabu'l-İmare, 50-Adil yöneticinin fazileti ve zalimin cezalandırılacağı babı.

[646]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[647]

Buhari (111494) 82-Kitabu'l-Kader, 4-Allah'tn emrinin önceden belirlenmiş bir kader olduğu babı. Müslim (412039) 46-Kitabu'l-Kader\ 1-İnsanoğlunun anasının karnında yaratılışının nasıl olduğu babı.

[648]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[649]

Ahmed bin Hanbel (11227, 362) Tirmizi (51365) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 39-Sad Suresi ile ilgili bab. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hakim (2l432)'de bu hadisi anlam olarak rivayet etmiştir ve şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir ancak Buharı ve Müslim kitaplarına almamışlardır." Zehebi de sahih olduğunu söylemiştir.

[650]

Sâd Suresi: 4-8

[651]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[652]

Buhari (71193) 63-Kitabu Menakıbi'l-Ensar, 40-Ebu Talib'in kıssası babı.

[653]

Tevbe Suresi: 11

[654]

Kasas Suresi: 56

[655]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[656]

Ahmed bin Hanbel (4/378) Tirmizi (5/201) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 2-Fatiha Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen gariptir. Semmak'ın rivayetinden başka bir rivayetini bilmiyoruz" demiştir. İbni Kesir, Tefsir'inde söyle söylemiştir: "Adiyy'in bu hadisi, değişik tanklardan rivayet edilmiştir." İbni Kesir'in bununla ilgili hayli uzun açıklamaları bulunmaktadır ki. bunları vermemiz durumunda söz bir hayli uzar.

[657]

Burada Fatiha Suresi'nde yer alan "Bizi doğru olan yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet. Gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil" ifadelerine dikkat çekilmekte ve burada "gazaba uğrayanlar" ile kastedilenlerin Yahudiler, "sapıklar" •ile kastedilenlerin ise Hıristiyanlar olduğu belirtilmektedir. (Çeviren)

[658]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[659]

İbni Abdilberr. el-İsti'ab (1/323) Sahih olduğunu söylemiştir.

[660]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[661]

Kesfu't-Estar (2/356) Tebük Gazvesi babı. Mecmeu'z-Zevaid (61194) Heysemi §öyle söylemiştir:: "Bunu Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel de bunun benzerini rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[662]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[663]

Müslim (I/38I) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 7-Namazda konuşmanın haram olduğu babı.

[664]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

NAMAZ VE NAMAZLA BAĞLANTILI KONULAR
GİRİŞ

Namazlardan söz eden bu bölümün oldukça geniş olmasını belki garip karşılayabilirsiniz. Ancak, namazın başta gelen ve en büyük ibadet olduğunu, namazların günlerin, haftaların, zamanların, hallerin ve münasebetlerin hayatı olduğunu, yine namazların Müslümanın hayatını ve İslami hayatı düzene koyan unsur olduğunu biliyoruz.

İslami hayatın ve canlılığın görüntüsünün mahiyetini taşıdığını, yükümlülüğün usul ve furu'undan (temel ve tali konularından) olan bir takım konulann namazın temel prensiplerinin bir uzantısı sayıldığını, bundan da öte yükümlülüğün tamamen namaz ile bir bağlantı ve uyum içinde olduğunu da biliyoruz.

Bütün bunların namazla bir bütünlük oluşturduğunu, hatta tamamen ondan doğduğunu, Resulullah (a.s)'m davetinde namazın tevhidden sonra en çok üzerinde durulan konu olduğunu, onun insan kalbi, insanlık hayatı açısından bir ilaç, gıda ve yüceliği sağlayıcı unsur olduğunu da.. İşte bütün bunları incelediğimizde namazlarla ilgili nasslann çokluğunu daha iyi anlarız.

Namaz ile diğer İslami yükümlülüklerin nasıl bir bütünlük oluşturduklarını görmek için şu örnekler üzerinde düşünmemiz gerekmektedir:

Taharet ve temizlik bir bütünlük oluşturur. Bunun yanısıra namaz ile ahlaki yükümlülükler birbirlerini bütünlemektedirler.

Namaz, Allah'ın önünde boyun eğme, O'na karşı huşu gösterme anlamı taşıdığından, büyüklenme ve kendini beğenmişlik hislerini, fena düşünceleri ve kötülükleri yok etmektedir. Kişinin namaz içinde avret yerlerini Örtmesi ile namaz dışında avret yerlerini örtmesi arasında bir bağlantı ve bütünlük bulunmaktadır. Camilerin duygu ve mana yönünden imar edilmesi ile zikir, ilim, cemaatle namaz ve cuma arasında bir bağlantı ve bütünlük bulunmaktadır.

İslam'da ibadetin en üstünü zikir, fikir ve dua olduğu gibi zikir, fikir ve duanın en güzel şekilleri namazda bulunmaktadır. Çünkü namaz için özel bir takım şartlar belirlenmiştir. Namaz Özel bir şekilde yerine getirilir. Bu itibarla namazda diğer hiçbir uygulamada olmadığı şekilde, kıbleye yönelme, taharet, örtünme, rüku ve secde vs. gibi uygulamalarıyla birlikte zikir, fikir ve duanın tümü bir araya gelmiştir.

Bütün bu unsarlann ve bunlarla ilgili bulunan daha başka şeylerin bir uygulamada bir araya gelmesi, onun üzerinde genişçe durulmasını ve ona uzunca yer verilmesini gerektirir. Namaz fıkhı, tevhid fıkhından sonra geldiğine göre bir Müslüman, Yüce Allah'ın zatı için namaz konusunu etraflıca anlamak amacıyla

harcadığı çabayı yeterince Önemsemez.
Namazlar ve onlarla bağlantısı bulunan konular genel ve aydınlatıcı bir çerçeve niteliği taşımaktadır. Namaz, insan nefsini İslam ile aydınlatır, onu nurlandırır ve arındırır. Yine o, İslam toplumunu birbirleriyle ve İslam nuruyla aydınlatır. Böylece bu toplum İslam potası içinde erir. İman gücünü tazeleyen, Müslümanın İslam ile olan bağında ve diğer Müslüman kardeşleri ile olan bağlantısında bir zayıflığın meydana gelmesi durumunda, bu bağı güçlendiren namazdır. Yine namaz diğer ibadetlerle birlikte değişik halkaları ve farklı renklerdeki iasanlan tek bir insani potada bir aydınlığa kavuşturur. İşte bütün bu sebeplerden ve daha başka sebeplerden dolayı Kitap ve Sünnet ona bu derece Önem vermiştir.
Yüce Allah'ın, bir peygamber vasıtasıyla göndermiş olduğu dinlerin hepsinde namaz ibadetine yer verilmiştir. Yüce Allah, Hz. Musa (a.s)'ya şöyle buyurmuştu:

"Beni anmak için namaz kıl." [1]
Hz. İbrahim (a.s) de şu şekilde dua etmişti:

"Beni namaz kılan biri eyle, zürriyetimden (namaz kılan) bir nesil [2]eetir!" [3]

236- Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s), Sakif heyetine şöyle buyurmuştur:

"İçinde rüku olmayan bir dinde hayır yoktur."[4]
Esas olan, namazın, kişinin bütün hayatını kapsamasıdır. Bu yüzden, îsra ve Miraç gecesi mele-i ala (yüce makamda) elli vakit namaz farz kılınmıştı. Sonra bu, karşılığında yine elli vakit sevabı olmak üzere beş vakite indirilmiştir. Bunun yansıra nafile ibadet kapısı açılmıştır.
Çağımızda bazı vaizler ve davetçiler tedrici bir şekilde değişik konulara ağırlak vermeye ve "İslam'da her şey namazdan ibaret değildir" diye söylemeye başlamışlardır. Bu söz doğrudur. Ancak bunun söylenmesi bazen dinleyicinin namazın pek fazla Önemli olmadığı hissine kapılmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla vaizin mutlaka bu durumu göz önünde bulundurması ve ona göre konuşması gerekmektedir.
Namazın kişinin ve ümmetin hayatına akseden çeşitli yönleri bulunmaktadır. Yine ümmetin hayatında kendini gösteren uygarlıkla ilgili etkileri olmaktadır. Bütün bunlar uygarlık ürünlerinde, giyimlerde, hayatın değişik alanlarında kendilerini göstermektedirler.
Namaz neredeyse Rabb tarafından bildirilen yükümlülüklerin tümünün

işaretlerini kendinde taşımaktadır. Bunun yanısıra namazla ilgili yükümlülükler de kendi dairesinin dışına taşarak hayatın değişik alanlarına kaymaktadır. Mesela taharet (temizlenme) namazın şartlarından biridir. Ancak etkileri namazın dışındaki alanlarda da görülmektedir. Yine örtünme (setri avret) namazın şartlanndandır. Ancak bu, Müslümanın namaz dışında da uyması gereken bir edep Ölçüsüdür. Namaz, Allah için olan bir ibadettir. Ancak o aynı zamanda kişinin hayat düzeni ile ilgili bir alıştırmadır. Namaz insanı îslami hayata alıştırmaktadır. Yüce Allah, Kufan-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Onlar şöyle söylediler: "Ey Şu'ayb! Bizim babalarımızın taptıklarını bırakmamızı yahut mallarımızdan istediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Doğrusu sen yüreği yufka ve aklı başında birisin."[5]

Bir başka ayeti kerimede de şöyle buyuruyor:

"Namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alikoyar."[6]

Müslümanın namaz kılmaya kendini alıştırması Ölçüsünde her yönüyle îslam'a girmesi için kapılar kendisine açılır. Müslüman, namaz aracılığıyla hayır sözünü duyar ve kendisinde onu kabul için bir istidad (kabiliyet) oluşur. İşte bu yüzden davetçilerin namazın üzerinde ağırlıkla durmaları oldukça önemli bir şeydir.

Tümümüz için beş vakit namaz kılma yükümlülüğü getirilmiştir ki, bunların fara olduğu üzerinde ilim adamlan arasında icma (görüş birliği) vardır.

Cuma günü ise öğle namazının yerine cuma namazı farz kılınmıştır.

Bunun yanısıra her gün farz namazların dışında bazı nafile namazlar belirlenmiştir.

Bunlar farzlarla birlikte kılınan (revatib) sünnetler, duna namazı, gece kılman vitir namazı, teheccüd namazı gibi nafile namazlar ile bunların dışında kalan mutlak anlamda nafile namaz özelliği taşıyan ibadetlerdir.

Vitir namazının sürekli kılınması konusunda kuvvetli bir takım deliller bulunmaktadır.

Senede sadece birer kez kılınan iki namaz bulunmaktadır ki, bunlar da iki bayram namazıdır.

Bunların yanısıra, günde bir veya haftada bir yahut senede bîr ya da ömürde bir kere kılınmak üzere teşbih namazı konulmuştur.

Bunların yanısıra değişik münasebetlerle kılman bir takım namazlar konulmuştur: İstihare namazı, güneş tutulması dolayısıyla kılınan namaz (küsuf namazı), ay tutulması dolayısıyla kılınan namaz (husuf namazı), yağmur istemek için kılınan namaz (İstiska namazı), hacet (ihtiyaç) namazı, eve giriş namazı, bir yerden gelince kılınan namaz (kudüm namazı), eve veda ederken kılınan namaz,

korku namazı, tahiyyatul-mescid namazı (bir camiye girince kılınan namaz), cenaze namazı, tilavet secdesi (Kur"an-ı Kerim okurken secde ayetinin geçmesi durumunda yapılan secde), şükür secdesi bunlardandır.

Mü si uman in meşru olan nafile namazları; nafile namaz kılınması yasak olan vakitlerin ve kerahet vakitlerinin dışında kılması şart koşulmuştur.

Namazların belli şartlan, rükünleri, vacipleri, sünnetleri» mekruhları ve namazı bozan şeyler bulunmaktadır.

Korku namazı ve bayram namazı gibi bazı namazların kendilerine özel hükümleri bulunmaktadır.

Cenaze namazı ile tilavet ve şükür secdelerinin gerçekleştirilmesi arzulanan şeyler itibariyle diğer namazlarla ortak olan bir takım yönlerinin yanısıra kendilerine özel durumları bulunmaktadır.

Hastalık, yolculuk ve yağmur yağması gibi bir takım özel durumlar vardır.

Bu durumlarla ilgili özel ruhsatlar da bulunmaktadır. Kadın için namaz konusunda Özel hükümler vardır.

Tavaf namazı vardır.

Cihad hareketi dolayasıyla ortaya çıkan özel durumlar var ki, bu durumlar için cihadla ilgili özel hükümler geçerlidir. İnsanın bir şeye zorlanması, zorunluluk halleri, bir şeyi yapmaya mecbur kajma gibi normal durumlardan farklı özel durumlar da vardır. Bütün bu durumlarla ilgili özel hükümler bulunmaktadır.

Müçtehid imamlar namazla bağlantısı olan bütün fiilleri ve sözleri ortaya çıkarmaya ve bunların ne derece bağlayıcı oldukları ile ilgili tafsilatlı bilgiler vermeye çalışmışlardır.

Bazı farz görevler vardır ki, onlar yapılmadan namaz caiz olmaz. Bunların yanısıra daha aşağı derecede bazı görevler vardır ki, bunların yapılması durumunda namaz caiz olsa da eksik kalır. Namazı tamamen bozan bir takım uygulamalar bulunduğu gibi, namazı bozmamakla birlikte mükemmelliğine zarar veren uygulamalar da bulunmaktadır.

Bütün bu konularla ilgili ilim adamlarının üzerinde görüş birliğine vardıkları (icma ettikleri) hükümler olduğu gibi, görüş ayrılığına düştükleri hükümler de bulunmaktadır. Namazla ilgili emir geniş kapsamlıdır. İlim adamlan genellikle sübutu ve delaleti kesin olan nasslarm bildirdiği hükümlerde görüş ayrılığına düşmemişlerdir. (Yani hem rivayetinde herhangi bir şüphe bulunmayan hem de anlama geldiği kesin bir şekilde anlaşılan ayet ve hadis metinlerinin ortaya koyduğu hükümlerde herhangi bir görüş ayrılığına düşmemişlerdir.) Ama bunların dışında kalanlarda yer yer görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Müçtehid i-mamlann üzerinde görüş ayrılığına düştükleri hususlarda emir geniştir. (Yani

yükümlünün bir tercih yapma hakkı vardır.)

Eğer bir kişi bir müçtehid imamın mezhebine uyar ve karşısına çıkan mesele ile ilgili olarak o mezhebin bir içtihadı ve fetvası bulunursa, onun açısından herhangi bir mesele söz konusu değildir. İlim adamlan da sadece farklı görüşlerin ortaya konulmasında herhangi bir mahzur olmayan meselelerde görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Namazın yerine getirilmesi, Yüce Allah'ın yükümlülerden istediği pek çok emrin yerine getirilmesi anlamı taşır. Namazı kıldığımızda, Yüce Allah'ın pek çok emrini yerine getiriyoruz demektir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor

"Ey Ademoğullan! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın yeyin, için ve israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez." [7]

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topluklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah, size bir zorluk çıkarmak İstemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor."[8]

"Her nereden çıkarsan yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ve içleri-nizdeki zalimlerin dışında, insanların ellerinde sizin aleyhinize kullanacakları bir delillerinin olmaması için her nerede bulunursanız bulunun yüzlerinizi onun tarafına çevirin."[9]

"Namazınızı kıldıktan sonra ayakta, oturarak ve yanüstü yatarken Allah'ı anın. Güvene kavuştuğunuz zaman ise namazı gereğince kılın. Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır."[10]

"Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin ve gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun."[11]

"O halde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."[12]

"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet olunasınız." [13]

"Ey iman edenler! Rüku edin, secde edin. Rabb'inize ibadet edin, hayır işleyin ki umduğunuza eresiniz." [14]

"Öyleyse yüce Rabb'inin adını teşbih et (tenzih ederek, yücelikle an.)"[15]
"Rabbinin yüce adını teşbih et."[16]
"Öyleyse akşama girerken ve sabaha ererken Allah'ı teşbih et Göklerde ve yerde günün sonunda da öğleye erdiğiniz zaman da hamd O'na mahsustur."[17]
"Bir şeyi açığa vursanız da yahut gizleseniz de farketmez. Allah her şeyi gayet iyi bilmektedir."[18]
Namazın ne derece büyük bir ibadet olduğunu anlamak için Yüce Allah'ın şu sözleri üzerinde düşünmemiz yeterlidir:
"Sabır ve namaz yoluyla yardım dileyin. Bu, gönüllerinde Allah'a karşı hürmet duygusu olanların dışındakilere gayet ağır gelir." [19]
"Oysa kendilerine dini yalnız Allah'a halis kılarak Allah'ı bir bilenler o-larak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekatı vermeleri emredilmişti. İşte doğru din budur."[20]
Doğru dinin temel yapısını yalnız Allah'a ibadet edilmesi, ibadette O'na karşı ihlaslı olunması, namazın kılınması ve zekatın verilmesi oluşturmaktadır.
Sünnette yer alan namazla ilgili nasslann fikhi konularına göre ince bir şekilde ayrılıp verilmesi oldukça zor bir iştir. Çünkü söz konusu nasslarda yer alan konular birbirleriyle iç içedirler. Aynca bu konularla ilgili tüm rivayetlerin biraraya getirilmesi de zordur. Biz gücümüz ölçüsünde basitleştirerek ve kolay anlaşılır hale getirerek vermeye çalıştık. Bunun gibi namazı da okuyucunun kolay anlayabileceği bir tarzda anlatmaya çalıştık. Bunun yanısıra çağımızda, özellikle durulması ve önem verilmesi gerektiğine inandığımız konulan da vermeye çalıştık.
Bu arada okuyucuya, ahireti isteyenin güvenilir fıkıh kitapları okumasının gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. Bu kitaplar, hükümleri bir araya getirmiş, temel meseleleri ele almış ve teferruatla ilgili pek çok meselenin cevabım vermiştir. Ey kardeşim! Herhangi bir mezheb imanının mezhebine göre hazırlanmış fıkıh kitaplarından birini okumaya çalış. Okuduğun kitabın da, konulara vakıf, meseleleri dikkatle ele alan, derin fıkıh bilgisine sahip, vera sahibi, fetva kaynaklarını ve fetvaların ifade ettikleri anlamlan iyi bilen bir ilim adamına ait olmasına dikkat et.
Daha önce de belirtiğimiz üzere şeriatta hem rivayet yönünden üzerinde şüphe olmayan hem de ifade ettiği anlam kesin belli olan bir takım naslar vardır ki, ehli sünnet vel-cemaat mezhebine mensup imamlar bunların üzerinde herhangi bir

görüş aynlığına düşmemişlerdir. Ancak bunlann dışında kalan naslann bazılannın ne anlama geldiği konusunda görüş birliğine varmış, bazılarının ifade ettikleri anlamlar üzerinde ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Bunların yanı sıra kıyasa dayanan bazı meseleler vardır ki, bunların da bazılarında aralarında görüş birliğine varmış, diğer bazıları üzerinde ise farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bir Müslümanın, ilim adamlarının üzerinde görüş birliğine varmış oldukları bir konuda onlannkinden farklı bir tutumu benimsemesi (aykırılığa düşmesi) doğru olmaz. Ancak farklı görüşler ortaya attıkları konularda Müslümanın onların ortaya atmış olduğu görüşlerden herhangi birini benimseme hakkı vardır.
Bir Müslüman için esas olan, herhangi bir imamın mezhebi üzere hareket etmek, onun mezhebi üzerinde fıkıh sahibi olmak ve herhangi bir meselede o-nun mezhebini bırakarak bir başka mezhebe göre hareket etmekten kaçınmaktır. Ancak zaruret dolayısıyla bir başka mezhebin fetvasına göre amel e-dilebileceği gibi, ilim ehlinden olan biri, bir başka mezhebin delillerini daha kuvvetli bulması durumunda, o mezhebin fetvasını tercih edebilir. Müçtehid i-mamlann görüşlerinden uzaklaşmadıkları bilinen adil kadıların hükümlerine başvurulması durumunda, onların verecekleri hükümlere göre amel edilmesinde de bir sakınca yoktur.
Şeriat yapısında her nassı yerine oturtabilecek tek cihet, müçtehid imamlardır. Bundan dolayı, onların nasslann anlaşılması, onlara verilecek anlam, hükümlerinin özele bina edilmesi veya belli bir kayda bağlanması gibi konularda söyledikleri sözlerin özel bir ağırlığı olmuştur. Yine neyin kıyas dairesine gireceğini ve neyin girmeyeceğini, icmayı (ilim adamlarının görüş birliğini) neyin bozup neyin bozmadığını onlar bilirler. Biz bu kitapta fikhi konulara genel olarak temas edeceğiz. Bu konularda derii toplu ve özet bilgiler vereceğiz. Meselelerden, özel açıklamalardan ve görüşlerden de bilinmesini zorunlu gördüğümüz şeyleri vereceğiz. Oldukça özet bilgiler verirken de, her bir Müslümanın fikıh, akaid ve usul ilimlerinde ve daha başka İslami ilimlerde ve bunların teferruatı üzerinde bir öğrenim görmüş olabileceği düşüncesinden hareket etmekteyiz.
Bu ön girişin ışığında bu kitabın ilerideki bölümlerinde karşımıza çıkacak fikhi konulara işaret etmek istiyoruz.
Namaz fıkhı hakkınca:
Bazı fikıhçılar beş vakit namazın hükümlerinden söz ederek bunların şartlarının, rükünlerinin, vaciplerinin, sünnetlerinin ve edeplerinin (adabının) olduğunu, bunlara karşılık, tenzihi mekruhlarının, tahrimi mekruhlarının ve müfsid-lerinin

bulunduğu bildirilmektedirler. Müfsid, namazı tamamen bozar, tahrimi mekruh namazın iade edilmesini gerektirir, tenzihi mekruh ise namaza zarar vermez. Edeb ve sünnetin terkedilmesi de bunun gibidir. Yani tenzihi mekruhun işlenmesinin namaza bir zararı olmaz. Ama vacip kasden terkedilirse, yeterli vaktin olması halinde namazın iade edilmesi gerekir. Bununla ilgili hüküm; tahrimi mekruhun işlenmesi ile ilgili hüküm gibidir. Bir insan şer'an geçerli bir mazereti olmaksızın namazın bir rüknünü veya şartını yerine getirmezse namazı geçersiz (batıl) olur. Çünkü namazda şartların ve rükünlerin yerine getirilmesi farzdır.
Fıkıhçılar bu beş vakit namazla ilgili hükümlerden söz ettikten sonra vitir namazından söz etmektedirler. Çünkü bu namaz, beş vakit namazdan sonra yerine getirilmesi konusunda en kuvvetli delillerin bulunduğu namazdır. Bu arada vitir namazının bazı özelliklerinden söz ederler. Ardından nafile namazlardan ve cenaze namazı gibi yerine getirilmesi farzı kifaye olan, teravih namazı gibi camide kılınması sünneti kifaye olan, bayram namazları gibi bir takım müçtehidlerin görüşlerine göre vacip olan ve bunların yanısıra bazıları müekked, bazıları gayri müekked olan sünnetlerden söz etmektedirler. Bu gibi namazlar üzerinde dururken mutlak nafilelerden ve mukayyed nafilelerden söz etmektedirler. Namaz konusu en hayırlı konudur.
Cenaze namazı gibi Özel bir şekilde kılınan ve kendine göre şartlan ve rükünleri olan bazı namazlar bulunmaktadır. Tilavet ve şükür secdesinin yerine getirilmesinde de bazı özel durumlar vardır ki, bir takım hükümleri etkilerler. Beş vakit namazla ilgili hükümlere ek hükümler ve ona göre edepleri olan bazı namazlar bulunmaktadır.
Bütün bunlarla ilgili olarak etraflı bilgilere yer vereceğiz. Ancak biz cenaze namazı konusunu ileriye bırakmayı ve ona bu bölümün dördüncü kısmında ölüm hali durumunda uyulması gereken ölçülerle ilgili konunun içinde yer vermeyi uygun gördük.
Adak ile ilgili bazı hükümlerden ve bu arada namaz kılmayı adamaktan daha önce akaid bölümünde sözetmiştik. Bu bölümde fıkıhçılann namazla ilgili temel meseleler olarak sundukları meselelere yer vereceğiz.
Konuya namazın şartlarından söz ederek gireceğiz. Namazın şartlan beş tanedir: Taharet (temizlenme), avret yerlerini örtme, kıbleye yönelme, vaktin girmesi ve niyet.
Ardından namazın rükünlerinden, vaciplerinden ve kılmış şeklinden söz edeceğiz. Rükünlerin ve vaciplerin belli başlılan ise şunlardır:
Namaz giriş tekbiri, güç yetirenin ayakta durması (kıyam), Kur'an-ı Kerim

okuma, rüku, rükudan kalkma, her rek'atta iki kere olmak üzere secde etmek, iki secde arasında oturmak, üç rek'atlı ve dört rek'atlı namazlarda ilk oturma (kuud), bütün namazlarda son oturma, teşehhüd (şehadet sözünü söyleme), selam, namazın bütün fillerini yerine getirmede tum'anine (vücudun organla-nnın gereği gibi düzelmesi), namaz fiillerinin şıraya göre yapılması, fiillerin ard arda yapılması, namaza aykırı söz söylenilmemesi, namaz fiili türünden olmayan fiili çok yapmaktan (ikiden fazla yapmaktan) kaçınmak.
Namazın sünnetleri ve edepleri hayli çoktur. Namazın içinde ve namazdan sonra okunacak zikirler bunlardandır. Namazın sünnetlerinin bazıları içinde, bazıları da dışındadır.
Namazın mekruhları ve namazı bozan şeylerle ilgili olarak ileride ayrıntılı bilgiler verilecektir. Bunun yanışıra namazla ilgili bulunan konular üzerinde de tafsilatlı bilgilere yer verilecektir.
Önümüzde özel olarak incelenmesi ve fıkhi açıdan ele alınması gereken çok çeşitli konu bulunmaktadır. Biz namazla ilgili nasslan vereceğiz. Bu nasslar değişik bablar halinde verilecektir. Bu bölümün kısımlarının başlı ki an ise söyledir.
Birinci Kısım: Namazın temel konularını içeren bilgiler ve nasslar.
İkinci Kısım: Namazın fiilleri, sözleri ve bunlarla ilgili rükünler, vacipler, sünnetler ve edepler.
Dördüncü Kısım: Namazda yapılması yasak olan ve olmayan fiiller.
Beşinci Kısım: Camiler, cemaat ve cuma namazı.
Altıncı Kısım: Beş vakit namazın dışında kalan ve normal bir şekilde kılınan gece ve gündüz namazları.
Yedinci Kısım: Yılda bir kılınan namazlar. Sekizinci Kısım: Özel durumlarda kılınan namazlar.
Dokuzuncu Kısım: Değişik nedenlerle kılınan namazlar.
Onuncu Kısım: Secdeler. [21]

NAMAZIN TEMEL KONULARINI İÇEREN BİLGİLER VE NASSLAR

Namazın Vücubu (Gerekıiliğt) Ve Farzîyett (Farz Olması)

237- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[22]
"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun peygamberi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan orucunu tutmak ve oraya gitmeye yol bulanın Kabe'yi haccetmesi." [23]

238- Müslim, Ebu Balik Eşca'i (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştin
"Bir adam Müslüman olduğunda Resulullah (a.s), ona namazı öğretirdi. Sonra kendisine şu sözlerle dua etmesini emrederdi:[24]
"Ey Allah'ım, beni bağışla, bana rahmet eyle, beni doğru yola erdir, bana afiyet ver ve beni nzıklandır." [25]

239- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın şöyle[26] söylediğini duyduğunu bildirmiştir: "Bir kişi ile şirk arasında namazın terkedilmesi vardır." Tirmizi'nin rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Küfür ile iman arasında namazın terki vardır."[27]
Yine Tirmizi'nin başka rivayetine göre ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Kul İle şirk veya küfür arasında namazın terki vardır."[28]
Yine onun bir rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:

"Kul ile küfür arasında namazın terki vardır."[29]

Ebu Davud, Tirmizi'nin bu rivayetlerinden sonuncusunu kitabına [30]almıştır. [31]

240- Ahmed bin Hanbel, Bureyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)

şöyle buyurdu:[32]
"Bizimle onlar arasındaki ahid namazdır. Onu kim terkederse küfre düşmüş olur." [33]

241- Tirmizi, Abdullah bin Şefik (r.a)'den rivayet etmiştir:[34]
"Resulullah (a.s)'ın sahabileri namaz dışında bir amelin terkedilmesini küfür olarak görmüyorlardı." [35]

242- Ahmed bin Hanbel, Ebu Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[36]

"Kim kasıtlı olarak namazı terkederse ameli boşa gider." [37]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Ehli sünnete göre iman; dil ile ikrar ve kalp ile doğrulamaktır. Bunun ürünü ise kişinin bedeni ile amel ermesidir. Hz. Muhammed (a.s)'in ümmetinden büyük günah işleyenler, tevhid inançlarını korumaları durumunda cehennem azabına çarptırılacak ancak cehennemde sonsuza kadar kalmayacaklardır. Bu ümmetten olanlar tevbe etmeden ölseler de yüce Allah'ın huzuruna O'nu taniyarak ve O'na inanarak çıkarlarsa durumları yüce Allah'ın iradesine kalmıştır. Yüce Allah dilerse onları kendi lütfü ile affeder ve bağışlar. Nitekim bu konuda yüce kitabında şöyle buyurmaktadır:

"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bunun dişındakileri ise dilediği kimse için bağışlayabilir. Kim Allah'a ortak koşarsa uzak bir sapıklığın içine düşmüştür."[38]

Bununla birlikte Allah dilerse büyük günah işlemiş olanlara adaleti ile muamele ederek işledikleri fenalık ölçüsünde cehennem azabına çarptırır. Sonra da onları rahmeti ile o azaptan çıkarır.[39]

Namaz, zekat ve oruç, amellerdendir. Dolayısıyla bunların farz olduğuna iman eden bir kişi, bunları terketmekle kâfir olmaz. Bundan dolayı ilim adamlarının çoğunluğu yukarıda geçen nasslarda "namazı terkeden" ile kastedilenin, bunların terkedilmesini helal görerek terkeden kimse olduğunu yahut burada küfür ile kastedilenin şükrün tersi yani ameli küfür (nankörlük gibi) olduğunu söylemişlerdir. Hanefilerin, Şafiilerin ve Malikilerin görüşleri de bu yöndedir.

imam Ahmed bin Hanbel ise namazı terkedeninin, cehennemde sonsuza kadar kalmasını gerektirecek olan gerçek küfür ile kafir olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Ahmed bin Hanbel'e göre namazı terkeden kimse öldürülür. Çünkü ona göre böyle biri dinden dönmüş (mürted) sayılmaktadır. İmam Ahmed bin Hanbel'e göre bu, onun dünyadaki cezasıdır.

Hanefİlere göre ise namazı terkedenin cezası; hapsedilmek ve üzerinden kan akıncaya kadar şiddetli bir şekilde dövülmektedir. Bu ceza ya tevbe edip namaza başlamasına veya hapishanede ölmesine kadar devam eder. Şafiilerin ve Malikilerin görüşlerine göre ise bir tek namazı terketmiş olsa bile namazı özürsüz olarak terkeden kimseye dinden dönmüş birine yapıldığı gibi tevbe etmesi için üç gün süre tanınır. Tevbe etmemesi durumunda ise öldürülür. Ancak böyle birine uygulanacak öldürme cezası, küfründen dolayı verilecek bir ceza değil, bir had cezasıdır. Yani böyle birinin küfrüne hükmedilmez, işlediği suçundan dolayı cezalandırılmak üzere öldürülür. Ölmesinden sonra da cenazesi

yıkanır, üzerine Müslüman namazı kılınır ve Müslümanların mezarlığına gömülür. [40]

243- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam, Resulullah (a.s)'a bir soru sorarak "Uy Allah'ın Resulü! Allah kullarına ne kadar namaz farz kıldı?" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [41]

"Allah kullarına beş namaz farz kılmıştır." Bu kez adam:
"Ey Allah'ın Resulü! Bunların öncelerinde ve sonralarında bir şey var mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu:
"Allah kullarına beş namaz farz kılmıştır." Bunun üzerine adam buna bir şey eklemeyeceği ve bundan da bir şey eksil tmeyeeği üzere yemin etti. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Eğer sözünde durursa mutlaka cennete girer." [42]

244- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[43]
Resulullah (a.s)'a isra edildiği gece (isra gecesi), elli namaz farz kılındı. Sonra eksiltilerek beş namaza indirildi. Sonra da şöyle seslenildi: "Ey Muhammed! Benim katımda söz değiştirilmez. Bu beş namaz için sana elli namaz karşılığı (sevabı) vardır." [44]

Bir Açıklama

Namaz, Isra ve Miraç gecesinden Önce de farz kılınmıştı. Ancak bir gündüz ve gece içinde kılınacak farz namazların sayısının beş olarak belirlenmesi bu gecede olmuştur. Bununla ilgili açıklamalara daha önce Siret bölümünde yer verilmişti. Aynı şekilde îsra ve Miraç olayının hangi tarihte gerçekleştiği konusunda ihtilaf olduğu da daha önce belirtildi. Ancak yaygın olan görüşe göre Receb ayının yirmiyedinci gecesinde gerçekleşmiştir. Bu olayın hangi yılda gerçekleştiği konusunda ise çok farklı görüşler vardır. Bu konudaki bazı rivayetlere göre hicretten bir buçuk yıl kadar Önce gerçekleşmiştir. [45]

245- Tirmizi, Haris el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şam yüce olan Allah, Zekeriya (a.s)'nın oğlu Yahya (a.s)'ya beş şeyi emretmiş ve bunları hem kendisinin yapmasını hem de İsrailoğullarına yapmalarını emretmesini istemiştir. O, bu konuda biraz ağırdan aldı. Bunun üzerine İsa (a.s) ona:
"Allah sana beş şeyi emretti ve bunları hem senin yapmanı hem de İsrailoğullarına yapmalarını emretmeni istedi. Ya sen onlara bunları emredersin ya da ben emredeceğim" dedi. Yahya (a.s):
"Sen bu konuda benden önce hareket edersin, benim yerin dibine geçirilmemden yahut azaba çarptırılmamdan korkarım" dedi. Bunun üzerine insanları Beytu'l-Makdis'te (Mescicl-i Aksa'da) topladı. Mescid tamamen doldu. Hatta balkonlara da «oturdular. Sonra (Yahya a.s) şöyle söyledi:[46]
"Yüce Allah bana beş şeyi emretti ve bunları hem kendim yapmamı hem de sizin yapmanızı emretmemi istedi. Bunların ilki Allah'a ibadet etmeniz ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın durumu şu Örnekte ortaya konulmaktadır: Bir adam kendi öz malı olan altın veya kağıt para ile bir köle satın alıyor ve ona: "Şurası benim evim, şu da benim işim. Sen benîm işimde çalış ve elde ettiğini bana teslim et" diyor. Köle tutuyor
işte çalışıyor ancak elde ettiğini efendisinden başkasına teslim ediyor. Hanginiz kölesinin böyle davranmasına razı olabilir? Allah size namazı emretti. Namaz kılarken sağa sola bakmayın. Kul namaz kılarken sağa sola bakmazsa Yüce Allah yüzünü onun yüzüne çevirir.
Size bir de orucu emrediyorum. Böyle birinin (oruç tutanın) örneği, bir cemaatle beraber olan ve yanında içinde misk bulunan bir kase taşıyan adamın Örneğidir. Bu adamın yanındaki koku, o cemaatte bulunan herkesin hoşuna gider. Oruç tutan kimsenin kokusu ise Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.
Size bir de sakadayı emrediyorum. Bu kimsenin örneği de düşmanları kendisini esir etrniş, kollarını boynuna bağlamış ve boynunu vurmak üzere meydana çıkarmış kimsenin örneğidir. Bu durumda adam "canım için size az çok neyim varsa hepsini feda ediyorum" der ve böylelikle canını kurtarır.
Size bir de Allah'ı zikretmenizi emrediyorum. Bu kimsenin durumu da arkasına düşmanlar takılmış bir kimsenin durumuna benzemektedir. Düşmanları onun izini izleyerek hızla ardından gitmektedirler. O ise kuvvetli bir kaleye girerek kendini onlardan korur. Bunun gibi kul da kendini şeytandan ancak Allah'ı zikrederek kurtarabilir."

Resulullah (a.s) (bunları anlattıktan sonra) şöyle buyurdu:
"Ben de sizlere Yüce Allah'ın bana emretmiş olduğu beş şeyi emrediyorum: Dinlemek, itaat etmek, cihad, hicret ve cemaate bağlılık. Kim cemaatten bir karış boyunca uzaklaşırsa, yeniden cemaate dönmedikçe İslam bağını boynundan çıkarmış olur. Kim de cahiliye davasına çağırırsa, o da cehennemde diz çökeceklerdendir." Bir adam:
"Ey Allah'ın Resulü! Oruç tutsa ve namaz kılsa da mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Oruç tutsa ve namaz kılsa da! Ey Allah'ın kulları! Allah'ın sizi Müslümanlar ve mü'minler olarak adlandırması üzere Allah'ın davasına çağırın!". [47]

246- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'i veda hacemda hutbe okurken dinledim. Şöyle buyurdu:
"Allah'tan korkun ve beş vakit namazınızı kılın. Ramazan orucunuzu tutun. Mallarınızın zekatlarını verin. Emir sahiplerinize (yöneticilerinize) itaat edin. (Bunları yaptığınız taktirde) Rabb'inizin cennetine girersiniz."
Ravi şöyle söyledi:[48]
"Ebu Umame'ye "Sen bu hadisi ne kadar zaman Önce duymuştun?" diye sordum. O da: "Ben bu hadisi otuz yaşında iken duydum" dedi." [49]

247- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim şu farz namazları sürekli kılarsa, gafillerden yazılmaz. Yine kim gecede yüz ayet okursa, gafillerden yazılmaz yahut Allah'a gönülden boyun eğmişlerden yazılır."
Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu:[50]
"Sözlerin en güzelleri şu dört sözdür: Subhanallah (Allah'ın şanı pek yücedir. O eksik sıfatlardan münezzehtir), elhamdülillah (Allah'a hamd olsun) la ilahe illa'llah (Allah'tan başka ilah yoktur). Allahu ekber (Allah en büyüktür.)" [51]

248- İbni Huzeyme, Semure bin Cundeb (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sahabilerine "İçinizden herhangi biri bir rüya gördü mü?" diye sorardı. Böylece Allah'ın, rüyasını anlatmasını dilediği kimse O'-na rüyasını

anlatırdı. Bir sabah Resulullah (a.s) bize şöyle anlattı:
"Bu gece bana iki kişi geldi ve beni kaldırdılar. "Çık, çık" dediler. Birlikte yanüstü uzanmış bir adamın yanına gittik. Bir başkası da onun başında elinde bir kaya ile ayakta duruyordu. Bir de baktık ki, adam elinden kayayı atıyor, kaya öteki adamın başına iniyor sonra bu kaya şuraya yuvarlanıyordu. Adam da tekrar kayanın peşinden gidiyor, onu alıyor ve adamın kafası eski haline dönünceye kadar geri dönmüyordu. Sonra yeniden o adamın yanıba-şına dönüyor ve birinci kez yaptığı işi tekrarlıyordu."[52]
Ravi hadisi uzun şekliyle anlattı ve bu arada (Resulullah (a.s)'ın şöyle söylediğini) bildirdi:
"Yanımdaki iki adam bana şöyle söyledi: "Bunların durumlarını sana bildirelim. Yanına götürüldüğün ve kafası ezilen adam Kur'an-ı Kerim'i eline alıp onu reddeden ve farz namazları kılmadan uyuyan biri idi." [53]

Bir Açıklama

Beş vakit namazın farz olduğu Kitap, Sünnet ve İcma ile kesinlik kazanmıştır. Sünnetten olan delillerin bunu isbat etmeye yetecek kadarını bu konuda ve daha Önce. Akaid bölümünde verdik. Kitap'ta ise günlük farz namazların sayısının beş olduğuna en açık şekilde delalet eden ayeti kerime şudur:
"Namazları ve Özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin ve gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun." [54]
Bu ayeti kerimede işaret edilen sayının en azı ancak beş olabilir. Çünkü a-yeti kerimenin metninde geçen "salavat - namazlar" kelimesi çoğuldur. Ortası bulunan en küçük çoğul sayı ise beştir. Mesela ayeti kerimedeki çoğul sayı ile kastedilen sayı Üç olsaydı o zaman onun ortasındaki sayıyı çıkardığımızda geriye iki kalırdı. İki sayısı ise çoğul değildir (yani ikildir). [55]
B azılan farz namazların beş olduğuna delil olarak Yüce Allah'ın şu sözünü göstermişlerdir:
"Öyleyse akşama girerken ve sabaha ererken Allah'ı teşbih et. Göklerde ve yerde günün sonunda da Öğleye erdiğiniz zaman da ham d O'na mahsustur."[56]
Her halükârda farz namazların sayısının beş olduğu üzerinde mütevatir sünnet vardır ve icma (alimlerin görüş birliği) da bu yönde gerçekleşmiştir. [57]

Namazın Mutlak Anlamda Fazileti

249- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beş vakit namaz ve bir cuma'dan diğer cuma'ya kılınan cuma namazları, aralarında işlenen günahlara kefarettir."[58]
Bir rivayette şu ilaveye yer verilmiştir:
"Büyük günahlar işlenmediği sürece." [59]
Bir başka rivayette de şöyle bir ilave bulunmaktadır:
"Bir Ramazan'dan diğer Ramazan "a tutulan Ramazan orucu, büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde aralarındaki günahlara keffarettir." [60][61]

250- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ne düşünürsünüz içinizden birinin kapısının önünden bir ırmak akıyor olsa ve kendisi günde beş kere o ırmağa girip yıkansa; ne dersiniz bu (uygulama), o kimsenin üzerinde kirinden bir şey bırakır mı?" Orada bulunanlar: "Bu, üzerinde kirinden bir şey bırakmaz" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İşte bu, beş vakit namazın örneğidir. Yüce Allah, onlarla (onların kılınması durumunda) hatalardan bir şey bırakmaz."[62]
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Beş vakit namazın örneği, içinizden birinin kapısının önünden akan ve günde beş kez içinde yıkandığı büyük bir nehir örneğidir. Bu nehir, o kimsenin üzerindeki kirinden bir şey bırakmaz."[63] [64]

251- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[65]
"Beş vakit namaz, sizden birinin kapısının önünden akan bol sulu ve her gün içerisinde beş kere yıkandığı bir akarsuya benzer." Hasan dedi ki: "Bu, kirden ne bırakır?" [66]

252- Ahmed bin Hanbel, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet

etmiştir:
"İki kardeş vardı. Bunlardan birisi diğerinden kırk gün önce vefat etti. Ben, Resulullah (a.s)'ın yanında birincinin üstünlüğünden (faziletinden) söz ettim. Resulullah (a.s) : "Diğeri Müslüman değil miydi?" diye sordu. Oradakiler: "Evet (Müslumandı) ve pek de fena biri değildi" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[67]
"Namazının onu nasıl bir dereceye ulaştırdığını ne biliyorsunuz? Namazın durumu, içinizden birinin evinin önünden akan suyu bol, tatlı ve günde beş kere içine girip yıkandığı bir ırmağın durumuna benzer. Bunun, onun üzerindeki kirden ne bırakacağını sanırsınız? Siz o adamın namazının kendisini ne dereceye ulaştırdığını bilmiyorsunuz." [68]

253- Buharı ve Müslim, Hz. Osman (r.a)'ın mevlası (azatlasi) Hara-ran'm şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Osman (r.a)'ın abdest kabını (İçerisinde abdest veya gusül aldığı leğenini) koyardım. Onun içinde temizlenmediği bir gün geçmezdi. Osman (r.a) şöyle söylerdi: "Bir namazdan -zannediyorum "ikindi namazından" diye söyledi- çıkarken, Resuhıllah (a.s) bize "Bilmiyorum size söylesem mi yoksa sussam mı?" diye buyurdu. Biz:
"Ya Resulullah (a.s)! Eğer bizim için hayırlı bir şeyse söyle, eğer Öyle değilse o zaman Allah ve Peygamber'i daha iyi bilir" dedik. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Herhangi Müslüman, temizlenir ve Allah'ın kendisine farz kıldığı^şert kilde temizliğini tam yapar, sonra beş vakit namazını kılarsa, bu namazlar onun için aralarında işlenenlere keffaret olur."
Bir başka rivayete göre de Hz. Osman (r.a) abdest alınca şöyle söyledi:
"Vallahi size bir hadis nakledeceğim. Eğer Kur'an-ı Kerim'de bir ayeti kerime olmasaydı bunu nakletmezdim. Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi kişi abdestini alır, sonra namaz kılarsa, onun, bu namazla ardından gelen namaz arasındaki günahları bağışlanır." [69]
Urve bin Zubeyr (r.a) dedi ki: "Burada kastedilen ayeti kerime (yani Hz. Osman (r.a)'ın kasdettiği ayeti kerime) şudur:[70]
"Bizim indirmiş olduğumuz açık delilleri ve onu Kitap'ta insanlara açıklamanızdan sonra hidayet çizgisini gizleyenler var ya, işte bunlara Allah da

lanet eder, bütün lanet ediciler de lanet eder."[71]
Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle bildirilmektedir:
"Hz. Osman (r.a) abdest aldı. Abdestini de gayet itina ile aldı. Sonra şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın abdest aldığını ve abdestine gayet özen gösterdiğini sonra da şöyle buyurduğunu gördüm:
"Kim bu abdest gibi abdest alır, sonra camiye giderek iki rek'at namaz kılar sonra oturursa, onun geçmişte işlemiş olduğu günahlar bağışlanır."[72]
Müslim'in naklettiği bir başka rivayete göre Hz. Osman (r.a) şöyle söylemiştir:
"Kim namaz için abdest alır ve abdesti İçin gereken dikkati gösterir sonra farz namazı kılmak için yürür ve onu insanlarla yahut cemaatle birlikte veya camide kılarsa günahları bağışlanır."[73]
Buhari ve Müslim'in naklettiği bir başka rivayette de şöyle denilmektedir: "Hz. Osman (r.a) bir gün güzelce abdest aldı. Sonra şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın abdest aldığını, abdestine gayet özen gösterdiğini ve ardından şöyle buyurduğunu gördüm:
"Kim bu şekilde abdest alır, sonra namaz kılmaktan başka bir amacı olmaksızın camiye doğru yola çıkarsa, geçmiş günahlarının tümü bağışlanır."[74]
Bir başka rivayete göre Amr bin Said el-As (r.a) şöyle bildirmiştir: "Hz. Osman (r.a) abdestliğini (leğenini) istedi. Sonra şöyle söyledi: "Ben, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi Müslüman kişi, farz bir namaz vaktine ulaşır, güzelce abdestini alır, tam bir huşu içinde güzelce namazını kılarsa, bu onun için, büyük günah işlemiş olmadığı sürece daha önce işlemiş olduğu günahlarına keffaret olur. Bu bütün bir çağı[75] kapsar." [76]

254- İmam Malik, şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Osman (r.a) bir gün, oturaklann üzerine oturdu. Müezzin gelip ona ikindi namazı vaktinin girdiğini bildirdi. Hz. Osman (r.a) da su istedi. Sonra şöyle söyledi:
"Vallahi size bir hadis rivayet edeceğim. Eğer Allah'ın Kitabı'nda bir ayeti kerime olmasaydı size bunu rivayet etmezdim. Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi kişi abdest alır, abdestine özen gösterir sonra namaz kılarsa, o kıldığı

namaz İle kılacağı diğer namaz arasındaki günahları bağışlanır."[77]
İmam Malik dedi ki:
"Sanıyorum Hz. Osman (r.a) şu ayeti kerimeyi kastediyordu:
"Gündüzün İki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bîr öğüttür."[78] [79]

255- Müslim, Ebu Umame Bahili (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:[80] "Resulullah (a.s)'ın camide bulunduğu ve bizim de O'nunla birlikte oturduğumuz sırada bir adam yanma gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Ben bir had
cezasını hakettim, onu uygula" dedi. Resulullah (a.s) ona bir şey söylemedi, adam aynı sözü tekrar etti. Resulullah (a.s) gene sustu. Sonra namaz kılındı. Resulullah (a.s) namazını bitirince adam O'nun ardından gitti. Ben de Resulullah (a.s)'m adama ne cevap vereceğini duymak için peşlerinden gittim. Resulullah (a.s) adama şöyle buyurdu:
"Ne diyorsun, evinden çıkarken abdest almış ve abdestine itina göstermiş miydin?" Adam: "Evet, ya Resulullah (a.s)! dedi. Resulullah (a.s):
"Allah senin had cezanı -yahut günahını- bağışlamıştır" diye buyurdu." Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Nevevi ve diğer bazı ilim adamları, namazların örttüğü (keffaret olduğu) günahların büyük günahlara değil, küçük günahlar olduğu esasından hareketle hadisi şerifte sözü edilen adamın işlemiş olduğu günahın kesinlikle küçük günahlarından olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre söz konusu adam zina etmemiş, bundan daha küçük bir günah işlemişti. Ancak o zina olmayan bir fiili zina sanmıştı. Bundan dolayı namaz, onun işlemiş olduğu günaha keffaret olmuştur." [81]

256- İbni Huzeyme, Sahih'inde, (yukarıdaki hadisi şerifte kastedil kişinin işlemiş olduğu günahın zinadan küçük bir günah olduğunu bildiren bir hadis nakletmiştir [82] hadis nakletmiştir. [83]

257- Ahmed bin Hanbel, Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'ın yanma gelerek:[84] "Ya Resulullah (a.s)! Ben bahçede bir kadınla karşılaştım. Onu kendime çektim, sarıldım, optum ve kendisine her şeyi

yaptım, sadece zina etmedim" dedi. Resulullah (a.s) sustu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi:

"Çünkü İyilikler kötülükleri giderir. Bu ibret alanlara bir Öğüttür." [85]
Sonra Resulullah (a.s) adamı çağırdı ve bu ayeti kerimeyi kendisine okudu. Hz. Ömer (r.a):
"Ya Resulullah (a.s)! Bu sadece ona Özel midir yoksa bütün insanlar için midir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da "Bilakis bütün İnsanlar içindir" diye buyurdu." [86]

258- Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'denşu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir dağın kenarındaki tepede koyunlarını otlatırken, ezan okuyup sonra namaz kılan bir çobanın yaptığından pek hoşlanır ve şanı yüce olan Allah şöyle buyurur:[87]
"Şu kuluma bakın. Ezan okuyor ve namaz kılıyor. Benden korkuyor. Ben kulumu bağışladım ve onu cennetime soktum." [88]

259- Ahmed bin Hanbel, Malik bin Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir:

"Ona bildirildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[89]
"İstikamet üzere olun (doğru çizgi üzere olun) oncak bunu hakkıyla gerçekleştirmeye güç yetiremeyeceksiniz. Bilin ki, amellerinizin en üstünü namazdır. Abdesti devam üzere almayı mü'minden başkası başaramayacaktır."
Bir rivayette "bilin ki" yerine "çalışın, amel edin" ifadesi [90]geçmektedir. [91]

260- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[92]
"Bana (bir rivayette "sizin dünyanızdan" İfadesi geçmektedir) kadınlar ve güzel koku sevdirildi. İki gözümün nuru ise namazda kılındı." [93]

261- Müslim, Rebi'a bin Ka'b el-Eslemi (r.a)'den rivayet etmiştir:[94]
"Resulullah (a.s) ile birlikte gecelemekte idim. O'nun abdest ve taharette ihtiyaç duyduğu şeyleri önüne koyuyordum. Bana: "Benden İste" dedi. Ben: "Cennette

seninle birlikte olmayı istiyorum" dedim. "Bunun dışında ne istiyorsun?" dedi. "İstediğim budur" dedim. O zaman: "Çok secde etmek suretiyle kendi nefsine karşı bana yardıma ol" dedi." [95]

262- Müslim, Ma'dan bin Ebi Talha (r.a)'dan rivayet etmiştir:[96]
"Resulullah (a.s)'ın mevlası (azatlısı) Şevban (r.a) ile karşılaştım." Bana, işlediğim zaman beni cennete sokacak bir amel bildir" yahut "Allah katında en sevimli amelin ne olduğunu bana bildir" dedim. Sustu. Sonra yine sordum yine sustu. Sonra üçüncü kez aynı şeyi sordum. Şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'a bunu sordum. O da şöyle buyurdu:
"Allah'a çokça secde etmelisin. Sen her ne zaman Allah'a bir secde etsen, Allah onunla senin dereceni bir derece yükseltir ve ondan dolayı senin bir hatanı siler."
Ma'dan dedi ki:
"Sonra Ebu Derda (r.a)'nm yanına gittim ona da aynı şeyi sordum ve Sev-ban'ın söylediğinin aynısını söyledi."

263- Ah m e d bin Hanbel, Ebu Tufeyl Amir bin Vasile (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bir adam bir topluluğun yanından geçti. Kendilerine selam verdi. Onlar da selamını aldılar. Adam geçip gidince, beriki topluluğun içinde bulunan bir adam:
"Ben şu adama Allah için kızıyorum" dedi. Orada bulunanlar:
"Vallahi çok fena bir söz söyledin. Bunu kendine mutlaka açıklayacaksın" dediler. Sonra içlerinden birine:
"Ey filanca, kalk, bunu kendisine bildir" dediler. Bu gönderdikleri elçileri, o geçip giden adama yetişti ve beriki adamın söylediği sözü ona bildirdi. A-dam yoluna devam ederek Resulullah (a.s)'ın yanına gitti ve O'na şöyle söyledi:[97]
"Ya Resulullah (a.s)! Ben, Müslümanlardan içlerinde filanca da bulunan bir topluluğun yanından geçtim. Kendilerine selam verdim. Onlar da selamimi aldılar. Ben yanlarından ayrıldıktan sonra onlardan birisi arkamdan bana yetişti ve filancanın benim hakkımda:
"Allah'a yemin olsun, ben bu adama Allah için kızıyorum" dediğini bildirdi. Ya Resulullah (a.s)! Onu çağır ve bana ne için kızdığını sor." Resulul-lah (a.s) da söz konusu adamı çağırdı ve bu kişinin bildirdiği konuyu kendisine sordu. Adam bunu itiraf etti ve:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben bu sözü söyledim" dedi. Bunun üzerine Resulullah

(a.s): "Peki öyleyse, ona niçin kızıyorsun?" diye sordu. Adam da:
"Ben onun komşusuyum ve kendisinin durumunu biliyorum. Vallahi ben onun şu iyinin de kötünün de kıldığı farz namazların dışında herhangi bir namaz kıldığını görmedim" dedi. Bu kez öteki adam:
"Ya Resulullah (a.s)! Ona sor ki, bu farz namazları vaktinden sonraya bıraktığımı yahut rüku ve secdelerine dikkat etmediğimi görmüş mü?" dedi. Resulullah (a.s) da bu soruyu sordu ve adam "Hayır" cevabını verdi. Bunun üzerine adam:
"Vallahi ben onun şu iyinin de kötünün de tuttuğu Ramazan ayı orucu dışında oruç tuttuğunu görmedim" dedi. Öteki adam da:
"Ya Resulullah (a.s)! Ona sor ki, benim bu oruçta kusur ettiğimi, hakkından bir şey eksilttiğimi görmüş mü?" dedi. Resulullah (a.s) da bu soruyu sordu ve adam "Hayır" cevabını verdi. Ardından adam:
"Vallahi, ben onun şu iyinin de kötünün de verdiği zekâtın dışında Allah yolunda malından hayır için bir şey harcadığını ve herhangi bir dilenciye bir şey verdiğini görmedim." dedi. Öteki adam da:
"Ya Resulullah (a.s)! Ona sor ki, zekattan bir şeyi saklamış yahut onu isteyen kimseden bir şeyi alıkoymuş muyum?" dedi. Resulullah (as) adama bunu da sordu ve adam "Hayır" cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah <a.s): "Kalk, anladığım kadarıyla bu kişi senden daha üstün olabilir" diye buyurdu."

264- Taberani, üç mu'ceminde de Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Reslullah (a.s) şöyle buyurdu:[98]
"Yanarsınız, yanarsınız sabah namazım kıldığınızda onu yıkar. Sonra yine yanarsınız yanarsınız öğle namazını kıldığınızda onu yıkar. Sonra yine yanarsınız yanarsınız ikindi namazını kıldığınızda onu yıkar. Sonra yine yanarsınız yanarsınız akşam namazını kıldığınızda onu yıkar. Sonra yine yanarsınız yatsı namazınızı kaldığınızda onu yıkar. Sonra uyursunuz ve uyanmanıza kadar üzerinize bir şey yazılmaz."

265- Ahmed bin Hanbel, Ebu Eyyub el-Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[99]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her namaz, kendinden önceki hataları siler."

266- Ahmed bin Hanbel, Hz. Osman (r.a)'ın mevlası (azatlısı) Haris'-in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir gün Hz. Osman (r.a) oturdu, biz de onunla birlikte oturduk. Sonra müezzin geldi ve (Hz. Osman r.a) bir kap içinde su istedi. Sanıyorum içerisinde bir mudd su olacak kap istedi. Sonra abdest aldı va ardından şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın benim şu abdestim gibi abdest aldığını gördüm. Resu-lullah (a.s) bu şekilde abdest aldıktan sonra şöyle buyurdu:
"Kim benim şu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkar, öğle namazını kılarsa sabah namazı ile bu namazın arasında işlemiş olduğu hataları bağışlanır. Ardından ikindi namazını kılarsa. Öğle namazı ile bu namazın arasında işlemiş olduğu hataları bağışlanır. Sonra aksam namazını kılarsa, ikindi namazı ile bu namazın arasında işlemiş olduğu hataları bağışlanır. Sonra yatsı namazını kılarsa, akşam namazı ile bu namazın arasında işlemiş olduğu hataları bağışlanır. Sonra olur ki, gece İstirahatına çekilir ve gecesini rahat geçirmeye bakar. Sonra eğer kalkar abdest alır ve sabah namazını kılarsa, yatsı namazı ile bu namazın arasında işlemiş olduğu hataları bağışlanır. İşte bunlar kötülükleri gideren iyiliklerdendir." Oradakiler:[100]
"Bunlar iyilikler, geriye kalanlar nelerdir ey Osman!" dediler. O da şöyle söyledi:
"Onlar da şunlardır: La ilahe iU'allah (Allah'tan başka ilah yoktur.) Sub-hanallah (Allah'a hamdolsun). Allahu ekber (Allahken yücedir) ve la havle vela kuvvete illâ bi'llah (güç, kuvvet, istitaat ancak Allah'ın vermesi ile elde edilir.)"

267- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ebu Amr Şeybani -asıl adı Sa'd bin İyas'tır- Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un evine işaret ederek dedi ki: "Bana şu evin sahibi şöyle rivayet etti:[101]
"Resulullah (a.s)'a "Yüce Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir?" diye sordum. "Vaktinde kılınan namazdır" diye buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim. "Anne ve babaya iyiliktir" diye buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim. "Allah yolunda cihaddır" diye buyurdu. Resulullah (a.s) bana bunları bildirdi. Eğer daha fazlasını isteseydim (sorsaydım) daha fazlasını da bildirirdi."
Tirmizi'nin naklettiği bir rivayette "Hangi amel daha üstündür?" şeklinde geçmektedir.[102]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir: "Ona daha fazlasını sorup

bıktırmak endişesinden kaçındım.[103]

268- Ebu Davud, Abdullah bin Habeşi Has'ami (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'a: "Amellerin hangisi daha üstündür?" diye soruldu. "Kıyamı (namazda ayakta durmayı) uzatmaktır" diye buyurdu. "Hangi sadaka daha üstündür?" denildi. "Az şeye sahip olanın özel bir gayret harcayarak bir şeyler vermesidir" diye buyurdu. "Hangi hicret daha üstündür?" denildi. Yüce Allah'ın kendisine haram kıldığı şeylerden uzaklaşanın hicreti" diye buyurdu. "Hangi cihad daha üstündür?" denildi. "Müşriklere karşı malıyla ve canıyla cihad edenin cihadı" diye buyurdu. "Hangi tür öldürülme daha şereflidir" denildi. "Kanı akıtılıp bineği kesilenin öldürülmesi" diye buyurdu."[104]

Nesai de şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'a "Amellerin hangisi daha üstündür?" diye soruldu. "İçinde şüphe bulunmayan iman, içerisine hile karışmayan cihad ve kabule şayan bir hacc" diye buyurdu. "Hangi namaz daha üstündür?" denildi. "O-kunması (kunut) uzun olan namaz" diye buyurdu. "Hangi sadaka daha üstündür?" denildi. "Az şeye sahip olanın özel bir gayret harcayarak bir şeyler vermesidir" diye buyurdu. "Hangi hicret daha üstündür" denildi. "Yüce Allah'ın kendisine haram kıldığı şeylerden uzaklaşanın hicreti" diye buyurdu: "Hangi cihad daha üstündür?" denildi. "Müşriklere karşı malıyla ve canıyla cihad edenin cihadı" diye buyurdu. "Hangi tür öldürülme daha şereflidir" denildi. "Kanı akıtılıp bineği kesilenin öldürülmesi" diye[105] buyurdu."

269- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet [106]etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Bir namazdan sonra diğer namazı bekleyen; büyük gözetleme (ribatı ek-ber) görevini yerine getirmekte olduğu sırada atı kendisini sırtında taşıyarak Allah yolunda ateşli bir mücadelenin içine sokmuş olduğu kimseye benzer."

270- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştin

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[107]

"Bu gece bana Rabb'im katında biri en güzel suret üzere geldi -bir rivayette

Rabb'im geldi- denilmektedir. Bana:
"Ey Muhammedi" diye seslendi. Ben: "Buyur ey Rabb'im ve emret" dedim. "Mele-i A'la'da olanlar ne hakkında münakaşa ediyorlar biliyor musun?" diye sordu. "Bilmiyorum" dedim. Elini iki kürek kemiğimin araşma koydu. Öyle ki, soğukluğunu iki mememin arasında hissettim. -Yahut "göğsümde" dedi- Bunun üzerine göklerde ve yerde olanları bildim. -Yahut "doğu ile batı arasında olanları dedi- Yine:
"Ey Muhammedi Mele-i A'la'da olanların ne hakkında münakaşa ettiklerini biliyor musun?" dedi. Ben: "Evet. Dereceler, keffaretler (günahları örten şeyler), cemaatlere ulaşmak için adım atmak, su sıkıntısının bulunduğu sırada (yahut aşırı soğuk hallerde) abdestİ güzelce almak ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemek hakkında. Kim bunlara dikkat ederse, hayır üzere yaşayıp, hayır üzere ölür. Günahlarından da annesinin kendisini doğurduğu günkü hali gibi temizlenir." Yine:
"Ey Muhammedi" diye seslendi. Ben: "Buyur ve emret" dedim. Şöyle buyurdu: "Namaz kıldığında: "Ey Allah'ım, senden beni hayırlı işleri yapmaya ve kötü işleri terketmeye muvaffak kılmanı ve düşkünlere karşı sevgi vermeni diliyorum. Kulların için bir fitne dilediğinde benim bu fitneye düşmemiş halde canımı al" de." (Resulullah (a.s)) şöyle buyurdu: "Dereceler; selamı yaymak, yemek yedirmek ve insanların uyumakta oldukları sırada namaz kılmaktır."

271- Taberani, Evsafta, Misver bin Mahrama (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir;
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın yanına girdim. Yanüstü yatırılmıştı. "Onu nasıl görüyorsunz?" [108]diye sordum. "Senin gördüğün gibi" dediler. "Onu namaz için uyandırın. Siz onu namazdan daha dehşetli bir şey için uyandıra-mazsınız" dedim. Bunun üzerine "Namaz! Ey mü'minlerin emiri!" diye seslendiler. O da "Allah için öyleyse! Namazı terkedenin İslam'dan bir hakkı yoktur" dedi ve yarasından kanlar aka aka namaz kıldı."
Ebu Umame (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Aralarında bir yanlışlığa düşülmeden birbirleri ardından kılınan iki namazın derecesi, illiyyinde (yüce makamda) yazılır."
Abdullah bin Ömer (r.a) camiye girdi, içerde namaz kılan bir topluluk gördü ve şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Size müjde olsun. Sizin içinizde cehenneme atılacak bir tek kişi yoktur."[109]

Sonra da şu ayeti kerimeyi okudu:

"Sizi şu yakıcı ateşe ne sürükledi?"[110]

Namazları Vaktinde Kılmaya Teşvik,Terki Konusunda Uyarı VeNafilelerin Faziletleri

272- İmam Malik, Ubade bin Samit (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[111]
"Beş namazı Allah kullarına farz kılmıştır. Kim bunları yerine getirir ve haklarını önemseyerek onlardan bir şey eksiltme yoluna gitmezse, şüphesiz Allah kıyamet günü onu cennete sokmak üzere kendisine ahid verir. Ama kim bunları yerine getirmekle birlikte haklarını hafife alarak kendilerinden bir şey eksiltirse onunla Allah arasında herhangi bir ahid yoktur. Dilerse ona azab eder, dilerse de kendisini bağışlar."

273- Ahmed bin Hanbel, Hanzala Katib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştin "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:[112]
"Kim beş vakit namazı rükunlarını, secdelerini tam yerine getirmek ve vakitlerini gözetmek suretiyle hakkıyla kılar ve bunları yerine getirmenin kendisinin üzerinde Allah tarafından bir hak olduğunu bilirse, cennete girer" yahut "kendisine cennet gerekir (vacib olur)" dedi ya da "cehennem haram kılınır" diye buyurdu."

274- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan, o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir:[113]
"Resulullah (a.s) bir gün namazdan söz etti ve şöyle buyurdu: "Kim bunları gözetirse (yani vaktinde ve usulünce kılarsa), bunlar (namazlar), onun için kıyamet gününde nur, burhan ve kurtuluş olur. Kim de bunları gözetmezse onun nuru, burhanı ve kurtuluşu olmaz. Bu kişi kıyamet günü Firavun, Haman ve Ubeyy bin Halef ile birlikte olur."

275- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[114]

"İslam'ın kulpları birer birer çözülecek. Onun bir kulbu çözüldüğünde insanlar hemen peşinden gelen kulbu çözme teşebbüsünde bulunacaklar. En önce olan kulbu yargıdır (hükümdür). En son çözülecek olanı ise namazdır."

276- Taberani, Abdullah bin Kurt (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[115]
"Kim namazı kılar da tamamlamamış olursa, tamamlanması için teşbihlerinden ona ilave yapılır."

277- Ebu Davud, Haris bin Kubeysa (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Medine'ye vardım ve "Ey Allah'ım! Bana salih bir arkadaş nasib et!" dedim. Sonra Ebu Hureyre (r.a)'nin yanına gittim ve kendisine:
"Ben, Allah'tan bana salih bir arkadaş nasib etmesini dilemiştim. Bana, Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğum bir hadisi şerif rivayet et. Olur ki, yüce Allah onun vasıtasıyla bize bir yarar nasib eder" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:[116]
"Ben, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Kıyamet günü kulun amelinden ilk sorguya çekileceği şey; namazdır. Eğer bu iyi çıkarsa kurtuluşa ve rahata erer. Ama bu bozuk çıkarsa kaybeder ve zarara uğrar. Eğer farzlarından bir şey eksik çıkarsa şanı yüce olan Rabb: "Bakın bakalım, kulumun nafile ibadeti var mı?" diye buyurur. Böylece farzlarından eksik çıkan bununla tamamlanır. Sonra diğer amellerinden de bu minval üzere sorguya çekilir."

278- Taberani'nin, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Abdullah bin Mes'ud (r.a) neredeyse hiç oruç tutmaz gibi olurdu ve şöyle der di:[117]
"Ben oruç tuttuğumda zayıf düşmüş ve namazdan geri kalır olmuştum Namaz ise benim için oruçtan daha sevimlidir,"
Bu sebeple Abdullah bin Mes'ud (r.a) ayda üç gün oruç tutardı. Hadisin bazı rivayetlerinde bildirildiğine göre kuşluk namazını kılmazdı.

279- Buhari, Ebu Hurayre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[118] "Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ona karşı savaş ilen ederim. Kulum bana, benim için kendisine farz kıldıklarımı yerine getirmekten daha sevimli bir şeyle yakiaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşmaya çalışır ve

böylece ben onu severim. Onu sevdiğim zaman da kendisinin duyan kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey İsterse, onu kendisine veririm. Bana sığındığında, onu korurum. Ölümü istemeyen ama benim de kendisinin fana duruma düşmesini istemediğim bir mü'min kulun canını almakta tereddüd ettiğim kadar, hiç bir şeyi yapmakta tereddüd etmedim."

Sabah Namazının Fazileti

Şanı yüce olan Allah şöyle buyuruyor:

"Gece ve sabahın erken vakitlerinde teşbih et."[119]
Burada "teşbih et" denilirken "namaz kıl" denilmektedir. "Filanca teşbihini tamamladı" cümlesi, "filanca namazım tamamladı" anlamındadır.
Şanı yüce olan Allah bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Fecir vaktinde de namaz kıl. Fecir vakti meleklerin şahit oldukları vakittir."[120]
Burada "fecir vakti" ile sabah namazı kastedilmektedir. "Fecir vakti, meleklerin şahit oldukları vakittir" Yani o vakitte gündüz melekleri de gece melekleri de hazır olur.

280- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[121]
"Resulullah (a.s), yüce Allah'ın "Fecir vakti meleklerin şahit oldukları vakittir" [122] sözü hakkında şöyle buyurdu:
"Bu vakitte gece melekleri ve gündüz melekleri hazır bulunurlar."

281- Müslim, Enes bin Şirin (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[123]
"Kim sabah namazını kılarsa, o Allah'ın zimmetindedir (korumasında-dır) Allah sizden zimmetine giren bir şeyi istemesin. O, kimden zimmetine giren bir şeyi isterse, onu elde eder sonra da kendisini yüzüstü cehenneme atar."
Tirmizi'nin buna benzer bir rivayetinde şöyle denilmektedir: "Allah'ın zimmetinde O'nun ahdini [124]bozmayın."

282- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim sabah namazını cemaatle birlikte kılar sonra güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikretmek üzere oturur sonra da iki rek'at namaz kılarsa, bu onun için bir hacc ve umre sevabı kazandırır."

Ravi dedi ki:[125]

"Resulullah (as) şöyle buyurdu: "Tamı tamına, tamı tamına, tamı tamına!"

283- Müslim, Semmak bin Harb (r.a)'dan rivayet etmiştir:[126]
"Cabir bin Semure'ye: "Resulullah (a.s) ile birlikte oturup kalkar miydin?" diye sordum. Şöyle cevap verdi:
"Evet. Hem de çok. Üzerinde sabah namazını kıldığı yerden, güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Güneş doğduğunda kalkardı. İnsanlar konuşur, bir cahiliye işini ele alır ve gülerlerdi; Resulullah (a.s) da tebessüm ederdi."
Bir başka rivayette de şöyle bildirilmiştir:

"Resulullah (a.s) sabah namazını kıldığında, namaz kıldığı yere oturur ve güneş güzel bir şekilde doğuncaya kadar orada kalırdı." [127] Bu hadisi Tirmizi de rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazını kıldığında, namaz kaldığı yerde güneş doğuncaya kadar otururdu."[128]
Ebu Davud da birinciyi: "Güneş doğduğu zaman kalkardı" ifadesine kadar rivayet etmiştir. Yine ikinciyi de rivayet etmiş ve "yerine çökerdi" ifadesini kullanmıştır.[129] Bu hadisi Nesai de rivayet [130]etmiştir.

Sabah Ve Îktndî Namazlarının Fazileti

284- Müslim, Umare bin Ruveybeye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan -yani sabah ve ıkındı namazlarını kılan- cehenneme girmeyecek."[131]
Basra halkından bir adam raviye (yani Umare bin Ruveybeye (r.a)'ye): Bunu sen Resulullah (a.s)'tan duydun mu?" diye sordu. O da: "Evet" cevabım verdi. Bunun üzerine bir adam: "Ben de şahitlik ederim ki, bu sözü Resulullah (a.s)Itan duydum" dedi."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle bildirilmektedir: Basra ahalisinden bir adam

ona (yani Umare bin Ruveybeye (r.a)'ye) "Bana Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğun bir hadis bildir" dedi."
Bundan sonra hadisi bildirmiş ancak hadisteki ifade ile kastedilen namazların sabah ve ikindi namazları olduğu yolunda bir açıklamada bulunmamıştır. Sonra adam "Bunu bizzat sen O'ndan (Resulullah (a.s)'tan) duydun mu?" diye üç kere sormuş, o da şu cevabı vermiştir: "Evet. Bütün bunları söylediğini iki kulağım duymuş ve kalbim de kavramıştır." Bunun üzerine bir adam: "Ben de Resulullah (a.s)'ın böyle söylediğini duydum" demiştir. [132]

285- Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[133]
"Kim iki kenar namazı kılarsa cennete girer."

Bir Açıklama

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Burada kastedilen, sabah namazı ile ikindi namazıdır. Resulullah (a.s)-'ın Cerir (r.a) tarafından rivayet edilen hadisinde geçen sözü de buna delil teşkil etmektedir. Orada Resulullah (a.s): "Güneşin doğmasından önceki ve güneşin batmasından önceki namaz" diye buyurduğu bildirilmiştir."
Müslim'in rivayetinde: "Yani ikindi ve sabah namazı" sözü ilave edilmiştir.
Hattabi şöyle söylemiştir:
"Bu iki namaz, gündüzün iki kenarında kılındıklarından dolayı iki kenar namazı olarak adlandırılmışlardır. Gündüzün iki kenarı ise havanın güzelleştiği, sıcaklığın eserinin gittiği iki tarafıdır. Ebu Ubeyd (r.a)'den rivayet edildiğine göre akşam namazı da bunların arasına girer. Bezzar, diğerleri hakkında özel olarak böyle bir şey söylenmezken özellikle bu iki namaz hakkında, "bunları kılanın cennete gireceği'nin söylenmiş olması konusunda özetle şu bilgileri vermektedir: '"men1 kelimesi şart gerektirmeyen bir bağlaçtır (vasi edatıdır). "Bu ikisini kılanlar" denilirken kastedilenler de bunları kılıp da daha beş vakit namaz, farz kılınmadan önce ölenlerdir. Çünkü ilk önce bu iki namaz farz kılınmıştı: Başlangıçta iki rek'at sabah, iki rek'at da yatsı vaktinde namaz kılmak farz olmuştu. Sonra beş vakit namaz farz kılındı. Dolayısıyla yukarıdaki hadisi şerif bütün insanlar için değil, insanlardan özel bir topluluk hakkında haber niteliği

taşımaktadır.
8u açıklamada ifadenin zorlandığı gayet açıktır. En uygun olan açıklamaya göre hadisi şerifteki "men" kelimesi şart gerektirmektedir. Dolayısıyla "girer" sözü, şartın cevabıdır. Ancak hadisi şerif metninde geçmiş zaman si-gasının kullanılması, sözü edilen işin kesinlikle gerçekleşeceği anlamının daha da kuvetlendirilmesi İçindir. Aslında bu ifade şimdiki zaman (girer) anlamındadır. Buradaki gibi te'kid anlamı taşıyan İbarelerde olacak bir şey olmuş gibi ifade edilir."

286- Buharı ve Müslim» Cerir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s)'m yanında oturuyorduk, şöyle buyurdu:[134]
"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namazdan geri kalmamaya güç yetirebilîrseniz (bunu ihmal etmeyin.)"

Bir Açıklama

Sabah ve ikindi namazlarının özellikle üzerinde durulması, bu iki vaktin gaflet ve uyku vakti olması; yahut sabah namazı vaktinin uyku, ikindi namazı vaktinin ise bazıları için iş vakti olması dolayısıyladır. Bu sebeple bu iki namazı vaktinde kılmaya Özen gösteren kişi, diğer namazları vaktinde kılmaya daha çok özen gösterir.

287- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[135]
"Sizin hakkınızda gece melekleri ile gündüz melekleri birbirlerini izlerler ve bunlar sabah namazı ile ikindi namazında buluşurlar. Sonra sizinle birlikte gecelemiş olanlar göğe yükselirler. Rabb'leri kullarının hallerini daha iyi bilmekle birlikte: "Kullarımı ne .hal üzere bıraktınız?" diye sorar. Onlar da: "Onları namaz kılar halde bıraktık, namaz kılar halde de yanlarına vardık" derler."
İfade, îbni Huzeyme'nin rivayetlerinden birinde geçmektedir.
Ebu Hureyre (r.a)'den de şu şekilde rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah ile ikindi namazlarında toplanırlar. Sabah namazında toplandıklarında gece melekleri yükselir, gündüz melekleri

yerlerinde kalırlar. İkindi namazında toplandıklarında gündüz melekleri yükselir gece melekleri yerlerinde kalırlar. Rabb'leri onlara "Kullarımı nasıl bıraktınız?" diye sorar. Onlar da: "Namaz kılar halde yanlarına vardık ve kendilerini namaz kılar halde bıraktık. Onları kıyamet günü bağışla" derler."

Yatsı Ve Sabah Namazı Hakkında Gelen Rivayetler

288- İmam Malik, Said bin Museyyib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[136]
"Bizimle münafıkların arasında yatsı ve sabah şahitleri var. Onlar bu ikisine güç yetiremezler." Yahut buna benzer bir söz söyledi."

289- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[137]
"Münafıkların üzerlerine yatsı ile sabah namazlarından daha ağır namaz yoktur. Ancak bu ikisindeki üstünlüğü (fazileti) bilselerdi, kaba etlerinin üstüne sürünerek de olsa gelirlerdi."

290- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[138]
"İnsanlar ezan ve birinci saftaki sevabı bilselerdi, sonra bunun için kura çekmekten başka bir yol bulamasalardı, aralarında kura çekerlerdi. Öğle namazını öğle sıcağında (erken vakitte) kılmanın sevabım bilselerdi, onun için yarışırlardı. Yatsı ve sabah namazlarında olanı (bu iki namazda olan sevabı) bilselerdi, kaba etleri üstüne sürünerek de olsa bu namazlara gelirlerdi."

291- Müslim, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[139]
"Kim yatsı namazını cemaatle birlikte kılarsa, gecenin yansını ibadetle geçirmiş gibi olur, kim de sabah namazını cemaatle kılarsa, gecenin tümünü ibadetle geçirmiş gibi olur."

İkindi Namazının Fazileti Ve Bu Namazın Orta Namaz Olup Olmadığı

292- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai ve İbni Mace, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[140]
"İkindi namazını kaçıran, ailesini, mal ve mülkünü kaybetmiş gibidir."
Ebu Davud'un bir rivayetinde bu hadisin metninde geçen "vutire" kelimesinin yerine, "uvtire" kelimesi geçmektedir. Bu iki kelimenin her ikisi de hemen hemen aynı anlamı ifade etmektedir.

293- Buharı, Ebu'l-Mureyh (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bulutlu bir günde, bir savaşta, Bureyde (r.a) ile birlikte bulunuyorduk. Orada şöyle söyledi: [141]

"İkindi namazını erkenden kılın. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim ikindi namazını terkederse, ameli boşa gider."

294- Müslim, Şakik bin Ukbe (r.a)'den rivayet etmiş, o da Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[142]
"Namazları ve özellikle de ikindi namazını titizlikle yerine getirin" diye bir ayeti kerime indi, sonra yüce Allah bu ayeti kerimeyi neshetti ve şu ayeti kerime indi:
"Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin."[143]
Böyle deyince Şakik'in yanında oturmakta olan bir adam: "Öyleyse bu namaz (yani orta namaz) ikindi namazı mıdır?" diye sordu. Bunun üzerine Bera (r.a) şöyle söyledi:
"Ben, sana bunun nasıl indiğini ve yüce Allah'ın onu nasıl neshettiğini bildirdim. Artık en doğru olanını Allah bilir."

295- Kutubi Sitte (altı meşhur hadis kitabı) sahiplerinin Buhari dışında kalanları[144] Hz. Aişe (r.a)'nin mevlası (azatlası) Ebu Yunus'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Aişe (r.a) bana kendisi için bir mushaf yazmamı emretti ve: "Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin" ayeti kerimesine geldiğinde bana haber ver." [145] dedi. Ben de söz konusu ayeti kerimeye geldiğimde kendisine haber verdim. Bu ayeti kerimeyi bana şöyle yazdırdı:
"Namazları ve özellikle de orta namazı, ikindi namazını titizlikle yerine getirin ve gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun."

Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Ben bunu Resulullah (a.s)'tan duydum."
Hz.Aişe (r.a)'nin ek olarak yazdırdığı bu hadîs, ayeti kerimenin tefsiri hükmündedir. Bu, aynı zamanda tilavet yönünden neshedilmiş bir ifadedir.

296- Tirmizi, Semure bin Cundeb ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:[146]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Orta namaz, ikindi namazıdır."

297- Buhari ve Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[147]
"Resulullah (a.s), Ahzab gününde -bir başka rivayete göre de Hendek gününde-[148] şöyle buyurdu:
"Bize güneş batıncaya kadar orta namazı kılma fırsatı vermedikleri gibi, Allah da onların kabirlerini ve evlerini ateşle doldursun."
Bir başka rivayette de şöyle geçmektedir:
"Bizi orta namazı, ikindi namazını kılmaktan alıkoydular."[149]
Yine bir başka rivayette de bunun aynısı verildikten sonra şöyle bir ilavede bulunulmuştur:
"Daha sonra Resulullah (a.s) bunu akşam ile yatsı namazının arasında [150]kıldı."

298- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:[151]
"Müşrikler Resulullah ('a.s)'ı ikindi namazını kılmaktan alıkoydular ve böylece güneş kızardı ve sarardı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bizi orta namazdan, İkindi namazından alıkoydular. Allah onların içlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. -Yahut: İçlerine ve kabirlerine ateş sarsın-"

Bir Açıklama

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Gerek Resulullah (a.s)'ın ashabından olan ilim sahipleri gerekse sonrakilerden olanlar, orta namazın hangisi olduğu konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bir gurup bu namazın sabah namazı olduğu görüşünü benimsemiştir ki, bu yöndeki

görüşler Hz. Ömer (r.a)'den, Abdullah bin Ömer (r.a)'den, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan ve daha başkalarından nakledilmiştir. Tabiinden de Ata, İkrime ve Mücahid bu görüşü benimsemişlerdir. İmam Ma-lik'in ve Şafii'nin görüşleri de bu yöndedir. Çünkü şanı yüce olan Allah, Kur'an-ı Kerim'inde "Gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun" [152] diye buyurmaktadır. (Gönülden boyun eğmek diye tercüme edilen) "kunut" kıyamı uzatmak anlamı taşır. Sabah namazı ise kıyamı uzun yapmaya ve kunuta özel kılınmış olan namazdır.

Yine bir başka ayeti kerimesinde Yüce Allah bu namazı diğer namazlardan ayrı olarak özellikle anmıştır. Bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"Güneşin batıya yönelmesinden, kaymasından gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Fecir vaktinde de namaz kıl. Fecir vakti meleklerin şahit oldukları vakittir." [153]

Yani bu namaz, gündüz melekleri ile gece meleklerinin hazır bulundukları namazdır. Yine bu namazın bir özelliği de birleştirilebilen iki çift namaz arasında bulunmasıdır. [154] Bu, ne kısaltılabilir ne de bir başka namazla birleştirilebilir. Bu namaz aynı zamanda gecenin bir miktar karanlığı ile gündüzün bir miktar beyazlığında kılınır. Bu itibarla adeta hem gece hem de gündüz namazı Özelliği kazanır.

Bazıları da bu namazın (yani orta namazın) öğle namazı olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bu yöndeki görüşler de Zeyd bin Sabit (r.a), Ebu Said el-Hudri (r.a) ve Usame bin Zeyd (r.a) gibi sahabilerden nakledilmiştir. Onlara göre bu namazın orta namaz olması, gündüzün tam ortasında olması sebebiyledir. Uzunluk bakımından da gündüz namazlarının en orta olanıdır. Bundan dolayı da cuma günü onun vaktinde cemaatler kaldırılmıştır."

299- Ebu Davud, Zeyd bin Sabit (r.a)'den rivayet etmiştir:[155]

"Resulullah (a.s) öğle sıcağında namaz kılıyordu. Sahabileri açısından kılınması en ağır gelen namaz buydu. Bundan dolayı şu ayeti kerime indi:

"Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin"[156] Sonra şöyle söyledi: "Bunun öncesinde iki namaz, sonrasında iki namaz bulunmaktadır."

Bir Açıklama

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Gerek sahabilerden ve gerekse sonrakilerden olan ilim adamlarının ge-neîi ise bu namazın (orta namazın) ikindi namazı olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bu yöndeki hadisi şerifleri cemaat (bütün had isçiler), Resulullah (a.s)'tan rivayet etmişlerdir. Re'y (görüş) tarafım tercih eden ilim adamları da böyle söylemişlerdir."
Şu'ayb da şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel'in, bu yöndeki hadislerin sahası olması sebebiyle Şa-fiilerin genelinin, İbni Habib'in, İbni Arabi'nin, Malikilerden İbni Atiyye'-nin görüşü bu yöndedir. Hafız da: "Güvenilir olan da bu görüştür" demiştir."
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), bu namazı terkedenin ağır bir ceza ile cezalandırılacağını bildirerek bu namazı kılmaya teşvik etmiştir. Bureyde'nin rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Kim ikindi namazını terke-derse ameli boşa gider." (Bu hadis sahihtir.)
Kubaysa bin Zueyb de şöyle söylemiştir:
"Bu namaz (yani orta namaz) akşam namazıdır. Çünkü tam ortadır; ne fazla ne de azdır."
Selef alimlerinden bu namazın yatsı namazı olduğuna dair bir görüş nakle-dilmemiştir. Ancak sonraki dönem alimlerinden bu namazın yatsı namazı olduğu çünkü yatsı namazının kasr edilmeyen (kısaltılmayan) iki namaz arasında bulunduğu yönünde görüş bildirenler olmuştur.
Bazdan da şöyle söylemişlerdir:
"Bu namaz beş vakit namazdan herhangi biridir ancak belli bir namaz değildir. Yüce Allah kullarını bütün namazları yerine getirme konusunda gereken itinayı göstermeye teşvik için bu namazı belirsiz bırakmıştır. Bunun urumu, tıpkı ramazan ayının içinde Kadir gecesinin ve cuma günü içinde duaların kabul edileceği vaktin gizlenmesine benzemektedir." [157]

İmamın Gecikmesi Durumunda Namazda Acele Etmek

300- Müslim, Ebu Zer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[158]
"Namazları vakitlerinden sonraya bırakan bir takım yöneticiler (emirler) olacak. Bak, sen namazım vaktinde kıl, sonra onların yanlarına git. Eğer namaz kılmış

olurlarsa sen namazını kurtarmış olursun. Değilse onlarla birlikte namaz kılarsın; bu da senin için nafile yerine geçer."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, bir yöneticinin namaz kılmaya devam etmesi durumunda, ona başkaldırmanın caiz olmayacağına işaret etmektedir. Çünkü hadisi şerif, dikkat çektiği yöneticilerin, namazı vaktinden sonraya bırakmalarına işaret etmekle birlikte, onlara başkaldırmaya izin vermemiştir. Böyle olunca namazları vakitlerinde kılan bir yöneticiye başkaldırmak nasıl caiz olur."
Ebu Zer (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazı vaktinden sonraya bırakan bir topluluğun içinde kalırsan ne yaparsın -veya ne olursun?- Namazı vaktinde kıl. Sonra eğer yine namaza durulursa, sen onlarla birlikte de namaz kıl. Bu senin için hayırda fazlalık olur."
Yine Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bu, ilim sahiplerinin çoğunluğunun, imamın namazı sonraya bırakması durumunda onu ilk vaktinde kılmanın müstehab olacağı yönündeki görüşlerinin dayanağıdır. Yani kişi, cemaatin hatırına ilk vakitte namaz kılmayı terketmez ama sonra imamla birlikte tekrar namaz kılar. İlim adamlarının çoğunluğuna göre bu şekilde hareket eden birinin ilk kıldığı namaz farz namaz, ikinci kıldığı ise[159] nafiledir."

301- Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Ahmed bin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, o da babasından rivayet etmiştir:[160]
"Bir gün Velid bin Ukbe namazı geciktirdi. Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud (r.a) kalkıp namaz kılma hazırlığına girdi ve insanlara namaz kıldırdı. Sonra Velid kendisine haber göndererek:
"Seni böyle yapmaya yönelten neydi? Eğer mü'minlerin emirinden sana bir emir geldiyse yaptığın gayet güzel bir şeydir. Ama sen böyle bir şeye da-yanmayıp bid'at mi çıkardın?" diye sordu. O da şu cevabı verdi:
"Bana mü'minlerin emirinden herhangi bir emir gelmedi. Ben kendim bir bid'at da çıkarmadım. Ancak şanı yüce olan Allah ve Resulullah (a.s), sen bir ihtiyacını görürken bizim kendi namazımız için seni beklememizi hoş karşılamadı."

Bir Açıklama

Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un uygulaması gösteriyor ki, mü'minlerin emiri-nin bir sünneti ihmal etmesi durumunda mü'minlerin, yöneticilerinin arzusuna uygun

düşmese de kendi açılanndan mümkün olması durumunda kendileri bu ünneti yerine getirirler. Bundan dolayı herhangi bir eziyete ve zarara maruz kalmayacaklarının bilinmesi ve ortada yöneticinin ihmal ettiği gözetilmesi gereken daha büyük maslahatın (genel çıkarın) olmaması halinde, bu sünneti uygulamalarının herhangi bir sakıncası da yoktur.

Namazla Rahatlamak

302- Ebud Davud, Salim bin Ebi'1-Ca'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:[161]
"Huza'a kabilesinden bir adam: "Keşke bir namaz kılıp da rahatlasaydım" dedi. Oradakiler sanki bu sözünden dolayı kendini kınar gibi oldular. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Namaz için kamet getir ey Bilal! Bizi rahatlat!"
Bir başka rivayete göre de Abdullah bin Muhammed bin Hanefiyye'nin şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Ben ve babam birlikte, benim ensardan olan dostlarımdan (hanım tarafından olan akrabalarımdan) hasta olan birini ziyaret etmek üzere çıktık. Namaz vaktine vardık. (Hasta olan kişi) kadınlarından birine şöyle söyledi! "Ey Cariye! Bana abdestliğimi getir, olur ki bir namaz kılar da rahatlarım." Biz onun bu sözünü biraz garipsedik. Bunun üzerine o şöyle söyledi: "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kalk, ey Bilal! Bizi namazla rahatlat!" [162]

Bir Açıklama

Burada kendisinden söz edilen ensarinin yanında bulunanlar, onun söylediği söz ile namazda rahatlık istediği anlamını kastettiğini sanmış ve bu yüzden sözünü garipsemişlerdi. Bundan dolayı o, bu sözü ile Resulullah (a.s)'ın kasdetmiş olduğu anlamı kasdettiğini kendilerine açıklamıştır,
Resulullah (a.s)'ın sözünden anlaşıldığına göre de namaz, Müslüman açısından rahatlatıcıdır. İnsanların durumları ve Müslüman olmayanlardaki sinirsel hastalıkların çokluğu üzerinde düşenen kişi, namazın insana rahatlık vermedeki rolünü daha iyi anlar.

Yatsı Namazından Sonra Sohbet

303- Buharı ve Müslim, Ebu Berze Eşlemi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[163]
"Resulullah (a.s), yatsı namazından önce uyumaktan, ondan sonra da sohbet etmekten hoşlanmazdı."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle bildirilmektedir:
"Resulullah (a.s), yatsıdan önce uyumaktan, sonra da konuşmaktan (sohbetten) nehyederdi."

304- Ahmed bin Hanhel, Hz. Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:[164]

lerdi, kaba etleri üstüne sürünerek de olsa bu namazlara gelirlerdi."[165]
Ezheri bundan dolayı hadisi şerifi yukarıda verdiğimiz şekilde açıklamıştır. Ancak ifadelerin ortaya koyduğuna göre Resulullah (a.s) ('ışa) namazının 'ateme namazı' olarak adlandırılmasından hoşlanmazdı. İyi anlam taşımayan isimleri daha güzel ve daha iyi anlam taşıyan isimlerle değiştirmek Resulullah (a.s)'ın sünneti idi.
Sindi şöyle söylemiştir:
"Hadisteki anlam şudur: Yüce Allah'ın söz konusu namaz ile ilgili olarak yüce kitabında anmış olduğu ad ı'şa'dır. Bedeviler ise bunu ateme olarak adlandırmaktadırlar. Ancak siz bu kelimeyi sıkça kullanmayın. O zaman bedevilerin kullandıkları ismin üstün çıkması söz konusu olur. Siz, Kur'an-ı Kerim'e muvafakat ederek daha çok 'ışa adını kullanın."

306- Buharı, Abdullah bin Muğaffal (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[166]
"Bedeviler sizin akşam (mağrib) namazının adı konusunda size üstün gelmesinler. Bedeviler buna 'ışa diyorlar."
Resulullah (a.s), bedevilerin yatsı namazının isimlendirilmesi konusunda kendi kullandıkları kelimelerini üstün çıkarmalarını hoş görmediği gibi akşam namazının adlandırılması konusunda da aynı üstünlüğü sağlamalarım hoş görmüyordu. Meselenin çok değişik açılardan ele alınması mümkündür. Ancak biz bu açıdan ele alıyoruz.

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bir kimseye namazın farz olmasının şartlan üçtür: Müslüman olmak, akıl sahibi olmak ve buluğa ermiş olmak. Buna göre akıllı ve buluğa ermiş her Müslümana namaz kılmak farzdır. Ancak kadın için buna ek olarak hayız ve nifas gibi özel bir engelin bulunmaması şartı aranmaktadır.
Birincisi: Müslüman olmak: İlim adamlarının çoğunluğuna göre kafir bir kimseye o hali üzere namaz kılması farz değildir. Çünkü onun mevcut durumu ile kıldığı namaz geçerli olmaz. Bu mesele ise temel bir meseleden doğan tali bir meseledir. Bu temel mesele ise, kafirin dünya hayatında şeriatın hem usul hem de furu'una uymasının gerekip gerekmediği (yani hem şeriatı esasta kabul etmekle hem de şeriatın bütün hükümlerine uymakla yükümlü olup olmadığı) meselesidir. Ancak ilim adamları bir kâfirin Müslüman olduktan sonra kâfirliği döneminde geçirmiş olduğu amellerini kaza etmesinin gerekmediği konusunda görüş birliği içindedirler. Çünkü Yüce Allah, Kur''an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:
"İnkâr edenlere de ki, eğer (yapmakta olduklarından) vazgeçerlerse geçmişte yapmış oldukları [167]bağışlanır."

307- Ahmed bin Hanbel'in rivayet etmiş olduğu sahih bir hadise göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"İslâm kendinden öncekileri siler."[168]
Yeri gelmişken İmam Nevevi'nin konuyla ilgili bir açıklamasına burada yer verelim:
"Tahkikçi alimlerin kabul etmiş oldukları ve hatta bazılarınca üzerinde görüş birliği olan bir hükme göre, bir kimse kâfir iken sadaka, akrabaya iyilik gibi bir takım iyi işler yapar sonra Müslüman olur ve Müslüman olarak ö-lürse, kâfirliği döneminde yapmış olduğu iyiliklerin sevabı kendisine yazılır."
İkincisi: Buluğa ermek: Kız olsun erkek olsun küçük çocuğa namaz farz değildir. Ancak yedinci yaşına geldiğinde çocuğa namaz kılması emredü-diği gibi on yaşına geldiğinde de çocuğa namaz kılması emredilir ve on yaşma geldiğinde kılmaması durumunda dövülür. Bazıları dövmenin sopa ve benzeri şeylerle değil, elle olmasını şart koşmuşlardır. Aynı zamanda fayda vermesi durumunda dövülmeli ve üç kereden fazla da dövülmemelidir. Dövmenin bir yarar sağlamaması durumunda ise dövülmemelidir.
Üçüncüsü: Akıllı olmak: Deli ve şuurunu kaybetmiş bir kimseye namaz farz

değildir. Herhangi bir sebepten dolayı geçici olarak aklını kaybetmiş kimseye bu halde iken kılamadığı namazını kaza etmesinin gerekip gerekmeyeceği konusunda değişik açıklamalarda bulunulmuştur.
Hayızlı ve nifaslı kadınların o halde namaz ki im al an gerekmeyeceği gibi, bu sebepten dolayı kılamadıkları namazlarını daha sonra kaza etmeleri de gerekmez. Bir kadın herhangi bir darbe, Haç veya benzeri bir şeyle kendini bu duruma düşürmüş olsa bile hüküm değişmez.
Çocuk buluğa erdiğinde veya deli aklını topladığında yahut hayızlı veya ni-. faslı kadın temizlendiğinde veya kâfir Müslüman olduğunda namaz vaktinden biraz kalmış olursa (henüz namaz vakti tamamen çıkmış olmazsa) bu vaktin namazını kaza etmesi gerekir.
Hanbelilere ve Şafiilerin yaygın olan görüşlerine göre bu süre namaza giriş tekbirini almaya yetecek kadar bir süredir.
Hanefi'lerin dışında kalan çoğunluk alimlerine (cumhuri ulemaya) göre, ayrıca bu namazla birleştirilmesi söz konusu olan bir önceki namazın da kaza e-dilmesi gerekir. Yani ikindiye nisbetle öğlenin, yatsıya nisbetle de akşamın kaza edilmesi gerekir.
Malikiler de şöyle söylemiştir;
"Yolculukta olmadığı sırada beş rek'at, yolculukta ise üç rek'at namaz kılma vaktinin bulunması durumunda son vaktin namazını kaza etmesi gerekir. Birinci namaz (yani o namazla birleştirilmesi mümkün olan bir Önceki vaktin namazı) ise üzerinden düşer."
Malikilere göre bir rek'at namaz kılacak kadar vakit kalırsa, her iki namaz da düşer.
Kuvvetti olan görüşe göre ise söz konusu durumda kişinin içinde bulunduğu vaktin namazından başka namazın kazası üzerine farz olmaz.
Bütün mezheplerin fıkıh kitaplarında bu şartlarla ilgili geniş bilgiler bulunmaktadır. Müslüman bu konuların incelikleri için bağlı bulunduğu mezhebin fıkıh kitaplarından birine müracaat etmelidir. [169]

Vaktinde Kılınamayan Namazın Kazası

308- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[170]
"Kim bir namazı unutursa, hatırladığında kılsın. Onun bundan başka keffareti yoktur."

Katade de şu ayeti kerimeyi okudu: "Beni anmak için namaz kıl." [171] Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Biriniz uyuyarak yahut farkında olmayarak (unutarak) bir namazı ka-çırırsa, hatırladığında kılsın. Şanı yüce olan Allah şöyle buyuruyor: "Beni anmak için namaz kıl."[172]
Nesai ve Tirmizi'nin rivayetlerinde de şöyle bildirilmektedir: "Kim bir namazı unutursa hatırladığında kılsın."[173]
Nesai'nin bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'a uyuyarak veya farkında olmayarak bir namazı kaçıran kimsenin durumu hakkında soru soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Onun keffareti, hatırladığında kılmasıdır." [174]
Bu hadisi şerif, namaz için diğer ibadetlerde olduğu gibi mal ile keffaret verilemeyeceğine işaret etmektedir.
Ancak Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaz kılamadan ve oruç tutamadan ölen bir hastanın veya yolcunun işaret ile de olsa gücünün yettiğince namazı için bir şeyler vasiyet etmesi, velisinin de bunu onun geriye bıraktığı malının üçte birinden çıkarması gerekir. Tutulamayan her bir gün oruç için ve kılınamayan her bir vakit namaz için yarım sa' buğday ya da bunun değeri kadar mal sadaka olarak verilir. Eğer ölen kişi vasiyet etmiş olmaz da velisi kendi gönlünden böyle bir şey dağıtırsa [175]caiz olur."

309- Buhari, Ebu Katade (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[176]
"Bir gece Rcsulullah (a.s) ile birlikte yürüdük. Beraberinde bulunanlardan bazıları: "Ya Resulullah (a.s)! Bizi biraz istirahat ettirsen." dediler. Bunun üzerine Bilal (r.a): "Ben sizi uyandırırım" dedi. Sonra hepsi yanüstü yattılar. Bilal (r.a) de bineğin sırtına dayadı. Onun da gözlerine uyku çöktü ve o da uyudu. Sonra Resulullah (a.s) uyandı ki, güneşin kaşları ortaya çıkmıştı (yani güneş doğmaya başlamıştı). Resulullah (a. s): "Ey Bilal! Hani nerede söylediğin?" diye buyurdu. Bilal (r.a) "Benim üzerime hiç böylesine bir uyku çökmemişti" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah dilediği zaman ruhlarınızı aldı ve dilediği zaman da geri geldi. Ey Bilal! Kalk, insanlara namazı duyur (namaz için ezan oku.)" Daha sonra Resulullah (a.s) abdest aldı ve güneş biraz yükselip beyazlanınca kalkıp insanlara cemaatle namaz kıldırdı."

Ebu Davud'un naklettiği bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunuyordu. Resulullah (a.s) bir tarafa yöneldi ben de O'nunla birlikte yöneldim. "Bak" diye buyurdu. Ben de: "Bu bir binekli, şunlar iki binekli, şunlar üç kişi" dedim. Böylece yedi kişi olduk. Resulullah (a.s): "Bizim için namazımızı -yani sabah namazını- gözetin" diye buyurdu. Sonra üzerlerine ağırlık çöktü ve kendilerini güneşin sıcaklığından başka bir şey uyandırmadı. Ardından (güneşin sıcaklığı ile uyanmalarından sonra) kalktılar yavaş yavaş yürüdüler. Bir yerde indiler ve abdest aldılar. Bilal (r.a) de ezan okudu ve sabah namazının iki rek'atını (iki rek'at sünnetini) kıldılar, peşinden de sabah namazını kıldılar ve bineklerine bindiler. Birbirlerine: "Namazımızda ihmalkârlık ettik" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Uykuda ihmalkârlık olmaz. İhmalkârlık ancak uyanıklıkta olur. Biriniz namazını yanılarak (unutarak) terkederse, hatırladığında kılsın. Yarından da bu vakte pay vardır."[177]
Burada verilen hadisi şerif, Müslim'in rivayet etmiş olduğu uzun bir hadisi şerifin bir bölümüdür.
Ebu Davud'un rivayet etmiş olduğu bir başka hadisi şerifte de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s), emirler ordusunu gönderdi. -Sonra yukarıdaki olayı anlatıyor- Bizi doğmakta olan güneşin sıcağından başka bir şey uyandırmadı. Namazı kaçırdığımız korkusuyla kalktık. Resulullah (a.s) ise şöyle buyurdu:
"Sakin olun, sakin olun. Sizin için bir sakınca yoktur."
Güneş yükselince de Resulullah (a.s) : "Kim sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmak istiyorsa, kalksın kılsın" diye buyurdu.
Bunun üzerine sabah namazının iki rek'at sünnetini kılanlar kalkıp kıldılar. Kılmayanlar da orada kalkıp kıldılar. Resulullah (a.s) daha sonra namaz için ezan okunmasını emretti. Böylece ezan okundu. Sonra Resulullah (a.s) kalkıp bize namazımızı kıldırdı. Namazımızı bitirince de şöyle buyurdu:
"Bakın! Bizi namazından bir dünya işi alıkoymadığından dolayı Allah'a hamdediyoruz. Ruhlarımız ise Yüce Allah'ın elindeydi. Onları dildiği zaman gönderdi. Sizden kim yarın sağlıklı bir şekilde sabah namazına ulaşırsa, onunla birlikte aynen onun gibi namaz kaza etsin."[178]
Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin nakletmiş oldukları bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'a uyurarak namazı kaçırmalarından söz ettiler. O da şöyle

buyurdu:
"Uykuda ihmalkârlık olmaz. İhmalkârlık namazı bir diğer namazın vakti girinceye kadar kılmamış olanın yaptığıdır. Kim bunu yaparsa, farkına vardığı zaman namazını kılsın."[179]
TİrmiziveNesai şöyle bildirmişlerdir:
"İhmalkârlık uyanıklık halinde olur. Biriniz bir namazı unutursa veya uykuda onu kaçınrsa, hatırladığında kılsın."
Hafız îbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Hattabi şöyle söylemiştir:
"Bunun zahiri anlamının vücub (farziyet) ifade ettiğini söyleyen birini bilmiyorum. Dolayısıyla hadisi şerifteki emir ifadesi müstehabhk anlamı taşır. (Yani ilim adamlarından kimse, hadisi şerifin zahiri anlamından hareketle namazı unutma veya uyku sebebiyle kaçıran birinin hemen hatırlar hatırlamaz kaza etmesinin vacib ya da farz olduğunu söylememiştir. Bu itibarla hadisi şerifteki ibare müstehablık ifade eder." Yani kişinin namazı kaçırdığını hatırladığında hemen kaza etmesi müstehabdır ama geciktirmesi de caizdir- Çeviren)
Selef alimlerinden bu hadisin müstehablık ifade ettiğini söyleyen de olmamıştır. Bilakis onlar bu hadisin metninde ravilerinden kaynaklanan bir hata olduğunu ve gerek Tirmizi'nin gerekse başkalarının Buhari'den bu şekilde rivayet ettiklerini varsaymışiardır."

310- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculuğunda bulunuyordu. Gecenin bir vaktinde istirahata çekildi ancak güneş ile uyanabildi. Bunun üzerine Resulullah (a.s), Bilal (r.a)'e emir verdi, o ezan okudu, ardından Resulullah (a.s) iki rek'at namaz kıldı."[180]
Ravi dedi ki: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi:
"Beni dünya ve içindekiler sevindirmez." Bu sözü ile ruhsatı kastediyordu."

Bir Açıklama

Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un rahatlığı, hadisi şerifin uyku sebebiyle namazı kaçıran birinin üzerine onu kaza etmekten başka bir şey gerekmediği konusunda hiçbir şüphe bırakmaması sebebiyle değildir. Bu hüküm bir ruhsattır. Namaz vaktinin girmesinden sonra uyuyarak namazı kaçıran ile, namaz vaktinin

girmesinden önce uyuyarak namazı kaçıran arasında fark olduğu hususunda herhangi bir şüphe yoktur. Uyku sebebiyle namazı kaçıranın günaha girmeyeceğini bildiren hadisi şeriflerde de namaz vaktinin girmesinden önce uyuyan kimse kastedilmektedir.

311- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[181]
"Resulullah (a.s), Hayber Gazvesi'nden dönerken gece yolculuk yaptı. Üzerine bir uyku ağırlığı çökünce istirahatta bulundu ve Bilal (r.a)'e de: "Bizim için geceyi bekle!" diye buyurdu. Bilal (r.a) kendisine takdir edildiği kadar namaz kıldı ve Resulullah (a. s) ile ashabı da uyudu. Bilal (r.a) sabah namazı vakti yaklaşınca bu namazı bekleyerek sırtını bineğine dayayıp oturdu. O bu şekildi bineğine yaslanmış halde otururken gözlerine uyku çöktü. Ne Resulullah (a.s), ne Bilal (r.a) ne de ashabından herhangi biri üzerlerine güneş vuruncaya kadar uyanabildi. Resulullah (a.s) içlerinde en Önce uyanan oldu. O birden uyandı ve : "Ey Bilal!" diye seslendi: Bilal (r.a) da: "Anam babam sana feda olsun ya Resulullah (a.s)! Seni alan beni de aldı!" dedi. Resulullah (a.s) : "Bineklerinizi çekin!" diye buyurdu. Onlar da bineklerini bir miktar çektiler. Sonra Resulullah (a.s) abdest aldı ve Bilal (r.a)'e emretti o da namaz için kamet getirdi. Böylece Resulullah (a.s) onlara sabah namazını kıldırdı. Namazı tamamladıktan sonra da şöyle buyurdu:
"Kim namazı unutursa, hatırladığında kılsın. Yüce Allah "Beni anmak için namaz kıl"[182] diye buyuruyor."
İbni Şihab yukarıdaki ayeti kerimede geçen "li zikri (beni anmak için)" ibaresini "Ii'z-zikrâ" (anmak, hatırlamak için)" diye okurdu.
Bir rivayette de şöyle bildirilmektedir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte istirahata çekildik ve güneş doğuncaya kadar uyanmadık. Resulullah (a.s) o zaman şöyle buyurdu:
"Her kişi bineğinin yularından tutsun. Bu yerde şeytan bizim başımıza geldi."
Ravi dedi ki: "Bunun üzerine biz O'nun söylediğini yaptık. Resulullah (a.s) daha sonra su istedi ve abdest aldı. Sonra iki rek'at namaz kıldı. Sonra namaz için kamet getirildi ve sabah namazını kıldı[183] (veya kıldırdı.)"

312- Ebu Davud, bu olayla ilgili olarak Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Üzerinde size gaflet dokunan

bu yerinizden ayrılın."

Ravi dedi ki:[184]

"Resulullah (a.s), Bilal (r.a)'e emretti, ezan okudu, sonra kamet getirdi sonra da (Resulullah a.s) namaz kıldı (yani kıldırdı.)"

Bir Açıklama

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Resulullah (a.s), namaza uyanmaları için gerekli tedbiri almıştı. Bu yüzden Hz.Bilal (r.a)'e kendilerini namaza uyandırma görevini vermişti. Bu Resulullah (a.s)'ın namazı vaktinde uyanmak için tedbir alma konusundaki adetiydi. Ancak anlaşıldığına göre Hz. Bilal (r.a) sabah namazından kısa bir süre önce uykuya dalmış ve bu hareketinden dolayı günah işlememiştir.

Buradan hareketle fıkıhçılar, Müslümamn namaz vakti girmeden önce namaza uyanmak niyetiyle uyumasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Namaza uyanmış olan birinin, namazı kaçıracağından korkması durumunda uyuyan birini uyandırmasının gerekip gerekmeyeceği konusunda farklı görüşler vardır. Hanefiler uyandırmasının gerekeceğini söylemişlerdir. Şafiiler uyandırmasının müstehab olduğunu ancak kendisinden böyle bir şeyi istemiş olmaması durumunda uyandırmasının gerekmeyeceğini söylemişlerdir.

İmam Nevevi de genel itibariyle şöyle söylemiştir:

"Uyuyan birini namaza uyandırmak sünnettir. Özellikle de vaktin daralması halinde bu görev yerine getirilmelidir. Ancak bir kimsenin gece namazı veya sahur için başkasını kaldırması müstehab değildir."

313- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştin [185] "Hudeybiye zamanında Resulullah (a.s) ile birlikte geldik. Resulullah (a.s): "Bize kim bekçilik yapar?" diye buyurdu. Bilal (r.a): "Ben" dedi. Onlar da güneş doğuncaya kadar uyudular. Resulullah (a.s) uyandı ve: "Ne yapıyor idiyseniz aynısını yapın" diye buyurdu. Biz de yaptık. (Abdullah bin Mes'ud r.a) dedi ki: "İşte uyuyan ve unutan hakkında böyle yapın (yani uyuyarak veya unutarak namazı kaçıran bu uygulamaya göre hareket etsin.)"

314- Nesai, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir yolculuğunda şöyle buyurdu:[186]

"Bu gece bizim için kim bekler kî, uyuyarak namazı, sabah namazını kaçırmayalım?" Bilal (r.a): "Ben" dedi. Böylece o güneşin doğmasından önce onları uyandırmak üzere bekledi. Ancak hepsinin üzerine uyku ağırlığı çöktü. Dolayısıyla kendilerini ancak güneşin sıcaklığı uyandırabildi. Sonra kalktılar. Resulullah (a.s): "Abdest alın" diye buyurdu. Sonra Hz. Bilal (r.a) ezan okudu. Ardından iki rek'at namaz kıldı. Oradakiler de sabah namazının iki rek'at sünnetini kıldılar; ardından da sabah namazını kıldılar."

315- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: [187]"Resulullah (a.s) gecenin ilk vakitlerinde yolculuk etti sonra istirahata çekildi. Üzerine güneş doğuncaya kadar uyanamadı. Güneş yükselinceye kadar da namaz kılmadı sonra kıldı."

316- İmam Malik, Hz. Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Zeyd bin Eşlem [188] (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s), Mekke yolunda olduğu bir gece, istirahata çekildi. Kendilerini namaza uyandırması üzere de Hz. Bilal (r.a)'i görevlendirdi. Hz. Bilal (r.a) de uyudu. Diğerleri de uyuyup kaldılar. Ancak üzerlerine güneş doğunca uyanabildiler. Topluluk birden dehşetle uyandı. Resulullah (a.s) kendilerine, o içinde bulundukları vadiden çıkmak için bineklerine binmelerini emretti ve: "Burası içerisinde şeytan bulunan bir vadidir" diye buyurdu. Beraberindekiler de bineklerine binerek söz konusu vadiden çıktılar. Sonra Resulullah (a.s) kendilerine bineklerinden inmelerini ve abdest almalarını emretti. Hz. Bilal (r.a)'e de namaz için seslenmesini (ezan okumasını) emretti. Resulullah (a.s) onlara namaz kıldırdı. Sonra ayrıldı ve beraberindeki sahabilerin bir dehşet içinde olduklarını gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki, Allah bizim ruhlarımızı aldı. Dileseydi onları bundan başka bir vakitte de bize geri verirdi. İçinizde biri uyuyakalarak veya unutarak bir namazı kaçırır da sonra birden aklına gelirse, onu aynen vaktinde kıhyormuş gibi kılsın."

Daha sonra Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a)'e doğru baktı ve şöyle buyurdu:

"Bilal (r.a) ayakta namaz kılarken şeytan onun yanına geldi ve kendisini yan yatırdı ve uyutuncaya kadar onu adeta bir bebeğin sallanması gibi salladı."

Resulullah (a.s) daha sonra Hz. Bilal (r.a)'i çağırdı. Hz. Bilal (r.a) de, Hz. Ebjı Bekir (r.a)'e, Resulullah (a.s)'ın söylediği gibisini söyledi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de (Resulullah (a.s)'a): "Senin, Allah'ın Peygamber'i olduğuna şehadet ederim"

dedi."

317- Nesai, Bureyd bin Ebi Meryem (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:[189]
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Gece yolculuk yaptık. Sabah yaklaşınca Resulullah (a.s) konakladı ve uyudu. Beraberindekiler de uyudular. Ancak üzerimize doğan güneşin etkisiyle uyanabildiler. Resulullah (a.s) müezzine emir verdi, o da ezan okudu. Sonra sabah namazından önce kılınan iki rek'at sünneti kıldı. Sonra (müezzine) emretti kamet getirdi ve cemaate namaz kıldırdı. Sonra kıyamet kopuncaya kadar olacaklar hakkında bize konuştu."

318- Buharı ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[190]
"Hz. Ömer (r.a), Hendek günü güneş battıktan sonra gelip Kureyş kafirlerine sövmeye başladı ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Güneş neredeyse batmak üzere ama ben hala ikindi namazım kılabilmiş değilim!" Resulullah (a.s) da: "Vallahi, ben de kılmadım" diye buyurdu. Sonra Buthan'a gittik: (Resulullah a.s) abdest aldı biz de abdest aldık. Burada güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı, ardından akşam namazını kıldı."

Bir Açıklama

Hanefiler bu hadisi şeriften ve benzerlerinden, vaktinde kılınmamış bir namazın normal vakit namazından önce kaza edilmesinin gerektiği fetvasını çıkamuslardır. Yine kazaya kalmış namazların farziyet sırasına göre kılınması gerektiği görüşlerini de bunlardan çıkarmışlardır. Bu faslın sonunda "Dersler ve Öğütler" bölümünde de göreceğimiz üzere kazaya kalmış namazların sayılarının az olması durumunda, bir namaz, daha Önce geçmiş bir namazdan önce kılınmaz.

319- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştin "Müşrikler, Hendek gününde Resulullah (a.s)'ı dört vakit namazdan alıkoydular. Gecenin Allah'ın dilediği kadar bir vakti geçtikten sonra Resulullah (a.s), Hz. Bilal (r.a)'e emretti, o da ezan okudu; sonra kamet getirdi. (Resulullah a.s)

bununla öğleyi kıldı (yani kıldırdı), sonra (Hz. Bilal r.a) tekrar kamet getirdi, bununla ikindiyi kıldı (yani kıldırdı); sonra (Hz. Bilal r.a) tekrar kamet getirdi, bununla da yatsıyı kıldı (yani kıldırdı.)"[191]

Nesai'nin bir rivayetine göre de Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmaktan alıkonulduk. Bu benim üzerime çok ağır geldi. "Biz Allah yolunda Resulullah (a.s) ile birlikteyiz" dedim. Daha sonra Resulullah (a.s), Hz. Bilal (r.a)'e emretti, o da ezan okudu ve kamet getirdi..." Sonra hadisin tamamını vermektedir. Bu rivayette şöyle dediği bildirilmektedir:

"Bize namaz kıldırdı sonra etrafımızı dolaştı ve şöyle buyurdu:[192]

"Yeryüzünde sizin dışınızda Allah'ı anan bir topluluk mevcut değildir."

320- Nesai, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[193]

"Müşrikler, Hendek gününde güneş batıncaya kadar bizi öğle namazını kılmaktan alıkoydular. Bu olay çarpışma hakkındaki ayetlerin inmesinden önce olmuştu. Sonra Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi:

"Allah savaşta mü'minlere yetti."[194]

Resulullah (a.s) daha sonra Hz. Bilal (r.a)'e emretti, o da öğle namazı için kamet getirdi. (Resulullah (a.s) da) bu namazı normal vaktinde kılıyormuş gibi kıldı (yani kıldırdı.) Sonra (Hz.Bilal r.a) akşam için kamet getirdi. (Resulullah (a.s) da) onu normal vaktinde kılıyormuş gibi kıldı."

321- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafı'-den şu şekilde rivayet etmiştir:[195]

"Abdullah bin Ömer (r.a) bayıldı, şuuru gitti. Daha sonra (bu halde iken kaçırdığı) namazını kaza etmedi."

Bir Açıklama

İmam Malik şöyle söylemiştir:

"Bize göre bu, bayılan kişinin ayıklığında vaktin tamamen geçmiş olması durumu içindir. Ama ayıklığında vakit daha tamamen çıkmamışsa, o vaktin namazını kılar. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."

Metinde geçen hüküm, İmam Malik'in mezhebine göre olan hükümdür. Ancak

bu konuda fıkhi mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuyu inşallah "Dersler ve Öğütler" bölümünde ele alacağız.

322- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlası) Nafi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[196]
"Bir kimse bir namazı unutur da onu ancak imamın arkasında namaz kılarken hatırlarsa/ imam selâm verdikten sonra o unutmuş olduğu namazı kılsın. Sonra da diğerini kılsın."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bir kimse geçerli bir mazeret dolayısıyla bir namazı kaçırır da sonra onu kılmak isterse, onu kazaya niyet etmesi gerekir. Bazı fıkıhçılar ise böyle birinin vaktine yetişmiş olup da kılamadığı en son vaktin kazasına niyet etmesinin ve hangi vaktin kazası olduğunu da belirlemesinin gerektiğini bildirmişlerdir.

Daha önce gördüğümüz üzere İmam Ahmed bin Hanbel, namazı kasıtlı o-larak terkedenin kâfir olduğunu bildirmiştir. Ona göre böyle biri mürteddir yani dinden dönmüştür. Diğer üç imam ise, namaz kılmayan birini namazı inkâr etmediği veya onu hafife almadığı sürece kâfir saymazlar.

Ahmed bin Hanbel'in mezhebin göre belirtildiği üzere sebepsiz yere namazı terkedenin kılmadığı namazı kaza edip etmeyeceği konusunda iki farklı rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayet göre bu şekilde kılmadığı namazları kaza etmesi gerekmez. İkinci rivayete göre de bu kimse dinden dönmüş olduğu sırada geçirdiği namazları kaza etmelidir. Diğer üç mezhebe göre ise bir kimsenin, namazı özürlü olarak terketse de özürsüz terketse de bazı özel durumlar dışında vaktim e kılmamış olduğu tüm namazları kaza etmesi gerekir, özel durumlar ise şunlî rdır:

Malikilere göre aklını kaybetmek, bayılmak, kâfir olmak veya iki tahareti kaybetmek halinde bu hal bütün bir namaz vaktini alacak kadar sürerse, bu vakitte kılınmayan namazın kazası gerekmez. Fıkıhçılar hayız ve nifas hallerinde kadınlardın namazın düşeceği konusunda görüş birliği içindedirler. Dolayısıyla onların bu halde geçirmiş oldukları namazları kaza etmeleri gerekmez.

Hanefiler bir kimsenin delilik veya baygınlık halinin beş vakit namaz süresinden fazla devam etmesi durumunda deli ve baygından da namazın düşeceğini söylemişlerdir. Ancak onlara göre söz konusu hallerin beş vakit namaz süresince veya daha az devam etmesi durumunda bu halde iken kaçırılan namazların kaza edilmesi gerekir. Dinden dönen bir kimse ise dinden dönmüş olduğu zamanına ve daha öncesine ait ibadetlerinden hacc dışında herhangi bir şeyi kaza etmez.

Şafiiler de şöyle söylemişlerdir: "Dinden dönmüş bir kimse, yeniden Müslüman olursa namazlarını kaza etmesi gerekir. Delirme, bayılma veya mubah olan herhangi bir sebepten dolayı aklını kaybeden kimsenin namaz kılması gerekmeyeceği gibi, bu halde iken kaçırdığı namazları kaza etmesi de gerekmez. Ancak içki içmek yahut ihtiyaç olmadan ilaç içmek gibi haram olan bir sebepten dolayı aklını kaybedenin, o halde iken kaçırdığı namazlarını ayıklığında kaza etmesi gerekir."

Hanbelilere göre ise bayılan bir kimse baygın İken kaçırdığı namazların tümünü

kaza etmek durumundadır.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir: "Vaktinde kılınamayan bir namaz kılına-madiği zaman ne şekilde kılınması gerekiyor idiyse o şekilde kaza edilir. Yolculukta kılınması gereken namaz o hali üzere, mukim iken kılınması gereken namaz da o hali üzere kaza edilir. Mukim iken tam bir namazı kaçıran kimse, onu yolculukta da olsa öyle tam olarak kaza eder. İçindeki okumanın açıktan mı yoksa gizliden mi olacağı konusunda da namazın mahiyetine bakılır. Eğer kaçırılan namaz öğle namazı gibi okunması (kıraati) gizlice (hafi) yapılan bir namaz ise kaza sırasında aynı şekilde içindeki okumalar gizli yapılır. Ama okuması açıktan yapılan bir namazın kaza edilmesi durumunda kişi eğer imam ise okumayı açıktan yapar, yalnız başına kılıyor ise o zaman da isterse gizli, isterse açıktan yapar.
Bir kimse yolcu olur ve öğle ile İkindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kılma ruhsatına göre hareket eder ve cem'i te'hire (akşamı yatsı vaktinin içinde kılmak gibi geciktirerek birleştirmeye, bir Önceki vaktin namazını bir sonraki vaktin içinde kılmaya) niyet eder, sonra kendi beldesine varırsa içinde bulunduğu vaktin farzını kılmadan önce vaktinde kılamadığı namazı kazaya niyet eder."
Hanefilere göre vitir namazının dışındaki nafile namazlar kaza edilmez. Vitir ise onlara göre vacib olduğundan dolayı kaza edilir. Yine sabah namazı-mn sünneti farzı ile birlikte kaçırılmış olursa kaza edilir. Ama kişi eğer farzı vaktinde kılmış olursa, farzından önce kılaraamış olduğu sünneti daha sonra kaza edemez.
Kazaya kalmış bir namaz, cemaatle birlikte kaza edilebilir. Ancak Hanefi-ler imam ile ona uyanın kaza ettikleri namazın bir olmasını şart koşmuşlardır.
Namazın hemen kazası gerekir. Ancak Hanefilerce sahih olan görüşe göre çoluk çocuk için çalışma, ihtiyaçları giderme gibi sebeplerden dolayı geciktirilmesi caizdir.
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir: "Bir kimse uyku ve unutma gibi geçerli bir sebepten dolayı namazı kaçırmış olursa, onu hemen kaza etmesi men-dubdur. Ancak geçerli bir mazeret olmaksızın namazı kaçıranın hemen kaza etmesi vaciptir."
Şafiilere göre kazaya kalmış olan namazları sırasına göre kaza etmek sünnettir. Diğer üç mezhepte ise bu konuyla ilgili oldukça uzun açıklamalarda bulunulmuştur. Herkesin kendi mezhebinin fıkıh bilgisini öğrenirken, bu konuyu da öğrenmesi mümkündür.
Fakihlerin çoğunluğu kazaya kalan namazların sayısının az olması durumunda sıraya göre kaza edilmelerini gerekli görmektedirler. Mesela Hanefi-lere göre şöyledir: Kazaya kalmış namazların sayısı altıdan az olursa, sırayla kaza

edilmeleri gerekmez. Aynı şekilde asıl vakit namazının vaktinin sıkışması veya kazaya kalmış namazın kazasının unutulması durumunda da sıraya (tertibe) uyulmaması caizdir.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir: "Namazların birleştirilmesi durumunda cem'i takdim (bir namazı öne alarak birleştirme, ikindiyi öğle vaktinde, öğlenin hemen ardından kılmak gibi) yapılırsa, sıraya uyulması vaciptir; ancak cem'i te'hir (bir namazı arkaya bırakarak birleştirme, öğleyi ikindi vaktinde kılmak gibi) yaplırsa, sıraya uyulması sünnettir. Bu hüküm onlarda namazların birleştirilmesinin (cem'in) caiz olması itibariyledir."
Bir kimsenin sayısını bilemeyeceği kadar çok kazaya kalmış namazı olursa Hanefîlere göre, üzerindeki namaz borcundan kurtulduğuna dair kendisinde kuvvetli bir kanaat oluşuncaya kadar kaza namazı kılmaya devam etmesi gerekir. Malikilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre ise böyle birinin üzerinde namaz borcu kalmadığına dair kendisinde kesin kanaat oluşuncaya kadar kaza kılması gerekir. Bu son üç mezhebe göre bu durumda sadece kazası kılınan namazın hangi vaktin namazı olduğunun belirlenmesi yeterlidir: Mesela öğle namazının kazası gibi. Ancak Hanefîlere göre niyette "vaktine ulaştığım ancak kılamadığım en son -veya en önce- kazaya kalan şu namazın kazasına niyet ettim" denilerek kazaya kaldığı vaktin de belirlenmesi gerekmektedir.
Hanbelilere, Şafiilere ve Malikilere göre herhangi bir vakitte kaza kılmak caizdir. Hanefîlere göre ise güneşin batmakta olduğu sırada güneş bir veya iki ok boyu yükselinceye kadar, gökte tam tepe noktasına geldiği sırada batı tarafına meyledinceye kadar ve güneşin sarardığı sırada batıncaya kadar kaza namazı kılınmaz. Bunun dışındaki vakitlerde, hatta sabah namazının farzından sonra güneş doğuncaya kadar ve ikindinin farzından sonra güneşin sararmaya başlamasına kadar olan vakitlerde de kaza namazı kılınabilir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir: "Bir kimse sabah namazını kılarken güneş doğarsa, o kişinin namazı bozulur. Böyle birinin güneş bir veya iki ok boyu yükselinceye kadar beklemesi ve namazını kaza niyetiyle kılması gerekir."
Malikilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre ise böyle biri namazına devam e-derek tamamlar ve bu şekilde kıldığı namazı[197] geçerlidir.

Çocuğun Namazı

323- Ebu Davud, Sebre bin Ma'bed Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[198]

"Çocuğa yedi yaşına geldiğinde namaz kılmasını emredin. On yaşına geldiğinde de namaz kılmaması halinde dövün."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Çocuğa yedi yaşına geldiğinde namazı öğretin. On yaşına geldiğinde kılmaması halinde dövün."[199]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bir çocuktan sorumlu olanların, onu buluğ çağına ermesinden sonra yapmakla yükümlü olacağı işleri yapmaya ehil hale getirmeleri gerekir. Bu ise ona söz konusu yükümlülükleri Öğretmek, güzel ahlakları kazanıp kötü huylardan uzak kalmasını sağlamak için onu eğitmek ve kendisini bunlara alıştırmakla olur.
Bunun yanısıra dünya işlerinde de şeriatın gereklerine göre hareket etmesi sağlanmalı, kendisine uygun düşecek bir meslek veya sanata yöneltilmelidir.
Namaz konusuna gelince: Hadisi şerif, çocuğa namazı öğretme ve kendisine namaz kılmasını emretme yaşının kaç olduğunu belirlemiştir. Çocuk yetiştirenlerin de bu yaşta ona namazı öğretmeleri ve kendisine namaz kılmasını emretmeleri gerekir. Çocuk on yaşına geldiğinde ise namaz kılmaması durumunda ondan sorumlu olanlar, sadece namaz kılmasını emretmekle yetinmemeli sopayla veya benzeri bir şeyle değil de elle dövmek suretiyle üzerindeki baskıyı biraz artırmalıdırlar.
Yetim bir çocuğun kendisiyle ilgilenecek bir velisi bulunmazsa vasisinin veya komşularının imkân Ölçüsünde onun eğitim ve öğretimi ile ilgilenmeleri gerekir. Erkek çocuklar için geçerli olan, kız çocuklar için de geçerlidir. Kız çocukların kendi velilerini kaybetmeleri durumunda onların eğitim ve öğretim işleri ile de kadınlar ilgilenir. Eğer herhangi bir fitne endişesi bulunmaz ve bir sakıncası olmazsa, erkekler de kız çocukların eğitim ve öğretimi ile ilgilenebilir.

324- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[200]
"Çocuklarınız yedi yaşma geldiklerinde onlara namaz kılmalarını emredin. On yaşına geldiklerinde kılmamaları durumunda bu yüzden dövün ve (yine bu yaşta) yataklarını birbirlerinden ayırın."
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Biriniz hizmetçisini -kölesini veya ücretlisini- evlendirirse, göbekten aşağı diz kapağından yukarı kısma (yani göbekle diz kapağının arasına) [201]bakmasın."

Bir Açıklama

Bir cariye, efendisi için, ona bakma ve kendisinden yararlanma açısından onun kendi hanımı yerindedir. Yukarıdaki hadisi şerif ise, bir kimsenin cariyesini bir

başkasına nikahlaması durumunda onun (yani cariyesinin) göbek ile diz kapağının arasına bakmasını yasak etmektedir.

325- Ebu Davud, Muaz bin Abdullah bin Hubeyd el-Cuheni (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Ravisi (Hişam bin Sa'd) şöyle söyledi:[202]
"Onun (yani Muaz bin Abdullah'ın) yanına girdik. Hanımına: "Çocuk ne zaman kılar?" diye sordu. O da şöyle söyledi: "Evet. Bizden bir adam vardı, Resulullah (a.s)'tan bu konuda hadisi şerif rivayet ederdi. Onun bildirdiğine göre Resulullah (a.s)'a bu konuda soru sorulmuş, O da şöyle buyurmuş:
"Sağını solundan ayırdettiğinde ona namaz kılmasını emredin."
Bu hüküm mendubiyet ifade eder. Yani çocuğa yedi yaşında namaz kılmasının emredilmesi ise gereklilik (vücub) ifade eder.

326- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), beni Uhud gününde ondört yaşında olduğum sırada karşıladı ancak karşılık (yani ganimetten pay) vermedi. Hendek gününde de benim onbeş yaşında olduğum sırada karşıladı, karşılık (ganimetten pay) verdi."[203]
Nafi dedi ki:
"Ömer bin Abdulaziz'in halife olduğu sırada ben yanına gittim. Kendisine bu hadisi şerifi rivayet ettim. Şöyle söyledi:
"İşte bu, küçük ile büyük arasındaki sınırdır."
Sonra valilerine, onbeş yaşına girmiş olanlara ganimetten pay ayırmaları, daha küçük olanları da bakım altında tutulması gerekenlerden Cıyalden) saymaları üzere yazı yazdı."
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayeti "...karşılık (ganimetten pay) verdi" ifadesi ile bitmektedir. Ebu Davud, bir başka rivayetinde hadisin kalan kısmına benzer bir fazlalığa yer vermiştir.

Bir Açıklama

Erkek çocuğun adamların sıfatına ermesi, kız çocuğun da kadınlar özelliğine ermesi, yükümlülük altına girmelerini sağlar. Bu itibarla çocuklar buluğ çağına ermelerinden önce yaptıklarından sorumlu tutulmazlar.
Kız çocuğun buluğ çağına ermesi, hayız görmekle veya memelerinde süt

birikmesiyle yahut rüyasında cinsel ilişki görmek ve ihtilam olmakla olur. Bir kız çocuk bunlardan hiç birini görmezse ay senesiyle onbeş yaşma geldiğinde buluğ çağına erdiğine hükmedilir.
Erkek çocuğun buluğa ermesi ise rüyasında cinsel ilişki görmesi (ihtilam) veya cinsel organından meninin akmasıyla olur. Bunlardan herhangi birini görmezse ay senesiyle onbeş yaşına geldiğinde buluğa ermiş sayılır. Bazı meseleler gizli kalsa da bunlarla ilgili iddialann bulunması mümkündür. Dolayısıyla başkaları ile ilgili hüküm verilmesinde ve bazı uygulamalarda yaş, bir ölçüdür.

327- İbni Huzeyme, Harmele bin Abdulaziz (r.a)'den, o amcası Abdul-melik bin Rebi'den, o babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[204]
"Çocuğa yedi yaşına geldiğinde namazı öğretin; on yaşına geldiğinde kılmaması durumunda dövün."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Beğavi, Şerhu's-Sunne (2/407)'de bu hadisi şeriflerle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:
"Bu hadisi şerif, bir çocuğun akıl (muhakeme) gücüne sahip olduktan sonra kıldığı namazın geçerli olacağına delil teşkil etmektedir. İlim adamları bu durumdaki bir çocuğun Müslümanlığının geçerli olup olmayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazıları böyle bir çocuğun Müslümanlığının geçerli olup olmadığı (yani bu durumdaki bir çocuk için dini bir yükümlülük altında olmaması sebebiyle dine bağlılığının da gerçek anlamda değil, itibari anlamda olduğu - Çeviren) yönünde görüş bildirmişlerdir. Nitekim yaptığı anlaşmalar ve buna benzer diğer uygulamaları geçerli sayılmamaktadır. Bu görüş İmam Şafii'nin görüşüdür.
Bazı ilim adamları ise böyle bir çocuğun Müslümanlığının geçerli olacağını bildirmişlerdir. Hasanı Basri'nin görüşü bu yöndedir. Ashabı re'y (içtihada ağırlık veren ilim adamları) de bu görüşü kabul etmişler, ancak: "Böyle bir çocuğun dinden dönmesi durumunda kâfirliğine hükmedilmez" demişlerdir.
Bir çocuğun, farz bir ibadeti daha vaktin ilk girdiği sıralarda ve henüz kendisinin buluğa ermemiş olduğu anda yerine getirmesi ve sonra daha vakit çıkmadan buluğa ermesi durumunda bu farzı yeniden yerine getirmesinin (iade etmesinin) gerekip gerekmeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları yeniden yerine getirmesini (iade etmesini) gerekli görmüşlerdir. Ashabı re'yin (içtihada ağırlık veren alimlerin) görüşleri bu yöndedir. Bazıları ise gerekli görmemişlerdir ki, İmam Şafii'nin açık olan görüşü bu yöndedir.
İmam Şafii şöyle söylemiştir: "Annelerin ve babaların çocuklarını iyi yetiştirmeleri, onlara temizliği (tahareti) ve namazı öğretmeleri gerekir. A-kıllandıklannda bu görevleri yerine getirmemeleri durumunda, onları dövmelidirler. Hayız gören veya ihtilam olan yahut onbeş yaşını dolduran için artık farz bir yükümlülük altına girer."
Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, o, İkrime (r.a)'yi Kur'an-ı Kerim'i, sünneti ve miras hukukunu öğretmesi üzere bir yere bağışlamıştı.
Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi: "Oğlunu eğit. Sen çocuğuna ne öğrettiğinden sorumlusun. O da sana iyilik etmekten ve senin sözünü dinlemekten sorumludur."
Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler! Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyun"[205]

Aile fertlerine dinin hükümlerini ve İslam'ın prensiplerini öğretmek ve onları ateş azabından korumak için çalışmak hususunda da Yüce Allah, Pey-gamber'ine hitapla şöyle buyuruyor:

"Aile efradına namazı emret ve sen de ona tahammül et."[206]
Yüce Allah, Hz. İsmail (a.s)'i bu Özelliği ile Övmüş ve şöyle buyurmuştur:

"O, aile efradına namazı ve zekatı emrederdi."[207]
Ayeti kerimede geçen (bizim "aile efradı" anlamını verdiğimiz) "ehl" ile, Peygamber'in bütün ümmetinin kastedildiği söylenmiştir. Bu şekilde bîr Peygamber'in ehli, onun ümmetidir.
Yüce Allah'ın "Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyon" sözü ile ilgili olarak Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Onlara Öğretin, onları eğitin."
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan da buna benzer bir söz rivayet edilmiştir."

328- Buharı, Abdullah bin Mes'ud (r.a) şu şekilde etmiştir:
"Hz. Ali bin Ebİ Talib (r.a), filancaoğullarma ait bir deli kadının yanından geçti. Bu kadın zina etmişti ve Hz. Ömer (r.a) de recm edilmesini emretmişti. Hz. AH (r.a), buna hayret etti ve Hz. Ömer (r.a)'e: "Ey mü'minlerin emiri! Sen bunu recmediyor musun?" dedi. O da: "Evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a) şöyle söyledi: "Sen, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymadın mı:[208]
"Uç kişiden kalem kaldırılmıştır: Aklı konusunda yenilgiye uğramış olan deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan ve ihtilam oluncaya kadar çocuktan."
Hz. Ömer (r.a): "Doğru söyledin" dedi ve kadını serbest bıraktı."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İlim adamları orucu da namaza kıyas etmişler ve çocuğa yedi yaşından itibaren oruç tutmasının emredileceğini ve bu yaştan itibaren oruca alıştınlma-lannın gerektiğini söylemişlerdir. Bu itibarla çocuk on yaşına geldiğinde bedenin tahammül ermesi mümkün olduğu halde oruç tutmazsa, kendisine kızıldı-ğının belli edilmesi için hafifçe dövülmesi gerekir.

Kız olsun erkek olsun bir çocuk buluğa erdiğinde inançtan ibadete, ahlaktan helâl kazanca ve iyiliği emire, kötülükten sakındırmaya kadar bütün yükümlülüklerle sorumlu olur. Erkek aynı zamanda cihad ile yükümlü olur. Kadının da kendine özel yükümlülükleri bulunmaktadır. Dolayısıyla her insanın buluğ çağından önce bütün yükümlülüklere alıştınlması gerekmektedir. Çocuk temyiz çağına yani yedi yaşına geldikten sonra yaptığı iyiliklerden dolayı sevap alır, ancak işlediği günahlardan dolayı hesabına bir şey yazılmaz.

Yine bir çocuğu güzelce eğiten kimseye de o çocuğun yaptığı iyiliklerden ötürü sevap yazılır. Çocuğun işlediği bir günah, eğer onun iyi yetiştirilmeme-sinden kaynaklanıyorsa onu eğiten kişi eğitiminde yaptığı kusur Ölçüsünde günaha girer. Hal böyleyken çocuğu fenalığa iten ve onu fenalıklara aliştıra-nın günaha gireceği ortadadır.

Fıkıhçilar, bir annenin çocuğunu çişe tutarken kıbleye doğru çevirmemesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. İşte bu, bir çocuğu iyiliğe alıştırmaya ve fenalıktan sakındırmaya nasıl dikkat gösterilmesi gerektiği konusunda bir örnektir.

Bir kimse buluğa ermeden önce yükümlü değildir. Ancak Şafiiler, Malikiler ve Hanbeliler malından zekât verilmesini gerekli görmüşlerdir. Hanefiler ise bunu gerekli görmezler. Çünkü zekat bir ibadettir; buluğa ermemiş kişi ise i-badetleri yerine getirmekle yükümlü değildir. Ancak bir kimsenin buluğ çağına ermeden önce malının olması durumunda nafakası bu malından temin edilir.

Çocuğun velilerinin, çocuğun hakkını yerine getirebilmek, kendisine iyiliği hissettirmek ve layık olduğu şeyi belli etmek için onun hayatını çeşitli hayırlarla başlatmaları istenmiştir. Bir çocuğun, doğduğu zaman sağ kulağına ezan okunmasının müstehab olması bundan dolayıdır. Bazıları sağ kulağına ezan okunmasına ek olarak sol kulağına da kamet okunmasını müstehab görmüşlerdir. Yine bazıları doğan çocuğun sağ kulağına Hz. Meryem (a.s)'in annesinin söylediği sözleri söylemeyi müstehab gürmüşlerdir. Bu sözler şunlardır:

"Allah'ın rızası üzerine olsun. Onu ve onun soyunu kovulmuş olan şeytanın

şerrinden sığındırıyorum."[209]
Çocuğun doğumu; yedinci gününde saçlarının kesilmesi ve adına bir akika kurbanı kesilmesi ile kutlanır. Akika kurbanının eti ise hem yenilir hem dağıtılır. Çocuğun bu günde kesilen saçlarının ağırlığında da altın veya gümüş sadaka verilir. Yine çocuğa güzel bir ismin seçilmesi gerekir. İşte bütün bu uygulamalar çocuğa önem verilmesinin göstergeleridir.
Çocukla ilgili olarak ele alınması gereken konulardan birisi de sünnet konusudur. Sünnet için müstehab olan vaktin ne vakit olduğu konusunda fıkıh-çılar arasında görüş ayrılığı vardır. Küçük çocuğun avreti konusunda Hanefiler, dört yaşında veya daha küçük olan bir çocuğun avretinin olmayacağını söylemişlerdir. Dolayısıyla bu yaştaki çocuğun bedenine bakmak ve dokunmak mubahtır. Daha sonraki yaşlarda da çocuklara karşı şehevi bir duygu u-yanmadıkça Ön ve arka organları avret olur. Bundan sonra bu organların etrafındaki avret yerleri genişler ve on yaşlarına kadar Ön ve arka organlarının etraflarının da örtülmesi gerekir. On yaşından sonra ise çocuğun avret yerleri buluğa ermiş birinin avret yerleri ile birdir.
Malikilere göre ise, küçük erkek ve kız çocuğun namazdaki avret yerleri yedi yaşından sonra buluğa ermiş birinin avret yerleri ile birdir. Namaz dışında ise 32 aylık oluncaya kadar bir çocuğun avret yeri olmaz. Bir erkek dört yaşına kadar bir kız çocuğun bedenine bakabilir. Ancak bundan sakınmak daha iyidir.
Bununla birlikte erkeğin böyle bir kız çocuğu yıkama hakkı yoktur. Kız çocuk altı yaşma ulaştığında ise onunla ilgili avret hükümleri büyük kadınla ilgili avret hükümleriyle aynıdır. Erkek çocukla ilgili avret hükümlerine gelince: Bu çocuk namaz dışındaki avret bakımından onüç yaşına geldiğinde büyük adamlarla bir tutulur. Sekiz yaşındaki ve daha küçük bir erkek çocuğun avreti olmaz. Dolayısıyla bir kadın böyle bir erkek çocuğun bütün bedenine bakabilir ve yıkayabilir. Ancak bir kadın, dokuz ile on>ki yaş arasındaki bir erkek çocuğun bütün bedenine bakabilir ama yıkaması caiz olmaz.
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir: "Küçük erkek çocuk henüz muhakeme gücüne sahip olmasa da (mümeyyiz olmasa da) göbek ile diz kapağının arası büyük adamlannki gibi avrettir. Küçük kız çocuğun avreti ise büyük kadının avreti gibidir. Dolayısıyla kız ve erkek çocuklar karşısında çok zorunlu haller dışında ihtiyatlı olunması gerekir."
Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir: "Yedi yaşına girmemiş bir erkek çocuğun avreti olmaz. Yedi ile on yaş arasındaki bir kız çocuğun namazdaki avreti; göbek İle diz kapağı arasıdır. Namaz dışında ise avret yönünden büyük kadınlar gibidir.

Ancak bu yaştaki çocuğun kendi mahremlerine karşı avreti göbek ile diz kapağı arasıdır. Bununla birlikte ihtiyaten buluğa ermiş kadın gibi örtünmesi ve başını örtmesi müstehabdır. Yabancılara karşı İse yüz, boyun, baş, dirseklere kadar kollar, ayaklar va baldırlar dışında bütün bedeni avrettir. On yaşına girmiş erkek çocuk için de kız çocuk için de avretle ilgili hükümler buluğa ermiş biri ile ilgili hükümlerle aynıdır."

Müslüman, erkek ve kız çocuğu hakkında mümkün olduğu kadar ihtiyatlı davranmalıdır. Onları küçük yaştan itibaren örtünmeye alıştırmalıdır. Yine en güzel şekilde giyinmeden ortalığa çıkmamaya alıştırmalıdır. Anne de imkânı ölçüsünde bu hususlara dikkat etmelidir. Zorunluluk halleri ise şeriatta mazur görülmüştür.

Çağımızda davetçiler, Müslüman olmayanları İslam'a davet ederken, İslam'ın çocuğa da, anneye de, zayıflara da önem veren, kadının hakkını gözeten bir din olduğunu, insana da hayvana da acıyan bir din olduğunu özellikle anlatmaları gerekir. Bunların anlatılmasının pek çoklarının kalplerinde etkisi olacaktır. Ancak Müslümanın oldukça dikkatli davranması gerekmektedir. Bu konulan anlatırken fıkhi meselelere dikkat etmeden hatalı bir söz söyleyerek haramı helal veya helali haram gösterme hatasına düşmemelidir. Böyle bir hatası ise onu küfre [210]veya fişka götürebilir.

Bazı Namazları Kabul Edilmeyen Kimseler

329- Müslim, Resulullah (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Köle kaçarsa, sahiplerine dönmesine kadar namazı kabul edilmez." Bir başka rivayette de şöyle bildirilmiştir: "Urve bin Ruveym, İbni Deylemi'den rivayet etmiştir: [211]

"İbni Deylemi, Kudüs'te oturmakta idi. Abdullah bin Amr bin el-As (r.a) ile görüşebilmek için Medine'de kaldı ve onu sordu. "O, Mekke'ye gitti" dediler. O da ardından gitti. Mekke'ye vardığında, Abdullah bin Amr bin el-As'ın Taife gittiğini öğrendi, yine peşinden gitti ve kendisini bir tarlada buldu. Şarap içmekle suçlanan Kureyşli bir adamı gözaltına almıştı ve tarlada dolaşıyordu. (İbni Deylemi dedi ki):

"Ben yanına varınca selam verdim. Selamımı aldı ve: "Seni bugün buraya getiren nedir ve nereden geldin?" diye sordu. Ben de kendisine bildirdim ve: "Ey Abdullah bin Amr! Resulullah (a.s)'ın şarap hakkında bir şey söylediğini duydun mu?" diye sordum. O da "Evet" dedi. Bu arada Kureyşli a-dam elini çıkardı ve

sonra gitti. Sonra da Abdullah bin Amr (r.a) şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Ümmetimden herhangi bir adam şarap içerse, onun kırk sabah namazı kabul [212] edilmez."

Bir Açıklama

Namaz kılmanın iki ayn yönü bulunmaktadır.
Birincisi: Namazı kılmak suretiyle onu terketme günahından kurtulma yönü.
İkincisi: Namazı kılmaktan dolayı ecir alma yönü.
Haklarında namazlarının kabul edilmeyeceğine dair nasslar bildirilmiş çılanlar yine de namaz kıldıklarından dolayı namazı terketme günahından kurtulurlar. Ancak başkalarına vaadedilmiş olan Özel namaz sevabım kazanamazlar.

330- Tir m izi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[213]
"Kim şarap içerse, onun kırk sabah namazı kabul edilmez. Eğer tövbe ederse, Allah da onun tövbesini kabul eder. Ama aynı günaha yeniden dönerse, Allah onun kırk sabah namazını kabul etmez. Eğer tövbe ederse, Allah da onun tevbesini kabul eder. Aynı günaha yeniden dönerse, Allah o-nun kırk sabah namazını kabul etmez. Eğer tövbe ederse, Allah da onun tövbesini kabul eder. Dördüncü kez yine aynı günaha dönerse, Allah onun kırk sabah namazını kabul etmez. Bu kez tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul etmez ve ona Habal ırmağından içirir."
Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Ey Ebu Abdurrahman! Habal ırmağı nedir?" diye soruldu. O da: "Cehennemliklerin irinlerinin oluşturduğu bir ırmaktır" cevabını verdi."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Kİm şarap içer de sarhoş olmazsa, içinde veya damarında ondan bir şey bulunduğu sürece Allah onun namazını kabul etmez. Ölürse kâfir olarak ölür. Eğer sarhoş olursa Allah kırk gün onun namazını kabul etmez. Bu halde ölürse kâfir olarak ölür."
Bu hadisi şerif, Abdullah bin Ömer (r.a)'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir. [214]

331- Müslim, Mu'sab bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:[215]
"İbni Amir'in hasta olduğu sırada Abdullah bin Ömer (r.a) onun ziyaretine gitti. İbni Amir ona: "Benim için Allah'a dua etmiyor musun, ey İbni Ömer?" dedi. O da şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Temiz olunmadan namaz kabul edilmez. Hile ile ele geçirilen maldan sadaka kabul edilmez." Sen ise Basra üzerinde (yöneticilik görevinde) bulundun."

332- Buharı ve Müslim, Hemmam Vehb bin Münebbih (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hemmam; "Bunlar Ebu Hureyre (r.a)'nin bize Allah'ın Resulü Hz. Mu-hammed (a.s)'den rivayet ettikleridir" diyerek bir kaç hadisi şerif okudu. Bunlardan birisi de şöyleydi:[216]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz abdest bozarsa, abdest alıncaya kadar namazı kabul olunmaz."

333- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'nin Resulullah (a.s)'a ref ile (yani merfu olarak) şöyle söylediğim rivayet etmiştir:[217]
"Hayız gören (yani buluğ çağına ermiş) bir kadının namazı ancak başörtüsü ile kabul edilir."

334- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın hanımlarından birinden şu[218] şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Allah kırk gun sureyle onun namazını kabul ermez.

NAMAZIN ŞARTLARI
GiRİŞ

Şart: İlim adamlarının açıklamalarına göre şart bir şeyin varlığı, kendisine bağlı olan, ancak onun mahiyeti dışında kalan şeydir. Mesela abdest, namazın bir şartıdır ve namazın dışındadır.

Hanefîlere göre namazın şartlan beş tanedir. Bunlar ise tafsilat konusundaki bazı görüş ayrılıklarının bulunmasıyla ve bazı ilim adamlarının bunlara bir takım ilaveler yapmalanyla birlikte bütün ilim adamlarının üzerinde görüş birliğine varmış oldukları (icma ettikleri) şartlardır. Bunlar: Birinci şart: Taharet (temizlik). İkinci şart: Vaktin girmesi. Üçüncü şart: Setri avret (avret yerlerinin örtülmesi). Dördüncü şart: Kıbleye yönelme. Beşinci şart: Niyet.

Niyetin bir şart olduğunun Kur'an-ı Kerim'den delili şu ayeti kerimedir:

"Oysa kendilerine dini yalnız Allah'a halis kılarak Allah'ı bir bilenler o-larak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekâtı vermeleri emredilmişti.[219]

Kıbleye yönelmenin bir şart olduğunun Kur'an-ı Kerim'den delili de şu ayeti kerimedir:

"Her nereden çıkarsan yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ve içlerindeki zalimlerin dışında, insanların ellerinde sizin aleyhinize kullanacakları bir delillerinin olmaması İçin her nerede bulunursanız bulunun, yüzlerinizi onun tarafına çevirin."[220]

Setri avretin (avret yerlerini örtmenin) bir şart olduğunun Kur'an-i Kerim'den delili şu ayeti kerimedir:

"Ey Adem oğullan! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın."[221] Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:

"Burada süsler ile kastedilen, namaz kılma esnasında elbiselerin giyil-mesidir."

Vaktin girmesinin bir şart olduğunun Kur'an-ı Kerim'den delili ise şu ayeti kerimedir:

"Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır." [222]

Yani namaz, belirlenmiş sınırlı vakitler içinde yerine getirilmek üzere farz kılınmış bir yükümlülüktür.

Taharetin (temizliğin) bir şart olduğunun Kur'an-ı Kerim'den delili şu ayeti kerimedir:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar

ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünep iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını gidermiş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size bir zorluk çıkarmak İstemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz dîye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor."[223]

Bir başka debi de şu ayeti kerimedir: "Elbiseni de temizle."[224]
Şartların tümü, fıkıhçıların ıstılahlarında farzlar olarak geçmektedir. Bunlar, farz olmaları bakımından rükünler gibidirler. Ancak rükün yapılması gereken şeyin içinde, şart ise dışında olur. Buna göre namazın şartlan belirttiğimiz üzere beş tanedir. Namaz vaktinin girdiği kesin olarak bilinmez veya en azından vaktin girdiği konusunda kuvvetli bir kanaat oluşmazsa, kılınan namaz geçerli olmaz. Karanlık bir yerde bile olunsa, imkân olunması durumunda avret yerlerinin örtülmesi gerekir. Namazda Örtülmesi farz olan avret yerleri, erkek için; ön ve arka haya yerleri ile bunların etrafları ve uyluklardır. Hanefi-lere göre ayrıca diz kapaklan da bu avrete girmektedir. Kadın avret yerleri ise yüz ile el ayalan dışındaki bütün vücududur. Hanefi'lere ve cumhura (çoğunluğa) göre ayaklar da avretten sayılmamaktadır. Cumhur (çoğunluk), erkeklerin diz kapaklarını örtmesinin gerekip gerekmediğinde ise Hanefılerin görüşlerinden farklı görüş bildirmiştir. Ancak erkeklerin hem diz kapaklanndan ve hem de göbekten bir miktar örtmelerinin gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazılan ise göbeğin Örtülmesinin gerektiği görüşündedirler.
Fıkıhçılar kıbleye yönelmenin, namazın geçerli olması için şart olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak aşın korku durumu veya yolcunun bineği ü-zerinde kıldığı nafile namaz bundan müstesnadır. Bunun yanısıra bir yere bağlı olmak veya hastalık sebebiyle kıbleye yönelme gücünün olmaması da bu konuda mazerettir. Ancak hasta birinin kendisini kıbleye çevirecek bir yardımcısının olup olmamasına göre hüküm değişir. Kıble yönünün belirlenmesi konusunda şüpheye düşülür ve bu konuda bilgi verecek güvenilir biri de bulunamazsa, araştırma ve içtihad yapmak, bazı işaretlere ve delillere göre tes-bitte bulunmak gerekir.
Niyet Allah'a yakınlık için ibadette bulunmak üzere kalben kesin karar vermektir. Niyet, ilim adamlannın görüş birliği ile ibadeti adetten ayırmak ve namazda Allah için ihlas şartının gerçekleşmesi için namazda mutlaka gereklidir.
Taharetin içine büyük ve küçük hadesten temizlenme girer. Büyük hades;

cünüplük, hayız ve nifastır. Küçük hadesten temizlenme abdest ile, büyük hadesten temizlenme ise gusul ile olur. Teyemmüm ise şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmek Üzere her ikisinin de yerine geçebilir. İster farz olsun ister nafile olsun kılınacak her namaz için taharet (temizlik) şarttır. Hatta tilavet secdesi ve şükür secdesi için dahi taharet farzdır. Taharetlenmeden namaz kılan birinin namazı yerine gelmiş olmaz. Şeriatın necaset (pislik) olarak saydığı şeylerin affedilmiş miktardan fazlasının temizlenmesi de taharete girer. Ancak bu konuda Malikilerden bazılan farklı görüşler bildirmişlerdir.
Maliki mezhebinin yaygın olan görüşüne göre necasetten (pislikten) temizlenme müekked sünnettir. Bu görüş ise zorunluluk durumunda başvurulacak bir ruhsat fetvası olarak kabul edilmiştir. Ancak Maliküerde de fetva, necasetten tenizlenmenin farz olduğu üzeredir. Çoğunluğun görüşüne göre de namazın g*.' erli olabilmesi için, gerek elbiseden ve gerekse bedenden affedilmiş miktar; aşan pisliğin temizlenmesi şarttır.
Biz söze mce namazın ilk şartını anlatarak başlayacağız ki, bu ilk şart da taharettir. Tj naret hem namazla hem de daha başka fiillerle ilgili olduğundan taharet koı: sunun etrafında pek çok konu toplanmaktadır. Biz de bu münasebetle büti'r bu konulardan söz edeceğiz.

TAHARET
(TEMİZLİK) GİRİŞ

Taharet: İbadet mahiyeti taşıyan bir fiildir. Temizlik ise taharetin eserlerindendir. Ancak bu ikisi her zaman birbiri ile aynı anlama gelmez. Bazen insan temiz (nazif) olduğu halde tahir (taharetti) olmayabilir. Bunun gibi yerine göre de tahir (taharetli) olduğu halde temiz (nazif) olmayabilir. Ancak taharetin genellikle su ile bağlantısının olması, suyun de temizleyici maddelerin başında gelmesi nedeniyle taharet ile temizlik birbirleriyle bağlantılı bir durum almıştır. Bununla birlikte bu ikisinin birbirleriyle uyumlu olmaları gerekmediği gibi birbirleri ile aynı anlama gelmez. Yani birinin varlığı, diğerinin de varlığını gerektirmez.

Taharet bizim şeriatımızda bizzat istenen bir şeydir. Temizlik de aynı şekilde şeriatımızda bizzat istenen bir şeydir. Birisi bir ibadettir, diğeri de niyetin yerinde olması durumunda ibadet sayılır. Hayızlı bir kadın temiz ve temizleyici bir su ile yıkandığında temiz olur ancak onun taharetlendiğine hükmedilemez. Bunun gibi cünüb biri kirli bir su ile yıkandığında taharetlendiğine hükmedilir ancak temiz olmaz. Bazen elbiseler temizlenir ama tahir olmazlar. Alkolün necis olduğuna hükmedenlerin görüşlerine göre alkolle temizlenmiş elbiseler böyledir. Ancak bu konu, üzerinde görüş ayrılığı olan bir konudur. Bazen de bir elbise kirli olduğu halde tahir (taharetli) olduğuna hükmedilebilir. Buradan anlaşıldığına göre taharet, ibadetle ilgili bir anlam taşımaktadır. Şartların gerçekleşmesi, engellerin kalkması ve istenenin ortaya çıkması durumunda bir şeyin taharetli (tahir) olduğuna hükmedilir.

Taharetin tersi necasettir. Taharet ibadetle bağlantılı bir anlam taşıdığı, bunun Özelliği ve şartlarının sınırlan, şeriat tarafından belirlendiği gibi necasetin özelliğini ve sınırlarını da şeriat belirler. Necaset bir zararı ve pisliği gerektireceği gibi bunları gerektirmeyebilir de. İnsanın bedeninden çıkan ve zararı yahut pislik mahiyeti taşıyan her şey ve gerek insanın gerek hayvanın kanı necistir ve zararlıdır. Ancak bunlardan bazıları pis görülmez. Bunun ya-nısıra mikroplar zararlı ve pis görülen varlıklardır ama necis değildirler. Bir şey kirli olduğu halde zararlı ve necis sayılmayabilir. Çamurla kirlenmiş bir elbise böyledir. Bundan dolayı taharet ve necaset konularında ölçüler, insanların kendi içtihadlan ve kafa yormalanyla bilebilecekleri şeyler değildir. Bu konularla ilgili hükümler bizzat şeriat tarafından belirlenmiştir.

Müslümanın taharet ve necaset ile ilgili hükümleri bilmesi gerekir. Bunun gibi Müslümanın ibadet etmesi gerektiğinde, tahareti gerçekleştirmesi gerekir. Bunun yanısıra temiz olması, zararlı ve pis şeylerden uzak durması da gereklidir.

Necasetlerin değişik türleri vardır. Sidik, gaita, kan gibi bazı necesetler maddi (hissedilir) necasetlerdir. Bunun yanısıra küfür, büyük hades, küçük hades gibi bazı necasetler de vardır ki, manevi necaset tütündendirler.
Taharetin de değişik türleri vardır: Şirkten, küfürden ve kalp hastalıklarından arınma, manevi taharettir. Hayızlı ve nifaslının bu halden temizlendikten sonra gusletmesi, cünüp birinin gusletmesi, küçük hadeste bulunanın abdest alması yine namaz kılmak veya tavaf yapmak isteyenin elbisesindeki yahut bedenindeki bir necaseti gidermesi, Kur'an-ı Kerim'e dokunmak isteyenin küçük ve büyük hadesi gidermesi, camiden geçmek yahut Kur'an-ı Kerim okumak isteyenin büyük hadesten temizlenmesi gibi fiiller maddi (hissi) taharet türündendir.
Buna göre gerçekleştirilmesi gereken taharetin miktarı yapılacak ibadetin türüne göre değişir.
Bir insanın en başta Müslüman olmak suretiyle küfür pisliğinden temizlenmesi istenir. Müslüman olur ve bir namaz vakti girerse, hem büyük hadesten ve hem de küçük hadesten temizlenmesi gerekir. Ancak kadın eğer hayızlı veya nifaslı olursa, onun için bu taharet gerekmez. Kişi eğer küçük hadeste bulunur ve Kur'an-ı Kerim'e dokunmak isterse abdest alması gerekir.
Taharet fıkhının pek çok yükümlülükle bağlantısı bulunmaktadır. Taharetin namazla bağlantısı vardır. Çünkü taharet, namazın birinci şartıdır. Yine camilerle ilgili hükümlerle ve Kur'an-ı Kerim okuma hükümleriyle bağlantsı bulunmaktadır. Hayız ve nifastan temizlenme konusunda kadınla ilgili pek çok hüküm bulunmaktadır. Ramazan'da oruç tutmasının gerekmemesi, hayız ve nifas döneminin bitiminde gusletmesinin gerekmesi, bu dönemin içerisinde namaz kılmaması bu konuyla ilgili hükümlerdir.
Yine hayız, nifas ve bu hallerden temizlenme konusunda kan koca ilişkileriyle ilgili çeşitli hükümler bulunmaktadır.
Yine boşanmış yahut kocalan ölmüş kadınlann ve bunlardan hamile olan-
lann iddet (bekleme) süreleri ile ilgili hükümlerin de hayız ve nifas konularıyla yahut en azından bunlardan biriyle bağlantısı vardır.
Taharetin haccla ilgili bazı hükümlerle de bağlantısı bulunmaktadır. Bu itibarla taharet fıkhı, büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla cahillerin cehaletini, kâfirlerin küfrünü yahut sağa sola çatan saldırganların tutumlarını bir yana bırakmak gerekir.
Hayız, nifas ve cünüplük; guslu gerektiren büyük hadese sebep olur. Küçük abdest bozma (bevl), büyük abdest bozma (gaita) ve yalanca hayız (isti-haze) ise abdesti gerektiren küçük hadese sebep olur. Maddi (hissedilir) necasetlerin temizlenmesini sağlayan temizleyicilerin başında su gelmektedir. Yine gerek

büyük hadesten gerekse küçük hadesten temizlenmeyi sağlayan temel temizleyici sudur. Bazı istisnai durumlarda suyun yerine başka bir temizleyici kullanılabilir. Yine bazı normal dışı, olağanüstü ve özel durumlar vardır ki, bunlarla ilgili özel hükümler bulunmaktadır. Bütün bu meseleler dolayısıyla çok değişik konular taharet konusunun içine girmektedir. Bunlar:

a- Abdest ve gusül ile ilgili hükümler bahsi. Çünkü bu iki amel, küçük ve büyük hadesin gitmesini sağlayan iki ibadet türüdür.

b- Sularla ilgili hükümler bahsi. Çünkü su, temizleyicilerin başında gelmektedir ve temel temizlik maddesidir.

c- Teyemmüm bahsi. Çünkü suyun bulunmaması veya kullanma imkanının olmaması durumunda teyemmüm; abdest ve gusül yerine geçmektedir.

d- Şartların gerçekleşmesi durumunda abdestte ayakların yıkanması yerine geçen mestler üzerine mesh ile ilgili bahisler de bu konuyla bağlantılıdır. Yaraların, çıbanların, yanıkların ve sivilcelerin üzerine sarılan sargıların ve bağların üstünün meshedilmesi ile ilgili meseleler de bu konunun içindedir. Büyük hadese sebep olan hayız, nifas ve cinsel ilişki, rüya görme (ihtilam) ve meni çıkması gibi durumlardan ileri gelen cünüplük bahisleri de genellikle taharet konusunun içinde ele alınmaktadır. Bazı esas hükümleri etkileyen özür hallerinin de taharet konusu içinde ele alınması bir adettir. Sürekli sidiğin (bevlin) akması, yel tutamama gibi haller, bu tür özür hallerindendir. Yine taharet ile bağlantılı olmaları dolayısıyla istinca, istibra ve banyolarla ilgili bahislere de bu konunun içinde yer verilmektedir.

Namazın şartlan içinde taharet birinci şart olduğundan dolayı bu konunun en başta ele alınması bir adettir.

Taharetin ve bununla ilgili hükümlerin pratik olarak uygulanmasının etkileri Müslümanın kişisel hayatında, evinde, çevresinde ve toplumunda gayet açık bir şekilde görünür. Yine bu başlık altında toplanan hükümler, İslam medeniyetinde de pratik olarak etkilerini gösterirler.

Temiz sular ve bunların temizlik için kullanılması, gerek evlerdeki ve gerekse camilerdeki İçerisinde su muslukları bulunan temiz banyolar ve tuvaletler, temizlik araçları ve maddeleri, ibadet görevlerinin temizlik esası-üzerine düzenlenmesi, bazı işlerin yapılmasının caiz ya da haram olmasının temizliği ile bağlantılı olması, bütün bunlar İslami hayatın başta gelen ayırıcı unsurlarıdır. Bu unsurlar pek çok alanı doğrudan etkilemektedirler.

En başta insanın bedeninin, elbisesinin ve etrafının temizliği gelmektedir. İkinci olarak İslami toplumda bazı varlıklar arasındaki ilişkilere belli sınırlar getirildiği görülür. Mesela insanlarla köpekler arasındaki ilişkilerde böyle sınırlar vardır.

Üçüncü olarak İslam toplumu bir koruyucu toplumdur.
Nasslann incelenmesi sonunda görülecektir ki, iç temizlik ile dış temizlik arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Dış temizliği içe akseder, yapılan hatalann izlerini siler ve ruhun temizlenmesine yardımcı olur. Bütün bunlar da Müslümanlar arasındaki karşılıklı ilişkilerde etkilerini gösterir. İmama uyan birinin taharetinin eksik olması, imama rahatsızlık verir. Bu durum, taharetin ruh, kalp ve diğer organlar ve dolayısıyla gidişat üzerinde etkilerinin olduğuna delil değil midir?
Taharet, bazı ibadetler için ön hazırlık olduğu gibi yalnız başına da bir ibadet niteliği taşımaktadır. Bunun yanısıra pek çok ruhi anlamın taharet ile bağlantısı bulunmaktadır. Taharetin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkan gözle görülebilecek (hissedilir) durumlar da taharet ile bağlantılıdır. Buna Örnek olarak misvak kullanmanın abdest ve namazla bağlantısını ele alabiliriz. Ağız hastalıklarının bütün beden üzerinde etkileri bulunmaktadır. Misvak veya onun yerini tutabilecek bir başka maddenin kullanılması ise ağız hastalıklarından korunma konusunda %90 oranında bir etki göstermektedir. Yine abdestte kol ve ayak gibi organların yıkanması, gusülde bütün vücudun yıkanması, gündüz ve gecenin namazlara göre düzene konulması hep gözle görülebilecek (hissedilir) etkileri olan uygulamalardır.
Temizlik ile taharetin bazan birbirlerini gerektirdiklerine bazan de birbirlerini bütünlediklerine daha önce dikkat çekmiştik. Her tahir (taharetli) temiz olmadığı gibi her temiz de tahir (taharetli) sayılmaz. Yine taharetin de temizliğin de şeriat tarafından istenen şeyler olduğunu daha önce söylemiştik. Bundan dolayı Müslümanın gücü nisbetinde hem tahir ve h»m de temiz (na-zif) olması gerekir. Dolayısıyla Müslüman, hem bedenini ve hem de elbisesini görülen pisliklerden de manevi pisliklerden de görülen kirlerden de manevi kirlerden de temizlemesi gerekir.
Temizik istenen bir şey olduğu gibi dış görünüşün güzel ve kıyafetin düzgün olması da istenen bir şeydir. Ancak bu konudaki uygulamanın bir bozulmaya yol açması veya gerekli olanının yapılmasını engellemesi durumu müs-
tesri ad ır. Müslüman için esas olan dış görünüşünün güzel ve kıyafetinin düzgün olmasıdır. Ancak bazı yerler vardır ki, insan buna dikkat ettiğinde asıl ü-zerine düşen görevi yerine getiremez. İşte bu gibi yerlerde genel esası terke-derek özel esasa göre hareket eder. Hacc esnasında ihramlı iken genellikle bir dağınıklık olur. Ka'be'nin etrafında tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y Allah razası için adetlerin terkedilmesini gerektirir.
Çarpışma, cihad ve bazı dünya işlerinin yerine getirilmesi, bir takım şeylerden

fedakârlık edilmesini, nefsin biraz kabalığa alıştınimasını ve görünüş için ibadet duygusunu bırakmayı gerektirir. Bütün bu konular, şeriatın üzerinde durduğu ve ölçülerini ortaya koymuş olduğu konulardır. Ancak bunların hemen hemen tamamı Müslümanın dikkat etmesi gereken dış güzellik ve kıyafet düzgünlüğü prensibinden müstesna tutulan hallerdir. Bu istisnalar da bir takım özel durumlarla ilgili özel prensiplerin gözetilmesinin bir gereğidir. Şeriat bu özel durumların vakitlerini, yerlerini ve hükümlerini belirlemiştir.
Bu sayılanların çoğunu bu kitabın ilgili konulannda ele alacağız. Ancak Müslüman şahsiyetinin değişik yönleri ile bütünlük arzeden taharetin, tam bir bütünlük içinde nasıl gerçekleşebileceğine işaret etmek amacıyla hepsinden burada kısaca söz etmeyi uygun gördük. Çünkü temizlik ve kıyafet düzgünlüğü namazlarla bağlantılıdır. Dolayısıyla bunlardan söz edilmekle namaz konusunun dışına çıkılmış olmaz. Çünkü namaz, Müslümanın hayatını düzene koymaktadır. Müslümanın güzel koku sürünmüş bir şekilde namaza durması veya camiye gitmesi mendubdur. Müslümanın zorunlu haller dışında, başkalarına eziyet etme veya başkalanna kir, pislik vs. bulaştırma ihtimalinin olması durumunda, iş elbisesi ile namaza durması veya camiye gitmesi mekruhtur. Müslümanın etrafa kirli bir koku yayması da mekruhtur.
Taharet, insan fıtratının bir Özelliği olduğu ve bu fıtrata bir tozun veya dumanın bulaşması durumunda onu ortadan kaldırmanın yolu temizlik olduğu gibi aynı zamanda taharet yüce Allah'ın sevgisini kazanmanın bir yoludur.
Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz Allah çokça tövbe edenleri sever ve temizlenenleri de sever."[225]
Bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:

"Orada kendilerini arındırmayı seven adamlar var.[226] Allah da arınanları sever."

TAHARETİN ÖNEMİ

335- Müslim, Ebu Malik el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[227]
"Temizlik imanın bir parçasıdır. el-Hamdu li'llah ("Allah'a hamdol-sun" sözü) mizanı (amel terazisini) doldurur. Subhanallah ve el-Hamdu li'llah ("Allah'ın şanı pek yücedir, O her türlü ihtiyaçtan münezzehtir" ve "Allah'a hamdolsun" sözleri) göklerle yerin arasını doldurur. Namaz nurdur. Sadaka burhandır. Sabır ışıktır. Kur'an-ı Kerim senin lehine veya aleyhine bir hüccettir. Bütün insanlar sabah çıkarlar, bir kimse kendi nefsini satar; onu ya kurtarır yahut helake atar."

Bir Açıklama

Bir hadisi şerifte iman kelimesi ile namaz kastedilmektedir. Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesinde de iman kelimesi ile bu anlam kastedilmektedir: "Allah sizin inancınızı boşa çıkaracak değildir elbette."[228]
Bu ayeti kerime, kıblenin değişmesinden önce namaz kılmış olanların namazlarının ne olacağı yolundaki sorulara cevap olarak inmiştir. Namaz, imanın bütün manalarını insana hatırlattığından, iman yollarının da namazın kılınmasıyla başlamasından dolayı bizzat iman olarak adlandırılmıştır.
Bu hadisi şerifte iman kelimesi ile kastedilen, ister namaz olsun isterse mutlak anlamda iman olsun hadisi şerif başta namaz açısından sonra da iman açısından taharetin önemine dikkat çekmektedir. İman açısından Önemi doğrudan olacağı gibi namaz vasıtasıyla dolaylı da olabilir.

336- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[229]
"Yüce Allah taharetsiz namazı ve hile yoluyla elde edilmiş maldan verilen sadakayı kabul etmez."

337- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[230]
"Namazın anahtarı taharettir: namaza giriş tekbir ile olur, çıkış da selam ile olur."

Bir Açıklama

Taharet, bir hadesin giderilmesi veya bir pisliğin yok edilmesi yahut şeriatın belirlemiş olduğu hükümlere göre bir uygulamada bulunulmasıdır. Hadesten taharet bedene özel bir şeydir. Pislikten taharet ise beden ve elbise de bu-lunulan yer için de söz konusudur.

Habeş (pislik), şeriatın bizzat pis gördüğü şeydir. Hades ise bir özellik yani bir vasıftır. Hades insanın organlarında olur ve taharet yoluyla giderilir. Hadesten taharet üç şekilde olur: Büyük hadesten taharet ki, bu gusül yoluyla olur. Küçük hadesten taharet ki, bu da abdest ile olur. Bunlardan herhangi birini gerçekleştirme imkanının olmaması durumunda onun yerine geçecek uygulama ki bu da teyemmümdür.

Sularla Îlgîli Hükümler

Yüce Allah, Kur"an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"O, rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci gönderdi ve gökten tertemiz bir su indirdik."[231]
Yine şöyle buyuruyor:
"Allah kendi katından bir güven olarak sizi hafif bir uyku buruyordu ve sizi de temizlemek, üzerinizden şeytanın pisliğini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sabit kılmak için üzerinize gökten su indiriyordu."[232]
Sular konusundan söz edilmesi, taharetin temel konusundan söz edilmesi demektir. Çünkü su, taharetin temel maddesidir. Su hakkında esas hüküm, o-nun temiz ve temizleyici olduğudur. Ancak bazı dış etkenler, onun temiz kalmakla birlikte temizleyicilik özelliğini kaybetmesine sebep olabilir. Bu durumda Hanefilere göre habesi (pisliği) giderdiği halde, hadesi gidermez. Yine bazı dış etkenler, suyu tamamen pis yapar ki, bu durumda ne habesi (pisliği) ne de hadesi giderir. Bu nitelikteki bir su, dokunduğu şeyi pis yapar.
İlim adamlarının ortak görüşlerine göre suyun pis olması şu üç Özelliğinden birinin değişmesi ile gerçekleşir: Renginin, tadının ve kokusunun.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Temiz olduğu halde temizleyici olmayan su, Allah rızasını kazanma yolunda kullanılmış olan sudur. Mesela abdest suyu bir yerde toplanırsa, o su temizdir ancak temizleyici değildir. Gökten inen ve yerden çıkan sulann tümü, yaratılıştaki özelliklerini koruduğu, içerisine temiz toprak veya tuz yahut su

bitkileri gibi suyun temizliğine zarar vermeyen maddeler dışında bir şey karışmadığı ve kullanılmış (müste'mel) hale gelmediği sürece, hem temiz ve hem de temizleyicidir."
Fıkıhçılar suyu değiştiren maddelerin, suda bir yoğunluk oluşturmamaları durumunda onun temizliğine etki etmeyeceği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Buna göre uzun süre beklemek, temiz toprak, suyun yüzüne çıkan yeşil bitkiler, gerek beklediği gerekse geçtiği yerlerde suya kansan (katı) maddeler, çamur ve ağaç yaprağı gibi kendilerinden sakınılması mümkün olmayan maddelerin karışması, madenlerin ve kükürt ün kanşması suyun temizliğini etkilemez.

Deniz Suyunun Temizliği

338- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'ın yanına gelerek:[233] "Ya Resulullah (a.s)! Biz denize açılıyoruz ve yanımızda da az miktarda su bulunuyor. Bununla ab-dest almamız durumunda susuyoruz. Deniz suyu ile abdest alabilir miyiz?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onun (yani denizin) suyu temiz,[234] ölüsü helaldir."

339- Bezzar, Musa bin Selime (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:[235]
"Sinan bin Selime bana deniz suyu ve hangi ayda oruç tutacağım hakkında Abdullah bin Abbas (r.a)'a soru sormamı tavsiye etti. Ben de Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yanma gittim ve: "Kardeşim, deniz suyu ile abdest alınıp alınamayacağı hakkında soru sormamı istedi" dedim. "Onlar iki denizdir, hangisinden abdest alsan zaran olmaz" dedi. "Hangi ayda oruç tutayım?" diye sordum. "Bid günlerinde" cevabım verdi. Sonra şöyle söyledim: "Biz şu savaşlara katılıyoruz ve payımıza esirler düşüyor. Annem bana bir şey söylemediği halde annemin yerine esir azad edebilir miyim?" O da: "Annenin yerine azad et" dedi."

Suların Türleri

Temiz ve temizleyici su: Bu su fıkıh dilinde tahur olarak adlandırılır. Kendi zatında mutlak anlamda temiz, başkası için de temizleyicidir. Gökten inen veya yerden çıkan ve yaratılıştaki halini muhafaza eden, herhangi bir pislikle üç

Özelliğinden yani renk, tat ve kokusundan biri değişmemiş olan sular bu niteliktedir. Yine toprak gibi suyun temizliğine zarar vermeyen maddelerin kanşması sebebiyle söz konusu üç özelliğinden birini kaybeden sular da temiz ve temizleyici niteliktedir. Tatlı olsun tuzlu olsun vadi sulan, kaynak sulan, göze suları, kuyu sulan, ırmak sulan, deniz suyu, kar ve buz suyu bu guruba girer.
Temiz olmakla birlikte temizleyici olmayan sular Hanefilere göre habesi (pisliği) giderdiği halde hadesi gidermez. Kullanılmış su, bitkilerden elde edilen sular ve gül suyu böyledir.
Pis su: İçerisine, bağışlanan miktardan fazla pislik kansan sulardır. Bu sularla ilgili hükümler konusunda, suyun azlığına, çokluğuna ve kansan pisliğin niteliğine göre mezhepler arasında farklılıklar bulunmaktadır.
Hanefiler buna, temiz olmakla birlikte kullanılması tenzihen mekruh olan su türünü ilave etmektedirler. İçerisinden kedi ve benzeri hayvanlann içmiş olduğu sular böyledir. Bir de temizliğinden şüphe edilen sular vardır ki, bunlar da içerisinden eşek ve katır gibi hayvanların içmiş olduğu [236]sulardır. (1)

340- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'dan rivayet etmiştir:[237]
"Ya Resulullah (a.s)! Senin için Bu da'a kuyusundan su çekiliyor. Orası ise köpeklerin leşlerinin, hayızlı kadınların çaputlarının ve insanların artıklarının atıldığı bir kuyudur" denildi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Su temizdir, onu bir şey pis etmez."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"(Resulullah (a.s)'a) "Ya Resulullah (a.)! Buda'a kuyusundan abdest alabilir miyiz? Oraya kadınların bezleri, köpeklerin leşleri ve kokmuş şeyler a-tılmaktadır" denildi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Su temizdir, onu bir şey pis etmez."[238]
Bu hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir ve şöyle söylemiştir:
"Kuteybe bin Sa'd'ın şöyle söylediğini duydum: "Buda'a kuyusunun sorumlusuna bu kuyunun derinliğini sordum. "İçerisinde en çok su biriktiği zaman göbek hizasına kadar çıkar" dedi. "Peki azaldığı zaman ne kadar oluyor?" dedim. "Haya yerlerinin hizasından daha aşağıda kalıyor" cevabını verdi."
Ebu Davud şöyle söyledi:
"Ben, Buda'a kuyusunu cübbemle ölçtüm. Onu kuyunun üzerine yayıp sonra zira1 (kol) hesabıyla ölçtüm. Eninin altı zira' (yaklaşık üç metre) olduğunu gördüm. Bana bahçenin kapısını açarak içeri girmemi sağlayan kişiye: "Bu

kuyunun yapısı bozulup önceki hali değiştirildi mi?" diye sordum. "Hayır" dedi. Kuyunun İçinde de rengi değişmiş bir su gördüm."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Buda'a kuyusu ile ilgili açıklamalar arasında, 'İ'la'u's-Sünen' adlı eserin müellifi uzun bir yorumdan sonra şurüan söylemektedir:

"Ya Resulullah (a.s)! Buda'a kuyusundan abdest alabilir miyiz? Oraya kadınların bezleri, köpeklerin leşleri ve kokmuş şeyler atılmaktadır" sorusunun anlamı şudur:

"Söylenilenler, kuyuya atılmakta idî. Ancak soruyu soran kişi manzarayı tasvir etmek, mübalağa yapmak ve kuyuyu sevimsiz, çirkin göstermek için geçmiş zamanın hikaye sigasını şimdiki zaman, sigası ile ifade etmiştir. Bu ifade şu söze benzemektedir: "Dün gece o kadar yürüdüm ki, neredeyse şu beldeye girecektim."

Cami, 'Kifaye Şerhi'nde öyle açıklamada bulunmaktadır: "Bu ifade ise gerçekten güzel bir yönlendirmedir, Beyhakİ'nin Ma'rife'de isnadı ile rivayet ettiğine göre İmam Şafii şöyle söylemiştir:

"Buda'a kuyusu suyu çok olan geniş bir kuyuydu. İçerisine rengini ve tadını değiştirmeyecek ve kokusu içinde bilinmeyecek bir takım pislikler atılmaktaydı."[239]

Böyle bir şey ancak ebatları onar ziradan (beşer metreden) daha fazla olan bir kuyu için düşünülebilir. Çünkü büyük havuzlara da pişik atılması üe (suyunun) hemen değiştiği görülmektedir. Buna göre Buda'a kuyusunun içerisine atılan köpek leşleri, kadın bezleri ve çürümüş maddelerin atılması ile suyunun değişmeyeceğinden emin olunabilmesi için belirtilen ebatlarda-ki havuzlardan daha büyük olması gerekir.

Abdurrezzak'ın Musannaf ında Ebu Sa'id el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiş olduğu hadisi söz konusu kuyusudan "derin kuyu" olarak söz edilmesi de bu düşünceyi desteklemektedir. Söz konusu rivayette şöyle denilmektedir:

"Resulullah (a.s), içerisine köpek leşleri ve cifeler atılan derin bir kuyudan abdest aldı. Bu husus kendisine hatırlatıldı. O da şöyle buyurdu: "Suyu hiç bir şey pis ermez."

Kenzu'1-Umal (5/140)'da da böyle bir rivayet vardır. Bu rivayetin delil olarak alınmasının sağlıklı olmaması da ihtimal dahilindedir. Şafii fıkhına bağlı biri açısından Buda'a kuyusu ile ilgili hadis esastan sahih değildir.

Buda'a kuyusu ile ilgili hadis hakkında geniş açıklama yapmaya bizi zorlayan durum, bu hadisin mutlak mahiyette zahiri anlamına göre ele alınmasının mümkün olmamasıdır. Bu durum ancak söz konusu kuyunun çok büyük olması

veya içerisinde bol miktarda su bulunması hali için söz konusu olabilir. Resulullah (a.s)'m, temizliğe oldukça önem vermesine, her zaman güzel kokuyu tercih etmesine, suyun içine burun silmekten, durgun suya işemekten (bevletmekten) nehyetmesine rağmen, belirtilen özellikteki bir kuyudan abdest almış olabileceği düşünülemez. Bu durum gösteriyor ki, söz konusu kuyunun içerisine belirtilen pişiklerin atılması, cahiliye döneminde oluyordu. Daha sonra Resulullah (a.s), içerisinden çok miktarda su alınmasının ardından o pisliklerden bir eser kalmadığını açıklamıştır." (1)

Sonra, fıkihçılann sularla ilgili hükümler, onların temizliği ve sulan nelerin pis edeceği konusundaki hükümlerden neler üzerinde görüş birliğine vardıkları konusunda, İbnu'l-Munzir şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Miktarı az olsun çok olsun suyun içerisine pisliğin düşerek renk, tat ve kokusundan birini değiştirmesi durumunda, onun pis olacağı ve bu değişiklik devam ettiği sürece pis sayılacağı üzerinde bütün ilim sahipleri görüş birliğine varmışlardır. Buda'a kuyusunda meydana geldiği bildirilen değişikliğin pislikten kaynaklanan bir değişiklik olmaması gerekir. Aksi taktirde ondan abdest alınması caiz olmazdı. Ancak eğer suyun içerisine pislik düşer de renk, tat ve kokusundan birini değiştirmezse, o zaman ilim adamlarına göre o suyun akarsu veya miktarca çok olup olmadığına bakılır.

Malikilere göre bir abdest veya gusle yetecek miktarda olursa çok, bundan azı ise az sayılır. Bu itibarla onlara göre bu şekilde az miktarda kabul edilen suyun içerisine bir damla gibi az bir pislik düşer de söz konusu üç özelliğinden herhangi birini değiştirmezse, o suyun kullanılması mekruhtur. Ancak daha fazla miktardaki sular için bir kerahet yoktur.

Şafiilere ve Hanbelilere göre ise iki kulleden daha az miktardaki su az sayılır. Dolayısıyla bu miktardaki bir suyun içerisine herhangi bir pislik düştüğünde üç özelliğinden birini değiştirmezse de pis olur.

Hanefilere göre ise ebatları onar zira'dan (beşer metreder) az olan bir su birikintisinin içerisine bir damla dahi pislik düşse o suyu pis eder. Yüzey ebatlan onar zira olan bir su yığınının içine pisliğin düşmesi durumunda onu etkilememesi için derinliğinin de içerisinden su alınırken dibi görün-meyecek miktarda olması gerekir. Eninin on zira olmayıp da derinliğinin fazla olması sebebiyle onar zira ebatlarındaki bir havuzu doldurabilecek kadar çok olan suyun da çok su sayılıp sayılmayacağı konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bu miktardaki suyun çok su sayılacağını söylemişlerdir. Bu durumda Buda'a kuyusu bu şartı taşımaktadır. Dolayısıyla bu kuyunun suyu, çok su kabul edilebilir. İçine atılan pislikler renk, tat veya kokusundan birini değiştirmedikçe

ona etki etmez.
Zira', bugünkü ölçülerle altmış santimetre veya altmış santimetreden biraz fazladır. Bir külle ise 270 litre olarak kabul edilmektedir.
Hanefilerin çok suyun miktarı konusunda esas aldıkları, ebatlarının o-nar zirayı bulması şartına had isçilerden bazıları itiraz etmişlerdir. Beğavi, Şerhu's-Sunne (2/59)'de şöyle söylemiştir:
"Ashabı re'yden (içtihada ağırlık verenlerden) bazıları pislikten etkilenmeyecek çok suyun miktarının onar zira ebatlarında olmasını şart koşmuşlardır. Ancak bu görüşün herhangi bir şer'i dayanağı yoktur.
Bazıları ise bir tarafının dalgalandırılması durumunda diğer tarafı etkilenmeyecek kadar derin ve geniş kuyuların sularının ancak çok su kabul e-dilebileceğini söylemişlerdir. Bu ise oldukça bilgisizce verilmiş bir fetvadır. Çünkü suyu hareket ettirecek kuvvetin güçlülüğüne ve zayıflığına göre suyun ondan etkilenme ve dalgalanma oranı da değişecektir."
Durum Şeyh Beğavi'nin söylediği gibi değildir. Hanefiler herhangi bir şeye dayanmadan öyle ilk bakışta çok suyun miktarının onar zira ebatlarında olması yahut bir tarafının hareket ettirilmesi halinde diğer tarafı etkilenmeyecek kadar miktarda olması gerektiğini söylemiş değillerdir.
Rivayetin zahirinden anlaşıldığına göre suyun miktarı konusunda, ondan yararlanacak kişinin görüşüne bakılır. Çok suyun alt sınırı konusunda ondan yararlanacak kişinin görüş ve kestirişine (içtihadına) göre bir kısmı diğer kısmına karışacak kadar olup olmadığına bakılır. Yani bir yerde birikmiş haldeki suyun içine pislik düştüğünde, bu pislikten etkilenen su, birikmiş haldeki suyun her tarafına yayılır mı yayılmaz mı ona bakılır. Bu konuda görüş sahibi olana karşı da tartışmaya girilmez. İmam Muhammed önce bunun yani çok suyun ebatlarının onar zira olması gerektiğini söylüyordu sonra Ebu Hanife1-nin görüşüne dönmüş ve: "Bu konuda belli bir ölçü vermiyorum. Rivayetin zahirine göre hareket edilmesi daha uygundur" demiştir.
Ancak fıkıhçılar, vesveseyi önlemek ve insanlara kolaylık sağlamak amacıyla çok suyun ebatlarının onar zira olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu ölçek herhangi bir dayanağa dayanmasa da insanlar için bir kolaylıktır. Sonra bu miktar İ'la'u's-Sunen müellifinin biraz sonra vereceğimiz açıklamalarının incelenmesi esnasında da belirteceğimiz üzere, iki külle miktarına denk gelmektedir. Kişilerin suyu hareket ettirme güçlerinin birbirinden farklı olması konusuna gelince, bu konuda her şahsın kuvvetine itibar edilir. Çünkü belirttiğimiz üzere esas olan, o sudan yararlanacak kişinin tesbit ve görüşüdür. Dolayısıyla Hanefilerin bu konudaki görüşlerine itiraz edilemez. Onların

görüşleri de, Allah kendisine rahmet eylesin Beğavi'nin ileri sürdüğü gibi bilgisizce ortaya atılmış görüşler değildir. [240]

Az Ve Çok Suyun Sınırları

341- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[241]
"Resulullah (a.s)'a, çölün ortasında bulunan ve değişik hayvanlann ve canavarların içerisine uğradığı suyun durumu hakkında soru sorulduğunda O'nun şöyle buyurduğunu duydum:
"Eğer su iki külle olursa pislik taşımaz."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle buyurduğu bildirilmektedir:[242]
"(Belirtilen miktarda olursa) o zaman pis olmaz."

Bir Açıklama

Hattabi şöyle söylemiştir:
"Yukarıdaki hadisi şerifte "canavarların içerisine uğradığı" ifadesi geçmesi sebebiyle, canavarların ağız artıklarını pis kabul edenler, bu hadisi şerifi, bu görüşleri için delil olarak göstermişlerdir. Çünkü sözü edilen sulardan canavarların içmesi, o suların pislenmesine sebep olmasaydı böyle bir soru sorulmasına ve Resulullah (a.s)'ın da söz konusu suların iki külle miktarını aşması durumunda, onların pisliklerinden etkilenmeyeceğini belirtmesine gerek olmazdı.
Resulullah (a.s)'ın "pislik taşır" sözünün anlamı hakkında da şöyle söylenmiştir: Şayet su iki külle miktarını bulursa, onun içerisinde pislik bulunması ihtimali olmaz. Çünkü daha azı içerisine pislik düşmesi ile pis olur. Bu itibarla Resulullah (a.s) birinci ifadesiyle içerisine pislik düşmekle pis olmayacak suların miktarının en alt sınırını vermiş olmakta; ikinci ifadesiyle de içerisine pislik düştüğü zaman pis olacak suların miktarının en üst sınırını vermiş olmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre içerisine pislik düştüğünde pis olmayacak sular iki külle ve daha fazla miktarda olanlardır. Böyle bir durumda pis olacak sular ise kulleden daha az olanlardır. Buna göre iki külle suyun içine düşen bir pislik iki parçaya ayrılır, yani parçalanır ve su üzerindeki etkisi azalır. Su iki kulleyi

aştığında da pislik taşıyabilir. Bu konuda mezhepler arasındaki görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte durum böyledir.
Mezheplerden bazıları suyun (azlığı İle çokluğu arasındaki) sınırını iki külle olarak belirlemişlerdir. İmam Şafii'nin görüşü bu yöndedir. O, bu konudaki açıklamalarında, miktarı iki kulleyi bulan suyun içerisine bir pisliğin düşmesi halinde, bu pisliğin, o suyun renk, tat veya kokusundan birini değiştirmemesi durumunda o suyun pis olmayacağını belirtmek istemiştir. Bir başka yoruma göre ise onun görüşü bu yönde değildir."
Şafîiler ve Hanbeliler bu hadisi şerifi esas almışlardır. Hanefiler ve Mali-kiler ise bu hadisi şerifi esas almamışlardır. Çünkü kullenin kesin miktarının bilinmemesi ve hadisin rivayetine çeşitli itirazlarda bulunulmasından dolayı bu hadisin hükmünü geçersiz saymışlardır. Bu hadisi şerifi fetvalarına esas alanların bu itirazlara cevaplan ise şöyle olmuştur;
İki külle, çağımızın Ölçeklerine göre bir bermile denk gelmektedir. Yukarıdaki hadisi şerif ise fıkıhçılann artık sular (es'âr) adını verdikleri sular konusunda temel bir Ölçü ortaya koymaktadır. Bir canlının içmesinden sonra bir kapta veya havuzda kalan sudur. İlim adamları Müslümanların artıklannın ve etleri yenen ev hayvanlarından artan suların temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Eğer artan suyun miktarı az olursa, Hanefi'lere göre onun hükmü, ondan içen canlının ağız köpüğü hakkındaki hükümle bağlantılıdır. Eğer o canlının ağız köpüğü pis olursa ondan artan az su da pis kabul edilir. Ama onun ağız köpüğü temiz olursa artık miktarca az da olsa pis olmaz.
İki külle konusunda şu etraflı incelemeyi burada veriyoruz: Î'la'u's-Sünen müellifi şöyle demektedir:
"İleride geleceği üzere iki külle ile ilgili hadisi şerifin mahiyeti tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Bundan dolayı söylediklerine göre bu hadisi şeriften hüküm çıkarılması sağlıklı bir şey olmaz. Söz konusu hadisi şerifi İmam Şafi'i, Ahmed bin Hanbel, Kütübi Erba'a (Kütübi Sitte'nin Buhari ve Müslim dışında kalanları), İbni Huzeyme, İbni Hibban, Hakim, Darekutni ve Beyhaki rivayet etmiştir. Hadis, Abdullah bin Abdulah bin Ömer (r.a) bin Hattab (r.a)'m babasından rivayeti tankıyla nakledilmiştir. Söz konusu hadisi şerifin Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan metni şöyledir:
"Resulullah (a.s)'a hayvanların ve canavarların uğradıkları suyun mahiyeti hakkında soru soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Eğer suyun miktarı iki kulleyi bulursa pislik taşımaz."
Hakim'in rivayet etmiş olduğu metne göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Su, eğer iki külle miktarını bulursa onu hiç bir şey pis etmez."
Ebu Davud ve îbni Mace'nin nakletmiş oldukları bir rivayete göre de Resulullah (a.s): "Artık o pis olmaz" diye buyurmuştur.
Hakim şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Onlar bu hadisi şerifin bütün ravilerinin rivayetlerini almışlardır."
İbni Mende de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerifin isnadı Müslim'in şartına göredir."
İbni Abdilberr, Temhid'de şöyle söylemiştir:
"İmam Şafii'nin iki külle hadisine dayanarak ortaya atmış olduğu görüş muhakeme (nazarı) yönünden zayıftır, rivayet yönünden de sabit değildir. Çünkü bu hadis hakkında ilim adamlarından kalabalık bir gurup çeşitli itirazlarda bulunmuşlardır. Ayrıca kullenin miktarını tam ve açık olarak bildiren bir rivayete rastlanılmadığı gibi bu konuda İlim adamları arasında görüş birliği de yoktur."
İstizkar'da da müellif şöyle söylemiştir:
"Bu hadîs, illetlidir (yani sağlam değildir.) İsmail el Kadı bunu kabul etmemiş ve hakkında çeşitli itirazlarda bulunmuştur."
Tahavi de şöyle söylemiştir:
"Bu hadîse dayanarak herhangi bir şey söylemeyiz çünkü kullenin miktarı kesin bir şekilde bilinmemektedir."
İbni Dakik, el-Iyd'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi bazıları sahih olarak görmüşlerdir. Fıkıhçılann metodlanna göre de sahihtir. Çünkü her ne kadar hadisin isnadı hakkında bazı itirazlar bulunsa ve rivayetleri arasında bir takım farklılıklar olsa da bütün bu itirazlara ve yorumlara hadisin sahih olduğu yolunda cevap verilebilir. Çünkü rivayetlerin arasını birleştirmek mümkündür. Ancak ben bu hadisi esas almadım. Çünkü kullenin miktarının belirlenmesi konusunda şer'i bir dayanak sayabileceğimiz müstakil bir rivayete rastayabilmiş değiliz."
Müellif burada bir bakıma İbni Adiyy'in Abdullah bin Ömer (r.a) tankıyla rivayet ettiği hadisi şerife işaret etmektdir. Söz konusu hadiste Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bildirilmektedir:
"Eğer su, Hacer'in kulleleri ile iki kulleye ulaşırsa, artık onu hiç bir şey pis etmez."
Bu hadisin ravileri arasında Muğire bin Saklab'm adı geçmektedir. Bu kişi ise rivayet ettikleri hadisler kabul edilmeyen birisidir. Nufeyli onun hakkında şöyle söylemiştir:
"Bu kişi hadis konusunda güvenilmeyen birisidir." Talhisu'l-Hubeyr'de şöyle

denilmektedir:
"Ancak Ebu Ubeyd'in Kitabu't-Tuhur'da söylediğini göre, İmam Şafii'nin adamları Arapların şiirlerinde bundan sıkça söz etmesi sebebiyle, külle ile kasedilenin Hecer'in kullesi olduğu ihtimalini kuvvetli görmüşlerdir." Yine aynı kitapta şöyle denilmektedir: "Hattabi şöyle söylemiştir: "Hacer kullesi çok sık kullanılan ve miktarı belli olan bir ölçektir. Külle ibaresi ise de-ğişik ölçekler hakkında kullanılan ortak bir ibaredir. Bu kelimenin birbirinden farklı kaplar hakkında kullanıldığını düşündüğümüzde, külle denilirken büyük ölçeklerin mi yoksa küçük ölçeklerin mi kastedildiği konusunda tereddüd ortaya çıkar. Ancak şeriatta sayı ile belirtilen bir ölçek olarak kullanılması, külle İle büyük ölçeklerin kastedildiğine bir delil teşkil eder. Bu şekilde sayı verilmesi en büyük kulleye işaret edildiğini gösterir. Çünkü bu büyük kullenin iki küçük kullenin yerini tutması söz konusu iken, küçük kullenin "iki külle" diye bir sınır olarak verilmesi anlamsız olur."
Fethu'1-Bari (l/300)'de de şöyle denilmektedir:
"Hicaz ahalisinin örfüne göre külle kelimesi, büyük kulleye delalet e-der."
Tabi'ul-Asar (sh. 68)'de de şöyle denilmektedir:
"İki külle konusu ile ilgili olarak rivayet edilen hadislerin taşıdığı hükümler, havuzlar gibi yeryüzüne yayılmış sular için esas alınmaktadır. Bu konudaki hadis de belirtilen nitelikteki su birikintileri hakkında sorulan soruya cevap olarak söylenmiştir. İki külle miktarım bulan yayılmış haldeki sulann derinliklerinin de içerisinden su alınırken dibine ulaşılamayacak miktarda olması gerekir. Genişliğinin ise bir tarafının hareket ettirilmesi durumunda diğer tarafı hareket etmeyecek kadar olması icab eder. Bu mezhebe göre -yani Hanefi mezhebine göre- çok suyun miktarı konusundaki alt sınır budur. İlim adamları halka kesin bir ölçek vermek amacıyla çok suyun ebatlannı onar zira olarak belirlemişlerdir. Bunlar, çağındaki ilim adamlarının efendisi olan hadisçi Mevlana Raşid Ahmed Kenkuhi'nîn açıklamaların-dandır. Biz kendimiz de hasabım yaptık böyle olduğunu gördük. (Yani verilen ölçülerin kaynaklarda bildirilen sınırlara uygun olduğunu gördük.) Genişliğin bu şekilde belirlenmesinin sebebi, böyle bir suya düşen pisliğin, suyun içinde dağılıp kaybolması ve her tarafını etkilememesidir. Dolayısıyla pisliğin etkisi abdest alırken su alınan bölgeye ulaşmaz. Ama genişlik az olursa, pisliğin, suyun her tarafında daha çok etki göstermesi mümkündür. Buna göre düşünmek gerekmektedir."
İ'la'u's-Sünen müellifi "Köpek birinizin kabına dilini sokarsa o kabın için-dekini döksün ve sonra kabı yedi kere yıkasın" hadisi ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapmıştır:

"Bu, Resulullah (a.s)'ın, suyun içerisine köpeğin dilini sokmasıyla pis olacağına hükmettiğini ve onun tamamen dökülmesini emrettiğini göstermektedir. Çünkü o (su) değiştirilemez. Buradan, az suyun içerisine pislik düşmesiyle kullanılmaz hale geleceği (fasid olacağı) kesin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kap kelimesi ise büyük kaplan da küçük kapları da içine alan genel bir kelimedir. İbrikler de kap diye adlandırılan eşyaların içine girer. İki külle hadisi ise gerek metni ve gerekse isnadı konusundaki tereddütler dolayısıyla kesin bir hüküm ortaya koymamaktadır. Allame Nimevi, Asaru's-Sunen adlı kitabının 1. cildinin 4-6. sahifelerinde bu konu üzerinde etraflı bir şekilde durmuştur, isteyen oraya başvurabilir. Bu konuda Zehebi'nin 'Mizan' adlı kitabında yapmış olduğu açıklamalar yeterlidir. O, adı geçen kitabında, Hatib el-Bağdadi'nin, Hasan bin Muhammed bin Yahya el-AIe-vi'nin senedini vererek Hz. Cabir (r.a)'den merfu olarak rivayet ettiği hadisle ilgili açıklamalarını verdikten sonra bu konunun üzerinde durmaktadır. Söz konusu rivayette şöyle denilmektedir:
"AH insanların en hayırhsıdır. Kim bunu kabul etmezse kâfir olmuştur." Hatib bu hadisle ilgili olarak şöyle diyor: Bu hadis münkerdir. [243] Bu hadisi Alevi'nin zikrettiği senediyle rivayetinden başka rivayet eden olmamıştır. Alevi'nin senedi ise sabit (sağlam) bir senet değildir".
Hafız Ibni Hacer Askalani iki külle konusu ile ilgili hadisin benzeri için de "senedi sabit (sağlam) değildir" demektedir. "Dayı varistir" rivayeti hakkında da aynı şeyi söylemektedir. Yanlış olduğu açık olan bu gibi rivayet hakkında yanılgıya düşmekten Allah'a sığınırız." (1/242) Zehebi'nin, Ha-tib'e cevap verirken iki külle ile ilgili hadisin sabit (sağlam) olmadığına dikkat çektiğini belirtmek istemektedir.
Söz konusu rivayet eğer senet itibariyle sabit (sağlam) kabul edilirse, o zaman yer üzerinde yayılmış sulara hamledilir. Yani bu gibi sular hakkında bir hüküm ifade eder. Tirmizi'nin Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayetle verdiği hadisin metni de bunu ortaya koymaktadır. Söz konusu rivayete göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a, çölün ortasında bulunan ve değişik hayvanların ve canavarların içerisine uğradığı suyun durumu hakkında soru sorulduğunda O'nun şöyle buyurduğunu duydum:
"Eğer su iki külle olursa pislik taşımaz."[244]
Çöllerde bulunan suların yerin üzerinde yayılmış bir halde bulunacağı gayet açıktır. İki külle su ise bu şekilde yayıldığında enine ve boyuna onar zira ebadındakd bir alanı kaplar.

Tabi'u'l-Asar'da müellif, muhaddis Şeyh Kenkuhi'den rivayetle bunu ifade etmiştir. Eğer: "Çöllerde bulunan suların genellikle yeryüzüne yayılmış bir halde bulunduklarım kabul edelim. Ancak bu şekilde yayılmamış halde o-lanlarının bulunması da mümkündür. Hadisin metni ise genel bir anlam taşımaktadır. Durum böyleyken neye dayanılarak hadisin hükmü özelleştiriliyor?" diye bir soru akla gelirse, deriz ki: Bu hadisin hükmünün Özelleştirilmesinin dayanağı ileride geleceği üzere bir kuyunun içine düşen pisliğin o kuyunun suyunu değiştirmese de pis edeceğini gösteren delillerdir. Kuyu sulan ise genellikle iki kulleden fazla olur. Özellikle Zemzem kuyusu, suyu kesilmeyen bir kuyudur. Buradan anlaşılıyor ki, iki külle hadisi kuyular ve benzeri su birikintileri hakkında söylenmiş değildir. Bilakis bu hadis, bazı ibarelerin de gösterdiği üzere yer üzerinde yayılmış haldeki su birikintileri hakkında söylenmiştir.
Zemzem kuyusuna düşen zenci ile ilgili hadis hakkında da şu açıklama yapılmıştır.
Zemzem suyunun iki kulleden bir hayli çok olduğu ortadadır. Dolayısıyla suyun içerisinde bir kişinin ölmesi ile değişebileceği düşünülemez. Buna rağmen Abdullah bin Abbas (r.a), suyunun tamamen boşaltılmasını istemiştir. Abdullah bin Abbas (r.a) bunu, o suyun boşaltılmasının mendub olduğu düşüncesiyle değil, vacib (gerekli) olduğu kanaati ile istemiştir. Hatta bu esnada, Rükn tarafından gelen kaynağının da ağaç parçalarıyla ve çaputlarla tıkanmasını istemiştir. Mendub bir şeyin yapılması için bu kadar çok şeye ihtiyaç duyulması din konusunda gereksiz bir hassasiyet olur ki, sahabiler bundan uzaktırlar. Anlatılan uygulama ise sahabilerin gözleri önünde gerçekleştirillannı onar zira olarak belirlemişlerdir. Bunlar, çağındaki ilim adamlarının efendisi olan had isçi Mevlana Raşid Ahmed Kenkuhi'nin açıklamaların-dandır. Biz kendimiz de hasabım yaptık böyle olduğunu gördük. (Yani verilen ölçülerin kaynaklarda bildirilen sınırlara uygun olduğunu gördük.) Genişliğin bu şekilde belirlenmesinin sebebi, böyle bir suya düşen pisliğin, suyun içinde dağılıp kaybolması ve her tarafım etkilememesidir. Dolayısıyla pisliğin etkisi abdest alırken su alınan bölgeye ulaşmaz. Ama genişlik az olursa, kat
misti. Onların bu uygulama karşısındaki tutumları bir bakıma, bir kuyuya pisliğin düşmesiyle suyu değişmese de kuyunun tamamen pis olacağı konusunda aralarında bir görüş birliği olduğu anlamı taşıyordu. Bu ise bizim mezhebimizin mensuplarının görüşüdür. Beyhaki, İbni Şirin'in bu rivayaetini illetli (zayıf) görmekte ve bu konuda Ma'rife'de şöyle söylemektedir;
"Bunu İbni Şirin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rnürsel olarak rivayet etmiştir. [245]

Zeyla'i de ondan rivayetle şöyle bir ilavede bulunmaktadır:
"Kendisi onu görmüş ve ondan hadis duymuş değildir. Bu ancak ona başka biri tankıyla ulaşmış bir rivayettir." (Yani burada ibni Şirin'in Abdullah bin Abbas (r.a)'ı görmediğine ve ondan hadis duymadığına, dolayısıyla naklettiği rivayetin senedinin muttasıl olmadığına dikkat çekilmektedir." (Çeviren)
Allame Nevevi. Ta'liku'l-Hasen'de bu iddiaya şöyle cevap vermektedir:
"Rivayet sahihtir. İsnadı da muttasıldır. Bu rivayetin mürsel olduğu iddiaları ise doğru değildir. Çünkü İbni Şirin, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın vefatı sırasında otuzbeş veya buna yakın yaşlarda bir gençti. Şu halde ondan hadis duymuş olmasına engel ne olabilir? Bunun yanısıra Hafız Zehebİ, Ta-bakat'ta onun hayatından söz ederken onun, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan hadis almış olduğunu açık şekilde ifade etmiştir. Orada şöyle söylemiştir:
"Muhammed bin Sirİn, İmran bin Husayn (r.a)'den, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan, Abdullah bin Ömer (r.a)'den ve bunların dışında bazılarından (yani daha başka sahabilerden) hadis duymuştur."
Bu rivayetin mürsel olduğu iddiası ise doğru olsa bile, bizim için bir zaran olmaz. Çünkü bazı ilim adamlarına göre İbni Sirin'in mürsel rivayetleri, İbnu'l-Müseyyib'in mürselleri gibi sahihtir.
Cevheru'n-Nakiyy (l/343)'de şöyle denilmektedir:
"Ebu Ömer'in 'Evailu't-Temhid'de bildirdiğine göre sadece güvenilir kişilerden rivayette bulundukları bilinen kimselerin, müdelles ve mürsel rivayetleri makbuldür. Buna göre onların nazarlarında Said bin el-Museyyib, Muhammed bin Şirin ve İbrahim en-Neha'i'nin mürselleri sahihtir."[246]
Bazılarının, Hanefi mezhebinin hadise muhalif hareket ettiği yolundaki şüphelerini gidermek amacıyla bu konu üzerinde biraz uzunca durduk.

Artık Ve Kuyular İle İlgili Hükümler

342- İmam Malik, Yahya bin Abdurrahman (r.a)'dan rivayet etmiştir:[247]
"Hz. Ömer (r.a), aralarında Amr bin el-As (r.a)'ın da bulunduğu bir süvari gurubu ile birlikte çıktı. Bir havuzun başına vardıklarında Amr (r.a): "Ey havuz sahibi! Senin havuzuna vahşi hayvanlar geliyor mu?" diye sordu. Hz. Ömer (r.a) de: "Ey havuz sahibi! Bunu bize bildirme, biz vahşi hayvanların bulundukları yerlere gidiyoruz, onlar da bizim yerlerimize geliyorlar" dedi."

Bir Açıklama

Malikiler; "Hayvanların, canavarların, hatta köpeğin ve domuzun bile artığı temizdir" demişlerdir. Onların mezheplerine göre suyun rengini, tadını veya kokusunu değiştirmeyen bir şey onu pis etmez. Yukarıdaki rivayet, onların görüşleri için bir delil sayılabilir. Ancak bu rivayetin değişik açılardan ele alınması mümkündür. Hz. Ömer (r.a), insanların gördükleri şeylerden asıl mahiyeti üzerinde ihtilaf bulunan bir şey hakkında soru sorulmasını uygun görmüyor olabilirdi. Su hakkında esas olan hüküm, onun temiz olduğudur. Bu itibarla onun içinde pislik tadı veya rengi yahut kokusu görülmediğinde insanın onun hakkında soru sorması uygun olmayabilir. Bunun yanısıra yukarıdaki rivayette söz konusu olan havuzdaki suyun miktan iki külle veya daha fazla olduğundan dolayı suyun özelliklerini değiştirmeyen bir pisliğin onu etkilemeyeceğinin düşünülmüş olması da mümkündür.

343- Ahmed bin Hanbel, İbni Ebi Katade (r.a)ının hanımı olan Kebşe bintu Ka'b bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:[248]
"Ebu Katade kendisinin yanına girdi. O da ona abdest suyu koydu. O sırada bir kedi gelip su kabından içmek istedi. Ebu Katade de, kedinin su içmesi için kabı önüne koydu. Kebşe dedi ki: "O sırada (Ebu Katade) benim kendisine doğru baktığımı gördü ve: "Hayret mî ediyorsun, ey kardeşimin kızı?" dedi. Ben: "Evet" dedim. O da şöyle söyledi: "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"O (yani kedi) pis değildir. O sizin etrafınızda dönenlerdendir."

Bir Açıklama

Beğavi, Şerhu's-Sunne'de şöyle söylemiştir:
"Hz.Aişe (r.a)'nin de kedi hakkında şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'ın onun artığı olan su ile abdest aldığını gördüm."
İlim sahiplerinin genelinin görüşlerine göre kedinin artığı temizdir. Resulullah (a.s)'ın: "O sizin etrafında dönenlerdendir" sözü ise, iki şekilde yorumlanabilir.
Birincisi: Resulullah (a.s) bu sözü ile kediyi, hizmet için sahiplerinin etra-finda dönen, onlann emirleriyle hareket eden hizmetçilere, köle ve cariyelere benzetmiştir. Bu söz Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesindeki İfadeye benzemektedir:
"Onlar etrafınızda dolaşırlar, birbirinizin yanma girip çıkarsınız."[249]

Yani sizin etrafınızda dönen köle ve cariyeler ve hizmetçiler. İbrahim şöyle söylemiştir:
"Kedi evin fertlerinden biri gibidir. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın: "O, evin mallarındandır" sözü de bunu ifade etmektedir."

İkincisi: Resulullah (a.s), yukandaki ifadesi ile kediyi ihtiyaç ve dilenmek için insanın etrafında dönenlere benzetmiştir. Bunu söylerken ona kolaylık sağlamanın sevabının, ihtiyaç ve dilenme için insanın etrafında dönenlere yardımcı olmanın sevabı gibi olacağını ifade etmek istemiştir.
İlim sahipleri vahşi hayvanların artıkları konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğu köpek ve domuz dışında kalanların artıklarının temiz olduğunu ileri sürmüştür. Bu ikisinin artığı, çoğunluğun görüşüne göre pistir. Bazı ilim adamları ise kedi dışında kalan bütün vahşi hayvanların artıklarının pis olduğunu ileri sürmüştür. Ashabı re'yin (içtihada ağırlık verenlerin) görüşleri bu yöndedir.
İmam Malik ve Evzai şöyle söylemiştir:
"Köpek bir kaptan su içer de ondan başka kap bulunmazsa, o kaptan abdest alınabilir."
İmam Sevri de şöyle söylemiştir:
"Bu kaptan abdest alınır sonra teyemmüm edilir."
İçtihada ağırlık verenler (ashabı re'y) eşek ve katırın artıklarının şüpheli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Eğer başka su bulunamazsa, hem bu gibi hayvanların artıklarından abdest alınır hem de teyemmüm edilir.
Rebi şöyle söylemiştir:
"İmam Şafii'ye kokmuş bir şeyin üstüne konup sonra uçan ve bir kimsenin üstüne konan sineğin durumu hakkında soru soruldu. İmam Şafii de söyle söyledi:
"O, uçarken ayaklanndaki pisliğin kuruması ihtimali vardır. Böyle olursa bir şey yok. Aksi taktirde bir şey daraldığı zaman genişler."[250]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İnsanın ve pislik yemediği sürece eti yenen hayvanların artıkları temizdir. Köpeğm, domuzun ve vahşi hayvanların artıkları ise pistir. Kedinin artığının yanında başka suyun bulunması durumunda, onun artığının kullanılması ise tenâhen mekruhtur. Pençeli kümes hayvanlarının, vahşi kuşların ve yılan gibi eve giren hayvanların artıkları hakkında da, içerisinde herhangi pislik görülmezse aynı hüküm geçerlidir.

Katırın ve evcil eşeğin artıkları ise şüphelidir. Başka suyun bulunmaması durumunda hem bunlann artıkları ile abdest alınır hem de teyemmüm edilir. Burada abdest ve teyemmümden hangisi istenirse o önce yapılır.

Mal i kiler ise artıklar konusunda oldukça geniş davranmaktadırlar.

Şafiiler ve Hanbeliler de, köpeğin ve domuzun artığının pis olduğunu, eti yenen hayvanların, kedinin, farenin, atların, katırların, eşeklerin ve vahşi hayvanların artıklarının ise temiz olduğunu söylemişlerdir.

İbni Sirin'den rivayet edildiğine göre bir zenci Zemzem kuyusunun içerisine düştü. Yani düştü ve Öldü. Abdullah bin Abbas (r.a), zencinin ölüsünün çıkarılmasını. Zemzem kuyusunun da tamamen boşaltılmasını emretti. Rükn tarafından çıkan kaynak, boşaltma işini zorlaştırdı. Bunun üzerine bu kaynağın boşaltma işi tamamlanıncaya kadar çaputlarla ve ağaçlarla kapatılmasını emretti. Boşaltma işi bitince burası açıldı ve üzerlerine su fışkındı. Bunu Da-rekutni rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. [251]

Ata (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Habeşistanlı biri Zemzem kuyusunun içerisine düştü ve öldü. Abdullah bin Zubeyr (r.a) kuyunun suyunun çıkarılmasını emretti. Bu sırada su kesilmedi. Baktı, Haceri Esved tarafından bir kaynak sürekli akıyordu. Bunun üzerine İbni Zubeyr (r.a): "Bu kadarı yeter" dedi. Bunu Tahavi rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. Aynca İbni Ebi Şeybe de rivayet etmiştir. İbni Ebi Şeybe'nin rivayetindeki raviler, Bu han ve Müslim'de isimleri geçen ravilerdir. İbni Humam, Fethu'l-Kadir'de bunun sahih olduğunu söylemiştir. [252]

Yine Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin kabına bir sinek düşürse, onu içine tamamen batırıp sonra çıkarsın. Onun bir kanadında dert, bir kanadında da şifa vardır."

Fıkhi açıdan akıcı kan taşıyan bütün canlılar sineğe kıyas edilebilir. Böyle bir canlının bir kabın içine düşmesi onu pis etmez. 'Er Resul' adlı kitabımızda bu

hadisi şerifle ilgili derli toplu bir takım açıklamlarda bulunmuştuk. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için kitabın 36-40. sahifelerine bakmakta yarar var.
Akıcı kan taşımaması itibariyle sinek gibi sayılan bütün canlılar hakkında sinekle ilgili hüküm geçerlidir. Ancak sinekle ilgili hüküm nass ile sabittir. Diğerleri ise kıyasla geçerlidir.
Buradaki hadisi şerifin neye işaret ettiği açıktır. Resulullah (a.s), bir kaba mutlak mahiyette bir sineğin düşmesiyle, o kabın içinde bulunanın pis olmayacağına hükmetmiştir. Sinek ölsün veya ölmesin farketmez. (2)
Bir insan bir kuyunun içine düşer de sağ kalırsa, eğer bedeninde herhangi bir pislik bulunmazsa o kuyunun suyu pis olmaz. Aynı şekilde eti yenen bir hayvan bir kuyunun içine düştüğü halde sağ kalır ve hayvanın bedeninde herhangi bir pislik bulunmazsa kuyunun suyu pis olmaz.
Ancak kuyunun içine domuz düşürse sağ da kalsa, yahut bir köpek düşer ve su köpeğin ağız hizasına kadar ulaşırsa, köpek kuyudan sağ da çıksa içindeki su pis olur.
Hanbeliler şöyle söylemiştir:
"Fare veya kedi yahut bunların benzerleri sıvı bir şeyin veya az miktardaki bir suyun içine düşer de sağ çıkarlarsa içine düştükleri şey temiz kalır."
Hanefilere göre bir insan, bir kuyunun içinde ölürse o kuyu pis olur. İlim adamlarının çoğunluğu ise bundan dolayı veya içinde akıcı kan taşımayan bir hayvanın ölmesinden dolayı bir kuyunun pis olmayacağını söylemişlerdir.
Bir damla şarap veya sidik damlası gibi az miktarda da olsa bir kuyunun içine bir pisliğin düşmesiyle, içindeki su pis olur. Bu durumda Hanefilere göre kuyunun bütün suyunun boşaltılması gerekir.
Kuru hayvan pisliği veya daha başka kuru pislikler eğer az olursa kuyuyu pis etmez, ancak çok olursa pis eder.
Güvercin ve atmaca gibi yenen kuşların pislikleri kuyuyu pis etmez. Ancak tavuk, ördek ve kaz gibi hayvanların pislikleri pis eder. En sağlam (es-sah) olan görüşe göre eti yenmeyen kuşların pislikleri ile kuyular pis olmaz. Şafiilere göre ise bütün hayvanların ve kuşların atıkları pistir. Malikilere ve Hanbelilere göre ise eti yenen hayvanların atıkları ve bevlleri temizdir, etleri yenmeyen hayvanların atıkları ve bevlleri ise pistir.
Bir kuyunun içinde bir insan veya bir büyük hayvan yahut köpek veya koyun ölürse, o kuyunun suyunun tamamının çıkarılması, suyun tamamının çıkarılmasının mümkün olmaması durumunda ise içerisinden ikiyüz kova suyun çıkarılması gerekir. Eğer içerisinde küçük olsun büyük olsun bir hayvan ölüsü çözülmüş (tefessüh etmiş, çürümüş) olursa da aynı uygulamaya başvurulmalıdır.

Eğer ölen hayvan güvercin ve tavuk gibi orta büyüklükte olursa o zaman da kırk ile altmış kova arası suyun çıkarılması icab eder.
Eğer orta büyüklükteki hayvanlardan iki adet Ölmüş olursa o zaman da suyun tamamı çıkanlm alıdır. Eğer ölen hayvanın üzerinde herhangi bir sebepten dolayı sidik ve kan gibi herhangi bir pisliğin bulunması ihtimali olursa, o zaman yine ölen hayvan küçük olsun, büyük olsun suyun tamamı çıkarılmalıdır. Köpekten kaçan bir fare veya yaralı bir fare kuyunun içine düşerse yine suyunun tamamı çıkarılır.
Serçe ve fare gibi küçük hayvanların ölmesi durumunda da yirmi ile otuz kova arası su [253]çıkarılır.

Su Îçine İşemekten Nehiy

344- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biz öne geçen sonuncularız." Resulullah (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:[254]
"İçinizden biri akmayan durgun bir suyun içine işeyip de sonra onunla yıkanmasın."
Buna benzer bir başka rivayette: "Biz öne geçen sonuncularız" ifadesi yer almamaktadır. [255]
Tirmizi ve Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denilmektedir
"Biriniz duran bir suyun içine işeyip de sonra ondan abdest almasın." [256]
Nesai'nin rivayetinde "duran su (el-mâ'u'd-dâim)" ifadesinin yerine "durgun su (el-ma'u'r-râkid)" ifadesi geçmektedir.

345- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: [257]"Resulullah (a.s) durgun suyun içine işenmesinden nehyetti."

346- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[258]
"Biriniz duran bir suyun içine işeyip de sonra ondan abdest almasın yahut içmesin."

347- Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ında Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle

söylediğini rivayet etmiştir:[259]
"Resulullah (a.s) akan suyun içine işenmesini nehyetmiştir."

Bir Açıklama

Bu yasağın hikmeti gayet açıktır. Bevl (sidik) pis, kötü ve zararlıdır. İnsanın tabii zevki bu ihtiyacın suyun içerisine görülmemesini gerektirir. Ancak bevl (sidik) suyun temizliğine zarar verir mi? Bu mesele suyun azlığı ve çokluğuyla, fikıhçılann azlık ve çokluk konusunda koymuş oldukları ölçülerle ve bevlin suyun Özelliklerini değiştirip değiştirmeyeceği konusuyla ilgilidir. Ancak sonuncu hadisi şerif, bizim daha önce söylediğiniz üzere Müslümanin aynı anda hem tahir (taharetti) ve hem de temiz olmasının istendiğine işaret etmektedir.

Kullanılmış Su Ve Hükmü

348- Buharı, Ebu Cuhayfe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[260]
"Resulullah (a.s) Öğle saatlerinde yanımıza çıktı. Abdest suyu getirildi, abdest aldı. Biz de açık bir alanda bulunuyorduk. İnsanlar, Resulullah (a.s)-'ın abdest suyunun artığını alarak üzerlerine sürmeye başladılar."
Bir başka rivayete göre de şöyle söyledi:
"Bir de insanların bu abdest suyunu almaya çalıştıklarını ve ondan bir şey alabilenin onu üzerine sürdüğünü, alamayanın da arkadaşının elindeki ıslaklıktan yararlandığını gördüm. Sonra Hz. Bilal (r.a)'in bir baston çıkarıp yere sapladığını gördüm. Sonra Resulullah (a.s) yeşil cübbeye sarılmış halde çıktı. O çakılı bastona dönerek insanlara iki rekat namazı kıldırdı. Bu sırada insanların ve hayvanların o bastonun önünden geçtiklerini gördüm."[261]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Sonra insanlar kalktılar, ellerini tutup yüzlerine sürmeye başladılar. Ben de elini tuttum ve yüzüme sürdüm. Kardan daha derin olduğunu ve miskten daha güzel bir kokusunun bulunduğunu gördüm."[262]
Nesai'nin bir rivayetine göre de (ravi Ebu Cuheyfe) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı kumsal açık bir alan üzerinde gördüm. Hz. Bilal (r.a), Resulullah (a.s)'ın abdestinden artan suyu çıkardı. İnsanlar onu kapıştılar. Ben de ondan bir şey aldım. Hz. Bilal (r.a), O'nun için (yani Resulullah (a.s) için) bir baston çaktı. O da insanlara namaz kıldırdı. Bu sırada eşekler, kadınlar, köpekler

önünden [263] geçiyorlardı."

349- Buharı ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[264]

"Hasta oldum. Resulullah (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) ziyaretime geldiler. Beni baygın halde buldular. Resulullah (a.s) o zaman abdest aldı ve abdest suyunu üzerime döktü."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Yukarıdaki iki hadisi şerifin sularla ilgili bölümde verilmesinin sebebi, fıkıhçılann hadesin giderilmesi ve Allah'a yakınlık için yapılan ameller konularında, kullanılmış sular üzerinde durmalarıdır. Yukarıdaki iki hadisi şerif, kullanılmış (musta'mel) suyun temiz olduğuna işaret etmektedir. Hanefiler bu nitelikteki suyu temiz kabul eder ancak temizleyici olarak görmezler. Yani Hanefılere göre kullanılmış bir su, habesi (pisliği) temizler ancak hadesi gidermez, yani abdest ve gusül amacıyla kullanılamaz.

Malikiler, bu tür bir suyun hadesin giderilmesinde kullanılmasını mekruh görür ancak onun pisliğin temizlenmesinde kullanılabileceği konusunda Hane-filerin görüşlerini paylaşırlar.

Şafiilere göre ise kullanılmış su temizdir ancak temizleyici değildir; ne hadesin giderilmesinde ne de pisliğin temizlenmesinde kullanılabilir.

HanbelUerin kullanılmış su konusundaki görüşleri, Şafıilerin görüşleri gibidir. Kullanılmış suyun serinleme ve normal temizlik amacıyla kullanılması durumunda temiz ve temizleyici olarak kabul edileceği konusunda ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ancak esas olan, zorunluluk dışında kullanılmış suyun kullanılmamasıdır.

Şevkani, Neylu'l-Evtar (l/24)'da Hanefilerin bazılarının kullanılmış suyu pis olarak gördüklerini söylemektedir, Tahkikçi alimlerin sonuncusu İbni Abi-din, Reddu'l-Muhtar (l/134)'da şöyle söylemektedir:

"Kullanılmış suyun temiz olduğu görüşünü İmam Muhammed, İmam Ebu Hanife'den nakletmiştir. Ondan meşhur olarak bilinen rivayet de budur. Tahkikçi alimler de bu görüşü tercih etmiş ve: "Fetva bunun üzerinedir. Bu konuda gusül alan bir kimsenin kullanılmış suyu ile, abdest alan bir kimsenin kullanılmış suyu arasında fark yoktur" demişlerdir."

Ancak Hanefilerden kullanılmış suyun pis olduğuna fetva verenler şunları delil göstermişlerdir:

"Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Cünüp olan birisi, bir su kabından avucuyla su alırsa, o kaptaki geriye kalan su pis olur."

Bunu îbni Ebi Şeybe, Musannefde rivayet etmiştir.[265]

Bu rivayetin senedi sahihtir. Ravilerinden Ebi Sinan dışında kalanlar Bu-hari ve Müslim'de adları geçen ravileridir. Ebu Sinan ise sadece Müslim'de adı geçen bir ravidir.

İ'Ia'u's-Sunen müellifi (l/173-174)'de şöyle diyor: "el-Ayni şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, Hanefilerden kullanılmış suyun pis olduğuna hükmedenlerin en kuvvetli delîllerindendir." (2/23)
Bazıları rivayetteki hükmü, elini sokan kişinin elinde herhangi bir pislik bulunması durumuna hamletmişlerdir.
Bu durumda "cünüp olan biri" ifadesini kullanmasının bir anlamı olmazdı. Çünkü pisliği yıkamak sadece cünüp olanlara özel bir şey değildir. Bilakis cünüp olsun olmasın, kişinin üzerine bulaşan bir pisliği yıkaması herkes için geçerli olan genel bir yükümlülüktür. Dolayısıyla "cünüp biri" ifadesinin kullanılmasının rivayetteki hükümde, cünüp olmanın etkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hanefilerin kullanılmış suyun pis olacağı yönündeki görüşleri dışında herhangi bir şekilde hüküm esas alınmamaktadır.
Yukarıdaki rivayet aynı zamanda cünüp kişinin, bir kaptan su alması durumunda, sadece aldığı suyun değil aynı zamanda kabın içinde kalan suyun da pis olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir şey ise ancak suyu alan kişinin elinde bir pislik bulunması durumu için söz konusu olabilir. Özetle bu rivayetin bu şekilde te'vil edilmesi, ancak ifadenin taşıdığı anlam dışına çekilmesiyle mümkün olur. Doğru olan ise Aynİ'nin söylediği gibi bu rivayetin, kullanılmış suyun pis olduğuna fetva veren Hanefilerin en kuvvetli delilleri olduğudur. Bu yöndeki fetva ise Hasan'ın Ebu Hanife'den rivaye-tiyle nakledilmiştir. Fethu'l-Kadir (l/74)'de bildirildiği üzere İmam Ebu Yusuf'un, Ebu Hanife'den rivayetine göre de belirtilen nitelikteki su, hafif derecede pisliktir.
Eğer yukarıdaki hadis sahihse, onun ortaya koyduğu hüküm sadece cü-nüplüğün giderilmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla bu hadisin hükmünün, kullanılmış suyun temiz olduğunu bildiren sahih hadislerin ifade ettiği hükümlerin önüne geçirilmesi söz konusu olamaz. Yaptığımız İnceleme sonunda da Hanefİlere göre fetvaya esas alınan görüşün, kullanılmış suyun temiz olduğu görüşü olduğunu tesbit ettik. Ancak yukarıdaki hadiste "cünüp biri" kaydının yer alması, cünüplük durumunda, kullanılmış suyun pis olması ihtimalinin kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır."

Durgun Su Île Yıkanmanın Nasıl Olacağı

350- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[266]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz cünüp iken, durgun (kalıcı) suda yıkanmasın."

Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Peki nasıl yapacak ey Ebu Hureyra (r.a)?" dediler. O da: "İçinden su alıp alıp yıkanır" dedi."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Eğer su akıcı olur veya onar zira ebatlarında olursa; Hanefi mezhebine göre bir kimsenin vücudunda pislik olsa bile böyle bir suyun içine girip cünüp-lükten dolayı yıkanması caizdir. Ama eğer su, belirtilen ebatlardan az olursa, o zaman bir insanın bedeninde pislik bulunursa, bu şekilde suyun içine girmesi, suyun pis olmasına sebep olur. Bu durumda üzerindeki pisliği gidermek i-çin avucuyla su alır. Bu pisliği gidermesinden sonra eğer su içine girip yıkanmasına yetecek miktarda olursa, suyun içine girip yıkanabilir. Ancak eğer su az miktarda olur ve içine girip yıkanmaya elverişle olmazsa, bu zaman içinde girip yıkanmak uygun olmaz. Mesela su, bir kabın içinde olur da insan o kabın içine ayaklarını koyar sonra onun içinden su alıp başına ve bedenine dökerse, bu zaman başından ve bedeninden damlayarak yeniden kabın içine giden su kullanılmış (musta'mel) su olur. Kabın içindeki kullanılmış suyun oranının çok olması durumunda da artık o su temizleyicilik özelliğini kaybeder.
İşte bu gibi durumlarda, kişinin mutlaka suyu kabın içinden avucuyla alıp kabın dışında bedeninin üzerine dökmesi gerekmektedir.
Şafiilere göre suyun iki kulleden daha az olması durumunda, insan bu sudan abdest almak veya onunla gusletmek istediğinde elini onun içine ancak oradan bîr miktar su alıp organlarını su kabının dışında yıkamak amacıyla sokabilir. Eğer kişi böyle bir suyun içine eline sokarken başlangıçta belirtilen niyeti taşımazsa o su, kullanılmış su haline gelir ve temiz olmaktan çıkar. Bundan dolayı biraz sonra vereceğimiz Ummu Seleme (r.a) hadisinin, bir erkeğin fıkhi anlayışa sahip olması şartıyla bir kadının artığı ile yıkanmasının caiz olduğunu bildirdiğine işaret etmek istiyoruz.

Kadının Ve Erkeğin Birbirlerinin Artık Suları İle Yıkanmaları

351- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlası) Nafî (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylerdi:[267]
"Kadının hayızlı veya cünüp olmaması durumunda, artığı ile yıkanıl-masında bir mahzur yoktur."

Bir Açıklama

Bu, Abdullah bin Ömer (r.a)'in fıkhi görüşüdür (mezhebidir.) Bundan dolayı bazı fıkıhçılar suyun artığının temiz kalması için kullanımı ile ilgili bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Hanefıler hayızlı veya cünüp birinin kullanımından artan suyu, kullanılmış (musta'mel) veya pis su olarak görmezler. Ancak içerisine pislik karışması veya asıl suyun içine kansan kullanılmış suyun oranının çok olması durumunda, bu suyu pis veya kullanılmış kabul ederler. Bu itibarla suyun miktarı az da olsa hayızlı veya cünüp biri ondan bir miktar su aldığında geriye kalan su temiz ve temizleyici olarak kalır.

352- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[268]

Ben ve Resulullah (a.s) cünüp olarak aynı kaptan yıkanırdık. Birlikte ellerimizi kabın içine sokardık."

Buhari'nin bir rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir: "Ben ve Resulullah (a.s) cünüpken aynı kaptan abdest alırdık." [269] Yine Buhari'nin bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Ben ve Resulullah (a.s) için şu leğen konurdu, ikimiz birlikte onun içinden su alırdık."[270]

Müslim'in bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Ben ve Resulullah (a.s) ikimizin arasında duran bir kaptan yıkanırdık.

O benden Önce alırdı ve ben: "Bana da bırak, bana da bırak" derdim." Bu şekilde cünüp iken yıkandıklarını söylemiştir. [271] Yine Buhari ve Müslim'in her ikisinin de naklettikleri bir rivayete göre şöyle söylemiştir:

"Ben ve Resulullah (a.s) aynı kaptan yıkanırdık. Adına 'el-Fark' denilen bir kaptan yıkanırdık." [272]

353- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[273]

"Resulullah (a.s) ve Meymune (r.a) aynı kaptan abdest alırlardı."

Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s),[274] Hz. Meymune (r.a)'nin artığı ile yıkanırdı.

354- Nesai, Ummu Hani (r.a)'den rivayet etmiştir:[275]
"Resulullah (a.s) ve Meymune (r.a) aynı kaptan yıkandılar. İçerisinde hamur izi bulunan bir taşta yıkandılar."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bu hadisi şeriften ve benzerlerinden fıkıhçılar, temiz olan katı ya da sıvı bir maddenin suya karışması veya bunun suyun temizliği üzerindeki etkisi ile ilgili hükümleri çıkarmışlardır.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"Toprak, ağaç yaprakları, ağaç parçaları, zaferan, sabun, keçe gibi temiz maddelerin suya karışması ile, su akıcılığını ve inceliğini koruduğu sürece onunla temizlenmekte bir mahzur yoktur. Ancak su normal tabiatım kaybeder veya sabun suyu yahut zaferan suyu gibi değişik bir ad verilmesini gerektirecek kadar bir değişikliğe uğrarsa, artık onunla temizlenmek caiz olmaz. Bunun gibi değişiklik; pişirme yoluyla gerçekleştirilir ve koku, tat veya renginden biri ya da bu özelliklerinin tümü değişirse, onunla da temizlenilmez. Hadisi şerif ise hamurun izinin suyun temizliğini herhangi bir şekilde etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır."

İlim adamları arasında, içerisinde onun mahiyetini değiştirmeyen temiz bir madde karışmış olan su ile abdest almanın caiz olduğu konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Hanefilerin açıklamalarından anlaşılana göre yine temizlik amacıyla suya karıştırılan sabun, keçe, hatmi bitkisi gibi maddelerin, suyun temizliğini etkilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Hanefilerin temiz sıvı maddelerin suya karışması konusu ile ilgili açıklamalarından anlışıldığına göre, eğer kansan şey kullanılmış su, kokusunu kaybetmiş gül suyu gibi kendine özel tek bir sıfat taşıyorsa, o zaman oran çokluğuna itibar edilir. Eğer kansan şey sirke gibi üç sıfat taşıyorsa yani hem tat, hem koku ve hem de renk yönünden kendine özel sıfatlar taşıyorsa, o zaman kansan maddenin sıfatlarının baskın çıkmasına itibar edilir. Mesela kansan şeyin iki özelliği birden kendini hissettirirse, o zaman ondan abdest alınması uygun olmaz. Ama sadece bir özelliği kendini hissettirirse, o zaman bu durum, kansan maddenin azlığını göstereceğinden suyun kullanılmasının bir mahzuru olmaz. Kansan şey süt gibi kendine özel sadece iki sıfat taşıyan bir madde ise, o zaman da çokluğa veya bir özelliğin kendini hissettirmesine itibar edilir. Süt, rengi ve tadı olan ancak kokusu olmayan bir maddedir.

Hanefilerin ortak görüşlerine göre (sudan başka) temiz sıvı maddeler, hadesin giderilmesi amacıyla yani abdest ve gusül için temizlikte kullanılamaz. Çünkü Kur'an-ı Kerim ayetinin delaleti ile hadesin giderilmesi işi, ancak su ile olur. Ancak elbiseden ve bedenden bir pisliğin giderilmesi gibi gerçek temizlik için bu gibi maddelerin kullanılması mümkündür. Temiz sıvı maddeler ile kastedilen

gül suyu, sirke, ağaç suyu ve meyva suyu gibi akıcılardır.
Malikiler de şöyle söylemişlerdir:
"Özellikleri yönünden sudan büyük ölçüde farklı olan, onun özelliklerinden birini değiştiren, toprak parçalanndan olmayan, kaba yapıştırılmış halde olmayan ve kendilerinden kaçınılması oldukça zor maddelerden olmayan herhangi temiz madde olursa olsun suya karıştığında onun temizliğini giderir. Süt, bal, suda ekşiliği alınmış üzüm şırası ve limon suyu gibi maddeler de bu şekilde suya karıştıklarında onun temizliğini gideren maddelerdir."[276]
Şafiilerin konuyla ilgili açıklamalarına göre hurma ve suyun içine atılmış un, içine dökülen suyun temizliğini gideren maddelerdendir.

355- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın hanımlarından bir kadın, cünüplükten dolayı gusletti. Resulullah (a.s) da ondan artan su ile abdest aldı. Ben kendisine bu durumu sordum ve şöyle buyurdu:
"Suyu hiç bir şey pis etmez."[277]
Bezzar'ın yine Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet ettiğine göre de: "Resulullah (a.s) bu nitelikteki sudan abdest almak istedi. Hanımlardan birisi "Ben ondan abdest aldım" dedi. Resulullah (a.s) yine abdest aldı ve şöyle buyurdu:
"Suyu hiç bir şey pis etmez."

Bîr Açıklama

Hadisin siyakından anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) "Suyu hiç bir şey pis etmez" sözü ile hadesi kasdetmiştir. Şu halde daha önce de gördüğümüz üzere hades suyu pis etmez. Habesin (pisliğin) ise suyun çok olması durumunda onun tadını, rengini veya kokusunu değiştirmesi halinde, onu pis edeceği, az olması durumunda ise söz konusu özelliklerinden birini değiştirse de değiştirmese de pis edeceği konusunda görüş birliği vardır.

356- Nesai, Ümmü Seleme (r.a)'nin mevlası (azatlısı) Naim'den şu şekilde rivayet etmiştir:[278]
"Ümmü Seleme (r.a)'ye "Kadın adam ile yıkanır mı?" diye soruldu. Ümmü Seleme (r.a): "Akıllı ve zeki olursa evet" dedi. Ben ve Resulullah (a.s) aynı leğenden yıkandık. Onu bedenlerimize dökerek temizliyor sonra üzerine su

döküyorduk."
Ümmü Seleme (r.a)'nin cünüplükten temizlenmek için Resulullah (a.s) ile birlikte aynı kaptan guslettiği Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde de bildirilmektedir.

357- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:[279]
"Resulullah (a.s)'m hanımlanndan biri, bir teknede yıkandı. Sonra Re-sulullah (a.s) gelip oradan abdest almak veya yıkanmak istedi. Hanımı: "Ben cünüp îdim" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Su cünüp olmaz."

Bîr Açıklama

Daha önce geçtiği üzere bazıları cünüplükten temizlenmek için bir kaba elini sokanın, oradan su almak niyeti ile elini sokmuş olmasını şart koşmaktadırlar. Ancak hadisi şerifin zahirî anlamından anlaşıldığına göre böyle bir şart söz konusu değildir.
Hanefi'ler ise insanın ellerinde pisliğin bulunması durumunda, ellerini kabın içine sokmak için önce mutlaka yıkamasının gerektiğini söylemektedir-ler. Bu durumda kabı kendine doğru eğerek ellerindeki pisliği yıkar. Yahut e-liyle bir miktar su alır, önce bu suyla elini yıkar sonra gusül için su alır.

358- Ahmed bin Hanbel, Humeyd Himyeri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dört yıl kadar Resulullah a.s)'ın sahabisi olmuş (O'nunla İlişkilerde bulunmuş) bir âdâmla karşılaştım. Bu kişi ile Ebu Hureyre (r.a)'nin de arkadaşlığı olmuştu. Şöyle söyledi:[280]
"Resulullah (a.s) kadının erkekten artan su ile, erkeğin de kadından artan su ile yıkanmasını nehyettİ."
Museddid şöyle bir fazlalığa yer vermiştir: "... ve birlikte aynı kaptan su almalarını..."
Bunu Ebu Davud ve Nesai rivayet etmiştir. Ancak onun (yani Museddid'-in) rivayetinin baş tarafında şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:
"(Resulullah (a.s) birimizin, her gün taranmasını ve yıkandığı yere işemesini nehyetti". Bu fazlalığa sadece Ebu Davud yer vermiştir.[281]

Bir Açıklama

İleride zînet bölümünde geçeceği üzere Resulullah (a.s) bize saçlarımıza özen göstermemizi emretmiştir. Kişinin her gün taranmasının yasak edilmesi ya neshedilmiş bir hükümdür yahut da bunu zorunluluk olmadan yapan için geçerli olan bir tenzihi ve keraheti ifade etmektedir.
Kadının kullandığı sudan artan su ile yıkanma yasağı da ya neshedilmiştir ya da suyu düzenli bir şekilde kullanmayı bilmeyen kadınlardan artan sular için geçerlidir. Bu gibi durumda bile yasak ancak tenzihi kerahet bildirir.

359- Ebu Davud, Hakem bin Amr el-Gıfari (r.a)'den rivayet etmiştir:[282]
"Resulullah (a.s), adamın, kadının kullandığı sudan artan su ile abdest almasını yasak etti."
Tirmizi, bir rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer vermiştir: "Yahut artığı ile" dedi." [283]

Bu gibi bir hadisin ne anlama alınması gerektiği daha önce beli itilmişti.

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Avnul-Ma'bud müellifi bu hadis hakkında şöyle söylemiştir: "Nevevi şöyle söylemiştir:
"Hakem bin Arar hadisi zayıftır. Hadis alimleri bu hadisi zayıf görmüşlerdir. Bunu zayıf gören hadis alimleri arasında Buhari ve daha başkaları bulunmaktadır. Muhammed bin İsmail, Akra'nın nehiy bildiren rivayetlerinin sahih olmadığım söylemiştir. Bir erkeğin kadının kullandığı sudan artan su ile yıkanması ve bir kadının erkeğin kullandığı sudan artan su ile temizlenmesi konusunda değişik görüşler bulunmaktadır.
Birinci görüşe göre gerek erkeğin ve gerekse kadının bir diğerinden kullandığı sudan artan suyla temizlenmesi caizdir. Bunların her ikisinin birlikte aynı kaptan yıkanmaları da birinin önce, diğerinin sonra yıkanması da caizdir.
İkinci görüşe göre ise gerek erkeğin kadından artan su ile, gerekse kadının erkekten artan su ile temizlenmesi mekruhtur.
Üçüncü görüşe göre ise her ikisi birlikte aynı kaptan su alırlarsa caiz olur.
Dördüncü görüşe göre kadının hayızlı, erkeğin de cünüp olmaması durumunda sözü edilen uygulama caizdir.
Beşinci görüşe göre: Kadının erkekten artan su ile yıkanması caiz, tersi ise mekruhtur.
Altıncı görüşe göre: İkisinin aynı anda bir kaptan su almaya başlamaları durumunda caizdir. Bu durumda birlikte su almaları İle almamaları arasında fark yoktur.
Bu görüşleri ileri sürenlerin her birinin görüşlerine ve sözlerine dayanak olarak gösterdikleri delilleri bulunmaktadır. Ancak bütün bu görüşlerin içinden tercihe uygun görülen, birinci görüşü ileri sürenlerin söyledikleridir. Çünkü sahih hadisi şeriflerde Resulullah (a.s)'ın hanımları ile birlikte yıkandığı ve her birinin diğerinden artan suyu kullandığı bildirilmiştir. Resulullah (a.s)'ın bazı hanımlarından artan sularla yıkandığı sabit olmuştur ve kuvvetli delillerle bildirilmiştir.
Hafız Hattabi, bu uygulamayı caiz gören ve yasaklayan hadislerin arasını birleştirmiş ve Me'alİmi's-Sünen'de şöyle söylemiştir:
"Akra'nın rivayet etmiş olduğu ve bu uygulamayı yasaklayan hadis eğer sahih ise, bununla bu uygulamayı mubah kılan hadislerin arasını birleştirmek şu şekilde mümkün olur: Bir kadının kullandığı sudan artan su ile yıkanılması yasağı, kadının üzerinden akan ve onun tarafından kullanıldıktan sonra bir yere toplanan su için söz konusudur. Yoksa kabın içinde kalmış olan su için değildir."

Bazıları buradaki yasağın bir gereklilik değil müstehablık ifade ettiğini söylemişlerdir. Yani kadının kullandığı sudan artan su ile temizlenmenin kesinlikle yasak olduğunu değil, yıkanmamanın daha güzel olacağım ifade ettiğini bildirmişlerdir.
Abdullah bin Ömer (r.a), bir kadının kullandığı sudan artan su ile abdest almanın yasaklılığının, kadının hayızlı veya cünüp olması durumuna Özel olarak görmüştür. Onun görüşüne göre kadının temiz olması durumunda, kullandığı sudan artan su ile abdest almanın herhangi bir mahzuru yoktur.
Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen ve söz konusu uygulamayı mubah olarak gösteren hadisi şerifin isnadı bu uygulamanın yasak olduğunu bildiren hadisin isnadından daha sağlamdır.
Nevevi şöyle söylemiştin
"Yasak hadisinde kastedilen şey, kadının bedeninden akan su ile yıkanmaktır. Bu su da yıkanırken organlarından akarak bir yere biriken sudur. Bu ise kullanılmış (musta'mel) sudur."
Hafız İbni Hacer de Feth'de şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel'in söylediğine göre her İki tanktan rivayet edilen hadisler de isnad yönünden zayıftırlar. Bu gibi hadislere ancak aralarının birleştirilmesinin mümkün olmaması durumunda başvurulur. Bu itibarla yasak hadisi ile, organlardan akan sularla yıkanıl masının yasak edildiği ve kabın içinde kalan su İle yıkanmaya cevaz verildiği anlamının çıkarıl-ması mümkündür. Hattabi bu hadislerin arasını bu şekilde birleştirmiştir. Yahut delillerin aralarının birlişterilmesi açısından yasağın tenzihi yasak ifade ettiğinin söylenilmesi de mümkündür. Yani yasak hadisi ile kastedilen anlamın söz konusu uygulamanın tenzihen mekruh olduğunun söylenilmesi de mümkündür. En doğrusunu ise ancak Yüce[284] Allah bilir."

360- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:[285]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında erkekler ve kadınlar aynı kaptan abdest alırlardı. [286]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) zamanında biz ve kadınlar aynı kaptan abdest alırdık."
Bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer vermiştir: "Bu kabın içerisine ellerimizi sokardık."

361- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:[287]
"Hz.Omer (r.a), bir Hıristiyan kadının güveğinde bulunan sıcak su ile ve o kadının evinde abdest aldı."
Bu husus Buhari'nin bab başlıklarında da belirtilmektedir. Buhari'nin 'Ki-tabu'1-Vudu* isimli bölümünün bir babının başlığında bu olay özet bir cümle ile ifade edilmekte ve şöyle denilmektedir:
"Hz. Ömer (r.a), sıcak suyla ve Hıristiyan bir kadının evinde abdest aldı."

Bir Açıklama

Hafiz İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi Said bin Mansur, Abdurrezzak ve daha başkaları sahih bir is-nadla mevsul olarak rivayet etmişlerdir. Onların rivayetlerinin metni şöyledir:
"Hz. Ömer (r.a), sıcak su ile abdest alır ve guslederdi."
Bu hadisi İbni Ebi Şeybe ve Darekutni de şu metinle rivayet etmişlerdir:
"Onun için (yani Hz. Ömer (r.a) için) bakır göğümde su ısıtılırdı sonra onunla gusiederdi."
Darekutni bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. "Bir Hıristiyan kadının evinden..." ibaresini, Şafii, Abdurrezzak ve daha başkaları mevsul olarak vermişlerdir. Onların verdikleri mevsul senede göre bu ibare ibni Uyeyne'nin Zeyd bin Eslem'den, onun da babasından rivayeti tankıyla nakledilmiştir. Şafii'nin verdiği metin şöyledir:
"(Hz. Ömer r.a) Hıristiyan bir kadının güveğinde (topraktan yapılmış büyükçe bir ibrik) bulunan sudan abdest aldı."
Bunu İbni Uyeyne, Zeyd bin Eslem'den duymamıştır. Yine bu hadisi İs-maili bir başka yoldan aradaki bağlantıyı kurarak Zeyd bin Eslem'in babasından rivayeti tankıyla nakletmiştir."
Hafiz İbni Hacer daha sonra şöyle söylemiştir:
"Bu hadis aynı zamanda Müslüman bir kadının abdestinden artan su ile abdest almanın caiz olduğuna işaret etmektedir. Çünkü onun durumu, Hıristiyan bir kadının durumundan daha kötü değildir. Bu rivayet, Hıristiyanların sularının incelikli bilgi istemeden kullanılabileceğine de işaret etmektedir."

Sudan Başka Şeyle Abdest Almak

362- Ebu Ya'la, İkrime (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Başka bir şey

bulamayan için şıra, abdest maddesidir."[288]
Evza'î, şıranın sarhoş edici nitelikte olması durumunda, onunla abdest alınamayacağını söylemiştir.

Bir Açıklama

Sarhoş edici bir şey pistir ve necistir. Alelade bir şey ise esas itibariyle belirtilen amaçlar için kullanılmaz. Hurma ve üzümün şırası ise hadesi gidermeye elverişli değildir.
Hanefilere göre ise bu, habesin (pisliğin) giderilmesinde işe yarar. Yukarıdaki rivayette bunun kastedilmiş olması mümkündür. Abdest kelimesi bazen normal temizlik için de kullanılmaktadır. Her halükârda bu bir rivayettir, eserdir ve herhangi bir sahabiye ait sözdür. Bu şekilde rivayet edilen bir nas ise, onu söyleyenin görüşünü ortaya koyar.

363- Taberani, Humeyd bin Hilal (r.a)'den rivayet etmiştir:[289]
"Ebu Rifa'a, arkadaşları için su ısıtır sonra: "Bununla güzelce abdest a-lın. Ben sununla güzelce abdest alacağım" derdi ve kendisi soğuk suyla abdest alırdı."
"Ben sununla güzelce abdest alacağım": Demekle, bense soğuk suyla abdest alacağım ve onunla abdestimi güzel yapacağım anlamı kastedilmiştir.

364- Darekutni, Hz. Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Eslem'den şu şekilde rivayet etmiştir:[290]
"Hz. Ömer (r.a) kendisi için bakır bir güğümde su ısıtır ve onunla abdest alırdı."

365- Ibni Ebi Şeybi'nin Seleme bin el-Ekva (r.a)'dan rivayet ettiğine göre:[291]
"O (yani Seleme bin el-Ekva' r.a) kendisi için su ısıtır ve onunla abdest alırdı."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bazı insanlar taharet konusunda bir vesvese hastalığı taşımaktadırlar. Bunun tedavisi ilimle ve alimlerin gösterdikleri ruhsatlardan yararlanmakla olur.
Sufyani Sevri şöyle söylemiştir:
"Ilım, güvenilir bir kimseden verilen ruhsattır. Katılık ise bütün insanların bildiği bir şeydir."
Müçtehid bir imamın gösterdiği ruhsattan daha kuvvetli ruhsat hangisi olabilir? Fıkıhçının gözettiği edep, bir insanda bir vesvese gördüğünde ona ruhsatların yolunu göstermektir. Malikilerin, su az da olsa onun renk, tat veya kokusundan birini dğiştirmeyen bir maddenin suyu pis yapmayacağı yolundaki sözleri, bu tür, ruhsatlara bir örnektir. Yine Malikilerden bazılarının beden, elbise ve yerin temizliğinin, namazın geçerliliği için bir şart olmadığı ancak sünnet olduğu yolundaki sözleri de bir başka ruhsat Örneğidir. Bu tutum yani bu gibi ruhsatların bir çıkış yolu olarak değerlendirilmesi vesveseli insanlar için söz konusu olduğu gibi hastalar, özürlüler ve bazı zorunlulukları olanlar için de söz konusu olmaktadır.
Şafii fıkhındaki Önemli ruhsatlardan birisi, gözle görülmeyen bir pisliğin üzerinden suyun geçmesi durumunda, onu temiz edeceği ve suyun temiz olarak kalacağı ancak bu gibi görülmeyen pisliğin suyun içine atılması durumunda hem o şeyin pis olarak kalacağı hem de suyu pis edeceği fetvasıdır. Bunun örneği şudur: Bir kadın, üzerinde görülmeyen pislikler bulunan pis çam aşırtan çamaşır makinesinin içine koyar da sonra üzerine su dökerse, hem bu çamaşırlar temizlenir hem de su temiz kalır. Ama önce suyu koyar da sonra içine çamaşırları atarsa, hem çamaşırlar pis kalır hem de makinanın içindeki su pis olur. Birinci durumda su, onlara göre kullanılmış (musta'mel) su olmakta dolayısıyla gerek hadesin giderilmesinde ve gerekse habesin (pisliğin) giderilmesinde kullanılmamaktadır.
Suyun temiz kalmasının üç şartı vardır: Su pis şeyin üzerine dökülmeli, pis şey suyun içine atılmamalıdır. Su pis şeyin üzerinden geçip onu temizledikten sonra renk, tat, koku gibi özelliklerinden herhangi biri değişmemiş olmalıdır. Elbisenin suan bir miktar alıp içine biraz kir bırakacağına itibar edileceğinden suyun miktarı artmış olmamalıdır. [292]
Akar suyu, onun renk, tat ve kokusundan birini değiştiren madde dışında herhangi bir şeyin pis etmeyeceği daha Önce geçmişti. Hanefilere göre ise a-karsu bir saman sapını götürebilecek kuvvette olan sudur.

Eğer su, bir havuzun içine akıp sonra oradan çıkıyorsa, Hanefilere göre bu su akarsu hükmündedir. Yine içerisine su akan ve insanların içinden su aldıkları hamam havuzu da Hanefilere göre akarsu hükmündedir.
Şafiilere ve Hanbelilere göre suyun miktarının iki kulleyi bulması durumunda renk, tat ve kokusundan biri değişmedikçe pislik taşımayacağı daha önce geçmişti. Ancak değişen renk veya tat yahut koku kendiliğinden ya da suyun artmasından dolayı giderse, su yine temiz olur. Bu değişimin semeresi pek çok konuda görülebilir. Mesela bir şehirden geçen ve içerisine o şehrin çöpleri dökülen bir ırmağın renk, tat veya kokusu o çöpler yüzünden değişirse, o ırmağın suyu pis olur. Ancak ırmak aktıkça o atılan pisliklerin etkisi kaybolur ve ilerde onların renk, tat ve kokularından herhangi bir eser kalmazsa, bu ırmağın suyu yeniden temiz olur. Bunun gibi suyunun miktarı iki külle veya daha fazla olan bir ırmağın suyu arındırılır da içerisinde pislikten herhangi bîr iz kalmazsa, o zaman ırmağın suyu yine temiz olur.
Bulutların buharlaşan sulardan oluştuğu bilinmektedir. Yağmur suyu ise temizdir. Buna göre buharlaştırıldıktan sonra yeniden sıvılaştınlıp (damıtılıp) bir yerde biriktirilen su temiz ve temizleyici olur.
Suyun iki kulleyi bulması durumunda Şafiilere ve Hanbelilere göre pis olmayacağı daha önce geçmişti. Bu hüküm, sudan başka maddeler için geçerli değildir.
Hanbeli fakihleri ölü yıkamada kullanılan suyun temizlik Özelliğini kaybedeceğini bildirmişlerdir. Çünkü bu yıkama işi ibadet kasdıyla olan bir yıkamadır. Yine gece ibadete kalkan buluğ çağma ermiş ve Müslüman bir kimse, ellerini üç kere yıkamadan bir kabın için sokar da yıkarsa, o su, temizlik özelliğini kaybeder.
Su kullanılma yerinden ayrılıncaya kadar, kullanılmış (musta'mel) su ö-zelliği almaz. Temiz suyun içine akan az miktardaki kulanılmış suyun ise herhangi bir mahzuru yoktur ve bu bağışlanmıştır.
Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır: Bir insan, mesela abdest için eline su dökerse bu su kullanılma yerine ulaşıncaya kadar elini oradan ayırmaması gerekir. Eğer daha Önce elini oradan ayırırsa elindeki su kullanılmış su özelliği alır. Abdest organlarından damlayan sular da kullanılmış su olarak kabul edilir. Eğer elindeki suyu tam kullanılma mahalline u-lastırmadan elini çeker de sonra elinde kalan suyu yıkanmaması gereken mahalle götürürse, bu ayırmadan sonra bir bakıma kullanılmış su ile yıkama yapmış olur.
Burada anlatılmak îstenenin açıklık kazanması için bir örnek vermekte yarar görüyoruz: Bir kimse kolunu yıkamak için eline su alır sonra kolunun dirseğine

kadar suyu ulaştırmadan eline çeker sonra avucundan kalan su ile dirseğini yıkarsa dirseğini kullanılmış su ile yıkamış gibi olur. Bundan dolayı av-ucuna su doldurduğunda bütün kolunu yıkayıncaya kadar elini çekmemelidir.
Haneliler şöyle söylemişlerdir:
"Deve, koyun, at, katır, eşek ve inek gibi hayvanların katı pislikleri kuyuyu pisletmez. Ancak bu pisliklerin, bakanın gözüne çok görünmesi veya kuyudan çekilen her kovaya pislik gelmesi durumunda kuyu da pis olur. Güvercin ve serçe gibi eti yenen kuşların katı pislikleriyle kuyu pis olmaz. Ancak tavuk, ördek ve kaz gibi hayvanların pislikleri pis eder. Kuvvetli olan görüşe göre vahşi kuşlar gibi eti yenmeyen kuşların pislikleri kuyuyu pis etmez."
Malikiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Eti yenen hayvanların katı pislikleri ve sidikleri temizdir. Eti haram olan hayvanların katı pislikleri ve sidikleri ise pistir ve necistir. Ancak Han-belilerin mezheplerine göre suyun miktarının iki kulleyi bulması durumunda renk, tat ve kokusundan biri değişmedikçe pis olmaz."
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Pis bir hayvan, bir kuyunun içine düşer de suyunu değiştirirse, o kuyudaki suyun tamamının çıkanlmasx gerekir. Ancak suyunu değiştirmemesi durumunda, düşen hayvan hacminde ve biraz daha fazla su çıkarılması müstehab olur."
Hanefilerin kuyularla ilgili çok tafsilatlı açıklamaları bulunmaktadır. Onların bu açıklamalarının sahabilerin ve tabiilerin fetvalarından sahih dehllen de mevcuttur. Bazılarının sandığı gibi delilsiz değildir.
Burada bu kadar bilgi vermekle yetiniyor ve her Müslümanı, karşısına çıkan meselelerle ilgili olarak mezhebinin fetvalarını bilmesi için kendi fıkhı mezhebini iyi öğrenmeye çağırıyoruz.

TEMİZ KAYNAKLAR, PİSLİKLER VE TEMİZLEYİCİLER
GİRİŞ

Eşya hakkında esas olan hüküm, pis olduğu şer'i bir delille kesinlik kazanmadıkça temiz olduğudur. Bazı şeyler vardır ki, pis olduğu üzerinde fıkıh-çılar arasında görüş birliği vardır. Bazı şeyler de vardır ki, pis olup olmadığı üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Pislikleri temizleyen maddeler için de aynı şey söz konusudur. Bazı maddelerin temizleyici olduğu konusunda görüş birliği varken bazı maddelerin temizleyici olup olmadığı üzerinde ihtilaf edilmiştir.
Pislikler konusuyla bağlantılı çok değişik hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin bazıları namazla, bazıları yiyeceklerle, bazıları içeceklerle, bazıları da daha başka şeylerle ilgilidir.
Pisliklerin (necasetlerin) farklı türleri bulunmaktadır. İnanç ve itikaddaki pislik bu türlerden biridir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Allah'a ortak koşanlar pistirler." [293]
Bir diğer necaset (pislik), hadesten ileri gelen necasettir. Hissedilebilen maddi pislikler de bu türlerdendir. Hanefîler hissedilebilen maddi pislikleri; kaba (galiz) pislikler, hafif pislikler, kuru pislikler, sıvı pislikler, görülen pislikler ve görülmeyen pislikler diye sınıflandırmışlardır. Temizleyici maddelerin türlerini de onsekiz olarak belirlemişlerdir.
Buradan anlaşılıyor ki, bu konuyla ilgili fıkıh gayet geniştir. Biz de nasslar arasında ve 'Dersler ve Öğütler' başlığını taşıyan kısımlarda bilinmesine ihtiyaç olan hususlar üzerinde duracağız. Bunların üzerinde dururken dört mezhebin görüşlerine de işaret edeceğiz. Kendi mezhebinin görüşlerini daha etraflıca öğrenmek veya konuları biraz daha derinlemesine bilmek isteyenlere de genel fıkıh kitaplarını, ahkâm ayetleri ile ilgili kitapları ve ahkâm hadislerini şerheden kitapları incelemeyi tavsiye ederiz.

Küçük Kız Ve Erkek Çocuğun Sidiği İle İlgîli Hüküm

366- Buhari ve Müslim, Ümmii Kays bintu Mihsan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[294]
"O (Ümraü Kays) henüz yemek yemeyen küçük erkek çocuğunu Resu-lullah (a.s)'ın yanına götürdü. Resulullah (a.s) da onu kucağına oturttu ve çocuk Resulullah (a.s)'ın elbisesine işedi. Resulullah (a.s) su istedi, elbisesini su ile

oğdu ancak yıkamadı."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) onu su ile oğmaktan fazla bir şey yapmadı."[295]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:[296]
"Resulullah (a.s) su İstedi ve onu oğdu."

367- Buhari ve M üs i m, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[297]
"Resulullah (a.s)'a bir bebek getirildi. Bu bebek onun elbisesine işedi. Resulullah (a.s) da su istedi, onu üzerinden (yani çişin yayıldığı yerin üzerinden) gezdirdi."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'a bir bebek getirildi, ağzında hurma çiğneyip çocuğun ağzına koydu (tahnik yaptı)/ o da üzerine işedi." [298]
Müslim'in bir rivayetine göre de, "Resulullah (a.s)'a bebekler getirilir, O da onlara bereketle dua eder ve ağızlarına tükürüğünden sürerdi. Bir keresinde yine bir bebek getirildi..." daha sonra yukarıdaki hadisi [299]şerifi vermektedir.

368- Ahmed bin Hanbel, Ebu Leyla (r.a)'dan rivayet etmiştir:[300]
"Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyordum. Göğsünde veya kucağında da Hz. Hasan ya da Hz. Hüseyin (a.s) bulunuyordu. Bu çocuk işedi. Çişinin damla damla aktığını gördüm. Ben hemen kalkıp yanına vardım. Resulullah (a.s):
"Oğlumu bırakın. Onu endişelendirmeyin de çişini tamamlasın" dedi. Sonra üzerine su döktü. Sonra kalktı sadaka (zekat) hurmalarının toplandığı eve girdi. Yanında da çocuk vardı. Bu çocuk oradan bir hurma alıp ağzına koydu. Resulullah (a.s) hemen onu ağzından çıkardı ve şöyle buyurdu:
"Sadakalar (zekatlar) bize helal olmaz."

369- Ebu Davud, Lubabe bintu'l-Haris (r.a)'den rivayet etmiştir:[301]
"Hz. Ali (r.a)'nin oğlu Hz. Hasan (r.a), Resulullah (a.s)'ın kucağında bulunuyordu. Elbisesine işedi. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Sen bir elbise giy de İzannı bana ver yıkayayım" dedim. Şöyle buyurdu:
"Kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır, erkek çocuğun çişinden dolayı ise oğulur."

370- Ebu Davud, Ebu Semeh (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[302]
"Ben, Resulullah (a.s)'a hizmet ediyordum. Yıkanmak istediğinde: "Bana arkanı dön" derdi. Ben de arkamı O'na döner ve bu şekilde O'nu gizlerdim. Bir kere Hz. Hasan (r.a) -veya Hz. Hüseyin (r.a)- getirildi. Göğsüne işedi. Gidip yıkamak istedim. Şöyle buyurdu:
"Kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır, erkek çocuğun çişinden dolayı ise oğulur."
Nesai bunu muhtasar olarak rivayet etmiştir ve şöyle bildirmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır, erkek çocuğun çişinden dolayı ise oğulur."

371- Tirmizi, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) emzik emen erkek çocuk hakkında şöyle buyurdu: "Erkek çocuğun çişi ovulur, kız çocuğun çişi İse yıkanır." Katede şöyle söylemiştir:[303]
"Bu uygulama, çocukların henüz yemek yemeye başlamadıkları dönem içindir. Yemek yemeye başladıklarında her ikisinin çişleri de yıkanır."

Ebu Davud'un bir rivayetine göre de Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir:[304]
"Yemek yemeye başlamadıkları sürece kız çocuğun çişinden dolayı yıkanır, erkek çocuğun çişinden dolayı ise oğulur."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İmam Luknevi (rh.a) şöyle söylemiştir:

"Bizim mezhebimizin ileri gelenleri (yani Hanefiler) oğmakla kastedilenin çok fazla uğraşmadan ve sıkmadan hafifçe su döküp sıkmak olduğunu, yıkamak ile kastedilenin ise iyice temizlenmek olduğunu bildirmişlerdir. Ebu Davud'un Hasan'ın annesinden rivayeti tankıyla naklettiği nass da bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre Hasan'ın annesi, Ümmü Seleme (r.a)-'nin henüz yemek yemeye başlamamış olan erkek çocuğun çişinin üzerine sadece su döktüğünü, yemek yemeye başlamasından sonra da yıkadığını, kız çocuğun çişini ise her zaman yıkadığını görmüştür."[305]

Şeyh Zafer Ahmed şöyle söylemiştir:

"Bu rivayetlerle erkek çocuğun çişi hakkındaki hükmün, onu yıkamanın gerekeceği olduğu sabit olmakta ve kesinlik kazanmaktadır. Ancak hafifçe su dökmek de bu yıkamanın yerine geçer. Kız çocuğun çişi ile İlgili hüküm de aynı şekilde onu yıkamanın gerektiğidir. Ancak onun için sadece su dökmek yeterli olmaz. Çünkü erkek çocuğun çişinin çıkış yeri dar olduğundan sadece bîr yere yayılır. Bu itibarla erkek çocuğun çişinin üzerine su dökülmesi emredilmiştir. Bununla kastedilen, belli bir yerin üzerinde su gezdirilmesidir. Kız çocuğun çişinin İse yıkanması emredilmiştir. Çünkü o, değişik yerlere yayılır. Bunu Zeyla'i, Tahavi'den rivayetle söylemiştir."

Metindeki oğmak (nedh) ibaresinin yıkamak anlamına alınmasının uygun olacağını Tirmizi'nin rivayet etmiş olduğu elbiseye bulaşan mezinin temizlenmesi ile ilgili rivayet de desteklemektedir. Sehl bin Hanif in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Ya Resulullah (a.s)! Ondan (yani meziden) elbiseme bulaşan hakkında ne yapacağım?" diye sordum. Şöyle buyurdu: "Bir avuç su alıp onunla elbiseni oğman yeterlidir." Tirmizi bu hadisin sahih ve hasen olduğunu söylemiştir.[306]

Müslim'in, Hz. Ali (r.a)'den rivayet ettiği bir nass da bu konuyla ilgilidir. Bu rivayete göre Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir:

"Mikdad bin Esved'İ Resulullah (a.s)'a gönderdim. O da kendisine, insandan çıkan mezİ hakkında kişinin ne yapmasının gerektiğini sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Abdest al ve bacaklarının arasını oğ." (1/143) Nevevi şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın "bacaklarının arasını oğ" sözü, "oranı yıka" anlamındadır.

Oğmak, yerine göre yıkamakla yerine göre de kuru bir şekilde sürtmekle olur. Bir başka rivayette de bu konuyla ilgili olarak "erkeklik organını yıkar" ifadesi geçmektedir. Buradan anlaşıldığına göre oğmak kelimesi de bu anlamda kullanılmıştır. "[307]
Küçük çocuğun çişinin oğulması gerektiği hakkında rivayet edilen hadisi şeriflere Haneflerin ve Malikilerin verdikleri anlam böyledir. Onlar küçüğün sidiği ile büyüğün sidiği arasında bir fark görmezler. Ancak Malikiler, anne olsun veya başka biri olsun çocuk emziren kadının, çocuğun üzerine pislemesi durumunda bu pisliğini temizlemeye çalışması sırasında elbisesine veya bedenine çocuğun çişinden ya da kaba pisliğinden (gaitasından) bulaşan şeyin bağışlanacağını söylemişlerdir. Ancak bu konuda oldukça dikkatsiz davranan için aynı hüküm söz konusu değildir. Söz konusu kadının üzerine bulaşan pisliğin fazla olması durumunda, yıkaması iyi olur.[308]
Şafiiler ve Hanbeliler ise gıda için sütten pisliklerin oğularak çıkarılması gerektiğine hükmetmişlerdir. Çocuğun ilk doğumunda tahnik edilmesi yani tatlı bir şeyin çiğnenip ağzına konulması ve bu esnada çocuk için dua edilmesi durumu değiştirmez. Kız çocuğun çişinin temizlenmesi ise ancak yıkanması ile mümkündür.

372- Ebu Davud, Hasanı Basri (r.a)'den, o da annesinden şu şekilde rivayet etmiştir:[309]
"O (yani Hasanı Basri'nin annesi), Ümmü Seleme (r.a)'nin erkek çocuğun yemek yemeye başlamadan önce çişinin üzerine su döktüğünü, yemek yemeye başlamasından sonra yıkadığını; kız çocuğun çişini ise devamlı yıkadığını görmüştür."

Sidiğin Pisliği Ve Nasıl Temizleneceği

373- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), bir bedevinin Mescid'de işediğini gördü. "Onu bırakın" dedi. Adam işini bitirince su istedi ve (pislettiği yerin) üzerine döktü."[310]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bizim, Mescid'de Resulullah (a.s) ile birlikte bulunduğumuz bir sırada bir bedevi geldi ve Mescidin içinde işemeye durdu. Resulullah (a.s)'ın saha-bileri:

"Bırak, bırak" dediler. Resulullah (a.s): "Onun işini kestirmeyin, bırakın" diye buyurdu. Onlar da adamı bıraktılar ve işini bitirdi. Sonra Resulullah (a.s) adamı yanına çağırdı ve kendisine şöyle buyurdu:
"Bu mescidlere böyle işenmesi ve pisletilmesi uygun olmaz. Buralar Allah'ı anmak, namaz ve Kur'an-ı Kerim okumak içindir."
Yahut Resulullah (a.s) buna benzer bir söz söyledi. Sonra oradakilerden bir adama emretti, adam bir kova su getirdi ve üzerine döktü."[311]
Bîr başka rivayete göre de:
"Bir bedevi Mescid'in bir köşesinde durup oraya işedi. İnsanlar ona bağırdılar. Resulullah (a.s) ise: "Onu bırakın" diye buyurdu. Adam işini bitirince Resulullah (a.s) büyük bir kova istedi ve adamın bevlinin (sidiğinin) üstüne döktü." [312]
Bir başka rivayete göre de:
"Adam Mescid'in bir tarafına işedi. İnsanlar ona engel oldular. Resulullah (a.s) onları bundan nehyetti. Adam işini bitirdi. Sonra bir büyük kova istedi ve bu su, oranın (adamın pislettiği yerin) üzerine döküldü."[313]

Bir Açıklama

Hanefilere göre, yer ve ağaç, ot, sergi gibi sabit şeyler, güneş ısısıyla veya havayla yahut başka şeylerle kuruyunca temiz olurlar. Ancak bu şekilde temiz olabilmesi için pisliğin herhangi bir izinin kalmaması şarttır. Ancak onlara göre bu yolla temizlenen bir yerin üzerinde namaz kılmak caiz olmakla birlikte oradan teyemmüm edilmesi caiz olmaz. Böyle bir yerin üzerinden teyemmüm edilecek derecede temiz olabilmesi için onlara göre pislendikten sonra üzerine üç kere su dökülmesi gerekir.
Hanefilerin dışındakiler ise yerin kurumakla temiz olmayacağım söylemişlerdir. Onlara göre yer üzerine yağmur yağması veya başka bir sebeple bol miktarda suyun dökülmesi suretiyle necasetin ayninin yani bizzat necaset unsurunun gitmesi ile temiz olur. Bu görüşlerinde yukarıdaki hadisi şerifi e-sas almaktadırlar.
Hanefiler ise bu hadisi şerifi, yukarıda kendileri hakkında bildirdiklerimiz görüş yönünde yorumlamışlardır. Yukarıdaki hadisi şerif, bevlin pis olduğu üzerindeki görüş birliğinin delilierindendir.

374- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[314]

"Resulullah (a.s)'m içerde oturduğu sırada bir bedevi Mescid'e girdi. İki rek'at namaz kıldı. Sonra kalktı ve:
"Ey Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet et, bizimle birlikte başka birine rahmet etme!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Rahmet sınırlarını oldukça dar tuttun" diye buyurdu. Sonra çok vakit geçmeden Mescid'in bir kenarına işedi. İnsanlar hemen adamın üzerine doğru gittiler. Resulullah (a.s) onlan alıkoydu ve şöyle buyurdu:
"Sız kolaylaştırıcı olarak gönderi İdiniz, zorlaştırıcı olarak gönderilme-diniz. Üzerine bir miktar su dökün" veya "Bir büyük kovayla su dökün."

Bazı Temizleyici Türleri

375- İmam Malik, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:[315]

"Bir kadın Ümmü Seleme (r.a)'ye : "Ben arkadan eteğimi uzun yapıyor ve bazen pis yerlerde yürüyorum (bunun hükmü nedir)?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Sonrası onu temizler."

Bîr Açıklama

Yukarıdaki hadisi şerifte geçen: "Sonrası onu temizler" ifadesinin ve biraz sonra gelecek olan hadisi şerifte geçen: "O, bununla gider" ifadesi ile ilgili o-larak İmam Şafii (rh.a) şu açıklamayı yapmıştın
"Bu durum, elbiseye bulaşmayan kuru pislikler için söz konusudur. Ama eğer yaş pislik olursa, o ancak yıkanarak temizlenebilir. Yani yürürken elbise yerlerde sürünür ve elbiseye ona yapışmayan kuru pislikler dokunursa, daha sonra temiz yerlere sürtündükçe bunlar gideceğinden, bunlardan dolayı ayrıca elbisenin yıkanması gerekmez. Ama yaş pisliklerin dokunması durumunda bunlar elbisede iz bırakacağından, bunların temizlenmesi için elbisenin mutlaka yıkanması gerekir."
İmam Malik de şöyle söylemiştir:
"Bu ifade ile kişinin önce pis bir yere basması sonra da temiz ve kuru yere basması durumu kastedilmektedir. Bu yerlerin birinde bulaşan şey, diğerinde temizlenir."
Ama elbiseye veya bedenin bir yerine bulaşan bevl (sidik) vs. gibi pisliklerin ancak su ile temizlenebileceği üzerinde görüş birliği vardır.

376- Ebu Davud, Abduleşheloğullanna mensup bir kadının şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[316]
"Ben dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Bizim Mescid'e gelmemiz üzerinde pislikler bulunan bir yolumuz var. Yağmur yağması durumunda ne yapacağız?" Resulullah (a.s): "Ondan sonra, ondan daha temiz olan bir yol yok mudur?" diye sordu. "Evet, var" dedim. O zaman: "İşte o, bununla gider" diye buyurdu."

Bir Açıklama

Hanefilere göre, kişi uzun bir elbise ile önce pis yerlerde sonra temiz yerlerde gezerse, pis yerlerde elbiseye bulaşan şeyleri temiz yerler giderir.
Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Bir kadının kuru ama üzerinde pislikler bulunan yerlerde sürünen elbisesine takılan toz vs. gibi maddeler kendiliğinden temizlenir. Ancak bu şekilde elbisesini uzun yapmaktaki amacı gösteriş değil, örtünme olmalıdır.[317]
Yaş pislikler konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Kadın eğer mest giymemiş olursa, temizlik gerçekleşir ama mest giymiş olursa o zaman affedilmez. [318]
Hanbelilerin görüşleri, Hanelilerin görüşlerine uymaktadır. Ancak elbiseye bulaşan pisliğin miktarının az olmasını şart koşmaktadırlar. Aksi taktirde onlara göre bu pisliklerin yıkanması gerekir.
Şafiiler ise yukarıdaki hadisi şeriflerde kastedilen pisliklerin, kuru pislikler olduğunu bildirmekte ve böyle olmayanların mutlaka yıkanmasının gerektiğini söylemektedirler.

377- İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[319]
"Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Ayakkabılarını çıkardı. İnsanlar da a-yakkabılannı çıkardılar. Namazı bitirince Resulullah (a.s): "Ayakkabılarınızı niye çıkardınız?" diye buyurdu. Onlar: "Ya Resulullah (a.s)! Senin ayakkabılarını çıkardığını gördük biz de çıkardık" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bana, Cibril (a.s) geldi ve onlarda bir pislik bulunduğunu bildirdi. Biriniz Mescid'e geldiğinde ayakkabılarını çevirip üzerinde pislik bulunup bulunmadığına bir baksın. Onları yere sürtsün sonra onlarla birlikte namaz kılsın."
Bu, Yezid bin Harun'un rivayet etmiş olduğu bir hadisi şeriftir. Muham-med bin

Yahya'nın bildirdiği ve Ebu'l-Velid'den rivayet edilen hadise göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[320]
"Cibril (a.s) bana, onlarda bir pislik ve rahatsız edici bir şey olduğunu haber verdi."

378- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[321]
"Biriniz ayakkabıyla bir pisliğin üzerine basarsa, toprak onu temizler." Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:[322]
"Mestleriyle rahatsız edici bir şeye (pisliğe) basarsanız, onların temizleyicisi topraktır."

379- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [323]"Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılardık ve ayak basılan yerlerden ab-dest almazdık."

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Üzerlerine, gerek kuru gerek yaş hacim sahibi pislik bulaşmış olan mestler ve ayakkabılar oğularak temizlenir. Hacim sahibi pislik ile kastedilen, insan pisliği, hayvan pisliği, kan, meni, bevl ve toprakla karışmış şarap gibi kuruduğu zaman gözle görülebilen pisliklerdir. Eğer pislik belli hacim sahibi değilse, kurumuş dahi olsa üç kere yıkanması gerekir. Yıkarken her keresinde mestin üzerindeki suların tamamen damlaması ve suyun çekilmesi için beklenir. Ama kuruması şart değildir."
İmam Şafii ve Hanefilerden İmam Muhammed: "Yaş da olsa kuruda olsa ayakkabı üzerindeki pislik oğmakla giderilmez" demiştir.
M al ikiler de şöyle söylemişlerdir:
"Mestler ve ayakkabılar yollarda ve hayvanların sıkça dolaştıkları yerlerde bulunan kaba ve hafif hayvan pisliklerinden temizlenir. İnsan, kedi, köpek ve benzerlerinin pisliklerinin durumu ise farklıdır."
Hanbelİler de şöyle söylemişlerdir:[324]
"Ayakkabılar oğularak temizlenemez, bilakis yıkanması gerekir. Ancak

oğalamadan sonra mestlerin ve ayakkabıların altında kalan az miktardaki pislik affedilir."

Meninin Hükmü

380- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[325]
"Resulullah (a.s)'ın elbisesinden akıntıları yıkıyordum ve elbisenin üzerinde ıslak kısımlar bulunarak namaza çıkıyordu."
Bir başka rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) meniyi yıkardı sonra o elbise ile namaza çıkardı ve ben yıkama izinin üzerinde bulunduğunu görürdüm." [326]
Müslim'in rivayetine öre de bir adam Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gitti, elbisesini yıkamaya koyuldu. Hz. Aişe (r.a) de şöyle söyledi:
"Eğer gördüysen bulaştığı yeri yıkaman yeter. Görmediysen de etrafını oğarsın. Ben onu Resulullah (a.s)'ın elbisesinin üzerinden oğarak çıkarırdım."[327]
Yine Müslim'in başka bir rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) meni hakkında şöyle söylemiştir:
"Ben, onu Resulullah (a.s)'ın elbisesinden oğardım." [328] Müslim'in bir başka rivayetine göre de Abdullah bin Şihab Havlani şöyle söylemiştir:
"Ben, Hz. Aişe (r.a)'nin yanında kalırdım. Bir keresinde ihtilam oldum ve üstüme bulaştı. Ben de elbisemi suya bandırdım. Hz. Aişe (r.a)'nin bir cariyesi beni gördü ve yaptığımı ona bildirdi. Hz. Aişe (r.a) de bana birini gönderdi: Ben: "Uyuyanın uykusunda gördüğünü gördüm" dedim. Bu kez: "Onda bir şey gördün mü?" dedi. Ben: "Hayır" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi: "Eğer onda bir şey gördüysen yıkarsın. Ben onu Resulullah (a.s)'ın elbisesinden kuru olarak tırnaklarımla kazıyarak çıkarırdım." [329]
Tirmizi de şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Aişe r.a), Resulullah (a.s)'ın elbisesinden meniyi yıkamıştır." [330]
Bir başka rivayete göre de Hemmam bin Haris şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye birisi misafir oldu. Kendisine bir sarı yorgan verilmesini söyledi. Misafir de onun içinde uyudu ve ihtilam oldu. Üzerinde ihtilam izi olarak yorganı geri göndermeye utandı ve onu suya soktu. Sonra gönderdi. Hz. Aişe (r.a) de şöyle söyledi:[331]

"Bizim örtümüzü niye bu hale soktu? Onu parmaklarıyla kazıyıp temizlemesi yeterli olurdu. Ben de bazen Resulullah (a.s)'ın elbisesinin üzerinden onu parmaklarımla kazıyarak çıkarırım."

381- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [332]"Biz onu -yani meniyi, bazen kenevir veya yün ile temizlerdik."

Bir Açıklama

Hanefîler ve Malikiler, meninin necis olduğunu söylemişlerdir. Şafiiler daha açık bir şekilde necis olduğunu söylemişlerdir. Hanbeliler ise temiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak Hanbelilere göre de yıkanması veya kazılması müstehabdır.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Meninin yaş olanının yıkanması gerekir. Ama elbise üzerinde kurursa, kazınarak çıkarılması yeterli olur."
Malikiler de: "Yaş da olsa kuru da izinin yıkanması gerekir" demişlerdir. Bütün mezheplerin meniden önce çıkan mezinin yıkanmasının uygun olacağı ve organın önceden su ile yıkanmış olmasının iyi olacağı üzerinde görüş birliği içinde oldu ki an anlaşılmaktadır. Eğer organının yıkanmadan önce kurutulması sebebiyle üzerinde bevl izi bulunursa, meni bununla necis olur ve yıkanması gerekir.
î'la'uVSunen (l/270-273)'de uzun bir incelemeden sonra müellif şöyle demektedir:
"Doğru olan, meninin necis olduğu ve onu, rivayetlerde belirtilen şekillerden herhangi biri ile temizlemenin caiz olduğudur. Her kesimin meseleyle ilgili olarak ortaya sürdükleri delillerin özü de budur."
Rivayetlerde bildirilen temizleme şekilleri ise şunlardır: Kuruduktan sonra kazılması, oğulması, kenevir vs. parçalan ile giderilmesi gerekmektedir.
Durru'l-Muhtar (l/207)'da kurumuş meninin kazılarak temizlenebileceği, sünnet yerinin baş tarafının temizlenmesi durumunda, bazı izlerin kalmasının zarar vermeyeceği bildirilmiştir

382- İbni Huzeme, Ümmü Kays bintu Muhsan (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[333]
"Resulullah (a.s)'a elbiseye bulaşan hayız kanı hakkında soru sordum. Şöyle

buyurdu:
"Onu su ile sidr (temizlikte kullanılan bir ot) ile temizle ve kuvvetlice kazı."

Bîr Açıklama

İnsanın ağız köpüğü ve teri temizdir. Eğer arkasını, önünü veya menisini temizlemek için taş, yaprak veya bunların yerine kullanılan herhangi bir şey kullanmış olur ve bu arada terlerse, terlemesinin elbisesinin pisliğine ek bir etkisi olmaz ve bedeninden pislenen bölgenin genişlemesine sebep olmaz. Ancak eğer gaitanın (dışkısının) izi ortaya çıkarsa, Hanefılere göre bunun miktarının bir dirhemi aşması durumunda yıkanması gerekir.

383- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:[334]
"Kadın bir çaput kullanılır. Kocasının işi bitince çaputu alıp kocasına bulaşan şeyleri de kendine bulaşan şeyleri de onunla siler. Sonra her ikisi de o elbiselerle namaz kılabilirler."

384- Ebu Davud, Muaviye bin Ebi Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Muaviye (r.a), Resulullah (a.s)'ın hanımı olan kızkardeşi Ümmü Habibe'ye: "Resulullah (a.s) cinsel ilişki esnasında giydiği elbisesiyle namaz kılar mıydı?" diye sordu. O da şöyle söyledi:[335]
"Evet, üzerinde herhangi bir rahatsız edici şey (pislik) görmedikçe kılardı."

385- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[336]
"Resulullah (a.s) bizim örtülerimizde -yahut çarşaflarımızda- (buradaki şüphe, hadisin ravilerinden birinden kaynaklanmaktadır) namaz kılmazdı."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bizim örtülerimizde namaz kılmazdı." [337]
Nesai ikinci rivayeti nakletmiştir.[338]
Tirmizi'nin rivayeti ise şöyledir:[339]
"Resulullah (a.s) hanımlarının örtülerinde namaz kılmazdı."

386- imam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:[340]

"Abdullah bîn Ömer (r.a), cünüp olduğu sırada terlerdi ve sonra o elbiselerin İçinde namaz kılardı." (Yani o elbiselerini değiştirmeden ve yıkamadan onlarla namaz kılardı -Çeviren)

387- İmam Malik, Yahya bin Abdurrahman bin Hatib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[341]
'Yahya bin Abdurrahman bin Hatib, Hz. Ömer (r.a) ile birlikte bir binekli gurubun içinde umreye gitti. Gurubun içinde Amr bin el-As (r.a) da vardı. Hz. Ömer (r.a), yolun bir yerinde suya yakın bir mevkide istirahata çekildi. Burada Hz. Ömer (r.a) ihtilam oldu. Sabah olmaya da az kalmıştı. Yolcularda su bulamadı. Bineğine binip suyun yanına gitti. İhtilamdan üzerine bulaşan yerleri yıkayıverdi. Sonra yola çıktı. Amr bin el-As (r.a):
"Yanımızda elbise bulunarak sabahladın. Kendi elbiseni bırak da yıkansın" dedi. Hz. Ömer (r.a) de ona şöyle söyledi:
"Hayret sana ey As'ın oğlu! Sen elbise bulabiliyor san, bütün insanlar elbise bulabileek mi? Vallahi, ben bunu yapacak olsam bu bir sünnet olur. Bi-lakis gördüğümü yıkar, göremediğimi de oğarım."

Bir Açıklama

Zerkani, Muvatta Şerhi'nde şöyle söylemiştir: "Ebu Abdulmelik şöyle söyledi:
"Bu rivayet, İmam Malik'in üzerinde vehme (yanılgıya) düştüğü rivayetlerden sayılmaktadır. Çünkü Hişam'ın arkadaşları, Fadl bin Fudale, Hammad bin Seleme ve Muammer, bu metni Hişam'm babasından, onun Yahya bin Abdurrahman bin Hatib'den, onun da kendi babasından rivayeti tankıyla nakletmişlerdir. İmam Malik'in rivayetinde ise 'babasından' kaydı düşmüştür. Yani İmam Malik olayı Yahya bin Abdurrahman bin Hatib'in başından geçmiş bir olay gibi vermiştir. Ancak sözü edilen rivayete göre o bu olayı kendi babasından nakletmiştir."

Kanın Ve Hayız Kanının Hükmü

388- Kutubi Sitte sahiplerinden Nesai dışında kalanlar, Esma bintu Ebu Bekir (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[342]
"Bir kadın, Resulullah (a.s)'a gelerek: "Birimizin elbisesine hayız kanı bulaşıyor. Onun hakkında ne yapacak?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Onu kazır, sonra su ile sıkar, sonra oğar, sonra o elbisenin içinde namaz kılar."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle bildirilmiştir:
"Bir kadın Resulullah (a.s)'a elbiseye bulaşan hayız kanının hükmünü sordu. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Onu kazı, sonra su ile sık, sonra oğ, sonra o elbisenin içinde namaz kıl."[343]
Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de Hz. Esma (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bir kadının Resulullah (a.s)'a, birimizin temizlendiğini görmesi durumunda elbisesine bulaşan şey hakkında ne yapacağını, onunla namaz kılıp kılamayacağını sorduğunu duydum. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Baksın, eğer kan görürse, onu bir miktar su ile sıksın. Görmediğini de oğsun ve onunla namaz kılsın."[344]

Buna benzer bir başka rivayette de Resulullah (a.s)'ın:[345] "Onu kazı, sonra su ile sık, sonra oğ" diye buyurduğu bildirilmiştir.

389- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Birimiz hayız olur sonra temizlenmesinin ardından kanı kazır, diğerlerini de oğar, sonra o elbisesiyle namaz kılardı."[346]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) İle birlikte bulunuyorduk. Üzerimizde örtülerimiz vardı. O'nun üzerine de bir giysi atmıştık. Sabah olunca Resulullah (a.s) giysiyi alıp giydi. Sonra çıkıp sabah namazını kıldı. Sonra oturdu. Bir adam "Ya Resulullah (a.s)! Şu bir kan damlası" dedi. Resulullah (a.s) da onu ve etrafını kazıdı. Bana bir genç çocukla temizleyici ot gönderip: "Şunu yıka sonra kurut ve sonra bana gönder" dedi. Ben de leğenimi istedim. Onu yıkadım, sonra kuruttum ve yeniden kendisine gönderdim. Daha sonra Resulullah (a.s) günün ortasında üzerinde bir giysi bulunarak geldi."[347]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Muaz şöyle söylemiştir:
"Hz.Aİşe (r.a)'ye üzerine kan bulaşan hayızlı kadın hakkında soru sordum. Şöyle söyledi:
"Onu yıkasın. Eğer izi kaybolmazsa bir miktar sufre ile onu gidersin." Sonra şöyle söyledi:
"Benim, Resulullah (a.s)'ın yanında (O'nun zamanında) hiç elbisemi yıkamadan toplam üç hayız gördüğüm olurdu." [348]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Hilas Hecen şöyle söylemiştir:

"Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum:
"Benîm hay izli olduğum sırada Resulullah (a.s) ile birlikte aynı yorganın altında yattığım olurdu. Bazen benden kendisine bir şey bulaşırdı. O da o şeyin bulaştığı yeri yıkar diğer kısımları yıkamazdı."[349]
Nesai, bu sonuncu rivayete kitabında yer vermiştir.[350]

390- Ebu Davud, Ümmü Kays bintu Mihsan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[351]
"Resulullah (a.s)'a elbiseye bulaşan hayız kanı hakkında soru sordum. Şöyle buyurdu:
"Onu kuvvetlice oğ, su ve sidr ile yıka."

Bir Açıklama

Şehitlerin kanlan dışındaki insan kanı ve sıvı olmayan hayvan kanı, ilim adamlannın görüş birliği (icma) ile necistir ve pistir. Ancak bunun affedilmiş miktarının ne kadar olduğu konusunda fıkıhçılar arasında görüş aynlıklan bulunmaktadır. Şehit kanı ile kastedilen, onun kendisinden akıp vücuduna bulaşan kandır. Onun bu kanı temizdir, tster hayızlı birinin kanı olsun ister bir başkasının kanı olsun akıcı kanın yıkanması uygun olur.
Balık kanı, karaciğer, dalak, yürek gibi organlann kanlan ve şer'i bir şekilde kesilen hayvanın kesimden sonra damarlarında kalan kan, kannca ve pire kanı ise pis (necis) değildir.[352]

391- Buhari, Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bizden birinin, hayızlı iken bir elbiseden başka giydiği bir şey olmazdı. Ona kanından bir şeyler bulaşacak oldu mu tükürüğüyle kazıyarak temizlerdi."[353]
Ebu Davud da bunun benzeri bir rivayet nakletmiştir. Yine bir başka rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Birimizin bir elbisesi olur, hayızlı iken de onu giyerdi, cünüp olduğu zaman da onu giyerdi. Sonra onda bir kan damlası görür ve onu tükürük ile kazırdı."[354]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:[355]

"Birimizin bir tek elbisesinden başka bir şeyi olmaz, hayızlı iken de onu giyerdi. Ona kandan bir şey bulaştığında, tükürüğü ile ıslatır sonra yine tükürüğü ile kazırdı." (2)

Bir Açıklama

Tükürük Hanefi'lere göre temizleyici maddelerdendir. Kusmukla pis olan parmak veya meme ucu, üç kere dil sürtülmesiyle yahut çocuğu emzirmekle temiz olur. Şarap içen birinin ağzı sürekli tükürmek veya ağzmdakini yutması sebebiyle temiz olur. Bununla birlikte yükümlülük altında olan akıllı birinin pis olmuş tükürüğünü yutması caiz olmaz. [356]

Köpek Salyasının Hükmü

392- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[357]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Köpek birinizin kabından içerse, onu yedi kere yıkasın."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurdu:
"Köpek birinizin kabını yalarsa, onun içindekini döksün ve o kabı yedi kere yıkasın."[358]
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Birinizin, köpeğin yalamış olduğu bir kabının temizliği, ilki toprakla olmak üzere o kabı yedi kere yıkamasıyla olur."[359]
Ebu Davud'un aynı anlamda ve merfu olmaksızın rivayet etmiş olduğu hadiste de şöyle bir fazlalık bulunmaktadır:
"Onu yedi kere yıkayın. Yedincisi toprak ile olsun." [360]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Köpek bir kabı yaladığında, onu yedi kere yıkayın. Onu yedi kere yıkayın. Yedincisi toprakla olsun."[361]
Tirmizi'nin rivayetine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söyledi:[362]
"Köpek bir kabı yaladığında, o kap yedi kere yıkanır. İlkinki veya sonuncusu toprakla olmalıdır. Eğer kedi yalarsa, o zaman da bir kere yıkanmalıdır."

393- Müslim, Abdullah bin Muğaffel (r.a)'den rivayet etmiştir:[363]
"Resulullah (a.s) köpeklerin öldürülmesini emretti. Sonra "Onların köpekler karşısındaki tutumları nedir?" diye buyurdu. Sonra av köpeklerine ve çoban köpeklerine müsaade etti ve şöyle buyurdu:
"Köpek kabı yaladığında, onu yedi kere yıkayın. Sekizincide de toprak ile silin."

394- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında köpekler Mescid'e gelip gidiyorlardı ve orada hiç bîr şeye ağızlarını sürmüyorlardı."[364]
Ebu Davud'un bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında ben, Mescid'de gecelerdim. O zaman henüz bekâr olan bir gençtim. Köpekler Mescid'e gelir, gider, bevlederlerdi..." Hadis bu şekilde devam etmektedir.

Bir Açıklama

İbnül Esir şöyle demiştir:
"Köpekler Mescid'e gelir, gider, bevlederlerdi": Abdullah bin Ömer (r.a), bu sözü ile Mescid'in dışına bevlettiklerini ve gelip geçerken Mescid'e de girdiklerini anlatmak istemiştir. Çünkü köpeklerin Mescid'in içinde istedikleri gibi hareket etme ve içine bevletme imkanı verilmesi caiz olmaz. Ancak sağa sola giderken Mescid'in içinden geçiyor olmaları mümkündür. Çünkü o zaman Mescid'in kapıları bulunmuyordu. Bevletmeleri ise söz konusu o-lamaz."

395- Ebu Davud, Davud bin Salih bin Dinar Temmar (r.a)'dan, o da an-nasinden rivayet etmiştir:[365]
"O, (yani Davut bin Salih'in annesi) cariyesiyle Hz. Aişe (r.a.)' ye keşkek gönderdi. Cariye dedi ki:
"Vardığımda (Hz. Aişe r.a.) namaz kılıyordu. Bana: "Koy" diye işaret etti. O sırada bir kedi gelip yemekten yedi. Hz. Aişe (r.a.) namazını bitirince kedinin yediği yerden yedi ve şöyle söyledi:
"Resulullah a.s.) şöyle buyurdu:
"O pis (necis) değildir. O sizin etrafınızda dolaşanlardandır".
(Hz. Aişe (r.a.) sözüne şöyle devam etti): "Ben Resulullah (a.s.)' in, onun artığı

ile abdest aldığını gördüm."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Daha önce artıklar konusu üzerinde durmuştuk. Orada işaret ettiğimiz üzere Şafiiler bu konuda şöyle söylemektedirler:
"Bir şeyden içen canlının artığının temiz olup olmaması, o canlının etinin temiz olup olmamasına göre değişir. Çünkü bu konudaki hükümde sudan veya bir başka şeyden içen canlının salyasının, içilen maddeye karışmasının etkisi olmaktadır. Dolayısıyla onlara göre köpek pis olduğundan onun artığı da pistir. Kediye gelince, onun sıvı artıkları temiz ve temizleyicidir. Ancak onlara göre başkası varken kedinin artığının kullanılması tenzi-hen mekruhtur."
Malikilere göre ise köpeğin artığı temizdir. Ancak onun yaladığı kabın yedi kere yıkanması bir ibadettir. Kedinin artığı ise temizdir. Ama ağzında bir pislik (necaset) görülürse, o zaman artığı da pis (necis) olur. Bununla birlikte onlar da Hanefiler gibi kedinin artığını kullanmayı mekruh olarak görmektedirler.
Şafiiler ve Hanbelilerin görüşleri ise şöyledir:
Köpeğin artığının pis olduğunu söyleyenler, onun az sudan içmesi durumunda geriye kalan suyun pis olduğuna hükmetmektedirler. Ancak az su ile çok su arasındaki sınır konusunda .görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Burada raüşahade edildiği üzere bazı rivayetlerde özellikle kaptan söz edilmektedir.
Malikilerin, köpek tarafından yalanmış bir kabın yedi kere yıkanmasının, kabı necasetten (pislikten) temizlenme amacıyla yapılan bir iş değil ibadet amacı tayışan (taabbudi) bir iş olduğunu söylediklerini gördük. Şafiilerin, Hanbelile-rin ve Hanefilerin görüşlerine göre ise, köpeğin yaladığı bir kabın ilkinki veya herhangi birisi toprakla olmak şartıyla yedi kere yıkanmasının, onu pislikten temizlemek amacıyla yapıldığını söylemişlerdir. Ancak Hanefiler ilk üçünü farz olarak, diğerlerini ise mendub olarak görmektedirler. Anlaşıldığına göre temizlikte toprağın kullanılmasının hikmeti, sağlık yönünün gözetilmesidir.

Fare Ve Benzerlerinin Düştüğü Kapların Hükmü Ve Bunların Temizlenmesi

396- Buharı, Meymune (r.a)'den rivayet etmiştir:[366]
"Resulullah (a.s)'a yağın içine düşen fare hakkında soru soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onu ve etrafındakileri atın sonra yağınızı yiyin."

397- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[367]
"Fare yağın içine düşerse, eğer yağ katı ise onu (düşen fareyi) ve etrafın-dakileri atın. Ama yağ sıvı ise yaklaşmayın."

Bir Açıklama

Hanefi'lere göre mümkün olması halinde pislenmiş parçanın atılması temizleme yollarından biridir. Katı yağların bu yolla temizlenmesi mümkündür. Ancak zeytinyağı ve erimiş tereyağı gibi sıvı maddelerin içine pislik düşerse,
çoğunluğun görüşüne göre bunları temizlenmesi mümkün değildir. Ancak Hanefilere göre pislenen maddenin üç katı kadar içerisine su dökülmesi durumunda temizlenmesi mümkündür. Yahut delikli bir kabın içine konur sonra üzerine su dökülür. Bu durumda yağ üste çıkar ve bir şeyle bu alınır. Yahut suyun gitmesi için deliği açılır. Buradan Hanefi'lerin, eritilmiş katı yağların veya sıvı yağların içine fare düşmesi ve ölmesi durumu ile ilgili görüşlerini anlamaktayız. Onlar yağın içinden fareyi çıkarır ve yağı dediğimiz şekilde temizlerler. Onlar, içine böyle fare düşmüş sıvı yağların dökülmesi ile ilgili hadisi şerifin de mendubiyet ifade ettiğini bildirmektedirler. Bu fetvalar, farenin Ölmesi durumu ile ilgilidir. Ancak sağ kalırsa, içine düştüğü şey pis olmaz. Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir fare, kedi veya benzeri bir canlı, sıvı bir maddenin yahut akan suyun içine düşer de sağ olarak çıkarsa, içine düşmüş olduğu madde temiz kalır."[368]
şer! şekilde kesilen hayvanın hükmü

398- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[369] "Resulullah (a.s) bir koyun yüzmeye çalışan ancak beceremeyen bir çocuğun yanından geçti. Ona: "Şöyle biraz dur sana göstereyim" diye buyurdu. Sonra elini deri ile etin arasına soktu ve ta koltuğunun alhna gelinceye kadar elini içeriye doğru soktu. Sonra geçti ve abdest almadan insanlara namaz kıldırdı."
Bir rivayette şöyle bir ilaveye yer verilmektedir: 'Yani: Elini suya dokundurmadan."[370]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, herhangi bir sebeple ölmeden önce şeriat hükümlerine göre

kesilen eti yenen bir hayvanın temiz olduğuna işaret etmektedir. Fıkıhçı-lann temiz olduğu üzerinde görüş birliğine vardıktan şeylerden birisi de şer'i şekilde kesilerek arı kılanın hayvandır. Buna göre kesimden sonra hayvanın damarlarında ve etinde kalan kan temizdir. Çünkü bu kan akıcı değildir. Bu yüzden bu kanın ete karıştırılıp et ile birlikte alınması helal görülmüştür.

Malikilerin görüşlerine göre, şer'i şekilde kesilen hayvanın damarlarında, yüreğinde veya doğranan etinde kalan kan temiz maddelerdendir. Çünkü buralar temiz kılınan yerlerdir. Ancak kesim yapılan bölge üzerinde kalan kan akıcı kandan arttığından dolayı pistir ve necistir. Bunun gibi hayvanın boğazına kaçarak midesine ulaşan kan da pis olduğundan sakınılması gerekir.

Tabaklamanın Ve Tabaklanmış Derinin Hükmü

399- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: [371]"Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Deri tabaklandığında teiniz olur."

Bir başka rivayete göre de Mersed bin Abdullah Yezeni (r.a) şöyle söylemiştin

"Abdurrahman bin Va'le Sebi'İ'nin üzerinde bir baş derisi gördüm ve elimi sürdüm. Şöyle söyledi:

"Ne oluyor da elini sürüyorsun? Ben onun hakkında Abdullah bin Abbas (r.a)'a soru sordum ve: "Biz Mağrib'de (Kuzey Afrika'da) bulunuyoruz. Bizimle birlikte Berberiler ve Mecusiler bulunuyor. Bize kendilerinin kestikleri koç verdikleri oluyor. Biz onların kestiklerini yemiyoruz. Yine bize içinde yağ bulunan deriden su kapları getiriyorlar. (Bunlar hakkında ne yapalım) dedim. Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:

"Biz bunu Resulullah (a.s)'a sorduk. O da şöyle buyurdu: "Onun tabaklanmışı temizdir."[372]

Tirmizi ve Nesai de şöyle rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Herhangi deri tabaklanırsa temiz olur."[373]

Nesai'nin bir rivayetine göre de Abdurrahman bin Va'le, Abdullah bin Ab-bas (r.a)'a: "Biz, Mağrİb (Kuzey Afrika) taraflarına savaşa çıkıyoruz. Oraların ahalileri ise puta tapıcı insanlardır. Onların içine süt ve su konulan kırbaları (deriden yapılma tulumları) olmaktadır" dedi. Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:

"Tabaklanmışı temizdir." Abdurrahman bin Va'le:[374]

"Sen bunu kendi görüşüne dayanarak mı söylüyorsun yoksa Resulullah (a.s)'tan mı duydun?" diye sordu. O da: "Resulullah (a.s)'tan" cevabını verdi."

400- Ebu Davud, Aliye bintu Subey (r.a)'den rivayet etmiştir:[375]
"Benim Uhud'da koyunlarım vardı. Bu koyunlara ölüm (öldürücü hastalık) düştü. Ben, Resulullah (a.s)'ın hanımı Meymune'nin yanına giderek bu durumu kendisine bildirdim. Meymune bana: "Keşke derilerini alıp da onlardan yararlansaydın!" dedi. Ben: "Bu helal olur mu?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Evet. Resulullah (a.s), Kureyş'ten eşek gibi (yani bu derece büyük) bir koyunlarını çekip götüren bir takım adamların yanından geçti ve: "Keşke derisini alsaydınız!" diye buyurdu. Onlar: "Bu leş olmuştur" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onu su ve karaz (bir çeşit ağaç yaprağı) temizler."

401- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[376]
"Resulullah (a.s) bir koyun leşinin yanından geçti ve şöyle buyurdu: "Bunun derisinden yararlansaydınız ya!" Oradakiler: "Bu leştir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onun sadece yenmesi haram kılınmıştır," Bir başka rivayete göre Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söyledi: "Meymune'ye bir koyun bağışlandı. Sonra bu koyun öldü. Resulullah (a.s) onun yanından geçti ve şöyle buyurdu:
"Bunun derisini alıp, tabaklayıp ondan yararlansaydınız."
Oradakiler: "Bu leştir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onun sadece yenmesi haram kılınmıştır." [377]
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bir keçi ölüsünün yanından geçti ve şöyle buyurdu:[378]
"Sahipleri niçin bunun derisinden yararlanmıyorlar?"

402- İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[379]
"Resulullah (a.s). Ölü hayvanlann derilerinden tabaklanmak suretiyle yararlanılmasını emretti."
Nesai'nin rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a ölü hayvanların derileri hakkında soru soruldu. O da şöyle

buyurdu:

"Onun temizlenmesi, tabaklanma sidir."[380]
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Ölü hayvanın (derisinin) temizlenmesi, tabaklanmasıdır."[381]

403- Buharı, Şevde bintu Zem'a (r.a)'dan rivayet etmiştir:[382]
"Bizim bir koyunumuz öldü. Onun derisini tabakladık. Sonra iyice es-kiyinceye kadar içinde şıra çıkardık."

404- Ebu Davud, Seleme bin Mehbak (r.a)'tan rivayet etmiştir:[383]
"Resulullah (a.s), Tebük Savaşı sırasında bir aileye uğradı. Onlarda asılı bir kırba (deriden su kabı) vardı. Resulullah (a.s) su istedi. "Ya Resulullah (a.s)! O ölü hayvan derisindendir" dediler. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Tabaklanması, onun temizlenmesidir."

Bir Açıklama

Eti yenen bir hayvanın kesilmesi durumunda, derisinin temiz olduğu konusunda fıkıhçılar arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ölü hayvanın derisine gelince: Malikilerin ve Hanbelilerin meşhur olan görüşlerine göre bu deri tabaklansın tabaklanmasın pistir. Bu nedenle haramdır ve kullanılması caiz değildir.
Hanefiler ve Şafîiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Ölen bir hayvanın ve daha başkalarının derileri tabaklanmakla temiz olur."
Hanefller ise temizlenmesi için topraklanmasını, güneşte kurutulmasını ve derinin üzerindeki fazlalıklarının kurutulmasını ve temizlenmesini sağlayacak maddelerin kullanılmasını gerekli görürler. Bütün bunlar deriyi tabaklamak içindir.
Şafiiler ise derinin temiz ve kullanılmaya elverişli olabilmesi için karaz denilen yaprak, nar kabuğu ve benzerleri gibi deri tabaklamada kullanılması adet olan maddelerin kullanılmasını şart görürler.

405- Malikiler ve Hanbeliler, Ahmed bin Hanbel'in,[384] Abdullah bin Ukeym'den rivayet ettiği hadisi delil göstermektedirler. Bu rivayete göre

Abdullah bin Ukeym (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize vefatından bir ay kadar önce şöyle yazdı; "Ölü hayvan derisinden de sinirlerinden de yararlanmayın."

Bir Açıklama

Bu itibarla Malikiler ve Hanbeliler yukarıdaki hadisin konuyla ilgili olarak daha önce varid olmuş hadisleri neshettiğini, Resulullah (a.s)'ın bir derinin tabaklanmasının onun temiz olmasını sağlayacağına dair sözünde kastedilen temizliğin de şer"i anlamda değil, sözlük anlamında temizlik olduğunu ve bu nedenle üzerinde namaz kılmanın caiz olmayacağını söylemişlerdir.
Diğerleri ise yukarıdaki hadis üzerinde bazı görüş ayrılıklarının bulunduğunu ve bu hadisin pek sağlam olmadığını, dolayısıyla sahih yollardan rivayet edilmiş olan ve tabaklanmış derinin temiz olduğunu kesin şekilde bildiren hadislerin hükmünü değiştirmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu itibarla onlara göre İbni Ukeym'den rivayet edilen hadiste ölü hayvanın derisinden faydalanma yasağı, bu derinin tabaklanmasından Önceki hali için sözkonusu olabilir. Bu şekildeki bir deri "ihab" olarak adlandırılır, tabaklandıktan sonra ise "cild" adı verilir. [385]Abdullah bin Ukeym'den rivayet edilen hadisin metninde "deri" karşılığı olarak "ihab" kelimesi geçmektedir.

Vahşi Hayvanların Derilerinin Hükmü

406- Ebu Davud, Usame Huzeli (r.a)'den rivayet etmiştir:[386]
"Resulullah (a.s) vahşi hayvanların derilerini kullanmaktan nehyetti."

Bîr Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Vahşi bir hayvan kesilirse, derisi her halükârda temiz olur. Ancak domuzun derisi müstesnadır. Hayvan kendiliğinden ölürse, o zaman da derisi tabaklanmak suretiyle temizlenir. Ancak bize temizlik dışındaki bir takım sebeplerden dolayı bazı vahşi hayvanların derilerini kullanmak yasak edilmiştir."
Malikiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Eti yenmeyen bir hayvan kesilirse, derisi tabaklansın tabaklanmasın pis olur. Kendiliğinden ölmesi durumunda, derisinin pis olması ise öncelikle söz

konusudur."

Salya Ve Tükürüğün Hükmü

407- İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[387]
"Resulullah (a.s)'ı Hz. Ali (r.a)'nin oğlu Hz. Hüseyin (r.a)'i omuzunda taşırken gördüm. Çocuğun tükürükleri de üzerine akıyordu."
Bu, insanın artığının ve tükürüğünün temiz olduğuna işaret etmektedir.

408- Ebu Davud, Ebu Nadra (r.a)'dan rivayet etmiştir:[388]
"Resulullah (a.s) elbisenin üzerine tükürdü ve onu (tükürüğünü) birbirine sürttü."
Enes (r.a)'ten buna benzer bir hadis rivayet edilmiştir:

Eti Yenen Hayvanların Bevli

409- Taberani, İbni Şirin (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[389]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) bir koyun boğazladı. Üzerine koyunun kanı ve pisliği bulaştı. Bu arada namaza duruldu ve (Abdullah bin Mes'ud r.a) ab-dest almadan (yani üzerindekini temizlemeden) namaza durdu."

Bir Açıklama

Maliküer ve Hanbeliler eti yenen hayvanların bevllerinin ve kaba pisliklerinin temiz olduğunu söylemişlerdir. ŞafiÎler ve Hanefîler ise: "İster hayvandan, ister insandan olsun, bevl, kaba pislik ve kusmuk mutlak surette pistir" demişlerdir. Ancak Hanefiler eti yenen hayvanların bevllerini hafif necaset (pislik) olarak saymışlardır. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu tür hayvanların kaba pislikleri de hafif necasettir. Hafif necaset ise küçük bir giysinin dörtte biri miktarında bir alanı kapatacak kadar veya daha az olursa affedilmiştir. Bu kadar bir hafif necasetle namaz kılınması caizdir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hareketinin de bu esasa göre izah edilmesi mümkündür. Kandan bulaşana gelince, hayvanın kesilmesinden sonra o, kan olarak değerlendirilir.

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Kılıç, ayna, cam, cilalı kaplar, tırnak, kemik, çini eşyalar, üzeri nakışlı olmayan gümüş süs eşyaları gibi üzerinde tırtık bulunmayan sivri ve cilalı şeyler, silinerek temizlenir. Ancak üzerinden pisliğin izi gidinceye kadar silinmesi gerekir."
Yine Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Yer ve ağaç, ot, sabit sergi gibilerin üzerinde sabit ve ona yapışık durduğundan dolayı ondan bir parça olarak değerlendirilen şeyler; güneş, hava veya bir başka şeyle kuruyarak temiz olur. Ancak üzerinden necasetin izinin tamamen kaybolması şarttır. Buradan, günümüzde kullanılan, yere yapışık durumdaki seccadelerin, duvarlara yapıştırılan kağıtların hükümlerini çıkarabiliriz. Bu gibi şeyler öyle yapışık halde kaldıkları sürece üzerinden pisliğin İzi herhangi bir yolla kaybedilir ve kurumaları üzere bırakılırsa temiz olurlar."
Yine Hanefiler pamuğun ve benzeri şeylerin üzerlerindeki pisliğin az olması durumunda bunların silkinmesi ve üzerlerinden pisliğin izinin kaybolmasıyla temizleneceğini söylemişlerdir.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer et, pis bir şeyin içinde pişirilir veya içine pis taneler süzerse, içerisine su dökülmesiyle temizlenir."
Bazıları kuş cinsinden hayvanların üzerlerindeki tüylerinin kolay temizlenmesi için bu hayvanları kestikten sonra kaynar suya atmakta, sonra çıkarıp tüylerini temizlemektedirler. Şafii ve Hanefi mezheplerine göre bunun üzerine su dökülürse temizlenir. Ancak Hanefilere göre bunun üç kere yıkanması gerekmektedir. Hanefilere göre bu, pişirmeden önce gerçekleştirilmelidir.
Yine Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bizzat pis olan bir şey, kendiliğinden bir şeyin aracılığıyla tümden değişirse temiz olur. Mesela şarap kendiliğinden veya bir şeyin aracılığıyla mayalanıp tamamen değişirse temiz olur. Bunun gibi ölü bir hayvan tuz halini alırsa, bir pislik yakılarak kül haline getirilirse, pis bir yağ sabun yapılırsa, yerin altına gömülür de zaman içerisinde üzerindeki pislik izleri tamamen giderse temiz olur. Şarap da mayalanarak temizlenirse kendisi temizlendiği gibi içerisinde bulunduğu kap da temiz olur."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Şartlarına uygun olarak gerçekleştirilen şer'i kesim, eti yenen hayvanın her şeyini temiz kılar. Eti yenmeyen hayvanın ise derisini temiz kılar. Ancak üstün tutulduğundan dolayı insan ve pis olduğundan dolayı domuz bundan

müstesnadır."
Hanefiler bu iddialarına Resulullah (a.s)'m şu hadisi şerifini delil olarak göstermektedirler:
"Onun temizlenmesi (yani kesim yoluyla arındırılması, zekatı) tabaklanmasidır."
Burada derinin tabaklanması, temiz kılınması (yani kesim yoluyla temiz kılınması, zekatı) ile birarada anılmıştır. Bu itibarla deri tabaklanmak suretiyle temiz kılınacağı gibi şer'i kesim yoluyla da temiz kılınır. Çünkü akıcı kanların ve pis sıvıların giderilmesi konusunda şer'i kesim tabaklama gibidir. Dolayısıyla şer'i kesim tabaklama gibi temizlemeye yarar. Hanefilerin delil olarak gösterdikleri hadisi şerifi Nesai rivayet etmiştir ve Nesai'nin verdiği metin şöyledir:
"Resulullah (a.s)'a ölü hayvanın derisi hakkında soru soruldu. Darekut-ni'nin rivayet etmiş olduğu bir hadisi şerife göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Her bir derinin temizliği, tabaklama yoluyla sağlanır." Darekutni bu hadisi rivayet eden ravilerin tümünün sika kişiler olduklarını söylemiştir.[390]
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir yerin kazınıp sürülmesi sonucu üzerindeki pisliklerin izi tamamen kaybolursa, orası temiz olur. Bir insanın elbisesine veya bedenine veya herhangi bir yerine pislik bulaşır, sonra bu pisliğin nereye bulaştığını unutursa, pislik bulaşan şeyin temiz olduğuna hükmedilmesi için ondan herhangi bir bölgenin yıkanması yeterli olur."
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir insanın, bir elbisenin veya serginin pis olup olmadığı konusunda tereddüde düşülürse, onun temiz olduğuna hükmedilebilmesi için ovulması veya benzer bir şey yapılması yeterli olur. Ovma elle ıslatarak silmek veya ağızla ıslatıp silmek yoluyla ya da yağmurun ıslatmasıyla gerçekleşir."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse ıslak ayakla, pis ancak kuru olan bir serginin veya seccadenin yahut buna benzer bir şeyin üzerinde yürürse, bundan dolayı ayağı pis olmaz."
Malikiler de şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse ıslak ayakla kuru bir pisliğe basarsa, daha sonra bastığı yerler ayağına bulaşan pisliği temizler."
Yine Malikiler: "İçerisinde pislik çoğunlukta olmaz veya bizzat pis olmazsa yağmurdan dolayı oluşan çamurlar affedilmiştir" demişlerdir. Yine onların görüşlerine göre iki yaşından küçük olan ve henüz sütten başka gıda almayan

bebeğin bevlinin veya kusmuğunun sadece ıslatılıp oğulması yeterli olur.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Geniş bir sahra veya geniş bir ev gibi büyük bir alan içinde pis olan mevki gizli kalır, görünmezse ona itibar edilmez ve bütün alan temiz kabul edilir."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir şey içerisinde sinek, çekirge, dokuzlan böceği, an, bit, sivrisinek ve akreb gibi akıcı kan taşımayan bir canlının ölmesiyle pis olmaz. Yine kurbağa, balık, timsah, yılan, su köpeği ve su domuzu gibi suda yaşayan canlılardan birinin ölmesiyle pis olmaz." Bu sonuncuların akıcı kan taşımalarına rağmen Hanefiler bunların kanlarını normal kan hükmünde saymamışlardır.
İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
Bitkilerin tümü temizdir. Bir bitkinin zehirli olması veya uyuşturucu taşıması sebebiyle kullanılması haram olsa da temiz sayılır.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"İnsanın ve sağ olsun, ölü olsun, eti yensin yenmesin domuz dışındaki bütün hayvanların kan taşımayan tüm parçalan temizdir. Kıl, sökülmüş tüy, gaga, tırnak, sinir, boynuz, hayvan tırnağı üzerindeki yağ, kaybolmuş veya üzerindeki kan bölgeleri temizlenmiş kemik böyledir. Yine fildişi de bu şekilde temizdir. Ancak sökülen kılların kökleri pistir."
Canlı bir şeyin gözyaşı, teri, salyası, burun pisliği gibi şeyler konusunda bunların artıkları hakkında mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ancak Malikilere göre domuz ve köpek dahil olmak üzere bütün canlıların temiz olduğunu belirtelim. Bu itibarla onlara göre canlıların gözyaşları, terleri, salyaları ve burun pislikleri de temizdir.
İmamı Azam Ebu Hanife şöyle söylemiştir:
"Yumurta kuştan çıktıktan sonra temizdir. Ancak üzerinde pislik olursa bunun temizlenmesi gerekir."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
'Temiz olan kuru bir elbise, yaş olan pis bir elbiseye sarılırsa, yaş elbise sıkılmaz. Ancak sıkılacak olursa içindeki kuru elbise bundan dolayı pis olmaz. Bunun gibi yaş ve temiz bir elbise, kuru pis bir elbiseye serilmekle veya kuru pis bir yere serilmekle pis olmaz. Hatta yer rutubetlenir ve üzerindeki pislik izi görülmezse yine elbise pis olmaz."
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Çırpılarak beyazı şansına kanştmlmış bir yumurta, eğer bayat olmazsa temizdir. Ancak bayatlamış, dolayısıyla rengi değişmiş veya kan haline gelmiş yumurta pistir. Eğer bu nitelikteki bir yumurta kırılır da diğer yumurtalara kanşıhrsa,

onun diğerlerinden ayrılması mümkün olursa geriye kalan temiz olur."

Yine Malikiler şöyle söylemişlerdin "Eti yenen hayvanların kaba artıkları yiyecek ve içecekle birlikte kullanılmadığı sürece temizdir. Ancak yiyecek ve içecekle kullanılması durumunda pis olur."
Malikilere göre farenin kaba arlığı, şüphe ile de olsa bir pisliğe bulaşmadıkça pis değildir. Malikilerin fare hakkındaki hükümleri ile tavuk hakkındaki hükümleri aynıdır.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Gerek insanların ve gerekse eti yenen veya yenmeyen hayvanların ferç-lerinde görülen beyaz su şeklinde ve mezi ile ter arası bir görünüme sahip olan yaşlık, temizdir."
Bütün fıkmçılann ortak görüşlerine göre bir hayvandan, daha canlı iken kesilen parça hakkındaki hüküm, leş parçası hükmüdür. Mesela daha hayvan sağken kesilen koyun kuyruğu ve deve hörgücü hakkındaki hüküm böyledir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Ağırlığı bir dirhem (3.17 gr.) veya daha az yahut bir el ayası kadar alanı kapatacak miktardaki kaba pislik, namaz hakkında bağışlanır. Yani kişi bu kadarlık bir pislikle namaz kıldığında namazı geçersiz sayılmaz. Eti yenen hayvanın bevli gibi hafif necasetin (pisliğin) ise, namazda giyilmesi caiz olan en küçük giysinin dörtte biri oranında yer kapatacak kadan bağışlanır."
Bazı Hanefiler "alkollerden kaynaklanan necasetin hafif necaset, necaset olduğuna kesin olmayan (gayr-i kafi) bir delille hükmedilen şeydir." demişlerdir.
Eti yenen hayvanların bevlleri ve eti yenmeyen kuşlann kaba pislikleri böyledir. Onlara göre kaba necaset de, kesinlik arzeden bir delille necaset olduğuna hükmedilen şeydir. Akıcı kan, dışkı, eti yenmeyen hayvanların bevlleri, şarap, tavus, kaz ve ördek gibi havada uçamayan kuşlann kaba artıkları, leş eti ve derisi, köpek pisliği, vahşi hayvanların pislikleri, bunlann salyaları, ağız dolusu kusmuk, akıntı, meni, mezi ve akıcı kan gibi kadınlardan çıktığında abdestin bozulmasına sebep olan şeyler, sığır, at ve eşek gibi hayvanların kaba artıkları Ebu Hanife'ye göre kaba pisliklerdendir. Ancak onun iki Öğrencisine yani İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf a göre genel bir yaygınlık olması durumunda bunlar hafif pisliklerden sayılır. Yani bir yerde bu gibi pisliklerin her tarafa yayılması sebebiyle onlardan sakınmak zorlaşırsa hafif pislik sayılır.
Yine Hanefiler şöyle söylemişlerdin
"iğne uçları gibi şeyler yoluyla elbiseye veya bedene bevlin bulaşması bağışlanır. Ancak bunun birikmesi sebebiyle miktarı artarsa, bağışlanan miktan aşmış olur. Bunun gibi kasabın üzerine dokunan az miktardaki kan ve pisliğe konan

sineklerin bıraktıkları izler de bağışlanır. Ölüyü yıkayan birinin, yıkama sırasında üzerine dökülen su da bağışlanır. Yine pisliğin buharı, tozu ve külü de bağışlanır."

Malikiler de şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimsede sürekli akıntı olması sebebiyle onun özür sahibi olduğuna hükmedilirse, onun akıntılarından bulaşan pislik bağışlanır. Bu durum onlara göre bir kimseden, iradi olarak değil de kendiliğinden bevl, mezi, meni ve dışkı gibi şeylerin çıkması veya akmasıdır. Bu gibi akıntılar günde bir kere de olsa her gün de olsa zorunluluk söz konusudur. Elin ve yara üstü-ne sarılan sargının ise yıkanmadan bırakılması olmaz. Ancak eğer günde iki kereden fazla olacak şekilde çok akıntı olursa basur hakkındaki hüküm uygulanır."

Yine Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Hacamat bölgesi ve cerrahi ameliyatın gerçekleştirildiği kısım eğer sargı ile sanlırsa, orası iyileşinceye kadar (üstten) temizlenir. Bunun gibi bir çıbandan kendiliğinden veya ihtiyaçtan dolayı sıkılması sebebiyle çıkan akıntı da bağışlanır. Ancak ihtiyaç olmadan sıkılırsa, bir dirhem veya daha fazla akıntı çıkarsa bağışlanmaz."

Şafiiler şöyle söylemişlerdir:

"Sivilcelerden, yaralardan ve çıbanlardan çıkan kanlar, irinler ve benzeri akıntılar bağışlanır. Yine hacamat, damar kesintisi ve sürekli bevl akıntısı da bağışlanır. Ancak sivilce ve çıban sıkılırsa, bundan çıkan şeyin sadece az miktarda olanı bağışlanır."

Onlara göre bir başkasına ait az miktardaki kan da bağışlanır. Bunun gibi bir kimsenin bedeninden çıkan kan eğer başka birinin kanıyla veya kendi bedeninin bir başka yerinden çıkan karda karışmazsa bağışlanır. Şarap üreticilerinin, çocukların, kasapların ve kâfirlerin elbiseleri, eğer üzerlerinde herhangi bir pislik izi görünmezse temizdir. Yine pisliği sebebiyle akıntısı devam eden oluktan akan su da böyledir. Yine onlara göre meyva kurtlarının, sirke ve peynir kurdunun ölüsü, adı geçen şeylerin içinde kaldığı, onlann içerisinden çıkarılıp yeniden atılmadığı ve bulunduğu şeyi değiştirmediği sürece bağışlanır. Peynirler için kullanılan mayalar ve ilaçlar ve kokular için kullanılan alkoller de onlara göre bağışlanır. Yine onlara göre sağılan hayvanların sütlerine sağım esnasında kaba pisliklerinden veya memelerinde bulunan pisliklerden bir şey düşürse bağışlanır. Çocuğun emzirilmesi veya öpülmesi esnasında ağzından bulaşan pislik, arıların peteklerine bulaşan çamura karışan hayvan artıkları hakkında da aynı şeyi söylemişlerdir.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"Gözle görünmeyen pisliklerin temizlenmesi, onun üç kere yıkanıp sı-kılmasıyla yahut akarsuyun veya akarsu hükmündeki suyun içine sokulmasıyla gerçekleşir. Mesela pislenmiş bir şeyin bir kabın içine konulup üzerine o kaptan taşıncaya kadar su dökümesi, bu şekilde akarsu hükmündeki suya konulması anlamı taşır. Görünebilen pisliğin temizlenmesi ise ancak onun tamamen yok olmasıyla gerçekleşir. Ancak su ile silinmesi zor olan ve silinmesi için sabun gibi temizleyici maddeleri gerektiren izlerden kalanlar bağışlanır."

Pis bir şey ile boyanan elbise, üzerinde boya kalsa dahi sıkılınca temiz su bırakacak kadar yıkandığında temiz olur. Süt, bal ve pekmeze pislik karışırsa, üzerine su katılıp eski haline dönmesi için üç kere kaynatılırsa temiz olur. Bazı fıkıhçüara göre pis şeyde pişirilen et, üzerine su dökülüp kaynatılmak ve sonra soğutulmak suretiyle temizlenir.

Malikiler köpeğin yaladığı bir kabı temiz olarak görmekte, dolayısıyla böyle bir kabın temizlenmesini ibadet olarak değerlendirmektedirler. Hanefi-lere göre ise böyle bir kap ve domuzun salyası bulaşmış bir şey üç kere yıkanmak suretiyle temizlenir. Ancak daha fazla yıkanırsa bu fazlası mendup yani sevap olur. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise köpeğin ve domuzun yaladığı kap, biri toprakla olmak şartıyla yedi kere yıkanmalıdır. Şafiilere göre toprakla yıkama işi ilk keresinde olmalıdır. Hanbelilere göre çöğen, sabun ve kepek gibi şeyler de toprağın yerini tutar. Toprak bulunsa bile bu gibi temizleyicilerin kullanılmasında mahzur yoktur.

Haneliler şöyle söylemişlerdir:

"Hasır, seccade ve tahta gibi sıkılamayan maddelere pislik bulaşırsa, üç kere suyun içine batınhp her keresinde kurutulur ve böylece temiz olur."

Bu konuda en kolay uygulama ise Şafiilerin uygulamalarıdır. Onlara göre bu gibi eşyaların üzerinden pislik maddesinin temizlenmesinden sona üzerlerinden su geçirilmesi, temizlenmeleri için yeterli olur.

Hanefiler şöyle söylemişlerdin

"Namaz kılan birinin aba vs. gibi bir giysisi secde esnasında pis bir yere değerse, bunun bir zararı olmaz."

Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimse bilmeden, üzerinde bağışlanan miktardan fazla necaset (pislik) bulunarak namaz kılar ve namazını bitirdikten sonra bunun farkına varırsa, namazı geçerlidir ve namazını tekrar kılması gerekmez."

Aynı şekilde unutarak böyle üzerinde pislik bulunduğu halde namaz kilmak hakkındaki hüküm de onlara göre aynıdır. Yine onlar şöyle söylemişlerdir

"Bir kimse üzerinde pislik bulunan elbiseden başka elbise bulamazsa, onunla

namaz kılabilir. Bu şekilde kıldığı namazı iade etmesi gerekmez. Ü-zerinde pislik bulunan elbiseden dolayı çıplak olarak namaz kılamaz."
Hanefilere göre bir kimse üzerinde, içindeki madde bozulmuş ve kana dö- . nüşmüş bir yumurta taşıyarak namaz kılarsa, kıldığı namaz geçerlidir. Ancak üzerinde, içinde bevl veya kan bulunan bir şişe taşıyarak kıldığı namaz geçerli değildir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaz kılan biri, üzerinde pislik bulunan ve kendine hâkim olamayan küçük bir çocuk taşırsa namazı geçersiz olur. Ancak çocuk kendine hâkim olabüiyorsa namaz kılan kişi onu taşıyor sayılmaz ve dolayısıyla namazı geçerli olur."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Temiz bir şeyin bulunmaması sebebiyle bir kimsenin kırılmış bir kemiği, pis bir şeyle bağlanırsa, bu kişi özürlü sayılır ve söz konusu sargı ile kıldığı namaz geçerli olur."
Buradan, ameliyat yoluyla bir kimsenin bedeninin bir yerinden başka yerine yahut bir başkasının bedeninden kendi bedenine parça veya organ nakledilmesi ile ilgili hükmü çıkarmak da mümkündür. Daha önce geçtiği üzere canlı bir varlıktan alınan parçanın, ölü parçası hükmünde olduğuna dair bir kural bulunmasıyla birlikte, belirtilen uygulamaya tabi tutulan kişi özürlüdür, affe-dilmiştir.
Fıkıhçılar, üzerinde necaset bulunan ve şeffaf olmayan, yeri tamamen kapatan bir Örtünün serilmesi durumunda, o örtünün üzerinde namaz kılmanın caiz olacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Hanefiler üst tarafı temiz, alt tarafı pis olan kalın bir şeyin üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak kişinin üstünün sarılı veya giyili olması durumunda, dışı temiz, içi pis bir elbise ile namaz kılmak caiz olmaz.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse pis bir yerde hapsedilirse, gücü nisbetinde ima ile veya biraz eğilmek (inhina yapmak) suretiyle namaz kılar. Ancak bu durumda pisliğin üzerine secde etmez."
Hanefilere göre bir kişinin belirtilen şekilde kıldığı namazını iade etmesi (tekrar kılması) müstehabdır.
Pis (necis) olduğu üzerinde görüş birliği bulunan maddelerden bazıları şunlardır:

Domuz eti ve domuzun bütün parçalan, şehitlerin kanlan dışındaki insan kanı, hayvandan ayrılan sıvı haricindeki akıcı hayvan kanı, -Malikilere ve Şafiilere göre balık ve sinek gibi canlılardan da çıksa akıcı olan kan pistir-insanın bevli, kusmuğu ve dışkısı- ancak henüz ana sütü emmekte olan bebeğin bevli

müstesnadır. Şafiilere ve Hanbelilere göre bu da pis olmakla birlikte su ile oğulması, temizlenmesi için yeterli olur- eti yenmeyen hayvanların bevlleri, kusmukları ve dışkıları (kaba pislikleri), -ancak Hanefilere göre kuşların kaba pislikleri ile farenin bevli müstesnadır. Bunların elbiselere ve kaplara doldurulmuş sular dışındaki yiyeceklere bulaşanı bağışlanır- yine şarap, irin, mezi ve vedi (fercden çıkan san sıvı).
Eti yensin yenmesin karada yaşayan ve akıcı kan taşıyan hayvanların leşlerinin etleri, etleri yenmeyen hayvanların etleri ve sütleri, canlı bir varlıktan daha hayatta iken koparılan saç ile onunla aynı hükümde olan parçaların dışında kalan parçalar da pistirler.

Üzerinde Görüş Ayrılığı Bulunan Bazı Pislikler (Necasetler)

Pis olup olmadığı üzerinde görüş ayrılığı bulunan şeylerden birisi köpektir. Hanefiler onun bizzat pis olmadığını ancak ağzının ve salyasının pis olduğunu söylemişlerdir. Malikiler köpeğin temiz olduğunu, Şafiiler ve Hanbeliler ise bizzat pis olduğunu söylemişlerdir.
Akıcı kan taşımayan hayvan ölüsü: Şafiiler bunu necis (pis) olarak kabul etmişlerdir. Hanefi mezhebi dışındaki mezheplere göre bir ölü hayvanın boynuz, kemik, diş, tırnak gibi kan taşımayan sert parçalan da pistir.
Şafiilerin dışındakilere göre ölü hayvanın saçı, yünü ve tüyü temizdir. Malikilere ve Hanbelilere göre tabaklansın tabaklanmasın ölü hayvanın derisi temizdir. Şafiiler ve Hanbeliler ise öldüklerinden dolayı derileri pis olan hayvanların derilerinin tabaklanmak suretiyle temiz olacağını söylemişlerdir. Ancak tabaklama metodu konusunda aralarında görüş ayrılığı bulunmaktadır.
Hanefiler ve Şafiiler eti yenen hayvanın bevlini, artıklarını ve kaba pisliğini necis (pis) görmüşlerdir. Ancak Hanefilere göre eti yenen bir hayvanın bevli hafif necasettir. Atın ve ineğin kaba pisliği ise Ebu Hanife'ye göre kaba necasettir. Malikiler ve Hanbeliler ise bu sayılanları temiz olarak görmüşlerdir. Ancak Malikiler necaset yiyen veya içen hayvanların artıklarını müstesna tutmuşlardır.
Hanefilere ve Malikilere göre meni pistir ve necistir. Bunun izinin tamamen yıkanması gerekir. Hanefiler, yaş olması durumunda yıkanmasının gerektiğini ancak kurumuş olması halinde oğularak giderilmesinin yeterli olacağını söylemişlerdir.[391]
Şafii mezhebi, sivilcelerden çıkan kanın, pirelerin kanlarının, sineğin bıraktığı

şeylerin, yaralardan çıkan suyun ve neft yağının temiz olduğu görüşünü taşımaktadır. Hanefi'lerin dışında kalan çoğunluk, insan Ölüsünün temiz olduğu görüşündedir.

TUVALET İHTİYACINI GİDERME TAHARETLENME VE ÎSTÎBRA GİRİŞ

İnsandaki fazlalıkların normal çıkış yollan, ön ve arkadır. Arkadan dışkı çıkar. Bu, icrna ile yani bütün ilim adamlarının görüş birliği ile sabittir ki, pistir (necistir.) Önden çıkan da bevldir. Bunun da pis olduğu üzerinde icma (görüş-birliği) vardır. Erkeğin ön tarafından mezi de çıkar. Bu, şehvet anında çıkan şeffaf, ince bir sıvıdır. Yine önden vedi denilen bir sıvı çıkar, bu da beyaz kalın bir maddedir. Bazen bevlden sonra çıkar. Meniye benzemektedir ancak meni değildir. Bütün bunlar, küçük hadese sebep olan şeylerdir. Namazın geçerli olması için bundan (yani küçük hadesten) temizlenmek farzdır. İnsan önünden bir de meni çıkmaktadır ki bu, akıcı, beyaz bir maddedir. Erkekte normal durumlarda şehvet dolayısıyla ve fışkırıkla çıkar. Kadından da meni, hayız kanı ve nifas kanı çıkar. Kadından çıkan bu üç şey ve erkekten çıkan meni, büyük hadese sebep olur. Namazın geçerli olması için bundan da (büyük hadesten de) temizlenmek farzdır. Kadından temizlik dönemi akıntısı diye bir sıvı da çıkar. Bu akıcı ve beyaz renkli bir sıvıdır, ama çok olduğunda rengi sanya yakındır. Bu akıntının da kendine göre hükümleri bulunmaktadır. Namazın geçerli olması için gerekli olan temizlenmeye ve insanın sürekli kafasını kurcalayan meselelerle karşılaştığı tuvalet ihtiyacım giderme konusunun da kendine göre hükümleri bulunmaktadır.

Bu konularla ilgili farzlar, sünnetler, edepler, mekruhlar ve haramlar bulunmaktadır. Müslümanm bütün bu konularda bilgi sahibi olması gerekir. Biz de bu konularla ilgili rivayetleri verirken, bu konulara giren çok sayıda fıkhi meselenin üzerinde duracağız.

Bu giriş kısmında bazı ibareler ve tanımlar üzerinde duracağız. Fıkıh kitapl arını okuyan kişi istinca, isticmar, istibra, istinzah ve istinka gibi ibarelerle karşılaşır. Bu ibarelerin tanımlan ve bunlarla ilgili açıklamalar şöyledir:

İstinca: Taş yahut onun yerini tutacak kağıt vs. gibi maddelerle veya su kullanarak Önden veya arkadan necaseti (pisliği) gidermektir. Esas itibariyle yalnız taşın veya onun yerini tutacak bir maddenin kullanılması yeterlidir. Aynı şekilde yalnız başına suyun kullanılması da yeterli olur. Ancak her ikisinin birlikte kullanılması daha güzeldir. Böylelikle insan hem temiz, hem nazif ve hem de sağlıklı olur.

İsticmar: Taş ile istinca etmektir.

İstibra: Önden veya arkadan çıkan şeyin herhangi bir izinin kalmadığını kesin şekilde bilmeye çalışmak ve bunun için gerekeni yapmaktır.

İstinzah: Bevlin çıkış yolunu bevl kalıntılarından, damlalardan vs. tamamen temizlemeye çalışmaktır.
İstinka: Pisliğin çıktığı kısmı tamamen temizlemeye çalışmaktır.
Esas itibariyle bir kimsenin, bevlin bütün kalıntılarının çıktığını kesin olarak anlamadan abdeste başlaması caiz olmaz.
Fıkıhçılann çoğunluğu şöyle söylemiştir:
"Bevl veya mezi yahut dışkı gibi önden veya arkadan normal olarak çıkan şeylerin tümünden temizlenmek (istinca etmek) gerekir. Bunun gibi beden veya elbiseden pislik bulaşan her yerin temizlenmesi gerekir. "
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer pislik, çıkış yolunun etrafına taşmazsa, ondan istinca erkekler için de kadınlar için de müekked sünnettir. Ama eğer çıkış yolunun dışına taşar ve bir dirhem miktarını aşarsa, o zaman su ile giderilmesi vacip olur. Eğer bir dirhem miktarını çok aşarsa, o zaman su ile veya pislik temizlemede su yerine geçebileceğine hükmedilen bir sıvı madde ile yıkanması farz olur."
Çoğunluk ise, önden veya arkadan normal şekilde çıkan sıvıların tümünden temizlenmek gerektiğini söylemiştir.[392]
Kişinin gerek bevl ve gerekse dışkı dolayısıyla tuvalete sıkça ihtiyacı olur. Bu konu ile ilgili fıkhi ölçüler ve edep ölçüleri pek çok şeyi ilgilendirmektedir. İnsanlar normal konuşmalarında bu konudan söz etmekten sıkılırlarsa da öğretim alanında bu konudan bahsedilmesi zorunluluk arzetmektedir.
Tuvalet ihtiyacının giderilmesi sırasında gözetilmesi iyi olan çeşitli edep Ölçüleri vardır. Bunların yanısıra tuvalet ihtiyacını gideren birinin mutlaka uyması gereken hükümler vardır. Biz burada bazı meselelere genel şekilde temas etmek istiyoruz:
Esas itibariyle bir insan evindeki tuvaletin temizliğine ve nezafetine gereken dikkati göstermeli, temizlik (taharet) ve nezafet için gereken malzemeleri bulundurmalıdır. Tuvaletin de, temizlik ve nezafet için elverişli olması, kokunun giderilmesini sağlayacak şartları taşıması, içinde su ve tuvalet kağıdı bulundurulması, suyun dökülmesi ve kullanılmış kağıdın atılması için uygun yer olması gerekir.
Bunların yanısıra başkalarına karşı uyulması gereken, İslam adab ve ahlakının gerektirdiği bir takım kurallar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır.
Kenar bir yerde ihtiyacını gidermek. Meyveli ağaçların veya insanların altında gölgelenmek için oturdukları ağaçların altında ihtiyacını gidermekten kaçınmak. İnsanların gelip geçtikleri yollara ihtiyacını gidermekten kaçınmak. Başkalarının

önünde avret yerlerini açmaktan sakınmak. Durgun veya akar suyun içine işemekten sakınmak. İhtiyacını gidermekte olduğu sırada konuşmamak. Tuvalet ihtiyacını gidermekte olan birine selam vermemek ve kendisine aynı durumda selam verilmesi halinde selam almamak.

Bevlden Sakınmak

410- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[393]
"Resulullah (a.s) içindekiler azap gören iki kabrin yanından geçti ve şöyle buyurdu:
"Bu ikisi azap görmektedir. Ancak büyük bir şeyden azap görüyor değiller. Bunlardan birisi bevlden sakınmazdı, diğeri ise insanlar arasında söz tasırdı." Resulullah (a.s) daha sonra taze bir hurma yaprağını alarak ikiye ayırdı ve bunların her birini (söz konusu) kabirlerin her birine dikti. Oradakiler
"Ya Resulullah (a.s)! Bunu niye yaptın?" diye sordular. O da şöyle buyurdu:
"Umulur ki, bunlar kuruyuncaya kadar onların üzerlerindeki azap hafifletilir."
Bu hadisin değişik rivayetlerinde "bevlden sakınmazdı" cümlesindeki "sakınmazdı" anlamına gelen ibare farklı şekillerde geçmektedir. Yukarıdaki rivayette bu anlamdaki "lâ yestetiru" ibaresinin yerine, bir rivayette "la yes-tebri'u" ibaresi geçmekte [394], bir başka rivayette ise "lâ yestenzihu" ibaresi geçmektedir.[395] "Lâ yestetiru" ibaresi: "Bevlini yaparken, bevli üzerine sıçramaması için önüne bir engel koymazdı, yani bevlden sakınmazdı anlamı taşımaktadır. Ancak yukarıdaki ibareler içinde kastedilen anlama en uygun olanı, "lâ yestenzihu" ibaresidir. Yine bir rivayette de bu anlamda "lâ yetev-ka" ibaresi geçmektedir. [396]
Şerhu's-Sunne (İ/37l)"de şöyle denilmektedir:
"Ancak büyük bir şeyden azap görüyor değiller" sözünde kastedilen anlam şudur:
Onlar kendilerine büyük gelen ve sakınılması güç olan işlerden dolayı azap görüyor değiller. Çünkü bevlden sakınmak ve söz taşıyıcılıktan kaçınmak, sakınılması zor olan bir iş değildir. Yoksa Resulullah (a.s) bu sözü ile, söz konusu iki İşin dinde büyük sayılmayan, önemsiz işlerden olduğu anlamını kasdetmiş değildir. Resulullah (a.s)'ın söz taşıyıcılık hakkındaki "Bilakis o büyüktür" sözü de buna işaret etmektedir."

Şu'ayb de şöyle söylemiştir:
"İbni Dakik İyd ve bir gurup hadisçi bu açıklamayı tercih etmiştir. Yine şöyle bir açıklamada bulunulmuştur:
"Bu sözün anlamı şudur. Belirtilen günahlar görünüş itibariyle büyük değildir. Çünkü bunların işlenmesi aşağılığa ve basitliğe işaret eder. Ancak bunlar bütün itibariyle büyüktürler." Yine şöyle denilmiştir:
"Bunlar kastedilen iki kişinin inançlarına göre veya söylenilen söze muhatap olanların inançlarına göre büyük değildir. Ancak yüce Allah katında büyüktür. Bu, yüce Allah'ın şu sözünde ifade edilen anlama benzemektedir: "Siz onu basit bir şey sanırsınız, ama o Allah katında büyüktür" [397] Beğavi, Resulullah (a.s)'ın: "Umulur ki bunlar kuruyurıcuya kadar onların üzerlerindeki azap hafifletilir" sözü hakkında şu açıklamayı yapmıştır. "Ebu Süleyman Hattabi şöyle söylemiştir:
"Bu, Resulullah (a.s)'m bıraktığı eserin bereketi ve O'nun söz konusu iki kişi için dua etmesi sebebiyledir. Resulullah (a.s) bu uygulaması ile bir bakıma onlardan azabın hafifletilmesi isteğinin gerçekleşeceği süre konusunda bir sınır koymuştur. Yoksa bu taze yaprağın bir anlam taşıdığı, kurusunun ise böyle bir anlam taşımadığı dolayısıyla değildir."
Bazılarına göre taze (yeşil) şeyin bir üstünlüğü vardır ve bundan dolayı onun civarında olanlara rahmet edilir.

411- Ahmed bin Hanbel, Ebu Bekre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) benimle bir başka adamın arasında yürüyordu. Bu arada, iki kabrin yanma geldi ve şöyle söyledi:[398]
"Şu iki kabirde yatanlara azab edilmektedir. Bana bir yaprak getirin." Ebu Bekre dedi ki: "Ben ve arkadaşım hemen koşuştuk. Ben bir yaprak (hurma yaprağı) getirdim. Resulullah (a.s) bunu iki parçaya ayırdı. Bir parçasını kabirlerin birine, diğer parçasını da ötekine koydu ve şöyle söyledi:
"Umulur ki, bu ikisi taze kaldıkça onların üzerlerindeki azap hafifletilir. Bunlara büyük olmayan şeylerden dolayı azap edilmektedir: Gıybet ve bevl."
Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Büyük şeylerden dolayı azap edilmiyorlar, gerçekten büyük şeylerden dolayı azap edilmiyorlar: Gıybet, söz taşıyıcılık ve nemime."

Bir Açıklama

Bevlin sıçramasından sakınma konusundaki hassasiyet, Müslümanların gösterdikleri büyük hassasiyetler arasındadır. Bundan dolayı bevlden sakınır ve üzerlerine bundan bir şey bulaşmaması için gereken özeni gösterirler. Bevl damlalarının üzerine sıçramaması için kişinin oturarak bevletmesi müs-tehabdır. Herhangi bir özür olmaksızın ayakta bevletmek ise mekruhtur. Yine pisliğin geriye doğru dönmemesi için rüzgar esintisinin olduğu yerde bevlet-memek müstehabdır. Beden için dikkatli davranılması gerektiği gibi elbise i-çin de gereken dikkatin gösterilmesi gerekir.

412- Ebu Davud, Abdurrahman bin Hasene (r.a)'den rivayet etmiştir:[399]
"Ben ve Amr bin el-As (r.a) birlikte Resulullah (a.s)'ın yanına gittik. Resulullah (a.s), deriden yapılmış bir kalkan ile çıktı. Sonra onu önüne koydu, sonra bevletti. Biz: "Bakın, kadının bevlettiği gibi bevlediyor dedik. O bu sözü duydu ve şöyle buyurdu:
"İsrailoğullarından olan şu kişinin başına ne geldiğini bilmiyor musunuz? Onlar üzerlerine bevl sıçradığında, bu bevl sıçrayan kısmı kesip atarlardı. O, onları bundan alıkoydu. Bu yüzden kabrinde kendisine azap edildi."

413- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[400]
"On şey insanın fıtrahndandır: Bıyıkları kısaltmak, sakal bırakmak, dişleri misvaklamak, burna su çekmek, tırnakları kesmek, eklem yerlerini yıkamak, koltuk altlarını temizlemek, haya yerlerini traş etmek, su kullanmak." "(Hadisin ravilerinden) Mus'ab dedi ki: "Onuncuyu unuttum. Ancak ağzı su ile çalkalama (mazmaza) olabilir."

Bir Açıklama

Beğavi şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarının çoğunluğu bu hadisi şerifteki fıtratı sünnet olarak açıklamışlardır. Yorumu ise şudur: Bu sayılan özellikler, bizim kendilerine uymakla emrolunduğumuz peygamberler (a.s)'ın sünnetlerindendir. Bunları yapmakla emrolunan peygamberlerin ilki de Hz. İbrahim (a.s)'dir. Nitekim yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"Hani, Rabb'i İbrahim'i bazı sözlerle imtihan etmişti; o da onların gereğini tam olarak yerine getirmişti. Rabb'İ ona: "Ben, seni insanlara Önder kılacağım" dedi. O: "Soyumdan da!" dedi. Rabb'i de: "Benim ahdim (sözüm) zalimlere erişmez" diye söyledi." [401]
Sakalın kesilmesi mekruh görülmüştür. İbni Rifa, İmam Şafii'nin sakalı kesmeyi haram olarak gördüğünü bildirmiştir. Eklem aralarının temizlenmesi ile kastedilen, içerisinde kir birikmesi ihtimali bulunan yerlerin su ile güzelce temizlenmesidir.

Su kullanmakla kastedilen anlam da tuvalet ihtiyacını gördükten sonra su le temizlenmektir. Bunun anlamının bevlin su ile durdurulması olduğu da söylenmiştir. Bu ise cinsiyet organının yıkanması ile olur. Cinsiyet organı yıkanınca, bevl damlaması durur ve artık akmaz. Ama yıkanmazsa daha sonra ondan az miktarda bir şey akar. Bu ibare ile kastedilen anlamın su ile ovma olduğu da söylenmiştir.

Tuvalet İhtiyacının Giderilebileceği Ve Giderilemeyeceği Yerler

Tuvalet ihtiyacının giderilmesi sırasında insanlardan uzak durulmasının sebebi açıktır. Bunun sebebi, insanların tuvalet ihtiyacını gideren kimseden çıkacak sesi duymamalarının veya ondan çıkacak kokudan rahatsız olmamalarının yahut onun avret yerini görmemelerinin sağlanmasıdır. Bir kimse bu gibi ihtiyaçlarını giderirken, yakınında başka biri bulunursa mümkün oldukça ihtiyatlı davranmaya çalışır. Mühendislerin, binaların inşaatında banyoları ve tuvaletleri kolay ulaşılabilecek yerlere koymaları ve bunların yerlerini tesbit ederken yukarıda işaret ettiğimiz hususlara dikkat etmeleri yerinde olacaktır.

414- Tirmizi, Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet etmiştir:[402]
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını gidirmek için çıktı ve bu ihtiyacını gidermek için hayli uzağa çekildi."
Ebu Davud'un rivayetine göre de Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını gidermeye çıkınca uzak bir yere çekilirdi. [403]
Nesai'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını gidermeye çıkınca, uzak bir yere çekilirdi." Ravi dedi kî:

"Resulullah (a.s) yolculuklarından birinde ihtiyacını gidermeye çıktı. Sonra: "Bana abdest suyu getirin" diye buyurdu. Abdest aldı ve mestler üstüne mesnetti." [404]

415- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:[405]
"Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını gidermek istediğinde, kimse kendisini göremeyecek kadar kenara çekilirdi."
Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacına Muğammes'e giderdi."
Nafi, buranın Mekke'den iki mil mesafede olduğunu söylemiştir.[406]
Mavsıli'nin bildirdiğine göre bu rivayetin ravileri sika ve Sahihte isimleri geçen kimselerdir.

Bir Açıklama

İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"İstinca ve tuvalet ihtiyacının giderilmesi sırasında önüne sütre (engel) koymak ve kendisini görenlerden avret yerini gizlemek vaciptir. Çünkü avret yerinin gösterilmesi haramdır ve fısk sebebidir. Bu durumda fazlalığın çıktığı yer, elbise altından temizlenir. Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında başkaları ile konuşmak ise, avret yerleri açık olursa haramdır ama avret yerleri açık olmazsa mekruhtur. Eğer istinca yapılması, avret yeri açılmadan mümkün olmayacaksa istinca bir başka vakte bırakılır."

416- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[407] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İki lanetlikten sakının."
"Ya Resulullah (a.s)! İki lanetiİk nedir?" denildi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların yollarına veya gölgeliklerine tuvalet ihtiyacını giderendir."

417- Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[408]
"Üç lanetlikten sakının: Su akan yerlere, yolun ortasına ve gölgeliklere tuvalet ihtiyacını gidermeyin."

Bir Açıklama

Fıkı hç il ar şöyle söylemişlerdir:
"Meyvenin pisliğin üzerine düşmemesi için, meyvah ağacın altına da tuvalet ihtiyacının giderilmemesi gerekir."
Şafiiler: "Meyveli ağacın altına ürün dönemi dışında da İhtiyaç giderilmemelidir" demişlerdir. Ancak Hanbeliler, ağacın altının insanların gölgelendikleri ve dinlendikleri bir yer olmaması durumunda ürün dönemi dışında ihtiyaç giderilmesini caiz görmüşlerdir.

418- Ebu Davud, Abdulah bin Serces (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: [409]"Resulullah (a.s) deliğin içerisine bevl edil meşini nehyetti."
Nesai'nin rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle söylemiştir: "Biriniz bir deliğin içerisine bevletmesin." [410]

Bir Açıklama

Deliğin veya yer yangının yahut oyuğun içerisine bevledilmesinin yasak olması, buralarda canlıların yaşıyor olması ihtimali nedeniyledir. Bu canlılar, bazen bundan dolayı çıkıp eziyet edebilirler.

419- Tirmizi, Abdullah bin Mağfıl (r.a)'den rivayet etmiştir:[411]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz banyo yaptığı yere bevletmesin. Vesveselerin geneli ondandır."
Ebu Davud'un rivayetinde bir fazlalığa yer verilerek: "Biriniz banyo yaptığı yere bevledip de sonra İçinde banyo yapmasın" denilmektedir.[412]
Bir başka rivayette ise: "..sonra orada abdest almasın" denilmektedir.[413]
Kazvini buna ilave yaparak Tanifisi'nin şöyle söylediğini duyduğunu bildirmiştir:
"Bu yasak, çukur haldeki yerler için söz konusudur. Günümüzde ise yıkanma yerleri kireç, alçı ve zift gibi maddelerden yapılmaktadır. Dolayısıyla bir kimse böyle bir yere bevledip sonra üzerine su dökerse herhangi bir mahzuru olmaz."
İbni Mübarek de şöyle söylemiştir: h> "Yıkanılan yerin içinde su akarsa, onunla ilgili hüküm geniş tutulmuş-

420- Ebu Davud, Umeyme bintü Rukayka (r.a)'nın söyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın divanının (sedirinin, karyolasının) altında hurma ağacından yapılma bir kâsesi vardı. Geceleri onun içine bevlederdi."[414]
Nesai'nin rivayet ettiğine göre de, "Resulullah (a.s)'ın hurma ağacından yapılma kasesi vardı, onun içine bevleder sonra onu divanının (sedirinin) [415]altına koyardı."

Bir Açıklama

Bu, bir kimsenin biriken şeyi ilk fırsatta uygun bir yere dökmek şartıyla evinde böyle bir uygulamaya başvurmasının caiz olduğuna işaret eder. Fıkıh-çılartn açıklamalarına göre, camide bir kabin içinde de olsa bevletmek haramdır. Çünkü cami için böyle bir uygulama doğru değildir.

421- Taberani, Evsafta Bekr bin Ma'iz (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah bin Yezid (r.a)'den duydum, o Resulullah (as)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti:
"Evde bir leğenin içine bevl biriktirilmez. Çünkü melekler, içinde birikmiş bevl bulunan eve girmezler. Aynı şekilde yıkandığın yere de bevletme."

Bir Açıklama

Bu hadisi şeriften de anlaşıldığı üzere bir kimsenin bevli ilk fırsatta uygun bir yere dökmesi gerekir. Burada oldukça önemli bir konuya dikkat çekmek istiyoruz: Bir insanın mubah olan maslahatı (çıkan) meleklerin adabına ters düştüğünde, insanın kendi maslahatına uygun olanı yapma hakkı vardır. Mesela bir başkasına eziyet etmemek şartıyla evde sarmısak yenilmesi böyledir.

422- Taberani, Huzeyfe bin Useyyid (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[416]
"Kim Müslümanlara yollarında eziyet ederse, onların lanetleri onun (eziyet edenin) üzerine hak olur."

Tuvalet İhtiyacının Giderilmesinde Kıbleye Ön Veya Arkasını Dönmek

423- Taberani, Evsafta Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[417]
"Kim büyük ihtiyacını giderirken, önünü veya arkasını kıbleye dönmezse, onun için bir iyilik yazılır bir kötülüğü de silinir."

424- Buhari ve Müslim, Ebu Eyyub el-Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[418]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Büyük tuvalet ihtiyacınıza çıktığınızda, önünüzü de arkanızı da kıbleye dönmeyin. Ancak kıbleyi doğu yanınıza veya batı yanınıza getirin." (Yani sağ veya sol yanınızı kıbleye çevirin - Çeviren)
Ebu Eyyub el-Ensari (r.a) dedi ki:
"Şam'a geldiğimizde tuvaletlerin kıble tarafına doğru inşa edilmiş olduğunu gördük. Artık becerebildiğimiz kadarıyla başka yöne dönmeye çalışıyor ve Allah'tan mağfiret diliyoruz."
Muvatta'daki rivayete göre Şifa ailesinin azatlısı (mevlası) Rafı bin İshak -ki ona Ebu Talha'nın mevlası denirdi- şöyle bildirmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın sahabisi Ebu Eyyub el-Ensari (r.a) Mısır'da olduğu sırada şöyle söylemiştir:
"Şu tuvaletler hakkında ne yapacağımı bilmiyorum. Oysa Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz büyük ya da küçük tuvalet ihtiyacına giderse, Önünü kıbleye çevirmesin. Aynı şekilde arkasını da kıble tarafına getirmesin"[419]
Nesai, Muvatta'daki rivayeti nakletmiştir. [420]
Yine Nesai'nin rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[421]
"Küçük ya da büyük tuvalet ihtiyacınızı görürken, kıbleye önünüzü de evirmeyin arkanızı da. Ancak kıbleyi doğu ya da batı tarafınıza (yani sağ ya da sol yanınıza getirin.)"

425- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah {a.s) şöyle buyurdu:[422]
"Biriniz tuvalet ihtiyacını gidermek için oturduğunda önünü veya arkasını

kıbleye dönmesin."
Ebu Davud ve Nasai'nin rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Ben sizin için bir baba yerindeyim. Size öğretiyorum. Biriniz büyük tuvalet ihtiyacına çıktığında, kıbleye önünü veya arkasını dönmesin ve sağ eliyle taharetlenmesin."[423]
Resulullah (a.s) taharetlenmede üç taş kullanılmasını emir ve tavsiye eder, hayvan pisliğinin ve kemiğin kullanılmasından nehyederdi. (2)

426-Ebu Davud, Mervan el-Asfar (r.a)'dan rivayet etmiştir:[424]
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in bineğini önünü kıbleye dönmüş halde çökerttiğini ve sonra da oturup o yana doğru bevlettiğini gördüm.
"Ebu Abdurrahman! Bu işten nehyedilmemiş miydi?" dedim. Şöyle söyledi:
"Evet. Açık bir alanda böyle yapılması nehyedilmiştir. Ancak seninle kıble arasında önünü kapatacak bir şey bulunursa, bir mahzuru yoktur."

427- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:[425]
"Resulullah (a.s) bevletme esnasında kıble tarafına yönelmemizi yasakladı. Ancak ben O'nu vefatından bir yıl önce (bu halde) kıbleye yönelmişken gördüm."

428- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[426]
"Bir ihtiyacım için Hafsa'mn evinin üstüne çıktım. Resulullah (a.s)'ın Ö-nünü Şam tarafına, arkasını kıbleye dönmüş halde tuvalet ihtiyacını gidermekte olduğunu gördüm."
Buhari ve Müslim'in bir başka rivayetlerine göre de Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylerdi:
"Bazı kimseler: "Tuvalet ihtiyacını gidermek için oturduğunda kıbleye veya Beyti Makdis'e (Kudüs'e) önünü dönme" diyorlar." Abdullah bin Ö-mer (r.a) şöyle söyledi:
"Ben bir gün bize ait bir evin üstüne çıktım. Resulullah (a.s)'i Beyti Makdis'e Önünü dönmüş halde, ihtiyacını gidermek üzere iki kerpicin üstünde gördüm. "Olur ki, sen kaba etleri üstüne namaz kılanlardansın" dedi. Ben de: "Vallahi, bilmiyorum" dedim. İmam Malik dedi ki: "Yani yerden kalkmadan namaz kılan

ve yere yapışarak secde eden."[427]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hanefilere göre bir binanın içinde de olsa tuvalet ihtiyacının giderilmesi sırasında kıbleye önü veya arkayı dönmek tahrimen mekruhtur. Hanefilerin dışında kalan çoğunluk ise şöyle söylemiştir:
"Bu, özellikle tuvalet ihtiyacının giderilmesi amacıyla yapılmış bir yerde mekruh olmaz. Ancak bir binanın içinde tuvalet ihtiyacının giderilmesi için yapılmış olmayan bir yerde yahut açık alanda önünde yaklaşık bir zira'nın üçte ikisi kadar veya bundan daha fazla yükseklikte ve kendisinden üç zira-dan daha fazla bir uzaklıkta olmayan bir engel bulunmaksızın kıbleye önünü veya arkasını dönmek haramdır. Cinsel organını doğrudan güneşe veya aya çevirmek de mekruhtur. Müslümanın evinde gözetmesi gereken Ölçülerden biri de tuvaletleri yaparken buraya giren kişinin ihtiyacını görürken, önünü veya arkasını kıbleye dönmek zorunda kalmayacağı şekilde yapmaktır."[428]
Hanefilerin bu konudaki görüşlerine uygun düşmesi için bu ölçüye riayet edilmesi iyi olur. Bir konuda görüş ayrılığı olduğunda, bu görüşlerden birine uyulması, diğerleri açısından zararlı veya mekruh sayılan bir sonuca sebep olmayacaksa, böyle yapılması ilim adamlarına göre müstehabdır.

Ayakta Bevletmenîn Hükmü

429- Buhari ve Müslim, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[429]
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Bir topluluğun çöplüğünün yanına vardık. (Resulullah a.s) ayakta bevletti. Ben kenara çekildim. "Yaklaş" dedi. Yaklaştım. Hatta iki ökçesinin yanına geldim. Abdest aldı ve mestlerinin üzerine meshetti."
Ebu Vail'den nakledilen bir rivayete göre de Ebu Vail şöyle söylemiştir:
"Ebu Musa, bevl konusunda oldukça katı (dikkatli) davranırdı. Kendisi bir şişeye bevleder ve şöyle derdi:
"İsrailoğullarından birinin, derisinin üzerine bevl dokunacak olsa orayı makaslarla keserdi."
Huzeyfe (r.a) de şöyle söyledi:
"İsterdim ki, arkadaşınız bu derece katı davranmasın. Ben ve Resulullah (a.s) birlikte dolaşıyorduk. (Resulullah a.s) bir topluluğun duvarının arkasında bulunan bir çöplüğün yanına vardı. Birinizin ayakta durması gibi durdu. Bevletti.

Ben bir kenara çekildim. Bana işaret etti. Yanma gittim ve İşini bitirinceye kadar hemen Resulullah (a.s)'ın arkasında durdum." [430]
Hattabi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ayakta bevletmesinin sebebi, maruz kaldığı bir hastalık olabilir. Rivayete göre Resulullah (a.s) dizlerinin içindeki bir ağrıdan dolayı ayakta bevlederdi. Yine idrar yollarındaki bir ağrının tedavisinden dolayı ayakta bevlettiği de söylenmiştir. Onlar bu şekilde idrar yollarındaki ağrıları tedavi ederlerdi. Yahut bulunduğu yer, O'nu böyle ayakta bevlet-meye zorlamış olabilir. Çünkü orada oturmak için müsait bir yer bulamamış olabilir.[431]
Bu rivayetten, bevli bekletmenin mekruh olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Resulullah (a.s) çöplüğe ayakta bevletmiş, ancak geciktirmemişrir. Resulullah (a.s)'ın normalde ihtiyacını giderirken başkalarını kendisinden uzaklaştırmasına rağmen, yukarıda anlatılan olayda Huzeyfe (r.a)'yİ kendine yaklaştırmasının sebebi, çöplüğün İnsanların evlerinin aralarında bir yerde ulunmasıdır. Çünkü böyle bir yerde mutlaka birileri geçebilir. Bu yüzden Resulullah (a.s) kendisini kapatması için Huzeyfe (r.a)'yi yanma yaklaştırmıştır."

430- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[432]
"Abdullah bin Ömer (r.a)'i ayakta bevlederken gördüm." Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Benim görüşüme göre, Resulullah (a.s)'ın hemen hemen sürekli uyguladığı sünneti, oturarak bevletmekti. Bu yüzden ilim adamları da herhangi bir mazeret olmadığı takdirde oturarak bevletmeyi müstehab saymışlardır."

431- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[433]
"Kim size Resulullah (a.s)'m ayakta bevlettiğini söylerse, onun sözüne inanmayın."

Tuvalet İhtiyacının Giderilmesiırasında Avret Yerlerini GizlemekVe Konuşmaktan Sakınmak

432- Müslim, Abdullah bin Ca'fer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[434]

"Resulullah (a.s) bir gün beni arka tarafına bindirdi. Bana gizlice bir şey söyledi ki, onu insanlardan hiç kimseye söylemem. Resulullah (a.s)'ın tuvalet ihtiyacını giderirken en çok arzuladığı şey, yüksekçe bir engeli veya bir hurma kütüğünü önüne sütre (engel) yapmaktı."[435]
Bir rivayette: "Yani hurma duvarını" demiştir.

433- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nm şöyle söylediğini rivayet etmiştir.[436]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle söylediğini duydum:
"Her ne zaman iki kişi büyük ihtiyaçlarını gidermek üzere çıkar, avret yerlerini açar ve aralarında konuşursa şüphesiz Allah bu duruma kızar."

Tuvalet İhtiyacını Gidermenin Bazı Edepleri

434- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), helaya girerken yüzüğünü çıkarırdı."[437]
Üzerinde Allah'ın adı veya kıymetli bir isim yazılı olan bir şey taşıyan kimsenin, tuvalete girerken bu şeyi çıkarması menduptur.

435- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [438]"Resulullah (a.s) bevlederken, bir adam yanından geçti ve kendisine selam verdi. Ancak Resulullah (a.s) onun selamını almadı."

Tuvalet İhtiyacını Gidermek İsteyenin Okuyacağı Zikirler

436- Kütubi Sitte'de, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) helaya girerken şöyle derdi: [439]"Ey Allah'ım! Pislikten ve pisliklerden sana sığınırım." Bir rivayette: "Helaya girmek istediğinde." [440] bir başka rivayet de: "Ke-nife (tuvalete) girerken" denilmektedir. [441]

Bir Açıklama

"Tuvalete girerken" ifadesi: "Tuvalete girmek istediğinde" anlamındadır. Bu

ifade, Kur'an-ı Kerim'deki: "Namaza kalktığınızda" ifadesine benzemektedir. Bu ifade de: Namaz kılmak istediğinizde, ona niyetlendiğinizde anlamı taşır. Yukarıda kastedilen de, rivayetlerde bildirilen zikirleri daha kişinin pislik yerine varmadan ve avret yerini açmadan önce okumasının müstehab olduğudur. Bunun gibi ihtiyacın giderilmesinden sonra okunacak zikirlerin de avret yerlerinin örtülmesinden ve pislik yerinden çıkılmasından sonra okunması gerekir. Bu yerde aksınrsa Allah'a kalben hamdeder.

437- Ebu Davud, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan rivayet etmiştir:[442]
"Şu tuvalet ihtiyacının giderildiği yerlere (cinler vs.) gelmektedir. Biriniz helaya girmek istediğinde: "Pislikten ve pisliklerden Allah'a sığınırım" desin.

438- Ahmed bin Hanbel, Hz.Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:[443]
"Resulullah (a.s) heladan çıktığında; "Bağışlamanı diliyorum (ey Allah'ım)" derdi."

Bir Açıklama

"Bağışlamanı diliyorum": Özellikle bu duanın okunması konusunda iki görüş ortaya atılmıştır:
Birincisi şöyledir: Bu duayla, Allah'ın kendisine olan nimetlerine şükürde kusur etmesine tevbe etmesi anlamı kastedilmektedir. Allah onu nimetlendir-mekte, hazmetmesini sağlamakta, sonra bedeninden çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Resulullah (a.s) bütün bu nimetler karşısındaki şükrünün, o nimetlerin hakkını vermeye yeterli olmadığını gördüğünden bağışlanmasını dilemekten başka bir yol görememiştir.
İkinci görüşe göre ise: Resulullah (a.s) tuvalette bulunduğu süre içinde, şanı yüce olan Allah'ı zikretmeyi terketmesinden dolayı bağışlanma dilemiştir. Resulullah (a.s), tuvalet ihtiyacını giderdiği vakit dışında hiç Allah'ı zikretmekten geri kalmazdı. Dolayısıyla O, bu vakitte Allah'ı zikri terketmeyi kendi açısından bir kusur olarak görmüş ve bağışlanma dilemiştir.

439- Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:[444]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz helaya girdiğinde, cinlerin gözlerinin önleri ile insanların avret

yerlerinin arasını kapatmasının yolu: "Bismillah" demesidir."

Tuvalet İhtiyacının Giderilmesinden Sonra Ellerin Yıkanması

440- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [445]

"Resulullah (a.s), dağdan bir dar yoldan geldi ve tuvalet ihtiyacını gördü. Bizim de önümüzde kalkan veya yay üzerinde hurma bulunuyordu. (Resulullah (a.s)'ı) davet ettik. Bizimle beraber yedi ve suya elini dukunmadı."

441- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:[446]
"Resulullah (a.s) bir gün heladan çıktı, önüne yemek konuldu. "Sana bir abdest suyu getirmeyelim mi?" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Ben namaza kalktığım zaman abdest suyunu kullanmakla (abdestle) emrolundum."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurdu:

"Namaz kılmak mı istiyorum ki abdest alayım?"[447]

Bir başka rivayette de şöyle bildirilmiştir:[448]
"Helada ihtiyacım giderdi. Sonra yanına yemek konuldu. O da yedi ve suya elini sürmedi."

Bir Açıklama

Tuvalet ihtiyacım gideren ve istinca eden bir kimsenin ellerini yıkaması müstehabdır. Ama ellerinde pislik bulunmazsa, onlarla yemek yemesinde mahzur yoktur. Bu son iki hadisi şerif, ümmetin zor durumda kalmasını önlemek amacıyla bunun caiz olacağını ortaya koymuştur.

Îstînca Yolları Ve Nasıl Yapılacağı

442- Müslim, Selmanı Farisi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[449]
"Ona: "Peygamberiniz size tuvalet ihtiyacını giderme konusu da dahil her şeyi öğretti mi?" denildi. O da şöyle söyledi:
"Evet. Büyük tuvalet ihtiyacının giderilmesi veya bevl esnasında Önümüzü

kıbleye çevirmekten veya sağ elle İstinca etmekten yahut üç taştan daha azıyla istinca etmekten ya da hayvan artığı veya kemik ile istinca etmekten bizi nehyetti."

Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:

"Müşrikler ona (yani Selmanı Farisi (r.a)'ye): "Arkadaşınızın size Öğrettiğini görüyoruz: Hatta tuvalet ihtiyacını gidermesini bile öğretiyor (öyle mi?)" dediler. O da şöyle söyledi:

"Evet. O bizi, birimizin sağ eliyle istinca etmesinden, yahut (bu esnada) kıbleye yönelmesinden nehyetti. Yine (istincada) hayvan pisliği ve kemik kullanmaktan nehyetti ve şöyle buyurdu: "Biriniz üç taştan daha azıyla istinca etmesin." [450]

Bir Açıklama

"Bizi üç taştan daha azıyla istinca etmekten nehyetti."

Bu ifade, istincanın iki türü olduğunu, bunda suyun kullanılmaması durumunda mutlaka taşın kullanılması gerektiğini bildiriyor. Yine temizlenmeyi sağlasa bile üçten az taşın kullanılmasının taharet için yeterli olmayacağını bildirmektedir. Çünkü Resulullah (a.s), yerine göre temizliğin üçten daha az taşla gerçekleşebileceğini biliyordu. Ancak buna rağmen en az üç taş kullanılmasını şart koştu. Bunu şart koşması, kulluk görevini hakkıyla yapma ve temizliği gereği gibi gerçekleştirme anlamı taşıyordu. Bunu Şafii olan İbnu'l-Esir söylemiştir.

Daha önce geçtiği üzere Hanefilere ve Hanbelilere göre bu konuda temizliğin gerçekleşmesine itibar edilir. Üç taşın kullanılması şart değildir ama müstehabdır. Su ile istinca yapılırken yıkamanın kaç kere yapılacağı konusu, kişinin kendi görüşüne bırakılmıştır. Temizliğin gerçekleştiği konusunda kalbi mutmain oluncaya veya bu konuda kendisinde kuvvetli bir zan oluşuncaya kadar yıkamaya devam eder.

"Birimizin sağ eliyle istinca etmesinden bizi nehyetti."

İlim adamlarının çoğunluğunun görüşlerine göre sağ elle istinca etme yasağı bir edep Ölçüsü olarak ve nezihlik açısından konulmuştur. Çünkü sağ el yemede, içmede ve insani ilişkilerin çoğunda, örneğin musafahada vs. kullanılmaktadır. Bu yüzden de elin pisliğe dokundurulmamakla nezih tutulması istenmiştir.

443- Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [451]"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz taşla temizlendiğinde üç taş

kullansın." Bir rivayette de şöyle denilmiştir:[452]
"Bîriniz kaba ihtiyacını giderdiğinde üç kere sİlsin."

444- Taberani, Tank bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[453]
'Taş kullandığınızda tek sayıda kullanın. Abdest aldığınızda burnunuzu temizleyin."

445- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[454]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz taşı kullandığında tek sayıda kullansın. Allah tektir, teki sever.
Görmüyor musun, göklerin sayısı yedi, yerlerin sayısı yedi, tavaf yedi kere oluyor...." yine başka eşyaları da saydı."

446- Bezzar, Alkame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[455]
"Müşriklerden birisi Abdullah'a: "Sanıyorum arkadaşınız size her şeyi öğretti. Hatta helaya nasıl gideceğinizi bile Öğretti" dedi. O da şöyle söyledi:
"Eğer bizi alaya alıyorsan (bil ki) O bize, cinsel organlarımızı kıble tarafına çevirmememiz gerektiğini öğretti." Sanıyorum devamında da şöyle dedi:
"Yine sağ ellerimizle, hayvan pislikleriyle, kemikle ve üçten az sayıda taşla istinca etmememiz gerektiğini öğretti."

Bir Açıklama

Hanefiler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Üç taşla istinca yapılması müstehabdır, ancak vacib değildir. Temizliğin ve taharetin tam olarak gerçekleşmesi durumunda, daha azı da yeterli olur."
Şafîiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Vacib olan hem temizliğin gerçekleşmesi hem de taş sayısını üçe tamamlamaktır. Eğer üç taşla temizlik gerçekleşmezse, dört veya daha fazla taş kullanmak gerekir. Eğer üçten fazla taş kullanılması gerekirse, taş sayısını tek yapmak sünnet olur."
Hanefilere göre hayvan pisliği gibi pis şeylerle istinca yapılması tahrimen mekruhtur. Bunun gibi kemik ve yiyecek maddesi ile istinca da mekruhtur. Yine cam türü maddelerle istinca edilmesi de mekruhtur. Mazeret olmadığı taktirde

sağ elle istinca edilmesi de mekruhtur. Hayvanların katı artıklarından bazıları üzerinde yani onlarla istinca edilip edilmeyeceği konusunda görüş yrılığı bulunmaktadır. Ancak onların hakkında nas bulunduğundan dolayı onlarla isti ne a edilmesi mekruhtur.

447- Taberani, Suraka bin Malik bin Cu'şum (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın yanından geldiğinde kavmine konuşur ve onlara İlim öğretirdi. Bir gün bir adam onunla alay edercesine Suraka'ya şöyleöyledi:[456]
'Yoksa O (yani Resulullah a.s) size büyük tuvalet ihtiyacının nasıl giderileceğini de öğretiyor mu?" dedi. Suraka da şöyle söyledi:
"Büyük tuvalet ihtiyacınıza çıktığınızda gölgelere ve yollara oturmaktan sakının. Taş alın. Baldırlarınız üstüne çökün. Taşlarla taharetlenin ve tek sayıda taş kullanın."

448- Ahnıed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) söyle buyurdu:[457]
"Biriniz büyük tuvalet ihtiyacını gidermeye gittiğinde, beraberinde taharetlenmede kullanmak üzere üç taş alsın. Bu kadarı kendisine yeter."

Bîr Açıklama

Tuvalet ihtiyacını gideren kimsenin uyması gereken edep ölçülerinden birisi, istincada kullanacağı şeyi önceden hazırlamaktır. Taş kullandığı zaman ek sayıda taş kullanmalıdır. Yani üç, beş veya yedi adet taş kullanmalıdır. Bu konudaki hükümle ilgili tafsilatlı bilgi ileride gelecektir. Bu gibi hadisi şeriflerden anladığımıza göre Müslümanın evindeki tuvalette istincada kullanmaya yarayacak tuvalat kağıdının bulundurulması uygun olacağı anlaşılmaktadır. Yine bu gibi kağıtların kullanıldıktan sonra atılacağı yer de olmalıdır. Camilerin tuvaletleri gibi umuma açık tuvaletler açısından da aynı şeyi söylemek mümkündür.

449- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:[458]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz taşla temizlendiğinde tek sayıda taş kullansın."

450- Ebu Davud, Ebu Katade (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir[459]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz bevlettiği zaman, cinsel organını sağ eliyle tutmasın. Helaya girdiğinde sağ eliyle silinmesin. Su içtiğinde de tek nefeste (suyun tamamını bir kerede) içmesin."
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:
"Biriniz bevlettiği zaman, cinsel organını sağ eliyle tutmasın ve sağ e-liyle istinca etmesin. Kabın içerisine de nefes vermesin." [460]
Müslim'in rivayetine göre de Resulullah (a.s), kabın içerisine nefes verilmesinden, cinsel organın sağ elle tutulmasından ve sağ elle taharetlenilmesinden nehyetti.[461]
Tirmizi'nin rivayetine göre de Resulullah (a.s), bir adamın sağ eliyle cinsel organını tutmasını nehyetti (yasakladı.)[462]

451- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[463]
"Resulullah (a.s)'ın sağ eli; temizliği ve yemeği içindi. Sol eli ise helası ve temizliği gerektiren işleri içindi."

452- Ebu Davud, Hafsa (r.a)'dan rivayet etmiştir: [464]"Resulullah (a.s) sağ elini yiyeceği - içeceği alması ve vermesi için kullanırdı. Sol elini ise bunların dışındaki işleri için kullanırdı."

453- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[465]
"Resulullah (a.s) ihtiyacı için çıktığında ben ve bize ait bir çocuk ardından giderdik. Yanımızda da bir su kabı bulunurdu. Yani onunla istinca ederdi."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) helaya girdiğinde, ben ve (nehavi) bir çocuk, bir su kabı ve baston götürürdük. Su ile istinca ederdi."[466]
Bir başka rivayete göre de; "Resulullah (a.s) helaya girdi, bir çocuk arkasından giderek su kabı götürdü. O en küçüğümüzdü. Onu sidrenin (bir tür ağaç) yanına bıraktı. Resulullah (a.s) ihtiyacını giderdi. Sonra su ile istinca etmiş olarak

yanımıza[467] geldi."

Bir Açıklama

Bu hadis, taşın yalnız başına yeterli olacağı gibi suyun da yalnız başına yeterli olacağına delildir. Ancak her ikisini de kullanmak efdaldir. İlim adamlarının söylediklerine göre su ile istinca edilirken, sol el daha temizlenecek şeye götürülmeden üzerine su dökülür. Sonra ön taraf yıkanır, ardından da arka taraf yıkanır. Yıkama ile birlikte devamlı su dökülüp yıkanması gereken yer elle oğulur. Sonra temizlenmesi için biraz çömelip kalkılır.

454- Tirmizi'nin Muaze bintu Abdurrahman (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:[468]
"Kocalarınıza su ile taharetlenmelerini söyleyin. Ben onlardan utanıyorum. Resulullah (a.s) öyle yapardı."

455- Nesai, Cerir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: [469]"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Helaya gitti. İhtiyacını giderdi. Sonra: "Ey Cerir! Bana temizleyici getir" diye buyurdu. Ben de su götürdüm. Onunla istinca etti. (Cerir r.a) eliyle istinca ettiğini, sonra elini yere sürttüğünü söyledi."
"Elini yere sürttü" sözü, eliyle istinca eden birinin, elini yere sürtmeye kıyasla, elini sabun veya benzeri şeyle yıkamasının müstehab olduğuna delalet etmektedir. Elinde kalması ihtimali bulunan koku vs.'nin giderilmesi için buna ihtiyaç vardır.

456- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[470]
"Cibril bana geldi ve şöyle söyledi: "Ey Muhammed! Abdest aldığın zaman haya yerlerine su serp."

457- İmam Malik, Abdurrahman bin Osman bin Ubeydullah Teyyimi (r.a)'den rivayet etmiştir:[471]
"Bu kışı Hz. Ömer (r.a)'in abdest esnasında izarının altına su serptiğini

görmüştür."
Bu rivayette kastedilen, yukarıdaki hadisi şerifte geçen haya yerlerine su serpme (ıntidah) uygulamasıdır.

458- Bezzar, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Küba ahalisine şöyle buyurdu:
"Yüce Allah, sizi temizlik konusunda övdü. Bunun sebebi nedir?" Onlar da şöyle söylediler:[472]
"İstincada hem taşları hem de suyu kullanmaktayız."

459- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[473]
"Biriniz büyük tuvalet ihtiyacına gittiğinde, taharetlenmede kullanılmak üzere yanına üç adet taş alsın. Bu kadarı onun için yeterli olur."

Bir Açıklama

Fıkıhçılar taş ile istincanın nasıl olacağından söz etmiş ve şöyle söylemişlerdir:
Birinci taş ile önden arkaya doğru silinir. İkincisi ile arkadan öne doğru silinir. Üçüncüsü de, eğer husyelere pislik bulaşmış olursa birincisi gibi, bulaşmamış olursa ikinci gibi kullanılır. Kadın ise birinciyi de, ikinciyi de, üçüncüyü de önden arkaya doğru sürer.
Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:[474]
"Sağ tarafta pisliğin bulaştığı noktadan başlayıp hafifçe döndürerek ilk başladığı yere kadar getirir. İkincide ise sol taraftaki bulaşık yerden başlatıp aynı şekilde döndürür. Üçüncüyü de bütün bulaşık yerlerde dolaştırıp siler."

460- Buharı, Abdullah bin Mes'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:[475]
"Resulullah (a.s) büyük tuvalet ihtiyacını gidermeye çıktı. Benim kendisine üç adet taş götürmemi İstedi. Ben de iki taş buldum, üçüncüsünü aradım ancak bulamadım. Bir kaba hayvan pisliği buldum ve onu götürdüm. İki taşı aldı, kaba hayvan pisliğini ise attı ve şöyle buyurdu:
"O kaba pisliktir."

461- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)

şöyle buyurdu:[476]
"Hayvan pisliği ile veya kemikle istinca etmeyin. O, cinlerden olan kardeşlerinizin azığıdır."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Yine Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edildiğine göre cin gecesi (yani cinlerin Resulullah (a.s)'a geldikleri gece) Resulullah (a.s) ile birlikte idi..." Hadis böyle devam etmektedir ve hayli uzundur.
Şa'bi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayvan pisliği ile istinca etmeyin..." sonra hadisin tamamını vermiştir.
Nesai'nin rivayetine göre de Resulullah (a.s) bir kimsenin kemikle veya hayvan pisliğiyle istinca etmesini nehyetti. [477]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Cinlerden bir gurup Resulullah (a.s)'a geldi ve şöyle söylediler:
"Ey Muhammedi Ümmetini hayvan pisliğiyle veya kemikle yahut kömürle istinca etmekten nehyet. Şanı yüce olan Allah, onlarda bizim için nzık yarattı." [478]

Bunun üzerine Resulullah (a.s) adı geçen şeyleri(n istincada kullanılmasını) nehyetti."

462- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[479]
"Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını gidermeye çıktığında ardından gittim. Sağa sola bakıyordu. Yanma yaklaştım. "Bana taharetlenmede kullanacağım taşlar bul" dedi veya buna benzer bir söz söyledi. Yine şöyle dedi: "Ancak kemik veya hayvan pisliği getirme." Elbisemin bir kenarında kendisine taşlar getirip yanına koydum. Sonra yanından çekildim. İşini bitirince/ onları (muhtemelen kullanılmamış taşlan) yanma aldı."
Rezin'in naklettiği ve Buhari'de de geçen bir rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana taharette kullanacağım taşlar getir. Ancak hayvan pisliği veya kemik getirme." Ben: "Hayvan pisliğinin ve kemiğin ne özelliği var?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Onlar cinlerin yiyeceklerindendir. Bana Nasibeyn cinlerinden bir gurup geldi - ki ne iyi cinlerdi.- Benden azık istediler. Ben de, onların herhangi hayvan

tezeğinin veya kemiğinin yanından geçseler, onda kendileri için yiyecek bulmaları üzere Allah'a dua ettim." [480]

Bir Açıklama

İlim adamlarının Resulullah (a.s)'ın yukarıdaki hadisi şerifinde geçen ve bizim taharetlenme anlamı verdiğimiz "estenfidu" sözünden çıkardıkları anlama göre istibra, cinsel organı üç kere hafifçe sıkmakla ve içinde olanı çıkarmakla gerçekleşir. Buna göre sol elin işaret parmağı dibinden itibaren cinsel organın altına, baş parmak da üstüne konur. Sonra içinde kalan bevlin çıkması için hafifçe sıkılarak çekilir.[481] Bu, organın bevlden tamamen temizlendiğine dair kuvvetli kanaat oluşuncaya kadar yapılır. Kadının istibrası ise sol elin parmaklarının kenarlannı cinsel organına koymasıyla olur. Genelde ise istibra insanların durumlarına göre değişir. Bunda esas olan ise kişide, bevlin çıkış yollarında daha sonra çıkabileceğinden korkulan herhangi bir şeyin kalmadığına dair kuvvetli bir kanaatin oluşmasıdır.

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İlim adamlarının görüş birliğine göre, uyuyana ve kendisinden koku çıkan kimseye istinca gerekmez.
Şafiilerin en açık görüşlerine göre kurttan ve pislenmeye yol açmayan kuru pislikten dolayı istinca gerekmez.
Her insanın istibrası, kendisine göredir. Bazı insanların bevl damlalarının kesilmesi için yürümeye, öksürmeye veya biraz beklemeye ihtiyaçları olur. Her insanın kendi durumunu bilmesi ve buna göre uygulamada bulunarak vesveseye düşmekten kendini sakındırması gerekir.
Bazı Hanefi fikıhçılan, bir kimsenin bevünin uzun süre damlamaya devam etmesi veya vesveseye düşmesi durumunda, yumuşak bir kağıttan yapılı ve damlaları emecek incecik bir fitili, cinsel organının içine dışarı çıkmayacak şekilde koymasının mümkün olacağını söylemişlerdir. Damlama ne kadar devam etse de fitil onların dışarı çıkmasını önler dolayısıyla abdesti bozulmaz. Bazıları bu tür bir uygulamayı pek hoş görmemişlerdir. Bazıları ise bunda, alelacele abdest almak isteyen ancak damlamanın durduğu konusunda kalbi mutmain olmayan birine yarar sağlayacak bir çözüm olabileceğini söylemişlerdir.
Bazı durumlar vardır ki, kağıt veya bunların yerini tutacak bir şeyle temizlenmek yeterli olmaz. Bu gibi durumlarda mutlaka su kullanılması gerekir. Dışarı çıkan pisliğin kuruması durumu böyledir. Pislik etrafa bulaşır ve bulaşan miktar bir dirhemi aşabilecek kadar olursa yine mutlaka su ile temizlenil-mesi gerekir. Yahut dışarıdan yaş bir şey dokunur da pisliğin bulaştığı alanı genişletirse, yine mutlaka su ile tem izlenilmesi gerekir. Ameliyatlarda olduğu gibi çıkan maddelerin normalden farklı olması ve çıkış yerinin etrafını pisletmesi durumu için de aynı şey söz konusudur. Bütün bu durumlarda mutlaka su kullanılmalıdır.
Malikİlere göre meni, mezi ve hayız kanı için de mutlaka su kullanılmalıdır. Yine Malikİlere göre bekâr olsun, evli olsun kadının bevlinin çıktığı yerden mak'ada doğru bulaşması durumunda su ile temizlenmesi gerekir.
Hanefilere göre, pisliği temizlemesi durumunda gülsuyu ve sirke gibi sudan başka sıvılarla da istinca yapılması caizdir.
Hanefiler belli bir değere sahip en basit bir şeyle bile istinca etmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. İlim adanılan da, istincanın ancak kıymetli tutulmayan, pisliği çıkaran temiz bir şeyle yapılabileceği üzerinde görüş birliğine varmışlardır.
Oruçlu kişiler tuvalet ihtiyacını görmesinden sonra kalkmadan önce içeriye su girmesi ihtimaline karşı mak'adını kurular ve orucunun bozulmaması için elini

çok götürmez.
Tuvalet ihtiyacını görmek isteyenin nalinlerini (terliklerini) giymesi, başını örtmesi, helaya sol ayağıyla girip sağ ayağıyla çıkması ve oturunca da sol ayağına dayanması mendubdur. Çünkü böyle sol ayağa dayanılması fazlalıkların kolayca çıkmasını sağlar.
Zorunlu olmadıkça da konuşmamalıdır. İhtiyacını gördükten sonra tuvalette beklemelidir. Elbisesinin yere yakın olmasına dikkat etmeli ve çok fazla kaldırmamalıdır. Bu durum açık alanlar içindir. Eğer ihtiyacını gördüğü yer özellikle bu amaç için yapılmış bir yer değilse, hemen orada değil de ayrı bir yere çekilerek istinca yapar. Göğe, cinsel organına ve çıkan şeye bakmaması, kalkarken de elbisesini (yani eteğini) yavaş yavaş bırakması müstehabdır. İtibarlı bir kabrin üstünde tuvalet ihtiyacını yapmak haramdır. Kabrin yakınında bu işi yapmak ise mekruhtur.[482]
Hacmi büyük olmayıp gözle görünmeyen pisliğin üzerinden geçmesi durumunda, hem bu pisliğin temizleneceği hem de suyun temiz kalacağı daha önce geçmişti. Buna göre bir kimse insanların kendini gördükleri bir yerde bulunur ve cinsel organı mezi veya bevl ile pislenmiş, ancak kuru olursa avret yerini izar veya şalvar ile örtülü tutarak (eteğine) su dökebilir. Böylelikle pislenmiş yer temiz olduğu gibi elbisesine bulaşan su da temizdir. (1)

ABDEST VE ABDESTİ BOZAN ŞEYLER
ABDESTÎN HÜKÜMLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER
GİRİŞ

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor."[483]
Küçük hadesten temizlenmenin abdestle, büyük hadesten temizlenmenin de gusül ile olacağı ve namazın geççrli olabilmesi için bunların gerçekleştirilmesinin şart olduğu üzerinde icma (görüş birliği) vardır.
Abdest ve gusül yoluyla Müslümanın hayatında düzenli bir temizlik ve nezafet gerçekleştirilmiş olur. Bunda aynı zamanda bir gönül rahatlığı vardır. Ruh, gönül, akıl ve bedenin hepsi, abdestten ve gusülden etkilenir.
Yüzün, ellerin ve ayakların yıkanmasının ve başın meshedilmesinin abdest için farz olduğu üzerinde bütün ilim adamları görüş birliğine varmışlardır.
Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler ayrıca organların sırayla yıkanmasını, Malikiler de oğulmasını gerekli görmüşlerdir.
Hanbeliler ve Malikilerde aynca organların ardarda yıkanma da eklenince abdestin yedi farzı olmaktadır.
Şafiilere göre de söz konusu dört farza, niyet ve organların sırayla yıkanması şartlan eklenince altı farzı olmaktadır.
Hanbelilere göre ise niyet, sırayla yıkama ve ardarda yıkama şartlan eklenince yedi farz olmaktadır. Yüzün yıkanması gereken kısmı boyuna, normal olarak başın tüylerinin çıktığı yer ile çenenin en altı arasıdır. Buna üzerinde alt dişler çıkan iki kemik (yani bu iki kemiğin üstüne gelen kısım) da dahildir. Yüzün yıkanması gereken kısmın enine sınırlan ise Hanefilere ve Safi ilere göre kulak ibikleri (yani kulak ibiklerinin hizası), kulakla zilifler arasında kalan beyaz kısımdır. Malikiler ve Hanbeliler ise bu kısmın baştan itibaren olduğunu söylemişlerdir.
Elden yıkanması gereken kısma dirsekler dahildir. Dirsekler ise pazu kemiği ile

kol kemiğinin birleşme (eklem) noktalandır. Dirseklerin ve daha ilerisinin abdestte yıkanması farzdır. Ayaklardan yıkanması gereken kısma ökçeler de dahildir. Bunlar ise ayak eklemleri ile birleşen kemiklerdir. İşte bu üç organın yani yüzün, ellerin ve ayaklann yıkanması farzdır. Yıkanması ise üzerine damlayacak kadar su dökmektir. En kuvvetli görüşe göre en az iki damlanın damlaması gerekir. Farz olan bir kere yıkamaktır. Yıkamanın üç kere tekrar edilmesi ise farz değil sünnettir.

Başın meshedilmesİ farzdır. Meshetmek ıslak elin organın üstüne sürül-mesidîr. Baş, alnın üstünde normal olarak saçın çıktığı yer ile ense çukuru a-rasında kalan kısımdır. Yüz kemiği ile birleşen iki yandaki kafatası kemikleri (yani bunların üstünde kalan kısım) baştandır. Hanefilere göre kafanın perçeminden, kulaklann üstüne gelen bölümden dörtte birlik bîr kısmı meshetmek farzdır. Saç örgülerinin bulunduğu kısmın meshedilmesi ise farz değildir.

Malikilere ve Hanbelilerden rivayet edilen iki görüşten tercihe şayan görülene göre başın tamamının meshedilmesi gerekir. Ancak başın meshedilmesi esnasında saç örgülerinin çözülmesi gerekmez. Yine baştan aşağıya doğru uzayan saçlann meshedilmesi de gerekmez.

Hanbelilerin yaygın olan görüşlerine göre erkeğin kafasının tamamını meshetmesi gerekir ancak kadının sadece başının ön tarafını meshetmesi yeterli olur.

Şafiiler şöyle söylemişlerdir:

"Farz olan, başın bir kısmının meshedilmesidir. Baştan sayılabilecek bir tüyün bile meshedilmesi yeterli olur. Ancak meshedilen tüyün baştan aşağıya uzamış olması sebebiyle başın dışına çıkmış olmaması gerekir."

Niyet ise temizliği gerçekleştiren kişinin kalbiyle farz görevi yerine getirdiğini veya hadesten kurtulmayı yahut kendisi için gerekli olan temizliği gerçekleştirmeyi amaçladığını düşünmesidir.

Haneliler niyeti sünnet olarak görmektedirler. Niyetin vakti, istincadan Öncedir. Hanbelilere göre niyetin vakti vacib olan ilk görevi yapmaya başlamaktır ki, o da fiilen abdeste başlamaktır.

Malikiler niyetin vaktinin yüzü yıkamaya başlama vakti olduğunu söylemişlerdir. Niyet vaktinin taharete ilk başlama vakti olduğu da söylenmiştir.

Şafiiler ise niyet vaktinin yüze en yakın olan organı yıkamaya başlama vakti olduğunu söylemişlerdir.

Organları sırayla yıkamak Hanefîlere ve Malikilere göre müekked sünnettir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise farzdır. Bu ise abdest organlannı Kur'-an-ı Kerim'de geçen sırasına göre yıkamaktır. Yani: Önce yüzün, sonra ellerin yıkanması, sonra başın meshedilmesi, sonra da ayakların yıkanmasıdır.

Organların ardarda yıkanması ise Şafiilere ve Hanefîlere göre sünnettir. Malikilere ve Hanbelilere göre ise farzdır. Bu ise abdest organlarını ardarda yıkamak arada örfen ara verme (fasıla) sayılacak kadar bîr vakit geçirmemektir. Bir başka ifade ile normal şartlarda, yıkanan bir organ, daha kurumadan onun ardından yıkanması gereken organın yıkanmasıdır.

Ovmaya gelince: Bu Hanefîlere, Şafiilere ve Hanbelilere göre sünnettir. Malikiler ise bunun farz olduğunu söylemişlerdir. Ovmak bir organın üzerine suyu döktükten sonra organ daha kurumadan eli üzerine sürtmektir. Ovma, elin dışıyla değil avuç içiyle yapılır. Ovmanın hafifçe yapılması mendubdur. Bir kere ovmakla farz yerine gelmiş olur.

Abdestin sünnetleri ve adabı çoktur. İleride abdestle ilgili rivayetleri verirken bunlardan söz edeceğiz. Burada abdestin Hanefi mezhebine göre olan sünnetlerinden kısaca ve özet halinde söz edeceğiz.

Abdestin sünnetleri onyedidir

Bunlar: Abdestin başında elleri bileklere kadar yıkamak, besmele çekmek ve dişleri misvaklamak. Bir avuç suyla da olsa üç kere ağzı çalkalamak. Üç avuç suyla burnu temizlemek (istinşak). Oruçlu olmayanın ağzım çalkalarken ve burnunu temizlerken mübalağa yapması yani ağzında suyu iyice çalkalaması ve burnuna suyu iyice çekmesi, sık sakalın altından su verilerek hilal-lenmesi yani tahlil edilmesi. Parmak aralarının temizlenmesi. Yıkamaların üçer kere yapılması. Kafanın bir kerede tümünün meshedilmesi. Başın suyuyla da olsa kulakların meshedilmesi. Ovma. Organları ardarda yıkama. Niyet. Organların Yüce Allah'ın kitabında bildirilen sırasına göre yıkanması. Yıkamaya sağ taraftan ve parmakların baş taraftarıyla başlamak. Başı meshet-meye başın ön kısmından başlamak.

Abdestin adabı onbeşdir

Gıdığın (gırtlağın) değil de boynun meshedilmesi. Yüksekçe bir yere oturmak. Kıbleye dönmek. Başkasının yardımına başvurmamak. İnsanlar arasında konuşulan sözlerle konuşmamak yani zikir ve dua dışında bir şey söylememek. Hem kalple niyet etmek hem de bu niyetini dil ile söylemek. Rivayetlerde bildirilmiş olan duaları okumak ve her organı yıkamaya başlarken besmele çekmek. Serçe parmağını kulak deliğine sokmak. Geniş olan yüzüğünü oynatmak. Eğer yüzük oynatılmadan altına su gitmezse o zaman yüzüğün oynatılması vacib olur. Mazmaza ve istinşakı (ağza ve burna su verme işini) sağ elle yapmak. Burnu sol elle temizlemek. Mazereti olmayan birinin, daha namaz vakti girmeden abdest alması. Abdestten sonra iki şehadet kelimesi söylemek. Abdestten artan suyu ayakta içmek ve şöyle söylemek:

"Ey Allah'ım! Beni tevbe edenlerden kıl ve beni temizlenenlerden eyle!"
Kader suresinin okunması ve abdestten sonra kerahet vakit değilse iki rek'at namaz kılınması da abdestin adabındandır. Yüzü yıkarken göz pınarlarını yoklamak, abdest suyunu dirseklerin ve topukların yukarılarına kadar eriştirmek de abdestin adabındandır.
Hanefîlere göre abdestin beş türü vardır:
1- Farz olan abdest: Farz olsun nafile olsun namaz veya cenaze namazı için yahut tilavet secdesi için ya da Kur'an-ı Kerim'e dokunmak için alı-nan abdest böyledir.
2- Vacib olan abdest: Ka'be'yi tavaf için alınan abdest böyledir. An-cak çoğunluğa göre bu abdest farzdır.
3- Mendub olan abdest: Her namaz için abdest alınması, şer'i kitap-lara dokunmak için, uykuya yatarken, uykudan uyanır uyanmaz, cünüplükten dolayı gusl etmeden önce abdest almak, cünüp birinin bir şey yemek - içmek veya uyumak istediğinde abdest alması, cinsel ilişkide bulunmadan önce, ezberden Kur'an-ı Kerim okumak istediğinde, kamet getirmeden önce, hutbe o-kumak istediğinde, Arafat'ta vakfeye durmadan önce. Safa ve Merve arasında sa'y yapmadan önce, herhangi bir günah işleme durumunda, namaz dışında kahkaha ile gülünce, ölüyü yıkama ve taşıma ameliyesinden sonra, ilim adamlarının ortak görüşlerine muhalefetten vazgeçme durumunda abdest almak böyledir.
4- Mekruh olan abdest: Birinci abdestle namaz kılmadan önce yeni-den abdest almak böyledir.
5- Haram olan abdest: Gasbedilmiş su ile veya yetimin suyuyla abdest alınması böyledir.
Bir insana abdestin farz olması şartlan sekizdir: Akıllı olmak, buluğ çağına ermiş olmak, Müslüman olmak, temiz ve yeterli miktarda su kullanma gücüne sahip olmak, hadese maruz kalmak (yani abdestsizlik durumunun ortaya çıkması, abdestinin bozulmuş olması) hayızlı veya nifaslı olmak, vaktin darlığı, vaktin girmesi ile birlikte abdest almak farz olmaz ancak vakit sıkıştığında abdest farz olur.
Abdestin geçerli olmasının şartları üçtür:
1-Yıkanması gereken cildin tamamına temiz suyun dokunması.
2- Suyun yıkanması gereken organa ulaşmasını engelleyen şeyin gideril-;i.mesı.
3- Mazeret olması dışında abdestin bozulmasına sebeb olan durumun, ab-deste başlamadan önce kesilmiş olması.
Hanefilerin dışında kalan çoğunluk Müslüman olmayı abdestin farz olmasının şartlarından değil de geçerli olmasının şartlarından saymışlardır. Abdestin

mekruhları:
Suyu gerektiğinden fazla dökmek, yüze veya bir başka organa suyu çarpmak, insanların normal konuşmalarıyla konuşmak yani zikir ve dua dışında sözler söylemek, mazereti olmadığı halde başkasının yardımına başvurmak, pis bir yerde abdest almak, oruçlu olan birinin ağzına ve burnuna su verirken mübalağa yapması, ağzı çokça çalkalaması ve suyu burnuna çok çekmesi ve abdestin sünnetlerinden herhangi birini terketmek.
Abdesti bozan şeyler:
1- Özürlülük durumu dışında artığın çıktığı yolların birinden normal ya da normal dışı bir şeyin çıkması, özürlü obua durumunun kendine özel hükümleri bulunmaktadır.
2- Kan görmeden (kaasız) doğum yapmak. Hanefilere göre bu durumda kadın lohusa olmaz ancak (gerektiğinde) abdestini tazelemesi gerekir.
3- Artığın çıktığı yollardan başka bir yerden kan, irin, cerahat gibi pis bir şeyin çıkması. Bu gibi şeylerin çıktıkları alanların etrafına yayılması durumunda Hanefilere göre bunlar hakkında temizleme hükmü uygulanır.
4- Hanefilere ve Hanbelilere göre kusmak. Hanefilere göre bu konunun tafsilatı bulunmaktadır ve onlar şöyle söylemektedirler:
"Eğer ağız dolusu kusulursa abdest bozulur. Bu miktar ise ağıza, zorlanmadan tutulamayacak miktarda kusmuk gelmesidir."
5-Sarhoş edici veya uyuşturucu bir şeyin alınması yahut bayılma, delirme, sar*a nöbeti veya uyku gibi sebeplerden şuurunu veya aklını kaybetme. Ancak uyku konusunda bazı açıklamalar bulunmaktadır.
6- Şafiilere göre yabancı yani mahrem olmayan bir kadına dokunmak. Hanefilere göre ise ileri derecede dokunma (fahiş mübaşeret) olmadan abdest bozulmaz. Bu ise kadın ve erkeğin cinsel organlarının bütünüyle birbirine dokunmasıdır. Malikilere ve Hanbelilere göre ise kadınla erkeğin derisi, şehvet veya zevkle birbirine dokunursa abdest bozulur. Ancak Malikilere göre konunun bazı açıklamaları bulunmaktadır.
7-Hanefilerin dışında kalan çoğunluğa göre Ön ya da arka organlardan birine dokunmak. Malikilere göre ise erkeklik organının (zekere) dokunmasıyla abdest bozulur ancak arka organa dokunmakla bozulmaz.
8-Hanefilere göre namazın içinde başkası duyabilecek derecede sesli gülmek. Diğerlerine göre ise bu abdesti bozmaz.
9- Hanbelilere göre deve eti yemek. Diğerlerine göre bu abdesti bozmaz. Hanbeliler bu konuda mürsel bir hadise dayanmaktadırlar.
10- Hanbelilerin çoğunluğuna göre cenaze yıkamak. Diğerlerine göre bundan

dolayı abdest bozulmaz.
11-Malikilere göre abdest konusunda tereddüde düşmek. Çoğunluk ise tereddütten dolayı abdestin bozulmayacağım söylemiştir. Bir kimse abdest aldığını kesin olarak bilir ancak abdestin bozulup bozulmadığı konusunda tereddüde düşerse o abdestlîdir.
12- Guslü gerektiren bir şey zorunlu olarak abdesti de bozar.
Bunun yanısıra özür sahiplerinin kendilerine Özel hükümleri bulunmaktadır. Küçük hadesin vukuunda abdest almadan namaz kılınması, Ka'be'nin tavaf edilmesi ve Kur'an'a dokunulması haramdır. Şartlarına uygun olarak mestlerin üzerine mesh, iki ayağın yıkanması yerine geçer. Yine şartlarına uygun olarak gerçekleştirilen teyemmüm abdest yerine geçer. [484]

ABDESTİN FAZİLETİ

463- İmam Malik/Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[485]

"Allah'ın, günahları silmesine ve dereceleri yükseltmesine sebep olan şeyi size bildireyim mi?" Oradakiler:

"Evet, ya Resulullah (a.s)!" dediler. Resululah (a.s) şöyle buyurdu:

"Mekruhlardan sakınarak abdesti güzelce almak, mescide gitmek için çok adım atmak ve bir namazın ardından diğer namazı beklemek. İşte bunlar kişinin gözeteceği üç şeydir."

464- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[486]

"Müslüman -veya mü'min- kul abdest almaya başlayıp yüzünü yakadı-ğmda gözleriyle bakması suretiyle işlemiş olduğu bütün günahlar su ile -yahut suyun en son damlası ile- birlikte yüzünden çıkar (dökülür).

Ellerini yıkadığında eliyle tutmak suretiyle işlemiş olduğu bütün günahlar suyla -yahut suyun son damlası ile- birlikte ellerinden çıkar (dökülür).

Ayaklarını yıkadığında ayaklarıyla yürümek suretiyle işlemiş olduğu bütün günahlar su ile -yahut suyun en son damlası ile- birlikte ayaklarından çıkar (dökülür). Böylece bütün günahlardan temizlenmiş olarak çıkar."

465- Müslim, Ukbe bin Amir Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir:[487]

"Bizim deve otlatma nöbetlerimiz oluyordu. Benim otlatma nöbetim geldi. Akşam olunca develeri yatırdım. Ayakta İnsanlara konuşmakta olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın yanına vardım. Sözlerinden şunları dinledim:

"Herhangi Müslüman abdcst alır ve abdestine Özen gösterir, sonra kalkar, hem kalbini hem yüzünü çevirerek (kendini namaza vererek) iki rek'at namaz kılarsa ona cennet hak olur." Ben: "Bu ne kadar güzel bir şey!" dedim, önümde duran kişi: "Bundan önceki daha güzeldi" dedi. Baktım Hz. Ömer bin Hattab (r.a) orada bulunuyordu. Şöyle söyledi:

"Gördüğüm kadarıyla sen biraz önce geldin." (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:

"Sizden her kim abdest alır, abdestine özen gösterir, sonra: "Allah'tan başka İlah olmadığına şehadet ediyorum. O birdir, O'nun ortağı yoktur. Mu-hammed'in O'nun kulu ve Peygamberi olduğuna şehadet ediyorum" derse, ona sekiz cennet

kapısı açılır ve istediğinden girer."
Tirmizi'nin Ebu İdris Havlani ve Ebu Osman Nehdi'den rivayet ettiğine göre de Hz. Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[488]
"Kim abdest alır, abdestine özen gösterir, sonra: "Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağının olmadığına Muhammed'in de O'nun kulu ve Peygamberi olduğuna şehadet ediyorum" derse, ona sekiz cennet kapısı açılır, istediğinden girer."

Bir Açıklama

Ukbe (r.a)'nin: "Ayakta, insanlara konuşmakta olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın yanına vardım" sözü, Resulullah (a.s)'ın sahabilerine ilim Öğretme ve vaaz konusunda izlediği metod konusunda bir örnek ortaya koymaktadır. Bu gibi hadislerden ilim adamlarının, özellikle akşam ile yatsı arasım vaaz ve öğretime ayırmalanndaki amaçlarını anlamaktayız. Bazıları yatsı namazı sonrasını bu işe ayırıyordu. Çünkü insanlar genellikle bu vakitten sonra günlük dünyevi işlerini bitirmiş olmaktadırlar.

466- Müslim, Hz.Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "(Resulullah a.s) şöyle buyurdu:[489]
"Kim abdest alır ve abdestine özen gösterirse, günahları bedeninden çıkar. Sonra tırnaklarının altından çıkar."
Bir rivayete göre de Hz. Osman (r.a) abdest aldı ve sonra şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın şu aldığım abdest gibi abdest aldığını, sonra da şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim bu şekilde abdest alırsa, onun geçmiş günahları bağışlanır. Namazı ve camiye yürümesi ayrıca sevap kazanmasına vesile olur." [490]

467- Taberani, Sa'd bin Bekroğullarının kardeşi Sa'd bin Umare (r.a)1-den rivayet etmiştir:[491]
"Bu kişi Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuştu. Bir adam ona: "Allah sana rahmet eylesin nefsim hakkında bana nasihatta bulun" dedi. O da şöyle söyledi:
"Namaza durmak istediğinde güzelce abdest al. Abdesti olmayanın namazı da

olmaz. Namaz kılmayanın da imanı olmaz. Namaza durduğunda da son namazını kılan biri gibi namaz kıl. İhtiyaçların çoğunun peşine düşmeyi de bırak. Bu durum, hemen üzerinde duran bir fakirliktir. İnsanların yanında olandan tamamiyle ümidini kes. İşte bu zenginliğin kendisidir. Sözden ve fiilden özür dileme gereği duyacağına bak ve ondan sakın."

468- İmam Malik, Abdullah Sunabihiyy (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[492]
"Mü'min kul abdest alırsa, ağzını çalkaladığında günahları ağzından çıkar. Burnuna su verdiğinde günahlar burnundan çıkar. Yüzünü yıkadığında günahlar yüzünden çıkar (dökülür). Hatta göz kapaklarının altından bile çıkar. Ellerini yıkadığında günahlar ellerinden çıkar. Hatta ellerinin tırnaklarının altından bile çıkar. Başını meshettiğinde günahlar başından çıkar. Hatta kulaklarından bile çıkar. Ayaklarını yıkadığında günahlar ayaklarından çıkar. Hatta ayaklarının tırnaklarının altından bile çıkar. Sonra camiye yürümesi ve sevap alması nafile olur (yani günahlarının keffaretine vesile değil ayrıca sevap kazanmasına vesile olur- Çeviren)"

469- Hakim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[493]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim abdest alır ve ardından: "Ey Allah'ım! Senin şanın pek yücedir. Sana hamdederim. Senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim" derse, bu (söylediği) bir kağıda mühürlenir sonra Arş'ın altına yükseltilir ve kıyamet gününe kadar yırtılmaz."

470- Nesai, Ebu Umame Bahili (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Amr bin Abese (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum:

"Resulullah (a.s)'a: "Abdest nasıldır?" diye sordum. Şöyle buyurdu:[494]
"Abdeste gelince: Sen avuçlarını yıkadığında onları temizlemiş olursun. Günahların, tırnaklarının ve parmaklarının arasından çıkar. Ağzını çalkaladığında, iki burun deliğine su verdiğinde, yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini (kollarını) yıkadığında, başını meshettiğinde ve ayaklarını yıkadığında tıpkı annenin seni doğurduğu gündeki halin gibi bütün günahlarından temizlenmiş olursun."
Ebu Umame dedi ki:

"Ben: "Ey Amr bin Abese! Ne dediğine bak. Bu söylediklerinin tümü Öyle bir uygulama ile verilecek mi?" dedim. Şöyle söyledi:

"Vallahi, benim yaşım ilerledi. Ecelim yaklaştı. Benim bir sıkıntım yok ki, Resulullah (a.s) hakkında yalan uydurayım. Bunu Resulullah (a.s)'tan benim kulaklarım duydu ve kalbim de belledi."

471- Taberani, Ebu Umame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdesti yerli yerince alırsan bağışlanmış olarak oturursun." Bir adam:[495]
"Ey Ebu Umame! Buna göre bu kişi (yani söylediğini yapan kişi) kalkıp namaz kılarsa, bu onun İçin nafile mi olur?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Hayır. Nafile, ancak Resulullah (a.s) içindir. Beriki, günahlar ve hatalar içinde yüzürken onun kıldığı (namaz) nasıl nafile olur? Ancak fazilet ve ecir vesilesi olur."

472- Ahmed bin Hanbel, Ukbe bin Amir (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[496]
"Ümmetimden iki adam var. Birisi gece kalkıp kendini temizlemeye yöneltiyor. Bunun üzerinde bazı düğümler bulunmaktadır. Abdest alır. Elini yıkadığında bir düğüm çözülür. Yüzünü yıkadığında bir düğüm daha çözülür. Başını meshettiğinde bir düğüm daha çözülür. Ayaklarını yıkadığında bir düğüm daha çözülür. Bunun üzerine Rabb Teala şöyle buyurur:
"Şu kuluma bakın. Kendini amele yöneltiyor. Kulum ne isterse onundur."

473- İmam Malik, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[497]
"Doğru olup, ancak buna güç yetiremeyeceksiniz. Bilin ki, amellerinizin en hayırlısı namazdır. Abdesti alma işini devam ettirmeyi mü'minden başkası başaramaz."

474- Bezzar, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[498]
"Kim temiz olarak gecelerse (yani abdest alıp da uyursa), bir melek de elbisesinin üstünde geceler. Geceleyin her ne vakit uyansa melek: "Allah'ım kulun temiz olarak gecelediği gibi sen de onu bağışla" der."

475- Müslim, Hz.Osman (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[499]
"Kim Allah'ın emrettiği şekilde abdesti tam (usulüne uygun) alırsa, o-nun kıldığı beş vakit namaz, aralarında işlenen günahlara keffaret olur."

476- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) kabristana gitti ve şöyle buyurdu:
"es-Selamu aleykum (size selam olsun) ey mü'minler topluluğu yurdu! Allah dilerse biz de size kavuşacağız. Ben isterdim ki, kardeşlerimizi görebilseydim." Yanındakiler:[500]
"Ya Resulullah (a.s)! Biz senin kardeşlerin değil miyiz?" dediler. Resulu-lah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır, siz benim sanabil erimsiniz. Kardeşlerim ise henüz gelmemiş o-lanlardır. Ben onlardan önce Havz'ın (Kevser Havuzu'nun) başına gideceğim. Yanındakiler:
"Ya Resulullah (a.s)! Ümmetinden senden sonra gelenleri nasıl tanırsın?" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Ne dersiniz? Bir adamın simsiyah atlar arasında alnı ve bacakları ak bir atı olsa onu tanımaz mı?" "Evet, tanır" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İşte onlar da abdestin bıraktığı izler nedeniyle kıyamet günü alınları ve bacakları ak olarak gelirler. Ben onların hepsinden önce Havz'ın başına gideceğim. Bazı kimseler başıboş develerin uzaklaştırılmaları gibi Havz'ın başından uzaklaştırılacaklar. Ben onlara: "Hey gelin! Hey gelin! Hey gelin!" diyeceğim. "Onlar senden sonra değiştirdiler" denilecek. Ben de: "Öyleyse uzak olun, uzak olun, uzak olun" diyeceğim."

Abdestîn Özellikleri

477- Buhari ve Müslim, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Osman (r.a) bir kap istedi. İki avucuna üç kere su döktü ve bunları (ellerini) yıkadı. Sonra sağ elini kabın İçine soktu. Ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç kere yıkadı. Kollarını dirseklerine kadar üç kere yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra ayaklarını topuklarına kadar üç kere yıkadı. Sonra şöyle

söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın aynen şu benim aldığım gibi abdest aldığını gördüm. (Resulullah a.s) bu şekilde abdest aldıktan sonra şöyle buyurdu:[501]
"Kim şu benim aldığım gibi abdest alır, sonra iki rek'at namaz kılar ve bu namazında kendiyle konuşmazsa (yani içinden bir şeyler geçirmeden, yalnız ibadetini düşünerek namaz kılarsa- Çeviren), onun geçmiş günahları bağışlanır."

478- Ebu Davud, Humran (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Osman (r.a)'in abdest aldığını gördüm..." devamında, yukarıdakinin benzeri bir hadis nakletmiş ancak ağza ve burna su vermekten söz etmemiştir. Ancak onun rivayetinde şöyle denilmektedir:[502]
"(Hz. Osman r.a.) başını üç kere mesnetti, sonra ayaklarını üç kere yıkadı. Sonra şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın bu şekilde abdest aldığını gördüm. (Resulullah a.s) daha sonra şöyle buyurdu:
"Bundan daha azıyla abdest alanın (yani organlarını daha az sayıda yıkayanın) abdesti de yeterli olur." Ancak namaz konusundan söz etmedi."
Yine Ebu Davud'un rivayetine göre İbni Ebi Muleyke şöyle söylemiştir:
"Hz. Osman bin Affan (r.a)'a abdest hakkında soru sorulduğunu gördüm. Bunun üzerine su istedi. Kendisine su kabı getirildi. Kabı sağ eline doğru eğdi. Sonra bu elini suyun içine soktu. Üç kere ağzını çalkaladı. Üç kere de burnuna su verdi. Üç kere de yüzünü yıkadı. Sonra sol elini yıkadı. Sol elini de üç kere yıkadı. Sonra elini sokup su alıp başını ve kulaklarını mesnetti. (Kulaklarının) içini ve dışını birer birer yıkadı. Sonra ayaklarını yıkadı. Sonra şöyle söyledi:[503]
"Abdest hakkında soru soranlar nerede? İşte ben Resulullah (a.s)'ın böyle abdest aldığını gördüm."

479- Ahmed bin Hanbel, Harnran bin Ebban (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Osman bin Affan (r.a)'ın Mescid'in kapısında abdest suyu İstediğini gördüm. Ellerini yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sonra üç kere yüzünü yıkadı. Sonra kollarını dirseklerine kadar üçer kere yıkadı. Sonra üç kere başını meshetti. Sonra ellerinin dışını, kulaklarının dışına sürdü. Sonra bunları (yani ellerini) sakalına sürdü. Sonra topuklarına kadar ayaklarını üçer kere yıkadı. Sonra kalktı iki rek'at namaz kıldı. Sonra (şöyle söyledi):[504]

"Sizin için Resulullah (a.s)'tan gördüğüm şekilde abdest aldım. Sonra Resulullah (a.s)'tan gördüğüm şekilde sizin için iki rek'at namaz kıldım. Resulullah (a.s) İki rek'at namazını bitirdikten sonra şöyle buyurdu:
"Kim benim aldığım gibi abdest alır sonra da içinden konuşmaksızm (yani kalben muhtelif şeyler düşünmeden) iki rek'at namaz kılarsa, bu namazla bir Önceki gün kıldığı namazı arasındaki günahları bağışlanır."
Bir Açıklama
Kendileri raşid halifelerden olan Hz. Osman (r.a) ile Hz. Ali (r.a)'nin insanlara abdesti öğretmeleri; raşid halifelerin uygulamaları, bu uygulamalarının ne derece tabii ve fıtrata uygun olduğu, onların sahabilerine karşı alçak gönüllülükleri ve görevlerini bildikleri konusunda bir örnektir.

480- Ebu Davud, Hz.Aîi (r.a)'den rivayet etmiştir:[505]
"Abdu Hayr şöyle söyledi:
"Bize Hz.Ali (r.a) geldi. Abdest suyu istedi. Biz: "Namaz kıldığı halde ab-dest suyunu ne yapacak? Olsa olsa bize öğretmek için istiyordur" dedik. Kendisine içinde su bulunan bir kap ve leğen getirildi. Kaptan sağ eline su döktü. Ellerini üç kere yıkadı. Sonra üçer kere ağzını çalkaladı ve burnuna su verdi. Sağ kolunu üç kere yıkadı. Aynı şekilde sol kolunu da üç kere yıkadı. Sonra elini kabın içine soktu. (Aldığı suyla) başını bir kere meshetti. Sonra sağ ve sol ayağını üçer kere yıkadı. Sonra şöyle söyledi:
"Resuhıllah (a.s)'ın abdestinî öğrenmeyi kim arzularsa, bilsin ki işte bu odur."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Hz.Alİ (r.a) sabah namazını kıldı. Sonra avluya girdi ve su istedi. Bir çocuk kendisine, içinde su bulunan bir kap ve leğen getirdi. Kabı sağ eliyle aldı ve sol eline su döktü. Bu şekilde ellerini üç kere yıkadı. Sonra sağ elini kabın içine soktu ve üç kere ağzını çalkaladı, üç kere de burnuna su verdi..."
Ravinin bundan sonra nakletmiş olduğu ifadeler, Ebu Avane'nin hadisinde yani birinci rivayette yer alan ifadelere yakındır. Şöyle söylemiştir:
"Sonra başının ön ve arka kısmını bir kere meshetti..." devamı yukarıdaki gibidir. [506]

Bir başka rivayete göre de ravi şöyle söylemiştir:
"Hz.Ali (r.a)'ye bir oturak getirildiğini gördüm. Ona oturdu. Sonra kendisine bir su ibriği getirildi. Bununla elini üç kere yıkadı. Sonra tek su ile ağzına ve burnuna su verdi..."[507] Bundan sonra yukarıdakine benzer şekilde hadisin

devamım vermiştir.

481- Nesai, Hz.Ali (r.a)'nin oğlu Hz.Hiiseyin (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Babam Hz.Ali (r.a) benden abdest suyu istedi. Götürdüm. (Abdest almaya) başladı. Elini su kabına sokmadan önce ellerini üç kere yıkadı. Sonra üç kere ağzım çalkaladı ve üç kere de burnuna su verdi. Sonra yüzünü üç kere yıkadı. Sonra sağ kolunu dirseğine kadar üç kere yıkadı. Sonra aynı şekilde sol kolunu yıkadı. Sonra başını bir kere mesnetti. Sonra sağ ayağım topuklarına kadar (üç kere) yıkadı. Sonra aynı şekilde sol ayağını yıkadı. Sonra ayağa kalktı ve: "Ver şunu" dedi. Ben içerisinde abdest suyunun artığı bulunan kabı eline verdim. Sonra abdestinden artan sudan ayakta içti. Ben hayTet ettim. Benim bu halimi görünce şöyle söyledi:[508]
"Hayret etme! Ben, baban Resulullah (a.s)'ın, benden gördüğün şu işi yaptığını gördüm."
Bu sözünü, aldığı söz konusu abdest ve abdestinden artan suyu ayakta içmesi hakkında söyledi."
Tirmizi, Abdu Hayr'dan buna benzer bir hadisi şerif rivayet etmiştir Ancak onun rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Abdestini tamamladıktan sonra, abdestinden artan sudan avucuyla alarak içti." [509]

482- İbni Huzeyme, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın abdest aldığım gördüm. Bir avuç su aldı. Ağzına ve burnuna su verdi. [510]Sonra bir avuç su daha aldı, yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı sağ kolunu yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı sol kolunu yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı başını, kulaklarının içini ve dışını mes-hetti. (Kulaklarını meshederken) parmaklarını kulaklarının içine soktu. Sonra bir avuç su daha aldı sağ ayağını yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı sol ayağını yıkadı."

483- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Zeyd bin Asım Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[511]
"Ona: "Bizim için Resulullah (a.s)'ın aldığı şekilde abdest al" denildi. O da bir kap istedi. Ondan ellerine su döktü ve bunları (ellerini) üç kere yıkadı. Sonra elini (kabın içine) soktu ve içinden (su) aldı. Bununla yüzünü üç kere yıkadı.

Sonra tekrar elini (kabın içine) soktu ve içinden (su) aldı ve bununla kollarını dirseklerine kadar üçer kere yıkadı. Sonra yine elini (kabın içine) soktu ve içinden (su) aldı. Bununla da başını mesnetti. (Meshederken) ellerini Öne ve arkaya doğru sürdü. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Sonra da şöyle söyledi: "Resulullah (a.s)'ın abdesti işte böyle idi."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Başını meshederken) ellerini öne ve arkaya doğru sürdü. Başının ön tarafından başlayarak ensesine doğru götürdü sonra geriye doğru başladığı noktaya kadar getirdi."[512]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) yanımıza geldi. Kendisine bakır bir kap içinde su verdik. Bununla abdest aldı. Yüzünü üç kere yıkadı. Kollarını ikişer kere yıkadı. Başını mesnetti. Ellerini öne ve arkaya doğru sürdü. Bir de ayaklarını yıkadı." [513]
Buhari'nin bir rivayetinde de Resulullah (a.s)'ın abdest alırken organlarını ikişer kere yıkadığı bildirilmektedir."[514]
Yine aynı kişiden rivayet edildiğine göre o, Resulullah (a.s)'ı abdest alırken görmüş, nasıl abdest aldığını bildirmiş ve şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), kollarını yıkamakta kullandığı suyun fazlasından ayrı bir suyla başını meshetti. Ayaklarını da iyice temizleyinceye kadar yıkadı."[515]
Tirmizi'nin hasen, sahih bir senedle rivayet ettiğine göre de:[516] "Resulullah (a.s) yüzünü üç kere, kollarını ikişer kere yıkadı. Ayaklarını da ikişer kere yıkadı. Başını ise iki kere meshetti."

484- Ahmed bin Hanbel, zamanında Umman em iri olan ve emirlerin en değerlisi sıfatını taşıyan Yezid bin Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[517]
"Babam: "Toplanın, ben size Resulullah (a.s)'ın nasıl abdest aldığını ve nasıl namaz kıldığını göstereceğim. Ben sizinle daha ne kadar bir arada bulunabileceğimi bilmiyorum" dedi. Böylece çocuklarını ve diğer aile fertlerini topladı. Abdest suyu istedi. Ağzına, burnuna üçer kere su verdi; yüzünü de üç kere yıkadı. Yine sağ elini üç kere yıkadı. Şunu yani sol kolunu da üç kere yıkadı. Sonra başını ve kulaklarının gerek içini gerekse dışını meshetti. Sonra şu ayağını yani sağı üç kere yıkadı. Sonra şu ayağını yani solu üç kere yıkadı. Sonra

şöyle söyledi:
"İşte Resulullah (a.s)'ın, size göstereceğimi söylediğim abdest alış şekli böyleydi."

Bir Açıklama

Abdestte yıkanması gereken organları birer kere yıkamak, meshedilmesi gereken organları da birer kere meshetmek farzdır. Yıkanması gereken organları üçer kere yıkamak ise bütün ilim adamlarının görüş birliği ile sünnettir. Bazı ilim adamları başı Üç kere meshetmeyi mekruh saymış, bazıları ise caiz görmüşlerdir. Başı üç kere meshetmeyi mekruh sayan ilim adamlarına göre, başın meshedilmesi işinin birden fazla yapıldığına dair rivayetlerde kastedilen, başın bir önden enseye doğru, bir de buradan öne doğru meshedil-mesidir. Nitekim yukarıdaki rivayetlerde de böyle bildirilmiştir. Konu ile ilgili hüküm ise geniştir.

485- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve: "Ya Resulullah (a.s)! Abdest nasıldır?" diye sordu. O da kap içinde su istedi. Bununla ellerini yıkadı. Sonra yüzünü yıkadı. Sonra yüzünü üç kere yıkadı. Sonra kollarını üç kere yıkadı. Sonra başını meshetti. Bu sırada İki şehadet parmağını kulaklarının içine soktu ve baş parmaklarıyla kulaklarının dışını, şehadet parmaklarıyla da içlerini meshetti. Sonra ayaklarını üçer kere yıkadı. Sonra şöyle buyurdu: "Abdest işte böyledir: Kim bundan daha fazla veya eksik yaparsa, yanlış yapmış, sınırı aşmış ve haksızlık etmiş olur."[518]
Nesai'nin muhtasar olan rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Bir bedevi Resulullah (a.s)'ın yanma gelip kendisine abdest hakkında soru sordu. (Resulullah (a.s) da) organlarım üçer kere yıkamak suretiyle abdest almayı ona gösterdi sonra da şöyle buyurdu:[519]
"Abdest işte böyledir. Kim bundan daha fazla yaparsa, yanlış yapmış, sınırı aşmış ve haksızlık etmiş olur."[520]

486- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) abdest aldı. Yüzünü yıkadı. Ardından bir avuç su aldı; ağzına ve burnuna su verdi. Sonra bir avuç su daha aldı. Sonra onu şöyle yaptı -yani diğer elinin üzerine döktü- ve onunla yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç su daha

aldı ve onunla sağ kolunu yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı ve onu sağ ayağının üzerine döktü ve onunla bu ayağını yıkadı. Ardından bir avuç su daha aldı ve onunla da diğer ayağını yani sol ayağını yıkadı. Sonra da şöyle söyledi: [521]

"İşte Resulullah (a.s)'ı bu şekilde abdest alırken gördüm."
Yine ondan nakledilen bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) birer birer (yıkamak veya meshetmek suretiyle) abdest aldı. Bundan fazlasını da yapmadı."

487- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz.Ömer (r.a)'in bana bildirdiğine göre bir adam abdest aldı ve ayaklarından tırnak bölgelerini bıraktı. Resulullah (a.s) bunu gördü ve şöyle buyurdu:[522]
"Dön ve abdestinİ güzel al."
(Hz.Ömer (r.a)'in) söylediğine göre adam geri dönüp yeniden abdest aldı ve namazını kıldı."

Bir Açıklama

Daha önce gördüğümüz üzere abdestin geçerli olmasının şartı, yıkanması farz olan organların tümüyle yıkanmasıdır. Dolayısıyla bir kimse bu organlarını bütünüyle yıkamazsa abdesti ve kıldığı namazı geçerli olmaz. Organların peşpeşe yıkanmasını farz görmeyenlerin mezheplerine göre ise bir adam yıkanması gereken organlarının birini tümüyle yıkamayıp bir ihmalde bulunursa, sadece ihmal edilen (yıkanmayan) kısmı yıkaması yeterlidir.

488- Ahmed bin Hanbel, Halid bin Mad'an (r.a)'dan. o da Resulullah (a.s)'m sahabelerinden birinden rivayet etmiştir:[523]
"Resulullah (a.s) bir adamın abdest aldığını ve ayağının üstünde bir dirhem miktarınca bir bölgeye suyun dokunmamış olduğunu gördü. Bunun üzerine Resulullah (a.s) adama hem abdestini yeniden almasını ve hem de namazını tekrar kılmasını emretti."

489- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Beraber çıktığımız bir yolculukta Resulullah (a.s) bizden geriye kaldı. Sonra

bize yetişti. Biz de namaz telaşına düşmüş ve abdest almaktaydık. Bu arada ayaklarımızın üstlerini mesnedi yorduk. Resulullah (a.s) bunu görünce sesinin çıktığı kadarıyla bağırarak şöyle buyurdu:[524]
"Yazıklar olsun, ateş dokunacak topuklara!" Bu sözünü iki ya da üç kere tekrar etti." Buhari'nin rivayetine göre şöyle söylemiştir: "Bİz de ikindi namazının telaşına düşmüştük." [525] Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"İkindi namazının vakti girmişti." [526] Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Mekke'den Medine'ye dönüyorduk. Yolda bir su bulunca insanlar ikindi namazını kılmak İçin acele ile hareket etmeye başladılar. Bu şekilde alelacele abdestlerini aldılar. Yanlarına vardığımızda topuklarına suyun dokunmadığı belli oluyordu. Resulullah (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:[527]
"Yazıklar olsun, ateş dokunacak topuklara! Abdestlerinizi güzelce alın."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

"Ayaklarımızın üstlerini meshediyorduk" sözünden Buhari, kastedilen kişilerin ayaklarının bir bölümünü yıkamaları sebebiyle değil de sadece ayaklarını meshetmekle kalmaları sebebiyle azarlandıkları anlamını çıkarmıştır. Müslim'in tek başına nakletmiş olduğu rivayette ise: "Yanlarına vardığımızda topuklarına suyun dokunmadığı belli oluyordu" ifadesi geçmektedir.[528]

Birinci rivayette, yanlış bir yol tutarak ayakların meshedilmesinin yeterli olacağı, yıkanmasının gerekmediği iddiasında bulunan için, herhangi bir dayanak yoktur. Böyle bir iddia, ilim adamlarının görüş birliklerine (icma'ma) aykırı olur.

Dinul-Halis (l/226)'de ayakların yıkanmasının gerekli olduğuna dair deliller sıralandıktan sonra şöyle denilmektedir:

"Resulullah (a.s), ayaklar konusunda farz olanın, onları meshetmek değil yıkamak olduğunu ümmetine bildirmiştir. Sahabilerden Resulullah (a.s)'ın nasıl abdest aldığına dair çok sayıda hadisi şerif rivayet edilmiş ve tümü de yıkamanın gerektiğini açıkça bildirmiştir. Ayaklara mestlerin giyilmesi durumunda meshin caiz olacağını bildiren hadisi şeriflerin dışında, a-yakların meshed ilebileceği ne dair herhangi bir hadis rivayet edilmiş değildir. Abdestle ilgili ayeti kerime, ayaklardan mücmel olarak söz ettiğinden, yıkama veya meshten birinin kastedilmiş olması ihtimali bulunmakla birlikte farz olan yıkamaktır. Çünkü Resulullah (a.s) bütün ömrü boyunca yürüttüğü uygulaması ile bunu bu şekilde açıklamıştır. Hadislerde ayakların yıkanması açık bir şekilde emredilmiştir. Bu arada (ayak) parmaklarının aralarının temizlenmesi de hadislerde emredilmiştir. Bu emir de yıkamanın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü mesihte parmakların aralarının temizlenmesi söz konusu olmaz. Bilakis mesihte su, bazı yerlere dokunur, bazı yerlere ise dokunmayabilir."

Huccetullahi'l-Baliğa (l/75)"da şöyle denilmektedir:

"Arzularına yenilmiş olan ve ayeti kerimenin zahiri anlamına dayanarak ayakların yıkanmasının gerektiğine karşı çıkan topluluğun söylediklerine itibar edilemez. Benim nazarımda bunu söyleyenle, Bedir ve Uhud Sa-vaşlan'nm meydana geldiğini inkâr eden arasında bir fark yoktur. Çünkü bu gerçek, gündüzün ortasında açık havada görünen güneşin varlığı kadar kesin olan bir gerçektir."

490- İbni Huzeyme, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:

[529]"Resulullah (a.s) bize abdesti güzelce almamızı emretti."

491- A hm e d bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[530]
"Ateş dokunacak topuklara ve ayak altlarına yazıklar olsun!"

492- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.â)'dan rivayet etmiştir:[531]
"Vallahi, Resulullah (a.s) şu üç şeyin dışında bir şeyi insanlardan ayrı o-larak bize Özel kılmamıştır: Abdeste özen göstermemiz, sadaka (zekat) yeme-memiz ve eşekleri atlara aşır mamamız."
İbni Huzeyme, eşeklerin atlara aşırılmasının nehyinin açıklanması konusunda ravilerden birinin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Haşimoğullannda at azdı. Bu yüzden onlarda atların sayısının artmasını istedi."

493- İbni Huzeyme, Hz.Osman bin Affan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[532]
"Ben, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Kim abdest alır ve abdesdne özen gösterir, sonra farz namaz için camiye yürür ve namazını imamla birlikte kılarsa, günahı bağışlanır."

494- Ebu Davud, Muaviye bin Ebi Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir:[533]
. Nesai (1189) Kitabu't-Tahare, 106-Abdeste özen göstermekle emir babı.
"Muaviye bin Ebi Sufyan (r.a) insanlar için Resulullah (a.s)'tan gördüğü şekilde abdest aldı. Başına sıra gelince bir avuç su aldı. Suyu sol (eliyle) alıp başının ortasına koydu. Öyle ki, (başından) su damladı veya damlayacak gibi oldu. Sonra önden arkaya doğru ve arkadan öne doğru mesnetti."

495- İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[534]
"Abdest alırken (yıkamaya veya meshetmeye) sağ organlarınızdan başlayın."

496- D ar i mi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[535]

"(Abdest esnasında) Allah'ın adını anmayanın abdesti olmaz."

497- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[536]

"Abdest almayanın namazı olmaz. Abdestinde Allah'ın adını anmaya-nın da abdesti olmaz."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Nevevi, Ezkar*da şöyle söylemiştir:
"(Abdestte) Allah'ın adını anmak konusunda zayıf hadisler rivayet edilmiştir. Ahmed bin Hanbel'in şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Abdestte Allah'ın adını anmanın gerekliliği konusunda sabit bir hadis bilmiyorum..."[537]
Anlaşıldığı kadarıyla sünnette, abdestte Allah'ın adını anmanın gerekliğinden söz eden sabit hadisi şerifler bulunmaktadır. Ancak Hanefiler bunların mendubiyet ifade ettiğini ve: "Allah'ın adını anmayanın abdesti mükemmel olmaz" anlamı taşıdığını bildirmişlerdir. Bunu da, Resulullah (a.s)'ın bir bedeviye abdest öğretmesi ve Allah'ı anmaktan söz etmesi konusundaki rivayete dayandırmaktadırlar. Çünkü bazı ilim adamlarının, abdestte Allah'ın adını ananın gerektiğine dair rivayetlerin kesinliği (sübutu) hususunda itirazları bulunmaktadır.
Beğavi (1/410) şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel: "Bu konuda iyi bir isnadla rivayet edilmiş bir hadis bulunduğunu bilmiyorum" demiştir. Bununla birlikte bazı ilim adamları, bir kimsenin abdestte Allah'ın adını anmaması durumunda, abdestini yeniden almasının gerekeceği iddiasında bulunmuşlardır. Ancak ilim adamlarının çoğunluğu, Allah'ın adını anmanın, abdestin geçerliliğine bir zararının olmayacağını söylemişlerdir. Eğer bu konudaki rivayetler kesinse, Allah'ın adını anmanın sadece abdestin sevabının daha çok olmasını sağlayacağı anlamına alınır. Bir gurup ilim adamı da, bu konudaki hadisi şeriflerinde Allah'ın adını anmayı niyet anlamına almışlardır. Onlara göre burada anmakla kastedilen, kalple anmaktır. Bu ise kişinin kalbinden, Allah için ve O'nun emrini yerine getirmek amacıyla abdest aldığını düşünmesidir.
Ahmed bin Hanbel'in mezhebinin zahirine göre Allah'ın adını anmak vaciptir. Ondan nakledilen bir rivayete göre de bu, hem gusülde, hem abdestte, hem de teyemmümde vaciptir." [538]

498- Nesai ve İbnu's-Sunni, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Abdest almakta olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Şöyle söylediğini duydum:[539]

"Ey Allah'ım! Benim günahlarımı bağışla. Yurdumu (veya evimi) geniş eyle. Rızkımı bereketli kıl."

499- Teberani, Mu'cemu's-Sağir'de Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[540]
"Ey Ebu Hureyre (r.a)! Abdest aldığında: "Allah'ın adıyla! Allah'a ham-dolsun" de. Bu durumda senin hafaza (koruyucu) meleklerin, bu abdestin bozuluncaya kadar sana sevap yazarlar..."

Bir Açıklama

Daha önce abdest alan birinin abdestinden sonra iki şehadet sözünü söylemesinin ve: "Ey Allah'ım! Beni çok tevbe edenlerden ve çok temizlenenlerden eyle" duasını okumasının mendub olduğundan söz edilmişti. Yine: "Ey Allah'ım! Senin şanın pek yücedir. Sana hamdederim. Senden mağfiret dilerim ve sana tevbe ederim" sözünü söylemenin de mendub olduğu belirtilmişti.

Parmak Ve Sakal Arasının Temizlenmesi Ve Misvak Iojllanılması

500- Tirmizi ve Hakim, Abdujlah bin Abbas (r.a)'ın merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[541]
"Abdest aldığında el ve ayak parmaklarının aralarını temizle."

501- Tirmizi, Lakit bin Sabra (r.a)'dan rivayet etmiştir:[542]
"Ya Resulullah (a.s)! Bana abdestin nasıl olduğunu bildir" dedim. Resu-lullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Abdeste özen göster ve parmaklarının arasını temizle. Oruçlu olmadığın zaman burnuna iyice su ver."

502- Ebu Ya'Ia, Şakik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[543]
"Hz. Osman bin Af fan (r.a) abdest aldı, ayaklarının parmaklarının arasını temizledi ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını gördüm."

503- Ahmed bin Hanbel, Mustevrid bin Şeddad (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[544]
"Resulullah (a.s)'ın abdest alırken ayak parmaklarının arasım küçük parmağı ile ovduğunu (temizlediğini) gördüm."

504- Tirmizi, Hassan bin Bilal Müzeni (r.a)'den rivayet etmiştir:[545]
"Ammar bin Yasir (r.a)'in abdest aldığını ve (abdest esnasında) sakalının arasına parmaklarını soktuğunu (sakalını tahlil ettiğini) gördüm. Kendisine: "Sakalının arasına parmaklarını sokuyor musun (tahlil ediyor musun)?" denildi. -Yahut: "Ben böyle dedim" demiştir- O da şöyle söyledi:
"Niçin yapmayayım. Oysa Resulullah (a.s)'ın böyle sakalının arasına parmaklarını soktuğunu (tahlil ettiğini) gördüm."
Sık sakalın altından su verilmesi suretiyle tahlil edilmesi (aralarının temizlenmesi) fıkıhçılann görüş birliği ile sünnettir.

505- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer ümmetime zorluk çıkarma endişem olmasaydı, onlara misvakı emrederdim."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:[546]
"Eğer ümmetime -yahut insanlara- zorluk çıkarma endişem olmasaydı, onlara her namaz için misvak kullanmalarını (dişlerini temizlemelerini)[547] emrederdim."

506- Müslim'in rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Eğer mü'minlere zorluk çıkarma endişem olmasaydı." Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:[548]
"Ümmetime zorluk çıkarma endişem olmasaydı; her namaz için misvaklanmalarını (dişlerini temizlemelerini) emrederdim." [549]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:
"Eğer ümmetime zorluk çıkarma endişem olmasaydı, yatsıyı geciktirmelerini ve her namaz İçin m i svakl anmalarını (dişlerini temizlemelerini) emrederdim."

[550]

507- Ahmed bin Hanbel'in hasen isnadla rivayet ettiğine göre (Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur):[551]
"Eğer ümmetime zorluk çıkaracağım endişesi olmasaydı, her namaz için abdest almalarını ve her abdestle birlikte misvaklanmalarım (dişlerini temizlemelerini) emrederdim."

508- Ebu Davud, Zeyd bin Halid Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir:[552]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer ümmetime zorluk çıkaracağım endişesi olmasaydı, her namaz için misvaklanmalarım emrederdim."
Ebu Seleme (yani İbni Abdurrahman) şöyle söyledi:
"Nitekim ben Zeyd'i camide otururken gördüm. Misvakı kulağının üzerine, kâtibin kalemi koyması gibi koymuştu. Her namaza kalkışında dişlerini misvaklıyordu."

509- Taberani, Evsafta, Hz.Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[553]
"Misvakı o kadar çok kullandım ki, dişlerimi döktüreceğinden korktum."

510- Ebu Davud, Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[554]
"Resulullah (a.s)'ın yanına, abdest suyuyla birlikte misvakı da konurdu. Gece kalktığında ihtiyacını giderir sonra misvaklanırdı."

511- Müslim, Şureyh bin Hani (r.a)'den rivayet etmiştir:[555]
"Hz.Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) eve girdiğinde ilk iş olarak ne yapardı?" diye sordum. "Misvaklanırdı" dedi."

512- Buhari ve Müslim, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[556]
"Resulullah (a.s) gece kalktığında ağzını misvakla temizlerdi."
Müslim'in bir başka rivayetinde: "Gece teheccüde kalkhğında" denilmektedir.

[557]

Nesai'nin rivayetine göre de Huzeyfe bin Yeman (r.a) şöyle söylemiştir:[558]
"Gece kalktığımızda misvaklanmakla, ağızlarımızı misvakla temizlemekle emrolunduk."

513- Taberani, Zeyd bin Halid Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir:[559]
"Resulullah (a.s) herhangi bir namaza giderken, misvaklanmadan evinden çıkmazdı."

514- Ahmed bin Hanbel, Hz.Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[560] "Misvaklanmak ağzı temizler: Rabb'i razı eder."

515- Buhari, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Eliyle dişlerini misvaklıyor ve ağzında misvak varken adeta kusuyormuş gibi: "Uv, uv" diyordu."[561]
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Misvakın bir ucu dilinin üzerinde olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın yanına gittim."[562]
Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Kendisinden binek istemek amacıyla Resulullah (a.s)'m yanına gittik. O'nu dilinin üstünden mİsvaklandığını gördüm."[563]
Ebu Davud'un bildirdiğine göre Süleyman şöyle söylemiştir:
"Misvaklanmakta olduğu bir sırada Rcsuruflah (a.s)'ın yanına gittim. Misvakı dilinin bir tarafına koymuştu ve: "İh, ih" diyordu yani kusuyormuş gibi yapıyordu."
Musedded şöyle söylemiştir:
"Hadis hayli uzundu ben kısalttım (ihtisar yaptım.)"
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına girdim. Misvaklanıyordu. Misvakın bir ucu dilinin üzerindeydi ve: "Av, av" diyordu.[564]

516- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:[565]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Misvak konusunda size çok şey söyledim."

517- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[566]
"Rüyamda bir misvakla temizlendiğimi (dişlerimi temizlediğimi) gördüm. Bu sırada iki adam yanıma geldi. Biri diğerinden daha büyüktü. Onu (misvağı) küçük olanına verdim. Bunun üzerine bana: "Büyükle" denildi. Ben de büyük olanına verdim."

518- Ebu Davud, Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[567]
"Resulullah (a.s)'ın yanında, biri diğerinden daha büyük iki adam varken misvaklanıyordu. Kendisine misvaklanmanın fazileti hakkında vahiyde bulunularak: "Büyükle" denildi. O da misvakı söz konusu iki kişiden büyük olanına verdi."

519- Ebu Davud, Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[568]
"Resulullah (a.s) rnisvaklanır sonra yıkamam için misvakı bana verirdi. Ben da alıp önce kendim misvaklanır sonra yıkar sonra kendisine geri verirdim."

520- Taberani, Ebu Hayra Subahi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına giden heyetin içinde bulunuyordum. Resulullah (a.s) bize mis vaki anmakta kullanmamız üzere erak (dallarından misvak yapılan ağaç) hediye etti. "Ya Resulullah (a.s)! Bizde hurma dallan var. Ancak biz senin ikramını ve hediyeni kabul ediyoruz" dedik. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [569]

"Ey Allah'ım! Abdulkays'ı (yani Abdulkays kabilesini) bağışla. Çünkü onlar, bir topluluğun zorlanmadan Müslümanlığı kabul etmeksizin oturduğu bir zamanda, istemeyerek değil gönülden Müslüman oldular."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Misvak veya fırça, bez parçası gibi onun yerini tutacak şeyle yahut parmakla dişlerin ve etrafının temizlenmesi fıtrattandır. Bu, Hanefîlere göre her zaman için her abdestle birlikte sünnettir. Misvaklanma işi, ağzın çalkalanması esnasında yapılır.
Malikilere göre de ağzın çalkalanması esnasında misvak kullanılması ab-destin faziletlerindendir ve abdestin sevabını artıran uygulamalardandır.
Şafiilere ve Hanbelilere göre ise abdestte ellerin yıkanmasından sonra ve ağzın çalkalanmasından önce dişlerin misvaklanması sünnettir.
Çünkü uyku, yemek, açlık, uzun süre sessizlik yahut çok konuşma sebebiyle ağzın ve dişlerin kokusu değişebilir dolayasıyla misvak bu kokuyu giderir. Her namaz için misvaklanmak ise müstehab sünnettir. Ağız kokusunun değişmesi veya dişlerin sararması sebebiyle yahut Kur'an-ı Kerim okumak, sert bir konuşma yapmak, şer'i bir ilmi çalışma yapmak, Yüce Allah'ı anmak isteyince ya da eve girerken, bir yerden gelince, sabah kalktığında, yatsı vitir namazından sonra misvaklanmak ise miiekked (kuvvetli) sünnettir.
Şafiiler, misvak kullanmadan önce ve kullandıktan sonra yemek kalıntılarının giderilmesi için parmaklarla dişlerinin aralarının temizlenmesinin sünnet olduğunu söylemişlerdir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise mekruh değildir.
Misvak sağ elle kullanılır ve misvaklanmaya sağ yandaki dişlerden başlanılır. Dişler uzununa değil enine misvaklanır. Önce ön dişler sonra sağ azı dişler sonra da sol azı dişler misvaklanır. Dilin de uzununa misvaklanması sünnettir. Misvaklamada eziyet verici bir şey kullanılmaz. [570]

Abdestin Alınış Şekli Ellerin Yıkanması

521- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah <a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz uykudan uyandığında ellerini üç kere yıkamadan kabın içine sokmasın. Çünkü ellerinin nerede gecelediğini bilemez."[571]
Bir başka rivayete göre şöyle buyurmuştur:
"Biriniz uyandığında ellerini kabın içine sokmadan üzerine üç kere su döksün. Çünkü ellerinin nerede gecelediğini bilemez." [572]
Bir rivayette de: "Yıkamadan" denilmiş ancak "üç kere" ifadesine yer verilmiştir.

[573]

Buhari, bu anlamda bir hadisi şerifi bazı fazlalıklarla rivayet etmiştir. Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz abdest alırken burnuna (su) versin, sonra burnunu temizlesin.
Kim taş ile taharetlenirse tek sayıda taş kullansın. Biriniz uykusundan uyandığında elini abdest suyunun içine sokmadan önce yıkasın. Çünkü biriniz elinizin nerede gecelediğini bilemez."[574]

Muvatta'da da Buhari'nin rivayeti bazı fazlalıklarla nakledilmiştir. [575]
Ebu Davud birinci rivayeti nakletmiştir. Ebu Davud'un ve Tirmizi'nin rivayetinde: "Üzerine iki veya üç kere su dökmeden (elini kabın içine sokmasın)" denilmektedir. [576]

Yine Ebu Davud'un bir rivayetinde: [577]"Çünkü elinin nerede gecelediğini ve nerelerde dolaştığını bilemez." denilmektedir.

Bir Açıklama

Huccetu'llahi'l-Baliğa'da müellif şöyle demektedir:
"Yukarıdaki hadisi şerifte kastedilen anlam şudur: Temizlenmenin üzerinden zaman geçmesinden ve ellerden belli bir süre gaflet edilmesinden sonra/ Önce bir yıkanması gerekir. Çünkü ellere pislik ve bîr şey bulaşmış olması ve dolayısıyla bu şekilde ellerin suya sokulması durumunda suyu pis etmesi veya bulandırması yahut temizliğine zarar vermesi ihtimali vardır." [578]

522- İbnı Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[579]

"Biriniz uykusundan uyandığında ellerini yıkamadan kabın veya abdest suyunun içine sokmasın. Çünkü elinin kendisinin nerelerine dokunduğunu bilemez."

Burna Su Verme, Burnu Temizleme Ve Ağzı Çalkalama

523- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah

(a.s) şöyle buyurdu:
"Kim abdest alırsa burnunu temizlesin. Kim de taşla taharetlenirse tek sayıda taş kullansın."[580]
Yine Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu Said (r.a)'den buna benzer bir hadisi şerif rivayet edilmiştir. [581]
Müslim'in Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiş olduğu bir hadisi şerife göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz taşla taharetlenirse tek sayıda taş kullansın. Biriniz de abdest alırsa burnuna su versin sonra burnunu temizlesin." [582]
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz abdest aldığında iki burun deliğine su versin sonra da burnunu temizlesin." [583]

524- Nesai, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir[584]
"Ali bin Ebi Talib (r.a) abdest suyu istedi. Ağzını çalkaladı, burnuna su verdi ve sol eliyle burnunu temizledi ve şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın ağzını çalkaladığını ve tek avucuyla burnuna su verdiğini aynı zamanda bu işi üç kere yaptığım gördüm."

525- Tirmizi, Abdullah bin Zeyd bin Asım bin Amr bin Avf Mazini (r.a)'nîn şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[585]
"Ben Resulullah (a.s)'ın ağzını çalkaladığını, tek avucuyla burnuna su verdiğini ve aynı zamanda bu İşi üç kere yaptığım gördüm."

526- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Abbas (r.a)'fan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[586]
"Resulullah (a.s) süt içti. Sonra su istedi, ağzını çalkaladı ve şöyle buyurdu: "Bunun yağı vardır."

527- Buhari, Suveyd bin Nu'man (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hayber Gazvesi yılı Resulullah (a.s) ile birlikte çıktık. Hayber'in oldukça yakınında bulunan Sabha'ya geldiğimde Resulullah (a.s)[587] ikindi namazını kıldı. Namazını bitirince

yiyecek bir şeyler istedi. Kavuttan başka bir şey getirilmedi. Onun hazırlanmasını istedi. Hazırlanıp ortaya kondu. O da biz de yedik. Resulullah (a.s) daha sonra akşam namazı için kalktı. O ağzını çalkaladı biz de çalkaladık. Sonra abdestini tazelemeden namaz kıldı."

528- İmam Malik, Ebban bin Osman (r.a)'clan rivayet etmiştir: [588]"Hz.Osman bin Affan (r.a) ekmek ve et yedi. Sonra ağzını çalkaladı ve ellerini yıkadı. Sonra ellerini yüzüne sürdü. Sonra abdestini tazelemeden namaz kıldı."

Bir Açıklama

Bir kimsenin ağzında izi kalabilecek bir şey yedikten veya içtikten sonra namaza kalktığında ağzını çalkalaması mendubdur. Esas itibariyle her namaz için ağzın misvaklanması da mendubdur.

529- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[589]
"Biriniz uykusundan uyandığında, burnunu üç kere temizlesin. Çünkü şeytan burun deliklerinin içinde geceler."

530- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[590]
"İki veya üç kere burnunuzu iyi bir şekilde temizleyin."

Bir Açıklama

Ağzı çalkalamak, burna su vermek ve burnu çalkalamak, Hanbelilerin dışında kalan çoğunluğa göre müekked sünnettir. Hanbelilerden meşhur olan rivayete göre ise onların nazarında ağza ve burna su vermek gerek gusülde ve gerekse abdestte vaciptir.

531- Buhari ve Müslim, Nuaym bin Abdullah Mucmir (r.a)'in rivaye-tiyle Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[591]

"Ümmetim kıyamet gününde üzerlerindeki abdest izleri dolayısıyla alınları ve ayakları ak olanlar diye çağrılırlar. Sizden kim aklığını artırabilecek-se yapsın."
Bir başka rivayete göre ravi (Nuaym bin Abdullah) şöyle söylemiştir: "Ebu Hureyre (r.a.)'yi abdest alırken gördüm. Yüzünü yıkadı ve abdes-tine özen gösterdi. Sonra sağ kolunu pazusunun başlangıç yerine kadar yıkadı. Sonra başını mesnetti. Sonra sağ ayağını baldırının başlangıç yerine kadar yıkadı. Sonra sol ayağını baldırının başlangıç yerine kadar yıkadı. Sonra bana şöyle söyledi:
"İşte ben Resulullah (a.s)'ın bu şekilde abdest aldığını gördüm." Yine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Siz kıyamet gününde abdeste özen göstermek sebebiyle alınları ve ayakları ak olacaksınız. Sizden kim yapabilirse, alnının ve ayaklarının aklığını artırsın." [592]

Bir başka rivayete göre ravi, Ebu Hureyre (r.a)'yi abdest alırken gördü. Ebu Hureyre (r.a) yüzünü ve neredeyse omuzlarına kadar kollarını yıkadı. Sonra baldırlarına ulaşıncaya kadar ayaklarını yıkadı. Sonra şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Ümmetim kıyamet gününde abdest izleri dolayısıyla alınları ve ayakları ak olarak gelecektir. Sizden kim aklığını artırabilecekse yapsın." [593]
Müslim'in Ebu Hazim'den rivayetine göre de Ebu Hazim şöyle söylemiştin
"Ebu Hureyre (r.a) namaz için abdest alırken ben arkasında duruyordum. Ellerini koltuk altlarına ulaştırıncaya kadar uzatıyordu. Kendisine: "Ey Ebu Hureyre (r.a)! Bu neyin abdesti böyle?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Ey Ferruhoğu 1ları! Siz burda mısınız? Sizin burda olduğunuzu bilseydim bu şekilde abdest almazdım. Ben, dostum Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:[594]
"Süs, mü'minin abdestinin ulaştığı yerlerine kadar ulaşır."

532- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ümmetimden kıyamet gününde kendisini tanımayacağım kimse yoktur."[595]
"Ya Resulullah (a.s)! Gördüklerini de görmediklerini de mi?" dediler. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gördüklerimi de görmediklerimi de. Abdest izleri dolayısıyla alınları ve

ayaklan ak olurlar."

Bir Açıklama

Alnın aklığının artırılması farz olan kısımlarından ayrı olarak her yanında yıkanan yerleri artırmakla olur. Ayakların ve kolların aklığının artırılması ise ayaklardan ve kollardan yıkanması farz olan yerlere ek olarak dirseklerden ilerisini ve topuklardan yukarısını yıkamakla olur. Buraları yıkamak ise çoğunluğa göre mendubdur.
Malikiler ise yüzden yıkanması farz olan kısımdan fazlasını yıkamayı mekruh görmüş ve alnın aklığının artırılması ile ilgili hadisi şerifi te'vil etmişlerdir.

Abdestte Kullanılacak Suyun Miktarı

533- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:[596]
"Resulullah (a.s) bir sa' ile beş mud arası bir miktar suyla gusleder; bir mudd su ile de abdest alırdı."
Bir başka rivayete göre, Resulullah (a.s) beş mekkuk suyla gusleder, bir mekkuk suyla da abdest alırdı. [597]
Bir başka rivayette ise (mekkuk kelimesinin çoğulu olan mekaik yerine): "Mekaki" ibaresi geçmektedir. [598]
Tirmizi'nin rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Abdest için iki retl su yeterli olur."[599]
Yine Tirmizi'nin bir başka rivayatine göre "Resulullah (a.s) bir mekkuk suyla abdest alır, beş mekkuk suyla da guslederdi."[600]

534- Müslim, Sefine (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[601]
"Resulullah (a.s)'a, cenabetlikten gusletmek için bir sa', abdest almak için de bir mudd su yeterdi."

535- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:[602]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Abdest için bir mudd, cenabetlikten temizlenmek için de bir sa' (su) yeterli

olur." Bir adam kendisine (yani Cabir bin Abdullah (r.a)'a):
"Bize bu kadarı yeterli olmuyor ey Cabir!" dedi. O da şöyle söyledi: "Bu miktar senden daha hayır ve daha çok tüyü olana yetti."
İbni Huzeyme, Resulullah (a.s)'ın: "Abdest için bir mudd (su) yeterli o-lur" sözü ile ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Abdest için bir mudd suyun yeterli su olarak belirlenmesi, bunun bu miktarın az veya çok gelmeyeceğine işaret eder. Yoksa daha azının veya daha çoğunun kullanılmasının caiz olmadığı anlamını taşımaz."[603]

536- Ebu Davud, Ümmü Umare (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) abdest almak istedi. Kendisine içinde üçte iki mudd miktarınca su bulunan bir kap getirildi."[604]

Nesai şöyle bir fazlalığa yer vermiştir: "Şu'be şöyle söyledi:
"Ezberimde kaldığı kadarıyla Resulullah (a.s) kollarını yıkadı ve ovdu. Kulaklarının iç kısımlarını meshetti. Dış kısımlarını meshettiğine dair bir ifade ezberimde yok."

Bir Açıklama

Şer'i ihtiyacın yani yeterli olan miktarın üstünde su kullanılması suretiyle suyun israf edilmesi, abdestin mekruhlarındanir. İsraf ise yıkanması gereken yerlerin üç kereden fazla yıkanması ve Şafiiler'in dışındaki çoğunluğa göre meshedilmesi gereken yerlerin bir kereden fazla meshedilmesidir.

Abdestte Koku Kullanılması

537- Taberani, Yezid bin Ebi Ubeyde (r.a)'den rivayet etmiştr:[605]
"Seleme bin Ekva' (r.a) abdest aldığında misk alıp eline sürer sonra da sakalına sürerdi."

Abdeste Özen Gösterilmesi

538- Ahmed bin Hanbcl, Abdulmelik bin Umeyr (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[606]
"Zi'1-Cila'dan Şebib Ebu Revh'den duyduğuma göre o Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılmış. (Resulullah a.s) namazda Rum suresini okumuş ve bir yerde takılmış. Namazı bitirince de şöyle buyurmuş:
"Kur'an-ı Kerim okurken şaşırdık. Sizden bazı kimseler bizimle birlikte namaz kılıyor ve abdestlerine özen göstermiyorlar. Sizden kim bizimle namaz kıhrsa (yani kılacak olursa) abdestini özenle alsın."

Her Namaz İçin Ayrı Abdest Almak

539- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) her namaz için abdest alırdı." Kendisine (Yani Enes bin Malik (r.a)'c): "Siz nasıl yapardınız?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:[607]
"Bizden biri için abdest bozmadığı sürece bir abdest yeterli olurdu."

540- Müslim, Bureytle (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[608]
"Resulullah (a.s) Fetih gününde birden fazla namazı, bir abdestle kıldı. Bunun üzerine Hz.Omcr (r.a): "Şimdiye kadar yapmakta olmadığın bir şey yaptın!" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bunu bilerek yaptım ey Ömer!"

541- Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:[609]
"Resulullah (a.s), (bir keresinde) öğle ve ikindi namazlarını bir abdestle kıldı."

542- İbnî Huzeyme, Muhammed bin Yahya bin Hibban (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bu kişi (yani Muhammed bin Yahya), Ubeydullah bin Abdullah bin Ömer'e: "Ne dersin, Abdullah bin Ömer (r.a)'in abdestli olsun olmasın her namaz için abdest almasının dayanağı kimden geliyordu?" diye sordu. O da şöyle söyledi: [610]

"Ona Esma binhı Zeyd bin Hattab (r.a)'ın, ona (yani Esma (r.a)'ya) da şehid olduğunda, cenazesi melekler tarafından yıkanan Hanzala bin Ebi Amir (r.a)'in rivayet ettiğine göre, Resulullah (a.s) abdestli olsun olmasın her namaz için abdest almakla emrolunmuştu. Bu, Resulullah (a.s) için biraz zor (sıkıntılı) gelince abdestinin bozulması durumu dışında (her namaz için) abdest alma yükümlülüğü üzerinden kaldırılarak her namaz için mis-vaklanmakla emrolundu. Abdullah bin Ömer (r.a) ise kendisinde buna (yani her namaz için abdest almaya) güç olduğunu görüyordu dolayısıyla ölünceye kadar bunu devam ettirdi."
Bu hadis, Ya'kub bin İbrahim'den rivayet edilmiştir. Ancak Muhammed bin Mansur şöyle söylemiştir:
"O (Abdullah bin Ömer r.a) ölünceye kadar böyle yapardı."

Abdeste Sağdan Başlamak

543- Kutubi Sitte'de, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir:[611]
"Resulullah (a.s) her işinde, abdestinde, yürümeye başlamasında, ayakkabısını giymesinde hep sağdan başlamayı severdi."

Abdest Alırken Konuşmaktan Sakınmak

544- İbni Huzeyme, Muhacir bin Kunfuz bin Ömer bin Cud'an (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, (Muhacir r.a.) abdest almakta olduğu bir sırada Resulullah (a.s)'m yanma gitti, selam verdi. Ancak Resulullah (a.s) abdestini bitirinceye kadar selamını almadı. Sonra özür dileyerek şöyle buyurdu:[612]
"Ben Allah'ın adını temiz (abdestli) değilken anmak İstemedim." Hasam Basri (rh.a) bu hadisi şerifi, hükmünde esas alırdı.

Bir Açıklama

Abdest alan birine selam verilmez. Biri abdest alırken kendisine selam verilirse, abdestini bitirinceye kadar bu selamı alması, zorunlu (vacib) değildir.

---

[1] Taha Suresi: 14

[2] İbrahim Suresi: 40

[3] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[4] Ebu Davud (3/163-164) Kitabu'l-Harac ve'l-îmare ve'l-Fey, Taif olayı hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.

[5] Hud Suresi: 8

[6] Ankebut Suresi: 45

[7] A'raf Suresi: 31

[8]
Maide Suresi: 6
[9]
Bakara Suresi; 150
[10]
Nisa Suresi: 103
[11]
Bakara Suresi: 238
[12]
Müzzemmİl Suresi: 20
[13]
A'raf Suresi: 204
[14]
Hacc Suresi: 77
[15]
Vah'aSuresi:74
[16]
A'la Suresi: 1
[17]
Rum Suresi: 17-18
[18]
Ahzab Suresi: 56
[19]
Bakara Suresi: 45
[20]
Beyyine Suresi: 5
[21]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[22]
Buharı (1/49) 2-Khabu'l-İman. 2-"Duantz imammzdır" babı. Müslim (1/45) 1-Ki-tabu'l-İman, 5-fslam'ın temel
ilkelerinin ve basta gelen prensiplerinin neler olduğu ile ilgili bab.
[23]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[24]
Müslim (4/2073) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua. 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı.
[25]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[26]
Müslim (1/88) 1-Kitabu'l-İman, 35-Namazı terkedenin kâfir olarak adlandırılması ile ilgili bab.
[27]
Tirmizi (5/13) 41-Kitabu'l-İman, 9-Namazı terketmek hakkında gelen rivayetler babı.
[28]
Tirmizi (5/13) 41-Kitabu'l-İman, 9-Namazı terketmek hakkında gelen rivayetler babı.
[29]
Tirmizi, (5/13) 41-Kitabu'l-İman, 9-Namazı terketmek hakkında gelen rivayetler babı.
[30]
Ebu Davud (4/219) Kitabu's-Sünne, 15-İrça'nın reddi babı.
[31]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[32]
Ahmed bin Hanbel (51346) Tirmizi (5114) 41-Kitabu'l-împn, 9-Namazı terketmek hakkında gelen

rivayetler babı. Nesai (î/231) Kitabu's-Salat, 8-Namazı terkedenle ilgili hüküm babı. Hakim (1/6) Kitabu'l-İman. Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.

[33]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[34]
Tirmizi (5117) 41-Kitabu'l-İman, 9-Namazı terketmek hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.

[35]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[36]
Ahmed bin Hanbel (6/442) Kavileri. Sahih'te isimlen geçen ravilerdir.

[37]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[38]
Nisa Suresi: 116

[39]
El Akaidetu'l Tahaviyye

[40]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[41]
Müslim (1/40, 41, 42) 1-Kitabu'i-İman, 2-Namazlarla ilgili bilgiler babı. 3-lsla-m'ın temel ilkelerinin sorulması babı. 4-Kişiyi cennete sokacak imanın ne olduğunun bildirilmesi babı. Tırmizi (3/14) Kitabu'z-Zekat, Kişinin zekatı ödemesi durumunda üzerindeki görevi yerine getirmiş olacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (J/228) 5-Kitabu's-Salat, 4-Gece ve gündüzde kaç namazın farz kılındığı babı.

[42]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[43]
Buhari (6/374) 60-Kitabu Ehadasi'l-Enbiya. 5-İdris (a.s) ile ilgili bab. Müslim (11145) 1-Kitabu'l-İman. 74-Resulullah (a.s)'tn göklere yükseltilmesi ve namazların farz kılınması babı. Tirmizi (1/417) Namaz babtarı . 159-Yüce Allah'ın kullarına kaç namaz farz kıldığı babı. Nesai (11217) 5-Kitabu's-Salat, 1-Namazınfarz kılınması ve rivayet edenle arasındaki ihtilafın bildirilmesi babı.

[44]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[45]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[46]
Tirmizi (5/148) 45-Kitabu'l-Emsal 3-Namaz, oruç ve sadakanın örnekleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, bu hadisin hasen, sahih, garib olduğunu söylemiştir. Hadis de onun söylediği gibidir. İbni Hibban (8/43) Resulullah (a.s)'tn İsa bin Meryem'i Urve bin Mcs'ud (r.a)'a benzetmesi ile ilgili bab. Hakim (1/421) Kita-bu's-Savm.

[47]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[48]
Ahmed bin Hanbel (5/251) Tirmizi, (2/516) Kitabu's-Salat, Tirmizi, bu hadisin ha-sen sahih olduğunu söylemiştir. Hakim (11389) Kitabu'z-Zekat, Zekatı vermemenin büyük günah olduğu babı. Müelilf söyle söylemiştir: "Bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır."

[49]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[50]
ibni Huzeyme (2/180) Gece kılınan nafile namazlarla ilgili bablar. İsnadı sahihtir.

[51]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/

[52]
İbnİ Huzeyme (2169) Namazda İstenilmesi mekruh olan fiillerle ilgili bablar. 365-Farz olan namaz vaktinde uyumanın fena bir şey olduğu babı.
[53]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[54]
Bakara Suresi: 238
[55]
Arapçada iki sayısı çoğul sayılmamaktadır. Buna müsenna (ikil) denilir. (Çeviren)
[56]
Rum Suresi: 17
[57]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[58]
Müslim (J/209) 2-Küabu't-Tahare, 5-Büyük günahlardan kaçınılması halinde beş vakit namazın, bir cumadan diğerine cuma namazlarının ve bir Ramazan'dan dige* rine Ramazan orucunun arada islenen günahlara kejfaret olduğu babı.
[59]
Müslim (1/209) Aynı yer.
[60]
Müslim (1/209) Aynı yer.
[61]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[62]
Buhari (2/11) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala. 6-Beş vakit namazın günahlara keffaret olduğu babı. Müslim (1/462) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mev adi'i's-Salat. 51-Namaza yürüme babı.
[63]
Tirmizi (5/151) 45-Kitabu'l-Emsal. 5-Beş vakit namazın örneği babı. Nesai (1/230) 5-Kitabu's-Salat, 7-Beş vakit namazın fazileti babı.
[64]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[65]
Tirmizi (1/463) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mev adi'i's-Salat, 51-Namaza yürüme babı
[66]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[67]
Ahmed bin Hanbel (11177) Mecmeu'z-Zevaid (1/297) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ra-vileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." İbni Huzeymc (1/160) Kitabu's-Salat, 7-Beş vakit namazın faziletleri babı.
[68]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[69]
Müslim (1/206) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve arkasından namaz kılmanın fazileti babı.
[70]
Buharı (1/259) 4-Kitabu'l-Vudu. 24-Abdestte organları yıkamanın üçer kere olacağı babı. Müslim (11207) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve arkasından namaz kılmanın fazileti babı.
[71]
Bakara Suresi: 159
[72]
Buhari (1/266) 4-Kitabu'l-Vudu, 28-Abdest alırken ağzı çalkalama babı.
[73]
Müslim (1/208) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve arkasından namaz kılmanın fazileti babı.

[74]
Buhari (1/259) 4-Kitabu'l-Vudu, 24-Abdestte organları yıkamanın üçer kere olacağı babı. Müslim (1/208) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve arkasından namaz kılmanın fazileti babı.
[75]
Müslim (1/206) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve arkasından namaz kılmanın fazileti babı.
[76]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[77]
Muvatta (J/30) 2-Kitabu't-Tahare, 6-Abdest hakkında genel bilgiler babı.
[78]
Hud Suresi: 114
[79]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[80]
Müslim (4/2117) 49-Kitabu't-Tevbe. 7-Yüce Allah'ın "İyilikler kötülükleri giderir" sözü ile ilgili bab.
[81]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[82]
İbni Huzeyme (11160-162) Kitabu's-Salat, 7-Beş vakit namazın faziletleri babı.
[83]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[84]
Ahmed bin Hanbel (1/445) İsnadı sahihtir.
[85]
Hud Suresi: 115
[86]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[87]
Ebu Davud (2/4) Yolcu namazı ile ilgili bablar; Yolculukta ezan okunması babı. Nesai (2/20) Kitabu'l-Ezan, 26-Yalmz başına namaz kılanın ezan okuması babı. İsnadı sahihtir,
[88]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[89]
Ahmed bin Hanbel (5/282)
[90]
Muvatta (1/34) 2-Kitabu't-Tahare, 6-Abdest ile ilgili genel konular. Darimi (1/168) Kitabu's-Salat, Taharet (temizlenme) hakkında gelen rivayetler babı. İbni Hibban (2/187) Kitabu't-Tahare, Abdestin fazileti babı. Bu hadis değişik rivayet tankıyla sahihtir.
[91]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[92]
Ahmed bin Hanbel (3/199; 31128. 285). İsnadı sahihtir. Nesai (7/61, 62) 36-Kitabu 'Isreti'n-Nisa. 1-Kadınlan sevme babı.
[93]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[94]
Müslim (1/353) 4-Kitabu's~Salat. 43-Secde etmenin fazileti ve ona teşvik babı. Ebu Davud (2/35) Kitabu's-Salat, 23-ResuluHah (a.s)'tn gece ibadete kalkma vakti ile ilgili bab.
[95]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 1/
[96]
Müslim (1/353) 4-Kitabu's-Salat, 43-Secde etmenin fazileti ve ona teşvik babı. Tir-mizi (2/230) Namaz

babları, 286-Rüku ve secdeyi çok yapmak ve bunların fazileti babı. Nesai (2/228) 12-Kitabu't-Tatbik, 80-Yüce Allah'a bir secde edenin sevabı babı
[97]
Ahmedbin Hanbel (5/455) Mecmeu'z-Zevaid, (2/260) Muzaffer bin Müdrik dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviterdir. Bu kişi ise sikadır.
[98]
Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (9/161) Taberani, Mu'cemu's-Sağir. Ravdu'd-Dani (1/19) Mecmeu'z-Zevaid (11298) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani üç Mu'cem'inde de rivayet etmiştir. Ancak Mu'cemu'l-Kebir'deki rivayeti mevkuftur. Mevkuf olan rivayetin ravileri arasında ise Asım bin Behdele bulunmaktadır ki. bu kişinin rivayet ettiği hadisler hasendir."
[99]
Ahmed bin Hanbel (51413) Mecmeu'z-Zevaid (11298) Heysemi isnadının hasen olduğunu söylemiştir.
[100]
Ahmed bin Hanbel (1171) Bezzar, Keşfu'l-Estar (1 1143) Kitabu't-Tahare, Abdes-tin özelliği babı. Mecmeu'z-Zevaid (10/89) Heysemi şöyle söylemiştir: "Osman bin Affan (r.a)'ın mevlası (azatlısı) Haris bin Abdullah dışında kalan ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravîlerdir. Adı geçen kişi ise sıkadır."
[101]
Buhari (219) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 5-Bir namazı vaktinde kılmanın fazileti babı. Müslim (1190) 1-Kitabu'l-İman, 36-AUah'a iman etmenin amellerin en üstünü olduğunun bildirilmesi babı. Nesai (1/292) Kitabu'l-Mevakit. 51-Namazları vakitlerinde kılmanın fazileti babı.
[102]
Tirmizi (1/325,326) Kitabu Ebvabi's-Salat, 127-Namazı İlk vakitte kılmanın bin kat üstün olduğu hakkında gelen rivayetler babı.
[103]
Müslim (1/89) 1-Kitabu'l-İman, 36-Allah'a iman etmenin amellerin en üstünü olduğunun bildirilmesi babı.
[104]
Ebu Davud (2/69) Kitabu's-Salat, 120-Gece ibadetine kalkma babı.
[105]
Nesai (5158) Kitabu'z-Zekat, 49-Az varlığı olanın gayret etmesi babı. Bu hadis kasen-dir.
[106]
Ahmed bin Hanbel (2/352) Mecmeu'z-Zevaid (2/36) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Rivayetinde Nafi' bin Suleym Kirşi bulunmaktadır. Ebu Hatem bu kişiyi sika görmüştür. Geriye kalan ravileri ise, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." Ta'cilu'l-Menfa'a, sh*409'da Şöyle denilmektedir: "Nafi' bin Süleym Kirşi hakkında Buharı, Medeni (ya-ni) Me-dİneli) demiştir. İbni Hacer, İbni Mu'in'İn onu sika gördüğünü söylemiştir." Ebu Hatem de şöyle söylemiştir: "Saduktur doğru sözlüdür." Saduk: Hadis rivayetinde sikadan sonra gelen- Çeviren). Ancak Bakiyye gibi zayıf ravücrden hadis rivayet etmiştir.
[107]
Ahmed bin Hanbel (1/368) Tirmizi (5/366) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an. 39-Sad Suresi babı.
[108]
Mecmeu'z-Zevaid (1/295) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." Mele-i A'ia: İnsanların üstünleri ve derece, mevki sahipleri. Burada mele-i a'la ile yüce Allah'a yakın (mukarreb) melekler kastedilmiştir.
İbnu'l-Kayyİm el-Cevziyye'nİn İbni Teymiyye'den naklettiğine göre bu olay Medine'yi Münevvere'de olmuştu. Sabah namazına kalkamadıkları gece, Resululah (a.s) kalktığında o gece rüyasında Rabb'ini gördüğünü bildirdi.
[109]
Müddesir Suresi: 42
[110]
Şerhu's Sünne (2/174)

[111]
Muvatta (1/123) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 3-Vitir namazını kılmakla emir babı. Ebu Davud (2/62) Kitabu's-Salat, 2-Vitir namazını kılmayanla ilgili bap. Nesai (1/230) 5-Kitabu's-Salat, 6-Beş vakit namazını düzenli bir şekilde kılma babı. İbni Mace (II 449) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve-s-Sunne fîha. 149-Bcş vakit namazın farzltğı ve bunları düzenli bîr şekilde kılmak hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis değişik tanklarla sahihtir.
[112]
Ahmed bin Hanbel (4/267) Tabcrani. Mu'ccmu'l-Kebir (4/12) Mecmcu'z-Zevaid (1/289) Heysemi şöyle söylemiştir: "Ahmed bin Hanbel'in ravileri Sahİh'te isimleri geçen ravi terdir."
[113]
Ahmed bin Hanbel (2/269) Mecmeu'z-Zevaid (1/292) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Tabcrani rivayet etmiştir; Ahmed bin Hanbel'in ravileri sikadırlar." Darimi, (2/301) Kitabu'r-Rekaik, Namazları düzenli bir şekilde kılmakla ilgili bab. İbni Hibban (3/14) Bir kimsenin farz namazları terketmesi durumunda bunları kılmaya zorlanması ile İlgili bab.
[114]
Ahmed bin Hanbel (5/251) Ravileri, Sahih'tc isimleri geçen raviterdir. İbni Hibban (8/252, 253) İslam'ın yöneticiler tarafından koparılacak kulplarının ilkinin hüküm (yönetim, yargı) alanında bozulma ve yöneticilerinin bozulmaları olacağı ile ilgili bab. Hakim (4/469) Müellif şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir." Zehebi de sahih olduğunu söylemiştir.
[115]
Mecmeu'z-Zevaid (î/291) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ccmu'l-Kebir'ae rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[116]
Ebu Davud (1/229) Kitabu's-Salat; 148-Resulullah (a.s)'ın, bir kişinin tamam etmediği namazlarının nafilelerinden tamamlanacağı yolundaki sözü ile ilgili bab. Tir-mizi (21269,270) Ebvabu's-Salat, 305-Kulun kıyamet gününde ilk hesaba çekileceği şeyin namaz olduğu babı. Nesai (1/232) 5-Kitabu's-Salat, 9-Namazdan
hesaba çekilme babı. Sahih hadistir.
[117]
Taberani, Mu'cemu'l-Kcbir (9/195) Mecmeu'z-Zevaid (2/257) Heysemi: "Ravilcri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir.
[118]
Buhari (U/340) 81-Kitabu'r-Rikak. 38-Alçakgönüllülük babı.
[119]
AN İmran Suresi: 41
[120]
İsraSure§i:78
[121]
Tirmizi (5/302) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 18-İsra Suresi babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir,
[122]
İsra Suresi: 78
[123]
Müslim (11454) 5-Kitabul-Mesacid ve Mevaidi'i's-Satat, 46-Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın fazileti babı.
"O, kimden zimmetine giren bir şeyi isterse onu elde eder": Yani yüce Allah, kendi hakkını yerine getirme ve ahdine uymada kusur eden birini sorguya çek-mek istediğinde onu elle alır; çünkü hiç kimse Allah'ın hesabından
kaçamaz.
[124]
Tirmizi (11434) Kitabu's-Saîat, 165-Yatsı ve sabah namazlarım cemaatle kılmanın fazileti hakkında

gelen rivayetler babı.
[125]
Tirmizi (2/480) Ebvabu's-Salat, 412-Sabah namazından sonra camide oturmanın müstehablığı konusu ile ilgili bab. Bu hadisin ravileri arasında Ebu Zilal bulun-tnaktadır ki, bu kişi zayıftır. Ancak bu hadisin kuvvetlenmesini sağlayan başka şahitleri bulunmaktadır. Bu şahitleri Munziri, et-Tergib ve't-Terhib, (1/164-166)-'de nakletmistir.
[126]
Müslim (1/463) 5-Kitabu'l-Mesacid ve MevadiTs-Salat, 52-Sabah namazından sonra namaz kıldığı yerde oturmanın fazileti babı.
[127]
Müslim (11464) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevai'i-Salaî, 52-Sabah namazından sonra namaz kıldığı yerde oturmanın fazileti babı.
[128]
Tirmizi (2/480) Kitabu's-Salat, 412-Sabah namazından sonra camide oturmanın mustehabhğı konusu ile ilgili bab.
[129]
Ebu Davud (2/29) Kitabu's-Salat, Duha (kuşluk) namazı babı.
[130]
Nesaı (3/80) 13-Kitabu's-Sehv, 99-İmamın selam verdikten sonra namaz kıldığı yerde oturması babı.
[131]
Müslim (11440) 5-Kitabu'l-Mesacid ve MevaidiTs-Salat, 37-Sabah ve ikindi namazlarının faziletleri babı.
[132]
Ebu Davud (İl 116) Kitabu's-Salat, 8-Namazları vaktinde kılmaya dikkat etme babı.
[133]
Buhari (2152) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 26-Sabah namazının fazileti babı; Müslim (11440) 5-Kitabu'l-Mesacid
ve Mevadi'i's-Salat, 37-Sabah ve ikindi namazlarının faziletleri babı.
[134]
Buharı (2/52) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 26-Sabah namazının fazileti babı; Müslim (J/439) 5-Kitabu'l~Mesacid ve Mevai'i's-Salat, 37-Sabah ve ikindi namazlarının faziletleri babı, İbni Huzeyme (1/164) 11-Sabah ve ikindi namazlarının fazileti babı.
[135]
Buhari (2/33) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 16-İkindi namazının fazileti babı; Müslim (1/439) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat. 37-Sabah ve ikindi namazlarının faziletleri babı. Nesai (1/240) Kitabu's-Salat, 21-Cemaatle namaz kılma babı. İbni Huzeyme (1/165) Kitabu's-Salat, 12-Gece ve gündüz meleklerinin sabah ve ikindi namazlarında biraraya geldikleri ile ilgili bab.
[136]
Muvatta (İl 130) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 2-Yatsı ve sabah namazları hakkında gelen rivayetler babı. İbni Abdilberr söyle söylemiştir: "Değişik yollardan bunun anlamı sabittir."
[137]
Mecmeu'z-Zevaid (2/40) Heysemi §Öyîe söylemiştir: "Bunu Taberani Ebu Musa el' Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[138]
Müslim (1/325) 4-Kitabu's-Salat, 28-Saflan düz tutmanın, düzenli yapmanın ve ilk safın fazileti babı.
[139]
Müslim (1/454) 5-Kitabu't-Mesacid ve Mevaidi'i's-Salat, 46-Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın fazileti babı.
[140]
Buhari (2/30) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 14-İkindi namazını kaçıranın günahı babı; Müslim (1/435) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 35-İkindi namazını kaçırmanın oldukça büyük günah olduğu ile ilgili

bab. Ebu Davud (1/113) Kitabu's-Salat, 4-İkindi namazının vakti ite ilgili bab. Tirmiıi (1/331) 128-İkindi namazının vakti konusunda yanılma hakkında gelen rivayetler babı. Nesaİ (1/236) 5-Kitabu'l-Mevakit, 9-lkindiyi geciktirmenin günah olduğu babı. İbni Mace (1/224) 2-Kitabu's-Salat, 7-Akşam namazının vakti babı.

[141]

Buhari (2/31) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 14-İkindi namazım terkedenle ilgili bab. Nesai (1/236) 5-Kitabu's-Salat. 15-İkindi namazını terkedenle ilgili bab.

[142]

Müslim (1/438) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı.

[143]

Bakara Suresi: 238

[144]

Müslim (1/437) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı. Ebu Davud (11113) Kitabu's-Salat, 4-İkindi namazının vakti ile ilgili bab. Tirmizi (5/217) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi ile ilgili bab. Nesai (1/236) 5-Kitabu's-Salat, 14- İkindi namazına dikkat etme babı, Muvatta (1/138) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 8-Orta namaz babı.

[145]

Bakara Suresi: 238

[146]

Tirmizi (1/340) Ebvabu's-Salat. 133-Orta namazın ikindi namazı olduğu hakkında gelen rivayetler babı.

[147]

Buhari (11/194) 80-Kitabu'd-Da'avat, 58-Mü§riklerin aleyhine dua etme babı. Müslim (1/436) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat. 35-İkindi namazım kaçırmanın oldukça büyük günah olduğu ile ilgili bab.

[148]

Ahzab Savaşı denilirken de Hendek Savası denilirken de kastedilen olay birbirinin aynıdır. (Çeviren)

[149]

Müslim (11437) 5-Kitabu'l-Mcsacid ve Mevaidi'i's-Salat, 36-Orîa namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı.

[150]

Müslim, aynı rivayet. Tirmizi (5/216) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an. 3-Bakara Suresi ile ilgili bab. Ebu Davud (1/112) Kitabu's-Salat, 4-İkindi namazının vakti ile ilgili bab. Nesai (1/236) 5-Kitabu's-Salat, 14-İkindi namazına dikkat etme babı.

Cami'in tahkikçi şöyle söylemiştir: "Miskat'ın sarihi şöyle demiştir: Bu, onların iki dünya azabı görmeleri için aleyhlerine bir duadır. Dünyada evlerinin harab olması için dua edilmiştir. Burada "ateş" fitneden isti'are olabilir yahut kabirlerinin ateş tutuşmasına işaret için söylenilmiş olabilir."

[151]

Müslim (1/437) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaİ'i's-Salat. 36-Orîa namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı,

[152]

Bakara Suresi: 238

[153]

Isra Suresi: 78

[154]

Hanefi mezhebi dışında kalan fıkhi mezheplere göre öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları yolculuk gibi bir takım zorlayıcı sebeplerden dolayı birleştirilerek kılt-nabilir. (Çeviren)

[155]

Ebu Davud (1/112) Kitabu's-Salat, 4-İkindi namazının vakti ile ilgili bab. Ahmed bin Hanbel (5/183) Arnaut, Beğavi'nin Şehru's-Sunne'sinde bu hadisin İsnadının sahih olduğunu bildirmiştir.

[156]
Bakara Suresi: 238
[157]
Şerhu's Sünne (21235 ve devamı...)
[158]
Müslim (1/448) 5-Kitabu'i-Mesacid ve Mevaidi'i's-Salat, 41-Namazı seçilmiş olan vaktinden sonraya bırakmanın kerahiyeti babı. Ebu Davud (1/117) Kitabu's-Salat, 9-Imamın namazı vaktinden sonraya bırakması durumunda ne yapılacağı babı. Tirmizi (1/332) Ebvabu's-Salat, 129-İmamtn namazı geciktirmesi durumunda onu kılmakta acele etmek hakkında gelen rivayetler babı.
[159]
Şerhu's-Sünne (2/240)
[160]
Ahmed bin Hanbel (J/450) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/346, 347) Mecmeu'z-Zevaid (1/324) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[161]
Ebu Davud (4/296) Kitabu'l-Edeb, 86-Yatsı namazı ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.
[162]
Ebu Davud (4/296) Kitabu'l-Edeb, 86-Yatsı namazı ile ilgili bab. Ibnu'l-Esır şöyle söylemiştir: "Bizi namazla rahatlat": Yani kalk namaz için ezan oku ki, biz de onu yerine getirmek ve kalbimizin onunla meşgul olmasıyla rahatlayalım. Bildirildiğine göre, Resulullah (a.s)'ın namazla meşgul olması, O'nu rahatlatıyordu. O, namaz dışındaki çeşitli dünya işlerini yorucu işler olarak görüyordu. Bu itibarla namazla istirahat ediyordu. Çünkü namazda yüce Allah'a münacaat ediyor, O'na sesleniyordu. Bundan dolayı Resulullah (a.s) bir hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur: "İki gözümün nuru. namazda kılınmıştır." İnsanın göz nuru olan bir işten daha çok onu rahatlatıcı bir şey olamaz."
[163]
Buharı (2/49) 9-KitabuMevakiti's-Salat, 23-Yatstdan önce uyumanın mekruh olduğu babı. Müslim (İ/447) 40-Sabah namazı için ilk vaktinde tekbir getirmenin müs-tehab olduğu babı. Ebu Davud (İli 10) Kitabu's-Salai, 2-Resulullah (a.s)'tn namazının vakti ile ilgili bab. Tirmizi (1(312) Ebvabu's-Salat, 125-Yatsıdan önce uyumanın, yatsıdan sonra da sohbet etmenin mekruh olduğu babı.
[164]
Ahmed bin Hanbel (1/26. 34) Tirmizi (1/215) Ebvabu's-Saîat. 126-Yatsıdan sonra sohbet etmeye ruhsat olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, Hz.Ömcr (r.q)'den rivayet edilmiş olan hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[165]
Bu hadisi şerifin metninde yatsı namazı anlamında "salatu'l-ateme" ibaresi geçmektedir. Genelde ise "yatsı namazı" Arapçada "salatu'l-'asa" olarak adlandırılır. (Çev.)
[166]
Buharı (2/43) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 19-Akşam namazına yatsı namazı denilmesinden hoşlanılmaması babı.
[167]
Enfal Suresi: 38
[168]
Ahmed bin Hanbcl (4/199)
[169]
Bkz. Meraki'l-Fctah. sh.28: Mulıazzeb 1/50 ve sonrası; (Muğni (1(396-401) Fıkhu'l-Islami (11564-567)
[170]
Buhari (2/70) Kitabu Mcvakiti's-Saht. 37-"Kim bir namazı unutursa hatırladığında kılsın" başlıklı bab. Müslim (1/471) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 55-Vaktinde kıttnamayan namazın kaza edilmesi babı.

[171]

Taha Suresi: 14

[172]

Müslim (1/477) 5-Kitabu'l-Mcsacid ve Mevadi'i's-Salat, 55-Vaktinde kıhnamayan namazın kaza edilmesi babı. Ebu Davud (1/119) Kitabu's-Salat, 10-İİir namazı uyuyarak veya unutarak kaçıma babı. fbni Huzcyme (2/96) Kitabu's-Salat, 131-Bir namazı uyuyarak veya unutarak kaçıranın uyandığında yahut hatırladığında normal vakti dışında kaza edeceği babı.

[173]

Tirmizi (1/335) Ebvabu's-Salat, 131-Namazt unutan bir kimse hakkında gelen rivayetler babı.

[174]

Nesai (11294) 6-Kitabu'l-Mevakİt, 53-Bir namazı uyuyarak kaçıran hakkında "Bunun bundan başka bir keffareti yoktur": Yani namazın terkedilmesi durumunda kişi borç altına girer. Bundan kurtulmanın yolu ise sadaka veya keffaret vermek değildir. Yani' Ramazan'da özürsüz olarak orucun terkedilmesi durumunda keffaret verilebildiği, yine ihramh birinin üzerindeki görevlerinden birini özürsüz olarak ve zorunluluk bulunmadan ihmal etmesi halinde kurban kesmek yoluyla keffarette bulunabildiği gibi namaz İçin keffaret olmaz.

[175]

Meraki'l-Fclah (87-88)

[176]

Buharı (2166) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 35-Vaktin geçmesinden sonra ezan babı. Nesai (21106) 10-Kitabu'l-İmame, 47-Kazaya kalmış namaz için cemaat yapılması babı.

[177]

Ebu Davud (11119) Kitabu's-Salat, 10-Bir namazı uyuyarak veya unuturak kaçıran babı. Müslim (11472) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Satat, 55-Vaktinde kalınama-yan namazın kaza edilmesi ve vaktinde kılınmamış namazın kazasında acele edilmesinin müstehab olduğu babı.

[178]

Ebu Davud (J/120) Kitabu's-Salat, I0-Bir namazı uyuyarak veya unuturak kaçıran babı.

[179]

Ebu Davud (11121) Kitabu's-Salat, 10-Bir namazı uyuyarak veya unuturak kaçıran babı. Tirmizi (1/334) Ebvabu's-Salat, 130-Uyuyarak namazı kaçırmak hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (11294) 6-Kitabu'l-Mevakit, 53-Uyuyarak namazı kaçıran hakkında.

[180]

Ahmed bin Hanbel (i/259) Mecmeu'z-Zevaid (1/321) Kİtabu's-Satat. Bir namazı uyuyarak veya unutarak kaçıranla ilgili bab. Kesfu'l-Estar (1/201) Kitabu's-Salat, Bir namazı uyuyarak veya unuturak kaçıranla ilgili bab.

[181]

Müslim (1/471) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 55-Vaktinde hlınamayan namazın kaza edilmesi ve vaktinde kılınmamış namazın kazasında acele edilmesinin müstehab olduğu babı.

[182]

Taha Suresi: 14

[183]

Aynı yer.

[184]

Ebu Davud (1/119) Kitabu's-Salat, 10-Bir namazı uyuyarak veya unutarak kaçıran babı.

[185]

Ebu Davud (II122) Kitabu's-Salat, 10-Bir namazı uyuyarak veya unuturak kaçıran babı.

[186]

Nesai (11298) Kitabu Mcvakiti's-Salat, 55-Vaktiride kılınmayan namazın nasıl kaza edileceği babı.

[187]

Nesai (1/299) Kitabu Mevakiti's-Salat, 55-Vaktinde kılınmayan namazın nasıl kaza edileceği babı.

[188]

Muvatta (1/14) 1-Kitabu Mevakiti's-Salat, 6-Vyuyarak bir namazı kaçırma babı.

[189]

Nesai (1/297) Kitaba Mevakiti's-Salat, 55-Vaktinde kılınmayan namazın nasıl kaza edileceği babı.

[190]

Buhari (2168) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 36-Vaktin geçmesinden sonra cemaate namaz kıldırma (yani kaza namazını cemaatle kılma) babı. Müslim (1/438) 5-Kita-bu'l-Mesacid ve Mcvadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı. Tirmizi (1/339) Ebvabu's-Salat, 132-Birkaç namaz kaçıran kişinin kazaya bunların hangisinden başlayacağı babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir. Nesai (2/17) 7-Kitabu'l-Ezan, 22-Birkaç namazınbir ezanla kılınması babı.

[191]

Tirmizi (11337) Ebvabu's-Salat, 132-Birkaç namaz kaçıran kişinin kazaya bunların hangisinden başlayacağı babı. Nesai (2117) 7-Kitabu'l-Ezan, 22-Birkaç namazın bir ezanla kılınması babı.

[192]

Aynı yerde diğer bir rivayet, 23-Hcr bir namaz için kametle yetinilmesi babı.

[193]

Nesai (2/17) 7-Kitabu'l-Ezan, 21-Kazaya katmış namazlar için ezan okunulması babı.

[194]

Akzab Suresi: 25

[195]

Muvatta (1/13) 1-Kitabu Mevakiti's-Satat, 5-Vakitlerle ilgili genel bab. İsnadı sahihtir.

[196]

Muvatta (h 68) 9-Kitabu Kasn's-Salafi's-Sefcr. 23-Namaz camiinde çulı§ma babı. İsnadı şali ıtir. Merf olarak da rivayet edilmiştir ki bazı ilim adamları bu rivayetin isnadn hasen görmüşlerdir.

[197]

Bkz. Durru't-Muhtar ve sonrası; (1/485) Şerhu's-Sağir ve sonrası; (1/364) Muhezzeb (1151) Muğni ve sonrası; (1/607) Ftkhu'l-İslami (21131-145)

[198]

Ebu Davud (1/133) Kitabu's-Salat, 25-Erkek çocuğa namaz kılmasının ne zaman emredileceği babı.

[199]

Tirmizi (2/259) Ebvabu's-Salat, 299-Çocuğa namaz kılmasının ne zaman emredileceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir.

[200]

Ebu Davud (11133) Kitabu's-Salat. 25-Erkek çocuğa namaz kılmasının ne zaman emredileceği babı.

[201]

Ebu Davud (1/133) Kitabu's-Salat, 25-Erkek çocuğa namaz kılmasının ne zaman emredileceği babı.

[202]

Ebu Davud (11134) Kitabu's-Salat, 25-Erkek çocuğa namaz kılmasının ne zaman emredileceği babı.

[203]

Buharı (5/276) 52-Kitabu'ş-Şehadet, 18-Çocuktann buluğa ermeleri ve şahitlikleri babı, Müslim (3/1490) 33~Kitabu'l~İmare, 23-Buluğ çağına erme yasının kaç olduğu babı, Tirmizi (4/211) 124-Kitabu'l-Cihad, 31-Erkek çocukların buluğ yaşları ve kendilerine ganimetten ne zaman pay ayrılacağı hakkında gelen rivayetler babı, Tirmizi. bu hadisin hasen, sahih, garib olduğunu ve Sufyanı Sevri tankıyla rivayet edilmiş olduğunu bildirmiştir. Nesai (6/155) 27-Kitabu't-Talak. 20-Küçük çocuğun verdiği talakın ne zaman geçerli olacağı babı. Ebu Davud (3/137) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare vc'l-Fcy', Savaşa katılan erkek çocuklara ganimetten ne zaman pay verileceği babı.

[204]

İbni Huzeyme (21102) Cemma'u Ebvabi'l-Farida, 402-Çocuklara namaz kılmalarının emredilmesi ve terketmeleri durumunda dövülmeleri babı.

[205]

Tahrim Suresi: 61

[206]

Taha Suresi: 132

[207]

Meryem Suresi: 55

[208]

Buharı (12/120) 86-Kitabu't-Hudud, 22-Dcli erkeğin ve deli kadının recm edilmeyeceği babı.

[209]

AUi İmran Suresi: 36

[210]

Avretle ilgili hükümler hakkında bkz. Rcddu'l-Muhtar ve sonrası; (1/270) Şerhu's-Sağir (1/285) Muhazzeb ve sonrası; (1164) Muğni (1(577) Fukhu'l-hlami (1/584) yerine 596 ve sonrası)

[211]

Müslim (1/83) 1 •Kitabu'l-fman. 32-Kaçan kölenin kâfir olarak adlandırılması babı, ibni Huteyme (2/69) Cemma'u Ebvabi's-Salat, 364-Kocasına kızan kadının ve kaçan kölenin namazının kabul edilmeyeceği babı.

[212]

İbni Huzeyme (2/68) Cemma'u Ebvabi's-Salt. 363-Şarap içenin namazının kabul edilmeyeceği babı.

[213]

Tirmizi (4/290) 27-Kitabu'l-Esribe, l-'içki içen hakkında gelen rivayetler babı. Tir-mizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

[214]

Nesai (81316) 51-Kitabu'l-Esribe, 44-Şarap içmekten kaynaklanan durumlarla İlgili bab.

[215]

Müslim (11204) 2-Kİtabu't-Tahare. 2-Namaz için taharetin (temizlenmenin) gerekliliği babı.
"Sen ise Basra üzerinde (yöneticilikgörevinde) bulundun'*: Yani sen hileden uzak kalmış olamazsın. Çünkü Basra valiliği yaptın. Gerek Allah'ın haklarından, gerek kulların haklarından üzerinde bir takım şeyler vardır. Dolayısıyla kendini fenalıklardan korumayanın namazı ve sadakası kabul edilmeyeceği gibi belirtilen özelliğe sahip biri için yapılan dua da kabul edilmez.
ifadeden anlaşılana göre Abdullah bin Ömer (r.a), İbni Amir'İ sıkıştırıp tevbeye teşvik etmek ve aykırı tutumlarından vazgeçmeye yöneltmek istiyordu. Yoksa söylediği söz ile, duanın fasıklara bir yarar sağlamayacağım ifade etmek suretiyle bütün imitleri kesmek istiyor değildi. Nitekim gerek Resulullah (a.s), gerek geçmiş büyükler ve gerekse sonraki dönemlerde yaşamış olan İslam büyükleri kâfirler için de, günahkârlar için de Yüce Allah'ın onları doğru yola eriştirmesi, onlara hidayet vermesi İçin dua ediyorlardı. En doğrusunu ise
ancak Yüce Allah bilir.

[216]

Buharı (121329) 90-Kitabu'l-Hayl, 2-Namazla ilgili bab. Müslim (11204) 2-Kita-bu't-Tahare, 2-Namaz için taharetin (temizlenmenin) gerekliliği babı.

[217]

Ahmed bin Hanbel (6/150) Tirmizi (21215) Ebvabu's-Salat, 277-Kadımn namazının ancak başının Örtülü olması halinde kabul edileceği babı. İbni Mace (1/215) î-Kİtabu't-Tahare ve Suneniha, 132-Bİr kız çocuğun hayız görmeye başlamasından sonra ancak başı örtülü olarak namaz kılabileceği babı. Burada "hayız gören" denilirken, "hayız görmeye başlamış olan, buluğ çağına ermiş olan" anlamı kastedilmektedir. Yoksa burada "hayızlı kadın" anlamı kastedilmiyor. Çünkü hayızlı bir kadının namazı hiç bir şekilde kabul edilmez. Zaten hayızlı bir kadın namaz kılmakla da yükümlü değildir.

[218]

Ahmed bin Hanbel (4/68) Müslim (411751) 39-Kitabu's-Selam, 35-Kehanetin ve kahinlere gitmenin haram olduğu babı.

[219]

Beyyine Suresi: 5

[220]

Bakara Suresi: 150

[221]
A'raf Suresi: 31
[222]
Nisa Suresi: 103
[223]
Maide Suresi: 6
[224]
Müddesir Suresi: 4
[225]
Bakara Suresi: 222
[226]
Tevbe Suresi: 108
[227]
Müslim (1/303) 2-Kitabu't-Tahare, 1-Abdestin fazileti babı. Tirmizi (5/535) 49-Kitabu'd-Da'avat. 86. bab. Ncsai (5/5) 23-Kitabu'z-Zekat. 1-Zekatın farziyeti babı. "veya aleyhine bir hüccettir" sözünün sonuna kadar olan kısmı rivayet etmiştir. İbni Mace, "Abdesti güzelce almak imanın şartıdır" diye buyurdu" seklinde rivayet etmiştir (1/102) Kitabu't-Tahare ve Suneniha. 5-Abdestin İmanın şartı olduğu babı.
[228]
Bakara Suresi: 143
[229]
Müslim (1/204) 2-Kitabu't-Tahare, 2-Namaz için taharetin (temizlenmenin) vacib olduğu babı.
[230]
Ahmed bin Hanbel (î/123) Ebu Davud (1/16) 1-Kitabu't-Tahare, 31-Abdestin farz olduğu babı. Tirmizi (119) Kitabu't-Tahare, 3-Namazm anahtarının temizlik olduğu hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (î/101) 1-Kitabu't-Tahare. 3-Namazm anahtarının temizlik olduğu babı.
[231]
Furkan Suresi; 48
[232]
Enfal Suresi: 11
[233]
Muvatta (1/22) 2-Kitabu't-Taharc, 3-Abdest için temizlenme babı. Ahmed bin Hanbel (5/365) Senedindeki raviler sikadırlar. Tirmizi (1/101) Kitabu't-Tahare. 52-Deniz suyunun temiz olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davıtd (1/61) 1-Kitabu't-Tahare. 41-Deniz suyu ile abdest babı. Ncsai (1/50) Kitabu't-Tahare, 47-Deniz suyu babı.
"Suyu temiz": Tahir (temiz) su. pis (necis) olmayan sudur. Dolayısıyla mutlak su gibi temizleyici olabileceği gibi kullanılmış (musta'mel) su gibi temizleyici olmayan dolayısıyla hadesten taharette kullanılamayan nitelikte de olabilir. Ta-hur ise hem temiz, hem temizleyicidir. Tahur kelimesinin vezni olan "Fa'ul" vezni mübalağa sigalanndandır. Yani bu özelliğe sahip bir su, bir bakıma son derece temiz niteliği taşımaktadır. Hadisin metninde deniz suyunun özelliğini bildirmek üzere "tahur" kelimesi kullanılmaktadır.
[234]
Yani denizden ölü olarak çıkan balık, kokmuş olmadığı sürece yenir.
[235]
Kesfu'l-Estar (1/143-144) Kitabu't-Tahare, Deniz suyu ile abdest babı. Mecmeu'z-Zevaid (1/126) Heyscmi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravi-leri. Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[236]
Bu konuda bkz. Meraki'l-Felah (3-4) Şerhu's-Sağir (1/30-36) Muhazzeb (1/5) Ftk-hu'l-İslami (1/113 ve sonrası.)
[237]
Ebu Davud (1118) Kitabu't-Tahare, 34-Buda'a kuyusu hakkında gelen rivayetler babı.
[238]
Ebu Davud (1/17) Kitabu't-Tahare. 34-Buda'a kuyusu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (1/95) Kitabu't-Tahare. 49-Suyu bir şeyin pis etmediği babı. Nesai (î/174) 2-Kitabu'l-Miyah. 1-Buda'a kuyusu ile

ilgili bab. Bu hadis rivayet tankları itibariyle ve şahitlerinin bulunması dolayısıyla hasen sahihtir.
[239]
Esaru's-Sünen(l/6)
[240]
et-Lubab (1/21-22)
[241]
Ahmed bin Hanbel (2/12) Ebu Davud (1/17) Kitabu't-Tahare, 33-Suyu pisletenler babı. Tirmizi (i/97) Kitabu't-Tahare 50-Suyu pisletenler babı. Nesai, (11175) 2-Kitabu'l-Miyah, 2-Suyun miktarının belirlenmesi babı. Darimi (1/186) Kitabu's-Salat, Abdest ve namazın farziyeti babı ve Pislenmeyen suyun miktarı babı. Hakim (11133) Bu hadis sahihtir
[242]
Ebu Davud (i/17) Kitabu't-Tahare, 33-Suyu pisletenler babı.
Külle: Arapların kullandığı büyükçe bir kaptır. Bu kap Hicaz ve Hecer bölgelerinde bilinir. Külle bir hayli su almaktadır. Ftkthçılar bir hüllenin aldığı suyun miktarını 250 retl olarak belirlemişlerdir. Retl denirken kastedilen Irak retlıdir. Bir Irak retli ise 406 gramdır. Buna göre biz bir kulleyi 195.113 kg olarak yahut 280 litre olarak belirledik.
[243]
Zayıf olan bir ravinin güvenilir ravilere muhalif olarak rivayet ettiği ve bu rivaye-tiyle tek kaldığı hadise münker hadis denilir. Bir başka tarife göre ise münker hadis, bir ravinin metni yalnız kendi rivayetiyle bilinen ve başka bir yoldan asla bilinmeden bir rivayetinde tek kaldığı hadistir. (Çeviren)
[244]
Tirmizi (111)
[245]
Tabiinden olan birinin sahabeden olan raviyi atlayarak hadisi direk Resulullah (ü.s)'tan rivayet ederse bu hadise mürsel hadis denilir. (Çeviren)
[246]
İ'la'us Sünne (11172-177)
[247]
Muvatta (1/33) 2-Kitabu't-Tahare 3-Abdest için temizlenme (taharet) babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması dolayısıyla hasendir.
[248]
Ahmed bin Hanbel (5/303) Muvatta (1123) 2-Kitabu't-Taharc 3-Abdest için temizlenme (taharet) babı, Ebu Davud (1119) 1-Kitabu't-Taharc 38-Kedinin artığı babı. İbni Hibban (11294) Artıklar babı. Vahşi hayvanların tümünün artıklarının temiz olduğuna delalet eden rivayet hakkında. Hakim (1/159-160) İbni Huzeyme (J/55) 79-Kedinin artığı İle abdest almanın caiz olduğu babı.
[249]
Nur Suresi: 58
[250]
Şerhu's Sünne (2170 ve 72)
[251]
I'la'u-s Sünne (İIÎ77)
[252]
İ'la'u's-Sunen (1/170)
[253]
Fıkhu'l İslami (1/136-139)
[254]
Buharı (J/345-346) 4-Kitabu'l-Vudu, 68-Kalıcı suyun içine işeme babı. Müslim (1/235) 2-Kiîabu't-Tahare 28-Durgun suyun içine işemekten nchiy babı.
[255]
Aynı yer.
[256]
Tirmizi (11100) Ebvabu't-Tahare, 51-Durgun suyun içine işemenin mekruh olduğu hakkında gelen

rivayetler babı. Nesai (1149) 125-Kitabu't-Tahare, 46-Kalıcı su babı. 140- Durgun suyun içine işemekten ve onunla yıkanmaktan nehiy babı.
Kalıcı Su: Akmayan sürekli bir yerde duran su.
Gusül: Cünüplükten âolayı olur. Cünüplüğün sebebi ise insanın cinsel organından meninin çıkması veya meni çıkmasa bile cinsel ilişkide bulunmaktır. İnsanın temizlenmedikçe cünüp halde namaza ve namazgaha yaklaşması yasak edildiğinden dolayı yıkanması gerekir.
[257]
Müslim (11235) 2-Kitabu't-Taharc. 28-Durgun suyun içine işemekten nehiy babı. Nesai (11125) 140-Durgun suyun İçine isimekten ve onunla yıkanmaktan nehiy babı.
[258]
İbni Huzeyme (1/50) 73-f'çine işenmiş olan durgun su ile abdest almaktan nehiy babı.
[259]
Mecmeu'z-Zcvaid (1/204) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[260]
Buharı (î/576) 8-Kitabu's-Salat 94-Mekke'de ve diğer yerlerde sutre koyma babı. (Sutre: Namaz kılarken öne konulan sey)
[261]
Müslim (1/360) 4-Kitabu's-Salat, 47-Namaz kılanın önüne sutre koyması babı.
[262]
Buharı (6/565) 61-Kitabu'l-Menakıb, 23-Resulullah (a.s)'ın özellikleri babı.
[263]
Nesai (1187) 1-Kitabu't-Tahare, 103-Abdestten artan sudan yararlanma babı.
[264]
Buharı (10/114) 75-Kitabu'l-Merda 5-Baytlan birini ziyaret babı. Müslim (3/1235) 23-Kitabu'l-Feraid, 2-Anne-baba ve çocuklarından kendisine mirasçı kalmayan birinin (keîalenin) mirasının paylaşılması babı. Nesai (1(87) 1 -Kitabu't-Tahare 103-Abdestten artan sudan yararlanma babı.
[265]
Umdet'ül Kari (2/23)
[266]
Müslim (1/236) 2-Kitabu't-Tahare, 29-Durgun suyun içinde yıkanmaktan nehiy babı.
[267]
Muvatta (1/52) 2-Kİtabu't-Tahare 22-Cünüp birinin yıkanması ile ilgili rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[268]
Buhari (1/373) 5-Kitabu'l-Gusl, 8-Daha temiz olması için elin toprak ile silinmesi babı. Müslim (1/256) 3-Kitabu'l-Hayz, 10-Cünüplüktcn yıkanmada kulanılacak suyun müstehab olan miktarının ne kadar olduğu babı.
[269]
Buhari (11374) 5-Kİtabu't-Gusl, 9-"Cünüp birisi elini yıkamadan önce kab içine sokabilir mi?" başlıklı bab.
[270]
Buhari (13/305) 96-Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitabi ve's-Sunne, 16-Resulullah (a.s)'ın ilim adamlarının görüş birliği konusunda söyledikleri bu konudaki teşvikleri ve Mekke ile Medine alimlerinin üzerinde görüş birliğine vardıkları hususlarla ilgili bab.
[271]
Müslim (1/257) 3-Kitabu'l-Hayz, 10-Cünüplüktcn yıkanmada kullanılacak suyun müstehab olan miktarının ne kadar olduğu babı.
[272]
Buhari (1/363) 5-Kitabu'l-Gusl, 2-Erkcğin hanımı ile birlikte gusletmesi babı. Müslim (1/255) 3-Kitabu'l-Hayz, 10-Cünüplüktcn yıkanmada kullanılacak suyun müstehab olan miktarının ne kadar olduğu babı.

[273]
Buhari (1/366) 5-Kitabu'l-Gusl, 3-Bir sa' ve buna yakın miktardaki su ile gusletme hain. Müslim (11255) 3-Kitabu'l-Hayz, 10-Cünüplükten yıkanmada kullanılacak suyun müstehab olan miktarının ne kadar olduğu babı.
[274]
Müslim, aynı yer.
[275]
Nesai (1/131) 1-Kitabu't-Tahare, 149-İçerisinde hamur yoğrulan bir teknede yıkanma babı. İsnadı hasendir,
[276]
Bu konuda bkz. Rcddu'l-Muhtar. (1/124 ve sonrası) Bidayetu'l-Müçtehid. (1/80) el-Muğni, (1/11 ve sonrası) cl-Fıkhu'l-İslami, (1/93-94)
[277]
Ahmed bin Hanbel (11235) Kesfu'l-Estar (1/132) Kitabu't-Tahare Suyu bir şeyin pis etmediği babı. Mecmeu'z-Zevaid (1/213) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[278]
Nesai (11129) 1-Kitabu't-Tahare, 146-Bir adamın hanımlarından biriyle aynı kaptan yıkanması babı.
Akıllı zeki (Keyise): Afımak olmayan anlamındadır. Burada bu kelime ite kastedilen anlam ise erkekle birlikte su kullanmanın adabına güzelce uyandır.
[279]
Ebu Davud (1/18) Kitabu't-Tahare. 35-Suyun cünüp olmayacağı babı. Tirmizi (1/ 94) Ebvabu't-Tahare, 48-Bu konudaki ruhsatlar veya suyun cünüp olmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/132) Kitabu't-Tahare ve Suneniha 33-Kadının abdestinden artan suyu kullanma ruhsatı babı. Darimi (1/187) Kitabu's-Salat ve't-Taharc. Kadının abdestinden artan suyu kullanma ruhsatı babı. Hakim (II 159) Kitabu't-Tahare. »
*$U cünüp Olmaz": Yani su birinin içine elini sokmasıyla pis olmaz. Asıl anlama göre ise söz konusu fiilden dolayı su, kaçınılması ve uzak durulması gereken bir hale gelmez. Cünüp kelimesinin sözlük anlamı "uzaklık"tır.
[280]
Ahmed bin Hanbel (4/110-111) Ebu Davud (1/21) Kitabu't-Tahare ,40-Bundan nehiy babı. Nesai (1/130) 1-Kitabu't-Tahare, 147-Cünüp birinden artan suyla yıkanmaktan nehiy babı.
[281]
Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 15-Banyo yapılan yere işemekle ilgili bab.
[282]
Ebu Davud (1/21) Kitabu't-Tahare, 40-Bundan nehiy babı
[283]
Tirmizi aynı yer. İsnadı basendir.
[284]
eUAyn (1/31) Ayrıca bkz. Neylu'l-Evtar (1(31-32)
[285]
Muvatta (J/24) 2-Kitabu't-Tahare, 3-Abdest için temizlenme baht. Buharı (1/298) 4-Kitabu't-Vudu, 43-Erkeklerin kanunlarıyla birlikte abdest almaları ve kadının abdestinden artan su ile ilgili bab. Ebu Davud (1/20) Kitabu't-Tahare, 39-Kadının abdestinden artan su ile abdest alma babı. Nesai (1/57) Kitabu't-Tahare, 57-Erkeklerin ve kadınların birlikte abdest almaları babı. İbni Mace (1/132) Kitabu't-Tahare ve Suneniha, 36-Kadınların ve erkeklerin aynı kaptan abdest alabilecekleri babı. İbni Huzeyme (1/63) Kitabu't-Vudu 93-Kişinin abdest için kullanması gereken suyunbelli bir miktarının olmadığı hakkındaki delil babı. Bu hadisin "birlikte (cemi'an)" sözüne kadar olan kısmını Buharı rivayet etmiştir.
[286]
Ebu Davud (1/20) Kitabu't-Tahare, 39-Kadımn abdestinden artan su ile abdest alma babı.
"Erkekler ve kadınlar aynı kaptan abdest alırlardı": Yani bir adam hanımı ile veya kadın kocası île aynı

kaptan abdest alırdı.

[287]

Buhari (1/298) 4-Kitabu'l-Vudu, 43-Adamın karısıyla birlikte abdest alması ve kadının abdestinden artan su ile ilgili bab.

[288]

Mecmeu'z-Zevaid (1/215) Kitabu't-Tahare, Şıra ile abdest alma babı. Heysemi ^öyte söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[289]

Mecmeu'z-Zevaid (11214) Kitabu't-Tahare Sıcak su ite abdest alma babı. Heysemi Söyle söylemiştir: "Bunu Resulullah (a.s) Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[290]

Darekutni (1/37) Kİtabu't-Tahare, Sıcak su babı. İsnadı hasencür.

[291]

Tethisu'l-Habir (J/22) İsnadı sahihtir.

[292]

Ftkhu't İslami (1/124)

[293]

Tevbe Suresi: 28

[294]

Buhari (1/325) 4-Kitabu'l-Vudu. 59-Çocukların çişleri ile ilgili bab. Müslim (1/238) 2-Kitabu't-Tahare, 31-Heniiz süt emmekte olan erkek çocuğun çişi ile ilgili hüküm ve bunun nasıl yıkanacağı babı.

[295]

Müslim (1/238) 2-Kitabu't-Tahare, 31-Henüz süt emmekte olan erkek çocuğun çişi ile ilgili hüküm ve bunun nasıl yıkanacağı babı.

[296]

Müslim aynı yer. Ncsai (1/157) 189-Hcnüz yemek yemeyen bebeğin çişi ile ilgili bab.

[297]

Buhari (11/151) 80-Kitabu'd-Da'avat. 31-Çocuklar için bereketle dua edilmesi ve başlarının okşanması babı. Müslim (1/237) 2-Kitabu't-Tahare, 31-Hcnüz süt emmekte olan erkek çocuğun çişi ile ilgili hüküm ve bunun nasıl yıkanacağı babı.

[298]

Buharİ (9/587) 71-Kitabu'l-Akika, 1-Çocuğa doğduğu günün sabahında ve henüz kendisi için akika kurbanı kesilmemişken ad konulması babı.

[299]

Müslim (11237) 2-Kitabu't-Tahare, 31-Henüz süt emmekte olan erkek çocuğun çişi ile ilgili hüküm ve bunun nasıl yıkanacağı babı.

Doğumdan sonra bir bebeğin tahnik edilmesi: Bir hurma parçasının ağızda çiğnenip bebeğin ağzına konulması.

[300]

Ahmed bin Hanbel (4/348) Mecmeu'z-Zevaid (1/284) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravile-ri sikadırlar."

[301]

Ebu Davud (1/102) Kitabu't-Tahare, 137-Bebeğin çişinin elbiseye bulaşması babı. Bu hadis basendir.

[302]

Ebu Davud (11102) Kitabu't-Tahare, 137-Bebeğin çişinin elbiseye bulaşması babı. Nesai (1/158) 190-Kız çocuğun çişi ile ilgili bab. İsnadı hasendir.

[303]

Tirmizi (21509) 430-Süt emmekle olan çocuğun çişinin oğutarak temizlenmesi konusunda gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bazıları bu hadisi merfu olarak rivayet etmiştir, bazıları da merfu olarak değil mevkuf olarak rivayet etmişlerdir" demiştir.

[304]
Ebu Davud (1/103) Kitabu't-Tahare. 137-Bebcğin çisinin elbiseye bulaşması babı. Bu hadis sahihtir.
[305]
Ta'liku'l'Mumcid, sh. 4
[306]
Tirmizi Jl/17)
[307]
İ'la'us-Sünen (11293-294)
[308]
Lubab (1/51) Şcrhu's-Sağir (1/73) Muhczzeb (1149)
[309]
Ebu Davud (1/103) Kitabu't-Tahare, 137-Bebeğin çisinin elbiseye bulaşması babı. Bu hadis sahihtir.
[310]
Buharı (1/322) 4-Kitabu'l-Vudu. 57-Resutullah (a.s)'ın Mcscid'c işeyen bedevinin işini bitirmesi için insanların onu bırakmalarını istemesi babı. Müslim (1/236) 2-Kitabu't-Tahare, 30-Mcscide bulaşması durumunda bevlin ve bunun dışındaki pisliklerin temizlenmesinin gerekliliği ve yerin üzerine su dökülmesi ile temizleneceği, kazınmasının gerekmediği babı. Nesai (1147-48) 45-Suyu belli bir miktara göre ayarlamayı bırakma babı.
[311]
Müslim (i/237) 2-Kitabu't-Tahare. 30-Mcscide bulaşması durumunda bevlin ve bunun dışındaki pisliklerin temizlenmesinin gerekliliği babı.
[312]
Müslim (î/236) 2-Kitabu't-Tahare, 30-Mescide bulaşması durumunda bevlin ve bunun dışındaki pisliklerin temizlenmesinin gerekliliği babı.
[313]
Buharı (11324) Kitabu't-Vudu. 58-Mescidde bevlin üzerine su dökülmesi babı.
[314]
Buharı (1/323) Kitabu'l-Vudu, 58-Mescidde bevlin üzerine su dökülmesi babı. Ebu Davud (1/103) Kitabu't-Tahare, 138-Üzerine bevî bulaşan yerle ilgili bab. Tirmizi (1/276) Ebvabu't-Tahare, 112-Yere bulasan bevl hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/48) 45-Suyu belirli bir miktara göre ayarlamayı bırakma babı.
[315]
Muvatta (1124) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Neden dolayı abdestin gerekmeyeceği babı. Ebu Davud (1/104) Kitabu't-Tahare, 140-Eteğin arka tarafına bulasan pisliklerle ilgili bab. Tirmizi (11266) Ebvabu't-Tahare ,109-Üstüne basılan şeyden dolayı abdest alma hakkında geten rivayetler babı. Bu hadis şahitleri itibariyle sahihtir.
[316]
Ebu Davud (1/104) Kitabu't-Tahare, 140-Elbiseye bulasan pisliklerle ilgili bab. İsnadı sahihtir.
[317]
Meraki (30)
[318]
Şerhu's-Sağir(l/78)
[319]
İbni Huzeyme (2/107) Ayakkabılarla namaz kılma babı, İsnadı sahihtir. Kesfu'l-Estar (11289-290) Ayakkabılarla namaz kılma babı. İsnadı sahihtir. Bezzar şöyle söylemiştir: "Bu hadisi bu şekilde Ebu Hamza'dan başka birinin rivayet ettiğine dair bir şey bilmiyoruz." Mecmeu'z-Zevaid (2155-56) Hey semi: "Bunu Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Her ikisinin de isnadlarında lbad bin Kesir Bas-ri'nin adı geçmektedir. Bu kişi Mekke'de oturmuştur ve zayıf biridir." Heysemi yine sh. 56'da da şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'da Taberani rivayet etmiştir. Bezzar "Bunu bu şekilde Ebu Hamza'dan başkasının rivayet ettiğini bilmiyoruz" demiştir." Ebu Hamza Meymun el-A'ver'dir ve zayıf biridir.

[320]
İbni Huzeyme (21107) Ayakkabılarla namaz kılma babı. İsnadı sahihtir.
[321]
Ebu Davud (11105) Kitabu't-Tahare. 141-Ayakkabılara bulaşan pisliklerle ilgili bab.
[322]
Ebu Davud, aynı yer.
[323]
Mecmeu'z-Zevaid (11285) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmkiştir ye ravileri sikadırlar."
[324]
Reddu'l-Muhtar, (î/205 ve sonrası) Meraki'l-Fclah. (30) Şerhu's-Sağir, (J/78 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami, (1192 ve sonrası.)
[325]
Buhari (J/332) 4-Kitabu'l-Vudu. 64-Mcninin yıkanması ve kazılarak çıkarılması ve kadından bulasan şeyin yıkanması babı. Müslim (1/239) 2-Kitabu't-Tahare, 32-Meninin hükmü babı.
[326]
Müslim, aynı yer.
[327]
Müslim (11238) 2-Kitabu't-Tahare > 32-Meninin hükmü babı.
[328]
Müslim, aynı yer.
[329]
Müslim (1/239-240) 2-Kitabu't-Tahare, 32-Meninin hükmü babı.
[330]
Tirmizi (11201) Ebvabu't-Tahare. 86-Meninin elbiseden yıkanması babı.
[331]
Tirmizi (1/201) Ebvabu't-Tahare, 85-Elbiseyc bulasan meni hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.
[332]
Tirmizi (1/201) Ebvabu't-Tahare, 85-Elbiseyc bulasan meni hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.
[333]
İbni Huzeyme (11141) 210-Hayız kanının elbiseden su ve sidr ile yıkanmasının müstehab olduğu babı. İsnadı sahihtir.
[334]
İbni Huzeyme (11142) 212-Cünüp kişinin terinden dolayı elbiseyi yıkama konusunda ruhsat babı. İsnadı sahihtir.
[335]
Ebu Davud (1I1Ö0) Kitabu't-Tahare, 133-Kisinin hanımı ile yakınlıkta bulunduğu sırada giydiği elbise ile namaz kılması babı. Nesai (1/155) Kitabu't-Tahare, 186-El-biseye bulasan meni ile ilgili bab.
[336]
Ebu Davud (11101) Kitabu't-Tahare, 134-Kadınların örtüleriyle namaz kılınması babı.
[337]
Ebu Davud, aynı yer. İsnadı sahihtir. İki rivayet arasının birleştirilmesi için Resulullah (a.s)'ın sözü edilen isi bazen yaptığını bazen de yapmadığını anlamak mümkündür. Bu isin yapılması ise mubahtır.
[338]
Nesai (81217) 48-Kitabu'z-Zine, 115-Örtülcr babı.
[339]
Tirmizi (2/496) Ebvabu's-Salat, 420-Kadtnların örtüleri içinde namaz kılmanın mekruh olduğu babı. Tirmizi bu hadisin has en sahih olduğunu söylemiştir. Resulullah (a.s)'ın bu ise ruhsat verdiği de rivayet edilmiştir.

[340]
Muvatta (1/52) 2-Kitabu't-Taharc. 22-Cünüpiükten yıkanmak hakkındaki rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[341]
Muvatta (1/50) 2-Kitabu't-Tahare, 20-Cünüp kişinin namazını iade etmesi ve (cünüp olduğunu) hatırlamadan namaz kılmış olması durumunda yıkanması babı.
[342]
Buharı (1/3390) 4-Kitabu'l-Vudu, 63-Kanın yıkanması babı. Müslim (1/340) 2-Kitabu't-Tahare, 33-Kanın pis olduğu ve yıkanmasını nasıl olacağı babı. Ebu Davud (1/99) Kitabu't-Tahare, 132-Kadının hayızlı iken giydiği elbiselerini yıkaması babı. Tirmizi (11254) Ebvabu't-Talıare, 104-Hayız kanının elbiseden yıkanması hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (11206) 1-Kitabu't-Tahare ve Süneniha, 118-Elbi-seye bulasan hayız kanı hakkında gelen rivayetler babı.
[343]
Nesai (11195) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-Istihaze, 26-Elbiseyc bulaşan hayız kanı ile ilgili bab.
[344]
Ebu Davud, aynı yer.
[345]
Ebu Davud, aynı yer, sh. 100
[346]
Buharı (1/410) 6-Kitabu'l-Hayz, 9-Hayızlının kanını yıkaması babı.
[347]
Ebu Davud (1/105) Kitabu't-Tahare. 142-Pisliğin tekrar tekrar yıkanmasının elbise için gerekli olacağı babı.
[348]
Ebu Davud (1/98) Kitabu't-Tahare. 131-Sclam veren ve yıkama ile emredilen adamla ilgili bab.
[349]
Ebu Davud (1/70) Kitabu't-Tahare, 107-Hanımıyla cinsel ilişkide bulunmadan yakınlık yapan bir adamla ilgili bab.
[350]
Nesai (1/188) 3-Kitabu'hHayz ve'l-İstihaze, U-Adamın mahremi ile tek örtü altında uyuması babı.
[351]
Ebu Davud (J/100) Kitabu't-Tahare, 132-Kadının haytzlı iken giydiği elbisesini yıkaması babı. Nesai (1/196) 3-Katub'l-Hayz ve'l-İstihaze 26-Elbiseye bulasan hayız kanı ile ilgili bab.
[352]
Bkz. el-Lubab, (î/49 ve sonrası) Şerhu's-Sağir. (1153) Muhazzeb (1146 ve sonrası.)
[353]
Buhari (1/412) 6-Kitabu'l-Hayz, Îl-Kadının hayızlı iken giydiği elbise ile namaz kılıp kılamayacağı babı. Ebu Davud (1/98) Kitabu't-Tahare, 132-Kadmtn hayızlı iken giydiği elbisesini yıkaması babı.
[354]
Ebu Davud (1/100) Kitabu't-Tahare, aynı yer.
[355]
Ebu Davud (1/98) Aynı yer.
[356]
Reddu'l Muhtar (1/205)
[357]
Buhari (11274) 4-Kitabu'l-Vudu, 33-Bir kimsenin saçının yıkanmasında kullanılacak su ile ilgili bab. Müslim (1/234) 2-Kitabu't-Tahare, 27-Köpeğin yalamasının hükmü babı.
[358]
Müslim, aynı yer.
[359]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (1/19) Kitabu't-Tahare, 37-Köpeğin artığı ile abdest alma babı.

[360]
Ebu Davud. aynı yer.
[361]
Ebu Davud, aynı yer.
[362]
Tirmizi (1/151) Ebvabu't-Tahare. 68-Köpcğin artığı hakkında gelen rivayetler babı.
[363]
Müslim (1/235) 2-Kitabu't-Tahare, 27-Köpeğin yalamasının hükmü babı. Ebu Da-vud (1119) Kitabu't-Taharc, 37-Köpeğin artığı ile abdcst alma babı. Ncsai (10/54) KİtabU't-Tahare, 53-KÖpeğin yaladığı kabın toprakla temizlenmesi babı.
[364]
Buhari (11278) 4-Kitabu'l-Vudu, 33-Bir kimsenin saçının yıkanmasında kullanılacak su ile ilgili bab. Ebu Davud (1/104) Kitabu't-Tahare. 139-Yerin kuruduğu zaman temiz olacağı babı.
[365]
Ebu Davud (1/20) Kitabu't-Tahare, 38-Kedinin artığı babı.
[366]
Buharı (9/668) 72-Kitabu'z-Zebaih ve's-Sayd, 34-Farenİn katı yağın içine düşmesi ile ilgili bab.
[367]
Ebu Davud (31364) Kitabu'l-Et'ime, Katı yağın içine düşen fare ile ilgili bab.
[368]
Reddu'l-Muhtar. (î/205 ve sonrası) Muğni,(J/35 ve sonrası) Fıknu'l-İslamİ, (î/98 ve sonrası.)
[369]
Ebu Davud (1/47) Kitabu't-Tahare 73-Çiğ etin dokunmasından dolayı abdest alınması ve çiğ etin dokunduğu yerin yıkanması babı.
[370]
Ebu Davud, aynı yer.
[371]
Müslim (11277) 3-Kitabu'l-Hayz. 27-Ölü hayvanların derilerinin tabaklama ile temiz olması babı
[372]
Müslim (1/278) Aynı yer.
[373]
Tirmizi (41221) 25-Kitabu'l-Libas, 7-Ölü hayvanların derilerinin tabaklanması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (71173) Kitabu'l-Fcr' ve'l-Uteyr. 4-Ölü hayvanların derileri.
[374]
Nesai, aynı yer.
[375]
Ebu Davud (4166) Kitabu'l-Übas, Ölü hayvanların derileri ile ilgili bab. Nesai (71175) Kitabu'l-Fer' vc'l-Uteyre, 5-Ölü hayvanların derilerinin ne ile tabaklanacağı babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması dolayısıyla hasendir.
[376]
Buhar i (4/413) 34-Kitabu'l-Buyu; 101-Ölü hayvanların derilerinin tabaklanmadan önceki halleri ite ilgili bab. Müslim (J/276) 3-Kitabu'l-Hayz, 27-Ölü hayvanın derisinin tabaklamakla temizlenmesi babı,
[377]
Müslim, aynı yer,
[378]
Buharı (9/658) 72-Kitabu'z-Zebaih ve's-Sayd, 30-Ölü hayvanların derileri babı.
[379]
Muvatta (21498) 25-Kitabu's-Sayd, 6-Ölü hayvanların derileri hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (4166) Kitabu'l-Libas, Ölü hayvanların derileri ile ilgili bab. Nesai (7/176) 4l-Kitabu'l-Fer' ve'l-Uteyre, 6-Ölü hayvanların derilerinin tabaklanması durumunda onlardan yararlanmaya ruhsat olduğu babı.
[380]
Nesai (71174) 41-Kitabu'l-Fer' ve'l-Uteyre. 4-Ölü hayvanların derileri babı.

[381]

Nesai, aynı yer.

[382]

Buharı (111569) 83-Kitabu'l-Eyman ve'n-Nuzur, 21-Bazılarının görüşlerine göre bir kimsenin şıra içmemeye yemin edip de sarhoş edici bir şey veya meyva suyu içmesi durumunda yeminini bozmuş olmayacağı babı. Nesai (7/173) 41-Kitabu'l-Fer' ve'l-Uteyre, 4-ÖÎü hayvanların derileri babı.

[383]

Ebu Davud (4166) Kitabu'l-Libas, Ölü hayvanların derileri ile ilgili bab. Bu hadis basendir.

[384]

Ahmed bin Hanbel (4/310) Ebu Davud (4/67) Kitabu'l-Libas, Ölü hayvanların derilerinden yararlanılamayacağt yolunda rivayette bulunanlarla ilgili bab. Tirmizi (4/222) Kitabu'l'Libas 7-Ölü hayvanların derilerinin tabaklanması konusunda gelen rivayetler babı. Nesai (7/175) 41-Kitabu'l-Fer' vc'lUteyre. 5-Ölü hayvanların derilerinin ne ile tabaklanacağa babı. İbni Mace (2/1194) 32-Kitabu'l-Libas, 27-Ölü hayvanın derilerinden de sinirlerinden de yararlanılmayacağım söyleyenlerle ilgili bab.
Nevevi, Hulasa'da şöyle söylemiştir;
"İbni Ukcym'in hadisi üç sebepten dolayı illetli kabul edilmiştir; Bu sebeplerin birincisi, senedindeki zayıflıktır. İkincisi metnindeki zayıflıktır. Bir rivayette "(Resulullah (a.s)'ın) ölümünden üç gün önce", bir rivayette "iki ay önce", bir rivayette de "kırk gön önce" diye bildirilmiştir. Üçüncü sebep ise İbni Ukeym'in Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunup bulunmadığı (sahabe olup olmadığı) konusundaki tereddüttür. Beyhakİ ve daha başkaları onun sahabe olmadığını söylemişlerdir ki, bu durumda hadis mürsel olur."
Hazimi de, 'Nesih ve Mensuh' adlı kitabında rivayetteki zayıflık üzerinde durmuş ve göyte söylemiştir;
"Ahmed bin Hanbel. rayilerin sabit bir şey üzerinde durmadıklarını görünce İbni Ukeym'den rivayet edilen hadisin üzerinde durmuş (yani onun sıhhati konusunda tereddüd etmiştir.) Onun bu hadisten (yani bu hadisin ifade ettiği hükümden) döndüğü de söylenmiştir. Şöyle söylemiştir: "İnsaf çizgisi şudur ki, İbni Ukeym'-
den rivayet edilen hadis, sonuyla ilgili hükmün ncshedildiğini açıkça göstermektedir. Ancak hadis pek çok yönden illetlidir." (Nasbu'r-Raye li Ehadis'i-Hidaye, sh. 120) Arnaut da, Şerhu's-Sunne'de şöyle söylemiştir: "Bu hadisi. Sünen sahipleri rivayet etmişlerdir. Ancak pek çok kimsenin dikkat çektiği üzere illetli olduğundan dolayı zayıftır."

[385]

Bkz. Neylu'l-Evtar (î/73 ve sonrası) Bidayctu'l-Müctehid (117). Muğni (1/66 ve son-* rast.)

[386]

Ebu Davud (4/69) Kitabu'l-Libas, Kaplanın ve diğer vahşi hayvanların derileri ile ilgili bab. Tirmizi (41241) 25-Kitabu'l-Libas, 32-Vahşi hayvanların derilerinin kullanılmasının nehyi konusunda gelen rivayetler babı. Nesai (7/176) 41-Kitabu'l-Fer' vc'l-Uteyre, 7-Vahsi hayvanların derilerinden yararlanmaktan nehiy babı. Ha' kim (î/36) Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.

[387]

îbni Mace (11216) 1-Kitabu't-Tahare ve Suneniha. 135-Elbiseye bulasan salyalar babı. İsnadı sahihtir.

[388]

Ebu Davud (1/106) Kitabu't-Tahare, 143-Elbiseye bulasan tükürük babı. Bu hadis sahihtir.

[389]

Taberani, Mu'ccmu'l-Kebir (9/284) Mecmeu'z-Zcvaid (2/57-58) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar,"

[390]

Ftkhu'l-İslami (1/104)

[391]

Bkz. Durru'l-Muhtar (11205 ve sonrası). Lubab (1/24-30 ve 49-54). Muğni (1152 ve sonrası). Bidayetu'l-Müctehid (1176 ve sonrası), Şcrhu's-Sağir (1164 ve sonrası) Fık-hu'l-İslami (1/92-113 ve 1/140) ve sonrası.)

[392]

Durru'l-Muhtar (J/230) Fıkhu'l-İslami (11192-193)

[393]
Buharı (3/242) 23-Kitabu'l-Cenaiz. 88-Dedikodudan ye üzerine bevl sıçratmaktan dolayı kabir azabına çarptırılma babı. Müslim (1/240) 2-Kitabu't-Tahare, 34-Bevlin pis olduğunun ve bundan temizlenmenin vacib olduğunun delili babı.
[394]
Nesai (41106) 21 -Kİîabu'l-Cenaiz, 116-Kabrin üzerine yeşil yaprak koyma babı.
[395]
Müslim (1/241) 2-Kitabu't-Tahare. 34-Bevlin pis olduğunun ve bundan temizlenmenin vacib olduğunun delili babı.
[396]
Şerhu's Sünne (1/370)
[397]
Nur Suresi: 15
[398]
Ahmed bin Hanbel (5/35-36) İbni Mace (1/125) 1-Kitabu't-Tahare, 26-Bevl konusunda hükmün sert olduğu babı. Mecmeu'z-Zevaid (1/207) Kitabu't-Tahare, Bevl-den sakınma babı. Hey semi şöyel söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve Taberani'nin şeyhi (yani Taberani'nin kendisinden hadis almış olduğu kişi) Muhammed bin Ahmed bin Ca'fer el-Veki' Mısri'ye kadar olan ravileri sika ki-şilerdir. Ben bu kişiyi tanımıyorum."
[399]
Nesai (1/27-28) Kitabu't-Tahare, 26-Sütrenin (bir engelin) arkasında bevletme babı. Ebu Davud (J/6) Kitabu't-Tahare. Bevlden sakınma babı. "Bevl sıçrayan kısmı kesip atarlardı": Yani elbiselerden bevl sıçrayan kısmı kesip atarlardı.
[400]
Ahmed bin Hanbel (6/136) Müslim (1/223) 2-Kitabu't-Tahare, 16-Fıtrattan olan özellikler babı. Tirmizi (5191-92) 44-Kitabu'l-Edeb, 14-Tırnaklarin kesilmesi konusunda gelen rivayetler babı.
[401]
Bakara Suresi: 124
[402]
Tirmizi (1/32) Ebvabu't-Tahare, 16-Resulullah (a.s)'tn tuvalet ihtiyacını gidermek istediğinde uzak bir yere çekildiği hakkında gelen rivayetler babı.
[403]
Ebu Davud (î/l) Kitabu't-Tahare, 1-Tuvalet ihtiyacım giderme konusuyla ilgili bab.
[404]
Nesai (1/18) Kitabu't-Tahare, 16-Tuvalet ihtiyacının giderilmesi durumunda uzağa Çekilme konusuyla ilgili bab. İsnadı basendir.
[405]
Ebu Davud (İli) Kitabu't-Tahare, J-Tıvalct ihtiyacını giderme konusuyla ilgili bab.
[406]
Tertibu Kamus Muhit'tc buranın Taif yolu üzerinde bulunduğu belirtilmektedir. (Çeviren)
[407]
Müslim (11226) 2-Kitabu't-Tahare, 20-Yollara ve gölgeliklere tuvalet ihtiyacım gidermekten nehiy babı. Ebu Davud (1/7) Kitabu't-Tahare, 14-Resulullah (a.s)'ın, üzerine bevledilmcsini nehyettiği yerler.
[408]
Ebu Davud (117) 1'Kitabu't-Tahare, 14-Resulullah (a.s)'n üzerine bevleditmesini nehyettiği yerler.
[409]
Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 16- Deliklere bcvlctmekten nehiy babı.
Lanettik: Laneti gerektiren, insanı lanete duçar eden iş. Çünkü bu is, onu yapanın, insanlar tarafından lanetlenmesine sebep olur. Hadiste belirtilen yerler lanetlen-meye sebep olduğunan dolayı lanettik olarak adlandırılmıştır. Buralar ise üzerinden gelinip geçilen ve gölgelenilen yerlerdir.
Hattabi söyle söylemiştir: "Gölgelik" denilirken insanların dinlenmek üzere oturdukları ve uyudukları yerler

kastedilmektedir. Yoksa, bütün gölgeliklerde tuvalet ihtiyacının giderilmedi haram değildir. Nitekim Resulullah (a.s) bir hurma ağacının gölgesine tuvalet ihtiyacını gidermiştir."

[410]

Nesai (1/33) Kitabu't-Tahare, 30-Dcliklere bevletmenin mekruh olduğu babı. İsnadı hasendir,

[411]

Tirmizi (1/33) Ebvabu't-Taharc, 17-Gusül yapılan yere bevletmenin mekruh ol' duğu hakkında gelen rivayetler babı. Ncsai (1/34) Kitabu't-Tahare, Banyo yapılan yere bevletmenin mekrulıluğu babı.

[412]

Ebu Davud (i 17) Kitabu't-Taharc, 15-Banyoya bevletme babı.

[413]

Ahmed bin Hanbel (5/56) Haftz'ın Telhis'de söylediğine göre bu hadis hasendir. İbni Huzeyme bu hadisin sahih olduğunu söylcmi§ ancak bazıları zayıf olarak görmüşlerdir.

Banyo yapılan yer eğer sert olur da bevlin akıp gideceği bir yer bulunmazsa buraya bevledilmesi caiz olmaz. Bu durum banyo yapan kişinin bevlinden üzerine bir şeyin sıçramış olabileceği vehmine kapılmasına sebep olur. Bu da vesveselere yol açar. Vesveseler ise insanın içinde onu rahatsız eden ve belli bir şey üzerine düşünmesine fırsat vermeyen düşünce ve kanaatlerin ortaya çıkmasıdır.

[414]

Ebu Davud (1/7) Kitabu't-Tahare, Gece bir kabın içine bevledip sonra da kabı yanına koymakla ilgili bab.

[415]

Nesai (1131) Kitabu't-Tahare. 28-Bir kabın içine bevlctmekle ilgili bab.

[416]

Taberani (3/179) Mecmeu'z-Zevaid (11204) Heysemi şöyel söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ceniu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve İsnadı hasendir."

[417]

Mecmeu'z-Zevaid (1/206) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsafta rivayet etmiştir ve Taberani'nin şeyhine ve şeyhinin şeyhine (Taberanİ'nin kendisinden hadis aldığı ve onun hadis aldığı kişiye) kadar olan raviler, Sahih'te adı geçen kişilerdir. Söz konusu iki kişi ise sikadır."

[418]

Buhari (11498) 8-Kitabu's-Salat, 29-Medine ahalisinin ve Şam ahalisinin kıblesi babı. Müslim (1/224) 2-Kitabu't-Tahare, 17-Taharetlenme babı. Ebu Davud (1/3) Kitabu't-Tahare, 4-Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında kıbleye dönmenin mekruh olduğu babı. Tİrmizi (1/13) Ebvabu't-Tahare, 6-Tuvahet ihtiyacının giderilmesi esnasında kıbleye dönmekten nehiy babı.

[419]

Muvatta (1/153) 14-Kitabu'l-Kıblc, 1-Kişinin tuvalet ihtiyacını gidermesi esnasında kıbleye dönmesinin nehyedilmis olduğu babı.

[420]

Nesai (1/21) Kitabu't-Tahare. 19-Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında kıbleye dönmekten nehiy babı.

[421]

Nesai (1122), Aynı yer.

[422]

Afiw/im ('//224j 2-Kitabu't-Tahare. 17-Taharetlenme babı.

[423]

Ebu Davud (1/3) Kitabu't-Tahare, 4-Tuvaîet ihtiyacının giderilmesi esnasında kıbleye dönmenin mekruh olduğu babı. Nesai (1/38) Kitabu't-Tahare, 36-Hayvan pisliği ile taharetlenmekten nehiy babı.

Hattabi şöyle söylemiştir: "Hayvan pisliğinin ve kemiğin taheretlenmede kullanılmayacağının özellikle söylenmesi, bu iş için kullanıbilecek tek şeyin de taş olmadığına delalet etmektedir. Çünkü özellikle hayvan pisliğinin ve kemiğin müstesna tutulması, bunların dışındaki (taharetlenmeye elverişli) her şeyin taş yerine geçebileceğini gösterir. Ancak taşlardan özellikle sözcdilmiştir. Çünkü taharetlenmede kutlanılmak üzere en çok taş bulunuyordu."

"Ancak kıbleyi doğru yanınıza veya batı yanınıza getirin": Bu emir, Medineli-ler ve kıbleleri Medinelilerin kıblesi ile aynı yöne olanlar içindir. Ama kıbleleri doğu ya da batı yana gelen kimselerin tuvalet ihtiyaçlarını giderirken yukarıda belirtilen şekilde durmaları gerekir." (İbnu'l-Esir)

[424]

Ebu Davud (1/3) Kitabu't-Tahare, 4-Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında kıbleye dönmenin mekruh olduğu babı. Bu hadis hasendir.

[425]

Ebu Davud (114) Aynı yer. Tirmizi (1/15) Ebvabu't-Taharc, 7-Bu konuda ruhsat olduğu hakkında gelen rivayetler babı.

Hafız İbni Hacer, Telhis (H104)'de şöyle söylemiştir: "Bu hadisle delil getirilmesi konusunda dikkat etmek gerekir. Çünkü bu hadis genel mahiyet taşıyan özel bir fiili anlatmaktadır. Bu fiilin, bir mazeret yahut unutma sebebiyle veya buna benzer bir sebeple yapılmış olması ihtimali vardır."

[426]

Buhari (1/250) 4-Kitabu'l-Vudu, 14-Evlerde tuvalet ihtiyacım giderme babı. Müslim (11225) 2-Kitabu't-Tahare. 17-Taheretlenme babı. Tirmizi (1/16) Ebva-bu't-Tahare, 7-Bu konuda ruhsat olduğu hakkında gelen rivayetler babı.

[427]

Buharı (11247) 4-Kitabu'l-Vudu. 12-İki tuğla üzerinde tuvalet ihtiyacının giderilmesi babı. Müslim, aynı yer.

[428]

Bkz. Durru'l-Muhtar (1/228) Şerhu's-Sağir (1193) Muğni (1/162-163)

[429]

Buhari (11328) 4-Kitabu'l-Vudu, 60-Ayakta ve oturarak bevletme babı. 61-Arka-daşın yanında bevledUmcsi ve duvarın arkasında saklanılması babı. (5/117) 46-Kitabu'l-Mezaiim. 27-Bİr mahallenin çöplüğünün yanında bevtetmek için durma baht. Müslim (11228) 2-Kitabu't-Tahare, 22-Mestler üzerine mesh babı.

[430]

Müslim, aynı yer.

[431]

İbnu't Esir.

[432]

Muvatta (1165) 2-Kitabu't-Tahare, 31-Ayakta ve başka şekilde bevletme hakkında gelen rivayetler babı.

Hafız İbni Hacer, Feth (H285)'te şöyle söylemiştir: "Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a) ve Zeyd bin Sabit (r.a)'in ayakta bevlettiklerinc dair sağlam rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetler, ayakta bevlctmenin caiz olduğuna ve herhangi bir kerahetin olmadığına delalet eder. Doğrusunu ise ancak Allah bilir. Resulullah (a.s)'tan bunun nehyine dair kuvvetli bir şey rivayet edilmiş değildir."

[433]

Tirmizi (1/17) Ebvabu't-Tahare, 8-Ayakta bevletmekten nehiy konusunda gelen ri* vayetler babı. Nesai (1126) KHabu't-Tahare. 25-Evde oturarak bevletme babı. İbni Mace (İli 12) 1-Kitabu't-Tahare ve Suncniha, 14-Oturarak bevletme babı.

Şerhu's-Sunne'nin tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Bu hadisin ravileri arasında Şerik bin Abdullah Kadı vardır. Bu kişi ezberi zayıf biriydi. Ancak Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde (21126 ve 192)'de Sufyan'dan senedi sahih olan buna mutabi bir hadis rivayet edilmiştir. Bezzar da sahih bir senedle Bureyde'nin merfu olarak şöyle
söylediğini rivayet etmiştir: "Kişinin ayakta bevletmesi ahmakhğındandtr."

[434]

Müslim (1/268-269) 3-Kitabu'l-Hayz, 20-Tuvalct ihtiyacının giderilmesi esnasında ne ile saklanılacağı babı.

[435]

Aynı yer.

[436]
Ahmed bin Hanbel (3/36) Ebu Davud (1/4) Kitabu't-Tahare, 7-Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında konuşmanın mekruh olduğu babı. İbni Mace (1/123) 1-Kitabu't-Tahare ve Süneniha, 24-Helada (birden fazla kişinin) biraraya gelmesinden ve tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında konuşmaktan nehiy babı.
Şerhu's-Sünne'nin tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Bu hadisin senedinde lyad bin Hilal Ensari'nin adı geçmektedir. Hilal bin lyad'ın bilinmeyen biri olduğu söylenmektedir. Ondan sadece Yahya bin Ebi Kesir rivayette bulunmuştur." Bunu İbni Hibban ve Hakim sahih görmüş ve Hakim, şöyle söylemiştir: "lyad bin Hilal Ensa-ri,
tabiinden meşhur bir şeyhtir (hadis ravisidir.)
[437]
Ebu Davud (1/5) Kitabu't-Tahare, 10-Üzerine Allah'ın adı yazılı olan yüzük ile helaya girmekle ilgili bab.
Munziri şöyle söylemiştir: "Bana göre doğru olan bunu sahih olarak görmektir. Çünkü ravileri sika ve sağlam kimselerdir."
Camİ'in tahkikçisi de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) yüzüğünü üzerinde "Muhammedun Resulullah (Muhammed Allah'ın Peygamberidir)" diye yazılı olmasından dolayı çıkardı. Bu rivayeti Hakim nakletmiştir, Bunu aynı zamanda Bey-haki de rivayet etmiştir. Nevevi ve Munziri, Muhazzeb üzerindeki açıklamalarında tereddüde düşmüş ve şöyel söylemişlerdir: "Bu, hadiste geçen bir söz değildir. Musannifin kendi sözüdür. Ancak bir başka tanktan gelen rivayetten anlaşıldığına göre yüzüğün üzerinde böyle yazı bulunduğu doğrudur. Bu İkisinin açıklaması doğrudur. Çünkü yüzüğün üzerindeki yazı hakkında bir bilgi verilse de hadisin naklinden Resulullah (a.s)'tn böyle bir sebepten dolayı yüzüğünü çıkardığına dair her hangi bir anlam çıkmamaktadır."
[438]
İbni f/uzeyme (J/40) 56-Bevleden birine selam verilmesi durumunda bu selama cevap vermenin mekruh olduğu babı. İsnadı sahihtir.
[439]
Buharı (î/242) 4-Kitabu'l-Vudu, 9-Tuvalete girilirken söylenecek söz babı. Müslim (1/283) 2-Kitabu'l'Hayz, 32-Tuvalete girmek isteyenin ne söyleceği babı. Ebu Davud (1/2) Kitabu't-Tahare, 3-Bir adamın tuvalete girerken ne söyleyeceği babı. Tirmizi (î/10) Ebvabu't-Tahare, 4-Tuvatetc girerken neyin söyleneceği babı. Nesai (1/20) Kitabu't-Tahare, 18-Tuvalete girerken neyin söyleneceği babı. İbni Mace (1/109) 1-Kitabu't-Tahare ve Suneniha, 9-Bir adamın tuvalete girerken ne söyleyeceği babı.
[440]
Buharı, aynı yer.
[441]
Müslim (1/283) 3-Kitabu'l-Hayz, 32-Helaya girmek isteyenin ne söyleyeceği babı.
"Pislikten ve pisliklerden sana siğimrun": Bununla insanların ve cinlerin gerek dişi gerek erkek şeytanları kastedilmektedir.
[442]
Ebu Davud (1/2) Kitabu't-Tahare. 3-Bir adamın tuvalete girerken ne söyleyeceği babı.
[443]
Ahmed bin Hanbel (61155) Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 17-Bir adamın tuvaletten çıktığında ne söyleyeceği babı. Tirmizi (1112) Ebvabu't-Tahare- 5-Tuvalet-ten çıkınca ne söyleneceği babı. Ncvcvi. Mecmu'da bu hadisin hasen. sahih olduğunu söylemiştir.
[444]
Tirmizi (21503-504) Ebvabu's-Salat. 426-Hclaya girme esnasında tesmiye (zikir, Allah'ı anma) konusunda gelen rivayetler babı. İbni Mace (11109) 1-Kİtabu't-Ta-hare ve Suneniha, 9-Bir kimsenin tuvalete girerken ne diyeceği babı.
Bu hadisin senedinde Hakem bin Abdullah cn-Nasri'nin adı geçmektedir ki ibni
Hibban'dan ba§ka onu sika gören olmamıştır. Ancak hadisin kuvvetlenmesini sağlayan şahidi bulunmaktadır. Enes bin Malik (r.a)'in de merfu olarak söyle söylediği rivayet edilmiştir: "Cinlerin gözleri

İle insanların avret yerleri arasındaki perde, elbiselerini çıkarırken "Bismillah" demeleridir. Heyscmi de Mec-meu'z-Zcvaid (H2Ö5)'dc şöyle söylemiştir: "Bunu Tabcrani iki ayrı isnadla rivayet etmiştir. Bunlardan birinde Sa'd bin Mesleme Emevi'nin adı geçmektedir. Ancak İbni Hibban ile İbni Adiyy onu sika görmüştür. Geriye kalan ravileri ise sika kişilerdir."

[445]

Ebu Davud (31346) Kitabu'l-Et'ime, Sürpriz (beklenmedik bir anda) gelen yemekle ilgili bab.

[446]

Müslim (1/282) 3-Kitabu'l-Hayz, 31-Abdestini bozanın yemek yemesinin caiz olduğu, bunda bir kerahet olmadığı ve abdestin hemen alınmasının gerekmediği babı.

[447]

Müslim (1/283) 3-Kitabu'l-Hayz, 31-Abdestini bozanın yemek yemesinin caiz oldu-ğu. bunda bir kerahet olmadığı ve abdestin hemen alınmasının gerekmediği babı

[448]

Aynı yer.

[449]

Müslim (1/223) 2-Kitabu't-Tahare, 17-Taharetlenme babı. Ebu Davud (1/3) Kita-J'i? 4Tmalet iht idili

me babı. Ebu Davud (1/3) Kita-ıJiu?" 4~Tmalet ihtmcmın giderilmesi esnasında kıbleye yönelmenin mekruh olduğu babı. Tirmizi (1/24) Ebvabu't-Tahare 12-Taslarla taharetlenme babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Bu konuda Selman'ın rivayet etmiş olduğu hadis hasen, sahih bir hadistir.

[450]

Müslim (112243) 2-Kitabu't-Taharc. 17'Taharetlenme babı.

[451]

Ahmed bin Hanbel (3(400)

[452]

Ahmed bin Hanbel (31336) Mecmcu'z-Zevaid (1/211) Heysemi söyle söylemiştir: "Bu ikisini Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve: "Biriniz taslarla taharetlendiği zaman..." diye başlayan hadisin ravileri sikadırlar" demiştir.

[453]

Taberani, Mu'cemu'l-Kcbir (8/386) Mecmcu'z-Zevaid (J/211) Hcysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kcbir'dc rivayet etmiştir ve ravileri sika kimselerdir."

[454]

Keşfu'l-Estar (1/127) Kitabu't-Tahare. Taş ile taharetlenme baht. Mecma'uz-Zevaid (11211) Hcysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Taberani: 'Taslan da" ifadesini eklemiştir. Ravileri de Sahih'te adlan geçen ravHerdir."

[455]

Kesfu'l-Estar (1/128) Kitabu't-Tahare, Tuvalet ihtiyacının giderilmesi esnasında neyin yapılacağı babı. Mecmeu'z-Zcvaid (1/205) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sika kişilerdir."

[456]

Mecmeu'z'Zevaid (11204) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."

[457]

Ahmed bin Hanbel (6/133) Ehu Davud (1110-11) Kitabu't-Tahare, 21-Taşlarla is-tinca etme babı, Tirmizi (1/24) Ebvabu't-Tahare, 12-Taşlarla is t i uca etme babı. Bu hadis sahihtir.

[458]

Müslim (1/213) 2-Kitabu't-Tahare. 8-Burna su verirken tek sayıda su verme ve taşlarla taharetlenirken tek sayıda taş kullanma babı.

[459]

Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 18-Temizlenme esnasında sağ elle cinsel organa dokunmanın keraheti babı.

[460]
Buharı (1/254) 4-Kitabu'l-Vudu, 19-Bcvledince cinsel organa sağ elle dokunmama babı.
[461]
Müslim (1/225) 2-Kitabu't-Tahare, 18-Sağ elle taharetlenmekten nehiy babı.
[462]
Tirmizi (1/23) Ebvabu't-Tahare, Sağ elle taharetlenmenin mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı.
[463]
Ebu Davud (1/9) Kitabu't-Tahare, 18-Temiztenme esnasında sağ elle cinsel organa dokunmanın keraheti babı. Bu hadis hasendir.
[464]
Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 18-Temizîenme esnasında sağ elle cinsel organa dokunmanın keraheti babı. Bu hadis hasendir.
[465]
Buharı (1/251) 4-Kitabu'l-Vudu, 16-Taharetlenmek için yanında su götürme babı. Müslim (1/229) 2-Kİtabu't-Tahare, 22-Mestler üzerine meshetme babı.
[466]
Buharı (1/252) 4-Tütabu'l-Vudu. 3-Taharetlenmede su ile birlikte bir değnek bulundurma babı. Müslim (1/227) 2-Kitabu't-Tahare, 21-Su ile taharetlenme babı.
[467]
Müslim (1/227) 2-Kitabu't-Tahare, 21-Su ile taharetlenme babı.
[468]
Tirmizi (1/30-31) Ebvabu't-Tahare ,15-Su ile taharetlenme hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/431) Ebvabu't-Tahare, 41-Su ile taharetleme babı. İsnadı sahihtir.
[469]
Nesai (1/45) Kitabu't-Tahare ,43-Taharetlenmeden sonra eli toprağa sürme babı. Bu hadis başka bir hadisle desteklendiğinden hasendir.
[470]
Tirm (J/71) Ebvabu't-Tahare. 38-Abdesttcn sonra haya yerlerine su serpme hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Haya yerlerine su serpilmesi (intidah) ile kastedilen, abdestten sonra insanın içine düşebileceği^ vesveseleri gidermek amacıyla elbisenin üstünden bacak arasına su scrpılmesidir. insan cinsel organından bir yaşlık çıkmış olabileceği düşüncesine kapılabilir. Ancak cinsel organın değdiği yer ıslak olursa, bundan kaynaklanan vesvese gider. Hadisin metninde geçen (ve bizim "haya yerlerine su serpmek" olarak tercüme ettiğimiz) intidah" kelimesi ile kastedilen anlamın, su ile taharetlenmek olduğu da söylenmiştir. Çünkü o zamanda yaygın olan taharetlenme taşlarla yapılan taharetlenme idi.
[471]
Muvatta (J/20) 2-Kitabu't-Tahare, J-Abdest konusunda yapılacaklar babı. İsnadı sahihtir.
[472]
Bezzar, Keşfu't-Estar (1/130) Kitabu't-Tahare, Taharetlenmede hem taş hem de su kullanılması babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması İtibariyle hasendir. Mccmeu'z-Zevaid (I/2J2) Kitabu't-Tahare. Taharetlenmede hem taş hem de su kullanılması babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri arasında Muhammed bin Abdulaziz bin Ömer ez-Zuhrevi'nin adı geçmektedir. Bu kişiyi Buharı ve Ncsai zayıf görmüştür."
[473]
Ebu Davud (HU) Kitabu't-Tahare, Taşlarla taharetlenme babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibarîyle hasendir. Ncsai (1/42) Kitabu't-Tahare. Taharetlenmede sadece taş kullanmakla yetinerek başka bir şey kullanmama babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[474]
Meraki'l-Felah, (9) Muhazzeb, (J/27).
[475]
Buhur i (11256) 4-Kitabu'l-Vudu. 21-Hayvan pisliği ile taharetlenemeyeceği babı. Tirmizi (1/25)

Ebvabu'î-Tahare. İki taşla taharetlenme hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1139) Kitabu't-Tahare. 38-İki taşla taharetlenmeye ruhsat babı.

[476]

Tirmizi (1/29) Ebvabu't-Tahare, 14-Taharetlenmede kullanılması mekruh olan Şeyler hakkında gelen rivayetler babı.

[477]

Nesai (1137) Kitabu't-Tahare, 35-Kcmikle taharetlenmekten nehiy babı.

[478]

Ebu Davud (1/9) Kitabu't-Tahare, 20-Taharetlenmede kullanılması nehyedilmiş olan şeyler. Bu hadis sahihtir ve aslı Müslim'de geçmektedir.

[479]

Buharı (1/255) 4-Kitabu'l-Vudu, 20-Taşlarla taharetlenme babı.

[480]

Buhari (71171) 63-Kitab'u Menakıbı Ensar, 31-Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'ın Müslüman olması babı.

[481]

Meraki'l-Fclah. (8) Muhazzcb (1/27) Fıkhu'l-İslami (11194)

[482]

Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1/223 ve sonrası) Şcrhu's-Sağir (1/87 ve sonrası) Muhez-zeb (1127) Muğni (1/150 ve sonrası.)

[483]

Maide Suresi: 6

[484]

Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1163 ve sonrası) (J/90 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (1/104 ve sonrası) Muğni (1(110 ve sonrası) Muhczzcb. (1/15 ve sonrası) Fıklıu'l-İslami (1/214 ve sonrası.)

[485]

Muratta (1/J61) 9-Kitabu Kasri's-Salatifi's-Sefer, 18-Namazi bekleme ve namaz için yürüme babı. Müslim (İl 219) 2-Kitabu't-Tahare, 14-Mekruhlardan sakınarak abdeste özün göstermenin fazileti (sevabı) babı. Tirmizi (1173) Ebvabu4t-Tahare 39-Abdeste özen gösterme hakkında gelen rivayetler babı, Nesai (1189) Kitabu't-Tahare, 106-Abdeste özün göstermekle emir. 107-Bunun fazileti babı.

[486]

Müslim (11215) 2-Kitabu't-Tahare, Îl-Abdest suyu ile birlikte günahların çıkması babı.

[487]

Müslim (1/209) 2-Kitabu't-Tahare. 6-Abdest sonrasında okunması müstehab olan zikir babı.

[488]

Tirmizi (1/78) Ebvabu't-Tahare, 41-Abdesttcn sonra söylenecek şeylerle ilgili bab.

[489]

Müslim (11216) 2-Kitabu't-Taharc. 11-Abdcst suyu ile birlikte günahların çıkması babı.

[490]

Buharı (1/259) 24-Abdcstte organları üçer kere yıkama babı. Müslim (1/208) 2-Ki-tabu't-Tahare, 4-Abdest almanın ve ardından hemen namaz kılmanın sevabı babı.

[491]

Taberani (6144) Mecmeu'z-Zcvaİd (101236) Hcyscmİ şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[492]

Muvatta (1/31) 2-Kitabu't-Tahare, 6-Abdcst hakkında genel bilgiler babı. Ahmed bin Hanbel (41349) Ncsai (1174) 1-Kitabu't-Tahare, 85-Baş ile birlikte kulakların da meshedümesi ve kulakların baştan sayılacağına dair deliller babı. İsnadı sahihtir.

[493]

Hakim (1/564) Kitaba Fedaili'l-Kur'an, Surelerin ve herhangi bir bölümünün faziletleri. Mecmeu'z-Zevaid (1/239) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Ev-sat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Ancak Nesai bu hadisi verdikten sonra: "Bir gün ve gecede" demiştir. Bu ise hatadır. Doğrusu mevkuf olarak nakledilendir. Daha sonra da Sevri ve Gunder'in Şu'be'den mevkuf olarak

naklettikleri.rivayeti vermiştir." İbni Seniyy. Gün ve Gecenin Ameli Hakkında, sh. 11

[494]

Nesai (1/91) Kitabu't-Tahare, 108-Emredildiği gibi abdest alanın sevabı. İsnadı ha-sendir.

[495]

Taberani (11223) Heyscmi şöyle söylemiştir; "Havileri sika kimselerdir ve isnadı basendir,"

[496]

Ahmed bin Hanbel (17/306) Taberani, Mu'cemu'l-Kcbir (1/224) Mecmcu'z-Zevaid (1/224) Heyscmi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Ke-bir'de Taberani rivayet etmiştir ve Taberani, ravinin: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum" dediğini ilave etmiştir."

[497]

Muvatta (1/34) 2-Kitabu't-Tahare, 6-Abdcstle ilgili genel bilgiler. Ahmed bin Hanbel (51280) İbni Mace (î/102) 1-Kitabu't-Tahare ve Suneniha, 4-Abdesti koruma (sürekli abdestli olmaya çalışma) babı. Darımı (1/168) Ebvabu's-Salat. Abdest hakkında gelen rivayetler babı. Darimi birden çok senetle rivayet etmiştir. Bu hadisi de birden çok sahabi rivayet etmiştir.

[498]

Bezzar, Keşfu'l-Estar (1/150) Kitabu't-Tahare, Abdestli olarak uyuyanla ilgili bab. Mecmcu'z-Zevaid (1/226) Kitabu't-Tahare, Abdestli olarak uyuyanla ilgili bab. Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bu hadisin hasen olduğunu sanıyorum."

[499]

Müslim (1/208) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdestin ve hemen ardından namaz kılmanın sevabı babı.

[500]

Müslim (11216) 2-Kitabu't-Tahare, 12-Abdest yoluyla alnın, ayakların ve kolların aklığının artırılmasının müstehabhğı babı.

[501]

Buhari (1/259) 4-Kitabu'l-Vudu, 24-Abdcsttc organları üçer kere yıkama babı. Müslim (11204) 2-Kitabu't-Tahare, 3-Abdcstin özelliği ve nasıl mükemmel olacağı babı.

[502]

Ebu Davud (J/26) Kitabu't-Tahare, 50-Resulullah (a.s)'tn abdestinin özelliği babı.

[503]

Ebu Davud (J/26) Kitabu't-Tahare, 50-Resulullah (a.s)'in abdestinin özelliği babı.

[504]

Ahmed bin Hanbel (1/68) Havileri sikadırlar.

[505]

Ebu Davud (J/27) Kitabu't-Tahare. 50-Resulullah (a.s)'ın abdestinin özelliği babı.

[506]

Ebu Davud (1127) Kitabu't-Taharc. 50-Resuhıllah (a.s)'ın abdestinin özelliği babı.

[507]

Ebu Davud (J/27) Kitabu't-Taharc, 50-Restılullah (a.s)'ın abdestinin özelliği babı.

[508]

Tirmizi (1/68) Ebvabu't-Tahare, 37-Resulullah (a.s)'tn abdestinin nasıl olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir. Hanefiler, Zemzem suyunun ve abdestten artan suyun ayakta içilmesinin sünnet olduğunu söylemişlerdir.

[509]

Nesai (1169) Kitabu't-Tahare. 78-Abdestin özelliği babı.

[510]

İbni Huzeyme (1177) Abdest ve sünnetleri ile ilgili bublar bölümü, 114-Bir avuç su ile ağız çalkalama ve burna su vermenin ve organları birer kere yıkamak suretiyle abdest almanın caiz olduğu babı. İsnadı basendir.

[511]

Buharı (11297) 4-Kitabu'l-Vudu. 41-Bir avuç su ile ağza ve burna su vermekle ilgili bab. Müslim (11210) 2-Kitahu't-Tahare, 7-Rcsulullah (a.s)'ın abdesti ile ilgili bab.

[512]
Buharı (1/289) 4-Kitabu'l-Vudu, 38-Baştn tamamının mcshedilmesi babı. Müslim (II 210) 2-Kitabu't-Tahare. 7-Rcsulullah (a.s)'ın abdesti ile ilgili bab.
[513]
Buhari (1/302) 4-Kitabu'l-Vudu, 45-Madeni kaptan, cam kaptan, ağaç kaptan ve taştan abdest alma babı. Müslim (i/211) 2-Kitabu't-Talıerc. 7-Resulullah (a.s)'ın abdesti ile ilgili bab.
[514]
Buharı (1/258) 4-Kitabu'l-Vudu, 23-Organlan birer kere yıkamak suretiyle abdest alma babı.
[515]
Müslim (1/211) 2-Kitabu't-Tahere, 7-Resulullah (a.s)'ın abdesti ile ilgili bab.
[516]
Tirmizi (1/66) Ebvabu't-Tahare, 36-Bazen organları ikişer kere yıkamak bazen de üçer kere yıkamak suretiyle abdest alan fıakkında gelen rivayetler babı.
[517]
Ahmed bin Hanbel (4/277)
[518]
Ebu Davud (1/33) Kitabu't-Tahare, 51-0rganlan üçer kere yıkayarak abdest alma babı.
[519]
Nesai (1/88) Kitabu't-Tahare, 105-Abdeste başlama (yıkamalara başlama) babı. isnadı hasendir.
Yani sünneti terketmek ve şeriat adabına göre hareket etmemek sebebiyle yanlış yapmış otur. Nefsine hakkım vermediğinden, bir çok kez organlarını yıkamak suretiyle sevap Ölçüsünü kaçırdığından dolayı da kendine haksızlık etmiş olur.
[520]
Buharı (11258) 4-Kitabu'l-Vudu, 22-Organlan birer kere yıkayarak abdest alma babı.
[521]
Buharı (1/240) 4-Kitabu'l-Vudu, 7-Bir avuç su kullanarak iki elle yüzü yıkama babı.
[522]
Müslim (1/215) 2-Kitabu't-Tahare, 10-Yıkanması gereken yerlerin tamamının yıkanmış olmasının gerekliliği babı.
[523]
Ahmed bin Hanbel (21424) Ebu Davud (1/45) Kitabu't-Tahare, 67-Abdestte (organları) parça parça yıkama babı.
[524]
Buharı (1/143) Kitabu'l-İlm, 3-İlim için sesini yükseltmekle ilgili bab. Müslim (11214) 2-Kitabu't-Tahare, 9-Ayafclann tam olarak yıkanmasının gerekliliği babı.
[525]
Buharı (1/265) 4-Kitabu'l-Vudu, Ayakların yıkanması ve ayakların meshedilme-yeceği babı.
[526]
Müslim (J/214) 2-Kitabu't-Taharc, 9-Ayaklartn tam olarak yıkanmasının gerekliliği babı.
[527]
Müslim (11214) 2-Kitabu't-Tahare, 9-Ayaklann tam olarak yıkanmasının gerekliliği babı.
[528]
Fcthu'l Bari (11213)
[529]
İbni Huzeyme (1/90) Abdeste özen göstermekle emir babı.
[530]
Ahmed bin Hanbel (4/191) Tirmizi (1/59) 31-Ates dokunacak topuklara yazık olacağı hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (1/84) Abdest esnasında ayakları yıkamadan bırakmaya karşı tehdidle ilgili bab. Mccmeu'Z'Zevaid (1/240) Ab-destine özen göstermeyenle İlgili bab. Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel bu şekilde rivayet etmiştir. Taberani de Mıt'ccmu'l-Kcbir'de Abdullah bin el-Haris bin Cuz' ez-ZebtdÎ (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Ateş dokunacak topuklara ve ayak altlarına yazıklar otsun." Ahmed bin Hanbel ve Taberani'nin ravileri

sikadırlar."

[531]

Tirmizi (4/206) Kitabu'l-Cihad, 23-E§eklcrin atlara aşırılmasının kerahiyeti hak* kında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir.

[532]

İbni Huzeyme (2/373) Kitabu'l-İmame, 15-Cemaate yürümenin fazileti babı.

[533]

Ebu Davud (1/31) Kitabu't-Tahare, 50-Resulullah (a.s)'ın abdestinin özelliği babı. isnadı basendir. Şöyle söylemiştir: "Mahmud bin Halid'in Velid'den bu isnadla rivayet ettiğine göre (ravi) şöyle söylemiştir; "Organlarını üçer kere yıkayarak abdest aldı, ayaklarını ise belli bir sayıda olmaksızın yıkadı." Bu rivayetin de isnadı hasendir.

[534]

İbni Mace (11141) Kitabu't-Tahare ve Süneniha, 42-Abdestte sağ organlardan başlama babı. Bu hadis sahihtir.

[535]

Darimi (1/176) Kitabu's-Salat ve't-Tahare, Abdesttc Allah'ın adını anma babı. Bu hadis hasendir.

[536]

Ahmed bin Hanbel (2/418) Ebu Davud (1125) Kitabu't-Tahare. 48-Abdestte Allah'ın adını anma babı. İbni Mace (11140) Kitabu't-Tahare ve Süneniha. 41-Abdestte Allah'ın adını anma hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (1/146) Kitabu't-Tahare. Bu hadis hasendir.

[537]

Zebidi'nİn İhya Şerhi'nden.

[538]

Muğni (11102)

[539]

Bunu Nesai ve İbnu's-Seniyy, "Bir Gün ve Gecenin Ameli" adlı kitaplarında rivayet etmi§îcrdir. Nevevi, İsnadının sahih olduğunu söylemiştir.

[540]

Ravdu'd-Dani (11131) İsnadı basendir.

[541]

Tirmizi (1/57) Ebvabu't-Tahare, 30-Parmak aralarının temizlenmesi hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir. Hakim (11182) Kitabu't-Tahare.

[542]

Tirmizi (3/155) Kitabu's-Savm. 69-Oruçiunun burnuna su verirken mübalağa yapmasının (çok su vermesinin) mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/66) Kitabu't-Taharc, 71-Burna su vermcele mübalağa babı. Nevevi bu hadisin Lak-it'ten nakledildiğini ve isnadlanmn sahih olduğunu söylemiştir.

[543]

Mecmeu'z-Zevaid (1/235) Tahlil (parmak aralarının ve sakal arasının temizlenmesi) babı. Heyscmi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri güvenilir kimselerdir."

[544]

Ahmed bin Hanbcl (4/229) Ebu Davud (1/37) Kitabu't-Tahare, 58-Ayakların yıkanması babı. Tirmizi (1/57) Ebvabu't-Tahare. 30-Parmak aralarının temizlenmesi (tahlili) hakkında gelen rivayetler babı.

[545]

Tirmizi (1/44) Ebvabu't-Tahare. 23-Sakal arasının temizlenmesi (tahlili) hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir."

[546]

Buharı (13/224) 94-Kitabu't-Temenni, 9-"Kcşke" sözünün kullanılmasının caiz olduğu durumlar.

[547]

Buharı (2/274) U-Kitabu'l-Cum'a, 8-Cuma günü misvaklarıma babı.

[548]

Müslim (1/220) 2,-Kitabu't-Tahare, 15-Misvaklanma babı.

[549]
Müslim, aynı yer.
[550]
Ebu Davud (1112) Kitabu't-Tahare, 25-Misvaklanma babı.
[551]
Ahmed bin Hanbel (2/259)
[552]
Ebu Davud (i112) Kitabu't-Tahare, 25-Misvaklanma babı. Hadis hasendir.
[553]
Mecmeu'z-Zevaid (2/99) Meysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmi§tir ve ravileri, Sahih'te İsimleri geçen ravilerdir."
[554]
Ebu Davud (1115) Kitabu't-Tahare, Geceleyin kalkan birinin misvaklanması babı.
[555]
Müslim (1/220) 2-Kitabu't-Tahare. 15-Misvaklanma babı.
[556]
Buhari (1/356) 4-Kitabu'l-Vudu, 73-Misvaklanma babı. Müslim (1/221) 2-Kita-bu't-Tahare, 15-Misvaklanma babı. Ebu Davud(I/15) Kitabu't-Taharc, Geceleyin kalkan birinin misvaklanmast babı. Nesai (1/8) Geceleyin kalkan birinin misvak-lanması babı.
[557]
Müslim, aynı yer, sh. 220
[558]
Nesai (3/212) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavu'u'n-Nehar. 11-Ebu Hıtsayn hakkında ihtilaf konusu.
[559]
Taberani. Mu'cemu'l-Kcbir (5/254) Ravileri güvenilir kişilerdir.
[560]
Ahmed bin Hanbel (6/47) Nesai (1/10) 1-Kitabu't-Tahare. 5-Misvaklanmaya teşvik. Darimi (11174) Misvakın ağtzı temizlediği babı. İsnadı sahihtir.
[561]
Buhari (1/355) 4-Kitabı'l-Vudu, 73-Misvaklanma babı.
[562]
Müslim (1/220) 2-Kitabu't-Taharc, 15-Misvaklanma babı.
[563]
Ebu Davud (1113) Kitabu't-Tahare, 26-Mİsvakın nasıl kullanılacağı.
[564]
Nesai (1/9) 1-Kitabu't-Tahare, 3-Misvaktn nasıl kullanılacağı.
[565]
Buhari (2/374) U-Kitabu'l~Cum'a. 8-Cuma günü misvaklanma babı.
[566]
Buharı (1/356) 4-Kitabu'l-Vudu, 74-Misvaktn en büyük olana verilmesi babı. Müslim (4/1779) 42-Kitabu'r-Ru'ya, 4-Resulullah (a.s)'ın rüyası.
[567]
Ebu Davud (1/13) Kitabu't-Tahare. 27-Başkasının misvakı ile misvaklanılmast babı. Bu hadis sahihtir.
[568]
Ebu Davud (1/14) Kitabu't-Tahare, 28-Misvakm yıkanması babı. İsnadı sahihtir.
[569]
Mecmeu'z-Zevaid (2/100) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir."
[570]
Fıkhu'l İslami (1/300-303)
[571]
Müslim (1/233) 2-Kitabu't-Tcıhare. 26-Pis olması ihtimali bulunan birinin abdest alırken veya başka

bir sebeple elini suya sokmasını mckruhluğu babı.
[572]
Müslim, aynı yer.
[573]
Müslim, aynı yer, s!ı. 234.
[574]
Buhari (11263) 4-Kitabu'l-V\ıdu, 26-Tek sayıda tasla taharetlenme babı.
[575]
Muvatta (1/19) 2-Kitabu't-Tahare, Abdest alma babı.
[576]
Ebu Davud (1/26) Kitabu't-Tahare, 49-Elini yıkamadan kaba sokan kimse ile ilgili bab. Tirmizi (1/36) Ebvabu't-Tahare, 19-Birinin uykusundan uyandığında ne yapacağı hakkında gelen rivayetler babı.
[577]
Ebu Davud, aynı yer, sh. 26. Munzİri bunun hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.
[578]
Hüccctü'llahi-l Baliğa (J/180)
[579]
İbni Huzeyme (1/52) 76-Uykudan uyanan birinin ellerini yıkamadan kabın içine sokmasının nehyi babı. İsnadı sahihtir.
[580]
Buharı (11262) 4-Kitabu'l-Vudu. 25-Abdest esnasında burnun temizlenmesi babı. Müslim (1/212) 2-Kitabu't-Tahare, 8-Burnun temizlenmesinin ve tasla taharetlenmenin tek sayıda olması babı.
[581]
Müslim, aynı yer.
[582]
Müslim, aynı yer.
[583]
Müslim, aynı yer.
[584]
Nesai (1/67) 1-Kitabu't-Tahare, 74-Burun temzliğinin hangi etle yapılacağı, İsnadı sahihtir.
[585]
Tirmizi (1142) Ebvabu't-Tahare, 22-Bir avuçla ağzı çalkalama ve burna su verme babı. Bu hadis sahihtir.
[586]
Buharı (11313) 4-Kitabu'l-Vudu, 52-Süiten dolayı ağzın çalkalanıp,çalkalanma-yacağı. Bir başka yerde (10/70) 74-Kitabu'l-Esribe, 12-Sütün içilmesi babı. Müslim (î/274) 3-Kitabu'l-Hayz 24-Atesin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest almakla ilgili hükmün neshedilmis olduğu babı. Ebu Davud (1150) Kitabu't-Tahare, 77-Sütten dolayı abdest almakla ilgili bab. Tirmizi (11149) Ebvabut Tahare, 66-Sütten dolayı ağzı çalkalamakla ilgili bab. Nesai (1/109) 1-Kitabu't-Tahare, 125-Süttcn dolayı ağzı çalkalama babı. İbni Mace (1/167) 1-Kitabu't-Tahare ve Süneniha, 68-Süt içmekten dolayı ağzı çalkalama babı.
[587]
Buharı (11312) 4-Kitabu'l-Vudu. 51-Seviktcn (kavuttan) dolayı ağzı çalkalama ve abdest almama babı. Muvatta (J/26) 2-Kitabtı't-Tahare, 5-Atcşİn dokunduğu şeyden abdest alma İşini bırakma babı. Ncsai (J/108) J-Kiiabıı't-Tahare. 124-Sevikten (kavuttan) dolayı ağzı çalkalama babı.
[588]
Muvatta (J/26) 2-Kitabu't-Taharc, 5-Ateş'm dokunduğu şeyden abdest alma işini bırakma babı, İsnadı sahihtir.
[589]
Buharı (6/338) 59-Kitabu Bcdi'i'l-Halk JJ-İblis'in ve askerlerinin özellikleri babı. Müslim (J/2/3) 2-Kitabu't-Taharc, S-Burnu temizlemenin ve taşla taharetlenmenin tek sayıda yapılması babt. Ncsai (J/67) J-Kitabu't-Taharc. 73-Uykudan uyanınca burnu temizlemenin cmredildiği babt.

[590]

Ebu Davud (J/35) Kitabu't-Tahare, 55-Burnu temizlemekle ilgili bab. İsnadı basendir.

[591]

Buhari (J/235) 4-Kitabu'l-Vudu, 3-Abdestin fazileti babı. Müslim (J/2J6) 2-Kita-bu't-Tahare, J2-Abdestic alnın ve ayakların aklığının artırılmasının (yani yıkaması farz olan kısımlardan fazlasının yıkanmasının) müstehablığı babı.
Hadisi şerifin metninde geçen "gurran nuhaccelin" ibaresi, alınları ve ayakları beyaz olan atlar hakkında kullanılır. Buralardaki aklıklar, atları süslemektedir. İnsanlar hakkında da abdesün yüzde, ellerde ve ayaklarda meydana getirdiği abdes-tin sebep olduğu aklık, atların sözkonusu yerlerindeki beyazlığa benzer. Bu yüzden abdestin özenle alınmasının insanın yüzündeki, ellerindeki ve ayaklartndaki aklığın artmasına sebep olacağı bildirilmiştir.

[592]

Müslim, aynı yer. sh. 216

[593]

Müslim, aynı yer, sh. 216

[594]

Müslim (1/219) 2-Kitabu't-Tahare, 13-Süslerin abdestte yıkanan yerlere kadar ulaşması babı.

[595]

Mecmeu'z-Zevaid (1/225) Abdcstin fazileti babı. Heysemi şöyle söylemiştir:
"Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kcbir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[596]

Buhari (1/304) 4-Kitabu'l-Vudu. 47-Bir mudd su ile abdest alma babı. Müslim (1/258) 3-Kitabu'l-Hayz. 10-Cenabetlikten gusülde kullanılması müstchab olan su miktarı ile ilgili bab.

[597]

Müslim'in rivayeti. Aynı yer. sh. 257

[598]

Müslim'in rivayeti. Aynı yer. sh. 257

[599]

Tirmizi (2/507) Ebvabu's-Salat. 429-Abdcstte yetecek su miktarıyla ilgili bab. Tir-mizi bu hadisin garib olduğunu söylemiştir.

[600]

Tirmizİ. aynı yer.
İbni Huzeyme şöyle söylemiştir: "Bu hadisi şerifte geçen mekkuk, muddun aynısıdır."
Bir sa': Dört mudd yani 2751 gramdır. Buna göre bir mudd da Şafii'lere göre yaklaşık 688 gramdır. Hamfilere göre ise bir sa' 3800 gramdır. Dolayısıyla onlara göre bir mudd yaklaşık 950 gram olmaktadır. Bir retl 408 gramdır. Mekkuk: Asıl itibariyle 1.5 sa'dır.

[601]

Müslim (11258) 3-Kilabu'l-Hayz, 10-CcnabetIiktcn gusütdc kullanılması müste-hab olan su miktarı İle ilgili bab. Tirmizİ (1/84) Ebvabu'ı-Tahare. 42-Bir mudd su ile abdest almakla ilgili bab.

[602]

Ibni Huzeyme (1/62) 91-Abdest için yeterli suyun bir mttd miktarı olduğunun delili babı. İsnadı sahihtir.

[603]

Ebu Davud (1/23) Kitabu't-Taharc, 44-Abdesttc yeterli olacak su miktarı babı.

[604]

Nesai (J/58) 1-Kitabu't-Taharc. 59-Kişinin abdestte yetineceği su miktarı ile ilgili bab. İsnadı hasendir. İbni Huzeyme (J/62) 9J-Abdest için yeterli suyun bir mud miktarı olduğunun delili babı. İsnadı sahihtir.

[605]

Mecmeu'z-Zcvcıid (1/240) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mucemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri. Sahih'tc isimleri geçen ravilerdir."

[606]

Ahmed bin Hanbcl (31471-472) Mecmeu'z-Zcaid (1/241) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbcl rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[607]

Buhari (1/315) 4-KHabu'l-Vudu, 54-Abdcsti bozulmaıfığı halde abdest alma babı. Ebu Davııd (1144) Kİtabu't-Tahare, 66-Birden fazla namazı tek bir abdestle kılma babı. Tirmizi (1/88) Ehvahtıt-Tahare, 44-Her namaz için abdest almak hakkında gelen rivayetler babı. Ncsai (1/85) 1-Kitabu't-Tahaıe ,101-Her namaz için abdest alma babı. İhni Mace (İl 170} Kitabu't-Taharc ve Süneniha, 72-Hcr namaz için abdest almak ve birden fazla namazı tek abdestle kılma babı.

[608]

Müslim (1/232) 2-Kitabu't-Tahare, 25-Birkaç namazın hepsini bir abdestle kılmanın vaizliği babı. Ebu Davud (1144) Kitabu't-Tahare, 66-Birden fazla namazı tek bir abdestle kılma babı. Tirmizi (1/89) Ebvabu't-Tahare, 45-Bir abdestle birkaç namazın kılınabileceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi hu hadisin hasen. sahih

olduğunu söylemiştir. Nesai (1/86) 1-Kitabu't-Tahare. 101-Her namaz İçin abdest alma babı. İhni Mace (1/170) Kİiabu't-Taharc ve Süneniha, 72-Her namaz için abdest atma ve birden fazla namazı tek abdestle kılma babı.

[609]

Tirmizi (1/91) Ebvahıı'l-Taherc, 45-Bir abdestle birkaç namazın kılınabileceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[610]

İbni Huzeyme (1/72) 106-Her namazda misvaklarıma emrinin vücub ifade eden bir emir olmayıp mendubiyet ifade eden ve namazın sevabının artacağım bildiren bir emir olduğu babı.

[611]

Bufıari (11523) 8-Ebvabu's-Salat. 47-Camiye ve daha başka yerlere girerken sağ ayakla girme babı. Müslim (11226) 2-Kİtabu't-Tahare. 19-Abdestte ve daha başka işlerde sağdan başlama babı. Ebu Davud (4170) Kitabu'l-Libas. Ayakkabı giymekle ilgili bab. Tirmizi (2/506) Ebvabu's-Salai, 428-Abdestte sağdan başlamanın müs-tehab olduğu İle ilgili bab. Tirmizi. bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. Nesai (1/78) 1-Kitabu't-Taharc. 90-Ytkamaya hangi ayaktan başlanacağı babı. İbni Mace (1/141) 1-Kitabu't-Talıare ve Süneniha, 42-Abdcsttc sağdan başlama babı.

[612]

İbni Huzeyme (1/103) Kitabu't-Tahare, Abdesttcn artan suların artıkları ve vacib olmadan abdest almanın müstehablığı ile ilgili bablar. İsnadı sahihtir.

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor: "Veya sîzden biri tuvaletten gelmiş olursa..." [1] Burada büyük veya küçük tuvalet ihtiyacını görmeye kinaye edilmektedir.
Bevî, dışkı, koku, mezi, vedi, meni gibi önden veya arkadan normal olarak çıkan maddelerden bir şeyin veya kurt, taş, kan gibi normal dışı bir şekilde çıkan maddelerden herhangi bir şeyin çıkmasıyla abdestin bozulacağı Üzerinde bütün ilim adamları görüş birliği etmişlerdir. Çıkan şey az da olsa çok da olsa abdesti bozar. Meni hem abdesti bozar hem de guslü gerektirir. Bunun gibi temizlikten sonra gelen hayız ve nifas kam da guslü gerektirir
Hanefiler, önden çıkan kokuyu abdest bozan şeylerden müstesna tutmuşlardır. Onlara göre bu koku bir ihtilaç (karışım) olduğundan abdesti bozmaz.
Malikiler de, insanın sağlıklı olduğu durumlarda normal şekilde çıkan maddelerden ayn olarak çıkan normal dışı maddeleri, abdesti bozan şeylerden ayn tutmuşlardır. İleride göreceğimiz üzere özürlü olanların kendilerine göre özel hükümleri bulunmaktadır.
Genel giriş kısmında abdesti bozan şeyler, başlıklar halinde sıralanmıştı. Aşağıda bunlarla ilgili rivayetleri vereceğiz. [2]

Ses Ve Koku

545- Tirmîzi, Ali bin Talk (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bir bedevi Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve şöyle söyledi:[3]
"Bizden bir adam çölde bulunuyor. Kendisinden hafif bir koku çıkıyor. Orada su da kıt oluyor." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Biriniz koku çıkarırsa abdest alsın. Kadınlara da arkalarından yanaşmayın. Şüphesiz Allah gerçeği bildirmekten çekinmez."
Ebu Davud'un rivayetine göre de ravİ şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namazda koku çıkarırsa namazdan çıksın, abdest alsın ve namazını yeniden kılsın."[4]

546- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah

(a.s) şöyle buyurdu:[5]
"Abdestini bozan (hadeste bulunan) birinin abdest almadıkça namazı kabul edilmez." Hadramevtli bir adam:
"Hades (abdesti bozmak) nedir, ey Ebu Hureyre (r.a)?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"(Arkadan) koku veya ses çıkarmaktır."
Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Abdest, ancak abdestin bozulması (hades) durumunda gerekli olur."
Araplardan olmayan bir adam Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Hades (abdesti bozmak) nedir?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"(Arkadan) koku veya ses çıkarmaktır." [6]

Mezî Ve Mezinin Çıkmasından Dolayı Abdest Almak

547- Buharı ve Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:[7]
"Muhammed bin Hanefiyye şöyle söyledi:
"Hz. Ali (r.a) şöyle söyledi:
"Ben çok mezi çıkaran bir adamdım. Kızının konumu dolayısıyla bunu (bunun hükmünü) Resulullah (a.s)'a sormaktan utandım. Mikdad bin Es-ved'e söyledim. O sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"(Böyle biri) cinsel organını yıkar ve abdest alır."
Ebu Davud'un Urve (r.a)'den, onun da Hz. Ali bin Ebİ Talib (r.a)'den rivayet ettiğine göre de; "Hz. Ali (r.a) Mikdad (r.a)'a söyledi..." hadis böyle devam ediyor. [8]
Muvatta'daki rivayete göre de, soruyu Resulullah (a.s)'a Mikdad (r.a) sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Cinsel organını (zekerini) ve husyelerini yıkasın," [9]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ben çok mezi çıkaran bir adamdım. Bundan dolayı guslediyordum. Sonunda bu zor gelmeye başladı. Durumu Resulullah (a.s)'a bildirdim -yahut O'na bu durum bildirildi.' Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Mezi gördüğünde böyle yapma. Sadece cinsel organını yıka ve namaz abdesti al. Fışkırtarak su (meni) çıkardığın zaman guslet." [10]

Tirmizi'nin rivayetine göre de Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'a mezinin hükmünü sordum. O da şöyle buyurdu: "Meziden dolayı abdest, meniden dolayı ise gusül gerekir." [11]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Sahihi Müslim'de Hz. Ali (r.a)'den rivayet edilen ve Hz. Mikdad (r.a)'ın gönderilmesinden söz eden hadisi şerifin şerhinde şöyle demiştir:
"Bu hadiste "cinsel organını ovarak temizle (yıka)" ifadesi geçmektedir. Bu hadisin metninde geçen ilgili kelime, "yıkarken ovmak" anlamı taşır. Bir başka rivayette ise: "Cinsel organını yıkar" ifadesi geçmektedir. Bundan dolayı birinci rivayetteki "ovarak temizle" anlamına gelen kelime ile de sadece yıkamanın kastedildiği ifade edilmiştir."

548- Ebu Davud, Sehl bin Hanif (r.a)'den rivayet etmiştir[12]
"Ben sıkça ve.görünür şekilde mezi çıkarırdım. Bundan dolayı çok sık gusle diyordum. Sonunda bunu(n hükmünü) Resulullah (a.s) a sordum. O da şöyle buyurdu:
"Bundan dolayı abdest alman yeterli olur." Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Ondan elbiseye bulaşan şey hakkında ne yapacağım*1 dedim. Şöyle buyurdu:
"Bir avuç su alıp onunla elbisenden (mezinin) bulaştığını gördüğün yerleri ovarak temizlemen-yeterli olur."

549- Ebu Davud, Abdullah bin Sa'd Ensari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[13]
"Resulullah (a.s)'a guslü gerektiren şeyler ve birbiri ardından çıkan su hakkında soru sordum. Şöyle buyurdu:
"Bu şey (birbiri peşinden çıkan su) mezidir. Her erkek mezi çıkarır. Bundan dolayı cinsel organını ve iki yanını yıka ve namaz abdesti al."

550- İmam Malik, Hz. Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[14]
"Onun -yani mezinin- benden küçücük cevher gibi çıktığını görüyorum. Biriniz bununla karşılaşırsa, (cinsel organını yıkasın ve namaz için aldığı şekilde abdest

alsın."
Hz. Ömer (r.a)'in bu sözüyle kasdettiği şeyin, vedi olması muhtemeldir. Bu şey de bevlin arkasından yoğun şekilde çıkan beyaz bir maddedir. [15]

Kusmak, Kan Çıkması Ve Bunlardan Dolayı Abdest Almanın Hükmü

551-Ebu Davud, Ebu Derda (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "ResulüÎlah (a.s) oruçlu olduğu sırada kustu ve abdest aldı." Ma'dan şöyle söyledi:[16]
"Ben Dımeşk (Şam) Camisi'nde Sevban'la karşılaştım ve kendisine bu hususu sordum. O da: "Doğru söylemiş. Ben de (Resulullah (a.s)'ın) abdest suyunu döktüm" dedi."

Bir Açıklama

Hanefiler ve Hanbeliler, kusmanın abdesti bozacağını söylemişlerdir. Ha-ne fi I e re göre bir kimse ağız dolusu kusarsa abdesti bozulur. Bununla kastedilen ise zorlamadan ağızda tutulamayacak miktarda kusmuk çıkarmaktır. Han-belilere göre ise bol miktarda kusulması durumunda abdest bozulur. Bu miktar da, kusan kişinin gözüne çok görünen miktardır. Çıkarılan şey ister yiyecek olsun, ister mideden gelen kan olsun, ister safra olsun kusmanın onlara göre hükmü böyledir. Ancak balgam, tükürük, burun pisliği ise temizdir ve ab-destin bozulmasına sebep olmaz. Bunun gibi insanın ağzından çıkan koku da abdesti bozmaz.
Mal iki ler ve Şafiiler ise kusmanın abdesti bozmayacağını söylemişlerdir. Onlar yukarıdaki hadisi şerifte kastedilenin, temizlenmek için yıkanma olduğunu söylemişlerdir.

552- İmam Malik, Misver bin Mahrama (r.a)ıdan rivayet etmiştir:[17]
"Bu kişi (Misver), Hz. Ömer (r.a)'in saldırıya uğradığı gece yanına gitti ve kendisini sabah namazına uyandırdı. Hz. Ömer (ra) de: "Evet. Namazı ter-kedenin İslam'dan bir payı yoktur" dedi ve yarasından kanlar aka aka namazı kıldı."

553- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:[18]
"-Zatı Rik'a Cazvesi'nde- Resulullah (a.s) ile birlikte çıktık. Bir adam

müşriklerden bir adamın karısına sövdü. Bunun üzerine adam:
"Muhammed'in ashabından birinin kanını akıtmadan durmayacağım" diye yemin etti. Adam çıkıp Resulullah (a.s)'ın izini takib etmeye başladı. Resulullah (as) bir yere konaklayıp: "Bizi kim gözetler?" diye sordu. Muhacirlerden biri kişi bu isteği kabul etti. Ensardan bir adam da: "Gediğin ağzını beklemek gerekir" dedi. Bu iki adam gediğin ağzına gidince muhacirlerden olan kişi uzanıp yattı, ensardan olan kişi de namaza durdu. (İz takip eden) adam geldi. Karşısındaki kişiyi görünce onun topluluğun nöbetçisi olduğunu anladı. Ona bir ok attı. Bu (oku)nu sapladı. (Ensarî) onu çıkardı. Adam bu Şekilde üç ok attı. Sonra (Ensarî) rüku ve secdeye vardı. Daha sonra arkadaşını uyandırdı. (Karşıki adam) ötekilerin kendisini far ket tiklerin i anlayınca kaçtı. Muhacirlerden olan ensardan olan kişinin öyle kanlar içinde olduğunu görünce: "Subhanallah! Adam ilk oku attığında beni neden uyandırmadın?" dedi. O da: "Bir sure okuyordum, onu yanda kesmek istemedim" dedi." [19]

Bir Açıklama

Hane filer şöyle söylemişlerdir:
"Kan, kusmuk ve irin; hakkında temizleme hükmünün geçerli olduğu yere aktığı taktirde abdesti bozar. Hakkında temizleme (tahir) hükmünün geçerli olduğu yer ise bedenin dışı yani cildidir."
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer kan çok olursa abdesti bozar. Çokluğunun tesbiti ise her kişinin kendi değerlendirmesine göredir."
Malikiler ve Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir: "Abdest, kan ve benzeri şeylerden dolayı bozulmaz."
Bunların hepsinin kendilerine göre delilleri bulunmaktadır. Bütün bu mezheplerin mensupları, konuyla ilgili olarak varid olan nasslan kendi mezheplerinin görüşleri doğrultusunda izah etmişlerdir. Mesela kanın abdesti bozduğuna hükmedenler açısından Hz. Ömer (r.a)'in durumu bir zaruretti. Yukarıdaki rivayette sözü edilen sahabinin yaptığı hareket ise kendi içtihadına dayanıyordu. Hanefiler aynı zamanda bu (sonuncu) hadisi zayıf görmüşlerdir.

Öpmenin Ve Dokunmanın Hükmü

554- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[20]

"Resulullah (a.s) hanımlarından birini öptü. Sonra abdest almadan namaza çıktı." Urvededi ki:
"Ben; "O, senden başka kim olabilirdi?" dedim. Güldü".
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) onu (yani Hz. Aişe (r.a.)'yi) öptü ve abdest almadı. [21]
Yine bir rivayette şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) hanımlarından bazılarını öper sonra abdest almadan namaz kılardı." [22]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdin "İleri derecede dokunma (fahiş mübaşeret) olmadan kadına dokunmaktan dolayı abdest bozulmaz. Bu ise kadının ve erkeğin cinsel organlarının sünnet yerlerini geçmeksizin bütünüyle birbirine dokunmasıdır. Çünkü sünnet yerlerinin birbirine dokunması durumunda gusül gerekir"
Malikiler İse: "Buluğ çağına ermiş abdestli birinin, abdesti normalde kendisinden lezzet duyabilecek birine şehvet ve lezzet duyarak dokunmakla bozulur." Onlara göre ağızla öpmekle de abdest bozulur. Ancak ağızla olmayan dokunma eğer şehvetle olursa abdesti bozar.
Bu konuda Hanbelilerin yaygın olan görüşleri ise şöyledir: "Eğer kendisine dokunulan kişi normalde kendinden şehvet duyulacak biriyse, arada engel bulunmaksızın kadınlara dokunmakla abdest bozulur. Ancak küçük erkek ve kız çocuk bu hükme girmez."
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"Erkeğin mahremi olmayan yabancı bir kadına arada engel bulunmaksızın dokunmasıyla abdesti bozulur. Kadın ölü yahut çok yaşlı veya dokunan erkek yaşı ilerlemiş biri olsa da aynı şekilde dokunmak kasıtlı olmasa da bu sebebten dolayı abdesti bozulur. Ancak saça, dişe ve tırnağa dokunmak abdesti bozmaz. Normal zevk sahiplerinin (zevk sapmasına düşmüş olmayanların) kendilerinden şehvet duymayacakları küçük erkek veya kız çoqpğa dokunması ile de abdest bozulmaz." [23]

Cinsel Organa Dokunmaktan Dolayı Abdest Almanın Hükmü

555- Ebu Davud, Talk bin Ali Yemani (r.a)'den rivayet etmiştir:[24]
"Resulullah (a.s)'ın yanına gittik. Bedevi olduğu anlaşılan bir adam yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Peygamberi! Bir erkeğin abdest almasından sonra cinsel organına (zekerine, erkeklik organına) dokunması hakkındaki görüşün nedir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"O, kendisinden olan bir et parçasından başka bir şey midir?"
Tİrmizi, bu hadisin: "O kendisinden olan bir et parçasından başka bir şey midir?" kısmından başkasını rivayet etmemiştir. Tirmizi bu hadisi aynı zamanda "Cinsel organına dokunmaktan dolayı abdest almak" başlığını taşıyan babda rivayet etmiştir. [25]
Nesai'nin rivayetine göre ise (ravi) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanına gittik. Kendisine bey'at ettik ve kendisiyle birlikte namaz kıldık. Namazı bitirdiğinde bir adam yanına geldi..." devamında yukarıdakinin benzeri hadisi nakletmiştir. [26]

556- Tirmizi, Busra binti Safvan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[27]
"Kim cinsel organına (zekerine, erkeklik organına) dokunursa abdest almadan namaz kılsın."
Muvatta'da, Muhammed bin Amr bin Hazm'dan rivayet edildiğine göre Urve bin Zübeyr şöyle söylemiştin
"Mervan bin Hakem'in yanına girdim. Neden dolayı abdestin gerekeceği konusu üzerinde konuştuk. Mervan: "Cinsel organa (zekere) dokunmaktan dolayı abdest gerekir" dedi. Urve: "Ben bunu duymadım" dedi. Bunun üzerine Mervan şöyle söyledi: "Busra binti Safvan'in bana bildirdiğine göre o Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymuş: "Biriniz cinsel organına dokunursa abdest alsın." [28]
Ebu Davud[29] ve Nesai,[30] Muvatta'da geçen rivayeti nakletmişlerdir. Nesai'nin rivayeti, Muvatta'dakinin benzeridir. [31]Ancak onun rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Urve dedi ki: "Ben bu konuda Mervan'la tartışmaya girdim. Tartışma o kadar sürdü ki, sonuçta Mervan koruma görevlilerinden birini çağırıp Bus-ra'ya gönderdi ve ona rivayet ettiği hadisi sordurdu. Busrada Mervan'ın nakletmiş olduğu şekilde bir hadis rivayetini bana gönderdi."

Nesai, Tirmizİ'nin rivayetini de nakletmiştir. [32] Yine Nesai'nin bir başka rivayetine göre Busra şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim fercine (cinsel organına) dokunursa abdest alsın." [33]
Bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:

"Biriniz eliyle fercine (cinsel organına) dokunursa abdest alsın." [34]
Taberani'nin Mu'cemu'l-Kebir'inde ve Mu'cemu'l-Evsat'ında: "Cinsel organına (zekerine)" ibaresinden sonra: "Yahut husyelerine veya koltuklarına..." denilmektedir.[35]
îbni Huzeyme, İmara Malik ve Ahmed bin Hanbel, cinsel organa (zekere) dokunmaktan dolayı abdest almanın farz değil de müstehab olduğuna dair rivayetler nakletmişlerdir.

Bir Açıklama

Hanefiler: "Ön veya arka organdan birine dokunmakla abdest bozulmaz" demişlerdir.
Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Arka organa dokunmaktan dolayı abdest bozulmaz ama gerek yanılarak ve gerekse kasıtlı olarak arada bir engel bulunmaksızın avuç içiyle yahut elin kenarıyla veya parmağın içiyle ya da kenarıyla ön organa (cinsel organa) dokunmaktan dolayı abdest bozulur. Ancak elin veya parmağın arkasıyla dokunmaktan dolayı bozulmaz." Bu hüküm onlara göre buluğ çağına ermiş erkek veya kadın için söz konusudur.
Şafiiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Erkek olsun kadın olsun bir kimsnin kendisinin veya başkasının ön ya da arka organına dokunmasıyla abdesti bozulur. Dokunan veya kendisine dokunulan kişi küçük olsun büyük olsun sağ olsun Ölü olsun farketmez."
Hanbeliler, elin içiyle veya dışıyla yahut parmakların uçlanyla veya arala-nyla dokunmak arasında herhangi bir fark görmemektedirler. Onlara göre abdesti bozan durum parmak içlerinden birinin diğerine dokunması ve hafifçe yüklenmesidir. Baş parmakların birinin içinin, diğerinin içine dokunmasıyla da abdest bozulur. Avuç içinden de bu kadar miktarın dokunmasıyla abdest bozulur [36]

Uykudan Dolayı Abdest Alma

557- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:[37]
"(Abdullah bin Ömer r.a) oturarak uyur, sonra kalkar abdest almadan namaz kılardı."

558- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Katade'nin söylediğine göre Enes bin Malik (r.a) şöyle söyledi: "Resulü 11 ah (a.s)'ın sahabileri uyurlar sonra abdest almadan namaz kılarlardı."[38]
(Ravİ) dedi ki: "Ben: "Sen bunu Enes (r.a)'den duydun mu?" diye sordum. O da: "Vallahi, evet" dedi." [39]

559- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:[40]
"ResulüÎlah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dübürün kapağı gözlerdir. Kim uyursa abdest alsın."

Bir Açıklama

Bu hüküm, mak'adını yer üzerine oturtmadan yahut kendinden bir şeyin çıkması ihtimali olan bir hal üzere uyuyan kimse açısındandır. Ama mak'adını yere oturtarak veya kendisinden bir şeyin çıkması ihtimali olmayan bir hal ü-zere uyuyanın abdesti bozulmaz.

560- Ahmed bin Hanbel, bir adamdan şöyle rivayet etmiştir:[41]
"Allah'ın peygamberinin horlayacak derecede uyuduğunu ve sonra ab-dest almadan namaz kıldığını gördüm."
Resulullah (a.s)'ın bu hareketinin, secde halinde olduğu hakkında bir takım rivayetler bulunmaktadır.

Bir Açıklama

Hanefiler ve Şafiüer şöyle söylemişlerdin
"Abdesti bozan uyku, mak'ad yere yahut oturulan alan üzerine yerleştirilmeden olan uykudur. Bu durumda, insandan bir şeyin çıkması yani yellenme olması

ihtimali yoktur."
Hanefilere göre ayakta, oturarak veya gerek namazda gerekse başka zaman secde halinde iken uyumak da abdesti bozmaz. Çünkü bu gibi durumlarda kişi gene nisbeten kendine hakim durumdadır, daha fazla kendini bırakması durumunda düşer. Dolayısıyla belirtilen durumlarda kişi tam bir rehavete düşmez.
Malikiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir: "Hafif uyku abdesti bozmaz. Ağır uyku ise bozar." Malikilere göre ağır uykunun tanımı şöyledir:
"Ağır uyku, kişinin sesleri hissetmeyecek yahut elinden düşen bir şeyin farkında olmayacak veya ağzından su vs. akacak veya buna benzer durumlara maruz kalabilecek derecede uykuya dalmasıdır." Eğer (ağzından çıkanı vs.yi) hissederse, uzun süre uyumuş olsa da hafif uykuda demektir, dolayısıyla onun abdesti bozulmaz.
Hanbelilere göre ise hafif uyku örfen, hafif uyku olarak bilinen ayakta veya otururken gelen uyku halidir. Hanbelilerin, otururken değil de başka hallerde uyuyan kimse ile ilgili hükümleri, Şafülerin hükümleri gibidir. Onlar Maükile-rin söylediklerine ilave olarak, çok uykunun bütün hallerde uykuyu bozacağını söylerler. Bir kimse uyur da uykusunun hafif mi yoksa ağır mı olduğunda tereddüt ederse temiz olduğuna hükmedilir. Eğer rüya görmüşse çok uyku uyumuş demektir. [42]

561- Buharı ve Müslim, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in kızı Hz. Esma (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[43]
"Hz. Esma (r.a) güneş tutulması ile ilgili hadiste şöyle söylemiştir:
"Kalktım, kendimden geçer oldum. Başımın üstüne su dökmeye başladım."
Urve (r.a), Hz. Esma (r.a)'nın bu durumda abdest almadığını söylemiştir. Bu kısım uzun bir hadisin sadece bir parçasıdır.

Bir Açıklama

Hz. Esma (r.a)'nın kendinden geçme (iğma) hali tamamen kendini kaybedecek dereceye varmamış ve bu yüzden abdest almamıştır. Bir insan tümüyle kendinden geçerse duyarlılığını ve hissini kaybeder. Bu durumda iki yoldan birinden bir şeyin çıkması kuvvetli ihtimaldir. Çünkü bu hal uykudan daha şiddetlidir. Dolayısıyla bu hal abdesti bozar. Aşağıda gelen hadisi şerif de buna işaret etmektedir.

562- Buharı ve Müslim, Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[44]
"Hz. Aişe (r.a)'nin yanına girdim ve: "Bana Resulullah (a.s)'ın hastalığından söz etmeyecek misin?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Evet, Peygamber (a.s) ağırlaştı ve: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye buyurdu. Biz: "Hayır, onlar seni bekliyorlar ya Resulullah (a.s)!" dedik. "Benim için bir küp (küfe) içinde su koyun" dedi. Söylediğini yaptık. Yıkandı. Sonra kalkıp gitmek istedi. Ancak bayıldı. Sonra ayi İdi ve: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye buyurdu. Biz: "Hayır, onlar seni bekliyorlar ya Resulullah (a.s)!" dedik. "Benim için bir küp (küfe) İçinde su koyun" dedi. Söylediğini yaptık. Yıkandı, sonra tekrar kalkıp gitmek istedi. Ancak bayıldı. Sonra ayıldı ve: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye buyurdu. Biz: "Hayır. Onlar seni bekliyorlar ya Resulullah (a.s)!" dedik. "Benim için bir küp (küfe) içinde su koyun" dedi. Söylediğini yaptık. Yıkandı. Sonra tekrar kalkıp gitmek istedi. Ancak bayıldı. Sonra ayıldı ve: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye buyurdu. Biz: "Hayır, onlar seni bekliyorlar ya Resulullah (a.s)!" dedik." [45]

Ateş Dokunan Şeyden Dolayı Abdest Almak

563- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[46]
"Abdullah bin Karız onu (Ebu Hureyre (r.a)'yi) Mescid'in içinde abdest alırken gördü. Şöyle söyledi:
"Yediğim kiş (kurumuş yoğurt) parçalarından dolayı abdest alıyorum. Çünkü ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Ateş dokunmuş bir şeyden dolayı abdest alın."

564- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:[47]
"Resulullah (a.s)1 in iki emrinden sonuncusu, ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest almayı bırakmaktı."

565-Bulıari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[48]
"Resulullah (a.s), koyun kaburgası yedi ve abdest almadan namaz kıldı."

Buhari'nin rivayetine göre "Resulullah (a.s) tencerenin içinden bir kemik alıp (yedi ve sonra abdest almadan namaz kıldı.)" [49]
Bir başka rivayette:
"Resulullah (a.s) bir kaburga kemiğinin etlerini sıyırdı" denilmektedir. [50]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) bir kemik veya et yedi ve sonra abdest almadan (hatta) suya elini sürmeden namaz kıldı."[51]
Ebu Davud da şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kaburga kemiği yedi ve sonra elini, altındaki bir el bezi ile sildi, sonra kalkıp namaz kıldı." [52]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) bir kaburga kemiğinin etlerini dişleriyle sıyırdı sonra abdest almadan namaz kıldı." [53]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın ekmek ve et yediğini sonra da abdest almadan namaza kalktığını gördüm." [54]

566- Buharı ve Müslim, Hz. Meymune (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[55] "Resulullah (a.s), onun (yani Hz. Meymune (r.a)'nİn) yanında kaburga kemiği yedi ve sonra abdest almadan namaz kıldı." Bir Açıklama
Pişirilerek yenen bir şeyin abdesti bozmaya sebep olan bir etkisi yoktur. Ebu Hureyre (r.a) yukarıda sözü edilen hareketini ya vera (her şeyde son derece dikkatli olma tutumu) dolayısıyla veya hareketine esas aldığı hükmün neshedilmiş olduğunu bilmediğinden dolayı yapmış olabilir.
İmam Nevevi, Sahih Müslim Şerhi (4/43)'nde şöyle demektedir:
"Bunlar: "Ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest alın" hadisini esas almaktadırlar. Çoğunluk ise ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest almanın gerekmediğine dair rivayetleri esas almış ve ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest alınmasını isteyen hadisle İlgili de iki ayn açıklamada bulunmuştur. Birinci açıklamaya göre söz konusu hadis, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilen hadisi şerifle neshedilmistir. Çünkü Cabir bin Abdullah (r.a)'-tan rivayet ettiği hadiste: "Resulullah (a.s)'ın iki emrinden sonuncusu, ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest almayı bırakmaktı" denilmektedir. İ-kinci açıklamaya göre

de, burada abdest ile kastedilen, ağzın ve ellerin yıkanmasıdır. Sonra burada üzerinde durduğumuz görüş ayrılığı, ilk dönemlerde ortaya çıkmıştı. Daha sonra ilim adamları ateşin dokunduğu bir şeyi yemekten dolayı abdestin gerekmediği üzerinde görüş birliğine varmışlardır."

Hattabi ve daha başkaları bu konuyu bir başka yönden ele almışlardır ki, onların açıklamalarına göre buradaki rivayet yani ateşin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest almanın gerektiğini bildiren hadis, müstehablık ifade eder. [56]

567- İmam Malik, Abdurahman bin Zeyd Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[57]

"Enes bin Malik (r.a) Irak'tan geldi. Ebu Talha (r.a) ve Ubeyy bin Ka'b (r.a) yanına gittiler. (Enes bin Malik r.a) onlara ateşte pişmiş bir yiyecek takdim etti. Onlar da ondan yediler. Enes bin Malik (r.a) kalkıp abdest aldı. Ebu Talha (r.a) ve Ubeyy bin Ka'b (r.a) ona: "Bu da nedir ey Enes? Irak usûlü müdür?" dediler. Enes (r.a) de: "Keşke yapmasaydım" dedi. Sonra Ebu Talha (r.a) ve Ubeyy bin Ka'b (r.a) kalkıp abdest almadan namaz kıldılar."

Bir Açıklama

Zerkani, Muvatta Şerhi'nde şöyle söylemiştir:

"Irak usulü müdür?" Yani: "Sen bu ilmi İrak'tan mı edindin ve Medine-lilerin bizzat Resulullah (a.s)'tan almış oldukları uygulamaları terk mi ettin?"

Zerkani, Muvatta Şerhi'nde yine şöyle söylemiştir:

"Ebu Talha (r.a) ile Ebu Ubeyy (r.a)'in yaptıkları hareket, onların Enes bin Malik (r.a)'e karşı çıkmaları ve onun da ötekilerin görüşlerine dönmesi, Medine halkının ateş dokunan bir şeyden dolayı abdest almanın gerekmeyeceği üzerinde görüş birliği içinde olduklarına işaret etmektedir. Bu ise ateş dokunmuş şeyden dolayı abdest almakla ilgili hükmün neshedilmiş olduğunu ortaya koyan kuvvetli delillerdendir."

Zerkani, aynı zamanda Hattabi'nin, ateş dokunmuş bir şeyden dolayı abdest almayı emreden hadislerin, bu hareketin müstehablığına delalet ettiği anlamına alınması yönündeki görüşüne göre de karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre böyle bir şey müstehab olsaydı, Ebu Talha (r.a) ile Ebu Ubey (r.a)'in E-nes bin Malik (r.a)'e karşı çıkmalarının bir anlamı olmazdı. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

568- Taberani, Vail bin Davud (r.a)'dan rivayet etmiş, o da İbrahim'in şöyle söylediğini bildirmiştir:[58]
"Abdest girenden değil, çıkandan dolayı alınır. Oruç da çıkana karşı değil, girene karşı tutulur."
Bu hadis, merfu olarak rivayet edilmiştir ancak sahih değildir. Bunun bir benzerini Beyhaki, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bu rivayet de ateş dokunan bir şeyden dolayı abdest almanın gerekmeyeceği görüşünde olanların dayandıkları delillerdendir.

569- Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den rivayet etmiştir:[59]
"Bİr adam Resulullah (a.s)'a: "Koyun etlerinden dolayı abdest alacak mıyım?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "İstersen abdest al, istersen alma" diye buyurdu. Adam: "Deve etlerinden dolayı abdest alacak mıyım?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Evet, deve etlerinden dolayı abdest al" diye buyurdu. Adam: "Koyun yataklarında namaz kılabilir miyim?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Evet" diye buyurdu. Adam: "Deve yataklarında namaz kılabilir miyim?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Hayır" diye buyurdu."
Nevevi, yukarıdaki hadisi şerifte geçen nahyin, kerahet ifade eden bir ne-hiy olduğunu bildirmiştir.

570- Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[60]
"Resulullah (a.s)'a deve etinden dolayı abdest almak hakkında soru soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ondan dolayı abdest alın." Yine koyun etinden dolayı abdest almak hakkında soruldu. O zaman şöyle buyurdu:
"Ondan dolayı abdest almayın." Deve yataklarında namaz kılmak hakkında soru soruldu. O zaman şöyle buyurdu:
"Deve yataklarında namaz kılmayın. Onlar şeytanlardandır." Koyun yataklarında namaz kılmak hakkında soru soruldu. Onun hakkında da şöyle buyurdu:
"Oralarda namaz kılın. O (yani koyun) berekettir."
Tirmizi: "Ondan dolayı abdest almayın" sözünün sonuna kadar olan kısmını rivayet etmiştir. [61]
Hafız Veliyyu'd-Din Iraki şöyle söylemiştir:
"Onlar, şeytanlardandır" sözünün gerçek anlamda olması ve onların bizzat şeytan olmaları ihtimali vardır. Küfe ahalisi şöyle derdi: "Gerek insanlardan, gerek

cinlerden ve gerekse hayvanlardan serkeş ve huzursuz olan, nefret ettirmede, İş karıştırmada şeytana benzeyen ve ona yakınlığı olan her şey şeytandır."
Nesai, Sahih'inde İbni Hibban, Müsned'inde Ahmed bin Hanbel, Hamz bin Amr Eslemi'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Her devenin sırtında şeytan vardır. Onlara bindiğinizde Allah'ın adını anın." Hadis böyle devam ediyor.

Bir Açıklama

Hanbelilerin dışındakilere göre deve eti yemekten dolayı abdest bozulmaz. Hanbelilerin dışında kalan mezhepler bu konudaki rivayetleri mensuh olarak kabul etmişlerdir. Ancak Hanbelilere göre ister pişirilmiş olsun isterse pişirilmiş olmasın, yiyen kişi bunu bilsin bilmesin deve etinin yenilmesinden dolayı abdest bozulur.
İ'la'u's-Sünen'de şöyle denilmektedir:
"Ebu Umame (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Biriniz abdestli iken bir şey yerse (bundan dolayı) abdest almasın. Ancak deve sütünü içerseniz ondan dolayı ağzınızı çalkalayın." Bunu Mu'cemu'l Ke-bir'de Taberani ve ed-Dıya rivayet etmiştir. [62]
Taberani'nin rivayeti hakkında Mecmeu'z-Zevaid (l/102)'de şöyle denilmektedir:
"Kimsenin bunların hayatları hakkında bilgi verdiğini görmedim. Bununla birlikte Suyuti'nin Kenzu'l-Ummal'ın girişinde zikredilen kuralına göre Ziya'nın isnadı sahihtir."
Sonra şöyle demektedir:
"Burada "abdest" ağzı çalkalama anlamına alınmıştır. Hadisin bir kısmı diğer kısmını açıklamaktadır." [63]

571- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[64]
"Biz bulaşan pisliklerden dolayı abdest almaz, hiçbir kılı ve elbiseyi de (toprağa değmekten) sakındırmazdık."

572- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:[65]
"Benim için çirkin bir sözden dolayı abdest almak, güzel bir yiyecekten dolayı abdest almaktan daha sevimlidir."

573- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:[66]
"Bir adam izarını yere yaymış bir helde namaz kılarken Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Git abdest al." Adam gitti, abdest aldı. Sonra geldi. Bir adam Resulullah "Ya Resulullah (a.s)! Niçin ona abdest almasını emrettin?" Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"O, izannı yere yaymış bir şekilde namaz kılıyordu. Allah ise bu şekilde izannı yayanın namazını kabul etmez."

Bir Açıklama

Bu iki rivayet, bir kimsenin büyük ya da küçük bir günah işlediğinde abdest almasının mendup olduğu görüşünü taşıyanların dayandıkları iki temel dayanaktır. Nitekim yukarıdaki rivayette kendisinden söz edilen adam, izannı yaymakla sünnete aykırı hareket etmişti. Bu yüzden söz konusu hareketinden dolayı abdest alması emredildi. Abdullah bin Abbas (r.a) da kötü söz söylemekten dolayı abdest almasının güzel olacağı görüşünü tercih etmektedir.

574- imam Malik, Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[67]
"Abdullah bin Ömer (r.a) burnu kanaymca gidip abdest aldı. Sonra dönüp hiç konuşmadan namazına devam etti."

Bir Açıklama

Fıkıhçılann görüş birliğine göre ister imam olsun isterse cemaatten olsun, namaz içinde abdesti bozulan biri için efdal olan, gidip abdest alıp namaza baştan başlamaktır. Bununla birlikte gidip abdestini alıp namaza kaldığı yerden devam etmesini de caiz görmüşlerdir. Ancak bunun bir çok şartı ve pek çok tafsilatı bulunmaktadır. Bu konudaki cevazlarının delillerinden biri Abdullah bin Ömer (r.a)'in yukarıdaki rivayette bildirilen hareketidir.

575- Ebu YaMa, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:[68]
"Cabir bin Abdullah (r.a)'a namazda gülen birinin durumu hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Namazını iade eder, ancak abdestini yeniden alması gerekmez."

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdin "Bir kimse namazda eğer tebessüm ederse, bundan dolayı ne namazı ne de abdesti bozulur."
Kahkaha, bir kimsenin etrafındakilerinin de duyacağı derecede gülmesidir. Gülme de etrafındakiler duymayacak derecede olandır. Tebessüm ise dişler görünse de ses çıkarılmayacak şekilde olur.
Hanefiler, namazda kahkaha derecesinde gülen birinin abdestini tazelemesinin gerekeceğine dair hükümlerinde Ebu'l-Aİiye Riyad'dan nakledilen rivayete dayanmaktadırlar. Söz konusu rivayete göre, Resulullah (a.s)'ın saha-bilerine namaz kıldırmakta olduğu sırada bir kör, bir kuyuya düştü. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılanlardan bazıları güldüler. Resulullah (a.s) da onlardan gülenlere hem abdestlerini tazelemelerini hem de namazlarını iade etmelerini emretti. Bu rivayeti Abdurrezzak nakletmiştir. Ravileri, Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve Sünen rivayetlerinde adlan geçen ravilerdir. İsnadı ise mürsel ve kavi (kuvvetli)dîr. Bu hadisin müsned ve mürsel başka rivayetleri de bulunmaktadır. [69]

Abdestin Bozulmasıyla Namazı Bırakanın Uyması Gereken Adab

576- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[70]
"Namazda abdesti bozulan kişi, namazı bıraksın. Eğer cemaatle kılınan bir namazda bulunuyorsa, burnunu tutarak çekilsin."

577- Taberani, Cerir (r.a)'den rivayet etmiştir:[71]
"Hz. Ömer (r.a) cemaate namaz kıldınyordu. Birinden bir şey çıktı. Bunun üzerine (namazdan sonra Hz. Ömer r.a):
"Kendinden bir şey çıkanın mutlaka abdestini tazelemesini ve namazını yeniden kılmasını istiyorum" dedi. Cerir:
"Onu duyan herkesin abdest alıp namazlarını iade etmelerini iste-sen!"dedi. Hz. Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Ne kadar güzel söz söyledin. Allah sana hayırlı karşılık versin."
Sonra herkesin bunu yapmasını (yani yeniden abdest alıp namaz kılmalarını) emretti."

Bu uygulama, kendisinden koku çıkan kişinin saklı tutulması için başvurulan bir uygulamadır. Bu aynı zamanda bir Müslümanın göstermesi gereken anlayışı ve dikkati de ortaya koymaktadır. [72]

Abdestte Tereddüde Düşmenin Hükmü

578- Tir m izi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[73]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Abdest ancak ses veya koku dolayısıyla alınır."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Biriniz mescidde bulunduğunda, önünde koku duyarsa ses veya (kendinden) koku duymadıkça çıkmasın." [74]
Müslim'in rivayetine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz karnında bir şey hisseder de ondan bir şeyin çıkıp çıkmadığı konusunda tereddüde düşerse ses ya da koku duymadıkça ayrılmasın." [75]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:[76]
"Biriniz namazda olur da, arkasında bir hareket hisseder ve (bundan dolayı) abdestin bozulup bozulmadığı konusunda tereddüde düşerse ses veya koku duymadıkça namazdan ayrılmasın."

579- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: [77]"Resulullah (a.s)'a abdesti bozulmadığı halde namazda abdestinin bozulmuş olabileceği zannına kapılan bir kimsenin durumu hakkında soru soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Biriniz namazda iken şeytan onun oturağını (mak'adını) açarak abdesti bozulmadığı halde zihnine abdestinin bozulmuş olabileceği şüphesi sokmak için gelir. Biriniz böyle bir durumla karşılaşırsa, kulağıyla onun sesini duymadıkça veya burnuyla onun kokusunu hissetmedikçe namazdan ayrılmasın."
Ahmed bin Hanbel'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Biriniz namazda İken şeytan ona gelerek bineğiyle kurduğu gibi onunla yakınlık kurar. Üzerine yerleşince onu namazı hakkında fitneye düşürmek için ön tarafından yellenir. (Bir kimse) böyle bir şey hissederse, ses duymadıkça veya

koku hissetmedikçe namazdan ayrılmasın." [78]
Bu hadisin ravileri, Sahih'te adlan geçen ravilerdir. Bu rivayet Ebu Davud'un Sünen'inde kısa olarak geçmektedir. [79] Aynı şekil Mecmeu'z-Zevaid-'de de geçmektedir.
Bir başka rivayette de şöyle deniliyor:
"Üzerine yerleştiğinde onu yularlar veya ağzını gemler."
Ebu Hureyre (r.a) şöyle söyledi:
"Nitekim siz bunu görmektesiniz. Yularlananın bir yana aşık olduğunu görürsün. Ağzı gemlenenin ise ağzını açıp Allah'ı zikretmediğini görürsün." [80]

580- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [81]"Şeytan namazda insanın etrafında dönerek onun namazını kesmek ister. Bundan yorulunca arkasına üfler. Biriniz böyle bir şey hissederse ses veya koku duymadıkça namazını bırakmasın."

581- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Zeyd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdin[82]
"Namazda kendisinden bir şeyin çıkmış olabileceği hissine kapılan bir kimsenin durumu Resulullah (a.s)'a arzedildi. O da şöyle buyurdu:
"Ses duymadığı ve koku hissetmediği sürece namazdan ayrılmasın."
Buhari'deki metin ise şöyledir:
"Namazda kendinde bir şey hisseden bir adamın durumu Resulullah (a.s)'a arzedildi. O da şöyle buyurdu:
"Ses duymadığı ve koku hissetmediği sürece namazdan ayrılmasın."[83]

Bir Açıklama

Yakıni bilgi, şüpheden dolayı yok olmaz. Bir kimse abdesti i olduğunu kesin bilir ancak abdestinin bozulup bozulmadığı üzerinde tereddüde düşerse, o kimse abdestlidir. Ancak bir kimse eğer abdestinin bozuluş olduğunu kesin olarak bilir ancak bundan sonra abdest alıp almadığında tereddüde düşerse, o kimse ise abdestsizdir. [84]

Dersler Ve Öğütler

Abdestte niyetin, çoğunluğa göre farz, Hanefılere göre ise sünnet olduğu daha önce geçmişti.
Hidaye müellifi şöyle söylemiştir:
"Abdestte niyet bize göre sünnettir. Şafülere göre ise farzdır. Çünkü abdest de teyemmüm gibi bir ibadettir. Bize göre abdestten dolayı yakınlığın (yani sevabın) kazanılması ancak niyetle gerçekleşir. Ancak niyetsiz de ab-dest, namaz için bir anahtar görevi görür. Çünkü teyemmümden farklı olarak abdestte temizleyici maddenin kullanılması suretiyle temizlik sağlanmaktadır. Ama teyemmüm için kullanılan toprak, ancak namaz kılmak istendiğinde su bulunmaması halinde temizleyici yerini tutmaktadır. Bir başka ifadeyle teyemmümdeki niyet, maksadı ortaya koyar." [85]
Beda'i'de de şöyle denilmektedir:
"Bizim için esas olan Allah'ın şu ayeti kerimesidir:
"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı mesnedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedın. Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor: ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor."[86]
Ayette yıkama ve mesih emri, niyet şartı koşulmaksızın mutlak olarak a-nılmaktadır. Bir delile dayanılmadan mutlak bir hükmün kayda bağlanması ise uygun değildir. Abdest emri, temizliğin fiilen gerçekleşmesi amacı taşır. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimenin sonunda "...ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor" diye buyuruyor. Temizliğin gerçekleşmesi ise niyete bağlı değildir. Bu, temizliğin gerçekleşeceği bir ortamda temizleyicinin kullanılması ile olur. Su ise Resulullah (a.s)-'dan rivayet edildiğine göre temizleyicidir. Rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah suyu temizleyici olarak yaratmıştır. Onu ancak tadını, rengini veya kokusunu değiştiren bir şey pis edebilir."
Yüce Allah da ayeti kerimesinde şöyle buyurmuştur:

"Gökten de temizleyici su indirdik." [87]
Temizleyici (tahur) adı, hem kendisi temiz olan hem de başka şeyi temizleyebilen bir madde için kulamlır. Ortam ise örfe göre temizlemeye uygun olan ortamdır. Buradan anlaşıldığına göre temizlik tabii olarak suyun gerçekleştirdiği bir iştir. Bu noktada dil ile yapılan amel ise sevap kazanılmasına vesiledir. Hatta bir kimsenin üzerine yağmur yağarsa, bu onun için abdest ve gusül yerine geçer yani abdestte veya gusülde yıkanması gereken yerlerinin tamamını ıslatır hiç bir yaşlık bırakmazsa abdest ve gusül yerine geçer. Burada niyet şartı aranmaz. Çünkü niyet, insanın kendi tercihine bağlı fiiller için söz konusudur. Buradan anlaşıldığına göre abdest için gerekli olan temizliğin gerçekleşmesidir.
ibadet anlamının gerçekleşmesi ise abdeste ek bir güzellik kazandırır. E-ğer abdest niyete dayanırsa, İbadet mahiyeti kazanır ama niyete dayanmazsa o zaman ibadet mahiyeti kazanmaz. Ama bu durumda da namaz kılmaya elverişli duruma gelmeyi sağlar. Çünkü temizlik gerçekleşmiş olmaktadır. Bu tıpkı cuma namazına koşmak gibidir." (Özetlenerek, 1/20) [88]
Bir kimse eğer namazda kasıtlı olarak abdestini bozarsa, bütün ilim a-damlannın ortak görüşüne göre namazı bozulur.
Hanefilerden bazıları şöyle söylemişlerdir:
"Kişi eğer tahiyyatta teşehhüd miktarı yani bir şehadet kelimesi getirecek kadar süre oturduktan sonra ve daha selam vermeden önce kasıtlı olarak abdestini bozarsa namazı geçerlidir. Ancak böyle yapması tahrimen mekruhtur ve vaktin olması yani daha namaz vaktinin çıkmamış olması durumunda namazını iade etmesi gerekir. Eğer bir kimsenin kasıtlı olmadan namazda abdesti bozulursa Şafiilere ve Hanbelilcre göre hemen o an namazı da bozulur."
Yine Hanefiler şöyle söylemişlerdir.
"Eğer abdest bozulmasının sebebi, burun kanaması gibi irade dışı bir şeyse, isterse abdestini tazeledikten sonra namazını kaldığı yerden devam ettirir. Ancak en güzel olanı namaza baştan başlamasıdır."
Malİkiler de Hanefiler gibi burun kanaması durumunda namaza bırakılan yerden devam etmenin mümkün olabileceğini söylemiş ve bunu altı şarta bağlamışlardır: Kanın bir dirhemi aşacak miktarda üzerine bulaşmış olunması, abdest alma imkanı bulunan en yakın yeri öteye geçmiş olmaması, temizlik yapacağı yerin yakın bir yer olması, özürsüz olarak kıbleye arkasını dönmüş olmaması, temizlenme yerine gidiş-geliş sırasında pisliğe basmaması ve bu arada

konuşmaması. Buradan namaza baştan başlamanın daha güzel olacağı ortaya çıkmaktadır.
Şafiiler, başı üç kere meshetmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir. Çoğunluk ise başı birden fazla meshetmenin sünnet olmadığı görüşündedir.
Hanefilere ve Şafiilere göre, kolları yıkarken parmak uçlarından başlayıp dirseğe doğru yıkamak, başı meshetmeye önden başlayıp arkaya doğru mes-hetmek, yüzü yıkamaya da yüzün en üst tarafından başlamak sünnettir.
Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Gerek yıkamada ve gerekse meshetmede eller olsun, baş olsun, ayaklar olsun organın baş (ön) tarafından bağlayıp arkaya doğru meshetmek sünnettir."
Kullanılmış suyun döküleceği yerden biraz yukarıda bir yere oturmak, kıbleye dönmek, normalde insanlar arasında konuşulan sözler etmemek, altına suyun ulaşması kesin olan rahat bir yüzüğü hareket ettirmek abdesu'n ada-bındandır. Eğer altına su ulaştığı bilinirse, sıkı bir yüzüğün hareket ettirilmesi mendub olur. Aksi takdirde Malikiler dışındaki mezheplere göre yüzüğün hareket ettirilmesi farz olur. Malikiler ise kullanılmasına izin verilen dar bir yüzüğün hareket ettirilmesinin gerekmediğini söylemişlerdir. Ağza ve burna sağ elle su verme ve burnu sol elle temizleme uygulaması da abdest alan birinin yerine getirmesinin uygun olacağı uygulamalardandır. Yine özü ili olmayan birinin daha namaz vakti girmeden abdest alması da böyledir.
Hanefüere, Hanbelilere ve Şafîilerin bazılarına göre mendille kurulanmaktan çekinmek de yerinde bir harekettir. Ancak Malikiler böyle bir şeye gerek görmemişlerdir.
Sık sakalın arasının parmaklarla temizlenmesi (tahlil) de yapılmasında yarar olan bir harekettir. Bu, avuçla bir miktar su alıp bu suyu sakalın içine dökmek ve parmaklan sakalın arasına sokarak suyun kıl diplerine ulaşmasını sağlamakla olur. El parmaklarını birbirine geçirerek el parmaklarının arasım temizlemek, yine ayak parmaklarının aralarını sol elin küçük parmağıyla temizlemek de böyle güzel bir harekettir. Bu iş için sol elin küçUk parmağı, sağ ayağın küçük parmağının altından sokularak sırayla sol ayağın küçük parmağına kadar temizlenir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimseden gelen akıntı yarım zaman süresi veya daha fazla devam ederse, abdesti bozmaz, aksi takdirde bozar. Onların burada kasdettikleri akıntı ise herhangi bir hastalıktan dolayı kendiliğinden gelen bevl, koku, gaita, mezi, kan, istihaze kanı gibi şeylerdir. Bu durumdaki birinin tedavi olması gerekir. Eğer bir kimsenin herhangi bir vakitte veya vaktin sonunda veya ortasında bu hale maruz

kaldığı kesinlik kazanırsa, bunun kesinlik kazanmasından sonra namazını kılması gerekir."
Şafüler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimseye ameliyat yapılır da midenin altında bulunanlardan herhangi bir şey dışarı çıkarsa ondan dolayı abdest bozulur. Ama çıkan şey midenin üstünde bulunursa bundan dolayı abdest bozulmaz. Bu hüküm, normal çıkış yolunun kapanması durumu için söz konusudur. Ama eğer bu yol kapanmış olmazsa sağlam olan görüşe göre çıkan şey midenin altından da olsa üstünden de olsa abdest bozulmaz."
Malikiler ve Şafıiler şöyle söylemişlerdir
"Kan ve benzerleri abdesti bozmaz. Ancak tutulması mümkün olan istihaze kanı bundan müstesnadır."
Haneliler de şöyle söylemişlerdir:
"Eğer kan çıktığı yerin etrafına taşmazsa abdest bozulmaz. Bunun gibi kan çıkmaksızın bir et parçasının düşmesi yahut yaradan, burundan veya kulaktan kurt çıkması sebebiyle de abdest bozulmaz."
Malikiler ve Şafıiler, abdestsiz olarak herhangi bir örtüyle veya tutacakla da olsa Kur'an-ı Kerim'e el sürmeyi haram görmüşlerdir. Hanefıler ve Hanbe-liler ise abdestsizken temiz bir örtüyle veya tutacakla Kur'an-i Kerim'i tutmayı caiz görmüşlerdir. Haneliler, üzerine Kur'an-ı Kerim'den bir ayet bile yazılı bir şeye hatta böyle üzerine ayet yazılı paraya veya duvar üzerine yazılı bir ayet metnine abdestsiz el sürmeyi haram saymışlardır. Bunun gibi (onlara göre) Kur'an-ı Kerim'e yapışık kapağa dokunmak da haramdır. Abdestsizken elbisenin yeniyle Kur'an-ı Kerim'e dokunmak da tahrimen mekruhtur. Çünkü yen de dokunan kişiye bağlıdır. Çocuğun öğrenmek veya ezberlemek amacıyla Kur'an-ı Kerim'e yahut ondan bir parçaya dokunması caizdir. İçindeki tefsir yazılan ayet metinlerinden çok yer tutan tefsir kitaplarına abdestsiz olarak dokunulması caizdir. İçinde Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetler yazılı olmakla birlikte ayrı bir madde ile (bez vs. ile) üzeri sarılı olan bir şeyi kağıt, kitap, kitapçık vs.yi insanın üzerinde taşıması, bununla birlikte tuvalete girmesi ve cünüp bile olsa ona dıştan dokunması caizdir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Kur'an-ı Kerim'i öğrenen veya öğreten bulûğ çağındaki bir kadının ha-yızh veya nifaslı iken Kur'an-ı Kerim'e dokunması caizdir. Ancak bu cü-nüplük halinde caiz olmaz."
Hanefiler ve Şafıiler de şöyle söylemişlerdir:
"Abdestsizken bir tutacakla Kur'an-ı Kerim'in sahifelerinin çevrilmesi caizdir."

Şafüler, temyiz çağındaki bir çocuğun Öğrenmek için Kur'an-ı Kerim taşımasına engel olunamayacağını söylemişlerdin Yine onlara göre üzerine ayet yazılı muskaların taşınması, paraların üzerindeki ayet metinlerine ve Ka'be-'nin örtüsü gibi üzeri Kur'an-ı Kerim ayetleri ile işlenmiş örtülere dokunulması caizdir. Hanbeliler: "Bir Mü si ünıana dahî olsa Kur'an-ı Kerim'i satmak caiz değildir" demişlerdir. Bu yüzden onlar eskiden Kur'an-ı Kerim satın almak istediklerinde: "Hediye ettirmek ya da hediye etmek yerine geçer" sözünü kultanırlardı. Günümüzde insanlar bu konuda gayet rahat hareket etmektedirler.
Abdestli olmayanın Kur'an-ı Kerim'e el sürmesinin caiz olmadığının delili şudur:

582- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:[89] "Kur'an-ı Kerim'e temiz (yani abdestli) olandan başkası el süremez"[90]
Dinu'l-Halis (l/250-251)'de Abdestten sonra dua başlığında şöyle denilmektedir:
"İlim adamları, abdest alan birinin kıbleye dönüp gözlerini göğe çevirerek Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisinde geçtiği şekilde dua etmesinin müs-tehab olduğu üzerinde görüş birliği içindedirler."

583- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: [91]

"Sizden her kim abdest alır, abdestine Özen gösterir sonra: "Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun tek olduğuna ve hiç bir ortağının bulunmadığına, Muhammed (a.s)'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim" derse, ona sekiz cennetin kapısı açılır. Hangisinden isterse girer."
Tirmizj'nin rivayetinde söylemesi istenen söze şu ibare ilave edilmiştir:
"Ey Allah'ım! Beni çokça tevbe edenlerden ve çokça temizlenenlerden eyle!"
Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin hadisinde bildirildiğine göre dua mühürlenir:

584- Nesai, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[92]
"Kim abdest alır sonra: "Ey Allah'ım! Senin şanın pek yücedir. Hamd sana layıktır. Senden başka ilah yoktur. Senden mağfiret diliyor ve sana tevbe ediyorum" derse, bu söyledikleri bir kağıda yazılır. Üzeri mühürlenir ve kıyamet gününe kadar yırtılmaz."
Bu dua Resulullah (a.s)'tan rivayet edilen duadır. Ancak bazılarının oku-yageldikleri ve fıkıhçıların da zikretmiş olduğu her organın yıkanması ile

birlikte, okunan bir takım dualar bulunmaktadır. Mesela yüzün yıkanması esnasında:
"Ey Allah'ım! Bazı yüzlerin ağaracağı, bazı yüzlerin de kararacağı günde benim yüzümü ak eyle!" diye dua edilir. Sağ kolun yıkanması esnasında :
"Ey Allah'ım! Benim kitabımı sağ tarafımdan ver. Kitabımı sol tarafımdan verme!" diye dua edilir. Sol kolun yıkanması esnasında:
"Ey Allah'ım! Kolaylaştır, zorlaştırma!" denir. Ancak bu dualar hakkında Resulullah (a.s)'tan herhangi bir şey rivayet edilmiş değildir.
Nevevi, Revda'da şöyle söylemiştir:
"Bu duanın bir dayanağı yoktur. İmam Şafii ve çoğunluk (cumhur) bunu zikretmemişlerdir."
İbni Salah da bu konuda sahih bir hadisin bulunmadığını söylemiştir.
Bu konuda Hz. Ali (r.a)'nin rivayet ettiği bildirilen ve oldukça zayıf tanklarla gelen hadisler bulunmaktadır. Bunları Kenzu'I-Ummal'da Alauddin Ali Mutteki nakletmiştir ve zayıf olduklarına işaret etmiştir. [93]

MESTLER ÜZERİNE MESHETME
GİRİŞ

Mestler üzerine mesh, abdestte ayaklan yıkama yerine geçer. Bu uygulama dört mezhebe göre de gerek yolculukta gerek ikamet halinde ve hem kadınlar için hem de erkekler için caizdir.

Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:

"Mestler üzerine meshin geçerli olduğu konusunda sahabeden sayılamayacak kadar çok kimse rivayette bulunmuştur. Hadis hafızları, mestler üzerine meshle ilgili rivayetlerin mülevatir derecede olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları bu konuda rivayette bulunan raviler hakkında derlemede bulunmuş ve seksenden fazla ravi saymışlardır. Cennetle müjdelenen on kişi de bunların arasındadır. Ahmed bin Hanbel de bu konuda sahabilerden kırk kadar merfu hadisin rivayet edildiğini söylemiştir."

Yapılış şekli ise, el parmaklarıyla ayak parmaklarının uçlarından başlanılarak baldıra doğru çizgiler çekmektir yani ıslak parmaklan böyle çizgiler çıkaracak şekilde sümıektir.

Hanefi'lere göre mesh konusunda farz olan, her bir ayağın ön tarafının üzerini elin ön küçük pannağının üç katı mikennea meshetmektir. Bîrden fazla meshetmek sünnet değildir. Ayağın altı da meshedilmez.

Malikilere göre ise farz olan mestlerin üst taraflarının tamamen meshedümesidir. Altlarının meshedilmesi de nıüstehabdır.

Şafiüere göre de, farz olan kısmın meshedilmesi yeterli olur ki, o da mestlerin altları, yanları veya arkalan değil üstleridir. Onlara göre mestlerin her tarafının çizgiler halinde meshedilmesi sünnettir.

Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir: "Mestlerin üst taraflarının parmaklarla çizgiler halinde meshedilmesi yeterli olur. Altlarının veya arkalarının meshedilmesi ise sünnet değildir."

Mestler üzerine meshetmenin şartlan ise şunlardır:

Mestler, kâmil derecede temizlik üzere yani guslü gerektirecek bir hali olmaksızın ve abdestli iken giyilmiş olmalıdır.

Mestler abdestte yıkanması farz olan yerleri tamamen kapatmalıdır. Bu da topuklarla birlikte ayaktır. Topuklar için şart olan üstten değil diğer yanlarından kapatılmış olmaktır.

Mestlerle birlikte normal bir şekilde yürümek mümkün olmalıdır. Hanefıler bu konuda mestlerin en az onikibin adım yürümeye dayanacak nitelikte olmasını

şart koşmuşlardır. Malikilere göre ise önemli olan mestlerle normal bir şekilde kesintisiz yürüme imkanının olmasıdır. Şafiilerin çoğunluğuna göre mestlerin niteliği konusunda şart olan, mukim birinin bir gün ve gece, yolcunun ise üç gün üç gece içindeki ihtiyaçlarını karşılamak için yapacağı çalışmalardaki yürümelerine dayanacak kadar olmasıdır. Hanbelilerse, bu konuda örfen (normal bir şekilde) yürümeye elverişli olmasından başka bir şart ileri sürmemişlerdir.
Şafiiler ve Hanbeliler mestlerde az da olsa yırtığın bulunmamasını şart koşmuşlardır. Malikiler ve Hanefiler ise ayağın en küçük üç parmağı sığacak kadardan az bir yırtığı bulunan mestin üzerine meshetmeyi caiz görmüşlerdir. Malikiler, mestlerin deriden olmasını şart koşmuşlardır. Şafiiler ise sık dokunmuş olmaması sebebiyle üstüne suyun dökülmesi durumunda dikiş yerleri dışındaki kısımlardan ayağa suyun geçmesini engellemeyen dokuma (Örgü) bir şeyin üzerine meshetmenin geçerli olamayacağını söylemişlerdir. Hanefiler ve Şafiiler mestlerin bedene su geçmesini önleyecek nitelikte olmasını şart koşmuşlardır. Bununla birlikte onlar çoğunlukla, mestlerin derinin yarusıra, istenilen şartlan taşıması durumunda örgülerden, kumaşlardan ve daha başka şeylerden yapılmasını da caiz görmüşlerdir. Hanefiler, bir fersah yani onikibin adım yürümeye elverişli olması, baldırlarda kendi kendine durması, altını göstermemesi ve arkasını gösterecek kadar şeffaf olmaması halinde sık dokunmuş bir çorap üzerine meshetmenin de caiz olduğunu söylemişlerdir. Bunun gibi Hanbeliler de ayakkabı olmadan üzerinde kesintisiz yürümeye elverişli ve ayağın herhangi bir yerini göstermeyen dikişli bir çorap üzerine meshetmeyi caiz görmüşlerdir.
Şafiiler ve Hanbeliler kuvvetli görüşe göre yank kısmının bağlarla bağlanmış olması durumunda çizme gibi ayak kısmı yank olan bir giyeceğin üzerine meshetmeyi caiz görmüşlerdir. Ancak yank kısmı, üzerinde yürünmesi durumunda ayaktan yıkanması gereken yerlerden hiç bir şeyi göstermeyecek şekilde sıkıca bağlanmış olmalıdır. Askerlerin yaygın olarak giydikleri ayakkabılar da böyledir.
Bir kimsenin üstüste iki mest giymesi yahut iki mest yerine geçecek iki giyeceği üstüste giymiş olması durumunda Şafiiler bunlardan sadece üste giyilenin üzerini meshetmekle yetinilmesini caiz görmemektedirler. Diğer üç mezhep ise buna cevaz vermektedir.
Malikiler ve Hanbeliler mestler üzerine meshin caiz olması için giyilen mestlerin helal olmasını şart koşmuşlardır. Bu itibarla onlara göre gasbedil-miş mestlerin üzerine meshedilmesi yahut erkeklerin ipek giyecekler üzerine meshetmeleri caiz olmaz.

Hanefılere göre ayakların kesilmesi durumunda, mestler üzerine meshin caiz olması için ayağın ön tarafından en küçük üç parmak miktannca (yani Önden üç küçük parmağın eni kadar) bir kısmın kalmış olması gerekir. Ancak (bir ayak kesilmiş olursa) diğer ayağa giyilen mestin üzerine meshedilmesi caizdir,Malikiler, mestlerin giyilmesi konusunda belli bir süre koymamışlardır. Onlara göre cünüp olunmadığı ve mestler ayaktan çıkanlmadığı sürece üzerine meshedilmesi caizdir. Çoğunluğa göre ise mest giyme süresi mukim için bir gün bir gece, yolcu için ise üç gün üç gecedir. Çoğunluğa göre bu süre mestlerin giyilmesinin ardından abdestin bozulduğu vakitten itibaren başlar. Buna göre mukim bir kimse sabahleyin güneşin doğmasından önce mest giyer ve güneş doğduktan sonra abdesti bozulursa, onun için mest giyme süresi ancak ertesi gün güneş doğduktan so.ıra biter. Yani bu sürenin bitiminde abdesti bozulmuş sayılabileceği gibi bu sürenin sonunda herhangi bir amaçla abdest almasının gerekmesi durumunda mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkaması icab eder.
Bir kimse mukim olarak mestlerini giyer sonra yolculuğa çıkarsa yahut tersini yaparsa yani yolculukta mestlerini giyer sonra mukim olursa Şafiilere ve Hanbelilere göre böyle biri için mest giyme süresi mukim kişi için geçerli olan süredir. Hanefılere göre ise bir kimse mukim iken mestlerini giyer de daha bir gün bir geceyi doldurmadan yolculuğa çıkarsa üç gün üç gece süreyle mestlerinin üzerine meshedilebilir. Yolcu bir kimse de mestlerini mukim için geçerli süre boyunca giyer sonra mukim olursa mestlerini çıkarıp ayaklannı yıkar yani abdest alma durumunda mestlerini çıkanp ayaklarını yıkamalıdır.
Abdesti bozan şeylerden biri, cünüplük, hayız, mestlerin birinin veya ikisinin çıkarılması, mestler üzerine meshi bozar. Mest tamamen çıkanlmış olmasa bile ayağın büyük bir kısmının (yandan fazlasının) mestlerin baldır kısmından çıkmasıyla birlikte mesh bozulmuş olur. Hanefılere göre mestlerin affedilen miktardan fazla yırtılması, yırtığın azının da affedilmeyeceğini söyleyenlere göre ise herhangi bir yırtılma meshi bozar. Yine mest içerisinde ayaklardan birinin ekseriyetine (yandan çoğuna) suyun dokunması ve mestleri giyme süresinin dolması meshi bozar.
Sürenin dolması veya cünüpltikten başka bir sebeple meshin bozulmasından sonra sadece ayakların yıkanmasının yeterli mi olacağı yoksa abdestin tazelenmesinin mi gerekeceği konusuna gelince: Bu konuda Han bel iler abdestin tazelenmesinin uygun olacağım söylemişlerdir. Hanefiler, Şafüler ve Malikiler ise şöyle söylemişlerdin
"Kişinin o an abdestli olması durumunda sadece ayaklarını yıkaması yeterli

olur." [94]

Meshetmenin Geçerlîlîğînin Delilleri

585- Buharı ve Müslim, Muğire bin Şu'be (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:[95]
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum: "Ey Muğire! ibriği al" diye buyurdu. Aldım. Resulullah (a.s) ayrıldı, benim göremeyeceğim bir yere çekildi. Orada tuvalet ihtiyacını giderdi. Üzerinde de Şam yapımı (şamiye) bir cübbe bulunuyordu. Elini (bu cübbenin) yeninden çıkarmaya çalıştı, dar geldi. Bunun üzerine altından çıkardı. Ben (ellerine) su döktüm ve namaz için aldığı şekilde abdest aldı ve mestleri üzerine meshet-ti. Sonra da namaz kıldı."
Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Mestlerini çıkarmak için elimi uzattım. Resulullah (a.s): "Bırak onları, ben onları temiz (abdestli) olarak giyindim" diye buyurdu ve onların üzerine mesnetti." [96]
Müslim'in rivayetine göre de Resulullah (a.s) abdest aldı ve başının ön kısmım, imamesini (sarığını) ve mestlerini mesnetti. [97]
Ahmed bin Hanbel de:"... ben onları temiz (abdestli) olarak giyindim" sözüne: "ve sonra yalınayak hiç yürümedim11 sözünü ilave etmiştir. [98]

586- Ebu Davud, Sevban (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[99]
"Resulullah (a.s) bir seriyye (askeri birlik) gönderdi. Soğuğa maruz kaldılar. Resulullah (a.s)'ın yanına geldiklerinde, (Resulullah a.s) onlara imamelerinin (sarıklarının) ve mestlerinin üzerine meshetmelerinİ emretti."

587- Müslim, Bilal bin Riba (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:[100]
"Resulullah (a.s) mestlerin ve başörtüsünün (yani imamenin) üzerine mesnetti."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Abdurrahman bin Avf (r.a), Bilal (r.a)'e Resulullah (a.s)'ın abdesti hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"(Resulullah a.s) tuvalet ihtiyacını gidermek için çıkardı. Ben de O'na su götürürdüm. İmamesinin (sarığının) ve mestlerinin üzerini meshederdi." [101]
Nesai'nin rivayetine göre de Bilal (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın

mestlerin ve başörtüsünün (sarığının) üzerine mes-hettiğini gördüm." [102]
Yine Nesai'nin bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) ve Bilal (r.a) çarşıya girdi. (Resulullah a.s) tuvalet ihtiyacmı görmeye gitti. Sonra çıktı. Usame dedi ki: "Bilal'e: "(Resulullah a.s) ne yaptı?" diye sordum. Bilal de şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) tuvalet ihtiyacını görmeye gitti. Sonra abdest aldı. Yüzünü ve ellerini yıkadı. Başını meshettİ. Mestler üzerine meshetti. Sonra namaz kıldı." [103]

Bir Açıklama

Tirmizi'nİn buradaki rivayeti sank (imame) üzerine meshin, başın dörtte birinin meshedilmeşinden sonra söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü 'çoraplar ve imame üzerine mesh hakkında gelen rivayetler babı'nda geçen rivayette: "Resulullah (a.s) perçemini (başının ön kısmını) ve imamesini (sarığını) meshetti..." denilmektedir.
Müslim'in abdestle ilgili rivayetinde de: "... (Resulullah a.s) perçemini (başının ön kısmını), imamesini ve mestlerini meshetti" denilmektedir. Buradan anlaşıldığına göre sarığın mehedilmesi ile kastedilen anlam, kesinlikle başın Ön kısmını meshetmeden sadece sangı meshetmekle yetinilmesi değildir. Bu hususu Enes bin Malik (r.a)'in sözü daha açık bir şekilde ortaya koymuştur. O şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı abdest alırken gördüm. Başında bir Katar sangı vardı. Elini sarığının altından sokup başının ön tarafını meshetti. Sangın şeklini bozmadı."
Bu rivayeti Ebu Davud, 'Sarık üzerine mesh babi'nde rivayet etmiş ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.[104]

588- Tirmizi, Ubeyde bin Muhammed bin Ammar bin Yasir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[105]
"Cabîr bin Abdullah (r.a)'a mestler üzerine mesh hakkında soru sordum. Şöyle söyledi:
"Bu sünnettir ey kardeşimin oğlu!" Sonra kendisine sarık üzerine mesh hakkında soru sordum. O zaman şöyle söyledi:
"Saçı meshet!"

589- Buhari ve Müslim, Cerir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:[106]
"(Cerir bin Abdullah r.a) bevlettİ, sonra abdest aldı ve mestler üzerine meshetti. Kendisine: "Sen böyle mi yapıyorsun?" denildi. O da şöyle söyledi:
"Evet Ben Resulullah (a.s)'ın bevledip sonra abdest aldığını ve (abdestte) mestler üzerine meshettiğinİ gördüm."
A'meş şöyle söylemiştir:
"İbrahim dedi ki: "Abdullah'ın arkadaşları buna hayret ederlerdi. Çünkü Cerir (r.a) Maide suresinin inmesinden sonra Müslüman olmuştu."

590- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:[107]
"O (Abdullah bin Mes'ud r.a) çoraplar ve nalinler (ayakkabılar) üzerine meshederdi."
Bir Açıklama
Çoraplann ve nalinlerin (ayakkabıların) üzerine meshin açıklanması şöyledir: Resulullah (a.s) meshin mükemmel bir şekilde gerçekleşmesi için, mesh kasdıyla ellerini çoraplarının üzerinde dolaştırmış ardından da nalinlerinin üzerini meshetmiştir. Burada asıl maksad ise ifadeden anlaşıldığına göre nalinlerin (ayakkabıların) meshı idi. İhtiyaç olmaması ve ondan dolayı Kur'an-ı Kerim'deki yıkama emrinin terkedilmesinj gerektirecek kadar bir önemi olmadığından, nalinler üzerine mesh hakkında bir şey söylemiyoruz.[108]

591- Ebu Davud, Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet*etmiştir:[109]
"Resul ullah (a.s) abdest aldı ve çorapların ve nal inlerin üzerine meshet-ti."
Ebu Davud şöyle söyledi:
"Abdurrahman bin Mehdi bu hadisi rivayet etmezdi. Çünkü Muğire bin Şu'be (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu bilinen hadis: "Resulullah (a.s) mestler üzerine mesnetti" şeklindedir. Bu hadis aynı zamanda Ebu Musa el-Eş'ar'i (r.a)'den de rivayet edilmiştir. Onun bildirdiğine göre: "Resulullah (a.s) çoraplarının üzerine mesnetti." Ancak bu rivayet muttasıl değildir (yani rivayet senedinde kopukluk bulunmaktadır.) Aynı zamanda bu rivayet kuvvetli (kavi) de değildir."
Ebu Davud devamında da şöyle söylemiştir:
"Hz. Ali (r.a), Abdullah bin Mes'ud (r.a), Bera bin Azib, Enes bin Malik (r.a), Ebu Umame, Sehl bin Sa'd ve Amr bin Haris, çoraplarının üzerine meshetmişlerdir. Bu husus (yani çorapların üzerine meshedilebileceği) Hz. Ömer

(r.a)'den ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan da rivayet edilmiştir."

Bîr Açıklama

Nesai, Büyük Sünen'inde şöyle söylemiştir:
"Herhangi birinin bu rivayette Ebu Kays'a -çoraplar üzerine meshedilebileceğine dair hadisin ravİsi- mu tabi (onun rivayetini destekleyen) bir rivayet naklettiğini bilmiyoruz. Muğire bin Şu'be (r.a)'den nakledilen sahih rivayete göre ise Resulullah (a.s) mestlerinin üzerine meshetmiştir."
Muhammed Yusuf Bennuri (rh.a) şöyle söylemiştir:
"İlim adamları, üstü deri ile sarılmış veya üzerine (mest hükmündeki) nalin (ayakkabı) giyilmiş çorapların üzerine meshedilebileceği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bunun yanısıra ince ve şeffaf çorapların üze-rine meshedilemeyeceği üzerinde de görüş birliği edilmiştir. Ancak sık dokunmuş, kuvvetli çorapların üzerine meshedilip mehedilemeyeceği konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluk bunu caiz görmüştür. Ancak Ebu Hanife caiz görmemiştir. Onun, ölümünden bir kaç gün önce bu görüşünden dönerek iki arkadaşının yani İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf un görüşünü benimsediği rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre Ebu Hanife (rh.a) hastalığı esnasında çoraplarının üzerine meshetmiş ve ziyaretçilerine: "İnsanların yapmamalarını istediğim şeyi kendim yaptım" demiştir. Ziyaretçileri de bu sözünden, onun önceki görüşünden döndüğü anlamını çıkarmışlardır."
Hidaye müellifi de şöyle söylemiştir:
"Fetva da buna göredir. Bu husus Me'arifu's-Sunen (l/346)'de geçmektedir."
Şeyh Zafer Ahmed de şöyle söylemiştir:
"Çünkü çorapların üzerine meshedilebileceği tek bir rivayetle (haberi va-hidle) sabit olmuştur. Ayakların yıkanmasının gerekliliği ise kesindir. Dolayısıyla çoraplar, sabit mestler gibi olmadığı sürece onların üzerine meshe-dilmesi, ayaklan yıkama yerine geçmez." [110]

592- İbni Ebi Şeybe, Said bin Museyyib İle Hasam Basri (r.a)'hin şöyle söylediklerini rivayet etmiştir:
"Sık dokunmuş, kuvvetli olurlarsa çorapların üzerine meshed i lir."

593- Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[111]
"Din, görüşe (rey'e) göre olsaydı, mestlerin altlarının meshedilmesi, üstlerinin

meshed il meşinden daha uygun olurdu. Ancak ben, Resulullah (a.s)-'in mestlerin altlarını meshettiğini gördüm."
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:
"(Resulullah (a.s)'ın) 'mestlerinin görünen taraflarını (yani üstlerini) meshettiğini (gördüm)." [112]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Bunu A'meş, isnadiyla birlikte rivayet ermiştir ve şöyle söylemiştir:
"Ben ayakların altlarının yıkanmasını, üstlerinin yıkanmasından daha uygun görüyordum. Nitekim Resulullah (a.s)'in üst tarafını meshettiğini gördüm." Veki' dedi ki: "Yani mestlerinin (üzerini meshetti)."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ben ayakların altları hakkında en uygun olanın, yıkanmak olacağını düşünüyordum. Nitekim Resulullah (a.s)'ın mestlerinin üzerini meshettiğini gördüm."
Bütün bu rivayetlerde anlatılmak istenen, mestlerin üzerlerinin meshedil-mesinin gerektiğidir. Bu uygulama yerine göre buna muvaffak olarak ayaklarının üstlerinin yıkanmasının daha uygun olacağı şeklinde, yerine göre buna ters olarak altlarının yıkanmasının daha uygun olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Asıl anlatılmak istenen ise şudur: Bu konuda kesin nass (şer'i hüküm bildiren rivayet) vardır dolayısıyla artık içtihada yer kalmamıştır. [113]

Meshin Süresi

594- Müslim, Şureyh bin Hani (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kendisine mestler üzerinde mesh hakkında soru sormak için Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gittim. Şöyle söyledi:
"Sen, Ebu Talib'in oğlunun (yani Hz. Ali (r.a)'nin) yanına git. Bu hususu ona sor. O, Resulullah (a.s) ile birlikte yolculuk ederdi." Ona sorduk. Şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) onun süresini, yolcu için geceleriyle birlikte üç gün, mukim için ise bir gün ve gece olarak belirledi."

595- Tirmizi, Huzeyme bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir:[114]
"Resulullah (a.s)'a mestler üzerine mesh hakkında soru soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Mestler üzerine mesh, yolcu için üç gün, mukim için ise bir gün ve gecedir."

[115]

596- Tirmizi, Safvan bin Assai Muradi (r.a)'den rivayet etmiştir:[116] "Resulullah (a.s), yolcu olduğumuz zaman mestlerimizi cünüp olmadıkça, küçük ve büyük tuvalet ihtiyacı ve uyku gibi sebeplerden dolayı üç gün süreyle çıkarmamamızı emrederdi."

Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) bize, yolcu olmamız durumunda mestlerimizi geceleriyle birlikte üç gün süreyle çıkarmamaya ruhsat verdi." [117]

Mestler üzerine meshte, kişinin sağ mestinin üzerine meshederken sağ elini, sol mestinin üzerine meshedeiken de sol elini kullanması sünnettir.

Mestler üzerine meshden söz ederken, sank (imame) üzerine mesh konusu da geçti. Bu konunun geçtiği yerde bazı açıklamalarda bulunmuştuk. Burada bu konunun değişik yönleri üzerinde durmak istiyoruz:

Hanefiler şöyle söylemişlerdin

"Sank, takke (kalansuva), peçe, külah gibi şeylerin üzerine meshedilmesi caiz değildir."

Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:

"Erkeklerden bir kimse abdest alır sonra sarık sarar sonra abdesti bozulursa ikinci abdest alışında sangının üzerine meshetmesi caizdir."

Hanbelilere göre vacib olan, sangın çoğunun meshedilmesidir. Ortası değil de etrafındaki sarmalan (daireleri) meshedilir. Ancak onlara göre miğferin Üzerine meshedilmesi caiz değildir. Yine onlara göre sank üzerine meshin caiz olması için sarığın haram olmaması gerekir. Buna göre gasbedilmiş veya ipek bir sangın üzerine mesh caiz olmaz. Aynı zamanda sangın, çenenin altından bir veya iki kere sarılmış olması yahut arkadan bir askısının bulunması gerekir. Sadece başa sarılmış haldeki bir sangın üzerine mesh caiz olmaz. Çünkü böyle bir sangın çıkması zor değildir. Dolayısıyla böyle bir sangın takkeden farkı olmaz. Ancak kadının, sangın üzerine mesh etmesi caiz olmaz. Çünkü kadının erkeklere benzememesi gerekmektedir; dolayısıyla bunu giymesi caiz değildir. Sank üzerine meshetmenin şartlanndan biri de geleneksel olarak kapatılan yerleri yani başın ön tarafını, kulaklan ve başın yanlannı kapatması gerekir.

Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:

"Sadece sarık üzerine meshle yetinilmesi caiz değildir. Mutlaka başın da bir kısmının meshedilmesi gerekir."

Malİkiler de şöyle söylemişlerdir:

"Çıkarılmasının zarar vermesinden korkulan ve takke gibi etrafının sarılmış olması sebebiyle altının meshedilmesi İmkânı da bulunmayan bir sangın üzerine meshedilmesi caizdir. Eğer kişinin başının bir kısmını meshet-me imkânı olursa, o kadarını meshcdcr, kalan kısmının meshini de sarığın üstüne meshetmekle tamamlar." [118]

GUSÜL, GUSLÜ GEREKTİREN DURUMLAR VE GUSLÜN ÇEŞİTLERİ

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor: "Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın."[119] Bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın." [120]
Yüce Allah bir ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir. Ay hali görmekte olduklan sırada kadınlarınızdan uzak durun ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. Temizlenmelerinden sonra artık Allah'ın size emretmiş olduğu yerden kendilerine varın. Şüphesiz Allah çokça tevbe e-denleri sever ve temizlenenleri de sever." [121]
Gusül, abdest ve bunlara bağlı uygulamalar dolayısıyla Müslüman, dünyanın en temiz ve nazif insanı olma özelliğini kazanmıştır.
İslam'da guslün değişik türleri bulunmaktadır: Farz olan gusül vardır, sünnet olan gusül vardır.
Farz olan gusüller şunlardır: Cünüplükten dolayı gusledilmesi: Meninin akması veya meni gelmese bile kadınla erkeğin sünnet yerlerinin birbirine değmesi sebebiyle gereken gusüldür. Yine kadının hayız veya nifastan dolayı
gusletmesi ve bir Müslümanın şehit olmayan bir Müslüman Ölüyü guslettirmesi yani yıkaması da farz olan gusül çeşitleri arasına girmektedir. Bazılarına göre önceden hiç Müslüman olmamış olsa da, mürtedken yeniden İslam'a dönmüş olsa da kâfir bir kimsenin Müslüman olunca gusletmesi de farz olan gusüllerdendir. Ancak Malikilere göre bu sonuncusu vaciptir. Haneliler ve Şafiiler ise böyle birinin cünüp olmaması durumunda gusletmesinin müstehab' olacağını ancak abdest almasının da yeterli olacağım söylemişlerdir.
Sünnet ve nıendub olan gusüller ise şunlardır: Cuma namazı için gusledil-nıesi, bayram namazları için gusledilmesi, öğle vaktinden sonra Arafat'ta vakfeye durulması için gusledilmesi, Mekke'ye girmek için gusledilmesi, Müzdelife'de gecelemek için gusledilmesi, ifada ve veda tavafı için gusledilmesi, Malikilere göre sa'y için gusledilmesi, Hanefi'lere göre ay ve güneş tutulması dolayısıyla kılınan namazlar için gusledilmesi menduptur. Çoğunluğa göre ise bu namazlar için gusledilmesi sünnettir. Ölüyü yıkayan birinin gusletmesi de sünnettir. Bazı

ilim adamları ise bundan dolayı gusletmeyi müstehab olarak görmüşlerdir, Şafiilere ve Hanbelilere göre istihaze (yalancı hayız) gören bir kadının her namaz için gusletmesi sünnettir. Malikiler ise bu guslün müstehab olduğunu söylemişlerdir. Hanefiler ise: "Böyle bir kadının kanının kesilmesi durumunda gusletmesi mendubdur" demişlerdir.
Aklı kaybetme veya bayılma durumunda yahut sarhoşluk halinden sonra kendine gelince gusletmek mendubdur. Hacamattan ve benzeri uygulamalardan sonra, mesela cerrahi bir ameliyattan sonra iyileşince gusledilmesi mendubdur. Yine bir günahtan tevbe edenin, yolculuktan dönenin ve üzerine pislik bulaşan ve bu pisliğin yerini tesbit edemeyen birinin gusletmesi de mendubdur.
Belli bir maslahat ve yarar sağlayan ve iyi bir niyetle yapılan her gusül, kişinin sevap kazanmasına vesile olur. Hatta mubah olan yani özel bir amaç dolayısıyla değil de sırf temizlik için yapılan gusül bile iyi bir niyetle yapılırsa, kişiye bundan dolayı ecir ve sevap verilir.
Gusül dolayısıyla ister umuma açık hamamlar olsun isterse ev banyoları olsun banyo yapılacak yer ve hamamların Müslümanın hayatında önemli bir rolü vardır. Buralara girmenin de belli edepleri ve hükümleri bulunmaktadır.
Gusülde farz olan, bütün bedenin temiz su ile yıkanmasıdır. Hanefilere göre ağzın çalkalanması ve burna su verilmesi de buna dahildir. Hanbeliler de bu iki işin yani ağzı çalkalamanın ve burna su vermenin gusülde farz olduğunu söylemişlerdir. Şafiilerve Malikiler ise bunların sünnet olduğunu söylemişlerdir. Hanefilerin dışındaki çoğunluk, bedenin ilk yıkanan bölümü ile birlikte niyet etmeyi farz saymışlardır. Yani cünüpljikten veya büyük hadesten kurtulmak için yahut gusülsüz yapılması caiz olmayan namaz ve tavaf gibi işleri yapmaya elverişli duruma gelebilmek için farz olan gusle niyet edilmelidir. Hanefilere göre ise niyet sünnettir. Guslün ilk başlangıcında Allah'ın adının anılması çoğunluğa göre sünnettir. Hanbelilere göre ise farzdır. Sadece Malikiler bir kumaş parçası ile de olsa vücudun ovulmasını vacib (gerekli) görmüşlerdir. Gusleden birinin sünnetsiz olması durumunda cinsel organının ü-zerindeki kabuğun altına su ulaştırmasının zor olmaması halinde buraya su ulaştırması gerekir. Yine göbeğe, kadının baş derisine ve sakalın altındaki deriye su ulaştırılması gerekir.
Guslün mükemmel derecede olması için gusleden kişi niyet ederek ve Allah'ın adını anarak (besmele ile) gusle başlar. İlk önce bedenine bulaşan pisliği temizlemesi sonra haya yerlerini yıkaması (istinca etmesi), ardından abdest alması, sonra başına üç kere su dökerek saç kıllarının altına su ulaştırması, sonra da bedeninin diğer yerlerine su dökmesi ve yıkamalara hep sağ organlardan

başlaması, bedenini eliyle ovması, sonra guslettiği yerden çıkıp ayaklarını yıkaması iyi olur. Bütün bunları yaparken bedeninden su erişmemesi ihtimali bulunan yerlerini gözetmesi yani buralara su ulaştırmaya çalışması gerekir.
Kadının saç örgülerini çözmesi gerekmez, ancak baş derisine mutlaka su ulaştı imalıdır. Erkeklerin ise Hanefilere ve onlarla aynı göıüşte olanlara göre saç örgülerini çözmelerini gerekir.
İmam Ahmed bin Hanbel şöyle söylemiştir:
"Kadın, hayız ve nİfastan temizlenme sebebiyle guslederken saç örgülerini çÖzer."
Ancak Muğni'de: "Bu bizim mezhebimizin mensuplarına göre vacib değil, müstehabdır. Fıkıhçıların çoğunluğunun görüşleri de bu yöndedir. Allah'ın izniyle doğru olan görüş de budur" denilmektedir. (1/226-227) Ancak kadının cünüplükten dolayı gusederken saç diplerine su ulaştırması durumunda, saç örgülerini çözmesi gerekmez. Su dökerken israfa kaçmak mekruhtur. Kişinin sünnete göre hareket etmiş olabilmek için imkanı ölçüsünde az su kullanmaya çalışması gerekir. Bu tutum ise israftan son derece kaçınmak içindir.
Şafiilere ve Hanbelilere göre gusül suyunun yaklaşık bir sa'dan az olmaması gerekir. Bu miktar ise onların değerlendirmelerine göre 2700 gramdır. Su kullanmada israfa kaçınılması mekruh olduğu gibi yeterinden az su kullanılması da mekruhtur. Bunun yanısıra suyu yüze çarpmak ve insanların normal konuşmaları ile konuşmak mekruhtur. Yine başka bir yerde gusül yapma imkânı varken helada (tuvalette) gusül yapılması da mekruhtur.
Hanbelilere göre cünüp, hayızlı veya nifaslı birinin gusletmeden Önce tırnaklarından veya saçlarından bir şey kesmesi mekruh değildir. Diğerleri ise bunu mekruh saymışlardır. Cünüp, hayızlı veya nifaslı birinin namaz kılması haramdır Tilavet secdesi, Ka'be'nin etrafında tavaf, Kur'an-ı Kerim'e el sürmek ve Kur'an-ı Kerim'i açıktan dil ile okumak da bu kişilere haram kılınan fiillerdendir. Hanefilerin ve Şafiüerin tercih edilen görüşlerine göre kelime veya bir ayetten daha kısa parça bile olsa Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir kısmını o-kuma amacıyla açıktan dil ile okumak; cünüp, hayızlı veya ni faslı bir kişiye haram kılınmıştır. Ancak dua, Övgü, bir işe başlama, öğretme, istiaze (sakınma) veya zikir kasdıyla okursa haram olmaz. Hanbeliler cünüp birinin bir ayeti kerimenin uzun olmayan bir parçasını tekrar tekrar bile olsa okumasını caiz görmüşlerdir. Yine Hanbeliler, Hanelilerle birlikte Kur'an-ı Kerimin hece hece okunmasını caiz görmüşlerdir.
Fıkıhçılar hayızlı, nifaslı veya cünüp birinin Kur'an-ı Kerim'e bakmasının haram olmadığı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Yine bu gibilerin dilleriyle değil

de içlerinden ses çıkarmaksızın Kur'an-ı Kerim okumaları veya o-kunan Kur'an-ı Kerimi dinlemeleri caizdir. Malikİlere göre cünüp birinin aye-tu'I-kürsiyi, ihlas suresini ve felak ve nas surelerini sakınma (ta'avvuz) gayesiyle, kendilerine veya başkalarına rukye için (şifa dileği ile) ve herhangi bir hükme delil olarak okumaları caizdir. Kadın hayızlı veya nifaslı iken kan akıntısının devam etmesi halinde Kur'an-ı Kerim'den az bir şey okuyabilir. Ancak kanın kesilmesinden sonra gusledinceye kadar artık Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuyamaz.
Bütün alimlerin görüş birliği ile cünüp, hayızlı veya nifaslı birinin camide itikaf yapması haramdır. Hanefi'lere ve Malikilere göre bu kişilerin içinden geçmek veya uğramak amacıyla dahi olsa camiye girmeleri mutlak surette haramdır. Ayeti Kerimedeki: "Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilin-ceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın"[122] mealindeki ayeti kerimede geçen "yolcu olmanız durumu dışında" ibaresinde kastedilenin, hakkında teyemmüm hükmü geçerli olan yolcu olduğu ifade edilmiştir.
Şafiiler ile Hanbeliler ise söz konusu kimselerin, içinde oturmaksızın ve geçerli bir sebep olmadan içinde dolaşmaksızın camiden geçmelerini caiz görmüşlerdir. Ancak hayızlı ve nifaslı birinin camiden geçmesinin caizliği orayı kirletmeyeceğinden emin olması şartına bağlıdır. Ama eğer böyle biri camiyi kirleteceğinden korkarsa camiden geçmesi haram olur.
Nevevi şöyle bir açıklamada bulunmuştur:
"Bir kimse caminin içinde ihtilam olursa (rüya görür ve bu sebeple kendinden meni çıkarsa) onun caminin kapalı olması vb. gibi çıkmasını engelleyen bir sebebin dışında hemen camiden çıkması gerekir. Eğer çıkma imkanı olmaz veya korkarsa zorunluluk dolayısıyla camide beklemesi caiz olur." (2)
Bu konuyla ilgili rivayetten verirken yeri geldikçe konuyla ilgili diğer meseleler hakkında da bir takım genel açıklamalarda bulunacağız. [123]

Cünüplük Ve Bundan Dolayı Gusül

597- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:[124]
"Pazartesi günü Resulullah (a.s) ile birlikte Küba'ya doğru çıktım. Salim-oğullarma geldiğimizde Resulullah (a.s) Itban (bin Malik)'in kapısının önünde durdu ve ona seslendi. O, izarını yerde sürüyerek çıktı. Resulullah (a.s): "Adamı telaşa düşürdük" diye buyurdu. Itban da şöyle söyledi:

"Ya Resulullah (a.s)! Ne dersin bir adam hanımı ile birlikte iken acele edip daha menisi akmadan bırakırsa ona ne gerekir?" Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Su, ancak sudan dolayı gerekir."
Muhtasar olarak nakledilen bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:[125]
"Su, ancak sudan dolayı gerekir." [126]

598- Tirmizi, Ubey bin Ka'b (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[127]
"Suyun ancak sudan dolayı gerekmesi, İslam'ın ilk dönemlerinde bir ruhsattı (yani bir kolaylıktı). Sonra bundan nehyedildi (yani bu hüküm değiştirildi)."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) bu uygulamayı, İslam'ın İlk dönemlerinde giyecek azlığından dolayı insanlar için bir ruhsat kıldı. Sonra bundan nehyetti (yani bu hükmü değiştirdi.)" [128]
Ebu Davud bu sözünü, suyun ancak sudan dolayı gerekmesi konusunda söylemiştir.
Yine Ebu Davud'dan nakledilen bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Suyun, ancak sudan dolayı gerektiği yolunda fetva verenlerin bu fetvalarında esas aldıkları hüküm) Resulullah (a.s)'ın İslam'ın başlangıçta vermiş olduğu bîr ruhsattı. Daha sonra bu kadarından öncesi için de gusledil-mesini emretmiştir." [129]

Bîr Açıklama

"Su, ancak sudan dolayı gerekir" sözü, guslün ancak meninin akması durumunda gerekeceği anlamındadır. Önceleri sadece bundan dolayı gusledilme-si gerekli görülüyordu. Sonra şeriat iki sünnet yerinin birbirine dokunması durumunda meni gelmese bile guslün gerekeceği hükmünü koymuştur.

599- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:[130]
"Suyun, ancak sudan dolayı gerekmesi hükmü, ihtilam (gece rüya görme durumu) içindir."

600- Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir:[131] "Onlar (yani Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin de içinde bulunduğu bir cemaat) birlikte oturuyorlardı. Guslü neyin gerektireceğinden söz ettiler. Bu konuda muhacirlerden ve ensardan bir topluluk görüş ayrılığına düştü. Ensar-dan olanlar: "Gusül ancak meninin yanı suyun çıkmasından dolayı gerekir" dediler. Muhacirlerden olanlar ise: "Bilakis karışma olduğunda (yani organlar birbirine temas ettiğinde) gusül gerekir" dediler. Bunun üzerine Ebu Musa el-Eş'ari:

"Bu konuda ben size yardıma olurum" dedi. Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) dedi ki:

"Ben kalktım. Hz. Aişe (r.a)'nin yanma gitmek için izin istedim. İzin verildi. Ona: "Ey anne! -yahut: Ey müminlerin annesi! - Ben sana bir konuda som sormak istiyorum ancak senden utanıyorum" dedim. O: "Seni doğuran annene sorabileceğin bir şeyi bana sormaktan çekinme! (Şüphesiz ben de se-nİn annen yerindeyim.)" dedi. Ben de: "Guslü gerektiren nedir?" diye sordum. O da şu cevabı verdi:

"Tam bu işi bilen birine denk geldin. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "(Adam kadının) dört yanının arasına oturur da sünnet yeri sünnet yerine (yani erkeğin sünnet yeri kadının sünnet yerine) dokunursa, gusül gerekir."

Muvatta'daki rivayette de şöyle denilmektedir:

"Ebu Musa el-Eşari (r.a), Resulullah (a.s)'tn hanımı Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gidip ona şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s)'in sahabüerinin bir konuda görüş ayrılığına düşmeleri bana ağır geldi. Ancak ben o konuyu sana arzetmekten çekiniyorum." O da şöyle söyledi:

"Nedir o? Annene sorabileceğin bir şeyi bana da sor." Bunun üzerine (Ebu Musa el-Eş'ari r.a) şöyle söyledi:

"Bir adam hanımıyla İlişkide bulunuyor. Sonra isteksizlik oluyor ve akıntı olmuyor (bunun gusletmesi gerekir mi?)" (Hz. Aişe r.a) şu cevabı verdi:

"Sünnet yeri sünnet yerine geçerse gusül gerekir."

Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) de şöyle söyledi:

"Ben bu hususu senden sonra asla kimseye sormayacağım." [132]

Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:

"Bir adam Resulullah (a.s)'a: "Hanımıyla ilişkide bulunan sonra kendisinde isteksizlik olan birine gusül gerekir mi?" diye sordu. Bunu sorarken Hz. Aişe (r.a) de oturuyordu. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Ben ve şu, bunu yapıyoruz sonra guslediyoruz."[133]

601- İmam Malik, Said bin Museyyib (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir:[134] "Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) ve Hz. Aişe (r.a) şöyle derlerdi; "Sünnet yeri, sünnet yerine dokunduğunda gusül gerekir."

602- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[135] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Adam kadının) dört yanının arasına oturur sonra onu uğraşhrırsa gusül gerekir."

Bir rivayette: "Akıntı olmasa da" sözü ilave edilmiştir. [136]

603- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:[137]
"Resulullah (a.s)'a kendisinde bir ıslaklık gören ancak rüya gördüğünü hatırlamayan bir adamın durum soruldu. Resulullah (a.s) da: "Gusleder" diye buyurdu. Yine rüya gördüğünü hatırlayan ancak kendisinde herhangi bir ıslaklık görmeyen adamın durumu soruldu. Onun hakkında da: "Gusletmesi gerekmez" diye buyurdu.
Ümmü Seleme: "Böyle bir şey gören kadının da gusletmesi gerekir mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Evet. Kadınlar erkeklerin dengidirler."

604- Buharı ve Müslim, Ümme Seleme (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[138]
"Ya Resulullah (a.s)! Allah, hakkı bildirmekten çekinmez. Kadın ihtilam olduğunda (rüya gördüğünde) gusletmesi gerekir mi?" Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Evet, su (ıslaklık) görürse gerekir."
Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.a): "Kadın da ihtilam olur mu?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ellerin topraklansın. Peki çocuğun kendisine benzemesini sağlayan nedir?"
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:

"Ümmü Seleme (r.a) dedi ki: "Bunun üzerine kadınlar güldüler." [139]

605- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:[140]
"Bir kadın Resulullah (a.s)'a: "Kadın ihtilam olur ve su (ıslaklık) görürse

gusletmesi gerekir mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Evet" diye buyurdu. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) kadına: "Ellerin topraklansın" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onu bırak. Benzeme bundan başka bir şeyden dolayı mı oluyor? Onun suyu, erkeğin suyuna baskın çıkarsa çocuk dayılarına benzer. Ancak erkeğin suyu onun suyuna baskın çıkarsa, o zaman amcalarına benzer."
Bir Açıklama
Erkeğin suyunun, kadının suyuna baskın çıkması veya bunun tersi durum ile kastedilen, kadının yumurtasının gücünün veya menideki spermin gücünün üstün gelmesidir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. [141]

Bütün Bedenîn Yıkanması

606- Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:[142]
"Kim cünüplükten yıkanmada, bir tüyün kaplayacağı kadar bir yeri bırakırsa, gusletmiş olmaz. Ona cehennemde şöyle şöyle yapılır."
Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) dedi ki:
"Bundan sonra başıma düşman oldum, bundan sonra başıma düşman oldum, bundan sonra başıma düşman oldum." Bu sözünü böyle üç kere tekrar etti. Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) saçlarını keserdi."
Bu hadisin ravüeri sikadırlar. Ancak ravilerinden biri ihtilata uğramış, akli dengesinde ve şuurunda karışıklık ve bozulma olmuştur. Hadisi ondan nakleden ravi ise bu hadisi hem onun ihtilata uğramasından önce hem de sonra rivayet etmiştir. Bu yüzden bu rivayeti bazıları zayıf olarak görmüşlerdir. İbni Hacer ise isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

607- Ebu Davud, Sevban (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[143]
"Onlar, Resulullah (a.s)'a bu konuda -yani cünüplükten dolayı gusül konusunda- soru sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Adam saçlarını açıp, su saç diplerine ulaşıncaya kadar (başını) yıkasın. Kadının ise onları (saç Örgülerini) çözmesi gerekmez. Başına iki avucuyla üç kere su döksün."

608- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:[144]
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) guslederken gözlerini açar ve göbeğinin içine

parmağını sokardı."

Bir Açtkama.

Gusül esnasında gözün açılması gerekmez. Bilakis bunun zararı olduğundan dolayı mekruhtur. Sadece göz kapaklarının üstüne ve kulaklarla göbek gibi özellikle su ulaştırılması gereken yerlere su ulaştırılması gerekmektedir. [145]

Gusül Nasıl Yapılır?

609- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [146]"Resulullah (a.s) cünüplükten dolayı guslederken ilk önce ellerini yıkamakla başlardı. Sonra namaz için aldığı gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suyun içine sokar onlarla (saçlarının diplerini) tahlil ederdi (parmaklannı saçlarının arasına sokarak diplerine su ulaşmasını sağlardı). Sonra eliyle başının üstüne üç avuç su dökerdi. Sonra bütün bedeninin üzerine su dökerdi."
Bir başka rivayatte de şöyle denilmektedir:
"Sonra saçlarını elleriyle tahlil ederdi (ellerini saçlarının aralarına sokardı). Derisine kadar su ulaştırdığına kanaat getirdiğinde üzerine üç kere su dökerdi. Sonra bedeninin kalan kısmım yıkardı."
Hz. Aişe (r.a.) de dedi ki:
"Ben ve Resulullah (a.s) aynı kaptan guslederdik. İkimiz birlikte ondan avuçla su alırdık." [147]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) cünüplükten dolayı guslederken ilk önce ellerini yıkamakla başlardı. Sonra sağ eliyle sol eline su döker ve onunla haya yerlerini yıkardı. Sonra namaz için aldığı gibi abdest alırdı. Sonra su alır ve parmaklarını saçlarının diplerine kadar sokardı. Saçlarının diplerine kadar parmaklarını ulaştırabildiğine kanaat getirdiğinde üzerine üç avuç su dökerdi. Sonra bedeninin diğer kısımlarına su dökerdi. Sonra da ayaklarını yıkardı." [148]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) cünüplükten dolayı guslettiğinde, önce ellerini daha su kabının içine sokmadan yıkamakla işe başlardı. Sonra namaz için aldığı gibi abdest alırdı." [149]

610- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:[150]

"Resulullah (a.s) cünüplükten dolayı gusletmek istediğinde. Önce ellerinden başlar ve onları yıkardı. Sonra bacak aralannı ve koltuk altlarım yıkardı ve üzerine su dökerdi. Ellerini temizlediğinde onları duvara sürerdi. Sonra abdest alır ve başının üzerine su dökerdi."

Bir başka rivayete göre Teymullah bin Sa'labeoğullanndan olan Cumey" bin Umeyr'in şöyle söylediğini bildirmiştir:

"Annem ve teyzemle birlikte Hz, Aişe (r.a)'nin yanına gittim. Onlardan (yani annem ve teyzemden) biri: "Siz gusül konusunda nasıl yapardınız?" diye sordu. Hz. Aişe (r.a.) şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) namaz için aldığı şekilde abdest alırdı. Sonra kafasına üç kere su dökerdi. Biz ise saç Örgülerimizin bulunması sebebiyle başlarımıza bîr kere su dökerdik." (1)

611- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [151]"Bizden biri cünüp olduğunda eliyle üç kere su alıp başına dökerdi. Sonra eliyle sağ yanma su dökerdi. Diğer eliyle de sol yanına su dökerdi." Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir: "Bizden biri cünüp olduğunda şu şekilde avuçla su alırdı. -"Şu şekilde" derken, iki avucuyla birlikte aldığını kastediyordu- Bunu başına dökerdi. Yine bir eliyle su alır şu yanma dökerdi. Diğer eliyle de şu yanına dökerdi." (2)

612- Buhari ve Müslim, Meymune (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[152] "Resulullah (a.s) namaz için aldığı gibi abdest aldı. Sadece ayaklarını yıkamadı. Haya yerlerini ve üzerine bulaşan şeyleri yıkadı. Sonra üzerine su döktü. Sonra ayaklarını bir yana çekti ve yıkadı. İşte O'nun cünüplükten dolayı gusletmesi böyleydi."

Bir başka rivayete göre de Hz. Meymune (r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) cünüplükten, dolayı guslederken ben kendisini kapattım. Ellerini yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eline su döktü. (Onunla) haya yerlerini ve üzerine bulaşan şeyleri yıkadı. Sonra ellerini duvara veya yere sürdü. Sonra namaz için aldığı gibi abdest aldı. Sadece ayaklarını yıkamadı. Sonra bedeninin üzerine su döktü. Sonra bir yana çekildi ve ayaklarını yıkadı." [153]

Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:

"Sonra haya yerlerini eliyle yıkadı. Sonra elini duvara sürdü. Sonra onu yıkadı. Sonra namaz için aldığı gibi abdest aldı. Guslünü bitirince de ayaklarını yıkadı." [154]

Buna benzer bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ben kendisine bir kumaş parçasını getirdim. İstemedi ve elleriyle silinmeye başladı." [155]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kendisine bir elbise götürdüm almadı ve ellerini (üzerine) sürerek çıktı." [156]
Bir diğer rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'a bir mendil getirildi. Onunla silinmedi ve: "Şöyle" diye buyurdu. Yani bu sözüyle ellerini üzerine sürmesini kastediyordu." [157]

Bir Açıklama

Ayakları yıkamak için bir kenara çekilmek ve bu ayrı yerde ayaklan yıkamak, suyun belli bir yerde birikmesi durumunda gerekli olur. Ancak günümüzdeki banyolarda olduğu gibi, eğer kullanılan su giderse ayaklan yıkamak için ayn bir yere çekilmeye gerek olmaz. Kurulanmaya gelince, bu mubah olan bir şeydir. Kurutucunun kullanılması veya kullanılmaması konusunda zamanın, yerin ve kurulanmada kullanılacak maddenin Özelliğinin etkisi söz konusudur. (*)
Müstedrek'te Resulullah (a.s)'ın abdestten sonra havlu kullandığını bildiren bir hadis rivayet edilmiştir. Ancak Hakim ve Zehebi bu rivayet hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.

613- Hakim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[158]
"Resulullah (a.s)'ın bir kumaş parçası vardı abdestten sonra onunla ku-rulanırdı."

Hanımların Saç Örgülerinî Açmamaları

614- Müslim, Ubeyd bin Umeyr (ra)'İn şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[159]
"Hz. Aişe (r.a)'ye, Abdullah bin Amr (r.a)'m, hanımlardan gusletmeleri esnasında saç örgülerini çözmelerini istediği haberi ulaştı. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"İbni Amr'in böyle bir şey yapmasına hayret doğrusu! Demek kadınların saç

Örgülerini çözmelerini istiyor. Saçlarını da traş etmelerini istemiyor mu bari? Ben ve Resulullah (a.s) aynı kaptan guslederdik. Başıma üç kere su dökmekten fazla bir şey yapmazdım."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Ümmü Seleme (r.a) şöyle söyledi:
"Kadın, başına üç avuç su döker ve her keresinde bütün saç Örgülerine su ulaştırır." [160]

Bir Açıklama

İlim adamlarının çoğunluğu, saç örgülerinin çözülmesi konusunda hayız veya nifaştan dolayı gusül ile cünüplükten dolayı olan gusül arasında herhangi bir ayırım yapmamışlardır. Bir konuda Ümmü Seleme (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu yukarıdaki hadisi esas almışlardır. Ondan nakledilen bir rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Ben onu cünüplük ve hayız dolayısıyla çözecek miyim?" [161]
Ahmed bin Hanbel'den rivayet edildiğine göre ise o, kadınların cünüplükten dolayı değil de hayızdan dolayı yıkanırken saç örgülerini açmalarının gerektiğini söylemiştir.
Bazılan "Ben onu cünüplük ve hayız dolayısıyla çözecek miyim?" ifadesinde geçen "hayız" ibaresinin şazz (sahih rivayetlere aykırı) olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu ibare ile birlikte sadece Abdurrezzak Sufyanı Sevri'den rivayette bulunmuştur. Oysa nakletmiş olduğu rivayet İbni Uyeyne'nin rivayetine uygun düşen Yezid bin Harun ve daha başkaları bu ibareye yer vermişlerdir. Adı geçen ravi "hayız" ibaresine yer vermemiş, onun şaz olduğunu söylemiş ve hayızdan dolayı gusülde saç örgülerinin çözülmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen bir hadisi şerifi delil göstermiştir. Söz konusu hadisi şerife göre Resulullah (a.s) Hz. Aişe (r.a)'ye hayızdan dolayı gusletmesi konusunda: "Saç örgülerini çöz ve taran." diye buyurmuştur.
ibni Hacer şöyle söylemiştir:
"Hadisin zahirinden gusül esnasında saç Örgülerinin çözülmesinin vacib olduğu anlaşılmaktadır. Hasanı Basri ve Tavus bunun cünüplükten dolayı değil de hayızdan dolayı olan gusülde gerektiğini söylemişlerdir. Ahmed bin Hanbel böyle söylemiştir. Ancak onun mezhebinden bazı alimler bunun her iki durumda da yani hem hayızdan dolayı hem de cünüplükten dolayı olan gusülde müstehab olduğunu söylemişlerdir.

İbni Kudame şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Amr (r.a)'dan nakledilen rivayet dışında bunun her iki gusülde de vacib olduğunu söylemiş birini bilmiyorum. Abdullah bin Amr (r.a)'dan nakledilen bu rivayet, Sahihi Müslim'de geçmektedir. Ancak aynı rivayette Hz. AİŞe (r.a)'nin onun bu yöndeki görüşüne karşı çıktığı bildirilmektedir. Bununla birlikte söz konusu rivayette Abdullah bin Amr (r.a)'ın kadınların saç Örgülerini çözmelerini vacip gördüğüne dair açık bir ifade bulunmamaktadır."
Nevevi de şöyle söylemiştir:
"Bunu bizim arkadaşlarımız (ashabımız, mezhebimizin mensupları) Neha'i'den rivayet etmişlerdir. Çoğunluk da böyle bir şeyin gerekmediği konusunda Ümmü Seleme (r.a)'nin rivayetine dayanmışlardır. Söz konusu rivayete göre Ümmü Seleme (r.a): "Ya Resulullah (a.s)! Ben çok kuvvetli saç örgüleri bulunan bir kadınım. Cünüplükten dolayı guslederken bunları çözecek miyim?" diye sormuş, Resulullah (a.s) da: "Hayır" cevabını vermiştir."
Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Onun bir başka rivayetinde: "Cünüplükten ve hayızdan dolayı guslederken..." İfadesi geçmektedir. İki rivayetin yani yukarıda Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen hadis ile Ürnmü Seleme (r.a)'den rivayet edilen hadisin arasının buluşturulması için konuyla ilgili hadiste yani Hz. Atşe (r.a)'den rivayet edilen ve Resulullah (a.s)'ın ona: "Saç örgülerini çöz ve taran..." diye buyurduğunu bildiren hadiste geçen emrin müstehablık bildirdiğini yahut buradaki hükmün bazı tafsilat içerdiğini dolayısıyla suyun saçlara ulaştırılmasının, ancak saç Örgülerinin çözülmesi ile mümkün olacağına kanaat getirilmesi durumunda, çözülmesinin gerekeceğini aksi halde gerekmeyeceğini söylemişlerdir."
İ'la'u's-Sunen müellifi şöyle söylemiştir:
"Multeka müellifi bunun müstehablık ifade ettiğini söylemiştir. Bana göre ise saç örgülerinin çözülmesi ve tarama emri, umre ihramının reddi ve ondan çıkılması içindir."
Usul ilminde bir kural vardır: Sika (güvenilir) birinin rivayet ettiği bir hadisteki fazlalık, ezberine itimad edilebilecek hafız (hadis hafızı) birinin rîvayetinde olur ve temel bîr ilkeye ters düşmezse kabul edilir.
Hafız İbni Hacer, Nuzhetu'n-Nazar (sh. 345)'da şöyle söylemiştir:
"Sahih ve hasen rivayetlerin ravilerinin naklettikleri bir fazlalık, kendilerinden daha güvenilir olmakla birlikte böyle bir fazlalığa yer vermeyen ra-vilerin rivayetlerine ters düşmediği takdirde kabul edilir. Çünkü yerine göre bir fazlalık içeren rivayet ile onu içermeyen bir rivayet arasında herhangi bir zıtlık bulunmayabilir. İşte böyle bir rivayet mutlak surette yani şartsız olarak kabul

edilir. Çünkü söz konusu fazlalığı içeren rivayet, güvenilir birinin tek başına rivayet etmiş olduğu müstakil bir hadis hükmündedir. Onun şeyhinden (kendisinden hadis aldığı kimseden) bu hadisi bir başka kimse rivayet etmemiş demektir. Ama eğer fazlalık içeren rivayet, onun kabul edilmesi durumunda diğer rivayetin reddedilmesini gerektirecek derecede ötekine ters düşecek olursa, ikisi arasında bir tercih yapılması gerekir. Bu durumda tercihte aranan şartları taşıyan rivayet kabul edilir diğeri ise reddedilir."
Şu halde yukarıda Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet edilen iki hadisten birinde fazladan "hayız" kelimesinin geçmesi, sadece cünüplükten söz eden diğer rivayete ters düşmemektedir. Bu durumda ikinci rivayet, diğerinin ortaya koymadığı bir hüküm ortaya koyan müstakil bir rivayet niteliği kazanmaktadır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.
Bu itibarla ilim adamları saç örgüleri konusunda cünüplükten dolayı gusletmekle, hayızdan dolayı gusletmek arasında bir fark bulunmadığını söylemişlerdir. [162]

Kadının Ve Kocasının Gusletmeleri

615- İbni Huzeynıe, Muaze Adeviyye (r.a)'den rivayet etmiştir:[163]
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Kadın kocası ile birlikte cünüplükten dolayı aynı kaptan gusledebilir mi?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Su temizdir. Hiç bir şey suyu cünüp yapmaz. Ben ve Resulullah (a.s) aynı kaptan guslederdik. Önce ben başlardım. O daha ellerini suya sokmadan ben ellerine su dökerdim." [164]

Guslü Gerektiren İşin Tekrar Yapılması

616- Buhari'nin Katade (r.a)'den rivayet ettiğine göre Enes bin Malik (r.a) şöyle bildirmiştir:[165]
"Resulullah (a.s), hanımlarını dolaşır ve tümü için bir kere guslederdi."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) hanımlarını dolaştı ve hepsi için bir gusül aldı." [166]

617- Ebu Davud, Ebu Rafi" (r.a)'den rivayet etmiştir:[167]

"Resulullah (a.s) bir gün hanımlarını dolaştı. Her biri için ayrı ayn guslediyordu. Ben kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Hepsi için bir tek gusül almıyor musun?" diye sordum, şöyle buyurdu:
"Bu daha çok anndırıcı, daha hoş ve daha temizdir."
Bu iki rivayet, sözü edilen her iki fiilin de caiz olduğuna delalet eder.

618- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:[168]
"Biriniz hanımıyla yakınlıkta bulunur sonra yeniden yakınlıkta bulunmak isterse ikisi arasında bîr abdest alsın."
Hanımla yeniden ilişkide bulunmaktan önce abdest almak vacib değil mendubdur. [169]

Gusülden Sonra Abdest Almanın Hükmü

619- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[170]
"Resulullah (a.s) gusülden sonra abdest almazdı."
Ebu Davud'un bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) guslederdi, sonra iki rek'at namaz kılardı. Sonra sabah namazını kılardı. Onun gusülden sonra ayrıca abdest aldığını görmezdim."[171]

Bîr Açıklama

Bu rivayet, abdestin de gusle dahil olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla bir insan guslettiğinde, hem büyük hadesten ve hem de küçük hadesten temizlenmiş olur. [172]

Gusle Yetecek Suyun Miktarı

620- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:[173] "Resulullah (a.s) -'ferak' denilen- kaptan guslederdi." Bir başka rivayette şöyle denilmektedir: "Ben ve Resulullah (a.s) aym kaptan guslederdik. Ferak adı verilen bir kaptan guslederdik." [174]

Bir başka rivayete göre de Ümmü Seleme (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın hanımları, saçlarının bir kısmını alırlardı (keserlerdi.) Öyle ki, saçları kulak ibiklerini geçmeyecek kadar olurdu." [175]
Bir rivayette de yaklaşık bir sa1 miktannca su kullandıktan bildirilmektedir. [176]

Bir Açıklama

Bu rivayet, bir kadının saçlarını kulak ibiklerini geçmeyecek derecede kısaltabileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bunu yapan bir kadın için herhangi bir mahzur söz konusu değildir. Bazı fıkıhçılar bu konuda biraz katı davranmış ve kadınların erkeklere benzememek için saçlarını kesmemelerinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak yukarıdaki rivayet bunda bir mahzur olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte daha başka hadislerde (nasslarda) kadınların erkeklere benzemeleri yasaklanmıştır. [177]

Gusletme Sırasında Örtünmek

621- Ebu Davud, Ya'la (bin Şeddad bin Evs) (r.a)'ten rivayet etmiştir:[178]
"Resulullah (a.s) bir adamın şöyle açıkta guslettiğini gördü. Bunun üzerine minbere çıktı. Allah'a hamdetti, O'na sena etti ve sonra şöyle buyurdu:
"Allah haya sahibidir, örtünendir (veya saklayandır.) Hayayı ve saklanmayı sever. Biriniz guslettiğinde örtünsün (veya kendini saklasın.)"
Nesai'nin rivayetine göre de ravi şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah örtünendir (veya saklayandır.) Biriniz gusletmek istediğinde kendini bir şeyle saklasın." [179]

622- Nesai'nin rivayetine göre Ebu Semah (r.a) şöyle söylemiştir:[180]
"Ben, Resulullah (a.s)'a hizmet ederdim. Gusletmek İstediğinde: "Bana arkanı dön" diye buyururdu. Ben de ensemi (yani arkamı) ona dönerek kendisini saklardım."

623- Müslim, Ümmü Hani (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[181]
"Fetih yılı Resulullah (a.s)'ın yanma gittim. Vardığımda Resulullah (as) guslediyordu. Kızı Hz. Fatıma (r.a) da bir elbise İle onu saklıyordu."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Ben sonra kendisine bir kumaş parçası götürdüm ancak istemedi." [182]

Bir Açıklama

Bir kimsenin insanların arasında açıkta gusletmesi haramdır. Çünkü insanların arasında avret yerlerini açmak haramdır. Gusleden kişiyi bir kimsenin bir elbise ile saklamasında sakınca yoktur. Kişinin guslederken kimsenin bulunmadığı bir yerde örtünmesi ve saklanması da müstehabdır. Kişinin, avret yerlerine bakması haram olan bir kimsenin bulunduğu yerde, avret yerlerini kapatmadan duru yani içini gösteren bir suda yüzmesi caiz değildir. Ama eğer su, içinde bulunan kısmı göstermeyecek derecede bulanık olursa o zaman kişinin bu suya girerken ve çıkarken avret yerlerini kapatması gerekir.

624- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[183]
"Üzerimizde sargı varken guslederdik. Yine biz Resulullah (a.s) ile birlikte bazen ihramh bazen ihramsiz olarak bulunduk."
Bir kadın hay izli veya nifaslı iken hadesten taharet amacıyla değil de normal temizlik için yıkanabilir.

625- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: [184]

"Resulullah (a.s), Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'ten istedi, o da gusül suyu hazırladı. Sonra ona bir elbise verdi ve: "Bununla beni ört ve bana arkam dön" diye buyurdu." .

626- Taberani, Zeyneb bintu Ebu Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:[185]
"O (yani Zeyneb bintu Ebu Seleme), Resulullah (a.s) gusletmekte olduğu sırada O'nun yanına gitti." Dedi ki: "(Resulullah a.s) bir avuç su alıp benim yüzüme serpti ve şöyle buyurdu:
"Arkanı dön ey lekâi!"

Resulullah (a.s) nazikçe bir uyarıda bulunmak ve yapması gerekeni kendisine hatırlatmak için bu ifadeyi kullanmıştır. Bu kelime (yani lekai kelimesi) sözlük anlamı kastedilmeksizin Araplar arasında öylesine kullanılırdı. [186]

CÜNÜP KİŞİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Cünüp Kişinin Kur'an-I Kerim Okumasının Haram Olduğu

627-Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:[187]
"Abdullah bin Seleme -bu kişi Kufeli ve Murad kabil esindendir- şöyle söyledi:
"Ben iki adamla birlikte Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in yanına gittim. Beraberimdeki iki adamın biri bizden (bizim kabileden), diğeri de Esedoğullarındandı. Sanıyorum Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) onlara bir adam göndermişti. Onlara: "Siz katı yapılı kişilersiniz. Dininizi düzeltin" dedi. Sonra tuvalete girdi. Sonra çıktı ve su istedi. Sudan bir avuç alıp onu üzerine süründü. Sonra Kur'an-ı Kerim okumaya başladı. Onun böyle yapmasını hayretle karşıladılar. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) tuvaletten çıkar ve bize Kur'an-ı Kerim okuturdu. Bizimle birlikte et yerdi. Cünüplük dışında bir şey onu Kur'an-ı Kerim okumaktan ahkoymazdı."
Tirmizi ve Nesai'nin rivayet ettiklerine göre de Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) cünüp olmadığı sürece her halde bize Kur'an-ı Kerim okuturdu." [188]
Nesai'nin rivayet etmiş olduğu metin ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) cünüplük hali dışında her halde bize Kur'an-ı Kerim okuturdu." [189]

628- Teberani, Mu'cemul-Kebir ve Sağir'de Abdullah bin Ömer (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[190]
"Kur'an-ı Kerim'e temiz olandan başkası el süremez."

Bir Açıklama

İster küçük hadesli olsun ister büyük hadesli olsun, hadeslİ olan birinin Kur'an-ı Kerim'e el sürmesi caiz değildir. Ancak küçük hadesli olan birinin yani abdestsiz olmakla birlikte gusül ihtiyacı bulunmayan birinin mushafa el sürmeden Kur'an-ı Kerim okuması caizdir. Büyük hadesli olanın (gusül ihtiyacı olanın) ise Kur'an-ı

Kerim'i ancak dilini oynatmadan sadece bakması veya içinden okuması caiz olur. [191]

Cünüp Kişinin Uyumasının Ve Yemek Yemesinin Hükmü

629- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:[192] "Ebu Seleme dedi ki:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) cünüp iken uyuyor muydu?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Evet, ancak abdest alıyordu."
Urve'nin rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"(Resulullah (a.s) cünüp iken uyumak istediğinde haya yerlerini yıkar ve namaz için aldığı şekilde abdest alırdı." [193]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah a.s) cünüp iken uyumak istediğinde uyumadan önce namaz için aldığı şekilde abdest alırdı." [194]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) cünüp olur ve bu esnada bir şey yemek yahut uyumak isterse, namaz için aldığı şekilde abdest alırdı." [195]
Bir başka rivayete göre de Abdullah bin Ebi Kays (r.a) şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "(Resulullah a.s) cünüplüğü sırasında nasıl yapardı? Uyumadan önce gusleder miydi yoksa önce uyur sonra mı gusledеrdi?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Her ikisini de yapardı. Bazen gusleder sonra uyurdu, bazen de abdest alır ve sonra uyurdu." Bunun üzerine ben:
"Bu işte kolaylık gösteren Allah'a hamdolsun" dedim." [196]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) cünüp olduğu zaman uyumak istediğinde abdest alırdı. Bir şey yapmak istediğinde de ellerini yıkardı."[197]

Bîr Açıklama

Cünüp olan birinin uyumadan Önce abdest alması farz değildir ancak müs-tehabdır.

Hanbeliler bu konuda şöyle bir açıklamada bulunmuşlardır: "Cünüp birinin veya hayız ya da nifas kanı kesilmiş olanın abdest almadan uyuması mekruhtur. Ancak buradaki kerahet tenzihi kerahettir yani söz konusu iş tahrimen değil tenzihen mekruhtur."
Yine onlar, gusledilmeden tekrar cinsel ilişkide bulunulması halinde abdest almanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Yine cüniipken bir şey yemeden önce ellerin ve ağzın yıkanması yahut normal abdest alınması da müs-tehabdır. Her halükârda bir şey yemeden Önce ellerin yıkanması, zaten Müs-lümanm gözetmesi gereken edep kurallanndandır.

630- Ahmed bin Hanbel, Ammar (r.a)'dan rivayet etmiştir:[198] "Resulullah (a.s), cünüp birinin bir şey yemek veya içmek yahut uyumak istediğinde sadece namaz İçin aldığı gibi abdest almakla yetinmesine ruhsat vermiştir."

631- Ahmed bin Hanbel, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini ri vayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) cünüp olur sonra uyur sonra uyanır sonra tekrar uyurdu."[199]

632- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'a gece cünüp olması durumunu sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Abdest al ve cinsel organını yıka. Sonra uyu." Buhari'rün rivayetine göre de ravi şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer r.a) Resulullah (a.s)'a fetva sorarak: "Birimiz cünüp iken uyuyabilir mi?" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:[200]
"Evet. Abdest aldığında (uyuyabilir.)" [201]Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Hz. Ömer r.a) "Birimiz cünüp iken uyuyabilir mi?" diye sordu. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Evet. Biriniz abdest aldığında uyusun." [202]
Müslim de buna benzer bir rivayet nakletmiştir.

633- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlasi (azatlısı) Nafi1-den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cünüp iken uyumak veya bir şey yemek İstediğinde yüzünü ve dirseklerini kollarına kadar yıkar, başını da mesheder sonra yiyeceğini yer veya uyurdu."[203]

Cünüp Biriyle Musafaha Ve Oturup Kalkma

634- Kutubi Sitte'de Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:[204]
"Medine'nin yollarından birinde cünüp olduğu bir sırada Kesulullah (a.s) kendisiyle karşılaştı. (Ebu Hureyre (r.a) dedi ki): "Ben o sırada kendisinden uzak durdum." (Ebu Hureyre r.a) daha sona gidip gusletti. Sonra geldi ve (Resulullah a.s) kendisine: "Neredeydin ey Ebu Hureyre!" diye buyurdu. O da: "Cünüp idim ve bu yüzden temiz olmadığım bir sırada seninle birlikte oturmak istemedim" dedi. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanallah! Mü'min kesinlikle pis olmaz."

Bir Açıklama

Bu rivayet, cünüp birinin artığının temiz olduğuna, cünüp birinin başkalarıyla oturup kalkabileceğine, onlarla konuşabileceğine ve müsafaha edebileceğine delalet etmektedir.

635- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cünüp olur kendisi gusleder sonra ben daha gusletmeden benimle ısınırdı (oynaşırdı)." [205]

636- İmam Malik, şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cünüp iken bir elbise giyer sonra (guslettikten sonra) onunla namaz kılardı."
Bunun gibi hayızlı birinin giydiği de temizdir.
Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:

"Dört şey cünüp olmaz: İnsan, elbise, su ve yer." [206]
Bu sözünde, insanın cünüp olmayacağını ifade ederken, bir kimsenin cünüp birine dokunmaktan dolayı cünüp olmayacağı anlamını kasdetmiştir. Aynı şekilde cünüp birinin giymesinden dolayı elbise cünüp olmaz. Yine cünüp birinin üzerinde yürümesinden dolayı yer cünüp olmaz ve cünüp birinin suyun içine elini sokmasından dolayı su cünüp olmaz. [207]

Ata da şöyle söylemiştir:
"Cünüp biri abdest almış olmasa dahi hacamat yapabilir, tırnaklarını kesebilir ve başım traş edebilir." [208]

Namazda İken Cünüp Olunduğu Hatırlanırsa Ne Yapılmalıdır?

637- Dört büyük hadis kitabında (yani Sahihi Buhari, Sahihi Müslim, Süneni Ebu Davud ve Süneni Nesai'de) Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir;
"Namaz için kamet getirildi. Ayakta saflar oluşturuldu. Resulullah (a.s) da önümüze geçti. Tam namaz yerine geçtiğinde Resulullah (a.s) kendisinin cünüp olduğunu hatırladı. Bunun üzerine bize: "Sîz yerinizde durun" diye buyurdu. Sonra kendisi dönüp gusletti. Sonra başından sular damlar halde yanımıza çıktı. Tekbir getirdi ve biz de O'nunla birlikte namaz kıldık." [209]
o» ı:*

638- Ebu Davud, Ebu Bekre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazı için çıktı. Sonra: "Siz yerinizde bekleyin" diye eliyle işaret etti. Sonra başından sular damlar halde geldi ve oradakilere [210]

Bu anlamda bir başka rivayete göre ravi sözünün başında: "Resulullah (a.s) tekbir getirdi" demiş, sözünün sonunda da şöyle söylemiştir:
"(Resulullah a.s) namazı bitirince de şöyle buyurdu: "Şüphesiz ben de bîr insanım. Ben cünüp idim." [211]

639- İmam Malik, Süleyman bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a), cemaate sabah namazını kıldırdı. Sonra yamaçta bulunan arazisine gitti. Orada elbisesinde İhtilamdan kaynaklanan bir ıslaklık gördü ve: "Bize iç yağı bulaşmadı; şüphesiz sen akıntısın" dedi. Ardından gusletti, elbisesine bulaşan şeyi de yıkadı ve namazını yeniden kıldı."
Bir başka rivayette: "İhtilamdan kaynaklanan bir ıslaklık gördü" sözünden sonra şöyle denilmektedir:
"Bunun üzerine (Hz. Ömer r.a): İnsanların yönetimi üzerime verildiğinden bu yana ihtilam oluyorum" dedi. Sonra gusletti. İhtilamdan elbisesine bulaşan şeyi yıkadı ve namazını yeniden kıldı." [212]
Bir başka rivayete göre de Zuyeyd bin Sait Salt şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte yamaca gittik. Bir de kendisinin ihtilam olmuş olduğunu gördü. Oysa daha önce gusletmeden namaz kılmıştı. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Vallahi, anladığım kadarıyla ben ihtilam olmuşum ancak bunun farkına varmamışım. Sonra da gusletmeden namaz kılmışım." Sonra gusletti. Elbisesinde gördüğü şeyi yıkadı. Herhangi bir bulaşıktık görmediği yerleri de ovdu. Sonra ezan okudu veya kamet getirdi. Sonra kuşluk vaktinin iyice girmiş olduğu bir sırada namaz kıldı." [213]

639- Muvatta (1149) 2-Kitabu't-Tahare, 20-Hatırlamadan namaz kılan cünüp birinin gusledip namazını yeniden kılacağı babı.

Bir Açıklama

Hanefi fakihleri şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse, imam olarak namaz kıldırırsa sonra da kendisinin namaz kılmakta olduğu sırada abdestsiz olduğu ortaya çıkarsa,, arkasında namaz kılmış olanlara imkânı ölçüsünde haber vererek onlardan namazlarını yeniden kılmalarını istemesi gerekir."
Şafiilere göre ise böyle bir imamın arkasında namaz kılmış olanların, namazlarını iade etmeleri yani yeniden kılmaları gerekmez. [214]

Su, Hatmi Ve Benzeri Şeylerle Gusletmek

640- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Biriniz cünüp olduğu sırada hatmi (temizlikte kullanılan bir ot türü) ile yıkanır sonra guslederse, İsterse başını su ile yıkasın." [215]

Bir Açıklama

Hatmi veya sidr suyuyla yahut sabun gibi suya katılması durumunda, suyun temizleyicilik özelliğini daha da artıran maddelerle yıkanı ıması caizdir. Hanefi fakihleri ve daha başkaları bunu kitaplarında ifade etmişlerdir. [216]

Hamamlarda Yıkanma Ve Müslümanlığa Giren Birinin Guslü

Bir kimsenin cünüp olduğu sırada Müslüman olması durumunda, gusletmesinin gerektiği üzerinde bütün ilim adamları görüş birliğine varmışlardır. Hanefilere ve Şafiilere göre cünüp olmadığı bir sırada Müslüman olan kişinin
gusletmesi müstehabdır ancak sadece abdest alması da yeterli olur. Malikiler ve Hanbeliler kâfir olan kişinin Müslüman olması durumunda her halükârda gusletmesinin vacib olduğunu ifade etmişlerdir.
Umumi hamamlar İslamî beldelerde oldukça yaygın durumdaydı. Bu tür hamamlar, İslam medeniyetinin ayırıcı özelliklerinden biridir. Erkeklerin buralara girmeleri caizdir. Ancak gözlerini bakılması haram olandan sakınmaları ve kendi avret yerlerini korumaları, avret yerlerine bakması caiz olmayan birinin yanında bu yerlerini açmamaları gerekir. Mahzurlu bir durumla karşılaşmasından endişe edilen yerlere ise zorunluluk olmadan girilmesi mekruhtur. Kadınların ise hayız veya nifastan yıkanma, hastalık ve yıkanma ihtiyacı olması ve kendi evinde yıkanma imkânının bulunmaması gibi geçerli bir mazereti olmadığı taktirde söz konusu umumi hamamlara girmeleri mekruhtur.
Hamamın havuzunda biriken ve oradan gelen su, temizlik bakımından a-karsu niteliğinde sayılır. Avret yerlerini örten bir kimse açısından hamamda Allah'ın adını anmakta bir sakınca yoktur. İmam Malik ve İmam Nesai'ye göre hamamda Kur'an-ı Kerim'in okunması da mekruh değildir. Ahmed bin Han-bel ise bunu mekruh saymıştır. Çünkü burası insanların soyunduktan, üstlerini açtıklan bir yerdir.

641- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) erkekleri ve kadınları hamama girmekten nehyetti." (Hz. Aişe r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) daha sonra erkeklerin izarlar (avret yerlerini örtecek etekler) içinde girmelerine İzin verdi."
Ebu Davud veTirmizi'nİn rivayet ettiklerine göre Ebu'l-Melih Huzeli şöyle söylemiştir:
"Şam kadınlarından bir gurup Hz. Aişe (r.a)'nin yanına girdiler. (Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi:
"Olur ki, siz hanımları hamamlara giren Kura bölgesindensiniz?" Onlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine (Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi:
"Oysa ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: [217]
'"Herhangi kadın, kendi kocasının evi dışında bir yerde elbiselerini çıkarırsa kendisi ile Allah arasındaki perdeyi kaldırmış olur."

642- Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, izarsız hamama girmesin. Yine kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, bir zorunluluk olmadıkça hanımını hamama sokmasın. Yine kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, içerisinde şarap dolaşan bir sofraya oturmasın."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, bir izan (eteği) olmadan hamama girmesin." [218]

643- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) hamama girerdi. Hamam sahibi onu keselerdi. İzarını (eteğini) bağladığı yere geldiğinde: "Artık çık" derdi." [219]

Yukarıdaki rivayetten anlaşıldığına göre Abdullah bin Ömer (r.a), hamamcının, göbeğinden aşağısına bakmasına ve dokunmasına izin vermezdi.

644- Ebu Davud, Kays bin Asım (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Müslüman olmak için Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Bana su ve sidr ile yıkanmamı emretti."

Ancak Tirmizi ve Nesai şöyle söylemiştir:
"(Adı geçen kişi) Müslüman oldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona yıkanmasını emretti."
Bir Açıklama
Hadisin metninde sidrden söz edilmesinden, fıkıhçılann suyun temizliğini etkilemeyen ve temizleyicilik özelliğini artıran temiz bir maddenin katılmasının yerinde olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Ancak sidrin bulundurulması, Müslümanlığa giren birinin guslü için şart değildir. [220]

645- Taberani, Katade Ebu Hişam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Bana şöyle söyledi: [221]
"Ey Katade! Su ve sidr İle guslet ve üzerindeki küfür döneminden kalma kılları temizle."
Resulullah (a.s), seksen yaşında da olsa Müslümanlığa giren birinin sünnet olmasını emrederdi.
Bir Açıklanma
Etek ve koltuk traşı olmamak dolayısıyla söz konusu yerlerindeki kılları temizlememek kâfirlerin adetlerindendi. Bu ise insanın fıtratına aykırıdır. Yukarıdaki rivayette söz konusu yerlerdeki kılların temizlenmesinin istendiği ifade edilmiştir. Bu yerlerdeki kılların temizlenmemiş olması halinde, bu hükme göre hareket edilmesi ve temizlenmesi gerekir. [222]

HAYIZ, NÎFAS VE İSTÎHAZE

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerirn'inde şöyle buyuruyor:
"Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir. Ay hali görmekte oldukları sırada kadınlarınızdan uzak durun ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. Temizlenmelerinden sonra artık Allah'ın size emretmiş olduğu yerden kendilerine varın. Şüphesiz Allah çokça tevbe edenleri sever ve temizlenenleri de sever." [223]
Kadının cinsel organından çıkan kan üç türlüdür: Birincisi hayız kanı, ikincisi ise nîfas kanıdır. Bu ikisi temizlendikten sonra gusül gerekir. Üçüncüsü ise istihaze kanıdır ki, bu ne hayız kanıdır ne de nifas kanı.
Hayız kam sağlık halinde kadının rahminden doğum veya herhangi bir hastalık

sebebine dayanmaksızın çıkan ve uzun süre devam eden kandır. Bu kanın gelmesi ile birlikte bir kız buluğ çağına ermiş ve yükümlülük altına girmiş olur. Bir kızdan hayız kanı en erken kameri yılla dokuz yaşından itibaren gelmeye başlar. Bu kan, hamilelik durumu dışında normalde aylık periyotlarla gelir ve kocama (iyas) çağına kadar devam eder. Hayız kanının en geç kesilme yaşı Hanefılere göre ellibeş, Malikîlere göre ise yetmiştir.
Malikiler bununla birlikte şöyle söylemişlerdir:
"Ancak elli yaşından sonra kadınlar hakkında bu konuda bilgi ve tecrübe sahibi kimseler hüküm verir, yani gelen kanın hayız kanı olup olmadığı konusunda onların hükümlerine başvurulur. Aynı şekilde söz konusu bilgiç kişilere kanın erken yaşlarda gelmeye başlaması konusunda da başvurulur yani erken yaşlarda gelen kanın hayız kanı olup olmadığı konusunda da onların görüşleri alınır. Haklarında söz konusu kişilere başvurulacak kimseler ise dokuz İle onuç yaş arasında kendilerinden kan gelmeye başlayan kimselerdir."
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"Kadın, sağ olduğu sürece kendisinden hayız kanının gelmesi mümkündür."
Hanbeliler ise: "Hayız kanının kesilme yaşı ellidir" demişlerdir.
Hanefilerin ve Hanbelüerin görüşlerine göre hamile bir kadından hayız kanı gelmez. Dolayısıyla hamile bir kadından doğum öncesinde gelen kan isti-haze kanı olarak kabul edilir. Malikilerin ve Şafiilerin görüşlerine göre ise hamile bir kadından da hayız kanının gelmesi mümkündür.
Fıkihçılann çoğunluğuna göre adeten yani normal iki hayız arasındaki temizlik süresi onbeş gündür. Eğer bir kadından bu süre geçmeden önce kan gelirse, bu kan istihaze kanıdır. Hanefi'lere göre hayızın en kısa süresi, gecel-eriyle birlikte üç gün, en uzun süresi ise geceleriyle birlikte on gündür. Dolayısıyla bir kadından üç günden daha kısa süre veya on günden daha uzun süre devam eden kan istihaze kanıdır. Yine onlara göre bir kadının hayız süresi on günden daha kısa süre olarak kesinlik kazanır sonra on günden fazla devam ederse, normal süresinden sonra gelen kanın tamamı istihaze kanı olarak kabul edilir. Ama eğer daha önce kesinlik kazanmış normal süresini aşmakla birlikte on günü aşmazsa, tamamı hayız kanı kabul edilir. Bu itibarla bir kadının kanının on günden fazla devam etmesi durumunda, normal süresinden sonraki günlerin namazlarını kaza etmesi gerekir. Mesela bir kadının normal hayız süresi yedi gün olur da herhangi bir dönemde kan akıntısı onbir gün devam ederse; on günden sonra namazını normal şekilde kılmaya başlaması gerekeceği gibi yedi günden sonraki üç günün namazlarını normal şekilde kılmaya başlaması gerekir. Çünkü Hanelilere göre böyle bir durumda normal süreden sonra gelen kanın tamamı istihaze kanıdır.

Şafiilerin ve Hanbelüerin görüşlerine göre ise hayızın en kısa süresi bir gün ve gece yani yirmi dört saattir. Bu kadar süre içinde hayız döneminde kanın geliş şeklindeki yaygın hal üzere yani bir pamuk konulduğunda onun tamamını kirletecek kadar olacak şekilde devam ederse, bu kan, hayız kanıdır. Ama kan bir gün ve geceden daha kısa sürerse o zaman istihaze kamdır. Onlara göre hayızın en uzun süresi ise geceleriyle birlikte onbeş gündür. Bu süreden sonra gelen ise kan istihaze kanıdır. Malikiler nazarında bu konunun çok geniş tafsilatları bulunmaktadır ki, öğrenilmesi için ilgili kaynaklara başvurulabilir.

Çoğunluğa göre nifas ile hayız arasındaki veya iki hayız arasındaki temizlik döneminin en az süresi onbeş gündür. Hanbeliler ise: "İki hayız arasındaki temizlik döneminin en az süresi onüç gündür" demişlerdir.

Fıkıhçılann ortak görüşlerine göre temizlik döneminin en uzun süresi konusunda herhangi bir sınır yoktur. Hayızlı ve nifaslı bir kadının temizlendiğinin iki işareti vardır: Bir pamuğun konulması durumunda üzerine kan bulaşmayacak derecede kanın kesilmesi veya beyaz bir akıntı. Beyaz akıntı, hayızın sonunda gelen beyaz şeffaf bir sudur. Hayız veya nifas süresi içinde her renkteki akıntı hayız veya nifas akıntısıdır. Hanelilere ve Şafiilere göre hayız süresi içindeki geçici temizlik de hayıza dahildir. Malİkilere ve Hanbelilere göre ise bu konunun tafsilatı bulunmaktadır. İlgili kaynaklara başvurulabilir.

Nifas ise Hanefilere göre doğumda çocuğun çoğunun çıkmasından sonra gelmeye başlayan kandır. Bundan önce gelen kan ise istihaze kanıdır. Dolayısıyla bundan önce, kadın güç yetirebilirse abdest alır veya teyemmüm eder ve namazını kılar ve namazını kazaya bırakmaz.

Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:

"Doğum öncesinde gelen kan hayız kanıdır. Dolayısıyla bu şekilde kendinden kan gelmeye başlayan bir kadın artık namaz kılmaz."

Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:

"Çocuğun doğmasından iki veya üç gün önce ve sana gibi doğum emarelerinin başlamasıyla birlikte gelmeye başlayan kan ve doğum esnasında akan kan, doğum sonrasında akan kan gibi nifas kanıdır. Dolayısıyla kendinden belirtilen nitelikteki kan gelmeye başlayan bir kadın, namaz kılmakla yükümlü değildir."

Bazı kadınların kan çıkarmadan doğum yaptıkları da olmaktadır. Bu şekilde doğum yapanların gusletmelerinin gerekip gerekmediği konusunda fıkıhçı-lar değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı fikıhçılar bu şekilde doğum yapan birinin gusül yapmasının gerekmeyeceğini ve nifaslı sayılmayacağını söylemişlerdir. Hanefi fıkıhçılannın bazıları da bu görüştedir.

Nifasın (lohusalığın) en az süresi konusunda bir zaman yoktur. Bir kere kan akıp

sonra kesilebilir. Bu durumda hemen kanın kesilmesiyle birlikte gusledip namaz kılmaya ve oruç tutmaya başlaması gerekir. En uzun süresi ise Malikilere ve Şafiilere göre altmış gündür. Hanbelilere ve Hanefilere göre ise kırk gündür. En uzun süreden sonra akan kan istihaze kanıdır.
Hayızlı ve nifaslı olana bütün namazlar, oruç, mushafa el sürmek, camiye girmek, tavaf, itikaf, Kur'an-ı Kerim okumak ve boşama (talak) haram kılınmıştır. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen boşama haram olmakla birlikte dört imamın da tercih edilen görüşlerine göre gerçekleşir.
İddet konusunda hayız ve doğum ile ilgisi olan çeşitli hükümler bulunmaktadır ki, bunların tafsilatı ileride gelecektir. Malikilere, Şafiilere ve Hanefılere göre hay izli veya ni faslı kadınla cinsel ilişkide bulunan kimse için günahından dolayı tevbe etmek dışında bir şey gerekmez. Hanbelilerin bazıları ise bu durumdaki kadınla cinsel ilişkide bulunan erkek ve onun isteğini gönülden yerine getiren kadın için aynca keffaret gerekeceğini söylemişlerdir. Bunun keffareti ise yarım dinardır.
Şafîiler de şöyle söylemişlerdir:
"Kanın gelmeye başladığı sırada hanımıyla ilişkide bulunanın bir dinar, kanın kesilmeye başladığı günlerde ilişkide bulunanın ise yanm dinar sadaka vermesi sünnettir."
Hanbelilerin bazılarına göre kocanın hayızlı veya nifaslı hanımın cinsel organı dışındaki yerlerinden yararlanması caizdir. Hanefılerin bazılarına ve çoğunluğa göre ise arada bir engel bulunmaksızın göbek ile diz arasından yararlanmak haramdır. Buraların dışındaki kısımlardan yararlanılması ise caizdir.
Hayizlımn kanının üç günden sonra ancak normal adet süresinden önce kesilmesi durumu ile ilgili olarak Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Kadın gusletmiş olsa da normal adeti doluncaya kadar kocası kendisine yaklaşamaz."
Eğer kanı normal süresinde kesilirse, o zaman da Hanefîlere göıe kadın daha gusletmeden veya gusül yapmasa veya namaz kılmasa bile namaza girmeye yatecek kadar bir namaz vakti geçmeden kocası kendisine yaklaşmaz. Belirtilen sürenin geçmesi durumunda kadın daha gusletmeden kocasının kendisiyle cinsel ilişkide bulunması caiz olur. Bunun gibi kanın on gününün geçmesiyle birlikte kesilmesi durumunda da kendisiyle cinsel ilişkide bulunması caizdir. Bu süre onlara göre hayızın en uzun süresidir.
İstihazeli kadın ise kendisinden hayız veya nifas kanı sayılamayacak bir kan gelen bir kadındır ve onun kendine göre hükümleri bulunmaktadır: Öncelikle istihaze küçük hades sayılmaktadır. Dolayısıyla hayız ve nifas gibi namaza,

nafile bile olsa oruca, Ka'be'nin tavaf edilmesine, Kur'an-i Kerim okumaya, mushafa el sürmeye, camiye girmeye, itikafa ve cinsel ilişkiye engel değildir, yani istihazeli bir kadın şartlarını yerine getirmesi durumunda sayılan fiilleri yapabilir. İstihazeli bir kadınla ilgili hükümler ileride kendilerinden söz edeceğimiz özürlülerle ilgili hükümlerle aynıdır. Böyle bir kadının eğer kanı kesilmezse o, devamlı burnundan kan gelen veya bevl akıntısı yahut sürekli yellenen ve kendi iradesiyle yelini tutamayan bir kimse gibi sayılır. Dolayısıyla bu konunun tafsilatları bulunmaktadır.
İstihazeli bir kadının belirtilen hal üzere olması durumunda Şafiilere, Hanefi'lere ve Hanbelilere göre her namaz vakti için ayn abdest alması gerekir.
Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:
"İstihazeli bir kadının her namaz için abdest alması müstehabdir. Bunun gibi istihazeden sonra kanının kesilmesinin ardından gusletmesi de müste-habdır."
İstihazeli kadın, vaktin girmesinden sonra aldığı abdestle (başka bir sebepten dolayı abdesti bozulmadığı sürece) istediği kadar farz veya nafile namaz kılabilir. Vaktin çıkması ile birlikte abdesti de geçersiz olur.
Kadında kan akıntısının sürekli olması durumunda, hayız süresinin nasıl beli denebileceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bunu belirlemede başvurulacak temel uygulamalar ise şunlardır: Kanın özelliğine göre bir tahminde bulunulması; daha önce kesinleşmiş olan adetine göre süre tesbit edilmesi; istihazeli kadımn kadınlar arasında yaygın olan adet süresini öğrenip ona göre hareket etmesi.
Hanefiîere göre kendisinde böyle akıntı görülüp de kesilmeden devam e-den bir kadın, kanın akmaya başladığı tarihi esas alarak her ayın ilk on günü hayız, sonraki yirmi gününü de temizlik dönemi olarak kabul eder. Hamile kaldıktan sonra gelen k?nın ise tümü iztihaze kanıdır. Ama bir kadında sürekli akıntı başlamadan Önce hayız süresi kesinleşmiş olursa, kesintisiz akıntısının (istihazenin) başlamasından sonra ona göre hareket eder. Mesela hayız süresinin yedi gün, temizlik süresinin de yirmibeş gün olduğu kesinlik kazandıktan sonra istihaze başlar ve artık sürekli kan gelirse, bu akıntıdan Önceki hesabını esas alarak her otuziki günün yedi gününü hayız, yirmibeş gününü de temizlik dönemi olarak kabul eder. Hayız ve temizlik dönemlerinin başlangıcı, hesaplamada da istihazenin başlamasından Önceki en son hayız döneminin başlangıç tarihini esas alır. Adetini unutan kadın ise ihtiyata en uygun ne ise ona göre hareket eder. [224]

646- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:

"Ensardan bir kadın Resulullah (a.s)'a hayızdan nasıl gusledeceğini sordu. Resulullah (a.s) da ona nasıl gusledeceğini bildirdi ve sonra şöyle buyurdu:
"Sonra bir bez (veya yün yahut pamuk) parçası alıp onunla temizlen." Kadın: "Onunla nasıl temizlenirim?" diye sordu. Resulullah (a.s) yine: "Onunla temizlen" diye buyurdu. Kadın tekrar: 'Onunla nasıl temizlenirim?" diye sordu. Resulullah (a.s) yine: "Subhanallah! İşte onunla temizlen" diye buyurdu. Ben kadını kendime doğru çektim ve kendisine: "Onunla kanın izlerini temizlersin" dedim."
Bu hadisin ravilerinden biri hadisin metninde şu ifadelere yer vermiştir:
"Sıkı dokunmuş bir kumaş parçası al. Onunla üç kere abdest al (yıkan)" Sonra Resulullah (a.s) sıkıldı, yüzünü öbür yana çevirdi ve: "Onunla abdest al, yıkan)" diye buyurdu. Ben onu aldım kendime çektim ve Resulullah (a.s)'ın ne kasdettiğini kendisine bildirdim." [225]
Müslim'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiğine göre de: Hz. Esma (r.a), Resulullah (a.s)'a hayızlının nasıl gusledeceğini sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sizden biri suyunu ve sidresini alıp yıkanır ve yıkanmasını güzel yapar. Sonra başına su döker ve başını saçlarının diplerine varıncaya kadar iyice ovar. Sonra üzerine su döker. Misklenmiş (koku sürülmüş) dokuma bir bez parçası alır. Onunla temizlenir."
Esma (r.a): "Onunla nasıl temizlenir?" diye sordu. Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Subhanallah, benim onunla temizlendiğim gibi!"
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) hafif bir sesle: "Onunla kanın izlerini temizlersin" dedi. Sonra cünüplükten dolayı nasıl gusled ileceğin i sordum. Şöyle buyurdu:
"Su alıp temizlenir. Temizliğini güzel yapar. Sonra başına su döker. Ardından saç diplerine ulaşıncaya kadar başım ovar. Sonra üzerine bolca su döker. [226]
Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Ensar kadınları ne güzel kadınlardır. Hayalan, onları dinlerinde bilgi sahibi olmaktan alıkoymadı." [227]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Esma bintu Şekel (r.a), Resulullah (a.s)'ın yanına vardı ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Onlardan (kadınlardan) biri hayızdan temizlendiğinde nasıl gusledecek?.." Sonra hadisin devamını vermektedir (yani devamı yukarıdaki gibidir). Ancak bu rivayette cünüplük konusundan söz edilmemiştir. [228]

Bir Açıklama

Bazı kadınlar hataya düşmekte ve dış beze kanın geçmemesi durumunda hayız ve nifastan temizlenmiş olduklarını sanmaktadırlar. Ancak bu yanlıştır. Burada fercin (cinsel organın) içine pamuk veya benzeri bir şey konması sonucu, ortaya çıkacak durumuna göre hareket edilir. Eğer bu madde üzerine bir şey bulaşmadan yahut şeffaf beyaz bir madde bulaşmış olarak çıkarsa temizlenilmiş olur. Bu şekilde temizlenildiği anlaşılırsa gusledilir.
Yukarıdaki hadisi şerifte de temizlenmeden sonra ve gusülden önce yahut gusülden kısa süre sonra, ifadelerin açıklanması esnasında sözü edilen yarar dolayısıyla bir miktar koku sürülmesine teşvik vardır. [229]

Hayızlı Bir Kadının Kur'an-I Kerim Okumasının Hükmü

647- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cünüp ve hayızlı kişi Kur'an'dan bir şey okuyamaz." [230]

Hayızlı Hakkında Caiz Olan Şeyler

648- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yahudiler, içlerinden bir kadın hayızlı olduğunda onunla birlikte oturup yemek yemezlerdi. Evlerde onunla cinsel ilişkide bulunmazlardı. Resulullah (a.s)'m ashabı da bu konuda, kendisine soru sordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimeyi indirdi:
"Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir. Ay hali görmekte oldukları sırada kadınlarınızdan uzak durun ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. Temizlenmelerinden sonra artık Allah'ın size emretmiş olduğu yerden kendilerine varın. Şüphesiz Allah çokça tevbe edenleri sever ve temizlenenleri de sever." [231]
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Nikah dışında her şeyi yapın." [232]

Bunun haberi Yahudilere ulaştı. Onlar: "Bu adam ne yapıyor? Bizim herhangi işimiz hakkında bir şey ortaya koysa, muhakkak bize muhalefet ediyor" dediler.

Bu sıralar Useyyid bin Hudayr ile Abbad bin Bişr gelip: "Ya Resulullah (a.s)! Yahudiler şöyle şöyle diyorlar. Şimdi onlarla cinsel ilişkide bulunmayacak mayız?" dediler. Resulullah (a.s)'m yüz rengi değişti. Öyle ki, biz onlara kızdığını sandık. Onlar çıktılar. Hemen arkalarından Resulullah (a.s)'a bir süt hediyesi geldi. (Resulullah a.s) peşlerinden birini gönderdi ve onlara (gelen sütten) içirdi. Böylece O'nun kendilerine kızmadığını anladılar."

Bir Açıklama

Daha önce geçtiği üzere erkeğin hayızlı hanımı ile neler yapabileceği konusunda ilim adamları arasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre erkeğin bu durumda sadece hanımının fercinden (cinsel organından) uzak durması gerekir. Diğer görüş sahipleri ise şöyle demektedirler:
"Kadın göbeği ile diz kapağının arasını kapatır. Bundan sonra erkek İstediğini yapabilir."
Bütün bu görüşlerin sahipleri, rivayetleri kendi mezheplerine göre yorumlamaktadırlar. Sadece cinsel organından kaçınılması gerektiği görüşünde o-lanlara göre örtü, gereği gibi kaçınılabilmesi için veya korku anında gereklidir.

649- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Bizden biri hayızlı iken Resulullah (a.s) onunla oynaşmak istediğinde hayız bölgesine bir izar (etek) örtmesini emreder sonra oynaşırdı. Resulullah (a.s)'ın arzusuna hakim olabileceği kadar hanginiz arzusuna hakim olabilir?"
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: [233]
"Her ikimiz de cünüp iken ben ve Resulullah (a.s) aynı kaptan gusleder-dik. Ben hayızlı iken emrederdi, üzerime bir izar (etek) alırdım ve benimle oynaşırdı. İtikafta olduğu sırada bana doğru başını uzatırdı ben de hayızlı iken Onun başını yıkardım." [234]
Yukarıdaki birinci rivayeti Ebu Davud da nakletmiştir. Ancak yukarıdaki metinde geçen ('hayız bölgesi* anlamını verdiğimiz) "fevra hayzetiha" ibaresinin yerine (yine aynı anlama gelen) "fevha hayzetiha" ibaresini kullanmıştır. [235]
Ebu Davud'un bir başka rivayetine ve Nesai'nin rivayetine göre de Hz Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"(Resulullah a.s) bizden birine hayızlı olduğu sırada (etek) kısmını örtmesini

emrederdi sonra kocası onunla yakınlıkta bulunurdu." [236]
Muvatta'da yer alan bir rivayete göre de, Abdullah bin Ömer (r.a), Hz. Aişe (r.a)'ye: "Kadın hayızlı iken kocası onunla yakınlıkta bulunabilir mi?" diye sordurmak üzere birini gönderdi. O da şöyle söyledi:
"Alt kısmına izarını (eteğini) bağlasın. Sonra isterse yakınlıkta bulunabilir." [237]

Nesai'nin bir başka rivayetine göre Cumey' bin Umeyr şöyle söylemiştir:
"Annem ve teyzemle birlikte Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gittim. Onlar ona: "Sizden biri hayızlı olduğunda Resulullah (a.s) nasıl yapardı?" diye sordular. O da şöyle söyledi:
"Birimiz hayızlı olduğunda, genişçe bir izar (etek) bağlamasını emreder sonra göğsünden ve memelerinden yararlanırdı." [238]

650- Buharı, Meymune (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hanımlarından biriyle hayızlı olduğu sırada yakınlıkta bulunmak istediğinde izar (etek) bağlamasını emrederdi." [239]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) hanımları hayızlı oldukları sırada onlarla izann üstünden yakınlıkta bulunurdu." [240]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Benim hayızlı olduğum sırada Resulullah (a.s) benimle birlikte yatardı. Aramızda bir elbise bulunurdu." [241]
Ebu Davud [242] ve Nesai'nin [243] rivayetlerinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s), hanımlarından birisi hayızlı olduğu sırada baldırlarının yarılarına ve dizlerine kadar engelleyici bir İzann (eteğin) olması durumunda onunla yakınlıkta bulunurdu."

651- Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ya Resulullah (a.s)! Hanımım hayızlı iken bana onun hakkında ne helal olur?" dedim. Resulullah (as.) şöyle buyurdu:
"İzann (eteğin) üstünden olan. Ancak bundan da sakınmak daha güzeldir."
Ot ı: [244]

652- Ebu Davud, İkrime bin Abdullah (r.a)'tan, o da Resulullah (a.s)'ın hanımlanndan birinden rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hayızlı bir (hanımı) ile bir şey yapmak istediğinde ferci-nin (cinsel organının) üzerine elbise örterdi." [245]

Hayızlı Kadınla Îlîşki Onunla Yiyip İçme Ve Benzeri Şeyler

653- Buhari, ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Mescid'de itikafta iken ve (Hz. Aişe r.a) de hayızlı olduğu sırada onun başını tarardı. (Hz. Aişe r.a) kendi odasında İken Resulullah (a.s) ona başını uzatırdı ve o da başını yıkardı." [246]

654- Kütubi Sitte'de Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir: "Hayızh olduğum sırada Resulullah (a.s)'ın başını yıkardım. [247]

655- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Benim hayızlı olduğum sırada Resulullah (a.s) benim odamda yaslanır ve Kur'an okurdu."

Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir: [248]
"Ben hayızlı iken (Resulullah a.s), başı benim odamda olarak Kur'an o-kurdu." [249]

Nesaİ'nİn rivayetine göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Bizden birinin hayızlı olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın başı odasında olarak Kur'an-ı Kerim okurdu." [250]

656- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana: "Bena mescidden (yani namazgahtan) bir hasır getir" diye buyurdu. Ben: "Hayızlıyım" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Senin hayızlılığın, elinde olan bir şey değildir." Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) mescidde (yani namazgahta) bulunduğu bîr sırada bana: "Ey Aişe! Bana elbise getir" diye buyurdu. Ben: "Namaz kılmıyorum" dedim. Resulullah (a.s) da: "Bu, elinde olan bir şey değildir" diye buyurdu. Ben de

(istediğini) götürdüm." [251]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın istediği şey, secdesi esnasında üzerine yüzünü koyacağı kadarlık bir hasır parçası veya bitki vs. ile örülmüş bir dokumaydı. Resulullah (a.s): "Mescid'den" derken: "Senin odanda secde ettiğin yerden" demek istemiştir. Bu sözüyle Resulullah (a.s)'ın, Hz. Aişe (r.a)'den Mescid'e
656- Müslim (11244-245) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-Hayızlt kadının kocasının başını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu. Ebu Davud (1/68) Kitabu't-Tahare, 104-Hayız-lı bir kadının camide bulunan birine dokunması babı. Tirmizi (11241) Ebvabu't-Tahare, 101-Hayızlı kadının camiden bir şey alması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/192) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-lstihaze, 18-Hayızlt kadına is yaptırılması babı.
giderek oradan istediği şeyi almasını istediği anlamını çıkaran yanılmış olur. Çünkü hayızlı birinin Mescid'e girmesi caiz değildir.

657- Darimi'nin rivayet ettiğine göre:
"İbrahim (Nehai) hayızlı bir kadının camiye girmeksizin oradan bir şey almasında bir beis görmezdi." [252]

658- Buhari ve Müslim, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben, Resulullah (a.s) ile birlikte bir örtünün içinde uzanmış yatarken hayız oldum. Ben yana çekildim. Hayız elbiselerimi alıp onları giydim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana: "Hayız mı oldun?" diye sordu. Ben: "E-vet" dedim. Beni yanına çağırdı ve kendisiyle birlikte örtünün içinde uzandım."
Ümmü Seleme (r.a), kendisi ile Resulullah (a.s)'ın aynı kaptan guslettiklerini de söylemiştir: [253]

659- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [254]
"Ben hayızlı iken bir kaptan su içer sonra onu Resulullah (a.s)'a uzatırdım ve O, ağzını benim ağzımı koyduğum yere koyardı."
Ebu Davud [255] ve Nesai'nin [256] rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:

"Hayızlı olduğum sırada bir kemiğin üzerindeki etleri sıyınrdım. Sonra onu Resulullah (a,s)'a uzatırdım. O da, benim ağzımı koyduğum yere ağzını koyardı."
Yine Nesai, Şurayh bin Hani (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Şurayh, Hz. Aişe (r.a)'ye): "Kadın hayızlı olduğu sırada kocası ile birlikte yemek yer mi?" dîye sordu. O da şöyle söyledi:
"Evet. Hayızlı olduğum sırada Resulullah (a.s) benî çağırırdı ve ben de O'nunla birlikte yerdim. Kemiği alır onu benim İçin paylaştır ir di. Ben de onu alıp sıyınrdım. O kemikten benim ağzıma koyduğum yere kendi ağzını koyardı. Yine su isterdi. Daha kendisi ondan içmeden benim için paylaştı-rırdı. Ben de alır içerdim sonra koyardım. Ardından O alıp ondan içerdi. Ağzını da bardaktan benim koyduğum yere koyardı." [257]

660- Tir m izi, Abdullah bin Sa'd Ensari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a, hayızlı kadına dayanmanın hükmünü sordum. "Dayan" diye buyurdu." [258]

Hayızlı Kadınla İlişkide Bulunmanın Hükmü

661- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adam hayızlı İken hanımıyla ilişkide bulunursa, yarım dinar sadaka versin." [259]

Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Eğer kanın ilk gelmeye başladığı sırada -ki o zaman kan kırmızıdır- ilişkide bulunursa, bir dinar; kanın kesilmeye başladığı sırada -ki o zaman da kan sandır- ilişkide bulunursa, yanm dinar sadaka versin." [260]
Ebu Davud'un rivayetine göre Resulullah (a.s), hanımı hayızlı iken onunla cinsel ilişkide bulunan adam hakkında şöyle buyurdu:
"Bir dinar veya yanm dinar sadaka verir." [261]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Sahih rivayet bu şekildedir.. Yani: "Bir veya yarım dinar." Ancak Şu'be bunu ref etmemiş, sahabeden olan ravisine kadar senedini zikretmemiş olabilir.
Şu'be'den rivayet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

"Kanın gelmesi sırasında İlişkide bulunursa bir dinar, kesilmesi sırasında ilişkide bulunursa yarım dinar (sadaka versin.)" [262]

Ebu Davud, Tirmizi'nin iki rivayetinden birincisini nakletmiş ve şöyle söylemiştir:

"Evza'i'nin Yezid bin Ebi Malik'ten, onun da Abdülhamid bin Abdurrah-man'dan (ki bu kişi İbni Zeyd bin Hattab bin el-Kureşi Adevi'dir) rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s), ona beşte bir dinar miktannca sadaka vermesini emretmiştir." [263] Nesai de Ebu Davud'un birinci rivayetini nakletmiştir. [264]

661-Dinar bir miskal altındır. Bir Acem (İran) mıskalı 4.80 gramdır. Irak mis-kali ise 5 gramdır.

Bazıları bu konuda sadaka verilmesini şu ayeti kerimelerde dikkat çekilen iyilikler türünden saymışlardır. Yüce Allah, Kur'an-ı Keriminde şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir." [265] "Kötülüğün ardından onu silecek bir iyilik işle."

Yoksa sözü edilen sadakalar keffaret türünden sadakalar değildir. Bu konuda rivayette bulunulmuştur.

662- Darimi'nin, Şa'bi, Said bin Cubeyr, İbni Şirin, İbni Ebi Muleyke, Ata, Kasım ve daha başkalarından şöyle rivayet etmiştir:

"Hayızh iken hammryla cinsel ilişkide bulunan biri için tevbe ve istiğfardan başka şey gerekli değildir."

Bunun gibi İbrahim'in hayızh bir kadına uyluklarının arasından, göbeğinden ve kaba etlerinin tarafından temasta bulunmayı caiz gördüğü rivayet edilmiştir. Mücahid'den rivayet edildiğine göre de haram olan sadece dübür ve fere (cinsel organ)dir. Rivayet edildiğine göre Katade ve Mücahid, Yüce Allah'ın: "Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir..." [266]mealindeki ayeti kerimesinde geçen "eziyet" kelimesini "pislik" olarak tefsir etmiştir.

Bunları burada zikretmekteki amacımız, ilim adamlarının görüşlerinde bir kimsenin hayızh olan hanımına fereden (cinsel organdan) temasta bulunmasına ihtiyaç bırakmayacak çeşitli ruhsatlar olduğuna işaret etmektir. Arkadan (dübürden) temasta bulunmak ise her zaman haramdır.

662- Darimi (11242) Hayızh İle ilişkide bulunma babı. [267]

Hayızlının Namaz Ve Orucu Terki Ve Orucu Kaza Etmesi

663- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [268]
"Bir kadın ona (yani Hz. Aişe (r.a)'ye): "Birimiz temizlendikten sonra namazlarını kaza edecek midir?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Sen Harurah mısın?(*) Biz, Resulullah (a.s) ile birlikte bulunduğumuz sırada hayız olurduk ve bize böyle bir şey emretmezdi." Yahut: "Biz böyle bîr şey yapmazdık" dedi."
Bir başka rivayete göre de Muaze şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Ne hikmettir ki, hayızh kadın orucunu kaza ediyor da namazını kaza etmiyor?" diye sordum. "Sen Harurah mısın?" dedi. Ben: "Harurah değilim. Ama bir soru soruyorum" dedim. Şöyle söyledi:
"Bu bizim başımıza da gelirdi ancak orucumuzu kaza etmekle emrolu-nur, namazımızı kaza etmekle emrolunmazdık." [269]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Bir kadın Hz. Aişe (r.a)'ye: "Birimiz hayızh olduğu günlerde kılamadığı namazları kaza edecek midir?" diye sordu. Hz. Aişe (r.a) de şöyle söyledi:
"Sen Harurah mısın? Resulullah (a.s)'ın zamanında bizden biri hayızh olur sonra namazım kaza etmekle emrolunmazdı" [270]

Bir Açıklama

Namazların kaza edilmesinin emredilmemesinin hikmeti, namazların kaza edilmesindeki zorluk dolayısıyladır. Çünkü her gün ve gecede toplam beş vakit namaz kılınması gerektiğinden dolayı kazaya kalan namazlar üstüste yığılacak t ir. Ancak orucun kazasında zorluk yoktur. Çünkü oruç senede bir kere gelmektedir. Bununla birlikte esas olan nassdaki hükümdür. Nassda yani a-yeti kerimede orucun kaza edilmesi açık bir ifade ile emredildiğinden orucun kazası farz olmuştur. [271]

664- Ebu Davud, Ümmü Busse -kendi adı ise Musse Ezdiye idi-'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hacca gittim. Ümmü Seleme'nin yanına girdim ve: "Ey mü'minlerin annesi!

Semure bin Cundeb, kadınların namazlarım kaza etmelerini emrediyor" dedim. Şöyle söyledi:

"Kaza etmezler. Resulullah (a.s)'ın hanımlarından biri nifas (lohusalık) hali üzere kırk gün geçirir, bu süre içinde hiç namaz kılmazdı da Resulullah (a.s) ona lohusalıkta geçirdiği namazları kaza etmesini emretmezdi.".

Tirmizi şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden ve onlardan gelen tabiilerden olan ilim sahipleri, lohusanın (en fazla) kırk gün namazı bırakacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak bu süreden daha önce temizlenirse gusleder. Ama kırk günden sonra yine kan görürse ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre artık namazı terketmez."

Bu, fıkıhçılann çoğunluğunun görüşüdür. Sufyanı Sevri, İbnu'l-Mubarek, İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak bu görüştedirler. Hasanı Basri'rün ise: "Lohusa kadın, nifas kanından temizlenmemesi durumunda, elli gün namazı bırakır" dediği rivayet edilmiştir. Ata bin Ebi Rabah ve Şa'bi'den rivayet edildiğine göre de onlar lohusa kadının altmış gün namazını terkedebi-leceğini söylüyorlardı. [272]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayette Ümmü Seleme (r.a): "Resulullah (a.s)'ın hanımlarından" derken, O'nun hanımları ile cariyelerini kastediyordu. Çünkü hicretten sonra O'nun sadece Mariye'den çocuğu olmuştur. Eğer Ümmü Seleme yukarıdaki sözüyle Mariye'yi kasdediyor değildiyse, kızı Hz. Fatıma (r.a)'yı da içine alan ehli beytinin tümünü kastediyor olabilirdi. Bu açıklamaya şundan dolayı gerek gördük: Hz. Hatice (r.a), İsra gecesinden önce vefat etmişti. îsra gecesi ise beş vakit namazın farz kılındığı gecedir. Resulullah (a.s)'ın ise Hz. Hatice (r.a)'nin dışında cariyesi Mariye'den başka, hiç bir hanımından çocuğu olmamıştır. [273]

Hayız Ve Nifasla ilgili Değişik Meseleler

665- İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'nin mevlasi (azatlısı) Mercane'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Kadınlar Hz. Aişe (r.a)'ye, içerisinde hayız esnasında çıkan sarı madde bulaşmış pamuk parçalan bulunan çaputlar göndererek namaz kılıp kılmayacaklarını

sorarlardı. O da şöyle derdi:
"Beyaz renkte bir akıntıyı görünceye kadar acele etmeyin." Bu sözü ile hayızdan temizlenmeyi kastederdi. [274]

666- Taberani, Evsafta Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Birimiz elbisenin içinde hayız olurdu. Temizlendiği gün gelince, o elbisesine bulaşan şeyleri yıkar sonra onun içinde namaz kılardı. Bugün ise biriniz temizlendiği gün, hizmetçisini tamamen (hayız) elbisesini (boydan boya) yıkamakla görevlendiriyor." [275]

667- Ebu Davud, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında lohusalar, lohusalıklarını kırk gün veya kırk gece sayarlardı. Ve biz yüzümüze gökçek otu sürerdik. -Yani lohusalık sanlığından dolayı-." [276]
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) zamanında lohusalar kırk gün otururlardı (yani en fazla kırk gün süreyle namaz kılmazlardı.) Biz de lohusalık sarılığından dolayı yüzümüze gökçek otu sürerdik." [277]

İstihaze Görenle ilgili Hükümler

668- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın dünürlerinden ve Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın da hanımı olan Ümmü Habibe bintu Cahş (r.a) yedi yıl iztıhaze gördü. Durumuyla ilgili hükmü Resulullah (a.s)'tan sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu hayız değildir. Ancak bu damardan gelmektedir. Guslet ve namazını kıl."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"O (yani Ümmü Habibe r.a) kızkardeşi Zeyneb binti Cahş (r.a)'ın odasında bir leğende yıkanırdı. Öyle ki, kanın kırmızılığı suyun üstüne çıkardı."
İbni Şihab şöyle söylemiştir:
"Ben bunu Ebu Bekr bin Abdurrahman bin Haris bin Hişam'a rivayet ettim de şöyle söyledi:
"Allah, Hind'e rahmet eylesin. Keşke bu fetvaları duyabilmiş olsaydı! Vallahi

namaz kılamadığından dolayı ağlayıp duruyordu." [278]
Burada verdiğimiz metin, Sahih-i Müslim'de rivayet edilen hadisin metnidir.

---

[1]
Maide Suresi: 6
[2]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/11
[3]
Tirmizi (3/468) 10-Kitabu'r-Reda', 12-Kadınlara arkalarından yanaşmanın keraheti hakkında gelen rivayetler babı. Ebu İsa, hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[4]
Ebu Davud (1/53)1-Kitabu't-Tahare, 82-Namaz içinde abdest bozanın durumu ile ilgili bab.
[5]
Buharı (J/234) 4-Kitabu'l-Vudu, 2-Abdest olmadan namazın kabul edilmeyeceği babı. Müslim (1/204) 2-Kitabu't-Tahare, 2-Namaz için abdestinfarz olduğu babı. Ebu Davud (1/16) Kitabu't-Tahare, 31-Abdestinfarzlığt babı. Tirmizi (l/l 10) Et-vabu't-Tahare, 56-Kokudan dolayı abdest almanın gerekliliği hakkında gelen rivayetler babı.
[6]
Buharı (1/282) 4-Kitabu'l-Vudu, 34-Abdcstin ancak iki yoldan birinden bîr şeyin çıkması sebebiyle gerekeceği görüşünde olanlarla ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/11-13
[7]
Buharı (11283) 4-Kitabu'l-Vudu, 34-Abdestin ancak iki yoldan birinden bir şeyin çıkması sebebiyle gerekeceği görüşünde olanlarla ilgili bab. Müslim (1/247) 3-Kitabu'l-Hayz, 4-Mezi babı:
[8]
Ebu Davud (i 133934) Kitabu't-Tahare. 83-Mçziyle ilgili bab.
[9]
Muvatta (1/40) 2-Kitabu't-Tahare, 13-Meziden dolayı abdest alma babı.
[10]
Ebu Davud (1/53) 83-Meziyle ilgili bab.
[11]
Tirmizi (11193) Ebvabu't-Tahare, 83-Meni ve mezi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen. sahih olduğunu söylemiştir.
Mezi: Oynaşma esnasında cinsel organdan çıkan ıslaklıktır. Bu şehvetsiz olarak çıkmaz, şehvetle çıkar. Meni ise şehvetle birlikte ve fışkırarak ^tkur.
[12]
Ebu Davud (1154) 83-Meziylc ilgili bab. Tirmizi (1/197) Ebvabu't-Tahare 84-El-biseye bulaşan mezi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. İsnadı sahihtir.
[13]
Ebu Davud (1154-55) 83-Meziyte ilgili bab. Bu hadis basendir.
[14]
Muvatta (1/41) 2-Kitabu't-Tahare, 13-Meziden dolayı abdest alma babı. İsnadı sahihtir.
[15]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/13-15
[16]
Ebu Davud (21311) Kitabu's-Savm, 31-Oruçlu iken kasıtlı olarak kusan kimse ile İlgili bab. Tirmizi

(1/143) Ebvabu't-Tahare, 64-Kusmaktan ve burun kanamasından dolayı abdest almak hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı basendir.

[17]

Muvatta (1/39) 2-Kitabu't-Tahare. 12-Yaradan veya burun kanamasından dolayı çok miktarda kanı akan birinin ne yapması gerektiği ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.

[18]

Ebu Davud (1150) Kitabu't-Tahare, 79-Kandan dolayı abdest alma babı. Bu hadisi İbni Huzeyme, Hakim ve İbni Hibban sahih görmüştür.

[19]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/16-18

[20]

Tirmizi (1/133) Ebvabu't-Tahare. 63-Öpmekten dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) hakkında gelen rivayetler babı.

[21]

Ebu Davud (1/45) Kitabu't-Tahare, 69-Öpmekten dolayı abdest alma babı.

[22]

Nesai (1(104) 1-Kitabu't-Tahare, 121-Öpmckten dolayı abdest almayı bırakma babı. Bu hadis lıascndir.

[23]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/18-19

[24]

Ebu Davud (1/46) Kitabu't-Tahare, 71-Cinsel organa et sürmekten dolayı abdest almamaya ruhsat babı.

[25]

Tirmizi (1/131) Ebvabu't-Tahare, 62-Cinsel organa el dokundurmaktan dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) hakkında gelen rivayetler babı.

Ali bin Medini söyle söylemiştir: "Bu hadis (aşağıda gelecek olan) Busra hadisinden daha iyi derecededir." (Buluğu'l-Murad, 1/13) İbni Hacer'in et-Tahlisu'l-Habir'inde de (1/46) şöyle denilmektedir: "Bu hadisi Amr bin Ali Fetlas sahih olarak görmüş ve şöyle söylemiştir: "Bu hadis bize göre Busra hadisinden daha sağlamdır," (Vehbi)

[26]

Nesai (11101) 1-Kitabu'l-Tahare, 119-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest al-marun gerekmediği babı. Hadis sahihtir.

[27]

Tirmizi (1/126) Ebvabu't-Tahare, 61-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest alma babı. Ebu ha Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahihtir."

[28]

Muvatta (1142) 2-Kitabu'l-Tahare, 15-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest alma babı.

[29]

Ebu Davud (1146) Kitabu't-Tahare, 70-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest alma babı.

[30]

Nesai (1/100) 1-Kitabu't-Tahare, 118-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest alma babı.

[31]

Nesai, aynı yer, sh. 101

[32]

Nesai (1/216) 4-Kitabu'l-Gusl ve't-Teyemmüm, 30-Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest alma babı.

[33]

Nesai, aynı yer, sh. 216

[34]

Nesaİ, aynı yer. Sh. 216. Bu hadis sahihtir.

[35]

Taberani. el-Mu'cemu'l-Kebir (24/200) Mecmeu'z-Zevaid (1/245) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Bu hadis es-Sunen'de geçmekte ancak buradaki

rivayette: "Yahut husyelerine veya koltuklarına..." ibareleri geçmemektedir. Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[36] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/19-22

[37] Muvatta (1122) 2-Kitabu't-Tahare, 2-Uyuycm birinin namaza kalkması durumunda abdest alması bala. İsnadı
sahihtir.

[38] Müslim (J/284) 3-Kİtabu'l-Hayz, 33-Oturarak uyuyan birinin uykusunun abdesti bozmayacağının delili babı.

[39] Hadisin burada verilen metninden, sonundaki soruyu kimin sorduğu anlaşılmıyor. Sahihi Müslim'de verilen senetten anlaşıldığına göre bu soruyu Katade'ye soran kişi, hadisi ondan rivayet eden Şu'bedir. (Çeviren)

[40] Ebu Davud (1/52) Kitabu't-Tahare, Uykudan dolayı abdest alma babı. Bu hadis ha-sendir.
Cami'in tahkikçisi söyle söylemiştir: "Beyhaki'nin Yezid bin Kuseyt tankıyla rivayet ettiğine göre bu kişi Ebu llureyre (r.a)'nin söyle söylediğini duymuştur: "Yana doğru yatmadıkça kaba etleri üzerine oturarak uyuyana ve secde halinde uyuyana abdest gerekmez. Ama yana doğru yatarsa abdest alır." Hafız Telhis'de şöyle söylemiştir: "Bu rivayet mevkuftur ve isnadı iyidir (ceyyiddir)."

[41] Ahmed bin Hanbel (31414) İsnadı iyi (ceyyid)dir.

[42] Reddu'l-Muhtar (1/95) Muğni (1/173) Fıkhu'l-İslami (1/270-273)

[43] Buharı (1/288) 4-Kilabu'l-Vudu, 37-Aşırt derecede kendini kaybetmedikçe abdest almanın gerekmeyeceği babı. Müslim (2/624) 10-Kitabu'l-Kusuf. 3-Resulullah (a.s)'a güneş tutulmasından dolayı kılınan namaz (salatı küsuf) hakkında nelerin arzedildiği babı.

[44] Eutıari (21172) 10-Kitabu'l-Ezan, 51-İmamın kendisine uyulmak için olduğu babı. Müslim (1/311) 4-Ebvabu's-Salat. 21-İmamın hastalık, yolculuk veya başka bir sebepten dolayı bir mazaretinin onaya çıkması durumunda yerine başkasının geçmesi babı.

[45] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/22-26

[46] Müslim (1/272) 3-Kitabu'l-Hayz, 23-Ateşin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest alma babı. Nesai (1/105) 1-Kitabu't-TahareJ22-Ateşin değiştirdiği bir şeyden dolayı abdest alma babı.

[47] Ebu Dav'ud (1/49) Kitabu't-Tahare, 75-Ateşin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) babı. Nesai (1/108) 1-Kitabu't-Tahare, 123-Ateşin değiştirdiği bir şeyden dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) babı. İbni Huzeyme (1/28) Kitabu't-Tahare, 31-Resulullah (a.s)'ın ateşin dokunduğu ve ateşin değiştirdiği şeyden dolayı abdest almayı bıraktığının delili babı. Bu hadis sahihtir.

[48] Buharı (1/310) 4-Kitabu'l-Vudu, 50-Koyun etinden ve sevikten (kavuttan) dolayı abdest olmama babı. Müslim (i/273) 3-Kitabu'l-Hayz, 24-Ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest almakla ilgili hükmün neshedildiği babı.

[49] Bulıari (9/545) 70-Kitabu'l-Et'ime, 18-Eti ön dişlerle sıyırma ve alma babı.

[50] Buharı, aynı yer.

[51]
Müslim (1/273) 3-Kitabu'l-Hayz, 24-Ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest almakla ilgili hükmün neshedildiği babı.
[52]
Ebu Davud (1/48) Kitabu't-Tahare, 75-Ateşin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest atmanın gerekmediği) babı,
[53]
Ebu Davud, aynı yer.
[54]
Nesai (1/108) 1-Kitabu't-Tahare, 123-Ateşin değiştirdiği bir şeyden dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) babı.
[55]
Buhari (1/312) 4-Kitabu'l-Vudu, 51-Sevikten (kavuttan) dolayı ağzı çalkalayıp abdest almama babı. Müslim (11274) 3-Kitabu'l-Hayz, 24-Ateşin dokunduğu bir şeyden dolayı abdest alma hükmünün neshedİldiğİ babı.
[56]
İ'ta'us Sünne (1/106)
[57]
Muvatta (1127) 2-Kitabu't-Tahare. 5-Ateşin değiştirdiği bir şeyden dolayı abdest almayı bırakma (bundan dolayı abdest almanın gerekmediği) babı. isnadı sahihtir.
[58]
Mecmeu'z-Zevaİd (11243) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebİr'de rivayet etmiştir ve ravileri güvenilir kimselerdir."
[59]
Müslim (1/275) 3-Kitabu'l-Hayz, 25-Develerin etlerinden dolayı abdest atma babı.
[60]
Ebu Davud (1147) Kitabu't-Tahare, 72-Develerin etlerinden dolayı abdest alma babı.
[61]
Tirmizi (11123) Ebvabu't-Tahare, 60-Develcrin etlerinden dolayı abdest alma hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
[62]
Kenzu'l Ummal (5179)
[63]
İ'la'us Sünen (1/108-109)
[64]
Ebu Davud (1/53) Kilabu't-Tahare, 81 -Ayağından rahatsızlığı olan kimse ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.
Burada yolda yürürken ayaklarına bulaşan pisliklerden dolayı abdestlerini tazelemediklerini ve bunları yıkayarak temizlemediklerini (sürterek veya başka yollarla temizlediklerini) anlatmak İstemektedir. Hadisin ikinci cümlesinde anlatılmak istenen ise şudur: "Secdeye varırken saçlarımıza veya elbiselerimize toprak bulaşmasın diye kendimizi sakınmazdık. Bilakis bırakırdık bunlar toprağa dokunurdu."
[65]
Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (9/284) Mecmeu'z-Zevaid (1/254) 11 ey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kcbir'de rivayet etmiştir ve ravileri sika kimselerdirler."
[66]
Ebu Davud (1/172) Ebvabu's-Satat, 83-Namazda elbiseyi yere serme (yayma) babı.
[67]
Muvatta (1/38) 2-Kitabu't-Tahare, 10-Burun kanaması hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[68]
Mecmeu'z'Zcvaid (2/82) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravilcri. Sahih't e isimleri geçen raviteridir."
[69]
İ'la'us Sünen (1/95-98) Nasbur-Rayel (1/47)

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/26-35

[70]

Ebu Davud (1129!) Ebvabu's-Salat, 285-Abdesti bozulanın imamdan izin istemesi babı. İbni Mace (11386) 5-Kitabu İkame ti's Sala ve's-Sunnc/İha, 138-Namazda abdesti bozulanın namazdan nasıl çekileceği hakkında gelen rivayetler babı. İbni Hu-zeyme (1/108) 413-Namaz kılan birinin namaz içinde abdestinin bozulması halinde namazdan çekilmesinin emredilmiş olduğu babı. Bu hadis sahihtir. "Burnuna tutarak çekilsin": Cemaatin, abdesti bozulan kişinin burnunun kanadığını sanması İçin onun böyle burnunu tutarak çekilmesi emredilmiştir. Bu ise kişinin kendine özel durumları ve hoş karşılanmayan şeyleri gizli tutması ve çirkini güzelle örtme konusunda bir edep ölçüsüdür. Bu hareket, gösterişe ve yalana girmez. Bu, sadece bir hoş görünme hareketi, bir haya Ölçüsü ve insanların dedikodularından sakınmak için başvurulan bir tedbirdir.

[71]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (21292) Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[72]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/35-36

[73]

Tirmizİ (11109) Ebvabu't-Tahare, 56-Kokynun çıkmasından dolayı abdest almak hakkında gelen rivayetler babı. Ebu İsa (Tirmizi); "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.

[74]

Aynı yer ,

[75]

Müslim (11276) 3-Kitabut-Hayz, 26-Abdest aldığını kesin olarak bilen ancak bu abdestinin bozulup bozulmadığında tereddüt eden birinin bu abdestle namaz kılabileceğinin delili ile ilgili bab.

[76]

Ebu Davud (1/45) Kitabu't-Tahare, 68-Abdestin bozulup bozulmadığı hakkında tereddüt etme babı.

[77]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (11/222) Kesfu'l-Estar (1/147) Kitabu't-Tahare, Abdesti bozan şeyler babı. Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[78]

Ahmed bin Hanbel (2/330)

[79]

Ebu Davud (1145) Kitabu't-Tahare, 68-Abdestin bozulup bozulmadtğı hakkında tereddüt etme babı.

[80]

Ahmed bin Hanbel (2/330)

[81]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/286) Ravileri sika kimselerdirler. Ravileri arasında An'ane A'meş bulunmaktadır. Ancak daha Önce geçen hadis bu hadisin şahididir (yani bunu kuvvetlendirmektedir.)

[82]

Bulıari (1/237) 4-Kitabu'l-Vudu. 4-Kisinin abdestinin bozulduğuna kesin kanaatinin olmaması durumunda tereddütten dolayı abdest almasının gerekmeyeceği babı. Müslim (11276) 3-Kitabu'l-Hayz. 26-Abdest aldığını kesin olarak bilen ancak bu abdestinin bozulup bozulmadığına tereddüt eden birinin bu abdestle namaz kılabileceğinin delili ile ilgili bab. Ebu Davud (1145) Kitabu't-Tahare, 68-Abdestin bozulup bozulmadtğı hakkında tereddüt etme babı. Nesai (1/98) Kitabu't-Tahare, 15-Kokudan dolayı abdest alma babı.

[83]

Buharı (4/294) 34-Kitabu'l-Buyu, 5-Vesveselerin ve benzerlerinin şüphelerden sayılmaması babı.

[84]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/36-39

[85]

Hidaye (1113)

[86]
Maide Suresi: 6
[87]
Furkan Suresi: 48
[88]
Konunun daha geniş açıklaması için bkz. İ'ta'u's-Sünen (1/51-52)
[89]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121314) Bu hadis sahihtir. Mecmeu'z-Zavaid (1/276) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de ve Sağir'de rivayet etmiştir. Raviieri sika kimselerdirler."
[90]
Bkz. İ'ta'u's-Sünen (11268) Kur'an-ı Kerim'e temiz (abdestli) olandan başkasının el süremeyeceği babı.
[91]
Ahmed bin Hatibe! (41146-153) Müslim (1/210) 2-K'ttabu't-Tahare. 6-Abdestten sonra okunması müstchab olan zikir. Ebu Davud (J/43) Kitabu't-Tahare, 65-Kişinin abdestten sonra ne diyeceği babı. Tirmizi (1/78) Ebvabu't-Tahare, 41-Abdestten sonra ne deneceği ile ilgili bab. w<
[92]
Nesaİ, "Bir Gün ve Gecenin Ameli" kitabında merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir. Mevkuf olan rivayetinin de sahih olduğunu bildirmiştir. Hafız İbni Ha-cer Askalani de onun bu isnadtnın sahih olduğunu bildirmiş ve sonra şöyle söylemiştir: "Hadisin metninin merfu mu yoksa mevkuf mu olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Nesai kendi metodu gereğince (ravi sayısı) daha çok ve hıfz dereceleri daha İyi olanlar tarafından nakledilmiş olanı tercih etmiştir. Bu konuda onun hata ettiğine hükmedilmiştir. Nevevi'nin İbnu's-Salah'ı izleyerek ortaya koyduğu metoduna ve daha başkalarının metodlanna göre ise merfu olarak rivayet öncelikli olarak tercihe uygundur. Çünkü hadisi merfu olarak nakleden ravinin ilmî daha fazladır. Diğer uygulamanın tercih edilmesi durumunda ise herhangi bir görüşün esas alınması imkanı yoktur. Bu İtibarla onun için de merfu olarak kabul edilmesi mümkündür. Dolayısıyla onun hakkında da, Heysemi, Mecmeu'z-Zevaid (H239)'de şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet etmiştir ve raviieri, Sahihte isimleri geçen ravilerdir. Ancak Nesai bunu, "Bir Gün ve Gecenin Ameli" adılı kitabında rivayet ettikten sonra şöyle söylemiştir: "Bu yanlıştır. Doğrusu ise mevkuf olarak rivayet edildiğidir." Daha sonra bunu Sevri ve Gunder'in Şu'be'den mevkuf olarak rivayeti tankıyla nakletmiştir." Hakim (1/564) Kitabu Fedail'l-Kur'an, Surelerin ve surelerden herhangi bir parçanın faziletleri konusu. Ibnu's-Seniyy. Bir Gün ve Gecenin Ameli.
[93]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/39-46
[94]
İbni Abidin Haşiyesi (11173) ve sonra) Şerhu's-Sağir (11153) ve sonrası: Mulıazzeb (1121-22) Muğni (1/282 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11321 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/47-50
[95]
Buharı (11473) 8-Ebvabu's-Salat, 7-Şami (Şam diyarı dokuması) cübbe içinde namaz babı. Müslim (11229) 2-Kitabu't-Tahare. 22-Mestler üzerine mesh babı.
[96]
Müslim (1/230) 2-Kitabu't-Tahare, 22-Mestle?üzerine mesh babı.
[97]
Müslim ((1/231) 2-Kitabu't-Tahare, 23-Perçem ve imame (sarık) üzerine mesh babı.
[98]
Ahmed bin Hanbel (4/245) Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bu şekilde Mecmeu'z-Zevaid'de de rivayet edilmiştir.
[99]
Ebu Davud (1/36) Kitabu't-Tahare, 57-İmame (sarık) üzerine mesh babı. Bu hadisin derecesinin yükselmesini sağlayan bir takım şahitleri bulunmaktadır.

[100]
Müslim (1/231) 2-Kitabu't-Tahare, 23-Perçem ve imame (sarık) üzerine mesh babı.
[101]
Müslim (1/39) 2-Kitabu't-Tahare, 59-Mestler üzerine mesh babı. Tirmizi (11172) Ebvabu't-Tahare, 75-İmame (sarık) üzerine mesh hakkında gelen rivayetler babı.
[102]
Nesai (1/75) Kitabu't-Tahare, 86-Sank üzerine mesh babı.
[103]
Nesai (1/81-82) Kitabu't-Tahare, 96-Mestler üzerine mesh babı.
[104]
Daha geniş açıklama için bkz. İ'la'u's-Sünen (117-8) (Vehbi)
[105]
Tirmizi (11172-173) Ebvabu't-Tahere, 75-Sank üzerine mesh hakkında gelen riva-yatîer babı. İsnadı hasendir.
[106]
Buhari (11494) 8-Ebvabu's-Salat. 25-Mestlerle birlikte namaz kılma babı. Müslim (11227-228) 2-Kitabu't-Tahare, 22-Mestler üzerine mesh babı.
[107]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/288) Ravileri sika kişilerdir.
[108]
I'la'u's-Sünen (1/245) (Vehbi.)
[109]
Ebu Davud (1141) 61-Çorapların üzerine mesh babı. Tirmizi (1/167) Ebvabu't-Ta-hare. Çorapların ve ayakkabıların (nalinlerin) üzerine mesh hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. İbni Hibban (1/314) Nalinlerle (ayakkabılarla) birlikte olması durumunda kişinin çoraplarının üzerine meshetmesinin mubah (caiz) olduğu babı. İbniffuzeyme (1/99) 152-Çorapların ve ayakkabıların üzerine meshetmeye ruhsat babı. İsnadı sahihtir.
[110]
İ'la'u's-Sünen (11245)
[111]
Ebu Davud (1/42) Kitabu't-Tahare, 63-Meshin nasıl olacağı babı. Bu hadis sahihtir.
[112]
Ebu Davud, aynı yer.
[113]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/50-56
[114]
Tirmizi (I/I58) Ebvabu't-Tahare, 7l-Mukim ve yolcu olanın mestler üzerine mes-hetmesi babı. Bu hadis hasendir.
[115]
Ebu Davud (1/40) Kitabu't-Tahare, 560-Mesh konusunda zaman sınırlaması babı.
[116]
Tirmizi (1/159) Ebvabu't-Tahare, 71-Mukim ve yolcu olanın mestle rüzerine mes-hetmesi babı. Nesai (1/83) Kitabu't-Tahare, 98-Yolcu olan birinin mestler üzerine meshetmesinin süresi ile ilgili babı. Nesai'nin rivayetinde; "...Yolcu olduğumuz zaman..." denmektedir.
[117]
Nesai, aynı yer.
[118]
Bkz. Lubab (1/41) Şerhu's-Sağir (1/203) Mtığm (1/300) ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/56-58
[119]
Maİde Suresi: 6

[120]
Nisa Suresi: 43
[121]
Bakara Suresi: 222
[122]
Nisa Suresi: 43
[123]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/59-63
[124]
Müslim (11269) 3-Küabu't-Hayz, 21-Suyun ancak sudan dolayı gerekeceği babı.
[125]
Müslim, aynı yer.
[126]
Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (11120 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (1/160 ve sonrası) Muhaz-zeb (1/29) ve sonrası) Muhazzeb (11199 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11359 ve sonrası.)
[127]
Tirmizi (11184) Ebvabu't-Tahare, 81-Suyun ancak sudan dolayı gerekeceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
[128]
Ebu Davud (1155) Kitabu't-Tahare, 84-(Cinsel ilişkide) doyuma ermeden bırakma babı.
[129]
Ebu Davud, aynı yer. Bunu İbni Huzeyme de sahih bir isnadla rivayet etmiştir.
[130]
Tirmizi (1/186) Ebvabu't-Tahare, 81-Suyun ancak sudan dolayı gerekeceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[131]
Müslim (11281-282) 3-Kitabul-Hayz. 22-Sudan dolayı gerekeceği hükmünün nesh-edilmis olduğu ve sünnet yerlerinin değmesi durumunda guslün gerekeceği babı.
[132]
Muvatta (1/46) 2-Kitabü't-Tahare, 18-Sünnet yerlerinin birbirine değmesi halinde guslün gerekeceği babı.
[133]
Müslim (1/282) 3-Kitabu'l-Hayz, 22-Suyun sudan dolayı gerekeceği hükmünün nesh-edilmts olduğu ve sünnet yerlerinin birbirine değmesi durumunda guslün gerekeceği babı.
[134]
Muvatta (J/46) 2-Kitabu't-Tahare, 18-Sünnet yerlerinin birbirine değmesi halinde guslün gerekeceği babı. İsnadı sahihtir.
[135]
Buhari (1/395) 5-Kitabu'l-Gusl, 28-Sünnet yerlerinin birbirine değmesi durumu babı. Müslim (1/281) 3-Kitabu'l-Hayz, 22-Suyun sudan dolayı gerekeceği hükmünün neshedilmis olduğu ve sünnet yerlerinin birbirine değmesi durumunda guslün gerekeceği babı.
[136]
Müslim, aynı yer.
[137]
Ebu Davud (1/61) Kitabu't-Tahare. 95-Uykusundan sonra üzerinde ıslaklık gören bir adamla ilgili bab. Tirmizi (1/189) Ebvabu't-Tahare, 82-Uyandığında elbisesinde ıslaklık gören ama rüyasında birsey gördüğünü hatırlamayan kimse hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[138]
Buharı (11388) 5-Kitabu'l-Gusl. 22-Kadının rüya görmesi durumu ile ilgili bab. Müslim (11251) 3-Kitabu'l-Hayz, 7-Kadından meninin çıkması durumunda gusletmesinin gerekeceği babı.
[139]
Müslim, aynı yer.

[140]
Müslim (1/251) 3-Kitabu'l-Hayz, 7-Kadından meninin çıkması durumunda gusletmesinin gerekeceği babı.
[141]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/63-69
[142]
Ebu Davud (1165) Kitabu't-Tahare, 98-Cünüplukten gusletme babı.
[143]
Ebu Davud (1/66) Kitabu't-Tafıare, 98- Cünüplükten gusletme babı.
[144]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121267) Mecmeu'z-Zevaid (11272) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[145]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/69-70
[146]
Buharı (1/360) 5-Kitabu'l-GusL 1-Gusüldeh*önce abdest alma babı. Müslim (1/253 -254) 3'Kitabu'l-Hayz, 9-Cünüplükten gusletmenin mahiyeti babı.
[147]
Buharı (1/382) 5-Kitabu'l-Gusl, 15-Saçlann aralarının temizlenmesi babı.
[148]
Müslim (1/253) 3-Kitabu'l-Hayz, 9-Cünüplükten gusletmenin mahiyeti babı.
[149]
Müslim (1/254) 3-Kitabu'l-Hayz, 9-Cünüplükten gusletmenin mahiyeti babı.
[150]
Ebu Davud (1163) Kİtabu't-Tahare, 98-Cünüplükten dolayı gusül babı.
[151]
Buhari (1/385) 5- Kitabül-Gusl,19-Gusülde basın sağ yanından başlama babı. I-Gusülden önce abdest babı.
[152]
Müslim (1/254) 3-Kitahu" -Küdınm gusül esnasmda saç örgülerini çözmesinin gerekip gerekmeyeceği babı.
[153]
Butıari (1/387) 5-Kitahu'l-Gusl, 21-Gusül esnasında insanlardan saklanma babı.
[154]
Buhari (1/372) 5-Kitabu'l-Gusl, 8-Daha temiz olması için elin toprağa sürülmesi babı.
[155]
Buhari (1/382) 5-Kitabu'l-Gusl, 16-Cünüplükten dolayı abdest alıp sonra bedenin kalan kısmını yıkama babı.
[156]
Buhari (1/384) 5-Kitabu'l-Gusl, 18-Cünüplükten dolayı gusülde elleri üstüne sürme babı.
[157]
Müslim (11255) 3-Kitabu'l-ffayz, 9-Cünüplükten gusletmenin mahiyeti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/70-74
[158]
Hakim (11154)
[159]
Müslim (11260) 3-Kitabu'l-Hayz, 12-Gusleden kadının saç örgülerinin hükmü babı.
*) Resulullah (a.s) abdestten sonra organlarını kurulamaya alışkın değildi. Ancak bu konuda O'ndan kesin şekilde sahih bir rivayet nakledilmiş değildir. Bilakis sahih olan rivayet bunun aksidir. Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s)'ın bir bezi (havlusu) vardı abdestten sonra onunla kurulanırdı. Muaz bin Cebel (r.a)'in de söyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s)'tn abdest aldıktan sonra elbisesinin bir yanını yüzüne sürdüğünü gördüm." Ancak bu iki

hadis zayıftır. Bu derecedeki hadisler hüküm çıkarmada esas alınamaz. Birinci rivayetin ravileh arasında Süleyman bin Erkam vardır ki, bu kişi metruk (rivayetleri kabul edilmeyen) biridir. İkinci rivayetin ravileri arasnda da Abdurrahman bin Ziyad bin En'am Afriki bulunmaktadır ki, o da zayıftır." Tirmizi söyle söylemiştir: "Bu konuda Resulullah (a.s)'tan sahih olarak herhangi bir hadis rivayet edilmiş değildir." (Zadu'l-Me'ad, C.î)

[160]
Ebu Davıid (1155-56) Kitabu't-Tahare, 100-Kadıntn gusül esnasında saç örgülerini açıp açmayacağı babı.

[161]
Müslim (11260) 3-Kitabu'l-Hayz, 12-Gusleden kadının saç örgülerinin hükmü babı.

[162]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/74-77

[163]
İbni Huzeyme (1/124) Kitabu't-Tahare. 189-Kadıntn kocasının eline su dökmesi babı. İsnadı sahiiitir.

[164]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/77-78

[165]
Buharı (1/391) 5-Kitabu't-Gusl, 24-Cünüp birinin dışarı çıkıp çarşı pazarda ve daha başka yerlerde dolaşabileceği babı. Ebu Davud (1/56) Kitabu't-Tahare, 85-CUnüp-ken ikinci kez cinsel İlişkide bulunan adamla ilgili bab. TİrmÍzi (1/259) Ebvavu't-Tahare, 106-Bütün hanımları ile cinsel ilişkide bulunduktan sonra bir tek gusül yapan kimse hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/143-144) 1-Kitabu't-Tahare, 170-Aralarında gusül almadan
kadınlarla cinsel İlişkide bulunma babı.

[166]
Nesaİ, aynı yer.

[167]
Ebu Davud (1/56) Kitabu't-Tahare, 86-İkinci kez cinsel ilişkide bulunmak isteyenin abdest alması babı. İsnadı hasendir. *

[168]
Müslim (î/249) 3-Kitabu'l-Hayz, 6-Cünüp birinin uyumasının caiz olduğu ve cünüp birinin bir şey yemek, içmek veya uyumak yahut tekrar cinsel ilişkide bulunmak istediğinde abdest almasının müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1156) Kitabu't-Tahare, 86'îkinci kez cinsel ilişkide bulunmak isteyenin abdest alması babı. Tirmizi (î/261) Ebvabu't-Tahare, 107-Cünüp birinin ikinci kez cinsel ilişkide bulunmak İstediğinde abdest alması hakkında gelen rivayetler babı.

[169]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/78-79

[170]
Tirmizi (1/179) Ebvabu't-Tahare, 79-Gusülden sonra abdest hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (11137) 1-Kitabu't-Tahare, 160-Gusülden sonra abdest almama babı.

[171]
Ebu Davud (i/65) Kitabu't-Tahare, 99-GusüIden sonra abdestle ilgili bab. Bu hadis sahihtir.

[172]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/79

[173]
Buharı (1/363) 5-Kitabu'l-Gusl, 2-Erkcğin hanımıyla birlikte gusletmesi babı. Müslim (11255) 3-Kitabu'l-Hayz, 10-Cünüplükten yıkanmada kullanılması müstehab olan suyun miktarı ile ilgili bab.

[174]
Müslim (11255) Aynı yer.

[175]
Müslim (1/256) Aynı yer.

[176]
Buhari (1/364) 5-Kitabu'l-Gusl. 30-Bir sa' ve buna yakın miktarda su ile gusül babı. Ferak: 16 rett

alan bir kaptır. Bu miktar ise 10 kg'a eşittir.

[177] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/80

[178] Ebu Davud (4/39-40) Kitabu'l-Hummam, Avret yerlerini açmaktan nehiy babı. Ne-sai (11200) Kiiabu'l-Gusl, 7-Gusletme esnasında kendini saklama babı.

[179] Nesai (1/200) Aynı yer. İsnadı küsendir. Hadisin metninde geçen (ve bizim "Örtünen veya saklayan" anlamını verdiğimiz "sittir" kelimesi hakkında) dipnotta şöyle açıklamada bulunmaktadır: Örten veya koruyan. Yahut bu kelime ismi meful anlamı taşıyan fa'il vezninde bir kelime olabilir. Bu durumda "örtünen, saklanan" anla-mına gelir.

[180] Nesai (î/126) 1-Kitahu't-Tahare, 143-Guslctme esnasında kendini saklama konusuyla ilgili bab. İbni Mace (1/201) 1-Kitabu't-Tahare ve Suncniha 113-Gusüt esnasında kendini saklama hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasenılir.

[181] Müslim (î/265) 3-Kitahu'l-Hayz, Î6-Guslcden birinin elbiseyle veya benzeri bir şeyle kendini örtmesi babı. Nesai (î/126) î-Kitabu't-Tahare. 143-Gusletmc esnasında kendini saklama konusuyla ilgili bab.

[182] Nesai (1/200) Kitabu'l-Gust, 7-Gusletme esnasında kendim saklama babı.

[183] Ebu Davud (1166) Kıabu't-Talıare, 100-Kadının gusl esnasında saçlarını çözüp çözmeyeceği baht. İsnadı
hasendir.

[184] Ahmed bin Hanbel (J/317) Taberani (11/291) Mecmeu'z-Zevaid (1/268) Kitabu't-Tahare. Gusletme esnasında örtünme (saklanma) babı. Heysemi §öyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravi-leri. Sahih'te isimleri geçen raviterdir."

[185] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (241281)

[186] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/80-83

[187] Ebu Davud (J/59) Kitabu'î-Tahare, 91-Cünübün Kur'an-ı Kerim okuması ile ilgili bab.

[188] Tirmizi (1/274) Ebvabu't-Tahare, 111-Bir kimsenin cünüp olmadığı sürece her halü kârda Kur'an-t Kerim okuyabileceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. Ncsai (11144) 1-Kitabu't-Tahcre, 171-Cünüp birinin Kur'an-ı Kerim okumaktan alıkonulması babı.

[189] Nesai, aynı yer. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.

[190] Taberani. Mu'cemu'l-Kebir (12/314) Ravdu'd-Dani (2/277) Mecmeu'z-Zevaid (11276) Hcysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani. Mu'cemu'l-Kcbir ve Sağir'de rivayet etmiştir ve raviteri, sika (güvenilir) kimselerdir."

[191] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/85-86

[192] Buiıarİ (t 1392) 5-Kitabu't-Gusl, 25-Cünüp birinin gusletmeden önce abdest alması durumunda evde bulunması babı.

[193] Buhari (1/393) 5-Kitabu'l-Gusl, 27-Cünübün önce abdest alıp sonra uyuyacağı babı.

[194]

Müslim (1/248) 3-Kitabu'l-Hayz, 6-Cünüp birinin uyumasının caiz olduğu ve cünüb birinin bir şey yemek, içmek veya uyumak yahut tekrar cinsel ilişkide bulunmak istediğinde abdest almasının müstehab olduğu babı.

[195]

Müslim, aynı yer.

[196]

Müslim, aynı yer, sh. 249

[197]

Nesai (1/139) 1-Kitabu't-Tahare, 164-Cünüp birinin bir şey yemek istediğinde yalnız ellerini yıkamakla yetinmesi babı.

[198]

Ahmed bin Hanbel (4/320) Tirmizi (2/512) Ebvabu's-Salat. 432-Cünühün abdest alması durumunda yiyip içmesine ve uyumasına ruhsat olduğu hakkında bildirilenler babı. Tirmizi bu hadisin hasen. sahih olduğunu söylemiştir. Ebu Davud ise bu hadisin rivayetinde kopukluk olduğunu ileri sürmüş ve şöyle söylemiştir: "Bu hadisin rivayetinde Yahya bin Ya'mcr ile Ammar bin Yasir arasında bir ravi bulunmaktadır."

Darekutni de Yahya hakkında şöyle söylemiştir: "O. Ammar ile buluşmuş değildir. "

Şeyh Ahmed Şakır ise şöyle söylemiştir: "Ammar h. 37 yılında Stffın'de öldürüldü. Dolayısıyla Yahya bin Ya'mer'in onunla buluşmuş olması uzak ihtimal değildir. Yahya bin Ya'mer, Hz. Osman (r.a)'dan önce vefat etmişir. Yahya ise sika (güvenilir) biridir, tedlis yaptığına dair bir şey bilinmemektedir. Bu itibarla hadis, Tirmizi'nin söylediği gibi sahihtir. Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen hadis de bunun şahididir." (Şerhu's-Sünne, 2/24)

[199]

Ahmed bin Hanbel (6/298) Mecmeu'z-Zcvaid (11275). Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri. Sahih'te isimleri geçen ravi-lerdir."

[200]

Buharı (1/393) 5-Kitabu'l-Gusl, 27-Cünüp birinin önce abdest alıp sonra uyuyacağı babı. Müslim (11249) 3-Kitabu'l-Hayz, 6-Cünübün uyumasına cevaz olduğu ancak abdest almasının müstehab olduğu ile ilgili bab

[201]

Buharı (11393) 5-Kitabu'l-Gusl, 27-Cünüp birinin önce abdest alıp sonra uyuyacağı babı.

[202]

Buharı (11392) 5-Kitabu'l-Gusl, 26-Cünüp birinin uyuması babı.

[203]

Muvatta (1/48) 2-Kitabu't-Tahare, 19-Ciinüp birinin gusletmeden önce uyumak veya bir şey yemek istemesi halinde abdest alması ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/87-90

[204]

Buharı (1/390) 5-Kitahu'l-Gusi 23-Cünüp birinin teri ve Müslümanın pis olmayacağı babı. Müslim (1/282) 3-Kitabu'l-Ifayz, 29-Müslümamn pis olmayacağının delili babı. Ebu Davud (1159) Kitabu't-Tahare, 92-Cüniip biriyle müsafaha edilebileceği babı. Tirmizi (11207) Ebvabu't-Tahare, 89-Cünüp biriyle müsafaha hakkında gelen rivayetler1 babı. Nesai (1/145-146) 1-Kitabu't-Tahare, 172-Cünüp birine dokunmak ve onunla oturmak babı. İbni Mace (1/178) I-Kitabu't-Tahare ve Süneni ha, 80-Cünüp biriyle müsafaha babı.

[205]

Tirmizi (11211) Ebvabu't-Talıare, 91-Gusülden sonra hanımıyla oynasan adam hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/192) 1-Kitabu't-Tahare ve Süncniha. 97-Bir adamın gusletmeden önce hanımtyla oynaşabileceği babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle basendir.

[206]

Beğavi, Şerhu'sSünnc (1131)

[207]
Muvatta (İ/52) 2-Kitabu't-Tahare, 22-Cünüp birinin gustü ile ilgili rivayetler. İsnadı sahihtir.
[208]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/90-92
[209]
Buııari (1/383) 5-Kitabu'l-Gusl, 17-Bir kimsenin caminin içinde cünüp olduğuna hatırlaması durumunda teyemmüm etmeden olduğu haliyle çıkacağı babı. Müslim (11422-423) 5-Kitabu'l-Mcsacid ve Mevadi'i's-Salat, 29-İnsanların namaz için ne zaman kalkacakları baht. Ebu Davud (1160-61) Kitabu't-Tahare, 94-Unutarak insanlara namaz kıldıran cünüp kimse ile ilgili bab. Mesai (2/89) 10-Kitabu'l-İmame, 24-İmamın çıkmalından önce safların oluşturulması babı,

[210]
Ebu Davud (1160) Kitabu't-Tahare. 94-Unutarak insanlara namaz kaldıran cünüp kimse ile ilgli bab.
1) Buhari (1/391) 5-Kitabu'l-Gusl. 24-Cünühün dışarı çıkıp çarşıda ve başka yerlerde gezebileceği babı.
namaz kıldırdı."
[211]
Ebu Davud, aynı yer. Bu hadis Itasendir.
[212]
Muvatta, aynı yer.
[213]
Muvatta, aynı yer.
[214]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/92-94
[215]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/291) Mecmeu'z-Zcvaid (1/273) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani. Mu'cemu'l-Kebİr'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir. Bu itibarla bu hâtlis hasendir."
Kuşluk: Güneşin iyice ortaya çıkıp ışığını saçmaya başladığı ve doğrş esnasında üzerinde görülen kırmızılığının gittiği vakittir. Ancak kelimenin arapça karştltğt olan "dulıa" kelimesi "dalıâ" diye okunursa, güneşin epey yükselmesinden sonra gelen vakit anlamına gelir, (İbnu'l-Esir)
[216]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/94
[217]
Ebu Davud (4/39) Kitabu'l-Hammam. Tirmizi (5/113) 44-Kitabu'l-Edeb. 43-Hamama girmek konusunda gelen rivayetler babı.
[218]
Tirmizi (5/113) 44-Kitabu'l-Edeb, 43-Hamama girmek konusunda gelen rivayetler babı. Ebu İsa (Tirmizi): "Bu hadis hasen. garibdir" demiştir. Hakim (4/288) Kita-bu'l-Edeb, Örtüsüz olarak hamama girmekten nehiy babı. (Hakim): "Bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir" demiştir.
[219]
Taberani. Mu'cemu'l-Kcbir (12/266) Mecmeu'z-Zevaid (11279) (Heysemi söyle söylemiştir): "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
[220]
Ebu Davud (1/98) Kitabu't-Tahare, 131-Müslümanlığa girmekten dolayı gusülle emredilen kimse ile ilgili bab. Tirmizi (2/503) Ebvabu's-Salat, 42-Bir kimsenin Müslümanlığa girmesinden dolayı gusletmesi hakkında bildirilenler babı. Nesai (11109) Kitabu't-Tahare, 126-Kâfır

birinin Müslüman olması halinde gusletmesi babı. İbni Huzeyme (1/126) 181-Kâfır birinin Müslüman olması halinde su ve sidr ile gusletmesinin müstehab olduğu babı. İbnu Hibban (2/270) Kitabu't-Tahare, Kâfir birinin Müslüman olması durumunda gusletmesinin müstehab olduğu ve gus-lünü su ve sidr ile yapması hakkında bildirilenler babı.
[221]
Mecmeu'z-Zevaid (1/283) Kâfir birinin Müslüman olması durumunda gusletmesi babı. Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[222]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/94-98
[223]
Bakara Suresi: 222
[224]
İbni Abidin Haşiyesi (1/188 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (11207 ve sonrası) Muğni (11206 ve sonrası) Muhazzeb (1138 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11467 ve sonrası.)
[225]
Buhari (1/416) 6-Kitabu'l-Hayz. 14-Hayızhmn guslü babı.
[226]
Buhari (J/414) 6-Kitabu'l-Hayz, 13-Kadının hayızdan temizlenmesi esnasında vücudunu ovması babı. Müslim (1/260) 3-Kitabu'i-Hayz, 13-Hayızdan temizlenen kadının üzerine bulaşan kanları temizlemesi için temizleyici kullanmasının müs-tehab olduğu babı.
[227]
Müslim (1/261) 3-Kitabu'l-Hayz, 13-Hayızdan temizlenen kadının üzerine bulasan kanları temizlemesi İçin temizleyici kullanmasının müstehab olduğu babı.
[228]
Müslim, aynı yer. Sh. 262
"Misklenmiş (koka sürülmüş) dokuma bir bez parçası (fırsa): Bu bez parçası yünden, pamuktan veya benzeri bir şeyden olur. Misklenmiş sözünden, onun misk sürülmüş (yani kokulanmış) olmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Fıkhı mezheplerde de böyle söylenmiştir. Fıkıhçılar şöyle söylemişlerdir: "Hayızlı bir kadın, hayız kanının kesilmesinden sonra az miktarda bir misk alır. Bunu üzerindeki kan kokularının kesilmesi için kan bulaşmış yerlerine sürer. "Fırsa" kelimesinin herhangi bir şeyin parçası hakkında kullanıldığı da söylenmiştir. Kıyas itibariyle kelimeden bu anlam çıkıyorsa da dil bilginleri bu anlamı vermemişlerdir. Hayızdan sonra yıkanan kadın eğer misk bulamazsa yerine başka herhangi bir güzel koku sürebilir, "Mumes-seke" kelimesinin sözlük anlamından misk sürülmüş olmasının gerektiği anlamı çıkmaktadır. Yani yünden veya pamuktan dokunmuş bir bez parçası alınır ve üzerine misk sürülür, sonra onunla kanın izleri temizlenir. Böylece kan bulaşmış yerlerde güzel bir koku oluşur. Ebu Davud, bir kişiden rivayetinde "fırsa" kelimesini "kaf ile yani "karsa" olarak vermiştir. Bu durumda ibare "az miktarda misk" anlamı taşır. Mesela, iki parmağın ucuyla alınacak kadar bir miktar gibi. Ancak Ebu Davud söz konusu rivayetinde "miskten (mine'l-misk)" dememiştir. Aynı zamanda üzerinde durduğu rivayetinin sonunda ibareyi "fırsa mumesseke" şeklinde vermiştir. Musedded şöyle söylemiştir: "Ebu Avane 'fırsa' derdi. Ebu'l-Ahves ise 'karsa' derdi."
[229]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/99-105
[230]
Tirmizi (J/236) Ehvabu't-Tahare, 98- Cünüp kişinin ve hayatının Kur'an-ı Kerim okuyamayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Şeyh Ahmed Şakir, Tirmizi ile ilgili ta'likatında (kritiklerinde) bu hadisin sahih olduğunu bildirmiştir. Bazdan bu hadisin zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak zayıf olduğunu ileri sürmek için herhangi bir dayanak yoktur. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Yukarıdaki hadisi şerifte bildirilen hüküm aynı zamanda Resulullah (a.s)'ın ashabından, tabiinden olan ilim sahiplerinin çoğunluğunun ve onlardan sonra gelenlerin içindeki Sufyanı Sevri, Ibni Mübarek, İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak gibi ilim adamlarının ortak görüşüdür. Şöyle söylemişlerdir: "Hayızlı veya cünüp biri, bir ayetin bir parçası veya herhangi bir harf yahut benzer bir kısa parça dışında Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuyamaz." Ancak cünübün ve hayızlının teşbih çekmesini ve tehlil getirmesini (kelimei tevhidi söylemesini) caiz görmüşlerdir.
İbniMace (11196) 1-Kitabu't-Tahare ve Süneniha, 105- Temiz olmadan Kur'an-ı Kerim okumak hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/106
[231]
Bakara Suresi: 222

[232]
Müslim (11246) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-Hayızlı kadının kocasının başını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu ve hayızlının artığının temiz olduğu babı. Ebu Davud (1/67) Kitabu't-Tahare, 103-Hayızlı kadınla birlikte yemek yemek ve onunla yakınlıkta bulunmakla İlgili bab. Ebu Davud rivayetinde: "....ve birlikte su İçmezlerdi" sözünü ilave etmiştir. Tirmizi (5/214) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Kur'an suresi ile ilgili bab. Nesai: "Onlarla cinsel ilişki dışında her şeyi yapabilirler" sözüne kadar olan kısmı rivayet etmiştir (1/152) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-İstihaze, 181-Yüce Allah'ın: "Sana ay halinden soruyorlar..." sözünden ne anlaşılması gerektiği ile ilgili bab.
[233]
Buharı (1/403) 6-Kitabu'l-Hayz, 5-tIaytzh kadınla yakınlıkta bulunma babı. Müslim (1/242) 3-Kitabu'İ-Hayz, Î-Hayızlt kadınla etek üstünden yakınlıkta bulunma babı.
"Resutullah (a.s)'ın arzusuna hakim olabildiği kadar hanginiz arzusuna hakim olabilir?": Yani Resulullah (a.s). arzularına hakim olabilen biriydi. Arzusunu yenip nefsinin isteklerini yerine getirmekten sakınmayı başarabilirdi. Sîz ise buna güç yetiremiyorsunuz. Resulullah (a.s), hanımları hayızlı iken cinsel organlarına dokunmaksızın onlarla yakınlıkta bulunurdu. Ancak bir başkası böyle bir şey yaptığı taktirde kendisine haram kılınan fiili işleyebilir. Yani başkası için bunu yapmak tehlikeli olabilir,
[234]
Buharı (1/403) 6-Kitabu'l-Hayız, 5-llayızlı kadınla yakınlıkta bulunma babı. Müslim (1/246) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-Hayızlı kadının kocasının başını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu, hayızltntn artığının temiz olduğu ve odasında oturma ve odasında Kur'an-t Kerim okuma babı.
[235]
Ebu Davud (1171) Kitabu't-Tahare. 107-llaytzlı kadınla cinsel ilişki dışında her türlü yakınlıkta bulunan adamla ilgili bab.
[236]
Ebu Davud (1170) Kitabu't-Tahare. 107-Hayızlı kadınla cinsel ilişki dışında her türlü yakınlıkta bulunan adamla İlgili bab. Nesai (11151) Kitabu't-Tahare, Hayızlı kadınla yakınlıkta bulunma babı.
[237]
Muvatta (1/58) 2-Kitabu't-Tahare, 26-Bir adamın hanımı hayızlı iken onunla ne yapmasının helal olacağı babı.
[238]
Nesai (11149) Kitabu'l-Hayz ve'l-İstihaze, 13-Hanımlarından birinin hayızlı olması durumunda Resulullah (a.s)'ın ona nasıl davrandığı hakkında bildirilenler babı.
[239]
Buharı (1/405) 6-Kİtabu'l-Hayz, 5-Hayızlı kadınla yakınlıkta bulunma babı
[240]
Müslim (1/242) 3-Kitabu'l-Hayz 1-Hayızlı kadınla etek üstünden yakınlıkta bulunma babı.
[241]
Müslim (1/243) 3-Hayız, 2-Hayızlı kadınla aynı yorgan altında birlikte yatma babı.
[242]
Ebu Davud (1/70) Kitabu't-Tahare, 107-Hayızlt kadınla cinsel ilişki dışında fter türlü yakınlıkta bulunan adamla ilgili bab.
[243]
Nesai (1(152) Kitabu't-Tahare, 18-Haytzh kadınla yakınlıkta bulunma babı.
[244]
Ebu Davud (1/55) Kitabu't-Tahare, 83-Mezi ile ilgili bab. Bu hadis hasendir.
[245]
Ebu Davud (1/71) Kitabu't-Tahare, 107-Hayızlı kadınla cinsel ilişki dışında her türlü yakınlıkta bulunan adamla ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/106-110
[246]
Buhari (4/272) 33-Kitabu'l-İ'tikaf. 2-Hayızlı kadının itikaftaki birinin hasını taraması babı. Müslim (i/244) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-liayızh kadının kocasının basını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu.

[247]
Buhari (1/274) 33-Kitabu'l-İ'tikaf, 4-İ'tikaftaki birinin guslü. Ayrıca: (1/401) 6-Kitabu'l-Hayz, 2-llaytzlı kadının kocasının başını yıkaması ve taraması babı. Müslim (1/244) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-Haytzlı kadının kocasının başını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu. Ebu Davud (2/332-333) Kitabu's-Savm 76-İtikaflının bir ihtiyaçtan dolayı eve girmesi babı. Tirmizi (31167) 6-Kitabu's-Savm, 70-lti-kaflının ihtiyacı için çıkıp çıkmayacağı babı. Nesai (1/193) 21-llaytzİt kadının kocasının başını yıkaması. İbni Mace (11565) 7-Kitabu's-Sıyam, 64-İtikaflının başını yıkaması ve taraması hakkında gelen rivayetler babı.
[248]
Buhari (1/401) 6-Kitabu'l-Hayz, 3-Bir adamın hayızlı olan karısının odasında Kur'an-t Kerim okuması babı. Müslim (1/246) 3-Kitabu'l-Hayzr 3-Hayızlı kadının kocasının başını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu ve artığının da temiz olduğu babı.
[249]
Buharı (13/518) 97-Kitabu't-Tevhid. 52-Resulullah (a.s)'tn, Kur'an-t Kerim okumada başarılı olanın üstün dereceli kimselerle birlikte olacakları yolundaki açıklaması ve: "Kur'an-ı Kerim'i seslerinizle süsleyiniz" sözü İle ilgili bab. Ebu Davud (1/68) Kita-bu't'Tahare. 103-tlayızlı kadınla yiyip içme ve yakınlıkta bulunma babı.
[250]
esai (1/191) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-İstihaze, 16-Karısı hayızlı iken başı karısını odasında olarak Kur'an-ı Kerim okuyan adamla ilgili bab.
[251]
Nesai, aynı yer.
[252]
Darimi (1/264) Hay izlinin camiye girmesi babı.
[253]
Buhari (1/423) 6-Kitabu'l-Hayz, 21-Temizlik elbiselerinden ayrı olarak özel hayız elbiseleri edinme babı. Müslim (1/243) 3-Kitabu'l-Hayz, 2-Hayızlı ile aynı yorgan altında yatma babı.
[254]
Müslim (11245) 3-Kİtabu'l-Hayz. 3-Hayızlt kadının kocasının basını yıkamasının ve taramasının caiz olduğu.
[255]
Ebu Davud (1168) Kitabu't-Tahare, 103-Haytzlı kadınla yiyip içme ve yakınlıkta bulunma babı.
[256]
Nesai {11190-191) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-htihaze. 15-Hayızhnın artığından yararlan-ma
[257]
Nesai, aynı yer.
[258]
Tirmizi (11240) Ebvabtt't-Tahare. 100-HayızU ile birlikte yiyip içme ve hayızlının artığı hakkında gelen rivayetler. Tirmizi bu hadisin hasen, garib olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/111-114
[259]
Tirmizi (J/245) Ebavu't-Tahare, 103-Bunun keffareti hakkında gelen rivayetler babı.
[260]
Tirmizi, aynı yer. Şeyh Ahmed Şakır şöyle söylemiştir: "(Bu) Abdullah bin Abbas (r.a)'tan merfu olarak rivayet edilmiştir. Ancak hatalı olduğu açıktır. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın bu hadisi pek çok isnadla ve değişik metinlerle rivayet edilmiştir. İlim adamları ise bu rivayet konusunda oldukça farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Ben bu hadisin elli veya daha fazla rivayet tankını buldum. Bunların tümünün tafsilatlı olarak açıklanması durumunda, söz hayli uzayacak ve konu gayet genişleyecektir. İsteyen (Süneni Tirmizi'de) bu konunu geçtiği sayfaların sayfa kenarı açıklamalarına (hamişine) bakabilir."
[261]
Ebu Davud (1/69) Kitabu't-Tahare, 106-Hayızlı ile cinsel ilişkide bulunmaka ilgili bab.
[262]
Ebu Davud, aynı yer.

[263]
Ebu Davud, aynı yer.
[264]
Nesai (1/188) 3-Katubu'l-Hayz ve'l-İstihaze, 9-Hantmtyta hayızlı olduğu sırada ilişkide bulunan bir kimseye neyin gerektiği hakkında bildirenler babı.
[265]
Hud Suresi: 114
[266]
Bakara Suresi: 222
[267]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/114-116
[268]
Buharı (11421) 6-Kitabu'l-Hayz, 20-Hayızlının namazını kaza etmeyeceği babı.
*) Hz. Aise (r.a) soruyu soran kadına: "Sen Harurah mısın?" diye sorarkan, onun (belirtildiği şekilde hareket etmesi durumunda) sünnete muhalif hareket etmiş ve cemaatten (ümmetin genel çizgisinden) çıkmış olacağına işaret etmek istemiştir. Nitekim Haruralılar izledikleri tutumlarıyla Müslümanların cemaatlerinden çıkmışlardı. Şöyle de denilmiştir: Söz konusu kadının böyle bir soru sorması ve o konuda ısrarlı davranması sebebiyle Hz. Aise (r.a) onu Haruralılara benzetmiştir. Onlar çok soru sorar ve sırf insanları imtihan etmek, onların zihinlerini kurcalamak
[269]
Müslim (11265) 3-Kitabu'l-Hayız, 15-Hayızhmn namazını kaza etmesinin gerekmediği ancak orucunu kaza etmesinin gerektiği babı.
[270]
Müslim, aynı yer.
[271]
amacıyla sorgulamalarında ısrarlı davranırlardı."
imam Ayni söyle söylemiştir: "Haruralılarm kadınlarının hayızlı iken kılmadıkları namazları kaza etmelerinin gerektiğini ileri sürdükleri ve bu konuda oldukça katı davrandıkları söylenmiştir. Yine söylenildiğine göre onlar dini konuların çok derinine inerlerdi. Sonunda da dinden tamamen çırkmışlardır." (El-Binaye alel-Hidaye, 11635)
[272]
Ebu Davud (1/83-84) Kitabu't-Tahare. 121-Nifazlinin (lohusanın lohusallığtnın) süresi hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisi, şahitlerinin bulunması itibariyle ha-sendir.
[273]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/117-199
[274]
Muvatta (1159) 2-Kitabu't-Tahare. 27-Hayızhmn temizlenmesi babı. Buharı (11420) 6-Kitabu'l-Hayz, 19-Hayızın gelmesi ve gitmesi babı.
[275]
Mecmau'z-Zevaid (1/282) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmişir ve ravileri sika kimselerdirler."
[276]
Ebu Davud (J/82) Kitabu't-Tahare, 121-Nifashmn (lohusantn) (lohusalltğtnın) suresi lıakkında gelen rivayetler babı.
[277]
Tırmizi (11256) Ebvabu't-Tahare, 105-Lohusamn (nifashmn) ne kadar süre bekleyeceği hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle ha-sendır." Yanı: fayızıı kadın, haya yerlerine bağladığı bez parçası veya pamuk, içinde sarılık ve bulanık bir renk bulunmayan tamamen beyaz renkteki madde bulaşmış halde çıkıncaya kadar acele etmesin. Burada kastedilen şeyin, kanın tamamen kesilmesinden sonra çıkan ince, iğne gibi bir şey olduğu da söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/119-120
[278]
Buharı (11426) 6-Kitabu'l-Hayz. 26-İstihaze damarı babı, Müslim (11263) 3-Kita-bu'1-Hayz, 14-

tstihaze gören kadın, onun guslü ve namazı babı.

Bu rivayet, Sahih-i Buhari'de daha kısa (muhtasar) olarak geçmektedir. Oradaki rivayette şöyle denilmektedir:
"Ümmü Habibe (r.a) yedi yıl istihaze gördü. Dolayısıyla durumunu Re-sulullah (a.s)'a sordu. Resulullah (a.s) da: "Bu, damardan gelmektedir" diye buyurdu. O da gusleder ve namazını kılardı."
Buna benzer bir başka rivayette: "Öyle ki, kanın kırmızılığı, suyun üstüne çıkardı" ibaresinin sonuna kadar olan kısmı nakledilmekte, bundan sonrası rivayet edilmemektedir. [1]
Bir başka rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ümmü Habibe bintu Cahş, Resulullah (a.s)'a: "Ben istihaze oluyorum" diyerek bunun hükmünü sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu, damardan gelmektedir. Sen guslet ve namazım kıl." O da her namaz için guslederdi." [2]
Leys, İbni Şihab'dan söz etmeksizin şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s), Ümmü Habibe (r.a)'ye her namaz için gusletmesini emretti. Ancak bu sadece onun yaptığı bir şeydi."
Bir rivayette Ümmü Habibe adı anılmaksızm sadece Bintu Cahş denilmektedir.
Müslim'in bir rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın hanımı olan Ümmü Habibe bintu Cahş (r.a), Resulullah (a.s)'a kendisinde (devamlı) kan akıntısı olduğunu bildirdi. Resulullah (a.s) da ona şöyle buyurdu:
"Daha önce hayız nöbetinin seni alıkoyduğu kadar süre bakle sonra guslet." O ise her namaz için gusledercli." [3]
Bir diğer rivayette: "... sonra guslet ve namaz kıl" denilmektedir. Bu rivayette bildirildiğine göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ben, onun leğeninin kan ile dolu olduğunu gördüm." [4]
istihaze gören bir kadın için iztihaze gördüğü süre içinde geçerli olan hüküm; özürlü bir kimse için geçerli olan hükmün aynısıdır. Böyle birinin her namaz vaktinin girmesinden sonra o namaz için ayn abdest alması gerekir. Bir namaz vakti içinde özürden kaynaklanan bir şey abdestini bozmaz. Bu itibarla o vakit

içinde gerek farz gerek nafile olarak istediği kadar namaz kılabilir. Hamane (Ümmü Habibe) bintu Cahş (r.a)'ın yaptığı her namaz için ayn gusül alma, kendi anlayışından kaynaklanan bir fiildi yoksa İbni Şihab'ın da işaret ettiği üzere Resulullah (a.s) ondan böyle bir şey istemiş değildi. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

669- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [5]
"Fahma bintu Ebi Hubeyş (r.a) -Ebu Hubeys Muttalib bin Esed'in oğludur- Resulullah (a.s)'a şöyle söyledi:
"Ben istihaze gören bir kadınım. Dolayısıyla temizlenemiyorum. Namazı tamamen bırakayım mı?" Resulullah (a.s) da ona şöyle buyurdu:
"Bu, damardan gelmektedir. Yoksa bu hayız değildir. Hayız dönemi geldiğinde (daha önce kesinleşmiş) hayız süresi kadar namazı bırak. Sonra üzerindeki kanı temizle ve namazını kıl."
Sufyan'ın rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Hayız (yani hayız dönemi) geldiğinde namazı bırak, o dönem geçtiğinde (yani daha önce kesinleşmiş hayız dönemi kadar bir süre geçtiğinde) guslet ve namazını kıl." [6] Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Ancak daha önce hayız gördüğün günler kadar bir süre namazı terket sonra guslet ve namazı kıl." [7]
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de Hz.Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Fatıma bintu Ebu Hubeyş (r.a), Resulullah (a.s)'m yanına geldi..." Daha sonra yukarıdaki olayı anlatmış, sonunda da Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir:
"Guslet sonra her namaz için abdest al ve namazı kıl." [8]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Fatıma bintu Ebu Hubeyş istihaze görürdü. Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Hayız kanı siyah bir kandır, tanınır. Bu kan geldiğinde namazı bırak, ö-bür türlü kan geldiğinde ise abdest al." [9]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s) bir kaç kez istihaze kanının damardan gelen kan, yani normal

kan akıntısı olduğunu, bunun ise hayız kanı olmadığını bildirmiştir. Bugün bilindiğine göre de, hayız kanı her ay belirli bir süre kadının yumurtalığının patlamasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışındaki kan akıntısı ise damardan gelen akıntıdır. Resulullah (a.s)'ın hadisi şeriflerinde buna parmak basmış olması, O'nun mucizelerinden ve peygamberliğinin belirtilerindendir. Çünkü bu bilgi, O'nun yaşadığı zamanda ancak vahiy yoluyla bilinebilirdi.

670- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Fatıma bintu Kays, Resulullah (a.s)'a İstihaze görenin durumunu sordu. O da şöyle buyurdu:
"Hayız günleri boyunca bekler (yani namaz kılmaz). Sonra her temizlenme ile birlikte gusleder, sonra sarınır ve namazını kılar." [10]

671- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Cabir bin Abdullah (r.a)'tan, o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir:
"O (yani Resulullah) istihaze görene her namaz için abdest almasını emretti." [11]

Bir Açıklama

Doğrusunu Allah bilir de yukarıdaki rivayette kastedilen anlam şudur: Kadın normal adet günleri süresince namaz kılmadan durur. Sonra gusleder, sonra da her ayn vaktin namazı için abdest alır. Bununla birlikte eğer kanın sarınmakla kesilmesi imkânı varsa sarınmak suretiyle kanım kesmeye veya mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışır. Sarındığında muhtemelen kan namaz esnasında dışarı çıkmaz. Dolayısıyla özürlülerden sayılmaz. Bu durumda e-ğer kan dışarı çıkarsa, o zaman daha vakit çıkmadan abdesti bozulur. İleride özürlülerle ilgili hükümlerin daha geniş açıklaması gelecektir.

672- Ebu Davud, Adiyy bin Sabit (r.a)'den, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir: [12]
"Resulullah (a.s) istihazeli kadın hakkında şöyle buyurdu:
"Hayız günleri içerisinde namazı bırakır. Sonra gusleder ve namaz kılar. Abdesti de her namaz için ayrı (yani her ayn vaktin namazı için ayrı abdest alır.)"

Bir rivayette: "... sonra oruç tutar ve namaz kılar" şeklinde bir fazlalığa yer verilmiştir. [13]

Bir Açıklama

Malikiler: "İstihaze gören kadının her namaz için ayrı abdest alması müstehabdır" demişlerdir.
Hanefiler, Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"İstihaze gören kadının her yeni namaz vaktinin girmesiyle birlikte fer-cinİ (cinsel organını) yıkayıp bağladıktan ve pamuk ya da benzeri bir şeyle sardıktan sonra abdest alması gerekir. Ancak sargının zarar vermesi durumunda sarması gerekmez."
"Bununla birlikte onun hasta hükmünde olması itibariyle iki namazı bir ab-destle birleştirmesini de caiz görmüşlerdir. Diğerleri ise iki namazı birleştirmeye cevaz veren hadisi şeriflerde kastedilenin, şekli olarak birleştirme olduğunu söylemişlerdir. Şekli olarak birleştirme ile kastedilen ise şudur: İstihaze gören kadın, cinsel organını anlatıldığı şekilde bağlayıp sarınca bu bir bakıma ondaki akıntıyı kısa bir süre için durdurmuş gibi olur. Bu durumda mesela öğle namazını ikindi namazının kısa süre öncesine kadar geciktirir ve o zaman kılar. İkindi namazını de hemen vakit girer girmez kılar. Akşam ve yatsıyı da aynen bu şekilde kılar.

673- Ebu Davud, Hamene (Ümmü Habibe) bintu Cahş (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Pek çok ve şiddetli bir şekilde istihaze görüyordum. Durumumu Resu-lullah (a.s)'a bildirmek ve hükmünü sormak için yanma gittim. Vardığımda O'nu, kızkardeşim Zeyneb bintu Cahş'ın odasında buldum. Şöyle söyledim: [14]
"Ya Resulullah (a.s)! Ben çok ve şiddetli bir şekilde istihaze görüyorum. Benim hakkımda ne diyorsun? Bu durum beni namazdan ve oruçtan alıkoydu." (Resulullah a.s): "Sana pamuğu tavsiye ediyorum. O, kanı giderir" diye buyurdu. Ben: "Akıntı onun gidereceğinden fazladır" dedim.
"Bir elbise (özel bir sargı) edin" diye buyurdu. Ben: "Bunun giderebileceğinden de fazladır. Durmadan akıyor" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sana iki şeyi emredeceğim: Bunlardan hangisini yaparsan diğerine ihtiyaç

bırakmaz. Eğer ikisine de gücün yeterse onu artık sen bilirsin." Sonra da şöyle buyurdu:
"Bu şeytanın dokunmalarından bir şeydir. Altı gününü veya yedi gününü hayzına say. O artık Allah'ın bilgisi dahilinde olan bir şeydir. Sonra guslet. Eğer kendinin temizlendiğini ve arındığını görürsen yirmiüç ya da yirmi dört gece ve gündüz namaz kıl ve oruç tut. Bu senin için yeterli olur. Her ay işte böyle yap. Tıpkı (normal) kadınların hayız görüp temizlenmeleri gibi. Onların hayız ve temizlik dönemlerini esas alırsın. Bunun yanışıra eğer öğleyi geciktirip ikindiyi erkenden kılmaya güç yetirebilirsen gusledersin ve iki namazı öğle ile ikindiyi birleştirirsin. Yine akşamı geciktirip yatsıyı erkenden kılabileceksen; sonra gusledip ve (bu) iki namazı da birleştirebileceksen yap. Yine sabah namazı için (ayrıca) gusledebilirsen yap. Güç yeti-rebilirsen orucu da tut." Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"(Tarif ettiğim) iki işten benim nazarımda en güzel olanı budur." Ravi dedi ki: "Amr bin Sabit, İbni Ukeyl'in şöyle söylediğini rivayet etti:
"Hamene dedi ki: "Bu, iki işten benim için en güzel olandır." Yani o, bu sözü Resulullah (a.s)'ın sözü olarak rivayet etmedi.
Tirmizi'nin buna benzer bir rivayetinde: "Resulullah (a.s):"... O kanı giderir" diye buyurdu. Ben: "Akıntı onun gidereceğinden fazladır" dedim." ibaresine kadar nakledildikten sonra şöyle denilmektedir:
"Resulullah ^a.s): "O zaman kuvvetli bir çaputla iki yanlı olarak sıkıca bağla" diye buyurdu. Ben: "Kan bunun giderebileceğinden de fazladır" dedim. "Bir elbise (özel bir sargı) edin" diye buyurdu. Ben: "Kan bunun giderebileceğinden de fazladır. Durmadan akıyor" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sana iki şeyi emredeceğim- Bunlardan hangisini yaparsan diğerine ihtiyaç bırakmaz. Eğer İkisine de gücün yeterse, onu artık sen bilirsin."
Resulullah (a.s) bunun hakkında: "Bu şeytanın bir dokunrhasıdır..." diye buyurdu. Bundan sonra yukarıdaki hadisi şerifi rivayet etmiştir. Bu rivayette: "Sonra sabah vaktinin girmesinde gusleder ve namaz kılarsın" denmektedir. [15]

Bir Açıklama

Dört mezhebin görüşüne göre de istihaze gören bir kadının, istihaze kanından dolayı gusletmesi gerekmez, tbni Şihab'ın Hamene (r.a) hakkında rivayet edilen hadisi nasıl yorumladığına daha önce işaret etmiştik. Onun açıklamasına göre

Hamene (r.a) normal hayız dönemine denk gelen sürenin bitiminde yapması gereken aylık gusül emrini her namaz vakti için yapılması gereken gusül olarak anlamıştır. Durumun böyle olmadığını farzetsek bile buradaki her namaz vakti için olan gusül, müstehab olan gusüldür.
Fıkıhçılarm çoğunluğunun görüşlerine göre istihazeli kadının iki namazı birleştirmesi caiz olmaz. Sadece Hanbeliler buna cevaz vermişlerdir. Fıkıh-çılann çoğunluğu ise bu konudaki rivayetlerde işaret edilen birleştirmenin, şekli birleştirme olduğunu söylemişlerdir.

674- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [16]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında bir kadın istihaze oldu. Öğleyi geciktirip ikindiyi erken kılmakla ve her ikisi için de gusül almakla; yine akşamı geciktirip yatsıyı erken kılmakla ve bu ikisi için de bir gusül almakla; sabah namazı İçin de bir gusül almakla emrolundu."
Ravi dedi ki: "Ben Abdurrahman (bin Kasım)'a: "Bu Resulullah (a.s)'tan mıdır?" diye sordum. O da: "Ben sana Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiyorum" dedi."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Sehem bintu Süheyl istihaze oldu. Resulullah (a.s)'ın yanına geldi. Resulullah (a.s) ona her .namaz için gusletmesini emretti. Bu ona zor gelince öğle ile ikindiyi bir gusül ile, akşam ile yatsıyı da bir gusül ile birleştirmesini, sabah namazı için de ayrı bir gusül almasını emretti." [17]
Bir rivayete göre de Abdurrahman bin Kasım babasından şöyle rivayette bulunmuştur:
"Bir kadın istihaze oldu. Durumunu Resulullah (a.s)'a sordu. Resulullah (a.s) da ona -yukarıda bildirildiği şekilde- yapmasını emretti." [18]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında istihaze gören bir kadına: "Bu, ısrarla (sürekli) kanayan bir damardandır." denildi ve öğleyi geciktirip ikindiyi erken kılması dolayısıyla bu İkisi için bir gusül alması yine akşamı geciktirip yatsıyı erken kılması ve bu ikisi için de bir gusül alması, sabah namazı için de bir gusül alması emredildi." [19]

675- Ebu Davud, Esma bintu Umeys (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ya Resulullah (a.s)! Fahma bintu Hubeyş şu şu zamandan beri istihaze oldu ve namaz kılmadı!" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Subhanallah! Bu şeytandandır (yani şeytandan bir vesvesedir- Çeviren) Leğene otursun, suyun üzerinde bir sanlık görürse gusletsin. Öğle ile ikindi namazı için bir gusül alsın; akşam ile yatsı namazı için bir gusül alsın; sabah namazı için de bir gusül alsın. Bunların aralarında da abdest alsın."
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Mücahid, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu kadar gusül almak ona zor gelince (Resulullah a.s) ona iki namazın arasını birleştirmesini emretti." [20]

676- İmam Malik, Ümmii Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın zamanında bir kadından sürekli kan gelirdi. Ümmü Seleme (r.a) onun durumuyla ilgili hükmü Resulullah (a.s)'tan sordu. O da şöyle buyurdu:
"Bu başına gelen durum daha ortaya çıkmadan önce, her ay hayız gördüğü gün ve geceleri gözlesin (yani onların hesabını yapıp bu hesaba göre hayız günlerine denk gelen günleri belirlesin -Çeviren) Her aydan bu kadar süre namazı terketsin. Bu günler geçtikten sonra da gusletsin. Sonra bir elbise (sargı) sarsın. Sonra da namaz kılsın." [21]

677- Ebu Davud, Ebu Bekr bin Abdurrahman (r.a)'ın mevlası (azatlısı) Sumeyy'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [22]
"Ka'ka ve Zeyd bin Eşlem onu: "İstihaze gören kadın nasıl gusleder?" diye sorması için Sa'id bin Müseyyib (ra.)'e gönderdiler. Sa'id bin Müseyyİb (r.a)"e şöyle söyledi:
"Öğleden öğleye gusleder. Her namaz için de abdest alır. Eğer kendisinden kan çok gelirse, bir elbise (sargı) sarsın."
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in ve Enes bin Malik (r.a)'in de: "Öğleden öğleye gusleder" dedikleri rivayet edilmiştir."
Yine Ebu Davud bin Hind ve Asım bin Süleyman, Şa'bi'den, o hanımından, o Kamir'den, o da Hz. Aişe (r.a)'den (bu manada) bir rivayette bulunmuştur. Ancak Ebu Davud: "Her gün" demiştir. Asım hadisinde de: "Öğle vaktinde" denilmektedir. Bu aynı zamanda Salim bin Abdullah, Hasanı Basri ve Ata'nın görüşleridir.
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"İmam Malik şöyle söylemiştir: "Ben, Said bin Museyyib'in hadisinin:

"Temizlikten temizliğe" şeklinde olduğunu sanıyorum. İnsanlar onu "Öğleden öğleye" şekline dönüştürmüşlerdir." [23]

678- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ile birlikte hanımlarından istihaze gören biri de i ti kafa
girdi. O, kan ve bir sarı madde görürdü. Ancak namaz kılardı. Bazen namaz kılarken altına leğen koyduğu olurîiu."[24]

679- İmam Malik, Abdullah bin Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir "Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte oturuyorduk. Bir kadın bir fetva sormak için yanına geldi ve şöyle söyledi:
"Ben Kabe'yi tavaf etmek niyetiyle geldim. Mescidi Haram'ın kapısına vardığımda kan akmaya başladı. Döndüm ve bu durum benden geçti. Sonra yeniden gittim. Tam Mescidin kapısına vardığımda kan akmaya başladı. [25]
Tekrar geri döndüm ve bu durum benden geçti. Sonra yeniden gittim. Tam Mescidin kapısına vardığımda kan akmaya başladı." Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Bu şeytanın bir dokunmasıdır. Guslet sonra bir elbise (sargı) sar. Sonra tavafını yap." [26]

Bir Açıklama

Şeyh Zafer Ahmed şöyle söylemiştin
"Bundan sonra Hakim'in rivayetinde: "Sonra her gün bir kere gusletsin" denilmektedir. Aynı şekilde Ebu Davud da Esma bin tu Ebu Umeys'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ya Resulullah (a.s)! Fatıma bintu Hubeyş şu şu zamandan beri istihaze oldu ve namaz kılmadı!" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanallah! Bu şeytandandır (yani şeytandan bir vesvesedir- Çeviren) Leğene otursun suyun üzerinde bir sanlık görürse gusletsin. Öğle ile ikindi namazı İçin bir gusül alsın; akşam ile yatsı namazı için bir gusül alsın; sabah namazı için de bir gusül alsın. Bunların aralarında da abdest alır."
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Mücahİd Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştin
"Bu kadar gusül almak ona zor gelince (Resulullah a.s) ona iki namazın arasım

birleştirmesini emretti."
Avnul-Ma'bud'da da şöyle denilmektedir:
"Munziri Hasan şöyle söyledi: "Bütün bunlardaki gusül emrinin, müste-hablık hükmü ifade ettiği bildirilmiştir. Taberani'nin Mu'cemu'l-Evsat'ta hasen rivayetle nakletmiş olduğu bir hadis, belirtilen durumdaki kadın için farz olanın her temizlenmeyle beraber sadece bir kere gusletmek olduğuna işaret etmektedir. Bunun gibi, Azizi (3/377)'de de Amr bin el-As (r.a)'ın merfu olarak şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"İstihaze gören bir kadın bir temizlenmeden diğer temizlenmeye (bir kar'dan diğer kar'a) bir kere gusleder."
tbni Hibban'ın hadisinin zahirinden çıkan anlam da budur. Fıkihçılanmız, bütün özürlüleri hüküm yönünden istihazeli kadına kıyas etmişlerdir. [27]

680- Ebu Davud, îkrime (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hamene (Ümmü Habibe) bintu Cahş (r.a)'tan rivayet edildiğine göre, o istihaze gören bir kadındı. Eşi de kendisiyle cinsel ilişkide bulunurdu." [28]

681- Ebu Davud, Ümmü Atiyye (r.a)'den şu sekide rivayet etmiştir:
"Temizlenmeden sonra gelen bulanık sıvıyı ve sarı sıvıyı bir şey saymazdık (yani bir şeye engel saymazdık - Çeviren)" [29]

Bir Açıklama

Hanefî fakihleri şöyle söylemişlerdir ve bu konuda başkaları da onların görüşlerine muvafakat etmiştir:
"İki hayız arasındaki en kısa temizlik süresi, yirmibeş gündür." Yine Hanefi fakihlerine göre, bir kadının normal hayız süresi on günden az olur ve hayzının bitmesinden sonra kan renklerinden herhangi bir renkle akıntı devam ederse, on gün tamam oluncaya kadar beklemesi gerekir. Eğer on gün içinde bu akıntı kesilirse, bu akıntının devam ettiği sürenin tamamı hayız-dan sayılır. Eğer on günden daha fazla süre devam ederse, o zaman normal hayız süresinden sonrasının tamamı istihaze olarak kabul edilir. Bu durumda on günden sonra gusleder ve normal hayız süresinin dolmasından sonra kılmamış olduğu namazlarını kaza eder.
İ'la'u's-Sünen (l/257)'de rivayet edildiğine göre Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) şöyle

söylemiştir:
"Allah, hamile kadınlardan hayızı kaldırdı ve kanı, rahimlerin barındırdıkları için (rızık) kıldı."
Abdullah bin Abbas (r.a)'ın da şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Allah hamilelerden kanı kaldırdı ve onu çocuk için nzık eyledi." [30]
Tıp da hamilelik döneminde gelen kanın, hayız kanı olmayıp istihaze kanı olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla bu dönemde gelen kan, normal adet kanı değildir.
Darimi'nin Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai, Ata ve Hakem bin Atebe-'den rivayet ettiğine göre hamile bir kadın eğer kan görürse (yani hamile bir kadından eğer kan gelirse) o istihazelİ hükmündedir. Dolayısıyla namazlarını terketmez. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edildiğine göre de, bir kadın (hamilelik dolayısıyla) kandan kesilir de sonra kan görmeye başlarsa, çocuğunu doğuruncaya kadar namazım kılmaya devam eder. Hanelilerin görüşlerine göre de bu durumdaki bir kadın, çocuğunun bedeninin çoğu çıkıncaya kadar namazım kılmaya devam eder. Bu konunun önemi (doğum esnasında kaçırılan namazların) kazası konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla Hanefi-lere göre mesela bir kadının çocuğunun az bir kısmı ikindi namazı girmeden önce çıkar ancak çocuk ikindiden sonra doğarsa ve bu arada ikindi namazını kılamamış olursa, daha sonra (nifastan temizlendikten sonra) o ikindiyi kaza etmesi gerekir. [31]

Dersler Ve Öğütler

Hanefiler gusülde de abdestte de niyeti farz olarak görmemişlerdir. Buna göre bir kimse cünüp olursa veya bir kadın hayızlı veya nifaslı olur da bu durumdan temizlenmiş olursa, kendini bol suyun içine attığı ve bütün vücuduna su dokunduğu takdirde sudan, gerek büyük hadesten ve gerekse küçük ha-desten temizlenmiş olarak çıkar. Niyet etmiş olmasa bile bu temizlik gerçekleşmiş olur. Bir kimsenin ise, akarsuyun veya akarsu hükmündeki bir suyun içine girip içinde bir süre durması halinde farzla birlikte sünneti de yerine getirmiş olacağını söylemişlerdir.
Lubab müellifi -ki kendisi Hanefidir- (1/16) şöyle demektedir:
"Guslü gerektiren durumlardan birisi; meninin, fışkırarak ve şehvetle boşalmasıdır. Meni beyaz, akıcı bir sıvıdır. Onun çıkması üzerine erkeklik organı solar. Çıktıktan sonra sıvı halde iken kokusu taze hurmanın kokusuna,

kuruduktan sonra ise yumurtanın kokusuna benzer. Şehvetle çakması, kadının cinsel organından benzer bir şey çıkmasa bile meninin yerinden çıkması esnasında kişinin bir lezzet duymasıdır. İmam Ebu Yusuf, guslün gerekliliği için meninin şehvetle çıkmasını şart koşmuştur. Bununla birlikte İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhummed, İmam Ebu Hanife'nİn görüşüne muhalefetle; bir kimsenin rüya görmesi ve menisinin şehvetle yerinden kopmasından sonra tam çıkacağı sırada cinsel organını tutması ve şehveti geçinceye kadar böyle saklaması sonra bırakması ve menisinin şehvet-siz olarak akması durumunda yine de ona gusül gerekeceğini söylemişlerdir. Bunun gibi cinsel ilişkide bulunan kimse işemeden ve uyumadan gusleder de ardından menisinin kalan kısmı gusülden sonra çıkarsa, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre onun yeniden gusletmesi gerekir. Ebu Hanife'ye göre ise bundan dolayı yeniden gusletmesi gerekmez. Ancak işemeden ve uykudan sonra şehvetsiz olarak meninin çıkması durumunda, guslün gerekmeyeceği üzerinde görüş birliği vardır."

Şafiilere ve Hanbelilere göre bir kadının hayızdan veya nifastan (lohusa-lıktan) sonra gusletmesinin ardından, kan bulaşmış yerlerine misk veya başka bir güzel koku yahut su sürmesi sünnettir. Kadın güzel kokuyu bir pamuk parçasına veya başka bir şeye sürerek hayız veya nifas kokusunun gitmesi için onu cinsel organının içine koyar. Ancak ihramh veya kocasının ölümünden dolayı iddet bekliyor olursa bu şekilde koku sürünmez.

Abdestte olduğu gibi gusul üzerine (onu farz kalacak bir şey olmadıktan sonra) tekrar gusletmek sünnet değildir. Ancak alınan abdestle herhangi bir namaz kılınması durumunda sonraki namaz için yeniden abdest alınması sünnettir.

Hayız kanı ve daha katı olmasıyla ve kötü kokusuyla ayrılır. Bu, istihaze gören birinin kan türlerinin birbirinden ayrılmasını sağlayan özelliklere dayanarak ne zaman hayızlı ne zaman da istihazeli olduğunu tesbit edebileceği görüşünde olanlar açısından önemlidir.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"İstihaze gören kadın ya da ilk kan görmeye başlamasından itibaren böyle olur ki, bu daha ilk buluğa ermesiyle yahut ilk lohusa olmasıyla birlikte kendinden kan gelmeye başlayan ve bu şekilde kesilmeden devam eden kimsedir; ya adet dönemi belirginleşmiş olur ki, bu da normal şekilde hayız görüp temizlenerek adet süresi kesinlik kazandıktan sona istihazeli olandır; ya da adet dönemi hakkında tereddüt olur ki, bu da istihaze görmeye başladığı sırada adet ve temizlik süresinin ne kadar olduğunu unutmuş olur. İlk kan görmeye başlamasıyla birlikte istihazeli duruma düşen yani kam kesilmeden devam eden her ayın on gününü hayız dönemi, yirmi gününü de temizlik dönemi olarak tayin

eder. Hayız ve temizlik dönemi kesinleştikten sonra istihazeli olan kadının, ayın önceki hayız günlerine denk gelen günleri hayız sayılır diğer günlerde gelen kanların tümü ise istihaze kanlarıdır. Hayız ve temizlik sürelerini unutmuş olan kadının ise kendisiyle ilgili şeriat hükümlerini uygulamada ihtiyaca en uygun olana riayet etmesi gerekir. Bu ise onun açısından pek çok zorluğa sebep olabilir. Bu durumdaki bir kadın, Kur'an-ı Kerim okumak, ona dokunmak, camiye girmek gibi hayızlı bir kadına yasaklanmış fiilleri işlemekten sakınmalı, kocası kendisiyle cinsel ilişkide bulunmamalı, her namaz için gusletmeli, bununla sadece farz namazları ve vitir namazlarını kılmalı, namazda Kur'an-ı Kerim'den namazın geçerli olmasına yetecek miktarda okumalı daha fazla bir şey okumamalıdır."

Bu durumdaki bir kadın için en kolay olanı Han beli mezhebine göre hareket etmektir. Onlar bu konuda şöyle söylemişlerdir:

"Hayız dönemini tesbit edemeyen kadın, hayız süresinin ne kadar olduğu konusunda tereddüde düşen ve hangi günlere denk geldiğini tesbit edemeyen kimsedir ki, onun üç durumu olabilir:

Birincisi: Adet dönemini ve adet günlerinin sayısını unutmuş olabilir. Bu durumda adeti her aydan altı ya da yedi gündür. Kendi tahminine, kuvvetli kanaatine ve galib zannına göre hangi günlerin adet günlerine denk geleceğini ve denk gelmesi ihtimalinin bulunduğunu tesbit eder sonra gusleder ve sonraki günlerini istihaze günleri olarak kabul eder. Bu günlerde artık namazını kılar, orucunu tutar ve diğer ibadetlerini yapar.

İkincisi: Hayız dönemini hatırlamakla birlikte hayız günlerinin sayısını unutmuş olabilir. Mesela hayızının her ayın ilk on gününde geldiğini bilmekle birlikte kaç gün olduğunu bilmiyor olabilir. Bununla ilgili hükmü de birinci ile ilgili hüküm gibidir. Konuyla ilgili iki rivayetin en kuvvetli olanına göre hayzın en uzun süresi altı ya da yedi gün olduğundan, söz konusu kadın da kendi hayız günlerinin sayısını bu kadar teyin eder.

Üçüncüsü: Hayız günlerinin sayısını bilmekle birlikte dönemini unutmuş olabilir. Dolayısıyla hayızının ayın başında mı, ortasında mı, yoksa sonunda mı geldiğini bilemez. Bu durumdaki biri ise hayız günlerini her kameri ayın birinci gününden itibaren başlatmalıdır.

Bütün bunlar, istihaze gören kadının hayız kanı ile istihaze kanının birbirinden ayıramaması durumu için söz konusudur. [32]

TEYEMMÜM GİRİŞ

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesnedin." [33]
Daha önce namazın, ibadetlerin en üstünü, olduğuna işaret etmiştik. Bu yüzden onun için Özel bir takım şartlar konulmuştur. Büyük ve küçük hades-ten temizlenmesi bunlardan bir tanesidir. Bunun yanısıra daha başka bazı i-badetlerin yerine getirilebilmesi için de büyük ve küçük hadesten temizlenmesi şart koşulmuştur. Bu da söz konusu ibadetlerin önemi dolayısıyladır.
Temizlik maddesinin su olduğunu daha önce görmüştük. Ancak suyun bulunması imkânının olmaması veya bulunup da kullanılması imkânının olmaması durumu için şeriat, su ile temizliğe alternatif olacak bir temizlenme türü belirlemiştir ki, o da teyemmümdür. En doğrusunu Allah bilir de, bunun hikmeti, bir yönden temizlik, bir yönden de, Müslümana namazın ve temizlikle bağlantılı diğer ibadetlerin önemini hissettirmektir. Bu ibadetler, ancak asli şartlarının veya bu şartların yerini tutacak şartların yerine getirilmesi ile yapılabilmektedir.
Hanefîler teyemmümü: "Yüzün ve ellerin temiz bir toprakla meshedil-mesi" olarak tarif etmişlerdir. Niyet ise teyemmümün şartıdır. Teyemmüm hem abdestin, hem de gerek cünüplükten dolayı ve gerekse hayızdan veya ni-fastan temizlenmekten dolayı alınması gereken guslün yerine geçer.
Teyemmüm yapılması için gerekli olan şartların oluşması durumunda teyemmüm, farz namaz, nafile namaz, mushafa dokunmak, Kur'an-ı Kerim okumak, tilavet veya şükür secdesi yapmak ve camide oturmak gibi temizliği gerektiren bütün ibadetler açısından su ile temizliğin yerine geçer.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Vakit girmeden önce teyemmüm yapılması ve bir teyemmümle birden çok farz veya nafile namaz kılınması caizdir. Teyemmümle, suyun bulunması veya kullanılması imkânının doğması vaktine kadar hades kalkmış olur. Ancak hadesin vuku bulması yani abdesti bozan veya guslü gerektiren bir şeyin meydana gelmesi durumunda, teyemmüm de bozulur. Teyemmümü bozan şeyler, abdesti bozan şeylerle aynıdır."
Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Teyemmüm ancak farz olsun nafile olsun hangi ibadet için teyemmüm

edilecekse, o ibadetin vaktinin girmesinden sonra caiz (yani geçerli) olur."
Mutlak mahiyetteki nafileler (yani belli bir vakte bağlı olmayan nafile ibadetler) için içerisinde namaz kılınması yasak edilmiş olan kerahet vakitleri dışında istenilen vakitte teyemmüm edilebilir. Dört mezhebin imamlarının ortak görüşlerine göre vaktin sonuna doğru suyun elde edilmesi ümidinin olması durumunda teyemmümü bu vakte kadar geciktirmek efdaldir. Ama suyun temin edilmesinden tamamen ümit kesilirse, o zaman vaktin başlangıcında teyemmüm edilmesi dolayısıyla namazın vaktin başlangıcında kılınması müstehab olur. Ahmed bin Hanbel ise: "Her halükârda teyemmümü geciktirmek daha iyidir" demiştir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse nafile ibadet için teyemmüm ederse onunla hem nafile hem de farz ibadeti yerine getirmesi caiz olur."
îmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf şöyle söylemişlerdir:
"Teyemmüm eden birinin; yanlarında suyun bulunmaması durumunda abdest almış kimselere imamlık etmesi caizdir."
Teyemmümü caiz kılan mazeretler ise şunlardır:
Abdest veya gusül için yetecek miktarda suyun bulunmaması, suyu kullanma imkânına sahip olunamaması, suyu kullanmayı engelleyen bir hastalığın olması yahut suyu kullanmanın hastalığın artmasına sebep olması ve ondan iyileşmeyi geciktirmesi, o an veya ileride bulundurulan suya ihtiyaç olması, suyun istenmesi durumunda cana veya mala bir tehlike gelmesinden korkulması, suyun çok soğuk olması sebebiyle kullanılmasının ölüme yol açacağından veya bir organ için tehlike arzedeceğinden korkulması, suyu çıkarmada yararlanılacak ip ve kova gibi aletlerin bulunmaması... Teyemmümle ilgili pek çok meselenin geniş ayrıntısı bulunmaktadır. Bunların öğrenilmesi i-çin fıkıh kitaplarına başvurulabilir.
Fıkıhçılar, bir kimsenin su bulamamak veya kullanma imkânından mahrum olmak sebebiyle teyemmüm edip namaz kılması ve vaktin çıkmasının ardından su bulması ve kullanma imkânını elde etmesi halinde, teyemmümle kıldığı namazını iade etmesinin gerekmediği üzerinde görüş birliğine varmışlardır.
Hanefiler, Malikiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimsenin teyemmümle namaz kılmasından sonra, teyemmümü caiz kılan sebeplerin ortadan kalkması durumunda bile namazım iade veya kaza etmesi gerekmez. Ancak eğer teyemmümle namaz kılan kişi daha namazdayken su bulunur veya teyemmümü geçerli kılan sebepler ortadan kalkarsa namazı bozulur."

Teyemmümün çeşitli farzları bulunmaktadır
Bunlardan niyet; dört mezhebe göre de farzdır. Bir diğer farz da ellerin (kolların) ve yüzün bütün halinde temiz toprak veya benzeri bir şeyle meshe-dilmesidir. Hanefilere ve Şafiilere göre kolların abdestte olduğu gibi dirseklere kadar meshedilmesi gerekmektedir. Malikilere ve Hanbelilere göre ise bileklere kadar meshedilmesi gerekir. Bu iki mezhebe göre kolların dirseklere kadar meshedilmesi ise sünnettir. Hanefilere ve Şafiilere göre toprağa veya onun yerini tutacak maddeye elleri iki kere vurmak farzdır. Bir kere yüz için, bir kere de kollar için vurulmalıdır. Malikiler ve Hanbeliler ise: "Sadece birinci vuruş farzdır, ikincisi ise sünnettir" demişlerdir.
Fıkıhçılar, teyemmümde yüzüğü çıkarmanın vacib (gerekli) olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Teyemmümde toprağın, sık kılların dibine ulaştırılması gerekmediği gibi seyrek kılların dibine ulaştırılması dahi gerekli değildir. Şafiilere göre teyemmümde meshedilecek iki organı meshederken sırayı gözetmek de farzdır. Buna göre önce yüzün sonra kolların meshedilmesi gerekmektedir. Hanefilere ve Malikilere göre ise bu sıranın gözetilmesi mtiste-habdır. Hanbeliler ve Malikiler organların peşpeşe meshedilmesini de farz görmüşlerdir. Ancak Hanbeliler bunun sadece büyük hades dışında farz olduğu kaydım koymuşlardır. Şafiiler ve Hanefiler ise peşpeşe meshetmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir.
Teyemmümde kullanılacak toprağın temiz olması da teyemmümün farzla-nndandır. Ancak fıkıhçılar teyemmümde kullanılması gerekli maddenin (sa'i-din) tanımlanması konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.
Malikilerin bu konudaki açıklamaları şöyledir:
"Yerin üstünde bulunan ve yeri örten şeylerin parçalarından sayılan toprak, kum, taş ve çakıl gibi maddelerin tümü teyemmümde kullanılabilecek maddeler arasına girer."
Onlara göre buz ile teyemmüm edilmesi de caizdir. Hanefiler ise bu konuda şöyle söylemişlerdir:
"Toprak, toz, kum, taş, kireç, sürme ve cevher gibi toprağın içinde tabii olarak bulunan maddelerin tümüyle teyemmüm olur."
Hanelilere ve Malikilere göre üzerinde toz bulunmayan taş veya kaya ile yahut üzerinden ele toz gelmeyen su ile sertleşmiş çamur gibi katı toprak ile teyemmüm caizdir. Bunun gibi sırf toz ile teyemmüm de caizdir. Mesela kişinin elini elbiseye ve kerpice vurması durumunda ondan toz kalkması halinde, onunla teyemmüm edilir.
Teyemmümde mesh ise şöyledir Sol el sağ elin üzerinden elin üstünden dirseğe

doğru sürülür. Sonra dirseğin içinden (yani kolun iç kısmından) bileğe doğru sürülür. Sonra dirseğin içinden (yani kolun iç kısmından) bileğe doğru sürülür. Bununla birlikte bütün halinde meshedilmesi durumunda, herhangi şekilde meshedilse yeterli olur. Fıkıhçılar teyemmüm için ellerin toprağa iki kereden fazla vurulmasının caiz olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır.

Teyemmümün sünnetleri şunlardır:

Allah'ın adım anmak yani (besmele çekmek, elleri toprağa vurma esnasında parmakların aralarını açmak, elleri toprağın üzerine avuç içleriyle vurmak, elleri toprakta ileri geri sürmek ve siikmek, teyemmüm esnasında sessiz durmak, kıbleye yönelmek, sağdan başlamak, yüzün en üstünden itibaren meshetmeye başlamak, misvak kullanmak. Abdestten sonra olduğu gibi teyemmümden sona da iki rek'at namaz kılmak sünnettir.

Abdesti ve guslü bozanların tümü teyemmümü de bozar. Bunun yanısıra, teyemmümü caiz kılan mazeretin ortadan kalkması, bir kere de olsa abdeste (veya gusle) yetecek miktarda suyun bulunması da teyemmümü bozar.

Burada bir de Akıncıların "her iki temizlikten mahrum kişi" diye adlandırdıkları ve hem su, hem de teyemmümde kullanacağı temiz toprak vs. bulamayan birinin durumu üzerinde durmak gerekiyor. Bir kimse içerisinde su ya da teyemmümde kullanılabilecek madde bulunmayan bir yere veya pis bir yere hapsedilmiş olabilir; eli kolu bağlanmış olabilin içine su ulaşmayan bir gemide yolcu olabilir, derisinin üzerinde çıbanlar çıkmış olması yüzünden gerek ab-dest için gerekse teyemmüm için derisine dokunamayacak bir durumda olan biri gibi herhangi bir hastalık dolayısıyla veya bir başka sebeple hem abdest alma hem de teyemmühı imkânlarından mahrum olabilir. Hanefilere ve Şafii-lere göre böyle birinin içinde bulunduğu durumda namazını kılması ve daha sonra namazını iade veya kaza etmesi gerekir. Hanbeliler ise böyle birinin belirtilen halde kıldığı namazını iade etmesinin gerekmediğini söylemişlerdir.

Malikiler şöyle söylemişlerdin

"Böyle birinin üzerinden namaz hem eda olarak hem de kaza olarak düşer, yani içinde bulunduğu durumda namazını kılması gerekmediği gibi bu durumda kılamadığı namazlarını daha sonra kaza etmesi de gerekmez."

Hem abdest hem de teyemmüm imkânından mahrum olan birinin abdest almış veya teyemmüm almış birine imamlık etmesi caiz olmaz. Ancak kendi gibi birine imamlık etmesi caizdir. [34]

Konu İle İlgili Rivayetler

682- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [35]
"Yolculuklarından birinde Resulullah (a.s) ile birlikte yola çıktık. Sah-ra'ya -yani Zatu'l-Ceyş'e- vardığımızda benim gerdanlığım kayboldu. Resulullah (a.s) onu aramaya durdu. İnsanlar da O'nunla birlikte durdular. Bulundukları yerde su bulunmadığı gibi yanlarında da su yoktu, insanlar Hz. Ebu Bekir (r.a)'İn yanına gelerek:
"Hz. Aişe (r.a)'nin ne yaptığını görmüyor musun? Resulullah (a.s)'ı ve O'nunla birlikte diğer insanları bekletti. Oysa bulundukları yerde su olmadığı gibi yanlarında da su yok" dediler. Hz. Ebu Bekir (r.a) geldi. O geldiğinde Resulullah (a.s) da başını benim dizime koymuş uyuyordu. (Hz. Ebu Bekir r.a):
"Resulullah (a.s)'ı ve diğer insanları su bulunmayan bir yerde ve yanlarında su olmadığı bir sırada alıkoydun (öyle mi)?" dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) benî azarladı ve Allah'ın söylemesini dilediği şeyleri söyledi. Eliyle de sırtıma vurmaya başladı. Beni hareket etmekten alıkoyan, Resullulah (a.s)'ın dizimin üzerinde uyuyor olmasından başka bir şey değildi. Ardından Resulullah (a.s) uyandı ve yanında su bulunmaksızın sabah vaktine girdi. Bunun üzerine ensarın Akabe biatına temsilci olarak gönderdiklerinden (nukeba-dan) biri olan Useyyid bin Hudayr şöyle söyledi:
"Ey Ebu Bekir (r.a) ailesi! Bu sizin ilk bereketiniz değil."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Daha sonra benim üstünde olduğum deveyi kaldırdık gerdanlık da devenin altından çıktı."
Bir başka rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir: "Bizim Medine'ye girmek üzere olduğumuz bir sırada sahrada gerdanlığım kayboldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) devesini çökertti ve indi. Sonra başını kucağıma koydu ve uyudu. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) geldi ve beni şiddetli bir şekilde dövdü ve: "Bir gerdanlık için insanları tuttun" dedi. Ben, Resulullah (a.s)'ın yeri için ölürüm. O zaman (Hz. Ebu Bekir r.a) beni acıttı. Daha sonra Resulullah (a.s) uyandı ve sabah vakti de girdi. Su araştırdı ama bulunamadı. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimeyi indirdi:
"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin.

Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor." [36]
Bunun üzerine Useyyid bin Hudayr şöyle söyledi:
"Ey Ebu Bekir (r.a) ailesi! Şüphesiz Allah size insanlar için bereket verdi. Siz onlar için bereketten başka bir şey değilsiniz." [37]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"(Hz. Aişe r.a) Hz. Esma (r.a)'dan emaneten bir gerdanlık almıştı, kayboldu. Resulullah (a.s) insanlardan bazılarını onu aramaları için gönderdi. Bu sırada namaz vakti girdi. Namazı da abdestsiz olarak kıldılar. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanına geldiklerinde bu durumlarını O'na bildirdiler. Bu sırada teyemmüm ayeti indi. Bunun üzerine Useyyid bin Hudayr şöyle söyledi:
"Allah sana hayırlı karşılık versin! Vallahi, doğrusu senin basma her ne durum geldiyse mutlaka Allah ondan bir çıkış yolu gösterdi ve onu Müslümanlar için bir bereket kıldı." [38]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Useyyid bin Hudayr (r.a)'i ve onunla birlikte bazı kimseleri Hz. Aişe (r.a)'nin kaybetmiş olduğu bir gerdanlığı aramaları üzere gönderdi. Bu sırada namaz vakti oldu ve abdestsiz olarak namaz kıldılar. Ardından Resulullah (a.s)'ın yanına gelip durumu kendisine bildirdiler. Bunun üzerine teyemmüm ayeti indi." [39]
Bir başka rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Bunun üzerine Useyyid (r.a) ona (yani Hz. Aişe (r.a)'ye) şöyle söyledi:
"Allah sana rahmet eylesin. Her ne zaman başına hoşuna gitmeyen bir şey gelse, Allah mutlaka o konuda sen ve Müslümanlar için bir çıkış yolu göstermektedir." [40]

683- Şakik bin Seleme Esedi'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) ve Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) ile birlikte oturuyordum. Bu sırada Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) şöyle söyledi:
"Ne dersin, ey Ebu Abdurrahman, bir adam cünüp olsa ve bir ay boyunca su bulamazsa namazlar konusunda ne yapacak?" Abdullah bin Mes'ud (r.a) da şöyle söyledi:
"Bir ay su bulamazsa da teyemmüm etmez." Bunun üzerine Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) dedi ki: "Peki şu ayeti kerime hakkında ne diyeceğiz: "Su bulamazsanız

temiz bir toprakla teyemmüm edin.." (1) Abdullah bin Mes'ud (r.a) da dedi ki:

683- Buharı (11455-456) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 8-Teyemmümün (toprağa) bir vuruşla
gerçekleştirileceği babı. Müslim (11280) 3-Kitabu'l-Hayz, 28-Teyemmüm babı.
1) Maiâe Suresi: 6
Nukeba: Bu kelime nakib kelimesinin çoğuludur. Nakib, bir topluluğun başına geçirilen ve işleriyle ilgili karar ve meselelerde görüsüne başvurulan kişiye denir. Burada nakibler denilirken kastedilenler ise Akabe'de Müslüman olan ensar cemaatinin başkanlarıdır. Akaba'de Müslüman olan sahabiler ise ensar dan ilk Müslüman olan kişilerdir. Resulullah (a.s) onları kendi kavimlerinin başlarına nakibler (temsilciler) o-larak tayin etmiştir. Useyyid bin Hudayr da onlardandı.
Bu olay, Mureysi' Gazvesi olarak da adlandırılan Beni Mustaldk Gazvesi esnasında meydana gelmiştir. Bu gazve ise hicri altıncı yılda gerçekleşmiştir.
"Eğer bu ayeti kerimede böyle bir ruhsat tanınmışsa, kuvvetli ihtimaldir ki suyun çok soğuk olması durumunda toprak ile teyemmüm etmeleri içindir." Ben: "Bundan hoşlanmamanız şundan dolayı mıdır?" dedim. "Evet" dedi. Bunun üzerine Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a şöyle söyledi:
"Ammar (r*a)'ın Hz. Ömer (r.a)'e söylediği sözü duymadın mı? (Şöyle söyledi): "Resulullah (a.s) beni bir ihtiyaç için gönderdi. Bu sırada cünüp oldum ve su bulamadım. Hayvanın eşinmesi gibi toprakta eşindim. Sonra Resulullah (a.s)'in yanına geldim ve olanı kendine bildirdim. O da: "Şu kadarını yapman senin için yeterli olur." diye buyurdu ve avuçlarını bir kere yere vurup sonra silkti. Sonra sol eliyle (diğer) elinin (yanı kolunun) dış kısmını mesnetti -yahut sol (kol)unun dış kısmını avucuyla mesnetti-. Sonra da o-nunla yüzünü mesnetti."
Müslim'in rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s): "Ellerinle şöyle yapman sana yeterdi" (diye buyurdu). Sonra ellerini yere bir kere vurdu. Sonra sol eliyle sağ kolunu, ellerinin dışını ve yüzünü mesnetti. Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi: "Hz. Ömer (r.a)'în Ammar (r.a)'ın sözüyle ikna olmadığını görmedin mi?" [41]
Bir başka rivayete göre de Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) bu konuşmadan sonra şöyle söyledi:
"Sen, bizi Ammar (r.a)'ın sözüyle bırak. Sen bu ayeti kerime hakkında ne yapacaksın? Abdullah (r.a) ne dediğini bilemedi (mi?)" [42]
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s):
"Senin için şöyle demen (yapman) yeterli olurdu" diye buyurdu. Sonra ellerini

yere vurdu. Sonra ellerini sildi. Ardından ellerini (yani kollarını) ve yüzünü meshetti." [43]

Yukarıdaki uzun rivayeti Buhari ve Müslim nakletmiştir. Aneak Müslim: "Ben: "Bundan hoşlanmamanız şundan dolayı mıdır?" dedim. "Evet" dedi" ifadesine yer vermemiştir. [44]

Bir Açıklama

Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un konuyla ilgili itirazı belli bir dönemde olmuştu. Daha sonra bu konuda içme (görüş birliği) meydana gelmiştir. Ammar (r.a)'ın yukanda sözü edilen hadisini* Malikiler ve Han beli ler esas almışlardır. Ancak onlar da dirseklere kadar meshetmeyi müstehab saymışlardır, Hanefıler ve Şafiiler ise bu rivayeti esas almamış ve kolların abdestte olduğu gibi dirseklere kadar meshedilmesinin şart olduğunu söylemişlerdir.

Ammar (r.a)'m hadisini ise te'vil etmişlerdir. İlgili ayeti kerimenin teyemmümde kolların meshini abdestin yerine geçecek bir uygulama olarak zikrettiği görüşünü ileri sürmüşler ve burada eller (kollar) denilirken, abdestte yıkanması gereken kolların kastedildiğini söylemişlerdir. Özellikle Ammar (r.a) hadi siyle ilgili bu anlamı destekleyen rivayetlerin bulunması da bu görüşe kuvvet kazandırmaktadır. Bu görüş, daha önce ahad (tek tankla rivayet edilen) hadislerle ilgili genel kıyas hükümlerine de uygun düşmektedir.

684- Bez zar, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"On yıl süreyle su bulamasa da toprak, Müslümanın abdest malzemesidir. Su bulduğunda ise Allah'tan sakınsın ve onu cildine sürsün. Şüphesiz bu daha hayırlıdır." [45]

685- Taberani, Hakim bin Muaviye (r.a)'den rivayet etmiş, o da amcasının şöyle söylediğini bildirmiştir:

"Dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Ben bir ay süreyle sudan mahrum kalıyorum. Bu arada eşimle yakınlıkta da bulunuyorum." Resulullah (a.s): "E-vet" diye buyurdu. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Ben aylarca (sudan) uzak kalı-
yorum" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Üç yıl süreyle uzak kalsan da!"

diye buyurdu." [46]

686- Darı mi, Ammar bin Yasir (r.a)'d en şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) teyemmüm hakkında şöyle buyurdu: "Yüz ve kollar için bir kere (elleri toprağa) vurmak gerekir." [47]

687- Buharı ve Müslim, Abdurrahman bin Ebza (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [48]
"Bir adam Hz. Ömer (r.a)'in yanına gelip: "Ben cünüp oldum ve su bulamadım!" dedi. Hz. Ömer (r.a): "Namaz kılma" dedi. Bunun üzerine Ammar (r.a) şöyle söyledi:
"Ey mü'minlerin emiri! Hatırlamıyor musun, ben ve sen bir seriyyede bulunuyorduk. Bu sırada cünüp olmuş ve su bulamamıştık. Sen namaz kılmamıştın; bense toprağı üzerime sürmüş ve namaz kılmıştım. Resulullah (a.s) da: "Ellerini yere vurup sonra üflemen sonra da yüzünü ve ellerini (kollarını) meshetmen yeterli olurdu" diye buyurmuştu." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):
"Allah'dan kork ey Ammar!" dedi. Ammar (r.a) da:
"İstersen bunu konuşmam (rivayet etmem)" dedi. Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Seni yöneldiğin yöne çeviririz."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer (r.a)'in yanında bulunuyordum. Bir adam yanına gelerek: "Bizim bir yerde bir veya iki ay bulunduğumuz oluyor!" dedi Hz. Ömer (r.a) de: "Ben suyu bulmadıkça namaz kılmıyorum" dedi. Bunun üzerine Ammar (r.a) şöyle söyledi:
"Ey mü'minlerin emiri! Hatırlamıyor musun ki/ ben ve sen bir deve sü-rüsüyle birlikte bulunuyorduk. Bu sırada cünüp olmuş ve su bulamamıştık. Bense toprağı üzerime sürmüş ve namaz kılmıştım. Ben daha sonra bunu Resulullah (a.s)'a bildirmiştim. O da: "Sana şöyle demen (yapman) yeterli olurdu" diye buyurmuş ve ellerini yere vurmuş sonra üflemiş sonra da o-nunla yüzünü ve kollarının yarısına (yani dirseklerine) kadar ellerini mes-hetmişti."
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a): "Allah'dan kork ey Ammar!" dedi.
Ammar (r.a) da: "Ey mü'minlerin emiri! Vallahi eğer istersen bundan asla söz etmem" dedi.

Hz. Ömer (r.a) de dedi ki: "Seni bu konuda yöneldiğin yöne çeviririz." [49]
Bunun dışında da gerek Ammar (r.a)'dan ve gerekse başkalarından, kolların yansına kadar, dirseklere kadar, koltuk altlarına kadar, omuzlara kadar

meshedileceğinden sözeden rivayetler bulunmaktadır. Bunlar bir bütün olarak ele alındıklarında, birbirlerini desteklemektedir. Bu yüzden mezhep imamlarından bazıları bu rivayetlerde bildirilenler açısından ihtiyata uygun olması için ve abdeste kıyasla teyemmümde kolların dirseklere kadar meshedilmesi-nin gerektiğini söylemişlerdir.
Buhari, bablarından birine: Teyemmümde yüzün ve kolların meshedilmesi babı' başlığını koymuştur.
Hafız îbni Hacer Askalani de şöyle söylemiştir:
"Yani kişiyi sorumluluktan kurtaran vacib budur (yani bab başlığında belirtildiği şekilde yüzün ve kolların meshedilmesidir.) Bu yüzden bu konuda görüş ayrılığının bulunduğunun yaygın olarak bilinmesine rağmen yüzün ve ellerin yıkanmasının gerektiğini bildiren delilin kuvvetli olması sebebiyle (Buhari) kesin ifade kullanmıştır. Teyemmümün nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak rivayet edilen hadisler içinde Ebu Cuheym (r.a) ve Ammar (r.a) hadislerinin dışında kalanlar sahih değildir. Bunların dışındaki rivayetler ya zayıftır, ya merfudur veya mevkuftur. Bu konuda tercihe uygun olan, merfu olarak rivayet edilmiş olmamasıdır.
Ebu Cuheym hadisinde mücmel (genel) bir şekilde "eller (yedeyn)" ifadesi kullanılmıştır. Yani bu ibarede bileklere kadar ellerin mi yoksa dirseklerine kadar kolların mı kastedildiği anlaşılmamaktadır.
Ammar (r.a)'ın hadisinin ise Sahihi Buhari ve Sahihi Müslim'de geçen şeklinde "eller (keffeyn)" (*) ibaresine yer verilmekte, Sünen'lerde ise dirseklerden söz edilmektedir. Yani kolların dirseklere kadar meshedilmesi gerektiği ifade edilmektedir.
Yine bir rivayette kolun (zira'ın) yansına kadar, bir başka rivayette de koltuk altlarına kadar meshedileceği bildirilmektedir. Dirseklere ve kolun yansına kadar mesh konusunda çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur.
"Koltuk altlarına kadar mesh konusunda İse İmam Şafii ve daha başka-lan şöyle söylemişlerdir:
"Bunlann her biri Resulullah (a.s)'ın bir emrine delalet etmektedir. Resulullah (a.s)'ın gerçekleştirdiği sahih olarak bildirilen her bir teyemmüm şekli, bir önceki şeklin neshedilmiş olduğunu ortaya koyar. Eğer bir uygulama O'nun emri olmadan gerçekleştirilmiş olursa, bu konuda O'nun emri esas alınır. Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde yer alan ve yalnız yüzle ellerin (kollann) meshedilmesiyle yetinilmesini ortaya koyan bir delil de Hz. Ammar (r.a)'ın Resulullah (a.s)'tan sonra bu şekilde fetva vermiş olmasıdır. Bir hadisi rivayet eden ise ondaki ifadeden neyin kastedildiğini diğerlerinden daha iyi bilir.

Özellikle bu kişi müçtehid biri olursa."

688- Darekutni, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [50]
"Teyemmüm iki vuruştur (yani ellerin toprağa iki kere vurulmasıyla gerçekleştirilir). Bir vuruş yüz için, bir vuruş da dirseklere kadar kollar içindir." [51]

Bir Açıklama

Ebu Davud'un Sünen'ini şerheden Hattabi şöyle söylemiştir:
"Yalnız ellerin meshedİImesi, rivayetteki ifadenin ortaya koyduğu anlama daha uygundur. Dirseklere kadar kolların meshedilmesi ise aslına ve kıyasa daha yakındır."
Ayni de şöyle diyor:
"Çünkü Yüce Allah, ilgili ayeti kerimenin baş tarafında, abdestte üç organın yıkanmasını ve başın da meshed il meşini şart koşmuştur. Teyemmümde bundan İki organla ilgili görevi düşürmüş abdestteki şekillen üzere bırakmıştır. Teyemmümde yüz ile elleri Özellikle zikretmesi, diğer iki organla ilgili görevin düştüğünü bildirmek içindir. Eğer böyle olmasaydı bu iki organı Özellikle anmaya gerek görmezdi. Çünkü bunun (yani teyemmümün) hükmü abdestten çıkarılırdı."
Hanefiler ve Şafıiler şöyle söylemişlerdir:
"Teyemmüm iki vuruşla (yani ellerin toprağa İki kere vurulmasıyla) gerçekleştirilir. Bir vuruş yüz için, bir vuruş ise dirseklere kadar kollar içindir. Vacip (farz) olan da işte budur."
Malikjler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Teyemmümde vacib (farz) olan hem yüz ve hem de eller için bir kere vuruştur (yani ellerin toprağa bir kere vurulup bununla hem yüzün ve hem de ellerin meshedilmesidir.) İki kere vurulması ise müstehabdır."
Malikiler ve Hanbeliler bu hükümlerinde Ammar (r.a)'ın hadisini esas almışlardır. Ancak görüldüğü kadarıyla Ammar (r.a)'dan değişik rivayetler nakledilmiştir. Diğer görüşü tercih edenlerin nazarında da Hz. Ömer (r.a)'in Hz. Ammar (r.a)'a itiraz etmesinin, dikkate alınması gereken bir Önemi bulunmaktadır
maktadır.

689- Buharı ve Müslim, İmran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmişlerdin
"Resulullah (a.s) cemaatle birlikte namaz kılmayıp kenara çekilen bir adam gördü. Ona: "Ey filanca! Seni cemaatle birlikte namaz kılmaktan alıkoyan ne oldu?" diye buyurdu. Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Cünüp oldum. Ama su yok" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Toprakla işini hallet (teyemmüm et). Bu sana yeterli olur." [52]

690- Ahmed bin Hanbel, Ebu Zeri Gıfari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanında az miktarda ganimet toplandı. Resulullah (a.s) "Ey Ebu Zer! Onların başında bulun" diye buyurdu. Ben de Rebeze'de bulundum. Bu sırada cünüp olur ve beş altı (gün) beklerdim. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanına gittim. Resulullah (a.s): "Ebu Zer (mi)?" diye buyurdu. [53]

Ben sustum. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Annen seni kaybetsin ey Ebu Zer! Yazık senin anana!" diye buyurdu. Sonra benim için siyah bir cariye çağırdı. Cariye bana içerisinde su bulunan büyükçe bir kap getirdi. Bir elbiseyle beni sakladı. Ben ayrıca inek devesini de kendime perde (sütre) edindim ve guslettim. Böylece adeta üzerimden bir dağı attım. (Bu arada Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"On yıl da devam etse, temiz toprak Müslümanın abdest malzemesidir. Su bulduğun zaman onu derine (bedenine) sür. Şüphesiz bu daha hayırlıdır."

691- Taberani, Katade (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [54]
"Bize bildirildiğine göre: "Eğer hasta veya yolculukta olursanız, yahut içinizden biri tuvalet ihtiyacım görmüş olur veya kadınlara temas etmiş olursanız da su bulamazsanız da temiz bir toprakla teyemmüm edin" [55] mealindeki ayeti kerime inince, Resulullah (a.s), yolcu birinin cünüp olup da su bulamaması durumunda teyemmüm edip namaz kılmasına ruhsat verdi."

692- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir yolculuğa çıktık. İçimizden bir adamın basma taş düştü ve başını yardı. Bu adam sonra ihtilam oldu. Arkadaşlarına: "Benim teyemmüm etmem için bîr ruhsat görüyor (biliyor) musunuz?" diye sordu. Onlar: "Sen su bulma imkânına sahipken senin için bir ruhsat göremiyoruz" dediler. Adam gusletti ve öldü. Daha

sonra Resulullah (a.s.)'m yanına vardığımızda bu olay kendine bildirilince şöyle buyurdu:
"Allah canlarını alsın. Onu öldürmüşler. Madem bilmiyorlardı sormaları gerekmez miydi? Bilmemenin ilacı sormaktır. Ona teyemmüm etmesi; yarasının üzerine de bir bezi sargı olarak sarıp sonra üzerine meshetmesi ve bedenin kalan kısmını yıkaması yeterli olurdu." [56]

Bir Açıklama

Hanefiler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Yarası olup da üzerine sargı sarmış bir kimsenin, yaranın üzerindeki sargıyı meshetmesi yeterli olur. Ayrıca teyemmüm etmesi gerekmez."
Şafüler ise söyle söylemişlerdir:
"Bu durumdaki bir kimse, yukarıdaki hadisi şerife göre hareket ederek hem yarasının üzerindeki sargıyı mesheder hem de teyemmem eder."
Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir.
"Eğer sargısı zorunlu miktardan fazla bir alana taşmamışsa, sadece üzerini meshetmekle yetinir. Ama sargı, onu tutturmak amacıyla veya bir başka sebepten dolayı sarılması zorunlu olan miktardan fazlasını da kaplamış olursa, hem sargının üzerinin meshedilmesi hem de teyemmüm gerekir."
Beğavi (l/120)'de şöyle söylemiştir:
"Yaralı bir kimse, temizlenmesi gereken organlarından bazılarını yıkama imkânına sahip olursa, konuyla ilgili hadisi şerif gereğince, sağlam organlarını yıkaması, yaralı organları için de teyemmüm etmesi gerekir. İster yıkanması gereken organlarının çoğu sağlıklı olsun, isterse yaralı olsun far-ketmez."
Ebu Hanife'nin mezhebini benimsemiş olanlar ise hem yıkamanın hem de teyemmümün birlikte gerçekleştirilmesinin gerekli olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre bir kimsenin yıkaması gereken organlarının çoğu sağlıklı olursa, bu organlarını yıkar ve aynca teyemmem etmez. Ama yıkanması gereken organların çoğu yaralı olursa, o zaman sadece teyemmümle yetinir.

693-Ebu Davud, Amr bin As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Zatu's-Selasil Gazvesi'nde çok soğuk bir gecede ihtilam oldum. Gusletmem durumunda ölebileceğimden korktum Dolayısıyla teyemmüm ettim ve sonra arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Bu durumu Resulullah (a.s)'a bildirdiler. Resulullah (a.s) da:

"Ey Amr! Sen cünüp iken arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" diye sordu. Ben de gusletmeme engel olan durumu kendine bildirdim ve şöyle söyledim: "Ben Yüce Allah'ın: "...ve nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhamet sahibidir" [57] diye buyurduğunu duydum." Resulullah (a.s) bunun üzerine güldü ve bir şey söylemedi."
Bir başka rivayette bildirildiğine göre "Amr bin el-As (r.a), bir seriyyede bulunuyordu..." daha sonra yukarıdaki hadise benzer bir hadis nakledilmiş ve şöyle söylenmiştir:
"Sonra vücudunun kir toplanan yerlerini yıkadı ve namaz için aldığı şekilde abdest aldı. Sonra oradakilere (cemaate) namaz kıldırdı." Daha sonra yukarıdakinin benzeri bir hadis nakletmiş ancak teyemmümden söz etmemiştir. [58]

Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"(Ravi) bu olayı Evza'i'den, o da Hassan bin Atiyye'den rivayet etmiş ve rivayetinde: "Sonra teyemmüm etti" ifadesine yer vermiştir."[59]

Bir Açıklama

Bu rivayet, suyun çok soğuk olması durumunda bu suyu kullanmasının kendisi için hayati bir tehlike arzedeceğinden korkan birinin teyemmüm etmeşinin caiz olacağına delalet etmektedir. Teyemmüm etmesi durumunda ü-zerinden cünüplük düşer. Ancak soğuk su ile abdest almasının kendine bir zararı olmayacaksa, bu şekilde (cünüplük için) almasının kendine bir zararı olmayacaksa, bu şekilde (cünüplük için) teyemmüm ettikten sonra abdest alır.

694- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: [60]
"(Bir yolculukta) iki adam çıktı. Namaz vakti girdi ancak yanlarında su bulunmuyordu. Temiz bir toprakla teyemmüm edip namaz kıldılar. Sonra daha namaz vakti çıkmadan su buldular. Bunlardan birisi yeniden abdest alıp tekrar namaz kıldı. Diğeri ise bunu yapmadı. Daha sonra Resulullah (a.s)'ın yanına geldiler ve olayı kendine anlattılar. Resulullah (a.s) da namazını iade etmemiş olana şöyle buyurdu:
"Sen sünnete uygun olanı yaptın. Kılmış olduğun namaz, üzerindeki görevi yerine getirmiş olmanı sağlar." Namazını iade etmiş olana da şöyle buyurdu:
"Sana da birden fazla sevap vardır." Ebu Davud şöyle söylemiştir:

"Bu hadis Ata bin Yesar'dan: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "....." diye rivayet edilmişti. Bu hadiste Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin adının anılmasının kuvvetli bir dayanağı yoktur ve bu rivayet mürseldir. (Yani yukarıda Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet edildiği bildirilen hadisin senedinde tereddüt vardır ve bu rivayet mürseldir- Çeviren)"
Yine Ata bin Yesar'dan rivayet edilen ve aynı anlamdaki bir hadis de: "Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adam..." diye başlamaktadır. [61]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"İki adam teyemmüm etti ve namaz kıldılar. Sonra daha namaz vakti çıkmadan su buldular. Bunun üzerine birisi abdest alıp vaktin çıkmamış olması itibariyle namazını yeniden kıldı. Diğeri ise yeniden kılmadı. Daha sonra konuyu Resulullah (a.s)'a sordular. Resulullah (a.s) da namazım iade etmemiş olana: "Sen sünnete uygun olanı yaptın, kılmış olduğun namaz üzerindeki görevi yerine getirmiş olmanı sağlar" diye buyurdu. Namazını iade etmiş olana da şöyle buyurdu: "Sana ise birden fazla sevap vardır." [62]

695- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [63]
"(Abdullah bin Ömer r.a) yerinin yamaç tarafından geldi. Deve yatağında ikindi oldu. Orada teyemmüm etti ve namaz kıldı. Sonra güneş daha epey yukarıdayken Medine'ye girdi ancak namazını iade etmedi."
Nafi'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"O (yani Nafi') ve Abdullah bin Ömer (r.a) yamaç tarafından geldiler. Deve yatağına geldiklerinde Abdullah bin Ömer (r.a) indi ve temiz bir toprakla teyemmüm etti. Yüzünü ve dirseklerine kadar kollarını meshetti. Sonra namaz kıldı." [64]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) teyemmüm ederken (kollarını) dirseklerine kadar meshederdi." [65]

696- Buharı ve Müslim, Ebu Ceheym (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [66]
"Resulullah (a.s) Bi'ri Cemel (Deve kuyusu) tarafından geliyordu. Bir adam kendisiyle karşılaştı. Selam verdi. Resulullah (a.s) duvarın yanma gelinceye kadar adamın selamını almadı. Burada yüzünü ve ellerini meshetti, sonra adamın

selamını aldı." [67]

Bir Açıklama

Fethu'l-Bari'de şöyle denilmektedir: "Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisten çıkarılan anlama göre Resulullah (a.s) o zaman su bulamamak sebebiyle teyemmüm etmişti."
Buhari'nin uygulamasının gerektirdiği anlam da budur. Ancak daha ileride, bu hadisin belli bir sebebe dayalı olarak varid olmasına binaen, bunu hazerde yani yolcu olmama durumunda veya şehir içinde de teyemmem edilebileceğine delil olarak zikretmiştir. Hadisin vücud sebebi ise Allah'ın anılması isteğidir. Çünkü "Selâm" kelimesi Yüce Allah'ın adlanndandır. Yoksa buradaki teyemmümün amacı, namaz kılınabilecek duruma gelinmesi değildir. Yani Resulullah (a.s), kendine selam veren kişinin selamını alırken Yüce Allah'ın "selâm" adım anacağını düşünerek hadesten taharette bulunmayı arzulamış ve orada hemen abdest alma imkânının olmaması sebebiyle de teyemmüm etmiştir.
Buradan hareketle, Resulullah (a.s)'ın abdestsiz olarak selâm almasının caiz olmasına rağmen, selâm alabilmek için teyemmüm etmesi nedeniyle hazerde (yolcu olmama durumunda veya şehir içinde) namazı kaçırma tehlikesinin olması sırasında teyemmüm etmenin Öncelikle caiz olacağı söylenmiştir. Çünkü insanın taharete (yani abdest veya gusüle) gücünün yetmesi durumunda taharetsiz olarak namaz kılması caiz değildir.
Bununla birlikte Resulullah (a.s)'ın yukandaki hadiste sözü edilen hareketi ile hades durumunu gidermeyi veya bir engeli ortadan kaldırmayı amaçlamış olmayabileceği, tıpkı Ramazan'da oruç tutmaması caiz olan birinin (o-ruçlulann yanında) bir şey yiyip içmekten sakınması gibi temizlenenlere benzemeyi amaçlamış olabileceği de söylenmiştir. Yahut daha önce geçtiği Üzere cünüp birinin abdest almak suretiyle hades durumunu hafifletmesi gibi Resulullah (a.s) da söz konusu hareketi ile hades durumunu hafifletmek istemiş olabilir.
İbni Battal yukarıdaki rivayeti, teyemmümde toprak kullanmanın şart olmadığına debi olarak göstermiş ve şöyle söylemiştir:
"Çünkü duvardan Resulullah (a.s)'ın eline herhangi bir toprağın bulaşmayacağı bilinen bir şeydir."
Öte yandan bunun kesin olarak bilinemeyeceği, ancak bir ihtimal olduğu iddiasıyla onun görüşüne itiraz edilmiştir. Bunun yanısıra daha önce geçen İmam Şafii'nin rivayetinde duvarda toprak olmadığı ve bu yüzden asasıyla du-van

kazıdığı bildirilmiştir. [68]

Dersler Ve Öğütler

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Suyun hiç bulunmaması, yahut yeterli miktarda olmaması, yahut suya ulaşma yolunun korkulu olması, yahut suyun bir mil (1848 m. yahut 4000 adım veya daha fazla) uzaklıkta olması -Malikilere göre ise iki mil uzaklıkta olması- yahut suyu satın almak için ücrete ihtiyaç duyulması yani gerekli ücretin temin edilememesi ya da denginden daha pahalı olması durumunda teyemmüm caizdir."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse, çevresinde suyun bulunmadığını kesin olarak öğrenirse, su araştırmadan teyemmüm eder. Ama eğer bu konuda tereddütte bulunur veya yakınında bir yerde suyun bulunabileceği kanaatinde olur veya kesin bir şey bilemezse 185 metre mesafede su arar."
Hanefiler ise: "Kişinin güven içinde olması ve yakınında bir yerde suyun bulunabileceği kanaatinin olması durumunda 400 adım mesafede su araması gerekir" demişlerdir. Hanbelileler de, kendine yakın çevre olarak görülen alan içerisinde su aramasının gerekeceğini söylemişlerdir. Şafiilerin ve Hanbelilerin yaygın olan görüşlerine göre bir kimsenin yetersiz miktarda su bulması durumunda, Önce bunu kullanması sonra teyemmüm etmesi gerekir.
Bir kimse ücretsiz su bulamazsa, fiyatının üstünde bir ücretle satın alması gerekmez. Ancak borcundan, yol harçlığından ve gerek insan, gerek hayvan olarak nafakası üzerine olanların nafakalarından fazla olarak ücretle su almasına yetecek malı olursa, ücretle su alabilir. Kendisine suyun bağışlanması veya bir kova suyun emanet olarak verilmesi halinde kabul etmesi gerekir ve bu vaciptir. Ama su ücretinin bağışlanması durumunda suyu alması, ilim adamlarının görüş birliği ile vacib değildir.
Bir kimse suyunu bineğinde unutur sonra teyemmüm eder ve namaz kılar da sonra namazdayken suyunun olduğunu hatırlatırsa namazım bozup abdest alarak yeniden kılar. Suyunun bittiğini sanıp teyemmüm edip namaza duran ve daha namazdayken henüz suyunun bitmediğini hatırlayan kimsenin durumu da aynıdır. O da namazını bozarak abdest aldıktan sonra yeniden kılar. Ancak namazını bitirmesinden sonra hatırlaması veya suyunun var olduğunu öğrenmesi durumunda Şafiilerin yaygın olan görüşlerine, İmam Ebu Yusufa ve Malikilere

göre adest alıp namazını yeniden kılması gerekir; İmam Ebu Hanife'ye ve İmam Muhammed'e göre ise yeniden kılması gerekmez.
Su kullanmaya gücü yetmeyen aciz kişi tıpkı hapse atılan kimse gibi teyemmüm eder. Çoğunluğun görüşlerine göre bu şekilde kıldığı namazlarını da tekrar kılması (iade etmesi) gerekmez. Ancak Hanefiler zorla abdest almasını engellenen bir kimseyi müstesna tutmuşlardır. Oruara göre bu durumdaki birinin teyemmümle namaz kılması ancak daha sonra bu şekilde kıldığı na-mazlannı iade etmesi gerekir.
Bir kimse su kullanması durumunda bedenine zarar geleceğinden veya bir organının sağlığına zarar dokunduracağından yahut nezle, humma vb. bir hastalığa yakalanacağından korkarsa teyemmüm eder. Yine hastalığının ilerleyeceğinden, süresinin artacağından veya iyileşme süresinin uzayacağından korkması durumunda da teyemmem eder. Bu Malikilere ve Şafıilere göre Müslüman olmasa da bilgin bir doktorun bildirmesiyle bilinir.
İmam Ebu Hanife şöyle söylemiştir:
"Başkasının yardımıyla bir şeye güc yetiren, normalda o şeye güç yetiri-yor sayılmaz. Bu itibarla bir kimse hareket edemeyecek derecede hasta olursa kendine su temin edecek biri bulunsa bile teyemmem edebilir."
Hanbeliler ise, söz konusu kişiyle su temin edecek birinin bulunması durumunda, abdest almasının gerekeceğini söylemişlerdir. [69]
Bir kimse, yanındaki suya ileride kendisinin veya hayvanının; helake götürecek veya eziyet çekmesine sebep olacak derecede ihtiyaç duyacağını bilmesi veya tahmin etmesi durumunda teyemmüm edebilir. Birkaç arkadaşın birlikte aynı durumda olmaları hali için de aynı hüküm söz konusudur. Zorunlu olarak hamur yapmak veya yemek pişirmek için suya ihtiyaç duyulması da bu tür ihtiyaçlardandır. Maliküerin dışındakilere göre bir kimse, bedeninde ve elbisesinde pisliğin bulunması durumunda onu giderir. Eğer yanında su kalmazsa teyemmüm eder.
İnsanlardan olan bir düşmandan veya yangından yahut hırsızdan korkulması da teyemmümü caiz kılan hallerdendir. Bu korku ister kişinin kendi nefsi, ister malı ve isterse kendine emanet edilen şey için olsun farketmez. Bekçinin kendine emanet edilen şeyler için olan korkusu böyledir. Yine bir kimse suyun yanında bulunan fasık bir kadından korkarsa veya iflas etmiş bir borçlu hapsedileceğinden ya da kaçak birini ele geçirmek için bekleyen biri gibi arzuladığı şeyi kaçıracağından korkarsa teyemmüm edebilir.
Yakınında su bulunduğu halde ip ve kova gibi onu çıkarmada kullanılacak

aletlere sahip olmayan birinin teyemmüm etmesi caizdir. Hanbeliler, onun ihtiyaç duyulan aleti emaneten istemesinin ve amenet edilmesi durumunda almasının gerektiğini söylemişlerdir. Eğer kuyudaki suya elbiseyi sokup ıslatmak sonra elbisesini sıkmak suretiyle çıkarma imkânı olursa bunu yapması gerekir. Ancak elbisenin değerinin bu durumda çıkarılan suyun değerinden fazla düşeceği söz konusu olursa bu işi yapması gerekmez,
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Yolcu, yakınında su bulunduğunu bilir ancak oraya gitmesi durumunda namaz vaktinin çıkacağından korkarsa teyemmem edip namazını kılar ve bu şekilde kıldığı namaztnı iade etmesi de gerekmez."
Hanefi'ler şöyle söylemişlerdir:
"Su bulamayan ve (su araştırması durumunda) cenaze, bayram veya kü-suf namazını (güneş tutulması dolayısıyla kılman namazı) kaçıracağından korkan kimse, cünüp de olsa teyemmüm eder. Bu hüküm, onun yerini tutacak bir namaz kılınması veya kaza edilmesi mümkün olmayan namazlar içindir. Ancak cuma namazı ve baş vakit namaz için suyun bulunması durumunda, namaz vaktinin çıkacağı korkusuyla teyemmüm edilemez.
İlim adamlarının tercih edilen görüşlerine göre bir kimsenin teyemmüm edip namaza durması ve daha namazdayken suyun bulunması gibi geçerli mazeretinin ortadan kalkması durumunda namazı geçersiz olur. Dolayısıyla bu durumdaki kişinin namazdan çıkıp abdest alarak namazını yeniden kılması (iade etmesi) gerekir."
Niyetin teyemmüm için şart olduğunu daha önce görmüştük. Yine Hanefi'ler şöyle söylemişlerdir:
"Namazın geçerli olması için gerekli olan niyet (yani teyemmümle kılınacak namazın geçerli olması için teyemmümde aranan niyet) hadesten taharete veya namaz kılmaya elverişli duruma gelmeye yahut namaz, tilavet secdesi, cenaza namazı gibi ancak taharetle yerine getirilebilen belli bir ibadeti yerine getirmeye elverişli duruma gelmeye niyet edilmesidir. Ancak bir kimse camiye girmek yahut mushafa dokunmak yahut ezan okumak yahut kamet getirmek için niyet ederse veya küçük hadese (yani guslü değil de ab-desti gerektirecek duruma) maruz kalan biri Kur'an-ı Kerim okumaya niyet ederse veya selam vermeye veya almaya niyet ederse, bu teyemmümle namaz kılması caiz olmaz. Fakat bir kimse cünüp olur da bu sırada Kur'an-ı Kerim okumak niyetiyle teyemmüm ederse bu teyemmümle namaz kılması caizdir."
İlim adamları, abdesttekinin tersine teyemmümde yüzüğü çıkarmanın vacip olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Malikiler ve Hanefiler parmak aralarının

açılıp aralarının mesnedilmesini de vacip görmüşlerdir. Şafiiler ve Hanbeliler ise: "Meshin bütün elleri kaplaması (ellerin her tarafının meshedil-mesi) durumunda parmak aralarının açılması mendub olur" demişlerdir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Belli bir yerde oturanın teyemmümden önce yakınında suyun bulunup bulunmadığını bilsin bilmesin mutlak surette su araştırması gerekir. Ama yolcu olması durumunda yakınında suyun bulunabileceği konusunda kendinde kuvvetli bir zannın oluşması durumu dışında su araştırması gerekmez. Suyu kendisi veya göndereceği adamı 400 zira mesafeden araştırır. Suyun bulunup bulunmadığının uzaktan bakarak tesbit edilmesi imkânının olması durumunda, dört yana bakmakla yetinebilir. Ama eğer yakında su bulunabileceği konusunda kendisinde kuvvetli bir kanaat yoksa o zaman araştırması gerekmez." [70]

TEMİZLİK KONUSUNDA ÖZEL HÜKÜMLER BULUNAN İSTİSNAİ DURUMLAR

Yüce Allah, abdest ve gusülle amrettikten sonra yine bu konuyla ilgili hükümler cümlesinden olarak şöyle buyurmaktadır:

"Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını gidermiş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesnedin. Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor." [71]

Yüce Allah oruçla ilgili emirlerini bildirirken de şöyle buyurmaktadır:

"Sizden kim bu aya erişirse, onda oruç tutsun. Kim de hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günlerin sayısınca başka günlerde tutar. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bu, belirlenen sayıyı tamamlamanız, sizi doğru yola eriştirmiş olması itibariyle Allah'ı yüce tanımanız İçin ve olur ki şükredersiniz diyedir." [72]

Yüce Allah ölü etini, kanı ve domuz etini haram kılan emirlerini bildirdikten sonra da şöyle buyurmaktadır:

"Kim zorlanır da, taşkınlık etmeden ve aşırıya gitmeden yerse onun için günah yoktur. Allah bağışlayıcıdır, rahmet edicidir." Bakara Suresi: 173

Bu gibi ayeti kerimelerden anlıyoruz ki, kolaylaştırma, zorluğu ortadan kaldırma ve zaruret durumlarını gözetme şeriatın bir parçasıdır. Bu yüzden asli durumlar için ayn hükümler, istisnai durumlar için ayn hükümler konulmuştur.

Bu husus fıkhın pek çok konusunda karşımıza çıkacaktır. Bunlardan birisi de taharet konusudur.

Daha önce geçen bölümlerde istisnai durumlarla ilgili pek çok hükümden söz edildi. İki konuyu da bu bölüme bıraktık: Fıkıh ıstılahında "özürlü" telakki edilenle ilgili hükümleri içeren konu ve (yara, kınk vs.) üzerine sarılan sargılarla, çıbanlar üzerine sarılan bağlar ve bunlara benzer şeylerle ilgili hükümleri içeren konu.

Gerçek şu ki, bazı fıkhi konularla hastanelerin, Müslüman doktorların, sağlıkçıların ve hemşirelerin özellikle ilgilenmeleri gerekmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz iki konuyla ilgili hükümler, özür dolayısıyla iki namazı birleştirme konusuna giren hükümler, namazda insanın gücünü aşan özel durumlar konusu ve bazı özel sebepler dolayısıyla cuma namazını düşüren

durumlar konusu bunlardandır. Yine hastalık, hastalığın bakım ve gözetimi ile ilgili meseleler de sözü edilen kimselerin özellikle üzerinde durmaları gereken meselelerdendir. Biz burada sadece yukarıda işaret ettiğimiz iki konu üzerinde duracağız. [73]

Özürlüler

Özürlü kelimesi, fıkıhçılann, kendisinde özel bir takım şartlara dayalı bazı özel haller bulunan kimse hakkında kullandı klan bir tabirdir. Bu durumdaki bir kimse için özel hükümler bulunmaktadır.
Hanefiler özürlüyü şu şekilde tarif etmektedirler:
"Kendisinde sürekli bevl (sidik) akıntısı olan ve bu akıntıyı tutamayan yahut karın rahatsızlığı sebebiyle dışkısını tutamayan yahut iradesi dahilinde olmaksızın sürekli yellenmesi olan yahut sürekli burnu akan yahut bir yarasından sürekli kan gelen yahut istihazesi olan yahut bunun gibi kulak, meme, göbek gibi organlarından aa vererek kan, irin, cerahet gelen yahut yarasından su veya başka bir akıntı gelen yahut sivilcesinden, memesinden, gözünden veya kulağından su gelen kimse özürlüdür."
Hanefilere göre bir kimsenin özel durumu bir farz namaz vakti boyunca devam etmedikçe özürlü sayılmaz. Bu vakit içinde abdest almasına imkan verecek kadar bir süre bulamayacak derecede hadis durumunun (yani abdeste engel durumun) devam etmesi gerekir. Mesela öğle namazı vaktinin başından, ikindi namazı vaktinin girmesine kadar abdest almaya fırsat verecek kadar bir süre dahi durmaksızın bevl damlamasının veya kan akıntısının devam etmesi böyledir. Eğer bir kimsede böyle bir vakit içinde hadese sebep olan (abdeste engel) özel durum devam ederse, o artık özürlü sayılır. Böyle biri hakkında ileride göreceğimiz özürlülerle ilgili hükümler geçerlidir. Bu şekilde Özürlü sayılan bir kimsede söz konusu özür durumu, sonraki namaz vakitlerinin herhangi bir parçasında bir kere bile ortaya çıksa, onda özür durumu devam ediyor demektir. Yani özürün başlangıcı konusunda özel durumun bir farz namaz vakti boyunca devam etmesi esastır. Ancak devam ettiğine hük-medilmesi konusunda bir vakit içerisinde sadece bir kere bile görülmesi yeterlidir. Buna göre bir öğle vaktinde kendisinden sürekli kan gelmesi sebebiyle özürlü olan kimse, o öğle vaktini takib eden ikindi vaktinde ve akşam vaktinde bir kere dahi kanın aktığını görürse, özürü devam ediyor demektir. Daha sonrası için de aynı şey söz konusudur. Yani istisnai durumun bir vakit boyunca devam etmesi şartı, sadece

ilk vakit içindir. Sonraki vakitlerde ise özürünü sadece bir kere görmesi yeterlidir.
Malikilere göre bir kimsede bir günün bir parçasında özür durumu devam ederse, o kimse özürlü sayılır. Hanefilere göre bir kimsede bütün bir namaz vakti boyunca özrün hiç görülmemesi, Özürlü kişinin Özürlü olmaktan çıkmasını sağlar. Artak bundan sonra onun hakkında özürlülerle ilgili hükümler uygulanmaz. Yeniden özürlü sayılabilmesi için, kendisinde yeniden bir namaz vakti boyunca özür durumunun devam etmesi gerekir. Eğer bu durum ortaya çıkarsa yeniden Özürlü hükmüne girer.
Hanefilere göre bir kimse özürlü hükmüne girerse, onun her farz namazı için, o namazın vaktinin girmesinden sonra abdest alması gerekir. Onun özürü abdestini bozmaz. Dolayısıyla bu abdestle, vakit içerisinde istediği kadar farz ve nafile namaz kılabilir. Ancak özürü abdestini bazmamakla birlikte, ö-zürü dışında abdest bozucu bir şeyin ortaya çıkması, abdestinin bozulmasına sebep olur.
Belli bir farz namaz için vakit sayılmayan hüküm dışı bırakılmış bir vakit bulunmaktadır ki, bu vakit güneşin doğmasından, öğle namazının girmesine kadar olan vakittir. Bu vakit İçinde abdest alan birinin, o abdestle öğle namazını kılması caizdir ve özürü, abdestini öğle namazının vakti çıkıncaya kadar bozmaz.
Özürlü kişinin mümkün olduğunca özürünü hafifletmeye çalışması gerekir. Mesela istihazeli olan biri, güzelce sarınmali, yahut akıntı mahallîne sargı koymalı, erkek de özür mahaline sargı sarmalıdır. Eğer özür mahallinin sarılması bir zarar vermez ve özrün kesilmesine sebep olursa, namazda bu mahallin sarılması vacib (gerekli) olur.
Hanefilerin fetvalarına göre özürlü bir kimse akan pislikten elbisesine bulaşan şeyi yıkaması durumunda, daha namazda iken gelecek akıntı ile pis olacağına kanaat getirirse, elbisesine bulaşan bir dirhemden fazla pisliği temizlemez. Ama eğer namazdan çıkmadan Önce pislenmeyecekse o zaman yıkaması gerekir.
Malikilere göre necasetten taharetin, sünnet olduğu daha önce geçmişti. Zorluk durumunda bu ruhsattan yararlanılması mümkündür. Bunun yanısıra Malikilere göre bir kimsede özür durumunun 24 saatte bir kere ortaya çıkması halinde, o kişinini özürlü sayılacağı ve bu durum devam ettikçe onun özürlü hükmünde olacağı daha önce geçmişti. Dolayısıyla onlara göre bu durumdaki bir kimsenin, kendinde özürünün dışında abdest bozucu bir şeyin ortaya çıkmaması halinde abdest alması müstehabdır.
İlim adamları değişik konularla ilgili fetvalar verirken kendi mezheplerine göre fetva vermeye ve ihtiyata daha uygun olması durumunda diğer mezheplerin

fetvalarını gözetmeye de teşvik etmeye dikkat ederler.
Malikilerin söylediklerine göre özürlü bir kimsenin özürüyle ilgili şey, istisnai şekilde değil de normal şekilde çıktığı zaman, bizzat özüründen dolayı da abdesti bozulur. Mesela bevlini tutamayan biri normal şekilde bevlederse, yahut kendisinden sürekli mezi gelen biri şehvetle mezi çıkarırsa yahut sürekli yellenen biri kasıtlı olarak yellenirse abdesti bozulur. Bu gibi uygulamalarında özürlü kişinin özürsüzlerden farkı olmadığı ortaya çıkmaktadır.
Hanbeliler bir kimsenin Özürlü sayılması, özürlülüğünün devam etmesi ile ilgili ölçüler konusunda ve özürlünün namaz vaktinin girmesinden sonra abdest almasının zorunlu olduğu konusunda Hanefılerin görüşlerine katılmaktadırlar.
Özürlüler konusuyla ilgili meselelerden biri de şudur:
Özürlü bir kimse daha namaz vakti girmeden abdest alır ve vakit girdikten sonra namazını kılar ve bu arada kendisinden özürü hiç gelmezse (yani özürlü sayılmasına sebep olan akıntı hiç gelmezse) kıldığı namaz geçerlidir. Ancak daha sonra özürü gelir ve yeniden namaz kılmak isterse bu zaman mutlaka yeniden abdest alması gerekir.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Özürlü bîr kimsenin abdest alırken sadece kendisindeki hades durumunu gidermeye niyetlenmesi yeterli olmaz ayrıca namaz kılmaya elverişli duruma gelmeye de niyet etmesi gerekir."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse oturarak abdestini tutabilirse namazda oturması gerekir ve bu şekilde kıldığı namazı daha sonra iade etmez." [74]

Sargı Ve Benzerî Şeylerle İlgili Hükümler

Sargı (cebire) kelimesi esasta, kırık ve çıkıkların tutturulması için üzerine sarılan tahta, kamış ve alçı gibi şeyler için kullanılan bir kelimedir. Bu itibarla kemik kırıklarının tutturulması için üzerine sarılan ve bağlanan şeylerin tümüne sargı denilir. Yaraların üzerine sarılan bağlar, damar kesikliklerinin ve dağlamaların üzerine sarılan bezler, çıbanlara sarılan sargılar ve cerrahi ameliyatların gerçekleştirildiği yerlerin üzerine konulan sargılar da hüküm itibariyle aynıdır.
Kendisi bir Maliki olan İbni Ceziyy şöyle söylemiştir:
"Sargılar, kendileriyle yaralar, çıbanlar ve kesikler bağlanan şeylerdir." Bu itibarla "sargı" dediğimiz zaman bu geniş anlamı kasdettiğimiz anlaşılmalıdır.
Sargıların bazıları sarılması zorunlu alanın dışına taşar, bazıları da bu alanın

dışına taşmaz. Sarılması zorunlu olan alan muhafazası zorunlu olan alandır. Yine bazı sargıların kaldırılmasının herhangi bir zararı olmaz, bazılarının kaldırılması ise zarar getirir. Yine sargıların öyleleri vardır ki, altına su geçirir ve dolayısıyla insanın zarar görmesine sebep olur.
Sargıların değişik türleri hakkında ona göre hükümler bulunmaktadır. İlim adamlarının bunların durumlarıyla ilgili pek çok açıklamaları bulunmaktadır. Hanefiler: "Sargının üzerine mesh vaciptir" demişlerdir. İmam Ebu Hanife de: "Sargının üzerine meshedilmesİ ona zarar verirse, bu mesh mecburiyeti düşer ve sargının üzeri meshedilmeden namaz kılınması da caiz olur" demiştir. Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler ise: "Mesh farzdır. Kesinlikle mesh yapılmadan olmaz" demişlerdir."
Meshin caiz olmasının şartlan ise şunlardır:
1- Sargının çıkarılması imkânı olmamalı veya çıkarılması durumunda altının yıkanması dolayısıyla yeni bir rahatsızlığın ortaya çıkacağından veya artacağından yahut iyileşme sürecinin uzayacağından korkulmalıdır. Malikiler: "Sargının çıkarılmasının çok acı vereceğinden korkularsa, üzerine meshe-dilmesi caiz olur" demişlerdir. Bu durum, küçük hadesten temizlenmede sargının abdest organlarından birinin üzerinde olması, büyük hadesten temizlenmede (Gusülde) ise bedenin herhangi bir yerinde olması hali içindir.
2- Herhangi bir zarar korkusuyla bizzat sarılan yerin yıkanması veya mes-hedilmesi imkanı olmamalıdır. Eğer yıkamanın herhangi bir zararı olmayacaksa, bizzat sarılan yerin yıkanması vaciptir. Bu yerin yıkanmasının zararlı olur da mesnedi İm esinin zararı olmazsa, o zaman bizzat sargının üzerinin değil* sarılan yerin meshedilmesİ gerekir.
3- Sargı, sarılmasına ihtiyaç duyulan alanı açmamalıdır. Bu alan ise korunması zorunlu olan alandır. Eğer sargı sarılmasına ihtiyaç duyulan alanı a-şar, kaldırılmasının da sargının telef olmasından veya sarılan yere zarar vermesinden korkulursa, bu zaman ihtiyaçtan fazla olarak san İmiş alan için teyemmüm edilmeli, ihtiyaçtan dolayı sarılan alanın üstüne denk gelen kısım da meshedilmeli, kalan kısım ise yıkanmalıdır.
Hanefiler şöyle fetva vermişlerdir:
"Sargı, san İması zorunlu alanı aşsa da kaldırılması ve altının yıkanması -yaraya zarar verecek olursa üzerinin meshedİlmesi caizdir. Bu durumda aynca teyemmüme gerek yoktur."
Hanefiler ve Malikiler sargının taharetti olarak (yani gusüllü veya abdest-li iken) sarılmış olmasını şart koşmamı şiardır. Onlara göre sargının, kişi ta-haretli iken sarılmış olmasının farkı yoktur; üzerinin meshedilmesi caizdir ve geçerli bir

şekilde namaz kılması durumunda onu iade etmesi gerekmez. Ha-nefilerin uygulamaya esas alınan fetvalarına göre sargının üzerinin çoğunluğunun bir kere meshedilmesi yeterlidir. Tümünün meshedilmesi, birden fazla meshedilmesi ve niyet şart değildir. Bu şekildeki meshin belli bir süresi de yoktur. Sargı üzerine yapılan mesh de normal şekilde abdestin (veya guslün) bozulmasıyla bozulur.
Sargının çıkarılması, düşmesi veya değiştirilmesi durumu hakkında ise Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bu fiillerden biri, sarılan kısmın iyileşmesi sebebiyle gerçekleştirilirse, o zaman özür ortadan kalkmış ve mesh de bozulmuş olur. Dolayısıyla daha önce sarılmış kısmın yıkanması ve tam bir taharetle (yani bütün şartlan yerine getirilen gusül veya abdestle) namaz kılınması gerekir. İyileşme eğer kişi namazdayken gerçekleşirse namaz bozulur. Dolayısıyla sargının altına denk gelen bölgenin yıkanması ve namaza baştan başlanması gerekir. Ama daha sarılan alan iyileşmeden sargı düşer veya değiştirilirse mesh bozulmaz.
Bir kimsenin gözleri ağrır ve işinin ehli Müslüman bir doktor kendisine gözlerini yıkamasını tavsiye ederse; yine bir kimsenin tırnağı koparsa veya ayaklan varılırsa yahut kendisinde herhangi bir hastalık ortaya çıkar da onun için bir tedavi uygulanırsa, zaruretten dolayı ilgili yerini meshedebilir. Meshin zarar vermesi durumunda ise meshi de terkeder.
Hanefilere göre hem sargının üzerinin meshedilmesi hem de teyem.nüm edilmesi yani ikisinin birleştirilmesi gerekmez.
Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Eğer sargı, sarılmasına ihtiyaç duyulan alanı aşar, çıkarılmasının da zarar vereceğinden korkulursa, sargının üzerinden sarılması gerekli olan alana denk gelen kısım meshedilir, sarılması gerekli alanı taşan kısım için teyemmüm edilir, diğer sarılmamış kısım ise yıkanır. Eğer yaranın ve çıbanın üzerinde sargı olmaz, üzerinin yıkanmasının veya meshedilmesinin de zararı dokunacak olursa, bu tür bir yara veya çıban için de meshedilir. Yine birden fazla sargı veya sarılmamış yara bulunursa, her bîri için bir teyemmüm yapılır."
Hanefilere ve Malikilere göre sargı ister taharet üzere (yani abdest organlarında ise abdestli iken abdest organlarında, değilse gusüllü iken) sarılmış olsun isterse olmasın, iyileşmeden sonra (sargı üzerine mesh yapılarak kılman) namazların iadesi gerekmez.
Fıkıhçılar özür durumu ve sargı ile ilgili hükümleri teyemmüm ve istihaze hakkında varid olan rivayetlerden çıkarmışlardır.
Genelde cerrahi ameliyata tabi tutulanlar, uyuşturulmakta ve bazen uyuşukluk durumları uzun süre devam edebilmektedir. Daha önce geçtiği üzere Şafiiler

şöyle söylemişlerdir:
"Mubah olan bir sebepten dolayı şuurunu kaybeden bir kimsenin kendine geldiğinde, o halde kaçırdığı namazını iade ermesi gerekmez."
Hanefiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimsenin baygınlığı beş namaz vaktinden fazla sürerse kaza zorunluluğu düşer ama beş namaz vakti boyunca veya daha az sürerse bu şekilde kaçırdığı namazlarını kaza ermesi gerekir."
Malikilere göre ise bayılan birinin baygınken kaçırdığı namazlarını kaza etmesi hiç bir şekilde gerekmez. [75]

NAMAZIN ŞARTLARINDAN VAKİT

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:
"Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır." [76]
Yani namaz belli vakitlerde yerine getirilmesi gereken vakte bağlı bir farzdır. Bundan dolayı ve konuyla ilgili mütevatir hadisler dolayısıyla Müslümanlar beş vakit namazın, sınırlan tayin edilmiş belirli vakitler içerisinde yerine getirilmesi gerektiği üzerinde icma etmişler ve görüş birliğine varmışlardır. Namaz, vaktin başlangıcından geniş vakitli bir ibadet niteliğindedir. Ancak vakitten sadece o vaktin namazını kılmaya yetecek kadar bir sürenin kalması durumunda, dar vakitli bir ibadet niteliği kazanır ve derhal namaz kılmaya başlanması gerekir. Kutuplarda ve benzeri yerlerde bulunanlar ise namazın vakitlerini kendilerine en yakın bölgelere göre tayin ederler.
Sabah namazının vakti, fecri sadığın (doğru fecrin) doğmasından başlayıp güneşin doğmasına kadar devam eder. Fecri sadık (doğru fecr) aydınlığı, u-fukta enine yayılan bir beyazlıktır. Bunun tersi ise fecri kazıp (yalancı fecirdir ki, o göğün ortasında yukarıya doğru uzanan bir aydınlık şeklinde doğar ve arkasından bir karanlık ortaya çıkar.
Orucun başlaması, sabah namazının vaktinin girmesi, yatsı namazının vaktinin sona ermesi gibi konularla ilgili şer'i hükümlerin tümü fecri sadık (doğru fecr) ile bağlantılıdır.
Öğle namazının vakti, güneşin batıya yönelmesinden başlayıp her şeyin gölgesinin kendi büyüklüğüne ulaşmasına kadar devam eder. Güneşin batıya yönelmesi ise göğün ortasından batıya doğru meyletmesidir. Güneş doğu tarafindan batı tarafına doğru geçtiğinde zeval vakti başlamış olur ki, bununla birlikte öğle namazının vakti girmiş olur. Çoğunluğun görüşüne göre öğle namazının vakti bir şeyin gölgesinin, zeval vaktinin girdiği andaki gölgesi de ilave edildiğinde büyüklük ve uzunluk itibariyle kendinin bir katına çıkmasıyla biter. Zeval vakti düz bir alana dik bir şekilde dikilmiş bir direğe bakılarak da tesbit edilebilir. Eğer bu direğin gölgesi gittikçe küçülüyorsa vakit zeval vaktinden öncedir. Eğer sabit duruyor ne küçülüyor, ne de büyüyorsa istiva (günün orta) vaktidir. Eğer büyümeye başlarsa, zeval vakti girmiş demektir.
İkindi namazının vakti, öğle namazı vaktinin çıkmasıyla güneşin batmasına kadar devam eder.
Akşam namazının vakti, bütün ilim adamlarının ortak görüşüyle (icma ile)

güneşin batmasıyla başlar. Şafiilere, Hanefilerin bazılarına ve Hanbelilere göre ufuktaki kızıllığın kaybolmasına kadar devam eder. İmam Ebu Hanife'ye göre ise akşam namazının vakti, ufuktaki kızıllığın kaybolmasından sonra yaklaşık oniki dakika daha süren beyazlık kayboluncaya kadar devam eder.
Yatsı namazının vakti de ufuktaki kızıllığın kaybolmasıyla başlayıp fecri sadığın (doğru fecrin) doğmasına kadar devam eder.
Namazı, vaktin başlangıcında kılmak daha faziletlidir. Ancak fıkıhçılann konuyla ilgili çeşitli açıklamaları bulunmaktadır. Hanefıler erkeklerin sabah namazını biraz aydınlığa bırakmalarını ve ikindinin her şeyin zeval vaktindeki gölgesinden sonra artan gölgesinin iki katına çıkmasına kadar geciktirilmesini müstehab olarak görmüşlerdir. Sıcak anında öğle namazını biraz serinlik vaktine kadar geciktirmek fıkıhçıların geneline göre müstehabdır.
Malikiler, cemaate yetişilmesinin sağlanması amacıyla namazı ilk vaktinden biraz sonraya enlemeyi müstehab görmüşlerdir. Diğerleri de yatsıyı gecenin üçte biri veya yansı geçinceye kadar ertelemeyi müstehab görmüşlerdir.
Malikiler ve Şafiilere göre bir kimse daha vakit çıkmadan, o vaktin namazını bir rek'atını iki secdesiyle birlikte yetiştirebilirse o namazı eda etmiş (yani vaktinde kılmış) sayılır. Aksi taktirde kıldığı namaz kaza sayılır.
Hanefiler ve Ahmed bin Hanbel'den nakledilen iki rivayetin tercihe uygun görülenine göre Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir farz namazın, namaza giriş (iftitah) tekbiri o namaza tahsis edilen vaktin içinde alınabilirse,, kılınan namaz eda edilmiş sayılır yani vaktinde kılınmış olur."
Ancak Hanefilere göre sabah namazının özel bir durumu bulunmaktadır. Bu namazı kılarken güneş doğarsa namaz bozulur. Dolayısıyla güneşin yükselmesinden (kuşluk vaktinden) sonra kaza edilmesi gerekir.
Herhangi bir özel durum dolayısıyla vaktin girip girmediğini anlayamayan kimse, vaktin girdiğini kesin anlayıncaya veya bu konuda kendisinde kuvvetli kanaat oluşuncaya kadar araştırma yapar ve bu konuda fikir verecek emarelere bakar.
Fıkıhçıların konuyla ilgili çeşitli açıklamaları ve yorumlan bulunmakla birlikte günün şu beş vaktinde namaz kılmanın mekruh olduğu sünnette bildirilmiştir. Bu beş vakit şunlardır:
Birincisi: Sabah namazının farzının kılınmasından sonra güneşin göz bakışıyla bir ok miktarı yükselmesine kadar olan süre. Bu süre de yaklaşık yirmi dakika kadardır. [77]

İkincisi: Güneşin doğmasından bir ok miktarı yükselmesine kadar olan süre.
Üçüncüsü: Güneşin tam tepe noktasına (istiva noktasına) gelmesinden, zeval vaktinin, yani öğle namazı vaktinin girmesine kadar olan süre.
Dördüncüsü: Güneşin sararmasından batmasına kadar olan süre.
Beşincisi: İkindi namazının farzının kılınmasından güneşin batmasına kadar olan süre.
Hanbeliler bu beş vakitte nafile namazların kılurnıasını haram saymışlardır. Malikiler güneşin doğması, tepe noktasına (istiva noktasına) gelmesi ve batması vakitlerinde nafile namaz kılınmasını haram saymışlar; sabah namazından sonra ve ikindi namazından sonra güneşin sararmasına kadar süre içinde nafile namaz kılınmasını tenzihen mekruh saymışlardır. Hanefi'ler ise bu beş vakitte namaz kılınmasını tahrimen mekruh saymış ancak sabah ve ikindi namazlarından sonra farz bir namazın kaza edilmesini bundan müstesna tutmuşlardır. Bazı fıkıhçılann konuyla ilgili çeşitli tafsilatlan ve müstesna tuttuklan durumlar bulunmaktadır ki, bu bölümde bunların üzerinde durulacaktır. [78]
İki namazı birleştirme konusuna gelince: Fıkıhçıların çoğunluğu bazı durumlarda öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirmeyi caiz görmüşlerdir. İki durum vardır ki, bunlarda namazların birleştirileceği konusunda dört mez-heb icma etmiştir. Bunlar: Hacc için ihrama g: rmiş birinin Arafat'ta öğle ile i-
yönelmesi ise göğün ortasından batıya doğru meyletmesidir. Güneş doğu tarafından batı tarafına doğru geçtiğinde zeval vakti başlamış olur ki, bununla birlikte öğle namazının vakti girmiş olur. Çoğunluğun görüşüne göre öğle namazının vakti bir şeyin gölgesinin, zeval vaktinin girdiği andaki gölgesi de ilave edildiğinde büyüklük ve uzunluk itibariyle kendinin bir katına çıkmasıyla biter. Zeval vakti düz bir alana dik bir şekilde dikilmiş bir direğe bakılarak da tesbit edilebilir. Eğer bu direğin gölgesi gittikçe küçülüyorsa vakit zeval vaktinden Öncedir. Eğer sabit duruyor ne küçülüyor, ne de büyüyorsa istiva (günün orta) vaktidir. Eğer büyümeye başlarsa, zeval vakti girmiş demektir.
İkindi namazının vakti, öğle namazı vaktinin çıkmasıyla güneşin batmasına kadar devam eder.
Akşam namazının vakti, bütün ilim adamlarının ortak görüşüyle (icma ile) güneşin batmasıyla başlar. Şafiilere, Hanefîlerin bazılarına ve Hanbelilere göre ufuktaki kızıllığın kaybolmasına kadar devam eder. İmam Ebu Hanife'ye göre ise akşam namazının vakti, ufuktaki kızıllığın kaybolmasından sonra yaklaşık oniki dakika daha süren beyazlık kayboluncaya kadar devam eder.
Yatsı namazının vakti de ufuktaki kızıllığın kaybolmasıyla başlayıp fecri sadığın

(doğru fecrin) doğmasına kadar devam eder.
Namazı, vaktin başlangıcında kılmak daha faziletlidir. Ancak fıkıhçılarm konuyla ilgili çeşitli açıklamaları bulunmaktadır. Hanefıler erkeklerin sabah namazını biraz aydınlığa bırakmalarını ve ikindinin her şeyin zeval vaktindeki gölgesinden sonra artan gölgesinin iki katına çıkmasına kadar geciktirilmesini müstehab olarak görmüşlerdir. Sıcak anında öğle namazını biraz serinlik vaktine kadar geciktirmek fıkıhçılarm geneline göre müstehabdır.
Malikiler, cemaate yetişilmesinin sağlanması amacıyla namazı ilk vaktinden biraz sonraya enlemeyi müstehab görmüşlerdir. Diğerleri de yatsıyı gecenin üçte biri veya yansı geçinceye kadar ertelemeyi müstehab görmüşlerdir.
Malikiler ve Şafiilere göre bir kimse daha vakit çıkmadan, o vaktin namazım bir rek'atını iki secdesiyle birlikte yetiştirebilirse o namazı eda etmiş (yani vaktinde kılmış) sayılır. Aksi taktirde kıldığı namaz kaza sayılır.
Hanefiler ve Ahmed bin Hanbel'den nakledilen iki rivayetin tercihe uygun görülenine göre Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir farz namazın, namaza giriş (iftitah) tekbiri o namaza tahsis edilen vaktin içinde alınabilirse, kılınan namaz eda edilmiş sayılır yani vaktinde kılınmış olur."
Ancak Hanefılere göre sabah namazının özel bir durumu bulunmaktadır. Bu namazı kılarken güneş doğarsa namaz bozulur. Dolayısıyla güneşin yükselmesinden (kuşluk vaktinden) sonra kaza edilmesi gerekir.
Herhangi bir özel durum dolayısıyla vaktin girip girmediğini anlayamayan kimse, vaktin girdiğini kesin anlayıncaya veya bu konuda kendisinde kuvvetli kanaat oluşuncaya kadar araştırma yapar ve bu konuda fikir verecek emarelere bakar.
Fıkıhçılarm konuyla ilgili çeşitli açıklamaları ve yorumlan bulunmakla birlikte günün şu beş vaktinde namaz kılmanın mekruh olduğu sünnette bildirilmiştir. Bu beş vakit şunlardır:
Birincisi: Sabah namazının farzının kılınmasından sonra güneşin göz bakışıyla bir ok miktan yükselmesine kadar olan süre. Bu süre de yaklaşık yirmi dakika kadardır. [79]
İkincisi: Güneşin doğmasından bir ok miktan yükselmesine kadar olan süre.
Üçüncüsü: Güneşin tam tepe noktasına (istiva noktasına) gelmesinden, zeval vaktinin, yani öğle namazı vaktinin girmesine kadar olan süre.
Dördüncüsü: Güneşin sararmasından batmasına kadar olan süre.
Beşincisi: İkindi namazının farzının kılınmasından güneşin batmasına kadar olan süre.

Hanbeliler bu beş vakitte nafile namazların kılınmasını haram saymışlardır. Malikiler güneşin doğması, tepe noktasına (istiva noktasına) gelmesi ve batması vakitlerinde nafile namaz kılınmasını haram saymışlar; sabah namazından sonra ve ikindi namazından sonra güneşin sararmasına kadar süre içinde nafile namaz kılınmasını tenzihen mekruh saymışlardır. Hanefi'ler ise bu beş vakitte namaz kılınmasını tahrimen mekruh saymış ancak sabah ve ikindi namazlanndan sonra farz bir namazın kaza edilmesini bundan müstesna tutmuşlardır. Bazı fıkıhçılann konuyla ilgili çeşitli tafsilatları ve müstesna tuttukları durumlar bulunmaktadır ki, bu bölümde bunların üzerinde durulacaktır. [80]
İki namazı birleştirme konusuna gelince: Fıkıhçılarm çoğunluğu bazı durumlarda öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirmeyi caiz görmüşlerdir, iki durum vardır ki, bunlarda namazların birleştirileceği konusunda dört mez-heb icma etmiştir. Bunlar: Hacc için ihrama g:rmiş birinin Arafat'ta Öğle ile ikindiyi cem'i takdim ile (ikindiyi öne alıp Öğle namazının vakti içinde kılmak suretiyle) birleştirmesi ve yine hacc için ihrama girmiş olanın akşam ile yatsıyı Müzdelife'de cem'İ tehir ile (akşamı geciktirip yatsının vakti içinde kılmak suretiyle) birleştirmesi.
Malikilere göre öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirmede geçerli sebepler yolculuk, yağmur, karanlıkta bataklıkta kalmak ve hastalıktır. Onlar Arafat'ta ve Müzdelife'de namazları birleştirmek konusunda da çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.
Şafiiler, namazları birleştirmeyi (cem'i) yolculukta mutlak surette (yani gerek cem'i takdim ve gerekse cem'i ta'hir ile) ve yağmurda yalnız cem'i takdim ile caiz görmüşlerdir. Hacc esnasında Arafat ve Müzdelife'de gerçekleştirilen birleştirme konusunda ise onlar da bir takım açıklamalarda bulunmuşlardır.
Hanbeliler yolculuk, hastalık çocuk emzirme, taharetlenme (gusül veya abdest) imkanından mahrumiyet, vakti tesbit imkanından mahrumiyet, isti-haze ve benzeri durumlarda namazları birleştireyi caiz görmüşlerdir. Özürlülük ve meşguliyet durumları konusunda ise çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır, yani bu durumlarda namazları birleştirmeyi çeşitli şartlara bağlamışlardır.
Hanefi'lere göre ise hacc için ihrama giren birinin Arafat'ta ve Müzdelife'de yaptığı cem' dışında, namazların birleştirilmesi hiç bir şekilde caiz değildir. Bütün bu görüşlerin tutarlı delilleri bulunmaktadır. [81]
Namaz vaktinin girmesi ezanla irtibatlandınlmıştır. Ezan, farz bir namazın girdiğinin bilinmesini sağlayan belirli sözlerden oluşan bir metin yahut başka bir ifadeyle belli sözlerle namaz vaktinin girdiğinin duyurulmasıdır. Ezana, Kur'an-ı

Kerim, mütevatir sünnet ve icma (ilim adamlarının ortak görüşleri) delalet etmektedir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Siz namaza çağırdığınızda onu alaya ve eğlenceye alırlar. Böyle yapmaları onların akıl etmeyen bir topluluk olmalarındandır." (2)
Bunun gibi beş vakit namaz da kametle irtibatlandınlmıştır. Ezan ve kamet; erkekler için bütün camilerde cemaatle kılınan beş vakit namaz ve cuma namazı için müekked sünnettir. Nafile namaz, adak namazı, vitir, cenaze, bayram, küsuf, teravih, istihare ve bunlann dışındaki diğer (nafile) namazlar için ezan ve kamet yoktur.
Ancak ezan İslam'ın şiarlarından (ilkelerinden) biridir. Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Ezan ve kamet, vaktinde kılınan (yani eda edilen) beş vakit namaz ve cuma namazı için farzı kifayedir. Bu itibarla bunları terkeden bir beldenin aha!isiyle savaşılır."
Hanefi'ler de ezanı terkeden bir beldenin veya köyün ahalisine karşı sava-şılabileceği yolunda fetva vermişlerdir.
Ezan ve kametin okunmasında namaz vaktinin girmiş olması şart koşulmuştur. Ancak çoğunluk sabah namazı için daha fecri sadığın doğmasından önce ezan okunmasını caiz görmüştür. Bu durumda vaktin girmesinden sonra tekrar ezan okunur. Ezan ve kametin bir diğer şartı da Arap diliyle okunması-dır. İnsanlardan (en azından) bazıları tarafından duyulabilmelidir. Ancak tek başına namaz kılan birinin yalnız kendine duyurması yeterlidir. Ezan ve kamet sözlerinin sırayla ve arka arkaya okunması gerekir. Ezan ve kamet sözlerini birden fazla kişinin münavebeli olarak okumaları da uygun olmaz. Ancak toplu halde ezan okunması mekruh değildir. Ezan okuyan kişinin Müslüman ve akıllı olması gerekir. Dört mezhebe göre ezan okuyan kişinin kameti de okuması sünnettir. Bununla birlikte farklı bir kişinin kamet okuması da caizdir.
Ezan sözleri ve nasıl okunacağı, tevatürle bildirilmiştir. Dolayısıyla bunun esas alınması gerekir. Ezan okuyan kişinin sesinin güzel ve gür olması, caminin yakınında yüksekçe bir yerde okunması, ezan okuyan kişinin abdestli ve salih, namaz vakitlerini bilen biri olması, ezan okurken iki parmağını kulaklarının içine sokması, ezan sözlerini yavaş yavaş (teanni ile) kamet sözlerini ise hızlı söylemesi, gerek ezanda ve gerekse kamette kıbleye dönmesi ezanın ve kametin sünnetlerindendir.
Ezan okuyanın "hayye ale's-salah" derken ayaklarını çevirmeksizin yüzünü sağa çevirmesi "hayya ale'I-felah" derken de yüzünü sola çevirmesi müs-tehabdır.

Ezan okuyanın (müezzinin) sırf Allah rızası için ve ücret beldemden bu işi yapması ve vaktin başlangıcında okuması müstehabdır. Cemaatten olan bir kimsenin, müezzin ezanı bitirmeden namaz için kalkmaması veya namaza yönelmemesi de müstehabdır.

Müezzin ve kamet getirene sahih rivayetlerde bildirildiği şekilde icabet etmek (yani sahih rivayetlerde bildirildiği şekilde sözlerini tekrar etmek veya onun sözlerini doğrulaycı sözler söylemek), ardından sahih rivayetlerde bildirilen duayı okumak, ezan ile kamet arasında dua okumak, ezan esnasında Resulullah (a.s)'a salat getirmek ve rivayetlerde bildirilen duayı okumak Müslumanın gözetmesi ve yerine getirmesi gereken işlerdendir.

Yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunması mendubdur. Yine yangın ve savaş esnasında ve yolcunun arkasından ezan okunması da mendubdur. İnsanın kendinden veya başkasından şeytanı uzaklaştırmak istemesi esnasında ezan okuması da böyledir. [82]

Şimdi bu konunun maddelerine geçelim. [83]

NAMAZ VAKİTLERİ

697- Müslim, Ebu Musa Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [84]

"Birisi, Resulullah (a.s)'a soru sormak üzere geldi ve namaz vakitlerini sordu. Resulullah (a.s) ona herhangi bir cevap vermedi. Bilal (r.a)'e emretti. Fecrin yanldığı, daha İnsanların birbirlerini tanımadıkları bir sırada sabah namazı için kamet getirdi.

Sonra yine ona emretti, güneşin batıya yöneldiği sırada (yani zeval vaktinde) öğle namazı için kamet getirdi.

Bu arada: "Günün tam ortasına gelindi" diyenler oluyordu. O ise onlardan (bu vaktin ne vakit olduğunu) daha iyi biliyordu.

Sonra yine ona (Hz. Bilal (r.a)'e) emretti. Güneş daha epey yukarıdayken ikindi namazı için kamet getirdi.

Sonra yine ona (Hz. Bilal (r.a)'e) emretti. Güneşin kaybolduğu (battığı) sırada akşam namazı için kamet getirdi.

Sonra yine ona (Hz. Bilal (r.a)'e) emretti. Ufuktaki parlaklık (şafak) kaybolunca yatsı için kamet getirdi.

Ertesi gün sabah namazını o kadar geciktirdi ki, namazdan çıktığında: "Güneş neredeyse doğdu doğacak" diyen oluyordu. Öğle namazını da bir önceki günün

ikindi vaktinin girdiği sıralara kadar geciktirdi. Sonra ikindi namazını o kadar gecektirdi ki, namazdan çıktığında: "Güneş iyice kızarmış" diyen oluyordu. Akşam namazını da o kadar geciktirdi ki, şafağın (ufuktaki kızıllığın) kaybolmak üzere olduğu bir sırada kıldı. -Bir rivayette de şöyle denilmiştir:
"İkinci gün akşam namazını şafağın (ufuktaki kızıllığın) kaybolmasından önce kıldı- Yatsı namazını da gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar geciktirdi. Sonra sabah olunca soruyu soran kişiyi çağırdı ve şöyle buyurdu:
"İşte vakit(Ier) bu ikisinin arasıdır."
Bu rivayeti Ebu Davud da nakletmiştir. Onun rivayetine göre (ravi) Ebu Musa Eş'ari (r.a) şöyle söylemiştir:
"Sabah namazının (yani birinci gün) kişinin daha arkadaşının yüzünü tanıyamadığı yahut kişinin yanmdakinin kim olduğunu anlayamadığı bir sırada kıldı."
Yine bu rivayette şöyle denilmiştir:
"Sonra ikindi namazını o kadar geciktirdi ki, namazdan çıktığında güneş sararmıştı."
Bu rivayetin son kısmında şöyle denilmiştir:
"Bunu bazıları rivayet etmiş ve: "Sonra yatsı namazını gecenin yansına doğru kıldı" demişlerdir.
Ebu Davud'un rivayet ettiği metnin ibareleri ile Müslim'in rivayet ettiği metnin ibareleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. [85]
Bunu Nesai de rivayet etmiştir ve Nesai'nin rivayet ettiği metin, Müslim'in rivayet ettiği metin gibidir. [86]

698- Müslim, Bureyde (r.a)'den rivayet etmiştir: [87]
"Bir adam Resululah (a.s)'a namaz vaktini sordu. O da: "Bizimle birlikte şu gün namaz kıl" diye buyurudu." Ravi daha sonra yukarıdakinin benzeri bir hadîs nakletmiştir.
Şafak: İmam Şafii (rh.a)'ye göre güneşin batmasından sonra batı ufkunda ortaya çıkan kazıllıktır. İmam Ebu Hanifc (rh.a.)'ye göre ise kızıllığın kaybolmasından sonra bir sûre daha devam eden beyazlıktır.

699- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cibril (Allah'ın duaları üzerine olsun) bana Mescidi Haram'da iki kere imamlık

etti. Bunların birincisinde öğle namazını gölgenin ayakkabı bağı gibi olduğu sırada kıldı. Sonra ikindi namazını her şeyin gölgesi kadar olduğu sırada kıldı. Sonra akşam namazını güneşin battığı, oruçlunun iftar ettiği sırada kıldı. Sonra yatsı namazını şafağın (ufuktaki kızıllığın) kaybolduğu sırada kıldı. Sonra sabah namazını fecrin doğduğu, oruçluya bir şey yemenin yasak olduğu vakitte kıldırdı. İkinci kez öğle namazını her şeyin gölgesi kendi kadar olduğu sırada, bir önceki günün ikindi vaktinde kıldı. Sonra ikindi namazını her şeyin gölgesi kendinin iki kah kadar olduğu sırada kıldı. Sonra akşam namazını bir önceki vaktinde kıldı. Sonra yatsı namazını da gecenin üçte biri gittikten sonra kıldı. Sonra sabah namazını ortalığın aydınlandığı sırada kıldı. Cibril daha sonra bana doğru döndü ve şöyle söyledi:
"Ey Muhammed! Bu, senden önceki peygamberlerin vaktidir. Vakit de şu iki vaktin arasıdır." [88]

700- Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir: [89]

701- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazın (yani namaz vaktinin) bir başlangıcı, bir de sonu vardır. Öğle namazı vaktinin başlangıcı; güneşin batıya yöneldiği vakittir. Onun vaktinin sonu da ikindi namazının girdiği vakittir. İkindi namazı vaktinin başlangıcı; bu vaktin girişidir. Onun vaktinin sonu da güneşin sarardığı vakittir. Akşam namazı vaktinin başlangıcı; güneşin battığı vakittir. Onun .vaktinin sonu da şafağın (ufuktaki kızıllığın) kaybolduğu vakittir. Yatsı namazı vaktinin başlangıcı; şafağın (ufuktaki kızıllığın) kaybolduğu vakit, sonu da gecenin yarılandığı vakittir. Sabah namazı vaktinin başlangıcı; fecrin doğduğu vakit, sonu da güneşin doğduğu vakittir."
Nesai'nin rivayetine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştin
(a.s)'ın namazlarının vakitleri hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/255) 6-Ki-tabu'l-Mevakit, 10-İkindi namazının son vakti babı. İbni Hibban (3/16) Namaz vakitleri ve farz namazların vakitlerinin özellikleri hakkında bildirilenlerle ilgili bab. Hakim (11195-196) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadis sahih ve Abdullah bin Mübarek'ten rivayetle meşhur olan bir hadistir. Huseyn bin Ali'nin rivayet ettiği hadis sayısının az olması sebebiyle Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamış-lardır." Hakim'in bu açıklamasına Zehebi de muvafakat etmiştir. Buhari de, bu konuda en tutarlı olanın bu (rivayet) olduğunu

ifade etmiştir. [90]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu Cibril, size dinînizi Öğretmek üzere geldi. Sabah namazını fecrin doğduğu sırada kıldı. Öğleyi güneşin batıya kaymaya başladığı sırada kıldı. Sonra ikindiyi gölgesinin kendi kadar olduğunu gördüğü sırada kıldı. Sonra akşam namazını güneşin battığı ve oruçlunun orucunu açtığı sırada kıldı. Sonra yatsıyı gecenin şafağı kaybolunca kıldı. Sonra ertesi gün tekrar geldi. O gün sabah namazını ortalık biraz aydınlandığında kıldı. Sonra o gün öğle namazını gölgesi kendi kadar olduğu sırada kıldı. Sonra ikindi namazını gölgesi kendinin iki katı olduğu sırada kıldı. Sonra akşam namazını yine aynı vakitte, güneşin battığı, oruçlunun orucunu açtığı sırada kıldı. Sonra yatsı namazını geceden bir saat geçtiği sırada kıldı. Sonra şöyle söyledi: "Namaz (vakti), dünkü namazınla bugünkü namazın arasında olandır." [91]

702- Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sabah namazını kıldığınızda onun vakti, güneşin ilk boynuzu doğuncaya kadardır. Sonra öğle namazını kıldığınızda onun vakti, ikindinin vakti girinceye kadardır. İkindi namazını kıldığınızda onun vakti, şafak kaybolun-caya kadardır. Yatsı namazını kıldığınızda da onun vakti, gecenin yarısına kadardır." [92]

703- Buharı ve Müslim, Ebu Minhal Seyyar bin Seleme Riyahi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [93]
"Ben ve babam Ebu Berze Eslemi'nin yanına girdik. Babam ona: "Resulullah (a.s) farz namazları nasıl kılıyordu?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Sizin ilk (namaz) olarak adlandırdığınız öğle namazını güneş batıya doğru kaydığında kılardı. İkindi namazını kılmasından sonra birimiz Medine'den en uzak yerindeki bineğine varırdı, güneş hala epey yukarıda olurdu. -Akşam namazı hakkında ne dediğini unuttum- Sizin ateme olarak adlandırdığınız yatsı namazını geciktirmekten hoşanırdı. Onu kılmadan uyumaktan ve ondan sonra konuşmaktan hoşlanmazdı. Kişinin yanındakini tanıyabileceği vakitte sabah namazını bitirmiş olurdu ve (ardından) altmış ile yüz arası (ayet) okurdu."
Bir rivayette şöyle denilmektedir:
"Yatsı namazını gecenin üçte birine kadar geciktirmekte mahzur görmezdi." Sonra: "Gecenin yansına kadar..." dedi.

Daha sonra Muaz, Şu'be'den rivayetle şöyle söyledi:
"Daha sonra onunla başka bir kere karşılaştım ve: "Gecenin üçte birine kadar" dedi." [94]

704- Buhari ve Müslim, Muhammed bin Amr bin Hasan bin Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Hacılar namazları geciktiriyorlardı. Biz de konuyu Cabir bin Abdullah (r.a)'a sorduk. -Bir rivayatte şöyle denilmektedir: Haalar Medine'ye geldiler. Biz Cabir bin Abdullah (r.a)'a (namaz vakitleri konusunda) soru sorduk- O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) öğle namazını, sıcağın şiddetli olduğu bir sırada kılardı, ikindiyi, güneşin henüz parlak olduğu bir sırada kılardı. Akşamı, güneş batınca kılardı. Cemaatin toplandığını gördüğünde erken kılar, cemaatin biraz yavaş hareket ettiğini gördüğünde ise geciktirirdi. Sabah namazını ise henüz ortalığın karanlık olduğu bir sırada kılardı -veya kılarlardı-" [95]

705- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [96]
"Resulullah (a.s)'ın yazın öğle vaktindeki namazı (gölge) üç ayak Üe baş ayak arası olduğunda, kışın da beş ayak ile yedi ayak arası olduğunda idi." [97]

Sabah Namazının Vakti

706- Kutubi Sitte müellifileri, Hz. Aişe (r.a)nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Mü'min hanımlar, üstlerine elbiselerini çekerek Resulullah (a.s) ile birlikte sabah namazını kılarlardı. Sonra namazı kıldıklarında evlerine dönerlerdi ve ortalığın karanlık olması sebebiyle kimse onları tanımazdı."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir: [98]
"Sonra evlerine dönerlerdi ve Resulullah (a.s)'ın namazı daha ortalık karanlıkken kılması sebebiyle kimse onları tanımazdı." [99]
Yine bir rivayette de buna benzer ifadeler bulunmaktadır. [100] Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) sabah namazını daha ortalık karanlıkken kılardı. Sonra

mü'minlerin hanımları dönerlerken ortalığın karanlık olması sebebiyle kimse onları tanımazdı. Bunun gibi kendileri de birbirlerini tanımazlardı."
[101]

707- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"(Resulullah a.s) Hayber günü daha ortalık karanlıkken sabah namazını kıldı. Onların (Hayberlilerin) yakınında bulunuyordu. Ardından (Hayber-liler) üzerlerine baskın düzenledi. Ardından şöyle buyurdu:
"Allahu Ekber, Hayber harab oldu. Biz bir topluluğun alanına indiğimizde uyarılanların sabahları ne kadar kötü olur." [102]

708- Tirmizi, Rafı bin Hadic (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [103]
"Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın, bunun sevabı daha büyüktür."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Sabah namazını sabaha (yani aydınlığa) bırakın. Bu size daha büyük ecir kazandırır. -Yahut bunun ecri daha büyüktür-" [104]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın."
Buna ek olarak bir şey söylememiştir. İsnadı ise hasendir. [105]

709- Nesai, Muhammed bin Lebid (r.a)'den, o da ensann kendi kavminden olanlarının bazılarından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sabah namazını ortalık aydınlanınca ya kadar geciktirirseniz bunun sevabı daha büyüktür." [106]

710- İbni Mace, Muğis bin Sumeyy (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Zubeyr (r.a) ile beraber sabah namazını ortalık daha karanlıkken kıldım. Selam verdiğimde Abdullah bin Ömer (r.a)'e döndüm. "Bu ne namazıdır?" dedim. Dedi ki:
"Bu bizim namazımızdır. Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ö-mer (r.a) zamanındaki namaz buydu. Sonra, Hz. Ömer (r.a) vurulunca, Hz. Osman (r.a)

ortalık aydınlanınca kıldırmaya başladı." [107]

Bir Açıklama

Hanefiler sabah namazını ortalık aydınlanınca kılmayı, diğerleri ise daha ortalık karanlıkken kılmayı müsehab görmüşlerdir.
Zeylai' şöyle söylemiştir:
"Muhalif görüşte olanlar bu hadisi şeriflerde geçen "isfar, ortalığın aydınlanması vaktine kadar geciktirme" ibaresini, fecrin ortaya çıkması olarak yorumlamışlardır. Bu ise yanlıştır. Dil bilginlerinin ifade ettiklerine göre, sözünü ettikleri "ğalas (ortalığın daha karanlık olması) İle" kastedilen anlam, gecenin karanlığının gündüzün aydınlığı ile karışık olması durumudur. Daha fecir doğmadan sabah namazının kılınması caiz olmaz. Bu itibarla hadisi şeriflerde geçen "isfar" ibaresi ile kastedilenin, sabah namazının ortalığın aydınlanmasına kadar geciktirme anlamı olduğu kesindir. Bu İse sabah namazım, gündüzün aydınlığı ile karışık karanlığın (galasın) gitmesine ve karartının tamamen kaybolmasına kadar geciktirmektir. Aynı şekilde: "Bu daha çok sevap kazandırır" sözü, henüz ortalık karanlıkken kılınan namazın da sevap kazandırdığına delalet eder. Eğer "isfar" ile kastedilen anlam, fecrin doğması olsaydı, o zaman "ğalas" diye ifade edilen, henüz ortalığın karanlık olduğu sırada kılınan namazda bir ecrin olmaması gerekirdi. Çünkü bu vakitte kılınan namaz, normal vaktin dışında kılınmış olurdu."
el-î'Ia müellifi de Ebu Davud'un rivayetindeki: "Sabah namazını sabaha (yani aydınlığa) bırakın" İfadesini delil göstererek "isfar" ibaresi ile kastedilen anlamın, fecrin doğması olduğunu söyleyenlere verdiği cevapta şöyle söylemektedir:
"Sonra Suyuti, 'Ezharu'l-MutenasĪre fi'1-Ehadisi'l-Mutevatire' adlı risalesinde: "Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın, bunun sevabı daha büyüktür" hadisinin bu metinle olan rivayetin mütevatir rivayetlerden olduğunu ifade etmiştir. "Sabah namazını sabaha (yani aydınlığa) bırakın" ibaresi ise mütevatir değildir. Bu İtibarla "esfiru: sabah namazını biraz aydınlığa bırakın" sözü, tercihe daha uygun ve daha yerindedir. Ravilerin onda değişiklik yapmış olmaları ihtimali de bu rivayet açısından daha uzak bir ihtimaldir." [108]

Öğle Namazının Vakti

711- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: [109]
"Resulullah (a.s) ile bir yolculukta bulunuyorduk. "Güneş batı tarafına ha döndü ha dönecek" diyorduk. (Resulullah a.s) namaz kıldı(rdi). Sonra yola çıkh."
Bir rivayette de şöyle denilmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yerde konakladığında öğle namazını kılmadan yola çıkmazdı. Bir adam: "Tam gündüzün ortasında olsaydı da mı?" diye sordu. O da: "Gündüzün ortasında da olsaydı" cevabını verdi." [110]

712- Tirnıi/i, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Öğle namazını kılmada içinizde ne Resulullah (a.s)'tan ne Hz. Ebu Bekir (r.a)'den ne de Hz. Ömer (r.a)'den daha acele edeni görmedim." [111]

713- Tirmizi, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) öğle namazını kılmada sizden daha acele ediyordu. A-ma siz ikindi namazını kılmada O'ndan daha acele ediyorsunuz." [112]

714- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) soğuk şiddetlendiğinde namazı -yani cuma namazını erken kıldınrdı, sıcak şiddetlendiğinde de serinliğe bırakırdı (yani biraz geciktirirdi.)"
Yunus bin Bukeyr şöyle söyledi:
"Bize bunu Ebu Halde rivayet etti ve sadece, "namaz" ifadesini kullandı, cuma namazından söz etmedi."
Bişr bin Sabit de şöyle söyledi: "Ebu Halde bize şöyle rivayet etti:
"Cuma emiri bize namaz kıldırdı. Sonra Enes (r.a)'e şöyle söyledi: "Resulullah (a.s) öğle namazını nasıl kılardı?" [113]
715- İmam Malik, Kasım bin Muhammed (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Her ne zaman insanların yanma vardıysam (muhtemelen burada "insanlar" denilirken "cemaat" anlamı kastedilmektedir. Yani: Her ne zaman cemaate yetiştiysem - Çeviren) mutlaka öğle namazını biraz serinlik vaktine bırakmış olarak kılmakta olduklarını gördüm." [114]

716- Kutubi Sitte müellifleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde riva yet

etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sıcak şiddetlendiğinde namazı biraz serin vakte bırakın (geciktirin). Şiddetli sıcak, cehennemin kaynamasmdandır."[115]

717- Buhari ve Müslim, Ebu Zeri Ğifari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) İle birlikte bulunuyorduk. Müezzin öğle namazı için ezan okumak istedi. Resulullah (a.s) ona: "Biraz serinliğe bırak (geciktir)" diye buyurdu. Sonra müezzin yine ezan okumak istedi. Resulullah (a.s) yine: "Biraz serinliğe bırak (geciktir)" diye buyurdu. Nihayet tepelerin gölgelerini görmeye başladık. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şiddetli sıcak, cehennemin kaynamasmdandır. Sıcak şiddetlendiğinde namazı biraz serin vakte bırakın (geciktirin.)"
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın müezzini ezan okudu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Biraz serinliğe bırak, biraz serinliğe bırak."
Yahut: "Bekle, bekle" diye buyurdu. Sonra da şöyle buyurdu:
Şiddetli olması durumunda öğle namazının geciktirilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Ncsai (1/248) 6-Kitabu'l-Mevakit, 5-Sıcağın şiddetli olduğu sırada öğle namazının geciktirilmesi. İbni Mace (1/222) 2-Kitabu's-Salat, 4-Sıcağın şiddetli olduğu sırada öğle namazının geciktirilmesi. [116]
"Şiddetli sıcak, cehennemin kaynamasmdandır. Sıcak şiddetlendiğinde namazı biraz serin vakte bırakın (geciktirin.)"
Ebu Zer dedi ki: "Nihayet tepelerin gölgelerini gördük (yani ondan sonra namaz kıldırdı.)" [117]

718- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:'
"Resulullah (a.s), hava sıcak olduğunda namazı serinliğe bırakır (geciktirir), hava soğuk olduğunda da erken ktldırırdı." [118]

719- Müslim, Habbab bin Erett (r.a)'den rivayet etmiştir: [119]
"Sıcağın iyice şiddetli olduğu sırada namaz kılmaktan Resulullah (a.s)'a şikayette bulunduk (yani Resulullah (a.s)'a sıcağın şiddetli olduğu sırada namaz

kılmanın zor olduğunu ifade ettik) ancak bizim şikayetimize itibar etmedi."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'m yanma gidip kendisine havanın oldukça sıcak olduğundan şikayette bulunduk. Ancak bizim şikayetimize itibar etmedi.
Zuhayr, Ebu İshak'a: "Bu, öğle namazında mıydı?" diye sordu. O da: "E-vet" dedi. Ben: "Erken kılınması hakkında mı?" dedim. "Evet" dedi." [120]
Taberani: "Ancak bizim şikayetimize itibar etmedi" sözünden sonra şöyle bir ifadeyle yer vermiştir: "Güneş batı tarafına yönelince hemen namaz kıldırdı."

720- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldığımızda sıcağın korkusuyla elbiselerimizin üzerine secde ederdik."
Bir Açıklama
Beğavi, Şerhu's-Sunne (2/201)'de şöyle söylemiştir:
"SahabilerİN ve onlardan sonra gelenlerin içindeki ilim sahiplerinin tercihlerine göre öğle namazını kılmakta acele edilmelidir. Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Öğle namazını kılmada içinizde ne Resulullah (a.s)'tan ne Hz. Ebu Bekir (r.a)'den ne de Hz. Ömer (r.a)'den daha acele edeni görmedim."
Gene Beğavi aynı eserinde şöyle söylemiştir:
"Havanın çok sıcak olduğu sırada öğle namazının gecektirilmesi konusunda ilim sahipleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbni Mübarek, Ah-med bin Hanbel ve İshak, yazın geciktirilmesinin ve biraz serinliğe bırakılmasının uygun olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Uyulmaya en uygun görüş de budur.
İmam Şafiî ise şöyle söylemiştir:
"Erken kılınması daha güzeldir. Ancak caminin imamının uzaktan gelen cemaati de olursa yazın biraz serinliğe bırakabilir. Ama bir kimse namazı yalnız başına kılacak olur veya kendi evinin avlusundaki bir namazgahta
batıya yöneldiğinde namaz kılın" ibaresi dışında kalan kısmı Sahih'te geçmektedir." Yine söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravi-leri sika kimselerdirler." Anlaşılana göre bu durum ilk zamanlarda olmuştu. Daha sonra Resulullah (a,s) yazlan öğle namazının geciktirilmesini emretmiştir. 720- Buharı (2/23) 9'Kitabu' Mevakiti's-Salat, Jl-Öğle namazının vaktinin güneşin batıya yönelmesiyle girdiği babı. Müslim (J/433) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevai-di'i'i-Salat, 33-Sıcağın şiddetli olmadığı

zamanlarda öğle namazının ilk vaktinde kılınmasının müstchab olduğu babı.
sadece kendi çevresindeki kişilerle cemaat oluşturacak olursa erken kılar. Çünkü bu gibilerin namazı erken kılmalarında herhangi bir zorluk yoktur."
l'la'u's-Sünen müellifi Enes bin Malik (r.a)'in, havanın soğuk olduğu sıralarda öğle namazını erkenden kılmanın, sıcak olduğu zamanlarda biraz serinliğe bırakmanın (geciktirmenin) uygun olacağını bildiren hadisini verdikten sonra şöyle söylemiştin
"Bu hadisi şerif, sıcağın şiddetli olduğu sırada öğle namazını serinliğe bırakmanın, kışın ise erken kılmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir. Ebu Hanife'nin ve mezhebinin ileri gelenlerinin görüşleri de bu yöndedir."
İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadislerin (yani öğle namazının geciktirilmesi veya erken kılın-ması ile ilgili hadislerin) birleştirilmesi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müslim'in rivayet etmiş olduğu Habbab bin Eret hadisinde de şöyle denilmiştir:
"Sıcağın iyice şiddetli olduğu sırada namaz kılmaktan Resulullah (a.s)'a şikayette bulunduk; ancak bizim şikayetimize itibar ermedi." Yani şikayetimize sebep olan durumu gidermedi (öğle namazını biraz geciktirme isteğimizi kabul etmedi.) Bu konuda şöyle denilmiştir:
"Namazı biraz serinliğe bırakmak (geciktirmek) bir ruhsattır. Erken kılmak ise daha efdaldir." Bu, ilim adamlarından bazılarının görüşüdür ve bu görüşlerinde Habbab bin Eret hadisine dayanmışlardır.
Diğerleri ise şöyle söylemişlerdir:
"Tercihe uygun olan, öğle namazını serinliğe bırakmanın müstehab olduğudur. Çünkü (Resulullah (a.s) zamanında) böyle yapıldığını bildiren ve böyle yapılmasını emreden çok sayıda hadisi şerif bulunmaktadır. Habbab bin Eret (r.a) hadisinden anlaşılması gereken anlam ise şudur:
"Onlar normalde serinliğe bırakılan uygulamaya ek bir geciktirme istemişlerdi (dolayısıyla bu istekleri kabul edilmedi.)" Doğru olan ise serinliğe bırakmadır. İlim adamlarının çoğunluğu da bunu söylemiştir. İmam Şafii'ye dayandırılan nass (metin) da böyledir. SahabilerÎn çoğunluğu da bu yönde görüş bildirmişlerdir. Bunun yanısıra Habbab (r.a) hadisi Mekke dönemine, öğle namazının serinliğe barıkılması ile ilgili hadisler ise Medine dönemine aittir. Sonraki döneme ait bir hüküm ise önceki döneme ait hükmü neshe-der.
Mekke'de, havanın serinlediği sırada müşriklerin Mescidi Haram'a toplanmaları sebebiyle Resulullah (a.s)'ın öğle namazının serinliğe bırakılmasını İsteyenlerin bu isteklerini kabul etmiş olmaması mümkündür. Çünkü müşrikler namazla alay ediyor ve namaz kılanlara eziyet ediyorlardı. Bundan dolayı Resulullah (a.s)

daha onların toplanmalarından önce namazını bitirmek istemiş olabilir. İkindi ve akşam namazlarını ise genellikle Hz. Erkam (r.a)'ın evinde (Daru'l-Erkam'da) kılıyordu. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [121]
Ebu Hanife'nin bîr görüşüne göre öğle namazı vaktinin sonu, her şeyin gölgesinin kendinin iki katı olmasıdır. Onun bu konuda delilleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi daha önce geçen: "Öyle ki her şeyin gölgesi kendinin iki kah olmuştu" ifadesini ihtiva eden rivayettir. Yine Ebu Zer (r.a)'den rivayet edilen ve: "Nihayet tepelerin gölgelerini gördük" hadisi de bunlardandır.
Buhari'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir: "Öyle ki, gölge tepelerin hizasından geliyordu."
İ'Ia'u's-Sunen müellifi de: "Öyle ki, gölge tepelerin hizasına gelmişti" demiştir. Allah ömrünü uzun eylesin Şeyh şöyle söylemiştir:
"İmamımız İmamı Azam (rh.a)'ın nakledilen meşhur rivayetinde ifade ettiği üzere söz konusu hadisi şerif, namaz vaktinin her şeyin gölgesi kendi kadar olduktan sonra da devam ettiğine delalet etmektedir. Çünkü bilindiği üzere yatık maddelerin gölgelerinin kendileri kadar olmaları durumunda, dik duran maddelerinki muhakkak kendilerinden daha büyük olur. Bundan dolayı bu gölgenin esas gölge ile birlikte tepelerin hizasına ulaşması ihtimali ortadan kalkmaktadır. Sonra ezan, söz konusu fazlalıktan sonra o-kunduğuna göre, zorunlu olarak namazın, fazlalık bir hayli arttıktan sonra kılınmış olduğu anlaşılır. Dolayısıyla söz konusu ihtimal artık esastan tamamıyla kalkmış ve ileri sürülenin doğruluğu tereddütlü bir şekilde kesinlik kazanmış olur." [122]
Bu konuda ihtiyata en uygun olan, öğle namazının daha her şeyin gölgesi kendi kadar olmadan önce, ikindi namazının İse her şeyin gölgesinin kendinin iki katı olmasından sonra kılınmasıdır. Çünkü çoğunluk ve İmamı Azam'ın iki öğrencisi İmam Muhamnıed'Ie Ebu Yusuf şöyle söylemiştir:
"ikindi namazı vaktinin başlangıcı, her şeyin güneşin batıya yönelmesi anındaki gölgelerinden sonra büyüyen gölgelerinin kendileri kadar olduğu vakittir."
Bu konuda İmam Malik'in Muvatta'sında Muhammed bin Hasan Şeyba-ni'den nakledilen rivayete bakınız, (sh.31-32) [123]

İkindi Namazının Vakti

721- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmişlerdir: [124]

"Resulullah (a.s), güneş daha bir hayli yukarıdayken ikindi namazını kılardı. Öyle ki, (namaz kılındıktan sonra) bir kimse Avali'ye gider ve daha güneş yukarıdayken yanlarına gelirdi. Avali'nin bazı kısımları Medine den dört mil ve buna yakm mesafededir."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Bizden bir kimse (namazdan sonra) Küba'ya giderdi." [125]
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
Biz ikindi namazını kılardık. Sonra bizden biri çıkar Amr bin Avf o-ğullarına giderdi ve onların daha ikindi namazını kılmakta olduklarını görürdü." [126]
Bir başka rivayete göre de Es.'ad bin Sehl bin Huneyf şöyle söylemiştir: "Ömer bin Abdulaziz ile beraber öğle namazını kıldık. Sonra çıkıp Enes
bin Malik (r.a)'in yanına gittik. Vardığımızda, o ikindi namazını kılıyordu.
Ben: "Ey amcam! Şu kıldığın namaz neyin namazıdır?" diye sordum. Şöyle
cevap verdi:
"İkindidir. Ve bu, Besulullah (a.s)'ın bizim kendisiyle beraber kıldığımız namazıdır." [127]
Müslim'in naklettiği bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize ikindi namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde Seli-meoğullarından bir adam yanma geldi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah!! Biz, bize ait bir deveyi kesmeyi ve senin de hazır bulunmanı istiyoruz." Resulullah (a.s): "Evet" diye buyurdu ve çıktı. Biz de O'-nunla beraber çıktık. Vardığımızda devenin daha boğazlanmamış olduğunu gördük. Boğazlandı, parçalandı, sonra ondan bir şeyler pişirildi ve daha güneş batmadan yenildi." [128]

722- Buharı ve Müslim, Cerir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyorduk. Ay'ın ondördüncü gecesinde (bedir halinde) olduğu sırada Resulullah (a.s) Ay'a baktı ve şöyle buyurdu:
"Siz şu Ay'ı gördüğünüz gibi, Rabbinizi açıkça göreceksiniz. İzdiham o-luşturmadan O'nu rahatlıkla görebileceksiniz. Eğer Güneş'in doğmasından ve batmasından önce namazdan alıkonmaya güç yetirebilir seniz yapın."
Resulullah (a.s) daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"Güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamd ile teşbih et."

[129]

723- Ebu Davud, Ali ben Şeyban (r.a)'dan rivayet etmiştir: [130]
"Resulullah (a.s)'ın yanına vardık. Güneş beyaz, parlak olduğu sürece i-kindi namazını geciktiriyordu."

724- Taberani, Ebu Eyyub (r.a)'dan, o da Abdullah'tan -sanıyorum Abdullah bin Amr'dan- rivayet etmiştir:
"ikindi namazının vakti, akşam namazının vakti girinceye kadardır."
Şu*be dedi ki: "Bu hadis bazen merfu olarak bazen de merfu olmaksızın nakledilirdi.-" [131]

725- Buharı ve Müslim, Rafı bin Hadic (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte ikindi namazını kılıyorduk. Ardından bir deve kestik. Deve on parçaya ayrıldı. Biz de iyi pişmiş bir et yedik. Hala güneş batmamıştı." [132]

726- İmam Malik, Ala bin Abdurrahman (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Öğleden sonra Enes bin Malik (r.a)'in yanına girdik. O da bu sırada ikindi namazını kılmaya durdu. Namazını bitirince namazda acele ettiğinden söz ettik. -Yahut kendisi bundan söz etti- Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Bu münafıkların namazıdır, bu münafıkların namazıdır, bu münafıklann namazıdır. Onlardan biri güneş sararmcaya ve şeytanın iki boynuzunun arasına girinceye veya şeytanın boynuzunun üzerine gelinceye kadar oturur. Sonra kalkıp dört seslendiriş yapar (yani dört rekat kılar) ama bunlarda Allah'ı ancak çok az anar." [133]

727- Buharı, Ebu'l-Melih (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir gazvede, bulutlu bir günde Bureyde ile birlikte bulunuyorduk. Şöyle söyledi:
"İkindi namazını erkenden kılın. Çünkü Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim ikindi namazını terkederse ameli boşa gider." [134]

Dersler Ve Öğütler

Tayyibi şöyle söylemiştir:
"Bu söz, bir kimsenin daha önce işlemiş olduğu amellerin boşa gideceği anlamında değildir. Ancak mürted olarak Ölen bir kimse hakkındadır. Buradaki amelin boşa gitmesi de o günün (yani ikindi namazının kılınmadığı günün) amelinin eksik kalacağı anlamına alınabilir. Özellikle kulların amellerinin Yüce Allah'a yükseltileceği vaktin yaklaştığı bir sırada işlenmesi gereken görevi terketmesi, bu eksikliğin daha da bariz olmasına sebep olur."
Aynı şekilde Azizi de (2/134)'de böyle söylenmektedir.
Amellerin boşa gitmesi ile kastedilenin, geçersiz kılınması olduğu da söylenmiştir. Yani başkalarının, amellerinden yararlanabilecekleri bir vakitte o kimse kendi amelinden yararlanamaz.
Süneni Tirmizi Şerhi'nde de şöyle söylenmiştir:
"Amelin boşa gitmesinin iki türlü olduğu ifade edilmiştir: Amellerin ta-mamiyle silinmesine sebep olan bir boşa gitme ki, küfrün, iman üzere işlenmiş amelleri boşa çıkarması böyledir. Bu durumda bütün iyilikler boşa gider yani bir insan küfre saptıktan sonra onun Müslümanken işlemiş olduğu iyi amellerinin tümü boşa gider. İkinci şekli ise dengenin düşmesidir. Bu ise kötülüklerin çok olması sebebiyle bu kötülüklerin, kişi kurtuluşa erinceye kadar onun yapmış olduğu iyiliklerden yararlanma imkanını ortadan kaldırmasıdır. Çünkü bu durumda kişinin yaptığı iyiliklerin karşılığını görmesi, ancak kötülüklerinin cezasını çekmesinden sonra söz konusu olur.
Bu konuda en tutarlı açıklama ise İbni Bezize'nin yapmış olduğu açıklamadır. O'na göre yukarıdaki ifade ile işin ciddiyetine dikkat çekilmiştir. Yoksa kastedilen anlam, ifadeden çıkan zahiri anlam değildir. Çünkü iyi ameller, şirkten başka bir sebeple tamamen silinmez. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [135]

Akşam Namazının Vakti

728- Bıhari ve Müslim, Rafi bin Hadic (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [136]
"Resulullah (a.s) ile birlikte akşam namazını kılıyorduk. Sonra namazı bitirince birimiz gidip oklann düştüğü yerleri görebiliyordu."

729- Ebu Davud, Mirsed bin Abdullah Ganevi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet

etmiştir: [137]
"Ebu Eyyub (r.a) savaşa katılmak üzere yanımıza geldi. Ukbe bin Amir de o gün Mısır'daydı. Ukbe akşam namazını geciktirdi. Ebu Eyyub (r.a) ona kalkıp: "Bu neyin namazıdır, ey Ukbe?" dedi. O da: "Meşgul idik" cevabını verdi. Bunu üzerine Ebu Eyyub (r.a) şöyle söyledi:
"Ama sen Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymadın mı?
"Yıldızlar birbirine karışmcaya (büyük yıldızlarla küçük yıldızlar birarada görününceye kadar) akşam namazını geciktirmediği sürece ümmetim hayır üzeredir -yahut: "Fıtrat üzeredir"- diye buyurdu."

730- İbni Mace, Haris bin Vehb (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ümmetim, akşam namazını yıldızlar birbirine karışmcaya kadar geciktirmediği sürece İslam üzere olacaktır." [138]

731- Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ta Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ümmetim, yıldız doğmadan önce akşam namazlarını kıldıkları sürece fıtrat üzere olur." [139]

Yatsı Namazının Vakti

732- Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ta Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [140]

733- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [141]
"Resulullah (a.s) yatsı namazını geciktirdi. Hz. Ömer (r.a) çıkıp: "Namaza, ya Resulullah (a.s)!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) başından su damlayarak çıktı ve şöyle buyurdu:
"Eğer ümmetime -yahut "insanlara", Sufyan dedi ki: "Bir keresinde "insanlara" dedi- zorluk çıkarmaktan korkmasaydım, onlara namazı bu saatte kılmalarını emrederdim."
îbni Uyeyne hadisinde de böyle denilmektedir. Bir başka rivayete göre ise şöyle

söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bu namazı (yani yatsı namazını) geciktirdi. Sonra yüzünün bir yanından suyu silerek çıktı ve şöyle buyurdu:
"Eğer ümmetime zorluk çıkarma korkum olmasaydı, vakit işte bu vakittir." [142]
Buhari'nin rivayet ettiğine göre Abdurrezak, İbni Cureyc'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bana Nafi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etti:
"Resulullah (a.s) bir gece meşguliyeti sebebiyle namazı geciktirdi. Öyle ki, biz Mescid'de uyuduk. Sonra uyandık sonra tekrar uyuduk. Sonra uyandık. Sonra Resulullah (a.s) yanımıza çıktı ve sonra şöyle buyurdu:
"Yeryüzünde olanlardan sizden başka namazı bekleyen yoktur."
Abdullah bin Ömer (r.a) namazdan önce üzerine uyku çökmesinden kor-madığında bu namazı (yani yatsı namazını) geciktirmekle erken kılmak arasında fark görmezdi. Namazı kılmadan önce uyuduğu ise çok az olurdu." [143]
İbni Cureyc dedi ki:
"Ben (bunu) Ata'ya söyledim. O da şöyle söyledi:
"Ben, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s) bir gece yatsı namazını geciktirdi. Öyle ki, insanlar uyudular, uyandılar sonra tekrar uyudular, uyandılar. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kalkıp: "Namaza!" dedi." Ata dedi ki:
"Abdullah bin Abbas (r.a) daha sonra şöyle söyledi:
"Sonra Resulullah (a.s) çıktı. Şu anda O'nu görüyor gibiyim. Başından su damlıyordu ve elini başının üstüne koymuştu. Bu halde iken şöyle buyurdu:
"Eğer ümmetime zorluk çıkaracağımdan kormasaydım, bu namazı bu şekilde (yani bu vakitte) kılmalarını emrederdim."
(İbnu Cureyc) dedi ki:
"Ata'dan, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın kendisine bildirdiğine göre Resulullah (a.s)'ın elini başının üstüne ne şekilde koymuş olduğunu öğrenmek istedim. Ata benim için parmaklarının arasını biraz açtı. Sonra parmak uçlarının bir kısmını başının tepe noktalarının birinin üzerine koydu. Sonra onlan başının üstünde şu sekide yürütmeye başladı. Öyle ki, küçük parmağını kulağıyla yüzünün şakak kemiğinin arka tarafına düşen bir kenarına ve sakalının bir kısmına dokundurdu. Ancak şu şekilde yapıyor, (parmaklarım) ne kıvırıyor ne de yayıyordu." [144]

734- Müslim, Ebu Burde (r.a)'den rivayet etmiştir, o da babasının şöyle

söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte akşam namazını kıldık. Sonra: "Yatsı namazını kılıncaya kadar otursak" dedik ve oturduk. (Resulullah a.s) yanımıza çıktı ve: "Hala burada mısınız?" diye buyurdu. Biz: "Ya Resulullah (a.s)! Seninle birlikte akşam namazını kıldık sonra seninle birlikte yatsı namazını kılalım dedik" cevabını verdi. O da: "İyi yapmışsınız" veya "yerinde bir iş yapmışsınız" diye buyurdu. Sonra başını göğe doğru kaldırdı. Resulullah (a.s)'ın başını göğe doğru kaldırdığı çok olurdu. Sonra şöyle buyurdu:
"Şüphesiz yıldızlar göğün güvenceleridirler. Yıldızlar gittiğinde göğe vaadedilen şey gelir. Bense ashabımın güvencesiyim. Ben gittiğimde ashabıma vaadedilen gelir. Ashabım da ümmetimin güvenceleridirler. Sahabilerim gittiklerinde ümmetime vaadedildikleri gelir." [145]
"Şüphesiz yıldızlar göğün güvenceleridirler.": Bu konuda ilim adamları söyle söylemişlerdir: "Bu ifadenin anlamı şudur: Yıldızlar varlıklarım sürdürdükleri sürece gök de var olacaktır. Ancak kıyamet gününde yıldızlar sönüp dökülünce gök de parçalanıp dağılacak ve düşecektir.
"Bense ashabımın güvencesiyim": Yani fitnelere, iç savaşlara, Araplardan bazılarının dinden dönmelerine, kalplerin ayrılığa düşmesine ve buna benzer gelişmelere karşı güvenceyim. Yani benim sağlımda bu tür gelişmeler olmayacaktır. Resulullah (a.s) bu ifadesi İle sözkonusu olaylar konusunda açık bu uyarıda bulunmuştu. Nitekim O'nun vefatından sonra bu sayılan olayların tümü ortaya çıktı. "Sahabilerim gittiklerinde ümmetime vaadedildikleri gelir": Burada ^vaadedildikleri" ile kastedilen bidatlar, dine yeni şeyler eklemeler ve fitnelerdir. Bütün bu gelişmelerle ilgili haberlerin önceden bildirilmesi Resulullah (a.s)'in mucizelerindendir.

735- Taberani, Üç Mu'cem'inde de Munkedir (r.a)'den, o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gece yatsı namazını geciktirmiş bir halde çıktı. Öyle ki, gecenin bir kısmı veya bir saati geçmişti. İnsanlar da Mescid'de bekliyorlardı. Resulullah (a.s) kendilerine: "Neyi bekliyorsunuz?" diye buyurdu. Onlar: "Namazı bekliyoruz" dediler. Bunu üzerine Resulullah (as) şöyle buyurdu:
"Siz namazı beklediğiniz sürece namazdasınız demektir" Sonra da şöyle buyurdu:
"Bu namaz, sizden önce geçmiş ümmetlerin hiçbirinin kılmadığı bir namazdır."
Daha sonra başını göğe doğru kaldırdı ve şöyle buyurdu:

"Yıldızlar göğün güvenceleridirler. Yıldızlar söndürüldüklerinde (ışıkları alındığında) göğe vaadedilen şey gelir. Bense ashabımın güvencesiyim. Benim ruhum alındığında/ ashabıma vaadedilen gelir. Ashabım da ümmetimin güvenceleridirler. Sahabilerimin ruhları alındığında, ümmetime vaadedildikleri gelir. Ey Bilal! Kamet getir!" [146]

736- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [147]
"Eğer ümmetime zorluk çıkaracağımdan korkmasaydım, yatsıyı gecenin üçte birine veya yarısına kadar geciktirmelerini emrederdim."
Nesai'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:
"(Ümmetime zorluk çıkaracağımdan korkmasaydım) onlara yatsı namazını geciktirmelerini ve her namazda misvak kullanmalarını emrederdim." Bu hadis sahihtir. [148]

737- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"(Humeyd Tavil) dedi ki: "Enes (r.a)'e: "Resulullah (a.s) yüzük kullandı mı?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bir gece yatsı namazını gecenin yansına kadar geciktirdi. Sonra yüzünü bize dönerek geldi. Şu an yüzüğünün (o zaman gözüme çarpan) parlaklığını görüyor gibiyim, (Resulullah (a.s) o zaman) şöyle buyurdu:
"insanlar namazlarını kıldılar ve uyudular. Sizse namazı beklediğiniz sürece namazdasınız." [149]
Bir başka rivayette de şöyle bildirilmiştir "Kurra bin Halid şöyle söyledi:
"Hasan'ı (Hasanı Basri'yi) bekledik. Bizi hayli geciktirdi. Kalkacağı vakit yaklaştı. Sonra geldi ve: "Bizi şu komşularımız davet etti" dedi. Sonra da şöyle söyledi:
"Enes bin Malik (r.a) şöyle söyledi:
"Bir gece Resulullah (a.s)'ı bekledik. Hatta gecenin yarısı oldu. Sonra ona ulaştı. Sonra gelip bize namaz kıldırdı. Sonra bize konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:
"Bakın, insanlar namazlarım kıldılar ve uyudular. Sizse namazı beklediğiniz sürece namazdasınız."
Hasan dedi ki: "İnsanlar bir hayırı bekledikleri sürece hayır üzeredirler." [150]
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:

"Ben şu an, O'nun o gece taktığı yüzüğün parıltısını görür gibiyim." [151]
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bir gece Resulullah (a.s)'ı bekledik. O kadar ki, gecenin yansı yaklaşmıştı. Sonra gelip namaz kıldırdı. Sonra yüzünü bize doğru döndü. Elindeki yüzüğünün panltısmı şu an görürüyor gibiyim." [152]
Yine Müslim'in bir başka rivayetinde şöyle denilmektedir: "Onlar Enes bin Malik (r.a)'e Resulullah (a.s)'ın yüzüğünden sordular. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bir gece yatsı namazını gecenin yansına kadar geciktirdi. Yahut gecenin yansına yakın bir kısmı geçinceye kadar geciktirdi. Sonra geldi ve şöyle buyurdu:
"İnsanlar namazlarını kıldılar ve uyudular. Sizse namazı beklediğiniz sürece namazdasınız."
Enes (r.a) dedi ki:
"Gümüşten olan yüzüğünün parıltısını şu an görüyor gibiyim. Sol elinin serçe parmağını kaldırmıştı." [153]

738- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte yatsı namazını kıldık. Gecenin yansına yakın bir kısmı geçinceye kadar çıkmadı. Sonra (çıkıp): "Yerlerinizi alın (yani yerlerinize oturun)" diye buyurdu. Biz de yerlerimizi aldık. Sonra şöyle buyurdu:
"İnsanlar namazlarını kıldılar ve yataklarına yattılar. Sizse namazı beklediğiniz sürece namazdasınız. Eğer zayıflığı, hastanın hastalığı olmasaydı, bu namazı gecenin yansına kadar geciktirirdim." [154]

739- Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben ve gemide benimle beraber bulunan arkadaşlarım Buthan bölgesinde bulunuyorduk. Resulullah (a.s) da Medine'deydi. Her gece yatsı namazında onlardan (yani adı geçen bölgede bulunanlardan) bir takım kimseler sırayla Resulullah (a.s)'ın yanma gidiyorlardı. Nihayet ben ve arkadaşlarım Resulullah (a.s)'ın yanına vardık. Resulullah (a.s)'m bazı meşguliyetleri vardı dolayısıyla yatsı namazını biraz geciktirdi. Öyle ki, gecenin yansı geçti. Sonra Resulullah (r.a) çıkıp cemaate namaz kıldırdı. Namazım bitirince orada bulunanlara şöyle buyurdu:
"Yerlerinizden aynlmayın size bir şeyler öğreteceğim. Size müjde olsun ki, şu

saatte sizden başka namaz kılan birinin olmaması Yüce Allah'ın size olan nimetlerindendir. -Yahut: "Bu saatte sizden başka kimsenin namaz kılmaması" diye buyurdu - Bu sözlerden hangisini söylediğim kesin olarak bilmiyoruz."
Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) daha sonra şöyle söyledi:
"Sonra Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğumuz söz dolayısıyla sevinçli olarak geri döndük." [155]

740- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yatsı namazı için kamet getirildi. Bu sırada bir adam kalkıp: "Benim bir ihtiyacım var" dedi. Resulullah (a.s) onunla konuşmak üzere kalktı. (Bu konuşma bir hayli uzadı.) Öyle ki, insanlar veya bazıları uyudular sonra namaz kıldılar." [156]

741- Buhari, Humeyd (r.g)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [157]
"Sabit'e, namaz için kamet getirilmesinden sonra bir kimseyle konuşan bir adamın durumunu bildirdi ve O'nu kametten sonra bekletti."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Namaz için kamet getirildi. Bu arada bir adam Resulullah (a.s)'la konuşmaya durdu. Konuşmayı o kadar sürdürdü ki (Resulullah (a.s)'m) ashabından bazıları uyudular. Sonra kalktı ve namaz kıldırdı." [158]
Tirmizi de şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı, namaz için kamet getirildikten sonra bir adamla konuşurken gördüm. (Adam) O'nunla kıble arasında duruyordu. Adam konuşmayı o kadar sürdürdü ki, bazıları Resulullah (a.s)'ın uzun süre beklemesinden dolayı uyudular." [159]

Vakit İçinde Namazın Bir Rek'atını Kılabilenin Durumu

742- Kutubi Sitte müellifleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim güneş doğmadan önce sabah namazının bir rek'atmı kılabilirse, sabah namazını vaktinde kılmış sayılır. Yine kim güneş batmadan ikindi namazının bir

rek'atım kılabilirse, ikindi namazını vaktinde kılmış sayılır." [160]

Buhari ve Nesai'nin bir rivayetlerinde de şöyle denilmektedir:
"Biriniz ikindi namazında güneş batmadan önce bir secdeyi yapabilirse namazını tamamlasın. Yine biriniz sabah namazında güneş doğmadan önce bir secdeyi yapabilirse, namazını tamamlasın." [161]
Ancak Nesai bu hadisle ilgili rivayetinde her iki namaz hakkında da "birinci secdeyi" denilmektedir. [162]

743- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim güneş doğmadan Önce sabah namazının bir rek'atmı kılabilirse, o-nu vaktinde kılmış sayılır. Yine kim güneş batmadan ikindi namazının bir rek'atmı kılabilirse, onu vaktinde kılmış sayılır." [163]

Namazı Vaktinde Kılmanın Fazileti

744- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'a bey at etmiş hanımlardan olan Üm-mü Ferve (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s)'a: "Hangi amel daha üstündür?" diye soruldu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İlk vaktinde kılınan namaz."

745- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yüce Allah O'nun ruhunu alıncaya kadar Resulullah (a.s), iki kere na mazı son vaktine bırakmış değildir."
746- İmam Malik, Yahya bin Said (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Namaz kılan, (vaktin) namazını ve kazaya kalan namazını kılar. Namazının kazaya kalması, onun için ailesini ve malını kaybetmekten daha büyüktür."
Kitabu's-Salat, 8-Namazları vaktinde kılmaya özen göstermekle ilgili bab, Tirmizi (1/319) Ebvabu's-Salat, 127-Namazın ilk vaktinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (1/569) Kitabu's-Salat, 15-Namazı ilk vaktinde kılmayı tercih etme babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. [164]

746- Muvatta (1/12) 1-Kitabu'l-Mevakıt, 5-Namaz vakitleriyle, ilgili genel bilgiler. İsnadı sahihtir.

747- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Siz namazı uzun, hutbesi kısa, ilim adamları çok ve hatipleri (konuşanları) az olan bir zamanda bulunuyorsunuz. İnsanların üzerine Öyle bir zaman gelecektir ki, o zamanda namaz kısa, hutbe uzun, ilim adamları az, konuşanlar (hatipler) çok olacaktır. Namazı geciktirecekler, ikindi namazını güneşin batmaya yaklaştığı vakte kadar erteleyeceklerdir. Kim o zamana erişirse namazları vakitlerinde kılsın. Onların yanısıra nafile namazları da kılsın. Siz bir adama geçindirmesi gereken insanların (ehlu iyalinin) azlığından ve sırtındaki yükün hafifliğinden dolayı gıbta edildiği bir zamanda bulunuyorsunuz. Ben, benden sonra gerek kendi ailem gerekse Ci'lan'dan bir aile için benim nazarımda Ölümden daha sevimli bir şey bırakmıyorum. Ben onları sizin ailelerinizi sevdiğiniz gibi severim." [165]

748- Taberani, Abdurrahman bin Yezid Nehai (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah namaz kıldı. Bu sırada bir adam güneş battı mı diye bakmaya başladı. Bunun üzerine Abdullah şöyle söyledi: [166]
"Şuna ne bakıyorsunuz. Kendinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, bu namazın vakti işte budur. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl." [167]
İşte şu güneşin batıya yöneldiği vakit, şu da gecenin kararması vaktidir."

749- Bezzar, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ben, Yüce Allah'ın: "Ki, onlar namazlarında yanılgıdadırlar" [168] ayeti kerimesi hakkında soru sordum, şöyle buyurdu:
"Onlar namazı vaktinden sonraya erteleyenlerdir." Mus'ab bin Sa'd'ın da şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Babama: "Ey babacığım! Yüce Allah'ın: "Ki, onlar namazlarında yanılgıdadırlar" [169] sözü hakkında ne diyorsun? Hangimiz yanılgıya düşmez,

hangimizin aklına bir şey gelmez ki?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Onunla kastedilen bu değildir. Kastedilen vaktin kaçınlmasıdır. Yani (a-yeti kerimede kastedilen bir kimse) tamamen bir şeylere dalar ve vakti kaçırır." [170]
Bir başka rivayete göre Sa'd (sorusunda): "Hepimiz bunu yapmıyor muyuz?" demiştir. [171]
749- Keşfit'I-Estar (11198) Kitabu's-Salat, Namazı vaktinden sonraya bırakanlarla ilgili , bab. [172]

Yatsı Vaktinin Girdiği Sırada Akşam Yemeği Hazır Olursa

750- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [173]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer birinizin akşam yemeği konulur ve bu sırada namaz için kamet de getirilmiş (veya namaza durulmuş) olursa önce yemekten başlayın ve onu bir an önce bitirmek için acele etmeyin."
Abdullah bin Ömer (r.a) için akşam yemeği (veya genelde yemek) konulduğunda namaz için kamet getirilmiş (veya namaza durulmuş) olursa, imamın okumasını duymasına rağmen yemeğini bitirmeden namaza gelmezdi.
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Biriniz yemekte olursa, namaz için kamet getirilmiş (veya namaza durulmuş) olsa bile işini bitirinceye (yani karnını doyuruncaya) kadar acele etmesin." [174]
Bu rivayeti Ebu Davud da nakletmiştir ve onun rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Biriniz akşam yemeği konulduğunda namaz için kamet getirilmiş (veya namaza durulmuş) olursa, işini bitirinceye (karnını doyuruncaya) kadar kalkmasın." [175]

Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Abdullah (r.a)'m akşam yemeği konulduğunda, kamet sesini hatta imamın okumasını duysa bile işini bitirmeden kalkmazdı." [176]
"Abdullah bin Zübeyr (r.a) zamanında babamla birlikte Abdullah bin Ö-mer (r.a)'in yanında bulunuyordum. Abbad bin Abdullah bin Zübeyr: "Bizim duyduğumuza göre namazdan önce yemeğe başlanır" dedi. Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Yazık sana! Yemekleri de nedir? Sen onun babanın yemeği gibi olduğunu mu

sanıyorsun?" [177]
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Ortaya akşam yemeği konur ve kamet de okunmuş olursa önce akşam yemeğini yiyin."
İbni Ömer (r.a) de imamın okuyuşunu duyduğu halde önce akşam yemeğini yedi. [178]

Buradan, sahabenin -Allah kendilerindn razı olsun- yemeklerinin ne kadar sade olduğu anlaşılmaktadır. [179]

Dersler Ve Öğütler

Rivayetlerden anlaşıldığına göre gerek Cibril (a.s)'ın namaz vakitlerini Resulullah (a.s)'a öğretmesi ve gerekse Resulullah (a.s)'ın bu vakitleri sahabi-lerine öğretmesi esnasında hiçbir namaz kerahet vaktine bırakılmamıştır. Daha önce geçen rivayetlerden imamın kendisine uyan kişilerin durumlarını göz önünde bulundurması gerektiğini anlıyoruz. Yine imamın namazları kerahet vakitlerinde bırakmamak şartıyla olağanüstü durumları da gözönünde bulundurmasının gerektiğini anlıyoruz.
"Zeval vakti" (güneşin batıya yöneldiği vakit) ibaresi burada bir çok yerde geçti. Bu ibarenin tanımı birkaç yerde yapıldı. Burada konuyu biraz daha açmak istiyoruz: Güneş doğduğunda eşyaların gölgeleri batıya doğru olur. Güneş yükseldikçe de gölgeleri kısalır. Mesela herhangi bir şey ekvator çizgisinin güneyinde ise dönüş ve kısalma güneye doğru azar azar olur. Gölgesinin çekilme işi son noktasına geldiğinde ve henüz güneşin yönüne ters olarak doğu yönüne dönmeye başlamadan önce güneş tam göğün ortasına gelmiş demektir. Bu anda tam gölgenin bittiği noktanın üstünden bir şakul veya ip uzatacak olsak şakülün merkezi gölge veren maddenin dip merkezinin batı yönünden biraz uzak olacaktır. İşte bu zeval vakti olarak adlandırılan vakittir. İkindi namazı vaktinin girmesi derken kasdettiğimiz de, bir şeyin tam zeval anında olan gölgesinden sonra büyüyen gölgenin kendisi kadar olduğu vakittir. Yani ikindi namazının vakti bir şeyin gölgesi, zeval vaktindeki gölgesine ek olarak kendi boyuna ulaştığında girer. Yani bir metre yüksekliğindeki bir maddenin zeval vaktindeki gölgesi yarım metre olursa, bu maddenin gölgesi bir buçuk metreyi bulduğunda, ikindi vakti girmiş olur. Şöyle ki, zeval vaktindeki yarım metrelik gölgesine eklenen gölge, maddenin kendi boyunu yani bir metreyi bulmuş olur. Ancak

buna asri evvel denmektedir ki, İmamı Azam'a göre ikindi namazının girdiği vakit asri sani adı verilen ve bir şeyin zeval vaktindeki gölgesine eklenen gölgenin kendi boyunun iki katma ulaştığı vakittir. Mesela yukarıdaki örnekte verilen bir metrelik maddenin gölgesi, zeval vaktinde yarım metre olursa, onun gölgesi iki buçuk metreyi bulduğunda ikindi namazının vakti girmiş olur.
Bazıları Resulullah (a.s)'ın hadisi şeriflerinde ve fıkıhçılarm açıklamalarında geçen bazı ibareleri yanlış anlıyorlar. Fecri kazib ile fecri sadık ıstılahları da bunlardandır. Bazıları fecri sadığın sabah aydınlığının ortalığa yayılması olduğunu sanıyorlar. Bu yanlış anlama sebebiyle bazıları Ramazan'da fecrin doğduğunun kesinlik kazanmasından sonra da yeme içmeyi caiz görmüşlerdir. Bu ise ilim adamlarının ortak görüşlerine (icma'lanna) aykırıdır. Fecri kazib uzunlamasına görülen bir ışıktır. Fecri sadıktan kısa süre önce ortaya çıkar sonra kaybolur. Ama urukta enine görülen fecri sadık ortaya çıktığında, aydınlık gittikçe artmaya başlar. Oruç tutacak kişinin yeme içmeyi bırakacağı ve sabah namazı vaktinin girdiği an olarak bildirilen fecri sadık işte budur. Bu itibarla bir kimse fecri sadığın doğduğunu görerek veya güvenilir bir takvime bakarak tesbit ettikten yahut ezanın ilk kelimesini duyduktan sonra yiyip içmesi caiz olmaz.
Görüldüğü üzere herkese karşı açık delilin tahakkuk etmesi ve vakitler konusunda herhangi bir değişiklik yapılmasına imkân kalmaması için namaz, oruç ve haccın vakitleri, kainattaki hiç kimsenin tesbit etmekte güçlük çekmeyeceği bir takım gelişmelere bağlanmıştır. Daha önce de geçtiği üzere bazı beldelerde gece veya gündüz uzun süre devam etmektedir. Mesela kutuplarda durum böyledir. Buralarda yaşayan insanlar, beş vakit namazda esas alınan vakitlerin tahakkuk ettiği kendilerine en yalan bölgelerin namaz vakitlerini esas almak durumundadırlar. Bazı yerlerde de yatsı namazı ile sabah namazının vakti bir olmaktadır. (Yani gecenin çok kısa sürmesi sebebiyle akşam namazının vakti çıkınca araya yatsı namazı vakti olarak değerlendirilebilecek bir vakit girmeden sabah namazının vakti girmektedir. Bu gibi yerlerde yaşayanların da namaz vakitleri bariz olarak görüldüğü kendilerine en yakın bir bölgenin namaz vakitlerini esas almaları gerekir. Bu, Hanefi mezhebindeki iki görüşten birisidir.
Bunun yanısıra Meraki'l-Felah'ta şöyle denilmektedir:
"Bir kimsenin yaşadığı bölgede yatsı ile vitir namazının vakti gerçekleşmezse, onun bu namazları kılması gerekmez. Yani bir kinse Bulgar beldelerinin yukarıları ve uzak doğunun kuzey kesimleri gibi yerlerde oturuyor olursa, buralarda yılın çok kısa gecelerinde daha ufuktaki şafak (kızıllık) kaybolmadan fecir doğar yani sabah namazının vakti girer. Bu itibarla buralarda namazda sebep telakki edilen vaktin girmemesi dolayısıyla söz konusu namazların

kılınması görevi düşer."
Tahtavi de şöyle söylemiştir:
"Söz konusu beldelerde güneş yeryüzüne yirmiüç saat süreyle doğar ve sadece bir saat kaybolur. Bu süre, bulunulan yerin genişliğine göre değişir. Kemal, Deccal'le ilgili hadisi dayanak göstererek bu yerlerde vakti girmeyen namazların kaza edilmesinin gerektiğine hükmetmiştir. Ibnu's-Şehane de bu görüşü tercih etmiş ve Elğaz'mda bunu doğrulamıştır. Minh'te de müellif bunun bir görüş olduğunu ifade etmiş ve bu durumda kişinin vaktini kaçırmak sebebiyle namazı kazaya niyet etmeyeceğini belirtmiştir. Ancak buna şöyle bir itirazda bulunulmuştur:
Deccal'in gündüzü ile söz konusu durum arasında bir fark bulunmaktadır. Şöyle ki, o günde vakit mevcut olacak ancak söz konusu yerlerdeki durumdan farklı olarak sadece alamet (işaret) ortaya çıkmayacaktır. Ama söz-komısu yerlerde hiç bir vakit dahi girmemektedir. Müellif buna cevabında, vaktin kesinlikle mevcut olduğu ortaya çıkmayan şeyin ise sadece alamet olduğu dolayısıyla ikisi arasında bir fark bulunmadığını söylemiştir." [180]
Durru'l-Muhtar (l/242)'da da şöyle denilmektedir:
"Yaşadığı bölgede söz konusu iki namazın (yani yatsı ile vitrin) vakti girmeyen bir kimse, bu namazları kılmakla yükümlüdür. Vakit konusunda belli bir tahminde bulunur ve vaktini kaçırdığından dolayı kazaya niyet etmez. Burhanu'l-Kebir bu şekilde fetva vermiş, Kemal da bunu tercih etmiş, İbnu'ş-Şehane de Elğaz'ında bunu kabul etmiş ve doğrulamıştır."
Uzayda dolaşan araçlara binen kişiler ise aracın kalktığı yerin namaz vakitlerini esas alarak veya üzerinde bulundukları parelel çizgisinin namaz vakitlerini esas alarak namaz kılabilirler. Bir kimse kıblenin yönünü tesbit etme veya kıbleye yönelme imkânından mahrum olursa, yaptığı tahmine göre veya imkânın elverdiği bir yöne yönelir.
Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Her hangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır." [181]
Bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Allah hiç kimseye kaldırabileceğinin üstünde bir yük yüklemez." [182]
Eğer ihtiyaçtan fazla su bulunmazsa yer cinsinden olan taş, düz şeyler (mermer v.s. gibi şeyler) ile de teyemmüm edilebilir. Yani temiz bir toprak bulunmanın zor olduğu yerlerde teyemmüm için mutlaka temiz bir toprak aramaya gerek yoktur. Üzerinde toprak bulunmayan taş ve mermer gibi tabii maddelerle de

teyemmüm edilebilir.
Müslümanın her zaman ihtiyatlı olması ve hangi şartlarda olursa olsun namazını ihmal etmemesi gerekir. Ancak özel şartlarda namaz kılan biri, mesela uzayda iken namaz kılan biri normal şartlara kavuştuğunda bu namazlarını iade edecek midir? Bu konuda ilim adamlarının iki ayrı görüşleri bulunmaktadır. Hüküm ise geniştir yani bu görüşlerinden herhangi birine göre hareket edilmesi mümkündür. Ama eğer yolculuk beş vakit namaz süresinden daha fazla sürmemişse ihtiyata uygun olan iade etmektir.
Sabah namazının vaktinin, fecri sadığın doğmasıyla başlayıp güneşin doğmasıyla bittiği konusunda fıkıhçılar arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ancak bir kimse namazda iken güneşin doğması durumunda o namazını tamamlamasının mı yoksa kesmesinin mi gerektiği konusunda aralarında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Fıkıhçılann çoğunluğu, tamamlaması gerektiği görüşündedir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bu durumda o kişinin namazı bozulur ve güneşin bir ok miktarı yükselmesinden sonra (sabah) namazını kaza etmesi gerekir."
Sabah namazını kılmada en efdal vaktin hangisi olduğu (yani hangi vakitte kılmanın daha efdal olduğu) konusunda da görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hanefiler erkeklerin sabah namazını ortalığın aydınlandığı vakte kadar geciktirmelerini, kadınların ise henüz ortalık karanlıkken kılmalarını efdal görmüşlerdir. Maliki ler, Şafiiler ve Hanbeliler ise sabah namazının ilk vakitte ortalık daha karanlıkken kılınmasını efdal görmüşlerdir.
Öğle namazının vaktinin zeval anında (yani güneşin batıya yönelmesiyle birlikte) başladığı konusunda fıkıhçılar arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ancak bitiş vakti konusunda aralarında görüş ayrılığı bulunmaktadır. İlim adamlarının çoğunluğu, öğle namazının vaktinin, her şeyin zeval anındaki gölgesine eklenen gölgenin kendi kadar olduğu vakit olduğunu söylemişlerdir.
İmam Ebu Hanife ise şöyle söylemiştir:
"Öğle namazı vaktinin bittiği an, her şeyin zeval vaktindeki gölgesine eklenen gölgenin kendisinin iki katı olduğu andır."
Bu iki vakit arasındaki fark ise yaklaşık kırk dakika kadardır. Çok zorunlu hallerde İmam Ebu Hanife'nin fetvasına göre hareket edilmesi mümkündür.
İlim adamları öğle namazının sürekli ilk vaktinde kılınmasının efdal olup olmadığı konusunda da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîler, Şafüler ve Hanbeliler, sıcak beldelerde yazlan bu namazı camiye gidecek birinin gölgede yürüyebileceği kadar serinliğe bırakmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Malikiler ise öğle namazının ilk vaktinde kılınmasının efdal olduğunu söylemişlerdir. Anlaşılana göre efdallik konusunda camiye giden kişinin sıcak dolayısıyla çekeceği sıkıntı veya zor durumda olan birinin çekeceği sıkıntı göz önünde bulundurulmuştur. Ama namazı evinde kılan veya herhangi bir zorluk içinde bulunmayan, dolayısıyla sıcak sebebiyle herhangi bir sıkıntıya girmeyecek olan kimsenin ilk vakitte kılması efdaldir.
ikindi namazının vaktinin, öğle namazı vaktinin çıkmasıyla birlikte girdiği konusunda fıkıhçılar arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak yukarıda işaret edildiği üzere öğle namazının çıktığı vakit konusunda aralarında görüş ayrılığı bulunmaktadır. İkindi namazının vaktinin güneşin batmasiyla birlikte çıktığı konusunda da aralarında görüş ayrılığı yoktur.
Yine güneşin batmasından önce namaza başlamış olan birinin batmasından sonra bu namazı bitirmesinin gerektiği konusunda da aralarında görüş ayrılığı yoktur, ikindi namazının güneşin renginin sarardığı vakte kadar geciktirilmesi mekruhtur. Bazı Hanefîler, İmam Ebu Hanife'nin görüşünü göz önünde bulundurarak ikindi namazının her şeyin zeval vaktindeki gölgesine eklenen gölgesi, kendinin iki katı oluncaya kadar geciktirilmesinin müstehab olduğunu söylemişlerdir.
Akşam namazının vaktinin, güneşin batmasıyla birlikte girdiği konusunda fıkıhçılar arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Çoğunluk bu namazın vaktinin ufuktaki şafağın (kızıllığın) kaybolmasıyla bittiği görüşündedir. Çoğunluk burada şafak ile kastedilenin, kırmızı renkteki şafak olduğu
görüşündedir.
Bazı ilim adamları ise: "Bu şafak, beyaz renkteki şafaktır" demişlerdir. Birinci şafağın kaybolması ile ikinci şafağın koybolması arasında 12 dakika zaman farkı vardır. Şafiilerden ve Hanefilerden akşam namazının, bir abdest, üstünü giyinme (avret yerlerini örtme), ezan, kamet ve beş rek'at namazın kılınması gibi işlerin yapılması için geçecek kadar dar olduğunu söyleyenler vardır. Bu konudaki görüşlerini ise Cibril (a.s)'in Resulullah (a.s)'a namaz vakitlerini öğretirken akşam namazını her iki günde de aynı vakitte kılması hadisesine dayandırmaktadırlar.
Ancak çoğunluk şöyle söylemiştir:
"Bu olay, akşam namazını erkenden kılmanın müstehab olduğuna ve yıldızların ortaya çıktığı vakte kadar geciktirmenin mekruh olduğuna delalet eder."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Akşam namazının ezanı ile kameti arasında üç ayet okunacak vakitten veya kısa

bir oturma vaktinden fazla ara verilmez. Yine akşam namazının ezanı ile kameti arasında nafile namaz kılınmaz."
Ancak bazı fıkıhçılar, akşam namazının ezanı ile kameti arasında iki rek'at namaz kılmanın sünnet olduğunu söylemişlerdir.
Dört mezhebe göre de fetvaya esas alman görüşe göre yatsı namazının vakti, kırmızı renkteki şafağın kaybolmasından fecri sadığın doğmasına kadar devam eder.
Şafüler ve Malikiler: "Efdal olan yatsı namazının ilk vaktinde kılınmasıdır" demişlerdir.
Hanefîler ise: "Yatsı namazını havanın bulutlu olmadığı sırada gecenin ilk üçtü biri geçinceye kadar geciktirmek efdaldir" demişlerdir.
Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Yatsı namazının tercih edilen vaktinin sonuna kadar geciktirilmesi mendubdur. Bu namazın tercih edilen vakti ise gecenin ilk üçte biri veya yansına kadar olan vakittir. Eğer cemaatten bazıları için zorluk olmazsa işte bu vaktin sonuna kadar yatsı namazının geciktirilmesi mendubdur."
İlim adamlarının çoğunluğu herhangi bir mazeret olmadığı sürece yatsı namazının gecenin yansından sonraya bırakılmasını hoş görmemişlerdir.
İlim adamlan güneşin doğuşu ile öğle namazının girdiği vakit arasındaki süre içinde herhangi bir farz namaz olmadığında görüş birliğindedirler. Yine vitir namazının vaktinin yatsı namazından sonra girdiği ve fecrin doğuşuna kadar devam ettiği üzerinde de görüş birliği içindedirler.
Bir kimse havanın bulutlu olması veya karanlık bir yerde hapsedilmiş olması yahut kendisine soru sorduğu kişinin bilmeden cevap vermiş olabileceğinden şüphe etmesi gibi özel bir durum dolayısıyla namaz vaktini kesin olarak anlayamazsa, namaz vaktinin girdiği konusunda kendisinde kuvvetli bir kanaat oluşuncaya kadar bir araştırma (içtihad) yapması (yani bu konuda kendisinde kuvvetli kanaatin oluşmasını sağlayacak ihtimalleri değerlendirmesi) gerekir. Bu durumda vaktin çıkacağı endişesinin bulunması durumu dışında, namazın biraz geciktirilmesi müstehabdır. [183]

Kerahet Vakitleri

751- Müslim, Ukbe bin Amir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Üç saat (vakit) vardır ki, Resulullah (a.s) bizi o vakitlerde namaz kılmaktan ve ölülerimizi gömmekten nehyederdi: Güneşin doğduğu vakitten bir miktar

yükselmesine kadar, öğlende ayakta duran birinin gölgesinin batıya veya doğuya kaymadığı andan güneşin batıya yönelmesine kadar, güneşin batmaya yüz tutması sebebiyle ışığının zayıfladığı andan batmasına kadar." [184] [185]

752- İmam Malik, Abdullah Sunabihi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu bulunarak doğar. Yükseldiği zaman ondan ayrılır. Sonra tepe noktasına geldiği zaman o (boynuz) yine ona yaklaşır sonra batı tarafma yöneldiğinde tekrar ondan ayrılır. Sonra (güneş)

batmaya yüz tuttuğunda o (boynuz) tekrar ona yaklaşır, battığı zaman yine ondan ayrılır."

Resulullah (a.s) bu sayılan vakitlerde namaz kılmaktan nehyetti. [186]

753- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Biriniz Özellikle güneşin doğuş vaktinde ve batış vaktinde namaz kılmasın."

Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Güneşin kaşı (bir kenarı) doğduğunda, iyice ortaya çıkıncaya kadar artık namazı bırakın. Yine güneşin kaşı (bir kenarı) battığında, iyice batıncaya kadar namazı bırakın. Ve namazınızı güneşin doğuş ve batış vaktine bırakmayın. O (güneş) şeytanın iki boynuzu arasında doğar."

Ravi hadisin metninde şeytan kelimesinin marife mi yoksa nekire mi geçtiğinde tereddüt etmiş ve şöyle söylemiştir:

"Hişam'ın yani İbni Urve'nin "şeytan" mı yoksa "eş-şaytan" mı dediğini bilmiyorum (hatırlamıyorum)." [187] [188]

754- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer (r.a) şöyle söylerdi:

"Namazınızı güneşin doğduğu ve battığı vakte bırakmayın. Doğrusu şeytanın iki boynuzu, güneşin doğuşu ile beraber doğar ve onun batışıyla batar."

Hz. Ömer (r.a) bu saatlerde namaz kılardan döverdi. [189]

755- Taberanî, Amr bin Dinar (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Abdullah bin Ömer (r.a)'in sabah namazından sonra (Ka'be'yi) tavaf ettiğini ve iki rek'at namaz kıldığını gördüm. Sonra şöyle söyledi:

"Güneş, şeytanın iki boynuzu arasında doğar." [190]

756- Ebu Davud, Amr bin Abese (r.a)'den rivayet etmiştir: [191]
"(Resulullah (a.s)'a): "Ey Allah'ın Resulü (a.s)! Gecenin hangi saati duanın kabulü açısından daha makbuldür?" diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Gecenin son kısmı. (Bu vakitte) istediğin namazı kıl. (Bu vakitte) sabah namazını kılmana kadar kılacağın namazlara melekler şahit olur ve hepsi yazılır. Sonra güneş doğuncaya ve bir veya iki ok miktarı yükselinceye kadar bekle (herhangi bir namaz kılma.) Doğrusu o (güneş), şeytanın iki boynuzunun arasında doğar ve onun için kâfirler ibadet ederler. Sonra okun gölgesi ile kendisi eşit oluncaya kadar istediğin kadar namaz kıl. (Bu) namazlara da melekler şahit olur ve hepsi yazılır. Sonra bekle. Bu vakitte cehennem kızdırılır ve kapıları açılır. Güneş batıya yönelince ikindiyi kılmcaya (yani ikindiyi kılman gereken vakit girinceye) kadar istediğin kadar namaz kıl. (Bu) namazlara da melekler şahit olur ve hepsi yazılır. Sonra güneş batıncaya kadar bekle. O (güneş), şeytanın iki boynuzunun arasında batar ve onun için kâfirler ibadet ederler..."
Bu hadisi Nesai de rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"Dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Diğer vakitlere göre Yüce Allah'a daha yakın olan bir vakit var mıdır?" Şöyle buyurdu:
"Evet. Kulun Rabbine en yakın olacağı vakit, gecenin son kısmıdır. Eğer bu vakitte Yüce Allah'ı zikredenlerden olmaya güç yetirebilirsen ol. (Bu vakitte) güneş doğuncaya kadar kılman namazlarda (melekler) hazır bulunur ve şahit olurlar..Güneş, şeytanın iki boynuzu arasında doğar. O saat (yani güneşin doğduğu saat) kâfirlerin ibadet saatidir. Artık güneş bir ok miktarı yükselinceye ve şuaları kayboluncaya kadar namazı bırak. Bundan sonra güneş gündüzün ortasında bir okun dik durması gibi tam tepeye gelinceye kadar kılman namazlarda (melekler) hazır bulunur ve şahit olurlar. Bu saat (yani güneşin belirtildiği şekilde tam tepe noktasına geldiği saat) ise Cehennemin kapılarının açıldığı ve kızdırıldığı saattir. Artık gölgeler öbür tarafa dönünceye kadar namazı bırak. Bundan sonra güneş batıncaya kadar kılınan namazlarda (melekler) hazır bulunur ve şahit olurlar. Güneş, şeytanın iki boynuzu arasmda batar ve o (güneşin battığı) saat kâfirlerin ibadet saatidir." [192]

Bir Açıklama

Bu iki rivayet, mutlak manada (yani belli bir sınır koymadan) nafile namaz "Melekler şahit olur": Yani melekler bizzat görür ve namazını yazarlar. "Bu vakitte cehennem kızdırılır": Hattabi şöyle söylemiştir: "Cehennem kızdırılır" ve "şeytanın iki boynuzu arasında doğar" gibi ibareler, şeriattaki kendine özel anlam taşıyan ibarelerdendir. Bize düşen bu sözleri doğrulamak, bir gerçeği ifade ettiğini kabul ettikten sonra orada durmak ve ortaya koydukları hükümleri kabul etmek ve bu hükümlere göre amel etmektir."
kılmanın caiz olduğu konusunda en kuvvetli delillerdendir. Bu itibarla Resu-lullah (a.s)'ın bazı gecelerde kendisinin özellikle belli miktarda nafile namaz kılmış olması, ondan fazla nafile namaz kılınamayacağını göstermez. [193]
Şerhu's-Sünne (3/321)'de şöyle denilmektedir:
"Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu bulunarak doğar." Bu ifadenin metninde geçen "kam" kelimesi ile onun kitlesinin (hizbinin) kastedildiği söylenmiştir. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Ardlarmdan başka nesiller ortaya çıkardık." [194]
Burada yani hadisi şerifte de "karn" kelimesi ile güneşe tapanlar kastedilmektedir. Onlar sözü edilen vakitlerde güneşe secde ederler. Yine "Şeytanın karnı" denilirken, onun gücünün kastedildiği de söylenmiştir. "Filanca bu işe yakındır (mukrindir)" denildiğinde onun kastedilen işe güç yetirebile-cek biri olduğu onlamı kastedilir. Bu ibare aym zamanda bir şeye tasallut anlamına kullanılan bir deyimdir.
Şöyle ki, söz konusu vakitlerde şeytanın işi daha da güç kazanır. Çünkü o vakitlerde güneşe tapanların ona secde etmelerini ister. Bir başka açıklamaya göre ise bu ifadenin anlamı şudur:
"Şeytan, güneşin doğuşunun ve batışının iki boynuzunun arasından gerçekleşmesi için söz konusu vakitlerde başını güneşe yaklaştırır. Şeytanın boynuzları ise başınm iki yanıdır. Bu itibarla şeytana tapanların gerçekte ibadetleri, şeytana ibadet mahiyeti kazanır."

757- Ahmed bin Hanbel, Seleme bin Ekva' (r.a)'nm şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [195]

758- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) sırtını Ka'be'ye dayayarak etrafındakilere hitab etti ve şöyle buyurdu:

"İkindiden sonra artık güneş batmcaya kadar namaz kılınmaz." [196]

759- Ahmed bin Hanbel, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ikindi namazını kıldı, sonra benim odama girdi ve iki rek'at namaz kıldı. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Daha önce kılmakta olmadığın bir namaz kıldın" dedim. Şöyle buyurdu:
"Bir mal geldi ve beni öğle namazından sonra kılmakta olduğum iki rek'at namazdan alıkoydu. Ben de bu iki rek'at namazı şimdi kıldım." Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Bu iki rek'at namazı vaktinde kılamadığımız takdirde kaza edecek miyiz?" diye sordum. "Hayır" dedi." [197]

760- Ahmed bin Hanbel, Zeyd bin Halid Cuheni (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) halife olduğu sırada onun (yani Zeyd bin Halid'in) ikindi namazından sonra iki rek'at namaz kıldığını gördü. Hz. Ömer (r.a) ona doğru yürüdü ve o daha namazdayken bulunduğu yerde kendisini kamçıyla dövdü. Zeyd namazını bitirince: "Ey mü'minlerin emiri! Vallahi, Resulullah (a.s)'ın bu iki rek'at namazı kıldığını gördüğümden beri onu asla terket-medim" dedi. Hz. Ömer (r.a) onun yanına oturdu ve şöyle söyledi:
"Ey Zeyd bin Halid! Eğer insanların bunları (yani bu iki rek'atı) geceye kadar namaz kılmak için bir merdiven edinmelerinden korkmasaydım bunlardan dolayı kimseyi dövmezdim." [198]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'m ikindiden sonraki namazı başlangıçta kaza idi. Bir şeyi yapınca onu kararlı bir şekilde sürdürmek Resulullah (a.s)'ın sünnetiydi. Yukarıda geçen ve Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet edilen hadisten anlaşıldığına göre nafile bir namazı kaza etmek Resulullah (a.s)'ın kendine özel bir uygulamaydı. Ancak Zeyd (r.a), Resulullah (a.s)'ın yaptığı bir fiili görmüş ve o fiilin Resulullah (a.s)'m kendine özel olduğunu bilememiş dolayısıyla kendisi de bu konuda O'na uymuştur.

Hz. Ömer (r.a)'in sonuçta ona karşı bir şey söylemiş olmaması (yani onu reddeder bir söz söylememesi) onun yaptığını kabul ettiğini göstermez. Hz. Ömer (r.a), onun yaptığı fiili Resulullah (a.s)'tan gördüğü bir şeye dayandırdığını görmüş ve bu yüzden susmuştur. Zeyd'in, Hz. Ömer (r.a)'in halife olduğu sırada ona söylediği söz, belli bir konuda özel içtihadı olan kimsenin mü'minlerin emirinin emriyle kendi özel içtihadını bırakmasının şart olmadığına delalet etmektedir.

761- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), ikindiden sonra güneş batmcaya kadar namaz kılmaktan yine sabah namazından güneş doğuncaya kadar (ki zamanda) namaz kılmaktan nehyetti." [199]

762- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), ikindi namazından sonra güneşin epey yukarıda olması durumu dışında (yani güneşin batmaya meylettiği sırada) namaz kılmaktan nehyetti."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Güneşin beyaz, parlak, (yüksekte) olması durumu dışında..." [200]

763- Müslim, Ebu Basra Gifari (r.a)'den rivayet etmiştir: [201]
"Resulullah (a.s), Muhammes'de bize ikindi namazını kıldırdı. Sonra şöyle buyurdu:
"Bu, sizden Öncekilere arzedilmiş bir namazdı. Ama onlar bunu zayi ettiler. Kim bunu muhafaza ederse (sürekli vaktinde kılmaya özen gösterirse), kendisine iki kere ecir verilir. Bunun ardından şahid (yıldız) doğuncaya kadar namaz yoktur."

764- Müslim, Ala bin Abdurrahnıan (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "O (yani A'la), öğle namazını kılmasından sonra Enes bin Malik (r.a)'in
Basra'da ki evinde kendini ziyaret etti. Enes bin Malik (r.a)'in evi de caminin yanında bulunuyordu. (Ala) şöyle söyledi:
"Yanma girdiğimizde: "İkindi namazını kıldınız mı?" diye sordu. Ben: "Daha yeni öğle namazını kıldık" dedim. "Hemen ikindiyi de kılın" dedi. Kalktık, namaz kıldık. Namazı bitirince şöyle söyledi: "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Bu (yani anlatılacak şekildeki namaz) münafığın

namazıdır. Güneşi gözeterek oturur. (Güneş) şeytanın iki boynuzunun arasına girince kalkar onu (yani namazı) dört kere seslendirir. Bunda (yani bunu yaparken) Allah'ı ancak çok az anar."
Muvatta'da ve Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan rivayete göre de şöyle söylemiştir: [202]
"Öğle namazından sonra Enes bin Malik (r.a)'in yanma girdik. Kalkıp i-kindi namazına durdu. Namazını bitirince kendisine namazı çok erken kıldığını hatırlattık. O da şöyle söyledi:
"Bu münafıkların namazıdır, bu münafıkların namazıdır, bu münafıkların namazıdır..." Sonra hadisin kalan kısmını zikretti. [203]

Dersler Ve Öğütler

Fıkıhçılar sabah namazından sonra güneşin doğmasına kadar nafile namazın kılınmayacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu vakitte kaza namazının kılınmasını ise caiz görmüşlerdir. Hanefilere göre bir kimse sabah namazının sünnetini farzdan önce kılamamış olursa söz konusu vakitte bu sünneti kaza etmesi de caiz değildir. Onlara göre bu vakitte tahiyyatu'1-mes-cid namazının, adak namazının va tavaftan sonra kılınan iki rek'at namazın kılınması da tahrimen mekruhtur. Ancak onlara göre bu vakitte vitir namazının kazası veya tilavet secdesi yapılması yahut cenaze namazı kılınması mekruh değildir.
Malikilere göre fecrin doğmasından sonra sabah namazının sünnetinden başka nafile namazın kılınması tenzihen mekruhtur. Malikiler sabah namazından sonra cenaze namazının kılınmasını ve tilavet secdesi yapılmasını mekruh görmezler.
Şafiilere göre sabah namazının sünnetinin farzından sonra kaza edilmesinde herhangi bir kerahet yoktur. Yine Mekke'deki Mescidi Haram içinde, özellikle tavaftan sonra namaz kılınmasında da onlara göre bir kerahet yoktur. Kusuf namazı (güneş tutulması dojayısıyla kılınan namaz) tahiyyatu'l-mescid, abdest sünneti, şükür secdesi gibi belli bir sebebe dayanan ibadetlerin, söz konusu vakitte yerine getirilmesi de Şafiilere göre mekruh değildir.
Hanbelilere göre tavaftan sonra kılman iki rek'at namazın ve cenaze namazının sözkonusu vakitte kılınması caizdir. Yine kişinin camide olduğu sırada namaz için kamet getirilmiş veya camiye girdiği sırada namaza durulmuş olması şartıyla bir namazın cemaatle yeniden kılınması da onlara göre caizdir. Yine Hanbelilere göre sabah namazının sünnetinin, farzından sonra kaza e-dilmesi caizdir. Ahmed bin Hanbel'in görüşüne göre tercih edilen uygulama ise sabah

namazının sünnetinin kuşluk vaktinde kaza edilmesidir.
Hanefilere ve Malikilere göre fecrin doğmasından sonra ve sabah namazının farzından önce sabah namazının sünneti dışmda herhangi bir nafile namaz
l)Muvatta (1/220) 15-Kitabu'l-Kur'an, 10-Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. Ebu Davud (J/113) Kitabu's-Salat, 4-İkindi namazının vakti.
kılınmaz. Ancak Malikilere göre bu vakitte nafile namaz kılınması tenzihen mekruhtur.
Herhangi bir virdi olan kişinin bu virdini Ölüm gecesinde farz namazdan önce kılmasını caiz görmüşlerdir. (Yani belli bir nafile namazı sürekli kılan kişinin, kendisinde ölüm belirtileri ortaya çıktığı gece bu namazını belirtilen vakitte kılması caizdir. - Çeviren)
Fıkıhçılar güneşin doğmaya başladığı andan itibaren bir ok miktarı yükselmesine kadar hiçbir namazın kılınmayacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu vakit güneşin doğmasından yirmi dakika sonrasına kadardır. [204] Hanefilere göre bu vakitte hiç bir namaz geçerli olmaz. Dolayısıyla bir kimse farz bir namaz kılarken güneş doğacak olsa, onlara göre bu namazı bozulur ve bu vakitte namaz kılınması haramdır.
Malikiler, Hanbeliler ve Şafiiler ise: "Sabah namazının farzı, güneşin doğmasından dolayı bozulmaz" demişlerdir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir;
"Söz konusu üç vakitte (kerahet vakitlerinde) farz namaz değil nafile namaz kılınması haramdır. Dolayısıyla vaktinde kılmamamış bir namazın bu vakitlerde kaza edilmesi caizdir. Fecrin doğmasından ve ikindi namazının kılınmasından sonraki son vakitlerde (yani güneşin doğmasından ve batmasından kısa süre öncesine denk gelen vakitlerde) nafile namaz kılınması ise tenzihen mekruhtur. Bundan, cenaze namazı ve tilavet secdesi müstesnadır."
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"Üç kerahet vaktinde namaz kılırîması tahrimen mekruhtur. Son iki vakitte (yani güneşin doğmasından ve batmasından hemen önceki vakitlerde) namaz kılınması ise tenzihen mekruhtur. Güneşin doğmakta ve batmakta olduğu iki vakitte kılınan namazlar geçerli değildir. Ancak curna günü öğle vakti, güneş tam tepedeyken kılman namaz geçerlidir. Bu namazı kılan kişi cuma namazına katılsın katılmasın farketmez."
Şafiilere göre Mekke'deki Mescidi Haram içinde (sözkonusu vakitlerde) namaz kılınması, normal vaktinden sonraya kalmış olmayan küsuf namazı, ta-hiyyatu'I-

mescid, abdest sünneti, şükür secdesi, cenaze namazı, tavaftan sonra kılman iki rek'at namaz gibi belli bir sebebe dayanan ibadetlerin söz konusu vakitlerde kılınması mekruh değildir. Ama sebebi daha önceden gerçekleşmiş (veya ertelenmesi mümkün olmayan - Çeviren) istihare namazı ve ihram namazı gibi namazlar bu vakitlerde kılınırsa geçerli olmaz.
Hanefilere göre güneşin batıya yönelmesinden (yani Öğle namazı vaktinin girmesinden) yirmi dakika öncesinden itibaren (öğle namazına kadar) mahiyeti ne olursa olsun namaz kılınması haramdır.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Vaktinde kılmamamış namazların kazası, namaz kılınması nehyedil-miş olan vakitlerin tümünde caizdir. Güneşin doğduğu sırada sabah namazını kılmakta olan birinin bu namazı tamamlaması gerekir. İkindi ve sabah namazlarından sonraki (yani güneşin batmasından ve doğmasından önceki) iki vakitte, iki rek'at tavaf namazının ve cenaze namazının kılınması caizdir." Bu ise çoğunluğun görüşüdür.
Hanbelilere göre üç kerahet vaktinde zaruret olmadan namaz kılınması caiz değildir. Tilavet secdesinin, nafile namazın, küsuf namazının, istizka namazının (yağmur istemek için kılınan namaz), tahiyyatu'l-mescidin, abdest sünnetinin ve istihare sünnetinin beş kerahet vaktinde de kılınması haramdır. [205]
Hanefilere göre ikindi namazının kılınmasından sonra iki rek'at tavaf namazının veya bozulmuş bir nafile namazın kazası da olsa nafile bir namazın kılınması tahrimen mekruhtur. Ancak onlara göre bu vakitte güneşin renginin değişmesine kadar, vaktinde kılmamamış bir farz namazın kaza edilmesi caizdir.
Malikilere göre ikindi namazının kılınmasından sonra güneşin renginin sararmasına kadarki vakitte nafile namaz kılınması tenzihen mekruhtur. Onlara göre bu vakitte sebebin ortaya çıkması durumunda cenaze namazının ve tilavet secdesinin ertelenmemesi mendubdur.
Şafiilere ve Hanbelilere göre tavaf edenlerin (tavaf) namazlarını bu vakitte kılmaları caizdir. Yine Şafiilere göre cenaze namazının ve belli bir sebebe dayanan namazın bu vakitte kılınması da caizdir. Hanbelilerin bir görüşlerine göre belli bir farza bağlı olarak kılınan sünetin (ratib sünnetin), ikindinin farzından sonra kaza edilmesi caizdir. Ancak onlarda kabul gören görüşe (sahih görüşe) göre ikindinin sünneti kaza edilmez.
Hanefilere ve Malikilere göre akşam namazının farzından önce (yani akşam namazının vakti girdikten sonra) nafile namaz kılınması mekruhtur. Şafiiler ise bu vakitte iki rek'at namazın kılınmasının müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Hanbelilere göre de bu vakitte iki rek'at namazın kılınması caizdir ancak sünnet değildir.
Malikilere ve Hanefilere göre cuma günü, bayramda, haccda, nikâh esnasında, küsuf ve istiska vaktinde imamın hutbe okumakta olduğu sırada nafile namaz kılınması mekruhtur. Bu kerahet, imamın hutbe okumak üzere çıkması anından hutbenin ardından kılman namazın bitirilmesine kadardır.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Cuma namazından sonra insanlar dağılıncaya kadar camide nafile namaz kılınması mekruhtur, ancak evde kılınabilir."
Şafiiler ve Hanbeliler de belirtilen vakitlerde nafile namazın kılınmasının mekruh olduğu konusunda Hanefilerin görüşlerine iştirak etmiş ancak onlar tahiyyatu'l-mescidi bundan müstesna tutmuşlardır. Ancak onlara göre de vaktin çok kısa olması sebebiyle namaza giriş tekbirini kaçıracağından korkan birinin, tahiyyatu'l-mescidi kılması mekruhtur. Ayrıca söz konusu vakitlerde nafile namaz kılınması Hanefilere göre tahrimi, Şafiilere ve Hanbelilere göre ise tenzihidir. Yani bu vakitlerde nafile namaz kılınması, Hanefilere göre tahri-men mekruh, Şafiilere ve Hanbelilere göre ise tenzihen mekruhtur.
Hanefilere, Malikilere ve Hanbelilere göre bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılınması mekruhtur. Ancak Hanbeliler: "Namazgahtan çıktıktan sonra nafile namaz kılınmasında bir mahzur yoktur" demişlerdir. Hanefiler bu husustaki kerahet konusunda imam ile cemaatten biri arasında ve camide bulunmakla herhangi bir namazgahta bulunmak arasında bir fark görmemişlerdir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Farz bir namazın kılınmakta olduğu sırada sabah namazının sünneti dışında herhangi bir nafile namaz kılınması tahrimen mekruhtur. Sabah namazının farzının kılınmakta olduğu sırada sünnetinin kılınabilmesi için cemaati kaçırma korkusunun olmaması şartına bağlıdır. Bir kimse teşehhüd (oturma) esnasında bile cemaate yetişebileceğini umuyorsa, sabah namazının sünnetini kılar. Ama bunda bile yetişemeyeceğinden korkuyorsa sünneti tamamen terkeder. Farzın kılınmakta olduğu sırada sünneti kılan biri cemaatten uzak bir yerde kılmalıdır ve cemaatle birlikte bulunduğu intibaını vermemelidir."
Şafiiler ve fıkıhçılann çoğunluğu da şöyle söylemişlerdir:
"İster sabah, Öğle ve ikindi namazlarının sünnetleri gibi ratib (farza bağlı olarak kılınan) sünnet olsun isterse tahiyyatu'l-mescid gibi ratim olmayan bir sünnet olsun, farz namaz için kamet getirildikten sonra nafile bir namaza başlanması

caiz olmaz." [206]

ÎKÎ NAMAZIN ARASINI BİRLEŞTİRMEK ÎKİ FARKLI VAKTE AİT NAMAZI AYNI VAKİTTE KILMAK

765- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [207]
"Resulullah (a.s), güneş batıya yönelmeden önce yola çıktığında, öğle namazını ikindi vaktine ertelerdi. Sonra bir yerde konaklar ikisini birlikte kılardı. Ancak yola çıkmasından önce güneşin batıya meyletmesi durumunda öğle namazını kılar, sonra yola çıkardı."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s), yolculukta iki namazı birleştirmek istediğinde ikindinin ilk vakti girinceye kadar öğleyi ertelerdi." [208]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) yola çıkmak için acele ettiğinde öğle namazını ikindi vaktine kadar ertelerdi. Sonra bu ikisini birlikte kılardı. Yine akşamı da akşam ile yatsıyı birlikte kılmak üzere geciktirirdi." [209]
Ebu Davud'un naklettiği bir rivayette de son cümleden sonra şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Şafak (ufuktaki kızıllık) kayboluncaya kadar akşamı geciktirirdi." [210]
Nesai'nin rivayeti, ikinci rivayet gibidir ve Ebu Davud'un rivâyetindeki fazlalığı da içermektedir. [211]
Buhari'nin bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) bu iki namazı yani akşam ile yatsıyı yolculuk esnasında birleştirirdi." [212]

766- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: [213]
"Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunduğu zaman öğle ile ikindi namazlarını birleştirirdi. Aynı şekilde akşam ile yatsı namazlarını birleştirirdi." Müslim'in rivayetinde ise şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s), Tebük Gazvesi esnasında çıktığı bir yolculukta iki namazı birleştirdi. Öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı birleştirdi." [214]

767- Müslim, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: [215]
"O (yani Muaz r.a) Tebük Gazvesi esnasında Resulullah (a.s) ile birlikte çıktı. (Resulullah a.s) öğle ile ikindiyi birlikte kılıyordu. Yine akşam ile de yatsıyı birlikte kılıyordu."
Bir başka rivayete göre (ravi) şöyle söylemiştir:
"Ben dedim ki: "O'nu böyle yapmaya yönelten neydi?" Dedi ki:
"Ümmetine zorluk çıkarmak istemedi." [216]
Muvatta'da ve Ebu Davud ile Nesai'nin Sünenlerinde geçen rivayette de şöyle denilmektedir:
"Onlar Tebük Gazvesi'nde, Resulullah (a.s) ile birlikte çıktılar. Resulullah (a.s) öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı birleştiriyordu. Bir gün namazı geciktirdi sonra çıkıp öğle ile ikindiyi birlikte kıldı ve girdi. Sonra çıktı akşam ile yatsıyı birlikte kıldı." [217]
Şeyh Şuayb, Şerhu's-Sunne (4/195)'de şöyle söylemiştir:
"(Yukarıdaki hadisi şeriflerden bazılarının ravilerinden olan) Hüseyin bin Abdullah bin Ubeydullah zayıf biridir. Ancak Hammad bin Zeyd'in, Ey-yub'den, onun Ebu Kulabe'den, onun da İbni Abbas'tan rivayeti tankıyla bunun bir şahidi bulunmaktadır.
(Bu rivayetin ravisi) şöyle söylemiştir:
"Sadece merfu olarak rivayet ettiğini bildiğim bu rivayette şöyle söylemiştir: "O (yani Reslullah a.s), yolculuk ettiğinde bir yere konakladığı zaman konak yerinin hoşuna gitmesi durumunda öğle ile ikindiyi birleştirmek için öğleyi geciktirirdi. Yürüdüğü zaman da konaklayacak uygun bir yer bulamaması durumunda uygun bir konaklama yerine gelinceye kadar öğle namazını geciktirir ve burada öğle ile ikindiyi birleştirerek kılardı."
Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve Müsned'inde 2191 nolu hadis olarak geçmektedir. Yine Süneni Beyhaki (3/164)'de de geçmektedir. Ravileri sika kimselerdirler.
Hafız, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Ancak bu rivayetin merfu olması üzerinde tereddüt bulunmaktadır. Bilindiğine göre bu rivayet mevkuftur. Bayhakİ bunu bir başka tanktan Abdullah bin Abbas (r.a)'tan mevkuf olarak rivayet edilmiş olduğunu özellikle belirterek nakletmiştir. Bu rivayet ise: "Yolcu olduğunuz zaman..." diye başlamaktadır. Devamı yukarıdaki gibidir." [218]

Bir Açıklama

Hadisin metni bu sakilde olduktan sonra, Hüseyin bin Ubeydullah'm rivayet etmiş olduğu hadise şahid sayılamaz. Çünkü sonraki rivayette her durumda da namazların cem'i te'hir (Önceki namazı geciktirip sonrakinin vaktinde kılmak) suretiyle birleştirildiği bildirilmektedir. Bu rivayete göre Resulullah a.s) her iki durumda da yani gerek konaklayacağı bir yer bulabilmesi durumunda ve gerekse bulamayıp yoluna devam etmesi durumunda, öğleyi geciktirerek ikindiyle birlikte kılmıştır. Ancak Beyhaki'nin rivayet etmiş olduğu hadisi şerif şöyledir:

768- Beyhaki, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O (yani Resulullah a.s) yolculukta bir yere indiğinde/ indiği yer hoşuna giderse öğle ile ikindiyi birleştirerek kılmak üzere orada dururdu. Sonra yola çıkardı. Yolculuğu boyunca konaklamaya uygun bir yer bulunamaması durumunda yoluna devam eder ve öğle ile ikindiyi birleştirerek kılmak için uygun bir yer buluncaya kadar öğle namazım geciktirirdi."
Bu rivayetten, Resulullah (a.s)'ın konaklamak için hoşuna giden bir yer bulması durumunda orada konaklayıp öğle ile ikindiyi cem'i takdim (sonraki namazı öne alıp öncekinin vaktinde kılmak) suretiyle kılıp sonra yoluna devam ettiğini; aksi takdirde istediği şekilde bir konaklama yerine varıncaya kadar öğleyi geciktirdiğini anlamışlardır. En doğrusunu ancak Yüce Allah bilir. [219]

769- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Ali r.a) yolculukta olduğunda güneş battıktan sonra ortalık iyice kararacak gibi oluncaya kadar yürürdü. Sonra iner akşam namazını kılardı. Sonra akşam yemeğini ister ve yerdi. Sonra yatsıyı kılardı. Sonra da yoluna devam ederdi ve şöyle derdi:
"Resulullah (a.s) da böyle yapıyordu" [220]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Namazların cem'i takdim ile birleştirildiği kesin değildir. Çünkü bu konudaki

rivayet Hüseyin bin Ubeydullah'tan nakledilmiştir ki, o da zayıf biridir."
Yine şöyle söylemişlerdir:
"Çoğunluğun cem'i te'hir ile namazların birleştirilmesinin caiz olduğu yönündeki görüşlerine esas aldıkları rivayetlerde sözü edilen birleştirme şekli, bir birleştirme olabilir. Şöyle ki, birinci namaz son vaktine kadar geciktirilir, ikinci de hemen ilk vakitte kılınır. Böylece iki namaz aralarında vakit geçmeden peşpeşe kılınmış olur."
Hanefiler, namaz vakitleriyle ilgili rivayetlerin mütevatir veya meşhur rivayetlerle bildirilmiş olmasını, namazların gerçek bir birleştirme ile birleştirilmesinin caiz olmadığı yönündeki görüşleri açısından delil saymışlardır. Çünkü bu rivayetlerdeki hükümlerin kendileriyle aym derecede olmayan rivayetlere dayanılarak terkedilmesi veya Yüce Allah'ın: "Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır" [221] mealindeki ayeti kerimesinde bildirilen hükmün tahsis edilmesi söz konusu olamaz.
Hanefiler, Ebu Davud'un Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiş olduğu bir hadisi de bu konuda delil saymışlardır. Söz konusu rivayete göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bir kere dışında Resulullah (a.s) yolculukta asla akşam ile yatsıyı birleştirmiş değildir."
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un da şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kendinden başka ilah olmayana yemin ederim ki, Resulullah (a.s) sadece Arafat'ta öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kılmış; bunun dışında hiç bir namazı kendi vakti dışında kılmamıştır."
Bunu Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in yukarıdaki rivayette bildirilen uygulaması da Hanefilerin söylediklerini doğrulamaktadır. Bunun dışında, Hanefilerin şekli birleştirme olarak değerlendirdikleri bir birleştirmeden söz eden çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bununla birlikte, Resulullah (a.s)'ın va O'ndan sonra sahabilerin namaz vakitlerinde ö-zen gösterdiklerini bildikten sonra söz konusu uygulama da bir ruhsat ve kolaylıktır. [222]

Bu açıklamayı yapmakla, Hanefilerin de kuvvetli delillerinin bulunduğunu ve meselenin bazılarının iddia ettikleri gibi olmadığını ortaya koymak istedik.

770- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), güneş batmadan önce Mekke'den çıktı. Şerif de akşam
ile yatsıyı birleştirdi. İkisi arasında (yani Mekke ile Şerif arasında) on mil

mesafe bulunmaktadır."
Bir rivayete göre de, Resulullah (a.s) daha Mekke'den çıkmadan önce güneş battı. Bu iki namazı Şerifte birleştirdi.

Hişam bin Srfd da: "Bu ikisinin arası on mildir" demiştir. [223]

771- İbni Huzeyme, Nafi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), Hafs bin Asım ve Musahik bin Amr ile birlikte bulunuyordum. Güneş battı. Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Namaz!" denildi. O yürümeye devam etti. Sonra yine: "Namaz!" denildi. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) yolculukta acele ettiğinde bu namazı geciktirirdi. Ben de geciktirmek istiyorum."
(Nafi' sonra) şöyle söyledi:
"Daha sonra gecenin yansına veya yarısına yakın bir zamana kadar yürüdük. Sonra indi ve namaz kıldı." [224]

772- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medine'de öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birlikte sekiz rek'at ve yedi rek'at olarak kıldı."
Eyyub: "Olur ki bu, yağmurlu bir gecede olmuştur" dedi.
O (Abdullah bin Abbas r.a) da: "Olabilir" dedi."

Bir rivayete göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir: [225]
"Resulullah (a.s) ile birlikte namazları birleştirerek sekiz rek'at ve yedi rek'at olarak kıldım."
Amr dedi ki:
"Ben: "Ey Ebu Şa'sa! Sanıyorum (Resulullah a.s) öğleyi geciktirip ikindiyi erkenden kıldı ve akşamı geciktirip yatsıyı erkenden kıldı?" dedim." O da: "Ben de öyle sanıyorum" dedi." [226]
Yine Müslim'in bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), herhangi bir korku söz konusu olmadığı ve yolculukta bulunmadığı bir sırada Öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldı." [227]
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Ebu Zubeyr şöyle söyledi:

"Said'e: "Bunu niye yaptı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Senin bana sorduğunu ben de Abdullah bin Abbas (r.a)'a sordum. Şöyle söyledi: "Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi." [228]
Yine Müslim'in bir başka rivayetine göre de: "Herhangi bir korku durumu veya yağmur olmadığı halde..." demiştir. [229]
Müslim'in bir başka rivayetine göre de Abdullah bin Şakik Ukeyli şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) bir gün bize ikindiden sonra güneş batıp yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar konuşma yaptı. İnsanlar: "Namaz! Namaz!" demeye başladılar. Bu sırada yanına amelinde oldukça dikkatli olan ve hiç bir şeyde yan çizmeyen bir adam geldi ve: "Namaz, namaz!" dedi. Abdullah bin Abbas (r.a): "Bana sünneti mi Öğretiyorsun, sana aldırış edecek değilim" dedi. Sonra da şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'m öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirdiğini gördüm."
Abdullah bin Şakik dedi ki:
"Bundan dolayı benim içimde bir tereddüd oluştu. Dolayısıyla Ebu Hureyre (r.a)'nin yanma gittim ve kendisine bu hususu sordum. O da onun (yani Abdullah bin Abbas (r.a)'ın) söylediklerini doğruladı." [230]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir adam Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Namaz!" dedi. (Abdullah bin Abbas r.a) sustu. Sonra (adam) yine: "Namaz!" dedi. (İbni Abbas r.a) yine sustu. (Adam tekrar: "Namaz!" dedi. Sonra şöyle söyledi:
"Bre anasız! Bize namazı mı öğretiyorsun? Biz Resulullah (a.s)'ın zamanında iki namazı birleştirirdik." [231]
Muvatta'daki rivayette de şöyle denilmektedir:
"Herhangi bir korku durumu veya yolculuk olmadığı halde Resulullah (a.s) öğle ile ikindiyi birleştirirdi." [232]
İmam Malik şöyle 'söylemiştir: "Sanıyorum, bu yağmur dolayısıyla olmuştur." [233]

Bir Açıklama

Yukarıda verilen hadisi şerifin değişik rivayetleri ile ilgili yorum ve açıklamalardan anlaşıldığına göre burada sözü edilen birleştirme ya şekli bir birleştirme veya rivayet edenlerin bilmedikleri bir sebebe dayanan bir birleştirmedir. Bu rivayetlerde herhangi bir sebebe dayanmayan birleştirmeyi caiz görenlerin görüşlerini doğrulayacak bir delil yoktur.

Bu iddia, ilim adamlarının üzerinde birleştikleri ve icma ettikleri görüşe aykırıdır. Bazıları, yolcu olunmadığı halde (hazerde) ve özel bir sebebe dayanmaksızın iki namazın birleştirilebileceğine işaret eden ifadelerle ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Rivayetlerde hata olması da ihtimal dahilindedir.

Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yukarıda verilen hadisiyle ilgili olarak İ'la'u's-Sünen müellifi (2/85) şöyle söylemiştir:

"Bu rivayette kastedilen birleştirmenin, şekli bir birleştirme olduğuna hükmedilmiştir. Burada gerçek birleştirmenin kastedildiği hükmüne varılması ilim adamlarının ortak görüşlerine (üzerinde icma1 ettikleri hükme) aykırı olur."

---

[1] Müslim (1/264) Aynı yer.

[2] Müslim (1/263) Aynı yer.

[3] Müslim (1/264) Aynı yer.

[4] Müslim, aynı yer.

[5] Buharı (1/409) 6-Kitabu'l-Hayz, 8-İstihaze babı. Müslim (1/263) 3-Kitabu'l-Hayz, 14-İsilıaze gören kadın, onun guslü ve namazı babı.

[6] Buharı (1/420) 6-Kitabu'l-Hayz, 19-Haytzın gelmesi ve gitmesi babı.

[7] Buharı (1/425) 6-Kitabu'l-Hayz, 24-Bir kadının bir ayda üç kere hayız görmesi durumu ile ilgili bab.

[8] Ebu Davud (1/82) Kitabu't-Tahare, 117- (Sözkonusu durumdaki kişinin) her namaz için abdest almasının gerekeceğini söyleyen babı.

[9] Nesai (1185) 3-Kitabu'l-Hayz ve'-İstihaze, 6-Haytz kanı ile istihaze kam arasındaki fark.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/121-124

[10] Ravdu'd-Dani (11153) Mecmcu'z-Zevaid (1/280) Heysemi bu hadisin ravilerinin 5a-hih'te isimleri geçen raviler olduklarını söylemiştir." Busiri de söyle söylemiştir; "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[11]
Mecmeu'z-Zevaid (1/281) Heysemi şöyle söylemiştir: "Evsaftaki rivayetin ravileri arasında Abdullah bin Muhammed bin Uteyl bulunmaktadır ki, onun rivayetlerinin delil alınıp alınamayacağı konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/124-125
[12]
Ebu Davud (1/80) Kitabu't-Tahare, 113-(İstİhaze gören kadının) temizlik döneminden temizlik döneminde gusletmesi gerektiğini söyleyenler babı.
[13]
Ebu Davud, aynı yer. Tirmizi (1/220) Ebvabu't-Tahare, 94-İstihaze gören kadının bir namaz için abdest alması gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/125
[14]
Ebu Davud (î/76-77) Kitabu't-Tahare, llO-(İstihazelinin) hayız döneminin gelmesiyle namazı terkcdeceğini söyleyenler babı.
"Bu, şeytanın dokunmalarından bir şeydir"; Yani bu, şeytanın dokunmasından ve kurcalamasından dolayı gelen bir kandır yoksa normal hayız kanı değildir. Hattabi şöyle söylemiştir: "Bu sözün anlamı şudur: "Şeytan bu yolla kişinin zihnine kendi özel durumu, dinini yaşaması, haytzdan temizlenme ve namaz kılmaya başlama vakti konusunda şüphe ve terüddüt sokmaya yol bulabilmektedir. Böylelikle adet dönemleri İle ilgili hesabını ona unutturur. Bu itibarla sözkonusu olağandışı durum adeta şeytanın dokunmalarından bir dokuna gibi bir nitelik kazınır. (Yani İstihaze kant gerçekte şeytanın kurcalamasından ileri gelen bir şey olmakla birlikte şeytan bu yolla istihaze gören kişinin kafasına belirtildiği şekilde terüddüt sokma imkanı bulabileceğinden dolayı adeta şeytanın dokunması gibi sayılır.) (Çeviren)
[15]
Tirmizİ (11221, 225) Ebvabu't-Tahare, İstihaze gören kadın hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/125-128
[16]
Ebu Davud (1/79) Kitabu't-Tahare, I12-(İstihaze gören kadının) iki namazı birleştireceğini ve bu ikisi İçin bir gusül alacağını söyleyenler babı.
[17]
Ebu Davud, aynı yer.
[18]
Ebu Davud, aynı yer.
[19]
Nesai (11184) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-lstihaze, 5-İstihaze gören kadının iki namazı birleştirmesi ve bu şekilde iki namazı birleştirmesi durumunda ikisi için bir gusül alması babı.
[20]
Ebu Davud (1179) Kitabu't-Tahare, 112- (İstihaze gören kadının) iki namazı birleştireceği ve bu ikisi için bir gusül alacağını söyleyenler babı.
[21]
Muvatta (J/62) 2-Kitabu't-Tahare, 29-İstihazcU kadın babı. Ebu Davud (1171) Kitabu't-Tahare, 108-istihaze gören kadınla ilgili bab. Ncsaİ (11182) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-İstihaze 3-Her ay belli hayız günleri bulunan kadınla ilgili bab.
[22]
Ebu Davud (1181) Kitabu't-Tahare, 114-İstihaze gören kadının öğleden öğleye yıkanacağım söyleyenlerle ilgili bab.
[23]
Yukarıdaki hadiste: "Öğleden Öğleye" anlamına gelen ibare "min zuhrin ila zulır" seklindedir. "Temizlikten temizliğe" anlamına gelen ibare ise: "Min tuhrin la tuhr" iba residir. Yani ikinci ibarede "zuhrin" kelimesinin başındaki noktalı "zâ" harfinin yerine noktasız "tâ" bulunmaktadır. Eskiden arap yazısı genellikle harekesiz ve noktasız yazılırdı. Bu itibarla İmam Malik (rh.a) burada bir yanlış anlaşılma olduğunu ve ibarenin "zuhr" değil "tuhr" olduğunu ileri sürmüştür. Bu şekilde okunması durw muıula hadis:

"Bu şekilde istihaze gören kadın normalde hayızdan temizlenme vaktinden yine hayızdan temizlenme vaktine gusleder" anlamına gelir. (Çeviren)

[24] Buhari (1(411) 6-Kitabu'l-Hayz, 10-İstihazc gören kadının i'tikafı babı. Ayrıca: (41280) 33-Kitabu't-İtikaf, 10-İstihaze gören kadının i"tika/ı babı. Ebu Davud (21334) Kitabu's-Savm, 78-İtikafa giren istihazeli kadınla ilgili bab.

[25] Muvatta (1/371) 20-Kitabu'l-Hacc. 40-Tavafla ilgili hükümler. İsnadı sahihtir.

[26] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/128-133

[27] İ'la'u's-Sünen (1/262-263)

[28] Ebu Davud (1/83) Kitabu't-Tahare, 120-İstihazeli kadınla esinin ilişkide bulunması babı. isnadı hasendir.

[29] Ebu Davud (1183) Kitabu't-Tahare, 119-Kadtnın temizlikten sonra bulanık ve sarı renkte su görmesi babı. Nesai (11186) 3-Kitabu'l-Hayz ve'l-İstihaze, 7-San ve bulanık renkteki su babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/133-134

[30] Cevheru'n Nakiyy (21132)

[31] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/134-135

[32] Muğni (1/321)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/135-137

[33] Maide Suresi: 6

[34] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/139-143

[35] Buharı (1/431) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 1-Abdullah bin Yusuf un rivayeti babı. Ayrıca: (7120) 62-Kitabu Fedaili'sSahabe. 5-Resulullah (a.s)'tn: "Eğe bir dost edine-ceksen..." sözü ile ilgili bab, Müslim (11279) 3-Kitabu'l-Hayz, 28-Teyemmüm baht. 1) Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1/153 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (11179 ve sonrası) Muhat-zeb (1132 ve sonrası) Muğni (1/234 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11416 ve sonrası.)

[36] Maide Suresi: 6

[37] Buharı (8/273) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin" ayeti kerimesi ile ilgili bab.

[38] Müslim, aynı yer.

[39] Ebu Davud (1/86) Kitabu't-Talıare, 123-Teyemmüm babı.

[40] Ebu Davud, aynı yer.
Sahra: Özerinde bitki bulunmayan düz araziye denir. Yukarıdaki rivayette kastedilen sahra ise Zu'l-Huleyfe denilen Medine'ye yakın bir yerde ve Mekke yolu üzerinde bulunan bir mevkidir. Hadislerde bu şekilde sahra denilirken genellikle bu mevki kastedilir.
Hadisi şerif, bir adamın yönetici olmasa bile ailesini ve çocuklarını ta'dib için cezalandırma hakkının bulunduğuna delalet etmektedir. Nitekim burada Hz. Ebu Bekir (r.a)'inf kızı Hz. Aişe (r.a)'yi sırtından

dövdüğü bildirilmiştir. Teyemmüm: Sözlükte bir şeyi amaçlamak, bir şeye niyetlenmek anlamındadır. Şeriatta ise abdestin yerine geçen bilinen uygulamadır.

[41]
Müslim, aynı yer.

[42]
Buhari (J/455) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 7-Cünüp birinin (suyu kullanması) durumunda hasta olacağından veya öleceğinden veya susuz kalacağından korkması durumunda teyemmüm edeceği babı.

[43]
Müslim, aynı yer.

[44]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/143-147

[45]
Keşfu'l-Estar (1/157) Teyemmüm babı. Mecmeu'z-Zevaid (İ/261) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve: "Bu hadisin Ebu Hureyre (r.a)'den bu tankın dışında bir tankla rivayet edildiğini bilmiyoruz" demiştir." Ben derim ki: "Havileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[46]
Mecmeu'z-Zevaid (1/263) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."

[47]
Darimi (1(190) Teyemmümün (toprağa) bir vuruşla gerçekleştirileceği babı. Abdullah isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

[48]
Buharı (1/443) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 4-Teyemmüm eden birinin ellerine üflemesinin gerekip gerekmediği babı. Müslim (1/280-281) 3-Kitabu't-Hayz, 28-Te-yemmüm babı.

[49]
1) Ebu Davud (1188) Kitabu't-Tahare, 123-Teyemmüm babı.
Seriyye: Bir ordunun parçası durumundaki bir birliğe seriyye denir. Dörtyüz kişiden olugur ve belli amaç için gönderilir.

[50]
Darekutni (1/180) Teyemmüm babı. Ebu Hani/e (rh.a.) mevkuf ve merfu olarak rivayetinin sahih olduğunu bildirmiştir. Bkz. ez-Zebidi, Ukudu'l-Cevahiri'l-Munife (1140)
*) Arapça'da "yed" kelimesi, yerine göre yalnız et. yerine göre ellerle birlikte kol da kastedilir. "Keff" kelimesiyle ise bazen sadece avuç içleri bazen de tümüyle el kastedilir. (Çeviren)

[51]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/147-152

[52]
Buharı (1/457) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 9-Abdan'ın rivayeti babı. Müslim (11574-575) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 55-Vakiinde kıınamayan namazın kaza edilmesi ve bu şekilde kaçırılan bir namazın kazasında acele edilmesinin müs-tehab olduğu babı. Müslim, buradaki ifadeyi uzun bir hadisin içinde nakletmistir. Nesai (1/171) Kİtabu't-Tahare, 202-Toprakla teyemmüm edilmesi babı.

[53]
Ahmed bin Hanbel (5/146, 147, 155, 180) Ebu Davud (1/90-91) Kitabu't-Tahare, 124-Hazerde (yolcu değilken veya şehir içinde) teyemmüm babı. Tirmizi (1/212) Ebvabu't-Tahare, 92-Cünüp birinin su bulunmaması durumunda teyemmüm etmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. Nesai (1/171) Kitabu't-Tahare, 203-Bir tek teyemmümle birden fazla namazın kılınması babı. Nevevi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Hafız İbni Hacer de onu kuvvetlendirmiştir.

[54]
Mecmeu'z-Zevaid (7114) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani uzan bir hadisin içinde rivayet etmiştir. Bu hadis mürseldir. Bununla birlikte (mürsel olması sebebiyle bilinmeyen ilk ravisi) dışındaki ravileri sikadırlar."

[55]
Nisa Suresi: 43
[56]
Ebu Davud (1193) Kitabu't-Tahare, 127-Yaratt olduğundan dolayı teyemmüm edenle İlgili bab. Bu hadis şahitlerinin bulunması sebebiyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/152-155
[57]
Nisa Suresi: 29
[58]
Ebu Davud, aynı yer. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[59]
Ebu Davud (1/92) Kitabu't-Tahare, 126-Cünüp birinin soğuktan korkması durumunda teyemmüm edip edemeyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/155-156
[60]
Ebu Davud (1/93) Kitabu't-Tahare, 128-Teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra daha vakit çıkmadan su bulan biri ile ilgili bab. 1) Ebu Davud, aynı yer, sh. 94
[61]
Nesai (1/213) 4-Kitabu'l-Gusl ve't-Teyemmüm, 27-Namazdan sonra 'su bulamayan birinin teyemmüm etmesi babı. Bu hadis hasendir.
[62]
Nesai (1/213) 4-Kitabu'l-Gusl ve't-Teyemmüm, 27-Namazdan sonra 'su bulamayan birinin teyemmüm etmesi babı. Bu hadis hasendir.
[63]
Muvatta (1/56) 2-Kitabu't-Tahare. 24-Teyemmümle amel babı.
[64]
Muvatta, aynı yer.
[65]
Muvatta. aynı yer. İsnadı sahihtir.
[66]
Buharı (i/441) 7-Kitabu't-Teyemmüm, 3-Suyun bulunmaması ve namaz vaktinin Çıkacağından korkulması durumunda şehir içinde (hazerde) teyemmüm edilmesi babı. Müslim (î/281) 3-Kitabu'l-Hayz, 28-Teyemmüm babı. Ebu Davud (1/90) Kitabu't-Tahare, 124-Hazerde (şehir içinde) teyemmüm babı. Nesai (1/165) 1-Kitabu't-Tahare, 195-Hazerde (şehir içine) teyemmüm babı.
"Sana ise birden fazla sevap vardır": Yani senin için iki ayrı sevap birleştirilmiştir. Yani ikisi birden verilecektir. Hattabi de böyle söylemiştir. Asma'i ise şöyle söylemiştir: "Bu ifade (yani hadisi şerifin metninde geçen "sehmu cem" ifadesi) ile bir ordu sevabı kastedilmiştir. Burada "cem kelimesi ile ordu kastedilmiştir." Asma'i bu iddiasına Yüce Allah'ın: "Yakında o toplum bozguna uğratılacak ve onlar arkalarım dönüp kaçacaklardır." (Kamer Suresi: 45) ve "İki topluluk birbirini gördükleri zaman, Musa'nın adamları: "Gerçekten yakalandık" dediler" (Şuara Suresi: 61) mealindeki ayeti kerîmelerini delil göstermiştir. (Burada verilen ayeti kerimelerin metinlerinde "toplum" ve "topluluk" anlamında "cem" kelimesi kullanılmıştır. -Çeviren)
[67]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/156-159
[68]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/159-160
[69]
Bu konunun tafsilatı için bkz. İbni Abidin Haşiyesi (11470-471)
[70]
Bkz. İbni Abidin Hafiyesi (1/153 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (1/179 ve sonrası) Muhaz-zeb (1134 ve sonrası) Muğni (J/234 ve sonrası) Ftkhu'l-İsiami (1(416 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/160-163

[71]
Maide Suresi: 6
[72]
Bakara Suresi: 185
[73]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/165-166
[74]
Bkz. Durru'l-Muhtar (11202 ve sonrası) Muğni (11240 ve sonrası) Fıkhu'l-İsîami (1/288 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/166-168
[75]
Bkz. Durru't-Muhtar (11186-188 ve sonrası) Muğni (1/277 ve sonrası) Mûhezzeb (1137 ve sonrası) Fıkhu'l-hlami (1/347 ve sonrası).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/169-171
[76]
Nisa Suresi: 103
[77]
(*) Bu sürenin uzunluğu bölgelere göre değişmektedir. Ekvatora yakın bölgelerde yukarıda belirtildiği şekilde yaklaşık yirmi dakika kadardır. Ancak ekvatordan uzak-laşıtdıkça bu süre daha da uzamaktadır. Ülkemizde ise yaklaşık kırk dakika kadardır. (Çeviren)
[78]
Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1/238) Şerhu's-Sağir (1/219 ve sonrası) Muhazzeb (1151 ve sonrası) Muğni (1/380 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (1/508 ve sonrası)
[79]
Bu sürenin uzunluğu bölgelere göre değişmektedir. Ekvatora yakın bölgelerde yukarıda belirtildiği şekilde yaklaşık yirmi dakika kadardır. Ancak ekvatordan uzak-lasıldtkça bu süre daha da uzamaktadır. Ülkemizde ise yaklaşık kırk dakika kadardır. (Çeviren)

[80]
Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1/238) Şerhu's-Sağir (1/219 ve sonrası) Muhazzeb (î/51 ve sonrası) Muğni (1/380 ve sonrası) Fıkhu'î-İslami (1/508 ve sonrası)
[81]
Şrehu's-Sağir (1/487 ve sonrası) Muhazzeb (11104 ve sonrası) Muğni (J/271 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (1/349 ve sonrası.) 2) Af aide Suresi: 58

[82]
Bkt. Ibni Abidin Haşiyesi (11256 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (11246 ve sonrası) Muhaz-zeb (1/51 ve sonrası) Muğni (1/402 ve sonrası) Fıkıu'l-İslami (1/535 ve sonrası).
[83]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/173-178
[84]
Müslim (1/429) 5-Kİtabu'l-Mesacid ve Mevadi's-Salat,.31-Bes vakit namazın vakitleri.
[85]
Ebu Davud (1/108) Kitabu's-Salat, 1-Vakitlerle ilgili bab.
[86]
Nesai (11260-261) 6-Kitabu'l-Mevakit, 15-Aksam namazının son vakti.
[87]
Müslim (1/428) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 31-Bc$ vakit namazın vakitleri.
[88]
Ebu Davud (1/107) Kİtabu's-Salat, 1-Vakitlerle ilgili bab. Tirmizi (1/278-279) Eb-vabu's-Salat, 113-Namaz vakitleri hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (1/168) Kitabu's-Salat, 13-Hz. Muhammed (a.s)'den önceki peygamberlere farz kılınan namazların sayısının beş olduğu ile ilgili delil babı.
Hadiste geçen "ayakkabı bağı kadar..." ifadesi ile bir tahdid anlamı kastedilmiyor. Ancak güneşin batı tarafına yönelmesi, gölgenin görülebilecek en küçük haline düşmesinden sonra olur. Düşeceği en küçüklük

ise tahminen bir ayakkabı bağı veya benzeri şeyin büyüklüğüdür. Ancak bu büyüklük zeval vaktinin bilinmesi konusunda bütün beldeler için geçerli bir ölçü değildir. Bu, ancak Mekke ve benzerleri gibi gölgenin iyice küçüldüğü yerler için geçerlidir. Mesela Mekke'de senenin en uzun bir gününde güneş Kabe'nin tam üstüne ulaştığında Kabe'nin hiç bir yanında gölge görülmez. Bunun gibi ekvator çizgisine yakın tüm beldelerde günün ortasında gölgeler oldukça küçülür. Ama ekvator çizgisinden daha uzak beldelerde günün ortasında gölgeler daha uzun olur

[89]

Ahmed bin Hanbel (3/330-331) Tirmizi (1/281) Ebvabu's-Salat, 113-Resuluİtah "Cibril (a.s), Resulullah (a.s)'a namaz vakitlerini öğretmek üzere geldi. Cibril (a.s) önden, Resulullah (a.s) arkasından, diğer insanlar da Resulullah (a.s)'ın arkasından çıktılar." Daha sonra yukarıda geçenin benzeri bir hadis rivayet etmiştir. Ancak o, akşam namazının her iki günde de ilk vaktinde kılındığını ifade etmiştir.

[90]

Tirmizi (1/283-284) Ebvabu's-Salat 114. bab.

[91]

Nesai (11249.250) 6-Kiîabu'l-Mevakit, 6-Öğle namazının vaktinin sonu. Bu hadis basendir.

[92]

Müslim (1/426) 5-Khabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 31-Namazların vakitleri babı.

[93]

Buhari (2/26) 9-KİtabuMevakiti's-Salat, 13-İkindinin vakti. Müslim (1/447) 5-Ki-tabu'l-Mesacid ve Mevadi'Ts-Salat, 40-Sabah namazını ilk vaktinde erkenden kılmanın müstehab olduğu babı.

[94]

Müslim (1/447) S-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 40-Sabah namazım ilk vaktinde erkenden kılmanın müstehab olduğu babı. İbni Mace (i/229) 2-Kitabu's-Salat, 12-Yatsı namazından önce uyumaktan ve ardından da konuşmaktan nehiy babı.

[95]

Buhari (2/41) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 18-Akşam namazının vakti. Müslim (1/446) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 40-Sabah namazını ilk vaktinde erkenden kılmanın müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/109) Kitabu's-Salat, 2-Re-suiullah (a.s)'m namazlarının vakitleri ve bu namazları nasıl kıldığı ile ilgili bab. Nesai (11264) Kitabu'l-Mevakit, 18-Yatst namazını erkenden kılma babı.

[96]

Ebu Davud (11110) Kitabu's-Salat. 3-Öğte namazının vaktiyle ilgili bab. Nesai (1/251) 6-Kitabu'l-Mevakit, 6-Öğle namazının vaktinin sonu babı. İsnadı sahihtir.

[97]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/179-187

[98]

Buhari (2/54) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 27-Sabah namazının vakti babı. Müslim (1/446) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat; 40-Sabah namazını ilk vaktinde erkenden kılmanın müstehab olduğu babı. Burada sabah namazının ilk vakti ile kastedilen ise henüz ortalığın karanlık olduğu vakittir. Ebu Davud (1/115) Kitabu's-Salat, 7-Sabah namazının vaktiyle ilgili bab. Nesai (1/271) 6-Kitabu'l-Mevakıt, 25-Yolcu değilken sabah namazını ortalık karanlıkken (ilk vakitte) kılma tfabt. İbni Mace (11220) 2-Kitabu's-Salat, 2-Sabah namazının vakti babı.

Üç Ayak: Namaz vakitlerinin belirlenmesinde esas alınan gölge ayaklan bilinmektedir. Bu ölçü, beldelere göre değişir. Bütün şehirler için aynı sey söz konusu değildir. Çünkü gölgelerin uzunluk ve kısalığı, güneşin gökteki yükseklik durumuna bağlıdır. Güneşin gökteki mecrası yerdeki varlıkların tepelerine daha yakın olursa, yerdeki varlıkların gölgeleri daha kısa olur. Bunun aksi durumda ise gölgeler uzun otur. Bu yüzden bütün bölgelerde maddelerin kıs mevsimindeki gölgeleri, yaz mevsimindeki gölgelerinden daha uzun olur. Resulullah (a.s)'ın namazları ise Mekke ve Medine'deydi. Bu iki şehir ise ikinci bölgedendir. Bu iki şehirde gölgelerin yazın başlangıcı olan Nisan ayında (Öğle vakitlerinde) üç ayaktan biraz fazla olduğu söylenmektedir. Anlaşılana göre Resulullah (a.s)'ın havanın sıcak olduğu zamanlarda öğle namazını kıldığı vakit, diğer zamanlardaki vakte göre biraz geç oluyordu. Bu itibarla söz konusu zamanlarda Resulullah (a.s)

namaz kılarken gölgeler beş ayak veya biraz daha fazla oluyordu. Kasım aylarında ise yedi ayak veya yedi ayaktan biraz daha fazla oluyordu. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un sözünün bu bölgeler açısından bu şekilde değerlendirilmesi mümkündür. Ancak diğer bölgeler açısından aynı durum söz konusu değildir. (İbnu'l-Esir)

[99] Müslim, aynı yer.

[100] Müslim, aynı yer.

[101] Buharı (2/351) 10-Kitabu'l-Ezan, 16S-Hammlartn sabah namazından sonra hemen çıkmaları ve camide fazla beklememeleri babı.

[102] Buharı (11479-480) 8-Kitabu's-Salat, 12-Diz İle kalça arasındaki kısım hakkında bildilenler babı. Müslim (3/1426) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Seyr, 43-Hayber Savası babı. Ebu Davud hu hadisi Süncn'inde uzun bir hadisin içerisinde vermiştir. Nesai (11271-272) 6-Kitabu'l-Mevakit, 26-Yolculukta sabah namazını ortalık daha karanlıkken kılma babı. l'bni Huzeyme de Sahih'inde rivayet etmiştir.

[103] Tirmizi (1/289) Ebvabu's-Salat, 117-Sabah namazını aydınlığa bırakmak hakkında gelen rivayetler babı.

[104] Ebu Davud (11115) Kitabu's-Salat, 7-Sabah namazının vaktiyle ilgili bab.

[105] Nesai (1/272) 6-Kitabu'l-Mevakit. 27-Sabah namazını aydınlığa bırakmak. Tirmizi Söyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın sahabilcrinden ve tabiinden olan ilim sahiplerinden bir çok kimse, sabah namazını ortalık aydınlanıncaya kadar geciktirmeyi (isfarı) efdal saymışlardır. Sufyanı Sevri de bu yönde görüş bildirmiştir. İmam Şafii. Ahmed bin Hanbel ve Ishak ise: "İs/arın anlamı, sabahleyin ortalığın aydınlan-maşıdır" demişlerdir. Bunda herhangi bir şüphe yoktur. Ancak onlar isfar ile kastedilen, namazın geciktirilmesi olmadığını Heri sürmüşlerdir.

Sarih, iki hadisin arasının buluşturulması için ilim adamlarının yaptıkları yorumlar-dan bazı aktarmalar yapmış ve sonra (1/145'de) şöyle söylemiştir: "En yerinde ve en güzel cevap. Hafız İbnu Hacer'İn Vlamu'hMuvakki'in'dc yapmış olduğu açıklamadır. O. Rafi bin Hadic'İn rivayet etmiş olduğu hadisi verdikten sonra şöyle söylemiştir: "Bu hadisin kesinlik kazanmasından sonra ortaya çıkana göre isfar (namazı aydınlığa bırakma) ile kastedilen, namaza başlamak için ortalığın aydınlanmasını beklemek değil namazı ortalık aydınlanıncaya kadar devam ettirmektir. Bu itibarla bir kimse daha ortalık karanlığın namaza başlar ancak ortalık aydınlanınca namazdan çıkmış olur. Nitekim Resulullah (a.s.) da böyle yapmaktaydı ve sözü de fiiline uymaktadır. Arada herhangi bir zıtlık sözkonusu değildir. O'nun en büyük ecrin kazanılmasını sağlayacak bir şeye ters bir uygulalamayı sürekli devam ettireceği nasıl düşünülebi-linir?" (İbnu'l-Kayyim el-Cezviyye) Beğavi de, Şerhu's-Sünne (Îlî96)'de şöyle söylemiştir:

"Sahabilerin, tabiilerin ve onlardan sonra gelenlerin İçindeki ilim sahiplerinin çoğunluğu, sabah namazını daha ortalık karanlıkken kılmanın efdal olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir, tiz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (r.a) bu görüşte onlanlardandır. Yine İmam Malik (rh.a), İmam Şafii (rh.a). Ahmed bin Hanbel (rh.a) ve İshak (rh.a) bu görüşte olanlardandır. Bazıları ise ortalığın aydınlanmasına kadar geciktirmenin efdal olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu görüş Süfyanı Sevri (rh.a) ile ashabı re'yin (hükümde re'y yani İçtihad tarafına ağırlık verenlerin) görüşüdür. Arnavut şöyle söylemiştir:

"Kendisi Hanefi mezhebinde olan İmam Tahavi, sabah namazını aydınlığa bırakmanın efdal olduğunu bildiren hadisle, daha ortalık karanlıkken kılmanın efdal olduğunu bildiren hadisin birleştirilmesi açısından namaza daha ortalık karanlıkken başlamanın ve namazı bitirdiğinde ortalığın aydınlanmış olması için okumayı (kıraati) uzatmanın efdal olacağını bildirmiştir. Bu konuda şöyle söylemiştir: "Sabah namazına başlamada en uygun vakit, daha ortalığın aydınlık olduğu vakittir. Resulullah (a.s)-'dan ve ashabından rivayet edilen hadislere muvafık olması açısından namazdan çıkışın da ortalığın aydınlanması sırasında yapılması uygundur. İmam Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf un ve Muhammed bin Hasan'ın görüşleri de bu

yöndedir. İbnu'l-Kayyİm de İ'lamu'l-Muvakki'in adlı eserinde bu uygulamayı tercih etmiştir. (Yayıncı)
[106]
Nesai (1/272) 6-Kitabu'l-Mevakıt, 27-Sabah namazını aydınlığa bırakmak.
[107]
bni Mace (11221) 2-Kitabu's-Salat, 2-Sabah namazının vakti babı. Sindi bu hadisin isnadının salıih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/187-191
[108]
Bkz. el-İ'la (2117-20) Ayrıca bkz. Dinu'l-Halis (2/23)
[109]
Ebu Davud (2/4) Kitabu's-Salat, Vakit konusunda tereddütlü olunduğu halde namaz kılan yolcu ile ilgili bab.
[110]
Nesaİ (1/248) 6-Kitabu'l-Menakib, 3-Yolculukta öğle namazını erken kılma babı. Bu hadis hasendir.
[111]
Tirmizi (1/292) Ebvabu's-Salat, 118-Öğle namazım erkenden kılma hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[112]
Tirmizi (1/303) Ebvabu's-Salat. 121-İkindi namazının geciktirilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[113]
Buhari (2/318) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 17-Cuma günü sıcağın şiddetlenmesi durumu ile ilgili bab.
[114]
Muvatta (1/9) 1-Kitabu Vakti's-Salat, 1-Namaz vakti babı. İsnadı sahihtir.
[115]
Buhari (2/15) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 9-Sıcağtn şiddetti olması durumunda öğle namazını biraz serinliğe bırakmakla ilgili bab. Müslim (1/430) 5-Kitabu'l-Me-sacid ve Mevaidi'i's-Salat, 32-Sıcağın §iddetli olması durumunda öğle namazını serinliğe bırakmanın müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/1 W) Kitabu's-Salat, 3-Öğ-le namazının vakti ile ilgili bab. Tirmizi (1/295) Ebvabu's-Salat, 119- Sıcağın

[116]
Buharı (21220) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat. 10-Yokulukta öğle namazını serinliğe bırakma babı. Müslim (11431) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 32-Sıcağtn Şiddetli olması durumunda öğle namazını serinliğe bırakmanın müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/110) Kitabu's-Salat, 3-Öğle namazının vakti ile ilgili bab. Tir-mizi (11296) Ebvabu's-Salat, 119-Sıcağtn şiddetli olması durumunda öğle namazının geciktirilmesi hakkında gelen rivayetler babı.
[117]
Buhari (2/15) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 9-Sıcağın şiddetli olması durumunda öğle namazını biraz serinliğe barıkmakla ilgili bab.
[118]
Nesai (1/248) 6-Kitabu'l-Mevakit, 4-Soğukta öğle namazının erkenden kılınması babı. İbni Mace isnadının kasen olduğunu söylemiştir. İbni Huzeyme (1/169) Kitabu's-Salat, 16-Resulullah (a.s)'tn: "Namaz ilk vaktinde kılınmalıdır" sözüyle neyi kasdettiğine dair deliller ve O'nun Öğle namazını sıcağın şiddetli olduğu sıralarda biraz serinliğe bıraktığına dair rivayetlerin bulunduğu konusuyla ilgili bab.
[119]
Müslim (11433) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 33-Sıcağın şiddetli olmadığı zamanlarda öğle namazının ilk vaktinde kılınmasının müstehab olduğu babı.
[120]
Nesai (11247) Kitabu's-Salat. 2-Öğle namazının ilk vakti. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (4/79) Mecme'u'z-Zevaid (1/306) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bu hadisin "güneş

[121]
Bkz. ha (2/34-36) Dinu't-Halis (2/11)
[122]
İ'la(2/11)
[123]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/191-198
[124]
Buharı (2/28) 9-Kitabu MevakitiS-Salat, 13-İkindi namazının vakti babı. Buharı (11433) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi's's-Salat. 34-İkindi namazını erkenden kılmanın müstehab olduğu babı.
[125]
Buhari. aynı yer. Müslim, aynı yer. Sh. 434
[126]
Buharı, aynı yer, sh. 26. Müslim, aynı yer7
[127]
Buharı, aynı yer. Müslim, aynı yer.
[128]
Müslim, aynı yer.sh. 435
"Ey amcam": Enes bin Malik (r.a), soruyu soran kişinin gerçek amcası değildir. Ancak onun kendisinden büyük olması sebebiyle hürmet amacıyla bu şekilde hitap etmiştir.
[129]
Kof Suresi: 39
"İzdiham oluşturmadan O'nu rahatlıkla görebileceksiniz": Hadisin metnindeki ilgili kelime iki şekilde okunmuştur. Birinci okumaya göre bu kelimenin geçtiği ibare: "Başkasının görmesini engellemek suretiyle birbirinize haksızlık etmeden hepiniz aynı anda O'nu rahatlıkla görebileceksiniz" anlamına gelir. İkinci okunuşa göre ise: "izdiham oluşturmadan ve kalabalık dolayısıyla birbirinizi itip kakmadan O'nu rahatlıkla görebileceksiniz" anlamına gelir. Nitekim hilalin görülmesin-deki zorluk dolayısıyla bir izdiham ve itişme olduğu halde, normal Ay'ın görülmesinde böyle bir şey olmamaktadır. Normal Ay'ı herkes bulunduğu yerden rahatlıkla görebilmektedir.
"Siz şu Ay'ı gördüğünüz gibi Rabbinizi açıkça göreceksiniz": Bazdan bu ibaredeki "gibi" sözü ile görülenlerin birbirine benzetildiği zannına kapılabilir. Oysa bu ibare, görmenin birbirine benzediğinin anlatılması için kullanılmıştır. Görmek ise, gören kişinin bir fiilidir. Buna göre ibarenin anlamı şudur: "Siz nasıl ondördüncü gecesindeki Ay'ı hiçbir sıkıntı çekmeden, görülüp görülmediği konusunda tereddüde düşmeden rahatlıkla görebiliyor sanız; Rabbinizi de ahirette öyle her türlü şüpheden uzak bir şekilde çok rahat görebileceksiniz." (İbnu'l-Esir)
[130]
Ebu Davud (III11) Kitabu's-Salat, 2-İkindi namazının vakti ile ilgili bab. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[131]
Mecmeu'z-Zevaid (1/308) İkindi namazının vakti babı. I i ey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
[132]
Buharı (51128) 47-Kitabu's-Şirke, 1-Yiyecek konusunda ortaklık, Müslim (1/435) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi'i's-Salat. 34-İkindi namazını erkenden kılmanın müstehablığı babı.
[133]
Muvatta (1/220) 15-Kitabu'l-Kur'an. 10-Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. Müslim (1/434) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi'i'-Salat, 34'İkindi namazım erkenden kılmanın müstehablığı babı.
[134]
Buharı (2/31) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 14~İkindi namazım kaçıranın günahı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/199-203
[135]
Umdetu'l-Kari, özetlenerek.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/203-204

[136]

Buharı (2/49) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 18-Akşam namazının vakti babı. Müslim (1/441) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 38-Akşam namazının vaktinin güneşin batmasıyla girdiğinin bildirilmesi babı.

[137]

Ebu Davud (1/113) Kitabu's-Salat, 5-Akşam namazının vaktiyle ilgili bab. İsnadı hasendir. İbni Huzeyme (11174-175) Kitabu's-Salat, 22-Akşam namazının geciktirilmesi hakkında sert rivayetler bulunduğu babı.

[138]

İbni Mace (1/225) 2-Kitabu's-Salat, 7-Akşam namazının vakti babı. Mecme'u'z-Zevaid'de rivayet edilmiştir. İsnadı hasendir. Hakim (1/190-191) Namazların va-kitleriyle ilgili bab. Bu hadis sahihtir.

[139]

Ahmed bin Hanbel (3/449) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (7/154) Mecmeu'z-Zevaid (1/310) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu, Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'lKe-bir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sika görülmüş kimselerdir."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/204-205

[140]

Mecmeu'z-Zevaid (1/313) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih 'te isimlen geçen ravilerdir."

"Resulullah (a.s)'a yatsı namazının vaktinden soruldu. O da şöyle buyurdu:

"Gece (yani karanlık) bütün vadilerin içini doldurduğu zamandır."

[141]

Buharı (13/224) 94-Kitabu'l-Itk, 9-"Keşke" ifadesini kullanmanın caiz olduğu durumlar ve Yüce Allah'ın: "Keşke sizi savacak bir gücüm olsaydı yahut sağlam bir yere (veya güçlü bir aşirete) sığınabilmeseydim" (Hud Suresi: 80) ayeti kerimesi ile ilgili bab. Müslim (11444) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi's-Salat. 39-Yatsı namazının vakti ve geciktirilmesi babı.

[142]

Buhari, aynı yer, sh. 224

[143]

Buhari (2150) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 24-Kendisİne uyku bastıran birinin yatsı namazını kılmadan uyuması babı.

[144]

Buhari, aynı yer, sh. 50

[145]

Müslim (411961) 44-Kitabıt Fedaili's-Sahabe, 51-Resululiah (a.s)'ın varlığının devamının ashabı için, ashabının varlığının devamının da ümmet için bir güvence olduğunun bildirilmesi babı.

[146]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (20/360-361) Ravdu'd-Dani (21167) Mecmeu'z-Zevaid (1/312) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani üç mu'ceminde de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Ravdu'd-Dani'nin tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Ebu Ömer'in de söylediği üzere Munkedir'in (sahabeden nakletmeden direk Resulullah (a.s)'a isnad ederek) naklettiği hadisler mürseldir. Çünkü o Resulullah (a.s)'tn zamanında doğmuş ancak Usdu'l-öabe, (5/75)'âe de ifade edildiği üzere onun Resulullah (a.s) ile görüştüğüne dair kesin bir şey yoktur.

[147]

Tirmizi (1/310-311) Ebvabu's-Salat, 124-Son yatsı namazının geciktirilmesi hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (11226) 2-Kitabu's-Salat, 8-Yatsı namazının vakti babı.

[148]

Nesai (11266-267) 20-Yatsı namazının geciktirilmesi konusunda müstehab olan.

[149]

Buhari (101321) 77-Kitabu'l-Libas, 48-Yüzüğün parıtdaması babı.

[150]

Buhari (2/73) 9-Kitabu Mevakati's-Salat, 40-Yatsı namazından sonra fıkıh ve hayırlı konular üzerinde

sohbet babı.
[151]
Buhari (2/148) 10-Kitabu'l-Ezan, 36-Namazı beklemek için camide oturan biri ile ilgili bab.
[152]
Müslim (11443) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 39-Yatsı namazının vakti ve geciktirilmesi babı.
[153]
Müslim, aynı yer.
[154]
Ebu Davud (1/114) Kitabu's-Salat, 6-Yatsı namazının son vakti ile ilgili bab. Nesai (11268) 6-Kitabu'l-Mevakit, 21-Yatsı namazının vaktini sonu. İsnadı sahihtir.
[155]
Buhari (2147) 9-Kitabu Mevakiti's-Satat, 22-Yatsı namazının fazileti babı. Müslim (11443) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 39-Yatsı namazının vakti ve geciktirilmesi babı.
[156]
Müslim (1/284) 3-Kitabu'l-Hayz, 33-Oturarak uyuyan birinin uykusunun abdesti bozmadığının delili babı.
[157]
Buhari (21124) 10-Kitabu'l-Ezan, 28-Namaz için kamet getirildikten sonra konuşmak babı,
[158]
Buhari (11185) 79-Kitabu'l-İsti'zan, 48-Uzun süre gizlice konuşmak. Müslim (1/284) 3-Kitabu'l-Hayz, 33-Oturarak uyuyan birinin uykusunun abdesti bozmadığının delili babı.
[159]
Tirmizi (2/396) Ebvabu's-Salat, 373-lmamın minberden inmesinden sonra konuşmak hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/205-214
[160]
Buhari (2156) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 28-Sabah namazının bir rek'atım vaktinde kılanın durumu babı. Müslim (1/424) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadİ'i's-Salat, 30-Bir namazdan bir rek'atı vaktinde kılanın o namazı vaktinde kılmış sayılacağı babı. Ebu Davud (1/112) Kitabu's-Salat, 4-îkindi namazının vakti babı. Tirmizi (1/353) Ebvabu's-salat, 137-Günes batmadan önce ikindi namazının bir rek'atmı kılabilenin ikindiyi vaktinde kılmış sayılacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1/257-258-) 6-Kitabu'l-Mevakit, 11-İkindinin iki rek'atım vaktinde kılabilenin durumu. İbni Mace (1/229) 2-Kitabu's-Salat, lî-Mazaret ve zorunluluk halleri açısından namaz vakti babı.
[161]
Buhari (2/37-38) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 17-Güneşin batmasından önce ikindi namazının bir rek'atım kılabilenin durumu babı.
[162]
Nesai (1/257) 6-Kitabu'l-Mevakit, il-İkindinin iki rek'atım vaktinde kılabilenin durumu.
[163]
Nesai (11273) 6-Kitabu'l-Mevakit, 28-Sabah namazından bir rek'atı vaktinde yetiştirebilenle ilgili bab. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/214-215
[164]
Tirmizi (1/328) Ebvabu's-Salat, 127-Namazın ilk vaktinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (1/190) Kitabu's-Salat, Hakim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş Zehebi de onu doğrulamıştır.

[165]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/13) Mecmeu'z-Zevaid (7/285) Kitabu'l-Fiten, Sabır günleri ve fitnelerin ortaya çıkması durumunda dinine bağlı kalanla ilgili bab. Heysemi söyle söylemiştir: "Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Zühd konusunda da bir yol göstermektedir."

[166]
Mecmeu'z-Zevaid (7/51) Ebvabu's-Salat. Şöyle söylemiştir: "Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[167]
Isra Suresi: 78
[168]
Maun Suresi: 5
[169]
Mecmeu'z-Zevaid (11325) Kitabu's-Salat, Namazı vaktinden sonraya bırakanla ilgili bab. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bezzar ve Ebu Ya'la bunun bir benzerini merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir. Onların rivayetlerinde İkrime bin İbrahim bulunmaktadır ki, İbnİ Hibban ve daha başkaları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Bunu Hafız da mevkuf olarak rivayet etmiştir. Daha başka bunu merfu olarak rivayet eden yoktur."
[170]
Maun Suresi: 5
[171]
Mecmeu'z-Zevaid (11325) Kitabu's-Salat, Namazı vaktinden sonraya bırakanla ilgili bab. İsnadı hasendir.
[172]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/215-218
[173]
Muvatta (21971) 54-Kitabu'l-İsti'zan, 7-Yağın içine düşen fare ve namazdan önce yemek yemek gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. Buharl(2lî59) 10-Kitabu'l-Ezan, 42-Namaz için kamet getirildiği sırada yemeğin hazır olması durumu ile ilgili bab. Müslim (11392) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi'i's-Salat, 16-Hemen yenilmesi istenen yiyeceğin hazır olduğu sırada namaza durmanın mekruh olduğu ve yine aşağılık insanların savunmasıyla namaz kılmanın mekruh olduğu babı.
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Abdullah bin Ubeyd bin U-
meyr şöyle söylemiştir:
[174]
Buhari, aynı yer, sh. 159
[175]
Ebu Davud (3/345) Kitabu'l-Etime, 10-Namaza hazırlantldığı sırada akşam yemeğinin hazır olması babı.
[176]
Ebu Davud, aynı yer.
[177]
Ebu Davud, aynı yer.
[178]
Tirmizi (21186) Ebvabu's-Salat, 262-Akşam yemeğinin hazır olması ve bu esnada namaz için kamet getirilmiş olması durumunda önce yemekten başlanması gerektiği hakkında gelen rivayetler babı.
[179]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/219-220
[180]
Bkz. Tahtavi Haşiyesi (142-143)
[181]
Bakara Suresi: 115
[182]
Bakara Suresi: 286

[183]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/220-225
[184]
Müslim (11568) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 51-İçinde namaz kılmanın nehyolunduğu vakitler babı. Ebu Davud (3/208) Kitabu'l-Cenaiz, Güneşin doğuş ve batış anlarında cenazeyi gömmekle

ilgili babı.
[185]
Tirmizi (31349) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 41-Güneşin doğuşu ve batışı anlarında cenazelerin üzerine namaz kılmanın mekruh olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/82) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 89-Ölüle-rin gömülmesinin nehyolunduğu vakitle İlgili bab.
[186]
Muvatta (11219) 15-Kitabu'l-Kur'an, 10-Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. Nesai (11275) 6-Kitabu'l-Mevakit 31-Namazın kılınmasının nehyedildiği vakitler. İsnadı sahihtir.
[187]
Buhari (61335) 59-Kitabu Bed'i'i'l-Halk, 11-İblis'in ve askerlerinin özellikleri babı.
[188]
Buhari (2/60) 9-Kitabu Mevakiti's-Salat, 31-Namazın güneşin batışı Öncesine bırakılmaması gerektiği babı. Müslim (1/567) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 51-İçinde namaz kılmanın nehyolunduğu vakitler babı.
[189]
Muvatta (11221) 15-Kitabu'l-Kur'an, 10-Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. İsnadı sahihtir.
[190]
Mecmeu'z-Zevaid (21229) Kitabu's-Salat, Mekke'de bütün vakitlerde namaz kılma babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsafta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir.
[191]
Ebu Davud (2/25) Kitabu's-Salat, Güneşin henüz yukarıda olduğu sırada bu vakitlerde (namaz kılınmasına) ruhsat verenler babı. Nesai (11279) 6-Kitabu'l-Mevakit, 35-İkindi namazından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. Bu hadis sahihtir. "Gecenin son kısmı": "Yani gecenin son üçte biri. Burada kastedilen ise gecenin altıya bölünmesi durumunda beşinci altıda birine dernk gelen vakittir.
[192]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/226-229
[193]
Hadisin metninde geçen "karn" kelimesi, "boynuz" ve "çağ, asır" anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerİm'de bu kelime ile genellikle belli asırlarda yaşamış insan toplulukları yani nesiller kastedilir. Yukarıda verilen ayeti kerimenin metninde de aynı şekilde "karn" kelmesi ile "nesil" kastedilmiştir. Şerhu's-Sünne müellifi Beğavi'nin de hadisi şerifin metninde geçen "karn" kelimesi ile şeytanın kitlesi, onun partisi anlamının kastedildiği görüsünde olduğu anlaşılmaktadır. (Çeviren)
[194]
En'am Suresi: 6
[195]
Ahmed bin Hanbel (4151) Mecmeu'z-Zevaid (21226) Kitabu's-Salat, İkindi namazından sonra ve buna benzer vakitlerde namaz kılmaktan nehiy babı, Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in rivayetindeki ravİleri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
"Resulullah (a.s) ile birlikte yolculuk yapardım. O'nun hiç bir zaman ikindi ve sabah namazlarından sonra namaz kıldığını görmedim."
[196]
Ahmed bin Hanbel (1195) Mecmeu'z-Zevaid (2/226) Kitabu's-Salat, İkindi namazından sonra ve buna benzer vakitlerde namaz kılmaktan nehiy babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[197]
Ahmed bin Hanbel (61315) Mecmeu'z-Zevaid (61264) Kitabu Alamati'n-Nubuv-ve, Özel şeyler (peygamberlere özel şeyler) hakkında gelen rivayetler babı. Heysemi Şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve bir benzerini Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Her ikisinin de ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." İbni Hibban (4/149) Kitabu's-Salat, Vaktinde kılınamayan namazların kazası babı.

[198]
Ahmed bin Hanbel (4/115) Taberani (51228) Mu'cemu'l-Kebir. Mecmeu'z-Zevaid (2/223) Kitabu's-Salat, İkindiden sonra namaz babı. Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve isnadı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/229-232
[199]
Mıtvatta (11221) 15-Kitabu'l-Kur'an, ÎO-Sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmaktan nehiy babı. Müslim (1/566) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 51-Namaz kılmanın nehyolunduğu vakitler. Nesai (î/276) 6-Kitabu'l-Mevakit, 32-Sabah namazından sonra namaz kılmaktan nehiy babı.
[200]
Ebu Davud (2/24) Kitabu's-Salat, 10-Sözkonusu vakitlerde güneşin yukarıda olması durumunda namaz kılmaya ruhsat verenler babı. Nesai (1/280) 6-Kitabu'l-Mevakit, 36-İkindiden sonra namaz kılmaya ruhsat. İbni Huzeyme (2/265) Nafile namaz kılmanın nehyolunduğu vakitlerle ilgili bablar bölümü. 568-îkindiden sonra namaz kılınmasının nehyedildiği babı. İsnadı sahihtir.
[201]
Müslim (J/568) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 51-Namaz kılmanın nehyolunduğu vakitler. Nesai (î/259) 6-Kitabu'l-Mevakit, 14-İkindi namazının geciktirilmesi.
[202]
Müslim (11434) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi'i's-Salat, 34-İkindi namazının erkenden kılınmasının müstehab olduğu babı. Tirmizi (1/301) Ebvabu's-Sala, Î20-İ-kindi namazının erkenden kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Nesaİ (11254) 6-Kitabu'l-Mevakit, 9-İkindi namazının geciktirilmesi hakkında sert tehditler bulunduğu babı. İbni Huzeyme (11172) Kitabu's-Salat, 18-İkindi namazının güneşin sararmasına kadar geciktirilmesi hakkında sert tehdidler bulunduğu babı.
[203]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/232-235
[204]
Bu süre, bulunulan yerin parelel çizgisine göre değişmektedir .(Çeviren)
[205]
Üç kerahet vakti denilirken güneşin doğma, batma ve tam tepeye gelme vakti kastedilmekte; bes kerahet vakti denilirken ise bunlara sabah ve ikindinin farzlarının kılınmasından sonraki vakitler de ilave edilmektedir. (Çeviren)
[206]
Bkz. İbni Abidin Ha§iyesi (1/248-253) Muğni (11456, 21107 ve sonrası ve 21116-119) Şerhu's-Sağir (1/241) Fıkhu'l-İslami (1/521 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/235-238
[207]
Buhari (2/582-583) 18-Kitabu'l-Kıble, 16-Bir kimsenin yola çıkmasının güne§in batıya yönelmesinden sonraya kalması durumunda Önce namazı kılıp sonra yola çıkmasının gerekeceği babı. Müslim (11489) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 5-Yolculukta iki namazın birleştirilmesinin caiz olduğu babı. Ebu Davud (2/7) Ki-tabu'sSalat, İki namazın birleştirilmesi babı.
[208]
Müslim (î/489) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 5-Yolculukta iki namazın birleştirilmesinin caiz olduğu babı.
[209]
Müslim, aynı yer.
[210]
Ebu Davud (2/7) Kitabu's-Salat, İki namazın birleştirilmesi babı.
[211]
Nesai (1/287) 6-KİtabU'l-Mevakit, 45-Yolcunun aksam ile yatsıyı birleştireceği vakti.
[212]
Buharı (2/581) 18-Kitabu'l-Kıble, 14-Bir kimsenin aksam ile yatsıyı birleştirmesi durumunda ezan veya kamet okuyup okumayacağı babı.

[213]
Buharı (2/579) 18-Kitabu'l-Kıble, 13-Yolculukta akşam ve yatsı namazlarının birleştirilmesi babı.
[214]
Müslim (11490) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, Yolcu değilken (hazerde) iki namazın birleştirilmesi babı.
[215]
Müslim {î/490) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 6-Yolcu değilken (hazerde) iki namazın birleştirilmesi babı.
[216]
Müslim, aynı yer.
[217]
Muvatta (11143) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 1-Yolculukta ve yolcu değilken iki namazın birleştirilmesi babı. Ebu Davud (2/4-5) Kitabu's-Salat, İki namazın birleştirilmesi babı. Nesai (1/285) 6-Kitabu'l-Mevakit, 42-Yolcunun öğle ile ikindiyi birleştireceği vakit.
[218]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/239-242
[219]
Beyhaki (31164) Kitabu's-Salat, Yolculukta iki namazın birleştirilmesi babı.
[220]
Ahmed bin Hanbel (11136) Ebu Davud (2(10-11) Kitabu's-Salat, Yolcunun namazını ne zaman tam kılacağı babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/242-243
[221]
Nisa Suresi: 103
[222]
Bkz. İ'la'u's-Sünen (2181)
[223]
Ebu Davud (2l7)Kitabu's-Salat, İki namazın birleştirilmesi babı. Nesai (1/287) 6-Kitabu'l-Mevakit, 45-Yolcunun akşam ile yatsıyı birleştireceği vakit. Bu hadis ha-sendir.
[224]
İbni Huzeyme (2/84) Yolculukta farz namazın kılınması ile ilgili bablar, 377-İkindi vaktinde öğle ile ikindinin ve yatsı vaktinde akşam ile yatsının birleştirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Şerif: Medine yolu üzerinde Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Medine yolu üzerinde (Mekke'ye) on mil mesafededir. Bazdan buranın adını Şeref olarak okumaktadırlar. Ancak bu yanlıştır. Bir mil -1848 mt.
[225]
Buhari (2123) 9-Kitabu'l-Mevakit, 12-Öğlenin ikindi vaktine bırakılması babı. Müslim (1/491) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 6-Yolcu değilken (hazer-de) iki namazın birleştirilmesi babı.
[226]
Müslim, aynı yer.
[227]
Müslim, aynı yer, sh. 489
[228]
Müslim, aynı yer. sh. 490
[229]
Müslim, aynı yer, sh. 492
[230]
Müslim, aynı yer. sh. 491
[231]
Müslim, aynı yer. sh. 492
[232]
Muvatta (11144) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 1-Yolculukta ve yolcu değilken (hazerde) iki namazın birleştirilmesi babı.
[233]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/243-247

Tirmizi, Ilel'inde şöyle söylemiştir:
"İki hadis dışında, bu kitapta yer alan hadislerin tümü, kendileriyle amel edilen ve ilim adamlarının görüşlerine esas aldıkları hadislerdir. Söz konusu iki hadisten biri Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen şu hadistir:
"Resulullah {a.s), Medine'de yolculuk, korku ve yağmur durumu olmadığı halde öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirirdi..." (2/235)
Bu hadisin zahiri olarak ifade ettiği şey, ilim adamlarının ortak görüşleri ile metruktür (hükme esas alınmamıştır) ve hiç bir ilim adamı buna dayalı bir görüş ileri sürmemiştir.
Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim herhangi bir mazerete (sebebe) dayanmaksızın iki namazı birleşti-rirse büyük günahlardan bir kapıya gelmiş oîur (yani büyük günahlardan birini işlemiş

olur.)"
Bu hadisin ravileri arasmda Hanes bin Hüseyin bin Kays da bulunmaktadır ki, Tirmizi onun hakkında: "Hadisçilerin nazarında bu kişi zayıf biridir" demiştir. Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları da onu zayıf görmüşlerdir. (1/26)
Bu hadisi Hakim, Mustedrek'te Hanes'in îkrime'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla vermiş ve sonra da şöyle söylemiştir:
"Hanes bin Kays Rahebi, Ebu Ali lakabıyla bilinir. Yemen ahalisindendir. Kufe'de oturmuştur. Sika (güvenilir) biridir. [1]
Tehzib'de de onun hakkında uzun bir açıklama yapıldıktan sonra şöyle denilmektedir:
"Ebu Mıhsân onun saduk (doğru sözlü, hadis rivayetinde derece itibariyle sikadan sonra gelen kişi) bir şeyh (hadis ravisi) olduğunu ileri sürmüştür. Ebu Bekr Bezzar ise onun hadiste pek sağlam olmadığını (leyyinu'1-ha-dis olduğunu) söylemiştir." (2/36) Bununla birlikte onun rivayet ettiği hadisin sahih, mevkuf bir şahidi bulunmaktadır.
Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan sahih olarak rivayet edildiğine göre o, Ebu Musa (r.a)'ya şöyle yazmıştır:
"Bil ki; herhangi bir mazeret (sebep) olmadan iki namazın birleştirilmesi büyük günahlardandır."
İBu hadisi Abdurrezzak, Musannefte rivayet etmiştir. Bu hadis, el-Le'-ali (2/13)'de de, Ma'mer'in Katade'den, onun da Ebu'l-Aliye Riyahi'den rivayeti tankıyla verilmiştir. Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. [2]

773- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), korku veya yolculuk sebebiyle olmaksızın öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kıldı."
İmam Malik: "Bunu yağmur dolayısıyla olduğunu sanıyorum" demiştir. [3]

Dersler Ve Öğütler

îbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"İlim adamları, hazerde (yolcu değilken) yağmur olmaksızın iki namazı birleştirmenin caiz olmadığı konusunda görüş ayrılığına düşmemişlerdir. Rivayet yönünden sahih olan ve Resulullah (a.s)'tan ona muarız (aykırı) bir şey nakledilmiş olmayan bir rivayete rağmen, ilim adamlarının böyle belli bir sebebe

dayanmaksızın iki namazı birleştirmediklerini bilmiş ve kesin o-larak öğrenmiş bulunuyoruz.
Hicaz alimleri de yağmur halinde iki namazı bireştirmenin caiz olacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüş değillerdir. Resulullah (a.s)'m hazerde (yolcu değilken) iki namazı birleştirdiğine dair rivayeti, Müslümanların aralarında ona muhalif bir görüş birliği bulunmayan anlama göre te'vil ederiz. Çünkü Müslümanların, Resulullah (a.s)'tan ona muhalif bir rivayet nakle-dilmediği sürece, herhangi bir hadise muhalif bir görüş üzerinde ittifak etmeleri caiz değildir. Buna göre Iraklıların, Resulullah (a.s)'m herhangi bir korku veya yolculuk durumu olmadığı halde Medine'de iki namazı birleştirdiğine dair rivayetleri hatalıdır, yanlış aktarılmıştır ve namaz kılma
görevlerini eksiksiz yerine getiren Müslüman-ların (ehli salatın) tümünün ortak görüşlerine aykırıdır."
Hafız İbni Hacer, Feth (2/23-24)'de şöyle söylemiştir:
"İmam Malik de, bu hadisin bir benzerini Ebu Zubeyr'İn Said bin Cu-beyr'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla verdikten sonra burada kastedilen birleştirmenin yağmur dolayısıyla olmasının muhtemel olduğunu söylemiştir. O, rivayetinde "Medine'de" sözünün yerine "yolculuk ve korku dolayısıyla olmaksızın" demiştir.
İmam Malik: "Olur ki, bu yağmur dolayısıyladır" demiştir. Ancak bunu Müslim, Habib bin Ebi Sabit'in, Said bin Cubeyr'den rivayeti tankıyla: "Korku ve yağmur durumu olmadığı halde" lafzıyla nakletmiştir. Bu itibarla burada kastedilen birleştirmenin; korku, yolculuk ve yağmur gibi sebeplerden biri dolayısıyla olduğu ihtimali ortadan kalkmaktadır.
Bazı ilim adamlan sözü edilen birleştirmenin hastalık dolayısıyla olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. Bunu Nevevi de desteklemiştir. Ancak bunun üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Rivayetten anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) kastedilen birleştirmeyi ashabı ile birlikte yapmıştır. Nitekim Abdullah bin Abbas (r.a) da bu hususu rivayetinde açık olarak ifade etmiştir."
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bazıları bu olayın bulutlu bir günde meydana gelmiş olabileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre muhtemelen Resulullah (a.s) öğle namazını hava bulutlu iken kıldırmış, sonra bulutlar açılmış ve ikindi vaktinin de girdiği anlaşılmış dolayısıyla ikinde namazını da kıldırmıştır. Ancak bu yorum tutarsızdır. Çünkü böyle bir şeyin öğle ve ikindi namazı açısından çok zayıf bir ihtimal olarak düşünülmesi mümkün olsa bile akşam ve yatsı namazı açısından düşünülmesi mümkün değildir."

Onun akşam ve yatsı namazı açısından böyle bir şeyin düşünülmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmesi, akşam namazının vaktinin dar olduğu (yani daha önce geçtiği üzere akşam namazının vaktinin sadece bir abdest almaya, üstünü giyinmeye ve akşam namazını kılmaya yetecek kadar olduğu -Çeviren) yolundaki görüşe göredir. Oysa onun tercih etmiş olduğu görüşe göre akşam namazının vakti, yatsi namazının girdiği vakte kadar devam etmektedir. Buna göre ise söz konusu ihtimal akşam ve yatsı namazları açısından da geçerlidir.
Nevevi açıklamasının devamında şunları söylemiştir:
"İlim adamlarından bazıları da buradaki birleştirmeyi şekli birleştirme olarak yorumlamışlardır. Buna göre (Resulullah a.s) öğle namazını öğlenin son vaktine kadar geciktirmiş, ikindi namazını da hemen vakti girer girmez kılmıştır. Bu ise zayıf veya geçersiz bir ihtimaldir. Çünkü bu, hiçbir ihtimale yer bırakmayacak derecede ifadenin zahiri anlamına tersdir."
Ancak Nevevi'nin zayıf gördüğü bu ihtimali Kurtubi yerinde bulmuş, ondan önce de İmamu'l-Harameyn bu ihtimali kabul etmiştir. Eski alimlerden Maci-şun ve Tahavi, bu ihtimali en kuvvetil ihtimal olarak görmüşlerdir. İbni Seyyi-di'n-nas'ın bir açıklaması da bunu kuvvetlendirmiştir. Onun bildirdiğine göre, söz konusu hadisi Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet eden ravi Fbu Şa'sa, olayın bu şekilde olduğunu (yani şekli bir birleştirmenin sözkonusu olduğunu) söylemiştir.
Bu husus Buhari ve Müslim'in İbni Uyeyne'nin Amri bin Dinar'dan rivayeti tankıyla nakletmiş oldukları bir hadiste geçmektedir. Bu rivayete göre Amr bin Dinar hadisi, nakletmiş oldukları bir hadiste geçmektedir. Bu rivayete göre Amr bin Dinar hadisi naklettikten sonra şöyle bir ilavede bulunmuştur:
"Ben: "Ey Ebu Şa'sa! Sanıyorum (Resulullah a.s) öğleyi geciktirip ikindiyi erkenden kıldı ve akşamı geciktirip yatsıyı erkenden kıldı" dedim. O da: "Ben de öyle sanıyorum" dedi."
İbni Seyyidi'n-nas: "Bir hadisi rivayet eden, ondan neyin kastedildiğini daha iyi bilir" demiştir. Ben burada, ravinin böyle bir ihtimalden söz etmekle birlikte, kesin bir ifade kullanmadığına, hatta söz konusu ihtimalin üzerinde pek durmadığına dikkat çekmek istiyorum. Eyyüb'e söylediği söz ve bu birleştirmenin yağmur sebebiyle olabileceğini bildirdiği daha önce geçmişti.
Ancak hadisin değişik rivayetleri arasında birleş-tirme vakti konusunda herhangi bir ihtilafın bulunmaması, söz konusu birleştirmenin şekli birleştirme olabileceği ihtimalini kuvvetendirmektedir.
Sonuç olarak bu hadisi ya mutlak anlamıyla alacak ve buna göre namazın herhangi bir mazerete (sebebe) dayandırümaksızın sınırlı vaktin dışına çıkarılmış olduğunu kabul deceğiz ya da namazın sınırlı vaktinin dışına çıkarılmasını

gerektirmeyen ve değişik hadisleri belli bir ortak naktada birleştiren Özel bir sıfata (şarta) bağlayacağız. Yukarıdaki hadislerde kastedilen birleştirmenin şekli birleştirme olduğu yolundaki açıklama ise en tutarlısı o-lur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Feth'in eski baskısına ta'lik (dipnotlar) yazan müellif şöyle söylemektedir:
"Bu birleştirme (yani yukanda sözü edilen birleştirme), zayıf bir ihtimaldir. Doğru olan ise bu hadiste üzerinde durulan olayda, Resulullah (a.s)'ın o gün ortaya çıkan herhangi bir hastalık veya aşırı soğuk yahut çamur ya da bunun gibi özel bir sıkıntı dolayısıyla namazları birleştirdiği anlamının çıkarılmasıdır. Nitekim Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, kendisine bunun sebebinin sorulması karşısında verdiği cevapta: "Ümmetini sıkıntıya sokmamak için" demesi de buna delalet etmektedir. Bu cevap büyük şüphelerin önünü kapatıcı ve yeterli bir cevaptır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarından bazıları bu hadisin zahirini esas alarak hazerde (yolcu değilken) herhangi bir ihtiyaç dolayısıyla namazları birleştirmeyi caiz görmüş ancak bunu adet haline getirmemeyi şart koşmuşlardır.
İbni Şirin, Rabi'a, Eşheb, İbnu'I-Munzir ve Kaffalu'l-Kebir bunlardandır. Hattabi, hadisçilerden bazılarının da bu görüşte olduklarını bildirmiştir. Bu hadisin Sahihi Müslim'de yer alan ve Said bin Cubeyr tankıyla rivayet edilen şeklini de bu konuda delil saymışlardır. Söz konusu rivayete göre Said bin Cubeyr şöyle söylemiştir:
"Ben, İbni Abbas'a: "(Resulullah a.s) bunu niye yaptı?" dedim. O da şöyle söyledi: "Ümmetinden herhangi bir kimseyi sıkıntıya sokmak istemedi."
Nesai'nin bildirdiğine göre de Amr bin Herim, Ebu'ş-Şa'sa'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) Basra'da aralarında vakit bırakmadan Öğle ile ikindiyi ardarda kıldı. Yine akşam ile yatsıyı da aralarında vakit bırakmadan ardarda kıldı. Bunu meşguliyet dolayısıyla yaptı."
Bu rivayette onun bu yaptığını Resulullah (a.s)'a dayandırdığı bildirilmiştir. Müslim'in Abdullah bin Şakik'den rivayet ettiğine göre, Abdullah bin Abbas (r.a)'m sözü edilen meşguliyeti, konuşma yapmasıydı. O, itindi namazından sonra yıldızlar ortaya çıkıncaya kadar konuşma yaptı. Sonra akşam ile yatsı namazını birleştirdi.
Bu rivayette Abdullah bin Abbas (r.a)'m bu yaptığını Resulullah (a.s)'a dayandırmasını Ebu Hureyre (r.a)'nin de doğruladığı bildirilmiştir. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın bunun zorluk çıkarmama gayesi taşıdığını bildirmesi, zahiren mutlak anlamda birleştirmeyi caiz kılmaktadır.

Bunun bir benzeri de Taberani tarafından, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan merfu olarak rivayet edilmiştir. Bu rivayetin metni ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) Öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirdi. Kendisine bu konuda soru soruldu.
O da: "Ben bunu ümmetim için zorluk olmaması amacıyla yaptım" diye buyurdu. Zorluk çıkarılmamasının istenmesi, bu birleştirmenin şekli bir birleştirme olması ihtimalim de zayıflatmaktadır. Çünkü böyle (şekli) bir birleştirme zorluktan hali değildir."

774- İmam Malik,i Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Emirler (yöneticiler) yağmurda akşam ile yatsıyı birleştirdiklerinde Abdullah bin Ömer (r.a) de onlarla birlikte birleştirirdi." [4]

775- İbni Huzeyme, Abdurrahman bin Ebi Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir: [5]
"Hendek günü akşam da geçip ta gece vakti oluncaya kadar (namazdan) alıkonulduk. Bu, savaşla ilgili ayet (yani savaşta namazların nasıl kılınacağına dair hükmü bildiren ayet - Çeviren) inmeden önce oldu.
Yüce Allah'ın: "Savaşta Allah (yardımcı olarak) mü'minlere yetti" [6] a-yeti kerimesinde bildirildiği üzere savaşta işimizi halledince (veya savaşta yardım görerek kâfirleri uzaklaştırınca - Çeviren) Resulullah (a.s) Bilal (r.a)'e emretti. O da kamet getirdi - Yani öğle namazı için - ve (Resulullah a.s) aynen vaktinde kıldırdığı gibi o namazı kıldırdı. Sonra ikindi için kamet getirdi. (Resulullah a.s) onu da vaktinde kıldırdığı gibi kıldırdı. Sonra akşam namazı için kamet getirdi (Resulullah a.s) onu da aynen vaktinde kıldırdığı gibi kıldırdı."
oBir rivayette de hadisin sonunda şöyle denilmektedir:
"Bu, Yüce Allah'ın korku namazı ile ilgili ayeti kerimesini indirmesinden önceydi. [7] (Bu ayet de şudur): "Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın." [8]
Bir Açıklama
Bu hadis, daha önce değişik münasebetlerle geçmiş ve îbni Huzeyme'den başkalarının da bunu sahih rivayetlerle naklettikleri bildirilmişti. Ahzab Savaşı ve ikindi namazı konulan bu hadisin geçtiği konulardandır.
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:

"Hendek Savaşı'nda namazların geciktirilmesinin unutmak sebebiyle mi yoksa bilerek mi olduğu konusunda ihtilaf olduğu rivayetlerde bildirilmiştir. İkincisinin (yani bilerek geciktirmenin) söz konusu olması durumunda, buradaki sebep acaba savaşla meşgul olunması mıdır; taharet (abdest alma, vs.) imkânının olmaması mıdır yoksa bu olayın henüz korku durumu ile ilgili ayetin inmesinden önce meydana gelmiş olması mıdır? Buhari bunlardan birincisinin yani savaşla meşguliyetin sebep olabileceği ihtimalini kuvvetli ihtimal görmüş ve yukarıda anılan şartlara bağlı olarak bunun yapılabileceğine dair bab başlıkları ve konuyla ilgili bir takım rivayetler nak-letmiştir.
Daha önce geçtiği üzere korku ayetinin Hendek Savaşı'ndan önce indiğine dair görüşün kabul edilmesi, onun görüşünü geçersiz kılmaz. Çünkü o, bunu kabul etmiştir ve Bakara suresinde geçen korku ayeti de bu görüşe ters düşmez. Çünkü orada namazın geciktirilmesi mutlak manada (bildirilen şekillerin hiçbiri üzere) namaz kılma imkânının olmaması şartına bağlanmıştır.
ikincisinin olabileceği ihtimalini (yani taharet imkânının bulunmaması sebebiyle geciktirmiş olabilecekleri ihtimalini) Malikiler ve Hanbeliler tercih etmişlerdir. Çünkü onlara göre savaşta çok meşguliyete ihtiyaç olması durumunda bundan dolayı namaz geçersiz olmaz.
Üçüncü ihtimali (Hendek Savaşı'nın korku ayetinin inmesinden önce gerçekleşmiş olabileceği ihtimalini) ise Şafiiler tercih etmişlerdir. Bazıları bunun aksini söyleyerek Resulullah (a.s)'ın Hendek Savaşı'nda namazları geciktirmesinin korku ayetindeki hükmün neshedildiğine delalet ettiğini söylemişlerdir.
İbnu'l-Kessar şöyle söylemiştir:
"Bu görüş, sünneti bilmeyenlerin görüşüdür. Çünkü korku namazıyla ilgili ayet Hendek Savaşı'ndan sonra indirildi. Şu halde önceki hüküm sonrakini nasıl nesheder? Allah'dan yardım dileriz."

776- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını birleştirerek kıldı."
Buhari bir rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:
"Bunlardan her birini bir kametle kıldırdı. İkisi arasında ve herbirinin hemen ardından teşbihte bulunmadı (yani nafile namaz kılmadı.)" [9]
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) aralarında bir secde olmaksızın akşam ile yatsıyı birlikte kıldı.

Akşamı üç rek'at kıldı. Yatsıyı da iki rek'at kıldı. Abdullah, şanı yüce olan Allah'a kavuşuncaya kadar namazları birleştirdiğinde böyle kılardı." [10]
Yine Müslim'in bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) akşam ile yatsıyı şu şekilde birlikte kıldırdı: Bir kametle akşam namazını üç rek'at, yatsı namazını da iki rek'at olarak." [11]
"İkisi arasında ve herbirinin hemen ardından teşbihte bulunmadı":
Yani bu iki namaz arasında ve hemen arkalarından nafile namaz kılmadı. Bu birleştirmenin olduğu yer ise bizzat Müzdelife'dir.

776 - Buhari (3/523) 25-Kitabu'l-Hacc, 96-Bu iki namazı birleştirip de (aralarında) nafile namaz kılmama babı. Müslim (2/937) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müz-delife'ye inme ve aksam ile yatsıyı birleştirmenin müstehablığı babı.

777- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)1tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Arafat'ta iki namazt; öğle ile ikindiyi bir ezan ve iki kametle bırleştmii. Yine akşam ile yatsıyı da bir ezan ve iki kametle birleştirdi (yanı Müzdelife'de -Çeviren)" [12]

778- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini nvayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s)'m, iki namazdan başka bir namazı vakti dışında kıldığını hiç görmedim. Akşam ile yatsıyı birleştirerek kıldı. O gün sabah namazını da vaktinden önce kıldı." [13]

Bir Açıklama

"O gün sabah namazını da vaktinden önce kıldı" sözü, "normalde kü-makta olduğu vakitten önce kıldı» anlamındadır. Yüksa Resulullah (a.s)'ın Muzdehfede sabah namazını fecr doğduktan sonra kıldığı üzerinde görüş bir-üğı (ıcma) vardır. [14]

Dersler Ve Öğütler

Çoğunluğun görüşüne göre öğle ile ikindi namazlarının cem'i takdim ile

778- Buhari (3/530) Kitabu'UHacc, 99-Sabah namazının cem'i (birleştirme) ile ne zaman kılınacağı babı. Müslim (2/938) 15-Kitabu'l-Hacc, 48-Kurban günü Müzdelife'de sabahı namazım mümkün oldukça hava karanlıkken kılmanın müstehab olduğu babı Ebur>aVud (2/]Ç3) ^^ Mmasim_HacCı Nmag biHeştirerek kdma ^ ^
mı (51262) 44-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 210- Müzdelife'de sabah namazının kılınacağı vakit

bunlardan birincisinin vaktinde ve cem'i te'hir ile ikincisinin vaktinde birleştirilerek kılınması caizdir. Aynı şekilde cuma namazının öğle namazı gibi cem'i takdim ile (ikindi namazıyla) birleştirilmesi caizdir. Yine akşam ve yatsı namazları hem cem'i takdim hem de cem'i te'hir yoluyla birleştirilebilir. Bütün ilim adamlarının ortak görüşlerine göre efdal olan ise ihtilaftan uzak kalabilmek amacıyla namazları birleştirmemektir. Bu konunun bazı tafsilatları ve namazları birleştirmenin caiz olduğunu söyleyenler arasında çeşitli ihtilaflar bulunmaktadır ki, aşağıda bunların üzerinde duracağız.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"Hacc için ihrama giren birinin Arafat günü öğle ile ikindiyi bir ezan ve iki kametle cem'i takdim yoluyla birleştirmesi ve yine aynı durumdaki birinin Müzdelife gecesi akşam ile yatsıyı bir ezan ve iki kametle birleştirmesi dışında iki namazın birleştirilmesi hiç bir şekilde caiz olmaz. Söz konusu iki yerde gerçekleştirilen birleştirmede iki namaz arasında nafile kılınmaz."

Hanefilerin caiz gördükleri bu iki birleştirmenin cevazı üzerinde dört mez-heb ittifak etmiştir.

Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler mubah bir yolculukta öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının, dört rek'atlı namazların da kasredümesi (iki rekata düşürülmesi) suretiyle hem cem'i takdim ve hem de cem'i te'hir suretiyle birleştirilmesini caiz görmüşlerdir. Ancak bunun caiz olmasının onlara göre bir takım şartları ve tafsilatı bulunmaktadır. Şafiiler namazları birleştirmek isteyenin birleştirmeye niyet etmesini şart koşmuşlardır. Buna göre önceki namazı ikinci namazın vaktine bırakmak isteyen kişi daha birinci namazın vaktinde kılmak isterse buna da selam verirken bile olsa daha birinci namazım kılarken niyet etmelidir.

Kuvvetli olan görüşe göre ise uygun olan (birinci) namazının başmda niyet etmesidir. Cem'i takdim ile namazlarını birleştirmek isteyen kişinin sırayı gözetmesi şarttır. Buna göre önce birinci vaktin namazını sonra ikinci vaktin

namazını kılmalıdır. Cem'i te'hir ile kılması durumunda ise sırayı gözetmesi sünnettir. İki namaz arasında uzun süre ara vermemelidir. Ezan, kamet, taharet (abdest vs.) gibi ameller için olan kısa süreli araların ise zararı olmaz. Oranın kısalığı ve uzunluğu Örfe göre bilinir.
Bir kimse yolcu olur, namazlarını birleştirmeye niyet eder ve niyetten sonra kamet getirirse birleştirmesi caiz olmaz her bir namazı kendi vaktinde kılar. Birincisi namazın vakti çıkarsa onu kaza niyetiyle kılar. Bir kimse cem'i takdim ile namazlarım kılar ve daha birinci namazın vakti çıkmadan yolculuğu bitirirse Şafiilere göre bu kişinin yaptığı birleştirme geçerlidir. Cem'i te'hir ile birleştirmede birinci namazın vaktinin çıktığının kesin olarak bilinmesi şarttır. İhtiyaç olmadığı halde, bir yerde cuma namazı bir kereden fazla kılınır ve ön-
çelik konusunda tereddüd edilirse onunla ikindi namazının cem'i takdim ile birleştirilmesi caiz olmaz.
Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler yağmur dolayısıyla ve kar, soğuk gibi benzeri sebeplerden dolayı namazların birleştirilmesini caiz görmüşlerdir. Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Uzak bir camide cemaatle namaz kılan ve yolunda yağmurdan dolayı sıkıntı çeken birinin yağmur, kar ve soğuk sebebiyle cem'i takdim ile namazları birleştirmeleri caizdir."
Malikiler de şöyle söylemişlerdir:
"Yağmur, soğuk, kar, çamur ve ortalığın karanlık olması; akşam ve yatsıyı camide cemaatle kılan için cem'i takdim ile birleştirmeyi caiz kılan sebeplerdendir. Ancak yağmurun bol, çamurun çok olması ve aynı zamanda çamurla birlikte ortalığın karanlık olması şarttır. Cem' (birleştirme) ile namaza başlandıktan sonra yağmur kesilse bile namazı devam ettirmek caizdir."
Hanbelilere göre de Malikilerin dedikleri şekilde yağmur, kar ve soğuk dolayısıyla akşam ve yatsı namazlarının birleştirilmesi caizdir. Ancak onlara göre de yağmurun elbiseleri ıslatacak ve dışarı çıkılması durumunda sıkıntıya yol açacak derecede çok olması şarttır.
Hanbeliler aşın derecede çamuru ve karanlık ve soğuk bir gecede ortaya çıkan şiddetli rüzgarı namazları birleştirmeyi caiz kılan mazeretlerden saymaktadırlar.
Bütün bu mazeretler, namazı evinde kılan biri için de, yolu korkulu bir camide kılan biri için de ve hatta camide kalan biri için de namazları birleştirmeyi geçerli kılan sebeplerdir.
Malikiler, hastalığın öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birleştirmeyi caiz kılan bir sebep olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak hastalık dolayısıyla namazları birleştirmeyi geçerli kılan durumlarla ilgili bir takım a-

çıklamalarda bulunmuşlar ve bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Namazları birleştirmeyi caiz kılan hastalık; hastanın namazları birleştirmekten kaçınması (cem'i terketmesi) durumunda sıkıntı çekmesine ve zayıf düşmesine sebep olan hastalıktır. Hasta, namazları cem'i takdim ile birleştirmekle cem'i te'hir ile birleştirmek arasında serbesttir. Eğer onun açısından her iki uygulama da birse, cem'i te'hiri tercih etmesi daha uygundur."
Hanbeliler cem'i takdim ve te'hirin cevazını geniş tutmuş ve kendine bulaşan necaseti temizlemekte güçlük çeken emzikli kadının, su ile temizlenmekten yahut her namaz için teyemmüm etmeken aciz birinin, namaz vaktini belirleme imkânından mahrum birinin, isihazeli birinin ve bunlar gibi birtakım özürleri olanların namazları birleştirmelerini caiz görmüşlerdir. Onların namazları birleştirmeyi caiz gören hükümleri geniş tutmalarının en önemli buyanı da cuma namazını ve cemaati terketmeyi caiz kılan bir meşguliyet veya mazeret dolayısıyla namazları birleştirmeyi caiz görmeleridir.   .
Mesela onlara göre bir kimsenin namazları birleştirmemesi durumunda nefsine, mahremiyetine veya malına zarar geleceğinden korkması, yahut ihtiyaç duyduğu bir geçimliliğine (maişetine) zarar geleceği endişe taşıması durumunda namazları birleştirmesi caizdir.
Bu hükme göre inkarcı bir orduda bulunan ve namaz kılındığının bilinmesi durumunda ordudan atılacağından korkan yahut namazı için işini bırakması durumunda işten atılacağından korkan bir işçinin veya ziraatle uğraşan ve kendisine su nöbeti gelmiş olan, malına bir zarar gelmesini göze almadan namaz kılma imkânı olmayan birinin namazlarını birleştirmesi caiz olur.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"İnsanlar yağmur dolayısıyla veya bir başka sebepten dolayı namazları (birleştirerek) kıldıklarında her bir namaz için ayrıca ezan okumaları ve kamet getirmeleri gerekir. Akşam namazı için olan birinci ezanı minareden okumaları, ikinci ezanı ise caminin içinde okumaları gerekir. İkisi arasında (yani cem' ile kılınan farz namaz arasında) nafile namaz da kılınmaz."
Bu arada nafile namaz kılınması onlara göre mekruhtur. Ancak cem'i (birleştirme uygulamasını) da geçersiz kılmaz.
Akşam ile yatsıyı birleştirerek kılan birinin, ikincinin sünnetini (yani yatsının son sünnetini) kılması ve daha yatsı vakti girmeden vitri de kılması gerekir. [15]
Telhisu'l-Hubeyr'de şöyle denilmektedir:
"Sabah namazının bir başka namazla ve ikindinin akşam namazıyla

birleştirilmesi caiz değildir. Çünkü bu konuda Resulullah (a.s)'tan herhangi bir rivayet nakledilmiş değildir." [16]

Hanefi Mezhebine Bağlı Olanlar İçin Önemli Bir Açıklama

Durr'de müellif şöyle söylemiştir:
"Zorunluluk halinde bir başka mezhebin taklid edilmesinin mahzuru yoktur. Ancak taklid ettiği mezhebin imamının gerekli gördüğü hükümlerin tümüne uyması şarttır. Çünkü yalnız başına bir hükmün taklid edilmesi, ilim adamlarının ortak görüşleriyle geçersizdir. Allame Sami şöyle söylemiştir:
"İmam Şafii (rh.a) cem'i takdimde üç şey şart koşmuştur: Birinci vaktin namazının önce kılınması, birinci vaktin namazını bitirmeden önce iki namazı birleştirmeye niyet edilmesi, namazlar arasında örfen iki namazm ayrıldığına hükmedilecek kadar uzun bir ara verilmesi. Cem'i te'hirde ise birinci namazı bitirmeden önce iki namazı birleştirmeye niyet dışmda herhangi bir şart ileri sürmemiştir. (Nehr) Bunun yanısıra (Şafii mezhebini taklid ederek namazları birleştirenin) cemaatten de olsa namazlarda fatiha okuması, cinsel organına veya yabancı bir kadına dokunmaktan dolayı abdest tazelemesi ve söz konusu fiille ilgili bütün diğer prensiplere uyması şart koşulur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." (1/397)
Tahtavi de, Meraki'l-Felah'a yazmış olduğu haşiyede şöyle söylemiştir:
"Yolcu, özellikle de hacı bu konuda çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya gelmektedir. Bu itibarla 'el-Bahr ve'n-Nehr'de belirtildiği üzere (bu konuda) başka bir mezhebin taklid edilmesinde mahzur yoktur." (s. 103)
Namazların birleştirilmesi konusu çağımızın en önemli konulanndandır. Dolayısıyla bu konunun öğrenilmesi oldukça önemlidir. Özellikle özel durumları olanların bu konuyu iyi öğrenmeleri gerekir. İleride, pratik fetvalara ihtiyaç duyan güncel olaylar dolayısıyla bu konudan tekrar söz edilecektir. [17]

EZAN VE KAMET EZANIN UYGULAMAYA KONMASI

779- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde toplanıyor ve namaz vaktini bekliyorlardı. Kimse namaz için seslenmiyordu. Bir gün bu konu üzerinde konuştular. Bazıları: "Hıristiyanların canlan gibi çan edinin" dediler. Bazıları da: "Yahudilerin boynuzundan yapılma düdükleri gibi düdük (kam) kullanılsın" dediler. Hz. Ömer (r.a) de: "Namaz için seslenen bir adam göndermeyecek misiniz?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Bilal! Kalk, namaz için seslen!" [18]

780- Ebu Davıid, Ebu Umeyr bin Enes (rh.a)'in ensardan olan amca-1 arından rivayetle şöyle söylediğini rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s), insanları namaza nasıl toplayacağı konusu üzerinde durdu. Kendisine: "Namaz vakti geldiğinde bir bayrak dik. İnsanlar onu gördüklerinde birbirlerine haber verirler" denildi. Bu teklif O'nun pek ho-Şuna gitmedi. Bunun üzerine düdük -yani Yahudilerin boynuzundan yapılma düdükleri teklif edildi. Bu da hoşuna gitmedi ve: "O Yahudilerin işlerindendir" diye buyurdu. Sonra çan teklif edildi. Onun hakkında da: "O Hıristiyanların işlerindendir" diye buyurdu. Bundan sonra Abdullah bin Zeyd En-sari, Resulullah (a.s)'ın üzerinde durduğu konu üzerinde düşünerek ayrıldı. Rüyasında kendisine ezan gösterildi. Sabahleyin Resulullah (a.s)'ın yanına vardı ve bunu kendisine haber verdi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben uyku İle uyanıklık arasındayken bir kişi gelip bana ezanı gösterdi."
Hz. Ömer bin Hattab (r.a) da bunu daha önce görmüş ve bu gördüğünü 780- Ebu Davud (1/134) Kitabu's-Salat, 26-Ezamn başlangıcı babı. İsnadı sahihtir. yirmi gün gizlemişti. Daha sonra Resulullah (a.s)'a bunu bildirdi. (Resulullah a.s) da kendisine: "Bize bunu bildirmeden seni alıkoyan ne oldu?" diye buyurdu. O da şöyle söyledi:
"Abdullah bin Zeyd (r.a) beni geçti. Ben çekindim." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kalk ey Bilal! Abdullah bin Zeyd'in sana neyi bildireceğine bak ve onu yap!" Böylece Bilal (r.a) ezan okudu."
Bazıları şöyle söylemişlerdir:

"Ensar şöyle şöyle düşünüyordu: Eğer Abdullah bin Zeyd o gün hasta olmasıydı Resulullah (a.s) onu müezzin yapacaktı." [19]

Bir Açıklama

"Ben uyku ile uyanıklık arasındayken" sözü, Müslümanın karşılaşabileceği bazı kalp hallerine işaret etmektedir. Sülük ehli (sufiler) bunu keşf olarak adlandırmaktadırlar. Bunun yanısıra ezan sadece rüyaya dayanılarak uygulamaya konulmuş değildir, aynı zamanda Resulullah (a.s)'ın uygun görmesiyle uygulamaya konulmuştur.

781- Ebu Davud, Abdullah bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan insanları namaza toplamak için çalınması üzere bir çan yaptırması istendiğinde, ben uykudayken bir adam elinde çanla etrafımda dolaştı. Ben kendisine: "Ey Allah'ın kulu! Çanı satıyor musun?" dedim. "Bunu ne yapacaksın?" dedi. Ben: "Onunla (insanları) namaza çağıracağız" dedim. "Bundan daha hayırlı bir şeyi sana bildireyim mi?" dedi. "Evet, bildir" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi. "Şöyle dersin:
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Eşhedu en la ilahe illa'llah, Eşhedu en la ilahe illa'Ilah,
Eşhedu enne Muhammeden Resuîullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah,
Hayye ale's-salah, Hayye ale's-salah, Hayye ale'l-felah, Hayye ale'l-felah, Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illa'llah."
Sonra benden çok uzak olmayan bir yere çekildi. Sonra şöyle söyledi: "Namaza kalktığın (namaza başlamak istediğin) zaman da şöyle dersin: * "Allahu ekber, Allahu ekber, Eşhedu en la ilahe illa'llah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Hayye ale's-salah, Hayye ale'l-felah,
Kad kameti's-Salah, Kad kameti's-Salah Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illa'llah."
Sabah olunca hemen Resulullah (a.s)'m yanına gidip gördüğümü kendisine bildirdim. O da şöyle buyurdu:

780- Ebu Davud (1/135) Kitabu's-Saîat, 27-Ezamn nasıl olduğu babı.
"İnşallah bu hak bir rüyadır. Bilal'le birlikte kalk. Gördüğünü ona aktar. O bunları seslendirecektir (bunlarla ezan okuyacaktır.) Onun sesi seninkin-den daha gürdür."

Ben de Bilal (r.a)'le birlikte kalktım. (Rüyada bana öğretilenleri) ona aktarmaya başladım. O da bunları seslendiriyordu. Hz. Ömer bin Hattab (r.a) evinde olduğu sırada bunları duydu. Ridasmı sürüyerek çıktı ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, ona gösterilen gibisini ben de gördüm."
Bunun üzerine Resulullaha (a.s): "Allah'a hamdoîsun!" diye buyurdu." Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"İbni İshak, bunu Zuhri'den rivayetle: Allah'u ekber, Allahu ekber, Allahu ekber" demiştir.
Ma'mer ve Yunus ise Zuhri'den rivayetle: "Allahu ekber, Allahu ekber" tekbirleri çifter çifter söylememiştir." [20]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) ezanda bir çok şey istemiş, onu sadece bir şey (için) yapmamışır." Abdullah bin Zeyd (r.a) rüyasında ezanı gördü. Hz. Peygamber (a.s)'e geldi. O da: "Sen onu Bilal'e aktar" diye buyurdu. O da ona aktardı. (Bilal r.a) de ezan okudu (seslendirdi). Bunun üzerine Abdullah (r.a) dedi ki: "Onu ben gördüm ben (okumak) isterdim." O da: "Öyleyse sen de kamet getir" dedi." [21]
Tirmizi, Abdullah bin Zeyd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Sabah olunca Resulullah (a.s)'ın yanına giderek rüyayı kendisine bildirdim. O da şöyle buyurdu:
"Şüphesiz bu hak bir rüyadır. Bilal'le birlikte kalk. Doğrusu o sanden daha gür ve daha uzun seslidir. Sana söyleneni ona aktar. O da bunları seslendirsin."
Hz. Ömer bin Hattab (r.a), Bilal (r.a)'in namaza çağırmasını duyunca çıkıp izarını sürüyerek Resulullah (a.s)'ın yanına gitti ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, ona gösterilen gibisini ben de gördüm." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'a hamdolsun. Bu daha kuvvetlidir." [22] Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi İbrahim bin Sa'd, Muhammed bin İshak'tan yukarıdakinden daha tafsilatlı ve daha uzun olarak rivayet etmiştir. O, ezan sözlerini çifter çifter, kamet sözlerini ise teker teker vermiştir."
Yine onun bir rivayetinde şöyle denilmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ezanı (yani okuması) ezanda da kamette de çifter çifterdi." [23]

782- Taberani, Seleme bin Ekva (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir.

"Resulullah (a.s) zamanında ezan sözleri çifter çifter, kamet sözleri ise teker teker okunurdu." [24]

783- Taberani, Ebu Cuheyfe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bilal (r.a) Resulullah (a.s) için sözlerini çifter çifter söyleyerek ezan okudu ve aynı şekilde kamet getirdi." [25]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar, ezanın sözlerinin çifter çifter okunacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bunun gibi sabah namazı ezanında namazın üstünlüğünün bildirilmesinin gerektiği üzerinde de görüş birliğine varmışlardır. Bu ise "Hayye ale'l-felah" sözünden sonra iki kere "es-Salatu hayrun mine'n-nevm (Namaz uykudan hayırlıdır)" denmesidir.
Kamete gelince: Hanefiler, kametin de azanda olduğu gibi ilk tekbirlerinin dörder kere, diğer sözlerinin ise çifter çifter okunmasının gerektiğini, sadece kamette "hayye alel-felah" sözünden sonra iki kere "kad kameti's-salah" sözünün ilave edileceğini söylemişlerdir. Malikiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Kamet sözleri teker teker okunur. Buna ."kad kameti's-salah" sözü de dahildir (yani bu söz de bir kere söylenir.)" Bu itibarla onlara göre kamet on cümleden ibarettir. Bu konudaki hüküm ise geniştir,

784- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle, söylediğini rivayet etmişlerdir:
"İnsanlar çoğalınca (yani Medine'deki Müslümanların sayısı artınca) namaz vaktinin kendilerine anlayacakları bir şekilde bildirilmesi yolunda
Bir rivayette de: "Kamet" ibaresi dışında, kametin sözlerini teker teker okumasını emretti" denilmektedir. [26]
Burada "kamet" ibaresi denilirken kastedilen, "kad kameti's-salah" sözüdür. Bu söz iki kere okunur.
Şafii ve Hanbeli fıkıhçılan da bu hükmü esas almışlardır. [27]

Resulullah (A.S)'In Ezanın Öğretimi Konusundaki Bazı Sünnetleri

785- Ebu Davud, Ebu Mahzure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Bana ezanın sünnetini öğret (yani sünnete göre ezanın okunuşun Öğret)" dedim. Başımın ön tarafını okşadı ve şöyle buyurdu:

"Şöyle dersin: [28]
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber" Bunları söylerken sesini yükeltirsin. Sonra şöyle dersin: "Eşhedu en la ilah illa'llah, Eşhedu en la ilah illa'Uah.
Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah" Bunları söylerken sesini biraz alçaltırsm (kısarsın). Sonra şehadet için sesini yükseltirsin:
Hayye ale's-salah, Hayye ale's-salah,
Hayye ale'l-felah, Hayye ale'l-felah"
Eğer sabah namazı için ezan okunuyorsa şöyle dersin:
"es-Salatu hayrun mine'n-nevm, es-Salatu hayrun mine'n-nevm.
Allahu ekber, Allahu ekber,
La ilahe illa'Uah."
Yukandakine benzer bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Sabah namazının ilkinde (ilk ezanında) "es-Salatu hayrun mine'n-nevm, es-Salatu hayrun mine'n-nevm" (dersin)" [29]
Ebu Davud: "Musedded'in hadisi daha açıktır" demiştir. Bu rivayette ravi şöyle söylemiştir:
"Kameti de bana ikişer ikişer okunur şekilde öğretti. Şöyle ki:
"Allahu ekber, Allahu ekber,
Eşhedu en la ilahe illa'Uah, Eşhedu en la ilahe illa'Uah.
Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah,
Hayye ale's-salah, Hayye ale'l-felah, Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illa'Uah." Abdurrezzak dedi ki:
"Kamet getirdiğin zaman iki kere: "Kad kameti's-Salah, Kad kameti's-Salah" de. Duydun mu?" O da (yani muhatabı da): "Evet" dedi.
(Ravi) dedi ki:
"Ebu Mahzure perçemini traş etmez ve bölmezdi. Çünkü orasını Resulullah (a.s) okşamıştı."
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir gurup adamla birlikte çıktım. Huneyn yolunun bir yerinde bulunuyorduk. Bulunduğumuz yol Resulullah (a.s)'m kafüesiyle birlikte dönmekte olduğu

yoldu. Yolun bir yerinde Resulullah (a.s) ile karşılaştık. Resulullah (a.s)'ın müezzini, O'nun yanmda namaz için ezan okudu. Biz, Resulullah (a.s)'ın müezzininin sesini duyduk. Bu sırada ondan uzaklaşıyorduk. Sonra olanları birbirimize anlatmaya ve alay etmeye koyulduk. Resulullah (a.s) sesi duydu ve bize adam gönderdi. Biz gelip önünde durduk. Resulullah (a.s): "Yüksek sesle konuştuğunu duyduğum kişi hanginizdi?" diye buyurdu. Beraberimde bulunanlar beni gösterdiler ve doğru söylediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) beraberimdekilerin hepsini gönderdi ve beni tuttu. Sonra: "Kalk ve namaz için ezan oku" diye buyurdu. Ben kalktım. Resulullah (a.s) bizzat kendisi bana ezan sözlerini bildirdi ve şöyle buyurdu:
"Şöyle söyle:
"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber,
Eşhedu en la ilahe illallah, Eşhedu en la ilahe illa'llah,
Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah"
Sonra şöyle buyurdu:
"Dön ve sesini uzat."
Sonra şöyle buyurdu:
Hayye ale's-salah, Hayye ale's-salah,
Hayye ale'l-felah, Hayye ale'l-felah,
Allahu ekber, Allahu ekber,
La ilahe illa'llah."
Ezan okuma işini bitirdikten sonra beni çağırdı ve içinde gümüş bir şeyler bulunan bir kese verdi. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Beni Mekke'de ezan okumakla görevlendir" dedim. O da: "Seni bununla görevlendirdim" diye buyurdu. Ben de Resulullah (a.s)'ın Mekke'deki amili (valisi) Attab bin U-seyyid'in yanına gittim ve onun yanında Resulullah (a.s)'m emri doğrultusunda namazlar için ezan okudum." [30]
"Sonra olanları birbirimize anlatmaya ve alay etmeye koyulduk": Bu ravinin (yani Ebu Mahzure (r.a)'nin) Müslüman olmasından önceydi.
Müslim ve Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana ezanı öğretti ve şöyle buyurdu: "Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Eşhedu en la ilahe illa'llah, Eşhedu en la ilahe ill'llah,
Eşhedu enne Muhemmeden Resulullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah"
Sonra döner ve şöyle söylersin:

"Eşhedu en la ilahe illa'llah, Eşhedu en la ilahe ill'llah,
Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Eşhedu enne Muhammeden Resulullah, Hayye ale's-salah, Hayye ale's-salah, Hayye ale'l-felah, Hayye ale'l-felah, Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illa'llah." [31]

Dersler Ve Öğütler

tbni Hibban, yukarıdaki hadisi şerifte geçen "içinde gümüş bir şeyler bulunan bir kese verdi" sözünü, ezan okuma karşılığında ücret almanın caiz olduğu yolundaki hükme delil saymıştır. Ancak bunu nehyeden bir hadis, bu hükme karşıdır. îbin Seyyidi'n-nas da ona karşı çıkarak şöyle söylemiştir:
"Ebu Mahzure'nin hadisi, nehy hadisini (yani ezan karşılığında ücret almayı nehyeden hadisi) rivayet eden Osman bin Ebi'l-As (r.a)'m Müslüman olmasmdan önceki döneme aittir. Dolayısıyla Osman bin Ebi'1-As'm rivayet ettiği hadis daha sonraya aittir. Hükümde ise sonraki döneme ait olan rivayet esas alınır.
Bu olayın meydana gelmesinde bazı ihtimaller söz konusu olabilir. En kuvvetli ihtimal ise, Ebu Mahzure'nin daha yeni Müslüman olmuş olması sebebiyle Resulullah (a.s)'ın onun kalbini İslam'a ısındırmak amacıyla kendisine böyle bir şey vermiş olabileceğidir. Nitekim o gün kalpleri islam'a ısındırılmak istenen (müellefei kulübden olan) daha başka kimselere de bir şeyler vermiştir.
Belli durumlarda meydana gelen olayların meydana gelişinde bir takım ihtimaller söz konusu olduğuna, o olaylardan genel anlamda (icmalen) hüküm çıkarılması söz konusu olamaz.
Osman bin Ebi'l-As (r.a)'ın rivayet ettiği hadis biraz sonra gelecektir.
Ancak biz, çağımızda fetvaya esas alman görüşün, ücret almanın caiz olduğu görüşü olduğuna işaret etmek istiyoruz.
Ebu Hanife, zanda şehadet sözlerinin önce içten okutulup sonra yüksek sesle okutulmasının bu sözlerinin okunuşunun öğretilmesi amacıyla olduğunu ancak Ebu Mahzure'nin bundan ezanda aynen böyle yapılması gerektiği anlamını çıkardığını söylemiştir.
Malikiler ve Şafiiler bu uygulamayı geçerli saymış Hanefiler ve Hanbeliler ise geçerli saymamışlardır. Ancak Hanbeliler: "Biri ezanda bunu yaparsa (yani şehadet sözlerini önce içinden ikişer kere okur sonra da sesini yükselterek aynı şekilde okursa) mekruh olmaz" demişlerdir.
Bu konuyla ilgili olarak aşağıdaki inclemeyi vermekte yarar görüyoruz.
İ'Ia'u's-Sunen müellifi şöyle söylemiştir:

"Hadisci İbni Cevzi konuyla ilgili incelemesinde şöyle söylemiştir:
"Ezan konusunda esas olan, Abdullah bin Zeyd (r.a)'in hadisidir. Onda ise terci' (yani yukarıda anlatıldığı şekilde şehadet sözlerinin önce sessizce sonra sesli olarak ikişer kere okunması) yoktur. Bu da sünnette (ezanın sünnete göre okunuşunda) terci'in bulunmadığına delalet etmektedir."
Zeyla'i (1/137) yine şöyle söylemiştir:
"Hz. Bilal (r.a)'in 'terci' yapmadığı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır." [32]
Yine şöyle söylemiştir:
"Ebu Mahzure'nin okuduğu ezan şekli, Mekkeli'lerin uyguladığı şekildir. Bizim tercih ettiğimiz okuyuş şekli ise Medirteli'lerin uygulamasıdır. İşlerde (yani şer'i meselelerde) sonraki döneme ait olan uygulamaların esas alınması ise bir kuraldır." [33]
Gerek Ebu Mahzure (r.a)'nin Müslüman olmasından önce ve gerekse o-nun Müslüman olmasından sonra Hz. Bilal (r.a)'in veya Mescidi Nebevi müezzinlerinden herhangi birinin terci' yaptıkları kesinlikle vaki olmuş değildir. Resulullah (a.s)'ın vefatına kadar Hz. Bilal (r.a), O'nun önünde ezan okumuştur. Eğer terci' sünnette olsaydı ve söz konusu fazlalık şeriata göre olsaydı Resulullah (a.s) mutlaka Hz. Bilal (r.a)'e ezanına bu fazlalığı katmasını ve bir kere bile olsa ezanında terci' yapmasını emrederdi. Uygulama ise böyle değildir. Çünkü Hz. Bilal (r.a) terci' yapmıyordu."
İ'la'nın ta'Ukçisi de şöyle söylemiştir:
"Tahavi'nin Suveyd bin Gafele'den nakletmiş olduğu rivayet, Hz. Bilal (r.a)'in Ebu Mahzura (r.a) olayını duyduktan sonra ezanını değiştirmediğine delalet etmektedir. Söz konusu rivayete göre Suveyd bin Gafele şöyle söylemiştir:
"Ben, Hz. Bilal (r.a)'in sözlerini ikişer kere söyleyerek ezan okuduğunu yine sözlerini ikişer kere söyleyerek kamet getirdiğini duydum." Suveyd bin Gafel ise tabiinin ileri gelenlerinden ve Resulullah (a.s) zamanında yaşadığı halde O'nu göremeyenlerdendir (muhadramlardandır). Takrib, sh. 216'da bildirildiğine göre o Medine'ye Resulullah (a.s)'m toprağa verildiği gün gelmiştir. Buradan anlaşıldığına göre o Hz. Bilal (r.a)'in ezanını ancak Resulullah (a.s) vefat ettikten sonra duyabilmiştir." İ'la'u's-Sünen müellifi sonra şöyle diyor:
"Buna göre Ebu Mahzure (r.a)'nin ezanının değil Hz. Bilal (r.a)'in ezanının esas alınması daha uygundur. Çünkü işlerde sonraki döneme ait uygulamalar esas alınır. Bunun yanısıra Resulullah (a.s) Ebu Mahzure (r.a)'ye ezanı öğrettikten sonra onun ezan okuyuşunu duymadı. Dolayısıyla Ebu Mahzure (r.a)'nin bir

yanlış anlama sebebiyle ezana terci'i ilave etmiş olması ihtimal dışı değildir. Benim kanaatime göre bu açıkama raddedilmesi mümkün olmayan son derece tutarlı bir açıklamadır.
Alimlerimiz Ebu Mahzure (r.a) hadisi ile ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamalardan birine göre ondan değişik rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerden bazılarında terci'den söz edilmekte ve bazılarında ise terci'den söz edilmemektedir ki, bu tür rivayetler onun ezanının da Hz. Bilal (r.a)'in ezanı gibi olduğuna delalet etmektedir."
Allame İbni Cevzi ise konuyla ilgili açıklamasında şöyle söylemiştir: "Ebu Mahzure (r.a) Müslüman olmasından önce inkarcı biriydi. Müslüman olunca Resulullah (a.s) ona ezanı Öğretti ve zihnine iyi yerleşmesi, iyi bellemesi ve onları arkadaşlarına karşı tekrar edebilmesi için kendisine şehadet sözlerini tekrar ettirdi..."
Bazı ilim adamları da şöyle söylemişlerdir:
"Bütün bu te'viller, Ebu Davud'un nakletmiş olduğu ve hakkında herhangi bir açıkamada bulunmadığı rivayete cevap niteliğindedir. Mused-ded'in Haris bin Ubeyd'den, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s): "Bunu söylerken sesini alçaltır (kısar)
sonra yükseltirsin" diye buyurmuştur. Bunu İbni Hibban da Sahih'inde rivayet etmiştir."
Bu rivayette Haris bin Ubeyd Ebu Kudame'nin bulunduğuna ve bu kişiyi bir çok kimsenin zayıf gördüğüne işaret etmek istiyoruz. Muhammed bin Ab-dulmelik'e gelince, Zehebi, Mizan'da onun hakkında şöyle söylemiştir:
"Muhammed bin Abdulmelik bin Ebu Mahzure'nin ezan hakkında babasından rivayeti delil değildir. Bununla birlikte karşılaştırma için hadisi yazılır," (Tarliku'l-Hasen"l/50)
Buradan anlaşıldığına göre: "Bunu söylerken sesini alçaltır (kısar) sonra yükseltirsin" şeklindeki rivayet sahih değildir. Doğru olan ise dört Sünen sahiplerinden Tirmizi dışında kalanların İbni Cureyc tankıyla ceyyid (iyi) bir senetle rivayet ettikleri ve: "Dön ve sesini yükselt" ifadesini taşıyan metindir, [34]

Ezanın okunuşu konusunda adet olana göre: "Allahu ekber, Allahu ekber; Allahu ekber, Allahu ekber" cümlelerindeki birinci "ekber" kelimelerinin sonlarındaki "raf' harfi fethalı, ikinci "ekber" kelimelerinin sonlarındaki "ra" harfleri is sakin okunur. Yani "Allahu ekber Allahu ekber, Allahu ekbere Allahu ekber" şeklinde okunur. Ancak bu tekbirlerin sonlarındaki "ra" harflerinin merfu (dammeli) olması gerekir. Çünkü bu kelimeler cümlede haber konumundadırlar. Yani

"Allahu ekber" ibaresi, bir isim cümlesidir. Bu cümlede "Allah" lafzı mübteda, "ekber" lafzı ise haberdir. Mübteda ve haberin ise merfu olması gerekir - Çeviren)
İlim adamları bu konuyla ilgili açıklamalarında şöyle söylemişlerdir: "Normalde ezanda "ekber" kelimelerinin hep meczum (sakin) okunması gerekir. Çünkü i'raba göre harekesi ne olursa olsun, bir kelimenin sonunda durulduğunda onun sonu meczun okunur. Ama ezan okurken birinci "Allahu Ekber" lafzının başında bulunan "Allah" kelimesinin fethası, birinci "Allahu ekber" lafzının sonudaki "ra" harfinin fethası gibi olmakta dolayısıyla "Allahu ekbere Allahu ekber; Allahu ekbere Allahu ekber" denmektedir. Yani bir nevi vasi yapılmakta ve şöyle denmektedir: "Allahu ek-bere'llahu ekber; Allahu ekbre'llahu ekber."

786- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s) zamanında ezan sözleri ikişer ikişer, kamet sözleri ise birer birer okunurdu. Ancak: "Kad kameti's-Salah, Kad kameti's-Salah" sözünü ikişer kere okunurdu. Kameti duyduğumuzda abdest alır ve namaza giderdik." [35]

Namaza Çağırmanın Ve Ona İcabetin Fazileti Ve Şeytanın Bundan Hoşlanmaması

787- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İnsanlar, (namaza) çağırmanın (nidanın) ve birinci safta bulunmanm savabını bilselerdi ve sonra bu konuda kur'a çekmekten başka yol bulamasa-lardı mutlaka aralarında kura çekerlerdi. Yine öğle namazını serinliğe bırakmadaki sevabı bilselerdi, onun için yarış ederlerdi. Yine yatsı ve sabah na-mazlarmdaki sevabı bilselerdi, kalçaları üstüne sürünerek de olsa bu namazlara gelirlerdi." [36]

Bir Açıklama

Hadisin metninde geçen "tehcir" kelimesi ile kastedilen öğle namazını biraz serinliğe bırakmak anlamındadır. "Ateme" ise yatsı namazıdır. Ancak ilim adamları konuyla ilgili bir hadisi şerife dayanarak yatsı namazının sürekli "ateme" olarak adlandırılmasını doğru bulmamışlardır. Bu konu ise daha önce geçmişti.

Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Ezan okuma ve kamet getirme işlerinin ikisini de yapmak/ imamlık yapmaktan daha faziletlidir."
Hanefiler de şöyle söylemişlerdir:
"Kamet getirmek ve imamlık yapmak, ezan okumaktan daha faziletlidir."
Her halükârda ezan okumak ve kamet getirmek büyük sevap kazandıran işlerdendir.
788- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaza çağrıldığında (ezan okunduğunda) şeytan; ezanı duymamak için yellenerek arkasını döner. Okuma işi bitirildiğinde kişiyle nefsinin araşma bir takım fikirler sokmak için önünü döner ve: "Şunu hatırla, bunu hatırla" diyerek daha önce aklına gelmeyen şeyleri aklına getirmeye uğraşır ve böylece adamın kaç rek'at namaz kıldığını bilmemesini sağlamaya çalışır."
Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:
"Böylece adamın şaşırmasını sağlamaya çalışır." [37]
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Şeytan namaza çağrıldığını duyunca, onun sesini duymamak için yellenerek kaçar. (Bu çağrı yani ezan) bitince dönüp vesvese verir. Kameti duyunca yine onun sesini duymamak için kaçar. Bitince yine dönüp vesvese verir." [38]

788- Müslim (11291-292) 4-Kitabu's-Salat, 8-Ezanın fazileti ve şeytanın onun sesini duyduğunda kaçması babı.
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Müezzin ezan okuduğunda şeytan arkasını dönerek kuyruğunu dikip yellenerek kaçar." [39]
Bir başka rivayete göre de Süheyl bin Ebu Salih şöyle söylemiştir:
"Babam beni, Hariseoğullarına gönderdi. Beraberimde de bizden bir oğlan veya benim bir arkadaşım vardı. Beraberimdeki kişiyi bir kimse duvar tarafından kendi adıyla çağırdı. O duvara doğru döndü ama kimseyi göremedi. Ben bu olayı babama anlattım. Şöyle dedi: "Senin böyle bir şeyle karşılaşacağını bilseydim göndermezdim. Ancak bir ses duyduğunda namaza çağır (yani ezan oku). Ben Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şeytan ezana çağırıldığım duyduğunda, kuyruğunu dikip yellenerek kaçar." [40]

789- Buhari, rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaza çağrıldığında, şeytan ezanı duymamak için yellenerek arkasını dönüp kaçar. Ezan bittiğinde yeniden dönüp gelir. Namaz için kamet getirildiğinde tekrar arkasını dön(üp kaç)ar. Kametin okunması bitirildiğinde kişiyle nefsinin arasına bir takım fikirler sokmak için önünü döner ve: "Şunu, hatırla, bunu hatırla" diyerek daha önce aklına gelmeyen şeyleri aklına getirmeye çalışır ve böylece kaç rek'at namaz kıldığını bilmemesini sağlamaya çalışır." [41]

Bir Açıklama

İlim adamları bu hadisin değişik rivayetlerinden hareketle bir insanın kendisine şeytanın musallat olduğunu hissetmesi durumunda ezan okumasının müstehab olduğunu bildirmişlerdir. Buna göre kendini kaybetme, derin düşüncelere dalma, öfke, kavga gibi şeytan fitnesinden ileri gelen durumlarda ezan okunması müstehabdır.

790- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Şeytan namaza çağrıldığını duyduğunda, Revha'da olmak için (yani o raya ulaşıncaya kadar) gider."
Ravi şöyle söylemiştir:
"Revha, Medine'den otuzaltı mil uzaklıkta bir yerdir." [42]

791- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Hz Bilal (r.a) kalkıp ezan o-kumaya durdu. O susunca (yani ezanını bitirince) Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim yakini olarak (samimi bir inançla ve söylenenleri kalpten doğrulayarak -Çeviren) bunun gibisini söylerse cennete girer." [43]

792- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Rubeyyi'a Şulemi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir"
Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunuyordu. Müezzinin "Eşhedu en la ilahe illa'llah" dediğini duydu, kendisi de "Eşhedu en la ilahe illa'llah" dedi. Sonra müezzin: "Eşhedu enne Muhammeden Resulullah" dedi. Resulullah (a.s) bunun

ardından şöyle buyurdu:
"Onun bir koyun çobanı yahut ailesinden uzaklaşmış biri olduğunu görüyorsunuz (veya görürsünüz)."
(Ravi) daha sonra buna ilaveten şöyle söyledi:
"(Resulullah a.s) sonra vadiye indi, orada bir koyun ölüsü gördü ve şöyle buyurdu:
"Bunun sahipleri için değersiz bir şey olduğu düşüncesinde misiniz?"
Beraberindekiler: "Evet" dediler. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"İşte dünya da Yüce Allah'ın nazarında bundan daha değersizdir." [44]

793- Bezzar, Ebu Cuheyfe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunuyordu. Müezzinin "Eşhedu en la ilahe illa'llah" dediğini duydu. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Allah'a ortak koşanları attı" diye buyurdu. Sonra (müezzin): "Eşhedu enne Muhammeden Resulullah (a.s)"dedi. Resulullah (a.s) da "Cehennemden çıktı" diye [45]

794- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yolculuklarından birinde Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. (Resulullah a.s) bir kimsenin: "Allahu ekber, Allahu ekber" diye seslendiğini duydu. "Fıtrat üzere" diye buyurdu. Sonra (adam): "Eşhedu en la ilahe il-la'Ilah" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Cehennemden çıktı" diye buyurdu. Sonra biz onun (yani ezan okuyan adamın) yanına doğru gittik ve adamın bir koyun sürüsünün sahibi (çobanı) olduğunu gördük. Namaz vakti girmişti ve bunun için ezan okuyordu." [46]

795- Ibni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) sabah namazı vaktinde baskınlar düzenlerdi. Eğer ezan sesi duyarsa baskından vazgeçer, aksi takdirde baskını gerçekleştirirdi. Bir gün kulak astı ve bir adamın: "Allahu ekber, Allahu ekber" dediğini duydu. "Fıtrat üzere" diye buyurdu. Sonra (adam): "Eşhedu en la ilahe illallah" dedi. Resulullah (a.s) da: "Cehennemden çıktı" diye buyurdu." Ibni Huzeyme şöyle söylemiştir: Kişi ezanda Allah'ın birliğini ifade ederek şehadet getirmeyi arzuluyor [47]
ve ezanda böyle Allah'ın birliğini dile getirerek Yüce Allah'ın kendisini cehennemden kurtaracağını umuyorsa, her mü'minin Yüce Allah'ın kendisini

cehennemden kurtaracağı ümidiyle bu fazilete koşması gerekir. İster evinde olsun, ister bir vadide olsun, ister köyde olsun, ister şehirde olsun bu fazileti elde etmek için gayret sarf etmelidir." [48]

Bir Açıklama

Ezan ve kamet bütün camilerde erkekler için beş vakit namazda ve cuma namazında müekked sünnettir. İlim adamlarının çoğunluğunun esas aldıkları görüşe göre, yalnız başına namaz kılan biri açısından ise ezan okumak müstehabdır.

Şafiiler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Gerek yalnız başına namaz kılan bir kadın için ve gerekse kendi başlarına cemaat oluşturan kadınlar cemaati için ezan değil de sadece kamet müstehabdır."

Hanefiler ise kadın için ezanın da kametin de gerekli olmadığını söylemişlerdir. [49]

Ezanı Duyan Birinin Yapması Gerekenler

796- Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'tan rivayet etmiştir:

"O, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Müezzini duyduğunuzda siz de onun söylediği gibisini söyleyin sonra [50] bana salat getirin. Şüphesiz kim bana bir salat getirirse, Allah ona on salat getirir. Sonra Allah'tan benim için Vesile'yi isteyin. Bu, cennette bir mevkidir ve bu ancak Allah'ın kullarından bir kula verilir. O kişinin ben olacağımı umuyorum. Kim benim için Vesile'yi isterse ona şefaat hak olur."

Bir Açıklama

Hanefilerin tercihe uygun görülen görüşlerine göre ezanı duyan birinin namaza yürümek suretiyle ezana icabet etmesi gerekir. Bunun yanısıra sözlü olarak ezana icabet de gerek Hanefilere ve gerekse diğerlerine göre sünnettir. Bu durumda kişi "hayye ala..." diye başlayan sözlerin dışındaki sözlerde aynen müezzinin söylediklerini tekrar eder. Bu sözlerde ise: "Lâ havle ve lâ kuvvete

illa bi'llah" der.
Sabah namazında: "es-Salatu hayrun mine'n-Nevm" dendiğinde de "Sadakte ve Bererte (Doğru ve yerinde bir söz söyledin)" der. Ezana icabet etmek sünnet olduğu gibi kamete icabet etmek de sünnet veya mendubdur. Ezandan sonra Resulullah (a.s)'a salat getirmek de sünnettir. Bunun gibi Re-sulullah (a.s)'dan nakledilen ezan duasının okunması da sünnettir. Ezan ile kamet arasında okunan duanın kabul edileceğine dair bir kanaat vardır.
Müezzinler Salahaddin Eyyubi döneminden bu yana Resulullah (a.s)'ın üzerine seslice salat getirmeyi adet haline getirmişlerdir. Müezzine icabet Kur'an-ı Kerim okumaktan daha faziletlidir ve daha çok sevabı vardır. İster cünüp, ister hayizlı ve isterse lohusa olsun ezanı duyan herkesin ona icabet etmesi, ezan sözlerini tekrarlaması ve sonunda dua okuması sünnettir. Ezanın okunması esnasında herhangi bir meşguliyeti olan yahut ezana icabet etmeye müsait olmayacağı bir durumda olan kimse, eğer aradan çok vakit geç-memişse ezanın bitmesinden sonra müezzine icabet edebilir.

797- Taberani, Evsafta Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini [51] rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim için Vesile isteyin. Şüphesiz dünyada herhangi kul benim için onu isterse, ben kıyamet gününde onun için şahit veya şefaatçi olurum."

798- Buhari, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim ezan sesini duyunca (ezanın bitmesinden sonra): "Ey şu eksiksiz çağrının, kılman namazın sahibi olan Allah'ım! Muhammed'e Vesile'yi ve üstünlüğü ver. O'na kendisine vaadetriğin üzere -bir rivayette de: "kendisine vaadettiğin" denilmiştir- Makam-ı Mahmud'a (övülmüş olan makama) eriştir" derse, ona kıyamet gününde şefaatim hak olur." [52]

799- Müslim, Hz. Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müezzin: "Allahu ekber, Allahu ekber" dediğinde, sizden biri de içinden: "Allahu ekber, Allahu ekber" derse, sonra: "Eşhedu en la ilahe illa'l-lah" dediğinde, o da: "Eşhedu en la ilahe illa'llah" derse, sonra: "Eşhedu en-ne

Muhammeden Resulullah" dediğinde, o da: "Eşhedu enne Muhamme-den Resulullah" derse, sonra: "Hayye ale's-salah" dediğinde, o da: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa bi'llah" derse, sonra: "Hayye ale'l-felah" dediğinde, o yine: "Lâ havla ve lâ kuvvete illa bi'llah" derse, sonra: "Allahu ekber, Allahu ekber" dediğinde, o da: "Allahu ekber, Allahu ekber" derse, sonra: "La ilah illa'llah" dediğinde, o da: "La ilahe illa'llah" derse cennete girer." [53]

800- Müslim, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim müezzini (yani ezan okuyanı) duyduğunda ezanın bitmesinden sonra): "Ben de Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun hiç bir ortağının bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim. Allah'ı Rabb, Muhammed'i Resul -bir rivayette Nebi diye geçmektedir-, [54] İslam'ı da din olarak tanımaktan hoşnud oldum" derse günahları bağışlanır." [55]

801- Buharı, Ebu Umam Es'ad bin Sehl (r.a)"den rivayet etmiştir: [56]
"Muaviye bin Ebi Süfyan'm minberin üzerinde otururken müezzini (yani müezzinin ezan okumasını) duyduğunda, onun söylediği sözleri duydum. Şöyle ki, müezzin: "Allahu ekber, Allahu ekber" dediğinde, Muaviye de: "Allahu ekber, Allahu ekber" dedi. Müezzin: "Eşhedu en la ilahe illa'llah" dedi. Muaviye de: "Ben de (şehadet ederim)" dedi. Müezzin tekrar: "Eşhedu en la ilahe illa'llah" dedi. Muaviye yine: "Ben de (şehadet ederim)" dedi. Müezzin: "Eşhedu enne Muhammeden Resulullah" dedi. Muaviye: "Ben de (şehadet ederim)" dedi. Müezzin tekrar: "Eşhedu enne Muhammeden Resulullah" dedi. Muaviye de tekrar: "Ben de şahedet ederim" dedi. Ezanın okunması bittiğinde de şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Ben, Resulullah (a.s)'ın minberde, müezzinin ezan okuması sırasında benden duyduğunuz sözler gibisini söylediğini duydum."
Bir rivayete göre de ravi bir gün Muaviye (r.a)'yi ve müezzini duydu, hadisin devamında: "Eşhedu enne Muhammeden Resulullah" sözüne kadar olan kısmım aynen verdi. [57]
Bir başka rivayete göre de müezzin: "Hayye alel's-salah" deyince Muaviye (r.a): "Lâ havle ve lâ kuvvete illa bi'llah" dedi. Sonra şöyle söyledi:
"Peygamberinizin de işte böyle söylediğini duyduk." [58]

802- Kutubi sitte sahipleri, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ezanı duyduğunuzda müezzinin söylediğinin aynısını söyleyin." [59]

803- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Ebu Hureyre r.a) müezzini duyduğunda, kendisi de ezan okudu ve şöyle dedi:
"Her şahitle birlikte buna şehadet eder, her inkarcıya karşı bunu (savunmayı) üstlenirim." [60]

Bir Açıklama

Ebu Hureyre (r.a)'nin sözü zikir ve dua ile ilgili hükmün geniş olduğuna delalet etmektedir. Buna göre yaptığı duanın sünnete aykırı olmaması ve yasak edilmiş bir şeyi içermemesi şartıyla bir kimsenin şeriatın genel ilkelerine aykırı olmaksızın yaptığı dua bid'at sayılmaz. [61]

Müezzinin Ecri (Sevabı)

804- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [62]
"Müezzinin sesinin uzunluğunca günahları bağışlanır. Bütün yaş ve kuru ona şahitlik eder. Bir namazı cemaatle kılan için de yirmibeş namaz yazılır ve (böyle cemaatle kıldığı namaz) bir öneki namazla arasında işlenen günahlara keffaret sayılır."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Müezzinin sesinin uzunluğunca günahları bağışlanır. Bütün yaş ve kuru ona şahitlik eder. Ona namaz kılanın sevabı kadar sevap verilir." [63]

805- Ahmed bin Hanbel, Bera bin Azib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah ve melekleri en öndeki safa (yani bu safta bulunanlara) salat derler. Müezzinin sesinin uzunluğunca günahları bağışlanır ve yaş, kuru onu duyan her şey kendisini doğrular. Onun için kendisiyle beraber namaz kılanların sevapları kadar sevap vardır." [64]

806- Ahmed bin Han bel, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müezzin için ezanın ulaştığı en son yere kadar günahları bağışlanır ve sesini duyan yaş ve kuru ne varsa hepsi onun için bağışlanma dilerler." [65]

807- İmam Malik, Abdullah bin Abdurrahman bin Ebi Sa'sa'a (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O da Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin kendisine şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Senin koyunu ve ovayı sevdiğini görüyorum. Koyunlarının arasında yahut ovanda bulunduğun zaman namaz için ezan okuduğunda, ezan için sesini yükselt. Şüphesiz cinlerden, insanlardan veya başka şeylerden her kim müezzinin sesini duyarsa, kıyamet gününde onun için şahitlik eder."
Ebu Said el Hudri (r.a) şöyle söyledi:
"Ben bunu Resulullah (a.s)'tan duydum." [66]

808- Müslim, îsa bin Talha (r.a)'nm şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [67]

Müslim bu hadisin sonunda şöyle söylemiştir:

"Hz. Aişe (r.a)'den buna benzer bir hadis rivayet edilmiştir." [68]
Bir başka yerde bu Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen hadisi nakletmiştir. Bu rivayete göre Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"İbni Ummi Mektum (r.a) a'ma (kör) olduğu için Resulullah (a.s) için e-zan okurdu." [69]

ikinci rivayeti Ebu Davud da nakletmiştir. [70]

Bir Açıklama

İlim adamlarının çoğunluğuna göre cemaatin iki müezzininin bulunması müstehabdır. Sadece bir müezzinle yetinilmesi de uygundur. Ama cemaatin maslahatı (içinde bulundukları şartlar) birden fazla müezzin görevlendirilmesini gerektiriyorsa bu da caizdir. [71]

Ezan Okumaktan Dolayı Ücret Almanın Hükmü

817- Ebu Davud, Osman bin Ebi'l-As (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın benden aldığı en son ahidlerden biri: Ezan okunması karşılığında ücret almayan bir müezzin edinmemdi." [72]

818- İbni Huzeyme, Osman bin Ebi'l-As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Bana Kur'an-ı Kerim'i öğret ve beni kavmime imam olarak görevlendir." dedim. O da şöyle buyurdu:
"Onların en zayflarına uy (yani en zayıflarına göre hareket et) ve ezan o-kunmasına karşılık ücret almayan bir müezzin edin."
Yezid Ebu'l-A'la'dan da bu isnadla buna benzer bir rivayet nakledilmiştir. Ancak onun rivayetinde: "Bana Kur'an-ı Kerim'i öğret" ibaresi geçmektedir. Onun rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Sen onların imamısın. Onların en zayıflarına uy."
"Onların en zayıflarına uy": Yani namaz kılanların içindeki zayıf kişinin durumunu gözet. Dolayısıyla ona zorluk çıkarmamak için namazını fazla uzatma. [73]

Dersler Ve Öğütler

Yukarıdaki nassa (hadisi şerife) dayanarak ilim adamları müezzinin sırf Allah rızası için çalışmasının ve ezan ve kamet okuma karşılığında ücret almamasının müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte ezan için ve dini maslahatlarla bağlantılı olarak yürütülmesine ihtiyaç duyulan görevler için ücretli adam görevlendirmenin de caiz olduğuna fetva verilmiştir.
Ahzevi'nin Anda'sında (2/12-13) da şöyle denilmiştir:
"İlim adamlarımızın çoğunluğu, ezan için ücretle adam görevlendirmenin caiz olduğu görüşündedir. İmam Şafii ve Ebu Hanife bunu mekruh görmüştür. Evza'i

de: "SÖz konusu göreve getirilen bir kişiye, yaptığına karşılık bir mükafat verilir ancak belli bir ücret verilmez" demiştir." İbni Abidin'in Haşiyesi'nde (1/263) de şöyle denilmektedir: "... Evet, bu görevi yürüten kişinin asıl gayesinin Allah'ın rızasını kazanmak olması gerektiği söylenebilir. Ancak bu kişi vakitleri gözlemek ve bununla meşgul olmak sebebiyle kendinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimi için yetecek miktarda kazanç sağlamaktan geri kalabilir. Dolayısıyla kazanç düşüncesinin onu bu kıymetli görevi yerine getirmekten alıkoymaması için bir ücret alabilir. Bu durum söz konusu olmazsa ücret almaz bu zaman kendisine sözü edilen sevap verilir. Hatta İki ibadeti hem ezan okuma hem de çoluk çocuğun geçimi için çaba harcama ibadetini birlikte yürütmüş olabilir. Ameller ise niyetlere göredir." [74]

Yolculukta Ezan

819- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'iri mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) yolculukta sabah namazı dışındaki namazlarda kamete ek bir şey yapmazdı (yani ayrıca ezan okumazdı). Sabah namazında ise hem ezan okur ve hem de kamet getirirdi ve şöyle derdi.
"Ezan insanların kendisine toplandıklaır imam içindir."
Bu, Abdullah bin Ömer (r.a)'in kendi içtihadıdır. Şehir dışmda yalnız başına namaz kılan birinin ezan okumasının müstehab olduğu daha önce geçmişti. [75]

820- Ebu Davud, Akabe bin Amir (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Rabbin, bir tepenin başında namaz için ezan okuyan ve namaz kılan bir koyun çobanından pek hoşlanır ve şanı yüce olan Allah şöyle buyurur:
"Şu kuluma bakın, ezan okuyor ve namaz kılıyor. Benden korkuyor. Ben kulumu bağışladım ve onu cennetimle soktum." [76]

821- Buharı, rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Malik bin Huvayris'e ve onun amcasının oğluna şöyle buyurdu:
"Yolculuğa çıktığınızda ezan okuyun, kamet getirin ve en büyük olanınız size

imamlık etsin." [77]

Ezanın Adabı

822- Buharı ve Müslim, Ebu Cuheyfe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [78]
"O (yani Ebu Cuheyfe) Hz. Bilal (r.a)'i ezan okuduğunda gördü(günü bildirdi) ve şöyle söyledi;
"Bunun üzerine ezanda ağzını orada ve burada izlemeye başladım (yani ağzını öteye beriye çeviriyordu - Çeviren)"
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanma gittim. Ebtah'da deriden yapılma yeşil kubbede bulunuyordu. Hz. Bilal (r.a) O'nun abdest suyunu çıkardı. İnsanlardan bazıları ondan alıyor, bazıları da üstlerine serpiyorlardı. Sonra Resulullah (a.s) çıktı. Üzerinde yeşil bir hülle (cübbe) bulunuyordu. Şu an baldırlarının beyazlığına bakıyor gibiyim. (Resulullah a.s) sonra abdest aldı. Hz.Bilal (r.a) de ezan okudu. Ben ağzını burada ve şurada; sağda ve solda izlemeye başladım. (Yani ağzını sağa ve sola çevirdiğinden bir sağda bir solda görüyordum. - Çeviren) "Böyle çevirirken; "Hayya ale's-salah, Hayye ale's-salah; Hayye ale'l-felah, Hayye ale'I-felah" diyordu. Sonra (Resulullah a.s) için bir baston dikildi ve öne geçip öğle namazını iki rek'at kıldırdı. Bu sırada önünden eşekler ve köpekler geçiyordu, geçmelerine engel olunmuyordu. Sonra ikindi namazını iki rek'at kıldırdı. Sonra Medine'ye dönünceye kadar böyle ikişer rek'at kıldırmaya devam etti." [79]
"Muaviye (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müezzinler kıyamat gününde insanların en uzun boyunluları olacaklardır."
Bir başka rivayete göre de hadisin ravisi İsa bin Talha (r.a)'nın şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Muaviye bin Ebi Süfyan'ın yanında bulunuyordum. Müezzin kendisini namaza çağırmak üzere yanma geldi. Bunun üzerine Muaviye (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: ..." [80]

809- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müezzinler güvencededirler, imamlar ise dayanaktırlar. Ey Allah'ım! Müezzinleri bağışla, imamların da hatalarını düzelt." (Üç kere)

Bu, Ali bin Hucr'un hadisinin metnidir.
Hüseyin bin Hasan da şöyle söylemiştir:
"Allah imamları doğruya yöneltsin, müezzinleri de bağışlasın." [81]

810- Taberani, Ebu Mahzure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Müezzinler iftarlarında ve sahurlarında Allah'ın eminleridirler." [82]

Ezan Ve Kamet Arasında Dua

811- Ahmed bin Hanbel, Ehes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ezan ve kamet arasında yapılan dua reddedilmez, şu halde dua edin."
îbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Burada kabule layık duayı kasdetmiştir." [83]

812- İbni Huzeyme, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu: [84]
"İki şey reddedilmez yahut reddedildiği nadir olur: Ezan esnasmda ve tarafların birbirine girdiği savaşın en şiddetli anında yapılan dua."
Bu hadisin isnadı hasendir. İbni Hibban ise kitabının 297. sahifesinde bunun sahih olduğunu bildirmiştir. Onun rivayet ettiği hadisin metni şöyledir:
"İki vakit (saat) vardır ki, bu vakitlerde dua edenin duası reddedilmez. Namaz için kamet getirildiğinde ve Allah yolunda savaşılırken birinci safta bulunulduğunda." [85]

813- Ebu Davud, Abdullah bir Amr bin el-As (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Müezzinler bize üstün çıkıyorlar (bizden daha çok sevabı hakediyorlar)" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sen de onların dedikleri gibi de. Bitirince de iste, istediğin verilir." [86]

Namaz İçin Ne Zaman Kamet Getirilir Ve Cemaat Ne Zaman Namaza Kalkar ?

814- Ebu Davud, Simak bin Harb (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, Cabir bin Semure (r.a)'nin şöyle söylediğini duydu: "Resulullah (a.s)'m müezzini hamen kamet getirmeyip biraz geciktirirdi. Resulullah (a.s)'ın çıktığım görünceye kadar kameti geciktirirdi. O'nu görmesiyle birlikte kamet getirirdi."

Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir: [87]
"Hz. Bilal (r.a) güneş batıya yöneldiğinde hemen ezan okurdu. Ancak Resulullah (a.s) çıkıncaya kadar kamet getirmezdi. O'nun çıktığını görmesiyle birlikte İCamet getirirdi." [88]

815- Buharı ve Müslim, Katade (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirildiğinde beni görmenize kadar (namaza) kalkmayın." [89]

Bir Açıklama

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, imamın çıkmasından önce. kamet getirilmesinin sonra da onun çıkmasının beklenilmesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. İlim adamlarından bazıları halkın imamı ayakta beklemelerini mekruh saymışlardır. İbnu'l-Mübarek ise: "Cemaatten olanlar, müezzinin "kad kameti's-salah" demesiyle birlikte kalkarlar" demiştir. Bunun yaraşıra müezzinin "hayye ale's-salah" demesiyle kalkılacağı da söylenmiştir."
Bazı ilim adamlarına göre de cemaat, durumlarına göre bir vakitte kalkarlar. Yine, cemaatin "hayye ale's-salah" dendiğinde kalkması, imamın da "kad kameti's-salah" dendiğinde tekbir alması (yani namaza başlangıç tekbiri alması) gerektiği de söylenmiştir. [90]

Birden Fazla Müezzin Edinilmesi

816- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m iki müezzini vardı: Hz. Bilal (r.a) ve gözleri görmeyen (a'ma)

İbni Ummi Mektum. [91]
"Avret organlarından birinin dörtte biri bir tesbihlik rüku gibi namazın en kısa bir rüknünün yerine getirilmesine yetecek kadar bir süre açık kalması durumunda namaz bozulur. Bu hüküm, açılmanın kişinin kendi hareketinden dolayı olmaması için söz konusudur. Eğer kendi hareketinden dolayı olursa namazı derhal bozulur."
Hanefilere göre kişi eğer kasıtlı olarak açmazsa, avret yerlerinden belirtilenden daha az bir kısmım açmasıyla namaz bozulmaz.
Yine Hanefilere göre erkeğin namazda örtmesi farz olan avret yeri göbeğin altından diz kapaklarının altına kadar olan kısmıdır. Namazda cariyenin avret yeri, erkeğin avret yeri ile aynıdır. Hür bir kadının ve onun gibi olan hün-sanın avret yerleri ise yüzü, elleri ve güvenilir fetvaya göre ayaklarının alt ve üstleri dışında kalan bütün bedenidir. Sağlam olan görüşe göre kadının uzayan saçları da avret yerlerine dahildir.
Malikilere göre, erkeğin örtmemesi durumunda namazının geçerli olmayacağı avret yerleri ön ve arka haya yerleridir. Onlara göre buralar kaba avretlerdir ki, namazda buraların örtülmesi farzdır. Buralardan diz kapaklarına kadar olan kısım hafif avrettir ve namazda açılması mekruhtur. Açılması durumunda hemen vakit içinde o namazın iade edilmesi gerekir. Vakit içinde iade edilmesi ile kastedilen ise şudur: Eğer kılınan namaz iki gündüz vaktine (öğle ile ikindi vakitlerinden birine) denk geliyorsa bu vakitler çıkmadan, akşam ve yatsı namazlarının vakitlerine denk geliyorsa gece içinde, sabah namazının vaktine denk geliyorsa güneş doğuncaya kadar iade edilmelidir.
Hür bir kadının kaba avretleri ise göğüs, başın etrafı, suttan aynen göğse denk gelen kısım dışında kalan bütün bedendir. Bu yerlerin yüz, eller ve ayakların altları dışmda kalan kısımları ise hafif avrettir. Buraların açılması durumunda namazın iade edilmesi gerekir. İade vakti ise öğle veya ikindide güneşin sararmasına kadar olan vakittir. Eğer açılma akşam veya yatsı namazlarından birinde olmuşsa bunun iade edileceği vakit bütün gecedir. Sabah güneşinin doğmasından önce iade edilmesi gerekir. Kadın hafif avreti açık olarak namaz kılması durumunda günah işlemiş olur. Erkek için de aynı şey söz konusudur.
Şafiilere göre erkeğin avret yeri diz kapağı ile göbek arasıdır. Onlara göre diz kapağı avretten değildir. Aynı şekilde göbek de avretten değildir. Sağlam olan görüşe göre cariyenin avreti de erkeğin avreti gibidir. Hür kadınm ve onun gibi olan hünsanın avreti ise bileklere kadar olan ellerin iç ve dış kısımları dışmda kalan bütün bedendir. Hanbelilerin görüşleri de Şafiilerin görüşleri ile aynıdır.

Malikilerin görüşlerine göre yedi yaşına girmiş bir erkek çocuğun namaz kılmak istemesi durumunda (buluğ çağma ermiş) erkekler gibi kaba ve hafif avretlerini örtmesi mendubdur. Bu kısım yani hem kaba ve hem de hafif avreti içine alan kısım ise diz kapağı ile göbek arasıdır. Küçük bir kızın namaz kılmak istemesi durumunda da hem kaba ve hem de hafif avretlerini örtmesi mendubdur. Ancak sadece diz kapağı ile göbek arasım örtmesi de yeterli olur. Ailesi onun bu şekilde namaz kılmasına müsaade etmekten dolayı günah işlemiş olmaz.
Burada yaptığımız açıklamalarda sözünü ettiğimiz yerlerin en basit bir elbise ile örtülmesi halinde bile farz yerine getirilmiş olur. Ancak Müslüman kadın ve erkekten namaz konusunda istenen uygulama bundan daha geniştir. Fakat belirttiğimiz şekildeki bir örtünme ile kılınması kerahetle birlikte caiz olsa da Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın, yiyin, için ve israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." [92]
Buna göre Müslüman kadın ve erkekten istenen, en mükemmel bir görüntü içinde namazlarını yerine getirmeleridir. Bunun nasıl gerçekleştirileceği ise konuyla ilgili mekruhların bilinmesiyla anlaşılır. Bunlardan ise ileride söz edilecektir.
Elbise yerlerinin çekilmesi suretiyle namaz kılınması mekruh olursa bundan daha geniş bir hassasiyet nasıl olur? İş elbisesi ile veya üzerinde hoşa gitmeyen bir koku bulunan elbiseyle camide namaz kılınması mekruh olduğuna göre bu bizi, Müslümamn görünümün, temizliğin, nezafetin, zerafetin, en güzel şekliyle ve elbisenin en güzeliyle namaz kılması gerektiği sonucuna götürmektedir. Namazın mükemmel olması için ileride de göreceğimiz üzere iki veya daha fazla giysi ile kılınmaladır. Kadının namazının mükemmel olması için üç giysi ile kılmalıdır. Bunlar: Başı ve boynu kapatacak bir başörtüsü, bacaklar dahil olmak üzere bütün bedeni örtecek boydan bir elbise ve bu elbiseyi kapatacak bir dış giysi... Kadın için müstehab olan, cilbabını organlarım belli etmeyecek ve rüku ve secde esnasmda dış giysisini yüksekte tutacak derecede bol yapmasıdır. Müslüman hanımlar namazda giyecekleri elbiseler konusunda güzel gelişmeler gerçekleştirmişlerdir. Her bölgede övgüye değer bir yenilik görülmektedir. Bu kitabın bir çok yerinde giyim konusundan söz edilecektir. [93]

Konuyla İlgili Rivayetler

824- Ebu Davud, Behz bin Hakim (r.a)'den, o babasından, o da dedesinden (yani

kendi babasından) -ki bu kişi (yani dede) Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuştu- rivayet etmiştir: [94]
"Bu kişi (yani Behz bin Hakimin dedesi) şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Avret yerlerimizin ne kadarım kapatıp ne kadarını bırakacağız (yahut ne gibi durumlarda kapatıp ne gibi durumlarda kapatmadan bırakacağız?" dedim. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kendi hanımın ve elinin altındakiler (cariyelerin) dışındakilerden avretini sakla."
"Ya Resulullah (a.s)! Bir adam başka bir adamla bulunabiliyor?" dedim. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu (yani avretini) kimsenin görmemesini sağlamaya güç yetirebilir-sen yap"
"Bazen insan yalnız basma kalıyor" dedim. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah kendisinden utanılmaya insanlardan daha layıktır."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Ya Resulullah (a.s)! Bazen bir topluluk bir arada bulunuyor" dedim. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer onu kimsenin görmemesini sağlamaya güç yetirebilirsen kimse görmesin."
"Birimiz yalnız başına kalırsa?" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Allah kendisinden utanılmaya, insanlardan daha layıktır." [95]

825- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [96]
"Erkek erkeğin avret yerine bakamaz. Kadın da kadının avret yerine ba-kamaz. Bunun yanısıra erkek erkeğin karşısına bir elbise içinde çıkamaz. Aynı şekilde kadın da kadının karşısına bir elbise içinde çıkamaz."
Bir rivayette: "... avret yerine bakamaz" yerine "çıplak olarak bakamaz" denmektedir. [97]

826- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle söylediğini [98]
Avret: Namazda örtülmesi gereken yerlerdir. Erkeğin göbeği ile diz kapaklarının arası; kadının ise yüzü ile bileklerine kadar elleri dışında kalan bütün bedeni avrettir. Kadının ayakları konusunda ise iki farklı görüş bulunmaktadır. Cariyenin avret yerleri ise erkeğinkiyle aynıdır. Cariyenin başı, boynu, kolları ve baldırları gibi çalışma esnasında açılan yerleri avret değildir. Namazda örtülmesi

gerekli olan bu avret yerlerinin namaz dışında da örtülmesi gerekir. Yalnız başına kalındığı zaman örtülmesinin gerekip gerekmediği konusunda ise tereddüd vardır. Gösterilmesinden utanılan bir şey için avret denir. Bu yüzden kadınlara avret denilmektedir. Bir insanın avreti (yani genel anlamda avreti) ön ve arka haya yerleridir. Savaşlarda ve çarpışmalarda avret diye öldürülmesinden (veya saldırıya uğramasından) korkulan açıktaki şeylere denir. Bu itibarla bir ayeti kerimede: "Bizim evlerimiz avrettir" (Ahzab suresi: 131) Denilmektedir. Bu ayeti kerimede avret kelimesi ile o evlerin açıkta olduğu düşmanın saldırısına uğramasından korkulduğu anlamı kastedilmektedir. (İbnu'l-Esir) [99]

Bir Açıklama

Müezzinin tam bir taharet üzere (yani gusül almasını gerektirecek bir durumu olmadığı gibi abdestli olarak) ezan okuması müstehabdır. Bunun yanısıra yüzünü: "Hayye ale's-salah" derken sağ tarafa, "Hayye ale'l-felah" derken de sol tarafa çevirmesi müstehabdır.

823- Ebu Davud, Neccaroğu 11 arından bir kadının şöyle, söylediğini rivayet etmiştir:
"Benim evim Mescid'in çevresindeki en yüksek evlerdendi. Hz. Bilal (r.a), sabah namazında onun üzerinde ezan okurdu. Seher vakti gelir evin üstüne oturur ve fecri gözlerdi. Fecrin doğduğunu gördüğünde yürür ve şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sana hamdediyorum ve senin dinini hâkim kılmaları i-çin Kureyş'e karşı senden yardım diliyorum." Sonra ezan okurdu. Valahi bu sözleri bir gece bile terkettiğini bilmiyorum."
Müezzin uyanık olmalıdır. Minare de caminin çatısı gibi ihtiyacın gerektirdiği kadar jüksekçe bir yerde olmalıdır. Müezzinler ayakta ezan okurlardı.
İbnu'l-Munzir şöyle söylemiştir:
"İcma (görüş birliği), ezanın ayakta okunmasının sünnet olduğu üzeredir." [100]

SETRİ AVRET (AVRET YERLERİNİN ÖRTÜLMESİ)

Yüce Allah, Kur'anı Kerim'inde şöyle şöyle buyuruyor
"Ey Ademoğullan! Şeytan, anne babanızın avret yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak onları cennetten çıkardığı gibi sizi de yanılgıya düşürmesin." [101]
Şeriatın belirlemiş olduğu bir takım durumlar dışında avret yerlerinin örtülmesi istenen (gerekli görülen) bir şeydir. Avret yerlerinin örtülmesi normal durumlarda gerekli olunca, namazda gerekli olması öncelikle söz konusudur.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Ey Ademoğullan! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın, yiyin, için ve israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." [102]
Abdullah bin Abbas (r.a) burada süsler ile kastedilenin elbiseler olduğunu söylemiştir.
İlim adamları, istisnai durumlar dışında gerek namazda ve gerekse başka yerlerde avret yerlerinin örtülmesinin vacib (gerekli) olduğu üzerinde icma etmiş ve görüş birliğine varmışlardır.
Şeriata göre avret yeri, vücudun örtülmesi gerekli olan ve başkalarının bakmalarının haram olduğu yerlerdir. Namazda avret yeri denilirken ise bir kimsenin örtmeye gücünün yetmesi durumunda karanlık bir yerde namaz kılarken bile örtmesi şart olan yerleri kastedilir. Namaz dışındaki avret ise yerine göre namazdaki avretin aynısı olabileceği gibi bazen de aynısı olmayabilir. Çünkü namaz dışındaki avret, bakan kişinin durumuna göre değişir. Mesela bir adam ile karısı arasında avret söz konusu değildir. Bir kadının kendisine mahrem olan kişiler karşısındaki avreti, kendisine mahrem olmayan kişiler karşısındaki avretinden farklıdır. Sonra namaz dışındaki avret, yükümlülerin durumlarına göre de değişebilir. Bir cariyenin avreti hür bir kadının avretinden farklıdır.
İmam Ebu Yusuf, ihtiyaç olması ve yapılan işin gerektirmesi durumunda çalışan kadınların kollarını biraz açmalarının caiz olacağım söylemiştir. Bir çocuğun avret yerleri de yaşma göre değişiklik arzeder.
Avret yerlerinin örtülmesinin gerekmesi durumunda derinin rengini göstermeyecek ve avret yerlerini belli etmeyecek derecede kalın ve bol bir giyecekle Örtülmesi şarttır. Eğer giyilen giysi, altmdakinin niteliğini belli edecek derecede (dar) veya derinin beyazlığını, kırmızılığını belli edecek derecede (şeffaf) olursa onunla namaz kılınması caiz değildir. Eğer deri rengini belli

etmemekle birlikte bedenin yapısını veya büyüklük küçüklüğünü belli edecek nitelikte olursa, onunla namaz kılınması caizdir. Ancak Şafiilere göre bu, kadınlar açısından mekruhtur. Erkek için ise yapılması daha uygun olana (evla olana) terstir.

Hanefilerde sağlam görüşe göre avret yerlerinin etrafının her yanından kapatılması gerekir. Bu itibarla alttan veya gömleğin açık yerinden kapatılması gerekmez. Ancak Hanefilere göre bir kimsenin rükuda veya başka bir halde avret yerleri kendine görünmesi durumunda, gömleğin sarkıtılması ve ortasından bağlanması sünnettir. Söz konusu durumda avret yerlerinin bir başka tarafından görülmesi halinde (yani böyle bir ihtimalin bulunması halinde) belirtilen şeyin yapılması vacip olur.

Malikilere ve diğerlerine göre bir kimse, avret yerlerini örtecek bir şey bulamaması durumunda çıplak olarak namaz kılar. Şafiilere göre bu durumdaki bir kimse namazın bütün rükünlerini yerine getirerek namazını kılar. Hanefilere ve Hanbelilere göre ise bu durumdaki kişi oturarak ve rüku ile secde için ima etmek suretiyle namaz kılar. Pis bir giyecekten veya ipekten başka avret yerlerini örtecek giysinin bulunmaması durumunda bunlarla namaz kılınır. Bir kimse bunlardan birinin bulunması durumunda çıplak olarak namaz kılarsa namazı geçersiz olur. Her ikisinin de bulunması durumunda temiz ipeğin pis bir giyeceğe tercih edilmesi vaciptir. Bir kimsenin namaz esnasında mesela rüzgar sebebiyle kasıtsız olarak aniden avret yeri açılır ve o da hemen bu yerini Örterse Şafiilere ve Hanbelilere göre namazı bozulmaz. Malikiler ise: "Herhangi sebeple açılırsa açılsın kaba avret yerinin açılmasından dolayı namaz bozulur" demişlerdir.

Hanefiler de şöyle söylemişlerdir:

rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Çocuklarınız daha yedi yaşında iken onlara namazı emredin. On yaşına geldiklerinde namazı kılmamalarından dolayı onları dövün ve yatakta aralarını ayırın."

Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:

"Biriniz hizmetçisini -kölesini veya işçisini- evlendirdiğinde göbeği ile diz kapağının arasına bakmasın." [103]

Bir Açıklama

Çocukların on yaşma geldiklerinde yatakta aralarının ayrılması (yahut yataklarının ayrılması) ile kastedilen sadece kız çocuklarla erkek çocukların a-ralannm ayrılması değildir. Kastedilen uygulama bundan daha geniş kapsamlıdır.

827- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu: [104]
"Ey Ali! Uyluğunu (*) başkasına gösterme. Diri olsun, ölü olsun, başkasının uyluğuna da bakma!"
Bir başka rivayete göre Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) beni uyluğumu açmaktan nehyetti ve şöyle buyurdu:
"Uyluğunu açma ve diri olsun ölü olsun başkasının uyluğuna bakma." [105]

828- Ebu Davud, Zur'a bin Müslim bin Cerhed (r.a)'den, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir:
"O (yani Zur'a'nm dedesi) Suffe ehLindendi ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bir gün benim yanımda oturdu. Uyluğumun açık olduğunu gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Sen, uyluğun avret yeri olduğunu bilmiyor musun?"
Bir başka rivayete göre de, "Zur'a'nm dedesinin uyluğu açık olduğu halde Mescid'de bulunduğu bir sırada Resulullah (a.s) yanından geçti ve şöyle buyurdu:
"Uyluğunu kapat, orası avrettendir." [106] Ancak Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Zur'a bin Abdurrahman bin Cerhed babasının şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Cerhed'in bulunduğu sırada..." (Yani olayı Zur'a babasının ağzından nakletmiş ve babası kendi babasının adını vererek söz konusu olayı nakletmiştir. - Çeviren)" [107]

Bir Açıklama

Dim adamlarının çoğunluğu Cerhed'in hadisinde ve benzerlerinde bildirileni diğerlerine tercih etmişlerdir. Çünkü burada hüküm sözlü olarak bildirilmiştir. Sözlü olarak bildirilen ise fiile göre daha çok tercihe uygundur. Aynca diğer rivayetler yerine göre tahsis (hususiyet) bildirmektedir. Bazılarının ise rivayet tankları üzerinde tereddüt bulunmaktadır. Bu itibarla uyluğun avretten sayılması

daha uygundur. Bu yüzden ilim adamları bu hükme muhalif olarak nakledilen rivayetlerin özel anlamlar taşıdığına hükmetmişlerdir. Bazıları, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet edilen: "Sonra izar yukarı çekildi (summe husire'Hzar)" ibaresini taşıyan hadisi esas almışlardır. Hadisin metnindeki "husire" kelimesinin bu şekilde okunduğuna Müslim'in rivayetinde geçen "in-hasera" kelimesi de delalet etmektedir. Ahmed bin Hanbel'in İbni Aliyye'den naklettiği rivayette de delalet etmektedir. Bunu Taberani de Buhari'nin şeyhi Ya'kub'dan rivayet etmiştir. Yine îsmaili bunu Kasım bin Zekeriyya'dan, o da Ya'kub'dan rivayet etmiştir.
Kurtubi şöyle söylemiştir:
"Enes bin Malik (r.a)'in hadisi ve onunla aynı anlamı taşıyan diğer hadisler özel anlarda meydana gelen belirli bir takım olaylarla ilgili olarak va-rid olmuş hadislerdir. Dolayısıyla bu hadisler özel hükümler ortaya koyar. Yahut Cerhed'in hadisinde ve ona benzer diğer hadislerde ortaya koyar. Ya* hut Cerhed'in hadisinde ve ona benzer diğer hadislerde ortaya konulan hükümlerin sınırlarına girmemesi durumu için mübahlığm devam ettiğini bildirir. Çünkü Cerhed'in hadisi ve benzerleri genel hüküm ortaya koymaktadır."

829- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Uyluk avrettir." [108]

830- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın sünnetçisi Muhammed bin Abdullah bin Cahş (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Mescid'in avlusunda Ma'mer (r.a)'in yanından geçti. Ma'mer (r.a) uyluğunun bir tarafını açmış halde çömelmiş oturuyordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Uyluğunu kapat ey Ma'mer! Şüphesiz uyluk avrettir."
Yine aynı kişiden rivayet edilen ve Ahmed bin Hanbel'in kitabında yer alan bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Benim kendisiyle beraber bulunduğum bir sırada Resulullah (a.s), Ma'mer (r.a)'in yanından geçti. Ma'mer (r.a)'in uylukları açıktı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [109]
"Ey Ma'mer! Uyluklarını ört. Uyluklar avrettir."
Ancak o birinci rivayetinde: "Uyluk avrettendir" demiştir. [110]

831- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben,

Resulullah (a.s)'m şöyle söylediğini duyduğuma şahitlik ediyorum:
"Kim bir tek elbise içinde namaz kılarsa, elbisesinin iki yanını üstüste getirsin."
Buhari'nin rivayeti bu şekildedir. Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz bir tek elbise içinde namaz kıldığında iki tarafını omuzlarının üzerinden üstüste getirsin." [111]
Buradan hareketle namazda ridanın (palto vs.'nin) iki yanını üstüste getirmeden kenarlarından sarkıtmak veya kollan içine geçirmeksizin üstten atmak mekruh görülmüştür. Buradan anlıyoruz ki, namazda esas olan bedenin Örtülmesidir.
İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"İnsanın bedenini göstermesi mürüvvetten değildir. Yaratılanlara karşı bu edebe uyulması gerektiğine göre namazda yaratana karşı bu edebe uyulması öncelikle gereklidir."

832- Kutubi Sitte sahiplerinin, Tirmizi'nin dışında kalanları, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [112]
"Bir kimse Resulullah (a.s)'a tek bir elbise içinde namaz kılmak hakkında soru sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Her birinizin iki elbisesi var mı?"
Buhari ve Müslim'in bir rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a seslenerek: "Birimiz bir tek elbise içinde namaz kılabilir mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Her biriniz iki elbise bulabilecek mi?" [113] Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Sonra adam Hz. Ömer (r.a)'e (aynı şeyi) sordu. O da şöyle söyledi: Üzerinde değişik elbiseler olarak namaz kılar. Adam yerine göre izar ve rida ile, izar ve gömlekle, izar ve kaftanla (hırkayla), kısa şalvar (kisvet) ve kaftanla, kısa şalvar ve gömlekle namaz kılar."
Ravi dedi ki: "Sanıyorum bir de: "Kısa şalvar ve rida ile..." dedi." [114]
Muvatta'da yer alan rivayete göre de İbni Müseyyib şöyle söylemiştir:
"Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Erkek bir tek elbise içinde namaz kılabilir mi?" diye soruldu. O da: "Evet" dedi. Bunun üzerine: "Sen böyle yapıyor musun?" denildi. O da şöyle söyledi:

"Evet, Benim elbiselerim askıda olduğu sırada bir tek elbise ile namaz kılarım." [115]

Bir Açıklama

Bir tek elbise içinde namaz caizdir. Ancak Hz. Ömer (r.a)'den nakledilen rivayette geçtiği üzere daha fazla elbise içinde kılman namaz daha mükemmel olur. Esas olan ise Müslüman kadın ve erkeğin avret yerlerini gösteren

833- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:[116]
"Resulullah (a.s) cemaat ile birlikte kıldığı en son namazını Hz. Ebu Bekir (r.a)'in arkasında, bir tek elbise ile o elbiseye bürünerek kıldı."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) hastalığı esnasında Hz. Ebu Bekir (r.a)'in arkasında oturarak, bir elbise içinde ve o elbiseye bürünerek namaz kıldı." [117]

834- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz elbisesinden omuzunun üzerinde bir şey olmaksızın tek elbise içinde namaz kılmasın (yani eğer elbisesi omuzunun üzerinde atılacak veya bağlanacak kadar değilse bu durumda tek elbise içinde namaz kılmasın -Çeviren)."
Bir rivayette de: "Omuzlarının" diye geçmektedir. İlim adamları, izardan ayn olarak bedenini örtebileceği bir şeyi olan birinin bunu üzerine almadan namaz kılmasını mekruh görmüşlerdir. [118]

835- Ebu Davud, Bureyde (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), bir tek elbise içinde ona güzelce bürünmeden namaz kılınmasından nehyetti."
Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:
"(Resulullah a.s) rida olmaksızın yalnız şalvarla namaz kılınmasından nehyetti." [119]

836- Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Bazı adamlar Resululllah (a.s) ile birlikte, çocukların yaptığı gibi izar-larmı

boyunlarına bağlayarak namaz kılarlardı. Kadınlara da şöyle denirdi: "Erkekler safları düzenlenecek şekilde oturmalarını tamamlayıncaya kadar başlarınızı kaldırmayın."
Ebu Davud da bunun benzeri bir rivayet nakletmiştir. Onun rivayetinde: "İzarların darlığından dolayı (öyle yaparlardı)" denmektedir. Yine onun rivayetinde şöyle denmektedir:
"Bir kişi dedi ki: "Ey kadınlar topluluğu! Başlarınızı kaldırmayın." Kalan kısmı yukarıdaki gibidir. [120]

837- İbni Huzeyme, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında kadınlara, erkeklerin yerlerini tam olarak elbiselerinin düzelmesine kadar başlarını kaldırmamaları emredilirdi."
Bu, erkeklerin avret yerleri açık olarak namaz kıldıklarını ortaya koymaz. Söz konusu emir ise ihtiyat için söylenmiş bir emirdir. [121]

838- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayız gören bir kadının namazı, ancak başörtüsünü örterse kabul edilir." [122]

Bir Açıklama

Başörtüsü normalde kadının başını ve boynunu örtmek için kullandığı örtüdür. Ancak yukarıdaki hadisi şerifte bu kelime ile kadının namazda bedeninin örtülmesi gereken kısmını tamamen örtecek bir giyeceğin kastedildiği anlaşılmaktadır. Daha önce geçtiği üzere namazda kadmın yüzü ve elleri dışında kalan bütün bedeni avrettir. Ayaklarının avret olup olmadığı üzerinde ise görüş ayrılığı bulunmaktadır.

839- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [123]
"Resulullah (a.s) üzerinde resimli işlemeler bulunan bir giysi içinde namaz kıldı. Üzerindeki resimlere şöyle bir baktı. Namazını bitirince de şöyle buyurdu:
"Benim şu giysimi Ebu Cehm'e götürün de bana Ebu Cehm'in enbicani-yesini getirin. Bu biraz önce beni namazda meşgul etti."
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın üzerinde resimli işlemeler bulunan bir giysisi vardı. Bu,

namazda kendisini meşgul ediyordu. Dolayısıyla onu Ebu Cehm'e verdi ve onun enbicani bir giysisini aldı."
Buhari'nin bildirdiğine göre Hişam bin Urve, babasından rivayet etmiş, o da Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben namazdayken onun işlemlerine bakıyordum. Ancak benim zihnimi karıştırmasından korkuyordum." [124]
Bu, Muvatta'da, [125] Ebu Davud'un Süneninde [126] ve Nesai'nin Süneninde [127] de rivayet edilmiştir. Muvatta'da ayrıca Urve (r.a)'nin Resulullah (a.s)-'tan rivayeti tankıyla bunun benzeri bir başka hadis daha verilmiştir. O bu tankla hadisi mürsel olarak nakletmiştir. [128]
Ebu Davud'un bir başka rivayetinde de şöyle denilmektedir:
"... ve Ebu Cehm'e ait Kürt yapımı (kürdi) bir elbise aldı. Bunun üzerine kendisine şöyle denildi:
"Ya Resulullah (a.s)! Öbür giysi (halise) kürdiden daha iyiydi." [129]

840- Taberani, Abdullah bin Sercis (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir gün üzerinde yün bir hırka (bürde) bulunarak namaz kıldı. Sonra ashabından bir adama: "Senin hırkanı bana ver de sen benim hırkamı al" diye buyurdu. Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Senin hırkan benim hırkamdan daha iyi" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Evet. Ancak üzerinde kırmızı bir çizgi var. Ona bakıp da namazlarımda onunla zihnimin karışmasından korktum." [130]

Bir Açıklama

Bu hadisi şeriften ve daha önce geçen hadisi şeriften Müslümanın namazda giyeceği elbisesinde çeşitli hususlara dikkat etmesinin gerektiğini anlıyoruz. Bu cümleden olarak ilim adamları kendini beğenmişlik duygusu içinde elbiselerini sarkıtmayı mekruh görmüşlerdir. Hanbeliler de kırmızı renkli elbiseyi giymeyi ve onunla namaz kılmayı mekruh görmüşlerdir.
Bu iki rivayetten anlaşıldığına göre Müslüman ihtiyatlı olmalı ve namazda zihnini meşgul edecek, kendini namaza vermekten alıkoyacak elbise giymekten kaçınmalıdır. Buna dikkat edilmesi ise müstehabdır. Bu konu kişiden kişiye ve

insanın sahip olduğu dereceye (makama) göre değişiklik arzeder. Resulullah (a.s)'ın olduğu derecede üzerindeki elbisenin kendini biraz meşgul etmesi sebebiyle onu değiştirmesini gerektirmiştir. Bu uygulama ise mubahtan yararlanmada daha iyiye ulaşmak amacıyla kişinin kendini sorgulaması konusuyla ilgili temel bir ölçü ortaya koymaktadır.
İbni Hacer (l/483)'de Resulullah (a.s)'ın: "Bu, biraz önce beni namazda meşgul etti" sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Yani kendimi tam olarak ona vermekten alıkoydu. Sebebin ortaya konuş tarzından, herhangi bir durumun meydana gelmediği ancak Resulullah (a.s)'ın meydana gelmesinden endişe ettiği anlaşılmaktadır. Hadisteki "korkuyordum" sözü de bunu göstermektedir. İmam Malİk'in rivayetinde ise: "Meşgul edecek oldu (veya neredeyse meşgul edecekti)" denmektedir."

841- Bu har i, Ukbe bin Amir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a (arkadan ve önden) yırtmaçlı ipek bir hırka hediye edildi. Onu giydi ve onunla namaz kıldı. Sonra namazını bitirdi ve onu, istemeyen birinin çıkarması gibi sertçe çıkardı ve şöyle buyurdu:
"Bu, takva sahiplerine yakışmaz." [131]

Bir Açıklama

Bu olayın, ipeğin erkeklere haram kılınmasından önce meydana gelmiş olması mümkündür. Yahut giyilen giyside mubah sınırını aşmayacak miktarda ipek parça bulunuyor olabilirdi. Çünkü gerek namazda ve gerekse namaz dışında erkeklerin ipek giymelerinin haram olduğu üzerinde icma' (görüş birliği) vardır. İleride geleceği üzere erkekler ipeği sadece özel durumlarda veya herhangi bir mazeret dolayısıyla giyebilirler.
İbni Hacer, Feth (l/485)'te şöyle söylemiştir:
"Bu hadisin zahirinden anlaşıldığına göre Resulullah (a.s)'ın söz konusu elbise ile namaz kılması erkeklere ipek giymenin haram kılınmasından önce meydana gelmiş bir olaydı. Sahihi Müslim'de Cabir bin Abdullah (r.a)-rtan rivayet edilmiş olan bir hadis de buna delalet etmektedir. Söz konusu hadisi şerifin metni şöyledir:
"(Resulullah a.s) ipek bir hırka ile namaz kıldı. Sonra onu çıkardı ve şöyle buyurdu:
"Cibril beni nehyetti."

Yine Resululah (a.s)'m: "Bu takva sahiplerine yakışmaz" ifadesinin taşıdığı anlam da bunu ortaya koymaktadır. Çünkü bir şeyin haramlığı konusunda takva sahipleri ile diğerleri birdir yani takva sahiplerine haram olan diğerlerine de haramdır. Burada takva sahibi sakınan Müslüman ile küfürden sakınan Müslümanm kastedilmiş olması muhtemeldir. Söz konusu giysiyi çıkarmasının sebebi onu giymekten nehyedîlmesi (yani nehiy hükmünün o üzerindeyken gelmiş olması - Çeviren) da olabilir. Dolayısıyla bu,, ipek giymenin haram kılınmasının başlangıcı olabilir. Bunun kesinlik kazanmasından sonra artık bu rivayet, ipek giysi içinde namaz kılmayı caiz görenler için bir delil sayılamaz. Çünkü Resululah (a.s) aynı şeyi tekrar yapmamıştır. Ayrıca Resulullah (a.s)'ın aynı fiili tekrar etmemesi onu ilk kez yapmasının haram kılınmasından önce olması dolayısıyladır.
İpek giymenin haram kılınmasından sonra ipek elbise içinde kılınan namaz çoğunluğun görüşüne göre geçerlidir ancak böyle bir şeyin yapılması haramdır. İmam Malik'in görüşüne göre ise bu şekilde namaz kılanın vakit içinde namazını iade etmesi gerekir. En doğrusunu ancak Yüce Allah bilir." [132]

842- Kütübi Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) iki tür giyimden nehyetti: Elbisenin üstten boylu boyunca atılması. Bu tarz giyim ise, kişinin elbisesini üstten omuzlarını atlaması ve iki yanından biri üzerinde elbise bulunmaması ve dolayısıyla oranın açığa çıkması yahut elbiseyi namazda kollarını da üstten örtecek şekilde giymesidir. (Yani elbisenin kolları sokacak bir kısmı bulunmaması sebebiyle üsten giyilince kollar elbisenin içinde kalır ve namazda kolları elbisenin altından hareket ettirmek gerekir - Çeviren) İkinci giyim şekli ise, kişinin [133]
içerden haya yerlerini örtecek bir şeyi olmadığı halde elbisenin üzerine çö- melerek oturmasıdır."

843- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir tek elbise ile namaz kıldı. Ona bürünüyor ve sarkan kısımlarıyla (fazlalıklarıyla) havanın sıcağını ve sovuğunu gideriyordu." [134]

844- Buharı. Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Muhammed bin Munkedir şöyle söyledi:
"Cabir (r.a)'in bir tek elbise ile namaz kıldığını gördüm. Ve de şöyle söyledi:

"Ben, Resulullah (a.s)'ın bir tek elbise ile namaz kıldığını gördüm" Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Cabir bin Abdullah (r.a)'ın yanına gittim. Bir tek elbise ile ona sarınmış bir halde namaz kılıyordu. Ridası (yana) konulmuştu. Namazı bitirince: "Ey Ebu Abdullah! Ridan yana konulmuş halde namaz kılıyorsun" dedik. O da şöyle söyledi:
"Evet. Sizin gibi cahillerin görmelerini istedim. Ben, Resulullah (a.s)'ın bu şekilde namaz kıldığını gördüm." (1)
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Cabir (r.a) bize izarla namaz kıldırdı. İzarını da ense tarafından bağlamıştı. Elbiseleri ise askıya asılmış halde duruyordu. Bir kişi kendisine: "Tek bir izarla namaz mı kılıyorsun?" diye sordu. O da şöyle söyledi: [135]
"Bunu böyle yaptıysam senin gibi ahmak birinin görmesi içindir. Resu-lullah (a.s)'ın zamanında hangimizin iki elbisesi bulunuyordu?." [136]
Bir başka rivayete göre ise Said bin Haris Mualli şöyle söylemiştir:
"Cabir bin Abdullah (r.a)'a bir tek elbise içinde namaz kılmayı (yani bunun hükmünü) sordum. Şöyle söyledi:
"Yolculuklarından birinde Resulullah (a.s) ile birlikte çıktım. Bir işim için yanına gittim. Vardığımızda namaz kılıyordu. Üstelik bir tek elbise içinde. Ben de yanma yanaştım ve yanında namaz kıldım. Namazını bitirince: "Ne için geldin, ey Cabir?" diye buyurdu. Ben de ihtiyacımı kendisine bildirdim. İhtiyacımı kendine bildirme işini bitirince: "Gördüğüm şekilde yanıma yanaşmanın sebebi neydi?" diye buyurdu. "Bir tek elbise vardı" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Eğer geniş olursa onu üstüne aşır. Eğer dar olursa onu bedenine sar." [137]
Yukarıdaki metin, Buhari'nin rivayetidir. Müslim'in rivayetine göre ise Muhammed bin Munkedir, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayetle şöyle söylemiştir:
"Yolculuklarından birinde Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Su yanma geldik. Resulullah (a.s): "Sen (hayvanını) sulamıyor musun, ey Cabir?" diye buyurdu. Ben: "Evet" dedim. Sonra Resulullah (a.s) indi, ben de (hayvanımı) suladım. Sonra Resulullah (a.s) ihtiyacını gidermeye gitti. Ben de O'na abdest suyu hazırladım. Sonra geldi, abdest aldı ve kalkıp bir tek elbise ile namaz kıldı. Elbisesinin iki yanını üstüste getirmişti. Ben de arkasında durdum. Beni kulağımdan tutup sağ tarafına doğru çekti." [138]

Ebu Zubeyr (r.a)'in Cabir (r.a)'den neklettiği bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı bir tek elbise ile ona bürünmüş olarak namaz kılarken gördüm." [139]
Bir başka rivayete göre de o, Cabir bin Abdullah (r.a)'ı bir tek elbise ile ona bürünmüş olarak namaz kılarken gördü. Elbiseleri de yanında bulunuyordu. Cabir (r.a) de şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını gördüm." [140]
Muvatta'da geçen rivayete göre İmam Malik şöyle söylemiştir:
"Rivayet edildiğine göre Cabir bin Abdullah (r.a) bir tek elbise içinde namaz kılardı." [141]
Bir başka rivayete göre İmam Malik'e, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şöyle rivayette bulunulmuştur:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim iki elbise bulamazsa, bir tek elbise içinde ona sarınarak namaz kılsın. Eğer elbise kısa olursa onu üzerine bağlasın." [142]
Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre de Ubade bin Velid bin Ubade bin Sa-mit'in şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Cabir bin Abdullah (r.a)'in yanma gittik. Şöyle söyledi:
"Bir gazvede (savaşta) Resulullah (a.s) ile birlikte yolculuk ettim. (Resulullah a.s) kalkıp namaza durdu. Benim üzerimde de bir hırka vardı. İki tarafını birbirine birleştirerek gittim. Ancak bana tam gelmedi. Sallanıyordu da. Sonra yine iki yanını birleştirdim. Sonra düşmemesi için boynumu çekip omuzlarımla tuttum. Sonra gelip Resulullah (a.s)'ın sol yanında durdum. Resulullah (a.s) benim elimden tutup döndürerek sağ yanına getirdi. Bu arada İbni Sahr gelip sol yanma durdu. Bunun üzerine elleriyle ikimizi de alıp arkasına durdurdu. Resulullah (a.s) dikkatlice bana bakmaya başladı. Ben başlangıçta O'nun böyle bakışını farketmedim sonra farkettim. Bana, hırkayı güzelce sarmam üzere işaret etti. Resulullah (a.s) işini bitirince: "Ey Cabir!" diye buyurdu. Ben: "Buyur, ya Resulullah (a.s)!" dedim. Şöyle buyurdu:
"(Elbise) eğer geniş olursa, iki yanını üstüste getir. Eğer dar olursa o zaman belinden bağla." [143]
Ebu Davud'un vermiş olduğu bu hadis, uzun bir hadisin bir bölümüdür. Müslim bu hadisi uzun şekliyle nakletmiştir.

Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Abdurrahman bin Ebi Bekr (r.a) şöyle söylemiştir:
"Cabir bin Abdullah (r.a) üzerinde rida bulunmaksızın yalnız gömlekle bize imamlık etti. Namazı bitirince de şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın yalnız gömlekle namaz kıldığını gördüm." [144]

845- Müslim, Misver bin Mahrama (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ağır bir taş yüklendim. Yürürken üzerimden elbisem düştü. Onu alamadım. Resulullah (.as) beni bu şekilde gördü ve şöyle buyurdu:
"Elbiseni üzerine al ve çıplak olarak yürümeyin." [145]

846- Buharı ve Müslim, Ömer bin Ebi Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [146]
"Resulullah (a.s) bir tek elbise ile namaz kıldı. Elbisesinin iki yanını üst-üste getirmişti."
Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"O (yani Ömer bin Ebi Seleme r.a) Resulullah (a.s)'ı Ümmü Seleme (r.a)-'nin evinde bir tek elbise ile namaz kılarken gördü. Elbisesinin yanlarını o-muzlarınm üzerine atmıştı." [147]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ı, Ümmü Seleme (r.a)'nin evinde bir tek elbise içinde ona sarılmış halde namaz kılarken gördüm. Elbisenin iki yanını iki omuzu-nun üzerine koymuştu." [148]
Bir başka rivayette: "Bürünmüş" ibaresi geçmektedir. [149]
Bir diğer rivayette de: "Üzerine sarmış" ibaresi geçmektedir. Bu rivayete ek olarak "iki omuzu" anlamına gelen "atikeyhi" kelimesinin yerine yine aynı anlama gelen "menkibeyhi" kelimesi geçmektedir. [150]

847- Ebu Davud, Seleme bin Ekva' (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Ben boğazında şişkinlik bulunan bir adamım. Bir gömlekle namaz kılabilir miyim?" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Evet. Bir dikenle de olsa onu üzerine bağla "yani üzerinde iki tarafını birbirine bağla -Çeviren)"

Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben, üzerimde gömlekten başka bir şey olmaksızın safta bulunuyorum. Onunla namaz kılayım mı (veya kılabilir miyim)?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Onu bir dikenle de olsa üzerine bağla."
Bir başka nüshasında: "Yazın ... oluyorum" şeklinde geçmektedir. (Yani birinci nüshadaki "saff' kelimesinin yerine "sayf' kelimesi geçmektedir.) [151]

848- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu -veya Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi-:
"Birinizin iki elbisesi olursa, onlarla namaz kılsın (yani namaz kılarken ikisini de giysin. Sadece bir elbisesi bulunursa, onu üzerine bağlasın ve Yahudilerin üzerlerine sarmalan gibi sarmasın." [152]

849- İmam Malik, Resulullah (a.s)'m hanımı Meymune (r.a)'nin gözetiminde büyüyen Abdullah Havlani (r.a)'den rivayet etmiştir: "
"Meymune (r.a) üzerinde izar olmaksızın hırka ve başörtüsü ile kılardı."
Namaz kıldı. [153]

850- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir kısmı benim üzerimde olan elbisenin içinde namaz kıldı.” [154]

851- Ebu Davud, Meymune (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), üzerinde bir kısmı benim üzerimde olan genişçe bir elbise bulunarak namaz kıldı." [155]

852- İbni Huzeyme, Meymune (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir kısmı benim üzerimde, bir kısmı O'nun üzerinde [156] olan genişçe bir elbise ile (mirtle - çarşafa benzeyen üstten giyilen bolca bir giysi -Çeviren) namaz kılardı. Bu sırada ben de hayızlıydım."

853- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben, ashabı suffeden olan yetmiş kişinin arasındaydım. Onlardan üzerinde rida

bulunan bir adam yoktu. Ya bir hırkaları veya boyunlarına bağladıkları bir giysileri olurdu. Kiminin elbisesi baldırlarına, kiminin elbisesi ise topuklarına kadar uzanırdı. Avret yerlerinin görüneceği endişesiyle bu elbiselerini elleriyle birleştirirlerdi (yani alttan herhangi bir giyecekleri olmadığından elbisenin açılması durumunda avret yerlerinin görünebileceği endişesiyle elleriyle elbiselerinin alt kısımlarını birleştirip tutarlardı. - Çeviren)" [157]

854- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [158]
"Resulullah (a.s) namazda elbiseyi yerlere sarkıtmaktan ve bir adamın ağzını kapatmasından nehyetti." [159]

Bir Açıklama

ŞerhuVSunne (2/427)'de şöyle denmektedir:
"İlim adanılan bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları elbiseleri yerlere sarkıtmanın namazda mekruh olduğunu ileri sürmüş ve: "Yahudiler işte böyle yapmaktadırlar" demişlerdir. İmam Şafii bunun namaz dışında olduğu gibi namazda da mekruh olduğunu söylemiştir. Bazı ilim adamları ise elbiseyi sarkıtmayı namazda caiz görmüşlerdir.
"Bir adamın ağzını kapatması" sözüyle ilgili olarak Ebu Süleyman Hatta-bi şöyle söylemiştir:
"Araplar ağızlarını sarıklarla kapatmayı adet edinmişlerdi. İşte namazda böyle yapmaktan nehyolunmuşlardı. Ancak namaz kılan biri, ağzına toz,, toprak gelmesi durumunda bununla ilgili bir hadisi şerife dayanarak ağzını kapatabilir."

855- Ebu Ya'la, Muaviye (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m hanımı Ümmü Habibe (r.a)'nin yanına girdim. Resulullah (a.s)'m bir tek elbise ile namaz kıldığını gördüm. "Ey Ümmü Habibe! Resulullah (a.s) bir tek elbise ile mi namaz kılıyor?" dedim. Şöyle söyledi: "Evet. Yaptığı iş esnasında da onu giymekteydi." Bu sözüyle cinsel yakınlığım kastediyordu."
Muaviye (r.a), Ümmü Habibe (r.a)'nin kardeşidir. Her ikisi de Ebu Suf-yan'ın çocuklarıdır. [160]

856- Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ta Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde

rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), pamuk bir elbiseye bürünmüş halde yanımıza çıktı. Elinde de bir baston vardı. Usame bin Zeyd (r.a)'e dayanıyordu. Elindeki bastonu önüne dikti sonra ona doğru namaz kıldı." [161]

857- Ebu Ya'la, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: [162]
"Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Keskin bir soğuk olduğunu gördü. "Ey Aişe! Çarşafını (mirtini) benim üzerime at" diye buyurdu. Hz. Aişe (r.a): "Ben hayızlıyım" dedi. Oda şöyle buyurdu:
"Hayızlı olman, senin elinde olan bir şey değildir." Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir: "Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"(Resulullah a.s) geceleyin namaz kılıyordu. Ben yanındaydım. Ben o sıra hayızlıydım. Üzerimde de bir kısmı benim üzerimde, bir kısmı da O'-nun (yani Resulullah (a.s)'ın) üzerinde olan çarşaf (mirt) bulunuyordu." [163]

Bir Açıklama

Namaz kılan birinin üzerindeki elbisenin temiz olması farzdır. Yukarıdaki rivayeti ve benzerlerini, bir kimsenin namaz kılarken bir kısmı hayızlı bir kadının üzerinde olan elbiseyi üzerine örtmesinin zararı olmayacağının bilinmesi için vermiş bulunuyoruz.

858- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılacak olduğunda, iki elbisesini de giysin. Şüphesiz Yüce Allah kendisine karşı süslenilmeye daha layıktır."
Yukarıdaki rivayetlerde bir elbise denirken içten herhangi bir elbise giyilmeksizin boydan boya tek kat elbise giyilmesi kastedilmektedir. İki elbise denirken ise bir iç elbise bir de dış elbise yahut bir belden aşağı haya yerlerinin örtülmesi için giyilen elbise, bir de onun üstüne giyilen ve bütün vücudu veya vücudun önemli bir kısmını kapatan elbise kastedilmektedir. Bir elbise giyilmesi biraz mahzurlu olduğundan, zorunlu kalınmadıkça namazda belirtildiği şekilde iki elbise giyilmesi gerekir. İki elbise giyildiğinde üstten giyilen elbise herhangi bir sebeple açıldığında alttan giyilen elbise avret yerlerinin görünmesini engeller.

(Çeviren) [164]

Dersler Ve Öğütler

Zahiriyye'de şöyle denmektedir:
"Avret yerleriyle ilgili hükümde sıralama itibariyle diz, uyluktan daha hafiftir. Bir kimse birinin dizinin açık olduğunu görürse nazikçe uyarır ve diretmesi durumunda tartışmaya girmez. Uyluğunu açık görürse sert davranır ve diretmesi durumunda dövmez. Kaba etlerini açık görürse uyarır ve diretmesi durumunda uygun şekilde cezalandırır (te'dib eder)." [165]
İnaye (l/225)'de şöyle denmektedir:
"Bir kimse dizleri ancak uyluğu örtülü olarak namaz kılarsa geçerlidir. Çünkü bizzat diz, uyluğun dörtte birinden daha azdır. Bununla birlikte dizin yalnız başına bir organ sayıldığı da söylenmiştir. Ancak birinci görüş daha kuvvetlidir. Çünkü diz gerçekte yalnız başına bir organ sayılmaz. Diz sadece uyluk kemiği ile baldır kemiğini birleştiren bir eklem niteliğindedir. Görünen kısmın baldırdan mı yoksa uyluktan mı olduğunun tam olarak tesbiti zor olduğundan, erkeklerin birbirlerinin dizlerine bakmaları haram kılın-mışır."
Hür kadının ayağının avret olup olmadığı konusunda Ebu Hanife'den ve onun mezhebinin ileri gelenlerinden değişik rivayetler nakledilmiştir.
Kifaye (l/226)'de kadının ayağının mutlak manada avret olmadığı görüşü tercih edilmekte ve şöyle denmektedir:
"Çünkü kadın, insanlarla ilişkilerinde yüzünü ve ellerini açma ihtiyacı duyduğu gibi yürüyüş esnasında da ayağını açmaya ihtiyaç duyar. Yüz ve eller ayağa göre daha çok ilgi çekici olduğu halde buraların ihtiyaç dolayısıyla açılması caiz olduğuna göre ayağın ihtiyaç dolayısıyla açılması öncelikle caiz olur." [166]

KIBLEYE YÖNELMEK (İSTİKBALİ KIBLE)

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Her nerden çıkarsan yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ve içlerindeki zalimlerin dışında, insanların ellerinde sizin aleyhinizde kullanacakları bir delillerinin olmaması için her nerede bulunursanız bulunun, yüzlerinizi onun tarafına çevirin." [167]
İnsanın kıble tarafına yönelmesinin mekruh olamayacağı bazı özel durumların ortaya çıkmasının da söz konusu olduğundan dolayı Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde şöyle buyurmaktadır:
"Doğu da, batı da Allah'ındır. Herhangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Allah geniş güç sahibidir ve her şeyi bilendir." [168]
Fıkıhçılar namazın geçerli olabilmesi için kıble tarafına yönelinmesinin şart olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bundan sadece şiddetli korkunun söz konusu olması veya yolcuntın nafile namaz kılması durumu müstesnadır. Maliküer ve Hanefiler kıbleye yönelme şartını düşmandan ve vahşi hayvanlardan güvende olunması ve kıbleye yönelme gücüne sahip olunması ile kayıtlı kılmışlardır. îlim adamları Ka'be'yi bizzat gören ve yerini net olarak tayin eden birinin bizzat Ka'be'yi karşısına almasının şart olduğu üzerinde görüş birliği etmişlerdir. Hanbelilere göre Mekkeliler ve burada hayat sürenler bu hükme tabidirler. Onlar Ka'be ile aralarında herhangi bir engel bulunsa bile bizzat Ka'be'yi karşılarına almak zorundadırlar. Ancak Hanefiler, Malikiler ve Hanbelilere göre, Ka'be'nin yerini net olarak tayin etme imkanından mahrum olanlar için farz olan, yukarıda belirtildiği şekilde bizzat Ka'be'yi karşılarına almak değil, Ka'be yönüne yönelmektir. İmam Şafii ise bu durumdaki bir kişinin de yönü doğrudan Ka'be'ye denk gelecek şekilde durmasının gerektiğini söylemiştir. Hanefiler gibi, Ka'be'nin yerini net olarak belirleme imkanından mahrum olan birinin sadece Ka'be yönüne yönelmelerinin şart olduğunu ileri sürenlerden bazıları bununla en azından yüzünün bir kısmının doğrudan Ka'be hizasına veya havada Ka'be'nin üstüne gelen yerin hizasına denk gelmesinin gerektiği anlamını kasdetmişlerdir. Ka'be ise hüküm itibariyle yedinci kat yerden Arş'a kadar uzanır. Normal yer üzerinde veya düzlüklerde namaz kılan birinin namazı geçerli olduğu gibi yüksek dağlarda, derin kuyularda veya deniz seviyesinin altındaki yerlerde namaz kılan birinin namazı da geçerlidir. Ka'be'nin binasının yıkıldığı farz edilse bile bulunduğu yere doğru kılınan namaz da

geçerli olur.
Ka'be tarafına yönelmenin yeterli olacağını söyleyenler, Ka'be tarafına yönelmeyi şu şekilde izah etmektediler: Belirtilen şekilde namaz kılan birinin yüzüne göre konulacak bir dik açının ortasından bir çizgi çekilse mutlaka Ka'be'nin bir yerine denk gelmelidir.
Bir kimse kıblenin yönünü tam olarak belirleyemez, bu konuda tereddüde düşer ve kendisine bilerek cevap verecek güvenilir birini de bulamazsa, fikir yürütür (içtihad eder) ve imkan ölçüsünde kainattaki delilleri dağerlendirerek araştırma yapar ve bu araştırma sonunda kıble yönü olacağına kanaat getirdiği yöne doğru namaz kılar. Eğer namazdan sonra içtihadında (araştırmasına göre yaptığı tesbitte) hata ettiği ortaya çıkarsa, Hanefilere ve Hanbelilere göre kıldığı namaz geçerlidir vç iade etmesi gerekmez. Ancak Hanbeliler bu konuda kişinin hazerde (insanların kitle halinde ikamet ettikleri bir yerde) olmaması şartını koşmuşlardır. Belirtilen şekilde içtihad yaparak (araştırma ile tesbit yaparak) namaza duran kişi daha namazdayken yaptığı tesbitinin hatalı olduğunu kesin olarak anlarsa, kıble tarafına doğru döner ve namazının kalan kısmını bu yöne doğru kılar. Değişik namazlarda farklı tesbitlerde bulunursa, her bir namazını yaptığı en son tesbite göre kılar. Mesela öğle namazında bir yöne doğru namaz kılar, sonra ikindi namazında öğle namazın-daki tesbitinde hata ettiğine kanaat getirerek kıble yönüyle ilgili yeni bir tesbit yaparsa, ikindi namazını bu yeni tesbitine göre kılar. Akşam namazında kanaati tekrar değişirse, akşam namazını da en son tesbitine göre kılar
Şafülere ve Hanefiler göre Ka'be'nin içinde veya üstünde namaz kılan biri ister nafile, ister farz namaz kılsın hangi yöne yönelse namazı geçerlidir. Binek üzerinde veya araba, uçak gibi onunla aym hükümde olan bir araç üzerinde yolculuk eden biri, bineğin veya aracın gittiği yöne doğru nafile namaz kılabilir. Bu şekilde nafile namaz kılan rüku ve secdelerini ima ile yapar.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Yürüyerek değil de binek üzerinde yolculuk eden biri, yolculuğu uzun da olsa kısa da olsa, bineğinin yönü ne tarafa olursa olsun bineği üzerinde nafile namaz kılabilir. Yanhz başına yolculuk eden biri gibi namaza ilk başlamada kıbleye yönelme imkânı olursa, öyle yapar".
Belirtilen şekilde nafile namaz kılan birinin başlangıçta kıbleye dönmesinin gerekliliği konusunda iki rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre bu gereklidir, bir rivayete göre ise gerekli değildir. Namazın başlangıcında kıbleye yönelmenin zor olması veya sıkıntıya sebep olması durumunda gerekli olmadığı konusunda Hanbelilerle aynı görüşte olanlar da bulunmaktadır.

Çağımızda kişinin gerek yer üzerinde ve gerekse havada kıbleyi tesbit etmesini sağlayacak çeşitli pusulalar geliştirilmiştir. Müslümanın da bu türden bir pusula bulundurması ve yolculuğa çıkması halinde onu yanına alması uygun olur.
Hanefilerin görüşlerine göre kıbleye yönelmekten aciz olan veya binek ü-zerinde bulunan birinin kıblesi yatarak da olsa dönmeye güç yetirebileceği yöndür. Gerek yolculukta gerekse düşmandan veya canavarlardan korkma durumunda kişi hangi yöne dönmeye güç yetirebilirse o yöne dönerek ima ile namaz kılabilir. Ancak binek üzerinde namaz kılarken bineğin durdurulması imkânı olursa durdurulması şarttır. Bununla birlikte kafilenin gitmesi ve kendinin yolda kalması gibi herhangi bir zarardan korkutursa, o zaman bineğin durdurulması ve ilk namaza başlangıç tekbirinin alınması esnasında bile kıbleye yönelinmesi gerekmez.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaz kılan kişi kıbleye yönelse bile hayvan (binek) üzerinde farz namazın kılınması aşağıdaki dört durum dışında geçerli olmaz.
Birinci olarak: Caiz (yani yasak olmayan) bir çarpışma esnasında çarpışmanın şiddetlenmesi dolayısıyle binekten inme imkânının bulunmaması durumunda. Bu durumda kişi mümkün olursa ima ile kıbleye yönelerek hayvanının Üzerinde farz namazı kılar.
İkinci olarak: Kişinin hayvanından inmesi durumunda canavar ve hırsız gibi herhangi bir düşmanın zarar vereceğinden korkması durumunda. Bu durumda da mümkün olursa ima ile kıbleye yönelerek farz namazı hayvanın üzerinde kılar. Bunun (ima ile kıbleye yönelmenin) mümkün olmaması halinde ise kıbleden başka bir yöne yönelir. Eğer namazı kıldıktan sonra güvene kavuşursa, vakit içinde namazını iade eder. Ama vakit geçmiş olursa iade etmez.
Üçüncü olarak: Hayvana binmiş olarak sudan geçmesi ve dolayısıyla hayvandan inme imkânının olmaması yahut indiği taktirde üzerinin pis olacağından korkması durumunda.
Dördüncü olarak: Hayvandan inmeye güç yetiremeyecek derecede hasta olması durumunda. Bu durumda mümkün olursa hayvanını durdurur kıble yönüne döner ve ima ile namaz kılar."
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Gemide çalışan bir denizcinin farz namazda bile kıbleye yönelmesi şart değildir. Gemide namaz kılan birinin imkanı ölçüsünde kıbleye yönelmesi gerekir. Bu durumdaki birinin geminin dönmesi sebebiyle yönünün değişmesi durumunda dönmesi gerekir (yani kıble yönünü takib etmelidir, -Çeviren)"
Dinu'I-Halis (2/122)'de şöyle denmektedir:

"Hadisler farz bir namazın kıble tarafına yönelinmeden ve hayvan üzerinde kılınmakla geçerli olmayacağına delalet etmektedir, Bu konuda icma (görüş birliği) bulunmaktadır. Ancak kişinin bir mazeretinin olması durumu, bunun dışındadır."

Müellif bundan sonra (kıbla yönüne yönelmemeyi geçerli kılacak) mazeretleri sıralamaktadır.

İmam Nevevi de zorunluluk dışında farz bir namazın hayvan (binek) üzerinde kılınmasının caiz olmayacağı üzerinde icma (görüş birliği) olduğunu etraflıca açıklamıştır.

Buradan anlaşıldığına göre bu konuda da zorunluluk hallerinin kendine özel hükümleri bulunmaktadır. [169]

Geçmiş fıkıhçılarin konuyla ilgili açıklamalardan hareketle şunları söyleyebiliriz:

Arabada, uçakta, gemide veya uzay aracında yolculuk eden bir kimse o-turduğu yerde aracın gittiği yöne yönelerek nafile namaz kılabilir. Farz namazlara gelince, mümkün olması durumunda iki farz namazı birleştirme ruhsatından yararlanılabilir. Ama yolculuğun bitmesinden önce birleştirilmesi mümkün olan namazların her ikisinin de vaktinin çıkması kesinse o zaman her bir namazı kendi vakti içinde imkanlarının elverdiği şekilde kılar. Eğer namazın bütün rükünlerine uyma ve bütün gereklerini yerine getirme imkanı varsa hepsini yerine getirir. Bu imkan olmadığı takdirde yapabildiği kadarını yapar. Araba, uçak ve uzay aracına binen bir kişi açısından ihtiyata uygun olan bu araçlar içinde beş namaz vaktinden az bir süre kalmışsa araç içinde kıldığı namazları iade etmesidir.

1Uzay araçlarına binen biri kıbleyi belirleme imkanına sahip olmazsa istediği yöne doğru namaz kılabilir.

Uçağa binen biri kıbleyi bilemese veya ayakta namaz kılmasının herhangi bir tehlikeye yol açacağından korksa yahut ayakta namaz kılacağı bir yer bulamazsa oturduğu yerde ima ile namazını kılabilir.

Dinu'l-Halis (2/125)'te şöyle denmektedir:

"Namaz esnasında gemi veya benzeri bir araç dönerse namaz kılan kişi de mümkün olursa kıble yönüne doğru döner. Çünkü bu kişi herhangi bir sıkıntıya düşmeden bu şartı yerine getirme gücüne sahiptir. Dolayısıyla ilim adamlarının ortak görüşleriyle bu şartı yerine getirmesi gerekir. Eğer kıble tarafına yönelme imkanına sahip olmazsa, hangi yöne yönelmeye güç yeti-rebilirse o yöne doğru namazını kılar. Şafiilerin dışında kalan üç mezhebe göre de bu şekilde kılman

namazın iadesi gerekmez. Burada verilen bilgiler ve açıklamalar trende ve uçakta kılınan namaz için de geçerlidir.
Bir kimse abdestsiz olur, teyemmümde kullanabileceği bir şey de bulamazsa onun hakkında, her iki taharet imkanından da (yani abdest ve teyemmüm imkanından) mahrum olan kişiyle ilgili hüküm geçerlidir. Hane-filer ve Şafiiler böyle birinin namaz kılmasını, ancak daha sonra namazını iade etmesini gerekli görmüşlerdir. Hanbeliler: "Onun (belirtilen şekilde kıldığı namazını) iade etmesi gerekmez" demişlerdir. Malikiler ise şöyle söylemişlerdir: "Bu durumdaki bir kişiden namaz tamamen düşer; ne eda etmesi, ne de daha sonra kaza etmesi gerekir."
Kıble konusundan söz edilmesi, namaz kılan kişinin kıbleyi koruması (yani kıbleye yönelişini devam ettirmesi) hususundan, kıbleye yöneliş esnasında uyulması gereken bir takım adabdan (edep ölçülerinden), namaz kılanın ö-nünde bulunması mekruh olan şeylerden ve namaz kılanın kıble tarafına gelmesinden ötürü onun namazının mükemmelliğini etkileyen şeylerden de söz edilmesini gerektirmektedir.
Namaz kılan birinin, önünden geçilmesini engellemek amacıyla önüne bir sütre koyması sünnettir. Bu sütre, yerin üzerine dikilmiş bir ok, yahut yine yerin üzerine dikilmiş bir baston (değnek) veya bir hayvan, bir duvar ya da düz bir engel olabilir. Şafîilere ve Hanbelilere göre bir çizgi bile sütre yerine geçer. Buna göre namaz kılanın önünde düz bir çizgi veya yan yatırılmış bir değnek olursa bu sütre sayılır. Yine namaz seccadesinin kenarı da sütre sayılır. Namaz kılan kişi, sütresine mümkün oldukça yakın durmalı ve arada üç ziradan fazla bir mesafe bırakmamalıdır. Bir direği yahut ağacı veya oku sütre edindiği zaman bunu sağ veya sol kaşının hizasına getirmesi sünnettir. Böylece sütre edindiği şeye doğru namaz kılıyormuş gibi olmaz. Namaz kılan kişi sütreyi kıblesine hürmet amacıyla koyar. Aynı şekilde kıblesi için (yani kıblesini belli etmek) için bunu koyması da sünnettir. Başkalarının da buna dikkat etmeleri ve namaz kılan kişi ile sütresinin arasından geçmemeleri gerekir.
Namaz kılanın önünde sütresinin bulunmaması durumunda Malikilere göre, bu kişinin namazgah olarak kullandığı yerden geçen biri günah işlemiş olur. Geçmek için ihtiyaç duyulan bir yerde namaza durulması da mekruhtur. Fıkıhçılar, Ka'be'yi tavaf eden birinin, namaz kılan birinin önünden geçmesinin caiz olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Hatta Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Mekke'de ve harem bölgesi sınırlan içine giren yerlerin hiç bir yerinde, namaz kılan birinin önünden geçilmesi haram değildir."

Hanefilere göre namaz kılan birinin önünden geçene engel olunması bir ruhsattır ama engel olunmaması daha uygundur. Hanefiler, namaz kılanın ö-nünden geçmek isteyenle çarpışılmasını emreden hadisi şerifin mensuh olduğunu ileri sürmektedirler.
Dört mezheb alimlerinin de ortak görüşleriyle namaz kılan birinin önünden geçilmesi, namazı kesmeyeceği gibi bozmaz da. Namaz kılanın önünden geçilmesinin namazı keseceğini ifade eden hadisi şeriflerde kastedilen anlamın, namazın tamamen bozulması anlamı değil, namazdaki huşu ve zikrin kesilmesi anlamı olduğu ifade edilmiştir.
Bir insanın yüzüne doğru veya ocak, fırın, ateş, kandil, mum, lamba gibi i-çerisinde ateş yanan bir şeye doğru namaz kılmamak da Müslümanın namazında gözetmesi gereken ölçülerdendir. Namaz kılanın yüzünün hizasına gelen bir resme doğru namaz kılınması da mekruhtur.
İmam Ahmed bin Hanbel şöyle söylemiştir:
"Kıble tarafına mushaf veya bunun dışında herhangi bir şey asılması mekruhtur."
Hanefilere göre ise, bunlarla ibadet edilmediği sürece kıble tarafına asılı olmasının bir sakıncası yoktur. Hanefilere göre üzerinde tasvirler (canlı resimleri) bulunan halının üzerinde namaz kılınmasının da sakıncası yoktur. Çünkü bu durumda söz konusu şeyler aşağılanmış olmaktadır. [170]

Kıblenin Değiştirilmesi

859- Buhari ve Müslim, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [171]
"Resulullah (a .s) Beyti Makdis (Mescidi Aksa) tarafına onaltı ya da onye-di ay namaz kıldı. Resulullah (a.s) Ka'be tarafına namaz kılmayı arzuluyor-du. Yüce Allah da şu ayeti kerimeyi indirdi:
"Yüzünü göğe doğru çevirip durmanı görüyoruz. Seni hoşnut kalacağın kıbleye doğru yönelteceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ve her nerede olursanız olun yüzünüzü onun tarafına çevirin." [172]
Resulullah (a.s) da Ka'be tarafına yöneldi. Bunun üzerine insanların aşağıları olan Yahudiler şöyle dediler: "Onları (Müslümanları) daha önce yönelmekte oldukları kıblelerinden çeviren ne oldu?" [173] (Yüce Allah da şöyle buyurdu): "De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. Dilediğini doğru yola iletir." [174]

Bir adam Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı.^fsJamazını kıldıktan sonra çıktı ve ensardan bir cemaatin Mescidi Aksa'ya doğru ikindi namazını kılmakta olduklarını gördü. Kendisinin Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldığına ve Resulullah (a.s)'ın Ka'be tarafına yöneldiğine şehadet etti- Oradaki cemaat de yönünü değiştirerek Ka'be tarafına yöneldi." [175]

Dersler Ve Öğütler

Nevevi, Sahihi Müslim Şehri (5/9)'nde şöyle söylemiştir:
"Bu olay, neshin geçerli olduğunu ve fiilen de gerçekleştiğine delalet etmektedir. Bu olay aynı zamanda bir kişinin verdiği haberin (haberi vahidin) kabul edilebileceğini de göstermektedir. Bunun yanısıra bir namazın iki ayrı yöne kılınmasının caiz olduğuna da delalet etmektedir. Bizim mezhebimizin mensuplarına göre de, kıbleyi araştırma yoluyla tesbit edip bu yöne doğru namaz kılar sonra daha namazdayken tesbitini değiştirirse ikinci yöne doğru döner. Hatta dört rek'ath bir namazda görüşü dört kere değişse ve na-mazm her bir rek'atmı ayrı bir yöne doğru kılsa bile sağlam olan görüşe göre namazı geçerlidir. Çünkü hadisi şerifte kendilerinden söz edilen cemaat, namazdayken yönlerini değiştirerek Ka'ba tarafına yönelmişler ve namaza yeniden başlamışlardır.
Bu olay, aynı zamanda bir neshin yükümlü bir kişi hakkında kesinlik kazanmasının ancak onun kendisine bildirilmesinden sonra söz konusu olacağma da delalet etmektedir. Eğer: "Bu olay kesin bir hükmün haberi va-hidle (bir kişinin haberiyle) neshedildiğini göstermektedir, bu ise usul alimlerine göre imkansızdır" denirse, şöyle cevap veririz: Bu haberin yanısıra bazı işaretler ve önceden ilim yoluyla gelen bir takım gelişmeler bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu haber mücerret bir haberi vahid (tek kişnin bildirdiği haber) olmaktan çıkmıştır. Bunun yanısıra ilim adamlarımız Mescidi Ak-sa'nın kıble edinilmesinin Kur'an-ı Kerim ile mi yoksa Resulullah (a.s)'ın içtihadlarıyla mı sabit olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Maverdi, Havi adlı eserinde mezhebimizin mensuplarından (ashabımızdan) iki ayrı görüşü ileri sürenlerin de görüşlerini aktarmıştır."
Kadı Iyaz da (Allah kendisine rahmet eylesin) şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarının çoğunluğunun görüşlerine göre Mescidi Aksa'nm kıble edinilmesi Kur'an-ı Kerim ile değil sünnet ile sabit olmuştu. Bu görüşe göre, bu olay (yani kıblenin değiştirilmesi olayı) sünnetin Kur'an-ı Kerim ile neshedilebileceğini ileri sürenler için bir delil niteliği taşır. Sonraki dönem

usulcülerinin çoğunluğu da bu görüştedir (yani sünnetin Kur'an-ı Kerim ile nashedilebileceği görüşündedir.) İmam Şafii (Allah kendisine rahmet eylesin)'nin iki görüşünden biri de bu yöndedir. İmam Şafii (rh.a)'nin bu yöndeki görüşü ikinci görüşüdür (yani sonraki dönemine ait görüşüdür.)
Bazıları ise sünnetin Kur'an-ı Kerim ile neshedilemeyeceğini, çünkü sünnetin Kur'an-ı Kerim'i açıkladığını bu durumda böyle bir şeyin söz konusu olamayacağını ileri sürmektedirler. Bunlar şöyle söylemektedirler:
"Mescidi Aksa'nın (Beyti Makdis'in) kıble edinilmesi, sünnetle değildi aksine vahye dayanıyordu. Çünkü Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Senin daha önce yönelmekte olduğun kıbleyi insanlardan kimin peygambere uyduğunu ve kimin de ökçelerinin üzerine geriye döndüğünü ortaya çıkarmak amacıyla belirlemiştik." [176]
Bunun aksi üzerinde yani sünnetin Kuran-ı Kerim'i neshedip edemeyeceği üzerinde de görüş ayrılığına düşülmüştür. İlim adamlarının çoğunluğu bunun mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Ancak İmam Şafii (rh.a) ve diğer bazı alimler, bunun mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir."

860- Kütübi Sitte sahiplerinden, Ebu Davud'un dışında kalanlar, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"İnsanlar Küba'da sabah namazını kılarlarken bir kişi yanlarına geldi ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'a bir gece bir vahiy geldi. Kıbleye (yani Ka'be'ye) yönelmesi emredilmiş." Bunun üzerine cemaat da o tarafa yöneldi. Yüzleri Şam (yani Filistin) tarafına doğruydu; Ka'be tarafına döndüler." [177]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth (l/506)'de yukarıdaki hadisi şerifte geçen: "Sabah namazını kılarlarken" sözü ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:
"Bununla daha önce geçen Bera bin Azib hadisi arasmda açık bir farklılık görülmektedir. Bera bin Azib (r.a)'in hadisinde sözü edilen cemaatin ikindi namazında olduğu bildirilmektedir. Bu mesele ile ilgili cevap şöyledir: Bu iki rivayet arasmda herhangi bir zıtlık bulunmamaktadır. Çünkü olayla ilgili haber, Medine'nin içinde bulunanlara -ki onlar da Hariseoğullarıydı- ikindi namazı vaktinde ulaşmıştı. İşte Bera (r.a)'nın hadisinde anlatılan bu olaydır. O cemaate

haberi götüren kişi de daha önce geçtiği üzere Abbad bin Bişr veya İbni Nuheyk'tir. Sabah namazı vaktinde kendilerine haber verilenler ise Medine'nin dışında bulunanlardır. Onlar da Küba'da oturan Amr bin Avfoğullarıydı. Abdullah bin Ömer (r.a) hadisinde anlatılan olay da işte bu olaydır. Bu iki hadiste iki farklı olaydan söz edildiğine Müslim'in Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet ettiği bir hadis de delalet etmektedir. Bu hadise göre: "Onlar (yani kendilerine haber götürülenler) rükuda iken Seleme-oğullanndan bir adam yanlarından geçti."
Bu rivayet namaz vakti konusunda Abdullah bin Ömer (r.a)'in rivayetine muvafıktır. Selemeoğullan ise Hariseoğullarmdan ayrı bir topluluktur.
ibni Ebi Hatim'in kitabında yer alan ve Suveyle bintu Eslem'den rivayet edilen hadiste bir kıbleden öbür kıbleye doğru dönüşün nasıl gerçekleştiği açıklanmaktadır. Bu rivayete göre Suveyle (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bunun üzerine (yani dönüşten sonra) kadınlar erkeklerin, erkekler de kadınların yerine geçti. Kalan iki secdeyi de Beyti Haram'a doğru yaptık."
Bu açıklamadan, imamın mescidin en önünden en arkasına geçtiği anlaşılmaktadır. Çünkü (Medine'de) Ka'be'ye doğru yönelen, Mescidi Aksa'yı arkasına almış olur. İmam bulunduğu yerde öylece dönecek olsa bu kez arkasında saf tutulacak yer kalmaz. İmam yerini değiştirince erkekler de onun arkasına gelecek şekilde yer değiştirmiş; kadınlar da aynı şekilde erkeklerin arkalarına gelecek şekilde yer değiştirmişlerdir. Yani kıble yönünü değiştirme işi herkesin bulunduğu yerde dönmesiyle değil, belirtildiği üzere yer değiştirilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu ise namaz içinde çok amel (ameli kesir - namazdan olmayan en az üç hareket) yapılmasını gerektirir. Dolayısıyla bu olay, henüz namazda konuşma yasak edilmeden önce gerçekleştiği gibi namaz içinde ameli kesirin (çok amelin) yapılması yasak edilmeden önce gerçekleşmiş olması da muhtemeldir. Anılan maslahatın gerçekleştirilmesi için belirtilen amelin (ameli kesirin) bağışlanacağı ümidiyle yapılmış olması da muhtemeldir. Yahut yer değiştirme esnasında adımlar peş peşe değil de aralıklı olarak atılmış olabilir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Buhari (l/505)'de "Kıble ve Sehven Kıbleden Başka Bir Yöne Namaz Kılanın Bu namazını İade Etmesinin Gerekmediği Görüşünde Olanlar" başlığını taşıyan bölümde şöyle bir muallak hadis [178] rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'atında (muhtemelen iki rek'at sünnetinden sonra - Çeviren) selam verdi. Sonra cemaate doğru döndü ve kalanını bu şekilde tamamladı."

Hafız İbni Hacer: "Sehven Kıbleden Başka Bir Yöne Namaz Kılanın Bu Namazını İade Etmesinin Gerekmediği Gönüşünde Olanlar" başlığını taşıyan bölümle ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:

"Bu meselenin aslı, kıbleyi araştırarak (içtihadla) tesbit eden birinin tesbi-tinde hata ettiğinin ortaya çıkması konusuyla ilgilidir. İbni Ebi Şeybe, Said bin Museyyib, Ata, Şa'bi ve daha başkalarının: "Böyle birinin namazını iade etmesi gerekmez" dediklerini rivayet etmiştir. Bu, Kufelilerin görüşüdür. İmam Zuhri ve İmam Malik'den rivayet edildiğine göre söz konusu kişinin vakit içinde namazını iade etmesi gerekir. Vakit çıktıktan sonra ise gerekmez (yani vakit içinde hata ettiğinin ortaya çıkması durumunda namazını iade etmesi gerekir, daha sonra ortaya çıkması durumunda ise gerekmez. -Çeviren) İmam Şafii'nin ise: "Kesinlikle hata ettiğini anlarsa namazını iade eder" dediği bildirilmiştir."

Hafız İbni Hacer: "Sabah namazının iki rek'atında selam verdi" sözüyle ilgili olarak da şöyle söylemiştir:

"Bunun bab başlığıyla ilgisi şudur: Burada Resulullah (a.s)'ın kıbleyi değiştirdikten sonraki namazını önceki namazına bina etmesi (yani onun üzerine devam ettirmesi, O'nun kıbleyi arkasına alması durumunda dahi namazda olduğuna delalet etmektedir. Buradan bir kimsenin yamlarak kıbleye yönelmesi durumunda namazının geçersiz olmayacağı hükmü çıkarılabilir."

Reddu'l-Muhtar ala Duni'l-Muhtar (l/291)'da da şöyle denilmektedir:

"Eğer namaz bittikten sonra hata ettiği ortaya çıkarsa, namazını iade etmez. Ama namazın içinde ortaya çıkar veya görüşü değişirse, namazdayken yönünü değiştirir ve kalan kısmını bu şekilde tamamlar."

İbni Abidin şöyle söylemiştir:

"Yönünü değiştirir ve kalan kısmını bu şekilde tamamlar" sözü, Kübalıların bir sabah namazında Mescidi Aksa tarafına doğru namaz kılmakta oldukları sırada kendilerine kıblenin değiştirildiği haberinin ulaşması üzerine yeni kıbleye doğru yönelmeleri olayı ile ilgili rivayete dayanmaktadır. Nitekim Resulullah (a.s) da onların bu yaptıkları hareketi ikrar etmiştir yani karşı çıkmamış, yanlış yaptıkları yönünde herhangi bir şey söylememiştir."

861- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s), Mekke'de iken Mescidi Aksa tarafına namaz kılıyor, Ka'be'yi de önüne alıyordu. Medine'ye hicret ettikten sonra da onaltı ay (Mescidi Aksa tarafına namaz kıldı). Sonra Ka'be tarafına döndürüldü." [179]

862- Ibni Huzeyme, Ka'b bin Malik (r.a)'in ensarın Akabe bey'atı için Medine'den Mekke'ye doğru yolculuk etmeleri olçyı ile ilgili rivayetini vermiştir. Bu rivayette bildirildiğine göre Berra bin Ma'rur Resulullah (a.s)'a şöyle söyledi:
"Ben şu yolculuğuma çıktım. Yüce Allah da beni İslam'a hidayet eyledi. Şu binayı (Ka'be'yi) arkama almamak istedim. Bu konuda arkadaşlarım bana muhalefet ettiler. Bu yüzden içime bir tereddüt düştü. Senin bu konudaki görüşün nedir?" (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Eğer ona (yani Mescidi Aksa tarafına yönelmeye) sabretseydin kıble üzere olurdun."
Ravidediki:
"Bunun üzerine Bera, Resulullah (a.s)'ın kıblesine yöneldi ve bizimle birlikte Şam (Filistin) tarafına doğru namaz kılmaya başladı." [180]

863- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ve sahabileri, Mescidi Aksa tarafına namaz kılıyorlardı. "Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" [181] ayeti kerimesi inince, Selemeoğullarından bir adam (yanlarından) geçti ve onlara sabah namazında rükuda iken şöyle seslendi:
"Bakın, kıble Ka'be tarafına çevrildi." Onlar da rükuda o tarafa doğru döndüler." [182]

864- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Kübalılar, Mescidi Aksa tarafına namaz kılıyorlardı. Bir kişi yanlarına gelip: "Resulullah (a.s)'a bir vahiy geldi; O da Ka'be tarafına yöneldi." dedi. Onlar da o tarafa yöneldi ve bulunduran yerde döndüler."
İkrime'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet ettiğine göre de: "Resulullah (a.s) Ka'be tarafına yöneldiğinde" denmiştir. [183]

Ka'be Tarafına Yönelme

865- Tirmizi Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Doğu ile batının arası kıbledir." Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Batıyı sağına alır, doğuyu da soluna alır ve kıble tarafına yönelirsen bu ikisinin

arası kıbledir." [184]

Bir Açıklama

Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Bu hadis sahihtir. Bu hadiste belirtilen uygulama sadece Medine'de, Şam'da ve gerek güneyde gerekse kuzeyde buralarla aynı hizaya denk gelen yerlerde oturan insanlara özeldir. Çünkü bunun genel anlamda alınması bazı bölgelerde Ka'be'ye yönelme uygulamasını ortadan kaldırır. İnsanlar Ka'be'ye yönelme konusunda onun etrafını saran bir daire konumundadırlar. Ka'be'ye göre kuzeyde olan bir kimse namazında güneye doğru döner. Ka'be'nin batısında bulunan bir kimsenin namazdaki kıblesi doğu tarafın-dadır. Ka'be'nin doğusunda bulunan bir kimse de namazında batı tarafına doğru döner. Ka'be'nin batısı ile kuzeyi arasında bulunan bir kimse namazında güneydoğuyu doğru yönelir. Ka'be'nin doğusu ile kuzeyi arasında bulunanın kıblesi ise güneybatı tarafıdır. Ka'be'nin güneyi ile batısı arasında bulunan bir kimsenin kıblesi kuzeydoğu tarafıdır. Ka'be'nin doğusu ile güneyi arasında bulunan bir kimsenin kıblesi de kuzeybatı tarafıdır."
Bu hadisi şerif, namazda farz olanın bizzat Ka'be'yi karşısına almak değil, Ka'be yönüne doğru yönelmek görüşünde olanlar açısından bir delildir.

Binek Üzerinde Nafile Namaz Kılanın Kıbleye Yönelip Yönelmeyeceği

866- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) yolculuğa çıktığında nafile namaz kılmak istediğinde devesinin üzerinde kıbleye doğru döner, sonra tekbir alır sonra devesinin gittiği yöne doğru namaz kılardı." [185]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, binek üzerinde nafile namaz kılan birinin namaza başlama tekbirini bineğini kıbla tarafına çevirerek alması gerektiği, sonra bineğini gittiği yöne çevirebileceği görüşünde olanlar için bir delildir. Bazılan ise bundan meşakkatsiz olarak gerçekleştirilmesi imkanının olması durumunda gerekli olduğu anlamım çıkarmışlardır.

867- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [186]
"Resulullah (a.s), bineği üzerinde bineğinin gittiği yöne doğru nafile namaz kılardı ve başıyla ima ederdi."
Abdullah bin Ömer (r.a) de aynı şeyi yapardı. Müslim'in rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"(Resulullah a.s) bineğinin üzerinde bineğinin gittiği yöne doğru nafile namaz ve vitir namazını kılardı. Ancak farz namaz kılmazdı." [187]
Buhari ve Müslim'in rivayetlerine göre Said bin Yesar şöyle söylemiştir:
"Mekke yolunda Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte yolculuk ediyordum. Sabah namazı vaktinin gireceğinden korkunca bineğimden inip vitir namazını kılıp sonra ona yetiştim. Abdullah bin ömer (r.a): "Neredeydin?"
diye sordu. Ben: "Sabah namazı vaktinin gireceğinden korktum, bu yüzden indim ve vitir namazını kıldım." dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi: "Senin için Resulullah (a.s)'ta güzel bir örnek yok mudur?" Ben: "Evet vallahi, vardır" dedim. O. zaman şöyle söyledi: "Resulullah (a.s), deve üzerinde vitir namazını kılardı." [188] Buhari'nin rivayetine göre de Salim şöyle söylemiştir: "Abdullah (yani Abdullah bin Ömer r.a) yolcu olduğu sırada geceleyin hayvanının (bineğinin) üzerinde namaz kılar ve yönünün ne tarafa olduğunu önemsemezdi."
Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) da binek üzerinde nafile namaz kılardı."
Daha sonra ikinci rivayette geçen metin gibi bir metni, sonuna kadar verdi. [189]
Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bineğinin üzerinde (nafile) namaz ve vitir namazı kılardı ve Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığını bildirirdi." [190] Yine Buhari'nin bir başka rivayetinde şöyle denmektedir: "Abdullah bin Ömer (r.a),, yolculukta bineğinin üzerinde, bineğinin gittiği yöne doğru namaz kılardı ve ima ederdi. Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığım bildirirdi." [191]
Buhari'nin bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"(Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi):
"Resulullah (a.s) yolculukta bineğin üzerinde onun gittiği yöne doğru ve ima ederek gece namazı kılardı. Ancak farz namazları (bu şekilde) kılmazdı. Vitir namazını da binek üzerinde kılardı." [192]

Müslim'in bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı eşek üzerinde Hayber tarafına doğru yönelmiş halde namaz kılarken gördüm." [193]
Yine Müslim'in bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bineğinin üzerinde onun gittiği yöne doğru namaz kılardı." [194]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"(Resulullah a.s) nafile namazını devesinin yöneldiği yöne doğru kılardı. " [195]

Bir rivayette de [196] şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Mekke'den Medine'ye doğru giderken binek hayvanının üstünde, hayvanın yöneldiği yöne doğru namaz kılardı. Bunun hakkında Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesi indi: "Doğu da batı da Allah'ındır. Her hangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Allah geniş güç sahibidir ve her şeyi bilendir." [197]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bineği üzerinde bineğinin gittiği yöne doğru namaz kılardı."
Ravi dedi ki:
"Abdullah bin Ömer (r.a) de böyle yapardı." [198]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bineği üzerinde vitir namazını kılardı." [199]
Tirmizi, yukarıdaki rivayetlerden içinde ayeti kerime geçeni nakletmiştir. Onun rivayetinin metni ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) Mekke'den Medine'ye gelirken bineğinin üzerinde bineğinin gittiği yöne doğru namaz kılardı."
"Abdullah bin Ömer (r.a) daha sonra: "Doğu da, batı da Allah'ındır. Her hangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır..." [200] mealindeki ayeti kerimeyi okudu ve: "Bu ayeti kerime işte bunun hakkında inmiştir" dedi." [201]
Nesai de, "Farz namazları bu şekilde binek üzerinde kılmazdı" ibaresini taşıyan rivayeti nakletmişir. [202]

868- Buhari ve Müslim, Enes bin Şirin (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet

etmişlerdir: [203]
"Şam'dan gelirken Enes'i karşıladık. Aynu't-Temr'de karşılaştık. Onu eşeğin üzerinde namaz kılar halde gördük. Yüzü de bu yöne doğru -yani kıbleye doğru değil de kıblenin sol yanma doğru- idi. Ben: "Senin kıbleden başka bir yöne doğru namaz kıldığını gördüm" dedim. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m böyle yaptığını görmüş olmasaydım ben de yapmazdım."
Bu, Muvatta'da da Yahya bin Said'den rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre Yahya bin Said şöyle söylemiştir:
"Enes bin Malik (r.a)'i bir yolculukta eşeğin üzerinde kıbleden başka bir yöne yönelmiş olarak namaz kılarken gördüm. Yüzünü herhangi bir şeyin üzerine koymadan ima ile rüku ve secde yapıyordu." [204]

869- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [205]
"Resulullah (a.s) beni bir ihtiyaç için gönderdi. Geldiğimde bineği üzerinde doğuya doğru namaz kılıyordu. Secdesini rükuya göre biraz daha fazla eğilerek yapıyordu."
Bu, Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayetidir. Buhari [206] ve Müslim'in [207] rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Beni bir ihtiyaç için gönderdi. Döndüğümde bineği üzerinde namaz kılıyordu. Yüzü kıbleden başka bir yöne doğruydu. Kendisine selam verdim. Selamımı almadı. Namazını bitirince şöyle buyurdu:
"Beni, senin selamını almaktan alıkoyan, namazda bulunmamdan başka bir şey değildi."
Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) binek üzerinde kıbleden başka bir yöne doğru nafile namaz kılardı." [208]
Yine Buhari'nin bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a .s) bineğinin üzerinde doğuya doğru namaz kılıyordu. Farz bir namazı kılmak istediğinde iner kıble tarafına yönelirdi." [209]
Yine Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ı Enmar Gazvesi'nde bineğinin üzerinde doğuya doğru yönelmiş halde nafile namaz kılarken gördüm." [210]

Müslim'in bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) beni bir ihtiyaç için gönderdi. Sonra namaz kılmakta olduğu sırada yanına vardım - bir rivayette: "Yürümekte olduğu sırada" denmektedir -. Kendisine selam verdim. Bana işaret etti. Sonra işini bitirince beni yanma çağırdı ve şöyle buyurdu:

"Az önce ben namaz kılarken sen bana selam verdin." [211] Resulullah (a.s) namaz kılmakta olduğu sırada doğu tarafına yönelmişti. Müslim'in bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s), Beni Mustalik tarafına doğru yola çıktığı sırada beni (bir yere) gönderdi. Geldiğimde devesinin üzerinde namaz kılıyordu. Kendisine bir şeyler söyledim. Ama O, bana eliyle işaret yaptı. -Zuheyr bu sırada eliyle işaret yaptı- Ben tekrar kendisine bir şeyler söyledim. Bu sırada (Kur-'an-ı Kerim) okuduğunu duyuyordum. Başıyla da ima ediyordu. İşini bitirince şöyle buyurdu:
"Seni gönderdiğim iş konusunda ne yapün? Beni seninle konuşmaktan alıkoyan, namaz kılıyor olmamdan başka bir şey değildi." [212]
Müslim'in bu son rivayetini aynen Ebu Davud da nakletmiştir. Ancak Zu-heyr'in sözünü anmamıştır. [213] Nesai de Müslim'in birinci rivayetini nakletmiştir. [214] Onun rivayetine göre Cabir bin Abdullah (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) beni gönderdi. Kendisi de doğuya ve batıya doğru gidiyordu. Kendisine selam verdim. Bana eliyle işaret etti. Ben çekildim. Sonra: "Ey Cabir!" diye beni çağırdı. Yanma gittim ve: "Ya Resulullah (.as) ban sana selam verdim ama sen selamımı almadın" dedim. "Namaz kılıyordum" diye buyurdu." [215]

870- Buharı ve Müslim, Amir bin Rabi'a (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [216]
"Resulullah (a.s)'ı, bineğinin üzerinde onun gittiği yöne doğru namaz kılarken gördüm."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ı, bineğinin üzerinde nafile namaz kılarken gördüm. (Bineğin) yöneldiği yöne doğru başıyla ima ediyordu. Resulullah (a.s) bunu farz namazlarda yapmıyordu." [217]

871- Ebu Davud, Ata bin Ebi Rebah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O (yani Ata bin Ebi Rebah r.a) Hz. Aişe (r.a)'ye: "Hanımların binek hayvanları üstünde namaz kılmalarına ruhsat (izin) verildi mi?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Onlara, gerek zorlukta ve gerekse rahatlıkta buna ruhsat (izin) verilmemiştir."
Muhammed -yani îbni Şu'ayb bin Şabur- dedi ki:
"Bu hüküm farz namazlar içindir." [218]

Kabirlerin Mescid Edinilmesinin Haramlığı

872- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [219]
"Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Allah, Yahudilerin canlarını alsın. Peygamberlerinin kabirlerini mes-cidler (mabedler) edindiler."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet eylesin..." devemi yukarıdaki gibidir. Bu hadise göre Resulullah (a. s) "lanet eylesin" demiştir. [220]

873- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [221]
"Resulullah (a.s), iyileşmediği (yani vefatına sebep olan) hastalığında şöyle buyurdu:
"Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet eylesin. Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler."
Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Eğer bu husus olmasaydı O'nun kabri de meydana çıkarılırdı (yani etrafına bina yapılıp gösterişli bir hale getirilirdi. - Çeviren) Ancak mecsid edinilmesinden korkuldu."
Bir başka rivayete göre ise Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Eğer bu husus olmasaydı muhakkak O'nun kabri de meydana çıkarılırdı (gösterişli hale getirildi). Ancak ben oranın mescid edinilmesinden korkarım." [222]

Bir rivayette de: "Böyle olmasaydı" dediği bildirilmiş, sonrası zikredilme-miştir. [223]

Hz. Aişe (r.a) ile Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen bir hadise göre de

bu ikisi şöyle söylemişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen bir hadise göre de bu ikisi şöyle söylemişlerdir:
"Resulullah (a.s) ağırlaştığında çarşafını yüzüne çekmeye başladı. Nefesi tıkanınca da onu kaldırdı ve olduğu halde şöyle söyledi:
"Allah'ın lanati Yahudilerin ve Hıristiyanların üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler."
O, onların yaptıklarından sakındırıyordu." [224] Sonuncu rivayeti Nesai de nakletmiştir. [225]

874- İmam Malik, Ömer bin Abdulaziz (rh.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), söylediği en son sözlerinden birinde şöyle buyurmuştu: [226]
"Allah, Yahudilerin ve Hıristiyanların canlarını alsın. Peygamberlerin kabirlerini mescidler edindiler. Arap yarımadasında iki (ayrı) din kalmayacaktır."
Bir Açıklama
Salih kimseler olduklarına inanılan bazı kimselerin kabirlerinde kıbleye arkalarım veya önlerini dönerek namaz kılmaya kalkışan bazı İslami fırkalar bulunmaktadır. Kıbleye arkayı dönerek yahut Öncelikle kabre yönelerek bu şekilde namaz kılmakta açık bir putperestlik vardır. Ama eğer kıbleye yönelir, kabir ile kendi arasında bir engel bulunur ve ibadet manasım kabilin huzurunda bulunmaya vermez (yani bunun, yaptığı ibadete üstünlük kazandıracak bir unsur olduğu inancına kapılmazsa - Çeviren) bir salanca yoktur. Ama kendini böyle bir duyguya kaptırırsa bu açık bir putperestliktir. [227]

Namaz Kılan Kışının Onune Sütre Koyması

875- Ebu Davud'un rivayetine göre Sehl bir Ebi Hasme Resulullah (a.s)'a isnad ederek O'nun şöyle buyurduğunu bildirmiştir:
"Biriniz sütreye doğru namaz kıldığında ona yakın dursun ki, şeytan namazını kesmesin." [228]

876- Müslim, Talha bin Ubeydullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz önüne palan gibi bir şey koyduğunda artık namaz kılsın. Birinin onun

ilerisinden geçmesini önemsemesin."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Artık birinin önünden geçmesinin ona zararı olmaz." [229]

876- Müslim (1/358) 4-Kitabu's-Salat, 7-Namaz kılanın sütresi babı.

877- Ahmed bin Han bel, Sebra bin Ma'bed (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adam için bir ok, namazda sütre yerine geçer. Biriniz namaz kıldığında bir oku kendine sütre edinsin." [230]

878- Buhari ve Müslim, Ebu Cuheyfe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [231]
"Resulullah (a.s), onlara Betha'da namaz kıldırdı. Önlerinde bir baston bulunuyordu. Burada Öğle namazını da ikindi namazını da ikişer rek'at kıldırdı. Bu arada önlerinden geçenler oluyordu."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bastonun önünden kadın ve eşek geçiyordu." [232]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) yeşil bir hülle ile çıktı. Bastonu dikip ona doğru namaza durdu. Bastonun ilerisinden köpek, kadın ve eşek geçiyordu." [233]
Bu hadisin bir çok rivayet tankı bulunmaktadır.

879- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bayram gününde Resulullah (a.s) için bir süngü dikilir ve ona doğru namaz kılardı." [234]

880- Buharı ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s)'ın namazgahı ile duvar arasında koyunların geçtiği bir yol vardı." [235]
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın (namazda) durduğu yer ile kıbla arasında bir keçi yolu vardı." [236]

881- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a Tebük Gazvesi'nde namaz kılan birinin önüne koyacağı sütre hakkında soru soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Bir palan gibi bir şey." [237]

882- Ibni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m namazgahta ona -yani bastona- doğru namaz kıldığını gördüm." [238]
İbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazda yerine gö-re bir oku, yerine göre de boyuna uzanan bir palanı sütre ediniyordu. Bu gösteriyor ki, Resulullah (a.s) sütre edindiği bir şeyin hem boyuna hem eni-ne uzun bir şey olması şartı aramıyordu."
Dinu'l-Halis (2/322)"de şöyle denmektedir:
"İKm adamları namazda sütre edinilmesi üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak Şafiiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse önünden birinin geçeceği endişesini taşıması nedeniyle namazda bir sütre edinmesi sünnettir."
Hanefîler ve İmam Malik ise: "Sütre edinmek namaz esnasında önünden birinin geçebileceği endişesi taşıyan için sünnettir" demiştir.
İmamın arkasında cemaatle namaz kılan biri açısından imamın önüne konulan sütre yeterlidir. Hanefilere, İmam Şafii'ye ve Ahmed bin Hanbel'e göre imamın sütresi onun için de sütredir. İmam Malik'in bir görüşü de bu yöndedir.
Sütrenin kalınlığı, dikilmesi /veya yere yerleştirilmesine imkan vermezse Ahmed bin Hanbel'e göre enine konulur. İmam Ebu Yusuf tan rivayet edilen bir görüşe göre ise adeta dikilmiş de düşmüş gibi uzununa konulur. Bir kimse önüne sütre olarak dikeceği veya koyacağı bir şey bulamazsa Ahmed bin Hanbel'e ve Şafiilerin çoğunluğuna ve Hanefiierin bazılarına göre yere bir çizgi çeker. İmam Şafii'nin eski görüşü de bu yöndedir.

883- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [239]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kıldığında yüzünün tarafına bir şey koysun. Eğer bulamazsa bir değnek diksin. Eğer yanında değnek yoksa yere bir çizgi çeksin. Bundan sonra önünden geçenin ona bir zararı olmaz."

884- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [240]
"Resulullah (a.s) bayram gününde çıktığında bir süngü getirilmesini emrederdi. Bu, O'nun Önüne konulurdu. Resulullah (a.s) da ona doğru namaz kılar cemaat de arkasında namaz kılardı. (Resulullah a.s) yolculukta da böyle yapardı. Ardından emirler de aynı uygulamayı sürdürdüler."
Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan ve Kurban bayramlarında Önüne süngü diker sonra namaz kılardı." [241]
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazgahına gelir, baston da önüne taşınırdı. Namazgahta da önüne dikilirdi ve ona doğru namaz kılardı." [242]

Namaz Kılan Birinin Önünden Geçmekten Nehiy

885- İbni Mace, Busr bin Sa'id (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Cehm beni, namaz kılan birinin önünden geçenin durumunu sormam için Zeyd bin Halid (r.a)'e gönderdi. O da şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Eğer namaz kılan birinin önünden geçen kişi, üzerine yüklenen (günâhı) bilseydi, kırk güz beklemesi kendisi için onun önünden geçmekten daha hayırlı olurdu." [243]

886- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Biriniz önünden geçmemesini sağlayabilecekse yapsın. Namaz kılanın önünden geçen geçitten eksiltir." [244]

Namazı Bir Şey Kesmez

887- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [245]
"Namazı bir şey kesmez. Savmaya güç yetirebildiğinizi savın (yani önünüzden geçmesini engelleyebildiğinizi engelleyin. -Çeviren) O (yani namaz kılanın

önünden geçmeye çalışan -Çeviren), bizzat şeytanın kendisidir."
"Namazı bir şey kesmez" hadisini Ebu Davud rivayet etmiştir. Rivayet senedinde Mucalid bin Sa'id bulunmaktadır. Bu kişi ise hafızası zayıf biriydi. Ancak bu hadisin Darekutni'nin ve Taberani'nin kitaplarında anlam yönünden şahitleri bulunmaktadır. Bunu Abdurrezzak da Musannef inde 2366 numara ile vermiştir. Abdurrezzak'ın bildirdiğine göre Ma'mer'in Zühri'den, onun Sa-lim'den, onun da Abdullah bin Ömer (r.a)'den mevkuf olarak rivayeti üzere Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Namazı bir şey kesmez. Savmaya güç yetirebildiğinizi savın." Yahut: "Güç yetirebildiğini" demiştir. Bunun isnadı sahihtir.
İmam Malik'in, Muvatta (l/156)'da bildirdiğine göre İbni Şihab Zuhri, Salim bin Abdullah'tan şöyle bir rivayette bulunmuştur:
"Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Namaz kılan kişinin önünden geçenlerden herhangi bir şey, namazı kesmez (yani bozmaz.)" Bunun da isnadı sahihtir.
Hafız İbni Hacer, Feth (l/486)'de şöyle söylemiştir:
"Said bin Mansur, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den, Hz. Osman (r.a)'dan ve daha başkalarından mevkuf olarak buna benzer rivayetlerde bulunmuştur."
ikinci maddenin mana itibariyle sahih şahitleri bulunmaktadır. [246]

888- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) geceleyin, ben O'nunla kıble arasında cenazenin uzanması gibi uzandığım halde namaz kılardı." [247]

889- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Aişe (r.a)'nin yanında namazı kesen şeylerden söz edilerek bunların: "Köpek, eşek ve kadın" olduğu söylendi. O da şöyle söyledi:
"Bizi eşeklere ve köpeklere benzettiniz! Vallahi, ben Resulullah (a.s)'m, benim O'nunla kıble arasında divan üzerinde uzandığım halde namaz kıldığını gördüm. Benim bir ihtiyacım olur, oturup Resulullah (a.s)'a sıkıntı vermekten hoşlanmaz ve ayaklarının yanından (veya önünden) geçip giderdim."
Beğavi (2/461)'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, bir kadının namaz kılan birinin önünden geçmesi ile onun namazını kesmeyeceğine (yani bozmayacağına) delalet etmektedir. Sahabeden olan ve onlardan gelen ilim sahiplerinin çoğunluğunun görüşü de bu yöndeydi. Buna göre namaz kılan birinin önünden geçen bir şeyden dolayı namazı

kesilmez yani bozulmaz." [248]

Bir Açıklama

Hz. Aişe (r.a)'nin tutumu, şeriatın ruhuna ve kurallarına uygun olan genel kıyası (kıyası ammı) ahad rivayetlerle (yani tek kişi tarafından nakledilen rivayetlere) tercih etme türünden bir tutumdur. İşte Hanefîlerin yaptığı da budur. Bazıları Hanefilerin Özel kıyası (kıyası hassı) sahih hadislere tercih ettiklerini sanmaktadırlar. Bu ise yersiz bir zandır.

890- Buharı, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [249]
"Onun (yani Ümmü Seleme (r.a)'nin) yatağı Resulullah (a.s)'m Mescidi tarafındaydı.'"

891- Abdullah bin Ahmed (Ahmed bin Hanbel'in oğlu), Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Namaz kılıyordum. Bir adam benim önümden geçti (yani geçmek istedi). Ben engel oldum. Sonra Osman bin Affan (r.a)'a sordum. Şöyle söyledi:
"Sana bir zararı olmaz ey kardeşimin oğlu!"

892- Ebu Ya'la, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben ve Hişamoğullarından bir oğlan çocuk, bir eşeğin- üzerinde geldik. Namaz kılmakta olduğu sırada Resulullah (a.s)'m önünden geçtik. O'nun için indik. Eşeği yerin bakliyatından -yahut "yerin bitkilerinden" dedi- yemesi üzere bıraktık ve biz O'nunla birlikte namaza durduk. Bir adam: "Önünde baston var mıydı?" diye sordu. "Hayır" dedi."
Bazıları kadının, eşeğin ve siyah köpeğin namazı keseceğini söylemişlerdir. Bu konuda Enes bin Malik (r.a)'ten bir rivayet nakledilmiştir. Hasanı Basri de böyle söylemiştir.

891- Mecmeu'z-Zevaid (2/63) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Abdullah bin Ahmed rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir"

892- Ebu Ya'la (41311-3127 Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

893- Müslim, Ebu Zer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adamın namazını, eğer önünde bir palan kadar bir şey bulunmazsa, eşek, siyah köpek ve kadın keser." Ben:
"Siyahın kırmızıdan, sarıdan ve beyazdan farkı nedir?" dedim. Şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Senin sorduğun gibi ben de Resulullah (a.s)'a sordum, şöyle buyurdu:
"Siyah köpek şeytandandır." Bîr Açıklama
Bir gurup: "Namazı hayızlı kadın ve siyah köpek keser" demişlerdir. Bu, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilmiştir. Ata bin Ebi Rabah da böyle söylemiştir.
Bir gurup da: "Siyah köpekten başkası namazı kesmez" demiştir. Bu husus Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir. Bu, Ahmed bin Hanbel'in ve İshak-'ın görüşüdür.
Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi (4/22)'nde şöyle söylemiştir:
"Bu konuda ilim adamları farklı görüşler ileri sürmüş ve bazıları sözü edilenlerin namazı bozacağını söylemişlerdir.
Ahmed bin Hanbel (r.a): "Siyah köpek namazı keser. Eşek ve kadın konusunda da içimde bir tereddüt bulunmaktadır" demiştir. Onun bu görüşü de şundan gelmektedir.: "Köpek konusunda bu hadisteki hükme ters ve ruhsat ifade eden herhangi bir şey rivayet edilmiş değildir. Ama kadın konusunda da Hz. Aişe (r.a)'nin hadisi bulunmaktadır. Eşek konusunda ise Abdullah bin Abdullah (r.a)'ın hadisi vardır.
İmam Malik, Ebu Hanife, İmam Şafii (Allah kendilerinden razı olsun) ve önceki ve sonraki ilim adamlarının (selef ve halef alimlerinin) çoğunluğu, sözü edilenlerden herhangi birinin veya başka bir şeyin namaz kılanın [250] önünden geçmesinden dolayı namazın kesilmeyeceğini (bozulmayacağını) söylemişlerdir. Bunlar söz konusu hadisi de, burada kesmek ifadesinin kalbin sözü edilen şeylerle meşgul olması sebebiyle namazda eksiklik meydana geleceği anlamı taşıdığı yoksa namazın bozulacağı anlamının kastedilmediği yolunda te'vil etmişlerdir.
Bazıları da söz konusu hadisin: "Kişinin namazım bir şey kesmez. Sava-bildiğinizi savın" anlamındaki son hadisin neshettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu ise pek ikna edici bir açıklama değildir. Çünkü bir konuda neshin hükmü ancak hadislerin arasının birleştirilmesi ve te'vili imkanının olmaması ve hadislerin tarihlerinin bilinmesi durumunda devreye sokulur. Bu konuda bir tarih yoktur

(yani sözü edilen hadislerin hangilerinin önce, hangilerinin sonra söylendiği bilinmemektedir. - Çeviren) Bunun yanısıra: "Kişinin namazını bir şey kesmez" hadisi zayıftır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
"Namazı bir şey kesmez" hadisinin sahih olduğu daha önce ifade edilmişti. Ayrıca bkz. İ'la'uVSünen'(5/53)
Yine Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen ve bu gibi rivayetleri zahiri anlamıyla zikreden hadisi biraz önce nakletmiştik.
Dinu'l-Halis (2/328)'de şöyle denilmektedir:
"Bu hadiste "namazın kesilmesi" ile kastedilen, sözü edilen şeylerle meşguliyet ve onlarla ilgilenmek sebebiyle huşunun ve namaza kalbini vermenin kesilmesidir. Yoksa kastedilen anlam, sözü edilen şeylerin namazı bozacağı anlamı değildir."
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu açıklama, en doğu ve en güzel açıklamadır. İmam Şafii, Hattabi ve gerek fıkıhçılardan gerekse hadisçilerden meseleleri derinlemesine ele alan ilim adamları bu yönde açıklamalarda bulunmuşlardır."
Hafız İbni Hacer de, Feth'de şöyle söylemiştir:
"İmam Şafii ve daha başkaları, Ebu Zer (r.a)'in hadisinde ve ona uyan diğer hadislerde kastedilen "kesihne"nin, huşunun kesilmesi olduğu yoksa namazın bozulması olmadığı açıklamasını tercih etmişlerdir. Bir sahabinin özellikle siyah köpek için bu hükmün konulmasının sebebini sorması üzerine kendisine verilen cevapta onun şeytan olduğunun belirtilmesi de bu açıklamayı desteklemektedir. Şeytanın namaz kılan birinin önünden geçmesi durumunda, onun namazını bozmayacağı bilinmektedir. İleride geleceği üzere sahih bir rivayette şöyle denmektedir:
"Namaz için ezan okunduğunda şeytan arkasını döner. Ezan okuma işi
bitince önünü dönüp kişiyle nefsi arasına bir şeyler sokmak (hatırına bir takım şeyler getirmek ister.)"
Yine namazda olmayan bir iş yapılması konusunda geleceği üzere bir hadisi şerifte: "Şeytan benim karşıma çıktı..." denmektedir."
Nesai'nin Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiği bir hadisi şerifte de şöyle denmektedir:
"Ben de onu yakaladım, yere çarptım ve boğdum." "Bu hadisi şerifte Re-sulullah (a.s)'m namazını kesmek için geldiği belirtilmiştir" denilemez. Çünkü biz burada, Müslim'in rivayetinde namazı kesmenin sebebinin bildirildiğini hatırlatırız. Burada bildirildiğine göre şeytan bir ateş koru (veya çıra) ile gelerek onu yüzünün karşısına koymak istemiştir. Sadece geçme işi ise (başka

zamanlarda) gerçekleşmiş ama namazı bozmamıştır." [251]
el-İ'la Müellifi şöyle söylemiştir:
"Bu şekilde veya buna benzer bir te'vilin yapılması zorunludur. Çünkü Hz. Aişe (r.a)'nin rivayet ettiği bir hadisi şerifte de kâfirin geçmesinin namazı keseceği ifade edilmektedir. Oysa onun geçmesinin namazı kesmeyeceği (yani bozmayacağı) üzerinde icma (görüş birliği) vardır.
Hz. Aişe (r.a)'nin rivayet ettiği hadisi şerif şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müslümanın namazını eşek, kâfir, köpek ve kadından başka bir şey kesmez."
Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. el-Iraki de ravilerin sika olduğunu söylemiştir. Mecmeu'z-Zevaid'de (l/166)'de geçmektedir ve ravi-leri sika görülmüş kimselerdir. Kâfirin geçmesi namazı kesmeyeceğine göre, deliller arasının birleştirilmesi için diğer hadisi şeriflerin de zahiri anlamlarının te'vil edilmesi gerekmektedir." [252]

Namaz Kılanın Önünden Geçenle Çarpışılması

894- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Önünde sütre olmaksızın durma. Kimsenin de önünden geçmesine müsaade etme. Eğer geçmekte ısrar ederse sen de ona karşı çarpış. Şüphesiz onunla beraber yakın (yani şeytan) vardır." [253]

895- Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle söylediğini duydum:
"Biriniz insanlara karşı Önünü kapatan bir sütreye doğru namaz kılarken bîr kimse önünden (yani sütre ile kendinin arasından) geçmeye kalkarsa, boğazına dokunup savuştursun. Eğer ısrar ederse onunla çarpışsın. O ancak bir şeytandır."
Şu ifadeyle de rivayet edilmiştir:
"Eğer ısrar derse, elini göğsüne koyup savuştursun." [254]

Dersler Ve Öğütler

İmam Nevevi (4/223) şöyle demektedir:
"Burada geçen namaz kılanın önünden geçenin savuşturulması emri, nedb (mendubiyet) ifade eden bir emirdir. Buradaki mendubiyet müekked mendubiyettir. İlim adamlarından bunu vacip gören birini bilmiyorum. Bilakis bizim ashabımız (mezhebimizin ileri gelenleri) ve daha başkaları bu işin vacib değil de mendub olduğunu açık olarak ifade etmişlerdir. Kadı Iyaz şöyle söylemiştir:
"Böyle birine (namaz kılanın önünden ısrarla geçmeye çalışana) karşı silahla yahut ölümüne yol açabilecek bir şeyle çarpışılmasının gerekmediği üzerinde ilim adamları icma etmiş ve görüş birliğine varmışlardır. Ancak bir kimse böyle birine karşı caiz olan bir şekilde mücadele eder de bu yüzden namaz kılanın önünden geçmeye çalışan şahıs ölürse, ilim adamlarının ortak görüşleriyle ötekine karşı kısas cezası uygulanmaz. Bu yüzden diyetin gerekip gerekmeyeceği konusunda ise ilim adamları tarafından iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Yani bu görüşe göre diyet gerekir, bir diğer görüşe göre ise gerekmez. Bu iki görüş İmam Malik (r.a)'in mezhebine göre olan görüşlerdir. Bütün bunların namazında ölçüsüz hareket etmeyen, aksine tedbirini alan, sütreye doğru yahut pek önünden geçilmesi ihtimali olmayan bir yerde namaz kılan kimse açısından olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu konuda Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu hadisi şerif de bir delildir.
Nitekim söz konusu hadisi şerifte şöyle denilmektedir:
"Biriniz insanlara karsa önünü kapatan bir sütreye doğru namaz kılarken bir kimse Önünden (yani sütre ile kendinin arasından) geçmeye kalkarsa, boğazına dokunup savuştursun. Eğer ısrar ederse, onunla çarpışsın. O, ancak bir şeytandır."
Bunun yanısıra birinin önünden geçmesini engellemek için namaz kılanın yerinden ayrılıp yürümesinin caiz olmadığı, önünden geçmeye çalışan kişiyi bulunduğu yerden engellemesinin gerektiği üzerinde de görüş birliğine varmışlardır. Çünkü bir kimsenin namazda yürümesinin zararı, birinin uzaktan önünden geçmesinin yol açacağı zarardan daha fazladır. Namaz kılanın bulunduğu yerden elinin yetişebileceği yere kadar olan alandan geçen kimseyi engellemesi mubah kılınmıştır. Bu yüzden sütresine yakın durmakla emrulunmuştur. Eğer önünden geçen kişi uzakta olursa teşbihle (yani "subhanallah" diyerek) veya işaretle engel olmaya çalışır.
Bunun gibi ilim adamları bir kimsenin Önünden geçtikten sonra onu geri çevirmemesinin gerektiği üzerinde de görüş birliğine varmışlardır. Çünkü geri çevirmesi durumunda önünden ikinci kez geçilmiş olacaktır. Seleften

bazılarından nakledilen rivayetlere göre çevirir. Ancak bu yöndeki rivayetler te'vil edilmiştir."
Bu açıklama gerçekten çok güzel bir açıklamadır. Mezhebimizin ileri gelenlerinin söylediklerine göre namaz kılan kişi, önünden geçmek isteyeni önce en güzel bir şekilde engellemeye çalışır. Öteki geçmekte ısrar ederse daha sert bir tutumla karşı çıkar ve bu şekildeki tutumunu gittikçe sertleştirir.
Resulullah (a.s)'ın: "O ancak şeytandır" sözüyle ilgili olarak Kadı Iyaz şu açıklamayı yapmıştır:
"Bunun anlamı şudur: Bu kimse geçmeye çalışması ve geri dönmekten kaçınması dolayısıyla bir bakıma şeytanlık yapmaktadır." Bu sözün: "O kimse şeytanın işini yapmaktadır" anlamında olduğu da söylenmiştir. Çünkü şeytan hayırdan ve sünneti kabulden uzaktır.
Yine bununla, ona yakın duran şeytanın kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim konuyla ilgili diğer hadisi şerifde: "Şüphesiz onunla beraber yakın (yani şeytan) vardır" denmektedir." [255]
I'la'u's-Sunen'de şöyle denilmektedir:
"Namaz kılanın Önünden geçen kişiyle çarpışmasının mübahlığı konusu üzerinde ciddi bir şekilde durmak gerekmektedir- Çünkü Hz. Osman (r.a) evinin muhasaraya alındığı gün şöyle söylemiştir:
"Allah için doğru konuşmanızı istiyorum. Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu biliyor musunuz: "Müslüman bir şahsın kanının akıtılması, şu üç şey dışında bir sebepten dolayı helal olmaz: Evlendikten sonra zina etmek, Müslüman olduktan sonra küfre dönmek yahut haksız yere bir canı öldürmek ki bundan dolayı kendisi de öldürülür."
Bunu Tirmizi, Nesai ve İbni Mace rivayet ermiştir. Mişkat (252-254)'da bildirildiğine göre Buhari ve Müslim de, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan bunun bir benzerini rivayet etmişlerdir."
Selef imamlarının ilk dönem ilim adamlarının Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin hadisinde geçen çarpışma konusunda başvurdukları te'vü de budur. Yani onlara göre söz konusu hadisi şerifte geçen çarpışma ile gerçek anlamda bir çarpışma değil, sert bir şekilde engelleme anlamı kastedilmiştir. Çünkü bu yukarıda sayılan üç sebebin dışındadır.
Beda'i müellifi şöyle söylemiştir:
"Önde gelen ilim adamlarından: "Namaz kılanın önünden geçene engel olunması bir ruhsattır ama efdal olan engel olmamaktır. Çünkü bu hareket namaz hareketinden değildir" diyenler de vardır.

Bunun gibi İmamu'1-Huda Şeyh Mansur da İmam Ebu Hanife'nin, engel olmaktan kaçınmasının daha iyi (efdal) olduğunu söylediğini bildirmiştir. Ona göre hadisi şerifteki engel olma emri ise, iki siyahın öldürülmesi hadi sindeki gibi bir ruhsat bildirir."
Namazı bir şeyin kesmeyeceği fikirini destekleyen bir rivayet de şudur:

896- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şu şekilde söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'m bineğine doğru namaz kıldığını gördüm." NafT de şöyle söylemiştir:
"Ben de Abdullah bin Ömer (r.a)'in bineğine doğru namaz kıldığım gördüm." [256]

Ka'be'nin İçinde Namaz

897- Bezzar, Abdurrahman bin Safvan (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Mekke'yi fethedince: "Elbiselerimi giyeceğim" dedim. Evim de yol üzerindeydi."
Hadis devam ediyor ve sonunda şöyle diyor:
"Resulullah (a.s) çıkınca yanında bulunan kişiye: "Resulullah (a.s) ne rede namaz kıldı?" diye sordum. "Orta direğin sağ yanında iki rekat namaz kıldı" dedi. Hz. Ömer (r.a)'in hadisine göre (Resuhıllah (a.s) orada) iki rek'at namaz kıldı." [257]

898- Müslim, Osman bin Talha (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Kabe'nin içinde iki rek'at namaz kıldı."
Hasan hadisinde şöyle söyledi: "Girişinde iki direğin arasını karşısına alıyordu." [258]

899- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), fetih gününde (yani Mekke'nin fethi gününde Mek ke'ye) Usame (r.a)'ye ait bir devenin üzerinde girdi. Deveyi Ka'be'nin avlusunda çökertti. Sonra Osman bin Ebi Talha'dan anahtar istedi. O da anasına gitti. Anası anahtarı vermek istemedi. Bunun üzerine: "Ya onu verirsin yahut kılıcım belimden çıkar" dedi. O da anahtarı verdi. Sonra (Osman bin Ebi Talha) kapıyı açtı. Resulullah (a.s) içeri girdi. O'nunla birlikte Osman, Bilal ve Usame de içeri girdi. Kapıyı içerden kapattılar. Ben o zaman genç ve güçlü bir adamdım. İnsanlar (kapıya)

yüklendiler. Ben de yüklendim. Bilal (r.a)'in kapının yanında ayakta durduğunu gördüm: "Ey Bilal! Resulullah (a.s) nerede namaz kıldı?" dedi (yani dedim). "İki ön direğin arasında" dedi. Ancak Resulullah (a.s)'ın kaç rek'at namaz kıldığını sormayı unuttum."

Bu metin, Muhammed bin Amr'ın rivayet etmiş olduğu hadisin metnidir. [259]

900- Ahmed bin Hanbel, Ebu Şa'sa (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hacc için çıktım. Ka'be'nin içine girdim. İki direğin yanına varınca duvara dokununcaya kadar ilerledim. Bu sırada Abdullah bin Ömer (r.a) gelip yanıbaşımda dört rek'at namaz kıldı. Namazını bitirince kendisine: "Resulullah a.s), Ka'be'nin neresinde namaz kıldı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"İşte burada. O'nun (burada) namaz kıldığını bana Usame bin Zeyd (r.a) bildirdi. Ben de kendisine: "Kaç rek'at kıldı?" diye sordum. O da şöyle söyledi: "Bundan dolayı kendi kendime kızıyorum. Bir ömür boyu O'nunla beraber bulundum da kaç rek'at kıldığını sormadım." [260]
(Ebu Şa'sa daha sonra) şöyle söyledi:
"Ertesi yıl olunca yine hacc için çıktım. Gelip O'nun durduğu yerde durdum. Bu sırada Abdullah bin Zubeyr (r.a) gelip yanıbaşımda durdu ve beni oradan çıkarıncaya kadar iteklemeye başladı. Sonra orada dört rek'at namaz kıldı."

901- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bilal (r.a)'e: "Resulullah (a.s) nerede namaz kıldı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Ka'be'nin giriş kısmında. Kendisiyle duvarın arasında üç zira vardı -yahut yaklaşık olarak üç zira miktarı bir mesafe vardı-."
Burada mesafenin tam üç zira mı yoksa üç ziraya yakın mı olduğu konusunda Ebu Amir tereddüt etmiştir. [261]

902- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ka'be'ye girip içinde namaz kılmayı arzuluyordum. Resulullah (a.s) elimden tutup beni Hicr'e soktu ve şöyle buyurdu: [262]
"Ey Aişe! Senin kavmin Ka'be'yi inşa edince onu biraz küçülttüler. Bu yüzden Hicr'i Ka'be'nin dışında bıraktılar. Ka'be'nin içinde namaz kılmak istediğinde Hicr'in içinde namaz kıl. Burası Ka'be'den bir parçadır." [263]

Ka'be'nin içinde namaz kılınmasına <lair rivayetler Ka'be'nin içinde veya üstünde namaz kılınmasını caiz görenler için birer delildir. [264]

Kıbleye Yönelmenin Adabı

903- İbni Huzeyme, Ebu Vail (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Şeys bin Rub'i, Huzeyfe (r.a)'nin yanında namaz kıldı ve önüne doğru tükürdü- Bunun üzrine Huzeyfe (r.a) şöyle söyledi:
"Kişi namaza başladığında Allah da yüzünü ona çevirir. O Allah'dan yüz çevirmedikçe (yani uygunsuz bir hareket yapmadıkça) Allah da ondan yüz Çevirmez." [265]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerifte kıbleye yönelmenin Yüce Allah'a yönelme manası taşıdığına işaret edilmektedir. Bu ise namaz kılan veya namazı bekleyen yahut namazdan sonra olduğu yerde (kıbleye doğru) oturan kimse gibi namaz kılanla aynı hükümde olan kimsenin bir takım edeb Ölçülerine uymasını gerektirmektedir. [266]

Kıble Tarafına Canlı Resimler Konulmasından Nehiy

yarım daire seklinde bir duvarın içinde kalan alana denmektedir. Ka'be'nin yıkılmasından sonra Mekkeli'lerin bu binayı yeniden inşa ederken biraz küçülttükleri ve söz konusu alam Ka'be'nin dışında bıraktıkları, ancak bu alanın da Ka'be'den olduğunun bilinmesi için etrafına duvar çektikleri rivayet edilmektedir. (Çeviren) 903- İbni Huzeyme (2/62) Namazda işlenmesi mekruh olan fiillerle ilgili bablar, 350-Namaz kılanın önüne doğru tükürmesinden şiddetle nehyedildiği, çünkü namaz kılanın yönünü bu tarafa yönelmesi süresince Yüce Allah'ın onu yüzünün tarafından karşıladığı babı. İsnadı hasendir.

904- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Onun (yani Hz. Aişe (r.a)'nin) aklığının üzerinde asılı ve üzerinde canlı resimleri (tasvirler) bulunan bir elbisesi vardı. Resulullah (a.s) ona doğru namaz

kılıyordu. Sonra: "Onu benden uzaklaştır" diye buyurdu. (Hz. Aişe (r.a) dedi ki): "Ben de onu aldım ve ondan yastıklar yaptım."
Bu rivayet, namaz kılan birinin önünde canlı resimlerin (tasvirler) bulunmaması gerektiği konusunda delildir. Esas olan ise Mü s I uman in evinde bu tür resimlerin hiç bulunmamasıdır. Hz. Aişe (r.a)'nin evinde bulunan canlı resimleri ise mumeshene idi. [267]

Kıbleye Karşı Tükürülmesi

905- Ebu Davud, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim kıble tarafına tükürürse, kıyamet günü tükürüğü iki gözünün arasında olarak gelir." [268]

906- İbni Hibban, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [269]
"Kıble tarafına doğru burnunu temizleyen kişi kıyamet günü çıkardığı yüzünde bulunarak gelir."

907- îbni Hibban, Saib bin Hallad (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir adam bir cemaate imamlık etti. Bu sırada kıbleye doğru tükürdü. Resulullah (a.s) da ona doğru bakıyordu. Namazları bitince (Resulullah a.s):
"Bu size namaz kıldırmasın (veya kıldıramaz)" diye buyurdu. Adam sonra yine onlara imamlık etmek istedi. Engel oldular ve Resulullah (a.s)'m söylediği sözü kendisine bildirdiler. Adam bu hususu Resulullah (a.s)'a hatırlattı. O da: "Evet" diye buyurdu. Sanıyorum daha sonra da şöyle buyurdu:
"Sen Allah'a eziyet ettin." [270]

NAMAZIN ŞARTLARINDAN NİYET

Niyetin, namazın farzlarından bir farz olduğu konusunda icma (görüş birliği) vardır. İlim adamlarının çoğunluğuna göre de bu, namazın bir şartıdır. Niyet, sözlükte bir şeyi amaçlamak anlamına gelmektedir. Şeriatta ise Yüce Allah'a yaklaşma gayesiyle ibadet türünden bir şeyi yapmaya kalben azmetmek ve karar vermektir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Oysa onlar dini yalnızca O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekatı vermekten başkasıyla emrolun-madılar." [271]

Maverdi şöyle söylemiştir: "Onların dillerinde ihlas; niyettir."
Buhari ve Müslim, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

"Ameller niyetlere göredir. Her kişiye niyet ettiğinin karşılığı vardır." [272]
Şeriatta niyetin gerekliliği konusunda çok sayıda delil bulunduğundan dolayı bu konuda icma gerçekleşmiştir. Müslüman olmak, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırma (temyiz) kabiliyetine sahip olmak ve neye niyet ettiğini bilmek, niyetin geçerliliğinin şartlarındandır. Hanefilere göre namazda niyet ile

---

[1] Zehebi dipnotunda: "Bu kişiyi zayıf gördüklerini söyleyebilirim" demiştir.

[2] Bu hadis merfu hükmünde mevkuf bir hadistir.

[3] Müslim (1/490) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 6-Yolcu değilken (hazerde) iki namazın birleştirilmesi babı. Ibni Huzeyme (2/85) Namazda yapılması mekruh olan fiillerle ilgili bablar, 378-Yağmurda yolcu değilken de namazların birleştirilmesine ruhsat olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/247-249

[4] Muvatta (1/145) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 1-Yolculukta ve yolcu değilken (hazerde) iki namazın birleştirilmesi babı. İsnadı sahihtir,

[5] İbni Huzeyme (2/88) 380-Vaktinin geçmesi durumunda namaz için ezan okunmayı terkin caiz olduğu babı.

[6] Ahzab Suresi: 25

[7] ibni Huzeyme, aynı şekilde. İsnadı sahihtir.

[8] Bakara Suresi: 239

[9] Buhari (3/532) 25-Kitabu'l-Hacc, 96-Bu iki namazı birleştirip de (aralarında) nafile namaz kılmama

babı.
[10]
Müslim (2/937) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye inme ve akşam ile yatsıyı birleştirmenin müstehablığı babı.
[11]
Müslim (21938) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye inme ve akşam ile yatsıyı birleştirmenin müstehablığı babı.
[12]
ibni Huzeyme (41252) Kitaba MenasiM-Hacc, 693-Arafat'ta öğle ile ikindinin birleştirilmesi ve bu ikisi için bir ezan okunması ve bir kamet getirilmesi babı Bu hadis sahihtir.
[13]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/249-256
[14]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/256
[15]
Bkz. Şerhu's-Sağir (1/487-492) Muhazzeb (1/104) Muğni (21273)
[16]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/256-259
[17]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/259-260
[18]
Buhari (2/77) 10-Kitabu'l-Ezan, 1-Ezanın başlangıcı babı. Müslim (1/285) 4-Ki-tabu's-Salat, 1-Ezanın başlangıcı babı. Tirmizi (1/363) Ebvabu's-Sala, 139-Ezanın başlangıcı hakkında gelen rivayetler babı. Ebu İsa Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahih garibdir. Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakledilen hadislerdendir. " Nesai (2/2-3) 7-Kitabu'l-Ezan, 1 -Ezanın başlangıcı.

[19]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/261-263
[20]
Ebu Davud, aynı yer.
[21]
Ebu Davud (1/141) Kitabu'sSalat, 29-Bir kimsenin ezan okuması ve bir başkasının da kamet getirmesi babı.
"O senden daha gür ve daha uzun seslidir": Bu söz, müezzin olarak güzel sesli ve geniş bir alana sesini duyurabilen birinin seçilmesinin müstehab olduğunu göstermektedir.
[22]
Tirmizi (1/359) Ebvabu's-Sala, 139-Ezanın başlangıcı hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis basen, sahihtir" demiştir.
[23]
Tirmizi (11371) Ebvabu's-Sala, 142-Kamet sözlerinin ikişer ikişer okunacağı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
Hattabi, Abdullah bin Zeyd (r.a)'in hadîsi hakkında şöyle söylemiştir: "Bu hadis değişik isnadlarla rivayet edilmiştir. Burada verilen isnad ise en sıhhatli olanıdır. Bu rivayete göre, ezan sözleri çifter çifter, kamet sözleri ise teker teker okunurdu. Mısır alimlerinin çoğunluğunun görüşüne göre de uygulama böyle olmalıdır. Aynı şekilde Harameyn'de (Mekke ve Medine'de), Hicaz'da, Şam'da (Suriye, Filistin ve Ürdün taraflarında), Yemende, Mısır'da, Mağrib ülkelerinde (Kuzeybatı Afrika ülkelerinde) hatta İslam ülkelerinin en uzak beldelerinde bile uygulama bu şekildedir. Hasanı Basri'nin, Mekhu'lun, Zühri'nin, İmam Malik'in, Evza'i'nin, Şafii'nin, Ahmed bin Hanbel'in, İshak'ın ve daha başkalarının görüşleri de bu yöndedir." Yine şöyle söylemiştir:'
"Halen Mekke'de ezan okuma görevini sürdüren ve Ebu Mahzure'nİn soyundan gelenler de kamet sözlerini tek tek okumakta ve bu adeti dedelerinden aldıklarını söylemektedirler. Sufyanı Sevri ve Ashabı Re'y (fıkıhta içtihada ağırlık verenler, ezan sözlerinin de kamet sözlerinin de çifter çifter okunması gerektiğini

söylerlerdi."
[24]
Mecmeu'z-Zevaid (1/331) Kitabu's-Salat, Ezanın nasıl olduğu babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir.
[25]
Mecmeu'z-Zevaid (1/330) Kitabu's-Salat, Ezanın nasıl olduğu babı. Ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/263-267
[26]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (11141) Kitabu's-Salat, 28-Kamet babı. Tirmizi (11370) Kitabu's-Salat, 28-Kamet sözlerinin teker teker okunması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (213) 7-Kitabu'l-Ezan, 2-Ezan sözlerinin ikişer ikişer okunması babı.
[27]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/267-268
[28]
Ebu Davud (11136) Kitabu's-Salat, 27-Ezamn nasıl olduğu babı.
[29]
Ebu Davud, aynı yer. Müslim (1/287) 4-Kitabu's-Salat, 3-Ezanın Özelliği babı.
[30]
Nesai (2/5-6) 7-Kitabu'l-Ezan 5-Ezamn nasıl olduğu babı.
[31]
Müslim, aynı yer. Nesai, aynı yer. İta
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/268-271
[32]
Cevherü'n Nakiyy (1/104)
[33]
Tatiku'i Hasen (1149)
[34]
f'tau's-Sünen (2/95-98)
[35]
Ebu Davud (11141) Kitabu's-Salat, 28-Kametle ilgili.bab. Nesai (2120-21) 7-Kİîabu'l-Ezan, 28-Kametin nasıl olduğu babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/271-275
[36]
Muvatta (1168) 3-Kitabu's-Salat, 1-Namaz için ezan okumak hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (2/96) 10-Kitabu'l-Ezan, 9-Ezan için kura çekme babı. Müslim (1/325) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Nesai (2/23) 7-Kitabu'l-Ezan, 3-1-Ezan okumak İçin kur'a çekilmesi. İbnİ Huzeyme (11204) Kitabu's-Salat, 44-Çok kimsenin istekli olması durumunda ezan okuyacak kişinin belirlenmesi için kur'a çekilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/275
[37]
Müslim, aynı yer, sh. 292
[38]
Müslim, aynı yer, sh. 291
[39]
Müslim, aynı yer.
[40]
Müslim, aynı yer.
[41]
Buhari (2/84) 10-Kitabu'l-Ezan, 4-Ezan okumanın fazileti babı. Burada ifade edilene göre şeytan kişinin zihnini kurcalayarak onun kafasına bir takım hayaller, boş ümitler sokar ve çeşitli şeyleri aklına getirir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/275-277
[42]
Müslim (1/290) 4-Kitabu's-Salat, 8-Ezamn fazileti ve şeytanın onun sesini duyduğunda kaçması babı.

[43]
Nesai (2/24) 7-Kitabu'l-Ezan, 34-Bunun sevabı babı. İbni Hibban (3/89) Yüce Allah'ın ezan okuyan kişiyi bağışlayacağının ve samimi bir duyguyla ezan okuması durumunda ezan okumasından dolayı kendisine cennete sokacağının bildirilmesi babı. Hakim (11204) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bu hadisi bu metniyle rivayet etmemişlerdir." Zehebi de onun söylediğini doğrulamıştır.
[44]
Ahmed bin Hanbel (4/336) Mecmeu'z-Zevaid (1/235) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştirve ravİ-leri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." Nesai (1119) 7-Kitabu'l-Ezan, 25-Çobanın ezan okuması.
[45]
Keşfu'1-Es.tar (1/182) Yolculukta ezan okuması. Mecmeu'z-Zevaid (1/235) Hayse-mi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve Ravileri sikadırlar."
buyurdu. Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Siz onun kenara çekilmiş keçiyle ilgilenen yahut köpekleriyle avcılık yapan biri olduğunu görüyorunuz (veya görürsünüz)."
[46]
Ahmed bin Hanbel (1/406-407) Ebu Ya'la (9/276) Taberanİ (10/115) Mu'cemu'I-Kebir. Mecmeu'z-Zevaid (11334) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de Tabarenai rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[47]
- Ibni Huzeyme (11208) 49-Yotculukta ezan okunması babı. İsnadı sahihtir.
[48]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/277-281
[49]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/281-282
[50]
Müslim (1/288) 4-Kitabu's-Salat, 3-Ezanın özelliği babı, 7-Ezan okuyanın söylediklerinin tekrar edilmesinin müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/144) Kitabu's-Salat, 35-Ezamn okunmasının duyulması halinde ne deneceği babı. Tirmizi (î/413) Ebvabu's-Sala, 157-Bir kimsenin müezzinin ezan okumasını duyduğunda söyleyeceği sözlerin (yani onun sözlerini aynen tekrar etmesinin) fazileti ile ilgili bab. Nesai (2/26-27) 7-Kitabu'l-Ezan, 2S-l::an esnasında dua edilmesi babı.

[51]
Mecmeu'z-Zevaid (11333) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet etmiştir. Havileri arasında Velid bin Abduîmelik Harrani bulunmaktadır. Ibni Hibban onu sika (güvenilir) raviler arasında saymış ve: "Sika ravi-lerden rivayette bulunması durumunda hadisleri tutarlıdır" demiştir. Heysemi de şöyle söylemiştir: "Bu hadis onun Musa bin A'yan'dan rivayet etmiş olduğu bir hadistir. Bu kişi ise sikadır. Velid bin Abduîmelik saduktur (doğru sözlüdür. Saduk: Hadis rivayetinde sikadan sonra bir derecedir. -Çeviren) el-Cerh ve't-Ta'dil'de de böyle denilmektedir.
Vesile: Kişiyi Allah'a yaklaştıran güzel söz ve ameldir. Bir hadisi şerifle bunun cennet derecelerinden bir derece olduğu bildirilmiştir.
[52]
Buhari (2194) 10-Kitabu'l-Ezan, 8-Ezan esnasında dua edilmesi babı. Ebu Davud (1/146) Kitabu's-Salat, 37-Ezan esnasında dua edilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (11413) Kitabu's-Salat, 107-Konuyla ilgili bir başka bab. Nesaı (2/27) 7-Kitabu'l-Ezan, 28-Ezan esnasında dua edilmesi babı.
Makamı Mahmud (övülmüş makam): Kıyamet günündeki şefaat derecesidir. Çünkü yaratıklar o gün bu makamdan Övgüyle söz edeceklerdir.
[53]
Müslim (1/289) 4-Kitabu's-Salat, 7-Müezzini duyanın onun söylediğinin aynısını söylemesinin müstehab olduğu babı. Ebu Davud (11145) Kitabu's-Salat, Müezzinin (ezan okumasının) duyulması

esnasında ne deneceği babı.
[54]
Müslim (1/290) 4-Kitabu's-Salat, 7-Müezzini duyanın onun söylediğinin aynısını söylemesinin müstehab olduğu babı.
[55]
Müslim (11290) 4-Kitabu's-Salat, 7-Müezzini duyanın onun söylediğinin aynısını söylemesinin müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/145) Kitabu's-Salat, Mezzinin (ezan okumasının) duyulması esnasında de denileceği babı. Ebu Davud'un rivayetinde "günahları" ibaresi geçmemektedir. Tirmizi (11412) Ebvabu's-Sala, 156-Müezzinin ezan okumasının ardından insanların nasıl bir dua okuyacakları hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2126) 7-Kitabu'l-Ezan, 28-Ezan esnasında dua edilmesi babı.
[56]
Buharı (2/396) 11-Kitabu'l-Cum'a, 23-İmamın ezam duyması halinde minberin üzerinde ona icabet edeceği (yani sözlerini tekrar edeceği) babı.

[57]
Buharı (2/90) IO-Kitabu'l-Ezan, 7-Kişinin müezzini (yani ezanı) duyması halinde ne diyeceği babı.
[58]
Buharı (2191) 10-Kitabu'l-Ezan, 7-Kişinin müezzini (yani ezam) duyması halinde diyeceği babı.
[59]
Buharı (2/90) 10-Kitabu'l-Ezan, 7-Kişinin müezzini (yani ezanı) duyması halinde ne diyeceği babı. Müslim (11290) 4-Kitabu's-Salat, 7-Müezzini duyanın onun söylediğinin aynısını söylemesinin müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/144) Kita-bu's-Salat, Müezzinin (ezan okumasının) duyulması esnasında ne deneceği babı. Tirmizi (1/407) Ebvabu's-Sala, 154-Müezzinin ezan okuması esnasında insanların ne diyecekleri hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2123) 7-Kiîabu'l-Ezan, 33-Müezzinin söylediklerinin aynen söylenilmesi babı. İbni Mace (î/238) 3-Ki-tabu'l-Ezan ve's-sünnefiha, 4-Müezzinin ezan okuduğunda ne deneceği babı.
[60]
Meşfu'l-Estar (11183-184) Müezzinin (ezan okumasının) duyulması esnasında ne deneceği babı. Heysemi, (l(133)'de söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/282-286
[61]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/286
[62]
804- Ebu Davud (1/142) Kitabu's-Salat, 30-Ezanda sesin yükseltilmesi babı.
[63]
Nesai (2/12-13) 7-Kitabu's-Salat, 14-Ezanda sesin yükseltilmesi babı.
"Sesisinin uzunluğunca": Yani sesini yükseltmede en ileri dereceye vardığında Yüce Allah'ın mağfiretini tam olarak haketmiş olur. Böylece sesini en son raddesine getirdiğinde mağfirette de en ileri dereceye ulaşmış olur. Burada bir benzetme yapıldığı ve temsili bir şeye işaret edildiği de söylenmiştir. Yani: Ezan okuyan kişinin bulunduğu yer ile sesinin ulaştığı yerin arasını dolduracak kadar günahı bile olsa Yüce Allah bütün bu günahları bağışlar.
[64]
Ahmed bin Hanbel (41284) Nesai (2/13) 7-Kitabu's-Salat, 14-Ezanda sesin yükseltilmesi babı.
[65]
Ahmed bin Hanbel (21136) Keşfu'l-Estar (1/180) Ezanın fazileti babı. Mecmeu'z-Zevaid (1/325) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir. Ancak Bezzar: "Her yaş ve kuru ona icabet eder" demiştir." Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
[66]
Muvatta (1/69) 3-Kitabu's-Salat, 1-Namaz için ezan okunması hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (2/87-88) 10-Kitabu'l-Ezan, 5-Ezanda sesin yükseltilmesi babı. Nesai (2/12) 7-Kitabu's-Salat, 14-Ezanda

sesin yükseltilmesi babı.
[67]
- Müslim (11290) 4-Kitabu's-Salat, 8-Ezanın fazileti ve şeytanın onun sesini duyduğunda kaçması babı.
[68]
Aynı yer.
[69]
Müslim (1/287) 4-Kitabu's-Salat, 5-Beraberinde gören birinin bulunması durumunda kör birinin ezari okumasının caiz olduğu babı.
[70]
Ebu Davud (1/147) Kitabu's-Salat, 41-Kör birinin ezan okuması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/286-293
[71]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/293
[72]
Ebu Davud (İ/146) Kitahu's-Salat, 39-Ezan okuma karşılığında ücret alınması babı. İsnadı sahihtir, Tirmizi (11409) Ebvabu's-Sala, 155-Müezzinin ezan okuma karşılığında ücret almasının mekruh olduğu hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahih-1 tir.
[73]
İbni Huzeyme (11221) Ezan ve kametle ilgili bablar, 62-Ezan okuma karşılığında ücret alınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/293-294

[74]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/294
[75]
Muvatta (1/73) 3-Kitabu's-Salat, 2-Yolculukta abdestsiz olarak ezan okunması. İsnadı sahihtir.
[76]
Ebu Davud (214) Kitabu's-Salat, Yolculukta ezan babı. İsnadı sahihtir. Nesai (2/20) 7-Kitabû'l-Ezan, 26-Yalmz başına namaz kılanın ezan okuması.
[77]
Buharı (21111) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 18-Yolculann cemaat halinde namaz kılmaları halinde ezan okumaları ve kamet getirmeleri. Tirmizi (11399) Ebvabu's-Sala, 151-Yolculukta ezan okunması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (218-9) 7-Kita-bu'l-Ezan, Yolculukta yalnız başlarına namaz kılanların ezan okumaları.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/295-296
[78]
Buharı (2/114) 10-Kitabu'l-Ezan, 19-Müezzin ağzını öteye beriye çevirir mi?
[79]
- 1) Müslim (1/360) 4-Kitabu%Salat, 47-Namaz kılanın sütresi.
[80]
Aynı yer.
[81]
İbni Huzeyme (3/16) Kitabu'l-İmame fi's-Sala, 48-Resulullah (a.s)'ın imamların doğruya yöneltilmesi için dua ettiği babı. İsnadı sahihtir.
[82]
Mecmeu'z-Zevaid (2/2) Kitabu's-Salat, İmamın dayanak, müezzinin güvence olduğu babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/296-289
[83]
Ahmed bin Hanbel (3/225) Mecmeu'z-Zevaid (1/334) Kitabu's-Salat, Ezan ile kamet arasında dua edilmesi babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Davud ve başkaları rivayet etmişlerdir. Ebu Ya'la da rivayet etmiştir. Onun rivayetinde Ye-zid Rakkasi bulunmaktadır." İbni Hibban (3/101) Kitabu's-Salat, Ezan ile kamet arasında çokça dua edilmesinin müstehab olduğu babı. İbni Huzeyme (1/222) Ezan ve kametle ilgili bablar. 64-Ezan ve kamet arasında dua etmenin müstehab olduğu babı. İsnadı sahihtir.

[84]
İbni Huzeyme (1/219) Ezan ve kametle ilgili bablar, 59-Ezan okunmasında dua e-dilmesinin müstehab olduğu ve bu esnada yapılan duanın kabul edileceğinin umulduğu babı.
[85]
İbni Hibban (3/110) Kitabu's-Salat, Beş vakit namazın fazileti babı.
[86]
Ebu Davud (1/144) Kitabu's-Salat, 35-Müezzinin (ezan okumasının) duyulması esnasında ne deneceği babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/290-291
[87]
Ebu Davud (1/148) Kitabu's-Salat, Müezzinin ezanı beklemesi ile ilgili bab. Tirmi-zi (11391) Ebvabu'S'Sala, 148-İmamın kamet okumaya daha layık olduğu babı.
[88]
Müslim (İ/423) Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i-s'-Salat, 29-İnsanların ne zaman namaza kalkacakları babı.
[89]
Buharı (2/119) 10-Kitabu'l-Ezan, 22-İnsanların kamet esnasında imamı görmeleri durumunda ne zaman kalkacakları babı. Müslim (1/422) Kitabu'l-Mesacid ve Me-vaidi's-Salat, 29-İnsanların ne zaman namaza kalkacakları babı. Tirmizi (2/487) Eb-vabu's-Sala, 415-Namaza başlanması esnasında insanların imamı ayakta beklemelerinin mekruhluğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/291-292
[90]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/292
[91]
Müslim (1/287) 4-Kitabu's-Salat, 4-Bir cami için iki müezzin görevlendirilmesinin müstehablığı babı.
[92]
A'raf Suresi: 31
[93]
Bkz. Reddu'l-Muhtar (11270-277) Şerhu's-Sağir (1/283-291) Muhezzeb (1164 ve sonrası) Muğni (11577 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11579 ve sonrası).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/292-302
[94]
Ebu Davud (4/40-41) Kitabu'l-Hammam, Soyunma hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (5197-98) 44-Kitabu'l-Edeb, 22-Avreti koruma hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mac e (11618) 9-Kitabu'n-Nikah, 28-Cinsel ilişki anında Örtünme babı. Hakim (4/180) Zehebi, Hakim'in rivayetine muvafakat etmiştir.
[95]
Ebu Davud, aynı yer.
[96]
Müslim (11266) 3-Kitabu'l-Hayz, 17-Avret yerlerine bakmanın haramlığı babı. Ebu Davud (4/41) Kitabu'l-Hammam, Soyunma hakkında gelen rivayetler babı. Tir-miii (5/109) 44-Kitabu'l-Edeb, 38-Erkeklerin erkeklere ve kadınların kadınlara dokunmalarının mekruhluğu babı.
[97]
Müslim, sh. 267, aynı yer
[98]
Ebu Davud (î/133) Kitabu's-Salat, 25- (Çocuğun) ne zaman namaz kılmakla etnro-lunacağı babı.

[99]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/302-304
[100]
Ebu Davud (1/143) Kitabu's-Salat, 32-Minare üstünde ezan okunması.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/297
[101]
A'raf Suresi: 27

[102]
A'raf Suresi: 31
[103]
Ebu Davud, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/299-305
[104]
Ebu Davud (3/196) Kitabu'UCenaiz, Kadının cenazesinin yıkanması esnasında örtülmesi babı.
[105]
Ebu Davud (4/40) Kitabu'l-Hammam, Soyunmaktan nehiy babı. Bu hadis hasendir. (*) Burada dizden yukarısı keşfedilmektedir. (Çeviren)
"Yatakta aralarını ayırın": Burada kız çocuklarla erkek çocukların gece yatarlarken ayrı yatırılmalarının gerektiği anlamı kastedilmektedir. Çünkü bu yaşta buluğ çağına yakın olmaktadırlar, (İbnu'l-Esir)
[106]
Tirmizi (5/111) 43-Kitabu'l-Edeb, 40-Uyluğunun avret yeri olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis basendir.
[107]
Ebu Davud (4/40) Kitabu'UHammam, Soyunmaktan nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/305-306
[108]
Tirmizi (5/111) 43-Kitabu'l-Edeb, 40-Uytuğun avret yeri olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[109]
Ahmed bin Hanbel (5/290)
[110]
Aynı yer. Mecmeu'z-Zevaid (2/52) Kitabu's-Salat, Avret yeri hakkında gelen rivayetler babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. Ancak o birincisinde: "Uyluk avret yerlerindendir" demiştir." Ahmed bin Hanbel'in rivayetindeki raviler sikadırlar.
[111]
Ebu Davud (11169) Kitabu's-Salat, 77-Namazda giyilecek elbiselerle ilgili bablar.
[112]
Buhari (11470) 8-Kitabu's-Salat, 3-İzarın namazda enseden bağlanması babı. Müslim (1/367) 4-Kitabu's-Salat, 52-Tek elbise içinde namaz kılınması babı. Ebu Davud (1/169) Kitabu's-Salat, 77-Namazda giyilecek elbiselerle ilgili bablar. Ne-sai (2/69-70) 9-Kitabu'l-Kıble, 14-Tek elbise içinde namaz kılınması babı. İbni Mace (1/333) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, Tek elbise içinde namaz kılınması babı.
[113]
Buhari (1/475) 8-Kitabu's-Salat, 9-Gömlekle, şalvar, kısa şalvar ve hırka ile namaz künması babı.
[114]
Aynı yer.
[115]
yerlerinin şeklini belli etmeyecek nitelikte olursa (yani oldukça bol olursa) bu daha iyidir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/306-309
[116]
Nesai (1/79) 10-Kitabu'l-İmame, 8-İmamın (yani devlet başkanının) yönetimi altındaki kişilerden birinin arkasında namaz kılması.
[117]
Tirmizi (2/197) Ebvabu's-Sala, 268. bab. Bu hadis sahihtir.
[118]
Buhari (11471) 8-Kitabu's-Salat, 5-Bir kimsenin tek elbise içinde namaz kılması durumunda onu omuzuna atması gerektiği babı. Müslim (1/368) 4-Kitabu's-Salat, 52-Bir tek elbise içinde namaz kılınması ve bu şekilde (tek elbisenin) giyiniş şekliyle ilgili bab. Ebu Davud (1/169) Kitabu's-Salat, 77-Namazda giyilecek elbiselerle ilgili bablar. Nesai (2/71) 9-Kitabu'l-Kıble, 18-Bir adamın omuzuna bağlamadan tek elbise içinde namaz kılması ile ilgili bab.
[119]
Ebu Davud (1/172) Kitabu's-Salat, 82-Giysinin dar olması durumunda bedene bağlanmasının

gerektiğini söyleyenler babı. Bu hadis hasendir.

[120]

Buhari (1/473) 8-Kitabu's-Salat, 6-Elbisenin dar olması durumu babı. Müslim (1/326) 4-Kitabu's-Salat, 29-Namaz kılan kadınların erkeklerin arkasına geçmekle emrolunmalan babı. Ebu Davud (1/170) Kitabu's-Salat, 78-Adamtn elbisesini ensesinde bağlayacağı babı. Nesai (2/70) 9-Kitabu'l-Kıble, 16-İzarla namaz kılınması.

[121]

İbni Huzeyme (1/375) 247-Bir kimsenin namaz kılması halinde izan omuzlarından babı.

[122]

Ebu Davud (1/173) 75-Kadımn başörtüsüz namaz kılmasıyla ilgili bab. Tirmizi (2/315) Ebvabu's-Sala, 277-Kadının namazının ancak başörtüsü ile kabul edileceği babı. İbni Huzeyme (1/380) 256-Büluğ çağına ermiş, kavrayış sahibi hür bir kadının başörtüsüz kıldığı namazın kabul edilmeyeceği babı. Bu hadis hasendir ve isnadı sahihtir.

"Hayız gören bir kadının namazı": Burada buluğ çağına eren dolayısıyla hayız görmeye başlayan bir kadın kastedilmiştir. Bu ifade ile kastedilen anlam bir kadının namaz kılması gerekmez. Namaz kusa bile kıldığı namaz geçerli değildir. Bu sebeple: "Hayız gören bir kadının namazı başörtüsü ile geçerli olur" demiştir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/309-312

[123]

Buhari (11482) 8-Kitabu's-Salat, 14-Üzerinde resimli işlemeler bulunan elbise i-cinde namaz kılınması babı. Müslim (1/391) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sa-lat, 15-Üzerinde resimli işlemeler bulunan bir elbise içinde namaz kılınmasının mekruhluğu babı.

[124]

Müslim sh. 392, aynı yer.

[125]

Muvatîa (1/97-98) 3-Kitabu's-Salat, 18-Namazda kişiyi namazdan alıkoyacak bir şeye bakmakla ilgili bab.

[126]

Ebu Davud (4/49) Kitabu'l-Libas, Bundan (giyilen bir şeyden) hoşlanılmaması babı.

[127]

Nesai (2/72) 9-Kitabu'l-Kıble, 20-Üzerinde resimli işlemeler bulunan bir giysi içinde namaz kılmaya ruhsat olduğu babı.

[128]

Muvatta (1/98) Aynı yer. İbni Abdilberr şöyle söylemiştir: "Bu hadis, İmam Malik-'ten rivayette bulunanların tümüne göre mürseldir."

[129]

Ebu Davud (î/241) Kitabu's-Salat, 166-Namazda bir şeye bakma babı. Enbicaniye: Saçaklı elbise. Enbicaniyynin kalın yün elbise olduğu da söylenmiştir.

[130]

Mecmeu'z-Zevaid (5/136) Alçakgönüllülük için (birden çok) elbise giymeyi terke-denle ilgili bab. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Tebarani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve Musa bin Tarık dışındaki ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdİr. Söz konusu kişiler ise sikadırlar."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/312-314

[131]

Buhari (11484-485) 8-Kitabu's-Salat, 16-İpek bir hırka ile namaz kılıp sonra onun çıkarılması babı. Müslim (311646) 37-Kitabu'l-Libas ve'z-Zine, 2-Kadınlara ve erkeklere altın ve gümüş kap kullanmanın mubahlığı babı. Nesai (2172) 9-Kitabu'l-Kıble, 19-İpek giysiyle namaz kılınması.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/314-315

[132]

Bkz. Nevevİ'nin Sahihi Müslim şerhi (14/51)

[133]

Buharı (101278-279) 77-Kitabu'i-Libas, 20-Elbisenin üstten boylu boyunca atılması babı. 21-Tek bir elbise ile çömelme babı. Müslim (3/1661) 37-Kİtabu'l-Libas ve'z-Zine, 20-Elbisenin üstten, boydan

atılmasından ve tek elbise içinde çömel-mesinden nehiy babı. Ebu Davud (3/254) Kitabu'l-Buyu, 23-İnci vs.nin satılmasıyla ilgili bab. Tirmizi (41235) 25-Kitabu'l-Libas, 24-Elbisenin üstten boylu boyunca atılmasından ve tek elbise içinde çömelinmesinden nehiy babı. Nesai (81210) 48-Kitabu'z-Zine, 106-Elbisenin üstten boylu boyunca atılmasından nehiy. İbniMace (211179) Kitabu'l-Libas, 3-Giyim eşyasından nehyedilenler.

[134] Ahmed bin Hanbel (11256) Mecmeu'z-Zevaid (2148) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[135] Buharı (1/468) 8-Kitabu's-Salat, 3-İzann namazda enseden bağlanması babı. 1) Buharı (1/478) 8-Kitabu's-Salat, 11-Ridasız olarak namaz kılma babı.

[136] Buharı (1/468) 8-Kitabu's-Salat, 3-îzarın namazda enseden bağlanması babı.

[137] Buharı (11472) 8-Kitabu's-Salat, 6-Elbisenin dar olması durumu ile ilgili bab.

[138] Müslim (1/532) 6-Kitabu'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua edilmesi babı.

[139] Müslim (1/369) 4-Kitabu's-Salat, 52-Tek elbise içinde namaz kılınması ve bu elbisenin giyiniş sekli ile ilgili bab.

[140] Aynı yer.

[141] Muvaîta (î/141) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 9-Tek elbise içinde namaz kılınmasına ruhsat babı.

[142]) Muvatta (1/141) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 9-Tek elbise içinde namaz kılınmasına ruhsat babı.

[143] Ebu Davud (11171) Kitabu's-Salat, 81-Elbisenin dar olması durumu ile ilgili bab.

[144] Ebu Davud (1/171) Kitabu's-Salat, 80-Tek gömlekle namaz kılan adamla ilgili bab.

[145] Müslim (1/268) 3-Kitabu'l-Hayz, 19-Avret yerini korumaya özen gösterilmesi babı. Ebu Davud (4/40) Kitabu'l-Hammam. Soyunmak hakkında gelen rivayetler babı.

[146] Buharı (1/468) 8-Kitabu's-Salat, 3-İzarın namazda enseden bağlanması babı. Müslim (1/368-369) 4-Kitabu's-Salat, 52-Tek elbise içinde namaz kılınması babı.

[147] Buharı (1/469) Aynı yer.

[148] Buharı, aynı yer.

[149] Müslim, aynı yer.

[150] Müslim, aynı yer.

[151] Ebu Davud (1/170-171) Kitabu's-Salat, 80-Tek gömlekle namaz kılan adamla ilgili bab. isnadı hasendir. Nevevi ve daha başkaları bunu hasen olarak görmüşlerdir. Ne-sai (2/70) 9-Kitabu'l-Kıble, 15-Tek bir gömlek içinde namaz kılınması babı.

[152] Ebu Davud (1/172) Kitabu's-Salat, 82-Elbisenin dar olması durumunda bedene bağlanacağını söyleyenler babı. İsnadı hasendir.

[153]
Muvatta (11142) 8-Kitabu Salati'l-Cemaa'a, 10-Kadının hırka ve başörtüsü ile namaz kılmasına ruhsat babı. İsnadı sahihtir.
[154]
Ebu Davud (1/170) Kitabu's-Salat, 79-Erlceğin kenarları üstüste gelen tek bir elbise içinde namaz kılabileceği babı. İsnadı hasendir.
[155]
Ebu Davud (1/101) JCitabu't-Tahare, 135-Bu konuda ruhsat olduğu babı. İsnadı hasendir.
[156]
İbni Huzeyme (11377-378) 250-Bir kısmı namaz kılan kişinin bir kısmı da başkasının üzerinde olan tek kat bir elbise içinde namaz kılmaya ruhsat olduğu babı. İsnadı sahihtir.

[157]
Buhari (1/536) 8-Kitabu's-Salat, 58-Adamın camide uyuması babı. İbnu Huzeyme (1/375) 247-Bir kimsenin dar bîr izarla namaz kılması durumunda izarını omuzlarından bağlaması babı.
[158]
Ebu Davud (11174) Kitabu's-Salat, 86-Namazda elbiseyi sarkıtmak hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (11253) Sahih olduğunu söylemiştir. Zehebi de onun söylediğine muvafakat etmiştir.
Bizim "elbiseyi yerlere sarkıtmak" anlamını verdiğimiz "sidl" kelimesi hakkında şu açıklama yapılmaktadır: Sidl: Elbisenin yerlere değerecek kadar uzatılması, salınmasıdır. Hattabi'nİn "sidl" kelimesi ile ilgili açıklaması böyledir. Hattabi'ye göre "sidl" ve "isbal" kelimeleri aynı anlama gelmektedir. Nihaye'de ise şöyle denilmektedir: "Sidl, bir kimsenin elbisesine bürünmesi ve ellerini tamamen elbisenin İçinde bırakmasıdır. Bu durumda rüku ve secdelerini böyle elbiseye bürünmüş olarak yapar. Yahudiler böyle yapıyorlardı. Gömlekler ve benzeri bir takım giyecekler bu şekilde yapılmaktadır. Sidl kelimesinin: "İzarın ortasının başa konulup iki yanın kürek kemikleri üzerine getirilmeden sağdan ve soldan sarkıtılması" anlamı taşıdığı söylenmiştir."
[159]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/315-324
[160]
Ebu Ya'la (13161) Heysemi de bunu Mecmeu'z-Zevaid (2/49) Tek bir elbise içinde namaz kılma babımda rivayet etmiştir ve söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Taberani bunu Mu'cemu'l-Kebir'de de muhtasar olarak rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'nın isnadı hasendir."
[161]
Mecmeu'z-Zevaid (2/50) Tek bir elbise içinde namaz kılma babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
[162]
Ebu Ya'la (7/458) (Ravilerinden) Ebu Hamza'mn zayıf biri olması sebebiyle bu hadisin isnadı zayıftır. Ebu Hamza ise Meymun A'ver'dir. Mecmeu'z-Zevaid (2/49-50) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
[163]
Müslim (1/367) 4-Kitabu's-Salat, 51-Namaz kılan birinin önüne geçilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/324-325
[164]
Mecmeu'z-Zevaid (2151) Bir tek ve daha fazla elbise içinde namaz kılınması babı. Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/325-326
[165]
Bu hüküm, İslam devletinde yönetici veya onu temsil edecek biri açısındandır. Çünkü böyle bir yetkiye sahip olmayanın bir kötülük gördüğünde yapması gereken sadece uyarmaktır. Te'dib ederek (döverek) cezelandırma yetkisi ise yöneticiye veya onu temsil eden kişiye aittir. (Çeviren)

[166] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/326-327

[167] Bakara Suresi: 150

[168] Bakara Suresi: 115

[169] Durru'l-Muhtar (1/397 ve sonrası) Muğnu (J/431 ve sonrası) Mukazzeb (1/67 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (1/597 ve sonrası)

[170] Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1/286) Muhazzeb (1167) Muğni (11431) Şerhu's-Sağir (11292)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/329-334

[171] Buhari (1/502) 8-Kitabu's-Salat, 30-Yüce Allah'ın: "Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize namaz kılma yeri edinin" (Bakara Suiresi: 125) sözü ile ilgili bab. Müslim (i/374) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 2-Kıblenin Kudüs yönünden Kabe yönüne doğru çevrilmesi babı.

[172] Bakara Suresi: 144

[173] Bakara Suresi: 142

[174] Bakara Suresi: 142

[175] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/334-336

[176] Bakara Suresi: 143

[177] Buhari (1/506) 8-Kitabu's-Salat, 32-Kıbla hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (11375) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 2-Kıblenin Kudüs yönünden Kabe yönüne doğru çevrilmesi babı. Tirmizi (2/169-170) Ebvabu's-Sala, 255-Kıble hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (11244) 6-Kitabu'l-Mevah;, 24-İçtihaddan (araştırma yaparak tesbitte bulunmaktan) sonra hata edildiğinin ortaya çıkması babı. İbni Mace (1/322-323) 8-Kitabu İkameti 's-Sala ve's-Sünneti fıha, 56-Kıble babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/336-337

[178] Senedi verilmeyen hadislere muallak hadis denmektedir. (Çeviren)

[179] Ahmed bin Hanbel (21325) Taberani (11/67) Keşfu'l-Estar (11210-211) Kıble hakkında gelen rivayetler babı. Mecmeu'z-Zevaid (2112) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[180] - Ibni Huzeyme (11223) 65-Resulullah (a.s)'ın hicretinden Önce namazın Beytu'l-Makdis'e (Kudüs'e) doğru kılındığı babı. isnadı basendir.

[181] Bakara Suresi: 144

[182] Müslim (11375) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 2-Kıblenin Kudüs yönünden Kabe yönüne doğru çevrilmesi babı. İbni Huzeyme (1/223) 66-Namazda Kabe'ye yönelmenin emredilmesinin başlangıcı ve Beyti Makdis'e doğru namaz kılın^ ması emrinin neshi babı.

[183] Buhari (1/506) 8-Kitabu's-Salat, 32-Kıble hakkında gelen rivayetler babı. Ibni Huzeyme (11225) 67-Kıblenin bütün Mescidi Haram değil Kabe olduğunun delili babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/337-341

[184] Tirmizi (11171) Ebvabu's-Sala, 256-Doğu ile batı arasının kıble olduğu hakkında gelen rivayetler

babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis Resulullah (a.s)'tn ashabından birden fazla kişiden rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a) ve Abdullah bin Abbas (r.a) bunların içindedir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/341-342

[185]
Ahmed bin Hanbel (31203) Buhari (21576) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 10-Eşek üzerinde nafile namaz kılınması babı. Müslim (1/488) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasrına, 4-Binek hayvanı merinde nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı. Ebu Davud (219) Kitabu's-Salat, Binek üzerinde nafile namazın ve vitir namazının kılınması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/342-343

[186]
Buhari (21578) 18-Kitabu Taksir i's-Sala, 12-Yolculukta farz namazlarla birlikte kılınan sünnetlerin dışındaki nafilelerin binek üzerinde kılınması babı. Müslim (1/486-487) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 4-Yolculukta binek hayvanı üzerinde hayvanın gittiği yöne doğru nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı.

[187]
Müslim, aynı yer. sh. 487

[188]
Buharı (21488) 14-Kitabu'l-Vitir, 5-Vitir namazının binek hayvanı üzerinde kılınması Müslim (1/487) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 4-Yolculukta binek hayvanı üzerinde hayvanın gittiği yöne doğru nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı.

[189]
Buhari (21575) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 9-Farz namaz için binekten inileceği babı.

[190]
Buhari (21573) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 7-Bineh hayvanların üzerinde gittikleri yöne doğru nafile namaz kılınması babı.

[191]
Buhari (2/574) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 8-Binek hayvanı üzerinde ima ile namaz kılınması babı.

[192]
Buhari (2/489) 14-Kitabu'l-Vitr, 6-Yolculukta vitir namazı.

[193]
Müslim (1/487) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 4-Yolculukta binek hayvanı . üzerinde hayvanın gittiği yöne doğru nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı.

[194]
Müslim, aynı yer. sh. 486

[195]
Müslim, aynı yer, sh. 486

[196]
Müslim, aynı yer. sh. 486

[197]
Bakara Suresi: 115

[198]
Müslim, aynı yer, sh. 487

[199]
Müslim, aynı yer. sh. 487

[200]
Tirmizi (5/205) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara suresi babı. Tirmizi Bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir.

[201]
Bakara Suresi: U5

[202]
Nesai (2/61) 9-Kitabu'l-Ktble, 2-Kıbleden başka yöne yönelmenin caiz olacağı durumla ilgili bab.

[203]
Buhari (2/576) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 10-Eşek üzerinde nafile namaz kılınması babı. Müslim

(11488) 6-Kİtabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 4-Binek hayvanı üzerinde nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı.
[204]
Muvatta (1/151) 9-Kitabu Kasri's-Salat ft's-Sefer, 7-Yolculukta gerek gece, gerek gündüz nafile namaz kılınması ve binek hayvanı üzerinde namaz.
[205]
Ebu Davud (219) Kitabu's-Salat, Binek üzerinde nafile namazın ve vitir namazının kılınması babı. Tirmizi (21182) Ebvabu's-Sala, 260-Hayvan üzerinde onun gittiği yöne doğru namaz kılınması hakkında gelen rivayetler babı.
[206]
Buhari (3/86) 21-Kitabu'l-Amel fi's-Sala, 15-Namazda selama icabet edilmeyeceği babı.
[207]
Müslim (1/384) 5-Kİtabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salatr 7-Namazda konuşmanın ha-ramlığı babı.
[208]
Buhari (2/573) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 7-Binek hayvanlarının üzerinde gittikleri yöne doğru nafile namaz kılınması babı.
[209]
Buhari (2/575) 18Kitabu Taksiri's-Sala, 9-Farz namaz kılmak için binekten inileceği babı.
[210]
Buhari (7/429) 64-Kitabu'l-Meğazi, 33-Enmar Gazvesi.
[211]
Müslim (11383) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 7-Namazda konuşmanın ha-ramlığı babı.
[212]
Müslim, aynı yer.
[213]
Ebu Davud (1/243) Kitabu's-Salat, 169-Namazda selamın alınması babı.
[214]
Nesai (3/6) 13-Kitabu'sSekve, 6-Namazda işaretle selamın alınması babı.
[215]
Nesai (3/6) 13-Kitabu's-Sehv, 6-Namazda işaretle selamın alınması babı.
[216]
Buhari (2/573) 18-Kitabu Taksiri's-sala, 7-Binek hayvanların üzerinde onların gittikleri yöne doğru nafile namaz kılınması babı. Müslim (11486) 6-Kitâbu Salatu'l-Musafirin ve Kasriha ve Kasriha, 4-Binek hayvanı üzerinde nafile namaz kılınmasının caiz olduğu babı.
[217]
Buhari (2/575) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 9-Farz namaz kılmak için binekten inileceği babı.
[218]
Ebu Davud (2/9) Kitabu's-Salat, Mazeret dolayısıyla binek üzerinde farz namazın kılınması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/343-349
[219]
Buhari (11532) Kitabu's-Salat, 55-Ebu'l-Yemani'nin rivayeti. Müslim (1/376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 3-Kabirlerin üzerine mescidlerin inşa edilmesinden, buraların (kabirlerin) üzerlerine resimler yapılmasından ve kabirlerin mes-cid edinilmesinden nehiy babı. Ebu Davud (3/216) Kitabu'l-Cenaiz, Kabrin yanında hayvan kesmenin mekruhluğu babı. Nesai (4/96) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 10-Kabirlerin mescid edinilmesi babı.
[220]
Müslim (1/377) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 3-Kabirlerin üzerine mescid-lerin inşa edilmesinden buraların (kabirlerin) üzerlerine resimler yapılmasından ve kabirlerin mescid edinilmesinden nehiy babı.
[221]
Buhari (81140) 64-Kitabu'l-Meğazi, 83-Resulullah (a.s)'ın hastalığı ve vefan babı. Müslim (11376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 3-KabirlerÎn üzerine mes-cidlerin inşa edilmesinden, buraların

(kabirlerin) üzerlerine resimler yapılmasından ve kabirlerin mescid edinilmesinden nehiy babı.

[222] Buhari (3/223) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 61-Kabirlerin üzerlerine mescidler yapılmasının hoş görülmemesi babı.

[223] Müslim (1/376) 5-Kitabu'l-Mescid ve Mevadi'i's-Sala, 3-Kabirlerin üzerine mescid-lerin inşa edilmesinden nehiy babı.

[224] Buhari (6/494-495) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 50'İsrailoğullanndan rivayet edilenler babı. Müslim (11376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 3-Kabirlerin üzerine mescidlerin inşa edilmesinden nehiy babı.

[225] Nesai (2/40-41) 8-Kitabu'l-Mesacid, 13-Kabirlerin mescid edinilmesinden nehiy babı.

[226] Muvatta (21892) 45-Kitabu'l-Cami', 5-Yahudilerin Medine'den çıkarılmaları hakkında gelen rivayetler babı. Buhari (31223) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 61-Kabirlerin üzerlerine mescidler yapılmasının hoş görülmemesi babı. Müslim (1/376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 3-Kabirlerin üzerine mescidlerin inşa edilmesinden nehiy babı

[227] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/349-352

[228] Ebu Davud (11185) Kitabus-Salat, 107-Sütreye yakın durulması babı. İsnadı sahihtir.

[229] Tİrmizi (2/156) Ebvabu's-Salat, 250-Namaz kılanın sütresi hakkında gelen rivayetler babı. "Atâ böyle söyledi" demiştir. Ebu Davud (11173) Kitabu's-Salat, 102-Namaz kılana sütre olacak sey babı.

[230] Ahmed bin Hanbel (3/404) Ebu Ya'la (2/239-240) Taberani, Mu'cemu'hKebir (7/114) Mecmeu'z-Zevaid (2158) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[231] Buhari (1/575) 8-Kitabu's-Salat, 93-Bastona doğru namaz kılınması babı. Müslim (11361) 4-Kitabu's-Salat, 7-Namaz kılanın sütresi babı. Ebu Davud (1/173) Kita-bu's-Salat, 102-Namaz kılana sütre olacak sey babı. Nesai (1/235) 5-Kitabu's-Salat, 12-Yolculukta öğle namazı babı.

[232] Müslim, aynı yer.

[233] Nesai (2/73) 9-Kitabu'l-Kıble, 21-Kırmm elbiseler içinde namaz kılınması babı.

[234] Müslim (J/359) 4-Kitobu's-Salat, 7-Namaz kılanın sütresi babı. İbni Huzeyme (219) Namaz kılanın sütresi, 271-Sütreye doğru namaz kılma babı.

[235] Buharı (11574) 8-Kitabu's-Salat, 91-Namaz kılan ile sütresi arasında bırakılması uygun olan mesafe babı. Müslim (11364) 4-Kitabu's-Salat, 49-Namaz kılanın sütre-ye yaklaşması babı.

[236] 1) Ebu Davud (11185) Kitabu's-Salat, 107- Sütreye yakın durulması babı.

[237] Müslim (1/359) 4-Kitabu's-Salat, 47-Namaz kılanın sütresi babı. Nesai (2/62) 9-Kitabu'l-Kıble, 4-Namaz kılanın sütresi.

[238] İbni Huzeyme (2112) Cemma'u Ebvabi Sütreti'l-Musalli, 277-Resulullah (a.s)'ın namazda palan kadar

bir şeyin uzununa sütre edinilmesini emrettiğinin, sütrenin hem enine ve hem de uzununa konulmasını emretmediğinin delili babı. İsnadı sahihtir.

[239]
Ahmed bin Hanbel (21249) Ebu Davud (i/183) Kitabu's-Salat, 103-Değneğin bulunmaması durumunda (namazda) öne bir çizgi çekilmesi babı. Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Çizginin uzununa çekileceğini söyledikleri gibi hilal şeklinde enine çizgi çizilebileceğini de söylemişlerdir." İbni Mace (1/303) 5-Kitabu lkameti's-Sala ve's-Sünneti Fiha, 36-Namaz kılanın sütre edineceği şey babı. İbni Hibban (4144-45) Namaz kılanın namazında sütre edineceği şeyin özelliği babı. Ibni Hibban bunu sahih görmüştür. Beyhaki (2/270) Kitabu's-Salat, Değneğin bulunmaması durumunda (namazda) öne çizgi çekilmesi babı. Beyhaki bu hadisi sahih görmüştür. Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları sahih olarak görmüşler bunların dışında kalanlar ise zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir. İbni Hacer ise hasen olduğunu söylemiştir. (Bkz. Neylu'l-Evtar, 3/5)
[240]
Buharı (1/573) 8-Kitabu's-Salat, 90-İmamın sütresinin arkasındakiler için sütre sayılacağı babı. Müslim (11359) 4-Kitabu's-Salat, 47-Namaz kılanın sütresi babı.
[241]
Buharı (21463) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 13-Bayram gününde süngüye doğru namaz kılınması babı
[242]
Buharı, aynı yer. Sh. 463,13-Kitabu'l-Iydeyn, 14-Bayramda imamın Önüne değneğin veya süngünün konulması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/352-356
[243]
İbni Mace (1/304) 5-Kitabu Îkameti's-Sala ve's-Sünneti Fiha, 37-Namaz kılanın önünden geçilmesi babı. Mecmeu'z-Zevaid (2/61) Heysemİ söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bunu ibni Mace de rivayet etmiştir ancak "güz" kelimesi onun rivayetinde geçmemektedir. "
[244]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/298-299) Mecmeu'z-Zevaid (2/61) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/356-357
[245]
Ebu Davud (11191) Kitabu's-Salat, 115-Namazı bir şeyin kesmeyeceğini söyleyen babı.
[246]
Müslim (5/512)
[247]
Buharı (1/492) 8-Kitabu's-Salat, 22-Yatak üstünde namaz kılınması babı. Müslim (11366) 4-Kitabu 's-Salat, 51 -Namaz kılanın önünden geçilmesi babı.
[248]
Buharı (î/581) 8-Kitabu's-Salat, 105-Namazı bir şeyin kesmeyeceğini söyleyen babı. Müslim (11366) 4-Kitabu's-Salat, 51-Namaz kılanın önünden geçilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/357-359
[249]
Buharı (1/593) 8-Kitabu's-Salat, 107-Bir kimsenin, üzerinde hayalı biri bulunan yatağa doğru namaz kılması babı.

[250]
Müslim (1/365) 4-Kitabu's-Salat, 50-Namaz kılana sütre olabilecek şeyin büyüklüğü (veya miktarı) babı. Ebu Davud (1/187) Kitabu's-salat, 110-Namazı neyin keseceği babı. Tirmizi (2/161-162) Ebvabu's-Salat, 253-Köpek, eşek ve kadın dışında hiç bir şeyin namazı kesmeyeceği babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Ebu Zer (r.a)'in hadisi hasen, sahihtir."

[251]
İbni Hacer, Feth (1/486)
[252]
İ'la'u's-Sünen (5153)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/359-363
[253]
Müslim (11363) 4-Kitabu's-Salat, 48-Namaz kılanın önünden geçenin engellenmesi babı. İbnİ Huzeyme (2/10) Cemma'u Ebvabi Sutreîi'l-Musalli, 272-Önüne sütre koymaksızın namaza durmaktan nehiy babı.
[254]
Buhari (11582) 8-Kitabu's-Salat, 100-Namaz kılanın önüne geçmeye çalışana engel olabileceği babı. Müslim (11363) 4-Kitabu's-Salat, 48-Namaz kılanın Önünden geçenin engellenmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/363-364
[255]
Yakın (Karin): Bu kelimeyle İlgili olarak Nihaye'de şöyle denmektedir: "İnsanın yakını (karini) meleklerden veya şeytanlardan onunla birlikte bulunan kimsedir. Meleklerden olan yakını ona iyiliği emreder ve onu devamlı iyiliğe teşvik eder. Şeytanlardan olan yakını ise ona fenalığı emreder ve kendisini sürekli fenalığa teşvik eder.
[256]
Müslim (1/486487) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 4-Yolculukta binek üzerinde onun gittiği yöne doğru namaz kılmanın caizliği babı. ibni Huzeyme (2/252) Cemma'u Ebvabi Salati't-Tatavvu' fi's-Sefer ale'd-Devab, 558-Resulullah (a.s)'ın binek üzerinde onun gittiği yöne doğru nafile namazı sadece bineğin kıble tarafına gittiği sırada kıldığı iddiasında bulunanın bu iddiasına karşı deliller babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/364-367
[257]
Keşfu'l-Estar (2/44) Ka'be'ye girilmesi ve orada namaz kılınması babı. Ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir. Burada böyle demiştir. Yezid bin Ebi Yezid hakkında (onu tenkid için) bir çok kez açıklamalarda bulunmuştur.
[258]
Ahmed bin Hanbel (3141) Taberani, Mu'cemu'i-Kebir (9/55) Mecmeu'z-Zevaid (3/294) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Hafız İbni Hacer, el-Feth (H501)'de isnadının kuvvetli olduğunu bildirmiştir. Bunu Beyhaki (21328-329) de rivayet etmiştir.
[259]
Müslim (21966-967) 15-Kitabu'l-Hacc, 68-Hacda ve daha başka zamanlarda Ka'be-'ye girmenin, içinde namaz kılmanın ve her yerinde dua etmenin müstehablığı babı. İbni Huzeyme (41331-332) 842-Resulullah (a.s)'ın Ka'be'nin içinde namaz kıldığı yer babı. Buradaki metin Muhammed bin Amr'ın rivayet etmiş olduğu hadisin metnidir.
[260]
- Ahmed bin Hanbel (5/204) Mecmeu'z-Zevaid (31294) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de anlam itibariyle rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[261]
Ebu Davud (2/213-214) Kitabu'l-Menasik, Ka'be'ye girme babı. İbni Huzeyme (41332) 842-Resulullah (a.s)'ın Ka'be'nin içinde Ka'be'nin duvarına doğru namaz kılarken arada bıraktığı mesafe ile ilgili bab.
[262]
Ebu Davud (2/214) Kitabu'l-Menasik, Hicr'le ilgili bab. İbni Huzeyme (4/335) 850-Hicr'de namaz kılmanın müstehablığı babı. İsnadı hasendir.
[263]
Hicr: Ka'be'nin batı kısmında Rükni Iraki ile Rükni Sami arasındaki kenara bitişik

[264]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/367-371
[265]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/371
[266]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/371
[267]
Nesai (2/98) 9-Kitabu'l-Kıble, 12-Üzerinde tasvirler (canlı resimleri) bulunan bir elbise içinde namaz kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/371-372
[268]
Ebu Davud (31360^361) Kitabu'l-Et'ime, Sarmısak yenmesi ile ilgil bab. İbni Hibban (3/78) Kitabu's-Salat, Resulullah (a.s): "O yüzünde olarak.." sözü ile onun iki gözünün arasında olacağı anlamını kasdettiğinin bildirilmesi babı.
[269]
İbni Hibban (3/78) Kitabu's-Salat, Kıble tarafına tükürenin kıyamet günü bu tükürüğü yüzünde olarak geleceği babı.
[270]
İbni Hibban (3/77) Kitabu's-Salat, Mescid'in kıblesine doğru tükürenin Yüce Allah'ı rahatsız edeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/372-373
[271]
Beyyine Suresi: 5
[272]
Buhari (İİ9) 1-Kitabu Bedi'i'-Vahy, î-Resulullah (a.s)'a vahyin gelişinin başlangıcı nasıl olmuştu. Müslim (311515) 33-Kitabu'l-Imare, 45-Resulullah (a.s)'ın: "Ameller ancak niyetlere göredir" sözüyle ilgili bab.

---

başlangıç tekbirinin arasına dışarıdan (namazla ilgili olmayan) bir şey karışacak şekilde ara verilmeksizin niyet doğrudan namazla bağlantılı olmalıdır. Bir şey yemek, içmek ve bunun gibi fiiller, niyeti amelden ayıran şeylerdir. Ancak abdest, camiye yürümek gibi namazla ilgili bulunan bir iş araya girerse bunun zararı olmaz. Bu itibarla bir kimse namaza niyet edip sonra abdest alsa veya camiye yürüse sonra niyet etmeden hemen başlangıç tekbirini alsa namazı geçerli olur.
Niyetin, namaza başlama tekbirine yakın olması yani ikisi arasında pek zaman arası bulunmaması mendubdur. Namaza başlama tekbiri alındıktan sonraki niyet, niyet yerine geçmez. Hanbelilere göre farz bir namazın vaktinin girmesinden sonra niyet ile başlama tekbiri arasında çok uzun olmayan bir süre ara verilmesinin zararı olmaz. Nafile ibadetlerde ise niyet bozulmadığı sürece ne kadar ara verilirse de zararı olmaz. Malikiler niyetin hemen başlama tekbiri öncesinde veya bundan kısa bir süre önce olmasını gerekli görmüşlerdir. Şafiilerin bazıları da: "Niyetin başlama tekbirine yakın olması şarttır" demişlerdir. İmam Nevevi'nin bununla ilgili açıklamaları ileride gelecektir.
Fıkıhçılann ortak görüşlerine göre niyette ikindi veya öğle gibi kılınan farz

namazın mahiyetinin de belirlenmesi gerekir.
Hanefilere göre cemaatte kadınların bulunması durumunda imamm onlara imam olmaya da niyet etmesi gerekir. İmamlığa veya ona uymaya yahut yalnız kılmaya niyet edilse de mendubdur yani imamlık yapanın imamlığa niyet etmesi, cemaatle namaz kılanın imama uymaya niyet etmesi, tek başına kılanın da yalnız kılmaya niyet etmesi mendubdur.
ilim adamlarının ortak görüşlerine göre niyetin asıl yeri kalptir. Çoğunluğa göre niyetin dil ile söylenmesi de mendubdur. Ancak Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Namazda ve daha başka amellerde uygun olan, dil ile söylemekten kaçınmaktır." Bazıları "ve daha başka amellerde uygun olan, dil ile söylemekten kaçınmaktır."demişlerdir. Bazıları da dil ile söylemeyi mekruh görmüşlerdir.
Hanefiler farz namazlarda, vitirde, tilavet secdesinde, adakta ve bayram namazlarında namazın mahiyetinin belirlenmesini (yani hangi namaz olduğunun belirlenmesini) şart koşmuşlardır. Kaza kılarken ise ya en son, ya en ilk diye niyet edilir veya hangi vaktin kazası kılmıyorsa ona niyet edilir. "Kılamadığım en son öğle namazını" veya "en ilk öğle namazını" yahut "dünkü öğlen namazını kazaya niyet ettim" gibi...
Sabah namazının sünneti veya teravih namazı bile olsa nafile bir namaz kılarken mutlak manada bir niyet yeterlidir. Bir kimse namazdaki bir cemaate sonradan yetişir de vaktin farzını mı, yoksa nafile mi yoksa teravih mi kıldıklarını tesbit edemezse vaktin farzına niyet ederek onlara uyar. Cemaat eğer gerçekten farzı kılıyorsa niyeti geçerli olur, cemaat farzı kılmıyorsa bu, sonradan uyanın onlarla birlikte kıldığı namaz nafile yerine geçer. Şafiilere göre ise niyet ettiği üzere farz namaz yerine geçer.
Malikilere göre edaya veya kazaya niyet edilmesi yahut namazın rek'at sayısının belirlenmesi şart değildir. Bu itibarla onlara göre eda niyetiyle kaza namazının kılınması caiz olduğu gibi bunun aksi de caizdir. Onlara göre imama uymaya veya yalnız kılmaya niyet edilmesi gerekir. Ancak cuma namazı ve yağmur ve korku gibi bir sebep dolayısıyla cem'i takdim ile birleştirilerek kılman namazların dışında imamlığa niyet edilmesi gerekli değildir. İbni Rüşd buna cenaze namazını da eklemiştir. Yani ona göre cenaze namazında da imamlığa niyet edilmesi gerekir. Onların bazı hallerle ilgili çeşitli açıklamaları bulunmaktadır.
Şafiilerin kuvvetli olan görüşlerine göre havanın bulutlu olması ve benzeri sebeplerden dolayı vakti tesbit edememe gibi bir mazeretin bulunması durumunda, eda niyetiyle kaza namazı kılınması ve bunun aksi caizdir. Bu itibarla onlara göre bir kimse vaktin çıktığını zannederek kaza niyetiyle namazı

kılar sonra vaktin çıkmamış olduğu anlaşılırsa her iki durumda da kıldığı namaz geçerli olur.
Fıkıhçılar şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse namazı tamamlayıp yarıda kesmek arasında tereddüt ederek niyet edip namaza durursa, namazı geçerli olmaz. Hatta doğru bir niyetle namaza durup da sonra namazı kesmeye veya namazdan çıkmaya niyet ederse, çoğunluğun görüşüne göre namazı bozulur. Ebu Hanife'ye göre ise; namazı bozacak bir fiil yapmadığı sürece böyle bir niyetten dolayı namazı bozulmaz. Namaz arasında niyet edip etmediği veya başlangıç tekbirini alıp olmadığı konusunda şüpheye düşerse Şafiilere göre namaza yeniden başlar.
Bir kimse bir farz namaza durur sonra bir başka farz namaza geçmeye niyet ederse her iki namazı da geçersiz olur. Ancak farz bir namazını nafile bir namaza dönüştürürse bu caiz olur.
Şafiilere göre bir kimse, cuma namazı dışında imama sonradan yetişmiş ve kaçırdığı rek'atları tamamlamakta olan birine uyabilir. Bu ikinci şahıs da imama sonradan yetişmiş biri gibi namazım tamamlar." [1]
İbni Hacer, "Ameller niyetlere göredir..." hadisinin şerhinde şöyle söylemiştir:
"İmamlardan bu hadisi şerifin önemi ve büyüklüğü konusunda çok sayıda rivayet nakledilmiştir. Ebu Abdullah şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'tan nakledilen haberler içinde bu hadisi şerif kadar kapsamlı olanı, bunun kadar her şeye izah getireni ve yararı bunun kadar çok olanı yoktur."
Abdurrahman bin Mehdi, Buveyti'nin bildirdiğine göre İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel, Ali bin Medini, Ebu Davud, Tirmizi, Darekutni ve Hamza Kinani bu hadisi şerifin İslam'ın üçte biri olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bazıları da bunun İslam'ın dörtte biri olduğunu söylemişlerdir. Geriye kalanın mahiyeti konusunda ise farklı görüşleri ileri sürmüşlerdir. İbni Mehdi ayrıca: "Bu hadisi şerif ilimden otuz baba (otuz ayrı konuya) girmektedir" demiştir, îmam Şafii ise yetmiş baba girdiğini söylemiştir. Onun bu sayıyı bir mübalağa olarak söylemiş olması mümkündür. Yani ilgili olduğu babların kesin sayısını vermek amacıyla değil de hadisi şerifin önemim vurgulamak için ne kadar geniş kapsamlı olduğuna dikkat çekmek amacıyla söylemiş olabilir.
Abdurrahman bin Mehdi yine şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, her babın başına konulsa uygundur."
Beyhaki bu hadisi şerifin ilmin üçte biri olmasını şu şekilde açıklamıştır:
"Kulun kazancı kalbiyle, diliyle ve organlarıyla gerçekleşir. Niyet de bu üç

kısmın biri ve en önemlisidir. Çünkü niyet, yerine göre yalnız başına ibadet olabilir. Ama diğerlerinde (yani dille ve organlarla işlenen amellerde) niyet şartı aranır. "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır." denmiştir. Niyetin önemine bakıldığında gerçekten belirtilen iki şeyin hayırlısı olduğu görülür."
Ahmed bin Hanbel'in açıklamaları incelendiğinde, söz konusu hadîsi şerifi ilmin üçte biri olarak değerlendirmesinin onun bunu (yani niyeti) bütün hükümler için esas aldığı üç ana prensipten birini oluşturmasından ileri geldiği görülür. Bu üç ana prensip ise yukarıdaki hadisi şerife ek olarak şu iki hadisi şerifte ortaya konmuştur:
"Kim, hakkında bizim bir hükmümüz olmayan bir amel işlerse, onun ameli kabul edilmez." "Helal bellidir, haram bellidir; bu ikisi arasında şüpheli şeyler bulunmaktadır..."
Mutlak anlamda niyetin mahiyet ve anlamı konusunda pek çok hadisi şerif rivayet edilmiştir. Nitekim Hz. Aişe (r.a)'den ve Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet edilen hadisi şerifte şöyle denmektedir:
"Onlar niyetlerine göre diriltilirler."
Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen hadisi şerifte de şöyle denmektedir:
"Ancak esas olan cihad ve niyettir."
Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den rivayet edilen hadisi şerifte de şöyle denmektedir:
"Kim Allah'ın kelimesinin en yüce olması için çarpışırsa, işte o Allah yolundadır." Bu son iki hadisi şerifi Buharı ve Müslim rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen bir hadisi şerifte de şöyle denmektedir:
"İki saf arasında öldürülmüş nice insan vardır ki, niyetlerini Allah bilmektedir." Bu hadisi şerifi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir.
Ubade (r.a)'den rivayet edilen hadisi şerifte ise şöyle denmektedir:
"Kim, ganimet elde etmek niyetiyle savaşırsa ona niyet ettiği vardır." Bunu da Nesai rivayet etmiştir. Bunun gibi burada sıralamanın çok zor olan daha bir çok hadisi şerif rivayet edilmiştir.
İmam Nevevi (rh.a), Mecmu'da şöyle söylemiştir:
"Niyet farzdır. Namaz ancak niyetle geçerli olur. İbnu'l-Munzir, el-Eşraf adlı kitabında ve İcma'da, yine Ebu Hamid eî-İsferayani, Kadı Ebu Tayyib eş-Şamil müellifi, Muhammed bin Yahya ve daha başkaları namazın ancak niyetle geçerli olabileceği konusunda ilim adamları arasında görüş birliği (icma) olduğunu bildirmişlerdir."
îmam Nevevi, Şafiilere göre niyetin namaza başlangıç tekbirinden hemen önce olması konusunda da şöyle söylemiştir:

"Bu konuda zayıf bir görüş bulunmaktadır. Gerçekte ise (niyetin ve başlangıç tekbirinin hemen ardarda olması) gerekmez. İmamu'l-Harameyn, Basit'te İmam Gazali ve daha başkaları belirtildiği şekilde hassas bir yakınlığın gerekmediği görüşünü tercih etmişlerdir. Genel anlamda örfen yakınlık sayılabilecek bir yakınlığın bulunması yeterlidir. Bu ise namazdan gafil olmaksızın ona hazırlanmaktır. Böylelikle öncekilerin gösterdikleri kolaylık alınarak onlara uyulmuş olur. Adı geçen iki ilim adamının tercih ettikleri görüş, tercihe uygun görülen görüştür. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Amellerde niyetin yerini vurgulayan çok sayıda nass (ayet ve hadis) bulunduğundan, namazda niyetin farz olduğu üzerinde icma gerçekleşmiştir. İslam'a göre namaz, amellerin efendisi (başta geleni) olduğuna göre onda ibadeti adetten ayırmak amacıyla niyet edilmesi elbette farz olur. Niyetin İslam-daki bütün amellerde belli bir yeri bulunmaktadır. [2]

Konuyla İlgili Nasslar Ve Rivayetler

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Oysa onlar; dini yalnızca O'na halis kılan hanifler olarak sadece Allah'a kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekatı vermekten başkasıyla em-rolunmamışlardı. İşte en doğru din budur." [3]
"Dini yalnızca O'na halis kılan." Yani O'nu bir bilerek yalnızca O'na kulluk eden, O'nunla beraber başka birine kulluk etmeyen. "Hanifler olarak": Yani diğer bütün dinleri bırakıp yalnızca İslam'a yönelerek.
"İşte en doğru din budur": Bu ifade ile ilgili olarak Zeccac şöyle söylemiştir:
"Yani bu din doğru yolda olan milletin (ümmetin) dinidir. Yahut hakkı uygulayan, hakkı ayakta tutan ümmetin dinidir."
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Onların ne etleri ne de kanlan Allah'a ulaşır. Ancak sizden O'na yalnız takva ulaşır." [4]
İbni Kesir'in Tefsirinde bildirildiğine göre İbni Ebi Hatim, İbni Cureyc'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Cahiliye halkı Ka'be'yi develerin etleriyle ve kanlarıyla sıvıyorlardı. Re-sulullah (a.s)'ın sahabileri: "Biz buna daha layıkız" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah yukarıdaki ayeti kerimeyi indirdi. En doğrusunu Yüce Allah bilir de bu ayeti kerimenin anlamı ise şudur: "Bunlardan (yani kesilen kurbanlardan) Allah'a

ancak O'nun rızasının kazanılmasını amaçlayanlar ulaşır. Allah ancak bu amaçla kesilenleri kabul eder ve onlardan dolayı sevap verir."
Bu ayeti kerime ile doğru bir niyetten uzak olan amellerin kabule değer bulunmayacağına işaret edilmektedir.
Yüce Allah bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"De ki: "Kalplerinizde olanı gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onları bilir." [5]

908- Buhari ve Müslim, Hz. Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [6]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Ameller niyetlere göredir. Her kişiye de ancak niyet ettiğinin karşılığı vardır. Artık kimin hicreti Allah'a ve Resulüne ise onun hicreti Allah'a ve Resulünedir. Kimin hicreti de elde edeceği dünyalığa yahut nikahlayacağı kadına ise onun hicreti ne için hicret ettiyse onadır."
Bir Açıklama
Biraz önce ilim adamlarının bu hadisi şerifle ilgili bazı sözlerim vermiştik. Burada bazı ilaveler yapmak istiyor ve diyoruz ki: "Ameller niyetlere göredir" hadisinde amellerin fiilen gerçekleşmesi kastedilmiştir. Çünkü niyet olmadan da ameller şeklen ve fiilen gerçekleşir. Burada amellerin dinen geçerli olması kastedilmiştir. Çünkü bu ancak niyetlerle gerçekleşir. Bazıları amelin niyetsiz de geçerli olacağmı ileri sürmüş ve: "Burada kastedilen amellerin mükemmelliğinin ve sevaplarının niyetlere bağlı olduğudur" demişlerdir. "Her kişiye de ancak niyet ettiğinin karşılığı vardır:" Bu ifade, niyet edilen şeyin mahiyetinin belirlenmesini gerektirmektedir. Niyet bir insanın kalbiyle bir şeyi amaçlamasıdır. Bu ise girişimin sağlıklı olması açısından dinle ilgili amellerde bazı şeyleri gerekli kılmaktadır. Kişinin neyi amaçladığım bilmesi, onu yapmakla emrolunduğunu bilmesi, ibadet olarak yaptığının emredenin emrine uygun olmasını arzulaması (yani kendini ona göre ayarlaması) bundandır. [7]

909- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [8]
"Resulullah (a.s) Rabbinden naklederek şöyle buyurdu:
"Yüce Allah iyilikleri ve kötülükleri yazdı. Sonra bunları açıkladı. Kim bir iyilik düşünür (yani iyiliğe niyet eder) de onu işleyemezse Allah katında onun için tam bir iyilik yazar. Kim bir iyilik düşünür (yani iyiliğe niyet eder) de onu

işleyemezse Allah kendi katında onun için tam bir iyilik yazar. Kim bir kötülük düşünür de yapmazsa Yüce Allah onun için kendi katında tam bir iyilik yazar. Ama bir kimse bunu düşünür ve işlerse Yüce Allah ona kendi katmda sadece bir tek kötülük yazar."

Bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:

"Yahut onu siler. Allah katında kesin helake gidenden başkası helak olmaz." [9]

Bir Açıklama

İlim adamları şöyle söylemişlerdir:

"Kalb ile ilgili niyetin dereceleri veya kalpte olanın amelle de doğrulanmasının dereceleri dörttür:

Birincisi: İnsanın içine doğan vesveseler (hadisu'n-nefs): Bu, insanın hatırına gelip zihnini kurcalayan, içinde bir tartışmaya yol açan şeylerdir. Bu gibi düşüncelerin uygulamaya konmaması ihtimali, konması ihtimalinden daha kuvvetlidir.

İkincisi: Tereddüd: Bir iş yapma ihtimali artarak yapmakla yapmamak arasında bir tercihte bulunma merhalesine gelirse buna tereddüd denir.

Üçüncüsü: Düşünce, niyet: Yapmama ihtimalinin bulunmasına rağmen yapmayı tercih merhalesine gelinmesidir.

Dördüncüsü: Kesin karar verme ve teşebbüs: Bir kimse artık işi yapmaya kesin karar verir ve teşebbüste bulunur, yapmama ihtimali de kalmazsa bu merhaleye gelmiş olur.

işte bu son merhalede kişi için yapmaya kesin karar verdiği işin karşılığı yazılır. Bunu ister işlesin ister işlemesin farketmez. Bu hayır için de şer için de birdir. Bir kimse şarap içmeye kesin karar verir ve gerekli teşebbüse geçer ancak herhangi bir engelden dolayı içemezse, adeta içmiş gibi kendisine günah yazılır. Ama gönüllü olarak döner ve kesin kararını verip teşebbüse geçtikten sonra tevbe ederse, içmiş de tevbe etmiş biri gibi yazılır.

Düşünceye gelince; bir insan hayırlı bir iş işlemeyi düşünür ama elinde olmayan bir engel dolayısıyla işleyemezse, onun için tam bir iyilik yazılır. Düşündüğü şeyi işlediğinde ise on kattan başlamak üzere sevap yazılır... Bunun yanısıra bir kimse bir kötülük işlemeyi düşünür ama kesin karar safhasına gelmezse, hakkında herhangi bir şey yazılmaz. Bu düşüncesinden kendi iradesiyle dönerse, onun için bir iyilik yazılır. İşlediği taktirde ise bir kötülük yazılır.

İnsanın içinde doğan vesveseler (hadisiu'n-nefs) tereddüd safhalarında ise gerek

hayırda ve gerekse serde herhangi bir şey yazılmaz. Bütün bunlar nankör olan insana Yüce Allah'ın rahmetle muamele etmesinden ileri gelmektedir.
Bunlar kalbin ameli doğrulamasının (veya kalbin amelle doğrulanmasının) dereceleridir. Bunun yanısıra bir de akim ameli doğrulamasının dereceleri bulunmaktadır ki, bunlar da dörttür:
Birincisi: Vehim: Bu, yukarıda geçen insanın içine doğan vesvese (hadisi nefs) merhalesine denk gelmektedir. Bir kimsenin abdest aldığı zannına kapılması ancak abdestsiz olmasının daha kuvvetli ihtimal olması durumu böyledir.
İkincisi: Şüphe (şekk): Bu merhalede ihtimaller eşittir. Abdestli olması ihtimali ile abdestsiz olması ihtimalinin eşit olması gibi. Bu merhale, yukarıdaki tereddüd merhalesine denk gelmektedir.
Üçüncüsü: İnsanın bir konuda daha kuvvetli bir zannmın olması (zan-nı galib): Kesin kanaata ulaşmamakla birlikte bir konuda daha kuvvetli bir zannının olması durumu.
Dördüncüsü: Kesin bilgi (yakin): Bu ise bir konuda hiç bir şüpheye ve zanna yer bırakmayacak derecede kesin bilgiyi sahip olmaktır."

910- Buhari ve Müslim, Mü'minlerin annesi Ümmü Abdullah Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir ordu Ka'be'ye saldın düzenler. Düzlük bir arazinin üzerinde bulundukları bir sırada en öndekilerinden en sondakilerine kadar hepsi yerin dibine geçirilir."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Nasıl en öndekilerinden en sondakilerine kadar hepsi yerin dibine geçirilir ki, onların içinde tüccarları vardır. Onlardan olmayanları vardır" dedim. Şöyle buyurdu:
"En öndekilerinden en sondakilerine kadar hepsi yerin dibine geçirilir. Sonra niyetlerine göre diriltilirler." [10]

911- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Fetihten (yani Mekke'nin fethinden) sonra hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Savaşa çıkmanız istendiğinde çıkın."
Hafız îbni Hacer'in, Feth (7/179)'de bildirdiğine göre Hattabi şöyle söylemiştir:
"İslam'ın ilk döneminde hicret yani Resulullah (a.s)'a hicret (O'na gitmek) istenen bir şeydi. Sonra Resulullah (a.s) Medine'ye hicret edince O'nunla birlikte

çarpışmak ve dinin kurallarını öğrenmek için O'nun huzuruna hicret edilmesi farz kılındı. Yüce Allah bir kaç ayeti kerimesinde de bunu özellikle vurgulamıştır. Öyle ki, hicret edenlerle hicret etmeyenler arasında bir velayetin olmayacağı hükmü konulmuştur. (Yani birbirlerinin diyetlerinden sorulmayacakları hükmü konulmuştur.) Nitekim Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyurmaktadır:
"İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve onları barındırıp kendilerine yardım edenler işte bunlar birbirinin dostlarıdırlar (velileridirler). İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret etmedikleri sürece onların velayetlerinden size bir şey yoktur." Ancak Mekke fethedilince ve bütün kabilelerden insanlar İslam'a girince artık hicretin vacipliği düşmüş ve bu amel müstehab bir amel olarak kalmıştır." [11]

912- Buhari, babası ve dedesi sahabi olan Ebu Yezid Ma'n bin Yezid Ahnes (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Yezid tesadduk etmek üzere bir kaç dinar çıkarıp Mescid'de bir ada-mın yanına bıraktı. Ben gidip onu aldım ve getirdim. O: "Vallahi, ben onu sana vermek istememiştim." dedi. Bunun üzerine meseleyi Resulullah (a.s)'a arzettik. O da şöyle buyurdu:
"Ey Yezid! Sana niyet ettiğin (yani niyet ettiğinin karşılığı) vardır. Ey Ma'n! Aldığın da senindir." [12]

913- Müslim, Ebu Hureyre (r.a) ve Abdurrahman bin Sahr (r.a)'ın şöyle [13] söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah sizin bedenlerinize veya şekillerinize bakmaz. Ancak sizin kalplerinize bakar."

914- Buhari ve Müslim, Nufey1 bin Haris Sakafî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki Müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya geldiğinde öldüren de öldürülen de cehennemdedir." Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Şu öldüren, peki öldürülenin suçu nedir?" dedim. Şöyle buyurdu:

"O da arkadaşını öldürmeyi şiddetle arzuluyordu."
Hafız İbni Hacer'in, Feth (12/174)'de bildirdiğine göre Hattabi şöyle söylemiştir:
"Bu tehdit, dünyevi bir sebebe dayanan düşmanlık veya mesela iktidarı ele geçirmek için çarpışan kimse içindir. Ancak bu tehdid İslam devletine karşı ayaklanma veya kargaşa çıkaranların bertaraf edilmesi için çarpışanları kapsamaz. Çünkü bunların çarpışmalarına şeriat izin vermiştir. Yukarıdaki hadisi şerif aynı zamanda, bir günah işlemeye karar veren ve bizzat teşebbüste bulunan bir kimsenin cezalandırılacağı konusunda delildir."
Niyetin önemini, gerekliliğini, rolünü ve ameldeki etkisini ortaya koyan nasslar (rivayetler) sayılamayacak kadar çoktur.

Yine Hafız İbni Hacer, Feth (2/181)'de şöyle söylemiştir: [14]
"Namazda niyetin gerekliliği konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur." Bu ifade, bu konuda icma (görüş birliği) olduğunu ortaya koymaktadır."
Durru'l-Muhtar (l/277)'da da şöyle denmektedir:
"Beşincisi (yani namazın şartlarının beşincisi) icma ile (bütün ilim a~ damlarının görüş birliği ile), niyettir." [15]

NAMAZIN İÇİNDEKİ FİİLLER, SÖZLER, NAMAZIN RÜKÜNLERİ, VACİPLERİ, SÜNNETLERİ,ADABI VE BUNLARLA BAĞLANTILI KONULAR

Namazın fiillerinin rük'ünler (farzlar), vacipler, sünnetler ve adab diye guruplandırılması usulle ilgili araştırmaların bir sonucu, konuyla ilgili nassların derinlemesine incelenmesinden doğan bir uygulama ve bu rivayetlere dayanan bir tasniftir. Fıkıhçılar arasında namazdaki bir söz veya fiilin hükmünün ne olduğu konusunda çok çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
Genellikle temel konularda aralarında görüş ayrılığı yoktur. Ayrılığa düştükleri konuların bazıları, bazı fiillerin işlenmesinin ne derece gerekli olduğu konularıdır. Bazıları bu gibi üzerinde görüş ayrılığı bulunan fiillerin yapılmasının farz olduğunu söylemiş, bazıları vacib olduğunu, diğer bazıları ise sünnet olduğunu söylemiştir.
Bazı hususlarda ise gerçek anlamda bir görüş ayrılığı yoktur. Mesela Ha-nefiler gibi bazıları, namazların rükünlerinin sayısının altı olduğunu söylemektedirler. Malikiler ve Hanbeliler gibi bazıları da ondört olduğunu söylemektedirler. Şafiiler ise onüç olduğunu söylemektedirler. Ancak incelediğimiz zaman görürüz ki, Hanefiler namazın rükünleri ile ilgili açıklamada bulunurken başkalarının namazın rükünleri olarak saydıkları fiilleri onların da rükün olarak değerlendirdiklerini görürüz. Mesela birinci secdeden kalkmak, birinci secdeden sonra ikinci secdeye geçmek ve bizzat ikinci secde, Hanefüere göre de farz olan amellerdendir. Ancak Hanefiler bunların tümünü, secdenin içinde değrelendirmekte ve secdenin namazın altı rüknünden biri olduğunu söyle-inektedirler. Diğerleri ise bunların her birini ayrı ayrı birer rükün olarak değerlendirmekte, dolayısıyla rükün sayısını artırmaktadırlar.
Namazın fiilerinin ve sözlerinin belirttiğimiz şekilde guruplara ayrılmasına yönelten etkenler çoktur. Fıkıh usulü kitaplarında bir adet olarak bunlardan söz edilir. Şimdi bir fiili vardır ki, bunun yapılması, hem Kur'an-i Kerim'de hem de sünnette emredilmiştir. Resulullah (a. s) da bunu sürekli yapmış ve yapılmamasında bir sakınca olmadığına veya yapılmasının namazın geçerliliğini kaldırmayacağına delalet edecek herhangi bir rivayet nakledilmemiştir. Bazı emirler de vardır ki, bu Özellikleri taşımamaktadır. Bazen herhangi bir emir, bu sayılan özelliklerin tümünü taşımayabilir. Ancak bazı durumlarda bağlayıcı bir emir, hüküm itibariyle söz konusu Özelliklerin tümünü taşıyan bir emirle aynı derecede olabilir. Bu konuları: "Bilginin Kurallarında ve Nasslann Anlaşılmasında Esas" adlı kitabınızda ele alacağız. Burada ise namazla ilgili

fiiller ve sözler üzerinde durmadan önce okuyucunun, namazla ilgili bir fiilin veya sözün rükün mü, vacib mi, sünnet mi yoksa adab mı olduğunda ihtilafa düşmemelerinin sebeplerden bir sebebi bilmesi için bir işarette bulunmakla yetiniyoruz.
Bir hükmün kuvveti (uygulanmasının ne derece gerekli olduğu) konusundaki görüş ayrılıklarının sebeplerinden biri de zahiri olarak aralarında farklılık olan bir takım nasslann bulunmasıdır. Dolayısıyla bunlardan çıkarılan hükümlerde görüş ayrılığı ortaya çıkmaktadır. Hüküm konusundaki görüş ayrılıkları bazen de nakledilen rivayetin sahihlik derecesi ile ilgili görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Mesala bazıları bir rivayeti sahih olarak görürken, bazıları bunu hasen görmekte, diğer bazıları ise zayıf olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla herkesin hükmü, rivayetin sahihlik derecesi konusundaki görüşüne dayanmaktadır.
Biz burada da sadece fıkıhçılann namazın rükünlerinden olduğu üzerinde görüş birliğine vardıkları uygulamalara işaret etmekle yetineceğiz. Bunlar başlıca altı guruba ayrılmaktadır:
Birincisi: Namaza giriş. Bu ise namaza duran kişinin ayakta kendinin duyabileceği kadar bir sesle "Allahu ekber" demesidir. Çünkü Yüce Allah a-yeti kerimesinde:/'Rabbini tekbir et." [16] diye buyurmaktadır.
ikincisi: Ayakta durmak. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "Gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun." [17]
Üçüncüsü: Okumak. Burada okumakla kastedilen Kur'an-ı Kerim okumaktır. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." [18]
Dörüncüsü ve beşincisi: Rüku ve secdedir. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "Rüku ve secde edin." [19]
Altıncısı: Namazın sonunda teşehhüd miktarı (yani şehadet kelimesini okuyacak kadar) oturmaktır.
Farz bir namazda bu altı rüknün yerine getirilmesinin gerekliliği konusunda Hanefîler diğerleriyle görüş birliğine varmışlardır.
Bunun yanısıra bazı istisnai durumlar ve belirtilen rükünlerin uygulanışı ile ilgili açıklamalar ve yorumlar bulunmaktadır. Biz burada çok fazla ayrıntıya girmek istemiyoruz. Namazın fiileri ve sözleri ile ilgili nassları verirken yeri geldikçe bunlarla ilgili hükümlerden, Akıncıların görüşlerinden ve söz konusu hükümlerin mahiyetlerinden söz edeceğiz.

Bu bölümün kısımları ise şunlardır:
Birinci kısım: Resulullah (a.s)'ın namazının özelliklerini ortaya koyan genel nasslar (rivayetler).
İkinci kısım: Namazı iyi kılmayana namazın öğretilmesi.
Üçüncü kısım: Namazda tekbir alınması ve sağ elin sol el üzerine konulması.
Dördüncü kısm: Namaza başlama.
Beşinci kısım: Kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma).
Altıncı kısım: Rüku ve secde.
Yedinci kısım: Namazda kunut.
Sekizinci kısım: Namazda oturmak.
Dokuzuncu kısım: Namazda okunan bazı dualar ve hadislerde nakledilen zikirler.
Onuncu kısım: Namazda huşu.
Onbirinci kısım: Bu kısmm ekleri. [20]

RESULULLAH (A.S)'IN NAMAZININ ÖZELLİKLERİNİ ORTAYA KOYAN GENEL NASSLAR

915- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), farz bir namaza durduğunda tekbir getirir ve bu sırada ellerini iki omuzunun hizasına kadar kaldırırdı. Okumasını bitirip rükuya gitmek istediğinde de aynı fiili yapardı. Bu fiili rükudan kalktığında da yapardı. Oturduğu sırada ise namazından herhangi bir şey için ellerini kaldırmazdı. Secdelerden kalktığında ise aynı şekilde ellerini kaldırır ve tekbir getirirdi." [21]

916- Buharı ve Müslim, Mutarrif bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [22]
"Ben ve İmran bin Husayn (r.a), Ali bin Ebi Talib (r.a)'in arkasında namaz kıldık. Secdeye vardığında tekbir getiriyordu. Başını kaldırdığında tekbir getiriyordu. İki rek'attan sonra kalktığında (yani birinci teşehhüdden sonra kalktığında) tekbir getiriyordu. Namazım bitirince İmran bin Husayn (r.a) benim elimden tuttu ve şöyle söyledi:
"Bu bana Allah'ın Peygamberi Hz. Muhammed (a.s)'in namazını hatırlattı. O bize Muhammed (a.s)'in namazım kıldırdı." Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Ali (r.a) namaz kıldı. Her eğilme ve kalkışta tekbir getiriyordu. Rü-kuunu tam yapıyordu." İmran (r.a) dedi ki:
"Doğrusu bu, bana Resulullah (a.s)'ın namazmı hatırlattı." [23]

917- Ebu Davud, Salim Berrad (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
916- 917- Ebu Davud (11228) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdelerde sırtını doğrultamayan birinin namazı ile ilgili bab. Bu hadis sahihtir. Nesai (2/186) 12-Kitabu't-Tatbik, 4-Rükuda ellerin parmaklarının nerede olacağı babı.
"Ensardan Ukbe bin Amr -Ebu Mes'ud-'un yanma gittik ve: "Bize Resulullah (a.s)'m namazından söz et" dedik. Mescid'de önümüzde durdu. Tekbir getirdi. Rükuya gidince ellerini dizlerini üstüne koydu. Parmaklarını da daha aşağısına koydu. Dirseklerinin arasmı açktı. Öyle ki, her şeyi (yani bütün bedeni) tam bir sükuna (istikrara) kavuştu. Sonra: "Semi'a'llahu limen hamideh (Allah kendisine hamdedenin hamdini duyar) dedi. Sonra kalktı. Öyle ki, bütün bedeni tam olarak doğruldu. Sonra tekbir getirdi ve secde etti. Ellerini yerin üzerine koydu. Sonra

dirseklerinin arasını açtı ve bu şekilde bütün bedeni tam bir sükuna (istikrara) kavuştu. Ardından bütün bedeni yerli yerine yerleşecek şekilde oturdu. Sonra yine aynı hareketi tekrarladı. Sonra bu rek'at gibi (yani bu rek'atta yaptıklarını tekrarlayarak) dört rek'at tamamladı. Sonra da şöyle söyledi:
"İşte Resulullah (a.s)'ın bu şekilde namaz kıldığını gördük."

918- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) namaza kalktığında namaza dururken tekbir getirirdi. Sonra rükuya giderken tekbir getirirdi. Sonra rukudan başını kaldırırken: "Semi'a'llahu limen hamideh" derdi. Sonra ayakta iken: "Rabbena leke'l-hamd (Ey Rabbimiz! Hamd ancak sanadır)" derdi. Sonra secdeye varırken yine tekbir getirirdi. Sonra başını kaldırırken tekbir getirirdi. Sonra namazı yerine getirirken bütün namaz boyunca bunları tekrar ederdi. İki rek'atın ardından oturduktan sonra kalkarken de tekbir getirirdi."
Bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir.
Ebu Hureyre (r.a) daha sonra şöyle derdi:
"Ben, namazmı Resulullah (a.s)'ın namazına en çok benzeteninizim." [24]
O ve başkaları bir rivayetlerinde: "Rabbena leke'1-hamd" ibaresine bir "vav" ilave ederek "Rabbane ve leke'1-hamd" demişlerdir. [25]
Buhari'nin bir rivayetine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) (rükudan sonra) başını kaldırırken: "Semi'a'llahu li-men hamideh. Rabbene leke'1-hamd" derdi. Bu arada bazı kimseler için dua eder ve onların adlarını tek tek sayardı. Şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Velid bin Velid'i, Selem bin Hişam'ı, Ayyaş bin Ebi Rabi-'yı ve mü'minlerden zayıf düşürülenleri kurtar. Mudar kabilesi üzerindeki baskıyı daha da artır. Bunu onların için Yusuf'un yılları (yani Hz. Yusuf (a.s)'un kavminin içine düşmüş olduğu darlık yılları - Çeviren) gibi eyle." [26]
O zaman Mudar'dan olan doğulular, Resulullah (a.s)'a muhalefet ediyorlardı.

919- İbni H uz ey m e, Said bin Sem'an (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Zuraykoğulları mescidinde Ebu Hureyre (r.a) yanımıza geldi ve şöyle söyledi:
"Uç şeyi Resulullah (a.s) yapardı, insanlar onları bıraktılar. (Resulullah (a.s) namaza durduğunda şöyle yapardı: -Ebu Amir eliyle işaret etti. Parmaklarının arasını çok açmadı tamamen de kapatmadı ve dedi ki-: "İbni Ebi Zi'b bize böyle gösterdi." [27]

İbni Huzeyme dedi ki: "Bize Yahya bin Hakim işaret etti (burada sözü edilen fiilin yapılış şeklini gösterdi). Ellerini kaldırdı. Parmaklarının arasını biraz açtı ancak çok fazla açmadı, tamamen de kapatmadı. Parmaklarını birbirlerinden de uzaklaştırdı. Ellerini yukarıya doğru başının üstüne kaldırdı."
"(Resulullah (a.s) bir de) kıraata başlamadan önce biraz durur, bu esnada Rabbinin lütfundan istekte bulunurdu. Ayrıca her secdeye varışında ve kalkışında tekbir getirirdi."

920- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [28]
"Ben, Resulullah (a.s)'ın bize namaz kıldırmasını gördüğüm üzere size namaz kıldırmaya devam ediyorum."
Sabit dedi ki:
"Enes bin Malik (r.a)'in yaptığı bazı şeyleri sizin yaptığınızı görmüyorum. O rükudan kalktığında dimdik dururdu. O kadar ki biri: "Herhalde u-nuttu" diyecek olurdu. Yine secdeden kalktığında o kadar beklerdi ki biri: "Herhalde unuttu" diyecek olurdu."
Buna benzer bir başka rivayet daha bulunmaktadır. Ancak onda: "İki secde arasında başını kaldırdığında" denmektedir.
Buhari'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Enes (r.a) bize Resulullah (a.s)'m namazının özelliğini bildirir ve kendisi de kılardı. Rükudan kalktığında ayakta o kadar dururdu ki: "Herhalde unuttu" diyecek olurduk." [29]
Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Namazı tam ve eksiksiz bir halde Resulullah (a.s)'tan daha özlü bir şekilde kılan birinin arkasında namaz kılmış değilim. Resulullah (a.s): "Se-mi'a'llahu limen hamideh" dediğinde ayakta o kadar dururdu ki: "Herhalde bir tereddüde düştü" diyecek olurduk. Sonra tekbir getirir ve secdeye giderdi. İki secde arasında da o kadar otururdu ki: "Herhalde bir tereddüde düştü" diyecek olurduk." [30]

921- Buharı, Malik el-Huvayris (r.a)'in arkadaşlarına şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Size Resulullah (a.s)'ın namazını bildireyim mi?"
Ravi dedi ki: "Bu (normal) namaz vakti dışında bir vakitteydi. Sonra namaza durdu. Sonra rükuya vardı ve tekbir getirdi. Sonra başını kaldırdı. Bir süre

ayakta durdu. Sonra secdeye vardı. Sonra bir süre başına kaldırdı. Bu şekilde şu şeyhimiz (büyüğümüz) Amr bin Selem'in namazını (yani onun kıldığı gibi bir namaz) kıldı."
Eyyub dedi ki: "O, sizin yaptığınızı görmediğim bir şey yapardı. Üçüncüde veya dördüncüde (yani üçüncü veya dördüncü rek'atta) oturdu."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Ebu Kılabe'ye: "Onların namazları nasıldı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Bizim şu şeyhimizin (büyüğümüzün) -yani Amr bin Selem'in- namazı gibiydi."
Adı geçen şeyh ise tekbirini tam alırdı. İkinci secaeden kalktığında yere dayanır sonra kalkardı." [31]
Bunun benzeri bir rivayette de şu ifadeler geçmektedir:
"Sonra kalkar dimdik bir şekilde ayakta dururdu. Sonra rüku eder rü-kuunda tam bir şekil alırdı. Sonra kafasını kaldırır ve bir süre ayakta dimdik dururdu." [32]
Ebu Kilabe dedi ki:
"Bize şu şeyhimizin (büyüğümüzün) -yani Ebu Bureyd'in- namazını kıldırdı. Ebu Bureyd ise birinci veya ikinci rek'atta ikinci secdeden kalktığında tam yerleşinceye kadar oturur sonra kalkardı." [33]
Bu rivayette fıkıhçılann dinlenme oturuşu diye adlandırdıkları oturuşa işaret edilmektedir. Bu oturuş Şafülere ve daha başkalarına göre sünnettir. Bunların dışındakiler ise aşağıda gelen hadislere dayanarak bu oturuşu sünnet o-larak görmemişlerdir.

922- Ebu Davud, Muaviye bin Ebi Süfyan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdelerde benden Öne geçmeyin. Rüku ettiğimizde sizden öne geçersem, ben başımı kaldırdığımda bana yetişirsiniz. Doğrusu ben zayıfladım." [34]

923- İbni Ebi Şeybe, Ebu Ayyaş (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ın ashabından bir çok kimseye yetiştim. O birinci ve üçüncü rek'attan sonra secdeden başını kaldırdığında oturmadan olduğu gibi ayağa kalkardı."
İmam Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin ikinci rek'attan kalkarken ayakların ön taraflarının üzerine basarak kalkİması ile ilgili rivayetini verdikten sonra (1/39)

şöyle söylemiştir: [35]
Bu itibarla Hanefiler ve Malikiler, iki rivayetten birine göre, Hanbelüer birinci ve üçüncü rek'atlardan sonra hiç oturmaksızın doğrudan ayağa kalkıl-masının gerektiğini söylemişlerdir. Onlara göre Resulullah (a.s)'ın dinlenme oturuşu yaşlılık dönemine ait bir şeydi. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

924- Ebu Davud, Vail bin Hucr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ben: "Resulullah (a.s)'ın namazına, O'nun nasıl namaz kıldığına bakacağım" dedim." Resulullah (a.s) kalktı. Kıbleye yöneldi. Tekbir getirdi ve bu sırada ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdı. Sonra elinin üzerine sağ elini koydu. Rükuya gitmek istediğinde ellerini aynı şekilde kaldırdı. Sonra ellerini dizlerinin üstüne koydu. Başım rükudan kaldırdığında ellerini yine aynı şekilde kaldırdı. Secdeye vardığında başını iki elinin arısında kalan yere koydu. Sonra oturdu ve bu sırada sol ayağını yere döşedi (yan yatırdı). Sol elini de sol uyluğunun üstüne koydu. Sağ dirseğini sağ uyluğundan uzak tuttu. İki orta parmağını birleştirdi ve bir halka oluşturdu."
(Ravi dedi ki:) "Bişr baş parmağıyla orta parmağını halka yaptı ve işaret parmağıyla işaret etti-"
Aynı anlamdaki bir başka rivayette bildirildiğine göre ise (ravi) şöyle söylemiştir: [36]
"Sonra sağ elini sol elinin ve bileğinin üstüne koydu."
Bu rivayette bir de şöyle denmektedir:
"Bundan sonra havanın çok soğuk olduğu bir vakitte geldim. İnsanların üzerinde bol elbiseler olduğunu ve ellerinin elbiselerin altından hareket ettiğini gördüm." [37]

Nesai'nin naklettiği bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.)'ın arkasmda namaz kıldım. Namaza başladığında tekbir getirdi. Bu sırada ellerini kulaklarının hizasına getirinceye kadar kaldırdı. Sonra Fatiha suresini okudu. Bunu okumayı bitirince yüksek sesle "Amin" dedi." [38]

925- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [39]
"Resulullah (a.s) namaza durduğunda ellerini omuzlarının hizasına gelecek şekilde kaldırır sonra tekbir getirirdi. Rükuya varmak istediğinde aynı şeyi

yapardı. Rükudan başını kaldığında yine aynı şeyi yapardı. Bu hareketi secdeden başını kaldırdığı sırada yapmazdı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Başını rükudan kaldırdığında ellerini aynı şekilde kaldırır ve: "Semi-'a'llahu limen hamiden (Allah kendine hamd edeni duyar), Rabbena ve leka'1-hamd (Ey Rabbimiz! Hamd ancak sanadır)" derdi." [40]
Bunun benzeri bir başka rivayette ise şöyle denmektedir:
"Bu haraketi (yani ellerini yukarı doğru kaldırma hareketini) secdeye giderken ve secdeden başını kaldırdığı sırada yapmazdı." [41]
Buhari'nin Nafı'den rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) namaza başladığında tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı. Rükuya vardığında yine ellerini kaldırırdı. "Semi'a'llahu limen hamideh" dediğinde yine ellerini kaldırırdı. Son iki rek'ata kalktığında yine ellerini kaldırırdı. Abdullah bin Ömer (r.a), bu hareketini Resulullah (a.s)'a dayandırırdı." [42]
Muvatta'da birinci rivayete yer verilmiştir. [43] Muvatta'daki bir başka rivayette ise şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) namaza başladığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükudan kalktığında ise daha az kaldırırdı." [44]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), namaza durduğunda elleri omuzlarının hizasına gelinceye kadar ellerini kaldırırdı. Sonra elleri bu halde iken tekbir getirirdi. Daha sonra rüku ederdi. Rükudan kalkmak istediğinde de ellerini omuzlarının hizasına gelinceye kadar kaldırırdı. Sonra: "Semi'a'llahu limen hamideh" derdi. Secde esnasında ise ellerini kaldırmazdı. Ancak namazı bitirinceye kadar rükudan önce aldığı her tekbirde ellerini kaldırırdı." [45]

926- Buhari, Ebu Humeyd es-Saidi (r.a)'den rivayet etmiştir: [46]
"Muhammed bin Amr şöyle söyledi:
"Aralarında Ebu Katade (r.a)'nin bulunduğu Resulullah (a.s)'ın ashabından on kişinin arasında Ebu Humeyd es-Saidi (r.a)'nin konuştuğunu duydum:
"Ebu Humeyd: "Size Resulullah (a.s)'m namazını öğreteyim" dedi. Yanındakiler: "Nedenmiş? Vallahi sen içimizde O'na en çok .uyan kişi değildin, sahabilikte en

eski olanımız da sen değilsin" dediler. O: "Evet, öyledir" [47] dedi. Bunun üzerine ötekiler: "Haydi göster bakalım" dediler. Ebu Humeyd de şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) namaza durduğunda ellerini omuzlarının hizasına getirinceye kadar kaldırırdı. Sonra tekbir getirir ve ardından her kemiği normal haline dönünceye kadar beklerdi. Sonra (Kur'an-ı Kerim) okurdu. Sonra tekbir getirir ve ellerini omuzlarının hizasına gelinceye kadar kaldırırdı. Sonra rükuya gider ve avuç içlerini dizlerinin üzerine koyardı. Sonra doğrulur ve başını ne çok diker ne de çok eğerdi. Sonra başını kaldırır ve: "Se-mi'a'llahu limen hamideh" derdi. Sonra yere kapanırdı. Bu sırada kollarını yanlarından ayırırdı. Sonra başını kaldırır ve sol bacağını yatırarak onun üzerine otururdu. Secde ederken ayaklarının parmaklarını açar ve o halde secde ederdi. Sonra: "Allahu Ekber" deyip kalkardı Bu sırada sol bacağını yatırarak her kemiği yerine dönünceye kadar onun üzerine otururdu. Sonra en sonda bu şekilde otururdu. Sonra ilk iki rek'attan kalkınca namaz başlarken tekbir getirdiği gibi tekbir getirir ve ellerini omuzlarının hizasına getirinceye kadar kaldırırdı. Sonra namazının kalan kısmında da bunu yapardı. Ardından selam vereceği secdeye (yani en son secdeye) vardığında bacağını çekip sol yanına dayanarak otururdu."
(Ebu Humeyd (r.a) bunları söyleyince) oradakiler: "Doğru söyledin. Resulullah (a.s) işte böyle yapardı" dediler."
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m bazı sahabilerinin bulunduğu bir mecliste idim. Mec -liste bulunanlar Resulullah (a.s)'m namazından söz ettiler. Bunun üzerine Ebu Humeyd (r.a) şöyle söyledi: -Bundan sonra yukarıdaki hadisin bir kısmını verdi ve sonra da şöyle söyledi-:
"Rüku ettiğinde avuçlarını dizlerinin üstüne koyar ve parmaklarının arasım da açardı. Bu sırada başını ağmeden ve yanağını yandan göstermeksizin sırtını eğerdi (yani başıyla sırtını bir hizada dümdüz tutarak ve başını yandan yanağı görünecek şekilde bir tarafa çevirmeksizin eğilirdi -Çeviren)." Sonra şöyle söyledi: "İlk iki rek'attan sonra oturduğunda sol ayağının üstüne oturur sağ ayağını da dikerdi. Dördüncü rek'attan sonra oturduğunda sol kalçasını yere dayardı ve iki ayağını bir yandan çıkarırdı." [48]
Yukarıdakinin benzeri bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Secde ettiğinde ellerini iyice açmadan ve tamamen de toplamadan yere koyardı. Parmaklarının yanlarını (veya uçlarım) da kıble tarafına çevirirdi." [49]
Bu hadisin bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Secde ettiğinde, karnını uyluğunun herhangi biri üzerine yüklenmek-sizin uyluklarının arasını açardı." [50]

927- Tirmizi, Alkanıe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [51]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) bir gün bize: "Size, Resulullah (a.s)'m kıldığı üzere namaz kıldırayım mı?" dedi. Sonra namaz kıldırdı ve ellerini sadece bir kere başlangıç tekbirini alırken kaldırdı."
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), her eğiliş ve kalkışla, her dikilme ve oturma ile birlikte tekbir getirirdi. Hz. Ebu Bekir (ra.) ve Hz. Ömer (r.a) de böyle yapardı." [52]
Yine Nesai'nin bir başka rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"Sağına ve soluna: "es-Selamu aleykum ve rahmetullah" diyerek selam verirdi. Bu sırada yanağının beyazlığı görünecek kadar başını (sağına ve boynuna çevirirdi."
(Ravi) dedi ki:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'in de böyle yaptıklarını gördüm." [53]
Ebu Davud da birinci rivayeti vermiştir. [54]
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen bu hadisi şerifte namaza giriş tekbiri dışındaki tekbirlerde el kaldırmanın olmadığı bildirilmektedir. Tirmizi de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ashabından ve tabiinden olan ilim sahiplerinin bir çoğu da bu görüşteydiler. Süryani Sevri'nin ve Kufelilerin görüşleri de bu yöndedir."
Yukarıdaki hadisi şeriften daha önce geçen ve Abdullah bin Ömer (r.a)-'den rivayet edilen hadisi şerifte ise rükua giderken ve kalkarken ellerini kaldırdığı bildirilmektedir. Tirmizi Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisinden sonra da şöyla söylemiştir:
"(Resulullah a.s)'m ashabından bazı ilim sahipleri böyle yapılmasının gerektiğini söylemekteydiler. Abdullah bin Ömer (r.a), Cabir bin Abdullah (r.a), Ebu Hureyre (r.a), Enes bin Malik (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a), Abdullah bin Zubeyr (ra.) ve daha başkaları böyle söyleyenlerdendir. Tabiinden de başkaları böyle söyleyenlerdendi. Tabiinden de Hasanı Basri, Ata, Tavus, Mücahid, Nafi', Salim bin Abdullah, Said bin Cubeyr ve daha başkaları böyle söylemekteydiler. İmam Malik, Ma'mer, Evza'i, Abdullah bin Mübarek, İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak da bu görüşte idiler." [55]

Bir Açıklama

Hanefiler Abdullah bin Mes'ud (ra.)'un görüşünü öncelikli olarak esas almışlardır. Çünkü onun fıkıh bilgisi daha fazlaydı, diğerlerinden yaşça daha büyüktü ve Resulullah (.as)'ın durumunu daha iyi biliyordu. Bununla birlikte hüküm geniştir.

928- Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m namaza başladığı sırada ellerini kulaklarının yakınma kadar kaldırdığını gördüm. Sonra bunu tekrarlamadı."
Buna benzer bir rivayette ise: "Sonra bunu tekrarlamadı" ifadesi geçmektedir. [56]

Bir diğer rivayete göre ise Bera (r.a) şöyle söylemiştir:
928- Ebu Davud (1/199-200) Kitabu's-Salat, 119-Rüku esnasında ellerin kaldırılmasından söz etmeyenler babı.
"Resulullah (a.s)'m namaza başladığı sırada ellerini kaldırdığını gördüm. Sonra namazı bitirinceye kadar hiç ellerini kaldırmadı." [57]

929- Buhari ve Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Kufeliler Sa'd'ı Hz. Ömer (r.a)'e şikayat ettiler ve onun namazı hakkında bir takım itirazlarda bulundular. Hz. Ömer (r.a) de ona bir adam gönderdi. (Sa'd) onun yanma geldi. Hz. Ömer (r.a) ona namaz konusunda kendisine yöneltilen tenkidleri bildirdi. O da şöyle söyledi:
"Ben onlara Resulullah (a.s)'ın namazını kıldırıyorum. Onda bir noksan yapmıyorum. Onlara göre kıldırırken ilk iki rek'atını biraz uzatıyor, son iki rek'atı kısa tutuyorum." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Bu senin hakkında söylenenler sadece bir zandan ibarettir, ey Ebu Is-hak!"
Bu, Devrek'in hadisidir (yani onun rivayet ettiği hadistir). [58]

930- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [59]
"Resulullah (a.s), namaza tekbirle ve "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemi-n'i okuyarak başlatıyordu. Rükuya vardığında başını ne tam diker ne de çok eğerdi, btı ikisinin arasında tutardı. Rükudan kalktığında ayakta doğrulun-caya kadar

secdeye varmazdı. Secdeden başını kaldırdığında da oturmuş halde doğruluncaya kadar (ikinci) secdeye varmazdı. Her iki rek'atta bir ta-hiyyatı okurdu. Bu sırada sol ayağını yatırır sağ ayağını dikerdi. Şeytan gibi kalçalarını ökçelerinin arasına koymaktan nehyederdi. Bir kimsenin canavarlar gibi uyluklarını yere döşemesinden de nehyederdi. Namazı selamla bitirirdi."
Bir rivayette yukarıda hadisi şerifin metninde geçen "ukebetu'ş-şeytan" ifadesi "akibu'ş-şeytan" şeklinde geçmektedir. [60]

Dersler Ve Öğütler

Beş vakit namaz bütün ilim adamlarının ortak görüşleri ile (yani icma ile) Müslümanların üzerlerine farzdır. Bu beş vakit namaz: sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarıdır.
Icma ile (ilim adamlarının ortak görüşleriyle) sabah namazının farzı iki rek'at, öğle namazının dört rek'at, ikindi namazının dört rek'at, akşam namazının üç rek'at, yatsı namazının ise dört rekattır.
Her namazın birinci rek'atı ayakta durmaya güç yetiren için kıyam (ayakta duruş) ile başlar. Namaza eller kaldırılıp ihram (namaza giriş) tekbiri alınarak başanir. Sonra Allah'a sena edilir, ardından euzu besmele ile Fatiha suresi ve Kur'an-ı Kerim'den bir şey okunur. Bu uygulama imam için de yalnız başına namaz kılan için de aynıdır. Ancak imama uyan birinin imamın arkasından Kur'an-ı Kerim okuyup okumayacağı konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.
Namaz kılan kişi daha sonra tekbir getirip rükuya gider ve ellerini dizlerinin üstüne koyup bu şekilde rüku esnasmda üç kere: "Subhane Rabbiye'l Azim" der. Sonra "Semi'a'llahu limen hamideh; Rabbena ve leke'1-hamd" diyerek rükudan kalkar. Sonra secdeye kapanması esnasında yine tekbir getirir. Yedi organıyla secdeye varır. Yani secdede burnuyla beraber alnım, iki elini, iki dizini ve iki ayağını yere koyar. Ayak parmaklarını kıble tarafına çevirerek ayaklarını diker. Bu esnada uyluklarını ve pazularını bedeninden ayrı tutar. Dirseklerini de yere değdirmez. Secdede olduğu sırada üç kere: "Subhane Rabbiyeye'1-a'la" der. Sonra sol bacağını yere yatırıp sağ ayağım dikerek oturur ve oturma esnasında tekbir getirir.- Kadın ise örtünmesine en uygun olanı yapar. Pazularını bedeninden ayırmaz. Uyluklarını da karnına yapıştırır.- Sonra ikinci secdeye varır ve bu secdede de birincisinde okuduğu teşbihleri okur.
Sonra tekbir getirerek ikinci rek'ata kalkar. İkinci rek'ata kalkarken secdeye varırken yaptığının tersine önce yüzünü sonra ellerini sonra da dizlerini kaldırır.

Secdeye varırken ise önce dizlerini, sonra ellerini sonra da yüzünü yere koyar. İkinci rek'ata kalktığında namazı yalnız kılan vaya imamlık eden birisi olması durumunda Fatiha suresini ve Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okur.

İmama uyan kimsenin imamın arkasında Kur'an-ı Kerim okuyup okumayacağı konusunda ise daha önce belirttiğimiz üzere görüş ayrılığı bulunmaktadır. Daha sonra rükû eder, iki kere secde eder ve iki secde arasında oturur. Eğer kıldığı namaz iki rek'atlık ise ikinci rek'attan sonra son tahiyyata oturur. Bu esnada sol ayağını yere yatırıp sağ ayağmı dikerek mi oturacağı yoksa iki secde arasında yaptığı gibi kalçalarını ayaklarına dayayıp mı oturacağı konusunda fıkıhçılar arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Oturma esnasında teşehhüdü okur, Resulullah (a.s)'a salat getirir, dua eder sonra sağına ve soluna selam verir. Eğer kaldığı namaz üç veya dört rek'atlı ise ikinci rek'attan sonraki oturuşunda yalnız teşehüdü okumakla yetinir. Bunun ardından Resulullah (a.s)'a salat getirip getirmeyeceği konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Sonra tekibr getirirek üçüncü rek'ata kalkar. Eğer imam veya yalnız başına namaz kılan biriyse ardından Fetiha suresini okur. Sonra da ikinci rek'atta yaptıklarının aynısını yapar. Eğer kıldığı namaz üç rek'atlı ise bundan sonra son oturuşta (tahiyyata) oturur ve ardından belirtiğimiz şekilde selam verir.

Kıldığı namaz dört rek'atlık bir namazsa üçüncü rek'atnı ikinci secdesinden sonra dördüncü rek'at için ayağa kalkar. Bu rek'atta üçüncü rek'atta yaptığı fiillerin aynısı yapar, sonra son oturuşta oturur ve ardından selam verir. Selamdan sonra hadislerde bildirilen zikirleri okuması ve dua etmesi müste-habdır.

Bunlar farz bir namazın kılınışıyla ilgili genel bilgilerdir. İleride namazın fiillerinden ve sözlerinden her birinin hükmü ve hakkındaki içtihadlarla ilgili tafsilatlı bilgiler gelecektir. [61]

NAMAZI DÜZGÜN KILMAYAN BİRİNE NAMAZIN ÖĞRETİLMESİ

931- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) Mescid'e girdi. Bu sırada bir adam da girip namaz kıldı. [62] Sonra Resulullah (a.s)'a selam verdi. Resuhıllah (a.s) selamını aldı ve şöyle buyurdu:
"Dön namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmadın."
Adam dönüp daha önce kıldığı şekilde yeniden namaz kıldı. Sonra gelip Resulullah (a.s)'a selam verdi. Resulullah (a.s) selamını aldı ve şöyle buyurdu:
"Dön namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmadın." Adam üçüncü kez döndü ve sonra şöyle söyledi:
"Seni hak üzere gönderene yemin ederim ki, ben bundan daha güzelini yapamam. Sen bana öğret." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaza durduğun zaman tekbir getir. Sonra Kur'an-ı Kerim'den kolayına gelen bir şeyi oku. Sonra rükuya var ve bedenin tam mutmain oluncaya (tam bir rüku hali alıncaya kadar) rükuya var. Sonra ayakta dik bir hal a-lıncaya kadar doğrul. Sonra secdeye tam yerleşecek şekilde secdeye var (bedenin secdede mutmain olacak şekilde secde et). Sonra doğrulup tam yerine yerleşecek şekilde otur. Bu hareketleri bütün namazın boyunca tekrar et."
Buna benzer bir rivayette bildirildiğine göre adam selam verince Resulullah (a.s): "Ve aleyke's-selam, dön" diye buyurdu.
Aynı rivayette bildirildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Tekbir getir. Sonra Kur'an-ı Kerim'den kolayına gelen bir şeyi oku..." Hadisin devamında yukarıdaki ifadeler yer almakta ancak: "Sonra doğrulup tam yerine yerleşecek şekilde otur" sözünden sonra şu fazlalığa yer verilmektedir: "Sonra secdeye tam yerleşinceye (bedenin secde halinde tam mutmain olacak şekilde) secdeye var. Sonra doğrulup tam yerine yerleşecek şekilde otur. Sonra bu hareketleri bütün namazın boyunca tekrar et." [63]
Ebu Davud'un naklettiği bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"Bunları tam yaptığında namazın tam olur. Bunlardan bir şeyi eksik yaptığında namazın eksik olur." [64]

932- Tirmizi, Rifa'a bin Rafi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün Mescid'de oturuyordu. -Rifa'a dedi ki: "Biz de O'nunla birlikte bulunuyorduk- Bu sırada O'nun yanına bedevi gibi bir a-dam geldi.

Namaz kıldı ve namazını çok hafif tuttu. Sonra namazını bitirdi ve Resulullah (a.s)'a selam verdi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ve aleyke (sana da selam olsun). Dön, yeniden namaz kıl; çünkü sen namaz kılmadın."
(Adam) bunu iki veya üç kere yaptı. O da: "Ve aleyke (sana da selam oî-sun.) Dön, yeniden namaz kıl; çünkü sen namaz kılmadın" diye buyurdu. İnsanlar korktular ve namazlarını hafif tutanın namaz kılmamış sayılması durumu kendilerine ağır geldi. En sonunda adam: "Bana göster ve öğret. Ben bir beşerim. Doğru da yapıyor, yanlış da yapıyorum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [65]

"Evet. Namaza kalktığında Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al. Sonra şehadet getir ve kamet getir. Eğer Kur'an-ı Kerim'den bir şey biliyorsan oku. Bilmiyorsan Allah'a hamdet, O'nu tekbir et ve kelimei tevhidi oku. Sonrü rüku et ve rükuyu tam yap. Sonra ayakta dik duracak şekilde doğrul. Sonra secdeye var ve secdeye tam yerleş (secdeyi tam yap). Sonra otur ve tam yerine yerleşecek şekilde otur. Sonra ayağa kalk. Böyle yaparsan namazın tam olur. Bundan bir şeyi eksik yaparsan namazın eksik olur.
(Rifa'a r.a) dedi ki: "Bu söz onlar için daha ehvendi. Sözü edilenlerden birinin eksik yapılması durumunda namazları eksik olacak, ancak tamamen gitmiş olmayacaktı." [66]

Bir Açıklama

Bu rivayet dolayısıyla ve daha başka sebeplerden dolayı Hanefiler şöyle söylemişlerdir.
"Rüku'da ve secdede tum'anine (bedenin tam bir şekil alması, söz konusu fiillerin tam yapılması) ve rükudan sonra tam doğrulması vaciptir ama namazın bir rüknü değildir."
Onlara göre bir kimse vacibi kasıtlı olarak terkettiğinde günah işlemiş o-lur ve bu şekilde kıldığı namazın vaktin çıkmamış olması halinde iade etmesi gerekir. Ancak vacibin terkinden dolayı namaz geçerli olmaz.

933- Ebu Davud, yukarıda geçen hadisi şerifin bir benzerini rivayet etmiştir: [67]
"Bu rivayete göre Ebu Hureyre (r.a) yukarıdakinin benzeri bir hadisi şerif nakletmiş ve bu arada şöyle söylemiştir:

"Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kimse abdest alıp abdestini tam yaparak sonra tekbir getirerek sonra Yüce Allah'a hamd ve sena ederek, sonra Kur'an-ı Kerim'den istediği bir şeyi okuyarak, sonra "Allahu ekber" diyerek, sonra rükuya vararak ve rükuda bütün eklemleri yerine oturuncaya kadar eğilerek, sonra kalkarak, sonra: "Semi'allahu lünen hamideh" deyip ayakta dimdik olacak şekilde doğrularak, sonra "Allahu ekber" deyip bütün eklemleri yerine oturacak şekilde secdeye vararak, sonra "Allahu ekber" deyip başını kaldırarak ve tam yerine yerleşecek şekilde oturarak, sonra "Allahu ekber" diyerek, sonra bütün eklemleri yerine yerleşecek şekilde (ikinci kez) secde ederek, sonra tekbir getirip ikinci kez kalkarak namaz kılmadıkça namazı tam olmaz. Bütün bunları yaparsa namazı tam olur."
Yine Ebu Hureyre (r.a)'den nakledilen bir başka rivayete göre ise Ebu
Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kimse Allah'ın emrettiği üzere yüzünü ve dirseklerine kadar kollarını yıkamak, başını meshetmek ve topuklarına kadar ayaklarını yıkamak suretiyle abdest alarak, sonra tekbir getirip Allah'a hamdererek, sonra Kur-'an-ı Kerim'den kendisine izin verildiği ve kolayına gelen kadar bir şey okuyarak, sonra tekbir getirip secdede bütün eklemleri yerine oturacak ve rahatlayacak şekilde yüzünü -bir rivayette "alnını" denmektedir- yere değdirerek, sonra tekbir getirip oturağı (mak'adı) üzerine tam yerleşerek ve bedeni doğru duracak şekilde oturarak namaz kılmadıkça namazı tam olmaz."
Resulullah (a.s) bu şekilde dört rek'ath bir namazın kılınış şeklini bildirdi. Sonunda da şöyle buyurdu:
"Biriniz bütün bunları yapmazsa (namazı) tam olmaz." [68]
Bu olayın anlatıldığı bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaza kalkıp kıbleye yöneldiğin zaman tekbir getir. Sonra Fatiha suresini (Ummu'l-Kur'an'ı) ve Allah'ın okumanı dilediği bir şeyi oku. Rükuya vardığında avuçlarını dizlerinin üstüne koy, sırtını da düz yap"
Yine şöyle buyurdu:
"Secde ettiğin zaman secdende tam yerleş. (Secdeden) doğruluğunda sol uyluğunun üzerine otur (yani sol uyluğunu baldırının üstüne yerleştirerek otur -Çeviren)" [69]
Bu olayı anlatan bir başka rivayette geçtiğine göre de şöyle buyurmuştur:
"Namazın arasında oturduğun zaman tam yerine yerleş (tum'aninet ü-zere ol). Sol uyluğunu yatır. Sonra teşehhüdü oku. Sonra kalktığında namazını bitirinceye

kadar aynı fiileri tekrar et (yani ilk iki rek'atta yaptıklarını yap - Çeviren)" [70]
Buna benzer bir başka rivayette geçtiğine göre de şöyle buyurmuştur:
"Böylece Yüce Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al. Sonra şehadet getir. Sonra kamet getir. Sonra tekbir al. Eğer Kur'an-ı Kerim'den bir şey biliyorsan onu oku. Yoksa Allah'a hamdet, O'nu tekbir et ve O'nun birliğini ifade et (kelime-i tevhidi oku)."
Yine bu rivayette geçtiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Bunlardan biri eksik olursa namazın eksik olur." [71]
Resulullah (a.s)'ın: "Kur'an-ı Kerim'den kolayına gelen bir şeyi oku" sözünden hareketle Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Burada farz olan Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir şeyin okunmasıdır. Fatiha suresinin okunması ise vaciptir."
Ancak Şafiiler ve daha başkaları şöyle söylemişlerdir:
"Rivayetlerin birinde: "Sonra Ummu'l-Kur'an'ı (yani Fatiha suresini) o-ku" dendiğinden dolayı Fatiha suresinin okunması farzdır."
Yine şöyle söylemişlerdir:
"Hadislerde geçen İfadelerin arasını buluşturursak Kur'an-ı Kerim-'den bir şeyler bilen birinin öncelikle okuması gerekenin Fatiha suresi olduğu belirginleşir. Eğer bir kimse bunu bilmiyorsa o zaman Kur'an'dan kolayına gelen bir şeyi okur. Bu kadarını da bilmiyorsa o zaman zikirde bulunur."
Yukarıdaki hadisi şerif, namazın her rüknünün yerine getirilmesinde tu-m'aninetin yani vücudun aldığı şekil üzere rahat bir hal almasının, her rüknünün gereği gibi yerine getirilmesinin gerekliliğine delalet etmektedir. Şafüler, itmi'nanın (tum'aninetin) farz olduğunu söylemişlerdir. Hanefiler ise: "Hadiste: "Eğer bunlardan biri eksik olursa namazın eksik olur" dendiğinden dolayı bu vaciptir" demişlerdir.
Resulullah (a.s)'m: "Sonra bunu bütün rek'atlarmda tekrarla" sözü, namazın bütün rek'atlarında, kıraat (Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okuma), rüku ve secdenin gerekliliğine delalet etmektedir. Hanefiler son iki rek'atta kıraat yerine teşbihi (Allah'ın şanının yüceliğini ifade eden zikir sözlerini söylemeyi) caiz görmüşlerdir. Haris el-A'ver tankıyla gelen bir rivayete göre Hz. Ali (r.a)'nin de buna cevaz verdiği bildirilmiştir. (Şerhu's-Sunne, 3/11) Haris el-A'ver, Hz.Ali (r.a)'nin arkadaşı Abdullah'ın oğludur. eş-Şa'bi, onun (yani Ha-ris'in) görüşünü yalanlamış ve reddetmiştir. Hadisin rivayetinde de zayıflık bulunmaktadır. (et-Takrib) İmam Ebu Hanife'den de namazın her rek'atında Fatiha suresini okumanın vacib olduğunu bildiren bir rivayet nakledilmiştir. Bu rivayeti ondan

Hasan bin Ziyad nakletmiştir. el-Ayni ve İbnu'l-Hümmam da sahih olduğunu bildirmişlerdir. (Şu'ayb)

934- Neseai, Zeyd bin Vehb (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Huzeyfe (r.a) namaz kılan bir adam gördü. Adam namazından kırpıyordu (rükünlerini gereği gibi yerine getirmiyordu.) Bunun üzerine Huzeyfe (r.a) ona şöyle söyledi:
"Sen bu namazı ne zamandan beri kılıyorsun?"
Adam: "Kırk yıldan beri" dedi. Huzeyfe (r.a) de şöyle söyledi:
"Sen kırk yıldan beri namaz kılmamışsın, Eğer sen bu namaz üzre devam ederek ölseydin, Hz. Muhammed (a.s)'in fıtratı (milleti, dini) üzere ölmüş olmazdın." Sonra şöyle söyledi: [72]
"Bir adam yerine göre (namazı) hafifletir (kısa kılar), ama yine (rükünlerini) tam yapar ve güzelce yerine getirir."
Buhari'nin rivayetine göre de Şakik şöyle söylemiştir:
"Huzeyfe (r.a), rüku ve secdelerini tam yapmayan bir adam gördü. Adam namazını bitirince Huzeyfe (r.a) onu yanma çağırdı ve kendisine şöyle söyledi: "Sen namaz kılmadın."
(Ravi dedi ki): "Sanıyorum şöyle söyledi:
"Sen eğer (bu hal üzere) Ölseydin, Muhammed (a.s)'in sünneti üzere ölmüş olmazdın." [73]
Bir başka rivayette bildirildiğine göre ise şöyle söylemiştir:
"Eğer ölseydin, Allah'ın Muhammed (a.s)'i yönelttiği fıtrattan başka bir şey üzere Ölmüş olurdun." [74]
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, rüku ve secdede tum'aninetin (bedenin rahat bir şekil almasının) gerekliliğine ve bunun yerine getirilmemesinin namazı geçersiz kılacağına delil sayılmıştır."

935- Ahmed bin Hanbel, Ata bin Yes'ar (r.a)'dan rivayet etmiş, o da Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden birinin şöyle söylediğini bildirmiştir: [75]
"Bir adam izarını yayarak namaz kılınca Resulullah (a.s) ona: "Git abdest al" diye buyurdu. Adam gitti, abdest aldı, sonra geldi. Resulullah (a.s) yine: "Git abdest al" diye buyurdu. Adam sonra geldi. (Kendisinden hadis rivayet edilen sahabi) dedi ki:

"Ya Resulullah (a.s)! Neden ona önce abdest almasmı emrettin. Sonra kendisine bir şey söylemedin?" Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"O izarını yayarak namaz kılıyordu. Şanı yüce olan Allah ise izarını yayan birinin namazını kabul etmez." [76]

Bir Açıklama

Kendini beğenmişlik havasına kapılmak haram olduğundan dolayı bu duyguyla izan yayıp yerlere sermek de mekruhtur. Resulullah (a.s)'ın, izannı yayan birine abdestini tazelemesini emretmesi, bir günah işleyen birinin abdes-tini tazelemesinin gerektiğini ileri süren ilim adamları için bir delildir. [77]

Dersler Ve Öğütler

Bu konu içinde geçen hadisi şeriflerden anladığımıza göre Resulullah (a.s)'ın ve ashabının sünneti namaz konusunda bilgisi eksik olan birinin bu konudaki bilgisizliğini ortaya koyan uygulamasının görülmesi durumunda ona gereken bilginin verilmesiydi. Genelde bütün Müslümanların ve özelde ilim adamlarının da bu sünneti kavramaları ve yeniden hayata geçirmeleri gerekmektedir. İnsanların bir çoklarının namaz konusunda herhangi bir bilgisizlik veya yanlışlık gördüklerinde aldırmazlık ettiklerini, hata eden kişiyi bilgilendirmediklerini ve gereken hatırlatmayı yapmadıklarını görüyoruz.
Hanefiler rükün ile vacibi birbirinden ayırmaktadırlar. Rükün onlara göre yapılması farz olan bir ameldir ve şeriatın kesin delillerine dayanır. Bunu inkâr edenin de küfrüne hükmedilir. Vacib ise, işlenmesi gerekli olan bir ameldir. Onu terkeden günah işlemiş olur ve onunla ilgili sahih rivayetleri inkâr edenin de fasık biri olduğuna hükmedilir. Bunun yamsıra rüknün terkedilmesi namazı geçersiz kıldığı halde vacibin terki namazı geçersiz kılmaz.
Bu hususa Hanefilerin, bu konu içinde geçen bazı rivayetlerden hareketle tum'anineti bir rükün olarak değil de vacib olarak görmeleri dolayısıyla değinme gereği duyduk.
Hanbeliler tum'anineti az da olsa bir rükün yani organların tam şeklini aldıktan sonra hareketsiz halde durması olarak tanımlamışlardır. Şafiiler bunu organların rükuda, secdede, rüku d an sonra ayakta duruşta ve secdeden kalkıştan sonra iki secdenin ayrılmasını sağlayan iki secde arası oturuşta istikrar kazanması, kesin

bir hal alması ve iğreti durmaması olarak tanımlamışlardır.
Hanefiler ise bunu, rüku, secde ve secdeden kalkış esnasında bir teşbih (teşbih sözü) miktarınca organların sükuna kavuşturulması olarak tanımlamışlardır.
Malikiler de bunu namazın bütün rükünlerinde herhangi bir anda organların istikrar kazanması olarak tanımlamışlardır. Tum'aninet Malikilere, Han-belilere ve Şafiilerin bazılarına göre namazın rükünlerindendir. Şafiilerin bazılarına göre de rüknün bir şartıdır. Hanefîlere göre ise rükuda tum'aninet, rü-kudan sonra tam doğrulmak, yine secdede tum'aninet ve iki secde arasında oturmak vaciptir. [78]

NAMAZDA TEKBİR ALINMASI VE SAĞ ELİN SOL EL ÜZERİNE KONULMASI

936- Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazın anahtarı abdesttir. Ona giriş tekbirle, çıkış da selamla olur." [79]

937- Müslim, Vail bin Hucr (r.a)'dan rivayet etmiştir: [80]
"O (yani Vail r.a), Resuluİlah (a.s)'ın namaza girerken tekbir alması esnasında ellerim kaldırdığını gördü. -Hadisin ravilerinden olan Hemmam, ellerini kulaklarına kadar kaldırdığını bildirmiştir.- {Resuluİlah a.s) sonra elbisesine büründü, sonra sağ elini sol elinin üzerine koydu. Rüku etmek istediğinde ellerini elbisesinden çıkardı. Sonra ellerini kaldırdı. Sonra tekbir getirdi ve rükuya gitti. "Sem'ia'llahu limen hamideh" dediğinde de ellerini kaldırdı. Secde ettiğinde iki elinin arasına secde etti (yani başını İki elinin arasına koydu.)"
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resuluİlah (a.s)'ın namaza girdiğinde ellerini kulaklarına kadar kaldırdığını gördüm. Sonra Medine'ye geldim. Oradakilerin namaza başlama esnasında ellerini göğüslerine kadar kaldırdıklarını gördüm. Üzerlerinde de bornozlar ve boydan giysiler vardı." [81]
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir;
"Kış mevsiminde Resuluİlah (a.s)'ın yanına gittim. Sahabilerinin namazda elbiselerinin içinden ellerini kaldırdıklarını gördüm." [82]
Bir diğer rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resuluİlah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Tekbir getirdiğinde ellerini kaldırıyordu. Sonra elbisesine buruyordu. Sonra sol elini sağ eliyle tutuyordu (yani sağ elini sol elinin üzerine koyuyordu) ve ellerini elbisesinin içine sokuyordu. Rükuya varmak istediğinde ellerini çıkarıyordu. Sonra ellerini kaldırıyordu. Sonra rükuda başını kaldırmak istediğinde ellerini kaldırıyordu. Sonra secde ediyordu. Yüzünü iki elinin arasına koyuyordu. Namazını, bitirinceye kadar bunları tekrar ediyordu."
Muhammed bin Cuhade dedi ki: "Ben bunu Hasan bin Ebi'l-Hasan'a bildirdim. O da şöyle söyledi:
"Bu, Resuluİlah (a.s)'m namazıdır. Bunu yapan onu (yani Resuluİlah (a.s)'m

namazını) yerine getirmiş olur. Bunu terkeden de onu terketmiş olur." [83]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Vail r.a) Resulullah (a.s)'ı namaza dururken gördü. (Resulullah a.s) ellerini omuzlarının hizasına getirinceye kadar kaldırdı. Baş parmaklarını da kulaklarının hizasına getirdi ve sonra tekbir aldı." [84]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazda baş parmaklarını kulak ibiklerine kadar kaldırdığını gördüm." [85]
Bir rivayete göre de o, Resulullah (a.s)'ın tekbirle birlikte ellerini kaldırdığını görmüştür. [86]

938- Nesai, Abdurrahman bin Esamm (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Enes bin Malik (r.a)'e namazda tekbirden soruldu. O da şöyle söyledi: [87]
"Kişi rükuya varırken tekbir getirir. Secde ederken tekbir getirir. Secdeden başını kaldırdığında tekbir getirir. İlk iki rek'attan sonra kalktığında tekbir getirir." Huteym ona: "Sen bunu kimden aldın?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'tan, Hz. Ebu Bekir (r.a)'den, Hz. Ömer (r.a)'den." Bundan sonra sustu. Huteym:
"Hz. Osman (r.a)'dan da mı?" diye sordu. O da: "Hz. Osman (r.a)'dan da" cevabını verdi."

939- Ahmed bin Hanbel, Said bin el-Haris (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre (r.a)'nin bir rahatsızlığı oldu -veya namaza gelmedi- bunun üzerine bize Ebu Said el-Hudri (r.a) namaz kıldırdı. Namaza başlaması esnasında seslice tekbir getirdi. Yine rükuya giderken, "Semi'a'llahu limen hamiden" dediğinde, başını secdeden kaldırdığında, secdeye vardığında ve ilk iki rek'attan sonra ayağa kalktığında da (bu şekilde seslice tekbir getirdi. Namazını bu şekilde tamamladı. Namazı bitince: "İnsanların namazları se-ninkinden farklılık arzediyor" denildi. Bunun üzerine minberin üzerinde durarak şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Vallahi, sizin namazınızın benimkinden farklı olup olmaması beni ilgilendirmez. Ben, Resulullah (a.s)'ın bu şekilde namaz kıldığını gördüm." dedi." [88]

940- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah

(a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Biz Peygamberler topluluğu, iftarımızı erken yapmak, sahurumuzu geciktirmek ve namazımızda sağlarımızı sollarımız (yani sağ ellerimizi sol ellerimiz) üzerine koymakla emrolunduk." [89]

941- Taberani, Ukbe bin Ebi Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın sahabelerinden olan Abdullah bin Cabir el-Beyadi (r.a)'nin namazda ellerinden birini bileğinin üzerine koyduğunu gördüm." [90]

Bir Açıklama

Bilek; kol kemiği ile el kemiklerini birleştiren eklerin bulunduğu yerdir. Baş parmak ve serçe parmakla birlikte halka yapılırsa diğer parmaklar kol ü-zerinde kalır. Hanefilerin bazıları üç parmağın kol yani bileğin üst kısmına u-zatılmasını müstehab görmüşlerdir.

942- İmam Malik, Ebu Hazim bin Dinar (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Sehl bin Sa'd şöyle söyledi:
"İnsanlar, namazda sağ ellerini sol bileklerinin üzerine koymakla emro-lunuyorlardı."
Ebu Hazim şöyle söyledi:
"Bildiğim kadarıyla bu ancak Resulullah (a.s)'a dayandırılıyordu."
Bir rivayete göre İsmail, hadisin metnindeki "yenmi" kelimesinin yerine "yunma" kelimesinin kullanıldığını söylemiştir. Her iki kelimenin de ortaya koyduğu hüküm aynıdır. -Çeviren) [91]

943- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [92]
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) namaz kılarken sol elini sağ elinin üzerine koyuyordu. Resulullah (a.s) onun böyle yaptığını gördü; (onun) sağ elini sol elinin üzerine koydu."
Nesai'nin rivayetine göre de Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) namazda sol elimi sağ elimin üzerine koyduğumu gördü. Bunun üzerine sağ elimi tuttu ve sol elimin üzerine koydu." [93]

944- Nesai, Vail bin Hucr (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m namazda ayakta iken sağ eliyle sol elini tuttuğunu gördüm." [94]

945- Ebu Davud, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ayaklan bir hizada tutmak ve bir diğerinin üzerine koymak sünnettendir." [95]

Bir Açıklama

İki topuğun aynı hizada olması, ayakların bir hizada tutulmasının bir gereğidir. Bu durumda ayakların iç kısımlarındaki ökçeler birbirine karşı gelir. Bazıları ayaklan yanlarına doğru çevrilmeden doğrudan kıbleye doğru çevrilmesini müstehab olarak görmüşlerdir. Bazıları ise bu konuda herhangi bir te-kellüfe girilmesinde (yani kişinin kendini zoriamamasında) herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Hanefilere göre ayakta durulurken (kıyam esnasında) ayakların arasının dört parmak kadar açılmasını sünnet olarak görmüşlerdir. Şafiilere göre bir karış miktarı açılması sünnettir. Malikiler ve Hanbelilere göre ise ayakların aralarının orta bir şekilde açılması mendubdur. Ancak örfe aykırı bir şekilde bir aşırılığın olmaması için çok fazla da açılmaması gerekir.

945- Ebu Davud (11200) Kitabu's-salat, Namazda sağ elin sol el üzerine konulması babı. Ravileri arasında Zur'afbin Abdurrahman bulunmaktadır ki, İbni Hibban'dan başkası onu sika görmemiştir. Kavilerinin geriye kalanları sikadırlar. [96]

Dersler Ve Öğütler

Namaza giriş tekbiri farzdır. Bu ise kişinin, kendi duyacak kadar bir sesle "Ailahu ekber" demesidir. Bu ibareyi Arapça olarak ifade etmekten aciz olanların dışındakilerin bunu Arapça söylemeleri uygundur. İmamın arkasındaki-lere duyurmak için tekbiri yüksek sesle alması müstehabdır. Namaza ancak başlangıç tekbirinin alınması ile girilmiş olur. Ancak bu kimse dilsiz olması gibi bir sebepten dolayı tekbir getirmekten aciz olursa, bu görev onun üzerinden düşer.

Namaz kılan birinin: "Allah lafzının başındaki elifi uzatarak "Aallahu ekber" diyerek tekbir almaktan sakınması gerekir. Yine "ekber" kelimesinin bâ1-sından sonra bir elif ilave etmekten (yani "ekbâr" demekten) de kaçınmalıdır. Çünkü bu durumda anlam değişir, dolayısıyla namaz geçerli olmaz.
Şafiiler, "AUahu ekber" veya "Allahu'l-Celil ekber" denilmesini caiz görmüşlerdir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed, "Ailahu ekber", "Ailahu ecel", "Ailahu a'zam", "Ailahu kebir", "er-Rahmanu a'zam" gibi tekbir anlamı taşıyan ibarelerin her biriyle namaza başlanmasını caiz görmüşlerdir. Ancak daha önce de geçtiği üzere bir uygulamanın caizliği (yani geçerliliği) ayrı bir şeydir, farz ayrı bir şeydir. Yani cevaz farziyetten daha geniş kapsamlıdır. Bu itibarla sayılan herhangi biriyle namaza başlanması durumunda kılman namaz geçerli olsa da, yapılması gereken "Ailahu ekber" diyerek namaza başlamaktır.
I'la'u's-Sünen (2/159)'de şöyle denmektedir:
"Ailahu ekber" lafzının terkedilmesi, (yani bunun yerine yine tekbir anlamı taşıyan bir başka ibarenin kullanılması), namazı geçersiz kılmaz, ancak mekruhtur."
Şerhu's-Sünne tahkikçisi (3/18)'de şöyle söylemiştir:
"Ancak ilim adamları bizzat "AUahu ekber" lafzının söylenmesinin gerektiğini ve bunu güzelce söyleyebilecek birinin bunun yerine başka bir ifade kullanmasınn tahrimen mekruh olduğunu söylemişlerdir."
Rükuya varırken, secdeye varırken, secdeden kalkarken, otururken, ayağa kalkarkan söylenen geçiş tekbirleri ise ümmetin icma'ı ile (bütün ilim adamlarının ortak görüşleri ile) sabittir. Yani sadece "Ailahu ekber" denir, yerine başka bir ibare söylenmez. Sadece rükudan kalkarken "semi'a'llahu Hmen hamideh" denir. Hanbeliler; gerek geçiş tekbirlerinin söylenmesinin gerekse "semi'a'llahu limen hamideh" denmesinin ve gerekse iki secde arasında
"Rabbi'ğfir li (Ey Rabbim beni bağışla)" denmesinin vacib olduğunu söylemişlerdir.
İlim adamlarının çoğunluğuna göre ise geçiş tekbirlerinin söylenmesi vacib değil sünnettir.
Namaza başlangıç için tekbir alınması sırasında ellerin kaldırılmasının gerektiği konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Bu sırada bilekler kürek kemiklerinin en üst kısımlarının, baş parmaklar da kulakların hizasına gelecek şekilde kaldırılmalıdır. Kadın ise ellerini sadece omuzlarının hizasına gelecek kadar kaldırır. Parmaklarının uçları omuzlarının hizasmı geçmez. Çünkü Buhari'nin ellerin kaldırılması konusunda, sika ravilerden oluşan bir senetle rivayet ettiğine göre Abdu Rabbih bin Selman bin Umeyr şöyle söylemiştir:

"Ummu Derda (r.a)'nın namazda ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdığını gördüm."
Genel kıyasa (kıyası celiye) göre bu konuda kadının da erkek gibi hareket etmesi gerekir. Çünkü kadınm elleri avret değildir. Ancak özel kıyas (kıyası hafiyy) yukarıdaki hadisi şerifin ortaya koyduğu hükme uymaktadır. Çünkü kadının belirtilen şekilde hareket etmesi, onun açısından örtünmeye (hayaya) daha uygundur. [97]
Kıblenin üstünlüğü dolayısıyla parmak uçlarının kıble tarafına doğru eğilmesi sünnettir. Hanefilerde kuvvetli olan görüşe göre bir kimse önce ellerini kaldırır sonra tekbir getirir.
Hanefiler, Malikiler ve Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Başlangıç tekbiri esnasında parmakların aralarının hafifçe açılması sünnettir. Bu sırada parmaklar ne tamamen birbirlerine yapıştırılmak ne da çok fazla açılmalıdır."
Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Ellerin yukarıya doğru kaldırılması esnasında parmakların dikilmesi ve birbirlerine yapıştırılması müstehabdır."
Hanefilere ve Malikilere göre başlangıç tekbiri dışında ellerin kaldırılması sünnet değildir. Şafiiler ve Hanbeliler ise: "Rükuya giderken ve rükudan kalkış esnasında ellerin kaldırılması da sünnettir" demişlerdir.
İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Birinci teşehhüdden sonra ayağa kalkarken ellerin kaldırılması de müstehabdır." Bunun yapılmasının sünnet olup olmaması kesin olmadığına göre bu konudaki hüküm geniştir. Yani yapılmasında veya terkedilmesinde herhangi bir sakınca yoktur.
Hanbelüer, Şafiiler ve Hanefiler şöyle söylemiştir:
"Namaz kılan birinin namaza başlama tekbirini aldıktan sonra sağ elini sol elinin ve sol bileğinin üstüne koyması sünnettir."
Hanbelilere ve Şafıilere göre bu esnada sol el sağ bileğin veya buna yakın bir yerin üzerine konur. Hanefilere göre ise kişi baş parmağı ile küçük parmağını bileğinin etrafında halka yaparak sağ elinin içini sol bileğinin üstüne koyar. Kadm ise bileğinin etrafında parmaklarıyla halka yapmaksızın iki elini de göğsünün üzerine koyar. Çünkü bu, onun için kapalılığa (yani hayaya) daha uygundur. Hanefilere ve Hanbelilere göre erkek, ellerini göbeğinin altına koyar. Hanefiler bu konuda bir çok rivayeti delil göstermişlerdir. Ebu Muc-liz'e, erkeğin ellerini nasıl koyacağı soruldu. O da şöyle söyledi: "Sağ elinin içini, sol elinin

dışının üstüne koyar ve her iki elini birden göbeğinin altında tutar."
Allame İbni Terkumani de şöyle söylemiştir:
"Ebu Mucliz'in, ellerin göbeğin altına konması ile ilgili görüşünü Ebu Amr, Temhid'de rivayet etmiştir. Bu rivayet ondan iyi (ceyyid) bir senedle nakledilmiştir. İbrahim Nehai'nin görüşü de bunu desteklemektedir. Büyük bir tabiinin sözü ise çoğunluğa göre hüccettir (yani kuvvetli delildir)."
Hz. Ali (r.a)'nin de şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Sünnet olan, ellerin üstüste konulup bu şekilde (ellerin) göbeğin altına konulmasıdır." Bazı ilim adamları bu hadisin hasen olduğunu bildirmişlerdir. Ebu Hureyre (r.a)'den de ellerin göbeğin altına konulması gerektiğine dair bir rivayet nakledilmiştir. [98]
Şafiilere göre ise müstehab olan, ellerin göğsün altına, göbeğin üstüne ve biraz sol tarafa meyilli bir şekilde konulmasıdır. Şafiiler ve onların görüşlerinde olanlar bu konuda Vail bin Hucr (r.a)'un hadisini esas almışlardır. O şöyle söylemiştir:
"Ben, Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Göğsünün üzerinde sağ elini sol elinin üstüne koydu." Bu hadis Muemmil bin İsmail tankıyla rivayet edilmiştir. Bu kişi ise zayıf biridir. Sahih rivayette ise "göğsünün üzerinde" ibaresi anılmamıştır. [99]
Malikilerde uygulanan şey ise ellerin vakarla (onurla) salinmasıdır. Bu uygulamaya, zayıf bilgi sahibi (ammi) birinin namazda sağ elin sol el üzerine konmasının vacib olduğunu sanmaması için gerek görmüşlerdir.
Mezhepler arasındaki görüş ayrılığı, ellerin namazda nasıl konulması gerektiği konusundaki sünnetin ne olduğu etrafındadır. Yoksa hüküm geniştir. Yani belirtilen uygulamaların hangisine göre hareket edilse namaz yine de geçerli olur.
Hanefiler: "Secdede yüz, iki elin arasına konur" demişlerdir. Hanefilerin dışındakilere göre ise secdede eller iki omuzun hizasına konur. Parmakları çıplak bir şekilde birbirine yapıştırılmış halde kıbleye doğru çevrilmesi gerektiği konusunda bütün mezhepler aynı görüştedirler. Secde eden kişi, secdesi sırasında ellerinin iç kısımlarını yere dayar.
Bazı ilim adamlarına göre namaz kılan birinin kıyamda olduğu sırada (a-yakta dururken) secde yerine, rükuda ayaklarına, teşehhüd esnasında ise kucağına bakması müstehabdır. [100]

NAMAZA BAŞLAMA (İSTİFTAH TEKBİRİ)

946- Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namaza kalktığında şöyle derdi
"Ben dosdoğru bir inanç ile yüzümü; gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben Allah'a ortak koşanlardan değilim. Benim namazım, ibadetlerim, yaşamam ve ölümüm hep alemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emredildi ve ben Müslümanların ilkiyim. Ey Allah'ım! Sen hâkimiyet sahibisin (meliksin). Senden başka ilâh yoktur. Sen benim Rabbimsin. Ben senin kulunum. Ben kendi nefsime haksızlık ettim. Günahlarımı da itiraf ettim. Benim bütün günahlarımı bağışla. Senden başka kimse günahları bağışlayamaz. Beni ahlakların en güzeline yönelt. Senden başkası bunun en güzeline yöneltemez. Onun kötülüklerini benden uzaklaştır. Senden başkası benden onun kötülüklerini uzaklaştıramaz. Senin emrine ve çağrına boyun eğdik. Hayrın tamamı senin ellerindendir. Şer ise sa-na ulaşmaz. Ben sendenim ve sanayım (sana döneceğim). Sen pek üstün ve pek ulusun. Senden bağışlanma diliyor ve sana tevbe ediyorum."
Rüku ettiği zaman ise şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sana rüku ettim. Sana inandım. Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm beynim, kemiğim ve sinirim sana boyun eğdi."
Rükudan başını kaldırdığında da şöyle derdi:
"Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Gökleri, yeri, bu ikisinin arasını ve bunların dışında senin istediğin her şeyi dolduracak kadar sana hamdolsun." [101]

946- Secdeye vardığında ise şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulaklarını ve gözlerini şekillendirene secde etti. Yaratıcıların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir."
Daha sonra teşehhüd ile selam arasında en son söylediği şey şu olurdu:
"Ey Allah'ım! Benim geçmişte işlediğim ve geriye bıraktığım günahlarımı bağışla. (Bunlardan) gizli işlediğimi de açıktan işlediğimi de bağışla. A-şırıya gitmemi de, senin benden daha iyi bildiğini de bağışla. Öne alan da sona bırakan da sensin. Senden başka ilah yoktur."
Buna göre: "Ben sendenim ve sanayım" sözünün ifade edilmesindeki yakınlaşma ile kastedilen, bazılannın ileri sürdükleri anlam değildir. Bu ifade ile: "Ben senin askerlerindenim ve sana aitim" anlamı kastedilmektedir. (İbnu'l-Esir)

"Şer ise sana ulaşmaz": Yani şer özellikle sana nisbet edilmez. Yahut şer sana yükselmez. Bu güzel sözün ortaya koyduğu anlam şudur: Şer sana nis-betle şer değildir. Sen onu üstün bir hikmet dolayısıyla yaratırsın. (Şerhu's-Sunne)

947- Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), namaza başladığında tekbir getirir, sonra şöyle derdi: "Benim namazım, ibadetlerim, yaşamam ve ölümüm hep alemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emredildi ve ben Müslümanların ilkiyim. Ey Allah'ım! Beni amellerin en güzeline ve ahlakların en güzeline yönelt. Senden başkası beni bunun en güzeline yöneltemez. Beni amellerin kötülerinden ve ahlakların kötülerinden koru. Beni bunlardan senden başkası koruyamaz." [102]

948- Nesai, Muhammed bin Mesleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) nafile namaz kılmak üzere namaza durduğunda şöyle derdi: .
"Allahu ekber. Ben dosdoğru bir inanç ile yüzümü/ gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben Allah'a ortak koşanlardan değilim..."
Daha sonra Cabir bin Abdullah (r.a)'ın rivayet ettiği hadiste yer alan metni nakletti. Ancak bu rivayette Resulullah (a.s)'ın: "Ve ben Müslümanlar-darum" dediği bildirilmektedir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s) daha sonra da şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Sen hâkimiyet sahibisin (meliksin). Sen, sana lâyık olmayan bütün sıfatlardan münezzehsin. Hamd sanadır."
Resulullah (a.s) daha sonra da Kur'an-ı Kerim okurdu." [103]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetlerde geçen, Allah'a yöneliş ifade eden ibarelerin, nafile namazların başlangıcında söylendiği kaydının bulunması sebebiyle Hanefiler ve Hanbeliler farz namazın başlangıcında: "Subhaneke'llahumme ve bi harridik..." zikrinin okunmasını uygun görmüşlerdir. Hanefılere göre nafile bir namazın başlangıcında okunması gereken zikir konusunda hüküm geniştir. (Yani rivayet edilen zikirlerden herhangi birinin okunması mümkündür.)

949- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [104]

"Resulullah (a.s) namaza başladığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sen (senin şanına yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur. (Subhanake'Uahumme ve bi hamdik...)"

950- Taberani, Evsafta Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) tekbir getirdiğinde ellerini kulaklarının hizasma kadar kaldırırdı. Sonra şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sen (senin sanma yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adm pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur. ("Subhanakellahumme ve bi hamdik..." zikri)." [105]

951- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) şu sözleri açıktan okurdu:
"Ey Allah'ım! Sen (senin sanma yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adm pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilah yokur. (Subhanke'llahumme ve bi hamdik...)" [106]

952- Müslim, Ebu Seleme bin Abdurrahman bin Avf (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Müminlerin annesi Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) geceleyin namaza kalktığında namaza ne ile başlardı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) geceleyin namaza kalktığında namaza başlar sonra şöyle derdi:
"Ey Cibril'in, Mikail'in ve İsrafil'in Rabbi olan, göklerin ve yerin yaratıcısı, gizli ve açık olan her şeyi bilen Allah'ım! Kullarının ayrılığa düştükleri konularda aralarında sen hüküm verirsin. Hakkında ayrılığa düşülen şeyde senin izninle beni hakka ilet. Şüphesiz sen dilediğini doğru yola iletirsin."
Resulullah (a.s)'ın bu zikri, gece ibadetinde okuduğu anlaşılmaktadır. Bu ibadet ise başkaları hakkında nafile ibadet hükmündedir. [107]

953- Ebu Davud, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'den rivayet etmiştir: [108]
"O (yani Cubeyr bin Mut'im r.a) Resulullah (a.s)'ı bir namaz kılarken gördü. -Amr bin Murre: "Bu namazın hangi namaz olduğunu bilmiyorum" dedi- (Resulullah a.s) bu namazda şöyle buyurdu:
"Allahu ekber kebiren, (Allah en ulu, pek büyüktür), Allahu ekber kebi-ren,

Allahu ekber kebiren. Allah'a çokça hamdolsun (ve'1-hamdu li'llahi kesiran), Allah'a çokça hamdolsun, Allah'a çokça hamdolsun. -Bu iki sözü üçer kez tekrar etti- (Sonra şöyle buyurdu): "Sabah ve akşam Allah'ı tenzih ederim. "-Bunu da üç kere tekrar etti- (Sonra şöyle dedi): "Şeytandan, onun üflemesinden, tükürmesinden ve sıkmasından Allah'a sığınırım."
(Ravi) dedi ki: "Şeytanın tükürmesi ile kastedilen ise delirmektir."

954- İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin namaza kalktığında üç kez tekbir getirir sonra şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sen (senin şanına yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilah yoktur."
Sonra üç kere: "Senden başka ilah yoktur" derdi. Sonra üç kere: "Allahu ekber" derdi. Sonra da şöyle buyururdu: [109] "Kovulmuş olan şeytandan, onun üflemesinden, tükürmesinden ve sıkmasından, duyan ve bilen Allah'a sığınırım."
İbni Huzeyme'nin rivayet etmiş olduğu hadisi şerif bir önceki hadisi şerifi açıklamaktadır. Bu itibarla bu hadislerde geçen zikirlerin, Resulü ilah (a.s)'ın gece namazının başlangıcında okuduğu zikirler olduğu anlaşılmaktadır.

955- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin namaza kalktığında namazına başlar, tekbir getirir sonra şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sen (senin sanma yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur."
Sonra üç kere: "Senden başka ilah yoktur" derdi. Sonra da şöyle buyururdu:
"Kovulmuş olan şeytandan, onun üflemesinden, tükürmesinden ve sıkmasından, duyan ve bilen Allah'a sığınırım."

955- Ahmed bin Hanbel (3/50) Mecmeu'z-Zevaid (21265) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

956- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [110]
"Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılmakta olduğumuz bir sırada cemaatten bir adam şöyle dedi:

"Allah en ulu, pek büyüktür. Allah'a çokça hamdolsun, Allah'a çokça hamdolsun. Sabah ve akşam Allah'ı tenzih ederim."
Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Şöyle şöyle diyen kimdi?" diye buyurdu. Camaatin içindeki söz konusu adam: "Bendim, ya Resulullah (a.s)!" dedi- Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu söz pek hoşuma gitti. Onun için göklerin kapıları açıldı." Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın böyle buyurduğunu duyduğumdan beri bu sözü hiç terketmedim."
Ancak Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'den naklettiği bir başka rivayetinde şöyle bildirmiştir:
"(Resulullah (a.s) şöyle buyurdu):
"Oniki meleğin, onun için aralarında yarıştığını gördüm." [111]

957- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Bu sırada bir adam nefes nefese gelip: [112]
"Allah en büyüktür. Allah'a çokça, güzelce ve mübarek kılınmış bir şekilde hamdolsun" dedi. Resulullah (a.s) namazını bitirince: "Şu sözleri söyleyen hanginizdi?" diye buyurdu. Cemaat sus pus oldu. Resulullah (a.s): "O kötü bir şey söylemedi" diye buyurdu. Bunun üzerine adam: "O sözleri ben söyledim" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben oniki meleğin hangisinin onu yükselteceği konusunda aralarında yarış ettiğini gördüm."
Ebu Davud, bazı rivayetlerinde şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:
"Biriniz geldiğinde ona (yani cemaate) doğru daha önce yürümekte olduğu gibi yürüsün (yani cemaate yetişmek için koşmasın -Çeviren) Ne kadarına yetişirse, o kadarım (cemaatle birlikte) kılsın, kaçırdığı kısmını da kaza etsin." [113]

Bir Açıklama

Hadiste geçen "kaçırdığı kısmı da kaza etsin" sözüne binaen Hanefiler, namaza sonradan yetişen birinin kaçırdığı rek'atları imamın selam vermesinden sonra kaza edeceğini söylemişlerdir. Bu hükümden hareketle mesela bir kimse namazın bir rek'atını kaçırırsa, selamdan sonra kılacağı rek'atta namaza başlangıç duaları okur, isti'aze (şeytandan Allah'a sığınma) ifadelerini, besmeleyi sonra

Fatiha suresini sonra Kur'an-ı Kerim'ten bir şeyi (zammı sureyi) okur. Bu şekilde kaçırdığı bütün rek'atları cemaat selam verdikten sonra tamamlar.

958- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) namazda tekbir getirdiğinde okumaya başlamadan önce bir süre susardı. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Annem ve babam sana feda olsun, şu tekbir ile okuma (kıraat) arasındaki duruşun var ya, bu arada ne diyorsun?" dedim. Şöyle buyurdu: [114]
"Şöyle diyorum:
"Ey Allah'ım! Beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi beni hatalarımdan temizle. Ey Allah'ım! Beni hatalarımdan kar, su ve soğuk ile temizle!"
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerinde yer alan fazlalığa göre duanın başında şu ifade bulunmaktadır:
"Ey Allah'ım! Doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi benimle hatalarımın arasını uzaklaştır..." devamı yukarıdaki gibidir. [115]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu, namazda Kur'an'ı Kerim'de bulunmayan dualarla dua edilmesinin caiz olduğuna delil sayılmıştır. Hanefiler ise buna muhaliftirler. Ayrıca yukarıdaki duayı Resulullah (a.s), kulluğunu bütün açıklığıyla ortaya koyma amacıyla okumuştur. Yukarıdaki rivayet aynı zamanda sahabilerin Resulullah (a.s)'m her hareket ve sessizliğini, her gizlilik ve açıklığını bütün incelikleriyle öğrenmeye nasıl özen gösterdiklerini ortaya koymaktadır. İşte bu şekilde Yüce Allah onların vasıtasıyla dinini korumuştur."

959- Tirmizi, Semure bin Cundeb (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan iki sessizliği ezberledim (öğrendim). İmran bin Hu-sayn ise bunları kabul etmedi." Dedi ki:
"Bir sessizliği ezberledik (Öğrendik). Bunu Medine'ye Ubeyy bin KaVa yazdık. Ubeyy de: "Bunu Semure ezberlemişti" diye yazdı. Bunun üzerine Katade'ye: "Bu iki sessizlik neydi?" diye yazdık. O da şöyle söyledi: [116]

(Resulullah(a.s)'ın) namaza girdiği andaki ve okumayı (kıraati) bitirdiği

esnadaki sessizliğiydi." Bundan sonra şöyle dedi: "...ve le'd-dâllin" diye okuduğu sıradaki." Sonra da şöyle söyledi: "Okumayı bitirdiğinde nefesi kendine gelinceye kadar (nefesini doğrultuncaya kadar) bir süre sessiz durmaktan hoşlanırdı."

960- Ebu Davud, Semure (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Namazda iki sessizliği ezberledim (öğrendim). İmamın tekbir getirmesinden sonra okumaya (kıraate) başlayıncaya kadar bir sessizlik ve Fatiha suresi ile ardından bir surenin okunmasından sonra rükuya gidileceği esnada bir sessizlik."
Ravi dedi ki: "tmran bin Husayn (r.a) ona (yani Semure (r.a)'ye) bu konuda ihraz etti. Bunun üzerine konuyu Medine'ye Ubeyy (r.a)"e yazdılar O da Semure (r.a)'yi doğruladı."
Bir rivayette şöyle denmektedir: [117]
"Kıraatin (Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okumanın) bitmesi sırasında bir sessizlik.' [118]
Yine Semure (r.a)'den nakledilen bir başka rivayette de şöyle denmekte-dir:
"Resulullah (a.s) iki yerde sessiz dururdu. Namaza başladığında ve kıraati (okumayı) bitirdiğinde..." Daha sonra yukarıdaki rivayetle aynı anlamda sözler nakletmıştir. [119]
ŞerhuVSunne'nin tahkikçisi (2/42)'de şöyle söylemiştir: "Bu rivayetin ravileri arasında An'ana el-Hasan bulunmaktadır. Bununla birlikte Tırmızi bu rivayetin hasen olduğunu söylemiştir." Şeyh Şakir (2/31)'de şöyle söylemiştir: "Bu hadis sahihtir. Ravileri sikadırlar. Hasan'ın Semure (r.a^den hadis duyup duymadığı konusundaki görüş ayrılığı dolayısıyla Tirmizi bu hadisi hasen görmüştür. Biz bu konudan daha önce söz etmiş ve Şerhu's-Sunne (182)'de onun Semure (r.a)'den hadis duyduğunu isbat etmiştik. Üstelik Tirmizi de, bir çok yerde Hasan'm Semure (r.a)'den rivayetlerini sahih olarak değerlendirmiştir.
Biz burada şuna dikkat çekmek isteriz ki; sadece hadis duymuş olmak yeterli değildir. Bunun yanısıra tedlisten (yani hadis rivayetinde karışıklık yapmaktan) kaçındığının da bilinmesi gerekir." [120]

Bir Açıklama

Hadisteki: "Okumayı bitirdiğinde nefesi kendine gelinceye kadar (nefesini

doğrultuncaya kadar) bir süre sessiz durmaktan hoşlanırdı" ifadesi, bu sıradaki sessizliğin kısa ve normal bir sessizlik olduğuna işaret etmektedir. Birinci sessizlik ise Yüce Allah'a övgü (sena) ve başlangıç duasının okunması amacıylaydı.
İ'la'u's-Sünen (4/108)'de şöyle denmektedir:
"Ancak imamın sessiz durduğu anlarda bir şey okumanın gerektiği Resulullah (a.s)'a kadar ulaşan sahih bir delille kesinlik kazanmış değildir..."
Huccetu'llahi'l-Baliğa'da da şöyle denmektedir:
"Sünen sahiplerinin rivayet etmiş oldukları hadisi şerifte, imamın gerçekleştirdiği sessizliğin, imama uyanın bir şey okuması için olduğu ifade e-dilmemektedir. Bu sessizlik belki "amin" denmesi için, belki Fatiha suresi ile "amin" sözü arasında bir aralık bırakılması için olabilir ve belki de okuyanın nefesinin düzelmesi için kısa süreli bir sessizlik olabilir. Daha ilk asırda bunun garipsenmesi ise bir uygulama olmadığını ortaya koymaktadır."

961- İbni Huzeyme, Fedale bin Ubeyd el-Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [121]
"Resulullah (a.s) namaz kılan bîr adam gördü. Adam Allah'a hamdet-meden, O'nu temcid etmeden (O'nun yüceliğini dile getirmeden) ve Resulullah (a.s)'a salat getirmeden namazını bitirdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) onun hakkında: "Bu kişi acele etti" diye buyurdu. Sonra onu çağırdı ve gerek ona ve gerekse diğerlerine şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kıldığında (namaza durduğunda) Rabbini temcid (O'nun yüceliğini dile getirme), O'na sena ile (söze) başlasın. Sonra Peygamber (a.s)'e salat getirsin. Sonra istediği şekilde dua eder." [122]

Bir Açıklama

Rivayetten anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) ilgili kişiye namazını yeniden kılmasını emretmemiştir. Bu ise terkettiği fiilin sünnet olduğunu göstermektedir. Bu da söz konusu fiillerin sünnet olduğunu söyleyenlerin görüşlerini desteklemektedir. Bu görüşte olmayanlar ise yukarıdaki rivayeti farklı şekillerde yorumlamışlardır. [123]

Dersler Ve Öğütler

Namaza başlama sırasında okunacak dua ve sena (övgü) sözleri konusunda değişik uygulamalar olduğunu gördük. Bazıları yalnız başına namaz kılan veya bir yerde toplanmış ve namazın uzatılmasına karşı çıkmayan bir cemaate imamlık eden birinin söz konusu dua ve zikirlerin tümünü okumasının müstehab olacağını söylemişlerdir. Malikilere göre ise esas olan namaz kılan birinin tekbirden hemen sonra ara vermeden Kur'an-ı Kerim okumaya başlamasıdır. Ancak çoğunluk birinci rek'atta namaza başlama tekbirinden sonra başlangıç duasmın okunmasının sünnet olduğunu söylemişlerdir. Hanefilere ve Hanbelilere göre bu esnada okunması tercih dilen zikir: "Subhanake'llahumme ve bi hamdik..." zikridir. Şafiilere göre ise tercih edilen zikir: "Veccehtu vechiye... (yani: Beni dosdoğru bir inanç ile yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben Allah'a ortak koşanlardan değilim..)" zikridir.
İmam Ahmed bin Hanbel, "Subhaneke'llahumme ve bi hamdik...." zikrinden başka içinde temcid anlamı bulunan (Allah'ın yüceliğini dile getiren), bir zikir ve dua ile namaza başlanmasını da caiz görmüştür. Hanefiler de nafile bir namazda övgü (sena) anlamı taşıyan zikirle beraber, Allah'a yönelişi ifade eden zikrin okunmasını da caiz görmüşlerdir. Ancak cenaze namazında yalnız sena (övgü) anlamı taşıyan zikir okunur. (Bu itibarla cenaze namazında, yukarıdaki "Subhaneke" zikrinin yanma "Ve celle senâuk (Sen üs*ün bir övgüye layıksın)" ibaresine de yer verilir - Çeviren) Şafiiler İse bu konuda rivayet edilen zikir ve duaların tümünün birlikte okunmasının sünnetliği konusunda hükmü geniş tutmuşlardır.
Hanbelilere ve Hanefilerin kuvvetli olan görüşlerine göre imam açıktan o-kumaya veya başka türlü okumaya başladıktan sonra imama uyan bir kişi artık sena (övgü) sözleri okuyamaz.
Malikiler: "Fatiha suresinden ve ardından okunan sureden (yani zammi sureden) önce e'uzu ve besmelenin okunması mekruhtur" demişlerdir.
Hanefiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Gerek imam, gerekse imama uyan ve gerekse yalnız başına namaz kılan kişi sadece birinci rek'atta e'uzuyu okur. Yalnız başına namaz kılan kişi ve imam gerek birinci rek'atta ve gerekse sonraki rek'atlarda sessizce hem euzu ve hem de besmele okurlar."
Şafiiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Her rek'atın başlangıcında daha Kur'an-ı Kerim okumaya başlamadan önce e'uzu okunması sünnettir."
Şafiilere göre Kur'an-ı Kerim'in açıktan okunduğu namazlarda besmele de

açıktan okunur. Ancak onların dışındakilere göre besmele açıktan okunmaz.
E'uzu'nun okunup okunmayacağı konusundaki hüküm geniştir. Çünkü bunun sünnet olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ancak besmelenin okunması konusundaki görüş ayrılığı açısından hüküm daha da daralmaktadır. Çünkü Şafiiler besmeleyi Fatiha suresinden saydıklarından ve onlara göre gerek İmamın, gerek imama uyanın ve gerekse yalnız basma namaz kılanın namazda Fatiha suresini okuması farz olduğundan dolayı onlar besmelenin okunmaması durumunda namazı geçersiz saymaktadırlar. [124]

KIRAAT (OKUMA)

Asıl itibariyle kıraat yani namazda Kur'arı-i Kerim'den bir şey okumak bütün fıkıhçılara göre namazın bir rüknüdür. Ancak bunun tafsilatı konusunda bazı görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Hanefilere göre rükün olan, Kur'an-i Kerim'den en azından bir ayet okunmasıdtr. Bunun miktarı İmam Ebu Hanife'ye göre gerek imam ve gerekse yalnız başına namaz kılan biri açısından en az altı harf olmalıdır. Ebu Hanife'nin iki arkadaşına yani İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf a göre ise en az üç kısa ayet veya üç kısa ayetin yerini tutabilecek bir uzun ayet olmalıdır. İmama uyan kişi ise onlara göre Kur'an-ı Kerim'den bir şey okumaz. Fatiha suresinin ve üç kısa ayetin veya buna denk o-lacak bir uzun ayetin okunması, farz namazlarda ilk iki rek'atta vitir namazının ise bütün rek'atlarında vaciptir.

Hanefilere göre imama uyan birinin imamın arkasında kıraat (Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuması) mekruhtur. İmamın arkasında namaz kılmakta olmayan (me'mum olmayan) birinin farz namazın ilk iki rek'atmdan sonraki rek'atlarında Fatiha suresini okuması sünnettir. Bir görüşe göre imam veya yalnız başına namaz kılan kişi isterse bu rek'atlarda Fatiha suresini okur ve isterse onun yerini tutacak kadar teşbihte bulunur ve Yüce Allah'ı teşbih eder. Fatiha suresini aşacak miktarda okusa da sakıncası yoktur. Besmele, gerek Fatiha suresinden ve gerekse diğer surelerden bir ayet değildir. Ancak gerek yalnız başına namaz kılan ve gerekse imam besmeleyi sessizce okur ve Fatiha suresinin sonunda da "âmin" der.

Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:

"Kılman namaz ister okuması (karaatı) açık ve isterse (okuması) gizli bir namaz olsun imamın da, imama uyanın da, yalnız başına namaz kılanın da besmeleyi özellikle okuması gerekir. Bu hüküm farz namaz için de nafile namaz için de aynıdır." Besmele onlara göre Fatiha'dan bir ayettir. Onlara göre Fatiha suresinin ondört vurgusu bulunmaktadır ki, bunlardan birini yapmayan veya kaçıranın namazı geçersiz olur.

Malikiler ve Hanbelüere göre ise imamın açıktan okuduğu yerlerde imama uyan kişi bir şey okumaz.

Farz namazın ilk iki rek'atında Fatiha'dan sonra bir sure (zammi sure) o-kunması ise çoğunluğa göre sünnet, Hanefilere göre de daha önce ifade ettiğimiz üzere vaciptir.

Bir kimse eğer Fatiha'yı bilmiyor veya okuyamıyorsa Fatiha suresi kadar (yani miktar olarak) zikir ve dua okur. Hiç bir şeyi okumayı beceremiyorsa o zaman

Fatiha suresi okunacak kadar bir süre öyle durur. Hanbelüere ve Şafii-lere göre, içinde açıktan okuma yapılan (yani kıraati cehri olan) namazlarda imanım da imama uyanın da seslice söylemeleri sünnettir.
Fıkıhçılann ortak görüşlerine göre Arapça'dan başka bir dille okuma (kıraat) geçerli olmaz. Ancak Ebu Hanife, Arapça okuyamayan birinin Fatiha suresini Arapça'dan başka bir dille okumasını caiz görmüştür.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Namaz kılan biri Fatiha'nın arkasından unutarak veya kasıtlı olarak "âmin" demeyi terkeder de sureye (zammı sureye) başlarsa, artık "âmin" demez. Çünkü bu yapılması sünnet olan bir fiildir ve vakti geçmiştir." İlim adamları: "İmama uyan kişi imamın "amin" demesiyle birlikte "amin" der demişlerdir."
Şafiiler, imamın Fatiha'dan sonra "amin" denilmesinin ardından imama uyanın Fatiha suresini okuyabileceği kadar bir süre sessiz durması gerektiği görüşündedirler. İmamın bu sessizlik esnasında sessizce dua ve zikirle meşgul olması sünnettir. Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okumak ise daha iyidir. Burada sessizlik ile kastedilen, açıktan bir şey okumaktır.
insanlardan namaza birinci rek'atından itibaren yetişebilenlerin sayısının çok olması için imam birinci rek'atı ikinciden daha çok uzatır.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimsenin birinci rek'atta okuduğu sureyi (yani zammı sureyi) ikinci rek'atta okumasının bir sakıncası yoktur. Kur'an-ı Kerim'in neresinden okursa okusun gereken yapılmış olur. Yani zammı sure okumak görevi yerine getirilmiş olur. Sureleri, Kur'an-ı Kerim'deki sırasına göre okumak sünnettir. Bir rek'atta bir sureyi okuyunca bir sonraki rek'atta onu takib erden sureyi okumak veya birden fazla sure atlayarak okumak uygun olur. Nafilelerde sıranın ve birden fazla sure atlama kuralının gözetilmemesi mekruh değildir."
Fıkıhçılar sabah namazında, akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atın-da, cuma namazında, bayram namazlarında ve Ramazan ayında kılınan vitir namazlarında okumanın açıktan (karatın cehri) olacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Hanefilere göre küsuf ve istiska namazlarında (güneş tutulması dolayısıyla kılınan namazda ve yağmur isteme amacıyla kılman namazda) ise imam da, yalnız başına namaz kılan da sessiz okur. Geceleyin kılınan nafile namazlarda ise namaz kılan kişi isterse sesli (cehrî) isterse gizli (hafi) okuyabilir. Bunun gibi (cemaatle kılındığı zaman) açıktan okuma yapılan namazları tek başına kılan bir kimse isterse açıktan ve isterse gizlice okuyabilir. Bu namazları eda ediyor olsa da kaza ediyor olsa da; vaktinde kılıyor olsa da vakti dışında kalıyor olsa da hüküm aynıdır. Ancak içinde açıktan okuma yapılan

(kıraati cehri olan) gece namazlarında açıktan okumak daha iyidir. Okuması gizli (karaatı hafi) olan öğle ve ikindi namazlarında imamın da yalnız başına namaz kılanın da gizli okuması gerekir. Hanefilere göre bir kadın, yabancıların yanında bulunmaması durumunda, açıktan okuması sünnet olan yerlerde sesini erkeğin sesi kadar yükseltmemek şartıyla açıktan okuyabilir.

İmam kendine uyanların durumlarını gözetir. Namazların uzatılmasına karşı çıkmayan ve bilinen bir cemaate imam olması durumunda kısa surelerin, uzunlarından birini veya buna denk bir bölümü okur. Öğle namazında ise Hanbelüere göre kısa surelerin ortalarından birini okur. Çoğunluğa göre ikindi ve yatsı namazlarında da kısa surelerin orta uzunlukta olanlarından birini okur. Malikiler, ikindi namazında kısa surelerin orta uzunlukta olanlarından birini okur. Malikiler, ikindi namazında kısa surelerin kısalarından birinin okunacağını söylemişlerdir.

Hanefilere göre kısa surelerin uzunları, Hucurat suresinden Buruc suresinin sonuna kadar olan surelerdir. Kısa surelerin ortaları, Tarık suresinden Beyyine suresinin başına kadar olanlardır. Kısa surelerin kısaları ise Beyyine suresinden Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar olan surelerdir,

Malikilere göre açıktan (cehri) okumanın en düşük derecesi, hemen arka-dakinin duyacağı kadar bir sesle okunmasıdır. Sessiz okumanın en düşük derecesi ise dilin hareket etmesidir. Kadının açıktan okuması ise kendine duyuracak kadar bir sesle okumasıdır.

Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:

"Açıktan okumanın en düşük derecesi, kişinin bir kişiye de olsa arkasındakine duyuracak kadar bir sesle okumasıdır. Sessiz okumanın en düşük derecesi ise kendi kendine duyurmaktır." Hanefüer de şöyle söylemişlerdir:

"Açıktan okumanın en düşük derecesi, kendine çok yakın olmayan birilerine, mesela hemen arkasındaki safta bulunanlara duyurmaktır. Sadece bir veya iki kişinin duyması ise yeterli olmaz. Sessiz okumanın en düşük derecesi ise kendine veya yanıbaşında duran bir veya iki kişiye duyurmaktır." [125]

Şimdi bu konuyla ilgili rivayetlere (nasslara) geçelim. [126]

Besmeleyi Sessizce Okumanın Hükmü

962- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [127]

"Resulullah (a.s) ile, Hz. Ebu Bekir (r.a) ile, Hz. Ömer (r.a) ile ve Hz. Osman (r.a) ile namaz kıldım. Hiç birinin "Bismirilahi'r-Rahmani'r-Rahim" diye okuduklarını duymadım."
Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) namaza (yani namazda okumaya) "el-Hamdu Ii'llahi Rabbi'l-Alemin..." ile başlıyorlardı." [128]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir: "Hz.Ömer bin Hattab (r.a) şu sözleri açıktan okuyordu:
"Subhanake'llahumme ve bi hamdik. Ve tebareke'smuk. Ve te'ala ced-duk. Ve lâ ilahe ğayruk" diyordu."
Ravi dedi ki:
"Evza'İ, Katade'den rivayetle şöyle söyledi:
"O (yani Katade) Enes bin Malik (r.a)'in kendisine rivayette bulunarak şöyle söylediğini yazdı:
"Resulullah (a.s)'ın, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in, Hz. Ömer (r.a)'in ve Hz. Osman (r.a)'ın arkasında namaz kıldım. Namaza (yani namazda okumaya) "el-Hamdu Ii'llahi Rabbi'l-Alemin.." ile başlıyorlardı. Okumanın gerek başmda ve gerekse sonunda "Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim" demiyorlardı." [129]
Nesai'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) bize namaz kıldırdı ve: "Bismi'İlahi'r-Rahmanir'r-Rahim" sözünü duyurmadı." [130]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetlerde besmelenin okunmaması ile kastedilen, onun a-çıktan okunmamasıdır. Ancak Malikiler bunu zahiri anlamında almışlardır. Bu yüzden namaz kılan birinin e'uzu ve besmeleyi okumasını mekruh saymışlardır. Ancak daha başka rivayetler, onların bu görüşlerini desteklememektedir.
Hanefilere ve Hanbelilere göre sünnet olan, besmeleyi Fatiha'dan önce sessizce okumaktır. Şafiilere göre ise sünnet olan, bunu okumanın (kıraatin) açıktan yapıldığı yerlerde besmeleyi de açıktan okumak, okumanın gizli yapıldığı yerlerde ise besmeleyi de gizli okumaktır.

963- Müslim, Hz.Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaza tekbirle ve "el-Hamdu Ii'llahi Rabbi'1-Ale-min"i

okuyarak başlıyordu ve selâmla bitiriyordu." [131]

964- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ikinci rek'ata kalktığında okumaya hemen "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin.." ile başlıyordu ve sessiz durmuyordu (yani arada vakit bırakmıyordu.)"
Bazıları hem Fatiha suresinin başında ve hem de ondan sonra okunacak surenin başmda besmelenin açıktan okunması gerektiği yönünde görüş ileri sürmüşlerdir. Besmelenin açıktan okunması gerektiği, görüşünü savunanlar, besmeleyi de Kur'an-ı Kerim'den saydıklarından dolayı böyle söylemişlerdir. Bu görüşlerini ise şu rivayete dayandırmaktadırlar: [132]

965- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): "Bana biraz önce bir sure indirildi" diye buyurdu ve sonra şöyle okudu:
"Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim. İnna A'teynake'l-Kevser.." Bu şekilde sureyi sonuna kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu:
"Kevser'in ne olduğunu bililiyor musunuz?" Oradakiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"O, cennette Rabbimin bana vaadettiği bir ırmaktır." Beğavi şöyle söylemiştir:
"Gerek sahabilerden ve gerekse onlardan sonra gelenlerden olan ilim sahiplerinin çoğunluğu, besmelenin açıktan okunmaması, aksine sessiz okunması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir." [133]

966- Ahmed bin Hanbel, İbni Abdullah bin Muğaffel (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [134]
"Ben: "Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim" derken babam beni duydu. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ey oğulcağızım! Yeni bir şey ortaya çıkarmaktan sakın. Ben, Resulullah (a.s) ile, Hz. Ebu Bekir (r.a) ile, Hz. Ömer (r.a) ile ve Hz. Osman (r.a) ile birlikte namaz kaldım. Onlardan hiç birinin bunu söylediğini duymadım. Şu halde sen de namaz kıldığında bunu söyleme. "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin" de."
İmam Şafii, Enes bin Malik (r.a)'in: "Namaza "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin..." ile başlıyorlardı" hadisini şu şekilde yorumlamış ve te'vil etmiştir:
"Onlar zammı sureden önce Fatiha suresini okumakla başlıyorlardı. Yoksa bu:

"Onlar "Bismi'Uahi'r-Rahmani'r-RahinV'i okumuyorlardı" anlamında değildir." [135]

Bir Açıklama

İmam Zeyla'i, Nasbu'r-Raye (l/327)'de şöyle söylemiştir:
"Besmelenin Kur'an-ı Kerim'den olup olmadığı konusundaki mezhepler (görüşler) üçe ayrılmaktadır. İki uç ve bir orta. Birinci uç: "Nemi suresinde geçen besmele dışında hiç bir besmele Kur'an-ı Kerim'den değildir" diyenlerin oluşturduğu akımdır. İmam Malik ve Hanefilerin bazıları böyle demişlerdir. Ahmed bin Hanbel'in mezhebinden bazıları, Ahmed bin Han-bel'in görüşünün de böyle olduğunu söylemiş veya bu konuda ondan rivayette bulunmuşlardır.
Bunlara karşıt olan ikinci uç ise: "Besmele bütün surelerden bir ayet veya bir ayetin parçasıdır" demişlerdir. Meşhur bir rivayete göre İmam Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin görüşleri bu yöndedir. Bununla birlikte İmam Şafii'nin: "Fatiha suresi dışında besmele herhangi bir surenin başında bir ayet değildir. Diğer surelere besmelenin bereketini kazanmak amacıyla (teberrüken) besmeleyle başlanır" dediği de bildirilmiştir.
Orta görüş ise şudur: "Kur'an-ı Kerim'e yazıldığına göre besmele Kur-'an-ı Kerim'dendir. Ancak surelerden değildir. Her bir surede bir âyet olarak yazılmıştır. Bu itibarla, Resulullah (a.s): "înnâ A'teynake'l-Kevser..." suresi indiği sırada bu surenin başında okunduğu gibi her surenin başında ayrı bir âyet olarak okunur. Bu ise İbnu'l-Mubarek'in, Davud'un ve ona uyanların görüşüdür. Ahmed bin Hanbel'den nakledilen görüş de budur. Hanefiler-den bir gurup da bu yönde görüş bildirmiştir. Ebu Bekir Razi, Ebu Hanife-'nin mezhebinin gereğinin de bu yönde olduğunu söylemiştir. İlim sahiplerinden tahkikçilerin (muhakkiklerin) görüşleri de böyledir. Bu görüş aynı zamanda konuyla ilgili delilleri bir araya getiren (yani tümünün ortasını bulan) bir görüştür. Besmelenin sureden ayrı bir satır halinde yazılması da bu görüşü desteklemektedir." [136]

Namazda Fatihanın Okunması

967- Kütübi Sitte sahipleri, Ubade bin Samit (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kitabı açanı (Fatihatu'l-Kitab'ı yani Fatiha suresini) okumayanın namazı

olmaz."
Ebu Davud: "...ve bir miktar daha (yani bir miktar da Kur'an-ı Kerim'in başka yerlerinden bir şeyler)" sözünü ilave etmiş ve şöyle söylemiştir: [137]
"Sufyan şöyle dedi: "Yalnız başına namaz kılan biri..." Aynı şekilde Nesai de kendisinin naklettiği rivayette: "...ve bir miktar daha" sözünü ilave etmiştir." [138]

Bir Açıklama

Hanefiler bu sözü: "Fatiha suresini okumayanın namazı mükemmel/ tam olmaz" anlamına almışlardır. Fatiha suresini okumayan birinin namazının eksik olacağım bildiren rivayeti de bu konudaki görüşlerine delil saymışlardır. Bu itibarla onlar imamın ve yalnız basma namaz kılan birinin Fatiha suresini okumasını vacib görmüşlerdir. İmama uyan ise onlara göre imama uyduğu sürece onun arkasında bir şey okumaz. Yolcunun arkasında namaz kılan mukim birinin de Fatiha suresini okumayacağına hükmetmişlerdir. Bu i-tibarla onlara göre mukim (yolcu olmayan) biri, yolcu birinin arkasında namaza durursa, yolcu namazı kısaltarak kıldıktan sonra kalktığında Fatiha'yı okumaz.

968- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [139]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir namaz kılar ve içinde Fatiha suresini okumazsa/ onun kıldığı namaz eksiktir" ve bu sözü üç kez tekrar etti."
Bir rivayete göre de yukarıdaki sözün tamamını değil de sadece: "Kıldığı namaz eksiktir" sözünü üç kere tekrar etti."
Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Biz imamın arkasında oluyoruz" denildi. O da şöyle söyledi:
"Onu içinden oku. Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Şanı yüce olan Allah şöyle buyurdu:
"Ben namazı kulumla kendi aramda iki eşit parçaya ayırdım. Kuluma da istediği vardır." [140]
Bir rivayette de şöyle denilmektedir:
"Yarısı banadır, yarısı kurumadır. Kul: "Elhamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin (Hamd bütün alemlerin Rabb'i olan Allah'adır)" dediğinde Allah: "Kulum bana hamdettf' diye buyurur. "er-Rahmani'r-ahim (O Allah Rahman ve Ra-him'dir)"

dediğinde Allah: "Kulum beni övdü (sena etti)" diye buyurur. "Maliki yevmi'd-din (Hesap gününün sahibidir)" dediğinde, Allah: "Kulum beni temcid etti (ululadı)" diye buyurur. -Bir rivayetinde: "Kulum işini bana havale etti" diye geçmektedir- "İyyake na'budu ve iyyake nesta'in (Biz yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz)" dediğinde, "Allah: "Bu, benimle kulum arasındadır ve kuluma istediği vardır" diye buyurur. "İh-dina's-Sırâte'l-Mustakim Sıratellezine en'amte aleyhim ğayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-Dallin (Bizi doğru olan yola ilet. Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet. Gadaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil)" dediğinde de (Allah): "Bu kulumdur ve kuluma istediği vardır" diye buyurur." [141]

Ümmu'l-Kur'an (Kur'an'ın Anası): Bu Fatiha süresidir. Fatiha suresi, Kur'an-ı Kerim'in bası olduğundan ve Kur'an-ı Kerim bunun üzerine bina edildiğinden böyle adlandırılmıştır. Bir şeyin anası diye onun esasına ve en büyüğüne denir. Ben namazı kulumla kendi aramda iki eşit parçaya ayırdım": Burada namaz ile kıraat (namazdaki okuma) kastedilmiştir. Çünkü hadisi şerifin devamındaki açıklama bunun kastedildiğini ortaya koymaktadır. Namazda okuma olduğundan ve okuma (kıraat) namazın bir parçası olduğundan dolayı bizzat okumanın kendisi de yerine göre namaz olarak adlandırılmaktadır. Nitekim bir ayeti kerimede şöyle buyu-rulmaktadır: "Namazında sesini çok yükseltme çok da kısma. Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut." (İsra Suresi: 110) Burada namaz ile kıraat (okuma) kastedilmiştir. Bir başka ayeti kerimede de namaz "Kur'an (okuma)" olarak adlandırılmıştır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Sabah namazını da (kıl.) Şüphesiz sabah namazı şahid olunandır." (İsra Suresi: 78) (Burada "sabah namazı" anlamına "kur'ane'l-fecr" denmektedir. -Çeviren) Bu şekilde birinin diğeriyle şekil alması dolayısıyla namaz, "Kur'an (okuma)' olarak adlandırılmıştır.

Namaz yalnız Allah için kılınır. Onda kimsenin ortaklığı olamaz. Buradaki paylaştırma ise okunan şeyin manası itibariyledir. Yoksa okunan metin itibariyle değildir. Çünkü mana yönünden Fatiha suresinin yansı övgü ve sena, diğer yarısı ise istek ve duadır. Övgü ve sena bölümü; "(Ey Rabb'İmiz) Biz yalnız sana kulluk ederiz" mealindeki ibare ile bitmektedir. Bundan sona gelen: "Ve yalnız senden yardım dileriz" mealindeki ibare, dua bölümüne girmektedir. Bu yüzden bu ayeti kerime hakkında: "Bu, benimle kulum arasındadır" denilmiştir. Eğer burada kastedilen ibarelerin ve harflerin paylaştırılması olsaydı, ikinci yarı birinci yarıdan açıkça fazla olur ve ikiye ayırma, eşit şekilde paylaştırma

anlamını aşardı. Buradan anlaşılmaktadır ki, kastedilen şey, anlam üzerindeki paylaştırmadır.
Tirmizi'nin ve Ebu Davud'un rivayetlerine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim bir namaz kılar da içine Ummu'l-Kur'an'ı (Fatiha suresini) okumazsa, onun kıldığı namaz eksiktir. O namaz eksiktir. O namaz eksiktir." Yani sözün tamamım tekrar etmedi.
Hişam bin Zuhre'nin mevlası Ebu Saib dedi ki:
"Ben: "Ey Ebu Hureyre (r.a)! Ben bazen imamın arkasında oluyorum" dedim. Bunun üzerine koluma dokunarak şöyle söyledi: "Onu, o zaman içinden oku ey farisi!" Sonra yukarıdaki hadisin benzeri bir metin nakletti sonunda da: "Bu, kulum içindir ve kulum için istediği vardır." dedi." [142]
Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Çık ve Medine'de şöyle seslen: Namaz ancak Kur'an-ı Kerimle olur. Fatiha süresiyle ve biraz fazlasıyla da olsa!" [143]
Tirmizi'nin ve Ebu Davud'un bir rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"(Resulullah a.s) bana şöyle seslenmemi emretti. "Namaz ancak Fatiha suresinin okunmasıyla olur." [144]
Ebu Davud: "...ve biraz fazlasıyla" sözünü ilave etmiştir. [145]

Bir Açıklama

Hadisi duyan kişinin Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Biz imamın arkasında bulunuyoruz?" diye sorması, imamın arkasında kılman namazda bir şey okumamanın, onların arasında yaygın bir uygulama olduğuna delalet etmektedir. Sonra Ebu Hureyre (r.a)'nin: "Onu, o zaman içinden oku" diye cevap vermesi, Hanefilere göre imamın arkasında bir şey okunmayacağına delildir. Çünkü içinden okuma ile, kalpten okuma anlamı kestedilir. Bu tür bir okuma ise onlara göre okuma sayımlamaktadır.

969- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Fatiha suresini ve (Kur'an-ı Kerim'den) kolayımıza gelen bir şeyi okumakla

emrolunduk." [146]

Bir Açıklama

Hanefiler: "Farz bir namazın ilk iki rek'atmda Fatiha suresinin ve kısa bir surenin yahut buna denk gelecek bir bölümün okunması vaciptir." demişlerdir. Bu gibi, yani yukarıdakinin türünden rivayetleri de bu anlama almışlardır. Onlara göre nafile namazların bütün rek'atlarmda, Fatiha suresinin ve ona ek olarak bir şeylerin okunması vaciptir.
Yukarıdaki hadisi şerif, besmelenin Fatiha'dan bir parça olmadığı konusunda delil kabul edilmiştir. [147]

İmamın Arkasında İken Okumak

970- Ahmed bin Harı bel, Ubade bin Samit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize sabah namazını kıldırdı. Okumak (yani arkasında okunması) kendisine ağır geldi. Namazı bitirince şöyle buyurdu: [148]
"Sizi, imamınızın arkasında okuduğunuzu görüyorum." Biz:
"Evet, vallahi (okuyoruz), ya Resulullah (a.s)!" dedik. (Bu kez) şöyle buyurdu:
"Fatiha suresi dışında bunu yapmayın. Şüphesiz onu okumayanın namazı olmaz." [149]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif gerek açıktan ve gerekse okuma yapılan namazlarda imama uyan kişinin de Fatiha suresini okumasının vacib olduğu yolundaki fetvaya delil sayılmıştır. İmama uyanın okumasının gerekmediğini söyleyenler ise bu hadisi şerifi esas almayıp aşağıdaki ayeti kerimenin hükmünü esas almışlardır:
"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet oluna-smız." [150]
Bunun yanısıra imamın arkasında okumaktan nehyeden pek çok rivayeti de bu konuda dayanak olarak almışlardır. Malikiler ve Hanbeliler, imamın arkasında okumaktan nehyeden söz konusu rivayetlerdeki nehyin, okuması a-çıktan (kıraati cehri) olan yerler için olduğunu söylemişlerdir. Hanefiler ise bu hükmün

genel olduğunu söylemişlerdir. İ'la'u's-Sunen müellifi yukarıdaki hadisin, hadis ve fıkıh ilmi yönünden sıhhat derecesini ele almıştır. Bu konudaki açıklamalarından bazıları şöyledir:
"Bu hadisin isnadı zayıftır. Bunu Evza'i, Mekhul'den, o da Abdullah bin Amr'dan rivayet etmiştir. Temhid'de ise bunun hakkında İbni İshak'a muhalefet edilmiştir. Orada bildirildiğine göre bunu Evza'i, Mekhul'den, o da Reca bin Hayve'den, o da Abdullah bin Amr'dan rivayet etmiştir.
Bunu Tahavi de Ahkamu'l-Kur'da Reca'nın Mahmud'dan rivayeti tankıyla vermiştir. Oradaki rivayette bu, Ubade (r.a)'den mevkuf olarak nakledilmiştir."
Yine şöyle söylemiştir:
"Bunu Mekhul bir keresinde Ubade bin Samit (r.a)'ten mürsel olarak nakletmiş, bir başkasında ise Nafi' bin Mahmud'dan rivayet etmiş, o da Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir. Bir başka rivayetinde ise kendisinin Mahmud'dan, onun Ebu Nu'aym'dan rivayet ettiğini, onun da Ubade (r.a)-'den duyduğunu bildirmiştir. Ebu Nu'aym'ı ise bilmemektedir. Mekhul bir keresinde de kendisi Nafi'den, o Mahmud bin Rebi'den, o da Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayetle nakletmiştir."
Daha sonra şöyle söylemiştir:
"Hadisin Mahmud'dan rivayetinde sahih olan tarik, Zuhri'nin Mah-mud bin Rebi'den, onun da Ubade bin Samit (r.a)'ten merfu olan rivayetidir. Bu rivayete göre Ubade (r.a) yukarıdaki olayı anlatmadan merfu olarak: "Fatiha suresini okumayanın namazı olmaz" demiştir. Bu rivayeti Buhari nakletmiş tir."
Bu konuyla ilgili değerlendirmenin sonuna kadar incelenmesi için İ'la'u's-Sunen (4/101-107)'e başvurulmasını tavsiye etmekteyiz.
Daha sonra fıkıhçılann usûlüne göre Ubade (r.a)'nin hadisinin değerlendirmesini yapmıştır. Bu konuda söylediklerinin bazıları ise şöyledir:
"Bu vacipliğe (gerekliliğe) delalet etmez, sadece mubahlığa (olabilirliğe) delalet eder. Çünkü bir konuda bir şeyin yasaktan müstesna tutulması, mü-bahlık ve mutlak bir hüküm ortaya koyar."
Daha sonra bunu destekleyen rivayetleri nakletmiş ve bundan sonra da şöyle söylemiştir:
"Eğer bunun vücub (gereklilik) ifade ettiği kabul edilecek olursa, o zaman imam açıktan okusa bile imama uyanların onun arkasında okumalarının gerekeceğine hükmedilmesi icab eder. Aynı şekilde bu, onların imamın okumakta olduğu sırada okumalarında ve kendi okumalarının imamın o-kumasına karışmasında bir sakınca olmadığını gösterir. Bu ise şu ayeti kerimeye ters düşmektedir:

"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet olunasi-nız." [151]
Yine Müslim'in ve daha başkalarının rivayet etmiş oldukları: "O "yani r-mam) okuduğunda siz susun" hadisine ve Ebu Hureyre (r.a)'nin rivayet ettiği, Resulullah (a.s)'ın, okumaların birbirine karışmasıyla ilgili hadisine de ters düşer. Bir konudaki rivayetler birbirine ters düştüğünde ise konuyla ilgili nass (yani rivayeti kati olan ayet veya hadis metni) yahut konuyla ilgili rivayetlerin en sıhhatlileri alınır.
Burada nass derken kasdettiği, üzerinde durulan anlama delalet ettiği açık olan metindir. Böyle bir nassın tahsisi (özelleştirilmesi), te'vili ve Resulullah (a.s) döneminde neshi mümkündür. Böyle bir metin zahire tercih edilir. Zahir ise, ister kastedilen anlam için söylenmiş olsun, isterse bunun için söylenmiş olmasın, dinleyenin kendisiyle kastedilen anlamın ne olduğunu doğrudan ifadesinden çıkarabildiği, taşıdığı anlamın anlaşılması için onun dışında ancak onunla bağlantılı unsurların (karinelerin) değerlendirilmesine ve üzerinde etraflıca düşünülmesine ihtiyaç duyulmayan metindir.
Açıktan okunan yerlerde imama uyanların bir şey okumamaları, ancak gizli okunan yerlerde okumaları gerektiğini söyleyenler de aşağıdaki rivayeti bu görüşlerine delil göstermişlerdir.

971- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) içerisinde açıktan okuma yaptığı bir namazını bitirdi ve sonra şöyle buyurdu:
"Biraz önce sizden biri benimle birlikte okudu mu?" Bir adam:
"Evet, ya Resulullah (a.s)!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben de diyorum, niye benim Kur'an'ıma (okumama) bir karışma oluyor."
(Ebu Hureyre r.a) dedi ki:
"İnsanlar, Resulullah (a.s)'tan bu sözü duyunca artık, O'nun namazda a-çıktan okuduğu yerlerde Resulullah (a.s) ile birlikte okumaya son verdiler."
Beğavi (2/85)'de şöyle söylemiştir:
"İmam açıktan okusa da gizli okusa da imamın arkasında namaz kılan birinin bir şey okumaması gerektiği yönünde görüş bildirilmiştir. Bu ise Zeyd bin Sabit (r.a), Cabir bin Abdullah (r.a) ve Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Biriniz imamın arkasında namaz kıldığında imamın okuması ona yeter." [152]
Sufyanı Sevri ve Ashabı Re'y (içtihada ağırlık veren fıkıhçılar) de bu yönde fetva vermişlerdir. Bu konuda Ebu Hureyre (r.a)'nin: "Ben de diyorum, niye benim

Kur'an'ıma (okumama) bir karışma oluyor" ifadesi taşıyan hadisini delil saymışlardır. [153]

Bunu yani imamın arkasında bir şey okunmayacağına dair rivayeti Tahavi, Me'ani'1-Asar (l/129)'da Ubeydullah bin Mukassim'den rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre Ubeydullah (bu hususu) Abdullah bin Ömer (r.a)'e, Zeyd bin Sabit (r.a)'e ve Cabir bin Abdullah (r.a)'a sormuş, onlar da: "Namazların herhangi birinde imamın arkasında bir şey okumayın" demişlerdir. Bu rivayetin isnadı sahihtir.

Bunu İmam Malik de, Muvatta (l/86)'da, KitabuVSalat'da, İmamın açıktan okuduğu yerlerde İmamın arkasında bir şey okumaktan kaçınmak babı'nda rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir. Yine İbni Ebi Şeybe (3/339) de Ahmed bin Hanbel (sh. 123) de Darekutni (1/128) de ve Tahavi de değişik tanklarla Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Kimin imamı varsa, imamın okuması onun okuması yerine geçer." Bu hadis değişik tarıklariyla şahitlerinin bulunması itibariyle hasen bir hadistir [154]

Bazıları bu konuda Hanefilere saldırıda bulunmakta ve onları haksız şekilde itham etmektedirler. Bundan dolayı biz de burada onların imamın arkasında okurıamak gerektiği konusundaki delillerini genel bir biçimde ve özet olarak vermek istiyoruz:

Hanefiler bu konuda Kitap, Sünnet ve Kıyas'tan delillere dayanmışlardır. Kitap'tan (Kur'an-ı Kerim'den) delilleri; Yüce Allah'ın şu sözüdür:

"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet olunası-nız."

Beyhaki imam Ahmed bin Hanbel'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "insanlar (Müslüman ilim adamları) bu ayeti kerimenin namazla ilgili
olduğu üzerinde icma etmiş ve görüş birliğine varmışlardır. Yine Mücahid-
'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (a.s) namazda Kur'an-ı Kerim okuyordu. Bu sırada ensar-dan bir gencin okumasını duydu. Bunun üzerine: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin..." ayeti kerimesi indi."

Ayetin özellikle namaz hakkında inmemiş olduğunu farzedebilir ve usûlcülerin ifade ettikleri üzere ibarenin taşıdığı anlamın ortaya koyduğu genel hükmün esas alınacağını yoksa özellikle iniş sebebine hasredilemeyeceğini söyleyebiliriz. Ancak ayeti kerime yükümlülerden dinleme ve sessiz durmayı istemektedir. Dinleme, açıktan okumanın olması durumunda özel, sessiz durma ise hem açık ve hem de gizli okuma durumu için söz konusu olan genel bir yükümlülüktür. Bu itibarla bu emre muhatab olanların açıktan okunan yerlerde okunanı dinlemeleri,

gizli okunan yerlerde ise sessiz durmaları gerekmektedir. Bunun gerektirdiği hüküm dinlemenin terki haram olan bir farz olması hükmüdür. Ancak her namaz kılanın okumasını (kıraatini) isteyen genel hükümler, yukarıdaki ayeti kerimenin hükmünü vücub ifade eden zanni bir hüküm kılmıştır. Bu itibarla bu vücuba (gerekliliğe) aykırı hareket edilmesi tah-rimen mekruhtur.
Sünnetten olan delillere gelince: Ebu Hanife'nin Abdullah bin Şeddad'dan, onun da Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet ettiğine göre Cabir bin Abdullah (r.a) şöyle söylemiştir:
"Kim bir imamın arkasında namaz kılarsa, imamın okuması onun için de okumadır."
Görüldüğü üzere bir hadisin ortaya koyduğu hüküm açık ve gizli okumaları içine alan genel bir hükümdür. Bunun rivayetlerinden birinde anlatılan olay da bu anlamı desteklemektedir. Söz konusu rivayete göre bir adam Resulullah (a.s)'ın arkasında okudu. Bu okuma öğle veya ikindi namazında olmuştu. Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden bir adam onu namazda okumaktan nehyetme-ye başladı. Adam namazını bitirince (nehyeden) adama dönüp:
"Sen beni Resulullah (a.s)'ın arkasında okumaktan mı alıkoyuyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine aralarında tartıştılar ve bu konuyu Resulullah (a.s)'a bildirdiler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kim imamın arkasında namaz kılarsa (imamın okuması, onun için de okumadır)."
Bu olay, sessiz okunan yerlerde de imama uyanın, bir şey okumaması gerektiğine delalet etmektedir. Resulullah (a.s)'ın verdiği cevap namazda imamın arkasında okumaktan nehyeden sahabinin tavrını doğrulamıştır. Kılman namaz ise okuması gizli olan (sırri) bir namazdı. Okuması gizli olan namazlarda imamın arkasında okumaktan nehyedildiği kesinlik kazanınca, okuması açık (cehri) namazlarda bu öncelikle söz konusu olur. Bu rivayeti bir çok ha-disçi sahih rivayet tarıklanyla sahabiye kadar ravilerini vererek yani arada kopukluk olmaksızın merfiı senetlerle rivayet etmiştir. Bunu Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir ve isnadı hakkında şöyle söylemiştir:
"Bu isnad sahihtir, muttasıldır (yani kopukluk yoktur) ve bütün ravileri sikadırlar.
"Bu konuda Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre de Resulü Hah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"İmam kendisine uyulmak içindir. O tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin. O okuduğunda siz susun." Müslim bunun sahih olduğunu bildirmiştir.
Yine bu konuda Imran bin Husayn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (a.s) öğle namazını kıldı. Bir adam arkasında 'Sebbihi'sme Rabbike'I-Ala'yı okumaya başladı. Resulullah (a.s) da namazı bitirince şöyle buyurdu: "Hanginiz okudu?" veya "Okuyan hanginizdi?" Adam: "Ben" dedi. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Ben de birileriniz onu benim okumama karıştırıyor sandım."
Bu hadisi Buharı ve Müslim rivayet etmiştir. Bu söz, imamın arkasında okunmasına karşı çıkıldığına delalet etmektedir. Okuması gizli olan öğle namazında karşı çıkıldığına göre okuması açık olan namazlarda karşı çıkılması öncelikle söz konusudur.
Bunların yanısıra, sahabeden imamın arkasında okumanın yasaklandığını ifade eden çok sayıda rivayet nakledilmiştir.
Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "İmamın arkasında okuyan fıtrat üzere değildir."
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edildiğine göre, ona imamın arkasında okuma hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Sessiz dur. Şüphesiz namazda bir meşguliyet vardır ve İmam (yani i-mamın okuması) sana yeter."
Yine Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Kim imamın arkasında okursa, ağzına toprak doldurulur." Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "İmamın arkasında okuyanın ağzına kor koymak isterdim." Kıyas yönünden de şöyle söylemişlerdir:
"Eğer imama uyanın okuması gerekseydi, namaza sonradan yetişen birinin okumayı kaçırması durumunda bu görev üzerinden düşmezdi. Diğer rükünlerde olduğu gibi onu da kaza etmesi gerekirdi. Yani bir kimse cemaat rükudayken namaza yetiştiğinde okumayı kaçırmış olmasına rağmen o rek'ata yetişmiş sayılmakta ve okuma görevi üzerinden düşmektedir. Oysa rükuyu kaçırdığında, o rek'atı kaçırmış sayılmakta ve imamın selam vermesinden sonra kaçırdığı bu rek'atı kaza etmesi gerekmektedir. Buradan hareketle imama uyanın üzerinden okuma (kıraat) görevinin düşmesini, namaza sonradan yetişenin üzerinden bu görevin düşmesine kıyaslamışlardır. Buna göre imama uyanın okuması şer'an konulmuş bir görev olmaz. Şer-'an bir görev olarak konulmamış bir şeyle meşgul olunması ise mekruhtur." [155]
Bunun yanısıra İmam Zafer Tehanuvi de, 'İla'u's-Sünen'de Hanefilerin bu konuyla ilgili delillerini uzunca ve gayet güzel anlaşılır bir şekilde açıklamıştır. Oradaki açıklamaları onlarca sahifeyi bulmaktadır. Daha sonra (4/89-93) 'da şöyle söylemiştir:

"Bütün bunlardan sonra bilmeliyiz ki, bizim ashabımızın (mezhebimizin mensuplarının), imamın okumasının yeterli olacağı, imama uyanın o-nun arkasında bir şey okumasının farz veya vacib olmadığı yönündeki hükümleri son derece kuvvetli bir hükümdür. Aynı şekilde imamm açıktan okuduğu sırada imama uyanın dinlemeyi bozacak şekilde okumasının (kıraatinin) mekruh ya da haram olduğu ve bu sırada susmak gerektiği konusundaki hükümleri de son derece güvenilirdir. Bu yüzden Hanefi mezhebine mensup ilim adamlarının aralarında herhangi bir görüş ayrılığı ortaya çıkmamış, tümü bu konuda ittifak etmişlerdir. Mutlak olarak imamın arkasında okumanm ve açıktan okuma (kıraat) yapıldığı yerlerde sessiz durulan anlarda bile bir şey okumanın da mekruh veya haram olduğu yönündeki sözlerine gelince, daha önce genişçe verdiğimiz üzere bu konuda da delilleri olmakla birlikte bu delillerin hüccet olarak alınması dedikodudan uzak değildir. Yani bu konuda ileri sürülen delillerin ne derece hüccet olabileceği konusunda çeşitli yorumlar ve tenkidler bulunmaktadır. Bundan dolayı mezhebimizin ileri gelenleri (ashabımız), imamm açıktan okuduğu yerlerde sessiz durduğu anlarda ve mutlak şekilde sessiz okunulan (kıraati sini olan) namazlarda imamın arkasmda bir şeyin okunup okunamayacağı konusunda farklı görüşler ortaya atmışlardır."
İmamu'l-Kelam (sh. 30)'da ve Mufîd ve'1-Mezid'de şöyle denilmiştir:
"Bir kimsenin, açıktan okunan (kıraati cehri olan) namazlarda imamm arkasmda ihtiyat için okuması icma ile mekruhtur. Endişe halinde okunmasının mekruh olmadığı söylenmiştir. Ancak sağlam (kuvvetli olan görüş) mekruh olduğu görüşüdür."
Zahire'de de böyle denmektedir. Ancak dünyada tanınmış imamların (ilim adamlarının) imamı, milletler arasında dini yaşantıları hayata geçiren, mücadelesiyle bid'at kamçılarını ve zulmün izlerini yok eden, mutlu şehid, ümmetin ve dinin öncüsü, halklar arasında meşhur olmuş ve Maveraünnehr ve Horasan alimlerinin ortak görüşleriyle Hanefi mezhebinde müçtehid olan Şeyhülislam Abdurrahim Cudey şöyle derdi:
"İmam Muhammed'in: "Kıyamet gününde ağzımda bir kor olması benim için: "Senin namazın olmadı" demekten daha sevimli olurdu" dediği rivayet edildiğine göre ihtiyaç için okumak müstehab olur."
Kitabın 31. sahifesinde de şöyle denmektedir:
"Bercendi'nin, Şerhu'n-Nikaye'sinde İmam Ebu Hafs el-Kebir'den nak-lediğine göre açıktan okunmayan namazlarda imama uyan kişinin, imamın arkasında okuması mekruh değildir. Sağlam (sıhhatli) olan görüş de budur."
Aynı kitabın 32. sahifesinde de Hidaye'den nakledilerek şöyle denmektedir:

"İmam Muhammed'den rivayet edildiğine göre ihtiyaç için okunması güzel olur. Ancak her ikisine yani İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf a göre de açık tehdidin bulunduğu yerlerde okunması mekruhtur."

Gaysu'l-Gummam'da da şöyle denmektedir:

"Şa'rani'nin bildirdiğine göre bu rivayet yani gizli okunan yerlerde imama uyanın ihtiyaten okuması, İmam Muhammed ve Ebu Hanife'nin sonradan kabul ettikleridir. Şa'rani bu hususta şöyle söylemiştir:

"Ebu Hanife'nin ve İmam Muhammed'in bu konuda iki ayn görüşleri bulunmaktadır. Biri İmama uyanın okumasının vacib ya da sünnet olmadığıdır. Bu eski görüşleridir. Bu görüşü İmam Muhammed eski tasniflerine (yazılarına) kaydetmiştir. Sonra bunun nüshaları çevreye yayılmıştır. İkinci görüşleri ise ihtiyat için merfu olarak rivayet edilen: "Fatiha suresi dışında bunu yapmayın" hadisine muhalif düşülmemesi için okunmasının güzel olacağıdır. Bu itibarla onlar İhtiyat için birinci görüşlerinden, bu ikinci görüşlerine dönmüşlerdir."

Ancak HanefUerin kitaplarının çoğunda bu imamların söz konusu birinci görüşlerinden dönmeleri olayından söz edilmektedir. Eğer bu kesinlik kazanırsa, bütün tartışmalara son vermiş olur. [156]

el-İ'la müellifi şöyle söylemiştir:

"Bu açıklamalara Allame Şa'rani'nin 'el-Mizan ve Keşru'l-Gumme' ve 'Rahmetu'1-Umma' adlı kitaplarında rastlamadım. Belki başka kitaplarında olabilir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. Benim kanaatime göre bu meseleyle ilgili görüşlerin en kuvvetlisi, İmam Muhammed'den rivayet e-dilendir. Bu, rivayet yönünden zayıf olmakla birlikte tanınmış ilim adamlarının bazıları da bunu tercih etmişlerdir. Bu, tutarlılık bakımından da kuvvetlidir. Aynı zamanda bu görüş, bu konuyla ilgili rivayetlerin tümünü bir araya getirmektedir. İmam Muhammed,, imamın gizli okuduğu yerlerde arkasında okunmasını caiz gördüğüne göre, ona göre açıktan okunan namazlarda da imamın sustuğu yerlerde de okumanın caiz olacağını sanırım. Buna göre imama uyan kişi, böyle imamın sessiz kaldığı anları bulabildiği taktirde okuyabilir. Çünkü iki durum arasında (yani imamın sessiz okuması ile açıktan okunan yerlerde sessiz durması arasında) herhangi bir fark bulunmamaktadır." [157]

Okuma Yazma Bilmeyen Ve Arapça Okumayı Beceremeyen Biri AçısındanOkuma Yerini Tutacak Uygulama

972- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bizim Kur'an-ı Kerim okumakta olduğumuz bir sırada Resulullah (a.s) yanımıza geldi. İçimizde Arap da Arap olmayan da vardı. (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Okuyun, herkes güzel okuyor. Bir takım topluluklar gelecek, bardağın dikleştirilmesi gibi onu dikleştireceklerdir. Karşılığım da hemen acele ile almak isteyecek, geriye bırakmayacaklardır." [158]

973- Ebu Davud, Abdullah bin Ebi Evfa (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi: "Ben, Kur'an-ı Ke-rim'den bir şey alamıyorum. Benim için yeterli olacak bir şeyi bana öğret." (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Şöyle söyle: "Subhanellahi ve'I-hamdu li'llahi ve la ilahe illa'llahu ve'llahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llah (Allah'n şanı pek yücedir. Allah'a hamdolsun. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.)" Adam:
"Ya Resulullah (a.s)! Bu Allah için, benim için ne var?" dedi. Bu kez şöyle buyurdu:
"De ki: "Allahumme'r-hamni ve afini ve'hdini ve'rzukni (Ey Allah'ım! Bana rahmet eyle, bana afiyet ver, beni doğru yola yönelt ve beni nzıklan-dır.)" Adam kalkınca Resulullah (a.s) elleriyle işaret ederek şöyle buyurdu:
"Şu adam var ya, doğrusu onun elleri hayırla doldu." [159]

Bir Açıklama

Beğavi şöyle söylemiştir:
"Namazda vacib olan, Fatiha suresinin okunmasıdır. Eğer Fatiha suresini okumayı beceremez de Kur'an-ı Kerim'in diğer yerlerinden bir şeyleri o-kumayi becerebilirse, bu durumda Kur'an-ı Kerim'in diğer yerlerinden yedi [160] ayet okuması gerekir. Kur'an-ı Kerim'den de bir şey okumayı beceremezse, o zaman bu şeriatı getiren Resulullah (a.s)'ın emrettiği gibi onun (Fatiha suresinin ve onun yerine geçecek yedi ayetin) yerini tutacak teşbih ve tahmidde bulunması gerekir." [161]

NAMAZLARDA ZAMMI SURE OLARAK NELER OKUNMALIDIR? SABAH NAMAZINDA OKUNACAK OLAN

974- Buharı ve Müslim, Ebu Berze Eşlemi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) sabah namazında altmış ile yüz (ayet) arası okurdu." [162]

975- Müslim, Amr bin Hureys (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ben şu an Resulullah (a.s)'m sabah namazında: "Felâ uksimu bi'l-hun-nesi'l-cevari'l-kunnes"i [163] okuyuşunu duyuyor gibiyim." [164]
Nesai'nİn rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m sabah namazında: "İza'ş-Şemsu Kuwiret"i okuduğunu duydum." [165]

Bir Açıklama

Hanefilere göre Fatiha suresinden sonra ona ek olarak üç kısa ayetin o-kunması ile bu konudaki sünnet kısmen yerine getirilmiş olur. Bu konuda daha önce de işaret ettiğimiz üzere imamın kendine uyanların durumlarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Yukarıdaki rivayet ve Resulullah (a.s)'ın bazen sabah namazlarında orta surelerin orta ve kısa uzunlukta olanlarını okuduğunu bildiren daha başka rivayetler buna delalet eder. Fatiha suresinin dışında Kur'an-ı Kerim'den bir şey okunması ise çoğunluğa göre sünnet sayılmaktadır.

976- Müslim, Abdullah bin Saib (r.a)'den rivayet etmiştir: [166]
"Resulullah (a.s) bize, Mekke'de sabah namazım kıldırdı. Mü'minun suresinin başından aldı. Musa ve Harun kıssasına kadar geldi. -Yahut Hz. İsa kıssasına kadar geldi- (Buradaki tereddüt ravidendir veya hadisi rivayet edenler, aralarında ihtilaf etmişlerdir.) Bu sırada Resulullah (a.s)'ı bir öksürük aldı. Bunun üzerine rükuya gitti. Abdullah bin Saib de bu namazda bulunuyordu,"
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"... bunun üzerine kesip rükuya gitti." [167]

977- Nesai, Ümmu Hişam bintu Harise bin Nu'man (r.a)'ın şöyle söylediğini

rivayet etmiştir:
"Ben: "Kaf. Ve'l-Kur'anill-Mecid"i ancak Resulullah (a.s)'ın ağzından aldım. Onunla sabah namazını kılardı." [168]

978- Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazında: "Kaf. Ve'l-Kur'ani'l-Mecid"i ve benzerlerini okurdu. Namazı hafifleyerek giderdi." [169]

979- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), cuma günleri sabah namazlarında, Secde suresini ve "Hel etâ ale'l-insanı hinun mine'd-Dehr" suresini okurdu. Resulullah (a.s) cuma namazında da Cuma ve Münafikûn surelerini okurdu." [170]

980- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın sabah namazlarında okuduğu sureler hakkında benzer bir rivayet nakletmiş-lerdir. Ancak bu rivayette Ebu Hureyre (r.a) cuma namazından söz etmemiştir. [171]

Bir Açıklama

Cuma günleri, sabah namazlarında Secde ve Dehr surelerinin okunması sünnettir. Ancak Hanefiler, bunların sürekli okunması durumunda halkın genelinin bunlara devamın, vacib olduğu anlamı çıkaracağından endişe ettiklerinden dolayı imamın bunları sadece arasira okumasını müstehab görmüşlerdir. Çünkü mezhep imamlarından hiç birinin vacip olduğunu ileri sürmemesi dolayısıyla vacib olduğuna hükmedilemeyecek bir şeyin vacib olarak değerlendirilmesi bir bid'at türüdür. [172]

981- İmam Malik, Urve bin Zübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a) sabah namazını kıldırdı ve her iki rekat'ta da Bakara suresini okudu." [173]

982- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Medine'ye geldim. Resulullah (a.s) o sırada Hayber'de bulunuyordu: Gıfaroğullanndan bir

adam da halka imamlık ediyordu. Birinci rek'atta Meryem suresini, ikinci rek'atta ise "Veylun fi'l-Mutaffifin"i okudu." Sanıyorum bunun sabah namazında olduğunu söyledi." [174]

983- Buhari, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Sabah namazının birinci rek'atında Enfal suresinden kırk ayet okudu, ikinci rek'atında ise orta surelerden birini okudu (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a) böyle yaptı)." [175]

984- İmam Malik, Amir bin Rebi'a (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a)'in arkasında sabah namazım kıldık. Bu namazda Yusuf suresini ve Hacc suresini okudu. Bunları yavaş bir okuma ile okudu." Kendisine (yani raviye): "O zaman belki de güneşin doğmasına kadar devam etmiştir" denildi. O da: "Evet" dedi." [176]

985- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [177]
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) yolculukta sabah namazında orta surelerin başlarında bulunan yirmi ayet okurdu. Her rek'atta da Fatiha suresini ve sureyi (zammı sureyi) okurdu" ve sureyi (zammı sureyi) okurdu."

986- Buhari, Hz. Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Ömer r.a) sabah namazının birinci rek'atında Bakara suresinden yüzyinni ayet okudu. İkinci rek'atında ise orta surelerden (mesani-den) bir sure okudu."
El Esas Fi't-Tefsir adlı eserimizde de ifade ettiğimiz üzere, bizim anladığımız kadarıyla mesani, Ankebut suresinden başlayarak Kaf suresinde bitmektedir. [178]

987- Buhari, Ahnef bin Kabes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O (yani Ahnef bin Kabes) birinci rek'atta Kehf suresini, ikinci rek'atta ise Yusuf veya Yunus suresini okudu ve kendisinin Hz.Ömer (r.a) ile birlikte bu iki sureyle sabah namazmı kıldığını söyledi." [179]

988- Ebu Davud, Muaz bin Abdullah Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Cuheyne'den bir adam kendisine, Resulullah (a.s)'ın sabah namazının her iki rek'atında da "iza zulzilef'i okuduğunu duyduğunu bildirdi ve: "Ancak bunu unutarak mı yoksa bilerek mi yaptığını bilmiyorum" (dedi)." [180]

Öğle Ve İkindi Namazlarında Okunacak Olan

989- Buhari ve Müslim, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) öğle namazının ilk iki rek'atında Fatiha suresini ve birer sure okurdu. Son iki rek'atında ise yalnız Fatiha suresini okurdu. Bazen bize ayeti duyururdu. Birinci rek'atı, ikinci rek'attan daha çok uzatırdı. İkindi namazında da böyle yapardı. Yine sabah namazında da böyle yapardı."
Yine bir başka rivayette de böyle denmektedir. [181]
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize namaz kıldırdı. Öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlarmda Fatiha suresini ve birer sure okurdu. Bazen bize ayeti duyururdu. Öğle namazının ilk rek'atını uzatır, ikinci rek'atını ise kısa tutardı. Sabah namazında da böyle yapardı." [182]

989- Müslim (1/333) 4-Kitabu's-Salat, 34-Öğle ve ikindi namazlarında kıraat (okuma) babı.
Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayette buna benzer ifadelere yer verilmekte ve ek olarak da: "Son iki rek'atta ise yalnız Fatiha suresini okurdu" denmektedir. Bu rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Birinci rek'ati, ikinci rek'attan daha uzun tutardı. İkindi namazında da böyle yapardı. Yine sabah namazında da böyle yapardı." [183]
Bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"Biz de, "O böyle yapmakla insanlara kıldığı rek'atın birinci rek'at olduğunu bildirmek istiyor" diye sandık." [184]
Nesai'nin naklettiği bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), bize öğle namazını kıldmrdı. İlk iki reka'atte okur ve bunun gibi bize ayeti duyururdu. Öğle namazında ilk rek'atı uzatırdı. Yine ilk rekatı -yani sabah namazının ilk rek'aünı- uzatırdı." [185]

990- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ebi Katade (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlarmda Fatiha suresini okurdu ve bazen bize ayeti duyururdu. Sonraki iki rek'atlarmda ise Fatiha suresine okurdu."
len rivayetler babı. Nesai (2-164-165) Îl-Kitabu'l-İftitah, 57-Öğle namazında imamın okuduğu ayalleri dinleme babı. 58-Öğle namazının ikinci rek'atında kıyamı (a-yakta duruşu) kısa tutma babı. 59-Öğle namazının ilk iki rek'atında okuma (kıraat). 990- İbni Huzeyme (11254) 102^Öğle ve ikindi namazlarında okuma (kıraat) babı.
(İbni Huzeyme) şöyle söylemiştir:
"Bir zamanlar hadis rivayetinde bulunmuş arkadaşlarımızdan duyduğuma göre bu öğle ve ikindi namazlarının son iki rek'atlarmda yalnız Fatiha suresinin okunmasına dair rivayeti, Ebban bin Yezid ile Hemmam bin Yahya'dan başka kimsenin rivayet etmediğini sanıyordum. Evzai'de uzun bir şekilde naklettiği rivayette bu fazlalığa da yer vermiştir."
Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi (4/175)'nde şöyle söylemiştir:
"Bazen bize ayeti duyururdu" sözü, şu manada alınmıştır. O, bunu yapmakla gizli okunan namazlarda da açıktan okumanın caiz olduğunu ve gizli okumanın namazın geçerliliğinin şartı olmadığını bildirmek istemiştir. Bu namazlarda gizli okumak sünnettir. Belirtildiği şekilde ayetin açıktan o-kunması belki anlamına dalmak dolayısıyla dilin gayri iradi bir şekilde ifadeyi açıktan söylemesi sebebiyle de olabilir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
İ'la'u's-Sünen (4/3)'de açık okunması gereken yerlerde açıktan okumanın, gizli okunması gereken yerlerde gizli okumanın vacib olduğu söylenmiştir.

991- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'in öğle ve ikindi namazlarında ayakta duruşunu tesbit ediyorduk. Öğle namazının ilk iki rek'a tındaki duruşunun Secde suresi miktannca olduğunu tesbit ettik. Son iki rek'atındaki duruşunun ise bunun yarısı kadar olduğunu tesbit ettik. İkindi namazının ilk iki rek'atındaki duruşunun, öğle namazının son iki rek'atındaki duruşu kadar olduğunu tesbit ettik. İkindi namazının son iki rek'atındaki duruşunun ise bunun yansı kadar olduğunu tesbit ettik." [186]
Bir rivayette: "Secde suresi miktarınca" yerine "otuz ayet miktannca" denmektedir. [187]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) öğle namazının ilk iki rek'atının her bir rek'atında o-tuz ayet miktannca okuyordu. Son iki rek'atında ise onbeş ayet miktannca okuyordu, -veya: "Bunun (yani ilk rek'attakinin) yansı kadar" dedi- İkindi namazının ise ilk rek'atında onbeş ayet miktannca, son iki rek'atında da bunun yarısı miktannca okuyordu." [188]
Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın öğle ve ikindi namazlarında ayakta duruşunun (kıyamının) süresini tesbit ettik. İkindi namazının ilk iki rek'atındaki ayakta duruşunun, öğle namazının son iki rek'atındaki ayakta duruşu kadar olduğunu tesbit ettik. İkindi namazının son iki rek'atındaki ayakta duruşunun ise bunun yansı kadar olduğunu tesbit ettik." [189]
992- Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Filanca kadar, Resulullah (a.s)'m namazına benzeterek namaz kılan birinin arkasında namaz kılmış değilim. Biz bu kişinin arkasında namaz kıldık. Öğle namazının ilk iki rek'atını uzatıyor, son iki rek'atını ise kısa tutuyordu. İkindi namazım da kısa tutuyordu. Akşam namazında orta surelerin kısalarını okuyordu. Yatsı namazında da: "Ve'ş-Şemsi ve duhaha"yı ve benzerlerini okuyordu. Sabah namazmda da iki uzun sure okuyordu." [190]

Bir Açıklama

Beğavi (4/174) şöyle söylemiştir:

992- "Sünnet olan, sabah ve öğle namazlannda orta surelerin uzunlarının o-kunmasıdır. Sabah namazında daha uzun okunur. İkindi ve yatsı namazlarında ise söz konusu surelerin ortalarından, akşam namazında kısalarından okunur. Sabah ve öğle namazlarında uzatılmasının hikmetinin, bu namazların gaflet vakitlerine denk gelmesi olduğunu söylemişlerdir. Çünkü gecenin sonunda uyanmakta ve dolayısıyla bu uykudan sonra sabah namazına kalkılmakta, öğle namazından önce de kaylule uykusuna yatılmaktadır. Dolayısıyla gaflete dalan veya bir başka sebeple namaza geç kalan kişinin namaza yetişebilmesi için söz konusu iki namaz uzatılır. İkindi namazının vakti ise böyle değildir. Bilakis bu namazın vakti çalışanlar için bir yorgunluk vaktidir. Bu yüzden ikindi namazı hafif tutulmuştur. Akşam namazının ise vakti dardır. Yatsı namazından sonra da

insanların oruç için hazırlık yapma veya misafirle ilgilenme gibi bir meşguliyetleri olabilir.
Bunun yanısıra yatsı namazının vakti, insanların üzerine uykunun çöktüğü bir vakittir. Bununla birlikte yatsının vakti geniştir. Ancak belirtilen sebeplerden dolayı ikindi namazına benzetilmiştir. En doğrusunu ise ancak Yüce Alah bilir."

993- Ebu Davud, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) öğle ve ikindi namazlarında, "Ve's-Semâi zâti'1-buru" ve "Ve's-Semâi ve't-Tarık"ı ve bunlar gibi sureleri okuyordu." [191]

994- Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [192]

"Resulullah (a.s) öğle namazında: "Ve'1-leyli izâ yeğşâ"yı okuyordu. İ-kindi namazında da bunun bir benzerini okuyordu. Sabah namazında bundan daha uzununu okuyordu."
Bir başka rivayette ise şöyle denilmektedir:
"Öğle namazında: "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'Iâ"yı okuyordu. Sabah namazında ise bundan daha uzununu okuyordu." [193]

995- İmam Malik in, Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, onun babasmdan, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet ettiğine göre dedesi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında öğle namazını kılıyorduk. Kendisinden, Lokman ve Zariyat surelerinin ayetlerinden bazı ayetleri duyuyorduk." [194]

996- İmam Malikin, Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet ettiğine göre dedesi şöyle söylemiştir:
"Orta surelerin kısalarından olsun uzunlarından olsun, bunların içinde Resulullah (a.s)'ın farz namazda insanlara imamlık ederken okuduğunu duymadığım hiç bir sure yoktur." [195]

Bir Açıklama

Orta ve kısa sureleri (mufassalları) ezberlemek, Müslüman in adabmdan-dır.

Çocuklara ilk önce bu sureler ezberletilmelidir. Tefsirde de ifade ettiğimiz üzere bizim kanaatimize göre bu sureler, Zariyat suresinden başlamakta ve Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar devam etmektedir.

997- İbni Huzeyme, Abdullah bin Şakik Ukeyli (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) bir rek'atta birden fazla sureyi bir arada okuyor muydu?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Mufassaları (orta ve kısa sureleri)." Bu, Veki'in nakletmiş olduğu hadistir. Devruki ise hadisinde şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) kuşluk (duna) namazını kılıyor muydu?" diye sordum. "Bir yolculuktan geldiğinde" dedi. "Birden fazla sureyi (bir rek'atta) bir arada okuyor muydu?" diye sordum. "Mufassalları (orta ve kısa sureleri)" dedi. "Oturarak namaz kılıyor muydu?" diye sordum. "İnsanlar onu yaşlandırdıklarında (yani insanların arasında yaşlanınca)" dedi."
Resulullah (a.s)'ın oturarak namaz kılması ya nafile namazda veya hastalığı sırasında oluyordu. [196]

998- Taberani, Resulullah (a.s)'in sahabilerinden Ağar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldım. Rum suresini okudu." [197]

999- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Öğle namazı kılmıyordu. Bu sırada bir kimse Baki'e gidiyor, ihtiyacını görüyor, sonra adest alıyor ve ardından Resulullah (a.s)'ın namazı uzatması dolayısıyla birinci rek'atta Resulullah (a.s)'a yetişiyordu." [198]

1000- Ahmed bin Han bel, İbni Cubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O'nun (yani Resulullah (a.s)'ın) rüküşünün.on teşbih miktarı, secdelerinin de on teşbih miktarı olduğunu tesbit ettik."

1001- Ahmed bin Hanbel, Ebu'l-Aliye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'dan duyan biri bana O'nun şöyle buyurduğunu bildirdi: "Her surenin, rüku ve secdelerden payı vardır."
(Ravi) Dedi ki: "Daha sonra kendisiyle karşılaştım ve: "Abdullah bin Ö-mer (r.a)

bir rek'atta bir kaç sure okurdu. Sana bu hadisi kimin bildirdiğini biliyor musun?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Ben onu (yani kimin bildirdiğini) biliyorum ve ne kadar zaman önce bana bildirildiğini de biliyorum. Bunu bana elli sene önce bildirdi." [199]

Bir Açıklama

"Her surenin payı vardır" sözünün anlamı şudur: Her surenin ardından rüku ve secde edilir. Bu ise her bir rek'atta bir tam surenin okunması ile gerçekleşir. Tahavi'nin naklettiği her sure ile bir rek'at kılındığına dair rivayet de bunu desteklemektedir. En güzel olan da Fatiha suresinden sonra bir tam sure okunmasıdır.
Bir rek'atta iki surenin birden okunması ise bize göre (yani Hanefîlere göre) caizdir. Ancak bunun yapılmaması daha uygundur. (İ'la'u's-Sünen) [200]

Akşam Namazında Okuma (Kıraat)

1002- Buharı ve Müslim, Ununu Fadl (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [201]
"Resulullah (a.s)'ın akşam namazında "Ve'1-Murselati Urfa"ı okuduğunu duydum. Bundan sonra Allah ruhunu alıncaya kadar artık bize hiç namaz kıldırmadı."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bundan sonra artık bize hiç namaz kıldırmadı ve nihayet Allah ruhunu aldı." [202]

Bir başka rivayete göre ise Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ümmu Fadl O'nun (yani Resulullah (a.s)'ın): "Ve'1-Murselati Urfa"ı o-kuduğunu duydu ve şöyle söyledi:
"Ey oğulcağızım bu sureyi okumanla bana şunu hatırlattın. Bu sure, Resulullah (a.s)'ın akşam namazında okuduğunu duyduğum en son suredir." [203]

1003- Buharı, Mervan bin Hakem (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Bana Zeyd bin Sabit (r.a) şöyle söyledi:
"Ne oluyor ki, senin akşam namazında orta surelerin (mufassalların) kısalarım okuduğunu görüyorum. Ben, Resulullah (a.s)'ın en uzunların iki u-zununu

okuduğunu duydum." [204]
Ebu Davud yukarıdaki rivayete ek olarak şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Ben: "En uzunların iki uzunu nedir?" diye sordum. O da: "A'raf" dedi. Ravi dedi ki: "Ben, İbni Ebi Muleyke'ye sordum. O da kendi kafasından: "Maide ve A'raf sureleri" dedi." [205]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ne oluyor ki, senin akşam namazında surelerin kısalarını okuduğunu görüyorum. Oysa ben, Resulullah (a.s)'m bu namazda iki uzunun en uzununu okuduğunu duydum. "Ben: "Ey Ebu Abdullah! İki uzunun en uzunu nedir?" diye sordum. O da: "A"raf' dedi." [206]
Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir: "O (Zeyd bin Sabit r.a), Mervan'a şöyle söyledi:
"Ey Ebu Abdullah! Sen akşam namazında "kul huve'llahu ehad" ve "in-nâ a'teynake'l-kevser"i okuyor musun?" O da: "Evet" dedi- Bunun üzerine o da şöyle söyledi:
"Kendinden başkasına yemin edilmeyene (Allah'a) yemin olsun ki, ben Resulullah (a.s)'m bu namazda iki uzunun en uzununu "Elif. Lam. Mim. Sad"ı (yani A'raf suresini) okuduğunu gördüm." [207]

1004- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [208]
"Resulullah (a.s), akşam namazını A'raf suresi ile kıldırdı. Bunu iki rek-'atta iki parçaya ayırdı." [209]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın A'raf suresini okuması, O'nun sürekli uyguladığı bir sünneti değildi. Bunun, imama uyanları tahammül edebilmeleri durumunda akşam namazında da uzun sureleri okumanın caiz olduğunu göstermek için yapmıştı. Mervan'ın akşam namazında kısa surelerin en kısalarını okuması ise ayıplanacak bir hareket değildir.

1005- Buharı ve Müslim, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın akşam namazında Tur suresini okuduğunu duydum."

[210]

Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Şu ayeti kerimeye: "Yoksa onlar hiç bir şey olmaksızın mı yaratıldılar, yoksa yaratıcılar kendileri mi? Yoksa gökleri de onlar mı yarattılar? Hayır. Onlar kesin bir bilgiyle inanmıyorlar. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa üstün güç (her şeyin denetim ve yönetim) sahipleri kendileri midir?" [211] (mealindeki ayeti kerimeye) geldiğinde kalbim neredeyse uçacak gibi oldu." [212]

Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Cubeyr bin Mut'im, Bedir esirleri arasında gelmişti." daha sonra yukarıdaki hadis verilmektedir. [213]

1006- Nesai, Abdullah bin Utbe bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) akşam namazında Duhan suresini okudu." [214]

1007- İmam Malik, Abdullah Sunabici (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Ebu Bekir Sıddîk (r.a)'in halifeliği döneminde Medine'ye gittim. İlk iki rek'atta Fatiha suresini ve orta surelerin (mufassalların) kısalarından birini okudu. Sonra üçüncü rek'atta kalktı. Bu sırada kendisine yaklaştım. O kadar ki, elbiselerim neredeyse onun elbiselerine değecek gibiydi. Fatiha suresini ve şu ayeti kerimeyi okuduğunu duydum: [215]
"Ey Rabbİmiz! Bizi hidayete eriştirdikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize kendi katından bir rahmet ver. Şüphesiz, sen pek çok ihsan sahibi olansın." [216]

Bir Açıklama

Bu, Hanefilerin, farz namazların ilk iki rek'aündan sonra Fatiha'nın ardından Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okumanın bir sakıncası olmadığı yönündeki fetvalarına delildir.
imam Nevevi (4/174) şöyle söylemiştir:
"Son iki rek'atta sure okuma (yani Fatiha'nın ardından bir sure okuma)

hakkındaki rivayetlerin farklı olmasının sebebi, muhtemelen bizim daha önce üzerinde durduğumuz namaz kılanların durumlarına göre namazı uzun veya kısa tutma konusunda farklı davranılmasıdır. İlim adamları, dört rek'atlı farz namazların son iki rek'atmda ve akşam namazının üçüncü rek-'atında Fatiha'dan sonra sure okumanın müstehab olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Müstehab olduğu söylendiği gibi müstehab olmadığı da söylenmiştir. İmam Şafii'nin de böyle iki farklı görüşü bulunmaktadır. Yani bir görüşüne göre müstehabdır, diğer görüşüne göre ise değildir." [217]

Yatsı Namazında Okuma

1008- Tirnıizi, Bureyde (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) yatsı namazında "Ve'ş-Şemsi ve duhâha"yı ve benzeri surelerden birini okuyordu."
Nesai'nin rivayetinde "benzeri surelerden" anlamına "ve eşbâhiha mine's-suver" denmektedir (yukarıdaki hadisin metninde ise "ve nahviha mine's-su-ver" denmektedir). [218]

1009- Buhari ve Müslim, Bera bin Azib (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [219]

"Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunuyordu. Son yatsı namazını kıldırdı. Rek'atlann birinde "Ve't-Tini ve'z-Zeytuni'yi okudu. O'ndan daha güzel sesli veya O'ndan daha güzel okuyan birini duymadım." [220]

Okuma (Kıraat) Konusunda Resulullah (A.S)'In Bazı Sünnetleri

1010- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir:
"Ensardan bir adam Küba mescidinde kendilerine (yani Enes bin Malik (r.a)'in içinde olduğu bir cemaate) imamlık ediyordu. Namazda kendilerine okuyacağı her bir (zammi) sureye başlamadan önce "Kul huve'llahu ehad"ı okuyor, sonra bunu bitirince diğer sureye başlıyordu ve bunu namazın her rek'atmda yapıyordu. Bunun üzerine arkadaşları kendisiyle konuştular ve şöyle dediler:
"Sen hep bu sure ile başlıyor, sonra bunu yeterli görmüyor ve tutup bir başka sure daha okuyorsun. Ya sadece bunu okursun, ya da bunu bırakır başka bir sure

okursun". Adam da şöyle söyledi:
"Ben bunu bırakmam. Eğer benim size imamlık etmemi arzuluyorsanız, ben de böyle yaparım. Ama eğer bunu istemiyorsanız ben de sizi bırakırım." Onlar da bu adamı kendilerinin en üstünleri (efdallari) olarak görüyorlardı. Dolayısıyla bir başkasının kendilerine imamlık etmesini hoş görmediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) yanlarına gelince durumu O'na bildirdiler. Resulullah (a.s) da:
"Ey filanca! Seni arkadaşlarının istediklerini yapmaktan alıkoyan ve şu sureyi her rek'atta sürekli okumana yönelten şey nedir?" diye buyurdu. A-dam: "Ben onu seviyorum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Senin ona olan sevgin, seni cennete sokar (veya sokacaktır)." [221]

1011- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bir adamı, bir seriyenin başında gönderdi. Adam arkadaşlarına (namazda Kur'an-ı Kerim) okuyor ve: "Kul huve'llahu ehad" ile bitiriyordu. Döndüklerinde bunu Resulullah (a.s)'a bildirdiler. O da: "Bunu ne için yaptığını kendine sorun" diye buyurdu. Sordular. O da şöyle söyledi:
"Çünkü o, Rahman'ın sıfatını bildiriyor. Dolayısıyla ben onu okumayı seviyorum. Bunun üzerine Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ona, Allah'ın kendisini sevdiğini bildirin." [222]

1012- Buhari ve Müslim, Şakik bin Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Adına Nehik bin Sinan denen bir adam Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a gelerek şöyle söyledi:
"Ey Ebu Abdurrahman! Şu harfin elif olarak mı yoksa yâ olarak mı o-kunduğu kanaatindesin: "Min mâin gayri âsin" [223] mi yoksa "Min mâin gayri yasin" mi?" Abdullah (r.a) da kendisine:
"Sen bu harfin dışında bütün Kur'an-ı Kerim'i kavradm mı?" diye sordu. Adam:
"Ben her rek'atta bir orta sure (mufassal) okuyorum" dedi. Bunun üzerine Abdullah (r.a) şöyle söyledi:
"Şiir aktarması gibi bir aktarma! Bir topluluk ki, Kur'an-ı Kerim'i okurlar [224] ama bu onların gırtlaklarını öteye geçmez. Ama kalbe varacak olsa oraya yerleşir ve yarar sağlar. Namazın (rükünlerinin) en üstünleri rüku ve secdedir. Ben Resulullah (a.s)'ın birbirlerine yakın kaldığı (yani bir arada okuduğu) benzerleri

biliyorum. Her rek'atta iki sure okurdu."
Sonra Abdullah (r.a) kalktı. Hemen arkasından Alkame girdi. Biz ona dedik ki:
"Ona, Resulullah (a.s)'m her rekatta okuduğu benzerlerin neler olduğunu sor." O da sordu. Sonra yanımıza geldi ve şöyle söyledi:
"Orta surelerin (mufassalların) başlarından yirmi sure. Abdullah (r.a)'ın yorumlamasına göre sonuncuları "Ha. Mim'lerden Duhan suresi ve "Amme yetesâelun" dur."
Ebu Davud'un Alkame ve Esved'den rivayetine göre de bu ikisi şöyle söylemişlerdir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a bir adam getirildi. Bu adam: "Ben her rek'atta orta sure (mufassal) okuyorum" dedi. (Abdullah bin Mes'ud r.a) da şöyle söyledi:
"Şiir aktarması gibi bir aktarma ve hurma saçması gibi saçma! Ancak Re-sululah (a.s) benzerleri okurdu. Her rek'ata iki sure okurdu. Rahman ve Necme surelerini bir rek'atta, "İkterabet'i ve "el-Hakka"yı bir rek'atta, Tur ve Zariyat surelerini bir rek'atta, "İzâ veka'at"ı ve "Nun"u bir rek'atta, "Se'ele Sâilun"u ve "en-Nazi"ât"ı bir rekatta, "Veylun li'l-Mutaffifin"i ve "Abese"yi bir rek'atta, "Muddesir"i ve "Muzzemmil"i bir rekatta, "Hel Etâ"yı ve "Lâ Uksumi bi Yevmi'l-Kıyame"yi bir rek'atta, "Amme Yetesâe-lun"u ve "Mur-selât"ı bir rek'tta, "Duhan"ı ve "İzâ'ş-Şemsu Kuvviret"i bir rek'atta..." [225]
Ebu Davud dedi ki: "Bu Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un açıklamasıdır." Müslim'in Şakik'ten naklettiği bir başka rivayette ise şöyle denmektedir:
"Abdullah (r.a) şöyle söyledi:
"Şüphesiz ben, Resulullah (a.s)'ın okumakta olduğunun benzerlerini biliyorum. On rek'atta yirmi sure okurdu."
Sonra Alkame'nin elinden tutup içeri girdi. Sonra Alkame bizim yanımıza çıktı. Biz ona (benzerlerini) sorduk. O da bize onları bildirdi." [226]

Bir Açıklama

Yukarıda geçen ayeti kerimedeki "âsin" kelimesinin "yasin" diye okunması yanlış bir okumadır. Çünkü bu okuyuş mushaftaki yazıya uymamaktadır. Mütevatir olan okuyuş şekli ise "âsin" diye okunmasıdır. Adamın sorusunun doğru cevabı işte budur. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un kendine özel olarak düzenlediği mushafta tek (münferid) kaldığı bir takım şeyler bulunmaktaydı. Ümmet ise Hz. Osman (r.a) tarafından düzenlenen mushaf üzerinde icma

etmiştir. İlim adamlarını çoğunluğu da bu düzenlemenin sanatın sahibi tarafından bildirilen şekil üzere bir düzenleme olduğu görüşündedirler. Bilen biri, bilmeyene karşı delildir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un ilimde büyük bir seviyeye ulaşmış olmasma rağmen başkasının bilebildiği ancak onun gözünden kaçan bir takım şeyler bulunabilir.
Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi (6/104)'nde, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un: "Sen bu harfin dışında bütün Kur'an-ı Kerim'i kavradın mı?" sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Bu ifade, şu şekilde yorumlanmıştır: Abdullah bin Mes'ud (r.a) adamın sorusundan, onun bu soruyu sormaktaki asıl amacının doğruyu öğrenmek olmadığını anlamıştır. Çünkü eğer adamın amacı doğruyu öğrenmek olsaydı, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un da cevap vermesi gerekirdi. Oysa yukarıdaki söz, soruya cevap olacak bir söz değildir.
Adam: "Ben her rek'atta bir orta sure (mufassal) okuyorum" demiş, Abdullah bin Mes'ud (r.a) da: "Şiir aktarması gibi bir aktarma!" demiştir. Bunun anlamı şudur:
"Adam kendisinin çok şeyi ezber bildiğini bildirmiş, Abdullah bin Mes'ud (r.a) da: "Aktarıp geçiyorsun" demiştir. Bununla hızla okumanın, fazla acele etme olduğu anlamı kastedilmiştir. Bu ifade ise Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere ve üzerinde düşünerek okumaya teşvik etmektedir.
"Bir topluluk ki, Kur'an-ı Kerim'i okurlar ama bu onların gırtlaklarını öteye geçmez" sözünün anlamı da şudur:
"Bazı insanlar vardır ki, Kur'an-ı Kerim okumaktan elde ettikleri, sadece onu dil ile söylemekten başka bir şey değildir. Dolayısıyla gırtlaklarını geçmez ki, kalplerine kadar ulaşsın. Kur'an-ı Kerim'in okunmasından istene ise bu değildir."
"On rek'atta yirmi sure" sözü hakkında Kadı İyaz şöyle söylemiştir:
"Bu doğru ve Hz. Aişe (r.a)'nin ve Abdullah bin Abbas (r.a)'ın rivayetlerine uygundur. Bunlardan rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s)'m vitir ile birlikte namazı onbir rek'atı buluyordu. Çoğunlukla okuması da yukarıdaki rivayette bildirilen kadar oluyordu. Rivayette bildirilen uzatma ise okunanın tertil ile okunmasından ve üzerinde düşünülmesinden ileri geliyordu. Daha başka rivayetlerde bildirildiği üzere Bakara, Nisa ve Ali İmran gibi surelerin okunması ise nadir zamanlarda gerçekleşiyordu."

1013- İmam Malik, Hafsa (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda bir sureyi okuyor ve bunu tertil ile (harflerini anlaşılır şekilde tane tane çıkararak) okuyordu. Dolayısıyla onu okuması, ondan daha

uzun bir şeyi okuyanın okumasından uzun sürüyordu." [227]

1014- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Namazın efdali (en üstünü), ayakta duruşu (kunutu) uzun olanıdır." [228]

1015- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [229]

"Ben filancadan daha çok, namazı Resulullah (a.s)'m namazına benzeyen birini görmedim."
Bunu Medine'nin bir emiri hakkında söyledi. Süleyman dedi ki:
"Ben onun arkasında namaz kıldım. İlk iki rek'atı uzatıyor, son iki re-k'atı ise kısa tutuyordu. İkindi namazını hafif tutuyordu. Akşam namazının ilk iki rek'atmda orta surelerin (mufassalların) kısalarından okuyordu. Yatsı namazının ilk iki rek'atında da orta surelerin (mufassalların) ortalarından okuyordu. Sabah namazında ise orta surelerin (mufassalların) uzunlarından okuyordu." [230]

Dersler Ve Öğütler

İbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Fatiha'dan sonra neyin okunacağı konusunda rivayetler arasındaki bu farklılık, mubah yönündendir. Namaz kılan biri akşam namazında ve diğer bütün namazlarda Fatiha'ya ek olarak istediğini, Kur'an-ı Kerim'in surelerinden herhangi birini okuyabilir. Kur'an-ı Kerim'in surelerinden istediğini okumasında, onun için herhangi bir sakınca yoktur. Ancak imam olması durumunda yapacağı seçim, okumayı kısa tutmak, uzun uzun okumak suretiyle insanları fitneye düşürmekten çekinmek olmalıdır. Nitekim Resulullah (a.s) da Muaz bin Cebel'e: "Fitne çıkarıcı olmak mı istiyorsun?" diye buyurmuştur. Bunun yanısıra Resulullah (a.s) imamlara namazı hafif tutmalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur; "Sizden kim insanlara imamlık ederse, hafif tutsun."
İmam Nevevi (4/174)'de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m namazı uzunluk ve kısalık bakımından şartlara göre değişiyordu. Cemaatten olanların namazın uzatılmasını istemeleri, gerek kendinin ve gerekse cemaatten olanların herhangi bir işlerinin olmaması durumunda namazı uzatıyordu. Böyle olmaması durumunda ise kısa tutuyordu. Bazen namazı uzatmak ister ancak namaz esnasında çocuk ağlaması veya

benzeri bir istisnai durumun ortaya çıkması dolayısıyla kısa tutardı. Sadece bazı vakitlerde namazı uzattığı, bunun da çok az sayıda olduğu, büyük çoğunlukla kısa tuttuğu da söylenmiştir. Uzatması bunun da caiz olduğunu bildirmek içindi. Kısa tutması bunun efdal yani daha üstün olması dolayısıylaydı.
Resulullah (a.s) kendisi hafif tutmayı emretmiş ve şöyle buyurmuştur:
"Sizin içinizde ürkütücüler, hoşnutsuzluğa sebep olanlar var. Sizden kim insanlara namaz kıldırırsa, hafif tutsun. Onların içinde hasta vardır,
zayıf vardır, ihtiyaç sahibi vardır."
Yine şöyle denmiştir; Bir vakitte uzattı, bir vakitte ise kısa tuttu. Bunu da Kur'an-ı Kerim'den Fatiha'ya ek olarak okunacak kısmın miktarı konusunda belli bir sınır ve şart olmadığım, uzun okumanın da kısa okumanın da caiz olduğunu bildirmek için yaptı. Okunması şart olan Fatiha süresidir. Dolayısıyla bu konuda bütün rivayetler ittifak etmişlerdir. Buna ek olarak okunan kısım hakkında ise farklı rivayetler nakledilmiştir. Genel olarak ele alırsak sünnet olan, Resulullah (a.s)'ın da emretitği üzere ve yine O'nun bildirdiği sebep dolayısıyla kısa tutmaktır. Bazı zamanlarda belirtilen sebebin kesinlikle olmaması yani cemaatin içinde hasta, zayıf veya ihtiyaç sahibi birinin bulunmadığının kesin olarak bilinmesi dolayısıyla Resulullah (a.s) namazı uzattı. Bir kimse bu sebebin olmadığını gördüğü zaman namazı uzatabilir. Ancak ifade edildiği üzere bizim bu günlerdeki uzatmamız, onların kısa tutmaları gibidir."
İleride geleceği üzere sahabilerin namazları, kendilerinden sonrakilerin namazlarımn üç katıydı.

1016- İbni Huzeyme, Huzeyfe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Her ne zaman bir rahmet ayeti geçse onda duruyor ve (rahmetini) istiyordu. Yine her ne zaman bir azap ayeti geçse onda duruyor ve (azabından Allah'a) sığınıyordu."
Bu, Ebu Musa'nın hadisinin metnidir. Bir Açıkama
Bu, gece namazında olmuştu. Bu namazda diğerlerinde yapmadığı şekilde uygulamayı geniş tutuyordu. Gece ibadetinde yani geceleyin kıldığı nafile namazlarda veya namaz dışında Kur'an-ı Kerim okuyan birinin, Resulullah (a.s)'ın yaptığım yapması sünnettir. [231]

1017- İbnî Huzeyme, İbrahim Teyyimi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Babam bizimle birlikte namaz kılmamaya başlamıştı. Ben: "Sana ne o-luyor da bizimle birlikte namaz kılmıyorsun?" dedim. "Siz namazı hafif (kısa)

tutuyorsunuz" dedi. "Peki, Resulullah (a.s)'ın: "İçinizde zayıf, yaşlı ve ihtiyaç sahibi vardır" sözü nerede kalıyor?" dedim. Bu kez şöyle söyledi:
"Ben, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bunu söylediğini duydum. Sonra da bize sizin kıldırdığınızın üç katı bir namaz kıldırdı."
Bu, bir kimsenin sadece kendine özel bir anlayıştır. Yoksa imam namazı ne kadar kısa tutsa da namazı cemaatle kılmak daha faziletlidir.

1018- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), insanlar içinde, namazı tam ve eksiksiz kılmakla birlikte en hafif tutan kişiydi." [232]

1019- Nesai, Zeyd bin Eşlem (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Enes bin Malik (r.a)'in yanına girdik: "Namaz kıldınız mı?" dedi. "E-vet" dedik. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ey cariye! Abdest suyumu getir. Ben sizin şu imamınızdan daha çok, namazı Resulullah (a.s)'ın namazına benzeyen bir imamın arkasında namaz kılmış değilim."
Bu sözüyle Ömer bin Abdulaziz'i kastediyordu.
Zeyd dedi ki: "Ömer bin Abdulaziz rüku ve secdeleri tam yapıyordu. A-yakta duruşu ve oturuşu (kıyam ve kuudu) da hafif tutuyordu." [233]

Okumayı Uzatma Ve Kısa Tutma

Sabah namazında esas olan kırk ile altmış ayet arası okuyarak, okumayı uzatmaktır. Öğle ve ikindi namazlarında esas olan A'la suresi gibi sureler o-kumaktır. Akşam namazında esas olan Zelzele (Zilzal) suresi gibi sureler okumaktır. Yatsı namazında esas olan ise öğle ve ikindi namazlarında okunan sureler gibi sureler okumaktır. Ancak bazı özel durumlarda farklı hareket edilebilir. Resulullah (a.s) bir keresinde akşam namazını kıldı ve iki rek'atta Tur suresini okudu (yani Tur suresini ikiye bölerek iki rek'atta tamamını okudu). Yine bir takım özel sebepler dolayısıyla bir sabah namazında muavvi-zeyetini (Felak ve Nas surelerini) okudu. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

1020- Tebarani, Mus'ab bin Sa'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Babam camide namaz kıldığında kısa tutar ve rüku ve secdeleri tam yapardı.

Evde namaz kıldığında ise rükuyu, secdeleri ve (genelde) namazı uzatirdi. Ben: "Ey babacığım! Camide namaz kıldığında kısa tutuyor, evde namaz kıldığında ise uzatıyorsun!" dedim. Şöyle söyledi:

"Ey oğulcağızım! Biz imamlarız. Bize uyulur." [234]

1021- Ahmed bin Hanbel, Ebu Cabir Valid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [235]
"Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) size namaz kıldırırken böyle mi yapıyordu?" dedim. "Namazımdan garibinize giden ne oldu?" diye sordu. "Şundan sormak istedim" dedim. "Evet" dedi ve özet halinde şöyle söyledi:
"Ayakta duruşu (kıyamı) müezzinin minareden inip safa yetişmesinde geçirdiği vakit kadar sürüyordu."
Yine ondan nakledilen bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Ebu Hureyre (r.a)'nin kısa tutarak bir namaz kıldığını gördüm." [236]

1022- İbni Huzeyme, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Namazında sesini çok yükseltme, çok da kısma" [237] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, Resulullah (a.s)'ın Mekke'de saklanmakta olduğu bir sırada indi. O zaman sahabilerine namaz kıldırdığında Kur'an-ı Kerim'i açıktan okurdu."

Devruki ve bir başka ravi de şöyle söylemişlerdir: [238]
"O zaman müşriklerde (Kur'an-ı Kerim'i) duyduklarında Kur'an-ı Kerime, onu indirene ve getirene sövüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah peygamberine şöyle buyurdu:
"Namazında sesini çok yükseltme, çok da kısma."

1023- Bu har i, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [239]
"Resulullah (a.s) kendisine emredildiği yerde okumuş, kendisine emre-dildiği yerde de susmuştur."

"Senin Rabbin asla unutkan değildir." [240]

"Andolsun sizin için Resulullah (a.s)'ta güzel bir örnek vardır." [241]

Bir Açıklama

Bilindiği üzere namazda Kur'an-ı Kerim okunacak an ayakta duruş (kıyam) anıdır. Bunun dışındaki anlarda, namazda kıraat niyetiyle Kur'an-ı Ke-rim'den bir şey okunmaz. Yukarıdaki nass (metin) da buna işaret etmektedir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

1024- Buharı, Abdullah bin S ah bara (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Habbab'a: "Resulullah (a.s) öğle ve ikindi namazlarında okuyor muydu?" diye sorduk. "Evet" dedi. Ben: "Okuduğunu nasıl anhyordunuz?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Sakalının hareket etmesinden."
Bir şeyin bilinmemesi, o şeyin yokluğunu göstermez. Burada amaçlanan ise kesinlik kazanmış ve rivayetle bildirilmiş olan bir hususun öğretilmesidir. [242]

Gece Okumak

1025- Ebu Davud, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: [243]
"Resulullah (a.s) bir gece çıktı. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e uğradığında o namaz kılıyor ve sesini alçak (kısık) tutuyordu. Sonra Hz. Ömer (r.a)'e uğrardı, o da namaz kılıyor ve sesini yükseltiyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e (niçin öyle yaptığını) sordu. "Kendisine seslendiğime sesimi duyurdum, ya Resulullah (a.s)!" dedi. Hz. Ömer (r.a)'e sordu. O da: "Hafif uykudakini uyarıyor ve şeytanı kovuyorum" dedi. (Müellif) dedi ki:
"Hasan kendi rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer verdi:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Bekir! Sen sesini biraz yükselt." Hz. Ömer (r.a)'e de dedi ki:
"Sen de sesini biraz alçalt"
Tirmizi bunu muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bu rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a)'e şöyle söyledi: "Sana uğradım, okuyor ve sesini alçak (kısık) tutuyordun." O da şöyle söyledi: "Ben kendine seslendiğime duyurdum." Resulullah (a.s) da: "Biraz (sesini) yükselt" diye buyurdu. Hz Ömer (r.a)'e de şöyle dedi: "Sana uğradım, okuyor ve sesini yükseltiyordun." O da şöyle söyledi: "Hafif uykudakini uyarıyor ve şeytanı kovuyorum." O'na da: "(Sesini) biraz alçalt" diye buyurdu."

1026- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den yukarıdaki olayı rivayet etmiş ancak "Hz. Ebu Bekir (r.a)'e: Sen sesini biraz yükselt" Hz. Ömer (r.a)'e de: "Sen de sesini biraz alçalt" diye buyurdu." sözlerine yer vermemiştir. O-nun rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"(Resulullah (a.s) buyurdu ki):
"Ey Bilal! Seni de bir o sureden, bir bu sureden okuduğunu duydum. O da:
"Bu, Yüce Allah'ın değişik parçalarım bir araya topladığı güzel bir sözdür" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hepiniz doğru olanı yapmışsınız." [244]

Bir Açıklama

Hanelilere göre geceleyin yalnız basma ibadet eden birinin sessiz oku-

---

[1] İbni Abidin Haşiyesi (1/288) Şerhu's-Sünne (J/303) Muhazzeb (1/70) el-Muğni (11464) Fıkhu'l îslami (i/614)

[2] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/375-379

[3] Beyyine Suresi: 5

[4] Hacc Suresi: 37

[5] Al-i İmran Suresi: 29

[6] Buhari (1/135) 2-Kitabu'l-İman, 41-Amellerin niyetlere ve temennilere göre olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (311515-1516) 33-Kitabu'l-İmare, 45-Resulullah (a.s)'ın: "Ameller ancak niyetlere göredir" sözüyle ilgili bab. Ebu Da-vud (21262) Kitabu't-Talak, 11-Talak kastıyla söylenilen sözler ve niyetler hakkındaki bab. Tirmizİ (4/179-180) 23-Kitabu Fedaili'l-Cihad, Î6-Gösteriş olsun diye ve dünyalık için savaşan hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (1159-60) Kita-bu't-Tahare, 60-Abdestte niyet babı.

[7] Şerhu's-Sünne (1/402)

[8] Buhari (111323) 82-Kitabu'r-Rikak, 31-Bir iyilik veya bir kötülük düşünen hakkındaki bab. Müslim (11118) 1-Kitabu'l-İman, 59-Bir kulun bir iyilik düşünmesi durumunda bunun yazılacağı ancak kötülük düşünmesi durumunda bunun yazılmayacağı babı.

[9] Müslim, aynı yer, sh. 118
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/380-382

[10] Buhari (4/338) 34-Kitabu'l-Buyu' 49-Çarşılar hakkında bildirilenler babı. Müslim (4/2208) 52-Kitabu'l-

Fiten ve Esrati's-Sa'a, 2-Ka'be'ye kasteden ordunun toptan yere geçirilmesi babı.
Bir hadisi şerifte de: "Kim seçerek (isteyerek) günahtaki siyahlığını artırırsa ceza onu bulur" denmektedir. Yukarıdaki hadisi şerif de zalimlerle, Allah'a karşı gelenlerle yakınlık kurmaktan sakındırmaktadır. Ancak bütün ameller niyetlere göredir ve herkes neyi amaçlamışsa ona göre karşılık bulacaktır.

[11]
Buhari (6/3) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Seyr, 1-Cihadın ve yürüyüşün fazileti babı. Müslim (311488) 33-Kitabu'l-İmare, 20-Mekke'nin fethinden sonra İslam, cihad ve hayır Üzere bey'at etme babı.
Nevevi şöyle söylemiştir: "Bunun anlamı şudur: Mekke'nin fethinden sonra artık Mekke'den hicret yoktur. Çünkü burası İslam yurdu olmuştur."

[12]
Buhari (3/291) 24-Kitabu'z-Zekat, 15-Bir kimsenin farkında olmadan oğluna tasad-dukta bulunması babı.

[13]
Müslim (4/1986) 45-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Adab, 10-Müslümana zulmetmenin , onu aşağı düşürmenin ve onu basite almanın haramlığı babı.

[14]
Buhari (1/85) 2-Kitabu'l-İman, 52-Mü'minlerden iki gurubun birbirleriyle çarpışmaları durumunda aralarının buluşturulması gerektiği babı. Müslim (4/2213-2214) 53-Kitabu'l-Fiten ve Eşrati's-Sa'a, 4-İki Müslümanın kılıçlarıyla kar§ı karsıya gelmeleri durumu ile ilgili bab. Bu hadis Buhari ve Müslim tarafından aynı Şekilde rivayet edilmiştir. Beyyine Suresi: 5

[15]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/382-387

[16]
Müddesir Suresi: 3

[17]
Bakara Suresi: 238

[18]
Müzzemmil Suresi: 20

[19]
Hacc Suresi: 77

[20]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/389-391

[21]
Ebu Davud (11198) Kitabu's-Salat, 118. bab. İsnadı sahihtir.

[22]
Buharı (21271) 10-Kitabu'l-Ezan, 16-Secdelerde tekbirin tam alınması babı. Müslim (1/295) 4-Kitabu's-Salat, 10-Namazda her iniş ve kalkışta tekbir getirilmesinin gerektiği babı. Ebu Davud (11221) Kitabu's-Salat, 139-Tekbirin tamamlanması (veya tam alınması) babı.

[23]
Nesai (3/2) 13-Kitabu's-Sehv, 1-İlk iki rekat'tan sonra kalkarken tekbir alınması babı.

[24]
Buhari (21272) 10-Kitabu'l-Ezan, 117-Secdeden kalkış esnasında tekbir getirilmesi babı. Müslim (1/293-294) 4-Kitabu's-Salat, 10-Namazda rukudan kalkış haricinde her kalkış ve inişte tekbir getirileceği, rukudan kalkarken ise: "Semi'a'llahu limen hamideh" deneceği babı.

[25]
Müslim, aynı yer, sh. 294

[26]
Buhari (2/290) 10-Kitâbu'l-Ezan, 128-Kişinin secdeye varması esnasında tekbir getirerek secdeye gideceği babı.

[27]
İbni Huzeyme (1/234) Kitabu's-Salat, 78-Namazda ellerin kaldırılması esnasında parmakların arasının

açılması babı. İsnadı sahihtir.

[28]

Buhari (2/301) 10-Kitabu'l-Ezan, 140-İki secde arasında bekleme babı. Müslim (1/344) 4-Kitabu's-Salat, 38-Namaztn rükünlerinde dengeli olmak ve hepsini tam yerine getirmek üzere hafif tutmak babı.

[29]

) Buhari (2/287) 10-Kitabu'l-Ezan, 127-Kisinin rükudan basını kaldırmasından sonra tum'anineti (bedenin rahat bir hale kavuşması) babı.

[30]

Ebu Davud (11225) Kitabu's-Salat, 146-Rükudan sonra ve iki secde arasında uzun süre beklenmesi babı.

[31]

Buharı (2/303) 10-Kitabu'l-Ezan, 143-Bir rek'attan kalkınca yere nasıl dayanılacağı babı.

[32]

Buharı (2/300) 10-Kitabu'l-Ezan, 140-İki secde arasında bekleme babı.

[33]

Buhari (2/288) 10-K.itabu'l-Ezan, 127-Kisinin rükudan başını kaldırmasından sonra tum'anİneti (bedeninin rahat bir hale kavuşması) babı.

"İlim adamlarına göre de bu şekilde amel edilmesi gerekmektedir. Bir adam namazdan kalkarken ayaklarını Ön taraflarına dayanmalıdır." (İ'la'uV Sünen, 3/38)

[34]

Ebu Davud (1/168) Kitabu's-Salaî, 74-îmama uyan kişinin imama uymak konusunda ne ile emrolunduğu babı.

[35]

Bunu İbni Ebi Şeybe, Musannefinde rivayet etmiştir. İsnadı hasendir.

[36]

Ebu Davud (1/193) Kitabu's-Salat, 116-Namazda ellerin kaldırılması babı. Nesai (3/35-36) 13-Kitabu's-Sehv, 31-Dirseklerin yeri (dirseklerin nerede tutulacağı).

[37]

Ebu Davud, aynı yer. sh. 193

[38]

Nesai (21122) 11-Kitabu'l-İftitah, 4-Ellerin kulakların hizasına kadar kaldırılması babı. İbni Huzeyme (1/242-243) Kitabu's-Salat, 87-Namazda kıraata (Kur'an-ı Kerim okumaya) başlamadan önce sağ eli sol elin üzerine koyma babı. 88-Sağ elin ovucunun sol elin üstüne ve bileğine konulması babı. İsnadı hasendir.

[39]

Buharı (21219) 10-Kitabu'l-Ezan, 84-Tekbir getirilirken, rükuya gidilirken ve rükudan kalkılırken ellerin kaldırılması babı. Müslim (11292) 4-Kitabu's-salat, 9-Namaza giriş tekbiri esnasında, rükuya giderken ve rükudan kalkışta ellerin omuzların hizasına kadar kaldırılmasının müstehab olduğu ve bunun secdeden kalkış esnasında yapılmayacağı babı.

[40]

Buharı (2/218) 10-Kitabu'l-Ezan, 83-Namaza giriş tekbiri esnasında iki elin birlikte (aynı hizada) kaldırılması babı.

[41]

Buharı (21221) 10-Kitabu'l-Ezan, 85-Namaz Manın ellerini nereye kadar kaldıracağı babı.

[42]

Buharı (2/222) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 86-İlk iki rek'atîan sonra kalkarken ellerin kaldırılması babı. Ebu Davud söyle söylemiştir: "Bunu Hz. Ömer (r.a)'in sözü olduğu sahihtir, ancak merfu değildir."

[43]

Muvatta (1175) 3-Kitabu's-Salat, 4-Namaza başlama babı.

[44]

Muvatta aynı yer, Sh. 77, Ebu Davud söyle söylemiştir: "Bunu es-Sakafı mevkuf olarak rivayet etmiştir ve o rivayetinde şöyle demiştir: "İlk iki rek'attan kalktığında onları (yani ellerini) memelerinin hizasına kadar kaldırırdı." Bu rivayet ise sahihtir. "Yine: "Bunu Hammad bin Seleme'ye isnad etmiştir" demiştir.

Eyyub ve İmam Malik, iki secdeden sonraki kalkıştan söz etmemişlerdir. İbnu Cureyc bunun hakkında şöyle söylemiştir: "Nafi'e: "Abdullah bin Ömer (r.a) ilk tekbirinde ellerini daha çok mu kaldırıyordu?" dedim. "Hayır, aynı şekilde kaldırıyordu" dedi. "Hadi bana göster" dedim. Gösterdi ve memelerinin hizasına kadar veya bundan daha aşağı bir yere kadar kaldırdı."

[45]
Ebu Davud (11192) Kitabus's Salat 116-Namazda elleri kaldırma babı.
[46]
117-Namaza başlama babı.
[47]
Buhari (2/305) 10-Kitabu'l-Ezan, 145-Teşehhüdde oturma sünneti babı. Ebu Davud (11194) Kitabu's-Salat,
[48]
Ebu Davud, aynı yer, sh. 195
[49]
Ebu Davud, aynı yer. sh. 195
[50]
Ebu Davud, aynı yer. sh. 196. İbni Huzeyme (11297-298) Kitabu's-Salat, 144-Rükuda vücudun dengeli bir şekil alması, kolların yanlara doğru açılması ve ellerin dizlerin üstüne konulması babı.
[51]
Buhari (2/40) Ebvabu's-Saiat, 191-Resulullah (a.s)'ın ilk kerenin dışında ellerini kaldırmadığı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/195) 12-Kitabu't-Tatbik, 20-Bunun terkine ruhsat babı.
[52]
Tirmizi (2133-34) Ebvabu's-Salat, 188-Rükuya ve secdeye giderken tekbir getirilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/230) 12-Kitabu't-Tatbik, 83-Secdeden kalkış esnasında tekbir getirilmesi babı.

[53]
Nesai (3162) 13-Kitabu's-Sehv, 70-Sağ tarafa selamın nasıl olduğu babı.
[54]
Ebu Davud (11199) Kitabu's-Salat, 119-Rüku esnasında ellerin kaldırılmasından söz-etmeyenler babı. İsnadı sahihtir.
[55]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/393-406
[56]
Ebu Davud, aynı yer. sh. 200. Bu hadis hasendir. Kendinden önce geçen hadis onun şahididir.
[57]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 200, Ebu Davud: "Bu, sahih olmayan bir hadistir. Ancak kendinden önceki hadis buna şahitlik etmektedir" demiştir.
[58]
Buhari (21236) 10-Kitabu'l-Ezan, 95-Gerek yolculukta ve gerekse yolcu değilken gerek içinde açıktan okunan ve gerekse gizlice okunan (yani kıraati cehri ve hafi olan namazların tümünde) bütün namazlarda imamın da, imama uyanın da okumasının (kıraatinin, Kur'an-t Kerim okumasının) gerekliliği babı, Müslim (1/334) 4-Kitabu's-Salat, 34-Öğle ve ikindi namazlarında okuma (kıraat) babı, İbni Hu-zeyme (11256) Kitabu's-Salat, 105-Öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlanntn uzatılması, son iki rek'atlarının ise kısa tutulması babı.
[59]
Müslim (1/357-358) 4-Kitabu's-Salat, 46-Namaz özelliğini neyin kendinde toplayacağı, namaza ne ile başlanacağı ve namazın ne ile bitirileceği babı, Ebu Davud (J/208) Kitabu's-Salat, 124-Bismillahirrahanirrahim'in açıktan okunmasının gerekmediği görüsünde olanlar babı.
[60]
Müslim, aynı yer. sh. 358
Ukbetu'ş-Şeytan: Kalçalarını iki secde arasında iki ökçesinin arasına koymasıdır. Bazıları yere dayanmak

için böyle yapmaktadır. Bu ibare ile kastedilen anlamın ökçeleri yıkamadan bırakmak olduğu da söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/406-408

[61] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/408-410

[62] Buhari (2/237) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 95-Gerek imamın ve gerekse imama uyanın bütün namazlarda okumasının (kıraatinin) gerektiği babı. Müslim (1/298) 4-Kitabu's-Sa-lat, 12-İmama uyanın imamın arkasında açıktan okumaktan nehyolunduğu babı. Ebu Davud (1/226) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdelerde beli doğrulmayanın namazı babı. Tirmizi (2/103) Ebvabu's-Salat, 226-Namazm özelliği hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/193) Rüku'un tam yapılmasıyla emir babı. 15-Rüku'da zikri terketmeye ruhsat babı. İbni Mace (1/236) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 72-Namazın tamamlanması babı (veya namazın tam kılınması babı.)

[63] Buharı (11136) 79-Kitabu'l-İsti'zan, 18-Selâm alarak "Ve aleyke's-Selam" denmesi babı.

[64] Ebu Davud (1/226) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdelerde beli doğrulmayanın namazı babı.

[65] Tirmizi (21100-101) Kitabu's-Salat, 226-Namazın özelliği hakkında gelen rivayetler babı, İbni Huzeyme (11274) Cemma'u Ebvabi'l-Ezan ve'l-İkame, 122-Teşbih ve tekbirle namaz kılmaya cevaz babı. İsnadı sahihtir.

[66] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/411-414

[67] Ebu Davud (1/226) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdelerde beli doğrulmayanm namazı babı.

[68] Ebu Davud (11227) Aynı yer.

[69] Ebu Davud, aynı yer.

[70] Ebu Davud (1/228) Aynı yer.

[71] Ahmed hin Hanbel (41340) Hadisin dördüncü rivayeti, Ebu Davud (11228) Kitabu's-Salat, 147-Rükuda ve secdede belini doğrultmayan birinin namazı babı. Tirmizi (21100) Ebvabu's-Salat, 226-Namazın özelliği hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21193) Rükunun tam yapılmasıyla emir, 15-Rükuda zikri terketmeye ruhsat babı, Darimi (1/305) Kitabu's-Salat, Rüku ve secdelerini tam yapmayanla ilgili bab. Bu hadis sahihtir.

[72] Nesai (3/58) Kitabu's-Sekv, 66-Namazdan kırpma babı.

[73] Buhari (2/295) 10-Kitabu'l-Ezan, 132-Secdelerin tam yapılmaması durumuyla ilgili bab.

[74] Buhari (2/274) 10-Kitabu'l-Ezan, 119-Rükunun tam yapılmaması durumuyla ilgili bab.
Kırpmak (tatfif): Ölçüde, tartıda eksik yapmaktır. Buarda ise namazdan eksiltmek, okumasını kısa yapmak ve bu yolla namazı iyice kısaltmak anlamı kastedilmektedir.
Muhammed'in fıtratı: Fıtrat yaratılıştaki hal ve millet (ümmet) anlamındadır. Burada Hz. Muhammed (a.s) tarafından getirilmiş olan İslam dini kastedilmiştir.

[75] Ahmed bin Hanbel (5/379) Mecmeu'z-Zevaid (51125) Kitabu'l-Libas, îzar ve izarın yeri ile ilgili bab. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmişir ve raviteri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[76] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/414-419
[77] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/419
[78] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/419-420
[79] Tirmizi (1/8) Ebvabu't-Tahare, 3-Namaztn anahtarının temizlik olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Nevevi, Hulasa'da, Beğavi de Şerhu's-Sünne'de bunun hasen olduğunu söylemişlerdir.
[80] Müslim (1/302) 4-Kitabu's-Salat, 15-Namaza giriş tekbirinden sonra sağ elini sol elinin üzerine koyma babı.
[81] Ebu Davud (1/193) Kitabu's-Salat, 116-Namazda elleri kaldırma babı.
[82] Ebu Davud (1/194) Kitabu's-Salat, 117-Namaza başlama babı.
[83] Ebu Davud (11193) Kitabu's-Salat, 116-Namazda elleri kaldırma babı.
[84] Ebu Davud (1/192) Kitabu's-Salat, 116-Namazda elleri kaldırma babı.
[85] Ebu Davud (1/193) Kitabu's-Salat, aynı yer.
[86] Ebu Davud (1/197) Kitabu's-Salat, 117-Namaza başlama babı.
[87] Nesai (3/2) 13-Kitabu's-Sehv, 1-İlk iki rek'attan kalkarken tekbir alınması babı. İsnadı hasendir.

[88] Ahmed bin Hanbel (3118) Mecmeu'z-Zevaid (21105) Kitabu's-Salat, Tekbir babı. Heysemı Söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[89] Tafaerani (11/199) Tekbir hakkında, Mecmeu'z-Zevaid (21105) Kitabu's-Salat, Tekbir babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[90] - Mecmeu'z-Zevaid (2/105) Kitabu's-Salat, Tekbir babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/421-425
[91] Muvatta (1/159) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 15-Ellerin birinin diğerinin üzerine konulması babı. Buhari (2/224) 10-Kitabu'l-Ezan, 87-Sağ elin sol el üzerine konulması babı.
[92] Ebu Davud (11200) Kitabu's-Salat, Namazda sağ elin sol el üzerine konulması babı.
[93] Nesai (2/126) Kitabu'l-İftitah, 10-İmamın bir kimsenin sol elini sağ elinin üstüne koyduğunu görmesi durumu(nda ne yapması gerektiği) babı. İsnadı basendir.
[94] Nesai (2/125) Kİtabu'l-İftitah, 9-Sağ elin sol el üzerine konulması babı. isnadı ha-sendir.

[95] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/425-426
[96] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/426-427

[97]
İ'la'us Sürme (21157)
[98]
Beğavi, Şerhu's-Sünne (C.2)'de şöyle söylemiştir: "Bu hadisin ravileri arasında Abdurrahman bin İshak el-Vasiti bulunmaktadır ki, bu kist ittifakla zayıf biridir." Yine bir diğer ravi Ziyad bin Zeyd Suvai ise bilinmeyen (meçhul) biridir. Albani de, İnva'u'l-Galil (C.2)'de bunun zayıf biri olduğunu söylemiştir. Albani daha sonra şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın ellerini nereye koyduğu konusunda sahih olan rivayete göre O'nun ellerini koyduğu yer, göğsüdür." Bu konuda, Tahricu Sıfati's Sala' adlı kitapta vermiş olduğu çok sayıda hadisi şerif nakletmiştir. Bunlardan biri şöyledir: "Tavus'un şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) namazda iken sağ elini sol elinin Üzerine koyar sonra onları göğsünün üzerinde bağlardı." Bu hadisi Ebu Davud, ondan (Yani Tavus'tan) sahih bir isnadla rivayet etmiştir. Bu hadis mürsel olmasına rağmen, ilim adamlarının mürsel hadis konusundaki değişik açıklamaları yönünden bütün ilim adamlarına göre delildir (hüccettir). Çünkü hadisin onu mürsel olarak bildirene kadarki senedi sahihtir. Ayrıca biraz önce işaret ettiğimiz gibi bir çok tanktan mevsuf olarak da rivayet edilmiştir. Dolayısıyla bu hadis bütün ilim adamları nazarında hüccet niteliğindedir. (Yayıncı)
[99]
İ'la'us-Sünne (2/165-169)
[100]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/427-430
[101]
Müslim (1/534) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı. Tirmizi (5/485) 49-Kitabu'd-Da'avat 32. bab. "Şer ise bana ulaşmaz." Bu sözün ifade ettiği şey, Yüce Allah'a övgü konusunda uyulması gereken edep Ölçülerini öğretmektir. Çünkü O'nun övülmesi iyi şeylerin kendisine nİsbet edilip kötü şeylerin nisbet edilmemesi ile olur. Yoksa bununla kastedilen anlam O'nun herhangi bir şeye güç yetiremeyeceği veya O'nun kudreti dışında da bir şeylerin olabileceği anlamı değildir. Ancak Yüce Allah'ı överken, O'nu sena ederken iyi şeyleri O'na nisbet etmek, kötü şeyleri ise nisbet etmemek gerekmektedir. Nitekim Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "En güzel isimler Allah'ındır. O'na onlarla dua edin." (A'raf Suresi: 180)Bu itibarla Yüce Allah'a dua edilerken: "Ey göklerin ve yerin Rabbi!" denildiği halde, "Ey kö-peklerin ve domuzların Rabbi!" denmez.
[102]
Nesai (21129) 11-Kitabu'l-İftitah, 16-Tekbir ve kıraat (Kur'an okumaya başlama) arasında yapılacak bir başka dua türü. İsnadı sahihtir.
[103]
Nesai (2/131) 1-Kitabu'l-İfiitah, 17-Tekbir ve kıraat (Kur'an okumaya başlama) esnasında yapılacak bir başka zikir ve dua türü. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/431-434
[104]
Ebu Davud (1/206) Kitabu's-salat, Namaza "Subhaneke.." ile başlanacağı görüsünde olanlar babı. Tirmizi (2/11) Ebvabu's-Salat, 179-Namaza başlama esnasında ne de neceği babı. Tirmizi (2/11) Ebvabu'sSalat, 179-Namaza başlama esnasında ne deneceği babı. Bu hadis hasendir. Hakim (1/235) bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun söylediğine muvafakat etmiştir.
[105]
Mecmeu'z-Zevaid (2/107) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sika görülmüş kimselerdir."
[106]
Müslim (1/299) 4-Kitabu's-Salat, 13-Besmelenin açıktan okunmayacağı görüsünde olanların delilleri babı.
[107]
Müslim (1/534) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı. Ebu Davud (11204) Kitabu's-Salat, 121-Namazın başlangıcında dua olarak neyin okunacağı babı. Tirmizi (5/484) 49-Kitabu'd-Da'avat, 31-Geceleyin namaza başlama esnasında ne gibi bir duanın okunacağı

hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/213) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehr, 12-Gece namazı-na ne ile başlanacağı babı.

[108] Ebu Davud (1/203) Kitabu's-Salat, 121 'Namazın başlangıcında dua ederek neyin okunacağı babı. Bu hadisin sahih derecesine çıkmasını sağlayan şahitleri bulunmaktadır.

[109] İbni Huzeyme (1/238) Kitabu's-Salat, 82-Tekbirden sonra ve kıraattan önce dua o-kumanın mubahlığı babı. İsnadı iyidir.

Şeytanın üflemesi: Hadisin metninde bu ibarenin açıklaması yapılmıştır. Buna göre şeytanın üflemesi ile kastedilen kibir, büyüklenmedir. Çünkü kibirlenen kimse kendini büyük görür bu yüzden derin soluk alır. Soluklarını biriktirip öyle birden büyükçe soluk alma ihtiyacı duyar.

Şeytanın tükürmesi: Bunun ile kastedilen, şiirdir. Çünkü ağızdan çıkmakta ve dil tarafından üretilmektedir. Kişi tıpkı tükürüğünü dışa çıkardığı gibi onu çıkarır. Şeytanın sıkması: Sıkma ile kastedilen, ölüm veya delirme olduğu söylenmiştir. Çünkü deliren insanı şeytan sıkar.

[110] Müslim (11420) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 27-Namaza giriş tekbiri ile kıraat arasında ne deneceği babı. Tirmizi (51575) 45-Kitabu'd-Da'avat, 127-Üm-mü Seleme (r.a)'nin duası babı.

[111] Nesai (21125) 11-Kitabu'l-İftitah, 8-Namazın başlangıcında söylenecek söz.

[112] Müslim (1/420) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 27-Namaza giriş tekbiri ile kıraat arasında ne deneceği babı. Ebu Davud (1/203) Kitabu's-Salat, 121-Nama-zın başlangıcında dua olarak neyin okunacağı babı. Nesai (2/125) 11-Kitabu'l-If-titan, 8-Namazın başlangıcında söylenecek söz.

[113] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/434-440

[114] Buhari (2/227) Kiiabu'l-Ezan, 89-Tekbirden sonra ne deneceği babı. Müslim (11419) 5-Kitabu'l'Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 27-Namaza giriş tekbiri ile kıraat arasında ne deneceği babı.

[115] Ebu Davud (1/207) Kitabu's-Salat, 123-Namaza başlama esnasında bir an sessiz durma babı, Nesai (21129) 11-Kitabu'l-İfiitah, 15-Teicbir ile kıraat arasında dua babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/440-441

[116] Tirmizi (2130-31) Ebvabu's-salat, 76-Namazdaki iki sessiz duruş hakkında gelen rivayetler babı.

[117] Ebu Davud (11206) Kitabu's-Salat, 123-Namaza başlama esnasında bir an sessiz durma babı.

[118] Aynı yer.

[119] Ebu Davud (1/207) Aynı yer.

[120] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/441-443

[121] Ahrned bin Hanbel (6/18) Ebu Davud (2/77) Kitabu's-Salat; Dua babı. Hakim (1/230) Kitabu's-Salat, İbni Huzeyme (î/351) Kitabu's-Salat, 219-Teşehhüd esnasında Resulullah (a.s)'a salat getirme babı. İsnadı sahihtir

[122] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/443-444

[123] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/444

[124] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/444-445

[125]
Durru'l-Muhtar (1/300) Şerhu's-Sağir (1/309) Muğni (1/476 ve 11562) Fıkhu'l-İsla-mi (1/645 ve sonrası)
[126]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/447-450
[127]
Bu hadisi Ibni Haeer, Buhari'yi yazdığı hamişinde (sayfa kenarı açıklamasında) vermiştir. Bkz. Buhari (2/288) 10-Kitabu'l-Ezan, 89-Tekbirden sonra ne deneceği babı. Müslim (11299) 4-Kitabu's-Salat, 13-Besmelenin açıktan okunmayacağı görüşünde olanların delilleri babı. İbni Huzeyme (11249) Kitabu's-Salat, 98-Hatah bir rivayetin onunla delil getirilmesi amacıyla anılması babı.
[128]
Buhari (2/226) 10-Kitabu'l-Ezan, 89-Tekbirden sonra ne deneceği babı. Müslim (1/299) 4-Kitabu's-Salat, 13-Besmelenin açıktan okunmayacağı görüşünde olanların delilleri babı. İbni Huzeyme (11248) Kitabu's-salat, 96-Kıraata "el-Hamdu Ii'llahi Rabbi'l-Alemin" ile başlanması babı.
[129]
Müslim (1/299) 4-Kitabu's-Salat, 13-Besmelenin açıktan okunmayacağı görüşünde olanların delilleri babı.
[130]
Nesai (2/134) Îl-Kitabu'l-İftitak, 22-Bismillahirrahmanirahim'in açıktan okunmasının babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/450-451
[131]
Müslim (1/357) 4-Kitabu's-Salat, 46-Neyin namazın özelliğini kendinde topladığı ve namaza ne ile başlanıp ne ile bitirileceği babı. Ebu Davud (1/208) Kitabu's-Salat, 124-Bismillahirrahmanirrahim'in açıktan okunmayacağı görüşünde olanlar babı.
[132]
Müslim (11419) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 27-Namaza giriş tekbiri ile kıraat arasında ne deneeği babı.
[133]
Müslim (1/300) 4-Kitabu's-Salat, 14-Besmelenin her surenin başından bir ayet olduğunu söyleyenin delili babı. Ebu Davud (11208) Kitabu's-Salat, 124-Bismillahir-rahmanirrahim'in açıktan okunmayacağı görüsünde olanlar babı.
[134]
Ahmed bin Hanbel (4185) Tirmizi (2112-13) Ebvabu's-Salat, 18-Bismillahirrahma-nirrahim'i okumayı terk hakkında gelen rivayetler babı. Zeylai, Nasbu'r-Raye, (1/333).
[135]
Şerhu's-Sünne (3/55)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/451-453
[136]
Bidayetu'l Müctehid (1/124)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/453-454
[137]
Buharı (2/236-237) 10-Kitabu'l-Ezan, 95-Bütün namazlarda imamın ve imama uyanın okumasının (kıraatinin) vacipliği babı. Müslim (1/295) 4-Kitabu's-Salat, 11-Her rek'atta Fatiha'nın okunmasının vacipliği babı. Ebu Davud (1/217) Kitabu's-Salat, Namazda Fatiha Suresini okumayı terkedenin durumu babı. Tirmizi (2125) Ebvabu's-Salat, 183-Fatiha suresini okumayanın namazının olamayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/137-138) 11-Kitabu'l-İftitah, 124-Namazda Fatiha suresini okumanın gerekliliği babı. İbni Mace (1/273) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sünnetifiha, 11-İmamın arkasında okuma (kıraat) babı.
[138]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/454-455
[139]
Muvatta (1/84) 3-Kitabu's-Salat, 9-İfnamın açıktan okumadığı yerlerde onun arkasında okuma (kıraat)

babı. Müslim (1/297) 4-Kitabu's-Salat, lî-Her rek'atta Fatiha'nın okunmasının vacipliği babı. Tirmizi (51201) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 2-Fa-tiha suresi babı. Nesai (21136) 11-Kitabu'l-İftitah, 23-Fatiha suresini okurken Bis-
Millahirrahmanirrahim'i okumayı terk babı.

[140] Müslim (11296) 4-Kitabu's-Salat, Îl-Her rek'atta Fatiha'yı okumanın vacipliği babı.

[141] Müslim (1/297) Aynı yer.

[142] Trmizi (2/121) Ebvabu's-Salat, 233-İmamın arkasında okumayı terk hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (1/216) Kitabu's-Salat, Namazda Fatiha suresini okumayı terkedenin durumu babı.

[143] Ebu Davud, aynı yer.

[144] Tirmizi (2/121) Ebvabu's-Salat, 233-İmamın arkasında okumayı terk hakkında gelen rivayetler babı.

[145] Ebu Davud (1/216) Kitabu's-Salat, Namazda Fatiha suresini okumayı terkedenin durumu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/455-457

[146] Ebu Davud (11216) Kitabu's-Salat, 136-Namazda Fatiha suresini okumayı terkede-nin durumu babı. İsnadı sakihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/457-458

[147] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/458

[148] Ahmed bin Hanbel (5/316) Ebu Davud (1/217) Kitabu's-Salat, Namazda Fatiha suresini okumayı terkedenin durumu babı. Tirmizi (21116) Ebvabu's-Salat, İmamın arkasında okuma (kıraat) hakkında gelen rivayetler babı. İbni Hibban (31137) İmama uyanlardan istenenin Fatiha suresini okumak olduğunu açıklayan rivayetin bildirilmesi babı. Hakim (11238-239)

[149] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/458-459

[150] A'raf Suresi: 204

[151] A'raf Suresi; 204

[152] Muvatta (1186) 3-Kitabu's-Salat, 10-İmamın açıktan okuduğu yerlerde onun arkasında okumayı (karaatı) terk babı. İsnadı sahihtir. Ahmed bin Hanbei (2/301) Ebu Davud (1/218) Kitabu's-Salat, 136-İmamın açıktan okuduğu sırada arkasında okumayı (kıraati) mekruh sayanlar babı. Tirmizi (2/118) Ebvabu's-Salat, 233-İmamın açıktan okuduğu sırada imamın arkasından okumayı (kıraati) terk hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/140) lî-Kitabu'l-İftitah, 28-İmamın açıktan okuduğu sırada onun arkasından okumayı terk babı. İbni Hibban (31159) Kitabu's-Salat, İmama uyanın Kur-'an-ı Kerim okurken sesini yükseltmekten alıkonulmasının bildirilmesi.

[153] Şerhu's-Sünne (3/82) ve Şeyh Şu'ayb'ın konu üzerindeki incelemeleri.

[154] Bkz. Nasbu'r-Raye, (2/7, 12) Kinevi'nin ve İmamu'l-Kelam fima Yeta'allaku bi'l-Kira-ati halfe'l-İmam adlı eseri (Şuayb)

[155] Bkz. es-Saris, Mukarenatu'l-Mezahib fi'l-Fıkh, sh. 25-26

[156] Gaybul Guman (sh. 156)

[157]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/459-467
[158]
Ebu Davud (1/220) Kitabu's-Salat, 138-Okuma yazma bilmeyen veya Arapça okumasını beceremeyen biri açısından neyin okuma (kıraat) yerine geçeceği babı. Şeyh Şu'ayb, Şerhu's-Sünne (3l88)'de bunun isnadının kasen olduğunu söylemiştir. "Karşılığını da hemen acele ile almak isteyecek, geriye bırakmayacaklardır.": Yani okumalarının karşılığını dünyadayken almak ve okumaları karşılığında bir takım dünyalıklar elde etmek isterler. Ahiret yurdunda kendilerine verilecek olan karşılığı ve sevabı beklemezler. Kur'an-ı Kerim, Allah'a kulluk için okunmak, hükümleriyle amel edilmek ve öğütlerinden ibret alınmak üzere indirildiği halde sözü edilen kimseler, onu kazanç kaput olarak değerlendirirler.
[159]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/467-468
[160]
Ebu Davud (J/220) Kitabu's-Salat, 138-Okuma yazma bilmeyen veya Arapça okumasını beceremeyendin açısından neyin okuma (kıraat) yerine geçeceği babı. Nesai (21143) U-Kitabu'l-îftitah, 32-Kur'an-ı Kerim'i okumayı beceremeyen biri açısından neyin okuma (kıraat) yerine geçeceği babı. İbni Hibban (3/148) Teşbih, tahmid, tehlil ve tekbir ile emredilmesi babı. Hakim (11241) Kitabu's-Salat, Zehebi de ona (Hakim'e) muvafakat etmiştir.
[161]
Şerhu's-Sünne (3189)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/468-469
[162]
Buharı (2122) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 11-Öğle namazının vaktinin zeval vakti olduğu babı. Müslim (1/338) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında kıraat (okuma) babı. Nesai (2I157-), Îl-Kitabu'l-İftitah, 42-Sabah namazında altmış ile yüz ayet arası okunacağı babı. İbnu Huzeyme (11264-265) Kitabu's-Salat, 13-Sabah namazında okuma (kıraat) babı.
[163]
Tekvir Suresi: 15-16
[164]
Müslim (1/336) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında kıraat (okuma) babı ve (11346) 4-Kitabu's-Salat, 39-İmamı izleme ve onun ardından amel etme babı.
[165]
Nesai (21157) U-Kitabu'l-İftitah, 44-Sabah namazında: "İza'ş-Şemsu Kuvviret'in (yani Tekvir suresinin) okunması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/471-472
[166]
Müslim (1/336) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında kıraat (okuma) babı. Ebu Davud (11175) 4-Kitabu's-Salat, 89-Nalinlerle (terliklerle veya ayakkabılarla) namaz kılma babı. Nesai (11176) 1 i-Kitabu'l-İfiitah, 76-Bir surenin bir kısmının okunması babı.
[167]
Müslim, aynı yer.
[168]
Nesai (2/157) 11-Kitabu'l-İftitah, 43-Sabah namazında Kaf suresinin okunması. İsnadı hasendir.
[169]
Müslim (1/337) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında kıraat (okuma) babı.
[170]
Müslim (21599) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 17-Cuma güne neyin okunacağı babı. Ebu Davud (1/282) Kitabu's-Salat, 217-Cuma günü sabah namazında neyin okunacağı babı. Nesai (3/111) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 38-Cuma namazında Cuma ve Münafıktın surelerinin okunması babı.
[171]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/472-474
[172]
Buhari (2/377) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 10-Cuma günü sabah namazında neyin okunacağı babı. Müslim

(21599) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 17-Cuma günü neyin okunacağı babı. Nesai (21159) 11-Kitabu'l-İftitih, 47-Cuma günü sabah namazında okunacak şey.

[173]

Muvatta (1/82) 3-Kitabu's-Salat, 7-Sabah namazında okuma (kıraat) babı. Bu hadis Muvatta'da munkatı olarak (kopuk, mevsul olmayan bir senetle) rivayet edilmiştir. Ancak bu hadis Abdurrezzak'ın "Musannafında da geçmektedir ve Hafız İbni Hacer, Feth'de bunun sahih olduğunu ifade etmiştir.

[174]

Keşfu'l-Estar an Zevaidi'l-Bezzar (11234) Kitabu's-Salat, İmamın okuması (kıraati) babı. Mecmeu'z-Zevaid (21119) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[175]

Buhari (2/255) 10-Kitabu'l-Ezan, 106-Bir rek'atta iki yarı surenin birlikte okunması babı.
Hafız ibni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir: "Abdurrezzak bunu kendi verdiği metinle Abdurrahman bin Yezid Nehai'den nakille mevsul olarak rivayet etmiştir. Bunu, onun yanısıra Sadi bin Mansur da bir başka tankla Abdurrezzak'tan: "Enfal süresiyle başladı ve "Ve ni'me'n-nasir" ibaresine kadar geldi" ibaresiyle naklet-mistir."

[176]

Muvatta (1/82) 3-Kitabu's-Salat, 7-Sabah namazında okuma (kıraat) babı. İsnadı sahihtir.

[177]

Muvatta, aynı yer. Sh. 82. İsnadı sahihtir.

[178]

Buhari (21255) 10-Kitabu'l-Ezan, 106-Bir rek'atta iki ayrı surenin birlikte okunması babı. Hafız İbni Hacer, Feth'de söyle söylemiştir: "Bunu İbni Ebi Şeybe, Ebu Rafi'den rivayet tankıyla mevsul olarak nakletmistir ve onun rivayetine göre Ebu Rafı' §öyle söylemiştir: "Hz. Ömer (r.a) sabah namazında Bakara suresinden yüz ayet okur sonra onun ardından mesâniden (sondaki kısa surelerden) bir sure okurdu."

[179]

Buhari, aynı yer (21255) Hafız, Feth'de şöyle söylemiştir: "Bunu Ca'fer Feryabi, kendinin 'Sala' adlı kitabında, Abdullah bin Şakik'ten rivayeti tankıyla mevsul olarak nakletmistir. Onun rivayetine göre Abdullah Şakik şöyle söylemiştir: "Bize Ahnef namaz kıldırdı..." sonra devamını zikretmiş; ikincisinde ise "Yunus" demiş ve bunda tereddüt etmemiştir. Burada da şöyle demiştir: "O, Hz. Ömer(r.a)'in arkasında bu şekilde namaz kıldığını ileri sürdü." Bunu bu şekliyle, Ebu Nu'aym, Mustahrec'de rivayet etmiştir.

[180]

Ebu Davud (11215-216) Kitabu's-Salat, 134-Bir kimsenin iki ayrı rek'atta aynı sureyi tekrar okuyabileceği babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/474-477

[181]

Müslim, aynı yer. sh. 333

[182]

Ebu Davud (11212) Kitabu's-Salat, 129-Öğle namazında okuma (kıraat) hakkında ge-

[183]

Ebu Davud, aynı yer.

[184]

Ebu Davud, aynı yer.

[185]

Nesai (2/164) 11-Kitabu'l-İftitah, 56-Öğle namazının ilk rek'atında kıyamı (ayakta duruğu) uzatma.

[186]

Müslim (11334) 4-Kitabu's-Salat, 34-Öğle ve ikindi namazlarında okuma (kıraat) babı.

[187]

Müslim, aynı yer.

[188]

Müslim, aynı yer.

[189]

Ebu Davud (1/213) Kitabu's-Salat, 130-Son iki rek'atın hafif tutulması babı.

[190]
Nesai (21167) 11-Kitabu'l-İftitah, 62-Akşam namazında son surelerin kısalarının okunması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/477-480
[191]
Ebu Davud (11213) Kitabu's-Salat, 131-Öğle ve ikindi namazlarında okunacakların (zammı surelerin) miktarları babı. Tirmizi (2/111) Ebvabu's-Salat, 229-Öğle ve ikindi namazlarında okuma (kıraat) hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/166) 11-Ki tabu'l-İftitah, 60-İlk iki rek'atta okuma (kıraat). Bu hadis sahihtir. Bunu Tirmizi ve daha başkaları sahih görmüşlerdir.
[192]
Müslim (11337) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında okuma (kıraat).
[193]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (11213) Kitabu's-salat, 131-Öğle ve ikindi namazlarında okunacakların (zammı surelerin) miktarları babı. Nesai (21166) 11-Kitabu'l-İftitah, 60-îkindi namazının ilk iki rek'atında okuma (kıraat) . Nesai, birinci rivayeti nakletmistir.
[194]
Nesai (21163) 11-Kitabu'l-İftitah, 55-Öğte namazında okuma (kıraat). Bu hadis basendir.
[195]
Bunu İmam Malik, Muvatta'da rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/480-482
[196]
İbni Huzeyme (11270-271) 118-Bir rek'atta son kısa surelerden birden fazla surenin birlikte okunmasının caiz olduğu babı.
[197]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (1/301) Mecmeu'z-Zevaid (2/114) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mucemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravilerİ sikadırlar."
[198]
Müslim (1/335) 4-Kitabu's-Salat, 34-Öğle ve ikindi namazlarında okuma (kıraat) babı. Nesai (2/164) 11-Kitabu'l-İftitah, 56-Öğle namazının ilk rek'atında kıyamı (ayakta duruşu) uzatma.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/482-483
1000- Ahmed bin Hanbel (31163) Ebu Davud (1/235) Kitabu's-Salat, 153-Rüku ve secdenin ne kadar olacağı babı. Nesai (2/225) 12-Kitabu't-Tatbik, 76-Secdede okunacak tasbih sayısı (yani secdede okunacak zikrin kaç kere tekrar aileceği babı.) İs-nadı hasendir.
[199]
Ahmed bin Hanbel (5/65-66) Mecmeu'z-Zevaid (2/114) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[200]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/485
[201]
Buhari (2/246) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 98-Akşam namazında okuma (kıraat) babı. Yine, Buharı (8/130) 64-Kitabu'l-Meğazi, 83-Resulullah (a.s)'ın hastalanması ve vefatı, Müslim (1/338) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında okuma (kıraat).
[202]
Buhari (8/130) 64-Kitabu'l-Meğazi, 83-Resulullah (a.s)'m hastalanması ve vefatı.
[203]
Müslim, aynı yer.
[204]
Buharı (2/246) 10-Kitabu'l-Ezan, 98-Akşam namazında okuma (kıraat) babı.
[205]
Ebu Davud (1/215) Kitabu's-salaî, 132-Akşam namazında okumanın (yani zammı surenin) miktarının ne kadar olacağı babı.
[206]
Nesai (2/170) 11-Kitabu'l-İfiitah, 67-Akşam namazında "Elif. Lam. Mim. Sad'ın o-kunması babı.

[207]
Nesai, aynı yer. Sh. 169-170
[208]
Nesai (2/170) U-Kitabu'lAftitah, 67-Akşam namazında "Elif, Lam, Mim. Sad'ın okunması babı. Bu hadis hasendir.
[209]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/485-487
[210]
Buharı (8/603) 65-Kitabu't-Tefsiri'l-Bab, 4853-Müslim (1/338) 4-Kitabu's-Salat, 35-Sabah namazında okuma (kıraat).
[211]
Buharı, aynı yer. Sh. 603
[212]
Tur Suresi: 35-37
[213]
Buharı (6/168) 56-Kitabu'l-Cihad, 172-Müsriklerin serbest bırakılmaları karşılığında fidye alınması babı.
[214]
Nesai (2/169) 11-Kitabu'l-İftitah, 66-Akşam namazında Duhan suresinin okunması babı. Senedinde Muaviye bin Abdullah bin Ca'fer bin Ebi Talib Haşimi Medeni bulunmaktadır ki, bu kişiyi İbni Hibban ve Aceli'den başka sika gören olmamıştır. Geriye kalan ravileri ise sikadırlar.
[215]
Muvatta (1179) 3-Kitabu's-Salat, 5-Akşam ve yatsı namazlarında okuma (kıraat) babı. İsnadı sahihtir.
[216]
Ali İmran Suresi: 8
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/487-488
[217]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/488-489
[218]
Tirmizi (21114) Ebvabu's-Salat, 231-Yatsı namazında okuma (kıraat) hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisi hasen olarak görmüştür. Hadis de onun söylediği gibidir. Nesai (21173) Îl-Kitabu'l-İftitah. 71-Son yatsı namazında "Ve'ş-Şemsi ve duhaha" suresinin okunması babı.
[219]
Buhari (2/250-251) 10-Kitabu'l-Ezan, 100-Yatsı namazında açıktan okuma babı, 102-Yatsı namazında kıraat (okuma) babı, Yine: Buhari (13/518) 97-Kitabu't-Tevhid, 52-Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'i okumada maharet hakkında söylediği söz, Müslim (1/339) 4-Kitabu's-Salat, 36-Yatsı namazında okuma (kıraat) babı. Ebu Davud (2/8) Kitabu's-Salat, Yolculukta namazdaki okumayı (kıraati) kısa tutma babı. Nesai (2/173) 11-Kitabu'l-İftitah, 73-Yatsı namazının ilk rek'a-tında okuma (yani neyin okunacağı) babı. İbni Huzeyme (1/263-264) Kitabu's-Salat, 121-Yolculukta yatsı namazında neyin okunacağı babı.
[220]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/489-490
[221]
Buhari (2/255) 10-Kitabu'l-Ezan, 106-Bir rek'atîa iki ayrı surenin birlikte okunması babı, Tirmizi (5/169-170) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, Il-İhlas suresi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis kasen, garibdir. U-beydullah bin Ömer'in Sabit'ten rivayeti tankıyla gelen bu rivayeti ile sahihtir"

[222]
Buhari (13/347-348) 97-Kitabu't-Tevhid, 1-Resulullah (a.s)'ın ümmetinin Yüce Allah'ı bir bilmeleri hakkındaki duası konusunda gelen rivayetler babı. Müslim (1/557) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrına, 45-"Kul huve'llahu ehad"ı (İhlas suresini) okumanın fazileti babı, Nesai (21170-171) 11-Kitabu'l-İftitah. 69-"Kul huve'llahu ehad"ı (İhlas suresini) okumanın fazileti babı.
Seriyye: Belli bir düşmanın üzerine veya başka herhangi bir amaç için gönderilen askeri birlik.

[223]
Muhammed Suresi: 15
[224]
Buhari (21255) 10-Kitabu'l-Ezan, 106-Bir rek'atta iki yarı surenin birlikte okunması babı, Buhari (9139) 66-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 6-Kur'an-ı Kerim'in te'lifı babı, Müslim (11563-564) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 49 Kur'an-ı Kerim'in tertil üzere (harf harf) okunması ve kaba sesle okumaktan kaçırılması babı.
[225]
Ebu Davud (2156) Kitabu's-Salat, Kur'an-ı Kerim'in bölümlere (hizblere) ayrılması babı.
[226]
Müslim (11564) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 49-Kur'an-ı Kerim'in tertil üzere (harf harf) okunması ve kaba sesle okumaktan kaçınılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/490-493

[227]
Muvatta (1/137) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 7-Nafile namazın oturarak kılınması hakkında gelen rivyaetler babı, Müslim (1/507) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrİha, 16-Nafile namazın gerek ayakta ve gerekse oturarak kılınmasın caiz olduğu babı. Tirmizi (2/211-212) Ebvabu's-Salat, 275-Oturarak nafile namaz kılan biri hakkında gelen rivayetler babı.
[228]
Müslim (1/520) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrına, 22-Namazın en faziletlisinin kunutunun (ayakta duruşunun) uzun olanı olduğu babı. Tirmizi (2/229) Ebvabu's-Salat, 285-Namazda ayakta duruşu (kıyamı) uzatma hakkında gelen rivayetler babı.
[229]
İbni Huzeyme (11261) Kitabu's-Salat, 110-Resulullah (a.s)'ın aksam namazının yalnız bir rek'atında değil ilk iki rek'atında iki uzun sureyi okuduğunun delilleri babı.
[230]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/494-496
[231]
İbni Huzeyme (1/273) Kitabu's-Salat, 121- Namazda rahmet ayetinin okunması esnasında rahmet isteği ile dua edilmesi ve azap ayetinin okunması esnasında da azaptan Allah'a sığınılması babı. İsnadı sahihtir.
[232]
- İbni Huzeyme (3/49) Cemma'u Ebvabi Kiyami'l-Me'mumin Halfe'l-İmam, 112-lmarnın uzun sayılmayacak okuyuşunun miktarı babı. İsnadı sahihtir. Abdulceb-bar bin Abbas dışında kalan ravileri sika ve Sahihi Buhari'de isimleri geçen kişilerdir. Sözkonusu kişi hakkında Takrib'de: "Saduktur (doğru sözlüdür - hadis rivayetinde sikadan sonra gelen derece - Çeviren)" denmiştir.
[233]
Nesai (21166-167) U-Kitabu'l-İftitah, 61-Kıyam ve kıraati (ayakta duruşu ve o-kumayı) hafif tutma. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/496-499
[234]
Bunu Taberani, Mü'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
[235]
Bunu Ahmed bin Hanbel Cl'de rivayet etmiştir.
[236]
Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar.
[237]
İsra Suresi: 110
[238]
İbni Huzeyme (2/189) Ebvabu Salati't-Tatavvu'bi'l-Leyl, 496-Gece namazındaki okumanın (kıraatin) özelliği babı.

[239]
Buhari (2/253) 10-Kitabu'l-Ezan, 105-Sabah namazında açıktan (cehri) okuma babı.
"Namazında sesini çok yükseltme": Yani namazda Kur'an-ı Kerim okurken sesini çok fazla yükseltme ki, müşrikler sövmesinler. "Çok da kısma": Ki sahabilerin duyabilsinler.
"Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut": Devraki bu konuda şöyle demiştir: "Yani sahabilerin için orta bir yol tut onlara (müşriklere) duyurma". İbni Huzeyme de şöyle söylemiştir: "Değişik parçalardan ve kısımlardan meydana gelen bir maddenin parçalarından birine de bütün adı verilebilir. Bu itibarla Yüce Allah yukarıda geçen ayeti kerimesinde namazdaki okuyuş (kıraat) için "namaz" adını an-mıştır. Dolayısıyla: "Namazında sesini çok yükseltme" ifadesinde geçen namaz kelimesiyle, kıraati (okumayı) kasdetmiştir. Yoksa burada kastedilen, namazın tümü değildir. Sadece namazdaki okuyuştur (kıraattir)"
[240]
Meryem Suresi: 64
[241]
Ahzab Suresi: 21
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/499-501
[242]
Buharı (21244) 10-Kitabu'l-Ezan, 96-Öğle namazında okuma (kıraat) babı, Ebu Davud (11212) Kitabu's-Salat, Öğle namazında okuma (neyin okunacağı) hakkında gelen rivayetler babı, İbni Huzeyme (1/255) 103-Öğle ve ikindi namazlarında giz-lece okuma babı.,
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/501-502
[243]
Ebu Davud (2137) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında okuma esnasında sesi yükseltme babı, Tirmizi (2/309-310) Ebvabu's-Salat, 330-Gece okuması hakkında gelen rivayetler babı, Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu konuda Hz. Aişe (r.a)'den, Ümmü Hani (r.a)'den Enes bin Malik (r.a)'ten, Ömmü Seleme (r.a)'den ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan da hadis rivayet edilmiştir."
[244]
Ebu Davud (2137) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında okuma esnasında sesi yükseltme babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/502-503

ması da sesli okuması da caizdir. Bunlardan istediğini seçmekte serbesttir. Ancak açıktan okuması, başkasının kafasını karıştırmama şartıyla kayıtlıdır. Aynı zamanda kendi kalbi açısından en uygun olanı seçmesi gerekir. Resulul-lah (a.s)'ın Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'e kendileri için en uygun o-lanı yapmalarını emretmesi, eğitimciler için bir Ölçüdür. Onların da kişiyi kendi hakkında en uygun olana yöneltmeleri gerekir.

1027- Ahmed bin Hanbel, Beyadi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), insanların namaz kılmakta oldukları bir sırada dışarı çıktı. Onlar seslerini yükselterek okuyorlardı. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Namaz kılan kişi Rabbine seslenmektedir. Kime seslendiğine baksın. Bazılarınız bazılarına karşı (Kur'an-ı Kerim) okuyuşunu yükseltmesin." [1]

Bir Açıklama

Şeyhimiz Muhammed Hamid (rh.a) insanların zihninlerini karıştıracak her şeyden sakındırırdı. Ders veren birinin veya bir öğrencinin zihnini karıştırabileceği endişesiyle insanların teyp bantları koyup çalmalarım, hoparlörlerle sesleri etrafa yaymalarını yahut minarelerden marşlar okumalarını nehyeder-di. Bu konuda da Resulullah (a.s)'ın şu hadisi şerifini esas alırdı:
"Bazılarınız okuyuşlarını, diğer bazılannızmkinden daha fazla yükseltmesinler." insan için hayır taşıyan bir şey hakkında bu hüküm söz konusu olunca, fesad ve kötülük taşıdığı gibi insanların zihinlerini karıştıran şeyler hakkındaki hüküm nasıl olur?

1028- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Mescid'de i'tikafa girdi. Oradakilerin okurken seslerini yükselttiklerini duydu. -Abdurrahman bu arada: "O, kendine ait bir bölmede bulunuyordu" sözünü ilave etmiştir- Sonra her ikisi de şöyle söylemişlerdir: "Bunun üzerine (Resulullah a.s) perdeyi açtı ve şöyle buyurdu:
"Dikkat edin. Her biriniz Rabbine seslenmektedir (münacaat etmektedir). Birbirinize eziyet etmeyin. Bazılarınız okuyuşlarını, diğer bazüannızın-dan daha fazla yükseltmesinler." [2]

1029- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m geceleyin okuyuşu şöyleydi: Yerine göre sesini yükseltir ve yerine göre de alçaltırdı." [3]

1030- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın okuyuşu, O evdeyken odada olan birinin duyabileceği kadardı." [4]

1031- İmam Malik, Ebu Süheyl bin Malik (r.a)'tea rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m okuyuşunu, Belat'ta Ebu Cehm'in evinin ordan duyardık."

1032- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Huzeyfe namaza durdu ve namazda sesini yükseltti. Re-sulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Ey Ebu Huzafe! Bana duyurma, Rabbine duyur"

1034- Buharı, Abdullah bin Şeddad (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Arka saflarda olduğum bir sırada Hz. Ömer (r.a)'in namazın başlangıcında: "Ben keder ve üzüntümü yalnız Allah'a açarım" [5] ayeti kerimesini okuduğunu ve bunu okurken hafifçe ağladığını duydum."
Hafız îbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bunu Said bin Mansur, İbni Uyeyne'den, o İsmail bin Muhammed bin Sa'd'dan mevsul olarak rivayet etmiş, o da Abdullah bin Şeddad'dan bu şekilde duymuştur. Ancak rivayetinde "sabah namazında" kaydını eklemiştir."
Hafız yine şöyle söylemiştir:
"Bu konuda Abdullah bin Şuhayr'm da hadisi bulunmaktadır. O da şöyledir:
"Resulullah (a.s)'m bize namaz kıldırdığını gördüm. Göğsünde de, hafifçe ağlamakta olan birinin çıkardığı inleme gibi bir inleme sesi vardı."
Bunu Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi, Şemail'de rivayet etmiştir. İsnadı kuvvetlidir (kavidir). İbni Hibban ve İbni Huzeyme sahih olduğunu söylemişlerdir. [6]

Bir Açıklama

Bu durum huşu ve Kur'an-ı Kerim'den etkilenmenin bir sonucudur. Müslüman için asıl olan da budur.
Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Onlara Rahman'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı." [7]
İnsan, yerine göre Kur'an-ı Kerim'den etkilenir ve anlamı üzerinde düşünmenin bir etkisiyle kendinde huşu oluşur. Ağlama ise ancak bazı durumlarda olur ki, bu da güzel bir şeydir. Bu durum Resulullah (a.s)'da ve sahabilerinde çok sık görülüyordu. Biz çağımızda bu hali ancak çok az elde edebiliyoruz. Hatta çokları için içinde bulundukları bu durum normali ik kazanmıştır.

1035- Buharı ve Müslim, Resulullah (a.s)'tan Hariciler hakkında şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Onlar, Kur'anı Kerim okurlar ama bu onların gırtlaklarından öteye geçmez."
Bu durumun ise tedavi edilmesi gerekmektedir. Eğitimciler bunun farkında olmalı dolayısıyla önce kendi nefislerinden başlayıp sonra başkalarını tedavi

etmelidirler. [8]

Açıktan "Amin" Denir Mi? "Amin" Demenin Fazileti

1036- Ebu Davud, Vail bin Hucr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m: "Ğayri'l-Mağdubi Aleyhim ve Le'd-Dallin" diye o-kuduğunu duydum. Sonra da: "Amin" dedi ve bunu derken sesini uzattı."
Beğavi (3/59)'da şöyle söylemiştir:
"Bu, Muhammed bin İsmail'in söylediği (yani bildirdiği) ve Hasan'dan rivayet edilen hadistir. Sufyan'ın hadisi ise Şu'be'nin hadisinden daha sıhhatlidir. Bunu derken şuna dikkat çekmek istemiştir: Bu konuda Şu'be'de Seleme'den bir hadis rivayet etmiş ve Resulullah a.s)'ın "amin" derken sesini alçalttığım bildirmiştir.
Sahabilerden, tabünlerden ve onlardan sonra gelenlerden bazıları "a-min" sözünün açıktan söylenmesi gerektiği görüşünü tercih etmişlerdir. İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel, İshak ve Ata da böyle söylemişlerdir. Ata ise şöyle söylemiştir: [9]
"İmamları duyuyordum -Bunlar arasında İbni Zubeyr (r.a)'i ve ondan sonrakileri saymıştır-. "Amin" diyorlardı. Arkalanndakiler de "amin" diyorlardı. Hatta camide bir çalkantı oluyordu." (Ancak bu rivayetin senedi zayıftır.) [10]

Bir Açıklama

Hanefilere ve Malikilere göre "amin" sözü gizlice söylenir. Şafiilere ve Hanbelilere göre gizlice okunan namazlarda "amin" de gizli söylenir, okuması (kıraat) açıktan yapılan namazlarda ise açıktan söylenir.

1037- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [11]
"İmam "amin" dediği zaman siz de "amin" deyin. Kimin "amin" demesi meleklerin "amin" demelerine denk gelirse, geçmişte işlemiş olduğu günahları bağışlanır."
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Amin" kelimesindeki "mim" harfi muhaffef (şeddesiz) olarak okunur. Kısa okunması da, "fa'il" vezninde uzatılarak okunması da caizdir. Anlamı ise şudur:

"Ey Allah'ım! Duy ve kabul eyle!" Anlamının: "İşte böyle olsun" olduğu da söylenmiştir. Yine bu kelimenin Yüce Allah'ın adlarından bir ad olduğu söylenmiştir.
Bir rivayette: "Amin", alemlerin Rabbinin mührüdür" denilmiştir.
Yine şöyle denmiştir: "Bu, tıpkı kitabı koruyan, onun bozulmasını ve değiştirilmesini önleyen mühür gibi Yüce Allah'ın kullan üzerinde bir mührüdür. Onunla kendilerini belalardan ve âfetlerden korur." [12]

Tersten (Geriden) Okuma Ve Sırayı Gözetme

1038- Tebarani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ona (Abdullah bin Mes'ud (r.a}'a) Kur'an-ı Kerim'i tersten okuyan (bir rek'atta okuduğundan daha önce gelen bir bölümü, bir sonraki rek'atta okuyan) bir adam hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Bu, kalbi ters bir adam."
Hanefİler bu rivayetten hareketle, ister ayet ister sure olsun, ister namaz içinde ister namaz dışında olsun Kur'an-ı Kerim'i tersten okumayı (başlangıçta okuduğundan önce gelen kısmı sonra okuyanı) mutlak olarak mekruh saymışlardır. [13]

1039- Ahmed bin Hanbel, Huzeyfe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Bakara suresi ile başladı (yani Fatiha suresinin ardından Bakara suresini okumaya başladı. -Çeviren) Yüzüncü ayette rükuya gider dedim. Sonra geçti (yani yüzüncü a-yatle rükuya gitmeyip devam etti.) Bununla bir rek'atı kılar dedim. Ancak bunu tamamladı ve sonra Nisa suresine başladı. Onu da okudu. Sonra geriye dönerek AI-i İmran suresini okudu." [14]
Ahnef de birinci rek'atta Kehf suresini, ikinci rek'atta ise Yusuf veya Yunus suresini okumuş ve kendisinin Hz. Ömer (r.a)'Ie bu surelerle sabah namazım kıldığını söylemiştir. Bu rivayeti Buhari muallak olarak (senetsiz) vermiştir. Ca'fer Feryabi ise bunu kendisinin 'es-Sala (Namaz)" adlı kitabında Abdullah bin Şekik tankıyla mevsul olarak (senetli) vermiştir. [15]

Bir Açıklama

Buna göre Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bir rek'atta okunan sureden önce gelen sureyi sonraki rek'atta okumakla ilgili sözünün genel anlamda alınması durumunda onun sözü, Huzeyfe (r.a)'nin hadisine ve Hz. Ömer (r.a)'in uygulamasına ters düşmektedir.
Bu konuda el-İ'la müellifi (4/128) de şöyle söylemiştir:
"Bana göre tercihe uygun olan görüş, surelerin Hz. Osman (r.a) zamanında yapılan düzenlemesindeki sıranın gözetilmesinin müstehab olduğu görüşüdür. Ancak bu hüküm sadece farz namazlar için söz konusu edilmeli ve bu sırayı gözetmenin mutlaka şart veya vacib olduğu söylenmemelidir.
Buna göre surelerin okunmasında sıranın gözetilmemesi efdal olana ters düştüğünden dolayı tenzihen mekruhtur. Fıkıhçılar, ayetlerin okunmasında sıranın gözetilmemesini ise yasak etmişlerdir. Çünkü bu ayatlerin ifade ettiği üstün anlamı ve hükmü bozmaktadır (ortaya koyduğu hükmün yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır).
"Bu yolla konuyla ilgili bütün rivayetler birleştirilebilir ve Resulullah (a.s)'tan bildirilmiş olan rivayetle Hz. Ömer (r.a)'in bazı sureleri okurken sırayı gözetmediğine dair rivayet bir problem oluşturmaz. Bunlardan birincisinde bildirilen uygulama nafile bir namazda gerçekleşmiş, ikincisindeki uygulama ise caizliğin gösterilmesi için yapılmıştır." [16]

RÜKU, SECDE VE BUNLARLA İLGİLİ KONULAR

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler! Rüku edin, secde edin." [17]

Rüku, namaz kılan kişinin avuçları, dizlerine ulaşıncaya kadar sırt ve başla eğilmektir. En mükemmel şekil tam bir eğilme esnasında tıpkı tek bir sa-hife gibi boyun ile sırtın aynı hizada olmasıdır. Bu esnada iki kolunu ve iki uyluğunu (bacağım) dik tutar. Kafası ile arkası da aynı hizada olur. Dolayısıyla kafasını ne kaldırır ne de eğer. Parmaklarının arasını açarak dizlerini elleriyle tutar. Dirseklerini de iki yanından ayırır. Kadm ise dirseklerini yanlarına yapıştırır.

Rükuda itmi'nan Hanefilere göre vacib, çoğunluğa göre ise farzdır. İtmi-'nan ise organların bir teşbih süresince (aldığı hal üzere) sakin bir şekilde durmasıdır. Hanefüerden İmam Ebu Yusuf, itmi'namn farz olduğunu söylemiştir.

Rükuya gitmek isteyen tam rükuya gidişi sırasında tekbir getirir. Daha önce gördüğümüz üzere bu esnada elleri kulakların hizasına kadar kaldırma konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Hanefüerden İmam Ebu Yusuf ve çoğunluk şöyle söylemiştir:

"Namazda rükudan kalkmak ve tam doğrulup bu şekilde itmi'nan sağlamak farzdır. Bu ise kişinin gerek ayakta ve gerekse oturmuş halde rüku-dan önceki duruma dönmesidir. Yani ayakta namaz kılan ayakta, oturarak namaz kılan ise oturarak rükudan önceki haline döner."

İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed, rükudan kalkışın vacib olduğunu söylemişlerdir. Kişi rükudan başını kaldırdığında: "Semi'allahu limen hami-deh" ve "Rabbena leke'1-hamd" veya "Rabbena ve leke'1-hamd" veya "Alla-humme Rabbena ve leke'1-hamd" der. Yalnız basma kılan ve imam, bu iki sözün ikisini de söyler. İmama uyan birisi ise Hanbelilere ve Hanefilerde kuvvetli kabul edilen görüşe göre sadece hamd sözünü ("Rabbena leke'l-hamd" sözünü) der. Malikilere göre imam sadece "Semi'allahu limen ha-mideh" demekle yetinir. Hanefilere göre ister imam olsun, ister imama uyan olsun ve isterse yalnız olsun namaz kılan birinin hem "Semi'a'llahu limen hamideh" hem de "Rabbena leke'1-hamd" sözlerini birlikte söylemesi sünnettir. Şafiiler hamd sözüne ek olarak bilinen rivayetlerde (me'suratta) geçen zikir sözlerini de eklerler. Hanefiler bu fazlalıkları okumanın yalnız basma namaz kılan biri için sünnet olduğunu söylemişlerdir.

Daha önce gördüğümüz üzere rükudan kalkarken, ellerin omuzların hizasına kadar kaldırılması konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ellerin dizlerin

üzerine konulması ve erkeğin parmaklarının aralarını açması, rüku esnasında yapılması sünnet olan uygulamalardandır. Kadın ise parmaklarının aralarım açmaz. Yine rükuda en az bir kere: "Subhane Rabbiye'1-Azim" denmesi de rükunun sünnetlerindendir. Çoğunluğa göre bu sünnetin tam olarak yerine getirilebilmesi için belirtilen söz, en az üç kere söylenmelidir. Malikilere göre bu sözün en çok söylenişi konusunda bir sınır bulunmamaktadır. Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler bu söze bir: "....ve bi hamdihi" ibaresini ilave etmektedirler.

İmam, kendine uyanların namazlarını hafif tutmak amacıyla teşbihleri üçer kereden fazla yapmaz. Ancak namazın uzatılmasından hoşnut olan bir topluluğa imam olması durumunda fazla yapabilir. İmam, arkadan gelen birinin namaza yetişmesini sağlamak niyetiyle rükuyu uzatmaz. Böyle bir şey Hanefilere göre tahrimen mekruhtur. Rükuyu yapan kişi bundan sonra kalkıp doğrulduğunda tekbir getirir ve secdeye gider. Bu esnada (secdeye giderken) ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırıp kaldırmayacağı konusunda ise görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Bütün ilim adamlarının ortak görüşleriyle secde de rüku gibi namazın bir rüknüdür. Secdede esas olan iki el, iki diz, ayakların uçları, alın ve burun üzerine, bütün bu organların birlikte yere konulmasıyla yapılmasıdır. Bu mükemmel bir şekilde yapılış şeklidir. Her rek'atta iki secde yapılması farzdır. İki secde arasında itmi'nan bulacak şekilde oturu İmalıdır. Bu esnada sol ayak yere döşenip sağ ayak parmakları kıble yönüne dönecek şekilde dikilmelidir. Eller ve parmakların uçları dizlerle aynı hizada olacak şekilde uzatılarak uylukların üzerine konur. Bu sırada el parmaklarının uçları da kıble tarafına doğru olmalıdır. Kadın ise Hanefilere göre toplanık bir şekilde, kaba etlerinin üzerine oturur, uyluklarını birbirine yapıştırır ve sol ayağını kaba etinin altından çıkarır. Kişi secdede en az bir kere: "Subhane Rabbiye'1-A'la" der. Tam olması için bu sözü en az üç kere demelidir. Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler buna: "...vebi hamdihi" sözünü eklemişlerdir.

Hanefiler: "İmam kendine uyanların namazlarını hafif tutmak amacıyla (belirtilen sözü) üç kereden fazla söylemez" demişlerdir. Malikilere göre bu sözün çok söylenişi konusunda herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Şafiilere göre imam, namazın uzatılmasından hoşnut bir topluluğun imamı ise Resulul-lah (a.s)'ın secdede okuduğu rivayet edilmiş zikirlerden bazılarını da ekler. Hanefilere göre farz namaz kılan biri rüku ve secdesinde dua etmez. Onlara göre bu konuda rivayet edilenlerin tümü nafile namazlarla ilgilidir. Malikilere göre bir kimsenin secdede gerek dünya gerek ahiret işleriyle ilgili ve gerek kendi gerekse bir başkası için dua etmesi mendubdur. Hanbelilere göre de rivayetlerde

bildirilmiş dua veya zikirlerin okunmasında bir sakınca yoktur. Şafiilere göre secde esnasında duada bulunulmasının mendubiyeti daha kuvvetlidir.
Hanefilere göre iki secde arasında okunması sünnet olan herhangi bir dua bulunmamaktadır. Bu konuda rivayet edilenler, onlara göre nafilelerle ve teheccüd namazıyla ilgilidir. Şafiilere göre iki secde arasında dua edilmesi geçerli (meşru) bir uygulamadır. Hanbeliler ise bunun vacib olduğunu söylemişlerdir. En azı da bir kere: "Rabbi'ğfir li (Rabbim beni bağışla)" demektir.
Hanbelilere göre bunun tam olarak yapılmış olabilmesi için yukarıdaki sözün en az üç kere söylenmesi gerekir. Hanbelilere göre namazın içinde sünnette bildirilmiş olmayan bir duanın okunması caiz değildir. Yine ahiret işleriyle ilgili olmayan dünya ihtiyaçları ve zevkleri ile ilgili dualar gibi duaların okunması da caiz değildir. Bu gibi duaların okunmasıyla namaz bozulur.
Şafiilere, Malikilere ve Hanbelilere göre iki secde arasında yapılacak duanın en mükemmel şekli (sigası) şudur: "Rabbi'ğfir li ve'rhamni ve'cburni ve'rfe'ni ve'rzukni ve'hdini ve afini (Ey Rabbim! Beni bağışla, bana rahmet eyle, benim durumumu düzelt, beni yükselt, bana nzık ver, beni doğru yola ilet ve bana afiyet ver.)"
Şafiilere göre secde eden biri ikinci veya dördüncü rek'ata kalkmak istediğinde dinlenme oturuşu denen kısa bir oturuş yapması sünnettir. Çoğunluğa göre ise bu dinlenme oturuşu sünnet değildir. Sabah namazının iki rek'atını tamamlayan bir kişi, bundan sonra son oturuşa (Ku'uda) oturur. Dört rek'ath namazların ilk iki rek'atını tamamladıktan sonra ise ilk oturuşa oturur. Akşam namazının üçüncü rek'atmdan sonra, dört rek'atlı namazların ise dördüncü rek'atlanndan sonra son oturuşa oturulur. [18]
Rüku ve secdenin yapılış şekli ile ilgili olarak anlattığımız uygulamaların farz olanları, sünnet olanları ve mendub olanları ile ilgili fıkıhçılann tafsilatlı açıklamaları bulunmaktadır. Bu açıklamalar, ileride konularla ilgili rivayetleri verirken yahut bu rivayetlerle ilgili ara açıklamalar yapılırken geçecektir.

Şimdi konuyla ilgili rivayetlere geçelim. [19]

Rüku Ve Secdenin Yapılış Şekli

1040-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize namazı Öğretti. Tekbir getirdi ve (bu sırada) ellerini kaldırdı. Rükuya gittiğinde ellerini dizlerinin arasında bağladı."

Sonra bu söz Sa'd (r.a)'a ulaştı. O da şöyle söyledi:
"Kardeşim doğru söylemiş. Öyle yapıyorduk. Sonra sununla yani elleri dizler üstünde tutmakla emrolunduk.". [20]

1041-Tirmizi, Hz. Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Dizler (elleri dizlerin üzerine koymak) Peygamberiniz (a.s)'in sünnetidir. Dizlerinizden tutun (ellerinizi dizlerinizin üzerine koyun)." [21]

1042-Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) rükuya vardığında tam düz bir şekil alırdı. Öyle ki sırtına su dökülseydi dururdu." [22]

1043- Hakim, Alkarna bin Vail (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) rüku ettiğinde parmaklarının aralarını açardı." [23]

1044- Ebu Davud, Ebu İshak Sebi'i (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bera bin Azib (r.a) bize secde yapmayı tarif etti. Ellerini koydu. Dizlerinin üzerine dayandı. Kaba etlerini kaldırdı ve şöyle söyledi: [24]
"Resulullah (a.s) işte böyle secde ederdi." Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) namaz kıldığında kollarını bedeninden uzaklaştırırdı." [25]

1045- Buhari ve Müslim, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın, ayakta duruşu ve oturuşu (kıyam ve kuudu) hariç rükusu, secdesi, iki secde arasında duruşu, rükudan başını kaldırması yaklaşık olarak birbirine denk olurdu (yani süre olarak birbirine yakın olurdu -Çeviren)"
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Muhammed (a.s) ile namaza dikkat ettim. O'nun ayakta duruşunun ve ardından rüküşünün, rükudan sonra ayakta doğrulusunun, secdesinin, iki secde arasında oturuşunun, tekrar secde edişinin, selâm ile namazdan çekiliş arasındaki oturuşunun yaklaşık olarak birbirine denk olduğunu gördüm." [26]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Kufe'ye Zemen bin Eş'as adı verilen bir adam üstün geldi. -Gunder de kendi rivayetinde bu kişiyi Matar bin Naciye olarak adlandırmıştır- Bu kişi Ebu Ubeyde bin Abdullah'a halka namaz kıldırmasını emretti. O da namaz kıldırıyordu. Rükudan başını kaldırdığında: "Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd mil'e's-semâvâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. Ehle's-senâ ve'1-mecdi! Lâ mâni'a limâ a'teyte ve lâ mu'tiye limâ mene'te ve lâ yenfe'u ze'1-ceddi minke'l-cedd (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! [27]

Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun. Ey övgüye ve üstün tutulmaya lâyık olan! Senin verdiğini alıkoyabilecek yoktur, senin alıkoyduğunu da verebilecek yoktur. Mertebe sahibine senden mertebenin bir yararı olmaz -yani sen dilemedikçe mertebe sahibine mertebesinin bir yararı olmaz-)" diyebileceğim kadar ayakta duruyordu."
Hakem şöyle söyledi:
"Ben bunu Abdurrahman bin Ebi Leyla'ya söyledim. O da şöyle söyledi:
"Ben Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s)'ın namazında ayakta duruşu, rükusu, rükudan başını kaldırdığmdaki (duruşu), secdesi ve iki secde arasındaki (bekleyişi) yaklaşık olarak birbirine denkti."
Şu'be dedi ki:
"Ben bunu Amr bin Mirra'ya bildirdim. O da şöyle söyledi: "Ben İbni Ebi Leyla'yı gördüm, namazı bu şekilde değildi." [28] Ebu Davud'un bir rivayeti de yukarıdaki ikinci rivayet gibidir. [29] Onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Namazda Resulullah (a.s)'ı dikkatle izledim. Ayakta duruşunun rükusu ve secdesi gibi, rükudan doğrulusunun secdesi gibi, iki secde arasındaki oturuşu ile selâm ile namazdan çekilme arasındaki oturuşunun hemen hemen birbirine denk olduğunu gördüm." [30]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Rükusu, secdesi ve ikî secde arasındaki (oturuşu) yaklaşık olarak birbirine denkti." [31]

Tirmizi [32] ve Nesai'nin [33] rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın namazında rüku etmesi, başını rükudan kaldırması, secde

etmesi ve secdeden başını kaldırması yaklaşık olarak birbirine denk olurdu." [34]

Rüku Ve Secdede İtmi'nan

1046- Ahmed bin Hanbel, Rufa'a bin Rafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam Mescid'e girdi ve namaz kıldı. -Ravi bundan sonra hadisi uzunca anlattı ve sonra şöyle söyledi-: "Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sonra sen secde ettiğinde sendeki her bir kemik itmi'nan buluncaya (rahatlık kazanıncaya) kadar ellerini dizlerinin üstünde tut." [35]

1047- Ebu Davud, Ebu Mes'ud Bedri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Rüku ve secdede sırtını doğrultmadıkça birinizin namazı tam yerine getirilmiş olmaz." [36]

1048- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdeyi düzgün yapın. Vallahi, siz rüku ve secde ettiğinizde ben sizi arkamdan görüyorum."
Buhari'nin rivayetine göre de Enes bin Malik (r.a), Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymuştur:
"Rüku ve secdeyi tam yapın. Canım elinde olana yemin ederim ki, siz rüku ve secde ettiğinizde ben sizi arkamdan görüyorum." [37]

1049- Buhari, Süleyman (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Zeyd bin Vehb'in şöyle söylediğini duydum:
"Huzeyfe (r.a), rüku ve secdelerini tam yapmayan bir adam gördü. Şöyle söyledi:
"Sen namaz kılmadın. Eğer (bu hal üzere) ölseydin, Allah'ın Hz. Mu-hammed (a.s)'e iletmiş olduğu fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölmüş olurdun." [38]

1050- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların hırsızlıkta en fena olanı namazından çalandır."

"Kişi namazından nasıl çalar" dedi. O da (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdesini tam yapmaz."
Bütün bu hadisi şeriflerden hareketle rüku ve secdede belin doğrultulma-sının farz olduğuna hükmedilmiştir. İlim adamlarının çoğunluğu da bu görüşü almışlardır. Ancak Ebu Hanife ve İmam Muhammed söz konusu fiilin vacib olduğunu söylemişlerdir. [39]

Secdede Kolları Yere Döşemekten Ve Kaba Etlerin Üstüne Oturmaktan Nehiy

1051- Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz secde ettiğinde dengeli bir hal alsın. Köpeklerin döşemesi gibi kollarını yere döşemesin." [40]

1052- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [41]

"Secdede dengeli bir şekilde durun. Biriniz köpeğin sermesi gibi kollarını yere sermesin."
Buhari bir başka rivayette şu fazlalığa yer vermiştir:
"Tükürdüğünde de önüne doğru veya sağ yanma doğru tükürmesin. Şüphesiz o Rabbine münacaatta bulunmaktadır." [42]

1053- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz secde ettiğinde köpeğin sermesi gibi kollarını yere sermesin. Uyluklarını da kendine doğru çeksin." [43]

1054- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Canavarların sermeleri gibi kollarını yere serme. Avuç içlerini yere koy. Pazularmı yana doğru ayır. Sen eğer böyle yaparsan her bir organın secde etmiş

olur." [44]

1055- Müslim, Tavus bin Keysan Yemani (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a iki ayağın üzerine çökmek hakkında sorduk. Şöyle söyledi:
"O sünnettir."
Biz: "Onu adam için bir eziyet olarak görmüyor musun?" dedik. Bunun üzerine Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Aksine o Peygamberinizin sünnetidir."
Ebu Davud: ".. iki ayağın üzerine" sözünden sonra "secdede" sözünü eklemiştir. (Yani "secdede iki ayağın üzerine..." anlamına gelen bir sözle vermiştir.) [45]

Bir Açıklama

Burada iki ayağın üstüne çökme (ik'a) ile kastedilen iki rek'at arasında ayakların dikilerek ökçelerin üzerine oturulmasıdır. Fıkıhçılar arasında Neve-vi'nin dışında bunun müstehab olduğunu söyleyen yoktur. Bu da İmam Şafii'den nakledilen bir görüşe dayanmaktadır. Anlaşılana göre ise Resulullah (a.s)'ın iki rek'at arasında çoğunlukla uyguladığı sünneti sol ayağı yere yatırıp sağ ayağı dikmekti. Nitekim biraz sonra gelecek hadislerde bunu göreceğiz. Mekruh olduğu üzerinde görüş birliği olan çöküş şekli (ik'a) ise iki elini yere dayayıp dizlerini yukarıya dikmek ve göğsüne doğru çekmek suretiyle kaba etlerinin üzerine çömelmektir. İşte bu oturuş şeklinin mekruh olduğunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. [46]

Nasıl Secdeye Gidilir?

1056- Ebu Davud, Vail bin Hucr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) secde ettiğinde dizlerini ellerinden önce (yere) koyardı. Kalktığında ellerini dizlerinden önce kaldırırdı."
Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Secde ettiğinde, dizleri ellerinden önce yere değerdi. Secdeye vardığında, alnını ellerinin arasına koyardı ve koltuklarını açardı." [47]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:

"Asım bin Kelib'in babasından rivayet etmiş olduğu hadis de böyledir. Bunun ravilerinden birinin rivayet etmiş olduğu bir hadiste de şöyle denmektedir:
"Kalktığında dizlerinin üstüne kalkar ve uyluklarının üzerine dayanırdı."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Bu hadis hasen, garibdir. İlim adamlarının çoğunluğuna göre bununla amel edilmektedir. Bu itibarla onların görüşlerine göre kişi (secdeye giderken) dizlerini ellerinden önce yere koyar. Kalkarken de ellerini dizlerinden önce kaldırır. Senedinde (ravileri arasında) Şerik bin Abdullah Neha'i Kadı vardır. Bu kişi saduktur (doğru sözlüdür, hadis rivayetinde sikadan sonra gelen derece) ancak zaman zaman hata ediyordu. Bununla birlikte hadisin kuvvetlenmesini sağlayan şahitleri bulunmaktadır." [48]
Ebu Süleyman Hattabi şöyle söylemiştir:
"Vail'in hadisi bundan daha sağlamdır. -Bu sözüyle aşağıda gelecek olan ve Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edilen hadisi kasdetmektedir-. Bazı ilim adamları bunun neshedilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda zayıf bir rivayet nakledilmiştir."
Beğavi şöyle söylemiştir: [49]
"İlim adamları bu konuda -yani elleri ve dizleri koyma ve kaldırmadaki öncelik konusunda- ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluğu dizlerin ellerden önce konacağı görüşünü tercih etmişlerdir."
Ellerin önce konacağını söyleyenler Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisini esas almışlardır. [50]

Bir Açıklama

Kişinin secdeye giderken önce dizlerini, sonra ellerini, sonra da yüzünü yere koyması; secdeden kalkarken de önce yüzünü, sonra ellerini, sonra da dizlerini kaldırması Şafiüere, Hanbelilere ve Hanefilere göre sünnet olan uygulamadır. Malikiler ise secdeye varırken ellerini dizlerinden önce koyarlar ve kalkarken de ellerine dayanırlar. Yukarıda geçen nass (hadis) üç mezhebin dayandığı delildir. Birinci uygulama rahat hareket etmeye daha uygun olan tarzdır. İkinci uygulama ise bazı özel durumları olan kişilerin konumlarına uygun düşer. Bu konudaki hüküm ise geniştir. Çünkü görüş ayrılığı hangisinin sünnet olduğu konusundadır.

1057- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)

şöyle buyurdu:
"Biriniz secde ettiğinde devenin çökmesi gibi çökmesin. Ellerini dizlerinden önce koysun."
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Biriniz öne doğru gidip namazında devenin çökmesi gibi çöküyor."
"Ellerini dizlerinden önce koysun" ibaresinde emir sigasının kullanılması problem oluşturmaktadır. Çünkü deve çökerken ön ayaklarım arka ayaklarından önce koymaktadır. Böyleyken nasıl önce deve gibi çökmekten nehyedilir de sonra öncelikle ellerin yere konması emredilir.
En doğrusunu Allah bilir de, bundan dolayı Cami'u'1-Usul müellifi cümleyi "koyar" ibaresiyle vermiştir. Bu durumda yukarıdaki hadisin anlamı şöyle olur: "Biriniz secde ettiğinde devenin çökmesi gibi çökmesin. [51] O ellerini dizlerinden yani ön ayaklarını arka ayaklarından) önce koyar." Ancak bazı-lannın "devenin dizleri ellerindedir (yani ön ayaklanndadır)" demeleri de problemi çözmemektedir. Çünkü onların dedikleri gibi olsaydı (devenin çökmesi hakkında kullanılan "bereke" fiili kullanılarak: "Devenin çökmesi gibi çoksun. Şüphesiz o yere ilk önce ellerini (yani ön ayaklarını) koyar" denirdi.
Tirmizi'nin haşiyesinde şöyle denmektedir:
"Bu hadisin baş tarafının son tarafına ters olduğu açıktır. Çünkü biri dizlerinden önce ellerini yere koyunca devenin çöküşü gibi çökmüş olur. Bazılarının buradaki tersliği gidermek için söyledikleri, insanın dizlerinin ayaklarında, dört ayaklıların dizlerinin ise ellerinde (ön ayaklarında) olduğu sözünü Kamus müellifi Seferu's-Se'ade'de reddetmiş ve şöyle söylemiştir:
"Bu, tamamen yanlış bir iddiadır ve dil konusundaki Önderlerin açıklamalarına terstir."
İbni Kayyim de şöyle söylemiştir:
"Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edilen hadisi Buhari, Tirmizi ve Darekut-ni illetli (zayıf, senedi sağlam olmayan) bulmuşlardır." [52]
Önce ellerin konmasının gerektiğini ileri sürenler tarafından şu hadis delil gösterilmektedir:

1058-Darekutni, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [53]
"C (yani Abdullah bin Ömer r.a) dizlerinden önce ellerini yere koyardı ve şöyle söylerdi:
"Resulullah (a.s) böyle yapardı."

Bunu Tahavi, Şerhu'l-Me'ani'de rivayet etmiştir. [54]

Secdenin Özelliği

1059-Müsüm, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [55]
"Secde ettiğinde avuç içlerini (yere) koy ve dirseklerini kaldır." Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bera'ya: "Resulullah (a.s) secde ettiğinde yüzünü nereye koyardı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Ellerinin arasına." [56]

1060- Müslim, Meymune (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) secde ettiğinde bir kuzu kollarının arasından geçmek isteseydi geçerdi."
Ebu Davud [57] ve Tirmizi'nin [58] rivayetlerinde: "Secde ettiğinde" ibaresinden sonra şu fazlalığa yer verilmiştir: "İki yanını (yani kollarını) açardı." [59]
Nesai'nin bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"(Resulullah a.s) secde ettiğinde kollarını açardı. Öyle ki, arkadan koltuklarının altının beyazlığı görünürdü. Kalktığında da sol uyluğunun üze-rine rahatlardı." [60]

1061- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Malik bin Buheyne (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) namaz kıldığında koltuk altlarının beyazlığı görünecek derecede kollarını açardı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Secde ettiğinde secdesinde iki yanını (kollarını) açardı. Öyle ki, koltuk altlarının beyazlığı görünürdü."
Buheyne Abdullah'ın annesidir. Babası ise Malik'tir. [61]

1062- Ebu Davud, Ahmer bin Cez' (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) secde ettiğinde iki pazusunu iki yanmdan ayırırdı. Öyle ki, biz

ona yapışırdık."

1063- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [62]
"Resulullah (a.s) kişinin namazında eline dayanarak oturmasını nehyetti."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Kişinin namazda eline dayanmasından nehyetti." [63]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Kişinin eline dayanarak namaz kılmasını nehyetti." [64]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Kişinin namazdan kalkması halinde eline dayanmasmdan (nehyetti)." [65]

1064- Taberanî, Semure (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), namazda olduğumuz ve secdeden başlarımızı kaldırdığımız zaman yere oturmuş halde mutmain olmamızı ve ayakların uçlarına dayanıp iğreti durmamamızı emrederdi." [66]

Bir Açıklama

İki secde arasındaki oturuş sırasında yapılması sünnet olan şey, kişinin sol ayağını yere döşeyerek sağ ayağını parmaklan kıbleye dönük halde dikmesi ve ayaklan bu haldeyken onların üzerine oturmasıdır. Kadın ise Hanefi-lere göre zikrettiğimiz şekilde sol yanının üzerine oturarak ayaklarını sağ taraftan çıkarır.

1065- Taberani, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'un namaz kılışına dikkat ettim. Dikeldiğini ve oturmadığını gördüm. Birinci ve üçüncü rek'atta ayaklarının göğüslerine basıyordu."
Yukarıdaki rivayetten Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un dinlenme oturuşunu sünnet olarak görmediği anlaşılmaktadır. Bu ise Şafîilere göre sünnettir. [67]

1066- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet

etmiştir:
"Resulullah (a.s), kişinin namazda oturması sırasmda sol eline dayanmasını nehyetti." [68]

Bir Açıklama

Burada nehyedilen şey, iki secde arasında otururken, soluna doğru eğilerek sol elini yere koyup onun üzerine dayanmaktır. Bu hareket, ilk oturuşta da son oturuşta da yasak edilmiştir. [69]

Secde Organları

1067- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Eller yüzün secde etmesi gibi secde eder. Biriniz yüzünü koyduğunda ellerini de koysun. Onu (yüzünü) kaldırdığında onları (ellerini) da kaldırsın." [70]

1068- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi-(r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Kim alnını yere koyarsa, alnını koyduğu şeyin üzerine ellerini de koysun. Sonra kaldırdığında onları da kaldırsın. Şüphesiz eller, yüzün secde etmesi gibi secde eder." [71]

Bir Açıklama

Bir kimse, sarığının alnına sarılı olması sebebiyle onun sargısı üzerine veya elbisesinin yahut onun bir parçasının üzerine secde ederse Hanefilere, Malikilere ve Hanbelilere göre caiz olur. Ancak Hanbelilere göre herhangi bir mazeret olmazsa böyle yapmak mekruhtur.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse kendisiyle bağlantılı olan ve kendinin hareket etmesiyle hareket eden bir şeyin üzerine secde ederse caiz olmaz. Eğer böyle bir şeyin üzerine secde

ettiğini bile bile kasıtlı olarak bunu yaparsa namazı bozulur. Ancak unutarak veya bilmeden yaparsa namazı bozulmaz, secdesini yeniden yapması gerekir.".

1069- Tirmizi, Ebu Humeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) secde ettiğinde burnunu ve alnını yere değdirirdi. İki kolunu iki yanından ayırırdı. Ellerini de omuzlarının hizasına koyardı." [72]

Bir Açıklama

Şafiilere ve Malikilere göre secdede alınla birlikte burnun da yere konması müstehabdır. Hanbelilere göre burnun bir kısmının konulması vaciptir. Hanefiler ise şöyle söylemişlerdir: "Bir kimse secdede burnunu yere koymak-sızm yalnız ahuyla secde ederse, caizdir ancak böyle yapmak mekruhtur."

1070- Ahmed bin Hanbel, Ebu îshak (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bera (r.a)'nm şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s) avuç içlerinin üzerine (yani avuç içlerini yere koyarak) secde ederdi." [73]

Bir Açıklama

Burada anlatılmak istenen, secdenin ellerin kenarlarıyla değil avuç içle-riyle yapılacağıdır. Kişi avuç içinden ne kadarım yere değdirebilirse, o derece faziletli olur.

---

[1] Ahmed bin Hanbel (2/36) Muvatta (1/80) 3-Kitabu's-Salat, 6-0kuma esnasında amel (bir şeylerle ilgilenme) babı. Bu hadis sahihtir ve ravileti, Sahih'te isimlen geçen ravilerdir.
Beyadi: Suyuti, Muvaatta Şerhi'nde şöyle söylemiştir: "Bu kişinin adı Ferve bin Amr bin Vedka'dır. Beyada, Hazrec kabilesinden bir koldur. Adı geçen kişi Akabe bey'atına, Bedir Savaşı'na ve ondan sonraki savaşlara katılmıştır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/503-504

[2] Ebu Davud (2138) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında okuma esnasında sesi yükseltme babı. İbni Huzeyme (2/190) 497-Namaz kılanlardan bazılarının rahatsız olmaları durumunda bir kimsenin namazda açıktan okumaktan alıkonulması babı

[3] Ebu Davud (2/37) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında okuma esnasında sesi yükseltme babı.

[4] Ebu Davud, aynı yer.

[5] Yusuf Suresi: 86

[6] Buharı (2/206) 10-Kitabu'l-Ezan, 70~İmamın namazda ağlaması durumu babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/504-507

[7] Meryem Suresi: 58

[8] Buhari (13/536) 97-Kitabu't-Tevhid, 57-Günahkar ve münafık birinin okuması babı. Müslim (1/563) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 49-Kur'an-ı Ke-rim'in tertil üzere (harf harf) okunması ve kaba sesle okumaktan kaçınılması babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/507-508

[9] Ebu Davud (11246) Kitabu's-Salat, 171-İmamın arkasında "amin" demekbabı., Tir-mizi (2127) Ebvabu'sSalat, 184-"Amin" demek hakkında gelen rivayetler babı.

[10] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/508-509

[11] Muvatta (1187) 3-Kitabu's-Salat, İl-İmamın arkasında "amin" demek hakkında gelen rivayetler babı, Ahmed bin Hanbel (2/459) Buhari (21262) 10-Kitabu'l-Ezan, 111-İmamın açıktan "amin" demesi babı. Müslim (1/307) 4-Kitabu's-Salat, 18-"Semi'a'llahu limen hamideh", "Rabbena leke'l-hamd" ve "amin" demek babı. Ebu ' Davud (1/246) Kitabu's-Salat. 171-İmamın arkasında "amin" demek babı. Tirmizi (2/30) Ebvabu's-Salat, 185-"Amin" demenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21143-144) 11-Kitabu'l-İftitah, 33-İmamın açıktan "amin" demesi babı.

[12] Şerhu's-Sünne (3163)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/509

[13] Bunu Taberctni iyi (ceyyid) bir senetle rivayet etmiştir. (Aynı şekilde: el-Itkan, 1/114'de rivayet edilmiştir.)

[14] Ahmed bin Hanbel (S/397) Müslim (11536-537) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 27-Gece namazında okumayı uzatmanın müstehabhğı babı, Nesai (21177) 11-Kitabu't-İftitah, 78-Kur'an-ı Kerim okuyan kişinin rahmet ayetinin geçtiği yerde (rahmet) istemesi babı.

[15] Fethu'l-Bari (21212)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/510-511

[16] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/511

[17] Hac Suresi: 77

[18] Bkz. İbn Abidin Haşiyesi (1/300) Şerhu's-Sağir ve Savi Haşiyesi (î/313) Muhazzeb (1174 ve 75) Muğni (1/499 ve 514) Fıkhu'l-îslami (1/655 ve sonrası).

[19] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/513-516

[20]
Ebu Davud (11199) Kitabu's-Salat 118. bab, Nesai (21184,185) 12-Kitabu't-Tatbik 1-Uygulama babı. Bu hadis sahihtir
[21]
Tirmizi (2/43) Ebvabu's-Salat 192-Rüku esnasında elleri dizlerin üzerine koymak hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir, Nesai (2/185) 12-Kitabu't-Tatbik, 2-Rüku esnasında dizleri tutmak.
[22]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121167), Ebu Ya'la (4/335). Şöyle demiştir: "Zeyd Summi'nin zayıf biri olması dolayısıyla bu hadisin isnadı zayıftır." Adı geçen kişi ise İbni Hivari'dir, Mecme'u'z-Zevaid (21123) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravilerİ sika görülmüş kimselerdir."
[23]
Hakim (1/224) Şöyle demiştir: "Bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." İbni Huzeyme (1/301) Kitabu's-Salat, Rükuda elleri dizlerin üzerine koyunca parmakların aralarını ayırma babı. İsnadı sahihtir.
[24]
Ebu Davud (î/236) Kitabu's-Salat, 157-Secdenin Özelliği babı. Nesai (2/212) 12-Kitabu't-Tatbik, 51-Secdenin özelliği babı.
[25]
Nesai, aynı yer. Hafız Zeyla'i, Nasbu'r-Raye'de şöyle söylemiştir: "Nevevi şöyle söylemiştir: "Bunu İbni Hibban ve Beyhaki rivayet etmiştir ve hasen bir hadistir."
[26]
Müslim, aynı yer.
[27]
Buhari (2/276) 10-Kitabu'l-Ezan, 122-Rükuyu tam yapmanın, ondan doğrulmanın ve tum'aninetin ölçüsü babı. Müslim (11344) 4-Kitabu's-Salat, 38-Namazın rükünlerini dengeli şekilde yapmakla ve eksiksiz olarak yerine getirmekle birlikte hafif tutma babı.
[28]
Müslim, aynı yer. Sh. 343-344
[29]
Ebu Davud (1/225) KİtabU's-Salat, 146-Rükudan sonra ayakta duruşu ve iki secde arasındaki oturuşu uzatma babı.
[30]
Ebu Davud, aynı yer.
[31]
Ebu Davud, aynı yer.
[32]
Tirmizi (2/69) Ebvabu's-Salat, 207-Kişinin rüku ve secdeden başım kaldırdığında vücudunu tam doğrultması hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bera bin Azib (r.a.)'den rivayet edilen hadis hasen, sahih bir hadistir."
[33]
Nesai (3166-67) 13-Kitabu's-Sehv, 77-İmamın selâm veriş ile namazdan kalkış ara-
sında oturması.
[34]
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/516-520
[35]
Ahmed bin Hanbel (41340), İsnadı hasendir, Ebu Davud (1/226-227-228) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdeden sonra sırtı doğrulmayan birinin namazıyla ilgili bab. İbni Huzeyme (11302) Kitabu's-Salat, 149-Resulullah (a.s.)'tn etlerin dizlerin üzerine konmasını emretmesinden sonra tatbikin caiz olmadığının bildirilmesi babı, İsnadı sahihtir.
[36]
Ebu Davud (11226) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdeden sonra sırtı doğrulmayan birinin namazıyla

ilgili bab. Tirmizi (2/51) Ebvabu's-Salat, 196-Rüku ve secdede sırtı doğrulmayan biri hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/183) 11-Kitabu'l-İftitah, 88-Rüku ve secdede sırtın doğrulması babı.
[37]
Buhari (2/225) 10-Kitabu'l-Ezan, 89-Namazda huşu babı. Müslim (1/319) 4-Ki-tabu's-Salat, 24-Namazı güzelce ve mükemmel kılmakla ve namazda huşu üzere olmakla emir babı. Nesai (2/194) 12-Kitabu't-Tatbik, 16-Rükuyu tam yapmakla emir babı.
[38]
Buhari (2/274) 10-Kitabu'l-Ezan, 119-Rükuyu tam yapmama durumuyla ilgili bab.
[39]
Muvatta (II167) 9-Kitabu Kasri's-Salati fı's-Sefer, 23-Namazın bütününde amel babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/520-522
[40]
Tirmizi (2165-66) Ebvabu's-Salat, 205-Secdede i'tidaî hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahihtir. Bu konuda Abdur-rahman bin Şebel (na.)'den, Enes bin Malik (r.a.)'ten, Bera bin Azib (r.a.)'den, Ebu Hamid (r.a.)'den ve Hz. Aise (r.a.)'den de hadis rivayet edilmiştir. İlim amellerine göre hükümde de bu esas alınır. Onlar secdede i'tidah tercih etmekte vahşi hayvanların yere yatması gibi yatmayı ise mekruh görmektedirler."
[41]
Buhari (21301) 10-Kitabu'l-Ezan, 141-Kişinin secdede uyluklarını yere döse meyeceği babı. Müslim (11355) 4-Kitabu's-Salat, 45-Secdede i'tidal babı. Ebu Davud (11236) Kitabu's-Salat, 157-Secdenin özelliği babı. Tirmizi (2/66) Kitabu's-Salat, 205-Secdede i'tidal hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21213-214) 12-Kitabu't-Tatbik, 53-Secdede i'tidal babı.
[42]
Buhari (2/15) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 8-Namaz kılan kişinin şanı yüce olan Rabbine münacaat ettiği babı.
[43]
Ebu Davud (11237) Kitabu's-Salat, 157-Secdenin özelliği babı. İsnadı hasendir.
[44]
İbni Huzeyme (1/325) Kitabu's-Salat, 185-Secdede i'tidal ve uylukları yere döşemekten nehiy babı. İsnadı hasendir, Mecme'u'z-Zevaid (2/126) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. "
[45]
Müslim (11380-381) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 6-Ökçelerin üzerine çökmenin caiz olduğu babı. Ebu Davud (11223) Kitabu's-Salat, 142-îki secde arasında çömeime babı. Tirmizi (2173-74) Kitabu's-Salat, 210-Çömelmeye ruhsat hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/522-524
[46]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/524
[47]
Ebu Davud (1/196-197) Kitabu's-Salat, 117-Namaza başlama babı.
[48]
Şerhu's-Sünne (3/133) Cami'ul-Usul (5/378)
[49]
Ebu Davud (1/222) Kitabu's-Salat, 140-Kişinin (namazda secdeye giderken) ellerini dizlerinden Önce nasıl koyacağı babı. Tirmizi (2156) Ebvabu's-Salat, 189-Sec-deye giderken ellerden önce dizleri koymak hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/206-207) 12-Kitabu't-Tatbik, 38-Kisinin secdeye giderken yere ilk ulaşacak organının hangisi olduğu babı. İbni Mace (11286) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunnetifihâ, 19-Secde babı.
[50]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/524-526
[51]
Ebu Davud (1/222) Kitabu's-Salat, 140-Kişinin (namazda secdeye giderken) ellerini dizlerinden önce

nasıl koyacağı babı. Nesai (21207) 12-Kitabu't-Tatbik, 38-Ki-Sinin secdeye giderken yere ilk ulaşacak organının hangisi olduğu babı İsnadı ha-sendir.

[52] Bkz. elİ'la (3/26-27)Şerhu's-Sünne (2/134-135) Cami'ul Usul(51378)

[53] Hakim (11226) Müslim'in şartına göre Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun görüşüne muvafakat etmiştir. Beyhaki (21100) Kitabu's-Salat, Kişinin namazda ellerini dizlerinden önce koyacağını söyleyenler babı. Beyhaki bunu Abdulaziz bin Muhammed Deraverdi'nin Abdullah bin Ömer (r.a.)'den, onun da Nafi'den rivayeti tankıyla nakletmiştir. Ancak Beyhaki bunun illetli olduğunu ileri sürmüş ve şöyle söylemiştir: "Abdulaziz böyle söylemiştir ve onu vehimli olarak görmüyorum," Yani onun merfu olarak böyle söylediğine dikkat çekmiş ve sonra: "Sağlam olanı bizim seçtiğimiz şeklidir" demiştir. Daha sonra da bunu Ey-yub'un Nafi'den, onun da Abdullah bin Ömer (r.a.)'den rivayeti tankıyla vermiştir. Bu rivayete göre Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle söylemiştir: "Biriniz secde ettiğinde ellerini kaldırsın. (Secdeden) kalktığında toplasın." Hafız İbni Hacer ise şöyle söylemiştir: "Dikkatle inceleyen biri bunun merfu olmayıp mevkuf olduğunu söyler. Birinci rivayet secdeye giderken elleri dizlerden önce yere koymakla, ikincisi ise genel olarak elleri yere koymakla ilgilidir." (Bkz. İrvau'l-Galil 2177)

[54] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/526-528

[55] Müslim (11356) 4-Kitabu's-Salat, 45-Secdede dengeyi sağlama ve elleri yere koyma babı. İbni Huzeyme (1/329) 193-Secdede elleri yere koyma ve dirsekleri yukarı kaldırma babı.

[56] Tirmizi (2/60) Kitabu's-Salat, 202-Kişinin secde ettiğinde ellerini nereye koyacağı hakkında gelen rivayetler babı

[57] Ebu Davud (1/236) Kitabu's-Salat, 157-Secdenin şekli babı.

[58] Nesai (21213) 12-Kitabu't-Tatbik, 90-Secde için tekbir alınması babı.

[59] Müslim (1/357) 4-Kitabu's-Salat, 46-Neyin namazın bütün özelliklerini taşıdığı babı.

[60] Nesai (2/232) 12-Kitabu't-Tatbik, 88-İki secde arasındaki oturuşun nasıl olduğu babı. Resulullah (a.s.)'ın secdede kollarını açması esnasında koltuklarının altının beyazlığının görünmesi, kollarını iyice yana doğru kaldırması ve bedeninden uzaklaştırması dolay ısıyladır.

[61] Buharı (1/496) 8-Kitabu's-Satat, 27-Kişinin namazda kollarını yana çekeceği ve koltuk altlarını açacağı babı. Müslim (1/356) 4-Kitabu's-Salat, 46-Neyin namazın bütün özelliklerini taşıdığı ve namaza nasıl başlanacağı babı. 1062-Ebu Davud (11237) Kitabu's-Salat, 157-Secdenin şekli babı.

[62] Ebu Davud (1/260) Kitabu's-Salat 186-Namazda ele dayanmanın mekruhluğu babı. İsnadı sahihtir.

[63] Aynı yer.

[64] Aynı yer.

[65] Aynı yer

[66] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (7/250-251), Mecme'u'z-Zevaid (2/135-136) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani bu sekliyle Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir. Ezdi ve İbni Hazm ravilerinden bazılarını tenkid etmiştir ancak bu tenkid hadisin derecesini düşürecek nitelikte değildir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/528-530

[67]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91306), Mecme'u'z-Zevaid (41136) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
[68]
İbni Huzeyme (11343) 211-Namazaa oturuş esnasında el üzerine dayanmanın yasak olduğu babı. Hakim (1/230) Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun görüşüne muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/530-531
[69]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/531
[70]
Ahmed bin Hanbel (2/6), Ebu Davud (11235) Kitabu's-Salat, 154-Secde organları, Nesai (2/207) 12-Kitabu't-Tatbik, 39-Secdede yüzle birlikte ellerin de yere konması babı. Hakim (1/226) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu, Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahih bir hadistir ancak onlar kitaplarına almamışlardır." Hakim bunun sahih olduğunu bildirmiş, Zehebi de onun görüşüne muvafakat etmiştir.
[71]
Muvatt^UJJ,63) 9-Kitabu Kasri's-Salati fı's-Sefer, 19-Secdede yüzün konduğu ye babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/531-532
[72]
Tirmizi (2159) Ebvabu's-Salat, 201-Alın ve burun üzerine secde konusunda gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir': "Bu hadis hasen sahihtir, ilim adamlarına göre buna göre amel etmek de kişinin alnı ve burnu üstüne secde etmesiyle olur."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/532-533
[73]
Ahmed bin Hanbel (41295) ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir, İbni Hu* zeyme (11323) 180-Avuçlarıh kaba yerleri üzerine

1071- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Ben, Resulullah (a.s)'m bize namaz kıldırdığını gördüğüm şekilde size namaz kıldırmaktan çekinmem."

Sabit dedi ki:

"Enes (r.a), sizin yaptığınızı görmediğim bir şey yapardı. O, rükudan başını kaldırdığında dimdik dururdu. Öyle ki: "(Ne yapacağını) unuttu" diyen olurdu. Secdeden başını kaldırdığında da o kadar otururdu ki, "(Ne yapacağını) unuttu" diyen olurdu."

Buna benzer bir başka rivayet daha bulunmaktadır. Ancak ona göre: "İki secde arasında başını kaldırdığında" demiştir. [1]

Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Enes (r.a) bize Resulullah (a.s)'ın namazını tarif ederdi. Kendi de kılardı. Rükudan başını kaldırdığında ayakta dururdu. Öyle ki: "Herhalde (ne yapacağını) unuttu" derdik." [2] Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Namazın bütününü Resulullah (a.s) kadar özlü bir şekilde kılan bir adamın arkasında namaz kılmadım. Resulullah (a.s): "Semi'a'llahu Hmen hamiden" dediğinde ayakta dururdu. O kadar ki: "Her halde tereddüde düştü" derdik. Sonra tekbir getirir ve secdeye varırdı. İki secde arasında da o kadar otururdu ki: "Her halde tereddüde düştü" derdik." [3]

1072- Tirmizi, Amir bin Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s), elleri koymayı ve ayakları dikmeyi emretti."

Tirmizi şöyle söylemiştir:

"Bu, Amir'den mürsel olarak rivayet edilmiştir." [4]

Bir Açıklama

Secdede ayaklar dikilir ve parmaklar kıble tarafına doğru çevrilir. Böylece secde ayak parmaklarının iç kısımları üzerine yapılmış olur. Ayak parmaklarının dış (yani üst) kısımlarının üzerine veya kenarlarının üzerine secde edilmesi yeterli olmaz.

1073- Nesai, Yusuf bin Mahik (r.a)'in şöyle rivayet etmiştir: "Hakim bin Hizan şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s)'a ancak ayakta iken secdeye kapanmak üzere bey'at ettim."[5]

1074- Müslim, Abbas bin Abdulmuttalib <r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"O (yani Abbas r.a), Resulullah (a.s)'m şöyle söylediğini duymuştur:
"Kul secde ettiğinde, onunla yedi organı secde eder: Yüzü, elleri, dizleri ve ayaklan."
Secdeye engel olması dolayısıyla saçı kenara çekmenin yasak edilmesi konusunda îbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bundaki hikmet şudur: Kişi saçlarını ve elbisesini yere değmemesi için yukarı çekerse, bu hareketi kendini beğenmiş birinin hareketine benzer." [6]

Secdede Yapılması Yasak Olan Hareketler

1075- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bize yedi organ üzerine secde etmemizi ve gerek saçımızı, gerek elbisemizi toplamamamızı emretti. (Şu organlar üzerine secde etmemizi emretti): Alın, eller, dizler ve ayaklar."
Bir başka rivayete göre ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın -bunu derken burnuma işaret etti-, eller, dizler ve ayakların uçları (parmak uçları) üzerine. Elbiseyi ve saçı da toplamamakla emrolunduk."

Bir başka rivayete göre de ravi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), yedi organı üzerine secde etmekle emrolundu ve saçı ve elbiseyi toplamaktan nehyolundu." [7]

1076- Buhari ve Müslim, Ebu Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Mu'eykıb bana, Resulullah (a.s)'ın secde ettiği yerdeki toprağı düzelten bir adam hakkında şöyle buyurduğunu bildirdi:
Eğer yapacaksa bir kere yapsın."
îlim adamları namazda çakıllarla oynamayı mekruh saymışlardır. Secde yerinin bir kereye mahsus olarak düzeltilmesini caiz görmüşlerdir. İmam Malik ise bunu bir kereden fazla yapmayı da caiz görmüştür. [8]

1077- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) başı (saçları) bağlanmış bir halde secde eden ve sonra bunu çözen bir adamın yanından' geçti. Adam namazını bitirince Abdullah bin Mes'ud (r.a) ona şöyle dedi: [9]

1083-Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Büyük Rabbini adıyla teşbih et" [10] ayeti kerimesi inince, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bunu rükunuzun zikri yapın."
"En yüce olan Rabbinin adını teşbih et." [11] ayeti kerimesi inince de şöyle buyurdu:
"Bunu da secdenizin zikri yapın."
Bir başka rivayette fazladan şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Resulullah (a.s) rüku ettiğinde üç kere: "Subhane Rabbiye'I-Azim ve bi hamdihi (Büyük olan Rabbim münezzehtir ve hamd O'nadır)" derdi. Secde ettiğinde de üç kere: "Subhane Rabbiye'1-A'la (Ulu olan Rabbim münezzehtir)" derdi." [12]

1084- Taberani, Ebu Bekre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) rükusunda üç kere: "Subhane Rabbiye'1-Azim" diye teşbih ederdi. Secdesinde de üç kere: "Subhane Rabbiye'1-A'la" diye teşbih ederdi."

[13]

1085- Ebu Davud, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Huzeyfe r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı. (Resulullah (a.s) rükusunda "Subhane Rabbiye'1-Azim" diyordu. Secdesinde de: "Subhane Rabbiye'1-A'la" diyordu. Ne zaman bir rahmet ayetine gelse onda durup (Allah'ın rahmetini) istiyordu. Ne zaman da bir azap ayetine gelse muhakkak durup (Allah'ın azabından Allah'a) sığmıyordu." [14]

1086- Muvatta ve Tirmizi dışındaki Kutubi Sitte müellifleri, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) rükusunda ve secdesinde: "Subhaneke'llahumme Rabbena ve bi hamdik. Allahu'mmağfir li (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Sen sana yakışmayan bütün sıfatlardan münezzehsin. Hamd sanadır. Ey Allah'ım! Beni bağışla)" sözünü çokça söylerdi. Kur'an'ı (böyle) yorumluyordu." [15]

1087- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) rükusunda ve secdesinde
"Subbuhun, kuddusun, Rabbu'l-Melâiketi ve'r-Ruh (Allah münezzehtir, uludur, meleklerin ve Ruh'un (Cebrail'in) Rabbidir)." [16]

Bîr Açıklama

Bu iki rivayette bildirilenler, Hanefilere göre nafile ibadetler için söz konusudur. Diğerlerine göre ise namaz kılan birinin farz namazda da bu zikirleri ve benzerlerini okuması caizdir.[17]

1088- Müslim, İbni Ebi Evfa (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) rükudan sonra sırtını doğrulttuğunda şöyle derdi:
"Semi'a'llahu limen hamideh. Allahumme Rabbena ve leke'I-hamd mire's-semâvâti ve mü'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah kendine hamdedeni duyar. Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun)."

Bir rivayette ise şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Ey Allah'ım! Beni karla, buzla ve soğuk suyla temizle. Ey Allah'ım! Beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi beni günâhlardan ve hatalardan temizle." [18]
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s.) şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Benim kalbimi karla ve buzla temizle..." hadis böyle devam ediyor. Bu rivayette hadisin baş tarafı anılmamıştır. [19]

1089- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) rükudan başını kaldırdığında şöyle derdi:
"Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd mil'e's-semâvâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. Ehle's-senâ ve'1-mecdi! Lâ mâni'a limâ a'teyte ve lâ mu'tiye limâ mene'te ve lâ yenfe'u ze'1-ceddi minke'1-cedd (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun. Ey övgüye ve üstün tutulmaya lâyık olan! Senin verdiğini alıkoyabilecek yoktur, senin alıkoyduğunu da verebilecek yoktur. Mertebe sahibine senden mertebenin bir yararı olmaz (yani sen dilemedikçe mertebe sahibine mertebesinin bir yararı olmaz)."[20]

1090- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun. Ey övgüye ve üstün tutulmaya lâyık olan! Kulun söylediğine en lâyık olan! Hepimiz sana kuluz. Senin verdiğini alıkoyabilecek yoktur, senin alıkoyduğunu da verebilecek yoktur. Mertebe sahibine senin katında mertebesinin bir yararı olmaz." [21]

1091- Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), rükudan başını kaldırdığında şöyle derdi:
"Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Hamd sanadır.)"[22]

1092- Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), rükudan başını kaldırdığında şöyle derdi:

"Semi'a'llahu limen hamiden. Rabbena ve leke'1-hamd mil'e's-semâ-vâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du (Allah kendine ham-dedeni duyar. Ey Rabbimiz! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların
ona bir yaran olmaz."dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun.)" [23]

1093- İmam Malik, Rifa'a bin Rafi' (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m arkasında namaz kılıyorduk. Rükudan başını kaldırdığında: "Semi'a'llahu limen hamiden" dedi. Arkasından da bir adam şöyle dedi: "el-Hamdu li'llahi hamden kesiran tayyiben mubareken fih, mübarek-en aleyhi, kemâ yuhibbu Rabbuna ve yerdâ (Allah'a Rabbimizin sevdiği ve hoşnud olduğu şekilde çokça, güzelce, içi bereketli kılınmış, üzerine bereket konulmuş bir şekilde hamd olsun.)" Resulullah (a.s) da namazını bitirince: "Az önceki sözü söyleyen kimdi?" diye buyurdu. Adanı: "Ben" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Otuz küsur meleğin bunu hangisinin daha önce yazacağı konusunda yarış ettiklerini gördüm."
Bu metin, Buhari'nin ve Muvatta'nın rivayetidir. Tirmizi'nin rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldım. Bu sırada aksırdım ve şöyle dedim: "Allah'a Rabbimizin sevdiği ve hoşnud olduğu şekilde çokça, güzelce, bereketli kılınmış, üzerine bereket konulmuş bir şekilde hamd olsun." Resulullah (a.s.) namaz kılınca çekildi ve: "Namazda konuşan kimdi?" diye buyurdu. Kimse cevap vermedi. Sonra aynı sözü ikinci kez tekrar ederek: "Namazda konuşan kimdi?" diye buyurdu. Yine kimse cevap vermedi. Sonra üçüncü kez söyleyerek: "Namazda konuşan kimdi?" diye buyurdu. Rifa'a: "Bendim, ya Resulullah (a.s)!" dedi. Resulullah (a.s): "Nasıl söyledin?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Şöyle söyledim: "Allah'a, Rabbimizin sevdiği ve hoşnud olduğu şekilde çokça, güzelce, bereketli kılınmış, üzerine bereket konulmuş bir şekilde hamd olsun." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Canım elinde olana yemin ederim ki, otuz küsur melek, bunu hangisinin yükselteceği konusunda aralarında yarış ettiler." [24]
Ebu Davud [25] ve Nesai [26] yukarıdaki her iki rivayeti de nakletmiş-lerdir.
Hafız İbni Hacer, Feth (2/238)'de şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, Resulullah (a.s)'tan nakledilen zikirlere aykırı olmaması şartıyla

namazda Resulullah (a.s)'tan nakledilen (me'sur) zikirlerde bulunmayan yeni zikir ifadeleri kullanmanın caiz olduğuna delil sayılmıştır. Aynı şekilde bu, beraberindekilerin zihinlerini karıştırmadığı sürece zikir sözlerini yüksek sesle söylemenin caiz olduğuna da delil sayılmıştır. Yine buradan anlaşıldığına göre namazda aksıran birinin Allah'a hamdetmesinde kerahet yoktur. Aksırmca "elhamdülillah" diyene "yerhamukellah" demek ve rükudan doğruluştaki beklemeyi zikir yaparak uzatmak, namazı bozan fiiller arasına girmez. " [27]

Bir Açıklama

Rükudan doğrulduktan sonra: "Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd" sözüne ek olarak bir takım zikirler söylemek Şafiilere ve Hanbelilere göre sünnettir. Hanefüere göre ise bu, yalnız başına namaz kılan biri için sünnettir. İmamın ise namaz kılanların uzatmayı nasıl karşılayacaklarını göz önünde bulundurması gerekir. Cemaatten bir kişinin bile acelesi olduğunu düşünecek olsa namazını uzatmaması gerekir.

1094- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "İnsanların Hz. Ebu Bekir (r.a)'in arkasında saf oluşturdukları bir sırada [28]
Resulullah (a.s) perdeyi açtı ve şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Peygamberliğin haber vericilerinden (yani ilahi bir kaynağa dayanan bilgi ve haberlerden) doğru rüya dışında bir şey kalmamıştır. Bunu bir Müslüman görür veya kendine gösterilir. İyi bilin ki, ben rükuda ve secdede kıraattan (Kur'an-ı Kerim okumaktan) nehyolundum. Rükuda Rabbi yüceltin (O'nun yüceliğini dile getirin.) Secdede ise dua etmeye çalışın. (Bu an yapılan dua) sizden kabul edilmeye uygundur."
Bu, Abdulcebbar'ın naklettiği hadistir. [29]

Bir Açıklama

Malikilere göre farz namazda da, nafile namazda da secdede dua edilmesi mendubdur. Hanefiler ise secdede dua etmenin mendub olduğunu bildiren rivayetlerin nafile namazlarla ilgili olduğunu söylemişlerdir.

1095- Taberani, Abdullah bin Ziyad Esedi (r.a)'den rivayet etmiştir:

"O, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un rükuda: "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llah (Güç ve kuvvet ancak Allah katandandır)" dediğini duymuştur." [30]

1096- Nesai, Muhammed bin Mesleme (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), nafile namaza durduğunda rükudayken şöyle derdi: "Ey Allah'ım! Senin için rüku ettim. Sana iman ettim. Sana güvendim.
Sen Rabbimsin. Kulağım, gözüm, etim, kanım, beynim, sinirim alemlerin
Rabbi olan Allah'a saygı duydu."

1097- Nesai, Avf bin Mâlik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte namaza durdum. Rükuya vardığında Bakara suresi (okunacak) kadar bir süre bekledi. Rükusunda da şöyle diyordu:
"Subhane zi'1-Ceberut ve'1-Melekut ve'1-Kibriya ve'1-Azame (Mutlak hâkimiyet sahibi, her şeyin gerçek maliki, mutlak üstünlük ve yücelik sahibi [Allah kendine lâyık olmayan nitelemelerdenl münezzehtir)."
Hanefilere göre bu rivayette sözü edilen namaz, nafile bir namazdı. [31]

1098- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) secdesinde şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Benim bütün günâhlarımı, büyüklerini de küçüklerini de, öncekileri de sonrakileri de, gizli olanlarını da açık olanlarını da bağışla. [32]

1099- Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [33]
"Resulullah (a.s) secde ettiği zaman secdesinde şöyle derdi:
"Bedenim ve nişlerim sana secde etti. Kalbim sana iman etti. Senin bana olan nimetini itiraf ediyorum. Bunlar iki elim. Kendi nefsim için toplama-dım."

1100- Taberani, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) secde etmek istediğinde bir kere yerdeki çakılları düzeltirdi ve secdesinde şöyle derdi:
"Lebbeyk ve Sa'deyk (Buyur ve emret)!" [34]

1101- Taberani, Ebu'l-Esved ve Şeddad bin Ezma (r.a)'dan, onlar da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Bu ikisi ihtilaf ettiler ve Ebu'l-Esved şöyle söyledi: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) secdesinde şöyle derdi:
"Subhaneke'llahumme lâ Rabbe ğayruk (Ey Allah'ım! Sen münezzehsin. Senden başka Rabb yoktur)."
Şeddad da şöyle söylediğini bildirdi:
"Subhaneke lâ ilahe ğayruk (Sen münezzehsin. Senden başka ilâh yoktur.)" [35]

1102- İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), yatakta yanımdan ayrıldı. Araştırdım. Ellerim ayaklarının altlarına geldi. Kendisi mesciddeydi ve ayakları -da dikilmişti. Şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Ben senin gadabından rızana sığınırım. Cezalandırmandan affetmene sığınırım. Senden sana sığınırım. Ben seni övmeye güç yeti-remem. Sen kendi kendini övdüğün gibisin."
Bir başka rivayete göre ise Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bir gece Resulullah (a.s)'ı kaybettim (yanımdan ayrıldı). Diğer hanımlarından birinin yanına gitti sandım. Araştırdım, sonra geri döndüm. Bir de (gördüm ki), rüku veya secdede bulunuyordu ve şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Sen münezzehsin. Hamd sanadır. Senden başka ilâh yoktur." Ben de şöyle dedim:
"Annem ve babam sana feda olsun! Ben bir haldeyim sense başka bir halde." [36]

1103- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) secdesinde şöyle diyordu: [37]
"Ey Allah'ım! Ben sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Sen Rabbimsin. Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulağını ve gözünü oluşturana secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir."

1104- Nesai, Muhammed bin Mesleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), gece nafile namaz kılmak üzere kalktığında secde ettiğinde şöyle derdi:

"Ey Allah'ım! Ben sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Ey Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulağını ve gözünü oluşturana Secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir." [38]

1105- Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), farz bir namaza durduğunda tekbir getirirdi..." daha sonra hadisi zikretmiş ve bu arada şöyle söylemiştir:
"Sonra secde ettiğinde secdesinde şöyle derdi: [39]
"Ey Allah'ım! Ben sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Ey Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulağını ve gözünü oluşturana secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir."
Bu hadis, Malikilerin kişi farz namazda da olsa secdede dua etmesinin mendub olduğu yönündeki görüşlerini desteklemektedir.

1106- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben bu gece rüyada bir ağacın arkasında namaz kıldığımı gördüm. Gördüm ki, bir secde ayeti okudum. Bunun üzerine secde ettim ve ağaç da benim secdemle birlikte secde etti. Ağacın secdede iken şöyle dediğini duydum: "Ey Allah'ım! Bununla benim için senin katında bir ecir yaz. Bunu benim için senin katında bir birikim (sevap) eyle. Bununla benim üzerimden bir yükü (günâhı) indir. Kulun Davud'dan kabul ettiğin gibi bunu benden kabul eyle."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s'ın secde ayetini okuduğunu ve secde ettiğini gördüm. Secdede söz konusu adamın ağacın söylediğini bildirdiği gibi sözler söylediğini duydum." [40]

1107- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a .s) iki secde arasında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Beni bağışla, bana rahmet eyle, benim halimi iyileştir, beni doğruya yönelt ve beni rızıklandır."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) rükudan

başını kaldırdığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Beni bağışla, bana rahmet eyle, beni doğruya yönelt, bana afiyet ver ve beni nzıklandır." [41]

1108- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), yatakta onun (yani Hz. Aişe (r.a)'nin) yanından ayrıldı. (Hz. Aişe r.a) O'nu eliyle aradı. Eli üzerine geldi. O sırada (Resulullah a.s) secdedeydi ve şöyle diyordu:
"Ey Rabbim! Benim nefsime takvasını ver. Onu arındır. Sen onu arındıranların en hayırlısısın. Onun sahibi ve dostu sensin." [42]

Dinlenme Oturuşu Hakkında Gelen Rivayetler

1109- Ebu Davud, Abbas'tan veya Ayyaş bin Sehl Sa'idi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [43]
"O, babasınm da bulunduğu bir mecliste bulunuyordu. Babası Resulul-lah (a.s)'m ashabmdandı. Mecliste, Ebu Hureyre (r.a), Ebu Humeyd Saidi ve Ebu Useyyid de bulunuyordu..." Daha sonra hadisi zikretmiştir ve içinde şu ifade geçmektedir:
"Sonra tekbir getirip secdeye vardı. Sonra tekbir getirip kalktı ve çökmedi." [44]

1110- İbni Ebi Şeybe, Nu'man bin Ebi Ayyaş (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden bir çok kimseyle karşılaştım. Her biri, birinci ve üçüncü rek'atta secdeden kafasını kaldırdığında oturmaksızm olduğu hal üzere ayağa kalkardı." [45]

1111- Taberani, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [46]

"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un namaz kılışına dikkatlice baktım. Oturmadan olduğu gibi kalktığını gördüm."
Yine şöyle söylemiştir:
"Birinci ve üçüncü rek'atlarda ayaklarının göğüsleri üzerine ayağa kalkıyordu."

[47]

1112- İbni Ebi Şeybe, Vehb bin Keysan (r.a)"ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [48]

"İbni Zubeyr (r.a)'in ikinci secdesini yaptığında olduğu hal üzere, ayaklarının göğüsleri üzerine ayağa kalktığını gördüm." [49]

1113- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [50]

"Resulullah (a.s), ayaklarının göğüsleri üzerine kalkardı." [51]

Bir Açıklama

el-İ'la müellifi (3/39) şöyle söylemiştir:
"Bir çok kimse, hadisin bu hususta dayanak sayılabilecek bir isnadının bulunmamasına rağmen ilim sahiplerinin açıklamalarının bu hadisin sıhhatinin delili olduğunu söylemiştir."
Bundan sonra Şevkani'nin konuyla ilgili olarak söylediklerini aktarmıştır ki, o da şöyledir:
"İbnu'l-Munzir, Nu'man bin Ebi Ayyaş'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın sahabilerinden bir çok kimseyle karşılaştım. Her biri, birinci ve üçüncü rek'atta secdeden kafasını kaldırdığında, oturmaksızm olduğu hal üzere ayağa kalkardı."
Ancak bu, söz konusu oturuşun (dinlenme oturuşunun) sünnet olmadığını göstermez. Çünkü Resulullah (a.s)'m bazı durumlarda bunu uygulamaması, sadece onun vacib olmadığını gösterir. Aynı şekilde bazı sahabile-rin bunu terketmeleri de sünnet olmadığını göstermez. Çünkü sünnetin terki caizdir." (2/164)
Ancak Tirmizi'nin rivayet ettiği hadisteki ifadesi söz konusu uygulamayı sürekli terkettiklerini göstermektedir. Bunun gibi Said bin Mansur'un Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan sahih senedle rivayet ettiği hadiste ve daha başka rivayetlerde de bu ifade yer almaktadır.
Sürekli terke delalet eden ifadeler, sahabilerin ileri gelenlerinin söz konusu oturuşu sürekli terkettiklerini gösterir. Bu ise belirtilen oturuşun kesinlikle sünnet olmadığını ortaya koyar. Bunun yanısıra Neylu'l-Evtar (l/163)'da ifade

edildiğine göre Müslim ve İbni Mace dışında kalan Kutubi Sitte sahiplerinin Malik bin Huveyris'ten rivayet ettiklerine göre o, Resulullah (a.s)'ın namaz kıldığını görmüş ve namazının tek rek'atlarmda tam bir şekilde oturmadan ayağa kalkmadığını bildirmiştir. Bunun cevabı da, Hidaye (l/92)'de yer alan açıklamadır. Bu açıklama da şöyledir:
"Buradaki oturuş yaşlılık dönemine has bir oturuş olarak görülmüştür. Çünkü bu bir dinlenme oturuşudur. Namaz ise bunun için (dinlenme için) konulmuş değildir."
el-î'la müellifi de diyor ki:
"Bana göre Ebu Davud'un Muaviye bin Ebi Süfyan'dan nakletmiş olduğu ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmadığı rivayet de bunu desteklemektedir. Muaviye (r.a)'nin bildirdiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Rüku ve secdede benden öne geçmeyin. Rüku ettiğimde sizden öne geçersem, siz, ben başımı kaldırdığımda bana yetişirsiniz. Doğrusu ben zayıfladım."
Buhari'nin Kitabu'l-îsti'zan'da (2/923) da selâm verene "Aleyke's-Se-lâm" diye cevap vermekle ilgili başlıktan sonra namazını düzgün kılmayan kimseyle ilgili olarak naklettiği rivayette de şöyle denmektedir:
"Sonra secdeye tam yerleşecek şekilde secdeye var (bedenin secdede mutmain olacak şekilde secde et). Sonra doğrulup tam yerine yerleşecek şekilde otur. Bu hareketleri bütün namazın boyunca tekrar et."
Ancak bu rivayet, esas itibariyle delil gösterilemez. Çünkü Buhari, ilgili ibarenin yani: "Sonra doğrulup tam yerine yerleşecek şekilde otur" sözünün ikinci kez söylenmesinin bir tereddüdün neticesi olduğuna işaret etmiştir. O, bunun arkasından şu söze yer vermiştir: "Ebu Usame sonuncuda: "Sen ayağa kalkıp tam doğrul" demiştir" Yani Ebu Usame'nin rivayetinde yukarıdaki söz ikinci kez geçmekte, onun yerine belirtildiği şekilde "ayağa kalk" denmektedir. Bu açıklamayı Hafız İbni Hacer, Feth (2/231)'de yapmıştır. Yahut bu söz gerçekten geçiyorsa, onunla teşehhüd oturuşunun kastedildiği anlamı çıkarılabilir. Hanefilerin görüşleri, dinlenme oturuşunun terkini gerektirmektedir.
Şafiiler, dinlenme oturuşunun gerektiğini söylemişlerdir ve bu konuda Malik bin Huveyris'ten nakledilen ve yukarıda geçen hadisi delil saymaktadırlar.
Beğavi şöyle söylemiştir:
"Birinci ve üçüncü rek'atta iki secdenin yapılmasından sonra biraz oturmak bazı ilim adamlarına göre sünnettir. Onlara göre bu şekilde biraz oturulduktan sonra ayağa kalkılır. İmam Şafii de böyle yapılması gerektiğini söylemiştir. İmam Malik, İmam Sevri, Ahmed bin Hanbel, İshak ve Ashabı Re'y (fıkıhta içtihada

ağırlık verenler yani Hanefiler) bu oturuşun gerekmediğini söylemişlerdir.
Bütün ilim adamlarının ortak görüşleriyle secdeden kalktıktan sonra ayağa kalkıncaya kadar sadece bir kere tekbir getirilir." [52]

Secdenin Fazileti

1114- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ademoğlu secde ayetini okuyup secde ettiğinde, şeytan ağlayarak kenara çekilir ve şöyle der: "Çok yazık! Bu kişi secde etmekle emrolundu, secde etti. Ona cennet var. Ben de secde etmekle emrolundum karşı geldim. Bana da cehennem var." [53]

1115- Müslim, Ma'dan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın mevlası (azatlısı) Sevban'dan istekte bulunarak: "Bana, Yüce Allah'ın kendisiyle bana yarar sağlayacağı bir hadis naklet" dedim. Sustu. Sonra ben tekrar: "Bana, Yüce Allah'ın kendisiyle bana yarar sağlayacağı bir hadis naklet" dedim. Yine sustu. Ben yine: "Bana, Yüce Allah'ın kendisiyle bana yarar sağlayacağı bir hadis naklet" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi: "Ben, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi kul, Allah'a bir secde edecek olsa mutlaka Allah, onunla kendisini bir derece yükseltir ve ona karşılık bir hatasını siler." [54]

1116- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kulun Rabbine en yakın olacağı an secdede olduğu andır. (Bu esnada) çokça dua edin." [55]

Bir Açıklama

Bazen yağmur veya sıcağın şiddetli olması sebebiyle caminin insanlarla dolu olduğu olur. Bu durumda insanlar için kendilerini yağmurdan veya güneşin sıcağından koruyacak bir yer dışında namaz kılmak zor olur. Bazı durumlarda da insanlar için normal şekilde rüku ve secde etmeleri zor olabilir. Bu durumda bir

kişinin önündekinin sırtına secde etmesi caiz olur. Bunun gibi önündeki kişinin sırtına göğsünü koyarak yapılan rüku da geçerli olur.
Şafîiler, Hanefiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Kalabalık dolayısıyla yere veya benzeri bir şey üzerine secde edemeyen kimse, önünde namaz kılan kişinin sırtına secde edebilir."

1117- Beyhaki, Hz. Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Kalabalık çok olursa, biriniz kardeşinin sırtına secde etsin." [56]

Dersler Ve Öğütler

Hanefilere göre el parmakları dizlere ulaşacak derecede sırtı ve başı eğmek suretiyle namazın rüku farzı yerine getirilmiş olur. Yani bu kadarı, yapılması farz olandır. Buna ek olarak beden itmi'nana kavuşacak derecede eğilmek ise vaciptir. Rükuyla ilgili diğer görevler ise sünnettir. Onlara göre rü-kudan sonra çok az bir doğrulma ile yapılması farz olan görev yerine getirilmiş olur.
Hanefilere göre çıplak olarak alnın bir kısmını ve ayakları yere veya benzeri bir şeyin üzerine koymakla secde farzı yerine getirilmiş olur. Secdeyle ilgili bunun dışındaki görevler ise onlara göre tum'aninet (bedenin istikrarlı bir hal alması) gibi ya vacib veya sünnettir.
Malikilere göre ise yapılması gerekli olan; alnın en az bir parçası üzerine secde etmektir. Alın ise kaşların üstünde saçın bittiği iki yanın altında kalan kısımdır. Onlara göre alnın tamamının yere konması ve tam yerleştirilmesi mendubdur.
İbni Munzir, sahabilerin yalnız burun üzerine secde etmenin yeterli olmayacağı konusunda görüş birliği içinde olduklarım bildirmiştir. Ancak burnunu yere koymadan yalnız alın üzerine secde etmek mekruh olmakla birlikte geçerlidir.
Hanefilere ve Malikilere göre az da olsa alnın bir kısmının yere konmasıyla farz yerine getirilmiş olur. Hanefilere göre vacib olan ise daha fazlasının yere konmasıdır.
Secdede ayakları yere koyma farzı, iki ayaktan sadece bir parmağın yere konulmasıyla yerine getirilmiş olur. Vacib olan ise bütün parmakların yere konmasıdır. Şafiiler ve Hanbeliler ise yedi organ üzerine secde etmenin vacib (gerekli) olduğu konusunda görüş birliği üzeredirler. Hanbelilere göre burnun bir kısmının yere konması vaciptir. Şafiilere göre ise alınla birlikte burnun da konması müstehabdır.
Ebu Hanife'ye ve İmam Muhammed'e göre birinci secdeden ikinci secdeye

geçmek için çok az miktar kalmakla farz yerine getirilmiş olur. Tum'aninet (tam yerine yerleşecek şekilde oturmak ve vücudun oturmuş halde rahatlaması) ve tamamen doğrulmak ise onlara göre vaciptir. İmam Ebu Yusuf ve Ebu Hanife ile İmam Muhammed'in dışında kalan diğer imamlar ise bir kimsenin birinci secdeden sonra tam doğrulacak şekilde oturmaması durumunda namazının geçersiz olacağını söylemişlerdir.

Hanefiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:

"Üzerinde herhangi bir engel bulunsa da bulunmasa da hacminin organların istikrar kazanmasını (yani üzerine konduğunda havada duruyormuş gibi olmaksızın güzelce yerleşmesini) sağlayacak kadar olması durumunda kar üzerine secde edilmesi caizdir. Bunun gibi belirtilen miktarda olması durumunda sert pamuğun ve benzeri şeylerin üzerine secde edilmesi de caizdir. Ama alın, secde edilen şeyin üzerinde istikrar kazanamazsa (havada duruyormuş gibi kalır veya iğreti durursa) namaz geçerli olmaz."

Hanefilere göre yüzün, iki elin araşma konması sünnettir. Hanefilerin dışındakilere göre ise sünnet olan secde esnasında ellerin omuzların hizasına konmasıdır. Şafiilere göre secde eden kişi ayaklarının dizlerinin ve uyluklarının arasını bir karış miktannca açar. [57]

İÇİNDEKİLER

İLMİN KISIMLARI

NAMAZIN ŞARTLARINDAN VAKİT

EZAN VE KAMET

SETRİ AVRET

İSTİKBAL-İ KIBLE
(KIBLEYE YÖNELMEK)

NAMAZIN ŞARTLARINDAN NİYET

NAMAZIN RÜKÜNLERİ, VACİPLERİ, SÜNNETLERİ

İSTİFTAH TEKBİRİ
(NAMAZA BAŞLAMA)

NAMAZIN ŞARTLARINDAN KIRAAT

RÜKU VE SECDE

---

[1]
Buharı, aynı yer.
[2]
Buharı (21287) 10-KİItabu'l-Ezan, 127-Kişinin rükudan başına kaldırmasından sonraki tum'anineti babı.
[3]
Buhari (21301) 10-Kitabu'l-Ezan, 140-İki secde arasında oturma babı. Müslim (J/344) Kitabu's-Salat, 38-Namazın bütün rükünlerinin eksiksiz yerine getirilmesi suretiyle bütün rükünlerinin dengeli olarak yerine getirilmesi ve tamamının gerçekleştirilmesi babı.
Ebu Davud (11225) Kitabu's-Salat, 146-Rükudan kalkışta ve iki secde arasında uzun süre beklenmesi babı.
[4]
Tirmizi (2167) Ebvabu's-Salat, 206-Secdede elleri yere koymak ve ayaklan dikmek hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu (yani hadiste bildirilen uygulama) ilim sahiplerinin üzerinde görüş birliğine vardıkları ve esas aldıkları uygulamadır."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/533-535
[5]
Nesai (2/205) 12-Kitabu't-Tatbik, 35-Secdeye nasıl varılacağı babı. İsnadı hasen-dir.
[6]
Müslim (11355) 4'Kitabu's-Salat, 44-Secde organları ve saçları toplamaktan nehiy babı, Ebu Davud (1/235) Kitabu's-Salat, 154-Secde organları babı, Tirmizi (2/61) Ebvabu's-Salat 203-Secdenin yedi organ üzerine yapılacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/208) 12-Kitabu't-Tatbik, 41-Bunun açıklanması 46-Ayaklar üstüne (yani ayakların yere konması suretiyle) secde edilmesi babı. Ibni Huzeyme (1/320) Kitabu's-Salat. Cemma'u Ebvabi'l-Ezani ve'l-îkame, 175-Namaz kılan kişinin fecrine secde edeceği (secdede yere koyacağı) organlarının sayısı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/535-536
[7]
Buhari (21295) 10-Kitabu'l-Ezan, 133-Yedi kemik üzerine secde edilmesi babı. Müslim (11354) 4-Kitabu's-Salat, 44-Secde organları ve saçları ve elbiseyi toplamaktan nehiy babı. İbni Huzeyme (11320) Kitabu's-Salat, 176-Yedi kemik üzerine secde edilmesiyle emir babı,
1) Fethu'l- Bari (21235)
2) Buhari (21297) 10-Kitabu'LEzan, 134-Burun üzerine secde babı. Müslim (11354) 4-Kıtabu's-Salat, 44-Secde organları ve saçları ve elbiseyi toplamaktan nehiy babı. İbni Huzeyme (17321) Kitabu's-Salat, 177-Namaz kılanın üzerlerine secde etmesi (secde esnasında yere koyması) emrolunan yedi organın neler olduğu babı.
[8]
Buhari (3/79) 21-Kitabu'l-Ameli fı's-Sala, 8-Namazda elle çakılların süpürülmesi babı. Müslim (11389) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Secdede tükürmekten nehiy babı. Ebu Davud (11249) Kitabu's-Salat, 174-Namazda çakılların süpürülmesi babı. Tirmizi (2/220) Ebvabu's-Salat, 279-Namazda çakılların süpürülmesinin mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı.
[9]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/307), Mecme'u'z-Zevaid (2/126) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[10]
Vakı'a Suresi: 74,96
[11]
A'la Suresi: 1

[12]
Ebu Davud (1/230) Kitabu's-Salat, 150-Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı. Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Bu fazlalığın ezberlenmiş olmayacağından endişe ediyoruz." İbni Mace (1/287) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fihâ, 19-Secde babı. Darimi (11299) Kitabu's-Salat, Rükuda ne deneceği babı. Bu hadis basendir.
Ebu Davud (1/230) Kitabu's-Salat, 150-Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı.
[13]
Mecme'u'z-Zevaid (2/128) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Mu-'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve Bezzar şöyle demiştir: "Bu hadisin Ebu Bekre'den bu isnad dışında herhangi bir isnadla rivayet edildiğini bilmiyoruz. Abdurrahman bin Ebu Bekre ise hadisi alınabilecek (salihu'l-hadis) biridir." Keşfu'l-Estar (1/262) Kitabu's-Salat, Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı.
[14]
Ebu Davud (1/230) Kitabu's-Salat, 150-Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı. Tirmizi (2/48) Ebvabu's-Salat, 194-Rüku ve secdedeki teşbihler hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis Müslim'in Sahih'inde yer almış ancak başka bir rivayet şekliyle nakledilmiştir. Hadisin Sahihi Müslim'de geçtiği yer: (1/537) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 27-Gece namazında okumayı (kıraati) uzatmanın müstehablığı babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir.
[15]
Buhari (21299) 10-Kitabu'l-Ezan 139-Secdede okunacak teşbih ve dua babı. Müslim (î/350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı. Ebu Davud (11232) Kitabu's-Salat. 151-Rüku ve secdede dua ile ilgili bab. Nesai (2/220) 12-Kitabu't-Tatbik, Secdede dua, 65-Bir başka türü, İbni Mace (î/287) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fiha, 20-Rüku ve secdede teşbih babı.
"Kur'an'ı (böyle) yorumluyordu": Yani: "Rabbini hamd ile teşbih et" mealindeki ayeti kerimede emredileni yapmak için: "Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Sen sana yakışmayan bütün sıfatlardan münezzehsin. Hamd sanadır" diyordu.
[16]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/536-542
[17]
Müslim (1/353) 4-Kitabu's-Saiat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı. Ebu Davud (11230) Kitabu's-Salat, Kişinin rüku ve secdede ne diyeceği babı. Nesai (21224) 12-Kitabu't-Tatbik, 75-Bir başka türü.
[18]
Müslim, aynı yer. sh. 346-347
[19]
Müslim (1/346) 4-Kitabu's-Salat, 40-Kişinin başını rükudan kaldırdığında ne diyeceği babı.
Subbuh: Teşbihe, yüceltilmeye lâyık olan. Kuddus: Bütün kusurlardan ve eksiklerden uzak olan.
Ruh: Bunun yaratılış ve şeref bakımından üstün olan bir meleğin adı olduğu söylenmiştir. Yine bunun Cibril'in bir adı olduğu da söylenmiştir. Bir başka açıklamaya göre ise bu, yaratıkların, yaşamaları ve varlıklarını sürdürmeleri kendine bağlı olan ruhtur.
Tirmizi (5/551) 49-Kitabu'd-Da'avat, 102-Resulutlah (a.s,)'ın duası ile ilgili bab.
[20]
Müslim (1/347) Aynı yer.
[21]
Müslim (1/347) Aynı yer, Ebu Davud (11224) Kitabu's-Salat, 143-Kişinin başını rükudan kaldırdığında ne diyeceği babı. Nesai (2199) 12-Kitabu't-Tatbik, 25-Ki-şinin bu kalkışında ne diyeceği bab
[22]
Nesai (21195) 12-Kitabu't-Tatbik, 21-İmamın rükudan başını kaldırdığında ne diyeceği ve: "Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd" sözü. Sh. 196. Nesai.
[23]
Tirmizi (2153) Ebvabu's-Satat, 197-Kişinin başını rükudan kaldırdığında ne diyeceği babı. Tİrmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir. "Mertebe sahibine senin katında mertebesinin bir yararı olmaz": Burada "mertebe" anlamı verdiğimiz "cedd" kelimesinin mutluluk, baht veya zenginlik anlamına geldiği de söylenmiştir. Buna göre cümlenin anlamı şöyle olur: "Dünyada mutlu veya zengin görünen birinin dünyada

elde ettiğinin senin katında
[24]
Tirmizi (2/254-255) Ebvabu's-Salat, 296-İmama uyanın ne diyeceği babı.
[25]
Ebu Davud (1/204-205) Kitabu's-Salat, 121-Namazın başlangıcında nasıl bir duanın okunacağı babı.
[26]
Nesai (2/196) 22-İmama uyanın ne diyeceği babı.
[27]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/542-546
[28]
Müslim (1/348) 4-Kitabu's-Salat, 41-Rüku ve secdede Kur'an-ı Kerim okumaktan nehiy babı. İbni Huzeyme (11276) Kitabu's-Salat, 124-Rüku ve secdede Kur'an-ı Kerim okumaktan nehiy babı.
[29]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/546-547
[30]
Mecme'u'z-Zevaid (2/129) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'-cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." 1096-Nesai (2/192) 12-Kitabu't-Tatbik, 14-Bir başka türü.
[31]
Nesai (2/192) 12-Kitabu't-Taîbik, 12-Rükuda okunacak zikrin bir başka türü.
[32]
Müslim (11350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı. Ebu Davud (1/232) Kitabu's-Salat, İSİ-Rüku ve secdede dua ile ilgili bab, Müslim'in ve Ebu Davud'un rivayet etmiş oldukları hadiste: "Gizlisini ve açığını" ifadesi geçmektedir.
[33]
Keşfu'l-Estar (1/264) Kişinin rüku ve secdede ne diyeceği babı. Mecme'u'z-Zevaid (21218) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[34]
Mecme'u'z-Zevaid (2/129) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahİh'te isimleri geçen ravilerdir."
UOl'Taberani (9/305) Mu'cemu'l-Kebir, Ebu'l-Esved tankıyla rivayet edilen hadislerin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Şeddad'ı da îbni Hibban sika görmüştür.
[35]
Muvatta (11214) 15-Kitabu'î-Kur'an, 8-Dua hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (1/232) Kitabu's-Salat, 151-Rüku ve secdede dua ile ilgili babı. Tirmizi (5/524) 76. bab. İbni Huzeyme (11335) Kitabu's-Salat 199-Secdede dua babı.
[36]
Müslim (11350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı. Nesai (7172) 36-Kitabu Asreti'n-Nisa, 4-Kıskanma babı.
[37]
Müslim (1/534-535) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı. Nesai (2/221) Kitabu't-Tatbik. 68-Bir başka türü.
[38]
Nesai (2/222) Kitabu't-Tatbik, 69-Bir başka türü. İsnadı sahihtir.
[39]
Müslim (1/534-535) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı. İbni Huzeyme (1/335-336) Kitabu's-Salat, 199-Secdede dua babı.
[40]
Tirmizi (21472-473) Ebvabu's-Salat, 407-Tilavet secdesi esnasında ne deneceği babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Bu hadis Abdullah bin Abbas (r.a.)'tan rivayet edilen hadislerden hasen, garib bir hadistir." Süneni Tirmizi'nin tahkikçisi Şeyh Şakır (Ahmed Muhammed Şakir) de söyle söylemiştir: "Bu hadis

sahihtir. Hafız İbni Hacer, et-Tehzib'de bunu İbni Hibban ite İbni Huzeyme'nin Sahihlerinde rivayet ettiklerini bildirmiştir."

[41]

Ebu Davud (1/224) Kitabu's-Salat, 144-İki secde arasında dua babı. İbni Mace (1/290) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fıha, 23-İki secde arasında ne deneceği babı. Hakim (11262) Kitabu's-Salat, Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de onun görüsüne muvafakat etmiştir.

[42]

Tirmizi (2/76) Ebvabu's-Salat, 211-İki secde arasında ne deneceği babı. Tirmizi:
"Hz. Ali bin Ebi Talih (r.a.)'den de bu şekilde rivayet edilmiştir" demiştir. U08-Ahmed bin Hanbel (61209), Mecme'u'z-Zevaid (10/110) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve hadisi Hz. Aişe (r.a.)'den rivayet eden ravi Salih bin Said'in dışındaki ravileri Sahih'te isimleri geçen raviler-dir. Adı geçen kişi ise sikadır."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/547-553

[43]

Ebu Davud (U253){Ebvabu's-Salat, 180-Dördüncü rek'atta iki ökçenin üzerine
oturmaktan söz eden babı. isnadı sahihtir." 1110-Bunu İbni Ebi Şeybe, Musannafında rivayet etmiştir. İsnadı hasendir

[44]

Asaru's Sünen (11120)

[45]

Asaru's Sünen (11121)

[46]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/306), Mecme'u'z-Zevaid (2/136) Heysemi: "Kavileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" demiştir, Beyhaki (2/125) Kitabu's-Salat, Ayaklarının göğüsleri üzerine döneceğini söyleyen babı. Beyhaki bunun sahih olduğunu söylemiştir.

[47]

Asaru's Sünen (1/121)

[48]

Bunu İbni Ebi Şeybe, Musannafında rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.

[49]

Asaru's Sünen (1/121)

[50]

Tirmizi (2/8) Ebvabu's-Salat 214. bab. Tirmizi şöyle söylemiştir: "İlim sahiplerine göre bu hadisin hükmüne göre amel edilmektedir. Onlar kişinin namazda ayaklarının göğüsleri üzerine kalkması uygulamasını tercih ederler. Bu hadisin senedinde adı geçen ravi Halid bin Eyyas (veya İyas) hadisçilere göre zayıf biridir." Ancak ben burada ibni Adiyy'in onun hakkında: "Bütün hadisleri garib ve müfreddir. Zayıf biri olmasına rağmen rivayet ettiği hadisler yazılabilir" dediğine dikkat çekmek istiyorum. Aynı şekilde, Tehzibu't-Tehzib, 8113'te de şöyle denmektedir: "Onun bu hadisinin sahih şahitleri bulunduğu bilinmektedir." Hafız ibni Hacer, Feth, (2l250)'de şöyle söylemiştir: "Said bin Mansur'un zayıf bir is-nadla Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre (r.a.), ayaklarının göğüsleri üzerine kalkardı. Bunun bir benzeri de sahih bir isnadla Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'dan rivayet edilmiştir. İbrahim'den rivayet edildiğine göre o, kalkarken ellerine dayanmayı hoş görmezdi."

[51]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/554-556

[52]

Şerhu's Sünne (31165)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/556-557

[53]

Müslim (î/87) 1-Kitabu'l-İman, 35-Namazı terkeden birine kâfir denmesinin bildirilmesi babı.

[54]

üslim (11353) 4-Kitabu'sSalat, 43-Secdenin fazileti ve ona teşvik babı. Tirmizi (21230-231) Ebvabu's-Salat, 286-Rüku ve secdeyi çok yapmak hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/457) 5-Kitabu

İkameti's-Salati ve's-Sunneti fiha, 201 -Secdeyi çok yapmak hakkında gelen rivayetler babı.

[55] Müslim (1/350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı. Ebu Davud (1/231) Kitabu's-Salat, 151-Rüku ve secdede dua ile ilgili bab. Nesai (2/226) 78-Kulun Allah'a en yakın olacağı halin secde hali olduğu babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/558-559

[56] Bunu Beyhaki, es-Sunenu'l-Kubra'da rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/559

[57] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 2/559-560

NAMAZDA KUNUT
GİRİŞ

Hanefiler ve Hanbeliler, namaz kılan kişinin vitir namazında kunut okuyacağını söylemişlerdir. Hanefilere göre bu kunut rükudaft önce, Hanbelilere göre ise rükudan sonradır. Kunutun yeri ise her zaman son rek'attır. Malikiler ve Şafiiler İse; kunutun sabah namazmda okunacağını söylemişlerdir. Malıki-lere göre efdal olan ikinci rek'atta rükudan önce olmasıdır. Onlar sabah namazının dışındaki namazlarda kunutu mekruh sayarlar. Şafiiler ise: "Sabah namazının ikinci rek'atında rükudan sonra kunut yapılır" demişlerdir. Hanefilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre Müslümanların başlarına herhangi bir felaketin gelmesi durumunda kunut (duası okunması) müstehabdır. Ancak bu konuyla ilgili ayrıntılar bulunmaktadır. Felaketler dolayısıyla kunut başa gelen felaketle ilgili olur (yani kunut duasmda ilgili felaketin kalkması vs. için dua edilir). Bunun dışındaki kunutlarda da haklarında bu konuda rivayet bulunanların rivayetlerinde geçen şeyler okunur.
Hanefilere ve Malikilere göre vitir namazında okunacak kunut duası, tekdir (yani herkes istediği şekilde dua okumayıp belli bir duayı okur). O da Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilen duadır ki, ileride gelecektir.
Malikilere göre sabah namazmda kunut duası gizlice okunur. O da Hane-filerin vitir namazmda okunacağını söyledikleri kunut duasının aynısıdır. Malikilere göre bu esnada elleri kaldırmanın bir sakıncası yoktur. Şafiilere göre sabah namazının ikinci rek'atında rükudan kalkıldıktan sonra kunut duası okunması sünnettir. Bu sırada okunacak duanın metni ileride gelecektir. Şafiilere göre kunutta dua ve sena anlamı taşıyan herhangi zikir okunsa geçerlidir. Onlara göre kunutun uzatılması mekruhtur. Yine onlara göre: "Ey Allah'ım! Beni doğru yola ilet" diye başlayan me'sur (rivayetle bildirilen) duayla, Hanefilerin ve Malikilerin esas aldıkları, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilen ve: "Ey Allah'ım! Biz senden yardım dileriz. Senin bizi doğru yola iletmeni dileriz (Allahumme innâ nesta'inuke...)" diye başlayan duanın birleştirilmesi ve her ikisinin birlikte okunması müstehabdır.
Şafiilere göre sabah namazında kunut, namazın parçalanndandir. Bu itibarla rivayette geçen ilgili duanın bir kısmını veya yukarıda sözü edildiği şekilde iki kunut duasını birleştirmeye niyet edip başladıktan sonra Hanefile-rin ve Malikilerin kunut duası olarak kabul ettikleri duanın bir kısmını terke-derse veya Resulullah (a.s)'m üzerine salat getirmeyi terkederse namazdan sonra sehiv secdesi yapar. Bunun gibi imamına uyarak kunut duasını terket-mesi, yahut

imamının kunut duasını terketmesi durumunda veya imamının yapması durumunda da sehiv secdesi yapar.
Vitir namazının kunutu ile ilgili hükümlerden vitir namazı hakkında bilgi verirken söz edeceğiz. Ancak sabah namazının kunutu ve felaketler dolayısıyla okunan kunut duaları ile ilgili hükümleri bu bölümde vereceğiz.
Kunut duası okunmasını geçerli kılacak gelişme Müslümanların başlarına korku, kıtlık, veba, Müslümanların tümüne veya bazılarına düşmanın saldırıda bulunması gibi bir felaketin gelmesidir. Felaketler dolayısıyla okunan kunut duası açıktan okunur. Hanefilerin bazılarına göre bu tür bir kunut duası sadece okuması (kıraati) açıktan yapılan namazlarda okunur. Şafiilere ve Han-belilere göre ise diğer namazlarda da okunur. Hanefilerdeki uygulama da budur (yani onlar arasında yaygın olan uygulamaya göre de diğer namazlarda da okunur). Hanbeliler sadece cuma namazını bundan müstesna tutmuşlar ve bu konuda cuma hutbesinde yapılan duayı yeterli görmüşlerdir.[1]

KONU ÎLE İLGİLİ RİVAYETLER

1118- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resululîah (a.s) kendilerine kurrâ (okuyucular) denilen yetmiş adamı bir ihtiyaç için gönderdi. Bi'ru Ma'une denilen bir kuyunun başında bunların karşılarına Süleymoğullarından Ri'l ve Zekvân denilen iki kabile çıktı. Bu insanlar: "Vallahi biz sizi istemedik. Biz Peygamberin bir ihtiyacını gidermekteyiz" dediler ve onları öldürdüler. Resulullah (a.s) da (onlara karşı) sabah namazında bir ay dua etti. İşte bu kunutun başlangıcıdır. Biz (daha önce) kunut okumuyorduk."

Abdulaziz bin Suheyb dedi ki:

"Bir adam Enes (r.a)'e kunutun rükudan sonra mı yoksa kıraatin (okumanın) bitirilmesinden sonra mı olduğunu sordu. O da şöyle söyledi:

"Hayır, aksine kıraatin (okumanın) bitirilmesinden sonradır." Bir başka rivayete göre ise Enes bin Malik (r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s), bir ay rükudan sonra kunut okudu. Bu sırada bedevilerden bazı kabilelerin aleyhlerine dua ediyordu."[2]

Bir başka rivayete göre de Muhammed bin Şirin şöyle söylemiştir:

"Enes (r.a)'e: "Resulullah (a.s) namazda kunut okudu mu?" diye sordum. O da şöyle söyledi:

"Evet. Rükudan biraz sonra." [3]

Bir diğer rivayete göre ise şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) bir ay sabah namazında rükudan sonra kunut okudu. Ri'l ve Zekvân'ın aleyhine dua ediyordu. Onlara: "Useyye, Allah'a ve Resulüne karşı gelen bir asiler topluluğu!" diyordu."[4]

Bir başka rivayete göre ise Süleyman Ahvel şöyle söylemiştir:

"Enes (r.a)'e kunutun rükudan önce mi yoksa rükudan sonra mı olduğunu sordum. "Rükudan önce" dedi. "Bazı insanlar ResuhıUah (a.s)'in rükudan sonra kunut okuduğunu ileri sürüyorlar" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) bir ay süreyle kunut okudu. Ashabından kendilerine "Kurrâ (Okuyucular, Öğreticiler)" denilen ve sayıları yetmiş civarında olan kimseleri öldüren bir takım insanların aleyhlerine dua ediyordu."[5]

Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:

"Onlarla Resulullah (a.s) arasında bir anlaşma vardı."[6]

Bir rivayette de şöyle denilmektedir:

"Bi'ri Ma'une gününde öldürülmüşlerdi."[7]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), kendilerine kurrâ denilen bir seriyye gönderdi. Bunlar öldürüldüler. Resulullah (a.s)'ın onlara üzüldüğü kadar bir şeye üzüldüğünü görmedim. Bunun üzerine bir ay sabah namazında kunut okudu. Şöyle diyordu: "Şüphesiz Useyye Allah'a karşı geldi!"[8]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), bir ay sabah namazında rükudan sonra kunut okudu. Useyyeoğullannm aleyhine dua ediyordu."[9]
Buhari'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Kunut akşam ve sabah namazlarındaydı."[10]
Kunut: Kelime anlamı itaattir. Nitekim Yüce Allah'ın bir ayeti kerimesinde: "Ve'l-Kânitine ve'l-kânitât" ibaresinde "itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar" anlamı kastedilmektedir. Sonra namazda kıyam (ayakta duruş) kunut olarak adlandırılmıştır. Bir hadisi şerifte: "Namazın en efdali kunutu uzun olanıdır" (Muhtaru's-Sıhah, 552) denirken, kunut kelimesi ile bu anlam kastedilmektedir. Kunut duası da ayakta yapılan duadır. Bunun yanısıra namazda sessiz durmak da kunut olarak adlandırılır. Yüce Allah'ın bîr ayeti kerimesinde bu anlamda söyle buyurulmaktaâır: "Allah'a gönülden boyun eğerek (kalben) kıyam edin." (Mısbah, 517)[11]

Bir Açıklama

Enes bin Malik (r.a)'ten konuyla ilgili değişik rivayetlerin nakledildiği görülmektedir. Bazılarında sabah namazının ikinci rek'atında rükudan önce kunut okunduğu bildirilmektedir ki, Malikiler hükümlerine bunu esas almışlardır. Bazılarında da kunutun rükudan sonra okunduğu bildirilmektedir ki, Şafiiler de hükümlerine bunu esas almışlardır. Bazı rivayetlerinde de belli bir süreden sözedilmiştir. Bu itibarla bazı ilim adamları Resulullah (a.s)'ın bu rivayetlerde sözü edilen kunut duasının belli bir felaket dolayısıyla okunan kunut duası olduğunu, dolayısıyla sabah namazlarında sürekli kunut duası okunmasını gerekli kılmadığını ifade etmişlerdir. Bazı rivayetlerde de sabah namazıyla birlikte akşam namazında kunut okunduğundan söz etmiştir. Bundan dolayı

Hanefiler herhangi bir felaket dolayısıyla okumaları açıktan yapılan (cehri) namazlarda kunut duası okunmasının sünnet olduğunu söylemişlerdir. [12]

1119- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir ay süreyle, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarında, her namazın sonunda sürekli kunut okudu. Son rek'atında: "Semi'a'Ilahu limen hamiden" dedikten sonra kunut okuyordu. Süleym oğullarından bazı kabilelerin, Ri'l, Zekvan ve Useyye kabilelerinin aleyhlerine dua ediyor, arkasındakiler de "âmin" diyorlardı."[13]

Bir Açıklama

Bu rivayet, herhangi bir felaket dolayısıyla okunacak kunutun bütün namazlarda okunacağı görüşünde olanlar için bir delildir. Yukarıdaki rivayetten aynı zamanda kunutun son rek'atta rükudan kalktıktan sonra okunacağım anlıyoruz. Aynı zamanda bu rivayetten imamın dua edeceği, arkasındakilerin de onun duasına "âmin" diyecekleri anlaşılmaktadır. [14]

1120- Müslim, Hufaf bin İma (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) rüku yaptı. Sonra başını kaldırdı ve şöyle buyurdu:
"Gıfar'ı Allah mağfiret eylesin. Eslem'i Allah selâmete erdirsin. Useyye Allah'a ve Resulüne isyan etti. Ey Allah'ım! Lihyanoğullarına lanet eyle. Ri'l ve Zekvan'a da lanet eyle!." Sonra secdeye vardı."
Hufaf bin İma (r.a) dedi ki: "Kâfirlerin lanet edilmeleri bu yüzden oldu."
"Kâfirlerin lanet edilmeleri bu yüzden oldu" sözü, bazı kunut duaları metinlerinde geçen şu ifadeye binaendir:
"Kitap ehlinin, senin yolundan alıkoyan, peygamberlerini yalanlayan ve dostlarına karşı savaşan kâfirlerine azab eyle!"[15]

1121- Buharı, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (Abdullah bin Ömer r.a), Resulullah (a.s)'ın sabah namazının ikinci rek'atında rükudan başını kaldırdığında şöyle buyurduğunu duydu;
"Ey Allah'ım! Filancaya ve falancaya lanet eyle!"
Bunu: "Semi'a'llahu limen hamiden" ve "Rabbena ve leke'1-hamd" dedikten sonra söylüyordu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi:

"Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder. Bu işten sana bir şey düşmez."[16]

1122- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), ikinci rek'atın rüku'undan başını kaldırdığında şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Velid bin Velid'i, Seleme bin Hişam'ı, Ayyaş bin Ebi Ra-bi'a'yı ve Mekke'de zayıf düşürülenleri kurtar. Ey Allah'ım! Mudar üzerindeki şiddetini artır. Ey Allah'ım! Bunu onlar için Yusuf'un yılları gibi sıkıntı yılları eyle!"
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bazı namazlarında, sabah namazmda (böyle) derdi.
Yunus dedi ki:
"Sabah namazında okumayı bitirdikten sonra tekbir getirirdi. "Semi'a'llahu limen hamideh" ve "Rabbena ve leke'1-hamd" dedikten sonra başını kaldırırdı. Sonra daha ayaktayken şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Velid'i kurtar..." Bundan sonra hadisin devamını: "Yusuf'un yıllan gibi sıkıntı yılları eyle!" ibaresinin sonuna kadar vermiştir.[17]
Bir başka rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Sonra Resulullah (a.s)'m artık duayı (yani söz konusu duayı) terkettiğini gördüm. "Resulullah (a.s)'ın artık duayı terkettiğini görüyorum" dedim. Şöyle dedi: "Onların öne geçtiklerini görmüyor musun?"[18]
Buharı şöyle söylemiştir:
"İbni Ebi Zinad şöyle söyledi: "Bunun tümü sabah namazında olmuştur."
Buhari ve Müslim'in naklettikleri bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Sizi mutlaka Resulullah (a.s)'m namazına yaklaştıracağım. Ebu Hu-reyre (r.a) öğle namazının, yatsı namazının ve sabah namazının son rek-'atlarında: "Semi'a'llahu limen hamiden" dedikten sonra kunut okur, mü'minler için dua eder, kâfirleri de lanetlerdi."[19]
Yukarıda adları geçen üç kişi müşriklerin kendilerini Mekke'de hapsetmiş olduğu kimselerdi. Resulullah (a.s) onlar için Yüce Allah'a dua etti. [20]

Bir Açıklama

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre bazen bir felaket sadece İslâm ümmetinden belli fertlerin başına gelebilir ancak Müslümanlar onlar için de kunut duası

okuyabilirler. Son iki rivayetten önceki rivayet, sabah namazında sürekli kunut duası okumanın gerekmediğini söyleyenler açısından bir delildir. Bütün bu rivayetler farz namazlarda herhangi bir felaket dolayısıyla okunan kunut dualarıyla ilgilidir. Bazıları bu rivayetlerden vitir namazında da kunut duasının rükudan sonra okunacağı hükmünü çıkarmışlardır. Bunun sebebi ise vitir namazının farz namaza kiyaslanmasıdır. Ancak bu kıyasın geçerliliği üzerinde tereddüt bulunmaktadır. Sahabilerden nakledilen rivayetlerden çıkarılan sahih ve sabit uygulama vitir namazında kunutun rükudan önce okunmasıdır.[21]
Sabah namazlarında sürekli kunut duası okunmasının gerektiğini söyleyenler bu görüşlerine dayanak olarak bazılarının zayıf gördükleri birtakım rivayetleri almışlardır. Bu rivayetlerden biri Enes bin Malik (r.a)'ten nakledilen ve Resulullah (a.s)'ın ölümüne kadar kunut okumaya devam ettiğini bildiren rivayettir. el-Mecma (2/139)'da bu rivayetin ravilerinin sika oldukları bildirilmiştir. Ancak ravileri arasında er-Rebi bulunmaktadır ki (ilim adamları) Ebu Ca'fer Razi'nin ondan naklettiği hadisleri almaktan sakınırlardı. Çünkü bu kişi biraz sakıncalı biridir.
Belirtilen görüşü savunanların görüşlerine delil saydıkları diğer rivayetler de şunlardır:[22]

1123- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldım. Ölünceye kadar kunut okudu."[23]

1124- Taberani, Abdulmelik bin Ebi Bekr (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ayyaş bin Ebi Rebi'a, Seleme bin Hişam ve Velid bin Velid bin Muğire müşriklerden Resulullah (a.s)'a kaçtılar. Ayyaş ve Seleme bir devenin sağrısma binmiş kendilerini kapatmak için önlerine bir örtü koymuşlardı. Velid de onların bineklerini sürüyordu. Bu sırada Velid'in parmağı yaralandı ve şöyle söyledi:
"Sen kanayan bir parmaktan başka bir şey misin? Bu basma gelen Allah yolunda geldi."
Resulullah (a.s), bizim daha haberimiz olmadan onların yola çıkışlarını ve durumlarını haber aldı. Sabah namazının ilk rek'atını kıldı. Rükudan başını kaldırdığında onlar için dua etti ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Ayyaş bin Ebi Rebi'a'yı kurtar! Ey Allah'ım! Seleme bin Hişam'ı kurtar! Ey Allah'ım! Velid bin Velid'i kurtar! Ey Allah'ım! Mü'-minlerden zayıf

düşürülenleri kurtar! Ey Allah'ım! Mudar üzerindeki baskını artır ve bunu onlar için Yusuf'un yılları gibi sıkıntı yılları eyle!"[24]

1125- Taberani, Evsat'ta Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben ancak sizin Rabbinize dua etmeniz ve O'ndan ihtiyaçlarınızı istemeniz için kunut yapıyorum."[25]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın: "Ben ancak sizin Rabbinize dua etmeniz ve O'ndan ihtiyaçlarınızı istemeniz için kunut yapıyorum" sözü, Malikilerin görüşleri açısından bir delildir. Onlar namazda gerek dünya ve gerek ahiret işleriyle ilgili duada bulunmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak ihtiyata uygun olan, dünya ile ilgili istekte bulunmaktan dolayı farz namazın bozulacağını söyleyenlerin görüşleri gözetilerek farz namazlarda dünya ile ilgili istekte bulunmamaktır. Bu görüşte olanlar (yani farz namazda dünya ile ilgili istekte bulunmanın namazı bozacağını söyleyenler) yukarıdaki rivayette ve benzerlerinde kastedilen duanın Müslümanların genelinin çıkan ile ilgili dua olduğunu ileri sürmüşlerdir. [26]

1126- İbni Huzeyme, Ubey bin Ka'b (r.a)'dan Hz. Ömer (r.a) dönemi ile ilgili mevkuf bir rivayetinde şöyle bildirmiştir:
"Onlar, Ramazan'm yarısından sonra kunut okurlardı. "[27]

Bir Açıklama

Ramazan'ın ikinci yansında vitir namazının son rek'atında kunut okunması uygulaması bugün insanların sürdürmekte olduklan uygulamadır. Hanefiler vitir namazında sürekli rükudan önce kunut okumaktadırlar. Şafiiler ise Ramazan'ın ikinci yarısında rükudan sonra kunut okumaktadırlar. [28]

1127- Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) vitirinin sonunda şöyle derdi:

"Ey Allah'ım! Ben senin gadabmdan rızana sığınırım. Cezalandırmandan affetmene sığınırım. Senden sana sığınırım. Ben seni Övmeye güç yeti-rememem. Sen kendi kendini Övdüğün gibisin."[29]

1128- Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'nin oğlu Hz. Hasan (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana, vitir namazında söylediğim bir takım sözler öğretti:
"Ey Allah'ım! Hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir.
Kendilerine afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Dost edindiklerinle beraber beni de dost edin (kendilerini velayetine aldıklarınla beraber beni de velayetine al.) Verdiğin hükmün fenalığından beni koru. Sen hüküm verirsin ancak senin üzerine hüküm verilemez. Şüphesiz senin dost edindiğin kimse aşağılığa düşmez. Ey Rabbimiz! Sen üstün ve ulusun."
Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayetin son kısmında da şöyle söylediği bildirümiştir:
"Bunu vitir namazının kunutunda söylersin."
Bu rivayette: "Vitir namazında söylediğim" ifadesi geçmemektedir.[30]
Bir başka rivayette de: "Vitir namazında söylediğim" ibaresinin yerine "Vitir namazının kunutunda söylediğim" ibaresi geçmektedir.[31]

Bir Açıklama

Gece ibadetinde ve vitirde dua kapısı geniştir. Bu ibadetlerde okunacak dua metinleri de çeşitlidir. Hanefiler ileride göreceğimiz Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilen bir dua metnini esas almışlardır. Hüküm ise geniştir. Yukarıda geçen ve Hz. Hasan (r.a)'ın rivayet etmiş olduğu dua metni Şafii-lerin sabah namazında rükudan sonraki kunutta okudukları dua metnidir. Yalnız başlarına namaz kıldıkları zaman metin içindeki ibareleri tekil sigasıyla okurlar. Cemaatle namaz kırmaları durumunda ise imam bu duayı, içindeki ibareleri çoğul sigasıyla söyleyerek okur, cemaatten olanlar da "âmin" derler. [32]

1129- İbni Mace, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) vitir kılar ve rükudan önce kunut okurdu."
Hanefiler de bu uygulamayı esas almışlardır. Onlar vitir namazının son

rek'atında rükudan önce kunut okurlar.[33]

1130- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) duasında şöyle derdi:
"Ey Rabbim! Bana yardım eyle ve benim aleyhime yardım eyleme. Bana zafer ver, benim aleyhime zafer verme. Bana fırsat ver, benim aleyhime fırsat verme. Beni doğruya ilet ve benim için hidayet yolunu kolaylaştır. Bana karşı taşkınlık edene karşı bana yardım eyle. Rabbim! Beni sana çok şükreden, seni çok anan, senden çok korkan, sana itaat eden, sana boyun eğen, sana gönül veren, sana yönelen biri eyle. Rabbim! Duamı kabul eyle. Hatamı yıka. Duamı kabul eyle. Kalbime hidayet ver. Dilimi doğruluk üzere eyle. Delilimi sabit kıl. Kalbimdeki kin duygularını çıkar."
Ebu Hasan Tenafîsi dedi ki: "Veki'e: "Bunu vitirin kunutunda söyleyeyim mi?" diye sordum. "Evet" dedi."[34]

1131- İbni Mace, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Ona sabah namazında kunut okunması hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Rükudan önce de sonra da kunut okurduk (yani yerine göre rükudan önce ve yerine göre rükudan sonra kunut okurduk.)"[35]

Bir Açıklama

Bu rivayet kunutla ilgili hükmün geniş olduğunun delilidir. İmamlardan her biri kendisi açısından ihtiyata en uygun olanını almıştır. Ancak kunutun rükudan önce olduğunu bildiren bir takım hadislerin diğer bazılarıyla çatışması dolayısıyla ilim adamlarından bazıları bu hadislerde sözü edilen uygulamanın felaketlerin gelmesi durumuna özel olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak kunutla ilgili rivayetlerde yer alan farklılıkların bu konuda bir zıtlık anlamı taşımayıp çeşitlilik ortaya koyduğu da söylenebilir. îşin gerçeğinde şeriat zıtlıklardan uzaktır.[36]

1132- Tirmizi, Ebu Malik Eşca'i (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Babama: "Ey babacığım! Sen Resulullah (a.s)'ın, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in, Hz.

Ömer (r.a)'in, Hz. Osman (r.a)'ın ve Hz. Ali (r.a)'nin arkasında namaz kıldın. Beş senedir de burada Kufe'desin. Onlar sabah namazında kunut okuyorlar mıydı?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Ey oğulcağızım! Bu sonradan çıkarılmadır!" Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldım kunut yapmadı. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı. Hz. Ömer (r.a)'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı. Hz. Osman (r.a)'ın arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı. Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in arkasında namaz kıldım o da kunut yapmadı." Sonra şöyle söyledi:
"Ey oğulcağızım! Bu bid'attir."[37]
Bu sahih hadistir. Yani yukarıdaki hadisin bildirdiğine göre sabah namazında kunut bid'attir.[38]

1133- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) herhangi bir namazda kunut yapmazdı. Ondan önce felaketler dolayısıyla kunut yapıldığı sabit olmuştu." Taberani'nin rivayetinde ise şöyle denmektedir:
"Sadece vitir namazı hariç. Bu namazda rükudan önce kunut yapardı." Bu rivayeti ilim adamları sahih görmüşlerdir.
Yukarıdaki hadislerden çıkarılacak ve hadisler arasındaki karşıtlıkları giderecek hükümlerin özeti şudur:
Resulullah (a.s)'ın sürekli devam ettirdiği kunut, sadece vitir namazının kunutudur.
Bunun yanısıra felaketler dolayısıyla kunut yapılması söz konusudur ki, bu bütün namazlarda yahut yalnız cehri (içinde açıktan okunan) namazlarda ya da yalnız sabah ve akşam namazlarında yapılabilir. Vitir namazı dışındaki namazlarda kunut yapılmasından sözeden rivayetlerin bu şekilde değerlendirilmesi mümkündür. Bu kunut ise sürekli devam ettirilmez sadece felaketlerin gelmesi dolayısıyla gerçekleştirilir.
Resulullah (a.s)'ın ve O'ndan sonra sahabilerinin uygulaması işte budur. Ancak Şafiiler ve onlarla aynı görüşte olanlar sabah namazındaki kunutu genelleştirmişler ve sürekli hale getirmişlerdir. Resulullah (a.s)'ın dünyayı terkedinceye kadar (sabah namazlarında) sürekli kunut okuduğunu bildiren rivayetin ise senedi sahih değildir.

Bir de kunutun rükudan önce mi yoksa sonra mı yapılacağı meselesi bulunmaktadır.
Sahih olan rivayete göre Resulullah (a.s)'ın sürekli devam ettirdiği kunutun yalnızca vitir namazı kunutu olduğudur. Bu kunutun da son rek'atta rükudan önce yapıldığı sabit olmuştur. Nitekim bu husus daha önce verdiğimiz hadislerde bildirilmektedir. Felaketler dolayısıyla okunan kunutlann ise rükudan sonraya bırakıldığı sabit olmuştur.
Felaketler dolayısıyla okunan kunutta imam açıktan okur, imama uyanlar da "âmin" derler.
Kunutun rükudan önce veya sonra yapıldığını, yine sabah namazlarında ve diğer namazlarda kunut yapıldığını bildiren farklı rivayetlerin birleştirilmesi bu şekilde mümkün olabilir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.[39]

KUNUTTA DUA

1134- Beyhaki, Abdurrahman bin Ebza (r.a)'nm şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ömer bin Hattab (r.a)'ın arkasında sabah namazını kıldım. İkinci rek'at-ta sureyi (zammı sureyi) bitirince rükudan önce -Tahavi'nin rivayetinde ise: "Rükudan sonra" denmektedir- şöyle dedi:
"Ey Allah'ım! Senden yardım diliyoruz. Senden mağfiret diliyoruz. Sana iman ediyoruz. Seni bütün hayırlarla övüyoruz. Seni inkâr etmiyoruz. Sana karşı geleni içimizden atıyor ve terkediyoruz."[40]

1135- Ebu Davud, şöyle rivayet etmiştir:
"Ey Allah'ım! senden yardım diliyoruz. Senden mağfiret diliyoruz. Sana iman ediyoruz. Sana boyun eğiyoruz. Seni inkâr edeni içimizden atıyor ve terkediyoruz. Ey Allah'ım! Sana ibadet ediyor, senin için namaz kılıyor, sana secde ediyor, senin için çabalıyor, çalışıyor, rahmetini umuyor, çetin azabından korkuyoruz. Şüphesiz azabın kâfirlere ulaşacaktır."
Hanefiler bu konuda rivayet edilenlerin içinden Ebu'l-Havra'nın naklettiği ve "Dersler ve Öğütler" bölümünde vereceğimiz metni almışlardır.[41]

1136- Ahmed bin Hanbel, Hasan bin Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana bir takım sözler öğretti, onları vitirde söylemekteyim:
"Ey Allah'ım! Hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Kendilerine afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Dost edindiklerinle beraber beni de dost edin (kendilerini velayetine aldıklarınla beraber beni de velayetine al.) Bana verdiğini benim için bereketli kıl. Verdiğin hükmün fenalığından beni koru. Sen hüküm verirsin ancak senin üzerine hüküm verilemez. Şüphesiz senin dost edindiğin kimse aşağılığa düşmez. Ey Rabbimiz! Sen üstün ve ulusun."[42]

Bir Açıklama

Yüce Allah en doğrusunu bilir de, değişik rivayetler içinde doğruya en yakın olanın kunutta ikinci duanın rükudan önce olmasıdır. Felaketlerle ilgili birinci kunut ise rükudan sonra okunur. Çünkü bazı rivayetlerde bunun (yani birinci

kunut duasının) felaketlerle ilgili olduğu ifade edilmektedir. "Dersler ve Öğütler" bölümünde ilim adamlarının bu konuyla ilgili görüşlerini vereceğiz.[43]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Felaketler dolayısıyla kunut duası okunması İslâm ümmetinin dayanışma ve birliğini gösteren uygulamalardan biridir. Bunda pek çok hikmet bulunmaktadır. Böylelikle ümmetin tümü bir bölümünün acılarım hisseder. Aynı zamanda Müslümanların genelinin dua etmesinin bereketiyle ister özel ister genel olsun felaket kalkabilir. Bu yolla pek çok yarar sağlanır. Mesela Müslümanlardan bazılarının başına musallat olmuş bir düşmana karşı tüm Müslümanların kalpleri birleşir. Böylece Müslümanlar arasında düşmana karşı yek vücud bir kamuoyu oluşmuştur.

2. Müslümanların beldelerinden bir beldeye düşmanın saldırdığını ve yeryüzünde hiçbir cami kalmaksızın bütün camilerin cemaatlerinin kardeşlerinin lehine dua ederek düşmanlarını lanetlediklerini düşünelim. Bunun ne kadar önemli etkileri olacaktır. Ancak bunun gerçekleşmesi için Müslümanların güvenecekleri ve kendilerine emir verdiğinde boyun eğecekleri bir merkezin bulunmasına ihtiyaç vardır. İlimleriyle amel eden Rabbani alimlerin bu görevi üstlenmeleri gerekmektedir.

3. Hanefiler, vitir namazının son rek'atında rükudan önce kunutta şu duayı okurlar:

"Allahumme innâ neste'inuke ve nestehdike ve nesteğfiruke ve netubu ileyke ve nu'minu bike ve netevekkelu aleyke ve nusni aleyke'1-hayr, neş-kuruke ve lâ nekfuruk, ve nehla'u ve netruku men yefcuruk. Allahumme iyyake na'budu ve leke nusalli ve nescudu ve ileyke nes'a ve nehfidu nercu rahmete ve nehşâ azabek. İnne azabeke'l-ceddi bi'1-kuffari mulhik (Ey Allah'ım! senden yardım diliyoruz. Senin bizi hidayete erdirmeni diliyoruz. Senden mağfiret diliyoruz. Sana tevbe ediyoruz. Sana iman ediyoruz. Sana tevekkül ediyoruz. Seni hayırla övüyoruz. Sana şükrediyoruz ve seni inkâr etmiyoruz -veya sana karşı nankörlük etmiyoruz- Seni inkâr edeni içimizden atıyor ve terkediyoruz. Ey Allah'ım! Sana ibadet ediyor, senin için namaz kılıyor, sana secde ediyor, senin için çabalıyor, çalışıyor, rahmetini u-muyor, azabından korkuyoruz. Şüphesiz senin çetin azabın kâfirlere ulaşacaktır)."

Bu dua Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilmiş olan meşhur bir duadır. Malikilerin sabah namazının ikinci rek'atında rükudan önce okudukları kunut duası da budur.

Şafiilere göre imam sabah namazının kunutunu açıktan veya gizli okumak konusunda serbesttir. Yalnız basma namaz kılan da öyledir. Onlara göre kunut duası şu sözlerle bitirilir:

"Ve salla'llahu alâ seyyidinâ Muhammed ve alâ âlihi ve sahbihi ve sel-lim (Allah'ın salâtı ve selâmı efendimiz Muhammed'in, O'nun âlinin ve ashabının üzerine olsun)."

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"İmam sabah namazında kunut okuduğunda arkasındekiler susarlar. Çünkü bu, (yani sabah namazında kunut duası okunması -Çeviren) neshe-dilmiştir ve bu konuda (imamın) izlenmesi gerekmez." İmam Ebu Yusuf ise: "Bu konuda imama uyan imamı izler" demiştir.

Şafıüere göre kunutun iki kısım olduğu anlaşılmaktadır:

Biri, içinde şu dua okunan kısımdır:

"Ey Allah'ım! Hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Kendilerine afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Dost edindiklerinle beraber beni de dost edin (kendilerini velayetine aldıklarınla beraber beni de velayetine al). Bana verdiğini benim için bereketli kıl. Verdiğin hükmün fenalığından beni koru." Bu kısımda okunan dua için imama uyanlar "âmin" derler.

Kunut duasının ikinci kısmı ise Yüce Allah'a övgüdür. O da şöyledir:

"Sen hüküm verirsin ancak senin üzerine hüküm verilemez. Şüphesiz senin dost edindiğin kimse aşağılığa düşmez. Senin düşman edindiğin de yücelmez. Ey Rabbimiz! Sen üstün ve ulusun. Verdiğin hükme karşılık hamd sanadır. Senden bağışlanma diler ve sana tevbe ederim."

Yalnız basma namaz kılan kişi bu kısmı da okur. İmama uyan ise isterse bu kısmı gizlice okur, isterse imam okuyunca "Eşhedu (Ben de öyle olduğuna şehadet ederim)" der. Resulullah (a.s)'a salat okunduğunda ise hem onun için "âmin" der ve hem de sözle katılır. Kunutun okunması esnasmda ellerini göğe doğru kaldırır. Doğru olana göre (duadan sonra) ellerini yüzüne sürmez. İmama uyan kişi eğer imamın kunut duasını okuyuşunu duyamazsa kendisi gizlice okur. Şafiilerin bazıları: "Verdiğin hükmün fenalığından beni koru" derken ellerinin dış kısımlarını göğe doğru çevirmeyi adet edinmişlerdir. Şafiilerin bazıları bunun sünnet olmadığına fetva vermişlerdir.

Hanefilerde olduğu gibi Hanbelilerde de vitir namazında kunut okunması sünnettir. Ancak onlarda rükudan sonra okunmaktadır. Bununla birlikte rükudan önce okunmasında da bir sakınca yoktur. Kişi imam da olsa yalnız başına namaz kılıyor da olsa kunutu sesli olarak okur. Hanefilerin veya Şafiilerin o-kuduklan kunut dualarından birini veya istediği bir duayı okuyabilir, imam kunut duasım okumaya başlaymca arkasındakiler "âmin" derler. Kunut okuyan ellerini kaldırır

ve duadan sonra yüzüne sürer.[44]

NAMAZDA OTURMA (KUUD) VE BUNUNLA İLGİLİ MESELELER GİRİŞ

Namaz ya iki rek'atlı, ya üç rek'ath veya dört rek'atlı olur.
İki rek'atlı namazlarda yalnız bir oturma bulunmaktadır ki, o da son oturmadır. Üç ve dört rek'atlı namazlarda ise iki oturuş bulunmaktadır: Birinci oturuş ve son oturuş.
Hanefîlere göre son oturuşta bir teşehhüd miktarı (bir kere şehadet kelimesini okuyabilecek kadar süre) oturmak namazm bir rüknüdür. Bu aynı şekilde Hanbelilere ve Şafiilere göre de rükündür. Ancak ileride göreceğimiz üzere onlara göre rüknün gerçekleşebilmesi için bir teşehhüd miktarından fazla oturulması gerekmektedir. Malikilere göre ise selâm verecek kadar bir süre oturmakla rükün yerine getirilmiş olur.
İlk oturuş Hanefilere göre vacip, çoğunluğa göre ise sünnettir. İlk ve son oturuşta şehadet sözlerini okumak Hanefilere göre vacip çoğunluğa göre ise sünnettir. Son oturuş esnasında Resulullah (a.s)'a salat okumak Hanefilere ve Malikilere göre sünnettir. Hanefilere göre ilk oturuşta teşehhüdden sonra Resulullah (a.s)'a salat okumak mekruhtur. Son oturuşta Resulullah (a.s)'a salat okumak Hanbelilere ve Şafiilere göre farzdır. İlk oturuşta teşehhüdden sonra Resulullah (a.s)'a salat okumak Şafiilere göre sünnettir.
Hanefilere göre ilk ve son oturuşun şekli iki secde arasındaki oturuşun şekli gibidir: Daha Önce anlattığımız şekilde sol ayak yere serilir, sağ ayak dikilir. Malikiler kişinin namazda ilk ve son oturuşta sol yanı üzere oturarak iki ayağını sağ taraftan çıkarmasının gerektiğini söylemişlerdir. Hanbeliler ve Şafiiler ise bu şekilde oturmanın son oturuşta sünnet olduğunu söylemişlerdir. Hanbeliler bundan sabah namazını hariç tutmuşlardır. Sabah namazında sünnet olan ayağı yere sererek oturmaktır.

Teşehhüdde (oturuşta) okunacak ve rivayetlerde bildirilmiş olan değişik zikir metinleri bulunmaktadır. İleride göreceğimiz üzere Hanefiler ve Hanbe-liler, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un rivayet ettiği teşehhüdü (teşehhüd zikrini) esas almışlardır. Malikiler, Hz. Ömer (r.a)'in rivayet ettiği metni esas almışlardır. Şafiiler ise Abdullah bin Abbas (r.a)'ın rivayet ettiği metni esas almı şiardır.
Şafiilere ve Hanbelilere göre son teşehhüdde Resulullah (a.s)'a salat o-kuma farzının yerine getirilmiş olması için en azından: "Allahumme salli alâ Muhammed (Ey Allah'ım! Muhammed'e salat eyle)" demek gerekir. Bütün ilim adamlarına göre Resulullah (a.s)'a okunacak salatın en mükemmel şekli ise içinde: "Ey Allah'ım, İbrahim'e salat eylediğin gibi Muhammed'e de salat eyle..."

ibaresi geçen salattır. Teşehhüdün Arapça okunması gerekir. Arap olmayanın da burada okunan metni öğrenmesi gerekir. Ne kadarını öğrenip oku-yabilirse o kadarını okur. Eğer bu konuda hiç bir şeyi beceremezse bu konudaki görev tamamen üzerinden düşer.

Hanefilere göre son oturuşta teşehhüdden ve Resulullah (a.s)'a, 'Alla-humme salli' ve 'Alahumme bârik' diye başlayan salatları okuduktan sonra Resulullah (a.s)'tan rivayet edilen duaları okur. Diğer imamlara göre ise burada dünya ve ahiret hayırlarıyla ilgili istediği duayı okur. Hanefiler: "Kişinin namazında insanların normal konuşmalarına benzeyen duaları okuması caiz olmaz" demişlerdir. Duadan sonra iki tarafa selâm verilerek namaz bitirilir. Selâm Hanefîlere göre vaciptir, çoğunluğa göre ise namazın bir rüknüdür. Bütün mezheplere göre selâm verirken yanağının beyazlığı (arkadan) görünecek derecede başı sağa ve sola çevirmek sünnettir. Çoğunluğa göre bu esnada: "es-Selâmu aleykum ve rahmetullah" denir. Malikiler buna ek olarak: "ve berekâtuh" demektedirler.

Namaz kılanın namazını bitirdikten sonra biraz beklemesi müstehabdır. Eğer bu esnada daha yerinden kalkmadan namazdan sonra okunacak zikirleri okursa daha efdal olur. Eğer ayrılmak isterse sağa veya sola yönelmeden ihtiyacının gerektirdiği yöne doğru gider. Sünnet namaz kılmak istediğinde sünnet ile farzın arasını, bulunduğu yerden ayrılmak veya bir şey konuşmak yahut rivayetlerde bildirilen zikirlerden birini okumak suretiyle ayırması men-dubdur. Efdal ol?:, nafile namazları evinde kılmaktır.

Her iki oturuşta teşehhüd, Resulullah (a.s)'a salat okumak, dua ve selâm konusunda, bunların hangilerinin farz, hangilerinin vacib, hangilerinin sünnet ve hangilerinin mendub olduğu konusunda tafsilatlar vardır. Konuyla ilgili rivayetleri verirken bunlarla ilgili açıklamalarda ve "Dersler ve Öğütler" bölümünde bu bilgilere yer vereceğiz.[45]

Şimdi konuyla ilgili rivayetlere geçelim.[46]

OTURUŞ NASIL OLMALIDIR?

1137- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ilk iki rek'atta (ilk iki rek'attan sonra) oturduğunda a-deta kızdırılmış bir taş üzerindeymiş gibi dururdu."
Şu'be dedi ki: "Sonra Sa'd dudaklarını hareket ettirdi. Ben: "Kalkıncaya kadar mı?" dedim. O da: "Kalkıncaya kadar" dedi."[47]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer Telhis'te şöyle söylemiştir:
"İbni Ebi Şeybe de Temim bin Seleme tankıyla şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) iki rek'attafn sonra) oturduğunda adeta kızdırılmış taşın üzerindeymiş gibi dururdu."
Hafız bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Abdullah bin Ömer (r.a)'den de benzeri bir rivayet nakledilmiştir.
İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel ve İbni Huzeyme'nin Abdullah bin Mes'ud (r.a)-'dan rivayet ettiklerine göre Resulullah (a.s) teşehhüdü öğretmiştir. O derdi ki: "Resulullah (a.s) namazın ortasında ve sonunda oturduğunda sol kalçasına dayanır (ve şöyle buyururdu): "et-Tehiyyatu..." hadis böyle devam ederek: "Abduhu ve Resulün" ibaresiyle bitmektedir. (Ravi sonra şöyle bildirmiştir): "Namazın ortasında olduğunda teşehhüdü bitirdikten sonra kalkardı. Sonunda olduğu zaman ise Allah'ın dua etmesini dilediği şekilde dua eder sonra selâm verirdi. Bunlar, konuyla ilgili hadisin şahitleridir."

Üç ve dört rek'atlı namazlarda ilk oturuş Hanefilere ve Hanbelilere göre vaciptir. Malikilere ve Şafiilere göre ise bu oturuş sünnettir. İlk oturuşta teşehhüd Hanbelilere göre vacip, diğer üç mezhebe göre ise sünnettir. Bütün fıkıhçılann ortak görüşleriyle teşehhüdün gizli okunması sünnettir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hadisi Resulullah (a.s)'ın ilk oturuştan sonra ayağa kalkmakta acele ettiğine delalet etmektedir. Bu yüzden ilim adamları namaz kılan kişinin bu oturuş esnasında teşehhüde bir şey ilave etmesini hoş görmemişlerdir. Şafiilere göre bu oturuşta teşehhüde ek olarak şu salalın okunması sünnettir: "Allahumme salli ala Muhammedin abdike ve resulike'n-ne-biyyi'1-ummi (Ey Allah'ım! Ümmi peygamber kulun ve Resulün Muham-med'e salat eyle.)"
Hanefilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre ilk teşehhüd esnasında sol ayak yere

yatırılıp sağ ayak dikilir. Malikilere göre ise ayaklar yere yatırılıp üstüne çökülür. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen teşehhüd metni ise şöyledir:
"et-Tahiyyatu li'llahi ve's-salavatu ve't-Tayyibât es-Selâmu aleyke eyy-uhe'n-nebiyyu ve rahmetu'İlahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-di'Ilahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe üTallah ve eşhedu enne Muhammed-en abduhu ve resuluh (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"[48]

1138- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah bin Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in namazda oturduğunda ayaklarını yere serip üstüne oturduğunu görürdü(m). Ben de öyle yaptım. Benim o zaman yaşım küçüktü. Abdullah bin Ömer (r.a) beni bundan nehyetti ve şöyle söyledi; "Namazda sünnet olan sağ ayağını dikmen ve sol ayağını yatırmandır." Ben: "Sen (niçin) böyle yapıyorsun?" dedim. O da şöyle söyledi: "Benim ayaklarım beni taşımıyor." Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Sol ayağım yere yatırıp sağ ayağım dikmen namazın sünnetindendir."[49]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Sağ ayağını parmakları kıble tarafına gelecek şekilde dikmek ve sol ayak üstüne oturmak (namazın sünnetîerindendir.)11[50]
Muvatta'da yer alan ve Abdullah bin Dinar'dan nakledilen bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bir adam Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında namaz kıldı. Namazda oturduğunda bağdaş kurdu, iki ayağını yere serip oturdu. Abdullah (r.a) namazım bitirince adamı (söz konusu hareketinden dolayı) azarladı. Bunun üzerine adam: "Sen de öyle yapıyorsun" dedi. Abdullah bin Ömer (r.a) de: "Ben rahatsızım" dedi."[51]
Yine Muvatta'da Muğire bin Hakim'den şöyle rivayet edilmiştir:
"O (yani Muğire bin Hakim) Abdullah bin Ömer (r.a)'in iki secdede de ayak göğüslerinin üzerine çÖmelip oturduğunu gördü. Namazını bitirince bu hususu kendine hatırlattı. O da şöyle söyledi:

"Bu namazın sünnetinden değildir. Ancak ben rahatsız olduğumdan dolayı böyle yapıyorum."[52]

TEŞEHHÜD İÇİN OTURMAK VE BUNUN ADABI

1139- Müslim, Ali bin Abdurrahman Muavi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) benim namazda ince çakıllarla oyalandığımı gördü. Namazını bitirince beni bundan nehyetti ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın yapmakta olduğu gibi yap."
Ben: "Resulullah (a.s) nasıl yapmaktaydı?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Namazda oturduğunda sağ elini sağ uyluğunun üzerine koyardı. Bütün parmaklarını toplardı. Baş parmağının yanındaki parmağıyla işaret ederdi. Sol elini de sol uyluğunun üzerine koyardı."
Nafi'in, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namazda oturduğunda ellerim dizlerinin üzerine koyardı. Sağ elinin baş parmağının yanındaki parmağını kaldırırdı ve onunla dua ederdi. Dizinin üzerindeki sol eli de onun üzerinde açılmış halde dururdu."[53]
Yine Nafi'in Abdullah bin Ömer (r.a)'den naklettiği bir başka rivayette ise şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) teşehhüd için oturduğunda sol elini sol dizinin üzerine koyardı. Sağ elini de sağ dizinin üzerine koyardı. Elli üç bağladı. İşaret parmağıyla da işaret ederdi."[54]
Nesai'nin rivayetine göre ise şöyle söylemiştir: "Ali bin Abdurrahman şöyle söyledi:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında namaz kıldım. Bu sırada çakılları karıştırdım. Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a) bana şöyle söyledi:
"Çakılları karıştırma. Doğrusu çakılları karıştırmak şeytandandır. Ben Resulullah (a.s)'m nasıl yaptığını gördüysem öyle yap."
Ben: "Sen Resulullah (a.s)'m nasıl yaptığını gördün?" diye sordum. "Şöyle" dedi ve sağ elini dikip sol elini yatırdı. (Sağ) elini sağ uyluğunun üzerine koydu. Sol elini ise sol uyluğunun üzerine koydu. İşaret parmağıyla da işaret etti."[55]
Yine ondan nakledilen ve buna benzer bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"(Ali bin Abdurrahman): "Resulullah (a.s) nasıl yapardı?" diye sordu. Ravi dedi ki: "Bunun üzerine (Abdullah bin Ömer (r.a) de) sağ elini sağ uyluğunun üzerine koydu, baş parmağının yanındaki parmağıyla kıbleye doğru işaret etti. Gözünü de ona doğru dikti. Veya buna benzer bir şey yaptı. Sonra şöyle söyledi:

"İşte ben Resulullah (a.s)'m böyle yaptığını gördüm."[56] Nevevi, Muhezzeb Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Bu hadisin isnadı sahihtir. İbni Hibban, Nesai ve Beyhaki'nin sünen-lerinde yeralan ve Vail bin Hucr'dan rivayet edilen hadiste de şöyle denmektedir:
"Onu (yani belirtilen parmağını) hareket ettirdiğini ve onunla dua ettiğini gördüm." Bunun da isnadı sahihtir.
Beyhaki ise şöyle söylemiştir:
"Burada hareket ettirme ile kastedilenin sürekli hareket ettirip durmak değil de işaret etme olması muhtemeldir. Bu durumda Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den rivayet edilen hadise de uygun düşer. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Daha başkaları Vail'in hadisini delil göstererek parmağı hareket ettirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Nevevi'nin Muhezzeb Şerhi'nde belirtildiğine göre Şafıilerin bazıları da böyle söylemişlerdir.
"Elliüç bağladı" sözünde ifade edilen şey eskiden bilinen bir hesaptı. Nevevi bunun hakkında şöyle söylemiştir:

Hesapçılara göre "elliüç bağlamak" için yapılması gereken işlemin şartı, serçe parmağı ile yanındaki parmağı birbirine bitiştirmektir. Ancak burada kastedilen o değildir. Burada kastedilen, serçe parmağının serbest bırakılması ve hesapçıların ellidokuz hesabı diye adlandırdıkları şeklin oluşturulmasıdır. En doğrusunu ise Yüce Allah bilir.[57]

1140- Müslim, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda oturduğunda sol ayağını uyluğunun ve baldırının altına koyardı. Sol ayağını da yere sererdi. Sol elini sol dizinin üzerine, sağ elini ise sağ uyluğunun üzerine koyardı. Parmağıyla da işaret ederdi."
Bir rivayette -hadisin ravilerinden olan Abdulvahid- şöyle söylemiştir:
"İşaret parmağıyla işaret etti."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Abdullah bin Zubeyr r.a), Resulullah (a.s)'ın dua ettiğini gördü. Resulullah (a.s) bu sırada sol eliyle sol uyluğuna dayanıyordu."[58]
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Bu esnada gözü işaretinden (yani işaret için kaldırdığı parmağından) ayrılmıyordu."[59]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) ikinci rek'attan veya dördüncü rek'attan sonra oturduğunda ellerini dizlerinin üzerine koyar sonra parmağıyla işaret ederdi."[60]
Tirmizi'nin, Asım bin Kuleyb Cermi'den, onun babasından, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiş olduğu bir hadisin içinde de şu ifadeler geçmektedir:
"Parmaklarını topladı ve işaret parmağını açtı. Bu esnada şöyle diyordu: "Ey kalpleri değiştiren! Benim kalbimi senin dinin üzere sabit kıl."[61]

1141- Tirmizi, Vail bin Hucr (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Medine'ye vardım. "Muhakkak Resulullah (a.s)'ın namazına bakacağım" dedim. Teşehhüd için oturduğunda sol ayağını yere yatırdı. Sol elini sol uyluğunun üzerine koydu. Sağ ayağını da dikti."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Vail bin Hucr r.a) Resulullah (a.s)'ın namazda oturduğunu ve bu sırada sol ayağını yere yatırdığını, iki elini iki uyluğunun üzerine koyduğunu ve dua ederken işaret parmağıyla işaret ettiğini gördü."[62]

1142- İbni Huzeyme, Asım bin Kuleyb Cermi (r.a)"nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Babam bana Vail bin Hucr (r.a)'un şöyle söylediğini bildirdi:
"Mutlaka Resulullah (a.s)'m namazına, nasıl namaz kıldığına bakacağım" dedim. Derken namaz kılarken kendisine baktım. Tekbir getirdi." -Bundan sonra hadisin bir kısmını verdi sonra şöyle söyledi: "Sonra oturdu, sol ayağını yere yatırdı. Sol elini sol uyluğunun ve sol dizinin üzerine koydu. Sol dirseğinin ucunu sol uyluğunun üzerine getirdi. Sonra parmaklarından ikisini topladı ve bir halka oluşturdu. Sonra parmağını kaldırdı. Bu sırada onu hareket ettirdiğini ve onunla dua ettiğini gördüm."[63]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Rivayetlerin çoğunda ilk oturuşta sol ayağın yere yatırılıp sağ ayağın dikilmesinden söz edilmektedir. Malikilerin dışındaki üç mezhep de bu uygulamayı almışlardır- Malikiler ise Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in hadisinde geçen iki ayağı dikip ökçelerin üzerine oturma uygulamasını almışlardır. Bu konuda hüküm ise geniştir. Çünkü görüş ayrılığı bu uygulamalardan hangisinin daha efdal olduğu konusundadır. Oturuş esnasında iki elin iki uyluğun üzerine konması ise iki secde arasında iki elin iki uyluğun üzerine konmasına benzemektedir. Ancak bunun, kişinin sol eliyle veya işaret parmağıyla yaptığı hareketle bir ilgisi yoktur.

2. Hanefilere göre sağ elin işaret parmağıyla işaret uygulaması şöyle olmalıdır: Allah'tan başka ilâh olmadığı ifade edilirken yani "lâ ilahe" denirken söz konusu parmak kaldırılır, "illa'llah" dendikten sonra da konur. Parmakların herhangi biriyle halka yapılmaz. Çünkü Sahihi Müslim'de yer alan ve Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den nakledilen rivayet parmağı koymak ve işaret etmekten başka bir şeyin anlaşılmasına ihtimal bırakmamaktadır.

3. Malikiler bu konuda şöyle söylemişlerdir:

"Namaz kılan kişi serçe parmağını, adsız parmağını ve orta parmağını toplar; işaret parmağım uzatır. İşaret parmağını teşehhüdün başından sonuna kadar orta bir şekilde sağa ve sola doğru hareket ettirir." Malikiler bu konuda Vail (r.a)'in hadisini esas almışlardır.

4. Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:

"Kişi serçe parmağını, adsız parmağını ve orta parmağını toplar. "Illa'llah" derken işaret parmağını yukarıya kaldırarak onunla işaret eder ve bu parmağını hareket ettirir."

5. Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:

"Baş ve orta parmağını halka yapar. Serçe parmağıyla adsız parmağını toplar. - Şafiilerde olduğu gibi- "İlla'llah" derken işaret parmağını kaldırır. Bu sırada sürekli işaret parmağına doğru bakar. Ancak herhangi bir parmağını hareket ettirmez."

İmamlar arasında bu konudaki görüş ayrılığı hangi uygulamanın daha efdal olduğu yönündendir. Bunlardan herhangi birinin yapılmasıyla bir günâh işlenmiş olmaz. Ancak Hanefiler parmağın hareket ettirilmesini mekruh olarak görmektedirler. Hüküm ise geniştir.[64]

1143- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda oturduğunda ellerini dizlerinin üzerine koyardı. Sağ elinin baş parmağının yanındaki parmağını kaldırarak onunla dua ederdi. Sol eli ise dizinin üzerinde açılmış halde dururdu."[65]

1144- Ahmed bin Hanbel, Hufaf bin İma bin Rahda Gıfari (r.a)'mn şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazın sonunda oturduğunda işaret parmağıyla işaret ederdi. Müşrikler: "Onunla sihir yapıyor" derlerdi. Oysa onlar yalan söylediler. O hareket ise tevhiddi (tevhidin bildirilmesi için yapılan bir işaretti.)"[66]

1145- Ebu Davud, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben dua ederken Resulullah (a.s) yanımdan geçti ve şöyle buyurdu:
"Birle! Birle!"
Bunu derken işaret parmağıyla işaret etti."[67]

1146- Ebu Ya'la, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir adamın iki parmağıyla birlikte dua ettiğini (yani dua ederken iki parmağını birden kaldırdığını -Çeviren) gördü. Onu bundan nehyetti ve şöyle buyurdu:
"Sadece biriyle. Sağla." [68]

Bir Açıklama

Son oturuşta sağ elin ne şekilde konacağı konusundaki görüş ayrılığı, birinci oturuş konusundaki görüş ayrılığı gibidir. Hanefilere göre sağ el bütün oturuş süresince açık olarak tutulur. İşaret parmağı "lâ ilahe" denirken kaldırılır, sonra "illa'llah" denmesinin ardından indirilir. Malikiler bütün oturuş süresince üç parmağı halka etmekle birlikte işaret parmağını sağa ve sola orta derecede hareket ettirirler. Hanbeliler ve Şafiiler ise oturuşun başından itibaren parmaklarıyla halka oluşturur işaret parmaklarını ise ancak "illa'llah" derken kaldırırlar. Ardından da bu parmaklarını hareket ettirmeksizin kıbleye dönük halde namazın sonuna kadar havada tutarlar. Hüküm ise daha önce söylediğimiz

gibi geniştir.[69]

TEŞEHHÜDDE OKUNMASI SÜNNET OLAN LAFIZLAR

1147- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) iki rek'atta: "Tahiyyat" derdi ve sol ayağını sağ ayağının altına yatırırdı."[70]

Bir Açıklama

Bu hadiste sol yana dayanıp ayakları sağdan çıkarmak suretiyle oturmaya (teverrüke) işaret edilmektedir. Eğer burada iki rek'at denirken sabah namazı gibi iki rek'atlı namazlar kastediliyorsa Malikiler bu namazda söz konusu uygulamanın yapılması gerektiğim söylemişlerdir. Hanbeliler ve Şafiiler de son oturuşta belirtilen tarzda oturmanın (teverrükün) sünnet olduğunu söylemişlerdir. Eğer kastedilen üç ve dört rek'atlı namazların ilk oturuşu ise Malikiler bu gibi namazların ilk oturuşlarında belirtilen şekilde oturmanın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Diğer üç mezhep ise ilk oturuşta sol ayağı yatırıp sağ ayağı dikerek oturmanın sünnet olduğu görüşündedir.[71]

1148- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana namazın ortasındaki ve sonundaki teşehhüdü öğretti. Namazın ortasında ve sonunda sol kalçasına dayanarak oturduğunda şöyle derdi:
"et-Tahiyyatu li'llahi ve's-salavatu ve't-Tayyibât es-Selâmu aleyke eyy-uhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-di'llahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammed-en abduhu ve resuluh (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim)."[72]

1149- Ahmed bin Hanbel, bunu bir başka senetle biraz farklı bir şe-küde rivayet etmiş ve: "Eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh" sözünden sonra şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Bunu yerine getirdiğin zaman -yahut: "Bunu yaptığın zaman" dedi- namazını yerine getirmiş olursun. Bundan sonra artık eğer kalkmak istersen kalk ve eğer

oturmak istersen otur."[73]

Bir Açıklama

Teşehhüdde okunduğu bildirilen yukarıdaki metin, Hanefilerin ve Hanbe-lilerin esas aldıkları metindir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un görüşüne göre aynı zamanda namazın sonunda teşehhüd miktarı oturulduğu zaman namazın rükünlerinden olan son oturuş farzı yerine getirilmiş olur. Hanefiler de bu görüşü almışlardır. Malikiler: "Bu rükün sadece selâm için oturulması ile yerine getirilmiş olur" demişlerdir.
Şafiiler ve Hanbeliler ise teşehhüdden sonra Resulullah (a.s)'a salat getirilmesinin şart olduğunu söylemişlerdir. Ancak Şafiilere göre teşehhüdde okunması farz görülen metin daha kısadır. Yani yukarıdakinden daha kısa bir metnin okunmasıyla da teşehhüd farzı yerine getirilmiş olur. Buna göre Şafiilerin teşehhüd için farz gördükleri miktarla Resulullah (a.s)'a salatı bir araya getirdiğimiz zaman Hanefilerin teşehhüd konusunda farz gördükleri miktara ulaşmış olur.[74]

1150- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), ellerimin O'nun elleri arasında olarak, adeta Kur'an-ı Kerim'den bir sure öğretir gibi bana teşehhüdü öğretti. (Şöyledir):
"et-Tahiyyatu li'llahi ve's-salavatu ve't-Tayyibât es-Selâmu aleyke ey-yuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-di'llahi's-sâlihin. Eşhedu en îâ ilahe ül'allah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz namazda oturduğunda şöyle desin: "et-Tahiyyatu li'llahi..." devamı yukarıdaki gibidir. Ancak bu rivayette yukarıdakine ek olarak: "..iba-di'llahi's-sâlihin" sözünden sonra şöyle buyurduğu bildirilmiştir:
"Şüphesiz siz bunu yaptığınız zaman Allah'ın yerdeki ve gökteki bütün salih kullarına selâm vermiş olursunuz."

Sonunda da şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

"Sonra istek olarak ne arzedeceği konusunda serbesttir."[75]

Nesai yukarıdakilerden birinci rivayeti nakletmiş ancak o (Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un): "Ellerimin O'nun elleri arasında olarak" sözünün yerine "(Resulullah (a.s)'ın) önüne oturdum" dediğini bildirmiştir.[76]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte namazda oturduğumuzda: "Kullarından önce Allah'a selâm olsun. Filancaya ve filancaya selâm olsun" derdik. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah'a selâm olsun demeyin. Allah bizzat kendisi Selâm'dır. Ancak biriniz namazda oturduğunda şöyle desin:

"et-Tahiyyatu li'llahi ve's-salavatu ve't-Tayyibât es-Selâmu aleyke ey-yuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'İlahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-di'llahi's-sâlihin (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun.)" Siz bunu söylediğinizde gökteki -veya göğün arasındaki- ve yerdeki bütün salih kullara (selâmınız) ulaşır. (Sonra devam ederek şöyle deyin): "Eşhedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh (Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)" Sonra biriniz hoşuna giden bir dua seçip onunla dua etsin."[77]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Namazda oturduğumuzda ne diyeceğimizi bilmiyorduk. Resulullah (a.s)'a ise bu öğretilmişti..." Sonra yukarıdakinin benzeri bir hadis nakletmiştir.[78]

Şerik şöyle söylemiştir:

"Yine ondan (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan) nakledilen benzer bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"(Resulullah a.s) bize teşehhüdü öğrettiği gibi şunları da öğretirdi:

"Ey Allah'ım! Kalplerimizin arasında sevgi bağı oluştur. Aralarımızı düzelt. Bizi selâmet yollarına ilet. Bizi karanlıklardan kurtarıp aydınlığa çıkar. Bizi kötülüklerin açık olanlarından da gizli olanlarından da uzak tut. Bizim kulaklarımıza, gözlerimize, kalplerimize, eşlerimize, soylarımıza bereket ver. Tevbelerimizi kabul eyle. Şüphesiz sen tevbeleri kabul eden, merhamet sahibisin. Bizi nimetlerine, onlardan övgüyle söz ederek ve onları kabut ederek

şükreden kimseler eyle ve bize nimetlerini tamamla."
Bir başka rivayete göre Alkame şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a), eli(m)den tuttu. Resulullah (a.s) da Abdullah (r.a)'ın elinden tutmuş ve ona namazda teşehhüdü Öğretmişti..." Daha sonra A'meş'in naklettiği duanın benzerini nakletmiştir. Söz konusu dua ise bu konudaki ilk rivayettir. Sonra da şöyle söylemiştir:
"Bunu dediğin yahut bunu yerine getirdiğin zaman namazını yerine getirmiş olursun. Artık eğer kalkmak istersen kalk ve eğer oturmak istersen otur."[79]
Münziri bu rivayet hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Her iki rek'atta bir Rabbimizi teşbih, tekbir ve O'na hamd dışında ne diyeceğimizi bilmiyorduk. Hz. Muhammed (a.s) bize hayırın anahtarlarını ve mühürlerini öğretti ve şöyle buyurdu:
"Her iki rek'atta bir oturduğunuzda şöyle deyin:
"et-Tahiyyatu li'llahi ve's-salavatu ve't-Tayyibât es-Selâmu aleyke ey-yuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-dillahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti vp bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"[80]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize namazda teşehhüdü ve ihtiyaç dolayısıyla olan teşehhüdü öğretti ve şöyle buyurdu:
"Namazda teşehhüd şöyledir: "et-Tahiyyatu..." devamı yukarıdaki gibidir.[81]
Yine Nesai'nin bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyor ve (teşehhüd konusunda) bir şey bilmiyorduk. Resulullah (a.s) bize şöyîe buyurdu:
"(Namazda) her oturuşta şöyle söyleyin: "et-Tahiyyatu..." devamı yukarıdaki gibidir.[82]
Bunu Darekutni de rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Doğru olana göre: "Bunu yerine getirdiğin zaman namazını yerine getirmiş olursun" sözü, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a aittir. Şebabe, Zuheyr'den rivayetinde bu sözü, hadisin metninden ayırmış ve bunun Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ait olduğunu belirtmiştir. Onun bu sözü, söz konusu ifadeyi hadisin metninden

gösterenlerin söylediklerinden doğruya daha yakındır. Bu aynı zamanda el-Munteka'da geçen ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un teşehhüdünü mahzuf olarak Mecd bin Teymiyye'den rivayet eden ravinin rivayetine de uygun düşmektedir."

Neylu'l-Evtar (2/314)'da bildirildiğine göre Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un sözü (yani yukarıda üzerinde durulan ve Darekutni'nin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ait olduğunu ileri sürdüğü ifade) hakkında Beyhaki 'Hilafiyyat'ta şöyle söylemiştir:

"Bu ifadenin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un sözü olarak rivayet edilmesi şaz gibi görünmektedir."[83]

Beyhaki bunu şaz gibi görmüştür. Çünkü Hasan bin Hurr'un adamlarının (ashabmın) çoğunluğu bu fazlalığa rivayetlerinde yer vermemişlerdir. Onlar bu fazlalığı hadisin metninden ayrı olarak Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bir sözü olarak vermedikleri gibi, hadisin metninin bir parçası olarak da nakletmemişlerdir. Bu fazlalık Abdurrahman bin Hasan'dan rivayet edilmiş, o da bunu Hasan'dan rivayet etmiştir. O, bunu hadisin metninden ayrı olarak Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un sözü şeklinde vermiştir.

Zuheyr'den rivayette bulunan ravilerin çoğunluğunun söylediğine göre bu ifade, Zuheyr'in Hasan'dan rivayetinde de hadisin sonunda hadisin metninden olan bir ifade şeklinde nakledilmiştir. Şebabe bin Suvar ise, Darekutni'nin söylediği üzere bunu Zuheyr'den hadisin metninden ayrı Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un sözü şeklinde rivayet etmiştir.

Beyhaki, Ebu'I-Ahves'in Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayeti tankıyla yukarıdaki fazlalığa ters düşen bir rivayet nakletmiştir ki, bu rivayette şöyle denmektedir:

"Namazın anahtarı tekbir, bitirilmesi ise selâm vermektir. İmam selâm verdikten sonra istersen kalk."

Beyhaki Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen bu rivayetin sahih olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda yukarıda sözü edilen fazlalığın hadis hafızlarından bir gurup tarafından hadisin metni içinde verildiğine dikkat çekmiştir ki, Hakim, Beyhaki ve Hatib Bağdadi bunlardandır. Nevevi'de Hulasa'da hadis hafızlarının söz konusu ifadenin hadisin metninden olduğunda görüş birliğine vardıklarını ifade etmiştir. [84]

Bîr Açıklama

Her halükârda Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen rivayetin sonunda

teşehhüdden sonra şu sözün geçtiği kesindir: "Artık eğer kalkmak istersen kalk ve eğer oturmak istersen otur." Buradan hareketle Hanefiler bu ka-darlık bir miktarla (yani hadiste geçen ve teşehhüdde okunması gerektiği bildirilen metnin okunmasıyla) rüknün yerine getirilmiş olacağını, namazın sonunda Resulullah (a.s)'a salat okumanın ve selâm vermenin ise vacib olduğunu, selâmdan önce duanın ise sünnet olduğunu söylemişlerdir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Resulullah (a.s)'ın kendisine teşehhüdü öğretmesini anlatırken söylediği: "Ellerim O'nun elleri arasında olarak" sözüne ve Alka-me'nin söylediği: "Abdullah bin Mes'ud (r.a), elimden tuttu" sözüne dikkat etmemizin büyük önemi olacaktır. Bu şekilde zikirlerin aktarılması veya öğretilmesi esnasında elden tutulmasının şeriatta büyük önemi vardır. İlim adamlarının buna dikkat etmeleri gerekir. Bunun gibi öğrenen kişinin öğretenin önüne oturtulması da oldukça önemli bir şeydir. Bu hadisin rivayetlerinden birinde ifade edildiği üzere Öğretenin öğrenen kişiyi belirli bir hal üzere gözetleyip öğretimini ona göre gerçekleştirmesi yerinde olur. Bunun gibi ilim adamı, öğrencilerinden birine dinde önem taşıyan bir konuyu öğretirken onu tam bir gözetim altına alması, durumuna dikkat etmesi gerekir. Cebrail'in Resulullah (a.s)'a iman, İslâm ve ihsanla ilgili sorular sormasından ve Resulullah (a.s)'ın önüne oturmasından söz eden hadisi şerif de söylediklerimizin doğruluğunu göstermektedir.[85]

1151- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize Kur'an-ı Kerim'den bir sureyi öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi ve şöyle buyururdu:
"et-Tahiyyatu, el-Mubarekâtu, es-Salavatu, e't-Tayyibâtu li'llahi. es-Selâ-mu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu a-leynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammeden resulullah (Selâmlar, kutsallıklar, dualar, güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"
Ancak Tirmizi şöyle söylediğini bildirmiştir: "Selâmun aleyke", "Selâmun aleynâ."
Yani "selâm" kelimelerini başlarında "el" takısı (harfi tarif) olmadan vermiştir.
Bezzar'ın rivayetinde ve Mu'cemu'1-Evsaftaki rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:

"Resulullah (a.s) bize teşehhüdü öğretir ve şöyle buyururdu: "Bunu öğrenin. Doğrusu teşehhüdsüz namaz olmaz."
Ancak kralları selâmlamak için kullanılan bir ifade ile Yüce Allah'a sena edilmesi, ve övgüde bulunulması uygun olmaz.
Bir açıklamaya göre "et-Tahiyyatu li'llahi" ifadesindeki "Tahiyyat (Selâmlar)" ile kastedilen, Yüce Allah'ın şu adlarıdır: "Selâm, Mü'min, Muhey-min, Hayy, Kayyum, Ehad, Samed." Yani Yüce Allah'a, sayılan adları ile selâm edilir.
"Dualar Allah içindir": Yani Allah'ın rahmeti kullarının üzerinedir, kullarının dualarıyla Allah onlara rahmette bulunur -Çeviren.
"Güzellikler Allah içindir": Sözlerin güzelleri Yüce Allah için kullanılır.[86]
Beğavi (3/18) şöyle söylemiştir:
"Hadis konusunda uzman olanlar şöyle söylemişlerdir:
"Resulullah (a.s)'tan teşehhüd konusunda rivayet edilmiş hadislerin en sahih olanı Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hadisidir. Sahabilerden, tabiinden ve onlardan sonra gelenlerden ilim sahibi olanların çoğu da bunu seçmişlerdir. İmam Sevri, İbni Mübarek, Ahmed bin Hanbel, İshak ve ashabı re'y (içtihada ağırlık veren ilim adamları) teşehhüd konusunda söz konusu hadisi esas alanlardandırlar."[87]

Bir Açıklama

Şafiiler, teşehhüdde okunacak zikir konusunda yukarıdaki metni esas almışlardır. Birinci teşehhüd çoğunluğa göre sünnet, Hanbelilere göre vaciptir. Son teşehhüd ise Malikilere göre sünnet, Hanefilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre de farzdır. Bütün fıkıhçıların ortak görüşleriyle teşehhüd zikrinin gizli okunması sünnettir. Şafiilere göre teşehhüd görevinin yerine getirilmiş olması için en azından: "et-Tahiyyatu li'llahi, Selâmun aleyke eyyuhe'n-nebiyyu, selâmun aleyna ve ala ibadi'llahi's-salihin, Eşhedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammeden resulullah (Selâmlar Allah içindir. Sana selâm olsun ey Peygamber! Bize ve Allah'ın salih kullarına selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"[88]

1152- Nesai, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Onunla (yani Ebu Musa r.a ile) birlikte namaz kıldılar. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz oturuşta (ka'dede) olduğunda söyleyeceği ilk söz şu olsun:

"et-Tahiyyatu li'llahi, et-Tayyibâtu, es-Salavat. es-Selâmu aîeyke eyyu-he'n-nebiyyu ve rahmetu1 İlahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ iba-di'llahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe iİl'allah ve eşhedu enne Muhamme-den abduhu ve resuluh (Selâmlar, güzellikler, dualar Allah içindir. Ey Peygamber sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"[89]

1153- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "O da Resulullah (a.s)'m teşehhüdde şöyle söylediğini bildirdi:
"et-Tahiyyatu li'İlahi, es-Salavatu, et-Tayyibât es-Selâmu aleyke eyyu-he'n-nebiyyu ve rahmetu'llah (Abdullah bin Ömer (r.a) dedi ki: "Ben burada "ve berekâtuh"u ekledim) es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe iİl'allah (Abdullah bin Ömer (r.a) dedi ki: "Ben burada: "Vahdehu lâ şerike leh" ibaresini ekledim) ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh (Selâmlar, dualar ve güzellikler Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti -Abdullah bin Ömer (r.a): "Ben burada: "ve bereketleri de" sözünü ekledim- senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına -Abdullah bin Ömer (r.a) dedi ki: "Ben burada: "O birdir, O'nun hiç bir ortağı yoktur" ibaresini ekledim- şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"
Muvatta'ta geçen rivayete göre de Nafi şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a) teşehhüdde şunları okurdu:
"et-Tahiyyatu li'llahi, es-Salavatu li'llahi, ez-Zâkiyâtu li'llahi, es-Selâmu ale'n-nebiyyi ve rahmetu'llah ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. Şehidtu en lâ ilahe iİl'allah ve şehidtu enne Muhammeden resulullah (Selâmlar Allah içindir, dualar Allah içindir, çirkinliklerden sevimsizliklerden uzak güzellikler Allah içindir. Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Peygamber'in üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ettim. Muhammed'in de O'nun peygamberi olduğuna şehadet ettim.)"
Bunu ilk iki rek'atta söylerdi. Teşehhüdünü bitirdikten sonra da uygun gördüğü dualarla dua ederdi. Namazın sonunda oturduğunda da aynı şekilde teşehhüd okurdu. Ancak bu keresinde teşehhüdü öne alır sonra uygun gördüğü şekilde dua ederdi. Selâm vermek istediğinde de şöyle derdi:
"es-Selâmu ale'n-nebiyyi ve rahmetu'llah ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ

ibadi'llahi's-sâlihin."
Sonra sağında bulunanlar: "es-Selâmu aleykum" derdi. Sonra imamın selâmını alırdı. Eğer sol tarafından biri kendine selâm verecek olsaydı onun da selâmını alırdı."[90]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"İmam sağına ve soluna selâm verirken sağında ve solunda bulunan meleklere ve insanların ve cinlerin Müslüman olanlarına selâm vermeye niyetlenir. İmama uyan da eğer imamın sağ yanında bulunursa, birinci selâmında imamın selâmını almaya, eğer sol yanında bulunursa o zaman da ikinci selâmında imamın selâmını almaya niyetlenir. Tam imamın arkasında bulunursa, o zaman her iki selâmda da onun selâmını almaya niyetlenir. Yalnız başına namaz kılanın da sadece meleklere selâm vermeye niyetlenmesi sünnettir."
el-Baci, Munteka (l/168)'da şöyle söylemiştir:
"Nafi'in Abdullah bin Ömer (r.a)'in teşehhüdü ile ilgili rivayetinde geçen: "Namazın sonunda oturduğunda da aynı şekilde teşehhüd okurdu. Ancak bu keresinde teşehhüdü öne alır sonra uygun gördüğü şekilde dua ederdi" sözü, onun her iki teşehhüdünün de aynı özellikte olduğunu, her ikisinde de aynı şeyleri okuduğunu ve her iki yerde de teşehhüdü duadan önce yaptığını göstermektedir."
Selâm vermek istediğinde de şöyle derdi: "es-Selâmu ale'n-nebiyyi ve rahmetu'llah ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin" sözüyle Abdullah bin Ömer (r.a)'in teşehhüdün içinde geçen ve selâm anlamı taşıyan ifadeleri namazın sonunda tekrar ettiğini anlatmak istemiştir. Bu da, Resulullah (a.s)'a, namaz kılana ve Allah'ın salih kullarına selâmdır. Teşehhüdün sonundaki bu selâm ifadelerinin ardından Resulullah (a.s)'a salatta bulunuyor ve ardından onunla aynı hükümde olan duayı okuyordu. Böylece sünnete göre olan teşehhüdün sonu namazdan çıkmak için verilen selâm ile bağlantılı olmaktadır. [91]

1154- İmam Malik, Kasım bin Muhammed (r.a.)'den rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a) teşehhüde oturduğunda şöyle derdi:
"et-Tahiyyatu, et-Tayyibatu, es-Salavatu, ez-Zâkiyâtu li'Uahi, Eşhedu en lâ ilahe ill'allah, vahdehu lâ şerike leh ve enne Muhammeden abduhu ve resuluh. es-

Selâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. es-Selâmu aleykum (Selâmlar, güzellikler, dualar, hoşluklar Allah içindir. Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağının olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Peygamberi olduğuna şehadet ederim. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Size selâm olsun.)"
Yine İmam Malik'in buna benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Ancak bu rivayette "vahdehu lâ şerike leh (O'nun bir olduğuna, ortağının olmadığına..)" ibaresi geçmektedir. [92]

1155- İmam Malik, Abdurrahman bin Abdulkari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Abdurrahman) Hz. Ömer (r.a)'in hutbeden insanlara teşehhüdü öğretirken şöyle söylediğini duymuştur:
"Şöyle deyin:
"et-Tahiyyatu li'llahi, ez-Zâkiyâtu li'llahi, et-Tayyibatu li'llahi, es-Salavatu li'llahi. es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llah. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. Eşhedu en lâ ilahe ill'allah, vahdehu lâ şerike leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh. (Selâmlar Allah içindir, hoşluklar Allah içindir, güzellikler Allah içindir, dualar Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve Peygamberi olduğuna şehadet ederim.)"
Malikilerin bazıları bu metni esas almışlardır.[93]

1156- Taberani, Şa'bi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) sonra şöyle derdi:
"es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llah. es-Selâmu aleynâ min Rabbina (Ey Peygamber sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize Rabbimizden selâm olsun.)"[94]

1157- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylemekte olduğunu rivayet etmiştir:

"Teşehhüdün gizlice okunması sünnettendir." Bir rivayette: "Gizlenmesi" denmektedir. [95]

Bir Açıklama

Teşehhüdü hem imamın, hem imama uyanın, hem yalnız başına namaz kılanın, hem erkeğin ve hem de kadının okuması istenmiştir. Bunların tümünün teşehhüdü gizlice okumaları sünnettir.[96]

1158- Bezzar, Esved (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a.) bize namazda teşehhüdü öğretirdi. Bize karşı elif ve vâvı alırdı." [97]

SON OTURUŞTA RESULULLAH (A.S)'A SALAT GETİRİLMESİ

1159- Buhari ve Müslim, Ka'b bin Ücra (r.a.)'nın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resuhülah (a.s.) bizim yanımıza çıktı. Dedik ki: "Ya Resulullah (a.s.)! Doğrusu Allah sana nasıl selâm vereceğimizi bize öğretti, peki sana nasıl sa-lat getireceğiz?" O da şöyle buyurdu:
"Şöyle deyin:
"Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ sal-leyte alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ bârekte alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd (Ey Allah'ım! İbrahim'in âline salât eylediğin gibi Muhammed'e ve Muham-med'in âline de salat eyle.
Şüphesiz sen hamde lâyıksın pek ulusun. İbrahim'in âline bereket verdiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de bereket ver. Şüphesiz sen hamde lâyıksın, pek ulusun.)"[98]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Şafîiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Yukarıdaki hadisi şerif ve: "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygambere salat ermektedir. Ey iman edenleri Siz de O'na salat edin ve tam bir teslimiyetle O'na selâm verin"[99] mealindeki ayeti kerime dolayısıyla son oturuşta teşehhüdden sonra Resulullah (a.s.)'a salat edilmesi namazın bir rüknüdür."
Şafiilere göre namaz kılan kişinin: "Allahumme salli ala Muhammed (Ey Allah'ım! Muhammed'e salat eyle)" demesiyle rükün yerine getirilmiş olur. Tam bir şekilde salat getirilmesi ise şu metnin okunmasıyla olur: "Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbra-hime alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ bârekte alâ İbrahime alâ âli İbrahim. İnneke hamîdun mecîd (Ey Allah'ım! İbrahim'e ve İbrahim'in âline salât eylediğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de salat eyle. Şüphesiz sen ham-de lâyıksın, pek ulusun. İbrahim'e ve İbrahim'in âline bereket verdiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de bereket ver. Şüphesiz sen hamde lâyıksın, pek ulusun.)"
Hanefiler ve Malikiler: "Son oturuşta teşehhüdden sonra Resulullah (a.s)'a salat getirilmesi sünnettir" demişlerdir.
Hanefiler: "Üç ve dört rek'atlı namazlarda ilk oturuşta teşehhüdden sonra Resulullah (a.s.)'a salat okunması mekruhtur" demişlerdir.
Şafiiler ve Malikiler birinci oturuşta salat okumanın sünnet olduğunu, Hanbeliler ise vacib olduğunu söylemişlerdir.
Beğavi (3/185) de şöyle söylemiştir:
"ilim adamlarının geneline göre Resulullah (a.s.)'a salat getirilmesinin yeri birinci teşehhüd değildir."
Son oturuşta Resulullah (a.s.)'m âline (aile-sine ve yakınlarına) salat getirilmesi Şafiilere göre sünnettir. Hanbelilere göre ise bu vaciptir. Resulullah (a.s.)'a salat getirilmesinden sonra ve selâm-dan önce dua edilmesi sünnettir. Bu esnada okunacak bazı duaların metinleri daha önce geçmişti. İleride de burada okunması sünnet görülen bazı dua metinleri gelecektir.
Hanefiler burada yani namazın sonunda Resulullah (a.s.)'a salattan sonra sadece rivayetlerde bildirilen duaların okunması gerektiğini söylerler. Diğer imamlara göre ise namaz kılan kişinin burada dünya ve ahiret iyiliği ile ilgili istediği duayı okuyabilir. Me'sur (rivayetlerde bildirilmiş) duaların okunması ise efdaldir.

Namaz kılanın burada hem kendi ve hem de bütün Müslümanlar için genel dua yapması da mendubdur.[100]

NAMAZIN SONUNDA SELAM VERİLMESİ

1160- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Namazın anahtarı temizlik (abdest), başlangıcı (tahrimî) tekbir, bitirilip çıkılması ise selâmdır."[101]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Malikilere ve Şafiilere göre oturuş esnasında namazdan çıkılması için verilen birinci selâm farzdır. Hanbelilere göre ise farz namazda her iki selâm da farzdır. Hanefîler: "Her iki selâm da vaciptir" demişlerdir. Bu itibarla selâm vermeden kendi iradesiyle namazdan çıkan birinin namazı Hanefilere göre geçerlidir. Ancak böyle yapması tahrimen mekruhtur. Hanefilere göre selâm görevinin yerine getirilmesi için en azından "Aleykum" denmese bile "es-Se-lâm" denmelidir. Selâmın tam şekli ve sünnete uygun olanı: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah" ibaresidir. Malikiler selâmın tam şeklinin şöyle olduğunu bildirmişlerdir: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llahi ve berekâtuh."
Resulullah (a.s.)'ın: "Bitirilip çıkılması ise selâmdır" sözü zahiren selâmın farz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim İmam Şafii (rh.a.) de böyle söylemiştir. Ancak Hz. AH (r.a.) hadisi ve daha başka hadisler bu hükme ters düşmektedir. Söz konusu hadisi şerifte şöyle denmektedir:
"Bir kimse teşehhüd miktarı otursa, sonra abdesti bozulsa namazı tamamlanmış olur." Bu hadis merfu hükmünde mevkuftur ve isnadı hasendir. Bunu Beyhaki rivayet etmiştir ve bu hadis selâmın farziyeti konusunda bir tereddüt ortaya çıkarmıştır. Bu itibarla Hanefiler selâmın vacib olduğunu söylemişlerdir.[102]
"Başlangıcı (tahrimi) tekbirdir": Tahrim kelimesi sözlük anlamı itibariyle bir şeyi engellemek anlamındaki bir kökten gelmektedir. Aynı kökten gelen hacc için ihrama girmek de kişinin daha önce kendisine mubah olan bazı fiilleri yasaklayan bir konuma girmesi anlamındadır. Bunun gibi namaz kılan kişi de namaza girdiğinde namazla ilgisi olmayan sözleri söylemek ve işleri yapmak kendisine yasak olur. Bu yüzden tekbir için tahrim adı verilir. Çünkü tekbir, kişiyi belirtilen şeylerden alıkoymaktadır. Namazdan çıkılmasının (tahlilinin) selâm olması kişinin selâm ile namaz süresince kendine yasak ettiği fiilleri yapabilecek bir konuma girmesi dolayısıyladır. Yani ihram halinden çıkıp hill (mubahlık) haline girmektedir. Burada mubahhk ise bazı fiillerin namaza girerken yasak kılınması yönündendir. Bu adeta hac için ihrama girmiş birinin ihramdan çıkmakla daha önce kendine yasak ettiği fiilleri işleyebilecek bir konuma girmesine benzemektedir.[103]

1161- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) sağına ve soluna şu şekilde selâm verirdi:
"es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah, "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llahi."

Ebu Davud, "soluna" sözünden sonra şu ibareyi ilave etmiştir: "Öyle ki, yanağının beyazlığı (arkadan) görünürdü."[104] Nesai'nin rivayetinde ise şöyle denmektedir: "Öyle ki, yanağının beyazlığı buradan görünürdü."[105]

1162- Ebu Davud, Vail bin Hucr (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.) ile birlikte namaz kıldım. Sağma: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'Uahi ve berekâtuh" diyerek selâm veriyordu. Soluna da:
"es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah" diyerek selâm veriyordu."[106]

1163- Müslim, Ebu Ma'mer Ezdi Kufi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Mekke'de bir emir iki selâm ile selâm veriyordu. Abdullah bunu duydu ve şöyle söyledi:
"O, bunu nereden öğrendi? Resulullah (a.s.) böyle yapardı."[107]

Bîr Açıklama

Bu, yapılana karşı çıkma anlamında değildir. Aksine adamın söz konusu fiili nereden öğrendiğine hayret anlamı taşımaktadır. Çünkü insanlardan bazıları bu gibi şeyleri bilmiyorlardı yahut sadece bir tarafa selâm vermekle yetiniyorlardı. Bu hadis aynı zamanda ikinci selâmın sünnet olduğunu söyleyenler açısından bir delildir.
İbnİ Munzir şöyle söylemiştir:
"Kendilerinden hadis ezberlediğim kişilerin tümü sadece bir selâmla yetinenin namazının geçerli olduğu konusunda görüş birliği içindeydiler."
Hanefiler: "Ancak bu şekilde yalnız bir tarafa selâm vermekle yetinilmesi tahrimen mekruhtur" demişlerdir.[108]

1164- İbni Huzeyme, Hişam bin Urve (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Hişam'ın babası) sadece bir kere: "es-Selâmu aleykum" diyerek selâm verirdi."[109]

1165- Müslim, Câbir bin Semure (r.a.)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) ile birlikte namaz kıldığımızda şöyle derdik:

"es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah, es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah."
(Bir kimse) bunu derken eliyle de iki yanına işaret ederdi. Daha sonra Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Öyle ellerinizle, yerinde duramayan atların kuyrukları gibi neye işaret ediyorsunuz? Birinizin, elini uyluğunun üzerine koyması sonra sağındaki ve solundaki kardeşine selâm vermesi yeterli olur."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s.)'ın arkasında namaz kıldığımız zaman birimiz selâm verdiğinde eliyle sağına ve soluna işaret etti. (Resulullah a.s.) namazı kılınca şöyle buyurdu:
"Birinize ne oluyor ki, elleriyle adeta yerinde duramayan atların kuyrukları gibi işaret ediyor? Şöyle demesi yeterli olur -yahut: Yeterli olmaz mı?- " Bunu derken iki parmağıyla işaret etti (ve sözüne şöyle devam etti):
"Sağındaki ve solundaki kardeşine selâm verir."[110]
Yine Ebu Davud'un anlam itibariyle yukandakine benzeyen bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Birinize -veya birilerine- elini uyluklarının üzerine koyması, sonra sağındaki ve solundaki kardeşine selâm vermesi yeterli olur."[111]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"İnsanların ellerini yukarıya kaldırmış oldukları bir sırada Resulullah (a.s.) yanımıza girdi. -(Hadisin ravilerinden olan) Zuheyr dedi ki:
"Zannediyorum insanların bu sırada namazda olduklarını soyledi"-(Resulullah (a.s.) bunun üzerine) şöyle buyurdu:
"Ne oluyor ki, yerinde duramayan atların kuyrukları gibi ellerinizi yukarı kaldırdığınızı görüyorum? Namazda sakin olunuz."[112]
Bu son rivayeti, farklı bir anlam taşıyan bir hadisin içerisinde rivayet etmiştir. [113]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri hadisi şeriflerden hareketle Hanefiler, namazdaki hareketlerin azaltılması amacıyla ilk namaza giriş tekbiri dışında herhangi bir yerde ellerin kulakların hizasına kadar kaldırılmasının gerekmediği hükmünü çıkarmışlardır. Ancak bunun sünnet olduğunu söyleyenler, bunu namaz hareketlerinden olmayan bir hareket olarak değerlendirmemektedirler.[114]

1166- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a.)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.) namazı selâm ile bitirirdi ve şeytan gibi kalçalarını ökçelerinin arasına koymaktan nehyederdi."[115]

Bir Açıklama

Bazıları yukarıdaki hadisi şerifin metninde geçen (ve bizim "şeytan gibi kalçalarını ökçelerinin arasına koymak" anlamını verdiğimiz) ukbetu'ş-şey-tan ibaresini, kişinin iki secde arasında veya oturuş (kuud) esnasında ayaklarının her ikisini de yere yatırması olarak açıklamışlardır ki, bu hareket mekruhtur. Bazıları ise bunu ayaklarını dikerek ökçelerinin üzerine yüklenmek şeklinde açıklamışlardır. Ancak bazı hadisçilere göre iki secde arasında ayakları dikerek ökçelerin üzerine oturmanın sünnet olduğu daha önce geçmişti. İmam Şafii'nin de bunu müstehab olarak gördüğü bildirilmiştir. Ancak görülene (zahire) göre bu hareket, Resulullah (a.s)'ın çoğunlukla uyguladığı sünnetine aykırıdır.[116]

1167- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.) selâm verdiğinde sadece: "Allahumme ente's-Selâm ve minke's-Selâm Tebârekte Yâ Ze'1-Celâli ve'1-İkrâm (Ey Allah'ım! Sen Selâm'sm, selâm sendendir. Ey celâl ve ikram sahibi sen pek yücesin)" diyecek kadar otururdu."[117]

Bir Açıklama

Farz namaz kılan birinin farzdan hemen sonra arada bir fasıla (zaman aralığı) vermeden veya bir yerden bir yere geçiş yapmadan hemen nafile namaza başlamaması müstehabdır.
Hanefilere göre fasıla olarak: "Allahumme ente's-Selâm ve minke's-Selâm Tebârekte Yâ Ze'1-Celâli ve'1-İkrâm" denmesi yeterli olur. Hanefilerin dışındakiler, selâmdan sonra ve nafile namaza başlamadan önce namazın arkasından zikirler (virdler) okur. Hanefilere göre ise bu zikirler nafile namazdan sonra okunur. Çünkü nafile namaz onlara göre farz namazın eksikliklerini tamamlar. Dolayısıyla onlar çok kısa bir fasıladan sonra hemen nafile namaza başlanmasını uygun görmektedirler.[118]

1168- Müslim, İsmail bin Abdurrahman Suddi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Enes bin Malik (r.a)'e: "Sağıma ve soluma selâm verdikten sonra namazdan nasıl ayrılacağım?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın çoğunlukla sağ tarafına doğru ayrıldığını gördüm."[119]

1169- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s.)'ın ayakta ve oturarak su içtiğini gördüm. Yalın ayak ve nalinle (terlikle) yürüdüğünü gördüm. (Namazdan) sağa ve sola doğru ayrıldığını gördüm."[120]

1170- imam Malik, Vasi bin Habban (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ben namaz kılıyordum. Bu sırada Abdullah bin Ömer (r.a.) de sırtını kıble tarafındaki duvara dayamıştı. Namazımı tamamlayınca sol tarafıma dönerek ona doğru gittim. Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle söyledi:
"Seni sağ tarafına doğru çekilmekten alıkoyan ne oldu?" Ben: "Seni gördüm ve sana doğru geldim" dedim. O da şöyle söyledi:
"Yerinde bir şey yaptın. "(Namazdan ayrılırken) sağ tarafına doğru dönerek çekil" diyen oluyor. Namaz kıldığın zaman istediğin tarafa doğru ayrıl. istersen sağ tarafına doğru ayrıl ve istersen sol tarafına doğru ayni."[121]

1171- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Biriniz namazından şeytana bir şey kaptırmasın. Namazdan sağa doğru ayrılmanın namaz kılanın üzerinde bir hak olduğu görülüyor (ileri sürülüyor). Ben bir çok kere Resulullah (a.s.)'ın sol tarafına doğru ayrıldığını gördüm."
Ancak Ebu Davud'un rivayetinde ifade şu şekilde geçmektedir: "(Resulullah a.s) çoğu zaman sol tarafına doğru ayrılırdı." Umare dedi ki:
"Daha sonra Medine'ye geldim ve Resulullah (a.s)'ın sol tarafındaki iniş yerlerini gördüm."[122]

1172- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O (yani Enes bin Malik (r.a) namazdan sonra), gerek sağına ve gerek soluna doğru dönerdi. Sonra sağ tarafına dönmeye çalışan kimseyi kmardı."

Bunu Buhari, cezm sigasıyla muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir.
Hafız İbni Hacer de şöyle söylemiştir:
"Bu rivayetin zahiri (görünüşteki anlamı), Müslim'in İsmail bin Abdurrahman Suddi tankıyla rivayet etmiş olduğu hadise ters düşmektedir. Söz konusu rivayete göre Suddi şöyle söylemiştir:
"Enes bin Malik (r.a.)'e: "Sağıma ve soluma selâm verdikten sonra namazdan nasıl ayrılacağım?" diye sordum. Şöyle söyledi: "Ben Resulullah (a.s.)'m çoğunlukla sağ tarafına doğru ayrıldığını gördüm."
Bu iki rivayetin birleştirilmesi, Enes bin Malik (r.a.)'in özellikle sağa dönmeyi kesin bir görev veya vacib olarak görenleri kınadığı anlamının çıkarılması ile mümkündür. Ancak böyle bir tutum söz konusu olmadığında sağa dönmek daha efdaldir.
Beğavi (3/213) de şöyle söylemiştir:
"Namaz kılan kişinin bir ihtiyacı olursa ihtiyacını gidermek için hangi tarafa doğru gitmesi gerekiyorsa o tarafa doğru gider. Her iki taraf da kendisi için bir olursa, o zaman istediği tarafa doğru dönebilir. Ancak sağa doğru dönmesi efdaldir. Çünkü Resulullah (a.s) her zaman bir şeye sağdan başlamayı, öncelikle sağa yönelmeyi (teyemmünü) severdi. Kişi eğer camiden çıkmayı düşünmüyorsa o zaman aşağıda gelecek olan ve Bera bin Azib (r.a)'in rivayet ettiği hadis gereğince sağ yanına dönüp yüzünü insanlara doğru çevirir."[123]

1173- Ebu Davud, Yezid bin Esved (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.) ile birlikte namaz kıldım. Namazını bitirdiğinde yana dönerdi."
Nesai'nin rivayetinde bildirildiğine göre Yezid, Resulullah (a.s) ile birlikte sabah namazım kıldı. (Resulullah a.s) namazını bitirince yana döndü. [124]

1174- Müslim, Bera bin Azib (r.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldığımızda sağ yanında bulunmayı isterdik. O da yüzünü bize çevirirdi." Dedi ki: "(Resulullah (a.s)'m) şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Rabbim! Kullarım yeniden dirilteceğin veya toplayacağın gün beni azabından koru!"[125]

Bir Açıklama

Buradan hareketle ilim adamları, imamın selâmdan sonra oturuşunu değiştirmesinin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bu sırada herhangi bir şekilde (yani sağdan veya soldan) dönerek namaz kılanların tarafına yönelir. Bazı beldelerde imamın ve imama uyanların bu şekilde birlikte namaz virdle-rini (namazın ardından okunan zikirleri) okumaları adet olmuştur. Hanefiler imamın namaz kılanlara doğru yönelmesi konusunda kıldığı namazın ardından nafile namazın bulunmamasını veya nafile namazı yani sünneti de kıldıktan sonra yönelmesini şart koşmuşlardır.[126]

1175- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"İmam selâm verdikten sonra cemaatten olan birinin bir ihtiyacı olursa, selâmdan sonra imamın kendine doğru dönmesini beklemesine gerek yoktur. Namazın bitirilmesi selâm iledir."
Abdullah selâm verdiğinde hiç beklemeden hemen kalkar veya yerini değiştirir yahut kendine uyanlara yüzünü dönerdi.[127]

1176- Buhari, Hind bintu Haris (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O (yani Hind) Resulullah (a.s.)'m hanımı Ümmü Seleme (r.a.)'nin kendisine şöyle bildirdiğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m zamanında kadınlar farz bir namazdan sonra selâm verdiklerinde kalkarlardı. Resulullah (a.s) ve arkasından namaz kılan erkekler ise yerlerinde dururlardı. Resulullah (a.s) kalktığında erkekler de kalkarlardı."[128]

1177- Buhari, Hind bintu Haris'ten, o da Ummu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazdan sonra selâm verdiğinde çok kısa bir süre o-turduktan sonra hemen kalkardı."
Zuhri şöyle söylemiştir:
"Biz bunun (yani söz konusu beklemesinin) erkeklerden herhangi biri çıkmadan kadınların gitmesine fırsat vermek için olduğu kanaatini taşıyoruz. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."[129]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s) bu gibi hareketleriyle insanlara bir takım görgü ve mürüvvet kurallarını öğretiyordu. Gerek Resulullah (a.s)'m öğretim ve uygulamalarında ve gerekse sahabilerinin uygulamalarında bu gibi hareketlere sıkça rastlamaktayız. Bundan dolayı mürüvvet İslâm'da özel bir yer kazanmıştır. Bu yüzden fıkıhçılar şöyle söylemişlerdir:
"Kim işlenmesi mubah da olsa mürüvvete aykırı bir harekette bulunursa adalet sıfatı gider (yani bazı konularda kendine güvenilmez, rivayetleri kuşkuyla karşılanır vs.)"
Yukarıdaki rivayetten ve benzerlerinden hareketle bazı İslâm beldelerinde eğitim-öğretim işleriyle ilgilenenler derslerden sonra Önce kız öğrencilerin çıkmalarını sonra da erkek öğrencilerin çıkmalarını bir kural olarak uygulamaktadırlar.[130]

1178- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Farz bir namazdan ayrıldıktan sonra zikirde seslerin yükseltilmesi Resulullah (a.s.) zamanında görülen bir şeydi." Abdullah bin Abbas (r.a.) dedi ki:
"Ben bunu duyduğumda, bu şekilde namazdan ayrıldıklarını anlardım."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın namazının bittiğini ancak tekbirden anlardık."
Ömer bin Dinar dedi ki: "Bunu bana Ebu Ma'bed rivayet etti sonra da kendisi bunu inkâr etti."[131]
Ancak Ebu Davud yukarıdaki birinci hadisin rivayetinde şu ifadeye yer vermiştir:
"Namazdan ayrıldıklarını bununla anlar ve duyardım." ikinci rivayeti Nesai de nakletmiştir.[132] Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir: "İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"İmam Şafii bu hadisi şu manada anlamıştır: "Onlar zikrin mahiyetini öğretmek amacıyla kısa bir süre açıktan zikir yaparlardı. Yoksa bu şekilde açıktan zikri öyle devam ettirip durmazlardı."
Tercih edilen görüşe göre gerek imam ve gerekse imama uyan kişinin zikirlerini gizlice yapmaları gerekir. Ancak öğretime ihtiyaç olduğunda açıktan yapılabilir."
[133]

1179- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Namazın tahrimi (girişi) tekbirdir, tahlili (içinden çıkışı) ise selâmdır. Selâm verdiğin zaman acele bir ihtiyacın (işin) olursa, yüzünü dönmeden çık git."[134]

Bir Açıklama

İfadeden anlaşıldığına göre bu söz imam için söylenmiştir. Çünkü imamın namazdan sonra yüzünü namaz kılanlara doğru dönmesi müstehabdır. Ancak herhangi bir ihtiyacının olması durumunda yüzünü dönmeden hemen çıkıp gidebilir.
Burada dönüşle namazın virdlerinin ve zikirlerinin okunması için olan dönüş de kastedilmiş olabilir. Bu durumda söz, namaz kılan herkes İçin söylenmiş olur. Bu da gerek imamın ve gerekse imama uyanın sadece namazı kılmakla yetinebileceklerini, hemen kalkmalarını gerektiren din veya dünya işleriyle ilgili özel bir durumlarının olması sebebiyle namazın ardından okunan zikirleri yapmadan kalkabileceklerini gösterir. Mesela önemli bir konuyu görüştükleri bir toplantılarının olması durumu böyledir. Zikirler ve dualar da bu önemli işin hesabına olur.[135]

NAMAZDA HUŞU

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Mü'minler muhakkak kurtuluşa ermişlerdir. Onlar namazlarında huşu üzeredirler."[136]
Mücahid burada huşu ile kastedilenin, sükun (sessizlik, kendini tamamen namaza verme) olduğunu söylemiştir. Mücahid Yüce Allah'ın: "Belirtileri (mü'min olduklarını ortaya koyan işaretleri), yüzlerindeki secde izlerinden-dir" [137] mealindeki sözü hakkında şöyle söylemiştir:
"Burada kastedilen huşu ve alçakgönüllülüktür. Huşu anlam itibariyle huzuya (kendini tamamen vermeye) yakındır. Ancak huzu bedende olur, huşu ise hem bedende, hem gözde ve hem de seste olur."
Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"O gün hiç bir tarafa sapmadan çağırıcıya uyarlar. Rahman'a karşı sesler kısılmıştır."[138] (Burada "kısılmıştır" anlamına haşe'at fiili kullanılmıştır - Çeviren)[139]

1180- Ahmed bin Hanbel, Mutarrif bin Abdullah bin Şuhhayr (r.a)'dan rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namaz kıldığını gördüm. Göğsünde de ağlamaktan değirmen dönmesinden çıkan inilti gibi bir inilti vardı."
Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ı namaz kılarken gördüm. İçinde kazanın çıkardığı inilti gibi bir inilti vardı -yani ağlıyordu."[140]

1181- İbni Huzeyme, Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bedir gününde içimizde Mikdad (r.a)'dan başka atlı yoktu. O gün (bir ara) gördüm bizden hiç kimse müstesna olmaksızın uyuyordu. Sadece Resulullah (a.s) bir ağacın altında namaz kılıyor ve ağlıyordu. Sabahlaymcaya kadar böyle devam etti."
İbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a)'la ilgili bir olayda bildirildiğine göre Resulullah (a.s) ona insanlara namaz kılmasını emrettiğinde kendisine onun hakkında şöyle dendi: "O, ince yürekli Kur'an-ı Kerim okurken çok ağlayan biridir." Bu rivayet

de bu konuyla ilgilidir."[141]

1182- Ebu Ya'la, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) gecelerdi. Sonra Bilal (r.a) kendisini ezanla çağırırdı. (Resulullah a.s) kalkar yıkanırdı. Bu sırada suyun yanağından ve saçından aktığını görürdüm. Sonra çıkar ve namaz kılardı. Bu sırada ağlamasını duyardım."[142]

1183- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir gün namaz kıldı. Sonra çekildi ve şöyle buyurdu;
"Ey filanca! Namazını güzelce kılmıyor musun? Namaz kılan namaz kıldığında nasıl namaz kıldığına bakmıyor mu? O ancak kendi için namaz kılmaktadır. Ben önümden gördüğüm gibi arkamdan da görmekteyim."[143]

Bir Açıklama

Belirtilen hal Yüce Allah'ın Resulullah (a.s)'a lütfetmiş olduğu bir haldi. Bu hal ruhla ilgili bir konudur. Çünkü bu hal ruha giren bir haldir.
Gerek Müslümanların ve gerekse kâfirlerin sözünü ettikleri bir şeye ruhen ulaşma hali ise ruhun kendine özel bir takım keşiflerde bulunabildiğini göstermektedir. Ancak hiç bir durum Resulullah (a.s)'m durumuna benzemez. Biz bunu sadece bir benzerlik açısından ele aldık.[144]

1184- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize öğle namazını kıldırdı. Selâm verince safların en arkasında bulunan bir adamı çağırdı ve şöyle buyurdu:
"Ey filanca! Allah'tan sakınmıyor musun? Biriniz namaz kılmaya durduğunda artık Rabbine münacaata duruyordur. O'na nasıl münacaat ettiğine baksın. Siz benim sizi görmediğimi sanıyorsunuz. Vallahi ben Önümden gördüğüm gibi arkamdan da görürüm."[145]

1185- İmam Malik, Nu'man bin Murre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"İçki içen, zina eden ve hırsızlık eden kimse hakkındaki görüşünüz nedir?" Bu, daha belirtilen kimseler hakkında had cezalarının inmesinden önceydi. (Orada bulunanlar):
"Allah ve Peygamberi daha iyi bilir" dediler. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Bunlar (belirtilen fiiller) çirkin kötülüklerdir. Onlar için ceza vardır. Hırsızlığın en fenası ise namazından çalanın hırsızlığıdır."
"Bir kimse namazından nasıl çalar ya Resulullah (a.s)!" dediler. Şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdelerini tam yapmaz."
Nu'man dedi ki:
"Hz. Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Sizin dininizin yüzü namazdır. Dininizin yüzünü huşu ile süsleyin."[146]

1186- Ahmed bin Hanbel, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların hırsızlıkta en fenaları namazından çalandır."
"Bir kimse namazından nasıl çalar ya Resulullah (a.s)!" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdelerini tam yapmaz yahut rüku ve secdede belini doğrultmaz." [147]

1187- Taberani, Abdullah bin Muğaffel (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların hırsızlıkta en fena olanı namazından çalandır."
"Kişi namazından nasıl çalar?" dediler. O da (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Rüku ve secdesini tam yapmaz. İnsanların en cimrileri de selâmda cimrilik edendir."[148]

1188- Bezzar, Bureyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üç şey görgüsüzlüktendir: Adamın ayakta işemesi yahut namazım bitirmeden alnını silmesi ya da secdesine (secde yerine) üflemesi."[149]

Bîr Açıklama

Bu hadis Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, Katade'nin Abdullah bin Burey-de'den, onun da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayeti tankıyla mevkuf olarak

nakledilmiştir. Bir de Said bin Ubeydullah'ın Abdullah bin Bureyde'den, onun da Bureyde'den merfu bir rivayeti bulunmaktadır. Bazıları bu rivayetin senedinin sağlam olmadığını ileri sürerek illetli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Said bin Ubeydullah biraz zayıf biridir. Hafız İbni Hacer onun hakkında: "Saduktur (doğru sözlüdür, sikadan sonraki derece -Çeviren) ancak hafızası zayıf biri olabilir (yahut ömrünün sonuna doğru hafızası zayıflamış olabilir.)" demiştir.
Buharı, onun hadisinin münker (kabul edilemez) olduğunu ve hakkında tenkitler bulunduğunu söylemiştir. Tirmizi de: "Bu konuda Bureyde'den nakledilen hadis korunmuş (güzelce ezberlenerek sağlam bir şekilde rivayet edilmiş) bir hadis değildir." demiştir. (1) Neylu'l-Evtar (2/268)'da da şöyle denmektedir:
"Iraki bu hadisin ravilerinin Sahih'te isimleri geçen raviler olduklarını söylemiştir. Ancak ben Hafız İbni Hacer'İn Zeynuddin (Iraki)'nin sözüyle ilgili olarak kendi el yazmasıyla şöyle yazdığını gördüm:
"Onun "ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" sözü doğru değildir." Ayni de Buhari Şerhi (3/135)'inde şöyle söylemiştir:
"Tirmizi'nin bu sözü üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Çünkü Bezzar bunu sahih bir senetle rivayet etmiştir."
Allame Mubarekfuri de şöyle söylemiştir:
"Tirmizi bu konuda sözüne itibar edilecek önder ilim adamlarmdandır. Dolayısıyla: "Bu konuda Bureyde'den nakledilen hadis korunmuş (güzelce ezberlenerek sağlam bir şekilde rivayet edilmiş) bir hadis değildir" sözüne güvenilir. Ancak bunu Bezzar'ın görünüşte sahih bir senetle rivayet etmiş olması, bunun "korunmuş olmayan bir hadis" olma özelliğini ortadan kaldırmaz."[150]

1189- Taberani, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu ümmetten kaldırılacak ilk şey huşudur. O kadar ki, içlerinde huşu sahibi birini göremezsin."[151]

1190- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bazı insanlara ne oluyor ki namazda gözlerini göğe doğru çeviriyorlar." Bu konuda tutumunu gayet sertleştirdi ve sonra şöyle buyurdu: "Bunlar ya bu işi bırakırlar ya da gözleri alınır."[152]

1191- Müslim* Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda dua esnasında gözlerini göğe doğru çeviren bir takım insanlar ya bu işi bırakırlar ya da gözleri alınır."[153]

1192- Taberani, Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İmamdan önce başını kaldıran, başının köpek başına çevrilmesinden korkmuyor mu? Bir de gözlerini göğe doğru çevirenler (yani namaz esnasında) ya bu işi bırakırlar ya da gözleri alınır."[154]

1193- Ebu Davud, Ebu Zeri Gifari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Kul namazmdayken sağa sola bakmadığı sürece Allah ona yönelir. O eğer sağa sola bakarsa Allah da ondan yüzünü çevirir."[155]

1194- Ahmed bin Hanbel, Haris Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın kendisine şöyle söylediğini bildirdi:
"Şam yüce olan Allah, Zekeriya oğlu Yahya (a.s)'ya hem kendisinin yerine getirmesi ve hem de îsrailoğullanna emretmesi üzere beş sözü (yani beş şeyi) emretti."
"Resulullah (a.s) bunu insanlara vaaz ederken bildirdi ve sonra da şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah size namazı emretti. Yüzlerinizi diktiğinizde (kıbleye yöneldiğinizde) artık sağa sola bakmayın. Kul Allah için namaz kılarken Allah kendi yüzünü onun yüzüne doğru çevirir. Kul yüzünü başka tarafa çevirmedikçe Allah da yüzünü ondan başka tarafa çevirmez."[156]

1195- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a namazda sağa sola bakmak hakkında soru sordum. Şöyle buyurdu:
"O bir aşırmadır. Onunla şeytan, kulun namazmdan bir şeyler aşınr."[157]

1196- Ebu Davud, Ammar bin Yasir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kişi bazen namazının ancak onda biri, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri veya yarısı yazılmış halde namazını bitirip çekilir."[158]

1197- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Namazı düzenli kılın." Şöyle diyordu:
"Sessiz durun, mutmain olun (namazın her rüknünde organlarınız o rükne uygun şekil alarak sükunet bulsun.}"[159]

1198- Taberani, Evsat'ta Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün benim de hazır bulunduğum bir sırada sahabi-lerine şöyle buyurdu:
"Şu kervan birinizin olsaydı aldatılmak hoşuna gitmezdi. Biriniz nasıl oluyor da Allah için olan namazında hile yapmaya kalkıyor. Namazlarınızı tam yapm. Doğrusu Allah tam olandan başkasını kabul etmez."[160]

1199- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini ri- vayet etmiştir:
"Yakın dostum (Resulullah a.s) bana üç şeyi tavsiye etti ve beni üç şeyden nehyetti. Beni horozun gagalaması gibi gagalamaktan, köpeğin çömelmesi gibi çömelmekten ve tilkinin sağı solu kolaçan etmesi gibi sağa sola bakmaktan nehyetti."[161]

1200- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) üzerinde resimler bulunan bir gömlekle namaz kıldı. Sonra şöyle buyurdu:
"Şunun resimleri beni meşgul etti (yani zihnimi meşgul etti). Bunu Ebu Cehm'e götürün ve bana enbicaniyeyi (bir tür yün gömlek) getirin."[162]

Bir Açıklama

Beğavi (3/256) şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, namaz kılman yerlerin nakışlarla süslenmesinin kera-hiyetine yani iyi bir şey olmadığına delalet etmektedir. Bu hadisi şerif aynı zamanda namazda, gözü, yazılı bir yazıya takılan kimsenin bundan dolayı namazının bozulmayacağına delalet etmektedir. Bu aynı zamanda bir şey üzerinde düşünmenin namazı bozmayacağına da delalet etmektedir."
Hz. Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:

"Benim namazda iken ordumu teçhiz ettiğim (yani kafamda bunun planlarını kurduğum) olur."
İmam Malik de şöyle söylemiştir:
"Bana haber verildiğine göre Hz. Ömer bin Hattab (r.a) şöyle söylemiştir:

"Ben bazen yatağıma uzanırım ama uykum gelmez. Bunun üzerine kalkıp namaza dururum. İnsanların işlerinden dolayı kendimi tamamiyle okuduğum şeye veremem."
İmam Malik şöyle söylemiştir:
"(O bu sözüyle) Allah'a itaat edilmesi ve O'na karşı gelinmemesi gerektiğini söylemek istemiştir."[163]

1201- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz yemekte ise namaz için kamet getirilmiş olsa (veya namaza durulmuş olsa) bile onunla (yemekle) ilgili ihtiyacını görmeden acele etmesin"[164]

1202- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer namaz için kamet getirilir ve bu esnada akşam yemeği ortaya gelirse önce yemekten başlayın."
Bir rivayette: "ortaya gelirse" yerine "ortaya konursa" denmektedir.[165]

1203- Müslim» Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Yemek hazırken namaz kılınmaz. İki çirkin işin kendini zorladığı kimse için de bu (yani namaza durmak) olmaz."[166]

1204- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yemek hazırken namaz kılınmaz. İki çirkin iş kendini zorlayan için de bu (namaza durmak) olmaz."[167]

1205- Taberani, Evsat'ta Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer namaz için kamet getirilirse ve biriniz oruçlu olursa akşam namazını kılmadan önce akşam yemeğinden başlasın. Akşam yemeğinizde de acele etmeyin."[168]

1206- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirilirse ona gelin. Sakin ve vakarlı olun. Ne kadarına yetişirseniz o kadarını (cemaatle birlikte) kılın, kaçırdığınızı da sonradan tamamlayın."[169]

1207- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirildiğinde ona koşarak gelmeyin. Yürüyerek gelin, Size düşen sakin olmaktır. Ne kadarına yetişirseniz onu (cemaatle) kılın, kaçırdığınızı da kaza edin (yani selâmdan sonra tamamlayın.)"[170]

1208- Müslim, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi Müslüman, farz bir namazın vakti girdiğinde güzelce abdesti-ni alır, huşuunu ve rükuunu tam yaparsa büyük günâh işlemiş olmadığı sürece onun namazı daha önce işlemiş olduğu günâhlarına keffaret olur. Bu ise bütün zaman için geçerlidir."[171]

HUŞU NEDİR VE NASIL GERÇEKLEŞTİRİLİR?

'İslam'da Nefis Tezkiyesi' adlı kitabımızda nefislerin arındırılması konusunda şöyle demiştik:

Huşu, kalbin sağlıklı olduğunu gösteren en yüksek derecedir. Huşu ilmi ortadan kalkarsa bu, Müslümanın kalbinin harab olduğunu gösterir. Huşunun tamamen yok olması ise ancak kalbin dünya sevgisi ve dünya için yarış gibi tehlikeli bir takım hastalıklar ve fena haller tarafından yenilgiye uğratılm-asından sonra söz konusu olur. Kalp, hastalıklar tarafından yenilgiye uğratıldığı zaman ahirete muttali olma (ahiretle yakınlık kurma) Özelliğini kaybeder. Artık bu noktaya gelindiğinde Müslümanların kurtuluş yolları kalmamış demektir. Dünya sevgisi ve dünya için yarış izler. Dünya için yarışa girilince, ne din ne de dünya İşinin düzene konması mümkün olur.

Huşunun kaybedilmesi, kalbin hayatını ve canlılığını kaybetmesinin işaretidir. Böyle bir kalbe artık öğüt etki etmez. Arzular bu kalbe üstün gelir. Artık bundan sonra durumun nasıl olacağım düşünelim. Arzular üstün gelince ve öğüt ve vaaz etki etmeyince, artık o zaman şehvetler üstünlük sağlar. Bu zaman yarışmacılık anlayışı koltuğa oturur, üstünlük ve hâkimiyet sağlar. Mala ve şehvetlere de o hükmeder. Böyle bir anlayış, hâkimiyeti ele aldıktan sonra artık bununla din ve dünya işi de düzene konulamaz.

Huşu, ResuhıUah (a.s)'ın hadislerinin metinlerinde anlatılan bir ilimdir. Bu ilmi bilenlerin sayısı ise azdır. Ey Müslüman! Eğer seni huşuya ulaştırabilecek gerçek huşu sahibi birini bulursan onun elini tut. Çünkü bu, ahiret alimlerinin işaretidir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:

"De ki: "Ona ister iman edin ister iman etmeyin. O, daha önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okunduğunda çenelerinin üstüne kapanarak secde ederler. Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Rabbimizin vaadi kesinlikle yerine gelmiştir" derler. Çeneleri üstüne kapanıp ağlarlar ve (Kur'an) onların gönüllerindeki derin saygıyı (huşuyu) artırır."[172]

Huşu ilmi, kalplerin hastalıklardan arındırılması ilmi ile bağlantılıdır. Huşunu.1 gerçekleşmesi ise kalbin sağlıklı olmasıyla bağlantılıdır ve bu kapı oldukça geniş bir kapıdır. Bu yüzden ahiret alimleri Allah yoluna giren kimsenin, kalbinin dirilmesi için ona öncelikle Allah'ın zikrini ve hikmeti telkin ederler. Kalbi dirildiğinde de onu kınanmış özelliklerden temizleyerek övülmüş özellikleri kazanması için kendisine yol gösterirler. Bu noktada, kişinin kendini Allah'ın huzurunda hissetmek, okuduğu şeylerin anlamları üzerinde düşünmek suretiyle

kalbini huşuya alıştırması konusu karşısına çıkar. Onlara göre bunların her birinin şeriatça belirlenmiş (meşru) bir yolu bulunmaktadır.
Namazda organların huşu üzere olması, kalbin hususunun terazisidir. Namazda gerçekleştirilen huşu, kalbin hususunun bir göstergesidir. [173] Minhacu'l-Kasİdin'in muhtasarında şöyle denmektedir:
"Bil ki, namazın bir takım rükünleri, vacipleri ve sünnetleri bulunmaktadır. Namazın ruhu ise niyet, ihlas, huşu ve kalbin namaza verilmesidir. Namazın içinde zikirler, münacaatlar (dua ve niyazlar) ve bir takım fiiller bulunmaktadır. Ancak okunan şeye kalbi vermedikten sonra, zikirlerden ve münacaatlardan amaçlanan şey gerçekleşmez. Çünkü eğer konuşulan şey, içteki duyguları ifade etmezse sadece bir hezeyan mahiyeti taşır. Bunun gibi yapılan fiillerden amaçlanan şey de gerçekleşmez. Çünkü ayakta durmanın (kıyamın) anlamı hizmete hazır olma, rüku ve secdenin anlamı kendi basitliğini ortaya koyarak Allah'ı yüceltme olduğuna göre bu duygular kalpte hissedilmeyince amaç gerçekleşmiş olmaz.
Yapılan bir fiil amacının dışına çıktığı zaman ise sadece pek itibarı olmayan şekli bir hareket mahiyetine bürünür.
Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Ancak sizden O'na yalnız takva ulaşır."[174]
Burada anlatılmak istenen şudur: Şanı yüce olan Allah'a ulaşan şey, insanın kalbini bürüyen bir Özelliktir ki, o da kendinden istenen emirleri gönülden yerine getirme duygusudur. Bu itibarla namazda mutlaka okunanlara ve yapılanlara kalbin verilmesi gerekir. Ancak şeriat olağan dışı gaflet hallerine müsamaha göstermiştir. Çünkü namazın başında kalp verildikten sonra kalan kısımlarda bunun zorunluluğu hükmü yoktur.
Namazın canlılık kazanmasını sağlayan manalar (tutumlar) ise çoktur:
Birinci mana: Yukarıda da belirttiğimiz üzere kalbin tamamen namaza verilmesidir. Bunun anlamı ise kalbin yapılan şeyle ilgili olan düşüncelerin dışındaki bütün düşüncelerden arındırılma sidir. Bunun sebebi ise zihnin meşguliyetidir. Çünkü kişi bir şeye zihnini verdiği zaman kalbi de ister istemez onunla meşgul olacaktır. Bunun, zihni tamamen namaza vermekten başka bir tedavisi yoktur. Zihnin namaz dışındaki şeylerden alıkonmasının derecesi, ahiret inancının gücüne ve dünyayı basite alma derecesine göre artar ve eksilir. Şunu bilmeliyiz ki, namazda zihnin başka şeylerle meşgul olmasının sebebi iman zayıflığıdır. Artık imam güçlendirmek için çalışmak gereklidir.

ikinci mana: Kişinin okuduğunu anlamasıdır. Bu, kalbini vermekle doğrudan bağlantılı olan bir şeydir. Çünkü bazen insan okuduğu sözlere kalbini verir ama anlamına kalbini vermez. Bunun için, insanın zihnini meşgul eden şeyleri zihninden atarak ve onların gelmesine yol açan unsurları yok ederek zihnini tamamen okuduğuna vermesi iyi olur. Çünkü söz konusu düşüncelerin zihne gelmesine yol açan sebep yok edilmezse o düşünceler de zihni terket-mez.
Zihnin meşguliyetine yol açan unsurlar, yerine göre dıştan gelen (zahiri) şeyler olabilir. Bunlar gözü ve kulağı meşgul eden unsurlardır. Ya da içten gelen şeyler olabilir ki, bunlar daha kuvvetli etki yapar. Bunlar ise dünyanın değişik alanları ile ilgili düşüncelerdir. Bu gibi düşünceler çoğu zaman tek bir konu üzerinde toplanmazlar. Bu düşünceler, gözü sağa sola bakmaktan alıkoymakla da gitmezler. Çünkü bizzat kalbin içine giren düşünceler, onu meşgul etmeye yetmektedir.
Eğer zihni meşgul eden unsurlar dıştan gelen şeylerse, bunun tedavisi; gözü ve kulağı meşgul eden şeylerle bağlantıyı kesmektir. Bu da kıbleye yakın durmak (yani kıble cihetindeki duvara veya benzeri engele yalan durmak), gözleri secde yerine doğru çevirmek, nakışlı ve süslü yerlerde namaza durmaktan çekinmek ve namaza dururken etrafmda kendini zihnen meşgul edecek bir şey bırakmamakla olur. Nitekim Resulullah (a. s) üzerinde resimler ve işaretler bulunan enbicaniye ile namaz kıldıktan sonra onu çıkarmış ve şöyle buyurmuştur:
"Bu, az önce beni namazımda meşgul etti."
Eğer zihni meşgul eden şeyler içten geliyorsa, bunun tedavisinin yolu da insanın kendini okuduğuna vermeğe zorlaması ve zihnini başka şeylerle meşgul olmaktan alıkoymaya çalışmasıdır. İnsan bunun için kafasındaki düşünceleri atmak ve zihnini namazla ilgili olmayan düşüncelerden arındırmak suretiyle namazdan önce, kendini namaza hazırlamalıdır. Bu arada ahiret konusunu yemden aklına getirmeli ve Yüce Allah'ın Önünde durmanın dehşetini, o halin korkunçluğunu düşünmelidir. Eğer buna rağmen yine zihnindeki düşünceler gitmezse, bu düşüncelerin kendini yakından ilgilendiren bir takım konularla ve bazı arzularıyla bağlantısının olduğunu bilmelidir. Bundan dolayı söz konusu konularla bağlantısını koparmalı ve zihnini meşgul eden arzulan kalbinden atmalıdır.
Şunu bilmeliyiz ki, bir rahatsızlık iyice yerleşince o, ancak oldukça etkili bir ilaçla tedavi edilebilir. Rahatsızlık iyice etkili duruma gelirse, namaz kılanın dikkatini çeker. Namazını bitirinceye kadar dikkatini, kendini çeken şeye verebilir. Bir ağacın altında bulunan ve belli bir konuya zihnini vermek isteyen şöyle bir adamın durumu buna Örnektir: Ağacın üzerindeki kuşlar adamın

zihnini meşgul etmektedir. Adam elindeki değnekle kuşları kovar. Ancak daha kendini istediği konuya tam veremeden kuşlar yeniden gelirler ve zihnini meşgul etmeğe başlarlar. Bunun üzerine ona: "Bu işin ardı gelmez. Eğer sen onlardan kurtulmak istiyorsan ağacı kesmelisin" denir. İşte arzu ve şehvet ağacı da böyledir. Eğer büyür ve dallanırsa tıpkı normal ağaçların kuşları, pisliklerin de sivrisinekleri kendilerine çekmeleri gibi insanın zihnini kendine çeker. Böylece güzel bir ömür, çekilip gitmeyen bir şeyle kovalamaca oynamakla geçer. İşte insanın zihnini meşgul eden bu şehvet ve arzuların sebebi ise dünya sevgisidir.

Amir bin Abdukays (r.a)'a: "Namazda nefsin seni dünya işlerinden bir şeyle meşgul ediyor mu?" diye soruldu. O da şu cevabı verdi: "Andolsun ki canavarların üzerime dökülmesi benim için bundan daha sevimli olur."

Kalpten dünya sevgisinin atılması zor bir iştir. Bunun tamamen yok olması ise gerçekten büyük bir şeydir. Dolayısıyla ne kadarı atılabilirse o kadarının atılması için gayret edilmelidir. Başarıya ulaştıran ve yardım edecek olan ise Allah'tır.

Üçüncü mana: Allah'ın yüceliğini ve ulviyetini düşünmek. Bu düşünce iki şeyden doğar: Allah'ın yüceliğini ve büyüklüğünü bilmekten ve insanın kendinin basitliğini ve kulluk için yaratılmış olduğunu bilmesinden. Bu iki bilgi Allah'a karşı boyun eğme ve huşu duygularını doğurur.

Bu noktada ümit konusu düşünülmelidir ki, o her zaman korkudan daha fazladır. Nice güçlü hükümdarlar vardır ki, iyilik yapmaları ümit edilirken sorguya çekmesinin şiddetli olması sebebiyle kendisinden aynı zamanda korkulur.

Namaz kılan da namazından dolayı sevap alacağını ümit etmekle birlikte yaptığı hatalardan dolayı cezalandırılacağından da korkmalıdır.

Namaz kılan kişinin namazının her bölümünde kalbini yaptığına ve okuduğuna vermesi gerekir. Müezzinin çağrısını duyduğunda bunu kıyamet gününün çağrışma benzeterek kendini o çağrıya cevap için hazırlık yapma durumundaki biri gibi hissetmelidir. Bu durumda böyle bir çağrı üzerine düşen biri, ne olduğuna nasıl bir bedenle bu çağrıya cevap vereceğine bakmalıdır. Avret yerini örttüğünde bundaki amacın bedenindeki ayıp yerleri yaratılanlara karşı kapatmak olduğunu bilmelidir. Bu zaman içinde bulunan ve yaratıcının bildiği ayıplarını, gizli kalan çirkinlikleri düşünmeli ve yaratıcıya hiç bir şeyin gizli kalmayacağını aklına getirmelidir. Bunları örtmenin yolunun ise pişmanlık, haya ve korku olduğunu düşünmelidir.

Kıble tarafına yöneldiği zaman yüzünü diğer yönlerden kıble yönüne doğru çevirmiş olur. Kalbini Yüce Allah'a yöneltmesi ise bundan daha önemli bir şeydir. Bir kimsenin kıble tarafına yönelmesi, diğer yönleri terkederek sadece o tarafa doğru dönmesiyle ancak mümkün olabileceği gibi kalbin Allah'a

yönelmesi de ancak O'nun dışındaki her şeyden kalbi alıkoymakla mümkün olabilecektir.
Ey namaz kılan kişi! Tekbir getirdiğin zaman kalbin, dilini yalanlamasın. Çünkü eğer kalbinde Allah'tan daha büyük tuttuğun (yani kalbini daha çok meşgul eden) bir şey varsa, o zaman dilinle yalan söylüyorsun demektir. Arzularını daha büyük tutmaktan sakın. Bunun göstergesi ise arzularına uymayı Allah'a itaate tercih etmendir.
İsti'azeyi okuduğun zaman bil ki, istiaze şanı yüce olan Allah'a iltica etmektir. Eğer kalbinle Allah'a iltica etmezsen, dilinle söylediğin söz, boş bir söz olur. Okuduğunu da anlamaya çalış. "Hamd alemlerin Rabb'i olan Allah'adır" dediğin zaman, kalbini bunun anlamına ver. "(O Allah) Rahman ve Rahim'dir" dediğin zaman, Allah'ın lütfunu kalbinde düşün. "(O) hesap gününün sahibidir" dediğin zaman, O'nun yüceliğini ve büyüklüğünü düşün. Bunun gibi okuduğun her şeyin manası üzerinde düşün. Daha önce vermiş olduğumuz bir rivayette bildirildiğine göre Zurare bin Ebi Evfa (r.a): "Sur'a üflenildiği zaman..."[175] mealindeki ayeti kerime okunduğunda düşmüş ve bu halde canını vermiştir. Bunun sebebi onun bu ayeti kerimede anlatılan durumu zihninde tasarlaması ve onun etkisinin kendini ölüme götürmesidir.
Rüku ettiğin zaman gönlünde alçakgönüllülük (tevazu) duygusunu canlandır. Secdeye vardığında da son derece basit bir yaratık olduğunu aklına getir. Çünkü bu durumda nefsini lâyık olduğu yere koymuş olmaktasın. Secde ile türeme bir şeyi (fer'i) aslına döndürmüş olmaktasın. Çünkü insan topraktan yaratılmıştır. Okuduğun zikirlerin lezzetlerini de tat.
Bil ki: Bu gizli şartlan yerine getirerek namaz kılmak, kalbin pastan arındırılmasının ve üzerinde, kendine ibadet edilenin yüceliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan nurlar oluşmasının sebebidir. Bu nurlar sayesinde kendine ibadet ettiğin varlığın yüceliğinin sırlarına erersin. Ancak bunu sadece bilenler anlayabilir.
Ama namazın manalarına ermeden onu sadece şeklen yerine getiren sayılanlardan hiç birine ulaşamaz. Hatta böyle bir şeyin varlığını bile inkâr eder. [176]

Şerhu's-Sunne (3/261)'de şöyle denmektedir:
"İkrime, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Üzerinde düşünülerek kılman kısa kısa iki rek'athk bir namaz, kalb başka şeylerle meşgul olarak bütün bir gece boyunca kılman namazdan daha hayırlıdır."

Selman da şöyle söylemiştir: "Namaz bir ölçektir. Kim bunu tam yerine getirirse kendine de tam verilir. Kim kısarsa, Allah'ın kısanlar (mutaffifin) hakkında ne buyurduğunu biliyorsunuz."
Said bin Museyyeb namazı esnasında bir şeylerle meşgul olan bir adam gördü ve şöyle söyledi:
"Eğer bu adamın kalbi huşu içinde olsaydı organları da huşu gösterirdi."
Mücahid de Yüce Allah'ın: "O halde boş kaldığın zaman (ibadetle) yorul"[177] sözü hakkında şöyle söylemiştir:
"Yani dünya işlerinden boş kalırsan namazınla yorul." Yine: "Yalnız Rabbine gönlünü ver"[178] sözü hakkında da şöyle söylemiştir: "Yani niyetini ve rağbetini yalnızca Rabbine has kıl."
Mücahid, Yüce Allah'ın: "Gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun"[179] sözü hakkında da şöyle söylemiştir:
"Kişinin durgun sakin olması, huşu içinde olması, gözünü öteye-beriye bakmaktan alıkoyması ve Yüce Allah'ın korkusuyla kendini toparlaması burada sözü edilen gönülden boyun eğmeye (kunuta) girer."[180]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Namazla ilgili fikhi açıklamalarda, neyin rükün, neyin vacib, neyin sünnet ve neyin âdâb olduğundan söz edilir. Bu konuda da rivayetlerdeki bağlayıcılık derecesi esas alınır ve neyin bozup, neyin bozmayacağı konusunda hüküm çıkarılması amaçlanır. Bazı istisnai durumlar dolayısıyla Müslüman iki şeyden birini seçmek zorunda kaldığında önce en önemliyi, sonra ikinci derece Önemli olanı seçme kuralını gözetmelidir.

2. Namazda esas olan bütün rükünlerinin, vaciplerinin, sünnetlerinin ve âdabının eksiksiz yerine getirilmesidir. İlim, ilim sahibinin (ilmi doğrultusunda) işi mükemmel bir şekilde yapma gayreti içinde olmasını gerektirir. Ancak insanlardan bazıları işin tam tersini yaparlar. Vacipleri, sünnetleri ve âdabı yerine getirme konusunda gevşek davranırlar. îşte bu gibiler açısından sahip oldukları ilim fayda veren bir ilim değildir. Bu bölüm içinde geçmiş olan rivayetler de cahillerden sakındırdığı gibi bu gibilerden de sakındırmaktadır. İnsanın namazının eksik olmaması için buna.dikkat etmesi yani sözü edilenlerin etkilerinden kendini koruması gerekir.

3. Huşu, İslâm'ın namazda, Kur'an-ı Kerim okumada ve hayatın genelinde gerçekleştirilmesi istenen büyük gayelerinden biridir. Müslüman için esas olan namazında da namazı dışında da huşu üzere olmaktır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"İlahınız bir tek ilahtır. Yalnız O'na teslim olun. Alçakgönüllükle itaat edenleri müjdele. Onlar ki, Allah anıldığında kalpleri ürperir; başlarına gelenlere sabrederler, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan hayra harcarlar." [181]

Yüce Allah yine şöyle buyuruyor:

"Sabır ve namaz yoluyla yardım dileyin. Bu, gönüllerinde Allah'a karşı hürmet duygusu olanların dışındakilere gayet ağır gelir. Onlar (gönüllerinde Allah'a karşı hürmet duygusu olanlar) kendilerinin Allah'ın huzuruna çıkarılacaklarını ve O'na döndürüleceklerini düşünürler."[182]

Namazda huşu üzere olmanın önemi konusunda da Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Mü'minler muhakkak kurtuluşa ermişlerdir. Onlar namazlarında huşu üzeredirler."[183]

Yine şöyle buyuruyor:

"Onlara Rahman'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı."[184]

Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi esnasında gösterilmesi gereken huşunun durumu hakkında da şöyle buyuruyor:
"Peygambere indirileni duyduklarında, hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün."[185]
"De ki: "Ona ister iman edin ister iman etmeyin. O, daha önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okunduğunda çenelerinin üstüne kapanarak secde ederler. Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Rabbimizin vaadi kesinlikle yerine gelmiştir" derler. Çeneleri üstüne kapanıp ağlarlar ve (Kur'an) onların gönüllerindeki derin saygıyı (huşuyu) artırır."[186]
Huşunun önemi dolayısıyla şeriat, ortada insanın huşuunu önleyecek tabii bir şeyin bulunması durumunda namaz kılmaktan nehyetmiştir. Nitekim yemeğin ortaya konması durumunda namaza durmaktan nehyedilmesİ bu sebepledir. Yine namaza tam huşuya elverişli bir hal üzere durulmasını emrederek namazda kendini rahatsız edecek bir durumu gidermeden namaza durmaktan nehyetmiştir. Bundan dolayı tum'aninet, sağa sola bakmaktan çekinme, fazla hareket etmeme gibi dış etkenleri tamamlayarak namaza durmasını emretmiştir. Yine göğe doğru bakmak veya namazla ilgisi olmayan bir şeyle meşgul olmak gibi insanı huşudan alıkoyan şeylerden de nehyetmiştir.
Buradan huşunun bir görünen tarafının olduğunu anlıyoruz ki, o, namazın bütün rükünlerinin, vaciplerinin, sünnetlerinin ve âdabının yerine getirilmesi suretiyle eksiksiz kılınmasıdır. Huşunun görünen bir tarafı olduğu gibi onun görünmeyen (batini) bir hakikati de bulunmaktadır. O da düşünme ve etkilenmedir. Etkilenmenin en üst noktası ise gözlerin Allah korkusuyla ağlayarak gözyaşlarıyla dolmasıdır.
Ebu Derda (r.a)'nm rivayet ettiği hadisi şeriften anlaşıldığına göre huşu bir ilimdir. Yani huşu konusu başlı başına bir ilim alanıdır. Bu ilmi bilenlerin sayısı ise azalmıştır. Bundan dolayıdır ki, huşu sahiplerinin de sayısı azalmıştır. Huşu ilmi, kalbi neyin düzeltip, neyin bozduğunun, kalplerin bozulması halinde tedavisinin nasıl mümkün olacağının ve böylece temiz bir kalbe nasıl ulaşılacağının bilinmesine dayanır.
Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyuruyor:
"Malın ve oğulların bir yarar sağlamayacakları gün. Sadece (küfür ve nifaktan korunmuş) temiz bir kalple gelenfin yarar göreceği gün.)"[187]
4. Kalbin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması konusunda Yüce Allah'ı çokça zikretmekten daha yararlı bir şey yoktur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"De ki: "Doğrusu Allah dilediğini saptırır ve gönülden boyun eğeni de kendi (dini)ne yöneltir. Bunlar iman eden ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşan kimselerdir. İyi bilin ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur."[188]
İnsanın Allah'a yönelmesini sağlayan ilk şey zikirdir. Önce gaflet içinde zikreder. Eğer zikire devam ederse Yüce Allah onu zikre kalbini verme noktasına ulaştırır. Eğer zikre devam ederse böylece murakabe ve müşahade derecesine ulaşır (yani her hareket ve tavrında kendini Yüce Allah'ın gördüğünü düşünür ve hareketlerini ona göre düzenler -Çeviren). Eğer namazını bu iki makam (murakabe ve müşahade makamı) üzere yerine getirirse böylece huşunun en yüksek derecesine ulaşmış olur.
5. Hanefilere göre namaz kılan kişinin ayaktayken secde yerine doğru, ru-kuya vardığında ayaklarının üstüne, oturunca eteğine, selâm verirken de o-muzlarma bakması, esnerken ağzını açmaması, açmadan edememesi durumunda ise sol elinin dış kısmıyla veya elbisenin koluyla ağzmı kapatması, gücü yettiğince Öksürüğünü tutması -ki Hanefilere göre sebepsiz yere (kendini zorlayarak) öksürmek namazı bozar- kişinin hususunun dışa akseden yönleridir. Kişinin dikkat etmesi gereken bir şey de namaza canlı bir şekilde kalkmaktır.
Yüce Allah münafıkların özellikleri hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Namaza kalktıklarında üşene üşene kalkarak insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı ancak çok az anarlar."[189]
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaz kılan birinin kalbini dünyevi düşüncelerden arındırması sünnettir. Çünkü bu hudu ve huşuya yardımcı olur."
Biz burada huşunun fazileti ile ilgili rivayetlerin ancak bir kısmını verebildik. Çünkü huşu ile ilgisi bulunan rivayetler oldukça çoktur. Bunlar değişik münasebetler dolayısıyla gelecektir. Burada rivayetlerin bir kısmını verdik. Çünkü değişik münasebetler dolayısıyla okuyucunun karşısına çıkacak olan diğer rivayetler dikkatinden kaçmayacaktır.[190]

NAMAZIN BAZI ME'SUR (RİVAYETLERDE BİLDİRİLMİŞ OLAN) ZİKİRLERİ VE DUALARI

Daha önceki bölümlerde, kunutun fazileti, okumanın fazileti, namaza başlama, secde, rüku gibi konularda bir çok zikir metni geçmişti. Burada bazı şeyleri te'kid edeceğimiz ve yeniden vererek kuvvetlendireceğimiz gibi daha önce geçmemiş olan bir takım zikir ve dua metinlerine de yer vereceğiz.[191]

GENEL METİNLER

1209- Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namaza kalktığında şöyle buyururdu:
"Ben dosdoğru bir inanç ile yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben Allah'a ortak koşanlardan değilim. Benim namazım, ibadetlerim, yaşamam ve ölümüm hep alemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emredildi ve ben Müslümanların ilkiyim. Ey Allah'ım! Sen hâkimiyet sahibisin (meliksin). Senden başka ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin. Ben senin kulunum. Ben kendi nefsime haksızlık ettim. Günâhlarımı da itiraf ettim. Benim bütün günâhlarımı bağışla. Senden başka kimse günâhları bağışlayamaz. Beni ahlâkların en güzeline yönelt. Senden başkası bunun en güzeline yöneltemez. Onun kötülüklerini benden uzaklaştır. Senden başkası benden onun kötülüklerini uzaklaştıramaz. Senin emrine ve çağrına boyun eğdik. Hayrın tamamı senin ellerindedir. Şer ise sana ulaşmaz. Ben sendenim ve sanayım (sana döneceğim). Sen pek üstün ve pek ulusun. Senden bağışlanma diliyor ve sana tevbe ediyorum."
Rüku ettiği zaman ise şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sana rüku ettim. Sana inandım. Sana teslim oldum.
Kulağım, gözüm beynim, kemiğim ve sinirim sana boyun eğdi."
Rükudan başını kaldırdığında da şöyle derdi:
"Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Gökleri, yeri, bu ikisinin arasını ve bunların dışında senin istediğin her şeyi dolduracak kadar sana hamdolsun."
Secdeye vardığında ise şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum.
Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulaklarını ve gözlerini şekillendirene secde etti. Yaratıcıların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir."
Daha sonra teşehhüd İle selâm arasında en son söylediği şey şu olurdu:
"Ey Allah'ım! Benim geçmişte işlediğim ve geriye bıraktığım günâhlarımı bağışla. (Bunlardan) gizli işlediğimi de açıktan işlediğimi de bağışla. Aşırıya gitmemi de, senin benden daha iyi bildiğini de bağışla. Öne alan da geriye bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."[192]

1210- Buharı ve Müslim, Hz. Ebu Bekir Sıddik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ya Resulullah (a.s)! Bana namazda okuyacağım bir dua öğret" dedim. O da

şöyle buyurdu:
"Şöyle de:
"Ey Allah'ım! Ben kendime çok haksızlık ettim. Günâhları da senden başkası bağışlayamaz. Beni kendi katından bir bağışlama ile bağışla ve bana rahmet eyle. Şüphesiz sen çok bağışlayıcı, çok merhamet edicisin."[193]

1211- Ahmed bin Hanbel, Ebu Salih (r.a)'ten, o da Resulullah (a.s)'ın sahabilerinin birinden şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir adama şöyle buyurdu: "Namazda ne diyorsun?" O da şu cevabı verdi:
"Teşehhüd okuyorum, sonra şöyle diyorum: "Ey Allah'ım! Ben senden cenneti istiyorum ve cehennemden sana sığınıyorum." Ancak ben senin gizlice okuduğun gibisini ve Muaz'ın gizlice okuduğu gibisini beceremiyo-
rum.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İşte ben ve Muaz da bunun etrafında gizlice bir şeyler söylüyoruz.[194]

1212- Nesai, Ata bin Saib (r.a)"den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Ammar bin Yasir (r.a) bize namaz kıldırdı ve namazı kısa tuttu. Bazı insanlar kendisine: "Sen namazı kısa ve hafif tuttun" dediler. O da şöyle söyledi:
"Bundan bana ne! Ben bu sırada Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğum duaları okudum."
O, namazdan kalkınca cemaatten bir adam onu izledi -(Ata bin Saib dedi ki): "O kişi benim babamdı ancak burada kendini gizleyerek isminden söz etmedi- ve kasdettiği duanın ne olduğunu kendine sordu. Ardından bunu cemaate bildirdi. (Dua şöyleydi):
"Ey Allah'ım! Gaybi (kimsenin bilmediği) ilmin ve yaratma gücün bereketine beni, benim için hayırlı olacağını bildiğin bir hayatla yaşat. Vefatın benim için hayırlı olacağını bildiğinde beni öldür. Ey Allah'ım! Senden bana görünürde ve gizli hallerde sana karşı korku vermeni istiyorum. Senden beni hoşnutluk halinde de, kızgınlık halinde de hakkı söylemeye muvaffak kılmanı istiyorum. Senden fakirlik halinde de zenginlik halinde de dengeli hareket etmeğe beni muvaffak kılmanı istiyorum. Senden tükenmeyecek nimetler istiyorum. Senden kesilmeyecek bir göz nuru istiyorum. Senden bana kaderden sonra (başıma

gelenden dolayı) hoşnutluk vermeni istiyorum. Senden, ölümden sonra hayatın serinliğini (rahatlığını) istiyorum. Senden, sana bakmanın lezzetini ve zarar verecek bir darlık veya saptırıcı bir fitne içine düşmeden sana kavuşmanın zevkini istiyorum. Ey Allah'ım! Bizi iman süsüyle süsle ve bizi kendileri doğru yolda oldukları gibi başkalarını da doğru yola ileten kimseler eyle."
Kays bin Ubbad'dan nakledilen bir rivayete göre de Kays şöyle söylemiştir:
"Ammar bin Yasir (r.a) bir cemaate namaz kıldırdı ve namazını hafif tuttu. Onlar bu durumdan biraz rahatsız gibi oldular. Bunun üzerine Ammar (r.a) şöyle söyledi: "Rüku ve secdeyi tam yapmadım mı?" Onlar: "Evet, yaptın" dediler. O da şöyle söyledi: "Namazda Resulullah (a.s)'m okumakta olduğu duayı da okudum: Ey Allah'ım!..." devamı yukarıdaki gibidir. Ancak bu rivayette, yukarıdaki rivayette geçen "hak" kelimesinin yerine "ihlas" kelimesi geçmektedir.[195]

1213- Nesai, Rabi'a bin Ka'b Eşlemi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m odasında geceliyor ve gece (ibadete) kalktığında şöyle dediğini duyuyordum:
"Alemlerin Rabbinin şanı pek yücedir."
Bir süre böyle diyor sonra bir süre şunu söylüyordu: "Allah'ın şanı pek yücedir, hamd O'nadır." Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın kapısında geceliyor, O'na abdest suyunu veriyor ve gecenin bir bölümünde şöyle dediğini duyuyordum:
"Alemlerin Rabbine hamdolsun."[196]
Bu rivayet Resulullah (a.s)'m gece ibadetinde (teheccüdünde) teşbih ve tahmıdin (Allah'ın şanının yüceliğini dile getirmenin) ve O'na hamdetmenin buyuk bir yen olduğunu göstermektedir.[197]

1214- Taberani, Evsafta Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namazında dua etmekte olan bir bedevinin yanından geçti. Bedevi şöyle diyordu:
"Ey gözlerin göremediği, zihinlerin algılayamadığı, niteleyenlerin nite-leyemediği, olayların kendisini değiştirmediği ve felaketlerden korkmayan! Dağların ağırlıklarını, denizlerin ölçülerini, yağmur tanelerinin sayısını, ağaç yapraklarının sayısını, gecenin karanlığa bürüdüğü ve gündüzün aydınlattığı her şeyin sayısını bilen, kendisine karşı bir göğün diğerini, bir yerin diğerini

örtmediği, denizin yüzeyinin derinliklerinde olanı ve dağın içinde olanı kendisinden saklayamadığı! Ömrümün sonunu hayırlı kısmı, işleriminin sonlarını da hayırlı kısımları eyle. Günlerimin en hayırlısını sana kavuştuğum gün eyle."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) bedevinin yanma bir adam gönderip: "O namazını bitirdiğinde kendisini bana getir" diye buyurdu. Adam namazını kılınca Resulullah (a.s)'a geldi. Resulullah (a.s)'a daha önce madenlerden bir altın hediye edilmişti. Bedevi gelince o altını ona hediye etti ve şöyle buyurdu:
"Ey arabi (bedevi)! Sen kimlerdensin?" O: "Amir bin Sa'sa'aoğullarm-danım" cevabını verdi. Resulullah (a.s): "Sana altını niye hediye ettim biliyor musun?" diye buyurdu. Bedevi: "Benimle senin arandaki yakınlık (akrabalık) dolayısıyla" cevabını verdi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Şüphesiz yakınlık (akrabalık) olduğu doğrudur. Ancak ben sana altını Yüce Allah'ı güzelce sena etmen, O'na övgündeki güzellik dolayısıyla hediye ettim." [198]

Bir Açıklama

Sözü edilen bedevinin duasından, Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunan insanların bilgi ve marifetinin ne derece yükseldiğini anlıyoruz. Bu, eğitimcilerin göz önünde bulundurmaları gereken önemli bir konudur. Onların arkadaşlarının zihinlerine ilk yerleştirmeleri gereken şey, Allah'ı bilmek ve tanımak (marifetullah) ve O'nu kendine lâyık olmayan özelliklerden tenzih etmektir. İlim, zikir ve Kur'an-ı Kerim okumakla bunun verilmesi gerekir.[199]

1215- Ahmed bin Hanbcl, Zadan (r.a)'dan, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından ve ensardan olan bir kişiden rivayet etmiştir:
"Söz konusu şahabı, Resulullah (a.s)'ın namazında şöyle söylediğini duymuştur:
"Ey Allah'ım! Beni bağışla, tevbemi kabul eyle. Şüphesiz sen tevbeleri kabul eden, çok bağışlayansın."
Bunu yüz kere tekrar ederdi."[200]

1216- Ebu Davud ve Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den hasen sahih bir isnadla şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'m şu sözü sayılırdı:

"Ey Rabbim! Beni bağışla, tevbemi kabul eyle. Şüphesiz sen tevbeleri kabul eden, çok merhamet edensin."
Bu hadisin zahirinden anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) belirtilen zikri namazı dışında bir takım meclislerinde okurdu. Zadan'ın hadisi ise bu zikri O'nun namazında da okuduğuna delalet etmektedir.[201]

1217- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Ummu Suleym bir sabah Resulullah (a.s)'ın yanma giderek: "Bana namazımda okuyacağım sözler öğret" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"On kere Allah'ı tekbir et (tekbir getir). Sonra on kere Allah'ı teşbih et. Sonra on kere O'na hamdet. Sonra istediğini dile. O da: "Evet, evet" der."
O da: "Evet, evet" der" cümlesindeki "O" zamiri, şanı yüce olan Allah'a delalet etmektedir.[202]

1218- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazlarından birinde: "Ey Allah'ım! Beni kolay hesapla hesaba çek" dediğini duydum. Namazını bitirince kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Kolay hesap nedir?" diye sordum, şöyle buyurdu:
"Kitabına bakılır ve kendisi için günâhlarından geçilir. Ey Aişe! O gün kiminle münakaşa edilirse, o helak olmuştur. Müslümanın başına gelen her şeyi Yüce Allah onun günâhlarına keffaret sayar. Hatta bir diken batmasını bile."[203]

1219- Ahmed bin Hanbel, Yahya bin Hassan Filistini (r.a)'den rivayet etmiş, o da Kinaneoğullanndan bir adamın şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Fetih yılı Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldım ve şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Allah'ım! Kıyamet günü beni mahcub etme."[204]

NAMAZA BAŞLAMA (İSTİFTAH) DUALARI

Daha önce bu konuyla ilgili bazı hadisleri vermiştik. Burada yeri gelmişken bazılarına yeniden dikkat çekiyoruz:[205]

1220- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a.)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir.
"Resulullah (a.s) namazda tekbir ile kıraat (okuma) arasında sustu.
-Ravi dedi ki: Sanıyorum burada "bir süre" ifadesini kullandı- Ben: "Ya Resulullah (as)! Annem ve babam sana feda olsun, şu tekbir ile okuma (kıraat) arasındaki sessiz duruşun var ya bu arada ne diyorsun?" dedim. Şöyle
"Şöyle diyorum:
"Ey Allah'ım! Benimle günâhlarımın arasını, doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Ey Allah'ım! Beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi beni hatalarımdan temizle. Ey Allah'ım! Beni hatalarımdan kar, su ve soğuk ile temizle!"[206]

1221- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaza başladığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Sen (senin şanına yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur."[207]

Bir Açıklama

Kendisi şafii olan İmam Nevevi, daha önceki maddede bu zikirleri ve Hz. Ali (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu hadisi şerifte geçen metni verdikten sonra şöyle söylemiştir:
"Bunlar namaza yöneliş duası olarak rivayet edilen zikirlerdendir. Yalnız başına namaz kılan biri için bu konuda rivayet edilen metinlerin tümünün birleştirilmesi ve birlikte okunması müstehabdır. İmam için, kendisine uyanların uygun görmeleri durumunda müstehab olur.
Bu zikrin okunması, gerek farz namazda ve gerekse nafile namazda müstehabdır. Bunu birinci rek'atta kasten veya unutarak okumazsa artık ondan sonra bunun

için herhangi bir şey yapmaz. Çünkü okunması gereken yer artık geçmiş olur. Eğer yapacak olursa mekruh olur ama namazı bozulmaz. Tekbirden hemen sonra bu zikri okumayı terkeder de kıraata (Fatiha'yı okumaya) başlar veya euzu besmele çekerse artık bu zikrin vakti geçmiş olur, dolayısıyla bu zikri okumaz. Eğer namaza sonradan yetişir, namazın her hangi bir rek'atmda imama uyarsa bu zikirle meşgul olmak dolayısıyla Fatiha'yı kaçıracağından korkmazsa bu zikri okur. Fatiha'yı kaçıracağından korkarsa o zaman Fatma'yı okur. Çünkü Fatiha'nın okunması daha önemlidir ve vaciptir. Yukarıdaki zikrin okunması ise sünnettir.

Namaza sonradan yetişen kişi imama kıyam dışında, yani rükuda, secdede veya teşehhüdde yetişirse, o zaman onunla birlikte namaza katılır ve imam hangi zikri okuyorsa kendisi de onu okur. Gerek bu şekilde namaz girişi esnasında ve gerekse daha sonra herhangi bir şey okumaz.

Bizim mezhebimizin (yani Şafii mezhebinin) ileri gelenleri cenaze namazına başlama esnasında okunan duanın müstehab olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kuvvetli olan görüşe göre ise müstehab değildir. Çünkü onda esas olan hafif tutulmasıdır. Bunun yanısıra namaza başlama duasının okunmasının vacip değil sünnet olduğu bilinmelidir. Bir kimse, bunu terkedecek olursa bundan dolayı sehiv secdesi yapmaz. Okunması sünnet olan bir şeyin gizli okunması gerekir. Bunu açıktan okuması mekruhtur ancak namazı bozmaz."[208]

NAMAZA BAŞLANGIÇ ZİKRİNDEN SONRA İSTİAZE

1222- Ebu Davud, şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda kıraata (Fatiha'yı okumaya) başlamadan önce şöyle buyurdu:
"E'uzu bi'llahi mine'ş-şeytani'r-recim min nefhihi ve nefesihi ve hem-zih (Kovulmuş olan şeytandan, onun üflemesinden, tükürmesinden ve sıkmasından Allah'a sığınırım)"
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"E'uzu bi'llahi's-Semi'i'1-Alim mine'ş-şeytani'r-recim min hemzihi ve nefhihi ve nefesihi (Kovulmuş olan şeytandan onun sıkmasından, üflemesinden ve tükürmesinden duyan ve bilen Allah'a sığınırım)."[209]

Bir Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklamada şöyle söylenmiştir:
Şeytanın sıkması delirme, üflemesi kibir, tükürmesi ise şiirdir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.
Kendisi şafii olan İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Istiaze (şeytanın şerrinden Allah'a sığınma ifadesinin okunması) vacip değil sünnettir. Bir kimse bunu terketmekten dolayı günâh işlemiş olmaz.
Kasıtlı olarak da terketse unutarak da terketse namazı bozulmaz ve sehiv secdesi yapması gerekmez. Bunun okunması gerek farz namazların ve gerekse nafile namazların tümünde müstehabdır. Kuvvetli olan görüşe göre cenaze namazında okunması da müstehabdır. Bunun yanısıra bütün ilim adamlarının ortak görüşleriyle namaz dışında Kur'an-ı Kerim okuyan birinin okumaya başlamadan önce istiaze okuması da müstehabdır.
Birinci rek'atta istiaze okunması bütün ilim adamlarının ortak görüşleriyle müstehabdır. Bir kimse eğer birinci rek'atta isti'aze okumazsa ikinci rek'atta okur. Bu rek'atta da okumazsa sonraki rek'atlarda okur. Birinci rek'atta okuması durumunda ikinci rek'atta okuması müstehab olur mu? Bu konuda bizim mezhebimizin ileri gelenlerinin (ashabımızın) iki ayrı görüşü bulunmaktadır (yani birine göre müstehabdır diğerine göre ise değildir.) Kıraati gizli olan bir namazda istiaze getirirse istiazesini de gizli okur. Kıraatinin açıktan yapılacağı namazda istiazenin açıktan mı yoksa gizli mi okunması gerektiği konusunda ise görüş ayrılığı bulunmaktadır. Abdullah bin Ömer (r.a) gizli okurdu.

Mezhebimizin ileri gelenlerinin çoğunluğuna göre de en doğru olan uygulama budur. Tercihe uygun olan da budur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [210]

RÜKUDA, RÜKUDAN KALKIŞ VE DOĞRULMA SIRASINDA OKUNACAK ZİKİRLER

1223- Müslim, Huzeyfe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Bakara, Nisa ve Ali İmran surelerinin okunuşuna yakın olan uzun rüku'unda şunu söyledi:
"Subhane Rabbiye'1-Azim (Ulu Olan Rabbim zâtına lâyık olmayan sıfatlardan münezzehtir.)"
Burada ifade edilmek istenen şudur: Resulullah (a.s) "Subhane Rab-biye'1-Azim" zikrini (işaret edildiği kadar bir süre) tekrar etti. Nitekim Ebu Davud-'un Sünen'inde ve daha başka kitaplarda bu şekilde açıklanmaktadır.
Sünen kitaplarında bildirildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz üç kere: "Subhane Rabbiye'1-Azim" dediğinde rükusu tamam olur." [211]

1224- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) rükusunda ve secdesinde şöyle derdi:
"Subhartekellahumme Rabbena ve bi hamdık. Allahumme'ğfir (Ey Rab-bimiz olan Allah'ım! Sen zâtına lâyık olmayan sıfatlardan münezzehsin. Hamd sanadır. Ey Allah'ım! Beni bağışla."[212]

1225- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) rükusunda ve secdesinde şöyle derdi:
"Subbuhun, Kuddusun, Rabbu'l-Melâiketi ve'r-Ruh (Allah münezzehtir, uludur, meleklerin ve Ruh'un (Cebrail'in) Rabbidir.)"[213]

1226- Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rükuda ise Rabbinizi ta'zim ediniz (O'nun yüceliğini dile getiriniz)" [214]

Bir Açıklama

Rükuda okunduğu bildirilen zikir bize göre ve ilim adamlarının çoğunluğuna göre sünnettir. Bir kimse bu zikri bilerek veya unutarak terkederse namazı bozulmaz, günâh işlemiş olmaz ve sehiv secdesi yapması gerekmez. İmam

Ahmed bin Hanbel ve bazı ilim adamları bu zikrin okunmasının vacib olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu konuyla ilgili açık ve sahih rivayetlerin bulunması sebebiyle namaz kılan birinin bu zikri okumaya devam etmesi yerinde olur. Konuyla ilgili hadislerden biri şöyledir:
"Rükuda ise Rabbinizi ta'zim ediniz (O'nun yüceliğini dile getiriniz.)"
Daha önce de geçtiği üzere bu konuyla ilgili daha başka rivayetler de bulunmaktadır. Bunu okumaya devam eden biri, ilim adamlarının konuyla ilgili görüş ayrılıklarından da etkilenmemiş olur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.
Rükuda ve secdede Kur'an-ı Kerim'den bir şey okumak mekruhtur.
Fatiha'nın dışında bir şey okusa namazı bozulmaz. Kuvvetli olan görüşe göre Fatiha'yı okumakla da bozulmaz. Ashabımızdan (mezhebimizin ileri gelenlerinden) bazıları ise bozulacağını söylemişlerdir.[215]

1227- Müslim, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni rükuda ve ecdede (Kur'an-ı Kerim) okumaktan nehyetti." [216]

1228- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) rükudan sonra belini doğrulttuğunda: "Semi'a'llahu li-men hamideh (Allah kendisine hamdedeni duyar)" diyordu. Sonra da ayaktayken şöyle diyordu:
"Rabbena leke'1-hamd (Ey Rabbimiz! Sana hamdolsun.)"
Bazı rivayetlerde de araya "vâv" eklenerek "ve leke'I-hamd" denmektedir. Her ikisi de güzel bir anlam taşımaktadır (aynı zamanda her ikisi de hemen hemen aynı anlamdadır -Çeviren).
Buharı ve Müslim'de bunun benzeri rivayetler bir çok sahabiden rivayet edilmiştir ve biz bu rivayetleri daha önce vermiştik.[217]

1229- Müslim, Hz. Ali (r.a)'den ve İbni Ebi Evfa (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) (rükudan sonra) başını kaldırdığında şöyle derdi:
"Semi'a'llahu limen hamideh. Rabbena ve leke'1-hamd mil'e's-semâ-vâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah kendisine hamdedeni duyar.

Ey Rabbimiz! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun.)"[218]

1230- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) rükudan başını kaldırdığında:
"Allahumme Rabbena ve leke'1-hamd mil'e's-semâvâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. Ehle's-senâ ve'1-mecdi, ehakku mâ kâle'1-abdu ve kulluna leke abd, Allahumme lâ mâni'a limâ a'teyte ve lâ mu'tiye limâ mene'te ve lâ yenfe'u ze'1-ceddi minke'1-cedd (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun. Ey övgüye ve üstün tutulmaya lâyık olan! Kulunun övgüyle söyleyeceğine en lâyık olan sensin. Hepimiz de sana kuluz. Senin verdiğini alıkoyabilecek yoktur, senin alıkoyduğunu da verebilecek yoktur. Mertebe sahibine senden mertebenin bir yararı olmaz -yani sen dilemedikçe mertebe sahibine mertebesinin bir yaran olmaz-)"[219]

Bir Açıklama

Daha önce rüku zikirleri konusunda ifade ettiğimiz üzere bütün bu zikirlerin bir arada söylenmesi müstehabdır. Bir kimse bunlardan sadece biriyle yetinecek olursa: "Semi'a'llahu limen hamideh. Rabbena Ieke'1-hamd mil'e's-semâvâti ve mil'e'1-ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah kendisine hamdedeni duyar. Ey Rabbimiz! Göklerin doluşunca, yerin doluşunca, bunların dışında sen her neyi istersen onun doluşunca sana hamdolsun)" zikrini tercih etmelidir. Eğer çok kısa bir şey okuyacak olursa o zaman da: "Semi'a'llahu limen hamideh. Rabbena leke'1-hamd" der. Bundan daha az söylemek olmaz.
Bütün bu zikirlerin okunması gerek imam, gerek imama uyan ve gerekse yalnız başına namaz kılan biri için müstehabdır. Ancak imam kendisine uyanların namazın uzatılmasından hoşlanacak kimseler olduklarını bilmezse hepsini bir arada okumaz.
Bu zikrin okunması vacib değil sünnettir. Bu zikrin terkedilmesi tenzihen mekruhtur. Bir kimsenin, bunu terketmekten dolayı sehiv secdesi yapması gerekmez. Rüku ve secde esnasmda Kur'an-ı Kerim'den bir şey okunması mekruh olduğu gibi rükudan doğrulma esnasmda okunması da mekruhtur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.[220]

SECDE ZİKİRLERİ

1231- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) rüku ve secdesinde şu zikri çokça okurdu: "Subhanekellahumme Rabbena ve bi hamdik. Allahumme'ğfir (Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Sen zâtına lâyık olmayan sıfatlardan münezzehsin. Hamd sanadır. Ey Allah'ım! Beni bağışla.)"[221]

1232- Müslim, Hz. AİŞe (r.a)'den daha önce rüku konusunda vermiş olduğumuz şu rivayeti nakletmiştir:
"Resulullah (a.s) rükusunda ve secdesinde şöyle derdi: "Subbuhun, Kuddusun, Rabbu'l-Melâiketi ve'r-Ruh (Allah her türlü uygunsuz sıfattan münezzeh/ kutlu, meleklerin ve Ruh'un -Cebrail'in- Rabbi-dir.)"[222]

1233- Müslim, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) secde ettiğinde şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Ben sana secde ettim. Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Sen Rabbimsin. Yüzüm kendini yaratana, şekillendirene, kulağını ve gözünü oluşturana secde etti. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı pek yücedir."[223]

1234- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) secdesinde şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Benim bütün günâhlarımı, büyüklerini de küçüklerini de, öncekileri de sonrakileri de, gizli olanlarını da açık olanlarını da bağışla."[224]

1235- Müslim, Huzeyfe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Huzeyfe r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı. Resulullah (a.s) rükusunda şöyle diyordu:
"Subhane Rabbiye'1-Azim. Büyük olan Rabbim zâtına lâyık olmayan sıfatlardan münezzehtir." Secdesinde de şöyle diyordu:
"Subhane Rabbiye'1-A'lâ (Ulu olan Rabbim zâtına lâyık olmayan sıfatlardan münezzehtir)."
Bir kimse tilavet secdesi yaptığında namaz secdesinde okunacağını bildirdiğimiz zikri okuması müstehabdır. Yine bununla birlikte okuması da sünnettir.[225]

1236- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ey Allah'ım! Bunu benim için senin katında bir hazine kıl, bununla benim ecrimi artır, buna karşılık bir günâhımı sil, bunu benden Davud (a.s)'dan kabul ettiğin gibi kabul et."

"Rabbimizin şanı pek yücedir! Şüphesiz Rabbimizin vaadi yerine getirilecektir" demek müstehabdır.

İmam Şafii bu sonuncu zikrin okunacağını da özellikle belirtmiştir.[226]

TEŞEHHÜDDEN SONRA NE DENECEKTİR?

1237- Ebu Davud, Fudale bin Ubeyd (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), bir adamın namazında dua ettiğini ancak Allah'a ham-detmediğini ve Resulullah (a.s)'a da salat getirmediğini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Bu, acele etti." Daha sonra o adamı çağırdı ve kendisine şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kıldığında Allah'a hamd ve O'na sena (övgü) ile başlasın. Sonra Peygamber (a.s)'e salat getirsin. Sonra bunun ardından istediği duayı yapsın." [227]

1238- Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), namazında teşehhüdden sonra şöyle derdi:
"Sözlerin en güzeli Allah'ın sözüdür. Hidayetin en güzeli de Muham-med'in hidayetidir." [228]

Bir Açıklama

Burada geçen zikrin nafile namazda söylenmiş olabileceği yahut burada teşehhüd ile kastedilenin son oturuş olabileceği ifade edilmiştir. Yahut bu söz ile şehadet kelimesinde olduğu gibi bir şeyin doğruluğunun dile getirilmesi (ikrar) söz konusu olabilir. Bu durumda bu sözün teşehhüdden hemen sonra ve Resulullah (a.s)'a salat getirmeden önce söylenmesi gerekmektedir.[229]

1239- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın teşehhüd ile selâm arasında en son söylediklerinden biri şuydu:
"Ey Allah'ım! Önceden yaptığım ve geriye bıraktığım, gizlediğim ve açığa vurduğum, aşırıya götürdüğüm ve senin benden daha iyi bildiğin bütün hatalarımı bağışla. Öne geçiren de geriye bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."[230]

Bîr Açıklama

Bu duanın okunacağı yer, içinde Hz. İbrahim (a.s)'e de salatın geçtiği sa-

latlardan sonra ve selâmdan öncedir. Bu şekilde selâmdan önce okunduğu bildirilen duaların tümü, uygulamada da olduğu üzere söz konusu salatlardan sonra okunur.[231]

1240- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz teşehhüd ettiğinde dört şeyden Allah'a sığınsın: "Ey Allah'ım! Ben cehennem azabından, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden ve Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım."
Bu, Müslim'in naklettiği metindir. Buhari'nin rivayeti de isti'aze (sığınma) konusunda aynı şeyi ifade etmekte ancak onda teşehhüdden söz edilmemektedir.
Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz teşehhüdü bitirdiğinde dört şeyden Allah'a sığınsın:..." devamı yukarıdaki gibidir.[232]
Nesai ise şöyle bir fazlalığa yer vermiştir: "Sonra kendisi için istediği duayı etsin."[233]

Bir Açıklama

Ebu Davud ile Buhari'nin rivayetinin arasının buluşturulması sonra genel bir kıyas yapılması yukarıda geçen duaların okunacağı yerin Resulullah (a.s)'a salat getirilmesinden sonra olduğunu ortaya koyacaktır. Bu ise, Resulullah (a.s)'a salatı, duasından önceye almasmm gerekliliğidir.[234]

1241- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) namazında dua eder ve şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Kabir azabından sana sığınırım. Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım. Hayatın fitnesinden de Ölümün fitnesinden de sana sığınırım. Suça itilmekten ve borç yükü altında kalmaktan sana sığınırım."
Bir adam kendisine: "Niçin borçtan, bu kadar sık şekilde Allah'a sığmıyorsun?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kişi borçlandı mı, konuşur ama yalan söyler; söz verir ama sözünde durmaz."
Bir rivayete göre (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazında Deccal'in fitnesinden Allah'a sığındığını

duydum."[235]

1242- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kendilerine, teşehhüdden sonra okunacak dualar arasında şunu öğretirdi:
"Ey Allah'ım! Kalplerimizi birbirine ısındır. Aralarımızı düzelt. Bizi selâmet yollarına ilet. Bizi karanlıklardan kurtarıp aydınlığa ilet. Bizi çirkin işlerden ve fitnelerden, onların gizli olanlarından da açık olanlarından uzak tut. Bizim kulaklarımıza, gözlerimize, kalplerimize, eşlerimize ve soylarımıza bereket ver. Tevbelerimizi kabul eyle. Şüphesiz sen tevbeleri çokça kabul edensin, çok merhamet edensin. Bizi nimetlerine şükreden, onlardan övgüyle söz eden ve onları gönülden kabul eden kimseler eyle ve bize nimetlerini tamamla."[236]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İnsan gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse sünnette bildirilen bir takım du-alan inceleyerek Yüce Allah'ı gerçek anlamda tanıyabilir ve kendisi için neyin hayırlı neyin şerli olduğu konusunda genel bir fikre ulaşabilir. Bunun kalplerin sağlıklı olması ve gidişatın düzgün olması konusunda büyük etkisi vardır. Bu yüzden rivayetlerde geçen dualara (me'sur dualara) özellikle özen gösterilmesinin büyük önemi vardır. Bu tür dualar Kur'an-ı Kerim ayetleri içinde çokça bulunmaktadır ve Resulullah (a.s)'tan bu konuda çok sayıda hadisi şerif rivayet edilmiştir. Bir insan sünneti incelerken önüne gelen konuların bir, çoğunda bu tür dualarla karşılaşabilir,

İmamın hem kendi için hem de arkasında namaz kılanlar için dua etmesi gerekir. Bu, imamın önemli görevlerinden biridir. Genel mânâda, imam dua ettiğinde, eğer genel ifadeler kullanırsa bunun sevabı daha çok olur ve kabule daha yakın olur. Ancak özellikle kendi için dua etme hakkı da vardır.

Namazın içinde insanların normal konuşmalarında geçen dua ifadelerine benzer şekilde dua etmenin caiz olmadığı görüşünde olan Hanefilerin bu görüşlerine riayet edilmesi açısından namazın içinde me'sur olmayan (Kur'an-ı Kerim veya hadisi şeriflerde geçmeyen) bir duayı okumamak mendubdur. Namazın dışında ise insan Yüce Allah'tan, istenmesi mubah olan veya özellikle istenmesi gereken her şeyi isteyebilir.

Arap olmayan birinin namazında okumak için Arapça dualar öğrenmesi gerekir. Hanefiler namazda Arapçadan başka bir dille dua etmenin haram olduğunu söylemişlerdir. Şafiiler ise Arapça konuşmaktan aciz olan birinin başka bir dile tercüme edilmiş dua okumasını caiz görmüşlerdir.[237]

NAMAZDAN SONRA OKUNAN DUALAR VE ZİKİRLER

1243-Müslim, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldığımızda sağ yanında durmaktan hoşlanırdık. O da bize yüzünü dönerdi. (Bera bin Azib r.a) dedi ki:
"Bu şekilde şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Rabbim! Kullarını dirilteceğin -yahut kullarını bir araya toplayacağın- gün beni azabından koru."[238]

1244- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim sabah namazını cemaatle kılar da sonra oturup güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikreder, sonra da kalkıp iki rek'at namaz kılarsa bir hac ve umre sevabı ile geri döner."[239]

Bîr Açıklama

Daha önce geçtiği üzere tam güneşin doğmasıyla birlikte veya hemen arkasından namaz kılmak yasaklanmıştır. Namaz ancak güneş bir veya iki ok miktarı yükseldikten sonra kılınır. Yani en azından yirmi dakika geçmelidir. Yukarıdaki hadisi şerifte kastedilen de kişinin, güneşin doğmasından sonra namaz kılmanın caiz olduğu vakit gelince namaz kılmasıdır.[240]

1245- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Câbir bin Semure (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazını kıldığında oturup güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikrederdi."[241]

1246- Taberani, Müdrik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bilal (r.a)'in yanından geçtim. O da sabah namazını kılmış oturuyordu.
"Seni oturtan nedir, ey Ebu Abdullah?" diye sordum. "Güneşin doğmasını bekliyorum" dedi."[242]

1247- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah

(a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ı zikretmek, O'na hamdetmek, O'nu teşbih etmek ve O'nun birliğini dile getirmek (kelime-i tevhidi söylemek) üzere güneş doğuncaya kadar oturmak benim için İsmailoğuîlanndan iki köle azad etmekten daha sevimlidir, ikindiden sonra da (aynı amaçla) güneş batıncaya kadar oturmak benim için İsmailoğuîlanndan dört köle azad etmekten daha sevimlidir."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikretmem, tekbir getirmem, tehlil yapmam (kelime-i tevhidi okumam) ve teşbih etmem benim için İsmailoğuîlanndan dört köle azad etmekten daha sevimlidir. İkindiden sonra da güneş batıncaya kadar Allah'ı zikretmem benim için İsmailoğuîlanndan şu kadar, şu kadar köle azad etmekten daha sevimlidir."[243]

1248- Buhari, Muğire bin Şu'be (r.a)'nin azatlısı (mevlası) Verrad'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Muğire bin Şu'be (r.a) bana Muaviye için yazdırdığı mektuba şunları yazdırdı:
"Resulullah (a.s) her farz namazdan sonra şöyle derdi:
"Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'1-ham-du ve huve alâ külli şey'in kadir. Allahumme lâ mâni'a limâ a'teyte ve lâ mu'tiye limâ mene'te ve lâ yenfe'u ze'I-ceddi minke'I-cedd. (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk Onundur, hamd O'nadır ve O her şeye güç yetirendir. Ey Allah'ım! Senin verdiğini alıkoyabilecek yoktur, senin alıkoyduğunu da verebilecek yoktur. Mertebe sahibine senden mertebenin bir yararı olmaz -yani sen dilemedikçe mertebe sahibine mertebesinin bir yararı olmaz-)"
Bir rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir: "Ona ayrıca şöyle yazdı:
"O (Resulullah a.s) dedikodudan, malı boşa harcamaktan, çok soru sormaktan nehyederdi. Yine annelere itaatsizlik etmekten, kız çocuklarını diri diri gömmekten ve başkasına ait bir şeyi vermemekten de nehyederdi."[244]
Bir rivayete göre de Verrad şöyle söylemiştir:
"Bundan sonra Muaviye'nin yanına gittim ve bunları insanlara emrettiğini duydum."[245]
Müslim, sadece namazların sonunda okunan dua metnini rivayet etmiştir. Ancak bir başka yerde Buhari'nin Sahih'inde yer alan fazlalığı da vermiştir.[246]
Rivayetlerinden birinin son kısmında da şöyle söylemiştir:

"Dedikodudan nehyederdi": Bu sözü derken "doğru olmayan, doğru olup olmadığı bilinmeyen sözlerden ve bir kimsenin konuşmasında sık sık "surda söyle dendi, filanca şöyle dedi" gibi aktarmalar yapmasından nehyederdi" anlamını krsdet-miştir. Annelere itaatsizliğin ne olduğu bilinmektedir. Bu ifade ile yakınlara karşı yerine getirilmesi gereken görevde ihmalkârlık etmek anlamı kastedilmiştir. Özellikle annenin anılması ona karşı görevin büyüklüğünün ve öneminin daha çok vurgulanması içindir. Bununla birlikte babalara ve diğer yakınlara karşı itaatsizlik, onlara karşı gelmek de büyük günâhtır. Ancak analara karşı itaatsizlik, belirgin ve çirkin bir tutumdur.

Kız çocuklarını diri diri toprağa gömme: Bu uygulama cahiliye döneminde vardı.

Malı boşa harcamak: iyilik dışında malt zayi etmek, lüzumsuz bir şekilde harcamak ve bir yarar getirmeyecek yerlere sarfetmektir.

Çok soru sormak: Kişinin kendini ilgilendirmeyen konularda sıkça soru sor-masıdır. Ancak zorunluluk dolayısıyla soru soran için, zaruretten doğan mubahhk hükmü geçerlidir.

"Bu sözü kaç kere diyordu?"

Bir rivayetinde de: "O her şeye güç yetirendir" sözünün sonuna kadar verdikten sonra: "Üç kere" demiştir. Yani bu sözü üç kere söylerdi. [247]

İbni Hibban'ın rivayetinde şöyle geçmektedir:

"Ey Allah'ım! İşlerimin koruyucusu kıldığın dinimi benim için ıslah eyle (yani benim dine bağlılığımı, dini yaşantımı ıslah eyle, düzelt) ve beni, içinde yaşattığın dünyamı benim için düzelt. Ey Allah'ım! Hiddetinden hoşnutluğuna sığmıyorum. İntikam almandan bağışlamana sığınıyorum. Senden sana sığınıyorum. Ey Allah'ım! Senin verdiğini engelleyecek yoktur."

Daha sonra öncekinin benzeri bir hadis vermiştir.[248]

1249- Taberani, Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet etmiştir: ,

"Resulullah (a.s) namazdan sonra şöyle derdi:

"Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'1-ham-du yuhyi ve yumitu ve huve hayyun lâ yemut. Bi yedihi'1-hayr ve huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. Yaşatır ve öldürür. O her zaman diridir, ölmez. Hayır O'nun elindedir ve O her şeye güç yetirendir.)"[249]

1250- Müslim, Urve bin Zubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Urve r.a) her namazın ardından selâm verdikten sonra şöyle derdi:
"Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'I-mulku ve lehu'1-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir. Lâ ilahe illa'llahu ve lâ na'budu illâ iyyah. Lehu'n-ni'metu ve lehu'1-fadl ve lehu's-senâu'l-hasen. Lâ ilahe illa'llahu, muhlisine lehu'd-din ve lev kerihe'I-kâfirun. (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadir. O her şeye güç yetirendir. Allah'tan başka ilâh yoktur, O'ndan başkasına ibadet etmeyiz. Nimet O'nadır, lütuf O'ndandır. Güzel övgü O'nadır. Allah'tan başka ilâh yoktur. Kâfirler hoşlanmasa da biz dini O'na halis kılanlarız.)"
(Urve bin Zubeyr r.a) dedi kî:
"Resulullah (a.s) bunları her namazın sonunda okurdu."
Bir rivayete göre de Ebu Zubeyr şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in bu minberinin üzerinde hitab ettiğini ve şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s) namazın sonunda selâm verdiğinde veya salatları okuduğunda şöyle derdi: " devamında yukarıdaki hadisin aynısını vermiştir.[250]

1251- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim her namazın sonunda bacaklarını açmadan Önce yüz kere:
"Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'1-ham-du yuhyi ve yumitu ve huve hayyun Iâ yemut. Bi yedihi'1-hayr ve huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. Diriltir, yaşatır ve öldürür. O her zaman diridir, ölmez. Hayır O'nun elindedir ve O her şeye güç yetirendir)" derse, o gün amel bakımından yeryüzünün en üstünü olur. Ancak kendisinin söylediğini veya daha fazlasını söyleyen müstesna."[251]

1252- Taberani, Abdullah bin Atebe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gün Abdullah bin Mes'ud (r.a) Mescid'de dua ederken Resulullah (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) yanmdan geçti. Resulullah (a.s) onun hizasına gelince duasını duydu. O zaman Resulullah (a.s) henüz onu tanımıyordu. "Bu kimdir, ne istediğini sor?" diye buyurdu. Hz. Ebu Bekir (r.a), Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanına giderek: "Okuduğun dua neydi?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Allah'a hamdettim, O'nu temcid ettim. Sonra şöyle dedim:

"Ey Allah'ım! Senden başka ilah yoktur. Vaadin haktır, sana kavuşmak haktır. Kitab'ın haktır. Peygamberler haktır. Muhammed (a.s) haktır. Cennet haktır, cehennem haktır ve elçilerin haktır."[252]

1253- Ebu Davud, Fadl bin Hasan Damri (rh.a.)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ummi Hakem'in bildirdiğine göre Zubeyr'in kızları olan Ummu Hakem veya Duba'a şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'a esirler geldi. Ben ve Resulullah (a.s)'ın kızı, kızkarde-şim Fatıma, Resulullah (a.s)'a gittik. İçinde bulunduğumuz durumu kendisine arzederek bize esirlerden verilmesi için emir vermesini istedik. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bedir'in yetimleri sizi geçti. Ancak ben size bundan daha hayırlı olan bir şeyi öğreteceğim. Her namazın ardından Yüce Allah'ı otuzüç kere tekbir edin, otuzüç kere teşbih ediniz ve otuzüç kere de O'na hamdedin. (Yani otuzüç kere "Allahu ekber", otuzüç kere de "El-hamdulillah" deyin) sonra da: "Lâ ilahe illa'Ilahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. O her şeye güç yetirendir)" deyin."[253]

1254- Alımca1 bin Hanbel, Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Hz. Fatıma (r.a)'yı onunla (Hz. Ali (r.a)'yle) evlendirince beraberinde (çeyiz olarak) bir çarçaf, içi lif dolu bir deri yastık, iki eldeğirmeni, bir su kırbası ve iki testi gönderdi. Bir gün Hz. Ali (r.a), Hz. Fatı-ma (r.a)'ya dedi ki:
"Vallahi, o kadar sulama yaptım ki, göğsümden rahatsız oldum. Yüce Allah, babana esirler lütfetti. Git O'ndan hizmetçi (köle) iste."
Bunun üzerine Hz. Fatıma (r.a) da şöyle söyledi:
"Vallahi ben de o kadar bir şey öğüttüm ki, ellerim şişti."
Sonra Hz. Fatıma (r.a) Resulullah (a.s)'ın yanına gitti. Resulullah (a.s):
"Seni getiren nedir, ey kızım?" diye buyurdu. O da:
"Sana selâm vermek için geldim" dedi. Ancak arzusunu söylemekten utandı ve geri döndü. Döndüğünde Hz. Ali (r.a) :
"Ne yaptın?" diye sordu. Hz. Fatıma (r.a): "O'ndan (dediğin şeyi) istemekten utandım" dedi. Sonra ikisi birlikte geldiler. Hz. Ali (r.a) şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Vallahi o kadar sulama yaptım ki, göğsümden rahatsız

oldum."
Hz. Fatıma (r.a) da şöyle söyledi:
"Ben de o kadar şey öğüttüm ki, ellerim şişti. Yüce Allah sana esirler ve genişlik lütfetti. Bize hizmetçi ver."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır vallahi. Suffe halkını açlıktan karınlan birbirine yapışır halde bırakıp da size bir şey veremem. Çünkü onlara verecek bir şey bulamıyorum. Ancak ben onları (esirleri) satacak, paralarını bunlara (suffe halkına) harcayacağım."
Böyle deyince Hz. Ali (r.a) ve Hz. Fatıma (r.a) geri döndüler. Sonra Resulullah (a.s) yanlarına gitti. İçeri girdiğinde bir yorgana bürünmüşlerdi- Öyle ki, yorganlarıyla başlarını Örttüklerinde ayaklan açılıyor, ayaklarını örttüklerinde başları açılıyordu. (Resulullah (a.s) içeri girince) kalktılar. Resulullah (a.s): "Yerinize yatın" dedi. Sonra şöyle buyurdu:
"Size istediğinizden daha hayırlı olan bir şeyi bildireyim mi?" Onlar: "Evet" dediler. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Size, bana Cibril (a.s)'in öğrettiği bazı sözleri öğreteceğim." Sonra da şöyle buyurdu:
"Her namazın ardından on kere tekbir getirirsiniz, on kere hamdedersi-niz ("Elhamdülillah" dersiniz), on kere de teşbih edersiniz ("Subhanallah" dersiniz).
Yataklarınıza yattığınız zaman da otuzüç kere teşbih edin, otuzüç kere hamdedin, otuzdört kere de tekbir getirin." Hz. Ali (r.a) dedi ki:
"Vallahi, ben bunları Resulullah (a.s)'tan duyduğumdan beri hiç terket-miş değilim."
İbni Kevva kendisine: "Sıffin gecesi de mi?" diye sordu. Hz. Ali (r.a) de şöyle söyledi:
"Allah canınızı alsın ey Irak ahalisi! Evet, Sıffin gecesi de (terketmedim.)"[254]

1255- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Fakirler Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dediler:
"Ya Resulullah (a.s)! Zenginler bizim namaz kıldığımız gibi namaz kılıyor, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Bunun yanısıra onların malları var, köleler azad ediyor, sadakalar veriyorlar."
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Namaz kıldığınız zaman otuzüç kere "Subhanallah" deyin, otuzüç kere "Elhamdülillah" deyin, otuzdört kere "Allahu Ekber", on kere de "Lâ ilahe illa'llah" deyin, bununla sizi geçenlere ulaşırsınız ve ondan sonra sizi kimse

geçemez."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"İki özellik vardır ki, herhangi Müslüman kişi, bunları üzerinde taşırsa cennete girer. Her namazın ardından Allah'ı otuzüç kere teşbih eder, O'na otuzüç kere hamdeder, otuzüç kere de O'nu tekbir eder; bir de uyumak üzere yatınca on kere O'nu teşbih eder, O'na on kere hamdeder, on kere de O'nu tekbir eder."[255]
Tirmizi ayrıca şöyle söylemiştir:
"Bu konuda Zeyd bin Sabit (r.a)'ten, Enes bin Malik (r.a)'ten ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayetler nakledilmiştir."

Yukarıdaki hadisi şerifi Ahmed bin Hanbel[256], Edebu'l-Mufred'de Buhari[257], Ebu Davud[258], Nesai[259] ve İbni Mace [260] de rivayet etmiştir. İbni Hib-ban da bunun sahih olduğunu bildirmiştir.[261] Sonuç olarak bu hadis, sahih bir hadistir.[262]

1256- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki Özellik vardır ki, hangi Müslüman bunları korursa cennete girer. Bakın, bunlara sahip olmak oldukça kolaydır ve bunların gereğini yerine getirmek az bir işle olur: Her namazın ardmdan Allah'ı on kere teşbih eder, O'na on kere hamdeder, on kere de O'nu tekbir eder. Bunların tümü dili ile yüzellidir. Terazide ise binbeşyüzdür. Bunun yanısıra yatağına yattığında O'nu otuzdört kere tekbir eder, otuzüç kere O'na hamdeder, otuzüç kere de O'nu teşbih eder. Bu dil ile yüzdür, terazide ise bindir. Hanginiz günde iki-binbeşyüz günâh işler?"[263]

1257- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim her namazın ardından otuzüç kere teşbih eder, otuzüç kere tekbir getirir ve otuzüç kere de Allah'a hamdederse bunların tümü doksandokuz eder. Sonra da yüze tamamlamak için: "Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir, hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. O her şeye güç

yetirendir}" derse, denizin köpüğü kadar da olsa hataları bağışlanır."[264]

1258- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz namaz kılar da sonra namazını kıldığı yere oturursa melekler onun için dua etmeğe devam ederler. (Şöyle derler):
"Ey Allah'ım! Onu bağışla. Ey Allah'ım! Abdesti bozuluncaya kadar ona rahmet eyle."
Bu, İbni Fudayl'in rivayet etmiş olduğu hadistir. îbni Veheb'in rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Bir Müslüman namaz kılar da sonra namaz kıldığı yere oturursa, melekler onun için dua etmeğe devam ederler. (Şöyle derler):
"Ey Allah'ım! Onu bağışla. Ey Allah'ım! Abdesti bozuluncaya veya yerinden kalkıncaya kadar ona rahmet eyle."[265]

1259- Ahmed bin Hanbel, Ebu Musa (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a abdest suyunu götürdüm. Abdest aldı sonra namaz kıldı ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Benim dinimi (dini yaşantımı) düzelt. Evimi genişlet ve rızkıma benim için bereket ver."[266]

1260- Ebu Davud, Hanzala bin Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Mihcen bin Edra' kendisine şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'e girdi. Namazını bitirmiş teşehhüdü okuyan bir adamla karşılaştı. Adam şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Hiç bir şeye ihtiyacı olmayan, doğmamış ve doğurulma-mış olan, hiç bir şey kendisine denk olmayan tek Allah olman hakkı için benim günâhlarımı bağışlamanı diliyorum. Şüphesiz çok bağışlayıcı ve çok merhamet sahibi olan sensin."
Resulullah (a.s) (bunu duyunca) şöyle buyurdu:
"O muhakkak bağışlanmıştır, o bağışlanmıştır." Bu sözü üç kere tekrar etti." [267]

1261- Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana her namazın arkasından muavvizeteyni (Felak ve Nas

surelerini) okumamı emretti."
Nevevi şöyle söylemiştir:
"İhlas, Felak ve Nas surelerinin namazların arkasından okunması uygun olur." [268]

1262- Müslim, Ka'b bin Ucera (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(İbadetlerden sonra okunan) bir takım teşbihler vardır ki, her namazın arkasından bunları okuyan -veya yapan- kaybetmez: Otuzüç teşbih, otuzüç tahmid ve otuzüç tekbir (Yani otuzüçer kere, "Subhanallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber" denmesi.)"[269]

1263- Nesai, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Her namazın arkasından otuzüç kere teşbih etmek, otuzüç kere hamd etmek ve otuzdört kere de tekbir getirmekle emrolundular. Ensardan bir a-dama rüyasında şöyle bir şey gösterildi: Kendisine: "Size Resulullah (a.s) her namazın arkasından otuzüç kere teşbih etmenizi, otuzüç kere hamd etmenizi ve otuzdört kere de tekbir getirmenizi mi emretti?" diye soruldu. O da: "Evet" dedi. Bunun üzerine soruyu soran şöyle dedi: "Onları yirmibeşer kere yapın ve bunlara tehlil (kelimei tevhidi okumayı) de katın." Sabah olunca adam Resulullah (a.s)'a geldi ve bunu O'na bildirdi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Artık böyle yapın."[270]

1264- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Muhacirlerin fakirleri Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söylediler: "Servet sahipleri hep yüksek dereceleri ve kalıcı nimetleri kaptılar." Resulullah (a.s): "Bu da nedendir?" diye buyurdu. Gelenler:
"Onlar, bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Buna ek olarak bir de sadaka veriyorlar, ama biz veremiyoruz. Yine köle azad ediyorlar ama biz azad edemiyoruz" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Size, sizi geçenlere yetişmenizi, arkanızdakileri de geçmenizi sağlayacak bir şey öğreteyim mi? Böylece sizin yaptığınızın aynısını yapanın dışında kimse sizden üstün olamaz." Onlar: "Evet, Öğret ya Resulullah (a.s)!" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Her namazın ardından otuzüçer kere teşbih eder, hamdeder ve tekbir getirirsiniz."
Ebu Salih dedi ki:
"Daha sonra muhacirlerin fakirleri yine Resulullah (a.s)'ın yanma giderek: "Servet sahibi kardeşlerimiz bizim yaptığımızı duydular aynısını onlar da yapıyorlar" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu, Yüce Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir."
Yine Müslim'in bir başka rivayetine göre Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim her namazın ardından ohızüç kere teşbih eder, otuzüç kere ham-deder, otuzüç kere de tekbir getirirse, bunun tamamı doksandokuz eder." Sonra şöyle buyurdu:
"Sonra da yüze tamamlamak için: "Lâ ilahe illa'llahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir, hiç bir ortağı yûktur. Mülk O'nundur, hamd O-'nadır. O her şeye güç yetirendir)" derse, denizin köpüğü kadar da olsa hataları bağışlanır."[271]

1265- Müslim, Sevban (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) selâm verdiğinde üç kere Allah'tan bağışlanma dilerdi (istiğfar ederdi) ve sonra şöyle derdi:
"Allahumme ente's-Selâm ve minke's-Selâm, Tebârekte yâ ze'1-Celâli ve'l-İkrâm (Ey Allah'ım! Sen Selâm'sm, selâm sendendir. Ey yücelik ve ikram sahibi! Sen pek ulusun.)"
Evza'i'ye: "Bağışlanma dilemesi (istiğfarı) nasıldı?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:
"Estağfirullah, Estağfirullah (Allah'tan bağışlanma dilerim.)"
Ancak Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namazını bitirdiğinde..." devamı yukarıdaki gibidir.
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namazından çekilmek istediğinde otuzüç kere "estağfirullah" derdi. Sonra şöyle derdi:
"Ey Allah'ım!.." Daha sonra Hz. Aişe (r.a)'nin rivayet ettiği hadisle aynı anlamı taşıyan bir metin rivayet etmiştir. Ebu Davud bu şekilde söylemiştir.[272]

1266- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) selâm

verdiğinde şöyle derdi:
"Allahumme ente's-Selâm ve minke's-Selâm, Tebârekte yâ ze'1-Celâli ve'1-İkrâm."[273]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Resulullah (a.s) farz ile nafile namazın arasını: "Allahumme ente's-Selâm ve minke's-Selâm, Tebârekte yâ ze'1-Celâli ve'1-İkrâm" sözüyle ayırırdı. Nafile namazını kıldıktan sonra da istiğfar vs. şeklindeki namaz zikirlerini okurdu. Ancak farz namazının hemen ardından nafile namazın olmaması durumunda hemen namaz zikirlerine başlardı."[274]

1267- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazdan selâm verdiğinde şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Önceden yaptığım ve geriye bıraktığım, gizlediğim ve açığa vurduğum, aşırıya götürdüğüm ve senin benden daha iyi bildiğin bütün hatalarımı bağışla. Öne geçiren de geriye bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur."[275]

1268- Ahmed bin Hanbel, Müslim bin Ebi Bekre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Babam namazın ardından şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Ben, küfürden, fakirlikten ve kabir azabından sana sığınıyorum." Ben de bunları söylemeğe başladım. "Ey oğulcağızım! Sen bunları kimden aldın?" diye sordu. "Senden" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bunları namazın arkasından söylerdi." Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Sen bunları söylemeye devam et, ey oğlum!"[276]

1269- Ebu Davud, Haris bin Müslim bin Haris, (r.a)'ten, o da babasından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ona (yani babasına) gizlice bir şeyler söyledi ve şöyle buyurdu:
"Akşam namazını bitirdiğin zaman yedi kere şöyle söyle: "Ey Allah'ım! Beni cehennem ateşinden uzak tut." Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Kimseyle konuşmadan önce (böyle söyle). Sen bunu söylersen sonra o gece

ölürsen senin ondan (cehennem ateşinden) uzaklaştırılacağın yazılır. Sabah namazını kıldığın zaman da böyle söyle. Eğer o gün ölürsen senin ondan uzaklaştırılacağın yazılır."
Haris dedi ki: "Bunu Resulullah (a.s) bize gizlice söyledi, biz de bunu kardeşlerimize özel kılıyoruz (özellikle onlara söylüyoruz.)" [277]

1270- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) her namazın ardından şöyle derdi:
"Ey Cibril'in, Mikail'in ve İsrafil'in Rabbi olan Allah'ım! Beni cehennem ateşinin sıcaklığından ve kabir azabından koru."[278]

1271- Ahmed bin Hanbel, Ummu Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazını kıldıktan sonra namazın ardından şöyle buyururdu:
"Ey Allah'ım! Senden yararlı ilim, kabul edilen amel ve temiz rızık diliyorum." [279]

1272- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Her ne zaman Peygamberiniz (a.s)'in arkasında namaz kıldıysam mutlaka namazını bitirdikten sonra namazın ardından şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Allah'ım! Ben, senden yararlı ilim, kabul edilen amel ve temiz rızık istiyorum."[280]

1273- Taberani. Ebu Eyyub (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Her ne zaman Peygamberiniz (a.s)'in ardından namaz kıldıysam mutlaka namazını bitirdikten sonra namazın ardından şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Allah'ım! Benim bütün hatalarımı ve günâhlarımı bağışla. Benim durumumu düzelt ve halimi iyileştir. Beni amellerin ve ahlâkın iyisine yönelt. Senden başkası amellerin iyisine yöneltemez ve kötüsünden uzaklaştıramaz."[281]

1274- Müslim, Ebu Malik EşcaTden, o da babasından rivayet etmiştir:
"Sabah vakitlerinde Resulullah (a.s)'m yanına giderdik. Bir adam gelirdi (ardından) bir kadın gelirdi ve: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz kıldığımda ne diyeceğim?" derdi. O da şöyle buyururdu:

"De ki: "Ey Allah'ım! Beni bağışla, bana rahmet eyle, beni doğruya yönelt, bana afiyet ver ve beni rızıklandır." Bunu söylediğin zaman senin için dünyan da ahiretin de bir araya getirilmiş olur (yani hem dünyanın hem de ahiretin iyiliğini bir araya getirmiş olursun -Çeviren.)"[282]

1275- Ahmed bin Hanbel, Amr bin Meyimin Ezdi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Yazdıncınm çocuklara bir şeyler öğretmesi gibi Sa'd (r.a) oğullarına şu sözleri öğretirdi ve: "Resulullah (a.s) her namazın ardından bunlarla Allah'a sığınırdı" derdi.
(Öğrettiği sözler):
"Ey Allah'ım! Ben, cimrilikten sana sığınırım, korkaklıktan sana sığınırım, hayatın en fenasına düşürülmekten sana sığınırım, dünya fitnesinden sana sığınırım ve kabir azabından sana sığınırım."[283]

1276- Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir gün benim elimden tuttu ve bana şöyle buyurdu: "Ey Muaz! Vallahi, ben seni seviyorum." Ben dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Anam babam sana feda olsun, vallahi ben de seni seviyorum!" Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Ey Muaz! Sana bir şey tavsiye edeceğim, onları hiç bir namazın ardından söylemeden geçmeyeceksin:
"Ey Allah'ım! Bana seni zikretmekte, sana şükretmekte ve sana güzelce ibadet etmekte yardımcı ol."[284]

1277- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s)'ın namazının tekbir ile sona erdiğini bilirdim."[285]

1278- Ebu Ya'la, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Said (r.a)'e: "Resulullah (a.s)'tan, O'nun selâmdan sonra okumakta olduğu bir şey ezberledin mi?" diye sorduk. Şöyle söyledi:
"Evet, Şöyle derdi:
"Üstünlük (izzet) sahibi Rabbin onların nitelemelerinden münezzehtir.

Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun. Hamd, alemlerin Rabb'i Allah'adır." [286]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Zikir; bütün varlıkların ibadetidir. Yüce Allah melekler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Gece ve gündüz teşbih eder; hiç ara vermezler."[287]
Yüce Allah her şeyiyle varlıklar alemi hakkında da şöyle buyurmuştur:
"Yedi gök, yer ve bunların içindekiler O'nu teşbih ederler. Hiç bir şey yoktur ki, O'nu Övgü ile teşbih etmesin. Ancak siz onların teşbihlerini anlamıyorsunuz. Şüphesiz O hilim sahibidir, bağışlayandır."[288]
Yüce Allah yine şöyle buyuruyor:
"Göklerde ve yerde olanların tümü Allah'ı teşbih etmiştir."[289]
Yine şöyle buyuruyor:
"Göklerde ve yerde olanların ve kanatlarını çırparak uçan kuşların Allah'ı teşbih ettiklerini görmedin mi? Her biri kendi duasını ve teşbihini bilmiştir. Allah onların yaptıklarını bilir."[290]
Bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Davud İle beraber teşbih etmeleri üzere dağlara ve kuşlara boyun eğdirdik. (Bütün bunları) yapan bizdik."[291]
İnsan şanı yüce olan Allah'ı zikretmesi ölçüsünde kulluk görevini yerine getirmesi konusunda diğer bütün varlıklarla uyum sağlamaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Şu halde bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl."[292]
Bu itibarla kim namaz kılarsa zikrin birinci rüknünü (esasını) yerine getirmiş olur. Ancak zikir konusunda şeriatın belirlemiş olduğu uygulama daha geniştir.
Bu yüzden çeşitli zikir ve dua türleriyle karşılaşıyoruz. Bunlar (yapılması farz kılınmış olanlara) ek ibadet ve zikirlerdir. Bunlar değişik vesilelerle karşımıza çıkıyor. Biz de bu kitabm bir bölümünü sadece zikirlere ve dualara özel kılacağız. Bu bölüm tabii ki, zikir ve dua konusunda nakledilmiş olan rivayetlerin tümünü içine alamayacaktır. Çünkü bunların tümünü içerecek bir eserin hazırlanması Kitab'ın ve sünnetin tamamının incelenmesini gerektirir.
Namazın, zikrin bir rüknü, merkezi ve düzenleyicisi olduğunu söyledik. Bunun yanısıra şunu da ifade edelim ki; bu aynı zamanda zikir görevinin yerine

getirilmesi konusundaki uygulamaların en yüksek derecesidir. Çünkü namazda zikrin yanisıra kıyam (ayakta duruş), rüku, secde ve bunların dışındaki çeşitli ibadet uygulamaları da yer almaktadır. Namazın belirli bir takım şartlar doğrultusunda yerine getirilmesi gerekir. Bu itibarla namaz en yüksek derecede bulunan ve en üstün ibadet şeklidir. Namazda aynı zamanda bütün meleklerin ve peygamberlerin (Allah'ın salatı ve selâmı tümünün üzerine olsun) ibadetleri bir araya getirilmiştir.

Namazın zikirleri veya namazdan sonra okunacak zikirler olarak rivayet edilen metinlerin hayli çok olduğunu gördük. Müslüman, bunlardan bir rüknün (şartın) yerine getirilmesini sağlayacak olana öncelik verecektir. Sonra sırasıyla vacibe, sonra sünnete, sonra müstehaba ve menduba Öncelik verecektir. Müstehab ve mendub dairesinin içinde istediği gibi tercih yapabilir ve kendisi için gücünün yettiği ölçüde devam ettireceği bir uygulama şekli çıkarır. Bununla birlikte rivayetlerde bildirilmiş olan dua ve zikir metinlerinden hiç birini hayatında bir kere de olsa okumadan geçmemesi iyi olur.

Namazdan sonra okunacak zikirde esas olan; her ferdin bun i arı kendi başına okumasıdır. Bu zikirlerin kul ile Rabbi arasında gizli olması esastır. Bazen açıktan zikir yapıldığına dair bir takım rivayetlerin bulunduğunu gördük. Bu rivayetlerde bildirilen uygulamaların bildirme veya öğretme amacı taşıdığı ifade edilmiştir.

Son çağlarda bilgisizliğin ve görgüsüzlüğün baskın çıkması, namazdan, cemaatten ve ilim halkalarından yüz çevirenlerin artması, öğrenenin ve öğretenin gayretinin azalması, bilmeyenin öğrenme hırsının zayıflaması, zikre yönelişin azalması ve gafletten sonra tevbe ederek camiye yönelecek birinin gelmesi ihtimalinin bulunması gibi sebeplerden dolayı ilim adamları camilerde namazlardan sonra zikir virdleri düzenlenmesini caiz görmüş hatta bunun daha çok sevap kazandıracağı düşüncesiyle bu uygulamayı tercih etmişlerdir. Bu konuda, imamla müezzinin bu zikirleri idare etmesi ve imamın duasıyla bitirilmesi şeklindeki bir uygulama yaygınlık kazanmıştır. İlim adamları bu uygulamaları tenkid etmemişlerdir; çünkü bunların her birinin kendine göre delili bulunmaktadır. İnsanlardan bazıları da bunların bid'at olduğu gerekçesiyle bunlara karşı mücadele etmektedirler. Ancak bu yerinde olmayan bir mücadeledir. Namazlardan sonra zikir virdlerinin konulmasında, sürdürülmesinde ve düzenlenmesinde pek çok hayır bulunmaktadır. Bu uygulama bid'atler sınıfına da girmemektedir. Aksine bu, şeriattaki herhangi bir genel prensibe dayanan ameller sınıfına girmektedir.

Dört mezhebe göre farz namazın hemen arkasından okunan zikir virdleri sadece

sabah ve ikindi namazlarının ardından okunan virdlerdir. Diğer üç. namazdan sonra ise revâtib (düzenli şekilde kılman) sünnet namazlar bulunduğundan dolayı Hanefilere göre bu namazların ardından okunması gereken zikirler, söz konusu revâtib sünnetler yerine getirildikten sonra okunmalıdır.[293]

1279- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), selâm verdiğinde namazdan sonra sadece: "Allahum-me ente's-selâm ve minke's-selâm tebarekte yâ ze'1-celâli ve'1-ikrâm" diyecek kadar otururdu."
Hanefilerin dışındaki üç mezhebe göre ise sözü edilen üç namazda zikirler, farzlardan hemen sonra, revâtib sünnetlerden önce okunur.
İmamın sol yanını mihraba doğru çevirerek cemaate (imama uyanlara) doğru dönmesi müstehabdır. İmamın dışındakiler ise namazın ardından okunan zikirleri okumaya kalmak isterlerse oldukları yerlerde kıble tarafına yönelmiş halde kalırlar.
Müslümanların camilerinin çoğunda uygulanan adete göre namazın ardından okunan zikir virdlerini yerine getirmek istediklerinde bunlara üç kere istiğfarda bulunmakla başlarlar. Sonra:
"Allahumme ente's-selâm ve minke's-selâm tebarekte yâ ze'1-celâli ve'l-ikrâm" derler. Sonra: "Allahumme a'inni alâ zikrike ve şukrike ve husni ibadetik (Ey Allah'ım! Bana seni zikretmekte, sana şükretmekte ve sana güzelce ibadet etmekte yardımcı ol.)" derler. Sabah veya akşam namazında olurlarsa namazdaki halleri üzere oldukları yerde on kere:
"Lâ ilahe illa'Uahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'I-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyi ve yumitu huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir, hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. Yaşatır ve öldürür. O her şeye güç yetirendir)" derler. Sonra yedi kere şunu okurlar:
"Allahumme ecirni mine'n-nâr (Ey Allah'ım! beni cehennem ateşinden kurtar.)" Akşam ve yatsı namazlarında bunun ardından "Allahumme a'inni alâ zikrike ve şukrike ve husni ibadetik (Ey Allah'ım! Bana seni zikretmekte, sana şükretmekte ve sana güzelce ibadet etmekte yardımcı ol.)" diye dua ederler. Diğer namazlarda ise ayetu'l-kursiyi, ihlas suresini, felak ve nas surelerini (muavvizeteyni) okurlar sonra otuzüçer kere teşbih, tahmid ve tekbir getirirler. Ardından şu sözle (virdlerini) bitirirler:
"Lâ ilahe illa'Uahu vahdehu lâ şerike leh. Lehu'I-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyi ve yumitu huve alâ külli şey'in kadir (Allah'tan başka ilâh yoktur, O birdir, hiç

bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. Yaşatır ve öldürür. O her şeye güç yetirendir.)" Arkasından imamları kendileri için dua eder onlar da amin derler. Yahut herkes gerek kendi için ve gerekse bütün Müslümanlar için dünya ve ahiret iyilikleri ile ilgili olarak istediği şekilde dua ederler.
Kimin bundan sonra özel bir virdi olursa onu yalnız başına yerine getirir. Ancak Müslümanların camilerinin çoğunda belirttiğimiz uygulama bir adet haline gelmiştir. Dua eden kişi, dua sırasında ellerini kaldırmak, duaya önce Resulullah (a.s)'a salat ve Yüce Allah'a sena ile başlamak, duanın arasında ve sonunda Resulullah (a.s)'a salatı tekrarlamak gibi dua adabına uymaya özen gösterir. Buhari'nin rivayet etmiş olduğu bir hadis gereğince söz konusu zikir oturumu şu sözlerle bitirilir:
"Subhane Rabbike Rabbi'l-İzzeti amma yesıfun ve selâmun ale'1-mur-selin ve'1-hamdu lillahi Rabbi'l-alemin (Üstünlük (izzet) sahibi Rabbin on-lanr nitelemelerinden münezzehtir. Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun. Hamd, alemlerin Rabb'i Allah'adır.)" Çünkü söz konusu rivayette sözlerin sonunun bu ifade ile bitirilmesi için teşvikte bulunulmaktadır. "Zikirler ve Dualar" bölümünde ayrıca dua âdabından geniş olarak söz edeceğiz.
Müslümanların namazları, zikirleri ve duaları üzerinde düşünen bir kimse, Müslümanlardan başka hiç kimsenin Yüce Allah'ı hakkıyla tanımadığı ve O'nu gereği gibi yüce tutmadığı sonucuna varır. Sadece bu bile insaf sahibi birinin, şu İslâm'ın gerçekten hak din olduğunu anlamasını sağlamaya yeter. Böyleyken İslâm'ın hak din olduğu konusunda sayılamayacak kadar çok delilin bulunması karşısında nasıl bunun hak olduğunu anlamamak mümkün olabilir?
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tastamamdır. O'nun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O, duyandır, bilendir."[294]

NAMAZLA İLGİLİ DEĞİŞİK KONULAR
AYAKKABILARLA NAMAZ KILMAK

1280- Taberani, Evsafta Feynız Deylemi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Sakif heyeti Resulullah (a.s)'ın yanına vardı ve şöyle dediler:
"Biz O'nun (yani Resulullah (a.s)'ın) karşılıklı nalinlerle (ayakkabılarla) namaz kıldığını gördük."[295]

1281- Ebu Davud, Amr bin Şuayb (a.s)'dan, o babasından rivayet etmiş, o da dedesinin (yani Amr'ın dedesinin kendi babasının) şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yalın ayak da nalinlerle de namaz kıldığını gördüm."[296]

Bir Açıklama

Zamanımızda bazıları işi hayli ileri götürmüş ve taşkınlık etmeğe başlamışlardır. Bu sebeple sanki bunu yapmak bir farznuş gibi camilere ayakkabılarla girmeğe başlamışlardır. Buna karşı camilerin tabanlarının seccadelerle örtülmesi gibi bir takım yeniliklerin çıkarıldığı da oluyor. Oysa Allah, kendileri için hükmünü geniş tutmuştur. Yaşadığımız şartlar içinde ayakkabılarını temiz saklayabilenler oldukça nadirdir. Aşağıdaki rivayet bu konuda bir genişlik ortaya koymakla birlikte bu meselede fazla ileri gidenlere de cevap vermektedir.[297]

1282- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kıldığında ayakkabılarını sağ tarafına koysun, sol tarafına koymasın çünkü bu durumda bir başkasının sağ tarafına koymuş olur. Ancak sol yanında her hangi biri olmazsa o zaman iki ayağının arasına koysun."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz namaz kılar da ayakkabılarını (nalinlerini) çıkarırsa onlar vasıtasıyla herhangi birine eziyet etmesin. Ya onları iki ayağının arasına koysun ya da onlarla namaz kılsın."[298]

Bir Açıklama

Daha önce taharet bölümünde, ayakkabılarla namaz kılmanın caiz olabilmesi

için ilim adamlarının ne gibi şartlar ileri sürdüklerinden, ayakkabıların nasıl temizlenmesinin sağlanacağı konusundaki görüş ayrılıklarından söz edilmişti. Herhangi bir zorunluluk dolayısıyla ayakkabıyla namaz kılmak isteyen için ihtiyata en uygun olan ayakkabılarını temiz tutmaktır.
Ancak botlarını çıkarma imkânı olmayan bir askerin durumu gibi çok aşın bir zorunluluk söz konusu olursa, o zaman kişi bu konudaki ruhsattan yararlanarak ayakkabılarıyla namazını kılabilir. Bu konuda Malikilerden meşhur o-larak nakledilen fetvaya dayanabilir. Bu fetvaya göre elbisenin ve bedenin hissedilir (yani maddi) pislikten temizlenmesi, namazın geçerli olmasının şartı değildir. [299]

1283- Ebu Davud, Abdullah bin Saib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Fetih günü Resulullah (a.s)'ın nalinlerini (ayakkabılarını) sol yanına koymuş halde namaz kıldığını gördüm."[300]

1284-Taberani, Evsat'ta, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m gerek ayakta gerek oturarak su içtiğini, gerek nalinle-riyle gerek yalınayak namaz kıldığını ve gerek sağma gerek soluna tükürdüğünü gördüm."[301]

1285- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir keresinde Resulullah (a.s) ashabına nalinleri (ayakkabıları) giyinik halde namaz kıldırıyordu. Bir ara nalinlerini (ayakkabılarını) çıkararak sol yanına koydu. Sahabileri bunu görünce onlar da nalinlerini (ayakkabılarını) çıkardılar. Resulullah (a.s) namazını bitirince:
"Sizi ayakkabılarınızı çıkarmaya yönelten ne oldu?" diye buyurdu. Onlar:
"Senin çıkardığını gördük biz de çıkardık" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cibril bana gelerek onların üzerinde pislik bulunduğunu bildirdi."
Yine şöyle buyurdu:
"Biriniz camiye geldiğinde baksın, eğer nalinlerinde (ayakkabılarında) herhangi bir pislik veya rahatsız edici bir şey görürse, onu silsin sonra onlarla namaz kılsın."
Bir rivayette: "Pislik" anlamına "kazaran" kelimesinin yerine "habesen" kelimesi geçmektedir.[302]

Bir Açıklama

Bu rivayet, ayakkabılarla kılınan namazın caiz olabilmesi için ayakkabıların temiz olmasının şart olduğunu ileri sürenler açısından bir delildir. Aynı zamanda mestlere bulaşan hacimli (yani yüzeysel bir şekilde bulaşan değil de belli bir hacme sahip -Çeviren) bir pisliğin ovularak temizlenmesinin mestlerin temiz olması için yeterli olacağmı ileri sürenler açısından bir delildir.[303]

1286- Buhari ve Müslim, Said bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Enes bin Malik (r.a)'e: "Resulullah (a.s) Nalinleriyle namaz kılar mıydı?" diye sordum. O da: "Evet" dedi."
İbni Dakik İyd şöyle söylemiştir:
"Bundan bir müstehablık hükmünün çıkarılması (yani ayakkabılarla namaz kılmanın müstehab olduğunun ileri sürülmesi) uygun değildir. Çünkü bunun namazla doğrudan bir bağlantısı yoktur,"[304]

1287-Ebu Davud, Şeddad bin Evs (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yahudilere muhalefet edin. Onlar mestleriyle de nalinleriyle de namaz kılmazlar (yani ibadet etmezler.)"
Nalinlerle namaz kılmanın müstehab olduğunu ileri sürenler, bu gibi rivayetleri delil saymışlardır. Ancak müstehablık hükmünün söz konusu olmayacağını ileri sürerek bunun sadece cevazlık ifade ettiğini bildirenler, Ebu Davud'un rivayet etmiş olduğu ve yukarıda geçen Amr bin Şuayb hadisini ve Ebu Hureyre (r.a) hadisini delil saymışlardır.[305]

HASIR VE BENZERİ ŞEYLER ÜZERİNDE NAMAZ KILMAK

1288- Ebu Ya'Ia, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın elbisesi üzerine secde ettiğini gördüm."[306]

Bir Açıklama

Sıcağın etkisinden korunma ve bunun gibi herhangi bir zararı giderme dolayısıyla olması dışında namaz kılan kişinin giyinmekte olduğu ve kendinin hareket etmesiyle hareket eden elbisesinin üzerine secde etmesini mekruh görmüşlerdir. Yukarıdaki rivayette anlatılan şeyin ise Resulullah (a.s)'ın elbisesini çıkardıktan sonra onun üzerine secde etmesi olabilir. Bu, bir kimsenin hırkasını veya paltosunu çıkararak üzerinde namaz kılması gibidir.[307]

1289- Ebu Ya'la, Ununu Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir örtü üzerine namaz kılardı." [308]

Bir Açıklama

Bazıları işi hayli ileri götürerek namazın ancak yer üzerinde kılınabileceğini ileri sürmektedirler. Bu, aşırılıktan ileri gelmektedir. Oysa yer üzerinde de, bir elbise üzerinde de hasır üzerinde de yahut seccade üzerinde de namaz kılınması caizdir. Efdal olan yerin üzerine namaz kılınmasıdır. Çünkü bu teva-zuya (alçakgönüllülüğe) daha yalandır. Ancak daha iyi (efdal) olan bir uygulamayı adeta farz uygulama, tercih sıralamasında daha sonra gelen (mefdul) uygulamayı ise haram gibi görmek aşırılıktan ileri gelen bir tutumdur. Böyle bir görüş ileri süren kişi zamanlar, yerler ve durumlar arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurmuyor demektir. Oysa fetva konusunda bu hususların göz önünde bulundurulması oldukça önemlidir.[309]

1290- Taberani, İbrahim (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani İbrahim) hasır (sergi) üzerine namaza durur ve yer üzerine secde ederdi."
Bu rivayet, sahabilere iyilikle uyanların (tabiilerin) bu konuda uygulamayı geniş

tuttuklarına işaret etmektedir.[310]

1291- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) örtü (humra; başlık, namaza özel bir sergi, seccade gibi bir şey) üzerine namaz kılardı."[311]

1292- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) örtü (humra; başlık) üzerine namaz kılardı."[312]

1293- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resululîah (a.s) bir örtü (humra; başlık) üzerine namaz kılardı."
Daha sonra şöyle buyurdu:
"Ey Aişe! Hasırını kaldır. Doğrusu ben onun insanları fitneye sokacak (aralarında dedikoduya yol açacak, üzerlerine şart olmayanı şart gibi görmelerine sebep olacak -Çeviren) bir şey olmasından korktum."[313]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Resulullah (a.s)'ın, insanların ancak bir örtü (seccade vs.) üzerine namaz kılmanın caiz olduğu zannına kapılmalarından korktuğunu bu yüzden bu konuda hükmün geniş olduğunu açıklamak istediğini göstermektedir. Biz de secdesi için temiz bir şey tahsis edenin bu hareketini reddetmeyiz. Ancak bu konuda aşırıya gidenlerin ve namazın ancak bu gibi şeyler üzerinde caiz olacağım ileri sürenlerin tutumlarını reddederiz.[314]

1294- Nesai, Meymune (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) örtü (humra; başlık) üzerine namaz kılardı." Ebu Davud'un ve Buhari'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Ben de hayızlı olduğum halde O'nun hizasında duruyordum. Bazen secde ettiğinde elbisesinin bana değdiği olurdu. Örtü (humra; başlık) üzerine namaz kılardı."[315]
Müslim'in de benzer bir rivayeti bulunmaktadır.[316] Neylu'l-Evtar (2/130)'da

şöyle denmektedir:
"Bu hadis ister yırtık bez parçalarından yapılmış olsun, ister hurma yaprağı vs.den dokunmuş olsun ve isterse başka şeylerden yapılmış olsun bir seccade üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Seccade humra (başlık, küçük örtü) gibi küçük de olabilir hasır ve halı gibi büyük de olabilir. Çünkü hadislerde geçen humra kelimesi sadece küçük örtüler için kullanılan bir kelimedir. Bunun yanısıra Resulullah (a.s)'ın hasır, halı ve sergi gibi geniş örtüler üzerine namaz kıldığı da rivayet edilmiştir.[317]

1295- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Ebu Said Hudri r.a) Resulullah (a.s)'ın yanına girdiğini bildirdi ve şöyle söyledi:
"Bu sırada O'nu bir hasır «zerinde namaz kılarken gördüm. Onun üzerine secde ediyordu. Aynı şekilde bir kat elbise içinde ona bürünmüş bir halde namaz kıldığını gördüm."[318]

1296- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Aşırı sıcakta Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılıyorduk. Birimiz alnını yer koyamayınca elbisesini yere sererek onun üzerine secde ediyordu."[319]

1297- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Onun ninesi Muleyke, Resulullah (a.s)'ı kendi yaptığı bir yemeğe davet etti. {Resulullah a.s) ondan yedi ve sonra şöyle buyurdu:
"Kalkın size namaz kıldırayım." Enes (r.a) dedi ki:
"Ben, bize ait ve uzun süre kullanılmaktan dolayı kararmış bir hasırın üzerine durdum. Onun üzerini su ile sildim. Resulullah (a.s) da onun üzerine durdu. Ben ve yetim, O'nun arkasmda saf tuttuk. Yaşlı kadın da arkamızda durdu. Bu halde Resulullah (a.s) bize iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra çekildi."
Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) ona (yani Enes (r.a)'e), annesine ve teyzesine namaz kıldırdı. (Enes bin Malik r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) beni sağ yanına, kadını da arkasına durdurdu."[320] Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) ahlâk yönünden insanların en iyisiydi. Bazen O bizim evimizdeyken namaz vakti girerdi. Altındaki serginin ortaya konmasını isterdi. Bu sergi süpürülür, üzeri silinirdi. Sonra Resulullah (a.s) imamlık ederdi, biz de arkasında namaza dururduk ve böylece bize namaz kıldınrdi."
(Ravi) dedi ki:
"Sergileri hurma yaprağından dokunmaydı."[321]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Ummu Suleym (r.a), Resulullah (a.s)'ın evine gitmesini, evinde namaz kılmasını ve böylece kendisi de orayı (yani Resulullah (a.s)'ın namaz kıldığı yeri) namazgah edinmek istedi. Resulullah (a.s) da onun evine gitti. O, bir hasır ortaya koydu, üzerini sildi. Resulullah (a.s) onun üzerinde namaz kıldı; diğerleri de O'nun arkasmda namaz kıldılar."[322]

1298- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ensardan iri-yarı bir adam Resulullah (a.s)'a şöyle söyledi: "Ben seninle birlikte namaz kılmaya güç yetiremiyorum."
Bunun ardından o adam Resulullah (a.s) için yemek hazırladı, O'nu evine davet etti.
O'nun için hasırının bir yanını su ile sildi. Resulullah (a.s) da onun üzerinde iki rek'at namaz kıldı.
Carud oğlu filanın oğlu filan, Enes bin Malik (r.a)'e: "Resulullah (a.s) kuşluk (duha) namazını kılıyor muydu?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"O'nun bu günün (yani sözü edilen günün) dışında bu namazı (kuşluk namazını) kıldığını görmedim."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) ensardan bir aileyi ziyaret etti. Onların yanlarmda yemek yedi. Çıkmak istediğinde evin bir yanının (namaz için) hazırlanmasını emretti. Kendisi için bir serginin üzeri silindi. O da onun üzerinde namaz kıldı ve onlar için de dua etti."[323]
Ebu Davud birinci rivayeti nakletmiş ancak o: "Carud oğlu Filan" demiştir.
Bu konuda, Ahmed bin Hanbel de Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle bir rivayet nakletmiştir:
"Resulullah (a.s) bir sergi üzerine namaz kıldı." [324]

Bir Açıklama

Çok sayıda şahid (yani hadis rivayeti) Resulullah (a.s)'ın sergi üzerinde namaz kıldığı yönündeki rivayetleri desteklemektedir. Bunlardan bazılarını daha önce verdik.
Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Hadis, sergilerin üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Bunu Tirmizi, sahabeden ve sonrakilerden olan ilim sahiplerinin çoğundan nakletmiştir."
Bu konuda Ahmed bin Hanbel, Muğire bin Şu'be'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hasır ve tabaklanmış post üzerinde namaz kılardı." Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"İlim adamlarının çoğu hasır (yani bir sergi veya örtü yahut seccade türü bir şey) üzerinde namaz kılmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Ancak bazı ilim adamları müstehablık açısından yer üzerinde namaz kılmayı tercih etmişlerdir.
Bu konuyla ilgili olarak Buhari, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Beş sergi [325] üzerinde namaz kılsam bile aldırış etmem."
İbni Ebi Şeybe de Abdullah bin Abbas (r.a)'ın sergi üzerinde namaz kıldığını rivayet etmiştir.
Yine Ebu Vail (r.a)'in de sergi üzerinde namaz kıldığı rivayet edilmiştir.
Hasanı Basri'nin de: "Sergi (tanfise) üzerinde namaz kılmakta bir sakınca yoktur" dediği rivayet edilmiştir. Yine Hasanı Basri'nin ayakları ve dizleri sergi üzerine, elleri ve yüzü ise yer üzerine gelecek şekilde sergi (tanfise) üstünde namaz kıldığı rivayet edilmiştir.
İlim adamlarının çoğunluğu, tanfise denilen hurma yaprağından örülme sergiler üzerinde namaz kılmanın caizliğinden hareketle yere serilen sergi türünden her şey üzerine namaz kılmanın caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bazıları ise buna muhalefet etmiştir. Çünkü yere serilen tanfiseler üzerine namaz kılınması yukarıda geçtiği şekilde bir yoruma tabi tutulmuştur.[326]
Beğavi, Muğire bin Şu'be'nin hadisini vermiştir. Hadis şöyledir: "Resulullah (a.s), hasır ve tabaklanmış post üzerinde namaz kılardi." Daha sonra da şöyle söylemiştir:
"Selefin (ilk dönem Müslümanlarının) bazıları, hayvanların yünlerinden ve

kıllarından yapılma bir şey üzerinde namaz kılınmasını mekruh görürler ve pek hoş karşılamazlardı. Ancak yeryüzü bitkilerinden yapılma bir şey üzerinde namaz kılınmasını mekruh görmezlerdi. Bazıları da yerden elde edilmiş bir şeyin dışındaki bir sergi vs. üzerinde namaz kılınmasını mekruh sayarlardı. Ancak hadis alimlerinin çoğunluğu bunda bir kerahiyet (mekruhluk) olmadığı görüşündeydiler. Hadis ise uyulmaya daha lâyıktır."[327]

NAMAZ KILINACAK YER

1299- Ahmed bin Hanbel, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Koyunların yatak yerlerinde namaz kılın. O mübarektir (kutludur, bereketlidir). Develerin yatak yerlerinde ise namaz kılmayın. O şeytandır."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'a develerin yatak yerlerinde namaz kılmak hakkında soru soruldu. O da şöyle buyurdu:

"Develerin yatak yerlerinde namaz kılmayın. Şüphesiz o şeytanlardandır."[328]
Bunun üzerine koyunların yatak yerlerinde namaz kılmak hakkında soru soruldu. Bunun hakkında da şöyle buyurdu:

"Koyunların yatak yerlerinde namaz kılın. Şüphesiz o berekettir."[329]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Develerin sidiklerinin ve kaba pisliklerin necaset olduğunu söyleyenler a-çısından develerin yatak yerlerinde namaz kılınması mekruhtur. Bu görüşte olanlar ise Hanefilerdir. Yahut yer temiz olsa da develerin ürkek hayvanlar olduğundan dolayı onların yataklarında namaz kılınması mekruh görülmüştür. Develerin yatak yerlerinde namaz kılmanın mekruh olduğu konusunda fıkıh-çılar arasında görüş birliği bulunmaktadır. Sadece bunun sebebinin ne olduğu konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yasağın hem develerin pisliklerinin necaset olması ve hem de develerin ürkeklik özelliği dolayısıyla mı yoksa sadece bunların ürkek hayvanlar olması sebebiyle mi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Eğer sebep Hanefilerin söyledikleri gibi, develerin pisliklerinin necaset olması ise bu zaman onların yatak yerlerinde namaz kılınması tahrimen mekruhtur. Çünkü necaset ister develerin yatak yerlerinde olsun, ister koyunların yatak yerlerinde olsun ve isterse pislikle gübrelenen ekin tarlalarında olsun farketmez. Eti yenen hayvanların sidiklerinin ve kaba pisliklerinin necaset sayılıp sayılmayacağı konusundaki görüş ayrılığından daha önce söz etmiştik.

Neylu'l-Evtar (2/141)'da şöyle denmektedir:

"(Yukarıdaki) hadisi şerif, koyun yataklarında namaz kılmanın caiz olduğuna, deve yataklarında namaz kılmanın ise yasak olduğuna delalet etmektedir. Ahmed bin Hanbel de bu yönde görüş bildirmiş ve şöyle söylemiştir:

"Bu yerlerde kılınan namaz geçerli olmaz." Yine şöyle söylemiştir: "Kim deve yatağında namaz kılarsa aradan ne kadar vakit geçmiş de olsa namazını iade etmesi (yeniden kılması) gerekir." İmam Malik'e de, deve yatağından başka namaz kılacak bir yer bulamayan bir kimse hakkında soru soruldu, o da: "Orada namaz kılamaz" cevabını verdi. Bunun üzerine: "Peki üstüne bir Örtü serse!" denildi. "Yine olmaz" dedi. İbni Hazm da şöyle söylemiştir:

"Deve yatağında namaz caiz olmaz. İlim adamlarının çoğunluğu deve yatağında necaset bulunmaması durumunda buralarda namaz kılma yasağının kerahet (mekruhluk) ifade ettiğini, necaset bulunması durumunda ise haramlık ifade ettiğini söylemişlerdir. Bu tarz bir açıklama söz konusu yasağın sebebinin deve pisliğinin necaset sayılması görüşüyle bütünlük ar-zetmektedir. Bunun doğruluğu ise develerin sidiklerinin ve kaba pisliklerinin necaset sayılmasıyla söz konusu olabilir. Ancak yer tamamen (deve pis-liğiyle) serilmiş olsa bile bunun yasak konusunda bir sebep olarak görülmesi doğru olmaz. Çünkü sebep bu olsaydı deve yatağı ile koyun yatağı arasında bir fark görülmezdi. Zira

Iraki'nin de söylediği üzere bu hayvan türlerinin gerek kaba pisliklerinin ve gerekse sidiklerinin birbirinden farklı olduğunu söyleyen olmamıştır. Aynı şekilde söz konusu yasağın, develerde bulunan ürkme özelliğinden dolayı olduğu da söylenmiştir. Çünkü kişi namazda iken develer ürkebilirler ve namazını kesmesine yahut onların ürkmelerinden dolayı rahatsız olmasına veya zihnini karıştırarak namazdaki hususunun gitmesine sebep olabilirler. Bu yüzden İmam Şafii'nin ashabı (Şafii mezhebinin alimleri) ve İmam Malik'in ashabı develerin yataklarında namaz kılmanın yasak edilmiş olmasını bu sebebe dayandırmışlardır.
Koyun yataklarında namaz kılmakla emredilmesi vücub değil mubahlık emridir. Yani bu emir, söz konusu yerlerde namaz kılınmasını gerekli kılan bir emir değil caiz olduğunu bildiren bir hükümdür. Iraki bu konuda görüş birliği olduğunu söylemiştir. Resulullah (a.s), koyun yatakları ile ilgili hükmün deve yataklanyla ilgili hükümle aynı olmadığını bildirmek amacıyla buna işaret etmiştir. Yahut soru soran kişi belirtilen durumun her birinin hükmünü de sorunca Resulullah (a.s) ona verdiği cevabında buna açıklık getirmiştir. Böylece deve yataklarında namaz kılmanın yasak, koyun yataklarında namaz kılmanın ise caiz olduğunu bildirmiştir. Verilen hadislerde geçen: "O berekettir" anlamındaki teşvik ifadesi ise koyun yataklanyla ilgili hükmün, deve yataklanyla ilgili hükümden çok uzak olduğunu bildirmek amacıyladır. Bunun gibi deve sahiplerini sertlik ve katılıkla nitelemiş, koyun sahiplerini ise sessizlik ve sakinlikle nitelemiştir."[330]

1300- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) koyun yataklarında namaz kılardı." Buharı ve Müslim rivayetlerine şunu da ilave etmişlerdir: "Sonra bunun ardından şöyle söyledi:
"Mescid inşa edilmeden önce (yani Mescidi Nebevi'nin inşasından Önce belirtilen yerlerde namaz kıldığı olurdu -Çeviren.)"[331]

Bîr Açıklama

Bu rivayetin zahirinden (görünen anlamından) anlaşılana göre koyun yataklarında namaz kılınması Resulullah (a.s)'ın Medine'ye hicretinden sonraki ilk dönemlerde oluyordu. Bu ise namaz için genişçe bir alan seçimi dolayısıyla idi. Çünkü koyun yatakları geniş ve taş-çakıl vs.'den arındırılmış olur.[332]

1301- İmam Malik, Urve bin Zubeyr (r.a)'den, o da muhacirinden olan bir adamdan rivayet etmiştir:
"Bunda bir sakınca görmezdik."
(Rivayete göre sözü edilen muhacir) Abdullah bin Amr bin As'a konuyu sorarak: "Deve yataklarında namaz kılabilir miyim?" diye sordu. Abcfullah da şöyle söyledi:
"Hayır. Ancak koyun yataklarında kıl."[333]

Bir Açıklama

Bu rivayet, kişinin namazı için hususunu bozmayacak yerleri ve çevreleri seçmesinin gerektiğine delalet etmektedir. Nitekim deve ve benzeri şeylerin varlığı, bunlardan gelecek herhangi bir rahatsızlıktan korkulmasına yol açacağından insanın kalbi devamlı meşgul ve endişeli olur; dolayısıyla tam anlamıyla Allah'a yönelemez.[334]

1302- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) yedi yerde namaz kılınmasından nehyetti: Çöplükte, hayvan kesilen bir yerde, mezarlıkta, yol ortasında, hamamda, deve yataklarında ve Kabe'nin üstünde. "[335]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hanefıler ve Şafiiler yolda namaz kılınmasından nehyetmişlerdir. Çünkü yol, insanların geçiş yeridir. Buralarda namaz kılınması huşuyu etkiler. Yahut geçişe mani olur. Şafiiler buna ek olarak aynı sebepten dolayı çarşılarda namaz kılınmasının da mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:

"Yol ortasında, çöplükte, mezarlıkta, hamamda ve deve yataklarında kılman namaz geçerli olmaz."

Malikiler ise necaset olmadığından ve Önünden geçilmeyeceğinden güvende olunan bir yerde namaz kılmayı caiz görmüşlerdir. Hanbeliler bazı şeyleri (yukarıda verilen hükümlerinden) müstesna tutarak cenaze namazının kabristanda (mezarlıkta) kılınmasını, az sayıdaki evlere giden bir yol üzerinde, gerek yolun sağındaki ve gerekse solundaki yolun ortasına düşmeyen bir yükseklik üzerinde namaz kılınmasını caiz görmüşlerdir. Zorunluluk halinde rivayette namaz kılınmasının yasak olduğu bildirilen yerlerde namaz kılınması caiz olur. Hanefilere göre Kabe'nin üzerinde namaz kılınmasının yasaklanmasının sebebi; bu hareketin, oranın hafife alınması gibi bir his vermesidir.

Neylu'l-Evtar (2/143)'da şöyle denmektedir:

"Kabe'nin üzerinde namaz kılınmasının yasaklanmasının sebebi ise şudur: Burada kişinin önünü kapatan sabit bir sütre olmayınca namazı ge-Çerli olmaz. Çünkü bu durumda Kabe'ye doğru değil Kabe'nin üstünde namaz kılmaktadır. İmam Şafii, Kabe'nin binasının üçte iki zira uzunluğunda bir kısmını karşısına alması şartıyla Kabe'nin üstünde kılman namazın geçerli olacağı yönünde görüş bildirmiştir. İmam Ebu Hanife'ye göre ise bu şart değildir. Ibni Sureye de bu görüşte olduğunu bildirmiş ve şöyle demiştir:

"Çünkü kişi bu durumda adeta Kabe'nin arsasına doğru namaz kılıyor gibi olmaktadır. Çünkü Allah korusun Kabe yıkılacak olsa arsasına doğru namaz kılınması caizdir."

Bu açıklamaların yanısıra hadisin rivayeti konusunda da bazı tenkidler bulunmaktadır.

Hanbeliler kabristanda namaz kılınması yasağına sebep olarak, kişinin orada namaz kılarken kabirde bulunanı tasavvur etmesi gibi bunda şirke götürücü bir tutum bulunmasını görmüşlerdir.

Kadı Ebu Bekir bin Arabi ise, üzerinde namaz kılınmayan yerlerin onüç olduğunu söylemiş, yukarıdaki hadisi şerifte geçen yedi yeri saydıktan sonra

bunlara şunları da eklemiştir: Üzerinde pislik bulunan tuvalete doğru, kilisede ve havrada, heykellere doğru ve halkı azaba uğratılmış bir yurtta namaz kılmak. Iraki, gasbedilmiş bir evde namaz kılmayı, uyuyan veya konuşan birine doğru namaz kılmayı, vadinin iç kısmında namaz kılmayı, gasbedilmiş bir toprak üzerinde namaz kılmayı, Dırar Mescidinde (İslâm'a ve Müslümanlara zarar vermek amacıyla inşa edilmiş olan bir camide) namaz kılmayı ve ışığa doğru namaz kılmayı da eklemiştir. Bunlarla birlikte namaz kılınması yasak olan yerlerin sayısı ondokuzu bulmaktadır.Yukarıda namaz kılınması yasak olduğu bildirilen yerlerde namaz kılınması bazı ilim adamlarına göre tenzihen mekruhtur.[336]

1303- Buharı ve Müslim, İbrahim bin Yezid Teyyimi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Avluda babama Kur'an-ı Kerim okuyordum. Secde ayetini okuduğumda secde etti. Bunun üzerine: "Babacığım yol üzerinde mi secde ediyorsun?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Ben Ebu Zer (r.a)'in şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s)'a, yeryüzüne konulmuş olan ilk mescidin hangisi olduğunu sordum.
"Mescidi Haram" diye buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim. "Mescidi Aksa" diye buyurdu. "İkisi arasındaki süre ne kadardır?" diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Kırk yıl. Sonra bütün yeryüzü senin için mesciddir. Nerede namaz vaktine girersen orada namaz kıl."
Buhari'nin rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Şüphesiz fazilet işte bundadır."
Bu rivayetin baş tarafında da şöyle denmektedir:
"Dedik ki: "Ya Resulullah (a.s)! Yeryüzüne ilk olarak konulan mescid hangisidir?.."[337]

1304- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hamam ve kabristan dışında bütün yeryüzü mesciddir."[338]

Bir Açıklama

Hanbelilere göre kabristanda namaz kılmanın şirk korkusundan dolayı yasak olduğunu gördük. Ancak onlar şöyle söylemişlerdir:
"Kabristan; Ölülerin defni için ayrılmış bir yerde üç ve daha fazla kabir ihtiva eden alandır. Bir yer üç ve daha fazla kabir ihtiva etmiyorsa orada ka~ bire yönelinmeden kılman namaz geçerlidir. Aksi takdirde mekruhtur."
Şafiiler kabristanda namaz kılınması yasağma sebep olarak buralarda pislik bulunması ihtimalini veya kabrin büyütülmesinin (taziminin) söz konusu olmasmı göstermişlerdir. Eğer bunlardan herhangi biri söz konusu olmazsa, o zaman yasak tenzihen mekruhluk ifade eder. Hanefîler de kabristanda namaz kılma yasağmı kabrin namaz kılan kişinin tam önüne gelmesi durumuna atfetmişlerdir. Çünkü bu durumda kişi huşu içinde namaz kılarken gözü kabre takılır. Ancak Hanefilere göre namaz kılınan yer temiz olur, kişi (kabre) tazim, hürmet gibi bir düşünce taşımaz ve kabir biraz kendinden uzak olursa, o zaman herhangi bir kerahet (mekruhluk) yoktur.
Hamamda namaz kılınması yasağı, bu yerde kişilerin avret yerlerini açmaları, yıkanmada kullanılmış suların ve pisliklerin dökülmesi ihtimalinin bulunması dolayı siy ladır. Bu yüzden Hanefilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre hamamda namaz kılınması mekruh görülmüştür. Malikilere göre ise namaz kılman yer temiz olursa caizdir.
Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Hadis, kabristanda ve hamamda namaz kılmanın yasak olduğuna delalet etmektedir. Ancak insanlar (ilim adamları) bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.
Kabristanda namaz kılma konusuna gelince: Ahmed bin Hanbel kabristanda namaz kılmanın haram olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bu konuda eşilmiş kabirlerle diğerleri arasında ve üzerine onu pislikten koruyacak bir şeyin Örtülmüş olup olmaması arasında bir fark görmemiştir. Yine kabirlerin arasında olmakla kabirlerde ayrı (ama yine kabristan içinde bulunan) ev gibi bir yerde bulunmak arasında da fark görmemiştir. Zahiriler de aynı görüşü benimsemiş ve Müslümanların kabirleri ile kâfirlerin kabirleri arasında bir fark görmemişlerdir.
İmam Şafii eşilmiş kabristanla böyle olmayanı birbirinden ayırmış ve: "Eğer ölülerin etleri, irinleri ve onlardan çıkan daha başka şeylerle karışmış bir halde olursa orada namaz kılmak caiz olmaz. Çünkü bunlar necasettir. Ancak bir kimse böyle kabristanın temiz bir yerinde namaz kılarsa, kıldığı namaz geçerli olur" demiştir. Ebu Talib, Ebu Abbas ve ehli beytten olan İmam Yahya da bu yönde görüş bildirmişlerdir. Rafii de kabristanda namaz kılmanın her halü kârda mekruh olduğunu söylemiştir. İmam Sevri, Evzai ve Ebu Hanife de kabristanda

namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemiş. İmam Şafii'nin ve onunla aynı düşüncede olanların eşilmiş kabristan ile diğerleri arasında fark gözettiği gibi onlar her hangi bir fark görmemişlerdir. İmam Malik ise kabristanda namaz kılmanın caiz olduğunu bunda bir kerahet olmadığını ileri sürmüştür.
Hamamda namaz kılmaya gelince: Ahmed bin Hanbel, hamamda kılınan namazın geçerli olmadığını ve burada namaz kılan birinin aradan ne kadar zaman geçmiş olsa da kıldığı namazı iade etmesinin (yeniden kılmasının) gerektiğini ileri sürmüştür. Ebu Sevr de: "Hadisin zahirinden çıkan anlama göre hamamda da kabristanda da namaz kılınamaz" demiştir.
İlim adamlarının çoğunluğu hamamda temiz olarak (temiz bir yerde ve temiz bir halde) kılınan namazın geçerli olduğunu ancak bunda kerahet (mekruhluk) bulunduğunu söylemişlerdir. Bu konuda: "Nerede namaz vaktine girersen orada namaz kıl" manasındaki hadisi şerifin ifade ettiği genel hükmü esas almışlardır. Hamamda namaz kılma yasağının ise, hamamın pis yerinde namaz kılınması durumu için olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kabristanda namaz kılınması yasağının sebebinin ise namaz kılan kişinin altında pislik olması olduğu söylenmiştir. Yine ölülere hürmet anlamı taşıması dolayısıyla böyle bir yasağın konduğu da söylenmiştir. Hamamda namaz kılma yasağının sebebi ise orada pisliğin çok olmasıdır. Bir başka açıklamaya göre ise hamamların şeytanların sığınak yerleri olması dolayısıyla böyle bir yasak konmuştur."[339]

1305- Ebu Davud, Ebu Mursed Ganevi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kabirlere doğru namaz kılmayın ve onların üzerine oturmayın."
Bu hadisi şerif kabirlere doğru namaz kılmanın yasaklığına delalet etmektedir.
Bu konuda daha önce açıklamada bulunuldu. Hadis aynı zamanda kabirlerin üzerine oturulmasının yasaklığına delalet etmektedir. Hadisin zahiri anlamı bunun haram olduğunu göstermektedir. Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edilen ve lafzı şu şekilde olan bir hadisi şerif nakletmiştir:
"Doğrusu, birinizin ateş korunun üzerine oturması böylece elbisesinin yanması ve ateşin derisine kadar ulaşması, kardeşinin kabrine oturmasından daha iyidir."
İmam Malik'ten rivayet edilen bir açıklamaya göre kabrin ve benzerlerinin üzerine oturulması mekruh değildir. İmam Malik: "Onun üzerine oturma yasağı, tuvalet ihtiyacının giderilmesi amacıyla oturulması içindir" demiştir.[340]

1306- Müslim, Cundeb bin Abdullah Beceli (r.a)'nin şöyle söylediğim rivayet

etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ölümünden beş önce şöyle buyurduğunu duydum:
"Sizden önce (geçmiş) olanlar, peygamberlerinin ve salih kimselerinin kabirlerini mescidler (mabedler) ediniyorlardı. Bakın! Siz kabirleri mescidler edinmeyin. Ben sizi bundan nehyediyorum," [341]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif peygamberlerin ve salih kimselerin kabirlerinin mescidler edinilmesinin haramlığına delalet etmektedir. İlim adamları şöyle söylemişlerdir: "Resulullah (a.s), tazimde (hürmette) aşırıya gidilmesi ve bu yüzden fitneye düşülmesi korkusuyla gerek kendinin ve gerekse kendinden başkasının kabrinin mescid edinilmesini nehyetti. Çünkü kabirlerin mescid edinilmesi, geçmiş ümmetlerin pek çoğunda ortaya çıktığı gibi küfre düşülmesine bile yol açabilir." [342]

1307- Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim için bütün yeryüzü mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden bir kimse nerede namaz vaktine girerse orada namazını kılar."[343]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Bazı ilim adamları tuvaletlerin üzerine bina edilmiş bir evin üzerinde namaz kılınmasını mekruh saymışlardır. Çünkü onlara göre tuvaletin üstüne denk gelen bir yer için bir bakıma tuvalet hükmü geçerli olur. Bu ise hakikatten uzak yorumlamadır ve bu hükmün uygulanmasında da zorluk vardır. Şüpheli şeylerden sakınma düşüncesiyle bir kimse böyle bir yerde namaz kılmazsa olur.

İlim adamlarının çoğunluğuna göre kilisede ve Müslüman olmayanların mabedlerinde namaz kılınması mekruhtur. Ancak pek çokları buna ruhsat (cevaz) vermişlerdir.

İlim adamları, zorunluluk dışında içinde günâh işlenen bir yerde namaz kılınmasını mekruh saymışlardır.

İlim adamlarının ortak görüşleriyle gasbedilmiş bir arazi üzerinde namaz kılınması haramdır. Ancak ilim adamlarının çoğunluğu böyle bir yerde namaz kılmanın haram olmakla birlikte geçerli olduğunu söylemişlerdir. Hanbelilerce tercih edilen görüşe göre gasbedilmiş bir arazi üzerinde kılman namaz geçersizdir.

Bir kimse bilmeden veya unutarak gasbedilmiş bir arazi üzerinde namaz kılarsa veya böyle bir araziye hapsedilir de orada namaz kılarsa kıldığı namaz geçerlidir ve herhangi bir günâh işlemiş de olmaz.

Mesela Semud halkının yurdu gibi halkı ilahi azaba uğratılmış bir yerde namaz kılmak caizdir. Ancak bir kimse herhangi bir zorluğa düşmeden ve namazı geciktirmeden böyle bir yerin dışında namaz kılma imkânına sahip olursa bu yerde namaz kılması tenzihen mekruhtur.[344]

EVLERDE NAMAZ

1308- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazlarınızdan evlerinizde kıldıklarınız da olsun ve oraları kabirler haline dönüştürmeyin."[345]

Bir Açıklama

"Namazlarınızdan" sözüyle ilgili olarak Kurtubi şöyle söylemiştir:
"Buradaki "min (dan)" ifadesi kısmiyet (bütünden bir parça) anlamı taşımaktadır. Bununla kastedilen de, Müslim'in Cabir bin Abdullah (r.a.)'tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadisi şerifin delaletiyle, nafilelerdir. Söz konusu hadiste şöyle denmektedir:
"Biriniz, mescidinde namazı kıldığında namazından evine de bir pay ayırsın."
Kadı Iyaz'in bazılarından rivayet ettiğine göre bunun anlamı şudur:
"Farzlarınızdan bazılarını da evlerinizde kılın ki, kadınlardan ve diğerlerinden sizinle beraber camiye gelemeyenler size uyarak cemaatle namaz kılsınlar."
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bu anlamın kastedilmiş olması ihtimali olsa da birinci anlam tercihe daha uygundur."
Buhari, bu hadisten kabirlerde namaz kılmanın mekruh olduğu hükmünü çıkarmıştır.[346]

1309- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Evlerinizi kabirlere dönüştürmeyin. Şüphesiz şeytan içinde Bakara suresi okunan evden kaçar."[347]

1310- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz, mescidinde namazı kıldığında namazından evine de bir pay ayırsın. Şüphesiz Allah namazından dolayı evine hayır verir."[348]

1311- İmam Malik, Urve bin Zubeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu: "Namazlarınızdan evlerinize de ayırın."[349]

1312- Buharı ve Müslim, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) küçük bir bölmenin etrafını hasırla çevirdi. Resulullah (a.s.) orada namaz kılmak ü^ere çıktı. Bazı kimseler de O'nu izlediler ve gelip O'nun kıldığı şekilde namaz kılmaya başladılar. Sonra bir gece gelip hazır bulundular. Resuîullah (a.s.) onlara karşı yavaştan aldı ve yanlarına çıkmadı. Bunun üzerine onlar seslerini yükselttiler ve kapısını vurdular. Derken Resulullah (a.s.) kızgın bir halde yanlarına çıktı ve kendilerine şöyle buyurdu:
"Bu yaptığınız iş o kadar sürdü ki, bu üzerinize farz kılınacak sandım. Siz evlerinizde namaz kılın. Farz namaz dışında, kişinin namazının en hayırlısı evinde kıldığıdır."[350]

1313- Buhari ve Müslim, Ebu Musa Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İçinde Allah'ın adı anılan ev ile içinde Allah'ın adı anılmayan evin örneği ölü ile dirinin örneği gibidir." [351]

Bir Açıklama

Nafile namaz için esas olan evde kılınmasıdır. Ancak kişinin nafile namazı eve bırakması durumunda kılmayacağı endişesi taşıması veya gösterişe kapılmadan camide canlı bir şekilde nafile namaz kılacağı düşüncesinde olması bundan müstesnadır. Her halükârda Müslümanm âdabına uygun olan evinde de mutlaka namaz kılmaktır. Prensip itibariyle farz namazlar camide kılınmalıdır. Hanbelilerin görüşlerine göre farz namazları cemaatle kılmak vaciptir, camiye gitmek ise sünnettir. Hanefilere göre bir kimsenin karısıyla veya yedi yaşma varmış bir çocukla cemaat oluşturmasıyla da namaz cemaatle kılınmış olur.[352]

BU BÖLÜMLE İLĞÎLt DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Namazın farzlarından biri, sünnetteki uygulamaya göre ve şeriatın koymuş olduğu ölçüler içinde namazm bütün rükünlerini sırayla ve peşpeşe yapmaktır. Buna göre niyet başlangıç tekbirinden önce olmalı, başlangıç tekbiri Fatiha'nın okunmasından önce alınmalı, Fatiha suresi rükudan önce okunmalı, rüku fiili ondan başını kaldırmadan Önce gerçekleştirilmeli, rükudan sonraki doğrulma secdeden önce gerçekleştirilmeli, secde son teşehhüdden önce gerçekleştirilmeli, teşehhüd Resulullah (a.s.)'a salattan önce olmalı, Resulul-lah (a.s.)'a salat da selâmdan önce okunmalıdır.
Namazın fiillerinde sıranın gözetilmesi ve bu fiillerin peşpeşe yapılması ile ilgili iki farz bulunmaktadır. Bir kimse kasıtlı olarak bunu terkederse namazı geçersiz olur. Ancak fiillerin peşpeşe yapılmamasını caiz kılan bazı istisnai haller bulunmaktadır ki, bunun da pek çok şartlan bulunmaktadır. Gökten gelen bir şeyin kendini engellemesi, kasıtlı olmaksızın burnunun kanaması gibi haller bu tür istisnai hallerdendir. Bu durumda gidip abdestini alıp, namazını kaldığı yerden devam ettirme hakkına sahiptir. Ancak ilim adamlarının ortak görüşlerine göre efdal olan (en güzeli) namazı keserek, ab-destten sonra yeniden baştan başlamaktır.
Bazı prensiplerin yerine getirilmesi farzı, sıranın gözetilmesiyle ilgilidir ki bu konuda mezhepler değişik açıklamalarda bulunmuşlardır. Mesela Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse sıra konusunda yanılırca terkettiği bir fiilin ardından yaptıkları geçersizdir (yani terkettiği fiilin ardından o rek'ata ait olarak yaptıkları geçersizdir. Mesela rükuyu terkederse, o rek'at için yaptığı secdeler geçersiz olur -Çeviren). Eğer terkettiği fiili bir sonraki rek'atm aynı fiiline ulaşmadan önce hatırlarsa onu hemen hatırlamasının ardından yerine getirir. Eğer ge-ciktirirse namazı bozulur. Bir sonraki rek'atın aynı fiiline ulaşıncaya kadar hatırlamazsa bununla terkedilmiş rek'atı tamamlanmış olur, bu ikisi arasındakiler geçersiz sayılır ve namazının kalan kısmını tamamlar. Eğer namazının sonunda, son rek'atm bir secdesini terkettiğini hatırlarsa hemen o secdeyi yapar sonra teşehhüdü tekrarlar ve bundan dolayı bir de sehiv secdesi yapar. Eğer son rek'atin dışında bir rek'atm secdesini terketmiş olursa veya terkettiği secdenin son rek'ata mı yoksa bir başka rek'ata mı ait olduğunda tereddüt ederse bir rek'at tam kılması ve sehiv secdesi yapması gerekir."
Mezheplerin, namazm rükünlerini sırayla yapmakta yanılma konusuyla ilgili çok geniş açıklamaları bulunmaktadır. Hanefilerin açıklamalarına göre bir kimse

önce secde eder sonra rüku yaparsa, bu secdesine itibar edilmez yeniden secde etmesi gerekir. Eğer ikinci kez secde ederse, namazı geçerli olur ve sehiv secdesi yapması gerekir. Bir kimse son teşehhüde oturur ve bu esnada namazın ortasında bir secdeyi terkettiğini hatırlarsa onu yapar sonra teşehhüdü iade eder ve ayrıca sehiv secdesi yapar. Bir rükuyu terkeder ve bunu namazın sonunda hatırlarsa, bu rükuyu ardından gelen secdelerle birlikte kaza eder, oturuşunu (kuudunu) ve teşehhüdünü de iade eder. Eğer kıyam ya da kıraati unutursa, bir rek'atı tam olarak kılar, teşehhüdü iade eder ve sehiv secdesi yapar. İlk rek'attan bir secdeyi unutsa bile, selâmdan sonra da olsa henüz dünya sözü konuşmadan bu secdeyi kaza eder, sonra teşeh-hüdde bulunur sonra sehiv secdesi yapar, sonra yeniden teşehhüdde bulunur sonra da selâm verir.
2. Fıkıhçılar imamın tekbiri, "semi'allahu limen hamiden" sözünü ve selâmı imkân ölçüsünde sesli okumasının gerektiğinde görüş birliğine varmışlardır. Eğer imamın sesi cemaatin tümüne ulaşmıyorsa başkaları tarafından iletilmesi (yani tekrarlanarak duyurulması) caizdir. İster-imam olsun ister başkası olsun namaza giriş tekbirini duyuran kişinin kendinin de namaza giriş tekbiri almayı amaçlaması gerekir. Eğer sadece tekbiri duyurmayı amaçlamışsa bu tekbirle namaza başlamış olmaz. Bunun gibi Şafiilere göre, tekbir alır ancak bir şeyi amaçlamazsa yine namaza başlamış olmaz. Ancak namaza giriş tekbiri dışındaki tekbirleri alırken sadece duyurmayı amaçlarsa da çoğunluğun görüşüne göre namazı bozulmaz. Ancak Şafiiler:
"Bir kimse alim biri olursa, bu tekbirle sadece duyurmayı amaçladığı veya hiç bir amaç taşımadığı takdirde namazı bozulur, halktan biri olursa bozulmaz" demişlerdir.
3. Şafiiler, namazda kadm ve erkek için farklılık arzeden dört uygulama olduğunu bildirmişlerdir:
Birincisi: Erkek rüku ve secdede dirseklerini yanlarından uzaklaştırır ve karnını uyluklarına yapıştırmaksızın kaldırır. Kadın ise bunları birbirine yapıştırır. Böylece rüku ve secdesinde karnını uyluklarına yapıştırır, dizlerini ve a-yaklarım bitiştirir.
İkincisi: Kadm yabancı erkeklerin yanında namaz kıldığında cehri (açıktan okuma yapılan) namazlarda da, yabancılardan kendisiyle beraber namaz kılanlardan biri sesini duymayacak şekilde sessiz okur.
Üçüncüsü: Eğer bir kadın, imamın arkasında namaz kılar ve imam yanlış yaparsa, sağ elinin iç kısmını sol elinin üstüne vurarak hatırlatmada bulunur.
Dördüncüsü: Namazda, hür bir kadının yüz ve elleri dışında bütün bedeni avrettir. Daha önce gördüğümüz üzere ayaklarının avret olup olmadığı

konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Namaz dışında ise çoğunluğun görüşüne göre bütün bedeni avrettir.[353]

NAMAZDA YAPILMASI YASAK VE CAİZ OLAN FİİLLER
GİRİŞ

Namazda yapılması yasak olan fiiller: Namazı bozan fiiller, namazda yapılması tahrimen mekruh olan fiiller, yapılması tenzihen mekruh olan fiiller ve yapılması uygun (evla) olana aykırı olan fiillerdir.
Namazı bozan fiillerden bazıları: Fetvanın ve imamların açıklamalarının ışığında sahih olduğu bilinen şartlardan bir şartın terkedilmesi. Taharetin veya avret yerini Örtme şartının yahut kıbleye yönelme şartının terkedilmesi veya vakit girmeden önce namazın kılınması ya da niyetin terkedilmesi böyledir. Namazda konuşmak da namazı bozan fiillerdendir. Bu ise bir anlam ifade etmese bile iki harfi veya daha fazlasını telaffuz etmektir. Bir anlam ifade eden ve namazla ilgisi olmayan bir tek harfin söylenmesi de namazı bozar. Bu konuşma kasıtlı olarak da yapılsa yamlarak da yapılsa farketmez. Özürsüz olarak veya daha harf çıkaracak şekilde boğazı temizlemek de namazı bozan konuşmalardandır. Yine eğer duyulacak şekilde harfler çıkarılırsa ah çekmek, inlemek, uff çekmek ve ağlamak da namazı bozar. Ancak bir hastalık dolayısıyla veya Allah korkusuyla olursa bozmaz.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Başına gelen bir musibet dolayısıyla yüksek sesle ağlayan birinin namazı bozulur. Tabiatında böyle bir şeyin olması dolayısıyla veya sesini düzeltmek yahut imamının doğruyu bulmasını sağlamak yahut kendisinin namazda olduğunu bildirmek gibi geçerli bir mazeret dolayısıyla boğazından ses çıkarırsa, sahih (kuvvetli) olan görüşe göre namazı bozulmaz."
Ebu Hanife'ye ve îmam Muhammed'e göre sesli bir şekilde nefes vermek namazı bozar. Zikirle yahut Kur'an okuyuşuyla da olsa birine cevap vermek yahut seslenmek amacıyla çıkarılan her ses namazı bozar.
Malikilere göre eğer çıkarılan ses namazı düzeltmek amacı taşır ve ihtiyaç ölçüsünde olursa namazı bozmaz. İmamın daha namaz bitmeden selâm vermesi böyledir. Onlara göre bir hayvanın sesinin taklidiyle namaz bozulur.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse dil sürçmesi dolayısıyla az bir ses çıkarırsa mazur sayılır." Hanbelilere göre, daha namazını bitirmeden yanılarak selâm veren bir kimse örfen az sayılacak miktarda bir söz konuşursa namazın maslahatı açısından namazı bozulmuş olmaz.
Hanbeliler, ezberden bilmeyen birinin namaz esnasında mushaftan Kur-'an-ı

Kerim okumasını caiz görmüşlerdir. İmama uyan birinin imamına hatırlatmada bulunması caizdir.
İmama uyan kişinin imama hatırlatmada bulunmak için acele etmesi uygun değildir. İmamın da kendine uyan birinin yardımına başvurması mekruhtur. Hanefilere göre cemaatten olan biri kendi imamından başkasına hatırlatmada bulunursa namazı bozulur. Bunun gibi başkasının uyarısına göre hareket edenin namazı da bozulur. Namaz kılan birine bir başkası namazın maslahatına uygun bir şey emrederse, namaz kılan kişi duraklar ve başkasının emrini yerine getirmek düşüncesiyle değil de işi baştan ele alıp uygun olanı yapmak düşüncesiyle bildirileni yapar.
Hanbelilere göre bir kimsenin bir başka namazda bulunana (yani kendinden ayrı bir cemaatten olana veya ayrı bir namaz kılana -Çeviren) hatırlatmada bulunması mekruhtur ancak bundan dolayı namazı bozulmaz.
Bir şey yiyip içmek de namazı bozan fiillerdendir. Hanefiler, namaza durduktan sonra dişlerinin arasında nohut tanesinden küçük bir yiyecek parçası kalan ve bunu yutan kimseyi müstesna tutmuşlardır.
Şafiilerin ve Hanbelilerin görüşlerine göre çiğnenen maddeden içine bir şey gitmese de bir şeyi çok çiğnemekten dolayı namazı bozulur.
Birbirini izleyen çok amel de namazı bozan şeylerdendir. Ebu Hanife'ye göre çok amel (ameli kesir) bir kimsenin kendisine bakan birinin namazda olmadığına kesin kanaat getirmesine yol açacak kadar çok iş yapmasıdır. Eğer bakan kişi onun namazda olup olmadığı konusunda şüpheye düşerse o zaman sağlam olan görüşe göre yaptığı amel az amel (ameli kalil) sayılır. Şafiilere göre birbirini izleyen üç hareket, çok ameldir. Bir kimse zorunluluk dolayısıyla başmı kaşımak ister ve bu amaçla avucunu başına koyup bir parmağı ile başım kaşırsa namazı bozulmaz. Çünkü onlara göre kural, yapılan işin ağır bir organla yapılması durumunda namazın bozulması, hafif bir organla yapılması durumunda ise bozulmamasıdır. Bunun gibi elini hareket ettirmeden parmaklarım hareket ettirse yine namazı bozulmaz. Ancak parmaklarıyla beraber elini de üç kere arka arkaya hareket ettirirse o zaman namazı bozulur. Hanefilere ve Hanbelilere göre çok da olsa ayrı ayrı yapılan hareketler ve insanı sab-redemeyeceği şekilde hareket etmeğe zorlayan rahatsızlık gibi bir mazeretten kaynaklanan hareketler bir zarar vermez.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"İhtiyaç olmaksızın birbirini izlemeyen çok amelde bulunmak mekruhtur." Onlar çok ameli üçle veya herhangi bir sayıyla belirlemiştir.
Bir kimse, bir ayağını öne atmakla diğerini atmak arasında bir rüknü yerine

getirecek kadar durup sonra yürümek gibi birbirinden ayrı adımlarla kıbleye dönük bir şekilde yürüse namazı bozulmaz. Hanefilere göre en kısa bir rükün, rükuda "Subhanallah" demektir.
Sesli kahkaha ile gülmek de namazı bozan fillerdendir. Daha önce gördüğümüz üzere bu hareket Hanefilere göre abdesti de bozmaktadır.
Okumada, kabul edilmesi durumunda küfre düşmeye sebep olacak derece anlamı değiştirecek bir yanlışlık yapılması da namazı bozar. Yine benzeri Kur'an-ı Kerim'de bulunmayan veya bir anlam ifade etmeyen bir şey okunması da namazı bozar. Hanefilerin sonraki dönem alimlerine göre i'rabdaki hata prensip itibariyle (mutlak manada) namazı bozmaz. Lâmi şemsiyenin okunması ("ve't-tarik" ibaresinin "ve'1-tarik" okunması gibi -Çeviren) da namazı bozmaz. Yine anlam değişse bile Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan bir kelimenin ilave edilmesiyle, yahut bir kelimenin eksik okunmasıyla veya bir kelimenin tekrar edilmesiyle namaz bozulmaz.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Fatiha dışında dil sürçmesi, sözü farklı bir anlama götürürse namazın geçerliliğini önlemez. İmamlık yapan birinin böyle dilinin sürçmesi de o-nun arkasında kılınan namazı geçersiz kılmaz. Ancak bunu kasıtlı olarak yaparsa o zaman namazı bozulur."
Namazın bir rüknünü terkedip sonra kaza etmemek ve mazeretsiz olarak bir şartını terketmek de namazı geçersiz kılar. Hanefilere göre imama uyan biri kasıtlı olarak (bir rükünde imamından öne geçerse, o rüknü imamla beraber yerine getirmiş sayılmaz. Şafiiler ise: "Bir kimse iki rükünde imamından öne geçmezse namazı bozulmaz" demişlerdir. Hanefilere göre bir erkek, birlikte kıldıkları namazda arada herhangi bir engel veya boşluk bulunmaksızın kadınla aynı hizaya gelirse namazı bozulur. Onlar bu mesele ile ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.
Hanefiler namazın bozulmasına sebep olan uygulamaların sayısını altmış sekiz olarak belirlemişlerdir. Malikilere göre bunların sayısı yaklaşık otuz, Şafiilere göre yirmiyedi, Hanbelİlere göre de otuzaltıdır.
Bu husus Müslümanın, kıldığı namazm müçtehid imamlardan herhangi birinin mezhebine göre caiz olduğu konusunda gönlünün rahat olması için dört mezhepten birini iyice öğrenmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır.
Namazın vaciplerinden birini kasıtlı olarak terketmek Hanefilere göre namazın tahrimi mekruhlarındandır. Namazın sünnetlerinden birini kasıtlı olarak terketmek de namazın tenzihi mekruhlarındandır. Yine ikinci rek'atta, birinci rek'attakinden üç ayet fazla zammı sure okumak, sureleri Kur'an-ı Kerim'deki

sıralarına ters bir şekilde okumak da tenzihen mekruhtur.
Hanefilere göre rükuda ve secdede Kur'an-ı Kerim okumak yahut okunan zammı sureyi rükuda tamamlamak tahrimen mekruhtur. Teşehhüdün açıktan okunması da mekruhtur. Ameli kalil olacak şekilde (yani hareket sayısı üçü bulmayacak şekilde) elbiseyle, bedenle veya sakalla oynanması da mekruhtur. Yine ihtiyaç olmadığı halde burnun üzerinin bir şeyle örtülmesi mekruhtur. Rüku ve secdede iki elle birlikte elbiseyi yukarı kaldırmak veya toplamak mekruhtur. Saçları toplamak, düzeltmek, parmaklan birbirine geçirmek, ellerinin ikisini veya birini kaba etlerine götürmek, huşu amacıyla olmaksızın gözleri kapatmak da namazda yapılması mekruh olan fiillerdendir. Namazda yüzü sağa sola çevirmek de mekruhtur. Ancak gözünün önüne gelen yöne doğru bakması mekruh değildir. Gözünü göğe doğru çevirmek ve zorunluluk dışında tek ayağının üzerine durmak da mekruhtur. Yeterli vakit olduğu halde küçük ya da büyük abdestini veya yelini zorla tutarak namaz kılmak da mekruhtur.
Hazır olan veya hazır olmak üzere olan bir yemeği canı çekerken namaza durmak da mekruhtur. Esnemek ve gerinmek de mekruhtur. Ancak Hanefilere göre kasıt olmadıktan sonra bu konudaki kerahet tenzihidir. Hanefilere göre selâma başla veya işaretle cevap vermek de tenzihen mekruhtur. Bir kimse eğer selâmlaşmak niyetiyle birine sarılırsa namazı bozulur. Gözle, elle veya bir başka şekilde yapılan işaretlerin tümü mekruhtur. Ancak Malikilere göre herhangi bir ihtiyaç dolayısıyla hafif bir şekilde işaret edilmesi caizdir. Bunun gibi Hanefilere göre de namaz kılan birine karşı konuşulması ve onun da başıyla cevap vermesi caizdir. (Namazda) saç örgüsünü çözmek ve elbise yenini katlamak mekruhtur. Malikiler elbise yerini katlamanın mekruh olmasını namaz için olması şartına bağlamışlardır. Namaz kılan kişi için kollarının dirsekleri ile bilokleri arasında kalan kısmını yere döşemek mekruhtur.
Başka bir elbisesi olduğu halde evde (iş yaparken) giydiği ve kirden sakınmadığı elbisesiyle veya iş elbisesiyle namaz kılmak da mekruhtur. Ancak buradaki kerahet tenzihi kerahettir.
Üzerinde canlı resimleri bulunan elbiseyle namaz kılmak da mekruhtur. Bir yere asılmış veya dikilmiş halde ve namaz kılanın başının üstüne veya karşısına yahut gerek sağından gerek solundan tam hizasına gelen bir resime yahut heykele doğru namaz kılmak da mekruhtur. Resim yere serilmiş olmayıp dikilmiş haldeki bir yastığın üzerinde de olsa ona doğru namaz kılmak mekruhtur.
Alevli ateşe doğru namaz kılmak da mekruhtur.
Namazda elbisenin parçalarını omuzlardan arkaya doğru sarkıtmak mekruhtur. Ancak adeten bu nitelikte bir elbise giyiliyorsa veya arkaya doğru sarkıtılan

parçalar üstüste getirilirse sakıncası yoktur.
İnsanın kolları dahil bütün bedenini üstten kuşatan robadan (boydan boya) bir elbise içinde namaz kılmak da mekruhtur. Namaz dışında dahi olsa insanın, avret yerlerini belli edecek derecede dar bir elbise giymesi mekruhtur. Rükuyu yaptıktan sonra doğrulurken "Allahu Ekber" demek veya rüku-dan doğrulduktan sonra secdeye giderken "Semi'a'llahu limen hamideh" demek gibi namaz zikirlerini yerli yerince söylememek de mekruhtur. Namaz konusunu etraflıca öğrenmek isteyenlerin dört mezhebin fıkıh kitaplarını etraflıca incelemesi uygun olur.
Namaz kılanın darda kalan birine yardım etmek veya bir insanın hayatım kurtarmak yahut yangın çıkması ya da kurdun koyunlara saldırması dolayısıyla namazını kesmesi vaciptir. Kendinin veya bir başkasının bir dirhem değerinde veya daha değerli bir şeyinin çalınması yahut kadının çocuğundan korkması veya tencerenin taşmasından korkulması veya yemeğin yanmasından korkulması gibi durumlarda, eziyet verici bir canlıyı öldürmek, ürküp kaçan bir hayvanın geri çevrilmesi için, küçük ya da büyük abdeste sıkışma durumunda farz namazı da olsa bozmak caizdir. Çocuk doğurtan (ebelik yapan) birinin çocuk veya annesi için bir tehlikeden korkması durumunda namazı vaktinden sonraya bırakması yahut namazda olması durumunda bozması vaciptir. Anne veya babadan biri çağırdığında eğer yardım isteğiyle çağırırsa farz da olsa nafile de olsa namazm bozulması farzdır. Ancak yardım isteğiyle olmayan çağrılarından dolayı farz namaz kesilmez. Ama kişi nafile namaz kılıyor olur, anne veya babadan biri de onun namazda olduğunu bilmeden kendisini çağırırsa namazı bozması caizdir.
Namazda kişinin zihnini karıştıran şeyler konuşmadığı sürece konuşuyor da olsa ayakta duran veya oturan birinin sırtına doğru namaz kılmak caizdir.
Hanefilere göre, önünde asılı halde duran mushafa veya asılı bir kılıca doğru namaz kılmanın bir sakıncası yoktur. Yine onlara göre üzerinde canlı resimleri bulunan bir halı üzerine secde etmek mekruh değildir, ancak resmin üzerine secde etmemesi gerekir. Bir kimse az amel (ameli kalil) ile (yani ikiden fazla hareket yapmamak suretiyle) yılan veya akrep öldürse namazı bozulmaz. Ancak bundan dolayı namazım bozması da mekruh değildir.
Rüku ve secdeden kalktığında elbisesinin bedenine yapışarak avret yerlerinin belli olmaması için elbisesini silkelemesinin bir sakıncası yoktur. Bir birine bir diğerine dayanmak suretiyle ayaklan üzerinde hafifçe sallanmasının da bir sakıncası yoktur. Ancak çok fazla sallanmak mekruhtur.[354] Şimdi bu konuyla

ilgili rivayetlere geçelim.[355]

NAMAZDA KONUŞMAKTAN VE SELAM VERMEKTEN NEHİY

1314- Buhari ve Müslim, Zeyd bin Erkam (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Biz namazda konuşuyorduk. Bir kimse yanında duran adamla konuşuyordu.
Nihayet: "Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin ve gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun"[356] ayeti kerimesi indi. Bunun üzerine namazda sessiz durmakla emro-lunduk ve konuşmaktan nehyolunduk."[357]

1315- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) namazda iken biz kendisine selâm veriyorduk, O da bizim selâmımızı alıyordu. Necaşi'nin yanından döndüğümüzde kendisine selâm verdik ama selâmımızı almadı. Bunun üzerine: "Ya Resulullah (a.s)! Biz daha önce sana namazda iken selâm veriyorduk sen de selâmımızı alıyordun?" dedik. O da şöyle buyurdu:
"Namazın kendi meşguliyeti vardır."
Ebu Davud'un naklettiği bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Biz namazda selâm veriyor ve ihtiyacımızı bildiriyorduk. Bir keresinde Resulullah (a.s)'m namaz kılmakta olduğu bir sırada yanma vardım. Kendisine selâm verdim. Ama selâmımı almadı. Bunun üzerine beni eski ve yeniyle ilgili düşünce aldı. Resulullah (a.s) da namazını bitirince şöyle buyurdu:
"Allah, işinde istediği gibi yenilik yapar. Yaptığı bir yenilik de namazda konuşmamanız (emri)dir."
Bunu söyledikten sonra benim selâmımı aldı."[358] Nesai'nin naklettiği bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m namazda olduğu sırada yanma giderdim, kendisine selâm verirdim. O da selâmımı alırdı. Bir keresinde yine yanına gittim, namaz kılmakta olduğu sırada kendisine selâm verdim. Ama selâmımı almadı. (Namazdan) selâm verince cemaate bir işaret yaptı (ve şöyle buyurdu):
"Şam yüce olan Allah namazınızla ilgili bir yenilik yaptı: Allah'ın zikrinden ve size yakışır sözden başka bir şey konuşmamanız(ı) ve gönülden boyun eğmiş olarak Allah'a ibadet etmeniz(i emretti)."[359]
Beğavi (3/235) şöyle söylemiştir:

"Bunun üzerine beni eski ve yeniyle ilgili düşünce aldı" sözü -ki bu bir rivayette de: "Bunun üzerine beni uzak ve yakınla ilgili düşünce aldı" şeklinde geçmektedir-: Araplar bu sözü bir kimse kendilerini üzdüğünde veya sıkıntıya soktuğunda ona karşı söylerler. Bunun gibi: "Ayakta duran da oturan da kendisini ele aldı" derler. Yani adeta yaklaşan durumun sıkıntısının da görünenin sıkıntısının da kendini kuşattığı anlamını kastederler."
Hattabi de şöyle söylemiştir:
"Bu ifadeyle kastedilen şey, üzüntü ve kederdir. Bu sözle kendisini bir sürü kederin kuşattığım, son olayın da bunlara yeni bir keder eklediğini anlatmak istemektedir." [360]

Bir Açıklama

Hanefiler, Resulullah (a.s)'ın: "Namazın kendi meşguliyeti vardır" sözünü namazla ilgili eskiden var olan bir çok geniş hükmü neshedici bir hüküm olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre çok amelin (yani ikiden fazla hareketin) caizliği hükmü de yukarıdaki ifadeyle neshedilmiştir.
Kendisi ensardan ve Medineli olan Zeyd bin Erkam (r.a)'m hadisinde bir problem bulunmaktadır. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hadisinden anlaşıldığına göre o, Necaşi'nin yanından döndüğünde namazda konuşmak yasak edilmişti. Onun Habeşistan'dan dönüşü ise hicretten üç yıl önce ve ensann Resulullah (a.s) ile bey'ata gelmelerinden önce gerçekleşmişti. Bu itibarla namazda konuşma yasağının Mekke'de konmuş olması gerekmektedir. Zeyd (r.a)'in hadisinden ise namazda konuşma yasağmın Medine'de konduğu anlaşılmaktadır. Bu meseleye çeşitli açıklamalar getirilmiştir, ancak bu açıklamalar meseleyi temelli bir çözüme kavuşturmamaktadır.
Açıklamalardan birinde namazda konuşma cevazının Mekke'de neshedü-diği (yani konuşma yasağının konduğu) sonra bunun mubah kılındığı sonra Medine'de yeniden yasağın konduğu ileri sürülmektedir. Bir başka açıklamaya göre ise Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hadisinde kastedilen yasak sadece namaza bir yarar sağlamayacak konuşmaları, Zeyd (r.a) hadisinde kastedilen yasak ise namazla ilgili olmayan bütün konuşmaları kapsayan bir yasaktır. Bir başka açıklamaya göre Zeyd bin Erkam (r.a)'ın: "Biz namazda konuşuyorduk. Bir kimse yanında duran adamla konuşuyordu" sözü, bu olayı Mekke'de yaşamış birinin ağzından nakleden söz niteliğindedir. Bu ihtimal ise uzak bir ihtimaldir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.[361]

1316- Ebu Davud, Suheyb (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaz kılarken yanından geçtim. Kendisine selâm verdim. Bana işaretle cevap verdi."
(Ravi) dedi ki:
"Onun sadece şöyle söylediğini biliyorum: "Parmağıyla işaret etti." Avnu'l-Ma'bud'da şöyle denmektedir:
"Bil ki, bu hadisi şerifte selâma cevap için avucun tümüyle işaret yapıldığı bildirilmiştir. Cabir bin Abdullah (r.a)'in hadisinde de elle işaret edildiği bildirilmiştir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in Suheyb (r.a)'den naklettiği hadiste ise parmakla işaret edildiği bildirilmiştir. Beyhaki'nin Sünen'inde bulunan ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilmiş olan hadiste de: "Bunun üzerine başıyla işaret etti" ifadesi geçmektedir. Yine onun bir başka rivayetinde: "Başıyla söyledi" yani "cevabı başıyla verdi" denmektedir. Bütün bunları birleştirmek için Resulullah (a.s)'ın söz konusu işaretlerden birini bir keresinde, diğerini bir başka keresinde, bir diğerini ise daha başka bir keresinde yaptığını söylemek mümkündür. Bu itibarla belirtilen işaret şekillerinin tümü caizdir." [362]

Bir Açıklama

Hanefilere göre elle veya kafayla işaret etmek suretiyle selâma cevap vermek mekruhtur. Şafiilere göre ise işaretle selâma cevap vermek müste-habdır.
Malikilere göre selâma işaretle cevap vermek mekruh değildir. Hanefile-rin delilleri Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen şu hadisi şeriftir:
"Namazın kendi meşguliyeti vardır."
Diğerlerinin delilleri ise yukarıda gördüğümüz rivayetlerdir.[363]

1317- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), içinde namaz kılmak üzere Küba Mescidi'ne gitti. Bu
sırada ensardan olanlar yanma geldiler ve O namazdayken kendisine selâm verdiler."
Abdullah bin Ömer (r.a) dedi ki: "Ben Bilal (r.a)'e: "Resulullah (a.s), namazdayken onlar selâm verince, O onlara nasıl karşılık verdi?" diye sordum. O da: "Şu şekilde" dedi ve elini açtı, karnını aşağıya eğip sırtını yukarı kaldırdı." [364]

1318- Müslim, Muaviye bin Hakem Sülemi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılarken cemaatten bir adam aksırdı. Ben: "Yerhamukellah (Allah sana rahmet eylesin)" dedim. Bunun üzerine cemaatten olanlar gözlerini bana diktiler. Ben: "Ananız sizi kaybetsin! Size ne oluyor da bana öyle bakıyorsunuz?" dedim. Bu kez ellerini uyluklarına vurmaya başladılar. Onların beni susturmaya çalıştıklarını anlayınca ben de sustum. Resulullah (a.s) namazını bitirince, -anam babam O'na feda olsun, ben O'ndan önce de sonra da O'nun gibi güzel öğreten bir öğretici görmüş değilim- vallahi beni ne azarladı, ne dövdü, ne de sövdü. Şöyle buyurdu:
"Bu namazda insanların konuşmalarından bir şeyin konuşulması doğru olmaz. Bu teşbih, tekbir ve Kur'an-ı Kerim okumadır." Yahut buna benzer bir söz söyledi. Ben de şöyle dedim:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben cahiliye hayatından daha yeni çıkmış biriyim. Allah İslâm'ı gönderdi. Bizden bazı kimseler vardır ki kâhinlere gidiyorlar (yani onlar hakkında ne buyurursun)?" Şöyle buyurdu:
"Sen onlara gitme." Ben:
"Bizden bazı kimseler bir takım şeylerde uğursuzluk arıyorlar" dedim.
Bu kez şöyle buyurdu:
"Bu onların kendi kalplerinde duydukları bir şeydir. Bu (düşünceler), onları bir şeyden alıkoymasın."
İbıü Sabah'm rivayetinde ifade şu şekilde geçmektedir: "Bu (düşünceler), sizi bir şeyden alıkoymasın."
(Muaviye bin Hakem (r.a) sözüne devamla) dedi ki:
"Ben: "Bizden bazı adamlar var çizgi çekiyorlar?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Peygamberlerden bir peygamber vardı o çizgi çekiyordu. Kimin çizgisi onun çizgisine denk gelirse o tutar." Sonra şöyle dedi:
"Benim bir cariyem vardı. Uhud ve Cevvaniye taraflarında koyunlarımı otlatıyordu. Bir gün kurdun, onun koyunlarından bir koyun kaptığını öğrendim. Ben de Ademoğullarından bir adamım. Onların üzüldükleri gibi ben de üzülürüm. Ancak ben o cariyeye bir tokat attım. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanına gittim ve bu iş çok ağınma gitti. Dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Onu azad edeyim mi?" Resulullah (a.s): "Onu bana getir" diye buyurdu. Ona: "Allah neredFor?" diye buyurdu. "Göktedir" dedi. Sonra: "Ben ki-mİm?" diye buyurdu. "Sen Allah'ın elçisisin" cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Onu azad et. Çünkü o mü'min bir kadındır." Nevevi (5/23) şöyle söylemiştir:
"Yukarıdaki hadisi şerifin yorumu konusunda ilim adamları değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. "Kimin çizgisi onun çizgisine denk gelirse o tutar" sözünün anlamı şudur: Kimin çizgisi kastedilen peygamberin çizgisine denk gelirse onun yaptığı mubahtır. Ancak söz konusu peygamberin çizgisine denk gelip gelmediğini kesin olarak bilmemiz için bir yol yoktur, dolayısıyla bu iş mubah olmaz. Kastedilen anlam ise söz konusu uygulamanın (yani yıldızlara bakarak çizgiler çekmenin ve bundan anlamlar çıkarmanın) haram olduğudur. Çünkü bu uygulama ancak kastedilen peygamberin çizgisine denk getirildiğinin kesin olarak bilinmesiyle mubah olur. Resulullah (a.s) da: "Peygamberlerden bir peygamber vardı o çizgi çekiyordu. Kimin çizgisi onun çizgisine denk gelirse o tutar" diye buyurmuş, denk getirip getirmeme konusunda her hangi bir yorum yapmayarak haram olduğunu söylememiştir. Böyle söylemesi ise bazı insanların, çizgi çektiği bildirilen söz konusu peygamberin yaptığının da bu yasağa girdiği zannına kapılmasına yol açmamak içindi. Resulullah (a.s), bizimle ilgili hükmü bildirmesinin yanısıra söz konusu peygambere hürmeti de korumuştur. Sonuç olarak anlam şudur: Kastedilen peygamberin yaptığı uygulama açısından yasak sözko-nusu değildir. Bunun gibi siz de onun uygulamasına denk getirdiğinizi kesin olarak bilirseniz sizin için de aynı şey söz konusudur. Ama sizin bunu kesin olarak bilmenize bir yol yoktur."
Hattabi de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerifle, sözü edilen uygulamanın yasaklığınm bildirilmiş olması ihtimali vardır. Çünkü bu uygulama, kastedilen peygamberin peygamberlik alametiydi. Şimdi ise kesilmiştir (artık bu ilmin geçerliliği kalkmıştır). Biz de aramızda bu uygulamaya başvurmaktan nehyolunduk."[365]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Yıldızlara bakarak çizgi çekmek yoluyla gaybe ait bilgilere ulaşmak, sözü edilen peygamberin bir mucizesiydi. Hattabi'nin sözünden çıkan anlam da budur. Dolayısıyla başkaları ona kıyas edilemez. Bazı insanların bu alanda yaptıkları ve söyledikleri ise boş sözlerden ve zanlardan ibarettir. Bu gibi sözlere inanmak da batıl bir inanıştır. Hatta bu yolla gaybe ulaşılacağı iddiasında bulunmak ve bunun helal olduğunu ileri sürmek küfürdür.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"(Namazda) aksıran birinin kendine duyaracak kadar bir sesle "elhamdülillah" demesi caizdir. Ancak bir başkasının ona "yerhamukellah" demesi caiz olmaz. Birisi yanlışlıkla ona "yerhamukellah" derse o da eliyle veya başıyla işarette bulunur."
Malikilere göre ise bu uygulama mekruhtur. Hanefiler de şöyle söylemislerdir:
"Bir kimse aksıran birine dil ile "yerhamukellah" derse namazı bozulur. Ancak Resulullah (a.s) yukarıdaki olayın kahramanına namazını yeniden kılmasını emretmedi çünkü o daha yeni Müslüman olmuş biriydi."
Nevevi, Müslim Şerhi (5/21)'nde şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, bir ihtiyaç için olsun veya olmasın namazda konuşmanın haram olduğunu göstermektedir. Konuşulan söz namazın yararına olsa da olmasa da hüküm aynıdır. Eğer herhangi bir hatırlatmada bulunmaya veya (cemaat olmak için) namaza katılmaya ihtiyaç duyarsa, o zaman erkekse teşbih çeker ("subhanallah" der), kadınsa el çırpar. Şafii mezhebinde, İmam Malik'in mezhebinde, Ebu Hanife'nin ve selef ve halef alimlerinin (sahabeden, tabiinden olan ve onlardan sonra gelen alimlerin) çoğunluğunun mezheplerinde -Allah hepsinden razı olsun- uygulama böyledir. İmam Ev-zai'nin de içlerinde bulunduğu bir gurup ilim adamı ise Zi'1-Yedeyn'in hadisine dayanarak namazın yararına olan konuşmanın namazı bozmayacağını söylemişlerdir.
Bu söylediklerimiz kasıtlı olarak konuşanla ilgilidir. Unutarak az miktarda konuşan bir kimsenin bu konuşması ise Şafii mezhebine göre namazını bozmaz. İmam Malik, Ahmed bin Hanbel ve ilim adamlarının çoğunluğu da böyle söylemişlerdir. Ebu Hanife ve Kufeliler ise bu konuşmanın da namazı bozacağını söylemişlerdir. Bizim delilimiz Zi'1-Yedeyn hadisidir. Bir kimse unutarak çok miktarda konuşursa, Şafii mezhebinin ileri gelenlerinin onun hakkında iki farklı görüşleri bulunmaktadır. Sağlam olanına göre namazı bozulur. Çünkü bu gibi durumlar çok nadir olmaktadır. Yeni Müslüman olmuş ve İslâm'ı yeterince öğrenememiş bilgisiz bir kimsenin konuşması ise unutarak konuşan bir kimsenin

konuşması gibidir. Muaviye bin Hakem (r.a)'in şu anda üzerinde durduğumuz hadisine binaen böyle birinin az miktardaki konuşması namazını bozmaz. Çünkü Resulullah (a.s), Muaviye bin Hakem (r.a)'e namazını yeniden kılmasını emretmemiş, ancak ileride bu şekilde namazda konuşmasının haram olduğunu kendisine öğretmiştir. Resulullah (a.s)'ın: "Bu teşbih, tekbir ve Kur'an-ı Kerim oku-, madır" sözünün anlamı ise şudur: Teşehhüd, dua ve selâm namazdandır ve namazda bunların dışında zikirlerin okunması da caizdir.

Bu rivayet, bir kimsenin hiç konuşmamak üzere yemin ettikten sonra teşbih çekmek, tekbir getirmek ve Kur'an-ı Kerim okumakla yeminini bozmuş sayılmayacağına delalet etmektedir. Bu hadisi şerif, namazda aksıran birine "yerhamukellah" demekten de nehyetmekte ve bunun insanların namazda konuşulması haram olan türden konuşmalarına dahil olduğu bildirilmektedir. Buradan anlaşıldığına göre bir kimse bilerek ve kasıtlı olarak aksırana "yerhamukellah" derse namazı bozulur." Şafii mezhebinin ileri gelenleri şöyle söylemişlerdir:

"Eğer muhatab sigasıyla "yerhamukellah (Allah seni bağışlasın)" derse namazı bozulur ama gaib sigasıyla "yerhamuhullah (Allah onu bağışlasın)" veya "Ey Allah'ım! Onu bağışla" yahut "Allah filancayı bağışlasın" derse o zaman bozulmaz. Çünkü bunda birine hitapta bulunma anlamı yoktur. Aksıran kişinin ise namazda gizlice "elhamdülillah" demesi müstehabdır."

Yine Nevevi, Müslim Şerhi (5/24)'nde şöyle söylemiştir:

"Hadiste geçen: "Resulullah (a.s) ona: "Allah nerededir?" diye buyurdu. "Göktedir" dedi. Sonra: "Ben kimim?" diye buyurdu. "Sen Allah'ın elçisi-sin" cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Onu azad et. Çünkü o mü'min bir kadındır" ifadeleri hakkında: Bu hadisi şerif Allah'ın sıfatlarıyla ilgili hadislerdendir. Bunun yorumu konusunda ise iki ayrı mezheb bulunmaktadır. Bunlardan daha önce Kitabu'1-İman bölümünde bir kaç kez söz edildi. Bu mezheplerden birine göre bu gibi ifadelerin yorumuna girmeden sadece anlamına inanmak gerekir. Bununla birlikte Yüce Allah'ın bir benzerinin olmadığına ve O'nun yaratılmışlara ait özelliklerin tümünden münezzeh olduğuna inanmak gerekir.

İkinci mezhebe göre ise bu ifadelerin uygun şekilde yorumlanması (te-'vil edilmesi) gerekir. Bu görüşte olanlardan bazıları yukarıdaki ifade hakkında şöyle söylemişlerdir: "SÖz konusu cariyeye bu şekilde soru sorulma-sındaki amaç onun imtihan edilmesiydi. Bununla onun işleri düzenleyen, yaratıcı Allah'ın birliğine inanıp inanmadığının öğrenilmesi isteniyordu. Bunun yanısıra bir kimse Yüce Allah'a dua ettiğinde göğe doğru yönelir. Bu tıpkı ibadette Ka'be'ye

yönelmek gibidir. Çünkü dua edenlerin kıbleleri de göktür. Nasıl Ka'be'ye yönelirken kendine ibadet edilenin yalnızca o yönde olduğu kastedilmiyorsa duada göğe yönelirken kendisine dua edilenin o yönde olduğu anlamı kastedilmez. Yahut bu soru ile onun, Önlerindeki putlara tapan putperestlerden olup olmadığının öğrenilmesi amaçlanmıştı. "Allah göktedir" deyince onun putperestlerden değil de Allah'ı bir bilenlerden (muvahhidlerden) olduğunu anladı."
Kadı Iyaz şöyle söylemiştir:

"Göklerde olanın sizi yerin dibine geçireceğinden emin oldunuz mu?"[366] mealindeki ayeti kerimede ve benzerlerinde olduğu gibi zahiri anlamı itibariyle Yüce Allah'ı göklerde tanıtan naslarda kastedilen anlamın bu zahiri anlam olmadığı konusunda Müslümanların fıkıhçıları, hadisçileri, kelamaları ve teorisyenleri arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Fıkıh-çılardan veya kelâmcılardan kesin bir yön veya keyfiyet bildirmeden sadece Yüce Allah'ın yüksekte olduğunu söyleyenler, bunu gökle te'vil etmişlerdir (yani Allah için bir mekân belirleme amacıyla değil de O'nun yüksek ve yücelerde olduğunu ifade etmek amacıyla bu tabiri kullanmışlardır -Çeviren). Ehli sünnet alimlerinin üzerinde görüş birliğine vardıkları prensip ise emrolundukları üzere Yüce Allah'ın zatı üzerinde düşünmemektir. İnsan aklının Yüce Allah'ın zatım kavrayamayacağından dolayı bu konuda bir şey söylemekten kaçınmışlar ve O'nun zatını bir keyfiyet veya şekille açıklamaktan kaçınmamın gerekliliği konusunda görüş birliğine varmışlardır." [367]

Bir Açıklama

Yüce Allah'ın sıfatları hakkında yorum yapmaktan son derece kaçınmakla birlikte bu açıklamayı verdik. Bununla, ehli sünnet ve'1-cemaat alimlerinden ilimde rüsuh sahibi ve ümmetin kendilerine güvendiği pek çok alimin bu konuda yorumda bulunduklarına işaret etmek istedik. Bu konuda yorum yapan herkesin sapık olduğu veya küfre düştüğü söylenemez. Ancak bunların yorumlan üzerinde konuşurken ihtiyatlı ve dikkatli olmak gerekir.[368]

1319- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Aksırmak Allah'tan, esnemek ise şeytandandır. Biriniz esnediğinde: "Hah"

demesin. Bu durumda içinde şeytan güler."[369]

1320- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda esnemek şeytandandır. Biriniz esnediğinde gücü yettiğince kendini tutsun (esnemesini engellemeye çalışsın.)"[370]

Bir Açıklama

Namaz dışında esneyenin de ses çıkarması mekruhtur. Bu durumda sünnet olan ağzını kapatmaktır. Namazda esneyen bir kimse ise bu esnada iki harften oluşan bir ses çıkarırsa namazı bozulur. Ses çıkarmaksızın esnediğinde ise namazı bozulmaz. Ancak gücü yettiğince esnemesini engellemeye çalışması gerekir. Engellemezse yaptığı tenzihen mekruh fiillere girer. Namazda kasıtlı olarak esnemek ise tahrimen mekruhtur.[371]

1321- Buhari, Amir bin Rabi'a (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ensardan bir genç namazda iken, Resulullah (a.s)'ın arkasında aksırdı ve şöyle söyledi:
"Allah'a, Rabbimizi razı edecek derecede bol, güzel ve kutlu hamd olsun. Sonra dünya ve ahiret işinden razı olmasına kadar" dedi.
Resulullah (a.s) namazını bitirince: "O sözü söyleyen kimdi?" diye buyurdu. Genç sustu. Sonra: "O sözü söyleyen kimdi? Kötü bir şey söylemedi" diye buyurdu. Bunun üzerine genç: "Ya Resulullah (a.s)! Onu ben söyledim ve onunla hayırdan başka bir şey kasdetmedim" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Rahman'ın arşının aşağısında durmadı (yani o söz şanı yüce olan Rahman'ın arşına kadar yükselmeden durmadı -Çeviren)."
Şafiiler namazda aksıranm kendi içinden, Allah'a hamdetmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.
Neylu'l-Evtar (2/371)'da ise şöyle denmektedir:
"Bu hadisten hareketle, namazda me'sur (ayet veya hadislerde yer alan) zikirlerde geçmeyen ama me'sur zikirlerdekine ters düşmeyen yeni bir zikrin söylenmesinin caiz olduğuna hükmedilmiştir."[372]

1322- Ah in e d bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda da selâm vermede de eksiltme yoktur."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Sanıyorum (Ebu Hureyre r.a) merfu olarak şöyle söyledi:
"Selâm vermede de, namazda da eksiltme yoktur."[373]
Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bazı ilim adamlarına göre bu hadis nafile ibadetlerle ilgili gibi görünmektedir. Çünkü tabiilerden bir çok kimse: "Bir kimse farz bir namazda aksırdığında içinden Allah'a hamdeder" demiş ve bu konuyu bundan daha teferruatlı bir şekilde ele almamışlardır.
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Bunu merfu olarak rivayet etmemiştir (yani kendi sözü olarak değil Resulullah (a.s)'ın ağzından nakletmiştir -Çeviren)"
Yine Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel şöyle söylemiştir: "Benim anladığım kadarıyla sen selâm vermezsin ve sana da selâm verilmez. Bir kimse namazında eksiltme yapar sonra şüpheli bir halde namazını bitirir."
Bir kimse namazda dil ile bir başkasına selâm verir veya namaz esnasında selâma cevap verirse namazı bozulur.[374]

1323- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaza kalktı. Biz de O'nunla beraber kalktık. Bir bedevi namazdayken: "Ey Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet eyle, bizimle birlikte başka kimseye rahmet eyleme!" dedi. Resulullah (a.s) namazdan selâm verince şöyle buyurdu:
"Doğrusu sen geniş olanı daralttın."
Bu sözüyle Allah'ın rahmetini kastediyordu.
Bu hadis, bilgisizliği yüzünden namazda okunması caiz olmayan bir duayı okuyanın bundan dolayı namazının bozulmayacağına delil sayılmıştır.
Çünkü yukarıdaki hadisi şerifte sözü edilen bedeviye namazını yeniden kılması emredilmemiştir.[375]

ALLAH KORKUSUYLA AĞLAMAK

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Onlara Rahman'm ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı."[376]

1324- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Şuhayr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı namaz kılarken gördüm. Göğsünde de ağlamaktan dolayı, tarağın çıkardığı ses gibi bir inilti vardı."
Neylu'l-Evtar (2/369)'da şöyle denmektedir:
"Bu hadisi şerif, iki harf ses çıkarsa da çıkarmasa da ağlamanın namazı bozmayacağına delalet etmektedir. Ağlamanın Allah korkusundan olması durumunda namazı bozmayacağı da söylenmiştir. Yukarıdaki hadisi şerif de buna delalet etmektedir."[377]

1325- Buharı, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ağrıları şiddetlenince, kendisine: "Namaz" denildi. O da şöyle buyurdu:
"Ebu Bekir (r.a)'e söyleyin, halka namaz kıldırsın." Hz. Aişe (r.a):
"Ebu Bekir (r.a) ince yürekli bir adamdır. (Kur'an-ı Kerim) okuduğunda kendisini ağlamak alır" dedi. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Ona söyleyin namaz kıldırsın."
Bu kez (Hz. Aişe r.a) aynı sözü tekrarladı. (Resulullah a.s) da yine şöyle buyurdu:
"Ona söyleyin namaz kıldırsın. Şüphesiz siz Yusuf'un arkadaşlarısınız."[378]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Bu rivayet, namazda ağlamanın caiz olduğuna delil gösterilmiştir. Buna delil olması ise şu yöndendir: Resulullah (a.s)'a, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in Kur-'an-ı Kerim okuması durumunda kendisini ağlamanın alacağı hatırlatılmasına rağmen, Resulullah (a.s)'m yine de onun namazda kendisinin yerine geçmesi için ısrarda bulunması, namazda ağlamanın caiz olduğuna delalet etmektedir.
2. Resulullah (a.s): "Siz Yusuf'un arkadaşlarısınız" diye buyururken de şu olaya işaret etmiştir: Vezirin (azizin) hanımı kadınlara verdiği davette ikramda bulunmuştu ancak bundaki asıl amacı onun Yusuf a olan sevgisinde kendisini mazur görmelerini sağlamaktı.
3. Hz. Aişe (r.a) de, babasının ağlamak dolayısıyla sesini kendine uyanlara duyuramayacağmı bir kaç kez ifade etmekle aslında imamlık görevinin babasına verilmemesini sağlamak istiyordu. Böylece insanların onun hakkında yanlış düşüncelere kapılmalarını önlemeyi arzuluyordu. (Neylu'l-Evtar'dan
1325-Buhari (2/164) 10-Kitabu'l-Ezan, 46-İlim ve fazilet sahiplerinin imamete daha lâyık oldukları babı.
Burada: "Siz Yusuf un arkadaşlarısınız" sözünün anlamı şudur: "Siz içte olandan farklı bir şeyi dışa vurma konusunda Yusuf un arkadaşları gibisiniz." kısaltılarak alınmıştır. Bkz. 2/369)
Beğavi (3/246) de şöyle söylemiştir:
4. "Bir kimse namazında üfler ve böylece iki harf çıkarırsa yahut "uff" derse namazı bozulur. Ama iki harf çıkmazsa bozulmaz. Bu çoğunluğun görüşüdür. Sufyanı Sevri'ye, namazında "ah" diyen adamın durumu soruldu. "Namazını yeniden kılar" dedi. Şa'bi'den de buna benzer bir görüş nakledilmiştir. Söz konusu hareketlerin (ah, uf vs. demenin) mekruh olduğunda ise bütün ilim adamları görüş birliğindedirler.
Bazı ilim adamları üflemekle namazın bozulmayacağını ileri sürmüşlerdir. Ahmed bin Hanbel ve İshak böyle söylemiştir.
İmam Ebu Yusuf ise şöyle söylemiştir: "Bir kimse "uf dediğinde namazı bozulmaz. Ancak güler ve böyle iki harften ibaret bir ses çıkarırsa namazı bozulur." Cabir de: "Kişi eğer namazda gülerse namazını yeniden kılması gerekir ama abdestini tazelemesi gerekmez" demiştir. Bu görüş, ilim adamlarının genelinin görüşüdür. Ancak ashabı re'y (içtihada ağırlık veren ilim adamları) namazda kahkahanın hem namazı hem de abdesti bozacağını ileri sürmüşlerdir."

[379]

İleride kahkaha ile ilgili hükümden söz edilecektir.[380]

AZ AMEL (AMELİ KALİL) NAMAZI BOZMAZ

1326- Müslim, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaza durdu. Bu sırada şöyle söylediğini duyduk:
"Senden Allah'a sığınırım." Sonra şöyle buyurdu:
"Seni Allah'ın lanetiyle lanetliyorum."
Bu sözü üç kere tekrar etti ve adeta bir şeyi alacakmış gibi elini açtı. Namazını bitirdiğinde kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Namazda, bundan önce söylediğini hiç duymadığımız bazı şeyler söylediğini duyduk ve elini açtığını gördük!" dedik. Şöyle buyurdu:
"Allah'ın düşmanı İblis, yüzüme çarpmak üzere bir ateş koru getirdi. Bende, üç kere: "Senden Allah'a sığınırım" dedim. Sonra: "Seni Allah'ın tam lanetiyle lanetliyorum" dedim. Geri çekilmedi. Böyle üç kere tekrar ettim. Sonra onu yakalamak istedim. Vallahi eğer kardeşimiz Süleyman'ın duası olmasaydı muhakkak o bağlanmış olurdu ve Medine'nin çocukları kendisiyle oynarlardı." [381]

1327- Taberani, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir gün Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldık. Sonra bir şey almak için elini uzattığını gördüm. Selâm verdiğinde de şöyle buyurdu:
"Size her ne vaadildiyse şu yerimde bana sunuldu. Hatta ateş bile bana sunuldu ve ondan bir kor bana doğru geldi. Öyle ki, şu bulunduğum yerin hizasına kadar geldi. Bu yüzden sizin üzerinize düşmesinden korktum." [382]

Bir Açıklama

Bu rivayet ve Resulullah (a.s)'tan nakledilmiş olan buna benzer rivayetler Resulullah (a.s)'m cenneti gördüğüne ve cennetin ona yaklaştırıldığına ancak başkalarının onu göremediklerine delalet etmektedir. Bununla birlikte cennet yedi kat göğün üzerindedir. Bu konuyla ilgili delillerin bütününü göz önünde bulundurarak şunu diyebilirim: Yedi kat gök, kürsi ve arş gayb alemine ait şeylerdir. Bütün bunlar vardır ancak insanların bilgi alanlarının dışındadır yani gaybidir.[383]

1328- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah

(a.s) şöyle buyurdu:
Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımı bozmak için başıma musallat oldu. Allah da bana onu (yakalama) imkânı verdi. Ben de boynuna yapıştım. Siz sabahlayıncaya kadar durması ve hepinizin onu görmesi için, onu Mes-cid'in direklerinden bir direğe bağlamak istedim. Ancak bu sırada kardeşim Süleyman'ın şu duasını hatırladım: "Rabbim! Beni bağışla ve bana, benden sonra kimseye nasib olmaycak bir hükümranlık lütfet. Şüphesiz, sen pek çok ihsan sahibi olansın."[384] Allah da onu aşağılanmış bir halde geri çevirdi."
Bir rivayette: "Boynuna yapıştım" ifadesinin yerine "ben de onu yakaladım" ifadesi geçmektedir.[385]

1329- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte sabah namazını kıldık. Namazda olduğu sırada elini uzattı, sonra onu geriye doğru uzattı. Namazı bitirdiğinde: "Ya Resulullah (a.s)! Namazında şöyle yaptın. Daha önce hiç bir namazda böyle yapmamıştın?" dedik. Şöyle buyurdu:
"Ben, cennetin bana arzedildiğini gördüm.. Böylece içinde salkımlarının birbirlerine yaklaştırılmış olduğunu, tanelerinin kabaklar gibi olduğunu gördüm. Oradan bir şey almak istedim. Bunun üzerine ona geriye doğru çekil diye vahyedildi (ilham edildi), o da geriye doğru çekildi. Sonra bana ateş (cehennem) arzedildi. Benimle sizin aranızda idi. Bunun üzerine ben size geriye doğru çekilin diye işaret ettim. Bu kez bana şöyle vahyedildi: "Onları yerlerinde tut. Şüphesiz sen de Müslüman oldun, onlar da Müslüman oldular. Sen de hicret ettin, onlar da hicret ettiler. Sen de cihad ettin, onlar da cihad ettiler. Böyle (denin)ce, benim sizin üzerinize peygamberlikten başka bir üstünlüğümün olduğunu göremedim."[386]

1330- Buharı ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Amr bin Avfoğullan arasında çarpışma vardı. Bunun haberi Resulul-lah (a.s)'a ulaştı. Resulullah (a.s) öğle namazını kıldı. Sonra onları barıştırmak için yanlarına gitti. Sonra Bilal (r.a)'e şöyle buyurdu:
"Ey Bilal! Eğer ikindi namazının vakti girer de ben dönmemiş olursam, Ebu Bekir (r.a)'e söyle halka namaz kıldırsın."
ikindi namazı olunca Bilal (r.a) ezan okudu. Sonra kamet getirdi. Sonra Ebu

Bekir (r.a)'e: "Öne geç" dedi. Ebu Bekir (r.a) de öne geçip namaza başladı. Sonra Resulullah (a.s) geldi. İnsanların aralarından geçerek Ebu Bekir (r.a)'in arkasında namaza durdu. Cemaat el çırptı. Ebu Bekir (r.a) namaza durduğunda sağa sola hiç bakınmazdı. Ancak Ebu Bekir (r.a) el çırpmanın durmadığını görünce yan tarafına baktı. Resulullah (a.s): "Devam et" diye işaret etti. Ebu Bekir (r.a), Resulullah (a.s)'ın: "Devam et" sözü (yani işareti) üzerine Allah'a hamdetmek üzere biraz durdu. Sonra Ebu Bekir (r.a) Ökçelerinin üzerine geri geri çekildi. Resulullah (a.s) onun böyle yaptığını görünce, öne geçti ve cemaate namaz kıldırdı. Namazını bitirince de şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Bekir! Sana işaret ettiğim zaman seni devam etmekten alıkoyan ne oldu?" Ebu Bekir (r.a) de şöyle söyledi:
"Ebu Kuhafe'nin oğlunun Resulullah (a.s)'a imamlık etme hakkı olamazdı." Resulullah (a.s) cemaate de şöyle buyurdu:
"Namazda uyarılması gereken bir şey olduğunda erkekler teşbih söylesinler ("Subhanallah" desinler), kadınlar da el çırpsınlar."
İbni Ebi Hazim hadisinde şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ona namazına devam etmesini emretmek üzere eliyle şu şekilde işaret etti. Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a) de elini kaldırdı. Allah'a hamdetti ve geri geri çekilerek arkaya geldi."
Abdula'la da hadisinde şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), "olduğun gibi devam et" diye işaret etti. Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a), Resulullah (a.s)'m sözü üzerine iki elini kaldırdı, Allah'a hamdetti, O'nu sena etti. Sonra geri geri çekildi."
Bu, yüzü kıbleye dönük olduğu sürece az sayıda birbirinden ayrı atılan a-dımların namazı bozmadığma delalet etmektedir. Yine bu, az zayıda hareketin namazı bozmadığına ve imamın ortaya çıkan özel durumlar dolayısıyla yerini bir başkasına bırakmasının mümkün olduğuna delalet etmektedir. Bu konu ileride gelecektir.[387]

1331- Buhari, ensardan olan Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Müslümanlar pazartesi günü sabah namazını kılıyorlardı. Kendilerine Hz. Ebu Bekir (r.a) imamlık ediyordu. Bu sırada birden Resulullah (a.s) dikkatlerini çekti. Hz. Aişe (r.a)'nin odasının perdesini açtı. Onlar namazda saflar halindeyken Resulullah (a.s) kendilerine baktı. Sonra tebessüm etti ve güldü. Bunun üzerine Ebu Bekir (r.a), Resulullah (a.s)'ın namaza çıkmak istediğini sanarak safın arasına girmek üzere geriye doğru çekildi. Resulullah (a.s) da onlara:

"Namazınızı tamamlayın" diye işaret etti."[388]

1332- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gün dışarıdan geldim. Bu sırada Resulullah (a.s) evde namaz kılıyordu. Kapı üzerine kapalıydı. Ben kapının açılmasını istedim. (Resulullah a.s) ileriye doğru geldi ve bana kapıyı açtı. Sonra geri geri namaz kıldığı yere çekildi ve namazını tamamladı."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a), hadisinde kapının kıble tarafında olduğunu da ifade etti."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Kapının açılmasını istedim. Resulullah (a.s) da bu sırada nafile namaz kılıyordu. Kapı da kıble tarafındaydı. Resulullah (a.s) sağ tarafından veya sol tarafından yürüdü, kapıyı açtı, sonra namaz kıldığı yere döndü."[389]

Bir Açıklama

Namazda yürümek bu konuda fıkıh bilgisini gerektirir. Fıkıhçılar şöyle söylemişlerdir:
"Namazda yürümek zorunda kalan biri yönü kıbleye dönük olarak adım atar. Her adım atışıyla birlikte az bir süre durur. Her adımla birlikte:
"Subhane Rabbiye'1-Azim" diyecek kadar durur. Sonra diğer adımına geçer. Gidiş ve dönüş esnasında çok sayıda adım da atsa, camiden tamamen çıkmak gibi mekân değiştirmediği sürece anlatıldığı şekilde yaptığında namazı bozulmaz. Bunun gibi kapıyı açmak veya bir başka iş için hareket etmek fıkıh bilgisini gerektirir. Böylece yaptığı hareketinin örfen namazda çok amel sayılacak miktarda olmaması gerekir."
Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Hadisi şerif, nafile namazda ihtiyaç için yürümenin caiz olduğuna delalet ermektedir."[390]

1333- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda iki siyahı öldürün: Yılanı ve akrebi."[391]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar, öldürme işinin örfen az amel (ameli kalil) sayılacak bir hareketle gerçekleştirilmesi şartıyla yılan ve akrebin öldürülmesinden dolayı namazın bozulmayacağını söylemişlerdir. Ancak öldürmek için çok amelde (ameli kesirde) bulunursa bu zaman namazını bozup yeniden başlaması gerekir. İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Bazı ilim adamlarına göre namazda yılan, akreb ve benzeri zararlı canlıların iki vuruşla da olsa öldürülmesi mekruh değildir. Ancak çok ameli ve kıbleden başka bir yöne dönülmesini gerektirmemelidir."[392]

1334- Buharı, Ezrak bin Kays (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ahvaz'da bulunuyor ve Harurİlerle çarpışıyorduk. Bir ara benim bir ırmağın kenarında bulunduğum sırada bir adam gelip namaza durdu. Hayvanının yuları da elindeydi. Bu esnada hayvanı onu çekmeye, o da peşinden gitmeğe başladı. -Şu'be dedi ki: "Burada sözü edilen kişi Ebu Berze Esle-mi'ydi"- Bunun üzerine haricilerden olan adam: "Allah'ım şu ihtiyara (yapacağını) yap" demeğe başladı. İhtiyar adam namazını bitirince şöyle dedi:
"Sizin sözünüzü duydum. Ben Resulullah (a.s) ile birlikte altı, yedi veya sekiz gazveye katıldım. O'nun kolaylaştırmasına şahid oldum. Eğer hayvanımla dolaştıysam bu yaptığımın benim için, onu otlayacağı yere gitmesi üzere bırakıp beni zora sokmasından daha sevimli olması dolayısıyladır."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ahvaz'da ırmağın kenarında bulunuyorduk. Irmağın suyu taşmıştı. Ebu Berze bir at üzerinde geldi. Namaza durdu. Atını da serbest bıraktı. At gitti. Bunun üzerine namazını bırakıp atın peşinden gitti. Sonunda ata yetişti ve tuttu. Sonra gelip namazını kaza etti (yeniden kıldı). Bizim aramızda görüş (içtihad) sahibi bir adam vardı. Dönüp şöyle söyledi:
"Şu ihtiyara bakın. Atı için namazını terketti." Sonra (ihtiyar) dönüp şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'tan ayrıldığımdan beri bir kimse beni kınamadı." Sonra şöyle söyledi:
"Evim hayli uzaktadır. Eğer namaz kılıp da onu bıraksaydım geceye kadar ailemin yanına gidemezdim."
Bu arada kendisinin Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunduğunu ve O'nun kolaylaştırmasını (işlerde, hükümlerde, dini yaşamada gösterdiği kolaylığı)

gördüğünü ifade etti."[393]

Fıkıhçılar, kaçan bir hayvanı geri getirmek için namazı bozmayı caiz görmüşlerdir. Ebu Berze (r.a)'nin hareketi de bu konuda bir delildir.[394]

KALBE GELEN DÜŞÜNCELER UZUN DA SÜRSE NAMAZI BOZMAZ

1335- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaza çağrıldığında (ezan okunduğunda) şeytan; ezam duymamak için yellenerek arkasını döner. (Bu çağrı yani ezan) bitince döner gelir. Kameti duyunca yine onun sesini duymamak için kaçar. Okuma işi bitirildiğinde kişiyle nefsinin arasına bir takım fikirler sokmak için önünü döner ve: "Şunu hatırla, bunu hatırla" diyerek daha önce aklına gelmeyen şeyleri aklına getirmeye uğraşır ve böylece adamın kaç rek'at namaz kıldığını bilmemesini sağlamaya çalışır. Biriniz namazda üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığını kanştınrsa oturduğu halde iki secde yapsın."
Buhari şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Ben (bazen) namazda iken ordumu teçhiz ederim."
Bu rivayetler namazda vesvesenin namazı bozmayacağına delalet etmektedir. Diğer kalp amelleri için de aynı hüküm söz konusudur. Çünkü bununla diğerleri arasında bir fark yoktur. Hz. Ömer (r.a)'in sözünün anlamı şudur: O (namazda) ordusunun teçhizini tasarlıyor ve bu konuda fikir yürütüyordu.[395]

NAMAZDA ÇOCUKLARI YÜKLENMEK

1336- İbni Huzeyme, Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) secde ettiğinde Hz. Hasan (r.a) ve Hz. Hüseyin (r.a) sırtına çıkarlardı. Onlara engel olduklarında, "onları bırakın" diye işaret ederdi. Namazını bitirdiğinde de onları kucağına oturtur ve şöyle buyururdu: "Kim beni seviyorsa şunları sevsin." [396]

1337- Buharı ve Müslim, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), kızı Zeyneb (r.a)'in Ebi'l-As bin Rabi'a bin Abdişems-'ten olan kızı Umame'yi sırtına yüklenmiş halde namaz kılardı. Secde ettiğinde onu yere bırakır, kalktığında yine yüklenirdi."
Bir rivayette şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın halka imamlık ettiğini gördüm. Bu sırada Umame bintu Ebi'l-As da omuzundaydı. Rükuya vardığında onu yere bıraktı. Secdeden kalktığında yeniden aldı."[397]
Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bizim Mescid'de oturduğumuz bir sırada Resulullah (a.s), Umame bintu Ebi'l-As bin Rabi'a'yı taşıyarak yanımıza çıktı. Onun anası da Resulullah (a.s)'ın kızı Zeyneb (r.a)'dir. O (yani Umame r.a) o zaman bebekti. Resulullah (a.s) onu omuzuna aldı ve onu öyle omuzunda tutarak namaz kıldı. Rükuya vardığında yere koyuyor kalktığında yeniden alıyordu. Namazını bitirinceye kadar sürekli böyle yapadurdu."[398]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Biz öğle veya ikindi vaktinde Resulullah (a.s)'ı bekliyorduk. Bilal (r.a) de kendisini namaza çağırmıştı. Bu sırada kızının kızı, Umame bintu Ebi'l-As omuzunda olarak çıktı. Resulullah (a.s) namazgahında namaza durdu. Biz de arkasında durduk. Küçük kız da aynen olduğu yerde duruyordu. Resulullah (a.s) tekbir getirdi, biz de tekbir getirdik. Resulullah (a.s) rükuya varmak istediğinde onu (Umame (r.a)'yi) alıp yere koyuyordu. Sonra rüku ve secde ediyordu. Secdesini tamamlayıp kalktığında onu yeniden alıp yerine koyuyordu. Resulullah (a.s) bunu namazını bitirinceye kadar her rek'atmda yapadurdu."[399]

Bir Açıklama

Hanbelîlere göre Resulullah (a.s)'m bu rivayetlerde sözü edilen hareketleri, ameli kalil ile ameli kesiri (çok amel ile az ameli) birbirinden ayıran hareketlerdir. Dolayısıyla bu rivayetlerde bildirilen hareketler sınırını aşmayan hareketler ameli kalil (az amel) sayılır ve namazı bozmaz. İlim adamlarının çoğu ise yukarıdaki hadisi şerifin: "Namazın kendi meşguliyeti vardır" ma-nasındaki hadisi şerif ile neshedilmiş olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla bunu söyleyen ilim adamlarına göre namazı bozan amellerin miktarı ile ilgili sınır, Hanbelilerin koymuş oldukları sınırlardan farklıdır. Bu konu daha önce geçmişti. Çağımızda bazı kimseler isnistai haller ile ilgili uygulamaları esas kabul etmektedirler. Bunun neshedilmiş olduğunun farzedilmesiyle birlikte yukarıdaki hadisi şerifte bildirilen olay ve benzerleri Resulullah (a.s)'ın hayatında nadir olarak gerçekleşiyordu. Esas olan Müslümanın bunu ihtiyaç veya zorunluluk hali dışında yapmamasıdır. Ama eğer bu gibi hareketler adeta namazda esas itibariyle yapılabilen hareketler halini alırsa işte bu sünnetten uzak bir şey olur.[400]

İMAMI, ERKEKLER "SUBHANALLAH" DİYEREK, KADINLAR EL ÇIRPARAK UYARIRLAR

1338- Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim namazda bir uyarıda bulunursa teşbih çeksin ("subhanallah" desin). El çırpmak kadınlar içindir."[401]

1339- Kutubi Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda teşbih erkekler için, el çırpmak da kadınlar içindir."[402]

Bir Açıklama

Neyhıl-Evtar (2/372)"da şöyle denmektedir:
"Bu konuyla ilgili rivayetler, namazda uyarıda bulunulması gereken bir durumun ortaya çıkması halinde erkeklerin teşbih getirmelerinin, kadınların ise el çırpmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu konudaki rivayetler İmam Malik'ten meşhur bir rivayetle nakledilen görüşün doğru olmadığını göstermektedir. Söz konusu görüşünde o herkes için geçerli olan uygulamanın el çırpma değil teşbih olduğunu ileri sürmüştür. Teşbih ve el çırpmanın hükmünün ne olduğu, bunu yapmanın vacib mi, mendub mu yoksa sadece mubah mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şafiilerden bir cemaat bunun sünnet olduğu yönünde görüş ileri sürmüşlerdir. Hattabi, Takiyyuddin Subki ve Rafi'i bu görüşte olanlardandır ve (Rafi'i) bu görüşü İmam Şafi'i'nin arkadaşlarından, mezhebinin ileri gelenlerinden rivayet etmiştir."[403]

NAMAZDA GÖZÜ GÖĞE DOĞRU ÇEVİRMEK MEKRUHTUR

1340-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bazı kimselere ne oluyor ki, namazlarında gözlerini göğe doğru çeviriyorlar." Resulullah (a.s) bu konuda sözünü o kadar şiddetlendirdi ki, en son şöyle buyurdu:
"Bunlar ya bu işten vazgeçerler ya da gözleri alınır."[404]

Bir Açıklama

İbni Battal şöyle söylemiştir:
"İlim adamları namazda gözü göğe doğru çevirmenin mekruh olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Namaz dışında dua ederken gözü göğe doğru çevirmenin mekruh olup olmadığı konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şurayh ve bir gurup ilim adamı bunu da mekruh görmüştür. Çoğunluk ise caiz görmüştür. Çünkü Ka'be namazın kıblesi olduğu gibi gök de duanın kıblesidir."[405]

RÜKU VE SECDEDE KUR'AN-I KERİM OKUNMAZ

1341- Müslim, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni, rükuda ve secdede iken Kur'an-i Kerim okumaktan nehyetti. Ancak "sizi nehyetti" demiyorum."[406]

Bir Açıklama

Burada îmam Hz. Ali (r.a)'nin kendine özel olduğunu sandığı hüküm, aslında genel bir hükümdür ve bütün Müslümanlar hakkında geçerlidir. Bu itibarla rüku ve secdede Kur'an-ı Kerim okumak mekruhtur, çünkü bu yerler Kur'an-ı Kerim okuma yerleri değildir. Hanefilere göre buradaki kerahet tahri-mi kerahettir.[407]

YEM TOPLAR GİBİ NAMAZ KILMAKTAN NEHİY

1342- Taberani, Ebu Abdullah Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ashabına namaz kıldırdı sonra onlardan bir gurubun içinde oturdu. Bu sırada bir adam içeri girip namaza durdu. Rükuya gidiyor ve ardından yem toplar gibi secde yapıyordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şunu görüyor musunuz? Kim bu hal üzere ölürse, Muhammed'in milletinden başka bir şey üzere (Muhammed'in getirdiği inanç ve yaşayış sisteminden başka bir sistem üzere) ölmüş olur. Karganın kanı gagalaması gibi namazını gagalıyor. Rüku edip sonra secdesinde gagalayan bir kimse bir veya iki hurmadan fazla bir şey yemeyen aç biri gibidir. Bu bir iki hurma ona ne kazandırır. Abdestinizi güzelce alın. Ateş dokunacak ökçelerin vay hallerine! Rüku ve secdeyi tam yapın."
Ebu Salih dedi ki:
"Ebu Abdullah Eş'ari'ye: "Bu hadisi sana kim rivayet etti?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Orduların kumandanları: Amr bin As (r.a), Halid bin Velid (r.a), Yezid bin Muaviye (r.a) ve Şurahbil bin Hasne (r.a). Bunların hepsi onu Resulullah (a.s)'tan duymuşlar." [408]

Bir Açıklama

Rüku, secde ve namazın bir takım rükunlarında tum'aninetin çoğunluğa göre farz, Hanefilere göre de vacib olduğu daha önce geçmişti. Hanefilere göre bu vacib olduğundan terkedilmesi tahrimen mekruhtur. Böyle yapan günâh işlemiş olur ve vaktin çıkmamış olması durumunda bu şekilde kıldığı namazım yeniden kuması gerekir.[409]

NAMAZDA KOLLARI VE AYAKLARI YERE SERMEKTEN VE BENZERİ HAREKETLERDEN NEHİY

1343- Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Şibl (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), karganın gagalaması gibi (secde yapmaktan), canavarların ayaklarını yere sermeleri gibi ayaklarını yere sermekten ve bir adamın caminin bir yerinde devenin yer tutması gibi yer tutmasından nehyetti."[410]

1344- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz kıldığın zaman canavarların yaptığı gibi uyluklarını yere serme, kaba etlerin üzerine dayan ve dirseklerini kaburgalarından uzak tut."[411]

Bir Açıklama

Namaz kılan kişinin canavarların yaptıkları gibi uyluklarını yere sermesi yani uzatması Hanefilere göre tahrimen mekruhtur. Anlaşılana göre, kişi gerek namaz fiillerinin ve gerekse diğer fiillerin çoğunda hayvanların yaptığı gibi yapmaktan nehyolunmuştur. Bu ise İslâm şeriatının amaçlarından biridir. Yine İslâm şeriatı insanın, insanlığının gerçekleşmesini, onu hayvanlardan ayıran yönünün belirginlik kazanmasını sağlamayı amaçlamıştır.
Çağımızda kâfirlerin hayvanları taklid konusundaki bazı tutumlarını anlayan, İslâm şeriatının bu konularla ilgili hükümlerinin hikmetini daha iyi anlar.[412]

KAHKAHANIN HÜKMÜ

1345- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Cabir bin Abdullah (r.a)'ın merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Hafif gülümseme bozmaz ancak kahkaha bozar." [413]

Bir Açıklama

Kahkahanın yani yanındaki kişi sesini duyacak derecede ses çıkararak gülmenin namazı bozduğu konusunda ilim adamları görüş birliğindedirler. Bu, Hanefilere göre aynı zamanda abdesti de bozar. Ses çıkarmadan gülümseme ise hiç kimseye göre namazı bozmaz. Yukarıda "keşr (hafif gülümseme)" denirken kastedilen de budur. Kişinin kendinin duyacağı ama yanındakinin duymayacağı bir sesle gülmesi ise sadece namazı bozar, abdesti bozmaz.[414]

1346- Ebu Ya'la, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ona (yani Cabir bin Abdullah (r.a)'a) namazda gülen bir adamın durumu soruldu. O da şöyle söyledi;

"Namazını yeniden kılar ama abdestini yeniden alması gerekmez."[415]

1347- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Ebu Musa Eş'ari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaz kılarken bir adam içeri girdi ve Mescid'İn içinde bulunan bir kuyuya düştü. Bu adamın gözünde biraz görme bozukluğu (veya körlük) vardı. Bu olay üzerine cemaatten olanların çoğu namazda iken güldüler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) gülenlere abdestlerini yeniden almalarını ve yeniden namaz kılmalarını emretti."[416]

Bîr Açıklama

Namazda kahkaha ile yanındaki duyacak kadar bir sesle gülene abdestini yemden almasının emredilme sinin hikmetlerinden biri bu yolla psikolojik durumunu değiştirmesini sağlamaktır. Çünkü genelde bir kimse bir şeyden dolayı kendini gülmeye kaptırdığında onu güldüren olayı hatırladıkça tekrar

tekrar güler ve kendini gülmekten alamaz.[417]

NAMAZI SÜSLEMEKTEN NEHİY

1348- İbni Huzeyme, Mahmud bin Lebid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) çıktı ve şöyle buyurdu:
"Ey insanlar içteki duyguların (veya gizliliklerin) şirkinden sakının."
Oradakiler: "Ya Resulullah (a.s)! Gizliliklerin (veya iç duyguların, kalpteki gizli düşüncelerin) şirki nedir?" diye sordular. O da şöyle buyurdu:
"Bir adam kalkıp namaza durur. İnsanlardan kendini görenlerin gözlerine hoş göstermek için namazını süsleyip durur. İşte bu gizliliklerin (veya iç duyguların) şirkidir."[418]

Bir Açıklama

Müslümana düşen ihlasa kavuşabilmek için nefsine karşı mücadele etmektir. Bunun yaraşıra gösterişe düşme korkusuyla salih ameli terketmesi de uygun olmaz. Aksine salih ameli yapmalı aynı zamanda ihlasa kavuşmak için mücadele vermelidir.[419]

ELBİSEYİ OMUZDAN ATMAKTAN VE YERE YAYMAKTAN NEHİY

1349- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), kişinin namazda elbisesini omuzundan atmasını ve ağzını kapatmasını nehyetti."[420]

Bir Açıklama

Hadisin metninde geçen "sidl" kelimesi ile kastedilen, elbisenin bir tarafını omuzdan atarak bedenin üzerinden iki tarafını sarmaktır. Böyle yapmak çoğunluğa göre mekruhtur. Hanefilere göre bunun keraheti tahrimidir (yani böyle yapmak tahrimen mekruhtur). Burnunu bir şeyle sarmak da bunun gibi tahrimen mekruhtur. Ağzmı sarmak ise tenzihen mekruhtur.[421]

1350- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim namazında izarmı böbürlü bir şekilde yere yayarsa o, Allah nazarında ne helal ne haramdadır (yani o Allah'ın ne helalini ne de haramını tanıyor demektir. -Çeviren)"
(Müellif) dedi ki: "Bunu cemaat (kutubi sitte sahipleri) Asım'dan rivayet etmişler, o da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan mevkuf olarak nakletmiştir."[422]

Bir Açıklama

İzan, böbürlenerek ökçeleri aşacak derecede uzatmak tahrimen mekruhtur. Kim bu hal üzere namaz kılarsa, namazı kabul olunmaz. Hanefilere göre bunu yapan kimsenin böbürlenmekten dolayı tevbe etmesi, elbisesini yukarı çekmesi ve günâhından dolayı abdest alması gerekir. Nitekim daha önce Resulullah (a.s)'ın böyle yapan bir kişiye abdest almasını emrettiği geçmişti.[423]

TUVALET İHTİYACINI TUTARAK NAMAZA DURMANIN MEKRUHLUĞU

1351- İmam Malik, Abdullah bin Erkam (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O arkadaşlarına imamlık ediyordu. Bir gün namaz vakti girdi. İhtiyacını gidermeğe gitti. Sonra döndü ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz büyük tuvalet ihtiyacını gidermek isterse namazdan önce bu işini görsün."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Namaz için kamet getirildi. Bu sırada bir adamın elinden tutup onu öne geçirdi -kendisi ise cemaatin imamıydı- ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Namaz için kamet getirilir. Birinizin tuvalet ihtiyacı hasıl olursa önce tuvalet ihtiyacını görsün."
Ebu Davud'un rivayetinde ise şöyle denmektedir:
"O (yani Abdullah bin Erkam r.a) hac veya umre için çıktı.
Beraberinde de başkaları vardı. (Abdullah r.a) onlara imamlık ediyordu. Bir gürt namaz için, sabah namazı için kamet getirdi. Sonra: "Biriniz öne geçsin" dedi ve kendisi tuvalete gitti. (Sonra da şöyle söyledi):
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz tuvalete gitmek ister ve bu sırada namaz için kamet getirilmiş olursa, önce tuvalete gitsin."
Büyük veya küçük tuvalet ihtiyacını veya yellenme ihtiyacını zorla tutarak namaz kılmak tahrimen mekruhtur. Ancak vakit çok sıkışmış olursa o zaman küınabilir.[424]

1352- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz namazda iken bir ses duyarsa namazı bırakıp abdest alsın."[425]

1353- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse için tuvalete sıkışmış halde rahatlamadan namaz kılması helal olmaz."[426]
Sonra benzer ifadeler içeren bir hadis nakletti. Daha sonra şöyle söyledi:
"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse için izinleri olmadan bir topluluğa imamlık etmesi veya onları bırakıp bir daveti kendine özel kılması helal olmaz. Bunu yaparsa onlara hıyanet etmiş olur."[427]

1354- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yemeğin hazır olduğu sırada ve iki çirkin şeyin kendisini zorladığı bir kimse için namaz olmaz."[428]

SAĞA SOLA BAKMAKTAN NEHİY

1355- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a, namazda sağa sola bakmaktan sordum. Şöyle buyurdu:
"Bu aşırmadır. Bununla şeytan kulun namazından bir şeyler aşırır."
Hanefilere göre yüzü sağa sola çevirmek tenzihen mekruhtur. Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:
"İhtiyaç dışında yüzü sağa sola çevirmek tenzihen mekruhtur."
Hanbeliler de: "İhtiyaç olmadan az bir şekilde sağa sola bakınmak mekruhtur" demişlerdir.[429]

1356- Tirmizî, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda sağı solu gözetirdi. Ancak boynunu arkaya sırtının tarafına çevirmezdi."
Bu, namazda zorunluluk halinde zorlanmadan (boynu öteye beriye çevirmeksizin) sağa sola bakmanın caiz olduğuna delalet etmektedir.[430]

1357- Ebu Davud, Sehl bin Hanzala (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Namaz İçin -yani sabah namazı için- kamet getirildi. Resulullah (a.s) namaz kılmaya başladı ve bu sırada vadiye doğru bakmıyordu."
(Ravi) dedi ki: "(Resulullah a.s) vadiye geceden bekçilik yapması üzere bir atlı göndermişti."[431]

Bîr Açıklama

Malikilere, Şafülere ve Hanbelilere göre önemli bir ihtiyaç dolayısıyla sağa sola bakınmak caizdir. Herhangi bir ihtiyaç olmadığı halde bakınmak ise tenzihen mekruhtur.
Neylu'l-Evtar (2/379)'da şöyle denmektedir;
"Konuyla ilgili hadisler, namazda sağa sola bakınmanın mekruh olduğuna delalet etmektedir. Bu, çoğunluğun görüşüdür. Çoğunluğa göre kıble tarafından başka bir yöne donülmediği sürece bu şekilde sağa sola bakınmak tenzihen mekruhtur. Bunun çirkin gösterilmesinin hikmeti ise bu hareketin huşunun azalmasına sebep olması. Yüce Allah'a yönelişten alıkoyması ve şeytanın vesvesesine karşı durma konusunda gereken ısrardan yoksun olmasıdır."[432]

ZORUNLULUK HALİNDE ÇAKILLARIN TEMİZLENMESİNE RUHSAT

1358- İmam Malik, Ebu Ca'fer Kari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in secde etmek üzere yere kapandığında a.nıvu koyacağı yerdeki çakılları hafifçe temizlediğini görürdüm."[433]

1359- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile beraber öğle namazını kılıyordum. Bu şurada, elimde serinlemesi için yerden bir avuç çakıl alıyordum. Sonra bunları alnım için koyuyordum.
Sıcağın çok şiddetli olmasından dolayı bunların üzerine secde ediyordum."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte öğle namazını kılıyorduk. Avucuma serinletmek üzere bir avuç çakıl alıyordum, sonra onları diğer avucuma koyuyordum. Secde ettiğimde onları alnım için (yere) koyuyordum."[434]

1360- Buhari ve Müslim, Mu'aykib (r.a)'den, o da Resulullah (a.s)-'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), secde edeceği yerdeki toprağı düzelten bir kimse hakkında şöyle buyurdu:
"Eğer yapacak olursan bir kere yap." Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a Mescid'de elle çakılların temizlenmesi hususu anıldı, O da şöyle buyurdu:
"Mutlaka yapman gerekiyorsa bir kere yap."[435]

Bir Açıklama

Daha önce geçtiği üzere az amel (ameli kalil) namazı bozmaz. Bu zorunluluk dolayısıyla olursa mubahtır.
Neylu'l-Evtar (2/387)'da şöyle denmektedir:
"Bu bölümde rivayet edilmiş olan hadisler, çakılları temizlemenin mekruh olduğuna delalet etmektedir. Nevevi, Müslim Şerhi'nde bunun mekruh olduğu konusunda ilim adamları arasında görüş birliği olduğunu bildirmiştir. Ancak bu

konuda görüş birliği olduğu iddiası üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Çünkü İmam Malik bunda herhangi bir sakınca görmemiştir. Bunun yanısıra Abdullah bin Ömer (r.a) ve Abdullah bin Mes'ud (r.a) bu işi yapıyordu. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bunu bir kere yaptığı rivayet edilmiştir. İfadelerin zahirine göre hükmedenler (ehli zahir), bir kereden fazlasının haram olduğunu ileri sürmüşlerdir."[436]

NAMAZDA ELLER YAN TARAFLARDAN BELE KONMAZ, PARMAKLAR BİRBİRİNE GEÇİRİLMEZ VE ÇITLATILMAZ

1361- Muvatta dışındaki meşhur hadis kitaplarında (Kutubi Sitte'de), Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"O (yani Ebu Hureyre r.a) bir kimsenin ellerini yanlardan beline koyarak namaz kılmasını nehyetti."

Bir rivayete göre bunu Resulullah (a.s) nehyetmiştir.[437]
Bir başka rivayette ellerini yanlardan beline koyma anlamındaki "ihtisar" kelimesinin yerine "hasr" kelimesi geçmektedir ki, bu da diğeriyle aynı anlamdadır.[438]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namazda ihtisardan (elleri yanlardan bele koymaktan) nehyetti."[439]

1362- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Aişe r.a) elini yanlardan beline koymaktan hoşlanmaz ve: "Yahudiler böyle yaparlar" derdi."
Bir rivayette de Rezin onun şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) namazda ve (namaz) dışında elleri yanlardan bele koymaktan nehyetti."[440]

1363- Ebu Davud, Ziyad bin Subeyh Hanefi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında namaz kıldım. Ellerimi yanlardan belime koydum. Bunun üzerine (Abdullah bin Ömer r.a) namazını kılınca şöyle söyledi:
"Bu şekilde namazda elleri yanlardan bele koymak var ya, Resulullah (a.s) bundan nehyederdi."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında namaz kıldım. Ellerimi yanlardan belime koydum. Bunun üzerine: "Şu şekilde" dedi ve eliyle ona vurdu. Namazı kılınca bir adama: "Bu kimdir?" diye sordum. "Abdullah bin Ömer (r.a)" dedi. Ben de: "Ey Ebu Abdurrahman! Benim hakkımdaki düşüncen nedir?" dedim. O da şöyle

söyledi:
"Şu şekilde elleri yanlardan bele koymak var ya, Resulullah (a.s) beni ondan nehyetti."[441]

Bîr Açıklama

Bu tarz duruş yani elleri yanlardan bele koyup dirsekleri yana doğru çekerek durmak askeri zevatın bazı ileri gelenleri arasında meşhur oldu. İnsanlar da onları taklid etmeğe başladılar. Bu duruşta, kendini hazırlama ve başkalarını önemsememe anlamı vardır. Bü duruş, namazda olmayan biri açısından da mekruhtur. Namaz kılan için keraheti ise daha şiddetlidir.
Hanefiler |öyle söylemişlerdir:
"Elleri yanlardan bele koyarak durmak namazda tahrimen, namaz dışında ise tehzihen mekruhtur. Bu haraket haça benzemektedir. Haça benzeme veya benzetme (taslib) mahiyeti taşıyan her şey mekruhtur. İslâm'da sünnet olan ise bu hareketten uzak durmaktır."[442]

1364- Ahmed bin Hanbel ve Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), evinde haç görüntüsü taşıyan hiç bir şey bırakmaksızın hepsini bozardı."
Bu yüzden haç hoş karşılanmamış ve üzerinde haç İşareti bulunan bir elbise içinde namaz kılınması mekruh görülmüştür.[443]

1365- Ebu Davud, İsmail bin Umeyye (r.a)'nin de şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Nafi'e, parmaklarını birbirine geçirmiş halde namaz kılan bir kimsenin durumunu sordum. Şöyle söyledi:
"Ben Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini duydum:
"Bu, kendilerine kızılmış kimselerin (yani Yahudilerin -Çeviren)[444] namazıdır."
Rezin buna ilavede bulunarak şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), namazda oturmuş halde sol elinin yanına dayanarak duran bir adam gördü ve ona şöyle söyledi:
"Bu şekilde oturma. Kendilerine azap edilenler (veya azap edilecek olanlar)

böyle otururlar."[445]
Namazı beklerken veya namaz için yürürken bile parmakların çıtlatılması mekruhtur. Aynı şekilde camide bulunduğu sürece de bunları yapması mekruhtur. Namazda mekruh olması ise öncelikle söz konusudur.[446]

1366- Ahtned bin Hanbel, Ebu Said Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Biriniz camide bulunduğunda parmaklarını birbirine geçirmesin. Çünkü parmakların birbirine geçirilmesi şeytandandır. Biriniz camide bulunduğu sürece oradan çıkıncaya kadar namazda sayılır."[447]

Bir Açıklama

Ebu Said Hudri (r.a)'nin ve daha başkalarının hadislerinde geçtiği üzere camide parmakları birbirine geçirmenin nehyedilmesinin hikmetinin ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre bu hareket abes yani boş ve lüzumsuz bir iş olduğundan, bir görüşe göre de şeytana benzemek olduğundan yasaklanmıştır.
Rivayetin ortaya koyduğu zahiri anlama göre buradaki yasak haramlık ifade etmektedir. Ancak Zi'1-Yedeyn'in rivayetinde, Resulullah (a.s)'ın Mes-cid'de parmaklarını birbirine geçirdiği bildirildiğinden yukarıdaki rivayette geçen nehyin haramlık ifade etmediği anlaşılmaktadır. Resulullah (a.s)'ın bu fiili nadir olarak yapmış olması da bu fiilin mekruh olmadığını göstermez.
Iraki şöyle söylemiştir:
"Parmaklan birbirine geçirmede onları çıtlatma anlamı (veya amacı) vardır. Bu yüzden namaz kılan veya namaz kılmaya niyetlenen bir kimsenin böyle yapması mekruhtur."[448]

1367- İbni Mace, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Namazda parmaklarını çıtlatma." Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Bunu Enes bin Muaz (r.a)'ın merfu olarak söylediği hadis de desteklemektedir. Söz konusu hadise göre Enes bin Muaz (r.a) merfu olarak şöyle söylemiştir:
"Namazda gülen, sağa sola bakan ve parmaklarını çıtlatan hep aynı durumdadır. Yani bunların hepsi için aynı hüküm söz konusudur." Bu hadisin isnadında İbni

Lehi'a'nın adı geçmektedir. [449]

NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇMEKTEN NEHİY

1368- Ebu Davud, Ebu Zeri Gıfari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılmaya durduğunda, eğer önünde palan gibi bir şey o-lursa bu ona sütre olur. Ama eğer önünde palan gibi bir şey olmazsa, o zaman eşek, kadm ve siyah köpek onun namazını keser." Ben:
"Siyah köpeğin kırmızı köpekten ve sarı köpekten farkı nedir?" dedim. Şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Senin sorduğun gibi ben de Resulullah (a.s)'a sordum, şöyle buyurdu:
"Siyah köpek şeytandır."
Tirmizi: "Palan gibi" ifadesinden sonra "yahut" diyerek aynı anlama gelen bir kelime ilave etmiştir. Onun rivayetinde "san köpek" ifadesinin yerinde de "beyaz köpek" ifadesi geçmektedir. Onun rivayetinin baş tarafında da şöyle denmektedir:
"Ebu Zer (r.a) şöyle söyledi:
"Eğer bir adamın önünde palan miktarınca bir şey bulunmazsa, onun namazını... keser." Kalan kısmı yukarıdaki gibidir.[450]

Bîr Açıklama

Bazılan buradaki namazın kesilmesi ile ecrinin azalması anlamının kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Eğer namazın kesilmesi ile kastedilen namazın tamamın bozulması ise ilim adamları bu hadisin hükmünün neshedildiği görüşündedirler. Ancak Hanbeliler, namazı bozan şeyler arasında namaz kılanın Önünden, üzerinde siyahtan başka hiç bir renk bulunmayan bir köpeğin geçmesini de saymaktadırlar. Bu husustan daha önce kıbleye yönülme konusunda söz etmiştik. [451]

1369- İmam Malik, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir dişi eşek üzerinde geldim. O sıralar ben yeni buluğ çağına ermiştim. Vardığımda Resulullah (a.s), Mina'da, önünde herhangi bir duvar olmaksızın halka namaz kıldırıyordu. Ben safın önünden geçtim. Eşekten indim ve onu otlaması üzere bıraktım. Ardmdan ben safa girdim. Benim bu hareketime karşı çıkan olmadı."

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir: "Veda haccında, Mina'da..."[452]

1370- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Namazı, köpek, kadın ve eşek keser. Bundan, palan gibi bir şey korur."[453]

1371- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin, ben O'nunla kıble arasında cenazenin uzanması gibi uzandığım halde namazını kılardı".
Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), gece kıldığı namazının tümünü, ben O'nunla kıble arasında uzanmış olduğum halde kılardı. Vitri kılmak istediğinde beni de uyandırırdı, ben de vitri kılardım."[454]
Müslim'in rivayetine göre:
Hz. Aişe (r.a): "Namazı ne keser?" dedi. Urve (r.a) dedi ki: "Biz, kadın ve köpek" dedik. Bunun üzerine (Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi: "Kadın pek fena bir hayvan mıdır? Andolsun, Resulullah (a.s) namaz kılarken benim O'nun önünde cenazenin uzanması gibi uzandığım olurdu."[455]
Buhari ve Müslim'in bir başka rivayetlerine göre de, Hz. Aişe (r.a)'nin yanında namazı neyin kestiğinden söz edildi ve köpeğin, eşeğin ve kadının kestiği söylendi. Bunun üzerine (Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi:
"Bizi eşeklere ve köpeklere benzettiniz! Vallahi, ben Resulullah (a.s)'ın, benim O'nunla kıble arasında divan üzerinde uzandığım halde namaz kıldığını gördüm. Benim bir ihtiyacım olur, oturup Resulullah (a.s)'a sıkıntı vermekten hoşlanmaz ve ayaklarının yanından (veya önünden) geçip giderdim."[456]
Yine Buharı ve Müslim'in bir başka rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Bizi köpeklerle ve eşeklerle bir mi tuttunuz? Andolsun, benim divan üzerine yan yattığım sırada Resulullah (a.s)'m geldiğini, tam divanın ortasına doğru durup namaz kıldığım gördüm. Ben de O'na karşı durmaktan hoşlanmaz ve bu yüzden divanın ayaklarının tarafından geçer böylece yorganımdan çıkardım." [457]

Nevevi (4/228)de şöyle söylemiştir:
"Hz, Aişe (r.a) ve ondan sonra gelen ilim adamları, bu olayı, kadının erkeğin namazını kesmeyeceğine delil saymışlardır. Bu olay aynı zamanda erkeğin

kadına doğru namaz kılmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Ancak ilim adamları veya onlardan bir gurup Resulullah (a.s)'ın dışındakiler için, fitne veya kişinin kadını düşüneceği korkusuyla kadına doğru namaz kılmayı mekruh saymışlardır."

Yine Nevevi (2/227) şöyle söylemiştir:

"Çoğunluğun görüşüne göre namazın kesilmesi ile kastedilen, kalbin sayılan şeylerle meşgul olacağından namazın sevabının azalmasıdır. Bazıları ise bu hükmün neshedildiği görüşündedirler."

Ahmed bin Hanbel: "Siyah köpek namazı keser. Köpek ve kadın konusunda da içimde bir rahatsızlık var." demiştir.

Burada konuyla ilgili açıklamaları özetleyerek verdik. Bu konu, daha önce de kıbleye yönelmekle ilgili bölümde geçmişti.[458]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hz. Aişe (r.a)'nin hadisi, ya yukarıdaki hadislerde namazın kesilmesi ile kastedilen anlamın zahiri anlam olmayıp sevabın azalması anlamı olduğuna ya da namaz kılanın Önünden herhangi bir şeyin geçmesinden dolayı namazının bozulmasıyla ilgili hükmün neshedildiğine delalet etmektedir. Hane-filerin bu konuda söyledikleri şeyler ve birçoklarının da bu meseleyi yanlış anlamaları dolayısıyla bu husus önemli bir konu niteliği taşımaktadır. Şöyle ki, ahad hadislerden (yani derece olarak meşhur veya mütevatirin altında olan, rivayet senedinin en azından bir yerinde ravi sayısı bire düşen hadislerden -Çeviren) bir hadis, şeriatın temel ilkelerine ve kesin rivayetlerden anlaşılan genel ruhuna ters düşerse Hanefiler bu hadisi esas almazlar. Bu da kıyas o-larak adlandırılmaktadır. Ancak bu kıyas, fıkıh usulünde bilinen geleneksel kıyas değildir. Bu, akli kıyas türlerindendir. Hanefilerin karşıtları bu konuda insanların zihinlerine şüphe sokmaya çalışmakta: "Hanefiler kıyası sahih hadise tercih ediyorlar" demektedirler. Bu iddia ise doğru değildir. Aksine Hanefiler, başka bir kaynak bulunmadığında zayıf hadisi bile fıkıh usülündeki geleneksel kıyasa tercih ederler. Ancak ahad rivayetlerin yani rivayet sened-lerinin en azından bir yerinde ravi sayısı sadece bir olan rivayetlerin şeriatın kesinlik arzeden prensipleriyle çatışması durumunda, şeriatın kesinlik arze-den prensiplerine göre hareket etmeği tercih ederler. Bu uygulama da yerine göre kıyas olarak adlandırılmakta, bu yüzden insanların zihinleri karıştırılmaktadır.[459]

1372- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hiç bir şey namazı kesmez. Gücünüzün yettiği kadarını savın (yani önünüzden geçmeye çalışanı gücünüzün yettiğince önleyin -Çeviren) Şüphesiz o şeytandır."
Bir başka rivayete göre de Hacib bin Süleyman şöyle söylemiştir:
"Ata bin Yezid Leysi'nin ayakta namaz kıldığını gördüm. Ben gidip ö-nünden geçmek istedim. Beni engelledi. Sonra şöyle söyledi:
"Bana Ebu Said Hudri (r.a), Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu bildirdi:
"Sizden kim, kendisi ile kıblesi arasına kimseyi sokmamağa güç yetirebİ-lirse yapsın."[460]
Bir başka rivayete göre de Ebu Salih Semman şöyle söylemiştir:

"Ebu Said Hudri (r.a)'nin cuma günü, insanlara karşı kendisinin önüne sütre olacak bir şeye doğru namaz kıldığını gördüm. Ebu Muaytoğullarmdan bir genç önünden geçmek istedi. Ebu Said Hudri (r.a) onu göğsünden geriye doğru itekledi. Genç etrafa bakındı, önünden başka geçebileceği bir yer bulamadı. Bunun üzerine tekrar (önünden) geçmek istedi. Ebu Said Hudri (r.a) onu bu kez birincisinden daha sert bir şekilde itekledi. Bunun üzerine genç Ebu Said Hudri (r.a)'ye kötü sözler söyledi, sonra Mervan'ın yanına girdi ve Ebu Said Hudri (r.a)'nin kendisine yaptığını ona şikâyet etti. Ebu Said Hudri (r.a) onun arkasından Mervan*ın yanma girdi. Mervan: "Seninle bu kardeşinin arasındaki mesele nedir, ey Ebu Said?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz insanlara karşı kendisine sütre olacak bir şeye doğru namaz kıldığında bir kimse önünden geçmek isterse onu engellesin. Eğer ısrar ederse bu kez onunla çarpışsın. Şüphesiz o şeytandır."[461]
Müslim'in ondan müsned olarak rivayet ettiği bir hadise göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biri namaz kıldığında kimsenin önünden geçmesine müsaade etmesin. Gücünün yettiğince onu (önünden geçmek isteyeni) savsın. Eğer ısrar ederse, o zaman çarpışsın. Muhakkak ki, o şeytandır."[462]
Muvatta'da bunun sadece müsned olanı rivayet edilmiştir.[463] Ebu Davud'un bir başka rivayeti de şöyledir:
"Biriniz namaz kıldığında bir sütreye doğru namaz kılsın ve ona yakın dursun..." devamı yukarıdaki gibidir.[464]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Kureyş'ten bir genç, namaz kılmakta olduğu bir sırada Ebu Said Hudri (r.a)'nin önünden geçti (geçmek istedi). Ebu Said Hudri (r.a) onu itekledi. Sonra yine dönüp (geçmek istedi). Bu üç kere oldu. Namazmı bitirdiğinde de şöyle söyledi:
"Şüphesiz hiç bir şey namazı kesmez. Ancak Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gücünüzün yettiğini savın. Şüphesiz o şeytandır."[465] Nesai de Ata bin Yesar'dan şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Ata) Ebu Said Hudri (r.a)'nin namaz kıldığını gördü. Bu sırada Mervan'ın bir oğlu onun önünden geçmek istedi. Ona engel oldu. Ama çocuk dönmedi. Bu kez ona vurdu. Bunun üzerine çocuk ağlayarak uzaklaştı ve

Mervan'ın yanma giderek durumu ona haber verdi. Mervan da Ebu Said Hudri (r.a)'ye: "Kardeşinin oğlunu niye dövdün?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Ben onu dövmedin. Ben ancak şeytanı dövdüm. Ben Resulullah (a.s)-'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz namazda olur da bir kimse önünden geçmek isterse, gücü yettiğince onu savsın (engellesin). Eğer ısrar ederse onunla çarpışsın. Şüphesiz o şeytandır." [466]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Abdullah bin Ömer (r.a)'in: "Namazı hiç bir şey kesmez" sözü, uygulamada esas alınan ölçüyü ortaya koymaktadır. Namaz kılan birinin önünden geçene engel olunması konusuna gelince; Hanefilerin bunun bir ruhsat olduğunu ancak bunu yapmamanın daha iyi olacağını söylemişlerdir. Namaz kılanın önünden geçenle çarpışılması emri ise İslâm'ın ilk döneminde, namazda amelin mubah olduğu dönemdeydi. Ancak daha sonra bu hüküm neshedilmiştir. Hanelilere göre namaz kılanın önünden geçene engel olunması ya işaretle, ya teşbihle ("subhanallah" demekle) ya da okumasını açıktan yapmakla olur. Bundan fazla bir şey yapılmaz. İki şeyin birden yapılması mesela hem işaret yapılması hem de "subhanallah" denilmesi ise mekruhtur. Kadın da ya işaretle veya sağ elinin iç kısmını sol elinin üstüne vurarak el çırpmakla engel olur.

Malikİler ise şöyle söylemişlerdir:

"Namaz kılan birinin önünden geçene hafif bir hareketle engel olması mendubdur. Çok hareket yaparsa namazı bozulur."

Şafiiler ve Hanbeliler de: "Namaz kılanın kendisiyle sütresi arasından geçen birine engel olması sünnettir" demişlerdir. Mekke'de ve harem sınırları içinde namaz kılanın önünden geçene ise engel olunmaz.[467]

1373- Kutubi Sitte sahipleri, Busr bin Said (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Zeyd bin Halid onu, Resulullah (a.s)'tan namaz kılan birinin önünden geçen kimseyle ilgili olarak ne duyduğunu sorması üzere Ebu Cuheym (r.a)'e gönderdi. Ebu Cuheym (r.a) de şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Namaz kılanın önünden geçen kişi yüklendiği (günâhı) bilseydi, kırk kalması, kendisi için onun önünden geçmesi daha hayırlı olurdu."

Ebu Nadr dedi ki:

"Kırk gün mü, kırk ay mı yoksa kırk yıl mı dediğini bilmiyorum."

Tirmizi şöyle söylemiştir:

Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Birinizin yüz yıl beklemesi onun için kardeşinin önünden namaz kılmakta olduğu bir sırada,geçmesinden daha hayırlıdır." [468]

Bir Açıklama

Bir kimsenin namaz kılan kişinin sütresinin öbür tarafından geçmesinin gerektiği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Daha önce gördüğümüz üzere bazıları yer üzerindeki bir çizgiyi de sütre olarak değerlendirmektedirler. Yine daha önce geçtiği üzere Malikilere göre namaz kılan kimsenin önünden geçilmesi ile kastedilen, onun secde mahallinden geçilmesidir. Hanefiİere göre bir caminin genişliği kırk zira (yirmi metre) olursa, bu caminin içinde namaz kılanın önünde sütre bulunmazsa onun önünden geçilmesi doğru olmaz. Ancak cami bundan daha geniş olur veya açık alanda namaz kılınıyor olursa o zaman namaz kılanın secde alanı dışından geçilmesi caizdir.[469]

1374- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ben ve Fadl bir dişi eşek üzerinde geldik. Arafat'ta Resulullah (a.s)'m farz namazı kılmakta olduğu sırada önünden geçtik. Önünde bizimle kendisinin arasında sütre olacak herhangi bir engel de yoktu."[470]

1375- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Bir keçi önünden geçerek gitti, (Re-sulullah a.s) ondan sakınmaya başladı."[471]

1376- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Ezahir patikasından indik. Bu sırada namaz vakti girdi. Resulullah (a.s) duvara veya duvarlara doğru namaz kıldı. Kendisi onu kıble yönüne doğru getirdi biz de arkasında durduk. Bir kuzu gelip önünden geçmek istedi. (Resulullah a.s) onu duvarın kenarma kadar itekledi. Böylece kuzu duvarın arkasından geçti."

"Yahut Musedded buna benzer bir rivayette bulundu."[472]

UYKU BASTIRDIĞINDA NAMAZ KILMAKTAN NEHİY

1377- Kutubi Sitte sahipleri, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılmakta olduğu sırada eğer üzerine uyku çökerse, uykusu geçinceye kadar uyusun. Biriniz üzerine uykunun çöktüğü bir halde namaz kılarsa, farkında olmadan istiğfar ettiğini sanarak kendi kendine sövebilir."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz namaz kılarken üzerine uyku çökerse, namazını bıraksın. Bu durumda farkında olmadan kendi aleyhine dua edebilir."[473]

1378- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Birinize) Namazda uyku çökerse, ne dediğini anlayacak hale gelinceye kadar uyusun."[474]

Bir Açıklama

Bu rivayetler, nafile namazlarla ilgilidir. Farz namazm ise vakti sıkışırsa kişinin üzerine uyku çökmüş de olsa çok yorgun da olsa kılması gerekir. Yukarıdaki iki rivayette eğitimcilerin insanlara bir yükümlülük yüklediklerinde onların durumlarını, güçlerini, hazırlıklarını ve çalışma türlerini göz Önünde bulundurmalarının gerektiğine işaret edilmektedir.[475]

1379- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz gece kalkar da Kur'an-ı Kerim dilinde geyelenmeye başlar (yani ne okuduğunu farketmeden öylesine bir şeyler geveleyecek olur -Çeviren) ve ne dediğini bilemezse, uzanıp yatsın (yani uykusunu alsın)." [476]

Bir Açıklama

Sülük ve eğitim ehli bu ve benzeri rivayetlerden hareketle, bir kimsenin terkedilmesi mubah olan bir fiili yapmakta zorlanması durumunda onu kolayca

yapabileceği bir zamana kadar terketmesinin uygun olacağı prensibini çıkarmışlardır. Rivayet, Kur'an-ı Kerim okuma konusunda bize bunu emrettiğine göre, yapılması mubah olan fiillerde bunu yapmamız öncelikle söz konusu olur. [477]

SAÇLARIN ÖRGÜ YAPILIP UÇLARINDAN BİRBİRİNE BAĞLANMIŞ HALDE NAMAZ KILMAKTAN NEHİY

1380- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Ummu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir adamın, saçlarını Örgü yapmış ve örgüleri uçlarından birbirine bağlamış bir halde namaz kılmasını nehyetti."[478]

1381-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Abbas r.a) Abdullah bin Haris'in saçlarını örgü yapmış ve örgülerini arkadan birbirine bağlamış halde namaz kılarken gördü. Bunun üzerine arkasında dikilerek onu (örgüsünü) çözmeğe başladı. (Abdullah bin Haris) namazını bitirince Abdullah bin Abbas (r.a)'a doğru döndü ve: "Başımla ne işin var?" dedi. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Bunun (yani belirtilen şekilde namaz kılanın durumu), ters çevrilmiş bir halde namaz kılanın durumu gibidir."
Ebu Davud "onu (örgüsünü) çözmeğe başladı" sözünden sonra şu ifadeyi ilave etmiştir: "Diğer Örgüsünü ise bıraktı."[479]

1382- Ebu Davud, Ebu Said Makburi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın mevlası (azatlısı), Hz. Ali (r.a)'nin oğlu Hz. Hasan (r.a) namaz kılarken yanından geçti. (Hz. Hasan r.a) saç örgülerini birbirine bağlamıştı. -Tirmizi'nin rivayetinde: "Örgülerini ensesinden birbirlerine bağlamıştı" denmektedir-[480] Ebu Rafi bunları çözdü. Hz. Hasan (r.a) kızgın bir şekilde ona doğru döndü. Bunun üzerine Ebu Rafi şöyle söyledi:
"Namazına dön ve kızma. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Bu, şeytanın oturağıdır."
"Bu" diye kasdettiği, saçların birbirine bağlandığı yerdir.[481]
Saç örgüleri birbirine bağlanmış halde namaz kılmaktaki kerahet, ilim a-damlarının ortak görüşleriyle tenzihi kerahettir.

1383- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resuhıllah (a.s) kişinin yedi organ üzerine secde etmesini ve gerek saçını gerekse elbisesini bağlamamasını emretti."[482]

İKİNDİDEN SONRA NAMAZ KILMANIN MEKRUHLUĞU

1384- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Rabah (r.a)'tan, o da Resulul-lah (a>s)'ın ashabından olan bir adamdan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ikindi namazını kıldı. Bunun ardından bir adam namaz kılmaya durdu. Hz. Ömer (r.a) onu gördü ve şöyle söyledi:
"Otur, kitap ehli namazlarının aralarında bir fasıla (zaman aralığı) olmamasından dolayı helak oldu." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hattab'm oğlu güzel söyledi."[483]

Bir Açıklama

Bu, ikindi namazının kılınmasından sonra nafile namaz kılmanın mekruh olduğuna delalet etmektedir. Hz. Ömer (r.a)'in "fasıla (zaman aralığı)" ile kasdettiği, içerisinde namaz kılınmasının yasak olduğu vakitlerdi. Çünkü içerisinde namaz kılınmayan bazı zaman aralıklarının bulunması gerekmekteydi. Başkaları Hz. Ömer (r.a)'den nakledilen daha başka rivayetlere dayanarak bu ifadeyi daha farklı anlamlarda almaktadırlar. Ancak yukarıdaki rivayette kastedilen anlamın bu söylediğimiz anlam olduğu açıktır.

Bu konudan daha önce "namaz vakitleri" bölümünde söz etmiştik.[484]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Hanefilere göre bir başka namaza geçmek üzere tekbir almak namazı bozan hareketlerdendir. Böyle bir tekbirle kişinin birinci namazı bozulmuş olacağı gibi ikinci namazına da girmiş olmaz. Bir kimse eğer bir başka namaza geçmek isterse, birinci namazını selâmla, ardından bir şeyler konuşmakla bozar, arkasından niyet ederek ve başlangıç tekbirini alarak diğer namaza geçer. İster "Allah" kelimesinin hemzesini olsun ve isterse "Ekber" kelimesinin hemzesini olsun tekbir ifadesindeki hemzeleri uzatmak namazı bozan amellerdendir. (Yani "Allah" kelimesini "Aaaallah" diye okumak yahut "Ekber" kelimesini "Aaakbar" diye okumak namazı bozar -Çeviren)

2. Son kuuda oturmadan sonra terkettiğini hatırladığı normal secdesini veya tilavet secdesini yerine getirdikten sonra son kuudu (teşehhüdü) yeniden yapmamak da namazı bozar. Aynı şekilde uyuyarak yaptığı bir rüknü yeniden yapmamak da namazı bozar. İmama uyan bir kimse imamla aynı hizada durduğunda ayağı imamın ayağından öne geçerse bundan dolayı namazı bozulmaz. Malikiler arasında meşhur olan hükme göre imama uyanın imamdan öne geçmesi namazını bozmaz. Bu yüzden hacc mevsiminde insanlar bu konudaki genişlikten yararlanarak Mescidi Nebevi'de imamdan ileride durarak namaz kılmaktadırlar.

3. Malikilere göre abdesti bozan bir durumun ortaya çıkması yanılarak namazın sünnetlerinden üç sünnetin terkedilmesi ve selâm verinceye ve aradan örfen uzun sayılacak bir vakit geçinceye kadar bunlar için sehiv secdesi yapılmaması namazı bozar. Aynı şekilde ayakta (kıyam halinde) özürsüz olarak duvara ve bastona dayandığı şey çekildiğinde düşecek derecede dayanmak namazı bozar. İmamın niyeti ile imama uyanın niyetlerinin farklı olması da i-mama uyanın namazını geçersiz kılar.

4. Hanefi fakihleri şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimse üç veya dört rek'atlı bir namazda birinci oturuşu unutur da, daha kuuda (oturuşa) yakın bir haldeyken bunu hatırlarsa oturur ve teşeh-hüdde bulunur. Ama eğer kalkışa (kıyama) daha yakınsa kalkmaya devam etmesi gerekir. Eğer ayağa kalktıktan sonra hatırlar da oturursa yahut bir başkası kendisine hatırlatır da bu yüzden oturursa namazı bozulur."

5. Şafiiler namazda olduğunu unutarak veya geriye dönüşün haram olduğunu bilmeyerek oturanı bundan müstesna tutmuşlardır. Onlarda sağlam olan görüşe göre bu son iki kişinin namazı bozulmaz'.

Şafiilere göre kasıtsız da olsa abdesti bozan bir durumun ortaya çıkması namazı

da bozar. Onlara göre savaşın ateşlenmesi dolayısıyla çok amelde bulunulması namazı bozmaz. Onlara göre namaz esnasında dinden dönmek ve aklın gitmesi namazı bozar. Yine onlara göre namaz kılan kişinin arkasında namaz kılmak caiz olmayan bir kimsenin arkasında namaz kıldığım anlamasıyla namazı bozulur. Kısa bir rüknün uzatılması da onlara göre namazı bozar. Meselâ rükudan doğrulma esnasında, burada okunduğu bildirilen ve Fatiha uzunluğundaki duayı okuyacak miktardan fazla durmak böyledir. Yine iki secde arasında, bu esnada okunan ve teşehhüd kadar zaman alan duanın okunabileceği miktardan fazla durmak da böyledir. Bundan son rek'atta rükudan doğrulduktan sonra kunut duası için uzun süre ayakta durmayı ve teşbih namazında iki secde arasındaki oturuşu uzatmayı müstesna tutmaktadırlar. Onlara göre başlangıç tekbirini namaza girmek niyetiyle ikinci kez tekrar etmek de namazı bozan amellerdendir.

6. Hanbelilere göre namazda dünya zevkleriyle ilgili bir duada bulunmak mesela namaz esnasında bir kızla evlenmek için dua etmek namazı bozan amellerdendir. Bu, Hanefîlere göre de namazı bozar.

7. Hanefiler: "Bir kimse namazının bozulduğunu bildiği halde namaza devam ederse günâh işlemiş olur" demişlerdir. Hanelilerden bazıları da: "Bile bile abdestsiz namaz kılan bir kimse kâfir olur" demişlerdir.

Bazen bir görüş bir mezhebe nisbet edilir (o mezhebe mensub olmayanlardan da) bu görüşe katılanlar olabilir. Bizim bir görüşü bir mezhebe nisbet etmemiz bu görüşün sadece o mezhebe özel olduğu anlamına gelmez. Ancak bu görüşün özellikle bu mezhebe özel olduğunu bildirmemiz durumu müstesna. Biz her meselede bütün ilim adamlarının görüşlerini göz önünde bulundurmanın ve bir araya getirmenin çok zor olması dolayısıyla ve konunun özünü vermek amacıyla bu konuyu geniş tuttuk.[485]

---

[1] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/9-10.

[2] Buharı (71385) 64-Kitabu'l-Meğazi, 28-Reci', Ra'i, Zekvan ve Bi'ru Maune Gazvesi babı. Müslim (1/469) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehabiığı babı.

[3] Buharı (21489) 14~Kitabu'l-Vitr, 7-Rükudan önce ve sonra kunut babı. Müslim (1/468) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehabiığı babı.

[4] Buharı (7/389) 64-Kitabu'l-Meğazi, 28-Reci', Ra'i, Zekvan ve Bi'ru Maune Gazvesi babı. Müslim (1/468) itabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehabiığı babı.

[5] Müslim (11469) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadİ'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehablığı babı.

[6] Buharı (21490) 14-Kitabu'l-Vitr, 7-Rükudan Önce ve sonra kunut babı.

[7] Müslim (J/469) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehablığı babı.

[8] Müslim (11469) Aynı yer.

[9] Müslim (1/469) Aynı yer.

[10] Buharı (2/490) 14-Kitabu'l-Vitr, 7-Rükudan önce ve sonra kunut babı.

[11] 1118-Buhari (7/385) 64-Kitabu'l-Meğazi, 28-Reci', Ra'i, Zekvan ve Bi'ru Maune Gazvesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/10-12.

[12] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/13.

[13] 1119-Ebu Davud (2168) Kitabu's-Salat, 10-Namazlarda kunut babı. İbni Huzeyme (11313) 164-Bütün namazlarda kunut ve imama uyanların "âmin" demeleri babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/13.

[14] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/13.

[15] 1120-Müslim (1/470) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehablığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/14.

[16] AH İmran Suresi: 128
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/14-15.
Tirmizi (51227-228) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 4-AH İmran süresiyle ilgili bir bab. Nesai (2/203) 12-Kitabu't-Tatbİk, 31-Kunut'ta münafıkların lanetlenmesi babı.
1121-Buharı (81225-226) 65-Kitabu't-Tefsir, 9-"Sana işten bir şey yoktur" ayeti kerimesi ile ilgili bab.

[17] Müslim (1/466) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 54-Bütün namazlarda kunut yapmanın müstehablığı babı.

[18] Müslim (1/467) Aynı yer.

[19] Buhari (2/284) 10-Kitabu'l-Ezan, 797-Muaz bin Fudale'nin rivayeti babı. Müslim (1/468) Aynı yer.

[20] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/15-16.

[21] Îrvau'hl-Galil (2/163-166)

[22] 1122-Buhari (6/105) 56-Kitabu'l-Cihad, 98-Müşriklerin hezimete ve sarsıntıya uğramaları için dua edilmesi babı. Yine: (21290) 10-Kitabu'l-Ezan, 128-Namazda secdeye gidilirken tekbir getirileceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/16.

[23] 1123-Mecme'u'z-Zevaid (2/139) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Keşfu'l-Estar (1/269) Bezzar şöyle söylemiştir: "İsmail leyyin (hadis rivayetinde yeterince dikkat ve hassasiyet göstermeyen) biridir. Amr da görüşünün bozuk olması sebebiyle kendinden söz edilmeye değer biri olarak görülmemiştir. Bunlar sabit olan rivayetlere muhalefet etmişlerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/17.

[24] 1124-Mecme'u'z-Zevaid (2/138) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. Hadis mürsel sahihtir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir,"
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/17-18.

[25] 1125-Mecme'ü'z-Zevaid (2/138) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/18.

[26] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/18.

[27] 1126-İbni Huzeyme (21155) Cemma'u Ebvabi Zikri'l-Vitr ve mâfihi mine's-Sunen, Resulullah (a.s.)'ın, Abdullah bin Abbas (r.a.)'ın yanında kaldığı gecede kıldığı vitir namazının mahiyeti ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/18-19.

[28] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/19.

[29] 1127-Ebu Davud (2/64) Kitabu's-Salat, Vitir namazında kunut babı. Tirmizi (51561) 9-Kitabu'd-Da'avat, 113-Vitir namazının duası ile ilgili bab. Nesai (21222) 12-Kitabu't-Tatbik, Secdede dua, Hakim (1/306) 8-Kitâbu'l~Vitr
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/19.

[30] Ebu Davud (2/63) Kitabu's-Salat, Vitir namazında kunut babı.

[31] Ebu Davud (2/63) Kitabu's-Salat, Vitir namazında kunut babı.
1128-Ebu Davud (2/63) Kitabu'sSalat, Vitir namazında kunut babı. Tirmizi (21328) Ebvabu's-Salat, 341-Vitir namazında kunut hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/248) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 51-Vitirde dua babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/19-20.

[32] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/20.

[33] 1129-İbni Mace (1/374) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fıha, 120-Rükudan önce ve sonra kunut hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/20.

[34] 1130-Ebu Davud (2/83-84) Kitabu's-Salat, Kişinin Müslüman olduğunda ne diyeceği babı. Tirmizi

(5/554) 49-Kitabu'd-Da'avat, 103-Resulullah (a.s)'ın duası ile ilgili bab. İbni Mace (2/1254) 34-Kitabu'd-Dua, 1-Duanın fazileti babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/21.

[35] 1131-İbni Mace (î/374) 5-Kitabu İkameti's-Sahti ve's-Sunneti fiha, 120-Rükudan önce ve sonra kunut hakkında gelen rivayetler babı. Bu Mecme'u'z-Zevaid'de de geçmektedir ve buradaki rivayetinin isnadı sahih, ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/21.

[36] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/21-22.

[37] Nesai (2/204) 12-Kitabu't-Tatbik, 32-Kunutun terki. Bu hadis sahihtin

[38] 1132-Tirmizi (21252) Ebvabu's-Salat, 295-Kunutun terki hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/22.

[39] 1133-Muvatta (1/159) 9-Kitabu Kasri's-Salatfı's-Sefer, 16-Sabah namazında kunut babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/23.

[40] 1134-Beyhaki, es-Sunenu'l-Kubra (21211) KİItabu's-Salat, Kunut duası babı. Beyhaki şöyle söylemiştir: "Bu rivayetin isnadı sahih olmakla birlikte Hz. Ömer (r.a)'in kunutunun rükudan sonra olduğuna dair rivayetler daha fazladır."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/24.

[41] 1135-Ebu Davud, mürsel hadisler arasında rivayet etmiştir. Ancak bu hadis mutabile-rinin olması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/24.

[42] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/25.

[43] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/25.

[44] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/25-27.

[45] Bkz. Durru'l-Muhtar (1/301J06, 312) Şerhu's-Sağir (11314) ve Savi'nin buna yazdığı haşiye; Muntekâ (11167 ve sonrası) Muğni (1/522 ve sonrası) Fıkhu'l-İslami (11664 ve sonrası ve 1/701 ve sonrası)

[46] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/29-31.

[47] 1137-Ebu Davud (11261) Kitabu's-Salat, 187-Oturuşun (kuudun) hafif tutulması babı. Tirmizi (2/202) Ebvabu's-Salat, İlk iki rek'attaki oturuşun miktarı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/243) 12-Kitabu't-Tatbik, 105-İlk teşehhüddeki uygulama babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/31.

[48] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/31-32.

[49] Nesai (2/235) 12-Kitabu't-Tatbik, 59-İlk teşehhüd için oturuşun nasıl olacağı babı.

[50] Nesai sh. 236, aynı yer. Ayrıca: 96-Teşehhüd için oturuş esnasında parmakların uçlarının kıbleye doğru çevrilmesi babı.

[51] Muvatta (1189) Aynı yer.

[52] Muvatta (1189) Aynı yer.

1138-Muvatta (1189-90) 3-Kitabu's-Salat, 12-Namazdaki oturuşta amel babı. Buharı (21305) 10-Kitabu'l-Ezan, 145-Tefehhümdeki oturuşun sünneti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/32-33.

[53] Müslim (1148) Aynı yer.

[54] Nesai (3136) 13-Kİtabu's-Sehv, 32-EUerin nereye konacağı babı.

[55] Nesai (21237) 12-Kitabu't-Tatbik, 89-Teşehhüd esnasında gözlerin ne tarafa çevrileceği babı.

[56] Müslim (1/408) Aynı yer.

[57] Müslim Şerhi (5/82)
1139-Müslim (1/408) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat. 21 -Namazda oturuşun şekli babı. Hadisi rivayet edenin çakıllarla oynamasından söz etmesi, Resulullah (a.s.)'ın mescidinin (Mescidi Nebevi'nin) tabanının o zaman ince çakıl ve kumla döşenmiş olması dolayısıyladır. O zaman bunun üzerine namaz kılıyorlardı. Üstüne de yüzlerini koyacakları bir şey sermiyorlardı. Bu yüzden secde ettiklerinde çakılları ve kumlan elleriyle düzeltiyorlardı. Dolayısıyla böyle yapmaktan nehyedildiler. Çünkü bunun yapılması namazın fiillerinden olmayan bir fille meşgul olunmasıdır. Namazda namazla ilgili olmayan bir şeyle meşgul olunması ise caiz değildir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/33-36.

[58] Ebu Davud (1/260) Kitabu's-Salat, 185-Teşehhüd esnasında işaret babı.

[59] Ebu Davud, aynı yer.

[60] Nesai (2/237) 12-Kitabu't-Tatbik, 99-İlk teşehhüdde parmakla işaret edilmesi babı.

[61] Tirmizi (51125) 49-Kitabu'd-Da'avat, 125. bab. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir.
1140-Müslim (1/408) 5-Kitabu'l-Mesacİd ve Mevadi'i's-Salat, 21-Namazda oturuşun şekli ve ellerin uylukların üzerine nasıl konacağı babı. İbni Huzeyme (1/345) 213-Oturuş esnasında sol ayağın sağ ayak ile baldır arasına sokulması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/36-37.

[62] Nesai (3/34) 13-Kitabu's-Sehv, 30-Uyluklarm konacağı yer babı.
1141-Tirmizi (2/86) 218-Teşehhüdde oturuşun nasıl olacağı hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/37.

[63] 1142-Ibni Huzeyme (1/354) 223-Teşehhüd esnasında ellerin dizlerin üzerine konmasının mahiyeti ve işaret parmağıyla işaret edilmesi esnasında bu parmağın hareket ettirilmesi babı. isnadı sahihtir. İbni Huzeyme şöyle söylemiştir: "Yukarıdaki rivayetin dışında herhangi bir rivayette: "Hareket ettirirdi" ifadesi geçmemektedir. Yukarıdaki rivayette diğerlerine ek olarak bu ifadeye yer verilmektedir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/37-38.

[64] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/38-39.

[65] 1143-Müslim (1/408) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 21-Namazda oturuşun mahiyeti ve uylukların üzerine ellerin konulmasının nasıl olacağı babı. ibni Huzeyme (11355) Kitabu's-Salat, 225-Namazda sol elin sol diz üzerine konması esnasında açılması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/39.

[66] 1144-Ahmed bin Hanbel (1/57) Mecme'u'z-Zevaid (2/140) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel uzun bir şekilde rivayet etmiştir ve bu daha önce namazın özelliği ile ilgili bölümde geçmiştir.

Bunu Taberani de yukarıda görüldüğü şekliyle Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/39-40.

[67] 1145-Ebu Davud (2180) Kitabu's-Salat, Dua babı. Nesai (3/38) 13-Kitabu's-Sehv, 37-İki parmakla veya belirtilen parmaklardan herhangi biriyle işaret edilmesinden nehiy babı. Hakim (1/536) Kitabu'd-Dua. Hakim bunun sahih olduğunu söylemiştir, Ki-tabu'l-Vitr.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/40.

[68] 1146-Mecme'u'z-Zevaid (10/168) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bunu Taberani de Evsat'ta rivayet etmiştir. Evsaftaki rivayetin metni şöyledir: "Resulullah (a.s.) iki parmağıyla işaret eden bir adama baktı ve: "Birle! Birle!" diye buyurdu. Bu rivayetin ravileri sikadırlar.
Birle! Birle!"; Yani tek parmağınla işaret et. Burada emri tekrarlaması iyice anlaşılmasını sağlamak (mübalağa) içindi. Çünkü kişi iki parmağıyla işaret ettiğinde adeta iki şeye veya (iki varlığa) işaret etmiş gibi olur.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/40.

[69] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/40-41.

[70] 1147-Müslim (11357-358) 4-Kitabu's-Salat, 46-Neyin namazın bütün özelliklerim taşıdığı ve namaza nasıl başlanacağı babı. İbni Huzeyme (1/346) 214-Teşehhüdde otururken sağ uyluğun sol uyluğun üzerine konması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/41.

[71] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/41.

[72] 1148-Ahmed bin Hanhel (11459) Mecme'u'z-Zevaid (2/142) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun Sahİh'te buradakinden daha kısa bir şekilde geçtiğim belirteyim. Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sika görülmüş kimselerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/42.

[73] 1149-Ahmed bin Hanbel (11422) Mecme'u'z-Zevaid (11142) Heysemi şöyle soyle-miştir:"Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve belirtilen sözün Abdullah bin Mes'ud'un sözü olduğunu belirtmiştir. Buna göre Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir: "Bunu bitirdiğin zaman namazım yerine getirmiş olursun." Tabera-ni'nin rivayet ettiği metin de böyledir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, görülmüş ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/42-43.

[74] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/43.

[75] Müslim (1/301-302) Aynı yer.

[76] Nesai (2/238-239) 12-Kitabu't-Tatbik, 100-İlk teşehhüdün nasıl olduğu babı.

[77] Ebu Davud (1/254) Kitabu's-Salat, 181-Tesehhüd babı.

[78] Ebu Davud, aynı yer. Sh. 254-255

[79] Ebu Davud, aynı yer. Sh. 254-255

[80] Nesai (21238) 12-Kitabu't-Tatbik 100-İlk teşehhüdün nasıl olduğu babı.

[81] Nesai, aynı yer. Sh. 238

[82] Nesai, aynı yer. Sh. 239

[83] Şazz: Çoğunluğun rivayetine uymayıp tek kalan rivayete denir. Aynı şekilde güvenilir bir ravinin rivayetine muhalif olarak nakledilen bir rivayet de şaz olarak adlandırılır. (Çeviren)

[84] 1150-Buhari (11156) 89-Kitabu'l-İsti'zan, 28-Elden tutma babı. Müslim (1/302) 4-Kita-bu's-Salat, 16-Namazda teşehhüd babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/43-47.

[85] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/47.

[86] Şerhu's Sürme (3/182)

[87] 1151-Müslim (11302) 4-Kitabu's-Salat, 16-Namazda teşehhüd babı. Ebu Davud (11254) Kitabu's-Salat, 181-Teşehhüdbabı. Tirmizi (2183) Ebvabu's-Salat, 216. bab Tirmizi şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Abbas (r.a.)'tan rivayet edilen hadis hasen, [garib] sahih hadistir." Keşfu'l-Estar (11271) Teşehhüd olmadan namazın olmayacağı babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/140) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri arasında Sa'd bin Sinan vardır ki, bunu İbni Mu'in zayıf olarak görmüştür. Bunu Bezzar da güvenilir görmüş, raviler tankıyla rivayet etmiştir. Bazıları hakkında görüş ayrılıkları varsa da inşallah hadisin sıhhatine zarar vermez." et-Tahiyyat: Tahiyye'nin çoğuludur bu kelime ise selâm anlamına gelir. Bu kelimenin hükümranlık (mülk) anlamına geldiği gibi devamlılık, sürekli var olmak (beka) anlamına geldiği de söylenmiştir. Burada kelime çoğul olarak kullanılmıştır. Çünkü yeryüzünün hükümdarları türlü türlü selâmlarla selâmlanırlar. Cahiliye dönemi hükümdarları, Iran hükümdarları, Müslüman hükümdarlar ve yeryüzünün hükümdarlarından daha başkaları böyle türlü türlü selamlarla selamlanırtardı. Bütün bu selamlar kelimenin çoğul olarak kullanılması suretiyle bir araya getirilmiş ve Yüce Allah'a Öîel kılınmıştır.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/48-49.

[88] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/49.

[89] 1152-Nesai (21242) 12-Kitabu't-Tatbik, 102-Te§ehhüd (zikrinin) bir başka şekli. İsnadı basendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/50.

[90] Muvatta (1/91) Kitabu's-Salat, 13-Namazda teşehhüd babı. İsnadı sahihtir.
1153-Ebu Davud (J/255) Kitabu's-Salat, 118-Teşehhüd babı
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/50-51.

[91] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/51-52.

[92] Bu rivayet Hz. Ömer (r.a.)'dendir. Aynı konuda sh. 90'da da bir rivayet geçmektedir.
1154-Muvatta (1/91) 3-Kitabu's-Salat, 13-Namazda teşehhüd babı. İsnadı sahihtir. Bu hadis merfu hükmünde mevkuf bir hadistir. Çünkü bu hadiste ifade edilen bir şey kişisel görüşle ortaya konabilecek bir şey değildir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/52-53.

[93] 1155-Muvatta (1/90) Aynı yer. İsnadı sahihtir. Bu hadis aynı şekilde merfu hükmünde mevkuf bir hadistir. Çünkü bu hadiste ifade edilen bir şey kişisel görüşle ortaya konabilecek bir şey değildir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/53.

[94] 1156-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91276) Mecme'u'z-Zevaid (21143) Heysemi şöyle söylemi§tir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/54.

[95] 1157-Ebu Davud (1/259) Kitabu's-Salat, 184-Teşehhüdün gizli okunması babı. Tirmizi (2184-85) Ebvabu's-Salat, 217-Teşehhüdün gizli okunacağı hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (1/230) Kitabu's-Salat, Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş Ze-hebi de onun söylediğine muvafakat etmiştir. Bu hadisin aynı konu içinde geçen ve Hz. Aişe (r.a.)'den sahih bir senedle rivayet edilmiş olan bir şahidi bulunmaktadır. Bu rivayete göre Hz. Aişe (r.a.) şöyle söylemiştir: "Şu ayeti kerime teşehhüd hakkında inmiştir: "Namazında sesini çok yükseltme çok da kısma." Yukarıda geçen rivayetlerin tümünde "yuhfı (gizlerdi)" ifadesine yer verilmektedir. Adı geçen kitaplarda (bu fiilin masdan olan) "İhfa" kelimesi geçmemektedir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/54.

[96] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/54.

[97] 1158-Keşfu'l-Estar (11271) Teşehhüd mana itibariyle okunamayacağı babı. Mecme'u'z-Zevaid (21141) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bezzar'tn isnadının ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/55.

[98] 1159-Buhari (111152) 80-Kitabu'd-Da'avat, 32-Resulullah (a.s)'a salat babı. Müslim (1/305) 4-Kitabu's-Salat, 17-Teşehhüdden sonra Resulullah (a.s)'a salat babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/55.

[99] Ahzab Suresi: 56

[100] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/55-56.

[101] 1160-Ebu Davud (1/16) Kiîabu't-Takare, 31-Abdestinfarziyeii babı. Tirmizi (118) Eb-vabu't-Tahare, 3-Namazın anahtarının temizlik (tuhur) olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisin şahitleri bulunmaktadır dolayısıyla basendir. Tahrimi tekbirdir: Tahrimin sözlük
anlamı, birini bir şeyden alıkoymaktır. "Hac için ihrama girmek" ibaresinde kullanılan "ihram" tahrim ile aynı kökten gelmektedir. Hac için ihrama girmekle kişi kendini, daha önce yapmasında bir sakınca bulunmayan bir takım fiilleri yapmaktan alıkoymaktadır. Bunun gibi namaz kılan kişi de namaza durduğunda namazın sözleri ve fiilleri dışında kalan her hangi bir söz söylemeyi veya fiilde bulunmayı kendine yasak etmektedir. Tekbire tahrim denmesinin sebebi de bu yasağın tekbirle birlikte başlamasıdır. Bitirilip çıkılması (tahlili) ise selâmdır: Yani selâm vermekle namaz esnasında kendine yasak ettiği fiilleri yapması ve sözleri söylemesi artık helal olmaktadır. Yani hürmet halinden çıkıp hill haline girmektedir. Bu da hacının ihramdan çıkarak kendisine ihramlı iken yasak ettiği şeyleri helal kılması gibidir. San'ani, Subulu's-Selâm'da şöyle söylemiştir:
Resulullah (a.s)'in ."Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz o şekilde namaz kılınız" diye buyurduğu; yine: "Namazın tahrimi tekbir, tahlili ise selâmdır" diye buyurduğu sabit olmuştur. Bu hadisi Sünen sahipleri sahih bir isnadla rivayet etmişlerdir. Buna göre namazın sonunda selâm verilmesi gerekir. Hadiviler ve Şafiiler selâmın vacib olduğunu ileri sürmüşlerdir, imam Nevevi, sahahilerden ve tabiinden ilim adamlarının çoğunluğunun görüşlerinin de böyle olduğunu söylemiştir. Hanefiler ve daha başkaları ise selâm vermenin sünnet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerine de Abdullah bin Ömer (r.a)'in: "İmam secdeden başını kaldırır sonra oturur sonra daha selâm vermeden abdesti bozulursa namazı tamam olmuş olur (yani namazını iade etmesi gerekmez)" şeklindeki hadisini delil göstermişlerdir. Bu hadisten hareketle selâmın yapılması mutlaka gerekli olan bir rükün olmadığını aksi takdirde sözkonusu durumda namazın iade edilmesinin gerekeceğini söylemişlerdir. Yine namazını düzgün kılmayan bir kişiyle ilgili hadisi şerifte de Resulullah (a.s)'ın sözkonusu kişiye selâmı emrettiği bildirilmemiştir. Bu görüşe şu şekilde cevap verilmiştir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisi, hadis hafızlarının ortak görüşleriyle zayıftır. Bunu Tirmizi rivayet etmiştir ve: "Bu hadis bu şekliyle (bu isnadıyla) kuvvetli değildir; isnadı konusunda çeşitli tereddütlerde bulunulmuştur" demiştir. Namazını düzgün kılmayan kişiyle ilgili hadis ise selâmın vacib

olmadığını göstermez. Çünkü bu bir fazlalıktır ve makbul olan da budur. "Rüku edin, secde edin..." diye emreden ayeti kerimede selâmın emre-dümemesinin, selâmın vacip olmadığına delil gösterilmesi de eksik (tam oturmayan) bir istidlaldir. Çünkü ayeti kerime mücmeldir (namazla ilgili fiillerden tek tek değil genel olarak söz etmektedir.) Bu ayeti kerime Resulullah (a.s)'ın namaz konusunda yapması istenen fiillerden bazılarını mücmel bir şekilde anmaktadır. (Yayıncı)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/57-58

[102] İ'la'u's-Sünen (3/14,117 ve 141) Neylu'l-Evtar (21344)

[103] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/58-59.

[104] Ebu Davud (1/261-262) Kitabu's-Salat, 188-Selâmla ilgili bab.

[105] Nesai (3/63) 13-Kitabu's-Sehv, 70-Sağ tarafa selâmın nasıl olduğu babı.
1161-Tirmizi (2/89) Ebvabu's-Salat, 221-Namazda selâm vermek hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/59.

[106] 1162-Ebu Davud (1/262) Kitabu's-Salat, 188-Selâmla ilgili bab. Bu hadisin isnadı mun-katıdır (kopuktur, ravilerî arasında kopukluk vardır.) Ancak bu hadisi kuvvetlendiren şahitleri bulunmaktadır. Bunu İbni Hibban (2/223-224) da rivayet etmiştir. Burada kişinin nafile olarak kıldığı namazdan selâm vermesinin nasıl olduğunu bildirmiştir. Bizim verdiğimizin sahih olduğunu açıkça ortaya koyan bir rivayet de nakledilmiştir. Remli, Minhac Şerhi'nde bu rivayetin değişik tanklardan nakledildiğini bildirmiş, sonra tümünün bir araya getirilmesi açısından mendubiyetine hükmedileceği görüşünü tercih etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/59-60.

[107] 1163-Müslim (11409) Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 22-Namazın bitirilmesinden sonra tahlil (namazdan çıkmak için selâm verilmesi) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/60.

[108] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/60.

[109] 1164-İbni Huzeyme (1/360) 34-Namazda sadece bir tarafa selâm vermekle yetinmenin mubah olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/60.

[110] Ebu Davud (1/262) Kitabu's-Salat, 188-Selâmla ilgili bab.

[111] Ebu Davud, aynı yer.

[112] Ebu Davud, aynı yer.

[113] Müslim, aynı yer. Sh. 322
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/61-62.

[114] 1165-Müslim (1/322) 4-Kitabu's-Salat, 27-Namazda sükun ile emredilmesi ve selâm esnasında elin kaldırılmasından ve el ile işaret edilmesinden nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/62.

[115] 1166-Müslim (11357-358) 4-Kitabu's-Salat, 45Secdede itidal babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/62.

[116] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/62.

[117] 1167-Müslİm (1/414) 5~Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin

müstehablığı babı, Tirmizi (2195-96) Ebvabu's-Salat, 224-Kisinin namazdan selâm verdiğinde ne diyeceği babı. İbni Huzeyme (1/362-363) 237-Namazdan selâm verildikten sonra Yüce Allah'a sena edilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/63.

[118] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/63.

[119] 1168-Müslim (11492) 6-KItabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 7-Namazdan sonra gerek sağa ve gerek sola doğru çekilmenin caiz olduğu babı. Nesai (3/81) 13-Kitabu's-Sehv, 100-Namazdan ayrılma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/63-64.

[120] 1169-Nesai (3/81-82) 13-Kitabu's-Sehv, 100-Namazdan ayrılma babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/64.

[121] 1170'Muvatta (11169) 9-Kitabu Kasri's-Salatfi's-Sefer, 23-Namaz camiinde amel babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/64.

[122] 1171-Buhari (2/337) 10-Kitabu'l-Ezan, 159-Namazdan sonra gerek sağa ve gerek sola doğru ayrılıp çekilme babı. Müslim (11492) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasri-ha, 7-Namazdan sonra gerek sağa ve gerek sola doğru çekilmenin caiz olduğu babı. Ebu Davud (11273) Kitabu's-Salat, 203-Namazdan nasıl ayrılınacağı babı. Nesai (3/81) 13-Kitabu's'Sehv, 100-Namazdan ayrılma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/65.

[123] 1172-Buhari (2/337) 10-Kitabu'l-Ezan, 159-Namazdan sonra gerek sağa ve gerek sola doğru ayrılıp çekilme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/65-66.

[124] Nesai (3164) Kitabu's-Sehv, 78-Selâmdan sonra dönme babı. İsnadı sahihtir.
1173-Ebu Davud (1/167) Kitabu's-Salat, 71-İmamın selâm verdikten sonra (cemaate doğru) döneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/66.

[125] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/67.

[126] 1174-Müslim (11492) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 8-İma-mınsağ tarafına durmanın müstehabhğı babı. Ebu Davud (1/167) Kitabu's-Salat, 71-İmamın selâm verdikten sonra (cemaate doğru) döneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/67.

[127] 1175-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/309) Mecme'u'z-Zevaid (2/147) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/67.

[128] 1176-Buhari (21349) 10-Kitabu'l-Ezan, 133-İnsanların imamın kalkmalarını beklemeleri babı. İbniHuzeyme (31108) Cemma'u Ebvabi Salati'n-Nisa fı'l-Cema'a, 201-Re-sulullah (a.s)'ın arkasında kadınların olmaması durumunda selâm verdikten sonra hemen kalktığının delilleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/68.

[129] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/68.

[130] 1177-Buhari (21350-351) 10-Kitabu'l-Ezan, 164-Kadınların erkeklerin arkasında namaz kılmaları babı. İbni Huzeyme (31108-109) Cemma'u Ebvabi Salati'n-Nisa fı'l-Cema'a, 201-Resulullah (a.s)'ın arkasında kadınların olmaması durumunda selâm verdikten sonra hemen kalktığının delilleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/68-69.

[131] Buhari (2/325) 10-Kitabu'l-Ezan, 155-Namazdan sonra zikir babı.

[132] Nesai (3/67-68) 13-Kitabu's-Sehv, 79-İmamın selâm vermesinden sonra tekbir.

[133] 1178-Buhari (2/324) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 155-Namazdan sonra zikir babı. Müslim (11410) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 23-Namazdan sonra zikir babı. Ebu Davud (1/263) Kitabu's-Salat, 190-Namazdan sonra tekbir babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/69-70.

[134] 1179-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91295) Mecme'u'z-Zevaid (21104) Heysemi şöyle söy-lemistir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/70.

[135] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/70.

[136] Mü'minun Suresi: 1

[137] Fetih Suresi: 29

[138] Taha Suresi: 108

[139] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/71.

[140] Nesai (3/13) 13-Kitabu's-Sehv, 18-Namazda ağlama babı. Bu hadis sahihtir.
1180-Ahmed bin Hanbel (4125-26) Ebu Davud (1/238) Kitabu's-Salat, 160-Namdzda ağlama babı. İbni Hibban (2166) Ebu Hureyre (r.a)'nin daha Önce zikretmiş olduğumuz iki rivayeti ile ilgili yorumumuzun doğru olduğuna delalet eden rivayeti, İbni Huzeyme (2/53) Namazda ağlamanın namazı bozmayacağının ve namazda ağlamanın caiz olduğunun delili.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/71-72.

[141] 1181-İhni Huzeyme (2/53) Namazda ağlamanın namazı bozmayacağının ve namazda ağlamanın caiz olduğunun delili. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/72.

[142] 1182-Ebu Ya'la (8/163) İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/72-73.

[143] 1183-Müslim (1/319) 4-Kitabu's-Salat, 24-Namazın güzel kılınmasının, tam kılınmasının ve huşu ile kılınmasının emredilmiş olduğu babı. Nesai (21119) 9-Kitabu'l-Kıble, 63-Safın gerisinde rüku babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/73.

[144] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/73.

[145] 1184'Ahmed bin Hanbel (2/449) Müslim'in rivayeti daha önce geçmişti, İbni Huzeyme (11241) 85-Namazda huşu ile emredilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/73-74.

[146] 1185-Muvatta (11167) 9-Kitabu Kasri's-Salat fı's-Sefer, 23-Namaz camiinde amel babı. Bu hadis mürsel sahihtir. Bu hadisin sahih senedlerle rivayet edilmiş şahitleri de bulunmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/74.

[147] 1186-Ahmed bin Hanbel (51310) Mecme'u'z-Zevaid (21120) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve gerek Mu'cemu'l-Kebir'de gerek Evsafta Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te

isimleri geçen ravilerdir" Hakim (11229) Kitabu's-Salat, Ravdu'd-Dani (1/209) Münziri bunun iyi (ceyyid) bir is-nadla rivayet edildiğini söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/75.

[148] 1187-Mecme'u'z-Zevaid (21120) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani üç mu'ce-minde de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/75.

[149] 1188-Keşfu'l-Estar (11266) Mecme'u'z-Zevaid (2183) Heysemi şöyle söylemiştir:"Bunu Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve Bezzar'ın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/76.

[150] Süneni Tirmizi (1118) Allame Ahmed Şakir'in dipnotu.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/76-77.

[151] 1189-Mecme'u'z-Zevaid (21136) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/77.

[152] 1190-Buhari (21233) 10-Kitabu'l-Ezan, 92-Namazda gözleri göğe doğru çevirme babı. Ebu Davud (11240) Kitabu's-Salat, 166-Namazda (öteye beriye) bakma babı. Nesai (317) 13-Kitabu's-Sehv, 9-Namazda gözleri göğe doğru çevirmekten nehiy babı. İbni Huzeyme (11241-242) 86-Namazda göğe doğru bakma konusunda şiddetli tehdid olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/77.

[153] 1191-Müslim (1/321) 4-Kitabu's-Salat, 26-Namazda gözü göğe doğru çevirmekten ne-hiy babı. Nesai (3/39) 13-Kitabu's-Sehv. 40-Namazda dua ederken gözleri göğe doğru çevirmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/78.

[154] 1192-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91274) Mecme'u'z-Zevaid (2/79) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de değişik isnadlarla rivayet etmiştir. Bu isnadlardan ravileri sika olanlar vardır."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/78.

[155] 1193-Ebu Davud (1/239) Kitabu's-Salat, 164-Namazda sağa sola bakma babı. Nesai (3/8) 13-Kitabu's-Sehv, 10-Namazda sağa sola bakmanın fena bir şey olduğu babı. Hakim (11236) Kitabu's-Salat Hakim: "Bu hadisin isnadı Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir ancak onlar kitaplarına almamışlardır" demiş, Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/78.

[156] 1194-Ahmed bin Hanbel (4/202) Tirmizi (5/148) 45-Kitabu'l-Emsal, 3-Namazın, orucun ve sadakanın (zekâtın) örnekleri hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (î/244) 89-Namazda huşu ve sağa sola bakmaktan nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/79.

[157] 1195-Buhari (21234) 10-Kitabu'l-Ezan, 93-Namazda sağa sola bakma babı. Ebu Davud (1/239) Kitabu's-Salat, 164-Namazda sağa sola bakma babı. Hakim (11237) Kitabu's-Salat
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/79.

[158] 1196-Ebu Davud (11211) Kitabu's-Salat, 128-Namazın eksikleri hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/79-80.

[159] 1197-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91310) Mecme'u'z-Zevaid (21136) Heysemi söyle söylemiştir:

"Bunu Taberani, Mu'cemu'UKebir'de rivayet etmiştir ve ravileh, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/80.

[160] 1198-Mecme'u'z-Zevaid (2/120-121) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/80.

[161] 1199-Ahmed bin Hanbel (21265) Mecme'u'z-Zevaid (2/79-80) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/80-81.

[162] 1200-Buhari (21234) 10-Kitabu'l-Ezan, 93-Namazda sağa sola bakma babı. Müslim
(1/391) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 15-Üzerinde resimler, işaretler bulunan bir giysi İle namaz kılmanın keraheti babı.
Enbicanİyye: Yünden yapılan bir giysidir. Üzerinde nakış bulunmaz. Bu, kalın giysilerin en düzenlilerindendir. "Nebece (Kabarık, şişkin oldu)" fiiline nisbetle enbicaniye diye adlandırılmıştır. Enbican adlı bir yere nisbetle böyle adlandı-rıldığı da söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/81.

[163] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/81-82.

[164] 1201 -Müslim (1/392) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 16-Yemeğin hazır olduğu sırada namaza durmanın keraheti babı. İbniHuzeyme (2/67) Cemma'u Ebvabi'l-Efali'l-Mekruhe ft's-Sala, 360-Namaza durulması sebebiyle karnını doyurmadan yemekten kalkmak için acele etmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/82.

[165] Buharİ (9/584) 70-Kitabu'l-Et'ime, 58-Yatsı namazının girmesi (veya yatsı namazına durulması) dolayısıyla akşam yemeğinde acele edilmeyeceği babı. Müslim (1/392) Aynı yer.
Buhari (2/159) 10-Kitabu'l-Ezan, 42-Yemeğin hazır olması ve bu esnada namaz için kamat getirilmesi durumuyla ilgili bab. Müslim (11392) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 16-Yemeğin hazır olduğu sırada namaza durmanın keraheti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/82.

[166] Sahihi Müslim'in dipnotlarında buradaki iki çirkin iş ile kastedilenin büyük ve küçük abdest bozma olduğu belirtilmektedir (Çeviren)
1203-Müslim (1/393) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 16-Yemeğin hazır olduğu sırada namaza durmanın keraheti babı. İbnİ Huzeyme (2/67) Cemma'u Ebvabi'l-Efali'l-Mekruhe fi's-Sala, 358-Namaz için büyük ve küçük abdesti bozma ihtiyacını ertelemekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/83.

[167] 1204-Müslim (1/393) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 16-Yemeğin hazır olduğu sırada namaza durmanın keraheti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/83.

[168] 1205-Mecme'u'z-Zevaid (2146) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir, ravilerİ Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/83.

[169] 1206-Buhari (2/390) ll-Kitabu'1-Cumu'a, 18-Cuma namazına yürüme babı. İbni Hu-zeyme (3/3) Kitabu's-Salat, 28-Namaza yürürken sâktn olmakla emir babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/84.

[170] 1207-Buhari (21390) 11 -Kitabu'l-Cumu'a, 18-Cuma namazına yürüme babı. Müslim (1/420-421) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 28-Namaza vakarla ve sakin bir şekilde gelmekle emir ve namaz için koşmaktan nehiy babı. Ibni Huzeyme (31 3) Kitabu's-Salat, 28-Namaza yürürken sakin olmakla emir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/84.

[171] 1208-Müslim (11206) 2-Kitabu't-Tahare, 4-Abdestin ve hemen ardından namaz kılmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/84-85.

[172] İsra Suresi: 107-109

[173] Müstahlas (36-37)

[174] Hacc Suresi: 37

[175] Müddessir Suresi: 8

[176] İnşirah Suresi: 7

[177] Minhacu'l-Kasidin Muhtasarı, 29-31. Ayrıca bkz. İhya'u Ulumi'd-Din (1/134,142)

[178] İnşirah Suresi: 8

[179] Bakara Suresi: 238

[180] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/85-90.

[181] Hacc Suresi: 34-35

[182] Bakara Suresi: 45-46

[183] Mü'minun Suresi: 1-2

[184] Meryem Suresi: 58

[185] Maide Suresi; 83

[186] İsra Suresi: 107-109

[187] Şuara Suresi: 88-89

[188] Ra'd Suresi: 27-28

[189] Nisa Suresi: 142

[190] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/90-93.

[191] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/95.

[192] 1209-Müslim (1/534) 6-Kitabu Salatil-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı.
"Yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim": Yani ibadetimi yalnızca O na özel kıldım ve yalnız O'nu tek ilah bilerek ibadete durdum.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/95-96.

[193] 1210-Buhari (131372) 97-Kitabu't-Tevhid, 9-"Yüce Allah duyandır, görendir" babı. Müslim (4/2078)

48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 13-Zikir okurken sesi alçak tutmanın müstehablığı babı. Tirmizi (5/543) 49-Kitabu'd-Da'avat 97. bab. Nesai (3153) 13-Kitabu's-Sehv, 59-Bir başka dua şekli.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/97.

[194] 1211-Ahmed bin Hanbel (31474) Ebu Davud (î/210) Kitabu's-Salat, 127-Namazın hafif tutulmasıyla ilgili bab. İbni Mace (1/295) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fihâ, 26-Teşehhüdde ne deneceği ve Resulullah (a.s)'a salat getirilmesi babı. Busiri, Zevaid'de şöyle söylemiştir: "Bunun isnadı sahihtir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/97-98.

[195] 1212-Nesai (S/54-55) 13-Kitabu's-Sekv, 62-Bir başka dua şekli. İsnadı iyidir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/98-99.

[196] Tirmizi (5/480-481) 49-Kitabu'd-Da'avat 27. bab. Tirmizi şöyle söylemiştir:"Bu hadis hasen sahihtir. İsnadı hasendir."

[197] 1213-Nesai (3/209) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'u'n-Nehar, 9-Kıyamın başlangıcında okunacak zikir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/99-100.

[198] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/100-101.

[199] 1214-Mecme'u'z-Zevaid (101157-158) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Ev-sat'ta rivayet etmiştir ve Abdullah bin Muhammed Ebu Abdurrahman Azremi dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir, adı geçen kişi ise sikadır."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/101.

[200] 1215-Ahmed bin Hanbel (5/371) Kavileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/101-102.

[201] 1216-Ebu Davud (2/85) Kitabu's-Salat, İstiğfar babı. Tirmizi (5/490-495) 49-Kitabu'd-Da'avat, 39-Bir meclisten kalkınca ne deneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/102.

[202] 12î7-Tirmizi (2/347) Ebvabu's-Salat, 350-Tesbih namazı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/51) 13-Kitabu's-Sehv, 57-TeşehhÜdden sonra zikir babı. Hakim (J/255) Kıtabu's-Salat Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Hakim bunun sahih olduğunu bildirmiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/102-103.

[203] 1218-Ahmed bin Hanbel (6148) İsnadı hasendir. 1219-Ahmed bin Hanbel (41234) Havileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/103.

[204] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/103.

[205] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/104.

[206] I220-{2/22?) 2°-Kitabu'l-Ezan, 89-Tekbirden sonra ne deneceği babı. Müslim (11419) 5-Kıtabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 27-Namaza giriş tekbiri ile kıraat arasında ne deneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/104.

[207] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/104-105.

[208] 1221-Ahmed bin Hanbel (3/50) Mecme'u'z-Zevaid (2/265) Heysemi şöyle söylemiştir: Bunu Ahmed

bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar", Ebu Davud (11206) Kitabu's-Salat, 122-Subhanekellahumme ve bi hamdık zikri ile namaza başlanacağı görüşünde olanlar babı. Tirmizi (2111) Ebvabu's-Salat, 179-Namaza başlanması esnasında ne deneceği babı. Hakim (1/235) Bu hadis rivayet tankları yönünden ve şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/105-106.

[209] Bkz. el-Ezkâr, 45
Ebu Davud (1(206) Kitabu's-Salat, 122-Subhanekellahwnme ve bi hamdik zikri ile namaza başlanacağı görüşünde olanlar babı. Bu rivayeti Ebu Said Hudri (r.a) naklet-mistir. Beyhaki'nin Sünen'inde de bu şekilde geçmektedir.
1222-Ehu Davud (J/203) Kitabu's-Salat, 121-Namazın başlangıcında okunacak dua babı. Tirmizi (2110) Ebvabu's-Salat, 179-Namaza başlanması esnasında ne deneceği babı, Nevevi (rh. a.)'nin bildirdiğine göre Nesai de bunu "Gece ve Gündüz Ameli" bölümünde rivayet etmiştir. İbni Mace (J/265) Kitabu İkameti's-Salat ve's-Sunneti fıhâ, 2-Namazda İstiaze babı. Beyhaki (2135-36) Kitabu's-Salat, Namaza başlanmasından sonra istiaze okunması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/106.

[210] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/106-107.

[211] Timizi (2/46-47) Kitabu's-Saiat, 194-Rüku ve secdedeki teşbih hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/287-288) S-Kitabu Mevakiti's-Sala, 20-Rûku ve secdede teşbih babı.
1223-Müslim (11536-537) 6-Kitabu Salati'l-Musaftrin ve Kasriha, 27-Gece namazında kıraatin (Kur'an-ı Kerim okumanın) uzatılmasının müstehablığı babı. Ebu Davud (2/230-231) Kitabu's-Salat, 150-Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/107-108.

[212] 1224-Buhari (2128i) 10-Kitabu'l-Ezan, 123-Rükuda dua babı. Müslim (1/350) 4-Kita-bu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/108.

[213] 1225-Müslim (11353) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/108.

[214] 1226-Müslim (11348) 4-Kitabu's-Salat, 41-Rüku ve secdede Kur'an-ı Kerim okumaktan nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/109.

[215] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/109.

[216] Bkz. el-Ezkâr, 51
1227-Müslim (11348) Aynı yer
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/109.

[217] 1228-Buhari (2/272) 10-Kitabu'l-Ezan, 117-Secdeden kalkış esnasında tekbir getirilmesi babı. Müslim (11293-294) 4-Kitabu's-Salat, 10-Namazda her kalkış ve eğiliş esnasında tekbir getirmenin gerektiği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/110.

[218] 1229'Müslim (11346) 4-Kitabu's-Salat, 40-Kişinin rükudan başını kaldırdığında ne diyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/110.

[219] 1230-Müslim (11347) 4-Kitabu's-Salat, 40-Kişinin rükudan başını kaldırdığında ne diyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/111.

[220] Bkz. el-Ezkâr, 53

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/111-112.

[221] 1231-Buhari (2/299) lO-Kitabul-Ezan, 139-Secdede teşbih ve dua babı. Müslim (11350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/112.

[222] 1232-Müslim (11353) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/112.

[223] 1233-Müslim (1/534, 535, 536) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/112-113.

[224] 1234-Müslim (1/350) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve secdede ne deneceği babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/113.

[225] 1235-Müslim (1/536) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 27-Gece namazında kıraatin (Kur'an-ı Kerim okumanın) uzatılmasının müstehablığı babı. Ebu Davud (11230) Kitabu's-Salat, 150-Kİşİnin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı. Tİrmizi (2/48) Kitabu's-Salat, 194-Rüku ve secdedeki teşbih hakkında gelen rivayetler babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/113.

[226] Bkz. el-Ezkâr, 55

1236-Tirmizi (21472) Ebvabu's-Salat, 47-Kur'an-t Kerim secdesinde (tilavet secdesinde) ne deneceği babı. Raviîeri arasında Hasan bin Muhammed bin Ubeydulîah bulunmaktadır ki, İbni Hibban'dan başkası bunu sika olarak görmemiştir.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/114.

[227] Ebu Davud (2177) Kitabu's-Salat, Dua babı. Tirmizi (51516-517) 49-Kitabu'd-Da'avat 65. bab Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir, Mevaridu'z-Zemân ilâ Zevâidi İbni Hibbari, sh. 136-137 Hadis no: 510 76-Namazda dua babı. Hakim (11268) Kitabu's-Salat Hakim: "Bu hadis Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir, herhangi bir illeti bilinmemektedir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır" demiştir, Zehebi de onun bu görüsüne muvafakat etmiştir.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/114-115.

[228] 1238-Nesai (3/58) 13-Kitabu's-Sehv, 65-Teşehhüdden sonra okunacak bir başka zikir türü. İsnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/115.

[229] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/115.

[230] 1239-Ahmed bin Hanbel (1194-95) Ayrıca sh. 102-103, İbni Huzeyme (1/358) Kitabu's-Salat, 230-Teşehhüdden sonra ve selâmdan Önce istiğfarla ilgili bab.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/115-116.

[231] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/116.

[232] Ebu Davud (1/258) Kitabu's-Salat, 183-Teşehhüdden sonra ne deneceği babı.

[233] Nesai (3/58) 13-Kitabu's-Sehv, 64-Bir başka türü.

1240-Buhari (3/241) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 87-Kabir azabından Allah'a sığınılması babı. Müslim (11412) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 25-Namazda nelerden Allah'a sığınılacağı babı.

"Mesih DeccaV: Deccal'in gözlerinden bîri kurumuş (tamamen alınmış) olacağından mesih olarak

adlandırılmıştır. Mesih ise bir yüzü tamamen kurumuş, bu yüzünde gözü de kaşı da bulunmayan kimseye denir. Mesih kelimesi ismi meful anlamında fa'H vezninde bir kelimedir. Ancak Hz. İsa Mesih (a.s) için kullanılan mesih kelimesi böyle değildir. Bu kelime ismi fail anlamında ve fa'H veznindedir. Hz. İsa (a.s)'nın mesih olarak adlandırılmasının, onun hastaları meshetmesi (hastalara elini sürmesi) sonucu, Allah'ın izniyle hastaların şifa bulmaları dolay ısıyladır. Dec-cal ise çok yalan söyleyen, yalancı anlamındadır.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/116.
[234] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/117.
[235] Buhari (21317) 10-Kitabu'l-Ezan, 149-Selâmdan önce dua babı.
1241-Buhari (21317) 10-Kitabu'l-Ezan, 149-Selâmdan önce dua babı. Müslim (1/412) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 25-Namazda nelerden Allah'a sığınılacağı babı. Ebu Davud (11232-233) Kitabu's-Salat, 152-Namazda dua babı. Nesai (3/56-57) 13-Kitabu's-Sehv, 64-Bir başka türü.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/117.
[236] 1242-Ebu Davud (11254) Kitabu's-Salat, 181-Teşehhüd babı. Hakim (11265) Kitabu's-Salat, Hakim bunun sahih olduğunu bildirmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Hakim şöyle söylemiştir; "Bu hadis, Müslim'in şartına göre sahihtir ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/118.
[237] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/118-119.
[238] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/121.
[239] 1243-Müslim (11492-493) Kiîabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 8-İmamm sağ yanma durmaktan hoşlanma babı. 1244-Mecme'u'z-Zevaid (10/104) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, isnadı iyidir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/121-122.
[240] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/122.
[241] 1245-Ravdu'd-Dani (2/293) Mecme'u'z-Zevaid (101107) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bu hadisin: "Allah'ı zikreder" sözü dışında kalan kısmı Sahih'te geçmektedir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/122.
[242] 1246-Mecme'u'z-Zevaid (10/107) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve Müdrik bin AvfBeceli dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Söz konusu kişi ise sikadır."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/123.
[243] 1247-Ahmed bin Hanbel (5/261) Mecme'u'z-Zevaid (10/1047) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun tamamını Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Taberani de, bu ikinci rivayetin bir benzerini rivayet etmiştir. İsnaâlan ise hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/123.
[244] Buharı (131264) 96-Kitabu'l-İ'tisami bi'l-Kitabi ve's-Sunne, 3-Çok soru sormanın ve kişinin kendini ilgilendirmeyen bir şey için kendini zorlamasının mekruh olduğu babı.
[245] Buharı (111512-513) 82-Kitabu'l-Kader, 12-Allah'ın verdiğini engelleyecek kimsenin olmadığı babı, Müslim (11414-415) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehab olduğu babı.

[246] Müslim (311340-1341) 30-Kitabu'l-Akdiye, 5-İhtİyaç olmadığı halde çok soru sormaktan ve başkalarına ait şeyleri alıkoymaktan nehiy babı.

[247] İbni Hibban (3/238) Kişinin namazından sonra Yüce Allah'ın dinini ve dünyasını düzeltmesi için dua etmesinin müstehab olduğu babı.

[248] 1248-Buhari (2/325) 10-Kitabu'l-Ezan, 155-Namazdan sonra zikir babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/123-125.

[249] 1249-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (201382-383) "Yaşatır ve öldürür. O her zaman diridir, ölmez" ifadesine yer vermeksizin rivayet etmiştir. Mecme'u'z-Zevaid (10IÎ03) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bu, Sahih'te muhtasar olarak geçmektedir. Bunu Taberani de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/125.

[250] Müslim, aynı yer.

1250-Müslim (11415-416) S-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehab olduğu ve bu zikrin özelliği babı. Ebu Davud (2182-83) Kitabu's-Salat, Kişinin Müslüman olduğunda ne diyeceği babı. Nesai (3/69) 13-Kitabu's~ Sehv, 83-Selâm verdikten sonra zikirde bulunma babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/126.

[251] 1251 -Mecme'u'z-Zevaid (10/108) Heysemİ söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de ve Evsafta rivayet etmiştir ve Evsat'taki rivayetin ravileri sikadırlar. Bunun bir benzeri de Buharı ve Müslim'de Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edilmiştir. Ancak buralardaki rivayette: "Her sabah namazının ardından" İfadesi geçmemektedir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/127.

[252] 1252-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/63-64) Mecme'u'z-Zevaid (9/288) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunun Taberani rivayet etmiştir ve Abdullah bin Ahmed bin Han-bel ve Said bin Rabi' Semman dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviler-dir. Bu ikisi ise sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/127-128

[253] 1253-Ebu Davud (4/326) Kitabu'l-Edeb, 109-Uykuya yatarken okunacak teşbih babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/128.

[254] 1254-Ahmed bin Hanbel (J/106) Mecme'u'z-Zevaid (10/99-100) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun bir kısmının Sahih'te geçtiğini belirteyim. Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri arasında Ata bin Said bulunmaktadır. Ondan, Ham-mad bin Seleme bunamasından Önce hadis dinlemiştir. Geriye kalan ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/129-131.

[255] Tirmizi, aynı yer. Sh. 266

[256] Ahmed bin Hanbel (2/205) Ancak bu rivayetle diğeri arasındaki sıralamada farklılık bulunmaktadır.

[257] Bunu Buhari Edebu'l-Mufred'de rivayet etmiştir.

[258] Ebu Davud (4/316) Kitabu'l-Edeh, 109-Uykuya yatarken okunacak teşbih babı.

[259] Nesai (3/74) 13-Kitabu's-Sevh, 91-Selâmdan sonra okunacak teşbih sayısı.

[260] İbni Mace (î/299) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 32-Selâmdan sonra ne deneceği babı.

[261] İbni Hibban (3/230) Belirttiğimiz teşbih, tahmid ve tekbirlerin namazın içinde değil selâm verilmesinden sonra okunacağının bildirilmesi babı.
Not: Bütün bu rivayetlerde birbirine yakın ifadeler geçmektedir. Sadece Tirmizi'nin 1 nolu rivayetindeki ifade farklıdır.

[262] 1255-Tirmizi (2/264-165) Ebvabu's-Salat, 302-Namazların arkasından okunacak teşbihler hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/78) 13-Kitabu'sSekv, 95-Bir başka teşbih türü.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/131-132.

[263] 1256-Ahmed bin Hanbel (2/205).
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/132-133.

[264] 1257-Ahmed bin Hanbel (2/371) Müslim (1/418) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehablığı babı. İbni Huzeyme (1/369) 237-Selâmdan sonra teşbih, tahmid ve tekbirin ardından tehlilin müstehab olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/133.

[265] 1258-Buhari (2/142) 10-Kitabu'l-Ezan, 36-Camide namazı beklemek amacıyla oturmak ve camilerin faziletleri babı. İbni Huzeyme (1/372) 242-Namazdan sonra camide abdestli olarak oturmanın fazileti babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/133-134.

[266] 1259-Ahmed bin Hanbel (41399) Mecme'u'z-Zevaid (10/109) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Abbad bin Ab-bad Mazini dışında kalan ravileri, Sahih'ie isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen Şahıs ise sikadır. Bunu aynı zamanda Taberani de rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/134.
[267] 1260-Ebu Davud (11259) Kitabu's-Salat, Teşehhüdden sonra ne deneceği babı. İbni Hu-zeyme (11358) Kitabu's-Salat, 230-Teşehhüdden sonra ve selâmdan önce istiğfar babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/134-135.
[268] Bkz.el-Ezkâr,69
"İbadetlerden sonra okunan (Muakkibat)"': Namazın ardından okunan bir takım zikirler ve teşbihler muakkibat (ardarda okunan teşbihler) diye adlan-dırılmıstır. Çünkü bunlar birbiri ardınca tekrar edilmektedirler. Bir kimse bir isi işler sonra aynı şeyi yeniden baştan alıp yaparsa onun için "akkabe" denir. Bu ifade ile: "insanların ökçeleri arkasında okunan teşbihler" anlamının kastedildiği de söylenmiştir. Genelde muakkeb bir şeyin hemen izi üzere yapılan ikinci şeye denir.
1261-Ebu Davud (2/73) Kitabu's-Salat, Muavvizeteynle (Felak ve Nas süreleriyle) ilgili bab. Nesai (3168) 13-Kitabu's-Sehv, 80-Namazdan selâm verdikten sonra Felak ve Nas surelerini okumakla emir babı, İbni Huzeyme (11372) Kitabu's-Salat, 241-Namazın ardından muavvizeteyni okumakla emir babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/135.
[269] 1262-Müslim (1/418) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehabhğı babı, Tirmizi (S/479) 49-Kitabu'd-Da'avat, 25. bab. Nesai (3/75) 13-Kitabu's-Sehv, 92-Tesbihin sayısı konusunda bir başka uygulama.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/135-136.
[270] 1263-Nesai (3/76) 13-Kitabu's-Sehv, 93-Tesbihin sayısı konusunda bir başka uygulama. 'sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/136.
[271] Müslim (1/418) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehablığı babı.
1264-Müslim (11416) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazda
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/137-138.
[272] Ebu Davud (2/84) Kitabu's-Salat, Kişinin selâm verdikten sonra ne diyeceği. İbni Hu-zeyme (1/363) Kitabu's-Salat, 238-Namazdan selâm verdikten sonra Yüce Allah'ı sena ederek istiğfarda bulunma babı.
1265'Müslim (1/414) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 26-Namazdan sonra zikrin müstehabtiğı babı. Tirmizi (2198) Ebvabu's-Salat, 224-Kişinin namazdan selâm verdikten sonra ne diyeceği babı..Nesai (3/68) 13-Kitabu's-Sehv, 81-Selâmdan sonra istiğfar babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/138-139.
[273] 1266-Ebu Davud (2184) Kitabu's-Salat, Kişinin selâm verdikten sonra ne diyeceği. Nesai (3/69) 13-Kitabu's-Sehv, 82-İstiğfardan sonra zikir. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/139.
[274] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/139.
[275] 1267-Ebu Davud (2/83) Kitabu's-Salat, Kişinin selâm verdikten sonra ne diyeceği. Tirmizi (5/486) 49-Kitabu'd-Da'avat, 30-Gece ibadete kalkınca ne deneceği babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Hadis de onun söylediği gibidir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/139-140.

[276] 1268-Ahmed bin Hanbel (5/36-39) Tirmizi (51528) 49-Kitabu'd-Da'avat 80. bab. Tirmi-zi: "Namazın ardından" ifadesine yer vermemiştir. Nesai (3/74) 13-Kitabu's-Sehv 90-Namazın ardından te'avvuz (şeytanın şerrinden Allah'a sığınma) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/140.

[277] Ebu Davud (46321) Kitabu'l-Edeb, Kişinin sabahladığında ne diyeceği babı.
1269-Ebu Davud (4/320) Kitabu'l-Edeb, Sabahlayınca ne deneceği babı. Nesai, Sunenu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. Bu rivayet Mucteba'da mevcut değildir. İbni Hibban (3/235) Allah'ın yazıcılarının, sabah namazından sonra cehennemden sığınan kişiyi oradan uzaklaştırdıklarının bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/140-141.

[278] 1270-Nesai (8/278) 50-Kitabu'l-İsti'aze, 56-Cehennemin ateşinden Allah'a sığınma. Nesai bu rivayetinde: "Her namazın ardından" ifadesine yer vermemiştir. Bu hadis ha-sendir. Mecme'u'z-Zevaid (10/110) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta şeyhi (hadis hocası) Said Razi'den rivayet etmiştir. Onun hakkında bazı tenkidlerde bulunulmuşsa da (güvenilirliğine) zarar verecek derecede değildir. Geriye kalan ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/141.

[279] 1271-Ahmed bin Hanbel (6/294) İbni Mace (11298) 5-Kitabu İkameti's-Salat ve's-Sun-netifıha, 32-Selâmdan sonra ne deneceği babı. Busİri, Zevaid'de söyle söylemiştir: "isnadında adı geçen şahıslar sikadırlar. Bunun Taberani'nin Mu'cemu's-Sağir'inde şahidi vardır."Ravdu'd-Dani, (2136) Heysemi de Mecme'u'z-Zevaid'de: "İsnadı iyidir" demiştir. Bu itibarla bu hadis hasendir. Hafız İbni Hacer de Tahricu'l-Ez-kar'da bunun hasen olduğunu bildirmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/142.

[280] 1272-Mecme'u'z-Zevaid (101173) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Hadis de hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/142.

[281] 1273-Ravdu'd-Dani (1/365) Mecme'u'z-Zevaid (10/111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de ve Evsafta rivayet etmiştir ve isnadı iyidir. Cami'u's-Sağir'de de Ebu Eyyub (r.a.)'âandeğil de Ebu Umame (r.a.)'den rivayet edilmiştir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/142-143.

[282] 1274-Müslim (4/2073) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve-Tevbe ve'l-İstiğfar 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti, İbnu Huzeyme (11366) 234-Namazın arkasından, selâm verdikten sonra okunacak genel dualar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/143.

[283] 1275-Ahmed bin Hanbel (1/183) İbni Huzeyme (1/367) 235-Namazdan selâm verdikten sonra istiazede bulunma (Allah'a sığınma) babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/143-144.

[284] 1276-Ebu Davud (2/86) Kitabu's-Salat, İstiğfarla ilgili bir bab. Nesai (3/53) 13-Kitabu's-Sehv, 60-Duantn bir başka türü. İsnadı sahihtir. İbni Huzeyme (1/369) 238-Namazlardan sonra Rabb Tealadan istekte bulunmakla envedilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/144.

[285] 1277-Buhari (21325) 10-Kitabu'UEzan, 155-Namazdan sonra zikir babı: Müslim (11410) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 23-Namazdan sonra zikir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/144.

[286] 1278-Mecme'u'z-Zevaid (21147-148) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve

ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/145.
[287] Enbiya Suresi: 20
[288] İsra Suresi: 44
[289] Hadid Suresi: 1
[290] Nur Suresi: 41
[291] Enbiya Suresi: 79
[292] Taha Suresi: 14
[293] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/145-147.
[294] Enam Suresi: 115
1279-Müslim (1/414) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevaidi's-Satat, 26~Namazdan sonra zikrin müstehab olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/147-149.
[295] 1280-Mecme'u'z-Zevaid (2154-55) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Şevkani de Neylu'l-Evtar (2/132)'da "İsnadı iyidir" demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/151.
[296] 1281-Ebu Davud (11176) Kitabu's-Salat, 89-Ayakkabılarla (nalinlerle) namaz kılma babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/151.
[297] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/152.
[298] Ebu Davud (1/176) Kitabu's-Salat, 90-Namaz kılan kişinin ayakkabılarını çıkarması durumunda onları nereye koyacağı babı. Bu hadis hasendir.
1282-Ebu Davud (İl 176) Kitabu's-Salat, 90-Namaz kılan kişinin ayakkabılarını çıkarması durumunda onları nereye koyacağı babı. İbni Huzeyme (2/135) Ortaya çıkan bir illet durumunda farzların nasıl yerine getirileceği hakkındaki bablar, 408-A-yakkabılarla namaz babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/152.
[299] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/152-153.
[300] 1283-Ebu Davud (1/175) Kitabu's-Salat, 89-Ayakkabılarla namaz kılma babı. Nesai (2174) 9-Kitabu'l-Kıble, 25-İmamın cemaate namaz kıldırırken ayakkabılarını nereye koyacağı babı. İbni Huzeyme (2/106) Ortaya çıkan bir illet durumunda farzların nasıl yerine getirileceği hakkındaki bablar, 408-Ayakkabılarla namaz babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/153.
[301] 1284-Mecme'u'z-Zevaid (2155) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Şevkani, Neylu'l-Evtar (2I132)'da bunun sahih olabileceğine işaret etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/153.
[302] Ebu Davud, aynı yer. İsnadı sahihtir.
1285-Ebu Davud (1/175) Kitabu's-Salat, 89-Ayakkabılarla namaz kılma babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/154.

[303] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/154.

[304] 1286-Buhari (11494) 8-Kitabu's-Salat, 24-Ayakkabılarla namaz kılma babı. Müslim (11391) 5-Kitabu'l-Mesacİd ve Mevadi'i's-Salat, 14-Ayakkabılarla namaz kılmanın caizlîği babı. Tirmizi (21292) Ebvabu's-Salat, 293-Ayakkabılarla namaz kılmak hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/74) 9-Kitabu'l-Kıble, 24-Ayak-kabılarla namaz kılma babı
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/154-155.

[305] 1287-Ebu Davud (1/176) Kitabu's-Salat, 89-Ayakkabılarla namaz kılma babı. Hakim (1/260) Bu rivayetinin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun görüsüne muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/155.

[306] 1288- Ebu Ya'la (41244) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (U/102) Mecme'u'z-Zevaid (2/57) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviîerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/155156.

[307] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/156.

[308] 1289-Ebu Ya'la (121311) Mecme'u'z-Zevaid (2/57) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir'de ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve Ebu Ya'la'nın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Musannif de bunu Evsat (62, 63)'ta rivayet etmiştir. Mecme'u'l-Bahreyn'de de bir başka tankla ve farklı bir lafızla rivayet etmiştir." İbni Huzeyme (21104) Sergiler Üzerine Namaz, 407-Sec-cade (veya secde İçin kullanılan bir örtü) üzerine namaz kılınması babı. (BİzIm "bir örtü" anlamını verdiğimiz) Humra kelimesi, yere serilen hasır veya sergiden insanın üzerine secde edeceği miktar için kullanılır. Bitkilerden böyle secde edilecek yere serilmek üzere oluşturulan şeye de böyle denir. İbnu'l-Esir bü-yük bir parçanın da humra olarak adlandırıldığı yönünde açıklamada bulunmuştur.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/156.

[309] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/156.

[310] 1290-Mecme'u'z-Zevaid (2/57) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/157.

[311] 1291- Ahmed bin Hanbel (6/149) Hz. Aişe (r.a.)'den, Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121382) Keşfu'l-Estar (1/291) Secde için kullanılan örtü (veya seccade) üzerine namaz babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/56) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Bezzar ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve (Taberani): "..ve üzerine secde eder" ifadesini ilave etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/157.

[312] 1292-Tirmizi (2/151) Ebvabu's-Salat, 246-Seccade üzerine namaz kılma hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/157.

[313] 1293-Ahmed bin Hanbel (6/248) Mecme'u'z-Zevaid (2156) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te İsimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/157-158.

[314] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/158.

[315] Ebu Davud (1/176) Kitabu's-Salat, 91-Seccade üzerine namaz babı. Buharı (1/488) 8-Kitabu's-Saîat, 19-Namaz kılan birinin secde ettiğinde elbisesinin hanımına dokunması durumu ile ilgili bab.

[316] Müslim (11367) 4-Kitabu's-Salat, 51-Namaz kılanın önünden geçilmesi babı. Ayrıca: sh 458, 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 48-Nafile namaz için cemaat oluşturmanın caiz olduğu babı.

[317] 1294-Nesaİ (2/57) 8-Kitabu'l-Mesacid, 44-Seccade üzerine namaz babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/158-159.

[318] 1295-Müslim (1/369) 4-Kitabu's-Salat, 52-Tek elbise içinde namaz kılma ve böyle bir elbisenin giyim şekli babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/159.

[319] 1296-Buhari (3/80) 2î-Kitabu'l~Amel fı's-Sala, 9-Namazda secde için elbiseyiyayma babı. Müslim (1/433) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 33-Havanın çok sıcak olmaması durumunda öğle namazını vaktin girmesiyle birlikte erkenden kılmanın müstehab olduğu babı. Ebu Davud (1/177) Kitabu's-Salat, 93-Elbise üzerine secde etme babı. Tirmizi (21479) Ebvabu's-Salat, 411-Sıcak ve soğukta elbise üzerine secde etmeye ruhsat olduğu hakkında bildirilenler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/159.

[320] Müslim (1/458) Aynı yer.

[321] Müslim (1/457) Aynı yer.

[322] Nesai (2156,57) 8-kitabu'l-Mesacid, 43-Hasır üzerine namaz kılma, babı.
1297-Buhari (11488) 8-Abduîlah bin Abbas (r.a.) 20-Hasır üzerine namaz kılma babı. Müslim (11457) 5-Kitabu'î-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 8-Nafile namaz için cemaat oluşturulmasının caiz olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/160-161.

[323] Buhari (101499) 78-Kitabu'l-Edeb, 65-Ziyaret ve bir topluluğu ziyaret ederek onların yanında yemek yiyen kimse ile İlgili bab. Ahmed bin Hanbel (11232) Ibni Mace (1/328) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 63-Seccade üzerine namaz kılma babı. Bu hadisin ravileri arasında Zum'a bin Salih Cundi bulunmaktadır ki, bu kişi zayıftır. Bunu Ahmed bin Hanbel, İbni Mu'in ve daha başkaları zayıf görmüşlerdir. Ahmed bin Hanbel (4/254) Ebu Davud (11177) Kitabu's-Salat, 92-Hasır üzerine namaz kılma babı. Bu hadisin senedinde zayıflık bulunmaktadır ancak daha önce geçtiği üzere hasır üzerine namaz kılmanın gerçekleştiği sabittir. Bunu Buhari, Tarihinde ve İbni Ebi Şeybe rivayet etmiştir. Ancak İbni Ebi Şeybe: "Üstüste altı sergi" lafzıyla vermiştir.

[324] Şerhu's-Sünne (2/441)
1298-Buhari (3/57) 19-Kitabu't-Teheccüd, 33-Yolcu değilken kuşluk namazının kılınması babı. Ebu Davud (11176,177) Kitabu's-Salat, 92-Hasır üzerine namaz kılma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/161-162.

[325] Burada ve bunu izleyen rivayetlerde sergi anlamına tanfise kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime genelde oturmak için yere serilen bütün sergiler hakkında kullanılsa da özelde hurma yaprağından dokunmuş sergiler için kullanılır. (Çeviren)

[326] Neytu'l-Evtar (2/127-131)

[327] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/162-163.

[328] Ebu Davud (11133) Kitabu's-Salat, 24-Develerin yataklarında namaz kılmaktan nehiy babı. Bu

konuda Ebu Hureyre (r.a.)'den muhtasar olarak ve Abdullah bin Mu-ğaffel'den rivayet nakledilmiştir. Deve yataklarında namaz kılınmasının nehyedil-mesinin sebebi buraların pis olması değildir. Çünkü aynı pislik koyun yataklarında da mevcuttur. Bu yasağın sebebi şudur: Develer su içecekleri yere arka arkaya birbirlerini ite ite gelirler. Su içince başlarını kaldırırlar ve bu esnada su içtikleri alanda yayılmalarından ve ürküp dağılmalarından ve bu nedenle namaz kılana eziyet vermelerinden emin olunmaz.

[329] 1299-Ahmed bin Hanbel (4/85) Bu hadisi Ahmed bin Hanbel mana yönünden rivayet etmiştir ve isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/163-164.

[330] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/164-165.

[331] 1300-Buhari (11341) 4-Kitabu'l-Vudu, 66-Develerin, koyunların ve diğer hayvanların sidikleri ve yatak yerleri babı. Aynı şekilde: (11526) 8-Kitabu's-Salat, 49-Koyunla-rın yataklarında namaz kılma babı'nda da nakledilmiştir. Müslim (11374) 5-Ki-tabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 1-Resulullah (a.s.)'ın Mescidi'nin yapılışı babı. Tirmizi (2/182) Ebvabu's-Salat, 259-Koyunların ve develerin yataklarında namaz kılma konusunda gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/166.

[332] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/166.

[333] 1301-Muvatta (1/169) 9-Kitabu Kasri's-Salati fi's-Sefer, 23-Namazın genelinde amel babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/166.

[334] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/167.

[335] 1302-Tirmizi (2/177-178) Ebvabu's-Salat, 258-Ne gibi şeylere doğru ve nelerin üzerinde namaz kılmanın mekruh olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "isnadı zayıftır" demiştir. İbni Seken ve İmamu'l-Harameyn bunun sahih olduğunu söylemiştir. (Bkz. Neylu'l-Evtar, 21142)
Çöplükte namaz kılınmasının yasak edilmesinin sebebi buralarda pislik bulunmasıdır.
Hayvan kesilen yerlerde namaz kılma yasağının sebebi de yine buralarda pislik bulunmasıdır. Çünkü kesim esnasında hayvanların kanları ve pislikleri buralara dökülür.
Kabristan konusuna gelince, buraların topraklarının ölülerin irinleri ve pislikleri ile karışmasından dolayı Resulullah (a.s.) buralarda namaz kılınmasını yasaklamıştır. Böyle olunca buralarda kılınan namaz geçerli olmaz veya buralarda namaz kılınması doğru olmaz. Kabristanın temiz bir yeri üzerinde namaz kılarsa uygun olur ve namazı geçerli olur. Hamam için de aynı şey söz konusudur. Eğer hamamın temiz bir yerinde namaz kılınırsa kılınan namaz geçerli olur. Yol ortası denirken de bizzat yol ve üzerinde yürünen yer kastedilmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/167.

[336] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/167-169.

[337] Buharı (6/407) 60-Kitabu'l-Enbiya 10. bab. 3366-Musa bin İsmail'in rivayeti. Burada "kırk yıl" denirken ikisi arasındaki mesafenin kırk yıllık yol olduğu anlamı değil de inşa edilmeleri arasındaki zamanın kırk yıl olduğu anlamı kastedilmektedir.
1303-Buhari (6/458) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 40-Yüce Allah'ın Sad suresi 30. ayeti kerimesinde geçen sözü ile ilgili bab. Müslim (1/370) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Me-vadi'i's-Salat. Nesai (2/32) 8-Kitabu'l-Mesacid, 3-İlk olarak hangi mescidin (mabedin) yapıldığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/169.

[338] 1304-Ebu Davud (j/132-133) Kitabu's-Salat, 23-Üzerinde namaz kılmanın caiz olmadığı yerlerle ilgili

bab. Tirmizi (21231) Ebvabu's-Salat, 236-Kabristan ve hamam dışında bütün yeryüzünün mescid olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi Söyle söylemiştir: "Bu konuda Hz. Ali (r.a.)'/len, İbni Amr (r.a.)'dan, Cabir bin Abdullah (r.a.)'tan, Abdullah bin Abbas (r.a.)'tan, Huzeyfe (r.a.)'den, Enes bin Malik (r.a.)'ten, Ebu Umame (r.a.)'den ve Ebu Zer (r.a.)'den de rivayette bulunulmuştur. Bütün bunlar şöyle söylemişlerdir: "Resulullah (a.s.) söyle buyurdu: "Benim için yeryüzünün tamamı mescid ve temiz kılındı." Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/170.

[339] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/170-171.

[340] 1305- Ebu Davud (3/217) Kitabu'l-Cenaiz, Kabir üzerine oturmanın tnekruhluğu babı. Tirmizi (3/367) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 57-Kabirlerin üzerinde yürümenin, üzerlerinde oturmanın ve kabirlere doğru namaz kılmanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/67) 9-Kitabu'l-Kıble, 11-Kabire doğru namaz kılmaktan ne-hiy.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/172.

[341] Neylu'l-Evtar (2/136-139)
1306-MüsUm (11377-378) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 3-Kabirlerin üzerine mescid yapılmasından, mescidlerin içine kabirler koymaktan ve kabirlerin mescid edinilmesinden nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/172-173.

[342] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/173.

[343] 1307-Nesai (1/209,210,211) 4-Kitabu'l-Ğusl ve't-Teyemmüm, 26-Toprakla teyemmüm babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/173.

[344] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/173-174.

[345] 1308-Buhari (11528-529) 8-Kitabu's-Salat, 52-Kabristanlarda namaz kılmanın mekruh-luğu babı. Müslim (1/538) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 29-Nafüe namazı evde kılmanın müstehab olduğu camide kılmanın da caiz olduğu babı. Ebu Davud (2169) Kitabu's-Salat, 11-Evde nafile namaz kılmanın fazileti babı. Tirmizi (2/313) Ebvabu's-Salat, 331-Nafile namazı evde kılmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/197-198) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar 1 -Evlerde namaz kılmağa teşvik ve bunun fazileti babı. İbni Mace (1/438) 5-Kita-bu İkameti's-Salat ve's-Sunneti fiha, 186-Evde nafile namaz kılma hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/174.

[346] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/174-175.

[347] 1309-Ahmed bin Hanbel (2116) Müslim (î/539) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha 29-Nafile namazı evde kılmanın müstehab olduğu camide kılmanın da caiz olduğu babı. Kitabu't-Tatbik (5/157) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 2-Bakara suresinin ve Ayetu'l-Kursi'nin fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/175.

[348] 1310-Müslim (1/539) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 29-Nafile namazı evde kılmanın müstehab olduğu, camide kılmanın da caiz olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/175-176.

[349] 1311-Muvatta (1/168) 9-Kitabu Kasri's-Salati fı's-Sefer, 23-Namazın genelinde amel babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/176.

[350]
1312-Buhari (10/517) 78-Kitabu'l-Edeb, 75-Sinirlenmek ve Allah'ın emri için sertlik göstermek konusunda caiz olan, Müslim (1/539-540) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 29-Nafile namazı evde kumanın müstehab olduğu, camide kılmanın da caiz olduğu babı,
"Bazı kimseler de O'nu izlediler": Burada izlediler denirken, söz konusu kişilerin O'nun bulunduğu yere gittikleri ve etrafında toplandıkları anlamı kastedilmektedir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/176-177.
[351]
1313-Buhari (11/208) 80-Kitabu'd-Da'avat, 66-Yüce Allah'ı zikretmenin fazileti babı. Müslim (1/539) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 29-Nafîle namazı evde kılmanın müstehab olduğu, camide kılmanın da caiz olduğu babı, Bir Not: Buhari, bu hadisi "ev" kelimesine yer vermeden "(Allah'ı) anan ile an-mayanın örneği..." lafzıyla rivayet etmiştir. Buhari'nin Ebu Kureyb'in ve Ebu Usame'nin diğer arkadaşlarının nakillerinden ayrı olarak kendisinin yalnız başına bu ifadeyle rivayette bulunması, onun bunu kendi ezberinden naklettiğini ve anladığı manayı esas alarak rivayette bulunduğunu göstermektedir. Bu ise ölüm ve hayat ile oturulan yerin değil içinde oturulanın vasfedilmesi anlamıdır. Yani Buhari rivayetin lafzını değil ifade ettiği anlamı esas alarak, oturulan yeri değil de içinde oturan kişiyi ölüye veya diriye benzetmiştir. Bir evin ölüye veya diriye benzetilmesinde de aslında onun içinde oturulan Hmse kastedilir. Bu itibarla rivayette Allah'ı anan kimse, dışı hayat nuru ile süslenmiş içi de marifet dolu bir diriye benzetilmiştir. Evinde Allah'ı anmayan dolayısıyla dışı atıl (bir iş görmeyen) içi ise batıl olan kimse de ölüye benzetilmiştir- (Bkz. Şerhu's-Sunne, sh. 5, 14,15. (Yayıncı)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/177.
[352]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/177-178.
[353]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/178-18/0.
[354]
Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (11412,11429 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (1/337 ve sonrası) Muhazzeb (1/88) Muğni (2/5) Fıkhu'l-İslami (1/771 ve 215 ve sonrası)
[355]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/181-186.
[356]
Bakara Suresi: 238
[357]
1314-Buhari (3/72) 21-Kitabu'l-Amelfı's-Sala, 2-Namazda yasak olan söz babı. Bu hadisin aynısı, Buhari (8/198) 65-Kitabu't-Tefsir, 43-Yüce Allah'ın: "Gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun" sözü ile ilgili bab. Müslim (11383) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 7-Namazda konuşmanın haram olduğu babı. Nesai (3/18) 13-Kitabu's-Sehv, 20-Namazda konuşma babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/186.
[358]
Ebu Davud (î/243) Kitabu's-Salat, Namazda selâma cevap verme babı.
[359]
Nesai (3/19) 13-Kitabu's-Sehv, 20-Namazda konuşma babı.
[360]
1315-Buhari (3/72) 21 -Kitabu'l-Amel fi's-Sala, 2-Namazda yasak olan söz babı. Müslim (11382) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 7-Namazda konuşmanın haram olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/187-188.
[361]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/188.
[362]
1316-Ebu Davud (J/243) Kitabu's-Salat Namazda selâma cevap verme babı. Tirmizi (2/203) Ebvabu's-Salat, 271-Namazda işaret hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/5) 13-Kitabu'sSehv, 6-Namazda işaretle selâma cevap verme babı. Bu hadis ha-sendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/189.

[363] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/189.

[364] 1317-Ebu Davud (11243-244) Kitabu's-Salat Namazda selâma cevap verme babı. Tirtnizi (2/204) Ebvabu's-Salat, 271-Namazda işaret hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/5) 13-Kitabu's-Sehv, 6-Namazda işaretle selâma cevap verme babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/190.

[365] 1318-Mûslim (1/381) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 7-Namazda konuşmanın haram olduğu babı. Ebu Davud (1/244) Kitabu's-Salat, Namazda aksıran birine "yerhamukellah" deme babı. Nesai (3/14) 13-Kitabu's-Sehv, 20-Namazda konuşma babı. Nesai buradaki rivayetinde başta kâhinlik ve uğursuzluk aramakla ilgili sözlere yer vermiş, daha sonra namazda konuşmakla ilgili ifadeleri üçüncü olarak da cariye olayını aktarmıştır.
Kâhinler: Cahiliye döneminde insanlar onlara giderek kendi kanaatlerine göre onların gayb alemi ile ilgili bilgileri bildirmelerini istiyorlardı. Bu işin hakikati ise şudur: Cinlerden biri ona görünür ve o gökteki haberlerden gizlice kaptığı ve dinlediği şeyleri ona iletir. O cinin ilettikleri içinde bazen doğru şeyler çıkabilir. Ama söyledikleri içinde yalan sözler daha çoktur. Bu husus sahih hadiste açık olarak ifade edilmiştir.
Uğursuzluk aramak: Bunun aslı şudur: Araplar bir yolculuğa çıkmak veya ö-nemli bir işe başlamak istediklerinde bir kuşu yakalayarak onunla uğur tesbitinde bulunmak isterlerdi. Bu uygulamadan sonra gerek söz ve gerek iş olarak kanaatleri hangi tarafa ağır basar veya içlerine ne tür bir duygu doğarsa ona göre hareket ederler, ya istediklerini yapar veya vazgeçerlerdi. Şeriat bunu yasaklayarak Allah 'in kaza ve kaderine teslim olunmasını istemiştir. Şeriatı kabul edenler için de bunun yerine istihare uygulamasını getirmiştir. Bu alternatif ne kadar da güzeldir/ Çizgi çekmek: Buradaki çizgi çekmekle kastedilen müneccimin kum üzerine parmağıyla çizgi çekmesidir. Müneccim bu çizgisine göre hüküm verir ve onunla vicdani bir şeye ulaşmaya çalışırdı. Bu uygulama haram kılınmıştır. Bu uygulama peygamberlerden birinin mucizesiydi. Ancak başkalarının uygulamaları onunkine kıyaslanamaz, çünkü hiç kimse çizgisini söz konusu peygamberin çizgisine denk getiremez.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/191-193.

[366] Mülk Suresi: 16

[367] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/193-196.

[368] Ehli sünnet ve'l-cemaatin prensiplerinden biri Yüce Allah'ın sıfatları ile ilgili rivayetler konusunda te'vile başvurmamak ve bu konudaki rivayetleri aynen kabul ederek rivayetlerde kastedilen asıl anlamın doğruluğuna inanmaktır. Yoksa bu konuda yapılması gereken tefviz (havale etmek) değildir. Bu konuda bkz. Tahavi Akidesi Şerhi, İbni Teymiyye'nin Me'aricu'l-Kabul ve'l-Fetva'l-Hameviyye'si, Es'ari'nin İba-ne'si. (Yayıncı)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/196.

[369] 1319-Tirmizi (5/86) 44-Kitabu'l-Edeb, 7-Yüce Allah'ın aksırmayı sevdiği, esnemekten ise hoşlanmadığı hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (2/61) Namazda söylenilmesi mubah olan sözlerle ilgili bablar bölümü, 359-Namazda esneyen birinin "hah" diye ses çıkarmasının yasak olduğu babı. Hakim (41263) Kitabu'l-Edeb, Hakim bunun sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/196.

[370] 1320-Müslim (4/2293) 53-Kitabu'z-Zuhd ve'r-Rekaik, 9-Aksıran için "yerhamukellah" demekle ve esnemenin mekruh olduğuyla ilgili bab. İbni Huzeyme (2/61) Namazda söylenilmesi mubah olan sözlerle ilgili bablar bölümü, 348-Namazda esnemenin mekruh olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/197.

[371] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/197.

[372] 1321-Buharı muhtasar olarak: (21284) 10-Kitabu'l-Ezan, 125-"Allahumme rabbenâ le-ke'l-hamd" demenin fazileti babı. Bunu İbni Hacer Askalani, Fethu'l-Bari (10/600) 78-Kitabu'l-Edeb 123-Aksırmaktan dolayı hamdetmek babı'nda nakletmistir. Ebu Davud (î/205) Kitabu's-Salat, Namazın başlangıcında nasıl bir dua okunacağı babı. Tirmizi (21254) Ebvabu's-Salat, 296-Namazda aksıran bir kimse hakkında gelen
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/197-198.

[373] Ebu Davud (11244) Kitabu's-Salat, Namazda selâma cevap verme babı.

[374] 1322-Ahmed bin Hanbel (21461) Ebu Davud (11244) Kitabu's-Salat, Namazda selâma cevap verme babı. Hakim (1/264) Kitabu's-Salat.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/198-199.

[375] 1323-Ahmed bin Hanbel (2/239) Buharı (10/438) 78-Kitabu'l-Edeb, 27-İnsanlara ve hayvanlara merhamet babı.
"Namazda da selâm vermede de eksiltme yoktur": İmam Malik, bu hadisin arkasından bunun anlamı ile ilgili açıklamada bulunmuştur. Biz burada biraz daha geniş açıklamada bulunmak istiyoruz. (Hadisin metninde geçen ve bizim "eksiltme" anlamını verdiğimiz) "Ğirar" kelimesi eksilme, noksanlık anlamına gelir. Mesela devenin sütünün azalması hakkında bu kelime kullanılır. Namaz hakkında bu ifade ile kastedilen ise rükünlerinin tam olarak yerine getir ilmeme sidir. Bunun yanışım "ğirar" kelimesinin "uyku" anlamına geldiği de söylenmiştir. Yani (hadiste): "Namazda uyumak olmaz" denmiştir. Selâm konusunda ise iki durum söz konusudur. Metindeki "teslim (selâm verme)" kelimesi mecrur okunursa bu zaman namaza atfedilmiş olur. Bu durumda ifade -."Namazda da selâmda da eksiltme olmaz" anlamına gelir. Selâmdaki eksiltme ise şudur: Birisi "es-Selâmu aleyke" der diğeri buna cevabında sadece "ve aleyke" der. İkinci şekil ise söz konusu kelimenin mansub olarak okunmasıdır. Bu durumda bu kelime "ğirar" kelimesine atfedilmiş olur. Bu durumda ifade şu anlama gelir: "Namazda eksiltme ve selâm olmaz." Yahut ifade: "Namazda uyku ve selâm olmaz" anlamına gelir. Çünkü namaz sözlerinden olmayan bir sözün namazda söylenilmesi caiz değildir. Birinci okunuş şeklinde (yani "teslim" kelimesinin mecrur olarak ve "salat" kelimesine atıfla okunmasında) "ğirar" kelimesine "uyku" anlamı verilmesine yol yoktur. (İbnu'l-Esir)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/199-200.

[376] Meryem Suresi: 58
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/200.

[377] 1324-Ahmed bin Hanbel (4/25) Ebu Davud (1/238) Kitabu's-Salat, Namazda ağlama babı. Nesai (3113) 13-Kitabu's-Sehv, 18-Namazda ağlama babı. İbni Huzeyme (2/58) Namazda yapılması mubah olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 333-Namazda ağlamanın mubah olmasıyla birlikte namazda ağlamanın namazı bozmayacağının delilleri babı. İbni Hibban (2/66) Ebu Hureyre (r.a.)'nin hadisinin te'vili konusunda bizim yaptığımız açıklamanın yerinde olduğuna delalet eden rivayetler.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/200.

[378] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/201.

[379] Konunun geniş bir şekilde açıklaması için bkz. Nasbu'r-Raye (1/47,53)

[380] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/201-202.

[381] 1326-Müslim (1/385) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, Namaz esnasında şeytanı lanetlemenin ve ondan Allah'a sığınmanın ve namazda az amelin (ameli kalilin) caiz olduğu babı. Nesaİ (3/13) 13-Kitabu's-Sehv, 19-Namazda İblis'i lanetleme ve ondan Allah'a sığınma babı.

Dua: Burada Hz Süleyman (a.s.)'ın duası ile Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesinde yer alan dua kastedilmiştir: "Rabbim! Beni bağışla ve bana, benden sonra kimseye nasib olmayacak bir hükümranlık lütfet. Şüphesiz, sen pek çok ihsan sahibi olansın." (Sad Suresi: 35)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/202-203.

[382]
1327-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (171315-316) Mecme'u'z-Zevaid (2/88) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sa-hih'te İsimleri geçen ravilerdir." îbni Huzeyme (2150) 83-Herhangi bir özel durumun ortaya çıkması halinde namaz kılan kişinin bir şeyi almasına ruhsat olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/203-204.

[383]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/204.

[384]
Sad Suresi: 35

[385]
Buhari (6/457) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 40-Yüce Allah'ın Sad suresi 30. ayeti kerimesinde geçen: "Davud'a Süleyman'ı bahşettik. O ne güzel bir kuldu! (Her tutumun da Allah'a) yönelen biriydi" sözü ile ilgili bab.
Namazda akreb, yılan gibi zararlı canlıların az amelle (ameli kalil ile) öldürülmesi namazı bozmaz. Bu rivayet ve ondan önce geçen rivayet de buna delalet etmektedir.
1328-Buhari (11554) 8-Kitabu's-Salat, 75-Esirin veya borçlunun Mescid'de
bağlanabileceği babı. Müslim (11384) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, Namaz esnasında şeytanı lanetlemenin ve ondan Allah'a sığınmanın ve namazda az amelin (ameli kalilin) caiz olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/204.

[386]
1329-İbni Huzeyme (2151) 83-Herhangi bir özel durumun ortaya çıkması halinde namaz kılan kişinin bir şeyi almasına ruhsat olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/205.

[387]
1330-Buhari (131182) 93-Kitabu'l-Ahkam, 36-îmamın bir topluluğa giderek aralarım düzeltmesi babı. Müslim (1/316) 4-Kitabu's-Salat, 22-İmamın gecikmesi ve bir başkasının öne geçirilmesinin fitneye yol açmayacağını bilmeleri durumunda bîr başkasını Öne geçirmeleri babı. îbni Huzeyme (2/32) Namazda söylenmesi mubah olan sözlerle İlgili bablar bölümü, 32-Namazda bir münasebet dolayısıyla Allah'a hamd ve sena etmenin mubah olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/206-207.

[388]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/207-208.

[389]
Nesai (3/11) 13-Kitabu's-Sehv, 14-Kıble yönüne doğru az miktarda yürüme babı. Bu hadis basendir.
1332-Ebu Davud (11242) Kitabu's-Salat, Namazda amel babı. Tirmizi (21497) Ebvabu's-Salat 42]-Nafile namazda caiz olan yürüme ve amelin ne olduğu (miktarı) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/208.

[390]
1331-Buhari (3/77) 21-Kitabu'l-Amel fi's-Sala, 6-Namazda Özel bir durumun ortaya çıkması dolayısıyla geri geri veya öne doğru gitme babı. İbni Huzeyme (3/75) Cemaate gitmemeği caiz kılan mazeretlerle ilgili bablar bölümü, 144-Hastanın cemaate gitmemesine ruhsat olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/208-209.

[391]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/209.

[392]
1333-Ebu Davud (1/242) Kitabu's-Salat, Namazda amel babı. Tirmizi (2/234) Ebvabu's-Salat, 287-Namazda yılan ve akrebin öldürülmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen, sahih

olduğunu söylemi§tir. Nesai (3/10) 13-Kitabu's-Sehv, 12-Namazda yılan ve akrebin öldürülmesi babı. İbni Huzeyme (2141) Namazda yapılması mubah olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 313-Namazda yılan ve akrebin öldürülmesiyle emir babı. Hakim (1164) Kitabu's-Salat.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/209

[393] Buhari (10/525) 78-Kitabu'l-Edeb, 79-Dinin iyi anlaşılması açısından hakkın söylenmesinden utanılmayacağı babı. "Bizim aramızda görüş (içtihad) sahibi bir adam vardı": Burada re'y (görüş, içtihad) sahibi denirken kıyas ehli olanlar kastedilmektedir. Hadisçiler kıyas uygulamasına başvuranları ashabı re'y olarak adlandırırlar. Bunu söylerken onların hadislerde anlaşılması zor şeylerle karşılaşmaları durumunda yahut hakkında hadis bulunmayan meselelerde kendi görüşlerine başvurdukları anlamını kasdetmektedirler. Bunun yanısıra "re'y ehli" denirken o kimsenin haricilerin veya bid'atçilerin görüşünü benimsediği anlamı da kastedilir. Yukarıdaki rivayette kastedilen anlam da budur.

[394] 1334-Buhari (3/81) 21-Kitabu'l-Amelfı's-Sala, 11-Namaz esnasında hayvanın ürküp kaçması durumu ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/210-211.

[395] 1335-Buhari (3/103) 22-Kitabu's-Sehv, 6-Bir kimsenin kaç rek'at kıldığını, üç mü yoksa dört mü kıldığım bilmemesi durumunda oturduğu yerde iki secde yapacağı babı. Müslim (11291-292) 4-Kitabu's-Salat, 8-Namazın fazileti ve şeytanın onu duyması esnasında kaçacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/211-212.

[396] 1336-İbni Huzeyme (2148) Namazda yapılması mubah olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 327-Namazda, işaret edilen şeyi anlaştıracak şekilde işarette bulunmanın namazı kesmeyeceğinin ve bozmayacağının delili babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/212.

[397] Müslim (1/385-386) Aynı yer.

[398] Ebu Davud (11241) Kitabu's-Salat, 168-Namazda amel babı.

[399] Ebu Davud, aynı yer. sh.242
1337-Buhari (J/950) 8-Kitabu's-Salat, 106-Bir kimsenin namazda küçük bir kız çocuğunu omuzuna alması babı. Müslim (21385) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat 9-Namazda çocukları yüklenmenin caiz olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/212-213.

[400] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/213-214.

[401] 1338-Buhari (3/89-90) 21-Kitabu'l-Amelfı's-Sala, 18-Kişinin namazda bir şeyi düşünebileceği babı. Müslim (J/318) 4-Kitabu's-Salat, 23-Namazda uyarılması gereken bir seyİn ortaya çıkması durumunda erkeğin "Subhanallah" diyeceği, kadının ise el çırpacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/214.

[402] 1339-Buhari (3/77) 21-Kitabu'l-Amelfi's-Sala, 5-El çırpmanın kadınlar için olduğu babı. Müslim, aynı yer. Ebu Davud (1/248) Kiîabu's-Salat, 173-Namazda işaret babı. Tirmizi (2/205) Ebvabu's-Salat, 272-"Subhanallah" demenin erkekler için, el çırpmanın ise kadınlar için olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/11-12) 13-Kitabu's-Sehv, 16-Namazda teşbih ("Subhanallah" deme) babı. İbniMace (1/229) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunnetifiha, 65-Namazda "Subhanallah" demenin erkekler için, el çırpmanın ise kadınlar için olduğu babı. Buhari, Ebu Davud ve Tirmizi: "Namazda" ifadesine yer vermemişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/214.

[403]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/215.
[404]
1340- Buhari (2/233) 10-Kitabu'l-Ezan, 92-Namazda gözü göğe doğru çevirme babı. Müslim (1/321) 4-Kitabu's-Salat, 26-Namazda gözü göğe doğru çevirmekten ne-hiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/215.
[405]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/215-216.
[406]
1341-Müslim (11348) 4-Kitabu's-Salat, 41 -Rüku ve secdede Kur'an-ı Kerim okumaktan nehıy babı. Ebu Davud (4/47) Kitabul-Libas 9. bab. Nesai (8/191) 48-Kitabu'z-Zi-ne, 77-Altın yüzük takmaktan nehiy babı. Bu hadis Nesai'nin Süneninde bir başka yerde: (21217) 12-Kitabu't-Tatbik, 61-Secdede Kur'an-ı Kerim okumaktan nehiy ba-bı'nda da geçmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/216.
[407]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/216.
[408]
1342-Mecme'u'z-Zevaid (2/121) Kitabu's-Salat, Namazını tamamlamayan ve rüku ve secdesini unutan bir kimse ite ilgili bab. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/216-217.
[409]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/217.
[410]
1343-Ahmed bin Hanbel (3/444) Ebu Davud (J/228) Kitabu's-Salat, 147-Rüku ve secdede beli doğrulmayan bir kimsenin namazı ile İlgili bab. Nesai (2/214) 12-Kitabu't-Tatbik, 55-Kargamn gagalaması gibi namaz kılmaktan nehiy babı. Darimi (11303) Namazda ayaklarım ve kollarını yere sermekten ve karganın gagalaması gibi namaz kılmaktan nehiy babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Karganın gagalaması: Namazı karganın gagalaması gibi (veya yem toplaması gibi) kılmakla kastedilen anlam, secdede tum'aninete dikkat etmemek ve iki secde arasında oturmadan birinin ardından hemen diğerini yapmaktır. Resulullah (a.s.) böyle yapan birinin hareketini karganın gagalamasına benzetmiştir. Çünkü karga bir leşin üzerine konduğunda onu hızlı hızlı gagalayarak yer. Canavarların ayaklarını yere sermeleri gibi ayaklarını yere sermek: Bununla kastedilen, secde esnasında kollarını yere yapıştırmaktır. Nitekim köpek ve onun dışında kurt vs. gibi bazı canavarlar bazı durumlarda böyle yapmaktadırlar.
Bir adamın caminin bir yerinde devenin yer tutması gibi yer tutması: Bu, bir adamın camide belirli bir yer tutarak sürekli orada namaz kılmasıdır. Nitekim deve bir yatak alanında kendi için özel bir yer edinir ve sürekli oraya gidip orada yatar. Hadisin metninde geçen ifadenin, kişinin secdeye giderken, devenin çökme esnasında yaptığı gibi ellerinden önce dizlerini yere koyması anlamına geldiği de söylenmiştir. (İbnu'l-Esir)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/218.
[411]
1344-Mecme'u'z-Zevaid (2/126) Kitabu's-Salat, Secde babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/219.
[412]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/219.
[413]
1345-Ravdu'd-Dani (2/185) Mecme'u'z-Zevaid (2/82) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/219.
[414]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/219-220.

[415] 1346-Ebu Ya'la'nın Müsnedi (4/204) Bunu Heysemi de Mecme'u'z-Zevaid (2/82)'de Namazda gülme ve tebessüm babı'nda zikretmiş ve şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/220.

[416] I347-Mecme'u'z-Zevaid (2/82) Kitabu's-Salat, Namazda gülme ve tebessüm babı. Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar ancak bazıları hakkında (yani sika olup olmadıkları üzerinde) görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/220.

[417] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/220.

[418] 1348-Ibni Huzeyme (2/67) Namazda yapılması mekruh olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 361-Gösteriş için namazı süsleme ve güzel göstermeye karşı tehdidler olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/221.

[419] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/221.

[420] 1349-Ebu Davud (11174) Kitabu's-Salat, Namazda izan yere serme hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (11310) Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunnett fiha, 42-Namazda yapılması mekruh olan fiiller babı. îbni Huzeyme (2160) Namazda yapılması mubah olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 346-Namazda ağzı örtmekten ne-hiy babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/221-222.

[421] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/222.

[422] 1350-Ebu Davud (11172) Kitabu's-Salat, Namazda elbiseyi omuzdan atma babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/222.

[423] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/222

[424] 1351-Muvatta (1/159) 9-Kitabu Kasri's-Salafı's-Sefer, 17-Kişinin tuvalet ihtiyacının olması durumunda namaza durmasından nehiy babı. Ahmed bin Hanbel (4/35) Ebu Davud (1122) Kitabu's-Salat, 43-Bir kimsenin tuvalet ihtiyacının olması durumunda namaza durup duramayacağı babı. Tirmizi (11262) Ebvabu't-Tahare, 108-Namaz için kamet getirildiğinde bir kimsenin tuvalet ihtiyacının olması durumu ile ilgili bab. Nesai (21110) 10-Kitabu'l-İmame, 51-Cemaati terk konusundaki mazeret babı. Hakim (1/168) Kitabu't-Tahare.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/222-223.

[425] 1352-Ravdu'd-Dani (11245) Mecme'u'z-Zevaid (2/89) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat ve Sağir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/224.

[426] 1353-Ebu Davud (1122) Kİtabu's-Salat, 43-Bir kimsenin tuvalet ihtiyacının olması durumunda namaza durup duramayacağı babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.

[427] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/224.

[428] 1354-Müslim (1/393) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 16-Yemeğin hazır olduğu sırada namaza durmanın mekruh olduğu babı. Ebu Davud (1122) Kitabu's-Salat 43-Bir kimsenin tuvalet ihtiyacının olması durumunda namaza durup duramayacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/224-225.

[429] 1355-Buhari (21234) 10-Kitabu'l-Ezan, 93-Namazda sağa sola bakma babı. Ebu Davud (11239) Kitabu's-Salat, Namazda sağa sola bakma babı. Nesai (3/8) 13-Kitabu's-Sehv 10-Namazda sağa sola bakma hakkında sert tehdidler olduğu babı. Ibni Hu~ zeyme (1/245) Kitabu's-Salat, 90-Namazda sağa sola bakma hakkındaki deliller babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/225.

[430] 1356-Tirmizi (21483) Ebvabu's-Salat, 413-Namazda sağa sola bakma hakkında neler söylendiği babı. Nesai (3/9) 13-Kitabu's-Sehv, 11-Namazda sağa ve sola bakmaya ruhsat olduğu babı. İbnİ Huzeyme (1/245) Kitabu's-Salat, 91-Namazda sağa sola bakmanın nehyedilmiş olduğu hakkındaki deliller babı. İsnadı sahihtir. 226
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/225.

[431] 1357-Ebu Davud (11241) Kitabu's-Salat, Bu konuda ruhsat olduğu babı. Hakim (1/237)
Kitabu's-Salat, İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/226.

[432] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/226.

[433] 1358-Muvatta (1/157) 9-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 13-Namazda (secde yerindeki) çakılları temizleme babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/226-227.

[434] Nesai (21204) 12-Kitabu't-Tatbik, 33-Üzerine secde edilmesi için çakılların serinle-tilmesi babı. İsnadı basendir.
1359-Ebu Davud (1/110) Kitabu's-Salat, 3-Öğle namazının vaktiyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/227.

[435] Müslim (11387) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/227-228.

[436] 1360-Buhari (3179) 21-Kitabu'l-Amelft's-Sala, 8-Namazda çakılların temizlenmesi babı. Müslim (1/388) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, Namazda çakılları temizlemenin ve toprağı düzeltmenin mekruh olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/228.

[437] Müslim (1/387) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 17-Namazda elleri yanlardan bele koymanın mekruh olduğu babı.

[438] Buharı (3/88) 21-Kitabu'l-Amel fı's-Sala, 17-Namazda elleri yanlardan bele koyma babı.

[439] Bunu İbni Hacer (3/88) 21 -Kitabu'l-Amel fı's-Sala, 17-Namazda elleri yanlardan bele koyma babı'nın hamişinde ve şerhinde zikretmiştir. (Fethu'l-Bari)
1361-Buhari (3/88) 21-Kitabu'l-Amel fı's-Sala, 17-Namazda elleri yanlardan bellere koyma babı. Müslim (1/387) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 17-Namazda elleri yanlardan bellere koymanın mekruh olduğu babı. Ebu Davud (11249) Kita-bu's-Salat, Ellerini yanlardan beline koyarak namaz kılan bir kimse ile ilgili bab. Tirmizi (21222) Ebvabu's-Salat, 281-17-Namazda elleri yanlardan bellere koymaktan nehiy hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21127) 11 -Kitabu'l-İftitah, 12-Namazda elleri yanlardan bele koymaktan nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/228-229.

[440] Ahmed bin Hanbel (2/223) Ebu Davud (1/249) Kitabu's-Salat, Ellerini yanlardan beline koyarak namaz kılan bir kimse ile ilgili bab. Hakim (î/264) Kitabu's-Salat. İhtisar: Namazda yapılması yasak olan

hareket elleri yanlardan bele yani yanlardan karın boşluklarının hizasına gelen yerlere koymaktır. Bunun Yahudilerin yaptıkları bir hareket olduğu söylenmiştir. İhtisar'm kişinin eline dayanması anlamı taşıdığı da söylenmiştir. Ancak hadisin metninde bu kelime ile kastedilen anlam birinci anlamdır.
1362-Buhari (6/495) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 50-İsrailoğullan hakkında nelerin bildirildiği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/229.
[441]
Nesai (21127) 11-Kitabu'l-İftitah, 12-Namazda elleri yanlardan bele koymaktan ne-hiy babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/230.
[442]
1363-Ebu Davud (11237) Kitabu's-Salaî, 159-(Namazda) elleri yanlardan bele koyma ve
ayakları dikerek çömelme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/230.
[443]
1364-Ahmed bin Hanbel (6/52,237,252) Ebu Davud (4/72) Kitabu'l-Libas, Elbise üzerindeki haç işareti ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/231.
[444]
Burada: "Kendilerine kızılmış kimseler" denirken, Fatiha süresindeki: "Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet. Gadaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil" mealindeki ayeti kerimeye atıfta bulunulmaktadır. Tefsirlerde bu ayeti kerimede: "Gadaba uğrayanlar (yani kendilerine kızılmış olanlar)" ile kastedilenlerin Yahudiler olduğu ifade edilmiştir. (Çeviren)
[445]
Ebu Davud (1/261) Aynı yer. İsnadı hasendir,
[446]
1365-Ebu Davud (1/261) Kitabu's-Salat, Namazda ele dayanmanın mekruh olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/231
[447]
1366-Ahmed bin Hanbel (3143) Mecme'u'z-Zevaid (2125) Heysemi şöyle söylemiştir: 'Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/232.
[448]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/232.
[449]
Bkz, Neylu'l-Evtar (21381-82) (Özetlenerek)
1367-Ibni Mace (11310) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunnetifiha, 42-Namazda mekruh olan fiiller babı. Bu hadisin ravileri arasında Haris A'ver bulunmaktadır ki, bu kişinin rivayet ettiği hadisler zayıftır.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/232-233.
[450]
1368-Ebu Davud (11187) Kitabu's-Salat, 109-Namaz kılanın önünden geçilmesi yasağının mahiyeti babı. Tirmizi (2/161-162) Ebvabu's-Salat, 143-Namazt köpek, eşek ve kadından başkasının kesmeyeceği hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2163-64) 9'Kiîabu'l-Kıble, 7-Nelerin namazı keseceği ve nelerin kesmeyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/233-234.
[451]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/234.
[452]
1369-Muvatta (J/155-156) Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 11-Namazın önünden geçilmesi konusunda ruhsat babı. Buharı (1/571) 8-Kitabu's-Saiat, 90-İmamın sütresinin arkasındakiler için de sütre sayılacağı babı. Müslim (1/3.61) 4-Kitabu's-Salat, 47-Namaz kılanın sütresi babı. Ebu Davud (1/190) Kitabu's-Salat, 113-Eşeğin namazı bozmayacağını söyleyenler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/234.

[453] 1370-Müslim (1/365-366) 4-Kitabu's-Salat, 50-Namaz kılan için sütre sayılacak şeyin miktarı (büyüklüğü) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/235.
[454] Buhari (1/587) 8-Kitabu's-Salat, 103-Uyuyan birinin arkasında namaz kılınması babı, Müslim (11366) Aynı yer.
[455] Müslim, aynı yer.
[456] Buhari (1/588) Aynı yer, Müslim aynı yer.
[457] Buharı (1/586-587) Aynı yer, Müslim (1/367) Aynı yer. Bu konunun üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Bkz. İbnu'l-Kayyim'in İ'lâmu'İ-Muvakkİ'i ve el-Albani'nin Ahâd Hadislerle ilgili risalesi. (Yayıncı)
[458] 1371-Müslim (11366) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/235-236.
[459] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/236-237.
[460] Ebu Davud (11186) Kİtabu's-Salat, 108-Namaz kılanın Önünden geçene engel olması konusunda emir babı.
[461] Buharı (J/581) 8-Kitabu's-Salat, 100-Namaz kılanın önünden geçene engel olacağı babı.
[462] Müslim (1/362) 4-Kitabu's-Salat, 48-Namaz kılanın önünden geçene engel olunması babı.
[463] Muvatta (11154) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, ÎO-Bir kimsenin namaz kılanın önünden geçmesi konusunda sert tehdid olduğu babı.
[464] Ebu Davud (1/186) Kitabu's-Salat, 108-Namaz kılanın önünden geçene engel olması konusunda emir babı.
[465] Ebu Davud (1/191) Kitabu's-Salat, 115-Namazı hiç bir şeyin kesmeyeceğini söyleyenler.
[466] Nesai (8/61-62) Kitabu'l-Kasame, 47-48-Bir kimsenin yöneticiye başvurmadan kısas uygulaması ve hakkını alması babı.
"Namazı hiç bir şey kesmez" hadisinin, aynı anlamı taşıyan ve Darekutni ve Taberani tarafından rivayet edilmiş olan şahitleri bulunmaktadır. Bunu Abdurrezzak da, Musannafında 2366'da Ömer'in Zuhri'den, onun Sâlim'den, onun da Abdullah bin Ömer (r.a.)'den rivayeti tankıyla mevkuf olarak nakletmiştir. Bu rivayete göre Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle söylemiştir: "Namazı hiç bir şey kesmez. Gücünüz yettiği kadarım savın." Yahut: "Gücünün yettiği kadarını sav" demiştir. Bunun isnadı sahihtir. İmam Malik de, Muvatta (l/157)'da İbni Şihab'ın Sâlim'den, onun Abdullah bin Ömer (r.a.)'den rivayeti tankıyla Abdullah bin Ömer (r.a.)'in şöyle söylediğini bildirmiştir: "Namaz kılanın önünden geçenlerden hiç bir şey namazı kesmez." Bunun isnadı da sahihtir.
Hafız İbni Hacer, Feth (î/186)'de şöyle söylemiştir: "Said bin Mansur da sahih bir is-nadla Hz. Ali (r.a.)'den, Uz. Osman (r.a.)'dan ve daha başkalarından bunun benzeri bir hadisi mevkuf olarak rivayet etmiştir."
1372-Ebu Davud (11191) Kitabu's-Salat, 115-Namazı hiç bir şeyin kesmeyeceğini söyleyenler.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/237-239.
[467] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/239-240.
[468] Tirmizi (2/160) Ebvabu's-Salat, 251-Namaz kılanın önünden geçmenin mekruhluğu hakkında gelen

rivayetler babı. İbni Mace (1/304) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 37-Namaz kılanın önünden geçilmesi babı. İbni Hibban (4146) Kitabu's-Salat, Namaz kılanın Önünden geçilmesine engel olunması babı.
1373-Buhari (11584) 8-Kitabu's-Salat, 101 -Namaz kılanın önünden geçenin günâhı babı. Müslim (11363) 4-Kitabu's-Salat, 48-Namaz kılanın önünden geçene engel olunması babı. Ebu Davud (11186) Kitabu's-Salat, 109-Namaz kılanın önünden geçilmesi yasağının mahiyeti babı. Tirmizi (21158) Ebvabu's-Salat, 251-Namaz kılanın önünden geçmenin mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2166) 9-Ki-tabu'l-Kıble, 8-Namaz kılan ile sütresi arasından geçmek hakkında sert tehdidler olduğu babı. İbni Mace (11304) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunnetifîha, 37-Namaz kılanın önünden geçilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/240-241.
[469]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/241.
[470]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/241
[471]
1375-Ebu Davud (1/189) Kitabu's-Salat, 111-İmamın sütresinin arkasındakilerin de sütresi olduğu babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/242.
[472]
1376-Ebu Davud (1/188) Kitabu's-Salat, 111-İmamın sütresinin arkasındakilerin de sütresi olduğu babı. İsnadı hasendir. İbni Huzeyme (2120) Namaz kılanın sürtesi ile ilgili bablar bölümü,. 290-Namaz kılanın önünden geçmek isteyen bir koyuna engel olmasının mubah olduğu babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/242.
[473]
Nesai (1/100) Kitabu't-Tahare, 117-Uyuksama babı.
1377-Buhari (1(313) 4-Kitabu'l-Vudu, 53-üykudan dolayı abdest alma ve hafif uyuksamadan dolayı abdestîn gerekmediği görüşünde olanlar babı. Müslim (1/543) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasrına, 3î~Namazında uyuksayana (namazını bırakması) emri babı. Ebu Davud (2/33) Kitabu's-Salat, Namazda uyuksama babı. Tirmizi (2/186) Ebvabu's-Salat, 263-Uyuksama halinde namaz konusunda gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/436) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunnetifiha, 184- U-yuksarken namaz kılanla ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/242-243.
[474]
1378-Buhari (1/315) 4-Kitabu'l-Vudu, 53-Uykudan dolayı abdest alma ve hafif uyuk-samadan dolayı abdestin gerekmediği görüşünde olanlar babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/243.
[475]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/243.
[476]
1379-Müslim (11543) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 31-Namazında uyuksayan veya dili sürçen bir kimsenin bu durumu geçinceye kadar uyumak veya oturmakla emrolunduğu emri babı. Ebu Davud (2/33) Kitabu's-Salat, Namazda uyuksama babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/244.
[477]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/244.
[478]
1380-Mecme'u'z-Zevâid (2186) Kitabu's-Salat, Saç örgüleri arkadan birbirine bağlanmış halde namaz kılan bir kimse ile ilgili bab. Heysemi söyle söylemiştir : "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ra-vilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/244.
[479]
1381-Müslim (11355) 4-Kitabu's-Salat, 44-Secde organları ve namazda saçı veya elbiseyi tutmaktan

yahut saç örgülerini birbirine bağlamaktan nehiy babı. Ebu Davud (1/174) Kitabu's-Salat, 88-Saç örgülerini birbirine bağlamış halde namaz kılan bir kimse ile ilgili bab. Nesai (2/215) 12-Kitabu't-Tatbik, 57-Saç örgüleri birbirine bağlanmış bir halde namaz kılanın durumu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/245.

[480] Tirmizi (21223-224) Ebvabu's-Salat, 282-Namazda saçı tutmanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı.

[481] 1382-Ebu Davud (1/174) Kitabu's-Salat, 88-Saç örgülerini birbirine bağlamış halde namaz kılan bir kimse ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/245-246.

[482] 1383-Buhari (21295) 10-Kitabu'l-Ezan, 133-Secdenin yedi kemik üzere yapıldığı babı. Yine hadis: 137,138 aynı yer. Müslim (1/354) 4-Kitabu's-Salat, 44-Secde organları ve namazda saçı veya elbiseyi tutmaktan yahut saç örgülerini birbirine bağlamaktan nehiy babı, Ebu Davud (1/235) Kitabu's-Salat, 154-Secde organları babı. Tirmizi (2/62) Ebvabu's-Salat 203-Secdenin yedi kemik üzere yapıldığı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/208) 12-Kitabu't-Tatbik, 40-Secdenin kaç organ üzere yapıldığı babı. İbni Mace (1/331) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 67-Namazda saçın ve elbisenin nasıl olacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/246.

[483] 1384-Ahmed bin Hanbel (5/368) Mecme'u'z-Zevâid (2/234) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Ahmed bin Han-bel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
"Bu şeytanın oturağıdır": Saç örgülerinin üzerinde namaz kıldığı ve secde ettiği yere değmesi için örgülerini birbirine bağlamayıp salıvermesini emretmiştir. Bir başka hadisi şerif buna delalet etmektedir. Bu hadisi şerife göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Ben yedi organ üzerine secde etmekle ve saçı veya elbiseyi tutmamakla emrolundum."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/246-247.

[484] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/247.

[485] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/247-248.

CAMİLER, CEMAAT VE CUMA NAMAZI
CAMİLER VE HÜKÜMLERİ
CEMAAT VE HÜKÜMLERİ
CUMA NAMAZI VE HÜKÜMLERİ
CAMİLER, CEMAAT VE CUMA NAMAZI
GENEL GİRİŞ

Daha Önce genelde namazın faziletinden ve özelde beş vakit namazın faziletinden söz ettik. Daha sonra namazın şartları ve şekliyle ilgisi bulunan, rükünleriyle, vacipleriyle, sünnetleriyle, adabıyla, namazda yapılması mekruh olan fiillerle, namazı bozan fiillerle bağlantısı olan hususlardan söz ettik. Bunlar sadece beş vakit namazla bağlantılı değildir. Aynı zamanda nafile namazlarla, vitirle, cuma namazıyla, bayram namazlarıyla, istiska (yağmur istemek için kılman) namazıyla, hacet namazıyla, husuf ve küsuf (güneş ve ay tutulması dolayısıyla kılınan) namazlarla ve daha başka namazlarla bağlantılıdır. Bunlar arasında bazı ufak tefek farklılıklar bulunmaktadır ki, bunlardan yeri geldikçe söz edeceğiz.

Bizim için ezan ve kamet uygulaması konmuştur ki, bunlardan daha önce söz ettik. Ezan ve kamet beş vakit namazla ve cuma namazıyla ilgilidir. Cuma namazı, bunu şartlarına uygun olarak yerine getiren bir kimse açısından o gün (Cuma günü) beş vakit namazdan biri yerine geçer. Bu namazı yerine getirenin üzerinden o günkü öğle namazı farzı düşer. Çünkü bu namaz, onun hakkında vaktin farzı durumundadır.

Ezan, esas itibariyle camide gerek cuma namazının ve gerekse cemaatle namazın kılınması için bir çağrıdır. Dolayısıyla bu kısmın fasılları, camilere, cemaate ye cumaya özel olacaktır.

Camilerin duygu ve mana yönünden mamur edilmesi, İslâm'daki ibadetlerin en üstünlerindendir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler o-narabilir. İşte bunlar doğru yola ermişlerden olabilirler."[1]

İşte bu ayeti kerimede sayılan özellikler kimde toplanırsa işte o Allah'ın camilerini gerçek anlamda onarır ve imar eder. Bu özellikleri taşımayan kimsenin Allah'ın camilerini onarması ise zayıf bir şeydir.

Onarım; camilerin sağlamlaştırılması, cemaate ve cuma namazına, camilerde

düzenlenen zikir ve ilim meclislerine gidilmesiyle ve bütün bunların yerine getirilmesiyle olur.
İslâm'ın hayatı ve canlılığı, caminin onarımıyla gerçekleşir. Bu yüzden i-lim, davet ve eğitim ehlinin bu konuya ağırlık vermeleri gerekmektedir.
Çağların.tecrübesi şöyle demektedir:
Nerede camiye ve Rabbani kişilerin camilerde yürüttükleri eğitime ilgi varsa, bu ilgi oradaki îslâmi kültür ve gidişatm sağlıklı olduğunun, oradaki insanların temiz akıl ve sağlıklı beden sahibi olduklarının görüntüsüdür. Nerede de eğitim ve öğretim cami civarlarından ve Rabbani ilim adamlarından uzak kalmışsa orada iş zayıflamıştır. Bu yüzden biz her caminin ve mescidin camiyi ilim ve zikirle ihya etmeği amaçlayan bir meclisinin olmasını tavsiye ediyoruz.
"Ruh Terbiyemiz' adlı kitabımızda Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesini vermiştik:
"Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun örneği içinde çerağ bulunan bir kandil yuvası gibidir..."[2]
Orada bunun, Yüce Allah'ın: "Çerağ bir cam içindedir. Cam sanki inci gibi bir yıldızdır. O, doğuya da batıya da ait olmayan mübarek bir zeytin ağacından yakılır"[3] sözünde işaret edilen kalplerin bir türü olduğunu ifade etmiştik. Yine bu tür kalplerin varlığının camilerin rehberlerinin dışa akseden görüntüleri olduğunu ifade etmiştik. Bunun delili ise Yüce Allah'ın şu sözüdür:
"(Bu nur) Allah'ın, yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Oralarda sabah akşam O'nu teşbih ederler. Kendilerini ne ticaretin, ne de alışverişin Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymadığı adamlar (O'nu teşbih ederler). Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar."[4]
Esas itibariyle camilerde farz namazlar ve cuma namazı cemaatle kılınmalıdır. Tahiyyetu'l-Mescid, Küsuf namazı ve Teravih namazı dışındaki nafile namazlar açısından esas olan ise bunların evde kılınmasıdır.
Bayram namazları hakkındaki esas (prensip) ise bayram namazları için tahsis edilen açık alanda kılınmasıdır. Böyle bir alan bulunmazsa, o zaman normal bir şekilde camilerde kılınır. İtikafa giren biri bütün namazlarını camide kılar.
Camiler, ezan, kamet, cuma ve cemaat İslâm'ın şiarlarından yani işaretlerindendir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İşte böyle! Kim Allah'ın işaretlerini (şiarlarını) yüceltirse şüphesiz bu kalplerin takvasındandır."[5]

Bazı camilerin özel durumları bulunmaktadır. Bunlar Mescidi Haram, Mescidi Nebevi, Mescidi Aksa ve Küba Mescidi'dir. Bunlardan, ileride hacc ve umre bölümünde söz edeceğiz.
Cami, cuma ve cemaat; İslâm'ın canlılığının ve İslâm ümmeti içinde devam etmekte olduğunun göstergelerindendir. Bu yüzden camilere özen gösterilmesi ve cemaatle namaz kılmaya Önem verilmesi gerekmektedir. Cuma namazına ise özel bir ağırlık verilmeli, cuma hutbesinden de en ileri derecede yararlanılmalıdır.
Camilerin çoğaltılması, güzelce ayakta tutulması ve manevi işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi için büyük gayret sarfedilmesi şarttır. İslâm mimarisinin camilerin güzel bir şekilde inşa edilmesi konusunda çağlar boyunca ve değişik ülkelerde kazanılmış olan tecrübelerden yararlanması gerekir. Böylece yeni bir cami yapılırken Müslümanların camilerin yapılması, güzelleştirilmesi, değişik organlarının tertibi konusunda gösterdikleri gayretlerin en yüksek derecesi ortaya konmalıdır. Camilerin civarında cami binasından ayrı olarak umumi tuvaletlerin ve hamamların inşa edilmesine ve buralara sular bağlanarak, su hortumları konarak temizlik, ve taharet için gerekli şartların oluşturulmasına özellikle dikkat edilmelidir. Su hortumlarının temiz tutulabilmesi için bunların asılacağı bir yerin olması gerekir. Her tuvalette tuvalet kâğıdı ve çöp sepeti bulundurulmalıdır. Tuvaletlerin ve hamamların suları sünnette belirlenen şartlara uygun olmalıdır. Abdest alınacak yerlere özen gösterilmeli sularının abdeste uygun olmasına ve abdest almak isteyenin rahat bir şekilde oturup abdestini alabileceği bir yer yapılmasına dikkat edilmelidir. Abdest esnasında oturulacak taş oturaklar yapılmalıdır. Abdest alanların ve banyo yapanların yararlanacakları havlular bulundurulmalıdır.
Camiler yapılırken güzelliğine, değerine, genişliğine ve çok cemaat gelmesi durumunda bunları alabilecek kapasitede olmasına dikkat edilmelidir. Bunun için revaklar yapılmalı ve revakların her biri gerektiğinde genişletilebilecek nitelikte olmalıdır.
İçme sulan bulundurulmalı ve klimalar konulmalıdır. Buna ek olarak müezzinin, cami görevlilerinin, hatibin, imamın, öğreticilerin, davetçilerin ve camide ders verecek olanların da seçimine dikkat edilmelidir.
Camide namaz vakitlerinin ve yürütülen programların saatlerinin yazılacağı bir tablo da bulundurulmalıdır ki, cemaate devam edenler her bir namazın hangi vakitte kılınacağım ve sürekli devam eden derslerin hangi saatlerde başlayacağını bilsinler.
Bunun yanısıra, bozguncuların istismar etmelerine fırsat verilmemesi için

caminin ve camiye bağlı organların güzelce kullanılmasına özen gösterilmelidir. Tecrübelerin ışığında tatil ve izin günleri için özel programlar düzenlenmesi mümkün olduğunda bu tür programlar da düzenlenmelidir. Zaman zaman bu programlar dahilinde belli amaçlar taşıyan seyahatler de düzenlenmelidir.

Her caminin, camiye devam edenler ve camiyle ilgilenenler tarafından seçilen bir heyetinin bulunması uygun olur. Bu heyetin mensupları sözü edilen işleri organize etmeli ve ilgilendikleri caminin çevresinde oturan insanları ziyaret etmelidirler. Bunlar cami bünyesinde yararlı kitaplar ihtiva eden bir kütüphane kurmak için de çalışmalıdırlar. Gerektiğinde camide eğitim gören Müslümanların her birinin ihtiyaç duydukları kitapları çoğaltarak her birine bu gibi kitaplardan bir adet temin ederler.

Bazı camilerde kadınlar için özel bölümler yapılmıştır. Bunun yanısıra yerine göre konferanslarda ve farzı kifaye olan ilimlerle ilgili derslerde yararlanılacak bir takım mütalaa salonları yapılmıştır. Bazı Müslümanlar, bazı camilerde oralara gelecek misafirler için özel misafir odaları yapmışlardır. Ayrıca bazı camilerde itikafa veya halvete girmek yahut zikir amacıyla bir yere kapanmak isteyenler için özel odalar yapılmıştır. Bazı camileri yapanlar imam ve hatip gibi camide yürütülen hizmetlerle ilgilenenler için özel bölümler koymuşlardır. Bazıları misafirlerin gelmeleri durumunda yararlanılacak bir yemekhane koymaya dikkat etmiştir.

Müslümanlar eskiden beri camilerin ihtiyaçlarını görecek vakıflar kurma düşüncesine ağırlık vermişlerdir. Bütün bunları, imkân sahiplerinin hem çağın ihtiyaçlarına cevap verecek ve hem de önemli İslâmi çalışmalarda merkez olma rolünü yerine getirebilecek özellikte camiler yapmaları için hatırlatmada bulunmak amacıyla sıralıyoruz. Çağımızda camilerin yanlarında birer spor kulübü ve birer izci kulübü kurulması ve camilerin, kültürel yönden, değerler yönünden mükemmel ve farzı kifaye alanlardan birinde ihtisas sahibi Müslümanların yetişeceği birer yuva niteliği kazanması için işin ehli olan kişilerin harekete geçmelerinin şart olduğunu da söylemekteyiz.

Müslümanların camiler konusundaki gayretlerini ve camilerin ihtiyaç duyduğu büyük, küçük her şeye dikkat ettiklerini müşahade eden bir kimse hayretle karşılaşır. Camilere devam eden bazı kimseler cami bünyesindeki hiç bir organın zayi olmaması için teberru ve zekât toplama programları düzenlemektedirler. Cami heyetlerinin bazı özel günlerin değerlendirilmesi ve Ramazan ve hacc gibi bir takım ibadet mevsimleri için özel hazırlıklar yapmaları ne kadar güzel bir şeydir! Cami işleriyle ilgilenenlerin, insanların sevinçlerinde de üzüntülerinde de ortak hareket etmeleri için programlar düzenlemeleri gerekir. Birinin bir çocuğu

olduğunda onu ziyaret ederek cami adına hediyeler götürmelidirler. Biri evlendiğinde İslâmi usûlde törenler düzenlemeli ve erkekler de kadınlar da cami adına hediyeler takdim etmelidirler. Birisi vefat ettiğinde gerek ölüye karşı ve gerekse ailesine karşı yerine getirilmesi gereken görevler yerine getirilmelidir. Bu arada şunu bilmek gerekir ki, bir şeyin tamamının yapılması mümkün olmazsa tamamının da terkedilmesi gerekmez ve yapılabilecekler yapılır.
Caminin hayatı cumaya ve cemaate bağlıdır. Bu ikisi için en büyük önem verilmelidir. Caminin hatibinin bütün bir haftasını hutbe çalışmasına ayırması gerekir. Bazı hatiplerin hutbeleri hazırlamaya gereken önemi vermediklerini ve bu yüzden pek çok şeyi gözden kaçırdıklarını görmekteyiz. Bu gibiler, hutbe konularını iyi seçemedikleri gibi hutbeleri sunuşta da gereken başarıyı gösteremiyorlar. Bunun yanısıra çoğunlukla ilmi ve fıkhi dikkatten de mahrum oluyorlar. Dolayısıyla insanlara hatalı şeyler telkin ediyorlar. Bu yüzden kendimizi hatipleri çok ama alimleri az bir çağda yaşayanlar olarak görmeye başladık.
Bu bölümü camiye, cemaate ve cumaya ayırdık. Çünkü bunlar birbirleriyle bağlantılıdırlar. Bunlardan her bir konu için bir bölüm ayırdık. Birinci bölüm camiler, ikinci bölüm cemaat, üçüncü bölüm de cuma namazı hakkında olacaktır. [6]

CAMİLER VE HÜKÜMLERİ
GİRİŞ

Yeryüzünün en üstün ve değerli yerleri camilerdir. Camilerin de en üstünleri (efdalleri) şu üçüdür: Mescidi Haram, Medine Mescidi (Mescidi Nebevi) ve Mescidi Aksa. Bu üç mescidin en üstünü (efdali) de çoğunluğa göre Mekke Mescidi (Mescidi Haram)'dır. İmam Malik'e göre ise Medine Mescidi (Mescidi Nebevi)'dir.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimsenin ilimlerde üstadının camisinin kendisi açısından bir üstünlüğü vardır, mahallesinin camisinin de üzerinde bir hakkı vardır."

Camilerle ilgili hükümlerden bazıları şöyledir: Cünüp, hayızlı veya lohusa birinin camiye girmesi haramdır. Şafiiler ve Hanbeliler, bu gibilerin içinde beklemeksizin camiden geçmelerini caiz görmüş ve bunda bir kerahet olmadığını söylemişlerdir. Bu geçiş bir ihtiyaç dolayısıyla olsa da olmasa da farketmez. Hanefilere göre herhangi bir mazeret olmaksızın caminin yol edinilmesi tahri-men mekruhtur. Bir kimse camide ihtilam olursa derhal camiden çıkmalıdır. Ancak cam veya malı hakkında korkusunun olması yahut caminin üzerine kapalı olması gibi bir sebepten dolayı dışarı çıkma imkânının olmaması gibi bir mazereti olursa çıkmayabilir. Bir kimse cami dışmda cünüb olur ve su camide olursa bundan dolayı camiye girmesi ve caminin içinde gusletmesi caiz olmaz. Su istemek amacıyla girerse su isteyecek kadar bir süreden fazla kalmaması gerekir. Guslü gerektiren bir hali olmaksızın sadece abdesti olmayan (yani küçük hadesli) bir kimsenin camide oturmasının caiz olduğu konusunda Müslümanlar arasında görüş birliği vardır.

Şafiilere göre camide uyumakta herhangi bir kerahet yoktur. Ancak Hanefilere göre yabancı (garib) veya itikafa girmiş bir kimse dışındakiler için camide uyumak mekruhtur. Hanbeliler camilerin gece uyunan veya kaylule uykusu için yatılan yer olarak kullanılmasını mekruh görmüşlerdir. Yani camilerde gece uykusu veya kaylule uykusu için yatılmasını mekruh görmüşlerdir. Malikiler bir iş zorunluluğu dışında kâfirlerin camilere girmelerini yasaklamışlardır. Onlara göre meselâ bir kâfir daha az ücretle çalışır veya işi daha iyi yaparsa camiye girmesine izin verilebilir. Yani bu bir iş zorunluluğudur. Ebu Hanife kâfirin bütün camilere girmesini caiz görmüştür. Şafiiler Mescidi Haram'ı ve Mekke haremini kâfirlerin girebilecekleri yerlerden müstesna tutmuşlardır. Şafiilere göre bir kâfir cünüb de olsa Müslümanların izinleriyle camide uyuyabilir. Eğer

suyu etraftakilere sıkıntı vermezse, caminin içinde ab-dest alınması caizdir. En uygun olan ise bir kaptan abdest alınmasıdır. İmam Malik'e ve Ebu Hanife'ye göre caminin içinde abdest alınması tenzihen mekruhtur. Ancak Hanefiler abdest için düzenlenmiş bir yeri bundan (yani abdest almması tenzihen mekruh olan yerlerden) müstesna tutmuşlardır.
Camide bir şey yemede, içmede, sofra kurmada ve el yıkamada sakınca yoktur. Ancak caminin kirletilmemesi ve yeme içmeden sonra temizlik yapılması şarttır. Sarımsak, soğan, pırasa veya bunların dışındaki kötü ve kalıcı kokulu bir yiyecek yiyenin (bu koku gitmeden önce) zorunluluk dışında camiye girmesi mekruhtur. Bu gibi yiyeceklerin camide yenmesi veya kötü kokulu bir şeyin camiye sokulması ise öncelikle mekruhtur. Bütün bunlar Haneilere göre tahrimen mekruh, Malikilere göre ise haramdır.
Caminin tabanına veya duvarlarına tükürülmesi mekruhtur. Ancak tükürüğün (toprağın altına) gömülmesi veya insanın yanında taşıdığı bir şeye tükürmesi müstesnadır. Camide, bir kap olmaksızın (yani açığa) işemek, kan aldırmak veya hacamat yaptırmak haramdır. Kabın içine kan aldırmak veya hacamat yaptırmak da mekruhtur. Pisliğin (necasetin) camiye sokulması mekruhtur. Hanefilere göre caminin içinde necis sayılan bir yağla kandil yakmak veya camiyi pis (necis) bir şeyle badana etmek caiz değildir. Caminin içinde veya üstünde cinsel ilişkide bulunmak haramdır. Bir kimsenin bedeninde pislik (necaset) olur yahut yarası olur da bundan dolayı camiyi pisleteceğinden korkarsa, onun camiye girmesi haramdır. Ancak camiyi pisletmeyeceğinden emin olursa o zaman girmesi haram değildir. Caminin pis bir şeyle inşa edilmesi veya sıvanması da caiz olmaz.
Caminin içine ağaç dikilmesi mekruhtur. Caminin yararına olmaksızın içine kuyu açılması da mekruhtur. Ancak bu kerahet, bir binanın cami haline gelmesinden sonrası için söz konusudur. Ama vakfeden kişi caminin bir bölümünü de bu gibi şeyler için ayırırsa sakıncası yoktur. Caminin içinde tartışmak, sesini yükseltmek, kayıp bir şeyi aramak, alış veriş, kira sözleşmesi ve bunun gibi dünyevi anlaşmalar yapmak mekruhtur. Hanbelilere göre caminin içinde alış veriş haramdır. Eğer gerçekleştirilirse bu geçersizdir. Hanefilere ve Hanbelilere göre namaz kılanların kafalarını karıştıracak şekilde yüksek sesle zikir yapmak mekruhtur. Ancak (zikirleri) öğrenmekte olan kimse bundan müstesnadır. Onlara göre mubah olmayan bir şeye çekme ihtimali olan lüzumsuz şeyler konuşulması da mekruhtur. Mubah olan konuşma ise eğer namaz kılanların zihinlerini kanştırmazsa mekruh değildir.
Şafiilere göre camide dilenen birine bir şey vermekte kerahet yoktur. Ancak camide dilenmek Şafiilere göre de, Malikilere göre de, Hanbelilere göre de

mekruhtur. Bunlar sadece dilenene bir şey vermeği caiz görmektedirler. Hanefiler ise camide dilenmeyi haram, dilenene bir şey vermeği ise mekruh görmüşlerdir. Camiye hayvanların, delilerin ve camileri diğer binalardan ayıramayacak çağdaki çocukların sokulması mekruhtur.
Caminin terzilik vs. gibi herhangi bir meslek için işyeri gibi kullanılması da mekruhtur.
Ancak ilmi eserlerin tensihinde (yazımında, çoğaltılmasında) veya belli vakitlerde çalışılmasında sakınca yoktur. Camide sırtüstü yatılması, bir ayağın diğerinin üzerine konulması ve ileride göreceğimiz bazı durumlar dışmda parmakların birbirine geçirilmesi ve benzeri hareketler caizdir.
Camilerde ilim halkaları oluşturulması ve vaaz müstehabdır. Camide mubah şeylerin konuşulması ve mubah olan dünya işlerinden söz edilmesi de mubahtır. Bu konuşma esnasında gülünse de yine mubahlık sınırı aşılmış olmaz. Peygamber veya İslâm için övgü anlamı taşıyan yahut hikmetli anlamları olan veya güzel ahlâktan, zühdden ve hayır türünden ve benzeri şeylerden söz eden yahut İslâm'ı ve Müslümanları savunucu anlamlar taşıyan ya da küfrü ve kâfirleri tenkid eden şiirlerin okunması caizdir. Ancak bir Müs-lümanı tenkid, bir kötülüğü teşvik gibi kötü anlamlar içeren yahut zalimlerin Övülmesi gibi günâh içeren veya buna benzer zemmedilmiş şiirlerin okunması caiz değildir.
Caminin süpürülmesi, temizlenmesi ve camiye yakışmayan bir şeyin görünmesi durumunda onun giderilmesi sünnettir. Bir kimse yanında başkalarını yaralayabilecek bir silahla camiye girerse mümkün oldukça onu tutması gerekir. Bir yolculuktan gelenin önce camiye uğrayarak iki rek'at namaz kılması sünnettir. Camide oturanın orada bulunduğu sürece itikafa niyet etmesi güzeldir. Böyle bir niyetle fazladan ecir alır. Esas itibariyle camilerin kapatılmaması yani kapılarının kilitlenmemesi gerekir. Ancak korumak ve muhafaza etmek için veya bir kötülük edileceğinden korkulması yahut hürmetine lâyık olmayan bir harekette bulunulacağından endişe edilmesi durumunda kapatılabilir.
Camiye giren birinin tahiyyatu'l-mescid olarak iki rek'at namaz kılması sünnettir. Ancak kerahet vaktinde veya bazı ilim adamlarına göre nafile namaz kılınması caiz olmayan vakitte girerse, bu, ilim adamlarına göre tahiyya tu'1-mescid namazı kılınmaz. Mesela Hanefilere göre sabah namazından veya ikindi namazından sonra yahut namaz kılınması caiz olmayan üç kerahet vaktinde yani güneş doğarken, tam tepedeyken ve batarken tahiyyatu'I-mescid namazı kılınmaz.
Tesadüfen denk gelmesi durumu dışında yargıcın camide yargı için oturum gerçekleştirmesi uygun değildir. Çoğunluk had cezalarının camilerde

uygulanamayacağını söylemiştir. Bir yer cami olarak inşa edilirse oraya kabir eşilmesi caiz değildir. Ancak biri bir yere gömülür sonra onun için bir cami yapılırsa, eğer burada kabir, namaz kılanların kıblelerinin yönüne gelmez yahut kabirle namaz kılanlar arasında bir engel bulunursa yine kerahet olmakla birlikte bu camide namaz kılınması haram değildir.
Şafiilere, Hanbelilere ve Malikilere göre camilerin duvarlarına yazı yazılması ve raf yapılması caiz değildir. Malikiier ve Hanbeliler: "Kıble yönündeki duvara yazı yazılması mekruhtur, bunun dışındaki kısımlara yazılması mekruh değildir" demişlerdir.
Caminin duvarının içi ve dışı, kapısı olan avlusu, camiye bağlı veya kapısı caminin içine açılan minaresi camidendir; cami hakkındaki hükümler bunlar için de geçerlidir. Aynı şekilde camiye sonradan ilave edilen kısımlar ne kadar geniş yer kaplasa da bunlar için de cami ile ilgili hükümler geçerlidir.
Camiye girmek isteyen biri ayakkabılarına iyice bakar ve girmeden önce bunların üzerinde bulunan pislikleri temizler. Girerken camiye giriş duasını okuması, çıkarken de camiden çıkış duasını okuması müstehabdır. Bu dualar ileride gelecektir. Camiye girerken önce sağ ayağını, çıkarken de önce sol ayağını atar.
Taş, çakıl veya toprak gibi camiye ait bir şeyin alınması caiz değildir. Ancak temizlik amacıyla olursa alınabilir.
Müslümanların çokça cami inşa etmeleri, imar etmeleri, yapılanları ayakta tutmaları, ortaya çıkan arızalan tamir etmeleri gerekir.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Şehirlerde, köylerde, mahallelerde ve benzeri yerlerde ihtiyaca göre cami inşa edilmesi gerekir. Bu farzı kifayedir. Daha önce üzerinde kilise, yahut havra yahut mezarlık bulunan ve tamamen yıkılan bir yerin toprağı düzenlendikten sonra üzerine cami yapılması caizdir."
Hanefiler, insanların örfleriyle ilgili yenilikler gözönünde bulundurularak camilerin süslenmesini caiz görmüşlerdir. Camilerin görünüş güzelliği itibariyle oraya devam edenlerin evlerinden daha basit olması uygun değildir. Özellikle bunun başkalarının nazarında İslâm'ın gücü ve yüceliği konusunda duygulara etki eden bir yönü olursa, bu Jıusus daha da önem kazanır. Ancak bu konuda iyi niyetin taşınması gerekir.
Üzerinde bayram namazı kılınan açık alan, esas itibariyle cami değildir. Dolayısıyla burası cami hükmünde değildir. Bu itibarla cünüp veya hayızlı birinin bu alanda bulunması haram değildir.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:

"Ezandan sonra daha o vaktin namazı kılınmadan bir mazeret olmaksızın camiden çıkmak haramdır. Bir özür dolayısıyla çıkmak ise mubahtır."
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"Ezandan sonra namaz kılınmadan herhangi bir özür olmaksızın camiden çıkmak mekruhtur."
Ebu Hanife ve iki öğrencisi İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed: "Genç kadınların cemaate gelmeleri mutlak anlamda mekruhtur" demişlerdir. Ebu Hanife: "Yaşlı kadının sabah, akşam ve yatsı namazına gitmesinde bir sakınca yoktur" demiştir. Sonraki dönem Hanefi alimleri yaşlı da olsa, kadınların cemaate hatta cumaya, bayrama ve vaaza bile gitmelerinin mekruh olduğunu söylemişlerdir.
Malikiier de şöyle söylemişlerdir:
"Kadının örtülü bir şekilde bayram, cenaze, istiska, küsuf ve husuf namazlarına gitmeleri evla (en uygun) olana terstir. Fitneden emin olan genç bir kızın cenaze için camiye gitmesi, ailesine yakın olması şartına bağlıdır. Ancak hakkında fitneden korkulan birinin gitmesi mutlak olarak hiç bir şekilde caiz olmaz."
Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Genç olsun olmasın güzel ve çekici kadınların erkeklerle birlikte cemaatle namaz kılmağa gitmeleri mekruhtur. Böyleleri namazlarını evlerinde kılarlar. Güzel olmayan kadınlar için kocalarının izinleriyle yüzleri örtülü olarak cemaate gitmeleri caizdir. Evlerinde kılmaları ise daha iyidir."
Şafiiler kadınların kendi aralarında cemaat yapmalarını müstehab görmüşlerdir. Bu durumda imamları (önde değil de) aralarında durur. Hanefilere göre ise kadınların erkekler olmaksızın yalnız başlarına cemaat yapmaları tahrimen mekruhtur. Ancak kadınların cemaat halinde cenaze namazı kılmalarını caiz görmüşlerdir. Bu durumda imam aralarında durur.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir cami yıkılır ve yeniden imar edilmesi için gereken malzeme bulunamaz yahut bir başka cami yapmaları dolayısıyla cemaatin ona ihtiyacı kalmazsa, o yıkılan cami kıyamet gününe kadar yine cami olarak kalır (yahut arsası cami arsası olarak kalır -Çeviren) Bu binanın (veya yerinin) mülkiyeti onu inşa edenin yahut varislerinin eline geçmez. Bu caminin veya malının bir başka camiye taşınması caiz değildir. Ücreti ödense bile bir başka binanın sütun başlarının bir caminin duvarlarına konması helal olmaz."
İmam Muhammed ise şöyle söylemiştir:
"Eğer caminin vakfı tamamen yok olur ve caminin yeniden inşası için gereken malzeme bulunmazsa, mülkiyeti onu yapanın veya varislerinin eline geçer."

Hanefiler arasındaki bu görüş ayrılığı, caminin halıları, sergileri, hasırları ve kandilleri için de söz konusudur. Bunlara ihtiyaç kalmaması durumunda ne yapılacağı konusunda da aynı görüş ayrılığı vardır. İmam Ebu Yusuf: "Bir başka camiye nakledilir" demiştir. İmam Muhammed: "Sahiplerine (onları bağışlayan kişilere) geri verilir" demiştir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed arasında caminin enkazı konusunda da böyle bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. İmam Ebu Yusuf bu enkazın başka bir camiye nakledilmesi yönünde fetva vermiş, İmam Muhammed ise onu vakfedenlere geri verilmesi yönünde fetva vermiştir. İmam Ebu Hanife ise bunların hiçbirini caiz görmemiştir.
Bir kimse bir cami için, biri caminin onarımı, diğeri de imamı veya müezzini yahut öğreticisi için olmak üzere iki şey vakfederse, sonra imama veya diğer görevlilere vakfedilen yetersiz kalırsa, hakimin mahalledeki ileri gelen salihlere danışmak suretiyle caminin onarımı ve giderleri için vakfedilen kısmın fazlasından imama ve müezzine ait vakfa aktarma yapma hakkı vardır. Ancak vakıf kendilerine tahsis edilen taraf yahut bizzat vakfeden kişi muhalefet ederse, o zaman hakim bir tarafa tahsis edilen vakıftan diğerine aktarma yapamaz.
Caminin dar gelmesi durumunda, camiyi inşa eden veya bu konuda yetki sahibi olan kişi mahalle halkının ve yoldan yararlananların muvafakati ile yolun bir kısmını camiye katabilir. Ancak bu şekilde yolun bir kısmının camiye katılması, oradan geçenleri sıkıntıya düşürecek derecede olmamalıdır. Bunun tersi de caizdir. Yani Müslümanların yollarını genişletmek zorunda kalmaları durumunda, caminin arsasından bir kısmının yola katılması mümkündür. Bu durumda kâfir birinin buradan (yani caminin arsasından alman kısımdan) geç-rresi caizdir. Ancak cünüp ve hayızlı biri buradan geçmekten sakınmalıdır. Aynı şekilde arsanın asıl mahiyetine hürmet amacıyla hayvanları da bu kısımdan uzak tutmağa çalışmak gerekir. [7]

CAMİ YAPMA, HİZMETİNE ÖNEM VERME VE BUNUN FAZİLETİ

1385- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beldelerin Allah için en sevimli olanları camilerdir. Allah için beldelerin en sevimsiz olanları ise çarşılardır."[8]

1386- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medine'ye geldi. Medine'nin yukarısından Amr bin Avfoğulları mahallesi denen bir mahalleye indi. Onların aralarında ondört gece kaldı. Sonra Neccaroğullarmm ileri gelenlerine bir adam gönderdi. Onlar kılıçlarını kuşanmış halde geldiler. Ben Resulullah (a.s)'ın ve arkasına oturmuş haldeki Hz. Ebu Bekir (r.a)'in binek üzerindeki hallerini şu an görüyor gibiyim. Neccaroğullarmm ileri gelenleri de etraflarındaydılar. Sonunda Ebu Eyyub (r.a)'un avlusuna ulaştı. Sonra Neccaroğullarınm ileri gelenlerine bir adam gönderdi. Onlar geldiler. (Resulullah a.s) onlara şöyle buyurdu:
"Ey Neccaroğulları! Şu bahçenizi bana satın." Onlar da:
"Biz Allah'a yakınlıktan başka onun için bir ücret istemiyoruz" dediler.
Enes bin Malik (r.a) dedi ki:
"Orada benim dediğim vardı. Oranın içinde hurma ağaçları ve müşriklerin mezarları ve harabeler vardı. Resulullah (a.s) hurma ağaçlarının ke-siîmesini emretti ve kesildi. Müşriklerin kabirlerinin de eşilmesini emretti ve eşildi. Harabeler de düzeltildi. Hurma ağaçlarını kıble tarafına dizdiler. İki kenarı taşla örüldü. (İnşaatı yapanlar) ve Resulullah (a.s) birlikte beyitler söylüyorlardı. Şöyle diyorlardı:
"Ey Allah'ım! Ahiret hayrından başka hayır yoktur. Ey Allah'ım! Ensara ve muhacirlere yardım eyle!"
Ebu Davud'un rivayetinde (harabeler yerine) "ekin" denmektedir. Şöyle söylemiştir: "Abdulvaris harabeler diyordu."
Buhari ve Ebu Davud'un bir rivayetlerinde de şöyle denmektedir: "Böylece beyitler okuyarak taşlan taşımaya başladılar. (Şöyle diyorlardı): "Ey Allah'ım! Ahiret hayrından başka hayır yoktur. Ey Allah'ım! Ensarı ve muhacirleri mağfiret eyle!"[9]

Bir Açıklama

Hafız şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, bağış veya satın alma yoluyla sahip olunan bir mülk içinde bulunan mezarlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkının olduğuna, hürmete lâyık olmaması durumunda şekillenmiş kabirlerin eşilmesinin caiz olduğuna ve eşilmesinden ve içindekilerin çıkarılmasından sonra müşriklerin kabirlerinin bulunduğu alan üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Yine hadisteki: "Resulullah (a.s) hurma ağaçlarının kesilmesini emretti ve kesildi" sözünden hareketle bu hadisin ihtiyaç halinde meyve veren ağaçların kesilmesinin caiz olduğuna delalet ettiği de söylenmiştir. Ancak bu yorum üzerinde biraz durmak gerekir. Çünkü kastedilen hurma ağaçlarının ya erkek (ürün vermeyen) ağaçlar olması veya meyvelerinin kesilmesine sebep olacak bir şeyin başlarına gelmiş olması dolayısıyla meyve vermeyen türden olması ihtimali de vardır."[10]

1387- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın mevlası (azatlısı) İkrime (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) bana ve oğlu Ali'ye şöyle söyledi: "Ebu Said (r.a)'in yanma gidin ve onun hadislerinden dinleyin." Biz de çıktık. Vardığımızda bir bahçeyi düzenliyordu. Ridasım üzerine alıp oturdu. Sonra bize konuşmaya (hadis nakletmeğe) başladı. Mescid'in (Mescidi Nebevi'nin) inşasının anlatımına kadar geldi. Bundan sonra şöyle söyledi:
"Biz birer birer kerpiç taşıyorduk. Ammar (r.a) ise ikişer ikişer kerpiç taşıyordu. Resulullah (a.s) onu gördü, üzerindeki topraklan üfleyerek temizlemeğe başladı ve şöyle1 buyurdu:
"Yazık Ammar (r.a)'a. O onları cennete çağırır, onlar ise onu ateşe (cehenneme) çağırırlar!" Ammar (r.a) da şöyle söyledi:
"Fitnelerden Allah'a sığınırım."[11]

1388- Buharı, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Mescid'in çatısı hurma yapraklanndandı. Hz. Ömer (r.a) kendi hilafeti döneminde Mescid'in (yıkılıp yeniden) inşa edilmesini emretti ve şöyle söyledi:
"İnsanları yağmurdan koru. Artık ya kırmızı yapacaksın, ya sarı yapacaksın ya da insanları fitneye düşüreceksin (yani insanlar arasında dedikodulara yol açacaksın -Çeviren)."[12]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Camilerin süslenmesinde ve nakışlanmasında bir sakınca yoktur. Hz. Ö-mer (r.a) işlerinde azimete uygun ve fıtrata yakın olanı tercih etmesi ve te-kellüften uzak durması sebebiyle bundan sakınmıştır. Bazı ilim adamları da, camilerin süslenmesinin mekruh olduğu yönündeki görüşlerini buna dayandırmışlardır. Bu görüşlerinde, camilerin süslenmesinin kıyamet alametlerinden olduğu yönündeki rivayetleri esas almışlardır. Bazıları kıyamet alametlerinden olduğu bildirilen her şeyin çirkin şeyler arasına girmediğini söylemişlerdir. Yer ve zaman şartlarının göz önünde bulundurulması, camilerin binalarına özen gösterilmesini gerektirir. Bununla birlikte vakıf malıyla inşa ediliyorsa, Örfe uygun olan sınırın aşılmaması gerekir. Ama eğer bir kimse kendi malıyla cami yapıyorsa bu konuda işi istediği gibi geniş tutabilir. Aynı şekilde eğer camiye bağışta bulunanlar mühendislerin çizdikleri planı kabul ederlerse, rahat hareket edilebilir. Bu konuda insanlar ya olumlu ya da olumsuz yönde katı davranmaktadırlar. Yani bazıları süse nakısa tamamen karşı çıkarken, bazıları da süsleme konusunda çok aşırıya gitmektedirler. Hüküm ise geniştir. Bazı Müslüman emirler, hiç bir sakınca görmeden camilerin taşlarını nakışlarla süslemişlerdir. Bu onların nazarlarında İslâm'ın yüceliğini göstermek için ortaya konan özel bir gayret olarak değerlendirilmiştir.[13]

1389- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Mescid, Resulullah (a.s)'ın zamanında kerpiçle inşa edilmişti. Çatısı hurma yaprağı ile örtülmüştü. Direkleri de hurma ağacındandı. Hz. Ebu Bekir (r.a) buna herhangi bir ilavede bulunmadı. Hz. Ömer (r.a) ilavede bulundu. Ancak aynen Resulullah (a.s)'in zamanındaki binası üzere kerpiçle bina etti, çatısını hurma yaprağı ile örttürdü ve direklerini de hurma ağacından yaptırdı. Daha sonra Hz. Osman (r.a) bunu değiştirdi ve oldukça geniş bir ilavede bulundu. O, duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle ördürdü. Duvarlarını nakışlı taştan yaptırdı, çatısını da sac (uzun ömürlü bir ağaç türü) ile örttürdü."
Ebu Davud'un bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'m Mescidi'nin sütunları, Resulullah (a.s)'ın zamanında hurma direklerindendi. Üzeri hurma yaprakları ile kaplanmıştı. Sonra bu Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde eskidi ve aynı şekilde hurma direkleriyle ve yapraklarıyla (eski hali üzere) yeniden bina edildi. Sonra Hz. Osman (r.a) zamanında yine eskidi ve o kireçle yeniden bina etti. Bugüne kadar sabit halde

durmaktadır."[14]

1390- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar camilerde (veya camiler konusunda) birbirlerine karşı övün-medikçe kıyamet kopmaz."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"İnsanların camilerde (veya camiler konusunda) birbirlerine karşı övünmeleri kıyametin alametlerindendir."[15]

1391- Buhari ve Müslim, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O (yani Hz. Osman r.a), Resulullah (a.s)'m mescidini yeniden bina edince insanların dedikodu etmeleri üzerine şöyle söyledi:
"Siz çok ileri gittiniz. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim Allah'ın rızasını umarak bir cami inşa ederse, Allah da onun için cennette bir ev inşa eder."

Bir Açıklama

Bazı insanlar Hz. Osman (r.a)'ın caminin binasını güzelleştirmesini (yani camiyi biraz süslemesini) hoş karşılamadılar. Hz. Osman (r.a), hayırdan başka bir şey işlemediği zamanda İslâm ümmetinin kendisine uyacağı, hareketleri örnek alınabilecek raşid halifelerdendi. Bazı kimselerin Hz. Osman (r.a)'a karşı çıkmaları, onların kendi içtihadlarından ileri geliyordu ve onlar içtihada ehil kimselerdi. Oysa insanlar işi ona havale etmiş olsalardı bir günâha girmez hatta sevap bile kazanırlardı.[16]

1392- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, küçük olsun büyük olsun cami bina ederse, Allah da onun için cennette bir ev bina eder."[17]

1393- Nesai, Amr bin Abese (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle

buyurdu:
"Kİm, içinde Allah'ın anılması üzere Allah için bir cami bina ederse, Allah da onun için cennette bir ev bina eder."
Ahmed bin Hanbel'in Esma bintu Yezid'den rivayetine göre de: "Ondan daha geniş bir ev bina eder" diye buyurmuştur.[18]

1394- İbni Mace, Ebu Zer (r.a)'den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir:
"Kim, bağırtlak (bir kuş türü) yuvası kadar da olsa bir cami bina ederse, Allah da onun için cennette bir ev bina eder."
İbni Mace'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bir bağırtlak yuvası kadar hatta ondan küçük de olsa..."[19]
Ahmed bin Hanbel'in rivayetinde de: "Bağırtlağın yumurtaları için yaptığı yuvası kadar da olsa..." denmektedir.[20]

1395- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir su kuyusu açarsa, insanlardan, cinlerden veya kuşlardan her hangi canlının ciğeri su içecek olsa Allah kıyamet günü onun için bir sevap yazar. Kim de bir bağırtlak yuvası kadar veya daha küçük bir cami bina etse Allah da onun için cennette bir ev bina eder."
Yunus şöyle söyledi: "Yahut canavarlardan veya kuşlardan..."[21]

1396- Ebu Davud, Osman bin Ebi'l-As (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ona, Taiflilerin camilerini tağutlarmın (putlarının) bulunduğu yere yapmasını emretti."
"Bir bağırtlak yuvası kadar": Burada kastedilen sözkonusu kuşun barındığı ve yumurtalarım bıraktığı yerdir. Çünkü bu kuş böyle bir yuva İçin toprak arar. Bu ifade mübalağa manasında kullanılmıştır. Yoksa bir mescidin en azından bir kişinin namaz kılabileceği büyüklükte olması gerekir. Bağırtlak ise çöllerde yaşamayı seven bir kuş türüdür.[22]

1397- Tabcrani, Zeyd bin İsa Huza'i (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"San'a camisini yaparsan, onu, adına Dayn denilen dağın sağ yanına yap."[23]

1398- Nesai, Talk bin Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bir heyet halinde Resulullah (a.s)'ın yanına gittik. Kendisine bey'at ettik. O'nunla beraber namaz kıldık. Sonra O'na bizim arazimizde kendimize ait bir havra bulunduğunu bildirdik ve abdest suyunun artığını bize bahşetmesini istedik. Bunun üzerine su istedi. Onunla abdest aldı ve ağzını çalkaladı. Sonra onu bizim için bir kabın içine döktü ve bize emrini bildirerek şöyle buyurdu:
"Şimdi gidin. Arazinize (memleketinize) vardığınızda havranızı yıkın.
Yerine (arsasına) şu suyu serpin ve (orayı) cami edinin."
Biz: "Gideceğimiz yer uzak, hava sıcak. Su buharlaşıp gider" dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Onun suyunu artırın. Onun sadece güzelliğini artıracaktır."
Biz de çıkıp memleketimize geldik. Havramızı yıktık. Sonra yerine su serptik ve orayı cami edindik. Derken içinde ezan okuduk. Rahib (yani oranın din görevlisi), Tay kabilesinden bir adamdı. Ezanı duyunca: "Bu hak çağrıdır" dedi. Sonra tepelerimizden birine doğru yöneldi ve bundan sonra bir daha onu hiç göremedik."[24]

1399- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben camileri yükseltmekle emrolunmadun."
Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söyledi: "Şüphesiz siz onları, Yahudilerin ve Hıristiyanların (kendi mabedlerini) süsledikleri gibi süsleyeceksiniz."[25]
Hadisin metninde geçen "teşyid" kelimesi ile kastedilen, binanın yükseltilmesi ve yukarıya doğru uzun yapılmasıdır.
Yüce Allah'ın bir ayeti kerimesinde de şöyle buyurulmaktadır:
"Her nerde olsanız ölüm size ulaşır. Hatta çok yüksek (veya sağlam) kalelerde olsanız bile."[26] (Burada ayeti kerimenin metninde geçen "muşey-yede" kelimesine "çok yüksek" anlamı verilmektedir. -Çeviren)
Şerhu's-Sunne (2/349)'de de şöyle denmektedir.[27]
"Resulullah (a.s)'ın: "Ben camileri yükseltmekle emrolunmadım" diye buyurması, camileri yükseltmenin caiz olmadığı anlamına gelmez. Resulullah (a.s), bir binanın yapılabileceği en sade şekil üzere camisini bina etti. O zamanda

insanların evleri oldukça sadeydi. Şartlar iyileşince ve evlerin inşaatları güzelleşince insanlar camilerin inşaatlarını da güzel yapmaya başladılar. Allah'ın izniyle bunda bir sakınca yoktur. Bunun delillerinden biri Resulullah (a.s)'m tağutlarm (putların) bulunduğu yerlere camiler inşa edilmesini emretmesidir. Müslümanların barış yoluyla sahip oldukları veya savaşta üstün gelerek ele geçirdikleri yani savaş sonrası sahipsiz bir şekilde terkedilen kiliseleri ve havraları camilere dönüştürmeleri de bu konuda delildir. Bu şekilde ele geçirip camiye dönüştürdükleri kiliseler içinde oldukça gösterişli olanları vardı. Müslümanlar da hiç bir sakınca görmeden buralarda namaz kılmışlardır. Emevi Camisi ve Ayasofya camisinin asılları bu türdendi."

Burada, 'el-Fıkhu ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a1 adlı kitaptan, dört mezhebin camilerin süslenmesiyle ilgili görüşlerini özet halinde veriyoruz:

"Caminin altın ve gümüşten başka şeylerle süslenmesi ve nakışlanması caizdir. Bu iki şeyle nakışlanması ise haramdır. Bu konuda Şafiiler ve Han-beliler aynı görüştedirler. Malikilere göre ise altın ve gümüşle de olsa caminin nakışlanması ve süslenmesi mekruhtur. Bu nakış ve süsler mihrab yönünde de olsa, tavanı ve duvarları gibi başka yerlerinde de olsa aynıdır. Ancak caminin kireçle sıvanması ve sağlamlaştırılması veya yüksek yapılması mendubdur.

Hanefilerin görüşü de şöyledir: Nakış eğer helal mal ile yapılır ve vakıf malı karıştırılmazsa mihrabın ve kıble tarafına gelen duvarların altın suyu ile nakışlanması mekruhtur. Ama eğer haram mal veya vakıf malı ile yapılırsa haramdır. Tavanın ve kıble tarafma gelmeyen duvarların sahip olunan (mülkiyet altındaki) helal mal ile süslenmesinde bir sakınca yoktur. Aksi takdirde (yani helal mal ile olmazsa) haramdır. Eğer vakıf malının zalimlerin ellerinde zayi olacağından korkulursa yahut bu yolla bina korunacaksa vakıf malı ile süsleme yapılmasında da bir sakınca yoktur. Vakfeden kişi kendisi süsleme yapar (veya yaptinr)sa bunda da bir sakınca yoktur." [28]

1400- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Bir kadın vardı, Mescid'den çör çöpleri temizliyordu. Bu kadın vefat etti. Bunun ölümü Resulullah (a.s)'a bildirilmedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Sizin bir ölünüz olursa onu bana bildirin,"

Resulullah (a.s) bu kadının üzerine namaz kıldı ve şöyle buyurdu:

"Ben onu cennette gördüm, Mescid'den çor çöp topluyordu."[29]

RESULULLAH (A.S)'IN MESCİDİ HAKKINDA RİVAYETLER

1401- Ebu Davud, Seleme bin Ekva' (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m minberi ile duvar arasında bir koyunun geçebileceği kadar bir aralık vardı."
Buhari ve Müslim'in rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Minber tarafındaki duvar bir koyunun geçebileceği kadar gerideydi."[30]
Müslim'in bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Seleme (r.a) nafile namaz kılmak için mushaf yerini tercih ederdi ve şöyle derdi:
"Resulullah (a.s) da bu yeri tercih ederdi. O'nun minberi ile kıble (tarafındaki duvar) arasında bir koyunun geçebileceği kadar bir alan vardı."[31]
Buhari ve Müslim'in bir rivayetlerinde de şöyle denmektedir:
"Seleme (r.a) mushafın yanındaki sütunun yanında namaz kılmayı tercih ederdi. Ben kendisine: "Ey Ebu Müslim! Senin sütunun yanında namaz kılmayı tercih ettiğini görüyorum?" dedim. Şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın da orada namaz kılmayı tercih ettiğini gördüm."[32]

Bîr Açıklama

"Mushaf yeri" sözü ile ilgili şu açıklamyı yapmakta yarar var: Bu, Mescidi Nebeviyi Şerifte mushafm konduğu yerdir. Bu mushaf ise Hz. Osman (r.a) zamanında imam diye adlandırılan mushaftı. Buranın yanında "muhacirler sütunu" diye bilinen bir sütun vardı. Bu sütun ise Ravzayi Mukerreme'nin ortasının hizasına geliyordu.[33]
Hafız İbni Hacer Askalani'nin bildirdiğine göre Kureyş'ten olan muhacirler, söz konusu sütun etrafında toplanırlardı. Hz. Aişeyi Sıddıka (r.a)'dan rivayet edildiğine göre o: "İnsanlar oranın (faziletini) bilselerdi, orası için a-ralarında oklarla kur'a çekmek zorunda kalırlardı" derdi. O bu sözü Abdullah bin Zubeyr (r.a)'e gizlice söylemiştir. Bu yüzden Abdullah bin Zubeyr (r.a) orada çokça namaz kılardı.
Hadisin şerifin metninde geçen (ve bizim "nafile namaz" anlamını verdiğimiz) "teşbih" kelimesi bütün nafile namazları içine alır. Kuşluk (Duha) namazı da

"Subhba" olarak adlandırılır.[34]

1402- Ahmed bin Hanbel, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymuştur: "Minberim, cennet tur'alarından bir tur'a üzerindedir." Ben: "Tur'a[35] nedir, ey Ebu Abbas?" diye sordum. "Kapı" cevabını verdi."[36]

1403- Buhari, Saib bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Mescid'de ayakta duruyordum. Bir adam benim üzerime küçük çakıl taşları attı. Bir de baktım ki, Hz. Ömer bin Hattab (r.a). Bana: "Git. Şu ikisini bana getir" dedi. Gittim onları getirdim. Onlara: "Siz kimsiniz?" veya "Siz neredensiniz?" diye sordu. Onlar: "Taif ahalisindeniz" dediler. O da şöyle söyledi:
"Eğer buranın ahalisinden olsaydınız sizi aç bırakırdım. Çünkü siz Resu-lullah (a.s)'ın Mescidi'nde sesinizi yükseltiyorsunuz." [37]

1404- İmam Malik, Abdullah bin Zeyd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evim ile minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir."[38]

1405- Tirmizi, Hz. Ali (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evim İle minberimin arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir."[39]

1406- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a) veya Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evim ile minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havzımın (havzı kevserimin) üzerindedir."[40]

1407- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hanımlarından birinin evinde Resulullah (a.s)'m yanma girdim. Kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Takva üzere te'sis edilen mescid (cami) hangisidir?" diye sordum. Bir avuç küçük çakıl taşları aldı. Onu yere çarptı sonra Medine

Mescidi'ni kastederek şöyle buyurdu:
"O sizin şu mescid inizdir."
Tirmizi ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"İki adam, "ilk günden takva üzere kurulan mescid"in hangisi olduğu üzerinde aralarında tartıştılar. Adamların biri: "O, Küba Mescidi'dir" dedi. Diğeri de: "O, Resulullah (a.s)'ın Mescidi'dir" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"O, benim şu mescidimdir."[41]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'ın küçük çakü taşları alıp onu yere çarpması, sorulan mescidin Medine Mescidi olduğunu mübalağalı (vurgulu) bir şekilde açıklamak içindir."
Üç mescidin yani Mescidi Haram, Mescidi Nebevi ve Mescidi Aksa'nın ve Küba Mescidi'nin ayrı bir üstünlüğü bulunmaktadır. Hac bölümünde bunun konuyla olan ilgisini açıklayacağız.[42]

CAMİNİN BAZI ADAB VE HÜKÜMLERİ
CAMİNİN İÇİNDE ALIŞ VERİŞTEN VE KAYBOLAN BİR ŞEYİ ARAMAKTAN NEHİY

1408- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymuştur: "Kim bir adamın kaybettiği bir şeyi camide aradığını duyarsa: "Allah onu sana buldurmasın" desin. Camiler bunun için yapılmamışlardır."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:
"Camide bir şey satan veya satın alan birini görürseniz: "Allah ticaretine kazanç vermesin" deyin. Camide, kaybettiği bir şeyi arayanı da görürseniz: "Allah onu sana buldurmasın" deyin."[43]

1409- Ebü Davud, Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), caminin içinde alışveriş yapılmasından, onun içinde kaybedilen bir şeyin aranmasından ve orada şiir okunmasından nehyetti. Yine cuma günü namazdan (yani cuma namazından -Çeviren) önce (camide) halkalar oluşturulmasından nehyetti."[44]

1410- Müslim, Bureyde (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam camide kayıp aradı ve: "Kim (kaybettiğim) kırmızı deveyi gösterebilir?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu bulamıyasın! Camiler ne için bina edilmişse onun için bina edilmiştir."
Bir rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Onu senden başkası bulsun!..." devamı yukarıdaki gibidir.
"Kim (kaybettiğim) kırmızı deveyi gösterebilir?" sözünün anlamı şudur: "Kim bir kırmızı deve buldu ve onu göstererek sahibinin onu almasını sağlayabilir." [45]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İbni Reslân şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, camide kaybını arayanın aleyhine onu bulamaması için dua etmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Böyle birinin, caminin yapılış gayesine aykırı uygulamasından dolayı onun malı üzerinde cezalandırılması için böyle dua edilir. Herhangi bir kişisel çıkarı için camide sesini yükselten kimse için de aynı şey söz konusudur. Bu rivayette aynı zamanda camide bir şeyi aramak için sesini yükseltmekten de nehyedilmektedir. Bu nehiy alış veriş, kira anlaşması ve benzeri dünyevi anlaşmaları da kapsar. İlim adamlarından bir gurup camide ilim öğretiminde veya başka bir şeyde sesi yükseltmenin de mekruh olduğunu söylemişlerdir."
Ebu Hanife, Muhammed bin Mesleme ve İmam Malik'in ashabından (mezhebinin ileri gelenlerinden) olan daha başka ilim adamları ilim ve insanların ihtiyaç duydukları daha başka şeyler için sesi yükseltmeye ve tartışmaya cevaz vermişlerdir. Çünkü bu konular onların tümünü ilgilendirmektedir ve bu konulara ilgi göstermeleri zorunludur.
İmam Nevevi Resulullah (a.s)'ın: "Camiler ne için bina edilmişse onun için bina edilmiştir" sözünün anlamı hakkında şöyle söylemiştir:
"Yani camiler Allah'ın zikri, namaz, ilim, müzakere ve hayır işleri için bina edilmiştir."
Alış-veriş yasağı konusuna gelince; ilim adamlarının çoğunluğu bu yasağın kerahet (mekruhluk) ifade ettiğini söylemişlerdir.
Iraki şöyle söylemiştir:
"İlim adamları camide gerçekleştirilen alış veriş anlaşmasının bozulmasının caiz olmadığı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Maverdi de böyle söylemiştir. Şevkani, Neylu'l-Evtar'da yaptığı açıklamasında buradaki yasağın haramlık ifade ettiği yönünde görüş bildirmiştir."[46]

1411- İbni Huzeyme, Ebu Osman (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a), kaybettiği bir şeyi camide arayan (yani soruşturan) bir adamı duydu. Bundan dolayı çok kızdı ve adama sövdü. Bunun üzerine adam ona: "Sen kötü söz söyleyen biri değildin ey İbni Mes'ud!" dedi. O da şöyle söyledi:
"Doğrusu biz bununla emrolunuyorduk!"[47]

CAMİDE ŞİİR OKUNMASI

1412- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Ömer (r.a), Hassan (r.a)'in, Mescid'de şiir okuduğu bir sırada yanından geçti ve sert bir şekilde kendisine baktı. Bunun üzerine (Hassan (r.a) şöyle söyledi:
"Orada senden daha hayırlı biri varken ben orada şiir okuyordum." Sonra Ebu Hureyre (r.a)'ye doğru bakıp şöyle söyledi:
"Allah aşkına söyle! Sen Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydun mu:
"Benim adıma cevap ver! Allah'ım onu Ruhu'l-Kudüs ile destekle!" O da (yani Ebu Hureyre (r.a) de): "Evet" dedi."[48]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Burada Ruhu'l-Kudüs denirken kastedilen Cibril (a.s)'dir. Bu konuda Buhari'nin Sahih'inde yer alan ve Bera (r.a)'dan rivayet edilmiş olan:
"Cibril seninledir..." hadisi delildir. "Benim adıma cevap ver" sözüyle kastedilen; onun (yani Hassan (r.a)'ın) Resulullah (a.s)'ı ve sahabilerini hicveden kâfirlere cevap vermesi isteğidir. "
Yine şöyle söylemiştir: "İbni Huzeyme'nin Sahih'inde rivayet ettiği, Tir-mizi'nin de Amr bin Şua'yb'm babasından, onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayeti tankıyla verdiği ve hasen olduğunu söylediği hadiste de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), camilerde şiirler okunmasından nehyetti." Bu rivayetin Amr'a kadar olan isnadı sahihtir. -Bunun (yazma) nüshasını tashih eden onu da tashih eder- Bu anlamda bir kaç hadisi şerif bulunmaktadır. Ancak se-nedleri konusunda bazı itirazlar vardır. Bu hadislerle yukarıda geçen hadisin arasının birleştirilmesi için yasağın cahiliye dönemine ait ve saptırıcı anlamlar taşıyan şiirleri kapsadığı söylenebilir. Okunmasına izin verilen şiir ise bu özellikle olmayandır.
Şöyle de söylenmiştir: Yasak hükmü, şiir okuma işinin camide bulunanların onunla meşgul olmalarına yol açacak derecede ağırlıklı olması durumu i-çindir. [49]

1413- Ebu Davud, Hakim bin Hizam (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) camiden hayvanın geçirilmesinden, orada şiirler o-kunmasından ve had cezalarının uygulanmasından nehyetti."[50]

Bir Açıklama

Camide şiir okumanın caiz olduğu konusunda bazı rivayetler nakledilmiştir. Aynı şekilde bundan nehyedildiği hakkında da rivayetler nakledilmiştir. Birinci gurup rivayetlerin güzel şiirlere, ikinci gurup rivayetlerin ise çirkin, haram ve mekruh, şiirlere yönelik olduğu bildirilmiştir.[51]
Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:

"Yukarıdaki hadisi şerif, camilerde had cezalarının uygulanmasının ve camiden hayvanların geçirilmesinin haram olduğuna delalet etmektedir."[52]

MÜŞRİKLERİN MESCİDİ HARAM'A SOKULMAMALARI

1414- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Cabir bin Abdullah (r.a) Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar pistirler, artık bu yıllarından sonra Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar." [53] sözü hakkında şöyle söyledi:

"Köle veya zimmet ehlinden biri olursa müstesnadır."[54]

1415- Buharı ve Müslim, Said bin Said (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "O, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini duymuştur:
"Resulullah (a.s) Necid tarafına bir atlı gurubu gönderdi. Bunlar Hani-feoğullanndan ve adına Sumame bin Usal denen bir adam getirip onu Mes-cid'in direklerinden bir direğe bağladılar."[55]

Bir Açıklama

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Musannif bu hadisin, hadisin rivayeti ile anlatılmak istenen şeyi veren bölümünü nakletmekle yetinmiştir. Müşrik birinin camiye girmesi konusunda ise değişik görüşler bulunmaktadır: Hanefilerin bunu kesinlikle caiz gördükleri bildirilmiştir. Malikilerin ve Muzni'nin kesinlikle yasak gördükleri bildirilmiştir. Şafiilerden rivayet edilene göre onlar ayeti kerimedeki manaya dayanarak Mescidi Haram ile diğerleri arasında ayırım yapmışlardır. Özellikle kitap ehli birine bunun için izin verileceği söylenmiştir. Yukarıdaki hadis ise bu görüşü reddetmektedir. Çünkü sözü edilen Sumame kitap ehlinden değildi."[56]

CAMİDE TASADDUK

1416- Ebu Davud, Abdurrahman bin Ebi Bekir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bugün sizden, bir fakiri doyuran biri var mıdır?"
Hz. Ebu Bekir (r.a): "Ben camiye girdim. Orada bir şeyler isteyen bir dilenciye rastladım. Abdurrahman'm elinde de bir ekmek parçası gördüm. Onu ondan alıp bu kişiye (dilenciye) verdim." dedi."
Avnu'I-Ma'bud'da şöyle denmektedir [57] "Suyuti şöyle söylemiştir:
"Hadiste, camide dilenen birine bir şey vermenin müstehab olduğuna işaret edilmektedir."
Bu görüşü İmam Nevevi, Şerhu'l-Muhezzeb'de nakletmektedir. Buna aykırı fetva veren hata etmiştir. Munziri şöyle söylemiştir: "Ebu Bekir Bez-zar: "Bu hadisin Abdurrahman bin Ebu Bekir (r.a)'den bundan başka bir is-nadla rivayet edildiğini bilmiyoruz" demiş ve bunun mürsel olarak rivayet edildiğini ifade etmiştir. Bunu Müslim Sahih'inde, Nesai de Sünen'inde, Ebu Hazim Selmân Eşca'i'nin Ebu Hureyre (r.a)'den rivayeti tankıyla buna benzer ve bundan daha teferruatlı bir hadis nakletmişlerdir.[58]
Hanefi kitaplarından olan Hediyyetu'l-Alâiyye'nin 346. sahifesinde şöyle denmektedir:
"Dilenci eğer insanlann boyunlarına yapışır veya namaz kılanların önlerinden geçerse ona bir şey vermek mekruhtur. Çünkü böyle birine bir şey vermek, insanlara eziyet edilmesine yardımcı olmaktır. Aksi takdirde mekruh değildir." [59]

HAYIZLI VE CÜNÜP BİRİNİN CAMİYE GİRMESİNİN YAŞARLIĞI

1417- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geldiğinde ashabının evlerinin önleri (kapı cihetleri) camiye dönüktü. "Bu evlerin önlerini başka yönlere çevirin (yani giriş kapılarını başka cihetlerinden açın -Çeviren)" diye buyurdu.
Halk kendileri için bu konuda bir ruhsat hükmü iner ümidiyle bir şey yapmadı. Daha sonra Resulullah (a.s) yanlarına çıktı ve şöyle buyurdu:
"Bu evlerin önlerini başka yönlere çevirin. Ben hayızlı ve cünüblünün mescide girmesini helal kılmıyorum."[60]

CAMİNİN NAMAZ VE ZİKİR DIŞINDAKİ UYGULAMALARDAN ARINDIRILMASI

1418- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Camileri zikir ve namaz dışında yol edinmeyin." [61]

Bir Açıklama

Bir kimse caminin içinden geçmek amacıyla da olsa camiye giren birinin iki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı kılması müstehabdır. Ancak içinden sık sık geçiyorsa kılmayabilir. Aynı şekilde bir kimsenin, eğer tahiyyatu'l-mescid namazı kılmayacaksa mecbur kalmadıkça camiyi yol olarak kullanmaması müstehabdır.[62]

1419- Taberani, Ebu Amr Şeybani (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a), geceleri Mescid'i yoklar namaz kılan bir kimse dışında herhangi canlı bir şey bulsa onu dışarı çıkarırdı."
Camilerin adabına uygun olmayan bir şekilde kullanılmasını Önlemek amacıyla sürekli kontrol edilmesi uygundur.[63]

CAMİDE TÜKÜRMEKTEN NEHİY

1420- İbni Huzeyme, Ebu Zer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana ümmetimin amelleri, iyileri de kötüleri de arzedildi. İyi amelleri arasında yoldan rahatsız edici bir şeyin giderilmesini gördüm. Kötü amelleri arasında camiye tükürülüp gömülmemesini gördüm."[64]

1421- Kutubi Sitte sahipleri, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Camiye tükürmek bir hatadır. Keffareti ise onu (tükürüğü) gömmektir."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Camiye tükürmek bir hatadır. Keffareti ise onu (tükürüğü) kapatmaktır."[65]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetinde ('tükürme' anlamına yukarıdaki hadisin metninde geçen "busak" kelimesinin yerine) "nuha'a" denmektedir (ki bu ikinci kelime tükürük anlamının yanısıra balgam anlamına da gelir).[66]

1422- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim camiye tükürür de onu gömmezse bu (yaptığı) bir kötülüktür. Eğer onu gömerse bu bir iyiliktir."[67]

1423- Ebu Davud, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim kıble yönüne doğru tükürürse kıyamet günü tükürüğü iki gözünün arasında (yüzünde) olarak gelir."[68]

1424- İbni Hibban, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıble tarafına tüküren kişi kıyamet günü tükürüğü yüzünde olarak gelir."[69]

1425-İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kıble tarafına gelen duvarda bir tükürük gördü. Onu kazıdı.

Sonra insanlara doğru döndü ve şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılıyorken yüzünün tarafına doğru (yani önüne doğru) tükürmesin. Şüphesiz o namaz kılarken Allah yüzünün taranndadır." Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'in kıblesinde bir tükürük gördü. Onu eliyle kazıdı ve çok sinirlendi."[70]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün konuşma yaparken (veya hutbe okurken) birden Mescid'in kıblesinin tarafında tükürük gördü. Bu yüzden insanlara kızdı. Sonra onu kazıdı. (Ravi daha sonra) şöyle söyledi:
"Sanıyorum şöyle söyledi:
"(Resulullah a.s) zaferan istedi ve onu (tükürüğü) onunla temizledi ve sonra şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kıldığında Yüce Allah onun yüzünün tarafındadır. Dolayısıyla önüne doğru tükürmesin."[71]

1426- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kıble tarafında tükürük gördü. Bu onun çok zoruna gitti. Öyle ki, bundan duyduğu rahatsızlığın etkisi yüzünde görüldü. Kalkıp onu eliyle kazıdı ve şöyle buyurdu:
"Biriniz namaza durduğunda Rabbine münacaat etmektedir. Rabbi kendisi ile kıble arasındadır. Dolayısıyla biriniz kıble yönüne doğru tükürmesin. Ancak soluna veya ayağının altına (tükürsün)."
Sonra ridasının bir tarafını alıp onun içine tükürdü sonra onun bir kısmını diğer kısmının üzerine getirdi ve: "Yahut şöyle yapsın" diye buyurdu."
Yine Buhari'nin ve Müslim'in bir rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:
"Mü'min namazda olduğu zaman Rabbine münacaat etmektedir. Dolayısıyla Önüne veya sağ yanma tükürmesin. Ancak sol yanma (yahut) ayağının altına tükürsün."[72]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'in kıble tarafında bir tükürük gördü. Buna kızdı. Öyle ki, yüzü kıpkırmızı oldu. Ensardan bir kadın kalkarak onu temizledi ve yerine koku sürdü. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bunu yapan (yani tüküren) iyi yapmamış!" [73]

Bir Açıklama

Subulu's-Selam'da şöyle denmektedir:
"Hadis, bir kulun namazda olduğu sırada kıble tarafına yahut sağ tarafına tükürmesini nehyetmektedir. Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu Said Hudri (r.a)-'den bunu mutlak olarak (yani namaz dışında da öne ve sağ yana tükürmeği) nehyeden bazı hadisler rivayet edilmiştir -ki bunların hadisleri biraz sonra gelecektir- Nevevi, namazda olsun namaz dışında olsun camide olsun başka yerde olsun bunun (öne ve sağ yana tükürmenin) kesinlikle yasak olduğunu ifade etmiştir."[74]

1427- Taberani, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) ile birlikte bulunuyorduk. Sağ tarafından başka müsait yer yoktu. Ancak sağ tarafına tükürmek istemedi. Bu esnada namazda değildi."[75]

1428- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bizim şu camimize geldi. Elinde de İbni Tab ağacı denilen ağaçtan yapılma bir baston vardı. Caminin kıble tarafında tükürük (bal- • gam) gördü. Onu bastonla kazıdı. Sonra bize döndü ve şöyle buyurdu:
"Hanginiz Allah'tan yüz çevirmek ister?"
Biz bundan tiksindik (yani böyle bir duruma düşmekten tiksindik -Çeviren) Sonra yine:
"Hanginiz Allah'tan yüz çevirmek ister?" diye buyurdu. Biz: "Hiçbirimiz istemez, ya Resulullah (a.s)!" dedik. O da şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılmaya durduğunda Allah yüzünün tarafındadır. Dolayısıyla yüzünün tarafına veya sağ yanma tükürmesin. Sol yanına veya sol ayağının altına tükürsün. Olağanüstü bir şey acele etmesini gerektirirse elbisesine şöyle yapsın."
Sonra elbisesini birbirinin üzerine katladı. Ardından: "Bana bir zaferan gösterin (getirin)" diye buyurdu. Derhal mahalleden biri kalkıp hızla ailesinin yanına gitti. Avu'cunun içinde koku getirdi. Resulullah (a.s) onu bastonun ucuna koydu. Sonra onu balgam izinin üzerine sürdü.
Cabir bin Abdullah (r.a) dedi ki: "Buradan hareketle camilerinize koku sürmeyi adet edindiniz."[76]

1429- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaza durduğunda önüne doğru tükürmesin. Çünkü o namazgahında olduğu sürece Allah'a münacaat etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin. Sağ tarafında bir melek vardır. Sol tarafına veya ayağının altına tükürsün. Sonra onu gömsün."[77]

1430- Ebu Oavud, Tarık bin Abdullah Muharibi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam namaza durduğunda -yahut biriniz namaz kıldığında- Önüne doğru veya sağ yanma doğru tükürmesin. Ancak eğer müsait olursa sol yanına doğru veya sol ayağının altına tükürsün. Sonra onu şöyle yapsın."
Yahya (hadisin ravilerinden biri) ayağının altına tükürdü ve onu (ayağıyla) oğdu (yani "şöyle yapsın" sözünü açıklamak üzere yere tükürüp tükürüğünü ayağıyla temizledi -Çeviren)."[78]

1431- İbni Huzeyme, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum;
"Biriniz camide tükürürse (veya balgam çıkarırsa) tükürüğünü (veya balgamını) kaybettirsin (görünmeyecek şekilde silsin veya gömsün) ki, bir mü-'minin bedenine veya elbisesine bulaşarak onu rahatsız etmesin."[79]

1432- Taberani, Evsafta Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazda elbisesine tükürüp onu iki parmağıyla katladığını gördüm."[80]

1433- Buhari ve Müslim, Ebu Said Hudri (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)-'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), Mescid'in duvarında bir balgam gördü. Bunun üzerine yerden çakıl taşları aldı onlarla onu temizledi. Sonra şöyle buyurdu:
"Biriniz balgam çıkardığında (veya tükürdüğünde) yüzünün tarafına veya sağ yanma doğru tükürmesin. Sol tarafına doğru veya sol ayağının altına tükürsün."[81]

1434- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'ın ashabından olan Saib bin Hallad (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam bir cemaate imam oldu ve bu sırada kıble tarafına doğru tükürdü. Resulullah (a.s) da ona doğru bakıyordu. Namaz bittikten sonra Resulullah (a.s) onun cemaatine şöyle buyurdu:
"Bu size imamlık etmesin".
Daha sonra bu adam onlara yine imamlık etmek istedi. Onlar engel oldular ve Resulullah (a.s)'ın söylediği sözü kendisine bildirdiler. Sonra adam bu hususu Resulullah (a.s)'a hatırlattı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Evet -sanıyorum bundan sonra şöyle söyledi-: Sen Allah'ı ve Resulullah (a.s)'ı rahatsız ettin."[82]

1435- Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), bir adama halka (cemaate) Öğle namazını kıldırmasını emretti. Adam halka namaz kıldırmakta olduğu sırada kıble tarafına doğru tükürdü. İkindi namazının vakti olunca bir başkasına haber gönderdi. Birinci adam bundan rahatsız oldu ve Resulullah (a.s)'m yanına gelerek şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Benim hakkımda bir şey mi indi?" (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Hayır. Ancak sen halka imamlık ederken önüne doğru tükürdün ve böylece Allah'ı ve Resulullah (a.s)'i rahatsız ettin."[83]

CAMİDE UYUMAK

1436- Darimi, Ebu Zer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Benim Mescid'de uyumakta olduğum bir sırada Resulullah (a.s) yanıma geldi. Ayağıyla bana vurdu ve şöyle buyurdu:
"Seni burada uyur halde mi görüyorum?" Ben de: "Ya Resulullah (a.s)! Gözüm ağır geldi (yani uykumu yenemedim)" dedim."[84]

1437- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz camideyken uyuksarsa, bulunduğu yerden bir başka yere geçsin.[85]

1438- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) daha genç ve bekâr olduğu ve ailesinin olmadığı sırada Resulullah (a.s)'m Mescidi'nde uyurdu."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Biz Resulullah (a.s)'m zamanında, genç olduğumuz sıralarda Mescid-'de uyurduk."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarından bir topluluk camide uyumaya ruhsat vermişlerdir. Abdullah bin Abbas (r.a) da: "(bir kimse) orasını gece yatmak ve gündüz kay-lule uykusu uyumak için kullanmasın" demiştir. İlim adamlarından bazıları da Abdullah bin Abbas (r.a)'m bu sözünü esas almışlardır."[86]
Buhari bir babının başlığını: 'Erkeklerin camide uyumaları babı' şeklinde koymuştur. İbni Hacer: "Yani bunun caiz olduğu" diye açıklamada bulunmuştur. Çoğunluğun görüşü de bu yöndedir. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, namaz kılmak isteyenden başkasının camide uyumasını mekruh gördüğü bildirilmiştir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un da bunu mutlak surette (yani kim olursa olsun) mekruh gördüğü rivayet edilmiştir. İmam Malik'in ise bu konuda bir açıklamada bulunarak (cami civarında) evi bulunanın camide uyumasını mekruh, evi bulunmayanın uyumasını ise mubah gördüğü bildirilmiştir.[87]

1439- Buhari, Sehl bin Sa'd (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Hz. Fatıma (r.a)'nm evine gitti. Hz. Ali (r.a)'yi orada bulamadı ve: "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. O da: "Aramızda bir mesele vardı.

Bundan dolayı bana kızdı ve benim yanımda kaylule uykusu u-yumadı" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s), bir adama: "Onun (yani Hz. Ali (r.a)'nin) nerede olduğuna bir bak!" dedi. Adam (gidip baktıktan sonra geldi ve: "Ya Resulullah (a.s)! O camide uyuyor" dedi. Derken Resulullah (a.s) yanma gitti. O yan üstü yatmış, ridası bir yanından düşmüş ve üzerine toprak bulaşmıştı. Resulullah (a.s) onu (toprağı) üzerinden silmeye başladı ve şöyle buyurdu:

"Kalk Ebu Turab (toprak babası)! Kalk Ebu Turab!"[88]

Bir Açıklama

Ibni Hacer: "O camide uyuyor" sözü ile ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Bu cümle, bu hadisi şerifin 'Erkeklerin camide uyumaları babı'nda verilmesinin sebebini açıklamaktadır. Çünkü Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisi (cami civarında) evi olmayanın camide uyumasının mubah olduğuna delalet etmektedir. Bu babda geçen diğer hadisler de aynıdır. Ancak Hz. Ali (r.a) ile ilgili hikâye bu hükmün genel olmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte gece uykusu ile gündüz kaylule uykusunu birbirinden ayırmak mümkündür. Sehl'den nakledilen bu hadisten çıkarılacak hükümler içinde camide kaylule uykusu uyumanın caiz olduğu hükmü vardır. Bu hadis aynı zamanda kızgın biriyle onu kızdırmayacak bilakis kızgınlığını teskin edecek şekilde şakalaşmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu hadis bir kimsenin çocuğundan başka bir şeye nisbetle künyelendirilmesinin ("Eba Turab: Toprak babası" gibi) ve kızmayacak biri için böyle bir künyenin lakab olarak kullanılmasının caiz olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde bir kimsenin damadına yakınlık göstermesinin ve onun kızgınlığını yatıştırmasının uygun olduğunu, bir babanın kızının kocasının memnun kalacağını bilmesi halinde onun izni olmadan kızının evine girebileceğini ve namaz dışında omuzları açmanın bir sakıncası olmadığını göstermektedir."[89]

1440- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bedevilerden birine ait siyah bir kadın Müslüman oldu. Onun Mes-cid'de küçük bir barakası vardı. Bazen gelir ve bizde konuşurdu. Sözünü bitirdiğinde de şöyle derdi:

"Atkı günü [90] Rabbimizin hayret verici işlerindendir, Çünkü o beni küfür beldesinden kurtardı."

Bu sözü çok söyleyince Hz. Aişe (r.a) ona: "Atkı günü de nedir?" diye sordu. -Bir rivayette şöyle denmektedir: "Bunun üzerine ben kendisine: "Senin meselen nedir?" diye sordum."- Kadın da şöyle söyledi:
"Ailemden birine ait küçük bir kız dışarı çıktı. Üzerinde de deriden yapılma, süslü bir atkı vardı. Bu atkı üzerinden düştü. O sırada bir kuş onu et sanarak alıp kaçırdı. Ancak onu benim aldığımı sandılar ve bu yüzden bana işkence ettiler. İşi o kadara vardırdılar ki, benim önüme (haya yerlerime) de bakmak istediler. Onların bu amaçla etrafımda toplandıkları ve benim de bu yüzden üzüntü içinde olduğum bir sırada kuş geldi başımızın hizasına kadar vardı ve onu (atkıyı) bıraktı. Böylece onu aldılar. Ben de: "Siz beni işte bununla suçladınız. Oysa benim onunla bir ilgim yok" dedim."[91]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, fitneden emin olunması durumunda, Müslümanlardan, kadın olsun erkek olsun evi olmayan bir kimsenin gerek geceleri ve gerekse gündüz kaylule için camide uyumasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu hadis aynı şekilde camide çadır ve benzeri şeyleri gölgelik olarak kullanmanın, bir kimsenin sözü edilen kadının yaptığı gibi, sıkıntıya düştüğü bir beldeden çıkarak kendisi için daha hayırlı olacağını umduğu bir yere gitmesinin caiz olduğuna, küfür yurdundan hicret etmenin faziletine, kâfir de olsa haksızlığa uğrayan birinin duasının kabul edilebileceğine delalet etmektedir. Çünkü yukarıdaki hadisin siyakından anlaşıldığına göre söz konusu kadının Müslüman olması, Medine'ye varmasından sonra gerçekleşmiştir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [92]

1441- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Sa'd bin Muaz (r.a) Hendek günü yaralandı. Kendisine Kureyş'ten adına Hibban bin Araka denen bir adam ok attı. Adam onun boyun damarına isabet ettirmişti. Resulullah (a.s), onu yakından ziyaret etmek amacıyla kendisi için Mescid'de bir çadır kurdurdu."
Bu hadisi şerif, üzerinden caminin kirlenmesine yol açacak bir necasetin çıkması kanaati olsa da hastanın camiye bırakılmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. [93]

CAMİDE KARGILARLA OYUN

1442- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Bir gün Resulullah (a.s)'ı odamın kapısında gördüm. Habeşiler Mescid'de oynuyorlardı. Resulullah (a.s) ridası ile beni örtüyor ben de onları seyrediyordum."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Vallahi, Resulullah (a.s)'ın odamın kapısında durduğunu, bu sırada Habeşilerin Resulullah (a.s)'ın Mescidi'nde kargılarıyla oynadıklarını gördüm. Resulullah (a.s), benim onları seyretmem için ridası ile beni örtüyordu. Sonra kendim bırakıp gideyim diye benim için kalkıyordu."[94]

Bîr Açıklama

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Kargılarla oynanması sadece bir oyun değildir. Bununla aynı zamanda cesur kimselerin kargıların vurulacağı yerler konusunda eğitimi ve düşmana karşı hazırlık söz konusudur.
Muhelleb şöyle söylemiştir:
"Cami, Müslüman cemaatin işlerinin görüleceği yerdir. Dolayısıyla hem dinin hem de din mensuplarının yararına olacak işlerin camide yapılması caizdir. Yukarıdaki hadisi şerif mubah olan bir oyuna bakmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu hadisi şerif Resulullah (a.s)'ın ailesine karşı çok iyi davrandığını, onlara gayet güzel muamelede bulunduğunu, Hz. Aişe (r.a)'nin de O'nun nazarında bir üstünlüğünün ve büyük bir değerinin olduğunu göstermektedir." [95]

CAMİYE GİTMENİN VE ORADA OTURMANIN BAZI ADAPLARI

1443- Ebu Davud, Ebu Sumame Hannat (r.a)'tan rivayet etmiştir: "O camiye giderken, Ka'b bin Ucre arkasından yetişti. Dedi ki:
"Benim parmaklarımı birbirine geçirdiğimi gördü. Bundan beni nehyetti ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz abdestini güzelce alır sonra camiye gitmek isterse artık parmaklarını birbirine geçirmesin. Çünkü o artık namazdadır."[96]

1444- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Kasım (yani Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz evinde abdest alıp sonra camiye gelirse, dönünceye kadar namazda olur. Dolayısıyla şöyle yapmasın."
(Bunu dedikten sonra) parmaklarını birbirine geçirdi (yani "şöyle yapmasın" sözü ile neyi kasdettiğini bu şekilde gösterdi -Çeviren)"[97]

1445- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) birilerinin sabah namazının ezanı ile kameti arasmda sırtlarını Mescid'in kıble tarafına dayadıklarını gördü ve şöyle söyledi:
"Meleklerle onların namazlarının aralarına girmeyin."[98]

1446- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said Hudri (r.a)'nin bir azatlısının (mevlasının) şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Benim Ebu Said Hudri (r.a) ile onun da Resulullah (a.s) ile birlikte bulunduğu bir sırada Mescid'e girdik. İçerde çömelmiş ve parmaklarını birbirine geçirmiş halde bir adam vardı. Resulullah (a.s) ona işarette bulundu. Ancak adam Resulullah (a.s)'m işaretini anlamadı. Bunun üzerine Ebu Said Hudri (r.a)'ye doğru döndü ve şöyle buyurdu:
"Biriniz camide olduğunda parmaklarını birbirine geçirmesin. Parmaklarını birbirine geçirmek şeytandandır. Biriniz camide olduğu sürece oradan çıkıncaya kadar namazda sayılır."[99]

ÇOK SAYIDA CAMİ YAPILMASI

1447- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) evler arasında camiler yapılmasını ve buraların temizlenmesini ve güzel kokularla kokulandırılmasım emretti." [100]

Bir Açıklama

Sufyan "evler arasında camiler yapılması" sözü ile ilgili açıklamasında "yani kabileler içinde" demiştir.
Beğavi "evler arasında" sözü ile ilgili açıklamasında şöyle söylemiştir:
"Bununla, içinde evler bulunan mahalleleri ve bölgeleri kasdetmiştir. Çünkü içinde bir kabilenin toplandığı bir bölgeyi "dar (ev, yurt)" olarak adlandırıyorlardı. Sufyan da bunun hakkında: "Yani kabileler içinde" demiştir. Yani her bir kabile için bir cami yapılır. Caminin taş, kerpiç, çamur vb. şeylerden yapılması müstehabdır. Ailelerin bir arada yaşadıkları her mahallede ve insanların toplu halde bulundukları her bölgede cami yapılır."
Şerhu'l-Mişkat'ta da bunun benzeri söylenmiştir... Yahut bu, bir evin mes-cid gibi ev halkının namaz kılacağı bir yer olarak tahsis edilmesi anlamına da alınabilir.
Mesabih'i şerheden kişi şöyle söylemiştir:
"Bunun, Resulullah (a.s)'ın bir kimsenin evinde ailesinin namaz kılacağı bir mescid tahsis etmesine izin verdiği anlamında olması ihtimali vardır."[101]

1448- Ahmed bin Hanbel, Semure bin Cundub (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, oğullarına şöyle yazdı:
"Resulullah (a.s) bize mahallelerimizde (veya evlerimizin arasında) camiler inşa etmemizi, buraları iyi yapmamızı ve temiz tutmamızı emrederdi."[102]

1449- İmam Malik, Itban bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Seller benimle kavmimin camisinin arasını kesiyor. Ben, Senin, evimden bir yere gelmeni ve ben de orayı mescid edinmek istiyorum."
Resulullah (a.s) da: "Yapacağız" diye buyurdu. Resulullah (a.s) eve girince:

"Nereyi istiyorsun?" diye sordu. O da evin bir yanım gösterdi. Resulullah (a.s) kalktı. Biz de O'nun arkasında saf tuttuk ve bize iki rek'at namaz kıldırdı."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ertesi gün gündüz sıcağının artmasından sonra Resulullah (a.s), beraberinde Hz. Ebu Bekir (r.a) olarak yanıma geldi. Resulullah (a.s) izin istedi. Ben de kendisine izin verdim. Daha oturmadan önce şöyle buyurdu:
"Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?" Ben namaz kılmasını istediğim yeri kendisine gösterdim. Kalkıp bize namaz kıldırdı. Biz arkasında saf tuttuk. Sonra selâm verdi ve O selâm verince biz de selâm verdik."[103]

CAMİLERİN İMARINDA İHLAS

1450- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar camiler konusunda birbirlerine karşı övünmedikçe kıyamet kopmaz."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"İnsanların camiler konusunda birbirlerine Övünmeleri kıyametin alametlerindendir."[104]

Bir Açıklama

Başkalarına karşı övünmek ve gösteriş için camiler yapılması ve süslenmesi ihlasa ters düşer. Ancak Allah için halis bir niyetle camiler yapılır, gü-zelleştirilir ve içinde namaz kılacakların duygusal ve manevi yönden rahat bulacakları bir şekilde bütün organları tamamlanırsa, bunu yapanların Yüce Allah'ın fazlından ecir almaları ve bolca lütufa kavuşmaları umulur.[105]

1451- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim camiye bir şey için gelirse nasibi odur."[106]

CAMİDE ABDEST ALMAK

1452- Ahmed bin Hanbel, Ebu Aliye (r.a)'den rivayet etmiş, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından olan bir kişinin şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Senin için, Resulullah (a.s)'m Mescid'de abdest aldığı hususunu ezberimde tuttum."[107]

CAMİDE OTURMANIN FAZİLETİ

1453-Bezzar, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Cami her takva sahibinin evidir. Yüce Allah camiyi kendine ev edinene rahatlık ve rahmet vermeyi ve Sırat'tan geçerek Allah'ın rızasına, cennete ulaşmasını sağlamayı üzerine almıştır."[108]

1454- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Yedi kişiyi, Yüce Allah kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde kendi gölgesinde gölgelendirir: Adil yönetici (imam), Allah'a ibadet içinde gelişmiş genç, camiden çıktıktan sonra oraya dönünceye kadar kalbi camiye bağlı olan adam, Allah için birbirlerini seven, Allah için biraraya gelip Allah için birbirlerinden ayrılan iki kişi, mevki ve güzellik sahibi bir kadın kendisini çağırdığında: "Ben Allah'tan korkarım" diyen adam, sadaka verip de sağ elinin verdiğini sol elinin bilmemesi için bu sadakasını gizleyen a-dam, gizlice Allah'ı anıp da bundan dolayı gözleri yaşaran adam..."[109]

1455- Buharı ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bizim camilerimizden veya çarşılarımızdan beraberinde oklar bulunarak geçerse ya onları bağlasın ya da uçlarını (batan kısımlarını) eliyle tutsun ki, onlardan Müslümanlara bir şey batmasın."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz bir meclisten veya çarşıdan geçer ve elinde de bir ok bulunursa, onun ucunu tutsun. Sonra yine onun ucundan tutsun."
Ravi dedi ki:
"Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) daha sonra şöyle söyledi:
"Vallahi onları birbirlerimizin yüzlerine çevirmedikçe ölmeyiz."[110]

1456- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bir adam okla (beraberinde ok bulunarak) Mescid'den geçti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Onun ucunu tut."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bunun üzerine (Resulullah a.s) bir Müslümana batmaması için onun ucunu tutmasını emretti."[111]
Müslim ve Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Mescid'den okla geçen bir adama Resulullah (a.s), ucunu tutmadan o-nunla geçmemesini emretti."[112]

1457- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m Mescid'de ok tasadduk eden bir adama uçlarından tutmadan onlarla (oklarla) geçmemesini emrettiği bildirilmiştir."[113]

MÎHRAB HAKKINDA

1458- Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O mihrabda namaz kılmayı hoş görmedi ve şöyle söyledi: "Bu kiliselerde vardı. Siz kitap ehline benzemeyin."

Yani o (Abdullah bin Mes'ud r.a) tâk üzerinde namaz kılmayı hoş görmedi.[114]

Bir Açıklama

Buradaki hüküm, bütünüyle mihraba giren bir kimse içindir. Ancak kendisi insanlar arasında olup da mihrab üzerine secde eden kimsenin bu yaptığı yasak hükmüne girmez.[115]

CAMİNİN ÇİRKİN KOKUDAN ARINDIRILMASI

1459- Kutubi Sîtte sahipleri, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Kim sarmısak veya soğan yerse bizden uzak dursun yahut camimizden uzak dursun ve evinde otursun." Ona içinde çeşitli kuru sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Ancak bunlar arasında (çirkin) bir koku hissetti. Bunun ne olduğunu sordu. Kendisine onun içinde bulunan sebzelerin neler olduğu bildirildi. Dedi ki:

"Onu sahabilerinden birilerine götürün." Onu görünce yemek istemedi ve şöyle söyledi:

"Sen ye! Ben senin münacaat etmediğine münacaat ediyorum." Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) soğan ve pırasa yenmesini nehyetti. Ancak ihtiyacımız bize üstün geldi ve bu yüzden onlardan yedik. O da şöyle buyurdu:

"Kim bu sebzeden yerse camimize yaklaşmasın. Şüphesiz melekler, insanın rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olurlar."[116]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Sahabiler nehyi, haramlık ifade eden bir yasak olarak anlamamış ancak evla (en uygun) olana ters bir şey olarak anlamışlardır. Yahut söz konusu edilen şeyin mubah olduğu ancak bu konuda meleklerden olsun insanlardan olsun başkalarının haklarının gözetilmesi ve kimsenin rahatsız edilmemesi gerektiği anlamını çıkarmışlardır. Bu. noktada İslâm'ın Önemli bir kuralı karşımıza çıkmaktadır ki, o da şudur: "Melekleri rahatsız eden mubah bir fiili bir insanın yapması caizdir. Çünkü Müslümanın mubah olanı yapma konusundaki hakkı önce gelmektedir. Melekler (a.s)'in ise kendilerini rahatsız edici şeylerden uzak durma haklan vardır. Yahut bir yükümlü ile beraber bulunma zorunlulukları varsa, o zaman kendilerini rahatsız edici duruma katlanırlar.
Nevevi, Müslim'in: "...camilere yaklaşmasın.." ifadesini taşıyan hadisini verdikten sonra şöyle söylemiştir:
"Bu, sarmısak ve benzeri şeyleri yiyenin hangi cami olursa olsun camiye girmesinin nehyedildiğini açıkça ifade etmektedir." Bütün ilim adamlarının görüşleri de bu yöndedir. Ancak Kadı Iyaz'ın bazı ilim adamlarından naklettiğine göre onlar bu yasağın sadece Resulullah (a.s)'ın Mescidi'ne özel olduğunu söylemişlerdir. Onlar bu görüşlerini hadisteki: "Mescidimize..." ifadesine dayandırmaktadırlar. Çoğunluğun delili ise: "Camiler..." ifadesidir.
2. Yasak; sarmısak, soğan ve benzeri şeyleri yemekle değil, bunları yedikten sonra camiye gitmekle ilgilidir. Bu sebzeler, bu konuda görüş bildirenlerin ortak görüşleriyle yenmesi mubah olan yiyeceklerdir. Kadı Iyaz, ifadelerin zahirine göre hükmedenlerin (ehli zahirin) bu yiyecekleri haram gördüklerini bildirmiştir. Çünkü bunlar cemaate gidilmesini engellemektedir. Cemaate gitmek ise onlara göre farzı ayndır. Çoğunluğun delili ise Resulullah (a.s)'ın, bu babda geçen hadisi şerifteki: "Sen ye! Ben senin münacaat etmediğine münacaat ediyorum" sözüdür. Bir başka delil de Resulullah (a.s)'ın şu sözüdür: "Ey insanlar! Allah'ın helal kıldığını benim haram kılma hakkım yoktur. Ancak bu kokusundan hoşlanmadığım bir bitkidir." Bu hadisi Müslim ve daha başkaları rivayet etmiştir.
îlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Yiyeceklerden ve daha başka şeylerden kötü kokulu olanların tümü sarmısak, soğan ve pırasa ile aynı hükümdedir."
Kadı Iyaz şöyle söylemiştir:
"İlim adamları camiden başka içinde topluca namaz kılınan yerleri de buna kıyas etmişlerdir. Mesela bayram ve cenaze namazlarının kılındığı ve çeşitli ibadetlerin toplu halde yapıldığı yerler de bu hükümdedir. Aynı şekilde ilim ve

zikir meclisleri, davetler ve benzeri toplantılar da bu hükümdedir. Ancak çarşılar ve benzeri yerler bu hükümde değildir."[117]
3. İlim adamlarının ortak görüşleriyle helal olan sarmısak ve soğan için hüküm bu olursa, ilim adamlarının büyük çoğunluğunun tahrimen mekruh olduğunu söylediği sigara için hüküm ne olur?
İbni Abidin şöyle söylemiştir:
"Imadi'nin sözünün zahirinden, bunun tahrimen mekruh olduğu anlaşılmaktadır. Bunu kullananlar ise fısk (günâh) işlemiş olurlar. O, cemaatin fazileti konusunda şöyle söylemiştir:
"Faiz yemekle veya haramlardan birini işlemekle iyilikte başkasını izlemek ve zamanımızda ortaya çıkmış olan sigara gibi hoş olmayan yeniliklerin sürdürülmesi mekruhtur. Özellikle sultanın bunu yasak etmesinden sonra!"
Buradan onun camide tahrimen mekruh olduğu hükmü çıkarılır. Çünkü sarmısak ve soğan hakkında nehiy hükmü rivayet edilmiştir. Zahire göre Kur'an-ı Kerim okuma esnasında da sigara kullanmak mekruhtur. Çünkü bu hareket, Yüce Allah'ın kitabına gösterilmesi gereken saygıyı bozmaktadır."[118]

1462- Müslim, Mi'dan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) cuma günü insanlara hitab etti. Sonra şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Siz iki bitki yiyorsunuz ki, ben onları ancak pis olarak görmekteyim. Şu sarımsak ile şu soğan. Ben bir adamın (bunları yemekten dolayı) kokusunun duyulduğunu bu yüzden elinden tutulup Baki'a doğru çıkarıldığını görürdüm. Kim onları yiyecekse onları pişirmek suretiyle öldürsün."[119]

1463- İbni Huzevıne, Muğire (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Sarmısak yedim. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanma gittim. Vardığımda namazın bir rek'atmı kılmıştı. O namazı kılınca ben kalkıp (kaçırdığım rek-'atı) kaza ettim. (Resulullah a.s) sarımsağın kokusunu hissetti ve şöyle buyurdu:
"Kim bu kuru sebzeyi (yani sarımsağı) yerse, onun kokusu gidinceye kadar mescidimize yaklaşmasın."
Ben namazımı tamamlayınca yanma gittim ve: "Ya Resulullah (a.s)! Benim mazeretim var, elini bana ver" dedim. Rahat hareket ettiğini gördüm. Elini bana verdi. Ben elini elbisemin kolundan göğsüme soktum. (Karnımın) çok aç olduğunu anladı ve şöyle buyurdu:

"Evet gerçekten senin mazeretin var."[120]

KABİRLERİN CAMİ EDİNİLMESİNDEN NEHİY

1464- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), artık kalkamadığı (son) hastalığında şöyle buyurdu: "Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet eylesin. Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler."
(Hz. Aişe r.a) dedi ki:
"Eğer bu husus olmasaydı onun kabri belirginleştirilirdi. O (kabrinin) mescid edinilmesinden korktu."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Eğer bu husus olmasaydı onun kabri belirginleştirilirdi. Ancak ben onun (yani kabrinin) mescid edinilmesinden korkuyorum."
Ancak bu rivayette: "(Hz. Aişe r.a) dedi ki" ifadesi geçmemektedir.[121]

1465- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) rahatsızlığından şikâyet edince hanımlarından biri adına "Mâriye" denen bir kiliseden söz etti. Ümmu Seleme (r.a) ve Ümmu Habibe (r.a) Habeşistan topraklarına gitmişlerdi. Onlar söz konusu kilisenin güzelliğinden ve içindeki resimlerden söz ettiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) başını kaldırdı ve şöyle buyurdu:
"Onlar öyle bir topluluktur ki, içlerinde salih bir kimse ölse onun kabrinin üzerine bir mescid (yani mabed) bina ederler. Sonra içine o resimleri yaparlar. Onlar Allah'ın yaratıklarının fenalarıdırlar." [122]

Bir Açıklama

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Hadiste Hıristiyanlardan söz edilmesinden kaynaklanan bir mesele söz-konusudur. Çünkü Hıristiyanların değil de Yahudilerin birden fazla peygamberleri vardır. Hz. İsa (a.s) ile Peygamberimiz (a.s) arasmda başka bir peygamber yoktur. Hz. İsa (a.s)'nm da kabri yoktur. Bu meselenin cevabı ise şudur: Onların da havariler ve Hz. Meryem gibi nebileri vardı ancak onlar gönderilmiş (mürselin) peygamberler değildiler. Yahut hadisin metninde "peygamberleri" denirken çoğul sigasının kullanılmasını Yahudilerle Hıristiyanlardan bir arada söz edilmesi dolayısıyla peygamberlerin tümüne birden atfedilmesi sebebiyledir. Kastedilenler ise peygamberlerle onlara

uyanların ileri gelenleridir. Ancak (Resulullah a.s) sadece "peygamberleri" demekle yetinmiştir. Bu açıklamayı Müslim'in Cundub (r.a) tankıyla rivayet etmiş olduğu hadisi şerif de desteklemektedir.
Bu hadisi şerifte şöyle denmektedir:
"Onlar peygamberlerinin ve salihlerinin kabirlerini mescidler (mabedler) edinirlerdi." Bundan dolayıdır ki, bir hadisi şerifte sadece Hıristiyanlardan söz edilince: "İçlerinde salih bir kimse ölse onun kabrinin üzerine bir mescid (yani mabed) bina ederler" denmiştir. Yahut burada edinme ile kastedilen anlam, bir şeyi ilk kez ortaya çıkarma veya bir konuda başkalarını izleme anlamlarından daha geneldir (yani her ikisini birden içine almaktadır -Çeviren). Bu itibarla bu işi Yahudiler çıkarmış Hıristiyanlar onlara uymuşlardır. Şüphe yok ki, Yahudilerin kendilerine hürmet ettikleri peygamberlerin çoğuna Hıristiyanlar da hürmet etmektedirler."[123]
Hadisin söylendiği vakite işaret edilmesinin yararı, ortaya koyduğu hükmün neshedilmemiş kesin bir hüküm olduğunu göstermesindedir. Çünkü bu hadisi şerif Resulullah (a.s)'ın hayatının son döneminde söylenmiştir. Hafız İbni Hacer de böyle söylemektedir.[124]
Yine İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Söz konusu ümmetlerin ilk mensupları, sözü edilen kişilerin resimlerini görmek, onlara ısınmak, onların iyi hallerini hatırlamak ve onların gayretleri gibi gayret göstermek amacıyla yapıyorlardı. Ancak daha sonra bu amaçlardan habersiz kitleler ortaya çıktı. Şeytan onlara: "Sizin geçmişleriniz bu resimlere ibadet eder, onlara hürmet ederlerdi" diye vesvese verdi. Dolayısıyla onlara ibadet etmeğe başladılar. Resulullah (a.s) da, bu sonuca götürecek bir duruma düşülmesini engellemek amacıyla bu gibi şeyleri yasak etmiştir. Hadisi şerif, resmin haram olduğuna delalet eden bir anlam taşımaktadır. Bazıları buradaki tehdidin o zamanda yaşayanlar için olduğu çünkü o zamanın putlara tapınılan döneme yakın olduğu, bu zaman için ise böyle bir tehdidin söz konusu olmayacağı yorumunda bulunmuşlardır, ibni Dakik İyd bu iddiaya çok tutarlı bir cevap vermiştir..."
Beyzavi de şöyle söylemiştir:
"Yahudiler ve Hıristiyanlar peygamberlerinin mertebelerine hürmet amacıyla onların kabirlerine secde edince, oraları kendileri için kıble edinince ve namazda oralara doğru dönünce Yüce Allah onları lanetledi. Müslümanlar da bunun gibisini yapmaktan men edildiler. Ancak bir kimse, salih bir kimsenin yakınında, ona hürmet veya onun tarafına yönelmek amacıyla değil de ona yakın olmaktan

dolayı bereket kazanmak (teberrük) amacıyla bir mescid edinirse, bu hadisi şerifte tehdid edilenlerin arasına girmez. Yukarıdaki hadisi şerif mü'minin gördüğü garib şeyleri anlatmasının caiz olduğuna, bu anlatılanlarla ilgili hükmü bilenin de o hükmü açıklamasının vacib (gerekli) olduğuna, haramları işleyenlerin kınanacağına ve hükümler konusunda akim değil şeriatın esas alınacağına delalet etmektedir. Bu hadisi şerif aynı zamanda ister bir kabrin yanında olsun, ister üstünde olsun ve isterse kabre doğru olsun kabristanda namaz kılmanın mekruh olduğuna delalet etmektedir."[125]

1466- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kıyamet sağ olarak üzerlerine kop anlarla kabirleri mescidler edinenler, insanların fenalarmdandırlar."[126]

1467- İmam Malik, Ata bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Benim kabrimi kendisine tapılan bir put eyleme! Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edinenlere Allah'ın gadabı çok artmıştır!"[127]

CAMİYE GİDERKEN VE ÇIKARKEN NE DENİR?

1468- Ebu Davud, Hayve bin Şurayh (rh.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ukbe bin Müslim ile karşılaştım ve ona şöyle söyledim:
"Bana bildirildiğine göre sen Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan şöyle rivayet etmişsin:
"Resulullah (a.s) camiye girdiğinde şöyle derdi:
"Recm edilmiş olan şeytandan Yüce olan Allah'a, O'nun kerim olan vechine (yüzüne), ezeli hâkimiyetine sığınırım."
O: "Sen bunu söyledin mi?" diye sordu. Ben: "Evet" dedim, dedi ki: "(Bir kimse) bunu söylediğinde şeytan şöyle der: "Günün diğer kısmında da benden korundu." [128]

1469- Müslim, Ebu Useyyid (r.a) ve Ebu Katade (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz camiye gordiğinde şöyle söylesin:
"Ey Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç!" Çıktığında da şöyle söylesin:
"Ey Allah'ım! Senin fazlından istiyorum!" Ebu Davud, girişte söylenecek olana şunu eklemiştir: "Ardından peygambere selâm versin, sonra şöyle desin: "Ey Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç!"[129]

1470- Tirmizi, Hz. Hüseyin (r.a)'in kızı Fatıma (rh.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O da ninesi Hz. Fatıma (r.a)'nın şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) camiye girdiğinde Muhammed'e {yani kendine) salat ve selâm getirir ve şöyle derdi:
"Rabbim! Benim günâhlarımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç." Çıktığında da Muhammed'e salat ve selâm getirir ve şöyle derdi: "Rabbim! Benim günâhlarımı bağışla ve bana fazlının kapılarını aç." İsmail bin İbrahim şöyle söylemiştir:
"Mekke'de Abdullah bin Hüseyin ile karşılaştım. Kendisine bu hadisi sordum. O da bana bu hadisi rivayet etti ve şöyle söyledi:
"Girdiğinde: "Rabbim bana rahmetinin kapısını aç!" derdi. Çıktığında da: "Rabbim! Bana fazlının kapısını aç!" derdi.
Bu hadis, şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. İbni Mace'nin rivayetinde

şöyle denmektedir:
"Bismillah. Allah'ın peygamberine selâm olsun. Ey Allah'ım! Benim günâhlarımı bağışla!.." devamı yukarıdaki gibidir.
Bu rivayete göre çıktığında da şöyle derdi:
"Bismillah. Allah'ın peygamberine selâm olsun..." devamı yukarıdaki gibidir. [130]

Şevkani şöyle söylemiştir:
"Bismillah1 ilavesi İbni Seniyy'in Enes bin Malik (r.a)'ten rivayetinde geçmektedir. Bu itibarla camiye girenin ve çıkanın hem Allah'ın adını anması ("Bismillah" demesi), hem Resulullah (a.s)'a selâm getirmesi ve hem de günâhlarının bağışlanması ve girerken rahmet kapılarının, çıkarken de fazl (lütuf ve ihsan) kapılarının açılması için dua etmesi uygun olur. Çıkışta ayrıca Yüce Allah'ın lütfunun istenmesi ve buna Ebu Davud'un rivayetinde yer alan duanın eklenmesi iyi olur. Ebu Davud, Amr bin As (r.a)'m yukarıda geçen hadisinin Hay ve bin Şurayh tarafından nakledilen şeklini rivayet etmiştir."[131]

1471- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz camiye girdiğinde peygambere selâm versin sonra şöyle söylesin:
"Ey Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç."
Çıktığında da peygambere selâm versin sonra şöyle söylesin:
"Ey Allah'ım! Beni recmedilmiş şeytandan koru!"[132]

1472- Ahmed bin Han bel, Ebu Said Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim evinden^namaza gitmek üzere çıkar ve: "Ey Allah'ım! Senin' adına isteyenlerin hakkı ve benim sana doğru çıkışımın hakkı için senden istiyorum. Biliyorsun ki, beni ne kahramanlık iddiası, ne büyüklük davası, ne duyurma ne de gösteriş arzusu çıkarmıştır. Ben sadece günâhlarımdan sana kaçmak ve sığınmak için çıktım. Senin rahmetini umarak ve azabından korkarak çıktım. Gadabmdan sakınmak ve rızanı kazanmak için çıktım. Senden beni rahmetinle ateşten kurtarmanı istiyorum" derse, Allah onun için yetmiş bin melek görevlendirir. Onlar onun için Allah'tan mağfiret dilerler. Ve o kişi namazını bitirinceye kadar Allah yüzünü ona döner."[133]

KADININ CAMİDE NAMAZ KILMASI

1473- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın camilerinden alıkoymayın. Ancak giyimde gösterişe kaçmadan ve koku sürünmeden çıksınlar."[134]

Bir Açıklama

Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın: "Allah'ın kadın Kullarını Allah'ın camilerinden alıkoymayın" sözü ve bu konuyla ilgili diğer hadisi şeriflerde geçen benzer sözler, kadının camiden alıkonamayacağmı göstermektedir. Ancak ilim adamlarının konuyla ilgili hadisi şeriflerden çıkardıkları bazı şartlara uymalan gerekmektedir. Bu şartlar da şunlardır: "Koku sürünmemek, süslenmemek, sesi başkaları tarafından duyulabilen halhallar takmamak, gösterişli giysiler giyinmemek, erkeklerin arasına karışmamak, fitneye vesile olabilecek genç kız olmamak ve çirkin bir durumla (mefsede ile) karşılaşabileceği yoldan gitmemek vb.
Bir kadının kocası veya efendisi olur ve belirtilen şartlar kendisi hakkında gerçekleşirse, kendisinin camiden alıkonması yasağı tenzihen kerahet ifade eder (yani yukarıdaki hadisi şerifte geçen yasağın şu anlamda alınması gerekir: Bir kadının kocası veya efendisi varsa ve yukarıda sayılan şartlar da kendisi hakkında gerçekleşirse onun camiye gitmekten alıkonması tenzihen mekruhtur - Çeviren) Ama kocası veya efendisi olmayan bir kadın hakkında söz konusu şartlar gerçekleşse bile camiye gitmekten alıkonur."[135]

1474- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Birinizden hanımı camiye gitmek için izin isterse onu alıkoymasın."
Bir rivayette (ravinin) şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Bunun üzerine Bilal bin Abdullah: "Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" dedi. Bu kez Abdullah (r.a) ona doğru döndü ve kendisine daha Önce hiç sövmemiş olduğu bir şekilde sövdü ye şöyle söyledi:
"Ben sana Resulullah (a.s)'tan haber veriyorum. Sense: "Vallahi, biz (yine de)

onları alıkoyacağız" diyorsun."[136]
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kadınlarınız gece camiye gitmek için sizden izin isterlerse onlara izin verin." [137]

Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın camilerinden alıkoymayın."[138]
Bir diğer rivayete göre şöyle buyurmuştur:
"Hz. Ömer (r.a)'in sabah ve yatsı namazlarını camide cemaatle kılan bir hanımı vardı. Kendisine: "Sen niye (cemaate) çıkıyorsun. Oysa bunun mekruh olduğunu ve (Hz. Ömer (r.a)'in de) kıskandığım biliyorsun?" denildi. O da: "Öyleyse onun beni alıkoymasını engelleyen nedir?" dedi. (Soruyu soranlar da) şöyle söylediler: "Onu Resulullah (a.s)'m şu sözü alıkoyuyor:

"Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın camilerinden alıkoymayın."[139]
Bir başka rivayete göre de (ravi) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kadınları geceleyin camilere çıkmaktan alıkoymayın."[140]
Bir başka rivayete göre ise (Abdullah bin Ömer r.a) şöyle söylemiştir:
"Kadınlara geceleyin camilere çıkmaları için izin verin." Bunun üzerine onun adına Vakıd denen bir oğlu: "Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" dedi. Abdullah da ona (r.a) şöyle söyledi:
"Ben sana "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" diyorum. Sense: "Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" diyorsun."[141]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sizden izin istediklerinde kadınları camilerden olan paylarından alıkoymayın." Bunun üzerine Bilal:"Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" dedi. Abdullah da ona (r.a) şöyle söyledi:
"Ben sana "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu" diyorum. Sense: "Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" diyorsun."[142]
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Kadınlarınızı camilerden alıkoymayın. Evleri ise onlar için daha hayırlıdır." [143] (1)

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer Feth'de, Bilal'in: "Vallahi, biz (yine de) onları alıkoyacağız" sözü ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuştur:
"Anlaşıldığına göre o zamanda bazı kadınların durumlarına dikkat etmemeleri yüzünden böyle söylemiştir. Kıskançlık duygusu onu böyle söylemeye yöneltmiştir. Ancak Abdullah bin Ömer (r.a) ise, onun açıkça hadise muhalefet etmesi dolayısıyla ona öyle karşı çıkmıştır. Ama belki: "Zamanımızda durum değişti. Onlardan bazıları camiye gitme iddiasıyla çıkıp içlerinde başka düşünceler taşıyorlar" deseydi, ona karşı çıkmayabilirdi.
Son hadiste bildirildiğine göre de Hz. Aişe (r.a) bu hususa işaret etmiştir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in kendi oğluna karşı çıkmasından, kendi görüşüne dayanarak sünnete karşı çıkan ve kendi arzusuna dayanarak ilim sahibi birine itiraz eden birinin te'dib edilebileceği (azarlanabileceği) hükmü çıkarılmıştır. Aynı şekilde büyük de olsa bir babanın kendine yakışmayan söz söyleyen oğlunu azarlayabileceği, bir kimseyi terketmek (ona küsmek) suretiyle te'dib etmenin (azarlamanın) caiz olduğu hükmü çıkarılmıştır.
Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde geçen ve İbni Ebi Nuceyh'in Müca-hid'den rivayet ettiği hadiste: "Abdullah ölünceye kadar o sözü bir daha söylemedi" ifadesi geçmektedir. Bu söz, eğer sahih bir şekilde rivayet edilmişse, onlardan birinin yukarıda sözü edilen olaydan kısa bir süre sonra vefat ettiğini gösterir." [144]

1475- İbni Huzeyme, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un hanımı Zeyneb (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Kadınlara hitaben): Biriniz camiye gelirse koku sürünmesin." Yahya bin Hakem dedi ki:
"Bana Bukeyr'in rivayet ettiğine göre o (yani Hz. Aişe r.a) bunu Resulul-lah (a.s)'tan duymuştu."[145]

1476- Ibni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Süründüğü koku etrafa yayılan bir kadın Ebu Hureyre (r.a)'nm yanından geçti. (Ebu Hureyre r.a} ona:
"Nereye gidiyorsun ey Cebbar'm kadın kulu?" diye sordu. O da:
"Camiye" diye cevap verdi. (Ebu Hureyre r.a):
"Koku süründün mü?" diye sordu. Kadın:
"Evet" dedi. Bunun üzerine (Ebu Hureyre r.a) şöyle söyledi:

"Dön de yıkan. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kokusu etrafa yayılarak camiye çıkan bir kadm dönüp yıkanmadıkça Allah onun namazını kabul etmez."[146]

1477- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kadının evinde (kendi özel bölmesinde) kıldığı namazı, odasında kıldığı namazından efdaldir (daha faziletlidir). Peykesinde (Özel korunaklı köşesinde) kıldığı namaz da evinde kıldığı namazdan efdaldir."
Mu'cemu'l-Kebir'de de bunun bir benzeri Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan mevkuf olarak rivayet edilmiş, ancak bunda Mekke ve Medine mescidleri (yani Mescidi Haram ve Mescidi Nebevi) ayrı tutulmuştur.[147]

1478- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Mescidi Haram ve Hz. Peygamber (a.s)'in Mescidi hariç tutulursa, bir kadm, evinin kuytu bir köşesinden daha hayırlı bir yerde namaz kılmış değildir. Ancak eski mestleriyle (veya nalinleriyle) çıkan bir kadın (müstesnadır)."[148]

1479- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)"dan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) yemin ederek derdi ki:
"Hacc veya umrede kıldığı hariç tutulursa bir kadın için evinden daha hayırlı bir namazgah yoktur. Ancak evlenmekten ümidini kesmiş ve eski nalinleriyle çıkan kadm müstesna."
(Ravi dedi ki):
"Ben: "Eski nalinleri ne oluyor?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Yaşlanmış, adımları birbirine yakın (hızlı yürüyemeyen, kısa kısa adımlar atan) bir kadm."[149]

1480- İmam Malik, Amra [bintu Abdurrahman] (rh.a.)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) kadınların neler çıkardıklarını görseydi İsrailoğulları-nın kadınlarının alıkonduklan gibi onları camiden alıkoy ardı."
Amra'ya: "Onlar alıkondular mı yoksa?" diye soruldu. O da: "Evet" dedi."[150]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Gerek bu hadisin ve gerekse daha başka hadislerin bazı rivayetlerinde kadınların evlerinde kıldıkları namazların camide kıldıklarından efdal olduğu bildirilmiştir. Gizli bir yerde kıldığı namazın daha efdal olması bu durumda fitneden emin olması sebebiyledir. İnsanların süslenme ve gösteriş konusunda ortaya çıkardıkları yeniliklerden sonra bu daha da önem kazanmıştır. Nitekim Hz. Aişe (r.a) de söylediği sözünde buna dikkat çekmiştir. Bazıları kadınların kesinlikle camiden ahkonmalârı konusunda Hz. Aişe (r.a)'nin bu sözüne dayanmışlardır. Ancak bunun üzerinde biraz durmak gerekir. Çünkü bu söz belli bir hükmü değiştirecek söz değildir. Çünkü Hz. Aişe (r.a) bu sözünü kendi kanaatince gerçekleşmediğini sandığı bir şarta bağlamış ve: "Eğer (Resulullah (a.s) bu durumu) görseydi, onları (camiden) alıkoyardı" demiştir. Bu zaman ona: "O bunu görmedi ve alıkoymadı dolayısıyla hüküm devam etmektedir" denir. Bununla birlikte Hz. Aişe (r.a)-'nin sözü her ne kadar onun kadınların camiden ahkonmaları gerektiği kanaati taşıdığını hissettiriyorsa da o, bunu açık bir şekilde ifade etmemiştir.
Bunun yamsıra Yüce Allah kadınların sonradan neler çıkaracaklarını biliyordu. Ama peygamberine kadınları camiden alıkoyması için bir vahiyde bulunmamıştır. Eğer onların ortaya çıkardıkları şeyler kendilerinin camilerden alıkonmalarını gerektirecek olsaydı çarşı ve pazarlardan ahkonmaları öncelikle gerekirdi. Üstelik söz konusu yenilikler, kadınların tümü tarafından değil bazıları tarafından çıkarılmıştır. Eğer alıkoyma hükmü kesinlik kazanacak olursa, sadece bu yenilikleri çıkaranların ahkonmaları gerekir. En uygun olan Resulullah (a.s)'ın koku sürünme ve süslenme yasağındaki işaretinden hareketle fesadın (bozgunculuğun) olacağı durumlara bakılarak bunlardan çekinmeye çalışmaktır. Daha önce geçtiği üzere (yasağın) geceyle kayıtlanmasının sebebi de budur." [151]

1481- İbni Huzeyme, Ebu Humeyd Saidi (r.a)'nin hanımından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bu kadın Resulullah (a.s)'m yanma gitti ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben seninle birlikte namaz kılmayı seviyorum."
(Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Ben, senin benimle birlikte namaz kılmayı sevdiğini bildim. (Ancak) senin

kendi özel bölmende kıldığın namaz, odanda kıldığın namazdan daha hayırlıdır. Odanda kıldığın namaz, evinde kıldığın namazdan hayırlıdır. Evinde kıldığın namaz, kavminin camisinde kıldığın namazdan daha hayırlıdır. Kavminin camisinde kıldığın namaz ise benim mescidimde kıldığın namazdan daha hayırlıdır."
Bunun üzerine, Resulullah (a.s)'ın emriyle onun için evinin kuytu bir köşesinde mescid (namazgah) yapıldı. Burasını biraz karanlık kuytu bir hale getirdi. O kadın da Yüce Allah'a kavuşuncaya kadar (ölümüne kadar) burada namaz kılardı."[152]

1482- İbni Huzeyme, Resulullah (a.s)'ın hanımı Ümmu Seleme (r.a) 'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadınların mescidlerinin hayırlıları, evlerinin köşeleridir."[153]

1483- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir kadın, evinin en karanlık köşesinde kıldığı namaz kadar Allah'a sevimli bir namaz kılmamıştır."[154]

1484- İbni Huzeyme, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz kadm avrettir (sakmdırılması gereken biridir). Dışarı çıktığında şeytan ona sataşır. Rabbinin yüzüne en yakın olacağı hal evinin köşesinde bulunduğu zamanki halidir."[155]

1485- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kadınlar avrettirler. Bir kadın hiç bir meselesi olmadan dışarı çıkar. Ancak şeytan ona musallat olur ve: "Sen ne zaman bir kimsenin yanından geçsen onun hoşuna gidersin" der. Yine bir kadın elbisesini giyer. Kendisine: "Nereye gitmek istiyorsun?" denir. O da: "Bir hastayı ziyaret edeceğim veya bir cenazede bulunacağım yahut bir camide namaz kılacağım" der. Bir kadın Rabbine evinde ibadet ettiği kadar hiç bir yerde (güzel) ibadet edemez."[156]

1486- Taberani, Ebu Amr Şey bani (r.a)'den rivayet etmiştir:

"O (yani Ebu Amr), Abdullah (r.a)'ın cuma günü kadınları camiden çıkardığını gördü. Bu sırada şöyle diyordu:

"Çıkın, sizin için daha hayırlı olan evlerinize gidin."[157]

1487- Ebu Davud, Nafi (r.a)'den, o da Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Şu kapıyı kadınlara bıraksak?"
Nafi dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) Ölünceye kadar o kapıdan hiç girmedi."
Bir başka rivayete göre de Nafi'in söylediğine göre yukarıdaki sözü Abdullah bin Ömer (r.a) söyledi. Bu rivayet daha sağlamdır.[158]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Caminin fonksiyonunun yeniden canlandırılması konusunda özellikle üzerinde durulması gereken uygulamalardan biri ilim ve zikir halkaları oluşturulmasıdır. Resulullah (a.s)'m ve sahabilerin hayatlarında bu konuda bize ışık tutacak bir çok uygulama bulunmaktadır. Resulullah (a.s) cuma hutbesini verir ve sahabileri dinledikleri öğütleri bütünüyle hayatlarına geçirirlerdi. Kur'an-ı Kerim'in Öğretilmesi ve ezberletilmesi işi gerek cami içinde ve gerek cami dışında aksatılmadan yürütülüyordu. Bazı sahabiler Resulullah (a.s)'tan Kur'an-ı Kerinı'in yanısıra, sünneti, hikmeti, ilmi ve fıkhı öğrenmek amacıyla sürekli O'nun yanında bulunmaya çalışıyorlardı. Bazen de nöbetleşe Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyor böylece Resulullah (a.s) ile bulunan kişi bulunmayana öğrendiklerini öğretiyor ikinci kez daha önce Resulullah (a.s)'ın yanında bulunamamış olan O'nun yanma geliyor ve bu kez o kişi arkadaşına öğrendiği bütün yeni şeyleri öğretiyordu.

Sahabilerin uygulamalarından biri de insanları halkalar halinde guruplara ayırmaktı. Her halkada diğerlerine Kur'an-ı Kerim öğretecek bilgili bir kişi bulunurdu. Bütün herkesin de kendisine başvuracakları bir ileri gelenleri olur o da halkaları imtihan etmek ve kendilerine yararlı olmak amacıyla onların aralarında dolaşırdı. İslâm tarihinde sürekli ilim halkaları ve ruhi (manevi) halkalar olmuştur. Bazı konularda özel derslerin verildiği camilerin olduğu gibi özel ilim alanlarıyla ilgili dersler (ihtisas dersleri) verildiği de olmuştur. Buna göre bir cami fıkıh camisi, bir cami hadis camisi oluyordu.

Çağımızda da bazı ileri gelen ilim adamlarının geçmişteki bu uygulamaları devam ettirmek ve canlandırmak için yaptıkları çalışmaları görmekteyiz. Mesela ilim adamlarından biri sabahları prensip itibariyle günlük olarak bir fıkıh dersi verir arada bir de diğer şeylerden okurdu. Bunun yamsıra onun akşam ile yatsı namazının arasında günlük dersleri de olurdu. Sadece cuma gecesi ders vermezdi. Bu vakitteki derslerinde birgün hadisi şerif öğretir, birgün Resulullah (a.s)'ın sireti üzerine ders verir, iki günü fıkıh derslerine, iki günü de tefsir derslerine ayırırdı. Bazı ilim adamlarının da günlük iki ayn fıkıh dersleri olurdu. İkinci dersinde ayrıca tefsir de okurdu. Bazılarının ikindiden sonra fıkıh dersleri olurdu. Bazıları her cuma günü sabah namazından sonra fıkıh dersleri verirdi. Haftada bir yatsı namazından sonra da iki ders yaparlardı. Bazıları sabah namazlarından sonra günlük ders halkaları oluştururlardı. Bazıları çalışmalarını sadece Kur'an-ı Kerim öğretme ve ezberletme işine ayırırdı. Bazıları da sadece Arapça Öğretimi ile ilgilenirdi.

Bunun gibi bazı ilim adamları, ilim dallarından sadece biri ile ilgilenir o a-landa ders verir. Bazılarının özel düzenlemeleri olur, akşam namazlarından sonra öğrencilerini küçük ders halkalarına dağıtırlar. Sonra bunların hepsi kendi dersleri için toplanırlar. Bazıları bütün şer'i ilimlerin ve bazı kevni (varlıklar alemiyle ilgili, objektif) ilimlerin öğretildiği medreseler ve enstitüler kurarlardı.
Bazıları haftada bir kere me'sur zikirlerin okunduğu özel ruhi halkalar (oturumlar) düzenlerler. Aynı şekilde haftada bir kere vaaz için genel bir ders düzenlerler. Bütün bu çalışmalarda öğrenciler özel halkalar için dağıtılırlar. Her halkanın bilgili bir ileri geleni olur. O kişi, her şahıs için onun uygun göreceği bir vakit belirler. Camilerdeki özel ders halkalarının yanısıra evlerde de halkalar düzenlenmektedir. Bütün bunların yanısıra tefsir yahut Kur'an-ı Kerim ezberletme veya Arapça yahut herhangi bir ilim dalında kendini iyi yetiştirmiş mütehassıs kişiler bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar dolayısıyla kendilerine uyutabilecek doğruya yönelten önderler ve doğru yol üzere giden Müslümanlar yetişmektedir. İlim adamları bütün bunların yanısıra öğrenciler için çağdaş ilimlerle ilgili öğretim dönemleri düzenlerler. Böylece sahalarında başkalarından öne geçen ilim adamları yetişir. İlim adamlarından çalışmalarını sadece cami eğitimine, davet veya spor faaliyetleri için gerçekleştirilen seyahatlere ayıranlar da olmaktadır. Bunlar, geniş çaplı sosyal faaliyetlere ek olarak yapılır. Böylece yenileşme konusunda benzeri nadir bulunur bir Örnek ortaya konmaktadır.
'Çağın İhtiyaçlarından Uzak Kalmamak İçin' adını taşıyan kitabımızda çağdaş Müslümanın ihtiyaç duyacağı bütün ilim alanlarını göz önünde bulunduracak bir eğitim öğretim hareketi başlatmak için bir girişimde bulunmaya çağırmıştık. Peygamberimiz (a.s)'e gerçek anlamda mirasçı olacak ilim sahipleri, ancak bu şekilde yetişecektir. Bizim bunun yanısıra Risâletu't-Ta'arruf adını taşıyan ve çağımızda Rabbani alimlerin hayata geçirmeleri gereken ilim alanları üzerinde duran bir başka küçük kitabımız daha bulunmaktadır.
2. Bilindiği üzere caminin oturduğu alan, minare ve caminin dışa açılan bir kapıya sahip duvarları içinde kalıp da camiyi çevreleyen bütün alan aynen cami hükmündedir. Bazen camiye bağlı kısımlardan olan hamamlar, tuvaletler ve bazı odalar da bu duvarın içinde olur. Hanefilerin ve Malikilerin görüşlerine göre, cünüp, hayızlı ve lohusa birinin bu kısımlara girmesi haramdır. Bütün mezheplere göre caminin namazgahına giren bir kimsenin iki rek'at tahiyyatu'l mescid namazı kılması sünnettir. Ancak kerahet vakitlerinde girilirse bu namaz kılınmaz.
Şafiiler ve Hanbeliler bir kimsenin ihtiyaç için olsun olmasm içinde beklemeden camiden geçmesini mubah görmüş ve bunda bir kerahet olmadığını

söylemişlerdir. Ancak uygun olan, ihtiyaç olmadan geçmemektir. Bu görüşe göre caminin duvarları içinde de olsa caminin tuvaletlerinden bütün insanlar yararlanabilirler. Ancak ihtiyata uygun olan insanların bu konuda Hanefilerin ve Malikilerin görüşlerini de göz Önünde bulundurarak böyle yapmamalarıdır (yani cünüp, hayızlı veya lohusa biri buralara girmemelidir). Hanefilerin kâfir birinin bütün camilere girmesini caiz gördükleri daha önce geçmişti. Bu görüşe göre kâfir biri bir camiye bağlı kısımlara girebilir, buralardaki ders halkalarına ve konferanslara katılabilir.
Esas itibariyle tuvaletlerin cami alam içinde bulunması gerekir. Hanefiler cami alanı içine giren kısımda küçük abdest bozmayı, büyük abdest bozmayı ve cinsel ilişkiyi tahrimen mekruh olarak görmektedirler. Buna göre söz konusu işlerin yapıldığı organların cami duvarları içinde olmaması gerekir. Bazıları ise hükmü daha geniş tutmakta mülkü vakfeden kişinin belli bir alanı cami duvarları içinde ancak cami binası dışında söz konusu birimler (tuvalet, hamam vs.) için tahsis etmesi durumunda, bu birimlerde belirtilen işlerin yapılmasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Birinci görüşte olanların içtihadlarının da göz önünde bulundurulması açısından bazı birimlerin cami duvarları dışında yapılması mümkündür. Böylece bazı fiillerin cami olarak kabul edilen alanın içinde yapılmasını haram sayan ilim adamlarının içtihadları da nazarı dikkate alınmış olur.
3. Hanefiler cami alanının göğün en üstüne ve yerin derinliklerine kadar cami olduğu görüşündedirler. Bu görüşe göre caminin aitı ve üstü de aynen cami hükmündedir. Dolayısıyla bu görüşe göre caminin üstünde veya altında evler, iş yerleri ve ticaret yerleri yapılması caiz değildir. Çünkü cünüp, hayızlı veya lohusa birinin buralara girmesi yahut buralarda cinsel ilişkide bulunulması caiz olmaz. Bunun gibi Hanefilere göre garib (evsiz) veya itikafa girmiş biri dışında bir kimsenin camide uyuması mekruh olduğu gibi üstünde ve altında uyuması için de aynı hüküm söz konusudur. Aynı şekilde camide yüksek sesle konuşmak yahut kayıp bir şeyi aramak veya alış veriş ya da kira anlaşması yapmak nasıl mekruh ise bu işlerin caminin altında ve üstünde yapılması da mekruhtur. Yine caminin bir meslek için işyeri olarak kullanılması mekruh olduğu gibi üstünün ve altının da bu amaçla kullanılması mekruhtur. Bu itibarla Hanefiler cami alanının sadece camiye özel kılınmasını gerekli görmektedirler. Dolayısıyla onlara göre caminin altına veya üstüne caminin işlevine ters bir bina yapılamaz. Eğer altına veya üstüne bir bina yapılması isteniyorsa, bunun da tamamen cami olması (yani camide yapılması caiz olan işlerin yapılacağı türden binalar olması -Çeviren) gerekir. Bu görüşe göre caminin altına veya üstüne tuvaletler yahut

dükkanlar yapılması caiz olmaz.

Bazı ilim adamları insanların ve caminin maslahatı açısından bu gibi şeylere yani caminin altına veya üstüne camide yapılması caiz görülmeyen işlerin de yapılabileceği binalar yapılmasına cevaz vermişlerdir. Ancak ihtiyata uygun olan yapılmamasıdır. Özellikle yeniden tamir edilen eski camilere bu tür binalar ilave edilmemelidir. Bu gibi camilerde cami mülkünü vakfedenin şartı göz önünde bulundurularak altına veya üstüne caminin işlevine uymayan işlerin yapılacağı binalar yapılmamalıdır.[159]

CEMAATLE NAMAZ VE BUNUNLA İLGİLİ KONULAR GİRİŞ

Cemaat, imam ile imama uyanın namazı arasında oluşan bağlantıdır. Cemaatle namaz uygulaması; beş vakit farz namaz, cuma namazı, iki bayram namazı ve ileride göreceğimiz daha başka namazlar için konulmuştur.

Hanefiler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Cuma namazı dışındaki namazlar için cemaat akıl sahibi ve zorlanmadan cemaate katılabilecek erkeklerin üzerine müekked sünnettir."

Buna göre kadınlar, çocuklar, deliler, köleler, oturaklar, hastalar, düşkün yaşlılar ve eli ile ayağı çaprazlama kesilmiş biri için cemaate katılma sorumluluğu yoktur. Cuma namazı ise ileride göreceğimiz üzere farzdır.

Şafiilerin mezheplerince en sağlam olarak gördükleri görüşte şöyle denmektedir:

"Cemaat; mukim olan (yolcu olmayan) hür erkekler için farzı kifayedir. Büyük olsun küçük olsun bir beldenin bütün insanları cemaatten geri kalırlarsa imamları (yöneticileri) veya imam (yönetici) hükmünde olan kimse onlara karşı savaş açar."

Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:

"Yüce Allah'ın: "Namazı kılın, zekâtı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edin"[160] sözü gereğince cemaate katılmak ayni vaciptir."

Ancak onlar, cemaate katılmayı namazın geçerli olmasının bir şartı olarak görmezler. Şafiilere ve Hanbelilere göre cemaat; imama uyan kişi çocuk da olsa, imam ve imama uyan bir kişi (yani en azından biri imam diğeri imama uyan olmak üzere iki kişi -Çeviren) ile gerçekleşir. Malikilere göre mümeyyiz yani doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırabilen bir çocuk ile cemaat oluşturulmaz (yani imama uyanlar arasında bu nitelikteki bir çocuktan başka kimse bulunmazsa, onunla cemaat oluşturulamaz -Çeviren) Hanbelilere göre ise sadece farz namazda mümeyyiz bir çocukla cemaat oluşturulabilir. Kadın veya hünsa dışındakiler için cemaatin en faziletlisi camide oluşturulan cemaattir. Kadın için evinde namaz kılmak daha faziletlidir. Kendisi gitmeden camide cemaat oluşturulmayan yahut kendisinin gitmesi başkalarının da cemaate katılmaları için teşvik mahiyeti taşıyan bir yükümlünün camiye gitmesi tercih edilir. Sonra cemaati çok ve uzak bir camide namaz kılmak yakın bir camide namaz kılmaktan efdaldir. Namazı fıkıhçılann açıkladıkları şekilde tercih edilen vakitlerinde kılmak cemaatin artması için beklemekten daha sevaptır.

Malİkiler şöyle söylemişlerdir:
"İlim adamlarıyla, salihlerle ve hayır sahipleriyle namaz kılmanın diğerleriyle namaz kılmaktan daha sevap olduğu üzerinde tartışma (görüş ayrılığı) yoktur."
Bazıları kadınların camide cemaatle namaz kılmaları konusunda bir takım açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna göre erkeklerin kendine ihtiyaç duymayacakları yaşlı bir kadın camiye, zikir ve ilim meclislerine, iki bayram namazına, istiska namazına, cenaze namazına gidebilir ve gerek kendinin gerek' bir başkasının ihtiyaçları için çıkabilir. Onun için bu konularda bir sakınca yoktur. Yaşları bu gibilere yakın olanlar hüküm itibariyle onlar gibidirler ancak bu berikilerin biraz daha ihtiyatlı davranmaları gerekmektedir. Dikkat çekmeyen (Güzelliği ile ilgi toplamayan) bir genç kız farz namazı cemaatle kılmak için veya ailesinden yahut yakınlarından birinin cenaze namazma katılmak için çıkabilir. Bayram ve istiska namazlarına ve ilim ve zikir meclislerine ise katılmaz. Ancak ilmi konuda bir zorunluluk olması durumunda katılabilir. Güzelliği ile Dikkat çeken bir genç kızın erkeklerle birlikte cemaate katılması Şafiilere ve Hanbelilere göre mekruhtur.
En mükemmel sevaba, namazın başından sonuna kadar imam ile birlikte namaz kılan kişi kavuşur. İmam ile birlikte başlangıç tekbirine yetişmek bir fazilettir. Bir kimse daha imam selâm vermeden cemaate yetişirse, cemaat sevabına kavuşur. Kendisinin başlangıç tekbirini almasından hemen sonra imamın selâm vermesi dolayısıyla imam ile birlikte oturmuş olmasa bile yine cemaate yetişmiş sayılır.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse, namazın en azından bir rek'atim cemaatle kılmadıkça cemaat sevabına tam olarak kavuşamaz. Ancak bir rek'attan daha az bir kısmı cemaatle kılan kişi de yine cemaat sevabı alır."
Bütün mezhep imamlarının ortak görüşleriyle imama rüku esnasında yetişen bir kimse o rek'atı imamla birlikte kılmış sayılır. Bunun şartı ise başlangıç tekbirini ayakta iken veya ayakta duruşa yakın bir halde almış olmak (sonra rüku esnasında cemaate yetişmek)tir. Eğer imam rükudan başını kaldırdıktan sonra rükuya giderse, o rek'atı cemaatle kılmış saymamalıdır. Malikiler bu konuda, imama uyan kişinin rükuya daha yakın olduğu bir sırada imamın başmı kaldırışına denk gelmesi durumunda o rek'atın geçerli (yani kılınmış) sayılacağını söylemişlerdir. Hanbelilere göre bu durumda başlangıç tekbiri rüku tekbiri yerine de geçer. Şafiilere ve Malikilere göre ise başlangıç tekbirinin alınması ile geçiş tekbirini alma sünneti düşmez.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimse cemaata katılmak için giderken safa ulaşıncaya kadar bir rek'atı kaçıracağından korkarsa safın arkasında rüku edebilir."
Hanbeliler ve diğerleri de şöyle söylemişlerdir:
"Safın en kenarına gelip safla aynı hizaya durmadıkça rüku etmez."
Hanbelilerce kuvvetli olan görüşe göre cemaate katılmak vacib, camiye gitmek için çaba harcamak ise sünnettir. İlim adamlarına göre cemaate katılmak isteyen birinin yürüyerek gitmesi müstehabdır. Cemaate giderken sakin ve vakarlı bir şekilde yürümek gerekir. Malikiler cemaate yetişmek için orta derecede hızlı yürümeyi caiz görmüşlerdir. Namaz kılan kişi hemen cemaate katılarak imam ayakta da olsa, rükuda da olsa, secdede de olsa ona uyar. Henüz namaza başlanmamışsa vakit namazlarını vakitlerinde kıldıran bir imam için kamet getirildiğinde ona uyar.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaza geç kalan birinin cemaat oluşturulduktan sonra farz veya nafile bir namazı yalnız başına kılması haramdır."
Camide namaza durulur, bir kimse de caminin içinde veya cami alanı içinde farz veya nafile bir başka namaz kılıyor olursa, namaza devam etmesi durumunda bir rek'atı kaçıracağından korkarsa kılmakta olduğu namazı bozmak niyetiyle selâm veya söz ile keser. Eğer bir rek'atı kaçıracağından korkmuyorsa kıldığı namaz nafile bir namaz ise iki rek'ata tamamlar. Eğer imamın kıldığı namazın aynısını kılıyorsa, ilk iki rek'atta ise bu iki rek'atın sonundaki teşehhüdden sonra selâm vererek cemaate katılır. Üçüncü rek'ata kalkmış ve henüz rek'atın secdelerini tamamlamış ise oturarak teşehhüdde bulunup cemaate katılır. Bu uygulama dört rek'atlı namazlar için söz konusudur. Ama eğer sabah veya akşam namazını kılarken cemaat namaza durursa, namazını keserek cemaate katılır. Ama eğer akşam namazının ilk iki rek'atını veya üçüncü rek'atını, sabah namazının her iki rek'atını da tamamlamış olursa, farz namaz niyetiyle kılmakta olduğu namazı tamamlar.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse nafile namaz kılıyor olur sonra cemaatle namaza durulursa, eğer cemaati tamamen kaçıracağından korkmazsa o namazını tamamlar sonra cemaate katılır. Ama cemaati tamamen kaçıracağmdan korkarsa nafile namazı keser."
Bir kimse vaktin farzına başladıktan sonra cemaat oluşturulursa onun için efdal olan namazını keserek cemaate katılmaktır. Eğer vardığında namaza başlanmış olursa, nafile namazla meşgul olmadan derhal cemaate katılır. Hanbelilere göre camide veya başka bir yerde namaz için kamet getiren kişi kamet okumaya

başladıktan sonra artık herhangi bir nafile namaza veya ratib sünnete (farzlarla birlikte kılınan sünnete) başlamak caiz olmaz. Eğer bu durumda kişi nafile namaza durursa, namaza başlanmış olunmaz (namaza başlama işi gerçekleşmiş olmaz). Eğer kişi nafile namaz kılarken namaz için kamet getirilirse, bir rek'at kaçıracak bile olsa kılmakta olduğu namazı kısa tutarak onu bitirir. Ancak iki rek'attan fazla kılmaz. Fakat üçüncü rek'ata başlamış olursa onu dörde tamamlar. Bu şekilde namazını bitirdikten sonra selâm verip cemaate katılması caizdir. Ama eğer nafile namaz kılan kişi cemaati tamamen kaçıracağmdan korkarsa nafile namazını keser.
Hanefilere göre, bir kimse mesela öğlenin ilk sünnetine yahut cuma namazının ilk sünnetine başlamışken cuma için kamet getirilir de hatib minbere çıkarsa, o kişi iki rek'attan sonra selâm verir farzın ve son sünnetin kılınmasından sonra onun son iki rek'atını kaza ederek dörde tamamlar. İmam Muhammed'e göre ise kılamadığı o iki rek'atı son sünnetten önce kaza eder. Hanefilere göre bir mahalle camisinde ezan ve kamet okunarak cemaatin tekrarlanması mekruhtur. Yani bir mahalle camisinde bir vakitte cemaat için sadece bir ezan ve kamet okunur aynı camide sonradan cemaatle kılınan namazlar için ezan ve kamet okunmaz. Ancak yol camisinde veya imamı ve müezzini bulunmayan bir camide insanların gurup gurup cemaat oluşturmaları mekruh değildir. Bu durumda her bir gurubun bir ezan ve kametle namaz kılması efdaldir. Malikiler, namazları düzenli bir şekilde (yani vakti vaktine) kıldıran bir imamın arkasında ikinci kez cemaat oluşturmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Yine namazları vakti vaktince (râtib) kıldıran bir imamdan önce cemaat oluşturmak mekruhtur. Böyle belli bir düzen üzere vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran imamın, cemaatinin yanısıra (aynı anda) ikinci bir cemaat oluşturmak ise haramdır. Yine Malikilere göre bir kimse Mescidi Haram'a .yahut Medine Mescidi'ne (Mescidi Nebevi'ye) veya Mescidi Aksa'ya vakit namazının cemaatle kılınmasından sonra (ratib cemaatten sonra) girerse yalnız başına namaz kılar. Onlara göre vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran birden fazla imam bulunması ve bunların birinin diğerinin ardından cemaat oluşturması mekruhtur. Yine aynı vakitte birden fazla cemaat oluşturulması da mekruhtur.
Şafiilere göre insanların gelip geçtikleri yerde bulunan bir camide veya çarşı pazarda bulunan bir camide yahut vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran imamı bulunmayan bir camide yahut vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran ancak dar olması sebebiyle bütün cemaati almayan bir camide veya vaktin çıkmasından korkulması durumunda, arka arkaya birden fazla cemaat oluşturulması mekruh değildir.

Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir camide orada vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran imamdan önce onun izni olmadan cemaat oluşturulması haramdır. Aynı şekilde vakti vaktince (râtib) namaz kıldıran imamın cemaat oluşturduğu esnada ikinci bir cemaat oluşturulması da haramdır. Bu iki durumda kılınan namaz (yani râtib namaz kıldıran imamın izni olmadan ondan önce oluşturulan bir cemaatle veya onun cemaatinin yanısıra oluşturulan ikinci bir cemaatle kılınan namaz) geçerli değildir. Ancak râtib namaz kıldıran imamın bir mazeret dolayısıyla geç kalması veya cemaate gelmeyeceğine kanaat getirilmesi durumunda halkın bir cemaat oluşturması mekruh değildir. İmamın izin vermesi durumunda ise evleviyetle mümkündür. Onlara göre râtib imamın namaz kıldırmasından sonra ondan başka birinin imamlığıyla cemaat oluşturulması mekruh değildir. Bu sadece Mekke ve Medine mescidlerinde yani Mescidi Haram'da ve Mescidi Nebevi'de caiz değildir. Bu iki camide uyumak gibi bir mazeret dışında ikinci kez cemaat oluşturulması caiz değildir. Bu iki mescidde geçerli bir özüründen dolayı cemaati kaçıran bir kimsenin râtib imamın namaz kıldırmasından sonra cemaatle namaz kılması mekruh değildir. Bu iki camide birden fazla râtib imam olması mekruhtur. Yani ayrı ayrı cemaatler oluşturan birden fazla râtib imam olması mekruhtur. Yoksa birinin bulunmadığı zaman diğerinin namaz kıldırması üzere birden fazla imam görevlendirilmesi mekruh değildir."
Vakit namazını yalnız başına kılan birinin aynı namazı cemaatle ikinci kez kılması caizdir. İkinci namazı onun için nafile yerine geçer. Bildiğimiz üzere Hanefiler ikindiden sonra nafile namaz kılmayı caiz görmemektedirler. Dolayısıyla onlara göre ikindiden sonra (belirtildiği üzere) namazın tekrar kılınması caiz değildir. Hanefiler için sabah namazından sonra da aynı şey söz konusudur. Bunun gibi Hanefilere göre tek rek'atlı nafile namaz olamayacağından onlara göre akşam namazı (belirtilen şekilde) ikinci kez kılınamaz.
Malikilere göre ise vakit namazını yalnız başına kılmış birinin (cemaat oluşturulması durumunda) aynı namazı cemaatle yeniden kılması mendubdur. Ancak namazını üç mescidden (Mescidi Haram, Mescidi Nebevi ve Mescidi Aksa'dan) birinde kılmış olursa hüküm farklıdır: Buralarda kılınan namazın yine buralarda tekrar kılınması mendubdur başka yerde tekrar kılınması (iadesi) mendub değildir.
Şafiiler yalnız başına (münferiden) kılınan namazın ve başka namazların farza niyet edilerek tekrar kılınmasını caiz görmektedirler. Şafiilerin yeni mezheplerine göre bir kimse farz bir namazı yalnız başına kılar sonra onu

cemaatle birlikte yeniden kılarsa birinci kıldığı farz, ikinci kıldığı ise nafiledir.
Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Farz bir namazını yalnız başına veya cemaatle birlikte kılan birinin, kendisi daha camideyken (nafile) namaz kılmanın yasak edildiği vakitte de olsa ikinci kez cemaat oluşturulması durumunda bu cemaatle birlikte aynı namazı yeniden kılması müstehabdır. İkinci namazını râtib imamla veya bir başka imamla kılsa farketmez. Ancak akşam namazının yeniden kılınması sünnete uygun değildir. Bu durumda ilk namazı farz namaz yerine geçer ikinci namazı için de iadeye (yeniden kılmaya) niyet eder. Her halü kârda ikinci namazı nafile yerine geçer.
Bütün bunlar caminin içinde olması durumu içindir. Ama bir kimse namazını kıldıktan sonra camiden çıkmış olur ve böylece ikindi ve sabah namazları sonrası gibi nafile namaz kılmanın yasak edildiği vakitlere girmiş olursa, onun camide kılman cemaatle namaz bitinceye kadar yeniden camiye girmesi müstehab değildir. Bu durumda namazını iade etmesi (yeniden kılması) da haramdır. Ama eğer vakit nafile namaz kılmanın yasaklandığı vakit olmaz, kendisi de namazını yeniden kılmak niyetiyle değil de öylesine camiye girmiş olur ve girince insanların cemaatle namaz kıldıklarını görürse, onun namazını cemaatle birlikte iade etmesi sünnettir."
Hanefilere göre "hayye ale'l-felah (haydi namaza)" denilince, imam olsun cemaat olsun bütün herkesin namaz için kalkmaları sünnettir. Hanbeliler namaza başlamanın "kad kameti's-sala (namaz başladı)" denmesiyle birlikte başlaması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Şafiilere göre ise namaza başlamanın kamet okuyan kişinin kametini bitirmesinden sonra olması gerekir. Malikiler namaza başlama konusunda belli bir vakit tayin etmemişlerdir. Onlara göre kamet okunmaya başlandıktan sonra kişinin ne zaman olsa namaza başlaması caizdir.
Kişinin cumayı ve cemaati terketmesini caiz kılan özürler çoktur. Bunlardan bazıları: Cemaate gitmeyi zorlaştıracak derecede bir hastalık. Hafif başağrısı ve hafif bir ateş gibi hafif hastalıklar ise mazeret değildir. Bir yakını olsun veya olmasın kendisiyle ilgilenecek biri olmayan bir hasta ile ilgilenen kimse hastadan endişe ederse cemaate gitmeyebilir. Cumaya veya cemaate çıkması durumunda hastalanacağından korkan da böyledir. Oturak veya kötüriim yahut eli ve ayağı çapraz kesilmiş yahut sadece ayağı kesilmiş veya felçli birinin, yaşlı bir ihtiyarın, körün cuma'ya ve cemaate gitmesi gerekmez. Hanefilerin görüşlerine göre kör kişiyi cemaate götürecek bir yardımcı olsa da yine onun cumaya ve cemaate gitme sorumluluğu yoktur. Ancak Hanbelilere, Malikilere ve Şafiilere göre körün yardımcısı olursa cemaati terkedebilir ama cumayı terketme

konusunda özürlü sayılamaz. Cumaya veya cemaata gitme yükümlülüğünü kaldıran özürlerden biri de canına, malına veya ırzına bir zararın geleceğinden korkmaktır. Zalim birinden veya darlık içinde olduğundan dolayı borcunu ödeyemediği için hapsedileceğinden korkmak, yahut kendisi sıkıntı içinde olup da alacaklısının kendini takib edeceğinden korkmak veya bir süre tutuklanamaması durumunda tutuklanmasının düşeceğini umduğu çünkü bu yolla aftan yararlanabileceği bir cezadan korkmak böyledir. Çıplaklık da bir özürdür. Aynı şekilde hastalığın artacağından veya iyileşmenin gecikeceğinden korkmak da bu konuda bir özürdür. Başkasının yardımıyla (Cumaya veya cemaate) gitmeğe güç yetirebilecek olan, Hanefilere göre buna güç yetirebilen biri olarak görülmez. Ancak böyle biri Hanbelilere, Malikilere ve Şafiilere göre cuma namazına gidebilecek güçte biri olarak görülür. Uzak bir yolculuk da olsa yolculukta arkadaşlarından geri kalacağından korkan birinin cuma'ya ve cemaate gitmesi gerekmez. Fırındaki ekmeğin veya ateşe konmuş bir yemeğin yanması gibi bir malın telef olmasından korkan da özürlü sayılır. Yine kaybettiği bir şeyi kendine gösterecek bir adamı kaçırmak gibi herhangi bir fırsatı kaçırma korkusu da bu konuda bir özürdür. Yağmur, aşırı çamur, şiddetli so-ğuk veya öğle vaktindeki aşırı derecedeki sıcak, cumayı ve cemaati terketmeyi caiz kılan özürlerdendir. Cemaati terketmeyi caiz kılan diğer özürlerden bazıları da şunlardır: Gündüz değil de geceleyin şiddetli fırtına, aşırı karanlık, kar, bir yandan yağmur yağarken bir yandan da yerlerin çamur olması.
İki çirkin şeyin yani küçük ve büyük abdest bozma ihtiyacının veya bunlardan sadece birinin zorlaması cemaati terketmeyi caiz kılan durumlardandır. İnsanın canının çektiği bir yemeğin hazır olması, uyku bastırması ve zorluk çekmek de bu tür özürlerdendir. Hanefilere göre başka şeyle değil de fıkıhla (yani İslâmi ilimlerle) meşgul olmak da cemaati terketmeyi caiz kılan özürlerdendir.
Sarımsak veya soğan veya turp yahut kokusu dışa vuran herhangi bir kokulu yiyecek yemek de cemaati terketmeyi caiz kılan durumlardandır. Bu gibi yiyecekleri yiyen biri onların kokusu gidinceye kadar cemaatten geri kalabilir. Aym şekilde yaptığı iş dolayısıyla üzerinde çirkin bir koku bulunan herkes bu hükümdedir. Baras, cüzzam veya başkasına geçme ihtimali bulunan bir hastalığa yakalanmış bir kişinin üzerinden, cemaate katılma yükümlülüğü düşer. Hapis de cemaate ve cumaya gitme yükümlülüğünü düşüren sebeplerdendir. Şafiilere göre çarşılardaki binaların çatılarının dökülmesi, deprem, gece olsun gündüz olsun sıcak rüzgâr, bulacağını umduğu bir kaybını aramak, gasbedilen bir şeyini geri almak için çabalamak, aşırı şişmanlık, huşuya engel bir düşünce, bir ölüyü teçhiz etmekle meşgul olmak, cemaate giderken izlediği yolda veya camide kendine

eziyet eden birinin bulunması ve geceleyin kılınan bir namaz vaktinde hanımıyla gerdeğe girmek, imamın (bir şeyi) sünnet olan, miktardan fazla uzatması yahut yapılması gereken bir sünneti terketmesi, imamın hızlı okuyan, imama uyanın ise yavaş okuyan biri olması, imamın arkasında namaz kılınması mekruh olan biri olması da cemaate gitme yükümlülüğünü düşüren sebeplerdendir. Yine bir kimsenin kendine karşı bir fitnenin ortaya çıkmasından veya kendinin bir fitneye bulaşmasından korkması da cemaati terketme mazeretlerindendir. Malikilere göre gerdeğe girme dolayısıyla altı gün süreyle cumaya ve cemaate gitme yükümlülüğü düşer.

Bir kimse geçerli mazeretlerden biri dolayısıyla cemaatten geri kalırsa yine de cemaat sevabı alır.

Namazda cemaat; bir imamın ve bir de imama uyanın bulunmasıyla gerçekleşir. İmama uyanın namazının, imamın namazıyla bağlantılı olması bununla bütünlük arzeder.

Bir kimsenin imamlığının geçerli olmasının şartları şunlardır: Müslüman olmak. Erkeklerden veya erkeklerle kadınlardan oluşan bir cemaatin imamlığında erkek olmak. Hünsa (cinsiyeti belirsiz) birinin erkeklere veya kadınlara imamlık yapması geçerli olmaz ancak kendi gibilere (yani cinsiyeti belirsizlerden oluşan bir cemaate) imamlık ederse imamlığı geçerli olur.

Kadınların da kadınlara imam olmaları geçerlidir.

İmamlığın geçerliliğinin şartlarından biri de akıllı olmaktır. Deli veya bu-namış birinin imamlığı geçerli değildir. Bu ikisinin namazları geçerli olmadığı gibi sarhoşun namazı da geçerli değildir.

Hanefiler farz veya nafile bir namazda imamlık için buluğ çağına ermiş olmayı şart koşmuşlardır. Hanbeliler ve Malikiler ise bunu sadece farz namazda şart koşmuşlardır. Dolayısıyla onlara göre farz namazda henüz buluğ çağına ermemiş birinin imamlığı geçerli değildir. ŞafiÜer ise cuma namazında bile buluğ çağına ermiş birinin henüz buluğ çağına ermemiş ama mümeyyiz (doğruyu yanlıştan ayırabilen) çocuğa uymasının kerahetle caiz olduğunu (yani caiz olmakla birlikte mekruh olduğunu) söylemişlerdir.

Şafiilere göre kadınların kendi aralarında cemaat yapmaları mekruh değil aksine müstehabdır ve imamlarının aralarında durması (yani Öne geçmemesi) gerpkir.

Hanefiler ise şöyle söylemişlerdir:

"Cenaze namazı dışında kadınların kendi başlarına cemaat oluşturmaları tahrimen mekruhtur. İmamları ise aralarında durur."

Hanefilere ve Hanbelilere göre bir adamm içlerinde kendinden başka bir erkek yahut bir mahremi veya kendi hanımı bulunmayan bir kadınlar topluluğuna

imamlık etmesi mekruhtur.
İmamlığın geçerliliğinin şartlarından biri de hadesten ve habesten (ab-destsizlik durumundan ve namaza engel bir pislikten) temiz olmaktır.
Bir fesadın (bozulmanın) meydana gelmesi durumunda imamın veya imama uyanın namazını yeniden kılmasının gerekip gerekmediği konusunda mezhepler arasında farklı açıklamalar bulunmaktadır. Şafiilerce meşhur olan görüşe göre imama uyanın namazı, bozulma yönünden değil de geçerlilik yönünden imamın namazıyla bağlantılıdır.
İmamlığın geçerliliğinin şartlarından biri de Kur'an-ı Kerim'i düzgün okumak ve namazın rükünlerini tam yerine getirmektir. Bu itibarla dilsiz birinin arkasında kılman namaz geçerli olmaz. Hatta onun gibi dilsiz olan birinin bile dilsizin arkasında namaz kılması caiz değildir. Bunun gibi rüku yapamayan yahut secde edemeyen veya oturamayan (kuud rüknünü yerine getiremeyen) ya da kıbleye yönelemeyen veya necasetten temizlenemeyen bir kimsenin arkasında kılınan namaz geçerli olmaz. Bu saydığımız nitelikteki kişilerin arkalarında yine kendileri gibi olanların namaz kılmaları caizdir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"İmamın Fatiha suresini okumak gibi sözlü rükünleri de, rüku, secde ve kıyam gibi fiili rükünleri de yerine getirmeye güç yetirmesi şarttır. Bunları yerine getirmeye güç yetiremeyenin arkasında namaz kılmak caiz olmaz. Ancak imamla, imama uyan aynı nitelikte olursa o zaman caiz olur."
Bir başkasına uymakta olduğu sırada me'muma (imama uymuş, cemaatten birine) uymak olmaz. Ancak daha önce imama uymuş ama bu uyma işlemi bitmiş birine mesela cemaate sonradan yetişmiş olup da imam selâm verdikten sonra kaçırdığı rekâtları tamamlamakta olan birine uymak caizdir.
Hanefiler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Namaza sonradan yetişmiş ve kaçırdığı rek'atları tamamlayan birinin bir başkasına uyması veya bir başkasının ona uyması caiz değildir."
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"Namaza sonradan yetişen birine imamının selâm vermesinden veya onun (cemaatten) ayrılmaya niyetlenmesinden sonra uymak caizdir."
Şafiilere göre cuma namazı dışında bir kimsenin cemaatten ayrılmaya niyetlenmesi geçerlidir (yani bir kimse cemaatle namaz lalarken bir ara cemaatten ayrılarak namazını yalnız başına devam ettirmeğe niyet edip böyle yapabilir- Çeviren). Cuma namazında ise bu durumdaki birine uyulması geçerli değildir. Hanbelilerin görüşleri, Şafiilerin görüşlerine yakındır.
Hanefiler ve Hanbeliler imamlığın geçerliliği için sürekli bevl akıntısı olması ve

bunun gibi özürlerden uzak olunmasını şart koşmuşlardır. Bu itibarla belirtilen şekilde herhangi bir özrü olan, kendi gibi özürlü olan kimselerden başkasına imamlık ederse imamlığı geçerli olmaz. Özürlü birinin yine özürlü birine imamlık edebilmesi için her ikisinin de aynı özürü taşımaları gerekir. Bunun yanısıra iki özrü olan birinin sadece bir özrü olana imamlık etmesi caiz olmaz. Malikilere göre özürlü birinin özürlü olmayana imamlık etmesi mekruhtur. Şafiilere göre ise namazını iade etmesi gerekmeyen özürlü birinin, özürlü olmayan sağlam birine imamlık etmesi caizdir.
Hanefilere göre bazı harfleri düzgün çıkaramayıp onları başka harflerle değiştiren peltek birinin kendi gibi peltek olandan başkasına imamlık etmesi caiz olmaz. Yine onlara göre ta harfini tekrar eden ("te" yerine "tete" diyen) yahut "fa" harfini tekrar eden ("fe" yerine "fefe" diyen) birinin kendi gibi olandan başkasına imamlık etmesi caiz olmaz. Hanbeliler, "el-Mağdub" ve "ve le'd-dâllin" kelimelerindeki "dâd" harfinin yerine "zâ" harfi çıkaran bir kimsenin imamlığını caiz görmüşlerdir. İdğam yapılması gerekmeyen yerlerde id-ğam yapan (bazı harfleri diğer bazı harflere katan) mesela "müstakim" yerine "mutakim" diyen peltek birinin imamlığı caiz olmaz.
Şafüler şöyle söylemişlerdir:
"Fatiha suresinin bir harfini veya bir şeddesini çıkaramayan veya bazı harfleri çıkaramayan peltek gibi sayılır. Dolayısıyla onun kendi gibisinden başkasına imamlık etmesi caiz olmaz."
İmamların çoğunluğuna göre ise tâ ve fâ harflerini tekrar eden (tamtam ve fa'fa') birinin kendi gibi olmayana imamlık etmesi mekruh olmakla birlikte caizdir.
Bir topluluk içindeki kişilerin fikhi meselelerde (furuatta) farklı görüşlerde olmaları, onların birbirlerinin arkalarında namaz kılmalarına engel değildir. Bu itibarla ehli sünnet ve'1-cemaata mensup müçtehid imamlardan birine uyan ancak mezhebi ayrıntılarda cemaatten farklı bir çizgi izleyen bir imamın arkasında kılman namaz geçerlidir ve mekruh değildir. Ancak en güzel olan, imamın, mezhepleri konusunda katı davrananlarla arasında bir problemin ortaya çıkmaması için imkân ölçüsünde arkasındaki cemaatin mezhebini de göz önünde bulundurmasıdır. Esas itibariyle imamın adaletli, takva sahibi ve vera ehli (şüpheli şeylerden sakınan) biri olması gerekir.
Hanbeliler fasık birinin kendi gibilere bile imamlık edemeyeceğini söylemekle bu konuda katı davranmışlardır. Onlara göre cuma ve bayram namazları dışmda bu gibi birinin arkasında kılınan namazın iade edilmesi (yeniden kılınması) gerekir. Söz konusu namazlar ise onlara göre de, adil bir imamın bulunmaması durumunda fasık bir imamın arkasında kılınsa geçerli olur. Mali-kiler imamın,

namazın şartlarını veya farzlarını basite alma gibi namazla bağlantısı bulunan bir fısktan (günahkârlıktan) uzak olmasını şart koşmuşlardır. İlim adamlarının çoğunluğuna göre ise iyi (birr) imamın arkasında da, günahkâr (fâcir) imamm arkasında da namaz kılmak caizdir. Çünkü sahabiler (r.a) zalim imamların arkasında namaz kılmışlardır. Ancak ilim adamlarının geneli, kendilerinin çıkardıkları bid'atlere göre namaz kılan bidatçi imamların arkasında namaz kılmayı hoş karşılamam iş lardır.

İlim adamlarının çoğunluğuna göre farza niyet edenin nafileye niyet edenin arkasında namaz kılması caiz değildir. Bu görüşe Şafüler muhalefet etmişlerdir.

Hanefilere göre imamlığa en lâyık olan, namazla ilgili hükümleri, nelerin namazı geçerli kılacağını ve nelerin bozacağını iyi bilen bununla birlikte adalet sıfatını taşıyan (yani günâhlardan, yalancılık vs. gibi çirkin sıfatlardan uzak olan - Çeviren) ve Kur'an-ı Kerim'den farz namazını yerine getirmesine yetecek kadar bir miktarı ezber bilen kişidir. Sonra sırasıyla Kur'an-ı Kerim okuyuşu (tilaveti) en güzel olan, sonra en yaşlı olan, sonra ahlâkı en güzel olandır. Bütün bu özellikleri üzerinde taşıyan ise en önceliklidir. Eğer bütün bu özelliklerde eşit olurlarsa ya aralarında kur'a çekilir veya halkın seçimine bırakılır. Ancak bu sayılanlardan üzerinde taşıdıkları özelliklerin sayısı değişirse daha çok özelliği üzerinde taşıyan öne geçirilir. Eğer Müslüman halife bulunursa, o öne geçirilir. Sonra sırasıyla devlet başkam, sonra emir, sonra kadı, sonra kiracı da olsa evin sahibi öncelik hakkına sahiptir. Kadı, cami imamından önce öne geçirilir. Eğer devlet başkanı veya kadı bulunmazsa evde ev sahibi, camide de caminin görevli (râtib) imamı öne geçirilir.

Bu hükümler, Hanelilerin fıkıhlarından alınmadır. Diğer mezheplerde ise değişik açıklamalar ve kimin imamlıkta daha öncelikli olduğu konusunda bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Malikilerin bu konudaki açıklamalarından bazıları şöyledir:

"Eğer ev sahibi kadın olursa imamlığa lâyık biri ona vekalet eder ve onun yerine de en üstün niteliklere sahip olan geçer. Onlara göre imamlığa en lâyık olanlar ise sırasıyla şunlardır: Devlet başkanı, sonra onun vekili, sonra görevli imam, sonra ev sahibi, sonra en çok fıkıh bilgisine sahip olan, sonra sünneti ve hadisi en iyi bilen, sonra Kur'an-ı Kerim'i en çok okuyan ve harfleri mahreçlerinden en güzel şekilde çıkaran, sonra en çok ibadet eden, sonra en önce Müslüman olan, sonra en üstün soya sahip olan, sonra ahlâkı en güzel olan, sonra en güzel giyimli olan. Eğer bütün bu özelliklerde eşit olurlarsa en çok vera ve zühd sahibi öne geçirilir. Adil olan (yani günâhlardan sakındığı ve yalancılık vs. gibi çirkin özelliklerden uzak olduğu bilinen -Çeviren), durumu bilinmeyen birinden öne

geçirilir. Yine baba oğlundan, amca kardeşinin oğlundan öne geçirilir. Bütün özelliklerde eşit olurlarsa aralarında kur'a çekilir. Ama aralarında birinin öne geçirilmesi konusunda anlaşırlarsa kur'aya gerek kalmaz."
Şevkani şöyle söylemiştir:
"Ortaya çıkan şudur ki, insanların işlerini üstüne almış olan devlet yöneticisi (sultan) bu konuda da öncelik hakkında sahiptir."
Buna göre ne söylenirse kastedilen odur. Her mezhep mensubu bu konuda kendi mezhebinin görüşlerini öğrenmelidir. Bizim söylediğimiz bir örnek niteliğindedir.
Silgin de olsa fâsık (günahkâr) birinin ve bid'atiyle küfre düşmeyen bid'at-çinin imamlığı mekruhtur. Ancak bir kimse küfre düşerse artık onun arkasında namaz caiz olmaz. Hanefilere, Malikilere ve Hanbelilere göre gözleri görmeyen birinin imamlık etmesi tenzihen mekruhtur. Ancak üst başının temizliğine, taharetine dikkat eder ve halkının içinde de en bilgili kişi olursa o zaman olabilir. Şafıiler görmeyen birinin imamlık etmesini caiz görmüş ve bunun mekruh olmadığını söylemişlerdir.
Sağır biri Hanbelilere göre kör gibidir, imamlığı kerahetle birlikte geçerlidir.
Hanbeliler elleri kesik birinin durumundan da söz etmiş ve bir rivayete göre onun imamlığını caiz görmüşlerdir. Yine onların üzerinde durdukları meselelerden birinde iki ayağı kesik birinin imamlığa geçirilmesinin caiz olmadığını söylemişlerdir.
Hanefilere göre bir kimsenin kendisini istemeyen bir cemaate imamlık etmesi tahrimen mekruhtur.
Bir cemaate namaz kıldırırken sünnetten veya cemaatin kaldırabileceğinden fazla namazı uzatmak mekruhtur. Şafiiler ve Hanbeliler belirli bir cemaatin namazın uzatılmasına razı olmaları durumunu bunun dışında tutmuşlardır. Bu durumda uzatılmasında sakınca yoktur.
İmamın kıyamında (ayakta duruşunda), rükuunda, secdesinde ve bundan başka rükünlerinde yeni cemaate katılacak birini beklemek için tekellüfe girmesi mekruhtur. Çoğunluğun görüşü bu yöndedir. Ancak Şafiiler yaptıkları bazı açıklamalara (şartlara) bağlı olarak namaza yeni girecek birini beklemeyi müstehab görmüşlerdir. Onlara göre bu konuda, namaza geç kalanların cemaaten mümkün oldukça çok fazilete erişmeleri için onlara yardımcı olmaya dikkat edilmesi gerekir.
Okumada çok yanlışlık yapan, telaffuzu bozuk birinin imamlık etmesi mekruhtur. Bu kerahet, anlamın değişmemesi durumu içindir. Yaptığı telaffuz hatası anlamı değiştirirse, onun durumunu Hanefilerin sonraki dönem alimleri

pek önemsememişlerdir (ona karşı mütesahil davranmışlardır). Ancak yapılan yanlışlık, ifadenin insanı küfre götürecek bir anlama gelmesine yol açarsa onlara göre namaz bozulur.
"Dâd" ve "Kaf' gibi bazı harfleri düzgün çıkaramayan birinin imamlığı mekruhtur ancak geçerlidir. Daha önce geçtiği üzere "tâ" ve "fâ" harflerini (yahut bazı harfleri) tekrar eden peltek birinin arkasında namaz kılmak Hanefilere göre caiz değildir. Çoğunluğa göre ise bu gibi birinin arkasında namaz kılmak kerahetle birlikte caizdir. İlmi çevrelerde ve görgülü kesimlerde yaşamayan ammi birinin imamlığı mekruhtur. Bilgisizlik ve görgüsüzlük bu özellikleri taşıyanların imamlığa geçirilmelerini mekruh kılar.
İmamın, kendine uyanların bulundukları alandan bir zira veya daha yüksek bir yerde namaz kılması mekruhtur. Bunun gibi, Hanefilere, Malikilere ve Şafiilere göre imama uyanların da imamın bulunduğu yerden bir zira veya daha fazla yüksekte bulunan bir alanda namaz kılmaları mekruhtur. Ama her iki durumda da eğer imamın bulunduğu alanda onunla birlikte bir veya iki kişi namaz kılarsa bu kerahet kalkar (yani cemaatin tamamının imamın bulunduğu yerden daha yüksekte namaz kılması mekruhtur yoksa bazılarının zorunluluk dolayısıyla böyle yüksek yerlerde veya daha aşağıda bulunan alanlarda namaz kılmaları mekruh değildir -Çeviren) Şafiilere göre bu durumlarda mazeret (zorunluluk hali) keraheti kaldırır. Onlar bu konuda şöyle söylemişlerdir:
"Eğer imam veya ona uyan kişi böyle yüksekçe bir yerde namaz kılmakla büyüklenme ve kibir niyeti taşırsa namazı geçersiz olur."
Malikilere ve Hanbelilere göre az bir yükseklik bağışlanmıştır.
İnsanların kendisini basite aldıkları ve aşağıladıkları bir imamın arkasında namaz kılmak mekruhtur. Çünkü bu durum cemaatte namaza karşı bir soğukluk duygusu oluşturur. Hanefilere göre, eğer imamlığı fitneye ve şehvete yol açacaksa sakalı çıkmamış parlak yüzlü bir gencin imamlık etmesi mekruhtur. Onlara göre budala tipli (sefih) birinin imamlık etmesi de mekruhtur. Yine onlara göre imamın, cemaatin ortasında durma prensibine uymayarak mihrab-dan başka bir yerde namaza durması tenzihen mekruhtur.
Malikiler, sünnetsiz bir adamın ve kadınlar gibi kınta kınta konuşan birinin imamlık etmesinin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Direkler arasında namaz kılmak da mekruhtur. Onlara göre 2orunluluk hali dışında imama uyanın, imamın önünde namaza durması mekruhtur. Ancak zorunluluk halinde bu kerahet kalkar. Yine onlar bir adamın kadınlar arasında ve bir kadının erkekler arasında namaz kılmasının caiz olmadığım söylemişlerdir. Onların bu konudaki açıklamalarından birine göre bir imamın arkasında bir başkasının tekbirleri

duyurması ve cemaatten bazılarının bu duyurucunun sesine göre hareket etmeleri caizdir. Bunun yanısıra (imamın sesini duymadan) imamın veya imama uyanın hareketlerini görerek ona uymak (bu harekete göre hareket etmek) caizdir. Hatta imama uyan bir evde imam ise bir camide olsa bile bu değişmez. İmamla bağlantı kurma imkânına sahip olmak şart değildir.
Şafiilerin söylediklerine göre, çok gülmek gibi hoş olmayan herhangi bir hareketinden dolayı cemaatin çoğunluğu kendisini istemeyen bir kimsenin imamlık etmesi mekruhtur.
Hanbelilerin söylediklerine göre iki ayağı veya bir ayağı kesik biri eğer ağaç veya benzeri yapma ayak kullanarak ayakta durabilirse onun imamlığı mekruh olmakla birlikte geçerlidir. Onlara göre daha üstün derecede biri varken ondan daha aşağı derecede olan birinin imamlık etmesi mekruhtur.
Şafiilere göre imama uymanın şartlan imama uyanın, imamının namazının geçersiz olmasını gerektirecek bir durumla karşılaşmaması, imamının kılmakta olduğu namazım kaza etmesini gerektirecek bir durumla karşılaşmaması, imamın aynı zamanda me'mum (başkasına uyan) olmaması, imam mı yoksa me'mum mu olduğunun şüpheli olmaması, Fatiha'dan herhangi bir şeyi atlamaması ve bu sureyi eksiksiz ezber bilmesi ve erkeğin kadına uymama-sıdır.
İmamın arkasında ona uyarak namaz kılan biri için üç durum söz konusudur: İmamla birlikte namaza başlama, imamla birlikte namaza başladıktan sonra herhangi bir sebepten dolayı bir süre cemaatten ayrılma ve sonradan imama uyma (müdrik, Iâhik ve mesbuk).
Bu konuda Hanefilerin görüşleri şöyledir:
İmamla birlikte namaza başlayan (müdrik) namazın tamamım imamla birlikte kılan kimsedir. Bazı rek'atları kaçırıp onları (imam selâm verdikten sonra) kılan (mesbuk) kendisi cemaate katılmadan önce, imamı namazın bazı rek'atlanm veya bütün rek'atlarını kılmış kimsedir. Bu kişi, imam namazını tamamladıktan sonra kalkınca artık kaçırdığı rek'atları tamamlayan ve bu durumda yalnız başına namaz kılan bir kimse hükmündedir. Dolayısıyla önce baştan kılamadığı rek'atları kaza ve Yüce Allah'ı sena ederek başlar ve kiraatla (Fatiha ve zammı sure okumakla) devam eder. Bu gibi birinin yalnız başına namaz kılan biri gibi cehri namazlarda açıktan okuması da gizli okuması da caizdir. Cemaate sonradan katılan eğer imam rükudayken yetişirse daha ayaktayken namaza başlangıç tekbirini alır ve böylece rükuya gider ve bu rek'atı kılmış sayılır. Ama eğer rükudan sonra yetişirse başlangıç tekbirini alıp imama uyar ama bu rek'atı kılmış sayılmaz. Mesbuk (kaçırdığı rek'atları tamamlayan) biri yalnız basma namaz kılan biri gibidir. Ancak bir başkasının ona uyması ve onun bir başkasına uyması

caiz olmaz. Eğer kılmakta olduğu namazı keserek yeni bir namaza başlamak niyetiyle tekbir alırsa, yalnız basma namaz kılan bir kimseden farklı olarak birinci namazını kesmiş ve yeni bir namaza başlamış olur (yalnız basma namaz kılan bir kimse ise bu hareketi ile birinci namazım kesmiş ancak yeni bir namaza başlayamamış sayılmaktadır. Çünkü böyle birinin birinci namazını selâmla veya konuşma ile keserek yeni namaza niyet edip sonra bu yeni namaz için başlangıç tekbiri alması gerekmektedir -Çeviren). Eğer cemaate sonradan katılan kişi kaçırdığı rek'atlarını tamamlamak üzere kalkar bu arada imamın üzerinde sehiv secdesi olur ve cemaate sonradan yetişen kişi kalktıktan sonra imam sehiv secdesi yaparsa o zaman bu kişi kılmakta olduğu rek'atım secde ile bağlamadığı sürece imama uyması (yani geri dönüp imamla birlikte sehiv secdesi yapması) gerekir. İmamın tilavet secdesini kaza etmesi durumu için de aynı şey söz konusudur. Böyle birinin (teşrik günlerinde) namazını bitirdikten sonra teşrik tekbirlerini getirmesinin gerektiği konusunda görüş birliği vardır. Ancak Ebu Hanife'ye göre yalnız başına namaz kılanın teşrik tekbirlerini getirmesi gerekmez.
Hanefi fakihlerinin açıkladıkları bazı özel durumlar dışmda cemaate sonradan katılan birinin imamı selâm vermeden kaçırdığı rek'atları kılmak üzere kalkması mekruhtur. Hanefilere göre Iâhik namazın başlangıcında imama uyduktan sonra her hangi bir istisnai durumun ortaya çıkması dolayısıyla namazın belli bir kısırımda cemaatten ayrılandır. Mesela namazın bir bölümünde gaflete düşen yahut uyuyan yahut sıkışarak (bir rüknü kaçıran) yahut bir rükuyu ve secdeyi imamdan önce yapan bir kimse böyledir. Bu son durumda bir rek'atı (imam selâm verdikten sonra) kaza eder. Bunun hükmü ise kaçırdığı rek'atta hakikatte imama uyan bir kimse hükmüdür. Bu itibarla bundan dolayı imama olan bağlılığı (tabiliği) kesilmiş olmaz. Dolayısıyla kaçırdığı rek'atı kaza ederken herhangi bir şey okumaz. Bundan dolayı sehiv secdesi de yapmaz. Eğer yetiştirebilirse imama uymakta olduğu sırada kaçırdığı rüknü (veya rek'atı) kaza eder sonra namazın kalan kısmında imama uyar ve imamla birlikte selâm verir. Ama eğer yetiştiremezse namazın sonuna kadar devam eder.
Bir kimse hem Iâhik hem de mesbuk olursa yani mesela imama ikinci rek'atta yetişir sonra imamın arkasmdayken bir veya daha fazla rek'atı kaçımsa, kaçırdığı bütün rek'atları kaza etmesi gerekir. Yukarıda mesbuk ve lâhikle ilgili olarak verdiğimiz ayrıntılı bilgiler Hanefi mezhebine göredir. Diğer mezheplerin de bu konuda farklı açıklamaları bulunmaktadır. Her bir Müslümanın mutlaka dört mezhepten birine göre konuyla ilgili ayrıntıları iyice öğrenmesi gerekir.
İmama uyanın mutlaka namaza giriş tekbiriyle birlikte veya bundan önce imama

uymaya veya cemaate katılmaya niyet etmesi gerekir. Niyette imamın isminin belirtilmesi gerekmez (yani "filanca imama uymaya niyet ettim" demesi gerekmez). Eğer ismini belirtir de hata ederse o zaman Şafiilere göre namazı geçersiz olur. Bundan dolayı bir kimse imamı tanımıyorsa mihrabda hazır olan imama yahut önündeki imama veya içinde bulunduğu cemaatin imamına niyet etmekle yetinmelidir. Eğer imamın bildiği bir şahıs olduğunu zanneder de sonra o olmadığı anlaşılırsa Hanefilere göre namazı geçersiz olmaz.

İmamın imamlığa niyet etmesi ise Hanbeliler dışındaki çoğunluğa göre şart değildir ama müstehabdır. Şafiiler ve Malikiler cuma namazı ve korku namazı gibi ancak cemaatle kılınabilen namazları bundan müstesna tutmuşlardır. Bu gibi namazlarda imamın mutlaka imamlığa niyet etmesi gerekmektedir. Hanefiler de kadınların erkeklere uymaları durumunu müstesna tutmuşlardır. Onlara göre kadınların uymasının geçerli olması için imamın kadınlara imam olmaya niyet etmesi şarttır. Hanefiler bu konuda: "İmam ile i-mama uyanın namazı aynı olmazsa iktida (yani cemaatle namaz kılma işi) gerçekleşmez" demişlerdir. Ancak nafile namaz kılan birinin farz namaz kılana uymasını müstesna tutmuşlar, bunun tersini ise caiz görmemişlerdir.

İlim adamlarının çoğunluğu imama uyanın ayakta namaz kılması durumunda ökçesini imamının ökçesinden öne geçirmesini, oturarak namaz kılması durumunda kaba etlerini, yan yatarak namaz kılması durumunda da yan tarafım öne geçirmesini caiz görmemişlerdir. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşlerine göre imamla imama uyanın, görmenin veya ses iletici vasıtasıyla da olsa duymanın gerçekleşebileceği şekilde aynı mekânda namaz kılmaları gerekir.

imama uyanın, imamım, ya hemen ardından hareket etmek, ya onunla birlikte hareket etmek ya da rüknün bir bölümünde ona yetişmek suretiyle gecikmeli hareket etmek suretiyle izlemesi gerekir.

Hanefilere göre mahrem de olsa kadının erkekle aynı hizada durması caiz değildir. Eğer aynı namazda kadınla erkek aynı hizada durur imam da kadınlara imamlık etmeğe niyet ederse sağdan ve soldan aynı hizaya gelenlerin ve kadının arkasındaki erkeğin namazları geçersiz olur. Yani mesela bir kadın iki erkeğin arasında onlarla aynı hizada durur ve hepsi de aynı namaza, diyelim ki, Öğle namazının farzına niyetlenir imam da kadınlara imamlığa niyet ederse kadının sağındaki, solundaki ve arkasındaki erkeklerin namazları geçersiz olur. Bu hüküm, erkeklerle aynı hizada duran kadının kendisine karşı şehevi his duyulacak nitelikte olması, kılınan namazın bir namazda bulunan rükünlerin tümünü ihtiva eden yani rükulu ve secdeli bir namaz olması, kıldıkları namazın aynı olması, aralarında bir zira yüksekliğinde ve bir parmak kalınlığında bir

engelin veya dokuz adamın sığabileceği bir boşluğun bulunmaması durumu için söz konusudur. Bu şekilde aynı hizada duruş bir rükün boyunca devam eder ve yönleri aynı olursa namaz bozulur.
Çoğunluğun görüşüne göre kadının erkeklerin saflarında durması ne kadının, ne de kadınla aynı safta veya onun arkasında duran erkeklerin namazlarını bozar.
İmam eğer sadece bir erkeğe namaz kıldırırsa onu sağ yanına durdurur ve yalnız bir kadına namaz kıldırırsa onu arkasında durdurur. İmama uyan tek erkek mümeyyiz (doğruyu yanlıştan ayırabilen) bir çocuk da olsa onu sağ yanına ökçesi biraz arkaya gelecek şekilde durdurur. Eğer bir erkekle bir de kadına namaz kıldırırsa o zaman erkek imamın sağ yanında kadın da arkasında durur. Eğer imamla birlikte iki adam veya bir adamla bir erkek çocuk yahut yalnız kadınlar namaz kılarlarsa imamın arkasında dururlar. Eğer cemaat erkeklerden, erkek çocuklardan, hünsalardan ve kadınlardan oluşursa sırasıyla Önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra tek kişi de olsa hünsalar, sonra da kadınlar saf tutarlar.
İmam safta cemaatin ortasında durarak onlardan arkasındakilere en azından secde edecekleri kadar yer bırakacak şekilde öne geçer. Birinci saffın bir üstünlüğü vardır. Bu itibarla fazilet sahiplerinin birinci saffa geçmeğe çalışmaları müstehabdır. Üstün özelliklere sahip olanlara (ehli kemâle) imamın arkasında yer verilmesi gerekir. İmamın safların düzeltilmesini, aralardaki boşlukların doldurulmasını ve omuzların aynı hizaya getirilmesini istemesi müstehabdır. Bir kimse safın arkasında yalnız başına namaz kılarsa kerahetle beraber kıldığı namaz geçerlidir.
Bu konuda Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse safın arkasında yalnız başına tam bir rek'at kılarsa kıldığı namaz geçerli olmaz."
Şafiilere göre bu gibi durumda en mükemmel olan hareket, önce namaza giriş tekbirini almak sonra saftan kendine doğru birini çekmektir. Ancak Hanefilere göre eğer bir kimse daha namaza giriş tekbirini almadan saftan birini çeker, o namaz kılmış kişi de namazla bağlantılı bir niyet taşımadan ona u-yarsa namazı bozulur.
Daha önce söylemiş olduğumuz hususu burada tekrar ediyoruz: Bir insanın mükemmel bir fıkıh bilgisi kazanması ancak bir fıkıhçının gözetiminde dört fıkıh mezhebinden biri üzere mükemmel bir eğitim görmesiyle mümkündür. Bu tarz bir öğretim, kişinin her gelişme karşısında yapılması gereken en uygun hareketin hangisi olduğunu tesbit etmesini sağlar. Böyle bir öğretimden kaçanlar ise en

azından cahiller olarak nitelenebilirler.[161]

CEMAATLE NAMAZIN, CAMİLERE YÜRÜMENİN VE NAMAZI BEKLEMENİN FAZİLETİ, CEMAATİ TERK ETMENİN HÜKÜMLERİ CEMAATLE NAMAZIN FAZİLETİ

1488- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Cemaatle namaz, birinizin yalnız basma kıldığı namazdan yirmiyedi kat daha faziletlidir. Gece ve gündüz melekleri sabah namazında bir araya gelirler."
Ebu Hureyre (r.a) daha sonra şöyle söyledi: "İsterseniz şunu okuyun:
"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Sabah namazını da (kıl). Şüphesiz sabah namazı şahid olunandır."[162]
Buhari şöyle söylemiştir:
"Şu'ayb dedi ki: "Bana Nafi', Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etti:
"(Cemaatle namaz) yirmiyedi kat daha faziletlidir."[163] Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cemaatle namaz, yalnız başına kılınan namazlardan yirmibeşine denk gelir."[164]

Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam ile birlikte kılman namaz, kişinin yalnız başına kıldığı yirmibeş namazdan daha faziletlidir."[165]
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Burada Şu'ayb'ın verdiği rivayet tankı mevsuldur (yani kopukluk olmadan hadisi Resulullah (a.s)'tan nakleden sahabiye kadar ulaşmaktadır). Kirmanı, muallak (senetsiz) verilmiş olmasının da mümkün olabileceğini söylemiştir. Ancak bu uzak bir ihtimaldir. Aksine birinci isnada dayandırılarak verilmiştir. Bunun takdiri ise: "Bize Ebu Yeman rivayet etti..." şeklindedir. Şuayb: "Kitapta bunun benzerleri çoktur" demiştir."[166]
Yine İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın: "Yirmiyedi kat" sözü hakkında Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi rivayet edenlerin geneli "yirmibeş kat" demişlerdir. Sadece Abdullah bin Ömer (r.a) farklı söylemiş o: "Yirmiyedi kat" demiştir."[167]
İbni Hacer bununla ilgili açıklamasından sonra da şöyle söylemiştir:

"Bütün rivayetler böyle "yirmibeş" ve "yirmiyedi" diyen kaynaklara u-laşmaktadır... Hangisinin tercih edileceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre "yirmibeş" diyen rivayetler daha çok olduğundan bu tercih edilmelidir. Bir görüşe göre de "yirmiyedi" tercih edilmelidir. Çünkü bunda adil ve hadisleri ezberinde tutan bir ravi tarafından bildirilen bir fazlalık vardır."

Bazıları "yirmibeş" ile "yirmiyedi" rivayetlerini birleştirmeye çalışmış ve bu yönde değişik yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları: "Az, çoğu nefyetmez (geçersiz kılmaz). Yani Resulullah (a.s) önce "yirmibeş" olarak bildirdi sonra Yüce Allah O'na fazlalığı* bildirdi, O da "yirmiyedi" olarak haber verdi. Yahut caminin uzaklığına ve yakınlığına göre bir fark söz konusudur. Yahut namaz kılanın durumuna göre bir fark söz konusudur. Şöyle ki, namaz kılan daha bilgili ve daha çok huşu içinde olur. Yahut camide veya cami dışında bunu elde eder. Veya namazı beklemekle sevabını artırır." İbni Hacer ise şu görüşü tercih etmiştir:

"Yirmiyedi" cehri (içinde Kur'an-ı Kerim açıktan okunan) namazlara, "yirmibeş" ise sırri (içinde Kur'an-ı Kerim gizli okunan) namazlara özeldir. Bunu da ilim adamlarının "yirmibeş" kat dereceyi cemaatle kılınan namazın yalnız kılınan namaza olan üstünlüğü, iki kat dereceyi ise cehri (açıktan) okuma üstünlüğü olarak değerlendirmelerine dayandırmıştır. Cemaate katılmanın faydalarını saymış ve şöyle söylemiştir:

"Birincisi; Cemaatle namaz kılma niyetiyle müezzine cevap verme. İkincisi; namazın ilk vaktinde namaz için tekbir alma, sükunet içinde camiye yürüme. Üçüncüsü; dua ederek camiye girme. Dördüncüsü; Camiye girişte tahiyyatu'l-mescid namazı kılma. Beşincisi; Bütün bunları cemaatle namaz kılma niyetiyle yapma. Altıncısı; Cemaati bekleme. Yedincisi; Meleklerin kendisine dua etmeleri ve onun için mağfiret dilemeleri. Sekizincisi; Kendisi için şahitlikte bulunmaları. Dokuzuncusu; Kamete icabette bulunma. Onuncusu; Kamet esnasında kaçarken şeytandan selamette olma. Onbi-rincisi; İmamın namaza giriş tekbirini bekleyerek ayakta durma yahut imama hangi hal üzere yetişirse o halde namaza girme. Onikincisi; Aynı şekilde başlangıç tekbirine yetişme. Onüçüncüsü; Safları düzeltme ve aralardaki boşlukları kapatma. Ondördüncüsü; İmamın "Semi'a'llahu limen hamiden (Allah hamdedenin hamdini duyar)" demesi esnasında onun bu sözüne cevap verme (Yani "Rabbena leke'1-Hamd (Ey Rabbimiz! Hamd sanadır)" deme. Onbeşincisi; Genellikle yanılmadan (sehvden) güvende olma ve imamın yanılması durumunda "Subhanallah" diyerek yahut hatırlatmada bulunarak düzeltme. Onaltıncısı; Huşuya kavuşma ve genellikle

insanın zihnini meşgul eden şeylerden selâmette olma. Onyedincisi; Genellikle durumunu düzgün tutma. Onsekizincisi; Meleklerin etrafını sarması. Ondokuzuncusu; Kur'an-ı Kerim'in tecvidine kendini alıştırma ve namazın fiillerini ve inceliklerini öğrenme. Yirmincisi; İslâm'ın prensiplerini ortaya çıkarma. Yirmibirincisi; ibadet için bir araya gelmek ve Allah'a itaat yolunda yardımlaşmak, tembelliği atmak için gayret sarfetmek suretiyle şeytanın burnunu yere sürtme. Yirmiikincisi; Münafıklık özelliğinden ve başkalarının kendisinin namazı terkettiği zanruna kapılmalarından selâmette olma. Yir-miüçüncüsü; İmamın selâmını alma. Yirmidördüncüsü: İnsanların dua ve zikir için bir araya gelmelerinden, eksik bereketin mükemmel berekete kavuşmasından yararlanma. Yirmibeşincisi: Komşular arasında gönül birliği düzeninin kurulması ve namaz vakitlerinde birbirlerine bağlılıklarının gerçekleşmesi...
Bu sayılan yirmibeş özelliğin her biri ile ilgili emir veya teşvik edici bir açıklama vardır. Geriye okuması cehri (açıktan) olan namazlara özel iki özellik kalmaktadır ki, bunlar şunlardır: İmamın okuması esnasında onun okumasını dinlemek için susmak ve "âmin" demesinin meleklerin "âmin" demelerine denk gelmesi için onunla (imamla) birlikte "âmin" demek. Buradan hareketle yirmiyedi derecesinin cehri (okuması açıktan olan) namazlara Özel olduğu görüşü tercih edilir."[168]
Bunun arkasından bu konuda kesin bir şey olmadığına ve bazı ilim adamlarının bu fazlalılığın Yüce Allah'ın bir lütfü olduğu görüşünü tercih ettiklerine işaret edilmektedir. [169]

1489- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kişinin cemaatle kıldığı namazı evinde veya çarşısında (dükkânında) kıldığı namazından yirmibeş, kat üstündür. Bu da şundandır; o abdest alır, abdestini güzelce alır, sonra camiye gitmek üzere çıkar. Onu yola çıkaran şey namaz kılma gayesinden başka bir şey değildir. Her adım attıkça onunla bir derece yükseltilir ve bir hatası bağışlanır. Namaza durduğunda o namazgahında bulunduğu sürece melekler: "Ey Allah'ım! Ona salat eyle! Ona rahmet eyle!" diye onun için salat ederler (dua ederler). Biriniz namazı beklediği sürece namazda demektir."
Bunun benzeri bir rivayette de şöyle denmektedir: "Camiye girdiğinde namaz onu tuttuğu sürece o namazda sayılır." Bu rivayette meleklerin dualarına şu da ilave edilmiştir:
"Ey Allah'ım! Onu bağışla! Ey Allah'ım! Orada bir rahatsızlık vermediği ve

orada abdestini bozmadığı sürece tevbesini kabul eyle!"[170]
Muvatta'daki rivayete 'göre de şöyle söylemiştir:
"Kim abdest alır ve abdestini güzel alır, sonra namaza gitmek üzere çıkarsa namaza gitmeye niyetlendiği sürece namazdadır. Her iki adımdan biri için kendisine bir iyilik yazılır, diğeri için de bir hatası silinir. Biriniz kameti duyduğunda koşmasın. Sizin en çok ecir alanınız evi en uzak olamnızdır."
"Niçin, ey Ebu Hureyre (r.a)?" dediler. O da şöyle söyledi: "Adımlarının çok olması sebebiyle."[171]

1490- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Birinizi namaz alıkoyduğu, ailesine dönmekten namazdan başka bir şey alıkoymadığı sürece o namazdadır."
Yine Buhari'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Biriniz, namaz kendisini alıkoyduğu sürece namazdadır. O namazgahından kalkmadığı yahut abdestini bozmadığı sürece melekler de şöyle derler: "Ey Allah'ım! Onu bağışla. Ey Allah'ım! Ona rahmet eyle."[172]
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Kul camide namazı beklediğinde abdestini bozmadığı sürece namazdadır," Yabancı birisi: "Abdest bozmak (hades) nedir ey Ebu Hureyre (r.a)?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Ses yani yellenmek."[173]
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Biriniz yerinde bulunduğu ve abdestini bozmadığı sürece melekler ona dua ederler: "Allah'ım! Onu-bağışla. Ey Allah'ım! Ona rahmet eyle" derler. Birinizi namaz alıkoyduğu sürece o namazdadır."[174]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kul, namazgahında namazı beklediği sürece namazdadır. Yerinden kalkıp gidinceye veya abdestini bozuncaya kadar melekler onun için: "Allah'ım! Onu bağışla. Ey Allah'ım! Ona rahmet eyle" derler. Ben: "Abdest bozmak (hades) nedir?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Hava çıkarır yahut yellenir."[175]

1491- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cemaatle kılman namaz yirmibeş namaza denk gelir. Eğer o namazı çölde kılar rüku ve secdelerini de tam yaparsa elliye (elli namaz karşılığına) ulaşır." [176]

Bir Açıklama

Birinci şekilde kat kat sevap (yani yirmibeş kat sevap) hazerde (yolcu değilken, halkın oturduğu mevkide) cemaatle kıldığı namaz içindir, ikinci şekilde kat kat sevap (yani elli kat sevap) ise çölde imkânı ölçüsünde cemaatle veya tek başına namaz kılan içindir.
Avnu'l-Ma'bud'da Aynî şöyle demektedir:
"Bunun (hadisteki son cümlenin) anlamı şudur: Söz konusu kişi elli namaz sevabına ulaşır. Bunu ise namazı cemaatle kılması durumunda elde eder. Çünkü zorluk dolayısıyla yolcu için cemaatle namaz kılma yükümlülüğü çok kuvvetli bir yükümlülük değildir. Bu itibarla söz konusu kişi namazını yalnız başına kıldığında bu derece kat kat sevaba kavuşamaz. Ama namazını cemaatle kılarsa yirmibeş kat sevabı, namazı cemaatle kılmaktan dolayı alır, yirmibeş kat sevabı da namazı hafif tutma sebeplerinden görülen yolculukta rüku ve secdelerini tam ve eksiksiz yapmaktan dolayı alır."[177] Neylu'l-Evtar'da ise şöyle denmektedir:
"Eğer o namazı çölde kılarsa" sözü, bu şekilde gerek yalnız başına ve gerekse cemaatle kılınacak namazı içine alacak şekilde genel bir hüküm ortaya koymaktadır."
İbni Reslân da şöyle söylemiştir:
"Ancak ifadenin cemaate özel anlamda alınması daha uygundur. Hadisin siyakından da bu anlam çıkmaktadır."
Şevkani ise: "En uygun olan bu ifadenin belirtilen şekilde yalnız basma namaz kılan için alınmasıdır" demiştir.
Fethu'l-Bari'nin haşiyesinde ise şöyle denmektedir:
"Bu ifadenin çölde (yani yolculuk esnasında) imkânı neye elveriyorsa o şekilde namaz kılan, bununla birlikte imkânının elvermesi durumunda cemaati de terketmeyen, namazını kılınca da insanlardan uzak Rabbiyle baş-başa olması itibariyle rüku ve secdelerini tam ve eksiksiz yapan bir kimse için alınması uygundur. Böylece Yüce Allah onun bu ihlasının ve namaz işine önem vermesinin karşılığını verir ve belirtilen şekilde kat kat sevap verir."[178]

1492- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namaz kıldıktan sonra bir adam geldi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hanginiz bu adamla ticarete girer?"
Böyle deyince bir adam kalkıp onunla namaz kıldı."
Erju Davud'un rivayetine göre de Resulullah (a.s) yalnız başına namaz kılan bir adam gördü ve şöyle buyurdu:
"Şu adama tasaddukta bulunacak ve böylece onunla birlikte namaz kılacak bir adam yok mudur?"[179]

1493- Müslim, Osman bin Affan (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemaatle kılarsa gecenin tümünü ibadetle geçirmiş gibi olur."
Muvatta'da yer alan rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Osman (r.a) yatsı namazına geldi. Cami cemaatini az gördü. Bunun üzerine insanların çoğalmalarını beklemek üzere caminin arka tarafına yanüstü yattı. Bu sırada İbni Ebi Amra yanına gelip yanıbaşında oturdu. Ona kim olduğunu sordu. O da bildirdi. Sonra: "Ezberinde Kur'an-ı Kerim'den ne var?" diye sordu. O da bildirdi. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a) ona şöyle söyledi:
"Kim yatsı namazına (cemaate) gelirse bir gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazına (cemaate) gelirse bir gecenin tamamını ibadetle geçirmiş gibi olur."[180]
Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayetlerine göre'de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa onun için gecenin yarısını ibadetle geçirmek gibi olur. Kim de yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılarsa onun için gecenin tamamını ibadetle geçirmek gibi olur."[181]
Munteka'da şöyle denmektedir:
"Hz. Osman (r.a)'ın cemaatin çoğalması için insanları beklemek üzere Mescid'in arka tarafında yanüstü yatması imamların âdabından, insanlara olan merhametlerinden ve namaza gecikmeleri durumunda namazı biraz geciktirme, toplanmaları durumunda ise acele etme uygulamalarmdandır. Cabir bin Abdullah

(r.a)'m Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) da yatsı namazında böyle yapardı.
İbni Ebi Amra (r.a)'nın, Hz. Osman (r.a)'in yanına giderek onun yanı başında oturmasının ondan bir ilim almak yahut ameli bir konuda ondan bir şeyler almak ya da öğrenme gereği duyduğu bir meseleyi ona sormak gayesiyle olması muhtemeldir. Hz. Osman (r.a) da ona kim olduğunu ve Kur-'an-ı Kerim'den neleri ezbere bildiğini sormuştur. İmamlar (devlet yöneticileri) insanların halleri konusunda bunlara ve ilim ile Kur'an-ı Kerim'den sahip oldukları şeylere önem verirlerdi. Onların dereceleri bu şeylerle bilinirdi. Bu aynı zamanda insanların ona yakınlık göstermelerine sebep olan unsurlardandı. Hz. Osman (r.a) da adı geçen kişinin bu konuda ehil olduğunu anlayınca yatsı ve sabah namazları konusunda sahip olduğu bilgiyi ona iletmiştir. Böylece aynı zamanda onun söz konusu namazlarda cemaate devam etmesini ümit etmiştir- Bu rivayet cemaate katılmanın kişilere tek tek farz olmadığını (yani herkesin üzerine farzı ayn olmadığını) gösteren delillerdendir. Çünkü Resulullah (a.s) bunu nafile ibadetlerle bir tutmuştur. Farz ise nafile ibadetle bir tutulmaz ve nafile ibadet hiç bir zaman farzın yerine geçmez. Görmez misin ki, bir kimse farz bir namazı terketse bütün geceyi ibadetle geçirse bile bunun yerini tutmaz."[182]
"Bir geceyi ibadetle geçirmek gibidir": Yani bir geceyi ibadetle geçirmekten dolayı elde edilecek kadar sevap elde edilir. Bazıları Müslim'in rivayet ettiği hadisi zahiri anlamında almışlardır. Buna göre yatsı namazını cemaatle kılmak gecenin yarısını ibadetle geçirmeye denk sayılır. Sabah namazını cemaatle kılmak ise gecenin tamamını ibadetle geçirmeye denktir. Ancak Ebu Davud'un rivayetindeki ifade buna açıklık getirmektedir. Bir kimse yatsı namazını cemaatle kıldığı zaman gecenin yansını ibadetle geçirmiş gibi olur. Buna ek olarak sabah namazını da cemaatle kılarsa gecenin tamamını ibadetle geçirmiş gibi olur. Yani hem yatsıyı ve hem de sabah namazını cemaatle kılan, gecenin tamamını ibadetle geçirmiş gibi olur. Bu hadisin değişik rivayetleri de bu hususu açık bir şekilde ifade etmektedir. Buna göre söz konusu namazlardan her biri(nin cemaatle kılınması), gecenin yarısında kılınan nafile ibadetin yerini tutar. İkisi birlikte cemaatle kı-lındığında da gecenin tamamı ibadetle geçirilmiş gibi olur. [183]

1494- İmam Malik, Ebu Bekr bin Süleyman bin Ebi Haseme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) sabah namazında Ebu Bekr bin Süleyman bin Ebi Ha-seme'yi

göremedi. Hz. Ömer (r.a) o sabah erkenden çarşıya gitti. Süleyman'ın evi de çarşı ile Mescid'in arasındaydı. (Hz. Ömer r.a) yolun kenarında Süleyman'ın annesini gördü. Ona:
"Süleyman'ı sabah namazında göremedim" dedi. O da:
"Süleyman geceyi ibadetle geçirdi. Bu yüzden uyku kendisine ağır bastı" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Benim için sabah namazına cemaate gitmek geceyi ibadetle geçirmekten daha sevimlidir."[184]

1495- Ahmed bin Hanbel, Ebu Ka'b (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize bir gün sabah namazını kıldırdı. Selâm verince: "Filanca namazda var mıydı?" diye buyurdu. Oradakiler: "Hayır" dediler. (Resulullah (a.s) -bir başkasını sorarak-): "Filanca namazda var mıydı?" diye buyurdu. Oradakiler: "Hayır" dediler. (Resulullah a.s) da) şöyle buyurdu:
"Bu iki namaz münafıkların üzerine namazların en ağırıdır. Bunlardaki sevabı bilseydiniz dizlerinizin üzerine sürünerek de olsa (cemaate) gelirdiniz. Birinci saf, meleklerin safı gibidir. Bunun (ilk safın) faziletini bilseydiniz onun için yansırdınız. Bir adamın bir başka adamla kıldığı namaz yalnız başına kıldığı namazdan daha arı-durudur. İki adamla kıldığı namazı bir adamla kıldığı namazından daha arı-durudur. Ne kadar artarsa şanı yüce olan Allah katında o kadar sevimli olur."[185]

1496- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim ilk tekbirini kaçırmadan cemaatle birlikte kırk gün namaz kılarsa Allah onun için iki beraat (kurtuluş) yazar: Ateşten beraat (kurtuluş) ve nifaktan beraat (kurtuluş)."
Munteka müellifi: "Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarına cemaate gelme (farkı) vardır" hadisi şerifiyle ilgili yorumunda şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, Resulullah (a.s)'ın cemaatten geri kalmaları dolayısıyla evlerini yakmayı tasarladığı kişilerin münafıklar olduklarına ve -bu iki namaza cemaate gidip gitmemekle mü'minle münafığın birbirinden ayrıldığına delalet etmektedir."[186]

1497- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Ebu Bekre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet

etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim sabah namazım cemaatle kılarsa o Allah'ın zimmetindedir. Kim Allah'ın zimmetini hafife alırsa Allah onun yüzünü ateşe süründürür."[187]

1498- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kim yarın Allah'a Müslüman olarak kavuşmak istiyorsa' şu beş vakit için çağrıldığında onları yerine getirmeye dikkat etsin. Şüphesiz Allah peygamberiniz için doğru yola iletici sünnetler (Ölçüler) koymuştur. Bu da doğru yola iletici sünnetlerdendir (ölçülerdendir). Siz şu cemaatten geri kalıp evinde namaz kılan gibi evinizde namaz kılarsanız muhakkak peygamberinizin sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkederseniz sapıtırsınız. Herhangi adam abdest alır, abdestini güzelce alır, sonra şu camilerden bir camiye gitmek üzere yola çıkarsa muhakkak attığı her adım için Allah ona sevap yazar, onunla kendisini bir derece yükseltir ve ondan dolayı bir hatasmı siler. Gördüğünüz üzere bunu münafıklığı belli münafıktan başkası terketmiyor. Bir adamın, safta bulunması (cemaate katılması) için iki adam tarafından tuta tuta getirildiği bile [188]

1499- Ahmed bin Hanbel, Ebu'l-Heysem'den rivayet etmiş, o da Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adamın camiye devam ettiğini görürseniz onun iman sahibi olduğuna şahitlik edin. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Allah'ın mescidîerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler o-narabilir."[189]

1500- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu gece bana Rabbimin katından bir gelen, en güzel şekil üzere geldi -Bir rivayette de: "Rabbim geldi" denmektedir- ve bana:
"Ey Muhammedi" diye buyurdu. Ben:
"Emret Rabbim ve buyur!" dedim.   Buyurdu ki:
"Mele-i A'la'nm (yüksek mevkideki seçkin topluluğun) ne hakkında tartıştığını

bilir misin?"   Ben:
"Bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine elini iki omuzumun arasına koydu. Öyle ki, soğukluğunu iki mememin arasında -yahut "göğsümde" dedi-hissettim. Böylece göklerde ve yerde olanları -yahut: "Doğu ile batı arasında olanı" dedi- bildim. (Sonra) şöyle buyurdu:
"Ey Muhammedi Mele-i A'la'nm (yüksek mevkideki seçkin topluluğun) ne hakkında tartıştığını bilir misin?"   Ben:
"Evet. Dereceler, keffaretler, cemaatlere gitmek üzere adımlar atma, mekruhlardan arındırılmış şekilde güzelce abdest alma, bir namazdan sonra diğer namazı bekleme hakkında. Kim bunlara dikkat ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, anasından doğduğu günkü gibi günâhlarından arındırılmış olur" dedim.   Sonra:
"Ey Muhammed!" diye buyurdu. Ben: "Emret Rabbim ve buyur!" dedim. O da şöyle buyurdu: "Namaz kıldığında şöyle söyle: "Ey Allah'ım! Senden hayırlı işleri (yani hayırlı işlere beni muvaffak kılmanı), fenalıkları terketmeme yardımcı olmanı, kalbime fakirlere karşı sevgi yerleştirmeni diliyorum. Kulların için bir fitne murad ettiğin zaman beni fitneye uğramamış olarak yanma al."
Sonra şöyle buyurdu:
"Dereceler de şunlardır: Selâmı yaymak, insanlara yemek yedirmek, gece insanlar uykudayken namaz kılmak."[190]

1501- Ahmed bin Hanbel, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) hanımlarının evlerinden bir evde oturdu. Hz. Aişe (r.a) de yanındaydı. Yahudilerden bir topluluk yanına girdi ve şöyle söylediler: "Sâm (ölüm) senin üzerine olsun, ey Muhammedi" Resulullah (a.s) da: "Sizin de üzerinize olsun" diye buyurdu.
Bu kişiler oturdular ve konuştular. Hz. Aişe (r.a), onların Resulullah (a.s)'a selâm verirken kullandıkları selâm ifadesinin anlamını anlamıştı. Hiddetinden kıpkırmızı oldu. Sabretmeye çalıştı ancak hiddetini yenemedi ve şöyle söyledi:
"Aksine sâm (ölüm), Allah'ın gadabı ve laneti sizin üzerinize olsun. Siz Allah'ın peygamberini böyle mi selâmlıyorsunuz?"
Adamlar daha sonra çıktılar. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Seni o sözleri söylemeğe yönelten ne oldu?" Hz. Aişe (r.a) de şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Onların seni nasıl selâmladıklarını duymadın mı? Vallahi onların seni selâmlayışlarını duyunca kendime hâkim olamadım." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Benim onlara nasıl cevap verdiğimi muhakkak duymuş olmalısın. Yahudiler dinlerine kötülük etmiş bir topluluktur ve onlar hasedçi bir topluluktur. Müslümanlara şu üç şeyden daha üstün bir şeye hased etmezler: Selâma cevap vermeleri, safları düzgün tutmaları ve farz namazda imamların arkasında "âmin" demeleri."[191]

1502- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevtasından (azatlısından) rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) Baki'de olduğu sırada kameti duydu. Bunun üzerine camiye doğru hızla yürümeğe başladı."[192]

1503- Buhari, Ummu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Derda (r.a) hiddetli bir şekilde yanıma girdi. Kendisine: "Seni ne kızdırdı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Vallahi, Muhammed'in ümmetinden onların birlikte namaz kılmaları dışında bir şey bilmiyorum." [193]

Bir Açıklama

Feth'de şöyle denmektedir:
"Ebu Derda (r.a)'nın bu sözü ile kasdettiği anlam şuydu: Söz konusu kişiler namazı birlikte kılmak dışında her şeyde eksiklik ve değişiklik gerçekleştirdiler.
Bu ise nisbi bir şeydir. Çünkü Resulullah (a.s)'ın zamanında insanların durumları daha sonra aldıkları durumlarından daha iyiydi.
Daha sonra Buhari ve Müslim'in dönemlerinde insanların durumları, onlardan sonra aldıkları durumlarından daha İyiydi. Anlaşılana göre Ebu Derda (r.a) bu sözü, ömrünün sonlarına doğru söylemiştir. Bu ise Hz. Osman (r.a)'m halifeliğinin son dönemlerine denk gelmekteydi. Bu durumda ben diyorum ki: Ebu Derda (r.a) zamanında insanlar sadece belirtilen özellikleriyle bir üstünlük arzediyorlardıysa bu zamana kadar ortaya çıkmış olan değişik insan tabakalarının durumları ne olacaktır? Bu hadis, dinin bir uygulamasının değiştirilmesine karşı hiddetlenmenin ve bu duruma karşı çıkıp da hiddetlenmekten başka bir şey yapamayanın hiddetini açığa vurmasının caiz olduğunu göstermektedir. Rivayetteki yemin ifadesi ise dinleyiciye konuyu vurgulu bir şekilde bildirmek, daha çok dikkatini çekmek için kullanılmıştır."

[194]

1504- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Şanı yüce olan Allah, topluluk içinde kılınan namazdan çok hoşlanır."[195]

1505- Taberani, Ebu Bekre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), namaz kılmak amacıyla Medine'nin kenar semtlerinden birinden geldi. Geldiğinde insanların namaz kıldıklarını gördü. Bunun üzerine kendi evine çekildi ve ailesini toplayıp onlarla birlikte namaz kıldı."[196]

1506- İmam Malik, Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylerdi:
"Kim akşam veya sabah namazını kılar sonra bunlardan birini imam kıldırırken yetişirse bunları artık tekrar kılmasın."[197]

1507- İmam Malik, Busr bin Mihcen (r.a)'den, o da babası Mihcen'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O Resulullah (a.s) ile birlikte bir mecliste bulunuyordu. Namaz için ezan okundu. Resulullah (a.s) kalktı, namaz kıldı ve döndü. Mihcen ise aynı mecliste bulunuyordu. Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Seni insanlarla birlikte namaz kılmaktan alıkoyan ne oldu? Sen Müslüman bir adam değil misin?" O da şöyle söyledi:
"Evet öyleyim ya Resulullah (a.s)! Ancak ben ailemle birlikte namaz kılmıştım."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Camiye gelir ve namaz kılmış olursan, bu sırada namaza durulursa, namaz kılmış da olsan insanlarla birlikte namaz kıl."
Munteka'da şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'m: "Sen Müslüman bir adam değil misin?" sözü iki anlama gelebilir: Birincisi soru, ikincisi ise azarlama. İfadede, bu ikinci anlamın kastedildiği daha açıktır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. İfadeden anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) kastedilen kişiyi cemaatle namazı terketmesinden dolayı azarlama yoluna gitmiştir. Çünkü bir Müslüman bunu terketmez. Bunu terketmek münafıklık alametlerindendir. Ancak Resulullah

(a.s)'m bu sözü, namazı cemaatle birlikte kılmayanın Müslüman olmadığı anlamına gelmez. Bunu hiç kimse iddia etmez. Bu söz bir kimsenin, Kureyş kabilesinden olduğunu bildiği birine: "Sen niye cömert dav-ranmıyorsun, yoksa sen Kureyş kabilesinden değil misin?" demesine benzer. Bu kişi bu sözle muhatabının Kureyş kabilesine mensup olmadığı anlamını kasdetmez, ancak onu Kureyşlilerin özelliklerini terketmesinden dolayı azarlamış olur."[198]

Bir Açıklama

Kılınmış bir namazı tekrar kılmak nafile sayılır. Bu yüzden sabah ve ikindi namazlarından sonra nafile namaz kılınmayacağım ve meselâ Hanefiler gibi üç rek'ath bir nafile namaz olmayacağını söyleyen fıkıhçilar, söz konusu namazların kılındıktan sonra cemaatle birlikte ikinci kez kılınamayacağını söylemektedirler. Dolayısıyla bu namazları kıldıktan sonra camiye girse ve namaz için kamet getirilse bile bunları yeniden kılmaz.[199]

1508- Ahmed bin Hanbel, Diyloğullarından bir adamın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kendime ait bazı develeri çobana teslim etmek üzere çıkardım. Bu sırada Resulullah (a.s)'ın yanından geçtim. O da insanlara öğle namazını kıldırıyordu. Ben O'nunla birlikte namaz kılmadım. Daha sonra develerimi çobana teslim edip döndüğümde bu husus Resulullah (a.s)'a hatırlatıldı. O da şöyle buyurdu:
"Ey filanca! Yanımızdan geçtiğinde bizimle birlikte namaz kılmaktan seni alıkoyan ne oldu?" Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben ailemin yanında namaz kılmıştım" dedim. Resulullah (a.s) da: "Namaz kılmış olsan bile" diye buyurdu."[200]

1509- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam ona soru sorarak şöyle söyledi:
"Ben evimde namaz kılıyorum. Daha sonra camide imamla birlikte namaza yetişiyorum. Onunla birlikte de namaz kılayım mı?" (Abdullah bin Ö-mer r.a) de ona: "Evet" dedi. Adam:
"Peki bunlardan hangisini (o vakitte kılmam gereken) namaza sayayım?" diye sordu. Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Bu senin işin midir? Bu şanı yüce olan Allah'ın işidir. Hangisini dilerse onu

sayar."
Bir Müslüman bir namazı yeniden kıldığında bunlardan hangisi farza sayılır, namazın yeniden kılınması caiz midir ve caizse ne zaman caizdir? Bu konuların açıklaması için aşağıda ele alacağımız konulara dikkat çekmek İstiyoruz.
1-Yeniden kılınmaları caiz olan namazlar hangileridir?
Hanefiler, sadece öğle ve yatsı namazlarım evinde yalnız basma kılan birinin bunları cemaatle birlikte yeniden kılmasını müstehab görmüşler ve bunu Resulullah (a.s)'ın şu hadisi şerifine dayandırmışlardır.[201]

1510- İmam Malik, Nafi1 (r.a)'den, o da Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kim akşam namazını veya sabah namazını kılmış olur sonra imam bunları kılarken yetişirse artık bunları yeniden kılmasın."
Yine Resulullah (a.s)'ın şu hadisi şerifini de bu konuda delil olarak görmüşlerdir: [202]

1511- Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar artık namaz yoktur. İkindi namazından sonra da güneş batmcaya kadar artık namaz yoktur."
2- Bu namazlardan hangisi nafileye hangisi farza sayılır?
Hanelilerin mezheplerine göre ikinci kez kılınan namazın ikincisi nafiledir. Şafiüerin eski görüşlerinde ise ilk olarak kılman namaz nafile, ikincisi farzdır.
Ebu Hanife ise aşağıdaki rivayeti delil olarak görmüştür:[203]

1512- Tirmizi, Cabir bin Yezid bin Esved (r.a)'den, o da babasından rivayet etmiştir:
"O daha genç bir delikanlı iken Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı. (Resulullah a.s) namaz kılınca Mescid'in bir yanında namaz kılmayan iki adam gördü. Onları çağırdı. Bu iki adam korkudan etleri titrer halde getirildiler. Resulullah (a.s) onlara:
"Sizi bizimle birlikte namaz kılmaktan alıkoyan ne oldu?" diye sordu. Onlar:
"Biz bineklerimizin üzerinde (yolculuk esnasında) namaz kıldık" dediler. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:

"Öyle yapmayın. Biriniz bineği üzerinde namaz kılar sonra henüz namaz kılmamış imama yetişirse onunla birlikte namaz kılsın. Bu onun için nafiledir."
İmam Muhammed'in Asar'da naklettiği ve Ebu Hanife'den rivayet edilen hadisi şerifte de şöyle denmektedir:
"Birincisini farza sayın, bu da nafiledir."
İmam Şafii bu hadisin isnadımn meçhul (bilinmeyen bir isnad) olduğunu söyleyerek bunu zayıf bir hadis olarak değerlendirmiştir. Kendi görüşü hakkında da bazı rivayetleri delil olarak göstermiştir.
Bunlardan Darekutni'nin rivayet ettiği bir metinde şöyle denmektedir:
"Evinde kılmış olduğunu nafileye saysın." Ancak bu rivayeti Nevevi ve Darekutni zayıf görmüşlerdir.

Aşağıdaki rivayet de Ebu Hanife'nin görüşünü desteklemektedir:[204]

1513- Müslim, şöyle rivayet etmiştir:
namazını yalnız ba§ına kıldıktan sonra cemaatle namaz kılma babı. İsnadı hasen-dir. İbni Hibban (3/50) Namaz kılmanın nehyedildiği vakitler bölümü, Sabah namazından sonra (nafile) namazın kılınması yasağının bütün vakitlerdeki tüm namazları kapsamadığının bildirilmesi babı. İbni Hacer'in söylediğine göre bti.hadisİ aynı şekilde İbni Seken de rivayet etmiştir.
"Resulullah (a.s) Ebu Zer (r.a)'e (tavsiyelerinde) şöyle buyurmuştur:
"Benden sonra namazı öldüren bazı emirler olacaktır. Sen namazı vaktinde kıl. Eğer namazı vaktinde kılarsan senin için (diğeri) nafile olur ve namazını da korumuş olursun."
Aşağıdaki metni ihtiva eden rivayet de buna açıklık getirmektedir:
"Namazı vaktinde kılın. Onlarla birlikte kıldığınız namazınızı da nafileye sayınız."[205]

Bir Açıklama

Munteka'da Abdullah bin Ömer (r.a)'in yukarıda geçen hadisiyle ilgili açıklamada şöyle denmektedir:
"İbni Habib şöyle söylemiştir:
"Bunun anlamı şudur: Allah bunlardan hangisini kabul ettiğini bilir. Ama hazırlık itibariyle birincisinin (farza) sayılması gerekir. Bu durum her iki namazı da farz niyetiyle kılmasını gerektirir. Eğer ikisinden birini nafile niyetiyle kılarsa, farz olarak kıldığı namazının diğeri olduğundan şüphe etmez. İmam

Malik'ten, Önce yalnız basma namaz kılıp sonra cemaatle birlikte aynı namazı yeniden kılan bir kimse ile ilgili olarak değişik görüşler nakledilmiştir. Bir rivayette onun, bunların birincisinin farz, ikincisinin nafile olduğunu söylediği bildirilmiştir. Bir başka rivayete göre de: "Sen onu bilemezsin. Bu Allah'a kalmıştır. Allah hangisini isterse onu farza sayar" demiştir. Bu meseledeki her iki görüş de bir namazı tamamladıktan sonra geçersiz saymanın olup olmayacağı konusuna dayanmaktadır. Eğer böyle bir şeyin olmayacağını söylersek o zaman birinci namaz farza sayılır. Ancak bunun olabileceğini söylersek o zaman ikinci görüşün esas alınması mümkündür. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [206]

3-Namazı yeniden kılma (tade) sadece bir namazı önceden yalnız başına kılan birine özel midir yoksa değil midir?
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bil ki, bir namazı iade (yeniden kılma), onu önce yalnız başına kılıp sonra cemaate (yani aynı namazı kılan bir cemaate) yetişen kimseye Özeldir. Bir kimse namazı bir cemaatle kılıp da sonra başka bir cemaate yetişirse bu cemaatle birlikte yeniden kılması müstehab olmaz."
Neylul-Evtar'da da şöyle denmektedir: "İbni Abdilberr şöyle söylemiştir:
"Fıkıhçıların çoğunluğu şöyle söylemişlerdir: "Bir kimse eğer bir namazı evinde veya evinden başka bir yerde yalnız başına kılar sonra bir cemaate yetişirse, bu kıldığı namazı cemaatle birlikte yeniden kılar. Ancak az sayıda da olsa bir cemaatle birlikte bir namazı kılan kimsenin, ondan daha az veya çok sayıda bir cemaate yetiştiğinde aynı namazı bu ikinci cemaatle birlikte yeniden kılması gerekmez. İkinci cemaatle birlikte yeniden kılmak söz konusu olursa üçüncü, dördüncü ve ardı gelmeyecek sayıda cemaatle de yeniden kılması gerekirdi ki, bunun sonuçta bozulmaya yol açacağı açıktır."
Müellif şöyle söylemiştir:
"İmam Malik, İmam Şafii, Ebu Hanife ve ashabı (mezhebinin ileri gelenleri) bu yönde görüş bildirenlerdendirler."[207]
Şeyh şöyle söylemiştir:
"Bu görüşün dayanağı şudur: Bu şekilde tekrar tekrar kılmak kıyasa ters düşmektedir. Bir kimse bir namazı kıldığında üzerindeki yükümlülük düşmüş olur. O zaman yeniden kılmanın anlamı nedir? Ancak bu konuda nas-sın (hadisin) rivayet edilmiş olması dolayısıyla bunun yapılabileceği söylenmiştir. Hakkında nass (ayet veya hadis metni) varid olmuş her şeyde nassa riayet edilir. Namazın yeniden kılınması konusundaki nass, yolculukta bineği üzerinde

namazını kılmış bir kimse hakkında varid olmuştur. Bu gibi durumda namazın yalnız başına kılınmış olabileceği ihtimali daha kuvvetlidir. Evlerde cemaat oluşturulması ise nadir olmaktadır. Özellikle hadis metninde: "Biriniz evinde namaz kılar sonra camiye girer ve (girdiğinde) cemaat namaz kılıyor olursa..." denmektedir. Mecme'u'z-Zevaid'de de bu şekilde geçmektedir.[208]
Burada yalnız basma namaz kılmaya işaret edildiği açıktır. Bu yüzden ilim adamlarının çoğunluğu cemaatle birlikte namaz kılan birinin bu namazı yeniden kılmasını caiz görmemişlerdir. Çünkü nass bunun hakkında varid olmamıştır. Ancak cemaatle birlikte namaz kıldıktan sonra yalnız başına namaz kılan birini gören kimse bundan müstesnadır. Bunun ona uyması (onun cemaatle namaz kılmış olmasını sağlamak amacıyla onunla birlikte namaz kılması -Çeviren) müstehabdır. Daha önce İbni Rafi'a'dan nakille dile getirildiğine göre bu konuda bütün fıkıhçılar görüş birliğine varmışlardır. Bunun delili Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu şu hadisi şeriftir:
"Şuna tasaddukta bulunacak bir adam yok mu? Onunla birlikte namaz kılsın." [209]

1514- Taberani, Ebu Eyyub (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Ebu Eyyub r.a) Mervan bin Hakem'den ayrı olarak namaz kılardı. Mervan ona: "Seni böyle yapmaya yönelten nedir?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m bir namaz kıldığını gördüm. Sen de O'nunki gibi kılarsan sana uyarım. Ama sen O'na muhalefet edersen ben de yalnız başıma namaz kılar ve ailemin yanma giderim."[210]

CAMİYE VE CEMAATE YÜRÜMENİN FAZİLETİ

1515- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim sabah veya akşam camiye giderse Allah onun için cennette gerek sabah ve gerek akşam gidişine karşılık bir ikram hazırlar."[211]

1516- Ebu Davud, Bureyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Karanlıklarda camilere yürüyenleri kıyamet günü tam nura kavuşacakları üzere müjdele."[212]

1517- Taberani, Ebu Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kim gece karanlığında camiye yürürse kıyamet günü bir nur ile Allah'a kavuşur."[213]

1518- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Karanlıkları yararak camilere gidenlerin önlerini Yüce Allah kıyamet gününde keskin bir ışıkla aydınlatır."[214]

1519- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim evinde temizlenir (taharetlenir, abdestini alır) sonra Allah'ın farzlarından bir farzı yerine getirmek üzere Allah'ın evlerinden bir eve geçerse adımlarının (her ikisinden) biri bir hatasını siler diğeri de bir derece (derecesini) yükseltir."[215]

1520- Ebu Davud, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim farz bir namazı kılmak üzere evinden temizlenmiş olarak çıkarsa hac için ihrama girmiş bir kimsenin ecri gibi ecir alır. Kim de kuşluk vakti nafile namazı için camiden çıkar, kendisini bundan başka bir şey yormazsa umre yapanın ecri gibi ecir alır. Aralarında bir boş söz konuşulmaksızın bir namazın ardından

diğerini kılmanın derecesi illiyyinde yazılır."[216]

1521- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Camilerin uzak olanının ecri, yakın olana göre daha büyüktür. (Böyle uzaklığına göre ecri artar)."[217]

1522- Müslim, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ensardan bir adam vardı. Camiye ondan daha uzak birini bilmiyorum. Bu kişi hiç bir namazı kaçırmazdı. Kendisine şöyle dendi -veya: "Ben şöyle söyledim"-:
"Bir eşek satın alsan da karanlıkta veya aşırı sıcakta ona binsen?" O da şöyle söyledi:
"Evimin caminin yanıbaşında olması beni memnun etmez. Ben camiye yürümeme ve aileme döndüğüm zaman dönüşüme karşılık sevap yazılmasını istiyorum." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah senin için bütün bunları bir araya getirmiştir."
Benzer bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bu yüzden o adama acıdım ve kendisine şöyle söyledim:
"Ey filanca! Bir eşek satın alsan. O seni aşırı sıcaktan ve yerin haşeratın-dan korur." O da şöyle söyledi:
"Vallahi ben evimin hemen Hz. Muhammed (a.s)'in evinin yanıbaşında olmasını istemem." Bu söz benim çok ağınma gitti. Dolayısıyla bu sözü Resulullah (a.s)'a bildirdim. O da onu çağırdı. Adam O'na da aynı şeyi söyledi ve bundan dolayı ecir almayı umduğunu ifade etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu beklediğin karşılık sana verilecektir."[218] Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bu söz Resulullah (a.s)'a ulaştı. Resulullah (a.s) ona söylediği söz hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Camiye gelişim ve aileme dönüşüm dolayısıyla bana ecir yazılmasını istedim." Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Allah bunun tümünü sana vermiştir. Allah senin beklediğinin tümünü sana vermiştir."[219]
İmam Nevevi: "Vallahi ben evimin hemen Muhammed (a.s)'in evinin yanıbaşında olmasını istemem" sözü hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

"Yani evimin hemen Resulullah (a.s)'ın evinin yanıbaşında bulunmasını istemiyorum, aksine sevabımın ve camiye gitmek için attığım adımların sayısının daha çok olması için uzakta olmasını istiyorum."
"...aileme dönüşüm dolayısıyla...": Bu söz, namaza giderken atılan adımlardan dolayı sevap alındığı gibi namazdan dönerken atılan adımlar için de sevap alınacağını göstermektedir."[220]

1523- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Mescid'in etrafındaki bölgeler boşaldı. Selimeoğulları Mescid'in yakınına geçmek istediler. Bu husus Resulullah (a.s)'a bildirildi. Resulullah (a.s) da onlara şöyle buyurdu:
"Bana bildirildiğine göre siz Mescid'in yakınına geçmek istiyormuşsu-nuz?" Onlar:
"Evet. Ya Resulullah (a.s)! Böyle istedik" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ey Selimeoğulları! Evlerinizde kaim, izleriniz (adımlarınız) yazılsın. Evlerinizde kalın, izleriniz (adımlarınız) yazılsın." Onlar da:
"Artık bizim oraya geçmiş olmamız bizi memnun edecek değildir" dediler."
Bunun benzeri bir başka rivayetin sonunda şu ifadeye yer verilmiştir:
"Size her adım için bir derece vardır."[221]

1524- Bu har i, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Selimeoğulları evlerinden ayrılarak Resulullah (a.s)'m yakınma yerleşmek istediler. Ancak Resulullah (a.s) Medine'nin kalabalıklaşmasını hoş karşılamadı ve şöyle buyurdu:
"İzlerinizden (adımlarınızdan) dolayı ecir beklemiyor musunuz? Şu halde (bulunduğunuz yerde) ikamet edin."[222]

1525- Ahmed bin Hanbel, Ebu Uşşane (r.a)'den rivayet etmiştir: "O Ukbe bin Amir Cuheni (r.a)'nin şöyle bir hadis naklettiğini duymuştur:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adam temizlenip (abdestini alıp) namaz kılmak üzere camiye gittiğinde onun yazıcısı -veya iki yazıcısı- camiye giderken attığı her adıma karşılık on iyilik (hasene) yazar. Namazı bekleyerek oturan bir kimse ibadet eden gibidir. Namaz kılanlar için evlerinden çıktıkları andan itibaren dönüşlerine kadar sevap

yazılır."[223]

1526- Taberani, Selman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resuîullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim evinde abdest alır ve abdestini güzel alır sonra camiye gelirse, o Allah'ı ziyaret etmektedir. Ziyaret edene ikramda bulunmak da ziyaret edilenin üzerine bir haktır."[224]

1527- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hz. Abbas (r.a)'ın veya Hz. Hamza (r.a)'nın evinde yemek yedi ve şöyle buyurdu:
"Gerçekten ümmetimden bazı insanlar Allah'ın peygamberine bıraktığı bir takım işlere dalacaklardır. Onların bundan başka bir nasipleri olmasın. Hataların silinmesini sağlayanlar ise şunlardır: Abdesti güzel almak, camilere doğru çokça adım atmak, bir namazdan sonra diğer namazı beklemek."[225]

1528- Bezzar, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Selemeoğulları şöyle söylemişlerdir:
"Ya Resulullah (a.s)! Evlerimizi satıp da senin yakınma gelelim mi? Bizimle senin aranda bir vadi var." Resuîullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Yerinizde kalın. Siz oranın direklerisiniz. Herhangi kul namaz için bir adım atsa muhakkak Allah kendisine ondan dolayı bir ecir yazar."[226]

1529- İbni Huzeyme, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Amr (r.a), Muaz bin Cebel (r.a)'in yanından geçti. O da kapısında durmuş kendi kendine bir şeyler konuşuyormuş gibi eliyle işaret ediyordu. Abdullah ona: "Ey Ebu Abdurrahman! Neyin var da öyle kendi kendine konuşuyorsun?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Bana ne oluyor acaba? Allah'ın düşmanı beni Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğum bir sözden alıkoymak mı istiyor? Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu an meclise çıkıp konuşmamak için zamanını evinde geçirmeye katlanıyorsun." Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim Allah yolunda cihad ederse, Allah'ın zimmetinde olur. Kim bir hastayı ziyaret ederse, Allah'ın zimmetinde olur. Kim sabah veya akşam camiye giderse,

Allah'ın zimmetinde olur. Kim bir imamı ziyaret etmek üzere yanma girerse, Allah'ın zimmetinde olur. Yine kim evinde kimsenin hakkında kötü bir şekilde konuşmaksızm oturursa, Allah'ın zimmetinde olur."

Şimdi Allah'ın düşmanı beni evimden meclise çıkarmak istiyor."[227]

NAMAZI BEKLEMENİN FAZİLETİ

1530- Buharı ve Müslim, Ebu Musa Eş'ari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz konusunda insanların en büyük ecir alanları sırasıyla en uzak yerlerden yürüyenlerdir. İmamla birlikte namaz kılmak için bekleyen, namazını kılıp sonra uyuyandan daha büyük ecir kazanır."[228]

1531- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir namazdan sonra başka namazı bekleyen, en büyük hudut savaşında, atı kendisini savaşın şiddetli alanına götürmüş bir atlı gibidir."[229]

1532- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim camileri namaz ve zikir için kendine yurt edinirse, Allah muhakkak onun için, yakınlarından biri kayıp olan kimselerin bu yakınları yanlarında geldiği zaman sevindikleri gibi sevinir."[230]

1533- Ahmed bin Hanbel, Said bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini duymuştur:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz abdest alır, abdestine özen gösterir ve güzel alır sonra namazdan başka bir şey amaçlamaksızın camiye gelirse, Yüce Allah onun için bir kimseleri kayıp olanların bu kayıpları geldiğinde sevindikleri gibi sevinir."[231]

NAMAZI VAKTİNDE KILMAMAK VE CEMAATİ TERKETMEK KONUSUNDAKİ TEHDİTLER

1534- Ebu Davud, Ebu Derda (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi bir köyde veya yaylada üç kişi bulunur da burada (cemaatle) namaz kılarsa ,muhakkak onlara (orada bulunan insanlara) şeytan musallat olur. Sen cemaate devam et. Şüphesiz kurt sürüden ayrılan koyunu yer."
Sâib şöyle söylemiştir:
"Burada cemaat ile, cemaatle namazı kasdetmiştir. Rezin şunu ilave etmiştir: "Şüphesiz insanın kurdu da şeytandır. Onu yalnız yakaladığında yer."[232]

1535- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Münafıkların üzerine namazların en ağırı yatsı namazı ve sabah namazıdır. Bunlarda olan (sevab)ı bilselerdi, kaba etlerinin üzerine sürünerek de olsa bu namazlara gelirlerdi. Doğrusu ben namaz için emir vermeyi, böylece kamet getirilmesini, sonra bir adama İnsanlara namaz kıldırmasını emretmeyi, sonra beraberimde odun yükleri taşıyan bazı adamlarla çıkıp namaza gelmeyenlerin yanlarına gitmeği ve evlerini üzerlerine ateşle yakmayı düşündüm."
Buna benzer bir başka rivayetin sonunda şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Böylece namaza gelmeğe güç yetirebildiği halde namaza gelmeyenin (evini) üzerine yakmayı (düşündüm)."[233]
Müslim ve Ebu Davud'un rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Doğrusu gençlerime benim için odun yükleri toplamalarını emretmeyi, sonra herhangi bir mazeretleri olmadığı halde evlerinde namaz kılmayanların yanlarına gitmeği ve onların (evlerini) üzerlerine yakmayı düşündüm."
Yezid bin Esam'a: "Ey Ebu Avf! Cumayı mı kasdetti yoksa başkasını mı?" dendi. O da şöyle söyledi:
"Eğer bunu Ebu Hureyre (r.a)'nin Resulullah (a.s)'tan rivayetle söylediğini duymadıysam iki kulağım sağır olsun. Ancak cuma hakkında mı yoksa başkası hakkında mı olduğunu söylemedi."[234]
(5/74) 44-Kitabu'l-Husumat, 5-Günahkârların ve hasımların bu hallerinin bilinmesinden sonra evlerden çıkarılması babı'nda da rivayet edilmiştir. Müslim

{1/451-452) 5-Kitabu'l-Mesacİd ve Mevadi'i's-Salat, 42-Cemaatle namaz kılmanın fazileti ve ondan geri kalma hakkında sert tehdidler olduğunun bildirilmesi babı.[235]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayet, bir rahatsızlığı olan yahut cemaata gitmeğe güç yeti-remeyecek durumdaki bir kimseden cemaate gitme yükümlülüğünün düştüğüne delalet etmektedir. Fıkıhçılar cuma'nuı da bu konuda cemaatle aynı olduğunu söylemişlerdir.[236]

1536- Taberani, Evsafta Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adam insanları bir kemiğe yahut iki oka çağırsaydı muhakkak giderlerdi. Ancak şu namazı cemaatle kılmaya çağırıyorlar, gelmiyorlar. Bir adama halka cemaatle namaz kıldırmasını emretmeyi, sonra ezan sesini duyup icabet etmeyen insanların yanlarına gitmeği ve üzerlerine ateş yakmayı düşündüm. Doğrusu münafıktan başkası bundan geri kalmaz."[237]

1537- Ahnıed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mescidin etrafında oturup da son yatsı namazına gelmeyen adamlar, ya bu işlerine son verirler ya da evlerinin etrafında odun yükleri yakarım."[238]

1538- Taberani, Evsat'ta Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kim: "Hayye ale'l-felah" sözünü duyar da icabet etmezse Muhammed (a.s)'in sünnetini terketmiş olur."[239]

1539- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir kimseyi son yatsı namazında (yani günün son namazı olan yatsı namazında) ve sabah namazında göremediğimizde hakkında kötü zanda bulunurduk."[240]

1540- Ebu Davud, Ubade bin Samit (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benden sonra başınıza bazı yöneticiler geçecek ki, bir takım işler onları namazları vaktinde kılmaktan alıkoyacak, böylece (onlar namazlarını kılmadan) namazın vakti çıkmış olacaktır. Siz namazı vaktinde kılın." Bir adam:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben onlarla birlikte namaz kılayım mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Evet" diye buyurdu. "
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Ben eğer onların zamanlarına yetişirsem onlarla birlikte namaz kılayım mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "İstersen evet" diye buyurdu." [241]

Bîr Açıklama

Bu nass, İslâm yurdunda ortaya çıkmış olan ve herhangi bir mazeret olmadan da iki namazın birleştirilebileceğini ileri süren bir akıma karşı gayet açık bir cevap niteliği taşımaktadır. Onlar bu görüşleriyle, bu muhalif görüş ortaya çıkmadan önce Müslümanlar arasında gerçekleşmiş olan görüş birliğine muhalefet etmektedirler.[242]

1541- İbni Huzeyme, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Olur ki, siz namazları normal vakitleri dışında kılan bir takım insanlara yetişebilirsiniz. Eğer onlara yetişirseniz siz evlerinizde bildiğiniz vakitlerde kılın. Sonra onlarla birlikte de kılın ve bunu nafileye sayın."[243]

1542- Ahmed bin Hanbel, Ebu Ali Mısri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ukbe bin Amir Cuheni ile yolculuğa çıktık. Namaz vakti girdi. Biz o-nun önümüze geçmesini istedik. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim bir topluluğa imamlık eder, (görevini) tam yaparsa, ona da onlara da tam karşılık verilir. Ancak tam yapmazsa onlara tam karşılık verilir ama onun (imamın) üzerine günâh vardır."[244]

1543- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam zimmeti üzerine almıştır. Müezzin de kendine güvenilendir. Ey Allah'ım! İmamları doğruya yönelt, müezzinleri de bağışla!"[245]

1544- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam zimmeti üzerine almıştır. Müezzin de kendine güvenilendir. Ey Allah'ım! İmamları doğruya yönelt, müezzinleri de bağışla!" Dediler ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Bizi senden sonra ezan konusunda yarışmamız üzere bıraktın!" Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benden sonra -veya sizden sonra- bazı toplumlar gelecektir ki, en mağdurları (sefilleri) müezzinleri olacaktır."[246]

Bir Açıklama

Nihaye'de şöyle denmektedir:
"Burada zimmet ile koruma ve gözetme anlamı kastedilmiştir. Burada kastedilen borçluluk zimmeti değildir. Çünkü o, onların namazlarını korumaktadır. Yine şöyle söylenmiştir: İmama uyanların namazları onun uhdesindedir. Dolayısıyla onların namazlarının geçerliliği, onun namazının geçerliliği ile bağlantılıdır. Bu itibarla imam onların namazlarının geçerli olması için gerekeni yapma yükümlülüğünü üzerine almış gibi olmaktadır."
Bu görüş, Hanefilerin mezhebine göre olan görüştür.[247]

1545- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirildiğinde artık farzdan başka namaz kılınmaz."
Hammad dedi ki: "Daha sonra Amr bin Dinar ile karşılaştım. O da bana bunu rivayet etti ve merfu olarak söylemedi."[248]

1546- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Şa'sa şöyle söyledi:

"Mescid'de Ebu Hureyre (r.a) ile birlikte oturuyorduk. Müezzin ezan okudu. Bir adam kalkıp yürümeğe başladı. Ebu Hureyre (r.a), o adam Mes-cid'den çıkıncaya kadar arkasından baktı. Ebu Hureyre (r.a) daha sonra şöyle söyledi:

"Şu adam var ya! Ebu Kasım (a.s)'a karşı geldi."[249]

1547- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Müezzin ezan okuduktan sonra bir adam Mescid'den çıktı. Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a) şöyle söyledi:
"Mescid'de (camide) bulunduğunuz sırada namaz için ezan okunursa biriniz artık namaz kılmadan çıkmasın."[250]

1548- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir kimse şu Mescid'imde ezan sesini duyar da sonra bir ihtiyacı olmadığı halde dışarı çıkarsa geriye ancak münafık olarak döner."[251]

CEMAATİ TERKETMEYİ CAİZ KILAN BAZI ÖZÜRLER

1549- İbnî Mace, Ebu Muleyh (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Karanlık bir gecede yatsı namazını kılmak üzere Mescid'e gittim. Geriye döndüğümde kapıyı çaldım. Babam: "Kim o?" dedi. "Ebu Muleyh" dediler. Şöyle söyledi:
"Hudeybiye zamanında Resulullah (a.s) ile birlikte idik. Gökten ayakkabılarımızın altlarını ıslatmayacak kadar (az) bir yağmur yağdı. Bu sırada Resuiullah (a.s)'m münadisi: "Namazınızı bineklerinizin üzerinde kılın" diye seslendi."
Bu rivayet, yağmurun cemaati terketmeyi caiz kıldığına delalet etmektedir.[252]

1550- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte yolculukta bulunduğumuzda karanlık veya yağmurlu bir gece olduğunda Resulullah (a.s)'ın müezzini veya münadisi: "Bineklerinizde namaz kılın" diye seslenirdi."
Bu rivayet, aşırı karanlığın cemaati terketmeyi caiz kıldığına delalet etmektedir. Bununla birlikte cemaatle namaz kılan fazladan sevap alır.[253]

1551- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim müezzini duyar da bir özürü olmadığı halde onun çağrışma uy-mazsa, onun kılmış olduğu namaz kabul edilmez." Kendisine: "Özür nedir?" diye soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Korku veya hastalık."[254]

1552- Ebu Davud, Hişam bin Urve (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Erkam bir yolculukta bulunuyordu. Onunla birlikte de kendisine uyan bazı kimseler vardı. O arkadaşları için ezan okuyor ve onlara imamlık ediyordu. Bir gün namaz için ezan okundu. Sonra o şöyle söyledi:
"Biriniz size imamlık etsin. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Eğer birinizin tuvalet ihtiyacı ortaya çıkar ve bu sırada namaz için kamet getirilmiş olursa önce tuvalete gitsin." [255]

Bîr Açıklama

Bu rivayet, iki çirkin işten yani büyük veya küçük abdest bozma ihtiyacından biri kendini zorlayan kimsenin cemaati terkedebileceğine delalet etmektedir. İnsanı rahatsız eden yellenme ihtiyacı da böyledir. Böylelerinin rahatlamaları, sonra abdest alıp rahat bir şekilde namaz kumaları gerekir.[256]

1553- Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İbni Ummi Mektum (r.a), Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Benim evim uzaktır, gözlerim de görmüyor. Bununla birlikte ezan sesini duyuyorum." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Eğer ezanı duyarsan kaba etlerinin veya karnının üstüne sürünerek de olsa icabet et."[257]

1554- Ahmed bin Hanbel, Nu'aym bin Nehham (r.a)'nı şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Soğuk bir günde sabah namazı için ezan okundu. Ben de karımın hırkasına bürünmüştüm. (Kendi kendime): "Keşke müezzin: "Oturan için bir sakınca yoktur" dese" dedim. Bir de Resulullah (a.s)'m müezzini ezanının sonunda (yani ezanı bitirdikten sonra): "Oturan için bir sakınca yoktur" dedi."[258]

1555- Ebu Davud, İbni Ummi Mektum (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani İbni Ummi Mektum r.a) şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Medine, haşeratı ve vahşi hayvanları çok olan bir yerdir. Ben de gözleri görmeyen biriyim. Benim için bir ruhsat görüyor musun?" (Resulullah (a.s) ise) şöyle buyurdu:
"Hayye ale's-salah ve hayye ale'l-felah sözünü duyuyor musun?" O: "E-vet" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Öyleyse gel" diye buyurdu ve ruhsat vermedi."[259]

1556- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a kör bir adam geldi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Benim, beni Mescid'e getirecek bir rehberim yok." Buna binaen Resulullah (a.s)'ın kendisine (cemaate gelmemesi için) ruhsat vermesini

istedi. Resulullah (a.s) da ona ruhsat verdi. Adam arkasını dönünce çağırdı ve şöyle sordu:
"Namaza çağrıyı (ezan sesini) duyuyor musun?" Adam: "Evet" dedi. (Resulullah (a.s) da):
"Öyleyse icabet et" diye buyurdu."[260]

1557- İmam Malik, Mahmud bin Rebi1 Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Itban bin Malik kör biriydi ve kavmine imamlık ediyordu. Bu kişi Resulullah (a.s)'a şöyle söyledi:
"Bazen karanlık, yağmur ve sel oluyor. Bense gözleri görmeyen bir adamım. Ya Resulullah (a.s)! Sen benim evimde bir yerde namaz kıl da orayı namazgah edineyim." Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona (evine) gitti ve: "Nerede namaz kılmamı istersin?" diye buyurdu. O, Resulullah (a.s)'a evinden bir yer gösterdi. Resulullah (a.s) da orada namaz kıldı."[261]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın zamanında kesinlik kazanan ve fıkıhçıların da üzerinde görüş birliğine vardıkları hükme göre rehberi olmayan bir körün cemaati terketmesine ruhsat vardır. Ancak fıkıhçılar rehberi olan bir körün üzerinden cemaate gitme yükümlülüğünün düşüp düşmediği hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebu Hanife: "Onun üzerinden de cemaate gitme yükümlülüğü düşer. Çünkü başkasının yardımıyla bir şeye güç vetiren, gerçekte ona güç ye-tiren biri olarak görülmez" demiştir.[262]

1558- Taberani, Anbese bin Ezher (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Haris bin Hassan evlendi. Bu kişi Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuş (yani sahabi olmuş) biriydi. Bu adam o zaman yani evlendiğinde bir kaç gün ortalıktan kayboldu ve sabah namazlarına çıkmadı. Kendisine: "Artık çıkacak mısın? Şüphesiz hanımınla bu gece gerdeğe girmişsindir" denildi. O da şöyle söyledi:
"Vallahi bir kadın beni sabah namazını cemaatle kılmaktan alıkoyuyor. Bu kötü bir kadın."[263]

İMAM VE İMAMA UYANLA İLGİLİ HÜKÜMLER İMAMLIĞA EN LAYIK OLAN SAFLARIN HÜKÜMLERİ

İMAM VE İMAMA UYANLA İLGİLİ HÜKÜMLER İMAMLIĞA EN LAYIK OLAN

1559- Müslim, Ebu Mes'ud Bedri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kavme (topluluğa), içlerinde Allah'ın kitabını en çok okuyan i-mamlık eder. Eğer kıraatta (Allah'ın kitabını okumada) eşit olurlarsa o zaman sünneti en iyi bilenleri imamlık eder. Eğer sünneti bilmede eşit olurlarsa o zaman en Önce hicret etmiş olanları imamlık eder. Eğer hicret etme konusunda eşit olurlarsa en yaşlıları imamlık eder. Bir adam bir başka ada-mm yetkili olduğu bir yerde onun önüne geçirilmez. Onun evinde de onun izni olmadan oturağına oturmaz."
Bir rivayette de şöyle geçmektedir:
"Bir kavme Allah'ın kitabını en çok okuyanları ve kıraatta (Kur'an-ı Kerim okumada) en eskileri imamlık eder. Bir adam, bir adamın ailesi içinde ve yetkili olduğu bir yerde onun önüne geçirilmez." Kalan kısmı yukarıdaki gibidir. [264]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, imamlıkta, Kur'an-ı Kerim'i en çok okuyanın, en çok bilgi sahibi olandan öne geçirilmesi gerektiğini söyleyen için bir delil niteliği taşımaktadır. Ebu Hanife, Ahmed bin Hanbel ve bizim mezhebimizin (yani Şafii mezhebinin) ileri gelenlerinden bazıları bu görüştedirler. İmam Şafii, İmam Malik ve onların mezheplerinin ileri gelenleri çok bilgilinin Kur'an-ı Kerim'i çok okuyandan önce öne geçirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü (imamın) kıraat konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi kayda geçirilmiştir. Ancak fıkıh konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi kayda geçirilmiş değildir. Bazen n.- nazda özel bir durum ortaya çıkar, tam bir fıkıh bilgisine sahip olmayan kişi bununla ilgili doğru hükmü tesbit edemez. Yine şöyle söylemişlerdir:
"İşte bu yüzden Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a)'den başka bazı kimselerin ondan daha çok Kur'an-ı Kerim okuduklarını ifade ettiği halde i-mamhk konusunda onu diğerlerinden öne geçirmiştir."
Bu görüşü savunanlar, yukarıdaki hadisi şerif hakkında da şu cevabı vermişlerdir:
"Resulullah (a.s) zamanında Kur'an-ı Kerim'i en çok okuyan aynı zamanda en çok fıkıh bilgisine sahip olandı." Ancak Resulullah (a.s)'m: "Eğer kıraatta (Allah'ın kitabını okumada) eşit olurlarsa o zaman sünneti en iyi bilenleri imamlık eder" sözü, mutlak anlamda Kur'an-ı Kerim'i çokça okuyanın öne geçirileceğine delalet etmektedir."[265]
İmam Nevevi kitabının bir başka yerinde de şöyle demektedir: "Resulullah (a.s)'ın: "Bir adam, bir başka adamın yetkili olduğu bir yerde onun önüne geçirilmez" sözü, bizim ashabımızın ve daha başkalarının yaptıkları açıklamaya göre şu anlama gelmektedir: Bir ev sahibi veya bir meclisin ileri geleni (imamlık konusunda) önceliklidir. Bunun gibi bir caminin görevli imamı da diğerlerinden önceliklidir. Diğeri daha çok fıkıh bilgisine sahip olsa, Kur'an-ı Kerim'i daha çok okuyor, -günâhlardan daha çok sakınıyor olsa ve berikinden daha üstün bir dereceye sahip olsa da bir yerin sahibi daha önceliklidir. Artık bu kişi isterse kendisi öne geçer ve isterse kendi arzuladığı birini Öne geçirir. Onun Öne geçirdiği kimse derece bakımından orada bulunanlardan bazılarından daha aşağı olsa da yine o imamlıkta hak sahibidir. Çünkü söz konusu kişi bir yetki sahibidir ve bu yetkisini istediği gibi kullanır. Bizim ashabımız (mezhebimizin ileri gelenleri) şöyle söylemişlerdir:

"Eğer devlet başkanı veya onun vekili gelirse ev sahibinden, caminin imamından veya diğerlerinden öne geçirilir. Çünkü onun velayeti ve yetkisi geneldir."
İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Ev sahibinin kendinden daha üstün derecede olan birini öne geçirmesi müstehabdır."[266]
İmamlıkta çok bilenin Kur'an-ı Kerim'i çokça okuyanın Önüne geçirileceğini söyleyenler -mesela Hanefiler-, İslâm'ın ilk döneminde ilimle kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) birbiriyle bağlantılı görmüşlerdir. Bu itibarla o zamanda (Kur'an-ı Kerim'i) çok okuyan aynı zamanda çok bilendi. Sahabiler aynı anda hem Kur'an-ı Kerim'i, hem ilmi, hem de ameli alıyorlardı. Ancak ilim, Kur'an-ı Kerim'in ezberinden geri kalınca (yani Kur'an-ı Kerim'i ezberleme işi onun hükümlerini öğrenme işiyle paralel götürülmeyince -Çeviren) Hanefiler çok bileni öne geçirmişlerdir. Çünkü namazı gereğine göre yerine getirebilecek olan odur. Onun Kur'an-ı Kerim'den de namaz kıldırmada kendine yetecek kadar bir miktar ezber bilmesi ve ezber bildiğini de düzgün bir şekilde okuyabilmesi yeterlidir. Bu itibarla bir kimse ondan daha çok şey ezber bilse de ondan Öne geçirilmez. İslâm'da bid'ate düşülmemesi için genel olarak ilme itibar edilir. Özellikle namazda, namazı bozan bir iş yapılmaması veya bir mekruh işlenmemesi yahut namazın bir rüknünün terkedilmemesi için ilme önem verilir. [267]

1560- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r,a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Uç kişi olduklarında biri onlara imamlık etsin. İmamlığa en lâyık olanda (Kur'an-ı Kerim'i) en rnk nlmva

ları da (Kur'an-ı Kerim'ij en çok okuyanlarıdır.[268]

1561- Ahmed bin Han bel, Amr bin Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bize Resulullah (a.s) tarafından atlılar gelir ve bize Resulullah (a.s)' şöyle buyurduğunu bildirirlerdi:
"En çok (Kur'an-i Kerim) okuyanınız imamlık etsin."[269]

1562- Taberani, İbrahim (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah (r.a), Ebu Musa (r.a)'nın yanma gitti. Onun yanında konuştu.
Bu sırada namaz vakti girdi. Kamet getirildi. Ebu Musa (r.a) geri çekildi

(imamlık etmek istemedi). Abdullah (r.a) ona dedi ki:
"Ebu Musa! Benim bildiğime göre ev sahibinin öne geçmesi sünnettendir." Ebu Musa (r.a) yine de imamlık etmekten kaçındı. Sonunda ikisinden birinin mevlası (kölesi veya azatlısı) öne geçti."[270]

1563- Buharı ve Müslim, Malik bin Huveyris (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Biz, yaşlan birbirine yakm gençler iken Resulullah (a.s)'m yanma gittik. O'nun yanında yirmi gece kaldık. Resulullah (a.s) çok merhametli çok yufka yürekli biriydi. Bizim ailelerimize karşı geldiğimizi sandı. Dolayısıyla ailelerimizden geri bıraktıklarımız hakkında soru sordu. Biz de kendisine bildirdik. Bunun üzerine bize şöyle buyurdu:
"Ailelerinize dönün. Onların aralarında kaim ve onlara öğretin. Onlara şu zamanda şu şekilde ve şu zamanda şu şekilde namaz kılmalarını söyleyin. Namaz vakti girdiğinde biriniz sizin için ezan okusun ve en büyüğünüz size imamlık etsin."
Buhari'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılın."
Müslim'in muhtasar bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ben ve bir arkadaşım Resulullah (a.s)'m yanına gittik. (Resulullah a.s) bize şöyle buyurdu:
"Namaz vakti girdiğinde ezan okuyun. Sonra kamet getirin ve büyük olanınız size imamlık etsin."[271]
Yine Müslim'in buna benzer bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Yolculuğa çıkmak isteyen iki adam O'nun yanına geldi..."[272]
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Şöyle söyledi:
"Kıraatları (Kur'an-ı Kerim okuyuşları) birbirine yakındı."[273]
Nesai'nin muhtasar olan bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ben ve bir amcam oğlu -Bir keresinde: "Ben ve bir arkadaşım" demiştir-birlikte Resulullah (a.s)'m yanına gittik. Şöyle buyurdu:
"Yolculuğa çıktığınızda ezan okuyun, ardından kamet getirin ve en büyük olanınız size imamlık etsin."[274]
Bu rivayeti Tirmizi ve Ebu Davud da muhtasar olarak rivayet etmişlerdir.

Tirmizi'nin rivayetinde: "Ben ve bir amcam oğlu" ifadesi geçmektedir.[275]
Ebu Davud'un bir başka rivayetinde şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"İlmi seviyelerimiz birbirine yakındı."[276]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:

1. "Bu rivayette ezan okumaya, cemaat oluşturmaya ve diğer özelliklerde aynı seviyede olmaları durumunda (yaşça) büyük olanı imamlıkta öne geçirmeye teşvik vardır. Sözü edilen kişiler de kalan özelliklerde aynı seviyede idiler. Çünkü hep birlikte hicret etmiş, hep birlikte Müslüman olmuşlardı, Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuşlardı, yirmi gece O'nunla bulunmuş böylece hepsi O'ndan aynı şeyleri öğrenmişlerdi. Bu yüzden içlerinden kimin öne geçirileceğinin belirlenmesi konusunda yaş unsuru dışında herhangi bir tercih sebebi kalmamıştı. Yukarıdaki rivayeti bazı ilim adamları, imamlığın ezan okumaktan daha faziletli olduğuna delil saymışlardır. Çünkü Resulullah (a.s): "Biriniz ezan okusun" diye buyurmuş, imamlığı ise özellikle (yaşça) büyük olana vermiştir. Bu rivayet aynı zamanda ezan ve cemaatin yolcular için de geçerli olduğuna delalet etmektedir. Bu rivayet gerek yolculukta gerekse ikamet halinde (hazerde) ezan okumaya Özen gösterilmesine teşvikte bulunmaktadır. Yine bu rivayetten cemaatin ancak imam ve me'mumun (imama uyanın) bulunmasıyla gerçekleşeceğini anlıyoruz ki bu konuda Müslümanlar görüş birliğindedirler. Bu rivayetten namazı ilk vaktinde kılmanın efdal olduğu da anlaşılmaktadır."[277]

Fethu'l-Bari'de de şöyle denmektedir:

2. "Bu hadisi şerifte aynı zamanda ilim Öğrenmek için hicret ve yolculuğun ve öğretimin faziletine, Resulullah (a.s)'m namaz meselelerine ve daha başka dini konulara ne kadar önem verdiğine ve bu konularda ne derece duyarlılık gösterdiğine işaret edilmektedir. Bu rivayetten haberi vahidin (bir ravi tarafından nakledilen bir rivayetin) hükümde esas almabile-ceğini ve bunun delil olarak kullanılabileceğini de anlıyoruz."[278]

Yine İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle söylemiştir:

3. "Sahabirün Resulullah (a.s)'ın kendilerine dönme emri vermesinin sebebinin kendilerinin ailelerine kavuşma arzuları olduğuna işaret etmekle yetinmesi ve onlara öğretim amacından söz etmemesi, kendisinin tesbit ettiği ve bu amaca işaret ettiğini düşündüğü bir karineye (işarete) dayanmaktadır. Belki bu düşüncesi Resulullah (a.s)'m açıktan söylediği bir şeye dayanıyor da olabilir. Bununla birlikte onların kavimlerine dinlerini öğretme amacı kendileri açısından en üstün amaçtır. Ancak sözü edilen sahabi sadece vakıaya işaret etmekle yetinmiş ve kendilerinde olmayanı varmış gibi göstermek suretiyle bir kuruntuya girmekten kaçınmıştır. Bununla birlikte niyetleri samimi olunca ailelerine

kavuşma arzularıyla diğer amaç birbirine denk gelmiş böylece dinden büyük bir nasipleri olmuştur ki, o da dini başkalarına Öğretmeye ehil olmaktır. İmam Ahmed bin Hanbel'in de ifade ettiği üzere bu şekilde hadis öğrenme konusundaki gayretkeşlik, hakka uyan bir nasiptir."[279]
4. İnsan nefsinin arzuladığı mubah şeyleri göz önünde bulundurmak (yani nefsin mubah olan arzularına kavuşmasma fırsat vermek), peygamberlerin izledikleri siyasetlerdendir. Her ilim adamının insan nefsinin mubah olan arzularını göz önünde bulundurmaya dikkat etmesi gerekir. Bununla birlikte kişileri azimetlere teşvik eder ama herhangi bir kesintiye sebep olacak bir azimete de (zorla) sürüklemez. Mubahlara çok fazla dalmak, insan kalbinin katılaşmasına yol açabilir. Bunun yanısıra insanları devamlı azimetlere yönelterek nefsin arzularını sürekli engellemek de istenmeyen sonuçlara yol açabilir.[280]

1564- Ebu Davud, Ebu Atiyye Ukayli (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Malik bin Huveyris bizim namazgahımıza (mescidimize) gelerek bize hadis rivayet ederdi. Bir gün namaz vakti girdi. Kendisine: "Geç namaz kıldır" dedik. Bize şöyle söyledi:
"Sizden bir adamı öne geçirin size o namaz kıldırsın. Niçin size namaz kıldırmadığımı ise size bildireceğim. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim bir kavmi ziyaret ederse onlara imamlık etmesin. Onlara kendilerinden bir adam imamlık etsin."[281]

Bir Açıklama

Bu rivayette, önemli bir siyasi meseleye delil vardır. Bu da her îslâmi vilayetin emirinin ve bakanlarınuı (yöneticilerinin) yeterlilik ve güvenirlilik sıfatlarını taşımaları durumunda o vilayetin halkından olmasıdır. Bu uygulamaya mümkün oldukça küçük vilayetlerde de riayet edilmelidir. Prensip itibariyle her kavme kendi içlerinden bir elçi gönderilmiştir. Zira o, onların özelliklerini daha iyi tanır ve onlar da kendilerinden olmayan birine nisbetle onun görüşlerini daha kolay kabul ederler. Ancak Hz. Muhammed (a.s)'m elçiliği (peygamberliği) geneldir. Sözünü ettiğimiz elçiler ise özel bir görevle gönderilmişlerdi. Sahabilerin (yani muhacirlerin) ensara emir tayin edilmeleri ise sa-habilerin üstünlükleri dolayısıylaydı. Bunun yanısıra sonradan fethedilen beldelerde İslâmi bilgilere

sahip ve halkın işlerini İslâmi perspektiften yürütecek güçlü insanlar bulunmayabilir. Bu açıdan İslâm davetçilerinin her belde için oraya özel kurumlar oluşturmaya ve oranın halkından olan yöneticiler tayin etmeye özen göstermeleri gerekir. Bu uygulamayı daha başka alanlarda da genelleştirme imkânımız olduğunda bundan dolayı kesin bir bozulma ortaya çıkmaz veya bir maslahatın (çıkarın) kaybedileceği kesin olmazsa bunu yapmamız gerekir.[282]

1565- Buhari, Amr bin Seleme (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"İnsanların geçtikleri bir yerde bulunuyorduk. Atlılar yanımızdan geçiyordu. Biz de onlara: "İnsanlara ne oluyor? İnsanlara ne oluyor? Şu adama ne oluyor?" diye soruyorduk. Onlar da:
"O Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini ve kendisine şöyle vahyedildiğini sanıyor" diyorlardı. Ben bu sözü adeta göğsüme yapışıyor-muş gibi ezberliyordum. Bedeviler Müslüman olmak için fethi bekliyor ve şöyle diyorlardı:
"Onu kavmiyle başbaşa bırakın. Eğer onlara üstün gelirse demek ki, o gerçek bir peygamberdir." Nitekim fetih olayı olunca her kabile Müslümanlığını açıkladı. Babam da kavmine Müslümanlığını açıkladı. Geldiğinde şöyle söyledi:
"Vallahi, size gerçek bir peygamberin yanından geldim. O şöyle söyledi:
"Şu vakitte şöyle namaz kılın ve şu vakitte şöyle namaz kılın. Namaz vakti girdiğinde biriniz ezan okusun ve içinizde en çok Kur'an-ı Kerim okuyan size imamlık etsin. Baktılar benden daha çok Kur'an-ı Kerim okuyan biri yoktu. Söz konusu atlılarla karşılaştığımda beni önlerine geçirdiler. O zaman ben altı veya yedi yaşındaydım. Üzerimde de bir hırka vardı. Secde ettiğimde (kısalığından) enseme doğru yığılıyordu. Mahalleden bir kadın dedi ki: "Bizim adımıza okuyucunuzun sırtını örtmüyor musunuz?" Bunun üzerine (giyecek) satın aldılar ve benim için bir gömlek kestiler. Bu gömleğe sevindiğim kadar hiç bir şeye sevinmiş değilim."[283]

Bir Açıklama

Hanefi fakihleri ve onlarla aynı görüşte olanlar buluğ çağına ermemiş birinin buluğ çağına ermiş olanlara imamlık etmesini caiz görmemişlerdir. Çünkü buluğ çağma ermemiş kişi, yükümlü değildir, diğerleri ise yükümlüdürler. Yukarıdaki rivayeti ise buluğ çağına ermemiş birinin buluğ çağına ermiş olanlara imamlık

edebileceğine delil saymamaktadır. Çünkü bu uygulama, bir halkın genel bir hüküm ortaya koyan nassa dayanarak kendi kanaatleriyle gerçekleştirdikleri bir uygulamadır. Oysa bu genel hüküm, daha başka nasslarla uygulama alam daraltılmış, bazı şartlara bağlanmış ve tahsis edilmiştir.[284]

1566- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bazı erkeklerin oluşturduğu bir heyet gönderdi. Daha sonra Resulullah (a.s) onları çağırarak: "Kur'an-ı Kerim'den ezberinde ne var?" diye sordu. Böylece onları (Kur'an-ı Kerim'den ezber bildiklerini tesbit için) okuttu. Sonunda yaşça en küçükleri olan bir adama geldi. Ona da: "Kur'an-ı Kerim'den ezberinde ne var?" diye sordu. O da: "Şunu şunu ve bir de Bakara suresini ezbere biliyorum" dedi. (Resulullah a.s): "Bakara suresini ezbere biliyor musun?" diye sordu. Adam: "Evet" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse git. Bunların emirleri (başkanları) sensin." Bunların en değerlilerinden olan bir adam da dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Şöyle şöyle olana yemin ederim ki, beni Kur'an-ı Kerim öğrenmekten alıkoyan onların gereğini yerine getirememe korkusundan başka bir şey değildi." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim öğren. Onu oku ve uyu. Onu öğrenen, okuyan ve gereğini yerine getiren açısından Kur'an-ı Kerim misk ile sarılmış, her yerde kokusunu yayan bir matara gibidir. Kim de onu öğrenir ve o ezberinde olarak uyursa matarasını misk ile kapaklamış gibi olur."[285]

1567- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"İlk muhacirler geldiklerinde, Resulullah (a.s)'ın gelmesinden önce Asa-ba'ya -Küba'da bir yer- indiler. Onlara Ebu Huzeyfe (r.a)'nin mevlası (azatlısı) Salim (r.a) imamlık ediyordu. O, en çok Kur'an-ı Kerim okuyanlarıydı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"İlk muhacirler Medine'ye geldiklerinde onlara Ebu Huzeyfe (r.a)'nin mevlası Salim imamlık ediyordu. İçlerinde Hz. Ömer (r.a) ve Ebu Seleme bin Abdilesed de vardı."[286]
Buna benzer bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"İçlerinde Hz. Ömer (r.a), Ebu Seleme (r.a), Zeyd (r.a) ve Amir bin Rabia (r.a) da

vardı."[287]

İYİNİN VE KÖTÜNÜN ARKASINDA NAMAZ KILMAK

1568- Buharı, Ubeydullah bin Udeyy bin Hıyar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"O (yani Ubeydullah) Hz. Osman (r.a) mahsur iken (evi kuşatılmışken) yanına girdi ve şöyle söyledi:

"Sen bütün halkın imamısın ve başına bu gördüğün durum geldi. Bize de fitne öncüsü (bu olayların başını çeken kişi) namaz kıldırıyor. Ancak o-nun arkasında namaz kılmakta zorlanıyoruz!" (Hz. Osman r.a) da şöyle söyledi:

"Namaz, insanların yaptıklarının en güzelidir. İnsanlar güzel bir şey yaptıklarında sen de onlarla birlikte güzel iş yap. Onlar kötülük yaptıklarında sen onlarla birlikte kötülük yapmaktan çekin."[288]

İSTENMEYEN KİŞİNİN İMAMLIK ETMESİ

1569- Tirmizi, Ebu Umame (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üç kişi vardır ki, namazları kulaklarım geçmez: Geri dönünceye kadar kaçak köle, eşi kendine kızgın olarak geceleyen bir kadın ve onlar kendisini istemedikleri halde bir kavme imamlık eden." [289]

Bir Açıklama

Bir kimsenin imamlığının istenmemesi konusunda adalet ehli kimselerin istememelerine itibar edilir (yani haksız yere bir kimsenin imamlığına karşı çıkanların bu karşı çıkışlarına itibar edilemez -Çeviren).[290]

KÖLENİN İMAMLIĞI

1570- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ona (yani Hz. Aişe (r.a)'ye) kölesi Zekvan mushaftan imamlık ederdi."

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Ebu Davud bunu, Kitabu'l-Mesahif de Eyyub'un Ebu Muleyke'den rivayeti tankıyla mevsul olarak rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre Hz. Aişe (r.a)'ye kölesi Zekvan mushaftan imamlık ederdi. Bunu İbni Ebi Şeybe de mevsul olarak rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Bize Veki, Hişam bin Urve'den, o Ebu Bekir bin Ebu Muleyke'den, o da Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etti:
"Hz. Aişe (r.a) Debur'dan olan bir kölesini azad etti. O ona Ramazan'da mushaftan imamlık ederdi." Bunu İmam Şafii ve Abdurrezzak başka bir tanktan, İbni Ebi Muleyke'den mevsul olarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayete göre İbni Ebi Muleyke kendisi, babası, Ubeyd bin Umeyr, Misver bin Mah-rame ve bir çok kimse vadinin en yukarısında Hz. Aişe (r.a)'nin yanma giderlerdi. Onlara Hz. Aişe (r.a)'in azatlısı Ebu Amr imamlık ederdi. O, o zaman henüz azad edilmemiş bir köleydi." Burada sözü edilen Ebu Amr ise Zekvan'dır."
1. İlim adamlarının çoğunluğu, kölenin imamlığının geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. İmam Malik bu görüşe muhalefet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Köle, hürlere sadece; köle okuyabilen biri, hürler ise okuyamayan kimseler olurlarsa imamlık edebilir, bunun dışında imamlık edemez. Sadece cuma namazı bundan müstesnadır. Çünkü köle, bu namazı kılmakla yükümlü değildir." Eşheb ona muhalefet etmiş ve bu namazı kılması durumunda kendisi için yeterli olacağını söylemiştir."
2. Hanefilerin bazıları gibi bazı ilim adanılan imamın cemaate namaz kıldırırken mushaftan okumasını caiz görmüşlerdir. Bu durumda mushafı elinde tutmak veya okuyabileceği yere koymak suretiyle mushafa bakarak okur. Ancak bu konuda Hanefilerin de için bulunduğu çoğunluğu oluşturan ilim adamları bu görüşte olanlara muhalefet etmişlerdir. Onlar yukarıda sözü edilen uygulamanın bir sahabiye Özel bir uygulama olduğunu ve bir sahabiye özel uygulama üzerinde görüş birliğinin oluşmaması durumunda bu uygulamanın bağlayıcı bir delil olarak görülemeyeceğim söylemişlerdir.[291]

GÖZLERİ GÖRMEYENİN İMAMLIĞI

1571- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), halka namaz kıldırması üzere arkasından İbni Ümmi Mektum (r.a)'u bıraktı ki, o amaydı (gözleri görmezdi)." Bir Açıklama

Bu rivayet, gözleri görmeyen birinin imamlığının mekruh olmadığını söyleyenler için delildir. Bazıları ise bunda kerahet olmamasını gözleri görmeyen kişinin bilgili ve gerek üstünün başının temizliğine ve gerekse taharetine (ab-dest vs.sine) dikkat eden biri olması şartına bağlamışlardır.[292]

1572- Ebu Ya'la, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) Medine'de halka namaz kıldırması üzere yerine İbni Ummi Mektum (r.a)'u bıraktı."[293]

1573- Taberani, Hatmeoğullarının imamı Abdullah bin Umeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"O, Resulullah (a.s)'ın zamanında Hatmeoğullanna imamlık ederdi. Ancak gözleri görmeyen biriydi. O gözleri görmeyen biri olmakla birlikte O'nunla (Resulullah (a.s) ile) birlikte savaşa katıldı."[294]

KADINLARIN İMAMLIĞI

1574- İbni Huzeyme, Ummu Varaka (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Gelin bizimle birlikte şehid kadını ziyaret edelim."
Resulullah (a.s) onun için ezan okunmasına ve farz namazda kendi ailesine imamlık etmesine izin vermişti. O Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlemişti.[295]

Bir Açıklama

Bu rivayet, kadirim kadınlara imamlık etmesine izin verildiği anlamına alınmıştır. İlim adamlarının ortak görüşleriyle kadının erkeklere imamlık etmesi
Taberani rivayet etmiştir ve söyle söylemiştir: "İbni Ummi Mektum Medine'de insanlara namaz kıldırmak üzere iki kere görevlendirilmiştir." Ebu Ya'la'nın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
caiz değildir. Yukarıdaki rivayet, kadınların kendi aralarında cemaat oluşturmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu durumda onlara imamlık eden kadın biraz ön tarafa geçerek aralarında durur. Çünkü böyle yapmak onlar için hayaya daha uygun ve erkeklere benzemekten daha uzaktır. Hanefi fakihleri de bu yönde görüş bildirmişlerdir.[296]

İMAMIN GENELE NAMAZ KILDIRIRKEN NAMAZI HAFİF TUTMASI

1575- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Muaz bin Cebel (r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılar sonra kavmine giderek onlara imamlık ederdi. Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte yatsı namazını kıldı. Sonra kavmine giderek onlara imamlık etti. Bakara suresi ile (zammı sureye) başladı. Bir adam selâm verip namazdan çekildi sonra yalnız başına namaz kıldı ve gitti. Ona: "Ey filanca! Sen münafık mı oldun?" dediler. O da şöyle söyledi:

"Hayır vallahi. Andolsun ben Resulullah (a.s)'a giderek durumu O'na bildireceğim." Nihayet bu adam Resulullah (a.s)'a giderek O'na şöyle söyledi:

"Ya Resulullah (a.s)! Biz süt veren develere sahip insanlarız. Gündüzleri çalışıyoruz. Muaz seninle birlikte yatsıyı kıldı. Sonra geldi ve Bakara suresi ile başladı." Bunun üzerine Resulullah (a.s) Muaz (r.a)'a döndü ve şöyle buyurdu:

"Ey Muaz! Sen fitne çıkarıcı biri misin? Şunu oku ve şunu oku."

Sufyan dedi ki:

"Ben Ömer bin Dinar'a şöyle söyledim: "Bize Ebu Zubeyr'in Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Ve'ş-Şemsi ve Duhaha'yı, Ve'cî-Duha'yı, Ve'1-Leyli İzâ Yeğşâ'yı ve Sebbihi'sme Rabbike'l-A'lâ'yı oku." Amr da bunun benzerini söyledi."

Buhari'nin bir rivayetine göre de Resulullah (a.s), Muaz (r.a)'a şöyle buyurdu:

"Senin arkanda yaşlı da, zayıf da, ihtiyaç sahibi de namaz kılıyor."[297]

Ebu Davud'un naklettiği bir rivayete göre de (ravi) şöyle söyledi:

"Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:

"Ey Muaz! Fitne çıkarıcı olma! Şüphesiz senin arkanda yaşlı da, zayıf da, ihtiyaç sahibi de, yolcu da namaz kılıyor."[298]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. Hanefi fakihleri ve onlarla aynı görüşte olanlar nafile namaz kılan birinin farz namaz kılana imam olarak namaz kıldırmasını caiz görmemişlerdir. Diğerleri ise bunu caiz görmüşlerdir. Hanefiler yukarıdaki rivayet hakkında şu açıklamayı yapmışlardır: Buradaki hüküm ya neshedilmiştir yahut ilim sahibi ve fakih biri olan Muaz (r.a), Resulullah (a.s)'ın arkasında nafileye niyet ederek namaz kılıyor sonra kendi kavmine dönüp onlara imam olarak farzını onlarla birlikte kılıyordu.
İ'la'u's-Sunen'de şöyle denmektedir:
"Şeyh İbni Dakik el-İyd, Şerhu'l-Umde'de şöyle söylemiştir:
"Fıkıhçüar, imam ile me'mumun (imama uyanın) ayrı ayrı namazlara niyet ederek birlikte namaz kılmalarının caiz olup olmadığı konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu konudaki en geniş hükme göre bu mutlak surette (yani herhangi bir şarta bağlı olmaksızın ve karşılıklı olarak) caizdir. Bu görüşe farz namaz kılanın nafile namaz kılana uyması ve tersi (nafile namaz kılan farz kılana uyması) ve namazları aynı da olsa farklı da olsa kaza namazı kılanın eda namazı kılana uyması ve tersi caizdir. Ancak zahiri (dıştan yapılan fiillerin) farklı olmaması gerekir (yani üç rek'atlı bir namaz kılanın dört rek'atlı bir namaz kılana uyması gibi -Çeviren). Bu, İmam Şafii (rh.a)'nin mezhebidir. Bunun karşısında yeralan (bunun mukabili olan) ikinci görüş ise en dar olan görüştür. Bu görüşe göre farklı namazlara niyet edenler birlikte cemaat oluşturamazlar. Bu görüşe göre nafile namaza niyet edenin farza niyet edenin arkasında namaz kılması bile caiz değildir. Üçüncü görüş de orta olanıdır. Bu görüşe göre nafile kılanın farz kılana uyması caiz ancak bunun tersi caiz değildir. Bu görüş ise Ebu Hanife (rh.a) ve İmam Malik (rh.a)'in görüşleridir. İkinci görüşün İmam Malik'in mezhebine ait olduğuna dair rivayetler sağlam rivayetler değildir. Bunun bilinmesi gerekir."[299]
İla müellifi diyor ki:
"Ben derim ki: İşlerin hayırlısı orta yollu olanlarıdır."
Zeyla'i de şöyle söylemiştir:
"İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel de bizim söylediğimizi söylemişlerdir." [300]

Bir rivayete göre de Ahmed bin Hanbel, İmam Şafii'nin söylediğim söylemiştir. Umdetu'l-Kari'de de böyle denmektedir.[301]
İmam Şafii (rh.a), Buhari ve Müslim'in Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiş

oldukları şu hadisi şerifi delil göstermiştir:
"Muaz (r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte son yatsı namazım (yani günün son namazı olan yatsı namazını) kılar sonra kavmine gelir ve onlara bu namazı kıldınrdı." Bu ifade Müslim'in rivayetinde geçen ifadedir. Bizim mezhebimizin ileri gelenleri buna çeşitli şekillerde cevap vermişlerdir. Bunlardan biri şöyledir: Bu rivayetin delil olarak gösterilmesi Resulullah (a.s)'ın bu yapılana karşı çıkmaması itibariyledir. Ancak bu gibi durumlarda Resulullah (a.s)'ın olayı bilmesi şartı vardır. Resulullah (a.s)'ın yukarıda sözü edilen olayı bilmemiş olması mümkündür. Ahmed bin Hanbel'in Müsned'in-de Muaz bin Rufa'a'dan, onun da Selemeoğullanndan olan Suleym'den rivayet ettiği bir hadis de bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre söz konusu kişi (yani Su-leym) Resulullah (a.s)'ın yanma gitti ve O'na şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Muaz bin Cebel biz uyuduktan sonra bize geliyor. Biz gündüzleri işlerimizde oluyoruz. O bizi namaza çağırıyor. Biz yanına çıkıyoruz. Ancak o namazı uzatıyor." Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona (yani Muaz (r.a)'a) şöyle buyurdu: "Ey Muaz! Fitne çıkarıcı olma! Ya benimle namazını kılarsın yahut kavmine namazı hafif kıldırırsın." Bu rivayetin gösterdiğine göre Resulullah (a.s) önceden onun sadece iki işten birini yaptığını her ikisini birden yapmadığmı sanıyordu. Bu yüzden: "Ya benimle birlikte namaz kılarsın!" yani "kavminle birlikte namaz kılma!", "ya da kavmine namazı hafif kıldırırsın!" yani "(yatsıyı kavminle birlikte kılacaksan o zaman) benimle birlikte kılma!" diye buyurmuştur.
Şeyh İbni Teymiyye, Munteka'da şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın: "Ya benimle namazını kılarsın yahut kavmine namazı hafif kıldırırsın" sözü, farz kılanın nafile kılana uyamayacağını açıkça göstermektedir. Çünkü buradan anlaşıldığına göre Muaz (r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılınca artık kavmine imamlık etmesi caiz olmaz. Ancak nafile namazda onun imamlık etmesinde bir engel olmadığı konusunda görüş birliği (icma1) vardır. Buradan anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) bu sözü ile farz namazı kasdetmiştir. Yahut o (Muaz r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte kıldığı namazda nafile namaza niyet ediyordu. Zeyla'i'nin Nas-bu'r-Raye'sinde de böyle denmektedir."[302]
Şeyh İbni Teymiyye, açıklamasında bir diğer hususa daha işaret etmektedir ki, o da şudur:
"Muaz (r.a), Resulullah (a.s)'ın kiraattaki (namazda Kur'an-ı Kerim okumadaki) sünnetini ve namazın fiillerini Öğrenmek amacıyla O'nun arkasında nafileye niyet ederek namaz kılıyor olabilirdi."

Hafız İbni Hacer, Feth'de birinci ihtimal konusuna cevap vererek şu hususa dikkat çekmektedir:
"Bu noktada muhalif görüş sahibi (yani farz kılanın nafile kılana uyabileceğini söyleyen kişi) şunu diyebilir: "Resulullah (a.s): "Ya benimle namazını kılarsın yahut kavmine namazı hafif kıldırırsın" diye buyururken: "Ya sadece benimle namaz kılacaksın ya da hem benimle namaz kılacak ve hem de kavmine hafif bir şekilde namaz kıldıracaksın" anlamını kasdetmiş olabilir.Bu şekildeki yorumlama ise birinci yoruma nispetle ifadeye daha yakındır.[303]
el-Ayni, İbni Hacer'in bu ihtimalle ilgili yorumuna karşı çıkmıştır. Sonra bu konu üzerinde uzun bir tartışma yapılmıştır.[304]
"Ahmed bin Hanbel'e: "Cemaatle birlikte namaz kılan biri, aynı namaz için bir başka cemaate imamlık edebilir mi?" diye soruldu. O da şöyle söyledi: "Hayır. Onun arkasında namaz kılanın da namazını yeniden kılması (iade etmesi) gerekir." Bu kez kendisine: "Muaz (r.a) hadisi hakkında ne diyorsun?" denildi. Şöyle söyledi: "Bunun rivayetinde tereddüt vardır. Eğer sahih bir hadisse de onun ince bir anlamı var ki, bugün benzerinin uygulanması caiz olmaz."[305]
2. Yukarıdaki hadisi şeriften çıkarılacak değişik incelikler bulunmaktadır kî, bunlardan biri, imama uyanların durumlarının göz önünde bulundurularak namazı hafif tutmanın gerektiğidir. İmama uyanların memnun olmaları durumunda namazı uzatmanın bir sakıncasının olmadığını söyleyenlerin bu sözlerinde de bir problem vardır. Çünkü imam, yukarıdaki hadisi şerifte de ifade edildiği üzere kendisi namaza başladıktan sonra gelip kendisine uyan birinin durumunu bilemiyebilir. Bu itibarla namazı çok uzatmak mutlak surette mekruhtur. Sadece belli bir yerde toplanmış olan ve aralarında başkalarının katılması ihtimali olmayan namazın uzatılmasına da razı olan bir cemaate namaz kıldırırken uzatmanın bir sakıncası olmayabilir.
3. Yukarıdaki hadisi şeriften anlaşıldığına göre dünya işleriyle ilgili herhangi bir ihtiyaç, namazı hafif tutma konusunda mazeret sayılabilir. Yine bu hadisi şeriften bir kimsenin bir mazeret dolayısıyla namazdan çıkmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Mazeretsiz olarak çıkma konusunda da bazıları bunu delil olarak göstermişlerdir ancak itiraz edilmiştir. İbni Munzir şöyle söylemiştir:
"Eğer öyle olsaydı (yani mazeretsiz namazdan çıkmak caiz olsaydı) i-mamlara namazı hafif tutmalarının emredilmesinde bir yarar olmazdı." Ancak bunun üzerinde biraz durmak gerekir. Çünkü namazın hafif tutulmasının emredilmes indeki yarar, cemaatle namazın korunmasıdır. Ancak bu kişinin yalnız başına

namaz kılmasının caizliğini ortadan kaldırmaz. Bu olayı bazıları da cemaatle namazın vacip olduğuna delil göstermişlerdir. Bu iddiaya karşı da benzer şekilde bir itiraz bulunmaktadır.
4. Bu rivayetten, bir camide cemaatle namaz kılınırken bir mazeret dolayısıyla kişinin yalnız başına namaz kılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Yine rivayetten yanlış bir şeyin meydana gelmesi durumunda buna, soru sormak suretiyle ince bir şekilde karşı çıkılabileceği anlaşılmaktadır. Bundan herkesin kendi konumuna göre azarlanabileceği ve sadece sözlü azarlama ile yetinileceği, hoş olmayan durumlara karşı çıkılması gerektiği hükmü çıkarılabilir. İtirazın üç kere tekrar edilmesi ise te'kid içindir. Daha önce ilim bölümünde geçtiği üzere Resulullah (a.s)'ın bazen bir şeyi iyice anlatmak amacıyla üç kere tekrar ettiği ifade edilmişti. Yine bu rivayetten anlaşıldığına göre görünüş itibariyle hataya düşen biri bu konuda mazeret ileri sürebilir. Görünüş itibariyle sakıncalı bir iş yapan kimsenin gizli bir mazereti olsa da, bu hatalı hareketi, başkalarının hoşnutsuzluğuna yol açacağından onun aleyhine şikayette bulunulması caizdir ve böyle bir hareketi belli bir te'vile (yoruma) dayanarak yapan kimse kınanamaz. Ayrıca bu rivayetten cemaatten geri kalmanın münafıkların özellikleri olduğu anlaşılmaktadır.[306]

1576- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz halka namaz kıldırdığında hafif tutsun. Onların içlerinde zayıf olan vardır, hasta olan vardır, yaşlı olan vardır. Biriniz kendi başına namaz kıldığında istediği kadar uzatsın."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz insanlara namaz kıfdırdığında hafif tutsun. Şüphesiz insanların içlerinde zayıf olan vardır, hasta olan vardır, ihtiyaç sahibi olan vardır."[307]
Bir başka rivayette "hasta" yerine "yaşlı" denmektedir. [308] Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz insanlara imamlık ettiğinde hafif tutsun. Şüphesiz onların içlerinde küçük olan vardır, yaşlı olan vardır, zayıf olan vardır, hasta olan vardır. Biriniz yalnız başına namaz kıldığında istediği gibi namaz kılsın."[309]

1577- Buharı ve Müslim, Ebu Said Bedri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi:
"Ben filancanın yüzünden sabah namazlarından geri kalıyorum. Çünkü o bize namaz kıldırırken çok uzatıyor."
Ben Resulullah (a.s)'ın o gün kızdığı kadar hiç bir vaazında kızdığını görmemiştim. Şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Sizin içinizde hoşnutsuz edenler (nefret ettirenler) var. Hanginiz insanlara imamlık ederse hafif tutsun. Şüphesiz arkasında yaşlı vardır, küçük vardır, ihtiyaç sahibi vardır."[310]

1578- Tabcrani, Haris bin Suveyd (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Abdullah (r.a) şöyle derdi:
"Namazı kısa tutun. Arkanızda yaşlı vardır, zayıf vardır, ihtiyaç sahibi vardır."
Biz üzerimizde elbiselerimiz bulunarak imamımızla birlikte sabah namazını kılardık. Ayetleri yüzden fazla olan surelerden bir sure okurdu. Sonra Abdullah (r.a)'m yanma giderdik onu hâlâ namaz kılar halde bulurduk."[311]

1579- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte bir namaz kılardık. Bugün onu biriniz kılsa ondan dolayı kendisiyle alay ederdiniz."[312]

1580- Ahmed bin Hanbel, Adiyy bin Hatem (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kim bize imamlık ederse rüku ve secdeyi tam yapsın. Bizim içimizde zayıf var, yaşlı var, hasta var, yoldan gelip geçen (yolcu) var, ihtiyaç sahibi var. İşte biz Resulullah (a.s) ile birlikte bu şekilde namaz kılardık."[313]

1581- Ahmed bin Hanbel, Ebu Vakid Kindi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) insanlara namaz kıldırırken namazı en hafif tutan kişiydi. Kendi başına namaz kılarken namazı en çok uzatan kişiydi."[314]

1582- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize namazı hafif tutmamızı emrederdi ve bize "Saf*! fat" ile imamlık ederdi (yani "Saffat" suresini okuyarak namaz kıldırırdı)."[315]

1583- Ahmed bin Hanbel, Malik bin Abdullah (<.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte savaşa katıldım. Namazın rüku ve secdelerini tam yapmakla birlikte O'nun kadar namazı hafif tutan bir imamın arkasında namaz kılmış değilim."
Leysi, Taberani'nin de Mu'cemıt'l-Kebir'de rivayet ettiğini söylemiştir. Bekri Kavilerinin sika olduklarını söylemiştir. Bu hadis sahihtir"[316]

1584- Müslim, Osman bin Ebi'l-As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ona: "Kavmine imamlık et" diye buyurdu. Osman bin Ebi'l-As (r.a) dedi ki:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Ben kendi içimde bir şey hissediyorum" dedim.
"Yaklaş" diye buyurdu. Beni önüne oturttu. Sonra elini göğsüne iki mememin arasına koydu. Sonra: "Çekil" diye buyurdu. Daha sonra elini sırtıma iki omuzumun arasına koydu ve şöyle buyurdu:
"Kavmine imamlık et. Kim bir kavme imamlık ederse hafif tutsun. Şüphesiz onların içlerinde yaşlı olan vardır, onların içlerinde hasta olan vardır, onların içlerinde zayıf olan vardır, onların içlerinde ihtiyaç sahibi olan vardır. Biriniz yalnız başına namaz kıldığında ise istediği gibi kılsın."
Ebu Davud ve Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Beni kavmime imam eyle" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Sen onların imamlarısın. Onların en zayıflarına uy ve' ezan okumasına karşılık ücret almayan bir müezzin görevlendir."[317]

1585- Taberani, Evsafta Osman bin Ebi'l-As (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni Sakif'e gönderdiğinde bana şöyle buyurdu:
"Ey Osman! Namazı hafif tut. İnsanlara en zayıflarına göre imamlık et. Şüphesiz onların içlerinde zayıf vardır, ihtiyaç sahibi vardır, hamile vardır, emzikli vardır." [318]

1586- Bezzar, Ebu Malik Eşca'i (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resuhıllah (a.s)'m arkasında, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in arkasında, Abdullah bin Ömer (r.a)'in arkasında, Hz. Osman (r.a)'ın arkasında ve Hz. Ali (r.a)'nin

arkasında namaz kıldım. Onlardan hiç biri Resulullah (a.s) kadar namazı hafif tutmuyorlardı."[319]

1587- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben bazen namazı uzun tutma arzusuyla namaza başlıyorum. Bu sırada bir çocuğun ağlamasını duyuyor ve annesinin onun ağlamasından dolayı çok sıkıntı çekeceğini bildiğimden namazı kısa tutuyorum."
Bir rivayete göre de Enes bin Malik (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) namazda iken bir çocuğun annesi için ağladığını duyar bu yüzden hafif bir sure yahut kısa bir sure okurdu."[320]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bir çocuğun ağlamasını duyar ve annesinin bu yüzden rahatsız olacağı korkusuyla namazı hafif tutardı."[321]
Yine bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) kadar namazı mükemmel ve kısa kılan bir kimsenin arkasında namaz kılmadım. O'nun namazı birbirine yakındı. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in namazı da birbirine yakındı. Hz. Ömer (r.a)'e gelince sabah namazım uzattı."[322]
Abdurrezzak, Ata'dan mürsel olarak verdiği rivayetinde: "Yahut terkeder-sin böyle zayi olur" ifadesini ilave etmiştir.[323]

Bir Açıklama

Feyz'de şöyle denmektedir:
"Müslim'in bazı rivayetlerinde geçen: "Bir çocuğun annesi için ağlamasını duyardı..." ifadesinde çocuğun ve annesinin camide namazda olduğu anlamı çıkmaktadır. Resulullah (a.s)'m bu tutumu O'nun üstün adetlerinden, güzel ahlâkından, yufka yürekliliğinden ve mü'minlere karşı merhamet duymasındandı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"O, mü'minlere karşı çok merhametlidir."[324]
Yüce Allah merhamet duygusunu en mükemmel ve en genel şekliyle O'na Özel kılmıştır. Genel durumdan hareketle anneden söz edilmiştir. Resulullah (a.s) çocuklara karşı da insanların en merhametlilerindendi. Dolayısıyla bakımcı veya baba gibi annenin yerini alan kişiye karşı da aynı şekilde hareket ederdi. Burada

kastedilen imama uyanlara karşı yufka yürekliliğin bildirilmesidir. Bu rivayette Resulullah (a.s)'ın çok merhametli biri olduğu da dile getirilmektedir. Yine bu rivayetten anlaşıldığına göre imam kendisinin rükuda veya son teşehhüdde olduğu sırada birinin namaza katılmak üzere olduğunu anlarsa rükudayken, namaza katılmak isteyenin o rek-'ata yetişebilmesi son teşehhüdde iken de cemaate yetişebilmesi için bekleyebilir. Çünkü bir başkasının dünyevi bir işinden dolayı namazını kısaltmak caiz olunca ibadet için bunu yapmak (yani namazı kısaltmak veya uzatmak) öncelikle mümkündür. Bu rivayetten kadınların, camide erkeklerle birlikte namaz kılmalarının ve çocukların camiye sokulmalarının caiz olduğunu anlıyoruz. Ancak en uygun olan sokulmamalarıdır. Yine bu rivayette, imama uyana ve kişiye tabi olanlara merhamet gösterilmesinin ve sabah namazı gibi uzatılması daha efdal olan bir namazda olunsa bile ortaya çıkan özel bir durumdan dolayı namazı hafif tutmayı tercih etmenin gerektiğine işaret edilmektedir."[325]

1588- Buhari, Ebu Katade (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Ben bazen bir namaza duruyor onu uzatmayı istiyorum. Bu sırada bir çocuğun sesini duyuyorum ve annesini zor durumda bırakmak istemediğimden namazımı kısa tutuyorum."[326]

NAMAZA GİDERKEN SÜKUNET VE VAKAR ÜZERE OLUNMASI

1589- Buhari ve Müslim, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Biz Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılarken birden bir takım adamlarırt gürültülerini, haşırtılarını duydu. (Resulullah a.s) namazını kılınca: "Sizin derdiniz neydi?" diye buyurdu. Adamlar: "Namaza yetişmek için acele ettik" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Böyle yapmayın. Namaza geldiğinizde sizin üzerinize düşen sükunet üzere olmaktır. Ne kadarma yetişirseniz onu (cemaatle) kılın, ne kadarını da kaçırırsanız onu da (sonradan) tamamlayın."[327]

1590- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kameti duyduğunuzda namaz için yürüyün. Üzerinize düşen sükunet üzere ve vakarlı olmaktır. Acele etmeyin. Ne kadarma yetişirseniz o kadarını kılın. Ne kadarını da kaçırırsanız onu da tamamlayın."
Bir rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Kamet getirildiğinde namaza koşarak gitmeyin. Yürüyerek gidin. Size düşen sükunet üzere olmaktır. Ne kadarına yetişirseniz onu kılın. Ne kadarını da kaçırırsanız onu (sonradan) tamamlayın."[328]
Müslim'in rivayetine göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirildiğinde biriniz koşarak gitmesin. Ancak yürüsün. Onun için gerekli olan sükunet ve vakardır. Ne kadarına yetişirseniz onu kılın ve kaçırdığınızı da kaza edin."[329]
Bir rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Biriniz namaza yöneldiğinde artık o namazdadır."[330]

1591- Buhari, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirildiğinde benim çıktığımı görünceye kadar kalkmayın. Sızın için gerekli olan sükunet Üzere olmaktır."[331]

İMAM RÜKUDA İKEN CAMİYE GİREN NE YAPMALIDIR?

1592- Buhari, Ebu Bekre (r.aj'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "O (yani Ebu Bekre r.a) Resulullah (a.s) rükudayken yanma (yani cema-

Safa ulaSmadan **uya gitti. Bu husus Resulullah (a.s)'a bildirildi. O da şöyle buyurdu:
"Allah senin hırsını (gayretini) artırsın, ancak bir daha böyle yapma." Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (Ebu Bekre r.a), Resulullah (a.s) rükudayken Mescid'e girdi. Dedi ki: "Bunun üzerine saffa varmadan rüku ettim ve saffa doğru yürüdüm. Kesulullah (a.s) namazını bitirince şöyle buyurdu:
Klîabu Ezan' -Namaza acele ile kokmayacağı babı. Müslim (422 5-Kıtabu l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 29-însanların namaz için ne zaman kalkacakları babı. Ebu Davud (1/148) Kitabu's-Salat, 45-Namaz için kamet getirildiğinde imam gelmemişse onun oturarak bekleneceği babı. Tirmizi (21487) Ebvabu's-Salat, 415-Namaza başlama esnasında insanların imamı ayakta beklemelerinin mekruhluğu babı. Nesai (2131) 7-Kitabu'l-Ezan, 42-Müezzini imamın çıkışı esnasında kamet getirmesi babı. Nesai: "Sizin için sükunet üzere olmak gereklidir" sözüne yer vermemiştir.
"Safa varmadan önce rükuya giden sonra safa doğru yürüyen hanginiz-di?"
Ben: "Bendim" dedim. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah senin hırsını (gayretini) artırsın, ancak bir daha böyle yapma."[332]

Bir Açıklama

Ebu Bekre (r.a)'nin hadisinden, bir rek'ata yetişmenin imamla birlikte o rek'atın rükusuna yetişmekle olduğu, kişinin safın arkasında yalnız basma namaz kılmasının mekruh olduğu ve namaza geç kal an m imama ne halde yetişirse o halde uymasının müstehab olduğu anlaşılmaktadır.
Subulu's-Selâm'da şöyle denmektedir:
"Fatiha'yı okumayı vacib görenlere göre imama rükudayken yetişip de onunla birlikte rüku edenin üzerinden, o rek'atın kıraatinin (Fatiha suresini okuma görevinin) düşüp düşmediği dolayısıyla bu rek'atı kılmış sayacağı mı yoksa Fatiha okuma görevi üzerinden düşmeyeceğinden dolayı saymayacağı mı üzerinde görüş ayrılığına düşülmüştür. Bir görüşte şöyle denilmiştir: O rek'atı

sayar çünkü imam daha belini doğrultmadan ona yetişmiştir. Bir diğer görüşte de şöyle denmiştir: O rek'atı saymaz çünkü Fatiha'yı kaçırmıştır. Bize göre bir bölümüne yetişmenin geçerli olacağı görüşü tercihe daha uygundur."[333]
Bu konuda muhalefet edenin tersine onu saymaz. Ebu Bekre (r.a)'nin hadisinin, kişinin arkada yalnız başına namaz kılmasının mekruh olduğuna delalet etmesi Resulullah (a.s)'ın: "Bir daha böyle yapma" diye buyurmuş olması dolayısıyladır. Yani: "Bir daha saffın arkasında yalnız başına rükuya gitme." Buradaki nehiy ise tenzihi kerahet bildiren bir nehiy olarak görülmüştür. Çünkü eğer tahrimi kerahet bildirseydi o zaman Resulullah (a.s), Ebu Bekre (r.a)'ye namazını yeniden kılmasını emrederdi. Sadece onu daha güzel olana yöneltmek amacıyla aynı şeyi bir daha yapmaktan kendisini nehyetmiştir. Ahmed bin Hanbel ve Şafnlerin bazıları Vabisa hadisine dayanarak bu nehyin tahrimi kerahet bildirdiğini söylemişlerdir. Bu hadise göre Resulullah (a.s) saffın arkasında yalnız başına namaz kılan bir adam gördü ve ona namazını yeniden kılmasını emretti. İbni Huzeyme'nin verdiği bir rivayete göre de saffın arkasında yalnız başına namaz kılan biri namaz kılmış olmaz. Çoğunluk bununla ilgili cevaplarında, bu ifadenin "mükemmel bir şekilde namaz kılmış olmaz" anlamına geldiğini söylemişlerdir. [334]

1593- İmam Malik, Malik bin Enes (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) acele ettiğinde saffa doğru rüku halinde ilerlerdi. Zeyd bin Sabit (r.a) de aynısını yapardı."[335]

1594- Taberani, Evsafta Ata (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in minberden şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Biriniz insanlar rükudayken camiye girerse girdiği yerde rükuya varsın sonra saffa katılıncaya kadar rüku etmiş halde ilerler. Sünnet olan işte budur." Ata dedi ki: "Ben onun böyle yaptığını gördüm."
İbni Cureyc de dedi ki: "Ben Ata'nm böyle yaptığını gördüm." [336]

Bîr Açıklama

Safa doğru ilerlemenin nasıl olacağını, adımlarının durmaksızın birbirini izler halde olmayacağını sonra ilerlerken üç adımı birlikte atmamak gerektiğini bilen bunu yapabilir. Ancak bu şekilde hareket edenin namazı tehlike sınırındadır. Bu

yüzden Ebu Bekre (r.a)'nin hadisinden: "Allah senin hırsını (gayretini) artırsın, ancak bir daha böyle yapma" ifadesinde yer alan tavsiyeye göre hareket etmemiz daha uygundur. Bu itibarla kişi safa ulaşıncaya kadar namaza girmeden yürümeğe devam etmeli sonra namaza girmeli ve bu arada kaçırdığını kaza etmelidir.

î'la'da şöyle denmektedir:

"Muhtemelen Abdullah bin Zubeyr (r.a)'e sözkonusu hareketin nehye-dildiğine dair rivayet ulaşmamıştır. Çünkü bu hareket daha önce caizdi. Bir şeyin nehyi, ancak mubahlığmdan sonra olur. Abdullah bin Zubeyr (r.a) (kendisine nehiy haberi ulaşmadığından) ilk mubahlık hükmünün devam ettiğini sanmış ve bunu sünnete atfetmiştir (yani sünnete uygun uygulamanın bu olduğunu ileri sürmüştür)."[337]

İMAM GEÇ KALDIĞINDA NAMAZI KILMAK

1595- İbni Huzeyme, Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a .s) ile birlikte Tebük Savaşı'na katıldı. Muğire (r.a) dedi ki:
"O'nunla birlikte ilerledim. Gördük ki, insanlar Abdurrahman bin Avf (r.a)'ı öne geçirmişler ve o kendilerine namaz kıldırmış. Resulullah (a.s) iki rek'attan birine yetişti ve ikinci rek'atı insanlarla (cemaatle) birlikte kıldı. Abdurrahman (r.a) selâm verince Resulullah (a.s) namazını tamamlamak üzere kalktı. Bu durum Müslümanları dehşete düşürdü ve çokça teşbih çektiler. Resulullah (a.s) namazını tamamlayınca onlara doğru döndü ve: "İyi yaptınız" diye buyurdu. Yahut: "Doğru olanı yaptınız" diye buyurdu. Onların namazı vaktinde kılmalarından dolayı kendilerine gıbta ediyordu."[338]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet şuna delalet etmektedir: Eğer namaz vakti girer ve en Önde gelen imam insanların arasında bulunmaz yahut yolculuk esnasında kendilerinden geride olursa o imamın yönetimi altında olanların kendilerine imamlık etmesi üzere içlerinden bir adamı öne geçirmeleri caizdir. Çünkü Resulullah (a.s) yukarıda sözü edilen topluluğun yaptığı hareketi güzel ve doğru bulmuştur. Nitekim onlar Abdurrahman bin Avf (r.a)'ı kendilerine imamlık etmesi üzere öne geçirerek namazı vaktinde kılmışlardı. O da kendilerine Resulullah (a.s)'ı beklemelerini emretmemişti. Ancak önde gelen imam mevcut olursa onun izni olmadan başkasının öne geçerek imamlık etmesi caiz değildir. Çünkü Resulullah (a.s) kendi emri olmadan sultanın imamlık etmesine izin vermemiştir."[339]

İMAMA UYMANIN GEREKLİLİĞİ

1596- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gün Resulullah (a.s) bize namaz kıldırdı. Namazı tamamladığında yüzünü bize doğru döndü ve şöyle buyurdu:
Ey insanlar! Ben sizin imamınızım. Rükuda, secdede, ayakta duruşta (kıyamda), oturuşta (kuudda) ve namazı bitirmede (selâmda) benim önüme geçmeyin. Ben sizi arkamdan görüyorum. Canım elinde olana yemin ederim ki, eğer benim gördüğümü görmüş olsaydınız az güler çok ağlardınız."
(Enes bin Malik r.a) dedi ki: "Biz: "Ya Resulullah (a.s)! Ne gördün?" diye sorduk. O da şöyle buyurdu:
"Cenneti ve cehennemi gördüm."[340]

1597- Müslim, Hittan bin Abdullah Rakkaşi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) ile birlikte bir namaz kıldım. Oturuşa geçildiğinde cemaatten biri: "Namaz, iyilik ve zekât ile birlikte mi uygulamaya kondu?" dedi. Ebu Musa (r.a) namazını bitirip selâm verince ve namazdan çekilince: "Şöyle şöyle söz söyleyen hanginizdi?" dedi. Cemaat sus pus oldu. Sonra yine: "Şöyle şöyle söz söyleyen hanginizdi?" dedi. Cemaat yine sus pus oldu. Bunun üzerine: "Herhalde bu sözü sen söyledin ey Hittan?" dedi. O: "Ben söylemedim. Doğrusu bu sözü benim üzerime atacağından korkmuştum" dedi. Bunun üzerine cemaatten bir adam: "O sözü ben söyledim. Onu söylemekle hayırdan başka bir şey amaçlamadım" dedi. Ebu Musa (r.a) da şöyle söyledi:
"Namazınızda neler söylediğinizi bilmiyor musunuz? Şüphesiz Resulullah (a.s) bize hitab etti, bize sünnetimizi (tutacağımız yolu) açıkladı, namazımızı bize öğretti ve şöyle buyurdu:
"Namaz kıldığınızda (namaza durduğunuzda) saflarınızı düzeltin. Sonra biriniz imamlık etsin. O tekbir getirdiğinde siz de tekbir getirin."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O (Kur'an-ı Kerim) okuduğunda artık siz susun... O: "Ğayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz "âmin", deyin. Allah da size icabet etsin. O tekbir getirip rükuya gittiğinde siz de tekbir getirip rükuya gidin. İmam sizden önce rükuya gider ve sizden önce rükudan kalkar. Resulullah (a.s): "İşte bu, bumınladır" diye buyurdu. İmam: "Semi'a'llahu limen hamiden" dediğinde siz: "Allahumme rabbenâ leke'1-hamd" deyin. Allah sizi duyar. Şanı yüce olan Allah

peygamberinin diliyle: "Semi'a'llahu limen hamiden" diye buyurdu. İmam tekbir getirip secdeye gittiğinde siz de tekbir getirip secdeye gidin. İmam sizden önce secdeye gider ve sizden önce secdeden kalkar. Resulullah (a.s): "İşte bu, bununladır" diye buyurdu.
İmam oturuşa geçtiğinde sizden birinin ilk sözü şu olsun: "et-Tahiyyatu, et-Tayyibâtu, es-Salavatu li'llah. es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-nebiyyu ve rahmetu'llahi ve berekâtuh. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibadi'llahi's-sâlihin. Eş-hedu en lâ ilahe ill'allah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh (Selâmlar, güzellikler, dualar Allah içindir. Ey Peygamber, sana selâm olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sa-lih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim:)"[341]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Ebu Musa (r.a) bize namaz kıldırdı. Oturuşa geçtiğinde halktan bir adam girip: "Namaz iyilik ve zekât ile birlikte mi uygulamaya kondu?" dedi. Ebu Musa (r.a) selâm verince cemaate döndü ve şöyle buyurdu: "Bu sözü söyleyen hanginizdi?" Daha sonra Müslim'in rivayetinin benzerini nakletmiştir.[342]
"Namaz iyilik ve zekât ile birlikte anıldı": Yani Kur'an-ı Kerim'de namaz, zekât ile birlikte anılmıştır. Her nerede namazdan söz edilse zekâttan da söz edilmektedir.
"İşte bu, bununladır": Hattabi bununla ilgili olarak şöyle söylemiştir: "Bu ifade şu söze dönmektedir: "O: " Gayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz "âmin" deyin. Allah da size icabet eder." Yani böylece okunan surede veya ayette geçen dua kabul edilir. Yani bir bakıma şöyle demiş olmaktadır: "İşte bu dua, bu sözün (yani "âmin" sözünün) güvencesi altındadır." Yahut "onunla bağlantılıdır" demiş olmaktadır. Yahut buna benzer bir söz söylemiş olmaktadır. Bunun hakkında söyle de denilmiştir: "Bununla bir sözün diğer sözü izlemesi anlamı kastedilmiştir. Yani imam tekbir getirip rükuya gittiğinde siz de tekbir getirip rükuya gidin. Bununla şu anlamı kasdetmiş olmaktadır: "Sizin namazınız, imamınızın namazıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla ona uyun ve onunla birlikte namazınızı tamamlayın. Ondan geriye kalmayın. Bu onunla geçerlilik kazanır ve kesinleşir. Son bölümdeki ifade için de aynı şey sözkonusudur. Burada da: "Şam yüce olan Allah peygamberinin diliyle: Semi'a'llahu limen hamideh" diye buyurdu. İmam tekbir getirip secdeye gittiğinde

Bir Açıklama

Yukarıda sözü edilen adamın söylemiş olduğu söz, namazın fiilleri ve zikirleri dışında olan ve namazda söylenmesi caiz olmayan bir sözdür. Dolayısıyla böyle bir söz söylenmesi namazı bozar ve bu sözü söyleyenin namazını yeniden kılması gerekir. Namazın amelleriyle ilgisi olmayan herhangi bir söz söyleyen her bir kişinin bundan dolayı namazı bozulur. Hatta Hanefi-ler ve onlarla aynı görüşte olanlar, sebepsiz yere boğazını temizleyen ve bu şekilde boğazını temizlerken iki harf çıkaran bir kimsenin bile bundan dolayı namazının bozulacağmı söylemişlerdir. Bazı ilim adamları boğaz temizleme gibi hareketlerde hükmü geniş tutmuşlardır. Ancak ihtiyata uygun olan, kişinin kendini namazda namazla ilgisi olmayan her türlü ses ve sözden sakındır-masıdır. Bu itibarla kişinin namazının bütün ilim adamlarının ortak görüşleriyle kabule değer olabilmesi için, duyguların etkisiyle: "ah", "oh", "uf gibi sözler veya bunların dışında herhangi bir söz söylemekten kaçınması gerekir. Ancak Hanefiler bilmeyen ve avami birinin bazı (anlamsız) kısa kelimeler çıkarmasını caiz görmüşler, bu gibi sözlerden dolayı namazının bozulmayacağını söylemişlerdir. [343]

1598- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
siz de tekbir getirip secdeye gidin, imam sizden önce secdeye gider ve sizden Önce secdeden kalkar. Resulullah (a.s.): "İşte bu, bununladır" diye buyurdu" denmektedir. Yani kabulün bu dualarla bağlantılı ve yakından ilgili olduğu anlamı kastedilmiştir, imamın: "Semi'a'llahu limen hamideh" sözünün anlamı şudur: "Allah'a hamdedenin duası kabul edilmiştir." Bu ifade, imamın me'mum (İmama uyan) için bir duası niteliğindedir. Burada da: "Rabbenâ ve leke'l-hamd" sözüne işaret edilmektedir. Bu iki duanın biri diğeri ile bir bütünlük arzetmektedir. Bundan dolayı: "İşte bu, bununladır" denilmiştir. En doğrusunu İse ancak Yüce Allah bilir."
"Resulullah (a.s) attan düştü ve bu yüzden sağ yanının derisi soyuldu. Biz kendisini ziyaret etmek üzere yanına gittik. Namaz vakti girdi. Bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de arkasında oturarak namaz kıldık. Namazı bitirince de şöyle buyurdu:
"İmam kendisine uyulması için belirlenmiştir. O rüku ettiğinde siz de rüku edin, o secde ettiğinde siz de secde edin, o kalktığında siz de kalkın. O: "Semi'a'llahu limen hamiden" dediğinde siz de: "Rabbena ve leke'1-hamd" deyin. O oturarak namaz kılarsa siz de hepiniz oturarak namaz kılın."

Bazı raviler şu fazlalığa yer vermişlerdir:

"O ayakta namaz kıldığında siz de ayakta namaz kılın."[344]
Humeydi şöyle söylemiştir:
"Bunun diğer rivayetlerinin anlamları da birbirine yakındır. Buhari'nin kitabında fazladan: "O oturarak namaz kıldığında siz de oturarak namaz kılın" ifadesine yer verilmiştir. Bu olay Resulullah (a.s)'ın eski hastalığı sırasında meydana gelmişti. Son hastalığında ise Resulullah (a.s) oturarak namaz kıldı cemaat ise arkasında ayakta namaz kıldı. Resulullah (a.s) onlara oturarak namaz kılmalarını emretmedi. Biz ise Resulullah (a.s)'ın uygulamalarından en son döneme ait olanı esas alırız."
İ'lâ'u's-Sunen'de şöyle denmektedir:
"İmamın oturarak namaz kılması halinde cemaatin de oturarak namaz kılması emri neshedilmiştir. Ebu Hanife'nin ve İmam Şafii'nin görüşü böyledir. İlk dönem (selef) alimlerinin çoğunluğunun görüşlerine göre ayakta namaz kılmaya güç yetirebilen birinin oturarak namaz kılanın arkasında ancak ayakta namaz kılması caiz olur. Nevevi'nin Müslim Şerhi'nde de böyle denmektedir.[345]
Ahmed bin Hanbel, İmam İshak, Evza'i, İbni Munzir ve bunların dışındaki ehli zahir (zahire göre fetva verenler) imama uyanm oturarak kıldığı namazda da imamını izlemesi (aynen onun gibi oturarak namaz kılması) gerektiğini söylemişlerdir. Bu görüşlerinde de Resulullah (a.s)'ın attan düşmesinden sonra geçen olayla ilgili rivayete ve Abdurrezzak'm Kays bin Kahd[346] Ensari (r.a)'den sahih bir isnadla naklettiği rivayete dayanmışlardır. Söz konusu rivayete göre onların imamları Resulullah (a.s)'m zamanında rahatsız oldu. Ravi (Kays bin Fehd r.a) dedi ki: "O bize oturarak imamlık ederdi biz de (arkasında) oturarak namaz kılardık."
İbni Munzir de sahih bir isnadla Useyd bin Hudayr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Useyd r.a) kavmine imamlık ediyordu. Rahatsızlandı. Rahatsızlandıktan sonra yanlarına çıktı. Kavmi onun kendilerine imamlık etmesini istedi. O da: "Ben ayakta namaz kılamam, oturun" dedi. Böylece kendisi oturarak onlara namaz kıldırdı onlar da arkasında oturarak namaz kıldılar."
İbni Ebi Şeybe ise sahih bir isnadla Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Cabir r.a) rahatsızlandı. Namaz vakti de girdi. Cemaatine oturarak namaz kıldırdı. Onlar da onunla birlikte oturarak namaz kıldılar." Ebu Hureyre

(r.a)'den rivayet edildiğine göre o da bu yönde fetva vermiştir. Bunun da isnadı sahihtir. Bunların tümünü Hafız İbni Hacer, Feth'de vermiş ve şöyle söylemiştir:
"İbni Hibban, bu şekilde amel edilmesi gerektiği üzerinde görüş birliği (icma') olduğunu ileri sürmüştür. O, bu sözüyle herhalde sükuti icma (yani bir şeye karşı çıkmamak suretiyle doğruluğunu kabullenmek tarzında bir icma') olduğunu söylemek istemiştir. Çünkü o, bu görüşü sahabiler içinden yukarıda adları geçen dört kişiden nakletmiş ve şöyle söylemiştir: "Bunların dışındaki sahabilerin herhangi birinden gerek sahih isnadla ve gerekse zayıf isnadla buna muhalif bir görüş aktarılmış değildir." Aynı şekilde İbni Hazm da: "Sahabilerin her hangi birinden buna muhalif bir görüş aktarılmış değildir" demiştir."
Hazimi'nin el-İ'tibar'ında geçtiğine göre İmam Şafii buna verdiği cevabında şöyle söylemiştir:
"Söz konusu hükmün neshedildiğine dair bilginin belirtilen rivayetlerde sözü edilenlere ulaşmadığına bu rivayetlerde böyle dendiği yönünde açıklamada bulunulmuştur. Özel bilgiye bazı kişiler sahip olurken diğer bazıları bundan habersiz kalmış olabilir."[347]
İbni Hibban'ın, bu konuda icma (görüş birliği) olduğu yolundaki iddiasına gelince; Hattabi, Mealim'de ve Kadı Iyaz, fıkıhçıların çoğunun buna muhalif görüşlerini vermişlerdir. Bunun yanısıra İmam Nevevi, selefin (ilk dönem ilim adamlarının) çoğunluğunun İbni Hazm'ın ve İbni Hibban'ın ileri sürdüklerine muhalif görüşte olduklarını bildirmiştir. İbni Dakik Iyd de tanınmış fıkıhçıların çoğundan bu görüşü (yani üzerinde icma olduğu ileri sürülen görüşe muhalif görüşü) aktarmıştır.
Hazimi, el-İ'tibar'da şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarının çoğunluğu bu durumda cemaatin ayakta namaz kılacağını ve oturarak namaz kılma konusunda imama uymayacaklarını söylemişlerdir." Neylu'l-Evtar'da da böyle denmektedir.
Hafız İbni Hacer, Feth'de, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen ve ileride imamın oturarak namaz kılması konusunda gelecek bir hadisi şerifin açıklamasını yaparken şöyle söylemiştir:
"Bu, imam oturarak namaz kıldığında me'mumun (imama uyanın) da oturarak namaz kılması emrinin neshedildiğine delil olarak görülmüştür. Çünkü Resulullah (a.s), kendisi oturarak namaz kılarken sahabilerin arkasında ayakta namaz kılmalarına karşı çıkmamıştır. İmam Şafii de buna karar vermiştir. Ebu Hanife'nin Ebu Yusuf'un ve Evza'i'nin görüşleri de bu yöndedir. Velid bin Müslim'in Malik'ten rivayet ettiğine göre Ahmed bin Hanbel, söz konusu emrin

belirtilen şekilde neshedildiği görüşüne karşı çıkmıştır. O iki hadisin arasını buluşturmak için her birinin ayrı bir duruma özel olarak ele alınması yolunu seçmiştir. Buna göre eğer iyileşebileceği umulan görevli (râtib) imam hastalık dolayısıyla namaza oturarak başlarsa o durumda arkasındakiler oturarak namaz kılarlar, ikinci duruma göre ise eğer görevli imam namaza ayakta başlarsa ona uyanlar da namazı ayakta kılarlar." [348]

1599- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s): "Gayri'1-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde arkasında birinci safta bulunanların duyabilecekleri şekilde "âmin" derdi."[349]

Bir Açıklama

el-İ'la'da şöyle denmektedir:
"Ebu Hureyre (r.a)'nin: "O: "Ğayri'I-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz "âmin" deyin..." şeklindeki hadisi zahiri anlamı itibariyle, imama uyanın imamın: "...ve le'd-dallin" demesinden sonra "âmin" demesi gerektiğine delalet etmektedir. Bu hadisten aynı zamanda imamın "âmin" sözünü gizlice söylemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü onun "âmin" sözünü açıktan söylemesi gerekseydi Resulullah (a.s), imama uyanların imamın "...ve le'd-dallin" demesinden sonra "âmin" demelerini istemez aksine onun "âmin" demesinden sonra demelerini isterdi. Eğer: "Bir hadiste: "İmam "âmin" deyince siz de "âmin" deyin" denmekte burada imama uyanların, imam "âmin" dedikten sonra "âmin" demeleri istenmektedir" denilirse şöyle deriz: "Buna et-Ta'liku'1-Hasen'de cevap verilmiştir. Buna göre çoğunluk bununla: "İmam: "...ve le'd-dallin" dediğinde siz "âmin" deyin..." hadisinin arasını buluşturmak için burada mecazi manada "âmin" sözünün kastedildiğini söylemişlerdir. Yani, bu ikinci hadiste: "İmam "âmin" demek istediğinde" anlamının kastedildiğini söylemişlerdir. Bu, Yüce Allah'ın: "Namaza kalktığınızda" sözüne benzemektedir. Burada kastedilen: "Namaza durmak istediğinizde" anlamıdır."[350]
Hafız İbni Hacer de Feth'de şöyle söylemiştir:
"İki rivayetin arasının birleştirilmesi için ikinci rivayette mecazi olarak "âmin" demesinin kastedildiği söylenmiştir."
Suyuti de Tenviru'l-Hevalik'de şöyle söylemiştir:
"Çoğunluk, son görüş (yani imamın "...ve le'd-dallin" demesinden sonra "âmin"

demek gerektiği görüşü) üzeredir. Ancak: "Amin dediğinde" sözünü de "âmin demek istediğinde" şeklinde te'vil etmişlerdir. İmam ile i-mama uyanın bir arada "âmin" demiş olması için böyle yapmak gerekir. Bu şekilde bir arada "âmin" denmesi müstehabdır. "Söz konusu ifade ile "âmin demek istediğinde" anlamı kastedilmiş olunca, bundan imamın açıktan "â-min" demesi gerektiği hükmü çıkarılamaz."[351]

Cevheru'n-Nakiy'de de şöyle denmektedir:

"el-Umde'yi şerheden ilim adamı (yani Şafii mezhebinden olan ibni Dakik İyd) bu hadisin imamın "âmin" demesi gerektiğine delalet ettiğini ifade etmiş sonra şöyle söylemiştir:

"Bu hadisin "âmin" sözünü açıktan söylemek gerektiğine olan delaleti, sadece "âmin" demek gerektiğine olan delaletinden daha zayıftır. Çünkü bu ifade, imamın "âmin" sözünü cehri olmaksızın (gizlice) söylemesi gerektiğine de delalet edebilir."[352]

1600- Tirmizi, Hz. Ali (r.a) ve Muaz bin Cebel (r.a)'in şöyle söylediklerini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Biriniz namaza gelir ve (vardığında) imam herhangi bir hal üzere olursa imam ne yapıyorsa onu yapsın (yani içinde bulunduğu rükünden başlasın -Çeviren)." [353]

1601- Ebu Davud, Muaviye bin Ebu Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

Rüku ve secdede benden öne geçmeyin. Ben sizi geçersem rüku ettiğim zaman siz (daha sonra) kalktığımda bana yetişirsiniz. Doğrusu ben şişmanladım."

Nesai'nin Ebu Hureyre (r.a)'den naklettiği rivayetinde de şöyle denmektedir:

"İmam okuduğunda siz susun."[354]

1602- Taberani'nin Ebu'1-Ahvas (r.a)'tan rivayet ettiğine göre Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:

"İmamın arkasında olduğunuzda o rükuya varmadıkça siz rüku etmeyin, yine o secde etmedikçe siz secde etmeyin, ondan önce başınızı kaldırmayın. Eğer imam namazı bitirir de bir yana çekilmez veya kalkmazsa ve sizin de bir ihtiyacınız

olursa artık onu bırakıp gidin. Çünkü artık namazınız bitmiştir."[355]

1603- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"İmamdan önce eğilen ve kalkan, perçemi şeytanın elinde olan kimsedir."[356]

1604- Kutubi Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz imamdan önce rükudan veya secdeden başını kaldırdığında Allah'ın, başını eşeğin başına çevireceğinden yahut Allah'ın, suretini eşek suretine döndüreceğinden korkmuyor mu?"[357]

1605- Buharı ve Müslim, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kılıyorduk. "Semi'a'llahu limen hamideh" dediğinde bizden tek kişi, Resulullah (a.s) alnını yere koyuncaya kadar belini eğmezdi."
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte (namaz kılarken), O'nun secde ettiğini görmeden bizden tek kişi belini eğmezdi."[358]
Bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir: "Sonra O'nun arkasından secdeye kapanırdık."[359] Ebu Davud'un rivayetinde şöyle denmektedir:
"Onlar (sahabiler) Resulullah (a.s) ile birlikte (namaz kılarlarken), rükudan başlarını kaldırdıklarında ayakta dururlardı. O'nun secde ettiğini gördüklerinde secde ederlerdi."[360]
Yine onun naklettiği bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Onlar Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılıyorlardı. O rüku ettiğinde ' rüku ediyorlardı. (Ravi dedi ki): "O: "Semi'a'llahu limen hamideh" dediğinde, O'nun alnını yere koyduğunu görmedikçe ayakta durmaya devam ederdik." Sonra O'na uyarlardı."[361]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılıyorduk. Resulullah (a.s)'m (ahum

yere) koyduğunu görmedikçe bizden bir tek kişi belini eğmezdi."[362] (2)

1606- Müslim, Amr bin Hureys (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın arkasında sabah namazını kıldım. O'nun: "Felâ uk-simu bi'l-hunnesi'l-cevari'l-kunnes"i okuduğunu duydum. O, secdeye kapanmadan bizden bir tek adam belini eğmiyordu."[363]

İMAMA HATIRLATMADA BULUNMAK

1607- Nesai, Şebib bin Nu'aym Ebi Ravh (r.a)'tan, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamdan, o da Resulullah (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Resulullah a.s) sabah namazını kıldı. Namazda Rum suresini okudu. Bir ara şaşırdı. Namazı bitirince şöyle buyurdu:
"Bizimle birlikte namaz kılan bazı kimselere ne oluyor ki, taharetlerine (abdest vs.lerine) özen göstermiyorlar. İşte bizin Kur'an-ı Kerim'de şaşırmamıza bunlar sebep oluyorlar."[364]

Bir Açıklama

Bu, bir M üs lü m an in hahndeki eksikliğin diğer Müslümanı da etkileyeceğine delalet etmektedir. Bu durum namazda söz konusu olduğuna göre diğer işler de buna kıyas edilebilir. Buradan hareketle Müslümanların birbirlerini bütünlemeleri, birbirlerini mükemmele erdirmeleri için gayret göstermeleri gerekmektedir. Allah için kardeş olanların da hem birbirlerinin hem de başkalarının kemâle ermelerini sağlayabilmek için Öncelikle kendi kendilerini kemâle erdirme yolunda çaba harcamaları gerekir. Eğer bunu yapmazlarsa bütün herkes bazı insanların eksikliklerinden etkilenir.[365]

1608- Ebu Davud, Misver bin Yezid Maliki (r.a)'den rivayet etmiştir: "O Resulullah (a .s)'tan nakletti -veya muhtemelen şöyle söyledi-: "Resulullah (a.s)'in namazda bir şey okuduğunu ve bundan (okuduğu sureden) bir şeyi (bir ayeti) okumadan geçtiğini gördüm. Bir adam kendisine dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Şöyle şöyle bir ayeti atladın." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onu bana hatırlatman gerekmez miydi?" Bir rivayette yer alan fazlalığa göre şöyle söyledi: "Bunun (yani atlanan kısmın) neshedildiğini sandım."[366]

Bir Açıklama

Bu rivayet, imamın arkasında namaz kılan bir kimsenin imamın yaptığı yanlışlığı düzeltmesinin veya bir şeyi unutması durumunda hatırlatmasının yahut takıldığında hatırlatmada bulunmasının caiz olduğunu göstermektedir. Ancak

imam bir şey unuttuğunda kendine uyanların hatırlatmada bulunmalannı beklememesi müstehabdır. Bunun için ya başka bir sureye geçer yahut rükuya gider. İmamın bir ayeti unuttuğunda eğer anlam üzerinde bir etkisi olmayacaksa (yani ters bir anlamın ortaya çıkmasına yol açmayacaksa -Çeviren) ondan sonraki ayete geçmesi durumunda imama uyanların susmalarında bir sakınca yoktur. Aynı şekilde imamın yaptığı yanlışlık namazın geçerliliğini etkilemezse bunu düzeltmemelerinde de bir sakınca yoktur.[367]

1609- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir namaz kıldı. Bunda Kur'an-ı Kerim okurken bir yerinde şaşırdı. Namazını bitirince Ubeyy (r.a)'e: "Sen bizimle birlikte namaz kıldın mı?" diye buyurdu. O:-"Evet" dedi. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Öyleyse seni (hatırlatmada bulunmaktan) alıkoyan ne oldu?"
Bu iki hadisi şerif, imama hatırlatmada bulunmanın meşru (caiz) olduğuna delalet etmektedir.
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Sahih bir rivayetle Ebu Abdurrahman Sulemi'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
Hz. Ali (r.a) dedi ki: "İmam senin kendisini yedirmeni istediğinde onu yedir." [368]

1610- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir namaz kıldı. Bu namazda bir ara şaşırdı. Namazı bitirince Ubeyy bin KaT? (r.a)'a: "Sen bizimle birlikte namaz kıldın mı?" diye buyurdu. O: "Evet" dedi. (ResuluHah a.s) da şöyle buyurdu:
"Öyleyse seni bize hatırlatmada bulunmaktan alıkoyan ne oldu?"[369]

İMAMIN ARKASINDA OKUMAK

1611- Taberani, Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"ResuluHah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim imamın arkasında okursa Fatiha suresini okusun."
İmamın arkasında Fatiha suresinin okunup okunmayacağı konusu, üzerinde görüş ayrılığı bulunan bir konudur. Bunun üzerinde daha önce durmuştuk.[370]

1612- Taberani, Humeyd bin Hilal (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hişam bin Amir namaza geldi ve hızlı hızlı yürüyerek namaza girdi. Solukları hızlanmıştı. İmamın arkasında sesli olarak okudu. Namazını bitirince kendisine: "Sen imamın arkasında okuyor musun?" denildi. O da şöyle söyledi:
"Doğrusu biz böyle yapıyoruz." [371]

Bir Açıklama

İnsanların: "Sen imamın arkasında okuyor musun?" diye sormaları, sa-habiler arasında yaygın olan ve bilinen uygulamanın imamın arkasında bir şey okumamak olduğunu göstermektedir. Bu yüzden Hişam bin Amir'in yaptığı hareketi garip karşılamışlardır. Onun cevabı da kendisinin ilk asırdan beri bazılarının imamın arkasında okuduklarını gördüğüne delalet eden bir anlam taşımaktadır. Buradan anlaşıldığına göre bu konudaki görüş ayrılığı sahabilerin döneminden buyana devam etmektedir.[372]

1613- İmam Malik, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kim bir rek'at kılar da içinde Ummu'l-Kur'an'ı (Fatiha suresini) okumazsa o, namaz kılmamıştır. Ancak imamın arkasında olması durumu hariç."[373]

1614- Ebu Ya'la, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"ResuluHah (a.s) ashabına namaz kıldırdı. Namazını bitirince yüzünü onlara döndü ve şöyle buyurdu:
"İmam okurken siz de namazınızda imamın arkasında okuyor musunuz?" Onlar sustular. ResuluHah (a.s) bu sözü üç kere tekrar etti. Sonunda içlerinden biri veya bazıları: "Biz böyle yapıyoruz" dediler. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:

"Artık böyle yapmayın. Biriniz Fatiha suresini kendi içinden okusun."[374]

Bir Açıklama

İmamın arkasında bir şey okunmaması gerektiği görüşünde olanlar, içten yani kalpten okumayı cehri olmayan (içinde açıktan Kur'an-ı Kerim okunmayan) namazlara özel olan bir okuma olarak açıklamışlardır. Kalpten okuma ise (gerçek mahiyette bir) okuma sayılmaz.[375]

1615- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'m ashabından bir adamın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her halde imam okurken siz de okuyorsunuz?"
Resulullah (a.s) bu sözü üç kere tekrar etti. Onlar da: "Biz böyle yapıyoruz" dediler. (Resulullah (a.s) da bunun üzerine) şöyle buyurdu:
"Artık böyle yapmayın. Ancak birinizin Fatiha suresini kendi içinde o-kuması hariç."[376]

1616- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın ashabından olan Abdullah bin Buheyne (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biraz önce biriniz benimle birlikte okudu mu?"
"Evet" dediler. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Ben de diyorum, ne oluyor ki, okuduğum Kur'an-ı Kerim'e başkaları laf katıyor." ResuluUah (a.s) böyle söyleyince artık insanlar O'nunla birlikte okumayı bıraktılar."[377]

1617- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(İnsanlar) Resulullah (a.s)'m arkasında okuyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim Kur'an-ı Kerim okuyuşumu karıştırdınız."[378]

1618- Taberani, Ebu Vail (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bir adam Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a geldi ve: "Ben imamın arkasında okuyorum" dedi. O da şöyle söyledi:
"Kur'an-ı Kerim için (yani Kur'an-ı Kerim okununca) sus. Şüphesiz namazın bir meşguliyeti vardır ve bu hususta imam sana yetecektir."[379]

1619- Nesai, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Her namazda kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) var mıdır?" diye soruldu. O da: "Evet" diye buyurdu. Ensardan bir adam dedi ki: "Bu vacib oldu. Bana doğru baktı. Topluluğun içinde kendisine en yakın bendim. Şöyle söyledi:
"İmam bir topluluğa imamlık ettiğinde onun mutlaka kendilerine yeteceğini sanıyorum."
Nesai şöyle söylemiştir: "Bu sözün, Resulullah (a.s)'ın sözü olarak nakledilmesi yanlıştır. Bu, Ebu Derda (r.a)'nın sözüdür."[380]

1620- Ebu Davud, Ubade bin Samit (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Nan' bin Mahmud bin Rubey' Ensari (r.a) şöyle söyledi:
"Ubade bin Samit (r.a) sabah namazına geç kaldı. Bunun üzerine namazın müezzini Ebu Nuaym kamet getirdi. Ardından Ebu Nuaym cemaate namaz kıldırdı. Sonra Ubade bin Samit (r.a) geldi. Ben de beraberindeydim. Ebu Nuaym'ın arkasında safa girdik. Ebu Nuaym Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuyordu. Bu sırada Ubade (r.a) de Fatiha suresini okumaya başladı. Namazı bitirince Ubade (r.a)'ye: "Ebu Nuaym açıktan Kur'an-ı Kerim okurken senin de Fatiha suresini okuduğunu duydum." dedim. O da şöyle söyledi:
"Evet. Resulullah (a.s) bize, içinde Kur'an-ı Kerim açıktan okunan namazlardan birini kıldırdı. Bu sırada (başkalarının) okumaları O'nun okumasına karıştı. (Resulullah a.s) namazını bitirince yüzünü bize dönerek: "Ben açıktan Kur'an-ı Kerim okurken siz de okuyor musunuz?" diye buyurdu. Bazılarımız: "Biz böyle yapıyoruz" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Artık böyle yapmayın. Ben de diyorum, ne oluyor ki benim Kur'an-ı Kerim okuyuşuma başka okumalar karıştırılıyor. Ben açıktan (Kur'an-ı Kerim) okuduğum zaman Fatiha suresi dışında Kur'an-ı Kerim'den bir şey o-kumaym."
Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazını kıldı. Kıraat (okuma) kendisine ağır geldi. Namazını bitirince şöyle buyurdu:

"Sizin imamınızın arkasında okuduğunuzu görüyorum." Biz:
"Ya Resulullah (a.s)! Vallahi öyle (yapıyoruz)" dedik. O da şöyle buyurdu:
"Artık yapmaym. Sadece Fatiha suresi hariç. Onu okumayan namaz kılmış olmaz,"[381]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), içinde Kur'an-ı Kerim'i açıktan okunan namazlardan birini kıldı ve şöyle buyurdu:
"Sizden bir kimse, ben açıktan okuduğumda Fatiha suresi dışında bir şey okumasın."[382]

1621- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), içinde Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuduğu bir namazını bitirdi ve şöyle buyurdu:
"Biraz Önce benimle birlikte bir kimse (Kur'an-ı Kerim) okudu mu?" Bir adam:
"Evet" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben de diyorum, ne oluyor ki benim Kur'an-ı Kerim okuyuşuma başka okumalar karıştırılıyor."
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki:
"İnsanlar, Resulullah (a.s)'tan bu sözü duyunca artık O'nun açıktan okuduğu yerlerde Resulullah (a.s)'ın arkasında Kur'an-ı Kerim okuma işine son verdiler."
Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) bize bir namaz kıldırdı. "Sanıyorum sabah namazıydı. -Bundan sonra: yukarıdaki rivayet: "Ben de diyorum, ne oluyor ki benim Kur'an-ı Kerim okuyuşuma başka okumalar karıştırılıyor" sözüne kadar veriliyor."
Ebu Davud da Ma'mer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bundan sonra insanlar Resulullah (a.s)'ın arkasında O'nun açıktan okuduğu yerlerde bir şey okumayı bıraktılar."[383]
Bir başka rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir: "Bunun üzerine insanlar (bu işi) bıraktılar."[384]
Bir başka rivayette ise: "Bunun üzerine insanlar (bu işi) bıraktılar" sözünün, Zuhri'nin sözü olduğu ifade edilmektedir.[385]

Bir Açıklama

Bazı fıkıhçılar bu rivayeti esas alarak imamın açıktan okuduğu yerlerde arkasından bir şey okumamak ancak gizli okuduğu yerlerde okumak gerektiğini söylemişlerdir. Hüküm ise geniştir. Bir insan müctehid imamlardan birinin mezhebi üzere hareket ettiği sürece hayır üzeredir. Ancak bağlı bulunduğu mezhebin fıkhını iyi öğrenmesi gerekir. Çünkü mezhepler fıkhı konusunda ancak mezheplerin iyice incelenip öğrenilmesi sonucu anlaşılabilecek bazı incelikler bulunmaktadır.[386]

1622- Müslim, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) öğle namazını kıldı. Bir adam arkasında: "Sebbihi'sme Rabbik"i okumaya başladı. (Resulullah a.s) namazı bitirince: "Hanginiz okudu?" veya "Okuyan hanginizdi?" diye buyurdu. Bir adam: "Ben" dedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Ben de sandım ki, bazılarınız o (okumayı) benim okuyuşuma karıştırıyor."
Bir rivayette bu namazın öğle veya ikindi namazı olduğu tereddütlü bir şekilde verilmektedir.[387]
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Bazınızın benim okuyuşuma onu (okumayı) karıştırdığını anlamıştım." [388]

Bir Açıklama

Bu rivayet, okuması gizli olsun açık olsun imamın arkasında bir şey okunmayacağım ileri sürenler için bir delildir. Okumak gerektiğini söyleyenler yukarıdaki nehyin Fatiha suresinden başka bir şey veya imamın okuyuşuna bir şey karıştırma durumu için olduğunu ileri sürmüşlerdir.[389]

1623- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ona (yani Abdullah bin Ömer (r.a)'e): "Bir kimse imamın arkasında okur mu?" diye sorulduğunda şöyle derdi:
"Biriniz eğer imamın arkasında namaz kılarsa imamın okuyuşu ona yeter. Yalnız başına kılarsa okusun."
(Ravi) dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) imamın arkasında bir şey okumazdı." [390]

Bir Açıklama

Biz burada, imamın arkasında Kur'an-ı Kerim okumakla ilgili rivayetleri imam ve imama uyanla (me'mumla) ilgili hükümler bölümünün tam olması için verdik. Bu konuyu daha önce üçüncü babda (bölümde) namazın rükünleri ve fiilleri kısmında kıraat (namazda Kur'an-ı Kerim okuma) konusunda daha geniş ve etraflı bir şekilde ele almıştık.[391]

İMAMIN ARKASINDA "AMİN" DEMEK

1624- Tirmizi, Vail bin Hucr (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): "Gayri'1-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" diye okuduğunu ve ardından sesini uzatarak (yani yükselterek) "âmin" dediğini duydum."

Bir rivayette de: "Sesini kısarak (hafif bir sesle)" denmektedir.[392] Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s): "Ve le'd-dallin" diye okuduğunda "âmin" derdi ve bunu söylerken sesini yükseltirdi."[393]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Vail r.a) Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldı. (Resulullah a.s) açıktan "âmin" dedi, sağ yanına ve sol yanına selâm verdi. (Vail (r.a) dedi ki): "Hatta yanağının beyazlığını gördüm."[394]

Bir Açıklama

İlim adamları: "Sesini alçaltarak" ibaresi üzerinde durarak çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.
el-î'la'da şöyle denmektedir: "Darekutni şöyle söylemiştir:
"Şu'be böyle söylemiş ve kendisi de ("âmin" derken) sesini kısmıştır. Bunun yanlış bir rivayet olduğu da söylenmiştir. Çünkü Sufyan Sevri ve Muhammed bin Seleme bin Kuheyl bunu Seleme'den rivayet etmiş ve: "Bunu söylerken sesini yükseltirdi" demişlerdir ki, doğru olan da budur." Tenkih müellifi, Şu'be'nin yukarıdaki rivayetini tenkid etmiş (zayıf görmüş) ve bu hadisin ondan farklı bir şekilde rivayet edildiğine dikkat çekmiştir. Şöyle ki; Beyhaki, Sünen'inde şöyle bir rivayette bulunmuştur:
Ebu Velid Teyalisi'nin Şu'be'den, onun Seleme bin Kuheyl'den rivayet ettiğine göre (Seleme bin Kuheyl) şöyle söylemiştir: "Hucr Ebu Anbes'in, Vail Hadrami'den rivayetle şöyle söylediğini duydum:
"O (yani Vail r.a) Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldı. (Resulullah a.s): "Ve le'd-dallin" deyince sesini yükselterek "âmin" dedi." (Tenkih müellifi): "İşte bu rivayet, Sufyan'm rivayetine uymaktadır" demektedir."
Beyhaki de, Ma'rife'de şöyle söylemiştir:
"Bu rivayetin isnadı sahihtir. Şu'be de: "Sufyan'ın hafızası daha kuvvetlidir" derdi. Yahya el-Kattan ve Yahya bin Muin de: "Şu'be ile Sufyan'ın sözleri

birbirine ters düşerse Sufyan'ın sözü esas alınır" demişlerdir. Buhari ve daha başkalarından oluşan hadis hafızları Şu'be'nin hata ettiğini söylemişlerdir. Değişik rivayetlerde Resulullah (a.s)'m "âmin" sözünü açıktan söylediği ifade edilmiştir."[395]

el-İ'la'da bunun uzunca bir tartışması yapıldıktan sonra şöyle denmektedir:

"Biz deriz ki: Bize göre "âmin" sözünü gizlice söylemek rivayet ve dirayet (mantıki yorum) yönünden daha kuvvetlidir. Rivayet yönünden kuv-vetliliği Şu'be'nin hafızasının Sufyan'ınkinden daha güçlü olması ve onun tedlisten (rivayetleri birbirine karıştırma uygulamasından) daha uzak olması dolayısıyladır. O, hadis konusunda mü'minlerin emindir. Dirayet yönünden kuvvetliliğine gelince: Çünkü "âmin" sözü bir dua ifadesidir ve duada esas olan gizli okunmasıdır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Rabbinize gönülden yalvararak ve gizlice dua edin."[396]

Buhari de Sahih'inde şöyle söylemiştir: "Ata dedi ki: "Amin" duadır."[397]

İ'Ia'us Sünen'de daha sonra şöyle deniliyor:

"Taberi şöyle söylemiştir: "Bu, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, Nehai-'den, Şa'bi'den ve İbrahim Teyyimi'den rivayet edilmiştir. Onlar "âmin" sözünü gizli olarak söylerlerdi. Doğru olan şudur ki, açıktan söylendiğine dair rivayet de, gizli söylendiğine dair rivayet de sahihtir ve bunlardan her birine göre ilim adamlarından bir gurup amel etmiştir. Bu sözü gizlice söyleme yanını tercih etmemiz ise sahabilerin ve tabiilerin çoğunun buna göre amel etmiş olmaları dolayısıyladır."

Bu açıklamalar dirayet yönünden Şu'be'nin hadisinin tercih edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bize göre Sufyan'ın: "Ardından sesini uzatarak (yani yükselterek) "âmin" dediğini duydum" ifadesini taşıyan hadisinde-ki "sesi uzatma (medd)" ile kastedilen, kelimenin kasredilmeyip medd ile (yani sesli harflerini uzatarak) okunmasıdır. Çünkü Sufyan Sevri'nin mezhebine göre "âmin" kelimesi açıktan değil gizlice okunur. Bazılarının, hadisin bir takım rivayetlerinde geçen "sesini yükselterek (ref ederek) okudu" ifadesinin bu ihtimali ortadan kaldırdığı yolundaki iddialarına gelince: İleride açıklayacağımız üzere bütün bu rivayetlerin isnadlarma çeşitli itirazlarda bulunulmuştur. İsnadları sahih çıksa bile burada "âmin" sözünü açıktan söyleme isteği imama uyanlara yönelik bir istektir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) bazı zamanlarda sena sözlerini (yani subhaneke'yi) açıktan okurdu. Aynı şekilde Ebu Hureyre (r.a)'nin istiazeyi (euzu'yu) bazen açıktan okuduğu olurdu."

el-İ'la'da "âmin" sözünün açıktan okunması gerektiğini söyleyenlerin ortaya sürdükleri deliller sıralanmış ve bunların geniş değerlendirilmesi yapılmıştır. Oraya bakılabilir.[398]

1625- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam: "Ğayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz de "â-min" deyin. Şüphesiz melekler de "âmin" derler. Bu arada imam da "âmin" der. Kimin "âmin" demesi, meleklerin "âmin" demelerine denk gelirse o-nun geçmiş günâhları bağışlanır."[399]

Bir Açıklama

İ'la'u's-Sunen'de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'ın: "Bu arada imam da "âmin" der" sözü, imamın "â-min" sözünü gizlice söyleyeceğine açıkça delalet etmektedir. Aksi takdirde onun bu uygulaması hakkında sözlü olarak bir açıklamada bulunulmasına gerek görülmezdi. Buna göre imam gizli bir şekilde "âmin" der."
"Ğayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz de "âmin" deyin" sözü ise imama uyanın Fatiha'yı okumayacağına açıkça delalet etmektedir. Çünkü öyle olmasaydı: "Biriniz "Ğayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dedikten sonra "âmin" desin" denmesi daha uygun olurdu."
Hafız İbni Hacer de Feth'de bu rivayetle ilgili açıklamasında bunun imama uyanın, hiç bir şekilde okuması gerektiğine değil de imamın okumakta olduğu sırada okumaması gerektiğine delalet ettiğini ifade etmiştir.
Bunda belirtilene de delalet vardır
Hafız daha sonra şöyle söylemiştir: "Siz de "âmin" deyin" sözündeki e-mir, çoğunluğun görüşüne göre mendubiyet ifade eder." Hafız İbni Hacer, Feth'de bu şekilde ifade etmektedir. Ancak Resulullah (a. s) bunu sürekli devam ettirdiğinden bunun (yani "âmin" demenin) sünnet olduğu kesinlik kazanmıştır. Resulullah (a.s)'ın bunu devam ettirdiğinin delili ise İbni Şihab Zuhri'nin mürsel rivayetidir. Onun mürsel rivayetleri zayıf olsa da bu konuyla ilgili mürsel rivayeti mevsul bir rivayet tarafından desteklenmektedir.[400]

1626- Ebu Davud, Bilal bin Rabah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Ya Resulullah (a.s)! "Amin" demede beni geçme!"
Bilal (r.a), kendisinin "âmin" demesinin Resulullah (a.s)'ın "âmin" demesine denk gelmesi ve böylece Resulullah (a.s) ile birlikte "âmin" demenin bereketine kavuşmak için O'ndan bu konuda biraz yavaş hareket etmesini istemiştir.[401]

1627- Kutubi Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"İmam "âmin" dediğinde siz de "âmin" deyin. Kimin "âmin" demesi meleklerin "âmin" demelerine denk gelirse, onun geçmiş günâhları bağışlanır."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"İmam: "Gayri'l-mağdubi aleyhim ve le'd-dallin" dediğinde siz de "â-min" deyin."[402]

1628- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yahudiler sizin Müslüman olmanıza ve "âmin" demenize hased ettikleri kadar size hiç bir şeyde hased etmemişlerdir."[403]

NAMAZDA YERİNE BAŞKASINI GEÇİRME VE İMAMETE EN LAYIK OLANI ÖNE GEÇİRME

1629- Buharı ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ona şöyle bildirdi:
"Amr bin Avfoğullarınm arasında bir anlaşmazlık vardı. Resulullah (a.s) bir toplulukla birlikte onların aralarını düzeltmek üzere çıktı. Resulullah (a.s) alıkonuldu. Bu arada namaz vakti de girdi. Bunun üzerine Bilal (r.a), Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yanma gelerek ona dedi ki:
"Ya Ebu Bekir! Resulullah (a.s) (arabulucuk işinde) ahkonuldu. Namaz vakti de girdi. Sen insanlara imamlık eder misin?" O: "Evet. Eğer istersen (yaparım)" dedi.
Böylece Bilal (r.a) kamet getirdi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de öne geçtr; Tekbir getirdi. İnsanlar da tekbir getirdiler. Bu sırada Resulullah (a.s) da safların arasında yürüyerek geldi ve (bir) safa durdu. Bunun üzerine insanlar el çırpmaya başladılar. Hz. Ebu Bekir (r.a) namazında sağa sola bakınmazdı. Ancak insanlar el çırpmayı artırınca bakındı. Bir de Resulullah (a.s)'ı gördü. Geri çekilmeye başladı. Resulullah (a.s) kendisine: "Yerinde dur" diye işaret etti. Hz. Ebu Bekir (r.a) elini kaldırıp Allah'a hamdetti. Sonra geri geri çekildi ve safta durdu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) öne geçti ve insanlara namaz kıldırdı. Namazı bitirince insanlara doğru döndü ve şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Size ne oluyor ki, namazda bir durum karşınıza çıkınca el çırpıyorsunuz? El çırpmak kadınlar bakınır. Ey Ebu Bekir! Sana işaret ettiğim zaman insanlara namaz kıldırmaktan seni alıkoyan ne oldu?" Hz. Ebu Bekir (r.a) dedi ki:
"Ebu Kuhafe'nin oğluna Allah'ın Resulünün önünde namaz kılmak yakışmazdı."
Bundan daha kısa olan bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Küba halkı birbirleriyle çarpıştılar. Hatta birbirlerini taşladılar. Sonra bu durum Resulullah (a.s)'a bildirildi. O da şöyle buyurdu:
"Bizi götürün onların aralarını düzeltelim."[404]
Bu hadisin Müslim'deki rivayetinde Resulullah (a.s)'ın sözü geçmemektedir.
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Amr bin Avfoğullarının arasında çarpışma vardı. Bunun haberi Resulullah (a.s)'a ulaştı. Resulullah (a.s) öğle namazını kıldı. Sonra onları barıştırmak için yanlarına gitti. Sonra Bilal (r.a)'e şöyle buyurdu:
"Ey Bilal! Eğer ikindi namazının vakti girer de ben dönmemiş olursam, Ebu

Bekir (r.a)'e söyle halka namaz kıldırsın." İkindi namazı olunca Bilal (r.a) ezan okudu. Sonra kamet getirdi. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a)'e: "Öne geç" dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de öne geçip namaza başladı."

Bu rivayetin sonunda da şöyle denmektedir:

"Namazda uyarılması gereken bir şey olduğunda erkekler teşbih söylesinler ("Subhanallah" desinler), kadınlar da el çırpsınlar."[405]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hz. Ebu Bekir (r.a)'in imamlıktan geri çekilerek Resulullah (a.s)'ı öne geçirmesi, fıkıhçılann namazda imamın, yerine başkasını öne geçirme hükümlerinde asas aldıkları bir dayanaktır.
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde bu konuda şunları söylemiştir:
"Buradan anlaşıldığına göre imam geri çekilirse başkası, eğer bir karışıklıktan veya imamın karşı çıkmasından endişe etmezse öne geçebilir. Yine bu rivayetten anlaşıldığına göre imamın yerine öne geçirilen kişi halkın en üstünü, bu iş için en elverişlisi ve en doğrusu olur.
Yine buradan anlaşıldığına göre müezzin veya başkası üstün seviyeli (fazilet sahibi) birine öne geçmesini teklif edebilir ve üstün seviyeli (fazilet sahibi) kişi de bunu kabul edebilir.
Yine rivayette insanların el çırpmalarından söz edildiğinden az miktardaki amelin namazı bozmayacağı anlaşılmaktadır.
Yine buradan namazda ihtiyaç dolayısıyla yana doğru bakmanın, yeni ortaya çıkan bir nimetten dolayı Allah'a hamdetmenin, dua için elleri kaldırmanın ve bu hamd ve dua işini namazda da olsa nimetin ortaya çıkmasından sonra yapmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır.
Yine bu hadisi şeriften namazda bir veya iki adım atmanın caiz olduğu ve ihtiyaç dolayısıyla olması durumunda bu kadar adım atmanın mekruh olmadığı anlaşılmaktadır.
Yine buradan, bir cemaate namaz kıldıran birinin onların namazlarını tamamlamaları üzere yerine bir başkasını geçirmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Bizim mezhebimize (yani Şafii mezhebine) göre sahih olan da budur.
Yine buradan anlaşıldığına göre uyan kimseye, kendine uyulan, yapılması zorunlu olmayan bir şey emreder de emre muhatab olan da emredenin bununla kendisine bir ikramda bulunmayı amaçladığını anlarsa isteneni yerine getirmekten kaçınabilir. Bu, emre muhalefet etmek değil bir edep, alçak gönüllülük ve kastedilenleri anlamada bir maharettir.
Yine buradan büyüklere karşı edepli olunması gerektiği anlaşılmaktadır.
Yine buradan anlaşıldığına göre, kendisine bir şeyde izin verilmesini isteyen biri gibi namazda bir şeyi bildirme veya imama bir hatırlatmada bulunma ihtiyacının yahut buna benzer bir şeyin ortaya çıkması durumunda erkeğin teşbih getirmesi yani "Subhanallah" demesi ve kadının da el çırpması gerekir. Bu durumda kadın el çırparken sağ elinin iç kısmını sol elinin üstüne vurur. Ancak oyun ve

eğlencelerde yapıldığı gibi avuç içlerini birbirine vurarak el çırpmaz. Eğer eğlence düşüncesiyle böyle yaparsa namazı bozulur. Çünkü bu hareket namaza aykırıdır. Yukarıdaki hadisi şeriften Hz. Ebu Bekir (r.a)'in pek çok üstünlüğü anlaşılmaktadır. Cemaatin onu öne geçirmeleri, onun kendilerine olan üstünlüğü ve tercihe değer olması sebebiyledir.

Yine bu rivayetten namazı ilk vaktinde kılmak gerektiği anlaşılmaktadır. Hz. Bilal (r.a)'in kamet getirmek için Hz. Ebu Bekir (r.a)'e insanlara namaz kıldırıp kıldırmayacağını sormasından anlaşıldığına göre kamet ancak namaza başlamak istendiğinde geçerli olur.

Yine buradan anlaşıldığına göre kameti müezzin okur ve sünnet olan da budur. Eğer başkası okursa bu sünnete aykırı olur. Ancak bize göre ve ilim adamlarının çoğunluğuna göre onun (yani müezzinden başkasının) kameti ile de namaza hazırlanılır.

Yine buradan anlaşıldığına göre imam abdestini tazeleme yahut burun kanaması veya buna benzer bir ihtiyaçtan dolayı çıkmak istediğinde safları yararak çıkıp sonra (aynı şekilde) dönebilir. İmama uyanlardan birinin herhangi bir özürden dolayı dışarı çıkması açısından da aynı şey söz konusudur.

Yine safların önünde boş bir yer görürse oraya geçmek için de safları ya-np ilerleyebilir. Çünkü o saflarda bulunanlar o boşluğu doldurmamakla kusur etmişlerdir. Bizim ashabımız (mezhebimizin -yani Şafii mezhebinin-ileri gelenleri) bu rivayetten hareketle bir kimsenin kendinden sonra namaza girmiş birinin arkasında namaza durmasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü Hz. Ebu Bekir (r.a) önceden namaza girdi. Resulullah (a.s) daha sonra ona uydu. Böylece Resulullah (a.s) ondan sonra namaza girmiş oldu. Bizim mezhebimizde (Şafiilerde) doğru olan budur."[406]

1630- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) safta iken Hz. Ebu Bekir (r.a) insanlara namaz kıldırdı.[407]

İMAMA UYAN, RÜKUDAN BAŞINI KALDIRDIĞINDA NE DİYECEKTİR?

1631- Ebu Davud, Mutarrif bin Tarif Harisi (r.a)'den rivayet etmiş, o da Amir'in şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Cemaat, imamın arkasında: "Semi'allahu limen hamideh" demez ancak "Rabbena leke'1-hamd" derler."[408]

Bir Açıklama

Hattabi, Me'alimu's-Sunen'de şöyle söylemiştir:
"insanlar, imama uyanın rükudan başını kaldırdığında ne diyeceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir gurup: "Sadece: "Rabbena leke'l-hamd" demekle yetinir. Nitekim hadisi şerifte de böyle bildirilmiştir. Dolayısıyla buna ek olarak bir şey söylemez" demiştir. Bu Şa'bi'nin görüşüdür. İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel de böyle söylemiştir. Ahmed bin Hanbel: "Resulullah (a.s)'ın emri bu noktada durmaktadır" demiştir. Bir gurup da şöyle söylemiştir: "İmama uyan burada: "Semi'allahu limen hamideh. Alla-humme Rabbena leke'1-hamd" der. Yani her ikisini birden söyler." Bu da, Ibni Şirin ve Ata'ıun görüşüdür. İmam Şafii de bu yönde görüş bildirmiştir, imam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşleri de bu yöndedir."[409]

İMAMIN ARKASINDA BİR REK'ATA YETİŞENLE İLGİLİ HÜKÜM

1632- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim namazdan bir rek'ata yetişirse o namaza yetişmiş sayılır."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kim imamla birlikte bir rek'ata yetişirse..."[410]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"...namazın tümüne yetişmiştir."[411]
Nesai'nin sahih bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Kim namazlardan birinde bir rek'ata yetişirse, o namaza yetişmiş sayılır. Ancak kaçırdığı rek'atları kaza eder."[412]

Bir Açıklama

Bazı fıkıhçılar bu rivayetleri zahiri anlamlarıyla ele almışlar böylece cemaatle namaz kılma ecrinin ancak namazın bir rek'atında olsun cemaate yetişmekle kazanılacağını ifade etmişlerdir. Bazı fıkıhçılara göre ise bu hadisi şerifin ifade ettiği anlama göre namazın bir rek'atinda cemaate yetişmekle cemaat sevabına tam olarak kavuşulmuş olur. Ancak cemaatle namaz kılma sevabına imam daha namazdan çıkmadan namaza katılmakla da kavuşulur. Hatta bir kimse secde-i sehv esnasında bile cemaate katılsa yine cemaat sevabına kavuşur. Ancak onun alacağı ecrin derecesi ile bir rek'atı veya daha fazlasını cemaatle birlikte kılanın alacağı ecrin derecesi bir değildir.[413]

1633- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim imamla birlikte namazın bir rek'atına yetişirse o namazın tamamına yetişmiş olur."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biz secdede iken namaza gelirseniz secde edin ve onu bir şeye saymaym (yani secdesine yetişmiş olduğunuz rek'ati saymaym). Kim bir rek'ata yetişirse namaza yetişmiş olur."[414]

Muvatta'daki rivayette de şöyle denmektedir:
"Ebu Hureyre (r.a) şöyle derdi:
"Kim bir rek'ata yetişirse secdeye yetişmiş olur. Kim Fatiha suresinin okunuşunu kaçırırsa çok miktarda hayrı kaçırmış olur."[415]

1634- İmam Malik'in rivayetine göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Rek'atı kaçırırsan secdeyi kaçırmış olursun."[416]

1635- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Hz. Ali (r.a) ve Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediklerini rivayet etmiştir:
"Kim rekata yetişemezse secdeyi saymasın."[417]

1636- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, namazuı bir kısmını i-mamla birHkte kılamayan biri hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"O, namazdan imamla birlikte kıldığını, namazının sonuna sayar (yani mesela eğer bir kimse dört rek'atlı bir namazın son iki rek'atını imamla birlikte kılarsa bunları Öylece son iki rek'ata sayarak selâmdan sonra ilk iki rek-'atı kaza eder -Çeviren)"[418]

1637- Taberani, Zeyd bin Vehb (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ben ve Abdullah bin Mes'ud (r.a) camiye girdik. İmam da rükudaydı. Bunun üzerine rükuya vardık sonra safla aynı hizaya gelinceye kadar ilerledik. İmam namazını bitirince kalkıp (kaçırdığım rek'atları) kaza etmeye durdum. Bunun üzerine o: "Sen (bu namaza) yetişmiş oldun" dedi."[419]

OTURARAK NAMAZ KILAN İMAMA UYULUR FAKAT OTURULMAZ

1638- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin Resulullah (a.s)'ın hastalığıyla ilgili hadisinde şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Sonra Resulullah (a.s) kendinde bir hafiflik hissetti. İki adamın arasında öğle namazına çıktı. Bu iki adamdan biri Hz. Abbas (r.a)'tı. Hz. Ebu Bekir (r.a) de insanlara namaz kıldırıyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) onu görünce geriye doğru çekilmeye başladı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) geri doğru çekilmemesi için kendisine işarette bulundu. Ardından: "Beni onun yanına oturtun" diye buyurdu. Bunun üzerine O'nu Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yanma oturttular. Böylece Hz. Ebu Bekir (r.a) Resulullah (a.s)'a uyarak insanlar da Hz. Ebu Bekir (r.a)'e uyarak namaz kılmaya başladılar. Resulullah (a.s) bu sırada oturuyordu (oturarak namaz kıldırıyordu)."

Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) insanlara namaz kıldırıyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) de onlara tekbirleri duyuruyordu."

A'meş'in İbrahim'den, onun Esved'den, onun da Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiş olduğu hadisi şerifte de şöyle denmektedir:

"Böylece Resulullah (a.s) gelip Hz. Ebu Bekir (r.a)'in sol tarafına oturdu." Hz. Aişe (r.a) dedi ki:

"Resulullah (a.s) insanlara oturarak namaz kıldırıyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) de ayaktaydı ve Resulullah (a.s)'m namazına uyuyordu. İnsanlar da Hz. Ebu Bekir (r.a)'in namazına uyuyorlardı."[420]

Bunu Hazimi, el-İ'tibar'da zikretmiş ve sahih olduğunu bildirmiştir. Yine Hz. Aişe(r.a)'den nakledilen bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Hz. Ebu Bekir (r.a) ayakta Resulullah (a.s)'ın namazı ile namaz kılıyordu. Onlar da onun arkasında ayaktaydılar."

Bunu İmam Şafii, Risale'sinde İbrahim Neha'i'den muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. Bu rivayet üzerinde bazı tartışmalarda bulunulmuştur.[421]

YÜKSEKÇE BİR YERDE NAMAZ KILMAK

1639- Ebu Davud, Hemmam bin Haris Nehai Kufi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Huzeyfe (r.a) Medain'de bir dükkanda insanlara imamlık etti. Ebu Mes-'ud gömleğinden tutarak çekti. Namazını bitirince de dedi ki:
"Onların bundan alıkonulduklarını bilmiyor musun?" [422]

Bir Açıklama

İmamın yüksekçe bir yerde namaz kılmak suretiyle cemaatten kendini ayırması mekruhtur. Bu yüzden imamın mihrabın üzerinde namaz kılamaya-cağı ancak mihrabın üzerine secde edebileceği söylenmiştir. (Vehbi)[423]

1640- Müslim, Ebu Hazim bin Dinar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir gurup adam Sehl bin Sa'd (r.a)'m yanına geldi. Bunlar minberin (yani Resulullah (a.s)'ın minberinin) hangi uddan yapıldığı konusunda aralarında tartışmaya girmişlerdi. (Sehl r.a) şöyle söyledi:
"Ben onun hangi uddan yapıldığını ve onu kimin yaptığım biliyorum. Resulullah (a.s)'ı da, onun üzerine oturduğu ilk gün gördüm." Bunun üzerine ben dedim ki:
"Ey Ebu Abbas! Öyleyse bize anlat!" O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bir kadına birini gönderdi -Ebu Hazim dedi ki: "O, o gün bu kadının adını söylüyordu"- (ve ona şöyle bildirdi):
"Senin şu marangoz kölene bir bak da, benim için bir kaç ud yapsın, onun üzerinden insanlara konuşayım."
Sonra (o köle) şu üç basamaklıyı yaptı. Sonra o, Resulullah (a.s)'ın emriyle şu yerine konuldu. O orman ılgınından yapılmıştı. Resulullah (a.s)'ın onun üzerine durup tekbir getirdiğini gördüm. O minberin üzerindeyken insanlar da O'nun arkasında tekbir getirdiler. Sonra (başını) kaldırıp geri geri gelerek minberin konulduğu yere secde etti. Sonra devam etti ve namazını sonuna kadar bitirdi. Sonra insanlara dönerek şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Bunu bana uymanız ve namazımı Öğrenmeniz için yaptım."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Onu, konulduğu ilk gün, Resulullah (a.s)'m onun üzerine oturduğu ilk gün gördüm..." daha sonra minberin udları konusunda yukarıdakinin aynısını

zikretmiş, sonra şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m onun üzerinde namaz kıldığını ve onun üzerindeyken tekbir getirdiğini gördüm. Sonra onun üzerinde rüku etti. Sonra geri geri çekilerek minberin konulduğu yere secde etti. Sonra devam etti. Bitirince de insanlara dönerek şöyle buyurdu:" Devamı yukarıdaki gibidir.[424]
Bir başka rivayete göre de Sehl bin Sa'd (r.a)'a minberin neden yapıldığı soruldu. O da şöyle söyledi:
"Ormanın ılgınından. Onu Resulullah (a.s) için filanca kadının kölesi filanca yaptı. O yapılıp yerine konunca (Resulullah a.s) kıbleye doğru yönelip tekbir getirdi. İnsanlar da arkasında (namaza) durdular. O okudu ve ardından rüku etti. insanlar da arkasında rüku ettiler. Sonra başını kaldırdı. Sonra geri geri çekilip yere secde etti. Sonra yeniden minbere döndü ve aynısını yaptı. Onun durumu işte budur."[425]
Buharı şöyle söylemiştir:
"Ali bin Abdullah şöyle söyledi: "Ahmed bin Hanbel bana bu hadisi sordu ve şöyle söyledi:
"Bununla şunu kastediyorum: Resulullah (a.s) insanlardan (yani arkasındaki cemaatten) daha yukarıdaydı. Öyleyse bu hadise göre imamın da insanlardan (arkasındaki cemaatten) yukarıda olmasında bir sakınca yoktur." Ben de ona şöyle söyledim:
"Sufyan bin Uyeyne'ye bu hususta çok soru sorulurdu. Sen ondan duymadın mı?" O da: "Hayır" dedi."
Humeydi şöyle söylemiştir:
"Buradan Ahmed bin Hanbel'in İbni Medini'den yararlandığı anlaşılmaktadır. Buharı de bunu Ahmed bin Hanbel'den rivayet eden bir adamdan nakletmiş tir."
[426]

1641-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r,a)'dan rivayet etmiştir: "O, onlara yüksekçe bir yerde imamlık etmekten hoşlanmadı."[427]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şeriften anlaşıldığına göre bir kimse eğer adete uygun olmayan (yani insanların alışık olmadıkları) bir şey yaparsa bundaki amacını açıklaması gerekir. Yine bu rivayetten halife olsun veya olmasın hutbe okuyan herkesin minber üzerinden hutbe okumasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Yine buradan anlaşıldığına göre imamın kendine uyanlara namazın fiillerini öğretmek amacıyla bütün namaz fiillerini bilfiil yaparak namaz kılması caizdir.
Yine bu rivayetten namazda az amelin caiz olduğu, çok amelin de peş-peşe olmamak (ayrı ayrı rükünlerde yapılmak) şartıyla caiz olduğu, imamın biraz yüksekçe bir yere durmasının caiz olduğu, hatibin dinleyiciler tarafından görülmesine ve sözün duyurulmasına daha uygun olduğundan dolayı minber kullanmanın müstehab olduğu ve gerek şükür amacıyla, gerekse teberrük amacıyla her yeni bir şeyde ilk olarak namaz kılmanın müstehab olduğu anlaşılmaktadır."[428]
Hadisten anlaşıldığına göre imam kendine uyanlara namazı Öğretmek amacıyla bir kereliğine yüksek bir yere çıkarsa bunda bir sakınca yoktur. Bunun adet haline getirilmemesi durumunda da (arasıra yapılmasında da) bir sakınca yoktur. Bâzıları bu hadisi şerifin, imamın imama uyanlardan yüksekte durmasını nehyeden hadisle neshedildiğini söylemişlerdir.[429]

CAMİDEN, ERKEKLERİN KADINLARDAN SONRA ÇIKMALARI

1642- Buhari, Ummu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) (namazdan sonra) yerinde kısa bir süre beklerdi." (Ummu Seleme r.a) dedi ki:

"-En doğrusunu Yüce Allah bilir de- biz bu bekleyişin erkekler kadınların aralarına karışmadan kadınların çıkıp gitmeleri için olduğunu düşünürdük."

Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s)'ın zamanında kadınlar farz bir namazdan sonra selâm verdiklerinde hemen kalkarlardı. Resulullah (a.s) ve erkeklerden namaz kılanlar Allah'ın dilediği kadar bir süre yerlerinde kalırlardı. Resulullah (a.s) kalktığında erkekler de kalkarlardı."[430]

Nesai ikinci rivayeti nakletmiştir.[431]

Ebu Davud'un rivayetine göre de Ummu Seleme (r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) selâm verdiğinde bir süre yerinde dururdu. Bunun, kadınların erkeklerden önce dağılmaları için olduğu düşünülürdü."[432]

SAFLARIN HÜKÜMLERİ BİRİNCİ SAFIN FAZİLETİ

1643- Ahmed bin Hanbel, Numan bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah ve melekleri birinci safa -veya ilk saflara- salat ederler (dua ederler)[433]

1644- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah ve melekleri birinci safa -veya ilk saflara- salat ederler." Dediler ki:
"Ya Resulullah (a.s)! İkinci safa da mı?" O da:
"İkinciye de" diye buyurdu. Resulullah (a.s) (ayrıca) şöyle buyurdu:
"Saflarınızı düzeltin. Omuzlarınızı aynı hizaya getirin. Kardeşlerinizin ellerine yumuşakça dokunun. Boşlukları kapatın. Şeytan aranızdan kuzu şekliyle girer." [434]

1645- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer birinci saftaki (ecri) bilseydiniz -veya bilselerdi- mutlaka kura çekmek gerekirdi."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Kura çekmekten başka (çözüm) olmazdı."[435]

1646- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer insanlar ezandaki ve birinci saftaki sevabı bilselerdi ve sonra bunun için (kura çekmek için) ok atmaktan başka yol bulamasalardı muhakkak ok atarlardı. (Yaz sıcağında) öğle namazmı serinliğe bırakmaktaki sevabı bilselerdi onun için yarışırlardı. Yatsı ve sabah namazlarındaki sevabı bilselerdi sürünerek de olsa onlara gelirlerdi."
Bir başka rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Bir adam yolda yürürken yol üzerinde bir diken dalı buldu. Onu bir kenara attı. Allah da onun bu yaptığının karşılığını verdi ve günâhlarını bağışladı."
Sonra şöyle buyurdu:
"Şehitler beştir: Taundan ölen, ishalden ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında kalarak ölen ve Allah yolunda şehid olan." Yine şöyle buyurdu:

"Eğer insanlar ezandaki ve birinci saftaki ecri bilselerdi..." daha sonra hadisi şerifi yukarıda geçtiği şekliyle sonuna kadar vermiştir.[436]

1647- Nesai, Irbas bin Sariye (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) birinci saf için üç kere, ikinci saf için de bir kere salat ederdi (duada bulunurdu)."
Hakim ve İbni Huzeyme'nin rivayet ettikleri metin ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) birinci saf için üç kere, ikinci saf için de bir kere istiğfar ederdi."[437]

1648- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah ve melekleri safların sağ yanlarına salat ederler."[438]

BİRİNCİ SAFA EN LAYIK OLANLAR

1649- Müslim, Ebu Mes'ud Bedri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namazda elini sürer ve şöyle buyururdu:
"Düzeltin. Ayrı ayrı durmayın ki, kalpleriniz de ayrılığa düşer. Benim arkamda akıllı ve olgun kişiler (tecrübe, bilgi ve olgunlukta önde gelenler) dursunlar. Sonra onları izleyenler sonra da onları izleyenler dursunlar."

Ebu Mes'ud Bedri dedi ki: "Siz bugün çok daha fazla ayrılık içindesiniz."[439]

1650- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim arkamda sizden akıllı ve olgun kişiler dursun. Sonra onları izleyenler dursunlar. -Bu cümleyi üç kere tekrar etti- Çarşı pazarın karışıklığından muhakkak sakının."
Tirmizi ve Ebu Davud şu fazlalığa yer vermişlerdir: "Ayrı ayrı durmayın ki, kalpleriniz de ayrılığa düşer."
Onların rivayetlerinde bu söz: "Çarşı pazarın karışıklığından muhakkak sakının" sözünden önce geçmektedir.
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'tan şöyle rivayet edilmiştir:
"Kendisini korumaları için arkasında muhacirlerin ve ensarın durmaları Resulullah (a.s)'ın hoşuna giderdi."[440]

1651- İbni Huzeyme, Kays bin Ubbad (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ben Medine'de ilk safta durup nbmaz kılarken (veya namaza dururken) bir adam arkamdan beni sertçe çekti, beni yana aldı ve yerime durdu. Vallahi nasıl bir namaz kıldığımı anlayamadım. Namazı bitirince bir de baktım ki, o kişi Ubeyy bin Ka'b (r.a). Şöyle söyledi:
"Ey genç! Allah seni fenalığa düşürmesin. Böyle arkasmda durmamız bizim için Resulullah (a.s)'tan bir ahiddir." Sonra kıbleye dönerek şöyle söyledi:
"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun ki, yönetime geçenler helak oldular." Bu sözü üç kere tekrar etti. Sonra şöyle söyledi:
"Vallahi ben onlar için üzülmüyorum. Ama onların saptırdıkları kimseler için üzülüyorum." Ben dedim ki: "Bununla kimleri kastediyorsun?" O da şöyle söyledi:

"Emirleri (yöneticileri)."[441]

İMAM İLE BİRLİKTE TEK KİŞİ OLURSA İMAMIN SAĞINDA DURUR

1652- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Sol yanma durdum. Perçemimden tutup beni sağ yanma geçirdi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir;
"Teyzem Meymune (r.a)'nin yanında geceledim. Geceleyin Resulullah (a.s) namaz İçin kalktı. Ben de kalktım..." devamı yukarıdaki gibidir.[442] Bir rivayette: "Başımdan tuttu" denmektedir.[443] Bir diğer rivayette: "Elimden tuttu" deniliyor.[444]
Bir başka rivayette de: "Pazumdan..." denmektedir.[445] Müslim'in naklettiği bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Abbas (r.a) beni Resulullah (a.s)'a gönderdi, ö da teyzem Meymune (r.a)'nin evindeydi (odasındaydı). O gece onun yanında kaldım. (Namaz için) sol yanında durdum. Beni sırtımdan tuttu ve sağ yanma geçirdi."[446]

1653- Bezzar, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım beni sağ yanında durdurdu."[447]

1654- Ebu Davud, Bera biri Azib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldığımızda sağ yanında durmaktan hoşlanırdık. O da bize yüzünü dönerdi (yani namazı bitirdikten sonra bize yüzünü dönerdi-Çeviren)"[448]

1655- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Namazlardan birinde Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte namaza durdum. Beraberinde benden başka kimse yoktu. Abdullah (r.a) elini arkaya getirdi ve beni sağ yanında kendi hizasına durdurdu."[449]

1656- İmam Malik, Abdullah bin Utbe bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini

rivayet etmiştir:
"Öğle sıcağında Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m yanma girdim. Nafile namaz kıldığını gördüm. Ben de arkasında (namaza) durdum. Beni kendine yaklaştırarak sağ yanından kendi hizasına getirdi. Yerfe gelince ben de geriye doğru çekildim ve (ikimiz) onun arkasında bir saf oluşturduk."[450]

SAFLARIN DÜZENLENMESİ

1657- Ebu Davud, Ebu Malik Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Size Resulullah (a.s)'m namazını bildireyim mi?"
(Ravi) dedi ki: "Bundan sonra namaz için kamet getirdi. Ardından erkekleri saf yaptı. Sonra onların arkalarında erkek çocukları saf yaptı. Sonra onlara namaz kıldırdı." Bundan sonra namaz kılış şeklinden söz etti ve şöyle söyledi:
"İşte -ümmetimin- namazı budur."
Abdula'la dedi ki: "Burada "ümmetimin" sözünden başka bir şey söylediğini sanmıyorum."[451]

1658- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanında namaz kıldım. Hz. Aişe (r.a) de arkamızda bizimle birlikte namaz kılıyordu. Bense Resulullah (a.s)'ın yanında durarak O'nunla birlikte namaz kılıyordum."[452]

1659- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ben ve bir yetim bizim evimizde Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kıldık. Ummu Suleym (r.a) de arkamızdaydı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Resulullah a.s) ona (Enes bin Malik (r.a)'e) ve annesine veya teyzesine namaz kıldırdı. (Enes bin Malik r.a) dedi ki:
"Beni sağ yanına durdurdu. Kadını da arkamıza durdurdu."[453] Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Ummu Haram (r.a)'ın yanına girdi. Kendisine yağ ve hurma getirdiler. O da şöyle buyurdu:
"Şunu kabına, şunu da yayığına geri koyun. Ben oruçluyum." Sonra kalkıp bize iki rek'at nafile namaz kıldırdı. Ummu Suleym (r.a) ve Ummu Haram (r.a) arkamızda durdular."
Sabit dedi ki: "Onun (yani Enes bin Malik (r.a)'in) şundan başka bir şey söylediğini bilmiyorum:
"Beni serginin üzerine sağ yanına durdurdu."[454] Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
."Resulullah (a.s) ona ve kendilerinden bir kadına imamlık etti. Onu sağ yanına,

kadını da onun arkasına durdurdu."[455]
Nesai'nin naklettiği bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) yanımıza girdi. Ben, annem ve teyzem Ummu Haram-'dan başka kimse yoktu. Şöyle buyurdu:
"Kalkın size namaz kıldıracağım." Bu, namaz vakti dışındaydi ve bize namaz kıldırdı."[456]

1660- Tirmizi, Semure bin Cundeb (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize üç kişi olduğumuzda birimizin önümüze geçmesini emrederdi."[457]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

el-İ'la'da şöyle denmektedir:
"Hadisler tek kişinin imamın sağ yanında durması gerektiğine delalet etmektedir."[458]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle söylemiştir:
"Bazıları, İbrahim Neha'i dışındaki ilim adamlarının imama uyanın tek kişi olması durumunda imamın sağ yanında durması gerektiği konusunda görüş birliği içinde olduklarını bildirmişlerdir. İbrahim Nehai ise: "İmam ve bir adam olursa adam imamın arkasında durur. İmam eğer kimse gelmeden önce rükuya giderse sağ yanında durur" demiştir. Bu görüşü (ondan) Said bin Mansur nakletmiştir. Bazıları bunu şu şekilde ele almışlardır: İmamlık toplanılmada esas alınacak konumdur. Dolayısıyla bunun tersinin ortaya çıkmaması için imama uyanın imamın arkasında toplanılacağından imamın kim olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla imamın kim olduğunun karıştırılmaması için imama uyanın yerinin de imamın yerinin de net bir şekilde belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde sonradan gelen kişi i-mama uyanı imam,, imamı da imama uyan olarak değerlendirerek hatalı bir şekilde yer tutabilir -Çeviren) Bu güzel bir değerlendirmedir. Ancak nassa ters düşmektedir. Bu aynı zamanda geçersiz bir kıyastır. Sonra bizim anladığımız kadarıyla İbrahim Nehai bunu, ikinci bir kişinin geleceği konusunda kuvvetli bir kanaatin olması durumu için söylüyordu. Said bin Mansur aynı şekilde onun şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Bazen ben Esved'in arkasında müezzin gelinceye kadar yalnız başıma dururdum."[459]
Hafız İbni Hacer yine şöyle söylemiştir:
"Bizim ashabımız şöyle söylemişlerdir: "İmama uyanın, imamın biraz arkasında durması müstehabdır (yani imama uyanın, tek kişi olması durumunda imamın tam hizasında değil de biraz arkada durması müstehabdır -Çeviren)"[460]
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bunu aynı şekilde bizim ashabımız (mezhebimizin ileri gelenleri) da müstehab görmüşlerdir. İmam Muhammed'den rivayet edildiğine göre o (ayak) parmaklarını imamın topuğunun hizasına koyardı. Tahtavi tarafından da böyle bildirilmiştir."[461]
Şurunbulali de bu görüşü tercih etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Tek kişi imamın sağ yanmda ökçesi arkada kalacak şekilde onun hizasına

durur."
Hidaye şerhlerinde, Kuduri'de, Kenz'de, Burhan'da ve Kahestani'de bildirildiğine göre de böyle tek kişi imamın yanında öne veya arkaya geçmeden ve arada boşluk bırakmaksızın aynı hizada durur. Çünkü rivayetin zahirinden çıkan hüküm budur. Tahtavi'nin kitabında da böyle bildirilmektedir. Rivayetin zahirinden anlaşılanın esas alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bazı ilim a-damlan, halktan bazılarının imamlarının önüne geçmelerini önlemek amacıyla, imama uyanın biraz arkasında durmasını müstehab gör-müşlerdir. İhtiyata uygun olan da budur.[462]

1661- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Erkeklerin saflarının hayırlısı birincisidir. Fenası sonuncusudur. Kadınların saflarının da hayırlısı sonuncusu, fenası birincisidir."[463]

1662- Ibni Huzcyine, Ebu Saİd Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Erkeklerin saflarının hayırlısı ilki, fenası sonuncusudur. Kadınların saflarının da hayırlısı sonuncusu, fenası ilkidir. Ey kadınlar topluluğu! Erkekler secde ettiklerinde siz gözlerinizi koruyun."
Abdullah'a dedim ki: "Bu neden (yani neden gözlerini koruyacaklar)?" O da: "İzarlarm darlığından (yani izarların dar olması dolayısıyla erkeklerin vücutlarının belli olmasına karşı gözlerini koruyacaklar)" dedi."[464]

Bir Açıklama

Feyz'de[465] şöyle denmektedir:
"Erkeklerin saflarının hayırlısı birincisidir": Çünkü birinci saf bütün mükemmellik özelliklerini taşımaktadır. Kişi bu safta imamı rahatlıkla izleyebilir, ihtiyaç durumunda gerekli uyarıda bulunabilir.
"Fenası sonuncusudur": Böyle olması kadınların saflarına bitişik olması sebebiyledir. Dolayısıyla bu saf kadınlara yakınlığı sebebiyle fenasıdır. Burada birinci safın en çok sevap kazandıran, sonuncu safın ise en az sevap kazandıran ve şeriatın istediği ortama en uzak saf olduğu anlamı kastedilmektedir.

"Kadınların saflarının hayırlısı sonuncusudur": Çünkü bu saf erkeklere karışmaktan, onlara yakın olmaktan ve kalbin onların hareketlerini görmekten, sözlerini duymaktan ve benzeri şeylerden dolayı onlarla meşgul olması durumundan uzaktır.
"Fenası birincisidir": Sonuncu safın taşıdığı Özelliklerin tam tersi özellikler taşıması dolayısıyla." İmam Nevevi şöyle söylemiştir: "Bu hüküm genel durum içindir. Ancak kadınlar erkeklerle birlikte namaz kılmakla birlikte erkeklerden ayrı müstakil bir yerde namaz kılarlarsa onların safları için de aynı hüküm söz konusudur. Yani hayırlısı birinci safları, fenası ise sonuncu saflarıdır."
Tayyibi şöyle söylemiştir:
"Burada gerek erkeklerin ve gerekse kadınların saflarından söz edilirken hayırlısı ve fenası kelimeleri ile üstünlük derecesinin bildirilmesi amaçlanmıştır. İki saftan birinin sahip olduğu hayır derecesine diğerinin ortak olmaması aynı şekilde iki saftan birinin fenalık derecesine diğerinin ortak olmaması ve dolayısıyla tenakuz ortaya çıkmaması için böyle denmektedir. Son safa fenalık nisbet edilmesi durumuna gelince: Aslında namazın bütün safları hayırlıdır. Belirtildiği şekilde fenalık nisbet edilmesiyle ise kişinin lâyık olduğu yakınlık derecesine ulaşması mümkün olduğu halde buradan geri bırakılmasıyla hakkının yendiğine ve itibarının düşürüldüğüne işaret edilmektedir. Bu durumun fenalık olarak isimlendirilmesi vakıadan uzak bir isimlendirme değildir."[466]

SAFLARIN DÜZELTİLMESİ

1663- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Saflarınızı düzeltin. Safların düzeltilmesi namazın tam olmasındandır (tam olmasını sağlayan unsurlardandır)."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Saflarınızı tamamlayın. Ben sizi arkamdan görüyorum."[467]
Bunun bir rivayetinde de: "Saflarınızı doğrultun" denmektedir.
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Namaz için kamet getirildi. Resulullah (a.s) yüzünü bize döndü ve şöyle buyurdu:
"Saflarınızı doğrultun ve birbirinize yapışın. Ben sizi arkamdan görüyorum." [468]

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Birimiz, ormızunu arkadaşının omuzuna, ayağını da onun ayağına değdirirdi." [469]

Ebu Davud'un rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı sıklaştınn ve birbirine yaklaştırın. Boyunları aynı hizaya getirin. Canım elinde olana yemin olsun ki, ben şeytanın sizin aranızda dolaştığını ve saflardaki boşluklardan adeta bir kuzu gibi girdiğini görüyorum."[470]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre Muhammed bin Saib şöyle söylemiştir:
"Bir gün Enes (r.a)'in yanında namaz kıldım. Şöyle söyledi:
"Şu udun (ağacın) kıble tarafına neden konduğunu biliyor musun?" Ben:
"Hayır, vallahi (bilmiyorum)" dedim. O da şöyle söyledi: "Resulullah (a.s) onun üzerine elini koyar ve şöyle buyururdu: "Saflarınızı düzeltin ve eşit seviyede tutun.[471] "Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namaza kalktığında sağ yanma döner, sonra etrafa bakınır ve şöyle buyururdu:
"Düzgün durun. Saflarınızı düzeltin." Sonra sol tarafına döner ve şöyle buyururdu:

"Düzgün durun. Saflarınızı düzeltin."[472]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İlk safı tamamlayın sonra ondan sonra geleni (tamamlayın). Eğer bir eksiklik olacaksa sonuncu safta olsun."[473]
Nesai'nin verdiği bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Düzeltin, düzeltin, düzeltin. Canım elinde olana yemin olsun ki, ben sizi önümden gördüğüm gibi arkamdan da görüyorum."[474]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

Kuzunun büyüklüğünü düşündüğümüzde bir safta yanyana duran iki adamın ayakları arasındaki açıklığın bundan daha az olması gerektiğini anlarız.
Ayakların birbirine değdirilmesi bu konuda mübalağa (son derece duyarlılık) gösterme türüdür. Ancak eğer arada boşluk iyipe azaltıhrsa mutlaka bunun yapılması (ayakların birbirine değdirilmesi) gerekmez. Bununla birlikte omuzlar gibi topukların da birbirleriyle aynı hizada olması istenen bir şeydir.
Fethu'l-Bari'de şöyle denilmektedir:
"İstenen nitelikteki safta omuzların ve ayakların birbirine değmesi" başlığını taşıyan babda, safın düzgünlüğü ve aralardaki boşlukların kapatılması konusunda bir mübalağaya (yani son derece hassasiyet gösterilmesi gerektiğine) işaret edilmektedir. Çok sayıda hadisi şerifte safların aralarındaki boşlukların kapatılması emredilmiş ve bu konuda teşvikte bulunulmuştur. Bunların en derli toplu olanları ise Ebu Davud tarafından, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilen hadistir. İbni Huzeyme ve Hakim'in sahih olduğunu söyledikleri bu rivayetin metni şöyledir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Safları doğrultun. Omuzları aynı hizaya getirin ve boşlukları kapatın. Aralarda şeytan için boşluklar bırakmayın. Kim bir safı tamamlarsa Allah da onu tamamlar (mükemmele eriştirir). Kim bir safı keserse Allah da onu keser (hayır yolundaki gidişatını kesintiye uğratır. -Çeviren)"
Nu'man'm şu hadisi de delil olarak ileri sürülmüştür:
"(Nu'man dedi ki): "Bizden birinin topuğunu arkadaşının topuğuna değdirdiğini gördüm." Abdest ayetinde topuk (ka'b) ile ayağın iki yanında dışa doğru çıkan kemik kastedilmektedir. Bu kemik baldır ile ayak kemiklerinin birleştiği eklem yerindedir. Bu kemiğin yanındakine değmesi mümkündür. Ancak topuk ile ayağın arka kısmım anlayanların iddia ettikleri şey farklıdır. Hanefilerden bazılarına nisbet edilen bu görüş hatalı bir görüştür. Ancak onların muhakkikleri (meseleleri bütün incelikleriyle ele alan ilim adamları) bunu doğrulamamışlardır. Bazıları ise abdest konusunda değil de hac konusunda bu görüşü (yani "topuk=ka'b" ile ayağın arka kısmının anlaşılması gerektiği görüşünü) doğrulamışlardır. Asma'i, topuğun (ka'b'ın) ayağın üstünde olduğunu ileri sürenlerin bu görüşlerini reddetmiştir."[475]
el-İ'la'da da şöyle denmektedir:
"Safların düzeltilmesi sünnettir. Bu konuda emir ifadesi geçmiş ve emir esas

itibariyle vücub gerektirse de buradaki emirin nedb (mendubiyet, teşvik) anlamı taşıdığı ifade edilmiştir. Çünkü bu konuda Buhari'de farklı ifadeler taşıyan hadisler rivayet edilmiştir. Buhari'de Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet edilen bir hadiste şöyle denmektedir:

"Safı da doğrultun. Şüphesiz safın doğrultulması namazın güzelliğindendir."

Yine Buhari'de Enes bin Malik (r.a)'ten merfu olarak şöyle rivayet edilmiştir:

"Saflarınızı düzeltin. Şüphesiz safların düzeltilmesi namazın doğru bir şekilde yerine getirilmesini sağlayan şeylerdendir."

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:

"(Safların düzeni) Namazın doğru bir şekilde yerine getirilmesini sağlayan şeylerdendir": Buhari bu ifadeyi Ebu Velid'den rivayetinde vermiştir. Onun dışındakiler ise bunun yerinde: "Namazın tam olmasındandır (tam olmasını sağlayan şeylerdendir)" ifadesini kullanmışlardır. Yine İsmaili, İbni Huzeyfe'den, Beyhaki Osman Darimi tankıyla her ikisi de aynı kişiden rivayette bulunmuşlardır. Bunu aynı şekilde Ebu Davud da Ebu Velid'den ve daha başkalarından rivayet etmiştir. Bunun gibi Müslim ve daha başkaları bir gurup ravi tankıyla Şu'be'den rivayet etmiştir."[476]

Hafız İbni Hacer yine şöyle söylemiştir:

"İbni Hazm: "Namazın doğru bir şekilde yerine getirilmesini" sözünü, safların düzeltilmesinin vâcib olduğuna delil saymış ve şöyle söylemiştir: "Çünkü namazın doğru bir şekilde yerine getirilmesi vaciptir. Vacibin yerine getirilmesi için gerekli olan her şey de vaciptir." Ancak bununla ortaya konması istenen şey gizli değildir. Bunun yanısıra daha Önce ifade ettiğimiz üzere bu ifade üzerinde ittifak etmiş değillerdir. İbni Battal, Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisinin zahiri anlamını esas almış ve bunu safların düzeltilmesinin sünnet olduğuna delil saymış ve şöyle söylemiştir:

"Çünkü bir şeyin güzelliği onun tam olmasına ek bir özelliktir."

Safların düzeltilmesinin namazın tam olmasından olduğuna dair rivayeti de bununla aynı anlamda değerlendirmiştir. İbni Dakik Iyd de buna cevap vererek şöyle söylemiştir:

"Namazın tam olmasındandır" sözünden, safların düzeltilmesinin müstehab olduğu hükmü çıkarılabilir."

Bazıları topuklarını, yanında namaz kılanların topuklarına değdirmek için kendi bacakları arasında çok fazla açıklık yapmaktadırlar. Onlar, bu hareketleriyle topuklar arasında boşluk bırakılmaması isteğindeki hikmete aykırı davranmaktadırlar.[477]

1664- İmam Malik, Ebu Süheyl Nafî bin Malik Asbahi (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Hz. Osman (r.a) ile birlikte idim. Namaz için kamet getirildi. Ben de bana bir hisse ayırması konusunda kendisiyle konuşuyordum. Ben onunla konuşmaya devam ediyor, o da nalinleriyle çakılları düzeltiyordu. Sonunda safları düzeltmeleri üzere görevlendirdiği adamlar gelerek safların düzeltildiğini kendisine haber verdiler. O da: "Safta düzgün bir yer tut" dedi ve sonra tekbir getirdi."[478]

1665- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Enes r.a), Medine'ye gelince kendisine: "Resulullah (a.s)'a verdiğin ahidden neyi inkâr ettin (veya yerine getirmedin)?" denildi. O da şöyle söyledi: "Ben bir şeyi inkâr etmedim. Ama siz safları doğrultmuyorsunuz."[479]

1666- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Safı doğrultun. Şüphesiz safın doğrultulması namazın güzelliğinden-dir."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) için namaz kameti getirilirdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) yerine durmadan insanları saflarına yerleştirirdi."[480]

1667- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Saflarınızı düzeltin. Omuzlarınızı aynı hizaya getirin. Boşlukları kapatın. Kardeşlerinizin ellerine yumuşakça dokunun. Aralarda şeytan için boşluklar bırakmayın. Kim bir safı tamamlarsa Allah da onu tamamlar (mükemmele eriştirir). Kim bir safı keserse Allah da onu keser (hayır yolundaki gidişatını kesintiye uğratır -Çeviren)."
Avnu'l-Ma'bud'da şöyle denmektedir:
"Allah da onu tamamlar": Yani tam rahmetine kavuşturur. "Kim bir safı keserse": Yani saftan geride durarak yahut düzgün durmayarak yahut araya engelleyici bir şey koyarak. "Allah da onu keser": Yani genel rahmetinden ve mükemmel ilgisinden (inayetinden) mahrum bırakır.[481]

1668- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah ve melekleri safı tamamlayanlara salat ederler."[482]

1669- İbni Huzeyme, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Hayırlınız, namazda omuzları en yumuşak olanınızdır."[483]

1670- Taberani, Hz. Bilal (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) namazda omuzlarımızı aynı hizaya getirirdi."[484]

1671- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Saflarımız tamamlanmadan (belli bir düzene sokulmadan) namaza durulmadığımı gördüm."[485]

1672- Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) safların arasından bir yerden bir yere geçerdi. Göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunurdu ve şöyle buyururdu:
"Ayrı ayrı durmayın ki, kalpleriniz de ayrılığa düşer." Yine şöyle buyururdu:
"Allah ve melekleri birinci saflara salat ederler." Nesai'nin rivayetinde: "İlk saflara" ifadesi geçmektedir.[486] Ebu Davud'un bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir: "Kehmes bin Hasan şöyle söyledi:
"Mina'da namaz için kamet getirdik. İmam henüz çıkmamıştı. Bazılarımız oturdular. Küfe halkından bir ihtiyar bana: "Seni oturtan kimdir?" dedi. Ben: "İbni Bureyde" dedim. "Şu gaflet mi?" dedi. Ardından bu ihtiyar bana şöyle söyledi:
"Bana Abdurrahman bin Avsece, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etti:
"Biz, Resulullah (a.s)'ın zamanında (Resulullah a.s) tekbir getirmeden önce saflarda uzun süre dururduk. Resulullah (a.s) da şöyle buyururdu:
"Allah ve melekleri birinci safları izleyenlere salat ederler. Allah katında, bir

kulun safı tamamlamak için attığı adımdan daha sevimli adım yoktur."[487]

Bir Açıklama

"Ben: "İbni Bureyde" dedim": Yani İbni Bureyde, imamın çıkmasından Önce kalkmayı gaflet olarak niteleyerek onun oturmasına vesile olmuştur.
"Allah ve melekleri birinci safları izleyenlere salat ederler": Bu ifadede izleyenler denirken kastedilenler bizzat bu saflarda duranlardır. Çünkü ilk safların rahmete kavuşma yönünden diğer saflardan ayrıcalıklı bir konumlan vardır.
Bera (r.a)'mn rivayeti, sözü edilen gaflete karşı çıkılmasını reddeden bir anlam taşımamaktadır. Çünkü Bera (r.a)'pın rivayetinde imamın çıktığından ancak safların düzeltilmesiyle meşgul olduğundan söz edilmektedir. Söz konusu olayda karşı çıkılan durum ise insanların daha imam çıkmadan onu beklemek üzere ayağa kalkmalarıdır.[488]

1673- İbni Huzeyme, Bera bin Azib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Biz namaza kalktığımızda Resulullah (a.s) yanımıza gelip omuzlarımıza ve göğüslerimize dokunurdu ve şöyle buyururdu:
"Göğüsleriniz ayrı ayrı olmasın yoksa kalpleriniz de ayrılığa düşer. Allah ve melekleri birinci safa salat ederler." Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim'i süsleyin." Abdurrahman bin Avsece dedi kî:
"Kur'an-ı Kerim'i seslerinizle süsleyin" sözünü unutmuştum. Bunu bana Dahhak bin Muzahim hatırlattı."[489]

1674- Bezzar, Ebu Cuhayfe (r.a)'nin şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim safta bir boşluğu doldurursa onun günâhı bağışlanır."[490]

1675- Ebu Davud, Cabir bin Semure (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Siz, meleklerin Rabbleri huzurunda saf tuttukları gibi saf tutmuyor musunuz?" Biz dedik ki: "Melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf tutuyorlar?" O da şöyle buyurdu:

"İlk safları tamamlıyorlar ve safları birbirine kenetliyorlar."[491]

DİREKLER ARASINDA NAMAZ

1676- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Direkler arasında saf tutmayın ve bir topluluk konuşurken onların arkalarında namaza durmayın."[492]

1677- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bir veya iki kişinin direkler arasında namaz kılması hoş görülmemiştir." [493]

Bir Açıklama

Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un: "Bir topluluk konuşurken onların arkalarında namaza durmayın" sözünün anlamı şudur: Önünüzde aralarında konuşan bir topluluk varken namaz kılmayın. Çünkü bu durum namaz kılanın kalbini meşgul eder, konuşanları da rahatsız eder. Konuşanlar kendi aralarında halka oluşturmuş olacaklarından namaz kılan kişinin yüzü konuşanlardan bazılarının yüzüne doğru dönük olabilir. Bütün bunlar ise mekruhtur. Abdullah bin Mes'ud (r.a) yukarıdaki sözü, direkler arasında namaz kılmanın mekruhluğunu bir veya iki kişiyle kayıtlı kılmıştır. Ancak direkler arasında geniş bir alan olur mescid de darlığından namaz kılanların tümünü almazsa direkler arasında namaz kılınması zorunlu olabilir.[494]

1678- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namazda aralarda boşluklar bırakmaktan sakının."[495]

1679- Tirmizi, Abdulhamid bin Mahmud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yöneticilerden (emirlerden) birinin arkasında namaz kıldık. İnsanlar bizi sıkıştırdı. Biz de iki direk arasında namaz kıldık. Namaz kıldığımızda Enes bin Malik (r.a) şöyle söyledi:
"Biz Resulullah (a.s)'ın zamanında bundan sakınırdık." Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Cuma günü Enes bin Malik (r.a) ile birlikte namaz kıldık. Direklere doğru

itildik. Biz de öne geçip sonra arkaya çekildik. Enes bin Malik (r.a) de şöyle söyledi..." Sonra yukarıdaki hadisi vermiştir.[496]

Bîr Açıklama

Enes bin Malik (r.a)'in bu konudaki görüşü, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un daha önce geçmiş olan görüşünden farklıdır. Sahabiler, yerin dar olması ve namaz kılanların çok olması durumunda direkler arasında namaz kûma konusunda iki ayrı görüş (mezhep) üzereydiler.

İ'la'da şöyle denmektedir [497]: "Ayni, el-Umde'de şöyle söylemiştir:
"Eğer bir kimse yalnız başına namaz kılıyor olur ve cemaat içinde olmazsa iki direk arasında namaz kılmasında bir sakınca yoktur. Bu, cemaatin dışında olmakla kayıtlı kılınmıştır, çünkü bu safları keser. Cemaatle namaz kılınırken safların düzgün tutulması ise istenen bir şeydir."[498]
Hafız İbni Hacer de, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Muhib Taberi şöyle söylemiştir: "Bir gurup ilim adamı, bu konuda bildirilen nehiy dolayısıyla direkler arasında namaz kılmayı mekruh görmüşlerdir. Buralarda namaz kılmanın mekruh olması yerin dar olmaması durumundadır. Sebebi ise ya safın kesilmesi veya bu yerin ayakkabıların konduğu yer olmasıdır."
İbni Seyyidi'n-Nas da şöyle söylemiştir: "Birincisi daha yakın bir ihtimaldir. Çünkü ikincisi sonradan ortaya çıkmış bir durumdur."
İbni Arabi de şöyle söylemiştir:
"Yerin dar olması durumunda bu yerde namaz kılmanın caiz olduğu konusunda bir görüş ayrılığı yoktur. Yerin rahat olması durumunda ise çoğunluğa göre mekruhtur. Ama yalnız başına namaz kılan için bir sakınca yoktur. Nitekim Resulullah (a.s) Ka'be'de, Ka'be'nin direklerinin arasında namaz kılmıştır. Neylu'l-Evtar'da böyle denmektedir.[499] Neylu'l-Evtar'da bunun yanısıra, Ebu Hanife'nin, İmam Malik'in, İmam Şafii'nin ve ibni Munzir'in imama ve yalnız başına namaz kılana kıyasla direkler arasında saf tutmayı caiz gördükleri de ifade edilmektedir. Ayni'nin yukarıda geçen açıklamasından anlaşılana göre bu (yani direkler arasında saf tutmak) Ha-nefilere göre mekruhtur, çünkü safın kesilmesine yol açmaktadır. Bizde (yani Hanefilerde) safı kesmenin tahrimen mekruh olduğu daha önce geçmişti. Ebu Hanife bunu aynı şekilde imam için de

mekruh görmüş ve şöyle söylemiştir:
"İmamın iki direk arasında yahut bir köşede veya caminin bir kenarında ya da direğe doğru durmasını mekruh görürüm. Çünkü bu, ümmeti* uygulamasına aykırıdır."[500] Bu itibarla Şevkani'nin Ebu Hanife'ye nisbetle belirttiği üzere imama uyanın imama kıyas edilmesinin hatalı bir kıyas olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda yalnız başına namaz kılana kıyasta bulunulmasından başka bir ihtimal kalmamaktadır ki, bu da birbirinden çok farklı iki şeyi birbirine kıyas etmek olur.[501]

1680- İbni Huzeyme, Kurra (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Direkler arasında namaz kılmaktan nehyolunur ve buradan hemen kovulurduk." [502]

ŞER'İ BİR SEBEP OLMADAN İLK SAFTAN GERİ KALINMAZ

1681- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir topluluk, Allah kendilerini ateşte bırakıncaya kadar birinci saftan geri kalmaya devam edeceklerdir."[503]

Bir Açıklama

el-İ'Ia da şöyle denmektedir:
"Bu şiddetli bir tehdiddir ve insanlardan bazılarının sandıklarına göre zahiri anlamı itibariyle birinci safa ilerlenmesini gerektirmektedir. Ancak (müçtehid) imamlardan hiç biri böyle söylememiştir. (Tercih edilen) görüşe göre, HİndiyyeʼdeKunniyye'den nakledildiği üzere bu müstehabhk ifade eder. Birinci safta durmak ikinci safta durmaktan daha iyidir, ikinci safta durmak ise üçüncü safta durmaktan daha iyidir. Benim hadisten çıkardığım anlama göre tehdid, hadisin zahirinden çıkarılan anlamda ortaya konduğu gibi, Özellikle birinci saftan geri kalmak konusunda değildir. Aksine bu tehdid belirtilen şekilde geriye kalmayı prensip haline getirme durumu içindir. Bu ise insanın içiyle (batınıyla, duygularıyla) ilgilidir. O da insanın iyiliklerde ve hayırlarda öne geçmek için yarış etmekten geri kalması ve bunu alışkanlık haline getirmesidir. İşte bunun etkisi birinci saftan geri kalmakla da kendini gösterir."
Durru'l-Muhtar'da da şöyle denmektedir:
"Bir kimse ön safa geçer sonra kendinden daha yaşlı ve ilim sahiplerinden bir kimse gelirse ona hürmet için kendinin geri çekilerek onu geçirmesi uygun olur. Bu (imama) yakınlık konusunda başkasını kendi nefsine tercih etmenin caiz olduğuna ve bunda bir kerahet olmadığına delalet eder. Ancak Şafiiler bu konuda farklı düşünmektedirler."
Eşbah'ta ise şöyle denmektedir:
"Bunu bizim ashabımız (mezhebimizin ileri gelenleri) için söyleyemem -Yani el-İ'la müellifi böyle diyor- Meselenin şu şekilde kayıtlandırılması uygun olur: Bir önceki konuda geçtiği üzere eğer ilim sahiplerine veya yaşlılara hürmet gibi bu yakınlıktan daha üstün bir amel işleyebileceği bir durum ortaya çıkarsa olabilir. Ancak eğer saftaki yerini böyle olmayan birine verirse o zaman söz konusu yakınlıktan sebepsiz bir şekilde yüz çevirmiş sayılır. Bu ise şeriatın istediği

tutuma aykırıdır."[504]

1682- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), ashabının geriye çekildiklerini gördü ve bundan dolayı onlara şöyle buyurdu:
"Öne gelin. Siz benim arkamda durun. Sizden sonrakiler de sizin arkanızda dursunlar. Bir topluluk, Allah kendilerini geriye bırakıncaya kadar geriye çekilmeye devam edeceklerdir."[505]

1683- Buharı, Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah yüzlerinizin arasını ayırır (yüzlerinizi ayrı ayrı yönlere çevirir)."
Aynı şekilde Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) saflarımızı düzeltirdi, öyle ki, onları kâseleri dizer gibi yapardı. Nihayet bizim bunu iyi kavradığımızı sanmıştı. Bir gün çıktı. Namaza durdu, tam tekbir getirecekti ki, bir adamın göğsünü öne doğru çıkardığını gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ın kulları! Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah yüzlerinizin arasını ayırır (yüzlerinizi ayrı ayrı yönlere çevirir)."[506]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) insanlara yüzünü döndü ve şöyle buyurdu:
"Vallahi, ya saflarınızı doğrultursunuz ya da Allah kalplerinizi ayrılığa düşürür."
(Nu'man r.a) dedi ki: "Bunun üzerine bizden bir adamın omuzunu arkadaşının omuzuna, dizini arkadaşının dizine, topuğunu arkadaşının topuğuna değdirdiğini gördüm."[507]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Namaz için kalktığımızda Resulullah (a.s) saflarımızı düzeltirdi. Düzgün bir şekil aldığımızda tekbir getirirdi."

Bir Açıklama

"Ya da Allah yüzlerinizin arasını ayırır (yüzlerinizi ayrı ayrı yönlere çevirir)": Yani eğer sallarınızı düzeltmezseniz... Safların düzeltilmesi ile kastedilen ise

saftaki herkesin aynı hizada tam bir düzen içerisinde durmasıdır. Bununla aynı zamanda saftaki boşlukların doldurulması da kastedilmektedir. Yukarıda geçen tehdidin mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bununla ifadenin gerçek anlamının kastedildiği söylenmiştir. Bununla kastedilen de, yüzün ense tarafına çevrilmesi veya bunun benzeri bir değişiklik suretiyle yaratılıştaki normal şeklinin değiştirilmesidir. Burada tehdid, yapılan suçun türündendir. Suç ise aykırılıktır. Bazıları ise sözü edilen tehdidi mecazi anlamda almışlardır.
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu sözün anlamı şudur: Sizin aranıza kin, düşmanlık ve gönül ayrılığı sokar. Nitekim: "Filanca yüzü değişti" denince "onun yüzünde bana karşı bir hoşnutsuzluk ortaya çıktı" anlamı kastedilir. Sözü edilen kişilerin saflar-daki aykırılıkları dış görünüş itibariyle bir aykırılıktır. Dıştaki ayrılıklar ise içteki ayrılıklara sebeptir. Ebu Davud'un bir rivayeti de bunu desteklemektedir. Bu rivayette: "Ya da Allah kalplerinizi ayrılığa düşürür" denmektedir."
Kurtubi de şöyle söylemiştir:
"Siz ayrılığa düşersiniz. Böylece Allah her birinizin yüzünü arkadaşının yüzünü çevirdiği yönden başka bir yöne çevirir. Çünkü bir kimsenin başkasından öne geçmesi, kalbi bozucu bir büyüklenmeye ve kesintiye yönelten bir kanaate yol açar."[508]
Fethu'l-Bari'de, Buhari'nin: "Safları tamamlamayanın günâhı babi'nda geçen sözüyle ilgili yorumda şöyle denmektedir:
"Buhari'nin: "Safları düzeltin" sözünde geçen emir sigasından, Resulullah (a.s)'ın: "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öylece namaz kılın" sözündeki genel ifadeden ve safları tamamlama işini terkedene yönelik teh-didden vücub hükmü çıkarmış olması muhtemeldir. O, bu gibi karinelerden (işaretlerden) yola çıkarak Enes bin Malik (r.a)'in karşı çıkışının vacibin terki dolayısıyla gerçekleşmiş olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bununla birlikte bir kimsenin sünnetin terkine karşı çıkması da mümkündür. Safların düzeltilmesinin vacib olduğu yönünde görüş bulunmasıyla birlikte safa düzgün bir şekilde girmeden ve safı düzeltmeden namaz kılanın namazı da iki yönün farklılığı dolayısıyla geçerlidir. Enes bin Malik (r.a)'in saflarını düzeltmeyenlere karşı çıkmasına rağmen onlara namazlarını yeniden kılmalarını emretmemiş olması da bunu desteklemektedir.
İbni Hazm bu işte katı davranarak safa uymadan namaz kılanın namazının geçersiz olduğunu ileri sürmüş ve safları düzeltmenin vacib olmadığı konusunda görüş birliği olduğunu ileri sürenlere karşı çıkmıştır. O, bu görüşünde, Hz. Ömer

(r.a)'in Ebu Osman Nehdi'nin ayağına safı doğrultması için vurduğunu bildiren sahih bir rivayet ile Suveyd bin Gafle'den sahih o-larak nakledilen bir başka rivayete dayandırmıştır. Bu rivayete göre Suveyd bin Gafle şöyle söylemiştir:
"Bilal (r.a) namazda (yani namaza dururken) omuzlarımızı aynı hizaya getirir ve ayaklarımıza vururdu." İbni Hazm bunlarla ilgili yorumunda: "Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Bilal (r.a) vacib olmayan bir şeyin terkinden dolayı kimseyi dövmezlerdi" demiştir. Ancak buna itiraz edilmiştir çünkü onlar sünnetin terkinden dolayı da ta'zir (hafifçe dövme ve azarlama) cezasının verilebileceği görüşünü taşıyorlardı."[509]

SAFIN ARKASINDA YALNIZ BAŞINA NAMAZ KILMANIN HÜKMÜ

1684- Ebu Davud, Hilal bin Yesaf (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Biz Rakka'dayken Ziyad bin Ca'd ellerimden tutarak beni, adına Vabisa bin Ma'bed bin Beni Esed denilen bir ihtiyarın yanına götürdü. Ziyad dedi ki: "Şu ihtiyar bana kendisinin şöyle duyduğunu rivayet etti:
"Resulullah (a.s), safın arkasında yalnız başına namaz kılan bir adam gördü ve ona namazını yeniden kılmasını emretti."
Ebu Davud, ondan (bunu) müsned (senetli) olarak rivayet etmiştir. Orada: "Bu yüzden (namazını) yeniden kılmasını emretti" denmektedir. Süleyman bin Harb de: "Namazını" ifadesini kullanmıştır.[510]

1685- Ahmed bin Hanbel, Ali bin Şeyban (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O'nun -yani Resulullah (a.s)'ın- arkasında namaz kıldık. Resulullah (a.s) namazını tamamladı. Ardından safın arkasında yalnız basma namaz kılan bir adam gördü. O adam namazını bitirinceye kadar Resulullah (a.s) başında durdu. Sonra ona şöyle buyurdu:
"Namazını baştan al (yani yeniden kıl). Safın arkasında yalnız başına namaz kılan, namaz kılmış olmaz."[511]

Bir Açıklama

Safların arkasında yalnız basma cemaate uyarak namaz kılan birinin namazını yeniden kılmasının emredilmesi namazının geçersiz olduğundan değil, yaptığı hareketin mekruh olduğundan dolayıdır. Daha önce geçen ve Ebu Bek-re (r.a)'den rivayet edilen hadisi şerif gereğince mekruh bir şekilde kılman namazın vakit çıkmadan Önce iade edilmesi (yeniden kılınması) gerekir. Cemaatte safın arkasında yalnız basma kalan bir kimse namaza giriş tekbirini alarak namaza başlar sonra safın arkasında tek kalma durumundan kurtulmak için önünden bir kişiyi kendine çeker. Eğer Önündeki kişi onun amacını anlayamaz ve kimse yanma gelmezse o zaman üzerinden sakınca (sorumluluk) kalkar.
el-İ'la'da şöyle denmektedir:
"Vabisa'nın hadisinde kastedilenin müstehabhk anlamı olduğu ifade edilmiştir. Çünkü daha Önce geçen Ebu Bekre (r.a) hadisi, bu şekilde kılman namazın geçerli olduğunu ve yeniden kılınmasının vacib olmadığını göstermektedir."

Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"İmam Şafi'i ve daha başkaları Ebu Bekre (r.a) hadisini, Vabisa hadisinde kastedilenin müstehabhk anlamı olduğuna delil saymışlardır. Çünkü Ebu Bekre (r.a) namazın bir bölümünü safın arkasında yalnız başına kılmıştı, ancak kendisine namazını yeniden kılması emredilmemiş sadece bir daha öyle yapmaması istenmişti. Yani bir bakıma o en güzel olana yöneltmiş olmaktadır."
Yine, Feth'de şöyle denmektedir:
"Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları bu iki hadisi bir başka yönden birleştirmişlerdir. Buna göre Ebu Bekre (r.a) hadisi, Vabisa hadisinin ortaya koyduğu genel hükmün içinde özel bir hüküm ortaya koymaktadır. Buna göre Ebu Bekre (r.a) hadisi gereğince, eğer bir kimse namaza safın arkasında yalnız başına başlar sonra daha rükudan kalkmadan safa girerse, namazını yeniden kılması gerekmez. Aksi takdirde Vabisa'dan ve Ali bin Şeyban'dan rivayet edilen hadislerin ortaya koyduğu genel hüküm gereğince namazını yeniden kılması gerekir."[512]

DERSLER VE ÖĞÜTLER

1. İmam eğer farz namazdan sonra nafile namaz kılmak isterse farz kılarken durduğu yerden biraz ayrılması müstehabdır. İmama uyanların da nafile namaz kılmak istemeleri durumunda cemaatle namaz kılarken oluşturdukları safları, biraz öne giderek veya biraz arkaya çekilerek bozmaları müstehabdır. Böylece sonradan gelen kişi, toplananların hâlâ cemaatle namaz kılmaya devam ettikleri zannına kapılmaz. İbni Hacer, Fethu'I-Bari'de bu söylediğimiz hususla ilgili bazı delilleri sıralamıştır. Orada yaptığı açıklamaların bir kısmını aşağıya alıyoruz:
"İbni Ebi Şeybe hasen bir isnadla, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İmamın bulunduğu yerden ayrılarak değişik yerde nafile namaz kılması sünnettendir."
İbni Kudame'nin Muğni'de Ahmed bin Hanbel'den rivayet ettiğine göre o (yani Hz. Ali r.a) bundan (yani imamın bulunduğu yerde nafile namaz kılmasından) hoşlanmazdı. O şöyle söylemiştir:
"Bunun Hz. Ali (r.a)'den başkasından nakledildiğini bilmiyorum." O-nun Ebu Hureyre (r.a)'den ve Muğire (r.a)'den rivayet edilen konuyla ilgili hadislerden haber almadığı anlaşılmaktadır. Bunun hoş karşılanmasının sebebinin de farzın nafileye karıştırılması olduğu anlaşılmaktadır. Müslim'in Saib bin Yezid'den rivayet ettiğine göre Saib, Muaviye (r.a) ile birlikte cuma namazını kıldı ardından da nafile namaz kıldı. Bunun üzerine Muaviye (r.a) ona şöyle söyledi:
"Cumayı kıldığında arkasından bir söz konuşmak-sızm veya (dışarı) çıkmaksızın hemen ardından namaz kılma. Çünkü Resu-lullah (a.s) bize böyle emretti."
Burada namazların birbirine karıştırılmasından emin olunmasına yöneltme vardır. Konuyla ilgili hadislerde de bunun amaçlandığına işaret edilmektedir. Konuyla ilgili bütün deliller bir arada ele alınınca imamın değişik durumlarının olacağı anlaşılır. Çünkü kılınan namaz ardından nafile namazın kılınabileceği bir namaz olabilir ve ardından nafile namazın kılı-namıyacağı bir namaz olabilir. Birinci türden olan namazın ardından Önce me'sur (rivayetlerde bildirilen) zikirlerle meşgul olunup sonra mı nafile (sünnet) kılınacağı yoksa önce nafile (sünnet) kılınıp sonra söz konusu zikirlerle mi meşgul olunacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çoğunluğun görüşüne göre önce zikirler yapılır sonra nafile kılınır. Hanefi-lere göre ise önce nafile (sünnet) namaz kılınır. Çoğunluğun delili Muaviye (r.a) hadisidir.
Şöyle de denilebilir: "Farz namaz ile zikir arasında belli bir ara verilmesi gerekmez. Sadece bulunduğu yerden biraz kenara çekilse yeterli olur." Eğer:

"Bir kenara çekilme konusunda sabit bir hadis bulunmamaktadır" denirse şöyle deriz: "Muaviye (r.a) hadisinde: "Yahut çıkmaksızın" ifadesi geçmektedir." Rivayetlerde me'sur zikirlerin farz namazların arkasından okunduğuna dair kayıtların bulunması dolayısıyla bu zikirlerin nafile (sünnet) namazlardan önce okunması tercih edilir."

2. Hanefilerin cemaatle namaz konusundaki açıklamalarından bazıları şöyledir: Cemaatle namaz kılmak, mazeretleri olmayan hür erkekler için sünnettir. Ayakta namaz kılan birinin oturarak ve ima ile rüku etmekle beraber secdesini tam yaparak namaz kılan birinin arkasında namaz kılması geçerlidir. Secde yapmadan ima eden (yani hem rüku ve hem de secde için ima eden) birine uyarak namaz kılınması geçerli olmaz. Abdest almış birinin teyemmüm etmiş birine, ayaklarını yıkayanın ayaklarını meshedene, ima eden birinin kendi gibi ima edene, nafile kılanın farz kılana uyarak namaz kılması geçerlidir. Ancak farz kılanın nafile kılana uyarak namaz kılması geçerli olmaz."

3. Haneliler şöyle söylemişlerdir: "On sekiz şeyden biri dolayısıyla cemaate gitme sorumluluğu kalkar. Bunlar: Yağmur, aşırı soğuk, korku, karanlık, hapis, körlük, felçlik, elin ve ayağın kesik olması, hastalık, oturaklık, titreklik, müzmin hastalık, fazla yaşlılık, öğrenilmesi farzı ayn bir ilim olmasa bile şer'i ilimleri öğrenmekle meşgul olmak, insanın canının çektiği bir yemeğin hazır olması, yolculuğa çıkma hazırlığında olmak, hastaya bakmak, gündüz değil de geceleyin şiddetli rüzgâr. Bir kişi cemaatten geri kalmasını caiz kılan bir mazeret dolayısıyla cemaate gidemezse yine de cemaat sevabı alır."

Onlara göre şer'i ilimlerin öğrenilmesi de cemaate gitme sorumluluğunu kaldıran sebeplerdendir. Dünyayla ilgili de olsa farzı kifaye ilimler öğrenen öğrenciler, okullarından veya sınıflarından çıktıklarında imkânları ölçüsünde namazı cemaatle kılabilecekleri bir yere giderler. Böyle yapmasalar da yine kıldıkları namaz geçerlidir. Çünkü Hanefilere göre cemaatle namaz sünnettir.

4. Eğer imam, imama uyan kişi teşehhüdünü tamamlamadan selâm verirse imama uyan teşehhüdünü tamamlar ondan sonra selâm verir.

5. Fıkıhçüar cemaatle namazı ele aldıkları konuların içerisinde imamın yerine başkasını geçirmesinden de söz etmişlerdir. Bu ise imamın, kendine u-yanlardan imamlığa uygun olan birini namazı tamamlaması üzere yerine geçirmesidir. Bu durumda ikinci şahıs imam olur, ilk imam ise imamlıktan çıkmış ve ikinci imama uyan cemaatten biri niteliği kazanmış olur.

Hanefilere göre imamın abdestinin bozulması durumunda yerine başkasını geçirmesi caizdir. Ancak bunu caiz görmeyen ilim adamlarının görüşlerine ters bir hareket yapma durumuna düşmemek açısından herkesin namaza baştan

başlaması daha uygundur.
İmamın, yerine başkasını geçirmesinin şartı, imamın elinde olmayan ve kendinin sebep olduğu bir şeyden ileri gelmeyen zorlayıcı bir durumun ortaya 'çıkmasıdır. Aksırma vs. gibi bir durumdan dolayı abdestin bozulması, okunması farz olan miktar kadar bir şeyi okumaktan aciz olmak böyledir. Bir rükün boyunca imamın avret yerinin açılması gibi imamın namazının bozulmasıyla beraber cemaatin namazının da bozulacağı herhangi bir durumda imamın yerine başkasını geçirmesi caiz olmaz.
Bir kimse namaza başladıktan sonra kendisinin abdestsiz olduğunu anlarsa hem kendinin ve hem de arkasındakilerin namazları bozulur. Hanefiler ve daha başkaları bunu böyle söylemişlerdir.
Malikilere göre imamın yerine başkasını geçirmesini caiz kılan mazeretler üç tanedir. Bunlar:
a- Kişinin kendisinin veya bir başkasının malına zarar geleceğinden yahut kendi canının helak olacağından korkması.
b- İmamın, bir rüknü yerine getirmeye güç yetirememe veya burun kanaması gibi imamlığım sürdürmesini engelleyici bir durumun ortaya çıkması, yahut imamın bedeninde veya elbisesinde bir pislik olduğunu hatırlaması.
c- İmamın bevl, yellenme gibi namazım bozan bir duruma maruz kalması veya namazdan önce abdestsiz olduğunu hatırlaması.
Şafiiler sonraki (yeni) görüşlerinde şöyle söylemişlerdir:
"İmam, abdestinin bozulması veya burnunun kanaması dolayısıyla yerine bir başkasını geçirebilir."
Şafiilere göre imam yerine başkasını geçirmezse bizzat imama uyanların bile imamın yerine bir başkasını geçirmeleri caizdir.
Fıkıhçılar Hz. Ebu Bekir (r.a)'in imamlıktan çekilerek yerine Resulullah (a.s)'ı geçirmesi olayını şu şekilde yorumlamışlardır: "O Resulullah (a.s)'a karşı saygısı ve O'nun gönlündeki büyüklüğü dolayısıyla O'nun Önünde namazın bazı sözlerini söylemeye ve bazı fiillerini yapmağa güç yetiremi-yeceğini anladığından böyle yaptı."
Fıkıhçıların ortak görüşlerine göre imam geri çekilmek ve yerine başkasını geçirmek istediğinde hakkında yanlış bir kanaate yol açmamak için cemaate burnunun kanadığı hissi vermek amacıyla burnunu tutarak çekilir.
Fıkıhçıların çoğunluğuna göre, imamın yerine başkasının geçirilebilmesi ve onun birinci imamın kıldırdığı ilk namazı devam ettirebilmesi için çok şart bulunması dolayısıyla gerek imamın ve gerekse imama uyanların namaza baştan başlamaları daha uygundur. Bunun gibi bir kimse kendi iradesi dışında bir şeyin

basma gelmesi sebebiyle namazdan çekilmek zorunda kalırsa fıkıh-çılann çoğunluğuna göre gidip abdest alıp namaza kaldığı yerden devam etmesi caizdir. Ancak bu konuda da gözetilmesi gereken çok sayıda şart bulunduğundan böyle birinin de namaza baştan başlaması daha uygundur.
İstisnai bir durumun ortaya çıkması sebebiyle imamın yerine başkasını geçirerek onun bıraktığı yerden namazın devam ettirilmesi konusu çok ince bir konudur. Bu konuda bir mezhebe bağlı olan herkesin bu konunun bütün inceliklerini öğrenebilmek için, konuyu kendi mezhebine göre etraflıca ele alan fıkıh kitaplarından öğrenmesi gerekir. Biz fıkıhçıların üzerinde etraflıca durmayı adet edindikleri önemli bir konunun bu kitapta gözardı edilmiş olmaması için cuma ve camaatle ilgisi bakımından burada bu konuya da temas ettik.
Aşağıda Fıkhu'l-İslâmi'den iktibasla Hanefilerin bu konuyla ilgili bazı a-çıklamalannı veriyoruz:
Hanelilere göre imamın yerine başkasını geçirmesinin geçerli olabilmesi için üç şartın gerçekleşmesi gerekir:
Birincisi: Daha önce kılınan namaza devam edilebilmesi için gerekli olan bütün şartların mevcut olması. Çünkü imamın yerine başkasının geçirilmesi gerçekte sonradan imamlığa getirilen kişinin daha önceki imamın kaldığı yerden namazı devam ettirmesi demektir. Bu şartlar (yani yarıda kesilen bir namazın kalman yerden devam ettirilebilmesi için gerekli şartlar) ise onüç tanedir:
"Abdestin, insanın iradesi dışında zorunlu bir sebepten dolayı bozulmuş olması, bir başkasının pisliğinden dolayı değil de kendi bedeninden kaynaklanması, (bir kadını vs.) düşünmekten ileri gelen akıntı gibi guslü gerektirecek bir şey olmaması, bayılma, delirme ve kahkahayla gülme gibi nadiren gerçekleşen bîr durum olması, abdestsiz bir şekilde namazın bir rüknünün yerine getirilmiş veya yürünmüş olmaması, kasıtlı olarak abdesti bozmak gibi kasıtlı bir şeyin yapılmış olmaması, yakında su varken uzaktakine gitmek gibi ihtiyaç olmayan bir şeyin yapılmaması, sıkışıklık gibi herhangi bir özür yokken bir yerde bir rükünden fazla gereksiz eğlenilmemesi, namaza girmeden önce abdestsiz olduğunun ortaya çıkmaması, eğer tertib sahibi ise (yükümlü olduğundan beri beş vakitten fazla kazaya kalmış namazı yoksa) yerine getirmesi istenen bir namazı kaçırdığını hatırlamış olmaması (böyle kaçırılan namazdan sonra altıncı namazın vaktinin çıkmış olmaması) -çünkü bu durumda kılmakta olduğu vakit namazı bozulur-, imama uyanın namazın kalan kısmını daha önceki yerinden başka bir yerde tamamlamaması -imam olsun imama uyan olsun kimin abdesti bozulursa abdestten sonra eğer imamı namazını bitirmemişse imamıyla birlikte namazını kılması vaciptir. Eğer önceki yeri dışında namazını tamamlarsa namazı bozulur.

Yalnız basma namaz kılan ise ister önceki yerinde ister başka yerde namazın kalan kısmını tamamlayabilir- imamın yerine çocuk, kadm veya ürhmi (Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuyamayan) biri gibi imamlığa uygun olmayan birini geçirmemesi -eğer böyle birini geçirirse hem kendi namazı hem de cemaatin namazı bozulur-."
İkincisi: İmamın yerine başkasını geçirmeden camiden veya açık alanda namaz kılmıyorsa namaz kılman genel alandan veya içinde namaz kılınan evden çıkmaması. Çünkü o, bu sınırı aşmadıkça imamlık görevini üzerinde taşımaktadır. Eğer çıkarsa namaz tamamen bozulur. Yani hem cemaatin hem de sonradan imamlığa geçirilen kişinin namazı bozulur. Ancak kuvvetli olan görüşe göre namaz kılanlardan biri imamlığa niyet ederek kendi kendine öne geçmediği sürece birinci imamın namazı bozulmaz.
Üçüncüsü: İmamın eğer sağa veya sola giderse yerine başkası geçmeden safların dışına çıkmaması, öne doğru gitmesi durumunda da sütreyi veya açık alanda namaz kılınırken sütresinin bulunmaması durumunda güvenilir görüşe göre secde yerini aşmaması. Eğer imamın yerine bir başkası geçirilmez ve insanlar namazlarım tek tek tamamlarlarsa hepsinin namazı geçersiz olur.[513]
6. Hanefilere göre kadmm imamın arkasında kıldığı namazın geçerli olabilmesi için imamın ona imam olmaya niyet etmesi şarttır. İmamın arkasında kadınlar olmamakla birlikte o (kadınlara imam olmaya) niyet ederse bundan dolayı ecir alır. Eğer imamlığa niyet etmemişse (erkeğin) ona uyarak namaz kılması caizdir. Ancak imama uymak için niyet şarttır.
7. Eğer imamın namaz kıldığı yer imama uyanların namaz kıldıkları yerden biraz yüksekçe ise Malikilere ve Hanbelilere göre bunda bir kerahet yoktur. Ama fazla yüksek olursa dört mezhebe göre de mekruhtur.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer bu yükseklik, zorunluluk dolayısıyla veya cemaate namazı öğretme amacıyla ise mekruh değildir."
8. Dört mezhep, imamın takılması veya okuduğunu unutması durumunda hatırlatmada bulunmanın caiz olduğunda görüş birliğindedirler.
9. Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"İmam "ve le'd-dallin" dediğinde imama uyanlar "âmin" derler ancak imam kendisi "âmin" demez."
Çoğunluğa göre ise imama uyanlar "âmin" dedikleri gibi imam da "âmin" der.
10. İmama uyanların İmamın arkasında kıraat (Kur'an-ı Kerim) okuma konusunda üç ayrı görüş bulunmaktadır:

a. Hanefilerin görüşlerine göre imama uyan imamla birlikte bir şey okumaz.
b. Şafiüere göre ise imamın gizli okuduğu yerlerde imama uyan Fatiha suresini ve diğerlerini (zammı sureyi) okur. Açıktan okuduğu yerlerde ise sadece Fatiha'yı okur.
c. Malikilerin ve Hanbelilerin görüşlerine göre imama uyan, imamın gizli okuduğu yerlerde okur ama açıktan okuduğu yerlerde bir şey okumaz. Hanbeliler buna ek olarak şöyle söylemişlerdir:
"İmama uyan, imamın sesini duyamazsa onun açıktan okuduğu yerlerde de arkasında (Kur'an-ı Kerim) okuyabilir."
11. Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"İmam, imama uyanın hatasını (sehvini) üstüne almış olur. Ancak imama uyanın yapılması farz olan bir şeyde hata etmesi müstesnadır."
Fıkihçılar imamın, imama uyanın namazın farzlarından bir şeyle ilgili hatasını üstlenmediği konusunda görüş birliğindedirler. Yani eğer imama uya» namazda vacib bir şeyi terkederse veya bunun dışında sehiv secdesi yapmasını gerektirecek bir hata işlerse cemaatle namaz kılmış olması dolayısıyla bu hatası gözardı edilir ve sehiv secdesi yapmaz. Ama yapılması farz olan bir ameli terkederse o zaman bununla ilgili hükümlere riayet ederek bu eksikliği mutlaka telafi etmesi gerekir.) Ancak fıkıhçılar arasında namazda neyin farz olduğu konusunda bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
12. Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer imam abdestsiz bir şekilde namaza başlarsa onun namazı da arkasmdakilerin namazları da geçersizdir. Eğer namazı bitirdikten sonra bunu hatırlarsa, cemaatin de namazlarını yeniden kılmaları için onlara bu durumu bildirmesi gerekir. Eğer namaz esnasında hatırlarsa cemaate namazının bozulduğunu bildirir ve cemaat de yerine başkasını geçirerek namaza baştan başlarlar. İnsanlar dağıldıktan sonra hatırlarsa o zaman imkânı ölçüsünde arkasında namaz kılmış olanlara namazlarını yeniden kılmaları için bunu bildirmesi gerekir. Eğer namaz esnasında imamın namazının bozulmasına yol açan ancak gidip abdest alması durumunda kaldığı yerden devam etmesini caiz kılan bir gelişme olursa yukarıda geçtiği üzere yerine başkasını geçirebilir. Bu durumda imama uyanların namazları bozulmaz."
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"İmam eğer cünüp veya abdestsiz olarak namaz kıldırırsa bunu ister kasıtlı olarak ve isterse unutarak yapmış olsun kendisinin namazı bozulur. İmama uyanın namazı ise bunun kasıtlı olarak yapılması durumunda bozulur ama unutarak yapılması durumunda bozulmaz."

Şafiilere göre ise bu durumların hiçbirinde imama uyanın namazı bozulmaz. Ancak kadının veya kâfirin arkasında kılarsa o zaman bozulur- ve geçersiz olur. Hanbeliler, kadının ve kâfirin arkasında namaz kılmak konusunda aynen Şafiilerin söyledikleri gibi söylemişlerdir. Hanbelilere göre imam ve ona uyanlar namaz kılarlar ve bu sırada hiç kimse imamın abdestinin olmadığını veya bedeninde yahut elbisesinde pislik olduğunu bilmez sonra imam bunu hatırlar yahut imama uyanlar farkederlerse imamın namazı geçersiz olur ancak imama uyanların namazları geçersiz olmaz.

Ama bir kimse imam olarak abdestsiz veya üzerinde pislik varken ve bunu bildiği halde namaz kılar, arkasında namaz kılanlara da bunu bildirirse hem kendinin hem de arkasında namaz kılanların namazları geçersiz olur.

Hanefilerden bazıları abdestsiz olduğunu bildiği halde bu halde namaz kılanın kâfir olduğunu ileri sürmüşlerdir.[514]

---

[1] Tevbe Suresi: 18

[2] Nur Suresi: 35

[3] Nur Suresi: 35

[4] Nur Suresi: 36-37

[5] Hacc suresi: 18

[6] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/251-255.

[7] Bkz, el-Mecmu' (21187-196) Zerkeşi'nin İ'lâmu'l-Mesacid bi Ahkâmi'l-Mesacid'i, Durru'l-Muhtar (11441 ve sonrası) Fıkhu'î-hlâmi (11392 ve sonrası)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/257-262.

[8] 1385-Müslim (H464)5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 52-Sabah namazından sonra namazgahta oturmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/263.

[9] Buhari (1/524) 8-Kitabu's-Salat, 48-Cahiliye müşriklerinin kabirlerinin eşilip eşil-meyeceği babı. Ebu Davud (1/124) Kitabu's-Salat, ll~Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab.
1386-Buhari (7/265) 63-Kitabu Menakibi'l-Ensar,46-Resulullah (a.s.)'m ve ashabının Medine'ye gelişleri babı. Ebu Davud (1/123-124) Kitabu's-Salat, 11-Camilerin inşa edilmesiyle igili bab. Nesai (2139-40) 8-Kitabu'l-Mesacid, 12-Kabirlerin eşilmesi ve onların yerine cami yapılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/263-264.

[10] Fethu'l-Bari (1/526)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/264-265.

[11] 1387-Buhari (1/541) 8-Kitabu's-Salat, 63-Camilerin inşasında yardımlaşma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/265-266.

[12] 1388-Buhari (1/539) 8-Kitabu's-Salat, 62-Cami binaları babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/266.

[13] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/266.

[14] Ebu Davud, aynı yer.
1389-Buhari (1/540) 8-Kitabu's-Salat, 62-Cami binaları babı. Ebu Davud (1/123) Kitabu's-Salat, 11-Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/267.

[15] Nesai (2132) 8-Kitabu'l-Mesacid, 2-Camiler konusunda övünme babı. Darimi (11327) Kitabu's-Salat, Camilerin süslenmesiyle ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.
1390-Ebu Davud (11123) Kitabu's-Salat, 11-Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab. İsnadı sahihtir. İbni Hibban (3170) Kitabu's-Salat, Bu fiilin yapılmamasını geçerli kılan sebep babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/267-268.

[16] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/268.

[17] Tirmizi (21135) Ebvabu's-Salat, 237-Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Bazıları ise bunu zayıf görmüşlerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/269.

[18] Ahmed bin Hanbel (6146) Ravİleri sikadırlar.
Nesai (2/31) 8-Kitabu'l-Mesacid, 1-Camilerin yapılmasının fazileti babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/269.

[19] ibni Mace (11244) 4-Kitabu'l-Mesacid ve'l-Cema'a, 1-Allah için bir cami inşa edenle ilgili bab.

[20] Ahmed bin Hanbel (11241).
İbni Mace (1/244) 4-Kitabu'l-Mesacid ve'l-Cema'a, 1-Allah için bir cami inşa e-denle ilgili bab. Keşfu'l-Estar (1/204) Kitabu's-Salat Camiler ve Allah için bir cami yapanın durumu ile ilgili bab. Ravdu'd-Dani (21246) Mecme'u'z-Zevâid (2/7) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Sağir'de Taberani rivayet etmiştir." Iraki: "İsnadı sahihtir" demiş, Sundi de sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/269-270.

[21] lbni Huzeyme (21269) Camilerin, camiler yapmanın ve onlara hürmet etmenin faziletleri ile ilgili bablar bölümü, 572-Cami küçük ve dar da olsa bîr caminin fazileti ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/270.

[22] Ebu Davud (11123) Kitabu's-Salat, lî-Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/270.

[23] Mecme'u'z-Zevâid (2112) Kitabu's-Salat, Camilerin nerelere yapılacağı babı. Hey-semi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/271.

[24] -Nesai (2138) 8-Kitabu'l-Mesacid, 11-Camilerde alış veriş yapılması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/271-272.

[25] Buhari (1/539) 8-Kitabu's-Salat, 62-Cami binaları babı. Ebu Davud'(l/122) Kitabu's-Salat, 11 -Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab.

[26] Nisa Suresi: 78

[27] Şerhu's-Sunne (2/349)

[28] Fıkhu'l-îslami (1/287)
Ebu Davud (1/123) Kitabu's-Salat, 11-Camilerin inşa edilmesiyle ilgili bab. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/272-273.

[29] Taberani (11/238) Mu'cemul-Kebir, Mecme'u'z-Zevâid (2/10) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'İ-Kebir'de rivayet etmiştir ve kadınların hayat hikâyeleri kısmında yer vermiştir." Bu sözden sonra Enes bin Malik (r.a.)'e dayanan bir senetle bir rivayette bulunmuş ve aynı hadisi nakletmistir. Enes bin Malik (r.a.)'e dayanan isnadın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/273-274.

[30] Buhari (11574) 8-Kitabu's-Salat, 91-Namaz kılan kişi ile sütresi arasındaki mesafenin ne kadar olması

gerektiği babı. Müslim (1/364) 4-Kitabu'sSalat, 49-Namaz kılanın sütreye yakınlığı babı.
[31]
Müslim, aynı yer.
[32]
Buhari (11577) 8-Kitabu's-Salat, 95-Direğe doğru namaz kılınması babı. Müslim (1/364) 4-Kitabu's-Salat, 49-Namaz kılanın sütreye yakınlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/274-275.
[33]
Bkz. Sahihi Müslim. (1/364-365)
[34]
1401-Ebu Davud (1/284) Kitabu's-Salat, 221-Minberin yeri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/275.
[35]
Tur'a: Özellikle yüksekçe bir yerde bulunan bir bahçeye denir. Düzlük bir alan üzerinde bulunan bir bahçeye ise "ravda" denir.
[36]
Ahmed bin Hanbel (5/335,339) Bu hadis yine Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde (2/360,412)'de Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edilmiştir. Bu hadisin Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde (3/389)'de Cabir bin Abdullah (r.a.)'dan rivayet edilen bir şahidi bulunmaktadır. Arnaut, Şerhu's-Sunne (2/340)'de bu rivayetin isnadını ha-sen görmüştür. Taberani (6/142) Mu'cemu'l-Kebir, Mecme'u'z-Zevâid (4/49) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[37]
Buhari (1/560) 8-Kiiabu's-Salat, 83-Camide sesin yükseltilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/276.
[38]
Muvatta (11197) 14-Kitabu'l-Kıble, 5-Resulullah (a.s.)'ın camisi hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (3/70) 20-Kitabu Fadli's-Sala fi Mescidi Mekke ve'l-Medi-ne, 5-Resulullah (a.s.)'ın kabri ile minberi arasının fazileti babı. Müslim (211010) 15-Kitabu'l-Hacc, 92-Resulullah (a.s.)'ın kabri ile minberinin arasının cennet bahçelerinden bir bahçe olduğu babı. Nesai (2/835) Kitabu'l-Mesacid, 7-Resulul-lah (a.s.)'ın camisinin ve orada namaz kılmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/276.
[39]
1405-Tirmizi (5/718) 50-Kitabu'l-Menakıbr 68-Medine'nin fazileti ile ilgili bab. Bu aynı şekilde bir başka isnadla, sh. 719'da aynı konu içinde rivayet edilmiştir. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/277.
[40]
1406-Muvatta (1/197) 14-Kitabu'l-Kıble, 5-Resulullah (a.s.)'ın camisi hakkında gelen rivayetler babı. Buhari (3170) 20-Kitabu Fadli's-Sala fi Mescidi Mekke ve'l-Me-dine, 5-Resulullah (a.s.)'ın kabri ile minberi arasının fazileti babı. Müslim (211010) 15-Kitabu'l-Hacc, 92-Resulullah (a.s.)'ın kabri ile minberinin arasının cennet bahçelerinden bir bahçe olduğu babı. Taberani Mu'cemu'l-Kebir (İ/147, 12/294) Kesfu'l-Estar (3/24) Kitabu'l-Hacc, Müslümanın Resulullah (a.s.)'ın kabri ile minberi arasında nafile namaz kılması durumunda bu yolla cennet bahçelerinden bir bahçeye kavuşma ümidinin olduğunun bildirilmesi babı. Mecme'u'z-Zevâid (4/9) Heysemi söyle söylemiştir: "Ravileri sikadırlar." "Evim ite minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir": Bu konuda iki görüş bildirmişlerdir. Birinci görüşe göre söz konusu yer, aynen cennete uzanan (cennetten) bir mevkidir. İkinci görüşe göre ise bu mevkide yapılan ibadet, kişiyi cennete ulaştırır. Yine şöyle söylenmiştir: "Resulullah (a.s.)'ın minberi ile evinin arası, cennet bahçelerinden bir bahçenin hizasındadır." "Minberim havzımın (havzı kevserimin) üzerindedir": Bu sözle ilgili olarak Kadı İyaz şöyle söylemiştir: "İlim adamlarının çoğunluğu burada minberi ile bizzat dünyadaki minberinin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu görüş, ifadenin zahiri anlamına en yakın olan görüştür." (Nevevi)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/277.

[41] Tirmizi (21144) Ebvabu's-Salat, 241-Takva üzere kurulan cami hakkında gelen rivayetler babı, Nesai (2136) 7-Kitabu'l-Ezan, 8-Takva üzere kurulan caminin bildirilmesi.
1407-Müslim (2/J015) 15-Kitabu'l-Hacc, 95-Üç camiden başka bir caminin ziyareti için yolculuğa çıkılmayacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/278.

[42] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/278.

[43] 1408-Müslim (1/397) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 18-Kayıp bir $eyin camide aranmasından nehiy babı. Ebu Davud (1/128) Kitabu's-Salat, 28-Kayıp bir şeyin camide aranmasının mekruhluğu ile ilgili bab. Tirmizi (3/610) 12-Kitabu'l-Buyu, 75-Camide alış veriş yapmaktan nehiy babı. İbni Huzeyme (2/274) Kitabu's-Salat, 582-Camide alış veriş yapanların aleyhlerine ticaretlerinin kazanç getirmemesi için dua edilmesiyle emir babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/279.

[44] 1409-Ebu Davud (11283) Kitabu's-Saîat, 219-Cuma günü namazdan önce halkalar oluşturulması babı. Tirmizi (21139) Ebvabu's-Salat, 220-Camide alış verişin, kayıp bir şeyi aramanın ve şiir okumanın kerahiyeti (mekruhluğu) hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2147-48) 8-Kitabu'l-Mesacid, 22-Camide alış veriş yapmaktan ve Cuma namazından önce halka oluşturmaktan nehiy babı. 23-Camide şiirler okunmasından nehiy babı. İbni Huzeyme (21274) 581-Camide alış veriş yapmaktan nehiy babı
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/280.

[45] 1410-Müslim (1/397) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 18-Kayıp bir şeyin camide aranmasından nehiy ve bu şekilde kaybını arayan birini duyanın ne diyeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/280.

[46] Neylu'l-Evtar (21167)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/281.

[47] 1411-İbni Huzeyme (2/273-274) Kitabu's-Salat, Kaybettiği bir şeyi camide arayanın
aleyhine dua edilmesiyle emir babı. isnadı iyidir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/281-282.

[48] 1412-Buhari (6/304) 59-Kitabu Bed'i'l-Halk, 6-Melekler babı. Müslim (4/1932,1933) 44-Kitabu Fedaili's-Sahabe, 34-Hassan bin Sabit (r.a.)'in faziletleri babı. İbni Hu-zeyme (2/275-276) 584-Resuluüah (a.s.)'m camilerde bütün şiirlerin değil sadece bazı şiirlerin okunmasını nehyettiğine delalet eden rivayet babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/282.

[49] Fethu'l-Bari (î/549) Neylu'l-Evtar (2/167)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/282-283.

[50] 1413-Ebu Davud (3/167) Kitabu'l-Hudud, 38-Camide had cezasının uygulanmasıyla ilgili bab.
İbni Hacer, Telhis'te şöyle söylemiştir: "İsnadında bir be's (zayıflık) yoktur." Buluğu'l-Meram'da ise bunun isnadının zayıf olduğu söylenmiştir. Hadis ise inşallah hasendir,
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/283.

[51] Neylu'l-Evtar (2/169)

[52] Neylul-Evtar (21166)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/283-284.

[53] Tevbe Suresi: 28

[54] 1414-îbni Huzeyme (21285-286) 602-Müşrik kölelerin ve zimmet ehlinin camiye ve bu arada Mescidi Haram'a girmesinin mubah olduğu babı. İsnadı sahihtir. Bunu ibni Kesir de Abdurrezzak tankıyla rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/284.

[55] 1415-Buhari (11560) 8-Kitabu's-Salat, 82-Müsrik birinin camiye girmesi babı. Müslim (311386) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 19-Esirin bağlanması, hapsedilmesi ve kendisine iyilikte bulunmanın caiz olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/284.

[56] Fethu'l-Bari (1/560)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/285.

[57] Avnu'l-Ma'bud (2/53)

[58] Neylu'l-Evtar (21171-172)

[59] 1416-Ebu Davud (21167) Kitabu'z-Zekat, 36-Camilerde dilenme babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/285-286.

[60] 1417-Ebu Davud (1160) Kitabu't-Tahare, 93-Cünüp birinin camiye girmesi ile ilgili bab.
Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/286.

[61] 1418-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (12/314) Mecme'u'z-Zevâid (2124) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunun: "...zikir veya namaz dışında..." ibaresinin dışında kalan kısmını İbni Mace'nin rivayet ettiğini belirtirim. Bunu Taberani de Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/287.

[62] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/287.

[63] 1419-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91293-294) Mecme'u'z-Zevâid (2124) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/287.

[64] 1420-İbni Huzeyme (2/276) 585-Camİde tükürüp tükürüğünü gömmemekten nehiy babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/287-288.

[65] Ebu Davud (1/128) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyeti (sakıncası) ile ilgili bab.

[66] Ebu Davud (1/128-129) Aynı yer.
1421-Buharİ (1/511) 8-Kitabu's-Salat, 37-Camide tükürmenin keffareti babı. Müslim (1/390) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Camide namaz esnasında ve namaz dışında tükürmekten nehiy babı. Ebu Davud (î/128) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyeti (sakıncası) ile ilgili bab. Tirmizi (2/461) Ebvabu's-Sa-lat, 401-Camide tükürmenin kerahiyeti (sakıncası) ile ilgili rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (2/50-51) 8-Kitabu's-Salat, 30-Camide tükürme babı.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/288.
[67]
1422-Mecme'u'z-Zevâid (2118) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/289.
[68]
1423-Ebu Davud (3/360-361) Kitabu'i-Et'ime, Sarmısak yemekle ilgili bab. İbni Hibban (3/78) Resulullah (a.s.)'ın: "O (tükürüğü) yüzünde olarak gelir" sözünde yüzü ile iki gözünün arasım kasdettiğinin bildirilmesi. Senedi sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/289.
[69]
1424-îbni Hibban (3/77-78) Kıbleye doğru tükürenin kıyamet gününde bu tükürüğü yüzünde olarak geleceğinin bildirilmesi babı. İbni Huzeyme (2/278) 589-Caminin kıblesine doğru tükürmekten nehiy babı. İsnadı sahihtir. Keşfu'l-Estar (1/208) Camide tükürme babı. Mecme'u'z-Zevâid (2/19) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri arasında Asım bin Ömer bulunmaktadır ki, Bu-hari ve bir gurup onu zayıf olarak görmüş, İbni Hibban ise onu sika kişiler arasında saymıştır."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/289.
[70]
Buhari (10/517) 78-Kitabu'l-Edeb, 75-Yüce Allah'ın emri için kızmanın ve.şiddet göstermenin caizliği babı.
[71]
Ebu Davud (1/129) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyeti (sakıncası) ile ilgili bab.
1425-Muvatta (11194) 14-Kitabu'i-Kıble, 3-Kıble tarafına tükürmekten nehiy babı. Bu-hari (1/509) 8-Kitabu's-Salat, 33-Camideki tükürüğün elle kazınması babı. Müslim (1/388) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Camide namaz esnasında ve namaz dışında tükürmekten nehiy babı. Nesai (2/51) 8-Kitabu's-Salat, 31-Bir kimsenin caminin kıblesine doğru balgam çıkarmasından (veya tükürmesinden) nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/290.
[72]
Buhari (1/507-508) 8-Kitabu's-Salat, 36-Bir kimsenin sol yanına veya ayağının altına tükürmesi gerektiği babı. Müslim (î/390) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Camide namaz esnasında ve namaz dışında tükürmekten nehiy babı.
[73]
Nesai (2/52-53) 8-Kitabu'l-Mesacid, 35-Camilerin kokulandınlması babı. İbni Hu-zeyme (2/270-275) 575-Camilerin kokulandınlması babı. "İsnadı iyidir" demiştir.
1426-Buhari (1/507-508) 8-Kitabu's~Salat, 33-Camideki tükürüğün elle kazınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/291.
[74]
Subulu's-Selam (11150)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/291-292.
[75]
1427-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/294) Mecme'u'z-Zevâid (2120) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar"
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/292.
[76]
1428-Müslim (4/2303) 53-Kitabu'z-Zuhd ve'r-Rekaik, 18-Cabir bin Abdullah (r.a.)'ın u-zun hadisi ve Ebu Yusr'un hikâyesi babı. Ebu Davud (11129) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyeti (sakıncası) ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/292-293.
[77]
1429-Buhari (1/512) 8-Kitabu's-Salat, 38-Camideki tükürüğün gömülmesi babı. Müslim (1/389-390) 5-

Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Camide namaz esnasında ve namaz dışında tükürmekten nehiy babı.
İbni Tab ağacı: Medineliler tarafından bilinen ve Medine ağaçlarından olan bir ağaçtır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/293.
[78]
1430-Ebu Davud (J/129) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyetİ (sakıncası) ile ilgili bab. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/294.
[79]
1431-İbnİ Huzeyme (21277-278) 588-Camideki tükürüğün gömülmesinin emredümesi ile bağlantısı olan olayın bildirilmesi babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/294.
[80]
1432-Mecme'u'z-Zevâid (2/19) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/294-295.
[81]
1433-Buhari (11509) 8-Kitabu's-Salat, 34-Camide sümkürüğün çakıllarla kazınması babı. Müslim (11389) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 13-Camide namaz esnasında ve namaz dışında tükürmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/295.
[82]
1434-Ebu Davud (11130) Kitabu's-Salat, 21-Camide tükürmenin kerahiyetİ (sakıncası) ile ilgili bab. Bu hadis hasendir. Ancak şahitleri ite sahih derecesi kazanmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/295-296.
[83]
1435-Mecme'u'z-Zevâid (2/20) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l- Kebir'de rivayet etmiştir ve raviîeri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/296.
[84]
1436-Darimi (11325) Camide uyuma babı. Raviîeri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/296-297.
[85]
1437-Ebu Davud (11292) Kitabu's-Salat, 238-İmamın hutbe okuduğu sırada bir adamın uyuksaması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/297.
[86]
Tirmizi (21139)
[87]
1438-Buhari (11535) Kitabu's-Salat, 58-Bir adamın camide uyuması babı. Tirmizi
(2/138) Ebvabu's-Salat, 239-Camide uyumak hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Nesai (2150) 8-Kitabu'l-Mesacİd 29-Ca-mide uyuma babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/297-298.
[88]
1439-Buhari (11535) Kitabu's-Salat, 58-Bir adamın camide uyuması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/298.
[89]
Fethu'UBarİ (1/535-536)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/298-299.
[90]
Atkı günü: Burada atkıyla ilgili olaya atıfta bulunulduğundan bu olayın meydana geldiği güne atkı

günü denmiştir. Burada atkı diye Türkçeleştirdiğimiz el-Vişâh kelimesi hakkında kitabın dipnotunda şu açıklama yapılmaktadır:
eUVişah: Deriden örülen ve çeşitli mücevherlerle süslenen atkıya denir. Bunu kadın iki omuzunun üzerinden alıp koltuk altlarına dolardı. Buna el-İşah da denir.
[91]
1440-Buhari (1/533) 8-Kitabu's-Salat, 57-Kadının camide uyuması babı. Aynı şekilde: (7/147) 63-Kitabu Menakıbı'l-Ensar, 26-Cahiliye günleri babı'nda da rivayet edilmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/299-300.
[92]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/300.
[93]
1441-Buhari (7/411-412) 64-Kitabu'l-Meğazi, 30-Resulullah (a.s.)'ın Ahzab (Hendek) Savaşı'ndan dönüşü ve Kurayzaoğullarının Üzerine yürümesi ve onları kuşatmaya alması babı. Müslim (311389) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Seyr, 22-Ahidlerini bozanlarla çarpışmanın caizliği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/300.
[94]
Müslim, aynı yer.
1442-Buhari (11549) 8-Kitabu's-Salat, 69-Camide kargı oyunu oynayanlar babı. Müslim (21509, 610) 8-Kitabu%lydeyn, 4-İçinde günâh olmayan bir oyunu oynamaya ruhsat babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/301.
[95]
Fethu'l-Bari (1/549)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/301
[96]
1443-Ebu Davud (1/154) Kitabu's-Salat, 50-Namaza yürürken doğruluk hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (2/228) Ebvabu's-Salat, 284-Namazda parmaklan birbirine geçirmenin kerahiyeti (sakıncası) hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle sahihtir" demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/302.
[97]
1444 4bni Huzeyme (1/226) 69-Namaza çıkış esnasında parmakları birbirine geçirmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/302.
[98]
1445-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91215, 216) Mecme'u'z-Zevâid (2123) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/303.
[99]
1446-Ahmed bin Hanbel (3/42,43) İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/303.
[100]
Bkz. Neylu'l-Evtar (21160-161)
1447-Ebu Davud (J/124) Kitabu's-Salat, 12-Evlerden mescidler tahsis edilmesi babı. Tirmizi (2/489-490) Ebvabu's-Salat, 417-Camilerin güzel kokularla kokulandt-rılmast hakkında bildirilenler babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/304.
[101]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/304.
[102]
1448-Ahmed bin Hanbel (5/371) Ebu Davud (1/125) Kitabu's-Salat, 12-Evlerde mescidler tahsis edilmesi babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/304-305.
[103]
Buhari (21323) 10-Kitabu'l-Ezan, 154-İmamın selâmını almayan bir kimse ile ilgili bab. Bu rivayet

aynı şekilde: Nesai (3/64-65) 13-Kitabu's-Sehv, 73-İmamın selâm vermesi esnasında imama uyanın da selâm vermesi babında rivayet edilmiştir.
1449-Muvatta (1/172) 9-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 24-Namaz camii babı. Buharı (î/519) 8-Kitabu's-Salat, 46-Evlerde mescidler babı. Müslim (11455-456) 5-Ki-tabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 47-Mazeret bulunması durumunda cemaatten geri kalmaya ruhsat olduğu babı. Nesai (2/105) 10-Kitabu'l-İmame, 46-Naftle namaz için cemaat oluşturulması
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/305.
[104]
1450-Ebu Davud (1/123) Kitabu's-Salat, İl-Camilerin yapılması İle ilgili bab. Nesai (2/32) 8-Kitabu'l-Mesacid, 2-Camiler konusunda övünme babı, İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/306.
[105]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/306.
[106]
1451-Ebu Davud (11128) Kitabu's-Salat, 19-Camide oturmanın faziletiyle ilgili bab. isnadı basendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/306.
[107]
1452-Mecme'u'z-Zevâid (2121) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/306-307.
[108]
1453-Keşfu'l-Estar (1/217-218) Camilerin onarılmasıyla ilgili bab. Mecme'u'z-Zevâid (2/22) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Taberani ve ayrıca Bezzar rivayet etmiştir ve isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Beı-zar'ın verdiği rivayetin bütün ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/307.
[109]
1454-Buhari (2/143) 10-Kitabu'l-Ezan, 36-Camide namazı beklemek üzere oturan bir kimseyle ilgili bab. Müslim (2/714) 12-KİtabU'z-Zekât, 30-Sadakayı gizlemenin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/307-308.
[110]
Müslim, aynı yer.
1455-Buhari (13124) 92-Kitabu'l-Fiten, 7-Resululiah (a.s.)'ın: "Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir" sözü ile ilgili bab. Bu hadisi şerif bir başka yerde: (11547) 8-Kitabu's-Salat, 67-Camiden geçiş babı'nda da rivayet edilmiştir. Müslim (412019) 45-Kitabu'l-Birr ve's-Stla ve'l-Adâb, 34-Camiden, çarşıdan veya bunun dışında insanların toplu halde bulundukları yerlerden silahlı olarak geçenin silahının ucundan tutmakla emrolunması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/308.
[111]
Buhari (13/24) Aynı yer.
[112]
Müslim (4/2019) Aynı yer, Ebu Davud (3/31) Kitabu'l-Cihad, 72-Camiye okların sokulmasıyla ilgili bab.Bu hadisi Müslim ve Ebu Davud'da araştırdık ve buralarda: "Okla geçen" ifadesinin yerine "ok sadaka veren" ifadesinin geçtiğini gördük. Yine burada: "Okun ucu" diye geçen kelimenin "okların uçları" şeklinde çoğul olarak geçtiğini gördük. Bu ise burada geçen metne terstir. (Yayıncı)
1456-Buhari (13/23-24) 92-Kitabu'l-Fiten, 7-Resulullah (a.s.)'m: "Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir" sözü ile ilgili bab. Müslim (412018) 45-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Adâb, 34-Camiden, çarşıdan veya bunun dışında insanların toplu halde bulundukları yerlerden silahlı olarak geçenin silahının ucundan tutmakla emrolunması babı. Nesai (2/49) 8-Kitabu'l-Mesacid, 26-Camide silahın açıktan taşınması.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/309.

[113]
1457-İbni Huzeyme (2/279) 591-Uçlarından tutmaksızm oklarla camiden geçmekten nehİy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/309.
[114]
1458-Keşfu'l-Estar (1/210) Mihrab hakkında gelen rivayetler babı. Bezzar şöyle söylemiştir: "Bu hadisin bu isnadla Ebu Hamza'dan rivayeti dışında herhangi bir rivayetinin olduğunu bilmiyoruz." Mecme'u'z-Zevâid (2/15) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/309-310.
[115]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/310.
[116]
Müslim (11394) Aynı yer, Ebu Davud (3/360) Kitabu'l-Et'ime, Sarmısak yemekle ilgili bab. Tirmizi (4/261) 26-Kitabu'l-Eti'me, 13-Sarmısak ve soğan yemenin mekruh-luğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/43) 8-Kitabu'l-Mesacid, 16-Kimlerin camiye girmekten alıkonacaklan babı. İbni Mace (2/1116) 29-Kitabu'l-Et'ime, 59-Sarmısak, soğan ve pırasa yemekle ilgili bab.
1459-Buharİ (2/339) 10-Kitabu'l-Ezan, 160-Koku yapan sarmısak soğan ve pırasa hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (11394-395) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 17-Sarmısak, soğan veya pırasa yiyenin (camiye gitmekten) nehyibabı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/310-311.
[117]
Neytu'l-Evtar (21161)
[118]
İbni Abidin Ha$iyesi (51296)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/311-312.
[119]
1462- Müslim (11396) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 17-Sarmısak, soğan veya pırasa yiyenin (camiye gitmekten) nehyi babı. Nesai (2143) 8-Kitabu'l-Mesacid, 17-Kimin camiden çıkarılacağı babı. İbni Mace (211116) 29-Kitabu'l-Et'ime, 59-Sarmısak, soğan ve pırasa yemekle ilgili bab. Bu hadis aynı şekilde: I. ciltte (II 324) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 58-"Kim sarmısak yerse camiye yaklaşmasın" babı'nda rivayet edilmiştir. İbni Huzeyme (3/84) 158-Söz konusu şeyleri yiyenlerin camilere gelmesi yasağının kat'iyyet arzetmediğinin delili babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/314
[120]
1463-İbni Huzeyme (3/86-87) 164-Zorunluluk halinde ve onlara ihtiyaç duyulması durumunda belirtilen yiyeceklerin yenilmesine ruhsat olduğu babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/314-315.
[121]
Müslim (11376) Aynı yer.
1464-Buhari (3/200) 23-Kitabu'l-Cenâiz, 61-Kabirlerin üzerine camiler yapılmasının mekruh olduğu babı. Müslim (1/376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 3-Kabirlerin üzerine camiler yapılmasından nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/315.
[122]
Fethu'l-Bari (1/525)
1465-Buhari (3/208) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 70-Kabir üzerine cami yapılması babı. Müslim (J1375-376) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 3-Kabırlerin üzerine camiler yapılmasından, camilerin içine resimler yapılmasından ve kabirlerin cami edinilmesinden nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/316.
[123]
Fethu'UBari (1/55)
[124]
Fethu'l-Bari (11525)

[125] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/316-318.

[126] 1466-Mecme'u'z-Zevâid (2/27) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l- Kebir'de rivayet etmiştir, isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/318.

[127] 1467-Muvatta (1/172) 9-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 24-Namaz camii babı. Bu hadis gerek mürsel rivayetiyle ve gerekse mevsul rivayetiyle sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/318.

[128] 1468-Ebu Davud (î/127) Kitabu's-Salat, 17-Bir kimsenin camiye girişi esnasında ne diyeceği babı. Bu hadis hasendir. İmam Nevevi ve Hafız İbni Hacer bu hadisin hasen olduğunu bildirmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/318-319.

[129] Ebu Davud (î/126-127) Kitabu's-Salat, 17-Bir kimsenin camiye girişi esnasında ne diyeceği babı.
1469-Müslim (11494) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 10-Kişinin camiye girdiğinde ne diyeceği babı. Nesai (2/53) 8-Kitabu'l-Mesacid, 36-Camiye girişte ve çıkışta söylenecek söz babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/319.

[130] İbni Mace (11253-254) 4-Kitabu'l-Mesacid ve'UCema'a, 13-Camiye giriş esnasında dua babı.

[131] Neylu'l-Evtar (1/163-164) Özetlenerek.
1470-Tİrmizi (21127-128) Ebvabu's-Salat, 234-Kişinin camiye girişte ne diyeceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Fatıma'nın hadisi şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Ancak isnadı muttasıl değildir (yani isnadında kopukluk vardır veya sahabiye kadar ulaşmamaktadır)."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/320-321.

[132] 1471-İbni Huzeyme (11231) 72-Resulullah (a.s.)'a selâm babı
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/321.

[133] 1472-Ahmed bin Hanbel (3/21) İbni Mace (1/256) Kitabu'l-Mesacid ve'l-Cema'a, 14-Namaza yürüme babı. Bunu Makdisi ve İbni Hacer Askalanİ hasen görmüşlerdir. Senedi İse Atiyye el-Avfi'ye dayanmaktadır ki, bu kişi zayıf biridir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/322.

[134] 1473-Ebu Davud (1/155) Kitabu's-Salat, 52-Kadınlann camiye gitmeleri hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/322.

[135] Müslim Şerhi (4/161)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/322-323.

[136] Müslim (î/327) Aynı yer.

[137] Müslim (1/327) Aynı yer.
Müslim (1/327) Aynı yer.

[138] Müslim (1/327) Ayni yer.

[139] Buharı (2/382) 11 -Kitabu'l-Cumu'a, 13-Abdullah bin Muhammed'in (konuyla ilgili) rivayeti babı.

[140] Müslim (1/327) Kitabu's-Salat, 30-Her hangi bir fitne endişesinin olmaması durumunda kadınların camiye gitmeleri ve kadının camiye ancak koku sürünmeden gidebileceği babı.
[141] Müslim (î/327, 328) Aynı yer.
[142] Müslim (1/328) Aynı yer.
[143] Ebu Davud (11155) Kitabu's-Salat; 52-Kadınların camiye gitmeleri hakkında gelen rivayetler babı.
Bu rivayet, Ebu Davud'un Sürteninde bir başka yerde daha geçmekte ancak bu rivayette (yukarıdaki hadisin metninde gecen) "dur" kelimesinin yerine "buyut" kelimesi geçmektedir (ki yaklaşık olarak aynı anlamı vermektedir .Yayıncı)
1474-Buhari (9/337) 67-Kitabu'n-Nikâh, 116-Kadının kocasından camiye ve daha başka yerlere gidebilmek için izin istemesi babı. Müslim (1/326-327) Kitabu's-Salat, 30-Herhangİ bir fitne endişesinin olmaması durumunda kadınların camiye gitmeleri ve kadının camiye ancak koku sürünmeden gidebileceği babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/323-325.
[144] Fethu'l-Bari (2/349)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/325.
[145] 1475-İbni Huzeyme (3191) 172-Kadımn koku sürünmüş halde camiye girmekten alı-konması babı. Bu hadis sahihtir,
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/325-326.
[146] 1476-İbni Huzeyme (3192) 174-Koku sürünen bir kadının dışarı çıkmak istediğinde yıkanmasının gerektiği ve bu haliyle yıkanmadan namaz kılması durumunda namazının kabul edilmeyeceği babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/326.
[147] 1477-Ebu Davud (11156) Kitabu's-Salat, 53-Bu konuda sert tehdidler olduğu babı. İsnadı hasendir. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91339) Ntecme'u'z-Zevâid (2135) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravile-ri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/326-327.
[148] 1478-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91339) Mecme'u'z-Zevâid (2134-35) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/327.
[149] 1479-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/339) Mecme'u'z-Zevâid (2/35) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bunu Abdurrezzak (5117)'da rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/327.
[150] 1480-Muvatta (11198) 14-Kitabu'l-Kıble, 6-Kadınların camilere gitmeleri hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (2/349) 10-Kitabu'l-Ezan, 163-İnsanların bilgili imamın kalkmasını beklemeleri babı. Müslim (11329) 4-Kitabu's-Salat, 30-Kadmlann camilere gitmeleri babı. Ebu Davud (11155-156) Kitabu's-Salat, 53-Bu konuda sert tehdidler olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/328.
[151] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/328-329.
[152] 1481-tbni Huzeyme (3/95) 177-Kadmın kendi Özel odasında namaz kılmayı evinde namaz kılmaya

tercih etmesi babı. İsnadı hasendir. l)Fethu'l-Bari (21350)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/329.
[153]
1482-Ibni Huzeyme (3/92) 175-Kadının kendi evinde namaz kılmayı camide namaz kılmaya tercih etmesi babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/330.
[154]
1483-Mecme'u'z-Zevâid (2/35) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/330.
[155]
1484-Ibni Huzeyme (3/93) 177-Kadının kendi özel odasında namaz kılmayı evinde namaz kılmaya tercih etmesi babı. İsnadı sahihtir. Mecme u'z-Zevâid (2/35) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/330.
[156]
1485-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91341, 9/208) Mecme'u'z-Zevâid (2/35) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/331.
[157]
1486-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/340) Mecme'u'z-Zevâid (2/35) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bunu aynı zamanda Abdurrezzak, 5201 nolu hadis olarak rivayet etmiştir. Beyhaki (3I186)'de rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/331.
[158]
Ebu Davud (1/156) Kitabu's-Salat, aynı yer.
1487-Ebu Davud (1/156) Kitabu's-Salat, 53-Bu konuda sert tehdidler olduğu babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/331-332.
[159]
Reddu'İ-Muhtar alâ Durri'l-Muhtar (11441 ve sonrası)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/332-335.
[160]
Bakara Suresi: 43
[161]
Burada geçen konularla ilgili olarak bkz.: İbni Abidin Haşiyesi, Durru'l-Muhtar (11367-401) Şerhu's-Sağir (1/424-464) Muhazzeb (1193-100) Muğni (21176 ve sonrası) Bidayetu'l-Müçtehid (1/140-156) Fıkhu'l-İslami (2/149 ve sonrası ve 2/174 ve sonrası) Fıkhu'l ale'l-Mezahibi'l-Erba'a (11404 ve sonrası)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/337-354.
[162]
İsra Suresi: 78
[163]
Buhari (2/137) 10-Kitabu'l-Ezan, 31-Sabah namazım cemaatle kılmanın sevabı.
[164]
Müslim (1/450) Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 42-Cemaatle namaz kılmanın fazileti ve bundan geri kalma konusunda sert tehdidler olduğunun bildirilmesi babı.
[165]
Müslim, aynı yer.
[166]
Fethu'l-Bari(2/137)
[167]
Fethu'l-Bari (2/132)
[168]
Fethu'lBari (2/132-134)

[169]
1488-Buhari (21137) 10-Kitabu'l-Ezan, 31-Sabah namazım cemaatle kılmanın sevabı. Müslim (11450) Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat ,42-Cemaatle namaz kılmanın fazileti ve bundan geri kalma konusunda sert tehdidler olduğunun bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/355-358.
[170]
Aynı yer.
[171]
İmam Malik (1/33) 2-Kitabu't-Tahare, 6-Abdestle ilgili genel konular babı.
1489-Buhari (2/131) 10-Kitabu'l-Ezan, 30-Cemaatle namaz kılmanın fazileti babı, Müslim (11459) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 49-Cemaatle namaz kılmanın ve nnma-71 halrtornpni ve namazı beklemenin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/358-359.
[172]
Buhan (6/312) 59-Kitabu Bed'i'l-Halk, 7-"Biriniz "âmin" der ve gökteki melekler de
âmin" derlerdeki bu iki "âmin" sözü, birbirine denk gelirse, onu söyleyen kimsenin daha önce işlemiş olduğu günâhları bağışlanır" babı.
[173]
Buhari (1/282) 4-Kiîabu'l-Vudu, 34-Abdestin sadece önden veya arkadan bir şeyin çıkmasından dolayı gerektiğini söyleyenler babı.
[174]
Müslim (î/459) 5-Kiîabu'l-Mesacid ve MevadiTs-Salat, 49-Cemaatle namaz kılmanın ve namazı beklemenin fazileti babı.
[175]
Müslim, aynı yer.
1490-Buhari (2/142) 10-Kitabu'l-Ezan, 36-Camide namazı beklemek üzere oturanla ilgili bab. Bu hadisin bir bölümü verilmiştir. Müslim (11460) Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'Vs-Salat, 49-Cemaatle namaz kılmanın ve namazı beklemenin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/359-360.
[176]
Fethu'l-Bari'nin Haşiyesi (2/134)
1491 -Ebu Davud (1/153) Kitabu's-Salat, 8-Namaza yürümenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/360-361.
[177]
Avnu'l-Ma'bud (116220)
[178]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/361.
[179]
Ebu Davud (11157) Kitabu's-Salat, 55-Bir camide iki kere cemaat oluşturulması babı. Bu hadis sahihtir.
"Hanginiz bu adamla ticarete girer": Bizim okuduğumuza göre hadisi şerifin metninde böyle geçmektedir. Bu İfade ("yetteciru" kelimesi) "ticaret" kökünden gelmektedir. Bu ifade ile şöyle bir anlam kastedilmiştir: O, onunla birlikte namaza durduğunda adeta onunla ticarete girmiş olmaktadır. Çünkü onunla birlikte namaz kılmaktan dolayı kendi İçin de sevap kazancı sağlamaktadır. Bu yüzden söz konusu hareket, ticaret olarak adlandırılmıştır. Ancak kelime "ecir" kökünden türemiş olan "ye'teciru" kelimesi de olabilir. Bu durumda ifade: "Kim bununla birlikte ecir kazanmaya çalışır?" anlamına gelir. "Ecir" ise "karşılık" anlamına gelir. (Resulullah a.s.) bu sözle: "Kim bu adamla namaz kılmak suretiyle kendi için ecir kazanır?" yahut "Hanginiz bu adamla namaz kılmak suretiyle ona ecir kazandırır?" anlamım kasdetmiş olabilir. İkinci rivayette geçen: "Şu adama tasaddukta bulunacak ve böylece onunla birlikte namaz kılacak bir adam yok mudur?" sözü, ikinci anlamın daha doğru olduğuna delalet etmektedir. Bu rivayetteki sözü de aynı şekilde:

"Hanginiz bu adamla ticarete girer?" tarzındadır. Bütün bu ifadeler anlam yönünden birbirine yakındır. (İbnu'l-Esir)
1492-Tirmizi (J/427) Ebvabu's-Salat, 164-Içinde bir kere cemaatle namaz kılınan bir camide cemaat oluşturulması hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (3/63-64) İmamın arkasında ona uyanların namaz kılmaları ile ilgili bablar bölümü, 129-IçİNde cemaatle namaz kılınmış bir camide yeniden cemaatle namaz kılmaya ruhsat olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/362.
[180]
Muvatta (1/132) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 2-Yatsı ve sabah namazları hakkında gelen rivayetler babı.
[181]
Tirmizi (î/433) Ebvabu's-Salat, 165-Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle birlikte kılmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasen, sahihtir. Ebu Davud (î/152) Kitabu's-Salat, 47-Cemaatle namaz kılmanın faziletiyle ilgili bab.
[182]
Munteka (1/232)
[183]
Avnu'I-Ma'bud (1/218)
1493-Müslim (11454) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 46-Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/363-364.
[184]
1494-Muvatta (11131) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 2-Yatsı ve sabah namazları hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/365.
[185]
1495-Ahmed bin Hanbel (5/140) Ebu Davud (1/152) Kitabu's-Salat, 47-Cemaatle namaz kılmanın faziletiyle ilgili bab. Nesai (2/104-105) İO-Kitabu'l-İmam, 45-İki kişi olunca cemaat oluşturulması babı. İbni Huzeyme (2/366-367) Kitabu'l-İmame fı's-Sala, 6-Bir namazda cemaatin sayısı çok oldukça faziletinin de o nisbette çok olacağının bildirilmesi babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Bir çok kimse de bunun sahih olduğunu söylemiştir.
Burada münafıkların üzerine ağır olan iki namaz ile kastedilen yatsı ve sabah namazlarıdır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/365-366.
[186]
1496-Tirmizi (217) Ebvabu's-Salat, 178-İlk tekbirin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizİ şöyle söylemiştir: "Bu hadis Enes bin Malik (r.a.)'ten mevkuf olarak rivayet edilmiştir ve hasen bir hadistir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/366.
[187]
1497-Mecme'u'z-Zevaid (1/296) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/367.
[188]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/367-368.
[189]
Tevbe Suresi: 18
En güzel şekil üzere geldi": Şekil (suret) kelimesi Arapların dilinde zahiri anlamda da bir şeyin hakikatini, gerçek mahiyetini ve bir şeyin niteliğini bildirmek amacıyla da kullanılır. Mesela: "Yapılan fiilin sureti şöyle şöyledir" denince, o fiilin mahiyeti anlatılmış olur. "İşin sureti şöyle şöyledir" denince de o işin niteliğinden söz edilmiş olur. Buna göre hadisi şerifte kastedilen anlam, Yüce Allah'ın Resulullah (a.s.)'a en güzel sıfatı ile tecelli ettiği anlamı olabilir. Bununla birlikte "suret" kelimesinin Resulullah (a.s.)'a nisbetle kullanılmış olması da muhtemeldir. Yani: "Ben en güzel suret üzereyken Rabbim bana geldi (tecelli etti)." Bu durumda suret kelimesini zahiri anlamda anlamak da, mahiyet (gerçeklik) ve nitelik anlamında anlamak

da mümkündür. Ancak suret kelimesinin zahiri anlamım Yüce Allah hakkında kullanmak mümkün değildir. Yüce Allah bundan çok çok uludur." (Ibnul-Esir) "Geldi (tecelli etti)": İlim adamlarının çoğunluğunun da ifade ettikleri üzere bu olay rüyada gerçekleşmiştir.

Mele-i A'la: İnsanların ileri gelenleri ve üstün mevki sahipleridir. Burada bu kelime ile Yüce Allah'a yakın (mukarrebin) melekler kastedilmiştir. Mekruhlar ile şiddetli soğuk, insanın başına gelen bir rahatsızlık kastedilmiştir. Bu gibi durumlarda kişi üzerine suyun dokunmasından rahatsız olur. Bununla su kıtlığı ve suyun az olması anlamı kastediği de söylenmiştir. Bu gibi durumda insan çok yüksek ücret ödemeden su elde edemez.

1499-Ahmed bin Hanbel (3/68) İbni Mace (1/263) 4-Kitabu'l-Mesacid ve'l-Cema'a, 19-Camilere devam etme ve namazı bekleme babı. İbni Huzeyme (21379) 25-Camilere giderek ve oralarda namaz kılarak oraları imar edenin iman sahibi olduğuna şahitlik edilmesi babı. isnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/368.

[190] 1500-Ahmed bin Hanbel (İ/368) Tirmizi (1/367-368) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 39-Sad süresiyle ilgili bab. Bu hadis sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/368-369.

[191] 1501-Ahmed bin Hanbel (11134-135) İbni Mace (1/278-279) 5-Kitabu İkameti"s-Sala ve's-Sunneti fiha, 14-Açıktan "âmin" denilmesi babı. İbni Huzeyme (11287-288) . Ezan ve kametle ilgili bablar bölümü, 138-Yahudilerin müminlerin "âmin" demelerine kıskançlık duymalarının bildirilmesi babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/112-113) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir. İsnadı basendir."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/370-371.

[192] 1502-Muvatta (1172) 3-Kitabu'l-Mesacid, 1-Namaza çağırma (ezan) hakkında gelen rivayetler babı.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/371.

[193] Fethu'l-Bari (21138)

1503-Buhari (2/137) 10-Kitabu'l-Ezan, 31-Sabah namazını cemaatle kılmanın sevabı.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/371.

[194] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/371-372.

[195] 1504-Mecme'u'z-Zevaid (2139) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/372.

[196] 1505-Mecme'u'z-Zevaid (2145) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/372.

[197] 1506-Muvatta (11133) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 3-İmamla birlikte namazı yeniden kılma (iade) babı. İsnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/373.

[198] Munteka (11132)

1507-Muvatta (11132) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 3-İmamla birlikte namazı yemden kılma (iade) babı. Nesai (2/112) 10-Kitabu'l-İmame, 53-Bir adamın yalnız basına namaz kılmasından sonra cemaatle birlikte yeniden kılması babı. Bu hadis sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/373-374.

[199] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/374.

[200]
1508-Ahmed bin Hanbel (4/215) Kavileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/374-375.
[201]
1509-Muvatta (1/133) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 3-İmamla birlikte namazı yeniden kılma (iade) babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/375.
[202]
1510-Muvatta (1/133) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 3-İmamla birlikte namazı yeniden kılma (iade) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/375-376.
[203]
1511-Buhari (2161) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 31-Güneşin batmasından önce nafile namazın kılınmayacağı babı. Müslim (11567) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrına, 51-Namaz kılmanın nehyedildiği vakitler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/376.
[204]
1512-Tirmizi (1/424-425) Ebvabu's-Salat, 163-Yalnız başına namaz kılıp sonra cemaate yetişen bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (3167) 134-Sabah
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/376-377.
[205]
Müslim (1/449) Aynı yer.
İ'la'u's-Sımen (41253-255 ve 41273-274)
1513-Müslim (11448) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 41-Namazı uygun görülen vaktinden sonraya bırakmanın mekruhtuğu ve imamın bu vakitten sonraya bırakması durumunda me'munun (cemaatten olan kişinin) ne yapacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/377-378.
[206]
'Munteka (11133)
[207]
Tehanevi (2/341)
[208]
Mecme'u'z-Zevaid (11160)
[209]
t'la'u's-Sunen (4/55)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/378-380.
[210]
1514-Mecme'u'z-Zevaid (2/68) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/380.
[211]
1515-Buhari (2/148) 10-Kitabu'l-Ezan, 37-Sabah ve akşam camiye gidenin üstünlüğü (fazileti) babı. İbni Huzeyme (2/376) 31,-Sabah ve akşam camiye gidene Yüce
Allah'ın cennette nasıl ikram hazırladığının bildirilmesi. "
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/380.
[212]
1516-Ebu Davud (1/154) Kitabu's-Salat, 9-Karanlıklarda namaza yürümek hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (11435) Ebvabu's-Salat, 165-Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle birlikte kılmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis değişik tarıklanyla ve şahitlerinin bulunması itibariyle sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/381.
[213]
1517-Mecme'u'z-Zevaid (2130) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/381.
[214]
1518-Mecme'u'z-Zevaid (2/30) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/381.
[215]
1519-Müslim (11462) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 51-Namaza yürümekten dolayı hataların silineceği ve derecelerin yükseltileceği babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/381-382.
[216]
1520-Ebu Davud (1/153) Kitabu's-Salat, 48-Namaza yürümenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/382.
[217]
1521-Ebu Davud (11152) Kitabu's-Salat, 48-Namaza yürümenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.
Hliyyin: Hafaza meleklerinin toplantısı için kullanılan bir İsimdir. Bu toplantıya iyilik sahibi salih kimselerin amelleri çıkarılır. Bunun cennetteki en yüksek yer olduğu da söylenmiştir. Yine bunun yedinci kat gök olduğu da söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/382.
[218]
Müslim (1/461) Aynı yer.
[219]
Ebu Davud (1/152-153) Kitabu's-Salat, 48-Namaza yürümenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[220]
Müslim Şerhi (51168)
1522-Müslim (11460-461) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 50-Camilere doğru çokça adım atmanın fazileti babı. İbni Huzeyme (1/230) 71-Namaz için camilere yürümenin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/383-384.
[221]
Müslim (11461) Aynı yer.
1523-Müslim (11460-461) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 50-Camilere doğru çokça adım atmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/384-385.
[222]
1524-Buhari (21139) 10-Kitabu'l-Ezan, 33-Adımlardan dolayı sevap umulması babı. Aynı şekilde: Buhari (4199) 29-Kitabu Fedaili'l-Medine, 11-Resulullah (a.s)'ın Medine'nin sıkıştırılmasından hoşlanmaması babı'nda rivayet edilmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/385.
[223]
1525-Ahmed bin Hanbel (41157) İbni Huzeyme (21374) 18-Namaza yürümek dolayısıyla iyiliklerin yazılacağının bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/385-386.
[224]
1526-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (61253, 254) Mecme'u'z-Zevaid (2131) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve iki isnadından birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/386.
[225]
1527-Mecme'u'z-Zevaid (2/37) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir."

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/386.
[226]
1528-Keşfu'l-Estar (21224) Camilere yürüme ve namazı bekleme babı. Mecme'u'z-Zevaid (2130) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/387.
[227]
1529-İbni Huzeyme (2(375, 376) 20-Sabah ve akşam camiye gidenin Allah'ın zimmetinde olduğu babı. İsnadı hasendir. Hakim (11212) Kitabu's-Salat, Camiye yürümenin fazileti.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/387-388.
[228]
1530-Buhari (2/137) 10-Kitabu'l-Ezan, 31-Sabah namazını cemaatle birlikte kılmanın fazileti babı. Müslim (11460) 5-KitabuU-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 50-Cami-lere doğru çokça adım atmanın fazileti babı. Allah'ın düşmanı; Bununla kastedilen şeytandır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/388.
[229]
1531-Ahmed bin Hanbel (2/352) Mecme'u'z-Zevaid (2/36) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Raviîeri arasında Nafi bin Süleym Kureysi vardır ki, bunu Ebu Hatem sika görmüştür. Geriye kalan raviîeri, Sahih'te isimleri geçen ravİlerdir. Bu hadis hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/389.
[230]
1532-Ahmed bin Hanbel (2/328, 453) İbni Huzeyme (2/379) 26-Namaz için camileri yurt edinmenin fazileti babı. İbni Hibban (4121) Bir kimsenin camide belli bir yeri kendine mekân edinmesinin yasaklığımn bu yeri namaz ve Allah'ın zikrinden başka bir şey için mekân edinme durumu için olduğunun bildirilmesi, Mecme'u'z-Ze-vaid'de de şöyle denmektedir: "İsnadı sahihtir. Kavileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/389.
[231]
1533-Ahmed bin Hanbel (2/307,340) İbni Huzeyme (2/374) 17-Rab Teala'mn kulunun abdestli olarak camiye yürümesinden dolayı hoşnutluk duyacağının bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/389-390.
[232]
1534-Ebu Davud (J/150) Kitabu's-Salat, 46-Cemaatin terki hakkında sert tehdidler olduğu babı. Nesai (2/106,107) 10-Kitabu'l-İtname, 48-Cemaatin terki hakkında sert tehdidler olduğu babı. Bu hadis sahihtir. Nevevi ve daha başkaları bunun sahih olduğunu söylemişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/390.
[233]
Buharı (2/141) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 34-Yatsı namazını cemaatle birlikte kılmanın fazileti babı.
Bu rivayet, Buhari'nin kitabında aynı zamanda: "Sonra da güçleri yettiği halde namaza çıkmayanların evlerini üzerlerine yakayım..." ifadesini ihtiva eden bir şekilde de nakledilmiştir. (Yayıncı)
[234]
Müslim (11451-452) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 42-Cemaatle namaz kılmanın fazileti ve ondan geri kalma hakkında sert tehdidler olduğunun bildirilmesi babı. Ebu Davud (11150) Kitabu's-Salat, 46-Cemaatin terki hakkında sert tehdidler olduğu babı.
Bu hadis (Sahihi Müslim'de) metin olarak değil de mana olarak rivayet edilmiştir. Bu hadisin metin olarak rivayeti ise Ebu, Davud'un Sünen'inde mevcuttur. (Yayınct)
[235]
1535-Buhari (2/141) 10-Kitabu'l-Ezan, 34-Yatsı namazını cemaatle birlikte kılmanın fazileti babı. Bu hadis aynı zamanda: (2/125) 10-Kitabu'l-Ezan, 29-Cemaatle namaz kılmanın gerekliliği babında da rivayet edilmiştir. Yine bir başka yerde:
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/390-391.
[236]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/392.

[237]

1536-Mecme'u'z-Zevaid (2/43) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bu hadisin bir benzerini Buharı de rivayet etmiştir ancak onun rivayetinde yer alan ifadeler farklıdır. Bu rivayet Buhari'de (131215) 93-Kitabu'l-Ahkâm, 52-Hasımların ve şüphecilerin bu hallerinin bilinmesinden sonra evlerden çıkarılmalarıJmbı'nda geçmektedir.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/392.

[238]

1537-Ahmed bin Hanbel (21292, 319) Mecme'u'z-Zevaid (2/42) Heysemi söyle söylemiştir: "BunuAhmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/392.

[239]

1538-Mecme'u'z-Zevaid (2143-44) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/393.

[240]

1539-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121271) Keşfu'l-Estar (1/228) Cemaatten geri kalanlarla ilgili bab. Mecme'u'z-Zevaid (2/40) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir ve Taberani'nin ravileri sikadırlar."

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/393.

[241]

Ebu Davud (1/118) Aynı yer. İsnadı sahihtir. Bu hadisin Müslim'in Sahih'inde Ebu Zer (r.a.)'den rivayet edilen ve mana yönünden destekleyen şahidi bulunmaktadır. Bu rivayet Müslim'de (1/448-449) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 41-Namazın uygun görülen vaktinden sonraya bırakılmasının kerahiyeti babında geçmektedir.

1540-Ebu Davud (1/118) Kitabu's-Salat, 9-İmamm namazı normal vaktinden geciktirmesi durumu ile ilgili bab.

Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/393-394.

[242]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/394.
[243]
1541-Ibni Huzeyme (3168) imama uyanların imamın arkasında namaza durmaları ile ilgili bablar bölümü, 136-Bir adamın bir namaz vaktinde (farz niyetiyle) kıldığı ilk namazının farza sayılacağının delili babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/394.
[244]
1542-Ahmed bin Hanbel (41154) Mecme'u'z-Zevaid (2/68) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Taberani de bir bölümünü rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/395.
[245]
1543-Ebu Davud (1/143) Kitabu's-Salat, Vaktin gözetilmesi konusunda müezzinin üzerine düşen görev babı. Tirmizi (11402) Ebvabu's-Salat, İmamın zimmet aldığı (ar-kasındakilerin namazlarını zimmetine aldığı) müezzinin de güven sağladığı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/395.
[246]
1544-Keşfu'l-Estar (1/181) Kitabu's-Salat, Ezanın fazileti babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/2) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve bütün ravileri sikadırlar. "
"İmam zimmeti üzerine almıştır": Yani ona uyanların namazları, onun uhdesindedir. Onların namazlarının geçerliliği de kendi namazının geçerli olmasıyla yakından irtibatlıdır. Dolayısıyla o, onların namazlarının geçerli olup olmamasını yükümlülüğüne almış olmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/395-396.
[247]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/396.
[248]
1545-Müslim (11493) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 9-MüezzInin (kamet o-kumaya) başlamasından sonra nafile bir namaza başlamanın mekruhluğu babı. Ebu Davud (2/22) Kitabu's-Salat, 5-Sabah namazının İki rek'ai sünnetini kılmadan cemaate yetişme babı. Tirmizi (2/282) Ebvabu's-Salat, 312-Namaz için kamet getirildikten sonra farzdan başka bir namazın kılınmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/116) Kitabu'l-İmame, 60-Kamet okunması sırasında (nafile) namaza durulmasının mekruhluğu babı. İbni Huzeyme (2/169) 467-Sabah namazının İki rek'at sünnetinin imam farzı kılarken kılınabileceğini söyleyenlerin aksine kamet okunduktan sonra bu iki rek'atta namazın kılınmasından nehiy babı. 'faüezzin kendine güvenilendir": Yani namaz -vakitleri konusunda ve oruç vakitleri (oruca başlama ve iftar vakitleri) konusunda müezzine güvenilmektedir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/396.
[249]
1546-Müslim (î/453) 5-Kitabu's-Salat, 45-Müezzin ezan okuduktan sonra camiden çıkmaktan nehiy babı. Nesai (2129) 7-Kitabu'l-Ezan, 40-Ezan okunduktan sonra camiden çıkma konusunda sert tehdid olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/397.
[250]
1547-Ahmed bin Hanbel (21537) Mecme'u'z-Zevaid (2/5) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/397
[251]
1548-Mecme'u'z-Zevaid (2/5) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/397-398.
[252]
1549-İbni Mace (1/302) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 35-Yağmurtu bir gecede cemaat

oluşturulması babı. İbni Huzeyme (3/80) İmama uyanların imamın arkasında namaza durmaları ile ilgili bablar bölümü, 150-Yolculukta cemaati terkin caiz olduğu ve namazın bineklerin üzerinde kılınmasının emredilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/398
[253]
1550-Ebu Davud (1/279) Kitabu's-Salat, Soğuk bir gecede cemaatten geri kalma babı.. İbni Huzeyme (3/79-80) İmama uyanların imamın arkasında namaza durmaları ile ilgili bablar bölümü. 149-Yolculukta, karanlık bir gecede cemaati terkin caiz olduğu babı. Buharı ve Müslim'in şartlarına göre isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/398-399.
[254]
1551-Ebu Davud (î/151) Kitabu's-Salat, Cemaati terketme konusunda sert tehdidler olduğu babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/399.
[255]
1552-Ebu Davud (1/22) Kitabu't-Tahare, Bir adamın tuvalet ihtiyacının olduğu sırada namaz kılıp kılmayacağı babı. Tirmİzi (1/262, 263) Ebvabu's-Salat, 108-Namaz için kamet getirildiğinde birinin tuvalet ihtiyacının olması durumunda önce tuvalete gitmesinin gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (2/65-66) Namazda yapılması mekruh olan fiillerle ilgili bablar bölümü, 357-Tuvalet ihtiyacı varken namaza durmaktan nehiy ve namaza başlamadan önce tuvalet ihtiyacım görmekle emir babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/399-400.
[256]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/400.
[257]
1553-Ahmed bin Hanbel (3/367) Ebu Ya'la (3/337) Mecme'u'z-Zevaid (2/42) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve Taberani'nin bütün ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/400.
[258]
1554-Ahmed bin Hanbel (4/220) Mecme'u'z-Zevaid (2/47) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ancak Taberani şöyle söylemiştir: "Namaz uykudan hayırlıdır (es-Salatu hayrun mine'n-nevm)" deyince "oturan için sakınca yoktur" dedi. Bunu İsmail bin Ayyaş, Yahya bin Said Ensari Medeni'den rivayet etmiştir. Onun Hicaz halkından naklettiği rivayetleri kabul görmemiştir. Bunu Taberani bir başka tarıkdan daha rivayet etmiştir ki, bu tankın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/401
[259]
1555-Ebu Davud (1/151) Kitabu's-Salat, Cemaati terketme konusunda sert tehdidler olduğu babı. Nesai (2/109-110) 10-Kitabu'l-İmame, 50-Namaz için ezan okunduğunda namazı kılmaya özen gösterilmesi babı. İbni Huzeyme (21367-368) Kita-bu'l-İkameti fı's-Salat, 7-Gözleri görmeyenler geceleyin cemaate gelmeleri durumunda haserattan ve vahşi hayvanlardan korksalar da onlara cemaate gelmelerinin emredilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/402.
[260]
1556-Müslim (11452) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 43-Ezanı duyanın camiye gelmesinin gerektiği babı. Nesai (21109) 10-Kitabu'l-İmame, 50-Namaz için ezan okunduğunda namazı kılmaya özen gösterilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/402.
[261]
1557-Muvatta (1/172) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 24-Namazîa ilgili genel hüküm-. ler babı. Buharı (1/519) 8-Kitabu's-Salat, 46-Evlerde mescidler babı. Müslim (11455) 5-Kitabu'l-Mesacid ve

Mevadi'i's-Salat, 47-Bir mazeret dolayısıyla cemaatten geri kalmaya mazeret olduğu babı. Nesai (2/80) 10-Kitabu'l-îmame, 10-Göz-leri görmeyenin imamlığı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/402-403.
[262]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/403.
[263]
1558-Mecme'u'z-Zevaid (2/41) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/403.
[264]
Müslim (J/465) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 53-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı.
1559-MüslÎm (11465) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Saİat, 53-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı. Ebu Davud (î/159) KÎtabu's-Salat, 60-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı. Tirmizi (1/458-459) Ebvabu's-Salat, 174-Kimin imamlığa en lâyık olduğu hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/407-408.
[265]
Müslim Şerhi (51172)
[266]
Müslim Şerhi (5/173)
[267]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/408-409.
[268]
1560-Müslim (1/464) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 53-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı. Nesai (2/76) 10-Kitabu'l~İmame, 2-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/409-410.
[269]
1561-Ahmed bin Hanbel (31475) Keşfu'l-Estar (J/230) İmamlık babı. Mecme'u'z-Ze-vaid (2/63) Heysemi şöyle söylemiştir: "Amr bin Ebih'in hadisinin Sahih'te yer aldığını, bu hadisinin de atlılardan nakledildiğini belirtirim."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/410.
[270]
1562-Mecme'u'z-Zevaid (2/65-66) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri. Snhih't etmi§tir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/410.
[271]
Müslim (11466) Aynı yer.
[272]
Müslim, aynı yer.
[273]
Müslim, aynı yer.
[274]
Nesai (218-9) 7-Kitabu'l-Ezan, 7-Yoiculukta yalnız başlarına namaz kılanların ezan okumaları.
[275]
Tirmizi (1/399) Ebvabu's-Salat, 151-Yolculukta ezan hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (11161) Kitabu's-Salat, 60-İmamlığa kimin en lâyık olduğu babı.
[276]
Ebu Davud, aynı yer. İbni Huzeyme (1/206) 48-Yolculukta ezan okumakla ve kamet getirmekle emir babı. Bu rivayeti özet halinde veren haberin bildirilmesi babı.
1563-Buhari (2/111) 10-Kitabu'l-Ezan, 18-Yolcuların cemaat oluşturmaları durumunda ezan okumaları ve kamet getirmeleri babı. Müslim (1/465-466) 5-Kitabu'l-Mesa-cid ve Mevadi'i's-Salat, 53-Kimin imamlığa en lâyık olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/411-412.

[277] Müslim Şerhi (5/172)

[278] Fethu'l-Bari (2/172)

[279] Fethu'l-Bari (2/171)

[280] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/412-413.

[281] 1564-Ebu Davud (1/162-163) Kitabu's-Salat, 65-Ziyaretçinin imamlığı babı. Tİrmizi (2/187) Ebvabu's-Salat, 264-Bir topluluğu ziyaret edenin onlara namaz kıldırmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/414.

[282] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/414.

[283] 1565-Buhari (8/22) 64-Kitabu'l'Meğazi, 52-Resulullâh-(a.s.)'m fetih zamanında Mekke'deki yeri ile ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/415-416.

[284] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/416.

[285] 1566-Tirmizi (5/156-157) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 2-Bakara suresinin ve Ayete'l-kursi'nin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (3/5) 31-Kur'an-ı Kerim'den daha çok sey ezber bilmekle imamlığa hak kazanma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/416-417.

[286] Ebu Davud (1/160) Aynı yer.

[287] Buhari (131167) 93-Kitabu'l-Ahkam, 25-Azatlının (kölelikten azad edilmiş birinin) kadılığa ve amilliğe (devlet görevine) getirilmesi babı.
1567-Buhari (11184) İO-Kitabu'l-Ezan, 54-KÖlenin ve mevlanın (azatlının) imamlığı babı. Ebu Davud (i/160) Kitabu's-Salat, 60-İmamlığa kimin daha lâyık olduğu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/417

[288] 1568-Buhari (2/188) 10-Kitabu'l-Ezan, 56-Fitneye bulaşanın ve bidatçinin imamlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/418.

[289] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/418-419.

[290] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/419.

[291] 1570-Buhari (1/184) 10-Kitabu'l-Ezan, 54-Kölenin ve mevlanın (azatlının) imamlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/419.

[292] 11571~Ebu °aVUd (lll62) Kitabu's-Salat, 64-Körün imamlığı babı. İsnadı basendir
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/419-420.

[293] 1572-Mecme'u'z-Zevaid (2/65) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Yala ve Evsafta
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/420.

[294] 1573-Mecme'u'z'Zevaid (2165) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de

rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/420-421.
[295]
1574-İbni Huzeyme (3/89) Salatu'n-Nisa fi'l-Cema'a, 168-Kadımnfarz bir namazda kadınlara imamlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/421.
[296]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/421-422.
[297]
Buhari (2/200) 10-Kitabu'l-Ezan, 63-İmamımn okumayı uzatmasından dolayı ondan şikâyetçi olma babı.
[298]
Ebu Davud (11210) Kitabu's-Salat, 127-Namazı hafif tutma babı.
1575-Buhari (101515) 78-Kitabu'l-Edeb, 74-Belirtilen sözü te'vil amacıyla veya bilmeden söyleyenin kâfirliğine hükmedilmeyeceği görüşünde olanlar babı. Müslim (11339) 4-Kitabu's-Salat, 36-Yatsı namazında okuma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/422-423.
[299]
İ'la'u's-Sunen (2/59)
[300]
İ'la'u's-Sunen (2/52)
[301]
Umdetu'l-Kari (2/773)
[302]
Zeyla'i, Nasbu'r-Râye (2/53)
[303]
Fethu'l-Bari (2/197)
[304]
Fethu'l-Bari (2/196-197) İ'la'ıı's-Sunen (4/257-264)
[305]
Tabakâtu'l-Hanabile, sh.53, Nasbu'r-Râye, 2/52'den alınarak.
[306]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/423-427.
[307]
Müslim (1/341) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamların namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolunduklart babı.
[308]
Müslim, aynı yer.
[309]
Müslim, aynı yer.
1576-Muvatta (1/134) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 4-Cemaatle kılınan namazda amel babı. Buharı (2/199) 10-Kitabu'l-Ezan, 62-Bir kimsenin yalnız başına namaz kılarken istediği kadar uzatabileceği babı. Ebu Davud (11211) Kitabu's-Salat, 127-Namazı hafif tutma babı. Nesai (2194) 10-Kitabu'l-İmame, 35-Namazı hafif tutma konusunda imamın görevi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/427-428.
[310]
1577-Buhari (13/136) 93'-Kitabu'l-Ahkâm, 13-Yargıcın hiddetli iken hüküm veya fetva verip veremeyeceği babı. Müslim (1/340) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamların namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolundukları babı. İbni Huzeyme (3/49) imama uyanların imamın arkasında namaza durmaları ile ilgili bablar bölümü, 11-İmamın, kendine uyanları bıktırma veya uzaklaştırma korkusundan dolayı namazı uzatmaktan nehyedilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/428.

[311]
1578-Mecme'u'z~Zevaİd (1/316) Kitabu's-Salat, Sabah namazının vakti babı. Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/429.
[312]
1579-Ahmed bin Hanbel (3/158) Ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/429.
[313]
1580'Ahmed bin Hanbel (41257) Ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/429.
[314]
1581-Ahmed bin Hanbel (51218,219) Ebu Ya'la (3/31)Mecme'u'z-Zevaid (2/70) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/429-430.
[315]
1582-Ahmed bin Hanbel (2/26) Nesai (2/95) 9-Kitabul-Kıble, 36-İmama namazı uzatması için ruhsat. İbni Huzeyme (3/48) İmama uyanların imamın arkasında namaza durmaları ile ilgili bablar bölümü. 112-İmamın namazı uzatmış olmamak için okuyacağı miktar. İsnadı basendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/430.
[316]
1583-Ahmed bin Hanbel (51225) Mecme'u'z-Zevaid (2/70) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ra-vileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/430.
[317]
Ebu Davud (1/146) Kitabu's-Salat. Ezan okuma karşılığında ücret alma babı. Nesai (2/23) 7-Kitabu'l-Ezan, 32-Ezan okuması karşılığında ücret almayan müezzin görevlendirilmesi babı.
1584-Müslim (11341) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamlann namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolundukları babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/431.
[318]
1585-Mecme'u'z-Zevaid (2/72) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/431.
[319]
1586-Keşfu'l-Estar (11237) Kitabu's-Salat, İnsanlara imamlık edenin namazı hafif tutması gerektiği babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/73) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bezzar da bir kısmım rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/432.
[320]
Müslim (11342) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamların namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolundukları babı.
[321]
Buhari (2/202) 10-Kitabu'l-Ezan, 65-Çocuk ağlaması dolayısıyla namazı hafif tutma babı.
[322]
Müslim (1/342) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamların namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolundukları babı.
[323]
Fethu'l-Bari (2/202)
1587-Buhari (2/202) 10-Kitabu'l-Ezan, 65-Çocuk ağlaması dolayısıyla namazı hafif tutma babı. Müslim (11343) 4-Kitabu's-Salat, 37-İmamların namazı tam olarak kılmakla birlikte hafif tutmakla emrolundukları babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/432-433.
[324]
Akzab Suresi: 43
[325]
el-Feyz (3/17)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/433-434.
[326]
1588-Buhari (2/201-202) 10-Kitabu'UEzan, 65-Çocuk ağlaması dolayısıyla namazı hafif tutma babı. Ebu Davud (11209) Kitabu's-Salat, 126-Ortaya çıkan bir durumdan dolayı namazı hafif tutma babı. Nesai (2195) 10-Kitabu'l-İmame, 35-Namazı hafif tutma konusunda imamın görevi.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/434.
[327]
1589-Buhari (2/116) 10-Kitabu'l-Ezan, 20-Bir kimsenin "Namazı kaçırdık" demesi babı. Müslim (11421) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 38-Namaza vakar ve sekİ-net ile gitmenin müstehablığı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/434-435.
[328]
Müslim (î/421) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 38-Namaza vakar ve sekinet ile gitmenin müstehablığı babı.
[329]
Müslim (1/421) Aynı yer.
[330]
Müslim, aynı yer.
1590-Buhari (2/117) 10-Kitabu'l-Ezan, 21-Namaza koşulmayacağı, sekinet ve vakar ile gidileceği babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/435.
[331]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/436.
[332]
Ebu Davud (1/182) Kitabu's-Salat, 101-Safa girmeden önce rüku eden bir kimseyle ilgili bab.
1592-Buhari (2/267) 10-Kitabu'l-Ezan, 114-Safa girmeden önce rükuya gidilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/436-437.
[333]
Subulu's-Selâm (2/34)
[334]
İ'la'u's-Sunen (4(299)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/437.
[335]
1593-Muvatta (1/165) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 21-İmam rükuda İken gelen birinin ne yapacağı babı. Zeyd bin Sabit'in uygulaması ile ilgili rivayetin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/438.
[336]
Î'la'u's-Sunen (4/310)
1594-Mecme'u'z-Zevaid (2196) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve raviİeri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/438.
[337]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/438-439.
[338]
1595-İbni Huzeyme (3/9-10) 38-Baş imamın (yani yönetici durumundaki imamın) yönettiği kişilerden birinin halka imamlık etmesi durumunda onun arkasında namaz kılmasına ruhsat olduğu babı. Bu hadis sahihtir. 1)

Gıpta: Gıpta edilen kişideki gıpta edilen durumun gitmesini istemeden, o halin kendinde de olmasını arzulamaktır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/439.
[339]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/440.
[340]
1596-Ibni Huzeyme (3147) 108-İmama uyanın, ayakta duruşta ve oturuşta imamdan öne geçmesinden nehiy babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/440.
[341]
Müslim (1/304) Aynı yer.
[342]
Nesai (2/96, 97) 10-Kitabu'l-lmame, 38-İmamdan öne geçme babı.
1597-Mûslim (11303,304) 4-Kitabu's-Salat, 16-Namazda teşehhüd babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/441-442.
[343]
el-Muhezzeb (1187)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/443.
[344]
Müslim, aynı yer,
[345]
Nevevi, Müslim Şerhi (11177)
[346]
Buradaki Kahd İsminin Fehd olarak yazılısı yanlıştır. Bu isim meftuh kâf ile başlamaktadır.
[347]
Hazimi, el-İ'tibar (113)
[348]
İ'la'u's-Sunen (4/239-242)
1598-Buhari (21290) 10-Kitabu'l-Ezan, 128-Secdeye gidilirken tekbir getirilerek secdeye kapanılacağı babı. Müslim (1/308) 4-Kitabu's-Salat, 19~İmama uyanın imamın hareketlerine göre hareket etmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/443-446.
[349]
1599-Ebu Davud (1/246) Kitabu's-Salat, 171-İmamın arkasında "âmin" deme babı. İbni Mace (1/278) 5-Kiîabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 14-"Amin" sözünü açıktan söyleme babı. Darekutni'nin Sünen'i. (11335) Namazda Fatiha suresinin okunmasından sonra "âmin" denmesi ve bu sözün açıktan söylenmesi babı. Beyhaki, Su-nenu'l-Kebir (2158) Kitabu's-Salat, İmamın "âmin" sözünü açıktan söylemesi babı. Hakim bunun sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/446.
[350]
İ'la'u's-Sunen (21211)
[351]
Tenvirul-Hevalik (1191)
[352]
Cevheru'n-Nakiyy (İ/132)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/446-447.
[353]
1600-Tirmizi (2/485-486) Ebvabu's-Salat, 414-İmam secdede iken ona yetişen bir kimsenin ne yapacağı hakkında bildirilenler babı. Bu rivayet aynı şekilde İbni Ebi Şeybe tarafından sahih muttasıl (kesintisiz) bîr isnadla mana yönünden rivayet edilmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/448.
[354]
Kitabu's-Sehv (2/141-142) 11-Kitabu'l-İftitah, 30-Yüce Allah'ın: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet olunasınız." sözünün yorumu babı.

1601-Ebu Davud (1/168) Kitabu's-Salat, 74-İmama uyana imamı izlemesi konusunda nelerin emredildiği babı. İbni Mace (1/309) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 41-Rüku \e secdede imamın önüne geçmekten nehiy babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/448.
[355]
1602-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/309) Mecme'u'z-Zevaid (2/79) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/449.
[356]
1603-Keşfu'l-Estar (11233) Kitabu's-Salat, İmama uyanın fiillerinin imamdan sonra olması babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/78) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/449.
[357]
1604-Buhari (2/182) 10-Kitabu'l-Ezan, 53-îmamdan önce kafasını kaldıranın işlediği günâh babı. Müslim (î/320) 4-Kitabu's-Salat, 25-Rükuda, secdede ve benzerlerinde imamın önüne geçmenin haramlığı babı. Ebu Davud (11169) Kitabu's-Salat. İmamdan önce kalkan veya ondan önce (rüku veya secdeye) kapanana karşı sert tehdid olduğu babı. Tirmizi (2/475) Ebvabu's-Salat, 409-İmamdan önce başını kaldırana karşı gelen sert tehdidler babı. Nesai (2/96) ÎO-Kitabu'l-İmame, 38-İmamdan öne geçme babı. İbni Mace (1/308) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 41-Rüku ve secdede imamın önüne geçmekten nehiy babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/449-450.
[358]
Müslim (11345) Aynı yer.
[359]
Müslim (1/345) Aynı yer.
[360]
Ebu Davud (İl 168) Kitabu's-Salat, 74-İmama uyanın imamı izlemekle emrolunduğu babı.
[361]
Ebu Davud (1/168) Aynı yer.
[362]
Ebu Davud (1/168) Aynı yer.
1605-Buhari (21295) 10-Kitabu'l-Ezan, 133-Yedi organ üzere secde edilmesi babı. Müslim (11345) 4-Kitabu's-Salat, 39-İmamın izlenmesi ve namazın fiillerinin ondan sonra yapılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/450-451.
[363]
1606-Müslim (11345) 4-Kitabu's-Salat, 39-İmamın izlenmesi ve namazın fiillerinin ondan sonra yapılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/451.
[364]
1607-Nesai (21156) ll-Kitabu'l-İftiîah, 41-Sabah namazında Rum suresinin okunması babı. Bu hadis basendir. Suyuti'nin Cami'u'l-Kebir'inde ifade edildiğine göre bunu Abdurrezzak, Ahmed bin Hanbel, Beğavİ, Taberani ve Beyhakİ mana yönünden rivayet etmişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/451-452.
[365]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/452.
[366]
Ebu Davud (1/238) Aynı yer. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
1608-Ebu Davud (1/238) 162-Namazda imama hatırlatmada bulunulması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/452.
[367]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/452-453.

[368]
1609-Ebu Davud (1/239) 162-Namazda imama hatırlatmada bulunulması babı. isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/453.
[369]
1610-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121313) Mecme'ite-Zevaid (2170) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/453-454.
[370]
1611 -Mecme'u'z-Zevaid (2/111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/454.
[371]
1612-Mecme'u'z-Zevaid (21111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/454.
[372]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/454-455.
[373]
1613-Muvatta (1/84) 3-Kitabu's-Salat, 8-Fatiha suresi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (2/124) Ebvabu's-Salat, 232-İmamın Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuması durumunda imamın arkasında bir şey okumamak gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahihtir." Hadisin metninde geçen: "yekunu (olur)" kelimesi, Tirmizi'nin yazmasında geçmekte ancak Muvatta'da geçmemektedir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/455.
[374]
1614-Ebu Ya'la (5/187-188) Müellif: "İsnadı iyidir" demiştir. (Hadisin ravilerinden olan) Mahled bin Hasen bin Ebi Zemil hakkında İbni Ebi Hatim: "Saduktur (doğru sözlüdür, sikadan sonra gelen derece)" demiştir. Nesai ise onun hakkında: "Pek sakıncalı değildir (lâ be'se bih, saduktan sonra zayıftan önce gelen derece)" demiştir. İbni Hibban ve Mesleme de onu sika görmüşlerdir. Bkz. Tarihu Bağdad (13/175-176) Mecme'u'z-Zevaid (2/110) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/455-456.
[375]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/456.
[376]
1615-Ahmed bin Hanbel (51410, 4/236) Mecme'u'z-Zevaid (21111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/456.
[377]
1616-Ahmed bin Hanbel (51345) Mecme'u'z-Zevaid (2/109) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/456-457.
[378]
1617-Ahmed bin Hanbel (11451) Ebu Ya'la (81423) Keşfu'l-Estar (11239) Bunlar (yani Ebu Ya'la ve Kegu'l-Estar müellifi İbni Hibban): "Bunu bu şekliyle Yunus'tan başkasının rivayet ettiğini bilmiyoruz" demişlerdir. Mecme'u'z-Zevaid (2/110) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Bezzar rivayet etmişlerdir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/457.
[379]
1618-Mecme'u'z-Zevaid (21110-111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de

ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/457

[380] 1619-Nesai (21142) 11-Kitabu'l-İftitah, 31-İmama uyanın imamın okumasıyla yetinmesi babı. isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/458.

[381] Tirmizi (2/116-117) Ebvabu's-Salat, 232-İmamın Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuması durumunda imamın arkasında bir sey okumamak gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Ubade'nin hadisi hasendir." Ebu Davud (11217) Kitabu's-Salat, 136-Namazında Fatiha suresini okumayanla ilgili bab.

[382] Nesai (21141) 11-Kitabu'l-İftitah, 29-İmamın Fatiha suresini açıktan okuduğu yerde onun arkasında Fatiha suresini okuma babı. Bazıüim adamları bu hadisin sahihliği konusunda bazı tenkidlerde bulunmuşlardır.
1620-Ebu Davud (1/217-218) Kitabu's-Salat, 136-Namazında Fatiha suresini okumayanla ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/458-459.

[383] Ebu Davud (11219) Kitabu's-Salat, 136-Namazında Fatiha suresini okumayanla ilgili bab.

[384] Ebu Davud (1/219) Aynı yer.

[385] Ebu Davud (1/219) Aynı yer. İsnadı sahihtir.
1621-Muvatta (1186) 3-Kitabu's-Salat, 10-îmamın açıktan okuduğu yerde onun arkasında bir şey okumama babı. Ebu Davud (1/218) Kitabu's-Salat, 136-Namazında Fatiha suresini okumayanla ilgili bab. Tirmizi (2/118-119) Ebvabu's-Salat, 232-İma-mın Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuması durumunda imamın arkasında bir şey okumamak gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasendir." Nesai (2/140-141) 11-Kitabu'l-İftitah, 28-îmamın açıktan okuduğuyer-de onun arkasında bir şey okumama babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/460-461.

[386] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/461.

[387] Müslim (1/298) Aynı yer.

[388] Ebu Davud (11219) Kitabu's-Salat, 137-İmamın açıktan okumadığı yerde imama uyanın Kur'an-ı Kerim okuyabileceği görüşünde olanlar babı. Nesai (21140) 11-Kitabu'l-Iftitah, 27-Imamın açıktan okumadığı yerde onun arkasında bir şey okumama babı. 1623-Muvatta (1186) 3-Kitabu's-Salat, 10-İmamın açıktan okuduğu yerde onun arkasında bir şey okumama babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/461.

[389] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/462.

[390] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/462.

[391] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/462.

[392] Tirmizi (2128) Aynı yer.

[393] Ebu Davud (1/246) Kitabu's-Salat, 171-İmamın arkasında "âmin" deme babı.

[394] Ebu Davud (11246) Aynı yer.

1624-Tirmizi (2/27) Ebvabu's-Saiat, 184-"Amin" deme hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı basendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/462-463.

[395] İ'la'u's-Sunen (21216)

[396] A'raf Suresi: 55

[397] İ'la'u's-Sunen (21219)

[398] İ'la'u's-Sunen (2/220-223)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/463-465.

[399] Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/465.

[400] 1625-Ahmed bin Hanbel (2/233) Nesai (2/144) 11-Kitabu'Uftitah, 33-İmamın "âmin" sözünü açıktan söylemesi babı. Darimi (1/284) 38-"Amin" demenin fazileti babı. Tertibu'l-İhsan (31146) Kitabu's-Salat, Kişinin namazında "âmin" demesiyle geçmiş günâhlarının bağışlanabileceğinin bildirilmesi babı. Mecme'u'z-Zevaid (21113) Farklı ifadelerle.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/465-466.

[401] 1626-Ebu Davud (11246) Kitabu's-Salat, 171-İmamın arkasında "âmin" deme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/466.

[402] Nesai (2/144) 11-Kitabu'l-İftitah, 23-İmamın "âmin" sözünü açıktan söylemesi babı.
1627-Buharİ (12262) 10-Kitabu'l-Ezan, 11'imamın "âmin" sözünü açıktan okuması babı. Müslim (1/307) 4-Kitabu's-Salat, 18-"Semi'allahu...", "Rabbena leke'l-hamd" ve "âmin" deme babı. Ebu Davud (1/246) Kitabu's-Salat, 171-İmamın arkasında "âmin" deme babı. Tirmizi (2/30) Ebvabu's-Salat, 185-"Amin" demenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21143) 11-Kitabu'l-İftitah, 23-İmamın "âmin" sözünü açıktan söylemesi babı. İbni Mace (î/277) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 14-"Amin" sözünü açıktan söyleme babı.
"Amin demede beni geçme": "Amin" sözünün iki okunuş sekli vardır: Medd ve kasr ile (yani m'den sonraki i harfini uzatarak ve uzatmadan). Anlamı ise: "Allah'ım! Benim duamı kabul eyle.'" dir. Bunun: "Böyle olsun" anlamına geldiği de söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/466-467.

[403] 1628-Ahmed bin Hanbel (6/135) İbni Mace (1/278)J-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 14-"Amin" sözünü açıktan söyleme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/467.

[404] Buhari (5/300) 35-Kitabu's-Sulh, 3-îmamın arkadaşlarına: "Bizi götürün aralarını düzeltelim" demesi babı.

[405] Ebu Davud(11248) Kitabu's-Salat, 172-Namazda elçırpma babı. Ebu Davud söyle söylemiştir: "İsa bin Eyyub söyle söyledi: "El çırpmak kadınlar içindir. Yani iki parmağıyla sol elinin üzerine vurur."
1629-Buhari (3187-88) 21-Kitabu'l-Amelfi's-Sala, 16-Ortaya çıkan bir durumdan dolayı namazda elleri kaldırma babı. Müslim (11316) 4-Kitabu's-Salat, 22-İmamın geç kalması, cemaatin de bir kargaşanın çıkmasından korkmaması durumunda kendilerine namaz/kıldıracak birini Öne geçirmeleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/467-469.

[406] Nevevi, Müslim Şerhi (4/144-146)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/469-471.

[407]
1630-İbni Huzeyme (3/11) 39-Bir adamın, devlet başkanının emriyle ona imamlık etmesi babı. İsnadı sahihtir. Bu olay Resulullah (a.s.)'ın vefat ettiği hastalığı esnasında meydana gelmişti.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/471.
[408]
1631-Ebu Davud (1/224) Kitabu's-Salat, 143-Kişinin başını rükudan kaldırdığında ne diyeceği babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/471-472.
[409]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/472.
[410]
Müslim, aynı yer.
[411]
Müslim, aynı yer.
[412]
Nesai (1/275) 6-Kitabu'l-Mevakit, 30-Namazın bir rek'atına yetişenle, ilgili bab.
1632-Buhari (2157) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 29-Namazın bir rek'atına yetişenle ilgili bab. Müslim (1/424) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 30-Namazın bir rek'atına yetişenle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/472-473.
[413]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/473.
[414]
Ebu Davud (1/236) Kitabu's-Salat, 155-İmam secde halindeyken cemaate yetişen bir kimsenin ne yapacağı babı.
[415]
Muvatta (İlli) 1-Kitabu Mevakiti's-Sala, 3-Namazın bir rek'atına yetişenle ilgili bab.
1633-Buhari, aynı yer. Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/473-474.
[416]
1634-Muvatta (II10) 1-Kitabu Mevakiti's-Sala, 3-Namazın bir rek'atına yetişenle ilgili bab. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/474
[417]
1635-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/311) Mecme'u'z-Zevaid (2/76) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/474
[418]
1636-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91315) Mecme'u'z-Zevaid (2/76) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/474.
[419]
1637-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/322) Ravilertsikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/475.
[420]
Müslim (11314) 4-Kitabu's-Salat, 21-İmamın hastalık, yolculuk veya daha başka bir mazeretinin ortaya çıkması durumunda yerine bir başkasına geçirmesi babı.
[421]
İ'la'u's-Sunen (41339-242)
1638-Buhari (2/173) 10-Kitabu'l-Ezan, 51-İmam kendisine uyulmak içindir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/475-476.
[422]
1639-Ebu Davud (1/163) Kitabu's-Salat, 66-Cemaatin namaz kıldığı yerden daha yüksek bir yerde

namaza duran imamla ilgili bab. Şerhu's-Sunne'nin tahkikçisinin söylediği üzere bu hadisin senedinde bilinmeyen bir ravi bulunmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/476-477.
[423]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/477.
[424]
Bu, Ebu Davud'un rivayetidir.
[425]
Buharı (J/486) 8-Kitabu's-Salat, 18-Satıhlarm, minberin ve ağacın üzerinde namaz kılma babı.
[426]
1640-Müslim (11386-387) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 10-Namazda bir veya iki adım atmanın caiz olduğu babı. Ebu Davud (1/283) Kitabu's-Salat, 220-Min-ber edinme babı. Nesai (2/57) 8-Kitabu'l-Mesacid, 45-Minber üzerinde namaz kılma babt.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/477-479.
[427]
1641-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/361) Mecme'u'z-Zevaid (2/67) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'derivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/479.
[428]
Fethu'l-Bari (2/331)
[429]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/479.
[430]
Buhari (2/349) lÖ-Kitabu'l-Ezan, 163-İnsanların ilim sahibi imamın kalkmasını beklemeleri babı.
[431]
Nesai (3/67) 13-Kitabu's-Sehv, 77-İmamın selâm ve kalkış arasında bir süre oturması babı.
[432]
Ebu Davud (11273) Kitabu's-Salat, 202-Namazdan kadınların erkeklerden önce dağılmaları babı.
1642-Buhari (2/352) 10-Kitabu'l-Ezan, 167-Kadınların erkeklerin arkalarında namaz kılmaları babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/480.
[433]
1643-Ahmed bin Hanbel (4/285) Kesfu'l-Estar (11246-247) Mecme'u'z-Zevaid (2191) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/481.
[434]
1644-Ahmed bin Hanbel (51262) Mecme'u'z-Zevaid (2191) Heysemi söyle söylemiştir:
"Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/481-482.
[435]
Müslim, aynı yer.
1645-Müsiim (11326) 4'Kitabu's-Salat, 28-Safîann düzeltilmesi ve doğrultulması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/482.
[436]
Buhari (21139) 10-Kitabu'l-Ezan, 32-Oğle namazının biraz serinliğe bırakılmasının fazileti babı.
1646-Buhari (21208) 10-Kitabu'l-Ezan, 73-Birinci saf babı. Müslim (11325) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi, doğrultulması ve sırasıyla ilk safların fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/482-483.
[437]
1647-Nesai (1/92-93) 10-Kitabu'l-İmame, 29-Birinci safın ikincisine üstünlüğü. Bu hadis sahihtir. İbni Huzeyme (3/27) 70-Resulullah (a.s.)'m ilk ve ikinci saflar için istiğfar ettiğinin bildirilmesi babı. Hakim (11214) Kitabu's-Salat. Hakim söyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/483.

[438]
1648-Ebu Davud (1/181) Kitabu's-Salat, 96-Safta imamın arkasına durmaları müstehab olanlar ve arkada kalmanın mekruhluğu babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/483-484.
[439]
1649-Müslim (11323) 4-Kitabu's-Salat, 28-Saflann düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Ebu Davud (J/181) Kitabu's-Salat, 96-Safta imamın arkasına durmaları müs-tehab olanlar ve arkada kalmanın mekruhluğu babı. Bu hadisin Ebu Davud tarafından rivayet edilen şekli: "Benim arkamda akıl sahipleri dursunlar" diye başlamaktadır. Bu ifadeden önceki sözler ise onun rivayetinde geçmemektedir. Nesaİ (2/87-88) 10-Kitabu'l-İmame, 23-İmamın arkasında sonra onların arkalarında kimlerin duracakları babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/484.
[440]
Tirmizi (1/442) Aynı yer. Tirmizi söyle söylemiştir; "Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'un hadisi kasen, sahih, garip bir hadistir."
1650-Müslim (11323) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Ebu Davud (11180-181) Kitabu's-Salat, 96-Safta imamın arkasına durmaları müstehab olanlar ve arkada kalmanın mekruhluğu babı. Tirmizi (1/440-441) Kitabu's-Salat, 168-Resulullah (a.s.)'ın arkasında akıl ve olgunluk sahiplerinin durmasını istediği hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/484-485.
[441]
1651-İbni Huzeyme (3/33) 79*Akıl ve olgunluk sahiplerinin birinci safa daha lâyık olduklarının çünkü Resulullah (a.s.)'ın onların kendisinin arkasında durmalarını istediğinin bildirilmesi babı. İsnadı hasendir,
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/485-486.
[442]
Müslim (11531) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua edilmesi babı.
[443]
Ebu Davud (11166) Kitabu's-Salat, 68-İmamın oturarak namaz kıldırması babı.
[444]
Müslim (11525-526) 6-Kitabu Salati'UMusafirin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua edilmesi babı.
[445]
Bu rivayeti Kutubi Sinede araştırdık ancak bulamadık. Ancak bu rivayet: Ahmed bin Hanbel'in Mûsned'i (l/268)'nde geçmektedir, (Yayıncı)
[446]
Müslim (11531) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua edilmesi babı. Bu rivayetler uzun binhadisinparçalarıdır. Bu uzun hadisin çok sayıda rivayeti ve değişik rivayet tankları bulunmaktadır ve Kutubi Sittede yer almıştır.
1652-Buhari (21211) 10-Kitabu'l-Ezan, 77-Kişinin imamın sol yanında durması ve imamın onu arkasına geçirmesi durumuyla ilgili bab. Müslim (1/528) 6-Kitabu Sala-ti'l-Musafırin ve Kasriha, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua edilmesi babı. Ebu Davud (11166) Kitabu's-Salat, 68-İmamın oturarak namaz kıldırması babı. Tirmizi (11451-452) Ebvabu's-Salat, 171-Kendisiyle beraber bir başkası namaz kıldıran bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2187) 10-Kitabu'l-lmame, 22-Imama uyanın çocuk olması durumunda imamın nerede duracağı babı. İbniMace (11312) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Suneti fiha, 44-Cemaatin iki kişi olması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/486-487.
[447]
1653-Kesfu'l-Estar (11247-248) İmamın sağ yanında durmaya başlamak babı. Kavileri sikadırlar. Mecme'u'z-Zevaid (2195) Hey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/487.

[448]
1654-Ebu Davud (11167) Kitabu's-Salat, 71-İmamın selâmdan sonra yana çekilmesi babı. İsnadı sahihtir. İbni Huzeyme (3/28) 73-İmama uyanın safın sağ tarafına durmasının müstehablığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/487.
[449]
1655-Muvatta (1/134) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a 4-Cemaatle kılınan namazda amel babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/487-488.
[450]
1656-Muvatta (11154) 9-Kitabu Kasri's-Sala, fı's-Sefer, 9-Kuşluk namazı ile ilgiti rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/488.
[451]
1657-Ebu Davud (1/181) Kitabu's-Salat, 97-Çocuklann saftaki yerleri babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/488-489.
[452]
1658-Nesai (21104) ÎO-Kitabu'l-İmame, 44-Biri adam, biri çocuk ve biri kadın olmak üzere üç kişiden oluşan bir cemaatla ilgili bab. Neylu'l-Evtar'da ravilerİnin sika oldukları söylenmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/489.
[453]
Müslim (11458) Aynı yer.
[454]
Ebu Davud (11165-166) Kitabu's-Salat, 69-Biri birine imamlık eden iki adamın nasıl duracakları babı.
[455]
Ebu Davud (11166) Aynı yer.
[456]
Nesai (2/86) 10-Kitabu'l-İmame, 20-Cemaatin iki adam ve iki kadın olması durumuy-. la ilgili bab.
1659-Müslim (1/457) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 48-Nafile namaz için cemaat oluşturmanın caiz olduğu babı. Nesai ($118) 10-Kitabu'l-İmame, 62-Safın arkasında yalnız basına namaz kılan babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/489-490.
[457]
1660-Tirmizi (1/452-453) Ebvabu's-Salat, 172-İki adamla birlikte namaz kılan bir adam hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu konuda Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'dan, Cabir bin Abdullah (r.a.)'tan ve Enes bin Malik (r.a.)'ten hadisler rivayet edilmiştir, İlim adamlarına göre de bu şekilde amel edilmesi gerekmektedir. İlim adamları şöyle söylemişlerdir: "Eğer üç kişi olurlarsa cemaati oluşturan iki adam imamın arkasında durur."
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/490.
[458]
İ'la'u's-Sunen (4/217)
[459]
Fethu'l-Barİ (21191)
[460]
Fethu'l-Bari (2/190)
[461]
Meraki'l-Felah sh. 177
[462]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/490-492.
[463]
1661-Müslim (1/326) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğruitulması babı. Ebu Davud (11181) Kitabu's-Salat, 98-Kadınlann safları ve birinci saftan geriye kalmanın kerahiyeti babı. Tirmizi (11435-436) Ebvabu's-Salat, 166-Birinci safin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2193-94) 10-Kitabu'l-Ezan, 32-Kadınların saflarının hangisinin daha hayırlı ve erkeklerin saflarının hangisinin daha fena olduğunun bildirilmesi babı,

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/492.
[464]
1662-Ibni Huzeyme (3128) İmama uyanların imamın arkasında durmasıyla ilgili bablar bölümü, 72-Erkeklerin ve kadınların saflarının hangisinin daha hayırlı olduğunun bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/492-493.
[465]
el-Feyz (31487)
[466]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/493.
[467]
Müslim (11324) 4-Kitabu's-Satat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Bu rivayet Buhari'de de: "Saflarınızı tam yapın" yerine "Saflarınızı doğrultun" ifadesiyle geçmektedir. Bu rivayet Buhari'de: (21207) 10-Kitabu'l-Ezan 71-Kamet getirilmesi esnasında ve daha sonra safların düzeltilmesi babı'nda geçmektedir.
[468]
Buhari (21208) 10-Kitabu'l-Ezan, 72-Safların düzeltilmesi esnasında imamın insanlara dönmesi babı.
[469]
Buhari (2/211) 10-Kitabu'l-Ezan, 76-Safta omuzun omuza ve ayağın ayağa değmesi babı.
[470]
Ebu Davud (11179) Kitabu's-Salat, 94-Safların düzeltilmesi babı.
[471]
Ebu Davud (11179) Aynı yer.
[472]
Ebu Davud (1/179-180) Aynı yer.
[473]
Ebu Davud (11180) Aynı yer.
[474]
Nesai (2/91) 10-Kitabu'l-İmame, 27-"Safları düzeltiri" sözünün kaç kere söyleneceği babı.
1663-Buhari (21209) 10-Kitabu'l-Ezan, 74-Safların düzgünlüğünün namazın bütünlüğünden olduğu babı. Müslim (1/324) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/494-495.
[475]
Fethu'l-Bari (21211)
[476]
Fethu'l-Bari (21174)
[477]
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/495-497.
[478]
1664-Muvatta (1/158) 4-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 14-Safların düzeltilmesi hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/498.
[479]
1665-Buhari (21209-210) 10-Kitabu'l-Ezan, 75-Safları tamamlamayanın günâhı babı, 1666-Müslim (11324) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/498.
[480]
Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/498-499.
[481]
Avnu'l-Ma'bud (11251)
1667-Ebu Davud (1/179) Kitabu's-Salat, 94~Safların düzeltilmesi babı. İsnadı hasendir. 1668-İbni Huzeyme (3123) İmama uyanların imamın arkasında durmasıyla ilgili bablar bölümü, 64-Safları tamamlayana Rab Teala'nın ve meleklerin salat ettiklerinin bildirilmesi babı. İsnadı hasendir.

Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/499.
[482] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/499-500.
[483] 1669-Ibni Huzeyme (3/29) İmama uyanların imamın arkasında durmasıyla ilgili bablar bölümü, 74-Saflarda durulurken omuzların hafifçe birbirine dokundurulmasının fazileti babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/500.
[484] 1670-Ravdu'd-Danİ (2/180) Mecme'u'z-Zevaid (2/90) Heysemi şöyle söylemiştir: "İsnadı muttasıldır ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/500.
[485] 1671-Ahmed bin Hanbel (1/419) Mecme'u'z-Zevaid (2/90) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/500.
[486] Nesai (2/90) 10-Kitabu'l-İmame, 25'İmamın safları nasıl doğrultacağı babı.
[487] Ebu Davud (1/149) Kitabu*s-Salat, 45-İmam gelmeden namaz için kamet getirilmesi babı.
1672-Ebu Davud (1/178) Kitabu's-Salat, 94-Saflarm düzeltilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/500-501.
[488] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/501.
[489] 1673-İbni Huzeyme (3124) 65-Safları düzeltmeyi terk konusunda sert tehdidler olduğu babı. isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/502.
[490] 1674-Keşfu'l-Estar (J/248) Safta bir boşluğu kapatanla ilgili bab. Mecme'u'z-Zevaid (2191) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/502.
[491] 1675-Ebu Davud (11177-178) Kitabu's-Salat, 94-Safların düzeltilmesi babı. Nesai (2192) 10-Kitabu'l-İmame, 28-İmamın safların doğrultulması ve safta duranların birbirlerine yakın olmaları için teşvikte bulunması babı. Bu hadis Müslim'in kendi kitabında uzun şekliyle verdiği bir hadisin parçasıdır. Müslim (11322) 4-Kita~ bu's-Salat, 27-Namazda sessiz olmakla emir babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/503.
[492] 1676-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91300) Mecme'u'z-Zevaid (2195) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı basendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/503.
[493] 1677-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91300) Mecme'u'z-Zevaid (2/95) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/503.
[494] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/503-504.
[495] 1678-Taberani, Mıı'cemu'l-Kebir (11/188) Mecme'u'z-Zevaid (2191) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebİr'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. "
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/504.

[496]
Ebu Davud (1/180) Kİtabu's-Salat, Direkler arasında saf babı. Bu hadis sahihtir.
1679-Tirmizi (1/443) Ebvabu's-Salat, 169-Direkler arasında saf tutmanın kerahiyeti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/94) 10-Kitabu'l-İmame, 33-Direkler arasında saf.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/504-505.
[497]
ha'u's-Sünen (41339)
[498]
Ayni, Umdetu'l-Kari (2/478)
[499]
Neylu'l-Evtar (3/235)
[500]
Neylu'l-Evtar (J/675)
[501]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/505-506.
[502]
1680-Ibni Huzeyme (3129) İmama uyanların imamın arkasında durmasıyla ilgili bablar, 75-Direkler arasında saf tutanların oradan kovulmaları babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/506.
[503]
1681-Ebu Davud (İl 181) Kitabu's-Salat, 98-Kadınlann safları ve birinci saftan geriye kalmanın kerahiyeti babı. Bu hadisin şahidi vardır. Bu itibarla bu hadis şahitlerîyle birlikte hasen derecesindedir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/506.
[504]
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/506-507.
[505]
1682-Müslim (11325) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Ebu Davud (11181-182) Kitabu's-Salat, 98-Kadınlann safları ve birinci saftan geriye kalmanın kerahiyeti babı. Nesai (2/83) W-Kitabu'l'İmame, 17-Bir imamın arkasında namaza durana uyarak namaz kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/507-508.
[506]
Müslim (1/324) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı. Ebu Davud (î/178) Kitabu's-Salat,. Safların düzeltilmesi babı. Tirmizi (1/438) Ebva-bu's-Salat, 167-Safların doğrultulması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2189) 10-Kitabu'l-İmame, 25-İmamın safları nasıl doğrultacağı babı.
[507]
Ebu Davud (11178) Kitabu's-Salat, Safların düzeltilmesi babı.
1683-Buhari (2/207) 10-Kitabu'l-Ezan, 71-Kamet getirilmesi esnasında ve daha sonra safların düzeltilmesi babı. Müslim (1/324) 4-Kitabu's-Salat, 28-Safların düzeltilmesi ve doğrultulması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/508-509
[508]
Bkz. Neylu'l-Evtar (3/23) Avnu'l-Ma'bud (1/350)
[509]
Fethu'l-Bari (21210)
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/509-510.
[510]
1684-Ebu Davud (J/182) Kitabu's-Saiat, 100-Safın arkasında yalnız başına namaz kılan bir adamla ilgili bab. Tirmizi (11445) Ebvabu's-Salat, 170-Safin arkasında namaz kılmak hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis değişik tanklarının ve şahitlerinin bulunması itibariyle sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/510-511.
[511]
1685-Ahmed bin Hanbel (4123) İbni Mace (1/320) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 54-Bir adamın safin arkasında yalnız başına namaz kılması babı. İbni Huzey-me (3/30) İmama uyanların imamın

arkasında dtırmasıyla ilgili bablar, 77-İmama uyan kişinin safin arkasında yalnız başına namaz kılmasının yasaklığı babı. İsnadı
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/511.

[512] İ'la'u's-Sunen (4/310)
Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/511-512.

[513] Bkz. İbni Abidin Haşiyesi (1MO3) Şcrhu's-Sağir (11465-472) Muhezzeb (1/96) Muğni (1/102) Fıkhu'l-İslâmi (2/252 ve sonrası)

[514] Said Havva, El Esas Fi’s Süne Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Ltd.Şti: 3/512-518.

CUMA NAMAZI VE CUMA İLE İLGİLİ KONULAR

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınızda Allah'ın zikrine koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." [1]
Bu itibarla cuma namazı, cuma namazı kılmakla yükümlü olanların üzerlerine farzı ayndir. Cuma namazının kılınmasının gerekliliği kesin delille sabit olduğundan bunu inkâr edenin kâfir olduğuna hükmedilir. Çünkü cuma namazının farz olduğu Kitap'la, sünnetle, ümmetin icma'ı (görüş birliği) ile kesinlik kazanmıştır ve bu namaz, namazların en üstünüdür. Bu namaz aynı zamanda onu kılmakla yükümlü olan için kendi başına bağımsız bir farzdır. Esas itibariyle öğle namazının yerine konmuş bir farz değildir. Cuma namazı onu kılmakla yükümlü olanların üzerlerine farz olduğu gibi ona gitmek için çaba harcamak da farzdır. Çünkü bu çaba söz konusu farzın yerine getirilmesine vesiledir. Çoğunluğun görüşüne göre bu çabanın farz olduğu vakit, hutbe öncesinde okunan ezanın başladığı vakittir. Hanefilere göre ise bu çaba, öğle vaktinin girmesiyle birlikte okunan ilk ezanın başlamasıyla farz olur. Ancak eğer kişinin evi camiden çok uzak olursa farza yetişebileceği kadar bir süre önceden namaza gitmek için hazırlığını başlatması gerekir. Cuma namazına erkenden gitmek ise fazilettir.
Cuma gününde duaların kabul edildiği bir vakit bulunmaktadır. Bazdan bu vaktin cuma gününün ikindi namazından sonra olduğu yönünde görüş bildirmislerdir. Bazılan ise bu vaktin, imamın hutbe için oturmasından namazın bitimine kadar geçen süre olduğunu söylemişlerdir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse eğer hem cuma namazını kılmak hem de bazı ihtiyaçlarını görmek amacıyla yola çıkar ancak birinci gayesi cuma namazını kılmak olursa, cuma sevabına kavuşur."
Hanefilere göre cuma için harekete geçmenin farz olduğu vakit, birinci ezanın başladığı vakit, çoğunluğa göre ise hutbe öncesinde okunan ezanın başladığı vakittir. Bu vakitten cuma namazının kılınmasına kadar olan süre içinde alış veriş ve bunun dışında sözleşme ve anlaşmalar gerçekleştirmek, üretim yapmak, iş işlemek haram kılınmıştır. Eğer ezan esnasında alış veriş anlaşması gerçekleştirilirse Hanefilere göre bu anlaşma geçerlidir ancak tah-rimen mekruhtur. Şafiilere göre ise geçerlidir fakat haramdır.
Cuma namazını kılmak buluğ çağına ermiş, akıllı, hür, erkek, yolcu olmayıp

mukim olan, üzerinden cuma namazı kılma yükümlülüğünü düşürecek bir özürü bulunmayan ve üzerinde cuma namazı kılınan yere ezan sesini duyacak kadar yakın bir yerde oturan kimsenin üzerine farzdır. Ancak kendisine cuma namazı farz olmayan bir kimse cumaya giderek cemaatle birlikte cuma namazını kılarsa o vaktin farzını yani o günkü öğle namazını kılma yükümlülüğü üzerinden düşer.
Hanefilere ve Malikilere göre cuma namazını kılması farz olan bir kimsenin cuma günü sabah namazından sonra ve ancak zeval vaktinden önce yola çıkması caizdir. Ama öğle namazının girmesinden önce şehir sınırlarının dışına çıkmış olması gerekir. Sahih (geçerli) olan görüşe göre Hanefilerce zeval vaktinden sonra cuma namazını kılmadan yola çıkmak mekruhtur ancak zeval vaktinden önce yola çıkmak mekruh değildir.
Şafiİler ve Hanb,eliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Cuma namazını kılmakla yükümlü olan birinin cuma günü zeval vaktinden önce de, sonra da yola çıkması haramdır. Ancak yolda cuma namazım kılabileceği bir yerin bulunması durumu bundan müstesnadır. Bunun yanısıra kişi eğer geri kalması durumunda arkadaşlarını kaçırarak güç durumda kalacaksa yahut yolculuk hacc yolculuğu gibi yapılması farz olan bir yolculuk ise ve cuma namazı için geri kalınması durumunda bu yolculuktan geri kalmacaksa o zaman yola çıkmakta sakınca yoktur."
Hanbelilere göre imam hariç olmak üzere bayram namazına gidenlerin üzerlerinden cuma namazı düşer.
Cumanın iki rüknü vardır: Namaz ve hutbe. Namaz icma' (görüş birliği)
ile iki rek'attır ve okuması (kıraati) açıktan yapılır. Hutbe de farzdır.
Namazdan önce olmak üzere iki hutbe verilir. Bu en kuvvetli olan görüşe göre cumanın geçerliliğinin şartıdır.
Cumanın geçerli olması için öğle vakti içinde yerine getirilmesi şarttır. Bu görüşe Hanbeliler muhalefet etmişlerdir ve cuma namazının zeval vaktinden önce yerine getirilmesini de caiz görmüşlerdir.
Cumanın geçerliliğinin şartlarından biri de kılındığı yerin insanların toplu halde yaşadıkları şehir hükmünde bir yer olmasıdır. Hanefilere göre cuma namazının kılınabileceği şehrin tanımı şöyledir: "Emiri (yöneticisi) ve kadısı (yargıcı) bulunan yahut en büyük camisi, orada yaşayan insanlardan cuma namazını kılmakla yükümlü olanların tümünü içine alamayacak kadar büyük olan beldedir."
Cumanın geçerli olmasının şartlarından biri de cemaattir. Ebu Hanife'ye ve İmam Muhammed'e göre cemaatin imamdan başka yolcu veya hasta da olsalar en az üç erkekden oluşması gerekir. Malikiler: "Gerek namazda ve gerekse

hutbede en az oniki erkeğin bulunması ve bunların o yerin halkından olmaları, aynı zamanda bu cemaatin hutbenin başlangıcından cuma namazından selâm verilişine kadar imamla birlikte bulunmaları gerekir" demişlerdir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise cuma namazını geçerli kılacak cemaat en azından imamla birlikte kırk kişiden oluşmalıdır. Aynı zamanda bu cemaat namazın kılındığı yerin ahalisinden, cuma namazı kılmakla yükümlü, hür, erkek ve namazın kılındığı beldeyi yurt edinmiş ve orada sürekli oturan kimselerden oluşması şarttır.
Hanefilere göre cumanın geçerli olmasının şartlarından biri de imamın yani devlet başkanının veya onun vekilinin yahut cuma namazında imamlık yapma yetkisine sahip kişinin izin vermesi ve cuma namazı kılmak isteyen herkesin camiye girmesini sağlayacak genel bir iznin olmasıdır. Hanefilerin dışındakiler bu iki şeyi şart koşmam iş hırdır. Malikiler cumanın geçerli olması için içinde her zaman toplanılan genel camide kılınmasını şart koşmuşlardır. Bu itibarla onlara göre evlerde, herhangi bir evin çatısında, bir handa veya bir arazide cuma namazı kıl mır s a geçerli olmaz. Bunun yanısıra imamın mukim (yolcu olmayan) biri olmasını ve yerine başkasını geçirmesini caiz kılacak herhangi bir özür dışmda hutbeyi de onun okumasını şart koşmuşlardır. Onlara göre caminin çevresinde cuma namazı kılınması caizdir. Şafiiler cuma namazının geçerli olması için belli bir beldede birden fazla yerde cuma cemaati oluşturul mamasını şart koşmuşlardır. Ancak ihtiyaç dolayısıyla birden fazla cemaat oluşturulması durumu müstesnadır. Bununla birlikte onlara göre bir yerde birden fazla cuma cemaati oluşturulması halinde ihtiyaten Öğle namazının da kılınması sünnettir. Hanefilerce fetvaya esas alınan görüşe göre, sıkınlının giderilmesi için bir yerde aynı vakit içinde birden fazla cemaat oluşturulması caizdir.
Cumanın geçerliliğinin şartlarından biri de namazdan önce hutbe okun-masıdır. Bu hutbe ilim adamlarının ortak görüşleriyle iki ayrı hutbeden oluşur.
Cuma günü namazın herhangi bir yerinde imama yetişen bir kimse cumaya yetişmiş sayılır. İmam Ebu Hanife'ye ve İmam Ebu Yusuf a göre bu şekilde namaza sonradan yetişen kimse imamla birlikte yetiştiği kısmı kılar sonra namazdan kaçırdığı miktarı (selâmdan sonra) tamamlar.
Çoğunluk ise şöyle söylemiştir:
"Kim cuma namazının ikinci rek'atına yetişirse o cumaya yetişmiş sayılır ve o yetiştiği namazı cuma namazına tamamlar (yani iki rek'ata tamamlar). Ama ikinci rek'atta da cuma namazına yetişemeyen cumaya yetişememiş sayılır ve dolayısıyla namazını öğle namazına (yani dört rek'ata) tamamlar."
Hatibin minbere çıkmasından sonra Fatiha suresini okumak gibi herhangi bir

terkiye (yani bir şeyler okuma) İmam Ebu Hanife'ye göre tahrimen mekruh, onun iki arkadaşı İmam Muhammed ve Ebu Yusuf a göre caiz, İmam Şafii'ye göre ise güzel bid'attir.
Cumanın sünnetlerinden bazıları: Gusletmek, koku sürünmek, en güzel elbiselerini giymek, erkenden camiye gitmek, sakin ve onurlu bir şekilde yürüyerek gitmek, imama yakın olmak, giderken Kur'an-ı Kerim okumak veya zikir ile meşgul olmak. Tırnaklann temizlenmesi, bıyıkların kısaltılması, koltuk altı kıllarının temizlenmesi, haya yerlerinin traş edilmesi. Misvakla ağızdaki pis kokunun ve benzeri şeylerin giderilmesi de cumanın sünnetlerindendir. Bedende pis kokunun çıkmasına sebep olan şeylerin giderilmesi de böyledir. İmamın dış görünüşüne, sarığına ve giyim kuşamına daha çok önem vermesi de sünnettir.
Cuma günü veya gecesi Kehf suresini okumak, cuma günü ve gecesi bolca dua etmek, yine bu günün gündüzünde ve gecesinde Resulullah (a.s)'a bolca salat getirmek de cumanın sünnetlerindendir. İmamın cuma namazının, birinci rek'atmda Fatiha'dan sonra Cuma Suresini, ikinci rek'atında, da Münâfikun Suresini okuması yahut birinci rek'atta A'la Suresini, ikinci rek'atta ise Gaşiye Suresini okuması sünnettir.
Cuma gününün sabah namazında Secde Suresi ile İnsan (Dehr) suresinin okunması sünnettir. Ancak bunun sürekli devam ettirilmesi mü s ten ab değildir. Çünkü bu durumda insanların bunun farz olduğu zannına kapılacaklarından korkulur. Cuma namazından önce dört rek'at sonra da dört rek'at nafile namaz kılınması sünnettir. Cumadan sonra kılınacak nafile en az iki rek'attır. Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse camiye girdiğinde imamın hutbe yerine doğru çıktığını görürse artık oturur ve herhangi bir namaz kılmaz."
Bazı ilim adamları ise imam hutbeye çıktıktan sonra bile camiye girenin iki kısa rek'at kılmasını caiz görmüşlerdir. Namaz zikirlerinin cumadan sonra okunması müekked sünnettir. Cuma günü uyuksayan birinin yerini değiştirmesi müstehabdır.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Cuma namazının kılındığı yerde öğle namazının cemaatle kılınması tahrimen mekruhtur. Bu itibarla bir şehirde tutuklu bulunanların yahut özürleri dolayısıyla cumaya gidemeyenlerin öğle namazını cemaatle kılmaları tahrimen mekruhtur."
Hanefilerin dışındaki çoğunluk ise şöyle söylemiştir:
"Bir mazeret dolayısıyla cuma namazını kılamayanların veya cuma namazı kılmaları farz olmayanların bunun yerine öğle namazını cemaatle kılmaları caizdir."

Bir kimsenin birini yerinden kaldırarak onun yerine oturması caiz değildir. Çünkü bir yere en önce kim varırsa o yerde oturmak onun hakkıdır. Eğer özel olarak serilmiş bir yer bulunursa Hanbelilere göre sahibinden başkasmm bunu kaldırması olmaz. Çünkü bu durumda sahibi sıkıntıya sokulmuş olur. Bu namaz vaktinin girmemiş olması durumu için söz konusudur. Ama eğer namaz vakti girdiği halde o yerin sahibi gelmemiş olursa bir başkası onu (yani özel olarak serilmiş şeyi) kaldırıp yerinde kendisi namaz kılabilir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Cuma günü cumadan dolayı çalışmamak mekruhtur yani Yahudilerin cumartesi günüyle ilgili uygulamalarını taklid ederek cuma gününü tatil günü yapmak ve bu günde cuma saati dışında bir iş yapmaktan sakınmak mekruhtur. Ancak cuma saatinde cuma kılmakla yükümlü olanların iş yapmaları haram kılınmıştır. (Cuma saati dışında iş konusunda herkes serbesttir. -Çeviren). Hatib hutbe için minbere çıktığında camiye giren veya oturan birinin bir kimseye selâm vermesi haramdır. Bu esnada verilen selâmı almak, aksırana "yerhamukellah" demek veya "yerhamukelleh" diyene cevap vermek, boş bir şeyle uğraşanı bundan nehyetmek veya İşaretle o boş şeyden sakınmasını sağlamaya çalışmak haramdır."
Hanefiler, Şafiîler ve Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Kalabalık çok olursa bir kimsenin önündeki birinin sırtına veya ökçesinin üzerine secde etmesi caizdir."
Malikiler ise: "Bu caiz olmaz ve bu şekilde namaz geçerli olmaz" demişlerdir. Çoğunluğa göre namazın kılınmakta olduğu sırada öğle vaktinin çıkması namazı bozan şeylerdendir. Malikiler ise: "Bundan dolayı cuma namazı bozulmaz" demişlerdir. Ebu Hanife'nin iki arkadaşının yani İmam Muhammed ve Ebu Yusuf un fetvaları da bu yöndedir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse özürü olmadığı halde cuma günü imamın cuma namazını kıldırmasından önce evinde tek başına öğle namazı kılarsa bu yaptığı haramdır ancak kıldığı namaz geçerlidir. Ama eğer cuma namazına gitmeyi kararlaştırırsa daha sonra namaz kılmadığı sürece cuma namazına gitmek için yola çıkmasıyla kıldığı öğle namazı geçersiz olur ve o nafile bir namaza sayılır. Cuma namazına yetişemese bile yine evinde kıldığı namaz nafile namaz yerine geçer dolayısıyla cuma namazına yetişemediğinden dolayı öğle namazını yeniden kılması gerekir."
Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür. İki arkadaşı İmam Muhammed ve Ebu Yusuf ise: "İmam ile birlikte namaza girmediği sürece kılmış olduğu öğle namazı geçersiz olmaz" demişlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre ise cumadan önce kılınan öğle

namazı geçerli değildir ve bu şekilde namaz kılanın cumayı kılması ve ona yetişmek için gayret etmesi gerekir. Eğer cuma namazı kılınmış olursa bunun yerine öğle namazını kılar ve bu onun işlemiş olduğu kabahati örter.
İlim sahiplerinin çoğu şöyle söylemişlerdir:
"Yolcu, köle ve kadın gibi üzerine cuma namazı farz olmayanlar cuma günü imam cuma namazını kıldırmadan önce öğle namazını kılabilirler. Cuma günü daha cuma kılınmadan Öğle vakti çıkar veya öğle namazı kılınamayacak kadar daralırsa o gün öğle namazı kılması gerekenler öğle namazını kaza ile kılarlar. Cumanın geçerliliğinin şartlarından biri yerine gelmezse insanlar onun yerine öğle namazını kılarlar."
Hutbenin namazdan önce ve cumanın rükünlerinden ve geçerliliğinin şartlarından biri olduğunu gördük. İlim adamlarının ortak görüşleriyle namazdan önce iki hutbe okunur. Bu iki hutbe arasında kısa bir süre oturulur.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"İki hutbe zeval vaktinden sonra namazdan önce olur."
Hutbeler çok uzun olmamalı, uzun surelerden birinin alacağı kadar bir süre sürmelidir. îki hutbenin arası üç âyet okuyacak kadar sürecek bir oturuşla ayırdedilmelidir. Hatip ayakta insanlara dönük olarak hutbe okur. Hatip sa-
dece bir hamd veya bir tehlil (tevhid kelimesi) veya teşbih ("Subhanallah" sözü) söylemekle yetinirse Ebu Hanife'ye göre caizdir ama mekruhtur. İki arkadaşı İmam Muhammed ve Ebu Yusuf ise şöyle söylemişlerdir:
"Mutlaka hutbe diye adlandırılabilecek miktarda bir zikir olmalıdır ki, bunun da en azı teşehhüd miktannca olmalıdır."
Hutbe ile namaz araşma mesela yemek gibi namazla ilgisi bulunmayan uzun bir şeyin girmemesi şarttır. Hatip ile imamın aynı kişi olması şart değildir. Ancak bir mazeret olmadıkça hatipten başkası imamlık etmemelidir. Arapçadan başka bir dille hutbe okunmasını da caiz görmüşlerdir. Her iki hutbenin de mükemmel olması için gizli euzu çekilmeli sonra açıktan Allah'a hamd edilmeli, O'na sena edilmeli (övgüde bulunulmalı), iki şehadet sözü okunmalı, Resulullah (a.s)'a salat ve selâm getirilmeli ardından zikir ve nasi-hatta bulunulmalıdır. İkinci hutbede ehli sünnet akaidinin ortaya konması açısından raşid halifelerin, Resulullah (a.s.)'ın iki amcası Hz. Hamza (r.a) ile Hz. Abbas (r.a)'ın, Hz. Hasan (r.a)'ın, Hz. Hüseyin (r.a)'in ve sahabilerin iyilikle anılmaları mendubdur.
Malikilere göre hutbenin geçerliliğinin şartlarından biri camide olmasıdır. Onlara göre cumanın iki hutbesi cami dışında okunursa geçerli olmaz.
Şafiilere göre de hutbenin beş rüknü vardır: Allah'a hamdetmek, Resulullah (a.s)'a salat getirmek, takvayı tavsiye etmek. (Bu üç şarta her iki hutbede de

uyulmalıdır.) İki hutbeden birinde anlaşılır bir şekilde bir âyet okumak. Son hutbede mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların ahiret işleriyle ilgili duada bulunmak. Fıkıhçılardan pek çoğu hutbenin Arapça olmasını şart koşmuşlardır. Hutbenin sünnetlerinden biri minber üzerinde okunması ve minberin mihrabın sağ yanında olmasıdır. Eğer minber bulunamazsa yüksekçe bir yerden hutbe okunur. Hutbe okumaya başlamadan önce minberin üzerinde bir süre oturmak ve sağa sola dönmeden yönünü cemaate doğru çevirmek ilim adamlarının ortak görüşleriyle hutbenin sünnetlerindendir. Hanefilere göre hatibin cemaate selâm vermesi hutbenin sünnetlerinden değildir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise bu, hatip minbere çıkıp insanlara döndüğünde daha minbere oturmadan önce sünnettir.

Malikiler ise: "Hutbeden çıkacağı sırada selâmlar" demişlerdir. Hatip minbere oturduktan sonra bir müezzinin hatibin önünde ezan okuması da sünnettendir.

Şafiiler: "İkinci hutbenin: "Estağfirullahe li ve lekum (Kendim ve sizin için Allah'tan mağfiret diliyorum)" sözüyle bitirilmesi sünnettir" demişlerdir.

İnsanlara duyurmak amacıyla hutbede sesin yükseltilmesi, hatibin hutbe esnasında sol yanını bir şeye dayaması, her iki hutbenin de kısa tutulması ve ikinci hutbenin birinciden daha kısa tutulması da sünnettir. Hutbenin edebi, anlaşılır ve öğüt verici olması da sünnettir. Bunun gibi hatibin yaptığı öğütlere kendisi uyan biri olması da sünnettendir.

Malikilere ve Hanbelilere göre hatibin söze başladığı andan itibaren sessiz durmak gerekir. Hanefilere göre ise imamın minbere çıkmasıyla birlikte sessiz durmaya başlamak gerekir. Malikilere ve Hanbelilere göre hatipten başkasının konuşması haramdır. Şafiiler ise: "Hutbe esnasında sessiz durmak sünnettir" demişlerdir. Şafiiler ve Hanbeliler birinin bir tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla uyarıda bulunmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde hutbe esnasında camiye giren iki kısa rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı kılmasının müstehab olduğunu da söylemişlerdir. Yine onlar ak sırana "yerhamukellah" demeyi, selâm verenin selâmını almayı caiz görmüşler ancak bu esnada içeri girenin selâm vermesinin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Resulullah (a.s)'ın adının anıldığım duyunca O'na salat ve selâm getirmeyi de caiz görmüşlerdir. Hatibe hitaben konuşmak veya kendisine hatibin soru sorduğu bir kimsenin konuşması haram değildir. Şafiilere göre hatibin, müezzin kameti bitirdiğinde mihraba varmış olmak için minberden hutbe biter bitmez hemen inmesi sünnettir. Hatibin minbere yavaş yavaş çıkması ve hutbenin ardından beklemeksizin ama acele etmeden derhal inmesi müstehabdır.

Hutbenin mekruhlarından biri fazla uzatılmasıdır. İlim adamlarının ortak

görüşleriyle hutbe esnasında imamdan başkasının veya aralarda kalan bir boşluğu doldurmaktan başka bir amaçla insanları rahatsız ederek ilerlemek mekruhtur. Malikiler hutbe esnasında da olsa saflar arasında yürümeyi caiz görmüşlerdir. Çünkü bu insanların üstüne basa basa yürümek değildir. Hatibin eliyle veya başka bir organıyla işaret etmesi ve minberin basamaklarına vurması da hutbenin mekruhlanndandır. Hutbeyi dinlemek üzere hazır bulunanların dizlerini dikerek kaba etlerinin üzerine çömelmek suretiyle oturmaları da mekruhtur. Gerek dinleyenin ve gerekse hatibin hutbe esnasında sebepsiz yere gözlerini kapatması mekruhtur., HanbeÜlere göre hatibin hutbe esnasında dua için cemaate arkasını çevirmesi ve hutbe duası için ellerini kaldırılması mekruhtur. Bu konuda Şafiiler ve Malikiler de onların görüşlerini kabul etmişlerdir.

Hanbeliler hutbe esnasında avret yerlerini örtmek şartıyla dizlerini dikerek çömelmeyi caiz görmüşlerdir. Hanbelilere ve Şafiilere göre camilerde ve namaz kılmak için camiye gitmek üzere evinden çıktıktan sonra parmakları birbirine geçirmek mekruhtur. Hutbe esnasmda boş şeylerle uğraşmak mekruh olduğu gibi çok susamadıkça su içmek de mekruhtur, Hanefiler ve Hanbeliler, herhangi halde olursa olsun bir şey istemek için öne geçmeyi mekruh saymışlardır. Bazı fıkıhçılar ise isteyici kişinin namaz kılan bir kimsenin önünden geçmemesi, insanları rahatsız etmemesi, ısrarla istememesi ve hutbe esnasında dilenciye sadaka verilmemesi şartıyla bu esnada bir şey istemeyi ve isteyene istediğini vermeyi caiz görmüşlerdir. Hanbeliler hutbe esnasında isteyene ve imamın kendisi için istekte bulunduğu kimseye sadaka verilmesini caiz görmüşlerdir. Camiye giriş ve çıkışta cami binası için sadaka vermekte bir sakınca yoktur. [2]

CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ VE BAZI ÖZELLİKLERİ

1686- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [3]
"Resuhıllah (a.s)'m camisinde kılınan cumadan sonra ilk kılman cuma Bahreyn'in Cuvasa kentindeki Abdulkays camisinde kılınan cumadır."
Ebu Davud'un bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Medine'de Resulullah (a.s)'ın camisinde kılınan cumadan sonra İslâm'da ilk cuma Bahreyn kentlerinden olan Cuvasa'da kılındı."
Osman bin Ebi Şeybe (r.a) dedi ki: "Bu kent Abdukays kentlerindendi." [4]

Bir Açıklama

Bu kentin kalıntıları bugün hâlâ vardır. Suudi Arabistan Krallığı'nın doğu bölgesindeki Hufuf şehrinin yanındadır. Bugün Doğu Bölge olarak adlandırılan bölge, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn yarımadası, Katar ve Kuveyt topraklarının yaklaşık olarak tamamı geçmişte Bahreyn olarak adlandırılırdı.
1687- İbni Huzeyme, İbni Ka'b bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Ka'b bin Malik'in gözü gittiğinde ben onun rehberliğini yapıyordum. Ben onu cuma namazına götürmek için çıkardığım zaman ezanı duyduğunda Ebu Umame Es'ad bin Zurare'ye dua ederdi ve bir süre dururdu. Bu şekilde her ne zaman cuma ezanı duysa mutlaka ona dua eder ve onun için mağfiret dilerdi. Kendi kendime dedim ki: "Her halde benim cesaretsizliğimden olacak ki, buna her ne zaman cuma ezanım duysa Ebu Umame Es'ad bin Zurare'ye dua etmesinin sebebini soramıyorum." Daha önce olduğu gibi bir cuma günü yine onu çıkardım. Cuma ezanını duyunca Ebu Umame'ye dua etti ve onun için mağfiret diledi. Ben de kendisine dedim ki:
"Ey babacığım! Neden sen her ne zaman cuma ezanını duysan Ebu Umame'ye dua ediyorsun?" O da şöyle söyledi:
"Ey oğulcağızım! O, Medine'de Beyadaoğullan Meydanı'nda insanları ilk [5] toplayan kişiydi. Onları Hadamat Meydanı denen yerde toplamıştı." Ben:
"Siz o zaman kaç kişiydiniz?" diye sordum. "Kırk adamdık" cevabını verdi."
Bu, Seleme bin Fadl'ın hadisidir. [6]

Cuma Günü Önemli İşler Ve Resulullah (A.S)'A Çokça Salat Getirmek

1688- Ahmed bin Hanbel, Evs bin Evs (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizin en faziletli günlerinizden biri cuma günüdür. Adem (a.s.) o günde yaratıldı ve o günde canı alındı. Sur'a o günde üflenecektir ve insanların bayılıp düşmeleri (kıyamet çarpması) o gündedir. O günde bana çokça salat getirin. Sizin salatımz bana sunulur." Dediler ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Sen parçalandığın zaman (vücudun dağıldığında) bizim salarımız sana nasıl arzohmur?" O da şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah, yere, peygamberlerin bedenlerini yemesini haram kılmıştır." [7]

Dersler Ve Öğütler

Şeyh Ahmed el-Benna şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, cuma gününün Allah katında büyük bir faziletinin ve büyük meziyetlerinin olduğuna işaret etmektedir. Hatta görünen (zahiri) anlamıyla bu günün günlerin en faziletlisi olduğuna delalet etmektedir. İbni Arabi de böyle söylemiştir. Ancak İbni Hibban'ın Sahih'inde, Abdullah bin Kırt'tan rivayet etmiş olduğu hadis bir problem oluşturmaktadır. Bu hadise göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah katında günlerin en faziletlisi kurban bayramı (nahr) günüdür."
Yine İbni Hibban, Sahih'inde Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah katında arefe gününden (Kurban bayramından bir Önceki günden) daha faziletli bir gün yoktur."
Iraki bu hadislerin arasını birleştirerek şöyle söylemiştir:
"Cuma gününün üstünlüğü, haftanın günlerine nisbetledir. Kurban bayramı ve arefe gününün üstünlüğü ise senenin günlerine nisbetledir."
O, aynı zamanda cuma gününün en faziletli gün olduğunu bildiren hadisin daha sahih bir hadis olduğunu ifade etmiştir. Yukarıdaki hadisi şerif Hz. Adem (a.s.)'in cuma gününde yaratıldığına, o günde cennete girdiğine, o günde oradan çıkarıldığına, o günde öldüğüne, kıyametin o günde kopacağına ve insanların ölümden sonra o günde yeniden diriltileceklerine delalet etmektedir.

Kadı Iyaz şöyle söylemiştir:
"Yukarıdaki üstünlüklerin (veya Özelliklerin) sayılması, o günün üstünlüğünü ortaya koymak amacını değil de o günde ne gibi büyük olayların meydana geldiğinin ve ileride o günde ne gibi büyük olayların meydana geleceğinin bildirilmesi amacını taşımaktadır. Böylece kulun Allah'ın rahmetine kavuşmak ve gadabmdan korunmak için salih ameller işlemek suretiyle (o güne) kendini hazırlamasının sağlanması istenmektedir."
Bu, Kadı Iyaz (rh.a)'ın sözüdür. Ebu Bekir bin Arabi de Tirmizi'nin 'Cami'ine yazdığı şerhi olan 'Ahvezi' adlı kitabında, yukarıda sayılanların tümünün o günün faziletlerinden olduğunu söylemiştir. Bu hadisi şerifte cuma gününün fazileti ve diğer günlere üstünlüğü ortaya konmaktadır." Hadiste cuma gününde hatta gecesinde Resulullah (a.s)'a çokça salat getirmenin müstehab olduğu da ortaya konmaktadır. Nitekim daha başka bazı
hadisi şeriflerde de böyle bildirilmiştir. Bu salatlann Resulullah (a.s)'a arze-dileceği ifade edilmiştir. Bu konuda çok sayıda ve meşhur hadisi şerif bulunmaktadır. Bunlardan biri İmam Şafii'nin Müsned'inde rivayet etmiş olduğu şu hadisi şeriftir.
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü ve cuma gecesi olduğunda bana çokça salat getirin," Bu hadis hasendir. Bu konuyla ilgili bir başka hadisi şerif:
"Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü bana çokça salat getirin. Şüphesiz o, şahid olunan gündür. Ona melekler şahid olurlar. Hiç kimse bana salat getirmez ki, o daha salatını bitirmeden salatı bana arzolunmasin." (Ebu Derda r.a) dedi ki: "Ben: "Ölümden sonra da mı?" dedim. O da şöyle buyurdu: "Allah yere, peygamberler (a.s.)'in bedenlerini yemesini haram kılmıştır."
Bunu İbni Mace iyi bir senetle rivayet etmiştir.
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah'ın gezici melekleri vardır. Onlardan ümmetimden bana selâm iletirler."
Bunu Nesai ve Sahih'inde İbni Hibban rivayet etmiştir. Bu rivayet sahihtir. Bunu aynı zamanda Ahmed bin Hanbel de rivayet etmiştir.
Ammar bin Yasir (r.a)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Allah'ın bir meleği vardır. (Allah) ona yaratıkların adlarını vermiştir. Ben öldüğümde o benim kabrim üzerinde durur. Herhangi kişi bana

salat getirecek olsa o şöyle der:
"Ey Muhammedi Filan oğlu filan sana salat getirdi. Şanı yüce olan Allah da o adama bir salata karşılık on salat eder."
Bunu Taberani ve İbni Hibban rivayet etmiştir ve bu hadis sahihtir. Bu anlamda bunların dışında da pek çok hadisi şerif bulunmaktadır. Hafız İbnu'l-Kayyrm (rh.a), 'Zâdu'l-Me'ad' adlı kitabında bunların benzerlerini vermiştir. Orada bildirildiğine göre Resulullah (a.s) kabrinde diridir ve yer, peygamberlerin bedenlerini yemez. Bu konudaki hadisi şerifler de çoktur.
Şevkâni şöyle söylemiştir:
"Tahkikçi ilim adamlarından bazıları Resulullah (a.s)'ın vefatından sonra kabrinde diri olduğunu ve ümmetinin itaatlanndan dolayı sevindiğini ileri sürmüşlerdir. Yine peygamberlerin bedenlerinin çürümediğini bununla birlikte diğer ölülerin de bilme ve duyma gibi mutlak manada idrak sıfatlarına sabit olduklarını söylemişlerdir. Yüce Allah'ın kitabında da şehid-lerin diri oldukları, nzıklandınldıkları ve onların hayatlarının bedenleriyle bağlantılı olduğu bildirilmiştir. Böyle olduktan sonra peygamberler ve elçiler niçin diri olmasınlar.
Hadiste peygamberlerin kabirlerinde diri oldukları bildirilmiştir. Beyha-ki de bu hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir. Müslim'in Sahih'inde bildirildiğine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"İsraya çıkarıldığım gece Kesibu'l-Ahmer'in yanında Musa (a.s.)'ya uğradım. O kabrinde namaz kılıyordu." [8] **1689-** Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [9]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üzerine güneşin doğduğu günlerin en hayırlısı cuma günüdür. Adem o günde yaratıldı, o günde cennete sokuldu ve o günde oradan çıkarıldı."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir: "Kıyamet de ancak cuma gününde kopar." [10]

Cuma Günü Duaların Kabul Edileceği Vakit

1690- Tirmizi, Kesir bin Abdullah bin Amr bin Avf (r.a)'tan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma gününde öyle bir vakit vardır ki, o vakitte kul Allah'tan her ne dilese Allah onu ona verir." Dediler ki:

"Ya Resulullah (a.s)! O vakit hangi vakittir?" O da şöyle buyurdu:
"Namaz için kamet getirilmesinden namazın bitirilmesine kadar olan vakittir." [11]

1691- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) cuma gününden söz etti ve şöyle buyurdu:
"O günde öyle bir vakit vardır ki, kul ibadete durmuş namaz kılarken o vakite denk getirerek Allah'tan her ne dilese mutlaka Allah onu ona verir."
(Resulullah a.s) bunu söylerken o vaktin çok kısa olduğunu ifade etmek için eliyle de işaret etti."
Bir rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir: "Ebu'l-Kasım (yani Resulullah a.s) şöyle buyurdu: [12]
"Cuma gününde öyle bir vakit vardır ki..."
Daha sonra yukarıdakinin benzeri bir ifadeyi nakletti ve şöyle söyledi: "Eliyle de onun azlığına, kısalığına işaret etti." [13]
Bunun benzeri bir başka rivayetin sonunda da şöyle denmektedir: "Eliyle serçe parmağını orta parmağı ile adsız parmağının içine koyarak işaret etti. Biz de: " (Bu vaktin) az olduğuna işaret ediyor" dedik." [14] Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir: "Şüphesiz cuma gününde öyle bir vakit vardır kî..."
Daha sonra yukarıdaki hadisi şerifi nakletti. Sonunda da şöyle denmektedir: "Bu, oldukça kısa bir vakittir." [15]

1692- Müslim, Ebu Berde (rh.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bana Abdullah bin Ömer (r,a) şöyle söyledi:
"Babanın cuma gününün içinde bulunan vakit hakkında Resulullah (a.s.)'tan bir şey rivayet ettiğini duydun mu?" Ben de şöyle söyledim: "Evet. Onun şöyle söylediğini duydum: "Ben Resulullah (a.s)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Bu, imamın oturması ile namazın kılınması arasındaki vakittir." [16]

1693- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü (duaların kabul edileceğinin) umulduğu vakti, ikindiden sonra güneşin batışına kadar olan vakit içinde arayın." [17]

1694- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü oniki (parça)dır -yani saat (vakit) yönünden böyle olduğunu kasdetmiştir. Nesai de: "Oniki saattir" demiştir- Herhangi Müslüman (bu saatlerden duanın kabul edileceği saatte) Allah'tan bir şey istese Allah mutlaka onu ona verir. Onu ikindiden sonraki son saatte arayın."

1695-Ahmed bin Hanbel, Ebu Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Şüphesiz cuma içinde bir vakit vardır ki, herhangi Müslüman namaz kılarken o saate denk getirerek Allah'tan bir iyilik istese mutlaka Allah onu ona verir."
Ravi dedi ki: "Ebu Hureyre (r.a) eliyle bu vaktin kısa olduğuna işaret etti."
Ravi dedi ki: "Ebu Hureyre (r.a) vefat edince Ebu Said (r.a)'in yanma giderek ve ona bu saatten, kendisinin onun hakkında bir bilgisinin olup olmadığından sormak istedim. Gittim ve hurma salkımlarım düzelttiğini gördüm. Kendisine: "Ey Ebu Said! Senin düzelttiğini gördüğüm şu hurma salkımları ne oluyor?" dedim. Şöyle söyledi: "Bunlar, Allah'ın bize üzerinde bereket verdiği salkımlardır. Resulullah (a.s) bunları sever ve bunları böğrüne koyardı. Biz de bunları düzeltip kendisine götürürdük. Bir keresinde elinde bu salkımlardan bir salkım varken, Mescid'in kıble tarafında bir tükürük gördü, onu kazıdı ve şöyle buyurdu:
"Biriniz namazında tükürecek olduğunda önüne doğru tükürmesin. Rabbi Önündedir. Sol yanına veya ayağının altına tükürsün."
Daha sonra Sureye şöyle söyledi: "Eğer üzerine tüküreceği bir şeyi (mendili) bulunmazsa elbisesine veya nalinine tükürsün."
(Ebu Said r.a) dedi ki: "Sonra bu gece gök kararmaya başladı. Resulullah (a.s) son yatsı namazına (yani günün son namazı olan yatsı namazına) gitmek üzere çıktığında bir şimşek çaktı. Bu sırada Resulullah (a.s.) Katade bin Nu'man (r.a)'ı gördü. Ona: "Yolculuk nereye Ebu Katade?" diye sordu. O da: "Ya Resulullah (a.s)! Namaza geleceklerin az olacağını düşündüm de namaza gitmeyi istedim" dedi. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Namaz kıldığında ben senin yanına gelinceye kadar yerinde dur." (Resulullah a.s) namazı bitirince ona bir hurma salkımı verdi ve şöyle buyurdu: "Şunu al. Bu senin Önünü on (arşın) arkanı on (arşın) aydınlatacaktır. Eve girdiğinde bir köşede bir siyahlık gördüğün zaman hiç konuşmadan onu döv. O şeytandır." O da bunu yaptı. İşte bu yüzden biz bu salkımları severiz." Ben: [18]

"Ey Ebu Said! Ebu Hureyre (r.a) bize cumanın içindeki bir vakitten söz etti. Senin bunun hakkında bir bilgin var mı?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'a bundan sorduk. O da şöyle buyurdu:
"O bana daha önce bildirildi ve sonra Kadir Gecesi unutturulduğu gibi unutturuldu."
Yine şu fazlalığa yer vermiştir:
"Dedi ki: "Sonra onun -yani Ebu Said (r.a)'in- yanından çıktım. Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamın evine geldim. "Bu adam Tevrat'ı okumuştur. Resulullah (a.s)'m sohbetinde de bulunmuştur" dedim. Böylece onun yanma girdim. Kendisine: "Resulullah (a.s)'ın cuma gününde olduğunu söylediği ve hakkında söz ettiği şu vakti bana bildir" dedim. Şöyle söyledi:
"Evet. Allah, Adem (a.s.)'i cuma günü yarattı, onu cennete cuma günü yerleştirdi, yine onu yere cuma gündü indirdi, onun canını cuma günü aldı. O aynı zamanda kıyametin kopacağı gündür. O vakit cuma gününün son saatidir." Ben: "Resulullah (a.s)'ın namaz hakkında söylediği o sözü bilmiyor musun?" dedim. Şöyle söyledi:
"Sen Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu bilmiyor musun: "Kim namazı beklerse o namazdadır." [19]

Bir Açıklama

"Rabbi önündedir" sözü, yine bir rivayette geçen: "Rabbi kendisiyle kıblenin arasındadır" sözü ve bir başka rivayetteki: "Rabbi onun yüzü tara-fındadır" sözü hakkında Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Hattabi şöyle söylemiştir:
"Bunun anlamı şudur: O, kıbleye yönelmekle Rabbine yönelmeyi kasdet-miş olmaktadır. Dolayısıyla bununla takdiren, "maksadının kendisiyle kıble arasında olduğu" kastedilmiş olmaktadır." Bir açıklamada da burada isim tamlaması anlamı olduğu ancak öğelerden birinin anılmadığı belirtilerek buna göre ifadenin: "Allah'ın yüceliği veya Allah'ın sevabı o yöndedir" anlamı taşıdığı bildirilmiştir. İbni Abdilber de şöyle söylemiştir: "Bu, kıble yönünün büyüklüğünü ortaya koymak için söylenmiş bir sözdür."

1696- Ebu Ya'la, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Cuma Resulullah (a.s)'a arzedildi. Cibril (a.s.) onu elinde beyaz bir ayna
gibi getirdi. Ortasında da siyah bir nokta gibi bir şey vardı. (Resulullah a.s):

"Bu nedir ey Cibril?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Bu cumadır. Bunu Rabhin, senin için ve senden sonra kavmin (ümmetin) için bayram olması üzere sana arzediyor. Onda sizin için bir hayır da vardır.
Sen ilk olursun Yahudiler ve Hıristiyanlar ise senden sonra olurlar (yani senin bayramın Yahudilerin ve Hıristiyanların bayramlarından Önce gelir -Çeviren). Onun içinde bir vakit vardır ki herhangi kimse onda kendine kısmet olan bir hayır dilese o mutlaka kendine verilir veya herhangi kötülükten (Allah'a) sığmsa ondan daha büyüğü kendinden uzaklaştırılır. Biz de onu ahirette Yevmu'I-Mezid (Fazlalık Günü) olarak adlandırırız..."
Daha sonra hadisin devamını vermiştir.
Yine Ebu Ya'la'nm nakletmiş olduğu bir hadise göre Enes bin Malik (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana günler arzediîdi. Bunların arasında cuma günü de arzedildi. O tıpkı beyaz bir ayna gibiydi ve ortasında da siyah bir nokta vardı. "Bu nedir?" dedim. "O (duaların kabul edildiği) vakittir" denildi." [20]

1697- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Tur'a doğru çıktım. Ka'bu'l-Ahbar'la karşılaştım. Onunla birlikte oturdum. Bana Tevrat'tan nakiller yaptı ben de ona Resulullah (a.s)'tan rivayette bulundum. Ona rivayet ettiklerim arasında şöyle söylemiştim.
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üzerine güneşin doğduğu günlerin en hayırlısı cuma günüdür. Adem o günde yaratıldı, o günde cennetten çıkarıldı, tevbesi o günde kabul edildi, o günde öldü, kıyamet o günde kopar. Hiç bir hayvan yoktur ki, o günde sabah açıldığı andan güneşin doğduğu vakte kadar kıyametin kopabileceği korkusuyla kulak kesilmesin (yani sesleri dikkatlice dinlemesin). O günde öyle bir vakit vardır ki, herhangi Müslüman o vakte denk getirerek namaz kılarken Allah'tan bir şey isterse Allah onu ona verir."
Ka'b (r.a) dedi ki:
"Bu her yılda bir gün müdür?" Ben: "Hayır, bilakis her cuma günüdür" dedim.
Bunun üzerine Ka'b (r.a) Tevrat'ı okudu ve: "Resulullah (a.s) doğru söylemiş" dedi.
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki: "Basra bin Ebu Basra Gıfari ile karşılaştım. "Nereden geldin?" diye sordu. "Tur'dan" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Eğer sen oraya çıkmadan önce ben seni görmüş olsaydım oraya çıkmazdın. Ben

Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Şu üç camiden başkası için binek ayaklandırılmaz (yola çıkılmaz): Mescidi Haram, benim şu mescidim (Mescidi Nebevi) ve İliya Mescidi veya Beyti Makdis (Mescidi Aksa)." -(Bu sonuncusunda) tereddüt etti-
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki: "Sonra Abdullah bin Selâm (r.a) ile karşılaştım. Ona Ka'bu'l-Ahbar'la olan sohbetimden ve ona cuma günü hakkında söylediklerimden söz ettim. Kendisine dedim ki: "Ka'b: "Bu (belki) her senede bir gündür" dedi." Abdullah bin Selâm (r.a): "Ka'b yalan söylemiş" dedi. [21]
Bunun üzerine ben: "Ka'b sonra Tevrat'ı okudu ve: "Hayır. O her cumadadır" dedi" dedim. Bunun üzerine Abdullah bin Selâm (r.a): "Ka'b doğru söylemiş" dedi. Abdullah bin Selâm (r.a) daha sonra: "O saatin (vaktin) hangi saat olduğunu bilir misin?" diye sordu. Ben: "Onu bana bildir, benden onu gizleme" dedim. -Bir nüshasında da: "Bana karşı cimrilik etme" şeklinde geçmektedir- Abdullah bin Selâm (r.a) bunun üzerine: "O, cuma gününde son saattir" dedi." Ben dedim ki: "Cuma gününde son saat nasıl olur? Oysa Resulullah (a.s): "Herhangi Müslüman namaz kılarken o saate denk getirirse..." diye buyurmuştur. Oysa o saat namaz kılınmayan bir vakittir." Abdullah bin Selâm (r.a) da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurmadı mı:
"Kim namazı beklemek üzere bir yere oturursa o namazı kılıncaya kadar namazda sayılır." Ben: "Evet" dedim. O da: "İşte o budur" dedi." [22]

Bir Açıklama

Cuma günü duaların kabul edildiği vaktin hangi vakit olduğu konusunda çok sayıda görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin sayısı otuza ulaşmaktadır. Bunların içinde tercihe en uygun görülene göre söz konusu vakit, cuma namazı için kametin okunmasından insanların namazı kılıp bitirmeleri arasında kalan vakittir. Yahut bu vakit ikindiden sonra güneşin batmasından kısa süre öncedir. Bu iki vakit konusunda yukarıda bazı rivayetler geçti.
Bunlardan bazılarının kesinliği konusunda tartışılmış, bazıları ise kitap ehline ait açıklamaları içermektedir. Dolayısıyla bu konudaki görüş ayrılığı giderilememiştir. Bunun belirsiz kalmasının hikmeti ise insanları cumanın her saatinde bolca dua etmeğe teşviktir. Ancak tercihe göre söz konusu vakit bu iki vakitten birindedir. Her ikisi hakkında da deliller bulunmaktadır.
Fethu'r-Rabbani'de şöyle denmektedir:

"Muhibb Taberi şöyle söylemiştir:
"Bu konudaki hadislerin en sahih olanı Ebu Musa Eş'ari (r.a)'nin hadisidir ki, onda da: "O vakit imamın (minbere) oturmasından namazm bitirilmesine kadarki vakittir" denmektedir. Bu konudaki sözlerin en meşhuru Abdullah bin Selâm (r.a)'ın: "O vakit cuma gününün son saatidir" sözüdür."
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bunların dışındakiler ya bunlardan birine uymaktadır, ya da isnadı zayıf veya mevkuf rivayetlerdir. Bu gibi görüşlerden birini söyleyen herhangi bir rivayete dayanmak yerine kendi görüşünü esas almıştır. Ebu Said (r.a)'in, Resulullah (a.s)'a bu vakit Öğretildikten sonra unutturulduğuna dair rivayeti buna ters düşmez. Çünkü yukarıda geçen rivayetleri nakledenler, onları bu vakit Resulü İlah (a.s)'a unutturulmadan önce duymuş olabilirler. Beyha-ki ve daha başkaları buna işaret etmişlerdir. Selef alimleri bu iki vakitten hangisinin tercihe daha uygun olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Beyhaki'nin, Ebu'I-Fadl Ahmed bin Seleme Neysaburi tankıyla rivayet ettiğine göre Müslim şöyle söylemiştir:
"Ebu Musa Eş'ari (r.a)'nin hadisi bu konuda en iyi ve en sahih olan rivayettir." Beyhaki, İbni Arabi ve daha başka bir gurup ilim adamı da böyle söylemiştir. Kurtubi de: "Bu, üzerinde görüş ayrılığına düşülen konuda kesin nasdır (rivayettir), dolayısıyla başkasına bakılmamahdır" demiştir. Neve-vi de: "Sahih hatta doğru olan budur" demiştir. Ravda'da doğru olanın bu olduğu kesin bir ifadeyle söylenmiştir. Müellif bu rivayeti merfu (senedi sa-habiye kadar ulaşan) ve açık bir rivayet olması ve iki Sahih'ten birinde yer alması dolayısıyla tercih etmiştir. Diğerleri ise Abdullah bin Selâm (r.a)'m görüşünü tercih etmeyi uygun görmüşlerdir. Tirmizi'nin Ahmed bin Han-bel'den rivayet ettiğine göre o: "Hadislerin çoğu böyle bildirmektedir" demiştir. İbni Abdilber de: "Bu hadis bu konuda en sağlam hadistir" demiştir. Said bin Mansur'un Ebu Seleme bin Abdurrahman'a ulaşan sahih bir isnad-la rivayet ettiğine göre sahabilerden bazı insanlar toplanıp aralarında cuma günündeki (duaların kabul edildiği) vakti müzakere ettiler. Sonra dağıldılar ve bu vaktin cuma gününün en son saati olduğunda bir görüş ayrılığına düşmediler.
İlim adamlarından Ahmed bin Hanbel, İshak ve Malikilerden Tartuşi gibi pek çok kimse de bu görüşü tercih etmiştir. Alai'nin bildirdiğine göre, kendisinin şeyhi ve zamanında Şafiilerin şeyhi olan Zemilkan bu görüşü tercih ederdi ve İmam Şafii'den de böyle rivayet ederdi (yani İmam Şafii'nin de bu görüşü tercih ettiğini bildirirdi). Bu konudaki rivayetin Sahihlerden birinde bulunmaması hususunda şöyle cevap vermişlerdir: "İki Sahih'te veya onlardan birinde olanın

tercih edilmesi rivayetin hadis hafızlarının tenkidine uğramış olmaması durumunda söz konusudur. Senedinde kopukluk bulunan, tenkide uğramış ve dolayısıyla illetli olan bu Ebu Musa (r.a) hadisi gibi hadisler için ise böyle değildir. Hadisin senedindeki kopukluk Mahrame bin Bukeyr'in babasından hadis duymamış olmamasından ileri gelmektedir. Bunu Ahmed bin Hanbel, Hammad bin Halid'den, o da bizzat Mahrame'den rivayetle bildirmiştir. Said bin Ebi Meryem, Musa bin Seleme'den, o da Mahrame'dan rivayetle yine aynı şeyi söylemiştir. O buna ek olarak (Mahrame'nin): "Bu bizim yanımızda bulunan yazılı bir metindi" dediğini bildirmiştir.1 Ali bin Medini de şöyle söylemiştir:
"Ben Medine ahalisinden hiç kimseden, Mahrame'nin rivayet ettiği her hangi bir hadis hakkında: "Ben babamdan şöyle duydum" dediğine dair bir şey duymadım." Müslim'in, aynı çağda yaşamış olduğundan buluşma imkânı varken mu'an'an rivayetle (uzun senet taşıyan bir rivayetle) yetineceği söylenemez. Bu itibarla biz diyoruz ki, Mahrame babasından hadis duymadığından dolayı bu rivayetin Mahrame'den nakledildiğinin açıkça ifade edilmiş olması onun senedinde kopukluk olduğu iddiasını isbata yeter. Tenkide uğramış olması durumuna gelince: Bunu Ebu İshak, Vasıl el-Ahdeb, Mua-viye bin Karra ve daha başkaları Ebu Berde'nin sözünden rivayet etmişlerdir. Adı geçenler Küfe halkındandırlar. Ebu Berde de Kufelidir. Bu itibarla onlar onun (yani Ebu Berde'nin) hadislerini Bukeyr el-Medeni'den daha iyi bilirler. Üstelik söz konusu kişiler bir kaç kişi, bu (yani Bukeyr) ise bir kişidir. Bunun yanısıra eğer Ebu Berde merfu bir rivayet biliyor olsaydı bu konuda merfu rivayete aykırı şekilde kendi görüşüne göre bir fetva vermezdi. Bu yüzden Darekutni mevkuf rivayetin doğru olduğuna hükmetmiştir, el-Huda müellifi ise daha farklı bir açıklamada bulunmuş ve duaların kabul edildiği vaktin söz konusu iki vakitten birine özgü olduğunu, bunlardan birinin diğerine (yani biri ile ilgili rivayetlerin diğeriyle ilgili rivayetlere) ters düşmediğini ileri sürmüştür. Bu görüşe göre Resulullah (a.s)'ın bir keresinde söz konusu iki vakitten birine bir başka keresinde ise diğerine dikkat çekmiş olması muhtemeldir. Bu açıklama İbni Abdilber'in şu sözüne benzemektedir: "Uygun olan sözü edilen iki vakitte dua etmeğe gayret göstermektir." İmam Ahmed bin Hanbel'in bu yönde bir yorumda bulunduğu daha Önce geçmişti. Bu konudaki farklı rivayetleri biral-aya getirmek için en uygun olan da budur. İbni Münir, Haşiye'de şöyle söylemiştir:
"Sözü edilen vaktin (yani duanın kabul edileceği vaktin) ve kadir gecesinin belirsiz bırakılmasının yararının dua eden kişiyi sadece belirli bir vakti değerlendirip diğer vakitlerde tembellik etmekten sakındırmak ve bütün vakitlerde bolca dua etmeğe teşvik olduğu bilindikten sonra bu vakitlerin

sınırlandırılması konusunda çaba harcanması hayret vericidir." Bunu Hafız İbni Hacer nakletmiştir. En doğrusunu ancak Yüce Allah bilir." [23]

1698-Müslim, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah bizden önce olanları cumadan habersiz bıraktı. Yahudilerin (özel günleri) cumartesi oldu. Hıristiyanların (Özel günleri) pazar oldu. Sonra Allah bizi getirdi ve bizi cuma gününe hidayet etti (iletti). Böylece cuma, cumartesi ve pazar diye kıldı (yani sıralamada önce cuma gelmekte, cumartesi ve pazar günleri onu izlemektedir -Çeviren). Bunun gibi kıyamet gününde de onlar bizim ardımızdan gelirler. Biz dünya halkının sonuncularıyız. Ama kıyamet gününde ilkleriz. Kıyamet günü diğer yaratıklardan Önce haklarında hüküm verilecek olanlarız." [24]

1699- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Güneş cuma gününden daha üstün ve daha büyük bir günün üzerine doğmaz ve batmaz. Şu iki kitleden insanlar ve cinler topluluğundan başka hiç bir canlı yoktur ki cuma gününden dolayı korkuya kapılmasın (çünkü cuma günü kıyamet kopacaktır -Çeviren)."
Ali bin Hucr, İbni Bezi ve Muhammed bin Velid: "Alâ yevmin efdal" ifadesiyle rivayet etmiş ve bu ifadede tereddüt etmemişlerdir (ki bu da aynı anlamı taşımaktadır.) [25]

1700- Ahmed bin Hanbel, Ebu Lubabe (r.a)'den bunun bir benzerini [26] rivayet etmiştir. Orada şöyle denmektedir:
"O yani cuma gününde Allah katında kurban bayramı ve ramazan bayramı günlerinden daha büyüktür."

1701-İbni Hibban, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O da Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duymuştur:
"Beş şey vardır ki, kim onları bir günde işlerse Allah onu cennet halkından yazar: Kim cuma günü oruç tutar, cumaya gider, bir cenazede bulunur ve bir köle azad ederse." [27]

1702- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Diğer geceler arasından özellikle cuma gecesini ibadete tahsis etmeyin. Yine diğer günler arasından özellikle cuma gününü oruca tahsis etmeyin. Ancak birinizin mutad şekilde tuttuğu oruca denk gelirse başka." [28]

Dersler Ve Öğütler

İlim adamları Ebu Said Hudri (r.a)'nin hadisini: "Biriniz özellikle Cuma günü oruç tutmaz ama mutad şekilde tuttuğu orucu cuma gününe denk gelirse" şeklinde açıklamışlardır.
Allah en doğrusunu bilir de, diğer gecelerden ayrı olarak özellikle cuma gecesinin ibadete tahsis edilmesinin nehyedilmesindeki hikmet şu olabilir: Kişinin ertesi gün namaza erken gitme, namazı bekleme, dua, zikir, ibadet, * hutbeyi dinleme ve namazdan sonra bolca zikir yapma gibi görevlerini canlı, dinç bir şekilde yerine getirebilmesi için geceden dinlenmesi gerekir. Yüce Allah namazdan sonra zikir konusunda şöyle buyuruyor:
"Namaz kılındığında artık yeryüzüne dağıhn Allah'ın lütfundan (rızık) isteyin ve Allah'ı çokça anın ki, kurtuluşa eresiniz." (1)
Bu sayılanların dışındaki ibadetlerin dinç bir şekilde yerine getirilmesi için de dinlenmeye ihtiyaç vardır. Özellikle cuma gününü oruca tahsis etmekten nehiydeki hikmet de bu olabilir. Çünkü o günde oruç tutmamak kişinin sayılan görevleri dinç bir halde ve gönül rahatlığı içinde yerine getirmesine yardımcı olur. Böylece insan yaptığı ibadetlerden zevk alır ve onlardan usanç ve bıkkınlık da duymaz. Bu (yani) cuma günü yerine getirilen görevlerle Öncesindeki hazırlık hac esnasında arefe günü arafatta yapılması gerekene benzemektedir. Bu konuda sünnet olan, arefe günü oruç tutulmamasıdır.
Söz konusu özellikle cuma gecesini ibadete, cuma gününü de oruca tahsis etme yasağının sebebinin cuma gününün çok büyütülmesi dolayısıyla cumartesi halkının fitneye düştüğü gibi insanların fitneye düşmeleri korkusu olduğu da söylenmiştir. Bir başka görüşe göre de bu yasağın konulmasındaki amaç, insanların bunun farz olduğuna inanmalarına sebebiyet vermemektedir. Bu görüşleri tmam Nevevi aktarmış ve birincisini tercih etmiştir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

1703- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: [29]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cumaya üç tür insan gelir. Bir adam eğlence içinde gelir. Onun bundan nasibi de odur. Bir adam dua ile gelir. O adam Allah'a dua eder. Artık Allah dilerse onun istediğini verir, dilerse vermez. Bir adam sessiz, sakin bir şekilde gelir, hiç bir Müslümanm üstüne basmaz, kimseyi rahatsız etmez. İşte onun bu yaptığı bir sonraki cumaya kadar ve buna ek üç gün için onun günâhlarına keffarettir. İşte o, Yüce Allah'ın hakkında şöyle buyurduğu kimsedir

"Kim bir iyilik getirirse ona on katı karşılık vardır." [30]

CUMA NAMAZI FARZDIR VE ÖZÜRSÜZ TERKEDİLEMEZ

"Ruzeyk bin Hakim, İbni Şihab'a: "Cuma kıldırmamı uygun görüyor musun?" diye yazdı. Ben de o zaman Vadi'l-kura'da onunla birlikteydim. Ruzeyk o zaman çalıştığı bir bölgenin başına amil (yönetici, vali) olarak görevliydi. O bölgede siyahlar ve daha başkaları vardı. Orada çalışıyorlardı. Ruzeyk, Eyle üzerine görevliydi. İbni Şihab ona cuma kıldırması üzere yazı yazdı. Ben de duyuyordum. Mektubunda ona Sâlim'in kendisine şöyle bildirdiğini yazdı: "Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Hepiniz çobansınız ve her biriniz güttüğünden sorumludur. İmam (devlet başkanı) çobandır ve güttüğünden sorumludur. Adam ailesi üzerinde çobandır ve güttüğünden sorumludur. Kadın kocasının evinde çobandır ve güttüğünden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malı üzerinde çobandır ve güttüğünden sorumludur." Sanıyorum ayrıca şöyle söyledi: "Adam babasının malı üzerinde çobandır ve güttüğünden sorumludur. Bu şekilde hepiniz çobansınız ve her biriniz güttüğünden sorumludur."
Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Adı geçen yer (Eyle) Şâm yolu üzerinde Medine ile Mısır arasında, Kızıl Deniz kıyısında bilinen bir yerdir. Ruzeyk, Ömer bin Abdulaziz'den önce oranın emiri (yöneticisi) idi. İfadeden çıkan anlam şudur: Onun ektiği arazi Eyle mülkiyelerindendi."

1705- Ahmed bin Hanbel, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim zorunluluk olmaksızın üç kere cumayı terkederse kalbi mühürlenir."

Bir Açıklama

Bu hadisi şerifte cumayı terkedenlerin sert bir şekilde tehdit edilmesi ve uyarılması anlamı kastedildiği bildirilmiştir. İşaret edilen mühürleme ise kâfirlerin kalplerinin mühürlenmesi derecesine varmayan bir mühürleme türüdür. [31]

1706- Taberani, Usame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Özürsüz olarak üç cumayı terekederse münafıklardan yazılır." [32]

1707- Ebu Ya'la, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Kim arka arkaya üç cumayı terkederse İslâm'ı arkasına atmış olur." [33]

1708- İmam Malik, Safvan bin Suleym (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İmam Malik dedi ki: "Resulullah (a.s)'tan rivayetle mi söylediğini yoksa O'ndan rivayet etmeyip (kendi sözü olarak mı söylediğini) bilmiyorum. Ancak şöyle söyledi:
"Kim özürsüz ve sebepsiz olarak üç cumayı terkederse Allah kalbine mühür vurur." [34]

1709- Ebu Davud, Ebu Ca'd Dumri (r.a)'den rivayet etmiştir -ki o Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuştu-:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim basite alarak üç cumayı terkederse Allah onun kalbini mühürler."
Tirmizi'nin kitabında da şöyle geçmektedir:
"Kim basite alarak cumayı üç kere terkederse Allah onun kalbini mü- î hürler." [35]

1710- Ebu Ya'la, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü hutbe vermeğe durdu ve şöyle buyurdu:
"Olur ki, bir adama cuma günü gelir. O da Medine'ye bir mil uzaklıktadır ve cumaya gelmez."
Sonra ikinci keresinde şöyle buyurdu:
"Olur ki, bir adama cuma günü gelir. O da Medine'ye iki mil uzaklıktadır ve

cumaya gelmez." [36]
Üçüncü keresinde de şöyle buyurdu:
"Belki o Medine'ye üç mil uzaklıktadır ve cumaya gelmez. Böylece Allah onun kalbine mühür vurur."

1711- Müslim, Hakem bin Mina (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a) ona şöyle rivayet etmişlerdir:
"Onlar Resulullah (a.s)'m minberinden şöyle buyurduğunu duymuşlardı:
"Bazı kimseler ya cumaları terketme işini bırakırlar ya da Allah mutlaka onların kalplerine mühür vurur, sonra da kesin gafillerden olurlar." [37]
1712- Taberani, Ka'b bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bazı kimseler ya cuma günü ezan sesini duyup da sonra cumaya gelmeme işini bırakırlar ya da muhakkak Allah onların kalplerini mühürler sonra kesin gafillerden olurlar." [38]

1713- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ayakta hutbe veriyordu. Bu sırada Şam tarafından bir kervan geldi. Bunun üzerine insanlar ona gittiler ve oniki adamdan başka
kimse kalmadı. Bu olay üzerine cuma ile ilgili şu ayeti kerime indi: [39]
"Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar
ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah katında olan eğlenceden de ticaretten
de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır." [40]

1714- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)/ cumadan geri kalan bazı kimselere şöyle buyurdu: "Andolsun, bir adama insanlara namaz kıldırmasını emretmeyi sonra o cumadan geri kalan adamların evlerini üzerlerine yakmayı düşündüm." [41]

1715- İmam Malik, Malik bin Enes (rh.a)'den rivayet etmiştir:
"O, İbni Şihab'a Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığında Allah'ın zikrine koşun ve alış verişi bırakın" [42] sözü hakkında soru sordu. İbni Şihab da şöyle söyledi:

"Bunu Hz. Ömer bin Hattab (r.a): "Cuma günü namaza çağrıldığında Allah'ın zikrine gidin" diye okurdu." (Yani ayeti kerimenin metnindeki "fes'av" kelimesini "femdav" diye okurdu -Çeviren)." [43]

Bir Açıklama

"Femdav" okunuşu tefsir olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu okunuş şekli, ayeti kerimenin yazılış tarzına ters düşmektedir. Bu itibarla mütevatir bir okunuş tarzı olarak kabul edilmemektedir. Kıraat imamları bu tarz okunuşu şazz (mütevatir okunuş tarzına aykın) okunuş olarak değerlendirmişlerdir. [44]

Cuma Namazına Teşvik

1716- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beş vakit namaz ve bir sonraki cumaya kadar cuma namazı büyük günâhlar işlenmediği sürece aralarındaki günâhlara keffarettir." [45]

1717- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ömer (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Şanı yüce olan Allah cumalarda kılınan namazdan hoşlanır." [46]

1718- Taberani, Müslim Ayad (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hasan bin Ali (r.a)'ye cumanın iki rek'atından sordum. Şöyle söyledi: "Onlar kendi dışındakilerin yerine geçerler."
Yani cumanın iki rek'atı vaktin farzının yerine geçer dolayısıyla o gün öğle namazının kılınması gerekmez. [47]

Cuma Namazına Erkenden Gidilmesi

1719- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim cuma günü cünüplükten gusleder gibi gusleder sonra (namaza) giderse bir deve kurban etmiş gibi olur. Kim ikinci saatte giderse bir inek kurban etmiş gibi

olur. Kim üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban
etmiş gibi olur. Kim dördüncü saatte giderse bir tavuk kurban (tasadduk) etmiş gibi olur. Kim beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmam (minbere) çıktığında artık melekler zikri (konuşulanları) dinlemek üzere hazır bulunurlar."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü olduğunda caminin kapılarının her birinde melekler bulunur. Gelenleri geliş sıralarına göre ardarda yazarlar. İmam (minbere) oturduğunda artık defterlerini dürerek zikri (hutbeyi) dinlemeye gelirler." [48]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Cuma günü olduğunda melekler caminin kapılarında durarak gelenleri baştan sırayla ardarda yazarlar. Öğlenin erken saatlerinde gelen bir deve kurban eden gibidir. Sonra (gelen) bir inek kurban eden gibidir. Sonra (gelen) koç, sonra (gelen) tavuk (kurban eden gibi), sonra (gelen) yumurta (tasadduk eden gibidir). İmam (minbere) oturduğunda artık defterlerini dürerek zikri (hutbeyi) dinlemeye gelirler." [49]
Müslim'in rivayetine göre de Resulullah (a. s) şöyle buyurmuştur:
"Caminin kapılarının her birinde bir melek bulunmaktadır. Gelenleri sırasma göre ardarda yazar. İlk gelen deve (kurban eden gibi yazılır). Sonra derecelerini (sırasına göre) yumurta tasadduk etmiş gibi sayılacak kadar düşürürler. İmam minbere oturduğunda defterler dürülür ve (melekler) zikri (hutbeyi) dinlemeye gelirler." [50]
Muvatta [51], Tirmizi, [52] Ebu Davud [53] ve Nesai [54] birinci rivayeti vermiştir. Muvatta'da: "İlk saatte..." ifadesi ilave edilmiştir."tik saatlerde giderse": Burada saat ile kastedilen, günümüzdeki ıstılahi anlamıyla günün yirmi dörtte birini oluşturan saat değildir. Burada cumaya mümkün oldukça erken vakitlerde gitmenin faziletine dikkat çekilmektedir. (Bkz. Şerhu's-Sunne, 4/235)
Nesai'nin bir başka rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"(Cuma) namazına öğlenin erken vakitlerinde gelen; bir deve kurban eden gibidir. Sonra onun izinden gelen; bir inek kurban eden gibidir. Sonra onun izinden gelen; bir koç kurban eden gibidir. Sonra onun izinden gelen, bir tavuk kurban eden gibidir. Sonraki de bir yumurta (tasadduk eden gibidir)." [55] Yine Nesai birinciye benzer bir rivayet nakletmiştir ve onda şöyle denmektedir:

"Cumaya öğlenin erken vakitlerinde gelen; bir deve kurban eden gibidir. Sonra inek kurban eden gibi, sonra koyun kurban eden gibi, sonra ördek kurban eden gibi, sonra tavuk kurban eden gibi, sonra da yumurta kurban (tasadduk) eden gibidir." [56]
Bunun benzeri bir başka rivayette tavuktan sonra serçenin adı geçmekte ve bu rivayette ördekten söz edilmemektedir. [57]

1720- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Cumaya erkenden gider sonra kayluleye yatardık." [58]

1721- İbni Mace, Alkame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah ile birlikte cumaya gittik. Üç kişinin kendinden önce gittiklerini gördü ve şöyle söyledi:
"Dördün dördüncüsü. Dördün dördüncüsü uzak değildir. Ben Resulul-lah (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"İnsanlar kıyamet günü Allah'a (yakınlık bakımından) cumalara geliş durumlarına göre otururlar. Birinci, ikinci, üçüncü." Sonra şöyle buyurdu:
"Dördün dördüncüsü. Dördün dördüncüsü de uzak değildir." [59]

Namaz İçin Gusledilmesi, Koku Sürülmesi, En Güzel Elbiselerin Giyilmesi, Sessizlik Ve İnsanların Üstlerine Basmaktan Kaçınılması

1722- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim abdest alır ve abdestini güzel alır sonra cumaya gelir ve sessiz durup dinlerse onun o cuma ile diğer cuma arasındaki günâhları bağışlanır.
Buna ek olarak üç günün daha (günâhları bağışlanır). Kim çakıllarla oynarsa (dikkat ve sessizliğini) bozmuş olur."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: [60]
"Kim gusleder sonra cumaya gelir ve kendisi için takdir edildiği kadar (imkân bulduğu kadar) namaz kılar, sonra imam hutbesini bitirinceye kadar sessizce onu dinler, sonra namaz kılarsa onun o cuma ile diğer cuma arasındaki ve ayrıca üç günlük günâhları bağışlanır." [61]

Ebu Davud'un Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kim cuma günü gusleder, güzel elbiselerinden giyer, eğer yanında varsa güzel koku sürünür sonra cumaya gelir bu arada insanların üstlerine basmaz sonra Allah'ın kendine yazdığı (nasib ettiği) namazı kılar, sonra imam (minbere) çıktığında o namazını bitirinceye kadar sessiz durursa bu, onun için o cuma ile bir önceki cuma arasındaki günâhlara keffaret olur."

Ravi dedi ki: "Ebu Hureyre (r.a) şöyle derdi: "Ayrıca üç gün de fazlasına." [62]
Bîr Açıklama
Bazı fıkıhçılar hatibin insanlara veya içlerinden birine bir şey sormasını caiz görmüşlerdir. Bu itibarla onlardan birine böyle bir şey sorulur o da cevap verirse bu lağv (hutbeyi bozma) sayılmaz.

1723- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü olduğunda adam yıkanır, başını yıkar, sonra kokularının en güzeliyle kokulanır, elbiselerinin düzgünlerini giyer sonra namaza çıkar [63] ve iki kişinin arasını açmazsa (yani insanların aralarından yol açarak ilerlemezse -Çeviren), sonra imamı dinlerse, onun bir cumadan diğer cumaya ve buna ek olarak üç günün daha günâhları bağışlanır."

1724- Taberani, Abdurrahman bin Avf (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ashabmdan bir adamı göremedi ve şöyle buyurdu:
"Neredeydin? Ben seni göremedim. Yoksa cumaya gelmedin mi?" A-dam:
"Hayır, geldim. Fakat insanlar yerlerine yerleştikten sonra geldim ve onların üzerlerine basarak ilerlemek istemedim." (Resulullah (a.s) da):
"Evet (doğru yapmışsın)" diye buyurdu." [64]

1725- Buharı, Selmânı Farisi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi erkek cuma günü yıkanır, gücü yettiğince temizlenir, (koku için) yağından sürünür, evinin kokusundan sürünür sonra çıkar, iki kişinin arasını açmaz sonra Allah'ın kendine yazdığı (nasib ettiği) namazı kılar sonra imam konuştuğunda susarsa muhakkak onun o cuma ile diğer cuma arasındaki günâhları bağışlanır."

Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Her hangi erkek cuma günü emredildiği şekilde temizlenir sonra cumaya gelmek üzere evinden çıkar ve namazını bitirinceye kadar sessiz durursa, bu onun için bir önceki cumaya kadar olan (günâhların)a keffaret olur." [65]

Bir Açıklama

Şerhu's-Sunne talikçisi (Şerhu's-Sunne'ye sayfa altı yazıları yazan kişi) şöyle söylemiştir:
"İmam Nevevi, insanların üstüne basarak ilerlemekle iki kişinin arasını açmayı birbirinden farklı şekilde değerlendirmiştir. Ancak İbni Kudame, Muğni'de insanların üstüne basarak ilerlemekle iki kişinin arasını açmayı bir saymıştır.
Iraki ise şöyle söylemiştir:
"İfadeden birincisinin (yani ikisinin farklı şey olduğunun) doğru olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kişi insanların üstüne basmaksızın sadece iki kişinin arasını, sıkışıp oturmakla da iki kişinin arasını açmış olur."
İlim adamları cuma günü insanların üstüne basarak ilerlemek konusunda farklı görüşler ortaya atmışlardır. Tirmizi, ilim sahiplerinden rivayetle, onların cuma günü insanların üstlerine basarak ilerlemeyi hoş karşılamadıklarını ve bu konuda sert davrandıklarını bildirmiştir. Ebu Hamid de İmam Şafii'den yaptığı rivayetle ilgili yorumunda söz konusu hareketin haram olduğunu açık bir ifadeyle söylemiştir.
İmam Nevevi de, Zevaidu'r-Ravda'da şöyle söylemiştir:
"Bu konudaki sahih hadisler dolayısıyla tercih edilen görüşe göre söz konusu hareket haramdır."
Ahmed bin Hanbel'in ashabı (mezhebinin ileri gelenleri) ise bunun sadece mekruh olduğuna hükmetmekle yetinmişlerdir." [66] Açıklamalardan çıkan sonuca göre insanların üstlerine basarak ilerlemek hoş bir şey değildir. Ancak boş bir yerin doldurulması için ilerlenmesi bundan müstesnadır. Çünkü bu durumda öndekiler o boş yeri doldurmamakla kusur etmiş olurlar.

1726- Ebu Davud, Evs bin Evs Sakafi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim cuma günü yıkar ve yıkanır, erkenden hazırlanıp erkenden (camiye) gider,

bineğe binmeyip yürür, imama yakın durur ve boş bir şeyle uğraşmayıp (hatibi) dinlerse, attığı her adım karşılığında bir yılı oruç ve ibadetle geçirmiş gibi sevap alır."

Nesai ve Tirmizi'nin rivayetleri de şöyledir:

"Kim cuma günü yıkar ve yıkanır, erkenden hazırlanıp erkenden (camiye) gider, (imama) yakın durur ve sessiz durup dinlerse, attığı her adım karşılığında bir yılı oruç ve ibadetle geçirmiş gibi sevap alır." [67]

Ebu Davud şöyle söylemiştir:

"Mekhul'a "yıkar ve yıkanır" sözü hakkında soru soruldu, şöyle söyledi: "Başını ve bedenini yıkar". Said bin Abdulaziz de böyle söylemiştir." [68]

1727- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in azatlısı (mevlası) Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Abdullah bin Ömer (r.a) kendine (koku sürünmenin) haram olması (yani ihramlı olması) durumu dışında yağ ve koku sürünmeden cumaya gitmezdi." [69]

1728- Taberani, Selmân (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ey Selmân! Sen cuma gününün ne olduğunu biliyor musun?" Ben:

O, Allah'ın senin babanı veya anne babanı biraraya getirdiği gündür" dedim. O da şöyle buyurdu:

"Hayır. Ancak ben sana cuma gününden söz edeceğim. Herhangi Müslüman temizlenir, elbiselerinin en güzelini giyer, eğer ailesinin kokusu varsa onların kokularından sürünür yoksa su (çırpar) sonra camiye gelir imam çıkıncaya kadar sessiz durur sonra namaz kılarsa öldürmeden kaçındığı surece bu mutlaka onun için o cuma ile diğer cuma arasındaki (günâhlara) keffaret olur. Bu bütün bir zaman için böyledir." [70]

1729- Taberani, Evsat ve Sağir'de Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) cumalardan bir cumada şöyle buyurdu:

"Müslümanlar topluluğu! Bu gün, Allah'ın sizin için bayram kıldığı gündür. Artık (bu günde) yıkanın ve size misvak da gerekir." [71]

1730- Ebu Davud, Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle

buyurdu:
"Kim cuma günü yıkanır, eğer hanımının kokusu varsa onun kokusundan sürünür, elbiselerinin düzgünlerinden giyinir sonra insanların üstlerine basmaz ve vaaz (hutbe) esnasında lüzumsuz bir şeyle uğraşmazsa bu onun için aralarındakilere (yani iki cuma arasındaki günâhlara) keffaret olur. Eğer boş şeylerle uğraşır ve insanların üstlerine basarsa o zaman da öğle (namazı) yerine geçer." [72]

1731- Ahmed bin Han bel, Ebu Eyyub Ensari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [73]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim cuma günü yıkanır, eğer yanında varsa koku sürünür, elbiselerinin en güzellerinden giyinir, sonra camiye gelmek üzere çıkar, eğer müsait görürse (nafile) namaz kılar ve kimseyi rahatsız etmez, sonra namaz kılın-caya kadar susarsa, bu onun için o cuma ile diğer cuma arasındaki (gü-nâh)lara keffaret olur."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sonra onurlu, sakin bir şekilde çıkarak (bu hal üzere) camiye kadar gelirse..." [74]

1732- Buharı ve Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [75]
"Cuma günü gusletmek ihtilam olan (yani buluğ çağma ermiş) herkese vaciptir."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Cuma günü gusletmek Müslümana vaciptir." [76]
Bir diğer rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Cuma günü gusletmek ihtilam olan (yani buluğ çağma ermiş) herkese vaciptir. Yine dişlerini misvaklamak ve eğer varsa koku sürünmek de." [77]
Amr -yani hadisin ravilerinden olan İbni Suleyrn- şöyle söylemiştir:
"Gusle gelince onun vacip olduğuna şahitlik ederim. Misvaklartmağa ve koku sürünmeğe gelince: Onların vacip olup olmadığını Yüce Allah bilir. Ancak hadiste bu şekilde geçmektedir."
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"İhtilam olan (buluğ çağma ermiş) herkese cuma günü gusletmek gerekir. Misvaklanmak ve gücünün yettiği kadarmca koku sürünmek de." [78]
Bir rivayette de koku hakkında şöyle denmektedir: "Kadının kokusundan olsa da." [79]
Müslümanların çoğunluğunun esas aldığı uygulamaya göre cuma günü gusletmek sünnettir. Nitekim ileride bunun delillerini göreceğiz.

1733- İmam Malik, Ubeydu İlah bin Sebbak Medeni Sakafi (rh.a)'den
şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cumalardan bir cumada şöyle buyurdu:
"Ey Müslümanlar topluluğu! Bu, Allah'ın bayram kıldığı bir gündür. Şu halde gusledin. Kimin yanında koku olursa ondan sürünmesinin bir zararı olmaz. Bu arada misvaklanmanız da gerekir." [80]

1734- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Sizden kim cumaya gelirse (gelecek olursa) gusletsin."

1735- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ebi Katade (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Katade cuma günü benim gusletmekte olduğum bir sırada yanıma geldi. "Bu gusletmen cünüplük dolayısıyla mı?" diye sordu. "Evet" dedim. Dedi ki:
"Öyleyse bir diğer gusül daha al. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim cuma günü guslederse diğer cumaya kadar temiz kalır." [81]

Bir Açıklama

Bu, Ebu Katade (r.a)'nin bir görüşüdür. Ebu Katade (r.a) ise sahabidir. Sahabenin görüşü sünnete uymadığında, sünnet tercih edilir. Bu konudaki rivayetler ise, cuma günü cünüplük dolayısıyla olan guslün aynı zamanda cuma guslü yerine geçeceğini açık bir şekilde ifade etmektedir. En uygun olan ise cuma günü cünüp olan kişinin guslederken hem cünüplükten gusletmeye hem de cuma için

gusletmeye niyet etmesidir.

1735- İbni Huzeyme (31129-130) 29-Cuma günü gusletmenin bazı faziletlerinin bildirilmesi. İsnadı hasendir.

1736- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Ömer (r.a) cuma günü insanlara hitab ederken (hutbe okurken) Resulullah (a.s)'ın ashabından ve ilk muhacirlerden olan bir adam içeri girdi. -Evza'i'nin Ebu Hureyre (r.a)'den rivayetine göre bu kişi Hz. Osman (r.a) idi-Hz. Ömer (r.a) ona: "Bu hangi saat?" diye seslendi. O da dedi ki:
"Ben bugün meşguldüm. Dolayısıyla ezan sesini duyuncaya kadar ailemin yanına gidemedim. Böylece abdest almaktan başka bir şey yapamadım." Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Üstelik abdest! Resulullah (a.s)'ın guslü emrettiğini biliyorsun." Ebu Hureyre (r.a)'nin rivayetine göre o Hz. Ömer (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duymadınız mı?: "Biriniz cumaya girdiğinde gusletsin."

1737- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın mevlası (azatlısı) îkri-me'den rivayet etmiştir:
"Irak ahalisinden bazı insanlar gelerek şöyle söylediler:
"Ey İbni Abbas! Cuma günü gusletmeyi vacip olarak görüyor musun?" O da şöyle söyledi:
"Hayır. Ancak o temizliğe daha uygundur ve gusleden için daha hayırlıdır. Ancak kim gusletmezse onun üzerine vacip değildir. Guslün başlangıcının nasıl olduğunu size bildireceğim: İnsanlar zor durumdaydılar. Yün giyerlerdi. İşlerini kendi güçleriyle yapıyorlardı. Camileri dar, tavanı alçaktı. Çatısı ağaç sırıklarından yapılma bir gölgelik şeklindeydi. Resulullah (a.s) çok sıcak bir günde çıktı. İnsanlar o yün elbiseler içinde terlediler. Bunun üzerine kendilerinden kokular yayıldı. Bu durum birbirlerini rahatsız etti. Resulullah (a.s) bu kokuyu hissedince şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Bu gün gelince yıkanın. Biriniz bulduğu yağından ve kokusundan en güzelini sürsün."
İbni Abbas (r.a) dedi ki:
"Sonra Yüce Allah güzel durumlar nasib etti. (Müslümanlar) yünden başka elbiseler giydiler. İşlerini yaptıracak kişiler buldular. Camileri genişletildi.

Birbirlerini rahatsız eden terin bir kısmı gitti." [82]

1738- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [83]
"İnsanlar yüksek tepelerdeki evlerinden cumaya gelirlerdi. Sırtlarında yüklerle gelirlerdi. Bu yüzden tozlanır ve terlerlerdi. Üzerlerinden koku çıkardı. İşte bu vakitlerde Resulullah (a.s)'m benim yanımda olduğu bir sırada onlardan bir adam Resulullah (a.s)'a geldi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Keşke şu gününüz için temizlenseydiniz!"
Yahya bin Said'in rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O, Amra (r.a)'ya cuma günü gusletmekten sordu. O da şöyle söyledi:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"İnsanlar kendi işlerini kendileri yaparlardı. Cumaya geldiklerinde oldukları hal üzere gelirlerdi. Bunun üzerine kendilerine: "Keşke yıkansay-dınız?" denildi." [84]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"İnsanlar iş görüyorlardı. Yerlerine işlerini yapacak kimseleri yoktu. Üzerlerinden koku çıkıyordu. Bunun üzerine kendilerine: "Keşke cuma günü yıkansaydmız!" denildi." [85]

1739- Ahmed bin Hanbel, Semure bin Cundeb (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü kim abdest alırsa bu yaptığı ne güzeldir! Kim guslederse gusül daha da üstündür." [86]

1740- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Erkeklerden ve kadınlardan kim cumaya gelirse gusletsin. Erkeklerden ve kadınlardan kim (cumaya) gelmezse onun için gusül gerekmez." [87]

Bir Açıklama

Burada Resulullah (a.s): "Kim (cumaya) gelmezse..." derken, cumayı ter-

ketmeyi caiz kılacak herhangi bir mazeret dolayısıyla gelmeyeni kasdetmek-tedir.

1741- Taberani, Evsafta Hz. Ali (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Cuma günü gusletmek müstehabdır ama mutlaka şart değildir." [88]

1742- Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Cuma günü gusletmek sünnettendir." [89]

Cuma İçin Özel Elbise Giyilmesi

1743- İmam Malik, Yahya bin Said (rh.a)'den rivayet etmiştir: "Ona Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bildirilmiştir:
"Biriniz işi için kullandığı iki elbisesi dışında cuması için de iki elbise edinse ne olur?" [90]

1744- Ebu Davud, Muhammed bin Yahya bin Hibban (rh.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer bulursa -veya bulursanız- biriniz, iki iş elbisesi dışında cuma günü için de iki elbise edinse ne olur?" [91]

Yine onun Abdullah bin Selâm (r.a)'dan naklettiği bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Abdullah bin Selâm r.a) Resulullah (a.s)'uı bunu minberden söylediğini duymuştur." [92]

Cumaya Ne Zaman Yetişilmiş Olunur?

1745- Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim cumanın bir rek'atma yetişirse, cumaya yetişmiş sayılır." [93]

Cuma Günü Uyuksayan Yerînî Değiştirmelidir

1746- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz cuma günü uyuksarsa o bulunduğu yerini değiştirsin." [94]
Nesai'nin kitabında şu şekilde geçmektedir: "Hz. Aişe (r.a)'nin yanında cuma günü gusletmekten söz edildi. O da şöyle söyledi: "İnsanlar yüksek yerlerde oturuyorlardı. Sonra üzerleri kirli bir halde cumaya geliyorlardı. Üzerlerine esinti vurunca kokuları etrafa yayılıyor ve insanlar bundan rahatsız oluyorlardı..." hadis böyle devam ediyor. [95]

Bir Açıklama

Burada kişinin yerini değiştirmesinin emredilmesi, mendubiyet (nedb, teşvik) anlamı taşımaktadır.
Feyzu'l-Kadir'de şöyle denmektedir:
"Çünkü hareket kişideki, onu uykuya yönelten donukluğu giderir. Eğer bulunduğu safta geçeceği bir yer bulunmazsa ayağa kalkıp tekrar yerine oturur."
Umm'de de şöyle denmektedir:
"Eğer bulunduğu yerde kalmakla birlikte uykusunu yenerse bunda bir kerahet (sakınca) görmeyiz."
Yerini değiştirmek, oturmakta olduğu yerden kalkıp bir başka yere geçmektir. Bu, bütün günler için geçerli olan genel bir uygulamadır. Tirmizi'nin rivayetinde bunun özellikle cuma gününe has olarak bildirilmesi, cuma günü erkenden camiye giden kişinin uzun süre oturmasının gerekeceğinden dolayıdır. Bununla birlikte bazıları bunu, herhangi bir günde bir ibadeti beklemek üzere bir yerde oturup kalan herkes için geçerli bir uygulama olarak değerlendirmişlerdir. Bunda namazı canlı bir şekilde, huşu ile, kalbi tamamen namaza vererek ve okuduğunu veya ettiği duayı anlayacak bir hal üzere karşılamaya, namazın bütün rükünlerini, sünnetlerini ve âdabını yerine getirmeye teşvik vardır. [96]

Bayram Île Cuma Aynı Güne Rastlarsa Cuma İbadeti Düşmez

1747- İmam Malik'in İbni Şihab (r.a)'dan, onun da İbni Ezher'in mev-lası (azatlısı) Ebu Ubeyd'den rivayet ettiğine göre o (Ebu Ubeyd) şöyle söylemiştir;

[97]

"Hz. Osman bin Affan (r.a) ile birlikte bir bayramı yaşadım. Geldi, namaz kıldı sonra gitti. Bu sırada hutbe okudu ve şöyle söyledi:
"Sizin şu gününüzde iki bayram bir araya gelmiş bulunuyor. Yüksek yerlerde oturanlardan kim cumayı beklemek isterse beklesin. Kim de dönüp gitmek isterse ona da izin verilmiştir."
Ömer bin Abdulaziz'in şöyle söylediği bildirilmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında iki bayram birleşti (aynı güne denk geldi). Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Yüksek yerlerin ahalisinden kim oturmak (beklemek) isterse otursun, bir sakmca yoktur."
Bunu İmam Şafii rivayet etmiştir. İ'la'da şöyle denmektedir:
"İsnadı mürsel ve hasendir. Bu hadisi İmam Şafii'ye rivayet eden kişi (imamın şeyhi) çoğunluğa göre zayıf biridir. Ancak kendisine (yani Şafii'ye) ve Hamdan bin Isbehani'ye göre sikadır."
îbni Ukde şöyle söylemiştir:
"İbrahim'in hadisine (rivayetine) çok baktım. O, hadisi reddedilecek (munkeru'l-hadis) biri değildir."
İbni Adiyy de şöyle söylemiştir:
"Hakkında bu açıklamayı yaptığı kişi aynen onun söylediği gibidir." [98]
İbrahim bin Akabe de Müslim'in ravilerinden olan sika biridir. [99] Mü-'minlerin emin Ömer bin Abdulaziz (rh. a.) tabiinin iyilerindendir. Onun gibilerin mürsel rivayetleri bize göre kabule değer ve delil sayılabilecek rivayetlerdir. Bu rivayetin aynı zamanda yüksek yerlerin ahalisiyle kayıtlı (yani özellikle onlar kastedilerek söylenmiş) merfu, mevsul (sahabi dahil bütün ravileri zikredilmiş olan, senedinde bir kopukluk olmayan) bir şahidi bulunmaktadır. Bunu Beyhaki, Sufyan bin Uyeyne'nin Abdulaziz bin Refi'den, onun Ebu Salih'ten, onun Ebu Hureyre (r.a)'den rivayeti tankıyla nakletmiştir. Ancak isnadı zayıftır. [100] Daha önce bir çok kez geçtiği üzere mürsel bir rivayet zayıf da olsa mevsul bir rivayetle desteklendiğinde bütün ilim adamlarına göre delildir.
İ'la'u's-Sunen'de şöyle denmektedir:
"Hz. Osman (r.a) yüksek yerlerde oturanlara cuma konusunda (yani cumayı kılmama konusunda) izin vermişti. Çünkü onlar şehir halkından değillerdi. İmam Ebu Hanife'nin görüşü de böyledir. Hz. Osman (r.a) bu sözü sahabilerin huzurunda söylemişti. Eğer bu hüküm Ahmed bin Hanbel (rh.a)'in sandığı gibi

hem köylerin halkını ve hem de şehir halkını içeriyor olsaydı sahabiler, Hz. Osman (r.a)'ın bu hükmü sadece yüksek yerlerin ahalisine özel kılmasına itiraz ederlerdi. Bu itibarla, sözkonusu hükmün kendilerine cuma namazı farz olmayan yüksek yerlerin ahalisine özel olduğu kesindir. Dolayısıyla bayram münasebetiyle cuma terkedilmez. Nasıl? Çünkü cumanın farz olduğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Bu farz şehir hükmündeki yerlerde oturanların üzerlerindeki bir yükümlülüktür. Dolayısıyla bu farz, onun farziyetini gösteren delilden daha alt derecede ve onun kadar kesin olmayan bir nasla düşmez. Ahmed bin Hanbel (rh.a)'in bayram dolayısıyla cumanın farziyetinin düşeceği konusunda ileri sürdüğü deliller âhâd (sadece birer ravi tarafından rivayet edilmiş) rivayetlerdir ve üstelik bu rivayetlerin ortaya koyduğu hükmün köylerin halkına ve yüksek yerlerde oturan insanlara özel kılınmış olması ihtimali vardır." [101]

İmam Tehanevi, el-İ'la'da daha sonra bayramla aynı güne denk gelmesi durumunda cumanın düşeceğini söyleyen diğer ilim adamlarının delillerini sıralamış ve şöyle söylemiştir:

"Bunlardan biri, İbni Mace'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan onun da Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiği hadistir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Sizin şu gününüzde eğer iki bayram bir araya gelirse artık isteyen için bu, cumanın yerine geçer. Ancak biz, inşallah cumayı yerine getireceğiz." [102]

Zevaid'de de bildirildiği üzere Sindi şöyle söylemiştir:

"Bu rivayetin isnadı sahihtir, ravileri de sikadırlar. Bunu Ebu Davud Sünen'inde aynen bu isnadla Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir."

O, hadisin senediyle ilgili açıklamasından sonra da şöyle söylemiştir:

"Eğer bu hadisin merfu olarak senedini kabul edersek şöyle dememiz gerekir: O zaman köylerin halkı diğer namazlarda (camiye) toplanmazlarken iki bayram namazı için toplanırlardı. Nitekim bu böyle adet olagelmiştir. Onların bayram namazından sonra cumayı beklemelerinde kendileri için zorluk oluyordu. Bu yüzden Resulullah (a.s) bayram namazını bitirince O'nun tebliğini duyuran kişi (münadisi) şöyle söyledi: "Sizden kim cumayı kılmak isterse kılsın. Kim de dönmek isterse dönsün."

Bu, orada toplanan köylülere yönelik bir hitaptı. Bunu ortaya koyan şey ise onun bu açıklamayı yaptıktan sonra kendilerinin cumayı kılacaklarını söylemiş olmasıdır. Konuşanın kendilerinin cumayı kılacaklarını söylerken kas-dettikleri şüphesiz şehir halkıdır. Bu da: "Sizden kim namaz kılmak isterse..." derken

şehirlilere değil köylülere hitapta bulunduğunun açık delilidir. Daha önce Ömer bin Abdulaziz (rh.a)'den mürsel olarak rivayet edildiğini bildirdiğimiz metindeki ifade de bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre o şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a. s.)'ın zamanında iki bayram birleşti (aynı güne denk geldi). Bunun üzerine (Resulullah a. s.) şöyle buyurdu:
"Yüksek yerlerin ahalisinden kim oturmak (beklemek) isterse otursun, bir sakınca yoktur."
Aynı şekilde Abdulaziz bin Refi'in Ebu Salih'ten, onun Ebu Hureyre (r. a.)'den rivayetinde de "yüksek yerlerde oturan ahali" kaydı bulunmaktadır. Yukarıda mürsel bir rivayet ile mevsul bir rivayetin aynı şeyi ifade etmesi durumunda bunun kesin delil sayılacağını ve bu durumda rivayetlerden birinin zayıf olması ihtimalinin durumu değiştirmeyeceğini belirtmiştik, Bundan dolayı Ibni Mace'nin rivayetinin zahirine göre hükmedilemez. Aynı şekilde Ebu Davud'un: "Artık isteyen için bu, cumanın yerine geçer" ifadesindeki genel hükmün zahirine göre de hükmedilemez. Bu rivayetlerdeki hükümlerin köylülere özel olması ihtimalinden dolayı bunlar bayram günlerinde, şehirlerde oturanların üzerinde cumanın düşeceğine delil olarak gösterilemez. "Biz cumayı kılacağız" ifadesi de bunu göstermektedir. Ömer bin Abdulaziz'in rivayeti ile Ebu Hureyre (r.a)'den mevsul olarak nakledilen ve köylüler kaydını taşıyan rivayet de bunu göstermektedir. Bir konuda bir ihtimal ortaya çıktığında (bu ihtimal dikkate alınmadan) yapılan istidlal (delillendirme) geçersiz olur.
Bu söylediklerimiz dolayısıyla Allame Şevkani'nin Neylu'l-Evtar'daki: "Hz. Osman (r.a)'ın sözü Resulullah (a. s)'ın sözünü tahsis edemez (özele bağlı kılamaz)" [103] sözü de geçerliliğini kaybetmektedir. Gördüğümüz kadarıyla biz ancak merfu rivayeti yine merfu bir rivayetle tahsis ettik (özele bağladık). Usul ilminde kurallaştığı üzere haberi vahidin (herhangi bir kademede ravi sayısı bire düşen bir rivayetin) akılla, örfle veya kıyasla tahsis edilmesi mümkün olunca böyle bir rivayetin bir sahabi sözü ile tahsis edilmesinin öncelikle mümkün olması gerekir. Çünkü Resulullah (a.s)'ın sözündeki amacını insanların içinde en iyi bilen sahabidir. Özellikle sahabilerin sözlerini delil olarak kabul edenler açısından bu daha da dikkate değerdir.
Bu, Tirmizi'nin dışındaki beş hadisçinin rivayeti hakkındaki cevaptır. Tirmizi'nin rivayetini İbni Huzeyme, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan sahih olarak nak-letmiştir. Bu rivayete göre o (yani Zeyd r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bayram namazını kıldı sonra cuma namazı konusunda (halkı) serbest bıraktı ve şöyle buyurdu:

"Artık kim kılmak isterse kılsın."

Buluğu'l-Meram'da da böyle geçmektedir. [104] Burada: "Artık kim kılmak isterse kılsın" sözü köylüler ve yüksek yerlerde oturanlar içindir. Bunun delili ise yukarıda söylediklerimizdir.
Telhisu'l-Habir'de şöyle denmektedir:
"Bunu İbni Medini sahih görmüştür. İbni Munzir de şöyle söylemiştir:
"Bu hadis sabit (kesin) değildir. Hadisi Zeyd (r.a)'den rivayet eden kişi olan Eyyas bin Ebi Remle bilinmeyen biridir." [105] Ben derim ki: "Hakim, Mustedrek'te ve Zehebi Telhis'te bunun sahih olduğunu söylemiştir. [106] Ancak ravileri arasında bilinmeyen biri olan Eyyas bin Ebi Remle'nin bulunmasına rağmen bunu sahih olarak görmeleri hayret edilecek bir şeydir." [107] el-İ'la'da, Eyyas'ın hadis rivayetindeki durumundan ve bilinmeyen biri olduğundan söz edildikten sonra şöyle denmektedir: [108]
"Hanbeliler aynı zamanda Musedded ve Mirvezi'nin iki bayram hakkındaki rivayetlerini de delil olarak göstermişlerdir. Kenzu'l-Ummal'da da ifade edildiği üzere bu rivayet sahih görülmüştür. [109] Hakim de, Mustedrek'te bunun Buhari ve Müslim'in rivayetine göre sahih olduğunu bildirmiş, Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir. [110] Onun bildirdiğine göre Vehb bin Keysan şöyle söylemiştir:
"İbni Zubeyr (r.a)'in zamanında iki bayram aynı güne denk geldi. (Bayram namazından) çıkılması gecikti ve güneş bir hayli yükseldi. Sonra (İbni Zubeyr r.a) çıktı, hutbe okudu. Hutbeyi uzattı. Sonra indi. İki rek'at namaz kıldı ve insanlar cumayı kılmadılar. İnsanlar bundan dolayı onu tenldd ettiler. Derken bu konu Abdullah bin Abbas (r.a)'a hatırlatıldı. O da: "Sünnete uygun olanı yapmış" dedi. Sonra bunu İbni Zubeyr (r. a.)'e söylediler. O da şöyle söyledi: "Ömer bin Hattab (r.a)'ın da kendi zamanında iki bayram birleştiğinde (aynı güne denk geldiğinde) böyle yaptığını gördüm." Nesai bunun: "Sünnete uygun olanı yapmış" sözünün sonuna kadar olan kısmını rivayet etmiş ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. [111]
Neylu'l-Evtar'da da: "Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir" denmektedir. [112] Bunu Ebu Davud da rivayet etmiş ve hakkmda herhangi bir açıklamada

bulunmamıştır. Nasbu'r-Raye'de geçtiği üzere Nevevi bunun hakkında: "İsnadı hasendir" demiştir. Yine Ebu Davud'un Sünen'inde Ata bin Ebi Rabah'tan rivayet edildiğine göre o (yani Ata) şöyle söylemiştir:
"İbni Zubeyr, cuma gününe denk gelen bir bayram gününde günün başlangıcında bize namaz kıldırdı, sonra cumaya gittik. O yanımıza (yani namaza) çıkmadı, biz de münferid olarak namazı (yani öğleyi) kıldık. Abdullah bin Abbas (r.a) o zaman Taif'teydi. Geldiğinde ona bu hususu bildirdik. "Sünnete uygun olanı yapmış" dedi."
Zeyla'i şöyle söylemiştir:
"Nevevi: "Bunun isnadı Müslim'in şartına göredir (yani Müslim'in şartına göre sahihtir)" demiştir." [113]
Yine onun bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bunların hepsini birleştirdi (yani cuma ile bayramı birleştirdi). Böylece her ikisini (cuma ile bayramı) erkenden ikişer rek'at olarak kıldı ve ikindiyi kılıncaya kadar bunlara ek olarak bir şey kılmadı." Neylu'l-Evtar'da bunun ravilerinin, Sahih'te isimleri geçen raviler olduğu bildirilmektedir. [114]
Bunda onlar için esas itibariyle bir delil yoktur. Anlaşılana göre bütün herkes İbni Zubeyr (r.a)'in yaptığına karşı çıkmış, sahabilerden Abdullah bin Abbas (r.a)'tn dışında kimse onun bu yaptığına muvafakat etmemiştir. Demek ki bu uygulama, sahabiler döneminde insanların çoğunun bilmediği bir şeydi. Bilakis çoğu buna karşı çıkıyordu. Böyle olunca bu tür bir uygulamaya dayanılarak hakkında icma (görüş birliği) olan bir farz kaldırılamaz. Bunun yanısıra İbni Zubeyr (r.a) ile Abdullah bin Abbas (r.a)'ın Resulullah (a.s)'ın zamanında daha küçük oldukları da bilinmektedir. Olur ki bunlar Resulullah (a.s)'ın tebliğcisinin (münadisinin):
"Sizden kim namaz kılmak isterse lalsın, kim de dönmek isterse dönsün" sözünü duymuşlardır. Bu söz ise köylülere hitaben söylenmişti. Ama onlar (o zaman henüz küçük olmaları sebebiyle) bu sözdeki maksadı anla-
mamış ve aynı zamanda şehirlileri içine alan genel bir hüküm ortaya koyduğunu sanmış olabilirler, Bu itibarla İbni Zubeyr (r.a) bayram ile cumayı birleştirmiştir. Abdullah bin Abbas (r.a) da onun hakkmda: "Sünnete uygun olanı yapmış" demiştir. Yani Resulullah (a.s)'ın tebliğcisinin (münadisinin): "Sizden kim namaz kılmak isterse kılsın, kim de dönmek isterse dönsün" sözünden kendisinin anladığına uygun olanı yaptığım söylemek istemiştir. İbni Zubeyr (r.a)'in: "Ömer bin Hattab (r. a.)'ın da kendi zamanında iki bayram birleştiğinde (aynı güne denk geldiğinde) böyle yaptığını gördüm" sözüne gelince: Belki Hz. Ömer (r.a) diğer

insanların bildiği ama Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in bilmediği bir mazeret dolayısıyla böyle yapmıştır. Bundan dolayı insanlar îbni Zubeyr (r.a)'in yaptığı uygulamaya karşı çıkmış, ama Hz. Ömer (r.a)'in yaptığına karşı çıkmamışlardır. Aksi takdirde îbni Zubeyr (r.a)'in Hz. Ömer (r.a)'in yaptığı gibisini yapmış olması ihtimali çok uzak bir ihtimaldir. Çünkü insanlar Hz. Ömer (r.a)'in yaptığını kabullenmiş ama İbni Zubeyr (r.a)'in yaptığına karşı çıkmışlardır.
Bunun yanısıra bu konuda İbni Zubeyr (r.a)'den rivayet edilenlerin tümü bayramda cumanın terkedileceğine işaret etmemektedir. Aksine bunlarda anlatılmak istenen iki bayramın (cuma ile normal bayramın) aynı güne denk gelmesi durumunda cumayı zeval vaktinden önce kıldığıdır. Bunun delili de o durumda (yani cumanın bayram gününe denk gelmesi durumunda) hutbeyi namazdan önce vermesidir (yani hutbeden sonra da iki rek'at namaz kılmasıdır). İleride de geleceği üzere bayram hutbesinin namazdan sonra verildiği konusunda ise görüş birliği vardır. Ebu Davud'un rivayetindeki şu ifade de buna delalet etmektedir:
"Bunların hepsini birleştirdi (yani cuma ile bayramı birleştirdi). Böylece her ikisini (cuma ile bayramı) ikişer rek'at olarak kıldı."
Bu durumda bu rivayetin bayramda cumanın terkedilmesine ruhsat olduğu konusunda delil olarak kabul edilmesi doğru olmaz. Ancak bundan çıkarılabilecek en son hüküm bayramda cumanın zeval vaktinden öne alınmasının caiz olduğudur. Bu durumda mesele cuma namazının kılınacağı vakit konusuna dönmektedir ki, biz bundan daha önce, cumayla ilgili bablara girmeden önceki giriş kısmında söz etmiştik. Burada Hanbelilerin cumanın zeval vaktinden önce kılınabileceği yolundaki görüşlerinin sağlam delili olmadığını da isbat etmiştik. Aksine Resulullah (a.s)'tan sabit olana göre cumanın kılınacağı vakit zevalden sonradır. Bu konu ileride gelecektir. îbni Zubeyr (r.a)'den nakledilen rivayette onlar için bu konuda da bir delil yoktur. Bu rivayetten, cumanın zeval vaktinden önceye alınmasının cuma ile bayramın aynı güne denk gelmesi durumuna özel olduğu, diğer zamanlar için olmadığı anlaşılmaktadır. Onlarsa bu hükmün özel olduğunu söylemiyorlar aksine genelleştiriyorlar.
Bunun yanısıra Resulullah (a.s)'ın sözüne ve özellikle uygulamasına (fiiline) ters düştüğü takdirde bir şahabının sözü veya fiili delil olarak kabul edilemez. İnsanların îbni Zubeyr (r.a)'in yaptığına karşı çıktıkları ve bu konuda onu tenkid ettikleri kesindir.
Hanbeliler şöyle demektedirler:
"Bayram ile cuma aynı güne denk gelirse bayram namazını kılanlar içinde imamın dışmdakilerden cumaya gitme yükümlülüğü düşer. İmamdan ise

kendisiyle birlikte namaz kılacak birinin bulunmaması durumu dışında bu yükümlülük düşmez. Çünkü Resulullah (a.s): "Biz cuma kılacağız" diye buyurmuştur. Bunun yanısıra onun cuma kılmaması durumunda cuma kılmakla yükümlü olanlar ve üzerinde cuma kılma yükümlülüğü düşmekle birlikte cuma kılmak isteyenler bu namazı kılma imkânı bulamazlar."
îbni Kudame, Muğni'de şöyle söylemiştir:
"İbni Zubeyr (r.a)'in uygulaması icmaya (görüş birliğine) aykırı olarak gerçekleşmiştir. Çünkü o zevalden önce erkenden kıldığı iki rek'atten ayrı olarak ikindiye kadar herhangi bir namaz kılmamıştır. Oysa onunla birlikte cuma namazı kılmak için toplananlar olmuştu." Nitekim yukarıda da geçtiği üzere Ata şöyle söylemiştir: "Sonra cumaya gittik. Ancak yanımıza (cuma kıldırmak için) çıkmadı. Biz de tek tek namaz kıldık." [115]

Bir Açıklama

Her şeye rağmen İbni Zubeyr (r.a)'in cumaya çıkmamış olması, onun Öğle namazını da kılmamış olduğunu göstermez. Buna daha önce işaret etmiştik. Çünkü bazıları İbni Zubeyr (r.a)'in hareketini bayram namazı kılan üzerinden hem cuma ve hem de Öğle namazını kılma görevinin düştüğü konusunda delil sayanlar bulunmaktadır.
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bilindiği üzere Ata (r.a) İbni Zubeyr (r.a)'in cuma namazına çıkmadığını bildirmiştir. Bu onun evinde öğle namazı kılmamış olmadığı konusunda kesin bir delil değildir. Dolayısıyla bu rivayete dayanılarak İbni Zubeyr (r.a)'in görüşüne göre bayram gününe denk gelen cuma gününde (bayram namazını kılan) bir kimsenin üzerinden hem cuma hem de öğle namazı yükümlülüğünün düştüğünün kesin bir şekilde söylenmesi doğru değildir. Çünkü öğle namazını evinde kılmış olması ihtimali vardır. Üstelik Ata (r.a)'nın kendilerinin namazı yani öğleyi tek tek kıldıklarını söylemesi de kimsenin böyle bir durumda öğle namazı yükümlülüğünün düşeceği görüşünde olmadığını ortaya koymaktadır.
Onların cuma namazını tek tek kıldıkları söylenemez. Çünkü cumanın ancak cemaatle kılınabileceği konusunda görüş birliği vardır. Sonra cuma günü esas olanın cuma namazı olduğu, Öğlenin ise onun yerine konduğu görüşü tercih edilen görüş de-ğildir. Aksine asıl farz öğle namazıdır. Öğle namazı isra gecesinde farz kılınmıştır. Cuma ise daha sonra farz kılınmıştır. Ayrıca cuma kaçıril-dığında Öğle namazının kılınmasının gerektiği üzerinde görüş birliği

vardır. Bu itibarla cuma, öğlenin yerine konmuştur. Bu konuyu ayrı bir risalede inceledik." [116]
İmam Şafii de, el-Umm'da, Ömer bin Abdulaziz (rh.a)'in mürsel rivayetini ve Hz. Osman (r. a)'ın eserini (rivayetini) verdikten sonra şöyle söylemiştir:
"Ramazan bayramı cuma gününe denk gelirse imam namaz kılmanın caiz olduğu vakitte (yani kerahet vakti geçtikten sonra) namaz kılar. Sonra şehir halkından olmayıp da bayram namazına gelmeyenlere dilerlerse ailelerine dönmeleri için izin verir. Bunlar artık cuma namazına gelmezler. Ancak onlar için tercihe uygun olan cumayı kümcaya kadar beklemeleri veya eğer imkânları olursa dağıldıktan sonra cuma kılmak üzere tekrar dönmeleridir. Ama eğer böyle yapmazlarsa Allah'ın izniyle bir sakıncası yoktur."
Yine şöyle söylemiştir:
"Ancak bu şehir, halkından biri için caiz olmaz. Onlardan biri.bayram gününe dahi denk gelse, cumayı terketmeyi caiz kılacak bir özürü bulunmadığı sürece cumayı terkedemez. Kurban bayramı günü için de aynı şey söz konusudur. Eğer şehirde bulunulursa o günde de hem cuma namazı, hem bayram namazı kılınır. Ama Mina'da bulunanlar kurban bayramı namazını da, cuma namazını da kılmazlar. Çünkü orası şehir değildir." [117]
Ayni'nin Hidaye Şerhi'nde de şöyle denmektedir:
"İbni Abdilber şöyle söylemiştir:
"Bayram namazı dolayısıyla cuma ve öğle namazlarını kılma yükümlülüğünün düştüğü görüşü kabule edilmeyen, terkedilmiş olan bir görüştür. Ona göre hareket edilemez. Cumayı kılma yükümlülüğünün düşmesi ile ilgili rivayetlerin yorumunda bu yükümlülüğünün şehir dı-şında yaşayan, dolayısıyla cuma kılmakla yükümlü olmayanların üzerinden düştüğü ifade edilmiştir." [118]
En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. O'nun ilmi eksiksiz ve her bakımdan mükemmeldir. [119]

Cumayı Terketmeyi Caiz Kılacak Özürler Ve Cuma Günü Yolculuğa Çıkılması

1748- Ebu Davud, Ebu Melih (r.a)'ten, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir: [120]
"O, Hudeybiye zamanında Resulullah (a.s) ile birlikte bir cumada bulundu. O

zaman nalinlerinin altını ıslatmayacak kadar bir yağmur yağdı. Bunun üzerine (Resulullah a.s) namazlarını binekleri üzerinde kılmalarını emretti."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Huneyn olayında yağmurlu bir günde. Bunun üzerine Resulullah (a.s) münadisine (tebliğcisine): "Namazlar binekler üzerinde kılınacaktır" diye seslenmesini emretti." [121]

Bir rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir: "Bu olay cuma günü olmuştu." [122]

1749- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Muhammed bin Şirin1 in amcasının oğlu olan Abdullah bin Haris Basri şöyle söyledi:
"Abdullah bin Abbas (r.a), yağmurlu çamurlu bir günde bize hitap etti. Bunun üzerine müezzin: "Hayye ale's-Salah" cümlesine gelince ona: "Namazlar binekler üzerinde kılınacaktır" de" diye söyledi. Bunun üzerine oradakiler bunu doğru bulmamışcasına birbirlerine bakmdılar. O da şöyle söyledi:
"Bunu kabullenmemiş gibi görünüyorsunuz. Bunu benden daha hayırlı olan biri yani Resulullah (a. s.) yapmıştır. Bu farz bir görevdir. Ben size zorluk çıkarmak istemedim. -Bir rivayette: "sizi günâha sokmak istemedim" denmektedir- Şimdi gelirsiniz dizlerinize kadar çamura batarsınız."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Abbas (r.a), cuma gününe denk gelen yağmurlu bir günde müezzinine şöyle söyledi:
"Eşhedu en lâ ilahe illa'llah; Eşhedu enne Muhammeden Rasulullah" dediğinde "Hayya ale's-salah" deme. [123]"Namazı evlerinizde kılın" de." İnsanlar bunu kabullenmemiş gibi göründüler. Bunun üzerine o (yani Abdullah bin Abbas r.a) da şöyle söyledi:
"Bunu benden daha hayırlı olan yaptı. Cuma farz bir görevdir. Sizi sıkıntıya sokmak istemedim. Şimdi (cumaya gelmeniz durumunda) çamurda, kaygan zemin üzerinde yürüyeceksiniz ve ayaklarınız kayacak."

1750- Ebu Davud, Muhammed bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, Vailoğullarından bir adamın şöyle söylediğini duymuştur: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadın, çocuk ve köle dışında cuma kılmak herkes için gereklidir (farzdır)." [124]

Bir Açıklama

Nevevi, Hulasa'da şöyle söylemiştir:
"Bu rivayetin sahihliği tenkid edilemez. Bu şekliyle bu rivayet sahabi mürseli olur ki, o da delildir. Bu hadis Buhari ve Müslim'in şartlarına göredir (yani onların şartlarına uymaktadır)." Nasbu'r-Raye'de de böyle denmektedir.
Beğavi, Şerhu's-Sunne'de cuma hakkında şöyle söylemiştir:
"Bu namaz kendisinde, akıl, buluğ, hürriyet, erkeklik ve ikamet (yolcu olmama) özellikleri toplanmış olan herkese geçerli mazeretinin bulunmaması durumunda farzdır."
Çocuğa ve deliye cuma kılmak farz değildir. Çünkü onlar bedensel fonksiyonlarının eksik olması sebebiyle bedenle ilgili yükümlülükleri yerine getirmeye ehil kimseler değildirler. Kadınlara cuma namazının farz olmadığı konusunda da ilim adamları görüş birliğine varmışlardır.
İlim adamlarının çoğunluğu kölelere cumanın farz olmadığı görüşünü tercih etmiştir. Davud (yani Zahiri mezhebinin imamı Davud bin Ali ez-Zahiri - Çeviren): "Onlara da cuma gerekir" demiştir. Hasanı Basri ve Katade de: "Efendisiyle her ay belli bir ücret ödeme karşılığında belli bir süre sonra kendisini serbest bırakması üzere anlaşmış kölenin cumayı kılması farzdır" demişlerdir. İmam Evzai'nin görüşü de bu yöndedir. Yolcuya cuma farz değildir. İmam Nehai ve Zuhri yolcunun ezam duyması halinde cumaya gitmesinin gerektiğini ifade etmişlerdir.
Üzerine cuma farz olmayanlardan herhangi bir kimse cumaya giderek cuma namazı kılarsa bundan dolayı öğle namazını kılma yükümlülüğü üzerinden düşer. Ancak onunla cuma cemaatinin sayısı tamamlanmış olmaz. (Yani eğer bu şekilde özrüne rağmen cumaya gelen kimsenin dışındakiler cuma namazında bulunması gereken sayıyı tamamlamıyorlarsa söz konusu kişi ile bu sayı tamamlanmış olmaz. -Çeviren). Ama hastalık, hastaya bakma, korku, yağmur ve karanlık gibi özürlerden biri dolayısıyla cuma kûma yükümlülüğü üzerinden düşen kimse bundan müstesnadır. Bu gibi özürleri bulunanların cumaya gitmeleri gerekmez, ama gittiklerinde onlarla cemaat sayısı tamamlanır.
Abdullah bin Mes'ud (r.a), cuma günü kadınlara şöyle söylemiştir:
"İmamla birlikte namaz kıldığınızda onun namazına göre kılın. Kendi başınıza tek tek namaz kıldığınızda ise dörder rek'at kılın."
Yine şöyle söylemiştir:
"Kendisine cumaya gitmek farz olmayan bir kimse cumayı kaçırmadan önce

öğle namazını kılarsa namazı geçerlidir. Ama cuma kılması gerekli o-lan bir kimse cumayı kaçırmadan öğle namazını kılarsa onun kıldığı namaz geçerli değildir."

1751- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [125]
1751- "Resulullah (a.s), Abdullah bin Revaha (r.a)'yı bir seriyyenin başında gönderdi. Bu da cumaya denk geldi. Arkadaşları yola çıktılar. O ise dedi ki: "Ben geri kalır, Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılar sonra arkadan onlara yetişirim." Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılınca Resulullah (a.s) onu gördü ve şöyle buyurdu:
"Arkadaşlarınla beraber yola çıkmaktan seni alıkoyan ne oldu?" O da dedi ki: "Seninle birlikte namaz kılıp sonra onlara yetişmek istedim." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yeryüzünde olanları infak etseydin onların yola çıkmalarıyla elde ettikleri sevabı elde edemezdin." [126]

Bir Açıklama

Kendisi şafii mezhebinden olan Beğavi şöyle söylemiştir:
"Cuma namazını kılmak üzerine farz olan bir kimsenin zeval vaktinden sonra cuma namazını kılmadan yola çıkması caiz değildir. Ama fecrin doğmasından sonra ve zevalden Önce yola çıkarsa sakıncası yoktur. Bununla birlikte yapacağı yolculuk, hac veya savaş yolculuğu gibi itaat yolculuğu olmadığı takdirde bu vakitte yola çıkmak da mekruhtur. Bu gibi yolculuklarda (itaat yolculuğunda) uygun olan yola çıkmasıdır. Bazıları cuma günü sabah olduktan sonra artık cuma kılmadan yolculuğa çıkılamayacağını ileri sürmüşlerdir."
Ashabı re'y (içtihada ağırlık verenler) şöyle demişlerdir:
"Kişi eğer vaktin çıkmasından önce şehir dışına çıkacaksa zeval vaktinden sonra yolculuğa çıkması da caizdir."
Rivayete göre Hz. Ömer (r.a), üzerinde yolculuk hazırlığı içinde olduğu görünümü bulunan bir adamın: "Eğer bugün cuma günü olmasaydı yola çıkardım" dediğini duydu. Bunun üzerine şöyle söyledi: "Çık. Cuma insanı yolculuktan alıkoymaz."
Bunu İmam Şafii, Müsned'inde rivayet etmiştir. [127] Şeyh Şu'ayb bunun
bin Erta bulunmaktadır ki, o tedlis yapan (sağlam senetli rivayetleri zayıf

rivayetlere karıştıran veya zayıf ravileri bilinen adlarından başka adlarla anarak senetteki zayıflığın anlaşılmamasını sağlamayan çalışan) biriydi. Bunu an'ana ile (isnadını "filanca falancadan rivayet etti o falancadan rivayet etmiş diğerek uzatmak suretiyle) rivayet etmiştir. Bunun, İbni Abdilhakem'in Futuhu Mısr'ında, sh. 298'de Ibni Lehi'a'nın Zeban bin Faid'den, onun Sehl bin Muaz'dan, onun Enes'ten, onun babasından, onun da Resulullah (a.s)'tan rivayeti tankıyla nakledilen mana yönünden bir şahidi bulunmaktadır." senedinin kuvvetli olduğunu söylemiştir.

1752- Ebu Davud, Abdurrahman bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a. s.) şöyle buyurdu:
"Cuma, ezanı duyanın üzerinedir."
Yine bunun hakkında şöyle söylemiştir:
"Cuma, ancak ezanı duyanın üzerinedir."
Neyhı'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Ebu Davud bu hadis hakkında Sünen'inde şöyle söylemiştir:
"Bunu meşhur hadis kitaplarının sahipleri Süfyan'dan Abdullah bin Amr (r.a)'a dayandırılmış olarak rivayet etmişlerdir. Merfu olarak rivayet etmemişlerdir. Bunu Kubeysa senede dayandırmıştır. Ravileri arasında Mu-hammed bin Said Taifi bulunmaktadır ki Münziri onun hakkında bazı tenkitler olduğunu söylemiştir. Takrib'de de onun saduk (doğru sözlü, sikadan sonraki derece) olduğu söylenmiştir." [128]
Yine Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Bu hadis ezan sesini duymayana cumanın farz olmadığına işaret etmektedir. İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak da bu yönde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşü onlardan Tirmizi rivayet etmiştir. İbni Arabi de İmam Malik'ten onun da bu görüşte olduğu rivayet etmiştir. Yukarıdaki hadisin ravisi Abdullah bin Amr (r.a)'ın da bu görüşte olduğunu rivayet etmiştir. Yukarıdaki hadis hakkında bazı tenkitler olsa da Yüce Allah'ın: "Cuma günü namaza çağrıldığında Allah'ın zikrine koşun ve alış verişi bırakın" sözü bunun doğru olduğuna delalet etmektedir.
Nevevi, Hulasa'da şöyle söylemiştir:
"Beyhaki bunun şahidinin olduğunu söylemiş ve onu iyi (ceyyid) bir senetle rivayet etmiştir." [129]
Iraki, Tirmizi Şerhi'nde İmam Şafii, İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel'den

[130]

onların ezan sesini duymasalar dahi şehir halkına cuma namazını farz gördüklerini rivayet etmiştir. İlim adamları içinde cuma namazı kılınan bir şehrin dışında bulunan bir kimse hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Abdullah bin Amr (r.a), Ebu Hureyre (r.a), Enes bin Malik (r.a), Hasan, Ata, Nafi, İkrime, Hakem, Evzai ve İmam Yahya geceleyin ailesinin yanma dönebilen bir kimsenin üzerine cumanın farz olduğunu söylemişlerdir. Yani cumada imamla buluştuktan (imamla birlikte namaz kıldıktan) sonra günün sonunda ve gecenin başlangıcında ailesine dönebilen bir kimse cumayı kılmalıdır. Onlar bu konuda Tirmizi'nin Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma, gece ailesine dönebilenin üzerine farzdır." Tirmizi bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.
Iraki bunun sahih olmadığım dolayısıyla delil olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Hadi, Nasır ve İmam Malik, şehrin surlarından dışa akseden ezan sesini duyabilenlerin üzerlerine cuma namazının farz olduğunu söylemişlerdir. Ata, on mil mesafede olanların cuma kılmakla yükümlü olduklarını söylemiştir. Zuhri ise altı mil mesafede olanların bununla yükümlü olduklarını söylemiştir. Rabi'a dört mil mesafede olanların cumaya gitmelerinin gerektiğini söylemiştir. İmam Malik'ten rivayet edildiğine göre ona göre de üç mil mesafede olanlar cumaya gitmelidirler. İmam Şafii'den rivayet edildiğine göre o bir fersah mesafede olanların cumaya gitmekle yükümlü olduklarını söylemiştir. Ahmed bin Hanbel'in de böyle söylediği rivayet edilmiştir. İbni Ku-dame: "Bu, ashabı re'yin (içtihada ağırlık verenlerin) görüşleridir" demiştir. el-Bahr'da, Zeyd bin Ali, Bakır, el-Mueyyed bi'llah, İbni Ebi Hanife gibi ilim adamlarından rivayet edildiğine göre şehrin dışmda bulunanlara cuma farz değildir.
Yine (el-Bahr müellifi) şöyle söylemiştir:
"Hadiste ezan ile kastedilen, caminin içinde imamın önünde okunan ezandır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) zamanında okunan ezan bu ezandı."
Bu hüküm şehir dışmda bulunanlar açısındandır. Yoksa şehir içinde bulunan bir kimse ezanı duymasa da cumaya gitmesi gerekir. Tercih edilen görüşe göre şehir dışında bulunup da oparlörler olmadan ezan sesini duyabilen bir kimsenin cumaya gitmesi gerekir. Ama oparlörler kullanılmadan ezan sesini duyamayanin gitmesi gerekmez.[131]

CUMANIN VAKTİ, EZANI, HUTBESİ VE ADABI
CUMA NAMAZININ VAKTİ

1753- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) cumayı güneş batıya doğru meylettiğinde kılardı." Bir Açıklama
Bu rivayet, cumanın vaktinin çoğunluğun söylediği gibi öğle namazının vakti olduğunun, Ahmed bin Hanbel'in dediği gibi zevalden önce kılınmasının caiz olduğu görüşünün doğru olmadığının delilidir.
el-İ'la müellifi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, Resulullah (a.s)'m cumayı sürekli zevalden sonra kıldığına, sahabilerin de bu vakte kadar geciktirdiklerine açık bir şekilde delalet etmektedir." [132]
Hafız îbni Hacer de 'Feth'de şöyle söylemiştir: [133]
"Bunda yani Enes bin Malik (r.a)'in hadisinde Resulullah (a.s)'uı cuma namazını sürekli güneşin zevalinden (yani batıya kaymasından) sonra kıldığına işaret vardır. Buhari'nİn bundan sonra nakletmiş olduğu ve Hu-meyd'in Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet ettiği hadiste de şöyle denmektedir:
"Cumayı erkenden kılardık ve cumadan sonra kaylule yapardık (öğle uykusuna yatardık)."
Bu rivayetin zahirinden, onların cumayı gündüzün erken vakitlerinde kıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak iki rivayetin birleştirilmesi yoluna gidilmesi arada bir zıtlık (tenakıız) olduğu sonucu çıkarılmasından daha uygundur. Daha önce geçtiği üzere bir şeyi erken, onu vaktinin girdiği ilk sırada yapmak, başka bir şeyden Önce yapmak anlamındadır. Burada kastedilen de bu ikinci anlamdır. Yani onlar (cuma günü) kaylule uykusundan önce namazı kılıyorlardı. Oysa öğle namazı konusunda ise bunun tam tersini yapıyorlardı. Öğle namazını biraz serinliğe bırakmak şeriata uygun oldu-ğundan önce kaylule uykusunu uyuyor sonra namaz kılıyorlardı." [134]

1754- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), soğuk şiddetlendiğinde namazı -yani cumayı- erken kılar, sıcak şiddetlendiğinde de geciktirirdi." [135]

Bir Açıklama

Zubeyr bin Münir şöyle söylemiştir:
"Cuma namazının serinliğe bırakılmasının şeriata uygunluğu kesinlik kazanırsa, bu namazın zeval vaktinden önce kılınamayacağı da kesinlik kazanmış olur. Çünkü sıcağın şiddetliliği namazın geciktirilmesinin sebebi olacağına göre, eğer namaz zevalden önce kılınabilecek olsaydı, daha sıcak şiddetlenmeden önce kılınması mümkün olur ve böylece sıcağın şiddetinden dolayı geciktirilmesine sebep kalmazdı. İbni Battal da bunu, cumanın vaktinin öğle namazının vakti, olduğuna delil saymıştır. Çünkü Enes (r.a) cumanın vakti hakkında soru soran kişiye verdiği cevabında, cumanın zevalden de önce kılınabileceğini ileri sürenlerin görüşlerine aykırı olarak, her ikisinin yani cuma ile öğlenin vaktini bir tutmuştur." [136]
Hanbelilerin bazıları, Resulullah(a.s)'ın: "Bu, Allah'ın Müslümanlar için bayram kıldığı bir gündür" sözünü kendi görüşlerine delil sayarak şöyle söylemişlerdir:
"Resulullah (a.s) bunu bayram olarak adlandırdığına göre cumanın, ramazan ve kurban gibi bayramların namazının kılınacağı vakitte kılınması caiz olur." Ancak bilinmesi gerekir ki cumanın bayram olarak adlandırılması, bayramla ilgili bütün hükümlerin cuma için de geçerli olmasını gerektirmez. İlim adamlarının ortak görüşleriyle, bayram öncesinde veya sonrasında oruç tutulsa bile bayram günü oruç tutmak kesinlikle haram olduğu halde cuma günü oruç tutmanın caiz olması da bu konuda bir delildir." [137]
İ'la'da şöyle denmektedir:
"Bunun gibi bayramda hutbe, namazdan sonra okunur, cuma günü ise hutbenin namazdan önce okunması gerekmektedir. Bayramda namazdan önce ve sonra bayram namazının kılındığı namazgahta nafile namaz kılınması mekruhtur. Cuma namazı açısından ise böyle bir hüküm söz konusu değildir. Bayram namazı için ezan okunması gerekmezken cuma namazı için ezan okunması gerekmektedir." [138]

1755- Buharı ve Müslim, Seni bin Sa'd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [139]
"Resulullah (a.s) ile birlikte cumayı kılıyorduk. Daha sonra kayluleye yatılıyordu."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Kayluleye yatma ve öğle yemeğini yeme işini ancak cumadan sonra yapıyorduk." [140]

Bir rivayette: "Resulııllah (a.s)'m zamanında" sözü ilave edilmiştir. [141] 'İ'la'da şöyle denmektedir: [142]
"Bu hadis, Ahmed bin Hanbel'in cumanın zevalden önce kılınabileceği yönündeki görüşüne delil olarak gösterilmiştir. İbni Ebi Şeybe de bu görüşü kitabında bab başlığı yaparak: "Cumanın günün ilk vakitlerinde kılınabileceği görüşünde olanlar babı" demiştir. O, yukarıdaki Sehl (r.a) hadisini bu babda vermiştir. Arkasından da Enes bin Malik (r.a) hadisini nakletmiştir. Yine Abdullah bin Ömer (r.a)'den bunun bir benzeri rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a), Sa'd (r.a) ve Abdullah bin Mes'ud (r.a) gibi sa-habilerden de bunun benzerleri rivayet edilmiştir. Arkasından yaptığı açıklamada bütün bu rivayetlerin sözkonusu sahabilerin cumayı zevalden önce kıldıklarına delalet etmeyeceğine ancak onlarm cumaya hazırlık dolayısıyla cuma öncesinde öğle yemeği ve kaylule ile meşgul olmayıp bunları cumadan sonraya bıraktıklarına delalet edeceğine dikkat çekmiştir. Hatta Zeyd bin Münir bu gibi rivayetlerin cumanın zevalden sonra kılınacağı hükmüne delil teşkil edeceklerini ileri sürmüştür. Çünkü normalde kaylu-lenin zevalden önce olması adettir. Sahabiler cumaya hazırlık dolayısıyla kayluleye yatamadıklarına, cumadan sonra yatmak üzere geciktirdiklerine işaret etmişlerdir." [143]

1756- Buhari ve Müslim, Seleme bin Ekva (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [144]
"Resulullah (a .s) ile birlikte cumayı kılıyorduk. Sonra dağılırdık ve henüz duvarların gölgeleri olmazdı."
Bir başka rivayette de: "Altında gölgeleneceğimiz bir gölge olmazdı" denmektedir. [145]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Güneş batıya döndükten sonra (zeval bulduktan sonra) Resulullah (a.s) ile birlikte cumayı kılardık. Sonra dönerdik ve gölge arardık." [146]
Bu rivayette cumanın özellikle havanın sıcak olduğu zamanlarda uzatılmadığına işaret vardır. Aşırı soğuk da buna kıyaslanır. Biraz sonra bu konuyla ilgili tartışmaları vereceğiz.

1757- İmam Malik, Ebu Süheyl bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir: [147]

"Cuma günü Akil bin Ebi Talib (r.a)'in caminin batı tarafına serilen yaygısını görürdüm. Yaygının tamamını duvarın gölgesi kapladığında Hz. Ömer (r.a) çıkar, cumayı kıldırıldı. Sonra cumanın ardından döner kuşluk vakti kaylulesine yatardık."

Bu rivayette, normalde öğle namazından önce gerçekleştirilen kaylule uykusunun cuma günü cumadan sonraya bırakılmasına işaret vardır. Ancak rivayet, onların (sahabilerin) cuma namazını zevalden önce kıldıklarını ifade etmez. Yaygının batı tarafında olmasına rağmen (cuma namazının başlamasından önce) gölgenin bu yaygıyı kaplaması buna delildir. [148]

1758- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: [149]

"Ona, Muhammed bin Ali bin Huseyn (r.a): "Resulullah (a.s), cumayı ne zaman kılardı?" diye sordu. O da şöyle söyledi:

"Namaz kılardı, sonra develerimizin yanına giderdik, güneş zeval buluncaya kadar (batıya yönelinceye kadar) onları -yani suya salınan develeri-salardık." [150]

Dersler Ve Öğütler

Burada cuma namazının erkenden bitirilmesine işaret vardır. Yoksa bu rivayet cuma namazının zeval vakti girmeden önce kılındığı anlamım taşımamaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi ilim adamlarının büyük çoğunluğuna göre cuma namazının vakti zeval vaktinden sonra öğle namazının vaktidir ve zevalden önce kılınması caiz değildir.

Ancak Anmed bin Hanbel, İshak ve İbni Rahuye cumanın zeval vaktinden önce kılınmasının caiz olduğunu söylemiştir. Daha önce bu konuyla ilgili delilleri sıraladık. Aşağıda da bazı ek bilgiler bulunmaktadır.

el-îla müellifi şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) bütün namazların ilk ve son vakitlerini açıklamıştır. Nitekim

Cibril (a.s) hadisinde ve namaz vakitlerini soran kişiye verilen cevapla ilgili hadiste bu görülmektedir. Cuma namazının vakti de eğer zevalden önce başlasaydı (zevalden önce kılınması caiz olsaydı) Resulullah (a.s) sözüyle ve fiiliyle mutlaka bunu açıklardı. Resulullah (a.s)'ın her hangi bir kez cuma namazını zeval vaktinden önce kıldığı veya sözlü olarak birine bu konuda cevaz verdiği kesinlik kazanmamıştır. Aksine bunun tam tersi ke-r sinlik kazanmıştır. Resulullah (a.s) İslâm'da kılınan ilk cuma namazında Ibni Umeyr (r.a)'e bu namazı zevalden sonra kılmasını emretmiştir. Resulullah (a.s) daha sonra da bu namazı bu şekilde kılmaya devam etmiştir. Hiç bir zaman bu vakitten önce kıldırmış değildir. Bu, cumanın vaktinden güneşin günün ortasını ifade eden zeval halinden batıya kaymasmdan sonra başladığı konusunda kesin bir bilgi ortaya koymaktadır. Cuma namazının öğle namazının yerine geçtiği nassla sabittir. Dolayısıyla öğlenin vakti de önün vakti olur. Aynı şekilde diğer namazlardan herhangi birinin yerine de bir başka namaz konulunca, onun o namazın vakti dışında bir vakitte kılınması caiz olmaz. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [151]

îmam Nevevi ise şöyle söylemiştir:

"imam Malik, Ebu Hanife, Şafii ve gerek sahabeden, gerek tabiinden gerekse onlardan sonra gelenlerden olan ilim adamlarının çoğunluğu: "Cuma namazı ancak zeval vaktinden sonra kılınabilir" demişlerdir."

Bu konuda Ahmed bin Hanbel ve tshak'tan başka muhalefet eden olmamıştır. Bu ikisi cumanın zevalden önce kılınmasının da caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kadı şöyle söylemiştir:

"Bu konuda sahabilerden bazı şeyler rivayet edilmiştir. Ancak bunlardan çoğunluğun görüşüne uygun olandan başkasına göre hareket edilmesi uygun değildir. İlim adamları belirtilen rivayetleri cumayı kılma konusunda oldukça acele edilmesi gerektiği anlamına almışlardır. Onlar öğle namazını geciktirirlerdi. Bu günde yani cuma gününde ise kaylule uykusu cuma namazından sonraya bırakılırdı. Çürikü cumaya erken gitmeye teşvik edilmişlerdi. Dolayısıyla namazdan önce herhangi bir şeyle meşgul olmaları durumunda namazı veya namaza erken gitme sevabını kaçırmaktan korkuyorlardı." [152]

Hanbeliler, Müslim'in Eyyas bin Seleme bin Ekva'dan, onun da babasından rivayet etmiş olduğu bir hadisi delil göstermişlerdir. Bu hadise göre Ey-yas'm babası (yani Seleme bin Ekva r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) ile birlikte cuma namazını kılardık, sonra dönerdik. Henüz gölgelenmek için duvarların gölgelerini bulamazdık (yani henüz duvarların gölgeleri olmazdı- Çeviren)."
Şöyle demişlerdir: "Resulullah (a.s)'ın iki hutbe okuduğu, bu ikisi arasında oturduğu ve Müslim'in Ummu Hişam bintu Harise'den rivayet ettiği hadiste geçtiği üzere Kur'an-ı Kerim okuduğu ve insanlara öğüt verdiği kesindir. Söz konusu hadise göre Ummu Hişam bintu Harise şöyle söylemiştir:
"Ben: "Kaf. Ve'l-Kur'ani'l-Mecid"i ancak Resulullah (a.s)'m ağzından, O bunu her cuma minberden okurken ezberledim."
İbni Mace'nin Sünen'inde de Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şöyle rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü ayakta iken Tebareke'yi okudu." Cuma namazım da Cuma ve MünâfİkunSüreleriyle kıldmrdı. Bu husus Müslim'de Hz. Ali (r.a), Ebu Hureyre (r.a) ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen hadislerle sabit olmuştur. Eğer Resulullah (a.s)'ın hutbesi ve namazı zevalden sonra olsaydı namazdan dağıldıklarında mutlaka duvarların altında gölgelenilecek gölgeleri bulunurdu." Neyl'de de böyle denmektedir. [153]
Durum böyleydi çünkü o zamanda duvarlar kısaydı. Vakit hayli ilerledikten sonra ancak altında gölgelenilebilecek gölgeleri oluşuyordu. Özellikle güneşin tam tepeden geçtiği ve gündüzlerin uzun olduğu zamanlarda gölgeleri uzun bir süre ortaya çıkmazdı. Dolayısıyla söz konusu rivayetler onların (yani sahabilerin) cumayı zevalden önce kıldıklarına delalet etmez. Aksine iki hutbe, Kur'an-ı Kerim kıraati ve belirtilen şekilde zikirle beraber namazı zeval vaktinden sonra kılıyorlardı. Sonra vakit pek fazla ilerlemeden dağıtıyorlardı ve dağıldıklarında henüz duvarların altında gölgelenilecek gölgeleri olmuyordu. Aynı şekilde Neyl'de de böyle denmektedir. [154]
Müslim'in Eyyas bin Seleme'den, onun da babasından rivayet etmiş olduğu hadis de buna delalet etmektedir. Söz konusu rivayete göre Eyyas'm babası (yani Seleme bin Ekva r.a) şöyle söylemiştir:
"Güneş zeval bulduktan sonra (batıya yöneldikten sonra) Resulullah (a.s) ile birlikte cumayı kılar sonra döner gölge arardık." [155]
Bu açıkça gösteriyor ki, onlar zeval vaktinden sonra namaz kılıyorlardı. Bununla birlikte namazdan dağıldıktan sonra duvarların altında gölgelenebilecekleri gölgelerini bulamıyorlardı. Çünkü duvarlar o zaman kısaydı.
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Gölge arardık" sözü, bu durumun onların çok erken dağılmalarından ve

duvarların kısa olmasından ileri geldiğini gösterir. Bu ifade aynı zamanda dağıldıkları sırada kısmen de olsa gölgenin ortaya çıkmış olduğunu göstermektedir. "Altında gölgeneceğimiz bir gölge bulamazdık" sözü de bunu doğrulamaktadır. Bu gölgenin hiç bir şekilde ortaya çıkmadığı anlamım taşımaz. Sadece gölgenecek kadar gölgenin ortaya çıkmadığım ifade eder. Bu durum duvarların kısalığından ileri geldiği gibi, namazın da zeval vaktinden sonra kılındığı açıktır." [156] Bunun genişçe açıklaması için el-f la'ya bakınız. [157]

1759- İbni Huzeyme, Zubeyr bin Avvam (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [158]

"Resulullah (a.s) ile birlikte cumayı kılardık. (Sonra) gölge arardık. Ancak bir veya iki ayak uzunluğunda olurdu." [159]

Üçüncü Ezanın Meşruluğu (Bu, Günümüzdeki İlk Ezandır)

1760- Buhari, Saib bin Yezid (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'ın, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in ve Hz. Ömer (r.a)'in zamanında cuma günü ilk ezan imam minbere oturduğunda okunurdu. Hz. Osman (r.a)'ın dönemi olunca insanlar çoğaldılar. Uzakta olanlar için üçüncü ezan ilave edildi."

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir: "Uygulama sonra bu şekilde sürdürüldü." [160] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın birden fazla müezzini yoktu." [161]

Bu, Tirmizi'nin vermiş olduğu metindir. Onun rivayetine göre (ravi) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'m, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in ve Hz. Ömer (r.a)'in zamanında ezan şöyleydi: İmam çıktığında namaz için kamet getirilirdi. Hz. Osman (r.a) (yönetime) gelince uzakta olanlar için üçüncü bir ezan okutmaya başladı."

Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: [162]

"Cuma günü Resulullah (a.s)'ın önünde O minbere oturduğunda, Mescidin kapısında ezan okunurdu. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in ve Hz. Ömer (r.a)'in zamanlarında da böyleydi..." Daha sonra yukarıda geçtiği şekilde bir ifadeye yer vermiştir. [163]

Bir Açıklama

Hatib minbere oturduğunda onun önünde ezan okunur. O hutbesini bitirdiğinde namaz için kamet getirilir. İşte bu ikinci ezan olarak adlandırılır.
Raşid bir halife olan ve yaptığı iş örnek alınacak biri olan Hz. Osman (r.a) üçüncü bir ezam uygulamaya koymuştur ki, o da günümüzde okunan ezandır. İnsanlar bu ezanla cuma vaktinin girmiş olduğunu anlarlar.
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Anlaşıldığına göre bütün ülkelerde insanlar Hz. Osman (r.a)'ın uygulamasını esas almışlardır. Çünkü o emrine itaat edilen bir halifeydi. İbni Ebi Şeybe Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Cuma günü ilk ezan bid'attir." Onun bu sözü ilk ezanını kabul etmediğinden söylemiş olması ihtimali olduğu gibi bu sözüyle söz konusu ezanın Resulullah (a.s)'ın zamanında bulunmadığına dikkat çekmek istemiş olması da muhtemeldir. Çünkü Resulullah (a.s) zamanında uygulamada olmayan her şey bid'at olarak adlandırılır. Ancak bunlardan güzel olanlar vardır güzel olmayanlar vardır.
Daha önceki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Hz. Osman (r.a) bu ezanı insanlara vaktin girdiğini bildirmek amacıyla uygulamaya koymuştur. Bunu da diğer namazlara kıyasla yapmıştır. Cumayı da diğer namazlarla aynı statüye sokmuş bununla birlikte hatibin minbere çıktığı sırada okunan ezam da muhafaza etmiştir.
Burada temel uygulamadan onu ortadan kaldırmayan ancak ona uygun yeni bir uygulama ile ilgili bir hüküm çıkarma vardır. Ancak cuma günü cuma vakti girmeden önce zikir ve Resulullah (a.s)'a salat getirmekle ona çağırma gibi insanların çıkardıkları bazı uygulamalar ise bir takım beldelerde bulunmakta ama diğer bazı beldelerde bulunmamaktadır. Selefi salihe (doğru çizgideki geçmişimize) uymak ise en güzel olandır." [164]

Resulullah (A.S)'In Hutbe Konusundaki Uygulaması

1761- Ebu Davud, Hakem bin Hazen Kulefi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yedi kişinin yedincisi -veya dokuz kişinin dokuzuncusu- olarak bir heyet içinde Resulullah (a.s)'ın yanma gittim. Yanına girdik ve şöyle söyledik:
"Ya Resulullah (a.s)! Seni ziyaret ettik. Allah'tan bizim için hayır dua et." .

O da dua etti ve bize bir miktar hurma getirilmesini emretti. O zaman durumlar pek iyi değildi. Yanında bir kaç gün kaldık. Bu süre içinde Resulullah (a.s) ile birlikte bir cumada bulunduk. Bir asaya (bastona) veya yaya dayanarak durdu. Kısa, tatlı ve bereketli sözlerle Allah'a hamdetti ve O'na sena etti. Sonra şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Siz emrolunduğunuz her şeyi yapmaya güç yetiremeyecek-siniz -veya yapmayacaksınız-. Ancak doğrultun ve yaklaştırın. Müjdeleyin ve kolaylaştırın." [165]

1762- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hitab ettiğinde (hutbe okuduğunda) gözleri kızarır ve sesi yükselirdi. Adeta bir orduya karşı uyarıda bulunuyormuş gibi hiddetlenirdi. Şöyle derdi:
"Size sabah ve akşam gelebilir." Yine şöyle derdi:
"Ben öyle bir zamanda gönderildim ki, benim gönderildiğim zamanla kıyamet şu ikisi gibidir."
Bunu derken orta parmağıyla işaret parmağını birbirine yaklaştırırdı. Yine şöyle derdi:
"Bundan sonra bilin ki: Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitabıdır. Hidayetlerin en hayırlısı Muhammed'in hidayetidir. İşlerin en fenası sonradan çıkarılanlardır (dine sonradan ilave edilenlerdir). Her bid'at sapıklıktır."
Sonra şöyle derdi:
"Ben her mü'min için kendi canından öncelikliyim. Kim bir mal bırakırsa o ailesinedir. Ama kim bir borç ve bakıma muhtaç çoluk çocuk bırakırsa o banadır, benim üzerimedir."
Bir rivayete göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın hutbesi şöyleydi: Allah'a hamdederdi, O'nu sena ederdi. Sonra hemen bunun ardından sesini yükselterek şöyle derdi:..." bundan sonra yukarıdaki hadisi nakletmiştir. [166]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir: [167]
"(Resulullah a.s) insanlara hitab ederdi (hutbe okurdu): Allah'a hamde-der, sonra O'nu lâyık olduğu şekilde sena ederdi. Sonra şöyle derdi:
"Allah kimi doğru yola iletirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saphnrsa onu doğru yola iletecek yoktur. Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitabıdır..." Bundan sonra yukarıda geçen ifadelere benzer ifadeler nakletmiştir.

Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) hutbesinde şöyle buyururdu:
"Allah'a hamdeder, O'nu lâyık olduğu şekilde sena ederiz. Allah kimi doğru yola iletirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptınrsa onu doğru yola iletecek yoktur. Şüphesiz sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. Hidayetlerin en güzeli Muhammed'in hidayetidir. İşlerin en fenası sonradan çıkarılanlardır (dine sonradan ilave edilenlerdir). Sonradan çıkarılan her şey bid'attir. Her bid'at sapıklıktır. Her sapıklık da cehennemdedir."
Sonra şöyle derdi:
"Ben öyle bir zamanda gönderildim ki, benim gönderildiğim zamanla kıyamet şu ikisi gibidir." Kıyametten sözettiğinde yanakları kızarır, sesini yükseltir, hiddeti artar, adeta bir ordu hakkında uyanda bulunuyormuş (bir ordunun gelmekte olduğunu haber veriyormuş) gibi olurdu. Şöyle derdi:
"Sabah ve akşam gelebilir."
Sonra şöyle derdi:
"Kim bir mal bırakırsa o ailesinedir. Ama kim bir borç ve bakıma muhtaç çoluk çocuk bırakırsa o banadır, benim
söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulııllah (a.s) bize hitab eder (hutbe okur) ve bize Allah'ın azap günlerini hatırlatırdı. Öyle ki, bu (bunun sıkıntısı) yüzünde görünürdü. Adeta bir topluluğu ertesi sabah başlarına gelecek bir şey hakkında uyarıyormuş gibi olurdu. Eğer Cibril ile kısa süre önce buluşmuş olursa o yükselinceye (veya onun etkisi üzerinden gidinceye) kadar gülümsemezdi."

1764- Ahmed bin Hanbel, Nu'man (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın hutbe verdiğini duydum. Şöyle diyordu: "Sizi ateşle uyarıyorum. Sizi ateşle uyarıyorum."
Öyle ki, bir adam çarşıda bile olsaydı benim bulunduğum şu yerden O-'nun sesini duyardı. Hatta omuzları üzerinde bulunan bir gömleği bacaklarının üzerine düştü."
Bir rivayette de: "O minberdeyken çarşıda olanlar O'nun sesini duydular." denmektedir. [168]

1765-İbni Huzeyme, Cerir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şehrine (Medine'ye) yaklaştığımda bineğimi çökerttim.

Heybemi çözdüm. Cübbemi giydim ve girdim. Resulullah (a.s) hutbe veriyordu. Resulullah (a.s) bana selâm verdi. İnsanlar dikkatlice bana baktılar. Yanımda oturan kişiye: "Ey Allah'ın kulu! Resulullah (a.s) benim durumumla ilgili olarak herhangi bir şey söyledi mi?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Evet. Senden en güzel bir şekilde söz etti. Hutbe verirken bir ara hutbesinde kendine bir şey arzedildi ve şöyle buyurdu:
"Şu kapıdan veya şu aralıktan yanınıza Yemenlilerin hayırlılarından olan biri girecektir. Yüzünde de meleğin dokunmasının izi olacaktır."
(Cerir r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine Yüce Allah'ın beni bu şekilde denemesinden dolayı O'na hamdettim." [169]

Bir Açıklama

Cerir (r.a)'in hutbe sırasında yanındaki arkadaşıyla konuşması örnek alınacak (hükümde esas alınacak) bir hareket değildir. Çünkü Cerir (r.a) o zaman İslâm'a yeni girmişti. Bunun yanısıra soru sorma işinin hutbenin bitiminden sonra olması ihtimali de vardır.

1766- Ebu Davud, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) onlara hutbe verdi ve şöyle buyurdu: "Bundan sonra." [170]

1767- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [171]
"Resulullah (a.s) teşehhüd getirdiğinde (yani hutbenin başlangıcında iki şehadet kelimesini söylediğinde) şöyle buyururdu:
"Allah'a hamdolsun. O'ndan yardım dileriz. O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Kimi Allah doğru yola iletirse artık onu saptıracak yoktur. Kimi de saphnrsa onu da doğru yola iletecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim. (Allah) onu kıyamet öncesinde hak üzere müjdeci ve uyana olarak göndermiştir. Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de onlara karşı gelirse kendinden başkasına zarar veremez. Allah'a ise hiç bir zarar veremez."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Yunus bin Yezid, İbni Şihab'a Resulullah (a.s)'m cuma günkü teşehhüdü

hakkında soru sordu...."
Bundan sonra yukarıdakinin benzeri bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayete göre (Resulullah a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kim de onlara karşı gelirse azgınlık etmiş olur. Rabbimiz Allah'tan bizi kendine ve peygamberine itaat edenlerden, kendi rızasına uyanlardan, ga-dabından sakınanlardan kılmasını diliyoruz. Şüphesiz biz O'nunlayız ve O'nun içiniz." [172]

Bir Açıklama

Neyl'de şöyle denmektedir:
"İlim adamları cuma hutbesinin hükmü hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Atere, İmam Şafii, Ebu Hanife ve İmam Malik vacip olduğunu söylemişlerdir. Kadı Iyaz bu görüşü ilim adamlarının geneline da-
yandırmıştır. Vacip olduğu yönündeki delilleri, sahih hadislerle Resulullah (a.s)'ın bunu sürekli şekilde yaptığının kesinlik kazanmasıdır. Bu rivayetlere göre Resulullah (a.s) her cuma hutbe okurdu. Hutbenin vacib olduğu konusunda görüş birliği oluşmasına rağmen Hasanı Basri mendub olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Onun bu görüşünü Zahiri rivayet etmiştir." [173]

1768- Müslim, Adiyy bin Hatem (r.a)'den rivayet etmiştir: [174]
"Bir adam Resulullah (a.s)'m huzurunda hutbe verdi ve şöyle söyledi:
"Kim Allah'a ve Resulullah (a.s)'a itaat ederse doğruyu bulmuştur. Kim de onlara karşı gelirse azmıştır."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Sen ne fena bir hatipsin! "Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse" de."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bir hatib Resulullah (a.s)'ın huzurunda hutbe verdi ve şöyle söyledi:
"Kim Allah'a ve Resulullah (a.s)'a itaat ederse...Kim de onlara karşı gelirse..."
Bunun üzerine (Resulullah a.s): "Kalk" diye buyurdu. Yahut şöyle buyurdu: "Sen ne kadar fena bir hatipsin." [175] Nesai'nin rivayetine göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"İki adam Resulullah (a.s)'ın huzurunda teşehhüd etti (hutbenin başındaki şehadet ve zikir sözlerini okudular). Biri şöyle söyledi: "Kim Allah'a ve Resulullah (a.s)'a itaat ederse doğruyu bulmuştur. Kim de onlara karşı gelirse

azmıştır."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Sen ne fena bir hatipsin!" [176]
Kendisi şafii olan İbni Esir, Hanefilerin görüşlerine göre vay ile yapılan atıftan (yani "ve" sözünden) kastedilen anlamın sıralama anlamı olmadığı görüşünde olduklarını ifade etmiştir. [177]

Bir Açıklama

Nevevi bu görüşü aktardıktan sonra şöyle söylemiştir:
"Doğru olan şudur ki, buradaki nehyin sebebi hutbenin gayesinin etraflı, ve anlaşılır bir şekilde açıklamada bulunulması, işaretlerden, sembollerden kaçınılması olduğudur. Bundan dolayıdır ki, Sahih'te şöyle bildirilmiştir:
"Resulullah (a.s), konuştuğunda (yerine göre) sözün iyi anlaşılması için sözünü üç kere tekrar ederdi."
Birinci görüşte olanların ileri sürdüklerinin zayıf olduğunu gösteren bir çok delil bulunmaktadır. Bu zamirin (yani Allah'a ve Resulullah (a.s)'a işaret amacıyla kullanılmış olan ve "o ikisi" anlamına gelen "huma" zamirinin) bir çok sahih hadisi şerifte kullanılmış olmasını bu arada zikredebiliriz. Resulullah (a.s)'ın: "Allah'ın ve Resulünün kişiye onların dışındaki her şeyden daha sevimli olması" gerektiğini bildiren hadisi bunlardan biridir.
Bunun gibi daha başka hadisi şeriflerde de bu ifade geçmektedir. Burada ikil (tesniye) zamiri kullanılmıştır çünkü bu bir vaaz konuşmasında kullanılmış bir ifade değildir. Bu ifade ile sadece bir hüküm ortaya konmuştur. Bu gibi ifadelerde kullanılan kelime#sayısı ne kadar az olursa ezberlenmesi o kadar kolay olur. Vaaz konuşmalarında ise durum böyle değildir. Bu konuşmalardan gaye, konuşulanların ezberlenmesini sağlamak değildir. Bunlardan öğüt alınmasının sağlanması amaç edinilir. Ebu Davud'un Sünen'inde Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan sahih bir isnadla rivayet etmiş olduğu hadisi şerif de bunu desteklemektedir. Bu rivayete göre Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize hacc hutbesini öğretti: "Allah'a hamdolsun. O'n-dan yardım dileriz. O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi doğru yola iletirse onu saptıracak yok-
tur. [178] Kimi de saptırırsa onu doğru yola iletecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi

olduğuna şehadet ederim. (Allah) O'nu kıyametin öncesinde müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir. Kim Allah'a itaat ederse doğru yola ermiştir. Kim de onlara karşı gelirse kendinden başkasına zarar veremez. Allah'a ise hiç bir zarar veremez^' En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [179]
Bazı ilim adamları Resulullah (a.s)'ın sözü edilen adamı azarlamasının sebebinin, o adamın atıf yapmasına (yani zamir kullanarak "onlara" diye işarette bulunmasına) rağmen "onlara karşı gelirse" dedikten sonra durması olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çünkü buradaki duruş, anlamın bozulmasına yol açmıştır. İşte Resulullah (a.s)'ın söz konusu adama: "Sen ne fena bir hatipsin!" demesinin sebebi budur. Burada, nerelerde durulacağına dair ilmin öğrenilmesinin güzel olduğuna yine ilim adamlarının sonradan geliştirmiş oldukları cümlelerin türleri ve sonları hakkında fikir veren işaretlerle ilgili ilmin öğrenilmesinin önemine işaret edilmiş olunmaktadır. [180]

Minber Kullanılması

1769- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) cuma günü ayakta durur, sırtını Mescid'e konulmuş bir [181]hurma kütüğüne dayar ve bu şekilde hutbe verirdi (hitapta bulunurdu). Bu sıralar Rum asıllı biri geldi ve dedi ki:
"Sana üzerine oturacağın ama yine de ayakta duruyormuş gibi görüneceğin bir şey yapalım mı?"
Böylece O'na bir minber yaptı. Onun iki basamağı vardı. (Resulullah a.s) üçüncü basamağının üzerine oturuyordu. Resulullah (a.s) minberin üzerine oturduğunda hurma kütüğü öküzün böğürmesi gibi böğürdü. Öyle ki, Mes-cid onun böğürtüsüyle inledi. O Resulullah (a.s)'tan uzak kalmanın üzüntüsüyle böğürüyordu. Bunun üzerine o (kütük) öyle böğürüp dururken Resulullah (a.s) minberden indi, onun yanma geldi. Resulullah (a.s) yanına varınca sustu. Sonra (Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Canım elinde olana yemin ederim ki, eğer yanma gitmemiş olsaydım Allah'ın Resulünden uzak kalmanın üzüntüsüyle kıyamete kadar aynen bu şekilde böğürüp duracaktı."
Daha sonra Resulullah (a.s) emretti o kütük gömüldü.
Cabir (r.a)'in rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Bu, zikirden uzak kalması dolayısıyla ağladı."

Bu şekilde hurma kütüğünün inlediği sahabilerden bir çok rivayetle bildirilmiştir. Bu konudaki rivayetler neredeyse tevatür derecesine ulaşmaktadır. [182]

Hutbede Ayakta Durmak

1770-Müslîm, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ayakta hutbe veriyor sonra oturuyordu. Sonra tekrar kalkıyor, ve ayakta hutbe veriyordu. Kim sana O'nun oturarak hutbe verdiğini haber verirse o yalan söylemiştir. Vallahi ben O'nunla iki binden fazla namaz kıldım." [183]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m iki hutbesi vardı. Bu ikisi arasmda otururdu. Kur-'an-ı Kerim okur ve insanlara öğütte bulunurdu." [184]
"İki binden fazla namaz" sözüyle ilgili olarak Nevevi şöyle söylemiştir: "Burada kastedilen cuma namazları değil beş vakit namazdır." Şevkani de şöyle söylemiştir:
"Böyle olması (yani burada kastedilenin beş vakit namaz olması) zorunludur. Çünkü Resulullah (a.s)'m, cuma namazının farz kılınmasından ölümüne kadar kılmış olduğu cuma namazlarının toplamı bu sayıyı bulmamaktadır." [185]

1771- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan, o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir: [186]
"O (yani Resulullah a.s) cuma günü ayakta hutbe verir sonra oturur sonra kalkar ve hutbe verirdi."
Bezzar'ın rivayetine göre de:
"Resulullah (a.s) cuma günü iki hutbe verirdi. Bu ikisinin arasını bir oturuşla ayırırdı." [187]

1772- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [188]

"Resulullah (a.s) iki hutbe verirdi. Minbere çıktığında müezzin ezanı bitirinceye kadar otururdu. Sonra kalkar ve hutbe verirdi. Sonra oturur ve bu sırada bir şey

konuşmazdı. Sonra kalkar ve tekrar hutbe verirdi."
Buhari ve Müslim'in rivayetlerinde de şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) iki hutbe verirdi. İkisi arasında otururdu." (1) Yine onların bir başka rivayetlerinde de şöyle denmektedir:
"(Resulullah a.s) cuma günü ayakta hutbe verirdi. Sonra otururdu. Sonra kalkar ve (hutbeyi) tamamlardı. Tıpkı sizin bugün yaptığınız gibi." (2)
Hadislerde hutbe esnasında ayakta durmanın şeriata uygun olduğu bildirilmiştir, îbni Münzir, şehirlerin alimlerinden olan ilim sahiplerinin yaptıklarının böyle olduğunu söylemiştir. Bunun vacip olup olmadığı hususunda ise görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Çoğunluk bunun vacip olduğu yönünde görüş bildirmiştir.
Ebu Hanife'den rivayet edildiğine (onun görüşüne) göre hutbe sırasında ayakta durmak vacip değil sünnettir. Çoğunluk konuyla ilgili hadisi şerifleri delil kabul etmiştir.
Resulullah (a.s)'ın devam ettirdiği uygulamanın ve raşid halifelerinin yaptıklarının hutbe sırasında ayakta durmak olduğunda şüphe yoktur. Ancak yalnız fiil (yani sözlü bir emir olmadıktan sonra) vaciptik ifade etmez.

1773- Müslim, Ka'b bin Aceze (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O Mescid'e girdi. Bu esnada Abdurrahman bin Hakem oturarak hutbe veriyordu. Bunun üzerine o (yani Ka'b bin Aceze r.a) şöyle söyledi: [189]

"Şu çirkine bakın, oturarak hutbe veriyor. Oysa Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar." [190]

Hutbeyi Kısa Tutmak Ve Namazı Uzatmak

1774-Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [191]
"Resulullah (a.s) ile birlikte namazları kılıyordum. O'nun namazı da dengeli oluyordu, hutbesi de dengeli oluyordu."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın namazı dengeliydi. Hutbesi de dengeliydi. Kur'an-ı Kerim'den bir takım âyetler okurdu ve insanlara Öğüt verirdi." [192]
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü vaazı (yani hutbedeki nasihatini) uzatmazdı.

Söyledikleri bazı kısa sözlerdi." [193]
Nesai'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ayakta hutbe verirdi. Sonra otururdu. Sonra kalkar ve bazı âyetler okur ve Allah'ı anardı. O'nun hutbesi dengeli idi. Namazı da dengeli idi." [194]

1775- Müslim, Ebu Vail (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [195]
"Bize Ammar (r.a) hutbe verdi kısa ve özlü bir hutbe verdi. İndiğinde dedi ki:
"Ey Ebu Yakzân! Kısa ve özlü konuştun. Biraz uzatsaydın ya!" Bunun üzerine o da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kişinin namazının uzunluğu ve hutbesinin kısalığı fıkhının (bilgi ve anlayışının) göstergesidir. Hutbeyi kısa tutun ve namazı uzatın. Sözün öylesi vardır ki (insanı) büyüler."
Ebu Davud'un Ammar (r.a)'dan rivayetine göre o (yani Ammar r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize hutbeleri kısa tutmamızı emretti." [196]

Hutbede Şehadet Sözlerinin Söylenmesi Ve Allah'a Hamdedîlmesi

1776- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [197]
"İçinde teşehhüd (şehadet sözleri) bulunmayan her bir hutbe kesik el gibidir."

1777- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [198]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi söz, Allah'a hamd ile başlamazsa o kesiktir."
Yine şu ifadeyle de rivayet etmiştir:
"Belli bir öneme sahip herhangi bir iş Allah'a hamd ile başlamazsa o kesiktir." [199]

Hatip Dua İçin Ellerini Kaldırmaz

1778- Müslim, Umare bin Ruveybe (r.a)'den rivayet etmiştir:

"O, Bişr bin Mervan'ı minberde ellerini kaldırmış halde gördü ve şöyle söyledi:
"Allah senin iki elinin tenini çirkin kılsın! Ben Resulullah (a.s)'m eliyle şundan fazlasını yaptığını görmedim."
"Bunu söylerken şehadet parmağıyla işaret etti."
Hatibin hutbede dua için ellerini kaldırması sahabilerin bid'at olarak gördükleri bir harekettir. Yukıdaki rivayet de bunu açıklamaktadır. Yine bu rivayet, hatibin dua etmek istediğinde şehadet parmağıyla işaret etmekle yetineceğini bildirmektedir.

1779- İbni Huzeyme, Humeyd (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Enes (r.a)'e: "Resulullah (a.s) ellerini kaldırıyor muydu?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:
"Cuma günü dendi ki: "Ya Resulullah (a.s)! Yağmur kesildi, yerler kurudu ve mallar helak oldu." [200]
Bunun üzerine ellerini kaldırdı, hatta ben koltuklarının beyazlığını gördüm. Ve bu şekilde yağmur diledi. Gökte bir bulut görmüyorduk. Derken namaza tamam ettik. Öyle oldu ki, yağmurun bolca yağması dolayısıyla evi yakın olan bir genci bile ailesine nasıl döneceği düşüncesi aldı. Cuma süresince böyle devam etti. Bunun üzerine:
"Ya Resulullah (a.s)! Evlçr yıkıldı, binekliler yolda kaldılar" dediler. Resulullah (a.s) gülümsedi ve şöyle buyurdu: "Ey Allah'ım! Bizim üzerimize değil etrafımıza." Böylece Medine'nin üzerinden yağmur kesildi." [201]

Bir Açıklama

Bu şekilde cuma namazı esnasında ellerin kaldırılması özel bir durum dolayısıyla olmuştu. Resulullah (a.s)'ın cuma hutbesi esnasında sürekli devam ettirdiği sünneti ise bu sırada dua için elleri kaldırmamaktı.
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Buradan yani Umare hadisinden sünnete uygun olanın hutbe esnasında dua için ellerin kaldırılmaması olduğu anlaşılmaktadır. İmam Malik'in ve bizim ashabımızın (mezhebimizin ileri gelenlerinin) ve daha başkalarının görüşleri de bu yöndedir.
Kadı (Iyaz) bazı seleften (ilk dönem alimlerinden) ve Malikilerin bazılarından bunu caiz gördüklerine dair görüşler nakletmiştir. Çünkü Resulullah (a.s) bir

cumada yağmur dilemek için ellerini kaldırmıştır. Birinci görüşte olanlar ise bununla ilgili cevaplarında bu olayın özel bir durum dolayısıyla gerçekleştiğine dikkat çekmişlerdir." [202]

İnsanların Hatibe Doğru Dönmeleri

1780-Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) minberin üzerine durduğunda biz yüzlerimizi O'na dö nerdik." [203]

Bir Açıklama

İbni Hacer, 'Buluğu'l-Meram'da şöyle söylemiştir:
"Bunun İbni Huzeyme'nin kitabında Bera (r.a)'dan rivayet edilen bir şahidi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir."
Tirmizi de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m ashabından ve diğerlerinden olan ilim sahiplerine göre amel buna göredir. Onlar imamın hutbe vermesi sırasında ona doğru dönülmesini müstehab olarak görürler.
Sufyanı Sevri, Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak gibi ilim adamlarının görüşleri de bu yöndedir. Bunu Buhari muallak olarak (yani senedini vermeden) rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) ve Enes bin Malik (r.a) imama doğru dönmüşlerdir."
Hafız İbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in dönüşünü Beyhaki, Velid bin Müslim tankıyla rivayet etmiştir. O şöyle söylemiştir:
"(Bu hususu) Leys bin Sa'd'a hatırlattım. O bana İbni Aclan'dan rivayet etti, ona da Nafi şöyle rivayet etmiş:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cuma günü imamın çıkmasından önce nafile namazını tamamlardı. Çıktığında da imam oturunca derhal ona doğru dönerdi."
Enes bin Malik (r.a)'in bu hareketine gelince, biz bunu Nuaym bin Ham-mad nüshasında sahih bir isnadla ondan rivayet ettik. Bu rivayete göre cuma günü imam hutbeye başlayınca o (yani Enes r.a) ona doğru döner ve hutbesini bitirinceye kadar öyle kalırdı.
Bunu ibni Münzir bir başka rivayet tankıyla Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir. Bu rivayete göre o (yani Enes r.a) cuma günü gelip duvara dayandı ve imama doğru

döndü,"
İbni Münzir şöyle söylemiştir:
"Bu konuda ilim adamları arasında bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum."

1781- Ahmed bin Hanbel, Semure bin Cundub (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: [204]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Zikirde (öğüt ve nasihat verilmesi esnasında) bulunun ve imama yaklaşın. Bir kimse uzak kalmaya devam edip durursa sonuçta cennete girse bile orada geriye bırakılır."
Semure (r.a)'den merfu olarak nakledilen bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Cumaya gelin ve imama yaklaşın. Kişi cumadan geri kalırsa cennet halkından olsa bile ondan geri kalır." [205]

Ezan Okunduğunda Ve İmamın Minberde Olduğunda Konuşmak

1782- Ahmed bin Hanbel, Musa bin Talha (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Müezzin kamet getirdiği sırada Osman bin Âffan (r.a)'ın minberden insanlara hallerini ve (mallarının) fiyatlarını sorduğunu duydum." [206]

1783- İmam Malik, Muhammed bin Şihab Zuhri (rh.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Salebe bin Malik Kurazi şöyle söylemiştir:
"Onlar, Hz. Ömer bin Hattab (r.a) zamanında Hz. Ömer (r.a) çıkıncaya kadar namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer (r.a) çıkıp minbere oturduğunda ve müezzinler ezan okuduklarında biz oturup konuşurduk. Müezzinler susup Hz. Ömer (r.a) hutbe vermeye başladığında biz susardık. Bizden hiç kimse konuşmazdı." [207]

Bir Açıklama

İbni Şihab şöyle söylemiştir:
"İmamın çıkması namazı keser, onun konuşması da sözü keser (yani imamın hutbe vermek üzere minbere çıkması anından itibaren artık namaz kılınamaz, onun söze başlamasıyla birlikte de sözün kesilmesi ve sessizce onun konuşmasının dinlenmesi gerekmektedir -Çeviren)."
Neyl'de şöyle denmektedir:
"Buradan, imamın minbere oturduğu sırada henüz hutbeye başlamasından Önce konuşmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü sahabiler arasında bunun gerçekleşmesi ve kimsenin bu duruma karşı çıkmaması bu konuda görüş birliği olduğunu gösterir." [208]

Hutbe İçin Susmak

1784- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Na-fı'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), cuma günü imamın hutbe verdiği sırada (aralarında) konuşan iki adam gördü. Onlara:
"Sessiz durun" diye çakıl taşı attı." [209]

1785- İmam Malik, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O hutbesinde şöyle derdi -hutbesinde bunu bıraktığı (söylemediği) çok az olurdu-:
"Cuma günü imam hutbe vermek üzere durduğunda onu dinleyin ve susun. Duymadığı halde susana verilen sevap duyup da susana verilenin iki katıdır. Namaza durulduğunda safları düzeltin ve omuzları aynı hizaya getirin. Şüphesiz safların düzgünlüğü namazın bütünlüğündendir (mükem-melliğindendir)."
Daha sonra safları düzeltmekle görevlendirdiği adamlar kendisine dönmeden tekbir getirmezdi. Onlar; "Saflar düzeltildi" diye haber verirlerdi, o da tekbir getirirdi." [210]

1786-Kutubi Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cuma günü imam hutbe verirken arkadaşına "sus" dersen lağvetmiş (bozmuş) olursun." [211]

1787- Ebu Yaia, Cabir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a), Resulullah (a.s)'m hutbe verdiği sırada Mes-cid'e girdi. Oturdu. Yanında da Ubeyy bin Ka'b (r.a) bulunuyordu. Ona bir şey sordu veya onunla bir şey konuştu. Ubeyy (r.a) kendisine cevap vermedi. Abdullah bin Mes'ud (r.a) da ortada bir şey olduğunu sandı. Resulullah (a.s) namazını bitirince Abdullah bin Mes'ud (r.a):
"Ey Ubeyy! Seni bana cevap vermekten alıkoyan ne oldu?" diye sordu. [212] O da: "Sen bizimle birlikte cumada bulunmadın" dedi. "Neden?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Çünkü sen, Resulullah (a.s)'ın hutbe verdiği bir sırada konuştun."
Abdullah bin Mes'ud (r.a) kalkıp Resulullah (a.s)'ın yanına girdi. Bu durumu O'na bildirdi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ubey doğru söylemiş. Ubey'in sözünü dinle."

1788- Ahmed bin Hanbel, Ebu Derda (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün minberin üzerine oturdu. İnsanlara hitab etti. Bir ayeti kerime okudu. Yanımda da Ubeyy bin Ka'b (r.a) bulunuyordu. Ona: "Ey Ubeyy! Bu ayeti kerime ne zaman indirildi?" diye sordum. O benimle konuşmaktan

kaçındı. Sonra yine sordum yine benimle konuşmaktan çekindi. Nihayet Resulullah (a.s) minberden indi. Bunun üzerine Ubeyy (r.a) şöyle söyledi:
"Sana cumandan gereksiz yere konuştuğunun dışında bir şey yoktur."
Resulullah (a.s) ayrılınca yanına gittim ve bu hususu O'na bildirdim ve şöyle söyledim:
"Ya Resulullah (a.s)! Sen bir ayeti kerime okudun. Benim yanımda da Ubeyy (r.a) vardı. Ben ona: "Bu ayeti kerime ne zaman indirildi?" diye sordum. O benimle konuşmaktan kaçındı. Sen minberden indiğinde de bana [213] cumadan gereksiz yere konuştuğumun dışında bir şey olmadığını ileri sürdü."
(Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Ubeyy doğru söylemiş. İmamının konuştuğunu duyduğunda o, sözünü bitirinceye kadar sen sus."
Ebu Ya'la ve Taberani'nin Cabir (r.a)'den rivayet etmiş oldukları hadis de bunun şahididir. Bu hadise göre Cabir (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın hutbe verdiği bir sırada Abdullah bin Mes'ud (r.a) içeri girdi (yani Mescid'e girdi). Ubeyy (r.a)'in yanma oturdu..." daha sonra Ebu Derda (r.a)'nın hadisinin benzerini nakletmiştir.
Iraki bunun ravilerinin sika olduklarını söylemiştir. [214]

1789- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Cumada imam çıktığında arkadaşına "sus" demen lağv (gereksiz konuşma, ibadeti bozan şey) olarak yeter." [215]

1790- Taberani, İbrahim Neha'i (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Cuma günü imamın hutbe verdiği sırada bir adam Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bir şey okumasını (yani bir konuda bilgi vermesini) istedi. Abdullah (r.a) konuşmadı. Namazı kılınca Abdullah (r.a) ona dedi ki: "Senin cumadan nasibin, hakkında soru sorduğun şeyden ibarettir." [216]

İmam Hutbede İken Namaz Kılmak

1791- Ahmed bin Hanbel, Suleyk (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz imam hutbe verirken geldiğinde kısa kısa iki rek'at (namaz) kılsın."

[217]

1792- İbni Huzeyme, Ebu Said (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Mervan hutbe veriyordu. Bu sırada Ebu Said (r.a) namaz kıldı. Bekçiler onu oturtmak için yanına geldiler. (Ebu Said r.a) ise namazı bitirmeden oturmak istemedi. Namazım bitirince ben yanma gittim ve kendisine şöyle söyledik: "Nerdeyse sana yapacaklarını yapacaklardı. Allah seni bağışlasın." O da dedi ki: "Bunu Resulullah (a.s)'tan duyduktan sonra bu iki (rek'at)ı asla bırakmayacağım." [218]

1793- Kutubi Sitte sahiplerinden beşi, Ebu Said (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Cuma günü, Resulullah (a.s)'ın minberde hutbe verdiği sırada bir adam Mescid'e girdi. (Resulullah a.s) ona iki rek'at (namaz) kılmasını emretti." [219]

1794- Kutubi Sitte sahipleri, Cabir (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Cuma günü, Resulullah (a.s)'ın hutbe verdiği sırada bir adam girdi: (Resulullah a.s) ona: "Namaz kıldın mı?" diye buyurdu. Adam: "Hayır" dedi. O da: "Öyleyse iki rek'at kıl" diye buyurdu."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz cuma günü imamın hutbe verdiği sırada gelirse iki rek'at (namaz) kılsın ve bunları kısa kısa tutsun." [220]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Biriniz cuma günü imam çıktıktan sonra gelirse iki rek'at namaz kılsın..." [221]

Bir Açıklama

Şevkani şöyle söylemiştir:
"Bu konuda rivayet edilen hadisi şerifler cuma günü hutbe esnasında tahiyyatu'l-mescid namazının kılınmasının meşru (şeriata uygun) olduğuna delalet etmektedir. Hasan (Hasanı Basri), İbni Uyeyne, Şafii, Ahmed bin Hanbel, İshak, Mekhul, Ebu Sevr ve İbni Münzir bu yönde görüş bildirmişlerdir. Bunu Neveyi hadiçsilerin fıkıh ehli olanlarından rivayet etmiştir. İbni Arabi de Muhammed bin Hasan'm bunu (yani bu görüşü) İmam Ma-lik'ten rivayet ettiğini bildirmiştir.

Sevri (Süfyan) ve Küfe alimleri ise kişi-nin hutbe esnasında bu iki rek'atı kılmaması ve oturması gerektiği görüşü-nü tercih etmişlerdir. Bunu Tirmizi rivayet etmiştir. Kadı lyaz da bu görüşü İmam Malik, Leys ve Ebu Hanife gibi ilim adamlarından rivayet etmiştir (yani adı geçen alimlerin bu görüşte olduklarını bildirmiştir -Çeviren). Iraki de Muhammed bin Şirin, Kadı Şureyh, Neha'i, Katade ve Zuhri'nin bu görüşte olduklarını bildirmiştir.
İbni Ebi Şeybe de, Hz. Ali, Abdullah bin Ömer (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a), İbni Museyyib, Mücahid, Ata bin Ebi Rabah ve Urve bin Zubeyr'in bu görüşte olduklarını rivayet etmiştir. Nevevi de Hz. Osman (r.a)'ın bu görüşte olduğunu bildirmiştir.
Bu konuda geniş tartışmalar olmuştur. Bu arada Suleyk'in başından geçen olayın özel bir olay olduğu genel bir hüküm bildirmediği ifade edilmiştir. Bu emrin (yani hutbe sırasında,namaz kılınması emrinin) Yüce Allah'ın: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki rahmet olu-nası-ruz." [222] sözüne ters düştüğü de belirtilmiştir."

1795- Buhari ve Müslim, Resulullah (a.s)'tan rivayet etmişlerdir: [223]
"İmam hutbe verirken arkadaşına "sus" dersen lağvetmiş (ibadetini bozmuş) olursun."
Resuhıllah (a.s) insanların üstlerine basarak ilerleyen adama söylediği sözünde de şöyle buyurmuştur:
"(İnsanlara) eziyet ettin."
Ona oturmasını emretmiş, tahiyyatul-mescid namazı kumasını emretme-nüştir. Medine halkının ta sahabilerden alarak aktarma yoluyla İmam Malik'in zamanına kadar sürdürdükleri uygulamalarına göre de hutbe sırasında nafile namaz kılınması kesinlikle yasaktır.
Bu konuda mantıki bir delil de getirmişlerdir. Şöyle ki: Hutbe esnasında susmak vaciptir. Tahiyyatu'l-mescid namazı kılmak ise sünnettir. Vacip ise sünnetten önceliklidir.
Ancak İmam Nevevi: "Biriniz cuma günü imamın hutbe verdiği sırada gelirse, iki rek'at (namaz) kılsın..." hadisiyle ilgili bir yorumda bulunmuş ve şöyle söylemiştir:
"Hiç bir ilim adamının kendisine bu hadisin sahih bir şekilde rivayet edilmesine rağmen buna aykırı davranacağını sanmıyorum. Bu namazın (tahiyya-tu'1-mescid'in) sünnet olduğunu söyleyenler, bu namazın hutbe esnasında kılınamayacağını ileri sürenlerin söyledikleri bazı genel prensiplere özel

olduğunu söylemişlerdir." [224]

1796- İmam Malik, Muhammed bin Şihab Zuhri (rh.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Sa'lebe bin Malik Kurazi şöyle söylemiştir:

"Onlar, Hz.Ömer bin Hattab (r.a) zamanında Hz.Ömer (r.a) çıkıncaya [225] kadar namaz kılıyorlardı. Hz.Ömer (r.a) çıkıp minbere oturduğunda ve müezzinler ezan okuduklarında biz oturup konuşurduk. Müezzinler susup Hz. Ömer (r.a) hutbe vermeye başladığında biz susardık. Bizden hiç kimse konuşmazdı."
İbni Şihab şöyle söylemiştir:
"İmamın çıkması namazı keser, onun konuşması da sözü keser. Bazı ilim adamları imamın hutbe okuduğu sırada namaz kılmakla emrolun-masının te'vile açık bir takım olaylarla ilgili olduğunu ileri sürmüşlerdir." [226]

İhtiyaç İçin Hutbenin Kesilmesi

1797- Müslim, Ebu Rifa'a Adevi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hutbe okumakta olduğu sırada Resulullah (a.s)'ın yanına gittik. Ben dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Bu adam (yani ben) dinini sormak üzere gelmiş olan garip bir adamdır. Dininin nasıl bir şey olduğunu bilmemektedir."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana yöneldi ve hutbesini bıraktı. Yanıma kadar geldi. Bir sandalye getirildi. Ben ayaklarının demirden olduğunu sandım (sanıyorum). Resulullah (a.s) bunun üzerine oturdu ve Allah'ın kendisine öğrettiklerinden bana öğretmeğe başladı. Sonra tekrar hutbeye döndü ve kalan kısmını'tamamladı."

Neyl'de şöyle denmektedir: [227]
"Bu rivayet, ortaya çıkan herhangi bir durum dolayısıyla hutbe esnasında konuşmanın caiz olduğunu göstermektedir. Bazı fıkıhçılar (hatibin) konuşması durumunda hutbeyi yeniden vermesi (yani baştan alması) gerektiğini söylemişlerdir. Hattabi de sünnetin uyulmaya daha lâyık olduğuna dikkat çekmiştir (yani Hattabi'ye göre hatibin kaldığı yerden devam etmesi daha uygundur çünkü sünnetteki uygulama budur -Çeviren)." [228]

1798- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) minberden indiğinde ihtiyaç dolayısıyla konuşurdu." Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın minberden indiğini gördüm. Bir adam O'na bir ihtiyacını arzederdi, O da onun ihtiyacını görünceye kadar kendisiyle durur sonra kalkar ve namaz kılardı." [229]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Bu hadis kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bu, Cerir bin Hazim'in yalnız başına rivayet ettiği hadislerdendir." Nesai'nin rivayetinde de şöyle geçmektedir: "Onun ihtiyacını görür sonra namazgahına geçer ve namaz kılardı." [230]
Neyl'de şöyle denmektedir:
"Bu rivayet, hatibin hutbeyi bitirmesinden sonra konuşmasında bir sakınca olmadığını, bunun haram da mekruh da olmadığını göstermektedir. İbni Kudame, Muğni'de Ata, Tavus, Zühri, Bikr el-Muzeni, Neha'i, İmam Malik, Şafii, İshak, Ya'kub ve Muhammed gibi ilim adamlarının bu görüşte olduklarım rivayet etmiştir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in de bu görüşte olduğu bildirilmiştir. Hadeviler de bu yönde görüş bildirmişlerdir. Ebu Ha-nife'nin ise hutbeden sonra konuşmanın mekruh olduğu görüşünde olduğu rivayet edilmiştir.
1798-Tirmizi (21394) Ebvabu's-Salat, 373-Imamtn minberden inmesinden sonra konuşulması hakkında gelen rivayetler babı.
İbni Arabi şöyle söylemiştir:
"Bana göre en doğru olan hutbeden sonra konuşulmamasıdır. Çünkü Müslim, cuma günü içindeki duaların kabul edildiği vaktin imamm minbere oturduğu andan namazın kılınmasına kadar olan süre içinde olduğunu rivayet etmiştir. Dolayısıyla bu sürenin zikre ve tazarruya Özel kılınması uygun olur. Müslim'deki rivayet söz konusu vaktin imamın (minbere) oturmasından namazın kılınmasına kadar geçen süre içinde olduğunu ifade etmektedir. Namaz kıhnıncaya kadar sessiz durulmasını isteyen hadisi şerifler de hutbe ile namaz arasında konuşulmamasının tercih edilmesini gerektirmektedir. Nitekim Nesai'nin iyi (ceyyid) bir isnadla Selmân'dan rivayet etmiş olduğu hadisin metninde şöyle denmektedir:
"Artık namazını kılıncaya kadar sussun."
Ahmed bin Hanbel'in sahih bir isnadla Lebişe'den rivayet etmiş olduğu hadiste de şu ifade geçmektedir:
"Ardından imam cumasını kılıncaya ve sözünü bitirinceye kadar sessiz durdu." Bunların her ikisi de daha önce geçmişti. Bu konudaki hadislerin şu şekilde

birleştirilmeleri mümkündür: "Hutbeden sonra caiz olan konuşma, imamın bir ihtiyaç dolayısıyla olan konuşması veya bir adamın bir başka adamla bir ihtiyaç için konuşmasıdır." [231]

1799- İbni Huzeyme, Abdullah bin Bureyde (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) hutbe veriyordu. Bu sırada Hasan ve Hüseyin geldiler. Üzerlerinde kırmızı gömlekler vardı. Düşe kalka yürüyorlardı. Bunun üzerine (Resulullah (a.s) minberden) indi. Onları aldı. Önlerine koydu. Sonra şöyle buyurdu: [232]
"Allah ve Resulü doğru söylemiştir. Şüphesiz mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Şunları gördüm ve sabredemedim." Sonra yeniden hutbesine devam etti." [233]

Bir Açıklama

el-î'la müellifi bu hadisi bir bab başlığı olarak kullanmış ve bu başlıkta 'Hatibin zorunluluk durumunda konuşmasının ve iş yapmasının caiz olduğu zaruret dışında ise bunun mekruh olduğu babı" ifadesini kullanmıştır. Orada şöyle söylemiştir:
"Hutbenin hutbe dışı bir sözle kesilmesi veya hutbe esnasında iş yapılması mutlak surette (herhangi bir şarta bağlı olmaksızın) caiz olsaydı, Resu-lullah (a.s) bundan dolayı Özür dileme gereği duymazdı." [234]

İnsanların Üstlerine Basmaktan Sakınma

1800- İbni Huzeyme, Ebu Zahiriye(r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Cuma günü Abdullah bin Busr ile oturuyordum. İmam çıkıncaya kadar bizimle konuşmaya devam etti. Bu sırada bir adam insanların üstlerine basarak geldi. Bunun üzerine bana şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m hutbe vermekte olduğu sırada bir adam insanların üstlerine basarak geldi. Resulullah (a.s) da ona şöyle buyurdu:
"Otur, (insanları) rahatsız ettin ve geç kaldın." [235]

Başkasını Oturduğu Yerden Kaldırmaktan Sakınma

1801- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Biriniz cuma günü kardeşini yerinden kaldırıp sonra onun arkasından gelerek yerine oturmasın. Ancak: "Yer açın" desin." [236]

1802- Buharı ve Müslim, Nafi (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s) bir adamın bir başkasını yerinden kaldırıp oraya kendisinin oturmasından nehyetti."
Nafi'e: "Cumada mı?" dendi. O da: "Cumada da başka zamanlarda da" cevabını verdi." [237]

Çömelerek Oturmaktan Sakınma

1803- Ebu Davud, Muaz bin Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: [238]

Bir Açıklama

Çömelerek oturmakta sakınca görmeyenler yukarıda geçen rivayette kastedilenin avret yerleri görünecek şekilde çömelme olduğunu ileri sürmüşlerdir. [239]

Halka Oluşturmaktan Sakınma

1804-Ebu Davud, Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü namazdan önce halka oluşturmaktan nehyetti." [240]

Bir Açıklama

Kişi cuma namazı için camiye girdiğinde artık cumanın bir gereği olarak kendini namaza, zikire ve Kur'an-ı Kerim okumaya vermesi uygun olur. İnsanların

cumadan önce halka oluşturmaları ise aralarında konuşmalarını gerektirir. Söz ise birbirini açar. Dolayısıyla yerine göre halka oluşturulması vaktin boşa harcanması ve gıybet edilmesi sonucunu doğurabilir. Bunlar ise cuma için camiye gidilmesindeki amaca ters düşmektedir. [241]

Cuma Namazında Kıraat (Kur'an-ı Kerim Okuma)

1805- Müslim, Abdullah bin Ebi Rafi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Mervan, Ebu Hureyre (r.a)'yi Medine'de yerine geçirerek kendisi Mekke'ye gitti. Ebu Hureyre (r.a) bize cuma namazım kıldırdı. el-Hamdulil-lah'tari (Fatiha'dan) sonra birinci rek'atta Cuma suresini, ikinci rek'atta da 'İzâ câeke'l-munâfikun'u (Münafikun suresini) okudu. Namazı bitirince Ebu Hureyre (r.a)'nin yanma gittim. Kendisine dedim ki: "Senin okuduğun iki sureyi Ali bin Ebi Talib (r.a) bunları Kufe'de okurdu." Ebu Hureyre (r.a) de şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın bunları okuduğunu duydum." [242]

1806- Müslim, Ümmü Hişam bintu Harise bin Nu'man (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"iki sene veya bir küsur sene bizim fırınlınızla Resulullah (a.s)'ın fırını birdi (yani aynı fırını kullanırdık). Ben: 'Kaf. Ve'1-Kur'ani'l-Mecid'i ancak Resulullah (a.s)'m dilinden öğrenmişimdir. (Resulullah a.s) bunu her cuma, hutbede insanlara hitab ettiğinde okurdu."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kaf. Ve'1-Kur'ani'l-Mecid'i Resulullah (a.s)'ın ağzından öğrendim. Bunu her cuma minberden okurdu." [243]

1807- Buharı ve Müslim, Yala bin Umeyye (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın minberden: "Ve nâdev yâ Mâliku!" [244]'yu okuduğunu duydum." [245]

1808- Ebu Davud, Semure bin Cundeb (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cumada: 'Sebbihi'sme Rabbike'yi ve 'Hel etâke hadi-su'1-ğâşiye'

yi okurdu." [246]

1809-Müslim, Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: [247]
"Dahhak bin Kays, Nu'man bin Beşir (r.a)'e bir yazı yazarak şu soruyu sordu:
"Resulullah (a.s) cuma günü Cuma suresi dışında ne okurdu?" O da şöyle söyledi (cevap verdi):
"Hel Etâke"yi (yani Gaşiye suresini) okurdu." Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bayramlarda ve cumada: 'Sebbihi'sme Rabbike'l- A'la-"yı ve 'Hel Etâke Hadisu'l-Gaşiye'yi okurdu." Yine şöyle dedi: "Bayram ve cuma aynı güne denk geldiğinde bunları her iki namazda da okurdu." [248]

1810- Abdullah bin Ahmed bin Ifanbel, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü ayakta Allah'ın günlerini hatırlatırken (yani Allah'ın azap günleri hakkında uyarıda bulunurken) Berae suresini (Tev-be suresini) okudu." [249]

CUMANIN SÜNNET NAMAZLARI (RATİBELERİ)*

1811- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz cumayı kıldığında ardından dört (rek'at namaz) kılsın."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kim cumadan sonra namaz kılacaksa dört (rek'at) kılsın." [250]
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Sizden kim namaz kılacaksa..." kalan kısmı yukarıdaki gibidir. [251]
Bir diğer rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Cumadan sonra namaz kıldığınızda dört (rek'at) kılın." [252]
Bir rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Süheyl dedi ki:
"Herhangi bir şeyden dolayı acele etmen gerekiyorsa iki rek'at camide iki

1811-Müslim (21600) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 18-Cumadan sonra namaz babı.
(*) Ratibe: Düzenli bir şekilde sürekli kılınan sünnet namazlar.

rek'at da döndüğün zaman kıl." [253]

1812- Taberanî, Evsafta Ebu Hureyre (r.a)'riin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dostum (Resulullah a.s) bana üç şey tavsiye etti ki bunları ne yolculukta ne de yolcu olmadığım zamanlarda bırakırım: Vitirden sonra uyumak, her aydan üç gün oruç tutmak ve cumadan sonra iki rek'at (namaz kılmak)."
Daha sonra Ebu Hureyre (r.a) cumadan sonra kıldığı iki rek'ata iki rek'at da duna (kuşluk) namazı ekledi. [254]

Bir Açıklama

Anlaşıldığına göre Resulullah (a.s) ona bir keresinde duha namazını kılmasını bir keresinde cumadan sonra kılınan iki rek'at sünnet namazı kılmasını tavsiye etmiştir. O da bazen birinden bazen diğerinden söz ediyordu. Buna göre Ebu Hureyre (r.a)'ye olan tavsiyelerinin tamamı dördü buluyordu.

1813- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi-'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bir keresinde cumadan sonra bulunduğu yerde iki rek'at namaz kılan bir adam gördü. Onu kovdu ve: "Sen cumayı dört rek'at mı kılıyorsun?" dedi.
Nafi dedi ki: "Abdullah (r.a) cuma günü evinde iki rek'at kılardı ve derdiki: [255]
"İşte Resulullah (a.s) böyle yapardı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) cumadan sonra iki rek'at namaz kılardı." [256]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cumayı kıldığında ayrılır, evinde iki rek'at namaz kılardı ve Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını bildirirdi." [257]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cumadan önce namazı uzatırdı. Cumayı kıldığında ise..." daha sonra yukarıdaki hadisi vermiştir. [258]

Yine bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) cumadan sonra namaz kılmaz. Ayrılır ve iki rek'at namaz kılardı." [259]

Bir Açıklama

Nafileler için esas olan evde kılınmasıdır. Ancak bu kesin bir hüküm değildir. Ebu Hureyre (r.a)'nin yaptığı da buna işaret etmektedir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in sözlerinden de şunu anlıyoruz ki; o, cuma günü camiden farzdan sonra iki rek'at namaz kılınması halinde bazı kimselerin bu iki rek'atın farzı tamamlayıcı bir namaz olduğu zanmna kapılmalarından endişe ediyordu. Daha önce geçtiği üzere Abdullah bin Ömer (r.a)'in cumadan önce namazı uzatması ve namaza devam etmesi hatibin hutbeye çıkmasına kadardı. .
Bu, cumanın farzından önce nafile namaz kılınmasında bir salanca olmadığına delalet etmektedir. İmamın hutbe vermek üzere çıkmasından önce nafile namaz kılmayı teşvik eden çok sayıda rivayet bulunmiaktadir. Bütün bu rivayetler, ileride gelecek olan rivayetler ve cuma namazının öğle namazına kıyas edilmesi dolayısıyla ilim adamları öğle namazının farzı gibi cuma namazının da farzdan önce kılınan bir sünnetinin olduğuna hükmetmişlerdir.
Genelde ve özelde cumadan önce kılınacak sünnetlerin birinci ezan ile ikinci ezan arasında kılınması gerektiği bildirilmiştir. Bunu yapana karşı çıkılmasının hiç bir anlamı yoktur. Sonra cumadan sonra kılman sünnetin camide kılınması da insanların geneli arasında bir adet halini almıştır ve buna karşı çıkılmamiştır. İlim adamları buna karşı çıkmamışlardır. Çünkü sözü edilen korkuya artık pek mahal kalmamıştır. Bunun yanısıra ilim adamları insanların çoğunun cumanın son sünnetini camide kılmamaları durumunda evlerinde kılmadıklarını bilmektedirler. İnsanların bu konudaki gayretlerinin zayıflığı dolayısıyla hem efdal olanı hem de mefdul olanı (üstünlük bakımından ikinci derecede olanı) kaybetme korkusuyla çoğu zaman efdal olanın terkedilmesi karşısında bir şey dememişlerdir.
Cumadan önce kılman sünnetle ilgili özel rivayetler nakledilmiştir. Bu konuda bazı açıklamalarda da bulunulmuştur. Bu rivayetlerden biri şöyledir:

1814- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir
"Resulullah (a.s) cumadan önce dört rek'at ve sonra da dört rek'at namaz kılardı." [260]

Bir Açıklama

Münziri, Feyzu'l-Kadir'de bununla ilgili bir yorumda bulunmuş ve şöyle söylemiştir:
"Bunun içinde çeşitli konular (meseleler) bulunmaktadır: Birinci olarak İbni Mace'nin rivayet etmiş olduğu metinde "sonra da dört rek'at" ifadesi geçmemektedir. İbni Hacer'in ve daha başkalarının ifade ettikleri üzere bu fazlalık Taberani'nin rivayetinde yer almaktadır. İkinci olarak (müellif) bunun hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamış dolayısıyla ne derece sağlam bir yoldan rivayet edildiği konusunda şüphe uyandırmıştır. Ancak rivayet onun hissettirmeye çalıştığı gibi değildir. (Yani müellif hakkında açıklamada bulunmamak suretiyle bir bakıma onun sağlam olduğunu hissettirmek istemiştir. Ancak durum böyle değildir. -Çeviren)
İbni Mace bunu Mübeşşir bin Ubeyd'in Haccac bin Erteh, onun Atiyye el-Ufi ve onun da Hibr'den rivayeti tankıyla nakletmiştir. Zeyla'i Mübeşşir'in hadis uyduranlardan sayıldığını, Haccac ve Atiyye'nin de zayıf ravilerden olduğunu ifade etmiştir."
Nevevi de, 'Hulasa'da şöyle söylemiştir:
"Bu hadis asılsızdır. Sözü edilen dört kişi bunun rivayet senedinde bir-araya gelmiştir ki, bunlar zayıf kimselerdir. Bişr hadis uyduran, asılsız rivayetler nakleden biridir."
Hafız el-Iraki ve ardından İbni Hacer bunun senedinin çok zayıf olduğunu söylemişlerdir. Heysemi de şöyle söylemiştir:
"Bunu Taberani: "(Resulullah a.s) cumadan önce dört rek'at ve sonra da dört rek'at namaz kılardı" metniyle rivayet etmiştir. İkisinin arasını ayırrna-mıştır. İbni Mace ise bunu sonradan kılınan dört rek'atla ilgili ifadeye hasrederek rivayet etmiştir. Ravileri arasında Haccac bin Erteh ve Atiyye el-Ufi bulunmaktadır ki her ikisi de zayıftır. Üçüncü olarak: (Müellif) bu zayıf rivayet tankı seçmek ve kabul edilir bir tanktan rivayet edilmiş olmasına rağmen sadece bununla yetinmek suretiyle yanlış bir uygulamada bulunmuştur. Bunu Hala'i Fevaid'inde Hz. Ali (r.a)'den rivayet edilen hadisler arasında nakletmiştir. Hafız Zeyn Iraki bunun isnadının iyi (ceyyid) olduğunu söylemiştir." [261]
İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Zâdu'l-Me'ad'ın Arnaut'un tahkik etmi§ olduğu şeklinin I. cildinde şöyle demektedir: "Bilal (r.a.) ezanı bitirdiğinde Resulullah (a.s.) hutbeye baslardı. Elbette bu arada kimse iki rek'at namaz kılamazdı. Ezan

ise bir tekti. Bu cumanın bayram gibi olduğuna ve farzından önce sünnet bulunmadığına delalet etmektedir. İlim adamlarının iki farklı görüşlerinden en kuvvetli olanı da budur. Resulullah (a.s.) evinden çıkardı. Minbere çıkması durumunda Hz. Bilal (r.a.) cuma ezanını okumaya başlardı. O ezanını tamamladığında da Resulullah (a.s.) ara vermeden hemen hutbe okumaya başlardı. Bu insanların gözleri önünde gerçekleşiyordu. Şu halde sünneti ne zaman kılıyorlardı? Kim onların (yani sahabilerin), Hz. Bilal (r.a.)'in ezanı bitirmesinden sonra hemen kalkıp İki rek'at namaz kıldıklarını ileri sürerse o sünnet konusunda insanların en bilgisizidir. Bu bizim anlattığımız husus yani cumanın farzından önce sünnet namaz olmadığı görüşü İmam Malik'in ve Ahmed bin Hanbeî'in görüşüdür. İmam Şafii'nin ashabının iki farklı görüşlerinden biri de böyledir. Bu namazdan önce sünnet olduğunu ileri sürenlere gelince; onlardan bazıları cumanın kısaltılmış bir öğle namazı olduğunu ileri sürmekte dolayısıyla öğle için geçerli olan hükümleri bunun için de geçerli saymaktadırlar. Bu delil ise oldukça zayıf bir delildir.
Cuma namazı kendi başına müstakil bir namazdır. Öğle namazından görünüş İtibariyle çok farklıdır. Sayı itibariyle (yani rek'atlarının sayısı itibariyle), hutbesİyle ve bu namaz için geçerli olan şartlar itibariyle müstakil bir namazdır. Öğle namazına

---

[1] Cuma Suresi: 9

[2] Bkz. Reddu%Muhtar ale'd-Durri'l-Muhtar (11535 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (11493-516) Muhezzeb (11109-118) Muğni (21295 ve sonrası) Fıkhu'l-İslâmi (21259 ve sonrası) Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erba'a (11374-402)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/9-17

[3] Buharı (2/379) 11 -Kitabu'l-Cumu'a, 11-Köylerde ve şehirlerde cuma kılınması babı.

[4] Ebu Davud (1/280) Kİtabu's-Salat, 215-Köylerde cuma kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/19

[5] İbni Huzeyme 01112-113) Kitabu't-Cumu'a, 4-Resulullah (a.s)'ın şehrinde (Medine'de) kılınan ilk cuma namazı. İsnadı basendir.

[6] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/20-21

[7] Ahmed bin Hanbel (418) Ebu Davud (11275) Kitabu's-Salat, 206-Cuma günü ve gecesinin fazileti. Nesai (3191-92) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 5-Cuma günü Resulullah (a.s)'a çokça salat getirme babı. İsnadı sahihtir.

Bey ada Oğulları Meydanı: Medine'de bir yer.
Hadamat Meydanı: Medine civarında bir yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/21

[8] Fethu'r-Rabbani (6110-12)

[9] Müslim (2/585) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 5-Cuma gününün fazileti.

[10] Müslim, aynı yer. Tirmizi (21359) Ebvabu's-Salat, Cuma babları, 353-Cuma gününün fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3190) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 4-Cuma gününün faziletinin bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/22-24

[11] Tirmizi (2/361) Ebvabu's-Salat, 2-Cuma günü duaların kabul edileceğinin umulduğu vakit hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Tirmizi: "Bu hadis hasen, gariptir" demiştir. Bu konuda Ebu Musa, Ebu Zer, Süleyman, Abdullah bin Selâm, Ebu Lubabe, Said bin Ubade ve Ebu Umame'den de hadisler rivayet edilmiştir. Bszıiarı bunun zayıf olduğunu ileri sürmüş daha başkaları ise şahitlerinin bulunmasından dolayı kuvvetli olduğunu söylemişlerdir. Tirmizi'nin bunu hasen gördüğünü daha önce görmüştük.

[12] Buhari (2/415) Kitabu'l-Cumu'a, 37-Cuma gününde bulunan (duaların kabul edileceği) vakit babı. Müslim (2/583-584) 7'-Kitabu'l-Cumu'a, 4-Cuma gününde bulunan (duaların kabul edileceği) vakit.

[13] Müslim, aynı yer.

[14] Buharı (91436) 68-Kitabu't-Talak, 24-Bosanma ve (diğer) islerde işaret babı.

[15] Aynı yer.

[16] Mushm (21584) 7-Kitabu't-Cumu'a, 4-Cuma gününde bulunan (duaların kabul e-dılecegı) vakit. Ebu Davud (11276) Kitabu's-Salat, 207-Cuma günü duaların kabul e-dıecegı vaktin hangi vakit olduğu babı. Bu hadis Müslim tarafından rivayet edilmiş olmakla birlikte senedinde kesinti olması ve tenkide uğramış olması sebebiyle zayıf görülmüştür.

[17] Tirmizi (2/360) Ebvabu's-Salat, 2-Cuma günü duaların kabul edileceğinin umulduğu vakit hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın ashabından ve diğerlerinden bazı ilim adamları cuma günü duaların kabul edileceği vaktin ikindiden sonra güneşin batmasına kadar olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ahmed bin Hanbel ve İshak da böyle söylemiştir. Bu konudaki rivayet kendinden başka rivayetlerin desteğiyle hasen derecesine ulaşmaktadır (yani hasen liğayrihidir)."
1694-Ebu Davud (11275) Kitabu's-Salat, 207-Cuma günü duaların kabul edileceği vaktin hangi vakit olduğu babı. Nesai (3/115) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 45-Cuma günü duanın kabul edileceği vaktin bildirilmesi babı. Nesai bunu bu lafızla Ebu Hureyre (r.a)'den, o da Resulullah (a.s)'dan rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Cuma gününde bir vakit vardır ki, herhangi Müslüman kul, o vakte denk getirerek Yüce Allah'tan bir şey isterse Allah mutlaka onu ona verir". Abdullah'tan nakledilen bir başka rivayete göre de bu vaktin, cuma gününde güneşin batmasından önceki günün son saati olduğunu söylemiştir. Bu hadis sahihtir.

[18] Ahmed bin Hanbel (3/65) Keşfu'l-Estar (1/296) Cuma günü duanın kabul edilmesinin umulduğu vakit babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/166-167) Heysemi şöyle söylemiştir: "Derim kî: Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisi ve Ebu Said Hudri (r.a)'nin tükürüğün kazınmasıyla İlgili hadisi Sahih'te geçmektedir. Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar benzer bir metinle rivayet etmişlerdir." Heysemi bir fazlalığa da yer vermiştir.

[19] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/24-29

[20]
Mecme'u'z-Zevaid (2/163-164) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Ev-sat'ta rivayet etmiştir. Ravileri sikadırlar. Ebu Ya'la bunun bir parçasını rivayet etmiştir. (71130) Bunun Taberani'nin şeyhinin (yani Taberani'nin kendinden hadisi aldığı kişinin) dışında kalan ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Söz konusu kişi ise sikadır."
[21]
Muvatta (1/108) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 7-Cuma gününde bulunan vakit hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (1/274-275) Kitabu's-Salat, 206-Cuma ile ilgili hablann hsımlandırılması babı. Tirmizi (2(362) Kitabu's-Salat, 354- Cuma günü duaların kabul edileceğinin umulduğu vakit hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/114-115) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 45-Cuma günü duanın kabul edileceği vaktin bildirilmesi babı. Bu hadis sahihtir.
[22]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/29-33
[23]
Fethu'r-Rabbani (6118)
[24]
Müslim (21586) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 6-Bu ümmetin cuma gününe hidayet edilmesi /fabı. Nesai (3/87) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 1-Cumanın vacib (farz) kılınması babı.
[25]
İbni Huzeyme (31115) 7-Cuma gününün faziletinin bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
[26]
Ahmed bin Hanbel (3/430) Bu rivayetin isnadında Abdullah bin Ukeyl vardır ki, Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları onun rivayetlerini delil olarak değerlendirmişlerdir. Geriye kalan ravileri sika, tanınmış kimselerdirler.

[27]
İbni Hibban (4/191) Cuma namazı babı, Kişinin cuma günü kullandığı şeylerin bildirilmesi babı. Ebu Ya'la (2/312) Mecme'u'z-Zevaid (21169) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve İbni Hibban rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Heysemi de şöyle söylemiştir: "Bu hadisin metninden kişinin cuma günü kazandığı ameller arasından: "Bir hastayı ziyaret ederse" ifadesi düşmüştür." Bu hadis sahihtir.
[28]
Müslim (21801) 13-Kitabu's-Sıyam, 24-Yalmz cuma günü oruç tutulmasının mek-ruhluğu babı. İbni Huzeyme (3/315) Günlerin Bildirilmesi ve Resulullah (a.s)'ın Yerine Göre Bazı Şeyleri Yasak Edebileceğinin Delili Bablan, 201 -Yalnız cuma günü oruç tutma yasağım açıklayan haberin bildirilmesi.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/33-37
[29]
Ebu Davud (1/291) Kitabu's-Salat, 234-İmam hutbe okurken konuşma babı, İbni Huzeyme (3/157) 76-Cuma gününe gelenlerin sınıfları babı. İsnadı kasendir.
[30]
Enam Suresi: 160
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/37-39
[31]
Ahmed bin Hanbel (2/332) Mecme'u'z-Zevaid (2/192) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir." "Allah kalbini mühürledi": Yani cumayı terketmesinden dolayı o kimsenin kalbi kapatılmış ve mühürlenmiştir. Dolayısıyla Yüce Allah onun hidayetini dilemedikçe artık onun kalbine hayırdan bir şey girmez.
[32]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (1/170) Mecme'u'z-Zevaid (2/193) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri arasında Cabir et-Ca'fi vardır ki, bu kişi çoğunluğa göre zayıf biridir."
[33]
Mecme'u'z-Zevaid (2/193) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri,

Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.."
[34]
Muvatta (1/11) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma namazında okuma (kıraat) ve çöme-lerek oturma ve cumayı özürsüz olarak terkedenin durumuyla ilgili bab. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[35]
Ebu Davud (1/277) Kitabu's-Salat, 209-Cumanın terki konusunda sert tehdidler olduğu babı. Tirmizi (2/373) Ebvabu's-Salat, 359-Özürsüz olarak cumayı terket-me hakkında gelen rivayetler babt. Tirmizi bu hadisin kasen olduğunu söylemiştir, Nesai (3/88) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cumadan geri kalma hakkında sert tehditler . olduğu babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle sahihtir.
[36]
Ebu Ya'la (41140} Ebu Ya'la bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu söylemiştir. (Bu hadisin ravilerinden olan) Sufyan bin Yeki' hadis rivayetinde çok gevsek davranan biriydi. Fadl bin İsa Rakkası de hadisi kabul edilmeyen biridir. Mecme'u'z Zevaid (2/193) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri güvenilir kimselerdirler."
[37]
Müslim (2/591) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 12-Cumanın terki konusunda sert tehdidler olduğu babı. Nesai (3188) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cumadan geri kalma hakkında sert tehdidler olduğu babı. Bu hadisi Nesai ayrıca Abdullah bin Abbas (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)'den de rivayet etmiştir.
[38]
Mecme'u'z-Zevaid (2/193-194) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'-cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir, isnadı hasendir."
[39]
İbni Huzeyme (3/174) 109-Kırk adamdan az bir cemaatle cuma namazı kılmanın caiz olduğunun delili babı. Bu hadisin bir benzeri Buharı ve Müslim'de geçmektedir. Buhari'deki yeri şöyledir: Buhari (2/422) U-Kitabu'l-Cumu'a, 38-İn-sanların cuma namazında imamdan hoşlanmamaları durumunda İmamın namazı da diğerlerinin namazları da geçerlidir; Müslim (21590) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 11-Yüce Allah'ın: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar" sözüyle ilgili bab.
[40]
Cuma Suresi: 11
[41]
Müslim (1/452) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Salat, 42-Cemaatle namaz kılmanın fazileti ve bundan geri kalma konusunda sert tehdidler olduğunun bildirilmesi babı.
[42]
Cuma Suresi: 9
[43]
Muvatta (11106-107) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 5-Cuma günü gayret hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisin İbni Şihab'a kadar olan senedi sahihtir. (İbni Şihab da sika bir ravidir. Dolayısıyla senedinin İbhu Şihab'dan sonrasında da bir tereddüt yoktur -Çeviren)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/41-47
[44]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/47
[45]
bni Huzeyme (11162) Bes vakit namazın büyük günâhlara değil de sadece küçük günâhlara keffaret olduğunun delilinin bildirilmesi babı. Bu hadis sahihtir.
[46]
Afecme'u'z-Zevaid (2/39) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir, isnadı basendir." 1718-Mecme'u'z-Zevaid (2/191) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." 1719-Buhari (2/366) 11-Kitabu'UCumu'a, 4-Cumanın fazileti babı. Müslim (2/582)
7-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cuma günü koku sürünmek ve misvaklanmak babı.

[47]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/47-48
[48]
Buharı (6/304) 59-Kitabu Bed'i'l-Halk, 6-Meleklerle ilgili bilgiler babı.
[49]
Buhari (2/407) Îî-Kitabu'l-Cumu'a, 31-Hutbenin dinlenmesi babı.
[50]
Müslim (21587) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 7-Cuma günü öğlenin erken vakitlerinde (namaza) gidilmesinin fazileti babı.
[51]
Muvatta (11101) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 1-Cuma günü yıkamlması (gusledilmesi) babı.
[52]
Tirmizi (2/372) Ebvabu's-Salat, 358-Cumaya erkenden gidilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisi hasen sahihtir."
[53]
Ebu Davud (1/96) Kitabu't-Tahare, 129-Cuma günü gusledilmesi babı.
[54]
Nesai (3199) 14Kitabu'l-Cumu'a, 14-Cumanın vakti.
[55]
Nesai (21116) 10-Kitabu'l-İmame, 59-Namaza erkenden gidilmesi.
[56]
Nesai (3/98) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 13-Cumaya erkenden gidilmesi.
[57]
Nesai (3/98-99) Aynı yer.
[58]
İbni Huzeyme (3IÎ70) 102-Cumaya erkenden gidilmesinin müstehoblığı babı. Bu hadis sahihtir.
Kurban sevabt: Burada cumaya erken vakitlerde gidenlerin, sırasıyla alacakları sevaplara işaret edilmektedir. Tavuk ve yumurtanın kurban edilmesinden söz edilmesi hususuna gelince: İlim adamlarının ortak görüşleriyle bunlar kurban olmaz. Ancak daha önce kurban olarak sözü edilen varlıklara benzetme açısından bunlar hakkında da aynı ifade kullanılmıştır. Burada kurban ifadesi mecazi anlamda kullanılmış olmaktadır. Yoksa kurban ancak deveden, sığırdan ve koyundan olur. Bu konuda bir görüş ayrılığı yoktur.
[59]
İbni Mace (1/348) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 82-Cumaya öğlenin erken vakitlerinde gitmek hakkında gelen rivayetler babı. Münziri, Terğib'de şöyle söylemiştir: "Bunu İbni Mace ve İbni Ebi Asım rivayet etmiştir, isnadı hasen-dir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/48-51
[60]
Müslim (2/588) 7-Kitabu'l-Cumu'a 8-Hutbeyi dinlemenin ve hutbe esnasında sessiz durmanın fazileti babı.
[61]
Müslim (2/587) Aynı yer.
[62]
Ebu Davud (1194-95) Kitabu't-Tahare, 129-Cuma günü gusletme babı.
Lağv: Konuşma. "Kim çakıllarla oynarsa lağv yapmış olur" sözüne gelince: Bunun lağv olarak değerlendirilmesi kişinin bunlarla oynaması sebebiyle hutbeyi dinlemekten altkonacağı dolay ısıyladır. Tıpkı konuşmanın insanı alıkoyması gibi bu gibi şeylerle oynanması da insanı alıkoyar.
[63]
ibni Huzeyme (31152) 66-Hutbe için sessiz durmanın ve hutbeyi dinlemenin fazileti babı. İsnadı sahihtir.
[64]
Mecme'u'z-Zevaid (2/179) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." 1725-Buhari (2/370) U-Kitabu'l-Cumu'a, 6-Cuma için yağ sürünme babı.

[65] Nesai (31104) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 23-Cuma günü (yani cuma vaktinde) sessiz durmanın ve boş şeylerden (lağvdan) uzak durmanın fazileti.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/51-54

[66] Şerhu's-Sunne (4/368)

[67] Nesai (3197) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 12-Cumaya yürümenin fazileti; Tirmizi (21368) Ebvabu's-Salat, 356-Cuma günü gusletme hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
Tirmizi: "Bu hadis hasendir" demiştir. Münziri de, et-Terğib ve't-Terhib'de şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbni Mace ve Sa-hih'lerinde İbni Huzeyme ile İbnİ Hibban rivayet etmişlerdir. Yine Hakim de rivayet etmiştir ve sahih olduğunu söylemiştir. Bunu aynı zamanda Taberani, el-Evsat'ta Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen hadis olarak nakletmiştir." "Kim cuma günü yıkar ve yıkanır...": "Yıkar" yani hanımıyla cinsel ilişkide bulunur ve böylece onu gusletmek durumunda bırakır. Böyle yapması kişinin cumaya giderken gözünü haramdan sakındırması açısından daha güzel olur. "Yıkanır" yani cinsel ilişkide bulunduktan sonra kendisi de gusleder. Şöyle de denmiştir: "Yıkar" yani cinsel ilişkiden sonra gusleder. "Yıkanır" yani özellikle cuma için yıkanır. Buna göre iki ayrı yıkanmaya işaret için ifade tekrar edilmiştir. Bir başka açıklamaya göre de: "Yıkar" sözü ile temizliği tam ve eksiksiz yapması, "yıkanır" sözü ile de abdest-ten sonra cuma için gusletmesi anlamı kastedilmiştir. Hadisin bazı rivayetlerinde: "Gassele" kelimesinin yerine bunun muhaffefi olan "gasele" kelimesi geçmektedir ki, bu kelime kişinin hanımıyla cinsel ilişkide bulunması anlamına kullanılmaktadır.

[68] Ebu Davud (1195) Kitabu't-Tahare, 129-Cuma günü yıkanmakla ilgili bab. Nesai (3195-96) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 10-Cuma günü yıkanmanın fazileti.

[69] Muvatta (11110) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 8-Cuma günü duruş, insanların üstlerine basarak ilerlemek ve imama doğru dönmekle ilgili bab. İsnadı sahihtir.

[70] ecme'u'z-Zevaid (2/174) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."

[71] Ravdu'd-Dani (1/223) Müellif şöyle söylemiştir: "Bunu Malik'ten Yezid bin Said ve Ma'n bin İsa dışında rivayet eden olmamıştır." Mecme'u'z-Zevaid (21172-173) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat ve Sağir'de rivayet etmiştir. Ravileri sikadırlar." Heysemi yine şöyle söylemiştir-."Ravileri arasında İbrahim bin Hirase bulunmaktadır ki, bu kişi metruk (hadisleri kabul edilmeyen) biridir."

[72] Ebu Davud (1/95) Kitabu't-Tahare, 129-Cuma günü yıkanmakla ilgili bab. İsnadı hasendir.

[73] Ahmed bin Hernbel (51420)

[74] Ahmed bin Hanbel (51420-421) Mecme'u'z-Zevaid (21171) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunun tamamını Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadırlar."

[75] Buhari (21357) ll-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cuma günü gusletmenin fazileti babı. Ancak bu rivayet Buhari'nin kitabında "gün" kelimesi ilavesiyle geçmektedir. Yani orada:" Cuma günü gusletmek" diye geçmektedir. Bu ise burada geçen şeklinden farklıdır. Müslim (21580) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 1-Cuma günü gusletmenin erkeklerden buluğ çağına ermiş olan herkese vacib olduğu ve bununla kendilerine neyin emredildiğinin bildirilmesi babı.

[76] Müslim (2/580) Aynı yer.

[77] l)Buhari (21364) ll-Kitabu'l-Cumu'a, 3-Cuma günü koku sürünme babı.

[78]
Müslim (21581) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cuma günü koku sürünme ve misvaklarıma babı.
[79]
Müslim (21581) Aynı yer.
[80]
Muvatta (1165-66) 2-Kitabu't-Tahare, 32-Misvaklarima hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.
[81]
Buhari (2/382) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 12-Kadınlardan, çocuklardan ve diğerlerinden cumaya gitmeyenlerin gusletmelerinin gerekip gerekmediği babı. Müslim (2/579) 7-Kitabu'l-Cumu'a 2. hadis; Tirmizi (21364) Ebvabu's-Salat, 355-Cuma günü gusletmek hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisi hasen, sahih bir hadistir." Nesai (3193) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 7-Cuma günü gusletmekle emrolunması babı. İbni Mace (î/246) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunnetifiha, 80-Cuma günü gusletmek hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/54-60
[82]
Ebu Davud (1197) Kitabu't-Tahare, 130-Cuma günü guslü terketmeye ruhsat olduğu babı. İsnadı basendir.
[83]
Buhari (2/385) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 15-Cumaya nerelerden gelineceği ve kimlere cumanın farz olduğu babı. Müslim (2/581) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 1-Erkeklerden buluğ çağına ermi§ herkese cuma günü gusletmenin vacib olduğu babı
[84]
Buhari (2/386) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 16-Cumanın vaktinin güneşin zevalinden sonra olduğu babı.
[85]
Müslim (2/581) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 1-Erkeklerden buluğ çağına ermiş herkese cuma günü gusletmenin vacib olduğu babı.
[86]
Ahmed bin Hanbel (5/16) Mecme'u'z-Zevaid (21175) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri arasında Ebu Harra Rakkaşi bulunmaktadır ki onu Ebu Davud sika görmüş, İbni Muin ise zayıf görmüştür." Ebu Davud (1197) Kitabu't-Tahare, 130-Cuma günü guslü terketmeye ruhsat olduğu babı. Tirmizi (21369) Ebvabu'sSalat, 357-Cuma günü abdest almak hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Semure'nin hadisi hasen hadistir." Nesai (3194) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma günü gusletmeyi terketmeye ruhsat olduğu babı. İbni Huzeyme (31128) 27-Cuma günü gusletmenin farz değil bir fazilet olduğunun delilinin bildirilmesi babı. Bu hadis basendir.
[87]
İbni Huzeyme (31126) 25-Kadınların cumaya gitmeleri durumunda gusletmekle emrolunmaları babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/60-64
[88]
Mecme'u'z-Zevaid (21175) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[89]
Keşfu'l-Estar (1/301) Cuma günü gusletmenin sünnetten olduğu babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/173) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/64-65
[90]
Muvatta (1/110) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 8-Cuma günü duruş, insanların üstlerine basarak ilerlemek ve imama doğru dönmekle ilgili bab; Ebu Davud (1/282-283) Ki-tabu's-Salat, 218-Cuma günü giyinme babı. İbni Mace (î/348) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha 83-Cuma günü süslenme hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[91]
Ebu Davud (î/282-283) Kitabu's-Salat, 218-Cuma günü giyinme babı. İsnadı sahihtir

[92]
bu Davud (1/282-283) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/65-66
[93]
Nesai (3/112) 14-Kitabu'î-Cumu'a, 41-Cuma namazından bir rek'ata yetişenin durumuyla ilgili bab. İsnadı sahihtir
[94]
Ebu Davud (11292) Kitabu's-Salat, 238-İmamın hutbe okuduğu sırada uyuksayan bir kimseyle ilgili bab. Tirmizi (21404) Ebvabu's-Salat, 379-Cuma günü uyuksayan bir kimsenin oturduğu yerini değiştirmesi gerektiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: " Bu hadis hasen, sahihtir." Hadis de onun söylediği gibidir.
[95]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/66
[96]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/67
[97]
Muvatta (1/179) 10-Kitabu'l-lydeyn, 2-İki bayramda hutbeden önce namaz kılmanın emredildiği babı.
1) Feyzu'l-Kadir (1/449)

[98]
Tehzib.
[99]
Tehzib.
[100]
Telhisu'l-Habir (1146)
[101]
İ'la'u's-Sunne (8/74-75)
[102]
İbniMacesh.203
[103]
Neylu'l-Evtar (J/164)
[104]
Buluğu'l-Meram (1/183)
[105]
Telhisu'l-Habir (11146)
[106]
Zehebi, Telhis (11288)
[107]
Zehebi, el-Mizan; İbni Hacer, et-Takrib.
[108]
İ'ia (8177)
[109]
Kenzu'l-Ummal (4/337)
[110]
Mustedrek (1/296)
[111]
Nesai (1/236)
[112]
Ebu Davud (11417)
[113]
Zeyla'i (11326)
[114]
Neylu'l-Evtar (31164)

[115]
Muğni (21212-213)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/67-74
[116]
Tehanevi (1/164)
[117]
ei-Umm, (1/212)
[118]
Ayni, Hidaye (3/1019)
[119]
Bkz. İ'la'u's-Sunne (8/74-80)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/74-75
[120]
Ebu Davud (1/278) Kitabu's-Salat, 212-Yağmuriu bir günde cuma kılınması babı
[121]
Nesaı (21111) 10-Kitabu'l-Imame, 51-Cemaati terketmedeki mazeret babı. Bu rivayet Nesai'nin kitabında da geçmektedir.
[122]
Ebu Davud (11278) Aynı yer. Bu hadis sahihtir.
[123]
Buharİ (21157) 10-Kitabu'l-Ezan, 41-İmamın gelenlerle (hemen) namaz kılıp kılmayacağı ve cuma günü yağmurda hutbe okuyup okumayacağı babı. Müslim (11485) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha 3-Yağmurda binekler üzerinde namaz kılınması babı.
[124]
Ebu Davud (1/280) Kİtabu's-Salat, 214-Kölenİn ve kadının cuma kılması babı. Bunu Tarık bin Şihab, Resulullah (a, s.)'tan rivayet etmiş ve: "Yahut hasta" ifadesini ilave etmiştir. Tarık bin Şihab, Resulullah (a. s.)'ı görmüştü ancak O'ndan bir Şey duymamıştı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/76-78
[125]
Tirmizi (2/405) Ebvabu's-Salat, 380-Cuma günü yolculuk hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis zayıftır. Bunun buradaki rivayetinden başka bir rivayetim bilmiyoruz. Bunu Ahmed bin Hanbel (l/256)'da muhtasar olarak rivayet etmiştir. Beyhaki de (3/187)'de rivayet etmiştir. Onlara göre bunun ravileri arasında Haccac
[126]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/78-80
[127]
Şafii, Müsned (1154)
[128]
Neylu'l-Evtar (31276)
[129]
Neylu'l-Evtar (3/277-278)
[130]
Ebu Davud (11278) Kitabu's-Salat, 211-Cumanın kime farz olduğu babı. Darekut-ni'nin Sünen'i (216) Ezam duyanın cuma kılması gerektiği babı.

[131]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/80-82
[132]
İ'la (8/46)
[133]
Buhari (2/386) 11-Kİtabu'l-Cumu'a, 16-Cumanın vaktinin güneşin zevalinden sonra olduğu babı. Ebu Davud (1/284) Kitabu's-Salat, 223-Cumanın vaktiyle ilgili bab. Tirmizi (21377) Kitabu's-Salat, 361-Cumamn vakti hakkında gelen rivayetler babı.
[134]
Fethu'l-Bari (21322)

[135] Buhari (2/388) lî-Kitabu'l-Cumu'a, 17-Cuma günü sıcağın şiddetlenmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/83-84

[136] İbni Münir (2/324)

[137] İ'la (8/48)

[138] İ'la (8/48)

[139] Buhari (2/328) lî-Kiîabu'l-Cumu'a, 41-Cumadan sonra kaylule uykusuna yatılması babı. Müslim (2/588) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma namazının güneşin zevalinden sonra olduğu babı.

[140] Buharı (2/427) UrKitabu'l-Cumu'a, 40-Yüce Allah'ın: "Namaz kılındığında artık yeryüzüne dağdın, Allah'ın lütfundan (nztk) isteyin" sözüyle ilgili bab.

[141] Müslim (2/588) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma namazının güneşin zevalinden sonra olduğu babı.

[142] İ'la (8/47)

[143] İbni Münir (2/356)

[144] Buhari (7/449) 64-Kiiabu'l-Meğazi, 35-Hudeybiye savağı babı. Müslim (21589) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma namazının güneşin zevalinden sonra olduğu babı.

[145] Buhari (7/449) Aynı yer.

[146] Müslim (2/589) Aynı yer.

[147] Muvatta (119) 1-Kitabu Vukuti's-Sala, 2-Cuma namazının vaktiyle ilgili bab. isnadı sahihtir.

[148] Şerhu'sSunne (4/239)

[149] Müslim (2/588) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 9-Cuma namazının güne§in zevalinden sonra olduğu babı.

[150] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/84-88

[151] İ’la (8/45)

[152] Nevevi (1/283)

[153] Neylu'l-Evtar (3/138)

[154] Neylu'l-Evtar (3/137)

[155] Müslim (11283)

[156] İmam Nevevi (1/283 I

[157] İ'la'üs Sünen (8145-49)

[158] lbni Huzeyme (3/169) 102-Cumaya erkenden gitmenin müstehablığı babı. İsnadı sahihtir.

[159] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/88-91

[160] Buhari (2/397) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 25-Hutbe esnasında ezan okunması babı.

[161]
Buhari (21395) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 22-Cuma günü bir müezzin bulunması babı.
[162]
Buhari (2/393) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 21-Cuma günü ezan babı. Ebu Davud (1/285) Kitabu's-Salat, 224-Cuma günü ezan babı. Tirmizi (2/392) Ebvabu's-Salat, 372-Cuma ezanı hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir. Nesai (3/100-101) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 15-Cuma için ezan babı.
[163]
Ebu Davud (1/285) Kitabu's-Salat, 224-Cuma günü ezan babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/91-92
[164]
Hafız İbni Hacer, el-Feth (21394)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/92
[165]
Ebu Davud (1/287) Kitabu's-Salat, 228-Biryaya dayanarak hutbe verme babı. Hafız İbni Hacer, Telhıs'te şöyle söylemiştir: "İsnadı basendir. Kavileri arasında Şihab bin Hiras bulunmaktadır ki, onun hakkında görüş ayrılığına düşülmüştür. Çoğunluk onu sika görmüştür. İbni Seken ve İbni Huzeyme bu rivayeti sahih görmüşlerdir."
[166]
Müslim, aynı yer.
[167]
Müslim (2/592) 7-Kitabu'l-Cumu'a, I3-Namazın ve hutbenin hafif tutulması
babı.
[168]
Ahmed bin Hanbel (41272) Mecme'u'z-Zevaid (21187) Heysemİ söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahİh'te isimleri geçen ramilerdir"
[169]
İbni Huzeyme (31150) Cuma hutbesi ve ezanı ile ilgili bablar bölümü, 62-Hutbe esnasında imama selâm vermeye ruhsat olduğu babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/93-97
[170]
Ebu Davud (4/294) Kitabu'l-Ezan, Hutbede "Bundan sonra (emmâ ba'du)" denmesi babı. İsnadı sahihtir.
[171]
Ebu Davud (1/287) Kitabu's-Saht, 228-Yaya dayanarak hutbe verilmesi babı.
[172]
Ebu Davud, aynı yer. Bu hadisin kuvvetlenmesini sağlayan başka tankları da bulunmaktadır. Bunlar dolayısıyla hasendir. Nevevi, Müslim Şerhi (6/160)'nde bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/97-98
[173]
Neylu'l-Evtar (3/326)
[174]
Müslim (2/594) 7-K.itabu'l-Cumu'a, 13-Namazı ve hutbeyi hafif tutma babı.
[175]
Ebu Davud (11288) Kitabu's-Salat, 228-Yaya dayanarak hutbe verilmesi babı.
[176]
Nesai (6/90) 26-Kitabu'n-Nikâh, 40-Hutbede hoş karşılanmayan (veya hoş görülmeyen hutbe).
[177]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/98-100
[178]
"Sen ne fena bir hatipsin!": Sözü edilen konuşmacı konuşmasında gecen: "Kim de onlara karşı gelirse azmıştır" sözünde Allah ve Resulullah (a.s.)'ı bir zamirde topladığı ("onlar" diyerek ikisine tek bir zamirle işaret ettiği) için Resulullah (a.s.) ona böyle söylemiş ve bunun yerine: "Allah'a ve Resulullah (a.s.)'a"

demesini istemiştir. Görünüşten çıkan anlama göre sıralamada Allah'ın adının önce, Resulullah (a.s.)'ın adının ise sonra anılması gerekmektedir. Yukarıdaki rivayette "ve" ifadesinin sıralama (tertib) anlamı taşıdığına delalet vardır. Çünkü eğer böyle olmasaydı o zaman Resulullah (a.s.) sözü edilen adama daha önce kendisini nehyettiği şeyi emretmiş olurdu.

[179] İmam Nevevi (61159)

[180] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/100-101

[181] İbni Huzeyme (3/140) 45-Resulullah (a.s.)'tn minber üzerine durması dolayısıyla daha önce dayanmakta olduğu hurma kütüğünün inlemesinin sebebinin bildirilmesi babı. İsnadı hasendir.

[182] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/101-102

[183] Müslim (21589). 7-Kitabu'l-Cumu'a, 10-Namazdan sonra iki hutbenin olduğu babı.

[184] Müslim, aynı yer.

[185] Şevkani (31330)

[186] Ahmed bin Hanbel (11256-257) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (111390)

[187] Kesfu'l-Estar (11307) Ebvabu'l-Cumu'a, İki hutbe arasında oturulması babı. Mec-me'u'z-Zevaid (21187) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Taberani'nin ravİleri sikadırlar."

[188] Ebu Davud (11286) Kitabu's-Salat, 226-Minbere çıktıktan sonra oturulması babı.

[189] Müslim (21591) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 11-Yüce Allah'ın: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar" sözüyle ilgili bab.

[190] Cuma suresi: 11

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/102-105

[191] Müslim (2/591) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 12-Cumayı terketme konusunda sert tehditler bulunduğu babı. Tirmizi (2/381) Ebvabu's-Salat ,11-Hutbenin kısa tutulması hakkında gelen rivayetler babı.

[192] Ebu Davud (11288) Kitabu's-Salat, 228-Yaya dayanarak hutbe verilmesi babı.

[193] Ebu Davud (1/289) Kitabu's-Salat, 230-Hutbenin kısa tutulması babı.

[194] Nesai (3/110) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 35-İkinci hutbede Kur'an-t Kerim okunması ve öğütte bulunulması babı.

[195] Müslim (21594) 7-Kitabu'l~Cumu'a, 13-Namazın ve hutbenin kısa tutulması babı

[196] Ebu Davud (1/289) Kitabu's-Salat, 230-Hutbenin kısa tutulması babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/105-106

[197] Ebu Davud (4/261) Kitabu'l-Edeb, 22-Hutbeyle ilgili bab. Tirmizi (3/415) 9-Kitabu'n-Nikâh, 18-Gerek bekâr kıza ve gerekse dul kadına (evleneceği erkek konusunda) danışılması hakkında gelen rivayetler babı.

[198]
Ebu Davud (41265) Kitabu'l-Edeb, 21-Konusurken sakin olma babı. 1778-Müslim (2/595) Kitabu'l-Cumu'a, 13-Namazt ve hutbeyi hafif tutma babı. Ebu Davud (1/289) Kitabu's-Salat, 229-Minberde elleri kaldırma babı. Ancak Ebu Davud söyle söylemiştir: "Buna ek olarak verilen ifade şöyledir: Orta parmağının yanındaki sehadet parmağım." Tirmizi (2/391-392) Ebvabu's-Salat, 18-Minberde elleri kaldırmanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3(108) 14-Kitabu'l-Cumua, 29-Hutbede işaret babı.
[199]
Bunu Ahmed bin Hanbel, Müsned'de rivayet etmiştir. İbni Mace (11610) 9-Kitabu'n-Nikâh, 19-Nikâh hutbesi babı. Tertibu'l-İhsan (1/102) Yüce Allah'a hamd ile söze başlanması hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisin ravileri arasında Abdurrahman bin Huviel bulunmaktadır ki, bu kişi saduktur (sikadan sonra gelen derece) ama Hafiz'ın Takrib'de söylediğine göre rivayetleri arasında münker (kabul edilmeyen) hadisler bulunmaktadır. İbni Salah, Nevevi, Iraki ve Hafit İbni Hacer bu hadisi hasen görmüşlerdir. Diğerleri ise zayıf görmüşlerdir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/106-107
[200]
Ibni Huzeyme (31146) 54-Evlerin ve barınakların yanında yağmurun çokluğunun bu evlere zarar vereceğinden korkulması durumunda yağmurun kesilmesi için dua edilmesi babı. Bu hadis hasendir. "Sözün öylesi vardır ki (insanı) büyüler": Yani sözün öylesi vardır ki, gerçek olmasa bile dinleyenlerin gönüllerine kendini kabul ettirir. Bu ifade hakkında söyle de denmiştir: Sözün öylesi vardır ki, onunla büyücülerin büyüden kazandıkları günah kadar günah kazanılır.
[201]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/107-109
[202]
Nevevi (6/162) Bkz. Şerhu's-Sunne (4/257) Neylu'l-Evtar (3/333)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/109
[203]
Tirmizi (2/383) Ebvabu's-Salat, 13-Hutbe verdiği sırada imama doğru dönmek hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/109-110
[204]
Ahmed bin Hanbel (5/10) Ebu Davud (1/289-290) Kitabu's-Salat, 231-Vaaz (hutbe) esnasında imama yaklaşılması babı. Hakim (1/289) Zikirde (öğüt verilmesi esnasında) bulunmak ve imama yakın durmakla emir. Müellif bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir,
[205]
Ahmed bin Hanbel (5/11) Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/110
[206]
Ahmed bin Hanbel (1/73) Mecme'u'z-Zevaid (21186-187) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ramilerdir."
[207]
Muvatta (11103) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cuma günü sessiz durma hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/111-112
[208]
Neylu'l-Evtar (3/339)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/112
[209]
-Muvatta (1/104) 5-Kitabu'l-Cumu'a, 2-Cuma günü sessiz durma hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[210]
Muvatta (1/104) Aynı yer. İsnadı sahihtir.

[211]
Buhari (21414) 11 -Kitabu'l-Cumu'a, 26-Cuma günü imamın hutbe verdiği esnada sessiz durma babı. Müslim (2/583) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 3-Cuma günü hutbe esnasında sessiz durmakla ilgili bab. Ebu Davud (J/290) Kitabu's-Salat, 224-İmamın hutbe vermekte olduğu sırada konuşmakla ilgili bab. Tirmizi (2/287) Ebvabu's-Salat, 15-İmamın hutbe vermekte olduğu sırada konuşmanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Şu ifade geçmektedir: "Cuma günü imamın hutbe vermekte olduğu sırada kim "sus" derse lağvetmiş (hutbesini bozmuş) olur." Nesaî (3(188) 19-Kitabu Salati'l-lydeyn, 29-Hutbe için sessiz durulması babı. İbni Mace (11352) Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fiha, 86-Hutbeyi dinlemek ve onun için susmak hakkında gelen rivayetler babı.
[212]
Ebu Ya'la (3/335) Mecme'u'z-Zevaid (2/185) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve bir benzerini Taberani, Evsafta rivayet etmiştir. Taberani bunu Mu-'cemu'l-Kebir'de de muhtasar olarak rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'nın ravileri sikadırlar."
[213]
Ahmed bin Hanbel (51143) Mecme'u'z-Zevaid (2/184-185) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri sikadırlar.
[214]
Fethu'r-Rabbani (6/100)
[215]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/357) Mecme'u'z-Zevaid (2/186) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[216]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91357) Mecme'u'z-Zevaid (2/186) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/112-116
[217]
Ahmed bin Hanbel (3/389) Mecme'u'z-Zevaid (2/184) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[218]
îbni Huzeyme (3/165) 93-Imam cuma hutbesi okuyor olsa da camiye girince iki rek'at nafile namaz kılmakla emredilmesi babı. İsnadı hasendir,
[219]
Buhari (21407) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 32-İmamm hutbe verdiği sırada bir adamıfn camiye girdiğini) görmesi halinde ona namaz kılmasını emretmesi babı. Bu hadîs Buhari'de, burada olduğu gibi Ebu Said (r.a)'den değil Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir. Müslim (2/596) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 14-İmamın hutbe verdiği
sırada tahiyyatu'l-mescid namazının kılınması babı. Tirmizi (21385) Ebvabu's-Salat, 367-İmamtn hutbe verdiği sırada bir adamın camiye girmesi halinde iki rek'at namaz kılması hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisi Tirmizi sahih görmüştür ve onun verdiği metin şöyledir: "Cuma günü Resulullah (a.s.)'ın hutbe verdiği sırada bir adam bitkin bir halde geldi. Bunun üzerine (Resulullah a.s.) ona (iki rek'at namaz kılmasını) emretti, o da Resulullah (a.s.)'ın hutbe verdiği esnada iki rek'at namaz kıldı." Nesai (31103) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 21-imamın hutbe verdiği sırada (camiye) gelen birinin bu sırada namaz kılması babı. Ibni Mace (11353) 5-KİtabuİkametÎ's-Salati ve's-Sunneti fiha, 87-İmamın hutbe verdiği sırada camiye giren bir kimse hakkında gelen rivayetler babı.
1794-Buhari (21412) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 33-İmamın hutbe verdiği sırada gelen birinin iki kısa rek'at kılacağı babı. Müslim (21596) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 14-İmamın hutbe verdiği sırada tahiyyatu'l-mescid namazının kılınması babı. Ebu Davud (1/291) Ki-tabu's-Satat, 236-Bir kinisenin imamın hutbe verdiği sırada (camiye) girmesi babı, Tirmizi (2/384) Ebvabu's-Salat, 367-İmamın hutbe verdiği sırada bir adamın camiye girmesi halinde iki rek'at namaz kılması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/103) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 21-İmamın hutbe verdiği sırada (camiye) gelen birinin bu sırada namaz kılması babı. İbni Mace (1/353) 5-Kitabu İkameti's-Salati ve's-Sunneti fiha, 87-İmamın hutbe verdiği sırada camiye giren bir kimse

hakkında gelen rivayetler babı.
[220] Ahmed bin Hanbel (3/389) Müslim (21597) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 14-İmamın hutbe verdiği sırada tahiyyatu'l-mescid namazının kılınması babı. Ebu Davud (1/291-292) Kitabu's-Salat, 236-Bir kimsenin imamın hutbe verdiği sırada (camiyiz) girmesi babı.
[221] Buhari (3149) 19-Kitabu't-Teheccüd, 25-Nafîle namazın iki§er ikişer (rek'at) kılınması hakklnda gelen rivayetler babı. Müslim (21596) 7'Kitabu'l-Cumu'a, 14-İmamın hutbe verdiği sırada tahiyyatu'l-mescid namazının kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/117-119
[222] A'raf suresi: 204
[223] Buhari (21414) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 36-Cuma günü imamın hutbe verdiği sırada sessiz durulması babı. Müslim (2/583) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 3-Cuma günü hutbe esnasında sessiz durulması babı.
[224] Neylu'l-Evtar (31314-317)
[225] Muvatta (J/103) 5-Kitabu'l-Cumu'a, Cuma günü imamın hutbe verdiği sırada sessiz durmak hakkında gelen rivayetler babı. isnadı sahihtir.
[226] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/119-121
[227] Müslim (21597) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 15-Hutbe esnasında öğretici konuşma yapma babı. Nesai (7/220) 48-Kitabu'z-Zine, 122-Sandalyeler üzerine oturulması. Ancak Nesai şöyle söylemiştir: "Ayakları demirden olan liften yapılma bir sandalye getirildi."
[228] Neylu'l-Evtar (31338)
[229] Ebu Davud (1/292) Kitabu's-Salat, 239-İmamın minberden indikten sonra konuşmasf, babı. Nesai (3/110) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 36-Minberden indikten sonra ayakta durulması ve konuşulması.
[230] Nesai (3/110) Aynı yer. Bu hadis hasendir.
[231] Neylu'l-Evtar (3/338)
[232] İbni Huzeyme (3/151-152) 65-İmamın ortaya çıkan bir ihtiyaç dolayısıyla minberden inmesi ve hutbeyi kesmesi babı. İsnadı hasendir.
[233] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/121-124
[234] el-İ'la (8/80)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/124
[235] İbni Huzeyme (31156) 74-Cuma günü imamın hutbe verdiği sırada insanların üzerlerine basarak ilerlemekten nehiy ve imamın hutbe esnasında bunu engellemesinin caiz olduğu babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/124
[236] Müslim (4/1715) 29-Kitabu's-Selâm, U-Bir kimseyi yerinden kaldırmanın ha-ramlığı babı.
[237] Buhari (2/393) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 20-Cuma günü kişinin kardeşini yerinden kaldırmayacağı babı. Müslim (411714) 29-Kitabu's-Selâm, 11-Bir kimseyi yerinden kaldırmanın haramlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/125

[238]
Ebu Davud (1/290) 233-İmamın hutbe verdiği sırada çömelerek oturma babı. İsnadı hasendir ve şahitleri vardır. Tirmizi (2/390) Ebvabu's-Salat ^70-İmamm hutbe verdiği sırada çömelerek oturmanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir ve şahitleri vardır. Hadisin metninde geçen (ve bizim "çömelerek oturmak" anlamını verdiğimiz) "ihtiba" kelimesi (dizleri dikerek iki eli kavuşturup oturmak) ve elbisenin bir parçasıyla sırtıyla dizlerini sıkı tutacak şekilde bağlamak anlamına gelir. Böyle yapılmasından nehyedilmiştir. Çünkü bu uykuya sebep olabileceği gibi abdesti tehlikeye sokar ve aynı zamanda hutbenin dinlenmesi esnasında gaflete yolaçar. Tirmİzi şöyle söylemiştir: "Bazı ilim adamları cuma günü imamın hutbe vermekte olduğu sırada belirtilen şekilde oturulmasını hoş karşılamamışlardır. Bazıları ise buna ruhsat vermişlerdir. Abdullah bin Ömer (r.a) ve daha başkaları bunlardandırlar (yani ruhsat verenlerdendirler.)" Ahmed bin Hanbel ve İshak da böyle söylemişlerdir. Onlar imamın hutbe verdiği sırada belirtilen şekilde oturulmasında bir sakınca görmemektedirler. Muaz bin Enes'in hadisi ise bunun mekruh olduğunu söyleyenlerin görüşlerini desteklemektedir.
"Resulullah (a-s) cuma günü imamın hutbe verdiği sırada çömelerek oturmaktan nehyetti."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/125-126

[239]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/126

[240]
Ebu Davud (11283) Ebvabu's-Salat, 219-Cuma günü namazdan önce halka oluşturulması babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/126

[241]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/126

[242]
Müslim (2/597-598) 7-Kitabu'l-Cuma, 16-Cuma namazında neyin okunacağı babı. Tirmizi (21396-397) Ebvabu's-Salat, 374-Cuma namazında okunacak (zammı surelerden rivayetler babı.
1806-hfüslim (21595) 7-Kitabu'l-Cuma, 13-Namazı ve hutbeyi hafif tutma babı.

[243]
Müslim (21595) Aynı yer.

[244]
Zuhruf Suresi: 77

[245]
Buhari (6/312) 59-Kitabu Bed'i'l-Halk, 7-Biriniz "âmin" dediğinde gökteki melekler de "âmin" derler ve bunlar birbirine denk gelirse onun daha önce işlemiş olduğu günâhları bağışlanır. Yine: (6/320) 59-Kitabu Bed'İ'l-Halk, 10-Cehenne-min özelliği ve hâlen yaratılmış olduğu babı'nda da rivayet edilmiştir. Bunun yanısıra: (81568) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-Yüce Allah'ın: ""Ey MaliklRabbin bizim hayatımıza son versin!" diye seslenirler. O da: "Doğrusu siz kalıcısınız" der." sözü ile ilgili bab'da da rivayet edilmiştir. Müslim (21594-595) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 13-Namazı ve hutbeyi hafif tutma babı. Ebu Davud (4135) Kitabu'l-Huruf ve'l-Kiraât. Tirmizi (2/382) Ebvabu's-Salat, 365-Minber üzerinde Kur'an-ı Kerim okunması hakkında gelen rivayetler babı.

[246]
Ebu Davud (11293) Kitabu's-Salat, 241-Cumada neyin okunacağı babı. Nesai (3/112) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 39-Cuma namazında "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'la" nın (yani A'la suresinin) ve "Hel etâke hadisu'l-ğâşiye" nin (yani Gaşiye suresinin) okunması. İsnadı sahihtir.

[247]
Müslim (2/598) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 16-Cuma namazında neyin okunacağı babı*. Nesai (31112) 14-Kitabu'l-Cumu'a, 39-Cuma namazında 'Sebbihi'sme Rabbike'l-A'la' nın (yani A'la suresinin) ve 'Hel etâke hadİsu'l-ğâşiye' nin (yani Gaşiye suresinin) okunması.

[248]
Müslim (21598) Aynı yer.

[249]
Mecme'u'z-Zevaid (2/190) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Abdullah bin Ahmed bin Hanbel

ilavelerinde (yani Müsned'e yaptığı ilavelerde) rivayet etmiştir ve raviteri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/127-129
[250]
Müslim (2/600) Aynı yer.
[251]
Müslim (2/600) Aynı yer.
[252]
Müslim (21600) Aynı yer.
[253]
Müslim (21600) Aynt yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/131-132
[254]
Mecme'u'z-Zevaid (2/195) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[255]
Ebu Davud (1/294) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı.
[256]
Buharı (2/425) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 39-Cumadan önce ve sonra namaz babı. Müslim (2/601) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 18-Cumadan sonra namaz bab\. Ebu Davud (1/295) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı. Tirmizi (2/399) Ebvabu's-Salat, 376-Cu-madan önce ve sonra namaz kılınması hakkında gelen rivayetler babı.
[257]
Müslim (2/600) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 18-Cumadan sonra namaz babı. Tirmizi (21399) Ebvabu's-Salat, 376-Cumadan önce ve sonra namaz hlmması hakkında gelen rivayetler babı.
[258]
Ebu Davud (1/294) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı.
[259]
Nesai (3/113) Î4-Kitabu'l-Cumu'ar 43-İmamın cumadan sonra namaz kılması.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/132-133
[260]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121129) Mecme'u'z-Zevaid (2/195) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri arasında Haccac bin Erteh ve Atiyye el-Avfi bulunmaktadır ki, her ikisi hakkında da tenkidde bulunulmuştur. Bu hadisi Suyuti, İbni Mace'ye dayandırmıştır. İbni Ma-ce'de rivayeti ise (11358) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 94-Cumadan Önce namaz hakkında gelen rivayetler babı'nda geçmektedir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/133-134
[261]
Feyzu'l-Kadir (51216)

Biz de bu rivayeti Hala'i'nin rivayet etmiş olması dolayısıyla kitabımıza aldık. Biraz sonra Şeyh Muhammed Yusuf Decevi'nin cumadan önce kılman sünnetle ilgili fetvasını vereceğiz.

1815-Ebu Davud, Ata bin Ebi Rabah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cumayı kıldığında ilerler ve iki rek'at namaz kılardı. Sonra ilerler dört rek'at kılardı. Medine'de olduğunda cumayı kılar sonra evine döner iki rek'atı kılardı. Ona bu söylendi (böyle yapmasının sebebi soruldu).O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) böyle yapardı."
Bir rivayete göre de Ata şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in cumadan sonra namaz kıldığım gördüm. Üzerinde cumayı kıldığı yerinden çok fazla değil biraz uzaklaşırdı. Ardından iki rek'at

namaz kılardı. Sonra buradan biraz daha yürürdü ve dört rek'at namaz kılardı."
sadece vakit yönünden uymaktadır. Tartışmalı bir konunun ortak noktalara bağlanması ise farklılık noktalarına bağlanmasından öncelikli değildir. Aksine farklılık arzeden noktalara bağlanması daha önceliklidir. Çünkü bunların sayıları (yani cuma namazını öğle namazından ayıran özelliklerin sayıları, ortak özelliklerin sayılarına nisbetle) daha fazladır. Bazıları da öğle namazına kıyasla cumadan Önce de sünnetin olacağına hükmetmişlerdir. Bu da geçersiz bir kıyastır. Çünkü sünnet; Resulullah (a.s.)'ın sözü ve fiili sabit olmuş olan yahut raşit halifeler tarafından sürdürülen uygulamadır. Bizim meselemizle (yani cumadan önce sünnet konusuyla) ilgili olarak bu kaynaklarda herhangi bir şey bulunmamaktadır..."

İbnu'l-Kayyim (rh.a.) bundan sonra cumadan önce sünnet olduğunu ileri sürenlerin tereddütlerini ele almış ve bunları giderecek yeterli bilgi vermiştir. Oraya bakılmalıdır. Ve bilinmelidir ki hidayetlerin en hayırlısı; Hz. Muhammed (a.s.)'in hidayetidir. (Yayıncı) [1]

İbni Cureyce dedi ki: "Ata'ya: "Abdullah bin Ömer (r.a)'in böyle yaptığını kaç kere gördün?" diye sordum. O da: "Pek çok kere" cevabını verdi." [2]

Tirmizi bunu özet halinde vermiştir. Onun rivayetine göre şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a)'in cumadan sonra iki rek'at kıldığım sonra bunun ardından dört rek'at kıldığını gördüm." [3]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Abdullah bin Ömer (r.a)'in cumadan sonraki sünnetini kılma konusunda çoğunlukla uyguladığı prensibin, bu namazı evinde kılmak olduğuna delalet etmektedir. İlk iki rek'attan sonra dört rek'at namaz kılması da bu namazının, içinde nafile namazının yasak olduğuna dair rivayetler bulunan beş vaktin dışında kılınabilecek mutlak (normal) nafile namaz türünden olduğuna delalet etmektedir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in sünnet namazı kılmak için farz namazı kıldığı yerden biraz uzaklaşması sonra nafile namazı kılmak için sünneti kıldığı yerden biraz uzaklaşması ilim adamlarının bazı hükümlerinde esas aldıkları bir temel prensiptir.

İmamın nafile namaz kılmak istemesi durumunda farzı kıldığı yerden biraz ayrılması sünnettir. İmama uyanların da içeri giren kimsenin cemaatle namaz

kılındığı zannına kapı İm amal arı için biraz öne geçmek veya geriye çekilmek suretiyle farzdan sonra safları dağıtmaları sünnettir. "Dersler ve Öğütler" bölümünde buna işaret eden bazı kaynaklan ele alacağız.

1816- Taberani, Alkame bin Kays (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) cuma günü imamın selâm vermesinden sonra dört rek'at namaz kıldı." [4]

1817- İbni Huzeyme, Eyyub (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Nafi'e dedim ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) cumadan önce namaz kılar mıydı?" O da şöyle söyledi:
"Ondan önce namazı uzattığı olurdu. Ondan sonra da evinde iki rek'at namaz kılardı ve Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığını bildirirdi."
îbni Huzeyme "Kişinin cumadan Önce namaz kılmak istemesi durumunda bunda bir salanca olmadığı, bu sırada istediği sayıda rek'atla namaz kılabileceği ve cumadan önce kılınan bütün namazların farz değil nafile olduğu babı" diye bir bab başlığı kullanmıştır.
Ibni Huzeyme, Ebu Said (r.a)'in ve Ebu Hureyre (r.a)'nin Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiş oldukları hadislerde şu ifadeye yer vermiştir:
"Ve kendine yazılanı (nasib olan kadarı) kıldı." Selmân (r.a)'m rivayetinde de: "Takdir edileni" ifadesi geçmektedir. Ebu Eyyub (r.a)'un rivayetinde ise: "Uygun görürse (nafile) namaz kılardı." [5]

1818- Müslim, Ömer bin Ata bin Ebi Huvar (rh.a)'dan rivayet etmiştir: "Nafi bin Cubeyr kendisini Nemir'in kızkardeşi Saib'e, Muaviye'nin namazda kendisinden herhangi bir şey görüp görmediği konusunda soru sorması üzere gönderdi. O da şöyle söyledi:
"Evet. Onunla birlikte caminin özel odasında cumayı kıldım. İmam selâm verince ben bulunduğum yerde durarak namaz kıldım. O içeri girince [6] bana adam gönderdi ve şöyle söyledi:
"Bu yaptığını bir daha yapma. Cumayı kıldığında konuşmadan veya yerinden çıkmadan namaz kılma. Resulullah (a.s) bize arada konuşmadan veya çıkmadan bir namazı başka bir namazla birbirine birleştirmememizi emretmişti."
Bir rivayette: "Selâm verdiğinde" denmekte, "imam" kelimesi geçmemektedir.

[7]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Selâm verdiğimde bulunduğum yerde kalkıp namaz kıldım. O (yani Muaviye r.a) içeri girince bana adam gönderdi ve şöyle söyledi:
"Bu yaptığım bir daha yapma." Yine şöyle söyledi:
"Allah'ın Peygamberi arada konuşulmadan veya çıkılmadan (bulunulan yerden çıkılmadan) bir namazın başka bir namazla birleştirilmemesini emretti." [8]

Bir Açıklama

Farz namazla nafile namazı birbirinden ayıran konuşmanın dünya meseleleriyle ilgili bir konuşma olması şart değildir. Arada az da olsa bir zikir yapılması yeterlidir. Hanefîlere göre farz ile nafile arasında şu sözün söylenmesi yeterlidir:
"Allahumme ente's-selâm ve minke's-selâm ve ileyke ye'u-du's-selâm tebârekte yâ ze'1-celâli ve'1-ikram (Ey Allah'ım! Selâm sensin, selâm sendendir, selâm sana döner. Ey celal ve ikram sahibi olan! Senin şanın pek yücedir)." [9]

Cumanın Farzdan Önce Kılınan Sünneti

Şevkani, Neylu'l-Evtar'da şöyle söylemiştir:
"İlim adamları cumanın farzından önce sünnet namazı olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları cumanın farzından önce sünnet namaz olduğu fikrine karşı çıkmış ve bu konuda hayli ileri gitmişlerdir. Onlar şöyle söylemişlerdir:
"Çünkü cuma ezanı ancak Resulullah (a.s)'ın önünde okunurdu ve O bu sırada namaz kılıyor olmazdı. Sahabiler de aynı şeyi yaparlardı. Çünkü imam (minbere) çıktığında namaz kesilir..." [10]
Bu konuda isnadı sahih olan, Abdullah bin Ömer (r.a)'in cumanın farzından önce namazı uzattığını bildiren ve daha önce geçmiş olan hadisi verdikten sonra bu açıklamaya yer vermiştir.

1819- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (as) şöyle buyurdu:
"Kim cuma günü gusleder, sonra cumaya gelir ve kendine takdir ettiği kadar

namaz kılar, sonra imam hutbesini bitirinceye kadar susar, sonra namaz kılarsa onun o cuma ile bir diğer cuma arasındaki günâhları ve buna ek olarak üç gün fazlasının günâhları bağışlanır."

Şevkani şöyle söylemiştir:

"Bu iki hadis (yani Abdullah bin Ömer (r.a) hadisi ile yukarıdaki hadis) cumadan önce namaz kılmanın meşru (şeriata uygun) olduğunu göstermektedir. Bu konuda zeval vakti namaz kılmayı yasaklayan hadisin dışında herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Bu yasak da genel bir hüküm ifade ettiğinden ve cumaya özel bir durumu olmadığından daha önce geçtiği üzere cumadan önce namaz kılınmasının kesin bir şekilde (mutlak manada) yasak olmasını gerektirmez. Bu yasakta esas alınan vakit zeval vaktidir. Bu vakit ise tartışma konusunun dışındadır. Sonuç olarak cumadan önce namaz kılınmasına genel ve özel olarak teşvikte bulunulmuştur. Deliller söz konusu vakitte namaz kılınmasının mekruh olduğunu ileri sürenlerin aleyhinedir (onların iddialarını çürütmektedir)." [11]

Şeyh Muhammed Yusuf Decevi'ye cumadan önce kılınan sünnet namazla ilgili soru soruldu o da (Allah kendisine rahmet eylesin) Ezher dergisinde şu şekilde fetva verdi:

"Allah'a hamd, Resulullah (a.s)'a, O'nun âline ve ashabına salat ve selâm olsun. Bundan sonra: Konuyla ilgili meselelere ve delillerin aktarılmasına geçmeden önce bilinmesi gereken bir şey olduğuna dikkat çekelim. O da şudur: İçtihada dayanan fer'i meselelerde bir kanaaatin oluşması yeterlidir. Dolayısıyla bu meselelerde tartışmaya girilmesi uygun değildir. [12]

Her kim bu konuda kesin delil isterse o muhtemelen ilim adamları arasında sayılamayacak bilgisiz biridir. Akıl etselerdi insanların hayır sahibi, dindar, ilim sahibi ve her fazilette öne geçmiş kimseler olduklarına şahit o-lunan alimlerini bırakmayacaklarını anlarlardı. Üzerinde sözü fazla uzatmadan kendilerinin bu özelliklerine şahit olunan kimselere uyulmalıdır. Bu husus, hakkında herhangi bir açıklama yapılmasına gerek bırakmayacak kadar açıktır. Resulullah (a.s) bize: "Hata edene bir sevap isabet edene ise iki sevap" olduğunu bildirdikten sonra onlar artık neyi istiyorlar. Resulullah (a.s) hata edenin üzerinden günâh yükünü kaldırdığı gibi üstelik ona ecir verileceğini bildirmiştir. İlim adamları bunu hidayet önderlerinden öğrenmişlerdir. Hatta onlardan bazıları gerçeğin içtihad eden kimsenin kanaatine göre çeşitlenebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yüce Allah onu içtihadının kendini yöneltiğinden başkasıyla yükümlü tutmamıştır. Ona göre gerçek kendisinin inandığı şeydir (yani kendisinde oluşan kanaattir). Yükümlülükten gaye de kulluğu gereği gibi

gerçekleştirmek ve Allah'a ve Peygamberine karşı gelmemekten başka bir şey değildir. Allah hiç bir cana gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez.
Şöyle söylemişlerdir: "Müçtehid için gerekli olan kendisinde oluşan kanaate göre hareket etmektir. Müçtehid için taklid haramdır. Artık bundan sonra geriye ne kalmıştır? Ancak şüphe uyandırmak isteyenler, kendilerini ortaya çıkarmak amacıyla zihinleri karıştırmaya çalışıyorlar. Yahut onlar meselelerin derinliğe inme, imamların tartışmalarını ve imamların bu konuda koymuş oldukları prensipleri anlama kabiliyetine sahip olmayan cahillerdir.
Bizi inleten ve ne zaman son bulacağını da bilemediğimiz en büyük belalarımızdan biri, aramızda kendileri anlamayan, anlayanları da taklid etmeyen bir grubun bulunmasıdır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kendilerine gelmiş açık bir delil olmaksızın Allah'ın ayetleri hakkında mücadele edenler var ya, onların göğüslerinde erişemeyecekleri bir büyüklükten başka bir şey yok. Artık sen Allah'a sığın. Şüphesiz O duyandır, görendir." [13]
Onlarda Müslümanlara karşı en ufak bir şefkat duygusu olsaydı veya kendilerinde bir ihlas bulunsaydı dinin öğütten ibaret olduğunu, halkı de-lilleri ve müçtehitler arasında karşılaştırma yapma konularına sokmanın dine ve akla uygun bir şey olmayacağını anlarlardı. Çünkü bu onların işi ol-madkğı gibi onların buna güçleri de yetmez (çünkü delilleri değerlendirebilecek, müçtehitlerden hangilerinin doğru tesbitte bulunduklarını belirle-
yebilecek ilme ve anlayış gücüne sahip değildirler -Çeviren). Böyle bir şeyin onların imamlarına güvenlerini zayıflatmak, dinleri ve inançları hakkında kafalarına şüphe sokmaktan başka bir sonucu da olmaz. İmam Şafii (rh.a)-'nin cumanın sünneti konusunda dayandığı delili söyleyeceğim. Bunun bir bölümü bile akla yatkın ve geçerli bir içtihadda bulunulmasına yeterlidir.
Bu konuda sadece kanaatin oluşmasının yeterli olduğunu ve daha fazlasına gerek olmadığını yeniden tekrar ediyoruz. Bir müçtehid ne zaman bir kanaate ulaşırsa kendisi için ona uyması ve ona göre fetva vermesi gerekir. Aşağıda çok olanm az bir kısmını vereceğiz. İşte bunlardan (bazıları):

1820- İbni Hibban, Sahih'inde, yine Darekutni ve Taberani, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hiç bir farz namaz yoktur ki, arasında (yani kendisiyle bir sonraki veya bir önceki farz arasında) iki rek'at (nafile namaz) bulunmasın." [14]

1821- Taberani, Evsat'ta şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cumadan önce dört (rekat namaz) kılar, ondan sonra da dört (rek'at namaz) kılardı."
Bunu Ayni, Umdetu'l-Kari'de zikretmiş ve hakkında herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Ancak bunu delil olarak değerlendirmiştir.
Feth'de şöyle denmektedir:
"Taberani, Evsat'ta Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [15]
"Resulullah (a.s) cumadan önce dört, ondan sonra da dört (rek'at namaz) kılardı."
Bunun hakkında şu şekilde yorumda bulunmuştur:
"Bu hadisin ravileri arasında Muhammed bin Abdurrahman Suhemi bulunmaktadır ki, bu kişi Buhari'ye ve daha başkalarına göre zayıf biridir."
Ancak, Feth'de geçen bu tenkid, bu rivayetin delil olarak kullanılmasını engellemez. Çünkü bazılarına göre buradaki tenkidle ilgili olarak açıklama yapılmamıştır. Ancak esas itibariyle bu tenkid üzerinde görüş birliği olmadığı için bu tenkid, söz konusu rivayetin delil olarak kabul edilmesine engel değildir. Buhari adı geçen kişiyi zayıf olarak görmüştür. Yine hadis imamlarından olan îbni Adiy ise onu sika olarak görmüştür. Bu itibarla şöyle dememiz yerindedir: "Bu, kendisini Buhari'nin sika gördüğü ama başkalarının zayıf gördükleri İkrime'nin hadisi gibidir ki, o delil olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde rivayetini Müslim'in delil olarak kabul ettiği ama hakkında meşhur tenkidlerin bulunduğu Suveyd bin Said için de aynı şey söz konusudur. Sonuç olarak bizim bu hadisimizin ravilerinin tenkidi konusunda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla sözü edilen Muhammed bin Abdurrahman Suhemi'yi tenkid etmemiş olanlara göre bunun delil olarak kabul edilmesi yerindedir.

1822- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "O (yani Abdullah bin Ömer r.a) cumadan önce namazı uzatırdı. Ondan sonra da iki rek'at kılardı ve Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını bildirirdi." [16]

1823- Tirmizi, şöyle rivayet etmiştir:
"Kim, bir gün ve gecede oniki rek'at namaz kılarsa onun için cennette bir köşk bina edilir. (Bunlar) Dört rek'at öğleden önce, iki rek'at da ondan sonra. İki rek'at akşamdan sonra. İki rek'at yatsıdan sonra. İki rek'at da sabah namazından önce." [17]

1824- Müslim, (bunu) Ummu Habibe (r.a)'den rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetinde bu açıklama yer almamaktadır.
Ummu Habibe bintu Ebu Sufyan (r.a)'dan nakledilen bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Hiç bir Müslüman kul yoktur ki, abdest alsın, abdestini güzelce alsın sonra günde farzların dışında oniki rek'at nafile namaz kılsın da kendisi için cennette bir ev (köşk) bina edilmesin." [18] Bir kimse bu ibadetlerin her gün için geçerli olduğunu ancak asıl ibadet ve taat günü olan cumanın bundan müstesna olduğunu ileri sürebilir mi? Oysa cuma gününde ibadet ve hayır iş için daha çok gayret sarf edilmesi gerekmektedir.
Hadiste hükmün genelliği açıktan belirtilmiş ve gördüldüğü gibi: "Her gün" ifadesi kullanılmıştır. Tirmizi daha önce geçen rivayetinde bu rek'at-ları oldukça geniş bir şekilde açıklamıştır. Tirmizi'nin rivayetinde "her gün" ifadesi geçmemekle birlikte şartın belirtilmesi esnasında nekire kelime kullanılmıştır ki, bu genel hüküm ortaya koyar (yani "bir gün ve gecede" ibaresinde isimler marife olarak değil de nekire olarak geçmektedir -Çeviren). Günlerin en üstünü, namaz ve ibadete en lâyık olan cuma gününün bunun dışında tutulması uygun olmaz."

1825- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bildirilmiştir:
"Kim gusleder sonra cumaya gelir ardından kendine takdir edildiği kadar namaz kılar sonra imam hutbesini bitirinceye kadar sessiz durur sonra onunla birlikte namaz kılarsa, onun o cuma ile diğer cuma arasındaki günâhları bağışlanır."
İmam Ahmed bin Hanbel'in bazı rivayetlerinde de bu hadis şu ifade ile nakledilmiştir:
"Eğer imam çıkmamışsa uygun gördüğü kadar namaz kılar. Eğer imamın çıkmış olduğunu görürse oturur, (onu) dinler ve imam cumasını küın-caya kadar sessiz durur." Hadis böyle devam ediyor. [19] Burada sınır olarak imamın çıkmasını koymuştur. Onun çıkması ise ancak zeval vaktinden sonra olur.
Ebu İsa Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) cumadan Önce dört ve ondan sonra da dört (rek'at namaz) kılardı."
Süryani Sevri ve îbni Mübarek de bu yönde görüş bildirmişlerdir.
İmam Şafii, Salebe bin Ebi Malik'ten, o da sahabilerin genelinden şöyle rivayet etmiştir:

"Onlar (yani sahabiler) cuma günü günün ortasında namaz kılarlardı."
Bunun dışında da çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bunun bir kısmı İmam Şafü (rh.a)'nin ileri sürdüğü görüşün delillendirilmesi için yeterlidir.
Ortada bazı zayıf rivayetler de bulunmaktadır ki onları da bildirmemizde bir sakınca yoktur ve hüküm de bunlara dayandırılmış değildir.
Yukarıda görüldüğü gibi bizim bunun dışında delillerimiz bulunmaktadır. Ancak bir konuda çok rivayet bulunmasının o konudaki kanaati kuvvetlendireceği ve bu rivayetlerin birbirlerini destekleyecekleri üzerinde şüphe yoktur. Bazı güzel ameller konusunda zayıf hadise göre hareket edilebileceğini söylememize gerek yoktur. Burada mesele bunun daha Ötesindedir. Şafii'nin cumayı Öğleye kıyaslaması ve diğer şeyler olmasaydı bile. [20]

1826- İbni Hibban ve daha başkaları şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Her farz namazın öncesinde namaz vardır."
(Bu) ve diğerleri bu konuda yeterli ve sonuca götürücüdür. Bu mesele üzerindeki akılsızca yürütülen kuru tartışmanın da sonunu getirir.
Konuyla ilgili olarak rivayet edilmiş bazı zayıf rivayetler de bulunmaktadır.
İmam Şafii, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s) günün ortasında güneş batıya yönelinceye (zeval vakti geçinceye) kadar namaz kılınmasını yasakladı."
Ancak bu hadisin isnadında İbrahim bin Ebi Yahya ve İshak bin Abdullah bin Ebi Ferve bulunmaktadır. Bu ikisi ise zayıf kimselerdirler. Bunu Bey-haki de Ebu Halid Ahmer'in Medine halkının şeyhi (ilimde Önderleri) olan Abdullah'tan, onun Said'den, onun Ebu Hureyre (r.a)'den rivayeti tankıyla nakletmiştir. Bunu Esrem de içinde Vakidi'nin de adı geçen bir senedle rivayet etmiştir ki, o metruktür (rivayet ettiği hadislere itibar edilmez). Bunu aynı şekilde Beyhaki, içinde Ata bin Aclan'm adı geçen bir senetle rivayet etmiştir o da metruktür.
Bazı rivayetlere göre Resulullah (a.s) cuma günü dışında günün ortasında namaz kılınmasını hoş görmezdi ve şöyle buyururdu:
"Cuma günü dışında cehennem kızdırılır."
Bunu rivayet edenler arasında Leys bin Ebİ Süleym bulunmaktadır ki, bu kişi zayıf biridir. Bunların arasında İbni Mace'nin ravileri içinde Bakiyye bin Velid bulunan rivayeti de anılabilir. Bu rivayetin adı geçen kişi dışında kalan ravileri zayıf kimselerdirler. Bu rivayetler hakkında bazı tenkidlerde [21] bulunmuş ise de bunlar birbirlerini kuvvetlendirmektedirler. Bunların dışında kalan ve

güvenilir türden olan rivayetlerin bulunduğu da daha Önce geçmişti-
Sonuç olarak cumadan önce namaz kılınmasına genelde ve özelde teşvikte bulunulmuştur. Bazı ilim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Bu konuda zeval vakti namaz kılmayı yasaklayan hadisin dışında her hangi bir yasak bulunmamaktadır. Bu yasak da genel bir hüküm ifade ettiğinden ve cumaya özel bir durumu olmadığından daha önce geçtiği üzere cumadan önce namaz kılınmasının kesin bir şekilde (mutlak manada) yasak olmasını gerektirmez. Bu yasakta esas alınan vakit zeval vaktidir. Bu vakit ise tartışma konusunun dışındadır."
Her halükârda yukarıda geçenler insaf sahibi bir kimse için yeterlidir. Bu konuda sözü daha fazla uzatmaya ihtiyaç yoktur.
Bundan sonra: Bu insanlar dıştan sevgi beslediklerini göstermek suretiyle Müslümanların kafalarına tereddüt sokmayı ve birliklerini bozmak ve birlik bağlarını koparmak suretiyle aralarına şüphe sokmayı amaçlamaktadırlar. Yöneticilerin mükemmel bir engelleme ve kuvvetli bir cezalandırma ile onları bu amaçlarını gerçekleştirmekten alıkoymaları gerekmektedir. Tıpkı ilk dönemlerdeki yöneticilerin yaptıkları ve günümüzde hakkaniyet sahiplerinin kendi görüşüne göre hüküm veren ve kendi özel mezhebine göre hareket eden kimselere karşı yaptıkları gibi.
Vaizlerin ve camilerin imamlarının dört mezheb imamından herhangi birini taklid eden bir kimseye karşı çıkmamaları gerekir. Onu Müslümanlar tarafından kabul görmüş olan bu mezheplerden kendisi için seçmiş olduğu mezheple başbaşa bırakmalıdırlar. Bu mezheplerin Allah'ın Kitab'ına ve Resulullah (a.s)'ın sünnetine dayandığma dair açık deliller bulunmaktadır.
Malikiler cumaya bağlı sünnet namaz olduğu görüşünde değildirler. Hidayet önderlerine ve Resulullah (a.s)'m varislerine karşı çıkılamaz. İçtihadi meselelerde bu kadarı ve hatta burada açıkladığımızdan daha azı yeterlidir. Herhangi ümmet imamlarını yüceltmez, ilim adamlarına ve büyüklerine saygı göstermezse mutlaka o ümmetin heybeti kaybolur ve onlar hakkında Allah'ın (azap) sözü kesinlik kazanır.
Yüce Allah'ın bizi fitnelerin saptırıcılarından ve arzuların kaydırıcüı-ğırtdan kendi lütfuyla ve keremiyle korumasını diliyoruz."
Yusuf Decevi
Ezheri Şerif Büyük Alimleri heyeti Üyesi [22]
Biz bu konuyu uzun bir şekilde ele aldık. Çünkü bazı insanlar cumadan önce namaz kılınmasını engelleme konusunda çok katı davranmakta ve Müslümanlar

arasında dedikoduya yol açmaktadırlar. Hatta bazıları ezandan önce minbere çıkıp sonra müezzine ezan okumasını emretmekte ve ezan bittikten sonra hutbeye başlamakta insanlar da bu sırada namaza başlamaktadırlar. Bu gibilerin çıkardıkları bu bozulma da ne oluyor? Hutbeden önce namazın yasak edildiğine dair siyrette hiç bir delil yoktur. Onların Resulullah (a.s)'ın böyle bir şey yapmadığı dışında hiç bir delilleri bulunmamaktadır. Usul alimleri bunun bid'atçiler için delil olamayacağım söylemişlerdir.[23]

Dersler Ve Öğütler

Hanelilerin cuma ile ilgili açıklamalarına Nuru'1-İzah metninden ve bunun bazı şerhlerinden bir takım bilgiler aktarmakla başlayacağız. Daha sonra Tenviru'l-Ebsar'dan ve şerhlerinden, sonra da İbni Abidin Haşiyesi'nden bazı bilgiler aktaracağız.
Nuru'l-îzah'ta şöyle denmektedir:
"Kendisinde şu yedi şart bulunan herkes için cuma namazını kılmak farzdır:
1) Erkeklik, .
2) Özgürlük,
3) Şehirde ve kuvvetli olan görüşe göre de şehire oturuyor sayılmasını sağlayacak kadar bir yakınlıkta oturmak (burada şehir derken kasdettiği yer, bir kimsenin yolculuk niyetiyle içinden çıkması durumunda yolcu sayılacağı yahut yoldan dönen bir kimsenin içine girdiğinde mukim sayılacağı yerdir. Şehrin merkezi ve bu merkezden 185 metreden fazla uzak olmayan bir yer gibi. Buranın dışında bulunana cuma namazı gerekmez. Bazı Hanefiler şehrin etrafında oturanlar açısından esas alınacak ölçünün ezanı fiilen duyabil-mesi veya müezzinin ezan okuduğunun tasavvur edilmesi durumunda e-zanı duyacağının tahmin edilmesi olduğunu söylemişlerdir. Malikilere göre şehrin dışı ile arasındaki mesafe 550 metreden az olan bir kimse şehir dairesi içinde oturuyor sayılır.)
4) Sağlıklı olmak,
5) Zalim birinden emniyette olmak,
6) Gözlerinin sağlam olması,
7) Ayaklarının sağlam olması.
Cumanın geçerli olması için de altı şart aranır:
1) Şehir veya çevresinde kılınması.

2) Bir yönetici veya onun vekili tarafından kıldırüması (Müslüman olan yönetici veya onun Müslüman olan vekili yahut kendisine bu yolla izin verilmiş biri tarafından kıldırılması. Müslüman yöneticinin olmaması durumunda evkaf bakanlıklarının. yahut alimlerin veya bölgedeki ilim adamlarının başta geleninin izni, cuma kıldırmak konusunda yeterlidir). Öğle vaktinde kılınması. Bu vakitten önce kılınması caiz değildir. Bu vaktin çıkmasıyla da bozulur. Namazın vaktinde kılınması kasdıyla hutbe namazdan önce verilir. Cuma kılma yükümlülüğünde olanlardan bir kimsenin cumayı (yani cuma ezanını) duyarak gelmesi. Sağlam olan görüşe göre bir kimsenin dahi olsa gelmesi gerekir. Genel iznin olması (yani cumanın kılındığı yere herkesin girebilmesine izin verilmiş olması gerekir).
3) Cemaatle kılınması.
4) Cemaatin imamdan başka kölelerden, yolculardan veya hastalardan da olsa üç erkekten oluşması gerekir.
5) İmam secde edinceye kadar onunla birlikte kalmaları şarttır. Eğer imam secde ettikten sonra dağılırlarsa imam yalnız başına cumayı tamamlar ama secde etmeden önce dağılırlarsa namaz geçersiz olur. İki adamla birlikte bir kadın veya bir çocukla birlikte cemaat oluşturulursa bu geçerli olmaz. Bu namazda kölenin veya yolcunun yahut hastanın imamlık etmesi caizdir.
6) Şehir; müftüsü, emiri (yöneticisi), hükümleri ve had cezalarını uygulayan kadısı, (yargıcı) bulunan bir yerdir. (Eğer müftü aynı zamanda emir ve kadı olursa bu yer yine şehir sayılır. Bazı Hanefiler şehri: "En büyük camisi bütün ahalisini almayacak kadar büyük olan yer" diye tarif etmişlerdir. Onlar büyük bir köy gibi çok sayıda insanın oturduğu yerleşim merkezlerini de şehir saymışlardır. Çadır ve sahra cumanın kılınacağı bir yer olamaz.)"
Tenvinı'l-Ebsar'da, onun şerhi olan Durru'l-Muhtar'da ve İbni Abidin Haşiyesi'nde de şöyle denmektedir:
"Cumanın farz olmasının şartları dokuzdur. Bunlar cumaya özel olan şartlardır. Burada "bunlar cumaya özel olan şartlardır" demesinin sebebi şudur: Çünkü metinde anılan şartların sayısı onbir^ir. Ancak şerhedicinin de işaret ettiği üzere bunlardan akıllı olma ve buluğ çağına ermiş olma şartları cumaya özel şartlar değildir.
1. Şehirde oturmak: Şehrin dışında olan bir kimse ise eğer ezanı duyuyorsa İmam Muhammed'e göre cumayı kılması gerekir. Fetva da buna göredir. Mutelekki'de böyle denmektedir. Daha önce Vilvaliciyye'den aktardığımız üzere bunun mesafesi bir fersah olarak belirlenmiştir. Bahr'da ise kişinin zorluk çekmeden evine dönebilmesinin esas alınması görüşü tercih edilmiştir.

"Oturmak" sözü, yolcunun bunun dışında tutulmasını gerektirmektedir. "Şehirde" sözü de başka yerlerde oturanları bunun dışında tutmaktadır. Ancak ezanı duyması sebebiyle müstesna tutulanlar hariçtir (yani bunlar şehir dışında oturuyor olsalar da şehirde oturanlardan sayılırlar ve bu şartın onlarda mevcut olduğu kabul edilir.) "Ezanı duyan" sözüyle kastedilen Kahistani'nin de ifade ettiği üzere minarelerden en yüksek sesle okunan ezanı duyan kimsedir. "Daha önce Vilvaliciyye'den aktardığımız üzere..." sözüyle daha önce Vilvaliciyye'den cumanın kılınması durumunda geçerli olacağı şehir çevresinin sınırları konusunda aktarılan bilgiler kastedilmektedir. Burada ise içinde oturanların şehire gelerek cuma namazında bulunmaları gereken yerin sınırları üzerinde durulmaktadır. Tatarhaniye-'de Zahire'den naklen bildirildiğine göre oturduğu yerle şehrin arası bir fersah (veya daha az) olan bir kimsenin cumaya gitmesi gerekmektedir. Fetvaya esas alman görüş de budur. "Bahr'da ise kişinin zorluk çekmeden evine dönebilmesinin esas alınması görüşü tercih edilmiştir" sözü: O Beda'i'de bunu daha yerinde bir görüş olarak görmüştür. Mevahibu'r-Rahman'da da doğrulamıştır. Ebu Yusuf'un ikamet sınırlan içinde olan için yani yolculuk niyetiyle içinden çıkan kimsenin yolcu sayılacağı, yoldan dönenin de içine girdiğinde mukim sayılacağı yerin sınırları içinde oturana cumanın gerektiği görüşünü 'Burhan' adını taşıyan şerhinde zayıf bulmuştur. Çünkü bu görüşe göre cuma sadece şehir içinde oturanlara farz olur bu sınırların dışında olanlar ise kendilerine cuma farz olanlardan sayılmayacaklardır. Metinlerin zahirinden çıkan da budur. Mi'rac'da bunun söylenenlerin en sıhhatli olanı olduğu bildirilmektedir.

Haniye'de şöyle denmektedir:

"Bir kimse eğer şehir çevresinde oturuyorsa kendisiyle şehir binalarının arasında ekin tarlalarından oluşan bir alan bile olsa ve bu kimse ezanı duysa dahi onun üzerine cuma farz değildir. Aradaki mesafenin gulve veya mil ile belirlenmesi bir şey ifade etmez. Ebu Ca'fer bin İmameyn bu şekilde rivayet etmiştir. Hulvani'nin tercihi de böyledir. Yine Tatarhaniye'de de böyle denmektedir. Sonra bizim ashabımızın (mezhebimizin ileri gelenlerinin) rivayetlerinin zahiri anlamları şehrin içinde veya şehirle bağlantılı yerlerde oturanlardan başkalarına cumanın farz olmadığını ortaya koymaktadır. Buna göre şehre yakın da olsalar taşrada oturanlara cuma gerekmez. Bu konuda söylenenlerin en sahih (doğru) olanı da budur. Tecnis'de de böyle söylenmiştir."

Emdad'da da şöyle denmektedir:

"Hadislerin naslarmdan, rivayetlerden, üç imamımızdan yapılan nakillerden ve tercih kabiliyetine sahip tahkikçilerin seçimlerinden anladığımıza göre bu

konuda esas olan ezanın duyulması veya miller yahut gulveler
zunluk ölçüleri) değildir. Sahih de görülse sizin başkasına muhalefet etmenizden size bir şey yoktur. 'Haniye' ve 'Tatarhaniye'de bulunan bilgilerin bir kayda bağlanması uygun olur. Şöyle ki, şehrin çevresinde şehirle arasmda ekin tarlalarının oluşturduğu bir alan bulunacak bir yerde cuma namazı kılındığında bu namaz geçerli oluyorsa demek ki o alan şehirden sayılmaktadır. Öyleyse oralarda oturanların da cumayı kılmaları gerekir. Burhan'daki delillendirmeden de bu anlaşılmaktadır. Başarıya ulaştıran Allah'tır.

2-Sağlıkh olmak: Hastaya bakan kimse ve iyice yaşlanmış bir ihtiyar için de hasta hükmü söz konusudur.

"Sağlıklı olmak" sözü: Nehr'de şöyle açıklanmaktadır:

"Sağlık durumu bozulmuş ve çoğunlukla tedavi edilmesi mümkün olan hasta birine cuma gerekmez. Kötürüm ve kör bir kimse ayrıca ele alınmıştır. Bu yüzden onların buna affedilmeleri ayrıdır. Bahr'da ileri sürüldüğü gibi bu sözde bir tekrar yoktur. Hasta eğer bir binek bulursa, bunun gibi sedye ile götürülecek olursa kör gibidir (yani kör hükmündedir). Ancak körün bir delil bulması durumunda cuma namazına gitmesinin gerekip gerekmediği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bunun yarusıra görüş birliği ile ona (yani binek bulabilen hastaya) kötürüm bir kimse gibi hiç bir şekilde namaza gitmesinin vacip olmadığı da söylenmiştir. Bazıları da o-nun bu durumda yürümeye güç yetiren bir kimse gibi sayılacağını söylemişlerdir. Böyle söyleyenlerin görüşlerine göre namaza gitmesi gerekir. Seruci bu görüşün üzerinde durmuş ve ona (sözkonusu şartlardaki hastaya) namazın vacip olmadığı görüşünün doğru kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü bineğe binmesi ve namaza gitmesi hastalığının artmasına sebep olur. "

Durum eğer bu şekildeyse (cumaya gitmesinin) vacip olmadığı görüşünün doğru kabul edilmesi uygun olur.

(Hilye) "Hastaya bakan kimse için de hasta hükmü söz konusudur" sözü: Yani kuvvetli olan görüşe göre eğer bir kimse hastanın bakımını üzerine almışsa ve onun çıkıp gitmesinden dolayı hasta zarar görecekse. (Hilye, Cevhere).

3- Özgür olmak: Kuvvetli olan görüşe göre sahibiyle kendisini serbest bırakifiası üzere yazışmış birine (mükâtibe) ve ücretliye namaz kılmak vaciptir. Eğer uzakta ise (yani camiden uzaktaysa) çalışmadığı süre ücretinden düşürülür aksi takdirde düşürülmez. Eğer köleye efendisi izin vermişse o zaman ona cuma vacip olur. Bu durumda tercih hakkına sahip olduğu da söylenmiştir. (Cevhere) 'Bahr'da tercih hakkına sahip olduğu görüşü tercih edilmiştir. Yazışmalı kimse ile ilgili olarak yukarıda söylenen 'Sirac'da zikredilmiştir. 'Bahr'da: "Onda olan şey gizli

değildir" denmiştir. Yani her ikisi için de kölelik hükmü mevcuttur. Haniye'de geçtiği üzere yazışmış kimse ile kastedilen, kısmen azledilmiş olup tamamen azledilmesi için çaba harcayandır. "Ücretli" hakkında söylediğinin ortaya koyduğu hüküm ücretliyi çalıştıranın onu namazdan alıkoyma hakkının olmadığıdır. Bu, konuyla ilgili iki görüşten biridir. Metinlerin zahiri anlamlan da bunu göstermektedir. 'Bahr'daki ifadeler de bunu ortaya koymaktadır.
"Eğer uzakta ise (yani camiden uzaktaysa) çalışmadığı süre ücretinden düşürülür" sözü hakkında: Eğer günün dörtte birini alırsa ücretinin dörtte biri kesilir. Ücretlinin namazla meşgul olmasına denk gelen dörtte birlik zaman karşılığında ücretinden kesilen dörtte birlik oranı istemeye hakkı yoktur. (Tatarhaniye)
"Eğer köleye efendisi izin vermişse o zaman ona cuma vacip olur..." sözü hakkında: Yani namaz İçin izin verilmişse. Burada izin verilmiş ile kastedilen kendisine ticaret için izin verilmiş kimse değildir. 'Bahr'daki ibareden de anlaşılacağı üzere böyle birine görüş birliği ile namaz vacip değildir.
'Bahr'da tercih hakkına sahip olduğu görüşü tercih edilmiştir": Çünkü zahiri manalarda bu ortaya konmuştur ve bu, kurallara daha uygundur. 'Cev-here'de bunu izleyen bölümde meselenin yeniden ele alınmış olması ve söz konusu durumdaki birine cumanın vacip olmadığının vurgulanması da bunu desteklemektedir. Orada şunu belirtmiştir:
"Kendisine cuma kılmak vacip olmayan bir kimseye bayram namazını kılmak da gerekmez. Sadece köle bundan müstesnadır. Ona sahibinin izin vermesi durumunda cuma namazında değil ama bayram namazında namaza gitmek vaciptir. Çünkü cuma namazının yerine kılınacak bir başka namaz bulunmakta dır. Bu da Öğle namazıdır. Bayram namazında ise bu durum söz konusu değildir."
Daha sonra şöyle söylemiştir:
"Cumada olduğu gibi bayram namazının vacip olmaması da mümkündür. Çünkü onun yararları izinle onun eline geçmez. İzin öncesindeki durumu neyse izin sonrasındaki durumu da aynıdır. İzinle hacca gitse bu ondan İslâm'ın farz kıldığı hac görevini düşürmez (yani ileride hürriyetine kavuşması ve hacca gitmesini gerektirecek şartların oluşması durumunda haccetmesi gerekir -Çeviren). Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki vacip olmayınca gidip gitmemekte tercih hakkına sahiptir (serbesttir). Çünkü serbestlik bir şeyin vacip olmamasının bir sonucudur. 'Bahr'da da böyle denmektedir. Kölenin efendisinin izni olmadan cuma namazına veyet bayram namazlarına gitmesi caiz midir? 'Tecnis'te bildirildiğine göre eğer efendisinin buna bir şey demeyeceğim biliyorsa veya

efendisi görür de bir şey demezse caizdir.
Aynı şekilde kuvvetli görüşe göre eğer cami çevresinde efendisinin hayvanını tutuyorsa ve (namaz kılmasından dolayı) hayvana bakma-sına bir zarar gelmeyecekse de böyledir.
4-Kesin erkek olmak: Burada "kesin" sözüyle kastedilen şeyden Nehr'de söz edilmiş ve bu kaydın konulmasındaki amacın hünsalann dışta tutulması olduğu belirtilmiştir. Bunu Şeyh İsmail, Bercendi'den naklet-miştir. Onun (yani hünsanın) düşkünlerle ilişki kurmasının (cuma namazının) üzerine vacip olmasını gerektireceği söylenmiştir. Bunun üzerinde durmak lazım. Aksine onun erkekler topluluğuna çıkmaması gerekir. Bundan dolayı kadına da (cuma namazı) gerekmez.
5, 6- Buluğ çağına ermiş olmak ve akıllı olmak: Bunu Zeyla'i ve daha başkaları zikretmiştir. Bu ikisi sadece cumaya özel şartlar değildir.
"Bu ikisi sadece cumaya özel şartlar değildir" sözü hakkında: Yani sadece cuma için değil bütün yükümlülükler için aranan şartlardır. Bütün ibadetlerde bu şartlar aranır. Müslüman olmak gibi. Deli biri sağlığına kavuşuncaya kadar yükümlülükten çıkar. Çünkü bu bir hastalıktır. Şair şöyle söylemiştir: "Nefsin hastalıklarının en zor olanı delirmesidir."
7- Gözlerin olması: Şaşı birine cuma gerekir. Bunun gibi ifadenin zahirinden anlaşıldığına göre gözleri zayıf birine de cuma gerekir. Köre ise gerekmez. Fahri olarak veya ücretle delillik yapan bir yardımcısı olsa bile. İki imam İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre böyle bir imkâna yani delile sahip olması durumunda gerekir. 'Bahr'da kör birinin camide bulunduğu sırada namaz için kamet getirilmesi meselesi üzerinde durulmuştur. Burada ifade edildiğine göre ilim adamları buna şu şekilde cevap vermişlerdir: Eğer abdestli ise o durumda namaz kılmasının vacip olacağı açıktır. Çünkü sebep namaza gitme zorluğudur, söz konusu durumda ise bu sebep ortadan kalkmıştır. Bizim edindiğimiz kanaate göre çarşılarda yürüyen, delili olmadan ve bir zorluğa düşmeden da yollan bulabilen ve kimseye sormadan gideceği camiyi bulabilen bazı körlere cumaya gitmek gerekir. Çünkü o, böyle bir durumda yalnız basma camiye gitmeye güç yetirebilen bir hasta hükmündedir. Bazen o kimse bundan daha fazla zorluklara da kazanabilmektedir.
8- Yürümeye gücünün olması: 'Bahr'da iki ayağından birinin sağlam olmasının cumanın vacip (farz) olması için yeterli olduğu yurgulan-mışhr. Ancak Şumni ve daha başkalan ayağı felçli veya bir ayağı kesik olan birine cumanın farz olmadığını söylemişlerdir.
"Yürümeye gücünün olması" sözü hakkında: Görüş birliği ile kötürüm birine

kendini taşıyacak birini bulsa da cuma farz değildir. (Haniye) Çünkü o, esas itibariyle yürüme gücüne sahip değildir. Dolayısıyla Kahistani'nin de dikkat çektiği üzere kör kimse hakkındaki görüş ayrılığı onun (yani kötü-
rümün) hakkında olmamıştır. İki ayağından birinin sağlam olması konusunda: Seyyid Ebu Suud, 'Bahr'da yer alan hükmün yürümesine engel olmayacak kadar topal olan bir kimse hakkında uygulanması gerektiği cevabını vermiştir. Yürümesine engel teşkil ediyorsa bundan müstesnadır.

9- Hapiste olmamak: Bu hükmün mağdur bir kimse ile kayıtlanması uygun olur. Sıkıntıda olduğundan borcunu ödeyemeyen bir kimse gibi. Ama eğer borcunu ödeyebileceği bir rahatlığa kavuşursa o zaman vacip olur (çünkü o durumda borcunu ödemek suretiyle hapisten çıkarılmasını sağlaması ve böylece cumaya gitmesi için gereken şartların oluşması açısından üzerine düşeni yerine getirmesi gerekir -Çeviren).

10- Korku olmaması: Yani yöneticiden veya hırsızdan korkma gibi bir durumun olmaması. 'Emdad'da şöyle denilmiştir:

"Aynı şekilde iflas eden biri eğer hapse atılacağından korkarsa onun için de aynı hüküm söz konusudur. Nitekim onun için teyemmüm de caiz görülmektedir (yani korku dolayısıyla abdest suyu temin edeceği bir yere gidemediğinde teyemmüm kendisine caiz olduğu gibi cuma açısından da aynı hüküm söz konusudur -Çeviren)."

11- Şiddetli yağmur olmaması: Dolu ve kar da bunun gibidir. Yani şiddetli dolu ve kar ve şiddetli soğuk da böyledir.

Ancak akıllı ve buluğ çağma ermiş dolayısıyla yükümlü olan ama bu şartları veya bunlardan birini taşımayan bir kişi azimeti seçerek cuma namazını kılarsa hükmü bozulmuş olarak yine aynı konumuna dönmüş olmaması için vaktin farzı üzerinden düşmüş olur. Bahr'da ifade edildiğine göre kadından başkası için böyle yapmak daha faziletlidir.

"Bu şartlar" derken kasdettiği, cumanın farz olmasının şartlarıdır.

"Azimeti seçerse": Yani cumayı kılmayı tercih ederse. Çünkü böyle birine (sözü edilen şartları veya herhangi birini taşıyana) cumayı terkedip yerine Öğle namazını kılması için ruhsat verilmiştir. Bu durumda öğleyi kılmak onun için ruhsat, cumayı kılmak ise azimet olmaktadır. Tıpkı yolcunun oruç tutması gibi. Oruç yemek onun için ruhsat, tutmak ise azimettir. Çünkü bu daha zordur.

"Akıllı ve buluğ çağına ermiş" sözü yükümlü olmayı açıklayıcı bir ifadedir. Böylece çocuk bu hükmün dışında tutulmuş olur. Çünkü bu namaz onun açısından nafile yerine geçer. Deli de bu hükmün dışında tutulmuş olur, çünkü onun için esas itibariyle namaz gerekli değildir." (Bahr ani'l-Bedai1)

"Hükmü bozulmuş olarak yine aynı konumuna dönmüş olmaması için" sözü: Yani mesela kıldığı namazın geçerli olmadığını ve öğle namazı kılması gerektiğini kabul etsek o zaman hüküm bozulmuş olur. Bu da şundan dolayıdır: Çünkü öğle namazı onun için bir ruhsattır. Ama eğer azimete göre hareket eder ve zorluğa katlanırsa o zaman yaptığı doğru olur. Ama biz onu zorluğa katlanmaya yönelttikten sonra öğle namazını kılmasını da istersek onun hakkındaki konuyu yani kolaylaştırmayı bozmuş oluruz. Ben derim ki: Burada esas konum ile kastedilen cumanın düşmesinde esas alınan konumdur. Bu ise kolaylaştırma ve mazeretin gerektirdiği ruhsatı sağlamadır. Efendinin köle yanındaki durumu açısından da aynı şey söz konusudur.
'Bahr'da şöyle denmektedir:
"Bunu caiz görmemekten başka bir şey diyemiyoruz. Çünkü bu durumda kölenin sahibine olan yararlan ortadan kaybolmakta dolayısıyla kendisine öğle namazı vacip olmaktadır. Sonra ikinci kez ona olan yararları kaybolmakta ve durum zarara dönüşmektedir."
Burada 'Bahr'dan yaptığı aktarma hakkında şunları söylemektedir:
"Bahr'da ilim adamlarının sözlerinin zahirinden hareket edilmiştir. Onlara göre öğle namazı bir ruhsattır. Bu ise cumanın azimet olduğuna delalet etmektedir. Bu da kadından başkası açısından daha faziletlidir. Çünkü kadının namazını evinde kılması daha faziletlidir. Bu Nehr'de de böyle vurgulanmıştır. Kadının namazını evinde kılmasının daha faziletli olmasıyla ilgili bu değerlendirmeden şu sonuç çıkmaktadır: Eğer onun evinin duvarı camiye bitişik olur dolayısıyla evinden imama uymasında bir engel bulunmazsa o zaman onun da cuma namazını kılması daha faziletli olur. [Başka namazlarda imamlık yapması uygun olan birinin cuma namazında da imamlık yapması uygundur. Buna göre yolcunun, kölenin ve hastanın imamlığı geçerlidir ve onlar da cemaatin sayısının tamamlanmasında ce-maaten sayılırlarl Yani en uygun yolla bu görevi yerine getirmeleri suretiyle. Burada imamlık derken kastedilen, erkekler için olan imamlıktır. Çocuk bu hükmün dışındadır. Çünkü o ehil (yetkili) değildir. Kadın da bunun dışındadır, çünkü o erkeklere imamlık yapamaz.
"Onlar da cemaatin sayısının tamamlanmasında cemaate sayılırlar" sözünde İmam Şafii'nin bu konudaki görüş ayrılığına işaret vardır. Çünkü İmam Şafii'ye göre onların imamlıkları geçerli olur ama onlar cemaate sayılmazlar (yani cuma namazının kılınmasında aranan sayının onların dışındakilerle oluşması gerekir - Çeviren). Çünkü onlar her ne kadar imamlığa elverişli olsalar da cemaatin oluşturulmasında (yani sayının tamamlanmasında) daha bir dikkat gösterilmesi gerekir. [Özürlü veya mahpus ya da yolcu olanların cuma günü şehirde öğle

namazını cemaatle kılmaları tahri-men mekruh görülmüştür.] Bu hüküm gerek cumanın kılınmasından öncesi ve gerekse sonrası için söz konusudur. Çünkü bu hareket cemaatin azalmasına veya bîr muhalefet görünümünün ortaya çıkmasına sebep olabilir. Cuma günü (yani cuma vaktinde) cuma namazı kılınan camiden başka camilerin kapatılacağı ifade edilmiştir. [Cumayı kaçıran şehir ahalisi için de aynı şey söz konusudur.] Onlar Öğle namazını ezan ve kamet okumadan kılarlar ve cemaat oluşturmazlar. Hastanın öğle namazını imamın cumayı bitirmesine kadar geciktirmesi müstehabdır. Geciktirmemesi mekruh görülmekle birlikte bu takdirde de namazı geçerlidir.
"Özürlü için" sözü: Burada özürlü için söz konusu olan hüküm, diğerleri (yani özrü olmadığı halde cumaya gitmeyen için -Çeviren) öncelikle söz konusudur.
"Mahpus için" sözü: Bu da özürlülere dahil olduğu halde Kenz'de ve diğer kitaplarda olduğu gibi burada da ayrıca anılmıştır. Ayrıca anılması da onun cuma kılmasının gerekeceği yolundaki söylentileri red içindir. Çünkü o eğer haksız olduğu için hapse atılmışsa davacısının memnun edilmesine dayandırılır (yani bundan kaynaklanan bir özür söz konusu) olur aksi takdirde ona yardım isteme imkânı verilir.
Hayr Remli şöyle söylemiştir:
"Zamanımızda haksızlığa uğratılanlara yardım eden yoktur. Üstünlük zalimlerdedir. Haklı olarak da olsa kendilerine karşı çıkanları helak ediyorlar."
Sözü edilenlerin şehirde cuma vaktinde öğle namazını cemaatle kılmalarının mekruh olmasıyla ilgili açıklaması hakkında: 'Bahr'da ilim adamlarının sözlerinin zahirinden bunun anlaşıldığını söylemiştir.
"Aksine el-Kahistani bunu açık bir ifadeyle söylemiştir." Metinde öğle namazının cemaatle eda edilmesi ifadesi geçtiğinden buradan kaza namazının cemaatle kılınmasının mekruh olmadığı anlaşılmaktadır.
Bahr'da da şöyle denmektedir:
"Özellikle Öğle namazı için bu kayıt konulmuştur çünkü diğer namazların cemaatle kılınmasında bir sakınca yoktur.
"Şehirde" demesinin sebebi, şehirlerin köylerden farklı olmasındandır. Çünkü köylerde oturanların üzerlerine cuma namazı yoktur. Onlar için bugün diğer günlerden farksızdır. (Şerhu'l-Minye) 'Mi'rac'da da 'Mücteba'dan rivayetle bildirildiğine göre bulundukları yerin (cuma kılman yerden) uzak olması sebebiyle kendilerine cuma farz olmayan kimseler (o gün) öğle namazını cemaatle kılabilirler.
"Çünkü bu hareket cemaatin azalmasına sebep olabilir" sözü hakkında:
Çünkü özürlü kişiye başkası da uyabilir. Böylece o başkasının cumayı terket-

mesine yol açar. (Bahr) Bunun gibi bir kimse onun cumadan sonra cemaatle namaz kılacağını bilirse onunla birlikte namaz kılmak için cemaati terkedebi-lir.
"Yahut bir muhalefet görünümünün ortaya çıkmasına sebep olabilir" sözü: Çünkü bu günde Müslümanların prensipleri cuma kılmaktır. Onların muhalefet gayesi taşımaları büyük bir işe yol açabilir. Dolayısıyla böyle bir görünümün ortaya çıkması da tahrimen mekruh sayılmıştır. Hatta o gün (cuma vaktinde) cuma namazı kılman cami dışındaki camilerin kapatılacağı sözü de içinde bir cemaatin oluşmaması içindir. (Bahr, Sirac'dan naklen). Cuma kılınan caminin öğle vaktinde açılması ise zorunludur.
Zahir olan anlama göre bu cami de cuma namazının kılınmasından sonra içinde kimsenin toplanmaması için kapatılır. Ama eğer süregiden adetin insanların ilk vakitte toplanması olduğu söylenirse o zaman cemaatlerinin cuma kılınan camiye gelmek zorunda kalmaları için onun dışında kalan ve içinde cuma namazı kılınmayan camiler kapatılır. Buna göre cuma namazının bitirilmesine kadar söz konusu camiler kapalı kalır. Ancak bundan sonra da açılmasını gerektirecek bir sebep yoktur. Dolayısıyla ikindi vaktine kadar kapalı kalır. Sonra bütün bunlar cuma dışmda namazın kılınmasını engellemeyi ve onun önemine dikkat çekmeyi amaçlayan uygulamalara önem verilmesidir.
"Cumayı kaçıran şehir ahalisi için de aynı şey söz konusudur" sözü hakkında: Zahir olana göre buradaki kerahet tenzihidir. Çünkü burada cemaati azaltma veya bir muhalefet görünümü sergileme gibi bir durum sözkonusu değildir. Kahistani'nin kitabında Mudmirat'tan nakille açıklama da bunu desteklemektedir. Onların yalnız başlarına namaz kılmaları müstehabdır.
"Onlar Öğle namazını ezan ve kamet okumadan kılarlar" sözü hakkında: Vilvaliciyye'de şöyle denmektedir:
"Cuma günü (cuma vaktinde) şehirde cemaatle öğle namazı kılınmaz ve ezan da okunmaz. Hapishanede veya başka yerlerde de kamet getirilmez."
Nehr'de şöyle denmektedir:
"Sirac'da bunun daha uygun olduğu belirtilmekle birlikte ezan ve kamet okumanın mekruh olmadığına da ayrıca işaret edilmektedir.
"Hastanın öğle namazını imamın cumayı bitirmesine kadar geciktirmesi müstehabdır" sözü hakkında: Kahistani bu ifadeyi özürlü hakkında kullanmaktadır ki, bu hüküm daha geneldi.
"Geciktirmemesi mekruh görülmekle birlikte bu takdirde de namazı geçerlidir" sözü hakkında: İfadenin zahirinden anlaşıldığına göre buradaki kerahet tenzihi kerahettir. (Nehr)
Şeyh İsmail'in Muhit'ten nakille 'Şerhu'd-Durer'de yaptığı açıklama da bu

yöndedir. Mekruh olduğu üzerinde görüş birliğinin olmamasından buradaki kerahetin tenzihi olması gerektiği hükmü çıkarılmıştır.
[Kim teşehhüd esnasmda veya sehiv secdesinde -Yani bu konuda bu görüşte olanlara göre- cuma namazına yetişirse, onu cuma namazı olarak tamamlar.] Ama İmam Muhammed'in görüşü farklıdır. [Tıpkı bayram namazını tamamladığı gibi.] Fetih yılı bayramında gerçekleşene binaen bunun üzerinde görüş birliği vardır. Ancak Sirac'da bildirildiği üzere îmam Muhammed'e göre bu durumda o kişi namaza yetişmiş sayılmaz. [Bu durumda öğle namazına değil cuma namazına niyet eder.] İlim adamlarının görüş birliği ile. Eğer öğle namazına niyet ederse imama uyması (iktidası) geçerli olmaz. Sonra yolcu ile diğerleri arasında fark olmadığı zahirdir. (Nehr)
"Veya sehiv secdesinde" sözü: Hatta sehiv secdesi sonrasındaki teşehhüd esnasmda yetişse bile anlamındadır.
"Yani bu konuda bu görüşte olanlara göre" sözü hakkında: Yani söz konusu mesele hakkında bu görüşü ileri sürmüş olan ilim adamlarına göre. Ancak sonraki ilim adamlarına göre cuma namazında ve bayram namazlarında sehiv secdesi yapılmaz. Çünkü bu cemaatte bilgisiz çok sayıda insan bulunur ve tereddüde düşebilirler.
(Sirac, daha başkaları ve Bahr) Burada kastedilen ise yani sehiv secdesinin caiz olmadığı değildir. Ancak uygun olan, insanların karmaşaya düşmemeleri için sehiv secdesinin terkidir, (Ebu Suud, Azmiye'den naklen. îbni Kemâl'in el-îdah'ında da benzeri vardır.)
"Onu cuma namazı olarak tamamlar": Kıraat konusunda ise serbesttir, isterse açıktan okur isterse gizli okur. (Bahr)
"Ama İmam Muhammed'in görüşü farklıdır": Çünkü o, bir kimsenin cuma namazının ikinci rek'atımn rüku'u esnasmda cemaate yetişmesi durumunda ancak onu cuma namazına tamamlayacağını bundan daha sonra yetişmesi durumunda ise öğle namazına tamamlamasının gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu bir yönden cuma, bir yönden de öğle namazıdır. Bir kimse kendi açısından cumanın bazı şartlarını kaçınrsa o zaman öğle namazını esas alarak namazım dört rek'at kılar. Bununla birlikte cumayı da esas alarak muhakkak her iki rek'atta oturması (ka'de yapması) gerekmektedir. Son iki rek'atıh da nafile olması ihtimali dolayısıyla bu rek'atlarda da (zammı sure) okur. Diğer iki imama göre ise bu durumda bile kişi cuma namazına yetişmiş sayılır. Cumaya niyet etmesinin şart koşulması da bu yüzdendir. Bu da iki rek'attır. Söylenilenin tutarlı bir yanı yoktur. Çünkü söz konusu iki namaz birbirinden farklı iki namazdır. Dolayısıyla bunlardan birinin tahrim tekbirine ikincisi bina edilemez. (Yani yeni

bir tahrim tekbiri alınmadan bu namazlardan birinin üzerine ikincisi devam ettirilemez -Çeviren). 'Hidaye'de de böyle denmektedir.
"Ancak Sirac'da bildirildiği üzere...ilh." sözü hakkında: Sirac'da geçen, Zahiriyye'nin bayram bölümünde bazı ilim adamlarından nakille verilmiştir. Daha sonra bazı ilim adamlarının onun namaza yetişmiş sayılacağını ve bunda görüş ayrılığı olmadığını söylediklerini nakletmiştir. Kendisi doğru olanın da bu olduğunu söylemiştir.
"İlim adamlarının görüş birliğiyle..." sözü hakkında: Bildiğim kadarıyla bu İmam Muhammed'e göre hiç bir yönden öğle değildir.
"Sonra yolcu ile diğerleri arasında fark olmadığı zahirdir" sözü hakkında: Zahiriye'de Munteka'ya dayandırılarak yolcunun cuma günü teşehhüd esnasmda imama yetişmesi durumunda namaza girdiği tekbirle (yani yeni bir namaza giriş tekbiri almadan) dört rek'at namaz kılacağı bildirilmiştir.
Bahr'da şöyle denmektedir:
"Bu metinlerde geçene özeldir. Şöyle ki, eğer cuma namazına sonradan yetişen kimse kendisine cuma namazı farz biri ise namazını cumaya (yani iki rek'ata) tamamlar. Ama eğer kendisine cuma namazı farz olmayan biriyse o zaman namazını öğle namazına (yani dört rek'ata) tamamlar"
Nehr'de de şöyle cevap verilmektedir:
"Zahir olana göre bu İmam Muhammed'in görüşüne göre olan bir çıkıştır. Sonuç itibariyle Munteka müellifi bu görüşü tercih ettiğinden böyle söylemiştir. Yolcu ise bir örnektir, konunun özü değildir."
Hidaye'de yer alan açıklama da bunu desteklemektedir. Şöyle ki, iki imama göre öğle namazının cuma namazının üzerine bina edilmesinin izah e-dilir bir yanı bulunmamaktadır. Çünkü bu iki namaz birbirinden farklıdır. Bunun yanısıra yolcu cuma namazına girdiğinde artık bu namaz onun için vacip (farz) olur. Bundan dolayıdır ki, onun bu namazda imamlığı geçerlidir. Aynı şekilde eğer yolcu cumadan önce öğleyi kılar sonra cumaya giderse cuma namazına yetişemese bile kıldığı öğle namazı geçersiz olur. Böyleyken yetiştiği zaman nasıl olur da kılmaz? Aksine öğle namazı olarak kılar. Öğle namazı ise (daha önce kılınmış) öğle namazını geçersiz kılmaz. Nehr'de yer alan açıklamanın zahiri budur. Özellikle yolcudan söz edilmesinin sebebi İmam Muhammed'in görüşüne göre, onun öğle namazını kısa olarak kılması gerektiğinden kaynaklanan tereddüdün giderilmesidir. Çünkü onun imamının üzerine düşen farz iki rek'attır. O kendine göre, yolcunun bu namazı dörde tamamlayacağına dikkat çekmiştir. Çünkü imamının cuması Öğle namazı yerine geçer. En

doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [24]

Cemaatin mutlaka camide olmasının gerekmediği konusunda görüş birliği vardır. Ancak sadece Malikiler cuma namazının cuma camisinde olmasını şart koşmuşlardır. Şafîiler ise bir bina içinde olmasını şart koşmuşlardır. Hanefîler de bir bina içinde veya onun avlusunda (dış alanında) olmasını şart koşmuşlardır. Hanbelilerin bu konudaki görüşleri Hanelilerin görüşleriyle aynıdır.

Mezhepler, çadır ahalisinden uzun süre otursalar da veya sürekli oturuyor olsalar da cuma cemaatinin oluşmayacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır. (Yani cuma cemaatinde aranan sayı bunlarla oluşturulamaz -Çeviren) Hanefiler cumanın bir beldede (şehir sayılabilecek bir yerde) veya en büyük camisi bile içinde oturanlardan yükümlü olanları alamayacak kadar olan büyük bir köyde kılınmasını şart koşmuşlardır. Yahut içinde cuma kılınan köyün emi-ri, kadısı ve müftüsü olmalı ya da orada belli bir seviyede devleti temsil eden bir kurumun bulunması gerekir. Hanbeliler, Şafiiler ve Malikiler sadece cuma kılman yerin köy veya belde olarak adlandırılmasına yetecek kadar bir arada binaları bulunan bir yerleşim merkezi olmasını şart koşmuşlardır. Ancak Şafiiler ve Hanbeliler cuma kılınan yerde en azından kırk yükümlünün (yani cuma namazı kılmakla yükümlü olan kırk kişinin -Çeviren) oturmasını şart koşmuşlardır. Onlara göre bu kırk kişinin orada yerleşik halde oturmaları ve mukim olmaları (yolcu durumunda olmamaları) gerekir. Bu mezhepler cuma kılınacak yer için, örfen köy olarak adlandırılmasını sağlayacak bir mahiyete sahip olması dışında bir şart ileri sürmemişlerdir.

Malikiler köyde kılınan cumanın geçerli olması için köy halkının kendi başlarına güvenliklerine sahip olmalarını, başkalarına muhtaç olmadan kendi geçimlerini sağlayabilmelerini, köyün güvenliği ve başkalarına muhtaç olması konusunda aranan niteliklere sahip olmasını şart koşmuşlardır. Köyün ahalisi konusunda yüz veya daha az yahut daha çok gibi herhangi bir sayı ile sınırlama getirmemişlerdir. Ancak onlar cumanın geçerli olabilmesi için hutbenin başlangıcından namazın bitimine kadar en azından oniki yükümlünün cumada bulunmasını şart koşmuşlardır.

Hanefilerin dışındakiler cumanın kılınması için emirin (devlet başkanının) veya onun vekilinin iznini yahut genel izni şart koşmamışlardır. Ancak cuma kılınan yere gidilmesini sağlayan kapının açık olmasını şart koşmuşlardır. Bu itibarla diğer imamlara (yani Hanefi imamlarının dışındakilere) göre izinsiz ve kuşatılmış (mahsur) alan içinde bütün imamların cuma için ileri sürmüş oldukları şartların gerçekleşmesi durumunda cuma namazı kılınabilir.

Hanefiler, Şafîiler, Malikiler ve Hanbeliler cumanın geçerli olması için cemaatte belli sayı şartları ileri sürmüşlerdir. Ancak bu sayı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bunun yanısıra cumanın geçerliliğinin bazı şartları üzerinde ve farz olmasında aranan şartlar üzerinde de görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Yerine göre de hem geçerliliği ve hem de farziyeti ile ilgili şartlar üzerinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hanefilere göre cuma cemaatinde en az sayı üç olmalıdır (yani cuma namazı kılacakların imamın dışında en az üç kişiden oluşmaları gerekir -Çeviren). Malikilere göre bu sayının en az oniki olması gerekir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise bu sayı en az kırk olmalıdır. Her dört mezhep söz konusu sayıyı tamamlayacak kişilerin yükümlü olmalarını şart koşmuşlardır. Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler yükümlülük şartına ek olarak bu sayıyı dolduracak olanların yerleşik ve mukim olmalarını da şart koşmuşlardır. Mesela Şafiilere göre kırk kişilik cuma cemaatini oluşturacak olanların hepsinin mukim ve yerleşik olmaları, içlerinden birinin bir yıl boyunca ihtiyaç için çıkıp yeniden köye dönmesi durumları dışında köy dışına çıkarılmamış olmaması gerekir. Bu şarta göre cuma için kamet getirildiği an kişinin cuma kıldığı yerin ikamet ettiği ve yerleşik bir şekilde bulunduğu mevki olması gerekir. Bundan sonra insan bir başka yere yerleşmeye niyet edebilir.
Hapishanede, askeri karargâhta ve okulda kılınan cuma geçerli olmaz. Hanefilere göre bunun sebebi buralarda genel iznin olmaması ve onların ileri sürdüğü diğer bazı şartların bulunmamasıdır. (Yani buralara herkes cuma kılmak için rahatça giremeyeceğinden buralarda kılman cuma da geçerli olmaz. -Çeviren) Malikilere göre de buralarda cuma kılınan cami bulunmaması dolayısıyla bu yerlerde kılınan cuma namazı geçerli değildir. Bu, Malikilerin aradıkları bir şarttır. Ama eğer cuma kılınan cami bulunur ve bunun yanısıra yerleşik haldeki oniki kişiden oluşan bir cemaat teşekkül ederse o zaman kılman cuma namazı geçerli olur. Şafiilere ve Hanbelilere göre de yükümlülerin mukim (yolcu olmayan) ve yerleşik kimselerden oluşmaları ve yerleşiklik konusunda yukarıda zikretmiş olduğumuz şartın gerçekleşmesi gerekir.
Herhangi bir yerde hapse atılmış bir mahpus veya bir yerde bulunan asker o yerin yerleşik halkından sayılır mı? Dolayısıyla bunlarla cuma cemaatinde aranan sayı tamamlanırsa onlarla bu cemaatle kılman cuma namazı geçerli olur mu? Hükmün zahirine göre eğer yerleşildik konusunda bir yerde bir yıl veya daha fazla oturmuş olma şartı aranıyorsa sözü edilen kimselerle sayının tamamlanmış olması gerekir. Ama eğer belirtilen süreyi doldurmamışlarsa yerleşik mukimlerden sayılmazlar. Bu durumda askeri karargâhın veya medresenin (okulun) yahut hapishanenin bulunduğu yerin ahalisinden olan

yerleşik ve mukim kimselerle sayının tamamlanması gerekir.
Bu-askeri karargâhta veya okulda yahut kalede bulunanlar fıkhi mezheplerden herhangi birinin aradığı şartların tamamlanmasına bakmadan mutlaka cuma namazını kılmak isterlerse o zaman iki uygulamadan birini seçmek durumundadırlar: Ya mezhep alimlerinin görüşleri arasından bir tercih yapacaklar ya da hutbede toplanıp sonra da Öğleyi kılacaklar. Bu arada Hanefilerin özürleri dolayısıyla cuma kılmakla yükümlü olmayanların öğleyi cemaatle kılmalarını mekruh gördüklerim de göz önünde bulundurmaları gerekir. Cuma namazını imamlar tarafından kabul edilmiş olan şartlara göre yerine getirmekten geçerli bir özür kendilerini alıkoymuş olan kimseler için en uygun olan öğle namazını teker teker kılmalarıdır. Yahut herkes kendi mezhebine göre toplanmalıdır. Bazıları cuma namazını bu namazın kılındığı camilerde kılma imkânına sahip oldukları halde bu konuda ileri sürülen şartlan gözetmeden evlerde veya kapalı yerlerde cuma namazı kılmayı uygun görmektedirler. Bunu ya taşkınlık ya da tembellik dolayısıyla yapmaktadırlar. Fetva vermeye yetkili kimselerin geçerli bir mazerete binaen bu belirtilenlerden her hangi bir şeyin yapılmasına cevaz vermeleri durumu dışında bütün bu konularda ihtiyatlı davranmak gerekmektedir.
Bazı kimseler beldenin camilerini terkederek cuma namazı kılmak için beldenin etrafındaki açık alana gitmektedirler. Bunlar eğer namazlarını hemen yerleşim merkezinin bitişiğinde bulunan ve o yerleşim merkeziyle bağlantılı görülen alan içinde kılarlarsa namazları geçerli olur. Ancak bunun yanısıra imamların ileri sürmüş oldukları diğer şartların da gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Ancak bu şekildeki bir cuma namazının mutlaka camide kılınmasını şart koşan Malikilere göre hiç bir şekilde geçerli değildir.
Yolcuya cuma namazı farz değildir. Ancak kılarsa vaktin farzı üzerinden düşer. Bazı ilim adamlarına göre yolcunun cuma hutbesi vermesi ve imam o-Iarak halka cuma namazı kıldırması caizdir. Bunda ne kendisi ne de kendine uyanlar için bir salanca yoktur. Ama Malikiler imamın hutbesinin ve cumada imamlığının geçerli olması için mukim olmasını şart koşmuşlardır.
Cumanın farz olmasının şartlarından birinin bir beldede veya köyde oturmak olduğunu gördük. Ancak ahalisine cuma namazı farz olan köyün büyüklüğü hakkında görüş ayrılığına düşülmüştür. Bu konudaki görüş ayrılıkları daha önce geçmişti. Şu an karşımızdaki soru ise yerleşim merkezinin veya köyün içinde bulunan binaların dışında bir yerde oturanlardan kimlere cumanın farz olduğu veya bir kimsenin üzerinden cumanın farziyetini düşüren uzaklık mesafesinin ne kadar olduğu sorusudur.

Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Kim köyün veya beldenin (yerleşim merkezinin) dış sınırından 5544 m. uzaklıkta bulunursa ona cuma namazı gerekir (yani bu mesafeye kadar olan alan içinde oturanların cuma namazı kılmaları gerekir -Çeviren)"
Şafiilere göre ise bu konuda ölçü ezanın duyulmasıdır. Müezzinin rüzgârın sakin olduğu bir anda orta bir sesle yerleşim merkezinin veya köyün dış kenarından ezan okuduğu sırada kendisinin bu ezana kulak vermesi durumunda ezam duyabileceğini tahmin eden kişinin cuma namazına gitmesi gerekir. Ancak bu konuda oparlörler vasıtasıyla ezanın duyulması esas alınmaz. Sonra ezanın duyulması konusunda ezanın caminin içinden okunması halinde değil minareden okunması halinde duyulması esastır. Uzaklık konusunda Hanbeli-ler de Malikiler gibi hüküm vermektedirler. Yani bir fersah (5544 m.) uzaklığı Ölçü olarak alırlar. İçinde cuma namazı kılınması gereken yerin dış kenarından bundan daha fazla uzak olunmaması gerekir. Bir fersah veya daha az uzaklıkta olanların cuma namazına gelmeleri gerekir.
Hanefiler, içinde cuma namazı kıl mm ası gereken yerleşim merkezi veya köy dışında bulunanlardan kimlere cuma namazının farz olduğunun tesbit edilmesi konusunda esas alınacak mesafe konusunda büyük bir görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazıları cuma namazı kılman yerleşim merkezinin veya köyün dış kenarından (binaların bittiği yerden) dört yüz ziraya kadar olan uzaklık içinde bulunanların cuma namazına gitmelerinin gerektiğim söylemişlerdir. Bu görüşe göre bundan daha fazla uzaklıkta olanların cuma namazına gitmeleri gerekmez. Bir mil (1848 m.) ve daha kısa mesafede oturanların cuma namazına gitmelerinin gerektiği de söylenmiştir. Bazıları ise bu konuda minareden en yüksek sesle okunan ezanın duyulmasının ölçü alınması gerektiğini söylemişlerdir. Yani müezzinin yerleşim merkezinin veya köyün dış kenarında belirtilen şekilde ezan okuduğunun farz edilmesi halinde bu ezam duyacağım tahmin eden cuma namazına gitmelidir. Bu görüş yukarıda ifade ettiğimiz üzere Şafiilerin görüşüdür. Bazılarının görüşlerine göre ise bir kimse ile cuma namazının kılındığı yerleşim merkezinin araşma bir ekin alam girerse artık ezan sesini duysa bile ona cuma namazı kılmak farz değildir. Bazılarına göre de bu konuda uzaklık yakınlık sınırının belirlenmesi konusunda ölçü bir fersahtır. Dolayısıyla şehrin (veya cuma namazı kılman yerleşim alanının) dış kenarından bir fersah ve daha az uzaklıkta bulunanlar cuma namazına gitmelidirler daha fazla uzaklıkta oturanların cuma namazına gitmeleri gerekmez. Malikiler ve Hanbeliler de bu görüşte olanlara muvafakat etmişlerdir. Bazı Hanefiler ise, bir kimsenin cuma namazını kılıp sonra akşam karanlığı çökmeden evine

dönebilecek durumda olması halinde cuma namazına gitmesinin gerektiğini söylemişlerdir.
Sonuç itibariyle daha Önce geçmiş olan bazı nasslann (rivayetlerin) şehirden uzak olanları da cuma namazına gitmeye teşvik ettiğini göz önünde bulundurmamız gerekir. Bu arada bazı sahabilerin cuma namazında bulunmak için Medine'ye çok uzak yerlerden bu şehre gelme sıkıntısına katlandıklarını da bilmeliyiz. Bütün bunlar taşrada oturanları uzakta olsalar da cuma kılınan yerde cumanın geçerliliği için aranan şartların tahakkuk etmesi durumunda namaza gitmeleri için teşvik etmeğe yöneltmektedir. Özellikle bazı insanların çok uzak yerlerden cuma namazına gelerek sonra gayet rahat bir şekilde yerlerine dönmelerini sağlayacak araçlara sahip olduklarım düşünürsek, Cuma namazına gitmek kendilerine faiz olmayanların bile bu namaza gitmelerinin kendileri için büyük bereketleri ve etkileri olacaktır. Cuma ile bir önceki cuma arasındaki günâhlarının bağışlanması ve atılan adımların çokluğuna, mesafenin uzaklığına göre sevabın artması bunlardandır. [25]

ALTINCI KISIM
BEŞ VAKİT NAMAZIN DIŞINDA KILINAN NAMAZLAR

Nafilelerden söz eden hadisler ve meseleler. Beş vakit namazın sünnetleri (ratibeleri).
Vitir namazı. Duna (kuşluk) namazı. Gece ibadeti ve teheccüd namazı.
Belli sebeplere dayanan günlük nafileler: Tahiyyatu'1-mescid, abdest namazı, eve girme namazı, evden çıkış namazı gibi ibadetler.
Mutlak anlamda nafile namaz. Teşbih namazı.

BEŞ VAKİT NAMAZIN DIŞINDA KILIN AN NAMAZLAR

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Öğüt almak veya şükretmek isteyen(ler) için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur." [26]
Yani gece ile gündüz birbirini izler. Birinin ardından diğeri gelir. Her birinin içinde ona uygun işlerin yapılması için biri gidince onun yerine diğeri gelir.
"Öğüt almak isteyenler için": Yani Allah'ın nimetlerini anmak, O'nun yaratışı üzerinde düşünmek ve böylece Allah'ın hakkını yerine getirmek isteyenler için. Hamza'nın kıraatında bu anlama gelen metnin içindeki ilgili kelime "yezkure" olarak okunmaktadır. Yani buna göre anlam: "Allah'ı anmak isteyenler için" olur.
"Yahut şükretmek isteyenler için": Yani içinde bulunduğu bütün nimetlerden dolayı, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerden dolayı şanı yüce olan Allah'a şükretmek isteyenler için.
Buna göre kastedilen anlam şudur: Gece ve gündüz zikredenler ve şükre-denler için birbirlerini izleyen iki vakittir. Bunlardan birinde virdini (sürdürmekte olduğu ibadetini) kaçıran diğerinde hatırlar.
Zikirlerin, anmaların ve şükürlerin en yüksek dereceleri ise namazdır. Bunun için Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Şu halde bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl." [27]
Resulullah (a.s) da, ayaklan şişinceye kadar namazla meşgul olmasının ve namaza bu derece çok önem vermesinin sebebini açıklarken şöyle buyurmuştur:
"Şükredici bir kul olmayayım mı?"
Kişi, anılması gereken ne varsa hepsini namazda anar. Anma, fiil ve söz, onda bir araya gelmiştir. Bu anma dolayısıyla Allah'ı yüceltmeyi, O'na karşı gönülden boyun eğmeyi, O'nu birlemeyi (O'nun birliğini dile getirmeği), Resulullah (a.s)'a salat getirmeyi ve daha başka şeyleri de gerektirir.
Yüce Allah, zikir ve şükrün temel taşları olması için beş vakit namazı farz kılmıştır. Bunun yamsıra şeriat bizim için günlük olarak tekrarlanan diğer bazı namazlar da koymuştur. Ayrıca bizim için belli münasebetler, belli gelişmeler ve işler dolayısıyla kılınan namazlar da konmuştur. Yolculuk, hastalık ve korku gibi bazen insanın başına olağan dışı şeyler gelebilir. İnsan bizzat beş vakit namazı bile bu olağan dışı hallerin şartlarına uygun bir şekilde kılar. Şeriat tarafından cenaze için konulmuş olan İbadetler ve cenazeye özel şeriatın koymuş olduğu bir namaz bulunmaktadır ki, bunun kendine özel hükümleri vardır.

Bu şekilde günlük olarak tekrarlanan veya tekrarlanması mümkün olan namazlarla, belli münasebetlerle kılınan namazlarla, bazı olağanüstü haller dolayısıyla kılman namazlarla, Müslümanın kılması teşvik edilen nafile ibadetlerle, Kur'an-ı Kerim okumakla, zikirle, şükürle ve anma ile, işte bütün bunlarla Yüce Allah'ın yerine getirilmesini istediği şeyleri yerine getirmek kaçınılmasını istediği şeylerden de kaçınmak daha kolay olmaktadır.
Bütün bu ibadetler için yine temel organizasyon beş vakit namaz ve genel namazlardır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Gerçekten namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkoyar." [28]
Bu bölümü, beş vakit namazla birlikte konulmuş olan ve günlük tekrar e-den yahut tekrar edilmesi mümkün olan namazlara ayırdık.
Fecrin doğmasından sonra sabah namazının farzından önce bizim için konulan iki rek'at namaz vardır. Bundan sonra güneşin doğmasına ve bir veya iki ok boyu yükselinceye kadar namaz yoktur. Bu vakitten sonra zeval vaktine kadarki süre içinde duha (kuşluk) namazı konmuştur. Bu süre İçin de isteyen kimse mutlak mahiyette (normal bir şekilde) istediği kadar nafile namaz da kılabilir.
Güneşin zeval vakti geçtiğinde (güneş batıya yöneldiğinde) ve öğlenin vakti girdiğinde bizim için öğlenin farzından önce ve sonra kılınan sünnetler (râtibeler) vardır. Öğlenin farzından önce ve sonra bizim için iki sünnet namaz konulmuştur. Öğlenin son sünneti kılındıktan sonra isteyen mutlak surette istediği kadar nafile namaz kılabilir.
İkindinin vakti girdikten sonrası için ikindinin farzından önce kılman sünnet (râtibe) konulmuştur. İkindinin farzı kılındıktan sonra artık güneş batın-caya kadar namaz yoktur.
Akşam namazının vaktinin girmesinden sonra akşamın farzından önce sünnet namaz (râtibe) olup olmadığı konusunda ilim adamları iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. Akşam namazı için sünnet namaz (râtibe) konulduğu konusunda ise görüş birliği içindedirler. (Yani akşamın farzından sonra sünnet namazın kılınacağı üzerinde görüş birliği vardır. -Çeviren) Bazıları akşamın sünnetinin kılınmasından sonra evvabin namazı kılınmasının mendub olduğu görüşündedirler. Bundan sonra akşam ile yatsı arasında mutlak (normal) nafile namaz kılınabilir.
Yatsının girmesinden sonrası için farzdan önce ve sonra sünnet namazlar (râtibeler) vardır.
Bizim için gece ibadeti ve teheccüd namazı konmuştur. Bazıları gece ibadeti ile

teheccüdü birbirinden ayırmışlardır. Buna göre teheccüd uyuduktan sonra kalkılıp kılman namazdır. Gece ibadeti ise bundan önce (yani uykudan) önce yapılan ibadettir.
Bizim için gece ibadetini vitirle tamamlamak bir prensip olarak konmuştur. Yatsı ile fecir arasında (sabah namazı vakti arasında) mutlak (normal) nafile namaz kılınabilir. Bizim için tahiyyatu'l-mescid namazı konmuştur ki bu normal hallerde kılınır. Bir Müslüman bu namazı normal bir şekilde güncel o-larak tekrar eder.
Bunun gibi bizim için abdest namazı da bir nafile ibadet olarak konmuştur. Bu da aynı şekilde normal halde güncel olarak tekrarlanır.
Bunun yanısıra bizim için eve giriş ve çıkışta kılınan bir nafile ibadet konmuştur. Teşbih namazı ise isteğe bağlı olarak konmuştur. İsteyen bunu günlük o-larak kılar. Bu namazlar normalde günlük olarak tekrarlanır. Vitir namazı dışında bütün bu namazlar nafile namazlardır. Ancak Hanefiler vitir namazını vacip olarak görmektedirler.
Burada zikrettiğimiz hususlar bu bölümün genel giriş kısmında etraflıca ele alacağımız konulardır:
1-Beş vakit namazın sünnetleri (râtibeleri): Sabah namazının iki rek'atı. Öğle veya cuma namazından önce Hanefüere göre bir selâmla kılman dört rek'at. Bu namaz onlara (Hanefüere) göre müekked sünnettir. Malikilere göre öğle namazından önce kılman nafile kuvvetli nafiledir ve onlara göre bu en az iki rek'at olmalıdır. Şafiilere göre öğle namazından önce kılınan râtibe (sünnet), dört rek'attır. Onlara göre cuma namazından önce dört rek'at namaz kılınması da sünnettir. Onlara göre öğleden önce ve cumadan önce iki rek'at sünnet müekkeddir.
Hanbelilere göre öğle namazının farzından önceki sünnetin müekked olanı iki rek'attır. İki rek'atı ise gayri müekkeddir. Sonuç olarak bütün mezhepler öğle namazının farzından önce kılman sünnetin dört rek'at olduğu üzerinde görüş birliği içindedirler. Ancak bu sünnetin gereklilik derecesi konusunda görüş ayrılıkları vardır. Hanefîler gibi bazıları dört rek'atı da sünneti müekke-de olarak görmektedirler. Hanbeliler, Şafiiler ve Malikiler ise sadece iki rek'a-tı sünneti müekkede olarak görmektedirler. Onlara göre bu iki rek'ata iki rek'at daha eklenirse bu son iki rek'at sünneti gayri müekkede olur.
Bütün mezheplere göre ilk sünnet konusunda cuma namazı öğle namazı gibidir. Öğle namazının farzından sonra iki rek'at sünnet namaz kılınır, Hanefüere göre bu iki rek'at sünneti müekkededir. Buna iki rek'at daha ilave edilmesi ise mendubdur. Bu itibarla onlara göre gerek öğle gerekse cuma namazından sonra

kılman râtibe sünnet dört rek'attır. İki rek'atı sünneti müekkede. iki rek'atı ise gayri müekkededir.
Şafiiler, Hanbeliler ve Malikiler de öğlenin farzından sonra kılınması gereken râtibe sünnet hakkında aynen Hanefilerin söylediklerini söylemektedirler. Yani öğlenin farzından sonra dört rek'at sünnet namaz olduğu bunun iki rek'atının müekkede, iki rek'atının ise gayri müekkede olduğu üzerinde görüş birliği içindedirler.
Hanelilere göre ikindi namazının sünneti (râtibesi) farzdan önce bir tek selâmla kılman dört rek'at bir namazdır ve bu sünnet gayri müekkededir.
Malikilere göre ikindiden önce iki rek'at namaz sünneti müekkededir. Dört rek'at olarak kılınması ise daha güzeldir.
Şafiilere göre de ikindinin sünneti dört rek'at olarak farzdan önce kılınır. Bu namaz onlara göre de gayri müekkededir. Bu konuda Hanbeliler de aynı şeyi söylemektedirler.
Aksanım sünneti (râtibesi) Hanefilere göre müekkededir ve farzdan sonra iki rek'at olarak kılınır. Onlara göre akşamın farzından önce herhangi bir nafile namaz kılınması mekruhtur. Bu akşamın farzından sonra kılınan iki rek'at sünnet diğer üç mezhebe göre de müekkededir. Bunun yamsıra Şafiilere, Malikilere ve Hanbelilere göre akşamın farzından Önce de iki rek'at namaz kılınması mendubdur. Akşamın son sünnetinden sonra evvâbin namazı kılınması mendubdur. Bu namaz Hanefilere, Malikilere ve Hanbelilere göre dört rek'attır ve gayri müekkededir. Şafiilere göre evvabin namazı akşamla yatsı arasında kılınır ve yirmi rek'attır. En azının iki rek'at olması gerekir.
Hanefilere göre yatsıdan sonra kılınan iki rek'at namaz sünneti müekkede olan namazlardandır. Yatsıdan önceki dört rek'at ise sünneti gayri müekkede olan namazlardandır. Yine yatsıdan sonra iki rek'ata ilaveten kılınan iki rek'at da onlara göre gayri müekkede olan bir sünnettir. Bu durumda (yatsının son sünneti) tek selâmla dört rek'at olarak kılınır. Malikilere göre bir kimsenin yatsının farzından sonra (sünneti) dört rek'at olarak kılması daha faziletlidir. Bununla birlikte (sünnetin) faziletine erişmek için iki rek'at kılınması da yeterlidir. Şafiilere göre yatsıdan önce iki rek'at namaz kılınması mendubdur ve bu namaz sünneti gayri müekkededir. Hanbelilere göre yatsıdan sonra iki rek'at sünnet müekkededir. Buna ek olarak iki rek'at daha kılınabilir ki bu iki rek'at gayri müekkededir. Yine yatsının farzından önce kılman iki rek'at da sünneti gayri müekkededir.
2-Vitir namazı: Bu namaz Malikilere göre sünnettir. Onlara göre en az bir rek'at, en fazla onbir rek'at olmalıdır. Vakti ise yatsı namazı ile fecrin doğması

arasındadır.
Vitir Şafiilere göre sünneti müekkededir. Onlara göre en az bir en çok on-üç rek'at olmalıdır. Onlara göre bir kimsenin vitri üç rek'at olarak kılması durumunda efdal olan ilk iki rek'at ile son bir rek'atın arasını bir selâmla ayırmasıdır. Ancak böyle selâmla ayırmaması da caizdir. Vitir Hanbelilere göre sünneti müekkededir ve en az bir rek'at olmalıdır. Ama kişi eğer üç rek'at olarak kılarsa bu daha faziletlidir (efdaldir). Vitir namazı Ebu Hanife'nin iki arkadaşına ve üç mezhebe göre sünneti müekkededir. Bu namaz Ebu Hanife'ye göre ise vaciptir. Hanefilere göre vacip, sünnetin üstünde, farzın ise allında bir görevdir. Hanefîler bunu ameli farz olarak adlandırırlar. Hanefilere göre bu namazın miktarı üç rek'attır ve arası herhangi bir şekilde selâmla açılmaz. Akşam namazında olduğu gibi selâmı sonundadır. İçinde bulunulan gecenin vitrine diye niyet edilmesi gerekir. Her üç rek'atta da fatiha ve zammı sure okunur. Bir ilk bir son teşehhüd olmak üzere iki teşşehüdde bulunulur. Üçüncü rek'atta başlangıç duası (yani subhaneke) okunmaz. Üçüncü rek'atın rüku-sundan önce el kaldırılarak tekbir getirilir ve kunut duaları okunur. Gece uyanacağı konusunda kendine güvenebil en birinin vitir namazını geciktirmesi efdaldir. Aksi takdirde efdal olan uyumadan önce vitri kılmaktır. Bir kimse vitir namazım kılar sonra gece ibadeti yapmak veya teheccüde kalkmak isterse bunu yapabilir. Çoğunluğa göre vitir namazım yeniden kılması da gerekmez. Hanbelilere göre bundan sonra ikinci kez bir rek'at olarak vitir namazı kılması caizdir. Bazı fıkıhçüar gece ibadeti, teheccüd ve vitir arasında herhangi bir
fark görmemektedirler. Hanefiler ise vacip olan vitir namazı ile bunun dışında kalan ve nafile olan gece ibadetini ve teheccüdü birbirinden ayırmaktadırlar.
3-Kuşluk namazı sünnettir. Hanelilere göre gayri müekkededir. En azı iki, ortası dört, en fazlası da sekiz rek'at olmalıdır. Vakti; güneşin doğmasından yaklaşık yirmi dakika veya yanm saat sonra başlar, zeval vaktinin hemen öncesine kadar devam eder.
Bu namaz Malikilere göre müekked sünnettir ve en azı iki en fazlası sekiz rek'attır. Şafiilere göre kuşluk namazının en azı iki rek'at en fazlası on iki rek'attır. Hanbelilere göre bu namaz müstehabdır, müekked değildir. En fazlası sekiz rek'at en azı ise iki rek'attır. En uygun vakti güneşin yükselip sıcağının şiddetlendiği vakittir.
4-Hanefiler şöyle söylemişlerdir: Geceleyin teheccüd namazı kılınması mendubdur ve bu namazın rek'atlarmın sayısı ikiden sekize kadardır. Onlara göre gece ibadetinde uzun süre ayakta durmak (tulu'l-kıyam) çok secdeden yani rek'at sayısı çok namaz kılmaktan daha faziletlidir. Malikilere göre gece ibadetine

kalkmak sünneti müekkededir. En faziletlisi ise gecenin son üçte birinde olmasıdır. Onlara göre teheccüd namazı on rek'at kılınır. Vitir namazının rek'at sayılarını çiftleyen ve vitir öncesinde kılman üç rek'at buna dahil değildir. Şafiilere ve Hanbelilere göre de söz konusu üç rek'atın dışında gece namazı on rek'attır. En azı ise iki rek'at olmalıdır.

5-Hanefilere göre abdest için iki rek'at namaz kılınması, iki
rek'at olarak kılınan tahiyyatu'l-mescid namazı mendubdur, müekked değildir. Bu iki namaz nafile ibadetin yasak edilmiş olduğu beş vakit içerisinde kılınamaz. Mescidi Haram'ın tahiyyatı ise tavaftır. (Onlara göre) farz namazın veya bir başka namazın kılınması aynı zamanda abdest namazı veya tahiyyatu'l-mescid yerine geçer. Herhangi bir mazeret (sebep) dolayısıyla camiye sık sık giren için her gün bir kere tahiyyatu'l-mescid kılmak yeterlidir.

Malikilere göre eve giriş ve çıkış esnasında kılınan sünnet namazlar nafile ibadetlerdendir. Yine abdest sonrasında kılınan iki rek'at namaz ve iki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı onlara göre sünnet namazlardandır. Tahiy-. yatu'l-mescidi camiye girip de orada oturmak isteyen kılmalıdır, caminin içinden geçmek isteyenin kılmasına gerek yoktur. Yasak vaktinde de olsa ve farz namazı yerine getiriyor da olsa (yine bu namazı kılar).

Şafiilere göre iki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı gayri müekkede sünnetlerdendir. Onlarca kuvvetli olan görüşe göre ne kadar çok kez de olsa, kişinin tekrar tekrar camiye girmesiyle bu namaz da tekrar tekrar kılınır. Bir farz namazın veya başka bir nafile namazın kılınmasıyla da, tahiyyatu'l- mescide niyet edilmiş olunmasa bile bu namaz kılınmış olur. İki rek'at abdest namazı da onlara göre gayri müekkede sünnetlerdendir. Hanbelilere göre de, abdest sünneti ve tahiyyatu'l-mescid gayri müekkede sünnetlerdendir.

6-Hanefilere göre yasak vakitleri dışında mutlak (normal) nafile her zaman caizdir. Buna göre nafile namaz kılmanın mekruh olduğu beş vakit dışında mutlak nafile namaz kılınması caizdir. Şafiilerce bu böyledir. Şafiilere göre mutlak nafile: "Herhangi bir sebebe veya münasebete dayanmayan nafile namaz" olarak tanımlanmaktadır. Yani bu tür bir nafilenin sayısı ve rek'atı konusunda belli bir sınırlama bulunmamaktadır.

Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:

"Mutlak nafile gecenin bütün vakitlerinde meşru kılınmıştır. Gündüzün ise yasak vakitleri dışında meşru kılınmıştır. Gece kılınan nafile namaz ise gündüz kılman nafile namazdan efdaldir."

Burada görüldüğü üzere yasak vakitleri dışında mutlak surette nafile namaz kılınması dört mezhebe göre de caizdir.

7-Tesbih namazı İmam Ahmed bin Hanbel'e göre müstehab değildir. Ama bir kimse bu namazı kılarsa caiz bir iş yapmış olur ve bundan sevap da kazanır.
Şafiilere göre teşbih namazı sünneti gayri müekkededir. Onlara göre bu namazın özelliği de şudur: Dört rek'at olmalıdır. Her rek'atta kıraattan (Kur-'an-ı Kerim okuduktan) sonra onbeş kere: "Subhanallahi ve'1-hamdu li'llahi ve lâ ilahe illalllahu ve'llahu ekber (Allah'ın şanı pek yücedir, hamd Allah'adır, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür)" denir. Bunun yanısıra her rek'atta rüku esnasında, rükudan kalktıktan sonra, iki secdede, iki secde arasındaki oturuş esnasında, dinlenme oturuşu esnasmda ve teşeh-hüd öncesinde onar kere söz konusu zikir okunur. Böylece her rek'atta yet-mişbeş kere bu zikir okunmuş olur.
Malikilere göre de teşbih namazı nafile namazlardandır ve dört rek'attır. Hanefilere göre de teşbih namazı sünneti gayri müekkede olan namazlardandır. Bir Müslüman bu namazı nafile namaz kılmanın mekruh olmadığı herhangi bir vakitte kılabilir. Yahut her gün ve gecede bir kere kılabilir. Bunu yapamazsa haftada, değilse ayda, değilse senede, değilse bütün bir ömürde bir kere bu namazı kılar. Bu namaz (Hanefilere göre de) dört rek'attır. Her rek'a-tında Fatiha suresi ve bir zammı sure okunur. Bir selâmla kılınması da iki selâmla kılınması da caizdir. Bu namaz içinde (yani namazın tamamı içinde toplam olarak) üçyüz kere: "Subhanallahi ve'1-hamdu li'llahi ve lâ ilahe illa'llahu ve'llahu ekber" der. Her bir rek'atta yetmiş beş kere bu zikri söyler. Bu da şöyle olur: Övgüden (subhanekeden) sonra on beş kere, kıraattan (yani fatiha ve zammı sureden) sonra, rükuda, rükudan kalkınca, her bir secdede, iki secde arası oturuşta onar kere söyler. Buna göre sadece övgüden (subhanekeden) sonra bu zikir onbeş kere okunur, sonrakilerde hep onar kere okunur. Her rek'atta 15, iki rek'atta 150, ikinci iki rek'atta da toplam 300 kere bu zikir okunur.
Sonuç itibariyle teşbih namazı şeriata uygun bir namazdır. Ancak Hanbe-liler bunu sadece kılınması caiz olan bir namaz olarak görmüşlerdir (yani sünnet veya müstehab derecesinde görmemişlerdir -Çeviren). [29]

Şimdi bu bölümün herbir başlığını ayrı ayrı ve detaylı olarak ele alalım. [30]

NAFİLELERDEN SÖZ EDEN DEĞİŞİK HADÎSLER VE MESELELER

Evlerde Namaz

1827- Ahmed bin Hanbcl, Zeyd bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Farz namaz hariç olmak üzere kişinin evinde kıldığı namazı benim şu mescidimde kıldığı namazdan daha üstündür."
Bunu aynı şekilde Tirmizi de rivayet etmiştir. [31]
Muvatta'da Zeyd'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre Zeyd (r.a) şöyle söylemiştir:
"Farz namaz dışında namazların en üstünü sizin evlerinizde kıldığınız namazınızdır." [32]

1828- İbni Huzeyme, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz camideki namazını yerine getirdiğinde namazından evine de bir pay ayırsın. Şüphesiz Allah namazından onun evi için bir hayır var [33] eder.

1829- Ahmed bin Hanbel, Zeyd bin Halid Cuheni (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Evlerinizde namaz kılın ve oraları kabirler haline getirmeyin." [34]

1830- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Mesruk (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah kalktığında biz ondan sonra otururduk. İnsanlar kıraata (Kur-'an-ı Kerim okumaya) kendilerini verirlerdi. Kalktığımızda da namaz kılardık. Bunun haberi ona ulaştı. Şöyle dedi:
"Siz insanları şanı yüce olan Allah'ın kendilerini yöneltmediği bir şeye mi yöneltiyorsunuz? Siz namaz kılarsınız onlar da bunu kendileri için vacip (gerekli, farz) görürler. Eğer mutlaka bunu yapacaksanız evinizde yapın." [35]

1831- Abdurrezzak, Musannafında Abdullah bin Ömer (r.a)'den sahih bir isnadla

şöyle rivayet etmiştir:
"O, onlara (yani Abdurrezzak'm da içinde bulunduğu cemaate) imamlık ederdi sonra yerinde nafile namaz kılardı ve şöyle derdi:
"(Kişi) farz namazı kıldığında kendi yerinde nafile namazı kılar." [36]

İbadette Orta Yol Üzere Olmak Ve Süreklilik

1832- Ebu Ya'Ia, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Bakara suresini iki rek'ata böldü." [37]

1833- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Inıran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Güç yetirebileceğirüz kadar amel yapın. Şüphesiz siz bıkmadığınız sürece Allah bıkmaz." [38]

1834- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bazen o kadar oruç tutardı ki: "Her halde artık oruçsuz gün geçirmemek istiyor" derdik. Bazen de o kadar süre orucu terkederdi ki: "Artık oruç tutmak istemiyor" derdik. Her gece Beni İsrail (İsra) ve Zümer surelerini okurdu."

1835- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanında ibadet için kendilerini çok zorlayan bir topluluktan söz edildi. O da şöyle buyurdu:
"Bu, İslâm'ın zorunluluğu ve gayretidir. (Yani Müslüman olmanın vermiş olduğu bir gayretkeşlik ve heyecandır -Çeviren). Her işin bir gayretlilik ve heyecan dönemi olur. Ama kim bu döneminde orta yol üzere giderse o, ne güzel yapmaktadır. Kimler de bu dönemlerini günâhlara sürüklenerek geçirirlerse işte onlar helak olacak olanlardır."
Nihaye'de şöyle denmektedir:
"İslâm'ın bir heyecanı ve gayreti vardır ki, onun sürdürülmesine her zaman sabredilemez." [39]

1836- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'e girdi. Bu sırada iki duvar arasına bir ip çekilmişti. Resulullah (a.s): "Bu nedir?" diye sordu. Dediler ki:
"Zeyneb içindir. Namaz kılıyor?"
Üzerine tembellik (yorgunluk) çökünce veya artık devam ettiremeyecek hale gelince onu aldı."
Resulullah (a.s) da: "Onu çözün" diye buyurdu. Sonra şöyle buyurdu:
"Biriniz kendinde gayret gördüğünde namaz kılsın. Üzerine tembellik çöker veya devam ettiremeyecek hale gelirse artık otursun." [40]

1837- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [41]
"Resulullah (a.s) için amellerin en sevimli olanı az da olsa sürekli olanıydı. Resulullah (a.s) bir namazı kıldığında onu sürekli devam ettirirdi." Ebu Seleme de şunu okudu: "Ki onlar namazlarına devam ederler." [42]

1838- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Benim yanımda Esedoğullarmdan bir adam vardı. Bu sırada Resulullah (a.s) içeri girdi ve: "Bu kimdir?" diye buyurdu. Ben: "Filancadır, namazından söz ediyor" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bırak. Size düşen gücünüzün yettiği kadarını yapmaktır. Şüphesiz siz bıkmadığınız sürece Allah bıkmaz."
(Hz. Aişe r.a) dedi ki: "Onun için dinin (yani dini amelin) en sevimlisi, sahibinin sürekli devam ettirdiği idi." [43]

1839- Buharı, Alkame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Mü'mİnlerin annesi Hz. Aişe (r.a)'ye bir soru sordum ve şöyle söyledim: [44]
"Ey mü'minlerin annesi! Resulullah (a.s)'m ameli nasıldı? Günlerden herhangi birine özel bir şey yapar mıydı?" O da şöyle söyledi:
"Hayır. Onun ameli sürekliydi. Resulullah (a.s)'m yapmaya güç yetirdiğine hanginiz güç yetirebilir?"
Bu, Ebu Ammar hadisinin metnidir.
Yusuf şöyle demiştir: "(Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi:
"O'nun ameli sürekliydi." [45]

Nafile Namaz Konusunda Resulullah (A.S)'In Uygulamaları

1840- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [46]

"İki namaz vardır ki, Resulullah (a.s) onları gizlide de açıkta da, yolculukta da yolculuk dışında da (hazerde de) terketmezdi. Sabah namazından önceki iki rek'at ve ikindi namazından sonraki iki rek'at."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) öğleden önceki dört rek'atı ve sabahtan (sabah namazından) Önceki iki rek'atı hiç bırakmazdı." [47]

Bir Açıklama

Kesin rivayetlere göre ikindi namazının farzından sonra nafile namaz kılması mekruhtur. Ancak bir keresinde Resulullah (a.s) Öğlenin farzından sonra kıldığı sünnet namazı (râtibeyi) kaçırdı ve bunları ikindinin farzından sonra kaza etti. Resulullah (a.s)"ın adeti bir şeyi yaptığında ona kesinlik kazandırmak ve onu sürdürmekti. Bu yüzden ikindinin farzından sonraki bu iki rek'atı sürdürdü ancak bu uygulama O'na özeldir.

1841- Ebu Davud, Tavus (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'e akşam namazından önce kılınan iki rek'at hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m zamanında bu iki rek'atı kılan birini.görmedim." ikindiden sonraki iki rek'atm kılınmasına ise cevaz verdi." [48]

1842- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah ve ikindi namazları dışında her farz namazın ardından iki rek'at (nafile) namaz kılardı." [49]

1843- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Muğaffel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her iki ezan arasmda namaz vardır. Her iki ezan arasında namaz vardır."

Üçüncüsünde de: "İsteyen için" diye buyurdu." [50]

1844- İmam Malik, Hafsa (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [51] "Resulullah (a.s)'m vefatından bir sene öncesine kadar nafile namazmı oturarak kıldığını görmedim. (Bundan sonra) nafile namazını oturarak kılardı ve zammı sure okurdu. Zammı sureyi de tertil üzere okurdu. Öyle ki, ondan daha uzun olan (bir sureden) uzun sürerdi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Ancak: "Bir veya iki sene öncesine kadar" demiştir." [52]

1845- Müslim, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bana Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğu rivayet edildi: "Kişinin oturarak kıldığı namazı, namazın yarısıdır." Bunun üzerine ben O'nun yanma gittim. Namaz kılar halde buldum. Ellerimi başına koydum. -Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Ellerimi başıma koydum"- (Resulullah a.s): "Sana ne oluyor ey Abdullah?" diye buyurdu. Dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Bana, senin: "Kişinin oturarak kıldığı namazı namazın yarısıdır" diye buyurduğun rivayet edildi. Oysa sen oturarak namaz kılıyorsun - Bir rivayette de ifade şöyle geçmektedir: "...ayakta namaz kılan bir kimsenin namazının yarısıdır."- Şöyle buyurdu: "Ancak ben sizden biri gibi değilim."
Muvatta'daki rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Birinizin oturarak kıldığı namaz, ayakta kıldığı namazın yansıdır." [53] Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Medine'ye vardığımızda bize veba bulaştı. Çok şiddetli bir ağrısı vardı. İnsanlar oturarak nafile namazlarını kılmakta oldukları bir sırada Resulullah (a.s) çıktı. O anda Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Oturanın (oturarak namaz kılanın) namazı, ayaktakinin (ayakta namaz kılanın) namazının yansı gibidir." [54]

Dersler Ve Öğütler

Hanefi fiJahçılannın nafile namaz konusunda yaptıklan açıklamalardan bazıları şöyledir: [55]

"Nafile ibadet üç bölüme ayrılır: Müekked sünnetler, gayri müekked sünnetler ve mutlak nafileler. Mutlak nafile gece de kılınabilir gündüz de. Gayri müekkede sünnetler de gece veya gündüz kılınır. Sonra sünnetler genel olarak iki kısma ayrılır: Râtibe olanlar (düzenli bir şekilde sürekli kılınanlar) ve râtibe olmayanlar. Râtibe olan sünnetler de kendi içinde müekkede ve gayri müekkede diye ikiye ayrılırlar. Yine bunların içinde ilk iki rek'atları müekkede, son iki rek'atlan gayri müekkede olanlar bulunmaktadır.
Yalnızca iki rek'attan oluşan ve sünneti müekkede olan râtibe namazların (kılınış şekli yönünden) farz namazdan hiç bir farkı bulunmamaktadır. Ancak bu namazlann cemaatle kılınmaması daha iyidir.
Ama eğer sünneti müekkede olan râtibe namaz öğlenin farzından önce kılınan sünnet gibi dört rek'at olursa bunun dört rek'atlı bir farz namazdan tek farkı her rek'atmda Fatiha'dan sonra zammı sure okunmasının da vacib olmasıdır. Eğer râtibe namaz sünneti gayri müekkede olur ve kişi bunu iki rek'at olarak kılarsa bunun hükümleri (kılınış şekli) yönünden iki rek'athk sünneti müekkede namazdan bir farkı bulunmamaktadır. Ama kişi eğer sünneti gayri müekkede olan râtibe namazı dört rek'at olarak kılmak ister veya iki rek'athk sünneti müekkede bir namaza iki rek'at veya daha fazla ilave etmek isterse bu zaman ilk teşehhüdünde tahiyyattan sonra Alahhum-me salli ve Allahumme bârik dualarını da (salavatı İbrahimiyyeleri de) okuması gerekir. Bundan sonra isterse selâm verir ve kalkıp son iki rek'atı (da aynca iftitah tekbiri alarak) kılar. İsterse selâm vermez ve namazını dört rek-'ata tamamlar. Bu şekilde kıldığı namazın üçüncü rek'atına (ikinci rek'attan sonra selâm verse de vermese de) birinci rek'ata başlıyormuş gibi senada bulunarak (Subhaneke'yi okuyarak), {Fatiha'dan önce) euzu besmele çekerek başlar. Her rek'atta Fatiha'yı ve bir zammı sureyi veya Fatiha'ya ek olarak Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okur. Birinci oturuşta Allahumme bârik dualarını da (salavatı İbrahimiyyeleri) okur. Râtibelerde namaz dört rek'attan fazla kılınmaz. Râtibelerin dışındaki nafilelerin ikişer rek'at halinde kılınması durumunda nasıl kılınacağı açıktır. Her iki rek'at iki rek'atlık bir sünneti müekkede gibi kılınır. Ama eğer dörder rek'at olarak kılınırsa bu zaman dört rek'athk sünneti gayri müekkede gibi kılınır. Bunun yaraşıra Ebu Hanife (bu şekildeki mutlak nafilelerin) bir selâmla sekiz rek'at kılın-masını da caiz görmüştür."
Hanefilerce fetvaya esas alınan görüşe göre belirli şekillerde kılınan revâ-tib sünnetlerin dışındaki nafilelerde gece namazlarının ikişer rek'at, gündüz namazlarının ise dörder rek'at olarak kılınması efdaldir.

Hanefilere göre nafile bir namaza başlayanın bunu bitirmesi vaciptir. Eğer bitirmezse kaza etmesi vaciptir. Eğer dört veya sekiz rek'at kılmaya niyetlenir de ikinci rek'attan sonra selâm vermek zorunda kalırsa niyetlenip de kılamadığı rek'atlan kaza etmesi gerekir. Nafileler açısından bu uygulama söz konusu olunca ondan daha üstün dereceye sahip olan bir namaz için öncelikle söz konusu olur. Şafiiler nafile bir namazın tamamlanmasını vacip görmemişlerdir. Ancak onlara göre hac ve umre ibadetlerine başlayan birinin bunları tamamlaması vaciptir. Bunun gibi cenaze ve cihad gibi farzı kifâye olan görevlerden birine başlanılması durumunda bunların da bitirilmesinin vacip olduğu görüşündedirler. Bu mesele, yani başlanılan bir amelin bitirilmesinin vacipliği (gerekliliği) meselesi üzerinde iki ayrı görüş bulunmaktadır ve pek çok meselenin bununla bağlantısı vardır. Özellikle davet, tebliğ ve İslâmi çalışma alanındaki bir çok meselenin bu konuyla bağlantısı bulunmaktadır. Bu meseleden doğan değişik meselelerin incelenmesi gerekir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse sünneti gayri müekkedede veya mutlak nafilede birinci oturuşu kasıtlı olarak terkedecek olsa, Ebu Hanife'nin görüşüne göre sekiz rek-'at namaz kılsa ve son oturuş dışında hiç tahiyyata oturmasa sonra namazını bitirince selâm verse namazı geçerlidir. Ama son oturuşun dışındaki oturuşları sehven (yanılarak) terkederse sehiv secdesi yapması gerekir."
Nafile namazın özürsüz olarak oturarak kılınması caizdir. Bunun gibi binek üzerinde kıbleye doğru olmasa bile ima ederek nafile namaz kılınması caizdir. Ancak daha önce de zikretmiş olduğumuz üzere namaza ilk başlama esnasmda kıbleye yönelmesinin gerekip gerekmediği üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu konuda ilim adamlarının iki ayrı görüşleri bulunmaktadır. (Yani bazılarına göre gerekir bazılarına göre de gerekmez -Çeviren). Buna göre bir araba veya uçak üzerinde yolculuk yapan birinin bulunduğu yerde istediği gibi nafile namaz kılması caizdir. Araba, uçak veya hayvan üzerinde nafile namaz kılan biri bu araçların üzerlerinde pislik olup olmadığım da araştırmaz.
Şafiilere göre sabah namazının sünnetim kıldıktan sonra yan yatmak sünnettir. Haneliler ve Malikiler ise bu yan yatmayı sünnet olarak görmezler. Kişinin sabah namazının farzından sonra güneş bir ok veya iki ok miktarı yükselinceye kadar zikirle meşgul olması mendubdur. Yatsıdan sonra meşru bir maslahatla ilgili konular dışında bir şey üzerinde konuşulması mekruhtur. Gecenin belli bir vaktinin namaz, Kur'an-ı Kerim okuma ve zikirlere özel kılınması sünnettir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Yanlan (ibadete kalkmak üzere) yataklarından uzaklaşır. Korku ve ü-mit ile

Rabblerine dua ederler ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (hayır yoluna) harcarlar." [56]
Yine bir başka ayeti kerimesinde de şöyle buyuruyor:
"Kitap ehlinden geceleri ibadete duran, gecenin geç vakitlerinde Allah'ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk var." [57] "Onlar seher vakitlerinde de bağışlanma dilerlerdi." [58]
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Nafile namaz için büyük bir kalabalığın toplanması mekruhtur. Çünkü bunda esas olan yalnız başına kılınmasıdır. Bunun yanısıra bilinen bir yerde (nafile namaz için) az bir kalabalığın toplanması da mekruhtur. Resulul-lah (a.s)'ın arkasında gece namazının (yani gece nafilesinin) kılındığına delalet eden rivayetler nakledilmiştir. Bunun gibi gündüzün mutlak nafilenin de böyle cemaatle kılındığına dair rivayetler vardır. Ramazan'da teravih namazının cemaatle kılınmasının meşru olduğu üzerinde icma (görüş birliği) oluşmuştur."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Gerek revâtib sünnetlerin ve gerekse mutlak nafilelerin cemaatle kılınması sünnete uygun değildir."
Nafile ibadetlerin kazası konusunda ilim adamlarının dört farklı görüşleri bulunmaktadır. Şafiiler gibi bazıları mutlak surette (yani herhangi bir şarta bağlamaksızın) nafilenin kaza edilmesini caiz görmüşlerdir. Bazıları ise sabah namazının sünneti dışında nafilelerin kaza edilmesini mutlak surette (hiç bir şarta bağ lam aks izin) yasaklamışlardır. Bunlar şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse eğer revâtib sünnetlerden bir şey kaçınrsa onun yerine isterse sünnetin kazasına niyetlenmeden mutlak nafile namaz kılar."
Hanefiler böyle söylemektedirler. Hanbelilerin bazıları gibi bazı ilim a-damlan da namazın yasak kılındığı vakte denk gelmemesi şartıyla nafile namazın kaza edilmesini caiz görmektedirler. B azılan da sadece sabah namazının sünnetinin kaza edilmesini caiz görmüş ancak bunun kaza edileceği vaktin hangi vakit olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ayrıldıkları nokta sabah namazının farzının kılınmasından sonra daha namaz vaktinin çıkmasından önceki süre içinde mi yoksa kuşluk vaktinde mi kaza edileceğidir. [59]

BEŞ VAKİT NAMAZIN SÜNNETLERİ

1846-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [60]
"Kim oniki rek'at sünnet namaza devam ederse Allah onun için cennette bir köşk bina eder: Öğleden önce dört rek'at, bundan sonra iki rek'at, akşamdan sonra iki rek'at, yatsıdan sonra iki rek'at ve sabah namazından önce iki rek'at."
Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Kim bir gün ve gecede oniki rek'ata devam ederse cennete girer..." devamı yukarıdaki gibidir. [61]

Bir Açıklama

Hanefi fakihleri yukarıdaki rivayette açıklanan bu oniki rek'atı, beş vakit namazın râtibeleri arasında sünneti müekkede olan namazlar olarak değerlendirmişlerdir. Bunların dışında kalan râtibe sünnetleri ise sünneti gayri müekkede olarak görmüşlerdir.

1847- Tirmizi, Ümmü Habibe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir gün ve gecede on iki rek'at kılarsa onun için cennette bir köşk bina edilir."
Sonra Hz. Aişe (r.a)'nin rivayet ettiği hadisin benzerini nakletmiş ancak sabah namazı için "salatı fecr" ibaresi yerine "salatı ğadat" ibaresini kullanmıştır.
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Kim bir gün ve gecede farzların dışında oniki rek'at namaz kılarsa Allah onun için cennette bir köşk bina eder." [62]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Kim bir günde oniki rek'at namaz kılarsa..." devamı yukarıdaki gibidir. [63]
Bir başka rivayette de: "Gündüzde veya gecede" denmektedir. [64]
Müslim [65] ve Ebu Davud [66] Nesai'nin rnüfred olarak nakletmiş olduğu metni rivayet etmişlerdir. [67]

1848- Müslim, Abdullah bin Şakik (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'ın nafile namazlarından sordum. Şöyle söyledi: "Resulullah (a.s) evinde öğleden Önce dört rek'at namaz kılardı. Sonra çıkar insanlara namaz kıldınrdı. Sonra içeri girer iki rek'at namaz kılardı. Yine insanlara akşam namazını kıldırır sonra içeri girer iki rek'at namaz kılardı, insanlara yatsıyı kıldırır ardından benim evime girer ve iki rek'at namaz kılardı. Geceleyin vitir namazı da içinde olmak üzere dokuz rek'at namaz kılardı. Geceleyin uzun süre ayakta durarak namaz kılardı (yani gece namazının kıyamını uzun tutardı -Çeviren). Kıraati ayakta yaptığı (namazın içinde okunan Kur'an-ı Kerim'i okurken ayakta durduğu) zaman ayakta rüku ve secde ederdi (yani normalde olduğu gibi ayaktayken rükuya gider sonra kalkar ve ayağa kalktıktan sonra secdeye varırdı -Çeviren). Kıraatini oturarak yaptığı zamanda rüku ve secdesini oturarak yapardı. Fecir doğduğunda da (sabah namazının vakti girdiğinde de) iki rek'at namaz kılardı."
Ebu Davud şu fazlalığa yer vermiştir: "Sonra çıkar ve insanlara sabah namazını kıldınrdı." [68] Tirmizi'nin rivayetine göre de (ravi Abdullah bin Şakik) şöyle söylemiştir: "Hz- Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'ın namazından sordum. O da şöyle söyledi: [69]
"Öğleden önce iki rek'at kılardı, sonra da iki rek'at kılardı. Akşamdan sonra da iki rek'at kılardı. Yatsı namazından sonra da iki rek'at kılardı. Sabah namazından Önce de iki rek'at kılardı." [70]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın gece ibadetinde vitirle beraber kıldığı namazın rek'at-Iannın sayısı hakkında birden fazla sabit (sahih) rivayet nakledilmiştir. Bir rivayette dokuz, birinde onbir, birinde onüç olarak bildirilmiştir. Hz. Ali (r.a)-'den nakledilen bir rivayette de onaltı olarak bildirilmiştir. Bu rivayet, bu sayının vitirden başka namazlarının rek'atlannın sayısı olduğunu ifade etmektedir. Yine bu sayıyı dokuzdan az olarak veren rivayetler de bulunmaktadır ki bütün bu rivayetler bu konuda hükmün geniş olduğunu (kesin bir sayının söz konusu olmadığını) gösterir.

1849- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet

etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte öğleden önce iki rek'at, Öğleden sonra da iki rek'at kıldım. Cumadan sonra iki rek'at, akşam namazından sonra iki rek'at ve yatsı namazından sonra da iki rek'at kıldım."
Bu anlamda bir başka rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir: "Akşam, yatsı ve cuma (sonrası namazları) evinde kılıyordu." [71] Buhari'deki rivayette cumadan söz edilmemektedir. [72] Buhari bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:
"Hafsa (r.a) bana şöyle bildirdi: [73]
"Resulullah (a.s) fecrin doğmasından sonra kısa kısa iki rek'at namaz kılardı. Bu vakit, benim Resulullah (a.s)'ın yanına girmediğim vakitti." [74]
Buhari bir başka rivayetinde de şöyle bildirmiştir:
"Yatsıdan sonra ailesinin yanında (namaz kılardı)." [75]
Buhari ve Müslim'in nakletmiş olduğu bir rivayette de şu ifade geçmektedir:
"Cumadan sonra yerinden ayrılmadan herhangi bir namaz kılmazdı. Sonra evinde iki rek'at namaz kılardı." [76]
Buhari'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'tan Öğleden önce iki rek'at, öğleden sonra iki rek'at, akşamdan sonra iki rek'at, yatsıdan sonra iki rek'at, sabah namazından önce iki rek'at ezberledim (öğrendim). Bu vakit, benim Resulullah (a.s)'ın yanma girmediğim bir vakitti."
Hafsa (r.a) bana; O'nun fecrin doğmasından ve müezzinin ezan okumasından sonra iki rek'at namaz kıldığını bildirdi." [77]

1850- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Enes bin Şirin şöyle söyledi:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'e dedim ki: "Sabah namazından önce kılman iki rek'atı uzatayım mı ne dersin?" O da şöyle söyledi. [78]
"Resulullah (a.s) geceleyin namazı ikişer İkişer (rek'at) kılardı. Gecenin sonunda da bunu bir rek'atla teklerdi. Sabah namazından önce de iki rek'at kılardı. Ezan adeta kulaklarında tinlerdi."
Hammad dedi ki: "Yani hızlı kılardı." [79]

Sabah Namazının Sünneti

1851- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [80]
"Resulullah (a.s) nafilelerden hiç birine sabah namazının iki rek'atına gösterdiği kadar dikkat göstermezdi."
Bir rivayette aym anlama gelen biraz farklı bir ifade kullanılmıştır. (Yukarıda "dikkat vermek" olarak türkçeleştirdiğimiz ifadenin şimdiki zaman fiili yerine masdarı kullanılmıştır ki, anlamda hiç bir değişiklik olmamaktadır, -Çeviren) [81]

Bir rivayete göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'in hiç bir namaz için sabah namazından önceki iki rek'ata olduğu kadar hızlı olduğunu görmedim." [82]
Müslim'in bir rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Sabah namazının iki rek'atı dünyadan ve içindekilerden hayırlıdır." [83] Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)/ fecrin doğuşundan sonra kılman iki rek'at namazın durumu hakkında şöyle buyurdu:
"Andolsun onlar (o iki rek'at) benim için bütün dünyadan daha sevimlidir." [84]

1852- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) sabah namazının ezanı ile kameti arasında kısa kısa iki rek'at namaz kılardı."
Bir rivayete göre de (şöyle söylemiştir):
"O, sabah namazının iki rek'at sünnetini o kadar kısa tutarak kılardı ki: "Acaba bunlarda Ummu'l-Kur'an'ı (Fatiha suresini) okudu mu?" derdim." [85]
Müslim'in rivayetinde şöyle denmektedir:
"Ezanı duyduğunda sabah namazının iki rek'atını kılardı ve kısa tutardı." [86]
Bîr başka rivayette de: "Fecir doğduğunda" denmektedir. [87] Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Müezzin sabah namazının birinci ezanından sonra sustuğunda (Resulullah a.s) kalkar sabah namazından önce, fecrin aydınlanmasından sonra kısa kısa iki rek'at

namaz kılardı. Sonra sağ yanı üzerine uzanırdı." [88]

Bir Açıklama

Hanefi ve Maliki bu yan yatmayı ibadetle ilgili bir sünnet olarak değerlendirmemişlerdir. Onlara göre bu, mubah türünden bir fiildir. Gece ibadetinin yorgunluğundan dolayı sabah namazı için istirahat etmek üzere yapılır. İsteyen bunu yapar, ama yapmak istemeyen açısından da bir salonca yoktur.

1852-Buhari (21101) 10-Kitabu'l-Ezan, 12-Fecirden sonra ezan babı. Müslim (11501) 6-.Kitabıt Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmanın müstehablığı (sevaplüığı) ve buna teşvik babı.

1853- İmam Malik, Hafsa (r.a)'dan rivayet etmiştir: [89]
"Resulullah (a.s), müezzin sabah ezanından sustuğunda ve sabah açıl-dı-ğında, sabah namazı kılınmadan önce kısa kısa iki rek'at namaz kılardı." Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Fecir doğduktan sonra Resulullah (a.s) kısa kısa iki rek'at namaz dışında (nafile) namaz kılmazdı." [90]

1854- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Ye-sar'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) fecir doğduktan sonra benim namaz kıldığımı ve iki rek'atta bir selâm verdiğimi gördü ve şöyle söyledi:
"Bizim, senin namaz kıldığın gibi namaz kılmakta olduğumuz sırada Resulullah (a.s) yanımıza çıktı ve bize şöyle buyurdu:
"Burada bulunan bulunmaya haber versin: Fecir doğduktan sonra iki rek'attan başka namaz kılmayın."
Bunu Tirmizi de muhtasar olarak rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Fecirden sonra iki rek'attan başka (nafile) namaz yoktur." Süneni Tirmizi'nin tahkikçisi şöyle söylemiştir: [91]
"Bunun senedinde Muhammed bin Husayn bulunmaktadır ki, onun Eyyub bin Husayn Temimi Hanzali olduğu söylenmektedir. Bu ise bilinmeyen biridir. İbni

Hibban'dan başka onun sika olduğunu söyleyen olmamıştır. Geriye kalan ravileri ise sikadırlar. Ancak bu konuda Abdullah bin Ömer (r.a)'den ve Hafsa (r.a)'dan hadis rivayet edilmiştir. Hafsa (r.a) hadisini de Buhari ve Müslim ve daha başkaları rivayet etmişlerdir. Bu hadis kardeşi Abdullah bin Ömer (r.a)'in ondan rivayet etmiş olduğu hadistir. O (Abdullah bin Ömer r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), fecir doğduktan sonra kısa kısa iki rek'at dışında (nafile) namaz kılmazdı."
Dolayısıyla yukarıdaki hadis bu belirtilen şahitlerinin bulunması dolayısıyla hasendir. [92]

Bir Açıklama

Burada iki rek'at namaz ile kastedilen, sabah namazının sünneti (râtibe-si)dir. Bu da farzdan önce iki rek'at olarak kılınır. Sabah namazının ezanı ile kameti arasında bu iki rek'attan başka namaz kılınmaz.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse bu iki rek'atı farzdan Önce kılamazsa artık kaza edilmez. Ancak farzı da kaçınrsa o zaman güneş yükseldikten sonra farzla beraber kaza eder. Yani bir kimse bu iki rek'atı farzla beraber kaza edebilir." [93]

Sabah Namazının Sünnetinde Ne Okunmalıdır?

1855- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:

1855-Müslim (1/502) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin kılınmasının sevaplığı ve buna teşvik babı. Ebu Davud (.2/20) Kitabu's-Salat, Bu iki rek'atın (sabah namazının iki rek'at sünnetinin) kısa tutulmasıyla ilgili bab. Nesai (2/155) 11-Kitabu'l-İftİtah, 38-Sabah namazının iki rekatında (iki rek'at sünnetinde) kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) babı.

"Resulullah (a.s) sabah namazının sünnetinin birinci rek'atında çoğunlukla şunu okurdu: "Kulu âmenna billahi... (Biz Allah'a, bize indirilene,, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a onların soylarından gelen diğer peygamberlere indirilene; Musa'ya ve İsa'ya verilene ve bütün peygamberlere Rabb'Ieri katından

verilenlere iman ettik. Onları birbirlerinden ayırmayız. Biz Allah'a teslim olmuşuzdur" deyin)." [94] Son rek'atında da şunu okurdu: "Amenna billahi fe'şhed bi ennâ muslimun (Allah'a iman ettik. Bizim Müslüman kimseler olduğumuza şahid ol" dediler)." [95]
Bir rivayete göre de sabah namazının iki rek'at sünnetinde: "Kulu amenna bi'llahi ve mâ unzile ileynâ.." [96] ile Ali İmran süresindeki: "Te'alev ilâ kelimetin sevâin beynenâ ve beynekum (De ki: "Ey kitap ehli! Aramızda bir olan söze gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiç bir şeyi eş koşmayalım ve Allah'tan ayrı olarak birbirlerimizi Rabb edinmeyelim". Eğer yüz çevirirlerse "şahit olun ki, biz Müslümanlarız" deyin.)" [97] âyetini okurdu." [98]

1856- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O Resulullah (a.s)'ın sabah namazının birinci rek'atmda: "Kulu amenna bi'llahi ve mâ unzile ileynâ.." [99] yi ve şu âyeti okuduğunu duymuştur: [100]
"Rabbena amenna bimâ enzelte vettebe'na'r-resul fektubna ma'a'ş-şâ-hidin (Ey Rabb'imiz! Biz senin indirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Bizi şahitlerle birlikte yaz!)." [101] Yahut şunu: "İnnâ erselnâke bi'1-hakki be-şiren ve nezira. Ve lâ tus'elu 'an ashabi'l-cehim (Biz seni hak üzere müj-deleyici ve korkutucu olarak gönderdik. Sen cehenneme atılacaklardan sorumlu olmazsın)." [102]

1857- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'at sünnetinde 'Kul yâ eyyu-he'1-kâfirun'u [103] ve 'kul huve'Uahu ehad'ı [104] okudu." [105]

1858- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı bir ay süreyle izledim. Sabah namazından önceki iki rek'at namazda: 'Kul yâ eyyuhe'l-kâfirun'u ve 'kul huve'Uahu ehad'ı okuyordu."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı yirmi kere izledim. Akşam namazından sonraki iki rek'at namazda ve sabah namazından önceki iki rek'at namazda: 'Kul yâ [106] eyyuhe'l-kâfirun'u ve 'kul huve'Ilahu ehad'ı okuyordu." [107]

Sabah Namazının Sünnetinden Sonra Yatmak

1859- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'atım kıldığında eğer ben uya nık olursam benimle konuşur değilse yan üstü yatardı." [108]

Bir rivayette: "Namaza çağnlmcaya kadar" ifadesi ilave edilmiştir. [109]
Buhari'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'at sünnetini kıldığında sağ yanının üzerine yatardı." [110]
Müslim yukarıdaki birinci rivayeti sözü edilen fazlalığı vermeden naklet-mistir. [111]

Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) gecenin son vaktindeki namazını kıldığında bakardı. Eğer ben uyanık olursam benimle konuşurdu. Eğer uyuyor olursam beni u-yandınr ve kendisi iki rek'at namaz kılardı. Sonra müezzin kendisine gelip kendisini namaza çağırıncaya kadar yan üstü yatardı. Ardından kısa kısa iki rek'at namaz kılar sonra namaza çıkardı." [112]
Tirmizi'nin rivayetine göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'at sünnetini kıldığında eğer bir ihtiyacı olursa benimle konuşur yoksa namaza çıkardı." [113]

Bir Açıklama

İlim adamları bunu, sabah namazının farzını kılmadan önce konuşmanın mekruh olmadığına delil saymışlardır. İlim adamları sabahın farzından sonra zikirle meşgul olmayı müstehab görmüşlerdir. Şu var ki, bazı insanların dünyevi işleri hemen sabah namazının ardından başlamaktadır. Onlar için bunu yapmamakta bir sakınca yoktur.
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, sabah namazının sünnetinden sonra konuşmanın mubah olduğuna delil teşkil etmektedir. Bizim mezhebimizin, İmam Malik'in mezhebinin ve çoğunluğun görüşü böyledir. Kadı Iyaz, Kufelüerin (Küfe alimlerinin) bunu

mekruh gördüklerini söylemiştir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan ve selef alimlerinin bazılarından rivayet edildiğine göre bu vakit mağfiret dileme vakti olduğundan (bu vakitte dünyevi şeyler konuşulması mekruhtur). Doğru olan ise bu vakitte konuşmanın mubah olduğudur. Çünkü Resulullah (a.s) bunu yapmıştır ve bu vakitte mağfiret dilemek müstehabdır ama bu konuşmayı engellemez." [114]

1860- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz sabah namazından önce iki rek'at namaz kılarsa sağ yanı üzere yatsın."
Ebu Davud şu fazlalığa yer vermiştir:
"Bunun üzerine Mervan bin Hakem ona: "Birimizin yanı üzerine yatmadan camiye yürümesi bunu karşılamaz mı (yeterli olmaz mı)?" dedi. O da: "Hayır" dedi. Bunun haberi Abdullah bin Ömer (r.a)'e ulaştı. O da: "Ebu [115] Hureyre (r.a) kendi nefsi aleyhine fazla yapmış (ileri gitmiş)" dedi. Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Onun söylediklerinden bir şey inkâr ediyor musun?" dendi. O da dedi ki: "Hayır. Ama o cür'etkârlık gösterdi biz ise çekindik." Sonra bunun haberi Ebu Hureyre (r.a)'ye ulaştı. O da şöyle söyledi:
"Eğer ben ezberlemişsem ve onlar da unutmuşlarsa benim ne suçum var?" [116]
'İ'lamu Ehli'1-Asr fi Ahkâmi Rek'ateyi'1-Fecr' adlı kitapta şöyle denmektedir:
"Kişi geceleyin teheccüd namazına kalkmış olsa da olmasa da sabah namazının iki rek'at sünnetinden sonra sağ yanı üzere yatması sünnettir. Doğru olan budur. Resulullah (a.s)'ın ashabından dört kişiden rivayet edilmiş olan da budur." Avnul-Ma'bud'da böyle denmektedir. [117]
Avnu'l-Ma'bud'da yine şöyle söylenmektedir:
"Bu yan yatmanın hükmü üzerinde görüş ayrılığına düşülmüş ve bu konuda altı ayrı görüş ileri sürülmüştür: Bunlardan birincisi ve doğru olanına göre bu şekilde yatmak müstehab türünden meşru olan (şeriatın benimsemiş olduğu) bir fiildir..." [118]

Bir Açıklama

Hanefiler bunu müstehab olarak da görmemekte sadece herhangi bir mekruh

harekete yöneltmemesi durumunda mubah olduğunu söylemektedirler. Ancak mekruh bir harekete yöneltirse o zaman mekruhtur.
Cami'u'1-Usul tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m fiili ile bu sabit olmuştur. (Yani Resulullah (a.s)'ın bunu yaptığı sahih rivayetle bildirilmiştir -Çeviren). Bu konudaki rivayetler Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde ve daha başka yerlerde nakledilmiştir. Zahir olana göre bu konuda söz ve fiil olarak rivayet edilen hadislerde kastedilen (yani bu hareketin yapılmasındaki gaye) gece boyunca uzun süre ibadet ettikten sonra kişinin sabah namazını dinç bir şekilde kılabilmesi için biraz dinlenmesidir. Yahut bu hareket sadece namazı beklemek amacıyla bir dinlenmedir. Bu konuda, Allame Ebu Tayyib Şemsu'1-hak el-Azim Abadi el-Hindi tlamu Ehli'1-Asr fi Ahkâmi Rek'ateyi'1-Fecr' adlı kitabında, sh. 14-20'de genişçe bilgi vermiştir. Konunun daha detaylı anlaşılabilmesi için oraya başvurmakta yarar vardır." [119]

Sabah Namazının Sünnetinin Kazası Ve Farzdan Sonra Bu Namazın Kılınmasının Hükmü

1861-Tirmizi, Muhammed bin İbrahim Teyyimi (r.a)'den rivayet etmiş, o da Kays bin Amr'ın şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) çıktı. Namaz kılındı. Ben de O'nunla birlikte sabah namazını kıldım. Sonra Resulullah (a.s) namazdan ayrıldı. Benim namaz kılmakta olduğumu gördü ve şöyle buyurdu:
"Dur Kays! İki namazı bir arada mı kılıyorsun?" Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmamış-tım" dedim. O da: "Öyleyse artık yok (kılma)" diye buyurdu."
Ebu Davud'un Kays bin Amr (r.a)'dan rivayetine göre de Kays (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) sabah namazından sonra iki rek'at namaz kılan bir
adam gördü. Resulullah (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Sabah namazı iki rek'attır." Adam dedi ki:
"Ben ondan önceki iki rek'atı kümamıştım. Onları (o iki rek'atı) şimdi kıldım." Resulullah (a.s) bunun üzerine sustu." [120]
Sa'idoğullarında olan Abdu Rabbih ile Yahya'nın rivayetlerine göre de onların dedeleri Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı... Daha sonra benzer bir olay

anlatılmaktadır. Bu rivayet mürseldir. [121]

1862- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Malik bin Buheyne (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [122]
"Resulullah (a.s) bir adamın yanından geçti. -Bir rivayete göre de: Resulullah (a.s) bir adam gördü- Namaz için kamet getirilmişti, o ise iki rek'at namaz kılıyordu. Resulullah (a.s) namazını bitirince insanlar etrafına toplandılar. Resulullah (a.s) da ona (o kişiye) şöyle buyurdu:
"Sabah namazı dört rek'at mı? Sabah namazı dört rek'at mı?" Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Sabah namazı için kamet getirildi. Resulullah (a.s) müezzinin kamet getirdiği sırada namaz kılan bir adam gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Sen sabah namazını dört rek'at mı kılıyorsun?" [123] Yine bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Resulullah a.s) bir adamın yanından geçti. Namaz için kamet getirilmişti.
Onunla bilmediğimiz bir şeyler konuştu. Dağılınca onun etrafına toplandık: "Resulullah (a .s) sana ne söyledi?" dedik. Dedi ki: "Bana şöyle söyledi
"Birinizin sabah namazını dört rek'at kılıyor olması muhtemeldir." [124]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Sabah namazı için kamet getirilir bu arada bir kimse henüz sabah namazının sünnetini kılmamış olursa eğer imam daha namazı bitirmeden ona yetişeceğine kanaati varsa bu sünneti kılabilir. Bu sünneti evinde veya caminin arka kısmında kılabilir."
Ancak Hanefiler, üzerinde görüş ayrılığının bulunması sebebiyle sabah namazının sünnetinin kaza edilebileceğine dair hadisi esas almamışlardır. Şafiiler gibi daha başka bazdan bu hadisi esas almışlardır. Hanelilerin görüşlerine göre rivayetlerin en kuvvetli olanlarında sabah namazının farzından sonra nafile kılınmasına karşı çıkılmaktadır.

1863- Abdullah bin Serces (r.a)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Resulullah (a.s)'ın sabah namazında olduğu bir sırada Mescid'e bir a-dam girdi: Mescid'in bir kenarında iki rek'at namaz kıldı. Sonra Resulullah (a.s) ile birlikte namaza girdi (yani cemaate katıldı). Daha sonra Resulullah (a.s) selâm verince şöyle buyurdu:
"Ey filanca! Sen iki namazın hangisiyle hazırlandın? Senin yalnız başına kıldığın namazla mı yoksa bizimle birlikte kıldığın namazla mı?" [125]

1864- İmam Malik, Ebu Seleme bin Abdurrahman (r.a)'ın şöyle söylendiğini rivayet etmiştir: [126]
"Bir topluluk kameti duydu ve namaz kılmak üzere kalktılar. Resulullah (a.s) yanlarına çıktı ve şöyle buyurdu:
"İki namaz birden mi? İki namaz birden mi?"
Bu, sabah namazının farzından önceki iki rek'atla ilgiliydi. [127]

Bir Açıklama

Bu konuda herhangi bir sakıncası olmayan bir uygulama bulunmaktadır. O da kişinin kametten önce sabah namazının râtibe sünnetine başlamasıdır. Bu durumda sünneti tamamlar ondan sonra cemaate katılır. Sünnete uygun olan da sabah namazının sünnetinin kısa olmasıdır.

1865- Tirmizi. Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim sabah namazının iki rek'atını (iki rek'at sünnetini) kılmamış olursa güneş doğduktan sonra kılsın." [128]

Bir Açıklama

Hanefiler bu rivayette konulan hükmün, bir kimsenin sabah namazının sünnetini farzıyla beraber kaçırması durumuna özel olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yahut onlara göre bu hadis buna muhalif olan diğer hadislerle neshedil-miştir. Sabah namazının sünnetinin güneşin doğmasından sonra yükselmesine kadar kaza edilmesinin caiz olduğu görüşünde olanlar da yukarıdaki hadise dayanmışlardır.

1866- Taberani, Abdullah bin Ebi Musa (r.a)'dan rivayet etmiştir: [129]

"İmamın sabah namazını kıldırdığı bir sırada Abdullah bin Mes'ud (r.a) yanımıza geldi ve bir direğin yanında iki rek'at namaz kıldı. Henüz sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmamıştı."

Bir Açıklama

Hanefiler görüşlerini Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bu hareketine dayandırmış ve bunun, bunun dışında kalan ve bir kimsenin imama yetişeceği güvenini taşıması durumunda saflardan uzak bir yerde sabah namazının sünnetini kılmasına karşı çıkan rivayetlerin neshedilmiş olduğu yolunda işaret taşıdığım söylemişlerdir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un fıkıh bilgisine sahip, Resulullah (a.s)'la sürekli bir arada bulunmaya çalışan biri olması, sözü edilen hareketinin de Resulullah (a.s)'ın vefatından sonra gerçekleşmesi ve onun bu konuda en son uygulamanın ne olduğunu bilmesi ihtimalinin bulunması dolayısıyla onun bu hareketini diğer hükümlerin neshedildiğinin alameti olarak kabul etmişlerdir.

1867- Taberani, Ebu Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), müezzinin kamet getirmeye başladığı sırada sabah namazının iki rek'at sünnetini kılan bir adam gördü. Resulullah (a.s) onun omuzuna dokundu ve şöyle buyurdu:
"Bu, bundan önce olmadı mı?" [130]

1868- Ebu Davud, Yezid bin Esved (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte haccına katıldım. Onunla birlikte Hayf camisinde sabah namazını kıldım. Namazını bitirince ayrıldı. Bu sırada diğer topluluk içinde O'nunla birlikte namaz kılmamış olan iki adama rastladı. Bunlar etleri titrer bir halde getirildiler. Resulullah (as) şöyle buyurdu:
"Sizi benimle birlikte namaz kılmaktan ne alıkoydu?" Onlar:
"Ya Resulullah (a.s)! Biz bineklerimizde namaz kılmıştık" dediler. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Böyle yapmayın. Bineklerinizde namaz kılar sonra cemaatle namaz kılınan camiye gelirseniz onlarla birlikte namaz kılın. Onlar sizin için nafile olur."
İbni Huzeyme bu hadisle ilgili bir açıklamada bulunmuş ve şöyle söylemiştir:

"Bu rivayete göre Resulullah (a.s) bineğinde sabah namazını kılana i-mamla birlikte de namaz kılmasını emretmiş ve imamla birlikte kılacağı namazın kendisi için nafile sayılacağını bildirmiştir. Eğer sabah namazının farzından sonra güneşin doğmasına kadar nafile namaz kılınması yasağı Özel bir yasak değil de genel bir yasak olsaydı bineğinde sabah namazını kılanın imamla birlikte tekrar namaz kılması ve bunu nafileye sayması caiz olmazdı. Bunun yanısıra Resulullah (a.s) şöyle bir haber vermiştir:
"Sizin üzerinize namazları vakitlerinden sonraya bırakan bir takım yöneticiler gelecektir. Siz namazı vaktinde kılın onlarla birlikte kıldığınız namazı da nafileye sayın."
Burada şuna işaret edilmiştir: Eğer imam sabah namazını veya ikindiyi yahut her ikisini birden geciktirirse kişinin üzerine düşen, bütün namazları vaktinde kılmak sonra imam ile birlikte de namaz kılmak ve bunu nafileye saymaktır. Bunlar ise sabah ve ikindi namazlarından sonra kılman nafile namazlar olur." [131]

Bir Açıklama

Hanefiler sabah ve ikindi namazlarından sonra nafile namaz kılınmasını yasaklayan hadisleri, yukarıdaki hadisi ve benzerlerini neshedici olarak değerlendirmişlerdir. Bu mesele ise üzerinde görüş ayrılığı olan bir meseledir. Bu meseleyle ilgili hükümse geniştir. Hanbeliler yukarıdaki rivayeti ve benzerlerini esas alarak cami dışında namaz kılıp sonra camiye giren ve namaz kılındığım gören herkes için kerahet vaktine (yani nafile namaz kılmanın mekruh olduğu vakte) de denk gelse bu cemaatle birlikte nafile niyetine namaz kılmasını caiz görmüşlerdir.
Hanefiler sabah namazının sünneti hakkında bunun en kuvvetli sünnet olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla onlara göre bu namaz özürlü olma durumu dışında oturarak kılınmaz. Ancak onlara göre farzıyla beraber kaçırılması hali dışında kaza edilmez. Ama eğer farzıyla beraber kaçınlırsa ve kişi bu namazı zeval vaktinden önce kaza ederse o zaman (farzıyla birlikte) kaza edilir. Ah-med bin Hanbel, sabah namazının sünnetinin kuşluk vaktinde kazasının caiz olduğu görüşünü tercih etmiştir. Ama eğer sabah namazının farzından sonra kaza ederse bu da olur. Şafiilerin görüşlerine göre de sabah namazının sünnetinin farzından sonra kaza edilmesi caizdir. [132]

Öğle Ve İkindi Namazlarının Sünnetleri

1869- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte öğle namazından önce iki rek'at namaz kıldım. Ondan sonra da iki rek'at kıldım." [133]

1870- Tirmizi, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [134]

"Resulullah (a.s) Öğleden önce dört sonra da iki rek'at namaz kılardı."

1871- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) öğleden önce dört rek'at kılamadığında bunu ondan sonra kılardı." [135]

Bir Açıklama

Bazı ilim adamlarına göre nafile namazların kazası mutlak surette (herhangi bir şarta bağlı olmaksızın) caizdir. Şafiiler böyle demektedirler. Bazıları ise sabah namazının farzı ile birlikte kaza edilmesi durumu dışında nafilelerin hiç bir şekilde kaza edilemeyeceğini ileri sürmektedirler. Daha önce de gördüğümüz üzere Hanefiler bu görüştedirler. Ancak kaçırılan sünnetlerin kaza edilemeyeceği görüşünde olanlar bir kimsenin kerahet vakitlerine denk gelmemesi şartıyla kaçırdığı sünnet miktarınca veya ondan daha fazla ya da daha az mutlak nafile namaz kılabileceğini söylemektedirler. Öyleyse sonuç olarak görüş ayrılığı niyet konusundadır. Yani kişi kaçırdığı sünnetin kazasına mı niyet edecektir yoksa mutlak nafile namaz kılmaya mı niyet edecektir? Sonra bir de nafile namaz kılınması yasak edilmiş vakitlerde nafile namazın kaza edilip edilemeyeceği üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefiler nafile namazların kılınmasının yasak olduğu vakitlerde de diğer vakitlerde de nafile namazların kazasını caiz görmemektedirler.
(Burada bir hususa işaret edelim; Hanefilere göre başlanmış da bitirilmemiş bir nafile namazın kazası vaciptir. Dolayısıyla kerahet vakitleri dışında bu şekildeki bir nafilenin kazası olur. -Çeviren)

1872- Tirmizi, Ümmu Habibe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Kim öğleden önce dört ve sonra da dört rek'at namaz kılarsa Allah onu cehenneme haram kılar."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim Öğleden önce dört rek'at sonra da dört rek'at kılmayı sürdürürse Allah onu cehenneme haram kılar." [136]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "İnşallah artık asla onun yüzüne ateş dokunmaz." [137]

1873- Tirmizi, Abdullah bin Saib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), güneşin zeval bulmasından (batıya yönelmesinden) sonra öğle namazından önce dört rek'at namaz kılardı ve şöyle buyururdu: [138]
"Şüphesiz bu (vakit) göğün kapılarının açıldığı vakittir. Ben de bu vakitte benim iyi bir amelimin yükselmesini istiyorum."

1874- Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ikindiden önce iki rek'at namaz kılardı." [139]

1875-Tirmizî, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) ikindiden önce dört rek'at namaz kılardı. Bunların aralarını, mukarreb meleklere ve Müslümanlardan ve mü'minlerden onları izleyenlere selâmla ayırırdı." [140]

1876- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah, ikindiden önce dört rek'at namaz kılan kişiye rahmet eylesin." [141]

1877- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [142]
"Resulullah (a.s) herhangi gün ikindiden sonra bana gelseydi mutlaka iki rek'at namaz kılardı."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) benim yanımda ikindiden sonraki iki rek'atı asla ter-ketmiş değildir." [143]

Buhari'nin rivayetine göre Abdulaziz bin RefT şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in fecirden sonra tavaf ettiğini ve iki rek'at namaz kıldığım gördüm. Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in ikindiden sonra namaz kıldığını da gördüm. Hz. Aişe (r.a)'nin kendisine, Resulullah (a.s)'ın e-vine girip de namaz kılmadığının olmadığını bildirdiğini haber verirdi." [144]

Yine onun Eymen Mekki'den bir rivayetine göre Eymen Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini duymuştur:

"O'nu alıp götürene yemin ederim ki, bu ikisini (bu iki rek'atı) Allah'a kavuşuncaya kadar terketmedi. Allah'a kavuştuğunda da namazda zorlanır hale gelmişti. (Son zamanlarında) çoğunlukla oturarak namaz kılardı. -Burada ikindiden sonraki iki rek'atı kasdetmektedir- Resulullah (a.s) bu iki rek'atı kılardı. Ancak ümmetine ağırlık edeceği korkusuyla bunları Mescid-'de kılmazdı. Onların üzerindeki yükü hafifleten şeyi severdi." [145]

Müslim'in rivayetine göre de Ebu Seleme, Hz. Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'ın ikindiden sonra kıldığı iki rek'at namaz hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:

"Bunları (önceleri) ikindiden önce kılardı. Sonra meşguliyet dolayısıyla bunları kılamadı ve unuttu. Dolayısıyla bunları ikindiden sonra kıldı. O bir namaz kıldığında da onu kalıcı hale getirirdi. -Yani artık bundan sonra sürekli kılmaya başladığını ifade etmek istemektedir-" [146]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) ikindiden sonraki iki rek'atı hiç bırakmadı."

Yine şöyle söyledi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Özellikle güneş doğuşunu ve batışını gözetlemeyin (yani bu iki zamana denk getirmeye çalışmayın -Çeviren). Bu durumda bu vakitte namaz kılabilirsiniz." [147]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) ikindiden sonra namaz kılardı, ancak bunun yapılmasını nehyederdi. Kendisi iftar etmeden iki gün üstüste oruç tutardı (visal yapardı) ama böyle yapılmasından nehyederdi." [148]

1878- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın mevlası (azatlısı) Kureyb'den rivayet etmişlerdir:

"Abdullah bin Abbas (r.a), Abdurrahman bin Ezher (r.a) ve Misver bin Mahrame (r.a) onu Resulullah (a.s)'m hanımı Hz. Aişe (r.a)'ye gönderdiler ve şöyle dediler: "Bizim hepimizden ona selâm götür ve kendisine ikindiden sonraki iki rek'at hakkında soru sor. De ki: "Bize senin bu iki rek'atı kıldığın haber verildi. Oysa bize bildirildiğine göre Resulullah (a.s) bunların kılınmasından nehyetmiştir." [149]

Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Ben, Hz.Ömer bin Hattab (r.a) ile birlikte bundan dolayı (yani bu iki rek'at namazı kılmaktan dolayı) insanları döverdim."
Kureyb dedi ki:
"Ben onun (Hz. Aişe (r.a)'nin) yanma girdim. Benimle bildirdikleri şeyi kendisine ilettim. O da: "Ummu Seleme (r.a)'ye sor!" dedi. Ben tekrar onların (gönderenlerin) yanlarına döndüm. Söylediği sözü kendilerine ilettim. Bu kez beni Hz. Aişe (r.a)'ye gönderdikleri konuyla ilgili olarak Ummu Seleme (r.a)'ye gönderdiler. Ummu Seleme (r.a) de şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın bunlardan (bu iki rek'attan) nehyettiğini duydum. Sonra kendisinin ikindiyi kıldıktan sonra bunları kıldığını gördüm. Sonra benim yanımda ensardan HaramoğuUarı'ndan bazı kadınların bulunduğu sırada yanıma girdi ve bu iki rek'atı kıldı. Ben ona cariyeyi gönderdim.
Komşularımın yanımda bulunduğu bir sırada ona dedim ki: "Ona de ki: "Ummu Seleme sana şöyle söylüyor: "Ya Resulullah (a.s)! Senin bu iki rek'attan nehyettiğini duydum. Ama senin bunları kıldığını görüyorum." Eğer eliyle işaret ederse sen onu daha sonraya bırak. Cariye aynen böyle yaptı. O (yani Resulullah a.s) da eliyle işaret etti. O da sonraya bıraktı. Ayrılınca da şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Umeyye'nin kızı! İkindiden sonra iki rek'attan sormuşsun. Ab-du'1-kaysoğullarmdan bir topluluk Müslüman olarak kavimlerinden bana geldiler. Bunlar öğleden sonraki iki rek'at namazdan beni alıkoydular. İşte bunlar onlardır."
Nesai'nin rivayetinde bu husus, olay anlatılmadan verilmektedir. Onun rivayetinin metni şöyledir:
"Resulullah (a.s) onun evinde (odasında) bir kere ikindiden sonra iki rek'at namaz kıldı. O da bu hususu kendisine hatırlattı. O da şöyle buyurdu:
"Bunlar daha Önce öğleden sonra kılmakta olduğum iki rek'attır. Meşguliyet dolayısıyla bunları kılamadım bu yüzden ikindiden sonra kıldım." [150]
Abdullah bin Abbas (r.a)'ın: "Ben, Hz. Ömer bin Hattab (r.a) ile birlikte bundan dolayı (yani bu iki rek'at namazı kılmaktan dolayı) insanları döverdim" sözüyle

ilgili olarak Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bazı kaynaklarda bu şekilde geçmiştir. Bazılarında da: "İnsanları bunlardan alıkoyanm" şeklinde geçmiştir. Her ikisi de doğrudur. Aralarında bir tenakuz yoktur. Bazı zamanlar insanları bundan dolayı (söz konusu iki rek'atı kılmalarından dolayı) döverdi, bazı zamanlarda da dövmeksizin alı-koyardı. Yahut hem döver hem de ahkoyardı. Muhtemeldir ki, kendilerine bu vakitte namaz kılmanın yasak olduğu haberi ulaşmış olanları döver,, kendilerine bu konuda bir bilgi ulaşmamış olanları ise dövmeksizin sadece ahkoyardı... Bu uygulamada yöneticinin yönettiklerini (hataya düşmekten alıkoymadaki) dikkati ve onları bid'atlardan ve şeriatın yasak ettiği şeylerden alıkoymaya ve onları bunlardan sakındırmaya gösterdiği özen görülmektedir," [151]
Hadisle ilgili olarak da şunları söylemiştir:
"Bundan çıkarılacak bazı anlamlar vardır ki, bunlardan biri öğlenin farzından sonraki sünnetin kesin olduğudur. Yine bundan râtibe bir sünnetin kaçırılması durumunda kaza edilmesinin müstehab olduğu anlaşılmaktadır. Bizce (bizim mezhebimize yani Şafii mezhebine göre -Çeviren) en doğru olan görüş budur. Yine belli bir sebebe dayanan namazın kerahet vaktinde (yani nafile namaz kılmanın mekruh olduğu bir vakitte) kılınmasında bir salanca olmadığı, bu vakitlerde sadece herhangi bir sebebe dayanmayan nafilelerin kılınmasının mekruh olduğu buradan anlaşılmaktadır.
Bu hadis, bizim ashabımızın (mezhebimizin ileri gelenlerinin) bu meselede dayandıktan en kuvvetli delildir. Bizim için bundan daha kuvvetli bir delil yoktur. Bunun delaleti ise açıktır. Eğer: "Resulullah (a.s) bu iki rek'atı [yani ikindiden sonraki iki rek'atı] kılmaya devam etmiştir; bunlar ise böyle bir şey söylemiyorlar" denirse, deriz ki: Bizim ashabımızın (mezhebimize mensup ilim adamlarının) iki ayrı yorumları bulunmaktadır. Bu yorumlan Mütevelli ve daha başkaları rivayet etmişlerdir. Birincisi şöyledir: Bir kimse eğer râtibe sünneti sürekli kılıyor olur ve bunu yasak vaktinde kaza ederse o kişi bu vakitte böyle bir namaza devam edebilir. İkincisi -ki en kuvvetli ve en meşhur olanı budur- de şöyledir: Böyle bir şey yapma hakkı yoktur. Çünkü söz konusu uygulama sadece Resulullah (a.s)'a özeldir. O'nun ilk günde yaptığı hareketi hükme delil teşkil etmektedir. Eğer: "Bu da sadece Resulullah (a.s)'a Özel bir şeydir" denirse deriz ki: Esas olan bir şeyin Resulullah (a.s)'a özel olduğuna dair bir delil bulunmadığı sürece Resulullah (a.s)'ın yaptığının örnek alınması ve yaptığının sadece kendine özel kılın-mamasıdır. Burada (yani ilk günkü hareketinde) bu fiilin Resulullah (a.s)'a özel olmadığına dair açık bir delil bulunmaktadır. Bu da Resulullah

(a.s)'ın o kıldığı iki rek'atın öğlenin son iki rek'at sünneti olduğunu açıklamış olmasıdır. Ama (bu açıklamayı yapınca): "Bu fiil sadece bana özeldir" dememiştir. Böyle bir şey söylememiş olması ise bu konuda kendisinin örnek alınacağına delil teşkil etmektedir." [152]

Bir Açıklama

Hz. Aişe (r.a); "O, bir namaz kıldığında da onu kalıcı hale getirirdi" sözüyle Resulullah (a.s)'ın ikindiden sonraki iki rek'atı devam ettirmesinin sebebini açıklamıştır.
Bu sözüyle Resulullah (a.s)'ın bir şeyi kalıcı hale getirmesiyle onu devam ettirmesini kasdetmiştir. Bu söz de söz konusu uygulamanın Resulullah (a.s)'a özel olduğuna delalet etmektedir. Hanefîlerin ve diğerlerinin görüşlerine uygun olan açıklama da budur.

1879- A hm e d bin Hanbel, Zeyd bin Halid el-Cuheni (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) onun (yani Zeyd bin Halİd'in) ikindiden sonra iki rek'at namaz kıldığını gördü ve onu namaz kılmakta olduğu sırada kamçısıyla dövdü.
Namazını bitirince dedi ki:
"Ey mü'minlerin emiri! Ben Resulullah (a.s)'ın bu iki rek'atı kıldığını gördükten sonra asla bunları bırakmam."
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) onun yanına oturdu ve şöyle söyledi:
"Ey Zeyd! Ben eğer insanların bunu geceye kadar namaz kılmak için bir merdiven edinmelerinden korkmasaydım bunlardan dolayı (kimseyi) dövmezdim." [153]

1880- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ribah'(r.a)'tan, o da sahabeden bir adamdan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ikindiyi kıldı. Bundan sonra bir adam kalkıp namaza durdu. Hz.Ömer (r.a) onu gördü ve şöyle söyledi:
"Otur. Kitap ehli ancak namazlarından sonra bir ara vermediklerinden dolayı helak oldu."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Hattab'ın oğlu doğru söyledi."
Bir Açıklama

ikindi namazından sonra nafile (sünnet) namaz olmadığı konusunda ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Resulullah (a.s)'ın yaptığı ise sadece kendine özeldi. Bazıları bunun genel bir emir niteliğinde olduğunu sanmışlardır. İkindi namazından önceki sünnetin gayri müek-kede olduğu konusunda da ilim adamları arasında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu konuda hüküm geniştir: İsteyen bu namazı (ikindinin farzından önceki sünneti) iki ayrı selâmla dört rek'at olarak kılar. İsteyen tek selâmla kılar. İsteyen de yalnız iki rek'at olarak kılar.
Öğlenin farzından sonraki müekked sünnetin iki rek'at olduğu, öğleden sonra dört rek'atın da râtibe sünnet olduğu ancak son iki rek'atının gayri mü-ekkede olduğu konusunda da ilim adamları arasında görüş ayrılığı yoktur. Bunun yamsira öğlenin farzından önceki râtibe sünnetin dört rek'at olduğu konusunda da ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu konudaki görüş ayrılığı bu sünnetin dört rek'atının da müekkede mi olduğu yoksa ilk iki rek'atının sünneti müekkede son iki rek'atının ise sünneti gayri müekkede mi olduğu hususu üzerindedir. [154]

Akşam Ve Yatsı Namazlarının Sünnetleri

1881- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [155]
"Müezzin ezan okuduğunda, insanlar kalkıp direklerin arkalanna geçerek Resulullah (a.s) çıkıncaya kadar namaz kılmaya dururlardı. Onlar aynı şekilde akşam namazından önce de böyle iki rek'at namaz kılarlardı. Ezan ile kamet arasında da bir şey (yani fazla bir süre) olmazdı."
Bir rivayette de: "İkisi arasında ancak az bir (süre) bulunurdu" ifadesi geçmektedir. [156]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Biz; Medine'deydik; müezzin akşam namazı için ezan okuduğunda hemen duvarların arkalarma geçerek iki rek'at namaz kılarlardı. Hatta yabancı biri Mescid'e girdiğinde bu şekilde namaz kılanların çokluğundan (farz) namaz kılınmış sanırdı." [157]

1882- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m zamanında ikindiden önce iki rek'at namaz kıldım."

Muhtar bin Fulful dedi ki: "Ben Enes (r.a)'e: "Resulullah (a.s) sizi gördü mü?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Evet bizi gördü ve bize bir şey emretmedi de bizi (yaptığımızdan) neh-yetmedi de." [158]

1883- Buhari, Mersed bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ukbe bin Amir el-Cuheni (r.a)'ye gittim ve dedim ki:
"Sana Ebu Temim'den hayret edeceğin bir şey haber vereyim mi? O akşamdan önce iki rek'at namaz kılıyor." Bunun üzerine Ukbe (r.a) şöyle söyledi:
"Biz Resulullah (a.s)'m zamanında bunu yapardık." Ben:
"Öyleyse sizi şimdi (bundan) alıkoyan nedir?" dedim. "Meşguliyet" dedi. [159]

1884- Ebu Davud, Abdullah bin Müzeni bin Muğaffel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Akşam namazından önce iki rek'at namaz kılın."
Sonra insanların bunu bir sünnet telakki etmeleri korkusuyla şöyle buyurdu:
"Akşam namazından önce iki rek'at namaz kılın. İsteyen için (yani isteyen bu iki rek'atı kılsın)."
Bir başka rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"(ikinci kez) Akşam namazından önce iki rek'at namaz kılın." [160]
Üçüncüde de, insanların bunu bir sünnet telakki etmeleri endişesiyle: "İsteyen için" diye buyurdu." [161]

Bir Açıklama

Hanbelilere göre akşam namazından önce kısa kısa iki rek'at namaz kılınması caizdir. Şafiilere göre bu iki rek'at namaz gayri müekkede olan bir sünnettir. Hanefilerden Kemâl bin Hummam dışında kalanlar akşam namazının farzından önce herhangi bir namaz kılınmasını mekruh görmüşlerdir. Çünkü akşam namazında sünnet olan (farzı kılmakta) acele etmektir." [162]

1885- Ahmed bin Hanbel, Huzeyfe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Huzeyfe r.a), Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldı. Sonra yatsıyı

kılıncaya kadar namaz kıldı." [163]

Bir Açıklama

Bu rivayet, kerahet vakitleri dışında (yani genelde namaz kılmanın ve ö-zelde nafile namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler dışında) mutlak nafile namaz kılınmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu aynı zamanda akşam namazının sünnetinden sonra evvâbin namazı kılmak isteyenler için de bir delildir. Bu rivayette, Tirmizi'nin rivayet etmiş olduğu ve garib olduğunu söylediği yine İbni Mace ve İbni Huzeyme'nin rivayet etmiş olduğu bir hadiste akşam namazından sonra aralarında fena bir şey konuşmaksızın altı rek'at namaz kılmaya teşvik vardır. Bazı fıkıhçılar akşam namazından sonra altı rek'at namaz kılmayı prensip edinenlerin bunu sürdürebileceklerini söylemiş bazıları da yirmi rek'attan sözetmişlerdir. Fıkıhçılar, kerahet vakitleri dışında mutlak nafile namaz kılmanın caiz olduğu konusunda görüş birliğinde olduklarına göre bir Müslüman akşam ile yatsı arasında bundan istediği şekilde yararlanabilir (bu vakitte istediği kadar nafile namaz kılabilir). Özellikle bu vakit sa-habilerin önem verdikleri bir vakitti. Büyük ilim adamlarının iyi amellerden olduğunu söylediği bir amelle ilgili zayıf bir hadisle amel edilebilir.

1886- Ahmed bin Hanbel, Abduleşheloğullarından olan Mahmud bin Lebid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), camimizde bizim yanımıza geldi. Bize akşam namazını kıldırdı. Selâm verince şöyle buyurdu:
"Şu iki rek'atı nafile olarak evlerinizde kılın." Bir Açıklama
Resulullah (a.s)'ın yapılmasına teşvik ettiği fiillerden biri de camide bir namazdan sonra diğer namazın beklenmesidir. Yatsı namazını beklemek isteyen için efdal olan akşam namazının râtibesini (sünnetini) camide kılmaktır. Aksi halde evinde kılması daha iyidir. Aynı şey farz namazların ardından kılınan bütün sünnetler için de söylenebilir. [164]

1887- Tirmizi, Ka'b bin Ucre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Abduleşheloğullarının camisinde akşam namazını kıldı. Bir gurup kalkıp nafile namaz kılmaya başladılar. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Sizin bu namazı evlerinizde kılmanız gerekir." [165]

Bir Açıklama

Metindeki: "Nafile namaz kılmaya başladılar" sözünde mutlak nafile namaza işaret vardır. Bunun içine râtibenin (sünnetin) de diğer nafile namazların da girmesi ihtimali vardır. Bununla sadece râtibenin (sünnetin) kastedilmiş olması da muhtemeldir.

1888- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), akşam namazından sonraki iki rek'atta kıraati (Kur-'an-i Kerim okumayı), Mescid'de bulunanlar dağılıncaya kadar uzatırdı."
Bu rivayet, Resulullah (a.s)'in akşam namazının sünnetini bazen Mescid'de kıldığına işaret etmektedir. Bu da onun caiz olduğuna delalet eder. Evde veya camide kılmaktan hangisinin daha efdal olduğu konusu ise nisbidir (şartlara ve duruma bağlıdır). Eğer bir kimse evine gittiğinde tembellik ederek bu namazı kılmıyorsa onun bu namazı camide kılması efdaldir. Yine camide bir başka namazı bekleme niyeti taşıyan veya camide itikafa niyet eden bir kimse için de bu namazı camide kılmak efdaldir. Mesele ise tamamen üstün, daha üstün değerlendirmesi etrafında dönmektedir (yani camide veya evde kılmak arasında sadece şartlara bağlı bir derece farkı söz konusudur yoksa ikisi de caiz ve şeriata uygundur -Çeviren). [166]

VİTİR NAMAZI
VİTİR NAMAZI ŞER'AN KONMUŞ BİR NAMAZDIR

1889- Ahmed bin Hanbcl, Bureyde (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [167]
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Vitir hakdır. Kim vitir kılmazsa bizden değildir. Vitir hakdir. Kim vitir kılmazsa bizden değildir. Vitir hakdır. Kim vitir kılmazsa bizden değildir." Bir Açıklama
Bu hadis İmam Ebu Hanife'nin vitir namazının kılınması konusundaki gerekliliğin diğerlerinden fazla olduğu dolayısıyla bu namazın vacip olduğu konusundaki delülerinden biridir. Bu itibarla bu namaz ileride göreceğimiz üzere onun anlayışına göre farza benzemektedir. Ancak diğer üç mezhep ve İmam Ebu Hanife'nin iki arkadaşı İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf bu namazın

kılınmasının gerekliliği konusundaki kuvvetin sadece onu sünnetlerin en kuvvetlisi derecesine çıkardığım söylemekle yetinmişlerdir.

1890- Tirmizi, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Vitir namazı farz namaz gibi kesin değildir. Ancak Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah tektir teki (yani vitri -"vitr" kelimesi Arapçada "tek" anlamına gelir. Vitir namazı da tek rek'ath yani bir veya üç rek'ath olduğundan böyle adlandırılmıştır -Çeviren) sever. Öyleyse ey Kur'an halkı, vitirleyin (vitri kilin)." [168]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Vitir namazı farz namazın durumu gibi kesin değildir. Ancak bu Resulullah (a.s)'m koymuş olduğu bir sünnettir." [169]
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Ey Kur'an halkı, vitirleyin (vitri kılın). Şüphesiz tek olan (Allah) teki (vitri) sever." [170]

1891-Ahmed bin*Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz şanı yüce olan Allah tektir, teki (vitri) sever."
Nafı' dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) her ne yapsa tek sayıda yapardı." [171]

1892- İmam Malik, Abdullah bin Muhayriz (r.a)'den rivayet etmiştir: "KinaneoğuUarından Muhdici diye adlandırılan .bir adam Şam'da Ebu
Muhammed diye adlandırılan bir adamın: "Vitir vaciptir" dediğini duydu.
Muhdici dedi ki:
"Bunun üzerine ben Ubade bin Samit (r.a)'in yanına gittim. Onun camiye gitmekte olduğu bir sırada karşısına çıktım. Ebu Muhammed'in söylediği sözü ona haber verdim. Ubade bin Samit (r.a) bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ebu Muhammed yalan söylemiş. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Beş namaz, vardır ki, Allah bunları kulların üzerine farz kılmıştır. Kim bunları kılar, bunların haklarını küçümsemek suretiyle bunlardan bir şeyi zayi etmezse, onun Allah katında kendisini cennete sokacağı üzere ahdi olur. Kim de bunları yerine getirmezse onun Allah katında bir ahdi olmaz dilerse ona azab eder

dilerse cennete sokar."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"Abdullah Sunabici şöyle söyledi:
"İbni Samit (r.a)'e (Yani Ubade bin Samit (r.a)'e) şöyle söyledim:
"Ebu Muhammed vitrin vacib olduğunu ileri sürüyor." O da şöyle söyledi:
"Ebu Muhammed yalan söylemiş. Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duyduğuma şahitlik ederim:
"Beş namaz vardır ki, Allah bunları farz kılmıştır. Kim bunlar için güzel abdest alır ve bunları vakitlerinde kılar, rükulannı, secdelerini tam yapar ve bunları tam bir huşu içinde kılarsa onun için Allah'ın katında kendisini bağışlayacağı üzere ahdi olur. Kim de böyle yapmazsa onun için Allah katında ahid olmaz. Dilerse onu bağışlar ve dilerse de azab eder." [172] [173]
"Ebu Muhammed yalan söylemiş": Bu sözü ile doğrudan doğru sözün karşıtı olan yalan sözü kasdetmemiştir. Çünkü yalan söyleme haber vermede olur. Ebu Muhammed ise bir fetva vermiştir. Sözü edilen konudaki görüşünü açıklamıştır. O kişi ise ensardan bir adamdı ve Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuştu. Resulullah (a.s)'dan rivayette bulunurken yalan söylemesi söz konusu olamaz. Ancak bir şeyde yanılmak için de yalan söyleme tabirini kullanmak Arapların adetlerindendir. Bu itibarla bazen: "Kulağım yalan söyledi (yani kulağım yanlış duydu)" veya "gözüm yalan söyledi (gözüm yanıldı)" dedikleri olur. Bu sözleri ile kasdettikleri ise yanılmaktır.

1893- İbni Huzeyme, Abdurrahman bin Ebu Amra Neccari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Abdurrahman) Ubade bin Samit Ebu Hureyre (r.a)'ye vitir hakkında sordu o da şöyle söyledi:
"Bu güzel ve yerinde bir iştir. Resulullah (a.s) ve ondan sonra da Müslümanlar bunu yaptılar (bu namazı kıldılar). Ancak vacip (farz) değildir." [174]

Bir Açıklama

Vacip kavramı genel kullanılışta ve ilim adamlarının çoğunluğuna göre farz ile aynı anlamı taşımaktadır. İmam Ebu Hanife ise, yapılmasının gerekliliği, haberi vahidlerle (ravi sayısı en azından bir tabakada bire düşen rivayetlerle -Çeviren)

te'kid edilmiş olan görevler için vacip ibaresini kullanmıştır. Bu görev ise ona göre farzdan daha aşağı derecededir. Bu ibarenin böyle farklı bir şekilde kullanılması insanların çoğu açısından bir problem oluştur-muş-tur. İnsanların zihinlerinde vacip ifadesi ile farzın kastedildiği yargısı yerleşmiş bulunmaktadır. Beş vakit namazın dışında (günlük) herhangi bir farz namazın bulunmadığı da zihinlerine yerleşmiş bulunmaktadır. Bu yüzden bazıları Ebu Hanife'nin beş farz namaza altıncı bir farz eklediği zannına kapılmakta, bu düşünce de onların zihinlerinde bir karışıklığa yol açmaktadır.

1894- Ahmed bin Hanbel, Ebu Temim Ceyşani (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Amr bin As (r.a)'ın şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adam bana Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu bildirdi:
"Şanı yüce olan Allah sizin için bir namaz ilave etmiştir. Onu yatsı ile sabahın arasında kılın: Vitir, vitir."
O kişi (bu rivayeti nakleden sahabi) ise Ebu Basra Gıfari'dir. Ebu Temim dedi ki:
"Ben ve Ebu Zer (r.a) oturmakta idik. Ebu Zer (r.a) benim elimden tuttu. Ebu Basra'nm yanma gittik. Onu Amr (r.a)'ın kapısını takib eden kapıda bulduk. Ebu Zer (r.a) dedi ki:
"Ey Ebu Basra, sen Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydun mu?: "Şanı yüce olan Allah sizin için bir namaz ilave etmiştir. Onu yatsı ile sabah namazının arasında kılın: Vitir, vitir." O da: "Evet" dedi. Bu kez: "Sen kendin duydun mu?" diye sordu. O yine: "Evet" dedi." [175]

Vitir Namazının Vakti

1895-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Geceleyin son namazınızı vitir eyleyin (gece en son olarak vitir namazını kılın)." [176]

Bir Açıklama

Buradan hareketle ilim adamları vitirden sonra sünnet olan bir ibadetin bulunmadığına hükmetmişlerdir. Ahmed bin Hanbel'den vitirden sonra iki rek'at namaz kılınmasından söz eden bir rivayet nakledilmiştir. Bu görüş onun mezhebinde tercih edilen görüştür. Bunun yanısıra ilim adamları gece vitir namazını kıldıktan sonra nafile namaz kılmak isteyen bir kimsenin nafile namaz kılabileceğini söylemişlerdir. Bu konuda geniş açıklamalar bulunmaktadır ki, ileride göreceğiz.

1896- Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Sabaha girmeden önce vitir namazını kılın." Nesai'nin rivayetinde: "Sabahtan önce" denmektedir. [177] Bir başka rivayette de: "Fecirden önce" denmektedir. [178]

Bir Açıklama

Hanefîlere göre vitrin vakti, yatsı namazının vaktinin girmesiyle başlar. Ancak yatsı namazının farzından sonra kılınabilir. Bu namazın vakti fecrin doğmasıyla çıkar. Hanefîlere göre bu namaz kaçırılırsa kaza edilir. Malikilere göre vitrin vakti sabah namazının farzına kadar sürer. Ancak zahir olana göre (fetvalarının zahirinden çıkan anlama göre) onlar da diğer fıkıhçılar gibi vitir namazının vaktinin fecrin doğmasıyla çıktığı görüşünü taşımaktadırlar. Ancak onlar bu namazı geceden kılamamış olanın fecrin doğmasından sonra ve sabah namazının farzını kılmadan önce kılmasını caiz görmüşlerdir. Hanefilere ve Hanbelilere göre uyanacağına güvenen birinin bu namazı gecenin son vaktine kadar

geciktirmesi müstehabdır. Gece uyanacağına güvenemeyen biri için bu namazı uyumadan önce kılmanın müstehab olduğu konusunda bütün fıkıhçılar görüş birliği üzeredirler. Şafiilere göre bu namazın müstehab olan vakti gecenin yansında biter. Malikilere göre ise efdal olan vakti gecenin ilk üçte birinin geçmesiyle birlikte biter.

1897- Müslim, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [179]
"Kim gece namaz kılarsa sabah namazından önceki son namazını vitir namazı eylesin."
Yine Müslim'in ve Tirmizi'nin rivayet etmiş oldukları bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Sabaha vitirle geçin." [180]
Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Fecir doğduğunda gecenin bütün namazları ve vitir gitmiş olur (yani bu namazların tümünün vakti geçmiş olur -Çeviren). Şu halde fecirden önce vitri kılın." [181]

Bir Açıklama

Bir sahabinin görüşü eğer Resulullah (a.s)'tan nakledilen bir rivayete ters düşerse burada Resulullah (a.s)'tan nakledilen rivayet tercih edilir. Yukarıdaki rivayet de vitir namazının vaktinin fecrin doğmasıyla bittiği konusunda bir delildir. Bu itibarla bazı sahabilerden nakledilmiş olan ve yukarıdaki hadisi şerife ters düşen rivayetlerde vitri vaktinde kılamayanın (fecrin doğmasından sonra) kaza etmesi anlamının kastedildiği sonucuna vannz.

1898-Ebu. Davud, Harice bin Huzafe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir gün Resulullah (a.s) bizim yanımıza çıktı ve şöyle buyurdu:
"Allah sizi bir namazla destekledi ki, bu sizin için kırmızı develerden daha hayırlıdır. O vitirdir. Bunu son yatsı namazı ile fecrin doğmasının arasına koydu." [182]

1899- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) gecenin her vaktinde vitir kılmıştır. Gecenin ilk vaktinde, ortasmda ve sonunda (yani değişik zamanlarda böyle gecenin değişik [183] vakitlerinde vitir kılmıştır. Bu namazı sürekli gecenin aynı vaktinde kılmış değildir -Çeviren) vitri en son seher vaktine ulaştı."
Buhari'nin verdiği metin de şöyledir:
"Resulullah (a.s) her gece vitir namazı kıldı ve vitri en son seher vaktine ulaştı."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Vefat ettiğinde vitri en son seher vaktine ulaşmıştı." [184]
Tirmizi bunu bir başka anlamla ve fazlalıkla Abdullah bin Kays'tan rivayet etmiştir. Onun bu rivayetine göre Abdullah bin Kays şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'m vitrinden sordum: "Vitri nasıl (yani ne zaman) kılıyordu, gecenin ilk vaktinde mi yoksa son vaktinde mi?" diye. Şöyle söyledi:
"Bunların hepsini yapardı. Bazen gecenin ilk vaktinde bazen de son vaktinde vitir namazı kılmıştı." Ben:
"İşte genişlik veren Allah'a hamdolsun" dedim. (Ardından) şöyle söyledim: "Okuması nasıldı, gizli mi okurdu yoksa açıktan mı?" Şöyle söyledi:
"Bunların hepsini yapardı. Gizli okuduğu da olurdu, açıktan okuduğu da." Ben:
"İşte genişlik veren Allah'a hamdolsun" dedim. (Ardından) şöyle söyledim: "Cünüplük durumunda nasıl yapardı, uyumadan önce mi guslederdi yoksa önce uyur sonra gusleder miydi? " Şöyle söyledi:
"Bunların hepsini de yaptığı olurdu. Bazen gusleder sonra uyurdu, bazen de abdest alır ve uyurdu." Ben:
"İşte genişlik veren Allah'a hamdolsun" dedim."

1900- Taberani, Urve bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [185]
"Ben henüz virdimde ve daha vitir namazı kılmamışken sabah namazına seslenilmesine (sabah namazı için ezan okunmasına) aldırmam." [186]

Bir Açıklama

Muhtemelen burada birinci ezanı kastediyordur. Bu ezan ise adeten fecrin doğmasından yaklaşık onbeş dakika kadar önce okunur. Eğer burada kasdet-tiği

ikinci ezansa o zaman bir problem söz konusudur. Sadece zaruret durumunda vitrin vaktinin sabah namazının farzının kılınmasına kadar uzayacağı görüşünde olan Malikiler açısından ise bir problem teşkil etmez.

1901- Taberani, Urve bin Zubeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) fecirden sonra vitri kılardı. Babam da fecirden önce vitri kılardı." [187]

Bir Açıklama

Bilindiği üzere Hanefîler görüşlerini Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un görüşlerine dayandırmışlardır. Abdullah bin Mes'ud (r.a) yukarıda belirtilen fiilini vitir namazını kaçırdığından ve vaktinde ki lamam iş olduğundan dolayı yapmış olabilir. Belirtilen sebepten dolayı o, fecirden sonra vitri kaza etmiş, yakandaki rivayeti nakleden kişi (ravi) de bunun onun sürekli devam ettirdiği bir adeti olduğunu sanmış olabilir.

1902- Ahmed bin Hanbel, Ebu Nehik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Ebu Derda (r.a): "Sabaha yetişen için vitir olmadığı" üzere insanlara hi-tab ederdi. Bunun üzerine mü'minlerden bazı adamlar Hz. Aişe (r.a)'nin yanına giderek bunu ona bildirdiler. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) sabaha girer ve vitir kılardı."
Çoğunluğun açıklamasına göre bu rivayette işaret edilen şey kaza olarak kılmadır.

1903-Taberani, Ağr Müzeni (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'ın yanına gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Ben vitir namazı kılmadan sabahladım" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Öyleyse vitri kıl." [188]

1904- Nesai, Muhammed bin Münteşir (r.a)'den rivayet etmiştir: "O (yani Muhammed bin Münteşir) Amr bin Şurahbil'in camisinde bulunuyordu. Namaz için kamet getirildi. Onu (yani Amr'i) beklemeye başladılar. O da: "Ben vitri kılıyordum" dedi. (Muhammed) dedi ki:
"Abdullah'a: "Ezandan sonra vitir var mı?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:
"Evet. Kametten sonra da."

Bundan sonra, Resulallah (a.s)'ın güneş doğuncaya kadar uyuyup namazdan alıkonduğumı ve sonra namaz kıldığını rivayet etti. [189]

1905- Taberani, Esved bin Hilal (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) hakkında şahitlik ederim ki, ben onun şöyle seslendiğini duydum:
"Vitir sizin ateme diye adlandırdığınız son yatsı namazı ile sabah namazı arasındadır. (Bu arada) ne zaman kılınsa güzeldir."
Muhtemelen burada sabah namazı ile kasdettiği, bu namazın vaktinin girmesidir. [190]

1906- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bana uyumadan önce vitri kılmamı emretti." [191]

1907- Müslim, Cabir-bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: [192]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim gecenin son vaktinde kalkamayacağından korkarsa İlk vaktinde vitri kılsın sonra uyusun. Kim de gecenin son vaktinde kalkmayı arzularca (bilsin ki); gecenin son vaktinde kılınan namaza şahit olunur, hazır bulunulur (yani melekler bu namaza şahit olur ve kılınması esnasında hazır bulunurlar -Çeviren). Bu daha efdaldir."

1908- Ebu Davud, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a)'e: "Ne zaman vitir kılıyorsun?" diye buyurdu, O da: "Gecenin İlk vaktinde kılıyorum" dedi. Hz. Ömer (r.a)'e: "Ne zaman vitir kılıyorsun?" diye buyurdu. O da: "Gecenin son vaktinde kılıyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a)'e: "Bu, ihtiyata göre olanı almış" dedi. Hz. Ömer (r.a)'e de: "Bu da kuvvete göre olanı almış" dedi." [193]

1909- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin namaz kılardı. Vitri kıldığında da şöyle buyururdu:
"Kalk vitri kıl ey Aişe!" [194]

1910- Tirmizi, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [195]
"Kim uyuyup vitrini kılamazsa sabahladığında kılsın"
"Yine onun bir başka rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kim uyuyup vitri kılamaz veya unutursa hatırladığında veya uyandığında vitri kılsın." [196]
Ebu Davud ikinci rivayetin: "Hatırladığında kılsın" ibaresine kadar olan kısmını rivayet etmiştir. [197]

Vitrin Rekat Sayısı

1911- Ebu Davud, Ebu Eyyub Ensari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Vitir her Müslümanın üzerine haktır. Kim beş (rek'at) olarak vitir kılmak isterse kılsın. Kim üç (rek'at) olarak vitir kılmak isterse kılsın. Kim de bir (rek'at) olarak vitir kılmak isterse kılsın."
Nesai'nin kitabında da bunun bir benzeri yer almakta ve bu rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir:
"Kim de ima ile (yani oturduğu yerde) vitir kılmak isterse (yapsın)." [198]
Yine onun bir başka rivayetinin de baş tarafında şu fazlalığa yer verilmektedir:
"Kim de bir (rek'at) olarak vitir kılmak isterse kılsın." [199]

Bir Açıklama

Malikilere, Hanbelilere ve Şafiilere göre vitir namazı en az bir rek'at olmalıdır. Hanelilere göre ise en az üç rek'at olmalı ve arası selâmla ayrılmamalıdır. Hanefiler vitrin bir rek'at olarak kılınmasını caiz gören nasslan (hadisleri) neshedilmiş olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre vitir ancak kıyamla geçerli olur. Ama özür sahibi olan kişi gücünün elverdiği şekilde kılar. Özrü olmayanların bile bu namazı ima ile kılabileceklerini bildiren hükmü neshedilmiş olarak görmektedirler. Ancak bir çokları onların vitir konusundaki görüşlerine muvafakat etmemişlerdir. Bu konuda Hanefilerle diğerleri arasındaki görüş ayrılıkları bazı teferruatlar üzerinde toplanmaktadır ki, bunlardan biri de vitir namazının hayvan üzerinde veya arabada yahut uçakta ya da oturarak kılınmasının caiz olup olmaması konusudur. Hanefiler bunu caiz

görmemektedirler. Diğerleri ise caiz görmektedirler.

1912- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini riva etmiştir:
yet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m bineğini çökerttiğini sonra inip on rek'at namaz kıldığını ve bir rek'at da vitir kıldığını gördüm. İkişer ikişer rek'at namaz kıldı sonra bir rek'atla vitirledi (vitir kıldı). Sonra sabah namazının iki rek'atım (sünnetini) kıldı. Sonra bize sabah namazını kıldırdı." [200]

1913- Ebu Davud, Abdullah bin Ebi Kays (r.a)'dan rivayet etmiştir; [201]
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) kaç rek'at vitir kılardı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Dört ve üç, altı ve üç, sekiz ve üç, on ve üç rek'atla vitir kılardı. Yediden az ve onüçten fazla olarak vitir kılmadı."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Fecirden önce iki rek'atı vitirlemezdi."Ben: "Ne vitirlemezdi?" dedim. Şöyle dedi:
"Bunu bırakmazdı."
Bu rivayette "altı" ve "üç" ibarelerini zikretmemiştir. [202]

Bir Açıklama

İlim adamlarının çoğunluğu vitirle gece ibadetini birbirinden ayırmamaktadır. Çoğu zaman da Resulullah (a.s)'ın gece ibadeti ve vitri hakkında (yani her ikisi için birden) vitir tabirini kullanmaktadırlar. Bununla birlikte vitir de bir tür gece ibadeti olmasına rağmen Hanefiler gece ibadeti ile vitri birbirinden ayırmaktadırlar.

1914- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resuluîlah (a.s), vitir içinde olmak üzere geceleyin dokuz rek'at namaz kılardı." [203]

1915- Ahmed bin Hanbel, Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir: [204]
"Resuhıllah (a.s) dokuz rek'atla vitir namazı kılardı (yani vitir namazını dokuz

rek'at olarak kılardı). Şişmanladığında ve etleri arttığında yedi rek'at olarak kılmaya başladı. İki rek'atı oturarak kıldı ve şunları okudu: "İzâ zul-zileti'1-ardu" ve "Kul yâ eyyuhe'l-kâfirun..."

1916- Ahmed bin Hanbel, Ebu Eyyub (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beş rek'at olarak vitir kıl. Eğer güç yetiremezsen üç rek'at olarak kıl. E-ğer buna da güç yetiremezsen bir rek'at olarak kıl. Buna da güç yetiremezsen ima ile kıl." [205]

1917- Tir m izi, Ümmü Seleme (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) onüç rek'at olarak vitir kılardı. Sonra yaşlanıp zayıf dü-ŞÜnce yedi rek'at kıldı."
Ancak Nesai bu rivayette: "Yaşı ilerleyip ağırlaşınca" ifadesini kullanmıştır.
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'tan şöyle rivayet edilmiştir:
"Vitir onüç, onbir, dokuz, yedi, beş, üç ve bir (rek'at) olarak kılınır."
(Tirmizi) dedi ki: "İshaki bin İbrahim şöyle söyledi:
"Rivayet edilenin anlamı şudur: O (yani Resulullah a.s) geceleyin vitirle birlikte onüç rek'at namaz kılardı. Burada gece namazı da vitre dahil edilmiştir. [206]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) yedi veya beş (rek'at) olarak vitir kılardı. Aralarını bir selâmla ayırırdı." [207]
Yine Nesai'nin bir başka rivayeti şöyledir:
"Yedi ve beş (rek'at) olarak vitir kılardı. Aralarını selâm veya sözle ayırmazdı." [208]

Bir Açıklama

Bu rivayet, kişinin bir selâmla sekiz rek'at namaz kılmasının caiz olduğunu söyleyen Ebu Hanife'nin görüşünü desteklemektedir. Ancak bu rivayet bir başka yönden, vitrin birleşik olarak (yani arası selâmla ayrılmaksızın) ve diğer namazlardan ayn olarak kılman üç rek'atlık bir namaz olduğunu ileri süren Hanefilerin görüşlerine ters düşmektedir.

1918- Nesai, Miksem bin Buhra (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Vitir yedi (rek'at)tir. Beş (rek'at)tan da az değildir."
Hakem dedi ki: "Ben bunu İbrahim'e zikrettim. O: "Bunu kimden nakletmiş?" dedi. Ben: "Bilmiyorum" dedim."
Hakem dedi ki: "Sonra ben haccettim. (Bu esnada) Miksem'le karşılaştım. Ona: "(Bu rivayet) kimden?" diye sordum. O da: "Hz. Aişe (r.a) ve Mey-mune (r.a)'den" dedi."
Urve'nin Hz. Aişe (r.a)'den nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir: [209]
"Resulullah (a.s) beş (rek'at) olarak vitir kılardı ve sadeee sonunda otururdu." [210]

Bir Açıklama

Bu rivayet tek bir selâmla ve her iki rek'atta bir, hiç oturmaksızın arka arkaya sekiz rek'at namaz kılmanın caiz olduğunu söyleyen Ebu Hanife'nin görüşünü desteklemektedir. Ancak bu rivayetin Hanefîlerin, vitir namazının diğerlerinden bağımsız, üç rek'at bir namaz olduğu, iki oturuşla kılınması gerektiği ve sonunda bir selâm verileceği yolundaki görüşlerini desteklememektedir. Çünkü onlar vitir konusunda bu uygulamanın dışındaki bütün şekillerin neshe di İmiş olduğunu ileri sürmektedirler.

1919- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [211]
"Ona şöyle dendi: "Senin mü'minlerin emin hakkında söyleyeceğin bir şey var mı? O vitir namazını ancak bir rek'at olarak kılıyor." O da şöyle söyledi:
"Yerinde yapmış. O fakih biridir."
Bir rivayete göre de îbni Ebi Muleyke şöyle söylemiştir:
"Muaviye (r.a) yatsıdan sonra bir rek'at olarak vitir namazı kıldı. Yanında da Abdullah bin Abbas (r.a)'in bir mevlasi (kölesi veya azatlısı) vardı. O Abdullah bin Abbas (r.a)'m yanma giderek bunu kendisine bildirdi. O da
şöyle söyledi:
"Sen onu bırak. Şüphesiz o Resulullah (a.s)'m sohbetinde bulunmuştur." [212]

1920- İmam Malik, Muhammed bin Şihab Zuhri (rh.a)'nin şöyle söylediğini

rivayet etmiştir: [213]
"Bana Abdullah bin Sa'lebe -ki Resulullah (a.s) onun gözlerini meshet-mişti (ellerini sürmüştü)- şöyle bildirdi:
"O (yani Abdullah bin Sa'lebe), Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'m bir rek'at olarak vitir namazı kıldığını görmüş."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Fetih yılında (Mekke'nin fethedildiği yılda) onun yüzünü meshetmişti."

1921- Nesai, Ebu Musa Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Mekke ve Medine arasında bulunuyordu. Yatsıyı iki rek'at olarak kıldı. Sonra kalkıp bir rek'at kılarak bununla vitirledi (yani vitir namazı kılmış oldu veya rek'at sayısını tek yaptı -Çeviren). Bunda (son bir rek'atta) Nisa suresinden yüz âyet okudu. Sonra şöyle söyledi:
"Ayaklarımı Resulullah (a.s)'ın ayaklarını koymuş olduğu yere koymaktan ve Resulullah (a.s)'ın okumuş olduğunu okumaktan çekinmedim." [214]

1922- Müslim, Ebu Miclez (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Abbas (r.a)'a vitir hakkında soru sordum. Şöyle söyledi: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Gecenin sonunda bir rek'at."
(Ravi) yine şöyle söyledi: "Abdullah bin Ömer (r.a)'e de (aynı şeyi) sordum. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Gecenin sonunda bir rek'at."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gece namazı ikişer ikişerdir (yani ikişer rek'attır). Eğer sabah vaktinin gelmekte olduğunu anlarsan o zaman bir rek'atla vitirle (tek sayıya tamamla yani vitir namazı kıl. -Çeviren)"
Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "İkişer ikişer ne demek?" diye soruldu. O da Şöyle söyledi:
"Her iki rek'atta bir selâm verirsin." [215] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gece namazı ikişer ikişerdir (yani ikişer rek'attır). Eğer namazı bırakmak istersen o zaman kıldığın namazların (rek'at sayılarım) teke tamamlayacak şekilde bir rek'at bir namaz kıl."

Kasım dedi ki: "Geldiğimizden beri vitri üç rek'at olarak kılan bazı kimseler gördük. Bütün hepsi hakkında geniş hüküm vardır. Umarım hiç birinde de bir sakınca yoktur." [216]
Bir başka rivayette de şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bazı ihtiyaçları için bir şey emretmedikçe vitirde her iki rek'at arasında selâm verirdi." [217] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir adam kalkıp: "Ya Resulullah (a.s)! Gece namazı nasıldır?" diye sordu. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Gece namazı ikişer ikişerdir. Sabah olacağından korkarsan bir rek'atla vitirle (teke tamamla)." [218]
(Bir rivayette de): "En son namazını vitir eyle (en son olarak vitri kıl)" ifadesi ilave edilmiştir. [219]

Bir Açıklama

Kasim'in söylediği söz, Hanefi fakihlerinin vitir konusunda diğerlerinden farklı olarak söyledikleri uygulamanın sahabe ve tabiin döneminde de bulunduğunu göstermektedir. Bunun yanısıra Kasım: "Hepsi hakkında geniş hüküm vardır" demiştir. Bu itibarla hidayet önderlerinden olan müçtehid imamlardan herhangi birinin görüşüne göre amel eden herkes hayır üzeredir.

1923- İbni Huzeyme, Muttalib bin Abdullah Mahzunu (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bir rek'atla vitir namazı kılardı. Bir adam yanma geldi ve kendisine vitir hakkında soru sordu. O da arasını ayırmasını emretti (yani son bir rek'at ile ondan önce kılmış olduğu çift rek'atlann arasım bir selâmla ayırmasını son bir rek'atı müstakil olarak kılmasını emretti -Çeviren). Adam dedi ki: "İnsanların: "Bu bereketsizliktir, sonu kesildiktir" demelerinden korkuyorum." Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Sen Allah'ın ve Resulullah (a.s)'ın sünnetini mi istiyorsun? İşte Allah'ın ve Resulullah (a.s)'m sünneti budur." [220]

Vitir Namazında Kıraat (Kur'an-I Kerîm Okuma)

1924-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [221]
"Resulullah (a.s) vitir namazının her bir rekatında 'Sebbihi'sme Rab-bike'l-A'lâ"yı (A'la suresini), "Kul Yâ Eyyuhe'l-Kâfirun"u ve "Kul huve'lla-hu Ehad"ı okurdu."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O, vitri üç rek'at olarak kılardı..." devamı yukarıdaki gibidir. [222]

1925- Ebu Davud, Abdulaziz bin Ceric (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) vitri ne ile kılardı?" diye sordum. O da şöyle söyledi: [223]
"Birinci rek'atta: "Sebbihi'sme Rabbikell-A'lâ"yı, ikincide "Kul Yâ Eyyu-he'l-Kâfirun"u üçüncüde de: "Kul huvellahu Ehad"ı ve Muavvizeteyn'i (yani Felak ve Nâs surelerini) okurdu."

1926- Nesai, Abdurrahman bin Ebza (r.a)'dan, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir: [224]
"Resulullah (a.s) vitir namazında "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'lâ"yı (A'la suresini), "Kul Yâ Eyyuhe'l-Kâfirun"u ve "Kul huve'llahu Ehad"ı okurdu."
Bunun benzeri olan bir başka rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Selâm verdiğinde de üç kere: "Subhane'l-meliki'l-kuddus (Mülkün sahibi olan ve bütün eksikliklerden uzak, kutsal sıfatlara sahip olan Allah pek yücedir" derdi. Üçüncüde de sesini yükseltirdi." [225]
Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s): "Sebbihi'sme Rabbike'1-A-'lâ" ile vitir namazı kılmıştır. [226]

1927- Ebu Davud, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): "Sebbihi'sme Rabbike'1-A'lâ" (A'la suresi), "Kul Yâ Ey-yuhe'l-Kâfirun" ve "Kul huve'llahu Ehad" ile vitir namazı kılardı"
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
Kuddus: Kuds kökünden gelmektedir. Kuds kelimesi temizlik anlamındadır. Takdis de temizlemek anlamı taşır. Bu kelime ile kastedilen anlam ise Yüce

Allah'ın bütün kusurlardan, eksikliklerden ve pisliklerden münezzeh, temiz olduğu anlamıdır. Allah en yüce sıfatların sahibidir.
"Resulullah (a.s) vitirden selâm verdiğinde: "Subhane'l-melikil- kud-dns" derdi." [227]

Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) vitri üç rek'at olarak kılardı. Birinci rek'atta: "Sebbihi's-me Rabbike'l-A'lâ"yı, ikincide "Kul Yâ Eyyuhe'l-Kâfirun"u üçüncüde de: "Kul huve'llahu Ehad"ı okurdu ve (bu rek'atta) rükudan önce kunut duası okurdu. Namazı bitirdiğinde de bitirdiği esnada üç kere: "Subhane'l-melikil- kuddus (Mülkün sahibi olan ve bütün eksikliklerden uzak, kutsal sıfatlara sahip olan Allah pek yücedir" derdi ve sonuncusunda (sesini) uzatırdı." [228]
Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) vitir namazında "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'lâ"yı okurdu..." Daha sonra yukarıdaki hadisi nakletmiş ve şöyle demiştir: "Ancak sonuncuda selâm verirf ve selâm verdikten sonra üç kere: "Subhane'I-meli-ki'l- kuddus" derdi." [229]

Bir Açıklama

Ubey (r.a) ihlas suresini taşıdığı manaya göre adlandırmış ve bu sureden: "Allahu'l-vahidu's-samed" suresi diye söz etmiştir. Yukarıda verilen ve üçüncü rek'attan sonra selâm verildiğini bildiren rivayetler Hanefîlerin ve onlarla aynı görüşte olanların görüşlerini doğrulamaktadır. Bu yüzden onların görüşlerine uymayanlardan bazıları vitir konusunda iki farklı uygulamayı caiz görmüşlerdir: İlk iki rek'at ile son bir rek'atın arasının bir selâmla ayrılması ve sadece son oturuştan sonra bir selâm verilmesi. [230]

Vitirde Kunut

1928- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, sabah namazında kunut okumazdı. Vitir namazında kunut okuduğunda da rükudan önce kunut okurdu." [231]
Yine ondan nakledilen bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah vitir namazında rükudan önce okuduğu kunut dışında namazların

herhangi birinde kunut okumazdı." [232]

1929- İbni Huzeyme, Hasan bin Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana bir takım sözler öğretti ki, bunları vitrin kunutun-da okurum. Bunlar:
"Ey Allah'ım! Hidayete erdirdiklerinle beraber beni de hidayete erdir. Kendilerine afiyet verdiklerinle beraber bana da afiyet ver. Dost edindiklerinle beraber beni de dost edin (kendilerini velayetine aldıklarınla beraber beni de velayetine al). Verdiğin hükmün fenalığından beni koru. Sert hüküm verirsin ancak senin üzerine hüküm verilemez. Şüphesiz senin dost edindiğin kimse aşağılığa düşmez. Ey Rabbimiz! Sen üstün ve ulusun." [233]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar arasında kunut duası olarak me'sur (rivayetlerde bildirilmiş) dualardan hangisi okunsa yeterli olacağı konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Ancak hangisinin daha efdal olduğu konusunda farklı şeyler söylemişlerdir. Hanelilere göre en efdal olan daha önce zikretmiş olduğumuz duadır. [234]

Vitir Bozulur Mu?

1930- Buharı, Ebu Cemra (r.a)'nnı şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ashabı Şecere'den (ağacın altında Resulullah (a.s)'a bey'at eden sahabi-lerden) olan Aiz bin Amr (r.a)'a: "Vitir bozulur mu? (yani aynı gece arkasından nafile namaz kılınması dolayısıyla kılınmış olan vitir geçersiz olur mu? -Çeviren)" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Başında vitir kıldığın zaman artık sonunda vitirleme. (Yani gecenin başında vitir kılarsan artık sonunda vitir kılma. -Çeviren)" [235]

1931- Tirmizi, Talk bin Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Bir gecede iki vitir yoktur." [236]
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre de Kays bin Talk (r.a) şöyle söylemiştir:
"Talk bin Ali bizi bir Ramazan günü ziyaret etti. Bizim yanımızda ak-şamladı ve

iftar etti. Sonra bizimle beraber bu geceyi geçirdi ve vitir kıldı. Sonra camisine doğru gitti, orada arkadaşlarına namaz kıldırdı. Vitir namazı kalınca bir adamı öne geçirdi ve şöyle söyledi:
"Arkadaşlarına vitir kıldır. Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Bir gecede iki vitir yoktur." [237]

1932- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r,a)'in mevlası Nafî (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte Mekke'de bulunuyordum. Gökyüzü de bulutluydu. Sabahın girebileceğinden korktu ve bir rek'at olarak vitir kıldı. Sonra bulut açıldı. Daha gece olduğunu görünce o tek rek'atı bir rek'at daha kılarak ikiye tamamladı. Ardından iki rek'at, iki rek'at namaz kıldı. Sabahın gireceğinden korkunca (sabah yaklaşınca) bir rek'atla vitir kıldı." [238]

Bir Açıklama

Hanbelilerin içlerinde bulunduğu bazı fıkıhçıîar, Abdullah bin Ömer (r.a)'in uygulamasını esas almışlardır. Onlar vitir kıldıktan sonra yine namaz kılmayı arzularlarsa o bir rek'atı ikiye tamamlamak için bir rek'at daha kılarlar sonra istedikleri kadar namaz kılarlar sonra gece namazını tamamlamak için vitir kılarlar. Diğerleri ise bu son rivayetten önce geçmiş olan iki rivayeti esas almışlardır. Hanefiler de bunlardandırlar. Onlara göre bir kimse vitir kılar sonra yine namaz kılmak isterse istediği kadar namaz kılabilir ve tekrar vitir kılması gerekmez. [239]

Vitirden Sonra Namaz

1933- Tirmizi, Ümmü Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) vitirden sonra iki rek'at namaz kılardı."
Hanbelilerin bazıları bunu esas almış ve vitirden sonra iki rek'at namaz kılmayı müstehab görmüşlerdir. Ancak ilim adamlarının çoğunluğu bunu kabul etmemiştir. Hanbelilerde fetva da buna göre değildir. Yukarıdaki hadis metni (nass) bir şeye delalet ediyorsa da bunun delalet ettiği husus vitirden sonra mutlak anlamda namaz kılmanın caiz olduğudur. Resulullah (a.s)'ın yerleşik olan adeti gece ibadetinin en sonunda vitir namazını kılmaktı. Eğer vitirden sonra

herhangi bir namaz kılmışsa bu, mutlak mahiyette bir nafile namazdır. [240]

Vitrin İlk İki Rek'atından Sonra Selam Verilir Mi?

1934- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) vitrin (ilk) iki rek'atında selâm vermezdi." [241]

1935- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bazı ihtiyaçlarım istemek için vitrin iki rek'atmda selâm verirdi." [242]

1936- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Akşam namazı gündüz namazlarının vitridir." [243]

1937- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [244]
"Gecenin vitri, gündüzün vitri gibidir. Akşam namazı üç rek'attır." [245]

Bir Açıklama

Vitir namazı rek'at sayısının tek olması, üç rek'atlı olması, içinde iki oturma (kuud) bulunması ve bir selâmla bitmesi itibariyle akşam namazına benzemektedir. Hanefiler bütün bunları vitirle ilgili hükümlerde esas almışlardır.
Onlar bir kimsenin vitir namazını kılmak istemesi durumunda kalbinden o gecenin vitrini kılmaya niyet etmesini gerekli görmüşlerdir. Bazıları hata etmekte ve yatsı namazının vitrine niyet etmektedirler. Bu yanlıştır ve bu niyetle vitir kılınması geçerli olmaz. Vitir namazım kılan kişi birinci teşehhüd için oturduğunda Resulullah (a.s)'a salat getirmeden üçüncü rek'ata kalkar. Hanefiler vitirin üçüncü rek'atında da Fatiha'dan sonra bir sure veya Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okunmasını gerekli görmektedirler. Daha önce bunun delili geçmişti. Üçüncü rek'atta kıraattan (Kur'an-ı Kerim okumadan) sonra ve rükudan önce kunut yapılır. Bu sırada tekbir getirilerek eller kulaklar hizasına kadar kaldırılır, sonra eski haline döndürülür ve dua edilir. Müstehab olan bu konudaki me'sur

(rivayette bildirilmiş olan) duanın okunmasıdır. O da şudur:
"Allahumme innâ neste'inuke ve nestehdike ve nesteğfiruke ve netubu ileyke ve nu'minu bike ve netevekkelu aleyke ve nusni aleyke'1-hayr, neş-kuruke ve lâ nekfuruk, ve nehla'u ve netruku men yefcuruk. Allahumme iyyake na'budu ve leke nusalli ve nescudu ve ileyke nes'a ve nehfidu nercu rahmete ve nehşâ azabek. İnne azabeke'l-ceddi bi'1-kuffari mulhik (Ey Allah'ım! Senden yardım diliyoruz. Senin bizi hidayete erdirmeni diliyoruz. Senden mağfiret diliyoruz. Sana tevbe ediyoruz. Sana iman ediyoruz. Sana tevekkül ediyoruz. Seni hayırla övüyoruz. Sana şükrediyoruz ve seni inkâr etmiyoruz -veya sana karşı nankörlük etmiyoruz- Seni inkâr edeni içimizden atıyor ve terkediyoruz. Ey Allah'ım! Sana ibadet ediyor, senin için namaz kılıyor, sana secde ediyor, senin için çabalıyor, çalışıyor, rahmetini u-muyor, azabından korkuyoruz. Şüphesiz senin çetin azabın kâfirlere ulaşacaktır)."
Kunut duasından sonra rüku için tekbir getirilir ve kalan kısmı aynen akşam namazının üçüncü rek'atmda olduğu şekilde tamamlanır.
Bundan önce kunuttan söz etmiştik. Oraya balanız. Vitir namazının kılınışı konusundaki bu uygulama Hanefilerce esas alınan uygulamadır. [246]

Binek Üzerinde Vitir Namazı

1938- İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) binek üzerinde bineğinin gittiği yöne doğru nafile namaz kılardı. Aynı şekilde onun üzerinde vitri de kılardı. Ama onun üzerinde (binek ü/erinde) farz namaz kılmazdı." [247]

Dersler Ve Öğütler

1. Vitir namazında kunut Ebu Hanife'ye göre vitrin kendisi gibi vaciptir. İki arkadaşına (yani İmam Muhammed ve Ebu Yusufa) göre ise sünnettir. Yine kunut için tekbir alınması ve bunun gibi az da olsa bir miktar dua edilmesi de Ebu Hanife'ye göre vaciptir. Ancak kunut tekbiri esnasında ellerin omuzların veya kulakların hizasına kadar kaldırılması, me'sur (rivayetlerde bildirilmiş) duanın okunması ve sağ elin sol el üzerine konması bütün bunlar Ebu Hanife'ye göre sünnettir.

2. Hanefîler ve Hanbeliler yalnız vitirde normal hallerde kunut duası okunması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak Hanbeliler rükudan sonra kunut duası okumakta, Hanefiler ise rükudan önce okumaktadırlar.
Hanefîler ve Malikiler, kunutun okunacağı yer konusunda görüş ayrılığına düşmüş olsalar da kunut duası olarak okunması tercih edilen metnin Hz. Ö-mer (r.a) ve oğlu Abdullah bin Ömer (r.a) tarafından rivayet edilmiş olan ve 'Nasbu'r-Raye'de bildirildiğine göre Ebu Davud'un mürselleri arasında geçen metin olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu da: "Allahumme innâ neste'inuke ..." d u as id ir. Ama eğer buna Hasan bin Ali (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu: "Allahumme'hdini fimen hedeyte..." mesur duası ilave edilirse bu daha güzeldir.
3. Kuhutta okunacak olan me'sur duayı ezberlememiş olan, üç kere: "Rab-bi'ğfir li (Ey Rabbim! Beni bağışla)" diyerek veya üç kere: "Ya Rabb! (Ey Rab-birn!)" diyerek veya "Rabbena âtinâ fi'd-dunya haseneten ve fi'1-âhireti hase-neten ve kına azâbe'n-nâr (Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver ve âhirette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru!)" duasmı okuyarak dua eder. Hanefi-lere göre bu dua me'sur (rivayette geçen) duanın yerine geçer ve yeterli olur.
4. Hanefilere göre vitir, bütün Ramazan boyunca cemaatle kılınabilir. Ka-dıhan'ın ve Hanefi fakihlerinin tercih etmiş oldukları görüşe göre bu şekilde
1938-İbni Huzeyme (21147-148) 445-Vitir namazını yolculukta binek üzerinde kılmağa ruhsat olduğu babı. Bu hadis sahihtir.
cemaatle kılınması evde tek basma kılınmasından yahut gecenin sonuna bırakılmasından daha efdaldir.
Hanefi kitaplarından olan 'Merakı'l-Felah'ta, vitir namazının Ramazan a-yında cemaatle birlikte kılınmasının sevaphğından söz edilirken şu hususlar söylenmektedir:
"Vitir namazı sadece Ramazan'da cemaatle kılınır ve bu müstehabdır. Bu konuda Müslümanm icmaı (görüş birliği) vardır. Çünkü bu namaz bir vönden nafile namazdır ve teravih dışında nafile namazın cemaatle kılınması mekruhtur. Bundan dolayı Ramazan ayı dışında ihtiyata uygun olan vitrin cemaatle kılınmamasıdır."
Şemsu'l-Eimme'den rivayet edildiğine göre bu (yani mekruh olan) insanların birbirlerini çağırarak cemaat oluşturmalarıdır. Ama bir kışı bir kişiye veya iki kişi bir kişiye uyarak namaz kılarlarsa mekruh değildir. Uç kışının bir kişiye uyması konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ama dört kişinin bır kişiye uyması görüş birliği ile mekruhtur. [248]

---

[1] Ebu Davud (1/294) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı. Tirmizi (21401-402) Ebvabu's-Salat, 376-Cumadan önce ve sonra namaz kılınması hakkında gelen rivayetler babı.

[2] Ebu Davud (11295) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı.

[3] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/134-137

[4] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/360) Mecme'u'z-Zevaid (21195) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[5] İbni Huzeyme (31168) 97-Kisinin cumadan önce kılmak istediği namazda bir sakınca olmadığı ve bunun mubah olduğu babı. İsnadı sahihtir.

[6] Müslim (2/601) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 18-Cumadan sonra namaz babı. Ebu Davud (1/294) Kitabu'S'Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı.

[7] Müslim (2/601) Aynı yer.

[8] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/137-139

[9] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/139

[10] Neylu'l-Evtar (31312)

[11] Şevkani (3/313) İ'Ia'u's-Sunne (7/7-10)

[12] Müslim (21587) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 8-Hutbeyi dinlemenin ve bu esnada susmanın fazileti babı.

[13] Mıı'min Suresi: 56

[14] İbni Hibban (4177-78) Kişinin farz namaz kılmak istediğinde bundan önce iki rek'at kılmakla emroiunması babı, Darekutni (1/267) Her namazda iki ezan (yani ezanla kamet) arasında nafile namaz kılmaya teşvik babı, Mecme'u'z- Zevaid (2/231) Heysemi şöyle söylemiştir:"Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri arasında Suveyd bin Abdulaziz buyunmaktadır ki bu kişi zayıf biridir."

[15] Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir.

[16] -Ebu Davud (i/294) Kitabu's-Salat, 243-Cumadan sonra namaz babı. Irala, isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Münzİri şöyle söylemiştir: "Bunu Müslim, Tirmizi, Nesai ve İbni Mace bir başka tanktan aynı anlamı taşıyan bir metinle rivayet etmişlerdir. "

[17] Tirmizi (2/274) Ebvabu's-Salat, 306-Bir gün ve gecede on iki rek'at (nafile) namaz kılan hakkında gelen rivayetler babı. 1824-Müslim (11503) Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 15-Fârz namazlardan Önce kılınan râtibe namazların fazileti babı.

[18]
Müslim, aynı yer.
[19]
Ahmed bin Hanbel (5(75) Mecme'u'z-Zevaid (21171) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in şeyhi (yani hadisi kendisinden aldığı kişi) dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Söz konusu kişi ise sikadır."
[20]
Müslim (2/587) 7-Kitabu'i-Cumu'a, 8-Hutbeyi dinlemenin ve bu esnada susmanın fazileti.
[21]
İbni Hibban (4/77) Kişinin farz namaz kılmak istediğinde bundan önce iki rek'at kılmakla emrolunması babı.
[22]
el-Ezher dergisi C. 10 Cüz 4 Yıl: 1353
[23]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/139-148
[24]
îbni Abidin Haşiyesi (11546-550)
[25]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/148-164
[26]
Furkan Suresi: 62
[27]
Taha Suresi: 62
[28]
Ankebut Suresi: 62
[29]
Bkz. İbni Abidin Hafiyesi (1/445 ve sonrası) Şerhu's-Sağir (11401-415) Muhezzeb (1182-85) Fıkhu ale'l-Mezahibi'i-Erba'a (1(326) Fıkhu'l-İslami ve Edilletuh (2141-49,2155 ve sonrası)
[30]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/167-174
[31]
Tirmizi (2/312) Ebvabu's-Salat, 231-Evde nafile namaz kılmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[32]
Muvatta (11130) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 1-Cemaatle kılınan namazın yalnız basına kılınan namaza olan üstünlüğü babı.
[33]
Ibni Huzeyme (21211) Geceleyin kılınan nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, 518-Resulullah (a.s)'ın (nafile) namazı evde kılmayı tercih ettiğinin delilinin bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
[34]
Ahmed bin Hanbel (2/123) Kesfu'l-Estar (11399) Ebvabu's-Salat, Nafile namazlarla ilgili bablar, Evde nafile namaz kılma babı. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (51258) Mecme'u'z-Zevaid (21247) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir.(Bir ravisi) hakkında bazı tenkidler bulunmaktadır. Geriye kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." haki isnadının sa-hİh olduğunu söylemiştir.
[35]
Mecme'u'z-Zevaid (2/260) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[36]
Abdurrezzak'm Musannefi (2/418) Kişinin farzı kıldığı yerde nafile kılamaya-cağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/175-177
[37]
Ebu Ya'la (8/320) Mecme'u'z-Zevaid (21274) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[38]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (18/228) Mecme'u'z-Zevaid (2/259) Heysemi 1834-Ibni Huzeyme (2/191) Geceleyin kılınan nafile namazla ilgili bablar bölümü, 491-Her gece Beni İsrail (İsra) ve Zümer surelerinin okunmasının müstekabltğı
[39]
Nihaye (3186)
[40]
Buhari (3/36) 19-Kitabu't-Teheccüd, 18-İbadette aşırıya gitmenin hoş karşılanmaması babı. İbni Huzeyme (2/200) 507-Nafile namazda dengeli olmakla emrolun-ması ve nafile ibadet konusunda nefsi kaldıramayacağı bir şeye zorlamanın hoş olmadığı babı.
[41]
uhari (4/213) 30-Kitabu's-Savm, 52-Şaban ayı orucu babı. İbni Huzeyme (2/264-265) 567-Resulullah (a.s)'ın (sözü edilen) iki rek'ata devam ettiğinin delilinin bildirilmesi babı.
[42]
Mearic Suresi: 23
[43]
Müslim (1/542) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 31-Namazda uyuksayan ve Kur'an-ı Kerim okurken dili sürçene neyin emredildiği babı. İbni Huzeyme (2/264) 567-Resulullah (a.s)'m (sözü edilen) iki rek'ata devam ettiğinin delilinin bildirilmesi babı.
[44]
Buhari (111294) 81-Kitabu'r-Rikak, 18-Amelde dengelilik ve süreklilik babı. İbni Huzeyme (21264) 567-Resulullah (a.s)'ın (sözü edilen) iki rek'ata devam ettiğinin delilinin bildirilmesi babı.
[45]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/177-181
[46]
Buhari (2164) 9-Kitabu Mevakiti's-Sala, 33-İkindiden sonra kılınabilecek kaza namazlar babı. Müslim (1/572) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 54-Resulul-lah (a.s)'m ikindiden sonra kılmakta olduğu iki rek'atın mahiyetinin bilinmesi babı. Nesai (1/282) 6-Kitabu'l-Mevakit 36-İkindiden sonra namaz kılmaya ruhsat babı.
[47]
Buhari (3/58) 19-Kitabu't-Teheccüd 34-Öğteden önceki iki rek'at namaz babı. Ebu Da-vud (2/19) Kitabu's-Salat 1-Nafile namazlar ve sünnetin rek'atları ile ilgili konuların bölümlendirilmesi babı. Nesai (3/251-252) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatav-vu'i'n-Nehar, 56-Fecirden önceki iki rek'atın sürdürülmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/181
[48]
Ebu Davud (2/26) Kitabu's-Salat, 11-Akşam namazından önce (nafile) namaz kılma babı.
[49]
Ebu Davud (2124) Kitabu's-Salat, Söz konusu iki rek'atın güneş yükseldikten sonra kılınmasına ruhsat veren babı. İsnadı hasendir.
[50]
Buhari (2/110) 10-Kitabu'l-Ezan, 16-Her iki ezan (yani ezanla kamet) arasında isteyen için namaz olduğu babı. Müslim (1/573) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasrına, 56-Her iki ezan arasında namaz olduğu babı. Ebu Davud (2/26) Kitabu's-Salat, 11-Aksam namazından önce (nafile) namaz kılma babı. Tirmizi (1/351) Eb vabu's-Salat 236-Aksam namazından önce (nafile) namaz kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2128) 7-Kitabu'l-Ezan, 39-Ezan ve kamet arasında namaz kılınması babı. îbni Mace (11368) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 110-Aksam namazından önceki iki rek'at hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (21283) Camilerin faziletleriyle ilgili bablar bölümü, 598-Camiye giriş esnasında namaz kılınması babı. "Her iki ezan arasında namaz vardır": Burada iki ezan derken ezan ile kameti kasdetmiştir. Burada biri için kullamlagelen ad her ikisi için de kullanılmıştır. Bunun yanıstra ezan sıfatı aynı zamanda kamet için de geçerlidir. Çünkü kametle de namaz için duyuruda bulunulmakta ve namaza başlanmakta olduğu bildirilmektedir. (Ezan kelimesi duyurma, bildirme anlamına getir Çeviren) Ezan ise

namazın vaktinin girdiğinin bildirilmesidir.
[51]
Muvatta (11137) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 7-Nafile namazı oturarak kılan kimse hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (11507) 6-Kitabu Salati'l- Musafirin ve Kasriha, 16-Nafile namazı oturarak da ayakta da kılmanın caiz olduğu babı. Tirmizi (2/211) Ebvabu's-Salat, 275-Oturarak nafile namaz kılan bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (31223) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 19-Nafile namazın oturarak kılınması babı.
[52]
Müslim (11507) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 16-Nafile namazı oturarak da ayakta da tatmanın caiz olduğu babı
[53]
Muvatta (11136) 8-Kitabu Salati'l-Cema'a, 6-Ayakta namaz kılmanın oturarak namaz kılmaya üstünlüğü babı.
[54]
Muvatta (11136) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/181-184
[55]
(l/507) 6-Kitabu Salati'l-Musafîrin ve Kasriha, 16-Nafile namazı oturarak da a-yakta da kılmanın caiz olduğu babı. Ebu Davud (11250) Oturarak namaz kılınması babı. Nesai (3/223) *.0-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 20-Ayakta namaz kılmanın oturarak namaz kılmaya üstünlüğü babı.
[56]
Secde Suresi: 16
[57]
Ali İmran Suresi: 113
[58]
Zariyat Suresi: 18
[59]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/184-187
[60]
Tirmizi (2/273) Ebvabu's-Saiat, 306-Bir gün ve gecede oniki rek'at sünnet namaz kılan bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasen liğayrihidir (başka rivayetlerle kuvvetlenerek hasen derecesine çıkan bir hadistir). Bazıları bunun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Tirmizi: "Bu konuda Ümmü Habibe (r.a), Ebu Hu-reyre (r.a) ve Ebu Musa (r.a)"dan da hadis rivayet edilmiştir" demişlerdir.
[61]
Nesai (31260-261) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 66-Gece ve gündüzde (nafile) namaz kıtanın sevabı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/189
[62]
Nesai (3/261) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 66-Gece ve gündüzde farzların dışında oniki rek'at namaz kılanın sevabı babı.
[63]
Nesai (31262) Aynı yer.
[64]
Nesai (3/262) Aynı yer.
[65]
Müslim (1/502-503) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 15-Farz namazlardan Önce ve sonra kılınan râtibe sünnetlerin fazileti babı.
[66]
Ebu Davud (2118) Kitabu's-Salat, 1-Nafile namazlar ve sünnetin rek'atları ile ilgili konuların bölümlendirilmesi babı.
[67]
Tirmizi (21274) Ebvabu's-Saiat, 306-Bir gün ve gecede on ikirek'at sünnet namaz kılan ve bunun fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/263) 20-Kitabu Kıyamı'l-Ley I ve Tatavvu'i'n-Nehar, 67-İsmail bin Ebi Halid'e karşı ihtilaf olduğu babı.

[68]
Ebu Davud (2/18-19) Kitabu's-Salat, 1-Nafile namazlar ve sünnetin rek'atları ile ilgili konuların bölümlendirilmesi babı.
[69]
Müslim (1/504) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 16-Ayakta ve oturarak
nafile namaz kılmanın caiz olduğu babı.
[70]
Tirmizi (21299-300) Ebvabu's-Salat, 322-Yatsıdan sonraki iki rek'at hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Şakik'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiş olduğu hadis hasen sahih hadistir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/190-192
[71]
Buhari (3/50) 19-Kİtabu't-Teheccûd, 29-Farz namazdan sonra nafile namaz babı.
[72]
Buhari, aynı yer
[73]
Buhari (3148) 19-Kitabu't-Teheccüd, 25-Nafile namazın ikişer rek'at olarak kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (11504) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 15-Farz namazlardan önce ve sonra kılınan râtibe sünnetlerin fazileti babı.
[74]
Buhari, aynı yer.
[75]
Buhari, aynı yer.
[76]
Buhari (2/425) lî-Kitabu'l-Cumu'a, 39-Cumadan önce ve sonra namaz babı.
[77]
Buhari (3/58) 19-Kitabu't-Teheccüd, 34-Öğleden önceki iki rek'at babı.
[78]
Buhari (2/486) 14-Kitabu'l-Vitr, 2-Vitrin vakti babı. Müslim (11519) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at kılınması ve vitrin de gecenin sonunda tek rek'at olarak kılınması babı. Tirmizi (2/324-325) Ebvabu's-Salat, 339-Vitrin tek rek'at olarak kılınması hakkında gelen rivayetler babı.
[79]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/192-194
[80]
Buhari (3/45) 19-Kitabu't-Teheccüd, 27-Fecrin iki rek'atinin mahiyeti ve bunu nafile olarak adlandıranlar babı. Müslim (î/501) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmanın müstehablığı (sevap-lılığı) ve buna teşvik babı
[81]
Müslim, aynı yer.
[82]
Müslim, aynı yer.
[83]
Müslim, aynı yer.
[84]
Müslim, aynı yer.
[85]
Müslim (11501) Aynı yer.
[86]
Müslim (11500) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/194-195
[87]
Müslim (11500-501) Aynı yer.

[88]
Nesai (3/252-253) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar 58-Sabahm iki rek'at (sünnetinden sonra sağ yan üzere yatmak.
[89]
Muvatta (11127) 7-Kitabu Saîati'l-Leyl, 5-Sabah namazının iki rek'atı hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (2/101) 10-Kitabu'l-Ezan, 12-Fecirden sonra ezan babı. Müslim (1/500) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin kılınmasının sevaplığı ve buna teşvik babı.
[90]
Nesai (2130) 7-Kitabu'l-Ezan, 41-Müezzinlerin imamlara namaz vaktini haber vermeleri.
[91]
Ebu Davud (2/25) Kitabu's-Salat, 10-Bu iki rekatın (sabah namazının İki rek'at sünnetinin) güneşin yükselmesinden sonra kılınmasına ruhsat verenler babı. Tirmizi (2/278-279) Ebvabu's-Salat, 310-Güneşin doğmasından sonra iki rek'at dışında namaz olmadığı hakkında gelen rivayetler babı.
[92]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/195-197
[93]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/197
[94]
Bakara Suresi: 136
[95]
Ali İmran Suresi: 52
[96]
Müslim (1/502) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin kılınmasının sevaplığı ve buna teşvik babı.
[97]
Senetleri daha önce geçmişti.
[98]
Ali imran Suresi: 64
[99]
Senetleri daha önce geçmişti.
[100]
Ebu Davud (2120) Kitabu's-Salat, Bu iki rek'atın (sabah namazının iki rek'at sünnetinin) kısa tutulmasıyla ilgili bab. Bu hadis hasendir. Ebu Davud: "Ravi tereddüt etmiştir" demiştir.
[101]
Ali İmran Suresi: 53
[102]
Bakara Suresi: 119
[103]
Kâfirun Suresi: 1
[104]
İhlas Suresi: 1
[105]
Müslim (1/502) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 14-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin kılınmasının sevaplığı ve buna teşvik babı. Ebu Davud (2119) Kitabu's-Salat, Bu iki rek'atın (sabah namazının iki rek'at sünnetinin) kısa tutulmasıyla ilgili bab. Nesai (21156) 11-Kitabu'l-İftitah, 38-Sabah namazının iki rek'atında (iki rek'at sünnetinde) kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) babı.
[106]
Tirmizi (2/276) Ebvabu's-Salat 308-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin kısa tutulması hakkında-gelen rivayetler babı.
[107]
Nesai (21170) 11-Kitabu'l-îftitah, 68-Ak$am namazından sonraki iki rek'atta kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma). Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/197-200

[108]
Buhetri (3144) 19-Kitabıt't-Teheccüd, 26-Sabah namazının iki rek'atından (sünnetinden) sonra konuşma babı. Müslim (1/511) 6-Kitabu Salatİ'l-Musa/İrin ve Kas-riha 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'m geceleyin kıldığı namazın rek'atlarının sayısı babı.
[109]
Buhari (3/43) 19-Kitabu't-Teheccüd, 24-(Sabah namazının) iki rek'atından sonra konuşma ve yan üstü yatmama babı.
[110]
Buhari (3143) 19-Kitabu't-Teheccüd 23-Sabah namazının iki rek'atından sonra sağ yan üzere yatma babı.
[111]
Müslim (1/511) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrına, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'ın geceleyin kıldığı namazın rek'atlarının sayısı babı.
[112]
Ebu Davud (2/21) Kitabu's-Salat, Ondan sonra (yani sünnetten sonra) yan üstü yatma babı.
[113]
Tirmizi (2/277-278) Ebvabu's-Salat, 309-Sabah namazının iki rek'atından sonra konuşma hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/200-201
[114]
İmam Nevevi (6/23)
[115]
Tirmizi (2/281) Ebvabu's-Salat, 311-Sabah namazının iki rek'atından sonra yan üstü yatma hakkında gelen rivayetler babı.
[116]
Ebu Davud (2/21) Kitabu's-Saîat, Ondan sonra (yani sünnetten sonra) yan üstü yatma babı. İsnadı basendir.
[117]
Aynu'l-Ma'bud (11488)
[118]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/201-202
[119]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/202
[120]
Ebu Davud (2122) Kitabu's-Salat, 6-Bunu (yani sabah namazının sünnetini) kaçıranın onu ne zaman kaza edeceği babı. Bu hadisin kuvvetlenmesini sağlayan şahitleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hadis bazılarına göre şahitleri bulunması itibariyle hasen-dir.
[121]
Tirmizi (21284-285) Ebvabu's-Salat, 318-Sabah namazından önce iki rek'at sünneti kaçıran hakkında gelen rivayetler babı.
[122]
Buhari (21148) 10-Kitabu'l-Ezan, 38-Namaz için kamet getirilmesinden sonra artık farzın dışında herhangi bir namazın ktlınmayacağı babı. Müslim (11493-494) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 9-Müzzinin (kamete) başlamasından sonra nafileye başlamanın mekruhluğu babı.
[123]
Müslim (11494) Aynı yer.
[124]
Müslim (11493-494) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/203-204
[125]
Müslim (1/494) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 9-Müezzinin (kamete) başlamasından sonra nafileye başlamanın mekruhluğu babı. Ebu Davud (2122) Kita-bu's-Salat, 5-Bir kimsenin imamın namazda olduğu sırada cemaate yetişmesi ve henüz sabah namazının iki rek'atını (sünnetini) kılmamış olması

durumuyla ilgili bab. Nesai (2/117) lO-Kitabu'l-İmame, 61-İmam namazdayken (yani cemaat başlamışken) sabah namazının iki rek'atını (sünnetini) kılan kimse ile ilgili bab

[126]

Muvatta (11128) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 5-Sabah namazının iki rek'atı hakkında gelen rivayetler babı. Bunun mana yönünden şahitleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bazılarına göre şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir

[127]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/204-206

[128]

Tirmizi (2/287) Ebvabu's-Salat, 314-Bu ikirek'atın (yani sabah namazının sünnetinin) güneşin doğmasından sonra iadesi hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (11274) Kitabu's-Salat, Müellif bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de onun bu görüşüne muvafakat etmiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/206

[129]

Mecme'u'z-Zevaid (2175) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[130]

Mecme'u'z-Zevaid (2175) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[131]

Ebu Davud (11157) Kitabu's-Salat, 56-Evinde namaz kılıp sonra cemaate yetişenle ilgili bab. Tirmizi (J/424-425) Ebvabu's-Satat, 163-Yalnız başına namaz kılan bir adamla ilgili olarak gelen rivayetler babı. Nesai (21112-113) 9-Kitabu'l-Kıble, 54-Sabah namazını yalnız başına kılanın cemaatle birlikte yeniden kılması. İbni Huzeyme (3/67) 134-Sabah namazım yalnız başına kıldıktan sonra cemaatle kılma babı. Bu hadis bazılarına göre şahitlerinin bulunması dolayısıyla hasendir

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/206-207

[132]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/207-208

[133]

Buhari (3158) 19-Kitabu't-Teheccüd, 34-Öğleden önce iki rek'at namaz babı. Müslim (1/504) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 15-Farz namazlardan önce ve sonra kılınan râtibe sünnetlerin faziletleri babı. Tirmizi (21290) 316-öğleden sonraki iki rek'at hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

[134]

Tirmizi (21289) Ebvabu's-Salat, 315-Öğlenin farzından önceki dört rek'at (sünnet) namaz hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.

[135]

Timizi (21291) Ebvabu's-Satat 317. bab. Bu hadis hasendir. 1872-îirmizi (2/292) Ebvabu's-Salat 317. bab. Bu hadis sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/209-210

[136]

Ebu Davud (2123) Kitabu's-Salat, 7-Öğleden önce ve sonra dört rek'at (sünnet) namaz kılınması babı. Nesai (31266) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 67-İs-mail bin Ebi Halid('in rivayeti) hakkındaki görüş ayrılığı.

[137]

Nesai (3/265) Aynı yer.

[138]

Tirmizi (2/342-343) Ebvabu's-Salat, 347-Zeval vaktinde namaz hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.

[139]

Ebu Davud (2123) Kitabu's-Salat, 8-İkindiden önce (sünnet) namaz babı. İsnadı hasendir.

[140]
Tirmizi (21294) Ebvabu's-Saîat, 318-İkindiden Önceki dört rek'at (sünnet) hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı hasendir.
[141]
Ebu Davud (2/23) Kitabu's-Salat, 8-İkİndiden önce (sünnet) namaz babı. İsnadı hasendir. Tirmizi (21294) Ebvabu's-Salat, 318-İkindiden önceki dört rek'at (sünnet) hakkında gelen rivayetler babı.
[142]
Buhari (2164) 9-Kitabu Mevakitİ's-Salat, 33-İkindiden sonra kaza ve benzeri türünden ne gibi namazların kılınabileceği babı. Müslim (11572-573) 6-Kitabu Sala-ti'l-Musafırin ve Kasriha, 54-Resulullah (a.s)'ın ikindiden sonra kılmakta olduğu iki rek'attn mahiyetinin bilinmesi babı.
[143]
Müslim (11572) Aynı yer.
[144]
Buhari (31488) 25-Kitabu'l-Hacc, 73-Sabah ve ikindiden sonra tavaf babı.
[145]
Buhari (2164) 9-Kitabu Mevakiti's-Saiat, 33-İkindiden sonra kaza ve benzeri türünden ne gibi namazların kılınabileceği babı.
[146]
Müslim (11572-573) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 54-Resulullah (a.s)'ın ikindiden sonra kılmakta olduğu iki rek'atın mahiyetinin bilinmesi babı.
[147]
Müslim (11572-573) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 53-"Günesin doğduğu ve battığı vakitlerde namazlarınızı araştırmayın" babı.
[148]
Ebu Dayud (2125) Kitabu's-Salat, 10-Bu iki rek'atın (sabah namazının iki rek'at sünne-tipin} güneşin yükselmesinden sonra kılınmasına ruhsat verenler babı.
[149]
Buhari (31105) 22-Kitabu's-Sehv, 8-Bir kimsenin, namaz kılarken konuşulması durumunda eliyle işaret etmesi ve konuşulanı dinlemesi babı. Müslim (11571-572) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 54-Resulullah (a.s)'ın ikindiden sonra kılmakta olduğu iki rek'atın mahiyetinin bilinmesi babı. İbni Huzeyme (21261-262) 566-Resulullah (a.s)'ın sabah namazından sonra ve İkindiden sonra güneş battncaya kadar namaz kılınmasından nehyinin genel olmayıp özel bir nehiy olduğunun delili babı.
[150]
Nesai (11281-282) 6-Kitabu'UMevakit, 36-İkindiden sonra namaza ruhsat.
[151]
Nevevi (61119-120)
[152]
Nevevi (6/121)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/210-217
[153]
Ahmed bin Hanbel (4/115) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (5l228yMecme'u'z-Zevaid (2/23) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Ke-bir'de Taberani rivayet emiştir. İsnadı hasendir."
[154]
Ahmed bin Hanbel (5/368) Mecme'u'z-Zevaid (21234) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviîerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/217-218
[155]
Buharı (21106) 10~Kitabu'l-Ezan, 14-Ezan ve kametin arasının ne kadar olacağı ve kameti bekleyen birinin durumu babı. Nesai (2/28-29) 7-Kitabu'l-Ezan, 39-Ezan ile kamet arasında namaz.

[156]
Buharı (2/106) Aynı yer.

[157]
Müslim (1/573) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 55-Akşam namazından önce iki rek'at namaz kılmanın müstehablığı babı.
[158]
Ebu Davud (2126) Kitabu's-Salat, II-Akşam namazından Önce namaz. İsnadı sahihtir.
[159]
Buhari (3159) 19-Kitabu't-Teheccüd, 35-Akşam namazından önce namaz. Nesai (1/282-283) 6-Kitabu'l-Mevakit, 38-Akşam namazından önce namaz kılmaya ruhsat. Bu hadis Nesai'nin kitabında Buhari'de geçen metninden farklı bir metinle geçmektedir. Ancak anlamları aynıdır ve üzerinde herhangi bir görüş ayrılığı yoktur,
[160]
Ebu Davud (2126) Kitabu's-Salat, 11-Aksam namazından önce namaz.
[161]
Buhari (3/59) 19-Kitabu't-Teheccüd, 35-Ak§am namazından önce namaz. Bazıları bunu Müslim'e dayandırmışlardır. Bunun sebebi ise Müslim'in, Kitabu Salati'l-Musa-fırin, Her iki ezan arasında namaz olduğu babı'nda Abdullah bin Muğaffel'den rivayet etmiş olduğu hadis metnidir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s) söyle buyurmuştur: "Her iki ezan arasında bir namaz vardır." Bu sözü üç kere tekrar etti. Üçüncüde de: "İsteyen için" dedi. Bu hadis muttefekun aleyhtir (yani Buhari ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir.) Ancak bunda aksam namazından söz edilmemektedir. Bu ifade bütün namazları içine alacak genel bir ifadedir. Dolayısıyla akşam namazını da içine alır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/218-221
[162]
Sünnette akşam namazının farzından önce iki rek'at namaz olduğuna dair rivayet nakledilmiştir. Abdullah bin Muğaffel (r.a)'in Resulullah (a.s)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Akşamdan önce namaz kılın." Üçüncüde: "isteyen için" diye buyurdu. Bunu Buhari rivayet etmiştir.
Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: "Medine'de bulunuyorduk. Müezzin akşam için ezan okuyunca (insanlar) hemen duvarların arkasına geçtiler. İki rek'at namaz kıldılar. Hatta yabancı biri Mescid'e girdiğinde namaz kılanların çokluğundan namazın (yani farzın) kılınmış olduğunu sanırdı." Bunu da Müslim rivayet etmiştir. Böyle olunca bu vakitte söz konusu namazın kılınmasının mekruh olduğunu söylemenin anlamı yoktur. Bunun yapıldığına dair sahih hadisler rivayet edilmiştir. (Yayıncı)
[163]
Ahmed bin Hanbel (51404) Ravileri sikadırlar. İhni Huzeyme (21207) 513-Aksam ile yatsı arasında nafile namaz kılmanın faz İleti, isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/221
[164]
Ahmed bin Hanbel (5/427) Mecme'u'z-Zevaid (2/229) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." İbni Hu-zeyme (2/209) 526-Akşam namazından sonraki iki rek'at namazın evlerde kılınmasının emredilmesi babı. İsnadı hasendir.
[165]
Tirmizi (2/501) Ebvabu's-Salat, 424-Akşam namazından sonraki namazın evde kılınmasının daha efdal olduğu hakkında rivayet edilenler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/221-222
[166]
Ebu Davud (2/31) Kitabu's-Salat, 15-Akşam namazının iki rek'at (sünnetinin nerede kılınacağı babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/223
[167]
Ahmed bin Hanbel (5/357) Ebu Davud (2/62) Kitabu's-Saiat, 2-Vitir namazını . kılmayanla ilgili bab. Hakim (1/305) Kitabu'l-Vitr.
Bu hadis bazılarına göre hasen liğayrihidir (başka rivayetler tarafından desteklendiğinden hasen derecesine

çıkmaktadır), bazılarına göre ise zayıftır, Ravileri arasında Abdullah bin Abdullah Ebu'l-Munib el-Ateki bulunmaktadır. Hakim: "Bu hadis sahihtir ve Ebu'l-Munib el-Ateki Mirvezi de sika biridir" demiştir, Zehebi söyle söylemiştir: "Ben, Buhari'nin: "Onun bazı münker rivayetleri bulunmaktadır" dediğini belirtirim." Takrib'de ise (onun hakkında): "Bazen yanılan saduk (doğru sözlü, sikadan sonra gelen) biridir" denmektedir.
Ben derim ki: "Ancak İbni Muin ve daha başkaları onu sika görmüşlerdir. Ebu Hatim saühu'l-hadis (hadisi kabul edilebilir) biri olduğunu söylemiştir. İbni Adiyy de: "O bana göre pek sakıncası olmayan (lâ be'se bih) biridir" demiştir. Ukayli ve ibni Hibban onu tenkid etmişlerdir. Nesai ise sika olduğunu söylemiştir. Bîr başka yerde de zayıf olduğunu söylemiştir. Tehzib'de bildirildiğine göre bu hadisin bazıları konuşmadan hali olmayan şahitleri bulunmaktadır. Birincisine Ebu Eyyub Ensari (r.a)'nin hadisi şahittir. Bu hadise göre Resulullah (a.s) söyle buyurmuştur: "Vitir her Müstümamn üzerine bir haktır." Bu hadisi Ebu Davud, Nesai ve İbni Hibban Sahih'inde rivayet etmiştir. Bu hadis sahihtir. Diğer hadisin metni ise şöyledir: "Kim vitir kılmazsa bizden değildir." Ahmed bin Hanbel (21443)'te Halil bin Murre'nin Muaviye bin Murre'den onun da Ebu Hureyre (r.a)'den rivayeti tankıyla bildirdiğine göre Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim vitir kılmazsa bizden değildir." Ancak, Zeyla'i'nin, Nasbu'r-Raye (2lîl3)'de yer alan açıklamasına göre Ahmed bin Hanbel'in bildirdiği üzere Muaviye (r.a), Ebu Hureyre (r.a)'den bir şey duymamıştır. Halil bin Murre'yi ise Yahya ve Nesai zayıf görmüşlerdir. Buharı de şöyle söylemiştir: "O (yani Halil bin Murre) munkeru'l-hadistir (hadisi kabul edilmeyen biridir)." Bu şahidinin zayıf olması sebebiyle bazıları biraz Önce geçmiş olan hadisi de zayıf görmüşlerdir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir

[168]
Tirmizi (2/316) Ebvabu's-Salat, 333-Vitrin kesin farz olmadığı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis basendir.

[169]
Tirmizi (2/316) Aynı yer.

[170]
Ebu Davud (2/61) Kitabu's-Salat, 1-Vitrin müstehabhğı babı. Nesai (3/228-229) 20-Kitabu Kvyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 27-Vitirle emir babı.

[171]
Ahmed bin Hanbel (2/109) Mecme'u'z-Zevaid (2/240) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravîlerİ sikadırlar."

[172]
Muvatta (11123) 7-Kitabu Salati'l-Leyİ, 3-Vitirie emir babı. Ebu Davud (2162) Kitabu's-Salat, 2-Vitir kılmayanla ilgili bab. Nesai (J/230) 5-Kitabu's-Salat, 6-Beş vakit namaza devam etme babı.

[173]
Ebu Davud (2162) Aynı yer. Bu hadis değişik tankları yönünden sahihtir. Bunu sahih görenlerden biri de İbni Abdilberr'dir.
Muhdici: Bu bilinmeyen biridir. Adının Refi olduğu söylenmiştir. Ancak Ebu Davud'un kitabında onu izleyen ravi Ebu Abdullah Senabici'dir.
Ebu Muhammed: Şahabıdır. Ensardandır. Adı konusunda ihtilafa düşülmüştür. Mes'ud olduğu söylenmiştir. Sa'd olduğu söylenmiştir. Yine başka şeyler de söylenmiştir.

[174]
İbni Huzeyme (2/137) 433-Vitrin farz olmadığına delalet eden hadis metinlerinin bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/225-229

[175]
Ahmed bin Hanbel (6/397, 617) Mecme'u'z-Zevaid (21239) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Bu hadisin Ahmed bin Hanbel'in kitabında iki ayrı rivayeti bulunmaktadır. Birinin Ahmed bin Hanbel'in şeyhi (yani hadisi kendisinden aldığı kişi) olan Ali bin İshak Sülemi dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/229-230
[176]
Buhari (2/488) 14-Kitabu'l-Vitrr 4-Kişinin son namazını vitir eylemesi babı. Müslim (1/517-518) Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olarak kılınması ve vitrin gecenin sonunda bir rek'at olarak kılınması babı. Ebu Davud (2167) Kitabu's-Salat, 8-Vitrin vakti babı. Nesai (3/230-231) 20-Kita-bu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 30-Vitrin vakti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/230-231
[177]
Nesai (3/231) 20-Kitabu KıyamVl-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 31-Vitir namazını sabah namazından önce kılma emri babı.
[178]
Müslim (î/519) Kitabu SalatVl-Musafırin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olarak kılınması ve vitrin gecenin sonunda bir rek'at olarak kılınması babı. Tirmizi (2/332) Ebvabu's-Salat, 343-Sabah namazına vitirden sonra geçilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/231
[179]
Müslim (1/518) Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olarak kılınması ve vitrin gecenin sonunda bir rek'at olarak kılınması babı.
[180]
Müslim (1/517) Aynı yer. Tirmizi (2/331-332) Ebvabu's-Salat, 343-Sabah namazına vitirden sonra geçilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
[181]
Tirmizi (2/332) Aynı yer. İbni Huzeyme (21147-148) 446-Uyuyakaldığından veya unutarak vitir kılamayan birinin vitirden önce sabah namazını kılabileceği babı. isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/232

[182]
Ebu Davud (2/61) Kitabu's-Salat, Vitir namazıyla ilgili bablar bölümü, 1-Vitrin müstehablığı babı. Tirmizi (2/314) Ebvabu's-Salat 332-Vitrin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir. Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Senedinde zayıflık ve kopukluk bulunmaktadır. Ancak bu konuda, Muaz bin Cebel (r.a)'den, Amr bin As (r.a)'tan, Ukbe bin Amir (r.a)'den, Ebu Basra Gıfari (r.a)'den, Abdullah bin Abbas (r.a)'tanr Abdullah bin Ömer (r.a)'den ve Abdullah bin Amr (r.a)'dan hadis rivayet edilmiştir. Bunun senedi hakkında İbni Hacer, Talhisu'l-Habir, (2l16)'a balanız.
[183]
Buhari (21486) 14-Kitabu'l-Vitr, 2-Vitrin vakitleri babı. Müslim (1/512) 6-Ki-tabu Salati'l'Musafirin ve Kasriha, 17-Gece namazı, Resulullah (a.s)'ın gece kıldığı namazın rek'atlarının sayısı, vitrin bir rek'at olduğu ve bir rek'at namazın geçerli olduğu babı. Nesai (3/230) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 30-Vitrin vakti babı.
[184]
Tirmizi (21318-319) Ebvabu's-Salat, 335-Vitrin gecenin ilk ve son vaktinde kılındığı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisi, ayrı bir anlam taşıyan ilave ile birlikte Abdullah bin Ebi Kays'tan rivayet etmiştir. Bu rivayetin geçtiği yer: Tirmizi (51183) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 23-Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim okuyuşunun nasıl olduğu hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (21144) 440-Kişinin istemesi halinde vitrin geceni ilk, orta veya son vaktinde kılınmasının caiz olduğu babı.
[185]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/325) Mecme'u'z-Zevaid (21247) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir. Daha başkaları da yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan başkaları da bu şekilde fetva vermişlerdir."
[186]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/233-235

[187]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91324-325) Mecme'u'z-Zevaid (2/247) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/235

[188]
Mecme'u'z-Zevaid (21246) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bununla birlikte bazı ravileri hakkında hadisin sağlamlığına zarar vermeyecek bazı tenkidler bulunmaktadır."
[189]
Nesai (3/231) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 32-Ezandan sonra vitir. İsnadı basendir.
[190]
Mecme'u'z-Zevaid (21245) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebİr rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdİr."
[191]
Tirmizi (2/317) Ebvabu's-Salat, 334-Vitirden önce uyumanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir, hadis de onun söylediği gibidir.
[192]
Mûslim (11520) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 21-Gecenin sonunda kalkmaktan korkanın ilk vaktinde vitri kılması babı. Tirmizi (2/318) Ebvabu's- Salat, 334-Vitirden önce uyumanın mekruhluğu hakkında gelen rivayetler babı.
[193]
Ebu Davud (2/66) Kitabu's-Salat, 7-Uykudan önce vitir babı. İsnadı basendir.
[194]
Müslim (1/511) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 17-Gece namazı, Resulullah (a.s.)'ın gece kıldığı namazın rek'atlarının sayısı, vitrin bir rek'at olduğu ve bir rek'at namazın geçerli olduğu babı.
[195]
Tirmizi (2/330) Ebvabu's-Salat, 342-Uyuyarak veya unutarak vitri kılamayan bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. 1911-Ebu Davud (2/62) Kitabu's-Salat, 3-Vitrin kaç rek'at olduğu babı.
[196]
Tirmizi (2/330) Aynı yer.
[197]
Ebu Davud (2165) Kitabu's-Salat, 6-Vitirden sonra dua babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/235-237
[198]
Nesai (3/239) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 40-Ebu Eyyub (r.a.)'un vitir hakkındaki hadisi hakkında Zühri'ye karsı görüş ayrılığı olduğunun bildirilmesi babı.
[199]
Nesai (31238) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/237-238
[200]
İbni Huzeyme (21140) 436-Resulullah (a.s.)'tan vitrin tek rek'at olduğu hakkında nakledilen hadis metinlerinin bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
[201]
Ebu Davud (2/46) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında Kur'an-ı Kerim okurken sesin yükseltilmesiyle ilgili babı.
[202]
Ebu Davud (2/46) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/240-241
[203]
İbni Huzeyme (2/192-193) 501. bab. İsnadı sahihtir.

[204]
Ahmed bin Hanbel (5/269) Mecme'u'z-Zevaid (21241) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve: "Kul huve'llahu ehad"ı ilave etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri sikadırlar."
[205]
Ahmed bin Hanbel (51418) Mecme'u'z-Zevaid (21241) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdİr."
[206]
Tirmizi (21320) Ebvabu's-Salat, 336-Vitrin yedi rek'at kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/237-238) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 39-Ali bin Abbas'ın vitir hakkında rivayet etmiş olduğu hadis konusunda Habib bin Sabit'e karşı görüş ayrılığının olduğunun bildirilmesi babı.
[207]
Nesai (3/239) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 41-Vitrin beş rek'at o-larak nasıl kılanacağı ve vitir hadisi hakkında Ali el-Hakem'e karşı ihtilaf olduğu babı.
[208]
Nesai (31239) Aynı yer. Hakim (1/306) Kitabu'l-Vitr Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de onun görüsüne muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/241-243
[209]
Nesai (31239) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar ,41-Vitrin beş rek'at olarak nasıl kılanacağı ve vitir hadisi hakkında Ali el-Hakem'e karşı ihtilaf olduğu babı. İsnadı hasendir.
[210]
Nesai (3/240) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/243-244
[211]
Buhari (7/103) 62-Kitabu Fedaili's-Sahabe, 28-Muaviye (r.a.) ile ilgili bab.
[212]
Buhari (7/103) Aynı yer.
[213]
Muvatta (1/125) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 3-Vitirle emir babı, Buharı (111151) 80'Kitabu'd-Da'avat, 31-Çocuklar için bereketle dua edilmesi ve başlarının okşanması babı.
[214]
Nesai (3/243-244) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 46-Vitirde Kur-
'an-ı Kerim okuma babı. İsnadı hasendir. 1922-Müslim (1/518) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olduğu babı.
[215]
Müslim (11519) Aynı yer.
[216]
Buharı (2/478) 14-KitabuT-Vitr, 1-Vitir hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (1/516) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olduğu babı. Nesai (3/233) 20-Kiîabu Ktyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 35-Vitrin yalnız basına nasıl kılınacağı babı.
[217]
Buhari (2/477) 14-Kitabu'l-Vitr, 1-Vitir hakkında gelen rivayetler babı. Muvatta (1/125) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 3-Vitirle emir babı.
[218]
Buhari (21478) 14-Kitabu'l-Vitr, 1-Vitir hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (1/517) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 20-Gece namazının ikişer rek'at olduğu babı. Muvatta (11123) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 3-Vitirle emir babı. Tirmizi (2/300-301) Ebvabu's-Salat, 323-Gece namazının ikişer rek'at olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a.)'in hadisi hasen sahih bir hadistir."
[219]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/244-247

[220] İbni Huzeyme (21140) 436-Resulullah (a.s.)'tan vitrin tek rek'at olduğu hakkında nakledilen hadis metinlerinin bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/247

[221] Tirmizi (21325-326) Ebvabu's-Salat, 340-Vitirde okunacak olanlar hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasen li ğayrihidir (başka rivayetlerin desteğiyle hasen derecesine yükselmektedir).

[222] Nesai (31244-245) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 47-Vitir'de Kur'an-ı Kerim okuma konusunda bir başka uygulama.

[223] Ebu Davud (2163) Kitabu's-Salat .Vitirde ne okunacağı babı. Tirmizi (21326) Ebva-bu't-Tahare, 340-Vitirde neyin okunacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (31244) 20-Kitabu Kıyami'ULeyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 47-Vitirde Kur'an-ı Kerim okuma konusunda bir başka uygulama. İbni Mace (1I2J75) 5-Kitabu İkameti's-Sa-la ve's-Sunneti fiha, 115-Vitirde neyin okunacağı hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (2/305) Kitabu'l-Vitr, Müellif bunun sahih olduğunu söylemiş ve Zehebi de onun söylediğine muvafakat etmiştir.

[224] Nesai (31246) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 49-Malik('ten rivayet) konusundaki ihtilafın bildirilmesi. 1927-Ebu Davud (2163) Kitabu's-Salat, Vitirde ne okunacağı babı.

[225] Nesai sh. (247) Aynı yer.

[226] Nesai, Aynı yer.

[227] Ebu Davud (sh. 65) Aynı yer.

[228] Nesai (31235) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 37-Ubey bin Ka'b'ın vitirle ilgili rivayetini nakledenlerin metinleri arasındaki farklılığın bildirilmesi.

[229] Nesai, (sh. 236) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/248-250

[230] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/250

[231] 1928-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/328)

[232] Aynı yer. Mecme'u'z-Zevaid (2/137) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunları Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadları hasendir."

[233] İbni Huzeyme (2/151-152) 448-Resulullah (a.s)'ın, Abdullah bin Abbas (r.a.)'ın yanında gecelediği söz konusu gecede vitir namazını fecirden sonra kıldığının delilinin bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/250-251

[234] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/251

[235] Buhari (71451) 64-Kitabu'l-Meğazi, 35-Hudeybiye savaşı babı.

[236] Tirmizi (2/334) Ebvabu's-Salat, 344-Bir gecede iki vitir olmadığı hakhnda gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.

[237] Ebu Davud (2167) Kitabu's-Salat, 9-Vitrin azalmasıyla ilgili bab. Nesai (31229-230) 20-Kitabu Ktyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 29-Resulullah (a.s.)'ın bir gecede iki

vitir kılınmasından nehyetmesi babı.

[238] Muvatta (1/125) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 3-Vitirle emir babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/251-253

[239] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/253

[240] Tirmizi(2/334) Ebvabu's-Salat, 344-Bir gecede iki vitir olmadığı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis kasen Hğayrihİdir (yani başka rivayetlerle desteklendiğinden kasen derecesine çıkmaktadır).
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/253-254

[241] Nesai (3/235) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 36-Vitrin üç rek'at olarak nasıl kılınacağı babıİsnadı sahihtir.

[242] Muvatta (11125) 7-Kitâbu Salati'l-Leyl, 3-Vitir kılmakla emrolunması babı. Bu-hari (21477) 14-Kitâbu'l-Vitr, 1-Vitir hakkında gelen rivayetler babı.

[243] Muvatta (1/125) 7-Kitâbu Salati'l-Leyl, 3-Vitir kılmakla emrolunması babı.

[244] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/326) Mecme'u'z-Zevâid (2/242) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[245] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/254-255

[246] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/255

[247] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/255-256

[248] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/256-257

KUŞLUK (DUHA) NAMAZI

1939- Müslim, Ebu Zeri Gıfari (r.a)'den rivayet etmiştir: [1]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Birinizin her bir organı için sadaka vardır. Bunun gibi her teşbih sadakadır. Her tahmid (Allah'a hamd) sadakadır. Her tehlil (tevhid sözünü söyleme) sadakadır. Her tekbir sadakadır. İyilikle emir sadakadır. Kötülükten nehiy sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz bunların hepsinin yerine geçer."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Adem oğullarının her bir organları için sadaka vardır. Karşılaştığı kişiye selâm vermesi sadakadır. İyilikle emretmesi sadakadır. Kötülükten neh-yetmesi sadakadır. Yoldan rahatsız edici şeyleri gidermesi sadakadır. Hanı-mıyla nikâhı sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz bunların hepsi yerine geçer." [2]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Dediler ki: "Ya Resulullah (a.s)! Birimiz cinsel ihtiyacını gideriyor. Bu da onun için sadaka oluyor mu?" O da şöyle buyurdu:
"Ne dersin onu helal olmayan bir şekilde gidermiş olsaydı kendisi için günâh olmaz mıydı?" [3]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Her gün her bir organ için sadaka vardır. Her bir namazı onun için bir sadakadır. Oruç bir sadakadır. Teşbih bir sadakadır. Tekbir bir sadakadır. Tah-mid (Allah'a hamdetmek) bir sadakadır."
Resulullah (a.s) böyle güzel amelleri saydı. Sonra şöyle buyurdu: "Biriniz için kuşluk vakti iki rek'at namaz bunların hepsini karşılar." [4]

1940- Ahmed bin Hanbel, Bureyde (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"İnsanda üçyüzaltmış eklem vardır. Bu eklemlerin her biri için sadaka vermesi gerekir." Dediler ki:
"Peki ey Allah'ın peygamberi! Kim buna güç yetirebilir?" O da şöyle buyurdu:
"Camide gördüğü bir burun pisliğini gömmen, yoldan bir şeyi gidermen (senin için bir sadakadır). Eğer bulamazsan kuşluk vakti iki rek'at namaz (kılman) senin

için yeterli olur" [5]

1941- Ebu Ya'la, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir birlik gönderdi. Bunlar çok ganimet ele geçirdiler. Bir başka kez yeniden gitmek için acele etmeğe başladılar. Bir adam dedi ki: "Ya Resulullah (a.s)! Bir başka kez yine gitmek için bunlardan daha çok acele eden ve bunlardan çok ganimet ele geçiren bir birlik görmedim. O da şöyle buyurdu:
"Bir başka keresine bunlardan çok acele etmek ve bunlardan çok ganimet ele geçiren birini sana haber vereyim mi? Şu adam ki; abdest alır, abdestini güzelce alır, sonra camiye doğru yönelir, orada sabah namazmı kılar sonra-onun arkasından kuşluk namazını kılar. İşte bu daha aceleci ve daha çok ganimet ele geçirendir." [6]

1942- Ahmed bin Hanbel, Said bin Nafı (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m sahabisi Ebu Beşir Ensari (r.a) benim güneşin doğmakta olduğu sırada kuşluk (duha) namazını kıldığımı gördü. Bu yüzden beni azarladı, beni bundan nehyetti ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Güneş yükselinceye kadar namaz kılma. Şüphesiz o şeytanın iki boynuzu arasında doğar." [7]

Bir Açıklama

Namaz kılmanın caiz olduğu vakit; çıplak gözle bakan birinin görüşüyle güneşin bir veya iki ok boyu yükselmesiyle başlar. Bu ise yirmi dakika olarak görülmektedir. İhtiyata uygun olan ise güneşin doğmasından yarım saat sonra namaz kılınmasıdır.

1943- Müslim, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, kuşluk namazı kılan bir topluluk gördü ve şöyle söyledi: [8]
"Bunlar namazın bu vaktin dışında kılınmasının daha efdal olduğunu mutlaka bilmişlerdir. Çünkü Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evvabin namazı deve yavrularının çöktüğü zamandır."
Bir rivayete göre de Resulullah (a.s) Küba halkının yanına vardı. Vardıklarında

onlar namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Evvâbin deve yavrularının çöktüğü zamandır (yani bu zamanda kılınır)." [9]

Bir Açıklama

Kuşluk vakti güneşin bir veya iki ok boyu yükselmesiyle başlar ve zeval vaktinin biraz öncesine kadar devam eder. Bu namazın kılınması için en efdal olan vakit ise güneşin yükseldiği ve sıcaklığının etkisi görüldüğü sıradır.

1944- Ahmed bin Hanbel, Ebu Zer (r.a) ve Ebu Derda (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), şanı yüce olan Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirdi:
"Ey Adem oğlu! Benim için günün başında dört rek'at namaz kıl ben sana sonu için yeteyim." [10]

1945- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Duha (Kuşluk) namazını ancak evvab olan devam ettirir." O şöyle söyledi:
"Bu namaz evvâbin namazıdır." [11]

1946- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim sabah namazını cemaatle birlikte kılar sonra güneş dağuncaya kadar Allah'ı anmak üzere oturur sonra da iki rek'at namaz kılarsa onun için bir hac ve umre sevabı gibi olur."
Ravi dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: 'Tam olarak, tam olarak, tam olarak." [12]

1947- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: [13]
"Abdullah bin Şakik şöyle söyledi:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) duha (kuşluk) namazını kılıyor muydu?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Dışardan gelmiş olması durumu dışında hayır."
Bunun benzeri bir başka rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:

"Dedim ki: "İki sureyi birlikte (yani bir rek'atta zammı sure olarak) okuyor muydu?" O da şöyle söyledi: "Mufassallardan (orta uzunluktaki surelerden)." [14]

Nesai birinci rivayeti nakletmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir:
"Dedim ki: "Resulullah (a.s) bütün bir ayı oruçlu geçiriyor muydu?" O da şöyle söyledi:
"O'nun (Resulullah (a.s)'ın), O'nun (Allah'ın) yoluna gidinceye kadar bütün bir ayı oruçlu geçirdiğini de hiç oruç tutmadan bütün bir ayı oruçsuz geçirdiğini de bilmiyorum." [15]
Bir başka rivayete göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Vallahi, O'nun rızası için gidinceye (yani vefat edinceye) kadar Ramazan dışmda bilinen bir ayı (bütünüyle) oruçlu geçirmedi ve hiç oruç tutmadan da geçirmedi." [16]
Buhari, Müslim, Muvatta ve Ebu Davud'un nakletmiş oldukları bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) yerine göre bir ameli yapmak istediği halde insanların onu yapmaları ve böylece üzerlerine farz olması korkusuyla o ameli bırakırdı. Resulullah (a.s) hiç kuşluk namazını kılmadı ama ben onu kılıyorum." [17]

İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'nin yukarıdaki hadisi hakkında şöyle söylemiştir:
"Bu ifade, onun bu konuda öylesine ve gelişigüzel bir şekilde böyle söylediğini gösteren türden bir ifadedir. (İlim adamlarının) Halid Hiza'nm: "Resulullah (a.s)'ı (sözü edilen) namazı kılarken gördüm" sözü hakkında söyledikleri benim bu konuda yaptığım yorumu doğrulamaktadır.
Buna göre Resulullah (a.s)'ın, dışarıdan döndüğü günlerin dışmda da bu namazı kıldığı olmuştur."

1948- Buhari ve Müslim, Abdurrahman bin Ebi Leyla (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bize Ümmü Hani dışında bir tek kişi Resulullah (a.s)'ın kuşluk namazını kıldığım rivayet etmemiştir. O şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'nin Fethi günü evine (yani Ümmü Hani'nin e-vine) girdi. Gusletti ve ardından sekiz rek'at namaz kıldı. Ben ondan daha kısa namazı hiç görmedim. Ancak rüku ve secdelerini tam yapıyordu."
Müslim'in rivayetine göre de Abdullah bin Haris bin Nevfel Haşimi şöyle

söylemiştir:

"Soruşturdum ve bana Resulullah (a.s)'ın kuşluk nafilesini kıldığını [18]haber verecek birini bulmayı çok istedim. Ancak Ununu Hani bintu Ebi Ta-Ub'in dışında bunu haber veren birini bulamadım. O bana, Resulullah (a.s)-'ın Fetih günü güneşin yükselmesinden sonra geldiğini, sonra kendisine bir elbise getirildiğini ve bununla kendini perdelediğini sonra guslettiğini ve sonra kalkıp sekiz rek'at namaz kıldığını haber verdi. Bilmiyorum bunda kıyamı (ayakta duruşu) mı, yoksa rükusu mu yoksa secdesi mi daha uzundu. Bunların hepsi birbirine yakındı. (Ümmü Hani r.a) dedi ki:

"Bundan önce ve sonra O'nun bu nafile namazı kıldığını görmedim." [19]
Müslim'in bir başka rivayetine göre de:
"Resulullah (a.s) Fetih yılında onun (yani Ümmü Hani (r.a)'nin) evine girip iki tarafı birbirinden ayrılmış tek bir elbise içinde sekiz rek'at namaz kıldı." [20]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Ümmü Hani r.a) Fetih günü Resulullah (a.s)'ın gusletmekte olduğu sırada O'nun yanına girdi. Hz. Fahma (r.a) önünden onu bir elbise ile perdeliyordu. (Resulullah (a.s) da) içinde hamur izi bulunan bir teknede guslediyordu." (Ummu Hani r.a) dedi ki:
"Ardından kuşluğu kıldı. Ancak guslünü tamamladığında kaç rek'at kıldığını bilmiyorum." [21]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Ümmü Hani r.a) fetih yılı Resulullah (a.s)'ın yanına gitti. Vardığında (Resulullah a.s) guslediyordu ve kızı Hz. Fatıma (r.a) da O'nu bir elbise ile perdeliyordu. Selâm verdi. (Resulullah a.s): "Bu kimdir?" diye buyurdu. (Ümmü Hani (r.a) dedi ki): "Ben: "Ümmü Hani" dedim. Guslünü tamamlayınca kalkıp tek bîr elbiseye bürünmüş halde sekiz rek'at namaz kıldı." [22]
İmam Malik Muvatta'da, Müslim'in son rivayetinin: "Tek bir elbise içinde" ibaresine kadar olan kısmını rivayet etmiştir. [23]

Ebu Davud'un rivayetine göre de: "Resulullah (a.s) Fetih günü kuşluk nafilesini sekiz rek'at olarak ve her iki rek'atta bir selâm vererek kıldı." [24]

1949- İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, kuşluk namazını sekiz rek'at olarak kılar sonra şöyle derdi: "Benim için anne ve babam diriltilseydi

onları terketmezdim." [25]

Bir Açıklama

S ah ahilerin bazıları, Resulullah (a.s)'ın kuşluk namazını kumaya teşvikte bulunmasından O'nun bu namazı kıldığı kanaatine varmışlardır. Onlar bu namazı kılarlardı. Abdullah bin Ömer (r.a) gibi bazı sahabiler ise Resulullah (a.s)'ın gerek sözlü ve gerekse fiili olarak buna teşvikte bulunduğuna dair bir şey öğrenmiş değillerdi. Bununla birlikte bu namazı kılandan ve bu namazın kılınmasından övgüyle söz etmişlerdir. Birinci husus bir şeyi Resulullah (a.s) yapmış olmasa bile onun hakkındaki sözlü teşviğinin onun yapılması için yeterli olacağına delalet etmektedir. Bu esas, zikir, teşbih, tehlil, tekbir, tahmid için bir araya gelinmesi hakkındaki sözlü teşvikler için de söz konusudur. Nitekim Resulullah (a.s) bizzat kendisi bunu yapmış olmasa da, Buhari ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olan (muttefekun aleyh) bir hadisi şerifte bu konuda teşvik bulunmaktadır. [26] Yukarıdaki ikinci husus da, ibadetle ilgili

1949-Muvatta (11153) 9-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 8-Kusluk namazı babı. İsnadı sahihtir.

1950- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Muaze, kendisinin Hz. Aişe (r.a)'ye:
"Resulullah (a.s) kuşluğu kaç rek'at olarak kılardı?" diye sorduğunu o-nun da şöyle söylediğini bildirdi:
"Dört rek'at olarak ve Allah'ın dilediği kadar da artırırdı." [27]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetle daha önce geçen ve Hz. Aişe (r.a)'nin, Resulullah (a.s)'ın yolculuk dönüşü dışında kuşluk namazı kıldığını görmediğini söylediğine dair rivayetin birleştirilmesi şu iki şekilden biriyle mümkün olabilir: Hz. Aişe (r.a) ye yukarıdaki rivayetinde Resulullah (a.s)'ın yolculuk dönüşünde kılmış olduğu kuşluk namazından söz ediyordur yahut Resulullah (a.s)'uı kuşluk namazım kılmadığını îbni Huzeyme'nin dediği gibi öylesine ve gelişigüzel bir şekilde söylemiştir. Birinci ihtimal ise birleştirme açısından daha kuvvetlidir.

1951- Müslim, Ebu Derda (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dostum bana üç şeyi, bunları yaşadığım sürece terketmemem üzere tavsiye etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı ve vitir kılmadan uyumamak." [28]

1952- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [29]
"Dostum Resulullah (a.s) bana her aydan üç gün oruç tutmamı, iki rek'at kuşluk namazını ve uyumadan önce vitir namazı kılmamı tavsiye etti."
Tirmizi ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana üç şeyde ahid verdi (söz aldı): Vitir kılmadan uyumamam, her aydan üç gün oruç tutmam ve kuşluk namazını kılmam." (1)
1953- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın bir yolculukta kuşluk nafilesini sekiz rek'at olarak kıldığını gördüm. Namazını bitirince şöyle buyurdu:
"Ben ümit ve korku namazını kıldım. Rabbimden üç şey istedim. Bana ikisini verdi birini ise vermedi. O'ndan ümmetimi kıtlıkla öldürmemesini istedim kabul etti. Yine O'ndan düşmanlarını onlara üstün çıkarmamasını istedim kabul etti. O'ndan bir de onları ayrı ayrı gruplara ayırmamasını istedim, bunu kabul etmedi."
Ahmed bin Abdurrahman: "Ümmetimi kıtlıkla imtihan etmemesini..." ifadesini kullanmıştır. [30]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerifte kastedilen anlam; Yüce Allah'ın İslâm ümmetinin tümünü açlıkla yok etmemesi ve düşmanlarını tamamına üstün çıkarmamasıdır. Yoksa kastedilen anlam bazılarının üzerlerine düşmanlarını üstün çıkarmaması veya bölgelerden herhangi birini açlıkla imtihan etmemesi değildir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) döneminde kıtlık yılı diye bilinen yılda açlık çekilmiştir. Ancak bazı İslâm bölgeleri o zaman rahatlık içindeydiler. Bir çok savaşta İslâm düşmanları Müslümanların bazılarına üstün çıkmışlardır. Ancak kâfirlerin Müslüman halklarının tamamına birden üstünlük sağladıkları hiç bir zaman olmamıştır. Moğol ve Tatar saldırıları Şam beldelerinde son bulmuş ve Mısır topraklan ve daha ilerisi bu saldırıdan uzak kalmışlardır. Geçmişteki haçlı saldırılan ise İslâm

topraklarının ancak az bir kısmını kapsamıştır. Son emperyalist işgaller ise bütün îslâm beldelerini kapsamamıştır. Kuzey Yemen,

1953-İbni Huzeyme (2/230) Daha önce geçmiş olanların dışındaki kesmelerle İlgili bab-lar bölümü, Kuşluk namazında Allah'tan dilekte bulunma babı. Hakim (11314) Hâkim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. 1) Tirmizi (3/134) 6~Kitabu's-Savm, 54-Her aydan üç gün oruç tutulması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/204) 22-Kitabu's-Sıyam, 70-Resulullah (a.s.)'m orucu babı. Bu rivayet değişik metinlerle nakledilmiştir.
Necid ve Hicaz bölgeleri bu inkarcı işgalinden korunmuşlardır.

1954- İbni Huzeyme, Atban bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) evinde kuşluk nafilesini kıldı. (Diğerleri de) O'nun arkasında durdular ve O'nun evinde namaz kıldılar." [31]

Bir Açıklama

Râtibe sünnetlerin dışındaki nafile namazlar cemaatin kalabalık olmaması, uğrak bir yerde olmaması ve buna insanların çağrılmaması şartıyla cemaatle kılınabilir. Bu, Malikilerin görüşleridir. Hanelilerin bu konudaki görüşlerini daha sonra göreceğiz.

1955- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m bir kereden başka kuşluk namazını kıldığını görmedim.” [32]

1956- Tirmizi, Asım bin Damra (rh.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [33]
"Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'e Resulullah (a.s)'ın gündüz kıldığı namazdan sorduk. Şöyle söyledi:
"Siz buna güç yetiremezsiniz." Biz:
"Bizden kim buna güç yetirebilir?" dedik. Bu kez şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s), güneş şuraya geldiğinde ve şurada ikindi vaktindeki halini aldığında iki rek'at namaz kılardı. Güneş şuraya geldiğinde şurada öğle vaktindeki halini aldığında dört rek'at namaz kılardı. Öğleden önce dört rek'at sonra da iki rek'at namaz kılardı. İkindiden önce dört rek'at kılardı ve her iki rek'atın arasını mukarreb (Yüce Allah'a yakın) meleklere, nebilere,

peygamberlere ve mü'minlerden ve Müslümanlardan onları izleyenlere selâm vererek ayırırdı."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), güneşin ışığı zayıfladığında iki rek'at namaz kılardı. Gündüzün ortasından önce dört rek'at kılardı. Selâmını da sonunda verirdi." [34]

Bir Açıklama

Birinci rivayet, Resulullah (a.s)'ın kuşluk vaktinde altı rek'at namaz kıldığına işaret etmektedir. Önce iki rek'at kılıyordu ardından bir süre sonra zeval vaktinden önce dört rek'at daha kılıyordu. Sonra öğleden önce dört rek'at, sonra da iki rek'at kılıyordu, ikindiden sonra da dört rek'at kılıyordu. Bu, nafile namazın güneşin yükselmesinden
1957- Buharı, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafî'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) şu iki gün dışında kuşluk namazı kılmazdı: Mekke'ye geldiği gün. Oraya kuşluk vakti gelirdi. Kabe'yi tavaf eder ve Ma-kam'ın arkasında iki rek'at namaz kılardı. Bir de Küba camisine geldiği gün. Oraya her cumartesi günü gelirdi. Camiye girdiğinde içinde namaz kümak-sızın çıkmaktan hoşlanmazdı. Resulullah (a.s)'m orayı binekli olarak ve yürüyerek ziyaret ettiğini rivayet ederdi. Bize de şöyle derdi:
"Ben arkadaşlarımın yaptığını gördüğüm gibi yapıyorum. Kimsenin gecenin veya gündüzün herhangi bir saatinde namaz kılmasını engellemem. Ancak güneşin doğuş ve batış saatlerine denk getirmemeniz şartıyla." [35]

Bir Açıklama

Abdullah bin Ömer (r.a)'in sözü, onun kerahet vakitleri dışında mutlak nafile namaz kılınmasını caiz gördüğüne delalet etmektedir. Dört mezhebin görüşü de bu yöndedir ve bu konuda pek çok delil bulunmaktadır. Daha önce değişik vesilelerle bu delillerden söz edildi. Bundan sonra da bir maddeyi mutlak nafileye ayıracak ve orada da bazı delillerini zikredeceğiz. [36]

GECE İBADETİ GECE İBADETİNİN FAZİLETİ VE BUNA TEŞVİK

1958- Tirmizi, Bilal (r.a) ve Ebu Umame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gece ibadetinde bulunun. Bu, sizden önceki salilderin adetlerindendir. Gece ibadeti Allah'a yakınlık, günâhlara son verme, kötülükleri örtme ve bedenden hastalığı atmadır." [37]

1959- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim on âyetle (gece ibadetinde) kıyam ederse (yani kıyanımda on âyet okursa) gafillerden yazılmaz, kim yüz âyetle kıyam ederse ihlasla İbadet e-den kullardan (kânitinden) yazılır, kim bin âyetle kıyam ederse kendilerine kıntarla sevap verilen kimselerden yazılır." [38]

1960- Ebu Davud, Abdullah bin Hubşi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Amellerin en efdali hangisidir?" diye soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Uzun kıyam (namazda uzun süre ayakta durmak)." [39]

1961- Ahmed bin Han bel, Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cennette Öyle odalar vardır ki, içleri dışlarından dışları da içlerinden görünür. Bir bedevi kalkarak: "Bunlar kimin içindir, ya Resulullah (a.s)?" diye sordu. O da şöyle buyurdu:
"Kim sözü güzel konuşur, yemek yedirir, orucu devanf ettirir ve geceleyin insanlar uykudayken namaz kılarsa." [40]
1962- Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de Resulullah (a.s)'m sohbetinde bulunmuş olan (yani sahabilerden olan) Yezid bin Ahnes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki şey dışında aranızda yarış yoktur: Allah'ın kendisine Kur'an-ı Ke-rimCden ilim) verdiği, o da bununla gecenin ve gündüzün kenarlarında ibadet eden, içinde olana uyan kimse ki, bir kimse (onun için): "Allah şuna verdiğini bana da vermiş olsaydı ben de onun yaptığını yapardım" der. Bir de Allah'ın kendisine mal

verdiği ve o da bundan tasaddukta bulunan kimse ki, bir başkası onun için de aynı şeyi söyler." [41]

1963- Buhari ve Müslim, Muğire bin Şu'be (r.a)"den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ayaklan şişinceye kadar ibadet etti. Kendisine: "Şüphesiz Allah senin geçmiş ve gelecek [42]günâhlarını bağışlamıştır" dendi. O da şöyle buyurdu:
"Şükredici bir kul olmayayım mı?" Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Şüphesiz ResuluUah (a.s) ayaklan -veya baldırları- şişinceye kadar ibadet ederdi. Kendisine bu söylenir, O da şöyle derdi:
"Şükredici bir kul olmayayım mı?" [43]
Bir başka rivayette: "Şişinceye veya kabarıncaya kadar..." ifadesi kullanılmıştır. [44]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Ayaklan kabanncaya kadar namaz kıldı. Kendisine: "Günâhların bağışlandığı halde kendini bu kadar zorluyor musun?" dendi..." devamı vukan-daki gibidir. [45]
J

1964- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "ResuluUah (a.s) ayaklan çatlayıncaya kadar namaz kıldı." Bir diğer rivayette şöyle söylediği bildirilmiştir: [46]
"Geceleyin ayakları çatlayıncaya kadar namaz kılardı. Ben kendisine dedim ki:
"Ya ResuluUah (a.s)! Senin geçmiş ve gelecek günâhların bağışlandığı halde nıçm böyle yapıyorsun?" O da şöyle buyurdu:
"Şükredici bir kul olmayı istemiyor muyum?" (Hz. Aişe r.a) dedi ki:
"Şişmanlayınca ve etleri artınca oturarak namaz kıldı. Rüku etmek istediğinde kalkar, okur sonra rüku ederdi." [47]

1965- Müslim, Hafsa (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(Önceleri) ResuluUah (a.s)'ın nafile namazını oturarak kıldığını görmüş değildim. Vefatından bir yıl öncesi olunca nafile namazını oturarak kumaya başladı. Sureyi okurdu; onu tertil üzere (düzenli, anlaşılır bir şekilde ve tane

tane) okurdu. Hatta ondan daha uzun bir (sureden) daha uzun sürerdi." [48]

1966- İbni Huzeyme, Abdullah bin Şakik (r.a)'ten, o da Hz. Aişe (r.a)-'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Şakik) (Hz. Aişe (r.a)'den) ResuluUah (a.s)'ın oturarak kıldığı namaz hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"ResuluUah (a .s) geceleyin uzun bir süre ayakta namaz kılardı. Oturarak namaz kıldığında oturarak rüku ederdi. Ayakta namaz kıldığında da ayakta rüku ederdi."
Ebu Halid dedi ki: "Ben bunu Hişam bin Urve'ye söyledim. O da şöyle söyledi:
"Humeyd yalan söylemiş. Abdullah bin Şakik de yalan söylemiş. Babam bana Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etti:
"ResuluUah (a.s) yaşlılık dönemine girinceye kadar asla oturarak namaz kılmış değildir. Bir sureyi okur sonra ondan birkaç âyet kaldığında kalkar [49] onları okur ve rüku ederdi." Ebu Bekir: "Sureler" demiştir. Ebu Bekir -yani İbni Huzeyme- şöyle söylemiştir:
"Hişam bin Urve, Abdullah bin Şakik'in rivayetini kabul etmedi. Çünkü bu rivayet görünüş itibariyle kendisinin babasından, onun da Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiş olduğu metne ters düşmektedir. Ancak bu bana göre onun rivayetine ters değildir. Çünkü Halid'in Abdullah bin Şakik'ten, onun da Hz. Aişe (r.a)'den rivayetinde şöyle söylediğini: "Ayakta iken (Kur'an-ı Kerim) okuduğunda rüku ve secdesini ayaktan yapardı (yani ayakta iken rükuya gider sonra doğrulup ardından secdeye giderdi -Çeviren). Oturarak (Kur'an-ı Kerim) okuduğunda da rüku ve secdesini oturarak yapardı."
Bu metne göre yukarıdaki rivayet Urve ve Amra'nın Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiş oldukları metne ters düşmemektedir. Çünkü Halid'in nakletmiş olduğu rivayet Resulullah (a.s)'ın kıraatinin tamamını ayakta yapması durumunda ayaktayken rükuya gittiğine delalet etmektedir. Abdullah bin Şakik, Resulullah (a.s)'ın kıraatinin bir kısmını ayakta bir kısmım ise oturarak yapması durumunda namazım nasıl kıldığından söz etmemiştir. Bundan sadece Urve, Ebu Seleme ve Amra Hz. Aişe (r.a)'den rivayetlerinde söz etmişlerdir. Bütün bu rivayetlerde (Resulullah (a.s)'ın) kıraatinin bir kısmını ayakta bir kısmını oturarak yapması durumunda ayaktayken rükuya gittiği bildirilmektedir. Ancak Urve, Ebu Seleme ve Amra rivayetlerinde Resulullah (a.s)'ın kıraatinin bir kısmım ayakta, bir kısmını oturarak yaptığı ve ayaktayken rükuya gittiği namazlarına nasıl başladığından söz etmemektedirler. İbni Şirin, Abdullah bin Şakik'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayetiyle (Resulullah (a.s)'ın) bu namazına ayakta başladığını

bildirmektedir.

1967- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Geceleyin kalkıp namaz kılan ve hanımını da uyandıran adama Allah rahmet eylesin. (Hanımı) eğer kalkmak istemezse yüzüne su serper. Geceleyin kalkıp namaz kılan ve kocasmı da uyandıran kadına Allah rahmet eylesin. (Kocası) eğer kalkmak istemezse yüzüne su serper." [50]

1968- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [51]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir adam geceleyin hanımını kaldırır ve birlikte iki rek'at namaz kılarlarsa -veya kılarsa- zikreden erkeklerden ve zikreden kadınlardan yazılırlar."
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Bunu İbni Kesir Ebu Said el-Hudri (r.a)'den mevkuf olarak rivayet etmiş ancak Ebu Hureyre (r.a)'den söz etmemiştir."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Allah'ı çokça anan erkeklerden ve kadınlardan yazılırlar." [52]

1969- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [53]
"Babası Hz. Ömer bin Hattab (r.a) geceleyin Allah'ın dilediği kadar namaz kılardı. Gecenin sonu olduğunda ailesini namaz için uyandırırdı. Onlara: "Namaz, namaz" diye seslenir, sonra şu ayeti kerimeyi okurdu: "Ailene namazı emret. Kendin de ona sabırla devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Seni biz nzıklandınyoruz. Sonuç takva (sahipleri)nindir." [54]

1970- Ahmed bin Han bel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz uyuduğunda şeytan onun başının ense köküne üç düğüm atar. Her düğümü: "Önünde daha uzun bir gece var, uyu" (diyerek) yerine yerleştirir. Eğer uyanıp Allah'ı anarsa birinci düğüm çözülür. Eğer abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Eğer namaz kılarsa o zaman bütün düğümleri çözülür. Böylece dinç, gönül rahatlığı içinde bir hale kavuşur. Aksi takdirde iç huzursuzluğu içinde ve

tembel olarak sabahlar." [55]

1971- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın yanmda bir adamdan söz edildi.
"Sabahlaymcaya kadar uyumaya devam etti. Namaza kalkmadı" denildi. Bunun üzerine (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Bu kulağına -yahut: "İki kulağına" dedi- şeytan işemiş bir adamdır." [56]

Bir Açıklama

Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Bunun anlamı hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbni Kuteybe şöyle söylemiştir:
"Bunun anlamı: "Şeytan onu bozmuş"tur. Nitekim biri bir şeyi bozduğunda: "İçine işedi" denir."
Muhelleb, Tahavi ve daha başkaları da şöyle söylemişlerdir:
"Bu, o kişinin şeytana uyduğuna ve onun hükmüne girdiğine işaret için söylenmiş bir istiaredir."
Şeytanın: "Önünde daha uzun bir gece var" diyerek kişinin başının ense köküne düğümler vurması ise onu küçük düşürmek içindir. Yine şöyle denmiştir: "Bu söz: "O onu hafife almış, küçümsemiş ve kendisi ona karşı üstünlük sağlamıştır" anlamındadır. Bir kimseyi küçük düşüren ve onu aldatan kimse hakkında: "Kulağına işedi" denir. Bunun aslı ise bir hayvanın bir aslanı küçümsemek amacıyla onun kulağına işemesine dayanmaktadır."
Harbi şöyle söylemiştir:
"Bunun anlamı şudur: Ona üstünlük sağlamış ve onu kendi hükmüne almıştır."
Kadı lyaz da: "Bunun zahiri anlamında (yani doğrudan doğruya işeme anlamında) olması da uzak bir ihtimal değildir. Özellikle kulaktan söz edilmesi ise bu organın kişinin dikkatini sağlayan organ olması dolayı-sıyladır." [57]

Uyuya Kalmak Ve Kalkmamak

1971-Buhari (3/38) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 13-Bir kimsenin namaz /almadan uyuması halinde şeytanın kulağına işeyeceği babı. Müslim (1/537) 6-Kitabu

Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 28-Sabah oluncaya kadar bütün gece boyunca uyuyan bir kimse hakkında rivayet edilenler babı. Nesai (3/204) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 5-Gece ibadetine teşvik babı.

1972- İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kimin gece namazı olur (gece namazını vird haline getirmiş olur) da uykuya dalarak bu namaza kalkamazsa mutlaka onun için bu namazının sevabı yazılır. Uykusu da onun için bir sadaka olur." [58]

1973- Nesai, Ebu Derda (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: [59]
"Ona haber verildiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kim gece kalkıp namaz kılmak niyetiyle yatağına girer sonra sabah-
layıncaya kadar gözlerine uyku ağır gelirse kendisi için niyet ettiğinin sevabı
yazüır. Uykusu da onun için Rabbinden bir sadaka olur."
Bu hadis bir başka rivayette Ebu Derda (r.a) ve Ebu Zer (r.aYden mevkuf olarak nakledilmiştir. [60]

1974- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'i geceleyin Yüce Allah uyandırırdı. O hizbini (yani Kur-'an-ı Kerim'den okuduğu bölümü) bitirmeden seher vakti girmezdi" Bir rivayette "hizbi" yerine "cüz'ü" ifadesi geçmektedir. [61]

1975- Buhari ve Müslim, Mesruk (r.a)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:
- "Hz. Aişe (r.a)'ye: "Hangi amel Resulullah (a.s) için daha sevimliydi?" diye sordum. "Sürekli olanı" dedi. Ben: "Gecenin hangi vaktinde (ibadete) kalkardı?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Geceleyin horozun sesini duyduğunda kalkardı." [62]

1976- Nesai, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [63]
"Resulullah (a.s)'ın canı alınmadan öncesinde (yani son dönemlerinde) farzların dışındaki namazlarının çoğunu oturarak kılardı."
Bir rivayette "farz namaz" hakkında "mektube" yerine "fariza" ibaresi

kullanılmaktadır (ki ikisi de aynı anlama gelir). (Bu rivayetin devamında şöyle deniyor):

"O'nun için amellerin en sevimlisi, az da olsa sürekli olanıydı." [64]

1977- Buhari ve Müslim, Esved bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [65]
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s)'ın gece namazı nasıldı?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"İlk kısmında uyur ve son kısmında kalkarak namaz kılardı. Sonra yatağına dönerdi. Müezzin ezan okuduğunda kalkar bir ihtiyacı varsa gusleder değilse abdest alıp çıkardı."
Ebu Seleme (r.a)'nin Hz. Aişe (r.a)'den rivayetine göre de Hz. Aişe (r.a)
şöyle sö>iiemiştir:
"-Resulullah (a.s)'ı kastederek- Benim yanımda seher O'nu ancak uykuda bulurdu." [66]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Benim evimde -veya yanımda- ilk seher Resulullah (a.s)'ı ancak uykuda bulmuştur." [67]

1978- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı gece namaz kılarken görmek istemediğimizde mutla ka O'nu namaz kılarken görürdük. Ne zaman da O'nu uyurken görmez is temeseydik mutlaka uyurken görürdük." [68]

1979- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. O kadar uzattı ki, kötü bir şey düşündüm."
"Ne düşündün?" diye soruldu. "Oturmayı ve O'nu öyle bırakmayı düşündüm" dedi." [69]

1980- Müslim, Huzeyfe bin Yeman (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gece Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. Bakara suresi ile başladı. "Yüz ayette rüku eder" dedim. Sonra devam etti. "Bununla bir rek'atı kılar"

dedim. Devam etti. "Bunun sonunda rüku eder" dedim. Sonra Nisa suresine başladı. Onu okudu. Sonra Ali İmran suresine başladı. Onu da okudu. [70] Üzerinde dura dura okuyordu, içinde teşbih bulunan bir âyet geçtiğinde teşbih ediyor, içinde dilek olan bir âyet geçtiğinde dilekte bulunuyor, yine içinde sığınma (ta'avvuz) bulunan bir âyet geçtiğinde (Allah'a) sığmıyordu. Sonra rüku etti. "Subhane Rabbiye'1-Azim" demeye başladı. Rükusu da kıyamının benzeri oldu. Sonra: "Semi'a'llahu limen hamiden" dedi. -Bir rivayette: "Rabbena leke'1-hamd" ifadesi de ilave edilmiştir. [71] Sonra rüku-suna yakın bir şekilde uzun bir süre kıyam yaptı. Sonra secdeye vardı ve: "Subhane Rabbiye'1-A'la" dedi ve secdesi de kıyamına yakın oldu."

Nesai bir başka rivayette şu fazlalığa yer vermiştir:

"Ne zaman bir korkutma veya Allah'ı yüceltme âyeti geçse mutlaka O'nu zikrediyordu." [72]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın geceleyin namaz kıldığım gördüm. Üç kere: "Allahu Ekber Zu'1-Melekuti ve'1-Ceberuti vel-Kibriya'i ve'1-Azame (Mutlak hâkimiyet üstün güç, yücelik ve büyüklük sahibi Allah en büyüktür}" diyerek namaza başladı. Sonra namaza girip Bakara suresini okudu. Sonra rüku etti. Rükusu da kıyamına yakm oldu. Rükusunda: "Subhane Rabbiyel-Azim" derdi. Sonra rükudan kafasını kaldırdı. Kıyamı da rükusuna yakın oldu. "Li Rabbiye'1-Hamd (Hamd Rabbime'dir)" diyordu. Sonra secde ediyordu. Secdesi de kıyamına yakın oldu. Secdesinde: "Subhane Rabbiye'1-A'la" diyordu. Sonra başım secdeden kaldırdı. İki secde arasında secdede kaldığı süreye yakın bir süre oturuyordu. Şöyle diyordu: "Rabbi'ğfir li, Rabbi'ğfir li (Rabbim beni bağışla, Rabbim beni bağışla)." Böyle dört rek'at namaz kıldı. Bunlarda Bakara, Ali İmran, Nisa ve Maide -veya En'am- surelerini okudu.

Maide ve En'am suresi konusunda Şu'be tereddüt etmiştir." [73]

1981- İmam Malik, Avf bin Malik Eşca'i (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Bir gece Resulullah (a .s) ile birlikte namaza durdum. Namaza durdu ve Bakara suresini okudu. Her ne zaman bir rahmet ayeti geçse mutlaka onda durup istekte bulunuyordu. Yine ne zaman bir azap âyeti geçse mutlaka durup (Allah'a) sığmıyordu. Sonra kıyamı kadar bir süre rüku yaptı. Rükusunda şöyle diyordu:

"Subhane Zi'1-Melekuti ve'1-Ceberuti ve'1-Kibriya'i ve'1-Azame (Mutlak

hâkimiyet, üstün güç, yücelik ve büyüklük sahibi olan Allah'ın şani pek yücedir)." Sonra kıyamı kadar bir süre secde etti. Sonra secdesinde bunun gibi dedi. Sonra kalkıp Ali İmran suresini okudu. Sonra (takib eden sureleri) birer sure halinde okudu." [74]

1982- Müslim, Zeyd bin Halid (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bu gece Resulullah (a.s)'ın namazım gözleyeceğim" dedim. İki kısa rek'at kıldı. Sonra iki uzun rek'at kıldı. Sonra iki rek'at daha kıldı. Onlar ondan önceki iki rek'attan daha kısaydılar. Sonra iki rek'at daha kıldı. Onlar ondan önceki iki rek'attan daha kısaydılar. Sonra iki rek'at daha kıldı. Onlar ondan önceki iki rek'attan daha kısaydılar. Sonra iki rek'at daha kıldı. Onlar ondan Önceki iki rek'attan daha kısaydılar. Sonra vitir kıldı. Böylece onüç rek'at oldu." [75]

1983- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bir gece teyzem Meymune (r.a)'nin yanında geceledim. Geceleyin Resu-lullah (a.s) kalktı. Asılı bir kırbadan hafifçe abdest aldı. -Amr bin Dinar hafif ve az (su ile) olduğunu söylemiştir- Sonra namaza durdu. Ben de kalktım. O'nun aldığı gibi abdest aldım. Sonra gelip O'nun sol yanma durdum. -Muhtemelen Süfyan burada ("sol" anlamına "yesâr" yerine) "şimâî" kelimesini kullanmıştır (ki hiç bir anlam farkı yoktur)- Beni çevirip sağ tarafına geçirdi. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra yan üstü yatıp hor-laymcaya kadar uyudu. Sonra müezzin gelip O'na namaz vaktinin geldiğini haber verdi. O da namaza kalktı ve abdest almadan sabah namazını kıldı."
Süfyan dedi ki: "Bu, Resulullah (a.s)'a özel bir şeydir. Çünkü bize şöyle bildirilmiştir:
"Resulullah (a.s)'m gözleri uyur ama kalbi uyumaz."
İbni Medini'nin Süfyan'dan rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Amr'a: "İnsanlar: "Resulullah (a.s)'in gözleri uyur ama kalbi uyumaz" diyorlar" dedim. Amr da şöyle söyledi:
"Ben Ubeyd bin Umeyr'in şöyle söylediğini duydum:
"Peygamberlerin rüyaları vahiydir."
Daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"(Çocuk) onun yanında koşacak çağa erince dedi ki: "Ey oğulcağızım! Ben [76] rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak ne düşünürsün?" Dedi ki: "Ey

babacığım! Sen emrohmduğunu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." [77] [78]

Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir gece teyzem Meymune (r.a)'nin evinde geceledim. Resulullah (a.s) bir süre hanımıyla sohbet etti. Sonra uyudu. Gecenin son üçte biri girince oturdu. Göğe baktı ve şöyle söyledi:
"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardarda gelişinde akıl sahipleri için (Allah'ın gücü hakkında fikir veren) deliller vardır." [79]
Sonra kalkıp abdest aldı, misvaklandı ve ardından on bir rek'at namaz kıldı. Sonra Bilal (r.a) ezan okudu. Bunun ardından iki rek'at namaz kıldı ve çıktı." [80]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m onun yanında olduğu bir gece, Resulullah (a.s)'ın namazının nasıl olduğuna bakmak için Meymune (r.a)'nin evinde uyudum. Resulullah (a.s) hanımıyla bir süre konuştu..." daha sonra yukarıdaki hadisi vermiştir. [81]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O, bir gece mü'minlerin annesi Meymune (r.a)'nin yanında geceledi. O, onun teyzesidir. Dedi ki: "Mutlaka Resulullah (a.s)'m namazının nasıl olduğuna bakacağım" dedim. (Meymune r.a) Resulullah (a.s)'a bir yastık verdi. Ben yastığın enine olan kısmına uzandım. Resuluîlah (a.s) ve hanımı da boyuna olan kısmına uzandılar. Resulullah (a.s) gece yansı oluncaya kadar uyudu. Yahut bunun biraz öncesine veya biraz sonrasına kadar uyudu. Sonra Resulullah (a.s) uyandı. Oturup eliyle yüzünden uykunun etkisini silmeye başladı. Sonra Kur'an-ı Kerim'in Ali İmran suresinin son on âyetini okudu. Sonra asılı bir kırbaya doğru uzandı. Ondan abdest aldı. Abdestini güzelce aldı. Sonra kalkıp namaza durdu."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Ben de kalkıp O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gidip yanmda durdum.
Resulullah (a.s) sol elini benim başımın üzerine koydu ve sol kulağımdan tutup çekti. Ardından iki rek'at namaz kıldı. Sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at sonra iki rek'at, sonra vitir kıldı. Sonra müezzin kendisine gelinceye kadar yan üstü yattı. Sonra kalkıp iki kısa rek'at namaz kıldı. Sonra çıktı ve sabah namazını kıldı." [82] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Meymune (r.a)'nin yanında geceledim. Resulullah (a.s) da o gece onun yanındaydı. Resulullah (a.s) abdest aldı, sonra kalkıp namaza durdu. Ben de sol

yanında durdum. Beni tutup sağ yanına aldı. Bu gece onüç rek'at namaz kıldı. Sonra Resulullah (a.s) horlaymcaya kadar uyudu. Uyuduğunda horlardı. Sonra müezzin kendisine geldi. Ardından çıktı ve abdest almadan namaz kıldı." [83]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir gece teyzem Meymune bintu Haris (r.a)'in yanında geceledim. Ona dedim ki; "Resulullah (a.s) kalktığında beni uyandır." Resulullah (a.s) kalktı. Ben de O'nun sol yanına durdum. Benim elimden tutarak sağ yanına geçirdi. Ben bir yanlışlık yaptığımda kulaklarımın ibiklerinden tutardı. Bu sırada onbir rek'at namaz kıldı. Sonra çömeldi. Oyleki uyurken çıkardığı nefesinin sesini duyuyordum. Fecir açıldığında iki kısa rek'at namaz kıldı." [84] Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Meymune (r.a)'nin yanında geceledim. Resulullah (a.s) kalkıp ihtiyacını gördü. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra uyudu. Sonra kalkıp kırbanın yanma gitti. Onun bağını çözdü sonra iki abdest arası bir abdest aldı, çok (su) harcamadı. Mükemmel yaptı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de benim kendisini izlediğimi görmesini istemediğimden ben de kalkıp abdest aldım. O namaza durdu. Ben de sol yanında durdum. Beni, elimden tutup döndürerek sağ yanına geçirdi. Namazı onüç rek'ata tamamlandı. Sonra yan yatıp horluyuncaya kadar uyudu. Uyuduğunda horlardı. Bunun ardından Bilal (r.a) kendisine gelerek namaz vaktinin geldiğini haber verdi. Kalkıp abdest almadan namaza durdu. Duasında şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Sen benim kalbime nur ver, gözüme nur ver, kulağıma nur ver, sağıma nur ver, soluma nur ver, üstümden nur ver, altımdan nur ver, önümden nur ver, arkamdan nur ver, bana nur ihsan et." [85]
Kureyb şöyle söylemiştir:
"Yedi tane tabutta. Ben Abbasoğullarmdan bir adamla karşılaştım ve o: "Sinirim, etim, kanım, kılım, derim" diye söz etti ve iki özelliği andı. (Yani bu sayılanlara da nur verilmesini istediğini bildirdi -Çeviren)."
Bir rivayette: "Bana nur ihsan et" ifadesinin yerine: "Benim nurumu büyült" ifadesine yer verilmiştir. Bu rivayette: "Benim kendisi için uyandığımı görmesini istemediğimden" ifadesi geçmektedir. [86]
Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Teyzem Meymune (r.a)'nin evinde kaldım. O'nun (yani Resulullah (a.s)'m) nasıl namaz kıldığını izledim -Bir rivayette aynı anlama gelen bir başka kelime

kullanılmıştır. [87]- Devamında: "Sonra horlaymcaya kadar uyudu..." ifadesine kadar yukarıdakinin benzerini zikretmiştir." (Bundan sonrası ise şöyledir): "Biz O'nun uyuduğunda horladığını bilirdik. Sonra namaza kalktı ve namaz kıldı. Namazında -veya secdesinde- şöyle diyordu:
"Ey Allah'ım! Sen benim kalbime nur ver, gözüme nur ver, kulağıma nur ver, sağıma nur ver, soluma nur ver, üstümden nur ver, altımdan nur ver, arkamdan nur ver, bana nur ihsan et -yahut: Beni nur eyle-."
Bu rivayette: "Ben Abbasoğullarmdan bir adamla karşılaştım" kısmı yer almamıştır. [88] Bir rivayette: "Beni nur eyle" ifadesini kesin bir şekilde vermiş ve tereddüt etmemiştir. [89]
Bir başka rivayette ise şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) o gece on söz ile dua etti."
Seleme dedi ki: "Bana bunu Kureyb rivayet etti. Ben ondan on iki (söz) ezberledim ve kalanlarını unuttum. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Sen benim kalbime nur ver, dilime nur ver, kulağıma nur ver, gözüme nur ver, üstümden nur ver, altımdan nur ver, sağıma nur ver, soluma nur ver, önümden nur ver, arkamdan nur ver, benim için i-çimden nur ihsan et ve benim nurumu büyült." [90]
Bir diğer rivayette şöyle denmektedir:
"Teyzem Meymune (r.a)'nin yanında geceledim..." Sonra hadisi naklettim ve Resurullah (a.s)'m yüzünü ve ellerini yıkamasından söz etmemiştir. Ancak şöyle söylemiştir:
"Kırbanın yanma geldi, bağını çözdü, iki abdest arası bir abdest aldı sonra yatağına geldi ve uyudu. Sonra ikinci bir kalkışla kalktı. Kırbanın yanına gel-, di, bağını çözdü. Sonra aynı şekilde abdest aldı." Bu rivayette: "Benim nurumu büyült" ifadesine yer verilmekte, "Beni nur eyle" ifadesi geçmemektedir. [91]

Bir Açıklama

"Yedi tane tabutta" sözü hakkında: Nevevi Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Bunun anlamı şudur: Duada yedi şey yani yedi söz zikredildi ben bunları unuttum." Burada tabut ile kastedilenin kaburgalar ve onun içinde kalan vs. organlar olduğunu da söylemişlerdir. Burada kaburgalar içindekileri koruyan

sandık şeklindeki tabuta benzetilmiştir. Yahut bu ifadenin anlamı şudur: "Yedi tanesi kalbimdedir ancak bunları unuttum."
"Ben Abbasoğullarından bir adamla karşılaştım" sözünü söyleyen kişi Seleme bin Kuheyl yani hadisi Abdullah bin Abbas (r.a)'m mevlası (azatlısı) Kureyb'den rivayet eden kişidir.
Süfyan'm, Resulullah (a.s)'ın uyuduktan sonra kalkıp abdest almadan namaz kılmasıyla ilgili açıklamasını daha Önce gördük. Bu özellik sadece Resulullah (a.s)'a özeldir. Çünkü O'nun gözleri uyuduğu halde kalbi uyumaz. Kendisine abdestinin bozulmadığının vahyedilmiş olması dolayısıyla böyle yapmış olduğu da söylenebilir. Çünkü uyku bizzat abdest bozucu bir şey değildir. Ancak kişinin uyku halinde kendine hâkim olmaması, dolayısıyla bu esnada vücudundan bir şeyin çıkmış olabileceği ihtimali, abdestinin bozulmasına se-beb sayılmaktadır.

1984- Müslim, Said bin Hişam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O (yani Said bin Hişam r.a) Allah yolunda savaşmak istedi. Medine'ye geldi. Oradaki bir araziyi satarak onunla silah ve savaşta bineceği at satın almak ve Rumlar karşısında Ölünceye kadar savaşmak istedi. Medine'ye geldiğinde Medine halkından bazı insanlarla karşılaştı. Onlar onu bunu yapmaktan nehyettiler ve Resulullah (a.s)'ın sağlığında altı kişilik bir gurubun bunu yapmak istediklerini ancak Resulullah (a.s)'m kendilerini bundan nehyettiğini ve de: "Sizin için bende bir örnek yok mudur?" diye buyurduğunu bildirdiler. Onlar böyle bildirince o (yani Said bin Hişam) daha önce boşamış olduğu hanımını geri aldı ve onu geri aldığına şahit tuttu. Sonra Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yanına giderek ona Resulullah (a.s)'ın vitri hakkında soru sordu. Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s)'m vitri konusunda yeryüzünde olanların en bilgilisini sana bildireyim mi?" O: "Kimdir?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Hz. Aişe (r.a)'dir. Sen ona gidip sor. Sonra bana gelip onun sana verdiği cevabı bildir."
(Said bin Hişam) dedi ki: "Bunun üzerine ben çıktım. Hakim bin Eflah-'ın yanma gittim. Onu da (Hz. Aişe (r.a)'nin) yanma gitmek üzere yanıma aldım. O dedi ki: "Ben ona yaklaşmam. Çünkü ben onu şu iki gurup hakkında bir şey [92] söylemekten nehyettim. Ama o bu konuda ısrar etti".
Ben kendisini yemine saldım (yani mutlaka gelmesini istedim), bunun üzerine geldi. Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gitmek üzere birlikte yola çıktık. Kendisinden izin istedik. O da bize izin verdi. Yanma girdik."Sen Hakim misin?" diye sordu. Onu hemen tanıdı. (Hakim): "Evet" dedi. Ardından: "Beraberinde kim var?" diye

sordu. "Sa'd bin Hişam" dedi. "Hişam kimdir?" diye sordu. "Amir'in oğludur" dedi. Onun için rahmet diledi ve hakkında iyi şeyler konuştu. O (yani Amir r.a) Uhud olayında yaralanmıştı. Ben:
"Ey mü'minlerin annesi! Bana Resulullah (a.s)'m ahlakından haber ver!" dedim.
"Kur'an-ı Kerim'i okumuyor musun?" diye sordu.
"Evet, okuyorum" dedim. Bunun üzerine: "Resulullah (a.s)'m ahlâkı da Kur'an-ı Kerim'di (yani Kur'an-ı Kerim'de ne isteniyorsa oydu)" dedi.
Ben kalkmayı ve bir daha ölünceye kadar kimseye bir şey sormamayı düşündüm. Sonra içime bir şey doğdu. Bu kez: "Bana Resulullah (a.s)'m (gece) ibadetinden (namazından) haber ver" dedim. O:
"Yâ eyyuhe'l-muzzemmil"i okumuyor musun?" diye sordu. "Evet, okuyorum" dedim."
Şanı yüce olan Allah bu surenin başında gece ibadetini farz kıldı. Böylece Resulullah (a.s) ve ashabı bir yıl süreyle gece ibadetine kalktılar. Allah da gökte bunun sonunu oniki ay süreyle tuttu (yani bu surenin son kısmını oniki ay süreyle gökte tutarak indirmedi -Çeviren). Sonunda şanı yüce olan Allah bu surenin sonunda bu görevi hafifletici hükmünü indirdi. Böylece gece ibadeti farz olmaktan çıkıp nafile ibadet sayıldı." Ben:
"Ey mü'minlerin annesi! Bana Resulullah (a.s)'m vitrinden haber ver!" dedim. Şöyle söyledi:
"Biz onun misvakını ve abdest suyunu hazırlardık. Yüce Allah O'nu geceleyin ne vakit kaldırmak isterse kaldırırdı. Kalkar misvaklanır, abdest alır ve dokuz rek'at namaz kılardı. Bunda (bu namazı kılarken) sekizinci rek'ata gelinceye kadar oturmazdı. Bu sırada (yani sekizinci rek'attan sonraki oturuşu esnasında) Allah'ı zikreder, O'na hamdeder ve O'na dua ederdi. Sonra selâm vermeksizin kalkardı. Sonra kıyama durur ve dokuzuncu rek'atı kılardı. Sonra oturur ve Allah'ı zikreder, O'na hamdeder ve O'na dua ederdi. Sonra bize duyuracak bir şekilde selâm verirdi. Sonra selâm vermesinin ardından oturduğu yerde iki rek'at namaz kılardı. Böylece onbir rek'at kılmış olurdu, ey oğulcağızım! Ancak Resulullah (a.s) yaşlanınca ve kendisini et sarınca yedi rek'atla vitir kılmaya başladı. İki rek'atı da aynen daha önce kıldığı şekilde kılardı ve bununla dokuz rek'at olurdu. Resulul-lah (a.s) bir namaz kıldığında onu devam ettirmekten hoşlanırdı. Geceleyin uykunun ağır basması veya rahatsızlık dolayısıyla gece ibadetinden geri kalması durumunda gündüz oniki rek'at namaz kılardı. Aîlah Resulünün Kur'an-ı Kerim'in tamamını bir gecede okuduğunu, yine bir gece sabaha kadar namaz kıldığını ve Ramazan ayı dışında bir ayın tamamını oruçlu geçirdiğini bilmiyorum (hatırlamıyorum)."

(Said bin Hişam) dedi ki:
"Bunun ardından Abdullah bin Abbas (r.a)'in yanma gittim ve (Hz. Aişe (r.a)'nin) söylediklerini ona bildirdim. O da şöyle söyledi:
"Doğru söylemiş. Ben de eğer onun yakınma gidiyor veya yanına giriyor olsaydım muhakkak bunları bana sözlü olarak söylemesi için yanına giderdim."
Ben dedim ki:
"Ben eğer senin onun yanına girmediğini bilseydim onun hadisini (sözlerini) sana bildirmezdim."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'m gece ortasında kıldığı namaz hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Yatsı namazını cemaatle kılardı. Sonra ailesine döner ve dört rek'at namaz kılardı. Sonra uyumak üzere yatağına çekilirdi. Abdest suyu başucuna üstü Örtülü halde konmuş olurdu. Yine misvakı konmuş olurdu. Derken Yüce Allah O'nu gecenin belli bir saatinde kaldırırdı. O da misvaklanir ve güzelce abdest alırdı. Sonra namazgahına dururdu ve sekiz rek'at namaz kılardı. Bunlarda (bu rek'atlarda) Fatiha suresini ve Allah'ın dilediği üzere Kur'an-ı Kerim'den bir sureyi okurdu.
Bunlarda sekizinci rek'attaki oturuşuna kadar hiç oturmaz ve selâm da vermezdi. Dokuzuncuda da oturuncaya kadar (Kur'an-ı Kerim) okurdu. Allah'ın dilediği üzere O'na dua eder, O'ndan dilekte bulunurdu. Ve yüksek sesle bir kere selâm verirdi. Selâm verirken sesini bu derece yükselterek neredeyse bütün ailesini uyandırırdı. Sonra oturduğu yerde Fatiha suresini okurdu. Oturarak rüku ederdi. Sonra ikinci rek'atta (Kur'an-ı Kerim) okurdu. Ardından oturduğu yerde rüku ve secde ederdi. Sonra Allah'ın dilediği kadar dua ederdi. Sonra selâm verir ve çekilirdi. Resulullah (a.s)'ın bu şekildeki namazı şişmanlamasına kadar devam etti. Bundan sonra dokuz rek'attan iki rek'at eksiltti ve bunu altı ve yedi rek'at yaptı (yani ardarda kıldığı altı rek'atm arkasından tek kıldığı bir rek'atla birlikte toplam yedi rek'at kılmaya başladı -Çeviren). Bir de oturarak kıldığı iki rek'atı devam ettirdi. Hayata veda edinceye kadar da böyle devam ettirdi." [93] Bu hadisin bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Yatsıyı kılar sonra yatağına çekilirdi."
Bu rivayette yukarıda geçen dört rek'attan söz edilmemiştir- Bu rivayette daha sonra şöyle denmektedir:
"...Ardından sekiz rek'at namaz kılardı. Bunların aralarını (Kur'an-ı Kerim) okuma, rüku ve secde ile denkleştirirdi. Bunların arasında sekizinci rek'ata kadar

herhangi bir yerde oturmazdı. Bundan sonra oturur, sonra selâm vermeksizin kalkardı. Böylece bir rek'at daha kılar ve bununla rek'at sayısını teke tamamlamış olurdu. Sonra bir tek selâm verir ve bu selâm esnasında sesini bizi uyandıracak kadar hayli yükseltirdi..."

Daha sonra anlam yönünden yukarıdaki hadisin devamım vermiştir. [94] Anlam yönünden rivayet edilmiş olan ve buna benzer bir başka rivayetin içinde de şu ifadeler geçmektedir:
"Bende O'nun kıraat, rüku ve secdede bunların aralarını denkleştirdiği (yani bütün rek'atları kıraat, rüku ve secdede birbirine eşit tuttuğu) kanaati oluşurdu. Sonra bir rek'atla kıldığı namazın rek'at sayısını teke tamamlardı (vitirlerdi). Sonra oturduğu yerde iki rek'at namaz kılardı. Sonra yan üstü yatardı. Bu arada Bilal (r.a)'in gelip O'nu namaza çağırdığı olurdu. Sonra u-yuksardı. Bazen uyuksayıp uyuksamadığı hakkında tereddüt ederdim. (Bilal r.a) O'nu namaza çağırmcaya kadar böyle uyuksardı. Yaşlanıp şişmanlayın-caya kadarki namazı böyleydi. Şişmanlaması hakkında da Allah'ın dilediğini andı..." Sonra hadisin devamını vermiştir. [95]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir: "Sonra yanüstü yatardı. Bu arada O daha uykuya geçmeden Bilal (r.a)'in gelip O'nu namaza çağırdığı olurdu. Bazen de namaza çağırmadan önce uykuya geçip geçmediğinden tereddüt ederdim. Resulullah (a.s)'m yaşlanıp şiş-manlaymcaya kadarki namazı böyleydi. Şişmanlaması hakkında da Allah'ın dilediğini andı." [96]

Yine Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Biz O'nun misvakını ve abdest suyunu hazırlardık. Yüce Allah onu geceleyin ne vakit kaldırmak isterse kaldırırdı. Kalkar misvaklanır, abdest alır ve dokuz rek'at namaz kılardı. Bunda (bu namazı kılarken) sekizinci rek'ata gelinceye kadar oturmazdı. Bu sırada (yani sekizinci rek'attan sonraki oturuşu esnasında) Allah'a hamdeder ve Peygamber'ine salat getirirdi. Bunların arasında da dua ederdi. Selâm vermeksizin kalkar dokuzuncu rek'atı kılardı. Sonra oturur ve benzer şeyleri (yani sekizinci rek'attan sonraki oturuşunda söylediğine benzer şeyleri) söylerdi. Allah'a hamdeder, Peygamber'ine salat getirir ve dua ederdi. Sonra bize duyuracak şekilde bir selâm verirdi. Sonra oturmuş halde iki rek'at namaz kılardı." [97]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:

"Ey oğulcağızırn! İşte bu onbir rek'at etmektedir. Ancak Resululîah (a.s) yaşlandığında ve kendisini et sardığında yedi rek'atla vitir kılmaya başladı. Sonra selâm vermesinin ardından oturmuş halde iki rek'at daha kılardı. Bununla dokuz rek'at olurdu oğulcağızım! Resululîah (a.s) bir namaz kıldığında onu devam ettirmekten hoşlanırdı." [98]
Yukarıda "şu iki gurup" denirken bir yandan Hz. Ali (r.a)'nin gurubu (şi-'ası) diğer yandan da Talha (r.a) ve Zubeyr (r.a)'in gurubu (şi'ası) kastedilmektedir.
Bir Açıklama
Hz. Aişe (r.a)'den nakledilen yukarıdaki rivayetlerden anlaşıldığına göre o, bu sözleri Hz. Osman (r.a)'m öldürülmesinden sonra söylemiştir. Çünkü bu olaydan sonra insanlar arasında fitne ortaya çıkmış, gönüller birbirine kırılmıştır. Burada Resululîah (a.s)'ın gece ibadeti hakkında sözü edilen uygulama ise O'nun gece ibadeti ve teheccüdü hakkındaki rivayetlerde nakledilmiş olan değişik uygulamalarından sadece biridir. O'nun gece ibadeti ve teheccüdü hakkında çok değişik uygulamalar olduğundan bu konudaki hüküm geniştir. Hz. Aişe (r.a)'nin, Resululîah (a.s)'m vitirden sonra iki rek'at daha namaz kıldığına dair rivayeti geceleyin vitirden sonra mutlak (normal) nafile kılmanın caiz olduğuna ve vitirden sonra nafile namaz kılan birinin yeniden vitir kılması gerekmediğine delalet etmektedir.

1985- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resululîah (a.s) şöyle buyurdu: [99]
"Biriniz geceleyin (ibadete) kalktığında iki hafif (kısa) rek'atla başlangıç yapsın."
Ebu Davud bir rivayette şu fazlalığa yer vermiştir: "Sonra Allah'ın dilediği kadar uzatsın." [100]
1986- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resululîah (a.s) bir gece Kur'an-ı Kerim'den bir âyetle namaz kıldı."

1987- Ebu Ya'la, Resululîah (a.s)'ın hanımı Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resululîah (a.s)'ın yatsıdan önce uyuduğunu ve ondan sonra da bir şeyle oyalandığını görmedim. Ya zikrederek vakti değerlendirir ya da uyuyarak istirahat ederdi." [101]
Resulullah (a.s)'ın hanımı Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Gece sohbeti üç kişi içindir: Yeni evlenen damat için yahut yolcu için ya da

geceleyin teheccüd namazına kalkan içindir." [102]

Bir Açıklama

İlim tahsili, öğüt, Müslümanların meselelerini konuşmak ve kişinin helal mal kazanmasını sağlayacak dünyevi bir iş için gece uyumamak caizdir. Yatsıdan sonra uyumamak ve sohbet; dini ve mubah olan dünyevi çıkarlarla bağlantılıdır.
Bu konuda fetva vermeye ehil olan kişilerin fetvalarında bunun değişik durumları ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır.

1988- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle söyledi:
"Ey Abdullah! Filanca gibi olma. O önceden gece ibadetine kalkıyordu sonra gece ibadetini terketti." [103]

1989- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) geceleyin on üç rek'at kılardı. Vitir ve sabah namazının iki rek'at (sünnet)i bunun içindeydi."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: [104]
"Resulullah (a.s) geceleyin on bir rek'at namaz kılardı. Fecir doğduğunda da iki kısa rek'at kılardı. Sonra müezzin kendisine gelip O'nu (namaza) ça-ğrrıncaya kadar sağ yanı üzerine uzanırdı." [105]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) onbir rek'at namaz kılardı -Burada gece namazını kas-detmektedir- Bu namazında sizden birinin elli âyet okuyabileceği kadar bir süre secde eder ve (bu süre boyunca) başım kaldırmadan secdede kalırdı. Sabah namazından önce de iki rek'at namaz kılardı. Sonra müezzin kendini namaza çağırmcaya kadar sağ yanı üzerine uzanırdı." [106]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Resulullah a.s) geceleyin onbir rek'at namaz kılardı. Bunu bir rek'at ile vitirlerdi (yani bir rek'atla kıldığı namazın rek'at sayısını teke tamamlardı). Bu namazı bitirdiğinde müezzin kendisine gelinceye kadar yanı üstüne yatardı.

Sonra iki hafif (kısa) rek'at bir namaz kılardı." [107]
Bir diğer rivayete göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)7 insanların ateme diye adlandırdıkları yatsı namazını bitirmesi ile sabah namazı arasındaki vakit içerisinde on bir rek'at namaz kılardı. Her iki rek'at arasında (yani her iki rek'atta bir) selâm verirdi ve bir rek'atla da vitirlerdi (kıldığı namazın rek'at sayısını teke tamamlardı). Müezzin sabah namazı (ezanını okuyup) sustuğunda ve fecir (sabah namazı vakti) açılıp müezzin kendisine geldiğinde kalkıp iki hafif (kısa) rek'at daha namaz kılardı. Sonra müezzin kamet için kendisine gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı," [108]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) gece vaktinde onüç rek'at namaz kılardı. Bunu beş rek'atla vitirlerdi (beşinci rek'atı tek olarak kılardı). Bu arada namazın sonuna gelinceye kadar hiç oturmazdı." [109]
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"[Resulullah (a.s)] geceden onüç rek'at namaz kılardı. Sonra sabah ezanını duyduğunda da iki hafif (kısa) rek'at kılardı." [110]
Ebu Seleme'den nakledilen bir rivayette de şöyle denmektedir: "O (yani Ebu Seleme) Hz. Aişe (r.a)'ye şöyle sordu: "Resulullah (a.s)'m Ramazan'daki namazı nasıldı?" (Hz. Aişe (r.a) de) şöyle söyledi:
"Gerek Ramazan'da ve gerekse diğer zamanlarda onbir rek'ata ilave yapmazdı. Dört rek'at kılardı. Bunların güzelliklerinden ve uzunluklarından sorma. Sonra dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliklerinden ve u-zunluklarından sorma. Sonra üç rek'at kılardı."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Sen vitri kılmadan uyuyor musun?" diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Ey Aişe! Benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz." [111] Buhari'nin bir rivayetine göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir: "Resuîullah (a.s) yatsı namazını kıldı. Sonra sekiz rek'at (namaz) kıldı. Ayrıca oturarak iki rek'at daha kıldı. Ezandan sonra da iki rek'at kıldı. Bunları (yani sabah ezanından sonra kıldığı iki rek'atı) asla bırakmazdı." [112]
Yine onun Mesruk bin Ecda'dan rivayet ettiğine göre o (yani Mesruk) şöyle söylemiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye, Resulullah (a.s)'m namazı hakkında soru sordum. O da şöyle

söyledi:

"Yedi, dokuz ve onbir rek'at. Sabah namazının iki rek'at (sünnet)i hariç." [113]
Müslim'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) sabah namazının iki rek'atı dahil olmak üzere onüç rek'at namaz (yani gece namazı) kılardı." [114]

1990- Ebu Davud, Fadl bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gece, Resulullah (a.s)'ın geceleyin nasıl namaz kıldığını görmek için O'nun yanında geceledim. Kalktı, abdest aldı ve iki rek'at namaz kıldı. Kıyamı (ayakta duruşu) rükusu gibiydi (yani süre olarak birbirine eşitti -Çeviren). Rükusu da secdesi gibiydi. Sonra uyudu. Sonra uyandı ve abdest aldı. Bu sırada burnunu temizledi. Ali Imran suresinden: "İnne fi halki's-se-mavâti ve'1-ardi..." (ifadesiyle başlayan) beş âyeti okudu. On rek'at kılm-caya kadar bunu yapmaya devam etti. Sonra kalkıp bir rek'at namaz kıldı ve bununla namazının rek'at sayısını teke tamamlamış oldu (vitirlemiş oldu). Bu esnada müezzin ezan okudu. Müezzin ezanı bitirdikten sonra Resulullah (a.s) kalktı ve iki hafif (kısa) rek'at (namaz) kıldı. Sonra sabah namazını kı-lıncaya (yani sabah namazını kılmak üzere kalkıncaya) kadar oturdu." [115]

1991- Ebu Davud, Abdullah bin Ebi Kays (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Gece ibadetini bırakma. Resulullah (a.s) bunu bırakmazdı. Hastalandığında yahut bitkin düştüğünde oturarak namaz kılardı."

1992- Taberani, Resulullah (a.s)'ın sahabisi Haccac bin Gazne (r.a)-'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Sizden biri geceleyin kalkması durumunda sabaha kadar namaz kıldığı zaman ancak teheccüd kılmış olacağını sanmaktadır. Teheccüd şudur: Kişi biraz uyuduktan sonra namaz kılar. Sonra bir miktar uyuduktan sonra tekrar kılar. Resulullah (a.s)'m namazı işte buydu." [116]

1993- A hm e d bin Han bel, Rabi'a Cureşi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) geceleyin ibadete kalktığında ne der ve ne ile başlangıç yapardı?" diye sordum. Şöyle söyledi:

"On tekbir alırdı, on kere hamdederdi. On kere teşbihte bulunurdu ("Subhanallah" derdi veya Allah'ı teşbih ederdi. On kere tehlil ederdi keli-mei tevhidi söylerdi). On kere istiğfar ederdi. On kere: "Allahumme'ğfir li, ve'hdini ve'rzukni (Ey Allah'ım! Beni bağışla, bana hidayet ver ve beni nzıklandır)" derdi. On kere de: "Allahumme inni euzu bike mine'd-diki yevme'l-hisab (Ey Allah'ım! Hesap gününde darda kalmaktan sana sığınırım)" derdi." [117]

1994- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin farz namazların dışında onaltı rek'at namaz kılardı." [118]

Bir Açıklama

Bu göstermektedir ki, Resulullah (a.s)'ın gece ibadeti hakkında herhangi bir şey bilenlerin tümü bunu nakletmişlerdir. Bazıları kendi bildikleri uygulamanın Resulullah (a.s)'ın sürekli uyguladığı tek uygulama olduğunu sanmışlardır. Oysa durum böyle değildir. Yukarıdaki rivayet farzdan sonra onaltı rek'at namazdan söz etmekte ama vitirden söz etmemektedir. Yatsının mü-ekked olan sünneti (râtibesi) sadece iki rek1 attır. Bu göstermektedir ki, Resulullah (a.s)'ın gece ibadeti bazen artıyor bazen de azalıyordu. Bu ise gece ibadetinin belli sayı ile (belli sayıda rek'atla) kayıtlı kılınamayacağına delalet etmektedir. Belli sayıda rek'atla sımrlandırılsa da Öte yandan gerek gece ve gerekse gündüz kerahet vakitleri dışında mutlak (normal) nafile kapısı açıktır. Söylediklerimizin bazıları da mana olarak geçmiştir.

1995- İbni Huzeyme, şöyle rivayet etmiştir: [119]

"Resulullah (a.s) bazı gecelerde diğer bazı gecelerde kıldığından daha çok namaz kılardı. Bu itibarla Resulullah (a.s)'m ashabından veya hanımlarından yahut diğer kadınlardan kim O'nun geceleyin belli sayıda rek'atla ve belli nitelikte namaz kıldığını bildirmişse (bilmek gerekir ki) Resulullah (a.s) bu sayıda rek'atla ve bu nitelikte namazı bazı gecelerde kılmıştır. Bu ayrılık, yapılanın mubah olmasından ileri gelmektedir. Bir kimsenin Resulullah (a.s)'m geceleyin kıldığı namazın rek'at sayısına dair rivayetlerden istediği birini seçerek ona göre amel etmesi caizdir. Aynı şekilde Resulullah (a.s)'m geceleyin kıldığı namazın

niteliğine dair rivayetlerden istediği birini alarak ona göre amel etmesi de caizdir. Bunda hiç kimse için bir sakınca yoktur."[120]

Geceleyin Teheccüd Kılmağa Kalkıldığında Ne Denir?

1996- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [121]

"Resulullah (a.s) geceleyin teheccüd kılmağa kalktığında şöyle derdi: "Ey Rabbimiz olan Allah'ım! Gökleri, yeri ve onların içinde olanları ayakta tutan sensin. Hamd sanadır. Sen göklerin, yerin ve bunların içinde o-lanlarm nurusun. Hamd sanadır. Sen göklerin, yerin ve bunların içinde olanların sahibisin. Hamd sanadır. Sen Hak'sın. Vaadin gerçektir. Sana kavuşmak gerçektir. Sözün gerçektir. Cennet gerçektir. Cehennem gerçektir. Peygamberler gerçektir. Muhammed gerçektir. Kıyamet saati gerçektir. Ey Allah'ım! Ben sana teslim oldum. Sana inandım. Sana güvendim. Sana yöneldim. Sana dayanarak (düşmanlara) karşı çıktım. Senin hükmüne dayandım. Benim şimdiye kadar geçmiş günâhlarımı da bundan sonrakileri de, açığa vurduklarımı da gizlediklerimi de bağışla."

Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Senin benden daha iyi bildiklerini de. Öne alıcı olan sensin. Geriye bırakan da sensin. Senden başka ilâh yoktur. Senin dışında ilâh yoktur." [122]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"Ey göklerin, yerin ve bunlarda olanların Rabbi olan Allah'ım, hamd sanadır." [123]

1997- Müslim, Ebu Seleme bin Abdurrahman (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [124]

"Hz. Aişe (ı\a)'ye: "Resulullah (a.s) gece ibadetine kalktığında namaza ne ile başlardı?" diye sordum. Şöyle söyledi:

"Gece ibadetine kalktığında namaza şöyle başlardı:

"Cibril'in, Mikail'in ve İsrafil'in Rabbi olan, gökleri ve yeri yaratan, gizliyi de açığı da bilen Allah'ım! Kullarının aralarında ayrılığa düştükleri konularda onların aralarında sen hüküm verirsin. Hakkında ayrılığa düşülen konularda beni senin izninle gerçeğe yönelt. Şüphesiz sen dilediğini doğru yola iletirsin."

1998- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [125]
"Resulullah (a.s) geceleyin ibadete kalktığında tekbir getirir ve ardından şöyle derdi:
"Subhaneke'llahumme ve bi hamdik. Ve tebareke'smuk. Ve te'ala ced-duk. Ve lâ ilahe ğayruk (Ey Allah'ım! Sen (senin şanına yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur.)"
Sonra: "Allahu ekber kebiran (Allah çok çok büyüktür)" derdi. Sonra da şöyle derdi:
"E'uzu bi'llahi's-Semi'i'I-Alim mine'ş-şeytani'r-recim min hemzihi ve nefhihi ve nefesihi (Kovulmuş olan şeytandan onun sıkmasından, üflemesinden ve tükürmesinden duyan ve bilen Allah'a sığınırım)."
Bir rivayette: "Ğayruk" kelimesinden sonra şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Sonra üç kere: "Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka ilâh yoktur)" derdi." Bu hadisin sonunda da: "Sonra (Kur'an-ı Kerim) okurdu)" denmektedir. [126]
Nesai'nin rivayeti de Tirmizi'nin rivayeti gibidir. [127] Onun buna benzer bir başka rivayeti daha bulunmaktadır.

1999- Ebu Davud, Asım bin Humeyd (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [128]
"Mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) gece ibadetine ne ile başlardı?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Sen bana senden önce kimsenin sormamış olduğu bir şeyi sordun. (Resulullah a.s) kalktığında on kere tekbir getirirdi. On kere Allah'a hamdeder-di. Allah'ı on kere teşbih ederdi. On kere tehlil ederdi (tevhid sözünü söylerdi). On kere istiğfar ederdi ve şöyle derdi:
"Allahumme'ğfir li, ve'hdini ve'rzukni ve afini (Ey Allah'ım! Beni bağışla, bana hidayet ver, beni rızıklandır ve bana afiyet ver.)"
Bu arada (veya bundan sonra) kıyamet gününde darda kalmaktan Allah'a sığınırdı."

2000- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Geceleyin senin duanı işittim. Ondan bana ulaşanın tümü şöyleydi. Sen diyordun ki:
"Ey Allah'ım! Benim günâhımı bağışla, benim için evimi genişlet ve bana verdiğin rızıkta benim için bereket ver."

(Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:

"Bunların herhangi bir şeyi geride bıraktığını sanıyor musun?" [129]

Geceleyin Fitnelerin Kaldırılması İçin Namaz

2001- İmam Malik, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir gece korkuyla uyandı. Şöyle diyordu: "Allah'tan başka ilâh yoktur. Bu gece Allah nasıl bir fitne indirdi? Hazinelerden ne indirildi?" -Bir rivayette de şöyle denmektedir: "Hazinelerden [130]ne açıldı?" [131] - Odalarda kalanları -Bu sözüyle hanımlarını kastediyordu-kim uyandırır ki, namaz kılsınlar? Dünyada nice örtülü vardır ki ahirette çıplaktır."[132]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Örtülü ve çıplak" sözü ile ne kasdettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş, değişik yönlerden yorumlar yapılmıştır.
Birinci görüşe göre: Öyleleri vardır ki, dünyada zengin olmaları sebebiyle elbiselerle örtünürler, ama dünyada amellerinin olmaması dolayısıyla ahirette sevap yönünden çıplaktırlar.
İkincisine göre: Elbiseyle örtülüdür ama elbisesi şeffaf olduğundan avret yerlerini kapatmaz. Böylesi ahirette de bu yaptığına karşılık çıplaklıkla cezalandırılır.
Üçüncüsüne göre: Allah'ın nimetleri ile örtülü ama ürünü ahirette sevap şeklinde görülecek olan şükür yönünden çıplak.
Dördüncüsüne göre: Bedeni örtülüdür ancak başörtüsünü arkadan sıkıca bağladığından önden göğsü belli olur, dolayısıyla çıplak gibi görünür ve bu yüzden ahirette cezalandırılır.
Beşincisine göre: Salih bir adamla evli olması itibariyle Örtülüdür ama ahirette amel yönünden çıplak kalır. Kocasının salih biri olmasının da ona bir yararı olmaz. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:
"Sur'a üflendiğinde artık aralarında soylar yoktur." [133]
Bu sonuncu görüşü Tayyibi zikretmiş ve gerek konuyla gerekse ifadeyle ilgisi bakımından da tercih etmiştir. Çünkü ifade Resulullah (a.s)'m hanımları

hakkında varid olmuştur. Ancak burada ifadenin ortaya koyduğu genel anlam esastır.
Davudi de bunun benzeri bir rivayeti nakletmiş ve şöyle söylemiştir: "Kendine hürmet edilen biri olması itibariyle dünyada şerefle örtülüdür ama ahirette çıplaktır." Yine: "Burada ateşte çıplak kalacağı anlamının kastedilmiş olması ihtimali de vardır" demiştir.
İbni Battal da şöyle söylemiştir:
"Bu hadisten anlaşıldığına göre hazinelerin açılması mal fitnesinin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu da ondan dolayı insanların birbirleriyle yarışa girmeleri ve bu yüzden birbirlerini Öldürmeleri, mal konusunda cimrilik etmeleri yahut mal sahibinin büyüklenmesi ve israfa kaçması şeklinde kendini gösterir. Resulullah (a.s) hanımlarını bütün bunlardan sakındırmak istemiştir. Aynı şekilde kendilerine bu haber ulaşan diğer bütün kadınları da bundan sakındırmak istemiştir. Hadiste aynı zamanda duaya, fitnenin ortaya çıkması durumunda tazarru gösterilmesine, özellikle duanın kabul e-dilmesinin ümit edildiği gece vaktinde fitnenin ortadan kalkması yahut dua edenin kendinin ve hakkında dua ettiği kimselerin bu fitneden korunmaları İçin dua etmeğe teşvik vardır. Başarı Allah'tandır."[134]

Gece İbadetinde Mutedil Olmak

2002- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Bizim bir hasırımız vardı. Onu gündüzleri sererdik. Resulullah (a.s) geceleyin onu kendisine bir hücre (odacik) yapar ve içinde namaz kılardı. (Yani onu bir tarafa asarak böylece kendine ibadet için bir odacık oluşturur ve burada namaz kılardı - Çeviren). Müslümanlardan bazı kimseler O'nu izleyerek O'nun namazı gibi namaz kılmaya başladılar. Resulullah (a.s) onların bu yaptıklarını öğrendi ve şöyle buyurdu:
"Amelden gücünüzün yeteceği kadarını üzerinize alın. Şüphesiz siz bık-madıkça Allah bıkmaz."
O'nun için amellerin en sevimlisi az da olsa sürekli olanıydı. Bir namaz [135] kıldığında ona süreklilik kazandırırdı."
Bu Abdulcebbar'ın nakletmiş olduğu bir hadistir.
Said bin Abdurrahman da şöyle söylemiştir:
"İnsanlar bunu duydular ve O'nun namazı gibi namaz kılmaya başladılar.

O, ek olarak Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu bildirmiştir: ,
"Ben sizin güç yetiremeyeceğiniz bir şeyle emrolunmaktan korkuyorum.

2003- Taberani, Evsafta Sehl bin Sa'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Cebrail (a.s) Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek şöyle söyledi: "Ey Muhammedi İstediğin gibi yaşa, şüphesiz sen öleceksin. İstediğin a-meli yap, şüphesiz sen onun karşılığını göreceksin. İstediğini sev, şüphesiz sen ondan ayrılacaksın. Bil ki, mü'minin şerefi gece ibadeti, izzeti de insanlara muhtaç olmaktan sakmmasıdır." [136]

2004- Ebu Ya'la, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [137]
"Ben gece ibadetinden söz ettim. Bazıları şöyle söylediler:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yarısı, üçte biri, dörtte biri, bir deve sağımı süresince ve bir koyun sağımı süresince."

2005- İbni Huzeyme, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [138]
"Resululîah (a.s) geceleyin beriim ve Farıma (r.a)'nın yanma girdi ve bize: "Kalkın ve namaz kılın" diye buyurdu. Sonra evine döndü. Gecenin belli bir süresi geçince geri döndü. Bizden herhangi bir patırtı duymadı. Yine: "Kalkın ve namaz kılın" diye buyurdu. Ben gözlerimi oğarak kalktım ve dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Allah'ın bize farz kıldığından başka namaz kılmayız. Bizim canlarımız Allah'ın elindedir. Bizi kaldırmak istediğinde kalkarız."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) elini uyluğuna vurarak döndü. Bu sırada şöyle diyordu:
"Allah'ın bize farz kıldığından başka namaz kılmayız. İnsan her şeyden daha çok tartışmacıdır." [139]

2006- Ebu Ya'la, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [140]
"Resululîah (a.s) geceleyin nafile olarak sekiz rek'at namaz kılardı. Gündüzün de oniki rek'at kılardı."

2007- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bu gece kendinizi zorlamaya kalkışmayın, buna güç yetiremiyeceksiniz. Biriniz

uyuksadığmda yatağına çekilsin. Bu onun için daha selâmetlidir." [141]

GÜNLÜK OLARAK TEKRARLANANNAFİLE İBADETLER TAHİYATU’L-MESCİD NAMAZI

2008- Kutubi Sitte sahipleri, Ebu Katade (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Biriniz camiye girdiğinde oturmadan Önce iki rek'at namaz kılsın."

Ebu Davud'un rivayetinde: "İki secde" ifadesi geçmektedir (ki, bu da aynı anlama gelir çünkü burada secde ile kastedilen rek'attır -Çeviren). [142]

Yine onun bir başka rivayetinde şu fazlalığa yer verilmiştir:

"Sonra isterse otursun yahut (isterse) ihtiyacını görmek üzere gitsin." [143]

Buhari ve Müslim'in nakletmiş oldukları bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Camiye girdim. Resulullah (a.s) da insanların aralarında oturmaktaydı. Ben oturdum. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Oturmadan önce iki rek'at namaz kılmaktan seni alıkoyan ne oldu?" Ben:

"Ya Resulullah (a.s)! Senin oturmakta olduğunu gördüm, insanlar da o-turuyorlar" dedim. O da şöyle buyurdu:

"Biriniz camiye girdiğinde iki rek'at namaz kılmadan oturmasın." [144]

2009- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Benim Resulullah (a.s)'ta alacağım vardı. Bana borcunu ödedi ve üstelik fazla verdi. Ben camide yanma girdim ve şöyle buyurdu: "İki rek'at namaz kıl." [145]

2010- İbni Huzeyme, İbni Las Huza'i (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Ammar bin Yasir (r.a) camiye girdi ve orada kısa ama eksiksiz bir halde iki rek'at namaz kıldı. Sonra oturdu. Biz kalkıp yanma gittik. Yanında oturduk sonra kendisine şöyle söyledik:

"Ey Ebu Yakzan! Şu iki rek'atı oldukça kısa tuttun." O da şöyle söyledi: "Bu iki rek'at için bana yanaşmaması için şeytana karşı çaba sarfettim." [146]

Abdest Sünneti

2011- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Allah'ın Peygamberi (a.s) sabah namazı esnasında Bilal (r.a)'e şöyle buyurdu:
"Ey Bilal! Bana, İslâm'da sana en çok yarar sağlayacağını umduğun amelinden söz et! Doğrusu ben bu gece cennette benim önümde nalinlerinin hışırtısını duydum."
(Bilal (r.a) de) şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben İslâm'da şu amelden daha çok bana yarar sağlayacağını umduğum bir amel işlemedim: Ben gecenin veya gündüzün herhangi saatinde tam bir abdest aldıysam mutlaka bu abdestle Rabbim için O-'nun bana yazdığı (farz kıldığı veya takdir ettiği) bir namaz kılmışımdır." [147]

2012- Ebu Davud, Zeyd bin Halid (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim abdest alır, abdestini güzelce alır, sonra yanılmadan (sehiv yapmadan) iki rek'at namaz kılarsa geçmiş günâhları bağışlanır." [148]

2013- Müslim, Ukbe bin Amir el-Cuheni (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim abdest alır, abdestini güzelce alır, sonra hem kalbiyle hem yüzüyle (Allah'a) yönelmek suretiyle iki rek'at namaz kılarsa muhakkak ona cennet gerekli (vacib) olur." [149]

2014- Ahmed bin Hanbel, Yusuf bin Abdullah bin Selâm (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [150]
"Ebu Derdâ'yı ölümüne yolaçan hastalığı esnasında ziyaret etmiştim. Şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Seni bu beldede bulunduran yahut seni buraya kadar getiren sebep nedir?" Ben:
"Seninle babam Abdullah bin Selâm (r.a) arasındaki yakınlık dolayısıyla bir ziyarette bulunma gayesinden başka bir şey değildir" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Şu vakit ne kötü bir yalan vaktidir. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim abdest alır ve abdestini güzelce ahr sonra kalkıp iki veya dört rek'at -

burada hadisin ravilerinden olan Sehl tereddüt etmiştir- namaz kılarsa ve bu namazın rükusunu güzel yapar, içinde güzelce huşuda bulunursa sonra da Allah'tan bağışlanma dilerse bağışlanır." [151]

Eve Giriş Ve Çıkış Namazı

2015- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evine girdiğinde iki rek'at namaz kıl, bunlar (bu iki rek'at) seni kötülükle girmekten (yani seninle birlikte kötülüğün eve girmesinden) ahko-yar. Evden çıktığında da iki rek'at namaz kıl, bunlar (bu iki rek'at) seni kötülükle çıkmaktan alıkoyar." [152]

Dersler Ve Öğütler

Maliki fıkıhçıları belli sebeplere dayanan namazlarda» söz etmiş ve "ei-Fıkhu'l-Islâmi ve Edilletuh1 adlı kitabın müellifinin söylediği üzere bunların

2015-Kesfu'l-Estâr (11357) Ebvâbu Salati't-Tatavvu, Kişinin evine girerken ve evinden çıkarken namaz kılması babı. Mecme'u'z-Zevâid (2/283) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
sayısını onikiye tamamlamışlardır. Adı geçen kitabın müellifi Dr. Vehbe Zu-hayli şöyle söylemiştir:
"Bir sebebe dayalı olarak kılman nafile namazlar on tanedir ve şunlardır: Yolculuğa çıkarken kılman namaz, yolculuktan dönünce kılman namaz, eve girişte kılman namaz, evden çıkarken kılınan namaz, iki rek'atlık istihare namazı, iki rek'atlık hacet namazı (bir ihtiyaç dolayısıyla kılman namaz), dört rek'atlık teşbih namazı, ezan ile kamet arasında kılman iki rek'at namaz, zevalden sonra kılınan iki rek'at namaz, tevbe esnasında kılman iki rek'at namaz. Malikilerin bazıları buna dua münasebetiyle kılman iki rek'at namaz ile, idama götürülen birinin Hubeyb bin Adıy (r.a)'e uyarak kıldığı iki rek'at namazı ilave etmişlerdir."
Belli sebepler dolayısıyla kılman bu namazların bazıları her gün tekrarlanan türdendir. Bazıları ise (her gün vuku bulmayan) bazı münasebetler dolayısıyla kılınır. Bu kısmı, belirtilen namazların günlük olarak tekrarlanan türden olanlarına ayırdığımızdan sayılan namazlardan bu özelliği taşıyanlar hakkında

söz edeceğiz. Ancak burada seçtiklerimizi bu bölümün maddelerinin çoğunun içinde ele aldık. Teşbih namazını ise ayrı bir madde içinde ele aldık. Bu ileride gelecektir. Çünkü bir kimsenin bu namazı haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir kere kılması caiz olduğu gibi günlük olarak kılması da caizdir. Dolayısıyla bu namaza özel bir madde ayırdık. Daha önce revâtib sünnetlerden söz ederken ezan ile kamet arasında kılman namaz ve zevalden sonra kılınan namaz üzerinde de durmuştuk. Bu son madde içinde yukarıda sayılan namazlardan eve giriş ve çıkış esnasmda kılınan sünnet namazlardan da Özellikle söz ettik. Fıkıhçılar ve bu arada Malikiler tahiyyetu'l-mescid sünnetini ve abdest sünnetini belli sebebe dayanan ve günlük olarak tekrarlanan namazlardan saymaktadırlar. Bu itibarla biz de bu iki namazı bu madde içinde ele aldık. Ancak bu iki namaz yukarıda sayılan oniki namaz içinde anılmamıştrr. Belli münasebetlere dayanan diğer namazları ileride gelecek bablar içinde bağlantılı oldukları başlıklar altında ele alacağız.
Hanefilere göre tahiyyatu'l-mescid ve abdest namazı ve diğerleri gibi belli münasebetlere dayalı olarak kılman nafile namazlar, nafile namaz kılmanın mekruh olduğu beş vakitten herhangi biri içinde kılınamaz. Bu beş vakit ise şunlardır: Sabah namazının farzının kılınmasından sonraki kuşluk vaktine kadar olan vakit, ikindinin farzının kılınmasından sonraki vakit, güneşin doğuşu esnasında, zeval vaktinden hemen önceki vakit ve güneşin battığı vakit.
Şafiilere göre ise nafile namazların kazası herhangi bir vakit içinde caiz olduğu gibi küsuf namazı, yağmur dileme (istiska) namazı, cenaze namazı, iki rek'atlık tavaf namazı, tahiyyatu'l-mescid, abdest sünneti, şükür secdesi gibi geciktirilmeyen ve (kılınış münasebetine) yakın namazların da herhangi bir vakit içinde kılınması caizdir (yani Şafiilere göre mesela eğer tavafın bitiril-iSndt sonra vakit, nafile namazın kılmamayacağı bir kerahe yaktı olsa yine de tavaf namazı Alınabilir. Yukarıda zikredilen dıger nafileler için de avnı ey söz konusudur -Çeviren). Ama eğer sebebe dayanan nafile namaz ftTiSık istihare namazı ve ihram namazı gibi gecıktırılebılen bu namaz ise o zaman nafile kıluıması yasak olan vakitlerde kılınamaz. [153]

MUTLAK NAFİLE

2016- İbni Huzeyme, Amr bin Inbese (r.a)'den rivayet etmiştir: [154]
"Mekke'de olduğu zaman peygamber olarak gönderilişinin ilk sıralarında Kesulullah (a.s)'m yanma gittim. O, o zaman kendini saklıyordu Ben-Sen lamsın?" diye sordum. .
"Ben peygamberim11 dedi. Ben:
"Peygamber nedir?" diye sordum.
"Allah'ın elçisi" dedi.
"Seni Allah mı gönderdi?" diye sordum.
"Evet" dedi.
"Seni ne ile (ne üzere) gönderdi?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Allah'a kulluk etmemiz, putları ve put evlerini kırmamız, yakınlara iyilik etmemiz üzere.' Ben:
"Seni ne güzel şey üzere göndermiş" dedim. (Sonra): "Bu konuda sana kim uydu?" diye sordum.
"Bir köle ve bir hür kişi" dedi.
Bu sözüyle Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Bilal (r.a)'i kastediyordu. Ben kendimin de İslâm'ın dörtte biri -yahut dördüncüsü- olduğumu gördüm ve Müslüman oldum. "Sana uyayım mı (yani seninle birlikte kalayım mı) ya Resulul-lah (a.s)?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Hayır. Ancak kavminin yanma git. Eğer sana benim (yurdumdan) çıktığım haberi gelirse o zaman bana uy."
Bundan sonra kavmimin yanma döndüm ve O'nunla ilgili haberi ve (yurdundan) çıkmasını beklemeye başladım. Nihayet Yesrib'den (Medine'den) bir yolcu grubu geldi. Ben onlara katıldım ve kendilerine bunun haberini sordum. Dediler ki:
"Resulullah (a.s) Mekke'den çıkıp Medine'ye geçti."
Ben: "Oraya geldi mi?" diye sordum. Onlar: "Evet" dediler.
Ben de bineğime binip O'nun yanına gittim. "Beni tanıyor musun, ya Resulullah (a.s)?" diye sordum.
"Evet. Sen Mekke'de benim yanıma gelen adamsın" diye buyurdu.
O'nunla yalnız kalabilmek için fırsat kollamaya başladım. Sonunda yalnız kalınca: "Ya Resulullah (a.s)! Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim şeyleri bana öğret!" dedim.
"İstediğin şeyi sor" diye buyurdu.
"Gecenin (duanın) duyulmasına (yani kabulüne) en elverişli vakit hangisidir?"

diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Gecenin son vaktinin ortası. (Bu vakitte) istediğin namazı kıl (istediğin kadar nafile namaz kıl -Çeviren). Namaza şahid olunur ve yazılır. Sabah namazını kılmana kadar (böyle nafile namaza devam edebilirsin -Çeviren). Sonra güneş doğuncaya ve bir ya da iki ok miktarı yükselinceye kadar (namaz kılmaktan) geri dur. Sonra istediğin (kadar) namaz kıl. Okun gölgesi kendi kadar oluncaya kadar namaz(m)a şahid olunur ve yazılır. Sonra (namaz kılmaktan) geri dur. (Bu esnada) cehennem kızdırılır ve kapıları açılır. Güneş batıya yönelince istediğin (kadar) namaz kıl. İkindiyi kılmana kadar namaz(ın)a şahid olunur ve yazılır, Sonra güneş batmcaya kadar (namaz kılmaktan) geri dur. Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasında batar ve inkarcılar onun için ibadet ederler. Abdest aldığın zaman ellerini yıka. Sen ellerini yıkadığında hataların (günâhların) parmaklarının etrafından çıkar. Sonra yüzünü yıkadığında hataların (günâhların) yüzünden çıkar (dökülür). Sonra ağzını çalkaladığın ve burnuna su aldığın zaman hataların (günâhların) ağzından ve burun deliklerinden çıkar. Sonra kollarını yıkadığında hataların (günâhların) dirseklerinden çıkar. Sonra başını meshettiğinde hataların (günâhların) saçlarının etrafından çıkar. Sonra ayaklarını yıkadığında hataların (günâhların) ayaklarından çıkar. Eğer oturduğun yerde kalırsan bu (yani günâhlarının anıldığı şekilde dökülmesi) senin abdestinden elde ettiğin kazancın olur. Ama eğer kalkar Rabbini anar, O'na hamdeder, gönlünü vererek iki rek'at namaz kılarsan annenden doğduğun günkü halin gibi günâhlarından temizlenmiş olursun."
(Ravi dedi ki): "Ben: "Ey Amr! Ne dediğine dikkat et. Doğrusu sen büyük bir söz söylüyorsun" dedim. Şöyle söyledi:
"Vallahi benim yaşım ilerledi. Ecelim yaklaştı. Doğrusu benim yalan söylemeye bir ihtiyacım yoktur. Eğer ben bunu Resulullah (a.s)'tan en az bir veya iki kere duymuş olmasaydım söylemezdim. Ancak ben bunu O'ndan daha fazla duydum."
Ebu Selâm da Ebu Umame (r.a)'den bana böyle rivayet etti. Ancak eğer istemeyerek (farkında olmadan) bir hata işlemişsem bundan dolayı Allah'tan bağışlanma diliyorum ve O'na tevbe ediyorum." [155]

Bir Açıklama

Bu rivayette görüldüğü üzere Resulullah (a.s): "Gecenin, (duanın) duyulmasına (yani kabulüne) en elverişli vakti hangisidir?" sorusuna cevabında: "Gecenin son

vaktinin ortası. (Bu vakitte) istediğin (kadar) namaz kıl" diye buyurmuştur. Güneşin yükselmesinden sonraki vakit için de Resulullah (a.s): "Sonra istediğin (kadar) namaz kıl" diye buyurmuştur. Resulullah (a.s) daha sonra da: "Güneş batıya yönelince istediğin (kadar) namaz kıl" diye buyurmuştur. Bu ifadelerden anlıyoruz ki, Resulullah (a.s) bu üç vakit içinde (kendisine soru soran) sahabiye herhangi bir sayıyla sınırlı kılmaksizın mutlak manada istediği kadar nafile namaz kılması için izin vermiştir. Daha önce de Huzeyfe (r.a)'nin Mescid'de akşam namazından sonra yatsı namazının vakti girinceye kadar (nafile) namaz kıldığından söz edilmişti. Bütün bu rivayetler kerahet vakitleri dışında bütün vakitlerde mutlak nafile namaz kılmanın caiz olduğunu göstermektedir. Müçtehid imamlar da bu yönde görüş bildirmişlerdir. Dört mezhepçe de böyle kabul edilmiştir.

Daha önce buna delalet eden deliller değişik münasebetlerle verilmişti. Bu kısımda da bu konuyla ilgili bazı delilleri vermekle yetineceğiz. Yukarıda geçen rivayetler de bu konudaki delillerden biridir.

2017- Ebu Davud, Ya'la bin Memlek (r.a)'ten rivayet etmiştir: [156]

"O (yani Ya'la), Resulullah (a.s)'ın hanımı Ümmü Seleme (r.a)'ye Resulullah (a.s)'ın kıraati (Kur'an-ı Kerim okuması) ve namazı hakkında soru sordu. O da (yani Ümmü Seleme (r.a) de) şöyle söyledi:

"O'nun namazından size ne? (Yani siz O'nun kıldığı kadar namaz kılamazsınız - Çeviren). O, namaz kılar sonra namaz kıldığı kadar bir süre uyurdu. Sonra uyuduğu kadar bir süre namaz kılardı. Sabaha kadar böyle yapardı."

Sonra O'nun (Resulullah (a.s)'ın) okuyuşunu anlatmağa başladı. Bunu yaparken anlaşılır bir şekilde harf harf bir okuyuş göstermeğe başladı.

Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"O (yani Ya'la) (Ümmü Seleme (r.a)'ye) Resulullah (a.s)'ın namazı hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:

"Yatsı namazını kılar sonra nafile namaz kılardı. Sonra bunun ardından gece Allah'ın dilediği anda (veya ana kadar) namaz kılardı. Sonra çekilip namaz kıldığı kadar bir süre uyurdu. Sonra bu uykusundan uyanırdı ve uyuduğu kadar bir süre namaz kılardı. Bu son namazı sabaha kadar sürerdi." [157]

Bir Açıklama

Anlaşıldığına göre Ümmü Seleme (r.a) bu rivayetinde Resulullah (a.s)'ın gece namazının kaç rek'at olduğunu belirtmemiştir. Bu ise bu konudaki hük-

2018- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın bir cariyesi vardı gündüz oruç tutar gece ibadet ederdi. O'na (yani Resulullah (a.s)'a): "Bu, gündüz oruç tutup gece namaz kılıyor" dendi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Her amelin bir heyecanı vardır. Heyacan da belli bir dönem sürer. Kimin bu dönemi benim sünnetim doğrultusunda olursa o hidayete ermiştir. Kimin de dönemi başka türlüyse o da yanılmıştır." [158]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın, insanın değişik haller üzere olabileceğini, bu doğrultuda bazı zamanlarda amel için kendinde bir şevk bulabileceğini sonra belli bir dönem bunun kesintiye uğrayacağını ve kişinin bu durumda (kesinti) döneminin sünnet doğrultusunda olmasının gerektiğini açıklaması bir kimsenin kendinde şevk gördüğü dönemlerde şanı yüce olan Allah için dilediği kadar nafile namaz kılmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir. Bu, her ne kadar Resulullah (a.s)'ın adet edindiği bir uygulama olmasa da.

2019- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [159]
"Namaz, konulan (uygulama)lann en hayırhsıdir. Kim çok yapmaya güç yetirebilirse çok yapsın."

2020- Ahmed bin Hanbel, Ebu Zer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Namaz, konulan (uygulama)ların en hayırlısıdır. Dileyen az yapsın, dileyen de çok yapsın." [160]

Bir Açıklama

Ebu Hureyre (r.a)'nin Resulullah (a.s)'tan rivayetinde O'nun: "Kim çok yapmaya güç yetirebilirse çok yapsın" diye buyurduğunun, Ebu Zer (r.a)'in rivayetinde ise

Resulullah (a.s)'ın: "Dileyen az yapsın, dileyen de çok yapsın" diye buyurduğunun bildirildiği görülmektedir. Mutlak manadaki bu iki ifadeden, ilim adamları, nafile namaz kılmanın yasak edildiği kerahet vakitleri dışındaki vakitlerde belli bir sayıyla sınırlı olmaksızın mutlak nafile kılmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

2021- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Yüce Allah şöyle buyurdu: [161]
"Kim benim sevdiğim bir kula düşmanlık ederse ona savaş ilan ederim. Kulum, benim kendisine farz kıldıklarımı yerine getirmekten daha çok benim için sevimli olan bir şeyle bana yaklaşmamıştır. Kulum nafilelerle de bana yaklaşmaya devam eder, sonunda onu severim. Onu sevdiğim zaman da onun İşiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden istediğinde veririm. Bana sığınırsa onu korurum. Mü'minin canını almakta tereddüd ettiğim kadar hiç bir şeyi yapmakta tereddüd etmiş değilim. O, ö-lümden hoşlanmaz bense onun geride kalmasını istemem."

Bir Açıklama

Resululîah (a.s)'ın Rabbinden rivayetle naklettiği bu kudsi hadiste geçen: "Kulum nafilelerle de bana yaklaşmaya devam eder" ifadesinde mutlak nafile anlamı vardır. Buradan ye daha başka rivayetlerden hareketle fıkıhçılar kerahet vakitleri dışında mutlak nafile kılmayı caiz görmüşlerdir. Bunun gibi insanın şevk ve gücü nisbetinde çokça zikir yapmasını ve Kur'an-ı Kerim okumasını da caiz görmüşlerdir. Hakkında belli bir sınırlama getiren yasak konulmamış olan diğer nafileler için de aynı şey söz konusudur.

2022- İbni Huzeyme, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Abdu Menâfoğulları! Ey Abdulmuttaliboğulları! Eğer sizin işte bir yetkiniz varsa, gündüzün veya gecenin istediği vaktinde bu evin yanında namaz kılan bir kimseye engel olduğunuzu görmeyeceğim."
Bu, İbni Cureyc'in rivayet ettiği hadisin metnidir. Ancak Ahmed bin Mik-dam şu ifadeleri kullanmıştır: [162]
"Eğer size bir yetki verilmişse..." Yine: "Gecenin veya gündüzün hangi saatinde

olursa olsun..." [163]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Mescidi Haram'da namaz kılmakla ilgili olarak varid olmuşsa da namaz konusunda herhangi bir kayda yer vermeksizin mutlak bir anlam taşımaktadır. Resululîah (a.s)'ın hicretten somaki haccı ve umreleri esnasında Mekke'de bulunduğu sürece kıldığı namazların rek'atlarınm sayısmm incelenmesi sonunda mutlak nafilenin caiz olduğu neticesine ulaşılır. Ancak bu yerin (yani Mescidi Haram'ın) dışındaki yerlerde bazı vakitlerde nafile namaz kılmanın nehyedildiğine dair hadis rivayet edildiğinden dolayı oralarda kılınacak nafile namazların bu vakitlerin dışındaki vakitlerde kılınması şartını koyduk.

2023- İbni Huzeyme, ensardan Mahmud bin Rebi (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bana Itban bin Mâlik şöyle söyledi:
"Ertesi gün gündüzün biraz ilerlemesinden soma Resululîah (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) geldi. Resululîah (a.s) izin istedi. Ben de kendisine izin verdim. Evin içine girmeden oturmadı. Sonra şöyle buyurdu:
"Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?"
Ben namaz kılmasını istediğim yeri kendisine gösterdim. Resululîah (a.s) kalkıp tekbir getirdi. Biz de kalktık ve saf tuttuk. Böylece iki rek'at namaz kıldı ve selâm verdi." [164]

Bir Açıklama

Burada sözü edilen namazla kuşluk sünnetinin veya eve giriş sünnetinin kastedilmiş olması muhtemeldir. Bununla birlikte mutlak nafilenin kastedilmiş olması da mümkündür. Yukarıdaki rivayet aynı zamanda sahabilerin Resululîah (a.s)'ın namaz kıldığı yerde namaz kılmakla tebenük ettiklerine (bereket aradıklarına) delalet etmektedir. Önemli olan ise, nafilelerle Allah'a yaklaşma hükmünün geniş olduğu bazı insanların göstermek istedikleri gibi dar olmadığıdır. Eğer bir şeyi tahsis anlamında yasak ortaya koyan bir nass nakledilmiş değilse bu (yani nafile ibadet sınırını daraltmak), hayn engellemenin bir türüdür.

2024- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Sen namazda olduğun sürece hükümdarın kapısını vuruyorsun demektir. Kim hükümdarın kapısını çokça vurursa onun için kapının açılması ihtimali vardır." [165]

Bir Açıklama

Görüldüğü üzere Abdullah bin Mes'ud (r.a) Yüce Allah'ın kapısını çokça vurmayı namaz olarak anmış, bu konuda herhangi bir sayı kaydı koymamıştır. Bu da mutlak nafilenin caizliğine delalet etmektedir.

2025- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir kabrin yanından geçti ve: "Bu kabirde yatan kimdir?" diye buyurdu. "Filancadır" dediler. Sonra şöyle buyurdu:
"İki rek'at namaz. Bu benim için dünyanızın geriye kalanlarından daha sevimlidir." [166]

2026- Müslim, Rabi'a bin Ka'b Eşlemi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [167]
"Resulullah (a.s)'ın yanında geceliyor, O'nun abdest suyunu ve diğer ihtiyaçlarını hazırlıyordum. Bana: "Benden iste" diye buyurdu. Ben: "Cennette seninle birlikte olmayı istiyorum" dedim. "Bunun dışında bir şey var mı?" diye buyurdu. Ben: "Bu kadar" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Çok secde etmekle kendin için bana yardım et."

2027- Müslim, Ma'dan bin Ebi Talha (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın azatlısı Sevbân ile karşılaştım. Ona: "Bana, işlediğimde beni cennete sokacak ameli bildir" [168] veya "Allah için amellerin en sevimlisini bildir" dedim. Sustu. Sonra yine sordum, yine sustu. Sonra üçüncü kez sordum. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ben bunu Resulullah (a.s)'a sordum, O da şöyle buyurdu: "Allah için çokça secde et. Sen her ne zaman Allah için bir secde etsen Aîlah onunla senin dereceni bir derece yükseltir ve senin bir hatanı siler."
Ma'dan dedi ki:
"Sonra Ebu Derda (r.a)'nm yanma gittim. Bunu ona da sordum. O da Sevbân

(r.a)'m bana söylediği gibisini söyledi. " [169]

Bir Açıklama

Son iki rivayette herhangi bir kayıt konulmaksızın mutlak olarak çokça secde etmeğe teşvik vardır. Bu da ilim adamlarına göre mutlak nafilenin caizliğine delalet eden delillerdendir.
Çokça ibadet etmek bid'at değildir.
Mutlak nafilenin ve bunu çokça kılmanın, çokça ibadet etmenin caiz olduğu konusunda yazılmış kitapların en önemlilerinden, en çok faydalı olanlarından ve en geniş ilmi bilgiler ihtiva edenlerinden biri İmam Ebu'l-Hasenât Mu-hammed Abdulhay el-Luknevi'nin "İkâmetu'l-Hucce 'alâ enne'l-İksâr mine't-Ta'abbud Leyse Bi Bid'a (İbadeti Çokça Yapmanın Bid'at Olmadığına Dair Deliller)" adlı kitabıdır. Bu kitabm tahkikini Şeyh Abdulfettah Ebu Gudde yapmıştır. Müellifin kitabının giriş kısmında ifade ettiğine göre bu kitabı yazmasının sebebi, bazı kimselerin, bazı ilim adamlarının yaptığı bildirilmiş olan gecenin tamamını ibadetle geçirme gibi çokça ibadet yapmaya uğraşmanın, bir rek'atta Kur'an-ı Kerim'in tamamını okumanın, bir rek'at namaz kılmanın ve benzeri uygulamaların bid'at olduğunu ve her bid'atın da sapıklık olduğunu ileri sürmeleridir.
Kitapta iki ana bölüm, iki yorum bölümü (maksad) ve bir sonuç bölümü bulunmaktadır. Bu kitabm geniş ilmi açıklamalar ihtiva etmesi, tahkikinin tam bir dikkatle yapılmış olması ve kapsamlı olması dolayısıyla bu kitaptan gayeyi ortaya koymaya yetecek ve okuyucuya konu hakkında genel bir fikir verecek bazı bilgileri burada aktaracağız. Daha fazlasmı isteyen bizzat kitabı inceleyebilir. Bu kitap gerçekten önemli bir kitaptır.
Müellif birinci ana bölümü bid'atla ilgili açıklamalara ve sahabilerle tabiinin bununla ilgili hükümlerine ayırmıştır. Bu konuda söylediklerinden bazıları şöyledir:
"...Bid'at ilk üç asırda olmayan ve dört asılda yani Kitap, sünnet icma' ve kıyasta delili bulunmayan uygulamadır. Muhakkik Taftazani'nin bu konuda söylediğine göre kınanmış olan bid'at sahabe ve tabiin döneminde olmadığı halde dine sonradan sokulan ve şer'i bir dayanağı da bulunmayan uygulamadır. Bilgisizlerin içinde sahabe döneminde olmayan her uygulamayı çirkin bir uygulama olduğuna dair bir delil bulunmasa bile kınanmış bid'atten sayanlar vardır. Bu konuda Resulullah (a.s)'in: "Sonradan çıkarılan işlerden sakının" sözünü esas

almaktadırlar. Oysa bununla dinden olmayan bir şeyin dine sokulması anlamının kastedildiğini bilmemektedirler.
'Mecâlisu'l-Ebrâr' adlı kitaptan yaptığı aktarmaya göre bid'atin iki anlamı bulunmaktadır. Biri genel sözlük anlamıdır. Bu kelime sözlükte mutlak anlamda sonradan çıkarılan bir şey demektir. İster adetlerle ilgili olsun, ister ibadetlerle ilgili olsun farketmez. İkinci anlamı ise şeriattaki Özel anlamıdır. Bu ise dine sahabe döneminden sonra şeriatın gerek sözlü, gerek fiili, gerek açık ve gerekse işarete dayanan bir izni olmaksızın onda olmayan bir şeyi ilave etmek yahut onda olan bir şeyi eksiltmektir.
Hâcezâde'nin 'Havâşi't-Tarikati'l-Muhammediye' adlı kitabında şu açıklama yapılmaktadır: "Sahabeden sonra..." sözünden çıkan anlama göre râşid halifeler döneminde başlatılan bir uygulama bid'at değildir. Çünkü onların sünnetleri Resulullah (a.s)'m sünneti gibidir. Onların sünnetlerine bağlanması emri bu konuda delildir."
Onun kitabında ifade ettiğine göre Resulullah (a.s)'ın vefatından sonra daha sahabe döneminde ortaya çıkarılmış olup da sahabı)erin karşı çıktıkları yenilikler sapıklığa götüren bid'atlerdendir. Ama onların karşı çıkmadıkları aksine memnunlukla karşılayıp uygun gördükleri uygulamalar ise şer'i anlamda bid'at değildir. Genel sözlük anlamı itibariyle bunlar bid'at olarak ad-landırılsa da bunlar için bid'ati hasene kaydı konur. Bunlara bid'at adının verilmesi sözlük anlamı itibariyledir. Sözlükte ise bu kelime mutlak mahiyette (yani herhangi bir şarta bağlı olmaksızın) yenilik anlamına gelir. Yoksa bu uygulamalar için bid'at denmesi onların şer'i anlamda bid'at olduğu anlamını kasdetmek için değildir. Buna daha önce işaret edilmişti. Şunu bilmek gerekir ki, bir sahabinin yaptığı ya Kitab ve sünnette bildirilene uygun düşer ki bu durumda şeriatın temellerinin tedrici bir şekilde ortaya konması sebebiyle bu uygulama Resulullah (a,s) döneminde bilinmemiş olsa bile bunu bir dayanak olarak almak en uygun olandır.
Yahut Resulullah (a.s)'tan nakledilene ters düşebilir. Bu durumda sahabinin yaptığının şeriat dairesinin dışına çıkmayacağı esasmdan hareketle Resulullah (a.s)'tan nakledilenle sahabinin yaptığının arasını cem' etme (buluşturma) imkânı olursa bu yapılır, aksi takdirde sahabinin yaptığına muhalif bir şer'i nassm nakledilmiş olması sebebiyle o dayanak olarak alınmaz. Bu durumda sahabinin söz konusu nassdan haberdar olmamış olabileceği aksi takdirde ona muhalif hareket etmeyeceği (veya söz söylemeyeceği) düşünülür. Eğer bir sahabi bir şey söylemiş veya yapmış olur da Kitap'ta ona ters ya da onu doğrulayan bir şey bulunmazsa o zaman sahabinin bu sözünün veya fiilinin dayanak olarak

alınması, alınmamasından daha iyidir."
Daha sonra şöyle demektedir:
"Resulullah (a.s)'ın sahabilerinin sonradan ortaya çıkarılmış bir şey üzerinde görüş birliği üzere olmaları durumunda bunu dayanak olarak almanın daha uygun olacağı açıktır. Ancak (bu şekilde sonradan ortaya çıkarılmış bir şey hakkında) aralarında görüş birliği olmayıp görüş ayrılığının olması durumunda ne yapılmalıdır?" denilirse, şöyle derim: "Kişi bu konuda istediğini almakta serbest bırakılır. Artık (farklı görüşler ileri süren sahabiler-den) hangisine uysa hidayete ermiş olur. Nitekim usülcüler de kitaplarında bunu böyle ifade etmektedirler.
Tabiin ve onlardan sonra gelen nesil (tebe-i tabiin) döneminde ortaya çıkmış yeniliklerle ilgili tafsilat da daha Önce geçmiş olan tafsilatın aynısıdır.
Eğer onların zamanında ortaya çıkmış olan yeniliklere onlar (sahabe çizgisindeki tabiin ve tebe-i tabiin veya tabiin ve tebe-i tabiin dönemi ilim erbabı -Çeviren) tarafından karşı çıkılmışsa o bid'attir, aksi takdirde bid'at değildir.
Burada esas olan içtihad ehli ilim adamlarının karşı çıkmaları ve onların aralarında görüş birliğinin oluşmasıdır. Eğer aralarında görüş birliği oluşmamışsa o zaman hüküm geniştir.
Ancak ilk üç asırdan sonra (yani sahabe, tabiin ve tebe-i tabiin dönemlerinden sonra -Çeviren) ortaya çıkmış olan yenilikler şer'i delillere göre değerlendirilir. Eğer ilk üç asırda benzeri bir uygulama bulunur veya şer'i dayanaklardan herhangi birine uyarsa bid'at değildir. Çünkü bid'at ibaresi ile ilk üç asırda bulunmayan yahut şer'i esaslardan herhangi birine uymayan şeyler kastedilir. (Belirtilen şekildeki yenilikler) hakkında bid'at kelimesi kullanılsa bile "hasene" özelliği ile anılır. Ama eğer (ortaya çıkan yeniliğin) şeriatta herhangi bir dayanağı olmazsa o zaman sapık bid'at özelliği kazanır. Fazilet sahiplerinden veya şeyhlerden (yani ilim önderlerinden) herhangi biri işlese de durum değişmez. Çünkü ilim adamlarının ve ibadete düşkün kimselerin şer'iata uymayan fiilleri hüccet (delil) sayılamaz. Bid'atle ilgili meselelerde esas olan budur. Sahabiler veya tabiinden yahut tebe-i tabiinden olan imamlar tarafından yapılan, yahut onların zamanlarında yapılan ve herhangi bir tepki ile karşılaşmayan fiiller ise bid'at değildir."
Bundan sonra ikinci ana bölüme geçmektedir:
Bu bölümde ibadet için sürekli gayret göstermiş, ömürlerinin tamamını itaat yolunda gayret göstermekle harcamış kimselerden özet halinde söz etmektedir. Çünkü bu yolda gayret sarfedenlerin tümünün hallerini kavramak insan gücünün başaramayacağı bir şeydir. Bu kuvvetleri ve güçleri yaratanın işidir. Bu bölümde

sahabeden altı kişiden söz etmiştir. Bunlar Hz. Osman (r.a), Hz. Ali (r.a), Temim ed-Dari (r.a), Hz. Ömer bin Hattab (r.a), Abdullah bin Ömer (r.a) ve Şeddad bin Evs (r.a)'dir. Tabiinden de ibadet konusundaki gayretleriyle ve çokça ibadet etmeleriyle tanınmış olan onsekiz önderden (i-mamdan söz etmiştir). Bunlardan bazıları şunlardır: "Veysel Karani, Mesruk, Îbni'l-Museyyib, Sabit el-Bunâni, Sa'id bin Cubeyr, Mâlik bin Dinar. Daha sonra tabiinden sonra gelenlerden onbir kişiden söz etmiştir. Bazıları: İbrahim bin Edhem, Şu'be bin Haccac, İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel, Veki'. Kitabın tahkikçisi Şeyh Abdufettah Ebu Gudde bunların dışındakilerden yedi kişiyi daha eklemiştir. Böylece kitabın gayelerine uygun ilaveler yapmış, faydasının daha da artmasını* sağlamış ve bu arada İmam Nevevi'den Kur'an-ı Kerim'i çokça okumak vs. ile ilgili bir incelemeyi de vermiştir. [170] İmam Luknevi daha sonra birinci maksada (yoruma veya kitabm yazılma-srndaki amacı ortaya koyan konuların birincisine) geçmiştir. Bu ise ibadet konusundaki bu tür gayretlerin sapık bid'at olmadığının çeşitli yönlerden isba-tıyla ilgilidir. Onun bu konudaki açıklamalarından aşağıdaki bilgileri aktarıyoruz:

"Birincisi: Sahabilerden, tabiilerden ve tebe-i tabiinden güçlerinin yettiğince ibadet için gayret sarfedenler olmuştur ve bunlara karşı herhangi bir tepki gösterilmemiştir. Bu durumda olan bir şey ise bid'at değildir.

İkincisi: İkinci ana bölümde geçtiği üzere Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) gibi râşid halifelerden de bu gayreti gösterenler olmuştur. Onlar tarafından yapılan ve herhangi bir tepki ile karşılaşmayan her hareket ise sünnettir. Sünnet sadece Resulullah (a.s)'ın yapmış olduğuna özel değildir. Aksine sünnet O'nun yaptıklarıyla birlikte râşid halifelerin yaptıklarının da tümünü veya bazılarını, onların dinde başlattıkları veya doğrudan kendileri baş-latmasalar bile başlatılmasına razı oldukları uygulamaları da içine alır.

Üçüncüsü: Müçtehid imamlardan, değerli fıkıhçılardan ve hadisçilerden de bu şekilde gayret sarfedenler olmuştur. Eğer bu bid'at ve sapıklık olsaydı onların da bid'atçiler ve sapıklar olmaları gerekirdi. Müslümanlardan bu (tabaka)dan sayılanların görüş birliği ile böyle bir şeyin gerekli görülmesi ise geçersizdir.

Dördüncüsü: Müslümanlardan kendilerine güvenilen, dinde veraları (şüphelilerden sakınmaları) ve dinde bid'at sayılan şeylerden kaçınmaları ile meşhur olmuş tarihçiler yazdıkları eserlerde ilim adamlarının hayat hikâyeleri (biyografileri) ile ilgili bölümlerde onların çok ibadette bulunmak için gayret sarfettiklerinden söz etmişler. Bu bilgileri onları Övmek ve üstünlüklerini ortaya koymak için vermişlerdir. Bu ise onların nazarlarında bunun bid'at olarak

görülmediğinin en açık delilidir. Çünkü bid'at olarak değerlendirilen bir şeyin övülmesi ilim adamların yapacağı bir iş değildir.
Beşincisi: Bu (yani çokça ibadet için gayret göstermek) Resulullah (a.s)-'tan sabit olmuştur (sahih rivayetlerle nakledilmiştir). O'ndan sabit olan hiç bir şey bid'at değildir."

2028- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: [171]
“Resulullah (a.s), ayakları şişinceye kadar ibadet ederdi -veya namaz kılardı-.
Bu kendine söylenirdi (yani niçin böyle yaptığı kendine sorulurdu). O da şöyle buyururdu:
"Şükredici bir kul olmayayım mı?"
Eğer: "Resulullah (a.s)'m bir gecenin tamamını ibadetle geçirdiği yahut Kur'an-ı Kerim'in tamamını bir rek'atta okuduğu veya onbir rek'attan fazla namaz kıldığı sabit olmamıştır" denilirse, deriz ki: "Birinci olarak Resuîul-lah (a.s)'m geceyi ibadetle geçirdiği, bütün gece boyunca sabaha kadar ibadet ettiği sabit olmuştur. Bunu Abd bin Humeyd ve Kitâbu't-Tefekkür'- de İbni Ebi'd-Dunya rivayet etmişlerdir,"

2029- Sahih'inde İbni Hibban, ayrıca İbni Merdeviye, Terğib ve't-Terhib'de Isbahani ve İbnî Asâkir, Atâ (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye dedim ki:
"Resulullah (a.s)'tan gördüğün ve seni en çok hayrete düşüren şeyin ne olduğunu bana bildir." O da şöyle söyledi: [172]
"Hangi tavrı beni hayrete düşürmüyordu ki! O, bir gece yanıma geldi. Benimle birlikte yorganımın altına girdi. Sonra şöyle buyurdu:
"Beni bırak Rabbime ibadet edeyim."
Kalktı, abdest aldı sonra kalkıp namaza durdu. Göz yaşları göğsüne akm-caya kadar ağladı. Sonra rüku etti ve ağladı. Sonra secde etti ve ağladı.
Sonra başını kaldırdı ve ağladı. Bilal (r.a) kendisine namaz vaktini haber vermek üzere yanma gelinceye kadar böyle yapmaya devam etti. Ben dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Seni ağlatan nedir? Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek günâhlarını bağışlamıştır." O da şöyle buyurdu:
"Şükredici bir kul olmayayım mı? Niçin böyle yapmayayım ki? Oysa Yüce Allah bu gece bana şunu indirdi: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardarda gelişinde akıl sahipleri için (Allah'ın gücü hakkında fikir veren) deliller vardır. Onlar (akıl sahipleri) ayakta, otururken, yanlan üstüne

yatarken Allah'ı anar ve göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Ey Rabb'imiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pek yücesin. Bizi ateşin azabından koru!" [173]

Bir Açıklama

Bu olay gösteriyor ki, Hz. Aişe (r.a)'nin Resulullah (a.s)'in bütün geceyi ibadetle geçirmediğine dair açıklaması O'nun geneldeki uygulaması ile ilgilidir. Yine O'nun onbir rek'attan fazla namaz kılmadığına dair rivayette de genel uygulamasının kastedildiği ifade edilmiştir. Gerçekte, bir çok rivayette bundan fazla namaz kıldığı rek'at sayısını on beşe kadar çıkardığı bildirilmiştir. İmam Nevevi de Sahihi Müslim Şerhi'nde böyle söylemiştir.
İkinci olarak: Resulullah (a.s)'ın bir gecenin tamamını ibadetle geçirmediğini Kur'an-ı Kerim'in tamamım bir gecede okumadığını ve on bir rek'attan fazla namaz kılmadığını farzetsek bile deriz ki: O'nun buna benzer bir tutum ortaya koyduğu ibadet için nefsini zorlama (teşeddüd) konusunda benzeri bir harekette bulunduğu sabit olmuştur ki, o da ayakları şişinceye kadar ibadet etmesidir. Bu ise söz konusu gayretlerin bid'at olarak isimlendirilmemesi konusunda yeterli bir delildir. Bid'at, aynısı veya benzeri Resulullah (a,s) döneminde bulunmayan uygulamadır.
ibadetin bölümlerinden (cüzlerinden) her bir bölümün Resulullah (a.s)'tan sabit olmuş olması şart değildir (yani örnek bir uygulamanın ortaya konmuş olması yeterlidir -Çeviren).
Üçüncü olarak: Resulullah (a.s) ümmetine acıdığından dolayı bu gibi sıkıntılara girmemişse de O'nun kendilerine uymamızı ve kendilerini Örnek edinmemizi istediği kimseler bu sıkıntılara girmişlerdir. Bu durumda bu gibi gayretler nasıl bid'at olur? Nitekim bu konuyla ilgili açıklama daha önce geçti.
Altıncısı: Resulullah (a.s) güç yettiğince ibadet etmeğe cevaz vermiştir.

2030- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Amelden gücünüzün yeteceği kadarını üzerinize alın, Şüphesiz siz bık-madıkça Allah bıkmaz. Şüphesiz Allah için amellerin en sevimlisi az da olsa sürekli olanıdır."
O, bir amel işlediğinde ona süreklilik kazandırırdı." [174]

2031- Buhari, yine Hz. Aişe (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Amellerden gücünüz yeteceği kadarını yapın. Şüphesiz siz bıkmadıkça Allah bıkmaz."

Bir Açıklama

Bıkkınlık ve aşırı yorgunluk olmaksızın kişinin gücünün yettiği kadar a-melde bulunmasının caiz olduğu kesinlik kazandığına göre biz de diyoruz ki: insanların güçleri birbirinden farklıdır. Nice insanlar vardır ki, başkalarının güç yetiremediğine güç yetirebilirler. Yine nice insanlar vardır ki başkalarının bıkmadığı şeylerden bıkarlar. Bunun gibi nice insanlar vardır ki başkalarının okuyamadıkları hızda Kur'an-ı Kerim okuyabilirler.
Buna göre kim bıkkınlığa düşmeden çokça ibadet etmeğe, Kur'an-ı Kerim okumağa ve gece ibadetine güç yetirebilirse bunu yapmak onun için caizdir. Bu daha önce geçen hadisi şeriflerden anlaşılmaktadır. Ama bir kimsede bıkkınlık ortaya çıkar veya bir isteksizlik oluşursa o zaman bunu bırakması gerekir. Bu itibarla Resulullah (a.s) mutlak surette işlediği (yani kendisi bir miktar yapıp da belli bir sınırlama getirmediği) fiillerin (ibadetlerin) daha fazlasını yapmanın caiz olmadığı yönündeki hüküm açık bir hatadır.
İmam Luknevi bundan sonra ikinci maksada (ikinci açıklama konusuna) geçmiştir. Bu konu ise ibadet konusunda gösterilen gayretlerle ilgili tereddütlerin giderilmesi ve ilim adamlarının çokça ibadet için gayret göstermenin çok sayıda şarta bağlı olarak caiz olduğuna dair sözleriyle ilgilidir. Bu bölümde şöyle söylemiştir:
"Şunu bil ki ibadette teşeddüdden (yani çokça nafile ibadet yapmak için kendini zorlamaktan) nehyeden bazı rivayetler nakledilmiştir. Bazıları da bunlardan söz konusu tutumun (teşeddüdün) kesinlikle yasak edildiği kanaatine varmışlardır. Yasağın neyi kapsadığı ve neyi kapsamadığı üzerinde ise düşünmemişlerdir."
Daha sonra bununla ilgili rivayetleri vermiş arkasından bunlarla ilgili şu mânâda açıklamalarda bulunmuştur:
"Resulullah (a.s) çok namaz kılmayı yasaklamış değildir. Aksine kişinin gücünün yettiğince ve bıkıp ameli terketmesine kadar amel etmesine cevaz vermiştir.
Yahut (Resulullah a.s), durumlarından yapmak istedikleri ameli sürdü-remiyecekleri anlaşılanları bundan nehyetmiştir. Bu ise ruhsat niteliği

taşımaktadır. Yani Resulullah (a.s) bazı kimselerin zayıf olduklarını bildiğinden yapmak istedikleri amelleri sürdüremeyeceklerini anlamış ve kendilerini bundan alıkoymuştur. Ancak böyle yapması onlara yapmak istedikleri amelleri tamamen yasak etmesi anlamı taşımaz. Sadece yapmamalarının daha uygun olacağını bildirmiştir -Çeviren). Böyle yapmasını da, kişinin nefsinin üzerinde hakkının olmasıyla ve ailesinin üzerinde hakkının olmasıyla izah etmiş ve kasdettikleri amelleri yapmaları durumunda gözlerinin ve bedenlerinin zayıflayacağına işaret etmiştir. Bu gösteriyor ki, kişide manevi bir bıkkınlığa ve tembelliğe yol açacak yahut üzerindeki şer'i yönden hakları olanların haklarını yerine getirmesini engelleyecek derecede ibadet için kendini zorlaması yasaklanmıştır. Ancak bu nafile ibadet için gayret sarfetme-nin tümüyle yasak edildiğine delalet etmez.
Yahut nafile ibadet için çaba harcayıp yerine getirmeleri vâcib haklarla ilgili görevlerini aksatanlar olmuştur. Nitekim Ebu Derdâ (r.a)'nın ibadet için hanımıyla ilgilenmeyi bırakması böyledir. Bu gösteriyor ki, yasak olan, hakları yerine getirmeyi engelleyecek derecede ibadet düşkünlüğüdür yoksa mutlak anlamda bir yasak söz konusu değildir.
Sahabeden bazı kimselerin Resulullah (a.s)'m amellerini az görmelerine ve O'nun bütün günâhlarının Allah tarafından bağışlanmış olması sebebiyle böyle yaptığını düşünmelerine ve kendilerini Allah'ın farz kılmadığı ile yükümlü tutmalarına, böylece kolay olan yolu bırakmalarına ve Resulullah (a.s)'m da onları bundan alıkoyarak kendi çizgisine iletmesine dair rivayete gelince: Resulullah (a.s) orada: "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir" diye buyurmuştur. Yani: "Kim sahabilerden söz konusu kişilerin sandıkları gibi benim yaptığımın güzel olduğu inancı taşımadan benim sünnetimden yüz çevirirse benim yolum üzere gidenlerden ve benim hidayetime uyanlardan değildir." Bu, bir kimsenin, Allah'ın kendine farz kılmadığıyla kendini yükümlü tutma veya kendi uygulamasını Resulullah (a,s)'ın uygulamasının üstüne çıkarma gibi bir tavır takmmak-sizm ibadet için çaba harcamasının caiz olmadığını göstermez.
Yahut yasak hükmü Allah'ın kendilerine haram kılmadığı bazı şeyleri kendi nefislerine haram kılan ve Allah'ın kendilerine farz kılmadığını kendi nefislerine farz kılan bazı kimseler hakkında vârid olmuştur. Onlar böyle yapmaktan nehyolunmuşlardır. Bu ise ibadet için kendini zorlamanın (te-şeddüdün) mutlak surette yasak edildiğine delalet etmez. Ancak şeriatta olmayan bir yeniliği ortaya çıkaracak şekilde böyle bir zorlamanın içine girmenin yasaklandığına delalet eder.
Berekli'den bu gibi hadislerle selefin ibadet konusunda göstermiş oldukları

gayretlerin (teşdidin) birbirine ters düştüğü görünümünün ortadan kaldırılması için yapılmış bir inceleme nakledilmiştir. Bu incelemenin içeriğinde Özetle şunlara dikkat çekilmektedir:
İbadet konusunda kendini zorlama (teşdid) yasağı, insanın kendini helake sürükleyecek kadar yahut başkasına ait ve onun yerine getirmesi vâdb olan bir hakkı yerine getirmesine engel olacak kadar ibadet yapmaya uğraşması veya sonunda terketmek zorunda kalacağı veya sürdüremeyeceği ibadeti yapmaya kendini zorlaması hakkındadır.
Resulullah (a.s)'m durumuna gelince, O alemlere rahmet olarak gönderilmiştir ve O, Allah tarafından desteklenmiştir. Dolayısıyla ümmete mensup fertlerin güç yetiremiyeceğine güç yetirebilir. O, insanların içinde Allah'tan en çok korkan, en çok takva sahibi olan ve Allah'ı en iyi bilen kimsedir. Dolayısıyla O'nun cimri davaranacağı, öğüt vermeği bırakacağı, tembellik ve isteksizlik göstereceği düşünülemez. O'nun din konusunda bilgiden mahrum olacağı da düşünülemez. Eğer ibadet ve Allah'a yaklaşma konusunda O'nun yaptığından daha üstün ve daha yararlı bir yol olsaydı onu yapar, onu açıklar ve başkalarını da ona teşvik ederdi. Buna göre O'nun izlediği çizginin Allah'ı tanıma konusunda en üstün ve en pratik çizgi olduğu kesindir.
Sözü edilen kişilerin ibadet konusunda kendilerini zorlamalarının (teş-didlerinin) bazı kalp hastalıklarının tedavisi amacıyla olduğu düşünülebilir. Yahut ibadet onlar için bir adet ve sağlıklı birinin aldığı gıda gibi tabiatlarının gereği bir amel olabilir. Böylece kimsenin hakkını zayi etmeden ve süreklilik kuralını terketmeden, kendilerinin yaptığının insanların en üstünü olan Hz. Peygamber (a.s)'in yaptığından veya söylediğinden daha üstün olduğu gibi bir kanaate kapılmadan bu ibadetleri yapmaktan zevk alıyor olabilirler.
Peygamberimiz (a.s) mükemmellik (kemâl) yönünden en üstün dereceye ulaşmıştır. Bu derece ise kalbini (Allah'a) yöneltmekten hiç bir şeyin alıkoy-mamasıdır. Ne yaratıklarla konuşma, ne yemek, ne içmek, ne uyku ne de kadınlarla ilişki O'nu bundan alıkoyuyordu. O'nun için insanlarla bir arada olmak da yalnız kalmak da eşitti. O'nun görünüş itibariyle bazı ibadetlerle yetinmesi bunların kendi ve ümmeti için en üstün olması dolayısıylaydı. Hz. Peygamber (a.s)'in (ibadetten) zevk alması sürekliydi yoksa sadece görünüşte ibadet sayılan amellere özel değildi.
Luknevi bu konuda Nablusi'nin el-Hadikatu'n~Nediyye adlı kitabından aktarma yaparak şöyle söylemiştir:
"Sonuç itibariyle geçmiş ilim adamları (selef) kendileri için azimete uygun olan amelleri tercih etmişlerdir. Çünkü onlar etraflı düşünen ve azimetlere önem

veren kimselerdi. Bununla birlikte şer'i ruhsatlara dair hükümleri de kabul ediyor ve halkın geneline göre fetva veriyor, onları buna teşvik ediyorlardı. Bazı zamanlarda Resulullah (a.s)'ın yaptığı da böyleydi; insanlara ruhsatları emreder ama kendisi azimetlere göre hareket ederdi. İki gün arka arkaya hiç iftar etmeden oruç tutması bu konuda bir örnektir." (Özetlenerek verilmiştir)
Luknevi daha sonra şöyle söylemiştir:
"Bu konuda söyleneceklerin Özeti ve benim de ilim adamlarına uyarak seçtiğim şudur:
Bütün gecenin ibadetle geçirilmesi, Kur'an-ı Kerim'in bir gün ve gecede bir kere veya daha fazla hatmedilmesi, bin rek'at veya daha fazla namaz kılınması ve ibadet konusunda gösterilen buna benzer gayretler ve uğraşılar bid'at değildir, şeriatta da yasaklanmış değildir. Aksine bu güzeldir ve teşvik de edilmiştir.
Ama bazı şartlan vardır:

Birincisi: Bundan dolayı insana manevi bir bıkkınlık gelmemelidir.
Böylece ibadetten alınan zevk gider ve kalbin ibadete verilmesi (huzuru kalb) ortadan kalkar. Bu; "Biriniz kendinde şevk buldukça namaz kılsın" anlamındaki hadisi şeriften çıkarılmıştır. Yani manevi yönden kendinde bir şevk bulduğu ve tabiatının hoşlandığı sürece (nafile) ibadete devam etsin.
İkincisi: Bundan dolayı kendini kaldıramayacağı bir nıeşakkata, sıkıntıya sokmamah aksine kaldırabileceği bir yükün altına girmelidir. Bu esas: "Güç yetireceğiniz ameller yapın" anlamındaki hadisi şeriften çıkarılmıştır.
Üçüncüsü: Bunu yaparken bundan daha önemli bir şeyi kaçırmamalıdır. Mesela geceyi ibadetle geçirmesi sabah namazını kaçırmasına yolaça-caksa bu durumda geceyi ibadetle geçirmesi caiz olmaz. Şüphesiz farzların yerine getirilmesi nafilelerin yapılmasından daha önemlidir.
Dördüncüsü: Bu yüzden, ailenin, çocukların, misafirlerin ve diğerlerinin hakları gibi şer'i haklardan olan herhangi bir hakkı yerine getirmekte kusur etmemelidir. Bu esas Abdullah bin Amr (r.a) ile Ebu Derdâ (r.a) ile ilgili rivayetten çıkarılmıştır.
Beşincisi: Bu yüzden, şeriatın koymuş olduğu ruhsatları geçersiz ve ruhsatlara göre amel edeni de iş yapmayan biri saymak gibi şer'i ruhsatlara karşı çıkma durumu olmamalıdır. Bu esas Resulullah (a.s)'ın amelini az gören bazı sahabüerle ilgili olay hakkındaki rivayetten çıkarılmaktadır.
Altıncısı: Bundan dolayı şeriatın farz kılmadığını farz sayma yahut şeriatta haram olmayan bir şeyi haram sayma gibi bir turum söz konusu olmamalıdır. Bu, Osman bin Maz'un (r.a) ile ilgili hadisi şeriften anlaşılmaktadır.

Yedincisi: ibadetlerin bütün rükünleri gereği gibi yerine getirilmelidir. Horozun yem toplaması gibi namaz kılmak suretiyle rek'at sayısını çoğaltmak caiz olmaz. Yahut anlamı üzerinde düşünmeden ve tertile riayet etmeden çok miktarda Kur'an-ı Kerim okunması veya buna benzer şeyler caiz olmaz. Resulullah (a.s)'ın: "Kur'an-ı Kerim'i üç (gün)den daha az süre içinde okuyan onu anlayamaz" hadisi şerifi buna işaret etmektedir.
Sekizincisi: İbadetlerden neyi seçerse onu sürekli yapmalı mazeretinin olması durumu dışında terketmemelidir. Bu da şu hadisi şeriften anlaşılmaktadır:

2032-Müslim, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: [175]
"Allah için amellerin en sevimlisi az da olsa sürekli olanıdır."
Dokuzuncusu: Çokça ibadet etmek için gayret sarfetmesi Müslümanlardan herhangi bir kimseye bıkkınlık vermemelidir. Cemaatle namaz kılarken uzun bir sureyi veya Kur'an-ı Kerim'in tamamını okuması gibi. Bu hareket cemaate katılmış olanlarda bıkkınlığa sebep olur. İçlerinde zayıf olan, hasta olan, ihtiyaç sahibi olan kimseler bulunabilir.
Onuncusu: Çokça ibadet için gösterdiği gayret, bu gayretin Resulullah (a.s)'m ve sahabilerinin çoğunun (nafile) ibadeti az yapma yolundaki tutumlarından daha üstün olduğu inancına yöneltmemelidir.
Kim bu şartlara rivayet ederse (veya kimde bu şartlar bulunursa) çokça ibadet etmek için çaba harcamak onun hakkıdır. Geçmişte çokça ibadet etmek için çaba harcayanların tümünde bu şartlar bulunuyordu. Dolayısıyla onlar için bu (çokça ibadet için gayret sarfetmek) caizdi. Kimse de onların bu tutumlarına karşı çıkmamıştır. Ama kim bu şartlardan herhangi birini taşımazsa onun için ibadette orta yol üzere olmak ve dengeli gitmek daha uygundur. İnsaf sahibi herkesin kabul edeceği orta yol işte budur. Bunda taassuba sapanların tutumlarında olduğu gibi ne aşırılık ne de umursamazlık (ne ifrat ne de tefrit) vardır. Umarım bu ince araştırma öncekilerden kimsenin senin kulağına getirmediği şeyler içermektedir. Buna kuvvetle sarıl ve şükredenlerden ol."
Bu bilgiler İmam Luknevi'nin yazdığı ve Üstad Abdulfettah Ebu Gudde'nin tahkik ettiği araştırmadan aktarılmıştır. [176]

TESBİH NAMAZI

2033- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a) ve Ebu Rafi1 (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [177]

"Resulullah (a.s) Abbas bin Abdulmuttalib (r.a)'e şöyle buyurdu;

"Ey Abbas! Ey amcam! Sana vermeyeyim mi? Sana bahşetmiyeyim mi? Sana hediye etmiyeyim mi? Senin için (bir şeyler) yapmayayım mı? On şey vardır ki, eğer sen onları yaparsan Allah senin günâhlarının öncekini de, sonrakini de, eskisini de yenisini de, bilmeden yaptıklarını da kasden yaptıklarını da, küçüğünü de büyüğünü de, gizli olanı da açık olanı da bağışlar. Bu on şey: Dört rek'at namaz kılman ki, bu namazın her rek'atında Fatiha suresini ve bir (zammı) sure okursun. İlk rek'atında kıraati (Kur'an-ı Kerim o-kumayı) bitirdiğinde daha ayakta iken şöyle dersin: "Subhanellahi ve'l-ham-du Hilalli ve lâ ilahe illa'llahu vallahu ekber (Allah kendine yakışmayan her şeyden münezzehtir, hamd Allah'adır, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür)." Bunu on beş kere söylersin. Sonra rükuya varırsın ve bu sözü rükuda iken on kere söylersin.

Sonra rükudan başını kaldırırsın ve bu sözü on kere söylersin. Sonra secdeye kapanırsın ve secdede iken bu sözü on kere söylersin. Sonra secdeden başım kaldırırsın ve bu sözü on kere söylersin. Sonra secde edersin ve bu sözü on kere söylersin. Sonra başını secdeden kaldırırsın ve bu sözü on kere söylersin. Böylece bir rek'atta bu sözü yetmiş beş kere söylemiş olursun. Bunu dört rek'atta da yaparsın. Bunu eğer her gün bir kere kılmaya güç yeti-rebilirsen yap. Eğer yapamazsan her cuma kıl. Bunu da yapamazsan her ayda bir kere kıl. Bunu da yapamazsan her sene bir kere kıl. Bunu da yapamazsan bütün ömrün boyunca bir kere kıl."

Ebu Davud'un naklettiği bir başka rivayete göre de Ebu Cevza şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'m sohbetinde bulunmuş olan bir adam -bu kişinin Abdullah bin Amr (r.a) olduğunu söylemişlerdir- şöyle söyledi:

"Yarın bana gel, sana bir bağışta bulunayım, bir iyilik yapayım ve sana bir şey vereyim."

Ben bana bir hediye vereceğini sandım. (Gittiğimde) şöyle söyledi: "Gündüz Öğle vaktini aştıktan sonra kalk ve dört rek'at namaz kıl..." Bundan sonra yukarıdakinin benzerini zikretmiştir. Orada şöyle söylemistir:

"Sonra -secdeden- başını kaldırınca, -bir nüshada da: "İkinci secdeden" ibaresi geçmektedir- oturduğun yerde doğrul ve on kere teşbih çekinceye (yani yukarıda geçen teşbih ibaresini on kere söyleyinceye), on kere tehlil getirinceye (kelime-i

tevhidi söyleyinceye) ve on kere hamd edinceye kadar kalkma. Sonra dört rek'atta (yani dört rek'atın her bir rek'atmda) bunu yap." (Sonra) dedi ki: "Eğer sen yeryüzünde olanların en çok günâh sahibi olsan bile bundan dolayı günâhların bağışlanır."
Ben: "Peki bu namazı o vakitte kılma imkânı bulamazsam?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"O zaman gece veya gündüzün herhangi bir vaktinde kıl." [178]
Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu'l-Cevzâ, Abdullah bin Amr (r.a)'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir."
el-Ensâri'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), Ca'fer (r.a)'e böyle söyledi..." daha sonra yukarıdaki hadisi şerifin benzerim nakletmiştir. Bu rivayette: "Birinci rek'atın ikinci secdesinde" ibaresi geçmektedir. [179]
Bunu Tirmizi de Ebu Rafi'den rivayet etmiştir. Bu rivayete göre (Ebu Rafi' r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), Abbas (r.a)'a şöyle söyledi:
"Ey amcam! Sana bir iyilikte bulunmayayım mı? Sana bîr bağışta bulunmayayım mı? Sana bir yararda bulunmayayım mı?"
O: "Bulun tabii, ya Resulullah (a.s)!" dedi. (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Ey amcam! Dört rek'at namaz kıl. Her rek'atında Fatiha ve (zammı) sure oku. Kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma işi) bitince daha rükuya varmadan onbeş kere şöyle söyle: "Allahu ekber, velhamdulillah ve lâ ilahe illallah ve subhanallah (Allah en büyüktür, hamd Allah'adır, Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah kendine lâyık olmayan her şeyden münezzehtir.)"
Daha sonra yukarıdakinin benzerini zikretmiştir. (Devamı şöyledir): "Böylece her bir rek'atta yetmiş beş kere söylemiş olursun. Dört rek'atta da üç yüz kere söylemiş olursun. Günâhların Alic'in kumları kadar da olsa Allah bağışlar."
(Abbas r.a) dedi ki: "Ya Resulullah (a.s)! Bunu her gün yapamayan (için ne dersin)?" (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Eğer bunu her gün yapamazsan o zaman her cuma yap. Her cuma yapmaya güç yetiremezsen o zaman her ay(da bir kere) yap." Böyle devam ederek en son: "Her yıî(da bir kere) yap" diye buyurdu." [180]

Bir Açıklama

Bizim bu kitabı hazırlamamız sırasında çağımızın değerli insanlarından bazılarının bu hadisi çeşitli yönlerden zayıf olarak gördükleri ifade edildi. Zayıf olmasının sebepleri arasında gördükleri unsurlardan biri de Resulullah (a.s)'ın uslubundaki belagata uymaması. Halbuki bu konu yani bir hadisi belagat sebebine dayanarak zayıf görme konusu oldukça kapsamlı bir konudur ve bu konuya dalınması yanılgıya düşülmesine de sebep olabilir. Ebu Davud'un bunu üç ayrı tanktan rivayet etmiş olması boşuna değildir. Bu tankların her biri hasen derecesinden aşağı değildir. Böyleyken üçü bir araya gelince derecesi nasıl oîur! Bu hadisin rivayeti konusunda Tirmizi'nin vermiş olduğu isnad tankını zayıf görsek de diğer rivayet tankları bu hadisin sahih olduğunu ortaya koymaktadır. Çağımızın ilim adamlarından bu hadisi sahih o-larak görenlerden biri de Allame Ahmed Şâkir'dir. [181] Onun Îbni'l-Mübarek-'ten, Hakim'den, Zehebi'den, Münziri'den, Acuri'den, Makdisi'den, Müslim bin Haccac'dan ve daha başkalarından nakletmiş olduklarına bakınız. [182]

YILLIK NAMAZLAR

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yarattım." [183]
Peygamberler Allah'ın birliğinin bildirilmesi, O'na kulluk görevinin yerine getirilmesi için gönderilmiş ve vahiy bunun için indirilmiştir.
Yüce Allah yine şöyle buyuruyor:
"Senden Önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: "Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım." [184]
İbadetin türleri hayli çoktur. Allah'a ibadet şekilleri de bir hayli çeşitlidir. İbadet ve kulluğun nasıl yapılması gerektiği ancak Kitab ve sünnet metinlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesiyle bilinebilir. İbadetler içinde şunları sıralayabiliriz: Bedenle ilgili ibadetler, malla ilgili ibadetler, hem malla ve hem de bedenle ilgili ibadetler. Gerek hayatta ve gerekse ölümde ibadetin şekilleri hayli çoktur. Ailevi ilişkilerde, komşularla olan ilişkilerde, beşeri ilişkilerde ve tutumlarda, anlaşmalarda, sözleşmelerde ve ileride göreceğimiz üzere daha başka bir çok şeyde ibadetler çeşitli şekillerde kendini gösterir.
İnancın fiiliyata dökülmesi olan ibadette temel unsuru namaz teşkil etmektedir. Namaz, ibadetin ve kulluk görevlerinin diğer türlerinin yerine getirilmesine de yardımcıdır.
Günlük namazlar olduğu gibi Cuma namazı gibi haftalık namazlar da bulunmaktadır. Bunların yanısıra bir de yıllık namazlar bulunmaktadır ki, iki bayram namazı bunlardandır. Bunlarla ilgili özel bir takım hükümler bulunmaktadır. Bunların yanısıra camide cemaatle kılman (veya kılınabilen) ve Teravih namazı olarak adlandırılan Ramazan ibadeti de yıllık ibadetlerdendir.
Cemaatle namaz, cuma namazı ve iki bayram namazı üzerinde düşünürsek bunlarla ilgili pek çok hüküm olduğunu görürüz. Müslümanların Allah'a ibadet ve kulluk esası üzere tevhid ve birlik çerçevesinde birbirleriyle akrabalık kurmaları da bu cümledendir.
Günlük olarak camide cemaatle kılman namazda bir camiye devam eden cemaat günde beş kere beş vakit namazı kılmak üzere birbirleriyle biraraya gelir, buluşurlar. Her gün cemaatle kılınan namazlara gidemeyen cuma namazında Müslüman kardeşleriyle biraraya gelir. Bu buluşmada daha çok kimse bulunur ve daha kapsamlı bir buluşma olur. Esas olan da cuma toplanışının bütün belde halkını biraraya getirecek büyük camide gerçekleştirilmesidir. Ancak şehrin

büyümesi dolayısıyla bütün şehir halkını içine alacak kadar büyük bir cami bulunamaması dolayısıyla birden fazla yerde cuma namazı kılınmasına imkân vardır. Çünkü bu durumda zorunluluk dolayısıyla böyle bir yola başvurulmuş olur. Ancak bayram namazlarında esas olan bütün belde ahalisinin bir yerde toplanmasıdır. Kadın olsun erkek olsun herkes belli bir yerde biraraya gelmeli ancak kadınlarla erkekler arasında ihtilat olmamalı (yani kadınlar ayrı erkekler ayrı yerlerde namaz kılmalıdırlar). Böylece aynı beldedeki bütün Müslüman erkekler ve kadınlar kardeşliklerini, tehvid inancı ve Allah'a ibadet ve kulluk anlayışı etrafındaki birliklerini hissederler.
Günlük namazlar, haftalık namazlar ve yıllık namazlar tevhid, ibadet ve kulluğu gerçekleştirme konusunda birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bunun gibi tevhid ve birlik konusunda da birbirlerini tamamlamaktadırlar. Yüce Allah Müslümanlar için senede iki büyük ibadet dönemi belirlemiştir. Ramazan dönemi ve hac dönemi. Bu iki dönemin her biri için bir bayram tayin etmiş ve her bir bayram için de bir namaz belirlemiştir. Müslümanların bayramları Allah'ın Iütfuyla onların sevinç günleridir. Allah'ı yüceltme ve O'na şükür ifadesi taşımaktadır. Müslüman olmayanların bayramları ise tamamen dünyayla bağlantılı bedensel rahatlama günleridir. Ama Müslümanların bayramları Allah'ın dünyada verdiklerine karşılık O'na şükür anlamı taşımaktadır. Bunun gibi kendilerinin âhiretteki karşılığı arzulayarak Allah'ın koyduğu prensipleri yerine getirmeleri sebebiyle de bir şükür anlamı taşımaktadır. Bütün bunların sembolü ise iki bayram namazıdır. Bu iki namaz aynı zamanda söz konusu bayramların iki ibadet dönemiyle Ramazan ve hac dönemiyle bağlantısını sağlamakladır.
Ramazan'ın kendine göre hükümleri bulunmaktadır. Orucun da İslâmi ibadetler arasında belli bir yeri vardır. Ayrı bir bölüm içinde bundan söz edilecektir. Ancak Ramazan'ın namaz konusundaki ayrıcalığı Ramazan boyunca camilerde cemaatle Ramazan ibadetinin yani teravih namazının yerine getirilmesidir. Bundan dolayı namaz bölümünde bundan sözedilmesi gerekli olmuştur. Biz bu ibadeti, bu bölüm içinde ele aldık. Çünkü bu, yıllık ibadetlerdendir. İki bayram namazını da bu bölüm içinde ele aldık. Çünkü bu namazlar da senelik olarak kılman namazlardandır. Müslümanın bu kitabın bir bölümünü okuyarak namaz hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olabilmesi için bu iki namaza da bu bölüm içinde yer verdik.
Kurban bayramı namazının hac dönemi ile bağlantısı vardır. Hac konusu ise ibadetler kısmında ayrı bir bölüm içinde ele alınacaktır. Biz bu konuya burada kısaca temas edecek ancak geniş bilgileri sözünü ettiğimiz bölümde (hac bölümünde) vereceğiz. Fıtır bayramı ile ilgili fıtır sadakası gibi (namaz dışında)

daha başka görevler (vacipler) de bulunmaktadır. Aynı şekilde kurban bayramıyla ilgili olarak hacca gitmeyen için kurban kesmek gibi daha başka görevler de bulunmaktadır. Bu bölümde bu konulara kısa bir şekilde temas edecek tafsilatlı bilgileri ise oruç, hac bölümlerine bırakacağız. Burada sadece bu bölümle bağlantısı olan meseleler üzerinde durmakla yetineceğiz.
Fıtır bayramından önce Ramazan ayı gelmektedir. Bu ayda çeşitli görevler, yükümlülükler, faziletler ve bereketler bulunmaktadır. Bayram namazı da Ramazan dönemi için bir taç niteliği taşımaktadır. Yüce Allah kurban bayramı namazını hacc dönemi günlerinin içine koymuştur. Buna ek olarak onu bilinen günlerin (yani hac görevinin yerine getirileceği günler olan ve Kur'an-ı Kerim'de "eyyâmun ma'lumat (bilinen günler)" diye anılan günlerin -Çeviren) bir parçası kılmıştır. Sayılı günlerden (eyyamı ma'dudattan) de önce getirmiştir. Bu günler Kur'an-ı Kerim'in kendilerinden söz ettiği sünnette üstünlüğünden ve faziletinden söz edilmiş olan günlerdir.
Zilhicce aynım ilk on günü "bilinen günler (eyyamı ma'lumat) "dir.
Bunların büyük üstünlüğü vardır. Bayram namazı da onuncu günün içindedir. Bunu sayılı günler (eyyamı ma'dudat) izlemektedir ki, bu günler de teşrik günleridir. Bu günlerde hacılar hacla ilgili görevlerini (menâsiklerini) tamamlarlar. Kurban bayramı namazı da bu büyük üstünlüğe sahip günlerin tam kalbinde (ortasında) yer almaktadır.
Teravih namazının ve iki bayram namazının senelik olarak tekrar edilen namazlar olması itibariyle bunları bu bölüm içinde ele aldık. [185]

TERAVİH NAMAZI, RAMAZAN İBADETİ VE TEHECCÜDÜ

2034- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Ramazan ibadetine çok önem verirdi ancak (sahabi-lerine) bunu kesin şekilde yapmalarını emretmezdi. Şöyle buyururdu:
"Kim Ramazan ayını imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse geçmiş günâhları bağışlanır."
Uygulama böyle devam ederken Resulullah (a.s) vefat etti. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde ve Hz. Ömer (r.a)'in halifeliğinin ilk döneminde de uygulama böyle devam etti. [186]
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m Ramazan hakkında şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim onu imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse geçmiş günâhları bağışlanır." [187]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kim Kadir gecesini imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse geçmiş günâhları bağışlanır." [188]
Nevevi şöyle söylemiştir'
"Resulullah (a.s)'m: "Kim Ramazan ayım imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse..." sözü (hakkında): Burada imanın anlamı Ramazan'ın hak olduğunu ve üstün faziletinin olduğunu doğrulamaktır. İntisabın anlamı ise yaptığını yalnız Allah için yapmak, insanlara gösteriş amacı veya bunun dışında ihlasa uygun düşmeyen herhangi bir amaç taşımamaktır. Ramazan ibadeti ile kastedilen teravih namazıdır. İlim adamları bu namazı kılmanın müstehab olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak evde yalnız başına kılmanın mı yoksa camide cemaatle birlikte kılmanın mı daha sevap olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İmam Şafii ve onun ashabının (mezhebinin ileri gelenlerinin) çoğunluğu, Ebu Hanife, Ahmed bin Hanbel, Malikilerin bazıları ve daha başkaları Hz. Ömer (r.a)'in ve sahabilerin yaptıkları gibi camide cemaatle birlikte kılmanın daha sevap olduğunu söylemişlerdir. Müslümanların uygulamaları da bu şekilde devam etmiştir. Çünkü bu uygulama topluma mal olmuş uygulamalardandır ve bayram namazına en çok benzeyen namazdır. İmam Malik, Ebu Yusuf, Şafiilerin bazıları ve daha başka bazı ilim adamları evlerde yalnız başına kılmanın daha sevap olduğunu söylemiş ve bu

görüşlerini Resulullah (a.s)'m şu hadisi şerifine dayandırmışlardır:
"Farz namaz dışında namazların en üstünü kişinin evinde kıldığı namazıdır."
Resulullah (a.s)'ın: "Geçmiş günâhları bağışlanır" sözü (hakkında): Fı-kıhçılar tarafından bilinene göre burada kastedilen büyük günâhların bağışlanması değil küçük günâhların bağişlanmasıdır. Bazıları kişinin küçük günâhının olmaması durumunda da büyük günâhlarının hafifletilmesinin mümkün olabileceğini söylemişlerdir.

"Bunu kesin şekilde yapmalarını emretmezdi": Yani farz hükmü ortaya koyacak veya kesin yapılmasını gerektirecek şekilde emretmez sadece teşvik eder ve mendub olduğunu ortaya koyacak bir şekilde emrederdi. Daha sonra bunu: "Kim Ramazan ayını imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse..." sözüyle açıklamıştır. Bu ifade farz olmasını gerektirmeyip teşvik ve mendubiyet anlamı taşır. Ümmet (yani ümmet alimleri) Ramazan ibadetinin vacip olmayıp mendub olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır (icma etmişlerdir).
"Uygulama böyle devam ederken Resulullah (a.s) vefat etti. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde ve Hz. Ömer (r.a)'in halifeliğinin ilk döneminde de uygulama böyle devam etti": Bu sözün anlamı şudur: Belirtilen süre içerisinde herkesin Ramazan ibadetini kendi evinde yalnız başına yapması uygulaması devam etti. Bu, Hz. Ömer (r,a)'in halifeliğinin ilk dönemi geçinceye kadar sürdü. Sonra Hz. Ömer (r.a) onları (yani halkı) Ubeyy bin Ka'b (r.a)'m arkasında topladı ve o onlara cemaatle namaz kıldırdı. Daha sonra bu namazın cemaatle kılınması uygulaması devam etti. Bu fazlalık Buhari'nin Sahih'inde Kitâbu's-Sıyam'daki rivayette yer almaktadır," [189]

2035- Nesai, Abdurrahman bin Avf (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'dan söz etti. Onun diğer aylara üstünlüğünü ifade etti. Sonra şöyle buyurdu:
"Kim Ramazan ayını imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ibadetle geçirirse anasından doğduğu günkü gibi günâhlarından çıkar (temizlenir)."
Bir başka rivayette bunun benzerini anmış sonra şöyle söylemiştir:
"Kim onda imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek oruç tutar ve ibadet ederse..." [190]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: [191]
"Allah size Ramazan orucunu farz kıldı ben de onda ibadeti sünnet kıldım. Kim onda imanla ve karşılığını Allah'tan bekleyerek oruç tutar ve ibadet ederse

anasından doğduğu günkü gibi günâhlarından çıkar (temizlenir)." [192]

2036- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [193]
"Ramazan'm son on günü girdiğinde Resulullah (a.s) geceleri ihya eder-dî (ibadetle geçirirdi), aile fertlerini (ibadet için) uyandırırdı, (ibadete) ciddiyetle sarılır ve beline kemer bağlardı."
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'da diğer zamanlarda göstermediği şekilde gayret gösterirdi. Onun son on gününde de diğer vakitlerinde göstermediği gayreti gösterirdi." [194]
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şeriften anlaşıldığına göre Ramazan'm son on gününde ibadetlerin artırılması müstehabdır. Bu hadisi şerif aynı zamanda söz konusu günlerin gecelerinin ibadetle geçirilmesine de delalet etmektedir." [195]
"Beline kemer bağlardı": Bu ibare, kadınlardan uzak durma veya amelde gayret ve kendini zorlama anlamında kullanılan bir kinayedir.

2037- Tirmizi, Hz.Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Ramazan'm son on gününde ailesini (ibadet için) u-yandırırdı." [196]

2038- Buharı ve Müslim, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [197]
"Resulullah (a.s) kalın Örtülerle veya hasırla kendisi için bir odacık yaptı. -Affan: Bu odacığı Mescid'de yaptığını söylemiştir. Abdula'la da bunu Ramazan'da yaptığını söylemiştir.- Resulullah (a.s) burada namaz kılmak üzere çıktı. Bazı kimseler O'nu izlediler ve O'nun namazı gibi namaz kılmak üzere geldiler.
Sonra bir gece geldiler. Hazır bulundular. Resulullah (a.s) bir hayli zaman gecikti ve yanlarına çıkmadı. Bunun üzerine seslerini yükselttiler ve kapışma taş attılar. Resulullah (a.s) kızgın bir şekilde yanlarına çıktı ve onlara şöyle buyurdu:
"Siz bu işi (yani gelip benimle birlikte namaz kılma işini) o kadar sürdürdünüz ki, bu sizin üzerinize farz kılınacak diye düşündüm. Evlerinizde namaz kılın. Kişinin farzın dışında kıldığı namazların en hayırlısı evinde kıldığı namazdır."
Affan'ın hadisinde de şöyle denmektedir:

"Eğer üzerinize farz kılınsaydı onu yerine getirmezdiniz."
Yine bu rivayette şöyle denmektedir:
"Kişinin farz dışında kıldığı namazın en üstünü (efdali) evinde kıldığıdır."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Mescid'de hasırdan bir odacık yaptı. Resulullah (a.s) burada geceleri namaz kıldı. Bazı insanlar O'nun arkasında toplandılar. Sonra bir gece O'nun sesine kulak verdiler ve (duyamayınca) uyuduğunu sandılar. Bazıları çıkması için öksürür gibi yapmaya başladılar. Ancak (Resulullah (a.s) çıkmadı. Sabahleyin çıkınca da şöyle buyurdu:
"Sizin şu yaptığınızı gördüğüm hareketiniz o kadar sürdü ki, bunun üzerinize farz kılınacağından korktum. Eğer farz kılınacak olsaydı bunu kılmazdınız. Ey insanlar! Evlerinizde namaz kılın. Kişinin farz dışında kıldığı namazın en üstünü (efdali) evinde kıldığıdır." [198]

Bir Açıklama

Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerif, nafilelerin evde kılınmasının camide kılınmasından daha efdal olduğuna ve cemaatin farzlara özel kılındığına delalet etmektedir. Nafileler için esas olan gizli kılınmasıdır."
Yine şöyle söylemiştir:
"Bu delilden çıkarılacak sonuç; nafilelerin ve vitrin cemaatle kılınmasının mutlak surette (şartsız olarak) mekruh olmasıdır. Ancak biz bunu kişilerin birbirlerini çağırmaları şartına bağladık. Fıkıhçılar ise buradaki kerahetin cemaatle nafile namaz kılma İşini çokça yapmakla izah etmişlerdir. Çünkü Resulullah (a.s)'m bazı zamanlarda birbirlerini çağırma olmaksızın cemaatle nafile namaz kıldırdığı olmuştur."
Daha sonra şöyle söylemiştir:
"Açıkça anlaşıldığı üzere tedainin (birbirini çağırmanın) ihtimam ve sü-, reklilikle izah edilmesi sayı ve çoklukla izah edilmesinden daha uygundur. İlim adamları hakkında çeşitli delillerin bulunması sebebiyle Ramazan ge-
çelerinde kılman nafile namazı cemaatle nafile namaz kılınmasıyla ilgili hükümden müstesna tutmuşlardır."
Sonuçta şöyle söylemiştir:
"Nafile namaz Ramazan ayı dışında cemaatle kılınmaz." [199]
Ancak Nevevi aşağıdaki hadisi şerifi delil göstererek cemaatle nafile namaz

kılmanın caiz olduğunu ileri sürmüş ve şöyle söylemiştir:
"Ancak bayramda kılman namaz, küsuf namazı, istiska (yağmur isteme) namazı gibi bazı özel nafileler dışında nafile namazlar için tercihe uygun olan yalnız olarak kılınmasıdır. Çoğunluğa göre teravih namazı da bu hükmün dışındadır (yani cemaatle kılınması daha güzeldir)." (2)
'Reddul-Muhtar ale'd-Durri'l-Muhtar1 adlı kitapta nafile namazın ve vitrin cemaatle kılınması konusunda şu açıklamada bulunulmuştur:
"Bu konuda şöyle denilebilir: Zahir olana göre bu namazda -yani vitir namazmda- cemaat oluşturmak müstehab değildir. Ancak eğer arasıra olursa mubah olur, mekruh olmaz. Ama eğer süreklilik kazandırılrrsa bid'at ve mekruh olur çünkü sürdürülegelen uygulamaya aykırı olur."
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"el-Beda'i'de yer alan şu açıklama da bunu desteklemektedir:
"Ramazan ibadeti dışında nafile namazın cemaatle kılınması sünnet değildir. Ancak sünnet olmamasının ifade edilmesi mekruh olmasını gerektirmez.

2039- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [200]
"Resulullah (a.s) camide namaz kıldı. Diğer insanlar da O'nun kıldığı gibi namaz kıldılar. Sonra ertesi gece yine kıldı. Bu kez (O'nun kıldığı gibi namaz kılan) insanlar çoğaldı. Sonra üçüncü gece yine toplandılar, Ama Resu-lullah (a.s) yanlarına çıkmadı. Sabah olunca da şöyle buyurdu:
"Sizin yaptığınızı gördüm. Beni sizin yanınıza çıkmaktan alıkoyan benim bunun (bu namazın) sizin üzerinize farz kılınacağından korkmamdan başka bir şey değildi." Bu, Ramazan'da olmuştu."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"İnsanlar Ramazan'da guruplar halinde namaz kılıyorlardı. Resulullah (a.s)'m bana emri üzerine ben kendisi için hasır serdim. O da onun üzerinde namaz kıldı..." Sonra aynı olayı anlatmış ve bu arada şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Vallahi, Allah'a hamdolsun ki, ben bu geceyi gafil olarak geçirmedim. Sizin (burada) bulunduğunuzdan da habersiz değildim." (1) Buhari ve Müslim'in rivayetlerinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) gece yansı çıktı. Mescid'de namaz kıldı. Bazı kimseler de O'nun kıldığı gibi namaz kıldılar. İnsanlar bundan sözetmeğe başladılar. Böylece (ertesi gece) onlardan (yani birinci gece toplananlardan) daha çok kimse toplandı. Resulullah (a.s) ikinci gece de çıktı ve (toplananlar) O'nun namazı gibi

namaz kıldılar (yahut O'nun kıldığı namaza iştirak ettiler). İnsanlar bundan söz etmeğe başladılar. Üçüncü gece camiye toplananlar daha da çoğaldı. Resulullah (a.s) çıktı. O'nun namazına iştirak ettiler. Dördüncü gece olunca cami namaz için toplananları almadı. Resulullah (a.s) da yanlarına çıkmadı. İçlerinden bazı kimseler: "Namaz" diye söylemeğe başladılar. Resulullah (a.s) yine de yanlarına çıkmadı. Sonunda sabah namazı için çıktı. Sabah namazını kılınca insanlara doğru döndü, sonra şehâdet getirdi ve şöyle buyurdu:
"Bundan sonra: Doğrusu sizin bu geceki durumunuz bana gizli değildi. Ancak ben gece namazının sizin üzerinize farz kılınacağından sizin de bunu yerine getirmeğe güç yetiremeyeceğinizden korktum." [201]
Bunun benzeri ve anlam yönünden bundan daha özet halinde olan bir başka rivayette bu olayın Ramazan ayında gerçekleştiği ifade edilmiştir. [202] Bir başka rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Bu uygulama böyle sürer halde iken Resulullah (a.s) vefat etti (yani Resulullah (a.s) vefat ettiğinde uygulama bu şekilde sürüyordu)." [203]

2040- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [204]
"Resulullah (a.s) geceleyin odacığında namaz kılardı. Odaciğm duvarı da kısaydı. Bazı kimseler Resulullah (a.s)'ı (arkadan) gördüler. Bunun üzerine bazıları O'nun namazı gibi namaz kılmağa başladılar (veya O'nun namazına iştirak ettiler). Bunu iki veya üç gece yaptılar. Bundan sonraki (gece) olunca Resulullah (a.s) (evinde) oturdu ve yanlarına çıkmadı. Sabah olunca insanlar bu hususu kendisine belirttiler. O da şöyle buyurdu:
"Ben gece namazının üzerinize farz kılınmasından korktum." Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) odacığında namaz kıldı, insanlar da odacığm arkasından O'na uyuyorlardı." [205]

Bir Açıklama

îbni Hacer, Resulullah (a.s)'ın gece ibadetinin farz kılınmasından korkmasının sebeplerinin üzerinde durduktan sonra şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'tan sonra bu korku kalmadığından, böyle bir şeyden emin olunduğundan (yani artık bu namazın farz kılınmayacağmdan emin

olunduğundan) Hz. Ömer (r.a) insanları Ubey bin Ka'b (r.a)'m arkasında toplamış (ve böylece onlara Ramazan ibadetini yani teravih namazını cemaatle kıldırmış)tır." [206]
Suyuti, Nesai'nin Sünen'ine yazdığı Şerhi'nde şöyle söylemiştir: "Muhibb et-Taberi şöyle söylemiştir:
"Yüce Allah (Resulullah (a.s)'a): "Eğer sen onlarla birlikte bu namazı kılmaya devam edersen bu namazı onların üzerlerine farz kılarım" diye buyurmuş, dolayısıyla Resulullah (a.s)'ın da onların üzerlerindeki yükümlülüğü hafifletmek için buna sürekli devam etmeği bırakmış olabilir. Yahut bu düşünce kendi içine doğmuş olabilir. Nitekim daha önce kendisinin (Allah'a) yakınlık için sürdürdüğü bazı ibadetler daha sonra farz kılınmıştı.
Şeyh İzzuddin Abdusselâm'a bu hadisi şerifle ilgili soru soruldu ve şöyle dendi:
"Bu hadisi şerif vâcib (yani farz) olmayan bir şeye sürekli devam etmenin onu vâcib (farz) kıldığına delalet etmektedir, Bir şeye devam etmek ise şeriatta fiillerle ilgili hükümleri değiştirici bir unsur olarak görülmemektedir. Durum böyleyken Resulullah (a.s) gece ibadetine devam etmenin o-nunla ilgili hükmü değiştirebileceğinden niçin korkmuştur?" O da şöyle cevap vermiştir:
"Hükümler ve sebepler bizzat Resulullah (a.s)'tan alınmaktadır. Eğer O bu konuda bir bağlantının olduğunu haber verirse biz buna inanır ve bu hükmü geldiği şekilde algılamakla yetiniriz." [207]

2041- Nesai, Nu'man bin Beşir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ramazan ayında yirmiüçüncü gecede Resulullah (a.s) ile birlikte gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar namaz kıldık. Sonra yirmi beşinci gece O-'nunla birlikte gecenin yarısı geçinceye kadar namaz kıldık. Sonra yirmi yedinci gece O'nunla birlikte o kadar ibadet ettik ki, sahura yetişemeyiceğimizi sandık." [208]

2042- Tirmizi, Cubeyr bin Nefir (r.a)'den rivayet etmiş, o da Ebu Zer (r.a)'in şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte oruç tuttuk. Bu zaman aym son yedi gecesi kalıncaya kadar O'nunla birlikte (teravih namazı) kılmadık. (Bu gece) bize gecenin üçte biri geçinceye kadar namaz kıldırdı. Sonra (sondan) altıncı gece bize namaz kıldırmadı. Sonra (sondan) beşinci gece gecenin yarısı geçinceye kadar namaz kıldırdı. Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Bu gecenin kalan vaktinde de bize nafile namaz kıldırsan!" dedim. O da şöyle buyurdu:

"Kim imamla birlikte imam namazı birakmcaya kadar namaz kılarsa o-nun için geceyi ibadetle geçirmiş gibi yazılır."
Sonra aym son üç gecesi kalıncaya kadar bize namaz kıldırmadı. (Sondan) üçüncü gece bize namaz kıldırdı. Ailesini ve kadınlarını çağırdı ve bize namaz kıldırdı. Öyle ki, sahuru kaçıracağımızdan korktuk." [209]

Bir Açıklama

Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, zahiri olarak Resulullah (a.s)'m teravih namazmı cemaatle kıldırdığının kesin olduğuna delalet etmektedir. Bu, aynı zamanda (Resulullah (a.s)'m) bu namazı teda'i ile (başkalarını da çağırmak) suretiyle kıldırdığına delalet etmektedir. Çünkü rivayette O'nun ailesini ve hanımlarını çağırdığı ifade edilmektedir. "Bize o kadar namaz kıldırdı ki, sahuru kaçıracağımızdan korktuk" sözü, bu namazın cemaatle kılınmasının sünnet olduğunu ileri sürenler için bir delildir. Çünkü burada sahabilerin bu namazı cemaatle kılmak için devam ettiklerini göstermektedir. Ancak Resulullah (a.s)'m bu gecelerde yalnız başına teheccüde kalkıp kalkmadığı, bunların (yani teravih ile teheccüdün) iki ayrı namaz mı tek bir namaz mı olduğu konusunda açık bir rivayette bulunmamıştır. Ancak zahiri olarak teheccüdün teravihten ayrı olduğu anlaşılmaktadır. Gece ibadetine ve Ramazan ibadetine teşvik eden hadisîer(i içine alan babları)n başlıklarının farklılığı da buna delalet etmektedir. Ramazan orucunun Medine'de Bakara süresindeki bir ayeti kerime ile farz kılınmış olması da buna delalet eder. Teheccüd namazı ise bundan önce Mekke'de Müzzemmil suresi indirildiğinde konmuştur. Bu durum söz konusu iki namazın iki farklı namaz olduğunu açıkça göstermektedir."
Ancak Buhari'nin "Ramazan'ı ibadetle geçirmenin fazileti" babında Ebu Seleme bin Abdurrahman'dan rivayet etmiş olduğu hadis bu konuda farklı bir düşünceye sevketmektedir. Söz konusu rivayete göre adı geçen kişi Hz. Aişe / (r.a)'ye:
"Resulullah (a.s)'ın Ramazan ayındaki namazı nasıldı?" dîye sormuş o da şöyle söylemiştir:
"Gerek Ramazan'da ve gerekse diğer vakitlerde on bir rek'atten fazla kılmazdı."
Fethu'l-Bari'de şöyle denmektedir:
"Nevevi Ramazan ibadeti ile kastedilenin teravih namazı olduğunu ifade etmiştir. Bunu derken bu namazın kılınmasıyla Ramazan ibadetiyle kastedilen şeyin yerine getirilmiş olacağını ifade etmek istemiştir. Yoksa Ramazan ibadetinin

ancak bununla yerine getirilmiş olacağını demek istemiş değildir." Kirmanı de bunu dile getirmiş ve şöyle söylemiştir: "(İlim adamları) Ramazan ibadeti ile kastedilenin teravih namazı olduğunda görüş birliğine varmışlardır (ittifak etmişlerdir)." [210]
Daha sonra Tehanevi şöyle söylemiştir: "Bazıları şöyle söylemişlerdir:
"Bize göre doğru olan bunların (yani teravih ile teheccüdün) birbirlerinden farklı iki namaz olmadıklarıdır.
Ancak Ramazan'da teheccüd kılınması daha kuvvetli (bir sünnetHir. Burada durup düşünmek gerekir. Teheccüdle ilgili hadisin sadece Ramazan için söz konusu olması uzak bir ihtimaldir." [211]
Tehanevi Hz. Aişe (r.a)'nin rivayet etmiş olduğu hadisi Resulullah (a.s)-'ın teheccüdü ile ilgili hadis olarak değerlendirmiştir. Onun değerlendirmesine göre bu, Resulullah (a.s)'ın geceleri onbir rek'attan fazla namaz kılmış olmasına ters bir anlam taşımaz. Bu konuda kendisinin hasen liğayrih (başka rivayetlerle desteklenmesi itibariyle hasen olarak gördüğü) bazı zayıf rivayetleri delil olarak ileri sürmüştür. [212]

2043- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'da namaz kılıyordu. Ben de gidip yanında namaza durdum. Ardından bir başka adam gelip yanında durdu. Böylece bir gurup oluşturduk. Resulullah (a.s) bizim arkasında olduğumuzu farkedince hızlı hızlı namaz kılmaya başladı. Sonra evine girdi ve bizim yanımızda kılmadığı bir namaz kıldı. Sabah olunca kendisine: "Dün gece bizi farkettin" dedik. O da şöyle buyurdu:
"Evet. Beni de o yaptığım şeye yönelten buydu."
Bundan sonra Resulullah (a.s) visal yapmaya (arada iftar etmeden iki gün arka arkaya oruç tutmaya) başladı. Bu, ayın (yani Ramazan ayının) sonlarına doğru oldu. Ashabından bazı kimseler de visal yapmaya başladılar. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bazı kimselere ne oluyor da visal yapıyorlar? Şüphesiz siz benim gibi değilsiniz. Vallahi ben, bir ay boyunca bile, son güçlerini ortaya koymaya çabalayanların bu çabalarını geride bırakacak derecede visal yapabilirdim." [213]

2044- Beyhaki, Sa'lebe bin Ebi Mâlik Kurezi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet

etmiştir:
"Resulullah (a.s), Ramazan'da bir gece çıktı. Bazı kimselerin Mescid'in bir köşesinde namaz kıldıklarını gördü. Bunun üzerine: "Bunlar ne yapıyorlar?" diye buyurdu. Bir kişi şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Bunlar Kur'an-ı Kerim'den ezberlerinde bir şey bulunmayan bazı kimselerdirler. Ubeyy bin Ka'b (r.a) (Kur'an-ı Kerim) okuyor onlar da onunla birlikte namaz kılıyorlar."
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Güzel yapıyorlar ve yerinde bir şey yapıyorlar."
Onlara bu hareketlerinde hoşlanmadığına dair bir şey söylemedi. [214]

2045- İmam Malik, Abdurrahman bin Abdulkariyy (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir gece Hz.Ömer bin Hattab (r.a) ile birlikte Mescid'e gittim. Vardığımızda insanlar ayrı ayrı guruplar oluşturmuşlardı. Yerine göre bir adam yalnız başına namaz kılıyor ve yerine göre de bir adam namaz kılıyor onunla birlikte bir gurup da namaz kılıyordu. Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Ben, bunların tümünü bir okuyucunun (yani bir imamın) arkasında toplarsam çok daha uygun olacağını sanıyorum."
Sonra bunu gerçekleştirmeğe karar verdi ve onları Ubeyy bin Ka'b (r.a)-'ın arkasında topladı. Sonra bir başka gece yine onunla birlikte çıktım. İnsanlar okuyucularının (imamlarının) arkasında namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Bu ne güzel bir bid'attir (yeniliktir). Ancak uyuyup kaçırdığınız şu ibadetle geçirdiğizden daha üstündür. -Bu sözüyle gecenin son vaktini kastediyordu. İnsanlarsa gecenin ilk vaktinde ibadet ediyorlardı-." [215]

Bir Açıklama

İbnü'1-Esir şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer (r.a)'in: "Bu ne güzel bir bid'attir (yeniliktir)" sözü ile kasdet-tiği teravih namazıdır (yani teravih namazının cemaatle kılınmasıdır -Çeviren). Bu ifadeyi övgü amacıyla kullanmıştır. Çünkü böylece hayır işlerinden olan bir iş yapmıştır.
Cemaat konusunda gayretli olmak mendub olan bir şeydir. Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde uygulanmış olmasa da Resulullah (a.s) bunu (yani teravih namazını)

cemaatle kılmıştı. Sonra ümmete farz kılınabileceği endişesiyle bırakmıştı. Hz. Ömer (r.a) de bunu hatırlatmış ve sürekli uygulanan bir sünnet haline getirmiştir. Dolayısıyla onun için bu uygulamanın ve bu uygulamayı kıyamete kadar sürdürenlerin ecri vardır. Hadisin sonunda: "Ancak uyuyup kaçırdığınız şu ibadetle geçirdiğizden daha üstündür" diyerek gecenin son vaktinde kılman namazın daha üstün (efdal) olduğuna dikkat çekmiştir. Mekke halkı bunu esas almışlardır. Dolayısıyla onlar Teravih namazını biraz uyuduktan sonra kalkıp kılmaktadırlar."

2046-İbni Huzeyme, Urve bin Zubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz.Ömer bin Hattab (r.a) döneminde Abdullah bin Erkam (r.a)'la birlikte beytulmal sorumlusu olan Abdurrahman bin Abdulkariyy şöyle bildirmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) Ramazan'da bir gece çıktı. Onunla birlikte Abdurrahman bin Abdulkariyy de çıktı. (Hz. Ömer r.a) Mescid'de dolaştı. Mesdd'deki ahali değişik gruplar halinde dağılmışlardı. Yerine göre bir adam yalnız basma namaz kılıyor ve yerine göre de bir adam namaz kılıyor onunla birlikte bir gurup da namaz kılıyordu. Hz. Ömer (r.a) dedi ki: [216]
"Ben, bunların tümünü bir okuyucunun (yani bir imamın) arkasında toplarsam çok daha uygun olacağım sanıyorum."
Sonra Hz. Ömer (r.a) bunu gerçekleştirmeğe karar verdi ve Ubeyy bin Ka'b (r.a)'a onlara Ramazan boyunca namaz kıldırmasını emretti. Sonra Hz. Ömer (r.a) yanlarına çıktı.
İnsanlar okuyucularının (imamlarının) arkasında namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Bu ne güzel bir bid'attir (yeniliktir). Ancak uyuyup kaçırdığınız, şu ibadetle geçirdiğinizden daha üstündür."
Bu sözüyle gecenin son vaktini kastediyordu. İnsanlarsa gecenin ilk vaktinde ibadet ediyorlardı. Yarısında kâfirleri lanetliyorlardı. (Şöyle diyorlardı):
"Ey Allah'ım! Senin yoluna engel olan, peygamberlerini yalanlayan ve senin vaadine inanmayan kâfirlerin canlarını al! Aralarına ayrılık sok. Kalplerine korku sok. Ey gerçeğin ilâhı! Onların üzerlerine senin azabını ve şiddetini gönder."
Sonra Resulullah (a.s) için salat getiriyor, Müslümanlar için gücünün yettiğince hayır üzere dua ediyor sonra mü'minler için mağfiret diliyordu. Kâfirlere lanette bulunmayı, Resulullah (a.s)'a salatı, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için dua etme ve mağfiret dileme İşini tamamladıktan sonra şöyle diyordu:

"Ey Allah'ım! Sana ibadet ediyoruz, senin için namaz kılıyor ve senin için secde ediyoruz. Senin için gayret ediyor ve uğraşıyoruz. Ey Rabbimiz! Senin rahmetini umuyor ve şiddetli azabından korkuyoruz. Şüphesiz senin azabın kendilerine düşman olduklarına ulaşacaktır."

Daha sonra tekbir getiriyor ve secdeye kapanıyordu." Günümüzde Mekke ve Medine halkı yatsı namazının son sünnetini kıldıktan hemen sonra teravih namazmı yirmi rek'at olarak kılmaktadır. Bundan sonra da vitir namazını kılmaktadırlar. Her gece teravinde Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okumaktadırlar. Ramazanın yarısından sonra gecenin.yansı geçtikten sonra teravih namazına kalkmaktadırlar. Teheccüdlerinde de her gece Kur'an-ı Kerim'den iki cüz okumaktadırlar. Yukarıdaki iki rivayetten anlaşılacağı üzere Mekke ve Medine halkı birinci rivayette işaret edilen teheccüdü kılmaya dikkat etmektedirler. İkinci rivayette yarının zikredilmesinden çıkan anlamı (da bu konuda göz önünde bulundurmaktadırlar.) İkinci rivayette (saha-bilerin) vitirde okudukları kunut duasının metnine de işaret vardır. Bu metin Hanefilerin ve Maliküerin kunut dualarında okudukları metne yakındır.

Beğavi, Şerhıı's-Sunne'de Abdurrahman bin Abdulkariyy'in hadisi hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Guruplar halinde": Yani bir birinden ayrı cemaatler şeklinde. İfadeden anlaşılana göre tek tek değil.

"Bu ne güzel bir bid'attir (yeniliktir)": Bu uygulamayı bid'at olarak adlandırmıştır, çünkü Resulullah (a.s) bunu bir sünnet haline getirmemişti. Hz. Ebu Bekir (r.a) zamanında da bu uygulama yoktu. Hz. Ömer (r.a) bu uygulamanın faziletine işaret etmek ve söz konusu isimlendirmenin onu işlemekten alıkoymaması için: "Ne güzel" sözüyle bundan övgüyle söz etmiştir. "Ne güzel!" sözü bütün güzellikleri bünyesinde taşıyan bir şey için kullanılır. "Ne fena!" sözü ise bütün çirkinlikleri kendinde toplamış bir şey için kullanılır."

Ramazan ibadetini cemaatle yerine getirmek bid'at değildir. Çünkü Resulullah (a.s): "Benim sünnetime ve râşid halifeleriminin sünnetine yapışın" diye buyurmuştur. Bu söz, Sünen sahiplerinin ve Ebu Nuceyh'in sahih senetle rivayet etmiş olduğu bir hadisten bir parçadır.

îbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle söylemiştir:

"Bid'at; sözlük anlamı itibariyle geçmişte bir örneği bulunmadan ortaya Çıkarılan bir şey için kullanılır. Şeriatta ise sünnetin karşıtı olarak kullanılır ve zernmedilmiştir. İncelemenin sonunda anlaşılana göre sonradan ortaya çıkarılan bir şey eğer şeriatın güzel gördüğü bir nitelik taşıyorsa güzel (ha-sene) sayılır. Ama eğer şeriatın çirkin gördüğü bir özellik taşıyorsa o zaman çirkindir. Aksi

takdirde (yani bu sayılan Özelliklerden hiçbirini taşımıyorsa) o zaman mubahlar sınıfına girer ve beş ayrı hükme göre sınıflandırılır." [217]

2047- İmam Malik, Yezid bin Ruman (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) zamanında insanlar Ramazan'da yirmiüç rek'at namaz kılarlardı."
el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayetin senedinde kopukluk vardır. Yezid bin Ruman Ömer bin Hattab (r.a) zamanına yetişmiş değildir." [218]

Bir Açıklama

Ancak bu hadis bir başka tanktan mevsul (yani arasında kopukluk olmayan) ve sahih bir senedle rivayet edilmiştir. Bunu Beyhaki, 'Sunenu'l-Kubrâ-'da rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre Sâib bin Yezid şöyle söylemiştir:
"Hz.Ömer bin Hattab (r.a) zamanmda Ramazan ayında yirmi rek'at namaz kılıyorlardı. Yüzlüklerden (yani âyet sayıları yüzü aşan surelerden) o-kuyorlardı. Hz. Osman (r.a) zamanında uzun süre ayakta durmak sebebiyle bastonlarma dayanıyorlardı." [219]
Bunun isnadı sahihtir. İlim adamlarından bir çok kimse bunun sahih olduğunu söylemiştir. Sahih olduğunu söyleyenler arasında İmam Nevevi de vardır. Nevevi, el-Mecmu'da şöyle söylemiştir:
"Bizim ashabımız (yani Şafiiler) Beyhaki'nin ve daha başkalarının saha-bi olan Saib bin Yezid (r.a)'den rivayet ettikleri hadisi (yani yukarıdaki hadisi) delil olarak kullanmışlardır...-Daha sonra yukarıdaki hadisi vermiştir- Bu konuda İbni Ebi Şeybe, Muhammed bin Nasr el-Mervezi ve onların dışında bazı sahabilerden ve tabiilerden, onların yirmi rek'at kıldıklarına dair rivayetler nakledilmiştir. (Teravih namazının) yirmi rek'at kılındığına dair rivayeti zayıf kabul eden isabet etmemiştir." [220]

Şeyhu'l-İslâm İbni Teymiyye, Fetvalar'ında şöyle söylemiştir: [221]
"Ramazan ibadeti konusunda Resulullah (a.s) kesin bir sayı belirlememiştir. Aksine O kendisi, gerek Ramazan ayında ve gerekse diğer zamanlarda (gece ibadetini) onüç rek'atın üstüne çıkarmazdı. Ancak rek'atlan uzun tutardı. Hz. Ömer (r.a), cemaati Ubeyy bin Ka'b (r.a)'ın arkasında toplayınca o kendilerine

yirmi rek'at (teravih) namaz(ı) kıldırır sonra üç rek'at olarak vitir kıldırırdı. Rek'atları artırdığı ölçüde de kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) hafif tutardı (yani az okurdu). Çünkü bu, cemaat açısından bir rek'atı fazla uzatmaktan daha hafif gelir. Daha sonra seleften bir gurup kırk rek'at (teravih), ardından üç rek'at da vitir kılarlardı. Başkaları da otuzaltı rek'at (teravih) üç rek'at da vitir kılmaya başladılar. Bunların tümü uygulanmıştır.

Bir kimse bu uygulamalardan hangisine göre hareket ederse güzel yapmış olur. En sevap olanı ise namaz kılanların durumlarına göre değişir. Eğer uzun süre kıyama (ayakta durmaya) güç yetirebilecek olurlarsa Resulullah (a.s)'m Ramazan'da ve diğer vakitlerde kendi başına yaptığı gibi on rek'at (teravih) ve (ardından) üç rek'at (vitir) kılmaları efdaldir. Eğer buna güç yetiremezlerse yirmi rek'at kılmaları daha efdaldir. Müslümanların
çoğunluğunun yaptığı da budur. Bu, on rek'at ile kırk rek'at arasında orta bir uygulamadır. Ama kırk rek'at veya daha başka türlü,kılarsa da yine caizdir. Bunların hiç biri mekruh görülmez. Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları gibi imamlardan bir çok kimse bunu böyle ifade etmişlerdir. Kim Resulullah (a.s)'m Ramazan ibadetiyle ilgili bir sayı belirlediğini bunun azaltılama-yacağını ve buna ilave de yapılamayacağını ileri sürerse hata etmiş olur." [222]

Şeyh Şu'ayb el-Arnaut, Yezid bin Ruman'm 'Şerhu's-Sünne'deki hadisi ile ilgili yorumunda şunları söylemiştir: [223]

"Bu, Muvatta'da Ramazan'da namaz bölümü, Ramazan namazı (kıyamı) hakkında gelen rivayetler babında geçmektedir. [224] Yezid bin Ruman, Hz. Ömer (r.a)'e yetişmiş değildir. Dolayısıyla bu hadisin senedi kopuktur (munkatı'dır). Ancak hadis başka tanktan mevsul (senedinde kopukluk olmadan) ve sahih olarak rivayet edilmiştir. Beyhaki, Sünen'de şöyle söylemiştir:

"Bize Damğan'dan olan Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed bin Hüseyin bin Fenceviye ed-Dinuri rivayet etti, ona Ahmed bin Muhammed bin İshak es-Sunni rivayet etti, ona Abdullah bin Muhammed bin Abdulaziz el-Beğavi rivayet etti, ona Ali bin Ca'd rivayet etti, ona İbni Ebi Zi'b rivayet etti, ona Yezid bin Hasife (veya Huseyfe) rivayet etti, o da Sâib bin Yezid (r.a)'in şöyle söylediğini bildirdi:

"Hz.Ömer bin Hattab (r.a) zamanında Ramazan ayında yirmi rek'at namaz kılıyorlardı. Yüzlüklerden (yani âyet sayıları yüzü aşan surelerden) o-kuyorlardı. Hz, Osman (r.a) zamanında uzun süre ayakta durmak sebebiyle bastonlarına dayanıyorlardı." [225]

Bunun isnadı sahihtir. Ravilerinin tümü adil ve sika kimselerdirler. Ebu Abdullah

Hüseyin bin Muhammed bin Fenceviye, zamanının büyük hadis alimlerindendir. Onun gibi birinin nasıl olduğundan sorulmaz. Zehebi, ondan 'Tezkireni'1-Huffaz'da Temam bin Ebi'l-Huseyn er-Razi'nin hayatını anlatırken söz etmiştir. İbni Sünni olarak bilinen Ahmed bin Muhammed bin İshak 'A-melu'1-Yevm ve'I-Leyle' adlı kitabın yazarıdır ve Nesai'nin Sünen'inin râvisi-dir. Zehebi ondan: "Dindar, hayır sahibi ve doğru sözlü biriydi" diye söz etmiştir. Abdullah bin Muhammed bin Abdilaziz el-Beğavi ise sika, sabit, kavrayış sahibi ve bilgili biriydi. Darekutni'ye ondan soruldu, o da: "Sikadır, kıymetli bir önderdir, şeyhler (hadis rayileri) içinde en az hata eden kişidir. Ali bin Ca'd, Buhari'nin şeyhlerinden (yani kendisinden hadis almış olduğu kimselerden) biridir. Hafız İbni Hacer ondan Takrib'de söz etmiş ve hakkında: "Sika, sağlam biridir" demiştir."
İbni Ebi Zi'b sika, fakih ve fazilet sahibi biriydi. Yezid bin Hasife diye anılan kişi Yezid bin Abdullah bin Hasife bin Abdullah bin Yezid el-Kindi el-Medeni'dir. Genelde dedesine nisbet edilmektedir. Ahmed bin Hanbel, Ebu Hatim, Nesai, İbni Sa'd, İbni Hibban ve İbni Abdilberr onun sika olduğunu söylemişlerdir. İbni'1-Muin de (onun hakkında): "Sika, delil sayılacak biridir" demiştir. Buhari ve Müslim onun rivayet ettiği hadisi almak konusunda ittifak etmişlerdir. Ahmed bin Hanbel'in, Ebu Davud'un ondan nakletmiş olduğu iki rivayetinden biri hakkında: "Hadisi kabul edilmeyen biridir" demiş olması onun zayıf olduğunu ileri sürmek veya onu tenkid etmek için değildir. Bu sözüyle bazı hadisleri yaşıtlarından ayrı olarak tek basma (münferiden) rivayet ettiğini belirtmek istemiştir.
Sâib bin Yezid bin Sa'id bin Sumâme el-Kindi ise sahabidir. Küçük yaştayken daha yedi yaşındayken veda haccına katılmıştı. Hz. Ömer (r.a) onu Medine pazarının yönetimiyle görevlendirmişti. Bilinen hadis alimleri ondan hadisler rivayet etmişlerdir. Yukarıdaki rivayeti hadis alimlerinden bir çok kimse sahih bulmuştur. Bunların arasında İmam Nevevi de vardır ve bunu 'el-Hulasa ve el-Mecmu'da ifade etmiştir. İbni Iraki de Tarhu't-Tesrib'de bunun sahih olduğunu belirtmiştir. Suyuti de Mesabih'te sahih olduğunu söylemiştir. Daha başka sahih olduğunu söyleyenler de vardır. Geçmiş ilim önderlerinden bunun zayıf olduğunu söyleyen birinin bulunduğuna dair bir bilgimiz yok. Çağdaşlarımızdan bazılarının, İmam Şafii'nin bundan "rivayet edilmiştir" diye söz etmesinden yola çıkarak onun bunu zayıf gördüğünü ileri sürmeleri ise dayanaksız bir tereddütten (vehimden) ibarettir. Çünkü İmam Şafii (rh.a) bunu esas almış ve (ortaya koyduğu uygulamayı) müstehab olarak görmüştür. Oysa o zayıf bir hadisi hükmünde esas almazdı. İmam Şafii ve benzerleri gibi geçmiş ilim adamları,

sonraki ilim adamlarının Münziri ve Nevevi gibi bazılarının adet edindikleri gibi söz konusu ifadeyi bir rivayetin zayıf olduğuna dikkat çekmek amacıyla kullanmazlardı. Bunlar sahih bir hadisi kitaplarında tem-rid sigasıyla (sonraki dönem ilim adamlarını bir hadisin zayıflığına işaret için kullandıkları sigalarla) nakletmişlerdir. Bunu ihtisar amacıyla (yani senedini de vererek metni uzatmamak amacıyla) yapmaktaydılar. Bu kitapta, Buhari ve Müslim tarafından veya en azından biri tarafından rivayet edilmiş olan ancak musannif tarafından temrid sigasıyla zikredilmiş olan nice hadis geçmiştir. Bu konuda Ebu Bekr bin Ebi Şeybe'nin kitabında yer alan Yahya bin Sa'id'den rivayet edilmiş olan bir hadis bulunmaktadır ki, bu hadise göre Hz. Ömer bin Hattab (r.a) bir adama cemaate yirmi rek'at namaz kıldırmasını emretmiştir. Bu rivayetin isnadı mürsel ve kuvvetlidir. Yine onun kitabında yer alan bir başka hadise göre de Abdulaziz bin Refi1 şöyle söylemiştir:
"Ubeyy bin Ka'b (r.a) Medine'de yirmi rek'at namaz (yani teravih) kıldı-rırdi, vitir namazını da üç rek'at olarak kıldırırdı." Bunun da isnadı mürsel ve kuvvetlidir. Yine onun kitabında yer alan bir başka rivayete göre Nafi1 Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini bildirmiştir:
"İbni Ebi Muleyke bize Ramazan'da yirmi rek'at namaz (teravih) kıldırırdı." Bunun isnadı sahihtir. İbni Ebi Muleyke ise tabiinden olan Abdullah bin Ubeydullah bin Ebi Muleyke'dir ki, tabiindendir. Sika ve fakih biridir. Medine halkındandır. Resulullah (a.s)'ın ashabından otuzuna yetişmiştir. Beyhaki de Ebu Hasib'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bize Ramazan'da Suveyd bin Gafele imamlık ederdi. Beş ayrı terviha (dinlenme) halinde yirmi rek'at namaz kıldırırdı. Ebu Hasib bilinmeyen biridir. Suveyd bin Gafele İse tabiinin büyüklerinden ve Resulullah (a.s)'in döneminde yaşamış ama O'nunla görüşememiş (muhadram) biridir. Medine'ye Resulullah (a.s)'m toprağa verildiği gün gelmiştir. Resulullah (a.s)-'in sağlığında Müslüman olmuştu. Sonra Kufe'ye yerleşti ve seksen yılında 130 yaşında iken vefat etti. Muhammed bin Nasr eî-Mirvezi'nin 'Kıyamu'l-Leyl' adlı kitabında sahabeden, tabiinden ve tebe-i tabiinden onların (teravih namazını) yirmi rek'at olarak kıldıklarına, bazılarının ise bundan daha fazla kıldıklarına dair rivayetler nakledilmiştir." [226]

2048- İmam Malik, Sâib bin Yezid (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a), Ubeyy bin Ka'b (r.a) ve Temim ed-Dari (r.a)'ye Ramazan'da halka onbir rek'at namaz kıldırmalarını emretti. Okuyucu (imam) yüzlüklerden (ayet sayıları yüzü aşan surelerden) okuyordu. Öyle ki, kıyamın uzun sürmesi sebebiyle

bastonlara dayanıyorduk. Fecrin doğmasına az bir vakit kalmasına kadar dağılmıyorduk.". [227]
Şeyh Şu'ayb 'Şerhu's-Sunne'de şöyle söylemiştir:
"Bunun İmam Malik, Muvatta'da Ramazan ayı namazı kısmında Ramazan ibadeti (teravih namazı) hakkında gelen rivayetler babı'nda rivayet etmistir. [228]
İsnadı sahihtir. Hafız İbni Hacer de el-Feth'de şöyle söylemiştir: "er-Rezzak da bunu bir başka tanktan Muhammed bin Yusuf'tan rivayet etmiştir o: "Onbir rek'at" demiştir." [229]

Bir Açıklama

Muhammed bin Yusuf bin Abdullah el-Kindi el-Medeni sika, sağlam biridir. Takrib'de de böyle denmektedir.
Beğavi, 'Şerhu's-Sünne'de şu bilgileri vermektedir:
"İlim sahipleri Ramazan ayı kıyamı (teravih namazı) hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir."
Bu arada Sâib bin Yezid ile Yezid bin Rumân'ın hadislerini vermiş sonra da şöyle söylemiştir:
"Bazıları vitirle birlikte kırkbir rek'at namaz kılınacağını ileri sürmüşlerdir. Bu, Medine halkının görüşüdür. Kendileri de bu şekilde amel etmektedirler. İshak da bunu tercih etmiştir. Ancak ilim adamlarının çoğunluğu bunun yirmi rek'at olarak kılınacağı görüşündedirler. Bu, Resulullah (a.s)-'ın ashabından Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a) ve daha başkalarından rivayet edilmiştir. İmam Sevri, İbni'l-Mübarek, İmam Şafii ve ashabı re'yin (içtihada ağırlık verenlerin) görüşleri de bu yöndedir. İmam Şafii şöyle söylemiştir: "Ben, beldemiz Mekke'de böyle yani yirmi rek'at olarak kılındığını gördüm."
Ahmed bin Hanbel bu konuda herhangi bir hüküm vermemiştir.
İbni'l-Mübarek, Ahmed bin Hanbel ve İshak, Ramazan ayında namazın (yani teravih namazının) cemaatle kılınmasının daha sevap olacağı görüşünü tercih etmişlerdir. İmam Şafii ise Kur'an-ı Kerim'i ezberden okuyabilmesi durumunda kişinin bu namazı yalnız başına kılmasının daha sevap olacağı görüşünü tercih etmiştir.
Muhtemelen harameyn (Mekke ve Medine) ahalisi sürdürdükleri uygulamalarıyla pratikte bu iki rivayeti birleştirmiş durumdadırlar. Bu iki rivayeti birleştirme konusunda daha başka anlayışlar da bulunmaktadır.

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bunların birleştirilmesi, durumların farklılığına göre mümkündür. Bu farklılığın ise kıraatin (Kur'an-ı Kerim okumanın) uzatılmasıyla ve kısa tutulmasıyla ortaya çıkması muhtemeldir. Şöyle ki, kıraatin uzatılması durumunda azsayıda rek'atla kılınır veya bunun aksi uygulanır (yani kıraat kısa tutulur ama rek'at sayısı çok olur)." [230]

Bir Açıklama

Sâib bin Yezid'in rivayetiyle Yezid bin Ruman'ın rivayetinin birleştirilmesi konusunda (şöyle bir çözüm söz konusu olabilir): Sâib bin Yezid'in rivayeti teheccüd namazıyla ilgilidir. Bunun delili ise rivayette namazın fecrin doğmasına yakın bir zamanda kılındığının ifade edilmesidir. Yezid bin Rumân'ın rivayeti ise teravih namazı ile ilgilidir.
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"İmam Malik'in, İbni Ebi Şeybe'nin ve Said bin Mansur'un ve Muham-med bin Yusuf'tan ve Saib bin Yezid'den naklettikleri rivayetlere dayanılarak Hz. Ömer (r.a)'in insanların kesin bir şekilde cemaatle yirmi rek'at namaz kılmaları üzere toplamadığı, ancak onları onbir rek'attan onüç rek'ata kadar istedikleri şekilde namaz kılmaları üzere topladığı söylenemez. Rivayete göre Saib bin Yezid şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer (r.a), Ubeyy bin Ka'b (r.a) ve Temim ed-Dari (r.a)'ye Ramazan-'da halka onbir rek'at namaz kıldırmalarını emretti. Okuyucu (imam) yüzlüklerden (ayet sayıları yüzü aşan surelerden) okuyordu. Öyle ki, kıyamın uzun sürmesi sebebiyle bastonlara dayanıyorduk. Fecrin doğmasına az bir vakit kalmasına kadar dağılmıyorduk."
'Asaru's-Sunen'de böyle denmektedir. [231] Çünkü bu rivayet, metin yönünden eksikliği olan bir rivayettir, Ravilerinden Muhammed bin Yusuf'un rivayetinde ihtilaf edilmiştir. İmam Malik, Muvatta'da hadisi ondan rivayet etmiştir. İbni Ebi Şeybe, Yahya el-Kattan'dan rivayet etmiştir. Said bin Mansur da Abdulaziz bin Muhammed'den rivayet etmiştir.
Burada da onbir rek'at denmektedir. Bunu Muhammed bin Nasr, Muhammed bin İshak'ın Muhammed bin Yusuf'tan rivayeti tankıyla gece ibadeti konusunda rivayet etmiştir.
Bu rivayete göre Muhammed bin Yusuf: "Onüç rek'at" demiştir.

Bunu Abdurrezzak da bir başka tanktan Muhammed bin Yusuf'tan rivayet etmiş ve onun rivayetinde: "Onbir rek'at" dediği bildirilmiştir. Bunu Hafız İbni Hacer el-Feth'de ifade etmiştir. [232] Bu ise bu rivayetin delil olarak alınmasını engelleyecek bir ihtilaftır. İbni Abdilber şöyle söylemiştir: "İmam Malik'in dışındakiler bu hadisi: "Yirmibir rek'at" ifadesiyle rivayet etmişlerdir. Sahih olan da budur. İmam Malik'ten başka bunun rivayetinde "onbir rek'at" diyeni bilmiyorum." Daha sonra şöyle söylemiştir: "Benim kanaatimde ağır basan, buradaki "onbir rek'at" ifadesinin bir vehim (tereddütle karışık bir zan) olduğudur." Yine Muvatta Şerhi'nde et-Ta'liku'1-Hasen'de de Zerkâni'den nakille böyle denmektedir. [233]
Burada vehime düşen İmam Malik değildir. Çünkü bunu Muhammed bin Yusuf'tan iki ayrı râvi almış ve ona nakletmiştir. Bana göre buradaki vehim (tereddütle karışık zan) Muhammed bin Yusuf'tandır. O bir keresinde: "Yirmibir", bir keresinde "onbir",, bir keresinde de "onüç" demiştir. Bunla-rm aralarının buluşturulması için Hafız İbni Hacer'in ve daha başkalarının söyledikleri şekilde belirtilen farklı uygulamaların, durumların farklılığına göre olacağı hükmüne varılması ise (yani yukarıda da ifade edildiği üzere kıraatin uzatılması durumunda rek'at sayısının az, kısa tutulması durumunda ise çok olması şeklinde -Çeviren) tam tutarlı bir birleştirme olmaz. Çünkü çıkış noktası aynıdır. Dolayısıyla farklı uygulamaların farklı durumlara göre olduğu nasıl söylenebilir? Bu konuda doğru bir şekilde aktarılmış olan ise Yezid bin Hasife'nin Sâib bin Yezid'den nakletmiş olduğu rivayettir. Bu rivayete göre Sâib bin Yezid (r.a) şöyle söylemiştir: "(İnsanlar) Hz. Ömer (r.a) zamanında Ramazan ayında yirmi rek'at (teravih) namaz(i) kılarlardı." Metin kısmında da ifade ettiğimiz üzere bunu Beyhaki rivayet etmiştir ve senedi sahihtir. Hafız bunu el-Feth'de yine İmam Malik'e dayandırmıştır. [234] Bu rivayetin çok sayıda sahih şahidi bulunmaktadır." [235]

2049- İmam Malik, Abdullah bin Ebi Bekr (r.a) [bin Muhammed bin Amr bin Hazm]'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Babamın şöyle söylediğini duydum:
"Ramazan'da namazdan dağılır ve sahur vaktini kaçıracağımız korkusuyla yiyecek için hazırlıklarda acele ederdik." [236]

Bir başka rivayette: "Fecrin doğacağı korkusuyla denmektedir."
Bu rivayette de aynı şekilde teheccüdün kastedilmiş olması mümkündür.

2050- İmam Malik, Abdurrahman bin Hermez el-A'rec (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Onun şöyle söylediği duyulmuştur:
"İnsanlara yetiştiğimizde onlar Ramazan'da kâfirleri lanetliyorlardı. O-kuyucu (yani imam) Bakara suresini sekiz rek'atta okuyordu. Bununla on iki rek'at kıldırdığında insanlar namazı kısalttığı kanaatine vardılar." [237]

Dersler Ve Öğütler

Mudevvene'de şöyle denmektedir:
"İmam Malik, İmam Sahnun bin Said et-Tenuhi'nin İmam Abdurrahman bin Kâsım'dan naklettiği bir rivayete yer vermiştir. İmam Malik şöyle söylemiştir:
"O, emire haber gönderdi ve Medine'de insanların kıldıkları Ramazan namazını azaltmalarını istedi. İbni Kasım dedi ki: "Bu vitirle birlikte, otuz-dokuz rek'attır. Otuzaltı rek'at (Ramazan namazı yani teravih), üç rek'at da vitir." İmam Malik dedi ki: "Ben onu bundan bir şey eksiltmekten nehyet-tim ve kendisine şöyle söyledim: "Benim insanların sürdürdüklerini gördüğüm uygulama budur. Bu insanların hâlâ devam ettirdikleri eski bir uygulamadır." [238]
Anlaşılana göre burada namaz (yani Ramazan namazı) ile kastedilen, teravih, vitir ve teheccüd namazlarının tamamıdır. Daha önce geçen rivayetlerde bildirildiği üzere Medine halkı teravih namazını yirmi rek'at olarak kılmayı adet edinmişlerdi. Ancak (yukarıdaki rivayetten) anlaşıldığına göre onlar teravih namazını aynen bu şekilde kılmakla birlikte biraz uyuduktan sonra teheccüd namazını da yerine getirmişlerdi. Böylece namazlarının toplamı el-Mudevvene'de söz edildiği kadar olmuştur. Bu itibarla Ramazan namazını yirmi rek'atın üstüne çıkaran her görüşü (yani rivayeti) böyle namazların top-lamını veren açıklama olarak görürüz. Çünkü ileride göreceğimiz üzere dört mezhebin fetvalarında kesinlik kazandığı üzere teravih namazı yirmi rek'at o-larak kılınır ve Müslümanların camilerinde sürdürülen uygulama da budur.
İbni Teymiyye (rh.a)'nin Fetvalar'mda Resuluîlah (a.s)'ın Ramazan namazı (yani Teravih'in rek'atları) konusunda kesin bir sayı belirlemediği, aksine Resuluîlah (a.s)'ın kendisinin gerek Ramazan'da ve gerekse diğer zamanlarda onüç rek'atın

üstüne çıkmadığı ancak rek'atları uzattığı bildirilmektedir. Buradaki açıklamaya göre, Hz. Ömer (r.a) Müslümanları Ubeyy bin Ka'b (r.a)'m arkasında toplayınca (Ubeyy bin Ka'b (r.a) onlara yirmi rek'at (teravih) kıldırıyor, sonra da üç rek'at vitir kıldırıyordu. Rek'at sayısını artırdığı ölçüde de kıraati hafif (yani kısa) tutuyordu. Çünkü bu mü'minlerin açısından bir rek'atın çok uzatılmasından daha hafif (kolay) oluyordu. Daha sonra seleften bir gurup kırk rek'at (teravih) ardından üç rek'at da vitir kılarlardı. Başkaları da otuzaltı rek'at (teravih) üç rek'at da vitir kılmaya başladılar. Bunların tümü uygulanmıştır. Bir kimse bu uygulamalardan hangisine göre hareket ederse güzel yapmış olur. En sevap olanı ise namaz kılanın durumlarına göre değişir. Eğer uzun süre kıyama (ayakta durmaya) güç yetirebilecek olurlarsa Resuluîlah (a.s)'ın Ramazan'da ve diğer vakitlerde kendi başına yaptığı gibi on rek'at (teravih) ve (ardından) üç rek'at (vitir) kılmaları efdal-dir. Eğer buna güç yetirebilirlerse yirmi rek'at kılmaları daha efdaldir. Bu caizdir. Bunların hiç biri mekruh görülmez. Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları gibi imamlardan bir çok kimse bunu böyle ifade etmişlerdir. Kim Resuluîlah (a.s)'ın Ramazan ibadetiyle ilgili bir sayı belirlediğini, bunun azaltılamayaca-ğını ve buna ilave de yapılamayacağını ileri sürerse hata etmiş olur. [239]

Daha önce ifade ettiğimiz üzere dört mezhepte verilen fetvalarda esas alınan ve Müslümanların da sürdüregeldikleri uygulama Ramazan'da teravih namazının yirmi rek'at kılınması, ardından da teheccüde kalkmaya niyeti olmaması durumunda üç rek'at cemaatle vitir kılınmasıdır. Teheccüde kalkmak niyetinde olan ise teheccüdden sonra vitir kılar. Aşağıda dört mezhebin teravihle ilgili fetvalarına zarar vermeyecek olan bir açıklamaya yer vereceğiz. Bundan önce de konuya hazırlayan bir giriş vereceğiz.

Tahavi, senedi fena görülmeyen (la be'se bih) bir rivayetle Mücahid'in şöyle söylediğini bildirmiştir:

"Bir adam Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Ben Ramazan'da imamın arkasında namaz kılıyorum" dedi. "Kur'an-ı Kerim okuyor musun?" diye sordu. Adam: "Evet" dedi. (Abdullah bin Ömer r.a) de: "Evinde" dedi." [240]

Hafız İbni Kudame de 'el-Muğni'de şöyle söylemiştir:

"Ebu Abdullah (Ahmed bin HanbeD'ın tercih ettiği görüş ise cemaatle kılınmasının daha uygun olduğudur. Ama kişi kendine uyulan biriyse insanların kendine uymaları korkusuyla (bu namazı) evinde kılabilir. Resu-Iullah (a.s)'ın: "Halifelere uyun" diye buyurduğu bildirilmiştir. Hz. Ömer (r.a)'in bu namazı cemaatle kıldığı bildirilmiştir. el-Muzni, İbni Abdulha-kem ve Ebu Hanife'nin

ashabından (mezhebinin ileri gelenlerinden) bir gurup böyle söylemiştir. Ahmed bin Hanbel şöyle söylemiştir: "Cabir bin Abdullah (r.a), Hz. Ali (r.a) ve Abdullah (r.a) bu namazı cemaatle kılarlardı." Tahavi şöyle söylemiştir: "Yalnız başına kılmayı tercih edenin bundan dolayı bu namazın camilerde kılınmasına son verilmesine sebep olmaması gerekir. Bu namazın camilerde kılınmasına son verecek şekilde yalnız başına kılınması doğru değildir."

Ley s bin vSa'd'dan da bunun benzeri bir görüş nakledilmiştir. İmam Malik ve îmam Şafii şöyle söylemişlerdir:

"Bizim nazarımızda gücü yeten için Ramazan namazının evde kılınması daha uygundur. Çünkü Zeyd bin Sâbit'ten nakledilen ve Ramazan'da bazı gecelerden insanların Resulullah (a.s)'ın camideki namazına katılmaları olayı ile ilgili rivayet bunu göstermektedir. Bu rivayete göre (söz konusu birkaç geceden) sonra bir gece Resululîah (a.s) evinde beklemiş ve (toplananların) yanlarına çıkmamıştır. Bunun üzerine insanlar seslerini yükseltmiş ve kapısını taşlamışlar, Resulullah (a.s) da kızgın bir şekilde dışarı çıkmış ve şöyle buyurmuştur:

"Siz bu işi (yani gelip benimle birlikte namaz kılma işini) o kadar sürdürdünüz ki, bu sizin üzerinize farz kılınacak diye düşündüm. Evlerinizde namaz kılın. Kişinin farzın dışında kıldığı namazların en hayırlısı evinde kıldığı namazdır."

Bunu Müslim rivayet etmiştir. Bize göre sahabilerin görüş birlikleri (icmalan) da bu yöndedir. Ebu Zer (r.a)'in hadisinde bildirildiğine göre Resu-luilah (a.s) ashabını ve aile fertlerini (cemaatle namaz için) toplamıştır. (Bunu Tirmizi rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Bu daha önce metin kısmında geçmişti.)

"Bir topluluk imamla birlikte imam namazı bırakıncaya kadar namaz kılarlarsa onlar için geceyi ibadetle geçirmiş gibi yazılır" sözü genel bir anlam taşımaktadır. Ancak bu ibare Ramazan namazına özeldir. Bu yönü delilde genel anlama alınmasına tercih edilir. Resulullah (a.s)'in yukarıda verilen sözünde (namaz için dışarı çıkmaması) bu namazın farz kılınması korkusuna dayandırılmışttr.

Resulullah (a.s) yine aynı sebepten dolayı onlarla birlikte namaz kılmayı (yani teravih namazını cemaatle kılmayı) bırakmıştır. O'ndan sonra bunun yapılmasından dolayı böyle bir şeyin olacağı endişesi kalmamıştır, [241]

Resulullah (a.s) ashabından bazı kimselerle birlikte Ramazan'da birkaç gün cemaatle namaz kıldı. Sonra Ramazan namazının (teravihin) cemaatle kılınmasının Müslümanlara farz kılınabileceği korkusuyla, onlara gösterdiği özen ve rağbet dolayısıyla bunu bıraktı. O, Yüce Allah'ın ilahi sünneti hakkında

bizim bilmediklerimizi biliyordu. O, Allah'ın ilahi sünnetinden kulların kendilerini zora koşmaları durumunda Allah'ın da onlara zor yükümlülükler yükleyebile-ceğini biliyordu. Bu yüzden Ramazan'da gece namazının (teravihin) Müslümanlara camide cemaatle birlikte kılmalarının farz kılınmaması için bunu bıraktı. Ancak Müslümanlar, Ramazan namazının cemaatle kılınmasının neh-yedilmemesinden bunun caiz olduğu anlamı çıkardılar. Dolayısıyla bunu ayrı ayrı cemaatler halinde kılıyorlardı. Hz. Ömer (r.a) dönemine kadar bu uygulama böyle devam etti. Hz. Ömer (r.a) keskin bakışıyla Resulullah (a.s)'ın bu namazda insanlara imamlık etmeği devam ettirmemesindeki sebebi gördü. Bu da farz kılınması korkusuydu ki Resulullah (a.s)'m vefatı ve vahyin kesilmesi ile bu korku ortadan kalktı. Böylece insanları bir imamın arkasında ve belli sayıda rek'at namaz kılmaları üzere topladı. Buna sahabilerden toplu olarak veya tek başına karşı çıkan olmadı. Bu tutumları (yani karşı çıkma-malan) onların Hz. Ömer (r.a)'in yaptığı harekeîin caiz olduğu konusunda görüş birliği üzere olduklarını gösterir. O (yani Hz. Ömer r.a) ehli sünnet ve'1-cemaat alimlerinin ortak görüşleriyle raşid halifelerden olduğuna ve buna ek olarak Yüce Allah'ın gerçeği onun diliyle ortaya çıkardığına dair bir nass (hadisi şerif) bulunduğuna göre Müslüman ilim adamları onun, gönlü rahat olarak ve her türlü tereddütten uzak bir şekilde yaptığına uyulacağına, onun yapılmasını caiz görmediğinin ise bid'at sayılacağına hükmetmişlerdir. Esas olan Müslü-manın, teravih namazının Hz. Ömer (r.a)'in Müslümanları cemaat yapıp kılınmasını sağladığı sayıda rek'atla kılınmasını caiz görmesidir. Bu sayı ise yirmidir. Dolayısıyla prensip itibariyle camilerde teravih namazı yirmi rek'at olarak kılınmalıdır. Müslüman bundan istediği kadarını imamla birlikte kılar. İki rek'at veya daha fazla kılsa yahut bir camide teravihin tamamen terkedilme-mesi şartıyla hiç kılmasa da sakıncası yoktur. Önemli olan bunu yapana (yani teravihi cemaatle kılana) karşı çıkmak suretiyle Müslümanların üzerinde görüş birliğine vardıkları (icma ettikleri) bir şeye karşı çıkma durumuna düşmemesidir. Bu durumda bid'at dairesinin içine girer ve hem kendilerine hem de başkalarına kötülük eden. iyilik yaptıklarını sanarak hem kendileri sapıtan ve hem de başkalarını sapıklığa düşüren bid''atçilerin aralarına katılmış olur. İnşallah oruç bölümünde Ramazan ayı gece ibadeti ve teravih namazı konusuna yeniden döneceğiz. Burada sadece dört mezhebin bu konuyla ilgili olarak söylediklerini vermekle yetineceğiz.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Teravih namazı gerek erkekler ve gerekse kadınlar için müekked sünnettir. Bu namazın cemaatle kılınması da sünnettir. Ramazan ayı içinde kılman bu namazın vakti yatsı namazından sonra ve sabah namazının vakti girinceye kadardır.

Vitirden önce veya sonra kılınabilir. Gecenin her hangi bir vaktinde kılınabilir. Ancak gece yarısından sonraya kadar geciktirilmemesi müstehabdır."

Onlara göre bu namaz kaçırıldıktan sonra artık kaza edilmez. Bu namazı kaçırdığında yerine başka namaz kılmak isteyen güneş yükseldikten sonra (yani sabahleyin güneşin doğması esnasındaki kerahet vakti geçtikten sonra) mutlak nafile kılar. Bu namazın camide cemaatle kılınması sünneti kifâ-yedir. Bir caminin cemaati tümüyle terkederse günâh işlemiş olurlar. Bunun yamsıra tek tek veya evlerde cemaatle de kılınabilir. Eğer Müslümanlar (yani teravihe devam eden cemaat) bu konuda gayretli iseler en güzel olanı bu namazda Ramazan boyunca Kur'an-i Kerim'in bir kere hatmedilmesidir. Aksi takdirde namaz kılanların durumlarına göre hareket edilir. İmam onlara güç yetirecekleri bir şekilde namaz kıldırır. Ancak namazın bütün rükünlerinin, vaciplerinin, sünnetlerinin ve âdabının eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Rek-'at sayısı yirmidir, ikişer rek'at halinde on selâmla kılınır. (Bunun yaraşıra dörder rek'at halinde veya rek'at sayısını çift çift artırmak üzere daha az sayıda selâm vermek suretiyle de kılınabilir. -Çeviren) Arkasından vitir namazı cemaatle kılınır. Vitirde kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) açıktan (cehri) yapılır; üçüncü rek'atta rükudan önce kunut duaları ise gizli okunur. İmam kendine u-yanların durumlarını göz önünde bulundurur. Her dört rek'attan sonra insanların biraz dinlenecekleri şekilde kısa bir süre oturur. Mesela bu arada su içmek isteyene bunun için fırsat verilir. Camilerin çoğunda her dört rek'atta bir gerçekleştirilen dinlenme oturuşu esnasında üç kere ihlas suresinin okunması adet olmuştur. Bunları herkes bir kere okumak üzere üç kişi sırayla okuyor. Bunu namazda kıraatin uzatılmamasma (kısa surelerin veya az sayıda âyetin okunmasına) karşılık yapmaktadırlar. İnşallah bunun bir sakıncası yoktur. [242] [243]

Malikiler şöyle söylemişlerdir:

"Teravih namazı yirmi rek'attır ve müekked sünnettir. Her iki rek'attan sonra selâm verilir. Camilerde cemaatle teravih namazı kılınmasının da tamamen terkedilmemesi şartıyla bu namazı evinde yalnız başına kılan da bundan dolayı sevap alır. Eğer cemaatte gayret olursa imamın bu namazda Ramazan boyunca Kur'an-ı Kerim'i bir kere hatmetmesi mendubdur. Yirmi rek'at teravihten sonra vitir kılınır." [244]

Şafiiler şöyle söylemişlerdir:

"Teravih namazı yirmi rek'attır ve on selâmla kılınır. Onun ardından vitir namazı cemaatle kılınır." [245]

Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Teravih namazı yirmi rek'attır ve on selâmla kılınır. Eğer kişi tehec-cüde kalkmıyorsa onun (yani teravihin) ardmdan vitir kılar. Ardından dua edilmesi mekruh değildir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"O halde boş kaldığın zaman (ibadet ve dua ile) yorul. Ve yalnız Rabbine rağbet et." [246]
Gece teravihe kalkanın bunu (yani vitir namazım) cemaatle kılması caizdir. Bu yüzden Mekke ve Medine (Harameyn) halkı Ramazan'm son yarısında teheccüde kalkmakta ve her gece teheccüdlerinde Kur'an-ı Kerim-'den iki cüz okumaktadırlar. Böylece Ramazan süresince bir kere teravih namazında bir kere de teheccüd namazında olmak üzere Kur'an-ı Kerim'i iki kere hatmetmiş olmaktadırlar."
Hanbeliler eski Mekke halkının her dört rek'attan (yani teravihin her dört rek'atından) sonra Ka'be'nin etrafını yedi kere tavaf ettiklerini rivayet etmiş ve buna karşı çıktıklarına dair bir şey söylememişlerdir. Hanbeliler teravih namazının yirmi rek'at olduğu üzerinde görüş birliği (icma) içinde olduğunu bildirmişlerdir. [247]
Gördüğümüz üzere dört fıkıh mezhebi ve bütün Müslümanlar teravih namazının yirmi rek'at olduğu üzerinde görüş birliği (icma') üzeredirler. Oruç bölümünde bu konuda daha fazla açıklamaya yer verilecektir. [248]

BAYRAM NAMAZI

Bayram her yıl yeniden dönmesi ve tekrarlanması ve Yüce Allah'ın bu günde (insanlara) ulaşan bol ihsanlarının bulunması dolayısıyla böyle adlandırılmıştır. Yüce Allah her yıl kullarına ulaşan çok çeşitli ihsanlarda bulunur. Yemekten alıkonduktan sonra iftar, fıtır sadakası, Yüce Allah'ın kullarına bağışını ulaştırması bu ihsanlarınd andır. Ziyaret tavafı ile haccın tamama erdirilmesi, kurban etleri, hacıların ve hacmin kendisine dua ettiği kimsenin günâhlarından temizlenmesi gibi Allah'ın kullarına şer'i olarak koyduğu yükümlülükler vasıtasıyla onlara lütufta bulunması da bu ihsanlardandır. Gerek fıtır (Ramazan) bayramı ve gerekse kurban bayramı için bayram namazı konmuştur. Bu konuda Müslümanların görüş birliği (icma'ı) oluşmuştur. Kurban bayramı namazı hakkında Yüce Allah'ın kitabında şöyle buyuru Imuştur:

"O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes." [249]

Burada kurban bayramı namazı ile onun ardından kurban kesilmesinin kastedildiği (rivayeti) meşhurdur. İki bayram için şer'an namaz konduğu hakkındaki nasslar (rivayetler) çoktur.

Hanbeülere göre bu namazın hükmü farzı kıfayedîr. Dolayısıyla bu namazı yeterince kimse kılarsa diğerlerinin üzerlerinden bu yükümlülük düşer. Ezanda olduğu gibi eğer ahalisinden (bu namazı kılmakla yükümlü olanların) sayıları kırkı bulan bir beldenin ahalisinin tümü özürsüz olarak bu namazı terke-derse imam (devlet başkanı) onlara karşı savaş açar.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

---

[1] Müslim (11499) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, İ3-Kuşluk namazının müstehab olduğu babı.

[2] Ebu Davud (2/26-27) Kitâbu's-Salat, 12-Kuşluk namazı babı.

[3] Ebu Davud, aynı yer.

[4] Ebu Davud, aynı yer.

[5] Ahmed bin Hanbel (51254,359) Ebu Davud (41361-362) Kitabu'l-Edeb, Yoldan rahatsız edici şeylerin giderilmesi babı. İsnadı sahihtir.

[6] Mecme'u'z-Zevâid (21235) Heysemi §öyle sÖylemi§tir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri,

Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[7] Mecme'u'z-Zevâid (21226) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve el-Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ancak Ebu Ya'la'nın rivayetinde: "Beni Ebu Hureyre (r.a.) gördü" ifadesine yer verilmiştir. Ahmed bin Han-bel'in ravileri sikadırlar.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/259-261

[8] Müslim (1/516) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 19-Ewabin namazı babı.

[9] Müslim, aynı yer.
Evvâbin: Bu kelime "evvâb" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime de tevbe ile sürekli Allah'a dönen O'na yönelen anlamına gelmektedir. "Evvâb" kelimesinin itaat eden anlamına geldiği de söylenmiştir. Bir başka açıklamaya göre çok teşbihte bulunan (Allah'ı çokça teşbih eden) anlamına gelmektedir.
"Evvâbin deve yavrularının çöktüğü zamandır": Bu sözüyle güneşin yükselmesini kasdetmektedir. Metinde geçen ibare ile güneşin sıcaklığıyla kumların kızması ve böylece deve yavrularının çökmesi anlamı kastedilir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/262

[10] Ahmed bin Hanbel (61451) Tirmizi (21340) Kitâbu's-Salat, 346-Kusluk namazı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis basendir.

[11] İbni Huzeyme (21228) 530-Kusluk namazının fazileti ve bu namazın evvabin namazı olduğu babı. İsnadı hasendir.

[12] Tirmizi (21481) Kitâbu's-Salat, 412-Camide sabah namazından sonra güneşin doğuşuna kadar oturulmasının müstehab olduğunun bildirilmesi. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.

[13] Müslim (11496) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehabıığı babı

[14] Ebu Davud (2128) Kitâbu's-Salat, 12-Kuşluk namazı babı.

[15] Nesai (41152) Kİtabu's-Sıyam, 35-Hz. Aişe (r.a.)'nin bu konuyla ilgili rivayetini nakledenlerin verdikleri metinlerin farklılıklarının bildirilmesi.

[16] Nesai, aynı yer.

[17] Buhari (3/10) 19-Kitabu't-Teheccüd, Resulullah (a.s.)'ın gece namazına teşviki babı, Müslim (1/496) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehabıığı babı. Muvatta (11152-153) 9-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 8-Kusluk namazı babı. Ebu Davud (2128) Kitâbu's-Salat, 12-Kuşluk namazı babı. İbni Huzeyme (21231) Nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, 5-Yolculuktan dönüş sırasında kuşluk namazı kılınması babı.

[18] Buhari (3/51) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 31-Yolculukta kuşluk namazı babı. Müslim (11497) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehabıığı babı. İbni Huzeyme (2/234) Nafile namazlarla ilgili bablar bölümü. Yolculukta kuşluk namazı babı.

[19] Müslim, aynı yer.

[20] Müslim, aynı yer.

[21] Nesai (J/202) 4-Kiiabu'l-Ğusl ve't-Teyemmüm, 11-İçinde hamur izi bulunan tekne içinde gusledilmesi babı.

[22]
Nesai (5/126) 1-Kitabu't-Tahare, 143-Gusletme esnasında önüne perde çekilmesinin bildirilmesi babı.
[23]
Muvatta (J/152) 9-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 8-Kusluk namazı babı.
[24]
Ebu Davud (2/28) Kitâbu's-Salat, 12-Kusluk namazı babı.
[25]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/262-267
[26]
Bu konu üzerinde durmak ve bir araştırmada bulunmak gerekmektedir. Bu konuda İmam Darimi'nin Sünen'inde nakletmiş olduğu şu rivayet üzerinde düşün: "Hakem bin Mübarek, Ömer bin Yahya'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Babamın kendi babasının şöyle söylediğini naklettiğini duydum: "Sabah namazından önce Abdullah bin Mes'ud (r.a.)un kapısında otururduk.Çıktığında onunla birlikte camiye yürürdük. (Bir keresinde) Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) yanımıza gelip: "Ebu Abdurrahman yanınıza çıktı mı?" diye sordu. Biz: "Hayır" dedikten sonra o çıkıncaya kadar bizimle beraber oturdu. O çıkınca da hep birlikte yanına gittik. Ebu Musa (r.a) dedi ki: "Ey Ebu Abdurrahman! Ben biraz önce camide garipsediğim bir şey gördüm. Allah'a hamdolsun ki, hayırdan başka bir şey görmedim." (Abdullah bin Mes'ud r.a): "Nedir o?" diye sordu. O da: "Yaşarsan sen de göreceksin." (Sonra) şöyle söyledi: "Halkalar oluşturmuş halde oturan bir topluluk gördüm. Namazı bekliyorlardı. Her halkada bir adam vardı (yani her halkanın başında bir adam vardı). Ellerinde de çakıllar vardı. (Söz konusu adam): "Yüz kere tekbir getirin" diyordu onlar da yüz kere tekbir getiriyorlardı. Sonra: "Yüz kere tehlil getirin (kelimei tevhid çekin)" diyordu onlar da yüz kere tehlil getiriyorlardı. Sonra: "Yüz kere teşbih bîr fiilin genelde istenen ameller dairesine girmesi durumunda o fiili Resulul-lah (a.s) yapmış olmasa bile sahabilerin onu bid'at olarak değerlendirmediklerini göstermektedir. çekin" diyordu onlar da yüz kere teşbih çekiyorlardı" "Peki onlara ne dedin?" diye sordu. "Senin görüsünü almadan senin emrine başvurmadan bir şey söylemedim" dedi. O da: "Onlara kötülüklerini saymalarını emretmedin mi ve kendilerine iyiliklerinden bir $eyin zayi olmayacağını garanti etmedin mi?" dedi. Sonra ilerledi. Biz de onunla birlikte ilerledik. Söz konusu halkalardan bir halkanın yanına geldi.Başlarında durdu ve; "Şu yaptığınızı gördüğüm şey nedir?" diye sordu. Onlar: "Ey Ebu Abdurrahman! Bunlar çakıl taşlarıdır. Bunlarla tekbir, tehlil ve teşbihleri sayıyoruz" dediler. O da dedi ki: "Siz kötülüklerinizi sayın. Ben size iyiliklerinizden bir şeyin zayi edilmeyeceğini garanti ediyorum. Vay basına gelene ey Muhammed ümmeti! Sizi ne çabuk da helake sürükledi, işte şunlar Peygamber'inizin sahabileri ki, her tarafta mevcutturlar. Şu O'nun elbisesi, daha eskimedi; şu kabı, daha kırılmadı. Canım etinde olana yemin ederim ki umarım siz Muhammed'in milletinden daha doğru yolda bir milletsiniz yahut sapıklık kapısını açanlarsınız!" Onlar; "Vallahi, ey Ebu Abdurrahman! Biz hayırdan başka bir şey dilememiştik" dediler. O da şöyle söyledi: "Nice hayır dileyen vardır ki ona ulaşamayacaktır (veya denk getiremeyecektir). Resulullah (a.s.) bize, bir topluluğun Kur'an-ı Kerim okuyacağını ancak bunun onların gırtlaklarından öteye geçmeyeceğini bildirmişti. Allah'a yemin ederim ki, bilmiyorum ama belki de onların çoğu sizsiniz." Sonra onlardan uzaklaştı. Amr bin Seleme dedi ki: "Bu halkalarda bulunanların çoğunu Nehrevan günü haricilerle birlikte bize karşı savaşır halde gördük." (Yayıncı)
[27]
Müslim (1/497) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehablığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/267-268
[28]
Müslim (11497) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehablığı babı. Ebu Davud (2/66) Kitâbu's-Salat, 7-Uyumadan önce vitirle ilgili bab. (Ebu Davud) bunu şu metinle rivayet etmiştir: "Dostum (Resulullah a.s.) bana üç şeyi tavsiye etti ki, hiç bir şey için bunları terketmem: Bana her aydan üç gün oruç tutmamı, vitir kılmadan uyumamamı ve yolculukta da yolcu değilken de kuşluk nafilesini kılmamı tavsiye etti." Nesaİ Bunun bir benzerini Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet etmiştir. Nesai (3/229) Kitabu Kıyami'l-Leyl, 28-Uykudan önce vitir namazını kılmaya teşvik babı.
[29]
Buhari (41226) 30-Kitabu's-Savm 60-Aym orta günlerinde yani onüç, onâört ve onbeşinci günlerinde

oruç tutulması babı. Müslim (11499) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 13-Kuşluk namazının müstehablığı babı. Ebu Davud (2166) Kitâbu's-Salat, 7-Uyumadan önce vitirle İlgili bab.

[30]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/268-270

[31]
İbni Huzeyme (21232, 233) Nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, 5-Yolcu-luktan dönüş sırasında kuşluk namazı kılınması babı. İsnadı sahihtir. Şu açıklamayı yapmıştır: "Onun evinde" derken kasdettiği Atbân bin Mâlik'in evidir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/270-271

[32]
Ahmed bin Hanbel (21446) Keşfit'l-Estâr (1/335) Kitâbu's-Salat, Ebvâbu't-Tatav-vu', Bu bölümden bir bab. Ravileri sikadırlar. Ancak şöyle söylemiştir: "(Resulullah (a.s.) kuşluk namazını bir kereden başka hlmamıştır."

[33]
Tirmizi (2/493-494) Ebvâbu's-Sefer, 419-Resulullah (a.s.)'ın nafile namazlarının nasıl olduğu babı. Nesai (21119-120) 10-Kitabu'l-İmâme, 65-îkindiden önce namaz babı.

[34]
Nesai, aynı yer. sn. 102, İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/271-272

[35]
Buhari (3/68) 20-Kitabu Fadli's-Sala fi Mescidi Mekke ve'l-Medine, 2-Kuba Mescidi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/272-273

[36]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/273

[37]
Tirmizi (5/552-553) 49-Kitâbu'd-Da'âvat, 102-Resulullah (a.s)'ın duasıyla ilgili babı. İbni Huzeyme (2/176-177) Geceleyin kılınan nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, Gece İbadetine teşvik babı. Bu hadis hasen liğayrihidir (kendinden başka rivayetlerle desteklenerek hasen derecesi kazanmıştır).

[38]
Ebu Davud (2/69) Kitâbu's-Salat, 12-Gece ibadeti babı. Bu hadis sahihtir, İbni Hu-zeyme (21181) Geceleyin kılınan nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, Eğer rivayet sahihse bin gece Kur'an-t Kerim okumanın fazileti babı.

[39]
Ebu Davud (2157) Kitâbu's-Salat, Kur'an-ı Kerim'in hizblere (cüzlere, yarım cüzlere vs.) ayrılması babıSu hadis sahihtir.

[40]
Ahmed bin Hanbel (5/343) Tirmizi (4/354) 28-Kitâbu'l-Birr ve's-Sıla, 53-Güzel söz hakkında gelen rivayetler babı.

[41]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (221239) Mecme'u'z-Zevâid (3/108) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Ravileri arasında Süleyman bin Musa bulunmaktadır ki, onun hakkında bazı tenkidlerde bulunulmuştur. Ancak hadisçilerin çoğunluğu onun sika olduğunu söylemişlerdir."

[42]
Buhari (81584) 65-Kitabu't-Tefsir, 485-Fetih suresi 2-"Allah seni bağışlasın diye..." babı. Müslim (412172) 50-Kitâbu Sıfati'l-Münâfikin ve Ahkâmihim, Î8-A-meli çoğaltma babı.

[43]
Buhari (3114U9-Kitâbu't-teheccüd, 6-Resulullah (a.s)'ın geceleğin ibadeti babı.

[44]
Buharı (U/303) 81-Kitabu'r-Rikak, 20-Allah'm haram kıldığı şeylerden kaçınmaya sabır babı.

[45]
Müslim (412171) 50-Kitâbu Sıfati'l-Münâfikin ve Ahkâmihim, 18-Ameli çoğaltma babı.
[46]
Buhari (81584) 65-Kitabu't-Tefsir, 485-Fetih suresi 2-"Allah seni bağışlasın diye..." babı.
[47]
Buhari, aynı yer.
[48]
Müslim (1/507) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 16-Nafile namazı ayakta da oturarak da kılmanın caiz olduğu babı. İbni Huzeyme (2/238) Oturarak nafile namaz kılmakla ilgili bablar bölümü, Ki§inin oturarak nafile namaz kılması durumunda Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okuması babı. İbnİ Huzeyme: "İbni Hasim bunu nafilesinde söylememiştir" demiştir.
[49]
İbni Huzeyme (2/239-240) Oturarak nafile namaz kılmakla ilgili bablar bölümü, ResuluUah (a.s)'m oturarak kıldığı namazının özelliği hakkında nakledilen rivayetin bildirilmesi babı.
[50]
Ebu Davud (2/33) Kitâbu's-Salat, Gece ibadeti babı. Nesai (3/205) 20-Kitâbu Kıya-mi'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, S-Gece ibadetine teşvik babı.
[51]
Ebu Davud, aynı yer.
[52]
İbni Mac e (11424) 5-Ki tabu İkâmeti's-Sala ve's-Sunneti fihâ, 175-Ailesini (gece ibadeti için) uyandıran bir kimse hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[53]
Muvatta (1/119) 7-Kitabu Salati'l-Leyl, 1-Gece ibadeti hakkında gelen rivayetler babı.
[54]
Taha Suresi: 132
[55]
Ahmed bin Hanbei (21243) Buhari (3/24) 19-Kitâbu't-Teheccûd, 12-Kişinin gece namaz kılmaması durumunda şeytanın, onun ense köküne düğümler atması babı. Müslim (11538) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 28-Sabah oluncaya kadar bütün gece boyunca uyuyan bir kimse hakkında rivayet edilenler babı. Ebu Davud (2132) Kitâbu's-Salat, Gece ibadeti babı. Nesai (3/203-204) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 5-Gece ibadetine teşvik babı. İbni Mace (J/421-422) 5-Kitâbu İkâmeti's-Sala ve's-Sunnetifihâ, 174-Gece ibadeti hakkında gelen rivayetler babı.
[56]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/275-283
[57]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/283
[58]
Muvatta (1/117) 7-Kitâbu Salati'l-Leyl, 1-Gece ibadeti hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (2/34) Kitâbu's-Salat, Namaza kalkmaya niyet edip de uyuyan bir kimseyle ilgili bab. Nesai (31257) 20-Kitâbu Salati'l-Leyl, 61-Gece namaz kılma adeti olup da uyuyakalan bir kimseyle ilgili bab. İbni Huzeyme (2/197) Gece nafile ibadeti ile ilgili bablar bölümü, Gece namaza kalkmaya niyet edip de uyuyakalan bir kimse ile ilgili bab.
[59]
Nesai (3/258) 20-Kitâbu Salati'l-Leyl, 63-Gece namaza kalkma niyeti taşıyarak yatağına yatan ve uyuyan bir kimse ile ilgili bab.
[60]
Nesai, aynı yer. Bu hadis sahihtir.
[61]
Ebu Davud (2/35) Kitâbu's-Salat, Resulullah (a.s)'ın geceleyin namaza kalkma vakti babı.
[62]
Buhari (3/16) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 7-Seher vaktinde uyuyan bir kimseyle ilgili bab. Müslim (1/511)

6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'m (gece kıldığı namazın) rek'atlarının sayısı babı. Ebu Davud (2/35) Kitâbu's-Salat, Resulullah (a.s)'ın geceleyin namaza kalkma vakti babı. Nesai (3/208) Kitâbu Salati'l'Leyl, 8-Gece namaza kalkma vakti.
[63]
Nesai (3/222) 20-Kitâbu Salati'l-Leyl, 19-Nafile namazın oturarak kılınması babı.
[64]
Nesai, aynı yer. Bu hadis sahihtir.
[65]
Buhari (3/32) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 15-Gecenin ilk vaktinde uyuyup da son vaktini değerlendiren bir kimseyle ilgili bab. Müslim (11510) 6-Kitabu Salati'l-Mu-safirin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'tn (gece kıldığı namazın) rekatlarının sayısı babı.
[66]
Müslim (1/511) Aynı yer.
[67]
Müslim (11511) Aynı yer.
[68]
Nesai (3/213) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 13-Resulullah (a.s)-'ın geceleyin kıldığı namazla ilgili bab. isnadı sahihtir.
[69]
Buhari (3/19) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 9-Gece namazında uzun süre ayakta durma (kıyam) babı. Müslim (11537) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 27-Gece ibadetinde kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) uzatmanın müstehabhğı babı.
[70]
Müslim (1/536-537) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 27-Gece ibadetinde kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) uzatmanın müstehabhğı babı. Nesai (3/225) 20-Kitâbu Salati'l-Leyl, 25-Kıyam ve rükuyu aynı miktarda yapma babı.
[71]
Müslim (11537) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 27-Gece ibadetinde kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) uzatmanın müstehablığı babı.
[72]
Nesai (31225-226) 20-Kiiâbıı Salati'ULeyl, 25-Kıyam ve rükuyu aynı miktarda yapma babı.
[73]
Ebu Davud (1/231) Kitâbu's-Salat, Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı.
[74]
Ebu Davud (11231) Kitâbu's-Salat, Kişinin rüku ve secdesinde ne diyeceği babı. Ne-sai (21223) 12-Kitabu't-Tatbik, 73-Bir başka tür. İsnadı basendir.
[75]
Müslim (11531-532) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı.
[76]
Buhari (21344) 10-Kitâbu'i-Ezân, 161-Çocukların abdesti, kendilerine ne zaman guslün gerekeceği babı. Müslim (1/527) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı.
[77]
Saffat Suresi: 102
[78]
Buhari (1/238-239) 4-Kitabu'l-Vudu, 5-Abdesti hafif tutma babı.
[79]
Ali İmran Suresi: 190
[80]
Buhari (13/438) 97-Kitabu't-Tevhid, 27-Göklerin, yerin ve diğer yaratıkların yaratılması hakkında gelen rivayetler babı.
[81]
Müslim (1/530) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı.

[82]
Buharı (8/237) 65-Kitabu't-Tefsir, 30-"Rabbimiz sen kimi cehenneme sokarsan onu perişan etmişindir" sözüyle ilgili bab.
[83]
Müslim (11527) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı.
[84]
Müslim (1/528) Aynı yer.
[85]
Buhari (111116) 80-Kitabu'd-Da'avat, 10-Geceleyin uyanınca dua babı.
[86]
Müslim (1/529) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı.
[87]
Müslim (1/528) Aynı yer.
[88]
Müslim, aynı yer.
[89]
Müslim, aynı yer.
[90]
Müslim, aynı yer.
[91]
Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/283-294
[92]
Müslim (1/512, 513, 514) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 18-Gece ibadetiyle ilgili genel hükümler ve uyuyarak veya hasta olduğundan bu ibadete kalka-mayan kimseyle ilgili bab.

[93]
Ebu Davud (2/42) Kitâbus-Salat, 26-Gece ibadetinde Kur'an-ı Kerim okurken sesi yükseltmekle ilgili bab.
[94]
Ebu Davud, aynı yer.
[95]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 43
[96]
Nesai (3/221) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 18-Kisi ayakta namaza başladığında ne yapacağı babı.
[97]
Nesai (31241) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 43-Vitir namazının dokuz rek'at olarak nasıl kılınacağı babı.
[98]
Nesai (sh. 242) Aynı yer.
[99]
Müslim (11523) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 26-Gece ibadetinde ve namazında dua babı. Ebu Davud (1136) 24-Gece ibadetini iki rek'atla başlatma babı.
[100]
Ebu Davud, aynı yer. Kitâbu's-Salat, şöyle söylemiştir: "Bunu bir gurup Ebu Hureyre (r.a)'den mevkuf olarak rivayet etmiştir."
[101]
Ebu Ya'la (81288-289) Mecme'u'z-Zevâid (1/214) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te İsimleri geçen ravilerdir."
[102]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/294-302
[103]
Buhari (3/37) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 19-Gece ibadetine devam eden birinin bu ibadeti îerketmesinin

hoş karşılanmadığı babı. Müslim (21814) 13-Kitabu's-Sıyam, 35-Bütün yıl boyunca oruç tutmaktan zarar gören veya bu yüzden bir hakkı kaçıran bir kimsenin bundan nehyolunması babı. Nesai (3/235) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 59-Gece ibadetini terkedenin tenkidi babı.

[104] Buhari (3/20) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 10-Resulullah (a.s)'ın namazının nasıl olduğu ve Resulullah (a.s)'ın geceleyin kaç rek'at namaz kıldığı babı. Müslim (J/508) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'ın (gece kıldığı namazın) rek'atlarının sayısı babı.

[105] Müslim (1/508) Aynı yer.

[106] Buhari (317) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 3-Gece ibadetinde secdeyi uzatma babı.

[107] Müslim (1/508) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'ın (gece kıldığı namazın) rek'atlarının sayısı babı.

[108] Müslim (1/508) Aynı yer.

[109] Müslim (1/508) Aynı yer.

[110] Müslim (1/509) Aynı yer.

[111] Buharı (3/33) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 16-Resuîullah (a.s)'ın Ramazan'da ve diğer vakitlerde geceleyin kıldığı namazla ilgili bab. Müslim (11509) 6-Kitabu Salati'l-Mu-sâfirin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'ın (gece kıldığı namazın) rek'atlarının sayısı babı.

[112] Buharı (3/42) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 22-Sabah namazının iki rek'at sünnetine devam babı.

[113] Buharı (3120) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 10-Resulullah (a.s)'tn namazının nasıl olduğu ve Resulullah (a.s)'ın geceleyin kaç rek'at namaz kıldığı babı.

[114] Müslim (1/509) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 17-Gece namazı ve Resulullah (a.s)'ın (gece kıldığı namazın) rek'atlarının sayısı babı.

[115] Ebu Davud (2144-45) Kitâbu's-Salat, 27-Gece ibadetiyle ilgili bab. Bu hadis hasen Hğayrihidir. 1991-Ebu Davud (2132) Kitâbu's-Salat, Gece ibadeti babı. İsnadı sahihtir.

[116] Mecme'u'z-Zevâid (2/277) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve isnadı sahihtir, ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[117] Ahmed bin Hanbel (61143) Mecme'u'z-Zevâid (21263) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Davud özet halinde rivayet etmiştir. Bunu ayrıca Ahmed bin Hanbel ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[118] Mecme'u'z-Zevâid (2/272) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Abdullah bin Ahmed bin Hanbel ilavelerinde rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/302-307

[119] Ibni Huzeyme (2/193) Geceleyin kılman nafile ibadetle ilgili bablar bölümü, 502-Zikredilen bu üç rivayetin birbirlerine zıt olmadığına dair delilin bildirilmesi.

[120] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/307-308

[121] Buhari (3/3) 19-Kiîâbu't-Teheccüd, 1-Geceleyin teheccüdîe ilgili bab. Bu hadisin aynısı Buhari'nin

Sahih'inde bir başka yerde daha rivayet edilmiştir: Buharı (131423) 97-Kitabu't-Tevhid, 24-Yüce Allah'ın: "Yüzler var ki, o gün parıldar. Rabbine bakar" (Kıyame Suresi: 22-23) sözüyle ilgili bab. Müslim (11533) 6-Ki-tabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı.

[122]

Müslim (1/536) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece namazında ve İbadetinde dua babı.

[123]

Buhari (131465) 97-Kitabu't-Tevhid, 34-Yüce Allah'ın: "Ancak Allah sana indirdiğini kendi ilmi ile indirdiğine şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik ederler. Şahit olarak da Allah yeter" (Nisa Suresi: 166) sözüyle ilgili bab.

[124]

Müslim (11534) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 26-Gece namazında ve ibadetinde dua babı. Ebu Davud (1/204) Kitâbu's-Salat, Namaza nasıl bir dua ile başlanacağı babı. Tirmizi (51484) 49-Kitabu'd-Da'avat, 31-Geceleyin namaza başlarken nasıl bir duanın okunacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/273) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr 12-Gece ibadetine ne ile başlanacağı babı.

[125]

Tirmizi (2/9-10) Ebvâbu's-Salât, Namaza başlama esnasında ne deneceği.

[126]

Ebu Davud (1/206) Kitâbu's-Salat, "Subhanekellahumme ve bihamdİk..." ile başlanması gerektiği görüşünde olanlar.

[127]

Nesai (2/132) 11-Kitabu'l-îftitah, 18-Namaza başlama ile Kur'an-ı Kerim okumaya (hraata) başlama arasında yapılacak zikrin bir başka türü. Bu hadis basendir, Tirmizi şöyle söylemiştir: "İlim sahiplerinin çoğunluğunun söylediklerine göre Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bildirilmiştir: "Subhaneke'llahumme ve bi hamdik. Ve tebareke'smuk. Ve te'ala cedduk.QVe lâ ilahe ğayruk (Ey Allah'ım! Sen (senin şanına yakışmayan bütün sıfatlardan) münezzehsin. Hamd sanadır. Senin adın pek uludur. Şanın pek yücedir. Senden başka ilâh yoktur.)" Ömer bin Hattab (r.a) ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan da böyle rivayet edilmiştir.

Yine şöyle söylemiştir: "Ebu Said (r.a)'den rivayet edilen hadis bu konuda rivayet edilmiş olan hadislerin en meşhurudur. Bu konuda Hz. Ali (r.a)'den^ Hz. AİŞe (r.a)-'den, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan, Cubeyr bin Mu~ t'am'dan ve Abdullah bin Ömer (r.a)'den de hadisler rivayet edilmiştir.

[128]

Ebu Davud (1/203-204) Kitâbu's-Salat, Namaza nasıl bir dua ile başlanacağı babı. Nesai (3/209) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 9-Kıyama (gece ibadetine veya namaza) ne ile başlanacağının bildirilmesi, isnadı basendir.

[129]

Tirmizi (5/527) 49-Kitabu'd-Da'avât, 79. bab. Bu hadis hasendir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/308-312

[130]

Muvatta (21913) 48-Kitabu'l-Libas, 4-Kadınlann giymesi mekruh olan giysiler babı. Buharı (10/302) 77-Kitabu'l-Libas, 31-Resulullah (a.s)'ın giysilerden ve yaygılardan nelere cevaz verdiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (41487) 34-Kitabu'l-Fiten, 30-Karanhk bir gecenin parçaları gibi fitnelerin ortaya çıkacağı hakkında gelen rivayetler babı.

[131]

Buharı (10/598) 78-Kitâbu'l-Edeb, 121-Hayret halinde tekbir getirme ve teşbih çekme ("Subhanallah" deme) babı.

[132]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/312-313

[133]

Mü'minun Suresi: 101

"Dünyada nice örtülü vardır ki, ahirette çıplaktır": Bu ifade, insanın kendi için önceden göndermiş olduğu salih ameller kastedilerek söylenmiş olan bir kinayedir. (Bununla) söyle demek istiyor: "Dünyada nice zengin vardır ki, bir hayır işlemez dolayısıyla ahirette fakirdir. Yİne dünyada nice servet ve nimet sahibi

örtülü vardır ki, ahirette çıplak ve perişandır."
[134]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/313-314
[135]
Ibni Huzeyme (3/61) İmama uyanların imamın arkasında namaza durmalanyla ilgili bablar bölümü, 126-Namaza niyet ederek namaz kılan birine uymaya ruhsat babı.
[136]
Mecme'u'z-Zevâid (21252) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir. Ravileri arasında Zâfir bin Süleyman bulunmaktadır. Onu Ah-med bin Hanbel, İbni Mu'in ve Ebu Davud sika görmüşlerdir. İbni Adiy ve ibni Hibban onun hakkında, hakkındaki güvene zarar vermeyecek şekilde bir tenkidde bulunmuşlardır."
[137]
Ebu Ya'la (5/80) Mecme'u'z-Zevâid (21252) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdİr."
[138]
İbni Huzeyme (2/179) Geceleyin kılınan nafile ibadetle ilgili bablar bolümü, 479-Gece namazı için bir kişiyi kaldırmanın müstehab olduğu babı.
[139]
Kehf Suresi: 54
[140]
Ebu Ya'la (1/383) Mecme'u'z-Zevâid (2/231) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Asım bin Damra dışında kalan ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sağlam, sika biridir."
[141]
Taherani, Mu'cemu'İ-Kebir (9/110) Mecme'u'z-Zevâid (21260) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/314-317
[142]
Buhari (1/537) 8-Kitâbu's-Salat, 60-Bir kimsenin camiye girdiğinde iki rek'at namaz kılması emriyle ilgili bab. Müslim (11495) 6-Kitabu Saîati'l- Musâfirin ve Kasrihâ, 11-Iki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı kılmanın müstehablığı babı. Ebu Davud (1/127) Kitâbu's-Salat, 18-Camiye giriş esnasında kılınan namaz hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (2/129) Ebvâbu's-Salât, 235-"Biriniz camiye girdiğinde iki rek'at namaz kılsın" diye gelen rivayetler babı. Nesai (4/53) 8-Kitâbu'l-Mesâcid, 37-(Camiye girince) oturmadan Önce namaz kûma emri babı. İbni Mace (1/324) 5-Kitâbu İkâmeti's-Sala ve's-Sunneti fıhâ, 57-Bir kimsenin camiye girdiğinde namaz kılmadan oturmaması(nın gerektiği) babı.
[143]
Ebu Davud (11127) Kitâbu's-Salat, 18-Camiye giriş esnasında kılman namaz hakkında gelen rivayetler babı.
[144]
Buhari (3148) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 25-kafileleri ikişer rek'at kılma hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (11495) 6-Kitabu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 11-İki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı kılmanın müstehablığı babı.
[145]
Buhari (11537) 8-Kitâbu's-Salat, 59-Bir kimsenin yoldan dönmesi esnasında namaz kılması babı. Müslim (J/495) 6-Kitabu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 11-İki rek'at tahiyyatu'l-mescid namazı kılmanın müstehablığı babı.
[146]
Bunu İbni Huzeyme Sahih'inde rivayet etmiştir ve bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/319-321
[147]
İbni Huzeyme (21213) Daha önce geçenlerin dışındaki nafile ibadetlerle ilgili bab-lar bölümü, 522-Her abdestten sonra namaz kılmanın fazileti babı. Bu hadis sahihtir.

[148]
Ebu Davud (1/238) Kitâhu's-Salat, Namazda vesvese ve kendi içinden konuşmanın keraheti babı.
[149]
Müslim (1/209-210) 2-Kitâbu't-Tahare, 6-Abdestten sonra kılınması müstehab olan nafile namaz babı. Ebu Davud (1143) Kitâbu't-Tahare, Kişinin abdest aldığında ne diyeceği babı. Nesai (1/95) 1-Kitâbu't-Tahare, 111-Güzelce abdest alıp sonra iki rek'at namaz kılanın elde edeceği sevap babı. Bu hadis hasendir.
[150]
Ahmed bin Hanbel (61450) Mecme'u'z-Zevâid (10/207) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ancak (Taberani1 nin rivayetinde) su ifade geçmektedir: Sonra kalkıp iki veya dört rek'at farz veya farz olmayan namaz kıldı. Namazda rüku ve secdelere özen gösterdi." İsnadı hasendir."
[151]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/321-323
[152]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/323
[153]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/323-325
[154]
Ibni Huzeyme (J/129) Temizlenme amacıyla gusletmekle ilgili bablar bölümü, ı»o-Kesuiullah (a.s)'m Maide suresinin inmesinden önce abdest almayı emrettiğinin delillerinin bildirilmesi babı. Bu hadis sahihtir.
[155]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/327-330
[156]
Ebu Davud (2/73-74) Kitâbu's-Salat, Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okumanın müs-tehabhğı babı. Tirmizi (51182) 46-Kitâbıı Fedâili'l-Kur'an, 23-Resulullah (a.s)'ın kıraatinin (Kur'an-ı Kerim okuyuşunun) nasıl olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (21181) 11 -Kitabu'l-İftitah, 83-Kur'an-ı Kerim'in sesle süslenmesi. mün geniş olduğuna delalet etmektedir. Aksi halde eğer hüküm daraltılmış olsaydı rek'at sayısını da söylerdi çünkü bunu söylemesi sorulan soruya uygun olurdu.
[157]
Nesai (31214) 20-Kitâbu Kıyami'l-Leyl ve Taîavvu'i'n-Nehâr 13-Resulullah (a.s)'ın gece namazının açıklanması babı. Bu hadis sahih liğayrihidir. Bunu Darekuîni ve Hakim gibi bir çok hadis imamı sahih olarak görmüşlerdir, Zehebi de muvafakat et-mistir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/330-331
[158]
Keşfu'l-Estâr (11347) Ebvâbu Salati't-Tatavvu, Sürekli işlenen amel babı. Mec-me'u'z-Zevâid (21258) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir , ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/331-332
[159]
Mecme'u'z-Zevâid (2/249) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir ve hasendir."
[160]
Bunu Ahmed bin Hanbel, Taberani ve Hakim rivayet etmiştir ve (Hakim) sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/333-334
[161]
Buhari (11/340-341) 81-Kitâbu'r-Rikâk, 38-Alçak gönüllülük babı.
[162]
İbni Huzeyme (41226) 648-Mekke'de sabah namazından ve ikindi namazından sonra tavaf ve namazın mubah olduğu babı.
[163]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/334
[164]
İbni Huzeyme (3/87) 165-Buna karsı olanların ileri sürdüklerinin aksine gündüzün cemaatle nafile namaz kılmanın caiz olduğu babı. Bu hadis sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/334-335
[165]
Taberani (9/231) Mu'cemu'l-Kebir'de, Mecme'u'z-Zevâid (21257) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/335-336
[166]
Mecme'u'z-Zevâid (2/249) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[167]
Müslim (1/353) 4-Kitâbu's-Salat, 43-Secdenin fazileti ve buna teşvik babı. Ebu Davud (2135) Kitâbu's-Salat, Resulullah (a.s)'ın geceleyin ibadete kalkış vaktiyle ilgili bab.
[168]
Müslim (11353) 4-Kitâbu's-Salat, 43-Secdenin fazileti ve buna teşvik babı. Tirmi-zi (2/230) Ebvâbu's-Salât, 286-Rüku ve secdenin çokluğu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/228) 12~Kitâbu't~Tatbik, 80-Allah azze ve celle için bir secde e-denin sevabı babı.
[169]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/336-337
[170]
Bkz. sh. 198
[171]
Buhari (3114) 19-Kitâbu't-Teheccüd, 6-Resulullah (a,s)'ın geceleyin ibadete kalkması babı.
[172]
İbni Huzeyme (2/8-9) Kişinin yalnız bağına kaldığında işlediği haramlardan dolayı ağlamasının gerektiğinin, bunlardan uzak kaldığı kesin olsa bile buna ters bir tutum izlemi§ olmak için ağlaması gerektiğinin bildirilmesi babı.
[173]
AH İmran Suresi: 190
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/337-343
[174]
Ebu Davud (2/48) Kitâbu's-Salat, 28-Namazda orta yol üzere olmak konusunda neyin emredildiği babı. 2031-Buhari (3/36) 19-Kitabu't-Teheccüd, 18-İbadette kendini zorlamanın mekruh olan yönü ile ilgili bab.
[175]
Müslim (Îİ54Î) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 30-Gece ibadetinde ve diğerlerinde bir ameli sürekli olarak işlemenin fazileti babı.
[176]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/343-349
[177]
Ebu Davud (2/30) Kitabu's-Salat, Teşbih namazı. îbni Mace (1/443) 5-Kitabu İka-meti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 190-Tesbih namazı hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (1/318) Kitabu Salaü't-Tatavvu. îbni Huzeyme (2/223) Daha önce geçenlerin dışındaki nafile namazlarla ilgili bablar bölümü, 526-Tesbih namazı babı.
[178]
Ebu Davud (2/30) Kitabu's-Salat, Teşbih namazı.
[179]
Ebu Davud (2/30) Kitabu's-Salat, Teşbih namazı.
[180]
Tirmizi (21351) Ebvâbu's-Salat, 350-Tesbih namazı hakkında gelen rivayetler babı. el-Camİ'in îahkikçisi şöyle söylemiştir: "Bu hadis rivayet tankları ve çok sayıda şahitlerinin bulunması itibariyle sahihtir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/351-354
[181]
Tirmizi (21351, 252)

[182]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/354
[183]
Zariyat Suresi: 56
[184]
Enbiya Suresi: 25
[185]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/355-357
[186]
Buhari (4/250) 31-Kitabu Salatİ't-Teravih, 1-Ramazanı ibadetle geçirmenin fazileti babı'nda ve bir başka konuda geçmektedir. Yine: Buhari (1192) 2-Kitâbu'l-İman, 27-Ramazan'da kılınan nafile namaz (teravih) imandandır. Müslim (11523) 6-Ki-tabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 25-Ramazan ibadetine teşvik babı.
[187]
Buharı (4/250) 31-Kitabu Salati't-Teravih, 1-Ramazanı ibadetle geçirmenin fazileti babı.
[188]
Buharı (4/255) 32-Kitâbu Fadli Leyleti'l-Kadr, 1-Kadir gecesinin fazileti babı.
[189]
Nevevi (6/39-40)
[190]
Nesai (41158) Aynı yer.
[191]
Nesai (4/158) 22-Kitâbu's-Sıyam, 40-Bu konuda Yahya bin Ebi Kesir ile Nadr bin Ebi Şeybân hakkındaki görüş ayrılığının bildirilmesi. Bu hadisi Nesai de rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir: "Bu yanlıştır. Doğrusu ise bunun Ebu Hureyre (r.a.)-'den rivayet edildiğidir. Bu hadis ise şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir."
[192]
Nesai (41158) Aynı yer.
[193]
Buharİ (41269) 32-Kitâbu Faali Leyieti'l-Kadr, 5-Ramazan'ın son on gününde a-melde bulunma babı. Müslim (2/832) 14~Kitâbu'l-İ'tikaf, 3-Ramazan'ın son on gününde ibadet için gayret gösterme babı. Ebu Davud (2/50) Kitabu's-Salat, 29-Ra-mazan ayıyla ilgili babların bölümlere ayrılması hakkında bab. Ramazan ayı kıyamı (Ramazan gecelerinde kılınan namaz) babı. Nesai (31217,218) 20-Kitabu Kıyami'l'Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr, 17-Gecenin ibadetle geçirilmesi konusunda Hz. Aise (r.a.)'nin bildirdiğinden farklı rivayetlerin bulunduğu babı.
[194]
Müslim (21832) 14-Kitâbu'l-İ'ûkaf, 3-Ramazan'ın son on gününde ibadet için gayret gösterme babı.
[195]
Nevevi (8/71)
[196]
Tirmizi (31161) 6-Kitâbu's-Savm, 73. bab. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
[197]
Buhari (2/214-215) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 81-Gece namazı babı, Bu hadis Buhari'nin kitabında bir başka yerde daha rivayet edilmiştir: (10/517) 78-Küâbu'l-Edeb, 75-Allah'ın emri için gösterilmesi caiz olan katılık ve hiddet babı. Müslim (11539) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 29-Nafile namazı kişinin evinde kılmasının müstehab olduğu camide kılınmasının da caiz olduğu babı. Ebu Davud (2/69) Kitabu's-Salat, 11-Nafile namazı evde kılmanın faziletiyle ilgili bab.
[198]
Nesai (3/198) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 1-Evlerde namaz kılmaya teşvik ve bunun fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/359-364
[199]
Ebu Davud (2150) Aynı yer.

[200]
Ebu Davud (2/49) Kitabu's-Salaî, 29-Ramazan ayıyla ilgili babların bölümlere ayrılması hakkında bab. t) İ'la'u's-Sunen (7/77-81) 2) Nevevi (6/41)
[201]
Buhari (2/403) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 29-Hutbede senadan (Allah'a övgüden) sonra "emmâ ba'd" denmesi babı. Müslim (11524) 6-Kitabu Salatİ'l-Musafirin ve Kasriha, 25-Ramazan kıyamına yani teravih namazına teşvik babı.
[202]
Müslim (11524) Aynı yer.
[203]
Müslim (1/523) Aynı yer.
[204]
Buhari (2/213, 214) 10-Kitabu'l-Ezan, 80-İmam ile cemaatin arasında duvar veya sütre (bir engel) bulunması durumuyla ilgili bab. Ebu Davud (11293) Kitabu's-Salat, 242-Bir kimsenin arada duvar varken imama uyması babı. Ebu Davud bu hadisi muhtasar olarak rivayet etmiştir.
[205]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/364-367
[206]
İbni Hacer, Fethu 'l-Bari (3114)
[207]
Suyuti, Süneni Nesai Şerhi (3/202,203)
[208]
Nesai (31203) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 4-Ramazan ayı kıyamı (teravih namazı) ile ilgili bab. İsnadı sahihtir.
[209]
Tirmizi (31169) 6-Kitabu's-Savm, 81 -Ramazan ayı kıyamı (teravih namazı) hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasen, sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/367-369
[210]
Fethu'l-Bari (31217)
[211]
Tehanevi (7/59)
[212]
İ'la'uS'Sunen (7/69-73)
[213]
Müslim (21775, 776) 13-Kitabu's-Sıyam, 11-Oruçta visalden (iki gün arka arkaya iftar etmeden oruç tutmaktan) nehiy babı. İbni Huzeyme (3/280) 135-Visalin dinde işi ileri götürmek olarak adlandırılması babı. İsnadı sahihtir.
[214]
Beyhaki'nin Süneni (21495) Kitabu's-Saiat, Bunun (yani nafile ibadetin veya teravihin) cemaatle kılınmasının Kur'an-ı Kerim'den ezbere bir şey bilmeyenler için olduğu görüşünde olanlar babı. Tehanevi şöyle söylemiştir: "Bu hadis, teravihin cemaatle kılınmasının Resulullah (a.s.) tarafından ikrar edilmiş olduğuna açıkça delalet etmektedir. Böylece takriri ve rızai sünnet olmuştur (yani itiraz edilmediğinden kabul görmüş dolayısıyla bu yönünden sünnet özelliği kazanmıştır). Bu hadisin isnadı iyidir (ceyyiddir)." Asâru's-Sunen'de böyle denmektedir.
[215]
Muvatta (11114-115) 6-Kitâbu's-Sala fi Ramazan, 2-Ramazan ibadeti (teravih) hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (4/250) 31-Kitabu Salati't-Teravih, J-Ramazanı ibadetle geçirmenin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/369-373
[216]
İbni Huzeyme (31155, 156) 448-Resulullah (a.s)'ın, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yanında gecelediği gece fecrin doğmasından sonra vitir namazını kıldığıyla ilgili delilin bildirilmesi babı. İsnadı sahihtir.
[217]
Fethu'l-Bari (4/253)

[218]
Muvatta (1/115) 6-Kitâbu's-Sala fi Ramazan, 2-Ramazan ibadeti (teravih) hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/373-376
[219]
Beyhaki, Sunenu'l-Kubra (2/469)
[220]
Nevevi, el-Mecmu' (4/32)
[221]
İbni Teymiyye, Fetvalar (2/401)
[222]
Bkz. Fethu'UBari (4/253-254)
[223]
Şeyh Şu'ayb el-Arnaut, Şerhu's-Sunne (4/120-122)
[224]
Muvatta (1/115)
[225]
Süneni Beyhaki (2/496)
[226]
Ktyamu'l-Leyl sh. 91-92
[227]
Muvatta (1/115) 6-Kitabu's-Salat fi'r-Ramazan, 2-Ramazan kıyamı (namazı) hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[228]
Muvatta (11115)
[229]
Şeyh Şu'ayb, Şerhu's-Sunne (11120)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/377-381
[230]
Fethu'l-Bari (4/253)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/381-382
[231]
Tehanevi (7/73)
[232]
Asaru's-Sunen (2/52)
[233]
Fethu'l-Bari (41219)
[234]
Muvatta (2/52)
[235]
Fethu'l-Bari (41219)
[236]
Muvatta (1/116) 6-Kitabu's-Salat fi'r-Ramazan, 2-Ramazan kıyamı (namazı) hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[237]
Muvatta (11115) 6-Kitabu's-Salat fi'r-Ramazan, 2-Ramazan kıyamı (namazı) hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/382-384
[238]
el-Mudevvene (11193)
[239]
ibni Teymiyye, Fetvalar (21401)
[240]
Tahavi (1/207)
[241]
İ'la'u's-Sunen(7l62)

[242]
Bkz. el-Lubab (11122) ed-Durru'l-Muhtar, İbni Abidin Haşiyesi (11472-475)
[243]
Subhanallah! Bu nasıl olur! Kesinlikle ne Resulullah (a.s.)'ın ne de sahabeden birinin böyle bir şey yaptığı sabit olmamıştır. İbadetler ise nasıl yapılacağı bildirildiyse ve (Resulullah (a.s.) tarafından) nasıl yapıldıysa öyle yapılır. Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu: "Kim bu işimizde (yani dinde) ondan olmayan bir yenilik çıkarırsa o reddedilir." Bir rivayete göre de şöyle buyurdu: "Kim hakkında bizim emrimiz olmayan bir iş İşlerse (yani ibadet türünden bir iş çıkarırsa) o reddedilir." Bunu Müslim rivayet etmiştir. (Yayıncı)
[244]
Bkz, eş-Şerhu's-Sağir (1/404-405)
[245]
Bkz. el-Muhezzeb (1/84)
[246]
İnşirah Suresi: 7-8
[247]
Bkz. el-Muğni (2/165-170) Fıkhu'l-İslâmi (2172)
[248]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/384-389
[249]
Kevser Suresi: 2

"Kendilerine cuma namazı farz olan herkese bayram namazı vaciptir ve hutbe şartı müstesna olmak üzere cuma namazının daha önce geçen şartlarına göre kılınır. Bayram hutbesi namazdan sonra okunur ve sünnettir."

MaliMler ve Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Her bir bayram namazı, kendisine cuma namazı farz olan için müekked sünnettir." Şafiilere göre bayram namazının geçerli olması için cuma namazında aranan şartların bunda da olması gerekmez." [1]
Hanefiler ve Malikiler: "Genç kadınların cuma namazım, iki bayram namazını veya (cemaatle kılman) herhangi bir namazı kılmalarına ruhsat yoktur" demişlerdir.
Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Koku sürünmemeleri, süslü ve gösterişli elbiseler giyinmemeleri, erkeklerden ayrı durmaları şartıyla kadınların bayram namazına gelmelerinde sakınca yoktur. Hayızlılar da namaz kılman yere (ancak eğer bayram namazı camide değil de açık alanda kılmıyorsa -Çeviren) gelirler ve zikirleri ve hutbeyi dinlerler. Ancak kadınların namaz kıldıkları yerden ayrı durmaları gerekir."
Fıkıhçılar bayram namazı vaktinin güneşin doğmasından yaklaşık yarım saat sonra başladığı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu namazın vakti zevalden kısa bîr süre önce sona erer. Yani bayram namazının vakti kuşluk namazınm vaktiyle aynıdır. Kurbanların kesilip pişirilebilmesi için kurban bayramı namazının ilk vaktinde kılınması için acele edilmesi sünnettir. Fıtır (Ramazan) bayramı namazının da fıtır sadakasının ödenebilmesi için geciktirilmesi sünnettir. Bayram namazını imamla birlikte kılamayıp kaçıran bir kimse Hanefilere ve Malikilere göre artık bu namazı kaza etmez. Ancak isterse bayram namazına niyet etmeksizin nafile namaz kılabilir.
Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse imamla birlikte bayram namazını kılamayıp kaçırırsa aynı şekilde kaza edebilir. Gerek bayram günü içinde gerekse daha sonra istediği zaman kaza edebilir. Ancak günün (yani bayram gününün) kalan kısmında kaza etmesi efdaldir."
Bayram namazını yalnız başına kılmak caiz olduğu gibi kölenin, yolcunun ve kadının bu namazı kılması da caizdir. Şafiilere ve Hanbelilere göre imamın hutbe okumakta olduğu bir sırada gelen kimse önce tahiyyatu'l- mescid namazını kılar, sonra oturup hutbeyi dinler, sonra istediği zaman bayram namazını kılar. İmamın teşehhüdde olduğu sırada yetişen onunla birlikte oturur, o selâm verince kalkıp iki rek'at namaz kılar ve bu esnada tekbirleri (yani bayram namazına özel zevaid tekbirlerini) de getirir. İlim adamlarının çoğunluğu böyle söylemişlerdir.
Bayram namazı için esas olan bu namazın şehir dışında veya bunun için tahsis edilen ve bütün belde halkını içine alacak büyüklükteki bir alanda kılınmasıdır.

Hanbelilere göre zaruret ve herhangi bir mazeret olmaksızın camide kılınmaz. Mekke dışında, herhangi bir mazeret veya zorunluluk yokken camide kılınması mekruhtur. Mekke'de ise efdal olan Mescidi Haram'da kılınmasıdır.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bayram namazının camide kılınması efdaldir. Ama eğer şehir camisi dar olursa o zaman sünnet olan namazgahta (yani bayram namazının kılınması için tahsis edilen namazgahta) kılınmasıdır. Ahali namazgaha çıktığında imamın geride kalan zayıflara namaz kıldırması üzere yerine bir i-mam bırakması sünnettir."
Buna göre insanların bu namazı (yani bayram namazını) camilerinde kılmaları veya namazgahta kılmaları konusunda hüküm geniştir (nasıl elverirse öyle yapabilirler).
Her bir bayram namazı ittifakla (mezheplerin ortak görüşleriyle) iki rek-'attır. Hanefilere göre bu namazda ayrıca namaza giriş tekbirinden sonra her bir rek'atta üçer (zevaid) tekbiri bulunmaktadır. Malikilere ve Hanbelilere göre ise birinci rek'atta altı ikinci rek'atta beş (zevaid) tekbiri bulunmaktadır. Şafiilere göre de birincide yedi ikincide beş tekbir bulunmaktadır.
Hanefiler ikinci rek'atta tekbirleri (zevaid tekbirlerini) kiraattan (Fatiha ve zammı sure okunmasından) sonra rükudan önce alırlar. Bu namaz için ne ezan okunur ne de kamet getirilir. Sadece "cemaatle namaz kılmıyor" sözüyle (veya aynı anlamı taşıyan başka bir sözle) haber verilir. Bu namazı kılmak isteyen Allah rızası için bayram namazı kılmak üzere niyet eder.
Hanefilere göre birinci rek'atta tekbirler (zevaid tekbirleri) sena duasından (yani subhanekeden) soma alınır. Her tekbir esnasında el kaldırılıp salınır ve göbek altından bağlanmaz. Onlara göre iki tekbir arasında herhangi bir zikirde bulunmak sünnet değildir. Ancak iki tekbir arasında "Subhanellah ve'1-hamdu lillahi ve lâ ilahe illa'llahu va'llahu ekber" dese sakıncası yoktur. İkinci rek'atta zevaid tekbirlerinden sonra rüku tekbirinin alınması vaciptir. Birinci rek'atta zevaid tekbirlerinden sonra imam içinden euzu besmele Çeker sonra kıraata (Fatihayı okumaya) başlar. Kıraat (Fatiha ve zammı surenin okunması) birinci rek'atta da ikinci rek'atta da açıktan (cehri) olur. Fatiha ve onunla birlikte Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okunur, ikinci rek'atta tekbirler kıraattan önce alınsa da caizdir. Bunun gibi her bir rek'atta üç zevaid tekbirine ek olarak on altı tekbire kadar ilave yapılabilir. Bu şekilde (imam) üç tekbire ilave yaparsa namazı bozulmaz, ancak burada cemaatten olanların da ona uymaları gerekmez. Bu konuda Hanefilerle diğer mezhepler arasında sadece tekbirlerin (ne kadar olmasının) ve nerede alınmasının efdal olacağı konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Eğer imam tekbirleri unutarak rü-kuya giderse rükudan kalkarak

tekbirleri alır. Bundan sonra kıraati iade etmesi (Fatiha suresini ve zammı sureyi yeniden okuması) gerekmez ama rükuyu yeniden yapması gerekir. Sonradan gelen eğer imama tekbirler alındıktan sonra yetişirse Önce namaza başlama (ihram) tekbiri alır, sonra içinde zevâid tekbirlerini alır.
İmama rüku esnasında yetişirse eğer rükuyu kaçıracağından korkmazsa ayakta ihram (namaza başlama) tekbiri alır, ardından zevaid tekbirlerini alır sonra rükuda imama uyar, ama eğer imama rükuda yetişemeyeceğinden dolayısıyla o rek'atı cemaatle kılma fırsatını kaçıracağından korkarsa Ebu Ha-nife'ye ve İmam Muhammed'e göre rükuya giderek zevaid tekbirlerini rüku esnasında alır. İmam Ebu Yusuf a göre ise artık zevaid tekbiri almaz ve onun üzerinden bu tekbirler düşmüş olur.
İmamla cemaatin zevaid tekbirleri konusundaki mezhebleri farklı olsa da cemaatin bu konuda imama uymasında bir sakınca yoktur. Ancak namaza sonradan yetişen kimse kaçırdığı kısmı kılmak üzere kalktığında kendi mezhebine göre hareket eder.
Hem bayram namazı vakti girmiş olur ve hem de cenaze hazır olursa bayram namazı cenaze namazından Önce kılınır. Ancak cenaze namazı hutbeden önceye alınır.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Tekbirler (yani zevaid tekbirleri) kıraattan sonraya bırakılsa caizdir ama mendub olana terstir. Onlara göre cemaat, tekbirleri kıraattan sonraya bırakma ve sünnet olan sayıdan çok tekbir alma konusunda imama uymaz. Onlara göre sünnet olan sayı birinci rek'atta altı, ikinci rek'atta ise beştir. Birinci rek'atta ihram (namaza başlama) tekbiri, ikinci rek'atta da kıyam tekbiri (secdeden sonra ayağa kalkarken alınan tekbir) bu sayının dışındadır. İmam olmayan için bu tekbirleri arka arkaya almak sünnettir. İmamın ise kendine uyanların tümünün tekbir alabilmeleri için her tekbirden sonra biraz beklemesi mendubdur. İhram (başlangıç) tekbiri dışında herhangi bir tekbir için el kaldırılmaz. İki tekbir arasında bir şey söylenmesi de mekruhtur." Onlara göre zevaid tekbirleri müekked sünnettir.
Şafiiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Bütün zevâid tekbirleri için eller kaldırılır ve her iki tekbir arasında: "Subhanellah ve'1-hamdu lillahi ve lâ ilahe illa'llahu va'llahu ekber" denir.
İmam tekbiri bıraktığında (tekbirleri tamamlayıp artık tekbir alma işini bıraktığında) cemaat de bu konuda ona uyar." Hanbelilere göre her tekbirle eller kaldırılır; zevâid tekbirlerinde de eller kaldırılır. Her iki tekbir arasında şöyle denir: "Allahu ekber kebiran, ve'1-hamdu lillahi kesiran, ve subhanel-lahi

bukreten ve asila ve salla'llahu ala Muhammedin ve âlihi ve selleme teslimen kesira (Allah çok uludur, Allah'a çok hamdolsun, sabah ve akşam Allah'ı teşbih ederim, Muhammed'e ve O'nun âline salat ve çok çok selâm olsun)."
Bayram için cuma hutbesi gibi iki hutbe verilmesi, çoğunluğa göre sünnet Malikilere göre ise mendubdur. Bu hutbelerin rükünleri, şartları, sünnetleri ve mekruhları aynen cuma hutbelerininki gibidir. Bayram hutbeleri bayram namazından sonra verilir. Bu hutbelerin namazdan sonra olacağı konusunda Müslümanlar arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.
Hatibin Ramazan bayramından önceki cumada Müslümanlara fıtır sadakasının hükümleri ve bayramın sünnetleri hakkında bilgi vermesi iyi olur. Bunun gibi kurban bayramından önceki cumada da kurbanın hükümleri, teşrik tekbirleri, insanların Arafat'ta vakfe yapmaları hakkında uyarıda bulunması ve (hacılara hutbe verenin) hacıları bu konuda bilgilendirmesi iyi olur. Eğer bir önceki cumada bu konularda bilgi verilmiş olmazsa her bir bayramın hutbesinde o bayramla ilgili konularda bilgi verilir. Hanefilere göre bayram hutbesinde hatib minbere çıktığında oturmaz. Hanbelilere, Malikilere ve Şafiilere göre ise oturur. Hatib hutbeye tekbirle başlar. Malikilere göre bu esnada getireceği tekbir konusunda herhangi bir sınırlama yoktur. Çoğunluğa göre ise birinci hutbede arka arkaya dokuz tekbir, ikincide ise arka arkaya yedi tekbir getirir. Hanefilere göre hatibin minberden inmeden önce ondört tekbir getirmesi sünnettir. Bayram hutbesi cuma hutbesinden bazı yönlerden farklıdır. Şöyle ki, bayram hutbesi namazdan sonra verilir. Bayram hutbesi tekbirle başlar, cuma hutbesi ise Allah'a hamd ile başlar. Cuma hutbesi rükün (farz) olduğu halde bayram hutbesi sünnettir. Hanefilere, Hanbelilere ve Malikilere göre (bayram hutbesinde) hatibin tekbir getirmesi esnasında cemaatin de içten (gizlice) tekbir getirmeleri sünnettir. Cuma hutbesinde ise çoğunluğa göre hatibin konuşması sırasında zikir türünden de olsa bir şey konuşulması caiz değildir. Şafiilere göre bayram hutbesinde, cuma hutbesinde olduğu gibi kıyam (ayakta durma), taharet (abdestli olma), iki hutbe arasında oturma şartları aranmaz. Bunlar sadece sünnettir.
Fıkıhçılar her iki bayramda da sabah açıldıktan sonra namaz vaktine kadar tekbir getirmenin şer'an konulmuş bir uygulama olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Hanefiler: "Fıtır (Ramazan) bayramı esnasında namazgaha doğru çıkarken gizlice tekbir getirmek mendubdur" demişlerdir. İmam Muham-med ve Ebu Yusuf a göre açıktan (cehri) tekbir getirilir. Bir rivayete göre namaza kalkıldığında artık tekbire son verilir. Hanefi fakihieri kurban bayramına giderken yolda açıktan tekbir getirileceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çoğunluk ise: "Sabah açıldıktan sonra her iki bayram namazına da gidilirken

namaz başlayıncaya kadar evlerde, camilerde, çarşılarda tekbir getirilir" demişlerdir. Hanbelilere göre Ramazan bayramında bu şekilde tekbir getirilmesinin gerekliliği bayram namazındaki gerekliliğe göre daha kuvvetlidir. Çünkü Yüce Allah Kur'an-i Kerim'de şöyle buyurmuştur:
"Bu, belirlenen sayıyı tamamlamanız, sizi doğru yola eriştirmiş olması itibariyle Allah'ı yüce tanımanız için ve olur ki şükredersiniz diyedir." [2]
Şafiilere göre sadece namaz öncesinde değil bayram gecelerinde güneşin batmasından itibaren imkân elverdikçe mutlak surette tekbir getirilmesi mendubdur.
Kurban bayramı süresince, hac günleri esnasında farz namazların arkasından getirilen tekbirler ise teşrik tekbirleri olarak adlandırılır. Sağlam olan görüşe göre bu tekbirin bir kere getirilmesi kadınlar ve erkekler için vaciptir. Yine kuvvetli olan görüşe göre birden fazla getirilse de sakıncası yoktur. Bu tekbirin namazın hemen arkasından namazdan kesin olarak ayrıldığına hükmedilecek kadar bir ara vermeden getirilmesi gerekir. Kaza namazın arkasından da olsa cemaatle ve ferdi olarak getirilir. Erkekler bu tekbiri cehri (açıktan) getirirler. Kadın ise gizli getirir. Ebu Hanife'ye göre süresi Arefe gününün sabah namazından bayramın birinci gününün ikindi namazına kadardır (belirtilen namazlar dahil olmak üzere -Çeviren). Böylece ona göre sekiz rek'at olmaktadır. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf a göre ise teşrik günlerinin sonuncusu çıkıncaya kadar yani bayram günlerinin dördüncüsünün ikindi namazını da içine alacak şekilde uzar. Dolayısıyla onlara göre yirmi üç namazın arkasından böyle tekbir getirilmesi gerekir. Bu tekbirleri getirmek namaz kılan herkes için vaciptir. İmam terkedecek olursa imama uyanın getirmesi gerekir.
Malikilere göre kurban gününün (yani bayramın birinci gününün) öğle namazından dördüncü günün sabah namazma kadar (belirtilen namazlar dahil olmak üzere -Çeviren) her farz namazın arkasından tekbir getirilmesi mendubdur. Eğer namazın arkasından tekbir getirmeyi unutursa aradan fazla vakit geçmemişse hatırladığında getirir.
Teşrik tekbiri getirilecek namazların sayısı konusunda Şafiiler de aynen Malikilerin söylediğini söylemişlerdir. (Diğer hususlarda) onlar İmam Muhammed ve Ebu Yusufun söylediklerini söylemişlerdir. Ancak onlara göre hacı kurban bayramının birinci gecesi telbiye ile meşgul olur. Şafiüerde meşhur olan görüşe göre belirtilen süre içinde farz olsun olmasın bütün namazIarın arkasında tekbir getirilir. Hanbelilere göre yalnız başına namaz kılan kimse tekbir (teşrik tekbiri) getirmez. Onlara göre imam cemaate dönerek tekbir getirir,

imamın dışındakiler ise kıbleye dönerek tekbir getirirler. Sadece bir tekbir getirilmesi yeterli olur ama daha fazla getirilirse daha güzel olur. Onlara göre bayram namazının arkasından da tekbir getirilir. Onlara göre aynı şekilde Zilhicce'nin ilk on gününde (eyyamı aşrda) tekbir getirilmesi müste-habdır.
Çünkü Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:
"Ki kendileri için bir takım yararlara şahid olsunlar ve kendilerine rızık olarak verdiği hayvanların üzerine belli günlerde Allah'ın adını ansınlar." [3]
Bunun gibi teşrik günlerinde de tekbir getirilmesi müstehabdır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Sayılı günlerde Allah'ı zikredin." [4]
Tekbir sözleri Hanefilere ve Hanbelilere göre çifttir ve şöyledir:
"Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilahe illa'llahu vallahu ekber, Allahu ek-ber."
Şafiilere göre bu ifadenin üç kere tekrar edilmesinden sonra:
"Allahu ekber kebiran, ve'1-hamdu lillahi kesiran, ve subhanellahi buk-reten ve asila" denmesi müstehabdır. Buna şu ifadenin ilave edilmesi de sünnettir:
"Lâ ilahe illa'llah, ve lâ na'budu illâ iyyâhu muhlisine lehu'd-dine ve lev kerihe'1-kâfirun. Lâ ilahe illa'llah vahdeh, sadaka va'dehu ve nasara ab-dehu ve hezeme'l-ahzâbe vahdeh. Lâ ilahe illa'llahu vallahu ekber." Bunu şu sözle tamamlar:
"Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed ve alâ asha-bi Muhammedin ve alâ ezvâci Muhammedin ve selleme teslimen kesira." Namazlardan sonraki teşrik tekbirlerinde bu son sözler ilave edilmeksizin sadece birinci veya ikinci metnin okunmasıyla yetinilse de olur.
Zilhicce'nin ilk on gününde, Allah'ı zikir, sadaka, oruç ve bunun benzeri iyi amelleri artırmak için gayret sarfetmek müstehabdır. Ancak bayram gününde oruç tutulmamalıdır. Hacda olmayan birinin dokuzuncu günü oruçlu geçirmesinin sevabı daha çoktur. Kurban kesmek isteyenin Zilhicce'nin ilk on gününde saç ırasından ve tırnak kesmekten kaçınması mendubdur. İki bayram gecesini, Allah'ı zikir, namaz ve Kur'an-ı Kerim okumak gibi Aliah'a itaat ifade eden amellerle ihya etmek ve (bu gecelerin) yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak mendubdur.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Bayram gecelerinin ve Kadir gecesini ihya etmiş olabilmek için Rama-zan'm son on gecesinin, Zilhicce'nin ilk on gecesinin ve Şa'ban'ın onbeşin-ci gecesinin ihya edilmesi mendubdur. Bu gecelerde çokça mağfiret dilenme-lidir."
Ancak (ilim adamları) bu gecelerin ihya edilmesi için camilerde veya başka

yerlerde toplanmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte bazı ilim adamları insanların yalnız başlarına kaldıklarında pek gayret göstermeyecekleri dolayısıyla bu geceler için toplanması konusunda yumuşak davranmışlardır. Esas itibariyle bu gibi günlerin dışında gerçekleştirilen toplantıların mubah olduğu ve mekruh dairesine girmediğidir.

Her iki bayram için de gusletmek, koku sürünmek, misvaklanmak, erkeklerin en güzel elbiselerini giyinmeleri sünnettir. Şafiilere göre gecenin yarısından sonra gusül vakti girmiş olur (yani bu vakitten sonra gusledilirse bayram için gusledilmiş olunur -Çeviren). Malikilere göre ise gecenin son altıda birinin girmesiyle gusüî vakti girmiş olur. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise sabah namazından sonra gusledilmesi mendubdur. Tırnakların temizlenmesi ve vücutta buna benzer görünüşü çirkinleştiren şeylerin giderilmesi ve koku sürülmesi mendubdur. İmam hakkında bu fiillerin mendubiyeti daha kuvvetlidir. Kişi eğer tekbir getirerek, sakin bir şekilde ve vakarla namaza gidebilecekse böyle yapması efdaldir. İmam namaz vaktinde namaz yerine ulaşmaya çalışır.

Hanefiler Cumaya ve bayram namazlarına giderken bineğe binmekte sakınca olmadığım ancak yürüyerek gidebilecek durumda olanın yürüyerek gitmesinin daha faziletli (efdal) olduğunu söylemişlerdir. Namaz yerine bir yoldan gidip başka bir yoldan dönmek mendubdur. Ramazan bayramına giderken namazdan önce bir şeyler yemek mendubdur. Yenilen şeylerin tek sayıda hurma olması da mendubdur. Kurban bayramında bir şey yeme işi namazdan dönünceye kadar geciktirilir. Fıtır sadakasının insanların bayram namazına çıkmalarından önce verilmiş olması gerekir. Bayramdan birkaç gün önce verilmesinde de bir sakınca yoktur. Bayramlarda ailenin ihtiyacını gidermek, kendilerine rahatlık sağlamak, imkân ölçüsünde sadaka vermek ve mü'minlerden karşılaştıkları kimselere karşı güler yüzlü davranmak mendubdur. Yakınların, dostların, arkadaşların, fazilet ve ilim sahiplerinin ziyaret edilmesi de mendubdur. Hanefilere göre efdal olan, kişinin (bayram günü) sabah namazını kendi camisinde kılmasıdır. Çoğunluğa göre ise bayram namazına gitmek isteyen için efdal olan sabah namazım bayram namazının kılınacağı yerde kılmaşıdır. Yine çoğunluğa göre kişi bayram namazından önce ve sonra (yani bayram namazı vakti içinde) herhangi bir namaz kılmaz. Şafüler güneşin yükselmesinden sonra imamın dışındakilerin namaz kılmalarında bir sakınca görmemektedirler. Aynı şekilde onlar bayram namazından sonra namaz kılınmasında da bir sakınca görmemektedirler. Hanefilere, Malikilere ve Hanbelilere göre ise (bayram namazı vakti içerisinde) bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılınması mekruhtur. Ancak Hanefiler bayram namazından sonra evde nafile kılınmasını mekruh

görmemişlerdir.
Tahiyyatu'l-mescid konusunda görüş ayrılığı olduğu anlaşılmaktadır. Şa-fiiler bayram namazından önce bu namazın kılınmasını caiz görmektedirler. Hatta onlar hatibin hutbeye çıkmış olduğu sırada namazgaha giren biri için de bu namazı caiz görmektedirler. Bu durum bayram namazının camide kılınması durumu için söz konusudur. Ama eğer bayram namazı açık alanda kılınıyor o-lursa o zaman zaten mescid söz konusu değildir (dolayısıyla tahiyyatu'l-mescid kılınması da gerekmez). [5]

BAYRAM NAMAZI
BAYRAMIN ŞER'AN KONULMASI VE FAZİLETLERİ

2051- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Medine'ye geldiğinde oralıların eğlendikleri iki günleri vardı. "Bu iki gün neyin nesidir?" diye sordu. Onlar: "Biz cahiliye döneminde bu günlerde eğlenirdik" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah onların yerine size onlardan daha hayırlısını verdi. Kurban günü ve Fıtır (Ramazan bayramı) günü." [6]

Bir Açıklama

'Avnu'l-Ma'bud'da sözü edilen ve yasaklanan iki günün Nevruz ile Mihri-can (Festival) günleri olduğu belirtildikten sonra şöyle denmektedir:
"Bu iki günde yani Nevruz ve Mihrican (Festival) günlerinde eğlenmek ve neşeli olmak yasaklanmıştır. Bu aynı zamanda söz konusu günlere özel letafette bulunmanın ve (o günlerde özel olarak) ibadet etmenin yasak olduğunu da gösterir. Çünkü gerçek neşe bundadır (yani ibadettedir). Yüce Allah şöyle buyuruyor: "De ki: "Allah'ın lütfü ve rahmeti ile işte sadece bununla sevinsinler. Bu, onların biriktirdiklerinden hayırlıdır". [7]
Muzhir, bunun Nevruz ve Mihrican günlerinin veya bunların dışındaki kâfirlere ait bayramlardan herhangi birinin kutlanmasının yasak olduğuna delalet ettiğini söylemiştir,
Ebu Hafs Kebir Hanefi şöyle söylemiştir:
"Kim Nevruz gününde bu günü yüceltme (kutlama) amacıyla bir müşrike bir yumurta hediye etse şanı yüce olan Allah'ı inkâr etmiş ve bütün a-mellerini boşa çıkarmış olur."
Kadı Ebu'l-Mehasin Hasan bin Mansur Hanefi de şöyle söylemiştir:
"Kim başka günlerde almadığı bir şeyi o günde satın alır veya o günde birine bir hediye verir ve bununla kâfirlerin hürmet ettiği gibi o güne hürmette bulunmayı amaçlarsa kâfir olur. Ama satm alırken öylesine nimetlen-meyi ve neşelenmeyi amaçlarsa hediye etiği şeyi de adet olsun diye hediye ederse kâfir olmaz. Ama o günde bunları yapmakta kâfirlere benzeme durumu olduğundan mekruhtur dolayısıyla o günde bu gibi şeyleri yapmaktan kaçınmalıdır. Bunu Ali el-Kari söylemiştir." [8]

2052- Buhari ve Müslim, Ebu Bekre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [9]

"İki bayram ayı eksilmezler: Ramazan ve Zu'1-hicce." Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın: "İki bayram ayı eksilmezler" sözü, çok değişik şekillerde anlaşılabilir. Bir ihtimale göre burada birinin otuz gün sürmesi durumunda diğerinin mutlaka yirmi dokuz gün süreceği anlamı kastedilmiş olabilir. Buna göre aynı yıl içinde her ikisi de yirmidokuz gün olarak gelmez. Burada haber sigası iîe nehiy anlamı kastedilmiş de olabilir. Yani bu ifade ile söz konusu iki ayın eksiltilmesinin yasaklandığı anlamı kastedilmiş olabilir. Yine bu ayların gün sayısı otuzdan az da olsa ecirlerinin tam verileceği anlamı da kastedilmiş olabilir. Eğer tümevarım metodu ile birinci ihtimal tercih edilirse artık diğer ihtimaller göz önüne alınmaz. Aksi takdirde diğer ihtimaller de göz önüne alınır ve yukarıda belirttiğimiz iki ihtimal üzerinde de durulur.

İbni'1-Esir şöyle söylemiştir:

"İki bayram ayı eksilmezler" sözü hakkında Hattabi şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'m: "İki bayram ayı eksilmezler" sözünün ne anlama geldiği konusunda ilim adamları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları şöyîe demişlerdir: "Bunun anlamı şudur: "Bunlar sayı itibariyle eksik olsalar da hüküm itibariyle eksik olmazlar." Bazıları da şöyle demişlerdir: "Bu sözün anlamı şudur: "Bunlar aynı sene içinde her ikisi birden eksik (yani yir-midokuzlu) gelmezler. Eğer biri yirmidokuz gelirse diğeri mutlaka otuz gelir." Hattabİ kendisi de şöyle söylemiştir: "Ben derim ki: Bu açıklama pek yerinde bir açıklama değildir. Çünkü vakıa buna terstir. Ama ekseri durum esas alınarak böyle bir açıklama yapılması mümkün olabilir." Bazıları da şöyle söylemişlerdir: "Resulullah (a.s) bu sözle Zulhicce'nin (ilk) on gününde yapılan amelin faziletine işaret etmek istemiştir. Öyleki bu zamanda yapılan amel ecir ve sevap yönünden Ramazan ayında yapılandan geri kalmaz."

Feyz'de de şöyle denmektedir:

"Yani çoğunlukla bu iki ay, aynı sene içinde her ikisi birden eksik gelmez. Aksi takdirde bu söz genel anlamda alınacak olsa mutlaka ortaya koyduğu hükme halel gelmiş olur. Çünkü aynı sene içinde her ikisinin birden eksik (yirmidokuzlu) geldiği olmuştur. Hatta Tahavi şöyle söylemiştir: "Bu iki ayın bir çok yıl aynı sene içinde ikisinin birden eksik geldiğini gördük." Bunun söz konusu iki ayda yapılan amellerin sevaplarının eksik olmayacağı anlamına geldiği de söylenmiştir. Oruç ve hac ibadetlerinin bu aylarda gerçekleştirilmesi

dolayısıyla özellikle bu aylardan söz edilmiştir. Bu itibarla Ramazan ayının yirmidokuz gün de gelse otuz gün de gelse yine vakfe dokuzuncu güne de denk gelse başka güne de denk gelse bunlarla ilgili hükümler geçerlidir ve sevapları da eksiksiz olarak gerçekleşir."
Nevevi de: "En doğru açıklama budur" demiştir. Tayyibi de şöyle söylemiştir:
"Bununla kastedilen (bu ayların başlangıçlarının belirlenmesi konusunda) hataya düşülmesinin hüküm yönünden doğuracağı sakıncanın ortadan kaldırılmasıdır. Çünkü bunlarla ilgili hükümler bu tesbitlere göre yapılmaktadır. Bu prensip bunlarda (yani bu ayların başlangıçlarının belirlenmesinde) hataya düşülebileceğini (yani kasıtsız olarak hataya düşülmesinin bir sakınca doğurmayacağını) ortaya koymaktadır." [10]

2053- Ebu Davud, Abdullah bin Kurt (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah katında günlerin en büyüğü (değerlisi) Kurban günüdür. Sonra Kurban gününü izleyen gündür. -Sevr bu günün Kurban bayramının ikinci günü olduğunu söylemiştir-"
Resulullah (a.s)'a beş veya altı deve getirildi. Bunlar kendisine doğru yaklaşmaya başladılar. Önce hangisini keseceğini şaşırdı. Bunlar yere yatırı-lmca benim anlamadığım kısa kısa bir şeyler okudu. Ben: "Ne dedi?" diye sordum. O da şöyle dedi:
"Kim isterse kesilir." [11]

Bayram Günü Gusletmek, Güzel Şeyler Giyinmek Ve Süslenmek

2054- İmam Malik, Malik bin Enes (r.a)'ten, o da Nafi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [12]
"Abdullah bin Ömer (r.a), Ramazan bayramı (fıtır) günü namazgaha doğru yola çıkmadan önce guslederdi."

2055- Taberani, Evsafta Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bayram günü kırmızı bir burde (hırka) giyerdi." [13]

Bayram Günü Adabından Bazıları

2056- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [14]
"Resulullah (a.s) Fıtır (Ramazan bayramı) günü birkaç hurma yemeden yola çıkmazdı. Bunları tek sayıda yerdi."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan bayramı günü namazgaha çıkmadan önce hurmalarla iftar ederdi." (1)

2057- Tirmizi, Bureyde (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [15]
"Resulullah (a.s) Ramazan bayramı günü bir şey yemeden çıkmazdı. Kurban bayramı günü de namaz kılmadan (yani bayram namazını kılmadan) bir şey yemezdi."

2058- Tirmizi, Hz.Ali bin Ebi Taiib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bayrama (bayram namazına) yürüyerek çıkman ve çıkmadan önce bir şey yemen sünnettendir." [16]

2059- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bayram günü bir yoldan çıktığında başka bir yoldan geri dönerdi." [17]

2060- Buharı, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [18]
"Bayram günü olduğunda Resulullah (a.s) yollan değiştirirdi (yani bir yoldan gidip başka bir yoldan dönerdi)." [19]

Bir Açıklama

Bayram günü gidiş ve dönüş yollarını farklı kılmak konusunda değişik hükümler (açıklamalar) bulunmaktadır. Bir açıklamaya göre bundaki amaç adımların çok olmasını sağlamak, çok yer görmek ve insanlardan mümkün olduğu kadar çok kimseyle karşılaşmaktır. Bir başka yoruma göre bunda güvenlik amacı vardır. Özellikle aynı yoldan dönmeleri durumunda bir tehlike ile karşılaşacak kimseler açısından bu daha da önem kazanmaktadır. Müslüman prensip itibariyle tehlike

durumunda tedbirli olmalıdır.
Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Tedbirinizi alın." [20]

Bunun arabaların ve otobüslerin çok olduğu çağımızda önemi ortaya çıkan bir hikmetli yönü daha bulunmaktadır, o da gidenle gelenin karşı karşıya gelmemesidir. [21]

Bayram Namazının Vakti

2061- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'ın ashabından Abdullah bin Busr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Busr r.a) Ramazan veya kurban bayramı gününde insanlarla beraber çıktı. İmamın yavaş davranmasını hoş karşılamadı ve şöyle söyledi:

"Biz, şu vakitte işi bitirmiş olurduk. Burada ise henüz teşbih vakti." [22]

Dersler Ve Öğütler

Kuşluk (duha) sünnetinin kılınmasında efdal olan güneşin yükselmesinden ve bulutun olmadığı normal vakitlerde yer üzerinde güneşin sıcağının etkisinin görülmesinden sonra namaza başlanmasıdır. Ancak insanların bayramla ilgili işlerine başlayabilmeleri için prensip itibariyle bayram namazı bundan önce kılınmalıdır. Bununla birlikte kurban bayramında efdal olan namaz kılınmasının yasak olduğu vaktin çıkmasından hemen sonra erkenden bayram namazının kılınmasıdır. Ramazan bayramında ise namazın biraz geciktirilmesi efdaldir. Birincide kurban kesimine vakit olması için acele edilmesi, ikincide ise insanların fitır sadakalarını verebilmeleri için namazın biraz geciktirilmesi efdaldir.
Tehanevi, el-İ'Ia'da şöyle söylemiştir:
"Hadis bayram namazının kuşluk namazından Önce kılınacağına delalet etmektedir. Burada bayram namazının kılınmasında tercihe uygun (müste-hab) vaktin hangisi olduğu bildirilmektedir. Çünkü (hadisi şerife göre) saha-bi (bayram namazının geciktirilmesini) hoş karşılamamış ama namazın geçersiz olacağını ileri sürmemiştir. Bu hadisi şerifte vaktin başı ve sonu da açıklanmış değildir." [23]

Fethu'l-Bari'de de şöyle denmektedir: "İbni Battal şöyle söylemiştir:
"Fıkıhçılar bayram namazının güneşin doğmasından önce ve güneşin doğması esnasında kılınamayacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak nafilenin kılınmasının caiz olduğu vakitte (yani kerahet vaktinin çıkmasından sonra) kılınması caizdir. Bayram namazının vaktinin güneşin doğmasıyla birlikte girdiğini ileri sürenlerin görüşleri buna aykırıdır. Vaktinin (bayram namazının vaktinin) zeval vaktine kadar uzayıp uzamadığı konusunda ise görüş ayrılığına düşmüşlerdir." Ben derim ki: Burada mutlak ifade kullananların kasdettikleri ile kayıtlı ifade kullananların kasdettikleri aynıdır. Dolayısıyla arada bir görüş ayrılığı yoktur." [24]
'Durnı'l-Muhtar'da da şöyle denmektedir:
"Bunun (bayram namazının) vakti, güneşin bir ok miktarı yükselmesinden itibaren başlar. Dolayısıyla bu vakitten önce kılınırsa geçerli olmaz. Aksine bu vakitten önce kılınan haram vakitte kılınmış (muharrem) nafile olur. (Bayram namazının) vakti zeval vaktine kadar sürer."
'Reddu'l-Muhtar'da da şöyle denmektedir:
"Bir ok miktarı, oniki karış miktarıdır. Bununla kastedilen ise nafilenin kılınmasının caiz olduğu vaktin girmesidir." [25] "İlim adamları bu sınırlamayı getirmişlerdir. Çünkü bu nafilenin kılınmasının caiz olması, vaktin girmesiyle olur. Bayram (namazı) da bundandır." [26]

Bayram Namazı Ezansız Ve Kametsiz Okunur

2062- Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bir veya iki kere dışında ezansız ve kametsiz olarak iki bayram namazı kıldım." [27]

2063- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a) ve Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediklerini rivayet etmişlerdir:
"Ramazan bayramı günü de, kurban bayramı günü de ezan okunmazdı." İbni Cureyc şöyle söylemiştir:
"Daha sonra aradan belli bir süre geçtikten sonra ona -yani Ata'ya- bu konuda soru sordum. Bana şöyle söyledi:
"Cabir bin Abdullah (r.a) bana şöyle bildirdi:

"Fıtır (Ramazan bayramı) günü imamın çıkması esnasında veya çıkmasından sonra ezan okunmaz. Bunda ikamet, çağrı veya başka bir şey de yoktur. O gün ne çağrı vardır ne de kamet."

Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [28]
"Resulullah (a.s) bize bayram günü hutbeden önce ezan ve kamet olmaksızın namaz kıldırdı."
Bunu Ebu Davud da yalnız Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bayram namazını ezansız ve kametsiz kıldırdı. Hz. Ebu Bekir (r.a) Hz. Ömer (r.a) veya Hz. Osman (r.a) da aynı şekilde kıldırdı."
Hadisin ravilerinden biri tereddüt etmiştir (yani Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a)'dan hangisi olduğu hakkında tereddüt etmiştir.) [29]

Bir Açıklama

İki bayram namazında ezan ve kamet olmadığı üzerinde ilim adamları görüş birliğine varmışlardır. Ancak bazıları namaza gelenlerin namaza kalkmaları ve imamm namaza başlamak üzere hazırlandığını bilmeleri için uyarılmalarını müstehab görmüşlerdir. Bunun için: "Cemaatle namaz başlıyor (veya bu manada bir şey)" denir. [30]

Bayram Namazının Rek'atlarının Sayısı

2064- Ibni Huzeyme, Hz. Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kurban bayramı namazı iki rek'attır. Cuma namazı iki rek'attır. Fıtır (Ramazan bayramı) namazı iki rek'attır. Yolcu namazı iki rek'attır. Bu sizin peygamberinizin diliyle bildirilmiştir. Kim iftira ederse (yalan uydurursa) muhakkak kaybetmiştir." [31]

Bayram Namazının Tekbirleri

2065- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Ramazan bayramı ve kurban bayramı namazlarında birincide (birinci rek'atta) yedi, ikincide beş adet tekbir getirirdi." [32]

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir: "Rüku tekbirlerinden başka." [33]

2066- Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [34]
"Ramazan bayramı namazında tekbir birincide yedi, sonuncuda beş adettir. Her ikisinde de kıraat daha sonradır."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan bayramı namazında birinci rek'atta yedi tekbir getirirdi. Sonra Kur'an-ı Kerim (Fatiha ve zammı sure) okurdu. Sonra tekbir getirirdi (ve rükuya giderdi -Çeviren). Sonra kalkar (yani rüku ve secdeleri yaptıktan sonra ikinci rek'ata kalkar -Çeviren) ve dört tekbir getirirdi. Sonra Kur'an-ı Kerim okurdu. Sonra rükuya giderdi." [35]

2067- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi'’den rivayet etmiştir: [36]
"Ebu Hureyre (r.a) ile birlikte Ramazan ve kurban bayramı namazlarında bulundum.
Birinci rek'atta kıraattan (Kur'an-ı Kerim okumadan) önce yedi tekbir getirdi. Diğerinde (ikinci rek'atta) de kıraattan önce beş tekbir getirdi."

2068- Tirmizi, Kesir bin Abdullah (rh.a)'tan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bayram namazında birincide kıraattan önce yedi, sonuncuda da kıraattan Önce beş tekbir aldı." [37]

Dersler Ve Öğütler

Fıkihçilar arasında zevaid tekbirlerinin sayısı konusundaki görüş ayrılığı sadece efdaliyet yönündendir. Herkesin de ileri sürdüğü görüşünde dayandığı delili bulunmaktadır. Hüküm ise geniştir. Hanefiler, namaza giriş (ihram) tekbirinden sonra ve kıraattan önce üç kere, ikinci rek'atta da onlara göre alınması vacip olan rüku tekbirinden önce ve kıraattan sonra üç kere tekbir getirilmesi gerektiği görüşündedirler. Bazı mezhepler birinci rek'atta kıraatten önce namaza giriş tekbirinden başka yedi, ikinci rek'atta da secdeden sonra ayağa kalkış

tekbirinden başka altı tekbir alırlar. Bazı mezhepler ise birinci rek'atta altı tekbir alırlar. Böylece namaza giriş tekbiri ile birlikte kıraattan önce alman tekbirlerin sayısı yediye ulaşmış olur. ikinci rek'atta da kıraattan önce beş tekbir alırlar böylece secdeden kalkış tekbiri ile birlikte bu rek'atta kıraattan önce alman tekbirlerin sayısı altı olmuş olur. Hüküm ise daha önce söylediğimiz gibi geniştir. Çünkü buradaki görüş ayrılığı hangi uygulamanın daha efdal olacağı konusundadır. İmama uyan için efdal olan kendi mezhebinin görüşüne aykırı da olsa imamına uymaktır. Ancak namaza sonradan yetişmiş olursa uyması gerekmez. Bu durumda kaza ettiği rek'atlarda kendi mezhebinin hükmüne göre hareket eder. Nevevi şöyle söylemiştir:
"Kadı şöyle söylemiştir: "Bayramda dört yerde tekbir vardır. İmamın çıktığı sırada namaz için ilerlerken, namaz içinde, hutbe esnasında ve namazdan sonra tekbir getirilmesi. Birincisi üzerinde farklı görüşler ileri sürül-
rnüş, sahabeden ve seleften bazıları bunu müstehab görmüşlerdir. Onlar namaz için çıktıktan sonra namaz kılınacak yere varıncaya kadar seslerini yükselterek tekbir getirirlerdi. Evza'i, İmam Malik, İmam Şafii iki bayram gecesinde bu şekilde tekbir getirilmesinin daha çok müstehab olacağını söylemişlerdir. Ebu Hanife kurban bayramı namazına çıkarken tekbir getirileceğini Ramazan bayramı namazına çıkarken ise tekbir getirilmeyeceğini söylemiştir. Ancak onun ashabı (mezhebinin ileri gelenleri) onun görüşüne muhalefet etmiş ve çoğunluğun söyledikleri gibi söylemişlerdir. Ancak hutbede imamın tekbir getirmesiyle birlikte tekbir getirilmesini İmam Malik uygun görmüş diğerleri ise uygun görmemişlerdir.
Bayram namazının başlangıcında alınacak olan tekbir konusunda ise İ-mam Şafii şöyle söylemiştir:
"Birinci rek'atta namaza giriş tekbirinden başka yedi kere, ikinci rek'atta da secdeden kalkış tekbirinden başka altı kere tekbir alınır."
İmam Malik, Ahmed bin Hanbel ve Ebu Sevr de böyle söylemiş ancak birinci rek'attaki yedi tekbire namaza başlama tekbirini de katmışlardır. İmam Sevri ve Ebu Hanife birinci rek'atta namaza giriş tekbiri de dahil olmak üzere beş, ikinci rek'atta da secdeden kalkış tekbiri dahil olmak üzere dört tekbir getirileceğini söylemişlerdir. İlim adamlarının çoğunluğu bu tekbirlerin ar-darda ve ara verilmeden alınması gerektiği görüşündedirler. Ata, Şafii ve Ahmed bin Hanbel her iki tekbir arasında Allah'ın anılmasının müstehab olacağını söylemişlerdir. Bu görüş Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan da rivayet edilmiştir. Kurban bayramında namazdan sonra tekbir getirilmesi konusunda ise gerek selef alimleri ve gerekse onlardan sonra gelen ilim adamları görüş ayrılığına düşmüşlerdir ve

bu konuda on farklı görüş ortaya atılmıştır." [38]

2069- Taberani, Kerdevs (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a), kurban
bayramında ve Ramazan bayramında dokuzar dokuzar tekbir getirirdi. Başlar ardından dört kere tekbir getirirdî. Sonra (Kur'an-ı Kerim) okur, sonra bir tekbir getirir ve onunla rükuya giderdi, sonra ikinci rek'ata kalkardı (ikinci rek'ata) başlardı. Sonra dört kere tekbir getirirdi ve bunlardan biriyle rükuya giderdi." [39]

Bayram Namazında Kıraat (Kur'an-I Kerim Okuma)

2070- Müslim, Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mes'ud(r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: [40]
"Hz.Ömer bin Hattab (r.a), Ebu Vakid el-Leysi'ye: "Resuhıllah (a.s) kurban ve Ramazan bayramları namazlarında neler okurdu?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Bu namazlarda: 'Kâz. Ve'l-Kur'ani'l-Mecid"i ve "İkterebeti's-Saatu ve'nşekke'l-kamer'i okurdu." Hz. Ömer (r.a) de: "Doğru söyledin" dedi."
Bir başka rivayete göre de Ebu Vakid el-Leysi şöyle söylemiştir:
"Hz.Ömer bin Hattab (r.a) bana Resulullah (a.s)'m bayram gününde (yani bayram namazında) ne okuduğunu sordu. Ben de: "İkterebeti's-Saaf'ı ve "Kât. Ve'1-Kur'ani'l-Mecid'i" dedim." [41]
Muvatta (İmam Malik), [42] Ebu Davud, [43] Tirmizi [44] ve Nesai [45] birinci rivayeti nakletmişlerdir. Bir Açıklama
Kaf suresi Kur'an-ı Kerim'deki sure sıralamasında Kamer suresinden önce gelmektedir. Birinci rivayette de Kaf suresi kıraatta Kamer suresinden Önce zikredilmektedir. Bununla Kamer suresini Kaf suresinden önce zikreden rivayet arasında bir ayrılık yoktur. Çünkü "ve" ile yapılan atıf tertib (sıralama) gerektirmez. Surelerin mushafta belli bir sıraya konmasından ve bu sıralamanın kesinlik kazanmasından sonra artık namazda surelerin bu sıralamaya göre okunması gerekir. Çünkü bu sıralama vahye dayanmaktadır (tevkifidir). Bu itibarla bir sure veya âyetin okunmasından sonra ondan önce gelen sure veya âyet okunmaz. Buna ters olarak nakledilen rivayetlerde bildirilen uygulamanın

surelerin mushaftaki bugünkü kesin sıralamasının belirlenmesinden önceki döneme ait olduğu kabul edilir. İlim adamlarının tercih etmiş oldukları görüşe (kavle) göre mevcut sıralama Resulullah (a.s)'ın Kur'an-î Kerim'i Cibril (a.s)'e en son arzetmesindeki sıralamadır.

2071- Kutubi Sitte sahiplerinden Buhari'nin dışında kalanlar, Nu'man bin Beşir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bayram namazlarında ve cuma namazında: 'Sebbihi's-me Rabbike'1-a'lâ' ve 'hel etâke hadisu'l-ğâşiye' surelerini okurdu. Bazen i-kisi (yani cuma ve bayram) aynı güne denk gelirdi yine (her ikisinde de) bunları okurdu." [46]

Bayram Namazı Hutbesi, Bazı Adabı Ve Ne Zaman Verileceği

2072- Buhari ve Müslim'in, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlâsı Nafi (r.a)'den rivayet ettiklerine göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) bayram namazlarını hutbeden Önce kılarlardı." [47]

2073- Taberani, Evsafta Enes bin Malik (r,a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) bayramda hutbeden önce namaza başlarlardı." [48]

2074- Ahmed bin Hanbel, Vehb bin Keysan (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in bayram günü hutbeden önce namaz kıldiktan ve ardından kalkıp insanlara hutbe vermeye durduktan sonra şöyle söylediğini duydum:
"Ey insanlar! Hepsi Allah'ın sünneti ve Resulü (a.s)'nün sünnetidir."
Yani yerinde kılınan namaz ve ardından hutbe verilmesi, bütün bunlar Resulullah (a.s)'ın sünnetidir.

2075- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [49]
"Resulullah (a.s) Ramazan bayramı günü çıktı ve hutbeden önce namaza

başladı."
Bir rivayete göre de Resulullah (a.s) kalkıp namaza başladı sonra insanlara hutbe verdi. Bitirince indi. Kadınların yanma gitti ve Bilal (r.a)'in eline dayanarak onlara nasihatte bulundu. Bilal (r.a) elbisesini yere yaymıştı ve kadınlar onun üzerine sadaka atıyorlardı.
Ravi dedi ki: "Ata'ya: "İmamın kadınların yanına giderek onlara nasihatte bulunma hakkına sahip olduğu görüşünde misin?" diye sordum. O da şöyle söyledi: "Bu onların üzerlerinde bir haktır. Neden bunu yapmasınlar?" [50]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resululîah (a.s) ile birlikte bayram gününde bulundum. Hutbeden önce ezan ve kamet okunmaksızm namaza başladı. Sonra Bilal (r.a)'e dayanarak ayakta durdu. Allah'tan sakınılmasmı emretti ve O'na itaat etmeğe teşvik etti. İnsanlara vaaz ve nasihatte bulundu. Sonra ilerleyip kadınların yanlarına gitti. Onlara da vaaz ve nasihatte bulundu ve şöyle söyledi:
"Sadaka verin. Şüphesiz sizin çoğunuz cehennemin odunusunuz."
Kadınlar cemaatinin ortasından yanakları esmer bir kadın kalkıp: "Neden ya Resulullah (a.s)?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Çünkü siz çok şikâyette bulunur ve hayat arkadaşlarınıza karşı gelirsiniz.
(Ravi) dedi ki: "Bunun üzerine onlar süs eşyalarından sadaka vermeğe başladılar. Küpelerinden ve yüzüklerinden Bilal (r.a)'in elbisesinin üzerine atıyorlardı." [51]
Bu hadisi şeriften bazı ilim adamları imamın, hutbesini duymamış olmaları ihtimali bulunan kimselerin yanlarına kadar giderek onlara vaaz ve nasihatte bulunmasmm müstehab olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

2076- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [52]
"Resulullah (a.s), Hz.Ebu Bekir (r.a), Hz.Ömer (r.a) ve Hz.Osman (r.a) ile birlikte Ramazan bayramı gününde namazda (bayram namazında) bulundum. Hepsi namazı hutbeden önce kılarlardı. Bundan sonda hutbe verirlerdi. Resulullah (a.s) (hutbeden) indi. Şu anda erkekleri kendi elleriyle oturturken O'na bakıyor gibiyim. Sonra onların yanlarından geçip ilerleyerek Bilal (r.a) ile birlikte kadınların yanlarına vardı ve şunu okudu:
"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a bir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayaklan arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve bir iyilikte sana karşı gel-

memeleri üzere sana bey'at etmeğe geldiklerinde onların bey'atlarmı kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah bağışlayıcı, merhamet edicidir." [53]

Ayetin tamamını okuduktan sonra şöyle söyledi: "İşte siz böylesiniz."

"Bunun üzerine bir kadın çıkıp konuştu. İçlerinden onun dışında bu söze cevap veren olmadı. O kadm da: "Evet, ya Resulullah (a.s)!11 dedi. Hasan [bin Müslim] bu kadının kim olduğunu bilmiyordu. (Ravi daha sonra) şöyle söyledi:

"Kadınlar bunun üzerine sadaka verdiler. Bilal (r.a) elbisesini yaydı. Onlar da Bilal (r.a)'in elbisesinin üzerine halkalar ve yüzükler atmaya başladılar."

Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Bunun üzerine Bilal (r.a) elbisesini yaydı ve şöyle söyledi:

"Gelin. Anam ve babam size feda olsun."

Onlar da halkalar ve yüzükler attılar." [54]

Abdurrezzak şöyle söylemiştir:

"Burada halka (fetha) denirken kastedilen kalın yüzüklerdir. Bunlar ca-hiliye döneminde kullanılırdı. Taşı bulunmayan bu yüzükler el ve ayak parmaklarına takılırdı."

Bir başka rivayete göre de (ravi) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'m çıktığına şahitlik ederim. -Ata da şöyle söylemiştir: "İbni Abbas (r.a) hakkında şahitlik ederim ki- Resulullah (a.s) beraberinde Bilal (r.a) bulunarak çıktı. (Resulullah a.s) kadınlara duyuramadığını sandı. Onlara (ayrıca) vaaz etti ve onlara sadaka vermelerini emretti. Bir kadın küpe, yüzük ve başka şeyler atmaya başladı. Bilal (r.a) de onları alıp eblisesmin bir kenarına koyuyordu." [55]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir;

"Abdullah bin Abbas (r.a), kendisine ilk bey'at edildiği sıralarda Abdullah bin Zubeyr (r.a)'e mektup gönderdi (ve şöyle bildirdi):

"Ramazan bayramı gününde namaz için ezan okunmazdı."

Abdullah bin Zubeyr (r.a) de o gün bu namaz için ezan okumadı (okutmadı).

Ona bununla birlikte şöyle (haber) gönderdi:

"Hutbe (bayramda) namazdan sonradır ve bu uygulanmakta idi." Bunun üzerine İbni Zubeyr (r.a) de hutbeden önce namaz kıldı." [56]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Bilal (r.a) de bunları elbisesine koymaya başladı."

Ravi dedi ki: "Sonra (Resulullah a.s) bunları Müslümanların fakirlerine dağıttı."

[57]

Yine onun bir başka rivayetine göre de Abdurrahman bin Abis şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'tan duydum. Ona bir adam: "Resulullah (a.s) ile birlikte bayramda (bayram namazında) bulundun mu?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Evet. O'nun nazarında belli bir konumda olmasaydım küçüklüğümde bunda (bayram namazında) bulunmuş olmazdım. Resulullah (a.s), Kesir bin Sait'in evinin yanında bulunan küçük tepeciğe geldi. Namaz kıldırdı. Sonra hutbe verdi. -Bu arada ezan ve hutbeden söz etmedi ve sonra şöyle söyledi-Sonra sadaka verilmesini emretti. Kadınlar kulaklarına ve süslerine işaret etmeğe başladılar. Bilal (r.a)'e emretti, onların yanma gitti. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanına döndü." [58]

Nesai, Ebu Davud'un son rivayetinin "hutbe verdi" sözünün sonuna kadar olan kısmını nakletmiş ardından şu ifadeye yer vermiştir:
"Ardından kadınların yanma vardı. Onlara vaaz ve nasihatte bulundu. Onlara sadaka vermelerini emretti. Kadm(lar) el(ler)iyle boğaz(lar)ma işaret etmeğe (ve süslerini) Bilal (r.a)'in elbisesinin üzerine atmağa başladı(Iar)." [59]

Bir Açıklama

Bu olaydan, insanların değişik münâsebetlerle bir araya toplanmaları durumunda bu fırsattan yararlanılarak insanların fakirlerin, düşkünlerin ve ihtiyaç sahiplerinin yararına bir şey yapmağa teşvik edilebileceği anlamı çıkarılabilir. Bu görevi de bizzat konuşmacı üstlenebilir.

2077- Buharı, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [60]
"Resulullah (a.s), Ramazan bayramı ve kurban bayramı günlerinde namaz kılman yere çıkardı. İlk olarak yaptığı namaz kılmaktı. Sonra (namaz kıldığı yerden) aynin*, insanlara dönmüş halde dururdu. İnsanlar saflarında oturmuş halde olurlardı. Bu halde (Resulullah a.s) onlara vaaz eder, öğüt verir ve bazı şeyleri emrederdi. Eğer bir seriyye göndermek veya bir şey emretmek istiyor olursa bu emrini bildirirdi. Sonra ayrılırdı."
Ebu Said el-Hudri (r.a) şöyle söylemiştir:
"İnsanlar oldukları halde kalırlardı. Ben Mervan'm Medine emiri olduğu sırada onunla birlikte bir Kurban veya Ramazan bayramına çıktım. Namazgaha

geldiğimizde Kesir bin Sait'in yapmış olduğu bir minberde karşılaştık. Bir de onun namaz kılmadan önce oraya çıkmak istediğini gördük. Ben hemen elbisesinden tuttum. O beni çekti ve (minbere) çıktı. Böylece namazdan önce hutbe verdi. Ben: "Vallahi değiştirdiniz" dedim. Bunun üzerine: "Ebu Said! Senin bildiğin gitti" dedi. Ben de: "Vallahi benim bildiğim bilmediğimden daha hayırlıdır" dedim. O da şöyle söyledi: "İnsanlar namazdan sonra bizi beklemiyorlar. Ben de onu namazdan önceye aldım."
Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) Kurban ve Ramazan bayramı günlerinde çıkar, önce namazla başlardı. Namazını kıldığında kalkıp insanlara doğru dönerdi. Onlar da namaz kıldıkları yerlerde otururlardı. Eğer bir seriyye gönderme konusunda bir ihtiyacı olursa onu insanlara bildirirdi. Yahut bunun dışında herhangi bir ihtiyacı olursa o konuda kendilerine emir verirdi. "Sadaka verin, sadaka verin, sadaka verin" diye buyururdu. En çok sadaka verenler kadınlar olurdu."
Daha sonra ayrıldı. Ardından bu hal üzere kaldı. Sonunda Mervan bin Hakem geldi. Mervan'in elinden tutarak yola çıktım. Böylece namazgaha geldik. Bir de baktık ki, Kesir bin Salt çamur ve kerpiçten bir minber inşa etmiş. Mervan eliyle beni çekmeğe başladı. Adeta beni minbere doğru çekiyordu. Bense onu namaza doğru (yani namaz kıldıracağı yere doğru) çekiyordum. Onun bu durumunu görünce: "Namaza nerede başlanacak?" diye sordum. O da: "Hayır, ey Ebu Said! Senin bildiğin terkedildi" dedi. Ben de üç kere: "Kesinlikle hayır. Canım elinde olana yemin ederim ki, siz benim bildiğimden daha hayırlısını ortaya koyamazsınız" dedim. Sonra gitti." [61] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) kurban veya Ramazan bayramında namazgaha çıktı. Kadınların yanlarına gitti ve şöyle buyurdu:
"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin. Siz bana cehennem halkının çoğunluğu olarak gösterildiniz."
Kadınlar: "Neden, ya Resulullah (a.s)?" dediler. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Çok lanet edersiniz. Hayat arkadaşlarınıza (kocalarınıza) nankörlük edersiniz. Akıllan ve dinleri eksik olanlardan, tedbirli bir erkeğin aklım götürmede sizin birinizden daha ileri kimse görmedim."
Kadınlar: "Ya Resulullah (a.s)! Bizim aklımızın ve dinimizin eksikliği neden ileri gelmektedir?" dediler. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Sizden bir kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğinin yansına denk değil midir?"

Kadınlar: "Evet" dediler. (Resulullah a.s):
"Kadın hayız gördüğü zaman namaz kılma ve oruç tutma yükümlülüğü üzerinden kalkmıyor mu?" diye buyurdu.
Kadınlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İşte bu dininin eksikliğindendir." [62]
Nesai, Müslim'in rivayetinin: "En çok sadaka verenler kadınlar olurdu" ibaresinin sonuna kadar olan kısmını nakletmiştir. [63]

Bir Açıklama

Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin, Resulullah (a.s)'m bu konuda nasıl hareket ettiğine dair açık rivayetlerin bulunmasına rağmen Mervan'ın namazdan önce hutbe vermesine karşı çıkması Mervan'ın yaptığımn bid'at olduğuna delalet etmektedir.
En çok sayıda insanın bir araya geldiği bayram gününde seriyyelerin belirlenmesi ve gönderilmesi bayram günü ve daha başka günlerde bir araya gelen kalabalıklardan yararlanmanın sünnetten olduğuna delalet etmektedir. Bu şekilde Müslümanların bir araya geldikleri günlerden cihad guruplarmın gönderilmesi için yararlanılabilinir. İyiliği emir, kötülükten sakındırma ve hayra davet de cihaddandır. Bu sünnet yeniden canlandırıl s a, böylece insanlar guruplar halinde çıkarak insanları Allah'a davet etmek için evleri, benzer yerleri, köyleri, kenar semtleri, çadırları dolaşmaya teşvik edilseler ne kadar güzel olur. Çağımızda İslâm için çalışanlardan bazıları bu sünneti yeniden canlandırmak için çaba harcamışlardır. Allah kendilerine güzel karşılıklar versin, yanlışlıklarını doğrultsun bize de onlara da iyi niyetlere göre nimet versin. [64]

Bayram Hutbesini Dinlemenin Hükmü

2078- Ebu Davud, Abdullah bin Saib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ramazan bayramı gününde Resululîah (a.s) ile birlikte bayram namazında bulundum. Bayram tekbirini getirdi. Namazı bitirince şöyle buyurdu:
"Biz hutbe vereceğiz, kim hutbe için oturmak isterse otursun, kim de gitmek isterse gitsin." [65]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bayram namazını kıldırdı ve ardından şöyle buyurdu:

"Kim ayrılıp gitmek isterse gitsin kim de hutbe için kalmak isterse kalsın." [66]

Bir Açıklama

Bu rivayet ve benzerleri dolayısıyla fıkıhçılar bayramlarda hutbeyi dinlemenin farz veya vacip türünden olmadığına ancak müstehab olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak ben burada şu hususa dikkat çekmek İstiyorum: İnsanların daha mükemmele ulaşmak için sünnet, müstehab, âdâb ve mürüvvet türünden olan amelleri yerine getirmeye özen göstermeleri gerekirken bir şeyin sünnet veya müstehab olduğunu öğrenince onu önemsememeye başlıyorlar. Ancak mazeretleri olanlar veya yeni başlayanlar kendileriyle ilgili hükümlere göre hareket edebilirler. [67]

Kadınların Bayramlarda Namazgaha Çıkmaları Ve Erkeklerden Ayrı Bir Yerde Hutbeyi Dinlemeleri Mubahtır

2079- Buharı ve Müslim, Ümmü Atiyye (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bayramlarda genç kızlarımız ve üst giysilerini giymeye başlayanlarımız (buluğ çağına ermiş olmakla mahremiyet hükümlerine tabi olanlarımız) (namaza) çıkmakla emrolunduk -Bir rivayete göre Resulullah (a.s)'ı kastederek: "Bize emretti" demiştir- Hayızlılann da Müslümanların namazgahlarından uzak durmalarını emretti." [68]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Genç kızlarımızın ve üst giysilerini giymeye başlayanlarımızın (buluğ çağma ermiş olmakla mahremiyet hükümlerine tabi olanlarımızın) (na-; maza) çıkmalarını ve hayızhları da çıkarmamızı emretti." -[Abdullah] bin Avn: "Baş örtülü ile kastedilen üst giysileri giyinmişin aynısı olduğunu söylemiştir- Hayızlılar Müslümanların cemaatlerinde ve dualarında bulunurlar ama namaz kıldıkları yerin dışında dururlardı." [69]
Buhari'nin İbni Sirin'den rivayet ettiğine göre Ümmü Atiyye (r.a) şöyle ' söylemiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı duydum." Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bayram günü (namaza) çıkmakla emrolunurduk. Hatta bekârları bile örtüleriyle

çıkarmakla (emrolunurduk). Hatta hayızhları bile çıkarmakla (emrolunurduk). Onların (erkeklerin) tekbirleriyle tekbir getirirlerdi. Onların dualarıyla dua ederlerdi. O günün bereket ve temizliğinden (temiz nimetlerinden) umarlardı." [70]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bekârlar da dahil olmak üzere bayramlarda örtülü bir şekilde çıkmakla emrolunurduk."
Dedi ki: "Hayızlılar da çıkarlar, diğer insanların arkasında dururlardı ve onlarla birlikte tekbir getirirlerdi." [71]
Bir başka rivayete göre Hafsa bintu Şirin şöyle söylemiştir:
"Cariyelerimizi -bir başka rivayette "genç kızlarımızı" denmektedir- bayram günü (namaza) çıkmaktan alıkoyardık. Bir kadın geldi. Halefoğulları-nm köşküne oturdu. Ben yanma gittim. Kızkardeşinin kocasının Resulullah (a.s) ile birlikte oniki savaşa katıldığından, kızkardeşinin de altı savaşta o-nunla birlikte olduğundan söz etti. Şöyle söyledi:
"Hastaların başlarında bulunur ve yaralıları tedavi ederdik. Dedi ki: "Ya Resulullah (a.s)! (Bayramı kastederek) birimizin üzerinde cilbâbı olmazsa bir sakıncası olur ve (namaza) çıkmaması gerekir mi?" O da şöyle buyurdu:
"Hanım arkadaşı kendi cilbabmdan ona da örtsün. Böylece hayırda ve mü'minlerin dualarında bulunsunlar."
Hafsa dedi ki: "Ümmü Atîyye (r.a)'nin yanma vardığımda yanma gittim ve kendisine: "Bu konuda böyle bir şey duydun mu?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Evet. Babam (O'na) feda olsun -Onun Resulullah (a.s)'tan söz edip de "Babam O'na feda olsun" demediği çok az olurdu-. Şöyle buyurdu:
"Genç kızlar ve artık cilbab giymeye başlamış olanlar (yani mahremiyet hükümlerine tabi olanlar), (namaza) çıksınlar." Yahut: "Üst giysilerini almış olan genç kızlar" diye buyurdu. -Buradaki tereddüt hadisin ravilerinden olan Eyyub'den kaynaklanmaktadır- Hayızlılar da çıksınlar. Ancak hayızhlar namaz kılınan yerden ayn dursunlar. Hayırda ve mü'minlerin dualarında bulunsunlar."
(Hafsa) dedi ki: "Ben kendisine (yani Ümrnü Atiyye (r.a)'ye): "Hayızhlar da mı?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Evet. Hayızlı Arafat'ta bulunmuyor mu? Şurada bulunmuyor mu, şurada bulunmuyor mu?" [72]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) bize şunları Ramazan ve Kurban bayramlarında (namaza) çıkarmamızı emretti: Genç kızlar, hayızhlar ve üst giysilerini almaya başlayanlar. Hayızlılar namazdan uzak dururlardı, hayırda ve Müslümanların dualarında bulunurlardı. Ben dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Onlardan birinin cilbabı olmazsa?" O da şöyle buyurdu: "Kız kardeşi (yani hanım arkadaşı) kendi cilbabmdan ona giydirsin" [73]
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bayramlarda, bekârları, genç kızları, üst giysilerini giyenleri (namaza) çıkarırdı. Hayızlılar namazgahtan ayrı dururlardı ve Müslümanların dualarında bulunurlardı. Birisi: "Ya Resulullah (a.s)! Eğer onlardan birinin cilbabı olmazsa?" diye sordu. O da şöyle buyurdu:
"Kız kardeşi (hamın arkadaşı) kendi cilbablarından ona emanet versin." [74]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hayızlılar diğer insanların arkasında durur ve onlarla birlikte tekbir getirirlerdi." [75]
Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Medine'ye geldiğinde ensann hanımlarını bir evde topladı. Bize Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ı gönderdi. Kapıda durdu ve bize selâm verdi. Biz selâmını aldık. Sonra: "Ben size Resulullah (a.s)'ın elçisiyim" dedi. Bayramlarda hayızhlanrmzı da genç kızlarımızı da çıkarmakla emrolun-duk. Üzerimize cuma olmadığı (bildirildi). (Hz. Ömer r.a) bizi ayrıca cenazelerin peşinden gitmekten nehyetti." [76]

Bir Açıklama

Kadınlar namazgahta bulunurlarsa bayram namazını kılarlar. Ancak (yukarıdaki rivayetler) hayızlı kadının camiye giremeyeceğine delalet etmektedir. Kadın bayram günü gizlice tekbir getirir. Namazgaha çıkarlarken süslenerek, koku sürünerek, gösterişli giyinerek ve açılarak çıkmazlar. Bununla birlikte bazı fıkıhçılar bazı zamanlarda ve yerlerde çok fesadın yayıldığını gördüklerinden kadının bayram namazına çıkmasında sakınca görmüşlerdir. Prensip itibariyle kadın namazgaha çıkabilir. Ancak fetva vermeye yetkili olanlar istisnai bir durum görürlerse, yahut kadın kendinde bozuk bir niyet veya fitneye düşme ihtimali görürse bu gibi durumlarda namazgaha çıkılma-ması sünnete aykırı olarak görülemez. Daha önce gördüğümüz üzere fıkıhçı-ların çoğunluğu bayram

namazını kendilerine cuma namazı farz olanların üzerlerine sünnet görmektedirler. Kadına ise esas itibariyle cuma namazı farz değildir. Eğer kadının bu namaza çıkması durumunda herhangi bir fesad ihtimalinden korkutmuyorsa o zaman onun namaza çıkması mendub ve âdaba uygun fiillerden görülür. Bozulmaların (mefâsidin) giderilmesi ise yararların (mesalihm) elde edilmesinden önceliklidir. ("Defi mefâsid celbi mesâlihten evlâdır." Bu Mecelle'de de bir prensip olarak geçmektedir -Çeviren) Artık bir bozulma durumu söz konusu olduğunda (kadının namaza çıkması) nasıl ge--rekli olabilir? Şüphesiz (bozulmaların önüne geçilmesi için) mendub ve âdâb türünden amellerin terkedilmesi önceliklidir. [77]

Binek Üzerinde Hutbe Verilmesi

2080- Nesai, Ebu Kâhil Ahmesi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [78]
"Resulullah (a.s)'ın devesi üzerinde hutbe verdiğini gördüm. Bir habeşi de devenin yularından tutuyordu."
Anlaşıldığına göre binek üzerinde hutbe verilmesi hac esnasında gerçekleşmişti. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

2081- Ebu Ya'la, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bayram günü bineğinin üzerinde hutbe verdi." [79]

2082- İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bayram günü bineği üzerinde hutbe verdi." Ayrıca şöyle söyledi:
"Bu ifade iki anlama gelebilir. Birinciye göre O, oturarak değil ayakta hutbe verdi. İkinciye göre de yer üzerinde hutbe verdi. Tıpkı Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin Mervan'ın minbere çıkması esnasında ona karşı çıkması gibi. Orada: "Minbere çıkarılmazdı" demiştir." [80]

Bir Açıklama

Eğer bayram namazı camide kılınırsa prensip itibariyle hutbenin minber üzerinde verilmesi gerekir. Ama eğer namaz namazgahta (yani bayram namazı için tahsis edilen açık alanda) kılınırsa, şayet namazgahta minber bulunursa hatib

hutbeyi bu minberin üzerinde verir. Ama orada minber bulunmazsa o zaman hatibin bir minber ortaya çıkarmak için uğraşması gerekmez. Yer üzerinde ayakta durarak hutbe verebilir. Bayramda çok insanın toplanması dolayısıyla cemaatin tümünün hatiplerini görebilmeleri için bayram hutbesinin yüksekçe bir yer üzerinde verilmesi daha güzel olur. Bu itibarla Resulullah (a.s)'ın bineği üzerinde hutbe vermesiyle ilgili rivayet bu konuda yapılan a-çıklamalardan herhangi birine göre yorumlanabilir. Ancak bu olayın hac esnasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

2083- Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bayram günü Resulullah (a.s)'a bir yay verildi ve onun üzerinde (yani ona dayanarak) hutbe verdi." [81]

Bayram Günü İmam İçin Bir Kalkan Dikilmesi

2084- Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resululîah (a.s), Ramazan bayramı ve Kurban bayramı günlerinde bir baston çıkarır, onu ortaya diker ve ona doğru namaz kılardı." [82]

Bayram Namazından Önce Ve Sonra Nafile Namaz Kılmanın Hükmü

2085- Kutubi Sitte sahipleri, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [83]
"Resulullah (a.s) bayram günü çıktı ve iki rek'at namaz kıldı. Bundan önce ve sonra (bayram namazı kılman yerde veya bayram namazı vaktinde) başka namaz kılmadı. Sonra kadınların yanma geldi. Bilal (r.a) de beraberin-deydi. Onlara sadaka vermelerini emretti. Kadınlar da halkalarını ve gerdanlıklarını sadaka vermeye başladılar."

Bir rivayette: "Kurban veya Ramazan bayramı gününde çıktı" denmekte-dir. [84]
Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan bayramı günü iki rek'at namaz kıldı..," sonra hadisin devamı veriliyor. [85]

2086- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), Ramazan bayramı günü namazdan (yani bayram namazından) önce veya sonra başka namaz kılmazdı."
Tirmizi'nİn rivayetinde şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bayram günü çıktı. Ondan önce veya sonra başka namaz kılmadı ve Resulullah (a.s)'m da böyle yaptığını söyledi." [86]

2087- Ebu Ya'la, Eyyub (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Enes bin Malik (r.a)'i ve Hasan'ı (Hasanı Basri'yO bayram günü imamın çıkmasından önce namaz kılarlarken gördüm."
Yine şöyle söyledi:
"Muhammed bin Sirin'in de gelip oturduğunu ve namaz kılmadığını gördüm." [87]

Bir Açıklama

Bayram namazlarından önce ve sonra namaz kılınıp kılınamayacağı konusunda görüş ayrılığı sahabe döneminden bu yana mevcuttur. Bu konuda görüş ayrılığı sürekli devam etmiştir. Şafiilerin dışındaki üç mezhep bayram namazından önce başka namazı caiz görmezler. Şafiiler ise bayram namazından önce de sonra da başka namaz kılmayı caiz görürler. Hanefiler bayram namazından sonra evde nafile kılmayı caiz,görmüşlerdir. Hüküm ise geniştir. Çoğunluğun görüşünün tercih edilmesi ise daha uygundur.

2088- Taberani, Ebu Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bayram günü imamın çıkmasından önce namaz kılmak sünnetten değildir." [88]

2089- Taberani, İbni Şirin (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) ve Huzeyfe (r.a) insanları (bundan) nehye-derlerdi."
Yahut şöyle söyledi:
"Onlar (bayram günü) imamın çıkmasından önce namaz kıldığını gördükleri kimseyi oturtuyorlardı (yani namaz kılmasına müsaade etmiyorlardı)" [89]

2090- Taberani, İbni Şirin (r.a) ve Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: [90]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) ondan (yani bayram namazından) sonra dört veya sekiz rek'at namaz kılardı. Ancak ondan önce namaz kılmazdı." [91]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebinin daha çok Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un içtihadlarından ilham aldığını ve Hanefilerin bayram namazından sonra evlerde nafile namaz kılınmasını caiz gördüklerini daha önce görmüştük. Aşağıda gelen rivayet de buna delalet etmektedir:

2091- İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bayram günü bir şey yemeden çıkmazdı. Çıktığında insanlara iki rek'at namaz kıldırırdı. Evine döndüğünde de iki rek'at namaz kıldı. Namazdan önce (yani bayram namazından önce) hiç bir şey (yani başka bir namaz) kılmazdı." [92]

Bayram Ve Cumanın Aynı Güne Denk Gelmesi

2092- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [93]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizin şu gününüzde iki bayram bir araya geldi. Kim isterse bu (yani bayram) onun için cumayı karşılar. Ancak biz cuma kılacağız."

2093- Ebu Davud, Ata bin Ebi Rabah (r.a')'dan şöyle rivayet etmiştir: [94]
"Abdullah bin Zubeyr (r.a) cuma gününe denk gelen bayram gününde, günün ilk vaktinde bize bayram namazını kıldırdı. Sonra cumaya gittik. Yanımıza çıkmadı. Biz tek tek namaz kıldık. Abdullah bin Abbas (r.a) da Taif-'teydi. Geldiğinde bu hususu kendisine söyledik, O da: "Sünnete uygun olanı yapmış" dedi."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in döneminde cuma ile Ramazan bayramı aynı güne denk geldi. O da: "İki bayram bir günde toplandı" dedi ve ikisini (yani bayram namazı ile cuma namazını) birleştirdi. Her ikisini sabahleyin iki rek'at olarak

kıldırdı (yani sadece iki rek'at namaz kıldırdı). Bundan sonra ikindiye kadar başka bir namaz kıldırmadı." [95]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir;
"Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in döneminde cuma ile Ramazan bayramı aynı güne denk geldi. Yanımıza çıkmakta gecikti. Öyle ki gün bir hayli ilerledi. Sonra çıktı ve hutbe verdi. Hutbeyi uzattı. Sonra indi ve namaz kıldırdı. O gün halka cuma namazını kıldırmadı. Bu husus Abdullah bin Abbas (r.a)'a hatırlatıldı. O da: "Sünnete uygun olanı yapmış" dedi." [96]

2094- İbni Huzeyme, Vehb bin Keysan (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [97]

"İbnİ Zubeyr (r.a)'in Mekke'de emir olduğu zaman onunla birlikte bulundum. Bir keresinde Ramazan -veya kurban- bayramı günü cuma gününe denk geldi. Gün hayli ilerleyinceye kadar çıkmakta gecikti. Sonra geldi ve minbere çıktı. Hutbe verdi ve hutbeyi uzattı. Sonra iki rek'at namaz kıldırdı ve cumayı kıldırmadı. Umeyye bin Abdişems oğullarından bazı kimseler onu bu yüzden tenkid ettiler. Derken bu husus Abdullah bin Abbas (r.a)'a ulaştı. O da şöyle söyledi:
"İbni Zubeyr sünnete uygun olanı yapmış."
Daha sonra bunun haberi İbni Zubeyer (r.a)'e ulaştı. O da şöyle söyledi:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m iki bayramın bir araya gelmesi (aynı güne denk gelmesi) durumunda böyle yaptığını gördüm."
Bu metin Ahmed bin Abede'nin rivayet etmiş olduğu hadisin metnidir. (Müellif) şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'m: "İbni Zubeyr sünnete uygun olanı yapmış" sözüyle ResuluIlah (a.s)'m sünnetini kasdetmiş olabileceği İhtimali bulunmakla birlikte, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in veya Hz. Ömer (r.a)'in veya Hz. Osman (r.a)'ın veya Hz. Ali (r.a)'nin sünnetini kasdetmiş olması da mümkündür. Bu sözüyle hutbeyi namazdan önce vermekle sünnete uygun olanı yaptığı anlamım kasdettiğini sanmıyorum. Çünkü bu hareket ResuluIlah (a.s)'ın, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in ve Hz. Ömer (r.a)'in sünnetlerine aykırıdır. O, bu sözüyle, bayram günü hutbeyi namazdan önce verme uygulamasıyla değil de cemaate yalnız bayram namazını kıldırdıktan sonra cuma namazını kıldırmamakla sünnete uygun olanı yapmış olduğu anlamını kasdetmiştir."

2095- İmam Malik, İbni Ezher'in mevlası (azatlısı) Ebu Ubeyd Sa'd bin

Ubeyd'den rivayet etmiştir:
"O, Hz. Osman (r.a) ile birlikte (yani onun döneminde) bir bayramda bulundu. Bayram cuma gününe denk gelmişti. (Hz. Osman r.a) kenar yörelerin halklarına şöyle söyledi:
"Kim cumayı beklemek isterse Öyle yapsın. Kim de ailesinin yanma dönmek isterse ona da izin verdik." [98]

Bir Açıklama

Hanbeliler cumanın zeval vaktinden önce kılınmasını caiz görmüşlerdir. Bunun gibi cuma ile bayramın aynı güne denk gelmesi durumunda avamın (halkın genelinin) cuma namazını kılmamasını da caiz görmüşlerdir. İmamın ise kılmasını gerekli görmüşlerdir. Bu konudaki delilleri konuyla ilgili olarak nakledilmiş rivayetlerdir. Ancak ilim adamlarının çoğunluğu bu konuda onların görüşlerine muvafakat etmemişlerdir. Onlar bayram namazını kılanın cuma namazını terketmesine ruhsat veren rivayetlerdeki ruhsatın bayram namazına çok uzak yörelerden gelenlere özel olduğunu söylemişlerdir. Bu gibilere esas itibariyle cuma farz değildir.
Aynı şekilde (çoğunluğu oluşturan ilim adamları) cuma namazının zeval vaktinden önce kılınabileceğine dair rivayetleri sübutu ve delaleti kesin rivayetler olarak görmemişlerdir (yani hem rivayet yönünden kesinlik arzetmeyen hem de ortaya koyduğu hüküm yönünden kesin olmayan rivayetler olarak görmüşlerdir). Bununla birlikte her iki konu da sahabe döneminden buyana üzerinde görüş ayrılığı bulunan konulardandır. Mezhep imamları arasında da bu görüş ayrılığı devam etmiştir. Çoğunluğun görüşü ihtiyata en uygun olan görüştür. Ancak hüküm geniştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere daha önce cuma ile ilgili bölümde yer vermiştik. [99]

Bayram Namazının Kazası Ve Özür Nedeniyle Bayram Namazının İkinci Günde Kılınması

2096- Ebu Davud, Ebu Umeyr bin Enes'ten, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından Umume'den rivayet etmiştir:
"Bir gurup Resulullah (a.s)'a gelerek kendilerinin Önceki akşam hilali gördükleri hususunda şahitlik ettiler. Resulullah (a.s) da onlara iftar etmelerini (yani oruca

son vermelerini) ve ertesi sabah namazgahlarına (bayram namazı kılınacak yere) gelmelerini emretti." [100]

Bir Açıklama

Çoğunluğa göre eğer, Şevval ayı hilalinin göründüğüne şahitlik edecek kimselerin gelmesi Şevval'in birinci gününün zeval vaktine kadar gecikirse Ramazan bayramı namazı ertesi gün kılınır. Aynı şekilde bir yerde hilalin göründüğü kesinleşir ancak başka yerde hava bulutlu olur ve oraya hilalin göründüğü haberi de ancak ertesi gün öğleden sonra yetişirse oradakiler (hilalin göründüğü haberinin ulaşmasından sonra) oruçlarını açarlar ve bayram namazını ertesi sabah kılarlar. Bazı fıkıhçılar Ramazan bayramında, asıl bayram günü şiddetli yağmur gibi bir mazeretin ortaya çıkması durumunda da bayram namazının ertesi sabah kılınabileceğine hükmetmişlerdir. Bu mazeret ertesi gün de devam ederse o zaman bayram namazı kılma yükümlülüğü düşer. Kurban bayramında ise bayram namazı üç gün ertelenebilir. Bu süre içinde mazeret ortadan kalkmazsa bayram namazı kılma yükümlülüğü düşer.
el-î'la'da şöyle denmektedir:
"Bu rivayet (yani yukarıda verilen rivayet) bayram namazının güneşin zevalinden (öğle vaktinin girmesinden) sonra kılınamayacağına delalet etmektedir. Çünkü gelen heyet Resulullah (a.s)'m huzurunda, hilali gördüklerine zeval vaktinden sonra şahitlik etmişler, Resulullah (a.s) da insanlara iftar etmelerini emretmiş ama bayram namazını o vakit kıldırmamış, aksine ertesi güne ertelemiştir. Bu da bayram namazının zeval vaktinden sonra kılınmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Aksi takdirde Resulullah (a.s) bayram namazım ertesi güne ertelemezdi. Fıkihçılarm, bayram namazının güneşin doğmasından önce kılınamayacağı üzerinde görüş birliğine vardıkları bilinmektedir. Hadisi şerif de zeval vaktinden sonra kılınması durumunda geçerli olmayacağına delalet etmektedir. Buradan bayram namazının vaktinin, güneşin doğması ile zeval vakti arası olduğu anlaşılmaktadır." [101]
İki kerahet vaktinin (yani güneşin doğuşu ve tam zeval vaktinin) göz-önünde bulundurulması şarttır. Bu vakitlerde namaz kılınmaz. [102]

Bayram Namazını Kaçıranın Kılacağı Namaz

2097- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O (yani Enes bin Malik r.a) mevlası (kölesi) İbni Ebi Utbe'ye Zaviye'de olduğu sırada emretti, ailesini ve çocuklarını topladı. Böylece şehir halkının kıldığı gibi namaz kıldı ve onların tekbirieri gibi tekbir getirdi." [103]

Bir Açıklama

Aralarında Şafülerin de olduğu bazı fıkihçılar cuma namazı için ileri sürülen şartlan bayram namazı için ileri sürmemişlerdir, Enes bin Malik (r.a)'in hareketi de buna delalet etmektedir.' Hanefiler gibi bazı fıkıhçılar ise bayram namazının ancak cuma namazında ileri sürülen şartlar üzere kılınmakla caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu mesele üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır ve bu konudaki hüküm cuma namazındaki hükümden daha geniştir.

2098- Taberani, Şa'bi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi: "Kim bayram namazını kaçırırsa dört rek'at namaz kılsın." Umdetu'l-Kari'de Buhari'nin: 'Bayram Namazım Kaçıranın îki Rek'at Namaz Kılacağı' başlığını taşıyan babının içinde (yani bu babda yer alan hadislerin şerhinde) şöyle denmektedir:
"Bazıları kişinin istediğinde bunu dört rek'at olarak kılabileceğini söylemişlerdir. Bu Hz. Ali (r.a) ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan da rivayet edilmiştir. İmam Sevri ve Ahmed birt Hanbel de böyle söylemişlerdir.
Ebu Hanife ise şöyle söylemiştir:
"Bunu isterse kılar, isterse kılmaz. İsterse dört rek'at kılar, isterse iki rek'at kılar."
Durru'l-Muhtar'da da şöyle denmektedir:
"Eğer (bayram namazına gitmeğe) güç yetiremezse kuşluk namazı gibi dört rek'at namaz kılar."
Reddu'l-Muhtar'da şöyle denmektedir:
"Yani bunu kılması müstehabdır. Burada kuşluk namazı gibi demesinin amacı bu namazda bayram namazında olduğu gibi zevaid tekbirlerini getirmeyeceğine işarettir. Bu namaz bayram namazının yerine kılınan bir nafile namazdır." [104]
Daha önce mezheplerin bayram namazını kaçıran kimseyle ilgili görüşleri verilmişti. Hanefilere ve Malikilere göre bu namaz kaza edilmez. Hanbelilere ve Şafiilere göre ise Enes bin Malik (r.a)'in" hareketi dolayısıyla aynı nitelikte kaza edilir. [105]

Kurban Bayramı Günü Kurban Kesilmesi

2099- Kutubi Sitte sahipleri, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Kurban bayramı günü Baki'e çıktı. İki rek'at namaz kıldırdı. Sonra yüzünü bize doğru çevirdi ve hutbe verdi. Şöyle buyurdu:
"Bizim şu günümüzde ilk olarak yaptığımız iş namaz kılmaktır. Sonra döneriz ve kurban keseriz. Kim böyle yaparsa bizim sünnetimize uygun olanı yapmıştır. Kim de namaz kılmadan önce kurban keserse onun kestiği ailesine ikram edeceği bir ettir. Bu, kurban türünden herhangi bir özellik taşımaz." [106]

Bayram Günü Oyun Ve Eğlenceye Ruhsat

2100- Ibni Mace, Kays bin Sa'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [107]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında ne olduysa hepsini görmüşümdür. Sadece bir şey hariç: Ramazan bayramı gününde Resulullah (a.s) için def çalınıp şarkı söylenirdi."

2101- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [108]
"Resulullah (a.s) yanıma girdi. O esnada yanımda Buas sarkılan söyleyen iki cariye vardı. (Resulullah a.s) yatağın üzerine uzandı ve yüzünü (öbür tarafa) çevirdi. Ardından Ebu Bekir (r.a) içeri girdi, beni azarladı ve: "Peygamberin yanında şeytanın mizmarları öyle mi!" dedi. Resulullah (a.s) ona doğru döndü ve; "Onları bırak" diye buyurdu. (Resulullah a.s) farketmeyince ben onlara (o iki cariyeye) işaret ettim, onlar da çıktılar."
Müslim'in nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"(İki cariye) ensârm Buas günlerinde düzmüş oldukları şeyleri bir ritimle söylüyorlardı. Ancak şarkıcı değillerdi..." [109]

Dersler Ve Öğütler

Nevevi şöyle söylemiştir:
"İlim adamları müzik konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hicaz

ahalisinden bir gurup ilim adamı bunu mubah görmüştür. İmam Ma-lik'ten rivayet edilen bir görüşe göre o da bunu mubah görmüştür. Ebu Ha-nife ve Iraklı ilim adamları bunu haram görmüşlerdir. Şafii'nin mezhebine göre ise müzik mekruhtur. İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan görüşe göre de mekruhtur. Müziği caiz görenler bu hadisi (yani yukarıda verilen hadisi) delil olarak görmüşlerdir. Diğerleri ise burada sözü edilen müziğin cesaret, çarpışma, çarpışmada beceri ve benzeri kavramlarla ilgili olduğunu, insanların nefislerini kötülüğe yönelten içerikler taşıyan bozucu (müfsid), tembelliğe itici ve çirkin muhtevalı müzik türlerinden olmadığını ifade etmişlerdir.
Kadı (Iyaz) şöyle söylemiştir:
"Sözü edilen iki kadının sarkılan savaş, cesaret gösterisi, kahramanlık ve üstünlük davalarıyla ilgiliydi. Bu, cariyeleri kötülüğe itecek türden değildir. Bunların söylenmesi de değişik türden müziğin söylenmesi gibi değildir. Burada şiir şeklinde yazılmış bir metnin yüksek sesle söylenmesi söz konusudur. Bu yüzden (Hz. Aişe r.a): "Ancak şarkıcı değillerdi" demiştir. Yani normalde şarkıcı kadınların usûl edindikleri gibi bir tarzda, şevk ve arzulan harekete geçirici, çirkin şeyleri ortaya koyucu, güzellerden sözedicİ, nefisleri tahrik edici, hisleri okşayıcı bir şekilde söylemiyorlardı. Müziğin söylenmesinde adet olduğu üzere seslerini uzatarak söylemiyorlardı. Aynı zamanda gizli hisleri ortaya çıkarıcı, sakin duranı harekete geçirici bir tarzda güzel şarkı söylemekle meşhur olmuş kimseler de değillerdi. Bu işi meslek ve kazanç kaynağı yapmış kimselerden de değillerdi. Araplar şiir okumayı da müzik olarak adlandırmaktadırlar. İşte bu (yani şiir okuma), üzerinde görüş ayrılığı bulunan müzik türünden değildir. Bu mubahtır. Sahabiler Arapların sadece şiir okumaktan ve terennümden (sözlerin veya şiirlerin hafif ritimle söylenmesinden) ibaret olan müzik uygulamasını caiz görmüşlerdir. Yine yas için ritimli şiirler okunmasını (hidâyı) da caiz görmüşlerdir. Bunu aynı zamanda Resulullah (a.s)'ın huzurunda da yapmışlardır. Bu ve bununla aynı sınıfa giren bütün uygulamalar caizdir ve haram olan müzik türüne girmemektedir." [110]

2102- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [111]
"Bayram günü zenciler kalkan ve süngülerle oynuyorlardı. Ya ben Resulullah (a.s)'tan istedim yahut kendisi: "Onlara bakmak istiyor musun?" diye buyurdu. Ben: "Evet" dedim. Beni arkasında, yanağım kendi yanağına değecek şekilde durdurdu. (Adamlara da): "Olduğunuz yerde durun (oyununuza devam edin) ey Erfideoğulları!" dedi. Ben bıkınca: "Yeter mi?" diye buyurdu. "Evet" dedim. O

da: "Öyleyse git" diye buyurdu."
İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bu ayrı bir hadistir. Bazıları bunu (daha önce geçenle) birleştirmiş, bazıları da ayrı bir hadis olarak vermişlerdir. Bu ikinci hadis daha önce camilerle ilgili bablarda bir başka tankla Zühri'nin Urve (r.a)'den rivayetiyle verilmişti. el-Cevzeki'nin kitabında bu bölümde geçen hadis: "-Hz. Aişe (r.a)-dedi ki: "Bayram günü...." ibaresiyle verilmiştir. Buradan bunun da birinci gibi mevsul olduğu anlaşılmaktadır." [112]

OLAĞANÜSTÜ DURUMLARLA İLGİLİ NAMAZLAR

Yüce Allah'ın, insanlığı yükümlü tuttuğu ve Hz. Muhammed (a.s)'le gönderdiği din olan İslâm'ı eksiksiz, mükemmel bir din kılması Allah'ın bu insanlığa bir rahmetidir. Bu dinden zorlukların kaldırılıp kolaylıkların getirilmiş olması da bu dinin mükemmelliğindendir. Hükümlerinde insan fıtratının gözetilmiş olması da bu dinin mükemmelliğindendir. İnsan fıtratına da doğru ve sağlıklı bir bakış ortaya koyabilme ve böylece doğrulara ulaşma kabiliyeti verilmiştir. Bu dinin vakıaya uygun, hükümleri insan hayatında görülebilen şartlara göre konulmuş olması ve olağan dışı durumlar için de ayrıca onlara göre hükümler konulmuş olması da bu dinin mükemmelliğindendir. İnsan hayatında ortaya çıkabilecek olağan dışı durumları göz önünde bulundurmuş ve bu durumlar için onların şartlarına uyacak hükümler koymuştur. Ancak bu hükümler Yüce Allah'ın bu insan için bu din kapsamında istediği ibadet, kulluk, Allah'a teslimiyet, O'na boyun eğme gibi ilkelere ters değildir. Bu gibi uygulamaların (ilkelerden uzaklaşmaksızın olağan dışı hallere göre şekil alan uygulamaların) namazlarda en açık bir şekilde ortaya çıkan görünümlerini bu bölümün maddeleri içinde göreceğiz.

İnsanın karşılaşabileceği olağan dışı durumlardan biri hastalıktır. İnsan bazı zamanlarda hasta olabilir. Bazı hastalık türleri vardır ki, insanın normal zamanlarda kıldığı gibi namazını kılmasını engeller. Şeriat bu durumu göz önünde bulundurmuş ve bu durumda insanın üzerindeki bazı yükümlülükleri hafifletmiştir. İnsan hayatında ortaya çıkan olağan dışı durumlardan biri de yolculuktur. Bazı insanlar çok uzun yolculuklara çıkmak zorunda kalabilirler.

Yolculukta çeşitli sıkıntılar vardır. İnsan yolcu olmadığı zamanlarda bulduğu imkânların bazılarını yolculuk esnasında bulamayabilir. Bu yüzden yolculuk hakkında bazı özel hükümler bulunmaktadır. Bazen insan tehlike dairesinin içine gireceği durumlarla karşı karşıya gelebilir. Bir çarpışma içinde olmak, yahut namazı normal hali üzere kılma durumunda çeşitli ihtiyaçlar içine düşebileceği durumlarla karşılaşmak böyledir. Bu yüzden şanı yüce olan Allah korku halleri için onlara özel hükümler koymuştur. Bu yüzden bu bölümü, yolcu namazı, hasta namazı ve korku namazı üzerinde duracağımız ayrı bir bölüm yaptık. Daha önce değişik münasebetlerle bu gibi durumlarla ilgili hükümlerin bazılarından söz edilmişti. Taharet bölümlerinde yolculuk, hastalık ve korku dolayısıyla uygulamaya konan esas hükümlerden farklı istisnai hükümlerden söz edildi. Yine namaz vakitleri bölümünde sözü edilen olağan dışı durumlarla ilgili esas

hükümlerden farklı istisnai hükümler üzerinde duruldu. Burada bu konular üzerinde etraflıca bilgi verecek ve namazla ilgili uygulamaların bu gibi durumlardan nasıl etkileneceğinden söz edeceğiz. Yolcu namazı ile korku namazı arasında bir bağlantı vardır. Bunu Nisa suresinde her ikisinden aynı siyak içinde (aynı tarzda) söz edilmesinden anlıyoruz. Bunun yamsira bazı nasslar yolculuk ve hastalıktan aynı siyak içinde söz etmek suretiyle ikisi arasında bir bağlantı kurmuştur. Dolayısıyla bu hususları aynı böîüm içinde topladık. Bununla birlikte belirtilen durumların dışında da namazla ilgili esas hükümleri etkileyen olağan dışı durumlar bulunmaktadır. Ancak bu konulardan daha önce değişik vesilelerle söz edilmişti.
Yüce Allah'ın Nisa suresinde geçen konuyla ilgili sözünde yolcu namazı ile korku namazı arasında nasıl bağlantı kurulduğuna bakalım:
"Yolculuğa çıktığınızda, İnkarcıların size bir fenalıkta bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. İnkarcılar size apaçık düşmandırlar." [113]
"(Tehlikeli bir anda) sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığında içlerinden bir gurup seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde arkanıza geçsinler ve henüz namaz kılmamış olan diğer gurup gelip seninle birlikte namaz kılsınlar. Bu arada tedbirlerini alsın ve silahlarını da yanlarında bulundursunlar. Kâfirler sizin silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olmanızı ve birden üzerinize baskın yapmak isterler. Yağmurdan dolayı sıkıntınız olur veya hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ancak tedbirinizi alın. Allah kâfirler için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır." [114]
Şimdi Maide suresinde Yüce Allah'ın konuyla ilgili sözünde yolculuk ve hastalıktan nasıl aynı siyak içinde söz edildiğine bakalım:
"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boydan boya yıkanın. Eğer hasta yahut yolculukta olursanız veya sizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur ya da kadınlara dokunmuş olursanız da su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size bir zorluk çıkarmak istemiyor; ancak sizi temizlemek ve olur ki şükredersiniz diye üzerinize nimetini tamamlamak istiyor." [115]
İşte bu yüzden yolcu, hasta ve korku namazı ile ilgili maddeleri aynı bölüm

içinde topladık. Şimdi bu bölümün maddelerine geçelim: [116]

YOLCU NAMAZI

Yolculuğun kendine özel hükümleri ve âdabı bulunmaktadır. Yolculuğun bazı âdabından bu kitabın dördüncü kısmında, adetler ve yaşayışla ilgili konular kısmında müstakil bir bölüm içinde söz edeceğiz. Burada ise yolcu namazına özel hükümleri anlatacağız. Bunun yer aldığı konu namazla ilgili genel bölümdü. Burada da bazı hükümleri vereceğiz.
Yolcunun gözetmesi gereken âdâbdan biri yolculuğa çıkmak istediğinde iki rek'at, yine yoldan döndüğünde de iki rek'at namaz kılmaktır. Gidiş ve dönüş arasında yolcunun namazı ile ilgili özel hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerden bazıları üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yolculuk esnasında iki namazm birleştirilmesi konusu, üzerinde görüş ayrılığı bulunan konulardandır. Hanefiler (hac esnasında) Arafat ve Müzdelife'de yapılan birleştirme dışında iki namazı birleştirmeyi caiz görmemektedirler. Arafat'ta öğle ile ikindi cem'i takdim ile birleştirilir, Müzdelife'de akşam ile yatsı cem'i te'hir ile birleştirilir. Bu konudaki görüş ayrılığından daha önce söz etmiştik.
Fıkıhçılar arasında üzerinde görüş birliği olan konulardan biri yolcunun dört rek'atlı namazları kasr etmesinin (iki rek'at olarak kılmasının) caiz olduğu konusudur. Ancak bu konunun tafsilatı üzerinde pek çok görüş ayrılığı bulunmaktadır.
Dört rek'atlı namazların kasr edilmesi Kitap, sünnet ve icma' ile caizdir. Kur'an-ı Kerim kasr ile korku arasında bağlayıcı bir irtibat kurmuştur. Çünkü İslâm'ın ilk dönemlerinde korku ile yolculuk arasında doğrudan bir bağlantı vardı (yani yolculuğa çıkan bir insan çeşitli tehlikelerle karşı karşıya oluyordu). Ancak Resulullah (a.s) yolcu namazının mutlak anlam ifade ettiğini ve kasr edileceğini (yani tehlike olsa da olmasa da yolculuk esnasında dört rek'ath namazların iki rek'at olarak kılınabileceğini) ve Kur'an-ı Kerim'de her ikisi bir arada zikredilmiş olmakla birlikte yolculukta namazın kasrının şer'i olması için her zaman korku ile bağlantısının bulunmasının gerekli olmadığım açıklamıştır. Kasr ise dört rek'atlı namazların iki rek'ata indirilmesidir. Dolayısıyla sabah ve akşam namazlarında kasr olmaz.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Yolcu için kasr vaciptir. Çünkü her dört rek'ath namazda yolcunun kılması farz olan miktar iki rek'attır. Dolayısıyla kasıtlı olarak bunun sayısının artırılması caiz olmaz. Yanılarak artırması durumunda ise sehiv secdesi yapması gerekir. Eğer dört rek'ata tamamlarsa bununla birlikte ilk iki rek'attan sonra teşehhüd miktarı oturursa onun için ilk iki rek'at farz namaz yerine geçer, son iki rek'at da onun

açısından nafile olur. Ancak günâh işlemiş olur. Ama eğer ilk iki rek'attan sonra teşehhüd miktarı oturmamış olursa namazı geçersiz olur."
Malikilerin bazıları: "Kasr müekked sünnettir" demişlerdir. Şafiiler ve Hanbeliler ise şöyle söylemişlerdir:
"Kasr bir ruhsattır. Bu itibarla yolcu, namazını tamamlamakla kasr etmek arasında seçim hakkında sahiptir."
Hanbelilere göre kasr efdaldir (daha iyidir). Şafiilerde ise hangisinin efdal (daha iyi) olduğu konusunda bazı açıklamalar bulunmaktadır. Çoğunluk günâh bir yolculuğa çıkan yolcunun kasr hakkına sahip olmadığı görüşündedirler. Ancak Hanefiler bu görüşe muhalefet etmektedirler. Onlar her yolcu için kasrı caiz görmektedirler.
Fıkıhçılar bir insanın ne kadar bir yola gitmeğe niyet etmesi durumunda namazı kasr etmesinin caiz olacağı konusunda (yani kasrı caiz kılan asgari yol mesafesi konusunda) görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hanefilerin görüşleri esas alınınca bu mesafe 81 km olarak belirlenmektedir. Hanbelilerin ve Şa-fiilerin görüşlerine göre ise bu miktar 77 km olarak tesbit edilmektedir. Malikilerin görüşlerine göre de 89 km olarak belirlenmektedir.
Mezheplerin hiç birinde bu mesafelerin belirlenmesinde bu mesafelerin ne kadar zamanda katedileceği esas alınmamaktadır. Bütün bu mesafeler kişinin bu kadar yolu katetmeğe niyet etmesine bağlıdır (yani bir insanın bu kadar yolu katetmesi değil bu kadar yolu katetmek niyetiyle yola çıkması esas alınır).
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
'Yolculuğa çıkmaya niyet etmeksizin evinden çıkıp sonra yolculuk niyeti taşımadan bir yerden bir yere geçen bir kimse yolcu sayılmaz."
Hanbelilere göre mesafenin yaklaşık 5.5 km az olması zarar vermez. Ma-Iikilere göre de mesafenin 21 km eksik olmasının bir zararı olmaz (yani yine de yolcu sayılabilir).
Malikiler diğerlerinden farklı olarak bu mesafe sınırlamasından Mekke, Mina, Müzdeîife ve Muhassab ahalisini müstesna tutmuşlardır. Onlara göre bu yerlerin ahalileri Arafat'ta vakfeye durmak üzere çıktıklarında hac günlerinde oldukları sürece namazlarını kasr ederler. Sadece kendi yurtlarından olduklarında kasr edemezler (yani Mekke halkı Mekke içinde, Müzdeîife halkı Müzdeîife içinde namazlarını kasr edemezler). Bazıları en kısa yolculuk için bile kasrı caiz görmekle bunu genel bir ruhsat olarak değerlendirmişlerdir. Ancak bu görüş bir şey ifade etmemektedir. Çünkü bir insanın ikamet ettiği yerden çok yakın bir yere geçmesi yolculuk olarak görülmez.
Namazları kasr etmek için yolculuğa başlamadan önce yolculuğa niyet etmiş

olmak yeterli olmaz. Bunun yanısıra oturduğu beldenin sınırlarının (yani ikamet edilen alanın sınırlarınm) dışına çıkması gerekir.
Fıkıhçılar namazların kasr edilmesinin caiz olacağı yolculuğun kişinin içinden çıktığı beldenin oturulan alanının sınırları dışına çıkmasıyla başlayacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Yolculuktan kendi beldesine döndüğü zaman da en kenardaki evin hizasından içeri girdiği andan itibaren namazlarını tam kırması gerekir.
Hanefilere göre bir kimse bir yerde onbeş gün veya daha fazla oturmaya niyet ettiği andan itibaren mukim (yerli) olur ve artık namazlarını tam kılması gerekir. Eğer bir yerde bu kadar oturmaya niyet etmezse kendi beldesinin oturulan alanının dışına çıktığı andan yemden bu alanın içine dönünceye kadar namazlarını kasr ederek kılması gerekir. Eğer bir ihtiyacını görmek ve ihtiyacını gördükten sonra geri dönmek üzere çıkar ve gittiği yerde oturma niyeti taşımaz, ancak gittiği yerde "bugün yarın dönerim" niyetiyle kalırsa, kaldığı süre ne kadar uzasa da yine yolcu hükmündedir.
Başkasına tabi olan ve iş elinde olmayan bir kimse açısından tabi olduğu kimsenin niyeti esas alınır. Savaşçılar savaş halinde veya kuşatma altında olurlarsa onbeş günden fazla kalmaya niyet etseler bile namazları kasr ederek kılarlar. Çünkü bu durumda niyete itibar edilmez. Zira savaş ve kuşatma halinde ne gibi gelişmelerin olacağı bilinmez. Malikiler ve Şafiiler: "Bir kimse bir yerde dört gün kalmaya niyet ederse namazlarını tam kılar" demişlerdir.
Malikilerin ve Şafiilerin bazıları giriş ve çıkış günlerini bu süreye dahil etmemişlerdir.
Hanbeliîer de şöyle söylemişlerdir:
"Eğer dört günden fazla veya yirmi vakit namaz süresinden fazla kalmaya niyet ederse namazlarını tam kılar." Hanbelilere göre giriş ve çıkış günleri de bu süreye sayılır. Eğer bir ihtiyacını görme niyeti taşır ve her an bu ihtiyacını gidereceği beklentisi içinde olur, yahut sürekli bir şeyi başarma beklentisi içinde olur, yahut düşmana karşı cihad beklentisi içinde olur, yahut bugün-yann yola çıkma hazırlığı içinde olursa Malikilere, Hanbelilere ve Ha-nefilere göre böyle biri süre ne kadar uzasa da namazlarını kasr ederek kılabilir. Şafiiler ise böyle birinin giriş ve çıkış günleri dışında onsekiz gün namazlarını kasr edebileceğini söylemişlerdir.
Bazı haİler vardır insan başkasının hükmüne bağımlı olması sebebiyle ne tür bir uygulamaya tabi olacağmı ancak gelişmelere göre veya soruşturma yapmak suretiyle öğrenebilir. Henüz hakkında hüküm verilmemiş olan tutuklu veya uzak bir beldede öğrenim gören öğrenci böyledir. Böyle biri bir yerde mukim

sayılmasını gerektirecek kadar veya daha fazla kalacağını kesin şekilde anladığında veya bu konuda kendisinde kuvvetli bir zan oluştuğunda namazlarını tam kılması gerekir.
Eğer yolcu, mukim birine uyarak namaz kılarsa yolcunun da namazını tam kılması gerekir. Hatta son teşehhüdde uymuş olsa bile yine tam kılmalıdır. Ancak Hanefiler namazın normal vakti dışında yolcunun mukime uymasını caiz görmemişlerdir (yani kaza kılarken uyamaz).
Hanefilere ve Hanbelilere göre namaza başlarken kasra niyet etmek şarttır. Malikiler ise yolculuğa çıktıktan sonraki ilk namazda kasra niyet etmeyi yeterli görmüşlerdir (bundan sonra yolculuk süresince kıldığı diğer namazlarda kasra niyet etmesi şart değildir). Hanefilere göre ise yolcunun namazı kasr ile kılması için kasra niyet etmesine ihtiyaç yoktur.
Şafiiler namazın başından sonuna kadar yolculuk hükmünün devamını şart koşmuşlardır. Mesela eğer bindiği gemi o daha namazı bitirmeden ikamet ettiği beldeye yanaşırsa, yahut (gittiği yerde mukim sayılmasını gerektirecek kadar bir süre) ikamet etmeye niyet edip etmediğinde şüphe ederse namazını tam kılar.
Mukim yolcuya uyarsa yolcunun selâm vermesinden sonra namazını tamamlar. İmamlık eden yolcunun iki selâmdan sonra: "Etimmu salâtekum fe inni musâfir (Namazınızı tamamlayın ben yolcuyum)" demesi müstehabdir. Bununla birlikte eğer kendisine uyanları daha namaza başlamadan önce uya-rırsa bu daha güzeldir. Hanefilere göre yolcu olan imamının selâm vermesinden sonra namazının kalan kısmım tamamlayan kimse yine imamının arkasın-daymış gibi sayılır, dolayısıyla herhangi bir şey okumaksızın sadece bir Fatiha okuma miktarınca bekler, sonra riikuya gider.
Yolculuk esnasında bir namazını vaktinde kılamayan kimse bunu ikamet halinde kaza ederse Hanefilere ve Malikilere göre iki rek'at olarak kaza eder. Aynı şekilde mukim iken kaçırdığı bir namazı yolculuk esnasında kaza ederse dört rek'at olarak kaza eder.
Şafiiler ve Hanbeliler bu konuda şöyle söylemişlerdir:
"Mukim iken kaçırılan namaz yolculukta kaza edilirse mukim iken nasıl kılınması gerekiyorsa öyle kaza edilir. Ama yolculuk esnasında kaçırılan namaz ikamete niyet edildikten sonra kaza edilirse kasr edilmeden tam olarak kaza edilir."
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Fıkıhçılar yolculukta mutlak nafilelerin kılınmasının müstehab olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak râtibe nafilelerin (yani sünnetlerin) kılınmasının müstehab olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Abdullah

bin Ömer (r.a) ve daha başkaları bu namazları ter-ketmişlerdir. İmam Şafii, onun ashabı ve çoğunluk ise bunların kılınmasını müstehab görmüşlerdir.
Hanefiler ise şöyle söylemişlerdir:
"Yolcu güven içinde ve rahat olduğunda sünnetleri kılar. Yani belli bir yerde ikamet ediyor ve yolculuk halinde değilse sünnetleri kılar. Ama eğer korku halinde olursa, yahut bir şeyden kaçıyor olursa yahut yolculuk halinde olur, ya da arkadaşlarıyla beraber bulunur da arkadaşları onun bir yerde uzun süre kalmasından rahatsız oluyor olurlarsa o zaman sünnetleri ter-keder. Bu gibi durumlarda mutlak nafileleri terketmesinin uygun olacağı öncelikli olarak söz konusudur." [117]
Daha önce namaz vakitleri bölümünde iki namazm birleştirilmesi konusu geçmişti. Oraya bakılabilir. İleride nasslarla ilgili yorumlarda ve dersler ve öğütler kısmında bu konuda okuyucunun ihtiyaç duyacağı tamamlayıcı bilgiler verilecektir. [118]

Kasrda Esas Alınacak Mesafe

2103- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Yahya bin Yezid el-Hunai dedi ki:
"Enes (r.a)'e, namazın kasrı hakkında soru sordum. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) üç mil veya üç fersah mesafesinde yola -buradaki tereddüt Şu'be'den kaynaklanmaktadır- çıktığında (dört rek'ath namazları) iki rek'at kılardı." [119]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetten Resulullah (a.s)'ın üç mil veya üç fersah yola gitmek niyetiyle çıkması üzerine namazları kasrettiği anlamı çıkmamaktadır. Aksine bu kadar mesafe ikamet edilen alandan uzaklaşınca ve bu kadar mesafede dört rek'ath bir namazın vaktinin girmesi durumunda bu namazı iki rek'at olarak kıldığı anlaşılmaktadır. Yolcu ise normalde daha önce verdiğimiz ve fıkıhçıların bildirmiş oldukları mesafelere gitmek niyetiyle yola çıkması durumunda, ikamet edilen alanın ve orası ile bağlantılı olan kenar yerlerin dışına çıktığı andan itibaren namazı kasr etme hakkına sahiptir.

2104- İmam Malik, Malik bin Enes (r.a)'ten rivayet etmiş, o da kendisine Abdullah bin Abbas (r.a)'tan nakledildiğini bildirmiştir: [120]
"O (yani Abdullah bin Abbas r.a) Mekke ve Taif arası kadar bir mesafede (yani bu kadarlık bir yola çıkması durumunda) namazları kasr ederdi. Aynı şekilde Mekke ve Usfan ve Mekke ve Cidde arası mesafelerde namazları kasrederdi."
Malik: "Dört bureydlik mesafe" demiştir. [121]

Bir Açıklama

Bir fersah 5544 metre kadardır. Bundan dolayı Malikiler dört bureydi yaklaşık 89 km olarak belirlemişlerdir. Bir bureyd bir görüşe göre dört fersaha denktir. Buna göre bir bureyd yaklaşık 23 km'yi bulmaktadır. Bu itibarla ilim adamları gidilecek mesafenin dört bureydden biraz az olması durumunda da namazların kasr edilmesinde sakınca görmemişlerdir. Buna genel giriş kısmında işaret etmiştik. Bugün Mekke ile Cidde arasındaki mesafe ve Mekke ile Taif arasındaki mesafe seksen km'den biraz azdır. Bir görüşe göre de bir bureyd iki fersahtır. İlim adamlarının bu konuda iki ayrı görüşlerinin olduğunu bilmekteyiz. Ancak fetvaya esas alınan görüşe göre namazların kasr edilmesini caiz kılacak mesafenin 45 km. olduğu görüşü değildir.

2105- İmam Malik, Salim bin Abdullah bin Ömer'den rivayet etmiştir:
"Onun babası Reym'e veya Zatu'n-Nusub'a doğru bineğe bindi ve bu yolculuğu esnasında namazları kasr etti."
İmam Malik bu mesafenin dört bureyd olduğunu söylemiştir. Yine onun bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir: [122]
"O (yani Sâlim'in babası) Zâtu'n-Nusub'a doğru bineğine bindi ve bu yolculuğu esnasında namazı kasr etti."
İmam Malik, Zâtu'n-Nusub ile Medine'nin arasındaki mesafenin dört bu-reyd olduğunu söylemiştir. [123]
Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bir tam günlük yolculuğunda namazları kasr ederdi." [124]

Onun Nafi'den naklettiği bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Nafi') Abdullah bin Ömer (r.a) ile birlikte bir bureydlik yolculuğa

çıkardı ama namazı kasr etmezdi." [125]
Nafi'den nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) Medine'den Hayber'e yolculuk eder ve namazları kasr ederdi." [126]

Bir Açıklama

Hayber ile Medine-i Münevvere arasındaki mesafe yaklaşık 140 km'dir. Yukarıdaki rivayetlerin birinde gidilen yolun mesafesinin bir bureyd olması durumunda namazın kasr edilmediği belirtilmektedir. Bu, dört mezhepte de fetvaya esas alınan, her yolculukta namazın kasr edilemeyeceği (namazın kasr edilebilmesi için gidilecek yolun belli bir mesafeye ulaşmasının gerektiği) görüşünün delilidir. Bir tam gün yolculukta namazın kasr edilmesiyle ilgili rivayet de daha önce belirttiğimiz bir hususa bir yönden delildir, Şöyleki, herhangi bir bineklinin normal bir yolculukla ve dinlenerek, Hanefilerin Ölçü o-larak aldıkları üç günde katedeceği mesafeyi bir başka binekli hızlı ve yorucu bir yolculukla bir günde katedebilir.
Yahut Şafiilerin ve Hanbelilerin ölçü olarak aldıkları iki günde alınan mesafe hızlı bir yolculukla bir günde katedilebilir. Her halükârda dört mezhepte de fetvaya esas alman ölçülerin birbirlerine yakın oldukları görülmektedir. Çünkü yolculuğun sürelerinin belirlenmesinde esas alınan mikyaslar (ölçekler) birbirinden farklıdır. Bazıları bu süreyi üç bazıları iki gün olarak belirlemiş olsalar da sonuçların farklı olması yolculuk sürelerinin belirlenmesinde esas alman mikyasların (ölçeklerin) farklı olmasından ileri gelmektedir (yoksa mesafeler birbirine yakındır).

2106- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [127]
"Öğle namazını Medine'de Resulullah (a.s) ile birlikte dört rek'at olarak kıldım.
Sonra Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. Zu'1-Huleyfe'de ikindi namazını iki rek'at olarak kıldı."
Yine Buhari'in Sahih'inde yer alan bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resurullah (a.s), Medine'de dört rek'at kıldı. Zu'1-Huleyfe'de de iki rek'at kıldı. Sonra sabah oluncaya kadar Zu'1-Huleyfe'de kaldı. Daha sonra bineğine binip

yola çıkınca telbiye getirmeye başladı." [128]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Zannediyorum sabah oluncaya kadar orada kaldı." [129] Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Onların her ikisinde de (yani hem hacda hem umrede) yüksek sesle telbiye yaptıklarını duydum." [130]

Bir Açıklama

Bu rivayet, yolculuğa çıkan birinin oturduğu beldenin ikamet edilen kısmının yani içerisinde evler bulunan alanın tamamen dışına çıkıncaya kadar namazları kasr etmeye başlamayacağına delalet etmektedir. Sanıyorum bu rivayet bu maddenin başında vermiş olduğumuz ve yine Enes bin Malik (r.a)-'ten rivayet edilmiş olan hadisi şerifi açıklamaktadır. Orada Resuluilah (a.s)-'ın uzak bir yere gitmek gayesiyle yola çıktığını ancak üç mil veya üç fersah uzaklaştıktan sonra dört rek'atlı bir namazın vaktinin girdiğini ve bu namazı iki rek'at olarak kıldığını belirtmiştik. Zu'1-Huleyfe de Medine'den 8 km uzaklıktadır. Bu rivayet, daha önce vermiş olduğumuz ve Enes (r.a)'ten rivayet e-dilmiş olan hadisi şerifi açıklamaktadır.

2107- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası (azatlısı) Nafi-'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) hac veya umre için yola çıktığında Zu'l-Hu-leyfe'de namazları kasr ederdi."
Bu rivayet de bizim yukarıda yapmış olduğumuz açıklamayı desteklemektedir. [131]

2108- Müslim, Cubeyr bin Nufeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [132]
"Şurahbil bin es-Semt ile birlikte onyedi veya onsekiz mil uzaklıkta olan bir köye gittik. (Dört rek'atlı namazları) iki rek'at kıldı. Bunu kendisine söyledim. "Ömer (r.a)'in Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldığını gördüm" dedim. Ben (durumu) kendisine söyledim. O: "Ben Resuluilah (a.s)'m nasıl yaptığını gördüysem öyle yaparım" dedi."
Müslim'in rivayetinde yine bu isnad ile İbni's-Semt'ten nakledilmiş Şurahbil'in adından söz edilmemiştir. Oradaki rivayete göre (ravi) şöyle söylemiştir:

"Humus'tan onsekiz mil uzaklıkta bulunan ve adına Dumin denilen bir yere geldi." [133]
Nevevi Müslim Şerhi'nde Dumin kelimesinin hem Dumin hem de Devmin olarak okunduğunu söylemiştir.

Bir Açıklama

Bu rivayet, namazların kasrının caiz olduğu asgari yol mesafesinin belirlenmesinde esas alınamaz. Çünkü Resuluilah (a.s)'ın Zu'1-Huleyfe'de namazı kasr ile kılması uzun bir yolculuğa çıkmış olması dolayısıyla idi. Hz. Ömer (r.a)'in de uzun bir yolculuğa çıkmış olduğundan dolayı adı geçen yerde namazı kasr ile kıldığı kabul edilmiştir. Çok kısa bir yolculuk için beldesinden çıkan bir kimsenin bu yolculuğunun (namazları kasr etmeği caiz kılacak) bir yolculuk kabul edileceği kanaati taşıyanın bu kanaati yanlıştır. İnsan, yerine göre gezinti için bulunduğu beldeden çıkarak Zu'1-Huleyfe üe Medine arasındaki mesafeden daha uzun bir mesafe uzağa gidebilir. Bu hiç bir geleneğe göre yolculuk ve Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de namazların kasr edilmesi için sebep olarak gösterdiği yeryüzünde dolaşma (darb) sayılmaz.
Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili olarak şöyle buyuruyor:
"Yolcıluğa çıktığınızda, inkarcıların size bir fenalıkta bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur." [134]

Yolculukta Kasrın Vacib Olması

2109- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) Mekke'de on gün kaldı ve bu süre içinde imamın arkasında kıldığı namazların dışındaki namazları kasr ediyordu. İmamın arkasında kıldığı namazları ise aynen onun namazı gibi kılıyordu." [135]
Bir başka rivayete göre de o şöyle derdi:
"İkamete niyet etmediğim sürece bu beni oniki gün alıkoysa da yolcu namazı kılarım." [136]

2110- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlasi (azatlısı) Nafi-'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) imamın arkasında dört rek'at kılardı. Kendi başına

kıldığında ise iki rek'at olarak kılardı." [137]

2111- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [138]
"Esved Neha'i'nin kardeşi olan Abdurrahman bin Yezid dedi ki:
"Hz. Osman bin Affan (r.a) bize Mina'da dört rek'at namaz kıldırdı. Bu husus Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a söylendi. O da şöyle söyledi:
"Ben Mina'da Resulullah (a.s) ile iki rek'at namaz kıldım. Yine Hz. Ebu Bekir (r.a) ile iki rek'at kıldım. Hz. Ömer (r.a) ile iki rek'at kıldım. Sonra sizin önünüzde yollar çeşitlendi. Keşke dört rek'attan nasibim, kabul edilmiş iki rek'at (nasibi kadar) olsa."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Emirliğe geçtiğinin ilk dönemlerinde Hz. Osman (r.a) ile ..." daha sonra hadisin kalan kısmı verilmiştir. [139]
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Osman (r.a) Mina'da dört rek'at kıldırdı. Bunun haberi Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaştı. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s) ile birlikte Mina'da iki rek'at kıldım." [140] Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte yolculukta iki rek'at kıldım. Hz. Ebu Bekir (r.a) ile birlikte de iki rek'at kıldım. Hz. Ömer (r.a) ile birlikte de iki rek'at kıldım." [141]

Bir Açıklama

İnsanların Hz. Osman (r.a)'ı tenkid ettikleri bir husus da yolcu iken namazı tam kılmasıydı. Ancak bundan dolayı tenkid etmemeleri gerekirdi. Çünkü Hz. Osman (r.a), yaptığı örnek alınacak râşid bir halifeydi. Şüphesiz onun böyle yapmasında esas aldığı bir değerlendirmesi vardı. Daha önce de gördüğümüz üzere Şafiiler ve Hanbeliler yolculukta namazı kasr etmeyi de tam kılmayı da caiz görmektedirler.
İbni'l-Kayyım, Zâdu'l-Mead'da şöyle söylemiştir:
"Hz. Osman (r.a), hilafetinin son döneminde (yolculukta) namazı tam kıldı. Bu kendisine karşı çıkılmasının sebeplerinden biriydi. Ancak söz konusu hareketiyle ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır:

Birinci yorum: O yıl bütün Araplar hacca gelmişlerdi. Hz. Osman (r.a) da, yolculukta da hazerde (mukimken) de namazın iki rek'at olduğu zannma kapılmamaları için onlara namazın dört rek'at olduğunu öğretmek istemişti. Böyle bir yorum yapılmış olmakla birlikte şunu da bilmek gerekir ki onların böyle bir uygulamaya muhatap tutulmaları Resulullah (a.s)'m haccın-da daha uygun olurdu. Çünkü o zaman daha yeni Müslüman olmuşlardı ve namazı da yeni yeni öğreniyorlardı. Bununla birlikte Resulullah (a.s) onlara karşı böyle bir uygulamaya başvurmamıştır.
ikinci yorum: O, insanların imamıydı (devlet başkanlarıydı). İmam ise her nereye yerleşse işi oradadır ve orası
yönetimi (velayeti) altında olan yerdir. Dolayısıyla orası onun vatanı sayılır. Böyle bir yorum yapılmış olmakla birlikte şunu da bilmek gerekir ki, bütün yaratıkların üzerine imam kılman Resulullah (a.s) böyle bir uygulamaya daha lâyıktı. O mutlak imamdı. Bununla birlikte O dört rek'at kıldırmadı.
Üçüncü yorum: Mina onun zamanında inşa edilmiş ve İçinde çok sayıda mesken bulunan bir kent halini almıştı. Resulullah (a.s) zamanında ise bu evler yoktu ve boş bir alandı. Hz. Osman (r.a) da kasr'ın sadece yolculuğun devam ettiği zamanda söz konusu olacağı hükmünü çıkarmıştı. Bu yorumun yapılmış olmasıyla birlikte Resulullah (a.s)'ın Mekke'de on gün kaldığını ve bu süre içinde namazları kasr ettiğini bilmek gerekir.
Dördüncü yorum: O, üç gün kalmıştı. Resulullah (a.s) da: "Muhacir hac görevlerini yerine getirdikten sonra üç gün ikamet eder" diye buyurmuştu. Bu sözünde "ikamet eder" ibaresini kullanarak kastedilen kişiyi mukim olarak adlandırmıştır. Mukim ise yolcu değildir. Bu yorumun yapılmış olmasına rağmen bilmek gerekir ki, bu ifadede sözü edilen ikamet, yolculuk esnasında gerçekleşen şartlı ikamettir, yoksa yolculuğun tersi olan ikamet değildir. Nitekim Resulullah (a.s) Mekke'de on gün kalmış ve bu süre içinde namazları kasr etmiştir. Yine Mina'da şeytan taşlama günlerinde üç gün süreyle kalmış ve bu süre içinde namazlarını kasr etmiştir.
Altıncı yorum: O, Mina veya Mekke'den evlenmişti. Yolcu ise bir yerde kalır ve orada evlenirse yahut hanımının oturduğu bir yere giderse namazlarını tam kılar. Bu konuda Resulullah (a.s)'tan merfu bir hadis nakledilmiştir. İkrime bin İbrahim el-Ezdi, Ebu Zenâb'dan, o da babasından (babasının) şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hz. Osman (r.a) Mina halkına namazı dört rek'at kıldırdı ve şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Ben buraya geldiğimde burada evlendim. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:

"Bir adam bir beldede evlenirse orada mukim kimsenin kıldığı gibi namaz kılar." Bunu Ahmed bin Hanbel, Müsned'inde ve yine Abdullah bin Zubeyr el-Humeydi Müsned'inde rivayet etmiştir. Beyhaki bu hadisin senedinin kopuk (munkatı1) ve İkrime bin İbrahim'in zayıf biri olduğunu söyleyerek bu rivayeti illetli (zayıf) görmüştür.
Ebu'I-Berekât İbni Teymiyye de şöyle söylemiştir:
"Buradaki zayıflık iddiası üzerinde biraz durmak mümkündür. Çünkü Buhari adı geçen kişiyi Tarih'inde zikretmiş ve tenkid etmemiştir. Oysa ten-kid edilenlerin, zayıfların bu yönlerini bildirmek Buhari'nin adetiydi. Bunun yamsıra Ahmed bin Hanbel ve Abdullah bin Abbas (r.a) daha önce, yolcunun bir yerde evlenmesi durumunda namazlarını tam kılmasının gerektiğini bildirmişlerdir. İmam Ebu Hanife'nin, İmam Malik ve ashabının görüşleri de böyledir. Hz. Osman (r.a) için gösterilen mazeretlerin en güzeli de budur. Ancak İbni Hacer bu mazereti kabul etmemiş ve şöyle söylemiştir:
"Rivayete göre Hz. Osman (r.a)'ın namazını tam kılmasının sebebi o-nun, namazı kasr etmenin sadece yolculuk halinde olanlara özel olduğu, yolculuğu esnasında bir yerde ikamet edenin ise mukim hükmünde olduğu dolayısıyla namazını tam kılması gerektiği görüşünde olmasıydı. Bu konudaki delil ise Ahmed bin Hanbel'in hasen bir senedle Abbad bin Abdullah bin Zubeyr'den nakletmiş olduğu bir rivayettir. [142] Bu rivayete göre Abbad bin Abdullah bin Zubeyr şöyle söylemiştir:
"Muaviye (r.a) hac için bizim yanımıza geldiğinde bize Mekke'de öğle namazını iki rek'at olarak kıldırdı. Sonra Daru'n-Nedve'ye gitti. Bu sırada Mervan ve Amr bin Osman yanma girdiler ve: "Amcanın oğlunun işini bozdun. Çünkü o namazı tam kıldırmıştı" dediler. (Ravi) dedi ki: "Osman (r.a) Mekke'ye geldiğinde namazları tam kıldırmıştı. Orada öğleyi, ikindiyi ve yatsıyı dörder dörder (rek'at) kıldırmıştı. Mina ve Arafat'a çıktığında ise kasr etmişti." [143]
İbni Battal da şöyle söylemiştir:
"Bu konuda en sağlıklı yorum Hz. Osman (r.a) ile Hz. Aişe (r.a)'nin, Resulullah (a.s)'ın ümmetini düşünerek kolay olanı tercih ettiği görüşünde oldukları, kendilerinin ise zor olanı tercih ettikleridir."

2112- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [144]
"Resulullah (a.s) bize Mina'da iki rek'at namaz kıldırdı. O'ndan sonra Hz. Ebu

Bekir (r.a) de (aynı şeyi yaptı). Ondan sonra Hz. Ömer (r.a) de. Hz. Osman (r.a) da hilafetinin ilk dönemlerinde (aynı şeyi yaptı). Hz. Osman (r.a) daha sonra dört rek'at kıldırdı."
Abdullah bin Ömer (r.a) imamla birlikte kıldığında dört rek'at kılardı. Yalnız basma kıldığında ise iki rek'at olarak kılardı.
Bunu Müslim bir başka tanktan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Mina'da ve diğer yerlerde (yani hac esnasında uğradığı diğer yerlerde -Çeviren) yolcu namazı yani iki rek'at kıldı. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) de böyle yaptı. Hz. Osman (r.a) da hilafetinin ilk döneminde böyle yaptı. Daha sonra dört rek'ata tamamladı." [145]
Buhari bunun bir benzeri rivayet nakletmiş ancak bu rivayetinde "diğer yerlerde" ibaresine yer vermemiştir. [146]
Nesai'nin özet halindeki rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Mina'da Resulullah (a.s) ile birlikte (dört rek'atlık namazı) iki rek'at o-larak kıldım. Yine Hz. Ebu Bekir (r.a) ile birlikte de iki rek'at olarak kıldım. Aynı şekilde Hz. Ömer (r.a) ile birlikte de iki rek'at olarak kıldım." [147]
Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, Resulullah (a.s)'m ve sahabenin büyüklerinin yolculukta namazı sürekli kasr ettiklerini bildirmesi itibariyle kasrın vacip olduğuna delalet etmektedir. el-Hidaye müellifine ve onunla aynı görüşte olanlara göre bu rivayet kasrın vacip olduğunu ortaya koymaya yeter. Bununla yetinmeyen için aşağıda gelecek olan ve yolculukta namazların tam kılınmasını doğru bulmayan hadisleri gösteririz." [148]
Şevkani, en-Neyl'de şöyle söylemiştir:
"Şunu bil ki, ilim adamları kasrın vacip mi yoksa sadece ruhsat mı olduğu, kasrın mı yoksa tam kılmanın mı efdal olduğu konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Hanefiler ve Hadeviler birinci görüşü (yani kasrın va-
cip olduğu görüşünü) tercih etmişlerdir. Hz. Ali (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'den de bu yönde görüşler rivayet edilmiştir. İmam Nevevi de pek çok ilim adamının bu görüşte olduğunu nakletmiştir.
Hattabi, el-Me'alim'de şöyle söylemiştir:
"Selef alimlerinin çoğu ve (tanınmış) şehirlerin fıkıhçıları yolculukta yapılması vacip olanın kasr olduğu görüşünde idiler. Hz. Ali (r.a)'nin, Hz. Ömer (r.a)'in, Abdullah bin Ömer (r.a)'in ve Abdullah bin Abbas (r.a)'m görüşleri de böyleydi. Yine Ömer bin Abdulaziz'in, Katade'nin ve Hasan'm (Hasanı Basri'nin) da bu

görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Hammad bin Ebi Süleyman şöyle söylemiştir: "Yolculukta namazı dört rek'at kılan bu namazını tekrar kılar." İmam Malik: "Henüz vakit çıkmamışsa yeniden kılar" demiştir."
Yine şöyle söylemiştir:
"Kasrın vacip olduğunu söyleyenler pek çok delile dayanmışlardır. Bunlardan birincisi Resulullah (a.s)'m bütün yolculuklarında sürekli namazlarını kasr ile kılmasıdır. Nitekim ilgili babda vermiş olduğumuz Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakledilmiş olan hadiste böyle denmektedir. Yolculuklarından herhangi birinde O'nun dört rek'atlı namazı dört rek'at olarak kıldığı hiç bir şekilde kesinlik kazanmamıştır. İbniİ-Mukim aşağıda gelecek olan ve Resulullah (a.s)'m yolculuk esnasında dört rek'atlı namazı tam kıldığına dair Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş hadisin sahih olmadığını söylemiştir."

2113- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Mina'da iki rek'at olarak kıldım. Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve hilafetinin ilk döneminde Hz. Osman (r.a) ile birlikte de." [149]

2114- Tirmizi, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ona yoku namazı hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) ile birlikte haccettim. (Dört rek'atlık namazları) iki rek-'at olarak kıldı. Hz. Ebu Bekir (r.a) ile birlikte haccettim, o da iki rek'at olarak kıldı. Hz. Ömer (r.a) ile birlikte haccettim, o da iki rek'at olarak kıldı. Hz. Osman (r.a) ile birlikte de hilafetinin (ilk) altı -veya sekiz- yılında haccettim o da iki rek'at olarak kıldı."
İbni Huzeyme: "Kitâbu's-Salat'ta Yahya bin Ebi İshak'm Enes bin Malik (r.a)'ten nakletmiş olduğu rivayetin anlamını açıklamıştım" demiştir.
Abdullah bin Abbas (r.a)'tan ve Hz. Aişe (r.a)'den nakledilen rivayetler Mekke ahalisine ve Mekke ahalisinden olmayıp da orada ikamet edenlere Mina'da namazı dört rek'at olarak kılmanın vacip (farz) olduğuna açıkça delalet etmektedir. Çünkü onlar yolcu değil mukimdirler. Mukim için farz olan da dört rek'attir.
Yoîcu ve çarpışma dolayısıyla korku (tehdid) altında olanın dışındakilere namazları kasr etmek caiz değildir. Mekke ahalisinden olan veya oranın ahalisinden olmamakla birlikte mukim sayılacak şekilde orada oturan bir kimse başka yere yolculuk etmek niyetiyle değil de geri Mekke'ye dönmek niyetiyle

Mina'ya çıkarsa onun için Mina'da namazı kasr etmek caiz olmaz. [150]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme'nin söylediği, ilim adamlarının çoğunluğunun tercih ettiği görüştür. Ancak Malikiler Mekke, Mina ve Müzdelife ahalisinden olanlardan hacca niyet edenlerin kendi ikamet ettikleri mevki dışında namazlarını kasr etmelerini caiz görmüşlerdir. Buna göre Mekke'de oturan Mina'da, Müzdelife-'de ve Arafat'ta namazını kasr ile kılabilir. Aynı şekilde Mina'da oturan Müz-delife'de, Arafat'ta ve Mekke'de namazını kasr ile kılabilir.

2115-MüsIim, Musa bin Seleme (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [151]
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Mekke'de olduğum zaman eğer imam ile namaz kılamazsam namazı nasıl kılayım?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"İki rek'at. Ebu Kasım (a.s)'m sünneti budur." Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bazen ben sahrada oluyor ve cemaatle namazı kaçınyorum. Nasıl namaz kılmamı uygun görürsün?" (Abdullah bin Abbas (r.a) da) şöyle söyledi:
"İki rek'at. Ebu Kasım (a.s)'ın sünneti budur." [152]
Bir kimse yolcu olur da mukim bir imamın arkasında namaz kılarsa namazını dört rek'ata tamamlar. Ama eğer yalnız başına kılarsa veya kendisi yolcu olduğu gibi imamı da yolcu olursa o zaman iki rek'at olarak kılar.

2116- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Allah namazı ilk farz kıldığında iki rek'at olarak farz kıldı. Sonra hazer-de (ikamet halinde) (dörde) tamamladı. Yolcu namazı da ilk farz kılmdı-ğındaki hali üzere bırakıldı."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Allah namazı ilk farz kıldığında hazerde (ikamet halinde) de, yolculukta da iki rek'at, iki rek'at olarak farz kıldı. Sonra yolculuk namazı olduğu gibi bırakıldı, hazerdeki namaz artırıldı." [153]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: [154]
"Namaz (önce) iki rek'at olarak farz kılındı. Sonra Resulullah (a.s) hicret etti ve namaz dört rek'at olarak farz kılındı. Yolcu namazı da ilk farz kılındığı hali üzere

bırakıldı." [155]
Zuhri şöyle söylemiştir:
"Urve'ye: "Hz. Aişe (r.a) neden (yolculukta) namazları tam kılıyor?" diye sordum. O da şöyle söyledi;
"O, Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi yorumladı."
İbnî'1-Esir: "Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi..." sözünü şu şekilde a-çıklamıştır:
"Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi..." sözüyle Hz. Osman (r.a)'m yolculukta namazları dörde tamamladığına dair rivayetleri kasdetmiştir. Bu şekilde yorumlamasının sebebi de şuydu: O, Mekke'de ikamet etmeğe niyet etmişti, bu yüzden namazlarını tam kıldı." [156]

Bir Açıklama

Daha önce gördüğümüz üzere Hanefiler bir yerde en azından onbeş gün kalmaya niyet etmeyenlerin namazlarını kasr etmelerini vacip görmektedirler. Malikiler ve Şafiiler ise bir kimsenin bir yerde giriş ve çıkış günleri dışında dört gün kalmaya niyet etmesi durumunda namazlarını tam kılmasını vacip (gerekli) görmektedirler. Hanbeliler de, giriş ve çıkış günleri dahil olmak üzere bir yerde dört gün kalmaya niyet edenin namazlarını tam kılmasını vacip görmektedirler. Hz. Osman (r.a) ve Hz. Aişe (r.a)'nin fiilleri her halükârda namazları tam kılmayı caiz görenler için bir esas teşkil etmez. Ancak bir yerde uzun süre kalmayı namazları tam kılmayı gerektirecek ikamet anlamının gerçekleşmesi için gerekli olduğu görüşünü taşıyanlar için bir esastır. İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi yorumladı" sözü: Bu söz Hz. Osman (r.a)'m Mekke'de evlendiğinden dolayı namazlarım tam kıldığını ileri sürenlerin ve onun emir olduğu dolayısıyla her yerin onun için yurt olduğu iddiasında olanların bu iddialarına bir reddir. Yine onun Mekke'de kalmaya karar verdiğinden yahut orada kendisi için yeni bir yer edindiğinden veya diğer insanlardan önce,Mekke'ye gittiğinden dolayı böyle yaptığı yönündeki iddiaların tümüne bir reddir. Çünkü bu ihtimallerin hiç biri Hz. Aişe (r.a) hakkında söz konusu olamaz. Bu sayılan iddiaların çoğunun delili yoktur, sadece onları söyleyenlerin zihinlerinde oluşan zanlardan ibarettir. Birinci iddianın geçersizliği şundan anlaşılmaktadır: Resulullah (a.s) bazen hanımlarıyla birlikte yolculuğa çıkar ancak yine de namazlarını kasrederdi. İkinci iddiaya yani Hz. Osman r.a)'m emir olduğu dolayısıyla her yerin onun için vatan olduğu iddiasına gelince Resulullah

(a.s) buna daha lâyıktı. Üçüncüye yani Hz. Osman r.a)'ın Mekke'de ikamet etmeğe karar verdiği iddiasına gelince muhacirlere Mekke'de (uzun süre) ikamet yasaklanmıştı. Dördüncü ve beşinci iddialar hakkında bir rivayet nakledilmemiştir. Böyle bir şeyin ileri sürülmesinde ise sadece kanaate dayanılması (böyle bir sebebin söz konusu olabileceği zannından hareket edilmesi) yeterli olmaz. Bununla birlikte birinci iddia hakkında Hz. Osman (r.a)'dan merfu bir hadis rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre Hz. Osman (r.a) şöyle söylemiştir:
"Kim bir beldede evlenirse orada mukim namazı kılar." Bunu Ahmed bin Hanbel ve Beyhaki rivayet etmiştir. Ancak bu hadis sahih değildir çünkü munkatıdır (senedinde kopukluk vardır). Aynı zamanda ravileri arasında rivayeti delil kabul edilmeyecek biri bulunmaktadır. Urve'nin: "Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi yorumladı" sözü buna bir cevap niteliğindedir. Hz. Aişe (r.a)'in esas itibariyle bir yerde evlenmesi caiz değildi. Bu durum yukarıdaki rivayetin sağlam olmadığına delalet etmektedir. Sonra benim anladığıma göre Urve'nin: "Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi yorumladı" sözünde Hz. Aişe (r.a)'nin yorumunun Hz. Osman (r.a)'m yorumuna benzediği yoksa tıpatıp aynısı olmadığı anlamı kastedilmiştir." [157]

Bundan sonra İbni Hacer biraz önce nakletmiş olduğumuz görüşünü vermiştir. Bu görüşüne göre Hz. Osman (r.a) kasrın sadece yolculuk halinde olanlara özel olduğu görüşü taşıdığından dolayı namazlarım tamamlamıştır. Bu konuda İbni Battal'in daha önce nakletmiş olduğumuzu görüşünü aktarmış ve onun bu görüşünü tercih etmiştir.
2117- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [158]

"Kurban bayramı namazı iki rek'attır. Fıtır (Ramazan bayramı) namazı iki rek'attır. Yolcu namazı iki rek'attır. Cuma namazı kasr olmaksızın tamamı iki rek'attır. Bu, Peygamber (a.s)'in diliyle (bildirilmiştir)." [159]

Bir Açıklama

Yolcu namazı akşam namazı müstesna olmak üzere iki rek'attır. Bu namaz ise asıl hali üzere üç rek'at olarak kalır. Hadislerde, yolcu namazının iki rek'at olduğunun kesinlik kazanmasından sonra bunun yapılmamasına karşı çıkılmaktadır. Buradan da yolcu için azimete uygun olanın dört rek'ath namazları

iki rek'at kılmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Hanefiler (yolculukta) namazın kasrmı vacip olarak görmüşlerdir.

2118- Taberani, Muverrik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a)'e yolculukta namazdan sordum, şöyle söyledi: "İkişer rek'at. Kim sünnete muhalefet ederse kâfir olur." Bir Açıklama
Burada küfür ile kastedilen imanın tersi olan küfür değildir. Çünkü namazda kasrın gerekliliği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yukarıdaki hadiste küfür ile kastedilen de küfri nimet yani nankörlüktür. Çünkü yolcu kasr yapmadığında Allah'ın kasr yoluyla kendisine lütfetmiş olduğu ruhsatı (kolaylığı) terketmiş olmaktadır. [160]

2119- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Namaz ikişer ikişer rek'at olarak farz kılındı. Sadece akşam namazı üç rek'at olarak farz kılındı, çünkü onun rek'at sayısı tektir." [161]

Yine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) yolculuk ettiğinde akşam namazı dışında ilk namazı (yani namazın ilk farz kılmdığmdaki şeklini) kılardı. İkamet ettiğinde de hepsine ikişer rek'at eklerdi. Sadece akşam namazı hariç, çünkü onun rek'at sayısı tektir. Bir de sabah namazı hariç, çünkü onda kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma işi) uzatılmaktadır."
Yine ondan nakledilen bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Namaz Mekke'de İkişer rek'at olarak farz kılındı. Resulullah (a.s) Medine'ye geldiğinde her iki rek'ata iki rek'at ilave etti..."
Daha sonra benzeri bir metin nakletmiştir. [162]
Ahmed bin Hanbel'in yine Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiğine göre de şöyle söylemiştir:
"Allah'ın Resulullah (a.s)'a başlangıçta namaz olarak farz kıldığı ikişer ikişer rek'attı. Akşam namazı hariç. Bu namaz üç rek'ath."
Daha sonra aynı anlamda bir rivayet nakletmiştir. Ravilerinin hepsi sikadırlar. [163]

Bir Açıklama

Cassas, 'Ahkâmu'l-Kur'an1 adlı eserinde kasrla ilgili hadisleri ve rivayetleri verdikten sonra şöyle söylemiştir:
"Bunlar Resulullah (a.s)'tan ve ashabdan, yolculuk esnasında namazları iki rek'at olarak kılmak, fazla kılmamakla ilgili tevatür derecesine ulaşan rivayetlerdir. Bu, iki yönden, yolcunun üzerine farz olan namazın iki rek'at olduğuna delalet etmektedir.
Birincisi: Namaz Kitap'ta mücmel olarak anılmaktadır ve bunun açıklanmaya ihtiyacı vardır. Resulullah (a.s)'ın fiili, bir şeyi açıklama yönünden nakledildiğinde sözlü beyanı gibidir ve uyulmayı gerektirir. O'nun yolculuk esnasında namazı iki rek'at olarak kılması Allah'ın istediğinin bu olduğu yönündeki bir açıklamasıdır. Bu tıpkı sabah namazını, cuma namazını ve diğer namazları kılması gibidir.
İkincisi: Eğer Allah'ın dileği namazm tam kılınması veya yolculardan isteyenlerin kasr etmesi olsaydı o zaman Resulullah (a.s)'m iki tarz uygulamadan sadece birini açıklamakla kalıp diğerini açıklamaktan geri durması
uygun olmazdı. Tam olarak da kılınabileceğini açıklaması kasr edilebileceğini açıklamasıyla aynı derecede ağırlık taşırdı. Bize Resulullah (a.s)'ın sadece kasr ile açıklamada bulunduğu ve tam kılma ile açıklamada bulunmadığı bildirildiğine göre bu, Allah'ın (ayeti kerimedeki ifadeden) maksadının bu olduğuna başka bir şey olmadığına delalet eder. Görmez misin ki, Yüce Allah yolcuya orucu bozma ruhsatı vermekle isterse bozabileceğini isterse tutabileceğim kasdettiğinden Resulullah (a.s) yerine göre yolculukta o-rucu bozmak yerine göre de tutmak suretiyle bize bu hükmün her iki tarzdaki uygulamasını da göstermiştir.
Yolcunun namazı isterse kasr ile isterse tam kılacağını söyleyenler, bir kimsenin mukim birinin arkasında namaz kılması durumunda namazını tam kılmasının gerekeceğine dair hükmü delil olarak göstermişlerdir. Bu hükmün kişinin esas itibariyle serbest olduğuna delalet ettiğini söylemişlerdir. Ancak geçersiz bir delildir. Çünkü bir imamın arkasında namaz kılmak farzın mahiyetini değiştirir. Görmez misin ki, kadın ve kölenin cuma günü Öğle namazım dört rek'at kılmaları gerekirken cuma namazına katılmaları durumunda sadece iki rek'at kılmaları yeterli olmaktadır. Bu onların cumaya katılmamaları (yani kendi başlarına öğle namazını kılmaları) durumunda iki veya dört rek'attan istediklerini seçme hakkına sahip olduklarını göstermez."

2120- Ahmed bin Hanbel, Avn bin Ebu Cuheyfe (r.a)'den rivayet etmiş, o da

babasının şöyle söylediğini bildirmiştir: [164]
"Ebtah'ta Resulullah (a.s)'m yanma gittim. O da kendine ait kırmızı bir kubbenin altında bulunuyordu. Bilal (r.a) (Resulullah (a.s)'m) abdest suyunun fazlasını çıkardı. Kimisi (ondan) üzerine serpiyor, kimisi avuçluyordu. Ardından Bilal (r.a) ezan okudu. O ezan okurken ben ağzına dikkatle bakıyordum. Bir şöyle bir böyle yani sağa ve sola doğru hareket ediyordu. Sonra O'nun için bir baston dikildi. Ardından Resulullah (a.s) çıktı. Üzerinde kırmızı bir cübbe veya kırmızı bir hülle vardı. Baldırlarının parıltısına şu an bakıyor gibiyim. Bastona doğru öğle veya ikindi namazını iki rek'at olarak kıldırdı. Bu sırada önünden kadın, eşek, köpek geçiyor ve onlara engel olmuyordu. Sonra Medine'ye gelinceye kadar böyle (dört rek'atlı namazları) iki rek'at olarak kılmaya devam etti."

2121- İmam Malik, Safran bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), Abdullah bin Safvan'ı hastalığı dolayısıyla ziyaret etti. Bize iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra kendisi ayrıldı biz kalkıp namazımızı tamamladık." [165]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetin zahirinden Abdullah bin Ömer (r.a)'in yolcu olduğu diğerlerinin ise mukim oldukları anlaşılmaktadır. Bu yüzden Abdullah bin Ömer (r.a) iki rek'at kılmış diğerleri ise namazlarını (dörde) tamamlamışlardır.

2122- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [166]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Allah kendisinin yasak ettiği bir şeyin işlenmesinden hoşlanmadığı gibi ruhsat olarak koyduğunun yapılmasından da hoşlanır." [167]

Kasrın Yapılacağı Yolculuğun Süresi

2123- Kutubi Sitte sahipleri, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmişlerdir: [168]

"Resulullah (a.s) ile birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktık. (Resulullah (a.s) dört rek'atlı namazları) ikişer rek'at olarak kılıyordu. Medine'ye dönünceye kadar böyle devam etti."
Kendisine (yani Enes bin Malik (r.a)'e): "Mekke'de bir süre kaldınız mı?" diye soruldu. O da: "Orada on gün kaldık" dedi."
Buhari ve Müslim'in muhtasar olarak vermiş oldukları rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte on gün kaldık ve bu süre içinde namazları kasr ettik." [169]

2124- Buhari, Abdullah bin .Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ondokuz gün kaldı ve bu süre içinde namazları kasr etti. Biz yolculuk ettiğimizde ondokuz gün kaldığımız zaman kasr ederdik. Bundan fazla kalırsak tam kılardık."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculuğa çıktı ve ondokuz gün (dört rek'ath namazları) ikişer rek'at olarak kıldı." [170]
Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Biz, bizimle (yani vardığımız günle) ondokuz gün arasında (dört rek'atlı namazları) ikişer rek'at olarak kılarız. Bundan daha fazla kalırsak dört rek'at kılarız." [171]
Yine Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s), yolculuklarından birinde ondokuz gün kaldı ve ikişer rek'at kılmaya devam etti...."

Devamında yukarıdakinin benzeri bir rivayet nakletmiştir. [172] Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Mekke'de onyedi gün kaldı ve (bu süre içinde) namazlarını kasr etti." [173]
Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söylemiştir:
"Kim onyedi gün kalırsa namazını kasr eder. Kim daha fazla kalırsa o zaman tam kılar."
Ondan nakledilen bir başka rivayette de "ondokuz gün" dediği bildirilmiştir. [174]

Yine Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir:

"(Resulullah a.s) Fetih yih Mekke'de onbeş gün kaldı ve (bu süre içinde) namazlarını kasr etti."

Bu rivayeti Nesai nakletmiştir. [175]
İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de bu son rivayetin kuvvetli (kavi) olduğunu söylemiş ve Nevevi'nin bunun zayıf olduğu yönündeki görüşüne karşı çıkmıştır. [176]

Dersler Ve Öğütler

Daha önce gördüğümüz üzere Hanefi mezhebi (namazları tam kılmanın gerekli olması için onbeş gün kalma niyetinin olmasmı gerekli görmektedir. Kim bu kadar süre kalmaya niyet ederse namazlarım tam kılar, kim de daha az kalmaya niyet ederse o zaman kasr eder.' Belirtilen süreden önce yola çıkma kararında olan ve ikamet niyeti taşımayan kimseyi bundan müstesna tutmuşlardır. Böyle biri ne kadar uzun süre kalsa da namazlarını kasr eder.
Yine daha önce gördüğümüz üzere Şafiiler, yolculuk kararında olmakla birlikte yol hazırlığına girmeden kalan bir kimsenin namazlarını kasr etmesi için on sekiz gün sınırını koymuşlardır. Bundan giriş ve çıkış günleri müstesnadır. Yani bir kimse bir yerde kalma niyeti taşımadığı ve yola çıkma niyetinde olduğu halde çeşitli sebeplerle yola çıkamazsa onsekiz gün süreyle namazlarını kasr etmeye devam eder. Bu süre dolduktan sonra artık namazlarım tam kılması gerekir. Ancak giriş ve çıkış günleri müstesnadır. Bu itibarla bu süreyi dolduran kimse ondokuzuncu gün yola çıkma kararı vermiş olsa bile yine namazını tam kılması gerekir. Bu konudaki görüşlerine Abdullah bin Abbas (r.a)'m sözünü delil saymaktadırlar. Hanefiler ise Resulullah (a.s)'ın, ikamete karar vermediği bununla birlikte yolculuk için hazırlığa da girişmediği için öyle yaptığı (yani onbeş günden fazla bir süre namazlarım kasr etmeğe devam ettiği) yorumunda bulunmaktadırlar. Kişi müçtehid bir imamın mezhebi üzere hareket ettiği sürece hüküm geniştir.
Mücahid'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bir yerde onbeş gün kalmaya kesin karar verdiğinde namazı tam kılardı." Bunu Ebu Bekr bin Ebu Şeybe rivayet etmiştir ve isnadı sahihtir. [177]
Yine Mücahid Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a) Mekke'de onbeş gün kalmaya karar verdiğinde rahat hareket eder ve namazları dört rek'at olarak kılardı." Bunu Muhammed bin

Hasben Kitâbu'l-Hicec'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir. [178]
Mücahid'in rivayetine göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Eğer yolcu olur ve bir yerde onbeş gün kalmak üzere içinden karar verirsen artık namazım tam kıl. Eğer (ne kadar kalacağını) bilmiyorsan o zaman kasr et." Bunu Muhammed bin Hasen Asâru's-Sunen'de rivayet etmiştir ve isnadı hasendir. [179]
Bunu aynı zamanda Hafız İbni Hacer, ed-Diraye'de Abdullah bin Ömer (r.a) ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir. Bu rivayetini Tahavi'ye dayandırmış ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır (yani sahih olup olmadığı konusunda bir açıklama yapmamıştır). [180]
el-İ'la müellifi şöyle söylemiştir: [181]
"Hafız Zeyla'i, Nasbu'r-Râye'de, Hafız İbni Hacer, Dirâye'de, el-Ayni Umde'de [182], Şevkani, Neyl'de [183] ve Zerkani Muvatta Şerhi'nde [184] (bunu) zikretmişlerdir.
Onbeş gün sınırlaması sadece Abdullah bin Ömer (r.a)'den değil onunla birlikte aynı zamanda Abdullah bin Abbas (r.a)'tan da rivayet edilmiştir. Bunu her ikisinden de Tahavi ve Ebu Hanife rivayet etmişlerdir. Hidaye müellifi, 'Mezhebimiz Nedir?' adlı eserinde bunun Abdullah bin Abbas (r.a) ve Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilmiş bir eser (yani sahabi sözü) olduğunu belirtmiştir. Bunu anılan tanınmış ilim adamları onlara dayandırdıklarına göre bunun (bu görüşün onlardan çıktığının) sahih olduğu kesindir. Özellikle İbni Hacer, bir sözün Abdullah bin Abbas (r.a)'a nisbet edildiğinin kesin olduğunu anlamadıkça o sözü asla ona nisbet etmezdi.
Tehanevi hadisle ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Mekke fethedildiğinde Resulullah (a.s) orada ondokuz gün kaldı ve bu süre içinde (dört rek'atlı) namazları iki rek'at olarak kıldı ve şöyle buyurdu:
"Biz yolculuğa çıkar ve (bu yolculuk esnasında bir yerde) ondokuz gün kalırsak namazları kasr ederiz. Daha fazla kalırsak tam kılarız."
Neyl'de de böyle denmektedir. [185] O, bu rivayeti Buharı, Ahmed bin Han-bel ve İbni Mace'ye dayandırmıştır. Bu konuda Resulullah (a.s)'in kesin kara-ruını ne olduğu bilinmeden bu delil olarak gösterilemez. Çünkü hüküm burada ikamete göre değil karara göredir. Bu sözünün dayanağının zayıf olduğunu anladığımızda buradan bu sözünün de zayıf olduğunu anlarız. "Onbeş gün"

diyenin sözünde böyle bir dayanak (yani zayıf bir dayanak) yoktur. Dolayısıyla biz de bunu esas alırız. Özellikle Abdullah bin Ömer (r.a)'in bu konudaki sınır hususunda bunu esas almış olmasından sonra (onbeş gün sınırım e-sas almamız daha uygun olur). Ondokuz gün sınırlamasına sahabeden muvafakat eden kimse olmamıştır.
Resulullah (a.s)'ın Fetih yılı Mekke'de ikametinin, ikamet niyetiyle olduğunu farzedersek o zaman da şöyle deriz: "Bu zaman (Mekke'nin fethinden) sonra ne kadar kaldığı ile ilgili rivayetlerde verilen gün sayıları birbirinden farklıdır.
Buhari'nin Asım ve Husayn'ın İkrime'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla bildirdiğine göre Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ondokuz gün kaldı ve (bu süre içinde) kasr etmeğe devam etti."
Bu rivayet daha önce geçmişti.
Ebu Davud'un Hafs bin Gıyas'm Asım'dan, onun İkrime'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet ettiğine göre de (Abdullah bin Abbas r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'de onyedi gün kaldı ve namazları kasr etti." Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Kim onyedi gün kalırsa namazı kasr eder, kim de daha fazla kalırsa tam kılar."
Daha sonra (yine Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan ve İbni İsbeha-ni'nin İkrime'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet ettiği metinde de aynı şekilde "onyedi gün" ibaresi geçmektedir. [186]
Nevevi, Hulasa'da birinci isnadla ilgili açıklamasında, Zeyla'i'nin kitabında da geçtiği üzere bunun Buhari'nin şartına göre sahih olduğunu söylemiştir. [187]
Diraye'de de isnadınm sahih olduğu söylenmektedir. 'et-Telhisu'1-Habir'de belirtildiğine göre bunu İbni Hibban da Sahih'inde rivayet etmiştir. [188]
Ebu Davud ayrıca, Muhammed bin Seleme'nin İbni İshak'dan, onun Zühri-'den, onun Ubeydullah'tan, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla nakletmiş olduğu bir metin bulunmaktadır ki o da şöyledir:
"Resulullah (a.s), Fetih yılı Mekke'de onbeş gün kaldı ve namazları kasr etti."
Hafız îbni Hacer bunun hakkında Feth'de şöyle söylemiştir:
"Nevevi bunu zayıf görmüştür. Ancak bu yerinde bir değerlendirme değildir. Çünkü ravüeri sikadırlar. Bu rivayeti aynı zamanda sadece İbni İs-hak rivayet etmemiştir (onun dışında da rivayet edenler vardır)."
Tehanevi kendi açıklamasında şöyle diyor:
"Ancak İbni Hacer bununla ilgili yorumunda, ravinin giriş ve çıkış günlerini

saymadığını, bu iki günün de sayılması durumunda ikamet günleri sayısının onyedi çıkacağını belirtmiştir. Resulullah (a.s)'m Fetih yılı Mekke'de ne kadar kaldığı hakkındaki rivayetler birbirinden farklı olduğundan. İmam Sevri, Küfe halkı ve mezhebimiz olan Hanefi mezhebinin mensupları onbeş günü esas almışlardır. Çünkü bu sayı rivayetlerde yer alan en düşük sayıdır. En düşük sayı kesinlik arzeder (yani üst sınır açısından en düşük sayı esas alındığında tereddüde yer kalmaz, ama büyük sayılar esas alındığında düşük sayının da doğru olma ihtimali olacağından bir tereddüt söz konusu olabilir -Çeviren). Bundan fazla sayıyı veren rivayetler (ele alındığında), en düşük sayıda ittifak oluştuğuna hükmedilir (yani bütün rivayetler bir arada değerlendirildiğinde onbeş gün kaldığı üzerinde bir görüş birliği olduğu ama daha fazla kalıp kalmadığı üzerinde görüş birliği olmadığı sonucuna varılır -Çeviren). Onbeş gün kaldığını bildiren rivayet, Buhari'nin kitabmda yer almış olmasa ve isnadı ondokuz gün kaldığını bildiren rivayetin isnadı kadar kuvvetli olmasa da bütün ravileri sikadırlar. Aynı zamanda bu rivayet dirayet (değerlendirme ve yorumlama) açısından diğerlerine tercih edilir.
Daha önce söylediğimiz gibi özellikle el-Hidaye müellifinin bildirdiği üzere Abdullah bin Abbas (r.a)'ın ve Abdullah bin Ömer (r.a)'in fetvalarının buna uygun olması da bunun tercih edilmesinin uygun olacağını ortaya koyar. Daha önce geçtiği üzere Abdullah bin Ömer (r.a)'in ve Abdullah bin Abbas (r.a)'ın konuyla ilgili görüşlerini Tahavi ve Ebu Hanife nakletmişlerdir. Bu durumda bazılarının: "Abdullah bin Abbas (r.a)'tan Sahih'te kesin şekilde rivayet edilmiş olanın alınması daha uygun olur veya iki görüş birbirini geçersiz kılar" şeklindeki sözlerinin bir itibarı yoktur. Aksine burada geçersiz sayılacak olan, üzerinde tereddüd bulunandır. Kesinlik arzedenin alınması ise daha uygun olur. Artık buna göre değerlendirme yapmak gerekmektedir." [189]

Süre Uzasa Da İkamete Niyet Etmeyenin Namazlarını Kasr Etmesi

2125- İbni Ebi Şeybe, Ebu Cemre Nasr bin îmran (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Biz Horasan'da uzun süre kalıyoruz. Bu konuda ne düşünürsün?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"On yıl da kalsan iki rek'at kıl." [190]

2126- Beyhaki'nin Nafi'den, onun da Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet ettiğine göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Biz Azerbaycan'da savaşta iken aîtı ay süreyle üzerimize kar yığıldı. (Bu süre içinde dört rek'atlık namazları) iki rek'at olarak kılıyorduk." [191]

2127- Abdurrezzak, Hasan (r.a)'ın şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Abdurrahman bin Semure ile birlikte Fars beldelerinden birinde iki yıl bulunduk. Bu süre içinde namazları cem1 etmezdi (birleştirmezdi). (Dört rek'atlı namazları) iki rek'attan fazla da kılmazdı." [192]

2128- Beyhaki, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m ashabı Ramehurmuz'da namazlarını kasr ederek dokuz ay kaldılar." [193]

2129- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Tebük'te namazlarını kasr ederek yirmi gün kaldı." Tirmizi şöyle söylemiştir: [194]
"Daha sonra ilim adamları yolcunun bir yerde ikamete kesin karar vermedikçe üzerinden seneler bile geçse namazlarını kasr edeceği üzerinde görüş birliğine varmışlardır." [195] İbni Münzir de böyle söylemiştir.
Ahmed bin Hanbel, Müsned'inde Sumame bin Şurahbil'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanma giderek: "Yolcu namazı nedir?" diye sordum. O da şöyle söyledi: "İki rek'at, iki rek'at. Sadece akşam namazı müstesnadır, o üç rek'attır." Ben:

"Peki Zi'1-Mecaz'da olursak ne düşünürsün?" dedim. "Zi'I-Mecaz nedir?" diye sordu. "İçinde toplandığımız,, satış yaptığımız ve içinde yirmi gece veya onbeş gece kaldığımız bir yer" dedim. Bu kez şöyle söyledi:
"Ey adam! Ben Azerbaycan'da kaldım -Burada dört ay mı yoksa iki ay mı dediğini tam hatırlamıyorum- Bu süre içinde namazları kasr ediyorlardı."
Bunu Hafız İbni Hacer Telhis'de vermiştir ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Aynı şekilde en-Neyl'de de geçmektedir.
Bu rivayet, bir yolcunun bir yerde kalmaya kesin karar vermediği sürece namazlarını kasr edeceğine delalet etmektedir. [196]

Bir Açıklama

Sumame'nin sorduğu soru, Abdullah bin Ömer (r.a)'in cevabında ele aldığı mesele değildi.
Soru soran kişinin öğrenmek istediği mesele bir kimsenin bir yerde on beş gün veya yirmi gün kalmaya niyet eden kimsenin ne yapması gerektiği mese-îesiydi.
Dört mezhebe göre her iki durumda da (yani onbeş gün kalmaya niyet etmesi durumunda da yirmi gün kalmaya niyet etmesi durumunda da) namazlarını tam kılması gerekir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in verdiği cevabın ise bir yerde ikamet etmeğe niyet etmeyen, yolculuğa çıkma kararında olan ama şartların kendisini zorlaması dolayısıyla bugün yarın diyerek uzun süre bir yerde ikamet eden bir kimse ile ilgili olduğuna hükmedilmiştir.
Bu rivayetlerin (yani yukarıda verilen rivayetlerin) tümünün ne kadar kalacağını kesin bilmeyip her an yolculuğa çıkma düşüncesinde olan kimseyle ilgili olduğu hükmüne varılmıştır. Ama bir yerde ne kadar kalacağını kesin olarak bilir (ve kalacağı süre bu konudaki üst sınırdan fazla olursa) o zaman mukimle ilgili hükümlere göre hareket etmesi gerekir. Bazı kimseler bu meseleyi karıştırarak namazları kasr etmenin caiz olmayacağı kadar bir süre kalacağını kesin bilen bir kimsenin bile namazlarını kasr etmesini caiz görmüşlerdir. [197]

Korku Olmadığı Halde Yolculukta Namazın Kasr Edilmesi

2130-İmam Malik, İbni Şihab (r.a)'dan, o da Halid bin Useyd'in ailesinden olan bir kimseden rivayet etmiştir:
"Söz konusu kişi Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Biz Kur'an'da korku namazından

ve hazer namazından (ikamet halinde kılman namazdan) söz e-dildiğini görüyoruz. Ama yolcu namazından söz edildiğini görmüyoruz" dedi. Abdullah bin Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Biz bir şey bilmezken Allah bize Hz. Muhammed (a.s)'i gönderdi. Biz O'nun nasıl yaptığını gördüysek öyle yaparız." [198]

2131- Buhari, Harise bin Vehb (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [199]
"Resulullah (a,s) bize Mina'da, hiç bir zaman olmadığımız şekilde güvende olduğumuz sırada (dört rek'ath bir namazı) iki rek'at kıldırdı."
Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerine göre de şöyle söylemiştir:
"Mina'da Resulullah (a.s) ile birlikte en çok oldukları (yani cemaatin en çok olduğu) sırada namaz kıldım. Veda haccında bize iki rek'at kıldırdı." [200]

2132- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. Alemlerin Rab-binden başka bir şeyden korkmuyordu. Ancak (dört rek'atlık namazları) iki rek'at kıldı." [201]

2133- Müslim, Ya'Ia bin Umeyye'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a dedim ki: "İnsanların şu hallerine ve namazları kasr etmelerine hayret ediyorum. Oysa Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Yolculuğa çıktığınızda,, inkarcıların size bir fenalıkta bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur." [202] Bu durum ise ortadan kalkmıştır."
Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Senin hayret ettiğine ben de hayret ettim ve bunu Resulullah (a.s)'a hatırlattım. O da şöyle buyurdu:
"Bu Allah'ın size tasadduk etmiş olduğu bir sadakadır. O'nun sadakasını kabul edin." [203]

Yolcu NamazıYolculukta Namazı Tam Kılmaya Ruhsat

2134- Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Aişe r.a) Resulullah (a.s) ile birlikte Medine'den Mekke'ye umre yaptı. Mekke'ye geldiğinde dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Annem ve babam sana feda olsun. (Yolculuk esnasında) bazen namazı kasr ettim, bazen tam kıldım. Bazen oruç tuttum, bazen yedim."
(Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Güzel yapmışsın, ya Aişe!"
(Hz. Aişe (r.a) dedi ki): "Bundan dolayı beni tenkid etmedi." [204]

Dersler Ve Öğütler

Bu rivayet, yolcunun namazlarını tam kılmasını caiz görenlerin görüşlerine delildir. Ancak ilim adamları bu hadis etrafında çok geniş açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunun hakkındaki açıklamalardan biri de Tehanevi'nin şu sözleridir:
"Bu hadisin isnadında Ala bin Zuheyr vardır. O Abdurrahman bin Es-ved bin Yezid en-Neha'i'den o da Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir. Ala bin Zuheyr hakkında, İbni Hibban şöyle söylemiştir:
"O sika kimselerden, sabit (kesinlik arzeden) hadislere benzemeyen rivayetler naklederdi. Bu itibarla onun sabit (kesin) rivayetlere uymayan rivayetlerinin delil olarak gösterilmesi geçersiz sayılmıştır.
Bunun yanısıra onun Abdurrahman (bin Esved)'den hadis duyup duymadığında ihtilaf edilmiştir. Darekutni onun hakkında farklı şeyler söylemiştir. Sünen'de, isnadının hasen olduğunu, el-Ilel'de ise şüpheli mürseller rivayet ettiğini söylemiştir."
'el-Bedru'1-Munir'de şöyle denmektedir:
"Bu hadisin metninde bir anlaşılmazlık vardır. O da Hz. Aişe (r.a)'nin Ramazan ayında gerçekleştirilmiş bir umreye Resulullah (a.s) ile birlikte çıkmış olmasıdır. Oysa bilindiğine göre Resulullah (a.s) sadece dört umre yapmıştır ve bunlardan hiç biri Ramazan ayında gerçekleştirilmemiştir. Aksine hacla birlikte gerçekleştirmiş olduğu umresinin dışında bütün umreleri Zul-kade ayında gerçekleştirilmiştir. Haccla birlikte yaptığı umre için de Zilkade ayında ihrama girmiş ve Zilhicce ayında umresini yapmıştı. Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve daha başka kaynaklarda yer alan rivayetlerden anlaşılan budur."
Hafız Ebu Abdullah Muhammed bin Abdilvahid el-Makdisi bu hadisle ilgili açıklamasında buna (yani Ala bin Zuheyr'in) rivayetine itiraz etmiş ve şöyle

söylemiştir:
"Bunda birden fazla yerde tereddüt bulunmaktadır." Bunu dedikten sonra bunu red için çeşitli hadisler zikretmiştir. İbni Hibban da şöyle söylemiştir: "Bu, içinde bir iyilik bulunmayan ve tenkid edilmiş bir rivayettir."
İbni'l-Kayyim el-Cevziyye, el-Hedy'de bu hadisi verdikten sonra şöyle söylemiştir:
"Şeyhülislâm İbni Teymiyye'nin şöyle söylediğini duydum:
"Bu, Hz. Aişe (r.a) hakkında uydurulmuş bir hadistir. Hz. Aişe (f.a), Resulullah (a.s)'m ve diğer sahabilerin kıldıklarından farklı bir şekilde namaz kılacak değildi. O, diğerlerinin namazlarını kasr ettiklerini gördüğü halde nasıl olur da kendisi namazını tam kılardı? Nitekim şu sözü söyleyen odur: "Namaz iki rek'at olarak farz kılındı. Hazerdeki (ikamet halindeki) namaz artırıldı, yolculuktaki namaz olduğu gibi bırakıldı." Böyleyken kendisi, Allah'ın farz kıldığına ilavede buluruna ve Resulullah (a.s)'a ve sahabilere muhalefet etme hakkım kendinde nasıl bulabilirdi?" Zühri'ye, Hişam babasından, onun Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiği: "Namaz iki rek'at farz kılındı...ilh." hadisini bildirince (Zuhri) şöyle dedi: "Böyleyken nasıl olur da o (yani Hz. Aişe r.a) namazı tam kılardı?" (O da) şöyle dedi: "Hz. Osman (r.a)'m yorumladığı gibi yorumladı." Şu halde, eğer Resulullah (a.s) onun yaptığını hoş karşıladı ve uygun gördüyse o zaman herhangi bir yorumda bulunmaya ne gerek vardı. Bu değerlendirmeye göre, onun (Hz. Aişe (r.a)-'nin) namazını tam kılmasının herhangi bir yoruma dayandırılmasına gerek yoktur. (Neyl'den Özetlenerek).
Hz. Aişe (r.a)'nin bu hadisini Darekutni başka bir metinle rivayet etmiştir. O da şöyledir: "Resulullah (a.s) yolculukta namazı yerine göre kasr eder, yerine göre tam kılardı; yerine göre orucunu yer, yerine göre tutardı." Neyl'le birlikte el-Muntekâ'da geçtiği üzere (Darekutni) bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir, "Bu, esas itibariyle delil olamaz. Hafız bu rivayetteki fiilleri "tutimmu ve tesumu" gibi müennes sigasıyla vermiştir. Bu da bu fiilleri yapanın Resulullah (a.s) değil, Hz. Aişe (r.a) olduğunu ortaya koyar. et-Telhisu'1-Habir'de de böyle geçmektedir."
Hafız şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Hanbel bunu münker olarak görmüştür. Sahih olması ise uzak bir ihtimaldir. (Yani "tutimmu, tesumu" şeklindeki müennes sigasıyla verilen metnin). Hz. Aişe (r.a) (yerine göre) namazı tam kılardı. Sahih'te geçtiği üzere Urve, Hz. Aişe (r.a)'nin Hz. Osman (r.a)'ın yorumladığı gibi yorumladığını söylemiştir. Eğer ki, Hz. Aişe (r.a)'nin bildiği ve Resulullah (a.s)'a dayanan bir rivayet olsaydı, Urve onun hakkında "yorumladı (te'vil etti)" demezdi. Buhari ve

Müslim'in Sahihlerinde bunun aksi sabit olmuştur."
Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyîe söylemiştir:
"Şafii ve onun görüşüne muvafakat edenler Müslim'in Sahihinde ve daha başka kaynaklarda geçen meşhur hadisleri delil olarak almışlardır. Bu rivayetlere göre sahabiler Resulullah (a.s) ile birlikte yolculuk ediyorlardı, onlardan kasr eden de tam kılan da oluyordu. Yine içlerinden oruç tutan da, yiyen de oluyordu. Bundan dolayı birbirlerini tenkid etmiyorlardı. Yine bu rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Osman (r.a) (bazen) namazı tam kılıyordu. Aynı şekilde Hz. Aişe (r.a) de (bazen) tam kılıyordu. Yüce Allah'ın: "Yolculuğa çıktığınızda, inkarcıların size bir fenalıkta bulunmalarından kor-karsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur" [205] sözünün zahiri anlamından çıkan hüküm de budur. Bu ise hem burada gösterilen kolaylığın alınmasını hem de alınmamasını caiz kılmaktadır."
Şevkani birincisi hakkında şu cevabı vermiştir:
"Biz, Müslim'in Sahihinde: "(Sahabilerin içinde) namaz kasr eden de, tam kılan da olurdu" diye bir rivayete rastlamadık. Orada sadece hem oruç tutanların hem de yiyenlerin olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bu kesinlik kazanınca Resulullah (a.s)'m onların bu uygulamalarından (yani namazı yerine göre kasr etme yerine göre tam kılma tarzındaki uygulamalarından) haberdar olduğu ve buna karşı çıkmadığı (ikrar ettiği) söylenemez." Açklamasmın sonunda da şöyle diyor: "Burada zikrettiğimiz bütün bu bilgilerden namazı kasr etmenin vacip olduğu yönünün tercih edilmesinin uygun olacağı sonucu çıkmaktadır. Tam kılmanın efdal olduğu iddi-
asına gelince, Resulullah (a.s)'m bütün yolculuklarında kasra devam etmesi bu iddianın tutarsızlığını ortaya koymaktadır. Daha önce geçtiği üzere O-'nun yolculukta namazını tam kıldığı olmamıştır. Resulullah (a.s)'ırt bütün hayatı boyunca efdal olanı bırakıp da mefdul olanı (efdaliyet sıralamasında sonra gelen bir uygulamayı) tercih etmiş olması ise uzak bir ihtimaldir." [206]

Yolculukta Nafile Namaz

2135- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [207]
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulundum ve O'nun yolculukta nafile namaz kıldığını görmedim. Yüce Allah da şöyle buyuruyor:

"Andolsun ki, Allah'ın peygamberinde, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü uman ve Allah'ı çokça ananlar için güzel bir örnek vardır." [208]
Yezid bin Zuray'ın rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hastalandım. Abdullah bin Ömer (r.a) benim ziyaretime geldi. Bu sırada ona yolculukta nafile namaz kılmaktan sordum. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulundum (yani O'nun sahabisi oldum). Ama (yolculukta) nafile namaz kıldığını görmedim. Nafile kılacak olsaydım (farzları) tam kılardım." [209]
Buhari'nin Asım'dan rivayet ettiğine göre o (yani Asım) Abdullah bin Ö-mer (r.a)'in şöyle söylediğini duymuştur:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulundum. Yolculukta iki rek'attan fazla kılmazdı. Hz. Ebu Bekir (r.a), Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) da böyle yaparlardı." [210]
Müslim'in Asım'dan rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mina'da yolcu namazı kıldı. Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve (hilafetinin) sekiz yılında -yahut: "Altı yılında" dedi- Hz. Osman (r.a) da böyle yaptı."
Hafs dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) Mina'da iki rek'at kılardı. Sonra yatağına çekilirdi. İbni Ömer (r.a)'e: "Bundan sonra iki rek'at daha kılsan" dedim. O da dedi ki:
"Eğer öyle yapacak olsaydım, (farzı) tam kılardım." [211]
Yine Müslim'in ondan (Asım'dan) naklettiği bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Mekke yolunda Abdullah bin Ömer (r.a)'le birlikte bulundum. Bize öğle namazını iki rek'at olarak kıldırdı. Sonra ilerledi, biz de onunla birlikte ilerledik. Bineğinin yanma varıp oturdu, biz de oturduk. Bir ara namaz kıldığı yere doğru şöyle bir baktı. Orada ayakta duran (veya namaz kılan) birilerini gördü. "Bunlar ne yapıyorlar?" diye sordu. "Nafile kılıyorlar" dedik. Bunun üzerine o da şöyle söyledi:
"Eğer nafile kılacak olsaydım, (farzı) tam kılardım. Ey kardeşimin oğlu! Ben yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulundum. İki rek'attan fazla kılmadı. Allah ruhunu alıncaya kadar böyle devam etti. Hz.Ebu Bekir (r.a). ile birlikte de bulundum.
O da, Allah ruhunu alıncaya kadar (yolculukta) iki rek'attan fazla kılmadı. Sonra Hz. Ömer (r.a) ile birlikte bulundum. O da, Allah ruhunu alıncaya kadar (yolculukta) iki rek'attan fazla kılmadı. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Andolsun ki, Allah'ın peygamberinde, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü uman ve Allah'ı çokça ananlar için güzel bir örnek vardır." [212]
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) ile birlikte yolculuk ettim. Öğle ve ikindi namazlarını iki rek'at, iki rek'at olarak kılıyorlardı. Bundan önce ve sonra başka bir namaz kılmıyorlardı."
Abdullah bin Ömer (r.a) dedi ki:
"Eğer onun (farzın) öncesinde ve sonrasında namaz kılacak olsaydım; onu tam kılardım." [213]
Muvatta'daki rivayete göre de, yolculukta farz namazla birlikte, bu namazın öncesinde veya sonrasında başka namaz kılmazdı. Ancak gece yarısında kıldığı hariç. Bu vakitte yerde (yani bineğinden inerek) veya bineğinin (üstünde onun) gittiği yöne doğru namaz kılardı." [214]

Bir Açıklama

Bu rivayetler, yolculukta farz namazlarla birlikte bu namazların revâtib-lerinin (yani bu namazların öncesinde ve sonrasında kılınan sünnetlerin) kılanamayacağını ileri sürenlerin dayanaklarıdır. Mutlak nafile kılmak isteyen istediği kadar kılabilir. Ancak Hanefiler yolcunun güven içinde olduğu sırada ve karar halinde (yani yola devam etmediği bir sırada) revâtibleri kılabileceği, ancak korku halinde veya yola devam edilirken yahut kaçma halinde kılamayacağı görüşündedirler.
el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Bu konuda toplu halde değerlendirildiklerinde Resuluilah (a.s)'ın yolculuk esnasında bazı zamanlarda sünnetleri veya bazılarını kıldığına delalet eder."

2136- Tirmîzi, Bera bin Azib (r.a)'üı şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Onsekiz yolculukta Resuluilah (a.s) ile birlikte bulundum. O'nun öğleden Önce güneşin batıya yönelmesinden sonraki iki rek'atı terkettiğini görmedim." [215]

2137- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hazerde (yolcu değilken) ve yolculukta Resuluilah (a.s) ile birlikte namaz kıldım. O'nunla birlikte hazerde öğleden önce dört rek'at, bundan sonra da iki rek'at namaz

kıldım. Onunla birlikte (yolculukta) öğleyi iki rek'at olarak kıldım ve ardından da iki rek'at (kıldı). İkindiyi de (yolculukta) iki rek'at kıldım. Bu namazın ardından bir şey kılmadı. Akşam namazını hazerde de yolculukta da aynı şekilde üç rek'at olarak kıldı. Bu namaz hazerde de yolculukta da eksilmez. Bu, gündüzün vitridir (yani gündüzün rekat sayısı tek olan namazıdır). Ardından da iki rek'at (kıldı)."

Tirmizi şöyle söylemiştir:

"Daha sonra, Resuluilah (a.s)'tan sonra, ilim sahipleri görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Resuluilah (a.s)'m sahabilerinden bazıları kişinin yolculuk esnasında nafile kılabileceği görüşündeydiler. Ahmed bin Hanbel ve İshak da böyle söylemiştir. İlim sahiplerinden bazıları ise (yolculukta) farzlardan önce de sonra da nafile namaz kılınamayacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Yolculukta nafile kılmamanın anlamı ruhsatın kabul edilmesidir. Kim de nafile kılarsa bundan dolayı büyük sevaba erişir. Bu aynı zamanda ilim a-damlarmın çoğunluğunun görüşüdür. Bunlar (ilim adamlarının çoğunluğunu oluşturanlar) yolculukta nafile namaz kılınabileceği görüşündedirler."

'Reddu'l-Muhtar'da şöyle denmektedir:

"Efdal olanın, ruhsata dayanılarak (nafile kılmayı) terketmek olduğu söylenmiştir. Bunun yanısıra Allah'a yakınlık açısından yapılmasının daha iyi olacağı da söylenmiştir. el-Hindavi şöyle söylemiştir: "Bir yerde kalındığı sırada nafilelerin kılınması, yolculuğun devam ettiği sırada ise terkedilmesi uygundur." [216]

Bir görüşte özellikle sabah namazının sünnetinin kılınacağı söylenmiştir. Bunun yanısıra akşam namazının sünnetinin kılınmasının uygun olacağı da söylenmiştir. (Bahr)

Şerhu'l-Minye'de şöyle denmektedir:

"En dengeli olan görüş el-Hindavi'nin söylediğidir." [217]

2138- Darimi, Resulullah (a.s)'ın mevlası (azatlısı) Sevban'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Şöyle buyurdu: [218]

'Şu yolculuk bir gayret gerektirmektedir ve bir ağırlığı vardır. Biriniz vitir kıldığında iki rek'at (namaz) kılsın. Eğer uyanırsa (gene kılar), değilse bu iki rek'at onun için (gece ibadeti yerine) geçer." [219]

Bir Açıklama

Bu rivayet, yolculukta vitir namazını kılmanın şer'an uygun olduğuna delalet etmektedir. Bunun yamsıra yolculukta mutlak nafile namaz kılmanın da şer'an uygun olduğuna delalet etmektedir.

2139- İbni Huzeyme, Osman bin Abdullah bir Suraka (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, Hafs bin Asım'm yolculukta nafile namaz kıldığını gördü. Bu yolculukta beraberlerinde Abdullah bin Ömer (r.a) de vardı. O kişiye (yani Hafs'a): "Dayın bundan nehyediyor" dendi. Bunun üzerine ben konuyu Abdullah bin Ömer (r.a)'e sordum. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'m böyle bir şey yapmadığını gördüm. (Farz) namazdan Önce veya sonra bir şey kılmazdı (yani yolculukta)."
Ben: "Geceleyin namaz kılayım mı?" dedim. O da şöyle söyledi: "Geceleyin uygun gördüğün kadar namaz kıl." [220]

Yolculukta Binek Üzerinde Nafile Namaz Kılmak

2140- Buhari, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), bineğinin üzerinde doğuya doğru namaz kılardı. Farz namaz kılmak istediğinde (bineğinden) iner ve kıbleye yönelirdi."
Bu rivayet, yolcunun mutlak nafile kılmasının şeriata uygun olduğuna delalet etmektedir. [221]

2141- İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [222]
"Resulullah (a.s)'m bineğinin üzerinde Tebük'e doğru yönelerek nafile kıldığını gördüm."

2142- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın, bineği üzerinde Mekke'den başka yöne yönelerek (nafile) namaz kıldığım gördüm. Bununla ilgili olarak şu (ayeti kerime) indirildi: [223]
"Her hangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır." [224]

2143- Buharı, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir: [225]
"Resulullah (a.s) bineğinin üzerinde (bineğinin) gittiği yöne doğru namaz kılardı. Aynı şekilde (bineğinin) üzerinde vitir de kılardı. Ama onun üzerinde farz namazı kılmazdı."
Beğavi, 'Şerhu's-Sunne'de şöyle söylemiştir:
"Gerek sahabeden ve gerekse sonrakilerden olan ilim adamları yolculuk esnasında binek üzerinde yol istikametine doğru nafile namaz kılmanın caiz olduğu, ancak farzı yerine getirmek için binekten inmesinin gerektiği üzerinde görüş birliğine varmışlardır.
Vitir konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğu bu namazın da binek üzerinde kılınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Hz. Ali (r.aVnin, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Abdullah bin Ömer (r.a)'in böyle yaptıkları rivayet edilmiştir. Atâ'nın görüşü bu yöndedir. İmam Malik, Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak da bu yönde fetva vermişlerdir.
Ashabı re'y (içtihada ağırlık verenler, yani Hanefiler ve onlara yakın o-lanlar) binek üzerinde vitrin kılınamayacağını söylemişlerdir. en-Neha'i (İbrahim en-Neha'i): "Farzı ve vitri yerde kılarlardı" demiştir.
Çoğunluğa göre binek üzerinde nafile namaz kılmak uzun yolculukta da kısa yolculukta da caizdir. Evza'i'nin, Şafi'i'nin ve ashabı re'yin görüşleri bu yöndedir. Ancak İmam Malik: "Bu (yani binek üzerinde nafile kılmak), sadece farz namazları kasr etmenin caiz olduğu yolculuklarda caizdir" demiştir. Kişi binek üzerinde nafile namaz kılacak olursa namaza başlarken mümkün olduğunca kıbleye doğru yönelir. Sonra bineğinin gittiği yöne doğru kıraat, rüku ve secde gibi rükünleri yerine getirir. Rüku ve secdeyi başıyla ima ederek yapar. Secdede rükuda eğildiğinden biraz daha fazla eğilir.
Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) yolculuğa çıktığında (yolculuk esnasında) nafile namaz kılmak istediğinde devesiyle kıbleye doğru döner böylece tekbir getirir sonra bineğinin gittiği yöne doğru namaz kılardı." (Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir. Münziri ve daha başkaları bunun hasen olduğunu söylemişlerdir).
İmam Evza'i yaya yürüyen birinin yolcu olsun olmasın ima ile (nafile) namaz kılabileceğini söylemiştir. Aynı şekilde herhangi bir ihtiyaç için kaldığı beldeden çıkarsa binek üzerinde de (nafile namaz) kılabilir.
Beğavi yine şöyle söylemiştir:

"Gemide namaz kılan kimse namazını ayakta (yani kıyam şartını yerine getirerek) kılar. Ama eğer başı döner de ayakta durmaya güç yetiremezse (o zaman oturarak ve ima ile kılabilir)." [226]

2144- Ahmed bin Hanbel, Said bin Cubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) bineğinin üzerinde nafile namaz kılardı. Vitir kılmak istediğinde ise inerek vitrini yerde kılardı." [227]

Bir Açıklama

Bu rivayet, vitrin vacip olduğu görüşünde olan Hanefî mezhebinin bu görüşlerini desteklemektedir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in bu namazı kılmak için farz namazlarda yapıldığı gibi binekten inmesi bu yüzdendi. Ancak müçtehid imamlar bu konuda farklı görüşler ileri sürdüklerinden hüküm geniştir. Ama bir zorunluluk olmadığında ihtiyata uygun olanı seçmek daha güzeldir. [228]

Yolculukta Mazeret Dolayısıyla Binek Üzerinde Namaz Kılmak

2145-Ahmed bin Hanbel'in Semure (r.a)'den rivayet ettiğine göre Re-suluİIah (a,s), Hayber kuşatmasının sürdüğü sırada yağmurlu bir günde şöyle buyurdu:
"Namazlar binekler üzerinde kılınacak." [229]

2146- Ahmed bin Hanbel, Amr bin Evs (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir;
"Namaz için kamet getirildiği veya namaz vaktinin yaklaştığı sırada veya benzer bir halde Resulullah (a.s)'ın münâdisini (müezzinini) duyan biri bana haber verdi (yani onun şöyle söylediğini haber verdi):
"Devam eden yağmur dolayısıyla namazlarınızı bineklerinizin üzerinde kılın." [230]

2147- Nesai, Ebu Melih bin Usâme (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Huneyn'de Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Bu sırada yağmur yağdı. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'m münâdisi şöyle seslendi:

"Namazı bineklerinizin üzerinde kılın." [231]

2148- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bir yolculuğa çıktık. Bu esnada yağmura tutulduk. O da şöyle buyurdu:

"Sizden isteyen namazı bineğinin üzerinde kılsın." [232]

2149- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir; [233]
"O (yani Abdullah bin Ömer r.a), şiddetli soğuğun, rüzgârın ve yağmurun olduğu bir gece namaza çağırdı (namaz için ezan okudu) ve çağrısının (ezanının) sonunda da şöyle söyledi:
"Namazlarınızı bineklerinizin üzerinde kılın! Namazlarınızı bineklerin üzerinde kılın!"
Sonra şöyle söyledi:
"Yolculukta eğer soğuk veya yağmurlu bir gece olursa Resuluüah (a.s) müezzinine şöyle demesini emrederdi:
"Namazlarınızı bineklerinizin üzerinde kılın!" Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Dacnan'da olduğumuz sırada Abdullah bin Ömer (r.a) ezan okudu. Sonra şöyle söyledi:
"Namazlarınızı bineklerinizin üzerinde kılın!"
Ardından Resulullah (a.s)'m soğuk veya yağmurlu gecelerde müezzine, ezan okumasını hemen arkasından da: "Namazlarınızı bineklerin üzerinde kılın!" demesini emrettiğini bildirdi." [234]
Nafi' de Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Soğuk veya yağmurlu bir gece olduğunda Resulullah (a.s) müezzine emrederdi, o da: "Namaz binekler üzerinde kılınacaktır" diye seslenirdi."
Yine onun bir başka rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m müezzini [Medine'de] yağmurlu bir gecede ve (havanın kapalı olması sebebiyle) ortalığın karanlık olduğu bir sabah vaktinde böyle seslendi." [235]

2150-Taberani, Ya'la bin Umeyye (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculukta bulunuyordu. Üzerimize yağmur yağdı.

Altımızda yerler ıslak olmuş, üstümüzden de yağmur yağıyordu. Geçit de dardı. Bu sırada namaz vakti girdi. Resulullah (a.s) da Bilal (r.a)'e emretti, ezan okudu, arkasından kamet getirdi. (Sonra) Resulullah (a.s) bineği üzerinde öne geçti, cemaat de binekleri üzerind ey diler. (Resulullah a.s) ima ile namaz kılıyor, secdesinde rükuda eğildiğinden daha çok eğiliyordu." [236]

Bir Açıklama

Bu, yerin çamurlu olması durumunda farz namazın binek üzerinde kılınabileceğine delalet etmektedir. Bu aynı zamanda mazeret dolayısıyla o zamanda namazın binek üzerinde kılınmasının caiz olduğunu göstermektedir ki, (günümüzde) uçakta namaz kılınması da buna kıyas edilebilir. Uçağa binaen birinin namazını uçakta kılmasını geçerli kılacak mazeret ortadadır. (Uçak yolcusu) eğer herhangi bir korku olmaksızın ayakta durmaya ve kıbleye dönmeye güç yetiiebilirse bunu yapar. Aksi takdirde oturduğu yerde oturarak kılar. Bunu caiz görmeyenlerin görüşlerini de göz önünde bulundurarak daha sonra bu şekilde kıldığı namazını iade etmesi (yeniden kılması) ihtiyata uygundur.

2151- Taberani, Enes bin Şirin (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Enes bin Malik (r.a) ile birlikte Kufe'den geldik. Atyet'e geldiğimizde sabah oldu. Yerler ıslak ve çamurluydu. Bunun üzerine (Enes bin Malik r.a) farz namazı binek üzerinde kıldı. Sonra da şöyle söyledi:

"Bugüne kadar hiç bir zaman farz namazı binek üzerinde kılmış değilim." [237]

2152- Taberani, Enes bin Şirin (r.a)'in şöyle rivayet etmiştir: [238]
"Enes bin Malik (r.a) ile birlikte Belbak-ı Şirin beldesine doğru yola çıktık. Dicle'ye vardığımızda öğle namazı oldu. O da gemide bize halının üzerine oturarak imamlık etti, Bu sırada gemi bizi çekip götürüyordu."
Gemiye binen kimse farz namaz için ayakta durduğunda (başının dönmesi gibi) olağanüstü bir durumla karşılaşacağından korkarsa oturduğu yerde namaz kılabilir. [239]

Mukîm Olanın Yolcunun Arkasında Namaz Kılması

2153- İmam Malik, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir: [240]
"O, Mekke'ye geldiğinde oradakilere iki rek'at namaz kıldırır, ardından şöyle derdi:
"Ey Mekke halkı! Siz namazınızı tamamlayın, çünkü biz yolcuyuz." 'Şerhu's-Sunne'de şöyle denmektedir:
"İlim sahiplerine göre uygulama böyle olmalıdır. Şöyleki gerek mukimin yolcurfun arkasında ve gerekse yolcunun mukimin arkasında namaz kılması caizdir. Eğer mukim yolcunun arkasında namaz kılar, sonra imam namazı kasr ederse mukim kalkıp namazını tamamlar. Bu durumdaki birinin imama uymuş olmak için namazını kasr etmesi söz konusu değildir.
Eğer yolcu mukime uyarsa onun imama uyarak namazını tam kılması gerekir. "
NafT şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) Mina'da imamın arkasında namazı dört rek'at kılardı. Ama kendi başına kıldığında iki rek'at olarak kılardı." [241] [242]

2154- İmam Malik, Zeyd bin Eşlem (r.a)'den, o da babasından şöyle rivayet etmiştir: [243]
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) Mekke'ye geldiğinde oradakilere iki rek'at namaz kıldırırdı, sonra namazı bitirir ve şöyle derdi:
"Ey Mekke halkı! Siz namazınızı tamamlayın, çünkü biz yolcuyuz."
Daha sonra Hz. Ömer (r.a) Mina'da iki rek'at namaz kıldı. Ama orada onun cemaate bir şey deyip demediğine dair bir bügi ulaşmadı."
Beğavi şöyle söylemiştir:
"İmam Malik, Mekke halkı hakkında şöyle söylemiştir: "Onlar hacca çıktıklarında Mina'da namazı iki rek'at kılarlar. Mekke'ye dönünceye kadar da böyle kılmaya (namazları kasr etmeğe) devam ederler. Ama Mina'da oturan Mina'da namazım tam kılar. Bunun gibi Arafat'ta oturan Arafat'ta namazını tam kılar.
Allah kendisine rahmet eylesin o (Beğavi) (daha sonra) şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarının çoğunluğuna göre Mekke halkı Mina ve Arafat'ta namazlarını kasr edemezler." [244]

Yolculuğa Çıkan Ve Yolculuktan Dönen Kişinin Kılacağı Namaz

2155- Ebu Davud, Ka'b bin Mâlik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculuktan döndüğünde ilk önce camiye giderdi. Orada iki rek'at namaz kılar, sonra insanlarla birlikte otururdu." [245]

2156- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'m yanına gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Ben ticaret için Bahreyn'e doğru yola çıkmak istiyorum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İki rek'at namaz kıl." [246]

2157- İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) herhangi konakta konaklasa oraya iki rek'at namazla veda ederdi (oradan iki rek'at namaz kılarak ayrılırdı)." [247]

Dersler Ve Öğütler

Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Birbirine yakın iki köy bulunsa ve bunların binaları birbirine bitişik olursa bunlar tek bir köy gibidirler. Dolayısıyla bunlardan yola çıkan kişi her ikisinin (evlerini de) aşmadıkça namazları kasr etmeye başlayamaz. Ama e-ğer binaları birbirine bitişik olmazsa o zaman her biri müstakil bir köy hükmündedir ve her koy için kendiyle ilgili hükümler geçerlidir.
Bir gemide çalışan, gemiden başka bir evi olmayan, ailesi, eşyası ve ihtiyaç duyduğu şeyler gemide olan bir gemici (sahip olduğu gemiyle yaptığı yolculuk esnasında -Çeviren) namazını kasr edemez.
Eşiyle birlikte bulunan kadın, komutanıyla birlikte bulunan emir, efen-disiyle birlikte bulunan hizmetçi, hocasıyla birlikte bulunan öğrenci, yetkiliyle beraber bulunan mahpus gibi başkalarına tabi olan kimselerle ilgili hükümler, tabi oldukları kişilerin kararlarına bağlıdır."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Yakın da olsa iki ayrı beldede onbeş gün kalan bir kimse mukim sayılmaz. Biri bulunulan beldeden ayrı bir köy de olsa iki ayrı beldede (yani meskun bölgede) oturan kimsenin bu süre içinde namazlarım kasr etmesi gerekir (yani sadece birindeki ikamet süresi onbeş günü bulmadığı sürece -Çeviren).

Yolculuk konusunda Hanefiler vatanın üç türlü olduğunu söylemişlerdir.
Birincisi, asıl vatandır (vatanı asli). Bu ise kişinin doğduğu yahut evlendiği yahut evlenmediği halde oradan çekip gitmeksizin içinde yaşamaya karar verdiği, yahut ikinci veya üçüncü kez de olsa içinde evlendiği yerdir.
İkincisi, içinde kalımları vatandır (vatanı ikamet). Bu da içinde onbeş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerdir.
Üçüncüsü de; geçici ikamet edilen vatandır (vatanı sükna). Burası kişinin içinde onbeş günden daha az süre kalmaya niyet ettiği yerdir. Böyle bir vatanda namazın kasr edilmesi gerekir. Vatanı ikamet ise kişinin yolculuğunu ortadan kaldırır. Dolayısıyla bir başka yere geçinceye veya vatanı aslisine geri dönmek üzere yola çıkıncaya kadar burada namazlarını tam kılması gerekir. Bir kimse vatanı aslisine girdiğinde ise öylesine üzerinden geçiyor olsa bile namazlarını tam kılması gerekir."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Vatan kış ve yaz, üzerinde sürekli kalınan yerdir. Bir kimse vatanına veya sürekli kalmaya yahut kesin şekilde dört günden fazla kalmaya niyet ettiği yere yahut belirtilen süreden daha kısa bir süre içinde gerçekleşmeyecek bir ihtiyacını göreceği yere vardığı zaman artık namazlarını kasr edemez.
Onlara göre bir kimse kendi vatanından öylesine geçerse (içinde kalmayacak olursa) namazlarını kasr edebilir. Bunun gibi içinde ikamet ettiği yerde de ihtiyacının bugün yarın görüleceği beklentisi içinde olursa on sekiz güne kadar namazlarını kasr etmeğe devam edebilir.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Bir kimse yolculuk için çıktığı vatanına geri döndüğünde namazlarını tam kılar. Aynı şekilde içinden geçmek dışında bir ihtiyacı olmaksızın dahi vatanı aslisine uğrarsa burada namazlarını tam kılmalıdır.
Bunun yanısıra içinde hanımı bulunan bir beldeye uğrarsa yahut bir yerde evlenirse -eşini boşasa bile- buralarda namazlarını tam kılması gerekir. Ama eğer uğradığı yerde anne, baba gibi yakınları olursa yahut bir koyun sürüsü veya bir mal varlığı olursa o zaman eğer daha önce geçen şartlar oluşmazsa namazlarım kasr etmeğe devam edebilir."
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Namazların kasrını gerektirecek bir yolculuğa çıkmak üzere beldesinden çıkan sonra yolcu sayılmasını gerektirecek kadar mesafe katetmeden kararını değiştirirse dönüş kararı verdiği andan itibaren namazlarım tam kılması gerekir.
Bir kimse bir yerde doğar dolayısıyla burası onun asli vatanı olur sonra sürekli kalmak üzere bir başka yere geçer ve birinci vatanında ailesi kalmazsa artık ilk

asli beldesi onun için asli vatan olmaktan çıkar. Dolayısıyla orada arazisi, mülkü olsa bile oraya uğradığında namazlarını kasr eder. Bir kimse, ailesi ve mal varlığıyla bir yerden bir yere göç ederse onun (ilk) asli vatanı geçersiz olmuş (değişmiş) olur. İçinde kalmak için değil de (ziyaret vs.) için ilk beldesine dönerse namazlarını kasr eder. Nitekim Resulullah (a.s) Mekke'ye girdiğinde böyle yapmıştır. İlk asli vatan benzeri ile geçersiz olur (yani bir yere temelli yerleşilmesi durumunda birinci asli vatan geçersiz olur) ama ikamet vatanı ile geçersiz olmaz (yani temelli yerleşme niyeti taşımaksızın bir yerde onbeş gün veya daha fazla kahnmasryla, kalman süre ne kadar uza-sa da asli vatan değişmiş olmaz). Yine yolculukla da değişmez."

Bazıları kasrın caizliği konusundaki fetvayı oldukça geniş tutarak işi çarpılmışlardır. Bazıları bir öğrencinin ilim öğrenmek için bir yolculuğa çıkması sonra öğrenim için bir yere yerleşmesi durumunda ne kadar uzun süre kalma niyeti taşisa da namazlarım kasr edebileceğini söylemişlerdir. Bazıları da yurtlarından kaçarak kasrı caiz kılacak bir şekilde uzaklaşan kimselerin bir yere yerleşmeleri durumunda kaldıkları yerde kazançlarını sağlasalar, orada evlenseler ve görünüş itibariyle kısa sürede vatanlarına geri dönmeleri imkânsız olsa bile gittikleri yerde namazlarını kasr edebileceklerini söylemişlerdir. Bazıları da haklarında, yönetimin kendilerini kısa sürede bırakmayacağının kesin olmasına veya yönetimin bu konuda açıklama yapmasına rağmen haklarında hüküm verilmemiş ve asli vatanlarından (kasrı caiz kılacak kadar) uzak olan tutukluların namazlarını kasr edebilecekleri yönünde fetva vermişlerdir. Bunlar çarpık ve tutarsız fetvalardır. Yüce Allah'ın bize yardımcı olmasını ve hatalarımızı düzeltmeyi nasib etmesini diliyoruz. [248]

İÇİNDEKİLER

CUMA NAMAZI VE CUMA İLE İLGİLİ KONULAR

---

[1] Bkz. Nevevi Şerhi İle Sahihi Müslim (61171)

[2] Bakara Suresi: 185

[3] Hacc Suresi: 28

[4] Bakara Suresi: 203

[5] Bkz. Durru'l-Muhtar, îbni Abidin Haşiyesi (1/555-565) Şerhu's-Sağir (1/523 ve 531) Muhezzeb (11118-122) Muğni (1/367-400) Fıkhu'l-İslâmi (21362 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/391-399

[6] Ebu Davud (11295) Kiîâbu's-Saîat, 244-lki bayram namazı babı. İsnadı sahihtir. Nesai (3/179-180) 19-Kiîabu Salati'l-Iydeyn, 1-İki bayram namazı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/401

[7] Yunus Suresi: 58

[8] Avnu'l-Ma'bud (11440)

[9] Buhari (41124) 30-Kitabu's-Savm, I2-İki bayram ayının azalmayacağı babı. Müslim (2/766) 13~Kitabu's-Sıyam, 7-Resulullah (a.s.)'ın: "İki bayram ayı azalmaz" sözü ile ilgili bab. Ebu Davud (2/297) Kitabu's-Savm, 4-Yirmidokuz gün olan ayla ilgili bab. Tirmizi (3175) 6-Kitabu's-Savm, 8-Iki bayram ayının azalmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Ahmed bin Hanbel söyle söylemiştir: "Bu hadisi şerifin anlamı şudur: Bir yılda ikisi birden eksik (yani yir-midokuzlu) gelmezler. Biri eksik gelirse diğeri tam gelir." Ishak da söyle söylemiştir: "Bunun anlamı şudur: Bu ay yirmi dokuzlu olarak gelse de yine tamdır, eksik değildir."

[10] el-Feyz (41165)

[11] Ebu Davud (21148-149) Kiiâbu'l-Menâsik, (Hacc) Kurban yerine ulaşmadan kurbanın Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla kesilmesiyle ilgili bab. İsnadı hasen-dir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/401-404

[12] Muvatta (11177) 10-Kitabu'l-lydeyn, 1-îki bayramda gusledilmesi, bunlarda çağırma ve ikamet konusundaki amel babı. İsnadı sahihtir.

[13] Mecme'u'z-Zevaid (2/198) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/404-405

[14]
Buhari (21446) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 4-Ramazan bayramı gününde namaza çıkmadan önce bir şey yeme babı.
[15]
Tirmizi (21426) Ebvâbu's-Salat, 390-Ramazan bayramı gününde namaza çıkmadan önce bir şey yeme hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu konuda Hz. Ali (r.a) ve Enes bin Malik (r.a)'ten de hadis rivayet edilmiştir." Bunu aynı zamanda Ahmed bin Hanbel, Müsned'de, İbni Hibban Sahih'te, İbni Mace, Da rekutni, Hakim ve Beyhaki rivayet etmişlerdir. İbni'l-Kattan bunun sahih olduğunu söylemiştir. İsnadı hasendir. İbni Huzeyme (21341) 668-Ramazan bayramında namaz kılınan yere doğru çıkmadan Önce bir şey yemenin müstehablığı babı.
[16]
Tirmizi (2/410) Ebvâbu's-Salat (Ebvâbu'l-Iydeyn), 382-Bayram günü yürümek hakkında gelen rivayetler babı, Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen li ğay-rihİdir."
[17]
Tirmizi (2/424) Ebvâbu's-Salat, 389-Resulullah (a.s)'ın bayram namazına bir yoldan gidip başka bir yoldan dönmesi hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[18]
Buhari (21472) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 24-Bayram günü namazdan dönerken gittiği yoldan farklı bir yoldan dönme babı. Buharı şöyle söylemiştir: "Bunu Said, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir ve Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiş olan hadis daha sağlamdır (daha sahihtir)."
[19]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/405-407
[20]
Nisa Suresi: 71
[21]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/407
[22]
Ebu Davud (1/295-296) Kiiâbu's-Salat, 245-Bayram namazına çıkış vakti. İsnadı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/407-
sahihtir.
[23]
İ'la'u's-Sunen (8199-100)
[24]
Fethu'l-Bari (21380) .
[25]
Reddu'l-Muhtar (11870)
[26]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/407-409
[27]
Müslim (2/604) 8-Kitabu Salati'l-Iydeyn. Ebu Davud (11298) Kitâbu's-Saîaî, 249-Bayramda ezanın terki babı. Tirmizi (21412-413) Ebvâbu's-Salat, 384-Bayram namazının ezansız ve kametsiz olarak kılınacağı hakkında gelen rivayetler babı.
[28]
Buhari (2/451) 13-Kitabu'l-lydeyn, 7-Ezan ve kamet okunmadan bayram namazına yürüyerek ve binekie gitme babı. BıtharÎ bu hadisin: "Kurban bayramı" sözüne kadar olan kısmını rivayet etmiştir. Müslim (2/604) 8-Kitabu Salati'l-Iydeyn, Nesai (3/182) 19-Kitabu Salati'l-Iydeyn, 7-İki bayramda ezanın terki, Ebu Davud (1/298) Kitâbu's-Salat, 249-Bayramda ezanın terki babı.

[29]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/409-410
[30]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/410

[31]
İbni Huzeyme (2/340) 667-İki bayram namazının rek'atiarının sayısı babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/410
[32]
Ebu Davud (1/299) Kitâbu's-Salat, 250-Bayram namazlarında tekbir (zevaid tekbirleri) babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[33]
Ebu Davud (1/299) Aynı yer.
[34]
Ebu Davud (1/299) Kitâbu's-Salat, 250-Bayram namazlarında tekbir (zevaid tekbirleri) babı. Bu hadis hasendir.
[35]
Ebu Davud (1/299) aynı yer. Ebu Davud söyle söylemiştir: "Bunu Veki' ve İbni Mübarek rivayet etmişlerdir ve: "Yedi ve beş" demişlerdir."
[36]
Muvatta (1/180) 10-Kitabu'l-Iydeyn, 4-Bayram namazında tekbir ve kıraat hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[37]
Tirmizi (21416) Ebvâbu's-Salat, 386-Bayram namazlarında tekbir hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/410-412
[38]
Nevevi (6/179)
[39]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/350) Mecme'u'z-Zevaid (2/205) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri sikadırlar ve bu hadisin başka tankları da bulunmaktadır. Bunu ayrıca Abdurrezzak rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/412-414
[40]
Müslim (21607) 8-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 3-Bayram namazlarında neyin okunacağı babı.
[41]
Müslim (21607) Aynı yer.
[42]
) Muvatta (11180) 10-Kitahu'l-Iydeyn, 4-Bayram namazlarında tekbir ve kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) hakkında gelen rivayetler babı.
[43]
Ebu Davud f 1/300) Kitâbu 's-Salat, 251 -Kurban ve Ramazan bayramı namazlarında ne okunacağı babı.
[44]
Tirmizi (21415) Ebvâbu's-Salat, 385-Bayram namazlarında kıraat (Kur'an-ı Kerim o-kuma) hakkında gelen rivayetler babı.
[45]
Nesai (31183-184) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 12-Bayram namazlarında "Kâf ve "Ve'kterebe" surelerinin okunması babı. Kutubi sitte sahiplerinden herhangi biri Hz. Ömer (r.a)'in: "Doğru söyledin" dediğini ifade etmemişlerdir. Bu ifade Rezin'in kitabında karşılaştığım bir ifadedir.

[46]
Müslim (2/598) 7-Kİtabu'l-Cumu'a, 16-Cuma namazında neyin okunacağı babı. Ebu Davud (11293) Kitâbu's-Salat, 241-Cuma namazında neyin okunacağı babı. Tirmizi (2/413) Ebvâbu's-Salat, 385-Bayram namazlarında kıraat (Kur'an-ı Kerim o-kuma) hakkında .gelen rivayetler babı. Nesai (3/184) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn 13-Bayram namazlarında: "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'la" ve "Hel etâke hadisu'l- Ğâ-şiye"nin okunması babı. İbni Mace (i/408) Kitâbu İkâmeti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 157-Bayram namazlarında kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) hakkında gelen rivayetler babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/414-415
[47]
Buhari (2/453) 13-Kiîabu'l-Iydeyn, 8-Bayram namazından sonra hutbe babı. Müslim (2/605) 8-Kitâbu Salati'l-Iydeyn. Tirmizi (2/411) Ebvâbu's-Salat, 383-Bayram namazlarının hutbeden önce kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/183) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn 9-Bayram namazlarının hutbeden önce kılınması babı.
[48]
Mecme'u'z-Zevaid (2/201-202) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bu rivayet Sahih'te şu ibareyle geçmektedir: "Resulullah (a.s) kurban bayramı gününde namazı kıldı sonra hutbe verdi."
[49]
Buhari (2/451) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 7-Ezan ve kamet okunmaksızm bayram namazına yürüyerek veya binekle gitme babı. Müslim (2/603) 8-Kitâbu Salati'l- Iy-deyn.
[50]
Buhari (2/451) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 7-Ezan ve kamet okunmaksızm bayram namazına yürüyerek veya binekle gitme babı. Müslim (2/603) 8-Kitâbu Salati'l- Iydeyn.
[51]
Müslim (21603-604) 8-Kiîâbu Salati'l-Iydeyn.
[52]
Buharİ (21466-467) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 19-Bayram günü imamın kadınlara öğüt
vermesi babı. Müslim (2/602) 8-Kiîâbu Salati'l-Iydeyn,
[53]
Mümîehine Suresi: 12
[54]
Müslim (2/602) 8-Kiîâbu Salati'l-Iydeyn.
[55]
Müslim (21602) 8-Kitâbu Salati'l-Iydeyn.
[56]
Müslim (21604) 8-Kitâbu Saîati'l-Iydeyn.
[57]
Ebu Davud (11298) Kitâbu's-Salat, 247-Bayram günü hutbe babı.
[58]
Ebu Davud (1/298) Kitâbu's-Salat, 249-Bayramda ezanın terkedilmesi babı.
[59]
Nesai (3/192-193) 19-Kitâbu Salati'J-Iydeyn, 28-İmamın hutbeyi bitirdikten sonra kadınlara öğüt vermesi ve onları sadakaya teşvik etmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/416-420
[60]
Buhari (2/448-449) 13-Kitabu'l-lydeyn, 6-Minber olmaksızın namazgaha çıkılması babı.
[61]
Müslim (2/605) 8-Kiîâbu Salati'l-Iydeyn.
[62]
Buharı (11405) 6-Kitabu'l-Hayz, 6-Hayızhnın orucu terketmesi babı. Müslim (J/86-87) 1-Kitabu'l-İman, 34-İtaatların eksikliği ile imanın eksildiğinin bildirilmesi babı.
[63]
Nesai (3/187) 19-Kitâbu Salati'l-îydeyn, 20-İmamın hutbede insanlara yüzünü dönmesi babı. Nesai, Müslim'in bu rivayetinin "en çok sadaka verenler kadınlardı" sözünün sonuna kadar olan kısmını rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/420-423
[64]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/423
[65]
Ebu Davud (1/300) Kitâbu's-Salat, 252-Hutbe için oturulması babı. Ebu Davud söyle söylemiştir: "Bu mürsel olarak rivayet edilmektedir."

[66]
Nesai (3/185) 19-KÎtâbu Salati'l-Iydeyn, 15-Bayramlarda hutbe için oturmakla gitmek arasında cemaatin serbest bırakılması. Bu rivayet mürsel ve zayıftır. Ancak bu rivayetin Beyhaki'nin Sünen'inde Fadl tankıyla nakledilmiş olan şahidi bulunmaktadır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/423-424
[67]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/424
[68]
Buhari (î/466) 8-Kitâbu's-Salat 2-Namazı elbiseyle (örtülü olarak) kılmanın gerekliliği babı. Müslim (21605-606) 80-Kitâbu Salati'l-Iydeyn 1-Kadınların bayramlarda namaz kılınan yere çıkmalarının mubah olduğunun bildirilmesi babı.
[69]
Buharı (2/470) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 21-Hayızlılann namaz kılınan yerden ayrı durmaları babı.
[70]
Buharı (21461) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 12-Mina günlerinde tekbir getirilmesi babı. Bu rivayet: "Diğer insanların arkasında dursun" ibaresi ilavesiyle rivayet edilmiştir.
[71]
Müslim (2/606) 80-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 1-Kadınların bayramlarda namaz kılman yere çıkmalarının mubah olduğunun bildirilmesi babı.
[72]
Buharı (21469) 13-Kitabull-îydeyn, 20-Bir kadının bayramda cilbabının olmaması durumuyla ilgili bab.
[73]
Müslim (21606) 80-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 1-Kadınların bayramlarda namaz kılınan yere çıkmalarının mubah olduğunun bildirilmesi babı,
[74]
Tirmizi (21419-420) Ebvâbu's-Salat, 388-Bayramlarda kadınların (namaza) çıkmaları hakkında gelen rivayetler babı.
[75]
Ebu Davud (1/269) Ebvâbu's-Salat, 246-Kadınların bayramda (namaza) çıkmaları babı.
[76]
Ebu Davud (11296) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/424-427
[77]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/427
[78]
Nesai (3/185) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 17-Deve üzerinde hutbe. İsnadı sahihtir.
[79]
Ebu Ya'la (2/402) İsnadı sahihtir. Mecme'u'z-Zevaid (2/205) Heysemi §Öyîe söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravi-lerdir."
[80]
îbni Huzeyme (2/348) 685-Namazgahta minber bulunmaması durumunda yer üzerinde ayakta hutbe verilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/427-428
[81]
Ebu Davud (1/298) Kitâbu's-Salat, 248-(Resulullah (a.s)'ın) yay üzerine (yaya dayanarak) hutbe vermesi babı. Bu hadis zayıftır. el-Cami'in tahkikçisi söyle söylemiştir: "Ancak bunun Ebu Davud'un kitabında Hakem bin Hazen Kilfi'den rivayet edilmiş bir şahidi bulunmaktadır. Bu uzun bir hadistir. Orada şöyle denmektedir: "Bir bastona veya yaya dayanarak durdu. (Allah'a) sena etti..." Hadis böyle devam ediyor. Bunun isnadı hasendir. İbni Seken ve İbni Huzeyme bunun sahih olduğunu söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/428-429
[82]
Nesai (31183) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 10-Bayram namazlarının bir bastona doğru kılınması babı.

İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/429
[83]
Buhari (2/453) 13-Kitabu'l-îydeyn, 8-Bayram namazından sonra hutbe verilmesi babı. Müslim (2/606) 8-K.itabu'l-Iydeyn, 2-Namazgâhta bayram namazından önce ve sonra (başka bir) namaz kılınmaması babı. Ebu Davud (1/301) Kitâbu's-Salat, 255-Bayram namazından sonra başka bir namaz kılınması babı. Tirmizi (21418) Ebvâbu's-Salat, 387-(Bayram namazı vaktinde) bayram namazından Önce ve sonra başka bir namazın kıhnmayacağı babı. Tirmizi'nİn bu rivayeti: "Ve ondan sonra.." ibaresiyle bitmektedir. Nesai (3/193) 19-Kîtâbu Salati'l-Jydeyn, 29-(Bayram namazı vaktinde) bayram namazından Önce ve sonra başka bir namazın kıhnmayacağı babı. Nesai'nin bu rivayeti de: "Ve ondan sonra.." ibaresiyle bitmektedir. İbni Mace (11410) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 160-(Bayram namazı vaktinde) bayram namazından önce ve sonra başka bir namazın kıhnmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (2/345) 667-Bayram namazlarından önce ve sonra bayram namazının kılındığı yerlerde başka bir namazın kılınmasından kaçınılması babı.
[84]
Müslim (21606) 8-Kitabu'l-Iydeyn, 2-Namazgâhta bayram namazından Önce ve sonra (başka bir) namaz kılınmaması babı.
[85]
Buharı (2/476) 13-Kitabu'l-lydeyn, 26-Bayram namazından önce ve sonra namaz kılınması babı.
[86]
Muvatta (1/181) 10-Kitabu'l-lydeyn, 5-Bayram namazından Önce ve sonra (bayram namazının kılındığı yerde veya bayram namazı vaktinde) başka bir namazın kılınmasından kaçınılması babı. Tirmizi (2/418-419) Ebvâbu's-Salat, 387-(Bayram namazı vaktinde) bayram namazından önce veya sonra başka bir namaz kılınma-yacağı babı. İsnadı sahihtir. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen sahihtir." Bunun Ahmed bin Hanbel de Müsned'de 2/57'de, Hakim de Müstedrek (l/295)'te rivayet etmiştir. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
[87]
Ebu Ya'la (7/203) İsnadı Eyyub'de inkıtaya uğradığından zayıftır. Çünkü Eyyub, Enes (r.a)'e yetişmemiştir. Mecme'u'z-Zevaid (2/202) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Ayrıca Taberani de Mu'cemu'l-Kebir'de, Enes (r.a)'in dört rek'at kıldığını rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'nın ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/430-431
[88]
Mecme'u'z-Zevaid (21202) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[89]
Taberani, Mu'cemu'UKebir (91353-354) Mecme'u'z-Zevaid (21202) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'î-Kebir'de değişik senedlerle rivayet etmiştir. Bazılarında: "Bana Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan ve Ebu Huzeyfe (r.a)'den rivayet edildi" demiştir. Bu durumda bu rivayet mürseldir ve isnadı sahihtir."
[90]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91354) Mecme'u'z-Zevaid (21202) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'î-Kebir'de sahih olduğunu söylediği senedlerle rivayet etmiştir. Ancak rivayet mürseldir."
[91]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/431-433
[92]
İbni Huzeyme (2/362) 708-Namaigâhtan döndükten sonra evde namaz kılmanın müstehablığı babı. İbni Mace (1/410) Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti flha, 160-Bayram namazlarından önce ve sonra namaz kılınması hakkında gelen rivayetler babı. Mecme'u'z-Zevaid'de de: "Bunun isnadı ceyyid (iyi), hasendir" denmiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/433

[93] Ebu Davud (1/281) Kitâbu's-Salat, 216-Cuma gününün bayram gününe denk gelmesiyle ilgili bab. İsnadı hasendir.

[94] Ebu Davud (11281) Kitâbu's-Salat, 216-Cuma gününün bayram gününe denk gelmesiyle ilgili bab.

[95] Ebu Davud (11281) Aynı yer.

[96] Nesai (3/194) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 32-Bayram namazında bulunanın (aynı güne denk gelen) cuma namazından geri kalmasına ruhsat babı. İsnadı basendir.

[97] İbni Huzeyme (2/359-360) 704-Bayramların cuma gününe denk gelmesi durumunda imamın cemaate sadece bayram namazını kıldırıp cuma namazını kıldırmamasına ruhsat olduğu babı. İsnadı ceyyiddir (iyidir).

[98] Muvatta (11178-179) 10-Kitabu'l-Iydeyn, 2-Bayramlarda hutbeden Önce namaz kılmakla emrolunduğu babı. Buharı (10124) 73-Kitabu'l-Edâhi, 16-Kurbanların (yani hacda kesilen kurbanların) etlerinden nelerin yeneceği ve nelerin azık edinileceği babı. Müslim (2/799) 13-Kitâbu's-Sıyam, 22-Kurban ve Ramazan bayramı günlerinde oruç tutmaktan nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/433-436

[99] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/436

[100] Ebu Davud (1/300) Kitâhu's-Salat, 254-İmamın bayramın girdiği gün bayram namazına çıkamaması durumunda ertesi gün çıkacağı babı. İsnadı sahihtir. Nesai (3/180) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 2-Bayram namazlarına ertesi gün (ikinci gün) çıkılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/436-437

[101] İ'la'u's-Sunen (8/100)
Zaviye: Basra'dan iki fersah uzaklıkta bir yerdir. Enes (r.a)'in orada bir köşkü ve arazisi vardı. Çoğu zaman orada kalırdı. Zaviye'de Haccac ile Ibni'l-Eş'as arasında büyük bir alan vardı.

[102] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/437-438

[103] Buhari (21474) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 25-Bir kimsenin bayram namazını kaçırması durumunda iki rek'at namaz kılacağı babı. Buhari bunu muallak olarak (yani senedini vermeden) rivayet etmiştir. Hafız îbni Hacer, Feth'de şöyle söylemiştir: "İbni Ebi Şeybe bu rivayeti mevsul olarak (senedini zikrederek ve senedinde kopukluk olmaksızın) rivayet etmiştir. Bu rivayette söyle bildirilmiştir: ibni Aliyye'nin İbni Ubeyd'in mevlası (azatlısı) Yunus'tan rivayet ettiğine göre Yu-_ nus Enes bin Malik (r.a)'in ailesinden birinin kendisine şöyle söylediğini bildirmiştir: "Bazen Enes (r.a) bayram günü ailesini ve yakınlarım toplardı, mevlası (kölesi) Abdullah bin Ebi Atebe kendilerine iki rek'at namaz kıldırırdı." Enes bin . Malik (r.a)'in ailesinden biri denirken kastedilen kişi Abdullah bin Ebi Bekr bin Enes'tir. Beyhaki'nin aynı tanktan rivayet ettiğine göre de şöyle söylemiştir: "E-nes (r.a) imamla birlikte bayram namazı kılamayıp bu namazı kaçırdığında ailesini toplayarak onlara imamın bayramda kıldırdığı namaz gibi namaz kıldırırdı."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/438

[104] İ'la'u's-Sunen

[105] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/355) Mecme'u'z-Zevaid (21205) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravüeri sikadırlar." eî-Tehzib'de ifade edildiğine göre eş-Şa'bi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan hadis duymuş değildi. Bununla birlikte sahih olmayan bîr rivayeti de pek mürsel olarak rivayet etmezdi. Dolayısıyla bu rivayet ceyyid (iyi derecede) mürseldir. (Bkz. el-İ'la,

8/119)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/438-439
[106] Buhari (21465) 13-Kitabu'l-lydeyn, 17-Bayram hutbesinde imamın cemaate dönmesi babı. Müslim (311553) 35-Kitâbu'l-Edâhi, 1-(Kurban kesmenin) vakti babı. Ebu Davud (3/96) Kitâbu'l-Edâhi, Hangi yaştaki hayvanların kurban olarak kesilmesinin caiz olacağı babı. Tirmizi (4193) 20-Kitâbu'l-Edâhi, 12-Kurbanın namazdan (yani bayram namazından) sonra kesileceği hakkında gelen rivayetler babı. Ne-sai (31182) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 8-Bayram günü hutbe, İbni Mace (1/1053) 26-Kitâbu'l-Edâhi, 12-Namazdan (bayram namazından) önce kurbanları kesmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/440
[107] İbni Mace (1/413) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 163-Bayram günü çalgı çalıp eğlenmek hakkında gelen rivayetler babı. Mecme'u'z-Zevaid'de Kays'ın rivayet ettiği hadis sahih olarak geçmektedir ve ravileri de sikadırlar.
[108] Buhari (2/440) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 2-Bayram günü süngü ve kalkanla oynanması babı. Müslim (2/607-608) 8-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 4-Oyuna ruhsat verildiği babı.
[109] Müslim (2/608) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/440-441
[110] Nevevi (6/182-183)
[111] Buhari (2/440) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 2-Bayram günü süngü ve kalkanla oynanması babı.
[112] İbni Hacer (2/443)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/441-443
[113] Nisa Suresi: 101
[114] Nisa Suresi: 102
[115] Maide Suresi: 6
[116] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/445-447
[117] Bkz. el-Lubab (11106) Reddu'l-Muhtar, İbni Abidin Haşiyesi (11525-535) Şerhu's-Sağir (11474-486) Muhezzeb (1/101-104) Muğni (2/255 ve sonrası) Fıkhu'l-İslâmi (2/320 ve sonrası)
[118] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/449-453
[119] Müslim (11481) 6-Kitabu Salatİ'l-Musafırin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı. Ebu Davud (2/3) Yolculukta namazla ilgili bablar bölümü. Yolcunun namazı ne zaman kasr edeceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/453-454
[120] Muvatta (11148) 9-Kitâbu Kasrİ's-Sala fi's-Sefer, 4-Namazın kasr edileceği durumlarla ilgili, bab. İsnadı sahihtir.
Bureyd: Bu kelime, eskiden posta hizmetlerinde kullanılan katır için kullanılan bir isimdi. Daha sonra mesafe ölçüsü olarak kullanılmıştır. İki konak arası yer anlamına gelir. Geçmişte posta hizmetlerinde belli konak yerleri belirlenir ve bu yerler bir posta katırının bir günde alabileceği mesafeye göre ayarlanırdı. Aynı şekilde sınır koruması için kurulan gözetim yerleri (ribatlar), yol konakları, çadır yerleri vs. arasındaki mesafeler için de bu kelime kullanılmıştır. Normalde iki konak arası mesafe (yani bir bureyd) iki fersah

olurdu. Bu mesafenin dört fersah olduğu da söylenmiştir. Bir fersah ise üç mildir. Buna göre bir bureyd iki farklı görüşe nisbetle altı veya on iki mildir. Dört bureyd de sekiz veya onaltı fersahtır. Kuvvetli olan görüşe göre ise onaltı fersahtır (dolayısıyla kırk sekiz mildir), işte bu mesafe namazları kasr etmede ve oruç yemede esas alman asgari mesafedir. (Yani bir kimse bu kadarlık bir yolculuğa çıkması durumunda oturduğu kentin veya köyün en kenar evlerini aştıktan sonra artık namazlarını kasr eder.)

[121] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/454-455

[122] Muvatta (1/147) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 3-Hangi durumda namazın kars edilmesinin gerekeceği babı.

[123] Muvatta (11147) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 3-Hangi durumda namazın kasr edilmesinin gerekeceği babı.

[124] Aynı yer.

[125] Aynı yer.

[126] Aynı yer. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/455-456

[127] Buhari (21569) 18-Kitâbu Taksiri's-Sala, 5-Kişinin bulunduğu yerden çıkması durumunda namazı hasredeceği babı. Müslim (1/480) 6-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, Î-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı.

[128] Buhari (31407) 25-Kitabu'l-Hacc, 24-Sabah oluncaya kadar Zu'1-Huleyfe'de kalanın durumuyla İlgili bab.

[129] Buhari, aynı yer.

[130] Buhari (31408) 25-Kitâbu'l-Hacc, 25-Telbiye yaparken sesin yükseltilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/456-457

[131] Muvatta (1/147) 9-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 3-Hangi durumda namazın kasr edilmesinin gerekeceği babı. İsnadı sahihtir.

[132] Müslim (1/481) 6-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 1-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı. Nesai (3/118) 15-Kitâbu Taksiri's-Sala fı's-Sefer, 1-Yolculukta namazın kasr edilmesi babı.

[133] Müslim (î/481) 6-KİtabuKasri's-Sala fı's-Sefer, 1-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı.

[134] Nisa Suresi: 101
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/457-459

[135] Muvatta (1/148) 9-Kitabu Kasri's-Sala, fı's-Sefer 4-Bir yerde uzun süre kalmadığı takdirde yolcunun namazı babı.

[136] Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir.

[137] Muvatîa (11149) 9-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 16-Yolcunun imam olması durumunda namazının nasıl olacağı babı. Buharı (21563) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 2-Mina'da namaz babı. Müslim (1/482) 6-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 2-Mina'da namazın kasr edilmesi babı.

[138] Buhari (2/563) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 2-Mina'da namaz babı. Müslim (1/483) 6-Kiîabu Kasri's-

Salafi's-Sefer, 2-Mina'da namazın kasr edilmesi babı. Ebu Davud (2/199) Kitâbu'l-Menâsik (Hacc) Mina'da namaz babı.
[139]
Ebu Davud, aynı yer.
[140]
Nesai (3/120-121) 15-Kitâbu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 3-Mina'da namaz babı.
[141]
Nesai (3/118) 15-Kitâbu Taksiri's-Sala fi's-Sef er, 1-Yolculukta namazın kasr edilmesi babı.
"Sonra sizin önünüzde yollar çeşitlendi"; Burada yollar derken görüşleri ve anlayışları kasdetmiştir. Yani: "Siz görüş ayrılığına düştünüz. Her biriniz ayrı bir anlayışı benimsedi. Herkes kendi görüşünü öne çıkardı; böylece sünneti terkettiniz."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/459-461
[142]
Ahmed bin Hanbel (4/94)
[143]
İbni Hacer (2/571)
[144]
Buhari (2/563) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 2-Mina'da namaz babı. Müslim (11482) 6-Kitabu Kasri's-Salafi's-Sefer, 2-Mina'da namazın kasr edilmesi babı.
[145]
Müslim (1/482) Aynı yer.
[146]
Buhari (2/563) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 2-Mina'da namaz babı.
[147]
Nesai (3/120) 15-Kitâbu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 3-Mina'da namaz babı.
[148]
Tehanevi (71251)
[149]
Nesai (31120) 15-Kitâbu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 3-Mina'da namaz babı. İsnadı ha-sendir.
[150]
Tirmizi (21430) Ebvâbu's-Sefer, 391-Yolculukta namazın kasr edilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Hadis de şahitlerinin bulunması itibariyle böyledir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/461-466
[151]
Müslim (11479) 6-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, Î-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı.
[152]
Nesai (31119) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 2-Mekke'de namaz babı.
[153]
Müslim (11478) Aynı yer.
[154]
Buharİ (11464) 8-Kitâbu's-Salat, 1-İsra esnasında namazların nasıl farz kılındığı babı. Müslim (î/478) 6-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 1-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı.
[155]
Buharı (21569) 18-Kitabu Taksiri's-Saia, 5-Kişinin bulunduğu yerden çıktıktan sonra namazlarını kasr edeceği babı. Müslim (11478) Aynı yer:
[156]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/466-468
[157]
ibni Hacer (21570)
[158]
Ahmed bin Hanbel (1/37) Nesai (31183) 19-Kitâbu Salati'l-Iydeyn, 11-Bayram namazlarının rek'ailarının sayısı babı. İbni Mace (1/338) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 73-Yolculukta namazın kasr edilmesi babı. Bu hadis sahihtir.

[159] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/468-470

[160] Mecme'u'z-Zevaid (21154) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[161] Ahmed bin Hanbel (6/265)

[162] Ahmed bin Hanbel (6/241)

[163] Ahmed bin Hanbel (61272) Mecme'u'z-Zevaid (21154) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu anlam yönünden nakletmiştir ve bütün ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/470-471

[164] Ahmed hin Hanbel (41308-309) İbni Huzeyme (11202-203) Ezan ve kametle ilgili bablar bölümü, 41-Müezzinin "hayye ale's-sala" demesi esnasında ezana cevap verilmesi (namaz için harekete geçilmesi) babı. isnadı sahihtir.

[165] -Muvatta (11150) 9-Kitabu Taksiri's-Sala fı's-Sefer, 6-Yolcunun imam olması veya imamın arkasında namaz kılması durumunda namazının nasıl olacağı babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/471-473

[166] Ahmed bin Hanbel (21108) Mecme'u'z-Zevaid (31162) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." İbni Huzeyme (3/259) Yolculukta oruçla ilgili bablar bölümü, 102-Ramazan'da yolculuk esnasında orucu yemenin müstehab olduğu babı. İsnadı sahihtir.

[167] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/473-474

[168] Buhari (2/561) 18-Kitabu Taksiri's-Sala, 1-Kasr hakkında gelen rivayetler babı, Müslim (1/481) 6-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 1-Yolcuların namazı ve (namazın) kasrı babı. Ebu Davud (2110) Kitâbu's-Salat, Yolculuğun ne zaman biteceği babı, Tirmizi (2/432) Ebvâbu's-Salat, 392-Ne kadar süre içinde namazın kasr edileceği hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/121) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 4-Ne kadar bir süre ikamet edilince namazın kasr edileceği babı. İbni Mace (1/342) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 76-Yolcunun ne kadar süre namazını kasr edeceği babı.

[169] Buhari (2/21) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 52-Resulullah (a.s)'ın Fetih gününde Mekke'de durduğu yerle ilgili bab. Müslim (1/481) 6-Kitâbu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazları ve namazın kasrı babı.

[170] Tirmizi (21424, 434) Ebvâbu's-Salat, 392-Namazı kasr etmeye ne kadar süre devam edileceği hakkında gelen rivayetler babı.

[171] Tirmizi (2/432) Aynı yer.

[172] Ebu Davud (2110) Kitabu's-Salat, Yolculuğun ne zaman sona ereceği babı.

[173] Ebu Davud, aynı yer.

[174] Ebu Davud (2110) Kitabu's-Salat, Yolculuğun ne zaman sona ereceği babı.

[175] Nesai (31121) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fi's-Sefer, 4-Namazın kasr edilmesine devam edilecek ikamet süresi babı.

[176] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/474-476

[177]
Asâru's-Sunen (2/66)
[178]
Asâru's-Sunen (2/66)
[179]
Asâru's-Sunen (2/66)
[180]
Hafız İbni Hacer, Diraye, sh. 129
[181]
İ'la'u's-Sunen (7/275)
[182]
el-Umde (3/530)
[183]
Neylu'l-Evtar (3/85)
[184]
Muvatta Şerhi (1/268)
[185]
Neylu'l-Evtar (3/85)
[186]
Buhari(lt475)
[187]
Nevevi, Hulasa (1/308)
[188]
et-Telhisu'l-Habir (J/129)
[189]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/476-479
[190]
Bu hadisi Ebu Bekr bin Ebu Şeybe şu şekilde rivayet etmiştir: "Bize Veki' rivayet etti, ona Muma bin Sa'id, Ebu Cemre'den rivayet etti." Daha sonra yukarıdaki hadisi zikretmiştir, isnadı sahihtir. (Asaru's-Sunen)
[191]
Sunenu Bey haki (31152) Kitabu's-Salat, Kişinin belli bir süre kalması kesinleşmedikçe sürekli namazı kasr edeceğini söyleyenler babı. İsnadı sahihtir. Nevevi, el-Hulasa'da: "Bu hadisin senedi Buharı ve Müslim'in şartlarına uygundur" demiştir. Hafız, ed-Diraye'de sahih isnaâla nakledilmiş olduğunu söylemiştir. (Asa-ru's-Sunen, yukarıda geçen açıklama ile).
[192]
Musânnef (2/536) Yolculukta namaz babı. İsnadı sahihtir (Asaru's-Sunen, daha Önce geçen).
[193]
Sunenu Beyhaki (3/152) Kitabu's-Salat, Kişinin belli bir süre kalması kesinleşmedikçe sürekli namazı kasr edeceğini söyleyenler babı. İsnadı basendir. Nevevi: "isnadı sahihtir" demiştir. Aynı şekilde Hafız da ed-Diraye isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Kavileri arasında İkrime bin Ammar bulunmaktadır ki, onun hakkında (güvenilir bir ravi olup olmadığı hakkında) farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müslim onunla delil getirmiştir (yani onun rivayetini almıştır). (Asaru's-Sunen, yukarıda geçen açıklama ile).
[194]
Ebu Davud (2/11) Kitabu's-Salat, Kişinin düşman toprağında kalması ve (bu yüzden) namazını kasr etmesi babı. Sunenu Beyhaki (31152) Kitabu's-Salat, Kişinin belli bir süre kalması kesinleşmedikçe sürekli namazı kasr edeceğini söyleyenler babı. Ma'mer'in dışında bunun senedinin olmadığını söylemiştir. el-Cevheru'n-Na-kiyy'de de şöyle denmiştir: "Ebu Davud ve Beyhaki bunu Sahih'in şartına uygun o-lan bir senedle rivayet etmiştir."
[195]
Tirmizi (1/72)
[196]
İ'la'u's-Sunen (21282)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/480-482

[197] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/482

[198] Muvatta (11145-146) 9-Kitabu Kasrî's-Sala fı's-Sefer, 2-Yolculukîa namazın kasr edilmesi babı. Nesai (31117) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fı's-Sefer 1. bab. Bu hadis sahihtir. İbni Huzeyme (2/72) Yolculukta farz namazla ilgili bablar bölümü, 369'Resülullah (a.s)'ın yolculukta kılınacak farz namazların rak'atlarıyla ilgili açıklaması babı. Burada bu hadisle ilgili bir değerlendirme bulunmaktadır. O da şöyledir: "Şu var ki, Muvatia'da kişinin adı amlmamıstır. Bu kişinin adını Nesai anmıştır. O da Umeyye bin Abdullah bin Halid bin Useyyid'dir."

[199] Buhari (31509) 25-Kitabu'l-Hacc, 84-Mina'da namaz babı. Müslim (11483) 6-Ki-tabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 2-Mina'da namazın kasr edilmesi babı. TÎrmizi (3/328) 7-Kitabu'l-Hacc, 52-Mina'da namazın kasr edilmesi hakkında gelen rivayetler babı.

[200] Ebu Davud (2/200) Kitâbu'i-Menâsik (el-Hacc), Mekke halkının namazı kasr etmesi babı. Nesai (3/119-120) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fı's-Sefer, 3-Mina'da namazın kasr edilmesi babı.

[201] Tirmizi (21431) Ebvâbu's-Salat, 391-Yolculukta namazın kasr edilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (31117) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fi's-Sefer 1. bab, İsnadı sahihtir.

[202] Nisa Suresi: 101

[203] Müslim (11478) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazları ve namazın kasrı babı. İbni Hıızeyme (2/71) Yolculukta farz namaz, 368-Şanı yüce olan Allah'ın yerine göre (yasak olan) bazı şeyleri mubah kılacağının delilinin bildirilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/482-484

[204] Nesai (31122) 15-Kitabu Taksiri's-Sala fı's-Sefer, 4-Namazın kasr edilmesine devam edilecek ikamet süresi. Bazıları bunu sahih olarak görmüşler diğer bazıları da tenkid etmişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/485

[205] Nisa Suresi: 101

[206] Tehanevi (7/251)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/485-488

[207] Buhari (2/577) 18-Kitabu Taksiri's-Salafi's-Sefer, Îl-Yolculukta namazın ardından ve öncesinde sünnetleri kılmamakla ilgili hah. Müslim (J/480) 6-Kitabu Sala-ti'l'Musafırin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazları ve namazın kasrı babı.

[208] Ahzab Suresi: 21

[209] Müslim, aynı yer.

[210] Buhari (1/577) Aynı yer.

[211] Müslim (1/483) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 2-Mina'da namazın kasr edilmesi babı.

[212] Müslim (1/479) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazları ve namazın kasrı babı.

[213] Tirmizi (2/428) Ebvâbu's-Salat, 391-Yolculukta namazın kasr edilmesi hakkında gelen rivayetler babı.

[214] Muvatta (1/150) 9-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 7-Yolculukta, gece ve gündüz kılınan nafile namazlar babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/488-490

[215] Tirmizi (2/435) Ebvâbu's-Sala&, 393-Yolculukta nafile namaz hakkında gelen rivayetler babı. Buharının bunu hasen gördüğü bildirilmiştir.

[216] Tirmizi (2/437-438) Aynı yer. Tahavi bunu hasen senedle rivayet etmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir: "Yatsı namazını iki rek'at olarak kıldı. Ardından da iki rek'at kıldı." O Abdullah bin Ömer (r.a)'in: "Eğer ondan önce ve sonra namaz kılacak olsaydım onu (yani farz namazı) tam kılardım" sözünü acele durumlara ve yolculuk haline hamletmiştir (yani bu gibi durumlar için söz konusu olduğunu söylemiştir).

[217] el-İ'la

[218] Sunenu Darimi (11374) Kitabu's-Salat, Vitirde iki rek'at babı. Şöyle söylemiştir: "Bu yolculuktur, denir. Ben de bu sabahlamaktır, derim." îbni Huzeyme (21159) Vitirin zikirleri ve bu namazdaki sünnetlerle İlgili bablar bölümü, 452-Vitirden sonra namaz kılmak isteyenlerin tümü için bu namazdan sonra (nafile) namaz kılmanın caiz olduğuna dair delilin bildirilmesi babı.

[219] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/490-492

[220] Ibni Huzeyme (2/246) Oturarak nafile namaz kılmakla İlgili bablar bölümü, 552-Yolculukta farz namazdan önce nafile namaz kılmakla ilgili bab.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/492-493

[221] Buhari (2/575) 18-FCitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 9-Fan namaz için binekten ini-leceği babı, Bu hadisin Buhari ve Müslim'den: "Binek Üzerinde Namaz" başlıklı bablarda geçen rivayetleri bulunmaktadır.

[222] İbni Huzeyme (2/252) Yolculukta bineklerin üzerinde nafile namaz kılmakla ilgili bablar bölümü, 558-Resulullah (a.s)'ın yolculukta binek üzerinde sadece nafile namaz kıldığını söyleyenin bu iddiasına karsı açıklama babı. İsnadı Müslim'in şartına göre sahihtir.

[223] -Müslim (11486) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 4-Yolculukta bineğin üzerinde bineğin gittiği yöne doğru nafile namaz kılmanın caiz olduğu babı. Ibni Huzeyme (2/252) Aynı yer.

[224] Bakara Suresi: 115

[225] Buhari (21575) 18-Kitabu Taksiri's-Salafı's-Sefer, 9-Farz namaz için binekten ini-leceği babı. İbni Huzeyme (2/249) Yolculukta nafile namazla ilgili bablar bölümü, 555-Yolculukta binek Üzerinde vitir namazı kılmanın caiz olduğu babı.

[226] Şerku's-Sunne (41190)

[227] Ahmed bin Hanbel (214) Mecme'u'z-Zevaid (2/162) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravi-lerdir."

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/493-495

[228] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/496

[229] Ahmed bin Hanbel (5/19) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (71199) Mecme'u'z-Zevaid (2/47) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebîr-'de Taberani rivayet etmiştir. Bezzar'ın da buna benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Ancak o bunun bize zor gelmesinin mekruhluğunu ilave etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in raviîeri, Sahih'te isimleri geçen ramilerdir."

[230]
Ahmed bin Hanbel (2/415-416) Mecme'u'z-Zevaid (2147) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve raviîeri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[231]
Nesai (21111) 10-Kitâbu'l-İmame, 51-Cemaati terketmede özür (yani cemaati ter-ketmeyi caiz kılan özür) babı. İsnadı sahihtir.
[232]
Müslim (1/484-485) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 3-Yağmurun yağdığı sırada binekler üzerinde ttamaz kılınması babı.
[233]
Muvatta (1173) 3-Kitabu's-Salat, 2-Yolculukta abdestsiz olarak ezan okunması babı. Buhari (21156-157) 10-Kitâbu'l-Ezan, 40-Yağmur yağarken ve bir zorunluluk halinde binek üzerinde namaz kılmaya ruhsat babı. Müslim (11484) 6-Kitabu Salati'l-Musafîrin ve Kasriha, 3-Yağmurun yağdığı sırada binekler üzerinde namaz kılınması babı. Ebu Davud (11279) Kitabu'sSalat, 213-Soğuk bir gecede cemaatten geri kalma babı.
[234]
Buharı (2/112) 10-Kitâbu'l-Ezan, 18-Yolcuların cemaat olmaları halinde ezan okumaları babı. Bu rivayet aynı şekilde Ebu Davud'da geçmiştir. Oradaki rivayet: Ebu Da-vud (11278-279) Kitabu's-Salat 213-Soğuk bir gecede cemaatten geri kalma babı.
[235]
Ebu Davud (11279) Aynı yer.
[236]
Taberani Mu'cemu'l-fCebir (221256-257) Mecme'u'z-Zevaid (21161) Heysemi şöyle söylemiştir: "Ebu Davud bunu Ya'la bin Murre'nin rivayetiyle vermiştir. Buradaki rivayeti İse Ya'la bin Umeyye'dendir. Bunu Taberani de. Mu'cemu'l-Ke-bir'de rivayet etmiştir. Onun verdiği sened de Ebu Davud'un verdiği senedin aynısıdır. Ravileri sikadırlar. Ancak Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Bu hadis garibdir (yani rivayet silsilesinin en azından bir yerinde ravİ sayısı bire düşmektedir). Bunu yalnız Ömer bin Rummah rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/496-499
[237]
Mecme'u'z-Zevaid (21161-162) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu-'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[238]
Mecme'u'z-Zevaid (21163) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[239]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/499-500
[240]
Muvatta (II149) 9-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sefer, 6-Yolcunun imam olması veya bir imam arkasında namaza durması durumunda namazı nasıl kılacağı babı. İsnadı sahihtir.
[241]
Şerhu's-Sunne (4/182)
[242]
Muvatta (11149) İsnadı sahihtir.
[243]
Muvatta (1/402) 20-Kitabu'l-Hacc, 66-Mina'da namaz babı. İsnadı sahihtir.
[244]
Beğavi (4/183)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/500-501
[245]
Ebu Davud (3191) Kitabu'l-Cihad, Yolculuktan dönüşte namaz babı. Bu rivayet Ka'b bin Mâlik'in tevbesi ile ilgili hadisin bir parçasıdır. Buharı ve Müslim bu hadisin tamamını rivayet etmişlerdir.

[246]

Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (10/251) Mecme'u'z-Zevaid (2/283) Heysemi §öyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. "

[247]

İbni Huzeyme (2/248) 553-Yolculukta (yani yolculuğa çıkarken) evlerden ayrılma esnasında nafile namaz kılınması babı. Albani'nin ed-Da'ife'de söylediğine göre isnadı zayıftır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/502

[248]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 4/503-505

HASTA NAMAZI

Hastalığın değişik türleri vardır. Bazı türlerinin de çeşitli dereceleri olmaktadır. İslâm'ın kolaylık dini olmasının ve insanların üzerindeki zorluklan kaldırmasının görüntülerinden biri de hastanın üzerinden bazı yükümlülükleri kaldırmasıdır. Bu, pek çok hususta görünmektedir. Daha önce Kitap ve sünnetteki naslan verirken hastanın üzerindeki yükümlülüklerin hafifletilme siyle ilgisi bulunan çok sayıda hüküm geçmişti. Fıkıh bölümlerinde hastayla ilgili çok sayıda hüküm geçer. Daha önce namaz bölümünde hasta ve hastalıkla ilgili çok sayıda hüküm geçmişti. Bunun gibi taharetle ilgili konularda da hastalık dolayısıyla olan hafifletmelerle ilgili hükümler de geçmişti. Yine cuma ve cemaatla ilgili konularda da hastalık dolayısıyla olan hafifletmelerle ilgili hükümler de geçmişti. İleride oruç bölümünde, hac bölümünde, cihad bölümünde ve kitabın diğer bölümlerinde Yüce Allah'ın hastalık dolayısıyla yükümlünün üzerindeki sorumlulukları hafifletmesiyle ilgili çok sayıda hüküm gelecektir.

Bu bölümü hasta namazına ayırdık. Burada fıkıh kitaplarından hasta namazı ile ilgili birtakım hükümleri özet halinde vereceğiz. Fıkıhçılar farz veya nafile namazda ayakta durmaya güç yetiremeyen birinin üzerinden bu sorumluluğun düşeceği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak bir âyet bile olsa Kur'an-ı Kerim'den bir şeyi ayakta okumaya güç yetirebilirse bu kadarlık bir süre ayakta durması gerekir. Ayakta durma sorumluluğunu kaldıran durumlardan bazıları şunlardır:

Tedavi hali: Ayakta durması halinde yarasından akıntı olacak biri veya gözündeki bir rahatsızlığı yatarak tedavi edilen biri gibi.

Bevl akıntısının olması da ayakta durma sorumluluğunu kaldıran hallerdendir. Yani ayakta durduğu takdirde bevli akan ama oturduğu zaman akmayan biri namazını oturarak kılar ve bu şekilde kıldığı namazını iade etmesi (yeniden kılması) gerekmez.

Hanbelilere göre kişinin ayakta durmaya güç yetiremeyen bir imamın arkasında namaz kılması durumunda da üzerinden ayakta durma (kıyam) yükümlülüğü düşer.

Hanefilerin hasta namazı ile ilgili açıklamalarından birinde şöyle deniyor: Hasta ayakta durmaya güç yetiremezse ondan bu sorumluluk düşer. Eğer rüku ve secdeyi yapamazsa yahut sadece secdeyi yapamazsa bunlar için başıyla ima eder. Secde için ima ederken, rüku için ima ederken eğildiğinden biraz fazla eğilir. Yüzüne doğru üzerine secde edeceği sandalye, yastık vs. gibi bir şey kaldırmaz (yani başını koymak için bir şey kaldırması veya yere üzerine başını koyacağı

yüksekçe bir şey koyması gerekmez -Çeviren).
Eğer oturmağa güç yetiremezse sırt üstü yatar ve ayaklarını kıbleye doğru uzatır. Bu durumda rüku ve secde için ima eder. Yan üstü yatıp yüzünü kıbleye doğru çevirmesi ve bu halde ima etmesi de caizdir. Ancak sırt üstü yatmak yan üstü yatmaktan daha uygundur. Bunun gibi sağ yan üstüne yatmak sol yan üstüne yatmaktan daha uygundur. Eğer kendi başına kıbleye yönelme gücü olmazsa o zaman Ebu Hanife'nin görüşüne göre her halükârda, kendini kıbleye çevirecek biri olsa bile üzerinden kıbleye doğru yönelme yükümlülüğü düşer. Diğerlerine göre ise eğer kendisini kıbleye doğru çevirecek kimseler bulursa onlardan yardım ister ve böylece kıbleye doğru namaz kılar. Hanefilere göre kişi eğer başıyla ima etmeye güç yetiremezse o zaman namazı kazaya bırakır ve gözüyle, kalbiyle veya kaşıyla ima ederek namaz kılmaz. Ancak konuşulanı anladığı sürece üzerinden namaz kılma sorumluluğu düşmez. Ne kadar çok namaz birikmiş olsa da (yukarıda belirtilen halde yani başıyla bile ima edememek dolayısıyla terkettiği namazları) kaza etmesi gerekir. Ancak el-Beda'i'de Kâsâni'nin ve daha başkalarının söylediklerine göre eğer (belirtilen halde) kazaya kalan namaz sayısı çok olur ve bir gün ve gecede kılman namaz sayısını aşarsa o zaman kaza etmesi gerekmez. Fetva da bu görüşe göredir.
Eğer hasta ayakta durmaya güç yetirir ama rüku ve secde etmeye güç yetiremezse o zaman ayakta durması gerekmez oturarak ve rüku ve secde için başıyla ima ederek namaz kılar.
Eğer sağlıklı bir kimse namazının bir kısmını ayakta durarak (yani kıyam rüknünü yerine getirerek) kılar sonra (namaz esnasında) rahatsızlanırsa namazının kalan kısmını oturarak kılar. Güç yetirirse rüku ve secdelerini yapar buna güç yetiremezse rüku ve secdeler için ima eder. Oturarak kılmaya güç yetiremediği takdirde de sırt üstü yatarak kılar.
Bir kimse hastalık dolayısıyla oturarak, rüku ve secdeleri yaparak namaz kılıyor olur ve namaz esnasında iyileşirse namazının kalan kısmını ayakta (kıyam rüknünü yerine getirerek) tamamlar. Ama eğer ima ediyor olur sonra kıyama, rükuya ve secdeye güç yetirebilecek hale gelirse namazı bozulur ve namaza baştan başlaması gerekir. [1]
Malikilerin hasta namazı ile ilgili bazı açıklamaları ise şöyledir:
"Bir kimse acziyet veya aşırı zorlanma (meşakkat) gibi bir sebepten dolayı farz namazda kendi başına (birinin yardımı olmadan) ayakta durmaya güç yetiremezse oturarak kılması caiz olur. Ancak geçerli bir mazeret olmadıkça yan yatarak kılması caiz olmaz.

Mezhep (yani Maliki mezhebi) alimlerinin ortak görüşlerine göre namazın bir kısmını ayakta bir kısmını oturarak kılmak caizdir.
Bir kimse farz namazda ayakta durmaya güç yetirir ama teyemmümü caiz kılacak zarar gibi bir zarar geleceğinden korkarsa (ki bu da akıntı veya bayılma türünden bir rahatsızlığın ortaya çıkması, yahut mevcut bir rahatsızlığın artması yahut iyileşmenin gecikmesi korkusudur) yahut ayakta durması halinde yel çıkması gibi abdesti bozacak bir şeyin meydana gelmesinden korkarsa bir duvara yahut bastona dayanması veya evin tavanına asılmış bir ipe tutunması yahut cünüp veya hayızlı olmayan bir şahısa yaslanması mendubdur. Ama cünüp veya hayızlı bir kimseye dayanırsa o zaman zorunlu olan vakit içinde (yani eda vakti içinde) namazını yeniden kılması gerekir.
Bununla birlikte bir şeye dayanarak ayakta durmaya güç yetirebileceği halde kendi başına oturarak kılarsa namazı yine geçerlidir.
Eğer gerek yalnız başına ve gerekse bir şeye dayanarak namaz kılmaya güç yetiremezse oturmaya güç yetirebilirse oturarak kılması vaciptir (farzdır) ama buna da güç yetiremezse bir şeye dayanarak oturur.
Başlangıç tekbirini alma, kıraat, rüku ve secde esnasında kıyam yerini tutacak oturuş şekliyle yani bağdaş kurarak oturması mendubdur. Sonra iki secde arasında ve teşehhüd esnasında oturuş şeklini değiştirir.
Eğer gerek kendi başına ve gerekse bir şeye dayanarak oturmaya güç yetiremezse sağ yanı üzerine yatarak namaz kılması mendubdur. Ama sağ yanı üstüne yatmaya güç yetiremezse o zaman sol yanı üstüne yatar. Buna da güç yetiremezse sırt üstü yatarak ve ayaklarını kıbleye çevirerek yatar. Buna da güç yetiremezse karnı üstüne uzanarak ve başını kıbleye çevirerek kılar.
Namaz kılacak kişi niyet dışında namazın hiç bir rüknünü yerine getirmeye güç yetiremezse, sadece niyet edip namaza girmek ve kendini namazda hissetmek dışında bir şey yapamazsa, yahut niyetle birlikte gözüyle ima etmeye güç yetirebilirse bunlardan hangisine güç yetirirse onu yapar. Bunların hiçbirini de yapamaması durumunda üzerinden namaz yükümlülüğü düşer. Bununla birlikte selâma güç yetirebilirse selâm verir.
Yükümlü şuuruna sahip olduğu sürece namazı (belirtilen şekillerden herhangi biri üzere) kılmaya güç yetirebildiği halde vaktinden sonraya bırakması caiz değildir." [2]
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Farzda omurga kemiğini dik tutmak suretiyle ayakta durmaya güç yeti-remezse eğik şekilde durur. Çünkü yapılması mümkün olan bir şey imkânsız olan bir

şeyden dolayı düşmez (yani bir fiilin ne kadarı yapılabiliyorsa o kadarının yapılması gerekir -Çeviren).
Esas itibariyle ayakta durmaya güç yetiremezse (mesela gemiye binenin ayakta durunca başının dönmesi gibi normalde katlanılması mümkün olmayan bir zorlanmaya maruz kalmak d olayısıyla ayakta duramazsa) nasıl isterse öyle oturur. (Rivayetlerden) anlaşıldığına göre ilk teşehhüdde ayaklarım yere döşeyerek oturması bağdaş kurarak oturmasından daha iyidir. Eğer daha Önce geçen zorlanmanın ortaya çıkması dolayısıyla oturmaya güç yetiremezse o zaman yüzünü ve bedeninin ön kısmını kıbleye doğru çevirmek suretiyle yan üstü yatması vaciptir. Yan üstü yatmak zorunda kalınca sağ yan üstüne yatmak sol yan üstüne yatmaktan efdaldir. Mazeret olmadığı halde sol yan üstüne yatmak ise mekruhtur.
Eğer yan üstü yatamazsa sırt üstü yatar. Yüzünü ve bedeninin ön kısmını kıbleye doğru çevirebilmek için başını yastık gibi bir şeyle yukarı doğru kaldırması vaciptir.
Rüku ve secdeleri güç yetirebildiği kadar yapar. Rüku ve secde için başıyla ima eder. Secde için imkânı ölçüsünde biraz daha fazla eğilir. Buna güç yetiremezse namazın fiilleri için gözüyle ima eder.
Buna da güç yetiremezse namazın fiillerini sünnetleriyle birlikte kalben yerine getirir. Bu da, kendini ayakta duruyor, rüku ediyor ve diğer fiilleri sırayla yerine getiriyor gibi hissetmesidir. Çünkü bunun yapılması mümkündür.
Eğer dili tutulursa Kur'an-ı Kerim okuma işini ve diğerlerini (diğer zikirleri) kalben yerine getirir.
Kişinin şuuru yerinde olduğu sürece üzerinden namaz kılma sorumluluğu düşmez. Çünkü yükümlülüğü gerektiren sebep mevcuttur.
Namaz esnasında önceki derecelerden (yani o an yaptığından önceki derecelerden) herhangi bir dereceye güç yetirebilecek duruma gelirse bunu yapması gerekir.
Ayakta namaz kılmaya güç yetiren biri oturarak ve sağlam olan görüşe göre sırt üstü yatarak değil de yan üstü yatarak nafile namaz kılabilir. Eğer yan üstü yatarak kılarsa rüku ve secde için oturur, bunları ima ile yapmaz. Çünkü bu, (yani oturmaya güç yetirebildiği halde yan üstü yatarak nafile kılan birinin rüku ve secdeleri ima ile yapması uygulaması) sünnette varid olmamıştır.
Sonuç olarak: "Hasta ima ile de olsa neye güç yetirirse o şekilde namaz kılar ve bu halde kıldığı namazını iade etmez (yeniden kılmaz). Denize düşen veya hapse atılan kimse ima ile namaz kılar ancak bu halde kıldığı namazını sonra iade

eder." [3]
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Hasta eğer ayakta duramaz veya (ayakta durması halinde) hastalığının artması veya iyileşmesinin gecikmesi gibi zarara yol açacak zorlanmaya maruz kalırsa oturduğu yerde namaz kılar. Normalde nafile namaz kılan birinin yaptığı gibi bağdaş kurarak oturması mendubdur. Ama nafile namazda olduğu gibi her ne şekilde otursa da caizdir. Nafile kılan biri gibi rüku ve secdede bacaklarını kıvırır." [4]
Sonuç olarak: Hanefilere göre hasta için kolaylaştırmanın en alt sınırı baş ile ima etmektir. Malikilere göre ise gözle ima etmek yahut sadece niyettir. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise rükünleri kalben yerine getirmektir (yani yerine getirdiğini düşünmektir).
Kişinin şuuruna sahip olduğu sürece namazın üzerinden düşmeyeceği konusunda bütün mezhepler görüş birliğine varmışlardır. [5]
Aşağıda hasta namazı ile ilgili nassları (rivayetleri) veriyoruz: [6]

Hasta Namazı İle İlgili Nasslar (Rivayetler)

2158- Buhari, Imran bin Husayn (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Benim basurlarım vardı. Resulullah (a.s)'a bu durumda nasıl namaz kılacağımı sordum. O da şöyle buyurdu:
"(Güç yetirebilirsen) ayakta namaz kıl. Buna güç yetiremezsen oturarak kıl. Buna da güç yetiremezsen o zaman yan üstü yatarak kıl."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O, Resulullah (a.s)'a kişinin oturarak namaz kılmasının nasıl olacağını sordu. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Eğer ayakta kılarsa bu daha efdaldir. Kim oturarak kılarsa onun için a-yakta kılanın aldığının yansı kadar sevap vardır. Yatarak kılana da oturarak kılanın ecrinin yarısı vardır."
Ancak bu rivayette o (yani Imran bin Husayn r.a) basurlardan söz etmemiş ve şöyle demiştir:
"O'na (Resulullah a.s)'a) hasta namazı hakkında soru sordum." [7]
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"O (yani Imran bin Husayn r.a) Resulullah (a.s)'a kişinin oturarak namaz kılması

hakkında soru sordu. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Ayakta kıldığı namaz oturarak kıldığından efdaldir. Oturarak kıldığı namaz ayakta kıldığının (ecir bakımından) yarısına denktir. Yatarak kıldığı da oturarak kıldığının yarısına denktir." [8]
Yine onun nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Benim nasırım vardı. (Hakkında) Resulullah (a.s)'a soru sordum..." devamı yukarıdaki gibidir. [9]
Buhari'nin Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet ettiğine göre de onun basuru vardı. (Dedi ki): "Resulullah (a.s)'a kişinin ayakta namaz kılması hakkinda soru sordum..." devamı yukarıdaki gibidir. [10] Nesai de ikinci rivayeti nakletmiştir. [11] İbni Huzeyme de birinci rivayeti nakletmiştir. [12] Ve şöyle demiştir:
"Benim daha önce öğrendiğime göre Araplar "nâim" kelimesini hem yan üstü yatan için hem de uyuyarak şuuru giden için kullanmaktadırlar.
(Biz bu kelimeyi yukarıda "yatan" şeklinde tercüme ettik, normalde uyuyan anlamına gelir -Çeviren) Resulullah (a.s) da: "Salatu'n-nâim" sözünde "nâim" kelimesi ile uyuyarak şuuru giden bir kimseyi değil yan üstü yatan bir kimseyi kasdetmiştir. Çünkü uyuyarak şuuru giden bir kimse şuurunun gittiği esnada kıldığı namazın farkında olamaz." [13]

Bir Açıklama

Örneğin hastalık gibi oturarak veya daha başka türlü namaz kılmayı caiz kılacak bir mazeretin olması durumu dışında farz namazın ancak ayakta (yani kıyam rüknünün yerine getirilmesi suretiyle) kılınması caiz olur. Yukarıdaki hadisi şerifte geçen oturarak namaz kılanın namazı (ecir bakımından) ayakta kılanın namazının yarışma, yatarak kılanın namazı ise oturarak kılanın yarısına denktir tarzındaki açıklamalarda kastedilenin nafile namaz olduğu anlaşılmaktadır. Nafile kılan biri oturarak, yan üstü yatarak veya bineği üzerinde bu namazı yerine getirebilir. Yan üstü yatarak namaz kılması konusunda ise görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hadiste geçen ifadelerden anlaşıldığına göre basurları olan birinin oturarak namaz kılmasına cevaz vardır. Bu da iki şekle hamledilmiştir:
Birincisi ayakta durduğunda bundan dolayı çok acı duyması (basurlarının fazla acı yapması) durumudur.
İkincisi ise ayakta durduğunda kan gelmesi, oturduğunda ise bu kanın tamamen

kesilmesi veya azalması durumudur. Hastalık veya başka bir mazeret dolayısıyla oturarak namaz kılan bir kimse aynen ayakta namaz kılanın aldığı sevap gibi sevap alır. [14]

2159- Bu har i, Zuhri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir -bu hadis Abdulcebbar'ın hadisidir-:
"O (yani Zuhri) Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini duymuştur:
"Resulullah (a.s) attan düştü. Sağ yanı yara oldu. Biz ziyaret için yanına gittik. Bu sırada namaz vakti girdi ve bize oturarak namaz kıldırdı." [15]

2160- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) ölümüne sebep olan hastalığına yakalandığında, Bilal (r.a) kendisine namaz vaktini bildirmek üzere yanına geldi. O da şöyle buyurdu:
"Ebu Bekir (r.a)'e söyleyin halka namaz kıldırsın." Biz:
"Ya Resulullah (a.s)! Hz. Ebu Bekir (r.a) çok hüzünlü (içli) bir insandır. O senin yerine durduğunda ağlar dolayısıyla namaz kıldıramaz. Hz. Ömer (r.a)'e halka namaz kıldırmasını emretsen" dedik. Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu:
"Ebu Bekir (r.a)'e söyleyin halka namaz kıldırsın."
Bu sözü üç kere tekrar etti ve ardından şöyle buyurdu:
"Siz Yusuf'un arkadaşlarısınız (yani onlar gibisiniz)."
(Hz. Aişe r.a) dedi ki:
"Bİz de Hz. Ebu Bekir (r.a)'e haber gönderdik halka namaz kıldırdı. Sonra Resulullah (a.s) kendinde biraz rahatlık hissetti ve iki adama dayanarak çıktı. Ayaklan yerde sürünüyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) O'nun geldiğini hissedince geri geri çekilmeye kalkıştı. Resulullah (a.s): "Yerinde kal" diye işaret etti. Resulullah (a.s) geldi, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yanına oturdu. Hz. Ebu Bekir (r.a) Resulullah (a.s)'a uyuyordu, cemaat da Hz. Ebu Bekir (r.a)'e uyuyorlardı."
Bu, Veki'in nakletmiş olduğu hadistir. Ebu Muaviye'nin nakletmiş olduğu hadiste de şu ifade geçmektedir:
"Resulullah (a.s) oturmuş haldeydi, Hz. Ebu Bekir (r.a) de ayaktaydı." [16]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme şöyle söylemiştir:
"Hadisçilerden bazıları şöyle söylemişlerdir:

"Eğer imam oturarak namaz kılarsa ona uyanların ayakta namaz kılmaya güç yetirmeleri durumunda ayakta namaz kılmaları gerekir."
Yine şöyle söylemişlerdir:
"Esved ve Urve'nin Hz. Aişe (r.a)'den nakletmiş oldukları rivayet (yani bu rivayetteki hüküm) bizim daha önce bildirmiş olduğumuz ve Resulullah (a.s)'m ashabına imamın oturarak namaz kılması durumunda kendilerinin de oturmalarını emrettiğini bildiren rivayeti neshetmiştir. Bunu söyleyenler
şöyle demişlerdir: "Çünkü söz konusu rivayet, Resulullah (a.s)'in attan düşmesi olayının meydana geldiği zamana aittir. Bu rivayet, (yani Hz. Aişe (r.a)-'den nakledilen rivayet) ise Resulullah (a.s)'m ölümüne sebep olan hastalığı dönemine aittir. (Resulullah (a.s)'ın) sonraki döneme ait bir uygulaması ise daha önceki uygulamalarını ve sözlerini nesh eder."

2161- Bezzar, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir hastayı ziyaret etti. Ben kendisiyle birlikteydim. O-nun (yani hastanın) namaz kıldığını ve bir yastığa secde ettiğini gördü. (Resulullah a.s) onu bundan nehyetti ve şöyle buyurdu:
"Eğer yerin üzerine secde edebilirsen öyle secde et. Aksi takdirde ima et ve secde için, rüku için eğildiğinden daha fazla değil." [17]

2162- Taberani, Evsat'ta Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Sizden kim secde etmeğe güç yetirebilirse secde etsin. Kim de buna güç yetiremezse alnına doğru üzerine secde etmek için bir şey kaldırmasın. Ancak rüku ve secdesini ima ile yapsın." [18]

2163- Ahmed bin Hanbel, Muhtar (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Enes (r.a)'e hasta namazı hakkında sordum. O da şöyle söyledi: "Farz namazda oturarak rüku ve secde yapar." [19]

2164- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) kardeşi Utbe'nin yanma girdi. (Utbe) bir misvakın üzerine namaz kılıyor, onu yüzüne doğru kaldırıyordu. (Abdullah bin Mes'ud r.a) onu alıp attı ve şöyle söyledi:
"İma et. Rüku'un secdenden biraz daha yüksekte olsun." [20]

KORKU NAMAZI

Koyduğu yükümlülüklerin birbirleriyle uyumlu olması bu dinin mucizelerindendir. Yine bazı naslarının bütün zaman ve mekânları içine alacak şekilde şümullü olması da bu dinin mucizelerindendir. Yine bazı nassların farklı yorumlamalara açık olması da bu dinin bir mucizesidir. Bu şekildeki farklı yorumlamalara açık metinler, müçtehid imamların aynı şekilde bütün zaman ve mekânları içine alacak tarzda farklı görüşler ortaya atmalarına vesile olmuştur. Bu sayılan hususların tümünün korku namazı konusunda biraraya geldiğini görmekteyiz.
İslâm'a göre yükümlülük altındaki bir kişi; ibadet, kulluk, kadere iman, tevekkül ve sebeplere yapışmakla yükümlüdür. Namaz ve cıhad İslâm'daki ibadetlerdendir. Müslüman Allah'a tevekkül ederek ve O'nun hükmüne razı olarak çarpışır. Bu arada sebeplere de yapışır. Çarpışan kişinin göz önünde bulundurması gereken çarpışma prensiplerinden biri de ani baskm prensibidir. Bu itibarla çarpışan kişi bir yönden düşmanına ani baskın düzenleyebilmek için gerekli tedbiri almak, bir yandan da düşmanının kendi üzerine ani baskın düzenleyememesi için son derece tedbirli olmak durumundadır.
İşte korku namazında bu sayılanların tümü göz önünde bulundurulmaktadır.
Müslüman çarpışırken de namazı yerine getirme görevinden gafil olmaz. İşte korku namazı uygulaması kişinin karşı karşıya geleceği herhangi bir çarpışma ortamında namazım yerine getirebilmesi için konmuştur. Yine Müs-lü maiı in düşman tarafından tuzağa düşürülmemesi için korku namazı uygulaması konmuştur. Bu uygulama ani baskına ve tuzağa düşürmeye karşı bir tedbir mahiyeti taşımaktadır. Bunun naslarda (rivayetlerde) bütün zamanları ve mekânları içine alacak şekilde çok değişik uygulanış tarzları bulunmaktadır. İşte bu da bu dinin mucizelerinden biridir. İslâm'ın getirdiği yükümlülükler arasında bir uyum mevcuttur ve bunlarda insanın bütün manevi ve maddi çıkarları gözetilmiştir. İlim adamlarının korku namazı ile ilgili olarak rivayet edilenler hakkında söyledikleri şeyler üzerinde düşündüğümüzde İslâm'ın mucizelerinden bir başkası ile karşılaşırız. Kur'an-ı Kerim korku namazından iki ayrı yerde söz etmektedir.
Birinci yer: Nisa suresindedir. O da Yüce Allah'ın şu sözüdür:
"(Tehlikeli bir anda) sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığında içlerinden bir gurup seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde arkanıza geçsinler ve henüz namaz

kılmamış olan diğer gurup gelip seninle birlikte namaz kılsınlar. Bu arada tedbirlerini alsın ve silahlarını da yanlarında bulundursunlar. Kâfirler sizin silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olmanızı ve birden üzerinize baskın yapmak isterler. Yağmurdan dolayı sıkıntınız olur veya hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ancak tedbirinizi alın. Allah kâfirler için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır." [21]
Resulullah (a.s), korku namazının yedi tarz uygulanışını ortaya koymuş ve hepsinin gayesi gerçekleşmiştir. Hanbeli alimleri bunların tümünü birden almışlardır. Çünkü bunlar tümü birden, Resulullah (a.s)'ın döneminde ve ona benzer dönemlerde bir savaşçının savaş metodları ve araçları açısından karşı karşıya geleceği bütün şartlan göz önünde bulundurmaktaydılar.
ikinci yer: Kur'an-ı Kerim'in korku namazından söz ettiği ikinci yer Bakara suresindedir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Namazları ve özellikle de orta namazı titizlikle yerine getirin ve gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun. Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın. Güvene kavuştuğunuz zaman, size bilmediklerinizi öğrettiği gibi Allah'ı zikredin." [22]
Yani yürürken veya binek üzerinde, ne şekilde güç yetirebilirseniz o şekilde namaz kılın.
Çağımızdaki savaş metodları üzerinde düşünüldüğünde Bakara süresindeki uygulamanın çağımızın savaş şartlarına daha uygun olduğu görülecektir. Uçaklar, toplar ve füzeler çağımızda korku namazının Nisa suresinde geçen şekliyle uygulanışına fırsat vermez.
Bu arada Hanefi alimlerinden Ebu Yusuf un şöyle söylediğini bilmeliyiz:
"Korku namazının Nisa suresinde geçen uygulanış şekli Resulullah (a.s)'m dönemine özeldir. Çünkü burada hitab Resulullah (a.s)'adır. Dolayısıyla bu uygulama O'na özeldir. Bunun yanıgıra Resulullah (a.s)'ın arkasında namaz kılmak bir ayrıcalık ve bir üstünlüktür ve bunda, insanın ancak O'nun arkasında namaz kılarak elde edebileceği bir ecir vardır. Ama Resulullah (a.s)'ın çağı dışındaki çağlarda veya namazın Resulullah (a.s)'m arkasında kılmmaması durumunda Müslümanlar namazı ayrı ayrı cemaatler halinde kılabilirler."
İmam Ebu Yusufun görüşüne diğer imamlar muvafakat etmemişlerdir. Ancak biz çağımızda bu sözün önemini anlıyoruz. Çünkü (bu çağda) savaş alanında korku namazının Nisa suresinde geçen şekliyle uygulanması mümkün değildir.
Kur'an-ı Kerim'de korku namazının bir ikinci uygulanış şeklinin de bulunması

çağımızı da kapsayacak bir genişlik ortaya koymuştur. Bu aynı zamanda, nasların, İslâm ümmetinin karşı karşıya gelmesi muhtemel olan bütün şekilleri göz önüne alacak bir şümulluluğa sahip olduğunu göstermektedir. Bu konuda (müçtehid) imamların farklı görüşler ortaya atmaları (da uygulamada kolaylık getirmektedir). Şöyle ki, İmam Ebu Yusuf Nisa süresindeki âyetlerde sözü edilen uygulamanın Resulullah (a.s)'ın dönemine özel olduğunu söylemiştir. Öte yandan bazı fıkıhçılar Nisa suresinde bildirilen hükümlerin hâlen devam etmekte olduğunu çünkü bunu Müslümanların uzun asırlar boyunca uyguladıklarını ve çünkü Resulullah (a.s)'ın çağında mevcut olan savaş araçlarının bu asırlarda da bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak savaş esnasında askerlerin dağılmaları modern savaşın kanunlarından bir kanun haline geldiği çağımıza gelinince Bakara suresinde geçen uygulama gündeme gelmiştir. Bu uygulama (çağımızdaki) durumu da içine almaktadır. Bu noktada İmam Ebu Yusufun Nisa suresinin âyetleri hakkında söyledikleri de yeniden gündeme geldi. İşte bütün bunlar bütün zamanları ve mekânları kapsayacak hükümler ortaya koyan İslâm dininin mucizelerindendir. (Belirtildiği üzere) bazı nas-lannın müçtehid imamların haklarında farklı görüşler ileri sürmelerine vesile olması da bu dinin mucizelerindendir. Bu noktada imamların farklı görüşler ileri sürmelerinden dolayı sıkıntıya girenlerin ne kadar dar görüşlü oldukları anlaşılmaktadır. Bu din için üstünlük ortaya koyan bir şeyi adeta mukallidle-rin (kendileri hüküm çıkaramayıp müçtehidleri izleyenlerin) Üzerinde müçtehid imamlardan kaynaklanan utanılacak bir şey olarak değerlendiriyorlar.

Korku namazı kitap ve sünnette sabit olmuştur. Resulullah (a.s)'ın bu namazı dört yerde kıldırdığı sahih rivayetlerde bildirilmiştir. Bu dört yer: Zatu'r-Rika' savaşı, Batnı Nahl, Zi Karad ve Usfan'dır. Resulullah (a.s) bu namazı toplam yirmidört kere kıldırmıştır. Sahabiler de Resulullah (a.s)'tan sonra bu namazı kılmışlardır.

Fıkıhçıların çoğunluğuna göre Resulullah (a.s)'ın Nisa suresinin âyetlerinde bildirilenleri uygulamak üzere kıldığı namaz tarzları O'ndan sonra da aynen geçerlidir. Bu konuda daha önce de gördüğümüz üzere sadece İmam Ebu Yusuf farklı düşünmektedir.

Nisa suresinde sözü edilen ve Resulullah (a.s) tarafından da uygulanan korku namazının sebebi düşmanın saldırısından ileri gelen korkudur. Bu ise ancak düşmanın ortaya çıkması ile söz konusu olur.

Bakara suresinde sözü edilen korku namazı ise sadece savaş esnasındaki korkuya Özel değildir. Selden veya yangından yahut canavarlardan yahut deveden veya zararlı yahut ısırıcı köpekten veya hırsızdan veya yılandan veya benzeri

şeylerden kaçma ve bir sığınma yeri bulamama gibi bütün korku halleri için geçerlidir. Bu konuda yolcu olmak da mukim olmak da karada olmak da denizde olmak da birdir. Fıkıhçıların çoğunluğunun Nisa suresinde anlatılan korku namazınm ve bu namazın Resulullah (a. s) tarafından ortaya konan uygulanış şekillerinin aynen geçerli olduğu görüşünde olmalarının yanı-sıra, fıkıhçıların tamamı bir ordunun iki ayrı imamla namaz kılmasının caiz olduğunda da görüş birliğine varmışlardır. Yani Nisa suresinde korku namazı konusunda geçtiği şekilde bütün herkesin bir imamın arkasında namaz kılması yerine her bir gurup ayrı bir imamın arkasında namaz kılar. Fıkıhçılar aşırı korkunun olması cemaat oluşturulmasının zorlaşması durumunda askerlerin Bakara süresindeki uygulamayı esas alarak ayrı ayrı, binekler üzerinde veya yürürken, mevkilerinde veya pusularında kıbleye doğru veya başka yöne doğru olsun, savaş esnasında ne yöne doğru durmaları gerekiyorsa o yöne doğru rüku ve secde için ima etmek suretiyle namaz kılabilecekleri üzerinde de görüş birliğine varmışlardır. Eğer namaza başlama tekbiri alırken kıbleye doğru dönmeleri, sonra da çarpışmanın yönüne doğru dönmeleri mümkün olursa böyle yapmaları daha güzel olur.

Nisa suresinde anlatılan korku namazına gelince rivayetlerde bunun on altı tarzda uygulamasının olduğu bildirilmiştir. Bu konudaki rivayetlerin bazıları Müslim'in Sahih'inde geçmektedir. Çoğunluğu ise Ebu Davud'un Sü-nen'indedir. Dokuzu da İbni Hibban'ın Sünen'inde geçmektedir. Resuluilah (a.s) her keresinde namaz açısından ihtiyata en uygun ve en iyi dikkati sağlayacak uygulama ne ise onu seçmiştir. Bunlar arasında yaygın olan yedi uygulama tarzıdır. İlim adamlarının çoğunluğu bunlardan kendilerine göre en güçlü ve en sıhhatli olanını seçmişlerdir. İmam Ahmed bin Hanbel ise hepsini caiz görmüştür.

Bu uygulamaların bazıları çağımızdaki savaşlarda genelde uygulanamayacağından konuyla ilgili rivayetleri verirken sadece bir kısmını vermekle yetineceğiz.

Savaş esnasında namaz kılan kişinin ihtiyaten silahını bırakmaması gerekir. Bununla birlikte alınması istenen tedbire ters düşmeyecek olursa (yani tehlikenin olmaması durumunda) silahın bırakılmasına da ruhsat vardır.

Çağımızda korku namazıyla ilgili en önemli şey (müçtehid) imamların Bakara suresinde üzerinde durulan korku namazının pratik uygulamalarıyla ilgili olarak neler söylediklerini bilmemizdir.

Dr. Vehbe Zuhayli, 'el-Fıkhu'1-îslâmi ve Edilletuh1 adlı kitabında dört mezhebin imamlarının, çarpışmanın şiddetlenmesi halinde kılınacak korku namazı yani Bakara suresinde izah edilen korku namazı hakkında söylediklerini aktarırken şu

bilgilere yer vermiştir:
"Hanefiler şöyle söylemişlerdir: "Düşmanın kendilerini bırakmamaları dolayısıyla şiddetli bir korku ortaya çıkarsa askerler (oldukları halde) namaz kılarlar. Eğer bineklerinden inmeğe güç yetiremezlerse binekleri üzerinde yalnız başlarına namaz kılarlar. Çünkü bu durumda imamla cemaat mensupları (me'mumlar) değişik yerlerde (birbirlerinden uzak) olacaklarından cemaat yapılması geçerli (sahih) olmaz. Bu şekilde namaz kılanlar eğer kıbleye dönmeğe imkân bulamazlarsa istedikleri yöne doğru rüku ve secdelerini ima ile yaparlar. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın." [23] Burada namazın diğer rükünleri kalktığı gibi zaruret dolayısıyla kıbleye yönelme şartı da kalkar.
Denizde yüzen kişi eğer bir süre organlarını serbestçe bırakma imkânı bulursa ima ile namaz kılar, aksi takdirde namazı geçerli olmaz. Bu durumda kıldığı namazı (yani yüzmek için sürekli organlarını hareket ettirirken kıldığı namazı) yürüyenin ve kılıç sallayanın kılıç sallarken kıldığı namaz gibidir. Karşılıklı kılıç sallama esnasında taraflardan biri namaz kılamaz.
Çoğunluk şöyle söylemiştir: "Korkunun şiddetlenmesi ve çarpışmanın kızışması esnasında ima ile namaz kılınması caizdir. Bu ise karşılıklı kılıç sallama esnasında kılınan namazdır."
Malikilerin bu konuda söyledikleri şöyledir:
"Korkunun şiddetlenmesi, karşılıklı kılıç sallama ve çarpışmanın devamı esnasında seçilen (yani namaz için belirlenmiş olan) vaktin son anında namaz kılınması caizdir. Bu durumda rüku ve secde yapmaya imkân bulunamazsa ima ile yapılır. Secde için rükudan biraz daha fazla eğilir. Herkes kendi başına ve imkânı ölçüsünde, yürürken veya binek üzerinde yahut durduğu yerde ya da koşar halde, kıbleye veya başka bir yöne doğru namaz kılar.
Yürüme, hızlı gitme, koşma, kaçma, düşmanı dövme ya da kılıçlama, u-yarı veya teşvik konuşması yapma, emir ve nehiyde bulunma, kıbleye yöne-lememe, üzeri kanlanmış bir silahı elinde tutma zorunluluğundan dolayı iltiham namazı (çarpışma esnasında kılınan namaz) kılabilir. îltiham (çarpışma) namazı esnasında güvene kavuşurlarsa namazın kalan kısmını rüku ve secdeleriyle birlikte tam kılarlar."
Şafiilerin açıklamaları da şöyledir:
"Çarpışma hızlandığında ve korku şiddetlendiğinde her fert gerek yürürken gerek binek üstünde ne şekilde namaz kılmaya imkân bulursa o şekilde namazını kılar. Rüku ve secdeleri tam yapma imkânı bulamazsa bunlar için ima eder.

Secdede biraz daha fazla eğilinir. (Bu durumdaki bir kişi) kıbleye yönelememe konusunda mazurdur. Bunun gibi sahih olana göre pek çok amel konusunda da mazurdur (yani namazın diğer rükünlerinin bir çoğunu yerine getirememe konusunda da mazurdur). Ancak bağırmak konusunda mazur değildir. Aksine bağırmak namazı bozar. Silah sakınılması mümkün olmayacak şekilde kanlanırsa namazının geçersiz olması ihtimaline karşı silahını atar. Ama eğer silaha kesin ihtiyacı olur ve onsuz edemeyecek olursa elinde tutabilir. Bu durumda ihtiyaç için tutmuş olur. Rivayetlerden çıkan en açık neticeye göre bu anda kılmış olduğu bir namazı kaza etmesi gerekmez.
Kişi bu namazı yani şiddetli korku anında kılman namazı hazerde (yolcu hükmünde olmadığı sıra) de yolculuk halinde de kılabilir. Mubah olan her çarpışmada ve saldırıya maruz kalma halinde, yangından, selden, canavardan, çok zor durumda olmak sebebiyle borçlandığı kişiden kaçarken ve tutuklanıp hapse atılmak korkusuyla kaçarken de kılabilir.
Hanbelilerin açıklamaları ise şöyledir:
"Şiddetli korku olur ve çarpışmada kiler karşılıklı kılıç sallamaya devam ediyor olurlarsa yürürken ve binekler üzerinde gerek kıbleye ve gerekse başka yöne doğru namaz kılabilirler. Rüku ve secde için imkân ölçüsünde ima ederler. Hasta namazında olduğu gibi secdelerinde rüku için eğildiklerinden biraz daha fazla eğilirler. Eğer imkân bulurlarsa başlangıç tekbirini kıbleye doğru alırlar, aksi takdirde hangi yöne doğru mümkün olursa o yöne doğru alırlar. Öne geçip arkaya çekilebilirler, düşmana darbe vurup kılıç sallayabilirler. One atılıp geri kaçabilirler. Ancak namazı vaktinden sonraya bırakmamaları gerekir.
Şiddetli korku halinde yürürken ve binek üzerinde cemaatle namaz kılabilirler; hatta bu vaciptir. Ancak takib etme (mutaba'a) şartıyla böyle cemaatle namaz kılmak mümkündür. Bu mümkün olmazsa cemaat yapmak gerekmez ve zaten cemaat teşekkül etmez.
Şiddetli korku halinde ihtiyaç dolayısıyla imamın kendine uyandan geride kalmasında bir sakınca yoktur.
Silahının çok da olsa kan ile pis olmasının zararı olmaz. İhtiyaç olmadan bağırmak veya konuşmakla namaz bozulur.
Düşmanından öldürülme veya haram bir şekilde esir edilme korkusundan ileri gelen bir kaçış gibi mubah olan bir kaçışla kaçan da bu namazı kılabilir. Kâfirlerin Müslümanların iki katından daha fazla olması gibi bir durumda düşmandan kaçmak böyledir (yani mubah olan kaçışa girer). Yine selden, canavardan ve ateş, zalim alacaklı gibi benzeri şeylerden kaçarken de bu namazın kılınması caizdir. Yahut bir kimse gerek kendi, gerek ailesi ve gerekse

malı konusunda belirtilen şeylerden herhangi birinden korkarsa yine bu namazı kılabilir." [24]

Bir Açıklama

Buradan anlıyoruz ki, savaşın devam ettiği sırada pilotlar, tanklarda, zırhlı araçlarda savaşan diğer savaşçılar ve piyadeler ne şekilde namaz kılmaya imkân bulabilirlerse o şekilde namazlarını kılarlar. Eğer abdestli olmazlarsa teyemmüm eder ve öylece namaz kılarlar. Çağdaş savaşta savaşanların özellikle pilotların ve tank idarecilerinin komuta merkezleriyle sürekli irtibat halinde olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla herhangi anda olursa olsun kendilerine bir mesaj geldiğinde bu mesajı cevapsız bırakmaları mümkün olamaz. Gözetim ve radar sorumluları ve bunların benzeri bazı görevliler ise mesaj veya cevabı bir an bile geciktiremezler. Daha önce Maliki mezhebinin savaşın yararına namaz esnasında konuşulmasını caiz gördüğünü gördük.
Daha önce geçen hususlardan bilindiği üzere ileride gelecek olan rivayetler korku namazının Nisa suresinde geçen şeklinin pratik uygulanış tarzlarıyla ilgilidir.

Şimdi konuyla ilgili rivayetlere geçelim.[25]

Korku Namazı İle İlgili Rivayetler

2165- Buhari ve Müslim, Sehl bin Ebi Hasme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) korku halinde ashabına namaz kıldırdı. Onları arkasında iki saf halinde dizdi. Arkasında duranlarla birlikte bir rek'at namaz kıldı. Sonra kalktı ve arkasındakiler bir rek'at kılıncaya kadar ayakta durdu. Sonra onlar öne geçtiler ve onların önlerindekiler geri çekildiler. Onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra oturdu ve bu halde arkaya çekilenler bir rek'at namaz kıldılar sonra selâm verdi."
Yezid bin Ruman'ın Salih bin Havvat'tan, onun da Zatui-Rika'da Resulullah (a.s) ile birlikte korku namazı kılmış olan birinden rivayeti tankıyla nakledilmiş bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bir gurup Resulullah (a.s) ile birlikte saf tuttu. Bir gurup da düşmanın karşısında durdu. Resulullah (a.s) kendisiyle olanlarla birlikte bir rek'at namaz kıldı. Sonra ayakta durdu. Onlar kendi başlarına namazlarını tamamladılar.

Ardından düşmanın karşısına gittiler. Bundan sonra diğer gurup geldi. Resulullah (a.s) onlarla birlikte namazından kalan bir rek'atı (yani ikinci rek'ati) kıldı. Sonra oturduğu yerde bekledi. Onlar kendi başlarına namazlarını tamamladılar ve Resulullah (a.s) onlarla birlikte selâm verdi," [26]
Muvatta'da Salih'ten rivayet edildiğine göre de Sehl bin Ebu Hasme kendisine korku namazının şu şekilde olduğunu bildirmiştir:
"İmam beraberinde ashabından (arkadaşlarından) bir gurup bulunarak namaza durur. Bir gurup da düşmana karşı durur. İmam bir rek'at kılar kendisiyle birlikte olanlarla beraber secdeleri yapar. Sonra kalkar. Ayağa kalktığında öylece durur. Ötekiler kendi başlarına kalan rek'atlarmı tamamlarlar. Sonra onlar selâm verir, giderler ve düşmanın karşısına geçerler. İmam ise ayakta durmaya devam eder. Sonra henüz namaz kılmamış olan diğerleri gelirler. İmamın arkasında tekbir getirirler. İmam onlarla birlikte rüku ve secde yapar. Sonra selâm verir. Sonra onlar (arkasındakiler) kalkarlar ve kendi başlarına kalan bir rek'atı kılarlar, ardından selâm verirler." [27] Tirmizi'nin rivayeti de buna benzerdir. Ancak onun rivayetinin sonunda şu fazlalığa yer verilmiştir: [28]
"Bu, onun için (yani imam için) iki, onlar için (yani cemaat için) ise birdir." [29]
Ebu Davud, Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve Muvatta'da yer alan rivayetlerin birincisini nakletmiştir. [30] Yine Ebu Davud [31], Muvatta [32] ve Nesai [33] Buhari ve Müslim'in rivayetlerinin ikincisini nakletmişlerdîr.
Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"İmam kıbleye yönelerek durur. Onlardan (arkadaşlarından) bir gurup da onunla birlikte durur. Bir gurup da düşmanın karşısında durur. Bunların yüzleri düşmana karşı olur. (İmam) onlarla (yani kendisiyle birlikte namaza duranlarla) beraber bir rek'at kılar. Onlar kendi başlarına oldukları yerde rüku ederler ve iki secde yaparlar. Sonra da Ötekilerin yerlerine geçerler. Bundan sonra ötekiler gelirler. (İmam) onlarla birlikte rüku eder ve iki secde yapar. Bu onun için (yani imam için) iki, onlar için (cemaat için) tek olur. Sonra onlar bir rüku ve iki secde yaparlar." [34]
Yine onun muhtasar bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) onlara bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra bunlar gittiler, ötekiler geldiler, onlara da bir rek'at namaz kıldırdı." [35]

2166- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [36]
"Resuluilah (a.s) ile birlikte bir korku namazında bulundum. Resulullah (a.s)'m arkasında iki saf tuttuk. Düşman da bizimle kıble arasındaydı (yani düşman kıble tarafında bulunuyordu). Resulullah (a.s) tekbir getirdi. Biz de hep birlikte tekbir getirdik. Sonra rükuya vardı, biz de hep birlikte rükuya vardık. Sonra rükudan başını kaldırdı, biz de hep birlikte başımızı kaldırdık. Sonra (Resulullah a.s) ve O'nun arkasındaki saf secdeye gitti. Arka saf ise düşmana karşı durdu. Resulullah (a.s) secdesini tamamladığında ve arkasındaki saf kalktığında, arka taraftaki saf secdeye gitti ve sonra kalktılar. Sonra arkadaki saf öne geçti, öndeki saf da arkaya geçti. Sonra Resulullah (a.s) rükuya vardı ve hep birlikte rükuya vardık. Sonra rükudan başını kaldırdı, biz de hep birlikte başımızı kaldırdık. Sonra (Resulullah a.s) ve O'nun arkasındaki daha Önce arkada duran saf secdeye gitti. Arka saf ise düşmana karşı durdu. Resulullah (a.s) secdesini tamamladığında ve arkasındaki saf kalktığında, arka taraftaki saf secdeye gitti. Sonra Resulullah (a.s) selâm verdi, biz de selâm verdik."
Cabir (r.a) dedi ki: "Sizin şu koruyucularınızın emirlerine karşı yaptıkları gibi."
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) ile birlikte Cuheyne'den bir kavme karşı savaş ettik. Bize karşı şiddetli bir çarpışmaya girdiler. Öğle namazı olunca onlar: "Bunların üzerlerine şiddetli bir saldırı düzenlersek hepsini kırar geçiririz" dediler. Cibril (a.s) bunu Resulullah (a.s)'a bildirdi. Resulullah (a.s) da bize bunu bildirdi. Dedi ki: "Onlar: "Şimdi onlar için çocuklardan daha sevimli olan bir namazın vakti gelecektir" dediler. İkindi namazı vakti girince iki saf oluşturduk. Müşrikler de bizimle kıble arasmdaydılar (yani kıble yönünde idiler)..." Daha sonra: "Sizin şu koruyucularınızın emirlerine karşı yaptıkları gibi" sözünü de söyleyinceye kadar hadisin kalan kısmım aynen aktardı." [37]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) onlara (sahabilerine) korku namazı kıldırdı. Bir saf önünde, bir saf da arkasında durdu. Arkasında duranlarla birlikte bir rüku ve iki secde (yani bir rek'at) kıldırdı. Sonra bunlar öne geçerek arkadaşlarının yerlerine durdular ve ötekiler gelip bunların yerlerine durdular. Resulullah (a.s) bunlara da bir rüku ve iki secde (yani bir rek'at) kıldırdı. Sonra selâm verdi. Böylece Resulullah (a.s) için iki rek'at, ötekiler için ise birer rek'at olmuş oldu." [38]
Yine onun (Nesai'nin) Müslim'in birinci rivayetine benzer bir başka rivayeti

bulunmaktadır. [39]
Yine Nesai'nin bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) ashabından bir gurupla birlikte iki rek'at namaz kıldı. Sonra selâm verdi. Sonra diğer gurupla iki rek'at namaz kıldı sonra selâm verdi." [40]
Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) ashabına korku namazı kıldırdı. Bir gurup O'nunla birlikte namaz kıldı. Bir gurubun da yüzleri düşmana doğruydu. (Resulullah a.s) onlara (yani birincilere) iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra onlar diğerlerinin yerlerine durdular ve diğerleri geldiler. (Resulullah a.s) onlara da iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra selâm verdi." [41]
"Sizin şu koruyucularınızın emirlerine karşı yaptıkları gibi": Bu sözden anlaşıldığına göre Emeviler döneminde emirlerin koruma görevlileri emirlerinin arkasında cemaatle namaz kılıyorlardı. Ancak bu namazı korku namazının uygulanış tarzlarından herhangi bir tarz üzere kılıyorlardı.

2167- Ebu Davud, Ebu Abbas ez-Zurki (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Usfan'da Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk. Müşriklerin başında da Halid bin Velid vardı. Öğle namazını kıldık. Müşrikler: "Biz gaflet gösterdik. Onlar namazda iken üzerlerine saldırıda bulunsaydık ya?" dediler. Bunun üzerine öğle ile ikindi arasında kasr (namazın kısaltılması) âyeti indi. İkindi namazı olunca Resulullah (a.s) kıbleye doğru durdu. Müşrikler de önündeydiler. Resulullah (a.s)'m arkasında bir saf oluşturuldu. Bu safın arkasında da bir başka saf durdu. Resululîah (a.s) rükuya gitti (arkasındakiler) hepsi birlikte rükuya gittiler. Resulullah (a.s) secde edince O'nun arkasındaki saf secde etti. Diğer saf ise onları korumak üzere ayakta durdu. Bunlar (öndekiler) secdelerini yapınca arkalarında duran diğerleri secde ettiler. Sonra Resulullah (a.s)'ın arkasında duran saf arkaya çekilip diğerlerinin yerlerine geçtiler ve arka saf, birinci saffın yerine geçti. Sonra Resulullah (a.s) rüku etti ve (arkasındakiler) hep birlikte rüku ettiler. Sonra secde etti ve O'nunla birlikte hemen arkasındaki saf secde etti. Sonra arkadakiler onları korumak üzere ayakta durdular. Resulullah (a.s) ve arkasındaki saf oturunca diğerleri secde ettiler. Sonra hep birlikte oturdular ve Resulullah (a.s) hepsiyle birlikte selâm verdi." [42]
Nesai'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Müşrikler: "Biz onların hakkında büyük bir gaflete kapıldık" dediler. Bunun

üzerine öğle ile ikindi arasında korku namazı indirildi. Resulullah (a.s) bize ikindi namazını kıldırdı. Bu esnada iki guruba ayrıldık. Bir gurup Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılıyordu. Bir gurup da onları koruyordu. Sonra (Resulullah (a.s) rüku etti ve berikiler de ötekiler de (yani her iki gurup da) rüku etti. Sonra (Resulullah (a.s) ile birlikte) O'nun arkasında duranlar secde ettiler. Sonra bu (Resulullah (a.s)'ın) arkasında duranlar arkaya geçtiler. Ardından arkadakiler öne geçip secde ettiler. Sonra (Resulullah a.s) kalkıp herkese birlikte, arkasmdakilere de onları koruyanlara da ikinci rüku-yu yaptırdı. Sonra arkasında duranlarla birlikte secde etti. Sonra onlar arkaya geçtiler ve arkadaşlarının saflarına durdular. Ardından diğerleri öne geçtiler ve secde ettiler. Sonra (Resulullah (a.s) hepsine birlikte) selâm verdi, böylece herkes iki rek'at kılmış oldu ve her iki rek'atı da imamla birlikte kılmış oldular." [43]

2168- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Allah peygamberinizin diliyle namazı, hazerde (yolcu değilken) dört rek'at, yolcu iken iki rek'at ve korku namazını da bir rek'at olarak farz kıldı."[44]

Bir Açıklama

Bu anlatılan korku namazı şekillerinden, biridir. İmam Ahmed bin Hanbel bu uygulamayı esas almış ancak diğer imamlar esas almamış, zahiri anlamından farklı bir şekilde te'vil etmişlerdir. Zahiri anlamına göre bu rivayet şunu ortaya koymaktadır: İmam namazı iki rek'at olarak kılar, her bir gurup da i-mamla birlikte bir rek'at kılar sonra (imam) selâm verir.
İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisin zahirine göre seleften bazıları amel etmişlerdir. Hasan (Hasanı Basri), Dahhak ve İshak bin Rahuye bunlardandır. İmam Şafii, imam

2168-Müslim (11479) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 1-Yolcuların namazları ve namazın kasrı babı. Ebu Davud (2/17) Kitabu's-Salat, (İmamın) her gruba bir rek'at kıldıracağım ve onların bu namazı kaza etmeyeceklerini söyleyen babı. Ne-sai (3/169) 18-Kitâbu Salati'l-Havf, İbni Huzeyme (2/294) Salatu'l-Havf, 612-Siddetli korku halinde imamın namazının nasıl olacağı babı.

Malik ve ilim adamlarının çoğunluğu ise şöyle söylemişlerdir:
"Korku namazı rek'at sayısı bakımından güvende iken kılman namazla aynıdır.

Eğer hazerde kılmırsa dört, yolculuk esnasında kılınırsa iki rek'at olarak kılınması gerekir. Hiçbir durumda bir rek'ata düşürülmesi caiz olmaz."
Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yukarıdaki hadisini de şu şekilde te'vil etmişlerdir:
"Bunun ortaya koyduğu şudur: Resulullah (a.s)'m ve ashabının bu namazı kılış şekilleriyle ilgili sahih hadislerde bildirildiği üzere, kişi namazın bir rek'atını imamla birlikte kılar bir rek'atını da yalnız başına kılar. Konuyla ilgili delillerin (rivayetlerin) arasının birleştirilmesi açısından böyle bir te'vile gidilmesi zorunludur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [45]

2169- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) korku namazını (şu şekilde) kıldırdı: Bir gurupla birlikte bir rek'at kıldırdı. Diğer gurup ise düşmanın karşısında durdu. Sonra bunlar (yani bir rek'atı kılanlar) gittiler ve arkadaşlarının yerlerine geçip düşmanın karşısında durdular. Sonra ötekiler geldiler. Sonra Resulullah (a.s) onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra her bir gurup bir rek'at kaza ettiler (yani daha sonra kendi başlarına tamamladılar)."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) çarpışmalarından birinde korku namazı kıldırdı. Bir gurup O'nunla birlikte durdu. Bir gurup da düşmanın karşısında durdu. (Resulullah a.s) kendisiyle duranlarla birlikte bir rek'at kıldı. Ardından diğerleri geldiler ve onlarla birlikte de bir rek'at kıldı. Sonra her bir gurup birer rek'atı (kendi başlarına) yerine getirdiler." [46]
(Ravi) dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Bundan daha şiddetli bir korku olursa kişi binek üstünde ve ayakta ima ile namaz kılar." [47]
Buhari İbni Cureyc'den, o Musa bin Ukbe'den, o Nafi'den, o da Abdullah bin Ömer (r.a)'den bunun benzerini rivayet etmiştir. Bu rivayette Mücahid'in nakliyle: "Ayakta birbirlerine girdiklerinde..." sözüne yer verilmektedir. Devamında yukarıdaki gibi söylemiştir.
Yine şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir: Abdullah bin Ömer (r.a) Resulullah (a.s)'tan rivayetle şöyle dedi: "Eğer bundan daha fazla olurlarsa ayakta ve binek üzerinde namaz kılarlar." [48]
Buhari'nin bir başka rivayetine göre de Abdullah bin Ömer (r.a)'e korku namazı hakkında soru sorulduğunda şöyle derdi:

"İmam ve cemaatten bir gurup öne geçer. İmam onlara bir rek'at kıldırır. Bir gurup da onlarla düşman arasında dururlar ve namaz kılmazlar. İmamla birlikte olanlar bir rek'at namaz kıldıklarında geri henüz namaz kılmamış olanların yerlerine geçerler ve selâm vermezler. Bu arada namaz kılmamış olanlar öne geçip imamla birlikte bir rek'at kılarlar. Sonra imam namazı bitirir ve iki rek'at kılmış olur. Söz konusu iki guruptan her biri imamın namazı bitirmesinden sonra kendi başlarına birer rek'at namaz kılarlar. Böylece her bir gurup ikişer rek'at namaz kılmış olur. Eğer korku bundan daha şiddetli olursa yürür halde, ayakta dururken ve binek üzerinde gerek kıbleye doğru ve gerekse başka bir yöne doğru namaz kılarlar."
îmam Malik şöyle demiştir:
"Nafi' dedi ki: Abdullah bin Ömer (r.a)'in bunu ancak Resulullah (a.s)-'tan nakletmiş olduğunu düşünüyorum." [49]

2170- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [50]
"Resulullah (a.s) (namaza) durdu, cemaat de O'nunla birlikte durdu. (Resulullah a.s) tekbir getirdi, diğerleri de O'nunla birlikte tekbir getirdiler. O rükuya vardı, diğerleri de O'nunla birlikte rüku ettiler. Sonra secde etti, diğerleri de O'nunla birlikte secde ettiler. Sonra ikinci için kalktı. Secde etmiş olanlar kalktılar ve kardeşlerini korudular ve diğer gurup geldi. Onlar (Resulullah a.s) ile birlikte rüku ve secde ettiler. Hepsi namazda idiler ama birbirlerini koruyorlardı."
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Korku namazı ancak iki secdedir. Tıpkı bugün sizin şu korumacılarınızın şu imamlarınızın arkasında kıldıkları namaz gibi. Ancak o karşılıklı izleme yoluyla oluyordu. Onlardan bir gurup (namaza) duruyordu. Ancak hepsi Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorlardı. Onlardan bir gurup Resulullah (a.s) ile birlikte secde ediyorlardı. Sonra Resulullah (a.s) kalkıyor ve hepsi birlikte kalkıyorlardı (kıyama duruyorlardı). Sonra O rüku ediyordu, onlar da O'nunla birlikte rüku ediyorlardı. Sonra O secde ediyordu ve birincisinde ayakta duranlar bu kez O'nunla birlikte secde ediyorlardı. Resulullah (a.s) ve namazlarının son kısmında O'nunla birlikte secde etmiş olanlar oturduklarında ayakta duranlar kendi başlarına secde ediyorlardı. Sonra oturuyorlardı. Resulullah (a.s) selâmda hepsini bir araya getiriyordu." [51] Yine onun bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) Zi Karad'da namaz kıldırdı. Cemaati arkasında iki saf yaptı. Bir saf arkasında, bir saf da düşmanın karşısında (durdu). (Resulullah

a.s) arkasında duranlarla birlikte bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra bunlar ötekilerin yerlerine geçtiler ve ötekiler geldiler. (Resulullah a.s) onlara da bir rek'at kıldırdı ve (bu namazı) kaza etmediler." [52]

2171- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [53]
"Resulullah (a.s) Dacnan ile Usfan arasında konakladı. Müşrikler: "Bunların bir namazları vardır, bu onlar için babalarından ve oğullarından daha sevimlidir. Bu ikindi namazıdır. Hazırlığınızı yapın ve onlarm üzerlerine (şiddetli) bir saldın düzenleyin" dediler. Bunun üzerine Cibril (a.s) gelerek ashabını iki guruba ayırarak bir guruba namaz kıldırmasını, diğer gurubun ise arkalarında durmalarını bu sırada tedbirlerini ve silahlarını almalarını, sonra diğerlerinin gelip kendisiyle birlikte bir rek'at namaz kılmalarını, sonra bunların tedbirlerini ve silahlarını almalarını, böylece her bir gurubun bir rek'at, Resulullah (a.s)'ın da iki rek'at namaz kılmış olmasını emretti."
Ebu Davud'un Urve bin Zubeyr'den nakletmiş olduğu rivayette de şöyle denmektedir:
"Mervan, Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) ile birlikte korku namazı kıldın mı?" diye sordu. Ebu Hureyre (r.a): "Evet" dedi. Mervan: "Ne zaman?" diye sordu. Ebu Hureyre (r.a) de şöyle söyledi:
"Necd Savaşı'nın olduğu yıl. Resulullah (a.s) ikindi namazına durdu. O'nunla birlikte bir gurup da namaza durdu. Bir diğer gurup ise düşmanın karşısında durdu. Bunların sırtları kıbleye doğruydu. Resulullah (a.s) tekbir getirdi. Diğerleri de, gerek O'nunla birlikte duranlar ve gerekse düşmana karşı duranlar hep birlikte tekbir getirdiler. Sonra Resulullah (a.s) bir rüku yaptı. O'nunla birlikte bulunan gurup da rüku yaptı. Sonra secde etti ve O-'nun arkasındaki gurup da secde etti. Diğerleri ise düşmanın karşısında a-yakta duruyorlardı. Sonra Resulullah (a.s) ayağa kalktı ve O'nunla birlikte bulunan gurup da ayağa kalktı. Onlar düşmanın karşısına geçip onlara karşı durdular. Bu kez daha önce düşmanın karşısında olan gurup geldi ve Resulullah (a.s) olduğu halde ayakta dururken onlar rüku ve secde yaptılar. Sonra ayağa kalktılar. Resulullah (a.s) ikinci kez rükuya vardı ve onlar O'nunla birlikte rükuya vardılar. Ardından (Resulullah a.s) secde etti ve onlar da O'nunla birlikte secde ettiler. Sonra düşmanın karşısında duran gurup geldi ve rüku ve secde yaptılar. Resulullah (a.s) ve beraberinde bulunanlar ise oturmakta idiler. Sonra selâm verildi. Resulullah (a.s) selâm verdi, diğerleri de hep birlikte selâm verdiler. Böylece

Resulullah (a.s) iki rek'at, diğerlerinden her biri de birer rek'at kılmış oldu." [54]
Yine onun bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Necd'e doğru yola çıktık. Nahl'dan Zatu'r-Rika'ya vardığımızda Gatafan'dan bir kitle ile karşılaştı(k)..." Devamında mana yönünden yukarıdakine benzer bir hadis vermiştir. [55]
Nesai, Ebu Davud'un rivayetini nakletmiş ve sonunda şöyle demiştir: "Guruplardan her biri ikişer rek'at namaz kılmış oldu." [56]

Bir Açıklama

Hanbelilerin dışındaki üç mezhep bir rek'at denirken kastedilenin imamla birlikte kılınan rek'at, diğer rek'at denirken kastedilenin de yalnız basma kılınan rek'at olduğunu ifade etmişlerdir. Böylece namaz iki rek'attan daha az olmamış olur. Bu ise yolculukta kılman namazdır. Ancak akşam namazı müstesnadır. Bu namaz üç rek'at olarak kılınır.

2172- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) tekbir getirdi. O'nunla birlikte saf tutmuş olanlar da O'nunla beraber tekbir getirdiler. Sonra rüku etti, onlar da rüku ettiler. Sonra secde etti, onlar da secde ettiler. Sonra secdeden (başlarını) kaldırdı, onlar da kaldırdılar. Sonra Resulullah (a.s) oturmuş halde bekledi. Sonra ötekiler (yani cemaat) kendi başlarına ikinci kez secde ettiler. Sonra kalkıp geri geri çekilerek gittiler ve arkalarında durdular. Bunun ardından diğer gurup gelip durdu ve tekbir getirdiler. Sonra bunlar kendi başlarına rüku ettiler. Sonra Resulullah (a.s) secde etti, onlar da O'nunla birlikte secde ettiler. Sonra Resulullah (a.s) kalktı ve onlar kendi başlarına ikinci kez secde ettiler. Sonra her iki gurup birlikte ayakta durdular ve Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kıldılar. (Resulullah a.s) rüku etti, onlar da rüku ettiler. Sonra secde etti ve birlikte secde ettiler. Sonra (Resulullah a.s) ikinci kez secde etti. Onlar da son derece hızlı bir şekilde, ne derece hızlı olduğuna bakmadan O'nunla birlikte secde ettiler. Sonra Resulullah (a.s) selâm verdi. Cemaat de bütün namaz boyunca O'na iştirak etmiş oldu." [57]

2173- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet

etmiştir: [58]
"Resulullah (a.s) korku namazı kıldırdı. İki saf halinde durdular. Bir saf Resulullah (a.s)'ın arkasında durdu, bir saf da düşmanın karşısında. Resu-lullah (a.s) onlara (arkasında duranlara) bir rek'at namaz kıldırdı. Ardından diğerleri geldiler ve onların yerlerine durdular. Berikiler (düşmanın) karşısına geçtiler. Resulullah (a.s) onlara da bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra selâm verdi. Ardından bunlar kalkarak kendi başlarına bir rek'&t kıldılar, sonra selâm verdiler. Sonra gittiler ve düşmanın karşısında durmakta olanların yerlerine geçtiler. Onlar da yerlerine dönerek kendi başlarına bir rek'at kıldılar. Sonra selâm verdiler."
Aynı manayı taşıyan bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Allah'ın Peygamberi (a.s) tekbir getirdi, bu sırada her iki saf birden tekbir getirdi." [59]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Abdurrahman bin Semure bu şekilde namaz kıldırdı. Ancak kendilerine bir rek'at namaz kıldırdığı sonra selâm verdiği gurup arkadaşlarının yerlerine geçtiler. Sonra diğerleri gelip kendi başlarına bir rek'at kıldılar. Sonra bunlar düşmanın karşısında duranların yerlerine geçtiler ve onlar yerlerine dönerek kendi başlarına bir rek'at namaz kıldılar ve sonra selâm verdiler."
Ebu Davud dedi ki:
"Bunu bize Müslim bin İbrahim rivayet etti ve şöyle söyledi: "Bize Ab-dussamed bin Habib rivayet ederek dedi ki: "Bana babamın haber verdiğine göre onlar Abdurrahman bin Semure ile birlikte Kabil üzerine savaşa çıkmışlar ve o kendilerine (bu savaşta) korku namazı kıldırmış." [60]

2174- Ebu Davud, Ebu Bekre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) korku (tehdid) altında bir öğle namazı kıldırdı. Bazılarını arkasında saf yaptı. Bazıları ise düşmanın karşısında bulunuyorlardı. Böylece iki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. Ardından O'nunla birlikte namaz kılmış olanlar gittiler ve arkadaşlarının yerlerine durdular. Sonra onlar geldiler ve (Resulullah a.s)'m arkasında arkasında namaza durdular. (Resulullah a.s) onlara da iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra selâm verdi. Böylece Resulullah (a.s), dört rek'at, ashabı da ikişer rek'at kılmış oldular."
Hasan (yani Hasanı Basri) da bu şekilde fetva verirdi.
Ebu Davud dedi ki: "Akşam namazında da aynı şey söz konusudur. İmam altı rek'at, cemaatten olanlar ise üçer rek'at kılarlar."

Ebu Davud yine şöyle söylemiştir:
"Bunu aynı şekilde Yahya bin Ebi Kesir, Ebu Seleme'den o Cabir bin Abdullah (r.a)'tan o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir."
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) korku ortamında cemaate iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra diğerlerinin oluşturduğu cemaate de iki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. Böylece Resulullah (a.s) dört rek'at kılmış oldu." [61]

2175- Ebu Davud, Abdullah bin Uneys (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni, Halid bin Sufyan el-Huzeli'ye gönderdi. Bu kişi Urne ve Arafat taraflarındaydı. "Git onu öldür" diye buyurdu. Onu gördüğümde ikindi namazının vakti girmişti. "Benimle onun arasında namazı geciktirmeme yol açacak bir şeyin çıkmasından korkarım" dedim. Dolayısıyla yürüyerek yola çıktım, bir yandan namaz kılıyordum. Ona doğru yönelmiş halde (namaz için) ima ediyordum. Ona yaklaştığımda: "Sen kimsin?" diye sordu. Ben: "Bedevilerden bir adamım. Senin şu adama karşı (birlik) topladığın haberi bana ulaştı. Ben de sana bunun için geldim" dedim. O da: "Ben bu işi yapıyorum" dedi. Onunla birlikte bir saat (yani belli bir süre) yürüdüm. Fırsatını bulunca kılıcımı üzerine indirdim ve oracıkta canı çıktı." [62]

Bir Açıklama

Abdullah bin Uneys namazı belirttiği şekilde kılmıştır. Çünkü normal bir şekilde kılması durumunda kim olduğu ve ne amaç taşıdığı belli olacaktı. Bu yüzden amacının belli olmaması ve Resulullah (a.s)'ın kendisine verdiği görevi yerine getirebilmesi için bir hileye başvurdu. Çünkü aksi takdirde düşman kendisine karşı tedbirini alacak, böylece ani bir saldırı düzenleme fırsatını kaçıracaktı. Bu konu, çağımızda çok karmaşık olayların yaşandığı dünyada Müslümanların sürdürdükleri mücadelelerinde karşı karşıya kalabilecekleri durumlarda ne gibi uygulamalara başvuracakları hususunda fetva verecek kimselerin üzerinde düşünmeleri gereken bir konudur.

2176- Ebu Davud, Sa'lebe bin Zehdem (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [63]
"Taberistan'da Said bin As ile birlikte bulunuyorduk. Kalktı ve: "Hanginiz Resulullah (a.s) ile birlikte korku namazı kıldı?" diye sordu. Huzeyfe (r.a): "Ben"

dedi. Sonra bir guruba bir rek'at, diğer guruba da bir rek'at kıldırdı ve sonra kaza etmediler (yani ikinci rek'atı daha sonra kılmadılar)."
Ebu Davud dedi ki: "Bazıları onların ikinci rek'atı kaza ettiklerini (yani sonradan eda ettiklerini) rivayet etmişlerdir."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bunun üzerine Huzeyfe (r.a): "Ben" dedi ve (bu namazın) nasıl olduğunu anlattı. Şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) korku namazını şu şekilde kıldırdı: Arkasında saf olan bir guruba bir rek'at kıldırdı. Bir diğer gurup ise onunla düşman arasında bulunuyordu. Bu şekilde kendi arkasında duran guruba bir rek'at kıldırdı. Sonra bunlar diğerlerinin saflarına geçtiler. Ardından onlar geldiler ve Resulullah (a.s) onlara da bir rek'at kıldırdı." [64]
Yine onun (yani Nesai'nin) bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Huzeyfe (r.a): "Ben" dedi. Böylece Huzeyfe (r.a) kalktı ve cemaati arkasında iki saf yaptı. Bir saf arkasında, bir saf da düşmanın karşısında durdu. Arkasmdakilere bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra bunlar ötekilerin yerlerine geçtiler ve onlar geldiler. Onlara da bir rek'at kıldırdı ve (kalan rek'atlannı) kaza etmediler (yani daha sonra kılmadılar)."
Taberistan, meşhur Taberi Tefsiri'nin müellifi İmam Ebu Ca'fer İbni Cerir Taberi'nin nisbet edildiği yerdir. Taberistan geniş, çok sayıda rnevkiyi içine alan bir bölgedir. Bu bölgeden sayılamayacak kadar çok ilim adamı, edebiyatçı ve fıkıhçı yetişmiştir. Bu bölge genelde dağlık bir alandır. Bu bölgenin meşhur şehirlerinden bazıları şunlardır: Dehistan, Curcan, İsterbaz ve Amil. İmam Taberani ise Taberiye'ye nisbet edilmektedir. Burası Ürdün'e bağlı bölgelerdendir.

2177- Taberani, Ebu'l-Aliye er-Riyahi (r.a)'den rivayet etmiştir: [65]
"Ebu Musa, İsfahan'dan bir evde (veya mevkide) bulunuyordu. O zaman aşırı bir korku altında değillerdi. Ancak (ordaki ahaliye) dinlerini ve peygamberlerinin sünnetini Öğretmek istedi. Kendilerini iki guruba ayırdı. Bir gurup beraberlerinde silah olarak düşmanlarının karşısına durdular. Bir gurup da onların arkalarında durdular. (Ebu Musa) kendisinin arkasında duranlara bir rek'at namaz kıldırdı. Sonra bunlar geri dönerek diğerlerinin yerlerine durdular. Onların aralarından geçiyorlardı. Sonra (diğerleri) gelip onun (yani Ebu Musa'nın) arkasında durdular. Onlara da bir rek'at namaz kıldırdı ve selâm verdi.

Sonra gerek arkasındakiler ve gerekse diğerleri kıyam ederek birer rek'at namaz kıldılar ve birbirlerine selâm verdiler. Böylece imam iki rek'at tam kılmış, diğerleri de birer rek'at kılmış oldular." Bir Açıklama
Aşağıda îmam Nevevi (rh.a.)'nin konuyla ilgili açıklamalarını özetleyerek veriyoruz. O, Sahihi Müslim Şerhi'nde korku namazı ile ilgili babda (bölümde) şöyle demektedir:
"Müslim (rh.a) bu babda dört hadis rivayet etmiştir. Bunlardan birincisi Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakledilen şu hadistir:
"Resulullah (a.s) bir gurupla birlikte bir rek'at kıldırdı. Diğer gurup ise düşmanın karşısında durdu. Sonra bunlar (yani bir rek'atı kılanlar) gittiler ve arkadaşlarının yerlerine geçip düşmanın karşısında durdular. Sonra ötekiler geldiler. Sonra Resulullah (a.s) onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra her bir gurup bir rek'at kaza ettiler (yani daha sonra kendi başlarına tamamladılar)."
Evza'i ve Eşheb Maliki bu hadisi esas almışlardır. İmam Şafii'ye göre de bu uygulama caizdir. Sonra kalan rek'atı her iki gurubun birlikte kıldığı söylendiği gibi ayrı ayrı kıldıkları da söylenmiştir. Sahih olan ikincisidir (yani ayrı ayrı kıldıklarıdır).
İkincisi; İbni Ebi Hasme'den rivayet edilen hadistir. Bu da birincisinin benzeridir. Ancak bu rivayete göre Resulullah (a.s), bir gurupla birlikte bir rek'at namaz kılmış sonra olduğu yerde ayakta beklemiştir. Bu sırada (arkasındakiler) kendi başlarma bir rek'at namaz kılıp gitmiş ve düşmanın karşısında saf tutmuşlardır. Bundan sonra diğerleri gelmiş ve Resulullah (a.s) onlara bir rek'at namaz kıldırmış sonra da onlar kalan rek'atlannı tamamlayıncaya kadar yerinde durmuştur. Sonra onlarla birlikte selâm vermiştir. İmam Malik, İmam Şafii, Ebu Sevr ve daha başkaları da bu uygulamayı esas almışlardır.
Ebu Davud, Sünen'inde yine İbni Ebi Hasme'den korku namazının bir başka uygulanış tarzına dair bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayete göre (Resulullah a.s) onları iki saf halinde dizmiş, arkasında duranlarla birlikte bir rek'at namaz kılmış sonra arkasındakiler bir rek'at daha kılıncaya kadar olduğu yerde ayakta durmuştur. Sonra bunlar öne geçmiş ve önlerinde bulunanlar da arkaya çekilmişlerdir. Resulullah (a.s) onlara da bir rek'at kıldırmış sonra arkasındakiler bir rek'at kılıncaya kadar oturmuş sonra selâm vermiştir. Bir rivayete göre hepsiyle birlikte selâm vermiştir.
Üçüncüsü; Cabir bir. Abdullah (r.a)'tan nakledilmiş olan hadistir. Bu rivayete göre Resuîullah (a.s) onları iki saf yaptı. Bu sırada düşman da kendileri ile kıble arasında (yani kıble yönünde) bulunuyordu. Resulullah (a.s) ile birlikte bütün herkes rükuya gitti. Secdeye ise O'nunla birlikte arkada duran saf vardı. Sonra

kalktılar ve öne geçtiler. Resulullah (a.s)'ın arkasında duranlar ise öne geçtiler. Böylece arka safta olanlar düşmanın karşısına geçtiler. (Resulullah a.s) secdelerini tamamlayınca ön saf secdesini yaptı, ikinci rek'at hakkında da aynı şeyi söylemiştir.
Abdullah bin Abbas (r.a)'m hadisi de Cabir bin Abdullah (r.a)'m hadisi gibidir. Ancak onda bir safın öne geçmesinden ve diğerinin arkaya geçmesinden söz edilmemektedir. İmam Şafii, İbni Ebi Leyla ve Ebu Yusuf bu hadise göre fetva vermişlerdir. Şöyleki eğer düşman kıble yönünde olursa İmam Şafii'ye göre Cabir bin Abdullah (r.a)'m rivayetinde bildirildiği şekilde ikinci safın Öne, birincinin arkaya geçmesi caizdir. Bunun yanısıra Abdullah bin Abbas (r.a)'ın rivayetinin zahirinden anlaşıldığı üzere her bir safın kendi yerinde kalması da caizdir.
Dördüncüsü; yine Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiştir. Buna göre de Resulullah (a.s) her bir gurupla birlikte iki rek'at namaz kılmıştır.
Ebu Davud'un Sünen'inde ve daha başka kaynaklarda Ebu Bekre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (a.s) her bir gurupla birlikte iki rek'at namaz kılmış ve selâm vermiştir. Buna göre ikinci gurup nafile namaz kılan bir imamın arkasında farz namaz kılmış oldular. İmam Şafii de bu yönde (yani farz kılanın nafile kılana uyabileceği yönünde) fetva vermiştir. Hasanı Basri'den de böyle rivayet etmişlerdir. Tahavi bunun nesh edilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Ancak onun bu iddiası kabul edilemez. Çünkü nesh edildiğine dair bir delil bulunmamaktadır.
Bu sayılanlar korku namazının uygulanışına dair altı şekildir. Abdullah bin Mes'ud (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a) yedinci bir uygulanış şekli rivayet etmişlerdir. Buna göre Resulullah (a.s) bir gurupla birlikte bir rek'at namaz kıldı. Sonra onlar selâm vermeden gittiler ve düşmanın karşısında durdular. Ardından diğerleri geldiler. (Resulullah a.s) onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra selâm verdi. Bunun ardından berikiler kalan rek'atlarını kaza ettiler (yani kendi başlarına kıldılar), sonra selâm verip gittiler ve diğerlerinin yerlerine durdular. Ardından onlar gelip kendi başlarına bir rek'at namaz kıldılar, sonra selâm verdiler. Ebu Hanife bu uygulamayı esas almıştır. Ebu Davud ve daha başkaları korku namazı konusunda daha başka uygulama tarzları da rivayet etmişlerdir. Bütün bunların toplamı onaltı tarza ulaşmaktadır.
İbnu'l-Kassar el-Maliki, Resulullah (a.s)'m bütün bunları on ayrı yerde kıldığını bildirmiştir. Tercih edilen görüşe göre yeri geldikçe bu uygulamaların hepsi geçerlidir. Fıkıh kitaplarda bunlarla ilgili geniş açıklamalar ve ayrı ayrı bölümler bulunmaktadır.
Hattabi şöyle söylemiştir:

"Korku namazının değişik uygulanış tarzları bulunmaktadır. Bunları Resulullah (a.s) değişik zamanlarda ve birbirinden farklı tarzlarda kılmıştır. Bunlardan namaz açısından ihtiyata en uygun ve savaş taktiği açısından en muvafık hangisiyse o araştırılır. Bunlar şekil itibariyle birbirinden farklı olsa da taşıdığı mana açısından hepsi birdir. Ebu Yusuf ve el-Muzeni dışındaki ilim adamlarının tamamının görüşlerine göre korku namazı Resulullah (a.s) zamanında geçerli olduğu gibi günümüzde de geçerlidir. Ancak adı geçen ilim adamlarına göre Yüce Allah ayeti kerimede: "(Tehlikeli bir anda) sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığında..." diye buyurduğundan (yani doğrudan Resulullah (a.s)'a hitab ettiğinden) Resulullah (a.s)'m döneminden sonra geçerli değildir. Çoğunluğu oluşturan ilim adamları sahabilerin Resulullah (a.s)'tan sonra da bu uygulamayı devam ettirmelerini bu uygulamanın Resulullah (a.s)'tan sonra da geçerli olduğuna delil göstermişlerdir. Ayette Resulullah (a.s)'a hitab edilmesindeki gaye de bunun O'na özel kılınması değildir. Nitekim Resulullah (a.s): "Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılın" diye buyurmuştur." [66]

Ayağa kalktığı takdirde düşmanın kendisini göreceğinden korkan biri oturduğu yerde namazını kılar ve bu şekilde kıldığı namazını iade etmez. Bu ise savaş halinin ve savaş taktiklerinin gerektirdiği durumlardandır. Meselâ pusuda beklemek zorunda kalmak ve hendeklerin içine saklanmak bunu gerektirebilir. Hanbelilerin bildirdiklerine göre tavanın alçak olması ve kişinin öyle bir yerden çıkma imkânının olmaması durumu da oturarak namaz kılmayı caiz kılan hallerdendir. Bu uygulamaya savaş halinde de başvurulması söz konusu olabilir. Mesela insan füze veya top atışlarına karşı bir sığınağa girer, sığınağın tavanı da alçak olursa belirtildiği üzere oturarak namaz kılabilir. [67]

Hendek Ve Beni Kurayza Savaşlarında Namazların Cem Edilmesi Ve Bunlardan Çıkarılabilecek Hükümler

Resulullah (a.s), Hendek Savaşı'nda bir rivayete göre iki namazı, daha başka rivayetlere göre de ikiden fazla namazı birleştirerek kılmıştır. İlim adamlarının kabul ettikleri kuvvetli görüşe göre savaş dolayısıyla namazların birleştirilmesi hükmü nesh edilmiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın." [68]

Ancak savaş dolayısıyla namazların birleştirilmesi uygulamasının nesh

edilmediğini ileri sürenler de vardır. Sahih rivayetlere göre Hendek Savaşı'n-dan sonra sahabilerden bazıları Beni Kurayza üzerine yürürlerken öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı birleştirerek kılmışlardır. Bundan bazıları şu neticeyi çıkarmışlardır: Doğrudan çarpışma dolayısıyla namazların birleştirilmesi mümkün olduğu gibi hızlı hareket, geçiş, pusu kurma gibi savaş taktiklerinin gerektireceği bazı uygulamalardan dolayı da birkaç namazın birleştirilerek kılınması mümkündür. Savaş taktiğinin gerektirdiği bir şey için aynen savaş hükmü geçerlidir.

Çağımızda bu konunun özel bîr önemi bulunmaktadır. Bu yüzden Ahzab (Hendek) Savaşı'nda namazların birleştirilmesine dair rivayetleri ve 'Neylu'l-Evtar' müellifinin konuyla ilgili yorumlarım burada aktaracağız. Sonra da Buhari'nin Beni Kurayza üzerine yürünmesi (yani Beni Kurayza'nm kuşatma altına alınması) dolayısıyla bazı sahabilerin namazları birleştirmelerine dair rivayetlerini ve İbni Hacer'in bunlarla ilgili yorumlarını vereceğiz. Ardından bu iki olayla ilgili iki değerlendirme verecek ve çağımızdaki Müslümanların durumları üzerinde duracağız. [69]

Hendek Olayıyla İlgili Rivayetler

2178- Buharı ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [70]

"Hz. Ömer (r.a) Hendek olayı günü güneş battıktan sonra geldi, Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı ve şöyle söyledi:

"Ya Resuhıllah (a.s)! ikindi namazını ancak güneş batmak üzereyken kılabildim."

Bunun üzerine Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Vallahi ben daha o namazı kılmadım."

Sonra (Resulullah a.s) abdest aldı. Biz de abdest aldık. Böylece güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı. Sonra da akşam namazını kıldı."

Şevkani, 'Neylu'l-Evtar'da şöyle söylemiştir:

"Bu hadisi şerif, çarpışma ile meşgul olmak gibi bir mazeret dolayısıyla terkedilen namazın kaza edilmesinin vacip olduğuna delalet etmektedir. Resulullah (a.s)'m ve ashabının söz konusu namazı terketmelerinin (yani vaktinde kılamamalarmın) sebebi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Unutarak terkettikleri söylenmiş, yine meşgul olmaları dolayısıyla kılmaya imkân bulamamaları sebebiyle terkettikleri söylenmiştir ki, bu daha yakın bir ihtimaldir."

Hafız (İbni Hacer) şöyle söylemiştir:
"Nesai'nin Sünen'inde Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet edildiğine göre bu olay Yüce Allah'ın korku namazı ile ilgili: "Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın" mealindeki ayeti kerimesini indirmesinden önce gerçekleşmişti. Bu hadisi şerif kaçırılıp da kaza edilen namazlarla vaktinde eda edilen namazlar arasında sıranın gözetilmesinin gerektiğine delil gösterilmiştir. Ebu Hanife, İmam Malik, Leys, Zuhri, Nehai ve Rabi'a kaza edilen namazın eda edilenden önce kılınmasının vacip olduğunu söylemişlerdir. Ancak (uygulama konusunda) aralarında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Şafii, Hadi ve Kasım bunun gerekmediğini, yukarıdaki hadisi şeriften hareketle bunun vacib olduğunu ileri sürenlerin delillerinin tutarlı olmadığını söylemişlerdir. Çünkü fiil yalnız başına vacipliğe delalet etmez.
Hafız İbni Hacer ise şöyle söylemiştir:
"Ancak Resulullah (a.s)'m: "Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılın" sözünün genel bir anlam ifade etmesi dolayısıyla (yukarıdaki hadisi şerifte sözü edilen fiil de) belirtilen uygulamanın vacip olduğuna delalet eder. Bu hadisi şerif o fiilin vücubiyetini kuvvetlendirir. Nitekim Şafiiler daha başka konularda bu hadisi şerifi görüşlerine delil olarak kullanmışlardır."

2179- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hendek olayı günü namaz kılmaktan alıkonulduk. Sonunda akşam namazından sonra gecenin bastırmasıyla tetikte durmamıza gerek kalmadı. Bu ise Yüce Allah'ın şu sözünde dile getirilmektedir: "Allah savaşta mü'minle-re yetti. Allah güçlüdür, üstündür." [71]
Bundan sonra Resulullah (a.s) Bilal (r.a)'i çağırdı. (Bilal r.a) öğle namazı için kamet getirdi. (Resulullah (a.s) da bu namazı kıldırdı ve tıpkı kendi vaktinde kıldırdığı gibi gayet özenle kıldırdı. Sonra yine ona emretti, ikindi namazı için kamet getirdi. (Resulullah a.s) da bu namazı kıldırdı ve tıpkı kendi vaktinde kıldırdığı gibi gayet özenle kıldırdı. Sonra yine ona (Bilal (r.a)'e) emretti, akşam namazı için kamet getirdi. Bunu da aynı şekilde kıldırdı. Bu olay Yüce Allah'ın korku namazıyla ilgili şu ayeti kerimesini indirmesinden önceydi: "Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın." [72]

2180- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle bir metin rivayet etmiştir:
"Müşrikler Hendek günü Resulullah (a.s)'ı dört namazdan alıkoydular." Daha

sonra yukarıdakinin benzeri bir hadis nakletmiştir. [73]

Bir Açıklama

'Neylu'l-Evtar' müellifi şöyle söylemiştir:
"Bu, kâfirlere karşı savaşmakla meşgul olma veya benzeri bir mazeret dolayısıyla terkedilen namazın kaza edilmesinin gerektiğine delalet etmektedir. Ancak bu, hadisin sonunda da belirtildiği üzere korku namazının konmasından önceydi. Bunun konmasından sonra düşman karşısında alıkonulan birinin yapması gereken bu namazı (yani korku namazını) kılmasıdır. İlim adamlarının çoğunluğu yukarıda sözü edilen uygulamanın korku namazı ile nesh edildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Mekhul ve Şam ahalisinden bazı ilim adamları ise kişinin korku namazını kılma imkânı bulamaması durumunda namazı geciktirmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Sahih olan ise hadisin sonundaki ifade dolayısıyla birinci görüştür. Bu hadiste o gün hem öğle hem ikindi namazının kazaya bırakıldığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Daha önce geçmiş olan ve Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilen hadiste ise sadece ikindinin kazaya bırakıldığı ifade edilmektedir. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen hadiste ise dört namazın kazaya bırakıldığı belirtilmektedir.
Bazıları bu rivayetlerin tümünü de doğru kabul etmiş ve şöyle söylemişlerdir:
"Hendek olayı günlerce devam etti. Dolayısıyla bazı günlerde sadece ikindi namazı kazaya kaldı. Bazı günlerde ikindi ve öğle namazları kazaya kaldı. Bazı günlerde de kazaya kalan namaz sayısı dörttür."
Bu görüşü Nevevi ve daha başkaları bildirmişlerdir. Bazı kimseler de bu rivayetler arasında bir tercih yapmak gerektiği kanaatine varmış ve Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde geçen rivayeti bunların dışındaki kaynaklarda geçen ve Ebu Bekr bin Arabi tarafından nakledilen rivayete tercih etmek suretiyle Resulullah (a.s)'ın kılma imkânı bulamadığı namaz sayısının tek olduğunu bunun da ikindi namazı olduğunu söylemişlerdir. İbni Seyyidi'n-Nas tümünün birleştirilmesinin (cem'in) tercihe daha uygun olduğunu söylemiştir. Çünkü Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet edilen hadisi Tahavi, el-Muzeni'den, o İmam Şafii'den nakletmiş (Şafii de şöyle söylemiştir):
"Bunu bize İbni Ebi Fudeyk, İbni Ebi Zi'b'den, o el-Makberi'den, o Abdurrahman bin Ebi Said'den, o da babasından rivayet etti."

Bu isnad ise sahih ve iyi bir isnaddır. [74]

Beni Kurayza Olayı İle İlgili Rivayetler

2181- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Hendek'ten döndüğünde silahını bırakıp guslettiğinde kendisine Cibril (a.s) geldi ve şöyle söyledi:
"Sen silahı bıraktın. Vallahi biz onu bırakmadık. Sen onların üzerine doğru çık."
(Resulullah a.s): "Nereye?" diye sordu. O da: "Şu tarafa" diyerek Kurayza tarafına işaret etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) da onlara doğru çıktı." [75]

2182- Buhari, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Şu an, Resulullah (a.s)'m Kurayzaoğullannın üzerine yürüdüğü sırada
Cibril (a.s)'in geçtiği yer olan Beni Ganem sokağında tozların parıldadığını görüyor gibiyim." [76]

2183- Buhari, Nafi'den rivayet etmiş, o da Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğim bildirmiştir:
"Resulullah (a.s), Ahzab günü (yani Hendek olayı günü) şöyle buyurdu: "Kimse Beni Kurayza'ya varıncaya kadar ikindiyi kılmasın."
Bazıları yolda ikindi vaktine girdiler. Bunlardan bazıları: "Onların (yani Kurayzaoğullarinin) yanlarına gidinceye kadar namazı (ikindiyi) kılmayacağız" dediler. Bazıları ise: "Biz kılacağız. Bizden böyle bir şey istenmedi" dediler. Bu husus daha sonra Resulullah (a.s)'a söylendi. Bundan dolayı hiç kimseyi azarlamadı." [77]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Kimse Beni Kurayza'ya varıncaya kadar ikindiyi kılmasın": Buhari'nin bütün nüshalarında ibare bu şekilde geçmektedir. Ama Müslim'in bütün nüshalarında bu namaz öğle namazı olarak geçmektedir. Bununla birlikte Buhari ve Müslim, aynı isnadla aynı şeyhten rivayet etmişlerdir (yani her ikisinin de hadisi aldıkları kişi aynıdır). Ebu Ya'la ve daha başkaları Müslim'in rivayetine muvafakat etmişlerdir. BunU/ bu şekliyle İbni Sa'd, Ebu Atban Malik bin İsmail'den, o da Cuveyriye'den "öğle namazı" ibaresiyle rivayet etmiştir. İbni Hibban da Ebu

Atban tankıyla bu şekilde rivayet etmiştir. Suheyli ve daha başkaları şöyle söylemişlerdir:
"Fıkhi yönden bu hadisten çıkan hükme göre bir hadisin veya âyetin zahirine göre amel eden kınanamaz. Bunun yanısıra bir nastan ona özel hüküm çıkaran da bundan dolayı kınanamaz. Yine buradan anlaşıldığında göre furuata (teferruata) dair meselelerde içtihad edenlerin tümü isabet etmişlerdir."
Suheyli şöyle söylemiştir:
"Bir şeyin bir kimse hakkında doğru, bir başkası hakkında ise yanlış olması imkânsız değildir. İmkânsız olan indirilen bir şey üzerinde, aynı şahıs hakkında birbirine zıt iki farklı hükmün verilmesidir. Bu konuda esas olan şudur: Yasak ve ibahe (mubahlık) seçkinlerin değil hükümlerin özellikleridir. Her müçtehid, belli bir te'vilden yola çıkarak kendi içtihadına muvafık hareket eder ve bunu yapmakla isabet etmiş olur."
Meşhur olana göre çoğunluk, kesinlik arzeden konularda isabet edenin sadece bir kişi olduğunu söylemiştir. Cahız ve Anberi buna muhalefet etmişlerdir. Kesinlik arzetmeyen konularda ise çoğunluk yine isabet edenin bir kişi olduğunu söylemiştir. Bunu İmam Şafii belirtmiş ve kendisi de doğrulamıştır. el-Eş'ari'den rivayet edildiğine göre ise, o her müçtehidin isabet ettiği, Allah'ın hükmünün ise müçtehidde oluşan kanaate tabi olduğu görüşündeydi. Ha-nefilerin ve Şafiilerin bazıları ise, içtihad edenin içtihadında (kendi açısından) isabet ettiğini, hükmün esası itibariyle isabet etmemesi durumunda ise hata ettiğini ve bir ecir alacağını söylemişlerdir.
Sonra, her müçtehidin mutlak olarak isabet ettiği anlayışıyla bu olaydan istidlal ise tam bir açıklık arzetmiyor. Burada bütün gücünü ve gayretini ortaya koyan birinin tenkid edilmemesi söz konusudur. Buradan böyle yapan birinin günâh işlemiş olmayacağı sonucu çıkarılır. Olayda geçenlerden anlaşıldığına göre sahabilerin bazıları nehyi gerçek mahiyeti ile almış, ikinci nehyi birinci nehye tercih ettiklerinden vaktin çıkmasını önemsememişlerdir. Birinci nehy ise bir namazın vaktinden sonraya bırakılmasından nehiydir. Bu şekilde anlayanlar Hendek olayı esnasında meydana gelenlere benzer şekilde savaş ile meşgul olanın namazı geciktirebileceği (vaktinden sonraya bırakabileceği) hükmünü çıkarmışlardır. Nitekim daha önce geçtiği üzere Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet edilmiş olan bir hadisi şerifte bildirildiğine göre (Hendek olayının devam ettiği sıra) ikindiyi güneşin batmasından sonra kılmışlardır. Bu ise savaş işiyle meşgul olmaları dolayısıyla olmuştu. İşte (bazı sahabiler de) bu hükmün savaşla ilgisi olan bütün meşguliyetleri kapsayacak genel hüküm olmasını mümkün görmüşlerdir. Özellikle zamanın teşri zamanı (yani şeriat hükümlerinin arka

arkaya bildirildiği zaman) olması dolayısıyla böyle bir sonuca varmışlardır. Diğerleri ise buradaki nehyi gerçek şekliyle (yani zahiri anlamıyla) almamış bunun teşvik, acele etmeye yöneltme ve Beni Kuray-za'nın bölgesine çabuk varılmasını sağlama amacı taşıyan bir kinaye olduğu anlamı çıkarmışlardır. Çoğunluk bu olaydan, içtihad eden birinin günâh işlemekle itham edilemeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü Resulullah (a.s) sözü edilen iki guruptan hiç birini tenkid etmemiştir. Eğer ki ortada bir günâh olsaydı mutlaka günâh işleyen tarafı tenkid ederdi.
İbni Hibban aynı zamanda bu olaydan, bir namazı vakti çıkıncaya kadar geciktiren birinin bundan dolayı küfürle itham edilemeyeceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak bu hükmün çıkarılıp çıkarılamayacağı hakkında tereddüt bulunmaktadır. Daha başkaları bundan şiddetli korku halinde binek üzerinde namaz kılmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bunun üzerinde de tereddüt bulunmaktadır ki, bunu daha önce korku namazı babında açıkladık. Yine namazı vakti çıkıncaya kadar geciktirme niyeti taşıyanın (yani daha vakti çıkmadan böyle bir niyet taşıyanın) bunu daha sonra kaza etmesinin gerektiği hükmü çıkarılmıştır. Çünkü (sözü edilen olayda) ikindi namazı kılmayanlar daha sonra (vakti çıktıktan sonra) kılmışlardır.
İbni İshak'ın kitabında bildirildiğine göre yatsı namazı, vaktinde kılmışlardır. Musa bin Ukbe'nin kitabında bildirildiğine göre ise güneşin batmasından sonra kılmışlardır. Ka'b bin Malik'in hadisinde de böyle bildirilmektedir. Bu konuda da tereddüt bulunmaktadır. Çünkü sözü edilenler namazı ancak kendi te'villerine dayandırdıkları bir mazeret dolayısıyla geciktirmişlerdir. Tartışma ise herhangi bir te'vil söz konusu olmadan kasıtlı olarak namazı vaktinden sonraya bırakan bir kimse ile ilgilidir.
İbnu'l-Munir garib bir rivayetle sözü edilenlerden ikindi namazının vakti girince yolda bu namazı kılanların namazlarını bineklerin üzerinde kıldıklarını söylemiş ve namaz için bineklerden inilmesinin hızlı hareket edilmesi prensibine aykırı düşeceğini buna dayanak göstermiştir. Namazı kılmayanlar ise Özel bir delile dayanmışlardır, o da acele edilmesi emridir. (Onlara göre) bu emir ikindi namazım vakti çıkıncaya kadar geciktirmeyi caiz kılacak şekilde genel bir anlam taşımaktaydı. Namazı kılanlar ise namazı kılmanın gerekliliği ile acele etmenin gerekliliği delillerini birleştirerek namazlarını bineklerinin üzerinde kılmışlardır. Çünkü bineklerinden inerek kılmış olsalardı kendilerine yöneltilen acele etme emrine ters düşecekti. Keskin anlayış sahibi o insanlar hakkında ise böyle bir şey düşünülemez. Bu noktada da biraz durmak gerekmektedir. Çünkü kendilerinden bineklerinden inmemeleri açık bir şekilde istenmemişti. Onlar, Beni Kurayza'ya

varmadan ikindi namazım kılmamalarının istenmesiyle çok acele etmelerinin sağlanmasının amaçlandığını anlamış, bu yüzden bu emre göre hareket etmiş olabilirler. Ancak namazın vaktinde kılınması hakkında bildikleri kesin bir hüküm olduğundan bundan namaz vaktini ayrı tutmuşlardır. Bineklerinden inip namazlarını Öylece kılmaları yasak edilmiş değildi. Ama bu kendilerine emredilene (yani acele etme emrine) ters düşecekti. Bununla birlikte onların bineklerin üstünde namaz kıldıkları iddiasının delillendirilmesi gerekmektedir. Ben bu olayla ilgili rivayetlerin hiç birinde bunun açık bir şekilde ifade edildiğine rastlamadım. İbni Battal'm bu konuyla ilgili incelemeleri daha önce "Korku Namazı" babında geçmişti.
İbnu'l-Kayyim (el-Cevziyye), el-Hedy'de Özet olarak şunları söylemektedir:
"Her iki gurup da taşıdıkları amaç yönünden ecri hak etmiştir. Ancak .namaz kılanlar iki fazileti hak etmişlerdir: Acele etme emrine uyma ve namazı vaktinde kılma emrine uyma. Özellikle vaktinde kılınması için hakkında özel teşvik bulunan ve kaçırıldığı takdirde amellerin boşa gideceği bildirilmiş olan böyle bir namaz için bu daha da önem kazanmaktadır. Bununla birlikte kendilerine emredilenin zahirine göre amel etme mazeretine sahip olmaları sebebiyle söz konusu namazı vaktinden sonraya bırakanlar da tenkid edilmemişlerdir. Çünkü onlar içtihad etmiş ve kendilerine emredilene uyarak namazı geciktirmişlerdi. Ancak kendi içtihadlarının diğer grubun içtihadlarından daha doğru olduğu (kanaatine varıncaya) kadar namazı kılmadılar. Ama namazı vaktinden sonraya bırakanların o anda da Hen-dek'de olduğu gibi namazın geciktirilebileceği hükmüyle böyle yaptıkları ve bu olayın korku namazı hükmünün inmesinden önce olduğu yolunda delil getirenin delili ise açık (kesin) değildir. Çünkü Hendek'te namazın unutma sebebiyle geciktirilmiş (vaktinden sonraya bırakılmış) olması ihtimali de vardır. Bu, Resulullah (a.s)'ın Hz Ömer (r.a)'e söylediği sözde açık şekilde görünmektedir. Hz Ömer (r.a): "Ya Resulullah (a.s)! İkindi namazını ancak güneş batmak üzereyken kılabildim" deyince Resulullah (a.s) da: "Vallahi ben daha o namazı kılmadım" diye buyurmuştur. Çünkü eğer Resulullah (a.s) onu aklında tutuyor olsaydı (unutmamış olsaydı) Hz Ömer (r.a)'in yaptığı gibi fırsatını bulduğunda hemen kılardı."
Şimdi bu olaylardan çıkaracağımız bazı ipuçlarını şu şekilde sıralayalım:
1. Burada bir çoklarının kavrayamadığı ancak çağımızın Müslümanlarının anlaması gereken bir husus karşımıza çıkmaktadır: Siyaset alanına girdiğimizde iki şerrin en kolay olanım seçme, iki zararın en hafif olanı seçme gibi bir takım dengelemeler alanına girmiş olmaktayız. Savaşa ve siyasete girdiğimizde zaman, mekân ve fertler unsurlarını göz önünde bulunduran istisnai fetvaların alanına

girmiş olmaktayız. Ancak bu fetvaların ona ehil olan kimselerden çıkmış olması gerekmektedir.

2. İlim adamlarının çoğunluğu Hendek olayındaki uygulamanın neshedil-miş olduğunu söylemiş olmakla birlikte Şevkani'nin kendilerinden söz ettiği Şâm diyarı alimlerinin bu konuda farklı bir görüşleri bulunmaktadır. Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet edilmiş olan hadisin ortaya koyduğu şeyin tamamı: "Eğer korkarsanız yürürken veya binek üzerinde kılın" âyetinin Hendek olayından sonra indiğidir. Bu nesh ifade edebilir. Ama bunların herbirinin bazı çatışma hallerinde uygulanabileceği hükmü de çıkarılabilir.

3. Çağımızda Müslümanların, içerisinde bulundukları hallere uygun ve yeterli (kolaylığı sağlayan) fetvalara göre amel etmeye zorlandıkları durumlar olmaktadır. Korku namazı ile ilgili rivayetler, Beni Kurayza'nın üzerine gidilirken namazların birleştirilerek kılınması olayı ve Hendek olayı çağımızda ihtiyaç duyduğumuz bu gibi fetvalarda ilham kaynağı olabilir. Değişik silah türleri üzerindeki eğitim, savaşma kabiliyet ve derecesinin yükseltilmesi için düzenlenen askeri tatbikatlar, İslâmi olmayan ordularda askeri devriyeler her namazı vaktinde ve tam gerektiği gibi kılmaya fırsat vermeyebilir. Dolayısıyla Müslüman bu gibi zor hallerde içinde bulunduğu duruma uygun düşecek fetvaya ihtiyaç duyacaktır.

4. Çağımızda, üçüncü dünya ülkelerinin siyasi düzenlerin belirlenmesi konusunda en son söz hakkına sahip oldukları artık açıklık kazanmıştır. Siyasi sistemler ise çağımızda her şeye müdahale etmektedir. Bazı ülkelerde İslâm karşıtı bir yolun benimsenmesiyle İslâmi olan her şey sona erdirilmektedir. Örneğin Arnavutluk'ta bazı dönemlerde bu gerçekleşmiştir. Bu yüzden uluslararası ve bölgesel güçlerin çoğu orduyu tam bir elemeden geçirmekte ve orduya giren herkesi sürekli gözetim altında tutmaktadırlar. Bu düzenlerin bazıları tamamen İslâm'a düşmandır ve İslâm'ın bütün izlerini yok etmeye çalışmaktadırlar. Kimden bir İslâm kokusu alınırsa, o ya görevden uzaklaştırılmakta, ya bir suikaste uğratılmakta, ya da tutuklanmaktadır. Müslümanlar bu durumda iki şeyden birini seçmek zorunda kalmaktadırlar: Ya orduyu değiştirme ümidiyle orduya girmek ya da orduyu inkarcıların denetimi allında kendi haline bırakmak. Böyle bir durumla karşı karşıya kalındığını düşündüğümüzde en uygun olanın Müslümanların orduya girerek kendilerini saklamaları olacağını kanaatine varırız. Zaruretler yasakları mubah kılacağına göre İslâm'ın ve Müslümanların çıkarlarının dayandığı meselelerle ilgili yasaklan mubah kılması öncelikle söz konusu olur.

Resulullah (a.s), bazı kimselerin savaşla ilgili bir takım görevleri yerine

getirmelerine ve (bu esnada) gayelerine ulaşabilmeleri için küfür sözü söylemelerine cevaz vermiştir. Bunun gibi bazı sahabilerden, planlarının öldürmek istedikleri kişiler tarafından anlaşılmaması için yürürken namaz kılanlar olmuştur. Benzer şartların olduğu zamanlarda aynı şey yine söz konusu olabilir. Nitekim bu tür özellikler bugün bazı ateist ülkelerde bulunmaktadır. Bu itibarla ilim adamlarının İslâm'ın ve Müslümanların bugünkü ve gelecekteki maslahatlarını göz önünde bulundurarak fetva vermeleri gerekmektedir. Bunun yanısıra düşmana karşı casusluk faaliyetinde bulunma gibi önemli bir görev bulunmaktadır. Bu görevde başarılı olunabilmesi için bazı istisnai fetvaları gerektirmektedir. Ancak bu fetvaların ehil kimseler tarafından verilmiş olması şarttır. Buna ehil kişilerin de kendilerinden fetva isteyen kimselerin gizliliklerini bilmeleri gerekir. Esas itibariyle diyoruz ki: İnsanın sadece ellerini ve yüzünü meshetmesi ve kollarını karıştırmaması suretiyle teyemmüm etmesini caiz kılan bazı durumlar bulunmaktadır. Bazen gizlediği bir şeyin açığa çıkmaması için bu zorunlu olmaktadır. Yine beş vakit namazı birleştirerek ve akşam yatağında gözleriyle ima etmek suretiyle kılmak zorunda kaldığı durumlar olmaktadır. Ancak bu konularla ve daha pek çok İslâmi yükümlülüklerle ilgili fetvalar ancak buna ehil kimseler tarafından çok derin incelemeler ve yerinde değerlendirmeler yapılarak verilebilir. Bu fetvalar verilirken

İslâm toprağında olmamasını arzuladığımız ama bazı İslâm beldelerinde ve daha başka ülkelerde halen mevcut olan şartlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Sufyanı Sevri (rh.a) şöyle söylemiştir:

"İlim güvenilir kimseden gelen ruhsattır. Sert tutum ise bütün insanların bildiği bir şeydir."

Biz burada genel bir fetva vermeye kalkışmıyoruz ama diyoruz ki: Fetva; zamanı, mekânı ve muhatab aldığı ferdi göz Önünde bulundurur. Her bir ferde kendisinin içinde bulunduğu duruma göre fetva verilebilir.

Çağımızın ihtiyaçlarının en önemlilerinden biri, ruhsatları nasıl belirleyeceklerini ve yerli yerince nasıl kullanacaklarını bilen fetvaya ehil ilim adanılan ve utancılardır.

Şüphesiz basit delillerden yola çıkararak başkalarını İslâm dışına çıkaranlarla (bu yönde fetva verenlerle), şer'i ruhsatları bilen, bunlarla İslâm'ın ve Müslümanların maslahatlarına göre ve zaruretlerin gerekleri doğrultusunda fetva verenler arasında çok büyük farklar vardır. [78]

ÇEŞİTLİ SEBEPLERLE KILINAN NAMAZLAR

Takdim

Şanı yüce olan Allah bize beş vakit namazı farz kılmıştır. Resulullah (a. s) da şanı yüce olan Allah'tan gelen vahye dayanarak bizim için bazı namazlar koymuştur. Beş vakit namazla birlikte kılman sünnetler (revatibler) bunlardandır. Yine vitir namazı, gece ibadeti ve teheccüd namazı, kuşluk vakti sünneti, mutlak nafile,-eve giriş ve çıkış esnasında kılman namaz, abdest namazı, tahiyyatu'l-mescid, yolculuğa çıkış ve yolculuktan dönüş sünnetleri, yolculukta konaklanılan yere veda sünneti, teravih namazı, iki bayram namazı, ev-vâbin namazı ve teşbih namazı hep bunlardandır. Bu sayılanlardan bazıları bir takım münasebetler dolayısıyla kılman namazlardan sayılmaktadır. Ancak biz bunları daha fazla irtibatlı oldukları konular içerisinde ele aldık.

Çeşitli münasebetlerle kılınan namazlar içinde yukarıda saydıklarımızın dışında şu namazlar da bulunmaktadır: İstihare namazı, güneş tutulması namazı, ay tutulması namazı, istiska (yağmur isteme) namazı, iki rek'at tavaf namazı, hac için ihrama girerken kılınan iki rek'at namaz, tevbe namazı, Ma-likilere göre dua namazı, idama götürülürken kılman iki rek'at namaz.

Bu bölümü böyle bir takım münasebetlerle kılman ve daha önce geçmemiş olan namazlara ayırdık. Ancak iki rek'at ihram namazı ile iki rek'at tavaf namazından daha sonra hac bölümünde söz edeceğiz. [79]

İSTİHARE NAMAZI

Müslüman için şeriatın gerektirdiği şey; emredilene uymak ve nehyedilen-den sakınmaktır. İçinde bulunulan zamanda veya gelecekte maslahatla bağlantısı olan mubah işlerde ise istihare ve istişarede bulunmalıdır. İstihare Allah'la (yani onun ilahi ilhamını almak amacıyla), istişare ise önderlik, bilgelik ve üzerinde istişare yapılan konularda tecrübelilik özelliklerini kendilerinde taşıyan Allah ehli ile yapılır. Bu iki uygulama Mü si umanı yerinde tavıra en yakın, doğruya en uygun ne ise ona iletir. Kişi istihare ile kendini Allah'ın rahmetlerine ve yardımlarına arzeder. İstişare ile de görüş konusunda güçler bir araraya getirilmiş olur.

İstihare Resulü İlah (a.s)'ın sünneti ile konmuştur. Bu, cahiliye dönemi insanlarının kuş uçurma gibi uygulamalarına karşı kuvvetli bir alternatiftir. Cahiliye insanları böyle kuş uçurur, kuş sağ tarafa giderse olumlu, sol tarafa giderse olumsuz karar verirlerdi. İstihare aynı zamanda (günümüz) cahillerinin yaptıklarına karşı da kuvvetli bir alternatiftir. Bu insanlar akla ve şeriata uygun olmayan bir takım işlerle olumlu veya olumsuz karar verme konusunda bir ilham arıyorlar. Resulullah (a.s) bizim için istihare uygulamasını koymuştur. İşi Allah'a arzetmekten ve O'nun, bizler için tercih yapmasını istemekden daha büyük ne olabilir?

İleride göreceğimiz üzere istihare iki rek'at namaz ve duadan ibarettir. Bundan sonra Müslüman içine doğacak fikri bekler. İstiharede insanın içine doğan fikre ve gösterilen kolaylığa itibar edilir.

İnsan bazen istihareden hemen sonra içine bir şeyin doğduğunu hissedebilir. Bazen istihareden sonra bir rüya görür ve o rüyaya dayanarak istenenin ne olduğu konusunda bir sonuç çıkarır.

Sabit (rivayeti sahih) bir hadiste şöyle denmektedir:

"Peygamberlik gitti (yani bitti) ve geriye müjdeleyiciler (ilhamlar) kaldı. Bu da salih bir adamın göreceği veya ona gösterilen rüyadır."

İnsana ilk istihare sonucunda bir şey belli olmazsa ikinci kez yeniden istihare yapar. Bazı fıkıhçılar yediye kadar tekrar edilmesini müstehab görmüş ve bunu İbni Sünni'nin nakletmiş olduğu bir rivayete dayandırmışlardır. Sonra yedi rakamı mübarek bir rakamdır. Göklerin sayısı yedidir. Yerler yedi kattır. Tavaf yedi kere (yani yedi dönüşle) yapılır. Şeytan taşlamada yedi taş atılır. Haftanın günlerinin sayısı yedidir. Sonra Araplara göre yedi rakamı çokluk ifade eder. İstihareyi yedi kere tekrarlayan çok ve güzel bir iş yapmış olur.

Hanefiler istihareyi içinde hayır olan şeyi istemek şeklinde tarif etmiş ve bunun

hangi yönünün (yani yapılmasının mı yoksa yapılmamasının mı) doğru olduğu tam bilinmeyen ve yapılması mubah olan fiillerde uygulanacağını söylemişlerdir. İstihare iki rek'at namaz kılınması ve ardından ileride göreceğimiz me'sur (rivayette geçen) duanın okunmasıyla olur. Bu duaya Allah'a hamd ve Resulullah (a.s)'a salat ile başlanması ve yine bu şekilde bitirilmesi müs-tehabdır. İstihare namazının birinci rek'atında Fatiha'dan sonra kâfirun suresi, ikinci rek'atında da yine Fatiha'dan sonra ihlas suresi okunur.
Malikiler ve Şafiiler istihare namazında zammı sure olarak bu iki surenin okunmasının gerektiğini belirtmişlerdir. Bunların okunması dört mezhebe göre de mendubdur. Hanefiler bir kişinin namaz kılma imkânının olmaması durumunda dua ederek istiharede bulunabileceğini söylemişlerdir.
Şimdi istihare namazı ile ilgili iki rivayeti veriyoruz:

2184- Buhari, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s) bize bütün işlerde/ Kur'an-ı Kerim'den bir sureyi öğrettiği gibi istihareyi Öğretirdi. Şöyle derdi:
"Biriniz bir iş düşündüğünde farz dışında iki rek'at namaz kılsın. Sonra şöyle desin:
"Ey Allah'ım! Senin ilminde hayırlı olanı bildirmeni diliyorum. Senin kudretine dayanarak bana (hayırlı olanı yapmam için) güç vermeni diliyorum. Senin büyük lütfundan istiyorum. Sen güç yetirirsin ama ben güç ye-tiremem. Sen bilirsin ama ben bilmem. Sen bütün gizlilikleri bilensin. Ey Allah'ım! Eğer bu işin benim dinim, yaşantım ve işimin sonu açısından -yahut "işimin öncesi ve sonrası açısından" dedi- hayırlı olduğunu bilirsen onu benim için mümkün eyle ve onu bana kolaylaştır. Sonra benim için onda bereket ver. Ey Allah'ım! Eğer bu işin benim dinim, yaşantım ve işimin sonu açısından -yahut "işimin Öncesi ve sonrası açısından" dedi- şerli olduğunu bilirsen onu benden uzak tut, beni de ondan uzak tut ve beni hayırlı olan neredeyse ona muvaffak kıl. Sonra beni ona razı eyle."
Dedi ki: "Bu arada ihtiyacını arzeder." [80]

2185- Ebu Ya'la, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [81]

Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Biriniz bir iş (yapmak) istediğinde şöyle desin:
"Ey Allah'ım! Senin ilminde hayırlı olanı bildirmeni diliyorum. Senin kudretine

dayanarak bana (hayırlı olanı yapmam için) güç vermeni diliyorum. Senin büyük lütfundan istiyorum. Sen güç yetirirsin ama ben güç yeti-remem. Sen bilirsin ama ben bilemem. Sen bütün gizlilikleri bilensin. Ey Allah'ım! Eğer bu -bu arada ne ihtiyacı varsa arzeder- benim dinim, yaşantım ve işimin sonu açısından hayırlı ise (beni ona muvaffak eyle). Değilse onu benden uzaklaştır, beni de ondan uzak tut. Sonra benim için hayırlı olan nerede ise onu mukadder eyle. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir." [82]

HACET NAMAZI, TEVBE NAMAZIVE İDAMA GÖTÜRÜLENİNKILACAĞI NAMAZ

Hacet Namazı

2186- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Osman bin Huneyf (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: [83]
"Bir adam bir ihtiyacı için Hz. Osman bin Affan (r.a)'m yanına gelip gidiyordu. Ancak Hz. Osman (r.a) onunla ilgilenmiyor ve ihtiyacına da bakmıyordu. Bu arada (adam) Osman bin Huneyf (r.a)'le karşılaştı ve bu durumu ona şikâyet etti.
Osman bin Huneyf (r.a) de ona şöyle söyledi:
"Git bir ibrik al ve abdest al. Sonra Mescid'e git. Orada iki rek'at namaz kıl. Sonra şöyle söyle;
"Ey Allah'ım! Ben senden istiyorum ve peygamberimiz, rahmet peygamberi Muhammed'e yöneliyorum. Ya Muhammed! Ben, ihtiyacımı görmesi için seninle Rabbime yöneliyorum -Bu arada ihtiyacını arzedersin-" Sonra ben seninle birlikte dönerken sen de benim yanıma gel." Adam çıktı. Onun söylediğini yaptı. Sonra Hz. Osman (r.a)'ın kapısına geldi. Kapıcı gelip elinden tutarak adamı Hz. Osman bin Affan (r.a)'ın yanma götürdü. (Hz. Osman r.a) onu kendisiyle birlikte serginin üzerine oturttu ve: "İhtiyacın nedir?" diye sordu. Adam ihtiyacını söyledi. (Hz. Osman r.a) ihtiyacını gördü. Sonra kendisine: "Şu an gelinceye kadar senin ihtiyacını hatırlayanı adım" dedi. Yine şöyle söyledi: "Her ne ihtiyacın olursa bize gel."
Sonra adam onun yanından çıktı ve Osman» bin Huneyf (r.a) ile karşılaştı. Ona: "Allah sana hayırlı karşılık versin. O, sen kendisiyle konuşun-caya kadar bana bakmıyor ve ihtiyacımla ilgilenmiyordu" dedi. Bunun üzerine Osman bin Huneyf (r.a) şöyle söyledi:
"Vallahi ben onunla konuşmadım. Ancak şöyle bir olaya şahid oldum: Resulullah (a.s)'a gözleri görmeyen bir adam geldi. Gözünün gitmesinden dolayı O'na şikâyette bulundu.
Resulullah (a.s) ona: "Sabredemez misin?" diye buyurdu. Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Bana delillik edecek biri .yok. Bu benim için çok zor oluyor" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Git bir ibrik al. Abdest al. Sonra iki rek'at namaz kıl. Sonra şu sözlerle dua et..." Vallahi biz o sohbetten ayrılmadık. Söz hayli uzadı. Bu arada o adam i-çeri girdi. Adeta gözlerine hiç körlük gelmemiş gibiydi." [84]

Bir Açıklama

Taberani bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir. Hakim bu hadisi verdikten sonra hakkında şu açıklamada bulunmuştur:
"Bu, Avn bin Umare rivayetiyle nakledilmiştir. Orada ihtiyaç sahibi a-damdan söz edilmiyor. Bu rivayete -yani yukarıdaki rivayete- Şebib bin Said el-Hubeti'nin Ruh bin el-Kasım'dan rivayet ettiği metin uymaktadır (tabidir). Ancak metinde ve isnadda bazı ilaveler mevcuttur. Orada söz, Şebib'in sözüdür. Şebib ise sika, güvenilir biriydi. İbni Medini ve Darekutni onun sika olduğunu söylemiştir. Ebu Zur'a ise onun hakkında "lâ be'se bih (rivayetlerinin alınmasında sakınca yoktur) demiştir." [85] [86]
Bu durumdaki bir hadisi zayıf görenin iddiasına değer verilir mi?

İbni Adiy'in 'el-KârmT adlı eserinde [87] İbni Veheb'in Şebib'den münker hadisler rivayet ettiğini söylemiş olması onun tankıyla rivayet edilmiş hadislerin hepsinin münker olduğunu göstermez. Sözü edilen imamlar (ilim adamları) sahih olduğunu gösterecek bir dayanak bulmadıkça bu rivayeti (yani belirtilen isnadla gelen bir rivayeti) sahih olarak değerlendirmemişlerdir.

2187- İbni Mace, Osman bin Huneyf (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Gözleri görmeyen bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek: "Bana afiyet vermesi (gözlerinle şifa vermesi) için Allah'a dua et" dedi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İstersen senin için bunu sonraya bırakayım (yani haline sabret) ki,, bu senin açından daha hayırlıdır. İstersen de dua edeyim."
Adam: "Dua et" dedi. Resulullah (a.s) kendisine abdest almasını ve ab-destini özenle almasını, sonra iki rek'at namaz kılmasını ve ardından şu dua ile dua etmesini emretti:
"Ey Allah'ım! Ben senden istiyorum ve rahmet peygamberi Muham-med'e yoneliyorum. Ey Muhammed! Ben şu ihtiyacımın görülmesi için o-nun hakkında seninle Rabbime yoneliyorum. Ey Allah'ım! Onu benim hakkımda şefaatçi kıl." [88]

2188- Tirmizi, Osman bin Huneyf (r.a)'den rivayet etmiştir: "Gözleri görmeyen bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek: "Bana afiyet vermesi (gözlerime şifa

vermesi) için Allah'a dua et" dedi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İstersen senin için dua edeyim. Ama istersen sabret. Bu senin için daha hayırlı olur." [89]
Adam: "Dua et" dedi. Resulullah (a.s) kendisine abdest almasını ve ab-destini özenle almasını, sonra iki rek'at namaz kılmasını ve ardından şu dua ile dua etmesini emretti:
"Ey Allah'ım! Ben senden istiyorum ve peygamberin, rahmet peygamberi Muhammed'e yoneliyorum. Ben, şu ihtiyacımın görülmesi için seninle Rabbime yöneldim. Ey Allah'ım! Onu benim hakkımda şefaatçi kıl." [90]

Tevbe Namazı

2189- Tirmizi, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: [91]
"Herhangi kişi bir günâh işler, sonra kalkıp güzelce temizlenir (temizlenip abdestini alır), sonra namaz kılar ve Allah'tan mağfiret dilerse Allah muhakkak onu bağışlar."
Resulullah (a.s) daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"Onlar bir fenalık yaptıklarında yahut kendi kendilerine haksızlık ettiklerinde Allah'ı anar ve günâhlarının bağışlanmasını dilerler. Günâhları Allah'tan başka kim bağışlar! Onlar işlediklerinde (kötü bir iş olduğunu) bile bile ısrar etmezler." [92]

Bir Açıklama

Tevbe namazıyla ilgili pek çok şahid (yani birbirini destekleyen rivayetler) bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını 'et-Terğib ve't-Terhîb' müellifi vermiştir. Bunların içinde yukarıdaki metinde bildirileni mana yönünden destekleyen rivayetler vardır.

2190- Bey hak i, Hasam Basri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Her ne zaman bir kul günâh işler, sonra güzelce abdest alır, abdestine özen gösterir, sonra açık bir alana çıkar ve orada iki rek'at namaz kılar, işlediği günâhtan dolayı Allah'tan bağışlanma dilerse muhakkak Allah onu bağışlar.”

[93]

2191- İbni Huzeyme, Abdullah bin Bureyde (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün sabah kalktı ve Bilal (r.a)'i çağırdı. Kendisine şöyle buyurdu:
Ey Bilal! Sen benden önce cennete girmişsin. Ben dün gece cennete gir-.dim, orada önümde senin hışırtını duydum." O da şöyle söyledi:
Ya Resulullah (a.s)! Ben her ne zaman günâh işlediysem ardından muhakkak iki rek'at namaz kıldım ve her ne zaman abdestim bozulduysa hemen ardından abdest aldım ve iki rek'at namaz kıldım." [94]

İdama Götürülen Kişinin İki Rek'at Namaz Kılması

2192- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) on casus gönderdi. Başlarına da Asım bin Ömer bin Hattab (r.a)'ın dedesi ensardan Asım bin Sabit (r.a)'i geçirdi. Bunlar Usfan ve Mekke arasında bulunan Hedde'ye gelince Huzeyl'den adlarına Benu Lih-yan denilen bir mahalle halkına kendilerinden söz edildi. Onlar bunların üzerine yüz kişi civarında okçu adamdan oluşan bir birlik gönderdiler. Bu kişiler onların (Asım bin Sabit (r.a) ve arkadaşlarının) izlerini takib ettiler. [95]
Konaklamış oldukları bir yerde bıraktıkları yiyecek artıklarına rastladılar.
"Bu Yesrib (Medine) hurmasıdır" dediler. İzlerini takib etmeye devam ettiler. Asım (r.a) ve arkadaşları onların geldiklerini farkedince bir mevziye sığındılar. Öteki adamlar onları kuşatmaya aldılar ve:
"Aşağı inin. Ellerinizi verin (teslim olun). Sizden bir tek kimseyi öldürmeyeceğimiz üzere size kesin söz ve ahid veriyoruz" dediler. Asım bin Sabit
"Şimdi ben bir kâfirin zimmetine sığınarak aşağı inmem" dedi. Sonra: "Ey Allah'ım! Peygamberin (a.s)'i bizim durumumuzdan haberdar et!" diye dua etti. Bunun üzerine adamlar onların üzerlerine ok atmaya başladılar ve Asım (r.a)'ı öldürdüler. Onlardan (yani Asım (r.a)'m arkadaşlarından) üç kişi karşı tarafın verdiği söz ve ahid üzere indi. Bunlar Hubeyb, Zeyd bin De-sine ve üçüncü bir şahıstı. Bunları yakalayınca da yaylarının iplerini çözerek onlarla bu kişileri (üç Müslümanı) bağladılar. Üçüncü şahıs dedi ki: "Bu onların ilk gadirleridir

(ahidlerinden dönüşleridir). Vallahi ben sizinle gelmem." -Öldürülenleri kastederek: "Benim için bunlarda bir örnek vardır" dedi. Onu çektiler ve iyice zorladılar. Ancak o onlarla birlikte gitmek istemedi. Hubeyb ve Zeyd bin Desine götürüldü. Onları Bedir olayından sonra sattılar. Hubeyb'i Hars bin Amir bin Nevfel'in oğulları satın aldılar. Hubeyb de Hars bin Amir'i Bedir'de öldürmüştü. Hubeyb onların yanında esir olarak kaldı. Sonra onu öldürmeye karar verdiler. (Hubeyb) Hars'm kızlarından birinden kasık traşı olmak üzere emaneten bir ustura istedi. O da verdi. Bu kadının bir küçük oğlan çocuğu kadından habersiz çıkıp (Hubeyb'in) yanına gitti. Kadın (Hubeyb'in) onu uyluğunun üstüne oturttuğunu ve elinde ustura olduğunu gördü. Kadın:
"Bu halden çok fena dehşete kapıldım" dedi. Hubeyb onu tanıdı ve dedi ki:
"Benim onu öldüreceğimden mi korktun. Ben böyle bir şey yapacak değilim." Kadın dedi ki:
"Ben Hubeyb'den daha hayırlı bir esir görmüş değilim. Vallahi bir gün onun üzüm salkımları yediğini gördüm. Elleri de demirle bağlanmıştı. Mekke'de ise meyva yoktu." Kadın: "Şüphesiz o, Allah'ın Hubeyb'e verdiği bir rızıktı" derdi. Onu hilde (harem dışında) öldürmek üzere harem dışına çıkardıklarında Hubeyb:
"Beni bırakın iki rek'at namaz kılayım" dedi. Onlar da bıraktılar. (Hubeyb namazı kılınca): "Vallahi, eğer benim (ölümden) korktuğumu sanacak olmasaydınız, namazı biraz daha uzatacaktım" dedi. Sonra şöyle söyledi: "Ey Allah'ım! Onların sayılarını belirle. Onların tek tek canlarını al. İçlerinden bir tek kişi bırakma." Sonra şu beyitleri okudu:
"Müslüman olarak öldürüldüğümde hiç de önemsemem,
Ölümüm Allah İçin olunca ne yöne olursa olsun,
Bu ilâhın zatında olan bir şeydir,
Dilerse parmaklanmış her pazunun kemiğini mübarek kılar"
Sonra Ebu Serva'a Ukbe bin Hars üzerine giderek onu öldürdü. Böylece Hubeyb (r.a) (Allah yolunda) sabrederek idama götürülen her Müslüman için bu sünneti koymuş oldu.
Resulullah Ca.s), onların başlarına bu olayların geldiği gün onlarla ilgili gelişmeleri ashabına haber verdi.
Kureyş'ten bazı kimseler kendilerine Asım bin Sabit'in öldürüldüğü haber verilince ona kendilerine onun tanınmasını sağlayacak bir şey getirilmesi üzere birilerini gönderdiler. (Asım r.a) onların ileri gelenlerinden bir büyüklerini öldürmüştü. Yüce Allah da onun üzerine gölge gibi bir an topluluğu gönderdi ve bunlar (onun cesedini) Kureyşilerin gönderdikleri adamlardan korudular. Bu yüzden ondan (cesedinden) bir şey koparmaya muvaffak olamadılar.

Ka'b bin Malik dedi ki: "Murare bin Rebi el-Amri ve Hilal bin Umeyye el-Vakifi'nin Bedir savaşma katılmış iki salih adam olduğunu bildirmişlerdir."
Bu, Buhari'nin rivayetidir. Burada sözü edilen namaza delalet eden şey de: "Böylece Hubeyb (r.a) (Allah yolunda) sabrederek idama götürülen her Müslüman için bu sünneti koymuş oldu" sözüdür. [96]

İSTİSKA (YAĞMUR İSTEME) NAMAZI

İstiska: Kulların yağmura ihtiyaç duydukları bir sırada namaz, hutbe, istiğfar, hamd ve sena ile Yüce Allah'tan yağmur istenmesidir.
Ebu Hanife şöyle söylemiştir:
"İstiska (namazı) cemaatle kılınması sünnet olan bir namaz değildir. İnsanlar bunu yalnız başlarına, tek tek kalsalar da caizdir ve bunda herhangi bir kerahet yoktur. Çünkü bu namaz mutlak nafiledir. İstiska, dua ve istiğfardır. İstiska için cemaate, hutbeye, ridânın ters çevrilmesine ihtiyaç yoktur. Bir kâfirin bunda bulunması uygun değildir."
Hanefilerden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in de içinde bulunduğu çoğunluğu oluşturan fıkıhçılar ise şöyle söylemişlerdir:
"İstiska namazı müekked sünnettir. Hazerde ve yolculukta kılınabilir. İkinci, üçüncü ve hatta daha sonraki günlerde Yüce Allah yağmur verinceye kadar tekrarlanabilir."
Malikilere göre istiska namazını bir adet haline getirirlerse ve bu namazın vaktinden önce yağmur yağarsa yine de istiska namazı kılınır. Şaflilere göre de bu durumda insanlar şükür ve dua için toplanır ve istiska namazını şükür amacıyla kılarlar. Kuvvetli görüşe göre bu durumda (istiska için toplananlara) imam hutbe okur. Hanbeliler, bu durumda insanların namaz için çıkmayacaklarını Yüce Allah'a şükredeceklerini ve daha fazlasını isteyeceklerini söylemişlerdir. Eğer çıkarlar ve daha namaz kılmadan yağmur yağdınlırsa Yüce Allah'a şükür amacıyla namaz kılar, O'na hamd ve dua ederler.

Hanefilerin dışındaki çoğunluk istiska namazının iki rek'at olduğu, mesken yeri dışında açık alandaki namazgah üzerinde ezansız ve kametsiz olarak cemaatle kılınacağı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu namaz için sadece cemaatle namaz kılınacağı üzere haber verilir (yani ezan ve kamet okunmaz -Çeviren).
Bayram namazında olduğu gibi bu namazda kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma işi) açıktan yapılır. Şafiilere ve Hanbelilere göre birinci rek'atta namaza başlanmasından sonra ve e'uzu çekilmesinden önce yedi kere tekbir getirilir. İkinci rek'atta da beş kere tekbir getirilir. Tekbir getirilirken eller omuzlar hizasına kadar kaldırılır ve her iki tekbir arasında orta bir âyet okunuyormuş gibi beklenilir. Malikilere ve Hanefilerden İmam Ebu Yusuf ve İmam Muham-med'e göre tekbir yerine istiğfarda bulunulur.
Hanbelilere ve İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre eğer Ala ve Gaşiye suresi okunursa iyi olur. Malikilere göre ise efdal olan A'la ile Şems surelerinin

okunmasıdır. Şafiilere göre de kaf ve Kamer surelerinin okunması efdaldir. Bununla birlikte her hangi sure okunsa da sakıncası yoktur. îstiska namazı cemaatle küınabildiği gibi tek tek de kılınabilir. Ama efdal olan cemaatle kılınmasıdır. Efdal olan bu namazın Mekke, Medine ve Kudüs'te buralardaki mukaddes camilerde kılınmasıdır. İnsanlar istiska namazı için çıktıklarında efdal olan yürüyerek gitmeleri ve mütevazi elbiseler giymeleridir. Yine üzerlerinde Allah'a karşı tezellül, tevazu ve huşu görüntüsünün belirgin bir şekilde görünmesi ve tevbelerini yemlemeleri efdaldir. Zayıf kimselerle, yaşlılarla, düşkünlerle ve çocuklarla istiskada bulunurlar. İstiskaya çıktıkları her gün bir sadaka vermeleri uygun olur. Ebu Hanife'ye göre istiska duası için imanım izninin alınması şart değildir. Şafiilere göre ise bu, istiska namazı için şarttır. Bu namazın belli vakitte kılınması gerekmez. Ancak namazın kılınmasının nehy edildiği vakitte kılınamayacağı konusunda her hangi bir görüş ayrılığı yoktur. Bununla birlikte imam insanlara, toplanmaları için ne vakit kılınacağını Önceden bildirir. Efdal olan bayram namazında olduğu gibi günün ilk vaktinde yerine getirilmesidir. Eğer insanlar namazlarının arkasından veya cuma hutbesinde veya son rek'atta yağmur istemek için dua ederlerse yaptıkları caiz olur ve yerinde bir iş yapmış olurlar. Malikilere göre bu namaza kadınların ve temyiz çağına gelmemiş çocukların çıkması istenmez, Şafiiler ve Hanbeliler çocukların, yaşlıların, düşkünlerin ve gösterişli olmayan kadınların çıkmalarının mendub olduğunu söylemişlerdir. Malikilere göre hayvanların çıkarılması müstehab değildir. Ancak sahih olan rivayete göre Hanefilere ve Şafiilere göre hayvanların yavrularıyla birlikte çıkarılması müstehabdır. Hanbelilere göre ise bu mubahtır.

İyi (salih) kimselerle tevessül edilmesi müstehabdır. [97] Ebu Hanife is tiska için hutbe olmadığım söylemiştir. İmam Muhammed ise bu namazdan sonra iki hutbe verileceğini bu iki hutbe arasında bayramda olduğu gibi bir süre oturulacağını söylemiştir. Ebu Yusuf ise sadece bir hutbe verileceğini söylemiştir. Hutbenin çoğunda istiğfarda bulunulur ve kıbleye doğru dönülür. Malikiler ve Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"İmam namazdan sonra istiska için bayramda olduğu gibi iki hutbe verir."
Hanbeliler sadece bir hutbe verileceğini söylemişlerdir. Şafiilere göre sadece bir hutbenin verilmesi de caizdir.
Namazdan önce hutbe: Bütün herkes istiska namazında hutbenin uzatılmasını müstehab görmüşlerdir. Malikilere göre istiğfar için bir sınır yoktur. Şafiilere göre hatib birinci hutbede dokuz kere istiğfar eder. İkincide ise yedi kere istiğfar

eder. Hanbelilere göre hatib (hutbeye) ardarda dokuz tekbir getirerek başlar. Onlara göre bu hutbe esnasında Resulullah (a.s)'a çokça salat getirilir ve çokça istiğfarda bulunulur. Hatib mümkün olursa me'sur (rivayette geçen) dua ile dua eder. Değilse gayeye uygun bir şekilde dua eder, cemaatten olanlar da onun duasına gizli okursa gizlice, açıktan okursa açıktan "â-min" derler.
İmam Muhammed ve Ebu Yusuf a göre dua esnasında kıbleye yönelin-mesi müstehabdır. Malikiler: "(İmam) hutbeyi bitirdikten sonra ayakta yüzünü kıbleye çevirir ve insanlardan bir kimseye duasını özel kılmaz" demişlerdir.
Şafiiler de şöyle söylemişlerdir:
"İmam ikinci hutbenin yaklaşık üçte birini okuduktan sonra kıbleye döner ve gizli ve açıktan dua eder. Sonra yüzünü insanlara döner ve onları Allah'a itaata teşvik eder, Resulullah (a.s)'a salat getirir. Bir veya iki ayeti kerime okur ve mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için dua eder. Sözünü şu ibareyle bitirir: "Kendim için ve sizin için Allah'tan mağfiret diliyorum."
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Hutbe esnasında kıbleye yönelir. Cuma hutbesinde olduğundan farklı olarak hatib için istiska duası esnasında ellerini havaya kaldırmak müste-habdır. Diğer insanlar da ellerini kaldırırlar."
İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed imamın dua esnasında ridasını ters çevireceğini söylemişlerdir. Çevirme işi de şöyle olur: Eğer dört köşeli (yani yaygı şeklinde ise) üst tarafını alta getirir. Cübbe gibi yuvarlak bir şekilde ise sağ tarafını sol tarafına getirir. Cemaatten olanlar odalarını ters çevirmezler. Ebu Hanife'ye göre ridanın ters çevrilmesi sünnet değildir. Çoğunluk da İmam Muhammed ile Ebu Yusuf un söyledikleri gibi söylemişlerdir. Ancak onlar erkeklerin oturdukları yerde imam gibi odalarını ters çevireceklerini de söylemişlerdir. Malikiier ve Hanefiler ridanın içini dışına getirmeyi müstehab görmemekte sadece sağ yanını sol yanına, sol yanını da sağ yanına getirmeyi yeterli görmektedirler. Şafiiler sonraki görüşlerinde ridanın içini dışına ve altını üstüne çevirmeyi de müstehab saymışlardır.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Rida eve varılıp çıkarılıncaya kadar böyle ters çevrilmiş halde kalır."
Ridayı ters çevirmenin hikmeti ise durumu değiştirmekten hayır ummak ve Yüce Allah hakkında hüsni zanda bulunulduğunu göstermektir.
İstiskaya çıkılması istendiğinde imam insanlardan yaptıkları kötülüklerden tevbe etmelerini ve çeşitli iyiliklerle Yüce Allah'a yaklaşmalarım ister. Yine yaptıkları haksızlıkları telafi etmelerini ve hakları hak sahiplerine vermelerini ister. Bunun yanısıra istiska namazından önce üç gün oruç tutulmasını emreder. İnsanlar oruç

günlerinin sonuncusunda yahut dördüncü günde sahraya çıkarlar. Şafiiler insanların imamın yaptığmı örnek almalarının gerektiğini söylemişlerdir. Hanbeliler ise bunun gerekmediğini söylemişlerdir. İstiska için koku sürünmek değil temizlenmek müstehabdır. Yine sulak yerlerin insanlarının kurak yerlerin insanları için dua etmeleri müstehabdır. Malikiier istiska namazından önce ve sonra nafile namaz kılınmasını müstehab görmüşlerdir. Bir şeyin verilmesi ve bir şeye ulaşılması istendiğinde dua avuç içlerinin göğe doğru çevrilmesiyle, yerdeki bir belanın kaldırılması istendiğinde de ellerin dışlarının (üstlerinin) göğe doğru çevrilmesiyle olur. [98]

Resulullah (a.s)'m sağlığında gerçekleşen istiska (ve ardından yağmur yağması) olayları O'nun mucizelerindendir. Hatta insanların tam bir karamsarlığa düştükleri, her şeyden ümit kestikleri ve yağmur yağacağı ihtimaline dair hiç bir işaretin olmadığı bir anda duaya çıkar ve daha duası bitmeden Yüce Allah Peygamberine ikramda bulunur ve müthiş bir mucize şeklinde yağmur yağardı. Bu durum yine Resulullah (a.s)'ın bir mucizesi ve bu ümmetin bir kerameti olarak O'nun ümmetinde de devam etti. İslâm ümmeti tarihindeki istiska olaylarını inceleyen bir kimse hayretle karşılaşacaktır. Nice zamanlar olmuştur ki, Müslümanlar istiska için çıkmışlar ve onlar daha evlerine dönmeden yağmur yağmaya başlamıştır. Araştırmacıların İslâm ümmetinin geçmişindeki ve yaşadığımız çağdaki istiska olaylarını incelemesini arzularız. Bu durumda Resulullah (a.s)'ın pek çok mucizesine ve O'nun mucizesinin hala devam ettiğine, O'nun bize vaad ettiği her şeyin hak olduğuna delalet eden pek olaya rastlayacaktır. Hüküm Allah'ın elindedir ve O'nun (Resulullah (a.s)'ın) yaptığında mutlaka bir hikmet vardır. 'Allah (c.c.)' adlı kitabımızda Allah'ın varlığına delalet eden en büyük delillerden birinin dualarımızın kabul edilmesinin olduğundan söz etmiştik. Bu insanlığın hayatında devam etmekte olan bir gerçektir. Bunun en önemli görüntülerinden biri de istiska dualarından sonra yağmurun verilmesidir. Bir keresinde insanların üç gün arka arkaya istiska için çıktıklarına şahid oldum. Üçüncü gün dualarını bitirmek üzere olduk-lan sırada gökten acayip bir şekilde bereketler boşalmaya başladı. Şüphesiz bunda düşünen, kalbi olan insan için açık bir ibret vardır.

Şimdi konuyla ilgili naslara (rivayetlere) geçelim: [99]

İstiskada Dua, Namaz Ve Ridanın Ters Çevrilmesi

2193- Ebu Davud, Hişam bin İshak bin Abdullah bin Kinane (r.a)'den [100] rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Velid bin Ukbe, Medine'nin emiri olduğu sırada beni Resulullah (a.s)-'m ne şekilde istiskada bulunduğunu sormam için Abdullah bin Abbas (r.a)'a gönderdi. Ben gittim. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) eski elbiselerini giymiş halde, mütevazi bir şekilde ve tazarru içinde çıktı. Namazgaha vardı. Minbere çıktı. Sizin şu hutbeniz gibi bir hutbe vermedi. Ancak dua etmeye, tazarruda bulunmaya ve tekbir getirmeye devam etti. Sonra bayramda kıldığı gibi iki rek'at namaz kıldı." Bir rivayette: "Huşu içinde" ibaresi ilave edilmiştir. [101] Bunu Nesai de nakletmiştir. Onun rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"Filanca beni kendisine Resulullah (a.s)'ın İstiska kıldığı namaz hakkında soru sormam için Abdullah bin Abbas (r.a)'a gönderdi. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) tazarru içinde, mütevazi bir halde ve eski elbiselerini giymiş olarak çıktı. Sizin şu hutbeniz gibi hutbe vermedi. Ayrıca iki rek'at namaz kıldı."
Yine Nesai'nin bir başka rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"Emirlerden biri beni, kendisine istiska hakkında soru sormam üzere Abdullah bin Abbas (r.a)'a gönderdi. Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Onu bana (bunu) sormaktan alıkoyan nedir? Resulullah (a.s) mütevazi, tezellül, huşu ve tazarru içinde çıktı, bayramlarda kıldığı gibi iki rek'at namaz kıldı. Sizin şu hutbeniz gibi hutbe vermedi." [102]
Yine birinci rivayeti nakletmiştir. Bu rivayete göre hadis: "Ben, Abdullah bin Abbas (r.a)'a sordum" diye başlamaktadır. Bunun isnadı hasendir. [103]
"Bayram namazı" ibaresinden bu namazda da bayram namazlarında olduğu gibi birinci rek'atta yedi, ikinci rek'atta beş tekbir getirileceği hükmü çıkarılmıştır. İmam Şafii ve Ahmed bin Hanbel bu şekilde fetva vermişlerdir. İmam Malik, İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve bir görüşe göre Ahmed bin Hanbel bu namazda namaza başlangıç tekbiri ile geçiş tekbirlerinden başka tekbir alınmayacağını söylemişlerdir. [104]
'Neylu'l-Evtar'da şöyle denmektedir:
"Çoğunluk "bayram namazı" gibi sözünü, "rek'at sayısı bakımından, kıraatin açıktan yapılması ve hutbeden önce kılınması yönünden bayram namazı gibi" şeklinde yorumlamışlardır." [105]

Tehanevi de şöyle söylemiştir [106]:
"Buradaki benzetme ile bu namazın bayram namazlarında olduğu gibi tekbirleri de içine alacağı kastedilmiş olmayabilir. Şeyh böyle söylemiştir. Hakim'in Mustedrek'te, Darekutni'nin sonra Beyhaki'nin Sünen'de Muhammed bin Abdulaziz bin Ömer bin Abdurrahman bin Avf'dan, onun babasından onun da Talha'dan rivayet ettiği hadise gelince; bu rivayete göre (Talha) şöyle söylemiştir: "Mervan beni istiska sünneti (yani istiskanın sünnet üzere yerine getirilmesi) hakkında soru sormam üzere Abdullah bin Abbas (r.a)'a gönderdi. O da şöyle söyledi:
"İstiska sünneti iki bayram namazının sünnetidir. Ancak Resulullah (a.s) (istiskada) ridasını ters çevirdi, sağ yanını sol yanına, sol yanını da sağ yanına getirdi. İki rek'at namaz kıldı. Birinci rek'atta yedi tekbir getirdi ve "Sebbihi'sme Rabbike'l-A'la"yı okudu. İkinci rek'atta da "Hel etâke hadisu'l-ğaşiye" yi okudu. Bu rek'atta da beş tekbir aldı."
Zeyla'i'nin ifade ettiğine göre Hakim bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Buhari ve Müslim bunu Sahihlerine almamışlardır. [107]
Buna Zeyla'i'nin de ifade ettiği üzere iki yönden cevap verilebilir: Birincisi hadisin zayıf olduğu hususudur. Hadisin senedinde adı geçen Muhammed bin Abdulaziz adlı şahıs hakkında Buhari: "Münkeru'l-hadistir (münker yani bilinmeyen kabule uygun olmayan hadisler rivayet eden biridir)" demiştir. Nesai de onun hakkında: "Metruku'l-hadis (hadisi kabul edilmeyen biri)" demiştir. Ebu Hatim de: "Rivayet ettikleri hadisler zayıftır, rivayetleri arasında sağlam bir hadis bulunmamaktadır" demiştir. İbni Hibban, Kitabu'd-Du'afa-'da: "Sika ravilerden sağlam olmayan şeyler rivayet eder. Sağlam kimselerden münferiden (yalnız başına, başka bir şahidi ve mütabi'i olmaksızın) tutarsız rivayetler nakleder. Dolayısıyla onun rivayetleri delil olarak kabul edilememektedir" demiştir. İkinci olarak: Bu rivayet Taberani'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ında Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiş olduğu hadise terstir. Bu rivayete göre istiskada bulundu. Namazdan önce hutbe okudu. Bu esnada kıbleye yöneldi ve ridasım ters çevirdi. Sonra indi. İki rek'at namaz kıldırdı. Sadece bir tekbir (yani namaza giriş tekbiri) dışında bu iki rek'atta tekbir getirmedi (yani geçiş tekbirleri dışında bu namaza Özel ilave bir tekbir getirmedi -Çeviren).

2194- Bu har i ve Müslim, Abdullah bin Zeyd el-Mazini (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şu namazgaha istiska İçin çıktı. Dua etti ve istiskada bulundu.

Sonra kıbleye yöneldi ve ridasını ters çevirdi."

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir: "Sonra iki rek'at namaz kıldırdı." [108]
Buhari şöyle söylemiştir:
"İbni Uyeyne: "Bu kişi ezan okuyan şahıstır (yani müezzindir)" derdi. Ama bu bir yanılgıdır. Çünkü bu, ensarın Mazin'i olan Abdullah bin Zeyd bin Asım el-Mazini'dİr."
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) istiska için halkla birlikte çıktı. Onlara iki rek'at namaz kıldırdı. Bu namazda kıraati (Kur'an-ı Kerim okumayı) açıktan yaptı ve ridasını ters çevirdi. Ardından dua etti, yağmur istedi ve kıbleye yöneldi." [109]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bir gün yağmur istemek üzere (istiska için) çıktı. İnsanlara sırtını çevirerek Allah'a dua etmeye başladı.
Süleyman dedi ki: "Kıbleye doğru yöneldi ve ridasını ters çevirdi. Sonra iki rek'at namaz kıldı." [110]

İbni Ebi Zi'b şöyle söyledi:
"Bu iki rek'atta Kur'an-ı Kerim okudu -İbni Şerh şöyle bir ilavede bulunmuştur: "Bu sözüyle (yani "Kur'an-ı Kerim okudu" sözüyle) kıraati açıktan yaptığını kasdetmektedir." [111]
Bu hadisin bir başka rivayetinde namazdan söz edilmemektedir. Bu rivayete göre (ravi) şöyle söylemiştir:
"Ridasını ters çevirdi. Sağ alt kısmını sol omuzuna getirdi. Sol alt kısmını da sağ omuzuna getirdi. Sonra Allah'a dua etti." [112]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) yağmur duasına (istiskaya) çıktı. Üzerinde kendine ait siyah bir gömlek vardı. Resulullah (a.s) onun altından tutup üstüne getirmek istedi. Ancak ağır gelince sadece omuzu üzerinde ters çevirdi." [113]
Nesai'nin rivayetine göre de (adı geçen ravi) Resulullah (a.s)'ın istiskada kıbleye yöneldiğini, ridayı ters çevirdiğini ve ellerini kaldırdığını görmüştür. [114]
R i dan in ters çevrilmesinin vakti, dua için kıbleye yönelindiği vakittir. Ri-danın ters çevrilmesindeki hikmet ise tezellülün (güçsüzlüğün, basitliğin), Yüce Allah'a muhtaç olunduğunun gösterilmesi ve bundan Allah'ın lütfuyla darlık ve

kıtlık halinin bolluk ve genişlik haline çevrilmesi için bir hayır ummaktır.

2195- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ellerini uzattığını gördüm. Hatta (o kadar uzattı ki) koltuk altlarının beyazlığını gördüm."
Süleyman şöyle söylemiştir: "İstiska için dua ediyor sandım." [115]

2196- İbni Huzeyme, Abdullah bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) namazgaha çıktı ve yağmur diledi. Bu sırada ridasını ters çevirdi ve iki rek'at namaz kıldı."
Mes'udi'nin Ebu Bekr'den, o da Abbad bin Temim'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ona dedim ki: "Bize bildir; O (ridanın) altını mı üstüne çevirdi yoksa üstünü mü altına? Yahut nasıl çevirdi?" O da şöyle dedi:
"Hayır. Aksine sağını soluna, solunu sağına çevirdi." [116]

2197- Taberani, Abdullah bin Yezid el-Hatmi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"İbni Zubeyr yağmur dilemek üzere insanlarla birlikte çıkü. Hutbe verdi. Sonra ezansız ve kametsiz olarak namaz kıldırdı. Halk arasında o zaman Bera bin Azib (r.a) ve Zeyd bin Erkam (r.a) da vardı."

2198- Buhari ve Müslim, Ebu İshak es-Sebi'i (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Yezid el-Hatmi el-Ensari çıktı. Onunla birlikte Bera bin Azib ve Zeyd bin Erkam da çıktı. (Hep birlikte) istiskada bulundular. Zeyd kalkıp yağmur diledi. Onlar (halk) için minbere çıkmadan ayak üstü durdu. Mağfiret diledi. Sonra iki rek'at namaz kıldırdı. Bu namazda kıraati (Kur1-an-ı Kerim okumayı) açıktan yaptı. Ezan ve kamet okumadı." [117]

Resulullah (A.S)'In İstiska Konusundaki Bazı Mucizeleri Ve Cuma Namazında İstiska

2199- Buhari, Abdullah bin Dinar (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [118]
"Abdullah bin Ömer (r.a)'in Ebu Talib'in şiirini okuduğunu duydum: "Kendisinin hürmetine bulutlardan yağmur dilenen beyaz. Yetimlerin konakları dullar için bir

korumadır."
Bir yerde Buhari bunu muallak olarak (yani senedini vermeden) naklet-miştir. O da şöyledir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yağmur dilediği sıra yüzüne baktığımda bazen şairin şu sözünü hatırlardım:
"Kendisinin hürmetine bulutlardan yağmur dilenen beyaz, Yetimlerin konakları dullar için bir korumadır."
Bütün oluklar su ile taşıncaya kadar aşağı inmezdi. Yani Resulullah (a.s) daha yağmur duasından dönünceye kadar bütün oluklar su ile dolup taşardı)." [119]

2200- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında insanlar bir kuraklığa maruz kaldılar. Cuma günü Resulullah (a.s) hutbe verirken bir bedevi kalkarak şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Koyun sürüleri helak oldu. Çocuklar aç düştü. Bizim için Allah'a dua et."
Resulullah (a.s) hemen ellerini kaldırdı. Gökte herhangi bir karartı görmüyorduk. Canım elinde olana yemin ederim ki, O daha ellerini indirmeden gökte dağlar gibi bulutlar dolaşmaya başladı. Sonra O daha minberinden inmeden bulutlar sakalına damlalar düşürmeye başladı. O gün, ertesi gün, ertesi günden sonraki gün, ondan sonraki gün, ta bir sonraki cumaya kadar üzerimize yağmur yağdırıldı. Bunun üzerine söz konusu bedevi -yahut "bir başkası" dedi- kalkıp şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Evler yıkıldı. Hayvanlar suda boğuldu. Bizim için Allah'a dua et." Resulullah (a.s) hemen ellerini kaldırıp şöyle buyurdu: "Ey Allah'ım! Bizim üzerimize değil, etrafımıza."
Eliyle bulutların herhangi parçasına işaret ettiyse o dağıldı ve Medine bir kuyu gibi oldu. Kanat vadisinden bir ay su aktı. Çevredeki yörelerden herhangisinden bir kimse geldiyse muhakkak bol yağmurdan söz etti." [120]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Bir cuma günü bir adam Daru'1-Kaza tarafındaki kapıdan Mescid'e girdi. Resulullah (a.s) da ayakta hutbe veriyordu. Adam ayakta Resulullah (a.s)'a doğru döndü sonra şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Sürüler helak oldu. Yollar kesildi. Allah'a dua et de bize yağmur versin. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ellerini kaldırdı ve şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ım, bize yağmur ver! Ey Allah'ım, bize yağmur ver! Ey Allah'ım, bize yağmur ver!"
Enes (r.a) dedi ki: "Vallahi o sıra gökte ne bir bulut ne de bir karartı görüyorduk. Bizimle bir ev veya yurt arasındaki bir geçitte de bir şey yoktu. Hemen arkasından kalkan gibi bir bulut ortaya çıktı. Göğün ortasına geldiğinde dağıldı ve sonra yağmur yağdırdı. Bundan sonra yedi gün güneşi göremedik. Sonra izleyen cuma günü yine aynı kapıdan biri içeri girdi.
Resulullah (a.s) yine ayakta hutbe okuyordu. Adam ayakta O'na doğru döndü ve: "Ya Resulullah (a.s)! Sürüler helak oldu, yollar kesildi- Allah'a dua et de bunu (yağmuru) bizden kessin" dedi. Resulullah (a.s) hemen ellerini kaldırdı sonra şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Etrafımıza! Ey Allah'ım! Dağlara, tepelere, vadilerin içlerine, ağaçlık alanlara!"
Bunun üzerine yağmur kesildi. Biz de çıkıp güneşte yürümeye başladık."
Şerik dedi ki: "Enes bin Malik (r.a)'e: "O (yani ikinci kez gelen adam) birinci adam mıydı?" diye sordum. O da: "Bilmiyorum" dedi." [121]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) cuma günü hutbe veriyordu. Bu sırada cemaat kalkıp şöyle seslendiler:
"Ya Resulullah (a.s)! Yağmur kesildi. Ağaçlararardı. Hayvanlar helak oldu. Bize yağmur vermesi için Allah'a dua et!"
Resulullah (a.s) da iki kere: "Ey Allah'ım! Bize yağmur ver" dedi.
Yemin ederim, o zaman gökte herhangi bir bulut parçası görmüyorduk. Bit bulut ortaya çıktı ve yağmur yağdırdı. (Resulullah a.s) minberden indi ve bize namaz kıldırdı. Namazdan çıktıktan sonra yağmur bir sonraki cumaya kadar yağmaya devam etti. Resulullah (a.s) (bu cumada) hutbe vermeye durduğunda (cemaat): "Evler yıkıldı, yollar kesildi. Allah'a dua et de bunu bizden kessin" diye seslendiler. Resulullah (a.s) gülümsedi. Sonra şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Bizim üzerimize değil, etrafımıza!"
Hemen Medine'nin üstü açıldı. Yağmur (Medine'nin) etrafına yağmaya başladı. Medine'ye ise bir damla bile düşmüyordu. Medine'ye baktım. Adeta bir çelenk içindeymiş gibi görünüyordu." [122]
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bedevi bölgelerinden bedevi bir adam cuma günü Resulullah (a.s)'a geldi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Koyunlar helak oldu. Çocuklar helak oldu. İnsanlar helak

oldu."
Resulullah (a.s) hemen dua etmek üzere ellerini kaldırdı. Diğer insanlar da Resulullah (a.s) ile birlikte dua etmek üzere ellerini kaldırdılar. Biz daha Mescid'den çıkıncaya kadar üzerimize yağmur yağdırıldı. Bir sonraki cuma gelinceye kadar da yağmurun yağması devam etti. Bunun üzerine adam yine Resulullah (a.s)'a geldi ve: "Ya Resulullah (a.s)! Yolcu zorda kaldı, yol kesildi" dedi." [123]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) ellerini yüzünün hizasına kadar kaldırdı ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Bize yağmur ver!" [124]

Bir Açıklama

Tehanevi şöyle söylemiştir:
"Umdetu'l-Kari'de şöyle denmektedir: "Bütün bu hadisler ve rivayetler Ebu Hanife'nin istiskanın istiğfar ve duadan ibaret olduğu yönündeki görüşünü desteklemektedir. Namazın da kılındığı istiskalarla ilgili hadisler hakkında verilen cevapta Resulullah (a.s)'ın bunu bir kere yaptığı sonra da ter-kettiği söylenmiştir. Bu ise onun (yani namazın) sünnet olduğuna delalet etmez, sadece caiz olduğuna delalet eder. Ben derim ki (Tehanevi'nin görüşü): "Gerek dua ve gerekse namaz müstehab olabilir. Çünkü Resulullah (a.s) bunlardan herhangi birini sürekli uygulamamıştır. Ama namaz kılınması daha güzeldir. Çünkü namazda dua ve başka ibadetler de vardır." [125]
Buhari'nin rivayetindeki ibareler istiska namazının cuma namazıyla birlikte kılınmış olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Buhari, bir bab'a şu başlığı vermiştir: "Cuma hutbesinde kıbleye dönmeksizin istiska." [126] Bir başka yerde de şu başlığı kullanmıştır: "Cuma camisinde istiska." [127]
İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"(Buhari) bu başlığı kullanmakla istiskada namazgaha çıkmanın şart olmadığına işaret etmiştir. Çünkü böyle namazgaha çıkılmasındaki gaye daha çok insanın toplanmasına imkân sağlamaktır. Bu ise büyük bir camide de gerçekleşebilir. Özellikle o zamanda çok sayıda caminin bulunmadığı (göz önüne alınırsa bu daha iyi anlaşılır). Zamanımızda ise Mısır ve Şam diyarlarında durum tamamen

farklıdır."
Buhari bir bab için de: 'İstiskada yalnız cuma namazı ile yetinilmesi1 başlığını kullanmıştır. [128]
İbni Hacer bu konuda da şöyle söylemiştir:
"Bununla istiskanın cuma gününe denk gelmesi durumunda istiska hutbesinin ve namazının cumaya (yani cuma hutbesine ve namazına) dere edilebileceğine işaret etmiştir." [129]
Yine bir yerde de şöyle söylemiştir:
"Burada istiska için namaz olmadığı görüşünde olanlar için bir dayanak bulunmaktadır. Çünkü bab başlığının zahiri olarak taşıdığı anlam bunu yani "cuma namazı ile yetinilmesi" anlamını içermektedir." [130]

2201- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "İnsanlar Resulullah (a.s)'a yağmurun kesilmesinden şikâyetçi oldular. (Resulullah (a.s) da) kendisi için bir minber hazırlanmasını istedi. Namazgahta O'nun için bir minber kondu. İnsanlar için oraya çıkacakları bir gün belirledi."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki; "Güneşin bir kenarı görünmeye başladığında Resulullah (a.s) oraya çıktı. Minberin üzerine oturdu. Tekbir getirdi, Allah'a hamdetti. Sonra şöyle buyurdu:
"Siz beldelerinizin kuraklığa uğramasından, yağmurun normal zamanından sonraya kaldığından şikâyetçi oldunuz. Allah ise size dua etmenizi emretmiştir. (Dua ettiğinizde) duanızı kabul edeceğini vaad etmiştir."
Sonra şöyle buyurdu:
"Hamd, bütün alemlerin Rabb'i olan Allah'adır. (O Allah) Rahman ve Rahim'dir. Hesap gününün sahibidir. Allah'tan başka ilah yoktur. Dilediğini yapar. Ey Allah'ım! Sen Allah'sın. Senden başka ilah yoktur. Sen zenginsin. Biz ise fakirleriz. Bizim üzerimize yağmur indir ve bizim üzerimize indirdiğini bir güç ve belli bir süreye kadar ulaştırıcı unsur eyle." [131]
Sonra ellerine kaldırdı. Ellerini o kadar kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığı göründü. Sonra sırtını insanlara döndü, ridasmı ters çevirdi. Ellerini de kaldırmış haldeydi. Sonra (yeniden) insanlara doğru döndü. Sonra indi ve iki rek'at namaz kıldırdı. Ardından Yüce Allah bîr bulut oluşturdu. Gök gürledi, şimşek çaktı. Sonra Allah'ın yağmuru yağdı. (Resulullah a.s) Mes-cid'ine geldiğinde seller akmıştı. (İnsanların) hemen çarçabuk çatılarına çıktıklarını görünce azı dişleri görününceye kadar güldü ve şöyle buyurdu:

"Şehadet ederim ki, Allah her şeye güç yetirendir ve ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim."
Yukarıdaki rivayetlerden istiskanın üç şekli olduğu anlaşılmaktadır:
1-Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen hadisi şerifte geçtiği üzere imamın halkla birlikte yörenin açık bir alanına çıkması, orada halka vaaz vermesi, kendilerine bazı hatırlatmalarda bulunması, Yüce Allah'a dua etmesi ve iki rek'at namaz kılması.
2.Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen hadiste geçtiği üzere (imamın) hutbe vermeksizin sadece namaz kılması ve dua etmesi.
3. Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet edilen hadisi şerifte geçtiği üzere cuma günü minber üzerinde dua etmek. Bu şekil üzerinde görüş birliği bulunmaktadır. İlim adamlarının çoğunluğu birinci ve ikinci şeklin de uygulanabileceğini söylemişlerdir. İmam Ebu Hanife ise istiskanın cemaatle kılınması sünnet olan bir namaz ve hutbe olmadığını, insanların yalnız başlarına namaz kılmalarının caiz olduğunu, ancak istiskanın sadece dua ve istiğfardan ibaret olduğunu söylemiştir. Bu ise şu ayeti kerimelere dayandırılmaktadır:
"Dedim ki: "Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır. Ki, üzerinize gökten bolca yağmur göndersin." [132]
Hadislerin delalet ettiğine göre sözü edilen uygulamaların hepsi de caizdir ve (hepsiyle de) gaye gerçekleşir. İmam insanların durumlarına en uygun gördüğünü tercih eder. [133]

Kıtlık Zamanında Müşriklerin Müslümanlardan Şefaat (Kendileri İçin Dua Edilmesini) Dilemeleri Durumunda Ne Yapılacağı

2202- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Kureyşiler İslâm'a girmekten kaçmıyorlardı. Bunun üzerine Resulul-lah (a.s) onların aleyhlerine dua etti ve başlarına kıtlık geldi. Bundan dolayı helak oldular. Ölü hayvan etlerini ve kemikleri yemek zorunda kaldılar. Sonunda Ebu Süfyan O'na (Resulullah (a.s)'a) gelerek dedi ki:
"Ya Muhammedi Sen akrabaya iyiliği emretmek üzere geldin. Senin kavminse helak oldu. Onlar için Allah'a dua et." Bunun ardından şu ayeti kerime indirildi:
"Artık sen göğün açık bir duman getireceği günü gözetle." [134]
Ancak müşrikler daha sonra yine küfürlerine döndüler. Bu da Yüce Allah'ın şu

ayeti kerimesinde ifade edilmektedir:
"Ancak şiddetli bir yakalama ile yakaladığımız gün elbette biz intikam alırız." [135]

Bu, Bedir olayında gerçekleşmiştir.
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) dua etti. Kendilerine yağmur verildi. Yedi gün, yağmur üzerlerine yağmaya devam etti. Bu kez insanlar yağmurun çok yağmasından şikâyetçi oldular. (Resulullah (a.s) da): "Ey Allah'ım! Etrafımıza, bizim üzerimize değil!" diye buyurdu. Ardından bulut başının ü-zerinden gitti ve etraflarındaki insanların üzerlerine yağmur yağdırıldı." [136]

2202-Buhari (21510) 15-Kitabu'l-İstiska, 13-Kurakhk durumunda müşriklerin Müslümanlardan yardım dilemeleri durumunda (nasıl yapılacağı) babı. Müslim (412155-2156) 50-Kitabu Sıfati'l-Munafıkin ve Ahkâmihim, 7-Duhan babı. Tirmi-zi (51380) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 46-Duhan süresiyle ilgili bab.
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) insanların yüz çevirdiklerini görünce şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Bunlara Yusuf'un yedi (yıl)ı gibi bir yedi (yıl) ver."
Bunun ardından öyle bir kıtlığa maruz kaldılar ki, her şeyi etkiledi. Öyle ki, derileri, Ölü hayvan etlerini ve cifeleri yemek zorunda kaldılar..." daha sonra hadisin devamını vermiştir (yani hadisin devamı yukarıdaki gibidir.) [137]

Dua Esnasında Ellerin Kaldırılması

2203- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [138]
"Resulullah (a.s), istiska dışında herhangi bir duasında ellerini kaldırmazdı. Bunda ise koltuk altlarının beyazlığı görününceyp kadar ellerini kaldırırdı."
Müslim'in rivayetine göre de Resulullah (a.s) istiska duası yaptı ve ellerinin üst kısımlarıyla göğe doğru işaret etti. [139]

2204- Ebu Davud, Ebu Lahm (r.a)'ın mevlası Umeyr'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, Resulullah (a.s)'ı, Zevra yakınlarında Ahcaru'z-Zeyt'in yanında istis-kada

bulunurken gördü. Ayakta dua ediyordu. Ellerini yüzüne doğru kaldırmıştı. Ellerini başının hizasını yukarı geçmeyecek şekilde kaldırmıştı."

Tirmizi bunu Ebu Lahm (r.a)'m mevlası Umeyr'den, o da Ebu Lalım (r.a)-'dan rivayet etmiştir ve (Tirmizi bunun hakkında) şöyle söylemiştir

"Kuteybe de bu hadisi Ebu Lahm (r.a)'dan rivayetinde aynen böyle söylemiştir. Onun (yani Ebu Lahm (r.a)'ın) bu tek hadisten başka Resulullah (a.s)-rtan herhangi bir hadis rivayet ettiği bilinmemektedir. Ebu Lahm (r.a)'m mevlası Umeyr ise Resulullah (a.s)'tan bazı hadisi şerifler rivayet etmiştir ve Resulullah (a.s)'ın sohbetinde bulunmuştur (yani sahabidir)."

Tirmizi'nin rivayetinde bildirildiğine göre o (yani Ebu Lahm r.a) Resulullah (a.s)'ı istiska duasında bulunurken gördü. Resulullah (a.s) ellerini yukarıya doğru kaldırmış dua ediyordu.

Nesai, rivayet senedi ve metin itibariyle aynen Tirmizi'nüı nakletmiş olduğu hadisi nakletmiştir.

2205- Ebu Davud, Muhammed bin İbrahim Teyyimi (r.a)'nin şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'ı Ahcaru'z-Zeyt'in yanında dua ederken gören biri bana O'nun ellerini açmış halde dua ettiğini bildirdi." [140]

İstiska Duasında Ne Deneceği

2206- Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [141]

"Resulullah (a.s)'ın kollarını dikerek şöyle buyurduğunu duydum:

"Ey Allah'ım! Bize kurtarıcı, doyurucu, bereket getirici, zararlı değil yararlı, geç değil erken bir yağmur ver."

(Cabir bin Abdullah r.a) dedi ki:

"Bunun ardından hemen gök üzerlerine yağmur yağdırdı." Rezin'in nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) İstiska duasında bulunduğunda şöyle derdi:

"Ey Allah'ım! Beldelerine yağmur yağdır, kullarına rahmet eyle, rahmetini etrafa yay, ölü beldeni dirilt! Ey Allah'ım! Bize kurtarıcı, doyurucu, bereket getirici, zararlı değil yararlı, geç değil erken bir yağmur ver."

(Cabir bin Abdullah r.a) dedi ki:

"Resulullah (a.s) istiska duasında bulunduğunda ellerini kaldırır, iç kısımlarını

yere doğru çevirir ve kollarını koltuk altlarının beyazlığı görü-nünceye kadar kaldırırdı." [142]

2207- İmam Malik, Amr bin Şu'ayb (r.a)'dan, o babasından, o da dedesinden (yani kendi babasından) şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) istiska duası yaptığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Kullarına ve hayvanlarına (hayvanlardan olan yaratıklarına) yağmur ver. Rahmetini yay ve ölü beldeni dirilt." [143]

2208- Taberani, Semure bin Cundub (r.a)'dan rivayet etmiştir: [144]
"Resulullah (a.s), istiska duası yaphğmda şöyle dua ederdi:
"Ey Allah'ım! Yerimize onun bereketlerim, süslerini ve sükunetini in dir."
Bir rivayete göre de (ayrıca) şöyle derdi:
"Ve bize rızık ver. Sen rızık verenlerin en hayırlısısm." [145]

Yağmur Görülünce Ne Denir?

2209- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) yağmur gördüğünde şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Onu bol ve yararlı eyle."
Resulullah (a.s) "yararlı" sözü ile, yağmurun yerine göre sellerin akması gibi sebeplerden zararlı olabileceğine işaret etmiştir. Yukarıda verilen sözüyle bundan Allah'a sığınmıştır. Bunun yanısıra yağmurun, aşağıdaki hadisi şerifte belirtildiği üzere, bitki bitirme ve bereket hususunda bir yarar getirmediği olabilir. [146]

2210- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıtlık; üzerinize yağmur yağdırılmaması değildir. Ancak kıtlık üzerinize yağmur yağdırılmasına rağmen yerin bir şey bitirmemesidir."
Buradan anlaşılıyor ki, yağmur yağması dileği ilahi yardımın gelmesi temennisiyle ilgilidir. Aksi takdirde bolca sular akabilir ama bitki bitmeyebilir, birbirini izleyen afetler gelebilir. Bunda düşünen insan için ibret vardır.

Yağmurun İnsanların Üzerlerine Yağması

2211-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bulunduğumuz bir sırada üzerimize yağmur yağdı. Resulullah (a.s) hemen yağmur üzerine (bedenine) düşmesi için elbisesinin bir kısmını) çıkardı. "Niye böyle yaptın, ya Resulullah (a.s)?" diye sorduk. Şöyle buyurdu:
"Bu (yağmur) Rabbinin yanından yeni gelmektedir." [147]

Yıldızlardan Yağmur İstenmesinin Haramlığı Ve Allah'a Ortak Koşmaktan Sakınılması

2212- Ahmed bin Hanbel, Muaviye el-Leysi'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar kuraklığa maruz kalırlar. Bu sırada Yüce Allah üzerlerine rı-zıklanndan bir rızık indirir. Onlar da kalkıp Allah'a ortak koşarlar."
Kendisine: "Bu nasıl olur, ya Resulullah (a.s)?" diye soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Şöyle şöyle yıldız sayesinde bize yağmur verildi" derler." Bir Açıklama
Burada şirk, bir şeyin tamamen sebeplerine nisbet edilerek Yüce Allah ile olan bağlantısının kesilmesidir. Sebepleri inkâr eden küfre düşer, ama asıl etkinin bunlardan kaynaklandığını ileri süren de Allah'a şirk koşmuş olur. [148]

2213- İmam Malik, Zeyd bin Halid el-Cuheyni (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize Hudeybiye'de sabah namazını kıldırdı. Geceden biraz yağmur izleri vardı. Namazını bitirince cemaate doğru döndü ve şöyle buyurdu:
"Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?" [149]
"Allah ve peygamberi daha iyi bilir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"(Allah buyurdu ki): "Kullarımdan bana iman eden de kâfir olan da çıktı. Kim: "Bize Allah'ın lütfü ve rahmeti ile yağmur yağdırıldı" derse o bana iman etmiş, yıldızı inkâr etmiş olur. Ancak kim: "Şöyle şöyle yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı" derse işte o da beni inkâr etmiş yıldıza iman etmiş olur." [150]

Bir Açıklama

'Şerhu's-Sunne'de şöyle denmektedir:
"Hadisin metninde "eseru's-sema" denirken yağmur izi kastedilmektedir. Araplar yağmuru yerine göre gök diye adlandırırlar. Çünkü yağmur gökten yağmaktadır.
Nev' kelimesi ile ayın yörüngelerinde bulunan yirmisekiz yıldız kastedilir. Her onüç gecede bir bu yıldızlardan biri sabah fecrin doğmasıyla batı tarafından batar ona karşılık aynı saatte doğu tarafından bir başkası ortaya çıkar. Bu yirmisekiz yıldızın tamamının deveran etmesiyle birlikte bir sene tamamlanmış olur.
Nev1 kelimesi sözlükte doğuş, diriliş anlamına gelir. (Sözü edilen yıldızların) bu şekilde adlandırılmalarının sebebi ise bunlardan birinin batıdan batmasıyla birlikte hemen aynı anda doğudan bir başkasının doğmasıdır. Bu da bir doğuştur. Birinin batmasıyla diğerinin doğuşu gerçekleşmektedir.
Araplar cahiîiye döneminde: "Onlardan birinin batıp diğerinin doğmasıyla mutlaka yağmurun yağması gerekir" derlerdi. Bu yüzden o esnada yağan her yağmuru o yıldıza nisbet eder ve: "Şöyle şöyle yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı" derlerdi.
Hadisi şerifteki sert hüküm bu işi (yani yağmur yağdırma işini) yıldızın yaptığına inanan, hakkındadır. Ancak: "Filanca yıldızda bize yağmur yağdırıldı" deyip de bu sözüyle "Yüce Allah kendi lütfuyla bu vakitte (söz konusu yıldızın doğuşu vaktinde) yağmur yağdırdı" anlamını kastederse bunda bir sakınca yoktur." [151]

2214- Müslim, Ebu Malik el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ümmetimin içinde dört şey vardır ki, bunlar cahiliye işlerindendir. Bunları bırakmazlar. (Bunlar): Neseplerle (toplum içinde sahip olduğu mevkiyle, çevreyle, mensub olduğu aileyle) övünmek, kişilerin neseplerini kötülemek, yıldızlardan yağmur istemek ve ölüye ağıt yakmak." [152]

2215- Ahmed bin Hanbel, Sa'd bin İbrahim yani Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın oğlunun şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Humeyd bin Abdurrahman'm yanında oturuyordum. Beni Gıfar'dan güzel bir ihtiyar yanımdan geçti. Kulaklarında sağırlık -yahut "ağırlık" dedi-vardı. Humeyd ona bir adam gönderdi. İhtiyar gelince (Humeyd bana) şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Onun için benimle senin aranı biraz aç. O Resulullah

(a.s)'ın sohbetinde bulundu (yani Resulullah (a.s)'m sahabisi oldu)."
İhtiyar gelip onunla benim arama oturdu. Humeyd ona: "Bana Resulullah (a.s)'tan rivayet edilmiş olan bir hadis rivayet et" dedi. İhtiyar da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: [153]
"Şanı yüce olan Allah bir bulut oluşturur. O, en güzel sözle konuşur ve en güzel gülüşle güler." [154]

Salih Kimselerle Tevessül

2216- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Bir kuraklık olduğunda Hz. Ömer bin Hattab (r.a) Abbas (r.a)'la istiskaya çıkardı ve şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Biz daha önce peygamberinle sana tevessül ediyorduk, sen de bize yağmur veriyordun. Şimdi peygamberinin amcasıyla sana tevessül ediyoruz. Bize yağmur ver."
Bunun ardından kendilerine yağmur verilirdi. [155]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Zubeyr bin Bekkar el-Ensâb'da bu olayda (Hz Ömer (r.a)'in) Abbas (r.a) ile dua etmesinin şeklini ve bu olayın hangi vakitte gerçekleştiğini açıklamıştır. Ona dayanan bir isnadla rivayet ettiğine göre Hz Ömer (r.a), Abbas (r.a) ile birlikte istiskada bulunduğunda şöyle dedi:
"Ey Allah'ım! Bir bela ancak bir günâh yüzünden iner ve ancak tevbe ile kalkar. Benim peygamberinin nezdindeki yerim dolayısıyla halk bana yöneldi. İşte biz de ellerimizi günâhlarla sana açtık ve perçemlerimizi tevbe ile sana çevirdik. Bize yağmur ver."
Bunun ardından gökten ip gibi yağmur yağmaya başladı. Öyle ki, yeri hep su kapladı. İnsanlar hayat buldular."
Yine Davud'un Ata'dan, onun Zeyd bin Eslem'den, onun da Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayeti tankıyla naklettiğine göre Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Hz Ömer (r.a), kuraklık yılında Abbas bin Abdulmuttalib (r.a) ile istiskada

bulundu..." devamında yukarıdaki hadisi vermiştir." [156] Yine Hafız îbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Ibni Ebi Şeybe'nin sahih bir isnadla rivayet ettiğine göre Ebu Salih es-Seman, Hz. Ömer (r.a)'in hazine görevlisi Malik ed-Dari'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) zamanında insanlar kuraklığa maruz kaldılar. Bir adam Resulullah (a.s)'ın kabrinin başına gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Ümmetin için yağmur dile. Çünkü onlar helak oldular" dedi. Sonra adam uykuya yattı ve rüyada kendisine: "Ömer'in yanına git" dendi." [157]
Yine Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Seyfin el-Futuh'ta rivayet ettiğine göre söz konusu rüyayı gören kişi sahabeden Bilal el-Muzeni'dir."

KÜSUF VE HUSUF NAMAZI
(GÜNEŞ VE AY TUTULMASI)

Resulullah (a.s)'ın mucizelerinden biri de dışa akseden tabiat olaylarını hayal ve vehm dairesinden çıkararak ilim dairesinin içine sokması ve inceleme - araştırma yoluyla bunların gerçek mahiyetleriyle ilgili bilgiye ulaşma kapılarını açmasıdır. Asıl yaratıcılarının bilinmesi ve Allah'a şükür amacıyla kulluk görevlerinin ve ibadetin yerine getirilmesi için sebeplerin onlardan kaynaklanan gelişmelerle (müsebbebatla) ilgisine işaret etmiştir. Bu pek çok nasta kendini göstermektedir.
Hilallerle ilgili soruya verilen cevapta şöyle buyurulmuştur:
"De ki: "Onlar, insanlar açısından ve hacc mevsiminin belirlenmesi için belli zaman ölçüleridir". İyilik, evlere arka taraflarından gelmeniz değildir, bilakis iyilik fenalıklardan sakınanın tutumudur." [158]
Son cümlenin gelişinden anlıyoruz ki, varlıklar alemiyle ilgili gerçeklere bunlara ulaştıracak yollan kullanmak suretiyle ulaşılmaya çalışılması gerekir.
Ankebut suresinde şöyle buyurulmuştur:
"De ki: "Yeryüzünde dolaşıp (Allah'ın) yaratmaya nasıl başladığına bakın. Sonra Allah son yaratmayı (ahiret yaratmasını) da gerçekleştirecektir. Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir." [159]
Ayeti kerime insanlardan ilk hayatın nasıl başladığının öğrenilmesi için yeryüzünde dolaşılıp araştırma yapılmasını istemiştir. Bu ise günümüzde arkeoloji ilmi olarak adlandırılmaktadır. Burada söylediğimizin tümü ay ve güneş tutulması dolayısıyla yapmamız istenen fiillerde ve Resulullah (a.s)'ın bu konuyla ilgili olarak söylediği sözlerde kendini göstermektedir. Ay ve güneş tutulması halinde insanlar çeşitli vehimlere kapılır ve insanlar bunları yeryüzündeki çeşitli gelişmelere bağlarlardı. Bu olaylarda her şeyin yaratıcısı olan Allah'tan gaflet ederlerdi. Dedikodulara kendilerini kaptırır, yerli yersiz yorumlarda bulunur, çeşitli endişelere kapılır, Allah'a ibadet yerine bu gibi şeylerle meşgul olurlardı. Şeriat bütün bunları ortadan kaldırdı. Resulullah (a.s) gerek ay tutulmasının ve gerekse güneş tutulmasının yeryüzündeki gelişmelerden herhangi biriyle ilgisinin olmadığını, ay ve güneş tutulmasının Allah'ın, O'nun gücüne delalet eden ayetlerinden olduğunu ve ay ve güneşin tutulması halinde Müslümanm yapması gereken dua ve namaz ile Allah'a yönelmek olduğunu açıkladı. Güneş ve ay tutulması Müslümana her şeyin yaratıcısı olan Allah için yerine getirmesi gereken görevi, ibadet ve kulluk

konusunda yapması gerekenleri hatırlatır. Hakkındaki delilleri ileride vereceğimiz bu girişten sonra fıkıh kitaplarından konuyla ilgili bilgileri özet halinde veriyoruz:
Fıkıhçılar ve tabiat bilimcileri nazarında genellikle güneş tutulması hakkında küsuf, ay tutulması hakkında da husuf kelimesi kullanılır. Küsuf, gündüz vaktinde ayın güneş ile yer arasına geçmesi dolayısıyla güneş ışığının tamamen veya kısmen kaybolmasıdır. Husuf ise gece vaktinde yerin ay ile güneş arasına geçmesi dolayısıyla ayın ışığının tamamen veya kısmen kaybolmasıdır. Ay ve güneş tutulması halinde bizim için bir namaz konmuştur ki, bu namaz da fıkıhçıların ortak görüşleriyle müekked sünnettir. Bu namaz erkekler için de kadınlar için de yolculukta da hazerde de kılınmak üzere konmuştur. Yani bütün yükümlüler ve namaz kılması istenen herkes için geçerlidir. Çocuklar da (yani namaz kılabilecek durumdaki çocuklar da) buna girer. Gerek çocuklar ve gerekse yaşlılar (bu namazda) cemaate katılabilirler. İlim adamlarının ortak görüşleriyle kendilerine cuma namazı farz olanların bu namaza katılmaları istenir. Ezansız ve kametsiz bir şekilde kılınır. Cemaatle kılınabileceği gibi tek tek de kılınabilir. İçinde Kur'an-ı Kerim gizli de okunabilir, açıktan da okunabilir. Namazla birlikte hutbe okunsa da olur, okunmasa da. Bu namazın, içinde cemaatle namaz kılman camide ve cuma camisinde kılınması efdaldir. Bunun için imamın izni şart değildir. Bu namaz için gusl edilmesi sünnettir.
Şafîilere göre hutbe verilir. Malikilere göre de vaazda bulunulması men-dubdur. Malikilerin ve Hanbelilerin dışındaki çoğunluğa göre zelzele, yıldırım, şiddetli fırtına gibi dehşet uyandırıcı bütün tabiat olaylarında namaz kılınması şeriatın amacına uygun olur. Ancak güneş ve ay tutulması dolayısıyla kılman namazın dışındaki namazlarda esas olan tek tek kılınmasıdır. Hanbeliler zelzelede namaz kılınması konusunda çoğunluğun görüşüne muvafakat etmektedirler. Hanefiler güneş ve ay tutulması namazının diğer normal namazlardan farklı olmaksızın iki rek'at olduğu görüşündedirler. Çoğunluk ise güneş ve ay tutulması namazının iki rek'at olduğu, her rek'atta iki kıyam, iki kıraat, iki rüku ve iki secde olduğu görüşündedirler. Güneş veya ay tutulmasının açılması için kıraatin, rükuun ve secdenin uzatılmasının mendub olduğu konusunda bütün ilim adamları ortak görüş üzeredirler.
Hanbeliler güneş ve ay tutulması namazlarının seri kaynaklarda geçen bütün uygulanış şekillerini caiz (geçerli) görmüşlerdir. Bir kimse bu namazı isterse Hanefilerin söylediği gibi kılar, isterse her rek'atta iki rüku yaparak (yani bütün rükünleri ikişer kere yerine getirerek) kılar. Yahut isterse her rek'atta üç rüku yaparak veya her rek'atta beş rüku yaparak kılabilir. Ancak onlara göre bir

rek'atta rüku beşten fazla yapılmaz. Ebu Hanife'ye göre imam güneş ve ay tutulması namazında kıraati gizli yapar. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf ise imamın kıraati açıktan yapacağını söylemişlerdir. Malikiler ve Şafiiler de imamın güneş tutulması namazında kıraati açıktan yapacağını, ay tutulması namazında ise gizli yapacağını söylemişlerdir. Hanbeliler ise her iki namazda imamın kıraati açıktan yapacağını söylemişlerdir.

Çoğunluğun görüşüne göre güneş ve ay tutulması olayı, namazın kılınmasının mekruh olduğu bir vakitte gerçekleşirse namaz kılınmaz. Şafüler ise bu namazların diğer vakitlerde kılındığı gibi (nafile) namaz kılınmasının nehyedildiği beş vakitte kılınmasının da caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Malikilere göre ay açılıncaya veya ufuktan batıncaya yahut fecir ortaya çıkıncaya kadar husuf (ay tutulması) namazının tekrarlanması mendubdur. Küsuf ve husuf namazlarının vakitleri ay veya güneş tutulmasının başlangıcından bunların açılmasına kadardır. Eğer namaz esnasında ay veya güneş açılırsa Hanbelilerin ifade ettikleri üzere namazın kalan kısmı hafif bir şekilde (rükünleri kısa tutulmak suretiyle) tamamlanır. Ay ve güneş tutulması namazının vakti bunların daha namaza başlanmadan önce açılmasıyla veya güneşin tutulmuş halde batmasıyla yahut ay tutulmuş haldeyken güneşin doğmasıyla ya da ay tutulmuş haldeyken fecrin doğmasıyla geçer. Namaz kılmanın yasak kılındığı vakitlerde (kerahet vakitlerinde) küsuf ve husuf namazlarının kılınamayacağım söyleyenler bu vakitlerde ay veya güneş tutulması halinde namaz yerinde dua yapılmasının ve zikirde bulunulmasının yerinde olacağını söylemişlerdir. Eğer küsuf namazının vakti daha namaza durulmadan çıkarsa artık bu namaz başka bir vakitte kaza edilmez. Hanefiler ve Hanbeliler küsuf namazında hutbe olmadığını söylemişlerdir. Malikiler bu namazla birlikte hutbe verilmesinin şart olmadığını ancak namazdan sonra vaaz yapılmasının ve bu vaazda şanı yüce olan Allah'ın sena edilmesinin Resulullah (a.s)'a salat ve selâm getirilmesinin mendub olduğunu söylemişlerdir.

Şafiilerse şöyle söylemişlerdir:

"İmamın küsuf ve husuf namazları için (yani bu namazlarla birlikte) cuma ve bayram hutbeleri gibi ve bu hutbelerinin rükünleriyle birlikte hutbe vermesi sünnettir."

Başında vali (yani Müslüman devlet başkanı tarafından tayin edilmiş bir vali) bulunan bir beldede bu namazla birlikte hutbe verilmesini valinin iznine bağlamışlardır. Bu münasebetlerle (ay ve güneş tutulması dolayısıyla) zikir, dua, istiğfar, sadaka ve hayır amellerin müstehab olduğunda bütün fıkıhçılar ortak görüştedirler.

İslâm'a göre bu münasebet insanlara Yüce Allah'a karşı olan kulluk görevlerini hatırlatmak için değerlendirilir. İmam namazdan sonra isterse oturup kıbleye dönerek isterse de ayakta insanlara doğru dönerek dua eder.
Fıkıhçılar küsuf (güneş tutulması) namazının camide cemaatle kılınmasının sünnet olduğu konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Bu namazı eğer bulunursa halka cuma namazını kıldıran imam kıldırır. Hanbeliler kişilerin bu namazı yalnız başlarına kılmalarını da caiz görmüşlerdir.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer cuma imamı bulunmazsa (veya gelmezse) insanlar bu namazı evlerinde iki veya dört rek'at olarak yalnız başlarına kılarlar."
Husuf (ay tutulması) namazı ise tek tek kılınır. Şafiilere ve Hanbelilere göre cemaat halinde kılınması da caizdir.
Hanefiler: "Husuf (ay tutulması) namazı evlerde tek tek iki veya dört rek'at olarak kılınır" demişlerdir. Malikiler: "Ay tutulması halinde kıraati açıktan yapılarak iki rek'at namaz kılınması mendubdur" demişlerdir.
Şafîiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Ay tutulması namazı da güneş tutulması namazı gibidir. Cemaatle her rek'atında iki rüku, iki kıyam/ iki kıraat ve iki secde yapılarak kılınır. Kıraati gizli değil açıktan yapılır."
Güneş tutulması olayı cuma namazı veya herhangi bir farz namaz yahut bayram namazı, cenaze namazı, vitir namazı gibi başka bir namazın vaktine denk gelirse eğer diğer namazın vaktinin çıkacağı endişesi olmazsa güneş tutulması namazı Önce kılınır. Şafiilere göre cuma hutbesi aynı zamanda güneş tutulması hutbesi yerine de geçer (yani güneş tutulması olayının cuma vaktine denk gelmesi durumunda sadece cuma hutbesiyle yetinilir, ayrıca güneş tutulması hutbesinin verilmesine gerek yoktur. -Çeviren) Bunun gibi eğer bayram namazının vaktinin çıkacağından endişe edilmezse cenaze namazı bayram namazından önce kılınır. Eğer vaktinin çıkmayacağından emin olunursa güneş tutulması namazı bayram namazından veya farz bir namazdan önce kılınır.
Şafiilere ve Hanbelilere göre husuf (ay tutulması) namazı vitirden önce kılınır. Daha önce geçtiği üzere Şafiilere göre ay tutulması namazı teravihten de önce kılınır. (Yani daha teravih namazı kılınmadan ve vaktinin girdiği sırada ay tutulması durumunda teravih namazı ay tutulması namazından sonraya bırakılır -Çeviren) Hanbelilere göre daha sonra kılınması imkânı olmazsa teravih namazı ay tutulması namazından önce kılınır. [160]
Küsuf ve husuf namazı konusunda fıkıhçılar arasında görüş ayrılıkları

bulunmakla birlikte insanlar eğer bu namazı cemaatle kılarlarsa başlarına geçecek imama göre hareket etmeleri, ona uymaları gerekir. Bu durumda insanlar başlarına geçecek olan imamlarına tabidirler. İmam, eğer arkasında değişik mezheplere mensup kimseler bulunursa uygun gördüğü bir tarzı tercih eder. Ama eğer halkının büyük çoğunluğunu Hanefılerin oluşturduğu Türkiye veya halkının büyük çoğunluğunu Malikilerin oluşturduğu Kuzeybatı Afrika gibi hep aynı mezhebin mensuplarının bulunduğu bir beldede bu namazı kıldıracak olursa imam için uygun olan bulunduğu bölge halkının mezhebine göre hareket etmektir.

Şimdi konuyla ilgili nasslara (rivayetlere) geçelim: [161]

Güneş Tutulması Anında Namaz, Bu Namazın Kılınış Şekli Ve Kabir Azabından Allah'a Sağınmak

2217- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s)'ın zamanında güneş tutuldu. Resulullah (a.s) kalktı ve halka namaz kıldırdı. Kıraati biraz uzattı. Sonra rükuya gitti. Rükuyu da uzattı. Sonra başını kaldırdı ve yine kıraati uzattı. -Ancak bu ikinci kıraati birincisinden daha kısa oldu- Sonra rükuya gitti ve rükuyu uzattı. Ama birinci rüku'undan daha az uzattı. Sonra başını kaldırdı. Ardından iki secde yaptı. Sonra kalktı ve ikinci rek'atta da aynen böyle yaptı. Sonra kalktı ve şöyle buyurdu:
"Güneş ve ay birinin ölümü veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Ancak bunlar Allah'ın âyetlerinden (ilahi kudretine delalet eden delillerinden) iki âyettir. Allah bunları kullarına gösterir. Bunu gördüğünüzde hemen namaza durun."
Bunun benzeri bir başka rivayet daha bulunmaktadır. Ancak orada şöyle söylemiştir:
"Sonra selâm verdi. Bu arada güneş açılmıştı. Ardından halka hitab etti (hutbe verdi)..." daha sonra yukarıdaki hadisi şerifi (yani Resulullah (a.s)'ın sözünü) vermiştir. [162]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın sağlığında güneş tutuldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) hemen Mescid'e çıktı. İnsanları arkasında saf yaptı ve ardından tekbir getirdi..." devamında yukarıdakinin benzeri bir hadis nakletmiştir. Ancak burada geçtiğine göre şöyle söylemiştir:
"Sonra: "Semi'a'llahu limen hamiden. Rabbena leke'1-hamd" dedi. Sonra secde etti."

Yine bu rivayette şu ifadelere yer verilmiştir: "O daha namazını bitirmeden güneş açılmıştı."
Daha sonra buradan (ravi) Kesir bin Abbas'ın, Abdullah bin Abbas (r.a)-'tan nakletmiş olduğu şu hadise geçmiştir: [163]
"Resulullah (a.s) iki rek'atta dört rüku ve dört secde ile namaz kıldı." Daha sonra Zuhri şöyle söylemiştir:
"Urve'ye dedim ki: "Medine'de güneş tutulduğunda senin kardeşin aynı sabah namazı gibi kıldığı iki rek'at namaza bir şey ilave etmedi." O da şöyle söyledi: "Evet. Çünkü o sünnette hata etti (yani yamlarak sünnette bildirilen şeklinden farklı bir şekilde kıldırdı -Çeviren)." [164]
Bir diğer rivayette ise şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) husuf namazında kıraati açıktan yaptı (Kur'an-ı Kerimi açıktan okudu). Kıraatini tamamladığında tekbir getirip rükuya gitti. Rüku-dan kalktığında: "Semi'a'llahu limen hamideh. Rabbena leke'1-hamd" dedi. Sonra küsuf namazında iki rek'atta dört rüku ve dört secde yapmak suretiyle kıraata devam etti." [165]
(Müellif) dedi ki: "Evza'i ve daha başkaları Zuhri'den, o Urve'den, o da Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında güneş tutuldu. (Resulullah a.s) hemen bir çağına (münadi) gönderdi: "Cemaatle namaz kılınacak" (diye haber saldı). Sonra kalkıp iki rek'atta dört rüku ve dört secde yaparak bir namaz kıldırdı."
Buhari şöyle söylemiştir:
"Kıraatin açıktan yapıldığı konusunda Süleyman bin Kesir ve Süfyan bin Huseyn'in Zuhri'den nakletmiş olduğu rivayet (yukarıda verilen ve kıraatin açıktan yapıldığını bildiren rivayete), tabi'dir (yani mana yönünden onu d es teklemektedir)
Yine bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Üzerinizdeki tutulma (ay veya güneş tutulması) açılıncaya kadar namaz kılın. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu halimde size vaadilenlerin tümünü gördüm. Hatta bir ara benim öne doğru uzandığımı gördüğünüz sırada kendimi cennetten bir salkım koparmak ister gördüm. Benim geriye doğru çekildiğimi gördüğünüz esnada da cehennemin birbirini kırıp geçirdiğini gördüm. İbni Luhey'i de (cehennemin) içinde gördüm. İlk olarak develeri adak için başıboş salan (sâibe yapan) odur." [166]
Bir rivayete göre de (Hz. Aişe r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'m zamanında güneş tutuldu. (Resulullah a.s) kalktı..." Daha sonra dört rüku yapmasından, bunları uzatmasından, bunların her birinde (ikinci) kıyam ve riikuun bir öncekinden kısa olduğundan söz etmiştir. Bu rivayette şu ifadeler de geçmektedir:
"...Sonra namazı bitirdi. Bu sırada güneş açılmıştı. İnsanlara hitab etti (hutbe verdi). Allah'a hamdetti. O'nu sena etti. Sonra şöyle buyurdu:
"Güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir; birinin Ölümü veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Bunu gördüğünüzde Allah'a dua edin ve tekbir getirin. Namaz kılın ve sadaka verin."
Sonra şöyle buyurdu:
"Ey Muhammed ümmeti! Vallahi bir erkek kulunun zina etmesine veya bir kadın kulunun (emesinin) zina etmesine karşı Allah kadar kıskanç olan bir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti! Vallahi, eğer benim bildiğimi bilseydiniz muhakkak az güler çok ağlardınız." [167]
Bir rivayette: "Bakın! Tebliğ ettim mi?" ibaresi ilave edilmiştir. [168]
Bir rivayette de: "Sonra ellerini kaldırıp: "Ey Allah'ım! Tebliğ ettim mi?" diye buyurdu" denmektedir. [169]
Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Bir Yahudi kadın (Hz. Aişe (r.a)'den) dilenmek için geldi ve: "Allah seni kabir azabından korusun" dedi. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) Resulullah (a.s)'a: "insanlar kabirlerinde azab edilecekler mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bundan Allah'a sığınırız!"
Sonra bir sabah Resulullah (a.s) bir bineğe bindi. O sırada güneş tutuldu. Kuşluk vakti döndü. Resulullah (a.s) odaların (hücrelerin, yani hanımlarının odalarının) arasından geçti, sonra kalkıp namaza durdu. Halk da arkasında namaza durdu..." Daha sonra rükunun sayısı, kıyamın uzatılması, bunların her birinin bir öncekinden kısa olduğu konusunda yukarıda geçen şeylerin aynısı söylemiştir. Sonra da şöyle söylemiştir:
"Sonra namazı bitirdi ve Allah'ın söylemesini dilediği şeyleri söyledi. Sonra onlara (cemaate) kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti." [170]
Bunun benzeri bir rivayetin sonunda da şöyle denmektedir:
"Ben sizin kabirlerde Deccal'in fitnesi gibi fitneyle maruz kalacağınızı gördüm."
Amra dedi ki: "Ben Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum:
"Bundan sonra Resulullah (a.s)'m cehennem azabından ve kabir azabından

Allah'a sığındığım duyar oldum." [171]
Müslim'in rivayetine göre de Resulullah (a.s) altı rüku ve dört secde ile namaz kıldı. [172]
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında güneş tutuldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ağır (yani rükünleri uzun süren) bir namaz kıldı. Kıyam ediyor, sonra rükuya gidiyordu, sonra kalkıyordu, sonra tekrar rükuya gidiyordu, sonra yine kalkıyordu. Sonra üçer rüku ve dört secde ile iki rek'at namaz kıldı. Sonra namazı bitirdi. Bu arada güneş açılmıştı. Rükuya gittiğinde: "Allahu ekber" diyordu, sonra rüku ediyordu. Rükudan başını kaldırdığın-da:"Semi'a'llahu limen hamiden" diyordu. Ardından kalkıyor ve Allah'a hamd ediyor ve O'nu sena ediyordu. Sonra şöyle buyurdu:
"Güneş ve ay, birinin ölümü veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Ancak bunlar Allah'ın âyetlerindendir, onlarla kullarını korkutur. Güneşin tutulduğunu gördüğünüzde açılıncaya kadar Allah'ı zikredin." [173]

Bir Açıklama

İmam Şafii ve Ahmed bin Hanbel güneş tutulması namazından sonra hutbenin okunmasının şer'iyyetine bu rivayeti delil göstermişlerdir. Hanefiler ve Maliküer ise burada sözü edilen konuşmanın sadece konuyla ilgili yanlış i-nancın düzeltilmesi amacıyla yapılmış kısa bir konuşma olduğunu yani cuma ve bayram namazlarıyla birlikte okunan hutbe gibi bir hutbe olmadığını dolayısıyla güneş tutulması esnasında hutbe okunmasının sünnet olmadığını ileri sürmüşlerdir.
Ebu Davud konuyla ilgili bir rivayet nakletmiş ve üç rüku ile namaz kılındığından üç riikuun da yapılmasından sonra secdeye gidildiğinden, o gün başlarına gelenden dolayı adamları (bir karanlık) bürüdüğünden, üzerlerine kovalarla su döküldüğünden, (Resulullah (a.s)'m) rükuya giderken: "Allahu ekber" dediğinden söz etmiş sonra hadisin devamını vermiştir. Hadisin sonunda da şu ifadelere yer verilmiştir:
"Allah bununla kullarını korkutur. (Ay veya güneş) tutulduğunda hemen namaza durun." [174]
Yine Ebu Davud'un bir başka rivayetine göre (ravi) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'m zamanında güneş tutuldu. Resulullah (a.s) çıktı ve halka

namaz kıldırdı. Ayakta durdu (kıyam etti). Ne okuduğuna iyi dikkat ettim. Bakara suresini okuduğunu gördüm..." Sonra hadisin devamını vermiştir. (Hadiste şöyle deniyor): "Sonra iki secde yaptı. Sonra kalktı ve kıraati uzattı. Ne okuduğuna iyi dikkat ettim. Ali İmran suresini okuduğunu gördüm." Sonra hadisin devamını vermiştir. [175]

Bir Açıklama

Yukarıda geçmiş olan rivayetlerden küsuf (güneş tutulması) namazının üç şeklinin olduğunu gördük. Biri Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den nakledilmiş olan şekildir. Ancak kardeşi Urve onun bu namazı tıpkı sabah namazı gibi kılmakla yanıldığını ve bu namazın sünnete uygun olan şeklini kılmadığını söylemiştir. Abdullah bin Zubeyr (r.a) râşid bir halifedir. Dolayısıyla onun içtihadı bizim nazarımızda kardeşinin içtihadından daha kuvvetlidir. Onun fiili de küsuf namazının sabah namazının kılınış şekli gibi her rek'atta bir rüku ve iki secde yapılması suretiyle kılınabileceğini gösterir. Hanefîler de bu uygulamayı esas almışlardır.
ikinci şekil: Her rek'atta iki kere rüku edilmesi, birinci rükudan Önce de i-kinci rükudan önce de Kur'an-ı Kerim (kıraat) okunması sonra normalde olduğu gibi iki kere secde yapılması suretiyle kılınmasıdır.
Üçüncü şekil: Bir rek'atta üç rüku yapılması, üç kere kıraat yapılması (Kur'an-ı Kerim okunması) sonra da iki kere secde yapılması suretiyle kılınmasıdır. Daha önce gördüğümüz üzere Hanbeliler her rek'atta beş kere rüku yapılmasını ve her rükudan önce kıraati (Kur'an-ı Kerim okunmasını) caiz görmekte ve hepsini (sayılan bütün uygulamaları) sünnete uygun olarak değerlendirmektedirler. Hüküm ise geniştir. Geçen rivayetlerden anladığımıza göre Resulullah (a.s) küsuf namazından sonra bir konuşma yapmıştır. Fıkıhçılar bu konuda iki görüş üzeredirler. Bazıları bu konuşmayı (hutbeyi) sürekli devam eden bir sünnet olarak görmüş, bazıları ise sadece o namaza özel olarak görmüşlerdir. Yine bazı rivayetlerde Resulullah (a.s)'ın o sırada cennet ve
cehennemi gördüğünden ve bunların kendisine yaklaştınldığından söz edildiğini gördük. Ancak cennet ve cehennemi sahabileri görememişlerdir. Bu cennet ve cehennemin bizim müşahade alanımızın dışında (bize göre gayb aleminde) olduğuna delalet etmektedir. Eğer şu an cennet yedinci kat göğün üstündeyse bu gösterir ki, yedi kat gök, kürsi ve arş hepsi gayb alemine ait şeylerdir.
Geçen hadislerden çıkan sonuçları ve anlamları şu şekilde özetlememiz

mümkündür:
1. Hadisler güneş tutulması namazının ve bu namazın camide cemaatle kılınmasının şer'i (şeriata uygun) olduğuna delalet etmektedir. îlim adamları bu namazın müekked sünnet olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Çünkü Resulullah (a.s) bunu yapmış ve bunun için insanları toplamıştır. Bunlar ise bu sünnetin müekked olduğuna delalet eden işaretlerdir.
2. Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş olan hadisi şerif küsuf (güneş tutulması) namazının iki rek'at olduğuna ve her rek'atta iki rüku bulunduğuna delalet etmektedir. İlim adamları bu namazın iki rek'at olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak rükularının sayısı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Hanefiler bu namazın her rek'atta bir rüku yapılması suretiyle kılınacağını ileri sürmüşlerdir.
Hanefiler (bu namazın her bir rek'atında) birden fazla rüku olduğuna dair hadislerle ilgili olarak çeşitli cevaplar vermişlerdir. Kemal ibnu'l-Humam bu cevaplar içinden rivayet edilen hadislerin rivayetlerinin sağlam olmadığı ve aralarında tutarsızlık (ıttırab) olduğu görüşünü tercih etmiştir. Çünkü raviler bu konuda birbirinden farklı şeyler nakletmişlerdir. Bazen iki rüku olduğunu, bazen üç rüku olduğunu, bazen de dört rüku olduğunu söylemişlerdir. Daha farklı şeyler de söyledikleri olmuştur. Bu durumda namaz konusunda yapılması kesin ne ise onun yapılması gerekli olmuştur. O da her bir rek'atta tek rüku yapılması suretiyle iki rek'at namaz kılınmasıdır. İşte bu delalete dayanarak namazın (her bir rek'atında) bir rüku yapılarak kılındığına dair rivayetle amel etmeyi yerinde bulmuşlardır.
Malikiler ve Şafiiler Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş olan hadisle amel ederek bu namazın her bir rek'atında iki rüku yapılacağı görüşünü tercih etmişlerdir. Bu rivayetin (Hz. Aişe r.a)'den nakledilen rivayetin) bu konudaki rivayetlerin en sahihi ve en meşhuru olduğunu dolayısıyla diğer rivayetlere tercih edileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar da aynı şekilde rivayetler arasında bir tercih yapma yoluna gitmişlerdir.
Hanbeliler ise efdal olanın Hz. Aişe (r.a)'den nakledilmiş olan hadisi şerifteki uygulama olduğunu, ancak diğer rivayetlerle de amel edilerek rüku sayısını artırmanın (yani bir rek'atta ikiden fazla rüku yapmanın) da bir sakıncasının olmadığını söylemişlerdir. Bu görüş, konuyla ilgili rivayeüeri birleştirme ve hepsiyle de amel etme görüşüdür. [176]

Güneş Ve Ay İki Ayettir. Bir Kimsenin Ölümü Veya Yaşaması Dolayısıyla Tutulmazlar

2218- Ahmed bin Hanbel, Mahmud bin Lebid (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir: Resulullah (a.s)'ın oğIu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. (İnsanlar) Güneş Resulullah (a.s)'ın oğlu ibrahim'in ölümü dolayısıyla tutuldu" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Güneş ve ay, şanı yüce olan Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar bi-nmn olumu veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Onları bu halde görürseniz hemen camilere koşun."
Sonra namaza durdu. (Namazda) Zariyat suresinin bir kısmını okudu.
Sonra rükuya vardı. Sonra doğruldu. Sonra iki secde yaptı. Sonra kalkti ve birincide yaptığı gibi yaptı." [177]

Bir Açıklama

Bu rivayet, daha önce vermiş olduğumuz rivayetlerden birinde geçtiği üzere Abdullah bin Zubeyr (r.a)’in uygulamasının doğruluğunu desteklemektedir. Hanefi fakihleri de bu uygulamayı esas almışlardır ki, bu rivayet onların görüşlerini de desteklemektedir. [178]

2219- Ebu Davud, Semure bin Cundub (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [179]
"Ben ve ensardan bir çocuk, belirlemiş olduğumuz birer hedefe ok atarken güneş, ufka doğru bakan bir kişinin bakışıyla iki veya üç ok miktarı yükseldiği sırada karardı. Adeta tennume (bir tür ağaç) gibi oldu. Biz birbirimize: "Haydi Mescid'e gidelim. Vallahi, güneşin bu durumu Resulullah (a.s) için ümmeti hakkında bir gelişme vesilesi olacaktır (yani Resulullah (a.s) bu konuda ümmeti hakkında bir açıklamada bulunacaktır)" dedik. Ardından gittik. Vardığımızda Resulullah (a.s) ortaya çıkmıştı (veya kalabalık bir toplulukla bir araya gelmişti). [180] Öne geçti ve namaz kıldırdı. Bize daha önce kıldırdığı namazlardan hiç birinde olmadığı şekilde uzun bir namaz kıldırdı. Sesini duymuyorduk. Sonra bize daha önce hiç bir namazda yapmadığı şekilde uzun bir rüku yaptırdı. Sesini duymuyorduk. Sonra daha önce bize hiçbir namazda yaptırmadığı bir şekilde uzun bir secde yaptırdı. Sesini duymuyorduk. Sonra diğer rek'atta aynen böyle

yaptı. Güneşin açılması son rek-'attaki oturuşu esnasında gerçekleşti. Sonra selâm verdi. Ardından Allah'a hamd ve sena etti. Allah'tan başka ilah olmadığına, kendisinin Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehadet etti..." Bundan sonra îbni Yunus Resulul-lah (a.s)'ın hutbesini (konuşmasını) aktarmıştır.

Bunu Nesai de rivayet etmiş ancak: "Adeta terimime (bir tür ağaç) gibi oldu" ifadesine yer vermemiştir. Onun rivayetinde ayrıca şöyle denmektedir:

"Ardından hemen Mescid'e gittik. Resulullah (a.s)'la O'nun insanların yanına çıkmakta olduğu sırada karşılaştık. Sonra Öne geçti." Bundan sonrası yukarıdaki hadiste geçtiği gibidir.

Yine Nesai'nin bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) güneşin tutulmasından sonra hutbe verdi ve şöyle buyurdu: "Bundan sonra...." [181]

Yine Nesai'nin ve Tirmizi'nin nakletmiş oldukları bir rivayette: "Resulullah (a.s) bize güneş tutulması esnasında namaz kıldırdı. Bu esnada sesini duymuyorduk" denmektedir. [182]

'el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:

"Bu rivayetin senedinde Salebe bin Ubbad el-Abdi bulunmaktadır ki, o bilinmeyen (meçhul) bir kişidir. İbni Hibban'dan başka onu sika gören biri olmamıştır. Tirmizi: "Semure (r.a)'nin hadisi hasen sahih bir hadistir" demiştir. Bu konuda Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş bir hadis de bulunmaktadır ki, onu Hakim sahih görmüş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Bunu sahih görmeleri belki şahidlerinin bulunması dolayısıyladır."

Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediği bildirilmiştir:

"Güneş tutulması namazında Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyordum. Kendisinden bir harf bile duymadım."

Bunu /hmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Beyhaki İkrime'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla nakletmişlerdir. (Beyhaki) sonunda: "Kur-'an'dan bir harf bile" diye ilave etmiştir (yani Kur'an kelimesini ilave etmiştir). Bu rivayetin senedinde Ebu Lehi'a bulunmaktadır ki, bu zayıf biridir.

Taberani'nin Musa bin Abdulaziz'in Hakem bin Ebban'dan, onun Doime-'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla nakletmiş olduğu bir hadis bulunmaktadır. Onun metni de şöyledir:

"Güneşin tutulduğu gün Resulullah (a.s)'ın yanında namaz kıldım ve kıraatından (Kur'an-ı Kerim okumasından) bir şey duymadım." Bu rivayeti Hafız (İbni Hacer), 'et-Telhis'te zikretmiştir.

Tirmizi şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarından bazıları bu yönde görüş bildirmişlerdir yani güneş tutulması (küsuf) namazında kıraatin gizli yapılmasının gerektiğini söylemişlerdir. İmam Şafii'nin görüşü böyledir. Fıkıhçıların çoğu böyle söylemişlerdir. Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş olan bir hadisi şerifte, Resulullah (a.s)'ın onlara güneş tutulması esnasında namaz kıldırdığı ve kıraati açıktan yaptığı ifade edilmiştir."
Ebu Bekr bin Arabi şöyle söylemiştir:
"Bana göre açıktan okuma daha uygundur. Çünkü bu cemaatla kılman, insanların toplanması için çağrı yapılan ve ardından hutbe verilen bir namazdır. Bu itibarla bayram namazlarına ve istiska namazına benzemektedir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Hafız İbni Hacer de el-Feth'de bu namazda kıraatin gizli yapılmasıyla ilgili rivayetleri zikrettikten sonra şöyle söylemiştir:
"Bunların sahih kabul edilmesiyle birlikte açıktan okunduğu ve bunda bir miktar fazlalık olduğu da sabit olmuştur. Onun (açıktan okumanın) esas alınması ise daha uygundur. Rükünlerin birden fazla yapıldığı sabit olmuşsa bu sadece böyle yapılmasının caiz olduğunu ortaya koymak içindir." [183]

Husuf (Ay Tutulması) Namazında Resulullah (A.S)'A Cennet Ve Cehennemle İlgili Olarak Neler Arzedilmiştir?

2220- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: 2220-Müslim (21623-624) 10-Kitabu'l-KOsuf 3-Küsuf namazında Resulullah (a.s)ın zamanında, Resulullah (a.s)'m oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar:
"Güneş İbrahim'in ölümü dolayısıyla tutuldu" dediler. Bu sırada Resu-lullah (a.s) kalktı, halka altı rüku ve dört secde ile (iki rek'at) namaz kıldırdı. Namaza tekbir getirerek başladı. Sonra Kur'an-ı Kerim okudu ve kıraati u-zattı. Sonra ayakta durduğu kadar bir süre rüku etti. Sonra rükudan başını kaldırdı. Birincisinde okuduğundan daha kısa bir şekilde (Kur'an-ı Kerim) okudu. Sonra ayakta durduğu kadar bir süre rüku etti. Sonra rükudan başını kaldırdı. Ardından ikinci kıraatındaki kadar kıraatta bulundu (Kur'an-ı Kerim okudu). Sonra ayakta durduğu kadar bir süre rüku etti. Sonra rükudan başını kaldırdı. Sonra secdeye kapandı ve iki secde yaptı. Sonra yeniden kalktı. Üç rüku yaptı. Bu rükularm hiçbiri kendinden bir önceki rükudan daha uzun değildi. Rükusu da (uzunluk

süresi bakımından) secdeleri gibiydi. Sonra geri çekildi. Arkasmdaki saflar da geri çekildiler. Böylece kadınların bulunduğu yere kadar geldik. (Yani en arkadaki saf kadınlar cemaatinin tam önüne kadar yanaştı -Çeviren) Sonra ilerledi. Cemaat de O'nunla birlikte ilerledi. Böylece eski yerine kadar vardı. Sonunda namazmı tamamladı ve namazını tamamladığında güneş eski haline dönmüştü. Ardından şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Şüphesiz güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar birinin ölümü veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Böyle bir şeyle karşılaştığınız zaman (güneş veya ay) açılıncaya kadar namaz kılınız. Size vaad edilenlerin hiçbiri müstesna olmaksızın hepsini şu namazımda gördüm. Cehennem getirildi. Bu benim geri çekildiğimi gördüğünüz esnada oldu. Alevinden bir şeyin üzerime gelmesi korkusuyla geri çekildim. Hatta onun içinde, çomak sahibini bağırsaklarını çekerken gördüm. Bu kişi çomağıyla hacılardan bir şeyler çalardı. Eğer bu işi anlaşılırsa: "Çomağım takılmıştı" der, anlaşılmazsa çaldığını alıp götürürdü. Kediyi bağlayıp da ona yiyecek vermeyen, bununla birlikte onu yerdeki bitkilerden yemesi üzere bırakmayan ve böylece onun açlıktan ölmesine yolaçan kedi sahibi kadını da orada gördüm. Sonra cennet getirildi. Bu ise ilerleyip eski yerime geldiğimi gördüğünüz sırada gerçekleşti. Sizin de bakmanız için meyvelerinden koparmak üzere elimi uzattım. Sonra bunu yapamayacağımı anladım. Size vaad edilenlerin hiçbiri müstesna olmaksızın hepsini şu namazımda gördüm." [184]

Bir başka rivayete göre de Cabir bin Abdullah (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m zamanında sıcağı şiddetli bir günde güneş tutuldu. Resulullah-(*.s) ashabıyla birlikte namaz kıldı. Kıyamı (ayakta duruşu) biraz uzattı. Hatta bağırmaya (seslenmeye) başladılar. Sonra rükuya girdi ve rüku-sunu da uzattı. Sonra rükudan kalktı ve yine uzattı (yani yine uzun süre a-yakta durdu). Sonra rükuya gitti ve yine (rükusunu) uzattı. Sonra iki secde yaptı. Sonra kalktı ve aynı şeyleri yaptı. Böylece dört rüku ve dört secde olmuş oldu. Sonra şöyle buyurdu:
"Size vaadedilen her şey bana arzedildi. Cennet bana arzedildi. Öyleki, oradan bir salkıma uzansaydım alabilecektim. -Yahut şöyle buyurdu: "Oradan bir salkıma uzandım, ama elim ona ulaşamadı."- Aynı şekilde bana cehennem arzedildi. Orada İsrailoğullarmdan kedisine eziyet etmiş bir kadın gördüm. Bu kadın (kedisini) bağlamış, sonra ona yiyecek vermemiş, yeryüzünün bitkilerinden yemesine de fırsat vermemişti. Ebu Sumâme Amr bin Mâlik'i de cehennemin içinde bağırsaklarını çekerken gördüm. Onlar: "Güneş ve ay ancak

büyük bir kimsenin ölümünden dolayı tutulurlar" derlerdi. Oysa onlar Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Onları (Allah) size göstermektedir. (Güneş veya ay) tutulduğunda açılıncaya kadar namaz kılın." [185]
Buna benzer bir başka rivayet daha bulunmaktadır. Ancak bu rivayette geçtiğine göre (Resulullah (a.s), kedisine eziyet eden kadından): "İsrail oğullarından bir kadın" olarak değil de "Himyerli uzun boylu, siyah bir kadın" olarak söz etmiştir. [186]

Güneş Tutulmasında Erkeklerin Kadınlarla Birlikte Namaz Kılmaları

2221- Buhari ve Müslim, Esma bintu Ebu Bekr (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [187]
"Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gittim. Namaz.kılıyordu."İnsanlara ne oluyor?" diye sordum. Göğe işaret etti. Bir de baktım insanlar namaz kılıyorlar. (Aişe r.a): "Subhanallah" dedi. Ben: "Bir âyet mi?" diye sordum. Başıyla "e-vet" anlamında işaret etti. Ben de namaza durdum. Öyle ki, (namaz o kadar uzadı ki) başım dönmeye başladı. Ben hemen başıma su dökmeye başladım. Resulullah (a.s), Allah'a hamd etti, O'nu sena etti. Sonra şöyle buyurdu:
"Daha Önce görmemiş olduğum ne vardıysa hepsini şu yerimde gördüm. Cenneti ve cehennemi bile. Bana sizin kabirlerinizde Mesih Deccal'in fitnesine benzer veya ona yakın -(Ravi dedi ki): "Esma (r.a)'nm bunlardan (yani "benzer" ve "yakın" sözlerinden) hangisini söylediğini bilmiyorum."-bir imtihanla (fitneyle) imtihan olunacağınız vahyedildi. Kişiye: "Senin şu kişi (yani Resulullah a.s) hakkındaki bilgin nedir?" denir. Eğer mü'min veya yakıni iman sahibi -(Ravi dedi ki): "Esma (r.a)'run bunlardan (yani "mü'min" ve "yakıni iman sahibi" sözlerinden) hangisini söylediğini bilmiyorum."- biriyse: "O Muhammed'dir ve Ö Allah'ın peygamberidir. Bize açık deliller ve hidayet getirdi. Biz de O'na icabet ettik ve uyduk. O Muhammed'dir -üç kere-" der. Bunun üzerine ona: "Huzur içinde uyu. Senin kesin inanca sahip olduğunu bildik" derler. Eğer kişi münafık veya şüpheci -(Ravi dedi ki): "Esma (r.a)'nın bunlardan (yani "münafık" ve "şüpheci" sözlerinden) hangisini söylediğini bilmiyorum."- biriyse: "Bilmiyorum. Ben insanların bir şeyler söylediklerini duydum, ben de onu söyledim" der."
Bundan daha uzun (fazlalık içeren) bir hadisi şerife göre Resulullah (a.s) güneşin tutulması esnasında köle azad edilmesini emretmiştir. [188]

Buharı şöyle söylemiştir (yani Buhari'nin rivayetinde şöyle denmektedir):
"Esma (r.a) dedi ki: "Güneşin açılmış olduğu sırada Resulullah (a.s) na-.mazını bitirdi. Allah'a lâyık olduğu şekilde hamd etti. Sonra şöyle buyurdu: "8undan sonra..."
Buhari yukarıda verdiğimiz metnin benzeri bir metin nakletmiş ve orada şu sözlere yer vermiştir. (Esma r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) namazı hayli uzattı. Öyle ki, başım dönmeye başladı. Yanımda da içinde su bulunan bir kırba vardı. Hemen onu açtım ve onun içinden başıma su dökmeye başladım. Bu arada Resulullah (a.s) da namazını bitirdi ve güneş de açılmıştı. (Resulullah a.s) insanlara hitab etti (hutbe verdi). Allah'a lâyık olduğu şekilde hamd etti. Sonra: "Bundan sonra..." diye buyurdu. Bu sırada ensardan bazı kadınlar söz karıştırdılar. (Resulullah a.s) onlara doğru döndü. Onlar susturuldular. Aişe (r.a)'ye: "Ne dedi?" diye sordum. O da şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Daha önce görmemiş olduğum ne vardıysa hepsini şu yerimde gördüm. Cenneti ve cehennemi bile. Bana sizin kabirlerinizde Mesih Deccal'in fitnesine benzer -veya ona yakın- bir imtihanla (fitneyle) imtihan olunacağınız vahyedildi..." Daha sonra yukarıda verilen hadisin devamım: "Bilmiyorum. Ben insanların bir şeyler söylediklerini duydum, ben de onu söyledim" der." sözünün sonuna kadar nakletti.
Hişam dedi ki: "Fatıma (r.a) bana bir şey söyledi. Ben de onu ezberledim. Ancak o kızdırıcı bir gelişmeden söz etti." [189]
Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), küsuf namazını kıldı (yani kıldırdı). Kıyama durdu ve kıyamı biraz uzattı. Sonra rüku etti, rükuyu da uzattı. Sonra kalktı, yine kıyamı uzattı. Sonra yine rüku etti, yine rükuyu uzattı. Sonra doğruldu. Sonra secde etti ve secdeyi de uzattı. Sonra (secdeden başmı) kaldırdı. Sonra tekrar secde etti ve yine secdeyi uzattı. Sonra kalktı ve kıyamı uzattı. Sonra rüku etti ve rükuyu uzattı. Sonra (rükudan başını) kaldırdı. Ardından secde etti ve secdeyi uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secde etti ve secdeyi uzattı. Sonra namazını bitirdi. Ardından şöyle buyurdu:
"Bana cennet yaklaştırıldı. Hatta ona uzanmaya cür'et etseydim size onun salkımlarından bir salkım getirirdim. Aynı şekilde bana cehennem de yaklaştırıldı. Hatta: "Ey Rabbim! Ben onlarla mıyım?" dedim. Bir de orada bir kadın gördüm. -Sanıyorum ondan: "Kendini kedi tırmalayan" diye söz etti- Ben: "Bu kadının suçu nedir?" diye sordum. "Bu onu (kediyi) ölünceye kadar hapsetti.

Ne bir yiyecek verdi ne de kendisinin bir şeyler yemesi için dışarı bıraktı" dediler.
Nafi' dedi ki: "Sanıyorum (Resulullah a.s): "Yerin bitkilerinden yemesi üzere" diye buyurdu.
Ebu Bekr İsmaili ("Ben onlarla mıyım?" sözü hakkında): "Bunun doğrusu "Yoksa ben de onlarla mıyım?" şeklindedir" demiş ve şu açıklamayı yapmıştır: "Bazı yerlerde soru elifi düşürülebilmektedir (yani mesela yukarıda anlamım verdiğimiz cümlenin metninde olduğu gibi "eve enâ ma-'ahum" yerine "ve enâ ma'ahum" denilebilmektedir)." [190]

Güneş Tutulması Namazında Kıyam,Rüku Ve Secdenin Uzatılması Ve Bu Namazda Birinci Rek'atın İkinciden Daha Uzun Olduğu

2222- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [191]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında güneş tutuldu. Resulullah (a.s) namaz kıldı. Halk da O'nunla birlikte namaz kıldı. (Resulullah a.s) namaza durdu ve Bakara suresinin okunmasında geçecek süre gibi uzun bir süre kıyamda bulundu. Sonra uzun bir rüku yaptı. Sonra doğruldu ve uzun bir kıyam yaptı. Bu kıyamı birinci kıyamından daha kısaydı. Sonra uzun bir rüku yaptı. Bu rüku'u birinci rüku'undan daha kısaydı. Sonra secde etti. Sonra yine uzun bir kıyam yaptı. Bu kıyamı da birinci kıyamından kısaydı. Sonra uzun bir rüku yaptı. Bu rüku'u da birinci rüku'undan kısaydı. Sonra (başını) kaldırdı. Ardından uzun bir kıyam yaptı. Bu kıyamı da birinci kıyamından kısaydı. Sonra uzun bir rüku yaptı. Bu rüku'u da birinci rükuundan kısaydı. Sonra secde etti. Sonra namazı bitirdi ve bu arada güneş de açılmıştı. Ardından şöyle buyurdu:
"Şüphesiz güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar birinin ölümü veya yaşaması dolayısıyla tutulmazlar. Böyle bir şeyle karşılaştığınız zaman Allah'ı zikredin."
"Ya Resulullah (a.s)! Senin durduğun yerde bir şeye uzandığını gördük. Sonra geri geri çekildiğini gördük" dediler. O da şöyle buyurdu:
"Ben cenneti gördüm. Oradan bir salkıma uzandım. Eğer alabilseydim, dünya devam ettiği sürece ondan yerdiniz. Aynı şekilde bana cehennem gösterildi. Hiç bir zaman bugün gördüğümkinden daha korkunç bir manzara görmüş değilim. Oranın ahalisinin çoğunun kadınlar olduğunu gördüm."
Nevevi Müslim Şerhi'nde söyle söylemiştir: "Bu hadis başkalarının haklarını

inkâr etme, o konuda nankörlük etme hakkında da küfür kelimesinin kullanılmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu şekilde nankörlük eden kişi Allah'ı inkâr eden biri olmasa bile (onun hareketi hakkında küfür kelimesi kullanılabilir)."
"Ne sebepten dolayı, ya Resulullah (a.s)?" diye sordular. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"İnkârları (nankörlükleri) dolayısıyla."
"Allah'ı mı inkâr ediyorlar?" diye soruldu. (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Hayat arkadaşlarına (kocalarına) karşı nankörlük ederler. Yapılan iyiliği inkâr ederler. Onlardan birine bütün bir ömür boyunca iyilik etsen sonra senden (hoşlanmadığı) bir şey görse: "Senden hiç bir iyilik görmedim" der."
Müslim'in nakletmiş olduğu bir diğer rivayette de şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) güneş tutulduğu zaman dört secde ile birlikte altı rü-
kulu bir namaz kıldırdı."
(Müslim) Hz. Ali (r.a)'den de böyle bir rivayetin nakledilmiş olduğunu söylemiştir. [192]

Güneşin Tutulması Halinde Hemen Dua, Zikir Ve İstiğfarda Bulunmak

2223-Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [193]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında güneş tutuldu. Kıyamet vakti olabileceği korkusuyla hemen kalktı. Mescid'e kadar geldi. En uzun şekilde kıyam, rü- ku ve secde yaparak namaz kılmaya başladı. Daha önce hiçbir namazda O'nun (kıyam, rüku ve secdeyi) bu kadar uzattığını görmüş değildim. Sonra şöyle buyurdu:
"Allah'ın ortaya çıkardığı (gösterdiği) bu âyetler, birinin ölümü veya yaşaması dolayısıyla gerçekleşmez. Ancak Allah bunlarla kullarını korkutmak üzere bunları ortaya çıkarır. Bunlardan bir şey gördüğünüzde hemen Allah'ı zikre, duaya ve istiğfara yönelin."

2224- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Güneş tutuldu. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a) insanlara namaz kıldırdı. Yasin ve benzeri sureleri okudu. Sonra rükuya gitti. (Ardından doğruldu ve) bir sure okunacak kadar bir süre dua ve tekbirde bulundu. Sonra yine kıraati kadar bir süre rüku yaptı. Sonra "Semi'a'llahu limen hamideh" dedi. Sonra secde etti.

Sonra ikinci rek'ata kalktı ve birinci rek'atta yaptıklarının aynısını yaptı. Sonra oturup dua ve terğibe başladı. Güneş açılıncaya kadar böyle devam etti. Daha sonra onlara Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını bildirdi." [194]

2225- Bezzar, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [195]
"Güneş tutuldu. Hz. Ali (r.a) hemen namaza durdu. Beş rüku ve iki secde yaptı. Sonra ikinci rek'ata kalktı ve benzerini yaptı. Sonra: "Bunu Resulullah (a.s)'tan sonra benden başka kimse kılmış değildir" dedi." [196]

Bir Açıklama

Daha önce gördüğümüz üzere Hanbeli mezhebi güneş tutulması namazında bir rek'atta dört veya beş rüku yapılmasını caiz görmektedirler. Hz. Ali (r.a)'den nakledilmiş olan bu son iki rivayet bu iki uygulama tarzına delil teşkil etmektedir. Buna göre güneş tutulması namazının beş ayrı şekli vardır ve her hangisi yapılsa caizdir.
Hattabi, 'Me'alimu's-Sunen'de şöyle söylemiştir:
"Göründüğüne göre küsuf namazının kılınış şekli konusunda rivayetler arasındaki farklar her bir rek'atta yapılacak rükuların sayısı üzerinde toplanmaktadır. Resulullah (a.s) bu namazı bir kaç kez kılmış ve güneşin açılmasının uzun sürdüğü zamanlarda namazı uzatmış, kısa sürdüğü zamanlarda uzatmamış olabilir."
İbni Huzeyme ise şöyle söylemiştir:
"Bir kimsenin güneş tutulması namazında Resulullah (a.s)'ın yaptığı rivayet edilen rüku sayılarından istediğini ve uygun gördüğünü esas alması caizdir. İsterse her bir rek'atta iki rüku yapar. İsterse her bir rek'atta üç rüku yapar. İsterse her bir rek'atta dört rüku yapar. Çünkü bunlarla ilgili rivayetlerin hepsi de Resulullah (a.s)'tan nakledilmiş sahih rivayetlerdir. Bu rivayetler Resulullah (a.s)'ın sadece bir kez değil bir kaç kez güneş tutulması namazı kıldığını göstermektedir. " [197]

CENAZE NAMAZI VE ŞEHİTLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Evlilikten ve nikâhla ilgili hükümlerden söz eden nasslar yine zina haddi ve namuslu kadına iftira atma (kazf) haddi gibi hadd cezalarından söz eden nasslar üzerinde düşündüğümüz zaman neslin korunmasına büyük önem verildiğini görürüz. İnsan açısından bu, doğumdan önce başlamaktadır. İslâm'ın çocuk, kadın ve yaşlılar hakkında özellikle daha fazla öğüt verdiğini, bunların korunmalarına özel bir önem verdiğini düşünürsek güçsüzlere ve düşkünlere merhamet göstermenin bu dinin özelliklerinden olduğunu anlarız. Bu dinin çocuğun daha ilk doğmasıyla ilgili hükümler koyduğunu, yine insanın ölümünde de (bu dinin hükümlerine göre) bazı haklarının olduğunu düşündüğümüzde bu dinin insanın bütün hallerini içine alacak şekilde kapsamhlığını ortaya koyan bir görüntü ile karşılaşırız. Bu aynı zamanda bu dinin Allah'ın dini olduğunu ortaya koyan görüntülerden biridir.
İnsanın ölümü anındaki hakları çoktur. Yine hastalandığındaki hakları da çoktur. Bir Müslümanın diğer Müslüman üzerindeki hakları arasında hastalandığında onu ziyaret etmesi ve öldüğünde cenazesinde bulunması da vardır. Biz bu kitabımızda ölüm anında ne yapılması gerektiği konusunda özel bir bölüme yer vereceğiz. Bu bölüm kitabın dördüncü kısmında yer alacaktır. Yine kitabın dördüncü kısmında tıp ve hastalık üzerinde duracağımız özel bir bölüme yer vereceğiz. Burada erkek olsun, kadın olsun, çocuk olsun bir Müslüman ölünün (diğer Müslümanlar üzerindeki) haklarından söz etmekle yetineceğiz. Bu da üzerine cenaze namazı kılınmasıdır. Eğer ölen kişi şehid ise ona özel haklar bulunmaktadır. Bu haklardan bazıları üzerine namaz kılınmasıyla ilgilidir. Fıkıhçılar arasında bunun bazı tarzları (uygulanış şekilleri) hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ölünün üzerine namaz kılınması namaz konusuyla yakından ilgili olduğundan bu konuya namazla ilgili bölümün içinde yer verdik. Şimdi burada cenaze namazıyla ilgili hükümleri fıkıh kitaplarından özetleyerek vereceğiz.
İster erkek olsun ister kadın olsun şehid olmayan bir Müslüman ölünün u-zerine cenaze namazı kılmak, dirilerin üzerine farzı kifayedir. Bu konuda görüş birliği vardır. Bir kişi de olsa bazı kimseler bu görevi yerine getirirlerse diğerlerinin üzerlerinden günâh düşer. Cenaze namazı kılınmak istendiğinde: "Cenaze namazı kılmıyor, Allah size rahmet eylesin" diye seslenilir. Bir kâfirin veya münafığın üzerine cenaze namazı kılınması caiz değildir. Hanefilere göre bu (yani bir Müslümanın üzerine cenaze namazı kılınması) İslâm devletine karşı gelen isyancılar, yol kesicilerden çarpışma esnasında ölenler, asabiyet ehli,

geceleyin şehirde silah çeken kabadayılar ve şehirde birkaç kez intihara teşebbüs etmiş (ve sonunda intihar etmiş) olanlar dışında Ölen her Müslümanın hakkıdır.
Hanefilere göre anne veya babasından birini öldüren bir kimse imam (devlet yöneticisi) tarafından kısas yoluyla öldürülürse kendisinin aşağılanması amacıyla namazı kılınmaz. Ama eğer kendi kendine ölürse üzerine namaz , kılınır. Asabiyet ehli denirken kastedilenler zulümde yardımlaşanlar yahut bir kavim veya kabile tarafgirliği yaparak bu yüzden öldürülenlerdir. Bunlar zalimlerdir. Bir kimse kendi kendini öldürürse Hanefilerce fetvaya esas alman görüşe göre kefenlenir ve üzerine cenaze namazı kılınır. İmam Ebu Yusuf gibi bazı ilim adamları ise onun üzerine cenaze namazının kılınamayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Malikiler imanım had cezasıyla veya kısas yoluyla öldürdüğü bir kimsenin üzerine cenaze namazı kılmayacağını söylemişlerdir. Ancak diğerleri bu gibilerin cenazelerinin üzerine namaz kılabilirler.
Malikiler, fazilet sahibi kimselerin bid'atçilerin ve büyük günâhları açıktan işleyen kimselerin cenazelerinden uzak durmalarının uygun olacağını söylemişlerdir. Hanbeliler cenaze namazı farziyetinden şehidi ve haksız yere öldürüleni müstesna tutmuşlardır. Hanefilerin dışındaki çoğunluğa göre şehidin üzerine cenaze namazı kılınmaz. Resulullah (a.s), ganimette hile yapan yani imamın izni olmadan ganimetten bir şey alan bir kimsenin üzerine cenaze namazı kılmamıştır.
Hanefilere göre cenazenin üzerine namaz kıldırmada öncelik hakkına sahip kişi eğer mevcut olursa devlet başkanı, o olmazsa onun vekilidir. Her ikisinin de bulunmaması durumunda ise kadıdır. Sonra mahallenin imamıdır. Sonra yakınlık derecesindeki sıraya göre yükümlü erkek veli (akraba) veya nikâh cihetinden yakınlıkları olanlardır. Baba oğuldan öne geçirilir. Bunun gibi yakın akraba uzak akrabadan önceliklidir. Buradaki sıralama evlilik velayetin-deki sıralama gibidir. Öncelik hakkına sahip olan kişi bir başkasına namaz
kıldırması için izin verebilir. Fetvaya esas alman görüşe göre yakınlık yönünden öncelik hakkına sahip olan bir kimse ölünün kendisinin üzerine cenaze namazı kıldırmasını vasiyet ettiği birinden Önce gelir (yani isterse kendisi namaz kıldırabilir, bu hakka sahiptir).
Eğer vali veya devlet başkanından veya onun vekilinden başka biri cenaze namazı kıldırırsa veli (ölüyü kaldırmakla ve üzerine namaz kılmakla birinci derecede sorumlu yakın akrabası) isterse mezara doğru da olsa cenaze namazını yeniden kılabilir. Ama eğer namazı ölünün velisi kıldırmış olursa artık ondan sonra kimsenin ölünün üzerine namaz kılması caiz olmaz. Ölü e-ğer üzerine namaz kılınmaksızın defnedilirse henüz çürümediği üzere galib zan (kuvvetli

kanaat) olursa mezarına doğru namaz kılınır. Malikiler ve Hanbeliler ölünün üzerine cenaze namazı kıldırmakta birinci derecede hak sahibinin ölünün namazını kıldırması üzere vasiyette bulunduğu kişinin, sonra valinin veya emirin, sonra ölünün akrabalarının ve nikâhtaki yakınlık sıralarına (yani evlilik yoluyla oluşan yakınlıktaki derecelerine) göre yakınlarının olduğunu söylemişlerdir. Ancak Malikilere göre kardeş ve onun oğlu dededen önceliklidir. Malikilere göre erkeklerin bulunmaması durumunda kadınlar cenazenin üzerine aynı anda yalnız başlarına (cemaat oluşturmaksızın) namaz kılarlar. Hanbelilere göre yazılılarda imamlığa en lâyık olana öncelik hakkı tanınır.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Veli (ölünün,, teşyi işlerine bakmaktan birinci derecede sorumlu yakını) imamlıkta validen (devlet yetkilisinden) önceliklidir. Baba, sonra dede ve ne kadar geriye gitse de o soyu takib edenler (yani dedeler) öncelik hakkına sahiptirler. Sonra ne kadar ileriye gitse de oğullar gelir (yani oğul, torun, torunun çocuğu gibi). Sonra öz kardeş, sonra babadan kardeş gelir ve böyle devam eder. Eğer asabeden (yani mirasta doğrudan hak sahibi olan ve hakları belli bir yüzde ile belirlenmiş olmayıp duruma göre miras alan yakınlardan -Çeviren) kimse bulunmazsa zevi'l- erhamdan (yani mirastan hak alabilmeleri için ashabı farz ve asabeden kimsenin bulunmaması gereken yani varisler sıralamasında üçüncü sırada yer alan akrabalardan -Çeviren) en yakın kim bulunursa o Öne geçirilir. Eğer akrabalık dereceleri aynı iki kişi bulunursa her ikisi de namaz kıldırma hakkına sahiptir. Ancak diğeri daha çok bilgili olsa da yaşlı olan öne geçirilir."
Dört mezhep alimleri birden fazla cenazeye bir kerede cenaze namazı kılınmasının caiz olduğu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bununla birlikte her bir cenazeye bir namaz kılınması efdaldir. Bu durumda fazilet derecelerine göre sıraya konurlar (içlerinden en faziletli olduğu bilinen kişinin cenazesi en öne yani imamın hemen önüne konur, sonra diğerlerinin cenazeleri de fazilet derecelerine göre sıralanırlar -Çeviren).
Birden fazla cenazenin bir araya gelmesi durumuyla ilgili olarak Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Genişçe bir sıra oluşturulur. İmam da (cenazelerin) en faziletli olanla-rının hizasında durur (yani cenazeler yan yana dizilir, imam içlerinden en faziletli olduğu bilinen kişinin cenazesinin hizasında durur -Çeviren). Yahut uzunca bir sıra oluşturulur ve cenazeler, her birinin göğsü imamın hizasına gelecek şekilde aynı hizada sıraya konurlar."
Hanefilere göre cenaze namazının iki rüknü vardır: Dört kere tekbir getirilmesi ve kıyam (ayakta durmak). Dördüncü tekbirden sonra iki kere (bir sağa bir sola)

selâm verilmesi onlara göre vaciptir. Niyet onlara göre şarttır. Onlara göre özürsüz olarak binek üstünde veya oturarak cenaze namazı kılınması caiz değildir. Yine Hanefilere göre cenaze namazının sünnetleri şunlardır: Allah'a hamd ve sena, dua, Resulullah (a.s)'a salat getirilmesi.

Malikilere göre cenaze namazının rükünleri şunlardır: Niyet, dört kere tekbir getirilmesi, ölü için mümkün olduğu şekilde dua edilmesi, bir kere selâm verilmesi, ayakta durabilen için ayakta durmak (kıyam). Şafiilere ve Han-belilere göre birinci tekbirden sonra Fatiha suresinin okunması da bir rükündür.

Hanefilere göre cenaze namazının kılınışı şöyledir: Namaz kılacak kişi "Allah için namaz kılmak ve hazır olan ölü için de dua etmek üzere" niyet eder. Sonra sadece ilk tekbir için ellerini kaldırır. Bundan sonra sena duasını "Subhanekellahumme... duasını" okur. Sonra ikinci kez tekbir getirir ve Resulullah (a.s)'a salat getirir. Sonra üçüncü tekbiri alır. Bunun ardından kendi için, Ölü için ve bütün Müslümanlar için dua eder. Sonra dördüncü tekbiri alır ve ardından da selâm verir. Onlara göre senadan (subhanekeden) sonra kıraat niyetiyle değil de sena niyetiyle Fatiha suresinin okunması caizdir. Me-'sur (rivayetlerde geçen) duaların okunması mendubdur. Bir kimse bunları bilmezse nasıl kolayına gelirse öyle dua eder. Eğer imam beşinci kez tekbir getirirse cemaatten olanlar ona uymaksızın, o selâm verinceye kadar beklerler ve selâm verince onunla birlikte selâm verirler. Küçük çocuk ve deli biri için mağfiret dilenmez. Ancak onun için ileride geleceği şekilde me'sur bir dua ile dua edilir.

Gerek cenaze namazında ve gerekse diğer zamanlarda Resulullah (a.s)'a getirilecek salatların en güzel olanı salatı ibrahimiyyedir (yani namazın sonunda tahiyyat esnasında okunan "Allahumme salli..." ve "Allahumme bâ-rik..." dualarıdır. Daha önce geçtiği üzere sadece birinci tekbirde el kaldırılır ondan sonraki tekbirlerde el kaldırılmaz. Birinci tekbirden sonra sağ el sol e-lin üzerine konarak göbek altından bağlanır ve namaz bitinceye kadar böyle saklanır. Cenaze n an kız inin kılmış şekli bütün fıkhı mezheplerde birbirine yakındır.

Konunun özeti şöyledir:

Cenaze namazı niyetle başlar, dört tekbir içerir ve kıyam esnasında ölü için yapılacak duayı, Resulullah (a.s)'a salatı, Fatiha'yı ve selâmı içerir. Ancak niyet Hanefilere ve Hanbelilere göre namazın bir rüknü değil şartıdır. Çoğunluğa göre dua üçüncü tekbirden sonra yapılır. Malikilerce esas alman görüşe göre ise dördüncü tekbir dahil olmak üzere her tekbirin arkasından dua yapılır. Resulullah (a.s)'a salat getirilmesi Hanefilere göre sünnet, Malikilere göre mendub, diğerlerine göre ise rükündür. Selâm ise Hanefilere göre vacip, çoğunluğa göre rükündür. Hanefilere göre Fatiha suresinin tilavet niyetiyle

okunması tahrimen mekruh ama dua niyetiyle okunması caizdir. Malikilere göre bu, tenzihen mekruhtur. Diğerlerine göre ise rükündür. Hanefilere ve Şafiilere göre eğer imam dörtten fazla tekbir alırsa onun arkasında namaz kılan kişi bu konuda imama uymaz, selâm verinceye kadar olduğu hal üzere onu bekler. Malikilere göre ise bu durumda imama uyan kişi (kendi başına) selâm verir. Hanbelilere göre de cemaatten olanlar yedi tekbire kadar imama uyarlar.
Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"İmamın gerek erkek ve gerekse kadın cenazenin mutlak surette göğsünün hizasına durması mendubdur." Malikiler ise: "İmam, erkek cenazenin orta hizasında, kadın cenazenin ise omuzlarının hizasında durur" demişlerdir. Şafiiler: "İmam olsun cemaat olsun cenaze namazı kılan birinin erkeğin başmm kadının kaba etlerinin hizasında durması mendubdur" demişlerdir. Hanbeliler de: "İmam erkeğin göğsünün, kadının ortasının (belinin) hizasında durur" demişlerdir.
Cenaze namazına sonradan yetişen biri yetiştiği yerden itibaren imama uyar, kaçırdığı kısmı da sonradan (imam selâm verdikten sonra) tamamlar. Hanefiler ve diğerleri imamın dördüncü tekbiri almasından sonra cenaze namazının tamamen kaçırılmış olacağını söylemişlerdir.
Hanefiler, abdesti olmayan ve abdest alması durumunda cenaze namazım kaçıracağından korkan birinin teyemmüm ederek cenaze namazını kılmasını caiz görmüşlerdir. Yine Hanefiler, namaz kılınmasının nehy edildiği beş kerahet vaktinde cenaze namazı kılınmasının tahrimen mekruh olduğunu söylemişlerdir. (Bu kerahet vakitlerinin üçü mutlak surette namaz kılmanın caiz olmadığı ikisi ise sadece nafile namaz kılmanın caiz olmadığı vakitlerdir -Çeviren).
Malikiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Güneşin doğmakta olduğu, tam tepeye geldiği (zeval hali) ve batmakta olduğu sıralarda cenaze namazı kılmak haramdır. Ancak sabah namazının kılınmasından sonra güneş doğuncaya kadarki ve ikindiden sonra güneşin
batma vaktine kadarki süre içinde kılınması caizdir."
Şafiiler ise bu namazın bütün vakitlerde kılınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Hanefilere ve Malikilere göre bir cenazenin üzerine eğer cemaatle namaz kılınmış olursa onun üzerine tekrar namaz kılınması caiz değildir. Ama eğer cemaatle kılınmış olmazsa definden önce cemaatle yeniden namaz kılınması mendubdur.
Şafiiler ve Hanbeliler, ilk defa cenazenin üzerine namaz kılamayanların definden sonra da olsa cenazenin üzerine ayrıca namaz kılmasını caiz görmüşlerdir. Hatta Şafıilere göre bu sünnettir. Fıkıhçılar, üzerine hiç cenaze namazı kılınmamış birinin üzerine definden sonra cenaze namazı kılınabileceği konusunda görüş

birliğine varmışlardır. Ancak ilim adamları bu konunun teferruatı üzerinde farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Mesela Hanefilere göre eğer ölünün çürümüş olacağı kanaati baskın çıkarsa (çürümüş olacağı üzerinde zannı galib olursa) artık üzerine (yani kabrine doğru) namaz kılınmaz. Şafiiler ve Hanbeliler oturulan beldenin dışında bulunan (gaib) bir cenazenin üzerine, bu cenaze yakın mesafede olsa ve kıble tarafında bulunmasa bile (gıyaben) cenaze namazı kılınmasını caiz görmüşlerdir. Ancak namaz kılanların kıbleye doğru yönelmeleri gerekir. Hanbeliler gaib bir cenazenin üzerine ancak bir aylık süre içinde cenaze namazı kılınabileceğini söylemişlerdir. Onlar kabre doğru cenaze namazı kılınması konusunda da bu süreyi esas almışlardır. Hanefilere ve Malikilere göre gaibin üzerine cenaze namazı kılınması caiz değildir. Onlar: "Resulullah (a.s)'ın Necaşi'nin üzerine (gıya-ben) cenaze namazı kılması özel bir uygulamadır" demişlerdir. Hanbelilere göre çocuğa veya dört aydan sonra düşen bir düşüğün üzerine cenaze namazı kılınır ve aynı zamanda yıkanır (gasl edilir). Düşük, kadirim ölü olarak veya vücudun organları tamamlanmadan dünyaya getirdiği bebektir.

Fıkıhçılar, düşüğün sağ olarak dünyaya gelmesi veya doğumu esnasında ağlama sesinin duyulması yahut dünyaya gelmesinden sonra canlı olduğuna delalet edecek bir işaret görülmesi durumunda yıkanacağı ve üzerine namaz kılınacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Hanefilere göre eğer doğarken ses çıkarmaz (veya canlı olduğuna delalet edecek bir işaret görülmezse) düşüğün üzerine cenaze namazı kılınmaz. Şafiiler de canlılık emaresi göstermeyen bir düşüğün üzerine cenaze namazı kı-lınmayacağı konusunda Hanefilerle aynı görüştedirler. Ancak onlar bundan ana karnında kalma süresini tamamlamış olanları müstesna tutmuşlardır. Böyle bir bebek (ölü de doğsa) yıkanır ve üzerine namaz kılınır. Malikilere göre eğer ağlama sesi çıkarmaz veya canlılık emaresi göstermezse, düşük bir bebeğin yıkanması ve üzerine namaz kılınması mekruhtur. Ancak üzerindeki kanlar (vs.) yıkanır, bir bezle bağlanır ve sarılır.

Esas itibariyle ölünün üzerine namazgahta (musallada) namaz kılınmalıdır. Kabristanda cenaze namazı kılınması ise Hanefilere ve Şafiilere göre mekruhtur. Malikiler ve Hanbeliler kabristanda cenaze namazı kılınmasını caiz görmüşlerdir. Hanefilere ve Malikilere göre cenaze namazının caminin içinde kılınması mekruhtur. Şafiiler ve Hanbeliler ise bunu caiz görmüşlerdir. Cenaze namazının camide kılınmasını caiz görenler bundan dolayı caminin pislenmesi ihtimalinin bulunmaması şartım koymuşlardır.

Hanefilere göre bir kimse yükümlü ve temiz iken şehid edilirse kendi elbisesi ile

kefenlenir, üzerine cenaze namazı kılınır ve yıkanmaz (gasl edilmez). Ama cünüp veya hayızlı yahut nifaslı (lohusa) iken şehid edilenler Ebu Ha-nife'ye göre çocuğun ve delinin yıkanması gibi yıkanırlar. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf a göre ise onlar da (yani cünüp, hayızlı veya lohusa iken şehit edilenler de) yıkanmazlar. Şehidin üzerindeki kan yıkanmaz ve elbisesi çıkarılmaz. Ancak kürk, kaftan, mest ve silah gibi şeyler çıkarılır. Çünkü bunlar kefenlemede kullanılmaya elverişli şeyler değildir.

Çoğunluk bu konuda şöyle söylemiştir:

"Şehid yıkanmaz, kefenlenmez ve üzerine namaz kılınmaz. Ancak kan dışında üzerine bulaşan pislikler giderilir. Şehid, deri türü şeylerin ve silahın üzerinden çıkarılmasından sonra defnedilir. Şehidin öldürüldüğü yere defnedilmesi müstehabdır."

Çoğunluğa göre buluğ çağma eren bir kimse ile böyle olmayan aynıdır. Malikilere göre cünüp ve benzerleri (yani hayızlı veya lohusa gibi guslü gerektiren hal üzere şehid edilenler -Çeviren) de yıkanmazlar. Bu uygulamaların tümü dünya ve ahiret şehidi tanımlamasına uyan kimselerle ilgilidir. Doğum esnasında ölen kadın, ishalden ölen bir kimse gibi sadece ahiret şehidi hükmünde olanlar hakkında ise normal Ölülerle ilgili uygulamaların aynısı yapılır. Bu noktada haklarında özel hükümler konulmuş olan dünya ve ahiret şehidinin tanımlanması şarttır.

Hanefiler bu türden olan şehitlerin tanımlanması konusunda şöyle söylemişlerdir:

"Şehid savaşanların veya isyancıların (İslâmi yönetime baş kaldıranların) veya yol kesenlerin öldürdüğü veya gece ya da gündüz kesici ya da vurucu aletlerden herhangi biriyle kendi evinde hırsızlar tarafından öldürülen veya savaş esnasında üzerinde yara, kırık, yanık, kulaktan veya gözden kan çıkması gibi izlerle ölü olarak bulunan veya bir Müslüman tarafından kasıtlı olarak, haksız bir şekilde kesici bir aletle öldürülen yükümlü (yani akıllı ve buluğ çağma ermiş), temiz (yani hayızlı, nifaslı veya cünüp olmayan) ve savaştan sonra (veya savaş esnasında darbe almasından sonra) irtisas etmeyen (şehidlik hükmünü ortadan kaldıracak kadar yaşamayan) yani aldığı darbe üzerine hemen Ölen bir Müslümandır."

İrtisas: Kişinin (darbe aldıktan sonra) bir şey yemesi, içmesi veya tedavi edilmesi yahut bir namaz vakti geçinceye kadar sağ kalması ya da savaş meydanından sağ olarak yani şuuruna sahip bir halde uzaklaştırılmasıdır.

Hakkında had veya kısas cezası uygulanarak öldürülen bir kimse ise yıkanır ve üzerine namaz kılınır. Çünkü böyle biri haksız yere öldürülmüş değildir. Haklı

olarak Öldürülmüştür. İsyancılar veya yol kesiciler tarafından Öldürülen ise yıkanmaz ve üzerine namaz kılınmaz.
Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Hanefilere göre şehidliğin şartları şunlardır: Müslüman olmak, akıllı ve buluğ çağında olmak, büyük hadesten temiz olmak ve isabet aldıktan hemen sonra ölmek.
Bununla birlikte savaşta düşman karşısında öldürülen yahut haksız yere Öldürülen yahut kendi nefsini veya malını savunurken Öldürülen herkes şe-hiddir. Ama savaş meydanından sağ olarak çıkarılan yahut cünüp iken Öldürülen bir kimse hakkında şehidlere özel hükümler uygulanmaz.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Şehid, müşriklerle çarpışma esnasında ölen veya savaş alanından ölü hükmünde olarak uzaklaştırılan kimsedir -bu ise sağ olmakla birlikte yaşama ümidi kalmaksızın savaş meydanından uzaklaştırılan veya can verir halde çıkarılan bir kimsedir, yine bir şey yemeden, içmeden ve konuşmadan ölen de buna dahildir-. Ancak savaş dışında haksız yere öldürülür veya savaş alanından sağ olarak veya Öldürülmesi işlemi tamamlanmadan çıkarılır da sonra ölürse meşhur olan görüşe göre yıkanır ve üzerine namaz kılınır. Bunun gibi Müslümanlar arasındaki bir çarpışmada Öldürülen de yıkanır ve üzerine namaz kılınır. Cünüp olarak öldürülen de yıkanır."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Şehid, Müslümanlardan kâfirlerle çarpışmaları esnasında çarpışmadan kaynaklanan bir saldırı ile ve henüz çarpışmanın bitmesinden önce Ölen kimsedir. Mesela bir kâfir tarafından öldürülen veya yanlışlıkla bir Müslü-manın silahının isabet etmesi sonucu ölen veya kendi silahının üzerine gelmesi sonucu ölen veya (çarpışma esnasında) bir kuyuya veya çukura düşerek ölen veya hayvanının kendisini düşürmesi sonucu ölen veya düşman tarafının kullandığı isyancı bir Müslüman tarafından öldürülen kimse şehittir.
Eğer çarpışmadan kaynaklanmayan bir sebepten dolayı veya çarpışmanın sonuçlanmasından sonra veya isyancılara karşı çarpışırken ölürse kuvvetli olan görüşe göre şehid değildir."
Malikilere ve Şafiilere göre büyük hadesten temiz olma şartı yoktur.
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Şehid yükümlü olmasa dahi, kâfirlerle çarpışma esnasında, çarpışmanın devam ettiği sırada çarpışmadan kaynaklanan bir sebeple ölen yahut kâfirlerden olan düşmanın eliyle öldürülen veya haksız yere öldürülen kadın veya erkektir. Böyle biri ganimetten bir şey almış olsa bile (hıyanet etmiş olsa bile) yine şehid hükmündedir. Kendi silahının üzerine gelmesi sebebiyle ölen de düşman

tarafından öldürülen gibidir."
Ancak Hanbeliler de Hanefiler gibi büyük hadesten temiz olmayı şart koşmaktadırlar. Bu itibarla cünüp olarak öldürülen yıkanır. Bunun gibi sabit bir hayatı olan kimse şehid de olsa yıkanır ve üzerine namaz kılınır. [198]

Cenaze Üzerine Namaz Kılmanın Ve Cenazenin Ardından Gitmenin Sevabı

2226- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [199]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim namaz kıhnmcaya kadar bir cenazede (cenaze teşyi'inde) bulunursa ona bir kırat (bir ölçek) vardır. Kim de defnedilinceye kadar bulunursa ona da iki kırat vardır."
Kendisine: "İki kırat nedir (ne kadardır)?" diye soruldu. Şöyle buyurdu:
"İki büyük dağ kadar."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"İbni Şihab dedi ki: "Salim bin Abdullah şöyle söyledi:
"Abdullah bin Ömer (r.a) (cenazenin) üzerine namaz kılar sonra çekilir giderdi. Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisi (yani Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edil miş olan yukarıdaki hadis) kendisine ulaşınca: "Pek çok kıratı kaçırdık" dedi." [200]
Buhari'nin rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"Kim iman ile ve sevabını Allah'tan umarak üzerine namaz kılınıncaya ve mezarına defnedilinceye kadar bir Müslümanın cenazesinde bulunursa iki kırat ecirle döner. Her bir kırat Uhud kadardır. Kim de üzerine namaz kılıp daha defnedilmeden dönerse o da bir kıratla döner." [201]
Müslim'in bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Kim bir cenazenin üzerine namaz kılar da ardından gitmezse onun için bir kırat vardır. Eğer ardından giderse o zaman ona iki kırat vardır." "İki kırat nedir (ne kadardır)?" diye soruldu. "En küçüğü Uhud kadar" diye buyurdu." [202]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"(Ravi) dedi ki: "Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Kırat nedir (ne kadardır)?" diye sordum. O da: "Uhud kadar" cevabını verdi." [203]
Yine bir rivayette de Amir bin Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan şöyle nakledilmiştir:
"O (yani Amir) Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında oturuyordu. Maksure sahibi

Habbab içeri girdi ve şöyle dedi:
"Ey Abdullah bin Ömer (r.a)! Ebu Hureyre (r.a)'nin ne dediğini duymuyor musun? Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duyduğunu söylüyor:
"Kim cenaze ile birlikte onun evinden çıkar, üzerine namaz kılar ve defnedilinceye kadar peşinden giderse onun için ecir olarak iki kırat verilir. Her bir kırat Uhud kadardır. Kim de üzerine namaz kılar sonra dönerse ona da Uhud kadar ecir verilir."
Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a), Habbab (r.a)'ı Ebu Hureyre (r.a)-'nin sözü (rivayet ettiği söz) hakkında soru sorması, sonra geri dönüp ne söylediğini kendine bildirmesi üzere Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gönderdi. Abdullah bin Ömer (r.a) bu arada Mescid'in çakıllarından bir avuç alıp onları elinde evirip çevirmeye başladı. (Habbab r.a) dönünceye kadar da böyle yapmaya devam etti. (Habab (r.a) dönünce) dedi ki: "(Hz. Aişe r.a): "Ebu Hureyre (r.a) doğru söylemiş" dedi." Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a) elindeki çakılları yere attı, sonra şöyle söyledi: "Pek çok kıratı kaçırmışız demek ki!" [204]

2227- Müslim, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: [205]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir cenaze üzerine namaz kılarsa ona bir kırat verilir. Kim de defninde bulunursa ona da iki kırat verilir. Kırat ise Uhud kadardır."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'a kırattan soruldu. O da: "Uhud kadar" diye buyurdu." [206]

2228- Nesai, Bera bin Azib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [207]
"Kim üzerine namaz kılını ncaya kadar bir cenazede bulunursa ona ecir olarak bir kırat verilir. Kim de defnedilinceye kadar cenaze ile birlikte yürürse ona da ecir olarak iki kırat verilir. Kırat ise Uhud kadardır." Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Cenazenin üzerine namaz kılmakla bir kırat kazanılmış olur. Cenaze defnedilinceye kadar onun peşinden gitmek ve teşyiinde bulunmakla bir kırat daha kazanılmış olur. Böylece toplamı iki kıratı bulur. Buhari'nin Sa-hih'inin başında 'Kitabu'l- İman'da rivayet etmiş olduğu hadis bunu böyle açıklamaktadır. Bu rivayete göre, kim üzerine namaz kılınmcaya ve defin işi tamamlanıncaya kadar bir cenazede (cenaze teşyi'inde) bulunursa iki kırat ecirle döner. Bu

gösteriyor ki, cenaze teşyiine katılmak, namazını kılmak ve defninde bulunmakla elde edilen ecrin toplamı iki kırattır. Ashabımızdan (arkadaşlarımızdan) bazıları ikinci kıratın ölünün mezarına yerleştirilip ü-zerine kerpiç konmasıyla, toprak atılmış olmasa bile, elde edileceğini söylemişlerdir. Doğru olan ise birinci açıklamadır (yani ikinci kıratın defin işleminin tamamlanmasına kadar bulunmakla elde edileceği yolundaki açıklamadır). Bu hadiste ve diğer hadislerde geçen ittiba (ardından gitme) kelimesi, cenazenin ardından yürümenin, önünden yürümekten efdal olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin doğruluğuna delalet etmektedir. Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'in görüşü böyleydi. Yine Evza'i'nin ve Ebu Hanife'nin görüşleri de bu yöndeydi. Sahabilerin ve tabiinin çoğunluğu İmam Malik, İmam Şafii ve ilim adamlarının çoğunluğu önünden yürümenin daha efdal olduğunu söylemişlerdir. İmam Sevri ve bazı ilim adamları ise Önden yürümenin de arkadan yürümenin de bir olduğunu söylemişlerdir. Kadı, bu hadisin ve daha başka hadislerin ifade ettikleri mutlak anlama göre cenazenin defin işinin bitimine kadar bulunan bir kimsenin bundan sonra ayrılmak için birinden izin istemesine gerek olmadığını söylemiştir. Sahabeden, tabiinden ve onlardan sonrakilerden olan ilim adamlarının büyük çoğunluğunun görüşleri de böyledir. İmam Malik'ten meşhur olarak nakledilen görüş de böyledir, îbni Abdulhakem'den rivayet edildiğine göre ise ancak izin alınarak ay-rılınır. Sahabilerden bazılarının görüşleri de böyleydi." [208]

Gıyabi Cenaze Namazı

2229- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [209]
"Resulullah (a.s), Necaşi'nin öldüğü gün ölüm haberini verdi. Onları (yani sahabileri) saf yaptı ve üzerine dört tekbir getirdi (yani cenaze namazı kıldırdı).
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), Habeşistan'ın sahibi (devlet başkanı) Necaşi'nin öldüğü gün onun ölüm haberini bize duyurdu ve şöyle buyurdu:
"Kardeşiniz için mağfiret dileyiniz." Buna ek olarak bir şey söylememiştir." [210]

2230- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [211]

"Resulullah (a.s) Ashabına, Necaşi'nin üzerine cenaze namazı kıldırdı. Onun için dört tekbir getirdi."

2231- Müslim, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [212]

"Sizin bir kardeşiniz öldü. Kalkın ve onun üzerine namaz kılın. -Bunu derken Necaşi'yi kastediyordu-"
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Kardeşiniz Necaşi öldü. Kalkın onun üzerine namaz kılın."
Bunun üzerine biz kalktık, ölünün ardında saf yapıldığı şekilde saf yaptık ve O'nunla birlikte ölünün üzerine namaz kılındığı gibi namaz kıldık." [213]

Bir Açıklama

Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu rivayet, ölünün üzerine namazın kesinliğini ortaya koymaktadır. Bu namazın, farzı kifaye olduğu üzerinde ilim adamları görüş birliğine varmışlardır. Bizim ashabımızca (mezhebimizin ileri gelenlerince) sağlıklı kabul edilen görüşe göre bir tek adamm bu namazı yerine getirmesiyle bunun farziyeti (yani diğerlerinin üzerinden yükümlülük) düşer. Bununla birlikte iki kişinin kılmasının şart olduğu, yine üç kişinin kılmasının şart olduğu da söylenmiştir. Bir görüşe göre de dört kişinin kılması şarttır. Yukarıdaki rivayetten aynı zamanda cenaze namazı tekbirlerinin sayısının dört olduğu anlaşılmaktadır. Bu bizim mezhebimizin ve çoğunluğun mezhebinin kabul ettiği görüştür.
Bu rivayet aynı zamanda gaib cenazenin üzerine namaz kılınabileceğini söyleyen İmam Şafii ve onunla aynı görüşte olanlar için bir delil niteliği taşımaktadır.
Bu rivayette aynı zamanda Resulullah (a.s)'ın açık bir mucizesi görünmektedir. Çünkü Necaşi, Habeşistan'da olduğu halde onun Öldüğü gün Resulullah (a.s) onun ölümünü beraberindekilere haber vermiştir.
Yine bu rivayetten ölüm haberini duyurmanın müstehab olduğu ama bunu cahiliye dönemindeki gibi ağıtla duyurmamanm gerektiği sadece üzerine namaz kılınacağının, teşyi edileceğinin ve bu konudaki haklarının yerine getirileceğinin haber verilmesi şeklinde bir duyuruda bulunulacağı anlaşılmaktadır. Na'yin (yani

Ölüye ağıt yakarak etrafa duyurmanın) yasaklığı hakkında gelen rivayetlerde na'y denirken kastedilen burada anlatıldığı şekildeki bir duyuru değildir. Bu rivayetlerde kastedilen ölünün övgüye değer yanlarının sayılması ve benzeri şeylerin anılması yoluyla yapılan duyurudur. İmam Ebu Hanife "namazgaha (musallaya) çıktı" sözünü cenaze namazının camide kılınamayacağına delil saymıştır. Bizim görüşümüze ve çoğunluğun görüşüne göre ise bu caizdir. Bu konuda da Sehl bin Beyda ile ilgili hadis delil olarak kabul edilmiştir. Namazgaha (musallaya) çıkma işlemi konusunda ise bunun (Resulullah (a.s)'ın) sözü edilen mucizesinin yani Necaşi'nin ölümünü haber vermesinin daha kapsamlı bir şekilde açığa çıkması için olduğu yorumu yapılmıştır." [214]
Allah kendisine rahmet eylesin Necaşi'nin üzerine cenaze namazı kılınması Resulullah (a,s)'ın onun Müslüman olduğuna şahitlik ettiğinin bir göstergesidir. Bu İslâm'ın siyasi prensiplerinden olan önemli bir prensibi ortaya koymaktadır. Necaşi Müslüman biriydi. Müslüman olmayan bir halkı, tslâmi olmayan bir düzenle yönetiyordu. Bu bazı durumlarda herhangi mertebede o-lursa olsun yönetime katılmanın caiz olduğunu gösterir. Hatta düzen küfür düzeni bile olsa bu şekilde yönetime katılmak zorunlu olabilir. Hz. Yusuf (a.s)'un kıssasında da buna delalet eden şeyler vardır.
Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Yoksa, Allah dilemedikçe, hükümdarın dinine (kanununa) göre kardeşini tutabilecek değildi." [215]
Bu ifade, o zaman (yani Hz. Yusuf (a.s)'un yönetime katıldığı dönemde) Mısırlıların şeriatlarının (yönetim biçimlerinin) Hz. Yusuf (a.s)'un bağlı olduğu şeriat olmadığım göstermektedir. Buna rağmen Hz. Yusuf (a.s) daha sonra elde ettiği görevi bizzat kendisi almak istemiştir.

Cenaze Namazında Tekbirler

2232- Müslim, Abdurrahman bin Ebi Leyla (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Zeyd bin Erkam (r.a) cenazelerimizin üzerine dört tekbir alırdı. Bir cenazeye de beş tekbir aldı. Bunu kendisine sorduk. Şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bu tekbiri alırdı."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir: [216]
"Zeyd bin Erkam (r.a) bir cenaze üzerine namaz kıldırdı; beş tekbir getirdi ve

şöyle söyledi:

"Resulullah (a.s) bu tekbiri aldı (yani bu sayıda tekbir getirdi)." [217]

2233- Buhari ve Müslim, Şa'bi (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [218]
"Resulullah (a.s)'ın üstü kapatılmış bir kabrin başına geldiğini gören biri bana O'nun kendilerini saf yaptığını ve dört tekbir getirdiğini haber verdi. Ben: "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordum. "Abdullah bin Abbas (r.a)" dedi."

2234-Buhari, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Ali r.a) Sehl bin Huneyf (r.a)'in üzerine namaz kıldırdı. Tekbir getirdi ve: "Bu, Bedir'de bulunmuştur" dedi."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu şekilde esas kaynaklarda tekbir sayısı zikredilin emiştir. (Yani yukarıdaki hadisin esas kaynaklarda yer alan rivayetinde tekbir sayısı verilmeksizin sadece "tekbir getirdi" ifadesine yer verilmiştir -Çeviren) Bunu, Ebu Nu'aym, el-Mustahrec'de Buhari tankıyla bu isnadla (yani Buhari'nin sahihinde geçen isnadla) nakletmiş ve: "Beş tekbir getirdi" ifadesine yer vermistir. Beğavi de bunu 'Mu'cemu's-Sahabe'de Muhammed bin Ubbad tankıyla yine bu isnadla (Buhari'nin isnadıyla) vermiştir. Yine İsmaili, Burkanı ve Hakim verdikleri tankla: "Altı tekbir" ifadesiyle nakletmişlerdir. Bunu Buhari aynı zamanda Tarih'inde Muhammed bin Ubbad tankıyla rivayet etmiştir. Said bin Mansur da İbni Uyeyne'den: "Beş tekbir getirdi" ibaresiyle rivayet etmiştir. Hakim'in rivayetinde şu fazlalığa yer verilmiştir: "Ardından bize doğru döndü ve şöyle söyledi: "Bu, Bedir'e katılanlardandır."
Bu hadis Taberani tarafından el-Mu'cemu'1-Kebir'de ve: "Altı tekbir getirdi" ibaresiyle rivayet edilmiştir. [219]

Bir Açıklama

Dört mezhebe göre cenazenin üzerine (namaz kılınırken) çekilecek tekbirlerin sayısı dörttür. Hanefilerin görüşlerine göre eğer imam bundan fazla tekbir getirirse cemaat ona uymaz (yani fazla tekbirleri çekmezler). Diğer mezhepler ise bu durumda cemaatin imama uymasının caiz olduğu görüşündedirler. Aşağıda gelecek olan ve Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen hadis metni de buna delalet etmektedir. Hz. Ali (r.a)'nin hareketinin zahirinden çıkan

anlama göre fazilet ehline özel olarak fazladan bir lütufta bulunmak (yani fazladan tekbir çekmek) mümkündür. Bununla birlikte dört sayısına bağlı kalmak daha iyidir.
Nevevi, Kadı Iyaz'dan naklen şöyle söylemiştir:
"Sahabiler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüş ve üç tekbirden dokuz tekbire kadar (cenaze namazında tekbir çekilebileceğini) söylemişlerdir. Hz. Ali (r.a)'den rivayet edildiğine göre o. Bedir Savaşı'na katılmış olanların cenaze namazlarında altı tekbir çekerdi. Diğer sahabilerin üzerlerine beş, onların dışındakilerin üzerlerine ise dört tekbir çekerdi. İbni Abdulber bundan sonra dört tekbir çekmenin gerektiği üzerinde görüş birliği oluştuğunu söylemiştir. Onun ifade ettiğine göre fıkıhçılar ve şehirlerdeki fetva ehli ilim adamları (bilinen müçtehid imamlar) sahih hadislerde bildirilene göre dört tekbir çekmek gerektiği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Onlara göre bunlann dışında kalanlar (dört tekbir çekileceğini bildiren rivayetlerin dışındaki rivayetler) şaz rivayetlerdir (sahih rivayetlere ters düşen zayıf rivayetlerdir). Dolayısıyla onlara itibar edilmez. (İbni Abdilber): "İbni Ebi Leyla dışında şehirlerin fakihlerinden (tanınmış müçtehid imamlardan) beş tekbir çeken (veya çekileceğini söyleyen) biri olduğunu bilmiyoruz" demiştir. Müslim'in rivayetlerinde selâmdan söz edilmemiştir. Bu Darekutni'nin Sünen-'inde geçen rivayette yer almıştır. İlim adamlan bu konuda da (selâm verileceği üzerinde de) görüş birliğine varmış, sonra çoğunluğu sadece bir selâm gerektiğini söylemişlerdir. Sevri, Ebu Hanife, Şafii ve seleften bazı ilim a-damları ise iki selâm gerektiğini söylemişlerdir. İmamın selâmı açıktan mı yoksa gizli mi vereceği üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebu Hanife ve Şafii açıktan vereceğini söylemişlerdir. İmam Malik'ten İse iki farklı rivayet nakledilmiştir (yani bir rivayete göre açıktan, bir rivayete göre ise gizli verilir).
Belirtilen tekbirlerin getirilmesi sırasında ellerin kaldırılması konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmam Şafii'nin mezhebine göre her tekbirle birlikte el kaldırılır. İbni'l-Münzir de, Abdullah bin Ömer (r.a), Ö-mer bin Abdulaziz (rh.a), Ata, Salim bin Abdullah, Kays bin Ebi Hazim, Zühri, Evza'i, Ahmed bin Hanbel ve İshak bin Rahuye'den böyle rivayet etmiştir (yani onların bu uygulamayı tercih ettiklerini rivayet etmiştir). İbni'l-Münzir kendisi de bu görüşü seçmiştir. İmam Sevri, Ebu Hanife ve ashabı re'y (içtihada ağırlık veren ilim adamları) ise sadece ilk tekbirde ellerin kaldırılacağını söylemişlerdir. İmam Malik'ten üç ayrı rivayet nakledilmiştir: Birinciye göre bütün tekbirlerde el kaldırılır, ikinciye göre sadece birinci tekbirde el kaldırılır, üçüncüye göre de hiç birinde el kaldırılmaz." [220]

2235- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bizim için cenaze üzerine kılman namazda bir şeyin okunması veya söylenmesi konusunda kesin bir belirleme yapılmış değildir. İmam tekbir getirince tekbir getir ve bolca güzel söz söyle."

2236- Tabcrani, Ömer bin Ebi Ata (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) öldüğünde Taif'te Muhammed bin el-Hane-fiyye'yi gördüm. Onun (yani İbni Abbas (r.a)'m) cenazesinin kaldırılmasını
2235-Mecme'u'z-Zevaid (3/32) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." [221]
Muhammed bin el-Hanefiyye üstlenmişti. Üzerine dört tekbir getirdi. Onu (cenazesini) kıble tarafından aldı ve öylece kabre koydu. Üç gün süreyle üzerine bir çadır (örtü) koydu."

2237- Buhari, Hamid bin Abdurrahman (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Enes (r.a) bize namaz kıldırdı. Üç kere tekbir getirdi ve (sonra) selâm verdi. Bu kendine söylendi (üç tekbir getirdiği hatırlatıldı). Bunun üzerine kıbleye doğru döndü. Dördüncü kez tekbir getirdi. Sonra selâm verdi."
Hafız İbni Hacer, 'el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu rivayetin Hamid tankıyla nakledilen şeklinin mevsul olmadığını gördüm. Abdurrezzak bunu Ma'mer'den, o Katade'den, o da Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir. Bu rivayete göre o (yani Enes r.a) bir cenazeye üç tekbir getirdi sonra unutarak namazını tamamladı. "Ey Ebu Hamza! Sen üç tekbir getirdin" dediler. Bunun üzerine: "Saf olun" dedi. Onlar saf oldular. O da dördüncü kez tekbir getirdi." [222]

Cenaze Namazında Ne Okunur Ve Ölü İçin Dua Etmek

2238- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafı'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cenaze namazında Kur'an-ı Kerim'den bir şey okumazdı."

2239- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [223]
"Resulullah (a.s), cenazeye Fatiha suresini okudu."
Talha bin Abdullah bin Avf tan nakledilen bir rivayete göre de Abdullah bin Abbas (r.a) bir cenazenin üzerine namaz kıldırdı. Fatiha suresini okudu. Ben kendisine bunu söyledim (yani niçin böyle yaptığını sordum). O da şöyle söyledi:
"Bu sünnettendir -yahut sünnetin tamamındandır (yani tam olarak yerine getirilmesindendir)-" [224]
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'ın arkasında cenaze namazı kıldım. Fatiha suresini okudu ve şöyle söyledi:
"Bunun sünnetten olduğunu bilesiniz diye (okudum)." [225] Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'ın arkasında cenaze namazı kıldım. Fatiha suresini ve ayrıca bir sure okudu. Bizim duyabileceğimiz şekilde sesli okudu. Bitirince ben elinden tutarak bunu kendisine sordum. O da şöyle söyledi:
"Bu sünnettir ve haktır (gerçektir)." [226] Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ashabından ve diğerlerinden bazı ilim adamlarına göre cenaze namazında bu şekilde amel edilir. İmam Şafii'nin, Ahmed bin Hanbel'in ve İshak'm görüşleri de bu yöndedir." [227]

Bir Açıklama

Hanefiler, ilk tekbirden sonra senanın (yani Subhaneke'nin) okunmasının esas olduğunu ama namaz kılan kişinin burada sena niyetiyle Fatiha suresini okuması durumunda bir sakınca olmadığım söylemek suretiyle Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet edilmiş olan hadisle Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilmiş olan hadisin arasını buluşturma yoluna gitmişlerdir. Şafiiler ve Hanbeliler gibi bazıları ise cenaze namazında ilk tekbirden sonra Fatiha suresinin okunmasının namazın rükünlerinden olduğunu ileri sürmüşlerdir. [228]
İbni Battal Buhari Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Cenaze namazında Fatiha suresinin okunup okunmayacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen

hadisin zahirine göre hareket ederek okumuşlardır (okunmasının gerektiğine hükmetmişlerdir). İmam Şafii bu yönde görüş bildirmiştir. Hz. Ömer (r.a), oğlu (yani Abdullah bin Ömer r.a), Hz. Ali (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a) ise buna karşı çıkıyorlardı (yani cenaze namazında Fatiha suresinin okunması gerektiği görüşüne karşı çıkıyorlardı -Çeviren). Ebu Hanife ve İ-mam Malik de bu yönde görüş bildirmiştir."
Tahavi şöyle söylemiştir:
"Sahabilerden cenaze namazında Fatiha suresini okumuş olanlar bunu tilavet kasdıyla değil de dua kasdıyla okumuş olabilirler."

2240- Nesai, Ebu Umame (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Cenaze üzerine namaz kılınmasında sünnet olan ilk tekbirden sonra gizli olarak Fatiha suresinin okunması, sonra üç kere tekbir getirilmesi ve son tekbirden sonra selâm verilmesidir."

Dahhak bin Kays'tan da buna benzer rivayet nakledilmiştir. [229]

2241- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [230]
"Ebu Said el-Makberi kendisinin Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Cenaze namazı nasıl kılınır?" diye sorduğunu Ebu Hureyre (r.a)'niri de şöyle söylediğini bildirdi:
"Allah'a and ederim ki, ben sana şunu bildiriyorum: Ben bu konuda ehlinden aldığım uygulamayı sürdürüyorum. (Cenaze) konduğunda tekbir getiririm, Allah'a hamd eder, Peygamber (a.s)'ine salat getiririm." Sonra şöyle söyledi (yani şu duayı okudu): "Ey Allah'ım! Ben senin kulunum ve erkek kulunla kadın kulunun oğluyum." Bu sırada Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şahitlik ediyordu. (Sonra sözüne şöyle devam ediyordu): "Sen onu benden daha iyi bilirsin. Ey Allah'ım! Eğer iyilik sahibi biri idiyse, iyiliğini artır. Eğer kötülük etmiş biri idiyse, kötülüklerinden geç (kendini bağışla). Ey Allah'ım! Bizi onun ecrinden mahrum eyleme ve bizi ondan sonra fitneye düşürme." Bir Açıklama
Hanefilere göre cenaze namazının kılınış şekli şöyledir: Yüce Allah için namaza ve hazır olan ölü için duaya niyet edilir. Sonra ilk tekbir alınır. Bundan sonra sena duası (Subhaneke'llahumme...) okunur. Bu esnada sağ el sol elin üzerine konarak göbeğin altından bağlanır. İlk tekbirden sonra artık eller kaldırılmaz. Sonra ikinci tekbir alınır ve bunun ardından Resulullah (a.s)'a salat getirilir. Sonra üçüncü tekbir alınır ve kendi, ölü ve bütün Müslüman erkekler ve kadınlar

için dua edilir. Sonra dördüncü tekbir alınır ve bu tekbirden sonra sağa ve sola selâm verilir, (Bazı) ilim adamları kişinin üçüncü tekbirden sonra ölü için, dördüncü tekbirden sonra da kendi için tekbir edeceği görüşündedirler.
Zerkani: "Allah'a hamd eder, Peygamber (a.s)'ine salat getiririm" sözü hakkında şöyle söylemiştir:
"Yani Ebu Hureyre (r.a) kendinin böyle yaptığını bildirmiştir. Buradan onun cenaze namazında kıraat yapılacağı (Kur'an-ı Kerim'den bir şey okunacağı) görüşünde olmadığı anlaşılmaktadır."
Mudevvenetu'l-Kubra'da da şöyle denmektedir:
"İbni'l-Kasım'a: "İmam Malik'in görüşüne göre ölü için ne denir?" diye sordum. "Dua edilir" dedi. Ben: "İmam Malik'in görüşüne göre cenazeye kıraat edilir mi (yani cenaze namazında Kur'an-ı Kerim'den tilavet kasdıyla bir şey okunur mu)?" diye sordum. "Hayır" dedi. İbni Vehb, ilim ehlinden bazı kimselerin rivayetleri yoluyla Hz. Ömer bin Hattab (r.a), Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a), Abdullah bin Ömer (r.a), Fudale bin Ubeyd (r.a), Ebu Hureyre (r.a), Cabir bin Abdullah (r.a), Vasile bin el-Eska (r.a), Kasım bin Muhammed, Salim bin Abdullah, İbni'l-Musseyyeb, Rabi'a, Ata bin Ebi Rabah ve Yahya bin Said'in cenaze namazında Kur'an-ı Kerim'den bir şey okumadıklarını bildirmiştir.
İbni Vehb şöyle söylemiştir:
"İmam Malik dedi ki: "Bu (yani Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuma işi) bizim beldemize uygulanan bir şey değildir. Burada yapılması gereken dua etmektir. Ben bizim beldemizin (yani Medine'nin) halkının böyle yaptığını gördüm." [231]

2242- Müslim, Avf bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir: [232]
"Resulullah (a.s) bize bir cenaze namazı kıldırdı. Yaptığı duayı ezberledik. (Şöyleydi):
"Ey Allah'ım! Onu bağışla ve ona rahmet eyle. Ona huzur ver ve kendisini affet. Konaklayacağı yere lütfeyle. Gireceği yeri genişlet. Onu su, kar ve buz ile yıka. Beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi onu hatalarından temizle. Ona (dünyadaki) evinden daha hayırlı bir ev, (dünyadaki) ehlinden (aile çevresinden) daha hayırlı bir ehil ve dünyadaki eşinden daha hayırlı bir eş ver. Onu cennete sok. Onu kabirden -veya ateş azabından- koru."
Avf dedi ki: "O kadar ki, keşke bu ölü ben olsaydım diye temenni ettim."
Bir rivayette Resulullah (a.s)'ın duası biraz daha uzun verilmiştir ve bu rivayette "su, kar ve buz" kelimeleri nekire (harfi tarifsiz) geçmektedir. [233]

2243- Ebu Davud, Vasile bin el-Eska' (r.a)'dan rivayet etmiştir: [234]
"Resulullah (a.s) bize Müslümanlardan bir adamın üzerine cenaze namazı kıldırdı. Şöyle söylediğini duydum:
"Ey Allah'ım! Filanca oğlu filan senin zimmetindedir. -Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir: "Ve senin güvencen altındadır"- Onu kabir fitnesinden ve cehennem azabından koru. Sen vefa sahibi ve hakka riayet e-

2244- Tirmizi, Ebu İbrahim el-Eşheli (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [235]
"Resulullah (a.s) cenazenin üzerine namaz kıldığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Bizim dirimizi de Ölümüzü de burada bulunanımızı da bulunmayanımızı küçüğümüzü de büyüğümüzü de erkeğimizi de kadınımızı da bağışla."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir:
"Ey Allah'ım! Bizden her kimi yaşatırsan İslâm üzere yaşat ve her kimin canını alırsan iman üzere canını al." [236]

2245- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir cenazenin üzerine namaz kıldı ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Bizim dirimizi de Ölümüzü de, küçüğümüzü de büyüğümüzü de, erkeğimizi de kadınımızı da, burada bulunanımızı da bulunmayanımızı bağışla. Ey Allah'ım! Bizden her kimi yaşatırsan iman üzere yaşat ve her kimin canım alırsan İslâm üzere canını al. Ey Allah'ım! Bizi onun ecrinden mahrum eyleme ve ondan sonra bizi sapıklığa düşürme." [237]

2246- Tabcrani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a .s) bir ölünün üzerine namaz kıldığında şöyle derdi:
"Ey Allah'ım! Bizim dirimizi de ölümüzü de, burada bulunanımızı da bulunmayanımızı da, erkeğimizi de kadınımızı da bağışla.
Ey Allah'ım! Bizden her kimi yaşatırsan İslâm üzere yaşat ve her kimin canını alırsan iman üzere canını al. Ey Allah'ım! Affını istiyoruz, affını istiyoruz." [238]

2247- Ebu Davud, Ali bin Şemmah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Mervanln, Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Resulullah (a.s)'ın cenaze üzerine nasıl namaz kıldığını (veya dua ettiğini) duydun?" diye sorduğunu gördüm. (Ebu Hureyre r.a): "Benim söylediğimle beraber mi?" diye sordu. (Mervan): "Evet" dedi. -(Ravi Ali bin Şemmah) dedi ki: "Burada daha önce aralarında geçmiş bir sözü kastediyordu"- Ebu Hureyre (r.a) de şöyle söyledi:
"O'nun şöyle buyurduğunu duydum:
"Ey Allah'ım! Sen onun Rabb'isin. Onu sen yarattın. Sen onu İslâm'a hidayet ettin (eriştirdin). Onun canım sen aldın. Onun gizlisini de açığını da sen daha iyi bilirsin. Biz şefaat ediciler olarak geldik. Onu bağışla." [239]

2248-.Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullsh (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Ölünün üzerine namaz kıldığınızda ona içtenlikle (ihlasla) dua edin." [240]

2249- İmam Malik, Said bin el-Musseyyib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre (r.a)'nin arkasında hiç bir günâh işlemiş olmayan bir çocuğun üzerine namaz kıldım. Onun şöyle dediğini duydum:
"Ey Allah'ım! Onu kabir azabından koru." Bir Açıklama
Çocuk yükümlü değildir. Bu yüzden ileride göreceğimiz üzere onun için mağfiret dilenmez. Me'sur duada (rivayette geçen duada) onun kabir azabından korunması için dua edilirken muhtemelen kabir azabı ile kabrin sıkması kastedilmiştir. [241]

2250- Buhari, Hasan bin Ali bin Ebi Talib (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir: [242]
"Çocuk için Fatiha suresini okur ve şöyle der:
"Ey Allah'ım! Onu önden giden bir ecir, bir sevap vesilesi, bir birikim ve ecir vesilesi eyle."
Hafız İbni Hacer, 'el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Abdulvehhab bin Ata, 'Kitabu'l-Cenaiz' adlı eserinde bunu Said bin Ebu Urube tankıyla mevsul olarak rivayet etmiştir. Bu rivayete göre ona (yani Said'e) çocuğun üzerine nasıl cenaze namazı kılınacağı hakkında soru soruldu, o da soranlara Katade'nin Hz. Hasan (r.a)'dan rivayeti tankıyla, (Hz. Hasan (r.a)'ın) tekbir getirdiğini sonra Fatiha suresini okuduğunu sonra da: "Ey Allah'ım! Onu

önden giden bir ecir, bir sevap vesilesi ve ecir vesilesi eyle" dediğini bildirdi." [243]

Bir Açıklama

Eğer çocuk hamilelik süresinin tamamlanmasından sonra ölü olarak doğarsa Şafiilere göre onun üzerine cenaze namazı kılınır. Gene hamilelik süresinin tamamlanmasından önce dünyaya gelir de ölmeden önce bir ses çıkarır veya canlılığına delalet edecek bir emare taşırsa Hanefilere, Malikilere ve Şafiilere göre böyle bir çocuğun üzerine cenaze namazı kılınır. [244]

Küçük Yaşta Ölen Birinin Üzerine Cenaze Namazı Kılınması

2251- Taberani, Abdullah bin Ebi Talha (r.a)'dan rivayet etmiştir: [245]
"Umeyr bin Ebu Talha (yani Ebu Talha'nın oğlu Umeyr) vefat ettiğinde Ebu Talha Resulullah (a.s)'ı onun cenazesine çağırdı. Resulullah (a.s) yanlarına geldi. Evlerinde onun üzerine namaz kıldırdı. Resulullah (a.s) öne geçti. Arkasında Ebu Talha vardı. Ebu Talha'nın arkasında da Ummu Su-leym vardı. Beraberlerinde başka kimse yoktu."

2252- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [246]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Düşüğün üzerine namaz kılınır ve anne babasının mağfiret edilmesi, onlara rahmet edilmesi için dua edilir."

2253- Ahmed bin Hanbel, Muğire bin Şu'be (r.a)'nin Resulullah (a.s> 'tan merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Binekli cenazenin arkasında, yürüyen önünde gider. İster sağ yanından isterse sol yanından gider. Düşüğün üzerine namaz kılınır ve anne babasının mağfiret edilmesi onlara rahmet edilmesi için dua edilir." [247]

2254- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m oğlu İbrahim onsekiz aylıkken vefat etti. Resulullah (a.s)

onun üzerine namaz kılmadı." [248]
Bu, çocuğun üzerine cenaze namazı kılınmasının şer'iyyetini (meşruiyetini) nefyetmez (şer'i olmadığım göstermez). Sadece çocuğun üzerine namaz kılınmasının farz olmadığını gösterir. [249]

İmam, Erkek Ve Kadın Cenazenin Neresinde Durur?

2255-Ebu Davud, Nafi' bin Galib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [250]
"Mirbed sokağında bulunuyordum. Bu sırada bir cenaze geçti. Beraberinde de çok sayıda insan vardı. "Abdullah bin Umeyr'in cenazesidir" dediler. Ben de ardından gittim. Bu sırada küçük bir katır üzerinde, üstünde şeffaf bir giysi bulunan bir adamla karşılaştım. Başında da kendisini güneşten koruyan bir bez vardı. "Şu büyük kral kimdir?" diye sordum. "Bu Enes bin Malik (r.a)'tir" denildi. Cenaze yere konunca Enes bin Malik (r.a) öne geçti ve cenazenin üzerine namaz kıldırdı. Ben arkasında durdum. Aramızda hiçbir şey yoktu. (Enes r.a) cenazenin başının hizasında durdu ve dört tekbir getirdi. Çok uzatmadı, çok hızlı da kıldırmadı. Sonra gitti ve oturdu. Kendisine: "Ey Ebu Hamza! Ensardan bir kadın da var" dediler. Onu yaklaştırdılar. Üzerinde yeşil bir naaş (örtü) vardı. Onun da kaba etlerinin hizasında durdu. Onun üzerine de erkeğin üzerine kıldırdığı gibi bir namaz kıldırdı. Sonra oturdu. Ala bin Ziyad ona: "Ey Ebu Hamza! Resulullah (a.s) cenazenin üzerine bu senin kıldırdığın gibi mi namaz kıldırıyordu? Dört tekbir getiriyor ve erkeğin başının, kadının kaba etlerinin hizasında mı duruyordu?" diye sordu. O da: "Evet" dedi. Bu kez: "Ey Ebu Hamza! Resulullah (a.s) ile birlikte savaşa çıktın mı?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Evet. O'nunla birlikte Huneyn Savaşı'na katıldım. Müşrikler çıktılar. Üzerimize bir saldırıda bulundular. Öyle ki, atlarımızı arkamızda gördük. Karşı tarafta üzerimize saldırıda bulunan bir adam vardı. Şiddetle üzerimize geliyor ve bizi ezip geçiyordu. Daha sonra Allah onları hezimete uğrattı. Bunun üzerine onlar getirilmeye ve İslâm üzere Resulullah (a.s)'a bey'at etmeye başladılar. Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adam şöyle söyledi:
"Benim bir adağım var. Eğer Allah bugünün başından beri bizi ezip geçen o adamı önüme getirirse boynunu vuracağım." Resulullah (a.s) bu söz karşısında sustu. Söz konusu adam getirildi. Adam Resulullah (a.s)'ı görünce: "Ya Resulullah (a.s)! Ben tevbe ettim" dedi. Resulullah (a.s) öteki adamın adağını

yerine getirmesi üzere bunu bey'at ettirmeksizin tuttu. Adam Resulullah (a.s)'ın onu öldürmesi üzere emretmesi için hazır halde beklemeye başladı. Bununla birlikte onu öldürmek konusunda Resulullah (a.s)'tan korkuyordu. Resulullah (a.s) onun bir şey yapmadığını görünce (öteki adamla) bey'at etti. Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Adağım ne olacak?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Onu şu vakitten beri sen adağını yerine getiresin diye beklettim" diye buyurdu. Adam: "Bana herhangi bir işaret verdin mi?" dedi. Resulullah (a.s) da: "Bir peygamberin (böyle bir şeyde) işaret vermesi olmaz" diye buyurdu.
Ebu Galib dedi ki: "Sonra Enes bin Malik (r.a)'in kadının kaba etlerinin hizasında durması esnasında yaptığı hareketinden sordum. Bana şöyle bildirdiler:
"Böyle yapması, onun üzerinde (kefenin üstünden) Örtüler bulunmaması dolayısıylaydı. O öyle kaba etlerinin hizasında duruyor, böylece arkadaki cemaate karşı o kısmı perdelemiş oluyordu."

2256- Buhari ve Müslim, Semure bin Cundub (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında genç bir çocuktum. O'ndan bir şeyler ezberlerdim.
Beni konuşmaktan alıkoyan yanımda benden daha yaşlı adamların bulunmasından başka bir şey değildi. Resulullah (a.s) arkasında lohusalık döneminde vefat etmiş olan bir kadının üzerine cenaze namazı kıldım. Namazda Resulullah (a.s) onun orta hizasına durdu." [251]

Hanbeliler bu uygulamayı esas almışlardır.
Buhari bu hadisi: 'Lohusalık döneminde ölen lohusa kadınların üzerine namaz kılınması1 başlıklı bab içerisinde vermiştir.
Zeyn bin Münir ve daha başkaları şöyle söylemişlerdir:
"Buhari'nin böyle bir başlık kullanmasının sebebi şudur: Lohusalık dönemlerinde ölen kadınlar her ne kadar şehidlerden sayılsalar da, savaşta ö-len şehitlerden farklı olarak onların üzerlerine cenaze namazı kılınır, bu şer'i (meşru) bir uygulamadır." [252]

2257- Ebu Davud, Malik bin Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Hz. Osman bin Affan (r.a)7 Ebu Hureyre (r.a) ve Abdullah bin Ömer (r.a) Medine'de erkek ve kadınlardan oluşan cenazelerin üzerine namaz kıldı-nrlardı.

Erkekleri imamın Önüne, kadınları da kıble cihetine yerleştirirlerdi." [253]

2258- Ebu Davud, Haris bin Nevfel (r.a)'in mevlasının (azatlısının) şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [254]
"Ümmü Külsüm (r.a)'ün ve oğlunun cenazesinde bulundum. Oğlan i-mamın Önüne kondu. Ben buna karşı çıktım. Cemaatin içinde Abdullah bin Abbas (r.a), Ebu Katade (r.a), Ebu Said el-Hudri (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a) de vardı. Onlar: "Sünnet olan budur" dediler."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Bir küçük çocukla bir kadının cenazesinde bulundum. Çocuk hemen cemaatin önüne kondu. Kadın da onun arkasına (yani daha ileri) kondu. Böylece her ikisine birlikte namaz kılındı. Cemaatin içinde Ebu Said el-Hudri (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a), Ebu Katade (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a) de vardı. Onlara bu hususu sordum. "Sünnet böyledir" dediler." [255]

2259- Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir: [256]
"O, Abdullah bin Ömer (r.a)'in dokuz cenazeye birden namaz kıldırdığını ileri sürerdi. (Söylediğine göre) erkek cenazeleri imamın önüne, kadın cenazeleri de kıble tarafına koydu. Hepsini de bir sıra halinde dizdi. Yine Hz. Ali (r.a)'nin kızı ve Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m hanımı olan Ümmü Külsüm (r.a)'ün cenazesi ile onun Zeyd adındaki bir oğlunun cenazesi birlikte kondu. O gün imam Said bin As (r.a) idi. Cemaatin içinde Abdullah bin Abbas (r.a), Ebu Hureyre (r.a), Ebu Said el-Hudri (r.a) ve Ebu Katade (r.a) de vardı. Çocuğun cenazesi hemen imamın önüne kondu. Bir adam: "Ben böyle bir şey görmedim" dedi. Ben Abdullah bin Abbas (r.a)'a, Ebu Hureyre (r.a)'ye, Ebu Said el-Hudri (r.a) ve Ebu Katade (r.a)'ye baktım. "Bu nasıl bir şeydir?" dedim. "Bu sünnettir" dediler. " [257]

Cenazenin Üzerine Namaz Kılınmasının Vakti

2260- İmam Malik, [Abdurrahman bin Ebi Süfyan bin Huveytib'in mevlası] Muhammed bin Ebi Harmele (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Seleme (r.a)'nin kızı Zeyneb vefat etti. O zaman Medine'nin emin Tarık'tı.

Sabah namazından sonra (Zeyneb'in) cenazesi getirildi. Baki'e kondu. Tarık sabah namazını biraz ortalık karanlıkken küdınrdı."
İbni Ebi Harmele dedi ki: "Abdullah bin Ömer (r.a)'in (cenazenin) ailesine şöyle söylediğini duydum:
"Ya cenazenizin üzerine hemen şimdi namaz kıldırırsınız. Ya da onu. güneş yükselinceye (kuşluk vakti oluncaya) kadar bekletirsiniz." [258]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Abdullah bin Ömer (r.a)'in güneşin doğmakta olduğu sırada cenazenin üzerine namaz kılınamayacağı ancak güneşin doğmasından sonra (yani kerahet vaktinin geçmesinden sonra) kılınabileceği görüşünde olduğunu göstermektedir. Bu konuda fıkıhçıların üç farklı görüşlerinin olduğunu görmüştük: Onlardan bazıları cenazenin üzerine beş kerahet vaktinde (yani üç kerahet vaktine ek olarak sabah namazının kılınmasından güneşin doğmasına kadarki vakit içinde ve ikindi namazından sonra -Çeviren) namaz kılınamayacağı görüşündedirler. Bazıları ise sadece üç kerahet vaktinde cenaze namazı kılınamayacağı görüşündedirler. Diğer bazıları da bütün her vakitte cenaze namazının kılınabileceği görüşündedirler.

2261- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir: [259]
"Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Eğer sabah ve ikindi namazları vaktinde kılınırsa bu iki namazdan sonra cenazenin üzerine namaz kılınır."
Buhari'nin isnadını vermeksizin sadece bir bab başlığı olarak nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) (cenaze) namazını ancak temiz (tahir) olarak kıldırırdı, güneşin doğması ve batması esnasında bu namazı kıldırmazdı ve (namaz esnasında) ellerini kaldırmazdı." [260]
Hafız îbni Hacer, 'el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bunu Said bin Mansur, Eyyub'un Nafi'den rivayeti tankıyla mevsul o-larak nakletmiştir. Bu rivayete göre Nafi' şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Ömer (r.a)'e sabah ve ikindi namazlarından sonra cenaze namazı kılınması hakkında soru sorulduğunda şöyle derdi:

"Bu namazların vaktinde kılındıkları takdirde (olur)."
"Bunu İmam Malik de sahih bir isnadla mevsul olarak nakletmiştir ki daha Önce geçmişti."
Yine Muvatta'da şöyle rivayet edilmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Bir kimse cenaze namazını ancak temiz olarak (yani büyük ve küçük hadesten temizlenmiş halde, abdestli bir şekilde) kılabilir." [261]

Camide Cenaze Namazının Kılınması

2262- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a) vefat edince (Hz. Aişe r.a) şöyle söyledi: "Onu camiye getirin ki, ben de onun üzerine namaz kılabileyim." Onun bu teklifi garipsendi. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Vallahi, Resulullah (a.s) Beyda'nın iki oğlu Süheyl ile kardeşinin cenaze namazlarını Mescid'de kıldırdı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"İnsanlar onun bu teklifini garip karşıladılar. Bunun üzerine o şöyle söyledi:
"İnsanlar ne de çabuk unutuyorlar -Bir rivayette de şöyle denmektedir: "İnsanlar ne de hızlılar"- Resulullah (a.s), Beyda'nın oğlu Süheyl'in cenaze namazını Mescid'den başka bir yerde kıldırmamıştır." [262]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a) vefat edince, Resulullah (a.s)'ın hanımları haber göndererek, onun cenazesinin Mescid'e getirilmesini, çünkü kendilerinin de onun üzerine namaz kılmak istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine onun cenazesi üzerine cenaze namazı kılmaları için onların odalarının tarafına kondu. Sonra oturaklar tarafına doğru açılan cenazeler kapısından çıkarıldı. Daha sonra insanların bunu tenkid ettikleri ve: "Cenazeler camiye sokulmazdı" dedikleri kendilerine (yani Resulullah (a.s)'m hanımlarına) haber verildi. Bu haber sonra Hz. Aişe (r.a)'ye ulaşü. O da şöyle söyledi: [263]
"İnsanlar bilmediklerini tenkid etmeye ne de çabuk başladılar. Onun cenazesinin Mescid'e sokulmasından dolayı bizi tenkid ediyorlar. Oysa Resu-lullah (a.s), Beyda'nın oğlu Süheyl'in cenazesini Mescid'in ortasından başka bir yerde kıldırmamıştır."
(Ravi) dedi ki: "Sözünü ettiği kişi Süheyl bin Da'd'dır. O, Beyda'nın oğludur yani

annesinin adı Beyda idi." [264]

2263- Ebu Davud, İbni Ebi Zi'b'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Tev'eme'nin mevlası Salih, bana Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etti:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim camide bir cenaze üzerine namaz kılarsa bundan dolayı ona bir şey yoktur." [265]

Dersler Ve Öğütler

Nevevi, Beyda'nın iki oğlunun cenaze namazlanyla ilgili hadis hakkında yaptığı yorumunda şöyle söylemiştir:
"İlim adamları şöyle söylemişlerdir: "Beyda'nın oğulları üç kardeştiler: Sehl, Süheyl ve Safvan. Bunların annelerinin adı Beyda idi. Bu kadının bir adı Da'd bir adı da Beyda idi. (Çocukların) babalarının adı da Vehb bin Rabi'a el-Kureşi el-Fehri idi. Süheyl ilk dönemlerde Müslüman olmuş, Habeşistan'a hicret etmiş sonra Mekke'ye dönmüş daha sonra da Medine'ye hicret etmişti. Bedir Savaşı'na ve daha başka savaşlara katılmıştı. Hicretin 9. yılında vefat etti. Allah kendisinden razı olsun.
Yukarıdaki hadisi şerif İmam Şafii'nin görüşü açısından bir delildir. Çoğunluk da camide cenaze namazının kılınabileceği görüşündedir. Bu görüşte olanların içinde Ahmed bin Hanbel, İshak (yani İshak bin Rahuye) ve İbni Abdulberr vardır. Medineliler de Muvatta'da İmam Malik'ten böyle rivayet etmişlerdir. Maliki mezhebinden İbni Habib de böyle söylemiştir. İbni Ebi Zi'b, Ebu Hanife ve kendisinden nakledilen meşhur rivayete göre İmam
Malik camide cenaze namazı kılmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Bu konuda Ebu Davud'un Sünen'inde geçen: "Kim camide bir cenaze üzerine namaz kılarsa bundan dolayı ona bir şey yoktur" hadisini esas almaktadırlar. İmam Şafii'nin ve çoğunluğun delili ise Süheyl bin Beyda ile ilgili hadistir. Ebu Davud'un Sünen'inde geçen hadis hakkında ise çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bunlardan biri: Bu hadis zayıftır, dolayısıyla bunun delil olarak alınması doğru olmaz. Ahmed bin Hanbel: "Bu hadis zayıftır. Bunu sadece Tev'eme'nin mevlası Salih rivayet etmiştir ki o da zayıf biridir" demiştir.
İkinci cevap: Ebu Davud'un Sünen'inin meşhur olan, dinlenmiş ve tahkik edilmiş nüshalarında bu hadis: "Kim camide bir cenaze üzerine namaz kılarsa bundan

dolayı onun aleyhine bir şey yoktur" şeklinde geçmektedir. Bu durumda bu hadis camide cenaze namazı kılınmayacağım söyleyenler için bir delil niteliği taşımaz.
Üçüncü cevap: Hadis sabit (sahih) olsa ve "onun lehine (lehu)" şeklinde olduğu kesinlik kazansa bile bunun "aleyhine (aleyhi)" şeklinde te'vil edilmesi gerekir. Bu hadis ise Süheyl bin Beyda (r.a) hakkındaki hadisin cem'i (birleştirilmesi) için buna gerek vardır. Zaten bazen "lehu" tabirinin "aleyhi" anlamına kullandığı olmuştur. Buna örnek şu ayeti kerimede geçen ibaredir: "Kötülük ederseniz o da kendi aleyhinizedir." [266]
Dördüncü cevap: Bu ibare camide cenazenin üzerine namaz kılıp sonra kabristana kadar teşyi'inde bulunmaksızın geri dönen bir kimsenin alacağı ecrin az olacağı anlamına olabilir. Çünkü kabristana kadar teşyi'i ve defninde bulunma sonucu elde edeceği ecri kaçırmış olacaktır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. Süheyl (r.a) ile ilgili yukarıdaki hadisi şerif aynı zamanda insanlardan olan bir ölünün temiz olduğuna delalet etmektedir. (Çünkü insan ölüsünün camiye sokulması onun temiz olduğunu gösterir -Çeviren) Bizim mezhebimizde doğru olarak kabul edilen görüş de budur." [267]
Ancak Hulasa'da Salih'in zayıf görülmesinin sebebi hakkında şu bilgiler verilmiştir:
"Onun zayıf görülmesinin sebebi ihtilata düşmesidir (yani hafızasını kaybetmesi, şuurunun zayıflaması ve bu yüzden rivayetleri birbirine karış-tırmasıdır). Ancak onun hakkında şöyle söylemişlerdir: "İbni Ebi Zi'b'in ondan (Salih'ten) hadis dinlemesi (Salih'in) ihtilafından önce gerçekleşmiştir."
İbni'l-Kayyim de 'Zadu'l-Me'ad'da şöyle söylemiştir:
"Tehanevi şöyle söylemiştir: "Bu hadis cerhten salimdir (tenkide maruz olmasını gerektirecek bir Özellik taşımamaktadır), "...bundan dolayı onun aleyhine bir şey yoktur" şeklindeki rivayet ise sağlam rivayetlerde geçen bir ibare değildir. Sahabilerin Hz. Aişe (r.a)'nin teklifine karşı çıkmaları da Ha-nefilerin görüşlerinin doğruluğuna delalet etmektedir." [268]
Bazı durumlarda caminin içinde cenaze namazının kılınmasıyla ilgili rivayetler hakkında da Hanefiler şu cevabı vermişlerdir:
"Bunlar özel uygulamalara ait hadiselerdir genel hüküm ortaya koyan hadiseler değildirler. Bunların herhangi bir mazeret veya bir zorunluluk dolayısıyla olması mümkündür. Biz bunun (camide cenaze namazı kılınmasının) kesinlikle yasak olduğunu ileri sürmüyoruz. Ancak mazeretsiz olarak camide cenaze namazı kılınması mekruhtur."

Hanefiler buradaki nehyin tenzihi kerahet mahiyeti taşıdığını söylemişlerdir. [269]

Kabre Doğru Cenaze Namazı Kılınması

2264- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
“Siyah bir kadın vardı. Mescidi süpürürdü. –Yahut : “Bir genç” dedi- Resulullah (a.s.) bir ara onu göremez oldu. Onun nerde olduğunu sordu. "Öldü dediler. Bunun üzerine (Resulullah a.s): "Bana haber verseydiniz ya!" [270]
diye buyurdu. Anlaşılan onun işini pek Önemsememişlerdi. Sonra Resulullah (a.s): "Beni onun kabrine götürün" diye buyurdu. Gösterdiler. (Resulullah a.s) da onun kabrine doğru namaz kıldı. Sonra şöyle buyurdu:
"Şu kabirler oralarda yatanlar için karanlıkla dokudur. Allah benim onların üzerlerine namazımla onların kabirlerini aydınlatır."

2265- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) kabre doğru cenaze namazı kıldı." [271]

2266- Buharı ve Müslim, Amir eş-Şa'bi (rh.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte üstü örtülmüş bir kabrin yanından geçen biri bana bildirdi.
(Resulullah a.s) onları arkasında saf yapmış ve kendilerine imamlık etmiş."
Şeybani dedi ki: "Ben Şa'bi'ye: "Bunu sana kim bildirdi?" diye sordum. O da: "Abdullah bin Abbas (r.a)" dedi."
Fazlalık içeren bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) üstü örtülmüş bir kabrin yanına geldi. "Buraya (ölü) defnedildi -veya: "Geçen akşam defnedildi"- dediler. Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) bizi arkasında saf yaptı. Sonra onun üzerine namaz kıldırdı."
Onlardan (rivayeti nakledenlerden) biri şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s): "Bana haber verseydiniz olmaz mıydı?" diye buyurdu. [272]
Onlar da: "Gece karanlığında gömdük ve bu vakitte seni uyandırmayı uygun görmedik" dediler.
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki: "Ben de onların içindeydim. (Belirtildiği

şekilde saf yaptıktan) sonra bize namaz kıldırdı." [273] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resululîah (a.s) yaş (taze) bir kabrin yanma vardı. Ona doğru namaz kıldı. Onlar (beraberindeki sahabiler) da arkasında saf oldular. (Resululîah a.s) bu şekilde dört tekbir getirdi." [274]

Bir Açıklama

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer ölü üzerine namaz kılınmaksızm defhedilirse kabrine doğru cenaze namazı kılınır. Eğer imam (devlet başkanı) veya sultan ya da onun vekili dışında biri tarafından üzerine namaz kıldırılmış olursa ölünün velisi kabrine doğru namaz kılabilir."
Hanefiler bu hükmü Resululîah (a.s)'ın uygulamasından çıkarmışlardır. Resululîah (a.s) velisi olmayanın velisiydi. O, mü'minlere kendi nefislerinden daha yakındı.

2267- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: [275]
"Siyah bir adam Mescid'i temizlerdi. Bu öldü ve geceleyin defnedildi. Daha sonra Resululîah (a.s) geldi ve bu hadise kendisine haber verildi. (Resulullah a.s) da: "Onun kabrine doğru yola çıkın" diye buyurdu. Çıktılar. Ardından Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu kabirler içindekilerin üzerine karanlıkla doludurlar. Şanı yüce olan Allah, benim onlar için olan namazımla onları aydınlatır."
Bunun ardından bir kabrin yanına vardı ve ona doğru namaz kıldırdı. Ensardan bir adam dedi ki:
"Ya Resululîah (a.s)! Benim kardeşim öldü ve üzerine namaz kılınmadı."
Resululîah (a.s): "Onun kabri nerde?" diye buyurdu. Adam kabrinin olduğu yeri bildirdi. Resululîah (a.s) o ensari ile birlikte o kabre (yani kardeşinin kabrine) doğru gitti."

2268- Tirmizi, Said bin el-Museyyib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resululîah (a.s)'ın bulunmadığı bir sırada Ummu Sa'd (r.a) vefat etti. Resululîah (a.s) gelince onun üzerine namaz kıldı. Bu zamana kadar (Ummu Sa'd'm ölümünün üzerinden) bir ay geçmişti."[276]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar bir ölünün kabrine doğru namaz kılmanın ne kadar süre caiz olacağı konusunda kesin bir zaman belirlememişlerdir. Ancak bu namazın ölünün cesedinin çürümesine kadar geçen zaman içinde kılınması şartı koymuşlardır. Bu ise zaman ve mekâna göre değişir. Havanın soğuk olduğu günlerde, soğuk mıntıkalarda ve bazı toprak türlerinde çürüme daha yavaş olur. Bu konuda zannı galib (kuvvetli kanaat) esas alınır. [277]

2269- Taberani, Enes bin Malik (r.a)(ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resuhıllah (a.s), Medine sokaklarından birinden geçti. Siyah bir adamı ölü halde gördü. Adamın cesedini yola bakmışlardı. (Resulullah a.s) orada bulunanlardan birine onun hakkında sordu ve: "Bu kimin keleşidir?" dedi "Filanca oğullarının kölesidir" dediler. Bu kez: "Onun namaz kıldığını görüyor muydunuz?" diye buyurdu. "Bazı zamanlarda namaz kıldığını bazı zamanlarda ise kılmadığını görüyorduk" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Kalkın, onu yıkayın ve kefenleyin." [278]
Kalktılar. Adamı yıkadılar, kefenlediler. Resulullah (a.s) kalkıp üzerine namaz kıldırdı. Tekbir getirince: "Subhanallah, Subhanallah" dedi. Resulullah (a.s) namazmı tamamlayınca sahabileri:
Senin tekbir getirdiğinde: "Subhanallah, Subhanallah dediğini duyduk. Neden: "Subhanallah, Subhanallah" dedin?" diye sordular. O da şöyle buyurdu:
"Üzerine çok sayıda meleğin namaz kılması dolayısıyla nerdeyse melekler benimle onun araşma girecek oldular."

2270- Nesai, Yezid bin Sabit (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Onlar (yani Yezid (r.a)'in de içinde bulunduğu bir cemaat) bir gün Resulullah (a.s) ile birlikte çıktılar. (Resulullah a.s) yeni bir kabir gördü. "Bu nedir?" diye buyurdu. "Bu filancanın cariyesi filancadır (yani onun kabridir)" dediler. Resulullah (a.s) onu tanıdı. (Sonra sözlerine şöyle devam ettiler): "Bu kadın senin oruçlu ve kaylule uykusu uyumakta olduğun bir sırada öldü. Bundan dolayı seni uyandırmayı hoş görmedik." Bunun üzerine Resulullah (a.s) kalktı, cemaati arkasında saf yaptı. Üzerine dört tekbir getirdi (dört tekbirle üzerine cenaze namazı kıldırdı). Sonra şöyle buyurdu:

"Ben sizin aranızda olduğum sürece içinizden kim ölecek olursa mutlaka beni haberdar edin. Çünkü benim namazım onun için rahmettir."

2271- Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün çıktı. Uhud'da öldürülenlerin üzerlerine ölünün üzerine kıldırdığı şekilde namaz kıldırdı. Sonra ayrıldı."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Uhud'da öldürülenlerin üzerlerine aradan sekiz yıl geçtikten sonra dirilere ve ölülere veda eden biri gibi namaz kıldırdı (yani Resulullah (a.s) adeta dünyadan göçeceğini anlamıştı da bundan dolayı hem dirilere hem de ölülere veda eder gibi hareket ederek, Uhud şehidlerinin üzerlerine de sekiz yıl aradan sonra bir veda namazı kıldırdı -Çeviren)." [279]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bir gün Resulullah (a.s) çıktı. Uhud şehidlerinin üzerlerine ölünün ü-zerine kıldırdığı gibi bir namaz kıldırdı. Sonra oradan ayrılarak minbere gitti ve şöyle buyurdu:
"Ben sizden önce gideceğim ve ben sizin üzerinize şahitlik edeceğim." [280]

Bir Açıklama

Resulü İlah (a.s)'ın aradan yıllar geçtikten sonra Uhud şehidlerinin üzerlerine namaz kıldırması O'na özel bir şeydir. Bu hadis aynı zamanda şehidin üzerine cenaze namazının kılınacağı görüşünde olan Hanefiler için bir delil niteliği de taşıyabilir. Sahih olan rivayete göre Resulullah (a.s) Uhud şehidlerinin üzerlerine cenaze namazı kıldırmamıştır. Burada sözü edilen namaz ö-zellikle daha Önce kılınmamış namazın yerine kılınmış bir namaz olabilir. U-hud şehidlerinden, defnedilmesinin üzerinden yıllar geçtikten sonra cesedi görülenlerin olduğu kesindir. Adeta o gün gömülmüş gibi cesetleri bulundu. (Bazı rivayetlerde Uhud Savaşı'nm üzerinden uzun süre geçtikten sonra bazı sel baskını olaylarında Uhud şehidlerinden bazılarının cesetlerinin ortaya çıktığı ve ilk gömüldüğü günkü gibi taze durduğu bildirilmiştir -Çeviren). Bu, U-hud şehidlerinin cesetlerini yerin çürütmediğine delalet eder. Dolayısıyla bir cesedin çürüdüğünün anlaşılmasından (veya bu konuda kuvvetli kanaatin yani zannı galibin oluşmasından) sonra artık onun üzerine cenaze namazı kılınmayacağım söyleyen fıkıhçıların sözleriyle Resulullah (a.s)'ın belirtildiği şekilde aradan uzun sürenin

geçmesinden sonra Uhud şehidlerinin üzerlerine cenaze namazı kıldırması arasında bir terslik yoktur.[281]

Üzerinde Kul Hakkı Bulunan Bir Kimsenin Üzerine Cenaze Namazı Kılınması

2272- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [282]
"Resulullah (a.s)'a üzerinde borç bulunarak ölmüş olan bir adamın cenazesi getirilirdi. Resulullah (a.s) da:
"Borcunu karşılayacak kadar bir varlık bıraktı mı?" diye sorardı.
Eğer onun borcunu karşılayacak bir şey bıraktığı haber verilirse üzerine cenaze namazı kıldırırdı. Aksi takdirde Müslümanlara:
"Arkadaşınızın üzerine namaz kılın" diye buyururdu. (Ebu Hureyre r.a) dedi ki:
"Allah Peygamber (a.s)'ine fetih nasib edince artık cenazenin üzerine namaz kılar ve borcunu sormazdı ve şöyle buyururdu:
"Ben Müslümanlara kendi nefislerinden daha öncelikliyim. Kim vefat eder de arkada borç veya bir yük veya bakıma muhtaç kimseler bırakırsa onlarla ilgilenmek benim üzerimedir, bana aittir. Kim de mal bırakırsa o da varisler inedir."

2273- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [283]
"Bir cenaze getirildi. (Resulullah a.s) onun üzerine namaz kıldırmak üzere kalktı. "Onun üzerinde borç var" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Arkadaşınızı götürün ve üzerine n»maz kılın."
Bir adam: "Onun borcu benim üzerimedir. Sen onun üzerine namaz kıl" dedi. Resulullah (a.s) da kalktı ve üzerine namaz kıldırdı."

2274- Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [284]
"Bir adam vefat etti. Biz onu yıkadık, kefenledik, kokuladik, sonra üzerine namaz kıldırması için Resulullah (a.s)'a getirdik ve: "Bunun üzerine namaz kıldır" dedik. Resulullah (a.s) bir adım attı. Sonra şöyle buyurdu:
"Bunun üzerinde borç var mıdır?"
Ben: "İki dinar" dedim. Böyle deyince çekildi. Ebu Katade (r.a) bu borcu üstlendi. Ebu Katade (r.a): "Bu iki dinar benim üzerime olsun" dedi. Resulullah

(a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah borç sahibinin hakkım yerine ulaştırdı ve Ölü bundan kurtuldu."
Bundan sonra onun üzerine namaz kıldırdı. Daha sonra bunun üzerinden bir gün geçince:
"O iki dinar ne oldu?" diye buyurdu.
Ben: "O daha dün öldü" dedim. Ertesi gün (Ebu Katade (r.a), Resulullah (a.s)'ın) yanma döndü ve: "O iki dinarı ödedim" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İşte şimdi onun derisi soğudu." [285]

Bir Açıklama

Resuiullah (a.s)'ın, üzerinde borç bulunan birinin üzerine cenaze namazı kıldırmaması, Müslümanları ölülerinin borçlarını ödemeye böylece onun üzerindeki kul haklarını yerlerine ulaştırmaya teşvik ve bu şekilde ölünün bunlardan dolayı hesaba çekilmemesini sağlamak içindi. Burada kul haklarının önemine işaret vardır. Bir imam borçlarının olup olmadığını sormadan bir cenazenin üzerine namaz kildırsa yaptığı caizdir. Aynı şekilde ölünün borçlarının olduğunu bildiği halde üzerine cenaze namazı kıldırsa bu da caizdir. Ama Resulullah (a.s)'ın yaptığı hareket, Müslümanlara borç sahibinin hakkını gözetme konusunda bir prensip öğretme amacı taşıyordu. [286]

Kendi Kendini Öldürenin Cenaze Namazı

2275- Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Okların ucundaki demirlerle kendini öldürmüş bir adamın cenazesi Resulullah (a.s)'a getirildi. Resulullah (a.s) onun üzerine namaz kılmadı." [287]

Dersler Ve Öğütler

Kendi kendini öldüren (yani intihar eden) birinin üzerine cenaze namazı kılmak caizdir. Ancak Resulullah (a.s)'ın söz konusu hareketinin insanları bundan alıkoyma amacı taşıdığı yorumu yapılmıştır. Resulullah (a.s) bu yolla bir kimsenin böyle büyük suça teşebbüs etmemesini sağlamak istemişti. A-şağıda gelecek olan rivayet de bu şekilde yorumlanmıştır. Çünkü aşağıdaki rivayette

geçeceği üzere Resulullah (a.s) söz konusu suçu işleyenin üzerine kendi namaz kılmadığı halde sahabilerinin onun üzerine namaz kılmalarına müsaade etmiştir.
Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadis günâha girerek kendi kendini öldüren bir kimsenin üzerine cenaze namazının kılınmayacağım söyleyenler açısından bir delil niteliği taşımaktadır. Ömer bin Abdulaziz ve Evza'i bu görüşteydiler. Hasan (Hasanı Basri), Neha'i (İbrahim Neha'i), Katade, İmam Malik, Ebu Hanife, Şafii ve ilim adamlarının çoğunluğu ise böyle birinin üzerine cenaze namazının kılınabileceğini söylemişlerdir. Yukarıdaki hadisle ilgili cevaplarında da, Resulullah (a.s)'ın insanları böyle bir kötülükten alıkoymak amacıyla kendinin söz konusu kişinin üzerine namaz kılmadığını sahabilerin ise onun üzerine namaz kıldıklarını söylemişlerdir. Bu, Resulullah (a.s)'ın ilk zamanlarda üzerinde borç olan birinin cenaze namazını kılmamasına benzemektedir. Bunu insanları borç almayı basite almaktan ve borç ödemeyi ihmal etmekten alıkoymak için yapıyordu. Bununla birlikte öyle biri hakkında: "Arkadaşınızın üzerine namaz kılın" diye buyururdu.
Kadı (Iyaz) şöyle söylemiştir:
"Bütün ilim adamlarının ortak görüşlerine göre hakkında had cezası uygulanmış olsun, recm edilmiş olsun, kendini Öldürmüş olsun, zina çocuğu olsun her Müslümanın üzerine namaz kılınır. İmam Malik'ten ve daha başkalarından rivayet edildiğine göre imam (devlet başkanı) had cezası ile öldürülenin üzerine cenaze namazı kılmaktan kaçınır. Bunun gibi fazilet sahipleri de insanları fıska düşmekten alıkoymak amacıyla fasık kimselerin üzerlerine namaz kılmaktan kaçınırlar. Zuheyri'den rivayet edildiğine göre de recm edilmiş birinin üzerine namaz kılınmaz. Ama kısas ile öldürülmüş birinin üzerine namaz kılınır."
Ebu Hanife şöyle söylemiştir:
"İslâm devletine karşı savaşan birinin, isyancı grubun içinden ölen birinin üzerine namaz kılınmaz." Katade de: "Zina çocuğunun üzerine namaz kılınmaz." Hasan'dan rivayet edildiğine göre de zina ile kazandığı çocuğunu doğurduktan sonra lohusalikta Ölen birinin ve onun çocuğunun üzerine namaz kılınmaz. Seleften bazıları küçük çocuğun üzerine namaz kılınmayacağım söylemişlerdir. Düşük çocuğun üzerine namaz kılınıp kılınma-yacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hadisçilerden olan fıkırtılar ve seleften bazıları dört ayını tamamladıktan sonra düşen çocuğun üzerine namaz kılınacağını söylemişlerdir. Fıkıhçıların çoğunluğu ise ses çıkarmadığı veya bunun dışında canlılığını gösterecek bir emare görülmediği takdirde üzerine namaz kılınmayacağım söylemişlerdir. Kâfirlerle savaşırken öldürülen şehide gelince; İmam Malik, Şafii ve çoğunluk onun yıkanmayacağını ve üzerine namaz kılınmayacağım

söylemişlerdir. Hasan'dan rivayet edildiğine göre de yıkanır ve üzerine namaz kılınır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [288]

2276- Taberani, Ebu Umame (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında bir adam vefat etti. Onun için kefen bulunamadı. Bu(nun cenazesi) Resulullah (a.s)'a getirildi. Resulullah (a.s):
"İzarının içine bir balon" diye buyurdu.
Baktılar bir veya iki dinar buldular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İki aşırma. Arkadaşınızın üzerine namaz kılın." [289]

Namaz Kılanların Çokluğunun Cenaze İçin Fazileti

2277- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [290]
"Herhangi Müslüman ölü üzerine, Müslümanlardan sayıları yüzü bulan bir kitle namaz kılar ve hepsi onun için şefaat ederse (yani onun için dua eder, gönülden mağfiret dilerse -Çeviren) mutlaka bunlar kendisi için şefaatçi kılınırlar."
Bu hadisin ravisi ve Hz. Aişe (r.a)'nin süt çocuğu olan Abdullah bin Ye-zid dedi ki: "Ben bunu Şu'ayb bin Habhab'a rivayet ettim. O da şöyle söyledi:
"Bunu bana Enes bin Malik (r.a), Resulullah (a.s)'tan rivayet etti."
Tirmizi ve Nesai bunun: "...mutlaka bunlar kendisi için şefaatçi kılınırlar" sözünün sonuna kadar olan kısmını rivayet etmişlerdir.
Bir rivayette "yüz veya daha fazla" denmiştir. [291]

2278- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın mevlası Kureyb'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'ın Kudeyd -veya Usfan'da- bir oğlu öldü. O da: "İnsanlardan onun için ne kadar kimsenin toplandığına bak" dedi. (Kureyb) dedi ki: "Ben çıktım. İnsanların onun için toplanmış olduklarını gördüm. Kendisine bildirdim.
"Sayılan kırk kadar var mı?" diye sordu. Ben: "Evet" dedim. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Öyleyse onu (yani cenazeyi) çıkarın. Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Her kim ölür de, cenazesine Allah'a ortak koşmayan kırk adam toplanırsa Allah

mutlaka onları onun için şefaatçi kılar." [292]

2279- Nesai, Hakem bin Ferruh (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu'l-Melih bize bir cenaze namazı kıldırdı. Biz onun tekbir getirdiğini sandık. O esnada yüzünü bize doğru döndü ve şöyle söyledi: [293]
"Saflarınızı düzeltin. Onun için şefaatiniz güzel olsun." Ebu'l-Melih (sonra) şöyle söyledi:
"Abdullah bana mü'minlerin annelerinden birinin -ki o da Resulullah (a.s)'ın hanımı Meymune (r.a)'dir- şöyle söylediğini rivayet etti:
"Herhangi ölünün üzerine insanlardan bir kitle namaz kılarsa onlar onun için (Ölü için) şefaatçi kılınırlar."
Ben Ebu'l-Melih'e kitlenin ne olduğunu sordum. O da: "Kırk kişi" dedi.

2280- Ebu Davud, Malik bin Hubeyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [294]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Herhangi Müslüman ölür de onun üzerine Müslümanlardan üç saf (oluşturacak kadar insan) namaz kılarsa ona mutlaka (cennet) gerekli olur."
Malik (r.a) cenazeye katılanları az gördüğünde onları bu hadisten dolayı üç safa ayırırdı.
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Malik bin Hubeyre (r.a) bir cenazenin üzerine namaz kıldırır da ona (cenazeye) gelen insanları az görürse onları üç guruba ayırırdı. Sonra şöyle derdi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kimin üzerine (insanlar) üç saf namaz kılarsa onun için (cennet) gerekli olur." [295]

Bir Açıklama

Bu naslann aralarım birleştirmek için şöyle bir yorum yapılabilir: Resulullah (a.s) başlangıçta kendisi için yüz kişi şefaatçi olan bir kimseye Yüce Allah'ın mağfiretini lütfedeceğini bildirmiştir. Daha sonra da kendisine kırk kişi şefaatçi olan ve üzerine üç saf (oluşturacak kadar kimse) namaz kılan birine Yüce Allah'ın mağfiretini lütfedeceğini bildirmiştir. [296]

Kabirler Arasında Cenaze Namazı Kılmaktan Nehiy

2281- Taberani, Mu'cemul-Evsat'ta, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), kabirlerin arasında cenazelerin üzerlerine namaz kılınmasından nehyetti." [297]

Münafıklığı Bilinen Birinin Üzerine Namaz Kılınmaz

2282- Bezzar, Huzeyfe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) bir cenazeye çağrıldı. O da onun için veya onun cenazesine gitmek üzere çıktı. Ben hemen kendisine yapıştım ve: "Otur, ey mü-'minlerin emin, o onlardandır (yani münafıklardandır)" dedim. Bunun ü-zerine: "Allah için söylemeni istiyorum. Ben de onlardan mıyım?" diye sordu. Ben de: "Hayır ama senden sonra kimseyi temize çıkarmam" dedim." [298]

Bir Açıklama

Yüce Allah münafıkların üzerine cenaze namazı kılmaktan nehy etmiştir.
Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyurmuştur:
"Onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma ve kabrinin başında da bulunma. Onlar Allah'ı ve Peygamberini inkâr ettiler ve fasık kimseler olarak öldüler." [299]
Resulullah (a.s), İslâm kitlesini korumak ve münafıkların bu kitleyi etkilemelerini engellemek amacıyla Huzeyfe Cr.a)'ye münafıkların kimler olduklarını Öğretmişti. Onlardan biri öldüğünde Huzeyfe (r.a), Hz. Ömer (r.a)'i onun üzerine cenaze namazı kılmaktan alıkoyardı. Başka birinin üzerine namaz kılmaktan ise ah koy m azdı. Çünkü o bundan başkasıyla yükümlü tutulmamıştı. Hz. Ömer (r.a)'in makamı ve konumu dolayısıyla o münafık hakkında kendisine özellikle bilgi verilmiştir. [300]

Cenazenin Üzerine Namaz Kıldırmaya En Layık Olan

2283- Taberani, Kays bin Ebi Hazim (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Cerir (r.a) ve Eş'as (r.a) bir cenazede biraraya geldiler. Eş'as (r.a) Cerir (r.a)'i öne geçirdi. Böylece cenaze namazmı o kıldırdı." [301]

2284- Bezzar, Ebu Hazim (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hasan (r.a)'m vefat ettiği sıra Hüseyin (r.a)'i gördüm. Said bin As (r.a)-'ın ensesini itekleyerek şöyle diyordu: [302]
"Öne geç. Eğer bu sünnet olmasaydı seni öne geçirmezdim." Said (r.a) o zaman Medine'nin emiriydi."
Bu, sahabiler arasındaki uygulamaya göre ölünün üzerine cenaze namazı kıldırmada birinci derecede öncelik hakkına sahip olanın emir olduğuna delalet etmektedir. [303]

Cenaze Namazında Selam

2285- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın yapmakta olduğu halde insanların terkettiklerinden biri de cenaze namazında tıpkı diğer namazlarda olduğu gibi selâm verilmesidir." [304]

2286- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) cenazelerin üzerine namaz kıldığında arkasındaki duyacak şekilde selâm verirdi." [305]

2287- Taberani, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Ömer r.a) Utbe'nin üzerine namaz kılması üzere Ummu Abdullah'ı bekledi." [306]

Şehitlerle İlgili Hükümler

2288- Buharı, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [307]
"Uhud Savaşı'nın olacağı sıra babam beni geceden çağırdı ve şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın ashabı içinde ilk Öldürülecek kişinin benden başka birinin olmayacağını görüyorum. Ben kendimden sonra benim için Resulullah

(a.s)'ın zatı dışında senden daha üstün (veya büyük) birini bırakmıyorum. Benim üzerimde borç var. Onu öde. Kız kardeşlerine de iyilikle bak."
Sabah oldu. İlk öldürülen o oldu. Kabrine onunla birlikte bir başkasını daha defnettim. Sonra onu bir başkasıyla birlikte bırakmaya gönlüm razı olmadı. Aradan altı ay geçtikten sonra çıkardım. Bir de, kulağının dışında bütün bedeninin ilk koyduğum günkü gibi olduğunu gördüm."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sonra onu kendine özel bir kabre koydum." [308]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Babamla birlikte bir adam daha defnedildi. Bundan dolayı içimde bir ihtiyaç (yani ayn bir kabre koyma ihtiyacı) duydum ve aradan alü ay geçtikten sonra çıkardım. Sakalından yer tarafına gelen bir kaç kıl dışında hiç bir şeyi bana yabancı gelmedi (yani hiç bir şeyi değişikliğe uğramamıştı)." [309]

2289- Buharı, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Uhud'da öldürülenlerden iki adamı bir kefen içine koyar sonra şöyle buyururdu:
"Bunların hangisi Kur'an-ı Kerim'den daha çok şey biliyordu?"
içlerinden biri hakkında onun daha çok bildiği söylenirse onu lahid tarafına (yani kıble tarafına) geçirirdi ve şöyle derdi:
"Ben bunlar için şahidim."
Onların aynı zamanda kanlarıyla birlikte defnedilmelerini emretti, üzerlerine namaz kılmadı ve cenazelerini yıkamadı (gasl etmedi)."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Uhud'da öldürülenlerden ikisini, üçünü beraber koyardı ve şöyle derdi:
"Onları kanlarıyla birlikte defnedin." Onları yıkamadı da." [310]

2289-Buhari (31212) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 75-Lahid tarafına kimin geçirileceği babı.

2290- Taberani, Said bin Ubeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O Resulullah (a.s)'ın zamanında misafirperver olarak adlandırılırdı ve onun bir düşmanı vardı. O, onlar (düşmanları) tarafından yenilgiye uğratıldı. Hz. Ömer (r.a) kendisine: "Şam (Suriye) tarafına gitmeye ne dersin, olur ki Yüce Allah

sana (orada) bir lütufta bulunur?" dedi. O ise: "Kendisinden kaçmış olduğum düşmanın tarafından başka bir tarafa gitmeyeceğim" dedi. Sonra onlara (askerlerine) Farsça bir konuşma yaptı ve şöyle söyledi: "İnşallah biz yarın düşmanla karşılaşacağız. Biz şehitliği arzuluyoruz. Kanlarımızı yıkamayın. Üzerimizdeki elbiselerden başka bir şeyle kefenlenmek de istemiyoruz." [311]

2291- Ebu Davud, Hişam bin Amir (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Uhud günü ensar Resulullah (a.s)'a gelip: "Biz yara aldık ve zor durumda kaldık. Bizim için ne emredersin?" dediler. (Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Kabri geniş ve derin yapın. İki ve üç adamı bir kabre koyun."
"Hangisi öne (yani 'kıble tarafına) geçirilecek?" dendi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim'i en çok bileni."
(Hişam) dedi ki: "O zaman babam iki kişi arasında isabet aldı -veya: "İlk olarak" dedi. [312]
Tirmizi'nİn rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Uhud günü alınan yaralardan (yani yaralanmalardan, Ölümlerden ve çekilen sıkıntılardan) dolayı Resulullah (a.s)'a şikâyetler bildirildi. (Resulul-lah a.s) da şöyle buyurdu:
"Kabir kazın. Kabirleri geniş ve güzel yapm. İki ve üç kişiyi bir kabre defnedin. Kur'an-ı Kerim'i en çok bilenlerini (veya okuyanlarını) Öne geçirin." O zaman babam da öldü ve iki adamdan öne geçirildi." [313] Nesai'nin rivayetine göre ise şöyle söylemiştir: "Uhud günü Resulullah (a.s)'a şikâyetlerimizi bildirdik ve şöyle dedik:
"Ya Resulullah (a.s)! Her bir Ölü için bir kabir kazmak biçim için çok zor oluyor." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kabir kazın, kabirleri derin ve güzel yapm. Sonra iki ve üç kişiyi bir kabre koyun."
"Peki kimi öne (kıble tarafına) geçireceğiz, ya Resulullah (a.s)?" dediler.
O da şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim'i en çok bilenlerini (veya okuyanlarını) öne geçirin."
O zaman babam bir kabre konan üç kişinin üçüncüsüydü." [314]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Uhud günü sıkıntılar hayli şiddetlendi. Resulullah (a.s)'a şikayette bulunuldu (durum arzedildi). O da şöyle buyurdu:

"Kabir kazın, geniş ve güzel yapın sonra (ölüleri) defnedin." [315] Bir diğer rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Uhud olayı olduğunda insanlar şiddetli bir zorlukla karşı karşıya geldiler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kabir kazın..." bundan sonra hadisi: "Kur'an-ı Kerim'i en çok bilenlerini (veya okuyanlarını) öne geçirin" sözünün sonuna kadar vermiştir." [316]

2292- İmam Malik, Abdurrahman bin Abdullah bin Ebi Sa'sa'a (r.a)-'dan şu şekilde rivayet etmiştir: [317]
"Ensardan -ve her ikisi de Selemi olan- Amr bin Cemuh (r.a) ve Abdullah bin Amr (r.a) Uhud günü aynı kabre konuldular. Sel bunların kabirlerini aşındırdı. Bunun üzerine yerlerinin değiştirilmesi için kabirleri açıldı. (Cesetleri) adeta dün ölmüşler gibi bulundu. Birinin bir yarası vardı ve elini bu yarasının üzerine koymuştu. Eli yarasının üzerinden kaldırılıp sonra bırakıldı. Eli aynı şekilde eski haline (yani yarasının üzerine) döndü. Uhud olayının gerçekleştiği gün ile onların kabirlerinin açıldığı gün arasında kırk-altı yıl geçmişti."

2293- Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [318]
"Uhud olayı olduğunda halam, bizim kabristanımıza gömmek için babamı getirdi. Bu sırada Resulullah (a.s)'m münâdisi (çağrıcısı): "Öldürülenleri, öldürüldükleri yere geri götürün" diye seslendi."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Uhud günü defnetmek üzere öldürülenleri taşımıştık. Bu sırada Resulullah (a.s)'m münâdisİ geldi ve şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) öldürülenleri, öldürüldükleri yerlerde gömmenizi emrediyor." Bunun üzerine biz de onları geri götürdük." [319]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Uhud günü Resulullah (a.s) öldürülenlerin öldürüldükleri yerlere geri götürülmelerini emretti. O sıra Medine'ye nakledilmişlerdi." [320]

2294- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Uhud şehitlerinin üzerlerindeki demir ve deri türü şeylerin çıkarılmasını ve elbiseleri ile birlikte defnedilmelerini emretti." [321]

2295- Ebu Davud, Muhammed bin Şihad (rh.a)'dan rivayet etmiştir: [322]
"Enes bin Malik (r.a) kendilerine şöyle bildirmişti:
"Uhud şehitleri yıkanmadılar ve kanlarıyla birlikte defnedildiler. Üzerlerine namaz da kılınmadı."
Bir rivayete göre de Enes bin Malik (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) Hamza (r.a)'nın yanından geçti. Vücudundaki bazı organları kesilmişti (yani kendisine temsil yapılmıştı). (Resulullah (a.s) onu görünce) şöyle buyurdu:
"Eğer Safiyye'nin içine bir şey gelecek olmasaydı, canavarların yemesi ve onların karınlarından çıkarılıp mahşere getirilmesi üzere bırakırdım."
O zaman elbise (ölüleri saracak elbise, kefen vs. türü şeyler) az, öldürülenler ise çoktu. Bu yüzden bir, iki ve üç adam bir tek elbiseye sarılırdı." [323]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Sonra bir kabre defnediliyorlardı. Resulullah (a.s): "Bunların Kur'an-ı Kerim'i en çok bileni (veya okuyanı) hangisiydi?" diye soruyordu. Sonra o-nu kıble tarafına geçiriyordu." [324]
Bir diğer rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Hamza (r.a)'nm yanından geçti. Vücudundaki bazı organları kesilmişti. Şehidlerden onun dışında kimsenin üzerine cenaze namazı kıldırmadı." [325]
Tirmizi'nin rivayetine göre de Enes bin Malik (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Uhud günü Hamza (r.a)'nın yanından geçti. Yanında durdu. Bazı organlarının kesilmiş olduğunu (temsil yapıldığını) gördü ve şöyle buyurdu:
"Eğer Safiyye'nin içine bir şey gelecek olmasaydı, canavarların yemesi ve kıyamet günü onların karınlarından çıkarılıp mahşere getirilmesi üzere bırakırdım."
Sonra bir kaftan istedi ve onu onunla kefenledi. Öyleki ayaklarının tarafına çekilse başı açığa çıkıyordu. O zaman öldürülenler çok (kefen olarak kullanılabilecek) elbiseler azdı. Bu yüzden bir, iki, üç adam bir elbise ile kefenlendi. Sonra bir kabre konuluyorlardı. Resulullah (a.s) onlar hakkında: "Bunların hangisi daha çok Kur'an-ı Kerim'i bilirdi (veya okurdu)?" diye sorardı ve onu kıble tarafına geçirirdi. Onları böyle defnetti ve üzerlerine namaz kıldırmadı." [326]
Bu bölümde sadece cenaze namazı ile ilgili konulara yer verdik. Ölüye hürmet,

yıkanması ve defnf vs. gibi ölünün diğer haklan ile ilgili konulara ise kitabın dördüncü kısmında ölüm halinde yapılması gerekenlerle ilgili bölümde yer vereceğiz. [327]

SECDELER

Takdim

Sehiv secdesi konusunu namazla ilgili bölümün son kısmına bıraktık. Çünkü sehiv secdesi namazda ortaya çıkan istisnai bir durumdan dolayı namazı geçersiz kılmaksızın tamamlayabilmek için başvurulan bir uygulamadır. Bu istisnai durum namazdan bir şeyi eksiltmek veya ona bir şeyi ilave etmek şeklinde olabilir. İşte bu gibi durumlardan sehiv secdesi ile giderilebileceği hakkında şer'i hüküm bulunanlar hakkında sehiv secdesi yoluna başvurulur. Bunlar gerek farz namazlarda ve gerekse nafile namazlarda bulunabilir. Bu yüzden sehiv secdesi konusundan bütün farz ve nafile namazları anlattıktan sonra söz etmeyi uygun gördük.

Tilavet secdesi ise iki türlüdür: Namazın içinde yapılan tilavet secdesi ve namaz dışmda yapılan tilavet secdesi.

Birinciden namazda kıraat konusu işlenirken, ikinciden ise şükür secdesi gibi müstakil secdelerle ilgili bölüm içinde söz edilmesi uygun olurdu. Biz buna da özel secdelere ayırdığımız bu bab içinde yer vermeyi uygun gördük. Çünkü bu secdenin türlerinden biri şükür secdesine benzemektedir. Bu sebeple bu kısmın içinde sehiv, tilavet ve şükür secdelerini ele aldık. Bu secdelerden her birine ayrı bir madde içinde yer verdik. [328]

SEHİV SECDESİ

Namazla ilgili konuların en önemlilerinden biri de sehiv secdesi konusudur. Bu konuyla ilgili fıkıh, namazla ilgili fıkhın tümüyle bağlantılıdır. Dolayısıyla bu konuya verilen önem, genel namaz fıkhının tümüne verilen önem gibi sayılmıştır. Şimdi burada 'el-Fıkhu'1-İslâmi'den bu konuyla ilgili bilgileri özetleyerek veriyoruz:

Bir şeyde sehiv, onu bilmeden terketmektir. Namazdaki bir eksikliği gidermek ve namazın esas amellerinden olmayan bir amelin terkinden veya bir amelin fazladan yapılmasından dolayı iadesine gerek bırakmamak için sehiv secdesi yapılmasının meşru (şeri'ata uygun) olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Kasıtlı olarak yapılan ameller için sehiv secdesi geçerli değildir. Namazın amellerinden bir amelin kasıtlı olarak terkedilmesi halinde yapılması gereken fiil, terkedilen amelin durumuna göre değişir. Eğer namazın rükünlerinden ise namaz tamamen geçersiz olur. Eğer vacip amellerden ise Hanefilere göre namazın iadesi (yeniden kılınması) gerekir. Sehiv secdesi Hanefilerce, sahih olan görüşe göre vaciptir. Diğer mezheplerin tümünde ise sünnettir.

Hanefiler şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimse namazda teşehhüdü okumak veya selâm vermek gibi vacip amellerden birini sehven (yanılarak, bilmeden) terkederse sahih olan görüşe göre sehiv secdesi yapması gerekir. Ama eğer namazın bir rüknünü terkederse ister kasıtlı olarak terketmiş olsun ve isterse unutarak terketmiş olsun, bunu daha sonra hatırlarsa o namazı tamamen geçersiz olur. Bu durumda kişinin terkettiği ameli yeniden yapma hakkı yoktur (yani sadece terkettiği ameli yapmak suretiyle namazı geçerli kılma imkânı yoktur -Çeviren)."

Hanefilere göre cemaatin sehvini imam üstlenmiş olur. Sehiv secdesi imam için de yalnız başına namaz kılan için de vaciptir. Eğer imam sehiv yaparsa cemaatin de sehiv secdesinde ona uyması gerekir. Cemaatten olan bir kişi müdrik (namazın başından itibaren imama tabi) olsa da, mesbuk (sonradan cemaate katılmış) olsa da yine sehiv secdesine iştirak etmesi gerekir. Eğer imam sehiv secdesi yapmazsa cemaatin üzerinden de bu görev düşer. İmam eğer sehiv secdesi yapmadan selâm verir sonra sehiv secdesi yaparsa mesbuk (sonradan cemaate katılmış olan) selâmda imama uymaz ama secdede uyar. Bu yüzden mesbukun imam daha selâmını tamamlamadan kalkmak için acele etmemesi müstehabdır. Böylece sehiv secdesi yapması durumunda imama uyabilir.

Mesbuk kaçırdığı rek'atları tamamlamak üzere kalkar ve bundan sonra sehiv yaparsa bundan dolayı (kendi başına namazın sonunda) sehiv secdesi yapar.
Sabah namazında selâmdan sonra güneş doğar veya ikindiden sonra güneş kızarmaya başlarsa yahut bir kimse selâm verdikten sonra konuşmak, gülmek, kasıtlı olarak abdesti bozmak, camiden çıkmak, yüzünü kıbleden başka bir yöne dönmek gibi namaza devamı imkânsız kılacak bir hareket yaparsa sehiv secdesi düşer. Cuma ve bayram namazlarında namaz kılanlar arasında karışıklığa yol açmamak için sehiv secdesini terketmek daha uygundur. Bir kimse sehiv secdesinde sehv ederse (yanılırsa, hata ederse) o-nun için ayrıca sehiv secdesi gerekmez.
Maliküer şöyle söylemişlerdir:
"Sehiv secdesi gerek imam ve gerekse yalnız başına namaz kılan için müekked sünnettir ve bir fazlalık katmak yahut bir müekked sünneti ya da iki hafif (gayri müekked) sünneti terketmek dolayısıyla yapılması gerekir."
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer imam sehiv secdesini terkederse cemaatten olan birinin bu secdeyi yapması vacip (gerekli) değildir ama mendubdur."
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Sehiv secdesi vaciptir. Bununla birlikte yerine göre mendub ve yerine göre mubah olabilir."
Hanbelilere göre aşağıdaki hallerde sehiv secdesi gerekir:
a) Bir şeyi fazladan yapmak veya bir rüknün terki gibi kasıtlı olarak yapılması durumunda namazı geçersiz kılacak her hareketten dolayı (yani kasıtlı olarak yapılması durumunda namazı geçersiz kılacak bir fiili bilmeden, sehven yapmak dolayısıyla -Çeviren).
b) Rüku ve secde esnasında teşbihi terketmek gibi herhangi bir vacibi sehven terketme durumunda.
c) Namazın bir rüknünü yerine getirip getirmediği veya rek'at sayısı hakkında tereddüde düşmek gibi bazı hallerde namazın bazı fiilleri hakkında şüpheye düşme durumunda.
d) Okumada bilmeden veya yanılarak anlamı değiştirecek şekilde bir hata etme durumunda.
Onlara göre (namazın içinde) söylenmesi caiz olan bir şeyi asıl söyleneceği yerde değil de başka bir yerde söylemekten dolayı sehiv secdesi yapmak mendubdur. Namazın sünnetlerinden birini terketmek dolayısıyla sehiv secdesi yapmak ise sünnettir. Sehiv secdesi konusunda nafile namazlar da aynen farz namazlar gibidir. Yani farz namazlarda sehiv secdesini gerektirecek hareketlerin

nafile namazlarda yapılması durumunda da aynı şekilde sehiv secdesi gerekir - Çeviren).
'Bidayetu'l-Muctehid' müellifi sehiv secdesi ile ilgili hükümleri özlü bir şekilde vermiş ve şöyle söylemiştir: [329]
"Sehiv secdesinin farz mı yoksa sünnet mi olduğu konusunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafii sünnet olduğunu söylemiştir. Ebu Hanife farz olduğunu ancak namazın geçerliliğinin şartlarından olmadığını söylemiştir. İmam Malik ise fiillerde yanılma dolayısıyla yapılması gereken sehiv secdesi ile sözlerde yanılma dolayısıyla yapılması gereken sehiv secdesini yine fazlalıktan dolayı olan sehiv secdesi ile noksanlıktan dolayı olan sehiv secdesini birbirinden ayırmış ve: "Terkedilen fiillerden dolayı gerekli olan sehiv secdeleri vaciptir" demiştir. Bu sehiv secdesi ona göre namazın geçerli olmasının şartlarındandır. Bu ondan nakledilen meşhur rivayete göredir. Yine ondan rivayet edildiğine göre noksandan (bir şeyi terketmek-ten) dolayı olan sehiv secdesi vacip, fazlalıktan (bir şeyi fazladan yapmaktan) dolayı olan sehiv secdesi ise mendubdur."
Hanefilere göre sehiv secdesi mutlak olarak selâmdan sonra yapılır,
Malikilere göre eksiltmeden (bir şeyi eksik yapmadan, bir fiili veya sözü terketmekten) dolayı olan sehiv secdesi yahut hem eksiltme hem de fazladan yapma dolayısıyla olan sehiv secdesi selâmdan önce yapılır. Ama sadece fazladan yapma (ziyade) dolayısıyla olan sehiv secdesi selâmdan sonra yapılır. Selâmdan sonra yapılan sehiv secdesi için niyet edilmesi vaciptir.
Şafiilere göre de sehiv secdesi mutlak surette selâmdan Önce yapılır. Hanbelilere göre selâmdan önce yapılması efdaldir. Bununla birlikte aşağıdaki iki durumda selâmdan sonra yapılır:
a- Bir veya daha fazla rek'atın terkedilmesi ve namazın tamamlanmasından Önce selâm verilmesi durumunda.
b- İmamın namazda bir şeyde tereddüde düşmesi sonra kendi kuvvetli kanaatine (zannı galibine) göre hareket etmesi durumunda.
Hanefilere göre sehiv secdesinin yapılış şekli şöyledir: Teşehhüdden sonra (selâm verilip) iki secde yapılır. Sonra teşehhüd yeniden yapılır. Ardından sehiv ka'desinde (oturuşunda) Resulullah (a.s)'a salat getirilir ve dua edilir. Sehiv secdesinden önce de Resulullah (a.s)'a salat getirilse bir sakıncası yoktur.
Malıkilere göre sehiv secdesinden sonra sünnete uyularak teşehhüd yapılır ama dua edilmez ve Resulullah (a.s)'a salat getirilmez.
Şafiilere göre ise sehiv için iki secde yapılmasının hemen ardından selâm verilir.
Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:

"Bir kimse selâmdan sonra sehiv için secde ederse normal namazın teşehhüdü gibi teşehhüd yapar ondan sonra selâm verir. Ama eğer selâmdan Önce sehiv secdesi yaparsa teşehhüdde bulunmaksızın secdenin ardından selâm verir."

Bir kimse eğer yapılması vacip (farz) olan bir sehiv secdesini kasıtlı olarak terkederse Hanbelilere göre onun namaza geçersiz olur . Aram aradan vakit geçinceye kadar sehiv secdesini yapmay, unutursa namazı geçersiz olmaz.

Hanefiler sehiv secdesi konusunda şunları söylemişlerdir:

a- Kasıtlı olarak yapılan bir şeyden dolayı ancak üç durumda sehiv secdesi yapılabilir: İlk oturuşun terki, ilk rek'attan bir secdeyi namazın sonuna kadar geciktirmek, düşünceye dalarak namazın bri rüknünü yapacak kadar bir süre geçecek şekilde bununla meşgul olmak.

b- Sehven namazın vaciplerinden bir vaciplerin terkedilmesi, bir amelin öne alınması veya geciktirilmesi, bir fiilin fazla veya eksik yapılması dolasıyla sehiv secdesi yapmak gerekir. Terki halinde sehiv secdesi gereken vaciplerin sayısı onbirdir. Bunlardan altısı aslidir. Bunlar (sehiv secdesini gerektiren haller) şunlardır:

Birincisi: Farz namazın ilk iki rek'atında Fatiha suresini okumayı veya daha fazlasını terketmek.

İkincisi: Farzın ilk iki rek'atında bir kısa surenin veya üç kısa ayetin yahut bir uzun ayetin okunmasının terki.

Üçüncüsü: Gizli ve açıktan okuma düzenine muhalif hareket etmek. Eğer kıraatin gizli yapılacağı gündüz namazlarında yani öğle ve ikindi namazlarında açıktan okursa veya kıraatin açıktan yapılacağı gece namazlarında yani akşam, yatsı ve sabah namazlarında gizli okursa sehiv secdesi yapması gerekir.

Dördüncüsü: Üç veya dört rek'atlı bir namazda ilk oturuşun terkedilmesi.

Beşincisi: Son oturuşta teşehhüdün terkedilmesi.

Altıncısı: Bir rek'at içinde birden fazla yapılması gereken (mükerrer) fiillerde sıranın gözetilmemesi. Bu da her rek'atta ikinci secdedir. Şöyleki bir rek'atta sehven sadece bir secde yapıp sonra bir sonraki rek'ata kalkar, sonraki rek'atı da iki secdesiyle yerine getirir sonra namazın sonunda bir secdeyi terkettiğini hatırlarsa sırayı gözetmediğinden dolayı sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü bu durumda asli bir vacibi sehven terketmiş olmaktadır, dolayısıyla sehiv secdesi yapması gerekir.

Ama kişi tekrar edilmeyen fiillerde sırayı gözetmezse, mesela namaza giriş tekbiri alır, sonra rükuya gider, sonra Fatiha suresini ve zammı sureyi okursa rükuyu tekrar yapması, ayrıca sehiv secdesi yapması gerekir. Bunun gibi tilavet secdesinin terki veya farz bir fiilin geciktirilmesi yahut kıyam yerine kuud

yapma veya tersini yapma gibi farz amellerin yerlerini değiştirme tarzındaki fiiller de sehiv secdesini gerektirir.
Yedincisi: Rüku ve secdede vacip olan tum'aninetin (bütün organların sükuna kavuşması ve istenen şekli alması şartının) terkedilmesi. Sahih olan görüşe göre kim bunu sehven terkederse onun için sehiv secdesi gerekir.
Sekizincisi: Farz namazda kıraatin yerim değiştirmek. Bu itibarla ilk iki rek'atta Fatiha suresini zammı sureden sonra okuyan yahut dört rek'atlı bir namazda son iki rek'atta zammı sure okuyan yahut sadece ikinci ve üçüncü rek'atta bunu yapan (yani Sadece ikinci rek'atta Fatiha suresini zammı sureden sonraya bırakan veya sadece üçüncü rek'atta zammı sure okuyan) için sehiv secdesi gerekir.
Dokuzuncusu: Vitir namazında kunut duasmı terketmek. Kunut duası o-kumadan rükuya gidilince kunut duası terkedilmiş olur. Bu duayı terkeden sehiv secdesi yapar.
Onuncusu: Kunut tekbirini terketmek.
Onbirincisi: Bayram namazları tekbirlerini (yani zevaid tekbirlerini) veya bunlardan bir kısmını terketmek yahut bayram namazında ikinci rek'atın rüku tekbirini terketmek. Çünkü birinci tekbirden farklı olarak bu tekbir vaciptir.
c- Namazda namazdan olmayan bir fiili fazladan yapmak. İki kere rüku yapmak gibi. Bu durumda sehiv secdesi yapılır.
Kişinin yanılarak terkettiği bir şeye dönmesi: Bir kimse yanılarak ilk oturuşu terkeder sonra hatırlarsa eğer oturuşa daha yakınsa bu amele döner, o-turur ve teşehhüd yapar. Ama eğer kıyam haline (ayağa kalkışa) daha yakınsa o amele dönmez, sehiv secdesi yapar. Yanılarak son ka'deye (oturuşa) oturmayıp beşinci rek'ata kalkan bir kimse secde yapmadığı sürece oturuş haline döner, beşinci rek'atı iptal eder ve bundan dolayı sehiv secdesi yapar. Ama eğer beşinci rek'atı secde ile bağlamış olursa Ebu Hanife'ye ve Ebu Yusuf a göre kıldığı farz geçersiz olur ve bu namazı nafileye dönüşür. Onun için mendub olan namazını altı rek'ata tamamlamaktır (ve sonra farzı ayrıca kılmaktır). Eğer son oturuşta teşehhüd miktarı oturur, sonra bunu ilk oturuş sanarak beşinci rek'ata kalkarsa beşinci rek'atta secdeye gitmediği sürece yeniden oturur. Ama beşinci rek'atı secde ile bağlamış olursa ona bir rek'at daha ilave etmesi müstehab olur. Bu durumda ilk dört rek'attan sonra teşehhüd miktarı oturmuş olduğundan namazı tamam olmuştur. Fazladan kıldığı iki rek'at da onun için nafileye sayılır.
Namazda Şüpheye Düşmek: Bir kimse namazında tereddüde düşer ve üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığını bilemezse, eğer bu tereddüd onun ilk tereddüdü ise (yani ömründe hiç tereddüde düşmüş değilse de bu şekilde tereddüde düşmek onda adet halini almamış olursa) namaza başından başlar ve bu kıldığı namaz

geçersiz olur. Yani namazım (selâmla) bozup baştan alarak yeniden kılar. Oturarak selâm vermesi daha uygundur. Ama eğer bu şekilde tereddüd selâm verdikten sonra ortaya çıkarsa namazını yeniden kılması gerekmez. Bunun gibi son oturuşunu yaptıktan sonra selâmdan önce teşehhüd miktarı oturup oturmadığında tereddüd ederse namazını yeniden kılması gerekmez. Ama eğer sık sık böyle tereddüde düşüyor olursa eğer tereddüd ettiği şeylerden biri üzerinde kendisinde kuvvetli kanaat (zannı galib) oluşursa kuvvetli kanaatine (zannı galibine) göre hareket eder. Eğer kendisinde bir görüş veya kuvvetli kanaat (zannı galib) oluşmazsa azı esas alır, yani kesin olana göre hareket eder. Burada da az olanın yapıldığı kesin olduğundan o esas alınır (mesela üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığı üzerinde şüpheye düşer ve bir tercih yapamazsa üç rek'at kıldığı hükmüne varır. Çünkü üç rek'at kıldığı kesin, dört rek'at kılıp kılmadığı ise şüphelidir. -Çeviren) Bununla birlikte gerçekleştirmesi imkânı varken son oturuş farzını ve vacib olan oturuşu (ka'deyi) terketmiş olmamak için zannına göre ka'de yapılması ihtimali olan her yerde oturur. Eğer dört rek'atlı bir namazda kıldığı rek'atın birinci mi yoksa ikinci mi olduğunda şüphe ederse araştırmaya göre hareket eder. Eğer araştırma yoluyla bir sonuca varamazsa azı esas alır, böylece kıldığı rek'atın birinci rek'at olduğuna karar verir. Sonra o rek'atın ikinci rek'at da olabileceği ihtimaline binaen oturur. Çünkü ikinci rek'attan sonra oturmak vaciptir. Sonra kalkar bir rek'at daha kılar. Ardından yine oturur ve en sonunda sehiv secdesi yapar.
Malikilerin sehiv secdesi hakkında söylediklerinden bazıları şöyledir:
"Sehiv secdesi üç sebepten dolayı yapılır: Yalnız eksiklik dolayısıyla, yalnız fazlalık dolayısıyla, hem eksiklik hem fazlalık dolayısıyla.
Eksiklik, namazın içinde bulunan bir müekked sünneti sehven veya kasden terketmektir. Mesela zammı sureyi sehven, okunması gereken yerde okumayıp terketmek böyledir. Yahut iki veya daha fazla hafif (gayri müekked) sünneti terketmek. Namaza giriş tekbirinin dışındaki tekbirlerden ikisini veya iki kere "Semi'allahu limen hamiden" demeyi ya da bir kere tekbiri, bir kere de "Semi'a'llahu limen hamiden" demeyi terketmek böyledir. Yine bir kere de olsa Fatiha suresini cehri okunması gereken yerde cehri okumamak yahut vitir ve bayram namazları gibi nafile namazlarda değil de sabah namazı gibi farz bir namazda iki rek'atta sadece zammı sureyi iki kere açıktan okumayıp gizli okumak da sünneti terke örnektir. Gizli okumanm en alt sının olan dili hareket ettirmekle yetinerek açıktan okumayı terketmek böyledir. Bir kere de olsa teşşehhüdün terkedilmesi. Çünkü bu hafif sünnettir (yani sünneti gayri müekkededir). Bunun gibi namazda herhangi bir eksiklik yapan bundan dolayı

selâmdan önce sehiv secdesi yapar.
Bir kimse kasıtlı olarak bir rüknü eksik yaparsa namazı tamamen geçersiz olur. Eğer sehven terkederse henüz telafi yeri geçmemişse telafi eder, ama eğer telafi yeri geçmişse o rek'atı geçersiz sayarak onu kaza eder.
Fazlalığa gelince: Bu, namazın türünden olan veya olmayan bir fiilin çok miktarda olmaksızın (yani ameli kesir yapmaksızın) namaza ilave edilmesidir. Namazın türünden olmayan fiile örnek, sehven az miktarda bir şey yemek veya yine sehven az miktarda konuşmaktır. Namazın türünden olana örnek de rüku ve secde gibi namazın rükünlerinden olan herhangi bir fiili fazladan yapmaktır. Yahut bir veya iki rek'at fazladan kılmak veya iki rek'attan sonra selâm vermek gibi namazın bir bölümünü içerecek nitelikte bir fazlalık yapmaktır. Bu şekilde bir fazlalık yapan fazlalık dolayısıyla selâmdan sonra sehiv secdesi yapar.
Şafiilerin sehiv secdesi hakkında söylediklerinden bazıları şöyledir:
"Sehiv secdesi gerektiren fazlalık iki türlüdür: Söz ve fiil. Unutarak, selâm verilmesi gerekmeyen yerde selâm vermek veya unutarak konuşmak söz türünden fazlalığa örnektir. Sehven namaza bir rek'at ilave etmek veya rüku, secde, kıyam (ayakta duruş), kuud (oturma) gibi fiilleri fazladan yapmak veya kunut yapılması gerekmeyen yerde kunut niyetiyle kıyamı (ayakta durusu) uzatmak yahut oturma yeri olmayan yerde yanılarak (sehven) te-
şehhüd için oturmak, fiil türünden olan fazlalıklardandır. Bu gibi yanılmalardan dolayı sehiv secdesi yapılır.
Eksikliğe gelince: Bu, yapılması istenen bir sünneti terketmektir. Bu ise iki iştir:
Birincisi: Unutarak teşehhüdü terketmek ki, bundan dolayı sehiv secdesi yapılır.
İkincisi: Sehven kunutu terketmektir ki, bundan dolayı da sehiv secdesi yapmak gerekir. Çünkü bu fiiller maksude (yapılması istenen) sünnetlerdir dolayısıyla terkedilmesi durumunda sehiv secdesi yapılması gerekir. İlk teşehhüd de böyledir.
Tekbirler, teşbihler, açıktan okuma, gizli okuma, teverrük, iftiraş (tahiy-yat esnasındaki oturuş şekilleriyle ilgili sünnetler) ve bunlar gibi maksude olmayan (gayri maksude yani gayri müekkede) sünnetlerden dolayı ise sehiv secdesi gerekmez. Çünkü bunların belirlenen yerinde yapılması özellikle istenmiş değildir dolayısıyla terkedilmesi durumunda telafisi gerekmez.
Anlaşılana göre son teşehhüdün "ve enne Muhammeden ResuluIIah" veya "abduhu ve resuluh" yahut "ve resuluh" diyecek kadar olan kısmı (yani tahiyyatm başından bunları diyecek kadar oturmak) vaciptir. İlk teşeh-hüdde bununla birlikte ResuluIIah (a.s)'a salat getirecek kadar oturmak sünnet olan oturuştur. Son oturuşta ise ResuluIIah (a.s)'ın âline de salat getirecek kadar

oturmak sünnettir. İlk teşehhüdde ise bu kadar oturmak evlâ (en uygun) olana aykırıdır. Kuvvetli olan görüşe göre ilk teşehhüdde bu kadar oturmanın mekruh olduğu da söylenmiştir. Bu fiillerin terkinden veya yapılmasından dolayı sehiv secdesi gerekmez."

Hanbelilerin sehiv secdesi hakkında söylediklerinden bazıları da şöyledir: "Namazına herhangi bir ilave yaptığını hatırlayan kişi bunu hatırladığında fazlalığı giderebilmek ve bunu bir alışkanlık haline getirmemek için tekbir getirmeksizin aynen namazının normal düzenine döner. Eğer sabah namazına üçüncü bir rek'at, akşam namazına dördüncü bir rek'at, Öğle, ikindi veya yatsı namazına beşinci bir rek'at ilave etme gibi namaza fazladan bir rek'at ilave etmişse bu rek'atı hatırladığı an hemen keserek tekbir getirmeksizin oturur ve namazını bu fazlalıktan önceki yerden devam ettirir. Eğer teşehhüd yapmışsa bir daha teşehhüd yapmaz. Sonra sehiv secdesi yapar ve selâm verir. Bu fazladan kılınan rek'at, cemaata sonradan yetişmiş birinin namazına sayılmaz. (Yani namaza sonradan yetişmiş biri imam selâm verdikten sonra kaçırdığı rek'atları tamamlarken o fazladan kılman rek'atı kılmış kabul etmez, onu hiç hesaba katmaz)."

İmamın fazladan bir rek'ata kalktığını bilen birinin bu konuda imama uymaması gerekir. Çünkü onun bu hareketinde hata yaptığına inanmaktadır. Bu durumda imama uymayan kişi mazur olduğundan dolayı namazın kalan kısmını yalnız başına tamamlar.

Namazda eksiltmeye gelince: Mesela rüku, secde veya Fatihayı okumayı sehven terketmek böyledir. Bunlardan birini terkedenin bunu hatırladığında hemen telafi etmesi ve terkettiği fiili yapması gerekir. Bunlardan dolayı ayrıca namazın sonunda da sehiv secdesi yapması gerekir. Eğer ilk teşehhüdü unutursa dimdik ayağa kalkmamış olursa geri dönmesi ve oturarak bu teşehhüdü yerine getirmesi gerekir. Bu konuda görüş birliği bulunmaktadır.

Eğer ayağa kalkmış ama henüz bir şey okumamış (kıraata başlamamış) olursa Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet edilmiş ve daha önce geçmiş olan hadisi şerif dolayısıyla dönmemesi daha uygundur. İmam da buna uyar ve onun üzerinden teşehhüd (yani birinci teşehhüd) düşer. Eğer okur (kıraati yapar) sonra teşehhüdü okursa Muğire (r.a)'nin hadisi dolayısıyla artık geri dönmesi (yani teşehhüdü oturarak yerine getirmek için geri dönmesi) caiz olmaz. Çünkü bu belli bir rükün içinde yerine getirilmek üzere konmuştur. Bunun gibi rüku içinde konmuş olsaydı aynı durum söz konusu olurdu. İmam eğer kıraata başladıktan sonra (teşehhüd için oturuşa) geri dönerse namazı geçersiz olur. Ama bilmeden veya unutarak yapan bundan müstesnadır. Onun da bundan dolayı sehiv secdesi

yapması gerekir.
Rüku ve secdede teşbih getirmenin (Subhane Rabbiye... zikirlerini okumanın) ve iki secde arasında "Rabbi'ğfirli" duasını okumanın hükmü de aynıdır. Sehven unutulup sonra hatırlanan bütün vacipler için aynı hüküm geçerlidir. Rüku teşbihlerini unuttuğunu daha tam doğrulmadan hatırlayan biri yeniden rükuya dönerek bu teşbihleri getirir.
Namazda, sehiv secdesini gerektiren tereddütlerin başka türleri de şöyledir: Namazın rükünlerinden birini yerine getirip getirmediği hakkında tereddüde düşmek, kıldığı rek'atların sayısı hakkında tereddüde düşmek gibi. Bu gibi durumlarda namazının kalan kısmini zihninde oluşan kuvvetli kanaate göre kılar, sonra yapıp yapmadığında tereddüt ettiği fiili de yapar ve namazını tamamlar. Bu durumda sehiv secdesi yapması da vaciptir. Rüku, secde gibi vacip (farz) bir fiili terketmiş olabileceği yolunda bir şüpheye düşme durumunda sehiv secdesi gerekmez. Sehiv secdesi sadece bir vacibin (farzın) sehven terkedilmesi durumunda gerekir. [330]

Farzın İki Rek'atından Sonra Unutarak Tahiyatta Oturmadan Kalkma

2296- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Malik bin Buheyne (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [331]
"Resuhıllah (a.s), öğle namazının iki rek'atından sonra oturmaksızm kalktı. Namazını tamamlayınca iki secde yaptı. Sonra bunun ardından selâm verdi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) namazların birinde bize iki rek'at kıldırdı. Sonra (ta-hiyyata) oturmaksızm kalktı. İnsanlar da (cemaat da) O'nunla birlikte kalktılar. Namazını tamamlayınca biz selâm vermesini beklerken, O selâmdan önce tekbir getirdi ve oturduğu yerde iki kere secde yaptı." [332]
Bunun benzeri bir rivayette de şu ifadelere yer verilmektedir:
"Namazını bitirdiğinde insanlar selâm vermesini beklerlerken, O tekbir getirdi ve selâm vermeden secde yaptı, sonra başını kaldırdı, sonra yine tekbir getirdi ve secde etti, sonra başını kaldırdı ve selâm verdi." [333]
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"(Resulullah a.s) öğle namazında oturması gereken yerde ayağa kalktı. Namazını bitirince iki secde yaptı. Her secdede tekbir getiriyordu. Bunu o-turduğu halde daha selâm vermeden önce yaptı. İnsanlar da (cemaat de) O-'nunla birlikte bu iki

secdeyi yaptılar. (Resulullah a.s) bu iki secdeyi, unutarak terkettiği oturmanın yerine yaptı." [334]
Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bize iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra oturmadan kalktı. Cemaat de O'nunla birlikte kalktı. (Resulullah a.s) namazını tamamlayınca, biz O'nun selâm vermesini beklerken, O oturduğu yerde selâmdan önce iki secde yaptı, sonra selâm verdi." [335]

2297- Ebu Davud, Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ziyad bin Alaka dedi ki: [336]
"Muğire bin Şu'be bize namaz kıldırdı. İki rek'attan sonra (oturmaksızm) kalktı. Biz: "Subhanallah!" dedik. O da: "Subhanaîlah!" dedi ve devam etti. Namazını tamamlayınca selâmdan önce bir kere secde yaptı, sonra selâm verdi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Namazını tamamlayıp selâm verdiğinde iki sehiv secdesi yaptı. Sonra ayrılınca da şöyle söyledi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın benim yaptığım gibi yaptığım gördüm." [337]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a), Imran bin Husayn (r.a), Dahhak (rh.a) ve Mua-viye (r.a) de Muğire (r.a)'nin yaptığı gibi yapmışlardır. Abdullah bin Abbas (r.a) ve Ömer bin Abdulaziz (rh.a) de bu şekilde fetva vermişlerdir."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam eğer (ilk) iki rek'attan sonra kalkarsa bunu eğer tam doğrulmadan önce hatırlarsa hemen otursun. Ama tam doğrulmuş olursa artık oturmasın. (Namazın sonunda) iki sehiv secdesi yapar." [338]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar, birinci oturuşu unutup sonra ayağa kalkan bir kimsenin tam doğrulduktan sonra bunu hatırlaması durumunda geri dönerek oturmasının caiz olmadığı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu durumda geri dönerse (o-turursa) namazı geçersiz olur. Ancak Hanbeliler, kıraata başladıktan sonra geri dönmesi halinde namazının geçersiz olacağını söylemişlerdir. Ama eğer

oturmaya daha yakın olur da oturuş haline dönerse bunda bir sakınca yoktur.
'Bidayetu'l-Muctehid'de şöyle denmektedir:
"İlim adamları birinci oturuşun terkinden dolayı sehiv secdesinin gerekeceği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak bunun farz mı yoksa sünnet mi olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ayru şekilde imamın bunu (unutarak) geçmesi durumunda ona geri dönmesinin gerekip gerekmediği, gerekmesi halinde ne zaman geri dönmesinin gerektiği konusunda da ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluk: "Dimdik ayağa kalkmadığı sürece geri döner" demiştir. Bazıları: "Üçüncü rek'ata başlandığı kesinlik kazanmadığı sürece döner" demişlerdir. Bazıları da: "Yerden bir karış kadar kalktığı (yani dizini yerden bir karış miktarı uzaklaştırdığı) takdirde artık dönmez" demişlerdir. Bazı ilim adamlarının artık dönülmeyeceğim söyledikleri yerden sonra dönülmesi durumunda çoğunluğa göre namaz yine geçerlidir. Bazıları ise bu durumda namazın geçersiz olacağını söylemişlerdir." [339]

Sehven Namazın Beş Rek'at Kılınması

2298- Buharı ve» Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [340]
"Resulullah (a.s) namaz kıldırdı. Fazla veya eksik yaptı. -Ravilerden biri fazla mı yoksa eksik mi kıldığı üzerinde tereddüt etmiştir- Selâm verince kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Namazda normal dışı bir şey oldu?" denildi. "Nedir?" diye sordu. (Oradakiler): "Şöyle şöyle kıldın" dediler. Bunun üzerine hemen ayaklarını topladı, kıbleye doğru döndü ve iki secde yaptı. Sonra selâm verdi. Sonra yüzünü bize çevirdi ve şöyle buyurdu:
"Namazda bir şey ortaya çıkarsa ben size haber veririm. Ama ben de bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Unuttuğum zaman bana hatırlatın. Biriniz namazında tereddüt ederse doğruyu araştırsın ve kalanını ona göre tamamlasın. Sonra iki secde yapsın."
Bir diğer rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) selâm verdikten ve konuştuktan sonra iki sehiv secdesi yaptı." [341]

Bir başka rivayette de şu ifadelere yer verilmektedir:
"(Resulullah (a.s)'a): "Beş rek'at kıldın" dediler. Bunun üzerine hemen öne doğru döndü, sonra iki secde yaptı, sonra selâm verdi." [342]

Müslim'in nakletmiş olduğu muhtasar bir rivayete göre de (ravi) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bize namazı beş rek'at kıldırdı. Biz: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz artırıldı mı?" diye sorduk. "Bu da nedendir?" diye buyurdu. "Beş rek'at kıldın" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Ben de sizin gibi bir beşerim (insanım). Sizin hatırladığınız gibi hatırlar ve sizin unuttuğunuz gibi unuturum."

Sonra iki sehiv secdesi yaptı." [343]
Müslim'in bunun benzeri bir başka rivayeti daha bulunmaktadır. Bu rivayette şu ifadeye yer verilmiştir:

"(Resulullah a.s) dedi ki: "Bunun doğruya en yakın olanına baksın." [344]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"Bunun doğruya en yakın olanını araştırsın." [345]
Hasan bin Ubeydullah'ın İbrahim bin Suveyd'den nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de İbrahim bin Suveyd şöyle söylemiştir:
"Alkame bize öğle namazım beş rek'at kıldırdı. Selâm verdiğinde cemaat: "Ey Ebu Şibl! Namazı beş rek'at kıldırdın" dedi. O: "Hayır, kesinlikle öyle yapmadım" dedi. Cemaat: "Evet öyle yaptın" dedi. (Ravi) dedi ki: "Ben o zaman henüz çocuk yaştaydım ve cemaatin bir kenarında duruyordum. Ben de: "Evet. Namazı beş rek'at kıldırdın" dedim. Bana: "Ey şaşı! Sen de mi öyle diyorsun?" diye sordu. Ben: "Evet" dedim. Bunun üzerine öne doğru döndü ve iki secde yaptı. Sonra selâm verdi. Sonra şöyle söyledi:
"Abdullah (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bize namazı beş rek'at kıldırdı. Beriye doğru dönünce cemaat aralarında fısıldaşmaya başladılar. Resulullah (a.s): "Neyiniz var?" diye buyurdu. "Ya Resulullah (a.s)! Namaz artırıldı mı?" diye sordular. "Hayır" diye buyurdu. Onlar da: "Öyleyse sen namazı beş rek'at kıldırdın" dediler. Bunun üzerine öne doğru döndü ve iki secde yaptı, sonra selâm verdi. Sonra şöyle buyurdu:
"Ben de sizin gibi bir beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unutuyorum." [346]

Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:

"Biriniz (namazdan bir şey) unuttuğunda iki secde yapsın/ [347]

İki Veya Üç Rek'attan Sonra Selam Verilmesi Durumunda Sehiv Secdesi

2299- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [348]
"Resulullah (a.s) iki rek'attan sonra namazı tamamladı. Kendisine Zul-yedeyn denilen bir adam: "Namaz mı kısaltıldı yoksa sen mi unuttun, ya Resulullah (a.s)?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Zulyedeyn doğru mu söylüyor?" diye buyurdu. İnsanlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kalktı, ayrıca iki rek'at daha kıldı, sonra selâm verdi, sonra tekbir getirdi, sonra normal secdesi kadar veya daha uzun şekilde secde yaptı, sonra başını kaldırdı."
Seleme bin Alkame'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Muhammed'e -yani İbni Sirin'e-: "Sehiv secdelerinde teşehhüd var mıdır?" diye sordum. "Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisinde böyle bir şey geçmiyor" dedi." [349]
Bir rivayete göre de (Ebu Hureyre r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) gündüz namazlarından birini -Muhammed dedi ki: "Kuvvetli kanaatime göre ikindi namazını"- iki rek'at kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra Mescid'in ön tarafında bulunan ağacın yanında durdu. Onun üzerine elini koydu. Cemaatin içinde Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) de vardı. Onlar kendisiyle konuşmaktan çekindiler. İnsanların (cemaatin) önde bulunanları çıkıp: "Namaz kısaltıldı mı?" diye sordular. Resulullah (a.s)'ın kendisini Zulyedeyn olarak adlandırdığı bir adam da: "Ya Resulullah (a.s), sen mi unuttun yoksa namaz mı kısaltıldı?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Unutmadım ve namaz da kısaltılmadı" diye buyurdu. O: "Hayır, demek ki sen unuttun" dedi. (Resulullah a.s): "Zulyedeyn doğru söyledi" diye buyurdu. Ardından kalkıp iki rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra tekbir getirdi ve normal secdesi gibi veya daha uzun bir şekilde secde yaptı. Sonra başını kaldırdı ve tekbir getirdi." [350]
Bunun benzeri bir başka rivayette de şöyle geçmektedir:
"Sonra Mescid'in kıble tarafında bulunan kütüğün yanına geldi ve kızgın bir halde ona yaslandı."
Yine bu rivayette şöyle denmektedir:
"Bu sırada Zulyedeyn kalkarak: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz mı kısaltıldı yoksa sen mi unuttun?" diye sordu. Resulullah (a.s) sağa ve sola baktı sonra şöyle buyurdu:
"Zulyedeyn ne diyor?
(Oradakiler): "Doğru söyledi. Sen iki rek'attan fazla kılmadın" dediler. O da iki rek'at daha kıldırdı, sonra tekbir getirdi, sonra secde yaptı, sonra yine tekbir

getirdi ve ardından başını kaldırdı. Sonra yine tekbir getirdi ve secde yaptı. Sonra yine tekbir getirdi ve başını kaldırdı. -Ravi dedi ki: Bana Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayetle onun (yani Ebu Hureyre (r.a)'nin) bundan sonra; "Selâm verdi" dediği bildirildi." [351]

Buhari'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a-s) öğle namazını iki rek'at olarak kıldırdı. Kendisine: "İki rek'at kıldın" dendi. Bunun üzerine iki rek'at daha kıldırdı, sonra selâm verdi, sonra iki secde yaptı." [352]

Yine onun bir diğer rivayetinde de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) bize öğle veya ikindi namazını iki rek'at kıldırdı, ardından selâm verdi. Zulyedeyn kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz eksildi mi?" dedi. Resulullah (a.s) ashabına: "Bunun söylediği doğru mudur?" diye buyurdu. "Evet" dediler. Bunun üzerine ayrıca iki rek'at daha kıldırdı, sonra iki secde yaptı."

Sa'd dedi ki: "Sözü edilen kişi (Zulyedeyn) İbrahim bin Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın oğludur.

(Ravi dedi ki): "Urve bin Zubeyr (r.a)'in akşam namazını iki rek'at kıldığını, sonra selâm verdiğini ve konuştuğunu, sonra namazının kalan kısmını tamamladığını ve iki secde yaptığını gördüm. Sonra da şöyle söyledi: "Resulullah (a.s)'ın yaptığı böyleydi." [353]

Müslim'in nakletmiş olduğu bir rivayete göre de ravi şöyle söylemiştir:

"Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini duydum:

"Resulullah (a.s) bize ikindi namazım kıldırdı. İki rek'attan sonra namaz kıldırdı. Zulyedeyn kalkarak: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz mı eksiltildi yoksa sen mi unuttun?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Bunlardan hiçbiri olmadı" diye buyurdu. Zulyedeyn yine kalktı ve: "Bunlardan biri mutlaka oldu ya Resulullah (a.s)!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) insanlara (cemaate) doğru döndü ve: "Zulyedeyn doğru mu söyledi?" diye buyurdu. Onlar: "E-vet, ya Resulullah (a.s)!" dediler. Resulullah (a.s) da namazın kalan kısmım tamamladı, sonra selâmın ardından oturduğu yerde iki secde yaptı." [354]

Ebu Davud'un rivayetinde cemaatin sözlü olarak "evet" cevabı verdiklerinden söz edilmemekte ancak "evet" anlamına işaret ettikleri bildirilmektedir. [355]

Tirmizi'nin rivayetinde de Resulullah (a.s)'ın sehiv secdesini selâmdan sonra yaptığı bildirilmiştir. [356]

Buhari bu hadisi sehiv secdesi ile ilgili bazı konuların içinde zikretmiştir. Bu hadisin geçtiği bablardan bazılarının başlıkları şöyledir:
"Bir kimsenin iki veya üç rek'attan sonra selâm vermesi ve bundan dolayı namaz secdesi gibi yahut ondan daha uzun bir şekilde iki secde yapması." [357]
"Sehiv secdesinden sonra teşehhüdde bulunulmayıp selâm verilmesi, Enes (r.a) ve Hasan'ın selâm verdikleri ve teşehhüd yapmadıkları ve Kata-de'nin teşehhüd yapılmayacağını söylediği." [358]
"Sehiv secdesinde tekbir getirilmesi." [359] Feth'de şöyle denmektedir:
"Sehiv secdesinde ihram tekbiri (namaza giriş tekbiri gibi bir başlangıç tekbiri) alınmasının mı gerektiği yoksa sadece secde tekbiri ile mi yetinile-ceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Çoğunluk sadece secde tekbiri ile yetini-leceğini söylemiştir."

2300- Müslim, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: [360]
"Resulullah (a.s) ikindi namazını kıldırdı ve üç rek'attan sonra selâm verdi. Sonra evine girdi. Adına el-Hırbak denen bir adam -ki elleri biraz u-zundu-kalkarak: "Ya Resulullah (a.s)!..." diye seslendi. Sonra nasıl yaptığını hatırlattı. O da ridâsım çekerek kızgın bir şekilde çıktı. Cemaatin yanına kadar geldi ve: "Bu doğru mu söylüyor?" diye sordu. Onlar: "Evet" dediler. Bunun üzerine (Resulullah a.s) bir rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra iki secde yaptı. Sonra (yine) selâm verdi."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ikindi namazında üç rek'attan sonra selâm verdi. Sonra kalkıp odasına girdi. Geniş elli bir adam kalkıp: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz kısaltıldı mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) kızgın bir şekilde çıktı ve ter-ketmiş olduğu rek'atı kıldı. Sonra selâm verdi. Sonra iki sehiv secdesi yaptı. Sonra selâm verdi." [361]
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Ardından bu rek'atı kıldı, sonra selâm verdi. Sonra onun iki secdesini yaptı (yani iki sehiv secdesi yaptı). Sonra teşehhüd etti. Sonra selâm verdi." [362]
Yine onun (Ebu Davud'un) bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) onlara namaz kıldırdı. Bu sırada sehv etti. Dolayısıyla iki secde (sehiv secdesi) yaptı. Sonra teşehhüdde bulundu. Sonra selâm verdi. [363]

Nesai, Ebu Davud'un iki rivayetini nakletmiştir. [364]

Bir Açıklama

Hanefiler: "Namazda gerek bilmeden ve gerekse unutarak konuşmak namazı bozar" demişlerdir. Onlar Zulyedeyn'le ilgili hadisin namazda konuşmayı nehyeden hadislerle neshedilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. İlim adamlarının çoğunluğu ise Zulyedeyn'le ilgili olayı nakleden hadise itibar edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre namazın tamamlandığı kanaatiyle namazdan çıkmaya veya namazı kesmeye niyet etmek iki selâm verilmiş olsa bile namazın bozulmasını gerektirmez. Bunun gibi unutarak veya namazını tamamladığını sanarak konuşan birinin bu konuşması namazını bozmaz.
Bazı ilim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Gerek imamın ve gerekse arkasındaki cemaatin namazı kestikten sonra kaldıkları yerden devam etmelerini caiz kılan konuşma, namazm maslahatı açısından ihtiyaç duyulan miktardaki bir konuşmadır."
Bazıları bu miktarı Zulyedeyn olayında geçen konuşma miktarı ile sınırlamışlardır. Bu, gerek Zulyedeyn'in Resulullah (a.s)'a belirtilen soruyu sorması ve gerekse Resulullah (a.s)'ın ona verdiği cevap açısından değerlendirilebilir.

2301- Ahmed bin Hanbel, Ata (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Abdullah bin Zubeyr (r.a) akşam namazını kıldırdı. İki rek'attan sonra selâm verdi. Sonra Haceru'l-Esved'i istilam etmek üzere kalktı. Cemaat teşbih getirdi. O: "Size ne oluyor?" diye sordu ve namazın kalan kısmını kıldı. Sonra iki secde yaptı. Bu olay Abdullah bin Abbas (r.a)'a anlatıldı. O da şöyle söyledi:
"Bu, onun Peygamberi (a.s)'nin sünnetinden almış olduğudur." [365]

2302- Ebu Davud, Muaviye bin Hudeyc (r.a)'den rivayet etmiştir: [366]
"Resulullah (a.s) bir gün namaz kıldırdı. Namazın daha bir rek'atı varken selâm verdi ve çıktı. Bir adam arkasından yetişti ve: "Namazdan bir rek'atı unuttun" dedi. Bunun üzerine (Resulullah a.s) dışarı çıktı, Mescid'e girdi. Bilal (r.a)'e emretti. O da kamet getirdi. Böylece cemaate bir rek'at namaz kıldırdı. Ben bunu halka haber verdim. "O adamı tanıyor musun?" dediler. Ben: "Hayır. Ama gördüğüm zaman tanırım" dedim. Bu sırada adam yanımdan geçti. "İşte şu!"

dedim. "Bu, Talha bin Ubeydullah (r.a)'tır" dediler."

2303- Taberani, Ebu Osman en-Nehdi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) ve arkadaşları Mekke'den çıktılar. Onlara (arkadaşlarına) akşam namazını iki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. Sonra kalktı, Nisa suresinden üç ayet okudu. Sonra rüku etti, secde etti ve selâm verdi. Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığını söylerdi." [367]

Bir Açıklama

Hanefiler üç rek'atlı namazların üçüncü rek'atlannda ve dört rek'atlı namazların son iki rek'atında Fatiha suresini okumanın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bu itibarla (Hanefilere göre) bir kimse söz konusu rek'atlarda Fatiha suresi miktarmca zikirde bulunsa yahut bu kadar bir süre sessiz beklese yine namazı geçerlidir. Bunun yamsıra Hanefiler üç rek'atlı namazların üçüncü rek'atında dört rek'atlı namazlarında son iki rek'atında Fatiha'dan sonra Kur-'an-ı Kerim'den bir şey okumayı caiz görmüşlerdir. Yukarıdaki rivayet bütün bu görüşler için bir delil olarak kabul edilmeye uygundur. Çünkü bu rivayetin farklı yönlerden ele alınması (ve hükümler çıkarılması) mümkündür. Eğer (Ebu Musa (r,a)'nın) belirtilen rek'atta Nisa suresinden üç âyetin dışmda bir şey okumadığı kabul edilirse bu, o rek'atta Fatiha suresini okumanın vacip olmadığına delalet eder. Eğer söz konusu üç âyeti Fatiha'dan sonra okuduğu kabul edilirse o zaman da bu gerek imam ve gerekse yalnız başına namaz kılan için üç rek'atlı namazların üçüncü rek'atinda ve dört rek'atlı namazların dördüncü rek'atında Fatiha'dan sonra Kur'an-ı Kerim'den bir şey okumanın bir sakıncası olmadığına delalet eder. Bu söylediklerimizin tümü farz namazlar için söz konusudur.

Tereddütten Dolayı Secde

2304- Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namazında tereddüde düşer de üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığını bilemezse tereddüdü gidersin ve kuvvetli olan kanaatine göre hareket etsin. Sonra selâm vermeden önce iki kere secde etsin. Eğer beş rek'at kılmış olursa bunlar onun namazını kurtarırlar, eğer namazını dörde tamamlamak için (bir rek'at daha kılmış) olursa bu iki secde şeytanın burnunu sürtmeye yaramış olur."

Ebu Davud'un rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Biriniz namazında tereddüde düşerse eğer üç rek'at kıldığı üzere kendinde kuvvetli kanaat oluşursa kalkıp bir rek'at daha secdesiyle birlikte kılarak tamamlasın. Sonra otursun ve teşehhüd etsin. Namazını bitirip de selâmdan başka bir şey kalmadığında oturduğu halde iki secde yapsın, sonra selâm versin."
Sonra bunun anlamım zikretmiştir. [368] Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Biriniz namazında tereddüt ettiğinde tereddüdünü gidersin ve namazını yakine göre (kuvvetli kanaate göre) tamamlasın. Tamamladığına kesin kanaat getirdiğinde de oturduğu halde iki secde yapsın." [369]
Tirmizi'nin Iyad bin Hilal'den rivayet ettiğine göre de (Iyad bin Hilal) şöyle söylemiştir: [370]
"Ebu Said el-Hudri (r.a)'ye: "Birimiz namaz kılıyor ama nasıl kıldığını (yani ne kadar kıldığını) bilemiyor" dedim. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılar da fazla mı yoksa eksik mi kıldığını bilemezse oturduğu yerde iki secde yapsın." [371]
Ebu Davud da bu rivayeti nakletmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir:
"Kendisine şeytan gelir de: "Sen abdestini bozdun" derse ona: "Sen yalan söyledin" desin. Ama burnuyla bir koku hisseder veya kulağıyla bîr ses duyarsa hariç." [372]

2305- Buharı ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [373]
"Biriniz namaz kılmaya durduğunda kendisine şeytan gelerek kaç rek'at kıldığını bilmemesi için içine tereddüt sokmaya çalışır. Biriniz böyle bir şey hissederse oturduğu halde iki secde yapsın."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Namaza çağrıldığında şeytan ezan sesini duymamak için yel çıkararak arkasını döner. Ezan bittiğinde önünü döner. Namaz için kamet getirildiğinde yine arkasını döner. Kamet bittiğinde kişinin kalbine bazı tereddütler, düşünceler sokmak için yine önünü döner ve: "Şunu hatırla, şunu hatırla" diyerek daha önce aklına gelmeyen şeyleri aklına getirir. Böylece kişinin kaç rek'at kıldığını bilmemesini sağlamaya çalışır. Biriniz üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığını

bilemezse oturduğu yerde iki secde yapsın." [374]
Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Namaz için kamet getirildiğinde şeytan yellenerek arkasını döner..." Bundan sonra yukarıdakinin benzeri bir metin nakletmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir:
"Onu çeşitli ümitlere ve düşüncelere çeker. Ona daha önce aklına gelmeyen ihtiyaçlarını hatırlatır." [375]

Bir Açıklama

Bir insan namazında tereddüde düşerek kaç rek'at kıldığını bilemezse ga-lib zannına (kuvvetli kanaatine) göre hareket eder. Eğer kuvvetli bir kanaate (galib zanne) ulaşamazsa o zaman kesin olan neyse onu esas alır. Bu ise sayı konusunda azı esas almaktır. Çünkü az olan kesin, diğeri ise bir ihtimaldir. Oturuş (kuud) konusunda ise yanılmış olabileceğini göz önünde bulundurarak çoğu esas alır. Bu itibarla (çoğa göre de, aza göre de) oturulması gereken yerde oturur, namazın sonunda da sehiv secdesi yapar.

2306- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) iki sehiv secdesini: "Burun sürtücü" olarak adlandırdı."
Bu şekilde adlandırması bu iki secdenin şeytanın burnunu sürtmesi dolayısıyladır. [376]

2307- Tirmizi, Abdurrahman bin Avf (r.a)'dan rivayet etmiştir: [377]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Biriniz namazında yanılır (sehveder) da bir rek'at mı yoksa iki rek'at mı kıldığını bilemezse namazını bir rek'atın üstüne tamamlasın. İki rek'at mı yoksa üç rek'at mı kıldığını bilemezse namazını iki rek'atın üstüne tamamlasın. Üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığını bilemezse namazını üç rek'atın üstüne tamamlasın. Ayrıca selâm vermeden önce iki secde yapsın.
'Bîdayetu'l-Muctehid'de tereddütten dolayı sehiv secdesi yapmanın hükmü açıklanırken şu bilgilere yer verilmektedir:
"Tereddütten dolayı sehiv secdesi yapma konusuna gelince, bir kimsenin kaç rek'at kıldığı üzerinde tereddüt etmesi dolayısıyla bir rek'at mı, iki rek'at mı, üç rek'at mı, dört rek'at mı kıldığını bilememesi durumu ile ilgili uygulamanın ne olduğu konusunda fıkıhçılar ihtilaf etmişlerdir ve bu meselede üç ayrı görüş

ortaya çıkmıştır: Bazıları şöyle söylemişlerdir: "Kesin olanı esas alarak namazının kalan kısmını ona göre tamamlar. Bu ise azın esas alınmasıdır. Bu durumda araştırma yaparak bir kanaate ulaşılması durumu telafi etmez. Namazın sonunda da iki sehiv secdesi yapılır. İmam Malik, İmam Şafii ve Davud'un görüşleri böyledir.
Ebu Hanife ise şöyle söylemiştir:
"Eğer bu ilk kez başına geliyorsa namazı bozulur. Eğer zaman zaman bu durumla karşılaşıyorsa araştırır (yani zihnen araştırır) ve kuvvetli kanaatine (zannı galibine) göre hareket eder. Daha sonra selâmın ardından iki sehiv secdesi yapar." Bazıları da şöyle söylemişlerdir: "Eğer tereddüde düşerse ne kesin olana (yani aza) göre hareket etmesi ne de araştırma yapması gerekir. Tereddüt ettiğinde yapması gereken sadece sehiv secdesidir." [378]

Sehiv Secdesinden Sonra Teşehhüd

2308- Tirmizi, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) onlara namaz kıldırdı ve sehv etti. Sonra iki secde yaptı. Sonra teşehhüd yaptı. Sonra selâm verdi." [379]

Bir Açıklama

'Feth'de şöyle denmektedir:
"İbni'l-Münzir şöyle söylemiştir: "Sehiv secdesinden sonra teşehhüd yapılmasının kesin olduğunu sanmıyorum. Ancak sehiv secdesinden sonra teşehhüd yapıldığına dair rivayetler nakledilmiştir. Bu konuda Ebu Davud ve Nesai, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, Beyhaki, Muğire (r.a)'den rivayet nakletmiştir. Her ikisinin de rivayetleri zayıftır. "Sehiv secdesinden sonra teşehhüd yapıldığına dair üç hadis bir arada düşünüldüğünde hasen derecesine çıkar" denilebilir. Ala'i şöyle söylemiştir: "Bu uzak bir ihtimal değildir. Nitekim İbni Ebi Şeybe tarafından nakledilmiş olan rivayette bu sahih bir şekilde bildirilmiştir." [380]
Bazı ilim adamları rivayetteki: "Sonra teşehhüd etti" ibaresinin şaz (sahih rivayetlere aykırı) olduğunu, bunu sadece Eş'as bin Hamrani'nin Muham-med bin Sirin'den, onun da Halid el-Hiza'dan rivayet ettiğini söylemişlerdir. [381]
'el-î'la'da şöyle denmektedir:

"el-Cevheru'n-Nakiyy'de geçtiği üzere Eş'as'ın rivayetinin şaz olduğu iddiasına cevap olarak derim ki: Eş'as Hamrani sika biridir. Buhari, mutabi rivayetlerinde -"Allah kullarını güneş tutulması ile korkutur" başlıklı bab-da- ondan hadis nakletmiştir. İbni Muin ve daha başkaları onun sika olduğunu söylemişlerdir. Yahya bin Said onun hakkında: "Sika, güvenilir (me-'mun) biridir" demiştir. Yine o, onun hakkında (yani Eş'as hakkında) şöyle söylemiştir: "Kendilerine yetiştiğim ashabımız (arkadaşlarımız) içinde bana göre ondan daha sağlam birini tanımadım. Yine İbni Sirin'in ashabından (arkadaşlarından, İbni Sirin'den hadis rivayet eden ravilerden) İbni Avn-'dan sonra ondan daha sağlam birini görmedim." Durum böyle olduktan sonra Eş'as'ın bunu tek başına rivayet etmiş olması, onun sağlamlığına bir zarar vermez. Onun hakkında bir şey söylememiş kimselerin bu sükutları (yani bu hadisi rivayet etmemiş olanların böyle yapmaları) bunu nakletmiş olanın ve onun hıfzının aleyhine bir delil sayılamaz. Çünkü o son derece sika biridir." [382]
Hanefiler sehiv secdesinden sonra teşehhüdde bulunmanın vacip olduğunu söylemişlerdir. Hanbeliler bu konuda sehiv secdesinin selâmdan önce yapılması ile selâmdan sonra yapılması durumuna göre değişiklik olduğunu söylemişlerdir. Buna göre eğer selâmdan sonra yapılırsa teşehhüd gerekir. Ma-likilere göre sehiv secdelerinden sonra teşehhüdde bulunulması sadece sünnettir. Şafiilere göre ise sehiv secdesinden sonra teşehhüdde bulunulmaz. Hanefilere göre sehiv secdesinden önce Resulullah (a.s)'a salat getirilip getirilmeyeceği konusunda iki ayrı görüş bulunmaktadır. Sehiv secdesinden sonra ise teşehhüdle birlikte Resulullah (a.s)'a salat getirilir ve dua edilir. [383]

İmama, Sehvin (Yanlış Yapıldığının) Bildirilmesi

2309- Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [384]
"Teşbih ("Subhanallah" demek) erkekler için, el çırpmak ise kadınlar i-çindir." [385]

Bir Açıklama

Bu, imamın yanılması durumu içindir. Kadın (sağ) avucu (sol) elinin üstüne bitişik olarak el çırpar. Erkekler ise "subhanallah" derler. Böyle yapmaları

imamın yanılması durumunda kendisine bunu hatırlatmaları içindir. Eğer yanılarak ikinci rek'attan sonra oturmadan üçüncü rek'ata kalkar ve cemaatten olanlar kendisine bunu hatırlatırlarsa artık geri dönmez. Ama eğer fazladan bir rek'ata kalkar da kendisine bunu hatırlatırlarsa o zaman dönmesi gerekir. Eğer yanılarak oturulmaması gerektiği halde oturursa, tekrar kalkması gerekir. Bütün bunlardan dolayı ayrıca sehiv secdesi yapılması gerekir.
Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir:
"Namazdan çıkıp gitmek için izin isteme yahut imama hatırlatmada bulunma ihtiyacı gibi özel bir durumla karşılaşan için sünnet olan, eğer erkek ise “subhanallah” demesi, kadın ise el çırpmasıdır. Kadın sağ elinin iç kısmını sol elinin üstüne vurur. Yoksa oyun ve eğlencelerde olduğujphı avuçlan- taunlarını birbirine vurmaz. Eğer oyun yaparak bu şekilde avuç ıç- birbirine vurursa namazı bozulur, çünkü bu hareket namaza aykırıdır..." [386]

TİLAVET SECDESİ

Kur'an-ı Kerim'de bazı ayeti kerimeler vardır ki, yükümlü bir kimse bunları okuduğunda veya dinlediğinde secde etmesi gerekir. Bununla birlikte bu ayeti kerimelerden bazıları hakkında (yani secde âyeti olup olmadığı hakkında) fıkıhçılar arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bunun yanısıra şer'i gereklilik derecesi yani vacip mi (farz mı) yoksa bunun altında mı olduğu hakkında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yine ileride göreceğimiz bazı ayrıntılar üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır, Malikilerce meşhur olan görüşe göre Kur'an-ı Kerim'deki secde âyetlerinin sayısı onbirdir. Bunlardan onu secde ayeti olduğu üzerinde görüş birliği (icma) olan âyetlerdir. Malikilere göre secde ayeti olan ayeti kerimeler şunlardır: A'raf suresi 206. ayeti kerime; Ra'd suresi 15. ayeti kerime; Nahl suresi 49. ayeti kerime; İsra suresi 107. ayeti kerime; Meryem suresi 58. ayeti kerime; Hacc suresinin baş tarafından 18. ayeti kerime; Furkan suresi 60. ayeti kerime; Nemi suresi 25. ayeti kerime; Secde suresi 15. ayeti kerime; Fussilet suresi 28. ayeti kerime ve Sad suresi 24. a-yeti kerime.
Sad süresindeki ayetin secde ayeti olduğu konusunda Hanefİler, Maliki-lerle aynı görüştedirler. Hanefilere göre ise secde ayetlerinin sayısı ondört-tür. Hanefiler yukarıda sayılanlara şu üç ayeti kerimeyi de ilave etmektedirler: Necm suresi 62. ayeti kerime; înşikak suresi 21. ayeti kerime ve İkra suresi 19. ayeti kerime. Secde süresindeki ikinci ayeti kerime ise namazla emir amacı için kullanılmış olan bir secde ifadesi taşımaktadır. Bu da rüku emrinden hemen sonra gelmesinden anlaşılmaktadır. Hac suresinin içinde iki secde ayeti geçmesi suretiyle üstün kılındığından söz eden hadislerin senetlerinde ise iki zayıf ravi bulunmaktadır.
Şafiiler ve Hanbeliler de şöyle söylemişlerdir:
"Secde ayetlerinin sayısı ondörttür. Bunlardan iki tanesi Hacc suresinde-dir. Biri baş tarafında (yani yukarıda belirtilen âyet) diğeri ise son tarafında geçen 77. âyettir. Sad suresinde geçen secde âyeti ise namaz dışında yerine getirilmesi müstehab olan ve kuvvetli olan görüşe göre namazda yerine getirilmesi haram olan ve namazı bozan şükür secdesi içindir."
Tilavet secdesinin şer'an konmuş olduğu (meşru'iyyeti) Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Bundan söz eden sünnet (hadis) metinlerini ileride göreceğiz. Kur'an-ı Kerim'de ise Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Kendilerine Kur'an okunduğu zaman secde etmiyorlar?" [387]
Tilavet secdesi Hanefilere göre gerek okuyana ve gerekse dinleyene vaciptir.

Diğer fıkıhçılara göre ise sünnettir.
Malikiler ve Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Dinlemeyi kasdetmeden duyan bir kimsenin müstehab olarak bile secde etmesi gerekli değildir."
Hanefilere göre secde âyeti eğer namazda okunursa hemen yerine getirilmesi gerekir. Eğer (namazda okunan secde âyetinin secdesi) namazın içinde yerine getirilmezse artık namaz dışında kaza edilmez. Bir kimse secde âyetini okumayı bitirir sonra secde emrini rükuda yerine getirmek niyetiyle hemen rükuya giderse bu yeterli olur. Ama rükuda yerine getirmeye niyet etmeden âyetin arkasından hemen secdeye giderse bu da yeterli olur. Bu durumda niyet etse de etmese de olur (yani tilavet secdesi yapma niyeti taşısa da taşımasa da farketmez). Secde âyetinin arkasından iki âyet okuduktan sonra rüku veya secde yaparsa hüküm yine böyledir. Ama eğer üç veya daha fazla âyet okursa bu durumda secde âyeti için Özel olarak bir secde yapması gerekir. Secde âyetini okuduktan hemen sonra veya arkasından üç veya daha fazla âyet okuduktan sonra secde âyeti için aynca bir secde yaparsa bu secdeden kalktıktan sonra Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler okuması müstehabdır.
İmamın arkasında namaz kılan birinin tilavet secdesi konusunda imamına uyması gerekir. Çoğunluğa göre imamın arkasında namaz kılan biri tilavet secdesi konusunda imamına uymayarak geri kalırsa namazı bozulur. İmama uyan bir kimsenin imamından ayrı olarak kendi başına namaz kılması durumunda da aynı şey söz konusudur (yani yine namazı bozulur). İmama uyan kendi başına okuduğu bir secde âyetinden dolayı tilavet secdesi yapmaz. E-ğer yaparsa namazı bozulur.

Hanefilerce tilavet secdesinin vacip olması için onu okumak veya üzerine namaz farz olan birinden dinlemek şarttır.
Fıkıhçıların ortak görüşlerine göre tilavet secdesinin geçerli olması için taharet (yani büyük ve küçük hadesten temiz olmak, gusüllü ve abdestli olmak), avret yerlerinin kapalı olması, kıbleye yönelmek ve niyet şarttır. Ha-nefilere göre bunun için tahrim (başlangıç tekbiri) ve selâm şart değildir. Bu onlara göre iki tekbir arasında yerine getirilen bir secdedir. Kişinin bunu a-yakta veya oturarak yerine getirmesi farketmez. Cuma ve bayram hutbelerini okuyan ve bunu dinleyen kişilerin tümüne aynı derecede tilavet secdesi (yani söz konusu hutbelerde secde ayeti okunması durumunda) gerekir. İmamın secde âyetini minberin üzerinde okuyup sonra secde için aşağı inmesi mekruhtur. İsterse hemen (minber üzerinde) secde eder cemaat de onunla birlikte secde eder. Tilavet secdesi için tahrim (başlangıç) tekbiri ve selâm gerekmediği konusunda

Malikiler de Hanefîlerle aynı görüştedirler. Şafiilerde sahih olan görüşe göre tilavet secdesinde niyetle birlikte ihram (başlangıç) tekbiri de gerekir. Kuvvetli olan görüşe göre secdenin yapılmasından sonra oturulduktan sonra namazdaki gibi selâm verilmesi de gerekir. Teşehhüd ise kuvvetli (esahh) olan görüşe göre gerekli değildir.
Fıkıhçılar şöyle söylemişlerdir:
"Namazı bozanların tümü tilavet secdesini de bozar." Ancak HanefÎler erkek kadına imamlık etmeye niyet etmiş olsa bile kadınla erkeğin aynı hizaya gelmesinin tilavet secdesini bozmayacağını söylemişlerdir.
Hanefilere göre bu secdenin yapılış şekli şöyledir: Eller kaldınlmaksızın secde için tekbir getirilir. Sonra iki elin arasına secde edilir. Sonra başını kaldırmak için tekbir getirilir. Bu iki tekbirin her ikisi de sünnettir. Sonra secdeden kalkılır. Bundan sonra teşehhüd (tahiyyat) okunmaz ve selâm verilmez. Tilavet secdesinde de namaz secdesinde yapılan zikirler yapılır. Eğer tilavet secdesi namaz dışında yapılıyor olursa bu zikre ek olarak rivayetlerde geçen me'sur zikirlerin de okunması mendubdur. Malikilerde de tilavet secdesi Ha-nefilerdeki gibidir. Gerek Hanefilere ve gerekse Malikilere göre ayaktayken tilavet secdesi yapan ayakta, oturmuş halde yapan ise otururken tekbir getirir.
Şafiilerse şöyle söylemişlerdir:
"Namazda tilavet secdesi yapan birinin bu secde için tekbir getirirken ellerini kaldırması sünnet değildir. Namaz dışında ise el kaldırılır. Tilavet için secde yapmak istemeyen (yapamayacak olan) eğer dört kere: "Subhanel-lahi ve'1-Hamdulillahi ve lâ ilahe illa İla hu ve'llahu ekber" derse bu da tilavet secdesi yerine geçer."
Hanbelilerse bu konuda şöyle söylemişlerdir:

"İmamın, gizli okunan (kıraati gizli olan) bir namazda okuduğu secde âyetinden dolayı tilavet secdesi yapması, mekruhtur. Çünkü bu durumda cemaatte karışıklığa yol açılması ihtimali vardır. Eğer imam bu durumda tilavet secdesi yaparsa imama uyan kişi isterse uyar isterse uymaz. Ama uygun olan uymasıdır."
Hanbelüere göre tilavet secdesinin rükünleri secde, secdeden kalkmak ve ilk selâmdır. Secdeye giderken ve secdeden kalkarken tekbir getirilmesi, secdede zikir ise vaciptir. Selâm vermek için oturmak da sünnettir. Efdal olan (en güzel olan) ayakta secdeye gidilmesidir. Bu secde namaz dışında yapılıyor olursa secde için tekbir getirilmesi esnasında eller kaldırılır. Çoğunluğa göre okumanın tekrar edilmesiyle secde de tekrarlanır. Hanefilere göre ise aynı mecliste aynı ayetin tekrar okunmasından dolayı tekrar secde yapılması gerekmez. Ama bir okuyucu aynı secde âyetini farklı meclislerde (mekânlarda) tekrarlarsa secdenin

de tekrar edilmesi gerekir. Yerini değiştirmeyen bir dinleyiciye ise sadece bir secde gerekir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer öğretici ve öğreniri aynı secde âyetini tekrar ederlerse sadece ilk o-kuyuş için secde yapılması sünnettir."
Hanefilere göre özellikle secde âyeti geçilerek surenin kalan kısmının o-kunması tahrimen mekruhtur. Yine onlara göre, secde için hazırlıklı olmayan bir dinleyiciye karşı secde âyetinin sessizce okunması güzeldir (müstahsen-dir).
Hanefîler ve Malikiler halkın bunu farz zannetmemesi için imamın Cuma gününün sabah namazlarında sürekli Secde suresini okumasını uygun görmemektedirler. Hanbeliler, Şafiilerden farklı olarak, nafile namazın kılınmasının nehyedildiği kerahet vakitlerinde tilavet secdesinin yapılmayacağını söylemişlerdir.
Malikiler şöyle söylemişlerdir:
"Eğer imam kıraati gizli olan bir namazda secde âyetine gelirse, secde ettiği zaman arkasındaki cemaatin secdenin sebebini bilebilmesi için bu âyeti açıktan okur." [388]

Tilavet Secdelerini Destekleyen Rivayetler

2310- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s). şöyle buyurdu:
"Adem oğlu secde âyetini okur da secde ederse şeytan ağlayarak bir kenara çekilir ve şöyle der: "Yazık bana! Adem oğlu secde ile emredildi, secde etti bu yüzden ona cennet verilecektir. Ben secde ile emrolundum, kaçındım. Bana da cehennem verilecektir." [389]

2311- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [390]
"Resulullah (a.s) içinde secde âyeti bulunan sureyi okur, secde ederdi, biz de secde ederdik. Hatta namaz vakti dışında birimiz alnını koyacağı bir yer bulamazdı."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir
"Resulullah (a.s) bize Kur'an-ı Kerim'i okurdu. Secde âyeti geçtiğinde tekbir

getirir, secde ederdi, biz de secde ederdik." [391]

2312- Buhari, Rabi'a bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "O (yani Rabi'a) bir gün Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın huzurunda bulundu. O, cuma günü minberde Nahl suresini okudu. Secde ayeti geldiğinde indi ve secde etti. Cemaat de secde etti. Bir sonraki cuma yine aynı sureyi okudu. Secde âyeti geldiğinde şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Biz bazen secde âyeti okuyoruz. Kim secde ederse yerinde bir iş yapmış olur. Kim de secde etmezse bundan dolayı günâh işlemiş olmaz."
Hz. Ömer (r.a) kendisi de secde etmedi."
Buhari'nin rivayetine göre Nafi', Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayetle şu fazlalığı vermiştir:
"Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Allah bize secdeleri (yani tilavet secdelerini) farz kılmadı. Ama istersek yaparız."
Bu, tilavet secdelerinin vacip olmadığı, vacip olduğunu söyleyenlerin aksine mendubiyet ifade ettiğim söyleyenler için delildir. [392]

2313- Buhari, Imran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ona şöyle dendi: "Bir adam bazen secde âyetini duyuyor ama bunun için oturmuyor (yani dinlemek amacıyla bulunmuyor)." O da şöyle söyledi:
"Onun için oturmuş olsaydı da yine de kendisine vacip olmayacak değil miydi?"
Hafız İbni Hacer 'Feth'de şöyle söylemiştir: [393]
"İbni Ebi Şeybe bunu Mutarraf'tan mana yönünden rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Mutarraf şöyle söylemiştir:
"Imran bin Husayn (r.a)'a secde âyetini duyup duymadığını bilemeyen bir adamın durumunu sordum. O da şöyle söyledi:
"Duysun veya duymasın, ne olacak?"
Abdurrezzak'ın bir başka tanktan Mutarraf tan rivayet ettiğine göre Imran (r.a) bir kıssacının yanından geçti. Ki s sacı secde âyetini okudu. Imran (r.a) yoluna devam etti ve onunla birlikte secde etmedi.
Her iki rivayetin de isnadı sahihtir. [394]

Hac Süresindeki Secde

2314- İmam Malik, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani Hz. Ömer r.a) Hac suresini okudu ve bu surede iki kere secde etti. Sonra şöyle söyledi:
"Bu sure iki secde ile üstün kılınmıştır."
Bu rivayetin senedinde Mısır halkından kim olduğu bilinmeyen bir adam bulunmaktadır. Ancak bu rivayetin kuvvetlenmesini sağlayan mana yönünden şahitleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, arkasından gelen rivayettir. Biri de İbni Kesir'in Tefsir'inde nakletmiş olduğu rivayettir.
İbni Kesir şöyle söylemiştir:
"Hafız Ebu Bekir el-İsmaili dedi ki: "Bana İbni Ebi Davud rivayet etti, ona Yezid bin Abdillah rivayet etti, ona Ebu Amr rivayet etti, ona Hafs bin Gıyas rivayet etti, ona da Nafi1 rivayet etti ve (Nafi1) şöyle söyledi: "Ebu'1-Cehm bana Hz. Ömer (r.a)'in Cabiye'de olduğu sırada Hac suresinde iki kere secde ettiğini ve: "Bu sure iki secde ile üstün kılındı" dediğini bildirdi." [395]

2315- Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ya Resulullah (a.s)! Hacc suresinde iki secde (ayeti) var mıdır?" diye sordum. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Evet. Kim o secdeleri yapmazsa onları (yani secde âyetlerini) okumasın. [396]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Hanefilerin, tilavet secdesinin yerine getirilmesi emrinin derecesinin yüksek olduğuna (yani vacip derecesinde) olduğuna dair görüşleri açısından bir delil özelliği taşımaktadır. Bundan dolayı onlar: "Tilavet secdesinin derecesi vaciptir" demişlerdir ki, bu, farzın altında sünnetin üstündedir. [397]

Sad Süresindeki Secde Ayeti

2316- Buharı, Mücahid (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Sad suresinde secde edecek miyim?" diye sordum. Bunun üzerine: "Ondan önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola eriştirdik..." âyetinden itibaren okumaya başladı. "Bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir ki, sen de onların

doğru yollarına uy" [398] âyetine kadar okudu. Ardmdan şöyle söyledi:
"Sizin peygamberiniz, kendisine uyulması emredilenlerdendir."
Bcrime'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayetine göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir: [399]
"Sad suresi mutlaka secde yapılması gerekenlerden değildir. Resulullah (a.s)'ın onda secde ettiğini gördüğüm oldu."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "ResuluUah (a.s) Sad suresinde secde etti ve şöyle buyurdu:
"Davud (a.s) bu secdeyi tevbe için yaptı. Biz de bu secdeyi şükür için yaparız." [400]

2317- Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) minberde iken Sad suresini okudu. Secde âyetine gelince indi, secde etti. Cemaat de O'nunla birlikte secde etti. Bir başka gün yine onu okudu. Secde âyetine gelince, insanlar secde için hazırlandılar. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu bir peygamberin tevbesidir. Ancak ben sizin hazırlandığınızı gördüm."
Ardından indi ve secde etti. (Diğerleri de) secde ettiler." [401]

2318- Taberani, Mesruk (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah (r.a) şöyle söyledi:
"Bakın bu (adını) andığım bir peygamberin tevbesidir."
O (yani Abdullah r.a) onda, Sad süresindeki secde âyetinde secde etmezdi." [402]

Necm Süresindeki Secde Ayeti

2319- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [403]
"Resulullah (a.s) Necm suresini okudu ve onda secde etti. O'nunla birlikte olanlar da secde ettiler. Sadece Kureyş'ten bir ihtiyar yerden bir avuç çakıl veya toprak aldı ve onu alnına doğru kaldırdı ve: "Bana bu yeter" dedi.
Abdullah (r.a) dedi ki: "Daha sonra onun (yani söz konusu ihtiyarın) kâfir olarak Öldürüldüğünü gördüm."

Nesai bunu muhtasar olarak rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Necm suresini okudu ve onda secde etti." Buhari'nin bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"içinde secde âyeti indirilen ilk sure Necm süresidir. Resulullah (a.s) onda secde etti. Arkasındakiler de secde ettiler. Ancak bir adamın bir avuç toprak alıp onun üzerine secde ettiğini gördüm. Onun daha sonra kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. O kişi de Umeyye bin Haleftir." [404]

2320- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:'
"Resulullah (a.s) Necm suresinde secde etti. O'nunla birlikte Müslümanlar da müşrikler de insanlar da cinler de secde ettiler." [405]

2321- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Necm suresini okudu ve onda secde etti." [406]

2322- İmam Malik, Abdurrahman bin Hürmüz el-A'rec (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) Necm suresini okudu ve onda secde etti. Sonra kalkıp bir başka sureyi okudu." [407]

2323- Buhari ve Müslim, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [408]
"Resulullah (a.s)'a Necm suresini okudum, ama onda secde etmedi." Nesai'nin Ata bin Yesâr'dan rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Ata bin Yesar) Zeyd bin Sabit (r.a)'e imamla birlikte okumak hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"İmamla birlikte okumada bir şey yoktur."
O kendisinin Resulullah (a.s)'a Necm suresini okuduğunu ve Resulullah (a.s)'ın bunda secde etmediğini ileri sürdü." [409]

2324- İbni Huzeyme, Zeyd bin Sabit (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Necm suresi Resulullah (a.s)'a arzedildi (okundu). Bizden kimse secde etmedi."

Ebu Sahr dedi ki: "Ben Ömer bin Abdulaziz'in ve Ebu Bekr bin Hazm'ın arkasında namaz kıldım. Onlar secde etmediler." [410]

İnşikak Ve Alak Şubelerindeki Secde Ayetleri

2325- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Ebu Seleme şöyle söyledi: [411]
"Ebu Hureyre (r.a)'nin: "İze's-Semâu'nşakkef'i (yani İnşikak suresini) okuduğunu gördüm. Bu surede secde etti. "Ey Ebu Hureyre (r.a)! Senin secde ettiğini mi gördüm?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Eğer Resulullah (a.s)'ın secde ettiğini görmeseydim, secde etmezdim."
Ebu Rafı' Sayiğ'den rivayet edilen hadise göre de (Ebu Rafi') şöyle söylemiştir:
"Ebu Hureyre (r.a) ile birlikte yatsı namazını kıldım. "İze's-Semâu'n-şakkef'i (yani İnşikak suresini) okudu ve secde etti. Ben: "Bu secde de ne oluyor?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Ben bu secdeyi Ebul-Kasım'ın arkasında yaptım. Dolayısıyla O'na kavuşuncaya kadar yapmağa devam edeceğim."
Müslim'in rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Ebu Hureyre (r.a) onlara "İze's-Semâu'nşakket"i okudu ve secde etti. Namazı bitirdiğinde de kendilerine Resulullah (a.s)'ın bu secdeyi yaptığını bildirdi." [412]

2326- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte "İze's-Semâu'nşakkef'te ve "İkra1 bi'smi RabbikeMe secde ettik."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), "İze's-Semâu'nşakkef'te ve "İkra' bi'smi Rabbike"de secde etti." [413]

Nesai'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve onlardan daha hayırlı olan kişi (yani Resulullah a.s) "İze's-Semâu'nşakkef'te ve "İkra' bi'smi Rabbike"de secde ettiler." [414]

2327- Taberani, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, sabah namazını kıldırdı. (Namazda) "İze's-Şemâu'nşakket"ı okudu ve onda

secde etti." [415]

2328- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) Necm ve İkra surelerinde secde ederdi." [416]

Secde Ayetinin Hemen Arkasından Rüku Yapılmasının Secde Yerîne Geçmesi

2329- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Eğer secde âyeti surenin sonuna gelirse (veya en son okuduğun âyet o-lursa -Çeviren) istersen rüku et, istersen secde et. Secde de rüku ile beraberdir." [417]

Tilavet Secdesinde Ne Deneceği

2330- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) geceleyin Kur'an (tilavet) secdesinde şöyle derdi:
"Yüzüm, gücü ve küvetiyle onu yaratana, kulağını ve gözünü açana secde etti." [418]

2331- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi: "Ya Resulullah (a.s)! Geceleyin uyurken kendimi bir ağacın arkasında namaz kılarken gördüm. Ben secde ettim. Ağaç da benim secdemle birlikte secde etti. Onun şöyle söylediğini duydum: "Ey Allah'ım! Bana bunun için bir ecir yaz. Bundan dolayı benden bir günâhımı sil. Bunu benim için senin katında bir birikim kıl ve bunu kulun Davud'dan kabul ettiğin gibi benden de kabul et."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Ben Resulullah (a.s)'ın bir secde âyeti okuduğunu sonra secde ettiğini ve adamın ağacın söylediğini ifade ettiği sözleri söylediğini gördüm." [419]

ŞÜKÜR SECDESİ

Çoğunluğa göre bir insan bir nimete kavuştuğunda veya kendisini hoşnut edecek bir hayır kendisine ulaştığında şükür secdesi yapması müstehabdır. Ancak burada sevince vesile olan şeyin meşru olması şarttır.
Hanefiler bunun müstehab olduğuna fetva vermiş ve yapılış tarzının aynen tilavet secdesi gibi olduğunu söylemişlerdir. Namazın hemen arkasından yapılmasını mekruh gördükleri gibi nafile namazın mekruh olduğu vakitlerde yapılmasını da mekruh görmüşlerdir.
Şafiiler şöyle söylemişlerdir:
"Bir nimetin gelmesi veya bir musibetin kalkması yahut bir musibete uğrayanın veya açıktan günâh işleyen bir günahkârın görülmesi durumunda (yani kendisinin bu gibi durumlardan korunduğuna şükür amacıyla -Çeviren) şükür secdesi yapmak sünnettir. Bu secde günahkâra gösterilir ama belaya uğratılmış olana gösterilmez. Yapılış şekli aynen tilavet secdesi gibidir. Tilavet secdesinde ve nafile namazdaki sehiv secdesinde olduğu gibi yolcunun bu secdeyi binek üzerinde ima ile yapması caizdir."
Hanbeliler şöyle söylemişlerdir:
"Yeni nimetlerin gelmesi veya musibetlerin kalkması durumunda şükür secdesi yapmak müstehabdır. Tilavet secdesinde aranan şartlar aynen şükür secdesinde de gereklidir."
Malikilerden İbni Habib şükür secdesini caiz görmüştür. Ancak Maliki-lerde esas itibariyle, bir nimetin gelmesi veya bir musibetin kalkması durumunda iki rek'at namaz kılınması müstehabdır. Onlara göre şükür için sadece secde ile yetinilmesi mekruhtur. Ebu Hanife de, Allah'ın nimetlerinin sayılmasının mümkün olmayacağına binaen şükür secdesinin mekruh olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Ancak Hanefilerde fetvaya esas alınan görüşe göre yukarıda da belirtildiği üzere şükür secdesi yapmak caizdir. [420]

Şükür Secdesi İle İlgili Rivayetler

2332-Ebu Davud, Ebu Bekre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [421]
"Resulullah (a.s)'a sevindirici bir şey geldiğinde veya onun müjdesi verildiğinde hemen Yüce Allah'a şükür için secdeye kapanırdı."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s)'a bir şey (haber vs.) geldi, ondan dolayı sevindi ve hemen secdeye kapandı." [422]

2333- İbni Huzeyme, Mücahid ve Ata (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle derdi:
"Bana kardeşimin bildirdiğine göre, Resulullah (a .s) oraya girdiğinde iki direğin arasında secdeye kapanır, sonra oturur ve dua ederdi. Namaz kılmazdı." [423]

2334- Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Avf (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) çıktı, zekâtlarının tarafına doğru döndü. Ardmdan içeri girdi. Kıbleye doğru dönüp secdeye kapandı. Secdeyi hayli uzattı. Öyle ki, ben Allah'ın orada ruhunu aldığını sandım. Kendisine doğru yaklaştım. Bu sırada başını kaldırdı ve: "Bu kimdir?" diye buyurdu. "Abdurrahman" dedim. "Neyin var (ne istiyorsun)?" diye buyurdu. "Ya Resulullah (a.s)! Bir secde yapün, ben Allah'ın bu secde esnasında canını almış olacağından korktum" dedi. Şöyle buyurdu:
"Cibril (a.s) bana geldi. Bana bir müjde verdi ve şöyle söyledi: "Yüce Allah diyor ki: "Kim senin üzerine salat getirirse ben de onun üzerine salat getiririm, kim de sana selâm ederse ben de ona selâm ederim." Bundan dolayı ben de Allah'a şükür için secde ettim." [424]

2335- Bezzar, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam bir insan kafatasıyla geçti. Kendi kendine konuştu ve secdeye kapandı. Ona şöyle denildi:
"Başını kaldır. Sen sensin, ben de benim." [425]

Bir Açıklama

Bu rivayetten anlaşıldığına göre buradaki secde Allah'a şükür içindi. Kastedilen kişi elindeki şeyin insana bir şey konuşmadığını görünce kendisinin sahip olduğu nimetten dolayı secdeye kapanmıştır. Bu sırada kendisine Allah'ın hükmüne teslim olması üzere rabbani bir ilham gelmiştir. O'nun yaptığı her şey yalnız

O'nun zatına özeldir. Burada sözü edilen kişinin ölüden (yani beraberindeki kafatasından) bir ses duymuş olması da muhtemeldir. Bu ihtimale göre ölü her insanın Allah katında kendine özel bir durumunun olduğunu, (yaptığından) sorumlu tutulacağını ve hesaba çekileceğini söylemiş olabilir. [426]

NAMAZ KISMININ SONUCU

Namazla ve namaz fıkhıyla ilgili nasşiardan verebildiğimiz kadarım verdik. Daha önce siret ve akaid ile ilgili bölümlerde de yer yer konuyla ilgisi dolayısıyla namazdan söz ettiğimiz olmuştu. İleride de çeşitli münasebetlerle hem namazdan hem de başka bir konudan söz eden nasslar verilirken namazdan söz edildiği olacaktır. Namaz konusunun bu kadar geniş bir yer kaplamasına şaşı ini amali. Çünkü namaz, Allah katından peygamberler aracılığıyla gönderilen buyruklar içinde inançtan sonra gelen en önemli konudur. Çünkü namaz bedensel bir ibadettir. Bunun yerine getirilmesindeki gaye fiilleriyle ve zikirleriyle, Yüce Allah'a şükür görevinin yerine getirilmesidir. Kur'an-ı Kerim okumak (kıraat) namazın rükünlerinden bir rükün olduğundan bundan sonraki iki konunun Kur'an-ı Kerim tilaveti, onun tefsiriyle ilgili bazı me'sur rivayetler ve zikirler ve dualarla ilgili olmasmı tercih ettik. Çünkü bu konular gerçekte namazın konulmasındaki hikmeti tamamlayıcı konulardır. Bu sonuç bölümünün hem namaz hakkında birtakım hususlar içeren hem de bundan sonra gelecek iki konuya geçişi sağlayan bir bölüm olmasını istedik.

Kur'an-ı Kerim, yine Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle bir zikirdir. Nitekim Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendilerine indirileni a-çıklayasın ve olur ki düşünürler." [427]

Ayette geçen "zikir" ve "olur ki düşünürler" ibaresinin üzerinde özellikle düşünmek gerekmektedir.

Namazın farz kılınmasındaki hikmet de zikirdir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Şu halde bana kulluk et ve beni anmak için (beni zikr etmek için) namaz kıl." [428]

Kur'an-ı Kerim zikir olduğundan Kur'an-ı Kerim tilaveti ile ilgili cüz'ü hemen namaz cüz'ünden sonraya koyduk. Çünkü bu, namaz ibadetinin bir devamıdır. Nasıl olmaz ki, Kur'an-ı Kerim okumak zaten namazın rükünlerinden bir rüköndür. Yukarıdaki ayeti kerimede geçen, Yüce Allah'ın şu sözünü yeniden hatırlayalım:

"Olur ki düşünürler."

Bu ifadeden anlaşılıyor ki Kur'an-ı Kerim düşünceyi harekete geçirici, ona yöneltiri ve onu devreye sokucudur. Aynı zamanda bir zikirdir. Buradan Kur-'an-i Kerim'in ibadetteki Önemini anlıyoruz.

Zikir ve düşünmek, insanı, bizzat kendisinin yaratılışına esas olan gerçeklere özellikle bunların kulluk ve kulluğun gerekleri ile ilgili olanlarına ulaştırır. Kur'an-ı Kerim eğer üzerinde düşünülerek okunursa bütün bunlara ulaştırır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"(Bu), ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır." [429]
Bu sebeple Kur'an-ı Kerim okumak namazı tamamlayıcı bir ibadet özelliği kazanmıştır. Dolayısıyla bu konuya namazdan sonra yer vermemizde şaşılacak bir şey yoktur. Kur'an-ı Kerim'in sözünü ettiği konular içinde Allah'a dönüş, yeniden diriliş ve kalkış konuları da vardır. Bunlar insanı ahiret günü üzerinde düşünmeye, insanı sürekli kendini hesaba çekmesine ve ölüm için hazırlanmaya yöneltir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve kişi yarın için önden ne gönderdiğine baksın. Allah'tan sakının. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." [430]
işte bundan dolayı, teemmülün tefekkürden (düşünceden) bir parça olması ve Kur'an-ı Kerim'in de bizzat buna teşvik etmesi sebebiyle bu konuya namazdan sonra yer verdik. Çünkü bu, bütün bu sayılan konularda bir tamamlayıcı vazifedir.
Kur'an-ı Kerim tilaveti ya mushafa bakarak okumak veya ezberden okumak suretiyle olur. Kur'an-ı Kerim'in tamamının veya içinden belli surelerin ve âyetlerin ezberlenmesine teşvik eden çeşitli rivayetler nakledilmiştir. Ezberlemek okumaktan ayrı olarak ek bir ibadettir. Bu yüzden ezberlemekle ilgili rivayetlere de bundan sonra gelen konunun içinde yer verdik. Çünkü bu da namaz gibi Kur'an-ı Kerim tilavetiyle doğrudan bağlantılı ibadetlerdendir.
Müellifler genelde tilavet, ezber ve tefsirle ilgili rivayetlerin tümünü bir kitap içinde bir araya getirmeyi adet edinmişlerdir. Bu da düşünmenin tilavetin adabından olması dolayısıyladır. Anlamın bilinmesi ise düşünmede yardımcı olur. Biz de bundan sonra gelen bölümün içinde bütün bu konularla ilgili rivayetlere yer verdik.
Daha önce namaz bölümünde namazda Kur'an-ı Kerim okumaktan ve namazda Kur'an-ı Kerim'den okunması sünnet olanlardan söz ettik. Bu arada gece ibadetiyle ilgili kısımlarda da bu hususa yer verdik. Bu bilgilerin yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır. Farz namazlarda veya gece ibadetinde o-kunması sünnet olanları okuyamayan biri, namaz dışında da olsa bunları okuma imkânından mahrum değildir.

Bunun gibi daha önce tilavet secdeleriyle ilgisi bulunan nasslar geçmişti. Bu nasslan tilavet secdelerinden söz ederken verdik.
Namazda zikir, hatırlama (tezekkür), dua, Kur'an-ı Kerim tilaveti, tefekkür (düşünme) ve teemmül vardır. Yine namazda teşbih, hamd vardır. Bunun yaraşıra ahiret gününü hatırlama vardır. Yine namazda gerek Fatiha suresini okurken ve gerekse başka yerlerde dua edilmektedir. Namazda kıyam esnasında gerçek şekilde (hakikaten) veya hükmen Kur'an-ı Kerim okunmaktadır. Anlamı üzerinde düşünülmekte, teemmül edilmektedir. Bu uygulamalar namaz içinde yerine getirilmek üzere şer'an konulduğu gibi namaz dışında yerine getirilmek üzere de konmuştur. Hatta namazda yapılması gereken bunların alt sınırıdır. Bununla birlikte bütün bunların yerine getirildiği en üstün ibadet de tabii ki namazdır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Hepsi bir değildirler. Kitap ehlinden geceleri ibadete duran, gecenin geç vakitlerinde Allah'ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk var." [431]

Burada sözü edilenler hakkındaki ince övgü üzerinde düşünmeliyiz. Onlar ibadetlerinde Kitab'ı okumalarından bu övgüye lâyık görülmüşlerdir. Ancak bizim için Kitab'ı namazımızda okumamız meşru kılındığı (şer'an konduğu) gibi namaz dışında okumamız da meşru kılınmıştır. Zikir, hatırlama, dua, tefekkür ve teemmül hakkında da aynı şeyi söylememiz mümkündür. Hatta bunlar namaz dışında yerine getirilirse bıraktıkları izleri, etkileri, Allah'a yaklaştırmaları ve fuhşiyattan ve münkerlerden uzaklaştırmaları yönünden namazı bütünleyici olurlar.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Gerçekten namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkoyar. Muhakkak ki Allah'ı anmak en büyük (ibadet)tir. Allah yaptıklarınızı bilir." [432]
Unutmamalıyız ki, namazı kılmayan zikirle ilgili en büyük farzı bir kenara atmış olur. Burada anlattıklarımızdan namaz, Kur'an-ı Kerim tilaveti, dualar ve zikirler arasında birbirlerini bütünleyici bir bağlantının olduğu anlaşılmaktadır.
"İslâm'ın Rükünleri (Temelleri)" ibaresi üzerinde düşünelim. Burada rükün (temel) kelimesi ile bir başka şeyin üzerine oturduğu şey kastedilir. Çünkü bu ibare anlam yönünden Resulü]lan (a.s)'ın: "İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir..." sözünden çıkarılmıştır. İslâm'da namazın üzerine neyin bina e-dildiğine bir bakalım.
İslâm'da namaz, zikir ve düşünce mahiyeti taşıyan ibadetlerin temelidir.

Dolayısıyla zikir ve düşünce ile bağlantılı bütün ibadetler ona dayanır ve o-nunla yardımlaşma içindedir. Bu itibarla tilavet, zikirler ve dualar gibi ibadetler namazın bütünleyicileridir. Bunlar imanın kalpte daha çok panldamasını sağlar. Bu da Allah'ın, İslâm'ın diğer rükünlerinde yerini alan haklarının yerine getirilmesinde ve Allah'a yönelinmesinde etkisini gösterir. Bu yüzden aşağıda gelecek ayeti kerimede ibadet ile hidayet arasında bir bağlantının olduğunu görüyoruz.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"(Ey Rabb'imiz) Biz yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru olan yola ilet." [433]
Bu yüzden bu kitabın ikinci kısmını namaza, üçüncü kısmını Kur'an-ı Kerim tilavetine, dördüncü kısmını da dualara ve zikirlere ayırdık. Kur'an-ı Ke-rim'in doğru bir şekilde okunması, dualar, zikirler ve bunlarla birlikte olan düşünme, teemmül ve ibadetlerin manaları üzerinde durma işi namazı ve namazın kalbin düzeltilmesi ve gidişatının iyiye yöneltilmesindeki rolünü tamamlayıcı ve mükemmel dereceye ulaşmasmı sağlayıcı amellerdir.
Namazlar, zikirler, dualar ve Kur'an-ı Kerim tilaveti Allah'a ibadetin en açık görüntüsüdür. Bunlar bütün olarak insan hayat ve gidişatında doğrudan ve günlük etki gösteren amellerdir. Zekâtlar, sadakalar, oruç, hacc ve cihad
hepsi ibadetler merdiveninde yerini almaktadır. Bunların hepsinin nefsin arındırılmasında ve insanın gidişatının düzeltilmesinde belli bir etkisi ve rolü vardır. Ancak farz olan zekât senede sadece bir kere verilir. Farz oruç da aynıdır. Farz olan hacc ömürde bir kere yapılır. Farz kılınmış olan cihad bazen farzı ayn bazen de farzı kifaye olur. Bazen de cihad edilmesini gerektirecek sebepler oluşmaz. Bu ibadetlerin nafileleri dahi insan ömrünün yükümlülük dönemi içinde namazların, zikirlerin, duaların ve Kur'an-ı Kerim tilavetinin aldığı zaman kadar bir zaman almaz.
Namazların gerek farz olanlarının ve gerekse nafile olanlarının bazıları günlüktür. İnsanın günlük olarak Kur'an-ı Kerim'den bir şey okuması, dua etmesi, zikir yapması, tezekkür ve teemmülde bulunması da mendubdur. İşte bu yüzden namazlar ve saydığımız diğer ibadetler, ibadetlerin dışa aksedenleri içinde birinci sırayı almaktadır dedik. İnsan bunları yerine getirdiği Ölçüde varlığının ve var edilişinin hikmetini o Ölçüde gerçekleştirmiş olur (yani bu hikmetin gereğini o ölçüde yerine getirmiş olur).
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yarattım." [434]

Bunlar aynı zamanda inancın kalpte yaşatılmasında ve canlılık göstermesinde birinci derecede etkinlik gösteren amellerdir.
Allah'a yürüyüş ve ahiret günü için amel iki niyet ile kendim gösterir: İlim ve zikir.

2336- İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dünya lanetlidir. Allah'ın zikri, onunla bağlantılı olanlar ve bilenle öğreten dışında içindekiler de lanetlidir."
Öyleyse vaktimizin ne kadarını ahiret ilmine ve zikre ayırırsak o kadarını ahirete ayırmış oluruz. İslâmi bir amel doğrudan zikir ihtiva etmese de zımnen (dolaylı olarak) mutlaka zikir ihtiva eder. Doğrudan zikir en başta zikir özelliği taşıyan ameldir. [435]
Namaz tümüyle zikirdir. Kur'an-ı Kerim tilaveti tümüyle zikirdir. Dualar ve zikirler tümüyle zikirdir (anmadır). Bunların hepsi teemmülü, düşünmeyi ve tefekkürü gerektirir. Teemmül, düşünme ve hatırlama (tezekkür) sonuçta zikirdir. İşte bu yüzden bu faaliyetlerin ibadetin dışa akseden yönlerinin başında geldiğini söyledik.
Duanın bizzat ibadet olduğunu anladık. Kur'an-ı Kerim tilaveti duadan da üstündür. Nitekim hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır:

2337- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [436]
"Kimi Kur'an okumak, benden istekte bulunmaktan alıkoyarsa ona isteyenlere verdiğimden daha üstününü veririm."
Bu hadis ile namazlar, zikirler, dualar ve Kur'an-ı Kerim tilaveti hakkında söylediklerimiz daha da kesinlik kazanmış oluyor.
Allah'a yönelenler, farz ve nafile namazlara büyük Önem vermelerinin yanı sıra kendileri için günlük virdler tayin etmeği adet edinmişlerdir. Bu virdlerin-de zikri, istiğfarı, Resulullah (a.s)'a salatı, tehlili, teşbihi bir araya getirirler. Bunun yanısıra Kur'an-ı Kerim okur, varlıklar alemi ve melekut üzerinde düşünür, ahiret gününü akıllarına getirirler. Bütün bu amellerin yamsıra günlerinin ve gecelerinin kalan kısmını da zikir ve tefekkür ile geçirmeye çalışır böylelikle Resulullah (a.s)'ın sünnetini gerçekleştirmeye aşağıdaki ayeti kerimelerde ifade edileni tam anlamıyla uygulama geçirmeye çalışırlar.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardarda gelişinde akıl sahipleri için (Allah'ın gücü hakkında fikir veren) deliller vardır. Onlar (akıl sahipleri) ayakta, otururken, yanları üstüne yatarken Allah'ı anar ve göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Ey Rabb'imiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pek yücesin. Bizi ateşin azabından koru!" [437]
Bunları aynı zamanda ilim sahibi olan ve Allah'a yürüyen insanlardan almaya gayret ederek bir şeyi ehlinden alma ve ehli tarafından sonrakilere iletme sünnetini gerçekleştirmeye çalışırlar. Nitekim Resulullah (a.s)'ın ashabının, tabiinin, tebei tabiinin dönemindeki uygulama buydu. (İlimler ye uygulamalar) ehlinden güzellikle alınıp devam ettirilirdi. Onlar da Kur'an-ı Kerim'i onun ehlinden alma, yine peygamberin sünnetini onun ehlinden alma, yine zikirleri ve duaları da onun ehlinden alma sünnetini yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bu gibi ilim ve uygulamaların alınmasıyla birlikte kalplere nurlar ve sırlar da yerleşir. Ehlinden alma ve ehli tarafından iletme imkânı olmayınca mütalaa, müzakere, karşılıklı oturma (mücalese) gibi asıl olmaymca asıl yerine geçecek araçların devreye sokulmasıyla (söz konusu ilimler ve uygulamalar sonraki nesillere aktarılır).
Gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse sünnette Kur'an-ı Kerim tilaveti hakkında çok nass yer almıştır. Bize Kur'an-ı Kerim'i aynen indirildiği gibi okumak farz kılınmıştır. Bu, bizim Kur'an-ı Kerim'i onu Resulullah (a.s)'ın bize okuttuğu şekilde okumamızı gerektirir. Resulullah (a. s) Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okumakla emrolunmuştur.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kur'an'ı ağır ağır, tane tane (tertil üzere) oku." [438]
Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'i ehlinden Öğrenmek ve Resulullah (a.s)'ın okuduğu şekilde okumak farz amellerden sayılmıştır. Müslüman ilim adamları Resulullah (a.s)'tan mütevatir yollarla nakledilmiş olan rivayetlere dayanarak Kur'an-ı Kerim'in okunuş tarzını belirlemiş ve onun tertil üzere okunmasıyla ilgili hükümleri çıkarmışlardır. Bir Müslüman Kur'an-ı Kerim'i hangi tank ü-zere okursa okusun bu hükümleri göz önünde bulundurması gerekir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'i okumak isteyen kişiye bu hükümleri bilmek farz kılınmıştır. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'den bir şey ezberleyenin bunu söz konusu hükümleri bilerek ezberlemesi farz kılınmıştır. Bu da Kur'an-ı Kerim halkalarına, okunmasına, okutulmasına ve tertil üzere okunmasıyla ilgili hükümlerin bilinmesine önem verilmesini gerektirir.

Kur'an-ı Kerim yedi harf üzere indirilmiştir. Böylece bütün Arap lehçelerini ve konuşma stillerini kapsamıştır. Kur'an-ı Kerim Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde yazılı halde bir araya getirilerek Kureyş yazı stiline göre yazılmıştır. Daha sonra Hz. Osman (r.a) bunu genelleştirmiştir (etrafa dağıtmıştır). Yedi harften (yani yedi lehçeden) bu yazılış tarzına uyanlar varlığını sürdürmekle birlikte diğerleri ise ortadan kalkmıştır. Çünkü geçiş döneminden sonra ümmetin dilinin bu yazılış tarzına göre bir düzene konması mümkün olmuştur. Bu itibarla bu konuda (yani yazılı mushafm dışında) varid olanların hepsi ya neshedilmiştir veya tefsir mahiyeti taşımaktadır. Çünkü Hz. Osman (r.a)'ın mushafının okunuşunu (tilavetinin) neshedilmemiş Kur'an-ı Kerim'in tümünü içerdiği konusunda sahabe arasında görüş birliği oluşmuştur.

Bu mushaf aym zamanda tevatür ile rivayet edilmiştir. Onun dışında hiç bir şeyde bu iki şart gerçekleşmemiştir. Yedi kıraat veya on kıraat dendiği zaman bununla kastedilen yukarıda sözü edilen ve rivayetlerde geçen yedi harf (lehçe) değildir. Ancak bunlar yedi harften (lehçeden) Hz. Osman (r.a) mushafının yazılış tarzına uygun düşen okunuş tarzlarını içermektedirler. Bu kıraatlann korunması ümmetin sorumluluğu altındaki bir farzı kifayedir. Müs-lümanın Kur'an-ı Kerim'den namazım kılabileceği kadar bir şey ezberlemesi ayni vaciptir. Kur'an-ı Kerim'in tamamının ezberlenmesi ayni sünnettir. Kur'an-ı Kerim tilavetinden günlük bir virdin olması da temiz bir kalbe, kâmil bir imana sahip olan ve sağlıklı bir fıtrat üzere olan herkesin üzerine ayni sünnettir. Ama kalp hastalıkları olanların bundan şifa bulmak için mutlaka Kur'an-ı Kerim okumaları gerekir. Onlar için Kur'an-ı Kerim'den bu kadar bir miktar okumak farzı ayndır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir Öğüt, gönüllerde olanlar için bir şifa ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir." [439]

Hatta Kur'an-ı Kerim tilaveti olmadan yerine getirilebilecek bütün farzlar Kur'an-ı Kerim'den bu kadarlık bir miktarın okunmasını farz kılmaktadır. Ezber konusunda aynı şey söylenebilir. Müslüman kalbini mutmain kılmak, onu sağlık ve nurlarla mamur etmekle yükümlüdür. Kur'an-ı Kerim tilaveti ve bir kısmını ezberlemek bu sahaya girer.

Bütün bu sebeplerden dolayı Kur'an-ı Kerim'den günlük olarak bir miktar okumakta, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemekte, okumakta ve okutmakta büyük fazilet vardır.

Bundan sonra gelecek kısımda Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak bilinmesi gereken konularda, onun haklarının tam olarak yerine getirilmesi hakkında bu kitabın

yazılış gayesine uygun düşecek miktarda geniş bilgiler verilecektir.
Allah, efendimiz Hz. Muhammed (a.s)'e ve O'nun âline salat ve çokça selâm eylesin. [440]

---

[1] Durru'l-Muhtar, İbni Abidin Haşiyesi (1/508-512)

[2] Şerhu's-Sağir (i 1358-363)

[3] Bkz. el-Muhezzeb (11101) el-Fıkhu'l-İslâmi (1/642)

[4] el-Muğni (2/143-149)

[5] el'Fıkhu'l-İslâmi (1/644-645)

[6] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/9-13

[7] Buhari (21584) 18-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sef er, 17-Oturarak namaz kılma babı.

[8] Ebu Davud (1/250) Kitabu's-Salat, Oturarak namaz kılma babı.

[9] Ebu Davud, aynı yer.

[10] Buhari (2/584) 18-Kitabu Kasri's-Sala fı's-Sef er, 17-Oturarak namaz kılma babı.

[11] Nesai (31223-224) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehar, 21-Oturarak namaz kılanın namazının yatarak namaz kılanınkine üstünlüğü babı.

[12] İbni Huzeyme (2/235) Oturarak nafile namaz kılmakla ilgili bablar bölümü, 541-Nafıle namazı oturarak kılanın namazının (sevabının) ayakta kılanınkinden eksikliği babı. Onun kitabında bir başka yerde de geçmiştir. Şöyle: İbni Huzeyme (2/242) Oturarak nafile namaz kılmakla ilgili bablar bölümü, 550-Halkın genelinin sandığının aksine yan yatarak namaz kılanın namazının özelliği babı.

[13] Buhari (2/587) 180-Kitabu Taksiri's-Sala fı's-Sefer, 19-Bir kimsenin oturarak namaz kılmaya güç yetirememesi durumunda yan üstü yatarak namaz kılacağı babı. Ebu Davud (1/250) Kitabu's-Salat, Oturarak namaz kılma babı. Tirmizi (2/208) Ebvâbu's-Salat, 274-Oturarak namaz kılanın namazının ayakta kılarak kılamnkinin yarısına denk olduğu hakkında gelen rivayetler babı.

[13] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/13-15

[14] Fethu'l-Bari (2/585)

[15] Buhari (21584) 18-Kitabu Kasri's-Sala fi's-Sefer, 17-Oturarak namaz kılma babı. Ibni Huzeyme (2/89) Ortaya çıkan herhangi bir mazeret halinde farz namazın kılınışı ile ilgili bab. 383-Hastanın ayakta namaz kılmaya güç yetirememesİ durumunda oturarak namaz kılması babı.

[16]
Buhari (21151-152) 10-Kitabu'l-Ezan, 39-Cemaate katılmadaki hastalık sınırı. Ayrıca sh.204, 68-Bir imamın arkasında namaz kılan kimse ile ilgili bab. Müslim (J/313-314) 4-Kitabu's-Salat, 21-İmamın hastalık türünden bir mazeretinin ortaya çıkması durumunda yerine bir başkasını bırakması babı. İbni Mace (î/389) 5-Ki-tabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 142-Resulullah (a.s)'ın hastalığı halinde nasıl namaz kıldığına dair gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (3/53-54) 121-llim adamlarının Resulullah (a.s)'ın (ilgili) emrini neshetttiğine dair hakkında te'vilde bulundukları rivayetlerin bildirilmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/15-17
[17]
Keşfu'l-Estar (1/275) Hastanın namazı babı. Ebu Ya'la (3/346) Mecme'u'z-Zevaid (2/148) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve bir benzerini Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Ancak o (yani Ebu Ya'la) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) bir hastayı ziyaret etti ve onun yastığın üzerine (secde ederek) namaz kıldığını gördü. Onu (yani yastığı) attı. Sonra üzerine namaz kılmak (secde etmek) için bir ud (a-ğaç) aldı. (Resulullah a.s) onu da attı." Bezzar'ın ravileri Buhari ve Müslim'de adları geçen ravilerdir."
[18]
Mecme'u'z-Zevaid (21148-149) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Ev-sat'da rivayet etmiştir ve ravileri sikadır. Ravilerinin hakkında güvenilirliklerine zarar verecek bir tenkidde bulunulmamıştır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
[19]
Ahmed bin Hanbel (31126) Mecme'u'z-Zevaid (21149) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[20]
Mecmeu'z-Zevaid (2/149) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/17-19
[21]
Nisa Suresi; 102
[22]
Bakara Suresi: 238-239
[23]
Bakara Suresi: 239
[24]
ei-Fıkhu'l-İslâmi (21442-444)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/21-27
[25]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/27
[26]
Buhari (71421) 64-Kitabu'l-Meğazi, 31-Zâtu'r-Rika Gazvesi babı.
[27]
Muvatta (11183-184) H-Kitâbu Salati'l-Havf, 1-Korku namazı babı.
[28]
Buhari (71422) 64-Kitabu'l-Meğazi, 31-Zâtu'r-Rika Gazvesi babı. Müslim (11575) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 57-Korku namazı babı.
[29]
Tirmizi (2/455) Ebvâbu's-Salat, 398-Korku namazı hakkında gelen rivayetler babı.
[30]
Ebu Davud (2112-13) Kitabu's-Saiat, (Savaş esnasında) bir safin İmamla birlikte duracağını bir safın da düşmana karsı duracağını söyleyenlerle ilgili bab.
[31]
Ebu Davud (2/13) Kitabu's-Salat, (İmamın) bir rek'at kılıp sonra ayakta durması halinde (cemaatin) kendileri için bir rek'atı tamamlayacaklarım, sonra selâm vereceklerini ve sonra ayrılıp düşmanın karşısında duracaklarım söyleyenler babı. Selâm konusunda görüş ayrılığına düşülmüştür.
[32]
Muvatta (11183) 11-Kitâbu Salati'l-Havf, 1-Korku namazı babı.

[33] Nesai (3/171) 18-Kitâbu Salati'l-Havf.
[34] Nesai (3/178-179) 18-Kitâbu Salati'l-Havf.
[35] Nesai (3/171) 18-Kitâbu Salati'l-Havf.
[36] Müslim (11574-575) 6-Kitabu Salati'l-Musa/irin ve Kasriha, 57-Korku namazı babı.
[37] Müslim (11575) Aynı yer.
[38] Nesai (3/174) 18-Kitâbu Salati'l-Havf
[39] Nesai (31176) Aynı yer.
[40] Nesai (3/178) Aynı yer.
[41] Nesai (3/178) Aynı yer.
[42] Ebu Davud (2111-12) Kitabu's-Salat, Korku namazı babı. Bu hadis sahihtir.
[43] Nesai (3/177-178) 18-Kitâbu Salati'l-Havf, 1-Korku namazı babı.
[44] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/27-33
[45] Nevevi (51197)
[46] Buhari (71422) 64-Kitabu'l-Meğazi, 31-Zâtu'r-Rika gazvesi babı. Müslim (11574) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 57-Korku namazı babı.
[47] Müslim, aynı yer.
[48] Buhari (21431) 12-Kitabu'l-Hafv, 1-Korku namazı babı.
[49] Buhari (8/199) 65-Kitâbu't-Tefsir, 43-Yüce Allah'ın: "Gönülden boyun eğmiş kimseler olarak Allah'ın huzurunda ibadete durun" sözüyle ilgili bab.
[50] Buhari (21433) 12-Kitabu'l-Hajv, 3-Korku namazında insanların birbirlerini koruyacakları babı. Nesai (31169-170) 18-Kitâbu Salati'l-Havf.
[51] Nesai, aynı yer sh. 170
[52] Nesai, aynı yer sh. 169
[53] Tirmizi (5/243) 48-Kitabu't-Tefsir, 5-Nisa süresiyle ilgili bab. Nesai (3/174) 18-Kitâbu Salati'l-Havf. O rivayetinde: "Ve Usfân" sözüyle birlikte "müşrikler tarafından kuşatma altına alınmış olan" ibaresini ilave etmiştir. Yine o rivayetinde: "Oğullarından ve bekârlarından " ibaresine yer vermiştir.
[54] Ebu Davud (2/14) Kitabu's-Salat, Topluca tekbir getireceklerini söyleyenler babı.
[55] Ebu Davud, aynı yer. sh 14-15 Ebu Davud'un rivayetinde şu ibare geçmektedir: "Hayve bin Şureyk'İn buluntusundan başka bir buluntu daha..." Yine onun rivayetinde şöyle denmektedir: "...Böylece beraberindekiler birlikte rüku ve secde etti. Dedi ki: Kalktıklarında geri geri arkadaşlarının saflarına çekildiler." Ancak kıbleye arkalarını döndüklerinden söz etmemiştir."
[56] Nesai (31173-174) 18-Kitâbu Salati'l-Havf. Bu hadis sahihtir. Tirmizi bu hadisin ha-sen, sahih garib

olduğunu söylemiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/33-38
[57]
Ebu Davud (2/15) Kitabu's-Salat, Arkalarım kıbleye dönseler de topluca tekbir getireceklerini söyleyenler babı. İsnadı hasendir.
[58]
Ebu Davud (2/16) Kitabu's-Salat, (imamın) her gurupla birlikte bir rek'at kılacağım sonra selâm vereceğini söyleyen babı.
[59]
Ebu Davud (2/16) Aynı yer.
[60]
Ebu Davud (2/16) Aym yer. İsnadı hasendir.
[61]
Nesai (31178) Aynı yer. Bu hadis şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir.
[62]
Ebu Davud (2/18) Kitabu's-Salat, Dilek sahibinin namazı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/38-42
[63]
Ebu Davud (2116-17) Kitabu's-Salat (İmamın) her gurupla birlikte bir rek'at kı-lıcağmı ve bu namazı kaza etmeyeceklerini söyleyen babı. Nesai (31168) 18-Kitâ-bu Salati'l-Havf.
[64]
Nesai (3/168) Aynı yer. Bu hadis sahihtir.
[65]
Mecme'u'z-Zevaid (2/197) Hey semi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de ve Evsafta da bir benzerini rivayet etmiştir. Mu'cemu'l-Kebir'deki rivayetin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[66]
Müslim Şerhi (61124-126)
[67]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/42-46
[68]
Bakara Suresi: 239
[69]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/46-47
[70]
Buhari (2/434) 12-Kitabu'l-Havf, 4-Kaîelere saldırı düzenlenmesi halinde namaz babı. Müslim (1/438) 5-Kitabul-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 36-Orta namazın i-kindi namazı olduğunu söyleyenin delili babı.
[71]
Ahzab Suresi: 25
[72]
Ahmed bin Hanbel 0/49) Nesai (2/17) 7-Kitabu'l-Ezan, 21-Namazlardan geri kalan için ezan okunması. İbni Huzeyme (2/99) 397-Namazların kaçırıldığının hatırlanması ve kazasındaki sünnet (sünnete uygun bir şekilde kazası) babı. ibni Hib-ban (41241) Bir kimsenin açıklamış olduğum hal üzere namazını geciktirmesi durumunda daha sonra belirtmiş olduğumuz örnekten farklı bir şekilde yerine getirebileceğine dair açıklamalar babı. İbni Seken bunun sahih olduğunu söylemiştir. Hadisin senedinde geçen raviler Sahih'te isimleri geçen ravilerdİr.
[73]
Tirmizi (1/337) Ebvâbu's-Salat, 19-Namazları kaçıran bir kimsenin (kaza ederken) hangisinden başlayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2117-18) 7-Kita-bu'l-Ezan, 22-Bütün bunlar için bir ezanla yetinilmesi babı. Muvatta (11184-185) 11-Kitabu Salati'l-Havf, 1-Korku namazı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/47-50
[74]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/50-51

[75]
Buhari (7/407) 64-Kitabu'l-Meğazi, 30-Resulullah (a.s)'ın Ahzab'dan (Hendek Savaşından) dönüşü babı.
[76]
Buhari, aynı yer.
[77]
Buhari (2/436) 12-Kitabu'l-Havf, 5-İsteyen ve istenen namazı babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/51-52
[78]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/52-57
[79]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/59
[80]
Buhari (3148) 19-Kitabu't-Teheccüd, 25-Nafile namazların ikişer rek'at kılınacağı hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (2/89-90) Kitabu's-Salat, İstihare ile ilgili bab. Tirmizi (21345-346) Ebvâbu's-Salat, 349-İstihare namazı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (6180) 26-Kitabu'n-Nikah, 27-İstiharenin nasıl olduğu babı.
[81]
Ebu Ya'la (2/497) İsnadı hasendir. Mecme'u'z-Zevaid (21281) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bunun bir benzerini de Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir." İbni Hibban (21122) Bir kimsenin bir işe girişmek istemesi durumunda ona girişmeden önce istihare yapmasının emre-dıldığının bildirilmesi babı. Bu konuda Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu Eyyub (r ai'dan da rivayet nakledilmiştir. Bkz. Mevaridu'z-Zem'ân (685-686)
[82]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/61-64
[83]
er-Ravdu'd-Dani (11306-307) Mecme'u'z-Zevaid (21279) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Sağir'de rivayet etmiştir ve sonunda şöyle söylemiştir: "Rivayet edilen kısmının zikrinden sonra hadis sahihtir,"
[84]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/65-67
[85]
Hakim (1/526)
[86]
et-Tehzib (4/307)
[87]
İbni Adiyy, el-Kâmil (4/1346)
[88]
İbni Mace (11441-442) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 189-îhtiyaç (hacet) namazı hakkında gelen rivayetler babı. Ebu İshak: "Bu hadis sahihtir" demiştir.
[89]
Tirmizi (5/569) 49-Kitâbu'd-Da'avât 119. bab. İbni Huzeyme (21225-226) 527-Korku ve ümit namazı babı. İsnadı sahihtir.
[90]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/67-69
[91]
Tirmizi (21257-258) Ebvâbu's-Salat, 298-Tevbe esnasında namaz kılmak hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (2186) Kitabu's-Salat, İstiğfarla ilgili bab. İbni Mace (11446) Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 193-Namazın keffaret olduğu hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace bu hadisin içinde: "Sonra iki rek'at namaz kılar" ifadesine yer vermiştir. İbni Hibban (2110) Günâhından tevbe edip Allah'tan mağfiret dileyen kimsenin bu mağfiret dilemesinin arkasından namaz kılması durumunda Allah'ın onu bağışlayacağının bildirilmesi. İbni Hibban bu hadisin içinde: "Sonra iki rek'at namaz kılar" ifadesine yer vermiştir. İbni Huzeyme (2/216) 525-Nass ve delalet mahiyeti taşıyan rivayetlerin bildirilmesi babı.

[92] Ali İmran Suresi: 135

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/69

[93] Bunu Beyhaki mürsel olarak rivayet etmiştir.

[94] İbni Huzeyme (21213-214) 523-Günâh isledikten sonra (tevbe ve mağfiret için) namaz kılmanın müstehablığı babı.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/70-71

[95] Buhari (7/308-309) 64-Kitabu'l-Meğazi, 10-3984 nolu hadisin babı.

[96] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/71-74

[97] Yani onların dualarıyla. Nitekim Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın Resulullah (a.s)'tn tımcast Abbas (r.a) ile istiskada bulunduğu yani onun duasıyla istiska ettiği rivayet edilmiştir. (Yayıncı) Burada tevessül ile kastedilen salih kimselerin dualarım istemektir. Çünkü salih kimselerin duaları Allah katında daha makbuldür. Ama tevessülden amaç onların aracı edilmesi veya bazı kimselerden gıyaben istimdad edilmesi değildir. Böyle bir şey İslâm İnancına aykırıdır, ileride geleceği üzere Hz. Ömer (r.a) istiskaya çıkarken Resulullah (a.s)'ın amcası Hz. Abbas (r.a)'ı yanına alarak onunla dua ederdi. Eğer insanlardan gıyaben İstimdad veya Resulullah (a.s)'ın veya bir başkasının ruhundan istimdad caiz olsaydı, Hz Ömer (r.a) kendileriyle birlikte dua etmesi üzere Hz. Abbas (r.a)'ı yanına alma ihtiyacı duymaz doğrudan Resulullah (a.s)'ın ruhundan istimdad ederdi veya Hz. Abbas (r.a)'tn kendileriyle birlikte duaya çıkmasını istemeksizin gıyaben istimdadda bulunurdu. (Çeviren)

[98] Bkz. ibni Abidin'in ed-Durr'e yazdığı haşiye (1/567) el-Lubab (11121) eş-Şerhu's-Sağir (11537-541) ei-Muhezzeb (1/123) et-Muğni (21430 ve sonrası) el-Fıkhu'l-İs-lâmi ve Edilletuh (2/415 ve sonrası)

[99] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/75-79

[100] Ebu Davud (11102) Kitabu's-Salat, 257-İstiska namazı ile ilgili bahlar ve cüzler bölümü. Ebu Davud bu hadisi rivayet etmiş ancak: "Eski elbiselerini giymiş halde" sözlerine de "huşu ve tazarru içinde" sözlerine de yer vermemiştir. Şöyle demiştir: "Bunu el-Velid bin Ukbe ve İbni Atebe rivayet etmiştir (yani bu hadisin ravisi bazılarınca İbni Ukbe, bazılarınca da İbni Atebe olarak anılmıştır -Çeviren). Doğrusu ise İbni Atebe'dir." Tirmizi (2/445) Kitabu's-Salat, 395-îstiska (yağmur is teme) namazı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisin isnadı hasendir. Bunu aynı şekilde Ebu Avane ve İbni Hibban rivayet etmiştir. Bu ikisi bunun sahih olduğunu söylemişlerdir. Yine Hakim, Darekutni ve Beyhaki de rivayet etmiştir. Yine en-Neyl'de de yer almıştır. Nesai (31156) 17-Kiîabu'l-İstiska 3-îmamın (yağmur namazı) için çıktığında ne hal üzere olmasının müstehab olacağı babı.

[101] Tirmizi (211445) Kitabu's-Salat, 395-İsîiska (yağmur isteme) namazı hakkında gelen rivayetler babı.

[102] Nesai (31163) 17-Kitabu'l-İstİska, 13-İstiska namazının nasıl olacağı babı.

[103] Nesai (31156-157) 17-Kitabu'l-İstiska, 4-İmamın istiska için minber üzerine oturması babı.

istiska: Su istemek anlamındadır. Ancak halk arasında "yağmur isteme" anlamı kazanmıştır. Genelde, yağmurun kesildiği bir dönemde Yüce Allah'tan insanları, hayvanları ve bitkileri yağmurla sulaması anlamında kullanılmaktadır.

[104] Minhacu't-Talibin (11315) el-Kâfı (11319)

[105] Neylu'l-Evtâr (4131)

[106]
Tehanevi (81154)
[107]
Zeyla'i (2/240)
[108]
Müslim (2/611) Aynı yer.
[109]
Ebu Davud (11301) Kitabu's-Salat, 257-İstiska namazı babı.
[110]
Buhari (2/497-498) 15-Kitabu'l-İstiska 4-İstiska esnasında ridayı ters siyme babı Müslim (21611) 9-Kitabu Salatil-İstiska
[111]
Ebu Davud (11302) Aynı yer.
[112]
Ebu Davud (11302) Aynı yer.
[113]
Ebu Davud (1/302) Aynı yer, İbni Huzeyme (2/335) 658-Resulullah (a.s)'ın (istiska esnasında) ridasınm sağ yanını sol yanına getirmek suretiyle ridasını ters giydiğinin delili babı. İsnadı sahihtir.
[114]
Nesai (3/158) Kitabu'l-İstiska, 8-İmamın elini kaldırması babı.
[115]
İbni Huzeyme (21334) 656-İstiska esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı babı. İsnadı sahihtir.
[116]
İbni Huzeyme (2/335) 657-İstiska esnasında ridanın nasıl ters giyileceği babı. Bu hadis hasendir. 2Î97-Mecme'u'z-Zevaid (21216) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravİlerdir," 2198-Buhari (21513) 15-Kitabu'l-İstiska, 15-İstiska esnasında ayakta dua edilmesi babı.
[117]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/79-85
[118]
Buhari (21494) 15-Kitabu'l-İstiska, 3-Kurakltğm olması durumunda insanların i-marndan (yöneticiden) istiskaya çıkmasını istemeleri babı.
[119]
Buhari (21494) Aynı yer. Belirtilen söz, Ebu Talib'in sözüdür.
[120]
Buhari (21413) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 35-Cuma günü hutbe esnasında istiska babı, Müslim (2/614) 9-Kitabu Salati'l-İstiska, 2-îstiska esnasında dua babı.
[121]
Buharı (21507-508) 15-Kitabu'l-İstiska, 7-Cuma hutbesinde kıbleye doğru dönmeden istiska babı.
Vadi Kanat: Medine vadilerinden biri. Bu vadide Medinelilerin ekin tarlaları ve bostanları bulunmaktaydı.
[122]
Buharı (21512) 15-Kitabu'l-İstiska, 14-Yağmurun çok yağması durumunda: "Bizim üzerimize değil etrafımıza" diye dua edilmesi babı.
[123]
Buhari (21516) 15-Kitabu'l-İstiska, 21-İstiska esnasında insanların (cemaatin) imamla birlikte ellerini kaldırmaları babı.
[124]
Ebu Davud (1/305) Kitabu's-Salat İstiska esnasında elleri kaldırma babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/85-88
[125]
Tehanevi (81147)
[126]
Buhari (21507)
[127]
Buhari (2/501)

[128]
Buhari (2/508)
[129]
İbni Hacer (2/501)
[130]
İbni Hacer (2/508)
[131]
Ebu Davud (J/304) Kitabu's-Salat, İstiska esnasında elleri kaldırma babı. İsnadı ceyyiddir (iyidir).
[132]
Nuh Suresi; 10-11
[133]
Bu konuda bkz. Hedyu'n-Nebiyyifi's'Salavâti'l-Hassa sh. 155-156
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/88-91
[134]
Duhan Suresi: 10
[135]
Duhan Suresi: 16
[136]
Buharı (21510) 15-Kitabu'l-İstiska, 13-Kurakhk durumunda müdriklerin Müslümanlardan yardım dilemeleri durumunda (nasıl yapılacağı) babı.
[137]
Müslim (412156) 50-Kitabu Sıfati'l-Munafikin ve Ahkâmihim, 7-Duhan babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/91-93
[138]
Buhari (21517) 15-Kitabu'l-îstiska, 22-İmamın istiska esnasında ellerini kaldırması babı. Müslim (21612) 9-Kitabu Salati'l-İstiska, Î-İstiskada dua ederken ellerin kaldırılması babı.
2204-Ebu Davud (1/303) Kitabu's-Salat, İstiska esnasında elleri kaldırma babı. Tirmizi (21443) Ebvâbu's-Salat, 395-İstiska namazı hakkında gelen rivayetler babı. Nesaİ (31158-159) 17-Kitabu'l-İstiska, 9-(Ellerin) nasıl kaldırılacağı babı. İsnadı sahihtir.
[139]
Müslim (2/612) Aynı yer.
[140]
Ebu Davud (1/304) Kitabu's-Salat, İstiska esnasında elleri kaldırma babı. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/93-94
[141]
Ebu Davud (1/304) Kitabu's-Salat, İstiska esnasında elleri kaldırma babı. İsnadı sahihtir. Bu hadis sahihtir. Daha Önce Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiş olan ve i-çinde (Resulullah (a.s)'in) istiska duasında ne dediği bildirilen hadis geçmişti.
[142]
Rezin bunu Müsned'inde zikretmiştir.
[143]
Muvatta (1/190-191) 13-Kitabu'l-İstiska, 2-İstiska hakkında gelen rivayetler babı. Ancak Muvatta'da (Amr bin Şu'ayb (r.a)'ın) babasından onun da dedesinden (yani kendi babasından) rivayet ettiği belirtilmemiştir. Ebu Davud (1/305) Kitabu's-Salat, İstiska esnasında elleri kaldırma babı. isnadı hasendir.
[144]
Taberani Mu'cemu'l-Kebir (7/228,217,223)
[145]
Taberani Mu'cemu'l-Kebir (7/228) Kesfu'l-Estar (1/318) İstiska namazında tekbir getirilmesi babı. Mecme'u'z-Zevaid (21215) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Mu-'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Bezzar da muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bezzar'ın isnadı hasen sahihtir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/94-96
[146]
Buhari (21518) 15-Kitabu'l-İstiska, 23-Yağmur yağdığında ne deneceği babı. Nesai
(3/164) 17-Kitabu'l-İstiska, 15-Yağmur yağması esnasında ne deneceği babı. 2210-Müslim (4/228) 52-

Kitabu'l-Fiten ve Esrâti's-Sa'a, 15-Medine'nin evlerinin ve binalarının kıyamet öncesinde alacağı halle ilgili bab.

[147] Ebu Davud (41326-327) Kitabu'l-Edeb, 114-Yağmur hakkında gelen rivayetler babı. Ahmed bin Hanbel (3/133) Müslim (21615) 9-Kitabu Salati'l-İstiska, 2-İstis-koda dua babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/97

[148] Ahmed bin Hanbel (3/429) Kesfu'l-Estar (1/318) "Şöyle şöyle bir yıldız sayesinde bize yağmur verildi" demekten nehiy babı. Mecme'u'z-Zevaid (21212) Hey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Bezzar ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. TaberanÎ'nin ravileri sikadırlar."

[149] -Muvatta (11192) 13-Kitabu'l-İstiska, 3-Yıldızlarla yağmur isteme babı. Buhari (2/333) İO-Kitabu'l-Ezan, 156-İmamın selâm verdikten sonra insanlara döneceği babı. Müslim (1/83-84) 1-Kıtabu'l-İman, 32-"Bize yıldız sayesinde yağmur verildi" diyenin dinden çıkmış olacağının bildirilmesi babı.

[150] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/97-98

[151] Şerhu's-Sunne (4/420-421)

[152] Müslim (2/644) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 10-Ölü için ağıt yakmaya karşı şiddetli teh-did olduğu (yani bu fiilden şiddetle nehyedildiği) babı.

[153] Ahmed bin Hanbel (51435) Mecme'u'z-Zevaid (21216) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[154] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/99-101

[155] Buhari (2/494) 15-Kitabu'l-İstiska, İnsanların kuraklık durumunda imamdan (yöneticiden) yağmur duasına (istiskaya) çıkmalarını istemeleri babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/101

[156] Hafız İbni Hacer (2/497)

[157] Hafız İbni Hacer (2/495)

[158] Bakara Suresi: 189

[159] Ankebut Suresi: 20

[160] Bkz. ed-Durru'l-Muhtar ve İbni Abidin Haşiyesi (yani İbni Abidin'in Durru'l-Muh-tar'a yazmış olduğu haşiye) (1/565-566) Şerhu's-Sağir (1/532-536) Muhezzeb (1/122) MuğnÎ (2/420-429) Fıkhu'l-İslâmi (2/398-410)

[161] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/103-107

[162] Buhari (21535) 16-Kitabu'l-Küsuf 5-Güneş tutulması hakkında küsuf kelimesinin yoksa husuf kelimesinin mi kullanılacağı babı.

[163] Buhari (2/545) 16*Kitabu'l-Küsuf 13-Güneşin bir kimsenin ölmesinden veya yaşamasından dolayı tutulmayacağı babı. Müslim (21618) 10-Kitabu'l-Küsuf 1-Küsuf namazı (güneş tutulması dolayısıyla kılınan namaz) babı.

[164] Buhari (2/533-534) 16-Kitabu'l-Küsuf 4-İmamın küsuf (güneş tutulması) esnasında hutbe vermesi.

[165] Buhari (2/549) 16-Kitabu'l-Küsuf 19-Küsufta açıktan Kur'an-ı Kerim okunması babı.

[166]
Müslim (2/619) 10-Kitabu'l-Küsuf 1-Küsuf namazı babı.
[167]
Buharı (2(529) Î6-Kitabu'l-Küsuf, 2-Küsuf dolayısıyla sadaka verilmesi babı.
[168]
Müslim (2/618) 10-Kitabu'l-Küsuf, I-Küsufnamazı babı.
[169]
Müslim (21619) aynı yer.
[170]
Buhari (21538) 16-Kitabu'l-Küsuf, 7-Küsuf esnasında kabir azabından Allah'a sığınılması babı.
[171]
Müslim (2/621-622) 10-Kitabu'l-Küsuf 2-Hüsuf (ay tutulması) namazında kabir azabının hatırlanılması babı.
[172]
Müslim (2/621) 10-Kitabu'l-Küsuf 1-Küsuf namazı babı.
[173]
Müslim (21620-621) 10-Kitabu'l-Küsuf 1-Küsuf namazı babı.
"Kabirlerde fitneye maruz kalırsınız": Yani İmtihan olunursunuz. Kabir fitnesi ile kastedilen münker ve nekir adlı meleklerin sorguya çekmeleridir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/107-111
[174]
Ebu Davud (11306) Kiîabu's-Salat, Küsuf namazı babı,
[175]
Ebu Davud (1/309) Kitabu's-Salat, Küsuf namazında kıraat (Kur'an-ı Kerim okuma) babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/111-112
[176]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/112-114
[177]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/114
[178]
Ahmet Bin Hanbel (5/428) Mecme'u'z-Zevaid (2/207) Heysemi şöyle söyle- Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri Sahihi isimleri geçen ravılerdır."
[179]
Ebu Davud (J/308) Kitabu's-Salat (Bu namazın) dört rek'at olacağını söyleyen babı. Nesai (3/140) 16-Kitabu'l-Kûsuf15-Bir başka türü.
[180]
Hadisin metninde geçen ve bizim "ortaya çıkmıştı (veya kalabalık bir toplulukla bir araya gelmişti)" anlamını verdiğimiz "bariz" kelimesi hakkında su açıklamaya yer verilmiştir: "Hattabi şöyle söylemiştir: "Zayi mu'cemeden önce râyi gayri mu'ceme ile yazılan "bariz" kelimesi "buruz" fiilinin ismu'l-failidir. Ancak bu yazılış yanlıştır. Bu ravinin karıştırmasından ileri gelen bir hatadır. Doğrusu ise iki mu'ceme zâ ile yazılan "bi ezez"dir. Bu kelime de kalabalık bir toplulukla birlikte anlamına gelir. Araplar "ezez" kelimesini "kalabalık, çok" anlamlarında kullanırlar. el-Ezheri, et-Tehzib adlı kitabında Semure bin Cundub (r.a)'un hadisini zikretmiş ve ilgili kelimenin "bi ezez" seklinde olduğunu söylemi§ ve belirttiğimiz anlamda açıklamıştır, elli'irevi de kitabında bunu bu şekilde ("bi ezez" şeklinde) nakletmiştir. el-Hirevi de "ezez" kelimesinin "kalabalık, çok" anlamlarına geldiğini söylemiştir.
[181]
Nesai (31152) 16-Kitabu'l-Küsuf, 23-Küsuf namazında hutbenin nasıl olacağı babı.
[182]
Nesai (3/148-149) 16-Kitabu'l-Küsuf, 19-Bu namazda Kur'an-ı Kerim'in açıktan okunmaması babı. Tirmizi (31451) Ebvâbu's-Salat, 397-Küsuf namazında kıraatin (Kur'an-ı Kerim okumanın) nasıl olacağı hakkında gelen rivayetler babı.
[183]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/114-117

[184]
cennet ve cehennem hakkında nelerin arzedildlği babı.
[185]
Müslim (21622) Aynı yer.
[186]
Müslim (21623) Aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/117-120
[187]
Buhari (11182) 3-Kitabu'l-Ilm, 24-El ve bas "e Hant etmek suretiyle fetvalara (yani fetva isteklerine) cevap verilmesi babı. Müslim (21624) 10-Kitabu'l-Küsuf, 3-Küsuf namazında Resulullah (a.s)'a cennet ve cehhennem hakkında nelerin arze-dildiği babı.
[188]
Buhari (21543-544) 16-Kitabu'l-Küsuf, 11-Güneş tutulması esnasında köle azad etmeyi sevme babı.
[189]
Buhari (2/402-403) U-Kitabu'l-Cumu'a, 29-Hutbede senadan (Allah'ı sena ve hamd duasından) sonra "emma ba'du" demekle ilgili bab.
[190]
Buhari (2/231) 10-Kitabu'l-Ezan, 90-745 nolu hadisin babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/120-123
[191]
Buhari (2/540) 16-Kitabu'l-Küsuf, 9-Küsuf namazını cemaatle kılma babı. Müslim (21626) 10-Kitabu'l-Küsuf, 3-Küsuf namazında Resulullah (a.s)'a cennet ve cehennem hakkında nelerin arzedildiği babı.

[192]
Müslim (21627) 10-Kitabu'l-Küsuf, 4-(Resulullah (a.s)'ın) söz konusu namazı dört secde ile sekiz rek'at olarak kıldığım söyleyenler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/123-125
[193]
Buhari (21545) 16-Kitabu'l-Küsuf 14-Küsuf esnasında zikir babı. Müslim
(2/628-629) 10-Kitabu'l-Küsuf 5-Küsuf namazında "cemaatle namaz kılınacak" diye seslenilmesi babı. Nesai (31153-154) 16-Kitabu'l-Küsuf, 25-Küsuf esnasında istiğfarda bulunulmasının emredilmesi babı.
[194]
Ahmed bin Hanbel (11143), Mecme'u'z-Zevaid (2/207) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri sikadırlar."
[195]
Keşfu'l-Estar (1/325) Küsuf namazı babı. Mecme'u'z-Zevaid (21207) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde ' Hz. Ali (r.a)'nin hadisinden önce geçmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravi-lerdir."
[196]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/125-127
[197]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/127
[198]
Bkz. İbni Abidin Haşiyesi ve ed-Durr (11582-597 ve 11607-610) Hediyyetu'l-Alâiyye (160-165) Şerhu's-Sağir (11542-543 ve 1/553-560 yine 1/575-577) Muhezzeb (11132-135) Keşşafu'l'Kanna' (21127 ve 2/113) Ftkhu'l-İslâmi (2/483-508 ve 2/554-556)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/129-137
[199]
Buhari (3/196) 23-Kitabu-l-Cenaiz, 58-Cenaze defnedilinceye kadar bekleme babı. Müslim (2/652) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 17-Cenazeler üzerine namaz kılmanın fazileti babı.

[200] Müslim (2/652) Aynı yer.
[201] Buhari (1/108) 2-Kitabu'l-İman, 35-Cenazelerin ardından gitmenin imandan olduğu babı.
[202] Müslim (2/653) Aynı yer.
[203] Müslim (2/653) Aynı yer.
[204] Müslim (2/653-654) aynı yer.

Kırat kelimesi ile kastedilen sevap miktarının ne olduğu Yüce Allah katında bilinmektedir. Bu hadis sözü edilen amelin işlenmesi karşılığında ne kadar büyük bir amelin kazanılacağına delalet etmektedir. Burada kastedilen kıratın, av köpeğinden başka köpeği tutan kimseyle ilgili rivayette geçen kıratın veya ekinle yahut koyunla ilgili kıratın yahut ecrinden her gün bir kırat eksilen kimseyle İlgili rivayette geçen kıratın aynısı olması gerekmez. Bazı rivayetlerde iki kırat denmektedir. Bu bilinen bir miktardır. Bunun gibi olması mümkündür. (Nevevi, 7114)

[205] Müslim (2/651) ll-Kitabu'l-Cenaiz, 17-Cenazeler üzerine namaz kılmanın ve cenazenin peşinden gitmenin fazileti babı.
[206] Müslim (21654) Aynı yer.
[207] Nesai (4/54-55) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 54-Cenazenin ardından gitmenin fazileti. Nesai bunun bir benzerini Abdullah bin Muğaffel'den rivayet etmiştir. Bu hadis sahihtir.
[208] Nevevi, Müslim Şerhi (7113-14)

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/137-140

[209] Buhari (3/116) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 4-Bir kimsenin ölen kişinin ailesine karşı bizzat kendinin ağıt yakması babı. Müslim (2/657) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 22-Cenaze-lerin üzerine tekbir (namaz) babı. Nesai (4/70) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 72-Cenazele-rin arkasında saf tutma babı.
[210] Buhari (3/199) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 60-Namazgâhta (cenaze namazı kılmak için tahsis edilen alanda) ve camide cenazenin üzerine namaz kılınması babı. Müslim (21656) ll'Kitabu'l-Cenaiz, 22-Cenazelerin üzerine tekbir (namaz) babı. Nesai (4/70) 21-Ki-tabu'l-Cenaiz, 72-Cenazelerin arkasında saf tutma babı.
[211] Buhari (3/116) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 4-Bir kimsenin Ölen kişinin ailesine karşı bizzat kendinin ağıt yakması babı. Müslim (21657) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 22-Cenazele-rin üzerine tekbir (namaz) babı. Nesai (4/70) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 72-Cenazelerin arkasında saf tutma babı.
[212] Müslim (2/658) İl-Kitabu'l-Cenaiz, 22-Cenazelerin üzerine tekbir (namaz) babı,
NesaÎ (4/70) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 72-Cenazelerin arkasında saf tutma babı.
[213] Tirmizi (31357) 8-Kitabu'l-CenaÎz, 48-Resulullah (a.s)'ın Necaşi'nin üzerine cenaze namazı kıldırması hakkında gelen rivayetler babı.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/140-142

[214] Nevevi, Müslim Şerhi (7/21)
[215] Yusuf Suresi: 76
[216] Müslim (21659) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 23-Kabre doğru namaz kılınması babı. Ebu Davud (3/209) Kitabu'l-Cenaiz, Cenazelerin üzerine tekbir babı. Tirmizi (31343) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 37-Cenazelerin üzerine tekbir hakkında gelen rivayetler babı.

[217] Nesai (4172) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 76-Cenazelerin üzerine alınan tekbir sayısı.

[218] Buhari (2/344) 10-Kitabu'l-Ezan, 161-Çocukların ahdest almaları ve onlara gusül ve taharetin ne zaman gerekeceği babı. Müslim (2/658) ll-Kitabu'UCenaiz, 23-Kabre doğru namaz kılınması babı. Hadisin senedi verilmediğinden burada bir kapalılık olduğu, "Ben: "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordum" sözünü söyleyenin kim olduğu anlaşılmamaktadır. Bu yüzden su açıklamayı yapmayı gerekli görüyoruz: Bu sözü söyleyen hadisi Şa'bi'den rivayet eden ravi Süleyman eş-Şey-banı'dır. Şa'bi, bastaki cümleyi söyleyince Süleyman es-Şeybani bu soruyu sormuş, Şa'bı de: "Abdullah bin Abbas (r.a.)" cevabım vermiştir. Bu arada Şa'bi'nin tabiinden olduğunu hatırlatmakta yarar görüyoruz. (Çeviren)

[219] 2234-Buhari (71317) 64-Kitabu'l-Meğazi, 11-Meleklerin Bedir savasında bulunmaları babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/143-145

[220] Nevevi, Müslim Şerhi (7123-24)

[221] Mecme'u'z-Zevaid (3134) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir,"

[222] Buhari (31202) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 64-Cenazelerin üzerine dört tekbir getirilmesi
babı. muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. 2238-Muvatta (11228) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 6-Cenaze üzerine namaz kılanın ne diyeceği babı. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/145-147

[223] Tirmizi (3/345) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 39-Cenazelerin üzerine Fatiha suresinin okunması hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi birinci rivayet hakkında şöyle söylemiştir: "isnadı kavi (kuvvetli) değildir." Doğru olan tesbite göre ise bu rivayet mevkuftur (yani Resulullah (a.s.)'a isnad edilmemekte sahabeden nakledilmektedir)

[224] Ebu Davud (31210) Kitabu'l-Cenaiz, Cenazelerin üzerine ne okunacağı babı.

[225] Buhari (2/103) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 65-Cenazelerin üzerine Fatiha suresinin okunması babı.

[226] Nesai (4174) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 77-Dua babı.

[227] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/147-148

[228] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İ'la'u's-Sunen (81213-214)

[229] Nesai (4175) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 77-Dua babı. İsnadı sahihtir. Bunu Nevevi, Hafız
İbni Hacer ve daha başkaları sahih görmüşlerdir.

[230] Muvatta (J/228) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 6-Cenaze üzerine namaz kılanın ne diyeceği babı. İsnadı sahihtir, Ebu Ya'la (11/477) Mecme'u'z-Zevaid (3/33) Cenazeler üzerine namaz babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[231]
Zerkani (J/158-159)
[232]
Müslim (21662-663) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 26-Cenaze namazında Ölü için dua edil-
mesibabı.
[233]
Müslim, aynı yer.
Bizim "zimmetindedir" anlamını verdiğimiz) "fi habli civârik" ibaresi: Yani senin ahd ve emanın (güvencen) altındadır. Yüce Allah'ın bir ayeti kerimesinde de söyle buyurulmaktadır: Hep birlikte Allah'ın ipine sarılın" (Ali İmran Suresi: 103) Yani Allah'ın ahdine sarılın. Arapların birbirlerini korkutmak adetleriydi. Bu yüzden bir adam yolculuğa çıktığında (uğradığı) kabilenin beyinden ahid alırdı. Böylece o kabilenin sınırları içinde bulunduğu sürece güvence içinde olurdu. Bir diğer kabilenin sınırlarından içeri girdiğinde o kabilenin efendisinden de güvence alırdı, işte hablu'l-civar denince kastedilen budur.
[234]
Ebu Davud (31211) Kitabu'l-Cenaiz, Ölü için dua edilmesi babı. İsnadı hasendir.
[235]
Tirmizi (3/344) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 38-(Kisinin) namazda ölü için ne diyeceği babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Seleme bin Abdirrahman, Ebu Hureyre (r.a.)'den o da Resulullah (a.s.)'tan rivayet etmiştir."
[236]
Tirmizi (31344) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 38-(Kişinin) namazda ölü için ne diyeceği babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu mürsel olarak Ebu Seleme'den ve onun Resulullah (a.s.)'tan rivayeti tankıyla nakledilmiştir. Bu hadis hasen liğayrihidir." Nesai (4/74) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 77-Dua babı. Bu hadis de hasen liğayrihidir.
[237]
Ebu Davud (3/211) Kitabu'l-Cenaiz, Ölü için dua edilmesi babı. Bu hadis de hasen
liğayrihidir.
[238]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (121133) Mecme'u'z-Zevaid (3/33) Heysemi, isnadının kasen olduğunu söylemiştir.
[239]
Ebu Davud (31210) Kitabu'l-Cenaiz, Ölü için dua edilmesi babı. Bu hadis basendir. Hafız Ibni Hacer ve Ali bin Şemmah bunun kasen olduğunu söylemişlerdir. İbni Hibban'ın dışında bunun mevsuk (sahih) olduğunu söyleyen olmamıştır.
[240]
Ebu Davud (31210) Kitabu'l-Cenaiz, Ölü için dua edilmesi babı. İsnadı basendir.
[241]
Muvatta (11228) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 6-Cenaze üzerine namaz kılanın ne diyeceği babı. İsnadı sahihtir.
[242]
Buhari (3/203) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 65-Cenazelerin üzerine Fatiha surasinin okunması babı. Muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. "Onu ,önden giden bir ecir, bir sevap vesilesi eyle": Bir kimsenin küçük çocuğu öldüğünde ona: "Allah onu senin için Önden giden bir ecir ve sevap vesilesi kılsın" denirdi. Hadisin metninde geçen "selef kelimesi ile alış verişte önceden bir güvence olarak verilen mal (yani avans) kastedilir. İnsanın küçük ço~ cuğu ölünce adeta o ecir ve sevap için önden gönderdiği bir karşılık olmaktadır. Hadisin metninde geçen "feret" kelimesi bir kavim için önden giderek onlara su temin eden kimse anlamına gelir. Yani: "Yüce Allah onu senden önce giderek senin için hazırlık yapan ve senin adına bir birikim oluşturan kimse eylesin."
[243]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/148-156

[244] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/156

[245] Mecme'u'z-Zevaid (3/34) Cenazelerin üzerine namaz babı. Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[246] Ahmed bin Hanbel (41248-249) Ebu Davud (31205) Kitabu'l-Cenaiz, Cenazelerin önünden yürüme babı.

[247] Ahmed bin Hanbel (41248-249) İsnadı sahihtir.

[248] Ebu Davud (3/207) Kitabu'l-Cenaiz, Çocuğun üzerine (cenaze) namaz(ı) kılmakla ilgili bab. İsnadı hasendir.

[249] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/156-158

[250] Ebu Davud (3/208-209) Kitabu'l-Cenaiz, İmamın cenazenin üzerine namaz kıldırırken nereye duracağı babı. Bu hadis hasendir. Şafiiler bu rivayeti esas almışlardır.

[251] Buhari (3/201) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 62-Lohusalık halinde ölenlerin üzerine cenaze namazı kılınması babı. Müslim (2/664) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 27-İmamın cenazenin üzerine namaz kıldırırken nereye duracağı babı.

[252] Fethu'l-Bari (3/201)

Bu başlıkta öne geçirilmeleri denirken ön diye imamın tarafı kastedilmektedir. Aslında kıble tarafı ön imamın tarafı arka olarak kabul edilirse kadınların erkeklerden öne geçirilmeleri söz konusudur. Aşağıda geleceği üzere burada erkek cenazelerin hemen imamın önüne kadın cenazelerin ise kıble tarafına yani daha öne konmaları anlamı kastedilmektedir. (Çeviren)

[253] Muvatta (1/230) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 9-Cenazelerin üzerine namaz kılınmasıyla ilgili genel bab. Bu rivayetin iki şahidi bulunmaktadır. Bu hadis hasendir.

[254] Ebu Davud (3/208) Kitabu'l-Cenaiz, Erkek ve kadın cenazelerin bir arada bulunmaları durumunda hangilerinin öne geçirileceği babı.

[255] Nesai (4171) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 74-Çocukla kadının cenazesinin biraya,gelmesi (birlikte kaldırılması) babı. Bu hadis sahihtir.

[256] Nesai (4171-72) Kitabu'l-Cenaiz, Erkeklerle kadınların cenazelerinin bir araya gelmesi (birlikte kaldırılması) babı. İsnadı sahihtir.

[257] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/158-161

[258] Muvatta (1/229) 16-Kitabu'l-Cenaiz,7-$abah namazından sonra cenazelerin üzerine namaz kılınması babı. İsnadı sahihtir.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/163

[259] Muvatta (1/229) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 7-Sabah namazından sonra ortalık aydınlanıncaya kadar cenazelerin üzerine namaz kılınması babı. İsnadı sahihtir.

[260] Buharı (3/J89) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 56-Cenazelerin üzerine namazın sünneti (sünnete uygun olarak

cenaze namazının nasıl kılınacağı) babı.
[261]
Muvatta (11230) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 9-Cenazelerin üzerine namazla ilgili genel bab. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/163-165
[262]
Müslim (2/668) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 34-Camide cenazelerin üzerine namaz kılınması babı.
[263]
Müslim (21669) U-Kitabu'l-Cenaiz, 34-Camide cenazelerin üzerine namaz kılınması babı.
[264]
Müslim (21668) Aynı yer.
[265]
Ebu Davud (3/207) Kitabu'İ-Cenaiz, Camide cenazelerin üzerine namaz kılınması babı, Zâdu'l'Me'ad'da bu hadisin hasen olduğu söylenmiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/165-166
[266]
İsra Suresi: 7 (Burada "aleyhinizedir" anlamına "lehâ" ibaresi kullanılmıştır -Çeviren)
[267]
Müslim Şerhi (7139-40)
[268]
Tehanevi (8/228)
[269]
İ'la'u's-Sunen (8/229)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/166-168
[270]
Buhari(3/305) 23-Kitabu’l-Cenaiz, 66-Ölünün defnedilmesinden sonra kabre doğru cenaze namazı kılınması babı. Müslim (2/659) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 23-Kabre doğru cenaze namazı babı. Ebu Davud (3/211) Kitabul’l-Cenaiz ,Kabre doğru cenaze namazı babı. Ebu Davud bunun: "...sonra onun üzerine namaz kıldı" sözünün sonuna kadar olan kısrnım rivayet etmiştir.
[271]
Müslim (21659) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 23-Kabre doğru cenaze namazı babı.
[272]
Buhari (2/344) 10-Kitabu'l-Ezan, 161-Çocukların abdesti ve onlara guslün ve taharetin ne zaman gerekeceği babı. Müslim (2/658) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 23-Kabre doğru cenaze namazı babı.
[273]
Buhari (31189) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 55-Cenazelerde çocukların büyük adamlarla birlikte saf tutmaları babı.
[274]
Müslim (21658) U-Kitabu'l-Cenaiz, 23-Kabre doğru cenaze namazı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/168-170
[275]
Ahmed bin Hanbel (3/150) Mecme'u'z-Zevaid (3136) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravi-lerdir."
[276]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/170-171
[277]
Tirmizi (3/356) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 47-Kabre doğru namaz hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasendir.
[278]
Mecme'u'z-Zevaid (101266) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir, isnadı ceyyiddir (iyidir)."

[279] Ebu Davud (31216) Kitabu'l-Cenaiz, Defnedilmesinden belli bir süre sonra bir ölünün kabrine doğru cenaze namazı kılınması babı.

[280] Nesai (4/61-62) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 61-Şehitlerin üzerlerine namaz babı. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/171-173

[281] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/174

[282] Buhari (41477) 39-Kitabu'l-Kefâlet, 5-Borç babı, (91515) 69-Kitabu'n- Nafakât, 15-Resuİullah (a.s.)'m: "Kim bir yük veya bakıma muhtaç kimseler bırakırsa onlar benim üzerimedir" sözüyle ilgili bab. Müslim (3(1237) 23-Kitabu'l-Feraiz, 4-Kim bir mal bırakırsa onun (o malın) varisleri için olduğu babı. Tirmizi (3/382) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 69-Borçlu birinin üzerine cenaze namazı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/66) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 67-Özerinde borç olan birinin üzerine cenaze namazı kılınması babı.

[283] Kesfu'l-Estar (2/115) Kitabu'l-Buyu, Borç hakkında gelen rivayetler babı. Mec-me'u'z-Zevaid (4/127) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[284] Ahmed bin Hanbel (3/330) Keşfu'l-Estar (2/115-116) Kitabu'l-Buyu, Borç hakkında gelen rivayetler babı. Mecme'u'z-Zevaid (41127) Heysemi şöyle söylemiştir: "Ben derim ki: "Bunu Ebu Davud muhtasar olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve isnadı hasendir,"

[285] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/174-176

[286] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/176-177

[287] -Müslim (21672) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 37-Kendi kendini öldürenin üzerine namaz kılmama babı. Tirmizi (3/380) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 68-Kendini Öldüren hakkında gelen rivayetler babı. bu rivayette okların kesici uçlarından söz edilmemiştir. Ne-sai (4/66) 21 -Kitabu'l-Cenaiz, 68-Kendini Öldürenin üzerine namaz kıhnmaması babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/177

[288] Müslim Şerhi (7/47-48)

[289] Mecme'u'z-Zevaid (3141) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/177-179

[290] Müslim (21654) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 18-Kimin üzerine yüz kişi namaz kılarsa onların onun için şefaatçi kılınacakları babı. Tirmizi (31348) 8-Kitabu'l- Cenaiz, 40-Cenaze namazı ve ölü için şefaat hakkında gelen rivayetler babı, Nesai (4175) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 78-Üzerine yüz kişi namaz kılan birinin fazileti babı.

[291] Tirmizi (31348) 8-Kitabu'l~Cenaiz, 40-Cenaze namazı ve ölü için şefaat hakkında gelen rivayetler babı.

[292] Müslim (2/655) 11-Kitabu'l-Cenaiz, 19-Kimin üzerine kırk kişi namaz kılarsa onların onun için şefaatçi kılınacakları babı.

[293] Nesai (4176) 21 -Kitabu'l-Cenaiz, 78-Üzerine yüz kişi namaz kılan birinin fazileti babı. Bu hadis

hasen liğayrihidir.

[294] Ebu Davud (31202) Kitabu'l-Cenaiz, Cenazeler için saf oluşturulması babı.

[295] Tirmizi (31347) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 40-Cenaze namazı ve ölü için şefaat hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Malik bin Hubeyre'nin hadisi (rivayeti) hasen hadistir" demiştir. Yine şöyle söylemiştir: "Bu konuda Hz. Aise (r.a)'den, Ummu Habibe (r.a)-'den, Ebu Hureyre (r.a.)'den ve Resulullah (a.s.)'m hanımı Meymune (r.a.)'den de hadis rivayet edilmiştir."

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/179-181

[296] Hedyu'n-Nebiyyi (s.a.s.) fi's-Salavati'l-Hassa (205-206) Nevevi'nin Müslim Şerhi (7/17)

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/181-182

[297] Mecme'u'z-Zevaid (2/36) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir. İsnadı kasetidir."

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/182

[298] Keşfu'l-Estar (11291-292) Münafıkların üzerlerine namaz kılmaktan nekiy babı. Mecme'u'z-Zevaid (3/42) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/182

[299] Tevbe Suresi: 84

[300] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/182-183

[301] Mecme'u'z-Zevaid (3132) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[302] Keşfu'l-Estar (1/385-386) Ölünün üzerine namaz kıldırmada öncelik hakkına kimin sahip olduğu babı. Mecme'u'z-Zevaid (3/31) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[303] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/183-184

[304] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (10/100) Mecme'u'z-Zevaid (3/34) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l'Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[305] Muvatta (î/230) 16-Kitabu'l-Cenaiz, 19-Cenaze namazı hakkında genel bilgiler
babı. İsnadı sahihtir. 2287-Mecme'u'z-Zevaid (3/34) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Mu'cemu'l-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir ve isnadı hasendir.

[306] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/184-185

[307] Buhari (31214) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 77-Herhangi bir sebep dolayısıyla ölünün kabirden ve lahidden çıkarılıp çıkarılamayacağı babı.

[308] Buharı sh. 215, aynı yer.

[309] Ebu Davud (3/218) Kitabu'l-Cenaiz, Ortaya çıkan özel bir durum dolayısıyla ölünün yerinin

değiştirilmesiyle ilgili bab.

[310] Buhari (31212) Aynı yer, Ebu Davud (3/196) Kitabu'l-Cenaiz, Şehidin ytkanmasıyla ilgili bab. Ebu Davud'un rivayetinde: "Onların üzerlerine cenaze namazı kıldırmadı" ibaresi geçmemektedir, Tirmizi (3/336) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 31-Uhud'da sehid edilenler ve Hz. Hamza (r.a.) hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/62) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 62-Şehitlerin üzerine cenaze namazı /alınmaması babı.

[311] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (6170) Mecme'u'z-ZevaidJ3/23) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu.Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[312] Ebu Davud (3/314) Kitabu'l-Cenaiz, Kahirin derin kazılmasıyla ilgili bab.

[313] Tirmizi (41213) 24-Kitabu'l-Cihad, 33-Şehitlerin defni hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Hadis de onun söylediği gibidir.

[314] Nesai (4180-81) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 86-Kabrin derin kazılmasının müstehablığı babı.

[315] Nesai sh.83-84, aynı yer.

[316] Nesai sh.83, aynı yer.

[317] Muvatta (21470) 21-Kitabu'l-Cihad, 21-Zaruret dolayısıyla bir kabre birden fazla cenazenin gömülmesi babı. İsnadı munkatıdır (yani isnadında kopukluk vardır). İbni Abdulberr şöyle söylemiştir: "Ravileri munkatı olduğunda ihtilaf etmemişlerdir. Ancak değişik tanklardan anlam itibariyle mevsul olarak nakledilmiştir."

[318] Tirmizi (41215) 24-Kitabu'l-Cİhad, 37-Öldürülenin öldürüldüğü yere defnedilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Hadis de onun söylediği gibidir.

[319] Ebu Davud (3/202) Kitabu'l-Cenaiz, Bir ölünün bir yerden başka bir yere nakledilmesi babı.

[320] Nesai (4/79) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 83-Şehidin defnedilmesi.

[321] Ebu Davud (31195) Kitabu'l-Cenaiz, Şehidin yıkanması ile ilgili bab.

[322] Ebu Davud (31195) Aynı yer.

[323] Ebu Davud (3/195-196) Aynı yer.

[324] Ebu Davud (3/196) Aynı yer.

[325] Ebu Davud, aynı yer.

[326] Tirmizi (3/335-336) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 31-Uhud'da şehid edilenler ve Hz. Hamza (r.a.) hakkında gelen rivayetler babı.

[327] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/185-191

[328] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/193

[329] Bidayetu'l-Muctehid (1/191)

[330] Bkz. Fethu'l-Kadir (11355-374) Şerhu's-Sağir (11337-400) Muhezzeb (1189-92) Keş-Safu'l-Kanna' (11459-481) Bidayetu'l-Muctehid (1/192-199) Fıkhu'l-İslâmi (2192-103,106-108)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/195-203

[331] Buhari (2/92) 22-Kitabu's-Sehv, 1-1'anılarakfarz namazın ikinci rek'atından sonra (oturmadan) ayağa kalkma hakkında gelen rivayetler babı.

[332] Müslim (11399) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[333] Buhari, aynı yer, Müslim, aynı yer. Ancak bazı ibareler farklıdır.

[334] Müslim (11399) S-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, aynı yer.

[335] Nesai (3/19) 13-Kitabu's-Sehv, 21-Unutarak ikinci rek'attan sonra teşehhüd etmeden kalkanın ne yapacağı babı.

[336] Ebu Davud (1/272) Kitabu's-Salat, Otururken teşehhüd etmeyi unutma babı.

[337] Ebu Davud (11272) Aynı yer.

[338] Ebu Davud aynı yer. Tirmizi (21201) Ebvabu's-Salat, 159-Unutarak ikinci rek'attan sonra (teşehhüde oturmaksızm) kalkan imam hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (1/385) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 137-Namazı bitirdikten sonra üstüne devam hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/204-205

[339] Bidayetu'l-Muctehid (193-194)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/205-206

[340] Buhari (1/503-504) 8-Kitabu's-Salat, 31-Kişinin her nerede olsa kıbleye doğru yönelmesi babı. Müslim (11400) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[341] Müslim (11402) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[342] Müslim (11402) Aynı yer.

[343] Müslim (1/402) Aynı yer.

[344] Müslim (1/400) Aynı yer.

[345] Müslim (1/401) Aynı yer.

[346] Müslim (1/401) Aynı yer.

[347] Müslim (1/402) Aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/206-208

[348] Buhari (3/98) 22-Kitabu's-Sehv, 4-Sehiv secdesine katılmayanın durumuyla ilgili bab. Müslim (11403) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[349] Buharı (3/98) 22-Kitabu's-Sehv, 4-Sehiv secdesine katılmayanın durumuyla ilgili bab.

[350] Buharı (3199) 22-Kitabu's-Sehv, 5-Sehiv secdesinde tekbir getirilmesi babı.

[351] Müslim (11403) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[352] Buhari, dana önce geçen yerler.

[353] Buhari (3196) 22-Kitabu's-Sehv, 3-İki rek'attan sonra veya üçüncü rek'attan sonra selâm verilmesi babı.

[354] Müslim (1/404) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[355] Ebu Davud (1/265) Kitabu's-Salat, 194-İki secdede sehiv babı.

[356] Tirmizi (2/239) Ebvabu's-Salat, 289-Selâm ve konuşmadan sonra sehiv secdesi yapılması hakkında gelen rivayetler babı.

[357] Buhari (3196)

[358] Buhari (3197)

[359] Buhari (3/99)

[360] Müslim (11404-405) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.

[361] Müslim (1/405) Aynı yer

[362] Ebu Davud (11267) Kitabu's-Salat, 194-İki secdede sehiv babı,

[363] Ebu Davud (1/273) Kitabu's-Salat, Sehiv secdelerinden sonra teşehhüd ve selâm olduğu babı.

[364] Nesai (3/66) 13-Kitabu's-Sehv, 76-Sehiv secdelerinden sonra selâm verilmesi.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/208-212

[365] Ahmed bin Hanbel (1/351) Keşfu'l-Estar (1/278) Kitabu's-Salat, Namazda eksik yapmaktan dolayı sehiv secdesi babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/150) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Bezzar ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir, Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[366] Ebu Davud (11269) Kitabu's-Salat, 195-Namazt beş rek'at kılma durumuyla ilgili bab. Nesai (2/18) 7-Kitabu'l-Ezan, 24-Namazdan bir rek'atı unutmaktan dolayı kamet getirilmesi babı. İsnadı sahihtir.

[367] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/212-214

[368] Ebu Davud (11270) Kitabu's-Salat, 196-İki rek'at mı yoksa üç rek'at mı kıldığı hakkında tereddüde düşme durumuyla ilgili bab.

[369]
Nesai (3127) 13-Kitabu's-Sehv, 24-Namaz kılan birinin şüpheye düşme durumunda kendine bildirilen üzere namazım tamamlaması babı.
[370]
Müslim (1/400) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.
[371]
Tirmizi (2/243) Ebvabu's-Salat, 291-Namaz kılıp da fazla mı yoksa eksik mi kıldığı konusunda tereddüde düsen bir kimse hakkında gelen rivatler babı.
[372]
Ebu Davud (11270) Kitabu's-Salat, 197-Kisinin namazım kuvvetli zannına göre tamamlayacağını söyleyen babı.
[373]
Buhari (3/104) 22-Kitabu's-Sehv, 7-Farz ve nafile namazda sehv babı. Müslim (1/398) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.
[374]
Buharı (3/103) 22-Kitabu's-Sehv, 6-Bir kimsenin kaç rek'at kıldığını, üç rek'at mı yoksa dört rek'at mı kıldığım bilememesi durumuyla ilgili bab.
[375]
Müslim (1/399) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 19-Namazda sehiv ve ondan dolayı secde edilmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/215-217
[376]
Ebu Davud (11269) Kitabu's-Salat, 196-İki rek'at mı yoksa üç rek'at mı kıldığı hakkında tereddüde düşme durumuyla ilgili bab. İsnadı sahihtir.
[377]
Tirmizi (2/245) Ebvabu's-Salat, 291-Namaz kılıp da fazla mı yoksa eksik mi kıldığı konusunda tereddüde düşen bir kimse hakkında gelen rivatler babı. Bu hadis hakkında ihtilaf olmakla birlikte hasendir.
[378]
Bidayetu'l-Muctehid (1/198)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/217-218
[379]
Tirmizi (2/241) Ebvabu's-Salat, 290-Sehiv secdelerinden sonra teşehhüd hakkında gelen rivayetler babı. Hakim bunun Buhari ve Müslim'in şanlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebide ona muvafakat etmiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/218-219
[380]
Fethu'l-Bari (3199)
[381]
ha'u's-Sunen(7ll42)
[382]
el-Cevheru'n-Nakiyy (1/186)
[383]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/219-220
[384]
Buhari (3/77) 21-Kitabu'l-Amel fi's-Sala, 5-(İmamları uyarmak için) kadınların el çırpacakları babı. Müslim (J/318) 4-Kitabu's-Salat, 23-Namazda bir yanlışlığın yapılması durumunda erkeğin "subhanallah" demesi ve kadının el çırpması babı.
[385]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/220
[386]
Nevevi, Müslim Şerhi (4/145)

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/220-221

[387] İnşikak Suresi: 21

[388] Bkz. el-Lubab (11102-104) Şerhu's-Sağir (1/416-422) Muhezzeb (1/85-86) Keşfu'l-Kanna' (11521-526) Fıkhu'l-İslâmİ (21110 ve sonrası)

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/223-226

[389] Müslim (1/87) 1-Kitabu'l-İman, 35-Namazı terkeden bir kimse için kâfir sözünün kullanılmasının açıklanması babı.

[390] Buhari (21556) 17-Kitabu Sucudi'l-Kur'an, 7-İnşikak suresinde geçen secde âyeti babı. Müslim (1/405) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 20-Tilavet secdesi babı. Ebu Davud (2/60) Kitabu's-Salat, Binek üzerinde iken ve namazda değilken secde âyetini duyan bir kimse ile ilgili bab.

[391] Ebu Davud (2/60) Aynı yer.

[392] Buhari (21557) 17-Kitabu Sucudi'l-Kur'an, 10-Yüce Allah'ın tilavet secdesini vacip (farz) kılmadığı görüşünde olanlar babı.

[393] Buhari (2/557) Aynı yer.

[394] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/226-229

[395] Muvatta (11205-206) 15-Kitabu'l-Kur'an, 5-Kur'an-ı Kerım'deki secde âyetleri hakkında gelen rivayetler babı.

[396] Ebu Davud (2158) Kitabu's-Salat, Tilavet secdesiyle ilgili babların bölümlendiril-mesi ve Kur'an-ı Kerim'de kaç secde âyeti olduğu. Tirmizi (21470) Ebvabu's-Salat, 406-Hacc süresindeki secde âyeti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis sahihtir.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/229-230

[397] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/230

[398] Enam Suresi: 84-90

[399] Buhari (6/456) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, 39-"Sen onların dediklerine sabret ve güçlü kulumuz Davud'u an. Çünkü o (her tutumunda Allah'a) yönelen biriydi" (Sad Suresi: 17) ayeti kerimesi ile ilgili bab.

[400] Nesai (2/159) lî-Kitabu'l-İftitah, 48-Kur'an-ı Kerim'deki secde âyetleri babı. tbni Seken bunun sahih olduğunu söylemiştir.

[401] Ebu Davud (2159-60) Kitabu's-Salat, Sad süresindeki secde âyetiyle ilgili bab. 2318-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/156) Mecme'u'z-Zevaid (2/285) Heysemi söyle
söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sika
ve Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[402] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/230-232

[403] Buhari (8/614) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Allah'a secde edin ve O'na kulluk edin" aye-tıyle ilgili bab. Müslim (1/405) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 20-TÎla-vet secdesi babı. Ebu Davud (2159)

Kitabu's-Salat, Bu surede secde âyeti olduğu görüsünde olanlar babı. Nesai (21160) 11-Kitabu'l-İftitah, 49-Necm süresindeki secde âyeti babı.

[404] Buhari (81614) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Allah'a secde edin ve O'na kulluk edin" ayetiy-le ilgili bab.

[405] Buhari (2/553) 17-Kitabu Sucudi'l-Kur'an, 5-Müslümanların müşriklerle beraber secde etmeleri babı. Tirmizi (21464) Ebvabu's-Salat, 403-Necm süresindeki secde hakkında gelen rivayetler babı.

[406] Buhari (21553) Buhari'de daha önce geçmiş olan hadisten bir parça.

[407] Muvatta (11206) 15-Kitabu'l-Kur'an, 5-Kur'an-ı Kerim'deki secde âyetleri hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı munkatıdır (yani isnadında kopukluk vardır); ancak Taberi bunu Abdurrahman bin Ebzâ'dan sahih bir senetle rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Abdurrahman bin Ebzâ Hz. Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "O (yani Hz. Ömer r.a) namazda Necm suresini okudu ve onda secde etti. Sonra kalkıp Zilzal suresini okudu."

[408] Buhari (2/554) 17-Kitabu Sucudi'l-Kur'an, 6-Secde ayeti okuyup da secde etmeyenle ilgili bab. Müslim (1/406) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 20-Tilavet secdesi babı. Ebu Davud (2/59) Kitabu's-Salat, Mufassalda secde olmadığı görüsünde olanlar babı. Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Zeyd imamdı ve bunda secde etmedi." Tirmizi (2/466) Ebvabu's-Salat, 404-Bunda secde etmeyenlerle ilgili olarak gelen rivayetler babı.

[409] Nesai (2/160) lî-Kitabu'l-İftitah, 50-Necm süresindeki secdenin terki babı, ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.

[410] lbni Huzeyme (1/284) 135-Secde âyetinin okunması halinde secde edilmesinin farz değil bir fazilet (sevap kazandırıcı nafile bir amel) olduğu babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/232-234

[411] Buhari (21556) 17-Kitabu Sucudi'l-Kur'an, İnsikak ve İkra surelerindeki secde âyetleri babı. Müslim (1/406) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 20-Tilavet secdesi babı.

[412] Müslim (11406) Aynı yer.

[413] Müslim (11407) Aynı yer, Ebu Davud (2/59) Kitabu's-Salat, İnsikak ve İkra surelerindeki secde âyetleri babı. Tirmizi (2/462) Kitabu's-Salat (402) İkra ve İnsikak surelerindeki secde âyetleri hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/162) 11-Kitabu'l-İftitah, 52-İkra süresindeki secde âyeti babı. Bu hadis sahihtir.

[414] Mûslim (11406) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadi'i's-Sala, 20-Tilavet secdesi babı.

[415] Mecme'u'z-Zevaid (21286) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'ce-mu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[416] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/109) Mecme'u'z-Zevaid (2/286) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/234-236

[417] Taberanİ Mu'cemu'l-Kebir (91155) Mecme'u'z-Zevaid (2/286) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/236

[418] Ebu Davud (2/60) Kitabu's-Salat, Kişinin tilavet secdesi yaptığında ne diyeceği babı. Tirmizi (21474)

Kitabu's-Salat, 407-Kişinin tilavet secdelerinde ne diyeceği babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (21221) 12-Kitabu't-Tat-bik, 17-Bir başka tür.

[419] Tirmizi (21472-473) Kitabu's-Salat, 407-Kişinin tilavet secdelerinde ne diyeceği babı. Hafız bunun hasen olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hakim (11220) Kitabu's-Salat. Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/237

[420] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/239-240

[421] Ebu Davud (3/89) 174-Şükür secâesiyle ilgili bab.

[422] Tirmizi (41141) 22-Kitâbu'l-Birr, 25-Şükür secdesi hakkında gelen rivayetler babı. isnadı hasendir.

[423] İbni Huzeyme (41330) 840-Ka'be'ye (yani Mescidi Haram'a) giriş esnasında iki direk arasında secde etmenin ve secdeden sonra oturmanın ve duanın mûstehablığı babı. isnadı sahihtir.

[424] Ahmed bin Hanbel (1/191) Mecme'u'z-Zevaid (2/287) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[425] Kesfu'l-Estar (1/361) Şükür secdeleri babı. Mecme'u'z-Zevaid (2/287) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Bezzar şöyle söylemiştir: "Bunun Cabir bin Abdullah (r.a)'tan bu rivayet tankından başka bir tankla nakledildiğine dair bir şey bilmiyoruz. Ca'fer bin Süleyman'ın İbni'l-Munkedir'den hadis duyduğunu sanmıyorum. (Bunu Sened'de rivayet etmiştir). Ondan bundan başka bir şey rivayet etmiş değildir. Buna göre Bişr bin Mufad-dal ve Abdulvaris gibi yaşça kendinden küçük olandan rivayette bulunmuş olmaktadır."

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/240-242

[426] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/242

[427] Nahl Suresi: 44

[428] Taha Suresi: 14

[429] Sad Suresi: 29

[430] HaşrSuresi:18

[431] Ali İmran Suresi: 113

[432] Ankebut Suresi: 45

[433] Fatiha Suresi: 5-6

[434] Zariyat Suresi: 56

[435] İbni Mace (211377) 37-Kitâbu'z-Zuhd, 3-Dünyanın nasıl olduğu babı. İsnadı basendir,

[436] Tirmizi (5/184) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an 25. bab. Bunu Tirmizi rivayet etmiştir, ancak isnadı zayıftır. Tirmizi söyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, garibtir. Muhtemelen bazı şahitlerinin bulunması itibariyle hasendir."

[437] Ali Imran Suresi; 190-191

[438] Müzzemmil Suresi: 4

[439] Yunus Suresi: 57

[440] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/243-250

YEDİNCİ KISIM

KUR'AN-I KERİM TİLAVETİ VE BUNUNLA İLGİSİ BULUNAN İLİMLER

Takdim

Bu dünyada Kur'an-ı Kerim'den daha çok önem verilmeye değer bir kitap yoktur. Hangi konuda olursa olsun ondan daha üstün, ondan daha büyük, ondan daha bir ulu kitap da yoktur. Daha önce akaid bölümünde yeryüzündeki semavi ve dini kitaplardan söz ederken Kur'an-ı Kerim üzerinde durmuştuk. Akıl sahibi bir kimse Kur'an-ı Kerim ile diğer dini kitapları karşılaştırdığında Kur'an-ı Kerim'in ne derece üstün olduğunu, özellikle diğer dini kitaplara tahrifat ve değiştirmenin girmesinin onların bazı eksiltmelere ve ilavelere tabi tutulmasından sonra aldıkları şekil ile Kur'an-ı Kerim arasındaki farkı gördükten sonra işaret ettiğimiz gerçekleri anlar. Bunun yanısıra Yüce Allah, esas itibariyle Kur'an-ı Kerim'e daha önce indirmiş olduğu kitaplara nisbetle bazı üstün özellikler vererek bu kitabı kendi katında en ulu kitap kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in, kitapların en büyükleri, en üstünleri, en doğruları, en sağlıklıları ve hidayete iletmede en iyileri olan semavi kitaplar arasındaki yeri bu olduğuna göre diğer kitaplardan herhangi biriyle karşılaştırılması bile doğru olmaz. Böyle bir karşılaştırma anlamsız ve saçma bir hareket olur.
Allah'ın kitabına (Kur'an-ı Kerim'e) gösterilen önem çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Bunun bir şekli onunla ilgili ilimlere önem verilmesidir ki, bu, bütün zamanlan içerecek bir alandır. İ'caz ve mucizeler ilmi, kıraatlarla ilgili ilim, nasih ve mensuh ilmi, müteşabih ve muhkem âyetlerle ilgili ilim ve benzeri ilimler bunlardandır. Bunun yanısıra bu kitaba verilen önem, onun o-kunuşunun Resulullah (a.s)'tan bize tevatür yoluyla iletilen şekil üzere alınmasını ve öylece sürdürülmesini gerektirir.
Bunun yanısıra tefsirinin de bilinmesini, onu okumaya özen gösterilmesini, üzerinde düşünülmesini, ezberlenmesini ve okunmasıyla ilgili hükümlerin bilinmesini gerektirir. Kur'an-ı Kerim'e verilmesi gereken önemle ilgili bu görevlerin bazılarından ümmet bir bütün olarak sorumludur. Bunlar farzı kifaye veya sünneti kifaye görevler arasına girmektedir. Bazılarından ise bütün Müslümanlar fert fert sorumludurlar. Bunların da bazıları farzı ayndır, bazıları ise sünneti ayndır. Mesela ümmetin içinde Kur'an-ı Kerim'i mütevatir kıraat-lar üzerine okuyan okuyucuların (kurranın) bulunması farzı kifaye görevler arasındadır.
Yine Kur'an-ı Kerim ilimleri üzerinde ihtisas sahibi ilim adamlarının bulunması

da farzı kifâyedir. Kur'an-ı Kerim'in düzgün bir şekilde okunması, tertil hükümlerinin gözetilmesi, Kur'an-ı Kerim'den mümkün olduğu kadar bir kısmın ezberlenmesi, her Müslümanm Kur'an-ı Kerim tilaveti konusunda günlük virdinin olması, genel de olsa Kur'an-ı Kerim ilimlerinden bazı şeylerin bilinmesi, sünnette (hadislerde) yer alan Kur'an-ı Kerimle ilgili bilgilerin bilinmesi, Kur'an-ı Kerim öğrenimi, mütalaası ve toplantısı yapmak, Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinin tefsiri konusunda derin bilgiye sahip ilim adamlarının yaptıkları tefsirlerden mümkün olduğu kadar bir şeylerin öğrenilmesi, Kur'an-ı Kerim'e karşı görevlerin, âdabın ve her Müslümanın Kur'an-ı Kerim hakkında nasıl davranması gerektiğine dair hükümlerin bilinmesi her Müslümanm yapması istenen ama gereklilik dereceleri birbirlerinden farklı olan (bazıları farz bazıları sünnet) ayni görevler arasındadır. Bütün bu konularla ilgili bilgiler bu konularla ilgili olarak yazılmış kitaplardan veya ehlinden (bu konularda ihtisas sahibi olan ilim adamlarından) edinilebilir. Aklı başında kültürlü bir Müslüman kendi Özel gayretiyle bunların çoğuna ulaşabilir. Kıraat ilimleri gibi bazılarının ise mutlaka ehlinden alınması gerekir.
Resulullah (a.s)'ın hadislerini toplayanlar hazırlamış oldukları hadis kitaplarına yukarıda saydığımız konularla ilgili bazı bilgileri de sokmuşlardır. Bu kitap da bir sünnet kitabı olduğundan bu konularla ilgili olarak sünnet kitaplarında yer verilmesi adet olan bilgilerden toplayabildiğimiz kadarını burada vereceğiz. Bu arada giriş kısımlarında, yorumlarda, dersler ve öğütler bölümlerinde saydığımız konuların çoğuyla ilgili olarak bir Müslümanın bilmesi gereken bilgileri vermeye çalışacağız.
Bu giriş kısmında Kur'an-ı Kerim hakkında bilinmesi gereken bir takım terimlerle ilgili açıklamaları vermekle yetineceğiz. Bu konularda 'el-Itkan, Me-nâhilu'l-Irfan' gibi Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak yazılmış olan ve bu konularda yeterli bilgiler içeren eserlerden yararlanacağız. Bütün bu konulara bu kısmın içinde yer verilecektir. Şimdi Allah'ın yardımıyla konumuzla başlayalım.
Kur'an'ın sözlük anlamı:
Bu kelime "okumak" anlamındaki kıraat kelimesinin eşanlamlısı olan bir masdardır. Daha sonra Yüce Allah tarafından Resulullah (a,s)'a indirilmiş olan mucize kitap için özel isim olmuştur. Bu kitabın pek çok adı bulunmaktadır. Bütün bu isimleri, bunların ne anlama geldiklerini ve bunların Kur'an-ı Kerim'de geçen şekillerini bilmemiz bize Kur'an-ı Kerim'in yüceliğim bilme imkânı verecektir. Bu kitabm Kur'an'dan sonra en meşhur adı Furkan'dır. Hak ile batılın arasını ayırdığından böyle adlandırılmıştır. Bir diğer meşhur adı Ki-tap'tır. Çünkü bu, Allah'ın kitaplarının en büyüğü olarak bilinmektedir. Yahut onda

Allah'ın kullarına farz kıldığı şeyler zikredilmiş olduğundan böyle adlandırılmıştır. Adlarından biri de Zikir'dir. Çünkü Allah bu kitabı bir uyarıcı, ha-tırlatıcı olarak-indirmiştir. Şöyleki bütün ifadelerinde bir uyarı, hatırlatma stili vardır. Meşhur adlarından biri de Tenzil'dir. Çünkü Allah onu alemler için bir uyarıcı olması üzere kulu Muhammed (a.s)'e indirmiştir. 'el-Burhan' müellifi Kur'an-ı Kerim'in elli beş adını zikretmiştir. Nevevi bu sayıyı doksan küsura çıkarmıştır. Bunların her biri Kur'an-ı Kerim'in içinde Kur'an-ı Kerim'in adı ve sıfatı olarak geçen veya Kur'an-ı Kerim'in niteliklerini ortaya koymak için kullanılmış olan bütün kelimeleri sıralamışlardır. Bütün bu isimleri ve sıfatlan inceleyip onların taşıdıkları anlamları ve ifade ettikleri hakikatleri anlayan bu Kur'an-ı Kerim'in büyüklüğünü onun adlarına ve gerçekliklerine dayanarak anlar. Suyuti, 'el-Itkan' adlı eserinde el-Burhan müellifinin Kur'an-ı Kerim'in i-sİmlerinden derlediklerini aktarmış ve onların bazılarını açıklamıştır.
Allah kendisine rahmet eylesin Suyuti bu konuda şu bilgileri vermiştir: "Ebu'l-Me'ali Uzeyzi, 'el-Burhan1 adlı eserinde şöyle söylemiştir:
"Bil ki, Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'i ellibeş adla adlandırmıştır: Apaçık kitap (kitabı mübin) olarak: "Ha. Mim. Apaçık Kitab'a andolsun" [1] sözünde bu adla anılıyor.
Şerefli Kur'an (Kur'an-ı Kerim) olarak: "Muhakkak ki, o şerefli bir Kur-'an'dır" [2] sözünde bu adla anılıyor.
Söz (Kelâm) olarak: "Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver ki, Allah'ın sözünü dinlesin" [3] ayeti kerimesinde bu şekilde a-nılıyor.
Nur olarak: "Ey insanlar! Size Rabb'inizden burhan gelmiştir ve size aydınlatıcı bir nur indirdik" [4] sözünde bu adla anılıyor.
Hidayet ve rahmet olarak: "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olanlar için bir şifa ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir" [5] sözünde bu adla anılıyor.
Furkan olarak: "Alemler için uyarıcı olması üzere kuluna furkanı indiren (Allah) ne yücedir" [6] sözünde bu adla anılıyor.
Şifa olarak: "Kur'an'dan mü'minler için şifa ve rahmet olan şeyleri indiriyoruz" [7] sözünde bu adla anılıyor.
Öğüt (mev'iza) olarak: "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olanlar için bir şifa ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir"

[8] sözünde bu adla anılıyor.
Zikir olarak: "Bu (Kur'an) da, bizim indirdiğimiz mübarek bir zikirdir" [9] sözünde bu adla anılıyor.
Yüce, ulu olarak: "Şüphesiz o katımızda ana kitapta (Levhi Mahfuz'da kayıtlı)dır; pek yüce ve hikmet doludur" [10] sözünde bu adla anılıyor.
Hikmet olarak: "(Bunlar) üstün bir hikmettir" [11] sözünde bu adla anılıyor.
Hikmetli (hakim) olarak: "Elif, Lam, Ra. Bunlar hikmetli Kitab'm ayetleridir" [12] sözünde bu adla anılıyor.
Muheymin (kendinden önceki kitapların üzerine şahit) olarak: "Sana da Kitab'ı, hak ile, kendinden önceki kitapları doğrulayıcı ve onların üzerine şahid olarak indirdik" [13] sözünde bu adla anılıyor.
Allah'ın İpi olarak: "Hep birlikte Allah'ın ipine sanlın ve ayrılığa düşmeyin" [14] sözünde bu adla anılıyor.
Doğru yol (sıratı müstakim) olarak: "İşte benim dosdoğru olan yolum budur, ona uyun. Değişik yollara uymayın" [15] sözünde bu adla anılıyor.
Dosdoğru (kayyim) olarak: "(Onu) katından (gelecek) şiddetli bir azapla uyarması ve salih ameller işleyen mü'minleri kendileri için güzel bir ecir olduğuyla müjdelemesi üzere dosdoğru (bir kitap) olarak (indirdi)" [16] sözünde bu adla anılıyor.
Ayırıcı söz (kavli fasl) olarak: "Şüphesiz o, (hakkı batıldan) ayırıcı bir sözdür" [17] sözünde bu adla anılıyor.
Büyük haber olarak: "Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar. O büyük haberden mi?" [18] sözünde bu adla anılıyor.
Sözün en güzeli, ifadeleri birbirine benzeyen (müteşabih ve ikişerli (me-sani) olarak: "Allah sözün en güzelini (ifadeleri) birbirine benzeyen ikişerli bir Kitap halinde indirdi" [19] sözünde bu adla anılıyor.
Tenzil (indirme) olarak: "Muhakkak ki bu (Kur'an) alemlerin Rabbinin indirmesidir" [20] sözünde bu adla anılıyor.
Ruh olarak: "Böylece sana da kendi emrimizden bir ruh vahyettik" [21] sözünde

bu adla anılıyor.
Vahiy olarak: "De ki: "Ben sizi ancak vahiyle uyarıyorum. Ama sağırlar uyarıldıklarında çağrıyı duymazlar" [22] sözünde bu adla anılıyor.
Arapça Kur'an olarak: "Biz, akıl erdiresiniz diye, onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik" [23] sözünde bu adla anılıyor.
Gerçeği görmeyi sağlayacak işaretler (besâir) olarak: "Bunlar, Rabbinizden gerçeği görmenizi sağlayacak işaretler ve iman edenler topluluğu için bir hidayet rehberi ve rahmettir" [24] sözünde bu adla anılıyor.
Açıklama (beyân) olarak: "Bu, insanlar için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir delil ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir Öğüttür" [25] sözünde bu adla anılıyor.
İlim olarak: "Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyarsan zalimlerden olursun" [26] sözünde bu adla anılıyor.
Hak (gerçek) olarak: "Şüphesiz bu anlatılanlar gerçek şeylerdir" [27] sözünde bu adla anılıyor.
Hidayete iletici (hadi) olarak: "Şüphesiz bu Kur'an en doğru yola (hidayete) yöneltir ve salih ameller işleyen mü'minleri kendileri için büyük ecir olduğuyla müjdeler" [28] sözünde bu adla anılıyor.
Hayret verici bir Kur'an olarak: "De ki: "Bana vahyedildi ki: Cinlerden bir gurup (Kur'an'ı) dinledi ve şöyle dediler: "Doğrusu biz hayret verici bir Kur'an dinledik" [29] sözünde bu adla anılıyor.
Uyan, hatırlatma, öğüt (tezkire) olarak: "Şüphesiz o (Kur'an) takva sahipleri için bir öğüttür" [30] sözünde bu adla anılıyor.
Sağlam kulp olarak: "Kim Tağut'u reddeder ve Allah'a iman ederse en sağlam kulpa yapışmış olur" [31] sözünde bu adla anılıyor.
Doğru olarak: "Doğruyu getiren ve onu doğrulayana gelince işte onlar takva sahipleridir" [32] sözünde bu adla anılıyor.
Adalet olarak: "Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tasta-mamdır" [33] sözünde bu adla anılıyor.

Emir olarak: "Bu, Allah'ın size indirdiği emridir" [34] sözünde bu adla anılıyor.
Çağırıcı (münadi) olarak: "Ey Rabb'imiz! Biz 'Rabb'inize iman edin' diye imana çağıran bir çağırıcıyı duyduk da iman ettik" [35] sözünde bu adla anılıyor.
Müjde olarak: "De ki: "Onu iman edenleri kararlı kılmak üzere ve Müslümanlar için bir yol gösterici ve müjde olarak Ruhu'I-Kudüs (Cebrail) Rabbinin katından hak gereğince indirmiştir" [36] sözünde bu adla anılıyor.
Büyük şeref sahibi (mecid) olarak: "Gerçek şu ki o, şerefli bir Kur'an'dır" [37] sözünde bu adla anılıyor.
Zebur olarak: "Andolsun biz Zikir'den sonra Zebur'da da: "Şüphesiz Arz'a salih kullarım varis olacaklardır" diye yazmıştık" [38] sözünde bu adla anılıyor.
Müjdeleyici ve uyarıcı olarak: "(Bu) bilen bir topluluk için ayetleri açıklanmış Arapça okunan bir kitaptır. Müjdeleyici ve uyarıcı olarak (indirilmiştir)" [39] sözünde bu adla anılıyor.
Aziz (çok ulu) olarak: "Onlar (ateşe atılacaklar) kendilerine Kur'an gelince onu inkâr ettiler. Oysa o çok ulu bir kitaptır" [40] sözünde bu adla anılıyor.
Tebliğ (belâğ) olarak: "Bu insanlara, bununla uyarılmaları, O'nun (Allah'ın) tek ilah olduğunu bilmeleri ve akıl sahiplerinin öğüt almaları için bir bildiridir (tebliğdir)" [41] sözünde bu adla anılıyor.
Kasas (kıssalar) olarak: "Biz, bu Kur'an'ı sana vahyetmekle kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz" [42] sözünde bu adla anılıyor.
Aşağıdaki ayeti kerimelerde de dört ayrı adla adlandırmıştır: "(O) şerefli sahifelerdedir. Yüce ve tertemiz. Yazıcıların ellerinde. İyilik sahibi şerefli kimselerin." [43]
Kitap olarak adlandırılması;
"Değişik ilim türlerini, kıssaları ve haberleri en güzel şekilde içermesi dolayısıyladır. Kitap kelimesi sözlükte bir araya getirici (yazılı metin) anlamına gelir. Apaçık olarak adlandırılması hak ve batılı en açık bir şekilde ortaya koyması, açıklaması dolayısıyladır. Söz (kelâm) kelimesi etki anlamındaki "kelim" kökünden türemiştir. Dinleyicinin zihnini etkileyerek daha önce başka bir yerden elde edemediği faydayı edinmesini sağlaması dolayısıyla bu adla adlandırılmıştır. Nur olarak adlandırılması insanın onun vasıtasıyla helali ve

haramı tanıması dolayısıyladır. Huda olarak adlandırılması onda hakka iletici şeyler olmasındandır. Furkan olarak adlandırılması hak ile batılı ayırması sebebiyledir. İbni Ebi Hatim'in rivayet ettiğine göre Mücahid bu şekilde açıklamada bulunmuştur. Şifa olarak adlandırılması küfür, cehalet, hile gibi kalp hastalıklarından şifaya kavuşturması yine bunun yaraşıra bedeni hastalıklardan da şifaya kavuşturması dolayısıyladır. Zikir olarak adlandırılması da içinde çeşitli öğütlerin, geçmiş ümmetlerin haberlerinin bulunması sebebiyledir. Zikir aynı zamanda şeref anlamına da gelir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz o (Kur'an) sen ve kavmin için bir zikirdir (yani şereftir)." [44]
Burada zikir kelimesi şeref anlamına kullanılmıştır. Çünkü Arapların veya Kureyşilerin dilinde bu kelime yerine göre, şeref anlamında kullanılır. Hikmet olarak adlandırılması, her şey hakkında ona en uygun bir kanun indirmesi yahut hikmet (yani hikmetli anlamlar) içermesi dolayısıyladır. Hakim olarak adlandırılması, âyetlerinin hayret verici bir düzen içinde ve üstün anlamlarla muhkem kılınması sebebiyledir. Ayetleri hiç bir değiştirmeyi, tahrifatı, farklılığı ve ayrılığı kabul etmeyecek şekilde muhkem (sağlam) kılınmıştır. Muheymin olarak adlandırılması, onun bütün geçmiş kitaplar ve ümmetler üzerinde bir şahit olması sebebiyledir. Allah'ın ipi olarak adlandırılması ona yapışan bir kimsenin cennete ve hidayete ulaşacağmdan-dır. İp burada sebep anlamındadır. Doğru yol (sıratı müstakim) olarak adlandırılması, onun cennete giden ve üzerinde hiç bir eğrilik olmayan dosdoğru yol olması sebebiyledir. Mesani (ikişerli) olarak adlandırılması, içinde geçmiş ümmetlere ait kıssaların bulunması ve bunların daha önce geçmiş olanların ikinci kez anlatımı olması dolayısıyladır. İçindeki öğütlerin ve kıssaların tekrar edilmesi sebebiyle böyle adlandırıldığı da söylenmiştir. Ayetleri birbirine benzeyen (müteşabih) olarak adlandırılması, ayetlerinin güzellik ve doğruluk bakımından birbirine benzemesi dolayısıyladır. Ruh olarak adlandırılması, kalplerin ve canların onunla hayat bulması sebebiyledir. Mecid olarak adlandırılması, üstün şeref sahibi olması sebebiyledir. Aziz olarak adlandırılması, ona karşı gelmek isteyene üstün çıkması dolayısıyladır. Tebliğ (belağ) olarak adlandırılması ise insanlara kendilerinin ne ile em-rolunduklarını ve neden nehyolunduklarını tebliğ ettiğinden yahut içinde belagat olmasından ve başkalarına müracaata ihtiyaç bırakmayacak derecede bir yeterliliğe sahip olmasından dolayıdır." [45]
Kur'an-ı Kerim'in ayırıcı özelliklerinin en önemlilerinden bazıları onun üslubu, i'cazı (insan kabiliyetinin üstünde bir ifade güzelliğine ve anlatım tarzına sahip

olması), mucizeleri, her şeyi açıklaması ve insanı bütün hayırlara en kısa yoldan yöneltmesidir. Bilindiği üzere doğru çizgi en yakın yol ve iki nokta arasındaki en kısa mesafedir. Yüce Allah, inanç, ibadet, yaşayış tarzları, dünya ve ahiret işleri ile ilgili hidayet kapılarından hiç birini ihmal etmeden insanı ona yöneltmiştir. Allah insanı onlara en kısa ve en kestirme yolla iletmiştir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor;
"Şüphesiz bu Kur'an en doğru yola yöneltir." [46]
Her şeyde Kur'an-ı Kerim'in insanı ilettiği hidayet üzerinde düşünerek onu insanların üzerinde bulundukları sapıklıklarla karşılaştıran bir kimse bu Kur'an'ın beşeri kaynaklı olmasının mümkün olamayacağını anlar. Kur'an-ı Kerim'de insanın ihtiyaç duyduğu her şeyle ve bilinmesi gereken her hususla ilgili açıklamalarının kapsamlılığı üzerinde düşünen ve bu açıklamanın Kur'an-ı Kerim'den doğan akaid, fıkıh ve beşeri ilişkiler gibi ilimlerde görünen şekillerini okuyan, Kur'an-ı Kerim'in bu ilimlere bütün zamanlan ve mekânları kapsayacak derecede geniş kapsamlılık verdiğini gören, bu Kur'an'ın insan kaynaklı olmasının imkânsızlığını anlar. Biz bu hususlarla ilgili olarak 'el-Esas fi't-Tefsir' adlı eserimizde tafsilatlı bilgiler verdik.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Sana Kitab'ı her şeyi açıklayıcı, bir yol gösterici, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak gönderdik." [47]
Kur'an-ı Kerim'in üslubu hiçbir beşeri üsluba benzememektedir. Kur'an-x Kerim'in siyaklarını (âyetlerinin öncesi ve sonrası ile bağlantılarını), bir sure içindeki âyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerini, Kur'an-ı Kerim'deki bir gurup surenin kendi aralarında aynı uslub üzere nasıl bir bütünlük arz ettiklerini ve Kur'an-ı Kerim'in bütün guruplarının Bakara suresinde nasıl tek bir uslub üzere teferruatlı bir şekilde açıklandığını Kur'an-ı Kerim'in üslubunun beşeri kaynaklı olamayacağını anlamamız yeterlidir.
Yüce Allah kitabının özelliğiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz o katımızda ana kitapta (Levhi Mahfuz'da kayıtlı)dır; pek yüce ve hikmet doludur." (2)
Bu Kur'an'da her ne varsa hepsi mutlaka zirvelerin en üstün noktasındadır. Fesahat yönünden olsun, beyan (açıklama) yönünden olsun, taşıdığı anlamlar itibariyle olsun her yönden bu üstünlüğe sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de her ne varsa hepsi tam bir hikmet üzeredir. Nasıl bu varlıklar alemi Yüce Allah'ın hakim adının bir tezahürü ise aynı şekilde Kuf'an-ı Kerim de O'nun hakim adının bir tezahürüdür. Kur'an-ı Kerim'in i'cazı üzerinde düşündüğümüz ve bütün asırlarda

insanların tümünün onun bir suresinin bile benzerini ortaya koyamadıklarını gördüğümüz zaman Kur'an-ı Kerim'in büyüklüğü ve insan sözünden farklılığı önünde durmak zorunda kalırız. Kur'an-ı Kerim'in buna ek olarak gerek tarihi, gerek varlıklar alemiyle ilgili ve gerekse daha başka konularda çeşitli mucizeler içerdiğini gördüğümüz zaman Kur'an-ı Kerim'in büyüklüğünü ve sahip olduğu derecenin büyüklüğünü daha iyi anlarız. O, Kur'an-ı Kerim karşısındaki yerini tesbit etmek suretiyle mevkini anlamamızı sağlayacak hassas bir terazidir. Onun büyüklüğünü anladığımız ölçüde Allah'ın da büyüklüğünü anlarız. Onu anladığımız ölçüde Allah'ı tanırız. Ona olan sevgimiz ölçüsünde Allah'a olan sevgimiz parıldar. Bu (aşağıda zikredilecek olan) beş alan, sahili olmayan denizlerdir. İnsanlar bunların herhangi biri üzerinde konuştuklarında henüz beri kıyıya çok yakın durumda olmaktadırlar. İnsanın bu beş sahada karşı kıyıya ulaşması ise ne kadar uzak bir ihtimaldir. Bunlar, Kur'an-ı Kerim'in hidayeti, anlamının kapsamlılığı, üslubu, i'cazı ve mucizeleridir.
İ'caz konusundan söz eden çok kimse oldu. Yine Kur'an-ı Kerim'in mucizeleri, usulubu, açıklamalarının kapsamlılığı ve hidayetinin mükemmelliği üzerinde de çok kimse konuştu. Bu konuların sonuna ulaşmaya imkân yoktur. Biz bütün bu konuları 'el-Esas fi't-Tefsir' adlı kitabımızda ele aldık. Bu giriş kısmında Kur'an-ı Kerim'in açıklamalarının kapsamlılığı ve hidayetinin mükemmelliği konuları üzerinde durmayacağız. 'el-Esas fi'1-Menhec' adını taşıyan ve e'l-Esas fi't-Tefsir', 'el-Esas fi's-Sunne ve Fikhiha ve 'el-Esas fi Kavai-di'1-Ma'rife ve Davabiti'1-Fehm li'n-Nusus' (Bilginin Kuralları ve Naslarm Anlaşılmasıyla İlgili Prensiplerde Esas) isimli kitaplardan oluşan bu seri söz konusu konular üzerinde tafsilatlı bilgiler içermektedir. Burada sadece Kur'an-ı Kerim'in üslubu, i'cazı ve mucizeleri ile ilgili özet bilgiler vereceğiz. Bu konularda daha önce yazılmış olanlardan yararlanacak bu arada Yüce Allah'ın kendi lütfuyla zihnimize ilham ettiklerinden yararlanarak çeşitli açıklamalarda bulunacağız. [48]

Kur'an-I Kerim'in Üslubu

'Menahilu'l-Irfan' müellifi bu konuda şu bilgileri vermektedir: Istılahta Uslub
"Edebiyatçılar ve Arap dili alimleri, üslubun, konuşan bir kimsenin konuşacaklarını belirleme, ibareleri seçme konusunda izlediği yol olduğunu söylemişlerdir. Yahut uslub, bir kimsenin konuşmasında amaçlarını ortaya koymak veya istediği anlamları ifade etmek için kendine özel olarak kullandığı konuşma tarzıdır. Yahut bir konuşmacıya özel konuşma stili ve ifade sanatıdır.

Kur'an'ın Üslubu
Buna göre Kur'an-ı Kerim'in üslubu, onun ifadede ve ibarelerin belirlenmesinde kendine özel olan tarzıdır. Kur'an-ı Kerim'in kendine özel bir üslubunun olması garib bir şey değildir. Kişilerin şiirde ve nesirde kullandıkları ifade tarzları şahıslara göre değişir. Hatta bir tek şahsın bile üslubu ele aldığı konulara ve üzerinde durduğu sahalara göre değişiklik arzeder." [49]

Dersler Ve Öğütler

1. Daha önce ifade ettiğimiz ve bildiğimiz üzere kişinin üslubu dil kültürüyle, özel ve genel kültürüyle bağlantılıdır. Bu uslub, onu kullananın kişiliği ve özellikleri hakkında fikir verir. Uslub, kullananın anlayışlarından ve değerlerinden büyük Ölçüde etkilenir. Kur'an-ı Kerim'in üslubu konusunda ilk dikkatimizi çeken husus onun beşeri kaynaklı olmasının imkânsızlığıdır. Kur'an-ı Kerim'i okuduğumuz zaman kendini tanıdığımız zatlara benzemeyen bir zatın hitabıyla karşı karşıya hissederiz. Bu zatın bilinen sıfatlar gibi olmayan sıfatlara sahip olduğunu anlarız. O'nun bu Kur'an'da tecelli eden adlarla adlandırılmış olduğunu görürüz. Bütün zamanlan, mekânları, hakkı, adaleti, hayrı ve şerri beşeri kaynaklı olması mümkün olmayacak bir şekilde içeren bir hitapla karşı karşıya olduğunu görürüz. Onda ulu ve üstün bir güce sahip emir altında, hükme boyun eğme durumunda olan bir varlığa hitab eden bir zâtın tarafından gelen bir hitapla karşı karşıya olduğunu görürüz. Kendini ilmi her şeyi kuşatmış olan bir varlığın önünde hissedersin. Bu Kur'an-ı Kerim'in Kur'an-ı Kerim için kullanılmış olan isimlerin tümünün bir tecellisi olduğunu görürüz. "En üstün örnek Allah'ındır." Bunun gibi kendini bütünüyle gerçek olanın ve eşi olmayan bir adaletin önünde hissederiz. Bu adalet, O'nun koyduğu şeriatta kendini gösterir. Yine Allah'ın yükümlülük altında olanlar için hazırlamış olduğu mükâfat ve cezada da bu adalet kendini gösterir. Ceza ve mükâfatın niteliği ile ilgili ifadeler bile onun beşeri kaynaklı olmasının imkânsızlığını anlamamıza yeter.
2. Beşer üslubunda alıştığımız bir husus, onların sözlerinin bütün zamanları ve mekânları aşacak nitelikte olmamasıdır. Günlerin geçmesiyle insan sözü de bir takım tutarsızlıklara ve yetersizliklere düşer (yani zaman içindeki değişiklikler ve gelişmeler dolayısıyla uzun zaman önce yaşamış bir insanın o zamanın şartlarına göre konuştuğu şeyler daha sonraki zamanlara uymaz, bununla birlikte bazı yeni gerçeklerin ortaya çıkmasıyla geçmişte söylenen insan sözlerinde bir

takım tutarsızlıkların olduğu anlaşılır -Çeviren). Ama Kur-'an-ı Kerim'in üslubu bütün zamanları ve mekânları kapsamışın-, dolayısıyla hiç bir gerçek ona ters düşmemektedir. Aksine zamanın değişmesi ile o zamanda yaşayan insanlar Kur'an-ı Kerim'in anlamındaki inceliklerle ilgili bir takım yeni şeyler ve kendi zamanlarını kapsayan anlamlar bulmaktadırlar. İşte sadece bu bile mucizedir (insan kudretini aşan bir üstünlüktür).

3. Hiçbir beşeri kitap yoktur ki, içinde tenakuzlara götürücü bazı unsurlar bulunmasın. Bir sözle diğeri, bir açıklama ile, bir ifade ile diğeri arasında üstünlük bakımından derece farkı olur. Oysa Kur'an-ı Kerim'in üslubu yekparedir (yani her parçası aynı stil üzere bir üstünlük ve mükemmellik arzetmektedir).

4. Kur'an-ı Kerim'in üslubu, beşerin uslublarından ayrılmaktadır. O, ne şiire ne de nesire benzer. Beşer nezdinde alışılmış olan diğer anlatım tarzlarından hiçbirine de benzememektedir.

5. Kur'an-ı Kerim'in üslubunun özelliklerinden biri de ses düzeninde ve dilsel (lugavi) güzelliğinde kendini gösteren ibareler arası uyumdur. Harekelerinde (sesli harflerinde), sükunlarında (sessiz harflerinde), medlerinde (ses uzatmalarında), seslendirmelerinde (gınalarında), bağlantılarında (vasıların-da), duruşlarında (sükutlarında) tam bir uyum ve intizam görürüz. Harflerinin ve kelimelerin birbirleriyle uyum içinde olduğunu, âyet ve surede bir ses düzeninin olduğunu, her surenin parçaları içinde ve surenin bütününde kulakları okşayan bir intizamın olduğunu görürüz. Beşer sözünde ise böyle bir düzen alışılmış bir şey değildir. Araplar bu Kur'an'ı duyduktan sonra bu gerçeği gayet iyi anlamışlardır. Bunun yanısıra Kur'an-ı Kerim'de, ele alman konuyla u-yumlu bir ses düzeninin olduğu da buna ilave edilirse benzeri olmayan bir şeyle karşılaşılır ve Kur'an-ı Kerim'in üslubunun beşer kaynaklı olmasının mümkün olmadığı anlaşılır.

6. Kur'an-ı Kerim okuyan kişi anlama durumuna göre kendini onu anlamaya yakın hisseder (yani ondan durumuna göre bir şeyler anlar). Avamdan olan biri onu anladığını sanar. Ama insan, kavrayışı geliştikçe ve ihtisas alanlarında ilerledikçe ulaştığı dereceye göre yeni yeni bir şeyler anladığını far-keder. Değişik ihtisas sahiplerinin daha çok şey anladıkları görülür. Onun bütün konulan tek bir üslupla ele aldığını ve son derece üstün bir anlatım tarzıyla açıkladığını gördüğümüzde onun insan gücünün erişemeyeceği bir üstünlüğe sahip olduğunu anlarız. Bu sayılanlara ek olarak Kur'an-ı Kerim üslubunun beşeri varlığın aklına ve kalbine hitap ettiği, hitabını bütün insanlık alemine yönelttiği, gerçeği ve güzelliği bünyesinde bir araya getirdiği düşünülürse,

Kur'an-ı Kerim'in üslubunun sırlarından bir başka sır daha anlaşılmış olur. Yine onun bütün insanlığa yönelttiği hitabında herhangi bir konuda insanlık aleminin ihtiyaç duyacağı miktarda söz ettiğini gördüğümüz zaman hayret verici bir şeyle karşı karşıya geliriz.
İnsanlığın değişik üsluplara alıştığını, bunların içinde edebi üslubun, ilmi üslubun, eğitim üslubunun, hitabet üslubunun ve benzeri üslupların olduğunu düşünür ve Kur'an-ı Kerim'in açıklama (beyan) gücünde tek bir üslubunun olduğunu, onun bütün konuları yaratıkların üslupları arasında yer almayan bir tarzda ele aldığını görür ve beşeri kaynaktan gelmesi mümkün olmayan bir üslupla karşı karşıya olduğunu anlarız.
7. 'el-Esas fi't-Tefsir1 adlı kitabımız vasıtasıyla gerçekleştirmek istediğimiz gayelerimizin en önemlilerinden biri de bir surenin ayetleri arasındaki bağlantıları, bir gurubun içine giren surelerin tümünün birbirleriyle olan bağlantılarını ve her bir gurubun nasıl tek bir stil ile ortaya konan Özel bir ifade tarzının (siyakının) olduğunu delilleriyle göstermekti. Bu arada Kur'an-ı Kerim'in tümünün de kendine özel bir ifade tarzının (siyakının) olduğu ortaya çıkmaktadır. İfadelerin bu düzenini, kelimelerin mükemmel bîr şekilde (değişme kabul etmez tarzda) yerleştirildiğini, parçaları arasındaki bağlantıyı ve bir beşerin aklına bile gelmeyecek tarzda kelimeleri, cümleleri, âyetleri ve sureleri arasında uyum sağlandığını anlarız, bütün bunlarla birlikte bir konu ele alınırken birden çok şeyin amaçlandığını ve birden çok meseleye temas edildiğini düşünürsek gözden uzak tutulamayacak hayret verici bir şey görürüz. Tefsirimizde bu gibi konularla ilgili olarak tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim üslubunda hem açıklama tarzı birliği, hem konu birliği, hem de değişik türlerle ortaya çıkan bir siyak birliği bulunmaktadır. İnsanlar onun üstünlüklerinin sadece bir bölümünü bile anlamakta zorluk çekmektedirler.
8. Kur'an-ı Kerim'de çok açık bir şey bulunmaktadır ki, ona daha önce işaret etmiştik. O da aynı manayı birbirinden farklı ibarelerle ve değişik yollarla bazen mücmel ve muhtasar olarak (özetle) bazen de teferruatlı bir şekilde ortaya koymasıdır. Okuyucusunun ondaki tekrarlardan bıkmadığını görürüz. Çünkü ifadesinde bir akıcılık, ciddiyet, ifade düzeni, ses düzeni ve bağlayıcılık vardır. Bütün bunlar herhangi bir tenakuza düşülmeden gerçekleştirilmektedir. O, tamamen haktır ve gerçektir. Tamı tamına doğrudur. İçinde tümünü bir kişinin kavrayamayacağı hikmetler bulunmaktadır. İlim adamlarının üstünlükleri; ondaki sırları, hikmetleri anlamaları ölçüsünde kendini göstermektedir. Bütün bu hikmetler bir uyumsuzluğa yer verilmeden, bir tek harf veya kelime yersiz olarak kullanılmaksızın ortaya konmaktadır. Bütün bunlara açıklama tarzındaki

üstünlük ilave edildiğinde onun bir beşer gücünün üstünde olduğu daha iyi anlaşılır. Bazıları onun üslubunu tanımlamak için şöyle söylemişlerdir: Onda, kenarlarının birbirinden oldukça uzak olmasına rağmen faziletlerin en üstün dereceleri bir araya gelmektedir. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in üslubunun Özellikleri arasında şunlar zikredilmiştir: Onda sözler kısa ve özlüdür, anlatılmak istenen şey eksiksiz ve hakkıyla ortaya konur, hem avama hem havassa (hem halkın geneline hem de seçkin kişilere) hitab edilir. Ham insan aklını ikna edici hem de duyguları doyurucu niteliğe sahiptir. Açıklayıcıdır ve özlüdür. [50]

Kur'an-ı Kerim'in üslubu üzerinde çok şeyler söylenmiştir ve söylenmektedir. Bununla birlikte onların söyledikleri ile Kur'an-ı Kerim'in üslubunun bütün özelliklerini ortaya koyacak kapsamlı bir açıklama arasında açık bir mesafe bulunmaktadır (yani Kur'an-ı Kerim'in üslubunun bütün özelliklerini ortaya koyacak kapsamlı bir açıklama yapılamamıştır). [51]

Kur'an-I Kerim'in İ'cazı

Kur'an-ı Kerim'in i'cazı ile kastedilen, onun insanlara meydan okuduğu konuda insanların aciz kaldıklarının, ona karşı çıkamadıklarının ifadesidir. Çünkü bu kitabın hak ve gerçek olduğu gayet açıktır. Kendisine bu kitap indirilmiş olan peygamber doğrudur. Bütün peygamberlerin mucizeleri için aynı şey söz konusudur (yani peygamberler tarafından ortaya konan mucizelerin inkârı mümkün değildir. Bu mucizelerin ilahi bir kaynağa dayandığı, beşer gücüyle ortaya konamayacağı gayet açıktır. Ancak diğer peygamberlerin mucizeleri sadece kendi dönemlerinin insanlarına hitap ederken, Hz. Muhammed (a.s)'in mucizesi kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlara hitap etmektedir. - Çeviren) Bazı yazarlar Kur'an-ı Kerim'in i'cazı ile mucizelerini birbirine karıştırmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in tümü mu'cizdir (yani i'caz ortaya koymaktadır, insanların karşı çıkamayacakları, bir benzerini ortaya koyamayacakları nitelik taşımaktadır). Yüce Allah, insanlara Kur'an-ı Kerim'in en kısa suresinin bir benzerini ortaya koyabilmeleri için kendilerine meydan okumuş ancak insanlar bundan aciz kalmışlardır. Sadece bu bile tek başına, bütün insanların bu meydan okumaya karşı çıkmaktan aciz kaldıklarım ortaya koymak için yeterli delildir. Onlardan böyle bir şeye teşebbüs eden, gülünç şeyler ortaya koymaktan başka bir şey yapamamıştır. Kur'an-ı Kerim'in bu

i'cazınm yanısıra onda pek çok mucize de bulunmaktadır. Bazı yazarlar bu konuları birbirine karıştırarak birtakım mucizeler hakkında da i'caz ismini kullanmış, ilmi i'caz, tarihi i'caz, gaybi i'caz vb. gibi ifadelere yer vermişlerdir. Oysa bunlar Kur'an-i Kerim'in i'cazına ek bazı mucizelerdir. Bunların i'caz olarak adlandırılması bu ibarenin yanlış bir anlamda kullanılması demek olur. Gerçekte Kur'an-ı Ke-rim'de hem i'caz hem de mucizeler vardır. Biz ise burada Kur'an-ı Kerim'in i'cazından söz edeceğiz. Kur'an-ı Kerim, bütün insanlığı bir benzerini yahut on suresinin bir benzerini ya da sadece bir suresinin bir benzerini ortaya koymaya çağırmıştır. Ama insanlar bundan aciz kalmışlardır. Sadece bu bile akıl sahibi bir insanın Kur'an-ı Kerim'in rnu'ciz (insanları bir benzerini ortaya koymaktan aciz kılan bir üstünlüğe sahip) kitap olduğunu anlamasına yeter. Dünyada hangi insan bir veya iki satır bir şey yazıp sonra bütün insanlığı onun bir benzerini ortaya koymaları için meydan okumaya cür'et gösterebilir. Sonra da bütün insanların bundan aciz kalmaları söz konusu olabilir.
Kur'an-ı Kerim'in i'cazı hakkında çok şey yazılmış, sırf bu konuyla ilgili bir çok kitap te'Iif edilmiştir. Bu konuyla ilgili eserler ortaya koyan eski yazarların ileri gelenleri şunlardır: Hattabi, Rummani, Zemelkani, İmam Razi, İbni Suraka, Kadı Ebu Bekr el-Bakillani. Hadisçilerden de Mustafa Sadık er-Rafi'i.
Bu konuyla ilgili eserler ortaya koyanların tümü Kur'an-ı Kerim'in i'cazının sırrına temas etmeğe çalışmış bu açıdan onun beyanı (açıklama tarzı), fesahati, çekiciliği, anlam ve dil yönünden bütün üstün özellikleri kendinde toplaması gibi hususlar üzerinde durmuşlardır. Bununla birlikte onun i'cazi hakkında yazılanların tümü bu konuda söylenebileceklerin ancak bir kısırımdan ibarettir. Nasıl ruh, insan için bir sır ise Kur'an-ı Kerim'in i'cazı da öyle bir sırdır.
Nitekim şanı yüce olan Allah ruh hakkında şöyle buyurmuştur;
"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbimin emrindendir. Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir". [52]
Bunun yanısıra Yüce Allah bu Kur'an-ı Kerim'i ruh olarak adlandırmıştır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Böylece sana da kendi emrimizden bir ruh vahyettik." [53]
Bir çokları Kur'an-ı Kerim'in i'cazı hakkında söz söylemiş olsalar da onun i'cazı daha büyük, daha kapsamlı ve daha ince sırlar içermektedir.
Kur'an-ı Kerim'in i'cazı ile ilgili eserler veren yazarlar i'cazla ilgili deliller ortaya koyma konusunda değişik stiller geliştirmişlerdir. Bazıları Kur'an-ı Kerim'in i'cazına onun içinde geçen mucizeleri delil göstermişlerdir. Bazıları A-rapların Kur'an-ı Kerim'in i'cazı önünde teslim olmalarını, onun i'cazına delil

göstermişlerdir. Bazıları ortaya koyduğu anlamlardaki incelikleri ve bu konudaki stilini Kur'an-ı Kerim'in i'cazma delil göstermişlerdir. Bazıları Kur'an-ı Kerim'in üslubu ile Resulullah (a.s.)'ın hadislerinin üslubu arasında apaçık fark olmasını Kur'an-ı Kerim'in i'cazına delil göstermişlerdir. Bazıları Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin değişik zamanlarda inmesine rağmen birbirleriyle uyumlu olmasını âyetleri ve sureleri arasında tam bir uyum olmasını, onun i'cazına delil göstermişlerdir. Bazıları onun beşer gücünün ulaşamayacağı şekilde değişik üslupları, beyanı ve fesahati kendinde toplamasını Kur'an-ı Kerim'in i'cazma delil göstermişlerdir. Bazıları onunla doğruya iletici diğer şeyler arasında apaçık fark olmasını, onun her konuda açık delile dayanmasını ve onun her şeyden üstün, her konuda doğruya iletici olmasını Kur'an-ı Kerim'in i'cazına delil göstermişlerdir. Bazıları gerek fertlerin ve gerekse toplumların ıslah edilmesi (düzene kavuşturulması) konusunda oldukça üstün siyasetler ortaya koymasını Kur'an-ı Kerim'in i'cazına delil göstermişlerdir. Bazıları da Kur'an-ı Kerim'in harflerinin, kelimelerinin, cümlelerinin, âyetlerinin ve surelerinin büyük üstünlüklere sonsuz güzelliklere sahip olmasını, onun i'cazma delil göstermişlerdir.

Daha önce söylediğimiz üzere bir çokları i'cazdan söz ederken Kur'an-ı Kerim'de neyin i'caz neyin mucize olduğunu birbirine karıştırmışlardır. Burada önemli olan i'caz üzerinde yazı yazanların çoğunun bu konu üzerinde durmaktaki gayelerinin Kur'an-ı Kerim'in beşeri kaynakh olmasının imkânsızlığını is-bat etmek olmasıdır. Ancak ifade ettiğimiz üzere i'caz, mucizelerden farklıdır. î'caz üzerinde duranların hepsi bunun sırrını ortaya koymaya gayret etmişlerdir. Ancak i'cazın sırrı, herhangi bir kimsenin mükemmel bir şekilde ve eksiksiz olarak ifade edebileceğinin çok üstünde, çok büyük ve çok inceliklidir. Ancak bu Kur'an'ın Hz. Muhammed (a.s) tarafından hazırlanmış olmasının veya esas itibariyle beşeri kaynaklı olmasının imkânsızlığının isbat edilmesine gelince bu konuda sayılamayacak kadar delil vardır. Kur'an-ı Kerim'in i'cazı, mucizeleri ve gerek kendi hakkında, gerekse başkaları hakkında normalde insandan kaynaklanması mümkün olmayan pek çok şey içermesi bu konudaki delillerdendir. 'el-Esas fi't-Tefsir' ve 'er-Resul' (a.s) adlı kitaplarımızda bu konularda bilgiler vermeye çalıştık. Ancak söylediğimiz gibi bu Kur-'an'm Allah'ın katından olduğunun isbatı konusu, onun i'cazı konusundan daha kapsamlı ve daha geniştir. Bu Kur'an'm Allah katından olduğuna dair deliller daha çok ve daha kapsamlıdır. Kur'an-ı Kerim'de, Yüce Allah'ın Resulullah (a.s)'ı uyarmasına dair itab (uyarı, azarlama) âyetlerinin bulunması, onun Allah katından olduğunun delillerindendir. Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinin ancak

uzun bir bekleyişten sonra inmesi onun Allah katından olduğunun delillerindendir. Kur'an-ı Kerim'in inişi sırasında Resulullah (a.s)'ta görülen durum ve onun hemen arkasından fesahatta, belagatta ve manada benzeri olmayan bir Kur'an metninin ortaya konması onun Allah katından olduğunun delillerindendir. Resulullah (a.s)'ın Kur'an'ın emriyle ehli kitabı kendisiyle lanetleş-meye (yani kim yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin onun üzerine olması için dua etmeye) çağırması, yine yahudileri Ölümü istemeye çağırması Kur'an-ı Kerim'in Allah katından olduğunun delillerindendir. Bütün bunlar Kur'an-ı Kerim'in Rabbani kaynaklı olduğunun apaçık delillerindendir. Sonra her insan bir konuda yalnız kendine özel bir başarı gösterirse onun kendisine nisbet edilmesinden hoşlanır. Eğer Kur'an Rabbani olmasaydı Resulullah (a.s) da onu kendine nisbet ederdi ki o böyle bir şeyden uzaktır.

Eğer: "Çağrısının daha etkili olması, daha çok kimsenin çağrısını kabul etmesi için getirdiği şeyi Rabbine nisbet etmiştir" denirse buna verilecek cevap gayet basittir. Buna karşı: "Öyleyse neden bütün sözlerini O'na nisbet etmedi?" sorusunu sorarız. Sonra Resulullah (a.s)'ın doğruluk ve güvenilirlik Özellikleri bizzat düşmanları tarafından bile itiraf edilmişti. Ortada gerçeğin ve kendisine uyanların şahitlikleri onun doğruluğun zirvesinde olmasından başka bir şeyi kabul etmeyecek derecededir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan geçmişe ait haberler, gayb alemine ait gerçekler, öğrenim yoluyla veya firasetle (zeka gücüyle) ulaşılması mümkün olmayan şeylerdir. Bunlar onun Rabbani kaynaklı olduğu konusunda konuşan delillerdir.

Bütün bu delillerin tacı da O'nun okuma, yazma bilmeyen ümmi biri olması ve hayatı boyunca zamanının ilim adamlarından herhangi biriyle irtibat kurduğuna dair bir şey bilinmemesidir. [54]

Bütün bunlar ve bunun dışında pek çok şey bu Kur'an'ın Allah katından olduğunu isbat eden delillerin arasına girmektedir. Ancak özellikle i'caz konusundan söz edilince bu geniş kapsamlı alanın içine giren konulardan sadece biri üzerinde durulmuş olur. Bu itibarla sadece i'cazdan söz edilirken özellikle bu tabirin içerdiği konu üzerinde durulması gerekirdi ve böyle de olmuştur. Ancak bu konuda söylenenlerin tümü i'cazm bütün sırlarını ortaya koymaktan uzaktır.

Bazıları Kur'an-ı Kerim'in gerek ona düşman olanları ve gerekse dostlarını etkileme güçlerinden söz etmişlerdir. Bu etki gerçekte i'cazdan kaynaklanan bir etkidir. Kur'an-ı Kerim'in i'cazı insanların onun bir benzerini ortaya koymaktan aciz kalmaları ile kendini göstermektedir. Ancak i'cazın bütünüyle kavranması insan gücünün üstünde bir şeydir. Biz de bu girişten sonra ilim adamlarının i'caz

hakkında söylediklerinin bazılarını aktarıyoruz:

Suyuti, el-Itkan'da şöyle söylemiştir: [55]
"Kadı Ebu Bekr şöyle söylemiştir: "Kur'an-ı Kerim'in i'cazı onun ifade düzenlerinde, ifadelerin bir araya getirilmesindeki intizamda ve ibarelerin gayet mükemmel bir şekilde yerli yerince yerleştirilmesinde kendini göstermektedir. O aynı zamanda Arap dilinde alışılmış olan bütün edebi stillerden ve onların konuşmalarında kullandıkları uslublarm tümünden farklıdır. Bu yüzden ona karşı çıkmaya güç yetirememişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in uslub ve nazmının ise esas alınacak bir başka örneği ve kendisiyle bağlantı kurulucak bir önderi mevcut değildir. (İlim adamlarının) ortak görüşleriyle bir benzerinin ortaya konması da mümkün değildir. Biz i'cazın Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerinde daha açık, bazı yerlerinde ise daha ince ve kapalı olduğuna inanmaktayız. İmam Fahruddin şöyle söylemiştir: "İ'caz (Kur'an-ı Kerim'de) fesahat, uslubda benzerinin olmaması, bütün kusurlardan salim olma gibi yönlerle kendini göstermektedir." Zemelkani de şöyle söylemiştir: "İ'caz (Kur'an-ı Kerim'de) kendine özel bir ifade tarzının olmasıyla kendini göstermektedir. Ayetlerinde geçen ibareler hem terkib hem hece (vezn) yönünden dengelidir. İfadelerinde gerek lafız ve gerek mana yönünden bütün ifade sanatları biraraya getirilmiş anlatılmak istenen mana da en güzel şekilde ortaya konmuştur."
İbnu Atiyye de şöyle söylemiştir:
"Çoğunluğun ve derin kavrayış sahibi ilim adamlarının ortak görüşlerine göre Kur'an-ı Kerim'de i'cazın kendini gösterdiği yönler şunlardır: Nazımları (ifade güzellikleri), anlamlarının doğruluğu, ibarelerinde fesahatin ardarda gelmesi. Bu, Yüce Allah'ın ilminin her şeyi kuşatması bunun gibi O'nun sözünün de her şeyi kuşatması dolayısıyladır. Kur'an-ı Kerim'de lafızların düzeni O'nun ilminin her şeyi kuşatmasındandır. Şöyleki bir iba-
reden sonra ancak onun ardından kullanılabilecek bir ibare gelmekte, bir manayı başka bir mana açıklamaktadır (yani ibareler, cümleler ve âyetler arasında hem lafız yönünden hem de mana yönünden mükemmel bir u-yum mevcuttur-Çeviren). Üstelik bu Kur'an-ı Kerim'in başından sonuna kadar böyledir..."
Bu itibarla Kur'an-ı Kerim'deki ifadeler son derece mükemmel bir fesahat ile söylenmiştir... Bir edebiyatçı bir kasideyi veya konuşma metnini bir yıl boyunca inceler sonra ona bakar ve bazı yerlerini değiştirme ihtiyacı duyar. Bu her konuda böyledir. Ama Yüce Allah'ın kitabından bir tek kelime çıkarılıp sonra yerine ondan daha güzelinin yerleştirilmesi için Arap dilindeki bütün kelimeler gözden geçirilse bulunamaz. Biz bazı yerlerdeki güzellikleri iyi anlayabildiğimiz

halde bazı yerlerdeki güzellikler bize gizli kalmaktadır. Çünkü biz bu konuda o dönemde yaşamış olan Araplar kadar ince zevk ve güzel kavrayış sahibi değiliz. Araplarla bütün dünyaya karşı delil ortaya konmuştur. Çünkü onlar fesahati iyi bilen ve karşı koymayı becerebilen kimselerdi. Bunun gibi Hz. Musa (a.s) büyücülere karşı mucize göstermek, Hz. İsa (a.s) da tabiplere karşı mucize göstermek suretiyle delillerini ortaya koymuşlardı."

Isbahani, Tefsir'inde şöyle söylemiştir:

"Kur'an-ı Kerim'e özel i'caz, ona özel nazım (ifade güzelliği) ve beyânla (açıklama tarzıyla) kendini göstermektedir. Nazmın mu'ciz (i'caz ortaya koyucu) olması sözün nazmının açıklanmasına, sonra bu nazmın onun dı-şmdakilerden farklı olduğunun ortaya konmasına dayanır. Bu itibarla diyoruz ki: İfadenin (te'lifin) mertebeleri beştir: Birincisi: İsim, fiil ve edat türü kelimelerin ortaya çıkarılması için açık okunan harflerin biraraya getirilmesi. İkincisi: Anlamlı bir cümle oluşturulması için bu kelimelerinin bir araya getirilmesi. Üçüncüsü: Bunların belli kurallara göre, durma yerleri, girişleri, çıkışları olacak şekilde bir araya getirilmesi ki buna manzum (metin) denir. Dördüncüsü: Bununla birlikte ibarelerin sonlarında seci' (ses uyumu) oluşturulması. Bu şekildeki bir metne de musecce' denir. Beşincisi: Bu belirtilene ek olarak bir vezin (hece uyumu) oluşturulması. Buna göre oluşturulan metine de şiir denir. Metin ya doğrudan doğruya karşıdakine arzedilir ki buna konuşma denir; ya da yazılı bir şekilde iletilir ki buna da risale (mektup, yazılı metin) denir. İşte söz türleri bu beş kısmın dışına çıkmaz. Bunların her birinin özel bir nazmı (ifade tarzı) bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim, sayılanlardan hiç birinin nazmına delalet edecek nitelikte olmayan bir nazımla bunların tümünün gü-zelliklerini kendinde toplamıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'e ne risale denebilir, ne konuşma metni denebilir, ne şiir denebilir ne de seci' denebilir. Ona ancak söz denebilir. Belagat ehli biri ona kulak astığında onunla diğer nazımlar ara-sındaki farkı hemen anlar. İşte bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Oysa o çok ulu bir kitaptır. Batıl ona ne önünden ne de arkasından gelebilir. (O) hikmet sahibi, çok övülen (Allah) tarafından indirilmedir." [56]

Yüce Allah bu ayeti kerimesiyle onun telifinin (söyleniş tarzının) insanların aralarında kullandıkları nazım tarzları üzere olmadığını, dolayısıyla diğer kitaplarda olduğu gibi herhangi bir ilave veya çıkarma ile değiştirilmesinin mümkün olmadığını hatırlatmıştır."

Ebu Havyan et-Tevhidi şöyle söylemiştir:

"Bender el-Farisi'ye Kur'an-ı Kerim'de i'cazm yeri hakkında soru soruldu. O da

şu cevabı verdi: "Bu içinde haksız bir anlam bulunan bir sorudur. Bu: "İnsanın insandaki yeri nedir?" demene benziyor. İnsanın insanda bir yeri yoktur. İnsana bir bütün olarak işaret ettiğin zaman gerçeği ortaya koymuş ve insanın bizzat kendini göstermiş olursun. Kur'an-ı Kerim için de aynı şey söz konusudur. O bütün olarak üstünlüğe sahip olduğundan ondan herhangi şeye işaret edilse bu mana onun şahsında bir âyet, onu (anlamaya) çalışan için bir mucize ve onu söyleyen için bir ihdayet unsuru olur. Yüce Allah'ın sözündeki gayelerinin tümünü ve kitabındaki sırlarını anlamak insan gücüyle başarılabilecek bir şey değildir. Bu yüzden onun yanında akıllar hayrete düşmüş, gözler açılıp kalmıştır."

Hattabi de şöyle söylemiştir:

"İlim adamlarının çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'deki İ'caz üzerinde dururken genellikle onun belagatını ele almışlardır. Ancak bunun tafsilatına inmeleri zor olmuştur. Yine ondaki gönüllere hoş gelen düzene kulak asmışlardır. Araştırmalardan çıkan sonuca göre sözün değişik türleri bulunmaktadır. Bunlardaki anlatım dereceleri birbirinden farklı olmaktadır. Bazıları vardır ki, beliğ, sıkı ve serttir (yani anlaşılması zor edebi ifadeler içerir). Bazıları da vardır ki fasih, yakın ve kolaydır (yani ifadeler düzgün olmakla birlikte anlaşılması kolay ve insan zihnine yakındır). Bazıları da vardır ki, normal stilde ve gayet açık, rahat anlaşılabilecek niteliktedir. Bunlar övgüye değer, üstün nitelikle sözlerin türleridir. Birincisi bunların en üst derecede olanıdır. İkincisi orta derecededir, üçüncüsü ise en alt derecede ve normal konuşmaya en yakın olanıdır. Kur'an-ı Kerim'in belagatı bu türlerin hepsinden belli ölçülerde almıştır. (Yani hem beliğ ve üstün nitelikli, hem fasih ve net, hem de kolaylıkla anlaşılabilecek şekilde açıktır -Çeviren). Bu türlerin her birinden bir şekil almış onları bu özelliklerin düzenine göre düzenlemiştir. Hem üstünlük ve hem de tatlılık, alıcılık özelliklerini kendinde toplayan bir söz dizimi ortaya koymuştur.

Bu özellikler yalnız başlarına ele alınınca adeta birbirlerine ters gibi görünür. Çünkü tatlı, alıcı bir ifade kolay anlaşılan bir ifadedir. Üstün mahiyetli, örtülü görünen ifadeler ise biraz zor anlaşılır. Kur'an-ı Kerim'in nazmında bu iki özelliğin birbirleriyle uyum içinde bir araya gelmesi, Resuhıllah (a.s)'ın peygamberliğine açık bir delil olmak üzere verilmiş Kur'an-ı Kerim'e Özel bir üstünlüktür. Bir insanın onun bir benzerini ortaya koyması çeşitli sebeplerden dolayı imkânsızdır. Bunlardan bazıları: Çünkü onların bilgileri Arap dilinde kullanılan bütün isimleri ve bunların her birinin ne gibi yerlerde, ne gibi anlamlarda kullanıldığını bilecek kadar geniş değildir. Onlar, bütün bu kelimelere verilen farklı farklı anlamların tümünü birden bilebilecek kadar geniş

bir kavrayışa sahip değildirler. Bir metnin ortaya konmasında kullanılan bütün ifade tarzlarını, edebi sanatları, bunların birbirleriyle olan bağlantılarını bilebilecek kadar mükemmel bir bilgiye sahip değildirler ki, ifade tarzları ve edebi sanatlar arasından bu sözün bir benzerini ortaya koymada kullanılabilecek en güzel tarzı ve sanatı seçebilsinler. Bir söz şu üç unsurdan meydana gelir: (Tabii olarak) oluşan lafız (ibare), bununla ortaya konan anlam ve bu ikisi arasındaki bağlantıyı sağlayan nazm. (Yani mesela "insan" dendiği zaman ağızdan çıkan "insan" sözü veya bunun yazılı şekli lafız yani ibaredir. Bunun insan olarak bilinen varlığa delalet etmesi onunla kastedilen anlamdır. "İnsan" denince veya bu kelimenin yazılı şekli görülünce söz konusu varlığın akla gelmesi ise anlam ile lafız arasındaki bağlantıyı sağlayan nazımdır. Bu üç unsur gerek kelimeler için ve gerekse cümleler için geçerlidir. -Çeviren)
Kur'an-ı Kerim üzerinde düşündüğümüz zaman bu üç unsurun son derece üstün ve mükemmel bir şekilde ortaya konduğunu görürüz. Öyle ki, onda kullanılmış olan ibarelerden daha fasih, daha oturaklı ve daha tatlı i-bareler göremeyiz. Yine onun nazmından daha güzel, okunuş ve şekil bakımından ondan daha iyi bir nazım göremeyiz.
Anlamlarına gelince; akıl sahibi herkes ondaki anlamların çok ileri seviyede ve çok üstün derecede olduğunu kabul eder. Bu üç özellik birtakım söz türlerinde birbirinden farklı derecelerde bulunur. Ama onların hepsi birden en mükemmel derecede sadece her şeyi bilen, her şeye gücü yeten Allah'ın sözünde bir araya gelmiştir. Bundan çıkan sonuç şudur: Kur'an-ı Kerim kesin olarak mu'ciz (i'caz sahibi) bir kitaptır. Çünkü o Allah'ın birliğini, O'nun her türlü eksiklik, zatına yakışmayan özelliklerden münezzeh olduğunu, O'nun sıfatlarını en fasih lafızlarla, en güzel nazımlarla ve en doğru anlamlarla ortaya koymuştur. Yine aynı şekilde (insanları) O'na itaat etmeye çağırmış ve haramı, helâli, yasağı, mubahı açıklayarak, öğüt vererek, doğruyu göstererek, iyiliği emredip kötülükten nehy ederek, güzel ahlâklara yöneltip kötü ahlâklardan sakındırarak, her şeyi tam yerli yerine koyarak O'na (Allah'a) kulluk yolunu açıklamıştır. Öyle ki hiç bir şey ondan daha uygun görülemez ve hiç bir şeyin ondan daha çok akla yatkın olması tasavvur edilemez. Geçmiş çağların haberlerini ve Allah'ın daha önce yaşamış olanlara inen azaplarına dair bilgileri içermiştir. Bunun yanısıra bazı kısımlar da gelecek çağlarda olacak şeylerle ilgili haberler içermektedir. Bunları verirken kendisine çağırdığı şeye icabet edilmesinin gerekliliğinin daha kesin bir şekilde anlaşılması, emredilenin yerine getirilmesinin nehyedilen-den de sakmılmasınm daha iyi sağlanması için hüccet ile hakkında hüccet gösterileni, delil ile hakkında delil gösterileni bir arada vermektedir, bilindiği

üzere bütün bu sayılanların ortaya konması ve bunların bütün unsurlarının tam bir düzen ve uyum içinde bir arada verilmesi insan gücünün aciz kalacağı ve kudretlerinin ulaşamayacağı bir iştir. Bu yüzden yaratıklar onun önünde durmak zorunda kalmış ve bir benzerini ortaya koymak suretiyle ona karşı çıkmaktan veya şekil yönünden bir benzerini ortaya koyarak ayrılık çıkarmaktan aciz kalmışlardır. Ben Kur'an-ı Kerim'in i'cazı konusunda insanların dikkatlerinden kaçan bir hususa işaret etmek istiyorum. O da kalplerde bıraktığı iz ve gönüllerde meydana getirdiği etkidir. Kur'an-ı Kerim dışında manzum olsun mensur olsun herhangi söz dinlesen dinleme işi bittikten sonra kalbinde ondan bir lezzet ve tatlılık kalır. Zevk ve saygı sahibi olanların kalplerinde kalacak olan iz ise daha başka türlü olur.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik, muhakkak onu baş eğmiş, Allah'ın korkusuyla parçalanmış görürdün. İşte biz bu örnekleri, belki düşünürler diye insanlara veriyoruz." [57]
Yine şöyle buyuruyor:
"Allah sözün en güzelini (ifadeleri) birbirine benzeyen ikişerli bir Kitap halinde indirdi. Rablerinden korkanların ondan derileri ürperir. Sonra derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar. Bu Allah'ın hidayetidir. Dilediğini bununla hidayete eriştirir. Allah kimi saptırırsa artık onun için hiç bir yol gösterici yoktur." [58]
Rummani şöyle söylemiştir:
"Kur'an-ı Kerim'in i'cazı, sebeplerin olmasına, şiddetle ihtiyaç duyulmasına ve bu konuda bütün herkese meydan okunmasına rağmen ona karşı bir benzerinin ortaya konamaması ile, bunun yanısıra ifade güzelliğiyle, belagatla, geleceğe dair haberler içermesiyle, alışık olunana uymaması (yani alışık olunanın üstünde özelliklere sahip olmasıyla) ve her mucizeye üstün çıkmasıyla kendini göstermektedir. Alışık olunana uymaması ile kastedilen şudur: İnsanlar arasında söz ve ifade tarzları konusunda şiir, seci, hitab, risaleler, nesir gibi bilinen bir takım türler vardı. İnsanlar arasındaki konuşmalarda ve yazılarda bu türler kullanılırdı. Ama Kur'an-ı Kerim bu alışılmış ifade tarzlarının hiç birine benzemeyen bu sayılanların tümünden daha güzel, sözün en güzeli sayılan ifade tarzının bile üstünde ayrı bir stille gelmiştir. Bütün mucizelerden üstün olması da şundan dolayıdır: Onun belirtilen şekildeki i'cazı bütün açıklığı ile kendini göstermektedir. Ama denizde bir yol açmak yahut bastonu yılana çevirmek veya buna benzer bir mucize şeklinde ortaya çıksaydı o zaman mucize

konusunda sadece tek bir yol (tarz) ortaya konmuş olacaktı. Ama o alışık olunanın üstüne çıkmış ve insanlara bir benzerini ortaya koyabilmeleri için imkân bırakmamıştır."

Barizi, 'Envâru't-Tahsil fi Esrâri't-Tenzil' adlı kitabının baş tarafında şöyle söylemiştir:

"Bil ki, aynı anlamın birbirinden daha güzel sözlerle ifade edilmesi mümkündür. Bunun gibi bir cümlenin iki parçasından her birinin yerine diğer parçasına daha uygun bir ifade bulunabilir. Bunun için mutlaka cümlelerin anlamlarının ortaya konması {yani neyin ifade edilmek istendiğinin tesbit edilmesi) yahut onlara uygun düşen bütün ibarelerin tesbit edilmesi sonra bunlardan en uygun, en fasih olanının kullanılması gerekir. İnsan için bütün bunların gerçekleştirilmesi çoğu zaman imkânsızdır. Ancak bu Yüce Allah'ın ilminde hazır vaziyettedir ve hemen gerçekleşir. İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim sözlerin en güzeli ve en fasihi olmuştur. Bunun yanı-sıra fasih ve en fasih, tatlı ve en tatlı olanı yerine göre birlikte içermektedir. Bu konuda (Yüce Allah'ın kitabında) çeşitli örnekler mevcuttur. Bunlardan biri Yüce Allah'ın şu sözüdür:

"Her iki cennetten devşirilen meyveler de (oradakilere) yakındır." [59]

(Bu ayeti kerimenin metninde: "Ve cenâ'l-cenneteyni dân" denmektedir). Bunun yerine: "Ve semeru'l-cenneteyni karib" (bu ifade de yukarıdakiyle aynı anlama gelir) denseydi cinas sanatı itibariyle yukarıdaki ifadenin yerini tutmazdı. Çünkü (meyveler anlamındaki "semer" kelimesiyle aynı anlama gelen) "cenâ" ile "cennet" arasında bir ses uyumu (cinas) vardır. Bir diğer yönden de "semer" dendiği zaman bu kelime ile kastedilen meyvelerin devşiril-miş olup olmadığı konusunda kesin bir anlam çıkmaz. (Ama "cenâ" dendiğinde burada kastedilen meyvelerin devşirilmiş olduğu anlaşılır). Ayrıca durma yerleri (fasılalar) arasında bir ses uyumu mevcuttur. (Mesela: Bu ayeti kerimeden bir önceki ve somaki ayeti kerimelerin her ikisinin de sonu "tukez-zibân" diye bitmektedir. Dolayısıyla bu ayeti kerimenin sonundaki "dân" kelimesi ile bu kelime arasında bir ses uyumu mevcuttur. Ama "karib" denmiş olsaydı bu ses uyumu olmayacaktı. -Çeviren) Bir diğer örnek de Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Sen daha önce ne bir kitap okuyor ne de onu elinle yazıyordun." [60]

(Burada "okuyordun" anlamına "tetlu" kelimesi kullanılmıştır). Bu kelime okunuş itibariyle "tekra'u" kelimesinden daha hafiftir. Çünkü "tekra'u" kelimesinin sonu "hemze" ile bitmektedir. Bir başka örnek: "Bu (Kur'an-ı Kerim) doğruluğunda şüphe olmayan bir kitaptır." [61] (Burada "şüphe yoktur"

anlamında "lâ reybe" tabiri kullanılmıştır.) Bu ibare "lâ şekke" ibaresinden daha hafiftir. Çünkü "lâ şekke" tabirindeki idğam ağırlık oluşturmaktadır. Bu yüzden "reyb" kelimesi daha çok kullanılmıştır. "Gevşemeyin" [62] sözünde de bu durum söz konusudur. (Bu anlamda: "Ve lâ tehinu" ibaresi kullanılmıştır.) Bu ibare "ve lâ ted'afu" ibaresinden daha hafif olduğu için daha güzeldir. Yine: "Rabbim! Doğrusu benim kemiklerim zayıfladı." [63] sözünde de bunu görüyoruz. (Burada "zayıfladı" anlamında "vehene" kelimesi kullanılmıştır.) Bu kelime "da'ufe" kelimesinden daha güzeldir. Çünkü fetha (üstün), dammeden (ötreden) daha hafiftir. Yine: ("İman etti" anlamındaki) "Amene" kelimesi "saddaka" kelimesinden daha hafiftir. Bu yüzden bu kelime Kur'an-ı Kerim'de "saddaka" kelimesinden daha çok kullanılmıştır. "Gerçekten Allah seni bize üstün kıldı" [64] sözünde geçen ("üstün kıldı" anlamındaki) "âsere" kelimesi "faddala" kelimesinden daha hafiftir. Yine ("verdi" anlamındaki) "âtâ" kelimesi "a'tâ" kelimesinden daha hafiftir. Yine ("uyar"anlamındaki) "enzir" kelimesi "havvif' kelimesinden daha hafiftir. Aynı şekilde: ("Sizin için daha hayırlıdır" anlamındaki) "hayrun lekum" ibaresi "efdalu lekum" ibaresinden daha hafiftir. Yine bunun bir benzeri: ("Bu Allah'ın yaratığıdır" anlamındaki) "hazâ halku'llah" ibaresinde geçen "halk" kelimesi "mahluk" kelimesinden daha hafiftir. ("Nikahladı" anlamındaki) "nekeha" kelimesi "tezevvece" kelimesinden daha hafiftir. Çünkü "fe'ale" vezni "tefe'ale" vezninden daha hafiftir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de "nikâh" kelimesi daha çok kullanılmıştır."

Üstad Mustafa Sadık er-Rafi'i'nin Kur'an-ı Kerim'in ve onun i'cazının özelliği hakkında oldukça parlak fikirleri vardır. Kur'an-ı Kerim'in i'cazının bazı sırlarım Öğrenmek için burada onun açıklamalarındım bazı iktibaslar yapıyoruz:

Kur'an-ı Kerim'in özelliği hakkında söylediklerinden bazıları şöyledir: "Arş'ın etrafına indirilmiş âyetler. Yerin bir göğü var. Onlar (o âyetler) de onun yıldızları diğer bir ifadeyle oradaki ilahi askerler. Onun için (Kur-'an-ı Kerim için) bir üstünlük olarak onda ilimler geniş bir şekilde verilmiş, ona ruhlar gruplar halinde yönelmiş, kalpler onun önünde kapanmış ve Örtüleri çekilmiştir..." [65]

"Öyle ibareler ki şiddetlendiği zaman azgın denizin dalgaları gibi, durulduğu zaman ise öbür hayatının (ahiret hayatının) nefesleri gibi. Dünyadan söz ediyor. Dünyanın direği ve düzeni onda. Ahireti tanıtıyor. Ahiretin cenneti de şiddetli azabı da onda tanıtılıyor. Allah'ın kereminden bir şey vaad ettiği zaman ağızlar gayıplara gülmeye başlar. Allah'ın azabından bir şey vaad ettiği zaman da diller

kalpleri saran bir ateşle titremeye başlar..." [66]
Yine Kur'an-ı Kerim'in i'cazının hakikatinden de sözetmektedir. Bu konuda söylediklerinden bazıları da şöyledir:
"Kur'an-ı Kerim, i'caz kelimesinden mutlak olarak anlaşılan manada (yani bu kelimenin sözlük anlamının ortaya koyduğu şekilde) mu'cizdir (i'caz sahibidir). Çünkü acziyet ortaya konmasıyla bir şeyin imkânsızlığı ifade edilmiş olur. (Kur'an-ı Kerim) ise insan kabiliyetinin hiç bir şekilde ulaşamayacağı bir şeydir. Ona ulaşmanın (onun gibi bir şeyi ortaya koyma gücüne ulaşmanın) ne bir yolu ne de bir imkânı vardır. O diğer ilahi eserler gibi bir eserdir. Var ediliş yönünden ve mahiyet itibariyle onlar (diğer ilahi eserler) gibidir. Onlardan ayrı olarak bir de diğer bütün maddelerin eritikle-rinden süzülüp elde edilmiş lafızları ihtiva etmektedir. Sanıyoruz ki, nasıl insan bütün alemin bir özü, bir ruhi görünümü (sureti) ise bu da insanın bir ruhi görünümüdür (suretidir)..." [67]
Kur'an-ı Kerim'in üslubundan söz ederken de şunları söylemiştir:
"Uslub, Arapların dilinde Arapça i'cazın bir maddesidir. Üsluba giren ne varsa hepsi i'cazdandır." [68]
Arapların üsluplarının nitelikleri hakkında bilgi verdikten sonra da şunları söylemiştir:
"Kur'an-ı Kerim'in üslubu karşılarına çıkınca onlar kendilerinin değişik hitabet sanatları ve konuşma stilleri üzere oluşturdukları eserlerinin tamamının birbirleriyle eşit seviyede olduğunu, içlerinden herhangi birinin benzeri ortaya konamayacak, diğer insanlar tarafından başarılamayacak bir üstünlüğe sahip olmadığını gördüler. Ancak (Kur'an-ı Kerim) gerek nazım stilleri, gerek terkib şekilleri, gerek kelimelerinin içindeki harflerinin uyu-
mu, gerek cümlelerinin içinde kelimelerinin uyumu ve gerekse bölümlerinin içinde cümlelerinin uyumu açısından onları kendilerinden geçirecek derecede üstün bir heybetle, korkutucu bir mükemmelikle, derileri titrecek bir korkuya götürücü bir şekille karşılarına çıkmıştı. Böylece en güçlü kabiliyetin bile zayıf kaldığını, kesin bir şekilde saltanata yerleştirilmiş bir kraliçenin bile geri kaldığını gördüler. Edebiyatçıları onun (Kur'an-ı Kerim'in) ifadesinin kendilerinin kullanageldikleri ifade tarzlarından farklı olduğunu, onun terkibinin kendilerinin sahip oldukları dil fıtratının özünü, ruhunu teşkil ettiğini, Araplardan herhangi bir kişinin öyle bir şeye ulaşması (öyle bir başarı göstermesi) için ona karşı durmak için yol olmadığını, çünkü o-nun kendilerinin ruhlarının tanıdığı ve kalplerine doğan dili kullanmadaki en mükemmel seviyeye

ulaştığını gördüler." [69]
Daha sonra i'cazın özelliği üzerinde duruyor ve bu konuda da şunları söylüyor:
"Bu konuda meydan okumayla ilgili ince bir anlam bulunmaktadır. Bizim kanatimize göre Araplar burada hayret verici bir şeyle karşılaşmışlardı: O da Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinde geçen tekrarlardır. Bu tekrarlarda aynı anlam farklı ibarelerle değişik tarzlarda ifade edilmektedir. Bazı kıssalarla ilgili tekrarlar buna örnektir. Bunlar bazı yerlerde insanları (kötülükten) alkıyomak, onları (azapla) tehdid, kendilerine etraflıca öğüt verilmesi, hüccetin ortaya konması ve benzeri amaçlar için (bu kıssalar anlatılmakta), öte yandan bazı yerlerinde de nimetin ortaya konması, Allah'ın lütfuna dikkat çekilmesi, nimetlerin ve onlara şükrün gereğinin hatırlatılması ve bu konuya giren benzer amaçlar dolayısıyla (söz konusu kıssalara yer verilmektedir)..." [70]
Daha sonra uzun bir açıklamanın ardından şunları söylüyor:
"Kur'an-ı Kerim'de sürekli devam eden i'cazın ilginç bir görünümü bulunmaktadır. Tanınması için iyice dikkat vermeye ve pek fazla zorlanmaya gerek yoktur. İnsanların üsluplarından bir şeye itiraz edenin (yani insanların usluplarındaki yanlışlıkları, tutarsızlıkları görebilecek kadar bir kabiliyete sahip olanın) içine onun (yani Kur'an-ı Kerim'in) i'cazının manası kendiliğinden doğar. Çünkü o insan tabiatını aşan, sahasında tek, kendini yine kendiyle açıklayan bir (kitap)tır. Tıpkı oldukça güzel müziği olan bir müzikal sesin durumu gibi. Bu sesin güzelliğini anlamak için onu dinlemekten başka bir şeye ihtiyaç yoktur. (Bunun gibi Kur'an-ı Kerim'in i'cazını ve üslubunun üstünlüğünü anlamak için de onu dinlemekten veya okumaktan başka bir şeye ihtiyaç yoktur. Kur'an-ı Kerim'in i'cazı bu derece açık ve kendi kendini ortaya koyar niteliktedir. -Çeviren)
Onun terkibinin mahiyeti veya onun üslubu işte budur. O bütün edebiyatçıların hitabette, konuşmada kullandıkları bütün stillere olan üstünlüğünü kendi kendine ortaya koymaktadır. Onun parçaları birbirleriyle yakınlık içindedir. Onun her âyeti nazım ve söyleniş tarzı itibariyle diğer âyetlerinin her biriyle uyumludur. Anlamlar ve söyleniş amaçlan farklı da olsa bu uyum yine mevcuttur. Cümlenin mübtedası için de haberleri için de (yani başı ve sonu için de), tekrar edilenler için de aynı şey söz konusudur. O adeta tek bir parça gibidir." [71]
Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in i'cazının bir başka görünümü hakkında şunları söylemektedir:
"Bundan sonra, bilirsin ki, sözün en fasihi, en beliği, kalbe en çok işleyeni, lafzın

sıcaklığını ve mananın nadir olanını kendinde toplayan, tabii o-larafc kendine karşı çıkılmasına imkân bırakmayacak üslubu en uygun şekilde ortaya koyanı söz olarak isteyip canlı bir varlık olarak gördüğün şeydir. O adeta okuduğun şeyi birbirinden farklı parçalarla karışık olarak ve -eğer san'atta basiret sahibi ve o konuda ilerlemiş biri isen- nefsindeki her giriş yerinden ona işleyen, hiç bir duyguyu bırakmaksızın hepsini etkileyen ve bütün ilgi ve hayretini kendine çeken seslerle sana iletir..." [72] Buna daha başka noktalan eklemekte ve şöyle demektedir: "Bir başka nokta da şudur: Kur'an-ı Kerim'in üslubunda bir yumuşaklık, değişime uyumluluk, yoruma açıklık görmekteyiz. Öyle ki, farklı çağların tabiatlarının ortaya çıkarmış olduğu birbirini karşılayan pek çok görüşle ça-tışmamaktadır. (Yani çağlar değiştikçe fikirlerin ve anlayışların da değişiklik arzetmesine rağmen Kur'an-ı Kerim'in üslubu bunlarla çatışmamakta, değişik cihetlerden yorumlanmaya açık bir mahiyet arzetmektedir -Çeviren)..." [73]

Kur'an-ı Kerim'in üslubuyla ilgili açıklamalannı bitirip Kur'an-ı Kerim'in nazmı ile ilgili açıklamalarına geçtikten sonra da şöyle demektedir:

"Bu, Kur'an-ı Kerim'in üslubuna Özel ve Arapların onun önünde durmalarına, karşısındaki acziyetlerini itiraf etmelerine yolaçan sebeplerden o-lan özelliklerden söz ederken üzerinde durduğumuz konuların bir parçasıdır. Bu özellikler, Kur'an-ı Kerim'in nazmının ve terkibindeki stilin bazı ö-zellikleridir. Biz de şimdi bu stilin esası olan ve bu nazma özel i'cazm sırrı üzerinde duruyoruz..." [74] ve kendi kendini ortaya koyar niteliktedir. -Çeviren)

Onun terkibinin mahiyeti veya onun üslubu işte budur. O bütün edebiyatçıların hitabette, konuşmada kullandıkları bütün stillere olan üstünlüğünü kendi kendine ortaya koymaktadır. Onun parçalan birbirleriyle yakınlık içindedir. Onun her âyeti nazım ve söyleniş tarzı itibariyle diğer âyetlerinin her biriyle uyumludur. Anlamlar ve söyleniş amaçları farklı da olsa bu uyum yine mevcuttur. Cümlenin mübtedası için de haberleri için de (yani başı ve sonu için de), tekrar edilenler için de aynı şey söz konusudur. O adeta tek bir parça gibidir." [75]

Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in i'cazının bir başka görünümü hakkında şunları söylemektedir:

"Bundan sonra, bilirsin ki, sözün en fasihi, en beliği, kalbe en çok işleyeni, lafzın sıcaklığını ve mananın nadir olanını kendinde toplayan, tabii o-larak kendine karşı çıkılmasına imkân bırakmayacak üslubu en uygun şekilde ortaya koyanı söz olarak isteyip canlı bir varlık olarak gördüğün şeydir. O adeta okuduğun şeyi birbirinden farklı parçalarla karışık olarak ve -eğer san'atta basiret sahibi ve o

konuda ilerlemiş biri isen- nefsindeki her giriş yerinden ona işleyen, hiç bir duyguyu bırakmaksızın hepsini etkileyen ve bütün ilgi ve hayretini kendine çeken seslerle sana iletir..." [76] Buna daha başka noktaları eklemekte ve şöyle demektedir: "Bir başka nokta da şudur: Kur'an-ı Kerim'in üslubunda bir yumuşaklık, değişime uyumluluk, yoruma açıklık görmekteyiz. Öyle ki, farklı çağların tabiatlarının ortaya çıkarmış olduğu birbirini karşılayan pek çok görüşle ça-tışmamaktadır. (Yani çağlar değiştikçe fikirlerin ve anlayışların da değişiklik arzetmesine rağmen Kur'an-ı Kerim'in üslubu bunlarla çatışmamakta, değişik cihetlerden yorumlanmaya açık bir mahiyet arzetmektedir -Çeviren)..." [77]
Kur'an-ı Kerim'in üslubuyla ilgili açıklamalarını bitirip Kur'an-ı Kerim'in nazmı ile ilgili açıklamalarına geçtikten sonra da şöyle demektedir:
"Bu, Kur'an-ı Kerim'in üslubuna özel ve Arapların onun önünde durmalarına, karşısındaki acziyetlerini itiraf etmelerine yolaçan sebeplerden o-Ian özelliklerden söz ederken üzerinde durduğumuz konuların bir parçasıdır. Bu özellikler, Kur'an-ı Kerim'in nazmının ve terkibindeki stilin bazı ö-zellikleridir. Biz de şimdi bu stilin esası olan ve bu nazma özel i'cazın sırrı üzerinde duruyoruz..." [78]
Kur'an-ı Kerim'in nazmıyla ilgili bölümün giriş kısmının sonunda da şöyle söylemektedir:
"Bilirsin ki i'cazın sırrı nazımda gizlidir. Bu nazmın da bir sonrası bulunmaktadır. Bildiğin üzere nazmın üç ciheti bulunmaktadır: Harflerde, kelimelerde ve cümlelerde. Burada bu üç cihet de mevcuttur." [79]
Sonra harfler ve onların seslerinden etraflıca söz etmekte ve Kur'an-ı Kerim'in ses düzenindeki, ayeti kerimelerin bitiş yerlerindeki duraklar arasında görülen ses uyumundaki i'caz, bunun bu nazmdaki (Kur'an-ı Kerim'in naz-mındaki) yeri, Kur'an-ı Kerim'in çok sayıda cevap ve çok sayıda tekrar ihtiva etmekle (bıkkınlığa) yol açmadığı, ondaki tekrarların bıktırıcı olmadığı üzerinde durmaktadır. [80] Bu arada Kur'an-ı Kerim'deki harflerin hems, cehr, kal-kale, safir gibi ses uyumu edebiyatıyla ilgili birtakım kuralların oluşturduğu bir usul çerçevesinde biraraya getirilmiş birbirleriyle uyumlu harflerden ibaret olduğundan söz etmektedir. Sonra bunun ayeti kerimelerde geniş anlatım, özlü anlatım, başlangıç ifadesi, cevap ifadesi gibi yerlerde nasıl farklılıklar ar-zettiği üzerinde durmaktadır.

Daha sonra kelimelerden ve onların harflerinden söz etmektedir. [81] Bu konuda

söylediklerinden bazıları şöyledir:

"Kur'an-ı Kerim'in nazmında esas olan şudur ki, harfler sesleriyle, hare-keleriyle, konumlarıyla ve delalet ettikleri anlamlarıyla Öyle bir mükemmellik arzetmektedirler ki, bir kelimenin fazla olduğuna veya bir harfin tam oturmadığına hükmedilmesi yahut bir şeyin yersiz kullanıldığının ileri sürülmesi veya bir şeye itiraz edilmesi mümkün değildir..." [82]

Bir başka yerde de şunu söylemektedir:

"Kur'an-ı Kerim'in nazmı gibisinde mutlaka cümlelerin anlamlarının gözden geçirilip sonra dil yönünden ona uymayan bir cümlenin bulunup ortaya çıkarılması, sonra manaya ondan daha uygun, delalet itibariyle ondan daha fasih, anlatım yönünden ondan daha beliğ, ifade tarzı yönünden ondan daha mükemmel, ses yönünden ondan daha hoş bir cümlenin bulunup konması gerekir. Sonra çok geniş olmasına, .türlü şeylere delalet etmesine ve değişik yorumlara açık yanlarının bulunmasına rağmen bütün Kur'an-ı Kerim'in bu yönden ele alınması gerekir (sonuçta böyle değiştirilip yerine daha mükemmeli getirilebilecek bir cümle bulunamayacaktır)." [83]

Yine şöyle diyor:

"Kur'an-ı Kerim'de hiç bir harf ve hareke yoktur ki, gerek kullanıldığı yer ve gerekse kullanılış amacı yönünden insanı hayrete düşürmesin. Bu Kur'an-ı Kerim'deki bütün cümlelerin, kelimelerin ve harekelerin tek bir cihet üzere olduğu (yani hepsinin tek bir kaynak tarafından belirlendiği, bir bütünlük arzettiği) konusunda hiç bir şüphe bırakmamaktadır..." [84]

Daha sonra çeşitli örnekler veriyor ve bu Örneklerdeki i'caz yönleri üzerinde duruyor. Bu konuda da şunları söylüyor:

"Kur'an-ı Kerim'de bir tek harf bile onun mu'ciz (i'cazh) nazmının kuralına aykırı değildir. Hatta câmid (son harekeleri değişmeyen) isimlerden başka bir şey içermeyen ayeti kerimeleri okuduğun zaman bile onlarda gerek nazım yönünden, gerek kelimelerin sıralanışı bakımından ve gerekse bir ismin öne almışı veya arkaya bırakıhşı bakımından olabilecek en mükemmel bir i'cazla karşılaşırsın. Oysa normalde bu gibi ifadeler, içinde i'caza delalet edecek bir şey ihtiva etmeyen türden ifadeler olur. Ama bu ifadelerde bile harflerin düzeni, kelimelerin cümle içindeki okunuş yerleri yahut ayeti kerimenin içinde yer aldığı kısımda ortaya konan anlamlardaki vurgularla diğer bir vurgu arasındaki uyum bakımından tam bir i'caz göze çarpar." [85]

Daha sonra cümlelerden ve kelimelerinden söz etmektedir. [86] Bu konuda söylediklerinden bazıları da şöyledir: "Lafızlar (ibareler) birbirinden farklıdır ama onların tam bir birlik (ittifak) içinde olduklarını görürsün. Yine ayrı ayrıdırlar ama onları ancak toplu halde görürsün. Beyân (açıklama) sanatının değişik derecelerine geçer, belagatın menzillerinde (kademelerinde) dolaşır ama sen ondan ancak tek bir ruh tanırsın ki o güzel bir ritimle seni kendine çeker ve kalbine bir güzellik doldurur..." [87]
"Kur'an-ı Kerim'in terkibini, kelimelerinin onda kullanılan değişik stiller üzere olan dizilişini düşündüğün zaman hayrete düşersin. Öyleki, onu anlatmaya çalıştığın zaman kelimeler yetersiz kalır. Dilde kullanılan bütün kelimeleri araştırsan i'cazdan başka amacını en güzel şekilde ortaya koyacak, içinde olanları bütünüyle derli toplu bir şekilde verecek ve bu gerçeği en açık bir şekilde ifade edebilecek bir kelime bulamazsın." [88]
Bu bölüme son verirken de şunları söylemektedir:
"İ'cazm ortaya koyduklarının en çok hayret uyandırıcılarından biri de şudur: Bu yüce kitabın ortaya koyduğu anlamların aynısının ifade edilmesi için yine aynı Arapçadan başka lafızlar araştırılsa, onun üslubu ve şekli üzere ve tercüme mahiyetinde bile olsa aynı anlamı ortaya koyacak bir başka metin hazırlanamaz. Bu işi Arap dilinin en başarılı edebiyatçıları da üst-lenseler ve bunlar birbirlerine yardımcı da olsalar yine başaramazlar. Arap dili son derece geniş bir dil olmasına rağmen bu konuda yetersiz kalmaktadır. Öyle ki, bizzat onun (Kur'an-ı Kerim'in kullandığı) ibarelerin ve terkib-lerinin aynılarının dışında o anlamları ortaya koyacak ifadeler bulunamaz." [89]
Daha sonra (Kur'an-ı Kerim'in) terkibindeki yapıların ilginçliklerinden söz ediyor (ve şöyle diyor):
"...Bu Öyle bir şeydir ki, sen onun terkibine bakacak olursan gözün onun neresine takılsa mutlaka kelimelerin bir araya getirilmesi ve ibarenin şekillendirilmesi konusunda ilginç bir yapıyla karşılaşır. Onun gerek kendindeki, gerek tabiatındaki (yapısındaki) bu ilginçliği sana hemen, bu yapının ve terkibinin kesinlikle insan tabiatının ürünü olamayacağını, insanın benzer bir yapıyı esas alarak ona benzetmeksizin, yahut bazı örneklere dayanıp onlara göre hareket etmeksizin öyle bir şeyi ilk kez kendisi icad etmek suretiyle ortaya koymasının imkânsız olduğunu gösterir. Bunu anlamak için bir dayanak bulmaya veya mukayese yapmaya ihtiyaç duymazsın. Sadece bakmak suretiyle bu gerçeği

hemen anlarsın." [90]
Dil konusunda kendine özgü metoddan da söz ediyor ve şöyle diyor:
"Ayeti bir araba veya dil konusunda hikmet ve belagat sahibi birine okuduğunda mutlaka onun nefsinin zayıflık göstermeden ve geri kalmadan o-nun çizgisine doğru gittiğini görürsün..." [91]
İşte Rafi'i Kur'an-ı Kerim'in i'cazıyla ilgili değişik yönleri bize böyle açıklamaktadır.
Her okuyucu i'caz üzerinde araştırma yapanların ve konuşanların tümünün bunu bütün yönleriyle ortaya koymaktan aciz kaldıklarını görecektir.
Bu da i'cazın görüntülerinden bir başka görüntüdür. Artık bu konuda sözü daha fazla uzatmak istemiyoruz. [92]

Kur'an-I Kerim'in Mucizeleri

Daha önce Kur'an-ı Kerim'de i'caz ve mucizeler olduğunu söylemiştik. Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinin sayılması imkânsızdır. Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinin her biri onun Yüce Allah'ın katından olduğunu ve Muhammed (a.s)'in Allah'ın peygamberi olduğunu, bunda hiç bir şüphe ve tereddüde yer olmadığını isbat etmeğe yeter. Artık Kur'an-ı Kerim'in bütün mucizeleri ile i'cazı bir arada düşünülürse sonuç ne olur? Yine Kur'an-ı Kerim'deki mucizelerin Resulullah (a.s)'ın mucizelerinin sadece bir kısmı olduğu düşünülünce (şüpheye yer kalır mı)? Kur'an-ı Kerim'in anlamları üzerinde düşünür ve ona okuma yazması olmayan bir adam vasıtasıyla ortaya konmuş bir kitap gözüyle bakıldığında içinde sayılamayacak kadar çok mucize olduğu görülür. Ondaki anlamların ortaya konduğu yer -ki bu yer Arap yarımadasıdır- düşünülürse Kur'an-ı Kerim'deki bütün bu anlamların harikalar sınıfına girdiğini anlarız. Yine bu Kur'an-ı Kerim'in indirilmiş olduğu zaman üzerinde düşünürsek, Kur'an-ı Kerim'de ortaya konan anlamların onun indirilmiş olduğu zamanda aynen o kitapta yer aldığı şekliyle ortaya konmasının imkânsızlığını anlarız. Kur'an-ı Kerim'in insanın geçmişiyle ilgili olarak içerdiği bilgiler üzerinde düşünürsek pek çok harika ile karşılaşırız. İnsanın geliştirdiği ilmin ortaya çıkardığı şeylerden Kur'an-ı Kerim'de yer alan bilgiler üzerinde düşünürsek pek çok mucize ile karşılaşırız. İnsani ilimler olarak adlandırılan ilimler ve Kur'an-ı Kerim'de bunlarla ilgili olarak yer alan konular üzerinde düşünürsen pek çok harikayla karşılaşırsın. Yine Kur'an-ı Kerim'den çıkmış olan fıkıh gibi bütün

zamanları kuşatan ilimler üzerinde düşünürsek mucizeler sınıfına giren pek çok harikayla karşılaşırız.
Kur'an-ı Kerim ilimlerinden çıkmış olan ilimlere baktığımızda pek çok harika görürüz. Felsefecilerin şu üç konuda; bilgi, varlık ve değerler konularında nasıl yanılgılara düştüklerine bakar ve bunları Kur'an-ı Kerim'de yer alan bilgilerle kıyaslarsak pek çok harikayla karşılaşırız.
Bunlar Kur'an-ı Kerim'de yer alan mucizelerden sadece bazılarıdır. Bütün bunları Kur'an-ı Kerim'deki hak ve doğru ile, tanıtım konusunda insanı onun hakkında birbirinden farklı şeyler söylemek dışmda bir şey ortaya koymaktan aciz bırakacak derecedeki incelikle birarada düşünürsen (bu kitabın ululuğunu daha iyi anlarsın). Allah ve ahiret günü konusunda söylenenler bunun en açık Örneğidir. Bütün bu sebeplerden dolayı Kur'an-ı Kerim'in mucizeleri konusu geniş bir konudur. İnsanın bu sahanın az bir bölümü hakkında bile bilgi edinebilmesi için tefsircilerin bu konularda söylediklerini, Kur'an-ı Kerim'de ela alınan ilimlerin çoğu üzerinde ihtisas sahibi olanların söylediklerini okumaya ihtiyacı vardır. el-Esas fı't-Tefsir adlı kitabımızda okuyucuya bu konuda daha geniş bilgi vermeğe çalıştık. Ancak söylediklerimizin çokluğuna rağmen hepsi gayet geniş bir sahadan az bir parçadır. Bu Kur'an-ı Kerim'deki mucizelerin tümünü kim tesbit edip ortaya koyabilir (ihata edebilir).
Nitekim Yüce Allah bu kitap hakkında şöyle buyuruyor:
"De ki: "Onu göklerdeki ve yerdeki gizliliği bilen (Allah) indirdi. O çok bağışlayan, çok rahmet edendir." [93] Yine şöyle buyuruyor:
"Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin gerçeğin kendisi olduğunu ve övgüye lâyık olan ulu Allah'ın yoluna ilettiğini görmektedirler." [94]

Biz burada daha önce bu konu üzerinde duranların zikrettiklerinden ve Yüce Allah'ın lütfuyla bizim tesbit ettiklerimizden bazı örnekler vermekle yetineceğiz:
Birinci olarak: Çağımızda sebepler hususunda ilerlemede, bu varlıklar aleminin kanunlarını ve varlıklar aleminde olanları tesbit konusunda birbirleriyle yarışan ve bunları birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelede kullanmaya çalışan iki büyük güç ortaya çıktı: Komünist doğu bloku ve kapitalist batı blo-ku. Çağımızda bu mücadelenin ortaya konduğu alanlardan biri de uzaydaki mücadeledir. Uydular, uzay istasyonları ve bunun dışında pek çok şeyin bu mücadelenin ortaya çıkardığı şeylerdir. Şimdi Yüce Allah'ın şu ayeti kerimelerini oku:

"Yoksa göklerin, yerin ve bu ikisinin arasındakilerin hükümranlığı onlara mı aittir? Öyleyse sebepler içinde (sebepleri kullanarak, göğe) yüksel-sinler. Onlar burada (çeşitli) fırkalardan oluşan bozguna uğratılmış bir ordudur." [95]
Burada sebeplere dayanarak yükselen iki kamptan söz edilmektedir. Bu iki kamptan biri yenilgiye uğratılacaktır. Biz şimdi bu iki kamp arasındaki mücadelenin başlangıcına şahid olmaktayız.
ikinci olarak: "Şüphesiz sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratıp sonra Arş'ı kuşatan Allah'tır. O, geceyi kendisini durmadan kovalayan gündüze örter. Güneş, ay ve yıldızları kendi buyruğuna baş eğmiş olarak var eden O'dur. Dikkat edin, yaratma ve emir O'na aittir. Alemlerin Rabbi olan Allah pek uludur." [96]
Bu ayeti kerime gecenin gündüzü kovaladığına delalet etmektedir. Bu ise ancak dünyanın dönmesi halinde mümkün olur. Çünkü gündüzün ışık kaynağı olan güneş yerin etrafında dönüyor olsaydı o zaman gündüz geceyi kovalıyor olurdu.
Üçüncü olarak: Kur'an-ı Kerim bizim için zamanı ve mekânı belli bir şekilde tasvir etmiştir. Çağımıza gelininceye ve bazı yıldızların uzaklıklarını anlamamıza kadar bu insanın aklına gelecek bir şey değildi. Bazı yıldızların uzaklıklarının gerçekten çok fazla olduğunu öğrendik böylece kâinatın insanın akıl edemeyeceği kadar geniş olduğunu anladık. Böylece Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucizeyi de farketmiş olduk.
Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Göğü de biz güçle bina ettik ve biz onu genişleticiyiz." [97] Yine şöyle buyuruyor: "Doğrusu Rabbİnin katında bir gün sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir." [98]
Bir başka yerde de şöyle buyuruyor:
"Hayır. Yıldızların doğuş ve batış yerlerine (mevaki'ine) yemin ederim. Ki gerçekten bu, eğer bilirseniz, büyük bir yemindir." [99]
Dördüncü olarak: Arap yarımadasında yerin küre şeklinde olduğunu kim biliyordu.
Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesine bir bak: "Geceyi gündüzün üzerine buruyor, gündüzü de gecenin üzerine buruyor." [100]
Bu ayeti kerimede yerin küre şeklinde olduğuna işaret vardır.
Beşinci olarak: Son dönemlerde ortaya çıkan çeşitli alanlarda büyük bir role sahip olan kimliğin isbatı, parmak izlerinden yola çıkarak bazı suçların aydınlatılması gibi ilimlerde, bir insanın parmak izinin başka bir insanın parmak

izine benzemeyeceği yolundaki tesbit esas alınmaktadır. Bunun Yüce Allah'ın şu sözü ile bîr bağlantısı bulunmaktadır: "Evet. Onun parmak uçlarını bile derlemeye güç vetireni eriz." [101] Parmak uçları bir insanın parmak izlerinin kaynağının bulunduğu yerdir. Burada ona işaret edilmesi düşünenin anlayacağı bir mucizedir.

Altıncı olarak: Çağımızda insan bulutla ve ondaki elektriklenme türleriyle ilgili olarak pek çok bilgiye ulaşmıştır. Bu elektriklenmenin yağmurun yağmasında rolü bulunmaktadır.

Bu konuda da Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesine bak:

"Görmedin mi ki, Allah bulutları sürer, sonra onları bir araya getirir, sonra onları üstüste yığın yapar. Böylece yağmurun onların arasından çıktığını görürsün." [102]

Bu ayeti kerimede Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucize görülmektedir.

Yedinci olarak: Çağımızda insan okyanusların derinlikleriyle ilgili bazı bilgiler elde etmiş ve buralarda bir dış bir de iç dalgalanmaların olduğunu öğrenmiştir.

Bu konuda da Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesine bak:

"Yahut (onların amelleri) engin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onun üstünü bir dalga bürümüştür, onun üstünde bir dalga onun üstünde de bir bulut vardır." [103]

Burada kesin şekilde Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucize görünmektedir.

Sekizinci olarak: Çağımızda insan hava basıncını, yeryüzünü saran havanın sonlu bir tabakasının olduğunu ve göğe yükselen birinin sonuçta (havasızlıktan) boğulacağmı keşfetmiştir.

Balon Yüce Allah ne buyuruyor:

"Allah kimi doğru yola eriştirmek isterse onun gönlünü İslâm'a açar. Kimi de sapıklığa düşürmek isterse onun da gönlünü adeta göğe yükseliyor-muş gibi dar ve sıkıntılı eyler." [104]

Burada kesin şekilde Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucize görmektesin.

Dokuzuncu olarak: Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden biri de geçmişin bilinmeyen dönemleri hakkında bilgiler vermesidir. Bu ise büyük Ölçüde dikkate değer bir konudur. Örneğin günümüzde Tevrat olarak adlandırılan kitap Fira-vun'un sadece boğulduğundan söz etmektedir. Oysa çağdaş kazılar bazı cesetler ortaya çıkarmıştır ki bunlardan birinin Hz. Musa (a.s) ile mücadele etmiş Firavun olması ihtimali vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim o Firavun'un

boğulacağından ve cesedinin kurtarılacağından söz etmektedir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:
"Kendinden sonrakilere bir ibret olman için bugün senin bedenini sahile atacağız." [105]
Mezopotamya bölgesinde yapılan kazılar sonucunda insanların daha önce bin yıldan fazla yaşadıkları kesinlik kazanmıştır. Biz bu husustan daha önce tefsirimizde ve bu kitabın Akaid bölümünde söz etmiştik.
Kur'an-ı Kerim de Hz. Nuh (a.s) hakkında şöyle buyuruyor:
"Andolsun biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Onların içinde bin yıldan elli yıl eksik yaşadı." [106]
Yine Kur'an-ı Kerim bize Hz. Nuh (a.s)'un gemisinin bir ibret olması üzere geriye bırakıldığından söz etmektedir. Ararat (Ağrı) dağı üzerinde bununla ilgili araştırmalar bütün hızıyla sürmektedir. Çünkü uydularla çekilen fotoğraflarda bu dağın üzerinde gemi artığı olması ihtimali olan bazı şeylerin bulunduğu tesbit edilmiştir.
Onuncu olarak: Kur'an-ı Kerim, Resulullah (a.s)'ın yaşadığı dönemle ilgili bazı bilinmeyenlerden de söz etmiş ve bunların doğruluğu daha sonra ortaya çıkmıştır. Bu türden mucizelerin en barizi de Kur'an-ı Kerim'in Rumların Farisilere (İranlılara) yenilmelerinden sonra onları yine yeneceklerini haber vermesidir. Bu gerçekleşmiştir.
Yine bu türden mucizelere bir örnek de Yüce Allah'ın Resulullah (a.s)'a kendisini koruyacağını haber vermesidir.
Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur:
"Ey Peygamber! Sana Rabb'inden indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur." [107]
Bu gerçekleşmiş, Resulullah (a.s)'ı öldürmeği isteyen pek çok kimsenin bulunmasına rağmen hiç kimse Resulullah (a.s)'ı öldürmeyi başaramamıştır.
Buna bir başka örnek Yüce Allah'ın Resulullah (a.s)'a pek çok ayeti kerimede İslâm'ın zafere kavuşacağım haber vermesidir. Nitekim bu da gerçekleşmiştir. Bu şekilde gelecekle ilgili bilinmeyenler hakkında haberler verilmesi türünden mucizelerin Kur'an-ı Kerim'de pek çok örneği bulunmaktadır. Bunların her biri Kur'an-ı Kerim'in mucizelerinden bir mucizedir.
Onbirinci olarak: Batılıların Üzer diye adlandırdıkları Ozirus'a Mısırlılar da Yahudiler de birlikte ibadet etmişlerdir. Eski Mısırlılar onun, Allah'ın oğlu olduğuna inanıyorlardı. Bazı tefsirciler Yüce Allah'ın:

"Yahudiler: "Uzeyr Allah'ın oğludur" dediler" [108] sözünde kastedilenin o olduğunu söylemişlerdir.
Onikinci olarak: Kur'an-ı Kerim'in bütün mucizelerinin belirlenip ortaya konması imkânsızdır. Biz burada, Kur'an-ı Kerim'in bir i'caz yönünün olduğu hakkında söylediklerimizin anlaşılması için bazı örnekler verdik.
Bilindiği üzere Yüce Allah'ın, Resulullah (a.s)'a geçmiş peygamberlere verilenlerden daha çok hissi (görünen, maddi) mucizeler vermesinin yanısıra O'na özel olarak mu'ciz olan ve içinde sayılamayacak kadar çok mucize bulunan bu Kur'an-ı Kerim'i vermesi, Allah'ın Resulullah (a.s)'a bir lütfudur. Allah (sayılan Özelliklere sahip) Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Muhammed (a.s)'in Allah'ın peygamberi ve Kur'an'ın da Allah tarafından gönderilmiş bir kitap olduğu hakkında kıyamete kadar Allah'ın insanlar üzerinde bir hücceti olması üzere indirmiştir.
'Menahilu'l-Irfan' müellifi şöyle söylemiştir:
"Burada şu hususa dikkat çekmek istiyoruz: Kur'an-ı Kerim'e, bu kadar çok mucize içermesinin yanısıra ebedilik (sonsuzluk) vasfı verilmiştir. Dolayısıyla günlerin geçmesiyle yok olup gitmemiştir. Resulullah (a.s)'ın ö-lümüyle ölmemiştir. Bilakis o dünyanın ağzında varlığını sürdürmekte, her yalancıya karşı hüccet ortaya koymakta, her inkarcıya meydan okumakta, yeryüzündeki bütün toplumları, içindeki İslâm hidayetine ve insan oğlunun saadetini gerçekleştirecek olan esaslara çağırmaktadır. Bu itibarla İslâm peygamberinin mucizeleri ile O'nun diğer peygamber kardeşlerinin (salatların en üstünü ve selâmların en mükemmeli hepsinin üzerine olsun) mucizeleri arasında büyük bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Hz. Muhammed (a.s)'in sadece Kur'an-ı Kerim'de yer alan mucizeleri bile binlerce-dir. Ayrıca bunlar günümüze kadar varlığını sürdürmüştür, bugünden sonra da Allah'ın yeryüzüne ve içindekilere varis olacağı (yani kıyametin kopacağı) güne kadar sürdüreceklerdir. Diğer peygamberlerin mucizeleri ise belli sayıda ve kısa süreliydi. Dönemlerinin geçmesiyle birlikte o mucizeler de ortadan kayboldu, ölümleriyle birlikte öldüler. Bugün onların mucizelerini isteyen biri ancak haber olarak (tarihi bilgi olarak) onlar hakkında bir şeye ulaşabilir. O mucizeler hakkında bu Kur'an-ı Kerim'den daha güvenli bir kaynak mevcut değildir. Bu, Yüce Allah'ın diğer kitaplardan, peygamberlerden ve geçerli bütün dinlerden ayrı olarak Kur'an-ı Kerim'e lütfetmiş olduğu bir nimettir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Sana da Kitab'ı, hak ile, kendinden önceki kitapları doğrulayıcı ve onların üzerine şahid olarak indirdik." [109]

Şanı yüce olan Allah yine şöyle buyuruyor:
"Peygamber, kendine Rabb'inden indirilene inandı, mü'minler de (buna inandılar). Tümü Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. "Biz O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden (iman bakımından) ayırmayız". [110]
Yüce Allah Kur'an-i Kerim'in bir başka yerinde de şöyle buyuruyor: "Elif. Lam. Mim. Bu (Kur'an-ı Kerim) doğruluğunda şüphe olmayan bir kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet rehberidir." [111]
Akıl sahibi olan için Kur'an-ı Kerim'in Allah katından olduğu konusunda hiç bir şüphe olamaz. Bu ise bir başlangıçtır. Bunun sonucu da Yüce Allah'ın İnsanı Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla her işinde hidayete erdirmesidir. Bu sonuca ulaşmak için bundan önce Kur'an-ı Kerim'in üslubundan, i'cazından ve mucizelerinden söz etmiştik. Bu (istenilen sonuç) ise, Kur'an-ı Kerim'i her işimizde hidayet çizgimiz olarak görmemizdir. Bu da Kur'an-ı Kerim'i okumayı, anlamayı, bilmeyi ve onunla amel etmeyi gerektirir. Bu giriş kısmında Kur'an-ı Kerim'in hidayetinden söz etme işini biraz geriye bıraktık. Ancak burada Suyuti'nin 'el-Itkan' adlı kitabından 'Kur'an-i Kerim'den çıkarılan ilimler* başlığını taşıyan bölümden bazı bilgileri aktarmaya çalışacağız. Bundaki amacımız, Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin birinci gayesinin ne olduğuna işaret etmektir. Bu gaye de onun vasıtasıyla hidayete erilmesidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kİtap'ta hiç bir şeyi eksik bırakmadık." [112] Yine şöyle buyuruyor:
"Sana Kitab'ı her şeyi açıklayıcı, bir yol gösterici, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak gönderdik." [113]
"Resulullah (a.s): "Bazı fitneler ortaya çıkacak" diye buyurdu. "Ondan kurtulmanın yolu nedir?" diye soruldu. O da şöyle buyurdu:
"Allah'ın kitabı. Onda sizden öncekilerin haberi, sizden sonra geleceklerle ilgili bilgi ve sizin aranızda olanlarla ilgili hüküm vardır." [114]
Said bin Mansur da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kim ilim isterse Kur'an-ı Kerim'e sarılsın. Onda öncekilerin ve sonrakilerin haberi mevcuttur." Beyhaki dedi ki: "Yani ilmin usulü (metodu, kaynağı) ondadır."
nağı) ondadır."
İmam Şafii (Allah kendisinden razı olsun) şöyle söylemiştir:

"Ümmetin (yani ümmetin alimlerinin) söylediklerinin tümü, sünnetin bir şerhidir (açıklamasıdır). Sünnetin tamamı da Kur'an-ı Kerim'in bir şerhidir (açıklamasıdır)."
Yine şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın verdiği hükümlerin tümü, O'nun Kur'an-ı Kerim'den anladığı üzere verdiği hükümlerdir."
(Resulullah (a.s)'ın) şu sözü de bunun böyle olduğu fikrini desteklemektedir: "Ben Allah'ın helal kıldığından başkasını helal kılmam ve ben Allah'ın Kitab'ında haram kıldığından başkasını haram kılmam." [115]
Said bin Cubeyr şöyle söylemiştir:
"Bana Resulullah (a.s)'tan (sahih) rivayet tankı üzere hangi hadis ulaşmış ise mutlaka Allah'ın kitabında onu doğrulayan bir şey buhnuşumdur."
Abdullah bin Mes'ud (r.a) da şöyle söylemiştir:
"Size bir hadis rivayet ettiğim zaman, Allah'ın kitabından onu doğrulayan şeyi haber veririm." [116]
Yine İmam Şafii şöyle söylemiştir:
"Bir kimsenin başına her ne gelecek olsa mutlaka Allah'ın kitabında onunla ilgili hükme yol gösterici türden bir esas mevcuttur. Eğer: "Bazı hükümler vardır ki tamamiyle sünnetten çıkarılmaktadır" denirse deriz ki: "Bunlar da gerçekte Allah'ın kitabından alınmadır. Çünkü Allah'ın kitabı bize Resulullah (a.s)'a uymayı ve O'nun sözünü esas almayı farz kılmıştır."
İbni Burhan şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) her ne söylemişse o, muhakkak Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur yahut yakından veya uzaktan ilgili olarak onun esası, temel prensibi Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktadır. Artık anlayan onu anlar, anlayamayan da anlayamaz. Hakkında hüküm verilen veya hükme esas alınan her şey de aynıdır. İlim edinmek isteyen bir kimse ondan çalışması, gösterdiği çaba ve anlayış gücü ölçüsünde bir şeyler anlar."
İbni Ebi'1-Fadl el-Mursi, Tefsir'inde şöyle demektedir:
"Kur'an-ı Kerim, öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini içinde toplamıştır. Öyleki gerçek anlamda hiç bir ilim bırakmaksızın hepsinden (az veya çok) söz etmiştir. Sonra Resulullah (a.s), şanı yüce olan Allah'ın seçtiklerini
açmıştır. Daha sonra dört halife, Abdullah bin Mes'ud (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a) gibi sahabenin ileri gelenleri ve tanınmışları O'ndan (Resulullah (a.s)'tan) bu ilmin büyük bir kısmını devralmışlardır. Nitekim (Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:

"Bir devemin yuları kaybolsa onu muhakkak Allah'ın kitabında bulurum."
Daha sonra söz konusu sahabilerden onlara iyilikle uyanlar (tabi'in) bu ilmi devralmışlardır. Daha sonra gayretler biraz azalmış, kararlılıklar gevşemeye başlamış, ilim ehlinde bir düşüş görülmüş, onlar sahabilerin ve tabiilerin çeşitli ilimlerde ve dallarda kazanmış oldukları ilimleri kazanama-maya, taşıyamamaya başlamışlardır. Bunun ardından bazı kimseler ilmin (yani Kur'an-ı Kerim'in) dilinin kurallarını tesbit etmeye, kelimelerinin yazılış şekillerini, harflerinin çıkış yerlerini (mahreçlerini), sayılarını, yine kelimelerinin sayılarını, âyetlerinin, surelerinin, hizblerinin, cüzlerinin, yarım cüzlerinin, dörtte bir cüzlerinin, içindeki secde âyetlerinin sayılarını belirlemeye önem vermeye başlamışlardır.
Her on âyeti bir öğretim bölümü olarak ayırmış, manaları üzerinde durmadan ve içinde ortaya konan hükümler üzerinde düşünmeden müteşabih kelimeleri, birbirlerine benzeyen âyetlerini tesbit etmişlerdir. Bu işlerle uğraşanlar kurra olarak adlandırılmışlardır. Nahivciler de Kur'an-ı Kerim'de geçen isimlerin, fiillerin, amil harflerin (yani zarfların ve edatların) ve daha başka unsurların mu'arreb ve mebni olanlarını tesbit etmekle uğraşmışlardır. İsimler ve onlara tabi olanlar, fiillerin türleri, lâzım ve müteaddi (etken ve edilgen) olanları, kelimelerinin yazılış şekilleri ve bütün bunlarla bağlantılı konular üzerinde genişçe durmuşlardır. Hatta bazıları içindeki müşkil (anlaşılması zor olan) kelimelerin i'rabını yapmışlardır (yani cümle içindeki yerinin ne olduğuna, son harekesinin nasıl okunması gerektiğine ve niçin Öyle okunduğuna dair bilgiler vermişlerdir).
Bazıları da (başından sonuna) kadar kelime kelime i'rabını yapmışlardır. Tefsirciler de özellikle ibareleri üzerinde durmuş, ibarelerinden yalnız bir anlama gelenleri, iki anlama gelenleri, ikiden fazla anlama gelenleri tesbit etmişlerdir. Birinci türden olanların hükmünü ortaya koymuş ondaki gizli manayı açıklamışlar; iki veya daha fazla anlama gelmesi muhtemel olanlar hakkında hangi mananın tercih edilmesi gerektiği konularına dalmışlardır. Her bir müfessir bu konularda kendi fikrini devreye sokmuş ve kendi kanaatine göre neyin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.
Usülcüler: "O ikisinde Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisi de bozulup giderdi" [117] mealindeki ayeti kerime ve benzeri pek çok ayeti kerime gibi akli deliller, esasla ilgili ve teorik ayeti kerimeler üzerinde durmuşlardır. Bunlardan yola çıkarak birliği, varlığı, ebediliği, ezeliliği, kudreti, ilmi, zâtına layık olmayan her şeyden münezzeh olduğu hakkındaki prensipleri tesbit etmişler ve bu konularla ilgilenen ilmi, usulu'd-din olarak adlandırmışlardır.

Bir grup da onun hitapla ilgili anlamları hangi ifadelerinin genel, hangilerinin özel anlam taşıdığı gibi konularla uğraşmışlardır. Onlar da bunlara dayanarak hakikat, mecaz gibi dil kurallarını tesbit etmiş, tahsis, ihbar, nass, zahir, mücmel, muhkem, müteşabih, emir, nehiy, nesih ve benzeri temel kavramlar, durum değerlendirmeleri ve tümevarımlar üzerinde durmuşlardır. Bu ilim dalını da fıkıh usulü olarak adlandırmışlardır.

Doğru tesbit ve doğru düşünce sahibi bazı kimseler helallerle, haramlarla ve diğer meselelerle ilgili hükümleri ortaya çıkarıp bunun gerek esasa ve gerekse furuata dair prensiplerini belirlediler. Bu konular üzerinde gayet güzel bir şekilde geniş açıklamalarda bulundular. Bu alanı da furuat ilmi olarak adlandırdıkları gibi aynı şekilde fıkıh ilmi olarak da adlandırdılar.

Bazıları da geçmiş asırlara ve yok olmuş milletlere dair haberlerle ilgilendi, rivayetleri araştırdı, bilgileri ve rivayetleri tedvin edip yazılı hale getirdiler. Hatta dünyanın başlangıcı konusu ve ilk yaratılan varlıklar üzerinde de durdular. Bu alanı da tarih ve kıssalar ilmi olarak adlandırdılar.

Bunların dışında bazıları da içinde insanların kalplerini etkileyen ve neredeyse dağlan yerinden sarsacak nitelikteki hikmetler, örnekler, öğütler bulunan metinler üzerinde durdular. İçinde vaadler, tehdidler, uyarılar, müjdeler ve ölüm, ahiret, yemden diriliş, haşir, ceza, cennet ve cehennem hakkında bilgiler bulunan metinlerden çeşitli konular, Öğütler ve kişiyi kötülüklerden alı-koyucu temel prensipler çıkardılar. Bunlarla hatipler ve vaizler için kaynak sağladılar.

Bazıları da, Hz. Yusuf (a.s) kıssasında geçen semiz ve zayıf ineklerle ilgili rüyanın tabiri, yine Hz. Yusuf (a.s)'un iki hapishane arkadaşının rüyalarının tabiri, Hz. Yusuf (a.s)'un güneşi, ayı ve yıldızları (kendisine) secde eder halde gördüğü rüyasının tabiri gibi rüya tabirleriyle ilgili bilgilerden yola çıkarak rüya tabiri usulü ile hükümleri çıkarmışlardır. Bu alanı da rüya tabiri olarak adlandırmışlardır. Bu itibarla, Kitab'a (Kur'an-ı Kerim'e) dayanarak bütün rüyaları yorumlamaya çalışmış, bunda zorluk çekmeleri durumunda da Kitab'ın açıklayıcısı olan sünnete dayanarak bu yorumlamayı yapma yoluna gitmişlerdir. Bunda da zorlanmaları durumunda hikmetlere ve örneklere dayanarak yorumlamaya çalışmış, daha sonra da Kur'an-ı Kerim'in: "Ma'ruf ile (iyilikle, yani örfe uygun olan, halkın iyi gördüğü şeyle) emreder" sözünde işaret edildiği üzere halkın genelinin karşılıklı ilişkilerinde esas aldıkları şeylere, örflerine, adetlerine bakmışlardır.

Bazıları da Kur'an-ı Kerim'de mirasla ve miras sahiplerinin alacakları paylarla ilgili bilgiler üzerinde durmuşlardır. Bu ilim de feraiz ilmi olarak adlandırılmıştır. Bu ilimle ilgilenenler bu konudaki âyetlerden yola çıkarak

kimlere yarım, kimlere üçte bir, kimlere dörtte bir, kimlere altıda bir, kimlere sekizde bir verileceğine dair hükümleri, feraizle ilgili hesaplan, miras hisselerindeki artış ve eksilmeleri, vasiyetlerle ilgili hükümleri tesbit etmişlerdir.
Bir grup da gece, gündüz, güneş, ay, ayın yörüngeleri (menzilleri), yıldızlar, burçlar ve benzeri varlıklar hakkındaki apaçık hikmetlere delalet eden ayeti kerimeler üzerinde durmuşlar, bunlara dayanarak zamanlarla ilgili ilmi (mevakit ilmini) ortaya çıkarmışlardır.
Yazarlar ve şairler de ondaki ifade tarzı, edebi yapı, cümle, kelime ve ses uyumu, geçiş yerleri, durma yerleri, hitabet güzelliği, vurgular, vecizler (icaz) ve benzeri edebi sanatlar üzerinde durmuş ve bunlardan meâni, beyân ve bedi1 ilimlerini (Arap dili ve edebiyatı ile ilgili ilim dallan) çıkarmışlardır.
İlimlerin temelleri açısından bakıldığında Kur'an-ı Kerim bunların dışında da pek çok ilim ihtiva etmektedir. Kur'an-ı Kerim ilimlerinin anası ise şu üç ilim dalıdır: Tevhid, Tezkir ve Ahkâm. Tevhid ilminin içine, yaratıkların bilinmesi, isimleriyle, sıfatlanyla ve fiilleriyle yaratıcının tanınması gibi konular girmektedir. Tezkir ilminin içine ise vaadler, korkutmalar (vaidler), cennet, cehennem, insanın içinin ve dışının arındırılması gibi konular girmektedir. Ahkâm ilmi ise bütün yükümlülükleri, insanın yararına ve zararına olan her şeyin açıklanması, iyiliği emir ve iyiliğe teşvik konularını içine alır. Bu yüzden Fatiha suresi Kur'an-ı Kerim'in anası sayılmıştır. Çünkü bu surede bu üç konunun üçüne de temas edilmektedir. İhlas suresi de bu üç ilimden tevhid konusunu içerdiğinden dolayı Kur'an-ı Kerim'in üçte biri sayılmıştır. İbni Cerir şöyle söylemiştir:
"Kur'an-ı Kerim üç şeyi içermektedir: Tevhid, haberler (geçmiş ve gelecekle ilgili bilgiler) ve diyânât (dinlerle ilgili açıklamalar). Bu yüzden ihlas suresi Kur'an-ı Kerim'in üçte biri sayılmıştır. Çünkü tevhid konusunu içine almaktadır."
Ali bin İsa da şöyle söylemiştir:
"Kur'an-ı Kerim otuz şeyi içermektedir: İ'lam (duyuru), benzetme/ emir, nehiy, vaad, va'id (tehdid ve korkutma), cennet ve cehennemin özelliklerinin bildirilmesi, Allah'ın adının, sıfatlarının ve fiillerinin ikrar edilmesinin öğretilmesi, O'nun nimetlerinin itiraf edilmesinin öğretilmesi, muhaliflere karşı deliller ortaya konması, din aleyhtarlarına (mülhidlere) cevap verilmesi, umut, korku, hayır, şer, güzel, çirkinin açıklanması, hikmetin açıklanması, marifetin üstünlüğünün (açıklanması), iyilerin Övülmesi ve kötülerin kınanması, selim olanı, güzel olanı, sağlam olanı ve tutarlı olanı ortaya koyma, kötü huyların ve güzel âdabın neler olduğunun açıklanması." Şeydeliye şöyle söylemiştir: "İbni Cerir'in sözünü ettiği üç unsurun bunların tümünü hatta kat kat fazlasını içerdiği

ortadadır. Kur'an-ı Kerim'in hayret verici yönlerinin tümünün kavranması ve (hatta) sayılması mümkün değildir."
Şeyh İzz Abdusselâm şöyle söylemiştir:
"Şeriat koyucusu (olan Allah) kullarını teşvik etmek, onları uyarmak ve (meseleleri) anlamalarını kolaylaştırmak için bu konuları bir hayli çeşitlendirmiştir.. Şeriatın büyük gördüğü veya övdüğü yahut o fiili O'nun (Allah'ın) rızası için yapanı övdüğü yahut Allah'ın sevdiği veya onu yapanı sevdiği yahut razı olduğu ve onu yapandan razı olduğu veya doğruluk, bereket, güzellik gibi sıfatlarla andığı veya çifte ve teke yemin etmesi, mücahitlerin adlarına yemin etmesi, kendi kendini kanayan (nefsi levvameye) yemin etmesi gibi adma yahut onu yapanın adına yemin ettiği yahut kulunu anmaya veya onu sevmeye veya erken ya da geç sevap vermeye veya kendisine lütufta bulunulmasına veya hidayete erdirilmesine sebep kıldığı veya onu yapanın hoşnut edileceğini veya günâhının bağışlanacağını veya kötülüklerinin örtüleceğini bildirdiği, veya kabul edileceğini yahut onu yapana yardım edileceğini veya müjdeleneceğini haber verdiği veya onu yapanı güzellikle vasfettiği yahut iyilik olarak tanımladığı veya onu yapanın üzülmeyeceğini veya korkmayacağını bildirdiği yahut onun güven içinde olacağını vaadettiği veya kendisine dost olunması için sebep olarak gösterdiği yahut gerçekleşmesi için Resulullah (a.s)'ın dua ettiğini haber verdiği yahut Allah'a yakınlık vesilesi olarak andığı veya hayat, nur gibi, şifa gibi övgü ifadeleriyle andığı bütün fiiller hakkında kullanılan ifadeler o fiillerin meşru olduğunu (şeriata aykırı olmadığını) gösterir.
Ancak bunların gereklilik dereceleri vacip (farz) ve mendubiyet arasında değişir. Buna karşılık şeriat koyucusu (olan Allah)'ın terkedilmesini istediği yahut kötülediği yahut onu yapanı kötülediği veya azarladığı yahut onu yapana kin duyduğunu bildirdiği (buğz ettiği) veya lanetlediği ya da sevmediğini ifade ettiği yahut razı olmadığını veya onu yapandan razı olmadığını veya onu yapanı hayvanlara ya da şeytanlara benzettiği yahut hidayete ulaşmaya engel saydığı yahut kabul edilmeyeceğini bildirdiği yahut kötü veya çirkin sıfatlarla andığı yahut peygamberlerini ondan koruduğu veya peygamberlerinin kin duydukları (buğz ettikleri) yahut kurtuluşa ereme-meye veya erken ya da geç azaba çarptırılmaya veya kınanmaya, kötülenmeye veya sapıklığa veya isyana götüren tutuma (masiyete) sebep saydığı yahut çirkinlik, kötülük, pislik sıfatlarıyla andığı yahut fisk veya günâh saydığı yahut lanetlediği veya gadab ettiği (kızdığı) yahut nimetin gitmesine veya gadabın (nıkmetin) gelmesine sebep saydığı yahut hakkında bir had, sertlik ve azarlama gibi bir ceza hükmü koyduğu yahut nefsin

rehin alınması veya Allah'ın düşmanlığı veya O'na karşı savaş açma yahut O'nunla alay etme, O'nu hafife alma olarak saydığı yahut Allah'ın kendisinin unutulmasına sebep saydığı yahut kendisinin O'na sabrettiğini veya yumuşak davrandığını veya bağışladığını bildirdiği yahut ondan tevbe edilmesini istediği yahut onu yapanı çirkinlikle, aşağılıkla andığı yahut onu şeytanın işini yapmakla suçladığı yahut şeytanın süslü gösterdiğini bildirdiği yahut onu yapanın şeytana dost olduğunu ifade ettiği yahut zulüm, taşkınlık, düşmanlık, günâh, hastalık gibi tenkid anlamı taşıyan özelliklerle andığı yahut peygamberlerin ondan veya onu yapandan beri (uzak) oldukları veya onların onu yapanı Allah'a şikâyet ettikleri veya onu yapana düşman olarak ona karşı ci-had ettikleri yahut ona karşı üzünülmesinden veya ah edilmesinden neh-yettikleri yahut (Allah'ın) onu yapanın geç veya erken zarara uğrayacağını bildirdiği yahut onu yapanın cennetten ve içindekilerden mahrum edileceğini belirttiği yahut onu yapanı Allah'ın düşmanı olarak nitelediği yahut Allah'ın ona düşman olduğunu bildirdiği yahut onu yapanın Allah'a ve Resül'üne karşı savaş açtığını bildirdiği yahut onu yapanın başkasının günâhını üstlendiğini ifade ettiği yahut uygunsuz olduğunun söylendiği yahut hakkında soru sorulduğu zamanda onun takva işlerinden olmadığını bildirdiği yahut tersinin yapılmasını emrettiği veya onu yapandan uzak durulmasını istediği veya onu yapanı sapıklıkla nitelediği ve Allah'ın O'nun için bir şey üstlenmediğini bildirdiği veya Peygamber (a.s)'in ve ashabının onun için bir şey üstlenemeyeceklerini bildirdiği yahut ondan kaçınılmasını kurtuluş sebebi saydığı yahut Müslümanların aralarına düşmanlık ve kin sokmaya sebep saydığı yahut onu yapana:
"Sen artık bu işe son verecek misin?" dendiği yahut peygamberlerin onu yapan için dua edilmesini yasakladıkları yahut kovulmaya ve uzaklaştırılmaya sebep sayılan yahut onu yapan hakkında:
"Canı çıksın" veya "Allah onun canını alsın" ifadesinin kullanıldığı yahut Allah'ın onu yapanla ahiret gününde konuşmayacağını, kendisine bakmayacağını, kendisini temize çıkarmayacağını ve amelini düzeltmeyeceğini bildirdiği, yahut onu yapan bir kimsenin oyununun sonuca ulaşmayacağını ve kendisinin de kurtuluşa ermeyeceğini bildirdiği yahut şeytanın üzerine musallat edileceğini bildirdiği yahut onu yapanın kalbinin saptırılmasına veya Allah'ın âyetlerinden uzak tutulmasına ya da Allah'ın niçin öyle yaptığını sormasına sebep saydığı her fiil yasaklanmış fiillerdendir.
Bu gibi fiiller hakkında kullanılan ifadeler o fiilin haram olduğuna yahut en azından mekruh olduğuna delalet eder.
Neyin helal olduğuna dair hükümler ise bir şeyin helal kılındığı ibaresinin

kullanılmasından yahut bir fiilin günâh sayılmamasından veya yapılmasında bir sakınca olmadığının veya günâh olmadığının bildirilmesinden veya yapılabileceğinin ifade edilmesinden, yapılmasına izin verilmesinden, yapanlarının affedildiklerinin bildirilmesinden, kendisinde olan yararlardan dolayı onun Allah'ın bir lütfü olduğunun ifade edilmesinden, hakkında bir haram hükmünün bulunmamasından yahut haram olduğunu ileri sürene karşı çıkılarak onun bize özel kılındığının veya bizim İçin yaratıldığının bildirilmesinden veya bizden öncekilerin yaptığının bildirilmesiyle birlikte bundan dolayı onların kınanmamalarından anlaşılır. Eğer bir fiilin geçmiştekiler tarafından yapılmasından övgüyle söz edilirse bu onun yapılmasının vacip veya müstehab olduğuna delalet eder." [118]

KUR'AN-I KERİM'İN ÜSTÜNLÜĞÜ VE OKUNMASINA ÖZEN GÖSTERME

Kur'an-ı Kerim İslâm'ın kitabıdır. O, kendisinin dışında kendisinden çıkmış olan her şeye kaynaktır. O; kendisinin dışındaki her şeyin üzerinde hükme-dicidir (hüküm kaynağıdır). O, asla şüpheye düşmemiş ve karıştırmamış olan Allah'ın sözüdür.
O, gerek i'cazıyla ve gerekse ihtiva ettiği mucizeleriyle Resulullah (a.s)'ın en büyük mucizesidir. Ona ağırlık verilmesi kesinlik arzeden temel bir ölçüdür. O hem Resulullah (a.s)'ın hem de O'nun ashabının sünnetidir (yoludur). Bu yüzden Resulullah (a.s) ilk başlangıçta kendisinden Kur'an-ı Kerim dışında bir şeyin yazılmasını yasaklamış daha sonra buna izin vermiştir.
Darimi'nin rivayet ettiğine göre Hz. Ömer (r.a) ordularına insanları Kur'-an-ı Kerim'den alıkoy mamalarım öğütler ve onlara Resulullah (a.s)'dan az rivayette bulunmalarını emrederdi. Kur'an-ı Kerim'in özel bir yeri vardır. Bu yüzden Müslüman şahsında ve hayatında ona en büyük önemi verir ve bunu hem onu öğrenmek, hem okumak, hem anlamak ve hem de bilmek suretiyle gerçekleştirir. Kur'an-ı Kerim hem lafız yönünden hem de mana yönünden mütevatir olarak rivayet edilmiştir. O i'caz sahibidir ve içinde mucizeler bulunmaktadır. Sünnetin Kur'an-ı Kerim'in yanındaki yeri onun açıklayıcısı niteliği taşımasıdır. Dolayısıyla sünnetin rolü onu açıklamaktır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendilerine indirileni açıklayasın ve olur ki düşünürler." [119]
Kur'an-ı Kerim insanı düşünmeye yöneltir. Resulullah (a.s) hem sözlü hem de ameli sürmeliyle bu Kur'an-ı Kerim'i açıklamıştır. Sünnette ne varsa herhangi bir yönden Kur'an-ı Kerim'e dayanmaktadır. Kim Kur'an-ı Kerim'le ilgilenirse Rabbani hidayetten bir şey kaçırmaz. Ama Kur'an-i Kerim'i anlamak, nassları açıklamak, onda isteneni yerine getirmek konusunda sünneti de gözardı edemez.
Fıkhı Kebir (hükümlerle ilgili fıkıh) ve fıkhı ekber (inanç ilkeleriyle ilgili fıkıh) de belli esaslara göre tesbit edilmiş olan kurallar çerçevesinde Kur'an-i Kerim ve sünnetten çıkarılmıştır.
Ancak yine Kur'an-ı Kerim asıl kaynak, ilk ve son hüküm merci'i ve bütün yaratıklar üzerinde hüccet (delil) olma Özelliklerine sahiptir.
İnsanlardan bazıları Kur'an-ı Kerim hakkında bazı yanılgılara düşmüşlerdir.
Onu ihmal ederek sırf başka ilimlere yönelenler yanılgıya düşmüşlerdir.

Kur'an-ı Kerim'in açıklanmasında ve anlaşılmasında ihtiyaç duyulan, yine Kur'an-ı Kerim'den doğmuş olan ilimlere gereken önemi vermeyenler de yanılgıya düşmüşlerdir. Bunun yanısıra Kur'an-ı Kerim'in hükmüyle ahad rivayetlerin (tek rivayet tankıyla nakledilmiş olan rivayetlerin) hükümlerinin bağlayıcıkları arasında bir fark görmeyenler gibi Kur'an-ı Kerim'le diğer kaynaklar arasında herhangi bir fark görmeyenler de yanılgıya düşmüşlerdir.
Bu gibi sebeplerden dolayı sözü edilen konular üzerinde pek çok tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu ümmetin rabbanileri (kendilerini Allah'a vermiş ilim ve takva sahipleri) birinci yeri Kur'an-ı Kerim'e ve sünnete verirler.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Bir insana Allah Kitab'ı, hükmü ve peygamberliği verdikten sonra onun insanlara "Allah'ı bırakıp da bana kul olun" demesi sözkonusu olamaz. Ancak o: "Öğrettiğiniz Kitap gereğince ve kendiniz de incelediğiniz üzere gönülden Rabb'e kulluk edin" der." [120]
"Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden "onu insanlara açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı. Onlar bu sözü arkalarına attılar ve karşılığında az bir değeri satın aldılar. Satın aldıkları ne kadar da fena bir şeydir!" [121]
Şanı yüce olan Allah'ın kitabına birinci dereceyi vermek ondan sonraya da sünneti yerleştirmek suretiyle işi yerine oturtmak gerekiyor. Çünkü sünnet Kitab'm açıklamasıdır. Onlardan sonra da onlara hizmet veya onlardan doğan ilimlerin öğrenilmesi için gerekli olanlar gelir.
Özet olarak Müslümanların ilk etapta önem verecekleri şeyler şunlardır:
Birinci olarak: Müslüman mütevatir kıraatlardan biriyle ilgili rivayetlerden çıkarılan hükümlere göre Kur'an-ı Kerim'i düzgün bir şekilde okumayı bilmelidir. Bu da Kur'an-ı Kerim'in tertil üzere okunmasının öğrenilmesini ve Kur'an-ı Kerim'i düzgün bir şekilde okumayı öncekilerden öğrenmiş ve usulüne göre okumayı bilen bir kurramn önünde bir kere veya daha fazla hatim yapmayı gerektirir.
İkinci olarak: Müslümanın gücü ölçüsünde Kur'an-ı Kerim okuma hususunda günlük virdi olmalıdır.
Üçüncü olarak: Müslüman, imkânı ölçüsünde Allah'ın kitabının bir miktarını ezberleyebilmek için gayret sarfetmeli, gayesi ise Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlemek olmalıdır.
Dördüncü olarak: Kur'an-ı Kerim okuyucusu mushafla ilgili şeyleri bilmeli, onunla İlgili âdabı gönülden yerine getirme gayesiyle öğrenmelidir.

Beşinci olarak: Kur'an-ı Kerim ilimlerinin her biri hakkında imkânı ölçüsünde ve vaktinin elverdiği nisbette bazı bilgiler edinmelidir. Kur'an-ı Kerim ilimlerinin, nüzul sebepleri ilmi, nâsih ve mensuh ilmi gibi bazıları vardır ki rivayete dayanır. Bazıları da vardır ki açıklama ile ilgilidir (beyanidir). Arap dili ile ilgili ilimler, Kur'an-ı Kerim'den çıkan özel konularla ilgili ilimler, Kur'an-ı Kerim'deki konuların bir arada değerlendirilmesi, Kur'an-ı Kerim'de geçen örnekler, hükümler, muhkem âyetler, müteşabih âyetler vs. ile ilgili ilimler bu sınıfa girmektedir.
Altıncı olarak: Mütevatir kıraatlarla ilgili ilme de ayrıca önem verilmesi uygun olur. Bu, Müslümanların İyi bilmeleri ve sonraki nesillere aktarmaları farzı kifaye olan bir ilimdir.
Yedinci olarak: Normalde Kur'an-ı Kerim ilimleri ve kıraatlarla ilgili ilim sonuç itibariyle Kur'an-ı Kerim'in tefsiri ilmine dayandırılmaktadır. Tefsir-cilerin çoğu bu konularla ilgili bütün bilgilere tefsirlerinde yer vermişlerdir. Çünkü Kur'an-ı Kerim her şeyin kendisine arzedildiği esastır. Bazı müfessirlerin kitaplarında rivayete dayanan Kur'an-ı Kerim ilimlerine yine açıklama ile ilgili ilimlere ve Kur'an-ı Kerim âyetlerinin yazılış şekilleriyle ilgili bilgilere yer verdiklerini görürsün. Bazı tefsirler ise belli bir konuda ayrıcalık kazanmıştır. Müslümanın tefsire özel bir önem vermesi gerekir. Bu arada özellikle ihtisas alanıyla ilgili yahut çağdaş meseleler üzerinde duran tefsiri seçmelidir.
Sekizinci olarak: Müslümanm önem vermesi gereken konuların arasına daha önce üzerinde durduğumuz bütün sahalarla bağlantılı olan buna ek olarak Kur'an-ı Kerim'in i'rabı, sanatsal şekli gibi konulan da içine alan Kur'an-ı Kerim kütüphanesi de girmelidir. Müslümanların önem vermesi gereken sahalar arasına giren Kur'an-ı Kerim kütüphanesi konusuna giren pek çok bilgi ilende gelecektir.
Bu babı, babın başlığıyla bağlantısı bulunan hadis rivayetlerine ayırdık. Sonunda da Kur'an-ı Kerimle ilgili bazı hükümler ve âdâbla ilgili "Dersler ve Öğütler" kısmına yer verdik.

Şimdi bu babın içinde yer alan rivayetlere geçelim. [122]

KUR'AN-I KERİM'İN FAZİLETİ OKUNMASINA ÖNEM VERİLMESİ

Kur'an-I Kerimden Ezber Bilmenin,Okumanın, Okumaya Devam Etmenîn VeKur'an I Kerim Okumak İçinToplanmanın Fazileti

2338-Taberani, Ebu Ahvas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söyledi: [123]
"Bu Kur'an-ı Kerim Allah'ın bir ziyafetidir. Kim ondan bir şey öğrenmeye güç yetirebilirse bunu yapsın. Evlerin hayır yönünden en küçük olanı içinde Allah'ın kitabından bir şey olmayan evdir. İçinde Allah'ın kitabından
bir şey olmayan ev tıpkı tamircisi olmayan harap olmuş bir ev gibidir. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara suresini duyduğu evden çıkar." [124]

Bir Açıklama

Kur'an-ı Kerim'in ziyafete benzetilmesi, Kur'an-i Kerim'in akim gıdası ve meyvesi olduğuna işarettir. Aynı şekilde o kalp ve ruh için de bir gıda ve meyvedir. Kur'an-ı Kerim'i okumalarına rağmen onda akıl, kalp ve ruh için mükemmel ve derli toplu gıda bulamayanların Kur'an-ı Kerim'den nasipleri çok azdır ve onların kalpleri hastadır. Bu gibiler Kur'an-ı Kerim'i çokça okusun, üzerinde daha çok düşünsün, daha çok kalbini ona versin ve gereğince amel etsinler.

2339-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Her şeyin bir hörgücü (tepesi, yukarıya doğru çıkıntısı) vardır. Kur'an-ı Kerim'in hörgücü de Bakara süresidir. Her şeyin bir seçkini vardır. Kur'an-ı Kerim'in seçkini de mufassaldır. Şeytanlar, içinde Bakara suresi okunan evden çıkarlar. İçi (muhteviyatı) itibariyle evlerin en küçüğü içinde Allah'ın kitabından bir şey bulunmayandır."
"İçi (muhtevası) itibariyle evlerin en küçüğü, içinde Allah'ın kitabından bir şey bulunmayandır" sözü; kalbin, Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesiyle mamur kılınacağına delalet etmektedir. Kalbin sapıklıktan ve bid'atten uzak tutulmasıyla birlikte Kur'an-ı Kerim'den ne kadar çok ezberlenirse kalp o kadar mamur olur. [125]

2340-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle rivayet etmiştir: [126]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İçinde Kur'an-ı Kerim'den bir şey bulunmayan kimse, döküntü (harap) bir ev gibidir."

2341-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her ne zaman bir topluluk şanı yüce olan Allah'ın evlerinden bir evde toplanıp Allah'ın kitabını okur ve aralarında onun üzerine müzakerede bulunurlarsa muhakkak üzerlerine bir huzur (sekinet) iner, kendilerini rahmet kaplar, etraflarını melekler sarar ve Allah onları kendi katında olanların yanında anar." [127]

Bir Açıklama

Huzurun inmesinin eserlerinden biri de imanın artmasıdır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah bilendir, hikmet sahibidir." [128]
Bu, Kur'an-ı Kerim okumak ve müzakere etmek üzere toplanan bir topluluğa Yüce Allah'ın lütuflanndan bir tanesidir. Şimdi Kur'an-ı Kerim için toplanmanın faziletine bak. Bunun yamsıra daha başka hayırlar için toplanmaya teşvik eden rivayetler de nakledilmiştir. Artık cumaya, cemaate ve hayır için toplanmaya gayret etmek gerekir.

2342-Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa ona bir sevap (hasene) vardır. Sevap (hasene) ise on kat karşılığıyla verilir. "Elif. Lâm. Mim" bir harftir demiyorum. Ancak "elif" bir harftir, "lam" bir harftir, "mim" bir harftir." [129]

2343-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Bureyde (r.a)'den rivayet etmiş, o da babasının şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yanında oturuyordum. Bu sırada O'nun şöyle buyurduğunu duydum:

"Bakara suresini öğrenin. Onun alınması (öğrenilmesi ve gereğince a-mel edilmesi) bereket, terkedilmesi ise hüsrandır. Sihirbazlar ona (onun gibisini ortaya koymaya) güç yetiremezler."
Daha sonra belli bir süre sustu. Sonra şöyle buyurdu:
"Bakara ve Ali İmran surelerini öğrenin. Onlar iki çiçektir. Onlar kıyamet gününde adeta iki bulut veya iki örtü ya da saflar halindeki iki ayrı kuş topluluğu gibi olup sahiplerini (yani kendilerini öğrenenleri) gölgelendirirler. Kur'an-ı Kerim kıyamet günü sahibiyle (yani kendisini öğrenenle) onun kabrinin açılması esnasında tıpkı rengi solmuş bir adam gibi buluşur. Ona: "Beni tanıyor musun?" diye sorar. O: "Hayır. Seni tanımıyorum" der. Bu kez o: "Ben senin, seni öğle sıcaklarında susandirmış, geceleri sabahlara kadar seni uyanık tutmuş olan arkadaşın Kur'an'ım. Her tüccar ticaretinin arkasındadır. Sen bugün her ticaretin arkasındasm" der. Böylece ona sağından mülk, solundan da sonsuzluk verilir. Başına da vakar tacı konur. Anne ve babasına da kendilerine dünyada verilmemiş olan hülleler giydirilir. Onlar: "Bunlar bize ne için giydirildi?" diye sorarlar. Kendilerine: "Çocuğunuzun Kur'an-ı Kerim'i alması (öğrenmesi ve gereğine göre amel etmesi) dolayısıyla" denir. Sonra ona: "Oku ve cennetin ve odalarının merdivenleri üzerinde yüksel." İster hızla olsun ister tertil üzere olsun Kur'an-ı Kerim okuduğu sürece o yükseliştedir." [130]

2344-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [131]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim konusunda maharet sahibi olan üstün kılınmış, iyilik sahibi yazıcı meleklerle birliktedir. Kendisine zor geldiği halde kekeleyerek (uğraşarak) Kur'an-ı Kerim okuyan için iki ecir vardır."
Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Kur'an-ı Kerim'i telaffuz etmede maharetli olarak Kur'an-ı Kerim'i okuyan..."
Bu rivayette "kekeleyerek" ibaresi geçmemektedir. Ancak Ebu Davud: "Kendisine zor geldiği halde..." ifadesine yer vermiştir. [132]

Bir Açıklama

En üstün makam, Kur'an-ı Kerim konusunda mahir olan birinciye verilecektir. İkinciye iki ecir verilmesinin sebebi ise onun Kur'an-ı Kerim okuma konusunda gayret sarfetmesidir. Ancak bu onu, meleklerle birlikte olmayı ha-ketme

derecesine ulaşan birincisinden ileriye geçirememektedir.

2345-Kutubi Sitte Sahipleri, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [133]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kur'an-ı Kerim okuyan mü'minin örneği turunç örneğidir. Kokusu da güzel, tadı da güzeldir. Kur'an-ı Kerim okumayan mü'minin örneği ise hurma örneğidir. Kokusu yoktur ama tadı tatlıdır. Kur'an-ı Kerim okuyan münafığın örneği reyhan örneğidir. Kokusu güzeldir ama tadı acıdır. Kur'an-ı Kerim okumayan münafığın örneği ise Ebu Cehil karpuzu örneğidir. Kokusu yoktur, tadı ise acıdır."

Bir rivayette her iki yerde de (yani hem müminlerden söz edilirken, hem de münafıklardan söz edilirken) "facirin örneği" denmiştir. [134]

2346-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kur'an-ı Kerim okuyan mü'minin örneği turunç örneğidir. Kokusu da güzel tadı da güzeldir. Kur'an-ı Kerim okumayan mü'minin örneği ise hurma Örneğidir. Kokusu yoktur ama tadı tatlıdır. Kur'an-ı Kerim okuyan facirin örneği reyhan örneğidir. Kokusu güzeldir ama tadı acıdır. Kur'an-ı Kerim okumayan facirin örneği ise Ebu Cehil karpuzu örneğidir. Kokusu yoktur, tadı ise acıdır. Salih bir kimseyle oturanın örneği misk örneğidir. Ondan bir şey sana dokunmasa da kokusu geçer. Kötü bir kimseyle oturanın örneği de körükçü örneğidir. Onun isinden sana bir şey bulaşmasa da dumanından bulaşır."

2347-Müslim, Amir bin Vasile (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Nafi1 bin Abdulharis, Usfan'da Hz. Ömer (r.a) ile karşılaştı. Hz. Ömer (r.a) onu Mekke ahalisinin başına amil (vali) olarak tayin etmişti. Ona: "Vadi halkının başına kimi geçirdin?" diye sordu. O: "İbni Ebzâ'yı" dedi. "İbni Ebzâ kimdir?" diye sordu. "Bizim kölelerimizden bir köle (mevla)" cevabını verdi. "Sen onların başlarına bir köleyi (mevlâyı) mi geçirdin?" diye sordu. "O, Allah'ın kitabını okuyan ve feraizi (miras meselelerini) bilen biridir" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:

"Nitekim Peygamberiniz (a. s.) de şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah bu kitapla bazı toplulukları yükseltir, diğer bazılarını ise alçaltır." [135]

Bir Açıklama

Rivayet metninde geçen feraiz ile miras ilminin kastedilmiş olması muhtemeldir. Bu ise söz konusu ilmin önemine işarettir. Bununla birlikte o ibare ile yükümlülüklerin (farzların) kastedilmiş olması da mümkündür.
Hz. Ömer (r.a), valisinin, Mekke ahalisinin başına kölelerinden bir köleyi geçirmesini başlangıçta doğru bulmamıştır. Çünkü Araplar kendilerinden olmayan birinin başlarına geçirilmesine karşı çıkarlardı. Bu durum da fitneye yol açabilir. Bu aynı zamanda mubah olan işlerde kamuoyunun seçimini göz önünde bulundurma ilkesine de ters düşer. Bu, peygamber siyasetinde göz önünde bulundurulan bir ilkeydi. Ancak, valisi söz konusu kişiyi Kur'an-i Kerim'i okuması ve ilmi dolayısıyla öne geçirdiği yönünde açıklama yapınca Hz. Ömer (r.a) bunu kabul etmişti. Bu, ilmin öne geçirilmede bir ayrıcalık kazandırdığına işaret etmektedir. Bu, göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Bu yüzden biz çağdaş îslâmi çalışmada öne geçirilme ve geri bırakılma konusunda İslâm kültürünü, uzmanlıkları ve prensiplere bağlılığı esas alınması gereken ölçüler araşma koyduk.
"Hanginiz her sabah Buthan'a -yahut "Akik'e" dedi- gidip oradan herhangi bir günâh işlemeksizin veya akraba ile bağlantıyı kesmeksizin iki semiz deve getirmek ister?"
Biz de: "Ya Resulullah (a.s)! Biz (hepimiz) bunu isteriz?" dedik. Resulul-lah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Birinizin sabah camiye gidip Allah'ın kitabından iki âyet öğrenmesi -veya okuması- onun için iki deveden daha hayırlıdır. Yine üç âyet onun için üç deveden hayırlıdır. Dört âyet de dört deveden hayırlıdır. Her sayıda âyet aynı sayıdaki deveden hayırlıdır."
Ebu Davud'un rivayetinde şöyle denmektedir;
"Hanginiz her sabah Buthan'a -yahut: "Akik'e" dedi- gidip oradan Allah'a karşı herhangi bir günâh işlemeksizin veya akraba ile bağlantıyı kesmeksizin iki semiz ve alımlı deve getirmek ister?"
Onlar: "Hepimiz, ya Resulullah (a.s)!" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Birinizin her sabah camiye gidip Allah'ın kitabından iki âyet öğrenmesi onun için iki deveden daha hayırlıdır, yine üç âyet onun için üç deveden hayırlıdır. Her sayıda âyet aynı sayıdaki deveden hayırlıdır." [136]

2350-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [137]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıskanma ancak iki şeyde olur: Allah'ın kendisine Kur'an verdiği, kendisi de onu sabah ve akşam vakitlerinde okuyan bir adama. Komşusu onu duyar ve: "Keşke filancaya verilen bana da verilseydi de ben de onun yaptığı gibisini yapsaydım" der. Bir de Allah'ın kendisine mal verdiği ve kendisi de onu O'nun hakkı için harcayan bir adama. (Bir başka) adam der ki: "Keşke filancaya verilen gibisi bana da verilseydi de ben de onun yaptığı gibisini yapsaydım."

2351-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim sahibi (Kur'an-ı Kerim'i öğrenip çokça okuyan kişi) kıyamet günü gelir. (Kur'an-ı Kerim) ona: "Ey Rabbim! Onu süsle" der. Bunun üzerine ona keramet (değerlilik) tacı giydirilir. Sonra: "Ey Rabbim! Ona verileni artır" der. Bu kez ona keramet hüllesi giydirilir. Sonra: "Ey Rabbim! Ondan razı ol" der. Yüce Allah da: "Ondan razı oldum" der. Bunun ardından ona: "Oku ve yüksel" denir. Ona her bir âyet karşılığı bir hasene (iyilik) verilir." [138]

2352-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: [139]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim sahibine (Kur'an-ı Kerim'i öğrenip okuyana): "Oku ve yüksel. Dünya evinde nasıl tertil üzere okuyor idiysen öyle tertil üzere oku. Senin yerin okuduğun en son âyetin yerindedir. (Yani her bir âyet okudukça derecen yükselir ve en son âyetin seni ulaştıracağı dereceye kadar çıkarsın -Çeviren)."

2353-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin -veya Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin- -Burada A'meş tereddüt etmiştir- şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kıyamet günü Kur'an-ı Kerim sahibine (Kur'an-ı Kerim'i öğrenip okuyana): "Oku ve yüksel. Senin yerin okuduğun en son âyetin yerindedir" denir." [140]

Kur'an-I Kerim'i Öğrenmenin Ve Öğretmenin Fazileti

2354-Buhari, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Sizin hayırlınız Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğretendir." [141]

2355-Taberani, Ebu Umame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Filanca oğullarının yerlerini satın aldım ve ondan şöyle şöyle kazanç sağladım."
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sana ondan daha çok kâr getirecek bir şeyi haber vereyim mi?"
Adam: "Öyle bir şey var mıdır?" diye sordu.
Resulullah (a.s): "On âyet okuyan bir adam" diye buyurdu.
Bunun üzerine adam gidip on âyet öğrendi. Sonra Resulullah (a.s)'ın yanma geldi ve yaptığını haber verdi." [142]

Kur'an-I Kerim'e Bağlanmanın Ve Ondan Ayrılmamanın Gerekliliği

2356-Buharî ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [143]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu Kur'an'ı kendinizde saklamaya çalışın. Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki, o devenin yularından daha sıkı tutar."

2357-Ahmed bin Harıbel, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ın kitabını öğrenin, onu kendinizde saklayın ve onu güzelce o-kuyun. Canım elinde olana yemin olsun ki, o yularlara bağlanmış develerden daha sağlam tutar." [144]

2358-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [145]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim sahibinin (Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen ve onu sürekli okumak suretiyle ezberinde tutmaya çalışanın) örneği, devesini yulara bağlamış bir adam örneğidir. Eğer onu (yani yuları) sıkı tutarsa (deveyi) elinde tutar. Anın onu bırakırsa (deve) gider."

Müslim bir başka rivayette şu fazlalığa yer vermiştir:
"Kur'an-ı Kerim sahibi (onu bilen) ibadete durur, ortu gece ve gündüz okursa onu hatırında tutar; ama ibadete durmazsa onu unutur." [146]

Bir Açıklama

Yüce Allah'ın nitelediği üzere Kur'an-ı Kerim uludur. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Oysa o çok ulu bir kitaptır." [147] Bir kimse onu öğrendikten sonra ihmal ederse ezberinde kalmaz. Büyüklerimizden biri şöyle derdi:
"Kur'an-ı Kerim, sahibini (onu ezberleyeni) özler. Eğer sahibi okuyarak onu ziyaret etmeğe devam ederse Kur'an-ı Kerim de onu ziyaret eder."

2359-Kutubi Sitte Sahipleri, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kimsenin: "Şöyle şöyle âyeti unuttum" demesi ne kadar fenadır. Aksine o, ona unutturulmuş tur. Kur'an-ı Kerim'i hatırda tutun. O develerin yularlarından kopmaya çalışmalarından çok, kişilerin hafızalarından çıkma gayretindedir."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Biriniz: "şöyle şöyle bir âyeti unuttum" demesin. Aksine o, ona unuttu-rulmuştur." [148]
kaçmasından korkulan bir devenin yulara bağlanmasına benzetilmiştir. Kişi Kur-'an'ı okumaya ve hatırlamaya devam ettiği sürece ezberlemiş oldukları da ezberinde kalacaktır. Aynı şekilde deve de bir yularla bir yere bağlanırsa bir yere kaçamaz, koruma altında kalır. [149]

2360-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [150]

"Kim bir gecede elli âyet okursa gafillerden yazılmaz. Kim yüz âyet okursa kânitlerden (kendini ibadete verenlerden) yazılır. Kim üç yüz âyet okursa onun için bir kıntar (sevap) yazılır. Kim de yedi yüz âyet okursa kurtuluşa erer.

2361-Nesai, Saib bin Yezid (r.a)'den rivayet etmiştir: [151]

"Resulullah (a.s)'ın yanında Şureyh el-Hadrami'den söz edildi. O da şöyle buyurdu:

"O, Kur'an'a başını koymaz." [152]

Kur'anı Kerim Okuyanın Üzerine Meleklerin Ve Huzurun İnmesi

2362-Buhari, Useyd bin Hudayr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [153]
"O, geceleyin Bakara suresini okuyordu. Atı da yanında bağlıydı. Bir ara atı şahlandı. Bunun üzerine o sustu. Atı da sakinleşti. Sonra yine okudu. Atı yine şahlandı. Tekrar sustu. Atı da sakinleşti. Sonra yine okudu. Atı yine şahlandı. O da oradan ayrıldı. Oğlu Yahya da yakınında bulunuyordu. Onun üzerine atlamasından endişelendi. Onu geriye bırakınca başını göğe doğru kaldırdı. Bir de gölgelik gibi bir şey gördü. İçinde lambalar gibi şeyler vardı Sabah olunca olayı Resulullah (a.s)'a anlattı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Oku, ey İbni Hudayr! Oku Ey İbni Hudayr!"
O: "Ya Resulullah (a.s)! Yahya'yı çiğnemesinden endişelendim. O (atın) yakınında bulunuyordu. Bu yüzden onun yanma doğru gittim. Bu sırada başımı göğe doğru kaldırdım. Bir de içinde lambalar bulunan gölgelik gibi bir şey gördüm. Onu görmeyeyim diye çıktım."
Resulullah (a.s): "Bunun ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu.
O: "Hayır" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onlar senin sesine yaklaşmış olan meleklerdi. Eğer okusaydm sabah olunca insanlar onlara doğru bakacaklardı. Onlar, onlardan (insanlardan) saklanmayacaklardı."

2363-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: [154]

"Useyd bin Hudayr'm bir gece konakladığı yerde Kur'an-ı Kerim okurken birden atı şahlandı. Sonra yine okudu, at yine şahlandı. Sonra tekrar okudu, at yeniden şahlandı. Useyd dedi ki: "Bunun üzerine Yahya'yı ezmesinden korktum. Onun yanına gitmek üzere kalktım. Bir de başımın üzerinde gölgelik gibi bir şey gördüm. İçinde kandiller gibi bir şeyler vardı. Gözümden kayboluncaya kadar göğe doğru yükseldiler. Sabahleyin Resulullah (a.s)'ın yanına gittim ve şöyle söyledim: "Dün gece ben, gece ortasında konakladığım yerde Kur'an-ı Kerim okurken bir ara atım şahlandı." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Oku İbni Hudayr."
(İbni Hudayr) dedi ki: "Ben okudum, sonra yine atım şahlandı. Resulullah (a.s) yine:
"Oku İbni Hudayr" diye buyurdu.
Ben yine okudum. (At) yeniden şahlandı. Resulullah (a.s) yine:
"Oku İbni Hudayr" diye buyurdu.
Ben bıraktım. Yahya atın yakınında bulunuyordu. Onu ezmesinden korktum. Gölgelik gibi bir şey gördüm. İçinde kandiller gibi bir şeyler vardı. Sonra gözümden kayboluncaya kadar göğe doğru yükseldiler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Onlar meleklerdi. Seni dinliyorlardı. Eğer okumaya devam etseydin sabah olunca insanlar onları görürlerdi, onlar insanlardan saklanmazlardı." [155]

Bir Açıklama

Bu iki rivayet herhangi bir Müslümanın şanı yüce olan Allah'a yönelmesi durumunda ona gayb alemine ait bazı şeylerin görünmesinin mümkün olduğu konusunda İki temel dayanaktır. Pekçoklan keşfi ve keşf ehlini (yani gayb alemine muttali olunmasını ve buna muttali olanları) inkâr etmişlerdir. Oysa eğer bu konudaki rivayetler doğru sözlü ve adil kimseler tarafından nakledilmiş olursa inkâr edilmesi yerinde olmaz. Çünkü şer'i açıdan böyle bir şeyin olması mümkündür.

2364-Buhari ve Müslim, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [156]
"Bir adam Kehf suresini okuyordu. Yanında da iki iple bağlanmış bir at vardı. Bu sırada (adamın) üzerini bir bulut kapladı ve kendisine doğru yaklaşmaya başladı. Atı ondan kaçmaya başladı. Sabah olunca Resulullah (a.s)'m yanına geldi. Kendisine bu olayı anlattı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İşte bu, Kur'an-ı Kerim için inmiş olan sekinettir." Bir rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Oku ey filanca! İşte Kur'an-ı Kerim (okunması) esnasında -veya Kur'an-ı Kerim için- inen sekinettir." [157]

Bir rivayette de: "Kur'an-ı Kerim'le birlikte inen" denmektedir. [158] Buharı, Useyd bin Hudayr (r.a)'ın yukarıda geçen hadisini içeren baba şu

başlığı vermiştir: "Kur'an-ı Kerim okunması esnasında meleklerin ve sekinetin inmesi babı." [159]
İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Burada sekinetin inmesiyle meleklerin inmesini bir arada zikretmiştir. Ancak gerek bu babın hadisinde -yani Useyd bin Hudayr (r.a)'ın yukarıda geçen hadisinde- ve gerekse Kehf suresinin faziletiyle ilgili Bera bin Azib (r.a) hadisinde sekinetten söz edilmemektedir. Sadece meleklerden söz edilmiştir. Belki musannif (yani Buhari) bu konuyla ilgili olayın aynı olay olduğunu düşünüyordu. Yahut bu babda geçen hadiste sözü edilen gölgelik ile kastedilenin sekinet olduğu düşüncesiyle bab başlığında sekinetten de söz etmiş olabilir. Ancak İbni Battal gölgelik ile kastedilenin kesinlikle bulut olduğunu, meleklerin de onun içinde olduklarını ve onlarla beraber sekinetin olduğunu çünkü sekinetin her zaman meleklerle birlikte ineceğini söylemiştir. Yukarıda geçen olayın Useyd (r.a)'in başından geçtiği, rivayetten onun Bakara suresini okuduğunun anlaşıldığı ve bunun da zahiri olarak taaddud ifade ettiği (yani olayın belli bir sureye has olmayıp farklı sureler için gerçekleşebileceği) söylenmiştir.
Sabit bin Kays bin Şemmas'm başından da Useyd (r.a)'in başından geçen olaya benzer bir olay geçmiştir. Ancak bu olay da Bakara suresinin okunması esnasında gerçekleşmiştir. Ancak hem Bakara hem Kehf suresini yahut bu ikisinden herhangi birini okumuş olması da muhtemeldir." [160]
İmam Nevevi de şöyle söylemiştir:
"Burada sözü edilen sekinetin anlamı hakkında değişik şeyler söylenmiştir. Bunlardan tercihe uygun görülene göre sekinet Allah'ın yaratıklarından olan gönül huzuru ve rahmet getiren ve meleklerle birlikte inen bir şeydir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Bu hadis ümmetin mensuplarından herhangi bir kişinin melekleri görebileceğine delalet etmektedir.
İbni Hacer de şöyle söylemiştir:
"Sahih olan da budur. Ancak bunun şartlı olarak gerçekleşebileceği anlaşılmaktadır. Mesela salih olan ve güzel sesle Kur'an-ı Kerim okuyan birine (melekler) görünebilir." [161]
Yine Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisi şerifte Kur'an-ı Kerim'in fazileti, onun rahmetin inmesine, meleklerin bulunmalarına vesile olduğu ortaya konmaktadır. Bunda aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin fazileti de ortaya konmaktadır."

İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Bunda Useyd (r.a)'in bir menkıbesi, gece namazında Bakara suresini okumanın fazileti, namazda huşu'un fazileti ve yerine göre mubah da olsa bir dünya işiyle meşgul olmanın pek çok hayrın kaçırılmasına vesile olabileceği ortaya konmaktadır. Mubah olmayan bir şeyle meşgul olmanın nasıl bir sonuç getireceğini artık düşünmek lazım." [162]

Kur'an-I Kerim Sevgisi Ve Bunun Alametleri

2365-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [163]
"Kim kendisini Allah'ın ve Resulünün sevmesini isterse baksın: Eğer Kur'an-ı Kerim'i seviyorsa Allah'ı ve Resulünü seviyor demektir."
Bir Açıklama
Bunlar, gerçeği ortaya koymada yamlmayan iki özelliktir. Eğer insan Allah'ı ve Resulünü sever Allah ve Resulü de onu severse kalbinde Kur'an-ı Ke-rim'e karşı bir sevgi duyar. Bu sevgi dolayısıyla insanın kalbi belli bir ölçüde Kur'an-ı Kerim'e bağlı olur. Onu sever, yüceltir, ona saygı duyar. Böylece Allah'ın kendilerini sevdiği kendileri de Allah'ı seven ve Allah'ın hizbi olarak adlandırılan kitlenin özelliklerinin birincisini kazanmış olur. Bu itibarla Rabbaniler, yola girişlerinin başlangıcından ömürlerinin sonlarına kadar Kur'an-ı Kerim'e ayrı bir ağırlık verirler.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Öğrettiğiniz Kitap gereğince ve kendiniz de incelediğiniz üzere gönülden Rabb'e kulluk edin." [164]

2366-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [165]
"Resulullah (a.s) bana: "Bana Kur'an oku" diye buyurdu. Ben: "Kur'an sana indirilmişken ben mi sana onu okuyacağım?" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Ben onu başkasından dinlemekten hoşlanıyorum."
Bunun üzerine ben de O'na Nisa suresini okudum ve şu ayeti kerimeye kadar geldim: "Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de şunların üzerine şahit kıldığımız zaman durum ne olacak!" [166] Buraya gelince (Resulullah (a.s): "Şimdilik yeter" diye buyurdu. Kendisine doğru baktım. Bir de gördüm ki,

gözlerinden yaşlar akıyor." [167]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'i bir başkasından dinlemekten hoşlanması ve bu şekilde dinlemekten gözleri yaşaracak derecede etkilenmesi O'nun Kur'an-ı Kerim'e olan sevgisinin ve ondan ne derece etkilendiğinin alametidir. Bu bir Müslümanın sahip olması gereken özelliklerdendir. Müslüman kalbini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, Kur'an-ı Kerim'e çok önem vermek ve üzerinde düşünmek suretiyle bunu kazanmalıdır. [168]

KUR'AN-I KERİM'LE İLGİLİ BAZI ADAB VE HÜKÜMLER

Kur'anı Kerimi Öğrenmenin VeÖğretmenin Vücubu (Farziyeti)Ve Bunun Adabı

2367-Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Şibl (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an-ı Kerim'i okuyun. Onu okuduğunuzda onunla büyüklenme-yin. Onda taşkınlığa gitmeyin. Kendinizi ondan uzak tutmayın. Onunla birlikte (onu okurken) bir şey yemeyin." [169]
Yine şöyle buyurdu:
"Kadınlar ateş ahalisidirler."
Bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Onlar bizim analarımız, kız kardeşlerimiz ve kızlarımız değil midirler?" diye sordu. Resulullah (a.s) da onların eşlerinin hakları konusundaki nankörlüklerinden ve eşlerinin haklarını yerine getirmemelerinden söz etti."
("Onunla büyüklenmeyin" anlamındaki) "felâ testekbiru bihi..." ibaresinde geçen "testekbiru" kelimesi rivayetlerde iki farklı şekilde daha geçmektedir. Bunlardan biri: "Testeksiru", diğeri de: "Teste'siru" şeklindedir. Bunlardan birincisinin anlamı açıktır. Bazıları Kur'an-ı Kerim'i öğrenmiş olmakla büyüklenmektedirler ki, bu ifade onu yasaklamaktadır. İkinci şekildeki ifadeyle de insanların Kur'an-ı Kerim hakkında çok fazla soru sormamaları istenmektedir. Üçüncü ifade ile kastedilen anlam da şudur: Onu sadece öğrenmek isteyene Öğretin.

2368-Ahmed bin Hanbel, Ebu Selâm (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Muaviye (r.a), Abdurrahman bin Şibl (r.a)'e: "İnsanlara Resulullah (a.s)'tan duyduğunu öğret" diye yazdı. O da onları topladı ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kur'an-ı Kerim'i öğrenin. Onu öğrendiğinizde onda taşkınlık etmeyin, kendinizi ondan uzak tutmayın, onunla birlikte (onu okurken) bir şey yemeyin ve onun hakkında çok şey sormayın-"

2369-Tirmizi[170], İmran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O (yani imran bin Husayn) Kur'an-ı Kerim okuyan sonra onun için insanlardan bir şeyler isteyen birinin yanından geçti, imran (r.a) istirca etti ("innâ lillahi ve

innâ ileyhi racİ'un: Biz Allah'tanız ve O'na döneceğiz" dedi) ve şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Kim Kur'an-ı Kerim okursa onun karşılığını Allah'tan istesin. Şüphesiz bazı kimseler gelecekler, Kur'an-ı Kerim okuyup onun için insanlardan istekte bulunacaklar." [171]

Kur'an-I Kerim'i Güzelce Okumak

2370-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [172]
"Biz Kur'an-i Kerim okurken Resulullah (a.s) yanımıza çıktı. İçimizde bedeviler de Arap olmayanlar da vardı. Şöyle buyurdu:
"Okuyun. Hepsi güzel. İleride bazı kimseler gelecek onu bir okun dikilmesi gibi dikecek yavaş yavaş (itina ile) değil hızlı hızlı okuyacaklar." [173]

Kur'an-I Kerimin Güzel Okunması Ve Sesle Süslenmesi

2371-Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kur'an'ı seslerinizle süsleyin." [174]

Bir Açıklama

Hattabi, Resulullah (a.s)'ın: "Kur'an'ı seslerinizle süsleyin" sözü hakkında şöyle söylemiştir:
"Hadis imamlarından biri bunu: "Seslerinizi Kur'an'la süsleyin" şeklinde açıklamıştır. (İlim adamları) bunun, söylenenin tersini kasdetme mahiyeti taşıdığını söylemişlerdir. Bunun gibi (Arap dilinde): "Deveyi havuza sundum" denir; oysa normalde havuz deveye sunulmaktadır."
Yine şöyle söylemiştir:
"Bunu aynı zamanda Ma'mer, Mansur'dan, o da Talva'dan rivayet etmiş ve "sesler" anlamına gelen kelimeyi "Kur'an" kelimesinden önce zikretmiştir. (Yani: "Seslerinizi Kur'an'la süsleyin" anlamına gelen bir ifadeyle nakletmiştir).
Tayyibi şöyle söylemiştir:
'Hadis, görünüşe önem verilmemesi, Allah'tan ecir umulması, amelde ihlaslı

olunması, okunanın anlamı üzerinde düşünülmesi ve ibretli noktalarına dikkat edilmesi durumunda bazı küçük yanlışlaklar yapılmasında sakınca olmadığına işaret etmektedir."

Yine Talha, Abdurrahman bin Avsece'den o da Bera (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Seslerinizi Kur'an'la süsleyin."

Yani konuşmalarınızı onun okunuş tarzına uydurun, seslerinizi onunla meşgul edin, onu kendinize Ölçü ve süs edinin.

el-Cami'in tahkikçisi hadisin birinci rivayetinin zahiri anlamına göre açıklamasını yaparak şöyle söylemiştir:

"Bu, Kur'an-ı Kerim okurken sesi güzelleştirmek suretiyle olur. Güzel sözün güzelliği süs yönü güzel sesle daha da artar. Güzel sesle ve özenle o-kunursa onu dinleyenlerin kalplerini etkiler ve dikkatle dinlemelerini sağlar. Turbeşti şöyle söylemiştir: "Bu, sesi güzelleştirmenin tecvid kurallarının dışına çıkmaması ve kelimelerin ve harflerin çıkarılmasında bununla ilgili düzene aykırı hareket edilmemesi şartına bağlıdır. Eğer böyle yapılırsa o zaman yapılan fiil müstehab olmaktan çıkar mekruh olur. Allah'ın kitabını okurken kendilerini zorlayarak yapmacık hareketlere giren, okumalarını çeşitli vezinlere uydurmaya çalışan, müziksel sesler çıkaran ve Allah'ın sözünü gazele ve şarkıya benzeten kimselerin yaptıkları bid'atlerin en çirkin-lerindendir. Bunu duyanın buna karşı çıkması, (Kur'an-ı Kerim) okuyanın da onu yüce tutması gerekir."

Tecvid kurallarına uyulduğu ve huşu ile okunduğu sürece okuyuşu güzelleştirmek için ne kadar uğraşılsa yine de bir sakıncası yoktur.

2372-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah Kur'an'ı güzel sesle ve açıktan okuyan bir peygamberi dinlediği kadar hiç bir şeyi dinlememiştir." [175]

2373-Ahmed bin Hanbel, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resuhıllah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kur'an'ı, sesini güzelleştirerek okumayan bizden değildir." [176]

Bir Açıklama

Bu rivayet ve benzerleri Kur'an-ı Kerim'e ünsiyet duymanın ve ona bir yakınlığın olmasının Müslümamn adabından olduğuna delalet etmektedir. Kimin bu ünsiyeti, Kur'an-ı Kerim'i özenle ve sesini güzelleştirerek okumasını sağlayacak dereceye ulaşmış olmazsa, o kendisinin bu ümmetten olmasını sağlayacak iman gerçeğine henüz ulaşamamış demektir. Rivayette korkunç bir tehdid ve uyarı vardır. Çünkü hadisin metninde Resulullah (a.s)'ın: "Bizden değildir" diye buyurduğu ifade edilmiştir. Bu gerçekten önemli bir durumdur. Bu itibarla biz de, bir kimsenin sırdaş edinirken bunu bir ölçü olarak alması, hadisteki tehdid ve korkutma kendilerini kapsamayan kimseleri sırdaş edinmesi gerektiği kanaatine vardık.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler! Kendinizden olmayanı sırdaş edinmeyin." [177]
Resulullah (a.s)'ın: "Bizden değildir" diye andığı kimseler dolaylı bir şekilde (zımnen) bu ayeti kerimede kastedilenlerin (yani "kendinizden olmayan" sözü ile kastedilenlerin) arasına girmektedir. Bu itibarla Müslüman Kur'an-ı Kerim'i gerek öylesine okurken ve gerekse namazda okurken sesini güzelleştirmeye çalışmalı, bunda bir sakınca görmemeli ve bundan utanma-malıdır. Çünkü bunda sakınca görmek ve bundan utanmak yersizdir.

2374-Ebu Davud, Abdullah bin Yezid (rh.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ebu Lubabe yanımızdan geçti. Biz de peşine takıldık. Yanına (evine) girdik. Bir de paspal görünümlü bir adamla karşılaştık. Onun şöyle söylediğini duydum:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Kur'an'ı sesini güzelleştirerek okumayan bizden değildir."
İbni Ebi Muleyke'ye: "Ey Ebu Muhammedi Eğer sesi güzel değilse!" dedim. O da şöyle söyledi:

"Gücünün yettiği kadar güzeli eştirir." [178]

Kur'an-I Kerim'i Güzel Okumak, İyi Anlamak Ve Her İkisinde De İhlaslı Olmak

2375-Taberani, Evsat'ta, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben ömrümün bir bölümünü geçirdim. Bizden biri imanı Kur'an'dan önceye koyuyor. Sure Muhammed (a.s)'e iniyor. O da böylece helalini ve haramını öğreniyordu. Sizin Kur'an'ı Öğrendiğiniz gibi onun orasında kalması uygun

düşmezdi. Sonra ben bazı kimseler gördüm, (içlerinden) biri Kur'an'ı imandan önceye koyuyor. Fatiha suresinin başından kitabın sonuna kadar okuyor. Ama onun kendisine neyi emrettiğini neyi yasakladığını bilmiyor. Onun da orada kalması uygun düşmez. O, onu kalitesiz hurmaları dağıtır gibi dağıtır." [179]

2376-Bezzar, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Tüccarlar denizlerde dolaşıncaya ve atlar Allah'ın yolunda (savaşa) da-lıncaya kadar İslâm üstünlük sağlar. Sonra: "İçimizde kim daha iyi (veya daha çok) Kur'an okuyor, içimizde kim daha bilgilidir, içimizde kim daha fakihtir (keskin anlayış ve kavrayış sahibidir)" diye bir topluluk üstünlük sağlar."
(Resulullah a.s) daha sonra ashabına şöyle buyurdu: [180]
"Bunlarda bir hayır var mıdır?"
Onlar: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dediler. (Resulullah a.s) da) şöyle buyurdu:
"Bunlar sizdendir, bu ümmettendirler. Onlar aynı zamanda ateşin yakıtıdırlar."

2377-Ahmed bin Hanbcl, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
"Ümmetimin münafıklarının çoğu Kur'an okuyucularıdır. Onların boyunlarını eğdirin (üzerlerine gidin). Onları Öldüren sevap alacaktır." [181]

2378-Ahmed bin Hanbel, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ümmetimin münafıklarının çoğu Kur'an okuyucularıdır." [182]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri rivayetlerde kastedilenlerin Kur'an okuyucularından bid'at ehli olanlar olduğu bildirilmiştir. Tercih edilen görüşe göre de onlardan kâfirlere yakınlık duyanlar kastedilmiştir. [183]

Resulullah (A.S)'In Kur'an Okumasının Özellikleri

2379-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): "Sebbihi'sme Rabbike'I-A'la (Yüce Rabbinin adını teşbih et)" ibaresini okuduğunda: "Yüce Rabbim (zatına layık olmayan her şeyden) münezzehtir" derdi." [184]

Bîr Açıklama

Bu, Resulullah (a.s)'ın bir sünnetidir. Pek çok rivayette bunu görmekteyiz. Bundan çıkan sonuç şudur: Resulullah (a.s) Kur'an-ı Kerim okuduğunda onun anlamına göre yeri geldikçe (ifadelere) cevap verirdi. Bu ise okunanın anlamı üzerinde düşünmenin bir neticesidir. Müslümamn bunu çok iyi kavraması gerekmektedir. [185]

2380-Nesai, Ummu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ya'la bin Memlek ona Resulullah (a.s)'m Kur'an-i Kerim okuyuşu ve namazı hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"Siz nerde, O'nun namazı nerde?"
Daha sonra (Resulullah (a.s)'ın) Kur'an-ı Kerim okuyuş şeklini anlattı. Bunu anlatırken (Resulullah (a.s)'ın) harf harf anlaşılacak şekilde okuduğuna işaret etti."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir: [186]
"Siz nerde, O'nun namazı nerde? Namaz kılar sonra namaz kıldığı kadar bir süre uyurdu. Sonra uyuduğu kadar bir süre namaz kılardı. Sonra namaz kıldığı kadar bir süre uyurdu. Sabah oluncaya kadar böyle devam ederdi."
Daha sonra (Resulullah (a.s)'ın) Kur'an-ı Kerim okuyuş şeklini anlattı. Harf harf anlaşılacak şekilde okuduğunu ifade etti." [187]
Tirmizi'nin İbni Ebi Muleyke'den, onun da Ummu Seleme (r.a)'den nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Ummu Seleme (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Kur'an-ı Kerim'i parça parça okurdu. "el-Hamdu li'lla-hi Rabbi'l-Alemin" der sonra dururdu. "er-Rahmani'r-Rahim" der sonra dururdu. Sonra: "Maliki yevmi'd-din"i okurdu." [188]
Bunu Ebu Davud da nakletmiştir. Onun rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın okuyuşu şöyleydi:
"Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim. el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin. er-Rahmani'r-Rahim. Maliki yevmi'd-din." Okuyuşunu ayet ayet ayırırdı." [189]

Bir Açıklama

Bazıları esas itibariyle her âyetin başında durulması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak bu kuralın bazı istisnaları bulunmaktadır. Onlara göre bu konuda anlama itibar edilir. Buna dayanılarak durmalar (vakflar) değişik kısımlara ayrılmıştır. Vakf (durma) ile ilgili hükümler, tertil ilminin yarısıdır. Diğer yarısı ise her harfe hakkını vermek ve yerli yerince okumaktır.

2381-Buhari, Katade (rh.a.)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Enes (r.a)'e Resulullah (a.s)'ın kıraati (Kur'an-ı Kerim okuyuşu) hakkında soru sordum. Şöyle söyledi:
"Uzatma yerlerinde uzatırdı."
Sonra: "Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim"i okudu. "Bismillah"ı (yani "Allah" kelimesinin ikinci lamını) uzatıyordu. "Rahmân"ı (yani "mim" harfini) uzatıyordu. "Rahim"i (yine "mim" harfini) uzatıyordu." [190]

2382-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Muğaffel (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [191]
"Resulullah (a.s)'ı Mekke'nin fethi gününde gördüm. Feth suresini okuyordu. Kıraatında terci' yaptı."
Ravi dedi ki: "İbni Muğaffel (r.a) de okudu. O da terci' yaptı."
Muaviye bin Kurra dedi ki: "İnsanlar(m dedikoduları) olmasaydı sizin için İbni Muğaffel (r.a)'in Resulullah (a.s)'tan rivayetle naklettiğini alırdım (yani o uygulamayı alırdım)."
Ebu Davud'un rivayetine göre de (îbni Muğaffel r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ı devesinin üzerinde Feth suresini okurken gördüm. Terci' yapıyordu." [192]

Bir Açıklama

Ezandaki terci' hakkında en meşhur olan açıklama şudur:
"Kişi şehadet sözünü önce sesini pek yükseltmeden söyler. Sonra (ikinci kez tekrar ederken) sesini yükseltir."
Muhtemelen terci'in anlamı konusunda yapılan açıklamalardan birine göre Resulullah (a.s) sözü edilen olayda Feth suresini önce alçak sesle okuyor, sonra okuduğu kısmı bir de yüksek sesle okumak için tekrar baştan alıyordu.

2383-Taberani, Musa bin Yezid el-Kindi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) bir adama Kur'an-ı Kerim okutuyordu. A-dam: "İnneme's-sadakâtu li'1-fukarai ve'1-mesâkini" diye med yapmadan (mürsel olarak) okudu." Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud (r.a): "Re-sulullah (a.s) bana bunu böyle okutmadı" dedi. Adam: "Resulullah (a.s) sana nasıl okuttu, ey Ebu Abdurrahman?" diye sordu. O da: "İnneme's-sadakâtu li'1-fukarai ve'1-mesâkini" diye med yaparak okudu." [193]

Bir Açıklama

Bilindiği üzere: "Lil'fukarâi" sözünde olduğu gibi bir kelime içinde med harfinden sonra hemze veya sükun gelirse orada med yapılması vaciptir ve med dört veya beş elif miktarınca yapılır.
Kıraat alimleri Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'i okuyuş şekli ile İlgili hükümleri (bu konudaki bütün rivayetleri inceleyerek) çıkarmış ve böylece tecvid, tertib, medler, harflerin telaffuz şekilleri ve benzeri konularla ilgili kuralları koymuşlardır. Müslümanın bu kuralları öğrenme konusunda gereken gayreti göstermesi gerekir. Bunların öğrenilmesi Kur'an-ı Kerim okuyan herkes için ayni görevdir.

2384-Ahmed bin Han bel, Resulullah (a.s)'ın hanımlarından birinden - [194]
Nafi: "Bu kişinin Hafsa (r.a) olduğunu sanıyorum" demiştir- rivayet etmiştir:
"Ona Resulullah (a.s)'ın kıraati hakkında soru soruldu. O: "Siz onu yapmaya güç yetiremezsiniz" dedi. Kendisine: "Sen yine de onu bize bildir" denildi. Bunun üzerine tane tane, yavaş yavaş (Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm) okudu."
Ravi dedi ki: "Bize İbni Ebi Muleyke O'nun okuyuşunu gösterdi, "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin" dedi sonra durdu. "er-Rahmani'r-Rahim" dedi sonra durdu. Sonra: "Maliki yevmi'd-din" dedi." [195]

Bir Açıklama

Nasıl sarf ve nahiv bilginleri Arap dilini inceleyerek sarf ve nahivle ilgili kuralları belirlemişlerse kıraat alimleri de kaynakları incelemek suretiyle tecvid kurallarını belirlemişlerdir. Böylece tertil ilmi belli başlı bir ilim halini almıştır. Kur'an-ı Kerim okuyan birinin onu tertil üzere okuması gerekir. Bu da Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim okumadaki metodunun gözetilmesiyle mümkün olur. Bunun yapılabilmesi için de Kur'an-ı Kerim olcuma işini kendilerinden önceki öğreticilerden aldıkları şekilde okuyan Kur'an öğreticilerinin ağızlarından almak gerekir. İlk asırlardan sonra bu öğrenim işinin doğru bir şekilde gerçekleşmesi ancak ilim adamlarının düzenledikleri tertil kurallarını aynen öğrenip uygulamakla mümkün olabilmiştir. Bir Müslümanın Kur'an-ı Kerim okurken hem tilavet kurallarına riayet etmesi, hem sesini güzelleştirmesi, hem de ona karşı içten saygı göstermesi ve anlamı üzerinde düşünmesi gerekir. Bizzat Kur'an öğreticilerinden Kur'an-ı Kerim tilavetini öğrenme imkânı bulamayan, en azından onların önünde Kur'an-ı Kerim okuyup kıraatında-ki yanlışlıklarını düzeltmelerine imkân vermelidir. [196]

Kur'an I Kerim Ne Kadar Sürede Bir Hatmedilir?

2385-Taberani, Ebu'I-Ahvas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [197]
"Abdullah şöyle söyledi:
"Kur'an-ı Kerim üç günden daha kısa süre içinde okunmaz. Onu yedi günde okuyun. Kişi edindiği virdine de devam etsin."

2386-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kim Kur'an-i Kerim'i üç günden daha kısa süre içinde bitirirse o, hızlı şiir okuyor gibidir." [198]

2387-İmam Malik, Yahya bin Said (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ben ve Muhammed bin Yahya bin Habban oturuyorduk. Muhammed bir adamı çağırdı ve ona: "Bana babandan duyduğun şeyi bildir" dedi. Adam da şöyle söyledi: "Babam bana şöyle bildirdi:

"O, Zeyd bin Sabit (r.a)'in yanına gitmiş ve kendisine: "Kur'an-ı Ke-rim'İn yedi günde okunması hakkında ne düşünürsün?" diye sormuş. O da şöyle söylemiş:
"Güzel. Ancak benim için onu on beş veya on günde okumak daha güzeldir. Niçin böyle olduğunu bana sor!" [199]
(Babam): "Bunu sana soruyorum" demiş. Zeyd (r.a) de şöyle söylemiş: "Düşünebilmem ve üzerinde durabilmem için."

2388-Ebu Davud, Şeddad bin el-Had (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Nafi bin Cubeyr bin Mut'im bana: "Kur'an-ı Kerim'i ne kadar zamanda okuyorsun?" diye soru sordu. Ben: "Onu belli bölümlere (hiziplere) ayırmıyorum" dedim. Nafi dedi ki: "Ben onu bölümlere (hiziplere) -bir nüshasında da "cüzlere" diye geçmektedir- ayırmıyorum, deme. Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okudum."
(Ravi) dedi ki: "Sanıyorum bunu Muğire bin Şu'be (r.a)'den rivayet etti." [200]

2389-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, Kur'an-ı Kerim'i üç günde okurdu Ve gündüzleyin ondan (bir şey) aldığı az olurdu." [201]

2390-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [202]
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Bana bildirildiğine göre sen her gün oruç tutuyor ve her gece Kur'an-ı Kerim okuyormuşsun!"
Ben: "Evet. Ey Allah'ın Peygamberi! Ancak bununla hayırdan başka bir şey dilemiş değilim" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Davud'un orucunu tut. O, insanların en çok ibadet edeniydi. Kur'an'ı da her ayda bir kere oku (yani hatmet)."
Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ben bundan daha fazlasma güç yetirebilirim" dedim. Şöyle buyurdu:
"O zaman onu her yirmi günde bir kere oku."
Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim" dedim. Şöyle buyurdu:
"O zaman onu her on günde bir kere oku."

Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim" dedim. Şöyle buyurdu:
"O zaman onu her yedi günde bir kere oku. Bundan daha fazla okuma." Ben fazlasını istedim, bana da fazla verildi. Ve bana şöyle söyledi: "Sen bilemezsin. Belki de ömrün uzun sürebilir." Gerçekten de Resulullah (a.s)'m bana söylediği başıma geldi. Yaşlanınca:
"Keşke Resulullah (a.s)'ın verdiği ruhsatı kabul etseymişim" diye arzulamaya başladım."
Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ona kırk günde bir kere Kur'an-ı Kerim okumasını emretti." [203]

Yine onun nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Onu on beş günde bir kere hatmedeyim mi?" (dedim)..."Beş günde bir hatmet" dedi..." [204]

2391-Ebu Davud, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: [205]
"Kur'an-ı Kerim'i üç günden daha kısa süre içinde okuyan onu anlamaz."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre (Abdullah bin Amr r.a) Şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu: "Kur'an-ı Kerim'i ayda bir kere oku (bitir)."
Ben: "Kendimde daha fazla güç görüyorum" dedim. Böylece o (süreyi) azalttı. Ben daha da azaltılmasını istedim. En son şöyle buyurdu:
"Sen onu yedi günde bir kere oku. Bundan daha fazla yapma."
Ben: "Kendimde daha fazla güç görüyorum" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Üç günde bir kere oku. Üç günden daha kısa sürede okuyan onu anlamaz." [206]

Bir Açıklama

Kur'an-ı Kerim'in üç günden daha kısa süre içinde okunması caizdir ve sevabı da vardır! İbadet düşkünlerinden (abidlerden) çoğu Kur'an-ı Kerim'i bir gecede okurlardı. Hadislerde geçen nehyi, kesin yasak anlamına almamışlardı. Bu nehyin sadece kişinin hem okuma hem de üzerinde düşünme işini birlikte gerçekleştirebilmesi için alt süreyi ortaya koyduğunu anlamışlardı. Bunun için

kişinin daha kısa sürede okuması durumunda üzerinde düşünme ecrini kaçırsa da okuma ecrinden mahrum olmayacağını anlamışlardı.

Eğer ibadet türü şeriata uygun ise ibadeti çokça yapmak bid'at değildir. [207]

Kur'an-I Kerim Hatmi

2392-Taberani, Sabit bin Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O, Kur'an-ı Kerim'i hatmettiğinde çocuklarını ve ailesini toplayarak ar için dua ederdi"
onlar için dua ederdi." [208]

Uyuyarak Hizbini Kaçıran Ne Yapmalıdır?

2393-Kutubi Sittenin Buharı dışında kalanları, Abdurrahman bin Abdulkari (rh.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [209]
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle söylediğini duydum: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim geceleyin okuyacağı hizbini uyuyarak veya bir başka sebepten dolayı kaçırır da onu sabah namazı ile Öğle namazı arasında okursa kendisine tıpkı geceleyin okumuş gibi sevap yazılır."
Muvatta'nın rivayetinde de şöyle denmektedir:
"...Güneşin zevaliyle (batıya doğru yönelmesiyle) öğle namazı arasındaki vakitte okursa onu kaçırmamış olur -veya vaktinde okumuş gibi olur-." [210]

Kalplerin Ülfet Etmesi Halinde Kur'an Okunması

2394-Buhari ve Müslim, Cundub bin Abdullah (r.a)'m merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Kalpleriniz ona ülfet ettiği sürece Kur'an okuyun. Ayrıldığınız (kalplerinizin ülfeti gittiği) zaman kalkın." [211]

Bir Açıklama

Kur'an okuma esnasında kalplerin ülfetinin gitmesi durumunda yapılması gereken bu olunca maslahata dair bir ihtilaftan kaynaklanan ve kalplerin bulanmasına yol açan bir ayrılık konusunda artık ne yapılması gerekir! Nitekim Resulullah (a.s) ölüm hastalığı esnasında başına toplananların hilafet konusunda ihtilafa düşmeleri üzerine onları dağıtmıştır. Bu itibarla kalplerin birbirine soğumaya başladığı oturumları, gerçeğin ortaya çıkmasına ve insanların birbirlerine ülfet eden kalplerle toplantıya katılmayı kabullenmelerine kadar ertelemek, ilim adamlarının ve davetçilerin uymaları gereken edep kurallarından biridir. [212]

Kur'an'ın Gizli Ve Açıktan Okunması İle İlgili Hükümler

2395-Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'de itikafa çekildi. Onların (Mescid'de bulunanların) açıktan Kur'an okuduklarını duydu. Bunun üzerine perdeyi açtı ve şöyle buyurdu:
"Bakın. Her biriniz Rabbine münacaat ediyor. Birbirinizi rahatsız etmeyin. Birbirinize karşı Kur'an'ı yüksek sesle okumayın, -yahut "namazda (böyle yüksek sesle okumayın)" dedi-" [213]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerifte insanların bilmedikleri birtakım edep kurallarına işaret edilmektedir. Bunlardan bazıları: Kur'an'ın açıktan okunmasının caiz olması, başkasının zihnini karıştırmaması ve kimseyi rahatsız etmemesi şartına bağlıdır. Kur'an hakkında hüküm böyle olunca diğer şeyler hakkında bu öncelikle söz konusudur. İnsanlar, zamanımızda camilerde ezan dışında ve çeşitli törenlerde, konuşulanları ev hanımlarının da duymalarını sağlamak amacıyla ses yükselticilerini yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu konularda dikkatli olmak ve başkalarını rahatsız edecek bir uygulamadan kaçınmak gerekir. Hocamız Şeyh Muhammed el-Hamid (rh.a), insanın havaya tahakküm etmeğe kalkışmaması ses yükselticileri vs. kullanmak suretiyle öğrencilerin ve ibadet edenlerin kafalarını karıştırmaktan kaçınması gerektiğini ifade ederdi.
Bir törende o törene katılanların, dinleyicilerin konuşulanları duymalarını sağlayacak kadar ses yükselticisi kullanılması ve bundan fazlasının

kullanılmaması gerekir. Ezan içinse durum farklıdır. Onun özel bir durumu bulunmaktadır ve her halde okunması gerekir. Bu gibi durumlarda yararlı olanlarla zararlı olanlar arasında dengeyi sağlamak İslâmi kavrayışa, insanların rağbetlerine ve hazırlıklarına göre belirlenir. Bazı kimselerin yaptıkları şekilde çirkin seslerin etrafa yayılması, yayınlanması böylece insanların zihinlerinin karıştırılması kesinlikle karşı çıkılması gereken hareketlerdendir. Güç yetirenlerin buna karşı çıkmaları ve engel olmaları gerekir.

2396-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [214]
"Resulullah (a.s), bir adamın Leyi suresini okuduğunu duydu ve şöyle buyurdu:
"Allah ona rahmet eylesin. Bana şunu şunu hatırlattı. Şöyle şöyle bir surede yer alan ve unutturulmuş olduğum bir ayeti."
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Şöyle bir surede onlar hatırımdan silinmişti." [215]
Bir başka rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mescid'deki bir adamın Kur'an okumasını duyuyordu. Şöyle buyurdu:
"Allah ona rahmet eylesin. Bana unutturulmuş olduğum bir ayeti hatırlattı." [216]

2397-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam geceleyin kalktı. Kur'an okudu ve Kur'an okurken sesini yükseltti. Sabah olunca Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah filancaya rahmet eylesin. Geceleyin bana, hatırımdan gitmiş olan nice ayeti hatırlattı." [217]

2398-Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kur'an'ı açıktan okuyan, sadakayı açıktan veren gibidir. Aynı şekilde Kur'an'ı gizli okuyan, sadakayı gizli veren gibidir."
Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Hadisin anlamı şudur: Kur'an'ın gizlice okunması açıktan okunmasından daha faziletlidir. Çünkü ilim sahiplerine göre sadakanın gizlice verilmesi açıktan verilmesinden daha faziletlidir. İlim adamlarına göre bunun anlamı şudur: Kişinin gösterişten uzak olabilmesi için bu şekilde yapması daha iyidir. Çünkü

bir kimse bir ameli gizli yaparsa onun için aynı ameli açıktan yapan hakkında olduğu gibi gösterişten endişe edilmez. [218]

Bir Açıklama

Bazı sebeplerden dolayı yerine göre sadakanın açıktan verilmesi daha faziletli olmaktadır. Örneğin bir kimse bu konuda başkalarına örneklik edecekse sadakasını açıktan vermesi daha iyidir. Kur'an'm açıktan okunması açısından da aym şey söz konusudur. Bazı sebeplerden dolayı açıktan okuması daha sevap olabilir. Örneğin bazı kimselerin bir kimseden kendilerine Kur'an okumalarını ve bu şekilde Allah'ın ayetlerini hatırlatmasını istemiş olmaları durumu böyledir. Ancak her halükârda ihlaslı olmak gerekmektedir. Aynı şekilde insanın içinin de dışının da istikamet üzere olması için nefisle mücadele edilmesi her zaman istenen bir şeydir.

2399-Tirmizi, Abdullah bin Ebi Kays (rh.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [219]
"Hz, Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s)'ın geceleyin Kur'an okuyuşu nasıldı? Kur'an'ı gizli mi okuyordu yoksa açıktan mı?" diye sordum. Şöyle söyledi: "Her iki şekilde de okuyordu. Bazen gizli, bazen açık okuyordu." Ben de: "Bu işte genişlik veren Allah'a hamdolsun" dedim."

2400-Taberani, Alkame bin Kays (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bir gece Abdullah bin Mes'ud (r.a) ile birlikte kaldım. Gecenin başında kalktı. Sonra namaz kılmaya durdu. Mahallesindeki caminin imamının okuyuşu gibi okuyordu. Tertil ediyor ama terci' yapmıyordu. Etrafında olanlara duyuruyor ama sesini terci' etmiyordu. Gece karanlığından akşam ezanı vaktindeki gibi bir hal kalıncaya kadar böyle devam etti. Sonra bunu bırakıp vitir namazını kıldı." [220]

2401-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Kendi kulaklarına duyuran sessiz okumuş değildir." [221]

Bir Açıklama

Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un görüşü böyledir. Ona göre sessiz okumanın en azı,

insanın kendi kulaklarına duyurmasıdır. Bu konuda bazı Hanefi alimlerinin nakletmiş oldukları bir başka görüş daha bulunmaktadır. Bu görüşe göre gizli okumanın en azı kişinin kendi kulaklarına duyurmasıdır. Açıktan o-kumanın en azı da yanındakine duyurmasıdır. [222]

Sahabilerden, Kur'an'ın Tamamını Toplayanlar

2402-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında Kur'an'm tamamını dört kişi toplamıştı ve hepsi de ensardandı. Bunlar: Ubey bin Ka'b (r.a), Muaz bin Cebel (r.a), Ebu Zeyd (r.a) ve Zeyd -yani Zeyd bin Sabit (r.a)- idi."
(Ravi dedi ki): "Ben Enes (r.a)'e: "Ebu Zeyd kimdir?" diye sordum. O da: "Amcalarımdan biri" cevabını verdi."
Buhari'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) vefat ettiğinde Kur'an'ın tamamını şu dört kişiden başka kimse toplamamıştı: Ebu Derda (r.a), Muaz bin Cebel (r.a), Zeyd bin Sabit (r.a) ve Ebu Zeyd (r.a). Biz de ona varis olduk." [223]
Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Ebu Zeyd arkasında bir mirasçı bırakmadan öldü. O Bedir'e katılanlardandı. Ebu Zeyd'in adı Sa'd bin Ubeyd'dir." [224]

Bir Açıklama

Bütün bunlar, sahabilerin Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye verdikleri Öneme işaret etmektedir. Her Müslümanm Kur'an-ı Kerim'den imkânı ölçüsünde bir şeyler ezberleyebilmek için çaba harcaması gerekir. Birinci gayesi ise Kur'an-'ın tamammı ezberlemek olmalıdır. Bunun, sünneti ayn olduğu daha önce geçmişti.

2403-Buhari, Sa'd bin Cubeyr (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [225]
"Sizin mufassal olarak adlandırdığınız gerçekte muhkemdir. Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) vefat ettiğinde ben muhkemi okumuştum." Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s)'ın zamanında muhkemi topladım." Ben: "Muhkem nedir?" diye sordum. O da: "Mufassal" dedi." [226]

Bir Açıklama

'el-Esas fi't-Tefsir'de mufassalların Zariyat süresiyle başladığını belirtmiştik. Yukarıdaki metinde de Kur'an-ı Kerim'i ezberleme konusunda izlenecek bir metoda işaret vardır. O da mufassallardan başlanmasıdır.
ashabından kurra olanların (yani Kur'an-ı Kerim hafızlarının) adlarını saymıştır. Buna göre muhacirler arasında dört halifeyi, Talha (r.a.)'yı, Sa'd (r.a.)'t, Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'u, Huzeyfe (r.a.)'yi, Salim (r.a.)'i, Ebu Hureyre (r.a.)'yi, Abdullah bin Sâih (r.a.)'i ve dört meşhur Abdullah'ı (Abadile'yi) saymıştır. Kadınlardan Hz. Aişe (r.a.)'yi, Hafsa (r.a.)'yı ve Ümmü Seleme (r.a.)'yi saymıştır." Hafız Ibni Hacer: "Ancak bunların bazıları Kur'an'ın tamamını ezberleme işini Resulullah (a.s.)'ın vefatından sonra tamamlamışlardır" demiştir. [227]

Resulullah (A.S) Kur'an'dan Herhangi Bir Şeyi Herhangi Bir Kimseye Özel Kılmamıştır

2404-Buhari, Abdulaziz bin Rufey' (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ben ve Şeddad bin Ma'kıl, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yanına girdik. Şeddad ona: "Resulullah (a.s) geriye herhangi bir şey bıraktı mı?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"İki kapak arasında olandan başka bir şey bırakmadı."
(Ravi) dedi ki: "Muhammed bin el-Hanefiyye'nin yanma girdik. Ona bunu sorduk. O da aynı şekilde: "İki kapak arasında olandan başka bir şey bırakmadı" cevabını verdi." [228]

Bir Açıklama

Bu, batınilerin, şiilerin bazı aşırılarının ve bazı sufilerin, Resulullah (a.s)-'ın Kur'an'dan bazı şeyleri birilerine özel kıldığı yolundaki iddialarına reddiyedir. Resulullah (a.s)'ın bazı sahabilere ümmetin genelini ilgilendirecek bir yükümlülük içermeyen bazı özel açıklamalarda bulunduğu doğrudur. Bu

açıklamalar ümmetin yararına olan bazı geçici çıkarlar dolayısıyla yapılmıştı. Hz. Huzeyfe (r.a)'ye münafıkların adlarını açıklaması böyleydi. Aynı şekilde Ebu Hureyre (r.a)'ye kendisinin vefatından sonra erken vakitlerde ortaya çıkacak bazı olaylardan ve fitnelerden söz etmesi de böyleydi. Bunlardan söz etmesi, İslâm ümmetinin maslahatına ters düşecek tereddütlerin ortaya çıkmasından ve bu tereddütleri giderecek kimsenin bulunmamasından endişe etmesinden-dir. [229]

Kur'an'ın Sırlarından Bazıları

2405-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kim ilim sahibi olmak isterse Kur'an üzerinde düşünsün. Şüphesiz öncekilerin ve sonrakilerin ilmi ondadır."

Bir başka rivayette: "Öncekilerin ve sonrakilerin hayrı" denmektedir. [230]

Bir Açıklama

Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Sana Kitab'ı her şeyi açıklayıcı, bir yol gösterici, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak gönderdik." [231]
Her yeni günle birlikte insanlar Kur'an'ın i'cazına ve mucizelerine dair yeni bir tesbitte bulunmaktadırlar. Bu arada (Kur'an'ın ışığında) insanların ve varlıklar aleminin durumlarıyla ilgili sürekli yeni yeni şeyler ortaya çıkarılmaktadır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki, böylece onun hak olduğu kendilerine açıkça belli olsun. Rabbinin her şeye şahid olması yetmez mi?" [232]

2406-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bu Kur'an'da hiç bir harf yoktur ki onun bir haddi olmasın. Her haddin de bir doğuşu vardır." [233]

Bir Açıklama

Kur'an-ı Kerim'in i'cazı konusunda yazılanlar üzerinde düşünen bir kimse

Kur'an'ın hiçbir harfinin yerini bir başka harfin alamadığını, herbir harfin kelime içindeki yerinin insan gücünün üstünde bir güçle (i'cazlı bir şekilde) belirlenmiş olduğunu görecektir. Buradan Kur'an'daki her harfin bir haddinin (bir sınırının, yerinin) ve bu haddin bir görünümünün olduğu anlaşılmaktadır. Bu oldukça geniş bir konudur. Kur'an-ı Kerim'in her bir harfi, o harfin telaffuzla ilgili özellikleri, inceliği, kalınlığı, uzunluğu, kısalığı, yumuşaklığı, keskinliği ve buna benzer nitelikleri üzerinde düşünen, her bir harfin aldığı yere, kelime, ayet ve sure içindeki konumuna, diğer harflerle uyumuna bakan bir kimse bu Kur'an'ın hem ibare hem de anlam yönünden de mu'ciz (i'cazlı) olduğunu görecektir. Böylece bu etkinin sırrını ve bu konuyla ilgili ilginç tesbitlerin sonunun gelmeyeceğini görecektir. Eskilerin ve hadisçilerin çoğu bu konu üzerinde etraflı bir şekilde durmaya çalışmış ve bir takım hayret verici, ilgi çekici tes-bitlerde bulunmuşlardır. Bu konu üzerinde dikkatlice durarak bir takım ince tesbitlerde bulunanlardan biri de Seyyid Kutub (rh.a)'du. Bu tesbitlerine 'Fi Zilâli'l-Kur'an1 ve 'et-Tasviru'1-Fenni fi'1-Kur'an' adlı kitaplarında yer vermiştir. [234]

Kur'anın Kısımları, Kendinden Önceki Semavi Kitapları Neshetmesi Ve Diğer Kitaplara Üstünlüğü

2407-Ahmed bin Hanbel'in, Vasile bin el-Eska (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Tevrat'ın yerine bana yedi (uzun sure) verildi. Zebur'un yerine bana yüzlüler (ayetleri yüzün üzerinde olan sureler) verildi. İncil'in yerine bana mesâni (ayetleri çift çift gelen sureler) verildi. Bana fazladan bir de mufassallar verildi." [235]

Bir Açıklama

Kuvvetli delillerden çıkan hükümlere dayanan tercihimizi ve tefsirimizi söylemiştik. Buna göre "yedi (uzun sure)" Berae (Tevbe) süresiyle biten ilk yedi uzun suredir. Yüzlükler (ayetlerinin sayısı yüzden fazla olanlar) Kasas süresiyle bitmektedir. Mesâni (ikililer) Kaf süresiyle bitmektedir. Mufassallar ise Zâriyat süresiyle başlayıp Kur'an'ın son suresi olan Nâs süresiyle bitmektedir. [236]

Kur'an'ın Abdestsiz Olarak Okunması

2408-Ahmed bin Hanbel, Ebu Selâm (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın küçük abdest bozma ihtiyacını gördükten sonra suya dokunmadan Kur'an -Huşeym: "Kur'an'dan birkaç âyet" demiştir- okuduğunu gören biri bana bunu bildirdi." [237]

Bir Açıklama

Bu, küçük hades yapanın (yani guslü değil de abdesti gerektirecek bir hades yapanın) Kur'an-ı Kerim okuyabileceğine delalet etmektedir.
Fakat dört mezhep imamları bu durumdaki birinin abdest almadan veya teyemmüm etmesi caiz olan durumda teyemmüm etmeden mushafa dokunmasının caiz olmadığını bildirmişlerdir. Biraz sonra bu konuyla ilgili bir sahih hadise yer verilecektir.

2409-Taberani, İbrahim (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a)7 bir adama Kur'an okutuyordu. Fırat'ın kenarına gidince orada küçük abdest bozma ihtiyacını gördü. Adam da ona karşı okumayı kesti. (Abdullah bin Mes'ud r.a): "Neyin var (niye kestin)?" diye sordu. O da: "Abdestini bozdun" dedi. O yine: "Oku" dedi. Adam tekrar okumaya (Abdullah bin Mes'ud r.a) da yanlışlarını düzeltmeye devam etti." [238]

Kur'an'a Dokunmanın Hükmü

2410-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve es-Sağir'de, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kur'an'a ancak temiz olan el sürebilir." [239]

Yanında Kur'an Bulunduranın Düşman Toprağına Yolculuk Etmesi Mekruhtur

2411-İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [240]

"Resulullah (a.s), yanında Kur'an bulundurarak düşman toprağına yolculuk

etmekten nehyetti."
İbni Abdulberr şöyle söylemiştir:
"Fıkihçılar, seriyyeler ve durumundan endişe edilen küçük askeri birlikler içinde yanında Kur'an bulundurarak düşman toprağına geçilemeyeceği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Durumundan endişe edilmeyen büyük askeri birlikler içinde bunun yapılıp yapılamayacağı konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Malik, böyle bir birlik içinde de hiç bir şekilde götürülmesinin caiz olmadığım söylemiştir."
İmam Ebu Hanife ise duruma göre farklı hükümler vermiştir.
İmam Şafii, askeri birlik açısından bir korku olsa da olmasa da yine düşman tarafına Kur'an'la geçmenin mekruh olacağını söylemiştir.
Malikiler gibi bazıları kendi görüşlerine kâfire mushaf satmanın caiz olmayışını delil göstermişlerdir. Çünkü her iki durum için de aynı sakınca söz konusudur. O da kâfirin Kur'an'ı ele geçirerek onu aşağılamasıdır. Bunun (yani kâfire Kur'an satmanın) caiz olmadığı konusunda hiçbir şekilde görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı sadece böyle bir satışın yapılması durumunda bu satışın geçerli olup olmayacağı ve satan kişinin satılan (Kur'an) üzerindeki mülkiyetinin son bulup bulmayacağı konusundadır. (Malikiler) bunu, kâfirin Kur'an öğrenmesinin (yani kâfire Kur'an öğretmenin) caiz olmadığına da delil saymışlardır. İmam Malik bunu hiç bir şekilde caiz görmemiştir.
İmam Ebu Hanife ise mutlak olarak (yani herhangi bir şarta bağlı olmaksızın) caiz görmüştür. İmam Şafii'dense bu konuda iki ayrı görüş nakledilmiştir (yani bir görüşüne göre caiz diğerine göre ise değildir). Bazı Malikiler kâfire karşı hüccet (kesin delil) gösterilmesinde yararı olacağı için az miktarda bir şey öğretilmesini çok miktarda öğretilmesinden ayrı tutmuş ve bu kadarını caiz görmüşlerdir. Hirakl'la ilgili hikâye de bunu doğrulamaktadır. Bu konudaki rivayete göre Resulullah (a.s) ona Kur'an'dan bazı âyetleri yazmıştır. İmam Nevevi bu şekilde yazıyla yazılmasının caiz olduğu konusunda ilim adamlarının görüş birliğine vardıklarını bildirmiştir. [241]

Dersler Ve Öğütler

Gazali ve Nevevi, Kitap ve sünnette geçenlerden yola çıkarak Kur'an o-kurken uyulması gereken bazı edep kuralları (âdâb) belirlemişlerdir. Onların verdikleri bilgileri burada özetleyerek veriyoruz:
1. Kur'an-ı Kerim okumak için iyi bir vaktin seçilmesi uygun olur. Vakitlerin en

güzeli gecenin son üçte bîri ve seher vakti, sonra gece, sonra fecir, sonra da sabah vaktidir. Sonra geriye kalan vakitlerde okunması gelmektedir.
2. İlim adamları Kur'an-ı Kerim okumak için uygun bir vakitten söz ettikleri gibi uygun bir yer üzerinde de durmuşlardır. Allah'ın evinde (camide) okumak diğer yerlerde okumaktan daha faziletlidir. İnsanın kalbini meşgul edecek ve okumasını engelleyecek hallerden uzak bir yerde okumak müste-habdır.
3. İnsanın Allah'a kulluk, O'na boyun eğme ve huzu şuurunu hissedeceği iyi bir hali seçmesi gerekir. Namazda teşehhüd halinde oturduğu gibi oturarak veya başka türlü uygun bir tarzda oturarak kıbleye yönelmek buna örnektir.
4. Okuyan kişinin mushafa dokunma gereği durumunda tam taharet üzere (yani küçük ve büyük hades halinden temizlenmiş, abdestli) olması gerekir. Eğer mushafa dokunmayacaksa cünüplükten, kadmm da hayız ve nifas halinden temizlenmiş olması şarttır.
5. Okurken güzel bir niyet üzere olmak ve Allah için ihlasla okumak, O'na sığınmak, O'na yönelmek, istiaze ve eğer surenin başından alıyorsa besmele çekmek gerekir. Sadece Berae (Tevbe) suresine başlanırken besmele çekilmez.
6. İnsanın kalbini bütün dış düşüncelerden arındırması, gerekli ihtiyaçlarını görmesi, isteklerini yerine getirmesi böylece aç, susuz ve üzüntülü bir halde olmaması gerekir.
7. Huşu ve huzu içinde olması, Allah'ın kitabı üzerinde düşünmesi, ondan etkilenmesi, kendini Kur'an'a vermesi, Kur'an'ın anlamı üzerinde güzel bir şekilde düşünmek suretiyle ağlaması veya ağlamaya çalışması, Kur'an'ın anlamı karşısında soğuk olmaması gerekir.
8. Allah'ın yüceliğini, lütfunu, feyizlerini düşünmesi, her ayet üzerinde durarak anlamı üzerinde düşünmesi, onun ifade ettiği gerçekleri, delalet ettiği hükümleri, dersleri ve ibretleri düşünmesi gerekir.
9. Okuyan kişi kendisinin okuduğu ayetlerin muhatabı olduğunu onların hakkını vermekle, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmakla yükümlü olduğunu düşünmelidir. Bu şekilde okumanın büyük etkileri olacaktır.
10. Fenalıkları işlemek, haramlara bakmak veya haram bir şeyi dinlemek yahut kalbi ve zihni uygun olmayan şeylerle meşgul etmek gibi düşünmekten, huşu ve huzurdan alıkoyacak hallerden arınmak gerekir. Çünkü bu duyular (görme, dinleme, düşünme vs. duyuları) insanın okuduğu, aldığı şeyleri kavramasını sağlayan duyulardır. Bu duyular temiz olmazsa insanın elde edeceği sonuç ve yarar da azalır.
Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yardımcı -olan unsurlardan bazıları şunlardır: Kur'an okuyan kişinin bu konuda uyulması gereken âdaba uyması sonra âyetler üzerinde

onları anlamak, incelemek için durması, (yer yer) birkaç kez tekrar etmesi. Böylece Yüce Allah, onun başkasından öğrenemeyeceği birtakım anlamlara vakıf olmasını nasib edebilir.

Bunlar şanı yüce olan Allah'ın kitabının anlaşılmasına ve onun üzerinde düşünülmesine yardımcı olan unsurlardan bazılarıdır. Niceleri, bir kimsenin bu metod üzere okuması durumunda Kur'an'ı ancak uzun bir zaman içinde hatmetmesinin mümkün olabileceğini söyleyeceklerdir. Bu yüzden ilim adamları bir kimsenin bir okuma virdinin olması bu virdle günde bir cüz veya daha fazla okuması gerektiğine, bunun yanısıra bir ezber virdinin bulunması ve böylece hiç bir gün müstesna olmaksızın her gün Kur'an'dan bir şeyler ezberlemesi gerektiğine ayrıca bir de düşünme ve anlama virdinin bulunması ve bu şekilde günde bir veya daha fazla ayeti üzerinde düşünerek, imkânı ölçüsünde tefsir kitaplarından onunla ilgili açıklamaları inceleyerek okumasının gerektiğine işaret etmişlerdir. [242]

ÖZEL OLARAK ANILAN BAZI AYETLER VE SURELER

Bir Müslüman için esas olan, Allah'ın kitabını bir bütün olarak ele alıp o-nun tümünü okumaya, ezberlemeye ve anlamaya çalışmaktır. Onu tekrar tekrar okuyup bitirmeye çalışmak, onunla ilgili günlük bir meşguliyetin olması Resulullah (a.s)'ın ve ashabının sünnetidir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Hepsi bir değildir. Kitap ehlinden gecenin geç vakitlerinde ibadete kalkıp Allah'ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk vardır." [243]

Hanefi fakihleri: "Kur'an-ı Kerim'in tamamım ezberlemek, sünneti ayn-dır" demişlerdir. Resulullah (a.s)'ın sünnetinde, özellikle bazı ayetlerin veya bazı surelerin günlük olarak okunmasına teşvik vardır. Aynı şekilde bazı surelerin haftalık olarak okunmasına teşvik vardır. Bunun yanısıra özellikle bazı surelerin ezberlenmesi için teşvikte bulunulmuştur. Bazı sahabiler mufassalları ezberlemeye öncelik verirlerdi. Bütün bunlar bu konunun özel olarak ele alınmasını gerektirmiştir.

Bu bölümde Kur'an'dan ezberlemek için seçilecek yer konusunda hükmün geniş olduğunu göreceğiz. Ancak belirtilen rivayetlerin (nasların) incelenmesinin de insanın ezber işini belli merhaleler halinde gerçekleştirmesine yardımı olacaktır. Birinci merhalede özel olarak zikredilen Bakara, Ali İmran, Kehf, Secde ve Yasin sureleri ve mufassallar gibi bazı surelerin ezberlenmesine çalışılır. İkinci merhalede uzun surelerden geriye kalanlara, Berae (Tev-be) suresinin sonuna kadar olan kısma ağırlık verilir. Sonra da Kur'an-ı Kerim'in kalan kısmına ağırlık verilir. Bununla birlikte hüküm geniştir. Aşağıda Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerinden özel olarak söz eden nassları (rivayetleri) veriyoruz. [244]

Besmele Hakkında

2412-Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:

"Resuhıllah (a.s), 'Bi'smi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim' ininceye kadar surenin tamam olduğunu bilemezdi. 'Bi'smi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim1 inince artık surenin tamam olduğunu ve yeni bir surenin başladığını bilirdi." [245]

Fatiha Suresinin Fazileti

2413-Buhari, Ebu Said el-Muhalla (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [246]
"Mescid'de namaz kılıyordum. Resulullah (a.s) beni çağırdı, ben kendisine icabet etmedim. Sonra yanına götürüldüm ve: "Ya Resulullah (a.s)! Namaz kılıyordum" dedim. O da şöyle buyurdu:
"Allah: "Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına icabet edin" [247] diye buyurmadı mı?"
Sonra: "Sen Mescid'den çıkmadan önce sana Kur'an'daki surelerin en büyüğü olan bir sure öğreteyim mi?" diye buyurdu.
Ardından elimden tuttu. Çıkmak üzereyken: "Sen: "Sana Kur'an'ın surelerinin en büyüğü olan bir sure Öğreteceğim" dememiş miydin?" diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Bu sure: "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-alemin" süresidir. O bana verilmiş olan sebi mesani (ayetleri ikişerli olan yedi ayetli sure) ve büyük Kur'an-'dır."
Bunu Buharı rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"-İsnadım da zikrederek- Muaz dedi ki: "Bu "el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-alemin" sebi mesanidir."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "Seni bana icabet etmekten alıkoyan ne oldu?"

2414-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ubeyy bin Ka'b (r.a)'m namaz kılmakta olduğu bir sırada Resulullah (a.s) yanına çıktı. Resulullah (a.s): "Ey Ubeyy!" diye seslendi. Ubeyy (r.a) ona doğru baktı ama icabet etmedi. Hafif bir şekilde namazını tamamladı. Sonra namazını bitirip: "es-Selâmu aleyke yâ Resulullah (a.s)!" dedi. Resulullah (a.s): "Ve aleyke's-Selâm. Seni çağırdığımda bana icabet etmene engel olan neydi?" diye buyurdu. O: "Namazdaydım" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bana vahyedilenler arasında şöyle bir şey görmedin mi: "Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına icabet edin."
(Ubeyy r.a): "Bir daha böyle bir şey yapmam, inşallah" dedi.
Resulullah (a.s): "Sana ne Tevrat'ta, ne İncil'de ne de Furkan'da bir benzeri indirilmiş olmayan bir sure öğreteyim mi?" diye buyurdu.
(Ubeyy r.a): "Evet" dedi.
(Resulullah a.s): "Namazda nasıl okuyorsun?" diye sordu.

O, Ummu'I-Kur'an'ı (Fatiha suresini) okudu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Canım elinde olana yemin ederim ki, ne Tevrat'ta ne İncil'de ne de Furkan'da (Kur'an-ı Kerim'de) bunun bir benzeri indirilmiştir. O bana verilmiş olan sebi mesani (ayetleri ikişerli olan yedi ayetli sure) ve büyük Kur-'an'dır." [248]

2415-Tirmizi, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah ne Tevrat'ta ne de İncil'de Ummu'l-Kur'an (Fatiha suresi) gibisini indirmiştir. O sebi mesanidir. (Allah buyurdu ki): "O benimle kulum arasında bölünmüştür. Kulum için de istediği vardır." [249]

2416-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"el-Hamdu li'llahi Rabbi'l-Alemin, Ummu'l-Kur'an'dır (Kur'an'm ana-sıdır), Ummu'l-Kitap'tır (Kitab'm anasıdır) ve seb'i mesanidir (ikişerli yedi ayeti olan suredir)." [250]

Bakara Suresinin Son Ayetlerinin Fazileti

2417-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [251]

"Cibril (a.s) Resulullah (a.s-)'ın yanında otururken bir ara üst tarafından kapı gıcırtısı gibi bir ses duydu. Başını kaldırdı ve şöyle söyledi:
"Bu, göğün bir kapısıdır. Bugün açıldı. Bugüne kadar hiç açılmamıştı. Oradan bir melek indi." Ardından şöyle söyledi: "Bu melek yere indi. Bugüne kadar hiç inmemişti. Selâm verdi ve şöyle söyledi: "Sana verilen iki nur dolayısıyla sana müjde olsun. Bunlar senden önce hiç bir peygambere verilmemişti. Bunlar Fatihatu'l-Kitab (Fatiha suresi) ve Bakara suresinin son ayetleridir. Onlardan okuduğun hiç bir harf müstesna olmaksızın hepsi için sana (karşılık) verilir."

2418-Tirmizi, Şeddad bin Evs (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Allah, gökleri ve yeri yaratmadan iki bin yıl önce bir kitap (yazı) yazdı. Onlardan iki ayet indirdi ve Bakara suresini onlarla tamamladı. Herhangi

evde onlar üç gece okunacak olsa şeytan o eve yaklaşamaz." [252]

2419-Ahmed bin Hanbel, Ebu Zer (r.a)'den rivayet etmiştir: [253]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki ayet var ki, onlar bana Arş'm altındaki bir hazineden verildi. Benden önce hiçbir peygambere bunlar verilmiş değildir."
Bu sözüyle Bakara suresinin sonundaki iki ayeti kastediyordu. Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bakara suresinin son ayetleri bana Beyt'ten (ilahi evden) verildi." [254]

2420-Ahmed bin Hanbel, Huzeyfe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Şu Bakara suresinin sonundaki ayetler bana Arş'ın altındaki bir hazineden verildi. Benden önce hiçbir peygambere bunlar verilmiş değildir." [255]

2421-Buhari ve Müslim, Ebu Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim Bakara suresinin sonundaki iki ayeti okursa bunlar ona yeter." [256]

Bakara Ve Ali İmran Surelerinin Fazileti

2422-Müslim, Nevas bin Sem'an (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Kıyamet günü Kur'an'la, dünyada onunla amel eden ehline (karşılığı) verilir. Bakara ve Alî İmran sureleri onun önüne geçerler. -Resulullah (a.s) bu ikisi ile ilgili üç örnek verdi. Ancak ben daha sonra bunları unuttum.-(Sonra) şöyle buyurdu: "Bu ikisi tıpkı siyah iki bulut veya gölgelik gibi olurlar. Aralarında bir ışık bulunur. Yahut saflar halinde, sahiplerini koruyan iki kuşlar topluluğu gibi olurlar."
Tirmizi'nin rivayetinde: "Ancak ben daha sonra bunları unuttum" sözünden sonra şu ifadeye yer verilmektedir: " Sonra şöyle buyurdu:
"Tıpkı aralarında ışık bulunan iki bulut gibi gelirler. Yahut iki siyah bulut gibi. Yahut sahiplerini savunmak için çalışan saf saf kuşlardan oluşan iki gölgelik

gibi." [257]

2423-Müslim, Ebu Umame el-Bahili (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an'ı okuyun. O, kıyamet günü sahiplerine şefaatçi olarak gelir. İki çiçeği, Bakara ve Ali İmran surelerini okuyun. Onlar kıyamet günü tıpkı iki bulut veya iki gölgelendirici yahut sahiplerini koruyan saflar halinde iki kuş grubu şeklinde gelirler. Bakara suresini okuyun. Şüphesiz onun alınması bereket, bırakılması ise pişmanlık vesilesidir. Büyücüler ona bir şey dokundurmaya güç yetiremezler."
Muaviye dedi ki: "Bana bildirildiğine göre burada geçen "batala" kelimesi "büyücüler" anlamındadır." [258]

2424-Mü si i m, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evlerinizi kabirlere dönüştürmeyin. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara suresi okunan evden kaçar."
Müslim şu fazlalığa yer vermiştir: [259]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namazını camisinde yerine getirdiğinde namazından evine de bir pay ayırsın. Şüphesiz Allah, onun evine namazından bir hayır verecektir."

2425-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her şeyin bir tepesi {üst noktası) vardır. Kur'an'ın tepesi de Bakara süresidir. Onun içinde bir ayet vardır ki, o; Kur'an ayetlerinin efendisidir. O da Ayetu'l-kursi'dir." [260]

Ayetu'l Kursi

2426-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [261]
"Resulullah (a.s) beni Ramazan zekâtlarını (yani fıtır sadakası olarak toplananları) korumakla görevlendirdi. O sırada bir kimse gelerek yiyeceklerden avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve kendisine: "Seni Resulullah (a.s)'a götüreceğim" dedim. O: "Ben ihtiyaç sahibi biriyim. Bakmakla yükümlü

olduğum kimseler var. Çok şiddetli bir ihtiyaç içindeyim" dedi. Ben de serbest bıraktım. Sabah oldu. Resulullah (a.s):

"Ey Ebu Hureyre (r.a), dünkü esirin ne yaptı?" diye buyurdu. Ben de: "Ya Resulullah (a.s), ihtiyaç içinde olduğundan ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerinin bulunduğundan şikâyet etti. Ben de ona acıdım ve serbest bıraktım" dedim. Resulullah (a.s): "Aslında o yalan söyledi. Ama yine gelecektir" diye buyurdu. Resulullah (a.s) böyle söyleyince ben onun yine geleceğini anladım ve gözledim. Gelip yiyeceklerden avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: "Seni Resulullah (a.s)'a götüreceğim" dedim. O: "Ben ihtiyaç sahibi biriyim. Bakmakla yükümlü olduğum kimseler var. Bir daha gelmem" dedi. Ben yine kendisine acıdım ve serbest bıraktım. Sabah oldu. Resulullah (a.s) yine:

"Ey Ebu Hureyre (r.a), esirin ne yaptı?" diye buyurdu. Ben de:

"Ya Resulullah (a.s), ihtiyaç içinde olduğundan ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerinin bulunduğundan şikâyet etti. Ben de ona acıdım ve serbest bıraktım" dedim. Resulullah (a.s) da tekrar: "Aslında o yalan söyledi. Ama yine gelecektir" diye buyurdu. Ben üçüncü gece yine onu gözledim. Gelip yiyeceklerden avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: "Seni Resulullah (a.s)'a götüreceğim. Bu üç kere gelişinin sonuncusu oldu. Hep bir daha gelmeyeceğini ileri sürüyor sonra yine geliyorsun" dedim. O da: "Beni bırak. Sana bazı sözler öğreteyim, Allah onlarla sana yarar ulaştırır" dedi. Ben: "Nedir onlar?" diye sordum. Şöyle dedi: "Yatağına çekildiğin zaman a-yetu'l-kursiyi, "Allahu lâ ilahe illa huve'l-hayyu'l-kayyum"u ayetin sonuna kadar oku. Bu durumda Allah tarafından senin üzerinde sürekli bir koruyucu bulunur. Sabahlaymcaya kadar hiçbir şeytan yanına yaklaşamaz." Ben de serbest bıraktım. Sabah oldu. Resulullah (a.s):

"Ey Ebu Hureyre (r.a), dünkü esirin ne yaptı?" diye buyurdu. Ben de:

"Ya Resulullah (a.s), Allah'ın bana onlar vasıtasıyla yarar sağlayacağı bir takım sözler öğreteceğini ileri sürdü. Ben de bıraktım" dedim. Resulullah (a.s): "Nedir onlar?" diye sordu. Ben de dedim ki: "Bana şöyle söyledi: "Yatağına çekildiğin zaman ayetu'I-kursiyi, "Allahu lâ ilahe illa huve'l-hayyu'I-kayyunV'u ayetin başından sonuna kadar oku. Bu durumda Allah tarafından senin üzerinde sürekli bir koruyucu bulunur. Sabahlaymcaya kadar hiçbir şeytan yanma yaklaşamaz." - O hayrı elde etmek için en çok gayretli olan biriydi- Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Doğrusu o sana doğru söylemiş ama o yalancıdır. Ey Ebu Hureyre (r.a)! Üç geceden beridir kiminle karşı karşıya geldiğini biliyor musun?" Ben: "Hayır" dedim. Resulullah (a.s) da: "O, şeytandı" diye buyurdu."

2427-Müslim, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: [262]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Münzir! Allah'ın kitabından senin bildiğin ayetlerin hangisinin en büyük ayet olduğunu biliyor musun?"
Ben: "Allahu lâ ilahe illa huve'l-hayyu'l-kayyum" [263] dedim.
Resulullah (a.s) göğsüme vurdu ve şöyle buyurdu:
"İlim sana kutlu olsun ey Ebu Münzir!"
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Münzir! Allah'ın kitabından senin bildiğin ayetlerin hangisinin en büyük ayet olduğunu biliyor musun?"
Ben: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim.
Resulullah (a.s) yine: "Ey Ebu Münzir! Allah'ın kitabından senin bildiğin ayetlerin hangisinin en büyük ayet olduğunu biliyor musun?" diye buyurdu.
Ben: "Allahu lâ ilahe illa huve'l-hayyu'l-kayyum" dedim..." devamı yukarıdaki gibidir. [264]

Yedi Uzun Sure

2428-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [265]
"Kim yedi uzun sureyi alırsa (ezberler veya öğrenirse) o bilgindir."
Hakim'in rivayetinde: "Bilgin" kelimesinin yerine "hayırlı" kelimesi kullanılmıştır. [266]

Kehf Süresi

2429-Taberani, Evsat'ta, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resuhıllah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Kehf suresini okursa kıyamet gününde onun için bulunduğu yerinden Mekke'ye kadar bir nur olur. Kim onun sonundan on ayet okur sonra Deccal ortaya çıkarsa ona bir zararı dokunmaz. Kim abdest alır ve: "Sub-haneke' llahumme ve bi hamdik. Lâ ilahe illa ente. Esteğfiruke ve etubu ileyk (Ey Allah'ım! Sen, sana yakışmayan niteliklerden münezzehsin. Hamd sanadır.

Senden başka ilâh yoktur. Senden mağfiret diler ve sana tev-be ederim.)" derse azad edilmişlerden yazılır (onun için bir cehennemden azad fermanı yazılır - Çeviren). Sonra ona (yazılana) mühür vurulur ve kıyamet gününe kadar yırtılmaz." [267]

2430-Hakim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [268]
"Kim cuma günü Kehf suresini okursa iki cuma arasında onun için bir nur saçar."
Beyhaki'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Kim cuma günü Kehf suresini okursa onun nuru, kendisiyle Beyti Atik'in (Kabe'nin) arasını aydınlatır." [269]

2431-Müslim, Ebu Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [270]
"Kim Kehf suresinin başından on ayet ezberlerse Deccal'in fitnesinden korunur."
Bir rivayette de: "Kehf suresinin sonundan" denmektedir. [271]
Tirmizi'nin rivayetinde de: "Kehf suresinin başından otuz ayet" denmektedir. [272]

Mülk (Tebareke) Suresinin Fazileti

2432-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an'da otuz ayeti olan bir sure vardır ki, o, kişi için bağışlanmasına kadar şefaat eder. Bu: "Tebareke'llezi bi yedihi'l-mulk"tür." [273]

2433-Hakim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Tebareke suresi kabir azabından alıkoyan şeydir." [274]

2434-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle

söylediğini rivayet etmiştir:
"Biz onu Resulullah (a.s)'ın zamanında engelleyici (yani kabir azabını engelleyici) olarak adlandırırdık. O, Allah'ın kitabında yer alan Öyle bir suredir ki, kim onu bir gece okursa çok okumuş ve güzel yapmış olur." [275]

2435-Taberani, Mu'cemu's-Sağir ve Evsat'ta Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an'da bir süre var ki, otuz ayetten fazla değildir. Bu sure sahibini (yani kendisini okuyanı) cennete sokuncaya kadar onun savunmasını yapar. Bu sure, Tebareke süresidir." [276]

Tekvir, İnfitar Ve İnşikak Sureleri

2436-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim kıyamet gününe adeta gözüyle görüyormuşçasına bakmak isterse: "Izâ'ş-Şemsu Kuvviret", "Izâ's-Semâu'nfetarat" ve "Izâ's-Semâu'nşakkat" surelerini okusun." [277]

Zelzele (Zilzal) Suresi

2437-Ahmed bin Han bel, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a geldi ve: "Bana okut ya Resulullah (a.s)!" dedi. O da şöyle buyurdu:
"Elif. Lâm. Râ ile başlayan surelerden üçünü oku."
Adam: "Benim yaşım ilerledi. Kalbim (hafızam) ağırlaştı. Dilim kalınlaştı (okumakta güçlük çekiyorum)" dedi.
Resulullah (a.s): "Öyleyse, "Hâ. Mim" ile başlayanlardan üç tane oku" diye buyurdu.
Adam yine birincisinde söylediği sözleri söyledi.
Resulullah (a.s) bu kez: "Öyleyse, teşbih sözleriyle başlayanlardan üç tane oku" diye buyurdu.

Adam yine daha Önce söylediği sözleri söyledi. Sonra da: "Ya Resulullah (a.s)! Bana kısa ve kapsamlı bir sure okut" dedi.

Resulullah (a.s) da ona: "İzâ zulzileti'1-ardu zilzâleha"yı [278] okuttu. Onu bitirince adam: "Seni hak üzere gönderene yemin ederim ki, asla bundan fazla bir şey okumayacağım" dedi. Adam daha sonra çekip gitti. Resulullah (a.s) da ardından iki kere: "Bu adamcağız kurtuluşa erdi" diye buyurdu." [279]

Bir Açıklama

Bu, insanları Allah'a yöneltmeye çalışan önderlerin, bir önderin öğrencisi için uygun göreceği ayet ve sureleri seçme ve kalbinin Allah'ı tanımak suretiyle nurlanması için onlara okumasını tavsiye etme hakkının olduğu yolundaki görüşlerine delildir. Bununla birlikte onun için Allah'ı kalben ve ruhen tanımayı sağlamada Fatiha suresinden daha büyüğü yoktur. Bunu ondan daha hızlı bir şekilde gerçekleştireni yoktur. Dolayısıyla bu sure sürekli bir vird o-larak konmuştur. [280]

İhlas Suresi

2438-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Ben şu sureyi: "Kul huve'llahu ehad"'ı seviyorum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Senin ona olan sevgin seni cennete sokar." [281]

2439-Müslim, Ebu Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kimse bir gecede Kur'an'ın üçte birini okumaya güç yetiremez mi?"
(Oradakiler): "Kur'an'ın üçte birini nasıl okuyacak?" diye sordular.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kul huve'llahu ehad" Kur'an'ın üçte birine denktir."
Bir başka rivayete göre ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah Kur'an'ı üç bölüme ayırdı. [282]

"Kul huve'llahu ehad"ı Kur'an'm bölümlerinden bir bölüm yaptı." [283]

2440-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [284]
"Resulullah (a.s) bizim yanımıza çıktı ve şöyle buyurdu:
"Size Kur'an'ın üçte birini okuyayım mı?"
Sonra "Kul huve'llahu ehad. Allahu's-samed..."i sonuna kadar okudu."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s): "Toplanın. Size Kur'an'ın üçte birini okuyacağım" diye buyurdu. Bunun üzerine toplananlar toplandılar. Sonra Resulullah (a.s) çıktı ve: "Kul huve'llahu ehad"ı okudu. Sonra içeri girdi. Birbirimize: "Sanıyorum bu esnada kendisine gökten bir haber geldi de bu olay onun içeri girmesine sebep oldu" dedik. Sonra Resulullah (a.s) yeniden çıktı ve şöyle buyurdu:
"Ben size Kur'an'm üçte birini okuyacağımı söylemiştim. Bakın o (yani okuduğum sure) Kur'an'ın üçte birine denktir." [285]
"Kul huve'llahu ehad" suresi, ihlas suresi olarak adlandırılmaktadır. Böyle adlandırılması ya sırf Allah'ın sıfatlarıyla ilgili bir içeriğe sahip olması ya da ondaki ibarenin Yüce Allah'ın birliğini Özlü (halis) bir şekilde ifade etmesi dolayısıyladır.

2441-İmanı Malik, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam, bir adamın: "Kul huve'llahu ehad'"ı tekrar tekrar okuduğunu duydu. Sabah olunca Resulullah (a.s)'a geldi ve bu hadiseden O'na söz etti. Adam bunu az bir şey gibi görüyordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Canım elinde olana yemin ederim ki, o; Kur'an'ın üçte birine denktir." Ebu Ma'mer şöyle bir fazlalığa yer vermiştir:
"İsmail bin Ca'fer, Malik'ten, o Abdurrahman'dan, o babasından, o da Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir. (Ebu Hureyre r.a) dedi ki:
"Bana kardeşim Katade bin Nu'man Resulullah (a.s)'tan rivayet etti. -Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: Resulullah (a.s) sahabilerine şöyle buyurdu:
"Biriniz bir gecede Kur'an'ın üçte birini okumaya güç yetiremez mi?"
Bu onlara güç geldi ve: "Hangimiz buna güç yetirebilir, ya Resulullah (a.s)?" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kul huve'llahu ehad. Allahu's-samed..." Kur'an'ın üçte biridir." [286] Ibni Esir şöyle söylemiştir:
"Kur'an'ın üçte biri": İlim adamları Resulullah (a.s)'ın ihlas suresini açık bir

ifadeyle Kur'an'm üçte birine denk sayması konusu üzerinde durmuş ve şöyle söylemişlerdir:
"Kur'an şu üç bölümü (konuyu) aşmamaktadır: Allah'ın zatım bilme ve O'nu takdis konusunda (insanları) bilgilendirme, O'nun sıfatları ve isimleri [287] üzerinde bilgilendirme, O'nun fiilleri ve kullarıyla ilgili ilahi sünnetleri konusunda bilgilendirme. İhlas suresi bu üç bölümden birini yani takdis konusunu içerdiğinden Resulullah (a.s) onu Kur'an'ın üçte birine denk saymıştır.

2442-İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:.
"Resulullah (a.s) ile birlikte yola koyuldum. (Resulullah a.s) bu sırada bir adamın: "Kul huve'llahu ehad"'ı okuduğunu duydu ve: "Gerekli oldu" diye buyurdu. Ben: "Ne, ya Resulullah (a.s)?" diye sordum. "Cennet" diye buyurdu.
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki: "Ben hemen gidip adama bunun müjdesini vermek istedim. Resulullah (a.s) ile birlikte sabah namazını kılma fırsatını kaçıracağımdan korktum. Daha sonra adamın yanına gittim ama adamın gitmiş olduğunu gördüm." [288]

Muavvizeteyn (Felak Ve Nas) Sureleri

2443-Nesai, Abdullah bin Hubeyb (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [289]
"Hafif ber yağmur altında ve karanlıkta kaldık. Resulullah (a.s)'ın bize namaz kıldırması için bekledik... [Daha sonra şu anlamda bir söz söyledi]: "Derken çıktı ve: "Söyle" diye buyurdu. Ben: "Ne söyleyeyim?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Sabahladığında ve akşamladığında: "De ki: "O Allah birdir. Allah Samed'dir ("Kul huve'llahu ehad. Allahu's-samed") (yani ihlas suresini oku -Çeviren). Bir de muavvizeteyni (Felak ve Nas surelerini) üç kere oku. Senin için her şeye yeter."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Mekke yolunda Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Resulullah (a.s)'la yalnız bir halde sabahladım. O'na doğru yaklaştım. "Söyle" diye buyurdu. Ben: "Ne söyleyeyim?" dedim. Yine: "Söyle" diye buyurdu. Ben: "Ne söyleyeyim?" dedim. Sonra: "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" diye buyurdu ve bunu sonuna kadar okudu. Sonra: "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas" diye buyurdu ve bunu da sonuna kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu:
"İnsanlar bunlardan daha üstün bir şeyle Allah'a sığınmış değillerdir." [290]

2444-Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): "Oku ey Cabir!" diye buyurdu. Ben: "Annem ve babam sana feda olsun, ne okuyayım?" dedim. O da şöyle söyledi: "Şunları oku: "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas."
Ben bunları okudum. Resulullah (a.s) da sonra şöyle buyurdu: "Bu ikisini oku. Çünkü bunların benzerlerini okuyamayacaksın." [291]

2445-MüsIim, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [292]
"Bu gece indirilen ayetleri görmedin mi? Onların benzerleri hiç görülmemiştir. "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu;
"Bana bir takım ayetler indirildi ki, benzerleri asla görülmüş değildir: Muavvizeteyn (Felak ve Nas sureleri)." [293]
Bir rivayette buna ek olarak Ukbe (r.a)'den söz edilirken şu ifadeye yer verilmiştir: "O, Muhammed (a.s) ashabının O'na yakın olanlarındandı." [294]
Ebu Davud ve Nesai'nin nakletmiş oldukları bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Bir yolculukta Resulullah (a.s)'ın devesinin yularını tutuyordum. Bana: "Ey Ukbe! Sana okunan en hayırlı iki sureyi Öğreteyim mi?" diye buyurdu. Ardından bana: "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas'"ı öğretti. Benim bunlardan dolayı çok fazla sevindiğimi görmedi. Sabah namazı için inince onlarla cemaate sabah namazını kıldırdı. Resulullah (a.s) namazını bitirince bana doğru döndü ve şöyle buyurdu:
"Ey Ukbe! Nasıl gördün?" [295]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın binek üzerinde olduğu sırada O'nu izledim ve ellerimi ayağının üzerine koydum. "Bana Hud suresini veya Yusuf suresini okut" dedim. Şöyle buyurdu:
"Bu gece bana indirilen ayetlerden Allah katında daha üstün (beliğ) bir şey okuyamazsın. Onların benzerleri görülmedi. "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas." [296]
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"Ben şu patikalardan bir patikada Resulullah (a.s)'m bineğinin yularından tutarken bir ara: "Sen binmiyor musun, ey Ukbe?" diye buyurdu. Ben Resulullah (a.s)'a olan saygım dolayısıyla O'nun bindiği bineğe binmekten kaçındım. O yine: "Sen binmiyor musun, ey Ukbe?" diye buyurdu. O'na karşı gelmiş olmaktan sakındım. O indi ben de yavaş yavaş bindim. Sonra ben indim ve Resulullah (a.s) bindi. Sonra şöyle buyurdu:
"Sana insanların okuduğu surelerin en hayırlılarından olan iki sure Öğreteyim mi?" Ardından bana: "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas1" ı okuttu. Ardından namaz için kamet getirildi. Öne geçti ve bu sureleri okudu. Sonra benim yanıma geldi ve şöyle buyurdu:
"Nasıl gördün ey Ukbe? Her uyuyuşunda ve kalkışında bunları oku!" [297]
Bir başka rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Hiç bir isteyici onların benzerleriyle istemiş değildir. Hiç bir sığıma da onların benzerleriyle (Allah'a) sığınmış değildir." [298]
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'la birlikte Cuhfe ile Ebvâ arasında yürürken rüzgâr ve şiddetli karanlık altında kaldık. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak" ve "Kul euzu bi Rabbi'n-Nas" ile Allah'a sığınmaya başladı. Bu arada şöyle diyordu:
"Ey Ukbe! Bunlarla (Allah'a) sığın. Hiçbir sığıma bunların benzerleriyle (Allah'a) sığınmış değildir."
Yine dedi kİ: "O'nun namazda bize imamlık ederken bunları okuduğunu duydum." [299]
Tirmizi bunun bir başka bölümünü rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre (Ukbe r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana her namazın arkasından muavvizeteyni (Felak ve Mas surelerini) okumamı emretti." [300]

2446-Taberani, Mu'cemu'I-Evsat'ta, Ebu Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana bazı ayetler indirildi ki, bana benzerleri indirilmiş değildir: Muav-vizeteyn (Felak ve Nas sureleri)." [301]

Dersler Ve Öğütler

1. Namaz dışında Kur'an-ı Kerim okumak, diğer mendub zikirlerden daha sevaptır. Ancak ezanın tekrar edilmesi, ezandan sonra dua, namazların arkasından me'sur (rivayetlerde bildirilmiş olan) zikirlerin okunması ve bunun gibi me'sur zikirlerin okunması gereken yerlerde bu zikirlerle meşgul olmak, o anda Kur'an-ı Kerim okumakla meşgul olmaktan daha sevaptır. Bunun yaraşıra Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerinin okunmasında diğer kısımlara nisbetle daha çok sevap vardır.
2. Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesinin müstehab olduğu konusunda icma (görüş birliği) vardır. Kur'an'dan herhangi bir şey ezberleyenin de okumak ve ezberini kontrol etmek suretiyle o kısmı ezberinde tutmaya çalışması gerekir. Kur'an-ı Kerim'in tamamının ezberlenmesinin farzı kifâye olduğu konusunda da görüş birliği vardır. Bir kimsenin namazının geçerli olmasını sağlayacak kadar Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler ezberlemesi gerekir. Küçük kız ve erkek çocuğun velisi onun Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmesi ve ondan bir şeyler ezberlemesi için ilgilenmesi gerekir.
Hanefilerin konuyla ilgili olarak dile getirdikleri meslelerden birinde Kur-an-ı Kerim'in okunması durumunda onu dinlemenin farzı kifâye olduğu ve bunun bir ruhsat ifade ettiği belirtilmektedir. İnsanlardan çoğu Kur'an-ı Kerim kasetlerini sesli bir şekilde açmakta yahut başka şekillerde sesli olarak Kur'an-ı Kerim okumaktadırlar. Bu şekilde okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin farzı ayn olduğunu düşünmemiz durumunda bir çok kimse sakınca dairesinin içine girmiş olacaktır.
Bir kimsenin yürürken veya yan yatarken yahut otururken ya da binek üzerinde Kur'an okumasında sakınca yoktur. Ancak iyi bir konum üzere okuması daha sevaptır.
3. Bir kimsenin, Kur'an'ı belli sürelerle hatmedebümesi için günlük Kur'an virdinin olması ve hatim İşini kırk günden fazla uzatmaması müstehabdır. Üç veya yedi günde bir hatmederse bu daha sevaptır. Bazı insanlar günlük olarak hatmektedirler. Bundan da sevap alınır. Ancak böyle yapan bir kimse Kur'an üzerinde düşünme fırsatını ve ecrini kaçırır. Aynı şekilde tertil üzere okuma ecrini de kaçırır. Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere ve üzerinde düşünerek okumak ise acele ile çok miktarda okumaktan daha sevaptır. Bununla birlikte üzerinde az düşünmek suretiyle de olsa çok okumakta da bir sakınca yoktur.
4. Kur'an-ı Kerim okurken sesi güzelleştirmek müstehabdır. Bununla birlikte Resulullah (a.s)'tan alındığı şekliyle tertil kurallarına da uyulması gerekir.

5. Kur'an-ı Kerim okumaya başlamadan önce şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak (istiaze) ve sonunda Allah'a hamdetmek müstehabdır. Okurken ağlamak veya ağlamaya çalışmak, rahmet ayeti gelince Allah'ın rahmetini istemek, azap ayeti gelince azabından Allah'a sığınmak, ihtiyaç dışında insanlarla konuşmak için okumayı kesmemek ve Kur'an'ı adil, satıh, Kur'an'ın anlamlarını bilen birinden öğrenmek, Kur'an-ı Kerim okumaya başlamadan önce abdest almak, oturarak okuma durumunda kıbleye yönelmek, her yıl Kur'an'ı kendinden daha düzgün okuyan birine arzetmek, namaz kılan veya uyuyan kimselerin yanlarında onları rahatsız edecek şekilde açıktan okumamak, aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'i açıktan okuyan birinin yanında onu rahatsız edecek şekilde açıktan ve yüksek sesle konuşmamak da müstehabdır.
6. Camide Kur'an'ın açıktan okunması, başkalarının zihinlerini karıştıracağından burada açıktan okumak mekruhtur.
Bazı kimseler âdâbla ilgili kurallara son derece önem verdiklerinden bunlardan birine uymayanları Kur'an okumaktan alıkoyuyorlar. Bu ise yanlıştrr. Adaba uyulması istenen bir şey olmakla birlikte Kur'an okumaktan da geri kalmamak gerekir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in okunması daha sevaptır.

7. Pis yerlerde ve avret yerlerinin açılması durumunda Kur'an okumak mekruhtur. Burada avret yerlerinin açılması denirken erkeğin avret yerinin erkeğe karşı, kadının avret yerinin de mahremine karşı açılması kastedilir.
8. Dört mezhebe göre küçük veya büyük hadesi olan (yani gusül ya da abdest ihtiyacı olan) mushafa el dokunduramaz. Mushafa dokunmadan (ezberden veya uzaktan bakarak -Çeviren) okumak ise büyük hadesi olan (gusül ihtiyacı olan) için yasaktır, ancak küçük hadesi olan (abdest ihtiyacı olan) için mekruh değildir. Elbisede yahut bedende pislik varken veya kadına yahut erkeklik organına dokunma esnasında Kur'an okumak da caiz değildir. Yellenme esnasında Kur'an okumaya devam etmek mekruhtur. Bu durumda o hal geçinceye kadar okumaya ara vermek gerekir. Cünüp birinin ister ezberden isterse dokunmaksızın mushafa bakmak suretiyle içinden (ses çıkarmak-sızın) Kur'an okuması caizdir.
9. Mushaftan okumak ezberden okumaktan daha sevaptır. Çünkü bu durumda hem kulak, hem göz, hem de dil okuma ameline katılmış olur. Kur'an okuyan birini dinleyen de sevaba katılır (sevap alır). Kur'an okunması esnasında yararsız şeyler konuşmak ise mekruhtur.
10. Kur'an'ın hatminden sonra dua etmek müstehabdır. Kur'an'ı bir kere hatmedenin hemen ikinciye başlaması (yani Kur'an'ın basma dönmesi) müstehabdır. Kur'an'ı hatim üzere okuyanın Duha suresinden başlayarak

Kur'an'ın sonuna kadar her surenin sonunda tekbir getirmesi sünnettir. Mekke ve camiler gibi üstünlüğü olan yerlerde Kur'an'ı çokça okumak müstehabdır.

11. Bir Kur'an ibaresinin karşılıklı konuşmalarda alelade bir ibare gibi kullanılması caiz değildir. Örneğin gelen bir adama hitaben: "Sonra da bir takdir üzere (buraya) geldin, ey Musa!" denmesi gibi.

Suyuti şöyle bildirmiştir:

"Malikilerden meşhur olarak nakledilen rivayetlere göre Kur'an'ın bir parçasının alınıp normal konuşmada kullanılması haramdır ve böyle bir şey yapana şiddetle karşı çıkılmıştır. Ancak Şeyh İzzuddin bin Abdusselâm'm bunu caiz gördüğü rivayet edilmiştir."

Suyuti bazı ilim adamlarından nakledilen rivayetlere dayanarak değişik uygulamalara göre farklı hükümler verilmesini tercih etmiştir. Buna göre eğer hutbe, öğüt, Resulullah (a.s)'ın övülmesi ve ahidler için olursa makbuldür tiyidir). Şiirlerde, mektuplarda ve kıssalarda (anlatılarda) kullanılırsa mubahtır. Ancak boş ve anlamsız sözlerde kullanılırsa, yahut bir kimse Allah'a nis-bet edilmiş bir şeyi başkasına nisbet ederse bu yasaktır ve böyle yapanlara karşı çıkılmıştır.

Haricileri niteleyen bir rivayette Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

"Kur'an okurlar ama bu onların gırtlaklarından öteye geçmez."

Bunun yanısıra Kur'an-ı Kerim, bir insanın kalp durumunun bilinmesini sağlayan bir terazi sayılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiği anlamlar bir insanın kalbine ulaşır ve o ondan etkilenirse bu durum onun kalbinin sağlıklı olduğunun alametidir. Aksi takdirde kalbinin hastalıklı olduğu ve tedavi edilmesinin gerektiği anlaşılır. Hastalığın sebebi ya bir bid'at ya da kalbe sirayet eden hastalıklardan biri olabilir. Bid'atten ve diğer günâhlardan mutlaka tevbe edilmesi, Resulullah (a.s)'a çokça salat getirilmesi, çokça dua ve zikir yapılması ve Kur'an okunması gerekir. Bütün bunlar kalbin sağlığına kavuşmasına yardımcı olur. Aynı şekilde ayetler üzerinde düşünmenin de kalbin hastalığından kurtulup sağlığına kavuşmasında etkisi olur.

12. Suyuti, Kur'an'ın ezberlendikten sonra unutulmasının büyük günâhlardan olduğunu söylemiştir. Nevevi de böyle söylemiştir. Ancak hanefi fakih-leri, Kur'an'dan okumayı unutmadığı sürece (ezberlenenin) unutulmasının büyük günâh olmadığım söylemişlerdir. Nevevi, Kur'an okumak isteyenin hem Kur'an'a hürmet hem de temizlik amacıyla misvaklanmasının ve Berâe (Tevbe) suresi dışında bütün surelerin başında besmele çekmenin sünnet olduğunu söylemiştir.

13. Suyuti: "Bir ayetin tekrar edilmesinde veya aradan kesilip baştan

alınmasında sakınca yoktur" demiştir. Yine şöyle söylemiştir: "Uygun olan Kur'an'ın mushaftaki sırasına göre okunmasıdır."
Muhezzeb'in şerhinde bunun sebebi de şu şekilde açıklanmıştır:
"Çünkü mushafdaki sıralamanın bir hikmeti vardır, bu hikmet kaçırıl-mamış olur."
Bu, uyulması güzel olan bir edebdir. Ancak uyulmamasında da bir günâh yoktur.
14. Kur'an okuyan kişinin uyması, gözetmesi gereken bir şey de onu tertil üzere okumaktır. Okurken sesi güzelleştirmek, nerelerde durulacağım, harflerin telaffuzlarını, her harfe hakkını vermek hep tertile girer. Her harfin bir hakkı vardır. Bir harfin mahrecinden çıkarılması, incelik, kalınlık, sertlik, yumuşaklık, kısalık, uzunluk konusundaki vs. hükümlerinin gözetilmesi ona hakkının verilmesinin gereklerindendir.
Yine bir harfin kendinden önceki ve sonraki harfle uyumlu olarak okunması da onu lâyık olduğu şekilde çıkarmanın bir gereğidir. Buna göre harf yerine göre medli (uzatılarak), yerine göre ince, yerine göre kalın vs. şekilde okunur. Bunun gerçekleştirilmesi ise ancak ehil birinden tertil ilmini öğrenmekle mümkündür. İnsan böylece tertil kurallarım öğrenmeli, bunun yanısıra tertil ilmini iyi bilip uygulayan birinden Kur'an'ın okunuşunu dinlemeli yahut kendisi okuyup dinletmelidir. Bazı ilim adamları Yüce Allah'ın: "Kur'an'ı ağır ağır, tane tane (tertil üzere) oku" [302] sözü gereğince Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okumanın farzı ayn olduğunu bildirmişlerdir. Bunu vurgulamak için de şöyle demişlerdir:
"Tecvidi öğrenmek gerekli ve şarttır. Kur'an'ı tecvidle okumayan günahkârdır."
Ancak tecvid kurallarına uymayan bir kimse bir yönden günahkârdır, bir yönden de sevap almaktadır. Kur'an okumakla aldığı sevabının, günâhıyla kıyas edilemeyecek kadar çok olmasını ümit ederiz. [303]

BAZI KUR'AN İLİMLERİ TAKDİM

Arapların farklı lehçeleri ve değişik konuşma stilleri vardı. Bazı kabileler bazı kelimeleri bazı Özel anlamlarda kullanıyorlardı. Bazı kabileler "hatta" kelimesinin yerine "atta" kelimesini kullanıyorlardı. Bunun gibi bazı kabilelerde "a'teynâke" ibaresinin yerine "entaynâke" ibaresi kullanılmaktaydı.

Yine bazı kabileler "tabut" kelimesini "tabun" şeklinde kullanıyorlardı. Bilindiği üzere bir kimse belli bir konuşma stiline alışır, ona ülfet eder ve onu diline iyice yerleştirirse daha sonra bu konuşma stilini değiştirmesi onun için zor olur. Yüce Allah ilahi bir hikmetiyle Kur'an-ı Kerimi Araplara bu değişik stillerdeki konuşmalarıyla uyumlu ve kolayca telaffuz edebilecekleri bir şekilde indirmiştir. Sahabiler (r.aj de Kur'an-ı Kerim'i daha önce alışmış oldukları konuşma sütleriyle uyumlu bir şekilde, bu yedi harf (yedi lehçe) üzere öğrenmişlerdir. Kelimeleri hem telaffuz hem de anlam yönünden alışık oldukları lehçelerle uyumlu bir şekilde algılıyorlardı. Resulullah (a.s)'tan öğrenilen metnin dışındakinin Kur'an sayılmayacağı ve kimsenin bu metnin ifadelerini kendi isteğine göre değiştirme ve telaffuz etme özgürlüğünün olmadığı da bir esastı. Resulullah (a.s) başlangıçta kendisinden Kur'an dışında bir şey yazılmasını nehyediyordu ancak daha sonra buna izin verdi.

Resulullah (a.s)'ın yaşadığı dönem kuruluş merhalesini oluşturuyordu. Dolayısıyla bazı hükümler bu merhalenin şartlarına özel olarak iniyordu. Süreklilik arzedecek hüküm için gerekli şartların oluşması durumunda da sürekli uygulanacak olan hüküm iniyor ve birincisi neshediliyordu (yani uygulamadan kaldırılıyordu). Bu sebepten dolayı Kur'an-ı Kerim'de mensuh (hükmü kaldırılmış) ayetler bulunmaktadır.

Resulullah (a.s) vefat ettiğinde Kur'an'ın tamamı yazılmıştı, fakat bir araya toplanmamıştı. Kur'an-ı Kerim'in gözden geçirilmesi için Resulullah (a.s) ile Cibril (a.s) arasında yapılan en son arzı, sahabilerin bazıları biliyorlardı. Dolayısıyla Kur'an'ın vahye dayalı sıralaması bütün sahabiler tarafından bilinmiyordu. Ayrıca bazı sahabiler metni neshedilmiş (yani daha önce Kur'an metni olarak vahyedilmiş ama sonra neshedilerek Kur'an'dan çıkarılmış) bazı ayetleri bir takım sahabiler Kur'an'dan sanarak ezberlerinde tutuyorlardı. Bundan dolayı Hz. Ebu Bekir (r.a) Kur'an-ı Kerim'in son arzındaki şekline göre yazılı olarak toplanmasını kararlaştırdı. Onun bundaki amacı herkesi bir mushafta yer alacak bir yazım şekli üzere birleştirmek değil, Kur'an'ın Resulullah (a.s)'ın önünde yazılan ve mütevatir bir şekilde nakledilmiş olan yazılışı üzere birleştirilmesini sağlamaktı. Daha sonra Hz. Osman (r.a) imam olarak

adlandırılan bu mushafm (yani Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yazdırmış olduğu mushafın) bazı sahabiler tarafından çoğaltılmasını istedi. Bu çoğaltmada tevatürle nakledilen okunuş şeklinin göz önünde bulundurulmasını istiyor ve herkesin sadece Kureyş lehçesine uygun düşen tek bir mushaf etrafında birleştirilmesini amaçlıyordu. Hz. Ömer (r.a) bunların (yani Hz. Ebu Bekir (r.a) tarafından oluşturulmuş ana mushaf (imam) esas alınarak yazdırılan nüshaların) dışındakilerin tümünün yakılmasını emretti. Böylece tek bir yazılış şekli ve tek bir sıralama üzerinde karar kılınmış oldu. Sonuçta bu yazılış ve sıralama üzerinde tam bir birlik sağlandı. Ümmetin bunun üzerinde birlik sağlaması, bunun dışında kalanların sadece belli dönemlerde oluşturulmuş parçalar olduğunu (Kur'an'ın tümünü içermediği gibi son şekline göre olmadığını) gösteriyordu.
Ümmet mushaflarda Hz. Osman (r.a)'ın yazdırdığı şekle güvenilme sinde karar kıldı. Hafızlar da değişik tanklardan gelen ve farklı lehçelere göre olan ama Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu metindeki yazılış şekline uygun kıraatları (okuyuş tarzlarını) esas aldılar. İşte yedi kıraat ve on kıraat buradan doğdu. Bu kıraatların tümü de Resulullah (a.s)'tan mütevatir olarak nakledilmiştir. Her bir kıraatin bu alanda tanınmış bir kişiye nisbet edilmesi onların mütevatir olmasma engel değildir. Çünkü her bir kıraati, kıraat kendisine nisbet edilen kişiyle birlikte pek çok kimse Öncekilerden rivayet yoluyla almıştır. Aynı şekilde onlardan da pek çok kimse atmıştır. Ancak herhangi bir kıraatta en çok ün kazanan kişi kıraat kendisine nisbet edilen kişi olmuştur. Yedi harf (yedi okunuş tarzı) ile kastedilen bu kıraatlar değildir. Bu kıraatlar, yedi harften (yedi okunuş tarzından) Hz. Osman (r.a)'ın yazdırdığı mushafa uygun şekilde aktarılanlardır. Güvenilir kıraatlarm tümünde de şu üç özellik bulunmaktadır:

1. Hz. Osman (r.a)'in yazdırmış olduğu mushaflara uygundur.

2. Tevatürle rivayet edilmiştir.

3. Her bir kelimesi Arap dilinin tümevarım yoluyla belirlenen kurallarına veya bunların herhangi bir uygulanış tarzına uygundur.

Çeşitli rivayetlerden anladığımıza göre bazı sahabiler Resuİullah (a.s)'tan almış olduklarını sürdürmekte ısrar etmişlerdir. Çünkü bunlar onların nazarlarında kesinlik arzediyordu. Ancak bunlar ümmet açısından mütevatirlik özelliği taşımıyordu. Bu yüzden ümmet Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushafa uygun düşmeyenleri şazz (geçersiz) olarak görmüştür. Bunlar Kur'an'ın bir parçası olarak değerlendirilemez. Çünkü bunların rivayetleri âhâd (mütevatir olmayan) rivayetlerdir. Ancak tevatüre dayanan onun üstündedir. Bununla birlikte bu şazz rivayetler metinleri neshedilmiş ayetler hakkında fikir

vermektedir. Aynı şekilde bazı örnekleri tanıyabilmemiz konusunda da bize fikir vermektedir. Bunlar yoluyla "yedi harf" meselesi üzerinde bir fikir edinebilmekteyiz. Bunun yaraşıra onlardan bazılarına dayanarak bazı hükümleri daha iyi anlamamız yahut farklı tefsirler arasında tercih yapmamız mümkün olabilmektedir.

Mütevatir kıraatlarla ilgili ilimler hâlen ümmetin önem verdiği ilimlerdendir. Bu kıraatlar arasından bazıları Özellikle ün kazanmış ve bazı bölgelerde diğerlerine baskın çıkmıştır. Bir okuyucu mütevatir kıraatlardan hangisine göre okusa doğru okumaktadır ve hayır üzeredir.

Kıraatlardan ve Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushafların yazılış şeklinden söz edilmesi bizi, bir Müslümanin kültürüne girmesi uygun olan Kur'an ilimleri konusuna götürmektedir:

Bu alanda, kıraat ilimleri, nüzul sebepleri, nâsih ve mensuh ilimleri, Kur'an'ın yazılış tarzı ilmi, tertil ilmi, i'caz ilmi, müteşabih ve muhkem ayetlerle ilgilenen ilim ve buna benzer çeşitli ilimler bulunmaktadır. Bütün bu ilimler Kur'an-ı Kerim etrafında oluşmuş ve onunla bağlantılıdır. Kur'an'la bağlantılı ilimlerin sayısı da çağlar ilerledikçe sürekli artmaktadır. Bu ilimlerin öyleleri vardır ki öğrenilmesi ümmet açısından farzı kifayedir. Öyleleri de vardır ki bazı fertler açısından farzı ayndır. Bazıları da vardır ki herkes açısından farzı ayndır. Müslümanın elindeki hayrı sürekli artırmaya çalışması gerekir. Biz burada bu bölümün fasıllarıyla bağlantılı olanlar içinden hakkında nasslar (ayet ve hadis metinleri) bulunanlar üzerinde durmakla yetineceğiz.

Biz bu takdimde Kur'an ilimleriyle ilgili olarak yazılmış iki kitaba dayanarak bir fikir vermeye çalışacağız. Bu kitapların biri biraz eski biri ise yenidir. Bu iki kitaptan aktaracağımız bilgiler, Kur'an ilimlerine giren belli başlı konuların bilinmesini sağlayacaktır.

Birinci kitap Suyuti'nin 'el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an' adlı kitabıdır. Eski kitapla kasdettiğimiz budur.

İkinci kitap da, Zerkâni'nin 'Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an' adlı kitabıdır. Bu da yeni olan kitaptır.

Bu konuda çok sayıda kitap yazılmıştır. Bunlardan bazıları kısa ve özlü, bazıları ise uzun ve teferruatlıdır. Müslüman zamanına ve durumuna göre istediği bir kitabı seçip inceleyebilir. Ancak okuyacağı kitabın güvenilir olması gerekir. Bu, ya yazarının güvenilir biri olarak ün kazanmış olmasıyla ya da ilim adamlarının kitabın güvenilir olduğunu açıklamalarıyla bilinir.

H. 911 yılında vefat etmiş olan Celaluddin Abdurrahman es-Suyuti'nin Ki-tabu Sucudi'l-Kur'an adlı kitabı hakkında şu açıklamaları yapmakta yarar görüyoruz:

Suyuti, 'Kitabu Sucudi'l-Kur'an' adlı kitabının mukaddimesinde Kur'an'ın ve içeriğinin büyüklüğünden söz etmektedir. Bu arada geçmiş alimlerin hadis ilimleri hakkında ortaya koydukları gibi, Kur'aıı ilimlerinin türleriyle ilgili bir kitap ortaya koymamış olmalarına hayret ettiğini dile getirmektedir. Daha sonra hocası Muhyiddin el-Kafici'nin tefsir ilimleriyle ilgili bir kitap yazdığını ifade etmektedir. Suyuti onun hakkında şöyle diyor:
"Bu, küçük çaplı bir kitaptır ve iki ana bölümden oluşmaktadır:
Birincisi: Tefsir, tevil, Kur'an, sure ve âyetin ne demek olduğunun açıklanması hakkındadır.
ikincisi: Kur'an üzerinde kişisel görüşe göre bir açıklama yapmanın şartları hakkındadır.
Bu iki bölümden sonra alim ve Öğrencinin âdâbıyla ilgili bir sonuç bölümüne yer verilmiştir. Ben bu kitabı yeterli görmedim ve bana göre bu kitapla maksad tam olarak gerçekleşmemektedir."
Daha sonra hocası el-Bulkini kendisine, kardeşi başkadi (kadi'i-kudat) Celaluddin'in 'Mevaki'u'1-Ulum min Mevaki'i'n-Nucum' adını verdiği bir kitabının olduğundan söz ettiğini belirtmektedir. Suyuti mukaddimesinde bu kitabın yazarının sözlerini zikretmiştir. Kitabı ise şu konuları içermektedir:
Birinci konu: Ayetlerin iniş yerleri, iniş zamanları ve ne gibi gelişmeler dolayısıyla indiği. Bu konuda on iki ayrı tür bulunmaktadır. Bunlar: Mekki (Mekke'de inenler), Medeni (Medine'de inenler), seferi (yolculuk esnasında inenler), hazeri (yolcu değilken inenler), leyli (gece inenler), nehâri (gündüz inenler), sayfi (yazın inenler), şilâi (kışın inenler), firaşi (yatarken inenler), nüzul sebepleri, ilk ineri ayetler, son inen ayetler.
İkinci konu: Sened (ilgili rivayetlerin isnad durumları). Bunların da altı türü (konusu) vardır: Mütevatir (üç veya daha fazla insan tarafından rivayet edilmiş olanlar), âhâd (bir veya iki kişi tarafından rivayet edilmiş olanlar),
şazz (mütevatir olarak rivayet edilenlere uygun düşmeyen dolayısıyla geçersiz sayılanlar), Resulullah (a.s)'ın kıraatları (okumaları), raviler, hafızlar.
Üçüncü konu: Edâ (okuma tarzı). Bunun da altı türü (konusu) vardır: Vakf (duruş), başlangıç, imâle (hafif uzatma), medd (normal uzatma), tahfif (yumuşatma), hemze (hemzenin geçtiği yerlerde uyulacak kurallar) ve idğam (bir harfi başka bir harfe katma).
Dördüncü konu: Lafızlar (ibareler). Bunun da yedi türü (konusu) vardır: Garib (yaygın şekilde kullanılmayan kelimeler), mu'arreb (Arapça'ya başka dillerden geçmiş olan kelimeler), mecaz (asıl anlamından farklı bir anlam kastedilen ibareler), müşterek (birden fazla anlama gelebilenler), müteradif (aynı anlama

gelenler), isti'are (bir ibareyle yaygın anlamı dışında bir anlam kas-detme) ve teşbih (benzetme).

Beşinci konu: Hükümlerle bağlantılı kavramlar. Bunun da on dört türü (şekli) vardır: Genel mahiyeti üzere kalan genel ifade, özelleştirilmiş (tahsis edilmiş) genel ifade, kendisiyle özel anlam kastedilmiş genel ifade, Kitab'ın sünnetten özelleştirdiği (tahsis ettiği) şeyler (yani sünnette genel şekilde geçen ama Kitap'ta tahsis edilmiş olan şeyler), sünnetin Kitap'tan özelleştirdiği (tahsis ettiği) şeyler (yani Kitap'ta genel şekilde geçen ama sünnette tahsis edilmiş olan şeyler), mücmel (Özet halinde, tafsilatı verilmemiş), mübeyyen (açıklanmış, tafsilatı verilmiş), müevvel (te'vil edilmiş), mefhum (anlamı açık), mutlak (belli bir şarta bağlanmamış), mukayyed (belli bir şarta bağlanmış), nâsih (kendinden önceki bir hükmü yürürlükten kaldıran), men-suh (kendinden sonra gelen bir hükümle yürürlükten kaldırılmış olan). Nâsih ve mensuhun bir türü kendisiyle belirli bir süre amel edilip sonra kaldırılan hükümle, yükümlülerden birinin amel ettiği hükümdür.

Altıncı konu: İbarelerle bağlantılı kavramlar. Bunun da beş türü (şekli) vardır: Fasl (ayırma), vasi (birleştirme), icaz (özet halinde, özlü olarak verme), itnâb (dikkat çekme) ve kasr (kısaltma). Bunlarla birlikte bütün türler (şekiller) elliye tamamlanmaktadır. Bazı şekiller de sıralamada sözü edilmeyenlerdir. İsimler, künyeler, lakablar, müphemler gibi. Böylece sıralama işi tamamlanmış olmaktadır.

Suyuti daha sonra kendisinin, Kadı Celaleddin el-Belkini'nin kitabını okuduktan sonra bunun yeniden gözden geçirilmeye, bazı eklemelere ve açıklamalara İhtiyacının olduğu kanaatine vardığmı ifade etmektedir. Bundan sonra: "et-Tahyir fi Ulumi't-Tefsir" adını verdiği kitabı yazmıştır. Bu kitap Belkini'nin sözünü ettiklerini ve ayrıca bazı ilaveleri ve açıklamaları içermektedir. Bu kitabın üzerinde durduğu ilimlerin sayısı 102'yi bulmaktadır. Daha sonra, Kur'an ilimleri sınıfına girenleri ayrı bir kitapta Özetleme fikrinin içine doğduğundan söz etmektedir. Onun bunun üzerinde ağırlıklı bir şekilde düşündüğü bir sırada, sonraki dönem Şafii fıkihçilarından olan Bedruddin Muhammed bin Abdullah ez-Zerkeşi'nin: "el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an" adını verdiği ve içinde kırk yedi ilimden söz ettiği bir kitap yazdığı haberi ulaşır. Zerkeşi kitabının mukaddimesine şu sözlerle son vermektedir:

"Bil ki herhangi bir kimse bu ilimlerden sadece birini bile bütün incelikleriyle öğrenmek istese ömrünün tamamını tüketir yine de o ilimle ilgili işini bitiremez. Ancak biz bütün bu ilimlerin metodlarını özet olarak vermekle ve içerdiği konulardan bazılarına işaret etmekle yetindik. İlim yolu çok uzun, insan ömrü ise

kısadır. Konulara kısa özetler halinde temas edilse ne olur?"
Suyuti bu kitabı okuduktan sonra düşündüğü kitabı yazma ve Kur'an ilimlerini tek tek sıralama azmini daha da kuvvetlendirmiştir. Böylece: 'el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an1 adlı kitabını yazmıştır. Bu kitapta seksen ilim türünü zikretmiş sonra şöyle demiştir;
"Bu seksen sayısı ilimlerin genel başlıklar halinde ele alınmasına göredir. Eğer ki böyle genellendirme yapmayıp bütün ilimleri ayrı ayrı ele alacak olsak sayısı üç yüzü geçer. Bu türlerin çoğu tek başlıklar altında ele alınmıştır. Bunların çoğunun üzerinde durdum."
Bundan sonra kitabını yazarken başvurduğu kaynaklardan söz etmiştir. Onun ele aldığı ilimler hakkında özet birtakım bilgiler verdikten sonra bu kaynakları vereceğiz.
Mekki ve Medeni ayetlerin bilinmesi: Ayetlerin inişiyle, iniş yerleriyle, zamanlarıyla, şekilleriyle, sebepleriyle ve benzeri konularla ilgilenen ilimler bu başlık altında ele alınır. Daha sonra Kur'an'ın ve surelerinin adlarından, Kur'an'ın toplanmasından (cem'inden) ve düzenlenmesinden söz etmektedir. Bunun ardından Kur'an kıraatlarmdan (okunuş şekillerinden), bu kıraatlan rivayet edenlerden, hafızlarından, bunlarla ilgili konulardan ve Kur'an'ın okunmasıyla ilgili bazı hükümlerden söz etmektedir. Daha sonra Kur'an'ı okumanın âdabından ve Kur'an'ın garib (belli lehçelere özel, Arapların tümü tarafından bilinmeyen) kelimelerinden söz etmektedir. Bunun arkasından bazı Kur'an ilimlerine yer vermektedir. Ardından müfessirin ihtiyaç duyacağı bazı unsurlardan ve kurallardan söz ediyor. Sonra muhkem, müteşabih, mücmel, mütebeyyin, nâsih, mensuh, mentuk, mefhum, hakikat, mecaz, kinaye, ta'riz kavramlarından ve dille ve belagatla ilgili daha başka konulardan söz ediyor. Sonra müteşabih ve müştebih ayetler, Kur'an'ın i'cazı, Kur'an'dan çıkarılan ilimler üzerinde duruyor. Ardından Kur'an ilimlerinin bazı türleri üzerinde durduktan sonra Kur'an'ın faziletlerinden (üstünlüklerinden) söz ediyor. Arkasından yine bazı Kur'an ilimlerini verdikten sonra Kur'an'ın harekelenmesin-den ve Kur'an'ı yazmanın âdabından söz ediyor. Sonra tefsirden ve müfessir olmanın şartlarından söz ediyor. Kitabı müfessirlerin tabakalarıyla bitiriyor. Bu kitabı yazarken başvurduğu kaynaklar şunlardır:
Aşağıda bu kitabı yazarken baktığı ve kendilerinden bilgi aktardığı kitapların isimleri:
Rivayete dayanan kitaplardan:
İbni Cerir Tefsiri, İbni Ebi Hatim, İbni Merdeviye, Ebu'ş-Şeyh, İbni Hib-ban, Feryâbi, Abdurrezzâk, İbni Münzir, Said bin Mansur -bu konu onun Sünen'inde

bir bölümdür-, Hakim -bu konu onun Müstedrek'inde bir bölümdür, Hafız Imaduddin İbni Kesir, Ebu Ubeyd'in 'Fedâilu'l-Kur'an'ı, İbni Daris'in 'Fedâilu'I-Kur'an'ı, İbni Ebi Şeybe'nin 'Fedâilu'l-Kur'an'ı, İbni Ebi Davud'un 'el-Mesâhif i, İbni Eşteh'in 'el-Mesâhif i, İbni Ebi'l-Enbâri'nin 'er-Redd alâ men Halefe Mushafe Osman' adlı kitabı, Acuri'nin 'Ahlâku Hameleti'l-Kur'an'ı, Ne-vevi'nin 'et-Tıbyan fi Adâbi Hameleti'l-Kur'an'ı, İbni Hacer'in 'Buharı Şerhi', bunun yanışına burada sayılamayacak miktarda olan hadis Cami' ve Müs-ned'leri.
Kıraatlar (Kur'an-ı Kerim'in okunuş şekilleri) ve tilâvetlerle ilgili kitaplardan:
Sehavi'nin 'Cemâlu'l-Kurrâ'sı, İbni'I-Cezeri'nin 'en-Neşr ve't-Takrib'i, Hu-zeli'nin 'el-Kâmil'i, el-Vâsiti'nin 'el-İrşâdât fi Kırââti'l-Aşr'ı, İbni öalbun'un 'eş-Şevazz'ı, İbni'l-Enbâri'nin 'el-Vakf ve'1-İbtida'sı, Secavendi, Nehhas, Dâni, Ummanı ve İbni Nekzavi'den 'Kurretu'1-Ayn ve el-Feth ve'I-İmâle, İbni'l-Kâsıh'tan 'Beyne'l-Lafzeyn.
Dil, garib kelimeler, Arap edebiyatı ve i'rab kitaplarından:
Rağib'in 'Mufredâtu'l-Kur'an'ı, îbni Kuteybe ve el-Azizi'nin 'Garibu'I-Kur'an adlı eserleri, Neysaburi ve İbni Abdissamed el-Vahid'in 'el-Vucuh ve'n-Nezâir" adlı eserleri, Ebu Hasen el-Ahfeş'in 'el-Cem' fi'1-Kur'an'ı, İbni'l-Enbâri'nin 'el-Evsatu'z-Zahir'i, Ebu Hayyan'ın 'Şerhu't-Teshil ve'1-İrtişaf ı, İbni Hişam el-Ceni'nin 'el-Muğni'si, İbni Ummi Kâsım'ın 'ed-Dâni fi Hurufi'l-Me'ani'si, Ebu'1-Bekâ, Semin es-Sefakisi ve Muntahabu'd-din'in İ'râbu'l-Kur'an' adlı eserleri, İbni Ceni'nin 'el-Muhteseb fi Tevcihi'ş-Şevazz'ı, yine onun 'el-Hasâis'i, yine aynı kişinin 'el-Hâtıriyyât ve Zâ'1-Kadd' adlı eserleri, el-Cevâliki'nin 'Emâliyyu'bnu'l-Hâcibi'l-Mu'arreb'i, İbni Kuteybe'nin 'Muşkİlu'l-Kur'an'ı ve Ebu'l-Kâsım Muhammed bin Abdullah'ın 'el-Luğâtu'lleti nezele bihâ'l-Kur'an1 adlı eseri.
Ahkâm ve onlarla ilgili konular hakkındaki kitaplardan:
İsmail el-Kadı, Bekr bin el-Alâ, Ebu Bekr Râzi, Keyyâ eİ-Hirâsi, îbni Arabi, İbni'l-Ğares, ve İbni Huveyz Mendâd'ın 'Ahkâmu'l-Kur'an' adlı eserleri, Mekki, İbni Hisar, es-Saidi, Ebu Ca'fer en-Nehhâs, İbni Arabi, Ebu Davud Sicistani, Ebu Ubeyd Kasım bin Reslân ve Ebu Mansur Abdulkâhir bin Tâhir et-Teyyimi'nin 'en-Nâsih ve'1-Mensuh' adlı eserleri ve İzzuddin bin Abdis-selâm'ın 'el-İmâm fi Edilleti'l-Ahkâm' adlı eseri.
İ'caz ve belagat sanatlarıyla ilgili kitaplardan:
Hattabi, Rummani, İbni Suraka, Kadı Ebu Bekr el-Bakillâni, Abdulkâhir el-Curcâni ve İmam Fahruddin'in I'cazu'i-Kur'an' adlı eserleri, İbni Ebi'l-Asba'ın 'el-Burhan' adlı eseri, yine Zemilkâni'nin 'el-Burhan' adlı eseri, yine onun yazdığı ve bu kitabın muhtasarı olan 'el-Mecid' adlı eseri, İbni Abdis-selâm'ın 'Mecâzu'l-Kur'an'ı, İbni'1-Kayyim'in 'el-İcaz fi'1-Mecâz'ı, Zemilkâni'nin 'Nihâyetu't-Te'mil

fi Esrâri't-Tenzü'i, yine onun 'et-Tibyân fi'1-Beyân'ı, yine onun 'el-Menhecu'1-Mufid fi Ahkâmi't-Tevkid'i, İbni Ebi'l-Asba'ın 'Bedâi'u'l-Kur'an'ı, yine onun 'et-Tahbir'i, yine onun 'el-Havâtiru'1-Sevânih fi Esrâri'l-Fevâtih'i, Şeref el-Baziri'nin 'Esrâru't-Tenzil'i, Tennuhi'nin 'el-Aksa'1-Karib'i, Hâzım'ın 'Minhâcu'l-Buleğâ'sı, İbni Reşik'in 'el-Umde'si, el-Askeri'nin "es-Sına'ateyn'i, Bedreddin el-Misâli'nin 'el-Mısbah'ı, Tayyibi'nin 'et-Tibyân'i, Curcâni'nin 'el-Kinâyât'ı, Şeyh Takiyyuddin es-Subki'nin 'el-İğrid fi'1-Firak beyne'l-Kitâbe ve't-Ta'rid', yine onun 'el-îktinas fi'1-Firak beyne'1-Hasr ve'l-İhtisas'ı, oğlu Behâuddin'in 'Arusu'l-Efrâh'ı, Şemsuddin bin Saiğ'in 'Ravdu'l-Efhâm fi Aksâmi'l-İstifhâm, yine onun 'Neşru'1-Abir fi İkâmeti'z-Zâhir Makâ-me'd-Damir', e'1-Mukaddime fi Sirri'l-Elfâz1, 'Mukaddime' ona aittir, yine onun 'Ahkâmu'r-Re'y fi Ahkâmi'1-Ay', Ebu Ca'fer bin Zubeyr'in 'Munâsebâtu Terti-bi's-Suver'i, Tavki'nin 'Fevâsili'l-Ayât'ı, İbni'I-Esir'in 'el-Meselu's-Sâir'i, yine onun 'el-Feleku'd-Dâir ale'1-Meseli's-Sâir', yine İbni'l-Esir'in 'Kenzu'l-Bera'a'sı ve Muvaffak Abdullatif in 'Şerhu Bedi'i Kudâme'si.
Bunun dışındaki konularla ilgili kitaplardan:
Kirmâni'nin 'el-Burhân fi Müteşâbihi'l-Kur'an'ı, Ebu Abdillah Razi'nin 'Dur-retu't-Tenzil ve Ğurretu't-Te'vil fi'1-Müteşâbih1, yine onun 'Keşfu'l-Me'ani fi'l-Müteşâbih', Kadı Bedruddin bin Cema'a'nın 'el-Mesâni'si, Maverdi'nin 'Emsâlu'I-Kur'an'ı, İbni'l-Kayyim'in 'Aksâmu'l-Kur'an'ı, Gazali'nin 'Cevâhiru'l-Kur'an'i, Suheyli'nin 'et-Ta'rif ve'1-İ'lam fi mâ vaka'a fi'1-Kur'an mine'1-Esmâ ve'1-A'lâm' adlı eseri, İbni Asâkir'in buna yazmış olduğu 'zeyl (ilaveler)', Bedruddin Cema'a'nın 'et-Tıbyân fi Mübhemâti'l-Kur'an'ı, İsmail Darir'in 'Esmâu men Nezele fihimu'l-Kur'an' adlı eseri, Mavsili'nin ayetlerin sayısıyla ilgili 'Zâtu'r-Rüşd' adlı eseri ve bunun şerhi, İbni Liban'ın 'Şerhu Ayâti's-Sıfat'ı ve Yafi'i'nin ed-Durru'n-Nazim fi Menafi'i'1-Kur'ani'l-Azim' adlı eserleri.
Hareke ile ilgili kitaplardan:
Sehavi'nin 'er-Râiye'nin şerhi olan 'el-Mukni'i'd-Dâni'si ve İbni Cebâre'nin ona yazmış olduğu şerh.
Genel konularla İlgili kitaplardan:
İbni Kayyim'in 'Bedâi'u'l-Fevâid'i, Şeyh İzzuddin bin Abdisselâm'in 'Ken-zu'1-Fevâid'i, Şerif Murtaza'nın 'el-Ğurer ve'd-Durer', Bedr bin Sahib'in 'Tezkire'si, İbni Şebib el-Hanbeli'nin 'Cami'u'l-Funun'u, İbni'l-Cevzi'nin 'en-Nefis'İ ve Ebu Leys Semerkandi'nin 'el-Bustan'ı...
Hadisçilerin dışındakilerin tefsirlerinden:
Tayyibi'nin el-Keşşâf ı ve onun haşiyesi, İmam Fahruddin'in Tefsiri, Isba-hani'nin, Hufi'nin, Ebu Hayyan'ın, îbni Atiyye'nin, Kuşeyri'nin, Mursi'nin, İbni'l-

Cevzi'nin, İbni Akil'in, İbni Rezin'in, Vahidi'nin, el-Kevâşi'nin, Maverdi'nin, Suleym Razi'nin, İmamu'l-Harameyn'in, İbni Bercân'ın, İbni Bureyze'nin ve İbni Münir'in tefsirleri, Rafi'i'nin Fatiha hakkında yazmış olduğu Emâli'si, İbni Nakib'in Tefsirinin mukaddimesi, Kirmani'nİn 'el-Garâib ve'1-Acâib'İ ve İbni Teymiyye'nin 'el-Kavaİd fi't-Tefsir'i.
Bütün bunlar, Suyuti'nin 'el-ltkân' adlı eserinde başvurmuş olduğu kaynaklardır.
'el-Itkân'ın yeniden gözden geçirilmesinin, kaynaklarına bakılmasının ve tahkik edilmesinin gerektiği gözlemlenmektedir. İçinde muhakkik (konuları incelikli olarak ele alan) ilim adamlarının kabul edemeyeceği bazı şeyler bulunmaktadır. Ancak şüphesiz o, çok sayıda ve yararlı ilimleri bir araya getirmiştir.
Muhammed Abdulazim ez-Zerkâni'nin 'Menâhilu'l-îrfân fi Ulumi'l-Kur'an adlı eserinin tanıtımı konusunda da şunları söylemek İstiyoruz:
Bu kitap, hicri 14. yüzyılın altmışlı ve milladi 20. yüzyılın kırklı yıllarında ortaya çıkmış bir eserdir.
'Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an' adlı eser, bu ilmin sınırlarının ortaya konması ve açıklanması konusunda önemli etkinlik ortaya koymuş kitaplardan sayılmaktadır. Bu kitap, yazarın yaşadığı dönemin gerektirdiği bir takım özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu başlıklarla açıklanabilir:
1. İfade gücüyle ve parlaklığıyla birlikte bu ilmin geniş bir şekilde açıklanması.
2. Bu çağda yaşayan inkarcıların ortaya atmış oldukları şüphelerin incelenip bunlara tutarlı ve sağlıklı cevaplar verilmesi.
3. Her fırsatta İslâm ve ilmin birbiriyle tam bir uzlaşma içinde olduklarının ortaya konması.
4. Dini, devletten ayırma düşüncesinin yersizliğinin ortaya konması için İslâm şeriatının sırlarının ve hikmetlerinin açıklanması.
5. Davetçilerin önlerinde duran, davet ve irşadda buna lâyık oldukları şekilde, yararlanacakları bir kitap niteliği taşıması.
Yazar İslâm alimlerinin önceden ve yakın zamanda Kur'an-ı Kerim, onunla ilgili ilimler, tefsir ve tefsire giriş niteliğindeki konular, şeriatın konuluş tarihi, Akaid usulü ve fıkıh usulü ilimleri, Arap dili ilimleri ve lügatlan hakkında yazmış oldukları eserlerden yararlanmaya çalışmıştır. Eserinde, felsefenin ve sosyoloji, psikoloji, ahlâk ilmi gibi ilimlerin varlığının İslâm ümmetini fikri yönden etkilemiş olmasını da göz önünde bulundurmuştur.
Kitabının giriş kısmında Kur'an ilmi olarak adlandırılan bu ilmin asıl itibariyle kıraat ilimleri, tecvid ilmi, Hz. Osman (r.a) mushafının yazılışı, tefsir ilmi, nâsih ve mensuh ilmi, Kur'an'ın garib kelimeleri ilmi, Kur'an'ın i'cazı İlmi, Kur'an'ın i'rabı ilmi ve benzerleri gibi çeşitli İÜm dallarıyla ilgili olarak yazılmış

ansiklopedik kitapların ve musanneflerin bir eseri olarak nasıl oluştuğundan söz etmiştir. Sayılan ilimlerin her biri sahili olmayan bir denizdir. Bu durum bütün Kur'an ilimlerinden, onların amaçlarından, hedeflerinden, niteliklerinden ve sırlarından toplu halde söz eden genel bir ilim dalının ortaya çıkmasını gerektirmiştir. İlim adamının bütün bu ilimler hakkında bir fikir sahibi olabilmesi için buna gerek vardı. Bu ilim, söz konusu ilim dallarından herhangi birinde ihtisaslaşmak isteyen için bir giriş niteliği taşıyacaktı. Bu yolla, aynı zamanda ilim öğrenen kişi Kur'an'a hizmet etmiş olan ve insanlara karşı Kur'an-ı Ke-rim'in sonu gelmeyecek ilimler içerdiği konusunda hüccet niteliği taşıyan ilim dallarının hiçbirinden habersiz kalmayacaktı. Yazar kitabında bu hususu bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Bunun yanısıra Kur'an'a ve onun yüceliğine hizmette yararlanılan daha pek çok şeyi ortaya koymuştur.
İkinci konuyu Kur'an ilimlerinin tarihine, Kur'an'la ilgili kavramların ortaya çıkmasına ve bu ilmin bağımsız bir ilim dalı haline gelinceye kadar geçirmiş olduğu dönemlere ayırmıştır. Bu dalda yazılmış kitapların önemlilerini de sıralamıştır. Bu arada önemli bir şeye işaret etmiştir ki, o da şudur: Hicri beşinci yüzyılda, h. 430 yılında vefat etmiş olan İbrahim bin Said el-Hufi tarafından yazılmış 'el-Burhân fi Ulumi'l-Kur'an' adında bir kitap bulunmaktadır. Bu kitap otuz ciltten meydana gelmektedir. Bugün bunun on beş cildi mevcuttur. Bu açıklama, Suyuti'nin bu ilmin ortaya çıkışı hakkında vermiş olduğu bilgileri düzeltmemizi sağlamakta ve bu ilmin bilinen adını daha erken dönemlerde aldığını göstermektedir.
Yine bu alanla ilgili olarak yazılmış ve Kur'an ilimleri admı taşıyan daha başka kitaplardan da söz etmiştir. Bunlardan ikisi, H. 597 yılında vefat etmiş olan İbni'l-Cevzi'nin 'el-Efnân fi Ulumi'l-Kur'an' ve 'el-Mucteba fi Ulumin Tete'allaku bi'1-Kur'an' adlı eserleridir. Her ikisi de Mısır'daki Dâru'l-Kutub'da el yazması olarak bulunmaktadır.
Daha sonra bu ilmin tarihinden söz etmiştir. Bu konuda, Suyuti'nin 'el-Itkân fi Ulumi'l-Kur'an adlı kitabının yazıldığı döneme kadarki gelişmeler hakkında verilen bilgiler, Suyuti'nin adı geçen kitabında yer alan bilgilere yakındır. Suyuti'den sonra h. 14. yüzyıla kadar bu alanda bir yenilik yapanın bulunmadığını ifade etmiştir. İlim adamlarından bir çoğu ya Kur'an ilimleri veya bu ilimlerden herhangi biri yahut Kur'an'a hizmet eden ve onun hakkında oluşturulmuş şüphelere cevap veren alanlardan biri hakkında pek çok kitap yazmışlardır. Yazar eserinde gerek önceki dönemlerde ve gerekse sonraki dönemlerde oluşturulmuş eserlerden yararlanmaya çalışmıştır.
Üçüncü bölümde Kur'an'ın nüzulü (inişi) ve bunun yeni konularının

önemlilerinden söz etmiştir. Bu arada Kur'an'rn inişiyle ilgili sırlardan ve hikmetlerden özet halinde söz etmiştir. Bu meyanda on beş ayrı hikmeti içeren dört ana hikmet üzerinde durmuştur. Bu münasebetle vahyi inkâr edenlerin iddialarını gündeme getirerek altı delille onların bu iddialarını çürütmüştür. Ardından onların şüpheleri üzerinde durmuş, on beş ayn şüpheden söz etmiş ve hepsine karşı tafsilatlı cevaplar vermiştir.

Kitabın dördüncü bölümü üçüncü bölümünü tamamlayıcı niteliktedir. Burada Kur'an-ı Kerim'deki ilk ve son inen âyetler ayrıntılı bir şekilde açıklanıyor. Bir başka yerde bu şekilde bütün meseleler, dersler, açıklamalar, şüpheler üzerinde durularak konuların ele alındığı ve bu şüphelere öyle güzel cevaplar verildiği pek az görülebilir.

Daha sonra beşinci bölümde nüzul sebepleri, bu ilmin yararları ve müelliflerin bu ilimle ilgili olarak ele almayı gelenek haline getirdikleri meseleler üzerinde durulmaktadır.

Ardından altmcı bölümde Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indirilmesi konusu, bu konunun anlaşılması hususunda ilim adamları arasında ortaya çıkan çok sayıda görüş ayrılığı üzerinde durulmakta ve yazar konuyla ilgili görüşlerden en kuvvetli olanlara dair tercihlerini belirtmektedir. Sonra bazı insanların bu konu etrafında oluşturmuş oldukları dört şüpheye cevap verilmektedir.

Sonra yedinci bölümde Mekki ve Medeni ayetlerin bilinmesiyle ilgili ilim üzerinde durulmaktadır. Yazar bu arada, İslâm düşmanlarının bu konu etrafında oluşturmuş oldukları şüphelere cevap vermektedir. Bu konuyla ilgili altı şüpheden söz edilmiş ve bunlarla ilgili cevaplar ortaya konmuştur.

Daha sonra sekizinci bölümde Kur'an'ın toplanması, düzenlenmesi, Hz. Osman mushafınm yazımı ilimleri ele alınmaktadır. Yazar bu bölümde, Allah düşmanlarının bu konuyla ilgili olarak oluşturmuş oldukları altı şüpheyi cevaplandırmıştır. Sonra bu çerçevede, Kur'an'ın başından itibaren koruma altında olduğunu isbat eden oldukça tutarlı Ve oturaklı deliller ortaya koymuştur. Böylece hiçbir inkarcının karşı çıkamayacağı şekilde konu açıklığa kavuşturulmuştur. Mü'mine gelince o, bunu zaten bir temel ilke olarak kabul etmektedir.

Daha sonra altıncı bölümde Kur'an'ın ayet ve surelerinin sıraya konmasından söz etmiştir.

Sonra onuncu bölümde Kur'an'ın yazılmasından, noktalanmasından, Hz. Osman (r.a) yazımının özelliklerinden ve bu yazılışa bağlı kalmanın gerekliliğinden söz etmiştir. Bu arada şüphecilerin ortaya attıkları pek çok şüpheye cevap verilmiştir. Ayrıca mushafla ilgili hizmetin gelişmesinin tarihi yönleri hakkında bilgi

verilmiştir.
Ardından onbirinci bölümde kıraatlardan, kurralardan, on kıraatin tevatürle rivayet edilmesinden, on kıraat kendilerine nisbet edilen imamlardan söz edilmiş ve bu konuyla ilgili beş şüpheye cevap verilmiştir.
Sonra onikinci bölümde tefsir ve müfessirler hakkında bilgi verilmiştir. Tefsirin türlerinden, bunların hangilerinin geçerli olup hangilerinin olmadığından söz edilmiştir. Bu münâsebetle Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması konusunda ortaya çıkmış sapık veya hatalı yahut inkarcı akımlar hakkında bilgi verilmiştir.
Daha sonra onüçüncü bölümde Kur'an-ı Kerim'in tercümesi, onun hükümleri ve bununla ilgili konular üzerinde durulmuştur.
Sonra ondördüncü bölümde nâsih ve mensuh ilminden söz edilmiştir. Bu arada sapıkların ve inkarcıların konuyla ilgili olarak ortaya çıkardıkları şüphelerin ayrıca nesh olayını inkâr edenlerin tereddütlerinin etraflı bir tartışması yapılmıştır. Yine hadislere dayalı olarak nesh konusu etraflıca işlenmiş, bu konuyla ilgili tafsilata dair yararlı bilgiler verilmiştir. Bu bölümün sonunda da mensuh olduğu meşhur olan ayetler sıralanmıştır.
Ardından on beşinci bölümde Kur'an ilimlerinin en önemlilerinden olan bir ilim, Kur'an-ı Kerim'in muhkem ve müteşabih ayetleriyle ilgili ilim üzerinde durmuştur. Bu ilimle ilgili olarak geçmişte ve yakın zamanlarda ortaya atılmış ve atılmakta olan görüşlerin uzun uzun değerlendirmesini yapmıştır.
Sonra onaltıncı bölümde Kur'an-ı Kerim'in üslubuyla ilgili ilim üzerinde durmuştur. Bu konuda başkalarından yararlanmış olmakla birlikte, Kur'an-ı Kerim'in üslubunun kendine özel olduğu hiçbir beşer üslubunun ona benzemediği konusunda çok açık ve gerçekten hayret verici deliller ortaya koymuştur.
Kitabını Kur'an-ı Kerim'in i'cazıyla ilgili ilim ve onunla bağlantılı konulardan söz ederek bitirmiştir. Bu arada Kur'an-ı Kerim'de hem i'cazın, hem de mucizelerin olduğunu açıklamıştır. İ'caz kendi başına bir hüccettir. Kur'an'ın mucizelerinin her biri de bir hüccettir. Bu bölümde i'caza ve mucizelere delalet eden unsurları da zikretmiştir. Bu çerçevede mucizelerin bir çok türünden söz etmiş ve Kur'an'ın ancak Yüce Allah'ın katından olabileceğini isbat eden bir çok noktaya parmak basmıştır.
Sonra insanların çoğunu genelde geçmiş çağlarda ve özelde çağımızda Kur'an'ın i'cazı ve mucizeleri konusunda ortaya atmış oldukları şüphelerin uzunca tartışmalarını (değerlendirmelerini) yapmıştır.
Bu kitapla ilgili bazı tenkitler yapılmıştır. Ancak biz deriz ki ismet (hataya düşmekten korunma) vahye özel bir şeydir. Alelade insanların -yani

peygamberlerin dışındaki insanların- elinden çıkan kitaplar hakkında mutlaka bazı tenkidler olacaktır. Ancak şüphe yok ki hem Suyuti'nin 'el-Itkân' adlı kitabını hem de Zerkâni'nin 'Menâhilu'l-Irfan' adlı kitabını okuyan (içindeki bilgileri Öğrenen) bir kimse bu ilim dalında alim olarak değerlendirilecektir.
Bu ilim dalının konularım inceleyen bir kimse bu alanla ilgili çok sayıda nassın (ayet ve hadis metninin) bulunduğunu görecektir. Biz sünnet kitaplarında, bu ilim dalına giren başlıklar altında verilen rivayetlerden bazılarım vermekle yetineceğiz. Bununla birlikte bu ilim dalına giren bir çok konunun bu kitabın değişik kısımları içinde muhtelif başlıklar altında yer aldığının bilinmesinde yarar vardır. Daha önce işaret ettiğimiz üzere bizim bazı fıkhi konulara temas etmemiz değişik mezheplerin fıkıh kitaplarının incelenmesi ihtiyacını ortadan kaldırmayacağı gibi burada Kur'an ilimleriyle ilgili bazı incelemeleri vermemiz, bu ilimlere veya bunlardan herhangi birine özel olarak yazılmış kitaplara bakılması ihtiyacını ortadan kaldırmaz. Bununla birlikte bir şeyin tamamı elde edilemiyorsa tamamı da terkedilmemeli.
Kur'an ilimleri hakkında yazılmış eserler hayli çoktur. Bunlardan bazıları okunması sabır isteyen uzun kitaplardır. İlme ise ancak sabırla ulaşılır. [304]

KUR'AN'IN YEDİ HARF (LEHÇE) ÜZERE İNMESİ VE KUR'AN KIRAATLARI

İlim adamları Kur'an-ı Kerim'in Peygamberimiz (a.s)'e yedi harf üzere inmesinde söz konusu edilen yedi harfin mahiyeti üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hatta ilim adamlarının bu konuda ortaya atmış oldukları görüşlerin sayısı kırkı geçmiştir.

Bazıları ise bu yedi harf meselesinin Allah'ın kendi ilmine özel kıldığı müteşabih meselelerden sayılmasını istemişlerdir. Bu görüş kabul görmemiştir. Biz bunu, yedi harf konusu üzerindeki görüş ayrılıklarının ne dereceye ulaştığının bilinmesi için zikrettik. Bizim bu konuda tercih ettiğimiz görüşe göre yedi harf ile kastedilen, bilinen yedi kıraat (okuyuş şekli) değildir. Böyle bir zanna kapılanlar hata etmişlerdir. Bizim tercih ettiğimiz görüşe göre mütevatir olarak rivayet edilen ve kurralar tarafından Kur'an'ın sahih okunuş şekillerinden sayılan on kiraatta yedi harften (lehçeden) bazı kalıntılar bulunmaktadır. Ancak bunlar yedi harfin tümü değildir. Yedi harf konusu üzerinde bilgi sahibi olmak istersek bu konuda ancak değişik kıraatlan ve Hz. Osman (r.a) mushafının yazılış şekline uymayan ibareler içeren sahih rivayetleri incelemek suretiyle bilgi edinebiliriz.

Hz. Osman (r.a) mushafının yazılışı Kureyş lehçesine göreydi. Yedi harften (lehçeden) Kureyş lehçesine uygun olmayan okuyuş şekilleri geçersiz sayılmıştır. Bununla birlikte kurraların bu lehçeye uygun olan okuyuş tarzları da bu yedi harften (lehçeden)dir. Yedi harfin mahiyeti üzerinde çok fazla durmayı gerekli görmüyoruz. Çünkü bu, günümüz pratiğine esas teşkil etmeyen bir konudur. Bunun yanısıra bilinen on kıraat şeklinin Kur'an'ın doğru okunuş şekillerinden olduğu konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Ayrıca sahabİIerin Kureyş lehçesine uygun olmayan okuyuş şekillerinin belli bir döneme özel olduğu konusunda görüş birliğine varmış oldukları bilinmektedir. Buradan hareketle ümmet, Hz. Osman (r.a) mushafına uygun olmayan yazılış tarzlarının Kur'an sayılamayacağı konusunda görüş birliğine varmıştır. Çünkü böyle bir şey Kur'an olarak bize tevatürle rivayet edilmiş değildir. Bu da bir kelimenin Kur'an'dan olduğunun kabul edilmesinin şartlarından bir şarttır. Bu yüzden bu rivayetlere dayanarak yedi harf konusunun özü hakkında bilgi edinmeye çalışacağımızı söyledik. Bununla birlikte yedi harfle kastedilenin bizim söylediğimiz olduğunu da kesin bir şekilde ileri sürmüyoruz.

Bu konuda ileri sürülmüş görüşlerin önemlilerinin bilinmesi zorunlu ise, bu konuda, ilim adamlarının çoğu tarafından kabul görmüş üç önemli görüş bulunduğunu belirtmekte yarar görüyoruz:

Birincisi: Kur'an, Arap lehçelerinden yedi lehçenin dışına çıkmamıştır. (Yani içinde geçen kelimeler bu yedi lehçeden herhangi birinde mutlaka vardır - Çeviren) Bunlar: Kureyş, Huzeyl, Sakif, Havâzin, Kinâne, Temim ve Yemen lehçeleridir. Bunlar Arap lehçelerinin en fasihleri olması itibariyle Kur'an diline esas teşkil etmişlerdir. Bu görüşten doğan değişik görüşler ortaya atılmıştır.
ikincisi: Yedi harf ile kastedilen aynı anlamın birden çok ibareyle ifade edilmesidir. Örneğin "gel" anlamına "helumme", "akbil" ve "te'ale" gibi kelimeler kullanılabilmektedir. Bu görüş İbni Cerir et-Taberi'ye nisbet edilmiştir. Bu görüşten Kur'an'ın yedi Arap lehçesinden aynı anlamı ortaya koyan farklı kelimeler içerdiği anlamı çıkarılmıştır.
Üçüncüsü: Bu yedi lehçe, yedi farklı tarzı ifade etmektedir. Bu görüşte olanların ileri sürdüklerine göre farklılıklar sadece şu yedi konuda olmaktadır:
1. İsimlerin tekil, ikil ve çoğul şeklindeki farklı kullanılışları.
2. Fiillerin geçmiş zaman, şimdiki zaman ve emir şeklindeki farklı kullanılışları.
3. İ'rab tarzlanndaki farklılıklar.
4. Naks ve ziyade (harf çıkarma ve ekleme) açısından olan farklı kullanımlar.
5. Ziyade (ek), öne alma, sona bırakma (takdim ve te'hir) yönünden farklı kullanılış tarzları.
6. Değiştirmelerdeki farklılıklar.
7. Feth, imâle, terkik (inceltme), tafhim (kalınlaştırma) gibi okunuş farklılıkları.
Gördüğümüz kadarıyla bir tercih yapılması durumunda bunun bir dayanağı olmayacaktır. Çünkü ister Arap lehçelerinden biri açısından olsun isterse ziyâde ve takdim gibi dille ilgili konular açısından olsun bir okuyuş şeklinin sahih olabilmesi ancak onun Resulullah (a.s)'tan mütevatir olarak rivayet edilmesiyle mümkündür.
Öyleyse yedi harfin Resulullah (a.s)'ın insanlara Kur'an'ı becerebildikleri, dillerinin alışık olduğu şekillerde okutmasıyla ortaya çıkan okunuş tarzlarıdır. Ümmet açısından bir kolaylık olması için bu okunuş tarzlarının sayısı yediye kadar çıkmıştır. Ancak bunların tümü Allah'tan vahiyle bildirilmiştir, hiç kimsenin onu değiştirme veya bir ilave yapma gibi bir tasarruf hakkı yoktur. Daha sonra Hz. Osman (r.a) insanları Kureyş lehçesine göre tek bir yazılış şekli etrafında birleştirmiştir. Bu yazılış şeklinin değişik okunuş şekilleri olabilir. Ancak bunlardan herhangi bir şey Resulullah (a.s)'tan tevatürle bildirilmiş okunuş tarzı dışında bir tarzda okunamaz. Çünkü o vahiydir. Bunun yamsıra yedi harften farklı bir şey olan on kıraattan herhangi biri, birden fazla harf (lehçe) içerebilir (yani bu on kıraattan herhangi birinde aynı anda farklı lehçelerden kelimeler bulunabilir -Çeviren). Değişik nüshalanyla mevcut olan Hz. Osman

(r.a) yazımı yedi harften çeşitli unsurlar içermektedir. Ancak bunun yedi harfin (lehçenin) tümünü içerdiğini söyleyemeyiz. Bunun yanısıra on kıraatin hepsi de Hz. Osman (r,a) yazımına dayandığına göre bu durum, kiraatların yedi harfle kastedilen şey olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak kıraatlar yedi harfin (lehçenin) bir eseri olabilir (bir izini taşıyor olabilir). Kıraatlar iki türdür: Şazz (geçersiz) kıraatlar, güvenilir kıraatlar. Güvenilir kıraatlar şu üç şartı taşıyan kıraatlardır: Tevatürle rivayet edilmiş olmak, Hz. Osman (r.a) yazımına uygun olmak ve Arap dillerinden (lehçelerinden) birine uygun düşmek. Herhangi bir kıraatta eğer bu üç şart bulunmazsa o şazz (geçersiz) sayılır ve Kur'an olarak değerlendirilemez. Bir kıraat mütevatir olarak rivayet edilir ve Hz. Osman (r.a) yazımına uyarsa: "Dil onu desteklemiyor" denemez. Çünkü Kur'an dile hakimdir, dil Kur'an'a hakim değildir. Bu şartlan taşıyan bilinen kıraatların sayısı ondur. Herhangi bir hususta bunlara uymayan okunuş tarzı şazzdır (geçersizdir).
Bazılarına daha önce temas etmiş olsak da bu konuda açıklığa kavuşturulması gereken bazı meseleler bulunmaktadır:
Birincisi: Bu on kıraat söz konusu şartlan taşıyan ve bize kadar ulaşan kıraatlardır. Bunların yanısıra aynı şartları taşıyan ama ezberleyip sonrakilere aktaran kimsenin bulunmaması dolayısıyla rivayet isnadının kopması yüzünden bize kadar ulaşmayan kıraatlar da mevcuttur.
İkincisi: Bu on kıraatta yedi harften (lehçeden) Hz. Osman (r.a) mushafına uygun düşen izler bulunmaktadır.
Üçüncüsü: Bu on kıraatin her biri bize tevatürle rivayet edilmiştir. Ancak
bunların herbiri o konuda başkalarından daha çok ün kazanmış, o kıraata diğerlerinden daha çok özen göstermiş bir imama nisbet edilmiştir. Oysa onun gibi pek çok kimse bu kıraati öncekilerden alıp nakletmiştir. Dolayısıyla bunların her birinin tevatürle nakledilmiş olduğu hükmüne varıyoruz.
Dördüncüsü: On kıraat imamının her birinden birden fazla kişinin rivayette bulunduğu bilinmektedir. Bu ravilerin rivayetleri arasında bazı ufak tefek farklılıklar bulunmaktadır. Bunun da sebebi şuraya dayanmaktadır: Söz konusu imamların herbiri aktardığı kıraatin birden fazla rivayetini öğrenmiş ve öğrencilerinden birine bir rivayeti, ikincisine ikinci rivayeti öğretmişti.
Beşincisi: Kıraatlar arasında edâ (telaffuz) konusunda bazı ufak tefek farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Bunun gibi kıraatlar arasında kelimelerin noktalanması konusunda Hz. Osman (r.a) mushafındaki yazıya uygun bazı farklılıkların bulunduğu gözlenmektedir. Mesela muzari harfi (şimdiki zaman fiilinin başına getirilen harf) bazı kıraatlarda "yâ" bazılarında "tâ"dır (muzari harfinin "yâ" olması durumunda fiil "o, onlar" anlamındaki gaib zamirlere nisbet

edilmiş olur, "tâ" olması durumunda ise "sen, siz" gibi muhatab zamirlere nisbet edilmiş olur -Çeviren). Bunların tümü tevatürle rivayet edilmiştir. Bu ümmet Rabbinin kitabmı peygamberinden aldığı üzere eşi görülmemiş bir şekilde korumuştur. Bu korumada harflerin de hakları verilmiş ve lâyıkı veçhiyle aktarılmıştır. Sahih rivayetlerle nakledilmiş olan şazz (geçersiz) kıraatlar Kur'an olarak değerlendirilemez. Ancak Kur'an'ın bir hükmüne açıklık getirilmesi, bir ayetinin açıklanması, icmal ifadelerinin izah edilmesi konusunda Kur'an'a hizmet edebilir.

Altıncısı: Yedi harfteki (lehçedeki) ve sözü edilen kıraatlar arasındaki farklılıklar birbirine ters veya birbirini geçersiz kılan farklılıklar değil çeşit konusundaki farklılıklardır. Yerine göre farklılık sadece lafızda (kelimede) olur anlam ise aynı olur. "Sırat" kelimesinin bir kıraatta "sad" bir kıraatta "sin" ile okunması buna örnektir. Bu farklılık anlamı değiştirmez. Yerine göre de anlamda farklılık olur ama ibarelerin birbirine yakın olması dolayısıyla birleş-tirilmesi mümkün olur. Bunun örneği de: "Nezele bihi'r-ruhu'1-emin (Onu emin Ruh -yani Cibril- indirdi)" okunuşu ile "nezzele bihi'r-ruhu'1-emin" okunuşu arasındaki farklılıktır. Her bir kıraatin kendine özel bir anlamı olabilir ancak iki anlamın birleştirilmesi mümkün olur. Yerine göre kıraatlar arasındaki farklılık anlamda farklılığa yol açabilir. Ama bu anlamlar birbirine zıt veya birbirini geçersiz kılan anlamlar değildir. Örneğin Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "Fe ezellehumâ'ş-Şeytânu anhâ..." Bunun anlamı şudur: "Ancak şeytan her ikisinin de ayağını oradan kaydırdı..." [305] Bir başka kıraatta bu ibare: "Feezâlehumâ'ş-Şeytânu anhâ..." şeklinde okunmaktadır. Bu durumda cümle: "Şeytan onları oradan uzaklaştırdı" anlamına gelir. Bu iki anlam birbirine yakındır. Birbirine ters değildir. Hatta birbirini bütünlemektedir.

Yedincisi: Yedi harf (lehçe) konusunun anlaşılmasında iki önemli noktanın göz önünde bulundurulması gerekir:

a. Bu farklılığın ileride gelecek olan nasslarda da ifade edildiği üzere basit ve ruhsat dairesi içinde olması.

b. Ne şekilde olursa olsun bu farklılığın Resulullah (a.s)'tan nakledilmiş olması.

Yedi harfin, eklerdeki ve eklerin atılmasındaki (ziyade ve noksanlardaki) farklılıklar ve benzeri şeyler olduğunu ileri süren ve bu konuda örnekler verenlere biz: "Bunun kabul edilmesi hakkında mütevatir bir rivayetin bulunmasına bağlıdır. Aksi takdirde kabul edilemez" cevabını veririz. Aynı şekilde lehçeler ve şiveler konusundaki farklılığın yedi harften sayılabilmesi de hakkında sahih rivayetin bulunmasına bağlıdır. Aksi takdirde bundan sayılamaz.

Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere indirilmesinin, birden fazla kıraatin (okunuş tarzının) ve bunların yanisıra şazz (geçersiz) kıraatların bulunmasının hikmetleri hakkında Menâhilu'l-Irfan müellifi özetle şu bilgileri vermiştir:
"Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere inmesinin hikmeti genelde bütün İslâm ümmeti özelde ise Kur'an-ı Kerim kendi dilleriyle indirilmiş olan Arap toplumu için bir kolaylık sağlamaktır. Arapların çok sayıda kabileleri vardı. Bunlar arasında gerek konuşmalarda ve gerekse harflerin çıkarılması konusunda ayrılıklar vardı.
Telaffuz şekilleri birbirinden farklıydı. Birtakım anlamlar için değişik kabilelerde değişik kelimeler yaygınlık kazanmıştı. Bununla birlikte Arapları bir araya getiren ve genelde Arap toplumunu birleştiren unsur dildi. Bütün Araplar Kur'an'ın tek bir okunuş tarzını alsalardı bu onlar için zor olacaktı...
İbni'l-Cezeri'nin eserinin tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere gelmesinin sebebi bu ümmet için kolaylık sağlamaktır. Bu, onlara (İslâm ümmetine) değer verilmesi, işlerindeki hüküm dairesinin geniş tutulması, kendilerine rahmet edilmesi, onların faziletlerine özel bir şey verilmesi ve yaratıkların en üstünü, yaratıcının sevgilisi Hz. Resulullah (a.s)'ın duasının kabulü dolayısıyla böyle yapılmıştır...
Kur'an-ı Kerim kendi dilleriyle inen Arapların farklı lehçeleri ve şiveleri bulunuyordu. İçlerinden biri için kullandığı lehçeden bir başkasına veya bir şiveden diğerine geçmek zor oluyordu. Hatta bazıları öğrenim ve alıştırma yoluyla bile başaramıyorlardı. Özellikle yaşlılar, kadınlar ve Resulullah (a.s)'ın işaret ettiği yazıyı okumamış olanlar için bu çok zor oluyordu. Bunlar kendi lehçelerini değiştirmekle, kullandıkları şiveden başka bir şiveye geçmekle yükümlü tutulsalardı bu onlar için güç yetirilemeyecek bir yükümlülük olacaktı.
Yükümlüler de bunu yerine getirmeyi başaramayacak veya bu onların tabiatlarına ters düşecekti." [306]

Bu Konudaki Hikmetlerden Bazıları

1. Daha yeni olan İslâm ümmeti kendilerini birleştiren bir lehçe üzere toplanmıştır. O da Kur'an-ı Kerim'in indiği Kureyş lehçesidir. Bu lehçe, hacc dönemlerinde ve Arapların ünlü panayırlarında Mekke'ye gelen değişik kabilelerin lehçelerinden çeşitli kelimeler içeriyordu. Kureyşliler istediklerini alıyor, bütün tepelerden ve vadilerden kendilerine gelen Arap kitlelerinin lehçelerinden dillerine hoş gelen kelimeleri seçiyorlardı. Sonra onları kendi

şivelerine uyduruyor, telaffuzunu kendi ağızlarına göre düzeltiyor ve kendilerinin oturaklı lehçelerinde kullanılan bir kelime haline getiriyorlardı. Arapların tümü de onların lehçelerinin başı çektiği konusunda birleşmiş ve ona önderlik bayrağını vermişlerdi.

2. Bunun hikmetlerinden biri de herhangi bir hükmün açıklanmasıdır. Buna örnek Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesidir:

"Eğer kendisine mirasçı olunan kadın ya da erkek anne babası ve çocukları olmayan biri olur da onun geride erkek ya da kız kardeşi bulunursa o zaman onların herbirine mirastan altıda bir pay düşer." [307]

Sa'd bin Ebi Vakkas bunu "anadan" kelimesini ekleyerek: "...anadan erkek ya da kız kardeşi bulunursa..." şeklinde okumuştur. Bu okuyuş tarzı şazz (geçersiz) bir okuyuştur. Ancak bir metni açıklamaktadır. Buradaki kardeşlikle kastedilenin anadan kardeşlik olduğunu; ana baba bir veya yalnız babadan kardeşlerin kastedilmediğini göstermektedir. Hükmün böyle olduğu (yani burada kastedilenlerin anadan kardeşler olduğu) konusunda görüş birliği vardır.

Bunun bir örneği de Yüce Allah'ın yemin keffaretiyle ilgili şu sözüdür:

"Allah yeminlerinizdeki dil sürçmelerinden dolayı değil bile bile yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çeker. Bunun keffareti de, sizin aile fertlerinize yedirdiğinizin orta derecesinden on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek veya bir köleyi azad etmektir." [308]

3. Bir kıraatta "mü'min" kelimesi ilavesiyle: "Mü'min bir köleyi azad etmek..." denmektedir. Bu da şazz (geçersiz) bir okuyuştur. Ancak yemin keffareti olarak azad edilecek kölenin mü'min olması şartının arandığını açıklamaktadır. Bu da yemin keffaretinde azad edilecek kölede bu şartın bulunması gerektiğini söyleyen Şafii mezhebini ve onlarla aynı görüşte olanları desteklemektedir.

4. Bir diğer husus iki ayrı kıraatin bir arada düşünülmesi durumunda iki farklı hükmün bir araya getirilmesidir. Örneğin Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Sana bir de ay halinden soruyorlar. De ki: "O bir eziyettir.

Ay hali görmekte oldukları sırada kadınlarınızdan uzak durun ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın." [309]

Bu ayetin metninde geçen ve temizlenme anlamı taşıyan bir kıraatta "yethurne" bir kıraatta da "yettehherne" şeklinde okunmuştur. Şüphesiz ikinci okunuş tarzı kadınların hayızdan temizlenmeleri konusunda mübalağanın (tamamen temizlenmenin) gerekliliğini ifade etmektedir. Çünkü kelimenin si-gasındaki

fazlalık anlamda da fazlalığa delalet eder. Muhaffef (şeddesiz) okunuş şekli ise bu mübalağaya delalet etmez. Bu iki okunuşun bir arada değerlendirilmesi şu iki hususun karşımıza çıkmasını sağlamaktadır:

a. Bir kadın hayızlı olursa o kadın normal bir temizliğe kavuşmadan kocası kendisine yaklaşamaz. Normal temizlik ise hayızın kesilmesidir.

b. Söz konusu kadın mükemmel bir temizliğe kavuşmadan kocası kendisine yaklaşamaz. Mükemmel temizlik (temizlikte mübalağa) ise onun gusl etmesiyle gerçekleşir. Bu itibarla kadınlara yaklaşılabilmesi için her iki temizliğin de gerçekleşmesi gerekir. İmam Şafii'nin ve onunla aynı görüşte olanların mezheplerinde hüküm böyledir.

5. Bir diğer (hikmet) iki farklı durumda iki ayrı şer'i hükme delalet etmesidir. Örneğin Yüce Allah abdest konusunda şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedin ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın." [310]

Bu ibarenin metninde geçen ve "ayaklar" anlamındaki "ercul" kelimesi bazı karaatlarda mansub, bazı kıraatlarda mecrur okunmuştur. Bu kelimenin mansub okunması durumunda kelimenin geçtiği ibare: "...ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın" anlamına gelir. Çünkü o zaman kelime "eller" kelimesine atfedilmiş olur. Ellerin ise yıkanması istenmektedir. Mecrur okunması durumunda ise: "...ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı mesnedin" anlamına gelir. Çünkü bu durumda kelime "başlar" kelimesine atfedilmiş olur. Başların da meshedilmesi istenmektedir. Resulullah (a.s) ayakların meshedilmesinin ayaklara mest (huff) giyilmesi durumunda söz konusu olacağını, mest giyilmemesi durumunda ise yıkanmasının gerektiğini açıklamıştır.

6. Bir diğer hikmet ibare ile kastedilmeyen bir anlamın çıkarılmasının önlenmesidir. Örneğin Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığında Allah'ın zikrine koşun." [311]

Bu ibarenin sonu bir kıraatta: "Allah'ın zikrine gidin" şeklinde okunmuştur. Bu şazz (geçersiz) bir okuyuş tarzıdır. Birinci kıraattan, Cuma namazına giderken hızlı hareket edilmesinin istendiği anlamı çıkarılabilir. Ancak ikinci kıraat bu yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmaktadır. Çünkü bu kıraatta geçen "medy" kelimesi hızlı hareket anlamını taşımamaktadır.

7. Bir diğer hikmet müphem bir ibarenin açıklığa kavuşturulmasıdır. Örneğin Yüce Allah bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:

"Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur." [312]
Bu ayeti kerimenin metninde geçen ("yün" anlamı verdiğimiz) '"ıhn" kelimesi bir kıraatta "suf' olarak okunmuştur. Bu şazz (geçersiz) bir okuyuş tarzıdır. Ancak bu ikinci okuyuş tarzı birinci okuyuşta geçen '"ıhn" kelimesiyle kastedilenin yün olduğunu açıklamaktadır.
8. Bir diğer hikmeti insanların hakkında yanılgıya düştükleri bir inanç ilkesine açıklık kazandırmaktır. Bunun örneği de Yüce Allah'ın cennetin niteliği hakkındaki şu sözüdür: "Her nereye baksan bir nimet ve büyük bir mülk görürsün." [313]
Burada ayetin metninde "mim, lam, kef'ten oluşan kelime "mülk" şeklinde okunmaktadır. Bir başka kıraatta bu kelime "melik" şeklinde okunmaktadır. (Bu durumda ibare: "Her nereye baksan bir nimet ve büyük bir melik (sultan) görürsün" anlamına gelir). Bu ikinci okunuş şekli, mü'minlerin Allah'ı görecekleri yolundaki inanç ilkesinin üzerindeki perdeyi kaldırmaktadır. Çünkü o-radaki sultan yalnız şanı yüce olan Allah'tır.
Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir başka yerinde şöyle buyuruluyor:
"Bugün hükümranlık kimindir? Tek ve mutlak üstünlük sahibi (kahhar) Allah'ındır." [314]
Birden çok okunuş tarzının bulunması farklı farklı ayetlerin yerini tutmaktadır. Bu da belagat şekillerinden bir şekildir. Bu şekildeki özlü ifadelerle başlayıp i'cazm en mükemmel derecesine ulaşmaktadır.
Buna ek olarak değişik kıraatlarda Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın sözü olduğunu ve onu getiren Hz. Muhammed (a.s)'in doğruluğunu gösteren kuvvetli hüccetlerin, kesin delillerin olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Kıraatlar arasındaki bu tür farklılıklar çok olmasına rağmen metinler arasında bir tenakuz ve zıtlık ifade etmemektedir. Bir uyuşmazlık ve basitlik mahiyeti de taşımıyor. Aksine farklı farklı okunuş şekillerinin olmasına rağmen Kur'an'ın tamamı birbirini doğrulamakta, birbirini açıklamakta ve birbirine şahitlik etmektedir. Üstün bir üsluba ve ifade tarzına sahib olma bakımından tümü aynı mahiyettedir. Yüksek bir hidayete ve eğitime yönelik olması bakımından aynı hedefe çevrilmiştir. Bu itibarla, farklı okunuş şekilleri ve harfler (lehçeler) üzere olması onun i'cazının çeşitliliğini gösterdiğinde şüphe yoktur.
Bunun anlamı şudur: Kur'an kıraat şekillerinden biri üzere okunduğunda mu'cizdir (insanların benzerini ortaya koyamayacakları bir üstünlüğe sahiptir), aynı şekilde bir ikinci kıraati üzere okunduğu zaman da mu'cizdir. Yine üçüncü

kıraat şekli üzere okunduğu zaman da mu'cizdir. Böyle devam ediyor. Bu da bu okunuş şekillerinin ve harflerinin (lehçelerinin) çeşitliliği nisbetinde mucizeleri de çeşitlilik kazanmaktadır.
Bunun Resulullah (a.s)'ın doğruluğu konusunda en kuvvetli delil olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bu durum Kur'an'ın her harf ve şekil, her lehçe ve şive üzere i'caz ve açıklamada bir stil ortaya koymuş olmasını gösteren en büyük (delil)dir.
"Ancak Allah, helak olanın apaçık bir delille helak olması yaşayanın da apaçık bir delille yaşaması için yapılması kesinleşmiş olan işi yaptı. Muhakkak ki Allah duyandır, bilendir." [315]
Şimdi konuyla ilgili rivayetlere (nasslara) geçelim: [316]

Konu İle İlgili (Nasslar) Rivayetler

2447-Kütübi Sitte Sahipleri, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [317]
"Resulullah (a.s)'ın sağlığında Hişam bin Hakim bin Hizam'ın Furkan suresini okuduğunu duydum. Ben de onun okumasını dinledim. Bir de baktım o, Resulullah (a.s)'ın bana öğretmiş olmadığı pek çok harf (lehçe) üzere okuyordu. Namazda nerdeyse üzerine atlayacaktım. Yine de selâm verinceye kadar bekledim. (Selâm verince) hemen ridasından tutup çektim ve:
"Okuduğunu duyduğum şu sureyi sana bu şekilde kim okuttu?" diye sordum. "Onu bana Resulullah (a.s) okuttu" dedi. Ben:
"Yalan söyledin. Resulullah (a.s) onu bana senin okuduğundan daha değişik bir şekilde okuttu" dedim. Ardından onu alıp Resulullah (a.s)'a götürdüm ve:
"Ya Resulullah (a,s)! Bu, Furkan suresini senin bana okuttuğundan başka harfler (lehçeler) üzere okuyor" dedim. Resulullah (a.s):
"Onu bırak" diye buyurdu. Sonra: "Oku Ey Hişam!" diye buyurdu. O da daha Önce duyduğum okuyuş tarzıyla okudu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İşte böyle indirildi."
Resulullah (a.s) daha sonra: "Sen oku ey Ömer!" diye buyurdu. Ben de kendisinin bana okutmuş olduğu tarzda okudum. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"İşte böyle indirildi. Şüphesiz bu Kur'an yedi harf (lehçe) üzere indirilmiştir.

Ondan kolayınıza geleni okuyun." [318]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın: "İşte böyle indirildi" sözü yedi harf (lehçe) üzere okunuş tarzlarının hepsinin de Rabbani vahye dayandığının ve hepsinin Resulullah (a.s)'tan alındığının delilidir. Hiç kimsenin Kur'an'ı Resulullah (a.s)'tan öğrendiğinden başka bir şekilde okuması söz konusu değildi. İbni'l-Esir'in yedi harf (lehçe) hakkında yapmış olduğu açıklama yedi harf (lehçe) konusunda yapılmış açıklamalardan biridir. Hz. Osman (r.a) yazımı, insanları Kureyş lehçesi etrafında birleştirmiştir. Çünkü Kur'an Kureyş lehçesi üzere inmişti. Sahabiler de Hz. Osman (r.a)'m mushafı üzerinde icma' etmişlerdir. Onların bu mushaf üzerinde görüş birliğine varmaları, Hz. Osman (r.a) yazımına uymayan okunuş tarzlarının hitapta dönem şartları gözetilerek ortaya konan okunuş tarzları olduğuna delil teşkil etmektedir. Delilleri biz bilsek de bilme-sek de, sahabiler, hakkında delil bulunmayan bir şey üzerinde görüş birliğine varmazlardı.

2448-Müslim, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Mescid'de bulunuyordum. Bu sırada namaz kılmak üzere bir adam içeri girdi. Kur'an'ı benim bilmediğim bir tarzda okudu. Sonra bir başkası girdi ve biraz Önce girmiş olan kişinin okuduğundan daha farklı bir okuyuş tarzıyla okudu. Namazı bitirince hep birlikte Resulullah (a.s)'m yanma girdik. Ben:
"Bu kişi Kur'an-ı Kerim'i benim daha önce duymamış olduğum bir okuyuş tarzıyla okudu. Sonra bir başkası girdi o da arkadaşının (daha önce girenin) okuduğundan farklı bir tarzda okudu. Resulullah (a.s) onlara okumalarını emretti. Her ikisinin okumasını da güzel buldu. İçime, cahiliyede olmamış bir şekilde, bir yalanlama düşüncesi doğdu. Resulullah (a.s) beni kuşatan hali görünce göğsüme vurdu. Ben ter içinde kaldım. Kendimi adeta şanı yüce olan Allah'a bakıyor gibi hissettim. Bana şöyle buyurdu:
"Ey Ubeyy! Bana (Allah tarafından): "Kur'an'ı bir harf (lehçe) üzere oku!" diye (elçi) gönderildi. Ben: "Ümmetim için kolaylaştır" diye O'na geri çevirdim. İkincisinde: "İki harf (lehçe) üzere oku" diye gönderildi. Ben yine: "Ümmetim için kolaylaştır" diye O'na geri çevirdim. Üçüncü keresinde: "Kur'an'ı yedi harf (lehçe) üzere oku. Senin her geri çevirmene karşılık senin benden istediğinle birlikte sana iade ettim" diye gönderdi. Ben de: "Ey Allah'ım! Ümmetimi bağışla!" dedim ve üçüncüyü İbrahim'e varıncaya kadar bütün halkın bana ilgi

gösterdikleri güne kadar geciktirdim."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Gifaroğulları çukurunun yanında bulunuyordu. Bu sırada Cibril (a.s) kendisine geldi ve: "Allah sana Kur'an'ı ümmetine tek harf (lehçe) üzere okumanı emrediyor" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [319]
"Allah'tan lütfunu ve mağfiretini diliyorum. Benim ümmetim buna güç yetiremez."
(Cibril a.s) sonra ikinci kez geldi ve: "Allah sana Kur'an'ı ümmetine iki harf (lehçe) üzere okumanı emrediyor" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah'tan lütfunu ve mağfiretini diliyorum. Benim ümmetim buna güç yetiremez."
(Cibril a.s) sonra üçüncü kez geldi ve: "Allah sana Kur'an'ı ümmetine üç harf (lehçe) üzere okumam emrediyor" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah'tan lütfunu ve mağfiretini diliyorum. Benim ümmetim buna güç yetiremez."
(Cibril a.s) sonra dördüncü kez geldi ve: "Allah sana Kur'an'ı ümmetine yedi harf (lehçe) üzere okumanı emrediyor. (Bunlardan) hangi harf (lehçe) üzere okusalar isabet etmiş (doğru okumuş) olurlar" dedi." [320]
Ebu Davud'un Ubey (r.a)'den nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Ubey (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Ey Ubey! Bana Kur'an okutuldu. "Bir harf (lehçe) üzere mi yoksa iki harf (lehçe) üzere mi?" dendi. Benimle birlikte olan melek: "İki harf üzere" dedi. Ardından bana: "İki harf (lehçe) üzere mi yoksa üç harf (lehçe) üzere mi?" dendi. Benimle birlikte olan melek: "Üç harf üzere de" dedi. Ben: "Üç harf üzere" dedim. Bu şekilde yedi harfe (lehçeye) kadar ulaştı."
Sonra şöyle buyurdu:
"Onda hiç bir şey yoktur ki, gönlü rahatlatıcı ve yeterli olmasın. "Semi-'an, alimen; azizen, hakimen" diyebilirsin. Azab ayetini rahmet, rahmet ayetini de azap ifadesiyle bitirmediğin sürece (olur)." [321]
Nesai'nin Ubey (r.a)'den nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Ubey (r.a) şöyle söylemiştir:
"Müslüman olduğumdan beri kalbime hiç tereddüt doğmadı. Sadece (şu olay) hariç: Ben bir ayet okudum. Bir başkası onu benim okuduğumdan farklı okudu. Ben: "Bunu bana Resulullah (a.s) okuttu" dedim. Öteki adam da: "Bana da bunu

Resulullah (a.s) okuttu" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a gittim. "Ya Resulullah (a.s)! Sen bana şöyle şöyle bir ayet okutmamışmiydin?" diye sordum. O: "Evet" diye buyurdu. Öteki adam da: "Bana şöyle şöyle bir ayet okutmamış miydin?" diye sordu. (Resulullah (a.s) da) şöyle buyurdu:
"Evet. Cibril ve Mikâil bana geldiler. Cibril sağ yanıma oturdu. Mikâil de sol yanıma oturdu. Cibril: "Kur'an'ı bir harf (lehçe) üzere oku" dedi. Mikâil: "Ondan daha fazlasını iste" dedi. Bu şekilde yedi harfe (lehçeye) kadar ulaştı. Her harf (lehçe) gönlü rahatlatıcı ve yeterlidir." [322]
Tirmizi de Ubey bin Ka'b (r.a)'dan bu anlamda ancak metni bundan farklı ve özet halinde olan bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayete göre Ubey (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), Cibril (a.s) ile buluştu ve ona şöyle buyurdu:
"Ey Cibril! Ben okuma yazma bilmeyen bir ümmete gönderildim. İçlerinde düşkün, çok yaşlı kimseler, küçük oğlanlar ve kızlar, hiç yazı okumamış adamlar var."
(Cibril) de: "Ey Muhammedi Kur'an yedi harf (lehçe) üzere indirilmiştir" dedi." [323]

Bir Açıklama

Müslim'in ikinci rivayetinden anlaşıldığına göre yükümlülük, esas itibariyle bir harf (lehçe) ile okunması üzeredir. Anlaşılana göre o da Kureyş lehçesiydi. Buna diğer lehçelerin de eklenmesi Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemdeki Arapların durumları göz önünde bulundurularak verilmiş bir ruhsattı. Bunun, Hz. Osman (r.a) yazımı üzerinde görüş birliği sağlanması konusunda delil teşkil etmiş olması mümkündür. Resulullah (a.s)'ın: "Semi'an, ali-men; azizen, hakimen" diyebilirsin" sözü, insanın bir kelimeyi başka bir kelimeyle değiştirme hakkının olduğu anlamında değildir. Aksine bununla kastedilen anlam: "Eğer Resulullah (a.s) sana bir lehçe (harf) üzere okut-muşsa o Kur'an'dır (Kur'an'ın okunmasında geçerli bir tarzdır)" anlamıdır.
Buradan yedi harfin (yedi lehçe üzere okuyuşun) Hz. Osman (r.a) mus-hafı yazmasından önce olduğu anlaşılmaktadır. Resulullah (a.s)'ın zikrettiği bu şekil, bazı ayetlerin birden fazla bitiş ibarelerinin (hatimelerinin) olduğu anlamım içermektedir. Hafızın Resulullah (a.s)'tan aldığı şekli aynen koruması şartıyla bu mümkündür. Hadiste aynı zamanda neyin namazı geçersiz kılmayacağına da işaret edilmiştir. Aynı zamanda burada, sahabilerin Resulullah (a.s) ile biraraya

gelmeleri sırasındaki durumları hakkında pratik bir örnek verilmektedir. Burada bir de bazı zamanlarda insanın kalbine bazı vesveselerin gelebileceğine ve onlara karşı mücadele ettiği sürece onlardan sorumlu tutulmayacağına işaret edilmektedir.

2449-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cibril bana bir harf (lehçe) üzere okuttu. Ben kendisine başvurdum. O da benim için (lehçe sayısını) artırdı. Ben artırılmasını istemeye devam ettim. O da istedikçe artırdı. Böylece yedi harfe (lehçeye) kadar çıkardık."
İbni Şihab dedi ki: "Bana bildirildiğine göre bu yedi harf (lehçe) tek bir konu etrafmdadır. Yoksa helalle haramı değiştirme şeklinde değildir."
Bir Açıklama
Bu rivayet, yedi harfin (yedi lehçe üzere okuyuşun) bir tenakuz oluşturmadığına delalet etmektedir. Eğer bu yedi harf (lehçe) bize ulaşsaydı, onda mutlaka i'caz şekillerinden bir şekille karşılaşır ve Arapların hitabet şekilleri ve değişik lehçeleri, ifade tarzları, aynı anlamı birbirinden farklı kelimelerle ifade etmeleri konularıyla ilgili pek çok ilim görürdük. Ancak sahabiler, ümmeti, mushafın bir tek yazılış şekli etrafında birleştirmekten doğacak yararlar için bu gibi maslahatları (yararları) bir kenara bırakmışlardır. Onların her yaptıklarında da bir hayır vardır. [324]

2450-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a) bir adamın bir ayeti, kendisinin daha önce Resulullah (a.s)'tan duyduğu şekilden farklı bir şekilde okuduğunu duydu. (Abdullah bin Mes'ud r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine ben onun elinden tuttum. Kendisini Resulullah (a.s)'a götürdüm ve durumu O'na bildirdim. O'nun bundan hoşlanmadığını yüzünden anladım. Şöyle buyurdu:
"Oku. Her ikiniz de güzel okuyorsunuz. Ayrılığa düşmeyin. Sizden öncekiler ayrılığa düştüler bu yüzden helak oldular." [325]

Bir Açıklama

Bu rivayet, bir kimsenin Resulullah (a.s)'ın kendisine okuttuğu şekilde Kur'an okuması durumunda ona karşı çıkmanın doğru olmadığını göstermektedir. Ancak ümmetin Hz. Osman (r.a) mushafmın yazılış şekli üzerinde görüş birliğine varmasından sonra bir kimsenin ona uygun olmayan bir metni Kur'an olarak değerlendirmesi doğru olmaz. Çünkü bu yazılış şekli üzerinde görüş birliğine varılmış, diğerleri hakkında ise böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Onlar âhâd rivayetlerdir (bir veya iki kişi yoluyla nakledilmiş rivayetlerdir). Mütevatir kıraatlara gelince; hiç kimsenin Kur'an'ı bunlardan biri üzere okuyan bir kimseye karşı çıkma hakkı yoktur. Ancak bunlar yedi harften (lehçeden) bazı izler taşımaktadırlar, yoksa yedi harf (lehçe) bunlar değildir. Şu var ki bunların tümü de Hz. Osman (r.a) tarafından yazdırılmış olan mus-hafın yazılışına uygundur.
Sahabiler Hz. Osman (r.a)'ın yazdırdığı mushaf etrafında icma1 edince kur-ralar ona uygun olan kıraatları alıp ona uygun olmayanları bıraktılar. Dolayısıyla bize kadar ulaşan mütevatir kıraatlann tümü Hz. Osman (r.a) musha-fina uygundur. Ancak belirttiğimiz üzere bazen okunuşta (harekeleme, uzatma, kısaltma vs.'de), bazen de noktalamada farklılıklar bulunmaktadır. [326]

2451-Ahmcd bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [327]
"Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Kur'an üzerinde tartışmaya girmek küfürdür." Bunu üç kere tekrar etti (sonra şöyle devam etti):
"Her ne öğrenirseniz onunla amel edin. Ondan her neyi de anlayamaz-sanız onu bilenine götürün."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Alimen, halima; Gafuren, rahima (yani "Alimen, halima" olarak da okunabilir; Ğafuren, rahima" olarak da okunabilir. -Çeviren)." [328]

2452-Ahmed bin Hanbel, Ebu'I-Cehm (r.a)'den rivayet etmiştir: "İki adam Kur'an'dan bir ayet üzerinde ihtilafa düştüler. Bunîardan biri: "Ben Resuhıllah (a.s)'tan böyle öğrendim" dedi. Diğeri: "Ben de Resulullah (a.s)'tan böyle öğrendim" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a sordular. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kur'an yedi harf üzere okunur. Kur'an hakkında tartışmaya girmeyin. Şüphesiz Kur'an hakkında tartışmaya girmek küfürdür."

Kur'an hakkında bilgisizce tartışmaya girmek, tarafları küfre düşürebilir. Resulullah (a.s) Kur'an'm sağlıklı bir şekilde alınıp iletilmesi için Kur'an hakkında yersiz tavırlara girmekten sakındırmak amacıyla mutlak anlamda küfre düşülebileceğinden söz etmiştir. [329]

Değişik Lehçeler (Harflerden) Ve Kıraatlardan Örnekler

2453-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) -sanıyorum "Hz. Osman (r.a)" da dedi- "Mâliki yevmi'd-din" [330] şeklinde elifli okurlardı."
"Meliki yevmi'd-din" şeklindeki okuyuş tarzı da yukarıdaki okuyuş tarzı (kıraat) gibi mütevatirdir ve Hz. Osman (r.a) mushafının yazılış şekline uygundur. [331]

2454-Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r,a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [332]
"Allah, İsrailoğullanna şöyle buyurdu: "Kapıdan secde ederek girin ve 'bizi bağışla1 deyin ki, biz de sizin yanlışlıklarınızı bağışlayalım." [333]

2455-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle okurdu: "Ve'ttehizu min makâmi İbrâhime musalla (İbrahim'in makamından kendinize bir namaz kılma yeri edinin)." [334]
Bir nüshada buradaki "hâ"ya kesre ilave edilmiştir. [335]

2456-Ebu Davud, Zeyd bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s): "Gayre uli'd-Darar (Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler)" [336] şeklinde okurdu.
Bir nüshada buradaki "râ" mansub olarak yazılmıştır. [337]

2457-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s): "Ve'1-aynu bi'1-ayni (Göze karşı göz)" [338] şeklinde [birinci "ayn"ı merfu olarak] okurdu." [339]

2458-Ebu Davud, Ubey bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle okurdu: [340]
"Kul bi fadli'llahi ve bi rahmetini fe bi zâlike ve'1-tefrahu (De ki: "Allah'ın lütfü ve rahmetiyle işte sadece bununla sevinin)" [341] şeklinde "tâ"lı
"Ve'l-'aynu bi'l-ayni" şeklinde birinci '"ayn" kelimesinin sonunun merfu olarak okunması bunun: "Enne'n-nefse bi'n-nefsi" ibaresinin mahalline ma'tuf olması do-layısıyladır. Bu okunuşla ayetteki: "Ve ketebnâ 'aleyhim fıhâ enne'n-nefse bi'n-nefsi" ibaresindeki "ketebnâ" fiiline: "Kulnâ (dedik)" anlamı kazandırılmış olmaktadır. Ibnu'l-Cevzi, Zâdu'l-Mesir (2/367)'de şöyle söylemiştir: "İbni Kesir, Ebu Amr ve Ibni Amir: "Enne'n-nefse bi'n-nefsi, Ve'l-'aynu bi'l-ayni, Ve'l-enfe bi'l-enfı, Ve'l-uzune bi'l-uzuni, Ve's-sinne bi's-sinni" şeklinde bütün ma'tuf kelimeleri mansub okumuş ardından: "Ve'l-Curuhu" ibaresini merfu okumuşlardır. Nafî', Asım ve Hamza ise bu son ibare de dahil olmak üzere hepsini mansub okumuşlardır. Kisâi ise: "Enne'n-nefse bi'n-nefsi" ibaresini mansub, ondan sonra gelenlerin hepsini merfu okurdu." Ebu Ali şöyle söylemiştir: "Bunun sebebi şudur: Buradaki vâv, cümlelerin birbirine atfı içindir yoksa en baştaki enne'nin hepsini nasb etmesi için (âmil'in hepsini etkilemesi için) değildir. Bir sözün anlama hamledilmesi mümkündür (yani görülen şekle göre değil de asıl kastedilen anlama göre i'rab edilmesi mümkündür -Çeviren). Çünkü burada: "Ve ketebnâ 'aleyhim" ibaresi: "Kulnâ lehum (Biz onlara de-dik ki)" anlamındadır. Bu yüzden: "el-'Ayn" kelimesi buna hami edilmiştir. Bu açıklama: "el-Curuh" kelimesini merfu okuyanların da delilidir." "Uzun" kelimesini Nafi' zâl'in sakin okunması suretiyle ("Um" şeklinde) okumuştur. Geriye kalanlar ise bu harfi merfu ("uzun" olarak) okumuşlardır."
okurdu. (Bir krraatta son kelime "yâ"lı okunmaktadır ki, o zaman "sevinsinler" anlamına gelir -Çeviren).

2459-Buhari, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [342]
"O: "Heyte lek" [343] diye okur ve: "Bize öğretildiği şekilde okuyoruz" derdi. Yine: "Bel acibtu ve yesharun (Hayır, ben (bu yaratışa) hayret ettim; onlar-sa

alay ediyorlar)" [344] diye (acibe fiilinin sonundaki tâ'yı) merfu olarak okurdu."
Ebu Davud'un bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"O (yani Abdullah bin Mes'ud r.a): "Heyte lek" diye okudu. Şakik de: "Biz onu "hi'tu lek" diye okuyoruz" dedi. Abdullah bin Mes'ud (r.a) da bunun üzerine şöyle söyledi:
"Ben onu bana öğretildiği şekilde okuyorum. Bu benim için daha sevimlidir." [345]

Yine onun bir rivayetine göre (ravi) şöyle söylemiştir:
"Abdullah (r.a)'a: "İnsanlardan bazıları bu ayeti: "Ve kâlet hi'tu lek" diye okuyorlar" dendi. O da şöyle söyledi:
"Ben onu bana öğretildiği şekilde okuyorum. Bu benim için daha sevimlidir." Sonra: "Ve kâlet heyte lek" diye okudu." [346]

2460-Taberani, Temim bin Hazlem'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben Abdullah (r.a)'a Kur'an okudum. İki harften başkasına itiraz etmedi. Ben: "Ve kullun etevhu dâhirin (Hepsi boyun bükmüş olarak O'na gelirler)" [347] diye okudum. O: "Ve kullun âtuhu dâhirin" diye okudu. Ben: "Hattâ izâ'stey'ese'r-Rusulu ve zannu ennehum kad kuzzibu (Nihayet peygamberler ümitlerini kestiklerinde ve (insanlar onların) yalanlandıklarını sandıklarında onlara yardımımız ulaştı ve dilediğimiz kurtarıldı)" [348] diye okudum. O ise: "...ve zannu ennehum kad kuzibu" diye okudu."
Yukarıdaki "etevhu" şeklindeki kasrlı okunuş şekli Hafs ve Hamza ki-raatlanna göredir. Diğer kıraatlarda ise: "Atuhu" şeklinde hemzenin meddi ve tâ'nin dammı ile okunmaktadır. İkinci ayetteki: "Kuzibu" şeklindeki şeddesiz okunuş Hamza, Kisâi, Asım gibi Kufelilerin okuyuş tarzlarıdır. "Kuzzibu" şeklindeki şeddeli okuyuş ise geriye kalan kıraatlardaki okunuş tarzıdır. [349]

2461-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O: "Mecrâhâ ve Mursâhâ" diye okurdu." [350]

2462-Ebu Davud, Ubey bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: [351]
"Resulullah (a.s): "Ve beleğte min ledunni uzra (Benden yana (benden ayrılmak

konusunda) mazerete sahip olursun)" [352] şeklinde musakkel (şeddeli) okurdu."
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) dua ettiğinde önce kendi için dua ederek başlar ve şöyle derdi:
"Allah bize ve Musa'ya rahmet eylesin. Eğer sabretseydi mutlaka garib şeyler görecekti. Ancak o: "Bundan sonra sana bir şey sorarsam artık benimle arkadaşlık etme. Benden yana (benden ayrılmak konusunda) mazerete sahip olursun" dedi." [353]
Hamza ez-Zeyyât bunu uzatmalı okumuştur.

2463-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Ubey bana, Resulullah (a.s)'m okuttuğu şekilde: "Fi aynin hami'etin" diye okuttu." [354]

2464-E bu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a vahiy indi o da şöyle okudu:
"Suretun enzelnâhâ ve feradnâhâ (Bu, bizim indirdiğimiz, (hükümlerini) farz kıldığımız bir suredir)" [355]
Ebu Davud dedi ki: "Yani (ferednâ kelimesindeki) râ'yı şeddesiz okudu. Bu ayetlere kadar geldi."

2465-Buhari, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: [356]
"O (yani Hz. Aişe r.a): "İz telikunehu bi elsinetikum (Çünkü siz onu dillerinize doluyordunuz)" [357] (şeklinde okuyor ve) el-Velak'ın "yalan" anlamında olduğunu söylüyordu."
İbni Ebi Muleyke şöyle söylemiştir:
"O, bu ayetler hakkında diğerlerin-den daha fazla bilgi sahibiydi. Çünkü bu ayetler onun hakkında inmişti."
Bu okunuş tarzını yedi ve on kıraat kitaplarının çoğunda bulamadım. Bunu müfessirler zikretmişlerdir. Onlar bunun daha başka okunuş tarzlarını da zikretmişlerdir. Yaygın olan okunuş şekli ise: "Telekkavnehu" şeklidir. Bu sözün anlamı ise, üzerinde düşünmeden sözü hızlı bir şekilde dillere dolamaktır. "Telikunehu" okunuşu ise "veleku'l-kelâm" sözünden gelmektedir. Bu söz ise yalan üzere devam etmek anlamındadır." [358]

İbnu'l-Cevzi: "Telikunehu" okuyuşunun Ubey bin Ka'b (r.a), Hz. Aişe (r.a), Mücâhid ve Ebu Hayve kıraati olduğunu söylemiştir.

2466-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Vahiyle ilgili hadisi zikrettikten sonra şöyle söyledi: [359]
"Bu, Yüce Allah'ın şu sözünde ifade edilen şeydir: "Sonunda kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne söyledi?" derler. "Hakkı" derler. O, yücedir, büyüktür." [360]

2467-Buhari ve Müslim, Ya'la bin Umeyye (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [361]
"Resulullah (a.s)'ın şöyle okuduğunu duydum:
"Ve nâdu yâ Mâliku li Yekdi aleynâ Rabbuk ("Ey Malik! Rabbin bizim hayatımıza son versin!" diye seslenirler)." [362]
Süfyân dedi ki: "Abdullah (r.a)'ın kıraatmda: "Ve nâdev yâ Mâli..." şeklindedir."
Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayetlerine göre de, terhimsiz "Yâ Mâliku" şeklindedir. [363]

Bir Açıklama

Terhimli okuyuş şazzdır (geçersizdir). Çünkü Hz. Osman (r.a) mus-hafindaki yazıya uymamaktadır. Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Abdullah bin Mes'ud (r.a): "Ve nâdev yâ Mâli..." şeklinde okudu" dendi. O da şöyle söyledi: "Cehennem halkını terbimden alıkoyan ne oldu?"
Bazıları şöyle söylemişlerdir:
"Bu okuyuş tarzı şazz (geçersiz) olmakla birlikte bunda belagatla ilgili bir hikmet bulunmaktadır. O da şudur: Cehennemlikler oradaki azabın şiddeti dolayısıyla, kelimeyi tam olarak söyleme gücü gösteremez bu yüzden yarıda keserler." [364]

2468-İmam Malik, İbni Şihab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) (Cuma namazıyla ilgili ayeti) şöyle okurdu: "İzâ nudiye li's-salati min yevmi'l-cumu'ati femdu ilâ zikri'llah (Ey iman edenler! Cuma günü

namaza çağrıldığında Allah'ın zikrine gidin)." [365]
"Femdu (gidin)" okuyuşu şazzdır (geçersizdir). Çünkü Hz. Osman (r.a)-'ın yazdırmış olduğu mushafa uymamaktadır. Ancak bu kelimenin "fe's'av (koşun)" kelimesini açıklayıcı bir yerinin olması mümkündür. [366]

2469-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [367]

"Resulullah (a .s) şöyle okurdu:
"Fe ruhun ve reyhânun ve cennetu na'im (:(Bu durumda ona) ruh, güzel nzık ve nimet cenneti (var)." [368]

2470-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s)'a: "Müzzekkir" diye okudum. O: "Muddekkir" [369] şeklinde düzeltti."

Bir başka rivayette şöyle denmektedir: [370]

"O'nun "dâl" ile: "Muddekkir" diye okuduğunu duydum." [371]
Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) şöyle okurdu: "Fe hel min muddekkir (Fakat öğüt alan var mı?)." [372]

2471-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O: "İnnehâ termi bişererin ke'1-kasar (Şüphesiz o (ateş) kütük gibi kıvılcım(lar) atar)" [373] diye okurdu. Biz kış için üç zira uzunluğunda veya daha küçük odun parçaları hazırlardık ve bunları "kasar" olarak adlandırırdık. Yine: "Ke'ennehu cimâlâtun sufr (O (kıvılcım) sanki san develer gibidir)" [374] diye okurdu. Gemilerin halatları toplanır adeta orta boylu adamlar gibi olurdu." [375]

Bir Açıklama

Yukarıdaki kelimenin yaygın olan okunuş şekli: "Ke'l-Kasr"dır. Yani: "Şüphesiz

o (ateş) saray ve dağ gibi kocaman kıvılcım(lar) atar." Abdullah bin Abbas (r.a), Mücahid ve İbni Cubeyr bu kelimeyi "Ke'1-Kasar" olarak okumuşlardır. "Kasar", hurmaların ve diğer ağaçların köklerinden çıkarılan kütüklerdir. Aynı şekilde uzunluğu üç zira veya daha az olan kışın ısınmada kullanılmak üzere hazırlanan kütüklere de bu ad verilirdi. Abdullah bin Abbas (r.a) bu kütükleri "kasar" olarak adlandırdıklarını ifade etmiştir.

2472-Ebu Davud, Ebu Kalabe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O da kendisine rivayette bulunan kişinin, Resulullah (a.s)'ın kendisine: "Fe yevme izin lâ yu'azzebu azâbehu ehad ve lâ yuseku vesâkehu ehad (Artık o gün O'nun azabı gibi hiç kimseye azap edilmez. Ve O'nun vuracağı bağ gibisi hiç kimseye vurulmaz)" [376] şeklinde okuttuğunu söylediğini bildirmiştir."
Yüce Allah'ın: "Fe yevme izin lâ yu'azzebu azâbehu ehad ve lâ yusiku vesâkehu ehad" sözünün okunuşu konusunda yedi kıraatta iki ayrı okunuş şekli bulunmaktadır. Hafs ve ona muvafakat eden kıraatlarda: "Yu'azzibu" ve "yusiku" şeklinde malum (etken) sigasıyla zâl ve sâ'nın kesriyle okunmaktadır. Kisâi'nin ona muvafakat eden Ya'kub'un ve diğerlerinin kıraatlarında ise bu iki kelime zâl ve sâ'nm fethiyle meçhul (edilgen) sigasıyla okunmaktadır. Dolayısıyla onların okuyuşlarında cümle: "Fe yevme izin lâ yu'azzebu azâ-behu ehad ve lâ yuseku vesâkehu ehad" şeklinde okunmaktadır. [377]
Yukarıdaki rivayet, Kisâi'nin "yu'azzebu" kelimesini zâTın fethiyle, "yuseku" kelimesini de sâ'nın fethiyle okuyuşunu destekleyici bir rivayet olarak nakledilmiştir.

2473-Buhari ve Müslim, Alkame (rh.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [378]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un ashabı (adamları), Ebu Derdâ (r.a)'nm yanına gittiler. O, onları istedi ve kendileriyle görüştü. "Hanginiz Abdullah (r.a)'m kıraatini okur?" diye sordu. "Hepimiz" dediler. "En iyi ezberlemiş olan hanginizdir?" diye sordu. Alkame'ye işaret ettiler. "Sen onun: "Ve'l-leyli izâ yeğşâ, ve'n-nehâri izâ tecellâ (Andolsun (ortalığı) bürüdüğü zaman geceye. Açılıp ortaya çıktığı zaman gündüze)" [379]'yı nasıl okuduğunu duydun?" diye sordu. O da: "Ve'z-Zekere ve'1-Unsâ (Erkeği ve dişiyi yaratana)" dedi. Ebu Derda (r.a): "Vallahi, ben onları izlemem" dedi. Ebu Derda (r.a) daha sonra: "Sen bunu arkadaşının ağzından duydun mu?" diye sordu. O da: "Evet" cevabını

verdi. O da şöyle söyledi:
"Ben bunu Resulullah (a.s)'ın ağzından duydum. Bunlarsa bize karşı duruyorlar."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Şehadet ederim ki ben Resulullah (a.s)'m böyle okuduğunu duydum. Bunlarsa benim: "Ve mâ haleka'z-Zekere ve'1-Unsâ (Erkeği ve dişiyi yaratana)" diye okumamı istiyorlar. Vallahi bu konuda ben onları izlemem." [380]
Müslim'in rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Alkame, Şam'a geldi. Bir camiye girdi. Orada namaz kıldı. Sonra ders halkasına katıldı ve orada oturdu. Dedi ki: Bu sırada bir adam geldi. Onun cemaatten uzak durmaya ve kenara çekilmeye çalıştığını anladım. Benim yanıma oturdu ve: "Abdullah (r.a) nasıl okuyorduysa ezber biliyor musun?" diye sordu..." devamında yukarıdakinin benzerini zikretmiştir." [381]

Dersler Ve Öğütler

Okuyucu, dilbilgisi ve nahiv kitaplarında, bazı Arap kabilelerinin lehçelerine, konuşmalarına ve telaffuz stillerine özel unsurlarla ilgili pek çok bilgi bulacaktır. Bütün bu bilgiler, onlardan herhangi birinin yedi harf (lehçe) ile kastedilen şeyi oluşturduğu konusunda kesin bir hükme varılmamakla beraber yedi harf (lehçe) konusunun anlaşılmasında değerlendirilebilir.
er-Rafî'i, 'Târihu Adâbi'1-Arab' adlı kitabında bu konulan geniş bir şekilde ele almıştır. Bu konuyla ilgili olarak verdiği bilgilerden bazıları da şöyledir:
"Bizim burada toplamış olduğumuz farklılıkları beş sınıfa ayırmak gerektiği görüşündeyiz:
1) Nisbetli ve isimlendirilmiş kullanımlar (yani belli bir kabileye nisbet edildiği gibi dil bilimcileri tarafından da bir adla adlandırılmış olan kullanımlar).
2) Harflerin değiştirilmesinde geçerli olan nisbetli ancak isimlendirilmemiş kullanımlar.
3) Bu konuda harekelerin değişimiyle ilgili kullanımlar.
4) Nisbetsiz ve isimlendirilmemiş kullanımlar.
5) Arapların konuşmalarına özel kullanım veya değişim. Şimdi bu başlıklarla ilgili açıklamalara geçelim:
Birinci Kısım
Bununla ilgili örneklerden bazıları:
1) Keşkeşe: Bu Rabi'a ve Mudar kabilelerinin lehçelerinde mevcuttur. Bunlar

müenneslerde (dişilerde) muhatab kâfından sonra şin harfini koymaktadırlar. Böylece: "Ra'eytuki (Seni gördüm)" yerine: "Ra'eytukiş" demektedirler. Aynı şekilde: "Bikiş, aleykiş" derler. Onlar bu konuda üç kısma ayrılmaktadırlar. Bir kısım, kaftan sonra şin harfini sadece vakf (kelime sonunda durma) halinde çıkarır. En yaygın olan kullanım da budur. Bir kısım vasi (kelime sonunda durmayıp bir başka kelimeye geçme) halinde de çıkarırlar. Bir kısım da şin'i kâf yerine koyar dolayısıyla vakf (durma) halinde şin'i sakin, vasi (devam etme) halinde ise kesreli okurlar. Örneğin: "Merertu biki'1-yevm (Bugün sana uğradım)" yerine: "Merertu bişi'1-yevm" derler. "Merertu bik (Sana uğradım)" yerine de: "Merertu biş" derler.
Esed ve Hevâzin kabilelerinde de "keşkeşe" uygulamasının bulunduğu rivayet edilmiştir. İbni Fâris, Fıkhu'l-Luğa'da bunun Esed kabilesinde olduğunu söylemiştir.
2) Keskese: Bu da aynı şekilde Rabi'a ve Mudar kabilelerinde mevcuttur. Müzekkere (erkeklere) hitaplarında muhatap kâfından sonra veya onun yerine yukarıda anlatılana benzer şekilde sin kullanmaktadırlar. Bu şekilde müenneslerde şin, müzekkerlerde sin kullanmaktaki amaçları ise konuşmada müzekkerlerle müennesleri birbirinden ayırmaktır.
el-Hariri keskesenin Rabia ve Mudar kabilelerine değil Bekr kabilesine özel olduğunu bildirmiştir. Onun söylediğine göre, bu uygulama da müzek-ker kâfından sonra değil müennes kâfından sonra sin eklenmesidir.
el-Kâmus müellifi ise bu uygulamanın Bekr bakilesinde değil Temim kabilesinde bulunduğunu söylemiş ve uygulanış şekli konusunda el-Hariri'nin söylediğinin aynısını söylemiştir.
3) Yemen lehçesinde bulunan sensene: Muhatab kâfinin yerine tamamen şin harfini kullanırlar. Buna göre: "Lebbeyke'llahumme lebbeyk" yerine: "Lebbeyşe'llahumme lebbeyş" derler.
4) Temim ve Kays lehçelerinde bulunan an'ane: Hemze ile başlayan kelimelerin başındaki hemzeyi ayn olarak okurlar. Buna göre: "İnneke" yerine "'Inneke" derler. Aynı şekilde: "Esleme" yerine "'asleme", "izen" yerine "ızen" vs. derler.
5) Huzeyl kabilesinde bulunan fahfaha: Onlar bütün hâ'ların yerine ayn harfini koyarlar. Örneğin: "Halleti'l-hayâtu li külli hayy (Her canlı için hayat tatlıdır)" yerine: "'Alleti'l-'ayâtu li külli 'ayy" derler.
6) Kuza'a lehçesinde bulunan 'ac'ace: Şeddeli yâ'yı cim'e çevirirler.
Örneğin: "Temimiyyun" yerine "temimic" derler. Aynı şekilde 'ayndan sonra gelen yâ'yı da cim'e çevirirler. Örneğin: "er-Ra'iyyu" yerine "er-Râ'ic" derler. Bir başka lehçede bunun tam aksi bir kullanımdan ileride söz edilecektir. Kuza'alılar

konuşurken harfleri çok karıştırırlar, dolayısıyla hangi harfi telaffuz ettikleri çok açık bir şekilde anlaşılamaz. İlim adamları onların bu kullanımlarını: "Kuza'a gamgaması" olarak adlandırmışlardır.

7) Yine Yemen lehçesinde bulunan vetm: Sin'i tâ'ya çevirirler. Böylece: "Nâs" yerine "nât" derler. Aynı uygulama diğer sin'Ii kelimeler için de söz konusudur.

8) Rabi'a lehçesinde bulunan vekm: Bunlar Kelb kabilesinden bir koldur. Bunlar muhatab kâfi çoğul olarak kullanıldığında bundan önceki harfin yâ veya kesreli bir harf olması durumunda muhatab kâfini kesreli okurlar. Buna göre: '"Aleykum" ve "bikum" yerine '"aleykim" ve "bikini" derler.

9) Kelb lehçesinde bulunan vehm: Gaib hâ'smdan sonra çoğul mim'inin gelmesi durumunda bu hâ'yı kesreli olarak okurlar. Fasih kullanımda ise belirtilen durumda gaib hâ'sı sadece: "Aleyhim" ve "bihim" kelimelerinde olduğu gibi kendinden önceki harfin yâ veya kesreli bir hâ olması durumunda böyle kesreli okunur. Ama onlar: "Minhum, anhum, beynehum" yerine "minhim, anhim, beynehim" derler.

10) Sa'd bin Bekr oğullarında, Huzeyl'de, Ezd'de, Kays'da ve Ensâr'da bulunan istintâ: Devamında tâ harfinin gelmesi durumunda sakin 'ayn'ı nuna çevirirler. Buna göre: "A'tâ" yerine "entâ" derler. Onların lehçelerinde: "İnnâ a'teynâke'l-kevser" ayeti şazz bir şekilde: "İnnâ entaynâke'l-kevser" diye okunmuştur.

11) Temim kabilesinin bir kolu olan Behrâ'da bulunan tentene: Bu uygulamaya göre onlar muzari harflerini mutlak olarak (herhangi bir kayda bağlı olmaksızın) kesreli okurlar. Sibeveyh kitabının ikinci bölümünde A-rapların tümünde genel olarak muzari {şimdiki zaman) harflerinin ilklerinin nerelerde kesreli okunduğunu açıklamıştır. Ancak Hicaz halkı; bir fiilin sülasi kökünün üçüncü veya ikinci harfi, "vecile" ve "haşiye" fiillerinde olduğu gibi yâ veya vâv olursa bunların muzarilerinde (şimdiki zamanlarında) örneğin "nicilu" veya "nihşâ" derler. Diğer uygulamaları da böyledir. Sözü edilen kitaptan bu konu incelenebilir. Orada güzel bir açıklama mevcuttur. Bu konunun sonunda da şöyle söylemiştir: "Temimoğulları Arapların genelinin uygulamasına aykırı hareket etmekte ve sadece muzari yâ'sim fethalı okuma konusunda Hicaz halkına uymaktadırlar.

12) Tay lehçesinde bulunan kut'a; Bu da bir sözü tamamlamadan kesmektir. Buna göre örneğin: "Yâ Ebâ'l-Hakem!" yerine: "Yâ Ebâ'1-Hekâ!" derler. Bu ise nahiv kitaplarında sözü edilen terhimden farklı bir uygulamadır. Çünkü bu (yani terhim) sadece münâdâ (çağrılan) adın son harfinin atılmasından ibarettir. Kut'a uygulamasında ise diğer sigalardaki kelimelerin sonlan da atılır.

13) Halhâlânİyye: Bu uygulama Şahar ve Umman bedevilerinde mevcut olan

bir uygulamadır. Buna göre bazı hafif harfleri atarlar. Örneğin: "Mâ şâe'llah" yerine: "Meşallah" derler. Şahar'ın pek rağbet görmeyen lehçelerindeki kullanımlarıyla ilgili olarak el-Muhassas müellifinin bildirdiğine göre bunlar "seyf (kılıç)" yerine "şelkâ" derler.

14) Himyer lehçesinde bulunan Tumtamaniyye: Bunlar ta'rif lâm'ını (yani ma'rife kelimelerin başına gelen "el" ekindeki lâm'ı mim'e çevirirler. Hatta onların bazılarına hitaben şöyle bir hadis varid olmuştur: "Leyse mine'mbirri'm-sıyâmu fi'm-sefer" yani: "Leyse mine'l-birri's-Sıyâmu fi's-Sefer (Yolculukta oruç tutmak iyilikten değildir)."

İkinci Kısım

Nisbetli ancak ilim adamları tarafından herhangi bir adla adlandırılmış olmayan kullanımların örnekleri ise şunlardır:

1) Fukaym (Darim) lehçesinde bulunan yâ'yı cim'e çevirme uygulaması. Bu uygulama daha önce birinci kısımda sözü edilen ve Kuza'a kabilesine ait uygulamadan daha geneldir. Çünkü bu herhangi bir şarta bağlı değildir. Örneğin: "Bahtiyy" ve "Aliyy" kelimelerinin yerine: "Bahtic, Alic" derler.

2) Mazin lehçesinde mim bâ'ya bâ da mim'e çevrilir. Örneğin: "Bekr" yerine "mekr", "itme'inne" yerine "itbe'inne" derler.

Rivayette bildirildiğine göre: Ebu Osman el-Mâzini 232 yılında vefat etmiş olan halife el-Vasik'in yanına gider. Halife: "Sen kimlerdensin?" diye sorar. O: "Mazinoğullarından" cevabını verir. Bu kez: 'Temim Mazinlerin-
den mi, Kays Mazini'nden mi yoksa Rabi'a Mazini'nden mi?" diye sorar. "Rabi'a Mazini'nden cevabını verir. Bunun üzerine el-Vâsık kendisiyle kavminin diliyle konuşmaya başlar ve: "Besbuk?" -yani "Mâsmuk (Adın ne)?" anlamını kastederek-" diye sorar. Çünkü onlar bâ'yı mim'e mim'i de bâ'ya çevirirler. el-Mazini dedi ki: "Ben kendisine adımın Mekr olduğunu -çünkü adı Bekr'di-söylemek istemediğimden (Mekr, hile, oyun, tuzak anlamlarına gelir -Çeviren) kavmimin lehçesiyle kendisine cevap vermek istemedim ve: "Bekr! Ey mü'minlerin emiri!" dedim. Bu cevap hoşuna gitti ve şöyle dedi: "İclis fe'tbe'inne -"fe'tme'inne" anlamını kastederek- (yani: "Otur ve gönlün rahat olsun.")

3) Tay lehçesinde vakf (durma) halinde çoğul tâ'sını tekil tâ'sma ilhak ederek hâ'ya çevirirler. Örneğin: "Dufine'l-benâtu mine'l-mukerremât (Değerli hanımlardan olan kızlar defnedildi)" yerine: "Dufine'l-benâh mine'l-mukerremâh" derler. Kutrab onların bazılarının şöyle dediklerini bildirmiştir: "Keyfe'l-benune ve'1-benâh (Oğlanlar ve kızlar nasıl)?" "Ve keyfe'l-ihvetu ve'1-ehevâh (Erkek kardeşler ve kız kardeşler nasıl)?" Dördüncü kısımda bunun tam tersi bir kullanımdan söz edilecektir.

4) Yine Tay lehçesinde, yâ harfinden önce gelen kesreyi fethâ'ya çevirdikten sonra o yâ'yı da elife çevirirler. Bu, orta harfi (ayn'ı) kesreli olan bütün sülâsi mazi fiiller için geçerlidir. Kesre fiilin meçhule mebni (yani edilgen) olması dolayısıyla kesre arizi (fiilin aslında olmayıp sonradan konmuş) olsa bile. Örneğin: "Radiye" ve "hudiye" yerine "radâ" ve "hudâ" derler. Hatta Arap atasözlerini bu uygulamaya göre değiştirirler: "Feresun ha-ziyyetun bezıyye" yerine: "Feresun hazâ tun bezâh" derler. Yine: "Nâsıye" yerine "nasâh" derler.
Yine onların lehçelerinde, illetli bir fiilden sonra te'kid nun'u gelirse (illet harfi olan) yâ hazf edilir (atılır). Örneğin: "İhşeyenne, irmiyenne" yerine: "İhşenne, irminne" derler. Bu konuda bir hadisi şerifte onların leh-çeleriyle şöyle denmiştir: "Le tu'eddenne'l-hukuku ilâ ehlihâ yevme'l-kıyame.. (Kıyamet günü kesinlikle haklar sahiplerine verilir. Hatta boynuzsuz koyunun, boynuzlu koyundan, kendisini boynuzlaması yüzünden doğan hakkı kıyas edilir)." Bu kullanım şeklinin Tay kabilesinin yanısıra Fezârâ kabilesinde olduğu da bildirilmiştir.
5) İbni Sekit'in bildirdiğine göre Tavlılar kendi lehçelerinde, hemze'yi bazen hâ'ya çevirirler. Örneğin: "İn fe'altu" yerine: "Hin fe'altu" derler.
6) Temim lehçesinde, sülâsi bir fiilin ayn'ı (orta harfi) yâ olursa onun ismu'l-mef'ul'ünü illet harfini düşürmeden normal vezin üzere getirirler. Örneğin: "Mebi'" yerine: "Mebyu"1 derler. Ancak fiilin ayn'ı (orta harfi) vâv olursa bazı istisnalar dışında böyle yapmazlar. Aksine bu konuda Hicazlılann lehçelerine uyarlar. "Mekul, Medu'" gibi.
7) Huzeyl lehçesinde, maksur elifle biten bir kelimenin mütekellim yâ'sına nisbet edilmesi durumunda sondaki maksur elif olduğu halde bırakılmaz. Aksine yâ'dan Önceki harfin kesreli okunmasını sağlamak amacıyla, onu (maksur elifi) yâ'ya çevirir sonra da mütekellim yâ'sına idğam ederler. Örneğin: "Asâye" ve "hevâye" yerine: "Asiyyi" ve "heviyyi" derler.
Ancak elif ikil (müsennâ) kelimenin sonuna geldiği zaman bu uygulamayı yapmayıp bu konuda geriye kalan Arapların uygulamalarına uyarlar. Örneğin: "Feteyâye" kelimesinin sonundaki elifi (yani mütekellim yâ'sından önce gelen elifi) yâ'ya çevirmezler. Buradaki elifin kelimeye kazandırmış olduğu ikil (tesniye) anlamının değiştirilmemesi için bu yola başvurmayı uygun görmemektedirler.
8) Fezârâ ve Kayslılarm bazılarının lehçelerinde vakf halinde elifi yâ'ya çevirmektedirler. Örneğin: "el-Hudey, Ef ay, Hubley" derler. Temimlilerden bazıları buradaki elifi vâv'a çevirmekte ve: "el-Hudv, efav, hublev" derler. Onlardan bazıları da bu elifi hemze'ye çevirir ve: "Hudr, ef'a', huble'" derler.

İbni Kuteybe'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiş olduğu a-şağıdaki hadiste bu şekilde elifi vâv'a çevirmeye yakın bir uygulama görülmektedir: "Lâ be'se bi lebsi'l-hizev li'1-muhrim (İhramlı için ayakkabı giymekte bir sakınca yoktur)." Buradaki "el-hizev" kelimesi "el-hizâ (ayakkabı)" anlamındadır. Bu da onların bazılarının konuşmalarında elifin mutlak surette (herhangi bir şarta bağlı olmaksızın) vâv'a çevrildiğine delalet etmektedir.
9) Mus'am ve Zebid lehçelerinde sonu nun'la biten cer edatından sonra sakin bir harf gelirse nım'u hazf ederler (atarlar). Şair bir beytinde şöyle diyor:
"Lekad zafere'z-zuvvâr akfiyete'l-'idâ Bimâ câveze'l-Amâle mi'1-Esri ve'1-Katl. (Ziyaretçiler hazırlık kâfiyelerini (dizmeyi) başardılar, Esir etme ve öldürme konusundaki ümitleri aşacak derecede)." Bu uygulama şiirde yaygın olarak kullanılmıştır. Şairlerin çoğu bu uygulamayı kolay gördüklerinden yaygın şekilde kullanmışlardır.
10) Belhars lehçesinde, cer edatı olan 'alâ'nın sonundaki elif ve onu izleyen sakin lâm düşürülür. Örneğin: '"Ale'I-ard" yerine: '"Alard" denir.
11) Kays, Rabi'a, Esed ve Temimoğularınm Necd'de oturanlarının lehçelerinde, çoğul için işaret zamiri olarak kullanılan: "Ulâu" kelimesi kasredilir ve bir lâm ilavesiyle okunur. Buna göre onlar bu zamiri: "Ulâlik" diye okurlar.
12) Mevsul isimlerin kullanımı konusunda:
Belhars bin Ka'b ve Rabi'a kabilesinden olanların bazıları, "ellezeyni" ve "elleteyni" kelimelerinin merfu olarak okunması durumunda sonlarındaki nunöu hazf ederler (atarlar). Ferezdak'ın aşağıdaki beyti onların bu kullanımlarına göredir:
"E Beni Kuleyb! Inne ammiye'llezâ
Ketele'l-muluke ve fekkeke'l-eğlâl
(Ey Kuleyboğu 1ları! Benim amcalarım,
Şu kralları öldürmüş ve prangaları koparmış olanlardır)."
el-Ahtal'ın aşağıdaki beyti de bu lehçe üzere söylenmiştir:
"Hume'lletâ lev veledet Temimu
Le kile fahrun lehum samimu
(Onlar öyle kimselerdir ki, eğer Temim (benzerlerini) doğurmuş olsaydı,
"Onların gerçek övgüleri bunlardır" denirdi)."
Temim ve Kays kabileleri bu nun'u atmaz ancak: "Elîezânni, elletânni" şeklinde şeddeli okurlar. İ'rabın her üç halinde de (yani kelimenin merfu, mansub ve mecrur olması hallerinin tümünde) böyle okurlar. Nahivciler söz konusu kelimelerin bu şekilde şeddeli okunmasının sebepleri hakkında burada

verilmesinde yarar görmediğimiz çeşitli açıklamalar yapmışlardır.
Taylılar: "Ellezi" kelimesini: "Zu", "elleti" kelimesini ise: "Zât" şeklinde okurlar. Kelime merfu olsun, mansub olsun, mecrur olsun okunuş şeklini değiştirmezler. Ebu Hatim şöyle söylemiştir: "Taylıların "zu" kelimeleri hem tekil, hem ikil, hem çoğul, hem müzekker ve hem de müennes için tek şekilde kullanılır. İ'rabi da her zaman vâv iledir (yani cümle içindeki yerine göre son harfi değişmez)."
Dördüncü kısımda mevsul isimlerle ilgili herhangi bir kabileye nisbet edilmeyen bazı kullanımlara yer verilecektir.
13) Rabi'a kabilesinin lehçesinde, sonu tenvinli olan bir kelimenin sonu vakf halinde sürekli sakin okunur. Kelimenin cümle içindeki işlevi ne olursa olsun bu okuyuş değişmez. Örneğin: "Ra'eytu Hâlid (Halid'i gördüm)" derler. Aynı şekilde: "Merertu bi Hâlid (Halid'e uğradım)", "Hazâ Halid (Bu Halid'dir)" derler. Diğerleri ise nasb hali dışında onlar gibi sakin okurlar.
Ezdlilerin lehçelerinde ise, tenvini kelimenin son harekesine uygun şekilde değiştirirler. Örneğin: "Câe Hâlidu (:Hâlid geldi)" yahut: "Merertu bi Hâlidi (Hâlid'e uğradım)" derler.
Sa'd lehçesinde sonunda durulan kelimenin son harfini muda'af (şeddeli) okurlar. Ancak son harf hemze olursa veya sondan bir Önceki harf sakin olursa böyle yapmazlar. Örneğin: "Hazâ Halidd (Bu Halid'dir)" derler. Ama: "Reşe'" ve "Bekr" gibi kelimelerde böyle yapmazlar.
14) Belhars, Hus'am ve Kinâne lehçelerinde fetha'dan sonra gelen yâ'yı elife çevirirler. Örneğin: "İleyke, 'aleyke, ledeyhi" yerine: "İlâke, 'alâke, ledâ-hu" derler.
Yine onların lehçelerinde müsennâ (ikil) kelime merfu olsun, mansub olsun, mecrur olsun sürekli elifle i'rab edilir (sonundaki elif kelimenin durumuna göre değiştirilmez). Böyle yapmaları da kendisinden önceki harf fet-halı okunan her sakin yâ'yı elife dönüştürmeleri dolayısıyladır. Örneğin: "Câe'r-Raculân (:İki adam geldi); Ra'eytu'r-Raculân (İki adamı gördüm); Merertu bi'r-Raculân (:İki adama uğradım)" derler. İbni Fâris, Fıkhu'l-Luğa'da onların bazıları için şu beyti söylemiştir:
"Tezevvede minnâ beyne uzunâhu darbeten, Du'tuhu ilâ hâ biye't-Turâbu 'akîm (Bizden iki kulağınm araşma bir darbe aldı. Onu kendime verimsiz toprağa çağırdım.)"
Ancak o bu lehçenin Haris bin Ka'b oğullarına özel olduğunu ifade etmiştir.
ibni Ceniyy, Sirru's-Sma'a şöyle söylemiştir: "Araplardan bazıları kendilerinden Önceki harf fethalı olan vâv ve yâ harflerini elife çevirirler. Örneğin: "Hayre" yerine: "Hâri", "Tay'i" yerine "Tâi" derler.

15) el-Muberrid, el-Kâmil'de Menât'tan Sa'd bin Zeyd oğullarıyla onların yakın çevrelerinde bulunan halkın mahreçlerinin (çıkış yerlerinin) birbirine yakm olması dolayısıyla, (Arap alfabesinin altıncı harfi olan) hâ'yı, (Arap alfabesinin yirmi altıncı harfi olan) hâ'ya çevirdiklerini ifade etmektedir. Buna göre örneğin: "Medahtu" yerine: "Medehtu" derler. Raube'nin aşağıdaki sözü bu kullanıma göre söylenmiştir:

"Li'Uahi durru'I-ğâniyâti'l-meddeh (yani meddah)."

Aşağıdaki mısra da buna göre söylenmiştir:

"Berrâkun Aslâdu'l-CebînÎ'l-Ecleh (yani eclah)."

Bir başka yerde şöyle söylemiştir: "Araplar(m geneli): "Hevdec (Devenin üstüne konan semer gibi bir bineklik)" derler. Menât'tan Sa'd bin Zeyd oğulları ve onlara uyanlar ise: "Fevdec" derler. Böylece kelimenin başındaki hâ'yı fâ'ya çevirirler.

Emâli Sa'Ieb'de şöyle denmektedir: "Tu'cibun (Hayret ediyorsunuz)" anlamına Ezd Şenueliler: "Tefkehun", Temimliler de: "Tefkenun" derler.

Bu türden olan farklılıkların Örnekleri hayli çoktur.

16) Emâli'l-Kâli'de Ebu Zeyd'den rivayet edildiğine göre Kilâbiler bir şeyi garipsedikleri zaman onunla ilgili olarak kelimenin sonuna bir ek koyarlar. Konuşan kişinin ifadesinde ortaya koyduğu görüş veya açıklama dinleyenin garibine giderse yahut söylenen daha Önce zikredilenden farklı olursa dinleyen buna karşı sorduğu sorunun sonuna bu eki ekler.

Örneğin: "Ben Zeyd'i gördüm" dersen ve senin Zeyd'i görmüş olman dinleyenin garibine giderse: "Zeyden ineyih!" derler. Bazıları da: "Zeyden-neyih" derler. Bununla senin Zeyd'i gördüğünü söylemeni hayretle karşıladığını ifade etmek istemektedir.

Bu ek, Mısırlıların avamının dillerinde de duyulacağı üzere daha başkalarının lehçelerinde de kullanılmaktadır. Örneğin Mısırlılardan birine:

"Ben aslan gördüm" diyecek olsan: "el-Esede iyeh" der. Araplar, eğer kelimenin sonu sâkinse ona hareke koyar ve eki bundan sonra ekler. Bir adam: "Ra'eytu Zeyden (Zeyd'i gördüm)" derse: "E Zeydeneyih" derler. Adam: "Zeyd geldi" deyince onlar: "E Zeyduneyih" derler. Eğer kelimenin sonu fethalı olursa o zaman bir elif eklerler. Kelimenin son harekesinin damme olması durumunda da eki vâv, kesre olması durumunda da yâ yaparlar. Örneğin bir kimse: "Osman'ı gördüm" derse: "E Osmânâh" derler. "Bana Ömer geldi" derse: "E Umeruh" derler. Bu şekilde. Eğer kullanılan isim kendisine atıfta bulunulan veya vasfedilmiş bir kelime olursa eki sözün en sonuna koyarlar. Örneğin biri: "Zeyd'i ve Ömer'i gördüm" derse: "E Zeyden ve Umereneyih?" derler. "Uzun boylu

Zeyd'i dövdüm" derse: "E Zeydeni't-Tavilâh?" derler. Sibeveyh'in bildirdiğine göre kendisi, kırsal kesimden (badiyeden) bir adamla karşılaşıyor. Ona: "Kırlar yeşerirse çıkıp gidecek misin?" diye sorarlar. O da: "Ene ineyih?" der. Bu sözüyle kendisinin çıkıp gitmediğinin görülmesi konusunda hayretini ortaya koymak istemiştir. Aşağıdaki bölümde Hicazlılara ait bunun tam tersi bir kullanımdan söz edilecektir.

Üçüncü Kısım

Bu da, aynı kelime içinde harekelerin lehçelere göre değiştirilmesidir. Örnekleri:

1) Helumme: Hicaz halkının lehçesinde bu kelimenin sadece tek kullanılışı vardır ve: "Ruveyde (Gel, yaklaş)" anlamındadır. Kelimenin müfre-de (tekile), müsennâya (ikile), cem'e (çoğula), müzekkere (erkeğe), müen-nese (dişiye) nisbet edilmesine göre kullanılış şekli değişmez. Hepsinde sonu fethalı gelir. Necd ve Temimoğulları lehçelerinde ise isnad edildiği şeye göre değişir. Onlar erkek için: "Helumme", kadın için: "Helummi", erkekler topluluğu için: "Helummu", kadınlar topluluğu için: "Helmumne" derler. Sibeveyh'in söylediğine göre müfrede isnad ettiklerinde harekesini kesre yapmazlar. Örneğin: "Helimme yâ racul (Gel ey adam)!" demezler. Ama Ka'b ve Gani lehçelerinde böyle denir.

2) Temim lehçesinde, Fe'îl ve Fe'il vezninde gelen kelimelerin ikinci harfleri eğer boğaz harfleri denen altı harften biri olursa kelimenin ilk harfini kesreli okurlar. Örneğin: "Leîm (kötülenmiş), nahîf (zayıf), rağîf (somun) ve bahîl (cimri)" yerine: "Liîm, nihîf, riğîf, bihîl" derler. Aynı şekilde: "Hazâ raculun li'ib (Bu çok oyuncu, şakacı bir adamdır)" derler. Diğer lehçelerde ise bu vezindeki kelimelerin ilk harfleri fethalı okunur. el-Muhassas müellifi bu kullanımla ilgili, konuyu dille ilgili birtakım sebeplere dayandırdığı güzel bir yorum yapmıştır.

3) Huza'a lehçesinde cer edatlarından olan lâm'ı ister normal isimle (ismi zahirle) isterse zamirle birlikte kullanılsın kesreli okurlar. Diğer lehçelerde ise bu edat ismi zahirle birlikte kullanıldığında kesreli zamirle birlikte kullanıldığında ise fethalı okunur. Buna göre (Huza'alılar) örneğin: "el-Mâlu liki ve lihu (Mal senin ve onundur)" derler. el-Lihyâni de Huza'a-'nm böyle konuştuğunu bildirmiştir.

İbni Ceniy'in Sirru's-Sına'a adlı eserinde Ebu Ubeyde, Ahmer ve Yu-nus'dan rivayet edildiğine göre onlar Arapların (bedevilerin) cer lâm'ını zahir isimden önce de fethalı okuduklarını duymuşlardır. Ebu Zeyd şöyle söylemiştir: "Ben birinin şöyle dediğini duydum: "Ve mâ kâne'llâhu le yu'azzibehum (Allah onlara azab edecek değildir)" (Bunun normal okunuşu: "...li yu'azzibehum" şeklindedir.) Onların lehçelerinde: "el-Mâlu le'r-Raculi (Mal bu adamındır)"

denir. Şamlıların (Suriye ve civarında yaşayan halkın) avamilerinin lehçelerinde de böyle kullanılır.
Ancak Huza'alılar dahil olmak üzere bütün Arapların dillerinde cer edatı olan lâm'dan sonra mütekellim yâ'sı gelirse, lâm kesreli okunur. Bu durumda içlerinden hiç kimse lâm'ı fethalı okumaz.
4) Hicaz halkının lehçelerinde gaib hâ'sı sakin bir yâ'dan sonra gelirse şartsız olarak (mutlak olarak) dammeli okunur. Örneğin: "Ledeyhu" ve "aleyhu" derler. Diğerlerinin lehçelerine göre ise bu durumda hâ kesreli o-kunur. Hafs ve Hamza Hicazlıların bu şivelerine göre aşağıdaki âyetleri şöyle okumuşlardır: "Ve mâ ensânihu illâ'ş-şeytân (Bana onu hatırlamamı şeytandan başkası unutturmuş değildir)." [382] "... "âhede 'aleyhu'llah (Onlardan: "Eğer Allah bize kendi lütfundan verirse mutlaka sadaka verecek ve mutlaka salihlerden olacağız" diye Allah'a kesin söz verenler var)." [383] Bu kıraatlar kabul edilmiş kıraatlardandır. Bunların dışında kalan kurralar yukarıdaki hâ'ları kesreli okumuşlardır.
5) Esedoğullarından olan Malikoğullarmın lehçelerinde, tenbih hâ'sını dammeli okurlar. Örneğin: "Yâ eyyuhe'n-nâs" yerine: "Yâ eyyuhu'n-nâs" derler. Aynı şekilde: "Yâ eyyuhu'r-racul" derler. Ancak bu hâ'dan sonra: "Eyyuhâzâ"da olduğu gibi işaret ismi gelirse o zaman çoğunluğa uyarlar.
6) Yerbu' oğullarının -bunlar Temimoğullarından bir koldur- kullanımlarında mütekellim yâ'sı eğer müzekker salim cem'e (normal erkek çoğula) izafe edilirse kesreli okunur. Örneğin: "Dâribiyyi (Beni dövenler)" derler.
7) Hicazlıların lehçelerinde, 'alem (özel isim) olan ma'rife bir ismi soru cümlelerinde muhataplarının konuşmalarında geçen şekliyle aynen tekrar ederler. Örneğin biri: "Câe Zeydun (Zeyd geldi)", "Ra'eytu Zeyden (Zeyd'i gördüm)" ve: "Merertu bi Zeydin (Zeyd'e uğradım)" derse muhatabı ona: "Ve men Zeydun? Ve men Zeyden (Zeyd kimdir?)" diye sorar. Ama eğer alem (özel isim) olmazsa yahut mevsuf alem (sıfatla birlikte kullanılan özel isim) olursa buna karşı sorularında kelimeyi sadece merfu olarak kullanırlar. Örneğin biri: "Câeniye'r-Racul (O adam bana geldi)" veya: "Zey-duni'I-Fâdıl (Değerli Zeyd)" derse buna karşı her üç halde de (yani ref, nasb ve cer hallerinin üçünde de): "Meni'r-Racul (O adam kimdir)?" ve: "Men Zeyduni'l-Fâdıl (Değerli Zeyd kimdir)?" diye sorarlar.
Nekire mu'rebe (i'rab edilebilir) bir isimden sorar ve soru edatından sonra vakf ederlerse (dururlarsa) soruda "men" ibaresini kullanırlar. Ancak ref halinde kendisinden soru sorulan nekire kelimenin sonuna gelen dam-meyle vâv'ın aynı

türden olması dolayısıyla (soru edatının sonuna) bir vâv ilave ederler. Bunun gibi nasb halinde elif, cer halinde de yâ ilave ederler. Buna göre örneğin biri: "Câeni raculun (Bana bir adam geldi)" derse, buna karşı sorularında: "Menu (O kim)?" derler. Aynı şekilde: "Nazartu raculen (Bir adama baktım)" cümlesine karşı: "Menâ (O kim)?", "Merertu bi raculin (Bir adama uğradım)" cümlesine karşı da: "Meni (O kim)?" diye soru sorarlar. Aynı şekilde bu soru edatına te'nis (dişilik), tesniye (ikillik) ve cem* (çoğulluk) alametini de eklerler. Örneğin bir kadın hakkında soru sorduklarında: "Mene?", müsennâ müzekkerden (erkek ikilden) sorduklarında: "Menân?" ve "meneyn?", müsennâ müennesten (dişi ikilden) sorduklarında: "Menetân?" ve "meneteyn?", cem' müzekkerden (erkek çoğuldan) sorduklarında: "Menun?" ve "menin?", cem' müennesten (dişi çoğuldan) sorduklarında: "Menât?" derler. Eğer soru edatından sonra durulursa (vakf yapılırsa) edat belirtilen eklerle birlikte kullanılır. Ama durulmayıp vasi yapılırsa o zaman bu ekler kaldırılır. Örneğin bütün belirtilen hallerde: "Men yâ fetâ (O kim ey genç)?" derler (yani hakkında soru sorulan kim olursa olsun "men" edatının sonuna bir ek getirilmez).

Hicazlıların bazıları sorularda müfredle (tekille) diğerleri arasında bir ayırım yapmazlar. Buna göre tekilde de, ikilde de, çoğulda da, erkekde de, dişide de: "Menu, menâ, meni" derler.

8) Yine Hicazlıların lehçelerinde vâv ile yâ'yı birbirlerinin yerlerine geçirirler. Bu iki harfin birbirinin yerine geçirilmesi ya tek bir kabilenin lehçesine göre ya da iki kabilenin lehçeleri arasındaki farklılık dolayısıyla olur. Yoksa Hicaz halkının lehçesinde her vâv ile yâ birbirlerinin yerine geçirilmez. Ancak bu uygulama onlarda mevcuttur. Örneğin: "Suvvağ" yerine: "Suyyâğ" derler. Kisâi, el-Aliye halkından birinin şöyle dediğini duymuştur: "Lâ yenfe'uni zâlike ve lâ yeduruni -yani yediruni- (Bu bana ne yarar verir ne de zarar)." Bunun gibi: "Seri'u'1-Evbe (Hızlı dönen)" yerine: "Seri'u'1-eybe" derler. Onlardan bazıları: "Mesâyib (Musibetler)" yerine: "Mesâvib" derler. Bazıları da: "Hekevtu'l-kelâm (Sözü aktardım)" yerine: "Hekeytuh" derler. Aliye halkı el-Kusvâ derken, Necd halkı aynı kelimeyi el-Kusyâ diye telaffuz ederler.

Üçüncü harfleri (lamları) vâv ve yâ olarak gelebilen bazı sülâsi fiiller nakledilmiştir. Örneğin: 'Azevtu, 'azeytu; kenevtu, keneytu gibi. Bu cinsten fiiller yüz kadardır. Navihci İbni Mâlik bunları meşhur bir kasidesinde bir araya getirmiştir.

9) Bekr bin Vâil ve Temimoğullarından pek çok kimse harekeli bir harfin okunuşunu kolaylaştırmak için yerine göre sakin okurlar. Örneğin: "Faheze, racul, kerume, alime" yerine: "Falız, kerm, reci, alm" derler. Bu kullanım Tağleb

lehçesinde de yaygındır. Tağleb ise Bekr bin Vâil'in kardeşidir. Sonra iki damme veya iki kesre aynı kelimede arka arkaya gelirse okumayı kolaylaştırmak için birini atıp onun harfini sakin okurlar. Örneğin: "Unuk, ibil" yerine: "Unk, ibl" derler

10) ibni Cenyy'in el-Hasâis'inde Ebu Hasan el-Ahfeş'ten rivayet edildiğine göre Surat Ezdi lehçesinde muttasıl mansub zamir sakin okunur.

11) Kelimelerdeki farklılıklar:

Necd halkından olan Temimliler: "Kuyu" anlamına "nihy" derler. Diğerleri ise buradaki nun'u fethalı okurlar (yani "nehy" derler). Tek anlamındaki kelime Hicazlılarda "vetr" şeklinde kullanılır. Zehal, Sâr ve Temim kabilelerinin tümü ise bu kelimeyi "vitr" şeklinde kesreli okurlar. el-Aliye halkı bu kelimeyi sayı anlamına kullandıklarında fethalı (vetr) okurlar.

Kabrin yanından içeriye doğru kazılan girinti hakkında: "Lahd" ve "luhd" kelimeleri kullanılır. Uyluk kökleri hakkında: "Ref" ve "ruf" kelimeleri kullanılır. Temimliler fethalı (ref), el-Aliyeliler dammeli (ruf) okurlar.

(Kazık hakkında): "Vetid" ve "veted" denir. Necdliler bunu idğam ederek: "Vedd" derler.

Kitabilerin bazılarının lehçelerinde: "Divâ (ilaç)" denir. Diğerlerinin lehçelerinde ise buradaki dâl fethalı okunur (deva şeklinde).

Arapların geneli: "Şuvâzun mine'n-nâr (Ateşten bir kor)" derler. Ki-lâblılar buradaki şin'i kesreli okurlar (şivâz şeklinde).

Arkadaş topluluğu hakkında: "Rufka" denir. Kays lehçesinde ise buradaki râ kesreli okunur (rifka şeklinde).

(Tekne anlamına) "vicne" ve "vucne" denir. Kesreli okuyuş şekli Ye-mâmelilerin okuyuş şeklidir.

Hicazlılar: "Hamse 'aşre (onbeş)" derler. Temimliler: "Hamse aşşere" derler. Bazıları da şin'i fethalı okurlar (hamse aşere şeklinde).

Hicazlılar: "Le'amri (Ömrüme yemin ederim, kesin konuşuyorum)" derler. Temimliler: "Re'amli" derler. Yine onların bu ibareyi: "Re'amri" şeklinde kullandıkları da bildirilmiştir.

(Hırsız anlamındaki kelime) Tayhların lehçelerinde: "Luss" şeklindedir. Diğerlerinin lehçelerinde ise bu kelime: "Lıss"tır.

12) İ'rabla ilgili farklılıklar:

Hayil lehçesinde "meta" kelimesini "min" anlamında kullanırlar. Bunu yaygın şekilde kullanırlar. Onlardan biri örneğin: "Ahrecehâ meta kemmih (Onu yeninden çıkardı)" der. Aşağıdaki meşhur beyti onlar naklederler: "Şerebne bi mâi'l-bahri summe tereffe'at

Meta lucecin hudrin lehunne ne'îc
(Deniz suyundan içip sonra yükseldiler,Dalgalı yeşil suların içinden)"
Temimliler "kem (ne kadar, kaç)" edatının haber niteliğindeki temyizini müfred olarak nasb ederler. Diğerlerinin lehçelerine göre ise bunun mecrur okunması gerekli müfred veya cem' olarak kullanılması ise caizdir (mümkündür). Örneğin: "Kem dirhemin 'indeki (Yanında kaç dirhem var)?" veya: "Kem 'abîdin melikte (:Ne kadar köleye sahip oldun)?" derler. Temimliler ise: "Kem dirhemen?" "Kem 'abden?" derler.
Hicazliların lehçelerinde nefy (olumsuzluk) mâ'sının haberi mansub o-kunur. Örneğin: "Mâ hazâ beşeren (Bu bir insan değildir)" derler. Temimli-ler ise bunu merfu olarak okurlar.
Hicazhlar "leyse"nin haberini mutlak (şartsız) olarak mansub okurlar. Temimoğulları ise bunu, "illâ" ile birlikte gelmesi durumunda merfu okurlar. Örneğin Hicazhlar: "Leyse't-Tîb illâ'I-miske (Miskten başkası koku değildir)" derler. Temimoğulları ise: "...illâ'l-misku" derler
Esedoğullarının lehçelerinde, gayri munsarif bir kelimenin böyle olmasının sebebi sıfat olması ve sonuna nun eklenmesi olursa o kelimeyi sarf ederler. Örneğin: "Lestu bisekerânin (Sarhoş değilim)" derler. Bunun müen-nesine de bir tâ ekleyerek: "Sekerânetin" derler
Rabi'a ve Ğanm lehçelerinde "ma'a" zarfını sakin mebni olarak kullanırlar. Örneğin: "Zehebtu ma'hu (Onunla birlikte gittim)" derler. Bu zarftan sonra sakin bir harfin gelmesi durumunda iki sakinin arka arkaya gelmesinin zorluğunu gidermek amacıyla "ma'"ı kesreli okurlar. Buna göre örneğin: "Zehebtu ma'i'r-Racul (Adamla birlikte gittim)" derler. Ğanm, Tağleb bin Vâil'den bir koldur.
Kays bin Salebe oğullarının lehçelerinde ledun zarfını i'rab ederler. Onların lehçelerine göre örneğin: "Min ledunihi "ılmâ (Onun tarafından ilim edinilir)" denir.
Hicazhlar, Hizam, Kıtam gibi fi'al veznindeki alemleri (özel isimleri) bütün i'rab hallerinde kesre üzerine mebni olarak kullanırlar (yani merfu veya mansub olması gereken yerlerde de kesreli okurlar). Temimliler ise bu kelimelerin son harfleri râ olmadığı sürece i'rab ederler. Bunların gayri munsarif olmalarının sebepleri ise alem ve adi özelliklerini taşımalarıdır.
Eğer "Vibâr (bir kabile adı)" ve "Zıfâr (bir şehir adı)" kelimelerinde olduğu gibi bu vezindeki alemlerin sonu râ ile biterse o zaman Temimliler de Hicazlıların yaptıkları gibi yaparlar.
Huzeyl ve Ukeyl lehçelerinde, mevsul isimlerden olan "ellezine" kelimesini müzekker salim cem1 (normal erkek çoğul) gibi i'rab ederler. Onlardan bir şair

şöyle demiştir:
"Nehnu'llezune sabbahu's-sabaha
Yevme'n-nuhayl ğâreten melhâhâ
(Biz o sabahın erken vaktinde ortaya atılıp,
Hurma gününde müthiş bir baskın düzenleyenleriz)."

Yine Huzeyl kabilesinin lehçesinde yâ ve vâv fethalı okunur. Buna göre örneğin: "Beydât, heyât, avrat" kelimelerini: "Beyedât, heyeât, averât" şeklinde okurlar. Çoğunluğun kullanımında ise bu kelimelerde yâ ve vâv harfleri sakin olarak okunur.

Dördüncü Kısım

Bu kışıma girenler, ilim adamlarının zikrettikleri ancak herhangi bir kabile veya kola nisbet etmedikleri kullanım farklılıklarını içermektedir. Bunlar genel olarak konuşmadaki ayrılıklar ve lehçe farklılıkları arasına girer. Bu kullanımlar bir veya birden fazla lehçede mevcuttur. Çünkü bunları araştırıp tedvin edenler bütün Arap lehçelerini birleştirip bu dili verimli bir dil haline getirmişler; bir konuşmayı diğerinden, bir lehçeyi diğerinden ayırmamışlardır (yani hepsini değerlendirmiş, hepsine önem vermişlerdir). Çünkü bundaki amaçları dil tarihi ilmine hizmet etmekti. Onlar bu araştırmalarıyla aynı zamanda Kur'an'a ve onun ilimlerine hizmet etmeği de amaçlamışlardı. Bu çalışmalar olmasaydı Arap dili de kendinden Öncekilerin gittikleri yoldan giderek ortadan kaybolur, onu konuşanların ölme-leriyle birlikte ölürdü. Bugün onun bir lehçesini ortaya çıkaran tarihten bir şeye hayat kazandırmış olur.

Biz bu kısma girenlere çok fazla dalarsak kitabın yazılış amacının dışına çıkmış oluruz. Bu ancak dil kamuslarından birinin alanına girer. Ancak bazı nadir kullanımlara yer verecek, daha önce verdiklerimizin sınıfına giren az sayıda garib (belli bölgelere özel) kullanımları vermekle yetineceğiz. Böylece Arap dilindeki kullanım farklılıklarının bir türü daha anlaşılmış olacaktır. Bu türden olan farklılıkların bazı örnekleri şunlardır:

1) Bazı mecrur kelimelerin sonlarının yâ'ya çevrilmesi: Se'alib, erânib ve defadi' kelimelerinin: Se'ali, erâni ve defadî olarak kullanılması gibi.

es-Sıhah'ta şöyle denmektedir:

"Yerine göre bazı harfleri yâ'ya çevirmektedirler. "Emmâ" yerine: "Eymâ, "sâdis" yerine "sâdi", "hâmis" yerine "hami" denmesi gibi. Bütün bu harfleri değiştirme uygulamaları bir kabileye nisbet edilmeyen ve isimlendirilmemiş olan uygulamalar arasında zikredilmişti

Bunlar çoktur. Bunlar arasında dilcilerin kullanımları arasında sayılan güzel bir tür de bulunmaktadır. Çünkü onlar bunları derlemiş ve düzene koymuşlardır. Bu

uygulama da birbirlerine benzer şekilde yazılan harflerin karıştırılmasından emin olunması için iki ayrı şekilde kullanılabilen kelimelerde olmaktadır. Yâ, tâ, bâ ve sâ ile yazılanlar gibi. Tâ, sâ ve benzerleri tashif harflerinden (yazılışta benzeri bulunan harflerden) sayılmaktadır. Bu harfler de şunlardır:
Bunlardan nun, tâ ve sâ'ya benzemektedir. Vâv da râ'ya benzemektedir. Diğer harflerden hangilerinin birbirlerine benzedikleri açıktır. Bununla birlikte bu yazıyla ilgilidir ve Arapların bunu kasdetmiş olmaları (yani yazıya dayanarak böyle farklı kullanım yollarına gitmiş olmaları) uzak bir ihtimaldir (çünkü eskiden Araplarda okuma yazma bilenlerin oranı azdı-Çeviren). Bunun örneklerinden bazıları: "Sera" ve "berâ" kelimelerinin her ikisi de toprak anlamındadır. "Secce'l-cerih" ve "necce'l-cerih" ibareleri her ikisi de: "Yara kanadı" anlamı taşır. "Fâhe't-Tîb" ve "Fakhe't-Tîb" her ikisi de: "Koku yayıldı" anlamındadır. Böyle daha başka örnekleri de mevcuttur.
2) Araplardan bazıları kâfi cim'e çevirmektedirler. Buna göre Ka'be yerine Ca'be derler. Bazıları da Te'yi Tâ olarak telafuuz etmektedirler. Buna göre örneğin: "Efleteni (:Beni kurtardı)" yerine: "Efletanî" derler. el-Hali! bu kullanımın Temimlilere ait, güzel olmayan bir kullanım olduğunu bildirmiştir.
3) el-Muhassas müellifi: "Birbirine bedel olmaksızın iki harf halinde nakledilenler" başlıklı babda şöyle diyor: "Bazıları: "Le'alleni" yerine: "Le'el-leni" demektedirler. Bir başka yerde de şöyle diyor: "Le'alle" nin Arapların bazılarının kullanıp diğerlerinin kullanmadıkları değişik kullanım şekilleri bulunmaktadır. Bunlar: "Le'alli, le'alleni, 'allı, 'aileni, le'anni, leğanni." el-Ferezdak şöyle bir beyit söylemiştir:
"Hel entum 'âicune bina le'annâ, NerâTarsâti ev esere'l-hiyâm (Siz bize acıyor musunuz, umarız ki biz
Konak yerlerini veya çadırların izlerini göreceğiz)." Le'alle kelimesinin li'alle şeklinde lâm'ın kesriyle okunduğu da rivayet edilmiştir. Akil lehçesinde bu kelime bi ile cerredilerek bile'alle şeklinde kullanılır. Bu Ebu Zeyd'in onlara nisbet ettiği kullanım şeklidir. Diğerleri ise bu kullanımın Arapların bazılarının dillerinde olduğunu söylemişlerdir.
Onun bu bölümde naklettikleri bir başka kullanım örneği: "Bazıları: "Tela'seme (Yavaş hareket etti)" derken diğer bazıları: "Tela'zeme" demektedirler. Yine: "Tedayyeketi'ş-Şems li'1-Ğurub (Güneş batmak üzere zayıfladı)" cümlesinin fiili: "Tesayyefet" olarak da kullanılır. Sayf (Yaz) kelimesi de aynı kökten türemedir
4) Yine el-Muhassas'ta es-Sekit'ten nakledildiğine göre 'inde kelimesinin şu şekilde değişik kullanımları

bulunmaktadır: "Huve 'indi (O benim yanımdadır), yine: "'Undi" ve: "'Andi." Aynı şekilde ledun kelimesinin de sekiz ayrı kullanım şekli bulunmaktadır. Bunlar: "Ledun,, ludun, Iedâ, ledu, ledni, ludni, led, leddi." "Ellezi" kelimesinin kullanılış tarzları: "Ellezi -sonundaki yâ korunarak-, ellezi -sonundaki yâ atılarak-, ellez, elleziyyu." Bunun müsennâ olarak kullanılış şekilleri: "Ellezâni, ellezânni, ellezâ.

Çoğul olarak kullanılış şekilleri: "Ellezi, ellezune, ellâun, ellâu, ellâi -bütün i'rab hallerinde sonundaki yâ korunarak-, el-evlâ." Müennes olarak kullanılış şekilleri: "ellâi, ellâ, ellâti, ellet, elletâni, elletâ, elletânni." Müen-nesin çoğulu: "Ellâti, ellât, ellevâti, ellevât, ellevâ, ellâi, elleât

"Huve" ve "hiye"nin kullanılış şekilleri: "Huv" -sonu sakin okunarak-, huvve, hiyye. Bazıları bunun bir dördüncü kullanılış şeklinin olduğunu söylemişlerdir. O da şudur: Sonlarındaki vâv ve yâ atılarak hâ yalnız başına hu ve hi şeklinde harekeli olarak okunur.

Kürelilerin bildirdiklerine göre "lâ cereme"nin kullanılış şekilleri: "Lâ cerre, lâ zâ cereme, lâ zâ cer, lâ in zâ cereme, lâ 'an zâ cereme."

"Evet" anlamındaki: "Ne'am" kelimesinin kullanılış şekilleri: "Ne'im, ni'im" ve daha Önce geçtiği üzere Huzeylilere nisbet edilen fahfaha uygulamasında hatta kelimesinin başındaki ha'nm ayn'a çevrilerek 'atta diye o-kunmasmda olduğu gibi burada da hâ 'ayn'a çevrilerek: "Neham" diye okunur.

5) Arapların bazıları vakf halinde te'nis hâ'sını tâ'ya çevirirler. Buna göre: "Hâzihi emeh" ibaresindeki son kelimeyi: "Emet" diye söylerler. Onlardan bazılarının: "Yâ ehle sureti'l-Bakarat (:Ey Bakara suresi ehli yani Bakara suresini ezber bilenler)!" dediği duyulmuştur. Buna cevap veren kişi de: "Mâ ahfezu minhâ ve lâ âyet (:Ondan bir âyet bile ezber bilmiyorum)" demiştir. İbni Fâris'in Fıkhu'1-Luğa adlı eserinde zikrettiğinden bu uygulama dördüncü asırda belli bir kabileye nisbet edilen ve adlandırılmış uygulamalar arasında yer alıyordu. Ancak kime nisbet edildiğini tesbit edemedik.

Beşinci Kısım

Bunlar konuşmalardaki uygulamalardan veya konuşan kişinin telaffuz hatalarından ileri gelen farklılıklar arasında zikredilenlerdir. Râ ve ğayn, râ ve lâm, zâ ve zâl, sin ve sâ, şin ve sin harfleriyle okunan lafızlarda olduğu gibi. Bütün bunlar râvilerin üzerinde tereddüt ettiği şeylerdir.

Bu farklılıkların belli bir kabileye veya kişiye nisbet edildiğine dair kesin bir şey söylemezler. el-Enbâri, el-Makâmât Şerhi'nde konuşmalardaki telaffuz hatalarının türlerini zikretmiştir. Bu telaffuz hataları sin, kâf, kef, lâm ve râ harflerinde olmaktadır. Bazen şin'de de olabilmektedir. Sin harfindeki telaffuz

hatası bunun sâ gibi okunmasıdır. Kâf'taki hata bu harfin tâ gibi okunmasıdır. Bazen de kefe çevrilmektedir. Kâf'taki telaffuz hatası bu harfin hemze'ye çevrilmesi şeklindedir. Râ'daki telaffuz hatası ise bunun altı ayrı harften birine çevrilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu altı harf şunlardır:
"Ayn, ğayn, yâ, dâl, lâm ve tâ." Ebu Hatim bu harfin hemze'ye çevrildiğinin de olduğunu söylemiştir."
Biz deriz ki: Ebu Hâtim'in söylediği garib bir şey değildir. Bağiyyetu'l-Vi'at'ta, H. 738'de vefat etmiş olan nahivci Ruknuddin bin el-Kevabi'in ter-cemesi (hayatı) kısmında râ'nın hemze şeklinde hatalı olarak telaffuz edildiğini görmüştük.
Bazıları lâm'ı da hatalı telaffuz etmekte ve bunu tâ'ya çevirmektedirler. Bunu pelteklik olarak adlandırmaktadırlar. Hâ'nın he olarak telaffuz edilmesini de hehhe olarak adlandırmaktadırlar. Nitekim es-Sıhah müellifi: "el-Lehs kelimesi el-Lahs'm bir diğer okunuşu veya hehhedir (tellaffuz hatasıdır)" demektedir." [384]

KUR'AN SURELERİNİN SIRALANMASI, TOPLANMASI, İNSANLARIN TEK BİR YAZILIŞ ŞEKLİ ETRAFINDABİRLEŞMELERİ, PARÇA PARÇAİNMESİNİN HİKMETİ, İLK VE SONİNEN AYETLER

Kur'an-ı Kerim'in Allah katından olduğunun delillerinden biri de onun yir-miüç yıllık bir süre içinde inmiş olmasıdır. Böyle parçalar halinde inmiş olmasına rağmen bir sure içindeki ayetlerinin sıralaması ve surelerinin sıralaması gayet mükemmel şekildedir. Sadece bu özelliği bile tek başına bir mucizedir. Kur'an'uı böyle parça parça inmesine rağmen bu derece mükemmel bir şekilde sıralanmış ve düzenlenmiş olması başlı basma bir mucizedir.
Kur'an-ı Kerim'in parça parça inmiş olmasının hikmetlerinden biri budur. Bunun yanısıra daha başka hikmetleri de vardır. Bunların bazılarını bu bölüm içinde göreceğiz. 'el-Esas fi't-Tefsir' adlı kitabımızda Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Osman (r.a) mushafmdaki şekliyle mükemmel bir tarzda düzenlenmesindeki büyük mucizeyi açıklamıştık. Burada akıllara durgunluk veren bir düzen görülmektedir. Bu da, Kur'an-ı Kerim'in mevcut düzenlemesinin Allah'tan gelen vahye dayandığı konusunda bütün şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Bu konudaki deliller çoktur. Her şeyden Önce Kur'an'uı korunmasını gerektiren bütün şartlar oluşmuştur. Bu da Yüce Allah'ın aşağıdaki ayeti kerimesinde ifade edilen mucizenin gerçekleşmesidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Şüphesiz zikri (Kur'an'ı) biz indirdik ve onun koruyucusu da elbette biziz." [385]

Nitekim Kur'an-ı Kerim, Resulullah (a.s)'tan alındığından günümüze kadar hem gönüllerde (hafızalarda) hem de satırlarda (yazılı şekilde) korunmuştur. Bundan sonra da Allah'ın dilediği vakte kadar korunacaktır. Resulullah (a.s), Kıır'an'dan kendisine vahyedilenin yazılmasını emrederdi. Aynı zamanda sahabelerine, ezberlemeleri ve başkalarına ezberletmeleri için Kur'an'dan kendisine vahyedilen her parçayı öğretirdi..Resulullah (a.s) vefat ettiğinde Kur'an toplanmış değildiyse de tamamı yazılı halde bulunuyordu. Yazılı olduğu gibi aynı zamanda gönüllerde de korunuyordu (ezberlerde saklanıyordu). Hz. Ebu Bekir (r.a)'in onu bir mushaf içinde birleştirmesi Yüce Allah'ın tevfikiyle, yardımıyla olmuştur. Sonra Hz. Osman (r.a) geldi, insanları tek bir yazılış şekli etrafında birleştirdi. Böylece ümmet onun üzerinde icma' etti. Bu yazılış şekli Kur'an-ı Kerim kelimelerinin yazılışı konusunda o günden bugüne başvurulan yazıdır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in düzgün okunmasıyla ilgili hizmetlere de özel bir özen gösterilmektedir.

Bütün bu konularla ilgili nasslar (rivayetler, ayet ve hadis metinleri) bulunmaktadır. Ayrıca ilim adamları bunlarla bağlantılı ilimler geliştirmiş ve kitaplarında ele almışlardır. Menâhilu'l-'Irfân müellifi bu konularla ilgili olarak aşağıdaki bilgileri vermektedir:
'Menâhilu'l-'Irfân' müellifi Kur'ah-ı Kerim'in parça parça indirilmesinin sırları ve hikmetleri hakkında şöyle diyor:
"Kur'an-ı Kerim'in parça parça indirilmesinin bir çok sırrı ve pek çok hikmeti bulunmaktadır. Bunları dört ana hikmet etrafında özetleyebiliriz:
1. Resulullah (a.s)'ın zihnine iyice yerleştirilmesi ve kalbinin sağlamlaştırılması. Bu da beş yönden olmaktadır:
Birincisi: Vahyin tekrar tekrar gelmesi ve hak tarafından Resulullah (a.s)'a meleğin tekrar tekrar gelmesi Resulullah (a.s)'m gönlünü sevinçle dolduracak ve gönlünün açılmasını sağlayan bir gıpta (özenti) oluşturacaktı.
ikincisi: Parça parça indirilmesinde, Yüce Allah katından, ezberlenmesinde, anlaşılmasında ve hükümlerinin ve hikmetlerinin öğrenilmesinde bir kolaylık vardır.
Üçüncüsü: Bu şekilde vahyin her inişinde çoğunlukla yeni bir mucize bulunmaktadır. Çünkü her inişiyle birlikte inkarcılara bu inenin bir benzerini ortaya koyabilmeleri için onlara meydan okumaktadır. Böylece onların karşı gelmekten aciz oldukları (her keresinde) ortaya çıkmaktadır.
Dördüncüsü: Bu yolla birbiri ardından hak desteklenmiş ve düşmanın bâtıl anlayışının tutarsızlığı tekrar tekrar ortaya konmuş olmaktadır. Bu şekilde hak ve doğru da tekrar tekrar ortaya konmuş olmaktadır.
Beşincisi: Resulullah (a.s) ile düşmanları arasında mücadelenin kızışması halinde, bu kızışmanın yol açtığı sıkıntıyı giderici bir şekilde Allah'ın O'na yardımı ortaya çıkmaktadır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an ona bir kerede topluca indirilmeli değil miydi?" Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak için bu şekilde (ayet ayet indirdik) ve belli bir düzen üzere ağır ağır okuduk." [386]
2. Yeni yetişen bu ümmetin ilim ve amel yönünden tedrici bir şekilde yetiştirilmesi. Özet halinde verilen bu konuyla bağlantılı olarak da aynı şekilde beş mesele bulunmaktadır.
Birincisi: Ümmetin Kur'an'ı ezberlemesinin kolaylaştırılması. İkincisi: Aynı şekilde onu anlamalarının kolaylaştırılması.
Üçüncüsü: Eski sapık inançlarından, bozuk ibadetlerinden ve çirkin adetlerinden

tamamen uzaklaşmalarının sağlanması için şartların oluşturulması. Bu da söz konusu unsurlardan kademe kademe uzaklaşmalarının sağlanması yoluyla oluyordu. Çünkü Kur'an-ı Kerim de kendilerine böyle kademe kademe, parça parça iniyordu.
Dördüncüsü: Hak inançları, doğru ibadetleri ve güzel ahlâkları tam olarak benimsemeleri için, yine aynı siyâsetin izlenmesi suretiyle gerekli şartların oluşturulması.
Beşincisi: Mü'minlerin kalplerinin sağlamlaştırılması ve kendilerine sabır ve kesin inanç silahlarının kazandırılması. Kur'an'm kendilerine böylece belli zaman aralıklarıyla parça parça inmesi bunu sağlıyordu. Geçmiş peygamberlerin ve elçilerin kıssalarının, onların ve onlara uyanların düşmanlarıyla ve kendilerine karşı duranlarla ilişkilerinde başlarına gelenlerin belli aralıklarla anlatılması bu söylenilen sonucun gerçekleşmesini sağlıyordu. Yine Allah'ın salih kullarına vaadettiği yardım, ecir, destek ve imkânların neler olduğunun aynı yolla bildirilmesi de aynı sonuca götürüyordu.
Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Peygamberlerin haberlerinden kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anIatıyoruz. Bunda sana hak ve mü'minlere öğüt ve uyarı geldi." [387]
3. Gelişmelerin ve birbirinden farklı yeni yeni olayların, olağan dışı hallerin göz önünde bulundurulması. Her yeni gelişmeyle birlikte Kur'an-ı Ke-rim'de bu gelişmeye uygun açıklama ve hüküm bildirilmiştir. Yüce Allah, kendilerine karşılaştıkları olaya uygun hükümlerini tafsilatlı bir şekilde bildirmiştir. Bu hikmetle bağlantılı da dört konu bulunmaktadır:
Birincisi: Kişilerin Resulullah (a.s)'a bir konuyla ilgili soru sormaları durumunda onların sorularına (vahiy yoluyla) cevap verilmesi.
ikincisi: Bir olayın veya gelişmenin olması durumunda hemen Yüce Allah'ın onunla ilgili hükmünün bildirilmesi suretiyle olayların ve gelişmelerin değerlendirilmesi.
Üçüncüsü: Müslümanların yaptıkları hataları düzeltmeleri için hatalarına dikkatlerinin çekilmesi ve aynı anda kendilerine bunun doğrusunun ne olduğunun bildirilmesi.
Dördüncüsü: Münafıklardan olan Allah düşmanlarının durumlarının ortaya çıkarılması, onların sırlarının ve gizli hallerinin Resulullah (a.s) ve Müslümanlar için açılması.
4. Kur'an'ın kaynağı, onun yalnız Allah'ın sözü olduğu, peygamberin ve bir başka yaratığın sözü olmasının mümkün olmadığı konusunda insanların

bilgilendirilmesi.
Bunu surdan anlıyoruz: Kur'an-ı Kerim başından sonuna kadar okunduğu zaman, çok tutarlı bir akışının, ince bir ifade tarzının olduğu, ayetlerinin birbirleriyle bağlantılarının iyi olduğu, bazı surelerinin, ayetlerinin ve cümlelerinin birbirleriyle doğrudan bağlantısının olduğu görülecektir. Kur'an-ı Kerim böyle parça parça ve uzun bir süre içinde indirilmiş olmasına rağmen bu düzen sağlanmıştır.
Kur'an-ı Kerim'in cem'i (toplanması) ve tedvini (mushaf içinde düzene konması) konusunda da ez-Zerkâni şunları söylemiştir: "Resulullah (a.s) kendisi için vahiy kâtipleri edinmişti. Kur'an'dan kendisine her ne inse o vahiy kâtiplerine bunları yazmalarını emrediyordu. Vahiyle bildirilenlerin yazılması ve kayda geçirilmesine büyük özen gösteriyordu. Allah'ın kitabının doğru bir şekilde yazılması, her türlü hata ihtimaline karşı ihtiyatlı davranılması ve yazılanların vahyedilene uygunluğunun kesinliğine ayrı bir önem veriyordu.
Böylece yazılanın ezberleyene yardımcı olması, kayda geçirilenin dilden dile dolaştırılanları desteklemesi amaçlanıyordu.
Bu yazıcılar sahabilerin seçkinlerindendi. Aralarında Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a), Hz. Ali (r.a), Muaviye (r.a), Ebân bin Sa'id (r.a), Hâlid bin Velid (r.a), Ubey bin Ka'b (r.a), Zeyd bin Sabit (r.a), Sabit bin Kays (r.a).ve daha başkaları vardı. Resulullah (a.s) inen vahiylerin hangi sureye ve surenin neresine yazılacağı konusunda onlara gereken bilgiyi veriyordu. Sonra yazılanlar Resulullah (a.s)'ın öğrettiği tarzda düzenli bir şekilde O'nun evine konuyordu. Bu düzenleme de Cibril (a.s)'in bildirdiği şekilde oluyordu. Rivayette bildirildiğine göre Cibril (a.s): "Şunu şöyle bir yere yerleştirin" diye açıklamada bulunurdu. Şüphe yok ki Cibril (a.s) de bu bilgileri şanı yüce olan Allah'tan alıyordu.
Sahabilerden -Allah hepsinden razı olsun- Resulullah (a.s)'tan kendilerine ulaştığı miktarda Kur'an yazanlar vardı. Bunlar surelerin ve ayetlerin sırasıyla ilgili düzeni göz önünde bulundurmuyorlardı. Çünkü onlardan biri Resulullah (a.s)'a indirilmiş bir sureyi ezberliyor veya yazıyor, sonra bir seriyyeye katılıyordu. Onun bulunmadığı esnada bir başka sure iniyordu. Se-riyyeden dönmesinden sonra inen şeyleri ezberlemek ve yazıya geçirmek için uğraşıyordu. Sonra bu arada kaçırdıklarını elde ediyordu. Onları kendisine kolay geldiği şekilde topluyor ve inceliyordu. Bu yüzden onun yazdıklarının sırasında karışma olabiliyor, önce yazılması gerekeni sonra, sonra yazılması gerekeni önce yazabiliyordu. Sahabilerden bazıları sadece ezberlerine güveniyor dolayısıyla Arapların neseplerini, övünç kaynakları olan gelişmelerle ilgili bilgileri ve

şiirleri bir yere yazmaksızın ezberde tutmaları konusunda izledikleri metoda uyarak bir şey yazmaksızın (gelen her vahyi) ezberliyorlardı.
Daha sonra Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği dönemi geldi. Hz. Ebu Bekir (r.a) zamanında birtakım zorlu gelişmeler ve zor problemler ortaya çıktı. Bunlardan biri h. 12 yılında gerçekleşen Yemâme savaşıdır. Bu olayda savaş Müslümanlarla, Yalancı Müseyleme'ye uyan mürtedler (dinden dönenler) arasında gerçekleşti. Bu savaş oldukça şiddetli bir savaş oldu. Savaşta sahabelerin kurralarından ve Kur'an hafızlarından pek çok kimse şehid oldu. Bu savaşta şehid edilen hafız sahabelerin sayısı yetmişi buluyordu. Bazıları bu sayıyı beş yüze çıkarmaktadırlar. En ileri gelenlerinden biri de Huzeyfe (r.a)'nin mevlâsı (kölesi) Salim (r.a)'di. Bu durum Müslümanları endişeye soktu. Hz. Ömer (r.a) bu gelişmeyi oldukça ciddiye aldı. Dolayısıyla Ebu Bekir (r.a)'in yanma girerek durumu kendisine bildirdi ve hafızların ve kurra-ların ölmeleri veya öldürülmeleri dolayısıyla kaybolması korkusuyla Kur'an'ı toplamasını (bir mushaf haline getirmesini) teklif etti. Ebu Bekir (r.a) başlangıçta tereddüd etti. Çünkü o Resulullah (a.s)'ın yaptıklarının sınırında durmaya, ondan ileri geçmemeye büyük özen gösteriyordu. Bir yenilik yapmanın kendisini değiştirmeye götürmesinden yahut aslı olmayan bir şey çıkarmaya itmesinden bunun da kendisini dinin koyduğu sınırların dışına çıkma ve bid'at dairesinin içine girme durumuna sokmasından korkuyordu.
Ancak Hz. Ömer (r.a)'le istişare etmesinden sonra konu, maslahat açıklık kazandı ve (Hz. Ebu Bekir r.a) kendisi de ortaya atılan görüşün doğruluğuna kanaat getirdi. Yüce Allah onun gönlünü (buna) açtı. Hz. Ömer (r.a)'in teklif etmiş olduğu Kur'an'ı toplama (cem1) uygulamasının bu yüce kitabı korumanın, kaybolmasına ve değiştirilmesine engel olmanın en büyük yollarından bir yol olduğunu; böyle bir uygulamanın dinin belirlemiş olduğu sınırların dışına çıkan yeniliklerden, bid'atlerden ve tutarsız eklemelerden sayılamayacağını anladı. Aksine bu Resulullah (a.s)'ın, Kur'an'ı yazdırma, vahiy kâtipleri edinme ve ölüm hastalığında onların yazdıklarının tümünün kendi yanında toplanması uygulamasından çıkarılan bir hükme dayanan bir uygulama olacaktı.
İmam Ebu Abdullah el-Muhasibi, 'Fehmu's-Sunen' adlı kitabında şöyle söylemiştir:
"Kur'an-i Kerim'in yazılması sonradan çıkarılmış bir iş değildir. Çünkü Resulullah (a.s) onun yazılmasını emrediyordu. Ancak Kur'an ayetleri kâğıt parçalan, kemikler, tahta parçaları gibi çeşitli şeylerin üzerine dağmık bir halde yazılmıştı. Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a) sadece onun bir yerden başka bir yere derli toplu bir şekilde yazılmasını emretmiştir. Bu uygulama bir kimsenin Resulullah

(a.s)'ın evinde dağınık bir halde bulduğu kâğıtları, onlardan bir şeyin kaybolmaması için, bir araya getirip iplerle birbirine bağlaması gibi bir uygulamaydı."

Hz. Ebu Bekr (r.a) bu isteğin (Kur'an-ı Kerim'in derli toplu hale getirilip kaybolmaktan ve değiştirilmekten korunması isteğinin) gerçekleştirilmesine büyük önem verdi. Allah'ın verdiği nurla, bu işi gerçekleştirmek için de sahabilerin en seçkinlerinden olan bir adamı göreve getirmeyi uygun gördü. O kişi de Zeyd bin Sabit (r.a)'ti. Çünkü onda, Kur'an'ı toplama konusunda etkili olacak ve başkalarında bulunmayan birtakım özellikler bir araya gelmişti. Kur'an-ı Kerim hafızlarmdandı. Resulullah (a.s)'ın vahiy kâtipler indendi. Resulullah (a.s)'ın hayatının sonunda gerçekleştirilmiş olan Kur'an-ı Kerim'in son arzına (Kur'an-ı Kerim'in tamamının Resulullah (a.s) tarafından Cibril (a.s)'e arzedilmesine) şahid olmuştu. Bütün bunların ötesinde akli muhakemesinin güçlülüğüyle, kavrayış kuvvetliliğiyle, oldukça güvenilir, çok iyi ahlâk sahibi ve dini yaşantısı gayet düzgün biri olmasıyla tanınıyordu. Bu konuda Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a)'le istişare etti o da uygun gördü. Zeyd (r.a) geldi. Ebu Bekir (r.a) kendisine yapmak istedikleri şeyi bildirdi ve bu işi yapması için teşvikte bulundu. Zeyd (r.a) başlangıçta tereddüt etti. Ancak Ebu Bekir (r.a) onun bu konudaki bütün şüphelerini gidermek için açıklamada bulunmaya devam etti. Bunun maslahat açısından gerekli olduğunu bildirdi. Sonunda o da ikna oldu ve kendisine teklif edilen görevi yerine getirmesinin doğru olacağı kanaatine vardı.-

Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve sahabilerin ileri gelenleri de bu işe başlık edecek ve bu çok değerli projenin yerine getirilmesinde ona yardımcı olacaklardı. Bu şekilde istedikleri iş tamamlandı.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ama kâfirler istemese de Allah nurunu mutlaka tamamlayacaktır." [388]

Hz. Ebu Bekir (R.A.)'İn Sahifelerin Yazılmasındaki Uygulaması

Zeyd (r.a) Kur'an('ın toplanıp yazılması) konusunda Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'in kendisi için göstermiş oldukları çok ince ve sağlam bir metod uyguladı. Bu metod Allah'ın kitabı hakkında ona lâyık ihtiyatın gösterilmesi, kesin doğruya ulaşılmasını, son derece dikkat gösterilmesini ve her şeyin kapsamlı bir şekilde araştırılmasını sağlayacak bir metoddu. Dolayısıyla Zeyd (r.a) kendi ezberinde olanla veya kendi eliyle yazmış olduğuyla yahut kulağıyla

duymuş olduğuyla yetinmedi. Aksine kendini, her şeyi araştırmak ve bütün her şeyde iki kaynağa başvurmak, her ikisinde birden bulunanları toplamak zorunda gördü. Bu kaynaklardan biri Resulullah (a.s)'ın önünde yazılmış olanlar diğeri de insanların zihinlerinde ezber olarak tutulanlardı. Son derece ihtiyat ve dikkat üzere hareket ederek, yazılı bir metni onun Resulullah (a.s)'ın önünde yazıldığına şehadet eden iki adil şahit bulmadan kabul etmedi.
Zeyd (r.a)'in. lâyık olduğu şekilde büyük bir özenle hazırladığı bu sahife-ler kabul gördü. Hz. Ebu Bekir (r.a) onları kendi yanında sakladı. Ondan sonra da Hz. Ömer (r.a) yanında sakladı. Hz. Ömer (r.a)'in vefatından sonra onun kızı mü'minlerin annesi Hafsa (r.a)'nın yanında kaldı. Halife Hz. Osman (r.a) onu kendisinden isteyinceye kadar bu sahifeler Hafsa (r.a)'nın yanında kaldı. Hz. Osman (r.a) Kur'an mushafiannı yazdırma konusunda bunları esas almıştır. Hz. Osman (r.a) bu yazdırma işini tamamladıktan sonra ileride geleceği üzere yeniden Hafsa (r.a)'ya iade etti.
Bu sahifelerin kendilerine özel birtakım özellikleri bulunmaktadır:
Birincisi: Bunlar, daha önce metod konusunda genişçe anlatıldığı üzere araştırma ve incelemenin en ince metoduyla ve ilmi araştırmanın en sağlıklı yoluyla Kur'an'm tamamını bir araya getirmiştir.
İkincisi: Buna yalnız metni neshedilmemiş olanlar alınmıştır.
Üçüncüsü: Onun etrafında ümmet icma etmiş ve sonrakilere tevatür yoluyla aktarılmıştır. Daha önce geçtiği üzere Berâe (Tevbe) suresinin son kısmının sadece Ebu Huzeyme (r.a)'nin yanında bulunabilmiş olması, bu konudaki tevatüre zarar vermez. Burada kastedilen, onun yazılı şeklinin sadece Ebu Huzeyme (r.a)'nin yanında bulunmuş olmasıdır. Bu ise, o kısmın sahabi-lerden tevatür derecesine varacak kadar çok kimsenin ezberinde bulunmadığını göstermez. Bir çok kez söylediğimiz gibi o zaman dayanak ezber ve yazılı şekildi. Yazılı şekil kaynaklardan biri olması ve son derece ihtiyatlı davranılması, büyük dikkat gösterilmesi dolayısıyla esas alınmıştır. Vahiy metinlerinin yazılmasında kullanılan parçalarda ümmete kolaylık için olan yedi harf (yedi lehçe) şeklinin bulundurulduğu gibi bunun da aynı şekilde yedi lehçe üzere olan bütün unsurları içerdiği aklına gelmesin.[389]

Hz. Osman (R.A.) Zamanında Kur'an'ın Toplanması

Hz. Osman (r.a) zamanında fetihlerle İslâm topraklan çok genişledi. Medeni gelişmeler ilerledi. Müslümanlar değişik şehirlere ve bölgelere dağıldılar.

Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye ihtiyaç duyan yeni bir nesil yetişti. Resulul-lah (a.s)'ın yaşadığı, vahyin indiği dönemle aradaki zaman mesafesi uzadı. İslâm bölgelerinin her birinde yaşayan insanlar Kur'an-ı Kerim okumayı sa-habilerden kendi içlerinde ün salanlardan Öğreniyorlardı. Şâm (Suriye ve civarı) halkı Ubey bin Ka'b (r.a) kıraatiyla okuyorlardı. Küfe halkı Abdullah bin Mes'ud (r.a) kıraatıyla okuyorlardı. Diğerleri Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) kıraa-tıyla okuyorlardı. Bu yüzden harflerin telaffuzu ve okunuş tarzları konusunda aralarında bazı ihtilaflar ortaya çıktı. Bu ihtilaflar, sahabilerin Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indiğini öğrenmelerinden önce aralarında çıkan ayrılıklara ve tartışmalara benzer birtakım ayrılıklara ve tartışmalara yol açtı. Hatta insanların Resulullah (a.s)'ın yaşadığı dönemden uzaklaşmış olmaları ve aralarında, kendi görüşlerini bir yana bırakıp hükmüne razı olacakları Resulullah (a.s)'ın bulunmaması sebebiyle, bu seferki ayrılıklar daha da ileri seviyedeydi.
Kıraatlar konusunda bu şehirlerde ortaya çıkan ihtilafları duyanlar, herhangi bir sebeple toplandıklarında veya düşman karşısında cihad etmek üzere biraraya geldiklerinde duydukları şeylere hayret ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim'in okunuş tarzları konusunda ihtilafların arttığını gördükçe de hayretleri ve itirazları artıyordu. Bu hayret onları şüphe ve tereddüde; sonra da karşılıklı suçlamalara ve tenkİdlere götürdü- Böylece fitne uyanmaya başladı.
Söz konusu şehirlerin halklarının, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf (lehçe) üzere inmiş olmasının ne anlama geldiğini bilmediklerini de göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bunu tümüyle anlayabilmeleri de kolay bir şey değildi ki aralarındaki ihtilafları gidermede bunu esas alabilsinler. Her sahabi kendi bulunduğu bölgede insanlara Kur'an'ı, onun inmiş olduğu yedi harften (lehçeden) hangisini biliyorduysa ona göre öğretiyordu. Önlerinde de aralarında çıkan ihtilafları ve ayrılıkları gidermede başvuracakları derli toplu bir mushaf yoktu.
Bütün bu sebepler ve gelişmeler dolayısıyla, Hz. Osman (r.a) keskin görüşlülüğüyle ve doğru bakışıyla ihtilaflar çok fazla yayılmadan önüne geçmek için bir yola başvurmak gerektiği kanaatine vardı. Böylece sahabilerin ileri gelenlerini ve içlerinden keskin görüş sahiplerini topladı. Ortaya çıkmış olan söz konusu fitnenin giderilmesi, ihtilafların önünün alınması ve bütün bu ayrılıkların durdurulması için görüşlerini istedi. Onlar da mushaflar yazılarak şehirlere gönderilmesi ve insanlara bunların dışında kalanların tümünün yakılmasının emredilmesi konusunda görüş birliğine vardılar. Bu gönderilen mushafların dışındakiler esas alınmayacak, böylece kopmalar, ayrılıklar önlenecekti. Hz. Osman (r.a) tarafından yazdırılan bu mu s hafi ar insanların, ihtilaflar karanlığı

içinde kendilerini hidayete götüren nurları, o fitne gecesinde önlerini aydınlatan kandilleri, sözü edilen tartışmalar konusunda başvuracakları adil hakemleri ve sözü edilen hastalıktan kurtulup sağlığa kavuşmalarını sağlayacak ilaçları olacaktı. [390]

Hz. Osman (R.A)'ın Toplananların Kararlarını Uygulaması

Yaklaşık h. 24 yılının sonlarında ve h. 25 yılının başlarına doğru alınan bu kararın uygulamaya geçirilmesi için derhal harekete geçti. Mushafların yazımı için sahabilerin seçkinlerinden ve hafızalarına güvenilebilecek kuvvetli hafızlardan olan dört kişiyle anlaştı. Onlar da Zeyd bin Sabit (r.a), Abdullah bin Zubeyr (r.a), Said bin As (r.a) ve Abdurrahman bin Haris bin Hişâm (r.a)'dı. Bu son üçü Kureyş kabilesindendi.

Hz. Osman (r.a), mü'nünlerin annesi Hz. Hafsa (r.a)'ya (yanındaki mus-hafı göndermesi için) haber gönderdi. O da yanındaki mushafı kendisine gönderdi. Bu da Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde Kur'an'ın tamamının bir araya getirilmesi için oluşturulmuş olan sahifelerdi. Bazı rivayetlerde bildirildiğine göre mushafların çoğaltılması için görevlendirilenlerin sayısı on ikiydi. Bunlar sahabilere arzetmeden ve onlar da Resulullah (a.s)'ın, bizim bugün mushaf-larda gördüğümüz şekil üzere okuduğunu ikrar etmeden hiçbir şey yazmıyorlardı. [391]

Hz. Osman (R.A)'In Mushafları Yazdırmadaki Metodu

Sözü edilen sahabilerin üzerinde durdukları bir husus şuydu: Onlar yazdıkları mushafa Kur'an'dan olduğunu kesin olarak belirlemedikleri, son arzda (Resulullah (a.s)'ın Cibril (a.s)'e Kur'an'ı son kez arzetmesinde) okunduğunu ve neshedilmemiş olduğu Resulullah (a.s)'tan sahih bir şekilde bildirilmiş olduğunu öğrenmedikleri bir şeyi koymuyorlardı.

Bu iş için görevlendirilenler birkaç mushaf yazdılar. Çünkü Hz. Osman (r.a), Müslümanların beldelerinden, kendilerine mushaf gönderilmesi üzere görüş birliği sağlanmış yerlere bunlardan birer nüsha gönderecekti. [392]

Hz. Osman (R.A)'In Farklı Mushafları Ve Sahifeleri Yaktırması

Hz. Osman (r.a) mushafları yazdırma işini bitirdikten sonra onları değişik bölgelere gönderme işlerini başlattı. Bu arada bu yazdırılanların dışında kalan ve onlara uymayan bütün mushafların ve sahifelerin yakılmasını emretti. Bu bir yönden ayrılığın kökünü kurutma amacını taşıyordu. Bir diğer yönden de Müslümanları Allah'ın kitabı konusunda tek bir çizgi üzerinde birleştirmeyi amaçlıyordu. Artık diğer yazılı metinlerin taşımadığı özellikleri taşıyan bu mushafların dışında hiç bir şey esas alınmayacaktı. [393]

Bu Mushafların Taşıdığı Özellikler

1) Ahâd (bir veya iki kişi tarafından nakledilmiş) rivayetleri değil sadece tevatürle nakledilmiş rivayetleri içermesi.
2) Metni neshedılmiş dolayısıyla son arzda (Resulullah (a.s)'ın Kur'an'ı Cibril (a.s)'e son okuyuşunda) okunmamış olan ayetleri içermemesi.
3) Hz. Ebu Bekir (r.a) mushafından farklı olarak sure ve ayetleri bugün bildiğimiz şekilde sıraya koyması. Hz. Ebu Bekir (r.a) mushafında ise sadece ayetler sıraya konmuş, sureler sıraya konmamıştı.
4) Değişik kıraat lan ve Kur'an'ın indiği lehçeleri toplaması.
5) Bazı sahabilerin kendi özel mushaflarına ayetlerin anlamlarının açıklaması veya ayetin nâsih - mensuh olduğunu bildirmek için yazmış oldukları ve buna benzer bilgiler gibi Kur'an'dan olmayan hiçbir şeyi içermemesi.
Sahabiler Hz. Osman (r.a)'ın çağrısını kabul ettiler ve kendi mushaflannı yaktılar. Tümü Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushaflar etrafında birleştiler. Başlangıçta Hz. Osman (r.a)'ın mushaflarına karşı çıktığı ve kendi mushafını yakmaktan kaçındığı rivayet edilen Abdullah bin Mes'ud (r.a) bile, daha sonra Hz. Osman (r.a)'ın mushaflarının taşıdığı özellikleri ve ümmetin o mushafların etrafında birleştiğini, onların etrafında bir birlik sağlandığını görünce bu tutumundan vazgeçmiş ve cemaat içinde hareket etmeyi tercih etmiştir. [394]

Kur'an Ayetlerinin Düzenlenmesi (Sıralanması)

Ümmet, Kur'an ayetlerinin bizim bugün mushaflarda gördüğümüz şekildeki sıralamasının Resulullah (a.s)'ın Yüce Allah'tan aldığı vahye göre yaptığı

sıralama olduğu ve bu konuda kişisel görüşe yahut içtihada göre hareket etmenin mümkün olmadığı üzerinde görüş birliğine varmıştır. Cibril (a.s), Resulullah (a.s)'a âyetleri getirir ve her bir âyetin konacağı sure içindeki yerinin neresi olduğunu kendisine öğretirdi. Sonra Resulullah (a.s) onları ashabına okurdu. Bu görüşte olanlar bütün sahabilerin Hz. Osman (r.a) zamanında yazılmış olan mushaf etrafında görüş birliğine varmış olmalarını ve onlardan hiç kimsenin buna itiraz etmemesini delil göstermişlerdir. Üzerinde görüş birliğine vardıkları düzenleme vahye dayanıyor olmasaydı aralarında böyle bir görüş birliği gerçekleşmezdi. Çünkü bu konuda kişisel içtihada dayansaydı-yanlarında mushaf bulunan diğer kişiler buna muhalefet ederlerdi. Ancak onlar kendi mushaflarını esas almamış, aksine onları ve onlardaki sıralamayı bırakmışlardır. Kendi mushaflarını esas almadıkları gibi onları yakmış ve Hz. Osman (r.a)'ın mushafına başvurarak hep birlikte ondaki sıralamayı esas almışlardır. Sonra görüşleri için, icma'ın (Hz. Osman (r.a) mushafının etrafında görüş birliği oluşmasının) dayandığı deliller niteliğindeki rivayetleri sıralamışlardır.
Bunlardan biri Ahmed bin Hanbel ve Ebu Davud'un Huzeyfe es-Seka-fi'den nakletmiş oldukları rivayettir. Bu rivayete göre Huzeyfe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ben Sakif'ten Müslüman olan heyetin içindeydim..." Bu rivayetin devamında daha sonra şöyle deniyor:
"Derken elçi bize dedi ki: "Kur'an'dan bir hizb (bölüm) karşıma çıktı. Onu okumadan çıkmak estemedim." Sonra Resulullah (a.s)'ın ashabına: "Kur'an'ı nasıl hizblere ayırıyorsunuz?" diye sorduk. Onlar da şöyle söylemişlerdir: "Biz onu üç sure, beş sure, yedi sure, dokuz sure, on bir sure, on üç sure şeklinde hizblere ayırıyoruz. Mufassallar hizbi de Kâf suresinden başlıyor Kur'an'ın sonuna kadar devam ediyor." Dediler ki: "İşte bu rivayet bugün mushaflarda görülen surelerin sıralamasının Resulullah (a.s) döneminde mevcut olduğunu göstermektedir."
Bunlar yine görüşlerine delil olarak ayrıca Kur'an'da aynı türden olan surelerin birbiri arkasında konulmamış olmamasını gösteriyorlar. Çünkü eğer bu sıralama kişisel görüşe ve içtihada göre olsaydı bu şekilde birbirleriyle aynı nitelikte ve aynı türden surelerin arka arkaya konması gerekirdi. Ancak böyle olmamıştır. Örneğin "musebbihât" diye adlandırılan (teşbih ayetleriyle başlayan) surelerin hepsi arka arkaya konmamıştır. Oysa bunların hepsi Allah'ın teşbihine dair bir ifadeyle başlamaktadır. Aksine bu surelerin arasına: "Kad semi'a'llahu...", Mümtehine ve Münâfikun sureleri konmuştur. Aynı şekilde: "Tâ.Sin. Mim" ile başlayan Şuara süresiyle yine: "Tâ. Sin. Mim" ile başlayan Kasas suresi arka arkaya konmamıştır. Aksine bu ikisinin arasına her ikisinden de kısa olan bir

sure, Nemi suresi konmuştur. Ebu Ca'fer en-Nehhâs da bu görüşü desteklemiş ve şöyle söylemiştir: "Tercihe uygun görüşe göre surelerin bugün görülen şekildeki sıralaması Resulullah (a.s) tarafından yapılmış bir sıralamaydı. Nitekim Vâile'den nakledilen, aşağıdaki hadis bunu göstermektedir. Bu hadise göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Bana Tevrat'ın yerine yedi uzun sure verildi."
Yine Ebu Bekr el-Enbâri de bu görüşü desteklemiş ve şöyle söylemiştir:
"Allah Kur'an'ı dünya göğüne indirdi ve parçalara ayırarak yirmi küsur senede indirdi. Yerine göre bir sure, ortaya çıkan bir gelişme dolayısıyla indiriliyordu. Bir ayet bir şeyi öğrenmek isteyene cevap olarak indiriliyordu. Cib-ril (a.s) de Resulullah (a.s)'a her bir surenin, ayetin ve harfin yerini tek tek gösteriyordu. Bu itibarla Kur'an'daki sıralamanın tümü Resulullah (a.s)'tan alınmıştır. Dolayısıyla kim bir surenin yerini değiştirir, öne alır veya arkaya bırakırsa Kur'an-ı Kerim'in düzenini değiştirmiş olur."
İbni Eşteh, 'Kitâbu'l-Mesâhif te İbni Veheb'in Süleyman bin Bilâl'den rivayeti tankıyla bildirdiğine göre Süleyman şöyle söylemiştir:
"Rabi'a'nm: "Niye Bakara ve Ali İmran surelerini başa aldın oysa onlardan önce Mekke'de seksen küsur sure indirilmiştir. Bu iki sure ise Medine'de indirilmiştir?" diye sorduğunu duydum. O da şöyle söyledi: "Bunlar öne alınmıştır ve Kur'an onu düzenleyenin ilmi üzere düzene konmuştur. Bu insanların müdahalesinin söz konusu olmadığı ve hakkında soru sorulmayacak bir konudur." [395]

Hz. Osman (R.A) Yazımına Göre Olan Mushafın Yararları

1. Bir kelimenin değişik şekillerdeki okunuşuna imkân ölçüsünde delalet etmesi. Bu da yazım konusunda şu kuralın uygulanması suretiyle gerçekleşmiştir: Bir kelimenin birden fazla okunuş şeklinin olması durumunda bu kelime söz konusu iki kıraatin her ikisi üzere okunmasına ihtimal veren bir tarzda yazılmıştır. Farklı kıraatlarda harflerin yazılış şekillerinin değişmesi sebebiyle bir harfin bütün kıraatlara uygun olmaması durumunda yazım asli olmayan harfle yazılmıştır. Böylece kelimenin hem asli harfle, hem yazıldığı şekilde okunmasının caiz olduğunun bilinmesi amaçlanmıştır. Bir kelimenin asli harf üzere sadece bir kıraatinin olması durumunda kelime o harfle yazılmıştır. Bazen bir kelime tek bir şekil üzere yazılır ama onun birden fazla okunuş şekli olabilir. Örneğin: "İn hâzâni le sâhirâni (Bu ikisi ancak iki büyücüdür)" ibaresi Hz. Osman (r.a)

mushafında: "İn hâdâni le sâhirâni" şeklinde yazılmıştır. Yani nokta, hareke, şedde, "in hâzâni"de geçen iki nun'da tahfif işareti, "hâzâni"deki zardan sonra elif kullanılmamıştır.

Bu ibarenin belirttiğimiz şekilde yazılması, hepsi de sahih rivayetlerle nakledilmiş dört ayrı kıraatin tümüne uygundu. Bu dört kıraat şunlardı:

Birincisi: Nafi'in kıraatında geçen "inne hâzâni" şeklinde in'in sonundaki nun'un şeddeli, hâzâni'nin ise elifli ve muhaffef okunması.

İkincisi: İbni Kesir'in kıraatındaki: "İn hâzânni" okunuşu. Yani in'deki nun şeddesiz, hâzâni'nin sonundaki nun şeddeli.

Üçüncüsü: Hafs kıraatındaki: "İn hâzâni" okunuşu. Yani her iki nun da şeddesiz ve hâzâni elifli.

Dördüncüsü: Ebu Amr kıraatındaki: "İnne hâzeyni" okunuşu. Yani "in" şeddeli ve hâzâni'deki elifin yerine yâ konması suretiyle.

2. Değişik anlamların, açık gibi görünen bir yolla verilebilmesidir. Bunun bir örneği aşağıdaki ayeti kerimede: "Em" kelimesinin kendinden sonraki kelimeye birleştirilmeksizin ayrı ayrı yazılmasıdır: "Em men yekunu 'aleyhim vekilâ (Yahut kim onların vekili olacak)?" [396] Bu kelime aşağıdaki ayeti kerimede de kendinden sonraki kelimeye bitiştirilerek yazılmıştır: "Emmen yemşi seviyyen 'alâ sırâtin mustekîm (Şimdi yüzüstü yürüyen mi daha doğru gitmektedir yoksa dosdoğru bir yolda dümdüz yürüyen mi)?" [397] Burada em kelimesinin mim'i kendinden sonra gelen men kelimesinin başındaki mim'e idğam, birinci ayeti kerimede em'in munkatı' olarak (yani kendinden sonraki kelimenin başındaki mim'e idğam edilmeden) yazılması bu kelimenin "bel (Peki, öyleyse)" anlamında olduğunu göstermek içindir. İkinci ayeti kerimede em'in vasi edilmesi (ardından gelen kelimenin başındaki mim'e idğam edilerek yazılması) ise bu em'in birinci em'in anlamını taşımadığını (yani "yoksa" anlamında olduğunu) göstermek içindir.

3. "Ve's-semâe beneynâhâ bi eydin (Göğü de biz güçle bina ettik)." [398] a-yeti kerimesinde "eydin" kelimesinin bu şekilde yazilmasıyla çok ince ve Özel bir anlama dikkat çekilmek istenmiştir. Bu kelime "eyîdin" şeklinde de yazılır. Ancak yukarıdaki yazılışla Yüce Allah'ın göğü bina etmesindeki gücüne ve o gücün yaygın olarak kullanılan: "Hakkında delalette bulunulan şeyin (meb-nânın) artması, anlamın artmasına delâlet eder" kuralının sınırları içindeki güce benzemediğine işaret içindir.

Aşağıdaki fiillerin vâv'ın hazfıyla (atılmasıyla) yazılması da yine bu türdendir:

"Ve yed'u'l-insânu", "ve yemhu'Ilahu'l-bâtile", "yevme yed'u'd-dâ'", "se-ned'u'z-zebâniyeh." Bu cümlelerdeki: "yed'u, yemhu ve ned'u" fiilleri, Hz. Osman (r.a) mu s halında sonlarındaki vâv atılarak yazılmıştır.
İlim adamlarının söylediklerine göre: "Ve yed'u'l-insânu (İnsan hayra dua ettiği gibi şerre de dua eder.)" [399] cümlesindeki "yed'u" fiilinin sonundaki vâv'm atılmasının burada kastedilen duanın insan için kolay olduğuna delalet içindir.Yani insan hayır için koşuşturduğu gibi şer için de koşuşturur. Burada kişiye şerrin hayırdan daha yakın bir konum arzettiğinin ortaya konması söz konusudur. "Ve yemhu'llahu'l-bâtıle (Allah batılı ortadan kaldırır)." [400] cümlesinde geçen yemhu fiilinin sonundaki vâv'ın atılması bâtılın çok çabuk gittiğine ve yok olduğuna işaret içindir. "Yevme yed'u'd-dâ' (O çağmanın tanınmamış bir şeye çağıracağı gün)." [401] cümlesinde geçen yed'u fiilinin sonundaki vâv'm atılması çağırıcının çok çabuk çağıracağına ve buna muhatab olanların da hemen icabet edeceklerine işaret amacına yöneliktir. "Se ned'u'z-zebâniyeh (Biz de zebanileri çağıracağız)." [402] cümlesinde geçen ned'u fiilinin sonundaki vâv'm atılmasının amacı da işlemin çabuk gerçekleştirileceğine, zebanilerin de çok çabuk icabet edeceklerine ve kuvvetle yakalayacaklarına işarettir. Merâkişi'nin aşağıdaki sözü bütün bu sırları topluca vermektedir:
"Bu dört fiilin sonundaki vâv'ların atılmasının sırrı onların delalet ettiği işlerin, eylemlerin hızla gerçekleştirileceğine, bunları yapmanın yapıcısı için kolay olacağına ve varlıklar içinden onlara muhatab olanların istenene kararlılıkla yapışacaklarına ve hızla etkileneceklerine delalettir."
4. "Ve îtâi zi'1-kurbâ (Şüphesiz Allah adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emreder)." [403] ayeti kerimesinde kesrenin yâ yerine yazılmasında asli harekeye işaret edilmiştir. Bu ibare normalde: "Ve îtâî zi'l^kurbâ" şeklinde (itâ'dan sonda kesreyle birlikte yâ konması suretiyle)" yazılır. Aynı şekilde Yüce Allah'ın: "Se urikum dâre'l-fâsikîrt (Size fasıkların yurdunu göstereceğim)." [404] sözünde damme'nin vâv yerine yazılması da bu amaca yöneliktir. Bu ibaredeki: "Urikum" kelimesi normalde kelimenin başındaki hemzeden sonra vâv konması suretiyle yazılır. Bunun gibi: "Salât ve zekât" kelimelerinin yazılışında da asıl harfin ne olduğuna işaret söz konusudur. Çünkü salât kelimesi lâm'dan sonra vâv konması, zekât kelimesi de keften sonra vâv konması suretiyle yazılmıştır. Böyle yazilmasıyla buralardaki elifin vâv'dan çevrilme olduğunun anlaşılması istenmiştir.

5. Bazı yerlerde birtakım fasih lehçelerdeki kullanılış şekli göz Önünde bulundurulmuştur. Örneğin te'nis hâ'sının fethâlı tâ şeklinde yazılması, Tay lehçesine göre olan bir yazılıştır. Yine Yüce Allah'ın: "Yevme ye'ti lâ tekelle-mu nefsun illâ bi iznih (O gün gelince, O'nun izni olmadan hiç kimse konuşamaz.Onlardan kimi bedbaht kimi de mutludur)." [405] sözünde ye'ti kelimesinin sonundaki yâ atılarak yazılması Huzeyl lehçesine göre olan bir yazılış şeklidir.

7. İnsanların sadece bu Hz. Osman (r.a) mushafmın yazılışına dayanmakla yetinmeyip Kur'an'ın okunuşunu güvenilir insanların ezberlerinden de almaya yöneltilmeleri. Çünkü bu mushaftaki yazılış şekli telaffuzdaki inceliklerin tamamını içermemektedir. Bu yararın iki ayrı özelliği bulunmaktadır

Birincisi: Kur'an'ın ibarelerinin okunuşu, güzelce telaffuz edilmesi, tertili-nin ve tecvidinin güzel yapılması konusunda en doğruya ulaşıp tam bir güven üzere hareket etmek gerekir. Bu ise yazılış ve şekillendirmede ne gibi kurallara uyulursa uyulsun, mushaftaki yazılışa bakılarak yakini bir şekilde sağlanamaz. Baskıda hata olabilir, okuyucu kalkale, izhâr, ihfâ, idğâm, revm, iş-mâm ve bunun gibi tecvidle ilgili bazı kuralları yazılıştan çıkaramayabilir. Üstelik bunların uygulanmasında bazı incelikler bulunmaktadır.

Bu yüzden ilim adamları yalnız mushaflara dayanılmasının caiz olmayacağına karar vermişlerdir. Aksine güvenilir bir hafızdan Kur'an'ın okunuş ve telaffuzunu ağızdan öğrenmek şarttır. Bu konuda şüphe içindeysen Rabb'in hakkı için bana söyle: Bir mushaf hangi kurallara göre yazılırsa yazılsın, surelerin başındaki: "Kâf, hâ, yâ, 'ayn sâd", "Hâ, mim, 'ayn, sin, kâf\ "Tâ, sin, mim" gibi ibarelerin doğru okunuşunu tam olarak verebilir mi? Aynı şekilde revm, işmâm yerlerini yazılıştan çıkarmak mümkün müdür? Örneğin Yüce Allah'ın: "Mâ leke lâ te'mennâ 'alâ yusuf ("Ey babamız! Ne oluyor da, Yusuf'a karşı bize güvenemiyorsun)?" sözünün yazılışından işmâm yerini çıkarmak mümkün müdür? (Burada: "Te'mennâ" diye yazılan ibarenin tecvid kurallarına göre: "Te'menunâ" şeklinde, sondaki şeddeli nun'un ayrılması ve iki nun'un arasında hafif bir damme sesi çıkarılması suretiyle okunması gerekir ki buna işmâm denmektedir. -Çeviren)

İkincisi: Rivayet senedinin Resulullah (a.s)'a kadar ulaşması. Bu da İslâm ümmetine özel bir özelliktir. Diğer ümmetlerde bu yoktur. [406]

Mushaftaki Kelimelerin Yazılış Şekilleri Tevkifi (Vahye Dayalı) Mıdır?

İlim adamlarının mushafın resmi (kelimelerin yazılış şekilleri) konusunda üç ayrı görüşleri bulunmaktadır:
Birinci görüş: Bu yazılış (resm) tevkifidir (yani vahye dayanmaktadır, bizzat Resulullah (a.s)'ın bildirmesiyle böyle yazılmıştır), farklı bir şekilde yazılması caiz değildir. Bu çoğunluğun görüşüdür. Buna delil olarak şunu göstermişlerdir: Resulullah (a.s)'ın vahiy kâtipleri vardı. Bizzat onlar bu şekilde Kur'an'ı yazmış Resulullah (a.s)'da onların yazdıkları şekli doğrulamıştır (ikrar etmiştir). Resulullah (a.s)'ın yaşadığı dönemin geçmesinden sonra da Kur'an-ı Kerim bu yazılış şekli üzere korunmuş ve üzerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.
Daha sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) aynı yazılış şekli (resm) üzere sahifelere yazdırmıştır. Daha sonra Hz. Osman (r.a) kendi hilafeti döneminde onun yazdırdığı sahifeleri esas almış, yazdırdığı mushaflarda yazıcıların çoğaltma işlemlerinde bu sahifelere dayanmalarını istemiştir. Resulullah (a.s)'ın sahabilerinin tümü Hz. Ebu Bekir (r.a)'in uygulamasını da Hz. Osman (r.a)'ın uygulamasını da yerinde bulmuşlardır. Daha sonra bu kayıtlar tabi'ilere ve onları izleyenlere geçmiştir. Onlardan hiç kimse bu yazılış şekline (resme) itiraz etmemiştir.
Telifin geliştiği, tedvin (yayın) çalışmalarının arttığı, ilimlerin geliştiği dönemde kimsenin eldeki kaynaklarda yazılı şekli değiştirip bir başka tarzda yazmayı düşündüğüne dair herhangi bir rivayet nakledilmiş değildir. Aksine Hz. Osman (r.a) mushafımn yazılış şekli sürekli itibar görmüş, Mushafların çoğaltılmasında kaynak olarak alınmıştır. Ondan ayrı hareket edilmesi ve onun dokunulmazlığının kaldırılması söz konusu değildir.
Resulullah (a.s)'ın emrettiği ve kabul ettiği bir şeyde O'na uyulmasının vâcib (farz) olduğu bilinmektedir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günâhlarınızı bağışlasın.Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir." [407]
Aynı şekilde sahabilerin ve özellikle râşid halifelerin çizgilerinin izlenmesi de vaciptir. Bu da 'Irbâd bin Sâriye hadisine dayanmaktadır. Bu hadise göre Resulullah (a. s) şöyle buyurmuştur:
"Sizden kim yaşarsa, pek çok ihtilaf çıktığını görecektir. Size düşen benim sünnetime ve benden sonraki râşid halifelerimin sünnetine yapışmaktır. Ona (bu iki sünnete) kuvvetli bir şekilde sanlın."
Bunun yanısıra hangi dönemde olursa olsun ümmet bir konu üzerinde icma1 ederse ona uymak da vaciptir. Özellikle ilk dönemlerde gerçekleşmiş icma'lara

(görüş birliklerine) mutlaka uyulması gerekir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Kim kendisi için doğru yol açıklık kazandıktan sonra Peygamber'e muhalefet eder ve mü'minlerin yolundan başka yola uyarsa onu döndüğü yöne çeviririz ve cehenneme atarız. Orası ne kötü bir varış yeridir!" [408]
Mushaftaki yazıda yukarıda sözü edilen ibarelerin yazılış şekli üzerinde bir icma' (görüş birliği) sağlandığına göre bunların bırakılıp başka yazılış şeklinin tercih edilmesi caiz olmaz (yani örneğin Hz. Osman (r.a) mushafında, yukarıda üzerinde durulan ayeti kerimelerde geçen bazı fiillerin sonlarındaki vâv atılmıştır. Bu yazılış şekli bırakılarak o fiillerin vâv'lı yazılması doğru olmaz. Buna benzer kelimeler için de aym durum söz konusudur -Çeviren)
İkinci Görüş: Mushaftaki yazılış şekli (resm) tevkifi değil ıstılahidir (yani vahiyle öyle yazılması bildirildiğinden değil o zamanın yazım kurallarının gerektirdiği şekilde yazılmıştır). Dolayısıyla (okunuşta bir değişikliğe yol açmaması şartıyla) farklı şekilde yazılması da caizdir (yani örneğin salât kelimesinin vâv'la değil de elifle yazılması caizdir -Çeviren).
İbni Haldun, 'Mukaddime'sinde bu görüşü tercih etmektedir. Kadı Ebu Bekr de el-İntisâr adlı eserinde bu görüşü savunmaktadır.
Üçüncü görüş: Bu görüş et-Tibyân müellifinin üzerinde durduğu görüştür. Bunun açıklaması da şöyledir:
Mushaf'ın yazılışı insanların, hecelerin yazılışı konusunda geliştirmiş oldukları şekillere göredir. Doğulular kelimelerin karıştırılması ihtimalinden uzak olması dolayısıyla bu şekli tercih etmişlerdir. Batılılar da İmam Malik'in bu konudaki görüşü dolayısıyla bu yazılışı korumuşlardır. Rivayete göre: "Mushafın insanların, hecelerin yazımı konusunda geliştirdikleri şekil üzere yazılması caiz midir?" diye sorulmuş o da: "Hayır. Ancak ilk yazılış şekli üzere olursa hariç" demiştir. el-Burhân'da şöyle denmektedir: "Ben derim ki: "Bu ilk yüzyılda idi. O zaman ilim canlı ve ayakta idi (yani insanlar Kur'an'ı-aynı zamanda ezberlerine yerleştirmişlerdi. Dolayısıyla yazıya bakarak ibareleri karıştırmıyorlardı. Her ibarenin doğru okunuşunu biliyorlardı. -Çeviren). Ama bugün ibarelerin karışmasından endişe edilmektedir. Bu yüzden Şeyh 'Izzuddin bin Abdüsselâm şöyle söylemiştir: "Bugün musha-fın, imamların ıstılahları üzere olan ilk yazılış şeklinden başka bir şekilde yazılması caiz olmaz. Ki; bilgisizler tarafından bir değiştirme yapılmasın. Ancak bunun mutlak şekilde uygulanması uygun olmaz. Ki; ilim derslerini aksatmasın. Geçmiştekilerin yerleştirmiş oldukları bir şey, bilgisizlerin bilgisizliklerinden dolayı terkedilemez. Yeryüzünde Allah'tan gelen

hüccet üzere hareket edenler her zaman olacaktır." [409]

Bir Açıklama

Mushaflann yazımında Hz. Osman (r.a) resminin (yazımının) göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü .bütün kıraatların dayanağı onda mevcuttur. Aynı zamanda o Resulullah (a.s)'tan ve sahabilerinden rivayetle nakledilmiştir ve ümmet onun üzerinde icma etmiştir.
Ancak normal yazımlarda ve alelade kitaplarda Kur'an'dan olan bazı ibarelerin ve cümlelerin, çağımızda yaygm şekilde kullanılan imlâ üzere yazılmasında bir sakınca yoktur. [410]

Mushafların Sayısı

Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushafların sayısının ne kadar olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. İbni Aşir onların sayısının altı olduğu riva-- yetini doğru görmüştür. Bunların biri Mekke, biri Şâm, biri Basra, biri Küfe, ikisi de Medine için yazdınlmıştı. Medine için yazdırılanların biri geneldi Hz. Osman (r.a) onu yazıldığı yerden alıp'hilafet makamına götürmüştü. Birini de kendine özel olarak saklıyordu ki bu "imâm" olarak adlandırılmıştır.
Zehebi ve Suyuti bu mushafların sayısının beş olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Belki onlar bu beş sayısıyla "imâm" diye adlandırılan mushafın dışında kalanları, kasdetmişlerdir. Bu durumda bunlarla öncekiler arasındaki ayrılık sadece lafzi olur.Bir diğer görüşe göre bu mushafların sayısı sekizdir. Bunlardan beşi ü-zerinde görüş birliği sağlanmış olanlardır. Onlar da: Küfe, Basra ve Şâm mus-haflarıyla, Medine'nin özel mushafı ve Medine'nin genel mushafıdır. Üzerinde görüş ayrılığı olan üç mushaf ise Mekke, Bahreyn ve Yemen mushaflandır. Bunun yamsıra Hz. Osman (r.a)'ın Mısır'a da bir mushaf gönderdiği söylenmiştir.
Yazılan mushafların sayısının altı olduğu görüşünün en doğru görüş olması ihtimali kuvvetlidir. Ancak ortaya çıkan sonuç şudur: Hz. Osman (r.a) o zaman ümmetin ihtiyacını görecek ve aralarında birlik oluşmasını sağlayacak miktarda mushaf yazdırmıştır. [411]

Hz. Osman (R.A) Mushafları Nasıl Gönderdi

Kur'an'ın aktarılması güvenilir insanların ezberlerinde olanın öğrenilip alınması şeklinde oluyordu. Onlar da aynı şekilde güvenilir kimselerden alıyorlardı. Bu şekilde Resulullah (a.s)'a kadar ulaşan bir silsileyle Kur'an aktarılıyordu. Bu uygulama bugün hâlâ devam etmekte olan bir uygulamadır. Bu yüzden Hz. Osman (r.a) da öncelikle kendilerine güvendiği bazı hafızlar seçmiş ve onları çeşitli İslâm bölgelerine göndermiştir. Sözü edilen mushafları ise işi sağlama bağlamada, Kur'an'ın okunuşunu belgelendirmede ve Müslümanların birliğini sağlamada başvurulacak temel kaynaklar olarak değerlendirdi. Her bir bölge için yazdırdığı mushafı çoğunlukla ve genelde kıraatim benimsediği biriyle gönderiyordu. Daha sonra tabiiler, sahabilerden naklediyorlardı. Böylece her bir şehirin halkı kendilerine gönderilen mushaftan, Kur'an-ı Kerim'in okunuşunu Resulullah (a.s)'ın ağzından almış sahabilerden öğrenerek okuyorlardı. Tabiiler bu konuda Kur'an'ı Resulullah (a.s)'ın ağzından almış olan sahabilerin yerlerine geçtiler. Daha sonra bazı kimseler özellikle kıraat, Kur'an okumayı öğrenme ve onun okunuşunu doğru bir şekilde aktarma işiyle meşgul olmaya başladılar. Böylece bu alanda önder kimseler konumuna geçtiler. İnsanlar Kur'an'ı öğrenmek için onlara gidiyor ve onlardan Kur'an'ın okunuşunu alıyorlardı. Bu önderlerin her birinin oturduğu beldenin halkı Kur'an'ı onun okuduğu şekilde öğrendiler ve onların rivayetlerine dayandılar. Bu sebeple kıraatlar onlara nisbet edilir oldu. İslâm ümmeti bu mushaflarda olanların doğruluğu üzerinde icma1 etmiştir ki; bu ümmet hata üzere birleşmekten (icma1 etmekten) korunmuştur. Ümmet aynı şekilde gerek fazlalık, gerek eksiklik ve gerekse değişiklik içermek suretiyle, söz konusu mushaflara uymayanların tümünü terketmek üzere birleşmiştir. Çünkü bunların Kur'an'dan olduğu onların nezdinde, tevatüre dayalı bir şekilde kesinlik kazanmamıştır. [412]

Tecvid Ve Yazımın Geliştirilmesi Döneminde Mushaflar

Bilindiği kadarıyla Hz. Osman (r.a) mushafi noktalı değildi. Bu ise bir kelimenin mümkün olan değişik kıraatlar üzere okunabilecek şekilde kalması demekti.

Tarihçiler bu konularda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre noktalama işlemi İslâm'dan önce vardı. Ancak mushaflarda bilinerek noktalar konmamıştır. Bir görüşe göre de o dönemlerde harflere nokta konmuyordu. Ancak daha sonra Ebu'l-Esved ed-Dueli'nin bu işi başlatmasıyla birlikte harflere nokta konmaya başlandı.

Bu görüşlerden hangisi doğru olursa olsun ortada bir gerçek var: O da mushafların noktalanması işlemi ancak halife Abdulmelik bin Mervân zamanında başlatılmış olduğudur. O, İslâm topraklarının genişlediğini, Araplarla Arap olmayanların birbirine karıştığını, Arapçayı bilmeyenlerin bu dilin sağlıklı ya-pısını bozduğunu bunun sonucunda insanların mushafları doğru şekilde okumakta zorluk çekmeye başladıklarını ve ibarelerini birbirine karıştırdıklarını gördü. Özellikle avam kesimini oluşturanlar mushaflardaki harflerin ve kelimelerin noktasız bir şekilde doğru okunuşunu tesbit etmekte çok zorluk çekiyorlardı. Bu durumu gören Abdulmelik bin Mervân keskin anlayışıyla bir çözüm arayışına girdi. Haccac'a bu ciddi meselenin üzerinde durmasını emretti. Haccac mti'minlerin emirinin isteği gereğince bu problemi çözebilecek iki kıymetli adamı yanına çağırdı. Bunlar Nasr bin Asım el-Leysi ile Yahya bin Ya'mer el-'Advâni'ydi. Her ikisi de çağrıldıkları işte ehil ve kabiliyet sahibi kişilerdi. Hem ilim hem amel sahibi, salih ve verâ ehli insanlardı. Bunun ya-nısıra dil kuralları ve Kur'an'ın okunuş tarzları üzerinde bilgi sahibiydiler. Aynı zamanda her ikisi de Ebu'l-Esved ed-Dueli'den ders almış ilim öğren-mislerdi.
Bu iki ilim adamına Allah rahmet eylesin. Onlar sözü edilen çalışmalarında başarıya ulaştılar ve mushafı şerifi ilk kez noktaladılar. Birbirine benzeyen bütün harflerine nokta koydular. Bir harfe konan noktanın üçten fazla olmamasına dikkat ettiler. Daha sonra bu uygulama insanlar arasında yaygınlaştı. Onların bu çalışmalarının mushaftaki ibarelerin karıştırılmasının ve yanlışlar yapılmasının önüne geçilmesinde büyük etkisi olmuştur.
Mushafı ilk kez noktalayan kişinin Ebu'l-Esved ed-Dueli olduğu da söylenmiştir. Yine bir rivayete göre İbni Sirin'in noktalanmış bir mushafı vardı. Bu mushafı da Yahya bin Ya'mer noklamıştı. Bu rivayetlerin arası şu şekilde birleştirilebilir: Mushafı ilk noktalayan kişi Ebu'l-Esved ed-Dueli'dir. Ancak o bunu kişisel bir çalışma olarak gerçekleştirmiştir. Daha sonra İbni Şirin bu işi yapmıştır. Ancak mushafı resmi olarak ve genel mahiyette ilk kez noktalattıran kişi Abdulmelik bin Mervan'dır. Onun bu uygulaması insanlar tarafından ilgi görmüş ve yaygınlık kazanmıştır, İnsanlar Kur'an'ın ibarelerini birbirine karıştırmaktan kurtulmak ve okumadaki güçlükleri ortadan kaldırmak için bu uygulamadan yararlanmışlardır.
Tarihçilerin ortak görüşlerine göre Araplar ilk dönemlerinde harflere ve kelimelere hareke koymadıkları gibi hareke diye bir şey bilmiyorlardı. Çünkü dillerini sağlıklı bir şekilde bilmeleri, akıcı bir şekilde kullanabilmeleri, ifadeleri düzgün söyleyebilmeleri dolayısıyla böyle hareke kullanma ihtiyacı duymuyorlardı. Ancak Arapça'yı hiç bilmeyen toplumlar da dahil olmak üzere değişik toplumlar İslâm'a girince Kur'an dili açısından endişeye yolaçan bir

bozulma ortaya çıktı. Hatta rivayette bildirildiğine göre Ebu'l-Esved ed-Dueli bir kişinin, Yüce Allah'ın: "Enne'llâhu berî'un mine'l-muşrikine ve resuluh" [413] sözünü: "Enne'llâhu berî'un mine'l-muşrikine ve resulih" şeklinde okuduğunu duymuştur. (Bu İbare: "Enne'llâhu berî'un mine'l-muşrikine ve resuluh" şeklinde okunursa: "Allah ve Peygamber'i Allah'a ortak koşanlardan uzaktırlar" anlamına gelir. Ancak: "Enne'llâhu berî'un mine'l-muşrikine ve resulih" şeklinde okunursa: "Allah, Allah'a ortak koşanlardan ve Peygamberinden uzaktır" anlamına gelir - Çeviren)

Ebu'l-Esved bu korkunç hata karşısında hayret içinde kalır ve: "Şanı yüce olan Allah, Peygamberinden uzak olmaktan beridir" der. Sonra Basra valisi Ziyad'a gider ve kendisine: "Ben senin istediğini kabul ediyorum" der. Ziyad daha önce ondan, insanların Allah'ın kitabındaki harflerin okunuşlarını anlamalarını sağlayacak birtakım işaretler koymalarını istemiş ancak o bunu kabul etmekte yavaş davranmıştı. Ancak söz konusu olayla karşılaşınca işi ciddiye almıştır.

Yaptığı çalışmalar sonunda fetha işaretini harfin üzerine bir nokta, kesre işaretini harfin altına bir nokta, damme işaretini de harf araşma bir nokta şeklinde koymayı, sükun işareti olarak da iki nokta koymayı kararlaştır-dı.(Arapça sesli harfleri yazıda gösterilmeyen dillerdendir. İnsanlar dil kurallarına göre bir sessiz harfe nasıl ses verilmesi gerektiğini kendileri tesbit ederler. Ancak Arap olmayanlar veya Arapçayı bilmeyenler dil kurallarını bilmediklerinden sessiz harflere verilecek sesleri belirlemekte güçlük çekmekte dolayısıyla yanlış sesler çıkarmaktadırlar. Örneğin yukarıdaki cümlede: "Resuluh" kelimesinin Iâm'ının dammeli yani "u" sesiyle okunmasının gerektiği cümlenin anlamına bakılarak kolayca tesbit edilebilir. Çünkü dil kuralları bunu gerektirmektedir. Ama bir okuyucu cümlenin anlamını bilemeyince yanlış bir ses çıkarmakta, dolayısıyla anlam hemen değişmektedir. İşte yabancıların bu sessiz harflere verilecek seslerin neler olması gerektiğini bile-bilmeleri için harekeler icad edilmiş ve bunlar harflerin altına veya üstüne belli işaretler şeklinde konmuştur. Fetha harekesi sessiz harfe e veya a sesi kazandırır. Kesre harekesi i sesi, damme harekesi de u sesi kazandırır. Arapçada "ı, o, ö ve ü" sesleri yoktur. Türkçe'de bazıları Kur'an okurken bazı harflere "ü" sesi vermektedirler. Bu yanlış bir okuyuştur, Arap dilinin telaffuz kurallarına aykırıdır. - Çeviren).

İnsanlar hemen onun metodunu benimsediler. Daha sonra zaman uza-ymca işi daha da geliştirdiler ve yeni işaretler buldular. Böylece şeddeli (çift) okunan harf için yay şeklinde bir işaret koydular. Vasi elifi için kendinden önceki harfin okunuş şekline göre üstüne, altına veya arasına bir yuvarlak koydular. Uygulama

böyle devam etti. Sonra Abdulmelik bin Mervân konuyu ele aldı ve keskin anlayışıyla (aynı yazılıp farklı telaffuz edilen) harflerin birbirinden ayırdedilmesi gerektiğini düşündü. Bunun için de harflerin üstüne ve altına nokta konması yolunu seçti. Bu durumda daha önce hareke vs. amacıyla konmuş olan noktaların şekillerinin değiştirilmesi zorunlu oldu. Böylece fetha, kesre, damme ve sükun için bizim bugün kullandığımız yeni işaretler tesbit edildi. Böyle bir değişiklik yapması zorunluydu. Çünkü daha önce konmuş olan noktalar aynen korunup sonra harflerin tanınması için yeni noktalar konmuş olsaydı bütün bu noktalar birbirine karışacak ve iş yine zorlaşacaktı. Belirttiğimiz uygulama ile iki türü (yani harf noktalarıyla, hareke vs. türünden olan işaretleri) birbirinden ayırdı. Ne kadar da güzel yapmış! [414]

Mushafın Noktalanmasının Ve Harekelenmesinin Hükmü

İlim adamları ilk yüzyılda mushafın noktalanmasını ve harekelenmesini mekruh görüyorlardı (hoş karşılamıyorlardı). Böyle düşünmeleri onların Kur'an'ın aynen mushafta yazıldığı şekilde okunmasına son derece özen göstermelerinden ve bu uygulamanın bir değişikliğe yol açacağından endişe duymalarından ileri geliyordu.
Bu anlamda Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Kur'an'ı saf haliyle saklayın ve ona bir şey karıştırmayın."
İbni Sirin'den rivayet edildiğine göre de o noktaların, başlama işaretlerinin, bitiş işaretlerinin ve benzerlerinin konmasını hoş kasılamazdı.
Ancak zaman değişti ve Müslümanlar mushafı yine aynı sebepten dolayı yani Kur'an'ın mushafta yazıldığı üzere doğru okunuşunu korumak amacıyla ve noktasız harekesiz kalmasının okunuşta değişikliğe sebep olabileceği korkusuyla noktalamak ve harekelemek zorunda kaldılar.
Buna göre artık mushafın noktalanmasının ve harekelenmesinin mekruh bir yarımın kalmadığı akla yatkın bir düşüncedir. Hatta bunun mekruh olduğu görüşünün yerini noktalama ve harekelemenin vâcib ya da müstehab olduğu görüşü almıştır. Bu da bir hükmün sebebinin değişmesiyle bağlantılı olarak değişeceği, sebebin ortadan kalkmasıyla kalkacağı, sebebin ortaya çıkmasıyla hükmün de gereklilik kazanacağı esasına dayanmaktadır.
Nevevi, 'et-Tıbyân' adlı kitabında şöyle söylemiştir: "İlim adamları şöyle söylemişlerdir:
"Mushafın ^noktalanması ve harekelenmesi müstehabdır. Bunun amacı onun dil

hatalarından korunmasıdır. eş-Şa'bi ve en-Neha'i'nin bunu mekruh görmelerine gelince: Onlar kendi zamanlarında değişikliğe yol açabileceği kork'usuyla bunu mekruh görmüşlerdir. Bugün artık bu korku kalmamıştır. Dolayısıyla bu uygulamanın sonradan çıkarılma olması sebebiyle engel olunması gerekmez. Bu sonradan çıkan işlerin güzel olanlanndandır. Dolayısıyla ilimlerin sınıflandırılması, medreseler ve tekkeler açılması ve bu türden yeniliklerde olduğu gibi bu yeniliğe de engel olunmaması gerekir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." [415]

Kur'an'ın Cüzlere (Bölümlere) Ayrılması

Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushaflarda nokta ve hareke bulunmadığı gibi bizim bugün kullandığımız şekilde cüzlere ayırma da yoktu. Aradan zaman geçince insanlar mushaflar konusunda çeşitli uygulamalar geliştirmeye ve farklı değerlendirmelere göre mushafı bölümlere ayırmaya başladılar. Bazıları mushafı otuz bölüme ayırdı ve her bir bölüme cüz adını verdiler. Buna göre cüz kelimesi mutlak olarak kullanıldığında herhangi bir bölümden başka bir şey akla gelmiyordu. Örneğin biri: "Kur'an'dan bir cüz okudum" dediğinde dinleyenin aklına onun mushafın bölümlerini oluşturan otuz cüzden herhangi birini okuduğu geliyordu. Reb'aları ortaya çıkaranlar da bu yolu izlemişlerdir. Onlar Kur'an'ın her bir cüzünü ayrı bir bölüm halinde basmış, Kur'an'ın tamamını içeren otuz cüzü birarada toplayan takıma da reb'a adını vermişlerdir. Bunun yamsıra müstakil cüzler de basılmakta ve gerek medreselerde okuyan gerek daha başka yerlerdeki küçük çocukların ellerinde bu cüzler görülmektedir.

İnsanlardan bazıları da her bir cüzü iki hizbe ayırmışlardır. Bunun yanısıra bazıları da her bir hizbi dört bölüme ayırmış ve bölümlerin her birine rub' (dörtte bir hizb) adım vermişlerdir.
Bazıları da her beş âyet için hams kavramı ortaya çıkarmışlardır. Aşr kelimesi de her on âyet için kullanılmaktadır. Bir aşırın tamamlanmasıyla ikinci bir hams tamamlanmış olduğundan bundan sonra gelen kısım hakkında yeniden hams kelimesini kullanmaktadırlar. Bu şekilde her beş ayet için hams, her on ayet için aşr kelimesini kullanarak surenin sonuna kadar devam etmektedirler. Hams'ların başlarına bunu belirtmek için "kha" harfinin kafasını, aşrların başına da 'ayn harfinin kafasını koymaktadırlar. Bazıları her ayetin başına o âyetin surenin kaçıncı âyeti olduğunu belirten rakamlar koymaktadırlar. Yahut rakamsız olarak âyet başını gösteren işaretler koymaktadırlar. Bazıları da surelerin başlarına o surenin adını, kaç âyet olduğunu, Mekki mi Medeni mi olduğunu bildiren ve buna benzer bilgiler içeren birtakım başlıklar koymaktadırlar.
İlim adamları bu konuda geniş açıklamalar yapmışlardır. Bazıları bunları kerahetle birlikte caiz görürken diğer bazıları kerahetsiz olarak caiz görmektedirler. Ancak amaç Kur'an'dan yararlanmayı kolaylaştırma olduktan sonra mesele kolaydır. Kur'an'm ayetleri ve ibareleri birbirine karıştırılmadıktan, Kur'an'ın asıl metnine bir şey ilave edilmedikten sonra bir zorluk yoktur.

"Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir." [416]

Konu İle İlgili Rivayetler Cibril (A.S.)'İn Kur'an-I Kerimi Resulullah (A.S.)'A Son Arzı (Okuması)

2474-Bezzâr, Semure (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [417]
"Kur'an-ı Kerim, Resulullah (a.s)'a üç kere arzedildi. Bizim okuyuşumuzun son arza göre olduğu sanılmaktadır."
Ravi dedi ki: "Bizim okuyuşumuzun son arza göre olduğu sanılmaktadır" sözünün bu hadiste mi yoksa başkasında mı geçtiğini bilmiyorum. [418]

Bir Açıklama

Bu rivayet, Kur'an'ın sıralamasının Resulullah (a.s)'ın Cibril (a.s)'den onun da Allah'tan aldığı vahye göre olduğuna delalet etmektedir. 'el-Esâs fi't-Tefsir' adlı kitabımızda Kur'an'm sıralamasının sırlarından, sadece bunun bile tek başına Kur'an-ı Kerim'in ve bu dinin büyük mucizelerinden olduğundan söz etmiştik.

2475-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [419]
"Resulullah (a.s) insanların en cömerdiydi. En çok da Cibril (a.s)'in kendisiyle buluştuğu Ramazan ayında cömert olurdu. Cibril (a.s) O'nunla Ra-mazan'ın her gecesinde buluşur, kendisine Kur'an'ı öğretirdi (müdârese ederdi). Resulullah <a.s), Cibril (a.s) kendisiyle buluştuğu zaman, estirilen rüzgârdan daha cömert olurdu."
Benzer bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Cibril (a.s) Ramazan çıkıncaya kadar O'nunla Ramazan'ın her gecesinde buluşurdu. Resulullah (a.s) bu zaman ona Kur'an'ı arzederdi." [420]

2476-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [421]
"Kur'an, Resulullah (a.s)'a her sene bir kere arzedilirdi. Vofat ettiği yıl ise iki kere arzedildi."
"Kur'an,, Resulullah f"i.s)'a her sene bir kere arzedilirdi" sözü iki farklı şekilde rivayet edilmiştir. Birincisi burada olduğu gibi meçhul sigasıyladır. Bazı rivayetlerde ise fiil ma'lum sigasıyla rivayet edilmiştir. Bu durumda fail hazf edilmiş olmaktadır ki o zaman kastedilen fail Cibril (a.s)'dir. (Yani cümlenin

anlamı bu durumda şöyle olur: "(Cibril a.s) Kur'an'ı Resulullah (a.s)'a her sene bir kere arzederdi.") [422]

Bir Açıklama

Cibril (a.s) tarafından Kur'an'ın Resulullah (a.s)'a Öğretilmesi (müdâre-sesi) ve Cibril (a.s)'in Resulullah (a.s)'a Kur'an'ı arzetmesi Kur'an'ın sıralamasının tevkifi olduğunu (vahye dayandığını) gösteren hadiselerdir. Çünkü müdârese ve arz, belli bir sıraya uyulmasını gerektirmektedir.

Kur'an'ın Toplanması

2477-Buhari, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [423]

"Hz. Ebu Bekir (r.a), Yemâme halkıyla çarpışmaya girildiği sırada bana bir adam gönderdi. Hz. Ömer (r.a) de onun yanında oturuyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) şöyle söyledi:
"Hz. Ömer (r.a) bana geldi ve: "Yemâme'deki çarpışmada Kur'an hafızlarından bir çoğu öldürüldü. Ben her çarpışmada böyle Kur'an hafızlarının çoğunun öldürülmesinden korkuyorum. Böylece içimizden pek çok kurra (Kur'an hafızı) gidecektir. Ben, Hz. Kur'an'm cem' edilmesini (toplanmasını) emretmeni uygun görüyorum" dedi. Ben Ömer (r.a)'e: "Resululiah (a.s)'m yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım?" dedim. O ise: "Vallahi bu hayırlı bir iştir" dedi. O, bu konuda sürekli bana başvurmaya devam etti. Sonunda Yüce Allah, Hz. Ömer (r.a)'in gönlüne verdiği düşünceyi benim gönlüme de verdi ve bu konuda ben de Hz. Ömer (r.a) gibi düşünmeye başladım."
Hz. Ebu Bekir (r.a) bunun ardından bana şöyle söyledi:
"Sen genç ve akıllı bir adamsın. Biz senin geçmişinde bir kötülük göremiyoruz. Resululiah (a.s) için vahyi yazıyordun. Artık sen Kur'an'i araştır ve onu topla."
Zeyd dedi ki:
"Vallahi eğer bana dağlardan birini yerinden alıp başka bir yere taşımamı emretmiş olsaydı benim için Kur'an'ı toplamam konusunda vermiş olduğu emirden daha ağır gelmezdi. Ben kendilerine: "Siz Resululiah (a.s)'ın yapmamış olduğu bir şeyi nasıl yaparsınız?" diye sordum. Hz. Ebu Bekir (r.a): "Vallahi bu hayırlı bir iştir" dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) bu konuda sürekli bana başvurmaya devam etti. -Bir başka rivayette: "Hz. Ömer (r.a) bu konuda sürekli bana

başvurmaya devam etti" denmektedir.- Sonunda Yüce Allah, Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'in gönlüne verdiği düşünceyi benim gönlüme de verdi. Böylece deri, kâğıt vs. parçalarına, hurma yapraklarına ve beyaz taşlara yazılmış olan Kur'an parçalarını, ayrıca insanların ezberlerinde olanları araştırıp toplamaya başladım. Tevbe suresinin son kısmını da Hu-zeyme (r.a) -veya ensardan Ebu Huzeyme (r.a)-'nin yanında buldum. Bunu ondan başka kimsenin yanında bulamadım. Bu da Tevbe suresinin son kısmını oluşturan şu âyetlerdir:
"Size içinizden, sıkıntıya düşmeniz kendisine ağır gelen, size oldukça düşkün, mü'minlere karşı şefkatli ve merhametli olan bir Peygamber gelmiştir. Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka iîah yoktur. Ben O'na güvendim. O, Büyük Arş'm Rabbidir". [424]
Bu sahifeler Hz. Ebu Bekir (r.a) vefat edinceye kadar onun yanında kaldı.
Daha sonra vefat edinceye kadar Hz. Ömer (r.a)'İn yanında kaldı. Daha sonra da Hz. Ömer (r.a)'in kızı Hafsa (r.a)'nın yanında kaldı."

2478-İbni Huzeyme, Alkame (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a)'e tanıdığı bir adam geldi ve şöyle söyledi: [425]
"Ey mü'minlerin emiri! Ben Kufe'den geldim ve orada mushafları kendi ezberinden yazdıran bir adam bıraktım (yani geldiğim yerde böyle bir adam bulunmaktadır)."
Hz. Ömer (r.a) bu işe sinirlendi, köpürdü. Hatta bineğin iki yanı arasını dolduracak gibi oldu (yani nerdeyse bineğine atlayıp yola koyulacak gibi oldu -Çeviren). "Söyle bakalım kimmiş o?" diye sordu. Adam: "Abdullah bin Mes'ud (r.a)" dedi. Bunun üzerine hemen siniri yatışmaya ve rahatlamaya başladı. Derken tekrar eski haline döndü ve şöyle söyledi:
"Yazık sana! Ben ondan daha çok buna lâyık birinin kaldığını bilmiyorum. Sana bu husustan söz edeceğim. Resulullah (a.s) devamlı Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yanında geceleri sohbet ederdi. Tabii Müslümanların meselelerinden bir mesele üzerinde sohbet ederdi. Yine bir gece benim de kendisiyle beraber olduğum sırada onunla sohbete başladı. Bu sırada Resulullah (a.s) dışarı çıkıp yürümeye başladı. Biz de O'nunla birlikte dışarı çıktık. Bir de Mescid'de namaz kılan bir adamla karşılaştık. Resulullah (a.s) durup onun Kur'an okumasını dinlemeye başladı. Biz adamı tanıyacak gibi olunca Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Kur'an'ı indiği gibi taze haliyle okumaktan hoşlanırsa Ummu Abd'ın oğlunun (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un) okuyuşuyla okusun."
Sonra adam oturup dua etmeğe başladı. Resulullah (a.s) da: "İste, istediğin

verilir" demeğe başladı ve bu sözü iki kere tekrarladı. Ben: "Sabahleyin erkenden onun (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un) yanına gidip kendisine bunun müjdesini vereceğim" dedim. Ertesi sabah kendisine müjdeyi vermek üzere yanma gittim. Bir de baktım Hz. Ebu Bekir (r.a) benden Önce yanına giderek müjdeyi vermiş. Vallahi hiç bir hayırda ben onu geçemedim. Her ne olduysa o beni geçti."
Bu, Ebu Mesa el-Eş'ari (r.a)'nin hadisidir (yani onun nakletmiş olduğu bir hadistir). Ancak o: "Köpürdü" dememiştir. Silm bin Cunâde: "Çok geçmeden siniri yatıştı" ifadesini kullanmış, yine: "Arafat'ta vakfede olduğu sırada" demiştir. (Resulullah (a.s)'ın Hz. Ebu Bekir (r.a)'le geceleri sohbet etmesi hakkında) "sürekli" ifadesini kullanmamıştır. (Resulullah (a.s)'ın Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un Kur'an okumasını dinlemesi hakkında) "yes-me'u" yerine "yestemi'u" demiştir (burada ikisi de aynı anlama gelir). (Hz. Ömer (r.a)'in: "Ben: "Sabahleyin erkenden ..." sözü hakkında) "Hz. Ömer (r.a) dedi ki" ibaresini kullanmıştır. [426]

Bir Açıklama

Bu iki rivayet, Kur'an'ın cem'inin (toplanmasının) Resulullah (a.s)'ın ö-nünde yazılanların toplanması demek olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz.Ömer (r.a)'in, Kur'an'ı sadece kendi ezberine dayanarak insanlara yazdırdığı bildirilen kimseye sinirlenmesi bunu gösteriyor. Hz. Ömer (r.a)'in sinirlerinin yatışması ancak bu yazdırma işini Kur'an'ı çok iyi bilen ve düzgün okuyan birinin yaptığını öğrenmesinden sonra gerçekleşmiştir. [427]

Hz. Osman (R.A)'In İnsanları Tek Bir Yazılış Şekli Etrafında Birleştirmesi

2479-Buhari, Muhammed bin Şihâb Zuhri (rh. a.)'den, o da Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Huzeyfe bin el-Yemân (r.a), Hz. Osman (r.a)'ın yanına geldi. O bundan önce Ermenistan ve Azerbaycan'ın fethinde, Şâm halkının yanında Irak halkıyla birlikte savaş ediyordu. Huzeyfe (r.a) onların Kur'an okuma konusundaki ihtilafları karşısında hayrete düşmüştü. Huzeyfe (r.a), Hz. Osman (r.a)'a:
"Ey mü'minlerin emiri! Kitap hakkında Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi ayrılığa düşmelerinden önce bu ümmetin imdadına yetiş" dedi. Bunun üzerine Hz.

Osman (r.a), Hafsa (r.a)'ya:
"Sendeki sahifeleri bize gönder ondan mushaflar yazdıralım. Sonra o sa-hifeleri sana iade ederiz" diye haber gönderdi. Hafsa (r.a) da sahifeleri gönderdi. Hz. Osman (r.a) Zeyd bin Sabit (r.a), Abdullah bin Zubeyr (r.a), Said bin el-As (r.a) ve Abdurrahman bin Haris bin Hişâm (r.a)'a emretti. Onlar o sahifelerde olanları mushaflara yazdılar. Hz. Osman (r.a), Kureyş'ten olan gruba: "Siz ve Zeyd Kur'an'dan bir şeyin yazılış şekli üzerinde ihtilaf ederseniz onu Kureyş diline (lehçesine) göre yazın. Çünkü bu onların dilleriyle inmiştir" dedi. Onlar da öyle yaptılar. Sahifeleri mushaflara yazma işini bitirdikten sonra Hz. Osman (r.a) o sahifeleri yeniden Hafsa (r.a)'ya iade etti. Her merkezi yere bu yazılan mushaflardan bir tane gönderdi. Bunların dışında gerek sahifelere ve gerekse mushaflara yazılı olarak Kur'an'dan ne varsa hepsini yakmalarını emretti."
İbni Şihâb dedi ki:
"Hârice bin Zeyd bin Sabit (r.a) bana şöyle bildirdi:
"O, Zeyd bin Sabit (r.a)'in şöyle söylediğini duymuş:
"Sahifeleri tensih ettiğim (mushaflara aktardığım) sırada Ahzab suresinden benim daha önce Resulullah (a.s)'tan okuduğunu duyduğum bir ayeti bulamadım. Onu iyice araştırdık. Sonunda Huzeyme bin Sabit el-Ensâri (r.a)'nin yanmda bulduk. O, şu âyetti: "Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. Onlardan kimi adağını yerine getirdi, kimi de beklemektedir. (Ahidlerinde) hiç bir değişiklik yapmamışlardır." [428]
Böylece onu da mushafta, sure içindeki yerine koyduk." Bir rivayette Ebu'l-Yemân şöyle söylemiştir: [429]

"Huzeyme bin Sabit (r.a), Resulullah (a.s)'ın şehâdetini iki adamın şe-hâdeti yerine saydığı kişidir." [430]
Bir başka rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmiştir:
"İbni Şihâb dedi ki: "O zaman tâbut kelimesinin yazılışı üzerinde ihtilaf ettiler. Zeyd (r.a): "Tâbuh" dedi. İbni Zubeyr (r.a) ve Said bin el-As (r.a): "Tâbut" dedi. Sonunda ihtilaf ettikleri konu Hz. Osman (r.a)'a götürüldü. Hz. Osman (r.a) da şöyle dedi: "Onu "tâbut" şeklinde yazın. Çünkü (Kur'an) Kureyş dili üzere indirilmiştir." [431]

Bir Açıklama

"O zaman tâbut kelimesinin yazılışı üzerinde ihtilaf ettiler. Zeyd (r.a):
"Tâbuh" dedi..." sözü hakkında:
Bu, Resulullah (a.s)'m Kur'an-ı Kerim'i yedi lehçe üzere okumuş olmasının bir örneğidir. Resulullah (a. s) Arapların, değişik lehçelerini ve şivelerini göz önünde bulundurarak onu okuyordu. Ancak sahabiler Kur'an'ı tek bir ya-jzılış şekli üzere yazmakla ümmetin tek bir şekil üzerinde birleştirilmesinden doğacak yararı öne almış, bunu diğer maslahatlara tercih etmişlerdir. Hz. Osman (r.a)'ın yukarıda.sözü edilen uygulamasından Müslüman müçtehidler çeşitli hükümler çıkarmışlardır. Bunlardan biri sudun Müslümanların önderinin, yargıda birlik sağlamak amacıyla müçtehid imamlardan birinin görüşünü seçerek onun uygulanmasını isteme hakkı vardır.

2480-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Ubey (r.a) içimizde Kur'an'ı en çok okuyan kişidir. Bizse Ubey'in bir takım lahinlerini (lehçeden kaynaklanan farklı okuyuş şekillerini) bırakıyoruz;" Ubey (r.a) ise: "Ben Resulullah (a.s)'ın ağzından öğrendim. Dolayısıyla onu herhangi bir şey için bırakmam" diyor. Oysa Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Biz yerine daha iyisini veya bir benzerini getirmedikçe bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız." [432]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: [433]
"Ubey bin Ka'b (r.a), Kur'an'dan, bizzat Resulullah (a.s)'ın kendisinden öğrenmiş olduğu şeyleri, birisi kendisine onun metninin neshedildiğini haber verse bile bırakmıyordu. Çünkü o bir şeyi Resulullah (a.s)'tan öğrendiğinde onun nazarında kesin bir bilgi oluşmuş oluyordu. Bu kesin bilgi bir başkasının onun metninin neshedildiğini söylemesiyle ortadan kalkmıyordu. Hz. Ömer (r.a) ona karşı neshle ilgili ayeti kerimeyi delil göstermiştir. Bu ayeti kerime bu konuyla ilgili en açık delillerdendir."
Ubeyy (r.a) ve onun benzerlerinin Hafız İbni Hacer'in belirtmiş olduğu şekilde birtakım gerekçeleri olsa da bu kendilerinden başkaları için geçerli bir gerekçe değildi. Dolayısıyla bir başkasının mütevâtir yolla rivayet edilmiş ve üzerinde icma' (görüş birliği) oluşmuş mushafta olandan farklı bir şekilde o-kuma konusunda böyle bir şeye dayanması söz konusu olamaz. Aynı zamanda

yukarıdaki rivayet, daha önce açıkladığımız üzere Hz. Osman (r.a) musha-fımn metni neshedilmiş ayetleri içermediği konusunda bir delil teşkil etmektedir. [434]

Kur'an'da Nesh

2481-Tirmizi, Ubey (r.a)'den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: (Resulullah (a.s) şöyle buyurdu): "Allah bana, sana Kur'an okumamı emretti." Bunun ardından: "Lem yekimi1 llezine.."yi okumaya başladı. Onun için (mealen) şöyle okudu: "Allah katında din dosdoğru İslâm dinidir. Yoksa Yahudilik, Nasranilik veya Mecusilik değildir. Kim bir iyilik işlerse onun o yaptığı inkâr edilmeyecek." Yine onun içinde (meâlen) şöyle okudu: "Adem oğlunun bir vadi dolusu malı olsa şüphesiz ikincisini arzular. Eğer ikincisine de sahip olsa bu kez üçüncüsünü ister. Adem oğlunun içini topraktan başkası doldurmaz. Allah kendisine tevbe edenin tevbesini kabul eder." [435]

2482-Ahmed bin Hanbel, şöyle rivayet etmiştir:
Ubey (r.a): "Lem yekinu'llezine..."yi: "Kendilerine kitap verilenler ancak onlara apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler" [436] (mealindeki ayete) kadar okudu. Sonra şöyle okudu: "Şüpesiz Allah katında din hanifliktir (dosdoğru İslâm dinidir)..." Bu şekilde fazlalığın sonuna kadar okudu. Daha sonra surenin kalan kısmını tamamladı."
Bu rivayette geçenler, metni neshedilmiş olanlardandır. Bu yüzden imâm diye adlandırılan mushafa girmemiştir. Ancak bu konu geniş bir konudur. Ubey (r.a) daha önce belirttiğimiz sebepten dolayı bu metinleri saklıyordu. [437]

2483-Müslim, Ebu'l-Esved ed-Dueli (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [438]

"Ebu Musa (r.a), Basra halkının kurralarına (Kur'an hafızlarına) haber gönderdi. Bunun üzerine yanına Kur'an okumuş üç yüz kadar adam geldi. O da kendilerine şöyle söyledi:
"Siz Basra halkının seçkinleri ve kurralarısmız. Onu (Kur'an'i) okuyun. Zaman size uzun görünmesin (uzun süre yaşayacağınız ümidiyle kendinizi uzun vadeli ümitlere kaptırmayın -Çeviren). Sonra sizden öncekilerin kalpleri katılaştığı gibi sizin de kalpleriniz katılaşır. Biz uzunluk ve sertlikte Berâe (Tevbe) suresine benzettiğimiz bir sure okurduk. O bana unutturuldu. Ancak ben ondan şu kadarını ezberimde tutuyorum: "Adem oğlunun iki vadi dolusu malı olsa muhakkak bir üçüncüsünü ister. Ademoğlunun içini topraktan başka bir şey doldurmaz." Yine biz musebbihâttan (teşbih ibaresiyle başlayan surelerden)

birine benzettiğimiz bir sure okurduk. O da bana unutturuldu. Ancak ben ondan şöyle bir şeyi ezberimde tutuyorum:
"Ey iman edenler! Niçin yapmadıklarınızı söylüyorsunuz? O sizin boyunlarınıza sizin şahitliğiniz olarak yazılır ve kıyamet gününde ondan sorulursunuz." [439]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayette Kur'an-ı Kerim'den metni neshedilmiş olan bazı şeyler hakkında açıklama ve bilgi mevcuttur. Bütün bunlar Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde oluşturulmuş olan mushafa ve Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushaflara alınmamıştır.
Bilindiğine göre Ebu Musa (r.a), Hz. Osman (r.a) tarafından yazdırmış olduğu mushaflardan biriyle birlikte, kendilerini Hz. Osman (r.a) mushaf-larının etrafında birleştirmesi üzere Basra halkına gönderilmişti. Yukarıdaki sözde Basra halkına, Kur'an'dan bazı şeylerin metinlerinin meshedildiği ve bunların Kur'an olarak görülemeyeceği açıklanmıştır. Yukarıdaki açıklama aynı zamanda Hz. Osman (r.a) mushaflarının metinleri neshedilmiş olan parçalan içermediğine delalet etmektedir.
Kur'an'dan bazı şeylerin metinlerinin neshedildiğine dair birden fazla rivayet nakledilmiştir ve görüldüğü üzere bunlar sahih rivayetlerdir.
Bazı ilim adamları metni neshedilmiş bir ayetin bulunmadığı görüşündedirler. Bu konudaki rivayetler ise ya sahabilerin aslında Kur'an'dan olmayan bazı metinlerin önce Kur'an'dan olup sonra neshedildiğini sanmalarından ileri gelen bir hatalarıdır, yahut bu yöndeki rivayetler illetlidir (sağlam değildir). Bazıları, bazı ayetlerin metinlerinin neshedildiğine hükmedilebilme-si için bu konuda tevatürle gelen rivayet bulunması gerektiği görüşündedirler. Bizim kanaatimize göre bir şeyin metninin neshedilmiş olması durumunda bu konuda tevatüre gerek yoktur. Metninin neshedildiği bildirilen ifadelerde Kur'an üslubunun görülmediği, dolayısıyla bunların önce Kur'an'dan olup sonradan metninin neshedildiği konusunda delil sayılamayacağı iddiasına verilecek cevap ise şudur: Böyle olması normaldir. Çünkü bunun metni neshedil-miştir dolayısıyla artık Kur'an'dan sayılamaz ve Kur'an'ın ruhu ve i'cazı onda bulunmayabilir. Sonra bunlar bu ifadeler aynen değil de anlam yönünden rivayet edilmiş olabilir, dolayısıyla raviler bazı kısaltmalar yapmış olabilirler. Dolayısıyla bu metinlerdeki ifade tarzı yukarıdaki görüş açısından bir delil sayılamaz. Kur'an'da metin yönünden nesih olmadığını ileri sürenler görüşlerine delil olarak şunu

söylemişlerdir: Metninin neshedildiği söylenenlerin böyle sanılmasının sebebi bazı sahabilerin yanlış anlamalarından ileri gelmektedir. Bu konuda bir çok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

2484-Bıhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydu.
"Ademoğlunun bir vadi dolusu malı olsa, insan bir o kadarına daha sahip olmak isterdi. Adem oğlunun gözünü topraktan başkası doldurmaz. Allah kendisine tevbe edenin tevbesini kabul eder."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki: "Bunun Kur'an'dan olup olmadığını bilmiyorum."
Yine şöyle söyledi: "Abdullah bin Zubeyr (r.a)'in bunu minber üzerinde söylediğini duydum."
Aşağıdaki rivayetler de yukarıdaki sözlerin Resulullah (a.s)'ın sözleri olduğunu ortaya koymaktadır.

2484-Buhari (111253) 81-Kitâbu'r-Rikâk, 10-Mal fitnesi konusunda nelerden çekinilme-si gerektiği babı.

2485-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum:
Ademoğlunun iki vadi malı olsaydı, üçüncüsünü isterdi. Ademoğlunun içini topraktan başkası doldurmaz. Allah kendisine tevbe edenin tevbesini kabul eder." [440]

2486-Buhari, Abbâs bin Sehl bin Sa'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"İbni Zubeyr (r.a)'in Mekke'de minber üzerinde hutbe esnasında şöyle söylediğini duydum:
"Ey insanlar! Resulullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Ademoğlu, içi altınla dolu bir vadi verilse ikincisini ister, ikincisi verilse bir üçüncüsünün verilmesini ister. Ademoğlunun içini topraktan başkası doldurmaz. Allah kendisine tevbe edenin tevbesini kabul eder." [441]

2487-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ademoğlunun altın dolu bir vadisi olsa, (bu şekilde) iki vadisinin olmasını ister.

Onun ağzını topraktan başkası doldurmayacaktır. Allah kendisine tevbe edenin tevbesini kabul eder." Yine şöyle söylemişlerdir:
"Eğer (bunlar) metni neshedilmiş şeylerse ve bir hatadan kaynaklanmıyorsa Müslim'in rivayet etmiş olduğu Hz. Aişe (r.a) hadisini nasıl anlayacağız. Bu hadis de böyledir:" [442]

2488-Kutubi Sitte sahiplerinden Buhari dışında kalanlar, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Kur'an'dan indirilende, bilinen on emzirmenin (nikâhı) haram kıldığı vardı. Sonra bu bilinen beş emzirme ile nesh edildi. Ardından Resulullah (a.s) vefat etti ve bugün o (yani hükmü neshedilmiş olan), Kur'an'dan okunanlar arasındadır." [443]

Bir Açıklama

İlim adamları bu hususta şöyle söylemişlerdir:
"Bunun anlamı şudur: Beş emzirme ile olan neshe dair vahiy oldukça geç indi. Öyleki (kısa süre sonra) Resulullah (a.s) vefat etti. İnsanlardan bazıları beş emzirmeyi okumakta ve kendilerine nesih hükmü ulaşmadığından onu Kur'an'm okunan (metluvv) kısmından sanmaktadırlar. Çünkü arada Hz. Aişe (r.a)'nin bu sözü söylediği zamanla nesih olayı arasında az bir süre geçmişti. Ancak nesih hükmü kendilerine ulaşınca bu okuyuşu bıraktılar ve bunun okunmayacağı üzerinde icma' ettiler (birleştiler)." [444]
Bununla birlikte bazı fıkıhçılar burada sayılmasına imkân olmayan bazı sebeplerden dolayı yukarıdaki hadisi delil olarak görmemişlerdir. Bazı ayetlerin metinlerinin neshedildiğini kabul etmeyenler de şöyle söylemişlerdir:
"Hz. Ömer (r.a)'in, Said bin el-Müseyyeb'in kendisinde rivayet etmiş olduğu ve İmam Malik'in Muvatta'sında yer alan: "Yaşlı erkek ve yaşlı kadın (yani evli erkek ve evli kadın) zina ederlerse onları elbette (mutlaka) recm edin" sözü hükmü devam eden ama metni nesh edilmiş bir Kur'an ifadesiyse yaşlı adama had cezası uygulanıp yaşlı olmayana uygulanmamasını nasıl anlayacağız? Bunun yanısıra "elbette" kelimesi Kur'an'da hiç geçmiyor.
Bunlar metni neshedilmiş olanlar hakkındaki bazı görüşler. Biz Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin daha önce geçmiş olan rivayetinin ve bazı âyetlerin metinlerinin neshedildiğine delalet eden daha başka rivayetlerin bu tür neshin olduğunu

gösterdiği görüşündeyiz. Yüce Allah'ın şu sözü de bunu desteklemektedir:
"Biz yerine daha iyisini veya bir benzerini getirmedikçe bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız. Allah'ın her şeye güç yetirdiğini bilmez misin?" [445] Ayette geçen "unutturma" sözü metnen neshin mümkün olduğunu gösteriyor. Bazılarının bu ibarenin: "insanlara onun hükmünü unutturuz" şeklindeki açıklamalarının ve buna benzer açıklamaların ise bir dayanağı yoktur. " [446]

Hz. Hafsa (R.A) Mushafı

2489-Taberani, Salim bin Mervân (r.a)'m, Hz. Hafsa (r.a)'dan mürsel olarak şöyle bildirdiğini rivayet etmiştir.
"O, ondan (Hafsa (r.a)'dan) mushafların çoğaltılmasında başvurulan mushafı ister, (Hafsa r.a) ise kendisine onu vermekten kaçınırdı. Hafsa (r.a)-'yı defnettiğimizde Mervân, Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Bana o mushafı (sözü edilen mushafı) gönder" diye haber gönderdi. O da gönderdi. " [447]

Bir Açıklama

Hz. Hafsa (r.a) babasının vefatından sonra o mushafın emanetçisiydi. Hz. Osman (r.a) bunu kabul etmişti. Bu yüzden Hz. Osman (r.a) mu sh a (lan çoğalttıktan sonra söz konusu asıl mushafı Hz. Hafsa (r.a)'ya iade etti. Ancak yönetim Ümeyye oğullarına (Emevilere) geçince râşid bir halife tarafından kendisine emanet edilen sahifeleri onlara vermekten kaçındı. Çünkü emirlik artık ısırıcı krallığa dönüşmüştü. Bu da itaatin durumunun yönetimin şekline göre değişeceğini göstermektedir. Abdullah bin Ömer (r.a)'in mushafı yönetime teslim etmedeki tutumu ise Müslüman bir devletin, İslâm ümmetine ait olan ve herhangi bir kimsenin kişisel hakkı bulunmayan kültürel varlığa el koyma haklanın olduğunu gösteriyor. [448]

Kur'anın İlk Ve Son İnen Kısımları

2490-Taberani, Ebu Recâ el-Utâridi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu Musa (r.a) bize Kur'an okuturdu. Bizi halkalar halinde oturturdu. Üzerinde

de iki beyaz elbise vardı. "İkra' bi'smi Rabbike'llezi halak..." suresini okuduğunda: "Bu âyet, Muhammed (a.s)'e ilk inen suredir" derdi." [449]

2491-Buhari, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: [450]
"İlk olarak inenler, arasında mufassallardan olan ve içinde cennet ve cehennemden söz edilen bir suredir. İnsanlar İslâm'a yönelince helâl ve haram indi. Eğer ilk olarak: "Şarap içmeyiniz" diye inmiş olsaydı. "Biz bunu
asla bırakmayız" derlerdi. Yine eğer: "Zina etmeyin" diye inmiş olsaydı. "Biz asla zinayı bırakmayız" derlerdi." [451]

Bir Açıklama

Hz. Aişe (r.a) burada Kur'an'ın parça parça inmesiyle ilgili büyük bir hikmete işaret etmektedir. Bu da: İlk olarak muhatab alınanların durumlarının göz önünde bulundurulması ve onların (daha sonra inecek hükümlere) hazırlanmasıdır.
Şeriat son şeklini aldıktan sonra insan artık Kur'an'ın her hükmüyle yükümlü olmuştur. Ancak İslâmi davet metodunda yine insanların başlangıçta inanca, sonra amele davet edilmeleri bir ilkedir. Buna göre altın yüzük takan inkarcı birinin önce altın yüzüğünü çıkarması istenmez. Böyle biri önce inanç olarak İslâm'ı benimsemeye, sonra da İslâm'a göre amel etmeye davet edilir.

2492-Buhari ve Müslim, Berâ bin Azib (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Tam bir sure olarak en son inen sure Tevbe suresi, en son inen âyet ise ikinci dereceden mirasçılarla ilgili ayettir." [452]

2493-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Tam bir sure olarak inen en son sure: İzâ câe nasru'llahi' süresidir." [453]

2494-Tirmizi, Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Son inen sureler Maide ve Feth sureleridir." [454]

2495-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Son inen âyet faizle ilgili âyettir."
"Son inen âyet kelâleyle (ikinci dereceden mirasçılarla) ilgili âyettir" sözünde

ifade edilen son'Iuk nisbidir. Yani bu ayet miras ayetlerinin en son inenidir. Aynı şekilde Berâe (Tevbe) suresinin sonluğu da nisbidir. İleride göreceğimiz üzere bu, son inen sure değildir. Ama son inen surelerden biridir-
Tam bir sure olarak en son inen sure: 'İzâ câe nasru'llahi' süresidir. Bundan sonra ileride göreceğimiz üzere bazı âyetlerin inmiş olması bunun son inen sure olması niteliğini ortadan kaldırmaz [455]

Bir Açıklama

Sahabiler Maide suresinin son dönemlerde indiği üzerinde ağırlıklı bir şekilde durmuşlardır. Bunu destekleyen bir durum da onda yer alan hükümlerin nesh edilmiş olmamasıdır. Onun bir bölümünün son dönemlerde inmiş olduğunda şüphe yoktur. Eğer Feth suresi denirken kastedilen: 'İzâ câe nasru'llahi ve'1-feth' suresi ise burada bu surenin bütün olarak inen son sure olduğundan söz edildiği kesindir. Ancak Feth suresi ile kastedilen: İnnâ fe-tehnâ leke fethen mubinâ...1 suresiyse burada ifade edilmek istenen onun son inen surelerden biri olduğudur. Çünkü: "İnnâ fetehnâ leke fethen mubinâ..." suresi Hudeybiye anlaşmasından sonra inmiştir.

2496-Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O, Yüce Allah'ın: "Allah'a döndürüleceğiniz, sonra her kişiye kazandığının karşılığının verileceği ve onların bir haksızlığa uğratılmayacakları günden sakının" [456] sözünün Resulullah (a.s)'a inen son âyet olduğunu söylerdi." [457]

Bir Açıklama

Bu âyetin Bakara suresinde faizle ilgili âyetin hemen arkasından gelmesi, bunun son inen âyetlerden olduğu konusunda bir fikir vermektedir. Bu, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın daha Önce geçmiş olan sözüne ters değildir. Aksine onunla ilgili bir hususun ayrıntısı niteliğindedir. [458]

---

[1] Zuhruf Suresi: 43, Duhan Suresi: 44

[2] Vakıa Suresi: 77

[3] Tevbe Suresi: 6

[4] Nisa Suresi: 174

[5] Yunus Suresi: 57

[6] Furkan Suresi: 1

[7] İsra Suresi: 82

[8] Yunus Suresi: 57

[9] Enbiya Suresi: 50

[10] Zuhruf Suresi: 4t

[11] Kamer Suresi: 5

[12] Yunus Suresi: I

[13] Maide Suresi: 48

[14] Ali İmran Suresi: 103

[15] Enam Suresi: 153

[16] Kehf Suresi: 21

[17] Tarık Suresi: 13

[18] Nebe Suresi: 1-2

[19] Zümer Suresi: 23

[20] Şuara Suresi: 192

[21] Şura Suresi: 52

[22] Enbiya Suresi: 45

[23] Yusuf Suresi: 22

[24] Araf Suresi: 203

[25] Ali İmran Suresi: 138

[26] Bakara Suresi: 145

[27] Ali İmran Suresi: 62

[28] İsra Suresi: 9

[29]
Cin Suresi: 1
[30]
Hakka Suresi: 48
[31]
Bakara Suresi: 256, Lokman Suresi: 22
[32]
Zümer Suresi: 33
[33]
Enam Suresi: 115
[34]
Talak Suresi: 5
[35]
Ali İmran Suresi: 193
[36]
Nahl Suresi: 102
[37]
Buruc Suresi: 21
[38]
Enbiya Suresi: 105
[39]
Fussilei Suresi: 3-4
[40]
Fussilet Suresi: 41
[41]
ibrahim Suresi: 52
[42]
Yusuf Suresi: 3
[43]
Abese Suresi: 13-16
[44]
ZuhrufSuresi: 44
[45]
eî-ltkan (10167-68)
[46]
Isra Suresi: 9
[47]
Nahl Suresi: 89 2) Zuhruf Suresi: 4
[48]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/253-262
[49]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/262
[50]
Bkz. en-Nebe'u'l-Azim sh. 101 ve sonrası.
[51]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/262-265
[52]
İsra Suresi: 85
[53]
Şura Suresi: 52
[54]
Daha fazla bilgi için bkz. en-Nebe'ul-Azim sh. 72 ve sonrası.
[55]
el-Itkan (21151)
[56]
Fussilet Suresi: 41-42
[57]
Hasr Suresi: 21

[58]
Zümer Suresi: 23
[59]
Rahman Suresi: 54
[60]
Ankebut Suresi: 48
[61]
Bakara Suresi: 2
[62]
Ali İmratı Suresi: 139
[63]
Meryem Suresi: 4
[64]
Yusuf Suresi: 91
[65]
Mustafaı erRıfai, Kur'an-ı Kerim'in i'cazının özelliği, Sh. 29
[66]
a.g.e.,Sh.3O
[67]
a.g.e.,Sh.J56
[68]
a.g.e., Sh.188
[69]
a.g.e.,Sh.l89
[70]
a.g.e.,Sh. 193-194
[71]
a.g.e.,Sh.2Ol
[72]
a.g.e.,Sh.2O4
[73]
a.g.e.,Sh.2O6
[74]
a.g.e.,Sh.2O9
[75]
a.g.e.,Sh.2Ol
[76]
a.g.e.,Sh.2O4
[77]
a.g.e.,Sh.2O6
[78]
a.g.e.,Sh.2O9
[79]
a.g.e.Sh.2U
[80]
a.g.e.Sh. 212-219
[81]
a.g.e. Sh.224
[82]
a.g.e.Sh. 220-235
[83]
a.g.e.Sh.226
[84]
a.g.e. Sh.228
[85]
a.g.e.Sh.234

[86] a.g.e.Sh. 236-248

[87] a.g.e.Sh. 241

[88] a.g.e.Sh. 246

[89] a.g.e.Sh.248

[90] a.g.e.Sk.249

[91] a,g.e.Sh.262

[92] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/265-281

[93] Furkan Suresi: 6

[94] Sebe Suresi: 6

[95] Sad Suresi: 10-11

[96] Araf Suresi: 54

[97] Zariyat Suresi: 47

[98] Hac Suresi: 47

[99] Vakıa Suresi: 75-76

[100] Zümer Suresi: 5

[101] Kıyame Suresi: 4

[102] Nur Suresi: 43

[103] Nur Suresi: 40

[104] En'am Suresi: 125

[105] Yunus Suresi: 92

[106] Ankebut Suresi: 14

[107] Maİde Suresi: 67

[108] Tevbe Suresi: 30

[109] Maide Suresi: 48

[110] Bakara Suresi: 285

[111] Bakara Suresi: 1 -2

[112] En'am Suresi: 38

[113] NahlSuresi:89

[114] Bunu Tirmizi ve daha başkaları rivayet etmişlerdir.
[115] Bunu bu ibareyle İmam Şafii, el-Umm'de rivayet etmiştir.
[116] Bunu İbni Ebi Hatim rivayet etmiştir.

[117] Enbiya Suresi: 22
[118] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/281-295
[119] Nahl Suresi: 44
[120] Al-i İmran Suresi: 79
[121] Al-i İmran Suresi: 187
[122] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/297-300
[123] Taberani, Mu'cemu'î-Kebir (9/138) Mecme'u'z-Zevaid (7/164) Burada verilen rivayetin rivayet tankında geçen raviter, Sahih'te isimleri bulunan ravilerdir.
[124] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/301-302
[125] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir, aynı yer. Mecme'u'z-Zevaid (71159) Heysemi şöyle söylemiştir: "Ravileri arasında Asır bin Behzele bulunmaktadır ki, bu kişi sika görülmüştür. Zayıf görülmesine yol açan bir yönü de bulunmaktadır. Geriye kalan ravileri Sahih'te isimleri geçen raviterdir."
[126] Tirmizi (5/177) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an 18. bab. Tirmizi şöyle söylemiştir:
"Bu hadis hasen, sahihtir." Hakim (1/554) Kitabu Fedaili'l-Kur'an. Hakim bunun sahih olduğunu söylemiştir. Zehebi de şöyle söylemiştir: "Ravileri arasında Kabus bin Ebi Zabyan bulunmaktadır. Bu kişi hakkında bazı tenkidler bulunmaktadır. Kabus ilim adamlarının bazıları tarafından sika olarak görülmüştür."
[127] Ebu Davud (2/71) Kitabu's-Salat, 14-Kur'an-ı Kerim okumanın sevabıyla ilgili bab. Bu hadis Müslim'in rivayet etmiş olduğu uzun bir hadisin bir parçasıdır.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/302-303
[128] Fetih Suresi: 4
[129] Tirmizi (5/175) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 16-Kur'an-ı Kerim'den bir harf okuyana ne kadar sevap verileceği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis bu rivayet tankıyla hasen, sahih, garibdir." Daha başkaları ise sahih olduğunu söylemişlerdir.
[130] Ahmed bin Hanbel (51348) Mecme'u'z-Zevaid (71159) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçer ravilerdir." İbni Mace (211242) 33-Kitabu'l-Edeb, 52-Kur'an'ın sevabı babı. Darimi (2/450-451) Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 15-Bakara ve Ali İmran surelerinin faziletleriyle ilgili bab. Bu hadis, Allah'ın izniyle hasendİr. Ravileri arasında Beşir bin Muhacir bulunmaktadır ki, Takrib'de onun hakkında şöyle denmektedir: "Sadık (doğru sözlü, sikadan sonra gelen derece) ve hadis rivayetinde gevşek (leyyin) biridir." Aynı zamanda onun Müslim'de ve dört Sünen kitabında adı geçen ravilerden olduğuna işaret etmiştir.
[131] Buhari (81691) 65-Kitabu't-TefsİR, 80-Abese suresi. Müslim (1/549) 6-Kİtahu Sa-lati'l-Musafırin ve Kasriha, 38-Kur'an'ı güzel bir şekilde okuyabilenin fazileti ve aksak bir halde okuyanın durumuyla ilgili

bab.
[132]
Ebu Davud (2/70-71) Kiîabu's-Salat, 14-Kur'an okumanın sevabıyla ilgili bab. Tirmi-zi (51171) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 13-Kur'an okuyanın fazileti (alacağı sevap) hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/303-306
[133]
Buhari (91555) 70-Kitabu'l-Et'ime, 30-Yiyecekten söz edilmesi babı. Müslim (1/549) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 37-Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin fazileti babı. Ebu Davud (41259) Kitabu'l-Edeb, 19-Kiminle sohbette bulunmanın emrolunduğu babı. Tirmizi (5/150) 44-Kitabu'l-Emsâl, 4-Kur'an-ı Kerim okuyan mü'minin ve okumayan mü'minin örneği hakkında gelen rivayetler babı. Ancak Tirmizi, Ebu Cehil karpuzu hakkında: "Kokusu da acıdır" ibaresine yer vermiştir.
Nesai (81124) 47-Kitabu'l-İman ve Şera'i'ih, 32-Kur'an okuyan mü'minin ve Kur'an okuyan münafığın örneği. İbni Mace (1177) Mukaddime, 16-Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğretenin fazileti (alacağı sevap) babı. 2346~Ebu Davud (4/259) Kitabu'l-Edeb, 19-Kiminle sohbette bulunmanın emrolunduğu babı.
[134]
Ebu Davud (4/259) Kitabu'l-Edeb, 19-Kiminle sohbette bulunmanın emrolunduğu babı.
[135]
Müslim (1/559) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 47-Kur'an'a göre amel eden ve onu öğretenin fazileti babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/306-308
[136]
Ebu Davud (2171) Kitabu's-Salat, 14-Kur'an-ı Kerim okumanın sevabıyla ilgili bab.
[137]
Buhari (131502) 97-Kitabu't-Tevhid, 45-Resulullah (a.s.)'m, Allah'ın kendisine Kur'an verdiği bir kimse hakkındaki sözüyle ilgili bab. Müslim (11558-559) 6-Kıjabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 47-Kur'an'a göre amel edenin ve onun öğretenin; fıkıhtan ve başka şeylerden hikmeti öğrenip ona göre amel edenin fazileti babı. Tirmizi (4/330) 28-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, 24-Hased (kıskançlık) hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Ya'la'mn Müsned'i (2/340) Ebu Yala bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Yezid bin Abdulaziz, İbni Seyyah diye bilinen kişidir. Mecme'u'z-Zevaid (31108) Heysemi bunu Ebu Ya'la'ya nisbet etmeksizin vermiştir.
[138]
Tirmizi (51178) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur'an 18. bab. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir. Hakim (11552) Kitabu Fedaili'l-Kur'an, Kur'an'ın fazilet-leriyle ilgili genel rivayetler. Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir, ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır."
[139]
Ebu Davud (2173) Kitabu's-Salat, 20-Kur'an-ı Kerim'i tertil üzere okumanın müstehablığı babı. Tirmizi (51177) 46-Kitabu Fedailfl-Kur'an 18. bab. Tirmizi bu hadisin kasen sahih olduğunu söylemiştir.
[140]
Ahmed bin Hanbel (3/40) Mecme'u'z-Zevaid (7/162) Heysemi söyle söylemiştir:
Bunu Ahmed bm Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçer ravi-lerdır."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/308-312
[141]
Buhari (9/74) 66-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 21-"Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve oğretenınızdir" sözüyle ilgili bab. Ebu Davud (2/70) Kitabu's-Salat, 14-Kur'-an-ı Kerim okumanın sevabıyla ilgili bab. Tirmizi (5/175) 46-Kitabu Fedaili'l-Kur an, 15-Kur'an'ı öğretmek hakkında gelen rivayetler babı.
[142]
Mecme'u'z-Zevaid (7/165) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'ce-mu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçer raviler-dir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/312-313

[143]
Buhari (9179) 66-Kitabu Fedaili'l-Kur'an, 23-Kur'an'ı hatırda tutma ve ona bağlanma babı. Müslim (i/545) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha 33-Kur'an-ı Ke-rim'e bağlanmakla emir babı.
[144]
Ahmed bin Hanbei (41146, 150, 153) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (17/290-291) Mecme'u'z-Zevaid (7/169) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbei rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçer ravilerdir."
[145]
Buhari (9/179) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an 33-Kur'an'dan ezberlenenin hatırda tutulmasıyla emir babı.
[146]
Müslim (1/544) Aynı yer. Nesai (2/154) i 1-Kitabu'l-îftitah, 37-Kur'an hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (2/1243) 33-Kitabu'l-Edeb 52-Kur'an (okuman)ın sevabı babı. Cami'in tahkikçisi söyle söylemiştir: Kur'an dersi ve onun sürekli okunması
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/313-314
[147]
Fussilet Suresi: 41
[148]
Müslim (1/544) Aynı yer. Tirmizi (Ş/193) 37-Kitabu'l-Kıraât 10. bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Nesai (2/154-155) 11-Kitabu'l-İftitah, 37-Kur'an hakkında gelen rivayetler babı. Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Bazıları şöyle demişlerdir: Burada (ezberlenin unutulmasının) tenkid edilmesinin sebebi, bunun bir bakıma Kur'an'a Özen göstermeme anlamı taşımasından dolayıdır. Çünkü kişi okumayı ve ezberlediğini tekrar etmeyi bırakmadığı ve çok fazla gaflet göstermediği sürece unutmaz. Eğer ki tekrarlamaya ve namazlarda okumaya devam etse yine de ezberlediği hafızasında kalır. Dolayısıyla bir kimse: "Şöyle söyle bir âyeti unuttum" deyince bir bakıma kendi aleyhine, o âyete gereken önemi vermediğine şahitlik etmektedir. Dolayısıyla buradaki tenkid kişinin ezberlediğini tekrarlamayı ve hatırlamayı terketmesine yöneliktir. Çünkü unutmaya yol açan şey budur. Nevevi de: "Buradaki kerahet tenzihidir" demiştir.
Hafız İbni Hacer, Feth'de Kur'an'ı unutmaktan sakındırılması konusunda şöyle söylemiştir: "Ebu'l-Aliye'den mevkuf olarak rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: "Bir adamın Kur'an'ı öğrenip sonra onu unutacak kadar uyumasını en büyük günâhlardan sayardık." Bunun isnadı iyidir (ceyyiddir). İbni Şirin tankıyla ve sahih bir isnadla, Kur'an'ı unutan kimse hakkında rivayet ettiklerine göre onlar bunu hoş karşılamaz ve böyle bîr şey yapanı şiddetle tenkid ederlerdi.
[149]
Buhari (9179) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 23-Kur'an'dan ezberlenin hatırlanması ve hatırda tutulması babı. Müslim (1/544) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasri-ha, 33-Kur'an'dan ezberlenenin hatırda tutulmasıyla emir babı.
[150]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91158) Bu rivayette yukarıda geçtiği gibi "elli ayet" değil: "Kim bir gecede beş ayet okursa..." denmektedir. Mecme'u'z-Zevaid (21268) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[151]
Nesai (3/257) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatavvu'i'n-Nehâr 60-Sabah namazının iki rek'at sünnetinin vaktiyle ilgili bab. İsnadı basendir. Hirevi şöyle söylemiştir: "Ibnu'l-A'rabİ şöyle demiştir: "O Kur'an'a başını koymaz" sözü övgü için de olabilir tenkid için de. Övgü için şu anlam kastedilmiş olabilir: "Geceleyin sürekli Kur'an okuduğundan, Kur'an sürekli onun yanıbaşında olur. Gece onunla yatağa başını koymaz." Tenkid işin de şu anlam kastedilmiş olabilir: "Kur'an'dan ezbe rinde bir şey olmadığından yattığı zaman onunla birlikte Kur'an'dan bir şey yastığa başını koymaz. el-Isabe (2/147)'de şöyle denmektedir: "Şurayh el-Hadrami'den sahih bir hadiste söz edilmiştir. Bu hadisi Nesai, Zuhri'nin Sâib bin Yezid'den rivayeti tankıyla nakletmiştir. Buna göre Resulullah (a.s.)'ın yanında Şurayh el-Hadrami'den söz edildi. O da şöyle buyurdu: "O Kur'an'a başını koymaz." Zuhri'nin adamlarının çoğu da böyle demişlerdir.
[152]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/315-317

[153]
Buhari (9163) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 15-Kur'an-ı Kerim okunması esnasında sekinetin (huzurun) ve meleklerin inmesi babı.
[154]
Müslim (1/548-549) 6-Kitabu SalatH-Musafirin ve Kasriha, 36-Kur'an-ı Kerim okunması esnasında sekinetin (huzurun) inmesi babı.
[155]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/317-319
[156]
Buhari (9/57) 66-Kitabu Fedâili'i-Kur'an, 11-Kehf suresinin fazileti. Müslim (1/547-548) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 36-Kur'an-ı Kerim okunması esnasında sekinetin (huzurun) inmesi babı.
[157]
Müslim (î/548) Aynı yer.
[158]
Buhari (8/586) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"îmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur" (Fetih suresi: 4) ayetiyle ilgili bab. Tirmizi (5/161) 46-Kitabu Fedâili'i-Kur'an, 6-Kehf suresinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.
[159]
Buhari (9163)
[160]
Bkz. Fethu'l-Bari (9/57)
[161]
Nevevi (6/82)
[162]
İbni Hacer (9/64)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/319-321
[163]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebİr (91142) Mecme'u'z-Zevaîd (71165) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar.
[164]
Ali İmran Suresi: 79
[165]
Buharİ (9/98) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 35-Kur'an-ı Kerim okuma esnasında ağlama babı. Müslim (1/551) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 40-Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin fazileti (sevabı) babı. Ebu Davud (31224) Kitabu'l-İlm, 13-Kasas süresiyle ilgili bab. Tirmizi (5/131) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisa süresiyle ilgili bab.
[166]
Nisa Suresi: 41
[167]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/321-322
[168]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/323
[169]
Ahmed bin Hanbel (31428, 444) Mecme'u'z-Zevaid (4/214) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsafta rivayet etmiştir ve değişik rivayet tankları bulunmaktadır. Bunu ayrıca Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[170]
Ahmed bin Hanbel (3/444) Ebu Ya'la (3/88) Şöyle demiştir: "İsnadı sahihtir. Ebân diye anılan kişi İbni Yezid el-Attar'dır. Zeyd de İbnu Selâm bin Ebi Selâm Memtur el-Habeşi'dir. el-Hurani de Ebu Râşid'dir. Mecme'u'z-Zevaid (4/95) Hey-semi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve muhtasar olarak Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Taberani de, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve rav-iteri sikadırlar."

[171] Tirmizi (51179) 46-Kitabu Fedâili'i-Kur'an 10. bab. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Ondan başka da bu hadisin hasen olduğunu söyleyenler olmuştur.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/325-327
[172] Ahmed bin Hanbel (3/397) Ebu Davud (î/220) Kitabu's-Salat, 138-Okuma yazma bilmeyen ve Arap olmayan bîri İçin kıraat konusunda yeterli olan miktarın ne olduğu babı. İsnadı kuvvetlidir (kavidir). Hepsi hasendİr. el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
Sizin okumalarınızın (kıraatlarınızın) hepsi de güzeldir. Eğer daha sonra gelecek olanı (ahireti) erken gelecek olana (dünyalığa) tercih ederseniz hepsinden de sevap umulur. Dillerinizi oklar gibi dikmemenizden dolayı sizin için bir sorumluluk yoktur. Sizden sonra bîr takım kimseler gelecek, harfleri ve kelimeleri düzgün çıkaracak, mahreçlerini kalınlaştıracak ve seslerini uzatacaklar. Ancak bu okuma-larıyla dünya varlığı ve onun vasıtasıyla Üstünlük sağlama gibi erken elde edilecek şeyleri isteyecekler. Onunla sonra gelecek olanı yani ahiret karşılığım arzula-mayacaklar."
[173] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/327-328
[174] Ebu Davud (2174) Kitabu's-Salat20-Kıraatta tertile riayet etmenin müstehablığı babı. Nesai (2/279) U-Kitabu'l-İftitah, 83-Kur'an'm sesle süslenmesi babı. Dari-mi (21474) Kitabu Fedâili'l-Kur'an Kur'an okurken teganni etme babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/328
[175] Buhari (9168) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 19-Kur'an'ı sesini güzelleştirmeden okuyanın durumu babı. Müslim (J/545-546) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kas-riha, 34-Kur'an okurken sesi güzelleştirmenin müstehablığı babı. Ebu Davud (2/75) Kilabu's-Salat, 20-Kıraatta tertile riayet etmenin müstehablığı babı. Nesai (21279) U-Kitabu'l-İftitah, 83-Kur'an'ın sesle süslenmesi babı.
[176] Ahmed bin Hanbel (J/172,175,179) Ebu Davud (2/74) Kitabu's-Salat, 20-Kıraatta tertile riayet etmenin müstehablığı babı. İbni Hibban (1/166) Ki§inin Allah'ın kitabından okuduğu şeyden uzak kalmasına karşı sert davranıldığınm bildirilmesi babı. Hakim (11569) Hakim söyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu burada verilen rivayet senediyle nakletmemişlerdİr. Bu hadisi Buhari, Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet etmiştir." Buhari'deki yeri: (13/501) 97-Kitabu't-Tevhid, 44-Yüce Allah'ın: "Sözünüzü ister gizleyin ve isterse onu açığa vurun. Şüphesiz O, gönüllerde olanı bilir" (Mülk suresi: 13) sözüyle ilgili bab. Bu hadisi Bezzar ve Taberanİ de rivayet etmişlerdir. Ancak onlar Ebi'l-Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Bu hadisin Bezzar'da geçtiği yer: (3197) "Kur'an'ı sesini güzelleştirerek okumayan bizden değildir" hadisiyle ilgili bab. Tabera-nİ'nin rivayet ettiği yer: Mu'cemu'l-Kebİr (11/121) Heysemi, Mecme'u'z-Zevaid (7ll70)'te şöyle söylemiştir: "Bunu Mu'cemu'l-Kebir'de Taberanİ ve Bezzar rivayet etmiştir ve Bezzar'ın ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/328-330
[177] Ali İmran Suresi: 118
[178] Ebu Davud (2(74-75) Kitabu's-Salat, 20-Kıraatta tertile riayet etmenin müstehab-lığı babı. İsnadı kuvvetlidir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/330-331
[179] Mecme'u'z-Zevaid (1/165) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[180] Keşfu'l'Estar (1/99) Alim hakkında neden korkulacağı babı. Mecme'u'z-Zevaid (1/186) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Evsat'ta Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir. Bezzar'm ravileri sika görülmüş kimselerdir."

[181]
Ahmed bin Hanbel (2/175) Mecme'u'z-Zevaid (61229, 230, 231) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bunu aynı zamanda Taberani de rivayet etmiştir. Yine Bezzar da bir benzerini rivayet etmiştir."
[182]
Ahmed bin Hanbel (4/151, 155) Taberani, Mu'cemu't-Kebir (17/305) Mecme'u'z-Zevaid (61239) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in isnadları sika ravilerden oluşan sağlam is-nadlardır."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/331-333
[183]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/333
[184]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/334
[185]
Ahmed bin Hanbel (1/232) Ebu Davud (1/233) Kitabu's-Salat, 151-Rüku ve secde esnasında duayla ilgili bab. Hakim (11263-264) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebİ de ona muvafakat etmiştir.
[186]
Nesai (2/181) 11-Kitâbu'l-İftitah, 83-Kur'an'ın sesle süslenmesi babı.
[187]
Tirmizi (5/182) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 23-Resulullah (a.s.)'ın Kur'an okuyuşunun nasıl olduğu hakkında gelen rivayetler babı.
[188]
Tirmizi (5/185) 47-Kitâbu'l-Kırâât, 1-Fatiha süresiyle ilgili bab.
[189]
Ebu Davud (4137) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırâât. el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Bu hadisin bir çok rivayet tankı bulunmaktadır. el-Cezeri, en-Neşr (l/226)'de: "Bu hadis hasendir. Senedi sahihtir" demiştir. Bazıları burada ayet başlarında durmayı sünnet saymışlardır. Ebu Amr: "Bu benim için daha güzeldir" demiştir. Beyhaki de aynı şekilde, 'Şi'abu'l-İman'da bunu tercih etmiştir. Onun dışındaki bazı ilim adamları da bunu tercih etmiş ve: "Efdal olan ayet başlarında ve daha sonra durulması gereken yerlerde durmaktır" demişlerdir. Yine şöyle demişlerdir: "En güzel olan Resulullah (a.s)'ın hidayetine ve sünnetine uymaktır."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/334-335
[190]
Buharı (9/91) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 29-Okumanm uzatılması babı. Ebu Davud (2173) Kitabu's-Salat, 20-Kıraatîa tertile riayet etmenin müstehabhğı babı. Nesai (2/179) 11 -Kitâbu'l-İftitah, 82-Kur'an okuma esnasında sesin uzatılması babı. Ebu Davud ve Nesai'nin her ikisinin de rivayetleri: "Uzatma yerlerinde uzatırdı" sözüyle bitmektedir (yanı bundan sonrası onların rivayetlerinde yer almamaktadır).
[191]
Buhari (13/512) 97-Kitabu't-Tevhid, 50-Resulullah (a.s.)'ın zikri (anması) ve Rab-binden rivayette bulunması babı. Müslim (11547) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 35-Resulullah (a.s.)'ın Mekke'nin Fethi esnasında Feth suresini okuması babı. Ebu Davud (2174) Kitabu's-Salat, 20-Kıraatta tertile riayet etmenin müstehabhğı babı. el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Terci*: Okuma esnasında harekelerin vurgularının birbirine yakın olmasıdır. Sözlük anlamı itibariyle titreştirmek anlamı taşır. Sesin terci'i ise boğazda ti-treştirilmesidir. Bunun açıklaması Buhari'nin Sahih'inin Kitâbu't-Tevhid bölümünde yer alan ve Abdullah bin Muğaffel (r.a.)'den rivayet edilmiş olan hadiste yapılmıştır. Okunuşu fethah hemzeden sonra sakin bir elif ardından da yine bir hemze geliyormuş gibidir. Hafız ve daha başkaları da böyle tesbit etmişlerdir. Allame Ali el-Fâri şöyle söylemiştir: "En uygunu, onun üç uzatmalı (memdud) elif gibi okunmasıdır." Daha sonra şöyle demişlerdir: "Aşağıdaki iki şeyin her ikisi de söz konusu olabilir: Birincisi: Bu, devenin iniltisinden çıkarılmış bir ses olabilir. İkincisi: Bu, yerine göre meddin en uzun şekli olabilir. Bu da ondan çıkmış olabilir. Hafız şöyle söylemiştir: "Bu ikincisi siyaka çok benzemektedir. Bu hadisin bazı rivayet şekillerinde şöyle denmektedir: "Eğer insanların tümünün öyle yapabilecekleri endişesi olmasaydı size bu tahinle (kural dışı okuyuşla) okurdum." Terci' burada-kinden başka yerlerde de

geçmektedir. Nitekim eş-Şemâil'de (bildirildiğinde göre bu konuyla ilgili hadisi) Tirmizi, Nesai ve îbni Mace rivayet etmişlerdir. Metin de ona aittir. Buna göre Ummu Hani (r.a.)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Ben yatağımda yatmış uyurken, Resulullah (a.s.)'ın Kur'an okumakta olduğu sırada sesini duyuyordum. Kur'an'ı terci' ediyordu." Şeyh Ebu Muhammed bin Ebi Cemre de şöyle söylemiştir: "Terci'in anlamı sesin güzelleştirilmesidir. Yoksa terci' gına (müziksel ses çıkarmak) değildir. Çünkü gına şeklindeki bir terci' ile Kur'an okumak, Kur'an okumanın asıl gayesi olan huşu'a aykırıdır."

[192] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/335-337

[193] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/148) Mecme'u'z-Zevaid (7/155) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. Ancak Taberani'nin tahkikçİsi şöyle söylemiştir: "el-Mecme'de bunun ravilerinİn Sahih'te isimleri geçen raviler oldukları söylenmiştir. Bunun yanısıra el-Mecme'de de Mes'ud bin Yezid adı geçmektedir. Taberani'nin basılı şeklinde ise Musa bin Yezid olarak geçmektedir. Doğrusu da budur."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/337-338

[194] Ahmed bin Hanbel (61288) Mecme'u'z-Zevaid (21108) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[195] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/338-339

[196] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/339

[197] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91155) Mecme'u'z-Zevaid (21269) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[198] Taberani, Mu'cemtt'l-Kebir (91154) Mecme'u'z-Zevaid (2/269) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."

[199] Muvatta (11200-201) 15-Kitabu'l-Kuran, 3-Kur'an'ın hizblere (cüzlere) ayrılması konusunda gelen rivayetler babı.

[200] Ebu Davud (2155) Kitabu's-Salat, Kur'an'ın hizblere (cüzlere) ayrılması babı. İsnadı iyidir.

[201] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/155) Mecme'u'z-Zevaid (2/269) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de iki ayrı tanktan rivayet etmiştir, bunlardan birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[202] Buhari (41218) 30-Kitabu's-Savm, 55-Oruçtan bedenin hakkı.

[203] Müslim (2/813) 13-Kitabu's-Sıyam, 35-Bütün yıl boyunca oruç tutmaktan nehiy babı.

[204] Tirmizi (51197) 47-Kitâbu'l-Kırâât, 13. bab.

[205] Ebu Davud (2/56) Kitabu's-Salat, Kur'an'ın hizblere (cüzlere) ayrılması babı. Tir-mizi (51198) 47-Kitâbu'l-Kırâât 13. bab. Ebu Davud (2/54) Kitabu's-Salat, Kur'an'ın ne kadar sürede bir okunacağı babı.

[206] Tirmizi (5/197) Aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/339-343

[207] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/344

[208] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (2/242) Mecme'u'z-Zevaid (71172) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/344
[209] Müslim (11515) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 18-Gece namazıyla ilgili genel konular ve uyuyarak yahut hastalık sebebiyle gece namazını kılamayanın du rumuyla ilgili bab. Ebu Davud (2134) Kitabu's-Salat, 20-Uyuyarak hizbini (virdini) kaçıran birinin durumuyla ilgili bab. Tirmizi (21474-475) Ebvâbu's-Salat, 408-Gece hizbini (virdini) kaçırıp da bunu gündüz yerine getiren biri hakkında bildirilenler babı. Nesai (3/259) 20-Kitabu Kıyami'l-Leyl ve Tatav-vu'İ'n-Nehâr, 65-Gece hizbini uyuyarak kaçıranın bunu ne zaman kaza edeceği babı. İbni Mace (1/416) 5-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fiha, 177-Gece hizbini uyuyarak kaçıran bir kimse hakkında gelen rivayetler babı.
[210] Muvatta (11200) 15-Kitabu'l-Kur'an, 2-Kur'an'tn hizblere ayrılması hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/344-345
[211] Buhari (91101) 6-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 37-"Kur'an'ı kalpleriniz ülfet ettiği sürece okuyunuz" hadisiyle ilgili bab. Müslim (4/2053) 37-Kitabu'l-Ilm, 1-Kur'an'm müteşabih ayetlerine takılmaktan nehiy babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/345
[212] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/345-346
[213] Ebu Davud (2138) Kitabu 's-Salat, 26-Gece namazında Kur'an okurken sesi yükseltmekle ilgili bab. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/346
[214] Buhari (9/87) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 27-Bakara suresi... demekte bir sakınca görülmemesi babı. Müslim (1/543) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 33-Kur'an'dan ezberlenenin ezberde tutulması emri ve: "Şöyle şöyle bir ayeti u-nuttum" demenin sakıncası babı.
[215] Buharı, aynı yer.
[216] Müslim, aynı yer.
[217] Ebu Davud (2/38) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında Kur'an okurken sesi yükseltmekle ilgili bab. el-Cami'İn tahkikçisi söyle söylemiştir: "Hafız Ibni Hacer, Ismaili'den rivayetle söyle söylemiştir: "Resulullah (a.s.)'ın Kur'an'dan bir şeyi unutması iki şekilde olabilir: Birincisi: Bir an unutup çok geçmeden hatırlamasıdır. Bu, insan tabiatının normal bir durumudur. Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'un rivayet etmiş olduğu hadiste Resulullah (a.s.)'ın sehiv hakkında söylediği şu söz de buna işaret etmektedir: "Ben de sizin gibi bir beşerim. Nasıl siz unutuyorsanız ben de unuturum." İkincisi de: Bir ayetin metninin neshi gayesiyle Allah'ın onu, O'nun kalbinden tamamen almasıdır. Bu da Yüce Allah'ın şu sözündeki istisnada işaret edilen şeydir: "Sana (Kur'an'ı) okutacağız ve artık unutmayacaksın. Allah'ın dilediği hariç." (A'la suresi: 6-7) Birinci durum hemen çabuk geçen ani bir haldir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz zikri (Kur'an'ı) biz indirdik ve onun koruyucuları da elbette biziz." (Hicr suresi: 9) İkinci durum ise Yüce Allah'ın şu ayeti kerimesinde dile getirdiği durumdur: "Biz yerine daha iyisini veya bir benzerini getirmedikçe bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız." (Bakara suresi: 106)
Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Bu hadis, Resulullah (a.s.)'ın mutlak tebliğ mahiyeti taşımayanları unutmasını mümkün görenler için bir delil mahiyeti taşımaktadır. Tebliğ mahiyeti taşıyanların da tebliğin gerçekleşmesinden sonra olması ve unutmanın sürekli olmaması şartıyla unutulması mümkündür. Bu şekilde unutsa bile arkasından yine ya kendiliğinden veya bir başkası vasıtasıyla hatırlar. Tamamen unutması ise söz konusu olamaz."
[218] Ebu Davud (2/38) Kitabu's-Salat, 26-Gece namazında Kur'an okurken sesi yükseltmekle ilgili bab. Tirmizi (5/180) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an 20. bab. Nesai (3/115) Kitabu İkameti 's-Sala ve's-Sunneti fiha,

24-Gizli yapmanın açık yapmaya üstünlüğü bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/346-349
[219] Tirmizi (5/183) 46-Kitabu Feaaili'l-Kur'an, 23-Resulullah (a.s.)'ın Kur'an okuyuşunun nasıl olduğu hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis bu rivayet şekliyle hasen garibdir." Nesai (3/224) 20-Kitabu İkameti's-Sala ve's-Sunneti fıha, 23-Geceleyin Kur'an okumanın nasıl olacağı babı. Nesai'nin rivayeti: "Bazen gizli, bazen açık okuyordu " sözüyle bitmektedir.
[220] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/323) Mecme'u'z-Zevaid (21266) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravilerİ, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
[221] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/322) Mecme'u'z-Zevaid (2/267) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/349-350
[222] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/350
[223] Buharı (9/47) 66-Kitabu FedâÎli'l-Kur'an, 8-Resulullah (a.s.)'ın ashabından kıraat (Kur'an-ı Kerim okumanın öğrenilmesi) babı.
[224] Buharı (7/313) 64-Kitabu'l-Meğazi 12. bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/351
[225] Buhari (9/83) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 25-Çocuklara Kur'an'ın öğretilmesi babı.
[226] Buharı (9183) Aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/352
[227] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/352
[228] Buhari (9164-65) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 16-Resulullah (a.s.)'ın iki kapak arasında bulunandan (yani Kur'an'dan) başka geriye bir şey (yazılı bir şey) bırakmadığını söyleyenler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/353
"İki kapak arasında olan": Bu sözüyle Yüce Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i kasdetmiştir. Bu kitap, mushafin iki kapağı arasına yazılmış olduğundan böyle denmiştir.
[229] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/353
[230] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91146) Mecme'u'z-Zevaid (7/165) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik rivayet senetleriyle rivayet etmiştir ve bunlardan birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/354
[231] Nahl Suresi: 89
[232] Fussilet Suresi: 53
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/354-355
[233] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91146) Mecme'u'z-Zevaid (71153) Heysemi, Mecme'u'z-Zevaid'de bununla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamış sadece: "Bunu Taberani rivayet etmiştir" demekle yetinmiştir.
[234] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/355

[235] Ahmed bin Hanbel (41107) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (22175-76) Mecme'u'z-Zevaid (7146) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri arasında Imran el-Kattan bulunmaktadır. Ibni Hibban ve daha başkaları onun sika olduğunu söylemişler, Nesai ise zayıf olduğunu söylemiştir. Geriye kalan ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/355-356

[236] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/356

[237] Ahmed bin Hanbel (4/237) Mecme'u'z-Zevaid (1/276) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/356

[238] Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/157) Mecme'u'z-Zevaid (1/276) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar. "
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/356-357

[239] er-Ravdu'n-Dani (21277) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (12/214) Mecme'u'z-Zevaid (1/276) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve es-Sağir'de rivayet etmiştir ve ravileri sika görülmüş kimselerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/357

[240] Muvatta (21446) 21-Kitabu'l-Cihad, 2-Bir kimsenin yanında Kur'an bulunarak düşman toprağına yolculuk etmekten nehyi babı. İmam Malik şöyle söylemiştir: "Bu, düşmanın onu (Kur'an'ı) ele geçirmesinden korkulması dolayısıyladır." Buha-ri (6/133) 56-Kitabu'l-Cihad, 129-Mushaflarla birlikte düşman toprağına yolculuk etmenin mekruhluğu (sakıncası) babı. Müslim (3/1490-1491) 33-Kitâbu'l-İmâre, 24-Mushafın kâfirlerin eline geçmesi endişesi dolayısıyla onunla birlikte kâfirlerin toprağına yolculuk etmekten nehiy babı. Eyyub şöyle söylemiştir: "Düşman onu ele geçirip, onunla size karşı durabilirler (yani ona hakaret etme tehdidiyle sizi zor durumda bırakabilirler -Çeviren)" demiştir. Ebu Davud (3136) Kİtabu'l-Cihad, 88-Mushafla birlikte düşman toprağına yolculuk edilmesi babı

[241] Bkz. Fethu'UBari (61134)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/357-358

[242] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/359-360

[243] Ali imran Suresi: 113

[244] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/361-362

[245] Kesfu'l-Estar (3/40) Kitâbu't-Tefsir, Bir sureye: "Bi'smi'llahi'r- Rahmani'r-Ra-him" ile başlanması babı. Hey semi söyle söylemiştir: "Ebu Davud sadece şu sözünü nakletmİştir: "Bi'smi'llahi'r-Rahmani'r-Rahim" ininceye kadar bir surenin diğerinden ayrıldığı bilinemez(di)." Mecme'u'z-Zevaid'de söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar iki ayrı isnadla rivayet etmiştir ve birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/362

[246] Buhari (81156-157) 65-Kitâbu't-Tefsir, 1-Fatiha suresi hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (2/71-72) Kitabu's-Salat, 15-Fatiha suresi babı. Nesai (21139) 11 -Kitâbu'l-İftitah, 26-Yüce Allah'ın: "Andolsun sana ikişerlerden yediyi ve Büyük Kur'an'ı verdik" (Hicr suresi: 87) sözünün te'vili babı.

[247] Enfal Suresi: 24

[248] Tirmizi (51155) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 1-Fatiha suresinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.

[249] Tirmizi (51297) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 16-Hicr süresiyle ilgili bab. Nesai (21139) 11-Kitâbu'i-İftitah, 26-Yüce Allah'ın: "Andolsun sana ikişerlerden yediyi ve Büyük Kur'an't verdik" (Hicr suresi: 87) sözünün te'vili babı. Bu hadis hasendir. İbni Hibban sahih olduğunu söylemiştir.

[250] Ebu Davud (2171-72) Kitabu's-Salat, 15-Fatiha suresi babı. Tirmizi (5/297) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 16-Hicr süresiyle ilgili bab. Tirmizi bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/362-365

[251] Müslim (11554) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 43-Fatiha suresinin ve Bakara suresinin son ayetlerinin fazileti babı. Nesai (21138) 11-Kitâbu'l-İftitah, 25-Fatiha suresinin fazileti babı.

[252] Tirmizi (5/159-160) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 4-Bakara suresinin son ayetleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen garibtir" demiştir. Tirmi-zi bu hadisi Nu'man bin Beşİr'den rivayet etmiştir. Nesai de bunu Sünen'de rivayet etmiştir. Hakim (11562) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir, ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (71285) Mecme'u'z-Zevaid (6/312) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[253] Ahmed bin Hanbel (5/151)

[254] Ahmed bin Hanbel (5/180) Mecme'u'z-Zevaid (61312) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun tamamını Ahmed bin Hanbel değişik isnadlarla rivayet etmiştir ve bunlardan birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[255] Ahmed bin Hanbel (51383) Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (31169) Mecme'u'z-Zevaid (61324) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Mu'cemu'l-Kebir ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[256] Buhari (9/55) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 10~Bakara suresinin faziletiyle ilgili bab. Müslim (11554-555) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 43-Fatiha suresinin ve Bakara suresinin son ayetlerinin fazileti ve Bakara suresinin son iki ayetinin okunmasına teşvik babı. Ebu Davud (2/56-57) Kitabu's-Salat, Kur'an'ın hiz-blere (cüzlere) ayrılması babı. Tirmizi (5/159-160) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 4-Bakara suresinin son ayetleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/365-367

[257] 2422'Müslim (11554-555) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 43-Fatika suresinin ve Bakara suresinin son ayetlerinin fazileti ve Bakara suresinin son iki ayetinin okunmasına teşvik babı. Tirmizi (5/160) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 5-AH İmran suresi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis bu rivayet tankıyla hasen garibdir" demiştir.

[258] Müslim (1/553) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 42-Kur'an-t Kerim okumanın fazileti babı.
İbnu'l-Esir şöyle söylemiştir: "Herhangi kul bunu bir rek'atta secde etmeden önce okur sonra Allah'tan bir şey isterse Allah ona o istediğini verir. Bu neredeyse dinin tümünü içerecekti." Ancak bu fazlalık Müslim'in basılı seklinde bulunmamaktadır. İlim adamları şöyle demişlerdir: "Bu iki surenin nur ve hidayet sahibi olmaları ve ecirlerinin büyük olması dolayısıyla iki çiçek olarak adlandırılmışlardır." (Nevevi, 6/90)

[259] Müslim (1/539) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 29-Kişinin nafile namazı evinde kılmasının müstehab olduğu, camide kılmasının da caiz olduğu babı. Tirmizi (51157) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 2-Bakara suresinin ve Ayetu'l-kursi'nin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin hasen sahih

olduğunu söylemiştir.
[260]
Tirmizi (51157) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 2-Bakara suresinin ve Ayetu'l-kur-si'nİn fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis garibdir. Hakim bin Cubeyr tankıyla gelen rivayetinden başka bir rivayetini bilmiyoruz" demiştir. Şu'be, Hakim bin Cubeyr'i tenkid etmi§ ve onun zayıf olduğunu söylemiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/368-370

[261]
Buhari (4/487) 40-Kitâbu'l-Vekâle, 10-Bir kimsenin bir adamı vekil kılmasından sonra vekile bir şey bırakması ve müvekkilin ona (bıraktığı şeyi kullanmasını) caiz kılması durumunda (vekilin) onu (kullanmasının) caiz olacağı, yine belirli bir süreye kadar borç vermesi durumunda bu süre içinde caiz olacağı babı.
[262]
Müslim (11556) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasriha, 44-Kehf suresinin ve Ayetu'l-kursİ'nin fazileti babı.
[263]
Bakara suresi: 255
[264]
Ebu Davud (2/72) Kitabu's-Salat, 17-Ayetu'l-fcursi hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/370-373
[265]
Ahmed bin Hanbel (6/73, 82) Keşfu'l-Estar (3/95) Kur'an-ı Kerim okumakla ilgili
bab. Mecme'u'z-Zevaid (7/162) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmişlerdir. Bezzar'tn Habib bin Hind el-Eslemi dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen raviîerdir. Söz konusu kişi ise sikadır. Bezzar bunu bir başka isnadla daha rivayet etmiştir ki, bu rivayetin ravileri, Sahİh'te isimleri geçen ravilerdir. Bir başka tanktan Ebu Hureyre (r.a)'nin Resulullah (a.s)'tan rivayeti yoluyla nakletmiştir. Bu rivayette de Resulullah (a.s)'ın aynı şeyi söylediği bildirilmiştir, ancak bu rivayetin isnadından bir ravinin adı düşmüştür. "
[266]
Hakim (1/564)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/373-374
[267]
Mecme'u'z-Zevaid (1/239) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahİh'te isimleri geçen ravilerdir.
[268]
Hakim (2/368) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır."
[269]
Beyhaki (31249) Cuma günü ve gecesinde Resulullah (a.s)'a çokça salat getirilmesinin, Kehf suresinin ve daha başkalarının okunmasının emredildiği babı.
[270]
Müslim (11555) 6-Kitabu Salati'l-Musaftrin ve Kasriha, 44-Kehf suresinin ve Ayetu'l-kursi'nin fazileti babı. Ebu Davud (4/117) Kitâbu'l-Melâhim, 14-Deccalin Çıkışı babı.
[271]
Müslim (11556) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 44-Kehf suresinin ve Ayetu'l-kursi'nin fazileti babı.
[272]
Tirmizi (51162) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 6-Kehf suresinin faziletleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.
[273]
Ebu Davud (2/57) Kitabu's-Salat, Ayetlerin sayısıyla ilgili bab. Tirmizi'nin riva-yeündeki: "Şefaat etmiştir" ibaresinin yerine Ebu Davud'un rivayetinde: "Sahibine şefaat eder" denmektedir. Tirmizi (51164) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 9-Mülk suresinin faziletleri hakkında gelen rivayetler babı. Tirmİzi: "Bu hadis

hasendir" demiştir. Hakim (2/497-498) Mülk suresinin tefsiri. Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır. " Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[274] Hakim (21488) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[275] Mecme'u'z-Zevaid (71127) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[276] er-Ravdu'd-Dâni (1/296) Mecme'u'z-Zevaid (7/127) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani Mu'cemu's-Sağir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/375-377

[277] Ahmed bin Hanbel (2/27, 36, 100) Mecme'u'z-Zevaid (7/134) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel iki ayrı isnadla rivayet etmiştir ve her ikisinin de ravileri sikadırlar." Tirmizi (5/433) 48-Kitâbu't-Tefsir, 74-Tekvir süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir. Hakim (21115) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/377

[278] Zilzal Suresi: 1-8. Hakim (21532) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
"Kısa ve kapsamlı sure (Sure cami'a)" sözüyle bütün hayrın sebeplerini kendinde toplayan ve kendisiyle bereketlere ulaşılabilecek bir sureyi kastediyordu.

[279] Ahmed bin Hanbel (21169) Ebu Davud (2157) Kitabu's-Salat, Kur'an'ın hizbiere (cüzlere) ayrılması babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/377-378

[280] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/378-379

[281] Tirmizi (5/170) 46-Kitabu Fedâili'UKur'an, lî~İhlas suresi hakkında gelen rivayetler babı.

[282] Müslim (1/556) 6-Kitabu Salati'l-Musafırin ve Kasrı ha, 45-İMas suresini okumanın fazileti babı.

[283] Müslim, aynı yer.

[284] Müslim (11557) Aynı yer. Tirmizi (5IÎ69) 46-Kitabu Fedâili'1-Kur'an Îl-İhlas suresi hakkında gelen rivayetler babı,

[285] Müslim, aynı yer.

[286] Buhari, aynı yer. Muvatta birinci rivayeti nakletmiş ve yukarıdaki hadisin metninde geçen: "Yetekâllehâ" kelimesini "yetefâllehâ" şeklinde fâ ile vermiştir. Nesai de aynı şekilde birinci rivayeti nakletmiştir.

[287] Muvatta (1/208) 15-Kitâbu'l-Kur'an, 6-İhlas suresinin okunması hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (9/59) 66-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 13-İhlas suresinin fazileti babı. Ebu Davud (2172) Kitabu's-Salat, 18-İhtas suresi babı. Nesai (21171) 11-Kitâbu'l-İfiitah, 29-İhlas suresinin okunmasının fazileti babı.

[288] Muvatta (1/208) 15-Kitâbu'l-Kur'an, 6-İhlas suresinin okunması ve Tcbâreke (Mülk) suresi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi (51167-168) 46-Kitabu Fedâili'l-Kur'an, 11-İhlas suresi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, garibdir. İsnadı ise sahihtir" demiştir. Nesai (2/171) 11-

Kitâbu'l-İf-titah, 29-Ihlas suresinin okunmasının fazileti babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/379-382
[289] Nesai (81250) 50-Kitâbu'l-İstiaze, 1-Istiaze (euzu çekme) babı.

[290] Nesai (81551) Aynı yer. İsnadı hasendir.
[291] Nesai (81254) 50-Kitâbu'l-İstiaze, 1-fstiaze (euzu çekme) babı. İsnadı hasendir.
[292] Müslim (1/558) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin ve Kasriha, 46-Muavvizeteynin o-kıınmasının fazileti babı.
[293] Müslim, aynı yer.
[294] Müslim, aynı yer. Tirmizi (51170) 46-Kitabu FedâilÎ'l-Kur'an, 12-Muavvizeteyn (Felak ve Nas sureleri) hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/158) İl-Kitâbu'l-Iftitâh, 46-Muavvizeteynin okunmasının fazileti babı.
[295] Ebu Davud (1173) Kitabu's-Salat, 19-Muavvizeteynle ilgili bab. Nesai (81250) 50-Kitâbu'l-lstiaze, 1-lst'uıze (euzu çekme) babı.
[296] Nesai (8/254) Aynı yer.
[297] Nesai (8/253) Aynı yer.
[298] Nesai (8/254) Aynı yer.
[299] Ebu Davud (1/73) Kitabu's-Salat, 19-Muavvizeteynle ilgili bab.
[300] Tirmizi (51171) 46-Kİtabu Fedâili'l-Kur'an, 12-Muavvizeteyn (Felak ve Nas sureleri) hakkında gelen rivayetler babı.
[301] Mecme'u'z-Zcvaid (71149) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l'Evsat'la rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/382-386
[302] Müzzemmiî Suresi: 4
[303] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/386-390
[304] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/391-403
[305] Bakara suresi: 36
[306] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/405-410
[307] Nisa Suresi: 12
[308] Maide Suresi: 89
[309] Bakara Suresi: 222
[310] Maide Suresi: 6

[311]
Cuma Suresi: 9
[312]
Karia Suresi: 5
[313]
İnsan Suresi: 20
[314]
Mü'min Suresi: 16
[315]
Enfal Suresi: 42
[316]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/410-413
[317]
Buhari (9123) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 5-Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indirildiği babı. Aynı şekilde: (9/87) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 27-"Bakara suresi" ve "şöyle şöyle sure" demekte sakınca görmeyen babı'nda da rivayet edilmiştir. Bu hadis aynı şekilde: (12/303) 88-Kitâbu İstitâbeti'l-Murteddin ve'l-Mu'ânidin ve Katlihim, 9-Te'vil yapanlar hakkında gelen rivayetler babı'nda da rivayet edilmiştir. Yine: (13/520) 97-Kitâbu't-Tevhid, 53-Yüce Allah'ın: "Ondan kolayınıza geleni okuyun" sözüyle ilgili bab'da rivayet edilmiştir. Müslim (î/524, 561) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 48-Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indiğinin bildirilmesi ve bunun anlamının açıklanması babı. Ebu Davud (2175, 76) Kitâbu's-Salat, 22-Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiği babı. Tirmizi (51193-194) 47-Kitâbu'l-Kırâât, 11-Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (2/150,151,152) 11-Kitâbu'l-İftitâh, 37-Kur'an hakkında gelen rivayetlerle ilgili genel bab.
[318]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/413-415
[319]
Müslim (11561-562) 6-Kitâhu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 48-Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indiğinin bildirilmesi ve bunun anlamının açıklanması babı.
[320]
Müslim (11562-563) Aynı yer.
[321]
Ebu Davud (2176) Kitâbu's-Salat, 22-Kur'an'm yedi harf üzere indirildiği babı.
[322]
Nesai (21154) 11-Kitâbu'l-İftiîâh, 37-Kur'an hakkında gelen rivayetlerle ilgili genel bab. Tirmizi (51194-195) 47-Kitâbu'l-Kırâât, İl-Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiği hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Bu hadis Ubey bin Ka'b (r.a)'dan birden fazla tankla rivayet edilmiştir.
[323]
Tirmizi, aynı yer.
"İçime, cahiliyede olmamış bir şekilde, bir yalanlama düşüncesi doğdu": Yani: "Cahiliyede olduğundan daha şiddetli bir şekilde şeytan içime vesvese verdi." Çünkü cahiliyede bir şey bilmiyordu yahut bir tereddüt İçindeydi. Burada şeytan, içine kesin yalanlama vesvesesi soktu.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/415-418
[324]
Buhari (9/23) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 5-Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indirildiği babı. Müslim (11565) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfirin ve Kasrihâ, 48-Kur'an'ın yedi harf (lehçe) üzere indiğinin bildirilmesi ve bunun anlamının açıklanması babı.
[325]
Buhari (9/101) 66-Kitâbu Fedâili'UKur'an, 37-"Kur'an'ı kalpleriniz ülfet ettiği sürece okuyunuz" hadisiyle ilgili bab. Bu hadis Buhari'de ayrıca: (5/70) 44-Kitâ-bu'l-Husumât, 1-Müslüman ve Yahudi arasındaki anlaşmazlık ve tesbit konusunda bildirilenler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/418-419
[326]
Hz. Osman (r.a)'ın yazdırmış olduğu mushafta harflerin noktaları, harekeleri ve med vs. işaretleri

konmamıştı. Bunlar mushaf a sonradan eklenmiştir. Kıraatlar arasında harekeleme ve noktalama farklılıklarının Hz. Osman (r.a) mushafına uygun düşmesi bu yöndendir. Mesela "yâ" ve "tâ" harfleri noktasız olarak aynı şekilde yazılır. Hz. Osman (r.a) mushafında da noktalar bulunmadığından daha sonra bazı kıraatlarda muzarı harfinin "yâ" diğer bazılarında "tâ" şeklinde okunması Hz. Osman (r.a) mus-hafina uygundur.

[327] Ahmed bin Hanbel (2/300)

[328] Ahmed bin Hanbel (21332) Keşfu'l-Estâr (3/90) Kur'an'ın kaç harf (lehçe) üzere indirildiği babı. Mecme'u'z-Zevâid (7/151) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun tamamını Ahmed bin Hanbel iki ayrı senedle rivayet etmiştir ve bunlardan birinin ravileri, Sa-hih'te isimleri geçen ravilerdir. Bezzar da bunun bir benzerini rivayet etmiştir."

[329] Ahmed bin Hanbel (4/169-170) Mecme'u'z-Zevâid (71151) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri . geçen ravilerdir."

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/420-422

[330] Fatiha Suresi: 4

[331] Tirmizi (5/185) 47-Kitâbu'l-Kırâât, 1-Fatiha suresi babı. İsnadı hasendir.

[332] Ebu Davud (4138) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat. İsnadı hasendir. Bu okunuş şekli Ibni Amir'in kıraatına göredir.

[333] Bakara Suresi: 58

[334] Bakara Suresi: 125

[335] Ebu Davud (4131) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat'ın başı. İsnadı sahihtir. Bu okunuş şekli İbni Kesir, Ebu Amr, Asım, Hamza ve Kisâi kırââtlarına göredir. Nafı' ve İbni Amir: "İttehezu" şeklinde hâ'nın fethiyie ve haber sigası üzere okumuşlardır.

[336] Nisa Suresi: 95

[337] Ebu Davud (4132) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat. İsnadı hasendir. Râ'mn mansub olarak okunuşu şekli Nafı', İbni Amir, Kisâi, Halef ve Mufaddal'ın okuyuş şekilleridir, ibni Kesir, Ebu Amr ve Hamza: "Ğayru" şeklinde râ'nın refiyle okumuşlardır. Ebu Ali şöyle söylemiştir: "Râ'yı merfu okuyan, "ğayra"yı oturanların sıfatı kılmış olur. Bunu mansub okuyansa o kelimeyi "oturanlardan" istisna edilenlerin belirtilmesi anlamında kullanmış olur,"

[338] Maiae Suresi: 45

[339] Ebu Davud (4/32) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat. Tirmizi (5/185) 47-Kitâbu'l-Kırâât. 1-Fatiha suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, garibdir."

[340] Ebu Davud (4/33) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırâât. İsnadı hasendir. Bir rivayette bu, üzerinde vakf edilerek (durularak) okunmuştur. Bu okunuş tarzı İbni Mucliz, Ka-tade, Ebu Aliye ve Ruveys'in Ya'kub'dan rivayet ettiği kıraatlara göredir.

[341] 2) Yunus Suresi: 58

[342] Buhari (8/363) 65-Kitâbu't-Tefsir, 4-"Evinde bulunduğu kadın onun kendisine yaklaşmasını istedi..." (Yusuf suresi: 23) ayetiyle ilgili bab.

[343]
Yusuf Suresi: 23
[344]
Saffat Suresi: 12
[345]
Ebu Davud (4138) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat.
[346]
Ebu Davud, aynı yer.
"Heyte leke": Heyte kelimesinin değişik kullanılış şekilleri bulunmaktadır. Hepsi de: "Gel, gelsene, yaklaş" anlamındadır. Yukarıdaki ibarenin beş ayrı okunuşu (kıraati) bulunmaktadır: Nafî', İbni Zekvân ve Ebu Ca'fer hâ'yı kesreli, yâ'yı sakin ve tâ'yı fethalı (yani: "Hiyte" şeklinde) okumuşlardır. İbni Kesir, hâ'yı fethâlı, yâ'yı sakin ve tâ'yı dammeli (yani: "Heytu" şeklinde) okumuştur. Diğerleri ise, hâ'yı fethalı, yâ'yı sakin, tâ'yı da fethalı (yani: "Heyte" şeklinde) okumuşlardır. Bu kelimenin okunuş şekilleri: Hiyte, Heytu, heyte, hi'tu, hi'te.
"Acibtu": Bu kelimenin tâ'sının dammeli ('"acibtu" olarak) okunması şu itibarladır: Yüce Allah bu sözüyle onlara şu şekilde cevap vermiştir: "Bütün bu sayılan fiilleri yap maya güç yetiren Allah'ın yaratıkları yeniden dirilteceğini inkâr etmelerine hayret ettim. Üstelik onlar Allah'ın kendi gücü diye nİtelediğiyle alay ediyorlar."
Ibnu'l-Cevzi, Zâdu'l-Mesir'de şöyle söylemiştir: "Acibtu" kelimesi iki şekilde okunmaktadır. İbni Kesir, Nafi', Asım, Ebu Amr ve İbni Amir: "Bel 'acibte" şeklinde tâ'yı fethalı okumuşlardır. Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a), Abdullah bin Mes'ud (r.a), Ebu Abdirrahman Sülemi (r.a), İkrime, Katâde, Ebu Mucliz, Neha'i, Talha bin Masrıf, el-A'meş, îbni Ebi Leylâ, Hamza, Kisâi ve daha başkaları: "Bel 'acibtu" şeklinde tâ'yı dammeli okumuşlardır, Tâ'yı fethalı okuyanlara göre cümlenin anlamı şöyledir: "Ey Muhammedi Sen onlara hayret ettin. Üstelik onlar alay ediyorlar." İbni Sâib şöyle söylemiştir: "Sen onlara hayret ediyorsun. Onlarsa seninle alay ediyorlar." Tâ'yı dammeli okuyanlara göre ise burada Yüce Allah kendisinin onların hallerine hayret ettiğini haber vermektedir."
[347]
Nemi Suresi: 87
[348]
Yusuf Suresi: 110
[349]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (9/148) Mecme'u'z-Zevâid (71155) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[350]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (91149-150) Mecme'u'z-Zevâid (71155) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Mecrâhâ kelimesini bu şekilde mim'in fethiyle Hafs, Hamza, Kisâi ve Halef okumuştur. Geriye kalanlar mim'in dammıyla (mucrâhâ) şeklinde okumuşlardır.
[351]
Ebu Davud (4/33-34) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat. Tirmizi (5/188) 47-Kitâbu'l-Kırâât 3-Kehf süresiyle ilgili bab.
[352]
Kehf suresi: 76
[353]
Ebu Davud (4133) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırââat. Bu rivayet Müslim'de de geçmektedir. Müslim'deki yeri: (411851) 43-Kitâbu'l-Fedâil 46-Hızır (a.s)'ın faziletlerinden bazıları.
İbnu'l-Cevzi, Zâdu'l-Mesir (5/174)'de şöyle söylemiştir: "İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Hamza ve Kisâi: "Min ledunni" şeklinde musakkal (şeddeli) okumuşlardır. Nafi' ise: "Min luduni" şeklinde lâm'ı dammeli, nun'u da muhaffef (şeddesiz) okumuştur. Ebu Bekr, Asım'dan: "Min ledni" şeklinde lâm'ı fethalı, dâl'ı sakin rivayet etmiştir. Asım'dan bir başka rivayete göre o bunu: "Ludni" şeklinde lâm'ı dammeli, dâl'ı sakin okumuştur. Zuccâc şöyle söylemiştir: "En uygun okunuş şekli ise nun'un şeddeli okunmastdır. Çünkü kelimenin aslı "ledun"dur, yani sondaki nun sakin okunur. Bir kimse bunu kendine nisbet ederse (yani

sonuna mütekellim yâ'sı eklerse) kelimenin sonundaki nun'un sakin olduğunun belirgin bir şekilde görülmesi için bir nun ekler. Örneğin: "Min ledun Zeyd (Zeyd tarafından)" denir. Burada nun sakin okunur. Sonra kişi bu kelimeyi kendine nisbet ettiğinde: "Min ledunni (Benim tarafımdan)" der. Tıpkı: "An Zeyd (Zeyd'den)" ve: "anni (Benden)" ibarelerinde olduğu gibi (yani buralarda da an'ın sonuna mütekellim yâ'sından önce bîr nun eklenmektedir). Ludni şeklinde dâl'ı sakin okumalarına gelince: Bunu "adud" kelimesindeki damme'yi hazf etmelerinde (atmalarında) olduğu gibi bu şekilde okumuşlardır.

[354] Ebu Davud (4134) Kitâbu'l-Hurufve'l-Kırââat. Bu hadis sahihtir. "Hami'e": Siyah çamur. İbni Kesir, Nafi', Ebu Amr ve Asım'dan rivayetinde Hafs bu kelimeyi: "Hami'e" şeklinde okumuşlardır. Bu da Abdullah bin Abbas (r.a) kıraatidir. İbni Amir, Hamza, Kisâi ve Asım'dan rivayetinde Ebu Bekr: "Hamiye" şeklinde okumuşlardır. Bu da, Amr, Ali, Abdullah bin Mes'ud (r.a), Zübeyr, Mu'aviye, Ebu Abdurrahman, Hasan, İkrime, Neha'i, Katade, Ebu Ca'fer, Şeybe, İbni Muhaysin ve A'meş kıraatlarıdır. Bunların hiçbiri kelimeyi hemze'li okumamışlardır. Zuccac şöyle söylemiştir: "Hami'e diye okuyanlar, siyah çamurdan oluşan göze (kaynak) anlamını kasdetmişlerdir. Hamiye diye hemzesiz okuyanlar ise sıcak anlamını kasdetmişlerdir. Sıcak (su) da yerine göre siyah çamurla karışık olabilir." 2464-Ebu Davud (4138) Kitâbu'l-Hurufve'l-Kırââat.

ibni Kesir ve Ebu Amr: "Farradnâhâ" şeklinde şeddeli okumuşlardır. Abdullah bin Mes'ud (r.a), İbni Abdirrahman es-Sulemi, Hasan, İkrime, Dahhâk, Zuhri, Nafi', İbni Amir, Asım, Hamza, Kisâi, Ebu Cafer, İbni Ya'mer, A'meş ve İbni Ebi Ayle: "Ferad-nâhâ" şeklinde şeddesiz okumuşlardır. Zuccâc şöyle söylemiştir: "Şeddeli okunması şu iki sebep dolayısıyla olabilir: Birincisi: Çokluk anlamı kastedilerek böyle kullanılmış olabilir. Yani: "Biz orada (bu surede) bir çok şeyi farz kıldık." İkincisi: "Onda helâl ve haram olarak ne varsa hepsini açıkladık ve tafsil ettik" anlamı kastedilerek böyle kullanılmış olabilir. Şeddesiz okuyanlara göre de anlamı şudur: "Size orada farz kılmadığımızla amel etmenizi gerekli kıldık." Daha başkaları şeddeli okuyanlara göre anlamının şöyle olduğunu söylemişlerdir: "Onun farzlarını tafsil ettik." Şeddesiz okuyanlara göre ise anlamı: "Onda olanı farz kıldık" şeklindedir.

[355] Nur Suresi: 1

[356] Buhari (8/482) 65-Kitâbu't-Tefsir, 8-"Çünkü siz onu dillerinize doluyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve onu önemsiz bir şey sanıyordunuz..." (Nur suresi: 15) ayeti kerimesiyîe ilgili bab.

[357] Nur Suresi: 15

[358] Bkz. Alusi, (18/119)

[359] Ebu Davud (4134-35) Kitâbu'l-Hurufve'l-Kırââat.

el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir: "Yaygın olan kıraatta burada olduğu gibi: "Fuzzi'a" şeklinde '"ayn" ve "zâ" iledir. el-Münziri'nin hazırlamış olduğu Ebu Davud'un Sünen'inin muhtasarında ise: "Feriğe" şeklinde geçmektedir. Hamişinde de (kenar yazısında) şöyle denmektedir: "Hasan bunu "feriğa" şeklinde okumuştur. Avnu'l-Ma'bud'da: "Fuzzi'a" şeklinde meçhul sigasıyla ve zâ'yın teşdidiyledir. Bütün nüshalarda da hu şekilde geçmektedir." Suyuti şöyle söylemiştir: "Bu kelime iki nüshada zâ vefethâh ayn ile okunmaktadır. Râ ve ğayn ile olması ihtimali de vardır. Ebu Hureyre (r.a) bu şekilde: "Feriğe" olarak okurdu." Ibnu'l-Cevzi de şöyle söylemiştir: "Çoğunluk bu kelimeyi: "Fuzzi'a" şeklinde fâ'nın dammı ve zâ'nın kesriyle okumuştur. İbnİ Amir, Ya'kub ve Ebân: "Feze'a" şeklinde fâ'nın ve zâ'nın fethiyle okumuşlardır. Hasan, Katâde ve İbni Ya'mer ise: "Feriğe" şeklinde râ ve ğayn ile okumuşlardır.

[360] Sebe Suresi: 23

[361] Buhari (6/312) 59-Kitâbu Bed'i'l-Halk 7-Birinizin: "Amîn" demesiyle ilgili bab. Aynı şekilde: (61330) 59-Kitâbu Bed'i'l-Halk 10-Cehennemin niteliği ve onun yaratılmış durumda (yani mevcut) olduğu babı.

Müslim (2/594-595) 7-Kitâbu'l-Cumu'a, 13-Namaz ve hutbenin hafif (kısa) tutulması babı.
[362]
Zuhruf Suresi: 77
[363]
Ebu Davud (4/35) Kitâbu'l-Hurufve'l-Kırââat. Tirmizi (2/382) Ebvâbu's-Salat, 365-Minber üzerinde Kur'an okumak hakkında gelen rivayetler babı.
İbnu'l-Cevzi şöyle söylemiştir: "Bu, Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a) ve İbni Ya'mer kıraatidir. Zuccâc şöyle söylemiştir: "Nahivciler bunu (yani nida halinde münâdâ -çağrılan- kelimenin son harfini atmayı) terkim olarak adlandırmaktadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/422-431
[364]
Katru'n-Nedâsh.214
[365]
Cuma Suresi: 9
[366]
Muvatta (1/106) 5-Kitâbu'l-Cumu'a, 5-Cuma günü (namaza) koşmak hakkında gelen rivayetler babı.
[367]
Tirmizi (5/190) 47-Kitâbu'l-Kıraat, 6-Vakıa süresiyle ilgili bab.
[368]
Vakıa Suresi: 89
[369]
Kamer Suresi: 15
[370]
Buhari (8/618) 65-Kitâbu't-Tefsir, 4-"Andolsun ki, bir sabah erkenden kalıcı bir azap üzerlerine çöküverdi" (Kamer suresi: 38) ayetiyle ilgili bab. Müslim (11565) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 50-Kıraatlarla ilgili konular babı.
[371]
Müslim, aynı yer. Tirmizi (5119) 47-Kitâbu'l-Kıraat, 5-Kamer süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[372]
Ebu Davud (4/35) Kitâbu't-Hurufve'l-Kırââat.
"Feruhun": Ruh kelimesi bu şekilde râ'nın dammıyla okununca rahmet anlamına getir. Çoğunluğun kıraati râ'nın fethiyledir ("ferevhun" seklindedir). Ebu Bekr, Ebu Ru-zeyn, Hasan, İkrime, İbni Ya'mer, Katade, Ruveys Ya'kub'dan rivayetinde ve İbni Ebi Sureye Kisâi'den rivayetinde buradaki râ'yı merfu olarak ("feruhun" şeklinde) okumuşlardır.
[373]
Mürselât Suresi: 32
[374]
Mürselât Suresi: 33
[375]
Buhari (8/687-688) 65-Kitâbu't-Tefsir, 2-"Şüphesiz o (ateş) saray gibi kıvıl-cım(lar) atar" (Mürselât suresi: 32) ayetiyle ilgili bab, ve: 3-"O (kıvılcım) sanki sarı develer gibidir" (Mürselât suresi: 33) ayetiyle ilgili bab.
2472-Ebu Davud (4/35) Kitâbu'l-Huruf ve'l-Kırâat. Münziri bunun hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu Sünen'de (l/10)'de geçmektedir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/431-433
[376]
Fecr Suresi: 25-26
"Kasar": Bu okuyuş, Abdullah bin Abbas (r.a) ve Hasan kıraatidir. Bu kelime "ka-sara"nın çoğuludur. Kasara da, develerin boyunları ve kurma ağaçlarının kökleri anlamına gelir.
[377]
Bkz. el-Ğâye fı'l-Kırââti'l-Aşr, sh. 292; Ayrıca bkt. el-İkna' fı'l-Kırââti's-Seb', 21180

[378] Buhari (81706) 65-Kitâbu't-Tefsir, l-"Açıhp ortaya çıktığı zaman gündüze" (Leyi suresi: 2) ayetiyle ilgili bab. Müslim (11565-566) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 50-Kıraatlarla ilgili konular babı.

[379] Leyi Suresi: 1-3

[380] Buharı (8/707) 65-Kitâbu't-Tefsir 2-"Erkeği ve dişiyi yaratana" (Leyi suresi: 3) ayetiyle ilgili bab.

[381] Müslim (1/566) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, 50-Kıraatlarla ilgili konular babı.

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Yukarıda geçen okuyuş tarzı hadiste sözü edilenlerin dışında kimseden rivayet edilmemiştir. Onların dışındakilerin hepsi: "Ve mâ haleka'z-Zekere ve'1-Unsâ" şeklinde okumuşlardır. Yukarıda nakledilen rivayetin Ebu Derda (r.a)'ya ve onunla beraber zikredilenlere isnadı kuvvetli olmakla birlikte belirtilen ayetin okunuşu yukarıdaki şekilde kesinleşmiştir. Bu (yani Ebu Derdâ (r.a)'nın işaret ettiği) belki tilâveti nesh edilmiş ayetlerden olabilir. Ebu Derdâ (r.a)'nın ve onunla birlikte zikredilenlerin nüshaları bize kadar ulaşmamıştır. Garib olan bu kıraati Kufeli hafızların Alkame'den ve onun da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiş olmalarıdır. Kufe'de kıraat senedleri ona kadar ulaşmaktadır. Daha sonra onlardan hiç biri bu kıraatla okumamıştır. Samlılar da kıraati Ebu Derdâ (r.a)'dan almışlardı. Onlardan da hiç biri o kıraatla (yani Ebu Derda (r.a)'ın işaret etmiş olduğu kıraatla) okumamıştır. Bu durum o kıraatin neshedilmiş olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir."

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/433-435

[382] Kekf Suresi: 63

[383] Tevbe Suresi: 75

[384] Bkz. es-Sıhah (11140-161)

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/435-452

[385] Hicr Suresi: 9

[386] Furkan Suresi: 32

[387] Hud Suresi: 120

[388] Tevbe Suresi: 32

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/453-459

[389] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/459-460

[390] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/460-461

[391] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/461

[392] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/462

[393] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/462

[394] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/462-463

[395] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/463-464

[396] Nisa Suresi: 109

[397] Mülk Suresi: 22

[398]
Zâriyat Suresi: 47
[399]
İsrâ Suresi: 11
[400]
Şura Suresi: 24
[401]
Kamer Suresi: 6
[402]
İkra Suresi: 18
[403]
Nahl Suresi: 90
[404]
A'raf Suresi: 145
[405]
Hud Suresi: 105
[406]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/465-468
[407]
Ahi İmran Suresi: 31
[408]
Nisa Suresi: 115
[409]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/468-470
[410]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/470
[411]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/470-471
[412]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/471
[413]
Teybe Suresi: 3
[414]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/472-474
[415]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/474-475
[416]
Nahl Suresi: 9
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/475-476
[417]
Kegu'l-Estâr (1191) bu sahifede geçen bab. Mecme'u'z-Zevâid (71151) Heysemi Söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[418]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/476-477
[419]
Buhari (9143) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 7-Cibril (a.s)'in Resulullah (a.s)'a Kur'an'ı arzettiği babı. Müslim (4/1803) 43-Kitâbu'l-Fedâil, 12-Resulullah (a.s)-'in hayırda insanların en cömerdi olduğu ve hayırda, estirilen bir rüzgâr gibi olduğu babı. Nesai (4/125) 22-Kitâbu's-Sıyâm, 2-Ramazan ayında iyilik ve cömertlik.
[420]
Buharı (41116) 30-Kitâbu's-Savm, 7-Resulullah (a.s)'m en çok Ramazan'da cömert olduğu babı.
[421]
Buhari (9143) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 7-Cibril (a.s)'in Resulullah (a.s)'a Kur'an'ı arzettiği babı.
[422]
Fethu'l-Bâri (9/46)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/477-478

[423]
Buhari (9/10-11) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an 3.Kur'an'ın cem'İ (toplanması) babı. Tirmizi (5/283-284) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an 30-Tevbe süresiyle ilgili bab. Tir-mizİ: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. İbnu'l-Esir söyle söylemiştir: "Burada Yemâme derken Yemâme'de meydana gelen savaşı kasdetmiştir. Bu savaş Hz. Ebu Bekir (r.a) zamanında olmuş ve dinden dönenlere karşı yapılmıştır."
'el-Cami'in tahkikçisi Tevbe suresinin son kısmı hakkında şöyle söylemiştir: "Bu kısmın Kur'an'dan olduğu sahabilerden nakledilen gayet çok rivayetle kesinlik kazanmıştır. Onlar bunları sahi/elerine yazmış olmasalar da ezberlerinde biliyorlardı. Zeyd (r.a)'in: "Onları onun dışında kimsenin yanında bulamadım" sözünün anlamı da şudur: "Onları Huzeyme (r.a)'nİn dışında kimsenin yanında yazılı olarak bulamadım." Burada Huzeyfe (r.a)'den alınan şey onun yazdığı metinlerdir, yoksa ezberinde olanlar değildir. Tevatürde şart olan da yazılı metin değildir. Tevatürde şart olan yalan üzere birleşemeyeceklerinden emin olunan bir cemaat tarafından rivayet edilmiş olmasıdır. İçlerinden biri (nakledileni) yazmış olmasa da tevatür yine gerçekleşir. Hafız İbnu Hacer, el-Feth (9/12)'de Zeyd (r.a)'in: "Onları onun dışında kimsenin yanında bulamadım" sözünün yorumuyla ilgili olarak şöyle söylemiştir: "Yani yazılı olarak. Onun hakkında daha önce geçen açıklamalardan anlaşıldığına göre (Zeyd (r.a) yazılı metin olmaksızın sadece ezberle yetinmiyor-du. Bu durumda onu bulamamış olması, onu bizzat Resulullah (a.s)'tan almış olanlar tarafından nakledilmesinin tevatür sayılmamasını gerektirmiyordu. Resulullah (a.s) bir metni aracısız olarak almış kimsede bulmak istiyordu."
[424]
Tevbe Suresi: 128-129
[425]
İbni Huzeyme (2/291) 610-Yatsıdan sonra sohbet etmenin mekruhluğunun insanın kendini ilgilendirmeyen konular üzerinde tartışması açısından olduğunu gösteren delillerin zikri babı.
[426]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/478-482
[427]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/482-483
[428]
Ahzab Suresi: 23
[429]
Buhari {9111) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 3-Kur'an'ın cem'İ (toplanması) babı. Tir-
mizi (51284-285) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 30-Tevbe süresiyle ilgili bab.
[430]
Buharı (8/518) 65-Kitâbu't-Tefsir, 3-Yüce Allah'ın: "Onlardan kimi adağını yerine getirdi, kimi de beklemektedir" sözüyle ilgili bab.
[431]
Tirmizi (51285) Aynı yer.
Ahzab suresinde geçen âyetler hakkında 'el-Cami'in tahkikçisi söyle söylemiştir: "Hafız İbni Hacer, 'el-Feth (9l17)'de söyle söylemiştir: "Zeyd bin Sabit (r.a)'in bu hadisinin zahirinden anlaşıldığına göre o, Ahzab suresinin Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde yazmış olduğu söz konusu ayetlerini bulamamıştı. Sonunda bunları Huzeyme bin Sabit (r.a)'in yanında buldu. İbrahim bin İsmail bin Mecma'ın İbnu Şihâb'dan rivayetinde bildirildiğine göre o (yani Zeyd (r.a) söz konusu âyetleri Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde bulamamıştı. Bu açıklama ise adı geçen râvinin kendi yanlış kanaatidir. Doğru olansa Sahih'te geçen şeklidir. Buna göre Hz. Ebu Bekir (r.a) zamanında bulamadığı âyetler Berâe (Tevbe) suresinin sonundaki İki âyetti. Ahzab süresindeki sözü edilen ayetleri ise Hz. Osman (r.a) döneminde mus-hafları çoğaltması esnasında bulamadı."
İlim adamları şöyle söylemişlerdir: "Hz. Ebu Bekir (r.a) dönemindeki toplama ile Hz. Osman (r.a) dönemindeki toplama arasındaki fark şudur: Hz. Ebu Bekir (r.a) dönemindeki toplama işi Kur'an'ın rivayet yoluyla nakledilen ve yazılı bir şekilde bulunan bütün parçalarının ayetleri sıraya konmuş sahifelerde toplanmasıydı. Burada sadece metni neshedilmemiş olanlar toplanmış ve bu toplama işinde tevatürle rivayete ve üzerinde birlik sağlanılmasma (icma'a) dayanılmıştı. Bu toplama işindeki amaç Kur'an'ın kayıtlı ve yazılı olarak müseccel bir hale getirilmesiydi. Hafızlarının ölmesiyle birlikte ondan herhangi bir şeyin

kaybolabileceği korkusuyla bütün parçalarının düzenli bir şekilde bir araya getirilmesiydi. Hz. Osman (r.a) zamanındaki toplama işi söz konusu sahifelerde olan metinlerin imâm diye adlandırılan mushafa aktarılmasıydı. Sonra bundan diğer mushaflar istinsah edilmiş (çoğaltılmış) ve İslâm ülkesinin merkezi yerlerine gönderilmiştir. Bu yazımda ayetlerin ve surelerin sıraları gözetilmiş, aynı zamanda değişik kıraat tarzlarının tümü için elverişli olacak bir yazım şekliyle yazılmıştır. Kur'an'dan olmayan hiç bir şey ona alınmamıştır. Bu işin yapılmasındaki amaç da Müslümanların Kur'an'ın kıraati konusunda ihtilaflara düşmeleri üzerine ortaya çıkan fitne ateşini söndürmek, aralarında birlik sağlamak, kendilerini bir esas etrafından birleştirmek ve Allah'ın kitabını her türlü değiştirmeden korumaktı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/483-485

[432]
Bakara Suresi: 106
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/485-486

[433]
Buhari (9147) 66-Kitâbu Fedâüi'î-Kur'an, 8-Kıraatı Resulullah (a.s)'ın sahabile-
rinden öğrenme babı. "Ubey'in lafım": Burada Ubey denirken kastedilen Ubey bin Ka'b (r.a)'dır. Onun lahni ise kendi lehçesine ve kıraatına göre okumasıdır.

[434]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/486-487

[435]
Tirmizi (5/665-666) 50-Kitâbu'l-Menâkıb, 33-Muaz bin Cebel (r.a), Zeyd bin Sabit, Ubey (r.a) ve Ubâde bin Cerrah (r.a)'ın menkıbeleri babı. Bu rivayet aynı şekilde: Kitâbu'i-Menâhb, 6S-Ubey bin Ka'b (r.a)'ın faziletlerinden bazıları ba-bı'nda da geçmektedir. Ttrrhtoi: "Bu hadis hasendir" demiştir.

[436]
Beyyine Suresi: 4

[437]
Ahmed bin Hanbel (51131-132) Mecme'u'z-Zevâid (7/140-141) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve oğlu rivayet etmiştir. Bunun ravileri arasında Asım bin Behtele bulunmaktadır. Bazıları onun sika olduğunu, diğer bazıları ise zayıf olduğunu söylemişlerdir. Geriye kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir"

[438]
Müslim (21726) 12-Kitâbu'z-Zekât, 19-"Adem oğlunun iki vadi dolusu malı olsa
üçüncüsünü ister" babı.

[439]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/487-489

[440]
Buhari, aynı yer.

[441]
Buhari, aynı yer.

[442]
Buhari, aynı yer.

[443]
Müslim (2/1075) 17-Kitâbu'r-Rada', 6-Beş emme ile haramlığın oluşacağı babı. Ebu Davud (2/223-224) Kitâbu'n-Nikâh, Beş emmeden azının haram kılıp kılmayacağı babı. Tirmizi (3/456) 10-Kitâbu'r-Rada', 3-Bir ve iki emmenin karam kılmayacağı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (61126) Kitâbu'n-Nikâh, 51-Emme konusunda haramlığa yol açacak miktarın ne kadar olduğu babı. İbni Mace (1/935) 9-Kitâbu'n-Nikâh, 35-Bir ve iki emmenin haram kılmayacağı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/489-492

[444]
Cami'u'l-Usul (11/482)

[445]
Bakara Suresi: 106

[446]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/492-493
[447]
Mecme'u'z-Zevâid (7/156) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri,Ş0hiH'teisİmt»ri geçen ravilerdir"
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/493
[448]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/493-494
[449]
Mecme'u'z-Zevâid (7/139) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir"
[450]
Buharı (9/39) 66-Kitâbu Fedâili'l-Kur'an, 6-Kur'arıın birleştirilmesi (toplanması) babı.
[451]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/494-495
[452]
Buhari (8/267) 65-Kitâbu't-Tefsir, 77-"De ki: "Allah size ikinci dereceden mirasçılar hakkında şöyle fetva veriyor..." ayetiyle ilgili bab. Müslim (311237) 23-Ki-tâbu'l-Ferâiz, 3-Son inen âyetin kelâle (ikinci dereceden mirasçılar) ile ilgili âyet olduğu babı.
[453]
Mûslim (4/2318) 54-KUâbu't-Tefsir.
[454]
Tirmizi (5/261) 48-Kitâbu T&iril-Kur'an. 6-Maide süresiyle ilgili bab.
[455]
Buhari (8/205) 65-Kitâbu't-Tefsir, 53-"Allah'a döndürüleceğiniz, sonra her kişiye kazandığının karşılığının verileceği ve onların bir haksızlığa uğratılmayacakları günden sakının" ay etiyle ilgili bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/495-496
[456]
Bakara Suresi: 281
[457]
Taberani, Mu'cemu'l-Kebir (11/371) Mecme'u'z-Zevâid (6/324) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani iki ayrı isnadla rivayet etmiştir. Bunlardan birinin ravileri sikadırlar."
[458]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 5/497

"Onlardan bazıları da, Peygamber'i incitirler ve: "O her söyleneni dinleyen bir kulaktır" derler," [1] gibi âyetleri kasdetmektedir.
"Ona Nadir suresi de" sözüyle bir bakıma bu surenin Haşr diye adlandırılması durumunda, burada haşr ile kıyamet günündeki toplanma anlamının kastedildiğinin sanılacağım düşündüğünden böyle adlandırılmasını yerinde bulmadığını hissettirmiştir. Çünkü burada haşr ile kastedilen, Nadir oğullarının Medine'den çıkarılmasıdır. "

2679- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir; [2]
"Hz. Ebu Bekir (r.a), Veda Haccı'ndan önce gerçekleştirilen ve Resulul-lah (a.s)'m kendisini emir olarak görevlendirdiği hacda, onu (yani Ebu Hureyre (r.a)'yi) bir grupla birlikte, kurban gününde: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir ve kimse çıplak olarak Ka'be'yi tavaf edemeyecektir," diye seslenmeleri üzere gönderdi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sonra Resulullah (a.s) arkadan Hz. AH bin Ebi Tâlib'i gönderdi ve Berâe'yi (yani Berâe suresini ve bu suredeki çağrıyı) insanlara duyurmasını emretti."
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine (Hz. Ali r.a) bizimle birlikte Minâ halkının arasında Berâe'yi duyurdu ve: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir ve kimse çıplak olarak Ka'be'yi tavaf edemeyecektir" diye seslendi." [3]
Bir rivayette de: "Büyük hac gününde, kurban gününde" denmektedir.
Büyük hac ile kastedilen bizzat hacdır. İnsanlar umreyi küçük hac olarak

adlandırdıklarından bu şekilde normal hac da büyük hac olarak adlandırılmıştır. Hz. Ebu Bekir (r.a) o yıl insanlara gerekli uyarıyı yaptı. Böylece Resulullah (a.s)'ın Veda haccını gerçekleştirdiği ertesi yıl hiçbir müşrik haccetmedi." [4]
Hz. Ebu Bekir (r.a)'in müşriklere duyuruda bulunduğu yıl Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar pistirler, artık bu yıllarından sonra Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar." [5]

Bir Açıklama

Müşrikler ticaretle uğraşıyor, Müslümanlar da onların ticaretlerinden yararlanıyorlardı. Müşriklerin Mescidi Haram'a yaklaşmaları yasak edilince, Müslümanlar onların ticaretlerinden yararlanma imkânlarının kalmadığını düşündüler. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Eğer yoksulluğa düşmekten korkarsanız (bilin ki) Allah dilerse sizi kendi lütfuyla zengin edecektir. Şüphesiz ki Allah alimdir, hakimdir." [6]
Sonra bunu izleyen âyette cizye helâl kılındı. Daha önce böyle bir şey alınmıyordu. Yüce Allah bunu, müşriklerin sağladığı ticari imkânların yerine geçirdi. Şanı yüce olan Allah bu konuda da şöyle buyurdu:
"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Peygamber'inin haram kıldığını haram tanımayan ve hak dini din edinmeyenlere karşı, küçük düşürülmüş bir halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." [7]
Yüce Allah Müslümanlara bunu helâl kılınca, kendilerinin müşriklerin sağladığı ticari imkânların gitmesiyle kaybetmekten korktukları şeyden daha hayırlısının onun yerine geçirildiğini anladılar."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a), beni kurban gününde Mina'da: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir ve kimse çıplak olarak Ka'be'yi tavaf edemeyecektir" diye duyuruda bulunacakların arasında gönderdi. Büyük hac günü kurban günüdür. Büyük hac ise bizzat hacdır," [8]
Nesai'nin nakletmiş olduğu sahih bir rivayete göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın, Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a)'i Mekke halkına Berâe suresini

okuması üzere gönderdiğinde ben de onunla birlikte gittim."
Kendisine: "Neyin duyurusunu yapıyordunuz?" diye soruldu. O da dedi ki: "Şu duyuruyu yapıyorduk: "Cennete mü'min olan candan başkası giremeyecektir. Çıplak biri Ka'be'yi tavaf edemeyecektir. Kimin Resulullah (a.s) ile arasında bir antlaşması varsa bunun süresi dört aya kadardır (yani dört ay sonra bütün antlaşmaların süresi dolmuş olacaktır). Dört ay geçtikten sonra artık Allah ve Peygamber'i müşriklerden beridir. Bu yıldan sonra bir müşrik hac edemeyecektir." [9]

2680- Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ona: "Hacda ne için göndirildin?" diye soruldu. O da şöyle söyledi:
"Dört şey için gönderildim: Çıplak biri Ka'be'yi tavaf edemeyecektir. Kiminle Resulullah (a.s)'m arasında anlaşma varsa o, belirlenen süresine kadar geçerli olacak, anlaşmaları olmayanlar için ise dört ay süre tanınmıştır. Mü'min olan candan başkası cennete giremeyecektir. Bu yıldan sonra mü'minlerle müşrikler (hacda) bir araya gelmeyecektir. (Yani bu dört şeyi duyurmak için görevlendirildim)." [10]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s) ile bazı müşrikler arasında genel anlamda anlaşmalar vardı. Bazılarıyla da arasında belli bir süreye bağlanmış anlaşmalar vardı. Belli bir süreye bağlanmış olan anlaşmalar, belirlenen sürelerinin dolmasına kadar geçerli sayılmıştır. Genel anlamda anlaşma yapmış veya hiç anlaşma yapmamış olanlara ise dört ay süre tanınmıştır. Bu süreden sonra onlarınartık herhangi bir anlaşmaları olmayacaktı.

2681- Buhari, Zeyd bin Vehb (rh. a.)'den şöyle rivayet etmiştir: [11]
"Huzeyfe (r.a)'nin yanında bulunuyorduk. Şöyle dedi:
"Bu âyetin kasdettiklerinden sadece üç kişi kaldı. Münafıklardan da sadece dört kişi kaldı."
Bunun üzerine bir bedevi şöyle söyledi:
"Siz Muhammed'in ashabısınız. Bize bir takım haberler veriyorsunuz. Ama biz bunlan(n aslını) bilmiyoruz. Dört kişiden başka münafık olmadığını ileri sürüyorsunuz. Peki şu evlerimizi açanların, değerli şeylerimizi israf edenlerin

durumu ne oluyor?" O da şöyle söyledi:
"Onlar fasıklardır. Evet dört kişiden başka münafık kalmadı. Bunlardan biri yaşlı bir adamdır. Soğuk su içse onun soğukluğunu hissetmez." [12]

Bir Açıklama

Bu hadis, Buhari'nin Sahih'inde bu şekilde âyet zikredilmeksizin ancak âyete sadece işarette bulunulmak suretiyle geçmektedir. Ancak Buhari bu hadisi: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın," [13] âyetini içeren başlığın altında vermiştir.
Cami'u'1-Usul yazarı da bu âyete hadisin metninde yer vermiştir. Tahkikçi şöyle söylemiştir:
"Belki Cami'u'1-Usul yazarı hadisin geçtiği babı esas alarak âyeti hadismetnine sokmuştur. Çünkü Buhari bu hadisi Yüce Allah'ın: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın" sözünü içeren başlığın altında vermiştir."
Hafız İbni Hacer bu konuyla ilgili yorumunda şöyle söylemiştir:
"Böyle müphem olarak nakledilmiştir. el-îsmaili'nin İbni Uyeyne'nin İsmail bin Ebi Halid'den rivayeti tankıyla verdiği metinde şöyle denmektedir:
"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyin..." [14] âyetinde kastedilen münafıklardan sadece dört kişi kalmıştır. Onların biri de çok yaşlı bir adamdır."
el-İsmâili şöyle söylemiştir:
"Eğer âyet İbni Uyeyne rivayetinde verilen âyetse, bu hadisin Mumte-hine süresiyle ilgili bölümde verilmesi uygun olurdu."
Buhari, bu hadisi Berâe süresindeki (ilgili) âyetle birlikte vermekle Nesai ve ibni Merdeviye'ye muvafakat etmiştir. O ikisi bu hadisi İsmail'e dayanan tanklarla vermişlerdir. Ancak onlardan hiçbiri âyeti belirlememiştir, (Yani âyeti hadisin metni içinde vermemiştir) Sadece İbni Uyeyne bu belirlemeyi yapmıştır. Ancak el-İsmâili'nin Hâlid bin Tahhan'm İsmail'den rivayeti tankıyla naklettiği bir başka hadis bulunmaktadır ki bu hadisin sonunda şöyle denmektedir.
"İsmail dedi ki: "Huzeyfe (r.a)'nin yanında bulunuyorduk. Şu âyeti okudu:
"Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın."

Sonra şöyle söyledi:
"Bu âyette kastedilenlerle şimdiye kadar savaşılmadı."
A'meş'in Zeyd bin Vehb'den rivayeti tankıyla da benzer bir hadis nakledilmiştir. Onlarla savaşılmadığının söylenmesiyle, onlarla savaşılması için gereken şartların oluşmadığı anlamı kastedilmiştir. Çünkü âyette: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın" denmektedir. Dolayısıyla onlar yeminlerinden dönmedikleri ve (Müslümanların) dinlerine dil uzatmadıklarından dolayı kendileriyle savaşılmamıştır.
Taberi, Suddi'ye ulaşan bir tankla onun şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Küfrün önderleriyle kastedilenler Kureyş kâfirleridir." Dahhak'm daşöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Küfrün önderleri Mekke halkından müşriklerin başını çekenlerdir."
Huzeyfe (r.a)'nin küfrün önderlerinden sadece üç kişinin kaldığı sözüyle kastedilen anlam: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın" âyetinde, Resulullah (a.s) döneminde kendileriyle çarpışılması emredilen kimselerden sadece bu kadar kimsenin kaldığıdır. Yoksa küfür önderlerinden daha sonra kendileriyle çarpışılması emredilen kimse kalmadığı anlamı değildir. Hatta, Hafız'ın el-Feth'de bildirdiğine göre Taberani, Zeyd bin Veheb'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Huzeyfe (r.a)'nin yanında bulunuyorduk. Şu âyeti okudu: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize idil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın." Sonra şöyle söyledi:
"Bu âyette kastedilenlerle şimdiye kadar savaşılmadı."
el-A'meş'in Zeyd bin Veheb'den rivayeti tankıyla da benzer bir hadis ak-
ledümiştir, Bu gösteriyor ki, küfür önderleri ileride ortaya çıkacaktıf ve buümmetin onlarla savaşması gerekir.

2682- Müslim, Nu'man bin Beşir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [15]
"Resulullah (a.s)'ın minberinin yanında bulunuyordum. Bir adam: "Müslüman olduktan sonra hacılara su vermek dışında hangi ameli yapmadığıma aldırış etmem" dedi. Bir başkası: "Müslüman olduktan sonra Mescidi Haram'ı tamir etmek dışında hangi ameli yapmadığıma aldırış etmem" dedi. Bir diğeri: "Allah yolunda cihad sizin söylediklerinizden üstündür" dedi. Hz. Ömer (r.a) onlara engel oldu ve: "Resulullah (a.s)'m minberinin yanında seslerinizi yükseltmeyin"

dedi. Bu olayın olduğu gün de Cuma'ydı. Ben Cuma namazını kıldıktan sonra (Resulullah (a.s)'ın yanına) girdim ve (sözü edilenlerin) görüş ayrılığına düştükleri konuyu sordum. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Hacılara su verilmesini ve Mescidi Haram'm onarılmasını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihad eden(in yaptığı) ile bir mi tutuyorsunuz? Allah katında bir olmazlar. Allah zalimler topluluğunu doğru yola eriştirmez." [16]
Tirmizi, Adiy bin Hatem [et-Tâi] (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanına gittim. Boynumda da altın bir haç vardı. Bana şöyle söyledi:
"Ey Adiy! Şu putu üzerinden at."
Bu arada şu âyeti okuduğunu duydum:
"Onlar, Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i kendilerine rab edindiler. Oysa tek bir ilâh olan Allah'a kulluk etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. O, onların ortak koştuklarından yücedir." [17]
Sonra da şöyle buyurdu:
"Onlar, onlara (bilginlerine ve rahiplerine) tapmıyorlardı. Ancak onlar kendilerine bir şeyi helal kıldığında onu helâl kabul ediyor, üzerlerine bir şeyi haram kıldıklarında da onu haram sayıyorlardı." [18]

Bir Açıklama

Bu hadis, aslında bizim şartımıza göre değildir. Ancak insanların dillerinde çok dolaştığından bazıları bunun makbul olduğunu ve dört imamı taklid etmeyi tenkidde delil olduğunu sanmaktadırlar. Oysa bu iddianın gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü sözü edilen bilginler kendi kafalarına göre bir şeyleri helâl veya haram sayıyorlardı, Allah'tan gelen bir delile dayanarakdeğil. Dolayısıyla değil dört imam, Müslümanlardan herhangi bir kişinin tutu-j mu bile onların tutumlarıyla kıyaslanamaz...
Bununla birlikte yukarıdaki hadis zayıftır. Tirmizi şöyle söylemiştir:
:"Bu hadis garibdir. Abdusselâm bin Harb dışında rivayet edildiğini bil miyoruz. (Onun naklettiği) hadisin senedinde adı geçen Gutayf bin A'yu ise bilinmeyen biridir." [19]
Abdusselâm sika biridir. Ancak Gutayf zayıftır. Tirmizi de Gutayf ı esa alarak yukarıdaki hükmü vermiştir.

2683- Buhari, Zeyd bin Veheb (rh.a.)'den şöyle rivayet etmiştir: [20]
"Rebze'den geçtim. Orada Ebu Zer (r.a) ile karşılaştım. Kendisine: "St buraya yerleşmene sebep olan nedir?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Şam'da idim. Şu âyet hakkında Muaviye ile görüş ayrılığına düştün
"Ey iman edenler! Hahamların ve rahiplerin çoğu insanların mailen haksızlıkla yemekte ve Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. Altın ' gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcanmayanları acıklı bir azapla müjdele!" [21]
Muaviye:
"Bu, kitap ehli hakkında inmiştir" dedi. Bense: "Hem bizim hem de onların hakkında inmiştir" dedim. Bu konuda aramızda bir tartışma oldu. O da beni şikâyet etmek için Hz. Osman (r.a)'a yazı yazdı. Hz. Osman (r.a) da bana Medine'ye gelmem için yazı yazdı. Ben de geldim. Çok sayıda insan başıma toplandı. Sanki beni daha önce hiç görmemiş gibiydiler. Bunu Hz. Osman (r.a)'a bildirdim. O da: "İstersen bir kenara çekilebilirsin. Yakın bir yerde bulunursun" dedi. İşte benim buraya yerleşmeme sebep olan gelişme budur. Başıma bir habeşiyi (bir zenciyi) geçirseler bile sözünü dinler ve itaat ederim." [22]

Dersler Ve Öğütler

Hafız îbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, çeşitli hususları ortaya koymaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:
1. Kâfirler, şeriatın teferruatına dair hükümlerden de sorumludurlar. Çünkü Ebu Zer (r.a) ve Muaviye (r.a) bu âyetin, ehli kitap hakkında indiği üzerinde ortak görüş ortaya sürmeleri bunu göstermektedir.
2. Bu olay, yöneticilerin ilim adamlarına yumuşak davranmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü Muaviye (r.a), doğrudan Ebu Zer (r.a)'e karşı durmaya cesaret etmemiş, yönetimde kendinden daha üst seviyede olan biriyle yazışma gereği duymuştur. Hz. Osman (r.a) da, kendi yorumuna aykırı bir yorum yapmasına rağmen Ebu Zer (r.a)'i sıkıştırmamıştır.
3. Hadis aynı zamanda yöneticilere başkaldırmaktan ve onlara karşı taşkınlık etmekten sakındırmakta, yönetimde söz sahibi olanlara itaat etmeye teşvik etmektedir. Yine bir bozulmaya yol açmamak için daha üstün biri varken ondan alt seviyede birinin yönetime geçirilmesinin caiz olduğu, içtihadlarda görüş ayrılığına düşmenin mümkün olduğu, kişinin vatanını terketmesine yol

açacak olsa bile iyiliği emir konusunda kararlılık göstermenin gerektiği, bozulmaya sebep olacak bir durumu gidermenin bir yarar elde etmekten öncelikli olduğu (mefsedetin definin maslahatın celbinden evlâ olduğu) anlaşılmaktadır. Çünkü Ebu Zer (r.a)'in Medine'de kalarak ilmini, ilim elde etmek isteyen çok sayıda insana kazandırmasında büyük yarar vardı. Ancak Hz. Osn.an (r.a), söz konusu meselede onun sertlik yanlısı tutumunun yayılmasında sakınca görmüştü. Bununla birliktekendisine bu görüşünden dönmesini emretmem iş ti. Çünkü onların her ikfl-si de müçtehiddi." [23]
Bu konuda İbni Kesir de şöyle söylemiştir:
"Ebu Zer (r.a) çoluk çocuğun geçimi için gerekli olandan fazla mal IbirilJ-tirmenin haram olduğu görüşündeydi. Kendisi bu yönde fetva verir ve başkalarını da buna teşvik ederdi. Buna muhalif davramlmasma karşı d sert davranırdı. Muaviye (r.a) onu bu davranışından nehyetti. Ancak o, bj tutumuna son vermedi. Bunun üzerine onun bu konuda bir zararının olaj-j bileceğinden korktu ve mü'minlerin emiri Hz. Osman (r.a)'a yazı yazarak Ebu Zer (r.a)'i şikâyet etti ve onu kendi yanma almasını istedi. Hz. Osman (r.a) da onu Medine'ye çağırdı ve Rebze'ye yalnız bir halde yerleştirdi. O da Hz. Osman (r.a)'ın halifeliği döneminde orada vefat etti. Allah kendisinde: \ razı olsun." [24]
İlim adamlarının çoğunluğuna göre zekât, çoluk çocuğun geçimi, aç olduğ i haberi alınan kimsenin doyurulması gibi mal varlığıyla ilgili hakları yerine gt tirenler, ayeti kerimede tehdid edilenlerin arasına girmezler.
Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet el mistir:
"Altım ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanla ;ı acıklı bir azapla müjdele!" âyeti indiğinde bu ayet Müslümanlara çok ağ r geldi. Hz. Ömer (r.a): "Ben sizi rahatlatacağım" dedi. Sonra çıkıp: "Ey Allaâ-'ın Resulü! Bu âyet senin ümmetine çok ağır geldi" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah zekâtı sırf sizin mallarınızın geriye kalan kısımlarının arın d rılması için farz kılmıştır. Mirası, sizden sonrakilerin olması için farz kıjLjr mıştır."
Hz. Ömer (r.a) tekbir getirdi. Sonra (Resulullah a.s) kendisine şöyle bılj yurdu:
"Bir kişinin biriktirdiği şeyin en hayırlısının ne olduğunu sana bildir yim mi? Saliha bir kadın. Baktığı zaman onu hoşnud eder. Bir şey emrej tiğinde itaat eder. Yanından ayrıldığında da onu (yani malını ve ırzını) h rur." [25]
Bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Ca'fer bin İyâs vardır. Bu kişi sikadır. Ancak burada olduğu gibi Mücâhid'den rivayeti zayıftır. Çünkü o, ondan hadis duymamıştır. Şu'be de bu hadisi illetli görmüştür. [26]

Zehebi bu hadisin sahih olduğu konusunda Hakim'in açıklamasına muvafakat etmemiş ve şöyle söylemiştir:
"Osman'ı tanımıyorum ve rivayeti de ilginçtir (ilginç bir mahiyet taşımaktadır)." Osman derken, kasdettiği hadisin, Hakim'in kitabında yer alan şeklini Ca'fer bin İyâs'tan rivayet eden İbni'l-Kattan el-Huza'i'dir. Biz dikkat çekmek amacıyla burada bu rivayete yer verdik. Çünkü ifade ettiği anlam, genel olarak doğrudur. Bu hadisin koyduğu anlam İslâm'da mal varlığıyla ilgili düzenin genel ilkelerini ortaya koymaktadır. Bir mal varlığı eğer helâl yoldan elde edilmiş ve üzerindeki haklar da yerine getirilmişse artık o saygındır ve mubahtır. Kimsenin bu mal varlığına saldırma hakkı yoktur. Yönetimin de sahibinin izni olmadan o mal varlığını alma hakkı yoktur. Sadece zorunlu hallerde veya istisnai şartlarda ehil kişiler tarafından ve kuvvetli delillere dayanılarak verilmiş fetvalara göre alınması durumu bunun dışındadır.

2684- Taberani, el-Evsat'ta, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Araplar bazen bir ayı, bazen iki ayı helâl sayıyorlardı. (Yani haram aylardan birini veya ikisini helâl aylara katıyorlardı). Haccı da ancak yirmi altı yılda bir kere kendi dönemine denk getiriyorlardı. İşte bu uygulama Yüce Allah'ın Kitab'mda sözünü ettiği nesidir. (Haccın kendi dönemine denk geldiği) yıl gelince Hz. Ebu Bekr (r.a) insanlara hac yaptırdı (yani hac emiri olarak insanların başında bulundu). Bu yıl hac normal dönemine denk geldi. Yüce Allah da bu haccı "haccı ekber" olarak adlandırdı. Sonra ertesi yıl Resu-lullah (a.s) hac yaptırdı. İnsanlar hilalleri gözetlediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Zaman, Yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki durumuna döndü." [27]

Dersler Ve Öğütler

Muhammed bin Muhammed Süleyman, (İbni Amr'ın): "Haccı da anca c :-mi altı yılda bir kere kendi dönemine denk getiriyorlardı" sözüyle ilgili şunları söylemiştir:
"Sanıyorum bu sözün "otuzaltı yılda bir" şeklinde olması gerekir. Çünkü onları nesi yapmaya yönelten sebep, haccı meyve devşirme dönemine denk getirmekti. Böylece hacıların meyve getirmelerini istiyorlardı. Böylece yaklaşık her otuz altı yılda bir haccm başlangıcı Zilhicce'nin dokuzuna denk gelmekteydi. Bir yıl

Muharrem'i, ikinci yıl Muharrem ve Safer'i, üçüncü yıl da sadece Muharrem'i helal sayarlarsa bu üç yılda Zulhicce'nin dokuzunda hac etmiş olurlar. Sonra dördüncü yılda Safer ve Rebiulevvel'i, beşinci yılda yalnız Safer'i, altıncı yılda da Safer ve Rebiulevvel'i helâl saymaları durumunda bu üç yılda da Muharrem'in dokuzunda haccetmiş olurlardı. Kalan zamanlar için de aynı durum söz konusuydu. Hac döneminin Zulkade'nin dokuzuna gelmesi ancak bu süre içinde oluyordu. Bu izaha göre yukarıdakihadisin sahih bir anlamı olur. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir." Yukarıdaki metinde işaret edilen âyet, Yüce Allah'ın şu sözleridir:
"Haram ayları başka aylara ertelemek küfürde ileri gitmektir. Bu uygulamayla inkâr edenler saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurmak için bir ayı bir yıl helâl ve bir yıl haram sayıyorlar. Böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kılıyorlar. Onlara kötü işleri güzel gösterildi. Allah kâfirler topluluğunu doğru yola erdirmez." [28]
Şanı yüce olan Allah, namaz vakitlerini sabahleyin güneş doğmasından gece fecrin ortaya çıkması arasında, güneşin hareketlerine göre ayarlamıştır. Gölgenin uzaması ve güneşin batması vakitleri namaz vakitlerinin belirlenmesine imkân sağlayan gelişmelerdir. Bunun gibi oruç ve hac vakitlerini de ayın hareketleriyle bağlantılı kılmıştır. Böylece insanlar genel anlamda da özel anlamda da ibadet vakitlerini belirleme İmkânı bulabilmektedirler. Aynı zamanda bu uygulama değiştirmeye ve tahrifata imkân verecek bir açık bırakmamayı da amaçlamaktadır. Oruç vaktinin ayın hareketlerine göre ayarlanmasının daha başka hikmetleri de vardır. Bunlardan biri de şudur: Bütün yeryüzü halkı yaklaşık 36 yılda bir, senenin her gününde oruç tutmuş olmaktadır. Hac döneminin belirlenmesinde ayın hareketlerinin esas alınmasının hikmetlerinden biri de bütün insan sınıflarının şartlarının ve durumlarının göz önünde bulundurulmasıdır. Böylece her kesimin imkânlarına, zamanlarına ve durumlarına uygun bir hac dönemi ortaya çıkabilmektedir. Böylece güneş yılına göre hac dönemleri değişmekte ve bütün mevsimleri dolaşmaktadır. Bu durum sadece belli vakitlerde hacca gidebilecek veya belli vakitlerde hacca gitmek kendileri için daha kolay olan kesimlerin durumları da göz önünde bulundurulmuş, onlara da hac imkânı sağlanmış olmaktadır. Ancak bu geciktirme hac farzını yerine getirmeyi geciktirmenin mümkün olduğu görüşüne göredir. Yani bazılarına göre birinin üzerine hac farz olursa, onun hemen ilk fırsatta bu görevi yerine getirmesi gerekir. Bazılarına göre ise bu görevi geciktirmek mümkündür. İşte belli zamanlarda hacca gitmek kendileri için daha

rahat olan kimselerin hac döneminin kendi şartlarına uygun zamana denk gelmesini beklemelerini mümkün kılan fetva da bu fetvadır.

2685- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [29]
"(Yüce Allah şöyle buyuruyor):
"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten (kaçınmak için) senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini bi-Ur." [30]

Bunu, Nur Süresindeki şu âyet nesh etmiştir:
"Mü'minler o kimselerdir ki, Allah'a ve Peygamberine iman etmişlerdir, toplu bir işte O'nunla birlikte olduklarında O'ndan izin almaksızın gitmezler. Senden izin isteyenler, işte onlar Allah'a ve Peygamberine iman edenlerdir. Bazı işleri için senden izin istediklerinde onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah bağışlayandır, rahmet edendir." [31]
İbni'l-Cevzi, Zâdu'l-Mesir'de Ebu Süleyman ed-Dimeşki'den şöyle bir söz nakle tmiştir:
"Burada neshi gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Çünkü her iki âyete göre de amel edilmesi mümkündür. Çünkü birinci âyet, özürleri olmadığı halde cihaddan geri kalmak için izin isteyen münafıkları kınamaktadır. Mü'minlerin ise ihtiyaç dolayısıyla izin istemeleri caiz kılınmıştır. Oysa münafıklar Resulullah (a.s) ile birlikte bulundukları zaman bir ihtiyaçlarının ortaya çıkması durumunda O'ndan izin istemeksizin çeker giderlerdi." [32]

Bir Açıklama

Bu konuda müfessirlerin şöyle bir açıklamaları bulunmaktadır:
Cihada katılmak için izin istemeye gerek yoktur. Aksine Müslümanlar cihaddan geri kalmak için izin istemek bir yana, izin istemeye gerek duymadan cihada katılmak için birbirleriyle yarışırlar. Bu yoruma göre Abdullah bin Ab-bas (r.a)'ın Tevbe süresindeki ilgili âyetin Nur süresindeki söz konusu âyetle nesh edildiği görüşü anlaşılmaktadır. Nur süresindeki âyet, bir Müslümanın ihtiyacından dolayı izin istemesinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yoruma göre Tevbe süresindeki âyet, cihaddan geri kalmak için izin istemeyi yasaklamakta, Nur süresindeki âyet ise izin istemeyi caiz kılmaktadır. Ancak

cihaddan geri kalmak için izin istemeye gerek görülmesi, cihadın farzı ayn olması durumunda söz konusudur. Bu durumda mazereti olan kişi izin isteyebilir. Demek ki bu durumda mazereti olan birinin bile izin istemesi gerekir. Çünkü belki mazeretine uygun yani mazeretinin kendisine engel olmayacağı bir görev üstlenebilir.

2686- Buharı, Ebu Mes'ud el-Bedri [Ukbe bin Amr] (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [33]
"Sadaka âyeti inince, biz sırtlarımızda yüklerimizi taşıyorduk. Bir adam geldi bol miktarda bir şey tasadduk etti. Onlar (yani münafıklar): "Gösteriş yapıyor," dediler. Bir adam geldi bir sa' (az miktarda) bir şey tasadduk etti. Onlar: "Allah'ın bu adamın verdiği bir sa'ya ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Mü'minlerden gönülden bolca sadaka verenlere ve imkânının elverdiğinden başkasını bulamayanlara dil uzatarak onlarla alay edenler var ya, Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acıklı bir azap vardır." [34]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bize sadaka vermemizi emrettiğinde birimiz çarşıya çıkar, sırtıyla yükünü taşır ve bir müd bir şey elde ederdi. Bugün ise bazılarmm yüz binleri var." [35]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Adeta kendini arzederdi." [36]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bize sadaka vermemizi emrettiğinde biz sırttır zda yüklerimizi taşırdık. Ebu Akil yarım sa' bir şey getirdi. Bir kimse de dahi fazlasını getirdi. Münafıklar şöyle dediler:
"Allah'ın şunun verdiği sadakaya ihtiyacı yoktur. Şunun verdiği"de sırf gösteriş içindir." Bunun üzerine (yukarıda geçen) âyet indi." [37]
Nesai: "Bugün ise bazılarının yüz binleri var" sözünden sonra şu|faz-lalığa yer vermiştir:
"Oysa onun (o zaman) bir dirhemi yoktu." [38]

2687- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet

etmişlerdir: [39]
"Abdullah bin Ubeyy bin Selul vefat ettiğinde oğlu Abdullah, Resulullah (a.s)'a gelerek, babasını kefenlemesi için gömleğini kendisine vermesini istedi. Resulullah (a.s) def ona (gömleğini) verdi. Sonra üzerine namaz kılmasını istedi. Resulullah (a.s) da onun üzerine namaz kılmak üzere kalktı. Bu sırada Hz. Ömer (r.a) de kalkıp Resulullah (a.s)'ın elbisesine yapıştı ve:
"Ya Resulullah (a.s)! Rabbin seni onun üzerine namaz kılmaktan neh-yettiği halde sen onun üzerine namaz kılacak mısın?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Allah beni muhayyer kıldı (bana seçim hakkı verdi) ve şöyle buyurdu:
"Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme. Sen onlar için yetmiş kere bağışlanma dilesen de Allah onları bağışlamayacaktir. Bu, onların Allah'ı ve Peygamberini inkâr etmelerinden dolayıdır. Allah fasıklar topluluğunu doğru yola eriştirmez." [40]
Ben, onun için yetmiş kereden fazla bağışlanma dileyeceğim."
(Hz. Ömer r.a): "O münafıktır" dedi. Resulullah (a.s) yine de üzerine namaz kıldı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma ve kabrinin başında da bulunma. Onlar Allah'ı ve Peygamberini inkâr ettiler ve fasık kimseler olarak öldüler." [41]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Bunun üzerine onların (münafıkların) üzerlerine namaz kılmayı bıraktı." [42]

Bir Açıklama

Hafız İbn Hacer, Feth'de şöyle demektedir:
"Hz. Ömer (r.a)'in, sözü edilen kişinin münafıklığını kesin bir ifadeyle söylemesi, onun durumu hakkında edindiği bilgiler dolayısıyla idi. Bununlabirlikte, Resulullah (a.s) onun sözünü esas almamış ve ölen kişinin üzerine namaz kılmıştır. Bunu yapmaktaki amacı, daha Önce değerlendirmesi yapıldığı üzere, onun görünüş itibariyle Müslüman olmasının esas alınacağına dair hükmün gereğini yerine getirmek ve hükmün zahirine göre hareket etmekti. Aynı zamanda bu hareketiyle ölen kişinin, sâlih biri olduğu kesinlik kazanmış olan oğluna iyilikte bulunmak, kavminin kalbini ısındırma gibi yararı göz

önünde bulundurmak ve doğabilecek zarara yol vermemek istiyordu. Resulullah (a.s) başlangıçta müşriklerin eziyetlerine sabrediyor, onları bağışlıyor ve yaptıklarına aldırış etmiyordu. Daha sonra müşriklere karşı savaşmakla emrolundu. Bundan sonra, içinde taşıdığı düşünce farklı da olsa görünüş itibariyle Müslüman olan kimseleri affetmeye ve yaptıklarına aldırış etmemeye devam etti. Böyle yaparken, onların kalplerini ısındırmaktan ve nefretlerini uyandırmamaktan doğacak yararı göz Önünde bulunduruyordu. Bu yüzden şöyle buyurmuştur:
"İnsanlar, "Muhammed kendi arkadaşlarını öldürüyor," demesinler."
Fetih gerçekleştikten, müşrikler İslâm'a girdikten, küfür ehlinin sayısı azaldıktan ve onlar aşağılık bir duruma düştükten sonra münafıklara karşı mücadele etmekle emrolundu. İşte bu değerlendirmeyle yukarıda anlatılan olayda görülen mesele Allah'ın izniyle çözülmektedir." [43]

2688- Buharı, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ubeyy bin Selul ölünce Resulullah (a.s) onun üzerine namaz kılması için çağrıldı. Resulullah (a.s) kalkınca ben hemen kendisini tuttum ve:
"Ya Resulullah (a.s)! Sen İbni Ubeyy'in üzerine namaz mı kılıyorsun? Oysa o şöyle şöyle günde, şöyle şöyle sözler etmişti" dedim ve kendisine onun söylediği sözleri aktardım. Resulullah (a.s) gülümsedi ve şöyle buyurdu:
"Beni bırak ey Ömer!"
Ben ısrar edince de şöyle buyurdu:
"Ben muhayyer bırakılmadım mı? (Bana bir tercih hakkı verilmedi mi?) Ben de tercihimi yaptım. Bilseydim ki onun için yetmişten fazla mağfiret dilesem affolunacak, muhakkak daha fazla mağfiret dilerdim."
Sonuçta Resulullah (a.s) onun üzerine namaz kıldı. Sonra ayrıldı. Çok kısa bir süre bekledikten sonra Berâe Süresindeki şu iki âyet indi:
"Onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma ve kabrinin başında da bulunma. Onlar Allah'ı ve Peygamberini inkâr ettiler ve fasık kimseler olarak öldüler. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah bunlarla onlara dünyada azab etmeği ve canlarının kâfir olarak çıkmasını diliyor."
(Hz. Ömer r.a) dedi ki:
"Doğrusu ben o gün Resulullah (a.s)'a karşı gösterdiğim cür'etkârlığıma hayret ettim. Allah ve Peygamberi daha iyi bilir."
Tirmizi şu fazlalığa yer vermiştir:
"Resulullah (a.s) ondan sonra, Allah ruhunu alıncaya kadar hiçbir münafığın

üzerine namaz kılmadı ve kabrinde de bulunmadı." [44]

2689- Tirmizi, Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adamın müşrik olan anne ve babası için mağfiret dilediğini dull-dum. "Sen müşrik oldukları halde anne ve baban için mağfiret mi diliy sun?" diye sordum. O da şöyle dedi:
"İbrahim (a.s) müşrik olduğu halde babası için mağfiret diledi."
Ben bu hususu Resulullah (a.s)'a hatırlattım. Bunun üzerine şu indi:
"Cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akraba bile olsalar Alla ortak koşanlar için mağfiret dilemek Peygamber'e ve mü'minlere yar, maz." [45]
Konuyla ilgili olarak Said bin Museyyeb'in babasından nakletmiş olduğu bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayeti Ahmed bin Hanbel, Buhari ve İmân bölümünde Müslim rivayet etmiştir. Rivayet şöyledir:
"Ebu Tâlib'e ölüm hali gelince Resululîah (a.s) yanma gitti. Ebu Cehil ve Abdullah bin Ebi Umeyye bin Muğire de orada idi. Resulullah (a.s), Ebu Tâlib'e:
"Ey amcacığım! "Allah'tan başka ilâh yoktur" de, bu sözü Allah katında senin için bir hüccet olarak göstereyim" diye buyurdu. Ebu Cehil ve Abdullah bin Ebi Umeyye de:
"Ey Ebu Talib! Abdulmuttalib'in dininden dönüyor musun?" dedilit Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Nehy edilmediğim sürece senin için Allah'tan mağfiret dileyeceği Bunun üzerine şu ayet indi:
"Cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akraba bile olsalar Allama ortak koşanlar için mağfiret dilemek Peygamber'e ve mü'minlere yaraşmaz. [46]

2690- Ahmed bin Hanbel, Yüce Allah'ın: "Şüphesiz ilk günden takva üzere kurulan mescid içinde namaz kılman daha lâyıktır" sözüyle ilgili olarak Sehl bin Sa'd (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: [47]
"Resulullah (a.s)'ın zamanında iki kişi takva üzere kurulan mescidin hangisi olduğu üzerinde görüş ayrılığına düştüler. Birisi: "Bu mescid, Resulullah (a.s)'ın Mescidi'dir (Mescidi Nebevi'dir)" dedi. Diğeri de: "Kubâ Mes-cidi'dir" dedi. Sonra Resulullah (a.s)'m yanma gidip bu hususu O'na sordular. O da şöyle buyurdu:
"O, benim şu mesddimdir."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s)'a takva üzere kurulan mescidtlen sorulduğunda şöyle derdi: "O, benim mescidimdir." [48]

HADİSLERLE YUNUS SURESİNİN TEFSİRİ

2691- Tirmizi, Ebu Derdâ (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ona Mısır halkından bir adam şu âyet hakkında soru sordu:
"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır. Allah'ın söz| rinde bir değişme olmaz. İşte bu, büyük kurtuluştur." [49]
O da şöyle söyledi:
"Bunu Resulullah (a.s)'a sorduğumdan beri kimse bana bununla ildi olarak soru sormamıştı. Resulullah (a.s) (benim soruma cevaben) şöyle Wl-yurmuştu: [50]
"Bu âyet indirildiğinden beri, onun hakkında senden başka kimse bana soru sormadı. Bununla kastedilen, doğru rüyadır. Müslüman bu rüyayı görür veya kendisine gösterilir."

2692- Tirmizi, Ubade bin Sâmit (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a Yüce Allah'ın şu âyeti hakkında soru sordum:
"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde bir değişme olmaz. İşte bu, büyük kurtuluştur."
O da şöyle buyurdu:
"Bununla kastedilen, doğru rüyadır. Müslüman bu rüyayı görür veya kendisine gösterilir." [51]

2693- İmam Malik, Urve bin Zubeyr bin Avvâm (r.a)rın, Yüce Allah'ın: "Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde bir değişme olmaz. İşte bu, büyük kurtuluştur," sözüyle ilgili olarak şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bununla kastedilen, doğru rüyadır. Müslüman bu rüyayı görür veya kendisine gösterilir." [52]

HADİSLERLE HUD SURESİNİN TEFSİRİ

2694- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [53]
"Muhammed bin Abbâd bin Ca'fer el-Mahzumi şöyle bildirdi: "Abdullah bin Abbas (r.a) şu âyeti okuyordu: "İyi bilin ki, onlar ondan gizlenmek için göğüslerini bükerler. Yine iyi bilin ki, onlar elbiselerine bürünürlerken O, onların gizlediklerini de,| açığa vurduklarını da bilmektedir. Şüphesiz O, gönüllerde olanı bilendir." [54] Ben kendisine bu âyet hakkında soru sordum. O da şöyle söyledi: "Bazı kimseler helaya çıkınca göğe doğru (yani göğün altında) açılmaktan, yahut hanımlarıyla ilişkide bulunurken göğe doğru görünmekten utanıyorlardı.
Bu, onların hakkında indi."
Bir rivayete göre de Amr bin Dinar şöyle demiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a): "İyi bilin ki onlar ondan gizlenmek için göğüslerini bükerler. Yine iyi bilin ki, onlar elbiselerine bürünürlerken O onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilmektedir. Şüphesiz O, gönüllerde olanı bilendir" âyetini okudu.
Başka birinin İbni Abbas (r.a)'tan rivayet ettiklerine göre "elbiselerine bürünürken" ibaresi "başlarını örterken" anlamındadır. [55]

Bir Açıklama

Bu iki rivayette geçen okunuş tarzı, Hz. Osman (r.a) mushafındaki yazıya uymamaktadır. Bu iki rivayetteki okunuş, şazz okuyuştur, dolayısıyla Kur'an-'dan sayılmaz. Ancak bu okunuş tarzları, tefsir hükmündedir. Yukarıdaki rivayetlerde âyet metni olarak verilen metinlerde, "tesnevni suduruhum" ibaresi yer almaktadır. Oysa bu ibare Hz. Osman (r.a) mushafında "yesnune sü-durehum" şeklinde geçmektedir.

2695- Ahmed bin Hanbel, Câbir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [56]
"Resulullah (a.s) bir savaş esnasında Hicr'de konaklayınca insanlara şöyle hitab etti:
"Ey insanlar peygamberinizden mucizeler istemeyin. Bunlar (Hicrliler) peygamberlerinden kendilerine bir deve gönderilmesini istediler. O da onların istediklerini yaptı. O deve bu yoldan geliyor, kendisine ayrılan günde suyunu

içiyordu. Sağım gününde de, verdikleri (su) gibi sütünden sağıyorlardı.
Sonra şu yoldan çıkıp gidiyordu. Ama onlar o deveyi kestiler. Allah da onlara üç gün süre tanıdı. Allah'ın vaadi asılsız değildi. Sonra bir bağırtı geldi. Allah da, Allah'ın hareminde bulunan bir adam dışında onlardan gökle yer arasında kim varsa hepsini helak etti. O adamı Allah'ın haremi, Allah'ın azabından korudu."
"Ya Resulullah (a.s)! O kimdi?" diye soruldu. "Ebu Riğal" cevabını vı di."
Burada sözü edilen olay, Hud Suresinin 61-68. âyetlerinde anlatılıra tadır.

2696- Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: [57]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah zâlime biraz mühlet verir. Ama ele aldığında artık bırakmaz."
Sonra şu âyeti okudu:
"Rabbinin, zulmeden şehirleri yakaladığında yakalaması işte böylec Şüphesiz O'nun yakalaması pek acı, pek şiddetlidir." [58]

2697- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: [59]
"Bir adam bir kadını öptü. Sonra Resulullah (a.s)'a gelerek bunu söyledi. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Gündüzün iki tarafında ve gecenin (gündüze) yakın vakitlerinde namaz kıl. Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüttür." [60]
Bunun üzerine adam: "Bu bana özel midir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ümmetimden kim bunu işlerse."
Yine Müslim'in bir rivayetine göre Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle demiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dedi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben Medine'nin kenar bir yerinde bir kadınla oynaştım ve cinsel ilişki dışında her şeyi yaptım. İşte ben bunu yaptım. Artık benim hakkımda ne hüküm veriyorsan ver."
Hz. Ömer (r.a) adama: "Allah senin günâhını örtmüş, sen de kendi günâhını örtseydin ya?" dedi. Resulullah (a.s) herhangi bir cevap vermedi. Adam kalkıp gitti. Resulullah (a.s) arkasından bir adam gönderdi. Onu yanma çağırdı ve şu âyeti okudu;
"Gündüzün iki tarafında ve gecenin (gündüze) yakın vakitlerinde namaz kıl.

Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüttür."
Orada bulunanlardan bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Bu, sadece ona özel midir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "Hayır, bütün insanlar içindir," diye buyurdu." [61]

2698- İbni Huzeyme, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğif rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dedi:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben bahçede bir kadınla karşılaştım. Onu kendime çektim, sarıldım ve öptüm. Kendisine her şeyi yaptım. Sadece cinsel ilişkide bulunmadım."
Resulullah (a.s) sustu. Sonra şu âyet indi:
"Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüttür." [62]
Bunun üzerine Resulullah (a.s) onu yanma çağırdı ve kendisine bu âyeti okudu. Hz. Ömer (r.a) de: "Ya Resulullah (a.s)! Bu sadece ona özel midir yoksa bütün insanlar için midir?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır, aksine bütün insanlar içindir."

2699- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamı bir kadın seviyordu. Adam bir ihtiyacı için Resulullah (a.s)'tan izin istedi. O da kendisine izin verdi ve adam yağmurlu bir günde çıktı. Bir de o kadının bir su havuzunda yıkandığını gördü. Onunla bir erkeğin kadınla oturması gibi oturdu. Cinsel organını hareket ettirmeye başladı. Bir de onunla iyice yanyana geldiğini gördü. Ardından Resulullah (a.s)'m yanma gelerek olanları O'na anlattı. Resulullah (a.s) da: "Dört rek'at namaz kıl" diye buyurdu. Sonra Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Gündüzün iki tarafında ve gecenin (gündüze) yakın vakitlerinde namaz kıl. Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüttür." [63]

HADİSLERLE YUSUF SURESİNİN TEFSİRİ

2700- Buhari, Urve bin Zubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: [64]
"O, Hz. Aişe (r.a)'ye, Yüce Allah'ın şu sözü hakkında sordu sordu:
"Nihayet peygamberler ümitlerini kestiklerinde ve (insanlar onların) yalanlandıklarını sandıklarında onlara yardımımız ulaştı ve dilediğimiz kurtarıldı. Azabımız ise suçlular topluluğundan geri çevrilmez." [65]

Hz. Aişe (r.a) de şöyle söyledi:
"Aksine kavimleri onları yalanlamıştır."
(Urve (r.a) dedi ki):
"Bunun üzerine: "Onlar kavimleri kendilerini kesin olarak anlamışlardı. Peki sanmalanyla ("sandıklarında" sözüyle) anlatılmak istenen nedir?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Ey Urve'ciğim! Öyledir. Onlar bunu kesin olarak anlamışlardı." Ben:
"Belki de onlar yalan söyletildiklerini sanmışlardı?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Allah'a sığınırız. Peygamberlerin, Rableri hakkında böyle bir zanda bulunmaları söz konusu olamaz." Bu kez ben:
"Öyleyse bu âyetin anlamı nedir?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"Onlar peygamberlere uyanlardı. Rablerine inanmış ve onları (peygamberleri) doğrulamışlardı. Üzerlerindeki imtihan uzun sürdü. Kendilerine (vaadedilen) yardım gecikti. Sonuçta peygamberler kavimlerinden kendilerini yalanlayanlara karşı (üstünlük elde etmekten) ümit kestiklerinde ve kendilerine uyanların da kendilerini yalanladıklarını sandıklarında Allah'ın yardımı onlara ulaştı."
Abdullah bin Ubeydullah bin Ebu Muleyke (r.a)'den nakledilen rivayete göre de adı geçen râvi şöyle demiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Nihayet peygamberler ümitlerini kestiklerinde ve yalan söyîetildik-lerini sandıklarında..."
Burada âyetin metninde geçen "kuzzibu" fiilini şeddesiz olarak "kuzibu" şeklinde okudu. Sonra da şunu okudu:
"Onlar öylesine darlık ve sıkıntı içerisine düştüler ki, peygamber ile yanındakiler "Allah'ın yardımı acaba ne zaman?" diyecek kadar sarsıldılar. Bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır." [66]
(Râvi) dedi ki:

"Ben Urve bin Zubeyr'le karşılaştım. Bu hususu kendisine söyledim. O da şöyle söyledi:
"Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Allah'a sığınırız. Vallahi, herhangi peygambere vaadde bulunduysa (opeygamber) o vaadedilenin kendisi ölmeden Önce mutlaka gerçekleşeceğini bilmiştir. (Yani bu konuda kesin bir inanç taşımıştır). Ancak peygamberlerin üzerindeki imtihanlar uzun sürmüş, dolayısıyla kavimlerinden kendileriyle beraber olanların kendilerini yalanlayacaklarından korkmuşlardır." Hz. Aişe (r.a) bu âyeti "kuzzibu" şeklinde şeddeli olarak okuyordu." [67]

Bir Açıklama

Zâdu'l-Mesir'de şöyle denmektedir:
"İbni Kesir, Ebu Amr ve Ibni Amir (âyetteki söz konusu ibareyi) "kuzzibu" şeklinde okumuşlardır. Anlamı ise şudur:
"Peygamberler kavimlerinin kendilerini yalanladığını kesin olarak anladıklarında..."
Buna göre burada zan ile kesin bilgi anlamı kastedilmiş olmaktadır. Hasan, Atâ ve Katade'nin görüşleri bu yöndedir. Asım, Hamza ve Kisâi ise söz konusu ibareyi "kuzibe" şeklinde şeddesiz olarak okumuşlardır. Bu durumda anlam şöyle olmaktadır:
"Kavimleri, peygamberlere kendilerine yardım edileceği konusunda vaad ettikleri şeylerde yalan söyletildiğini sandıklarında..." Çünkü peygamberler böyle zanna kapılmazlar." [68]
Hafız İbni Hacer de el-Feth'de şöyle diyor:
"Hz. Aişe (r.a) ayetteki zamirin peygamberlere delalet ettiği esasından hareket ederek "kuzibu" şeklinde şeddesiz okunmasına karşı çıkmıştır. Ancak zamir onun açıkladığı şekilde peygamberlere delalet etmiyor. Bu okuyuş şeklinin de geçerli olduğunun kesinlik kazanmasından sonra bu tarzdaki okunuşa karşı çıkılmasının bir anlamı yoktur. Belki bu okunuş tarzı onu bilenler tarafından Hz. Aişe (r.a)'ye ulaştırılmamıştı. Asım, Yahya bin Visâb, A'meş, Hamza ve Kisâi gibi Kufeli kıraat imamları, söz konusu ibareyi "kuzibu" şeklinde şeddesiz olarak okumuşlardır. Hicazlı imamlardan da Ebu Ca'fer bin Ka'ka' onlara muvafakat etmiştir. Bu okuyuş tarzı Abdullah bin Mes'ud (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a), Ebu Abdurrahman es-Sulemi, Hasanı Basri, Muhammed bin Ka'b el-Kurazi ve

daha başkalarının okuyuşlarıdır." [69]

HADİSLERLE RA'D SURESİNİN TEFSİRİ

2701- Bezzâr, Enes (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: [70]
"Resulullah (a.s), ashabından bir adamı cahiliyenin ileri gelenlerinden bir adama, kendisini Allah'a çağırması üzere gönderdi. Adam:
"Beni kendisine çağırdığın Rabbin nasıl bir şeydir? Demirden midir, bakırdan mıdır, gümüşten midir yoksa altından mı?" diye sordu. Sahabi Re-sulullah (a.s)'a döndü ve olayı O'na anlattı. Resulullah (a.s) o sahabiyi adama tekrar gönderdi. Adam yine aynı şeyi söyledi. Sahabi tekrar Resulullah (a.s)'a döndü ve olayı aktardı. Resulullah (a.s) üçüncü kez tekrar gönderdi. Adam yine aynı şeyi söyledi. Sahabi tekrar Resulullah (a.s)'a döndü ve olayı haber verdi. Daha sonra Yüce Allah onların üzerlerine yıldırım gönderdi ve o adamı yaktı. Resulullah (a.s) da (sahabisine) şöyle buyurdu:
"Yüce Allah senin adamına (yani senin yanına gidip geldiğin adama) yıldırım gönderdi ve o yıldırım onu yaktı."
Bunun üzerine şu âyet indi:
"O, yıldırımlar göndererek onları dilediğine çarpar. Onlar Allah hakkında tartışmaya giriyorlar. Oysa O, azaplandırması (darbesi) pek çetin olandır." [71]

HADİSLERLE İBRAHİM SURESİNİN TEFSİRİ

2702- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın: "Güzel söz, kökü sabit dalları ise gökte olan güzel bir ağaç gibidir," [72] sözüyle ilgili olarak şöyle buyurdu:
"O, yaprakları dökülmeyen (sürekli yeşil kalan) ağaçtır." Ayetin tamamı şöyledir (meâlen):
"Görmedin mi ki, Allah nasıl bir örnek vermektedir: Güzel söz, kökü sabit dalları ise gökte olan güzel bir ağaç gibidir." [73]

2703- Buhari ve Müslim, Berâ bin Azib (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [74]
"Resulullah (a.s) şu âyeti okudu:
"Allah iman edenleri dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere kararlı kılar." [75]
Sonra şöyle buyurdu:
"Bu, kabir azabı hakkında indi."
Bir rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Müslümana kabirde soru sorulduğunda, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet eder. İşte bu, Yüce Allah'ın şu sözünde bildirilen husustur:
"Allah iman edenleri dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere kararlı kılar." [76]
Bir başka rivayete göre ise şöyle buyurmuştur:
"Allah iman edenleri dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere kararlı kılar." Bu, kabir azabı hakkında inmiştir. Ona (kabre konan Müslümana): "Rabbin kimdir?" diye sorulur. O da: "Rabbim Allah, peygamberim de Muhammed (a.s)'dir" der." [77]

2704- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Allah'ın nimetini küfre değiştirenleri ve kavimlerini helak yurduna konduranları görmedin mi?" [78] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir1: i"

"Onlar Mekke halkının kâfirleridir."
Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Vallahi onlar Kureyş'in kâfirleridir."
Amr dedi ki: "Onlar Kureyşilerdir. Muhammed (a.s) de Allah'ın nimetidir."
"Kavimlerini helak yurduna konduranlar", yani Bedir gününde kkvtm-
lerini cehenneme atmışlardır." [79] [80]

2705- Müslim, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'dan rivayet etmiştir: [81]
"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın şu sözünü okudu:
"Rabbim! Gerçekten onlar insanlardan çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen bağışlayansın rahmet edensin." [82]
Bir de Hz. İsâ (a.s)'nm (Kur'an'da geçen) şu sözünü okudu:
"Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır. Şayet kendilerini bağışlarsan, şüphe yok ki, sen yücesin, hakimsin." [83]
Ardından ellerini kaldırdı ve şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Ümmetim, ümmetim!"
Sonra ağladı. Yüce Allah da şöyle buyurdu:
"Ey Cibril! Muhammed'e git -Rabbin daha iyi bilir de-,Sen ona: "Seni ağlatan nedir?" diye sor." Cibril (a.s) geldi. Sordu. O da söylediği şekilde cevap verdi -Ki O daha iyi bilir-. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Ey Cibril! Muhammed'e git. O'na de ki: "Biz seni ümmetin hakkında memnun edeceğiz ve seni zorda bırakmayacağız."

2706- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a, Yüce Allah'ın: "O gündeki yer başka bir yere, gökler de (başka göklere) dönüştürülür," sözü hakkında soru sordum ve: "Ya Resulullah (a.s)! O zaman insanlar nerede olurlar?" dedim. "Sırat üzerinde" diye buyurdu." [84]

HADİSLERLE HİCR SURESİNİN TEFSİRİ

2707- Ebu Ya'la, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Senin ömrüne yemin olsun ki..." [85]sözü hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Senin hayatına yemin olsun ki..." [86]

2708- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [87]
"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın şu sözlerini okudu:
"Şüphesiz onların tümü için vaadedilen yer cehennemdir. Onun yedikapısı vardır. Her kapı için onlardan bir bölüm ayrılmıştır." [88] Sonra şöyle buyurdu: "Onlardan bir kapı, ümmetime karşı kılıç çeken içindir." Yahut: "Muhammed'in ümmetine karşı..." diye buyurdu."

2709- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a ikişerlerden yedi uzun (sure) verilmiştir."
Bir rivayette bildirildiğine göre de: "Andolsun sana ikişerlerden yediyi ve Büyük Kur'an'ı verdik" [89] sözü hakkında şöyle buyurdu:
"Bu (yedi ile kastedilen), yedi uzun suredir." [90]

2710- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah: "Andolsun sana ikişerlerden yediyi ve büyük Kur'an'ı verdik" sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bunlar, yedi uzun suredir." [91]

2711- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
(Yüce Allah şöyle buyuruyor): "Onlar ki, Kur'an'ı kısım kısım ya [92] (İbni Abbas (r.a) bu âyet hakkında şöyle dedi):
"Bunlar kitap ehlidir. Yahudiler ve Hıristiyanlar, kitabı bölümlere dılar. Bazılarına inandı, bazılarını inkâr ettiler." [93]

HADİSLERLE NAHL SURESİNİN TEFSİRİ

2712- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "İnkâr edip de Allah'ın yolundan alıkoyanlar (var ya); onlara bozgunculuk yapmalarına karşılık azap üstüne azap ekleriz," [94] sözüyle ilgili olarak şöyle söyr lediğini rivayet etmiştir:
"Üzerlerine uzun hurmalar gibi hortumları olan akrepler artırılarak gönderilir." [95]

2713- Ahmed bin Hanbel, Osman bin Ebi'I-As Sakafi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [96]
"Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyordum. Gözünü iyice açtı. Sonra yere doğru baktı. Adeta yere düşecek gibi oldu. Yine gözünü iyice açtı. (Sonra) şöyle buyurdu:
"Bana Cibril geldi. Şu âyeti, şu suredeki, şu yere koymamı istedi:
"Şüphesiz Allah adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emreder, hayasızlıktan, kötülükten ve zorbalıktan da nehyeder. Olur ki öğüt alırsınız diye size öğüt veriyor." [97]

2714- Taberani, Mesruk (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Doğrusu İbrahim Allah'a boyun eğmiş, dosdoğru çizgideki bir ümmetti. Müşriklerden değildi/' [98] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [99]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) dedi ki:
"Şüphesiz Muaz, Allah'a boyun eğmiş, dosdoğru çizgideki bir ümmetti. Müşriklerden değildi."
Eşca'dan Ferve adlı bir adam: "Şüphesiz İbrahim" sözünü unuttu" dedi. O da şöyle söyledi:
"Kim unuttu! Biz Muaz'ı İbrahim'e benzetirdik."
"Bu arada kendisine (burada) "ümmet" ile kastedilenin ne olduğu soruldu. O da şöyle söyledi: "Hayır öğreticisi."
Yine "boyun eğmiş" ibaresiyle neyin kastedildiği soruldu. O da şu cevâ verdi:
"Allah'a ve peygamberine itaat eden."

2715- Tirmizi, Ubey (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Uhud olayı olduğunda ensardan altmış dört kişi hayatını kaybetti. Muhacirlerden de altı kişi hayatını kaybetti ve onların çeşitli organları kesildi. Bunun üzerine ensariler: "Biz de eğer bir gün onlara böyle bir üstünlük sağlarsak kendilerine, organ kesme konusunda aynı uygulamayı yapacağız" dediler. Daha sonra Mekke'nin fethi gerçekleşince Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Eğer cezalandıracak olursanız, size uygulanan cezanın aynıyla cezalandırın. Ama eğer sabredersiniz andolsun bu, sabredenler için daha hayırlıdır." [100]
Bir adam: "Bugünden sonra artık Kureyş yoktur" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Dört kişi dışında bu adamların peşini bırakın." [101]

HADİSLERLE İSRA SURESİNİN TEFSİRİ

2716- Buharı, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un İsrailoğullan (yani Isrâ), Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiyâ sureleri hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bunlar, Mekke'de ilk inen surelerdendir. Aynı zamanda bunlar benim ilk öğrendiğim surelerdendir." [102]

2717- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: [103]

"Onların çağırdıkları (taptıkları) da, hangileri daha yakındır diye Rabblerine vesile arar, O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar. Gerçekten Rab-binin azabı korkunçtur/' [104] sözü hakkında şöyle rivayet etmiştir:
"İnsanlardan bir topluluk cinlerden bir topluluğa tapıyorlardı. Cinlerden olan topluluk Müslüman oldu. Diğerleri de ibadetlerini bıraktılar. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Onların çağırdıkları (taptıkları) da, hangileri daha yakındır diye Rabblerine vesile arar, O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar. Gerçekten Rabbinin azabı korkunçtur."

2718- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş ağacı ancak insanlar için bir imtihan kıldık," [105] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, âyân olan rüyadır. O, Resuîullah (a.s)'a İsrâ'ya çıkarıldığı gece gösterilmişti. Kur'an'da lanetlenmiş olan ağaç da zakkum ağacıdır." [106]

2719- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [107]
"Güneşin duluku, batıya yönelmesidir."

2720- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Şüphesiz salbah namazı şahid olunandır," [108] sözü hakkında şöyle rivayet etmiştir:
"Resuîullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Onda gecenin melekleri de gündüzün melekleri de hazır bulunurlar."
Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle bir lettiğini rivayet

etmişlerdir: [109]
"Cemaatle kılınan namazın tek başına kılman namaza olan üstünlüğü yirmi beş kattır. Gecenin melekleriyle gündüzün melekleri sabah namazında bir araya gelirler. İsterseniz şunu okuyun: "Sabah namazını da (kıl). Şüphesiz sabah namazı şahid olunandır." [110]

Bir Açıklama

İbni Kesir şöyle'demiştir:
"Buna göre: "Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Sabah namazını da (kıl). Şüphesiz sabah namazı şahid olunandır," âyetine beş vakit namazın hepsi de girmektedir. Yüce Allah âyette önce şöyle buyuruyor:
"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl."
Gecenin kararması ise karanlığın çökmesidir. Burada belirtilen süre öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerini içine almaktadır. Ayetin devamında da:
"Sabah namazını da (kıl)" diye buyuruluyor. Resuîullah (a.s)'dan sözlü ve fiili olarak ve mütevâtir bir şekilde nakledilen sünnette bu vakitlerin tafsilatıyla ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bunlar da günümüzde İslâm ümmetinin uygulamakta olduğu şekildir. Bu uygulamaları sonraki nesiller, önceki nesillerden, bir dönemin insanları kendilerinden önceki dönemde yaşayan insanlardan aktararak sürdürmüşlerdir."

2721- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [111]
"Ben Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyordum. Kendisi de bir hurma dalına dayanarak yürüyordu. Bu arada Yahudilerden bir grubun yanından geçti. İçlerinden bazıları: "O'na ruhun ne olduğunu sorun" dedi. Bazıları: "O'na bir şey sormayın ki, sizin hoşunuza gitmeyecek bir şeyi size duyurmasın (söylemesin)" dediler. Sonra kalkıp yanma gittiler ve: "Ey Ebu'l-Kâsım! Bize ruhtan söz et" dediler. Uzun bir süre ayakta bakınıp durdu. Bu sırada kendisine vahiy geldiğini anladım. Vahiy gelmesi bitinceye kadar bekledim. Sonra şunu okudu:
"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir." [112]
Bunun üzerine birbirlerine: "Size: "Ona bir şey sormayın" demiştik" dediler."

[113]

Bir Açıklama

Ibnu'l-Kayyim bu konuda şöyle diyor:
"İlim,adamlarının ortak görüşleriyle burada emir ile kastedilen, bir şeyin yapılmasını istemek değildir. Burada kastedilen anlam emredilen şeydir (me'murdur). Halk kelimesinin mahluk anlamına kullanıldığı gibi emr kelimesi de yerine göre me'mur anlamına kullanılır. (Yani burada kastedilen anlama göre "ruh" Rabbinin emrine dayanan veya O'nun emrine göre hareket eden bir varlıktır. -Çeviren)
Bu anlamda bir âyette de şöyle buyuruluyor.
"Rabbinin emri gelince, onların Allah'tan başka tapmakta olduklar ilâhları kendilerine bir şey sağlayamadı." [114]
İbni Battal ise şöyle diyor:
"Bu rivayetin delâlet ettiği anlama göre ruhun gerçekte ne olduğuna i bilgiyi Allah kendine özel kılmıştır. Bunu böyle müphem bırakmasının hilj meti ise yaratıkların ulaşamadıkları konularla ilgili bilgileri elde etmekten aciz olduklarını anlamaları ve bu konuların ilmini Allah'a havale etmeleri için onları imtihan etmektir."
İbni Kesir de Tefsir'inde şöyle diyor: "Bu anlatımdan ilk bakışta çıkan sonuca göre bu âyet Medine'de1 hamiştir. Ayet Yahudilerin Medine'de bu konuda soru sormaları üzerine inmiştir. Ancak surenin tamamı Mekkidir (Mekke'de inmiştir). Bu noktada verilecek cevap şudur: Söz konusu âyet Resulullah (a.s)'a daha Önce Mekke'de vahyedildiği gibi Medine'de ikinci kez vahyedilmiştir. Yahut kendisine, o Yahudilerin sordukları soruya daha Önce inmiş olan bu âyetle cevap vermesi üzere vahiy gelmiştir." [115]
Resulullah (a.s)'a bu konuda Yahudiler tarafından, O daha Mekke'deyken soru sorulmuş da olabilir. Bu soruyu Mekke'ye yanma kadar gelerek veya Kureyşilerle göndererek sormuş olabilirler. Bu yönden açıklama yapmak, âyetin ikinci kez vahyedildiği yolundaki açıklamadan daha uygundur. Aşağıda gelecek rivayet de bu açıklamayı desteklemektedir:

2722- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Kureyşiler, Yahudilere: "Bize bir şey verin onu şu adama soralım" dediler. Yahudiler de: "Ona ruh hakkında soru sorun" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir."
Onlar: "Bize çok ilim verildi. Bize Tevrat verildi. Kime Tevrat verilirse ona çok hayır verilmiştir" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"De ki: "Rabbimin sözleri(ni yazmak) için deniz mürekkep olsa, bir o Radarını daha destek olarak getirsek Rabbimin sözleri bitmeden deniz biter." [116]

2723- Darimi, Şeddad bin Ma'kil (r.a)'den rivayet etmiş, o da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Bu Kur'an sizin aranızdan çekilip alınacaktır."
(Ravi dedi ki): "Ben: "Ey Ebu Abdurrahman! Nasıl çekilip alınır? Biz onu kalplerimize yerleştirdik. Bununla birlikte mushaflarımıza da kaydettik?" dedim. O da şöyle söyledi: [117]
"Bir gecede o kaldırılır. Artık hiç bir kulun kalbinde ve hiçbir musharfe ondan bir şey kalmaz. Böylece insanlar hayvanlar gibi fakir kimseler halime gelirler."
Sonra şu âyeti okudu:
"Andolsun, eğer dilersek sana vahyettiğimizi tamamen gideririz. Sonra onun için bize karşı bir vekil bulamazsın." [118]

2724- Muvatta ve Ebu Davud dışında Kütübi Tis'a sahipleri (cemaat), Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Namazında sesini çok yükseltme, çok da kısma. Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut," [119] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bu âyet, Resulullah (a.s)'m Mekke'de kendini sakladığı sırada indi. Sesini yükselttiğinde müşrikler duyuyor ve Kur'an'a, onu indirene ve onu getirene sövüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Namazında sesini çok yükseltme". (Yani Kur'an okurken sesini çok yükseltme ki, müşrikler duymasınlar.) "Çok da kısma" ki, ashabın duyamayacak kadar sessiz bir şekilde okumuş olmayasın. "Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut." (Yani onlara sahabilerine duyur.) (Müşrikler) senden [120]Kur'an'ı alacak (duyacak) kadar da sesini yükseltme." Bir rivayette de şöyle deniyor:

"Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut." Diyor ki: "Sesli okuma ile gizli okuma arasında bir yol tut." [121]

2725- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Şu âyet dua hakkında inmiştir:
"Namazında sesini çok yükseltme çok da kısma. Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut."
(Ayette geçen ve genellikle "namaz" anlamı verilen "salât" kelimesiyle burada dua kastedilmektedir. "Salat" kelimesi, yerine göre dua anlamına da gelir. -Çeviren) [122]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, eî-Feth'de şöyle demektedir:
"Bu âyet, dua hakkında inmiştir. Nitekim Hz. Aişe (r.a) de bunu ifade etmiştir. Dua hakkında indiği esas alınırsa taşıdığı anlam daha genel olur. Çünkü bu durumda namazın içinde olanı da dışında olanı da kapsar."

2726- Ibni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Şu âyet teşehhüd hakkında inmiştir:
"Namazında sesini çok yükseltme çok da kısma. Bu ikisinin arasında (orta) bir yol tut." [123]

HADİSLERLE KEHF SURESİNİN TEFSİRİ

2727- Taberani, Abdurrahman bin Sehl bin Huneyf (r.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [124]

"Şu âyet Resulullah (a.s)'a O'nun evlerinden (odalarından) birine olduğu bir sırada inmiştir:

"Allah'ın rızasını isteyerek sabah ve akşam Rabblerine dua edenlerle t raber sen de sabret. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlard| ayırma." [125]

(Resulullah (a.s) burada nitelenenleri) aramak üzere çıktı. Allah'ı zikreden bir topluluk buldu. İçlerinde başı kalkık, bedeni çıplak, tek kat elbise giyinmiş olanlar vardı. Resulullah (a.s) onları görünce onlarla birlikte, oturdu ve şöyle buyurdu:

"Ümmetimin içinde benim kendileriyle birlikte sabretmemi emrettiği kimseleri var eden Allah'a hamdolsun."

2728- İmam Malik, Said bin Museyyeb (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Kalıcı olan iyi davranışlar..." [126] Bunlar kulun "Allahu ekber", "Sub-hanallah", "Elhamdülillah", "Lâ ilahe illa'llah" ve "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llah" demesidir." [127]

2729- Buhari ve Müslim, Said bin Cubeyr (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [128]

"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Nevf el-Bikâli, İsrailoğullanna gönderilen Hz. Musa (a.s)'nm Hızır'a arkadaşlık eden kişi olmadığını ileri sürüyor" dedim. O da şöyle söyledi:

"Allah'ın düşmanı yalan söylemiş. Ben Ubeyy bin Ka'b (r.a)'ın şöyle söylediğini duydum:

"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:

"Musa (a.s), İsrailoğullarına karşı konuşmaya başladı. Kendisine: "İnsanların en bilgilisi kimdir?" diye soruldu. O da: "En bilgilileri benim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, ilmi kendi zâtına havale etmediğinden dolayı azarladı. Sonra Yüce Allah kendisine şöyle variyetti:

"İki denizin birleştiği yerde benim kullarımdan bir kul vardır. O senden daha bilgilidir." Musa (a.s) dedi ki:
"Ey Rabbim! Ona nasıl ulaşabilirim?" Bunun üzerine kendisine şöyle denildi:
"Bir zembilin içine bir balık koy. Balığı nerede kaybedersen o oradadır." Bundan sonra yola koyuldu. Kendisiyle birlikte adamı (kölesi veya hizmetçisi) da çıktı. O Yuşa' bin Nun'du. Musa (a.s) bir zembilin içine balığı koydu. Hizmetçisi ile birlikte yürüyerek yola koyuldular. Bir kayanın yanma geldiler. Musa (a.s) ve hizmetçisi orada uyuya kaldılar. Balık zembilin içinde canlandı. Zembilin içinden çıktı ve denize daldı. Allah onun için suyun akışım durdurdu. Öyleki adeta bir set gibi oldu. Balık için bir delik açıldı. Musa (a.s) ve hizmetçisi için de şaşılacak bir şey oldu. Sonra tekrar yola koyuldular ve o gün ve gecenin kalan kısmında yolculuklarına devam ettiler. Musa (a.s)'nm arkadaşı olanları ona bildirmeyi unuttu. Sabah olunca Musa (a.s) arkadaşına dedi ki:
"Azığımızı getir. Andolsun, bu yolculuğumuzdan dolayı yorgun düştük." [129]
Durması emredilen yeri aşmcaya kadar yorulmadı. "(Genç) dedi ki:
"Gördün mü! Biz o kayaya çekildiğimizde ben balığı unutmuşum. Bana onu hatırlamamı şeytandan başkası unutturmamıştır. O da şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tuttu". (Musa):
"İşte bizim aradığımız da buydu" dedi. Böylece izlerini takib ederek geri döndüler." [130]
İzlerini takib ederek geri döndüler. Sonunda kayanın yanma geldiler. Orada bir örtüye bürünmüş bir adam gördü. Musa (a.s) kendisine selâm verdi. (Bu adam Hızır'dı) Hızır:
"Senin toprağında selâmı nerden öğrendin?" diye sordu. (Musa a.s):
"Ben Musa'yım" dedi. (Hızır):
"İsrailoğullarmm Musa'sı mı?" diye sordu. "Evet" dedi. (Hızır):
"Sen Allah'ın ilminden sana öğrettiği bir ilme sahipsin ki, ben onu bilmem. Ben de Allah'ın ilminden bana öğrettiği bir ilme sahibim ki sen onu bilmezsin" dedi. Musa (a.s) ona dedi ki:
"Doğruya iletici (bilgi) olarak sana öğretilenlerden bana da öğretmen için sana uyabilir miyim?" O da dedi ki:
"Doğrusu sen benimle sabretmeye güç yetiremezsin. özünü etraflıca kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?" (Musa) dedi ki:
"İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim". Hızır da ona dedi ki:
"Eğer bana uyarsan, ben ondan sana söz edinceye kadar bana bir şey hakkında

soru sorma." [131]
Musa (a.s): "Evet" dedi. Musa (a.s) ve Hızır denizin kenarında yürüyerek yola koyuldular. Yanlarından bir gemi geçti. Kendilerini gemiye almaları için onlarla (geminin sahipleriyle) konuştular. Hızır'ı tanıdılar ve her ikisini de ücretsiz olarak gemiye aldılar. Hızır geminin tahtalarından birine yanaşarak onu söktü. Musa (a.s):
"Adamlar bizi ücretsiz olarak bindirdiler. Sense onların gemilerine zarar vererek deliyorsun" dedi. (Sonra): "Sen içindekileri boğmak için mi bunu deldin? Andolsun şaşılacak bir şey yaptın!" dedi. (O kul):
"Ben, sen benimle sabretmeye güç yetiremezsin, dememiş miydim?" dedi. (Musa a.s) dedi ki:
"Unuttuğum şeyden dolayı beni sorguya çekme ve bu işimden dolayı bana zorluk çıkarma!" [132]
Sonra gemiden çıktılar. Kıyıda yürürlerken bir çocuğun diğer çocuklarla oynadığım gördüler. Hızır onun kafasından tutup söktü ve bu şekilde çocuğu öldürdü. Musa (a.s):
"Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir canı öldürdün ha? Doğrusu çök çirkin bir şey yaptın!" dedi. (O kul):
"Ben, sen benimle sabretmeye güç yetiremezsin, dememiş miydirr?" dedi." [133]
Bu uyan birincisinden daha sertti. "(Musa a.s) dedi ki:
"Bundan sonra sana bir şey sorarsam artık benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan (benden ayrılmak konusunda) mazerete sahip olursun".
Yeniden yola koyuldular. Nihayet bir kasaba halkının yanma varıp onlardan yiyecek istediler. Ama onlar, onları misafir etmekten kaçındılar. Orada yıkılmak üzere bir duvar buldular -Resulullah (a.s) buyurdu ki: "Duvar yana doğru meyilliydi. Hızır eliyle şöyle yaptı ve onu doğrulttu. Musa (a.s) dedi ki:
"Biz onların yanına gittik. Onlar bizi misafir etmediler ve bize yemekle vermediler."- "İsteseydin onun karşılığında bir ücret alırdın". Dedi ki: iŞi;1
"İşte bu, benimle senin aranda ayrılma (vakti)dir. Haklarında sabır gösteremediğin şeylerin yorumlarını sana bildireceğim." [134]
Resulullah (a.s) buyurdu ki: "Allah, Musa (a.s)'ya rahmet eylesin. İsterdim ki, sabretmiş olsaydı da böylece bize onun başından geçenleri aktar-saydı."
Ravi dedi ki: "Resulullah (a.s) sonra şöyle buyurdu: "Bunların birincisi Musa (a.s)'nm unutması sebebiyleydi." Yine şöyle buyurdu: "Bu arada bir serçe geldi.

Geminin kenarına kondu. Sonra denizi gagaladı. Hızır bunun üzerine dedi ki: "Benim ve senin ilmin, Allah'ın İlminden şu serçenin denizden eksilttiği kadarını bile eksiltmez. (Yani bizim Allah'ın ilminden edindiğimizin miktarı Allah'ın ilminin yanında, şu kuşun denizden aldığı suyun denizin yanındaki miktarı kadar bile değildir. -Çeviren)

Bir rivayette: "...ve bütün yaratıkların ilimleri..." ilavesi vardır. Bundan sonrası aynıdır. [135]

Said bin Cubeyr şöyle demiştir:

"Şu âyeti de (bu olayı aktarırken) okuyordu: "Gemi, denizde çalışan bir takım yoksullara aitti. Ben onu kusurlu yapmak istedim. (Çünkü) arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı." [136]

Yine şöyle diyordu:

"Çocuk ise kâfirdi."

(Bu açıklamadan çocuğun yükümlülük çağma gelmiş olduğu anlaşılmaktadır-Çeviren)"

Bir rivayete göre şöyle söylemiştir:

"Hz. Musa (a.s) kavminin içinde Allah'ın imtihanlarından, O'nun nimetlerinden ve belâlarından söz ederken bir ara şöyle dedi:

"Yeryüzünde benden daha hayırlı veya daha bilgili birini bilmiyorum..." Daha sonra hadisin devamını aktardı.

Bu rivayette balıktan: "Tuzlanmış bir balık" şeklinde söz edilmektedir. Yine bu rivayette şöyle deniyor:

"Bir elbiseye bürünmüş ve ensesinin üzerine yatmış halde bir adamla karşılaştı."

Yine bu rivayette geçtiğine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Allah bize de, Musa'ya da rahmet eylesin. Eğer acele etmemiş olsaydı, hayret edilecek şeyler görecekti. Ancak o arkadaşının kendisini azarlamasından sıkıldı ve şöyle dedi:

"Bundan sonra sana bir şey sorarsam artık benimle arkadaşlık etme. Benim tarafımdan (benden ayrılmak konusunda) mazerete sahip olursun." [137] Sabretmiş olsaydı hayret edilecek şeyler görecekti."

(Râvi) dedi ki:

"(Resulullah (a.s) peygamberleri andığında önce kendini anardı (yani "Allah bize ve filanca peygambere rahmet eylesin" şeklinde başta kendini sonra sözünü edeceği peygamberi anardı. -Çeviren)

Sonra şöyle söyledi:

"Yeniden yola koyuldular. Nihayet bir kasaba halkının yanma vardıklarında..." [138] Onlar çok cimri kimselerdi. Onlardan bir topluluğun yanma uğrayıp kendilerinden yemek istediler. "Ama onlar, onları misafir etmekten kaçındılar. Orada yıkılmak üzere bir duvar buldular ve (o kul) hemen onu doğrulttu. (Musa a.s) dedi ki:
"isteseydin onun karşılığında bir ücret alırdın". Dedi ki:
"İşte bu benimle senin aranda ayrılma (vakti)dir. Haklarında sabır gösteremediğin şeylerin yorumlarını sana bildireceğim." [139] Sonra elbisesinden tuttu."
Resulullah (a.s) daha sonra şu âyeti okudu:
"Gemi, denizde çalışan bir takım yoksullara aitti. Ben onu kusurlu tya mak istedim. (Çünkü) arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla alan bir | kJ vardı." [140]
Gemileri gasbeden kişi geldiğinde onun delik olduğunu gördü. Dola|H-sıyla onu bırakıp geçti. Sahipleri de gemiyi bir tahtayla onardılar. O oğlan i$e kendisine belli bir tabiat verildiği gün kâfir tabiatı almıştı. Anne babaları da onu çok seviyorlardı. İdrak çağma ererse: "Biz onun onları taşkınlığa ve küfre sürükleyeceğinden korktuk. Böylece Rablerinin onun yerine kendilerine temizlikte daha hayırlı ve merhamette daha yakın birini vermesini istedik." [141]

Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Kayanın dibinde adına "hayat" denilen bir kaynak vardı. Onun suyundan kim içse canlanırdı. Balığa da o kaynağın suyu dokundu ve hareke: etti. Sonra zembilden çıktı." Sonra aynı şeyleri söyledi." [142]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Ona: "Yanına bir balık al. Ona ruh üfleninceye kadar (yanında taşı)." Nitekim bir balık aldı. Onu bir zembile koydu. Hizmetçisine de: "Senden, bu balık seni terkettiğinde beni haberdar etmenden başka bir şey istemiyorujin" dedi. O da: "Benden pek büyük bir şey istemiyorsun" dedi..." Sonra hadimin devamını nakletti.

Bu rivayette şöyle denmektedir:
"Hızır'ı denizin kenarında yeşil bir yaygının üzerinde yatar halde buldular. Hızır, Musa (a.s)'ya dedi ki: "Tevrat'ın elinde olması, sana vahiy geliyor olması yetmez mi? Ey Musa! Benim, senin bilmenin pek uygun olmayacağı bir ilmim var.

Senin de benim bilmemin uygun olmayacağı bir ilmin var j
Bu rivayette, oğlan çocuğun öldürülüş şekli hakkında şöyle denmekıec tr:
"Onu yere yatırdı ve bıçakla kesti."
Yine bu rivayette şöyle denmektedir:
"Anne babası mü'min kimselerdi. O (çocuk) ise kâfirdi. "Biz onun onları taşkınlığa ve küfre sürükleyeceğinden korktuk." [143]
Ona olan sevgilerinin kendilerini onun dinini izlemeye yönelteceğinden korkuldu. Bu cevabı (Musa (a.s)'nın): "Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir canı öldürdün mü?" sözüne karşı verdi.
"Merhamette daha yakın..." Yani Hızır'ın öldürdüğü birinci çocuktan daha çok kendilerine merhamet edecek olan. [144]
Bir rivayette bildirildiğine göre onlara bu erkek çocuğun yerine daha sonra bir kız çocuk verilmiştir. [145]
Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mes'ud'un rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Abbas (r.a) ile Hur bin Kays bin Hisn el-Firâri Hz. Musa (a.s)'nın arkadaşının (yani Kehf süresindeki olayda sözü edilen kişinin) kim olduğu üzerinde tartıştılar. Abdullah bin Abbas (r.a) onun Hızır olduğunu söyledi. Bu sırada Ubeyy bin Ka'b yanlarından geçti. Abdullah bin Abbas (r.a) onu çağırdı ve şöyle söyledi:
"Ey Ebu Tufeyl! Yanımıza gel. Ben ve şu arkadaşım, Hz. Musa (a.s)'nın kendisine ulaşmak için yol aradığı arkadaşının kim olduğu üzerinde tartıştık. Resulullah (a.s)'ın onun hakkında bir şey söylediğini duydun mu?" Ubey (r.a) de şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Musa (a.s), İsrailoğullarmm arasında bulunduğu bir sırada bir adam yanma gelerek, kendisine: "Senden daha bilgili birini biliyor musun?" diye sordu. Musa (a.s) da: "Hayır" dedi. Yüce Allah da: "Hayır. Aksine kulumuz Hızır (daha bilgilidir)" diye vahyetti. Bunun üzerine Musa (a.s) ona ulaşabilmek için yol aradı. Allah da onun için balığı bir işaret kıldı... Bundan sonra hadisin kalan kısmını şuraya kadar aktardı:
"Böylece izlerini takib ederek geri döndüler." Hızır'ı buldular. Olayınbundan sonrası Yüce Allah'ın kitabında anlattığı şekildedir." [146]
Müslim, bu olayla ilgili olarak bir başka rivayeti uzun şekliyle aktarmış
Bu rivayette şöyle denmektedir:

"Sonra yola koyuldular. Derken oyun oynayan bir takım oğlan çocuklar rastladılar. (Hızır) hemen onlardan birine doğru yanaştı ve onu öldürdü Musa (a.s) bu yapılan hareketi hayretle karşıladı ve karşı çıktı. Sonra da şöyle söyledi: "Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir canı öldürdün mü? Doğrus çok çirkin bir şey yaptın!" dedi."
Resulullah (a.s) bunu belirttikten sonra şöyle buyurdu:
"Allah'ın rahmeti bizim ve Musa'nın üzerine olsun. Eğer acele etmeseyi di hayret verici şeylerle karşılaşacaktı. Ancak o arkadaşının tenkitlerinde dolayı sıkılmıştı." [147]
Bir rivayette de, Yüce Allah'ın: "(O kul): "Ben, sen benimle sabretmeyi güç yetiremezsin, dememiş miydim?" dedi" [148] sözüyle ilgili olarak şÖyl buyurduğu bildirilmiştir: .
"Birincisi, unutmak dolayısıyla olmuştu. İkincisi, şart dolayısıyla, üçüncüsü de bilerek olmuştu." [149]
Müslim'in nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) şunu okudu: "İsteseydin onun karşılığında bir ü:ret alırdın." [150] [151]

Yine onun rivayetine göre râvi şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Hızır'ın Öldürdüğü oğlan kâfir tabiatı almıştı. Eğer yaşasaydı muhakkak anne ve babasını da taşkınlığa ve küfre yöneltirdi." [152]

Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle buyurmuştur:
"Hızır'ın öldürdüğü oğlan kendisine belli bir tabiat verildiği gün kâ tabiatı almıştı..." Buna ek olarak bir şey söylemedi." [153]
Ebu Davud bu hadisin iki kısa bölümünü Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir. Birincisinde Ubey (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hızır'ın öldürdüğü oğlan kendisine belli bir tabiat verildiği gün kâfir tabiatı almıştı. Eğer yaşasaydı muhakkak anne ve babasını da taşkınlığa ve küfre yöneltirdi." [154]
İkincisinde bildirildiğine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Hızır, diğer oğlanlarla birlikte oynayan bir oğlan çocuğu gördü. Onun kafasını yakaladı ve söktü. Bunun üzerine Musa şöyle dedi:

"Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir canı öldürdün mü? Doğrusu çok çirkin bir şey yaptın!"
Hafız İbni Hacer, el-îsabe'de şöyle söylemiştir:
"Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde bildirildiğine göre o kişinin Hızır olarak adlandırılmasının sebebi şuydu:
"O, beyaz üstünde ot olmayan bir toprağın üzerine oturmuştu. Bir de baktı altında yeşil otlar canlanıyor. (Hızır kelimesi "yeşil" anlamındaki "ahdar ve hadrâ" kelimeleriyle aynı kökten gelmektedir. -Çeviren) Bu ibare, İmam Ahmed bin Hanbel'in nakletmiş olduğu ibaredir ve Mübârek'in Ma'mer'den, onun Hemmâm'dan, onun da Ebu Hureyre (r.a)'den rivayeti tankıyla nakletmiştir." [155]

Dersler Ve Öğütler

Abdullah bin Abbas (r.a)'ın: "Allah'ın düşmanı yalan söylemiş" sözüyle ilgili olarak ilim adamları şöyle demişlerdir:
"Bu söz, onun söylediği gibi laflar edilmesine karşı katı ve sert dav-ranılması açısından söylenmiştir. Yoksa gerçekte onun Allah'ın düşmanı olduğu inancı taşımıyordu. Bu sözü sadece, onun (adı geçen kişinin) Resulullah (a.s)'m sözüne ters bir laf etmesinden dolayı kendisine karşı çıkmada mübalağalı bir ifade kullanmak amacıyla söylemiştir. Abdullah bin Abbas (r.a) bazen bir şeye şiddetle karşı çıktığından dolayı çok kızdığı zaman bu tür tavır gösterirdi. Bazen insan bir şeye fazla kızınca bir takım sözler sarfeder ama gerçekte o sözlerin taşıdığı anlamı kasdetmez."
el-Feth'de şöyle denmektedir:
"O, senden daha bilgilidir." Bu sözün ortaya koyduğu anlama göre Hı (a.s) bir peygamber (nebi) veya rnürseldi (kendisine kitap verilmediği halde vahiyde bulunulan bir peygamberdi.) Çünkü öyle olmasaydı üstünlük vasıflarına sahip olan biri kendisinden daha üstün olan birinin üstüne çıkarılmış olurdu. Böyle bir şey ise söz olarak geçersizdir. Hızır (a.s)'ın nebi (peygamber) olduğunu gösteren en açık delil ise şu ifadedir: "Ben bunu kendi görüşümle yapmadım." Bu itibarla onun peygamber olduğuna inanmak daha uygundur. Böyle olunca sapık anlayış üzere olanlar, velilerin peygamberlerden daha üstün oldukları iddialarında kendilerine bir dayanak bula-masınlar. Böyle bir iddiadan Allah'a sığınırız." [156]

İmam Nevevi şöyle demiştir:

"Genci" yani beraberindeki arkadaşı. "Nun" da "Nuh" gibi bilinmektedir. Bu hadis, Musa (a.s)'nm gencinin onun bir kölesi olduğu yolunda tefsir yapanların bu açıklamalarının ve bunun dışındaki birtakım tutarsız sözlerin geçersizliğini ortaya koymaktadır. İlim adamları bu kişinin Yuşa bin Nun ibni Efrâyim ibni Yusuf olduğunu söylemişlerdir." Yine İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Allah onun için suyun akışını durdurdu. Adeta bir set gibi oldu": Bu şekilde su adeta bir set gibi yükselmiş ve altındaki kısım boş kalmıştır.^ Yine Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "İşte bizim aradığımız da buydu." Yani "bizim istediğimiz de buydu." Çünkü balığın kaybolması, onlar için bir işaret olarak belirlenmişti. Yani bu olayın meydana geldiği yer, Hızır'ın bulunduğu mevki için bir işaretti. Hadiste de taassubun söz konusu olmaması durumunda insanların birbirlerinden ilim almalarının, bir konuda tartışma çıkması durumunda ilim sahiplerine başvurmanın, doğru sözlü olan bir kişinin verdiği habere göre amel etmenin ve ilim öğrenmek yahut ilmi artırmak amacıyla deniz yolculuğuna çıkmanın caiz olduğu bildirilmektedir. Bu olaydan aynı zamanda yolculukta yanma azık almanın şeriata uygun olduğu ve her durumda alçakgönüllü olmanın gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı Musa (a.s) Hızır'la buluşmak, ondan ilim almak, kavmine kendi edebiyle edeplenmelerinin gerektiğini öğretmek ve nefsini arındıranın alçakgönüllülük yolunu tutmaları gerektiğini kendilerine hatırlatmak için büyük bir çaba harcamıştır." [157]
"Nereden?" Yani senin bulunduğun topraklarda selâm nerden biliniyor. Bu açıklamayı tefsirde geçen: "Benim toprağımda selâm diye bir şey var mı?" sözü de te'yid etmektedir. Yahut bu söz: "Sen neredensin?" anlamındadır.
Nitekim Yüce Allah'ın sözünde şöyle buyuruluyor:
"ennâ leki hazâ" Bu ifadenin anlamı ise şudur: "Selâmın bilinmediği şu topraklarda selâm da nereden geliyor?" Anlaşıldığına göre o topraklar küfür topraklarıydı. Yahut aralarındaki selamlaşmaları selâm ibaresiyle değildi.
Bu olay, peygamberlerin ve derece olarak onların altında olanların gayb-la ilgili olarak Allah'ın kendilerine öğrettiğinin dışında bir şey bilmediklerini göstermektedir. Çünkü Hızır (a.s) gaybe ait her şeyi biliyor olsa Hz. Musa (a.s)'nın da kim olduğunu daha kendisine sormadan anlayabilirdi. [158]
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Musa ona dedi ki: "Doğruya iletici (bilgi) olarak sana öğretilenlerden bana da Öğretmen için sana uyabilir miyim?"
İbni Kesir kıraatında bu âyetteki "tu'allimeni" ibaresinin sonunda "yâ" vardır. Asım kıraatında ise "yâ" yoktur."

Yine İmam Nevevi şöyle diyor:
"Hadiste bildirildiğine göre kastedilen anlamın farklı olduğu kesinleşinceye kadar zahire göre hükmedilir. Musa (a.s)'mn olanlara karşı çıkması bunu gösteriyor. Kadı şöyle söylemiştir:
"İlim adamları Hz. Musa (a.s)'nın: "Andolsun şaşılacak bir şey yaptın!" ve "Doğrusu çok çirkin bir ‚şey yaptın!" sözlerinin hangisinin daha sert olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir görüşte "şaşılacak" sözünün daha sert olduğu çünkü bana daha ağır olduğu, aynı zamanda geminin delinmesi fiiline karşı söylendiği ileri sürülmüştür. Zira böyle bir hareketten dolayı genellikle geminin içindekilerin ve onların mallarının batması ihtimali vardır. Dolayısıyla onların topluca helak olmaları bir çocuğun öldürülmesinden daha ağırdır. Burada sadece bir can gitmektedir. Bir başka görüşte de "çirkin" sözünün daha sert olduğu söylenmiştir. Çünkü Hz. Musa (a.s) bu sözü doğrudan öldürme işinin bilfiil gerçekleştirilmesine karşı söylemiştir. Gemiyi delme işinde ise öldürme olayının olacağı kesin değil, ihtimalidir. Normalde kurtulmaları ihtimali de vardır. Nitekim burada anlatılan olayda, gemide bulunanlar fiilen kurtulmuşlardır da. Bu olayda yapılan iş sadece geminin delinmesinden ibarettir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor:
"Ey Musa! Benim, senin bilmenin pek uygun olmayacağı bir ilmim var" sözünün anlamı şudur: Yani bu ilmin tamamını öğrenmen senin açından uygun olmaz.
"Senin de benim bilmemin uygun olmayacağı bir ilmin var": Yani: "Tamamını bilmemin uygun olmayacağı." Bunun takdiri ise belirlidir. Çünkü Hızır (a.s) zahiri hükümlerden kendisini bağlayıcı olan şeyleri biliyordu. Hz. Musa (a.s) da batini şeylerden kendisine vahiy ile gelenleri biliyordu.
Süfyân'm rivayetinde de şu ifade geçmektedir:
"Ey Musa! Ben Allah'ın ilminden bana öğrettiği bir ilme sahibim. Sen onu bilmezsin." Bu da daha önce geçen ifadeyle aynı anlama gelmektedir.[159]
"(Çünkü) arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı." Hadiste geçen bir okunuş tarzında bu cümle: "(Çünkü) önlerinde her (sağlam) gemiyi zorla alan bir kral vardı" anlamına gelecek şekilde okunmaktadır.
Zerkeşi bu okunuş tarzı hakkında: "Bu tefsir anlamında bir kıraattir" demiştir. Çünkü bu okunuş şekli Hz. Osman (r.a) mushafmdaki yazılış tarzına uymamaktadır. Dolayısıyla bu ibarenin Kur'an metni olarak okunması caiz olmaz."

2730- Buharı ve Müslim, Zeyneb bintu Cahş (r.a)'tan şöyle rivayet etmişlerdir: [160]

"Resulullah (a.s.) bir keresinde hızla onun (yani Zeyneb (r.a)'in) yanına girerek şöyle buyurdu:
"Allah'tan başka ilâh yoktur. Yaklaşan bir zorluktan dolayı vay Arapların haline! Bugün Ye'cuc ve Me'cuc'un duvarından (yani Zulkarneyn'in Ye'cuc ve Me'cuc kavimlerine karşı yapmış olduğu duvardan) şunun gibi bir delik açıldı." Bunu derken baş parmağıyla onun bitişiğindeki parmağını halka yaptı.
(Zeyneb (r.a) dedi ki):
"Ben: "Ya Resulullah (a.s.)! İçimizde sarihler bulunduğu halde biz helak olur muyuz?" diye sordum. O da şöyle buyurdu:
"Evet. Eğer pislikler artarsa." Bir Açıklama
Bu hadis, burada Yüce Allah'ın şu sözüyle olan ilgisi dolayısıyla zikredilmiştir:
"Böylece onlar (Ye'cuc ve Me'cuc) ne onu aşmaya ne de delmeye güç yetirebildiler. Dedi ki: "Bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi geldiğinde onu dümdüz eder. Rabbimin vaadi haktır." [161]
Ye'cuc ve Me'cucdan Kehf Suresinde söz ediliyor olmasından dolayı bu hadise burada yer verdik. Söz konusu duvarla ilgili geniş bilgilere ise bu eserin Önceki bölümü olan 'Hadislerle İslam Akaidi' adlı eserimizde yer vermiştik. Bu hadiste Tatarların ve Moğolların İslâm beldelerine yönelik saldırılarına işaret vardır. Bu saldırılar dolayısıyla Abbasi hilafeti sona ermiştir. Burada sözü edilen miktardaki açılma, Meryem oğlu İsa Mesih (a.s)'in inişi zamanında gerçekleşecek olan açılmaya nisbetle küçüktür.

2731- Buharı, Mus'ab bin Sa'd ibni Ebi Vakkas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: [162]
"(Babama): "Ben Yüce Allah'ın: "De ki: "Ameller bakımından en çok ziyana uğrayacakları size haber verelim mi? Onlar, dünya hayatmda(ki) bütün çabaları boşa gittiği halde kendilerinin iyi iş yaptıklarını sanırlar. İşte onlar Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden ve bu yüzden amelleri boşa gidenlerdir. Artık kıyamet günü onlar için bir tartı tutmayız. İşte, inkâr ettikleri ve ayetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için onların cezaları cehennemdir," [163] sözleri hakkında soru sordum ve: "Bunlar haruriler midir?" dedim. O da şöyle söyledi:
"Hayır. Onlar yahudiler ve hıristiyanlardır. Yahudiler Muhammed (a.s.)'i

yalanladılar. Hıristiyanlar ise cenneti yalanladılar ve: "Onda ne yiyecek ne de içecek vardır" dediler. Haruriler ise şunlardır: "Bunlar, Allah'a vermiş oldukları sözü kesinlik kazandırdıktan sonra bozarlar; Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Zarara (hüsrana) uğrayacak olanlar da bunlardır." [164]

Sa'd (r.a) onları fâsıklar olarak adlandırırdı." [165]

Bir Açıklama

el-Feth'de şöyle denmektedir:
"Haruriler, Harura'ya nisbetle böyle adlandırılmışlardır. Burası iSe jbır köydür ve hariciler Hz. Ali (r.a)'ye karşı ilk isyan hareketini burada! b.ışıât-mışlardır." [166]

İbni Merdeviye'nin, Husayn'm Mus'ab'dan rivayeti tankıyla bildirdiğine göre (Mus'ab) şöyle söylemiştir:
"Haruriler isyan hareketini başlattıklarında ben babama: "Allah'ın haklarında âyet indirdiği kimseler bunlar mıdır?" diye sordum.
Yine İbni Merdeviye'nin, Ebu'l-Kâsım bin Bezze'den, onun Ebu Tu-feyl'den onun da Hz. Ali (r.a)'den rivayeti tankıyla naklettiğine göre Hi. Ali (r.a) bu âyetle ilgili olarak: "Sanıyorum bunların bazıları Harurilerdii" demiştir."
Hakim'in bir başka yoldan rivayet ettiğine göre Ebu Tufeyl şöyle söylemiştir:
"Hz. Ali (r.a) şöyle dedi: "Nehrevan ahalisi de onlardandır."
Bunu onların isyan hareketi başlatmalarından önce söylemişti. Belki de Mus'ab'ın bu konuda kendisine soru sormasının sebebi buydu. Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a)'in söylediği uzak bir ihtimal değildir. Çünkü her ne kadar âyetin iniş sebebi Özel olsa da ibare onları da içine almaktadır.
İbni Kesir'in kitabında rivayet edildiğine göre Mus'ab şöyle söylemiştir:
"Babama -yani Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'a Yüce Allah'ın şu sözü hakkında soru sordum..." bu rivayet daha sağlamdır.
Buhari'nin rivayetinde: "Hıristiyanlar ise cenneti yalanladılar" sözünün yerine: "Hıristiyanlar ise cenneti inkâr ettiler" denmektedir.

2732- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [167]
"Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü şişman büyük bir adam gelir. Ama Allah katında sivrisinek kadar bile bir ağırlığı olmaz."
Sonra şöyle buyurdu:

"Şunu okuyun: "Artık kıyamet günü onlar için bir tartı tutmayız." [168]

2733- Tirmizi, Ebu Said bin Ebi Fudâle (r.a)'niri şöyle söylediğini vayet etmiştir:
"Resulullah (a.s.)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"Allah, geleceğinde şüphe olmayan günde insanları topladığında bir ses-lenici şöyle seslenir: "Kim Allah için işlediği bir amel için herhangi birini ortak koşuyor idiyse sevabını ondan istesin. Allah, ortakların ortaklığından en uzak olandır." [169]

Bir Açıklama

Bu hadisi Kehf,Süresindeki şu âyetle olan ilgisi dolayısıyla naklettik:
"De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilâhınızın tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa salih amel işlesin ve Rabbine olan ibadetine kimseyi ortak tutmasın." [170]

HADİSLERLE MERYEM SURESİNİN TEFSİRİ

2734- Müslim, Muğire bin Şu'be (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Necran'a vardığımda bana şöyle soru sordular: "Siz: "Ey Harun'un kızkardeşi!" [171] diye okuyorsunuz. Oysa Hz. Musa (a.s), Hz. İsâ (r.a)'dan Öncedir. Ben de Resulullah (a.s.)'m yanma vardığımda bu konuyu kendisine sordum. O da şöyle buyurdu:
"Onlar kendilerinden önceki peygamberlerin ve geçmiş salih kimselerin adlarıyla adlandırılırlardı."
Tirmizi de bunu şu şekilde rivayet etmiştir: [172]
"Resulullah (a.s.) beni Necran'a gönderdi. Onlar dediler ki: "Siz şöyle o-kumuyor musunuz: ....?" Daha sonra hadisin devamını aktardı (yani devamı yukarıdaki gibidir.)"
İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Onlar kendilerinden Önceki peygamberlerin ve geçmiş salih kimselerin adlarıyla adlandırılırlardı."
Bazıları buna dayanarak, kişileri peygamberlerin adlarıyla adlandırmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda (yani peygamberlerin adlarıyla adlandırmanın caiz olduğu konusunda) ilim adamları görüş birliği üzeredirler. Sadece daha önce verdiğimiz ve Hz. Ömer. bin Hattab (r.a)'dan nakledilen iki rivayet müstesnadır. Ancak Resulullah (a.s) oğlunun adını ibrahim koymuştur. Sahabilerinden bazıları da çocuklarına peygamberlerin adlarını koyuyorlardı. Bazı ilim adamları, meleklerin adlarının da kullanılabileceğini söylemişlerdir. Bu görüşü ileri süren el-Hâris bin Miskin-'dir. Ancak İmam Malik, Cibril (Cebrail) ve Yasin gibi adlar koymayı mekruh görmüştür." [173]

Bir Açıklama

O zaman Necrân halkı Hıristiyandı. Yüce Allah'ın: "Ey Harun'un kızkar-deşi!" sözünü anlayamamışlardı. Oysa âyetin metninden gayet açık bir şekilde anlaşıldığı üzere çevresindeki insanlar Hz. Meryem'i üstün özelliklere sahip olması dolayısıyla ve bu derece üstün özelliklere sahip olmasına rağmen babasız bir çocuk dünyaya getirmesine hayret etmeleri sebebiyle öyle adlandırmışlardı. Böyle hayrete düşmeleri, onu zina işlemekle suçlamaları do-layısıylaydı. O ise böyle bir şeyden uzaktı. Bu konuda Suheyli'nin nakletmiş olduğu bir başka

açıklama daha bulunmaktadır. O açıklama ise şudur:
"Harun, İsrâiloğullannın çalışkan âbidlerinden biriydi. Meryem de çalışkanlıkta ona benziyordu. Yoksa burada kastedilen kişi Musa bin Imrân'm kardeşi olan Harun değildir."

2735- Tirmizi, Katade (rh.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [174]
"Yüce Allah'ın Hz. İdris (a.s.) hakkındaki: "Biz onu yüce bir yere yükselttik." [175] sözüyle ilgili olarak şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Mi'raca çıkarıldığımda İdris (a.s)'i dördüncü gökte gördüm."

2736- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [176]
"Resulullah (a.s.), Cibril (a.s.)'e şöyle buyurdu:
"Şunu bizi ziyaret ettiğinden daha fazla ziyarette bulunmana ne kıgel oluyor?"
Bunun üzerine şu âyet indi:
"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bin arasında ne varsa O'nundur. Senin Rabbin asla unutkan değildir." [177]
Hafız İbni.Hacer, el-Feth'de şöyle diyor:
"Yüce Allah'ın: "Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, mızda ve bunlar arasında ne varsa O'nundur. Senin Rabbin asla un ıtkan değildir" sözü hakkında, Abdurrezzâk, Ma'mer'den, o da Katâde'den yetle şöyle demiştir:
"Önümüzdeki" âhirettir, "arkamızdaki" de dünyadır. "Bu ikisi a daki" ise iki üfleme arasmdakidir."

2737- Bezzar, Ebu Derdâ (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Allah'ın kitabında helâl kıldığı şeyler helâl, haram kıldıkları da haramdır. Hakkında bir açıklamada bulunmadıkları da affettikleridir, Allah'tan O'nun afiyetini kabul edin. Allah bir şeyi unutacak değildir. Sonra şu âyeti okudu:
"Senin Rabbin asla unutkan değildir."
"Yüce Allah şöyle buyurmuyor mu: "Sizden oraya uğramayacak Sonra Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
yokta»
"Sonra takva sahiplerini kurtarır; zalimleri ise orada dizüstü çöl halde bırakırız."

[178]

2738- Müslim, ensârdan Ümmü Mubeşşir (r.a)'den rivayet etmiştir: [179]
O, Resulullah (a.s.)'m Hafsa (r.a)'nm yanında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Sizden oraya uğramayacak yoktur." [180] (Resulullah (a.s.) bununla ilgili olarak) şöyle buyurdu:
"Yüce Allah aynı zamanda şöyle buyurmuştur:
"Sonra takva sahiplerini kurtarır; zalimleri ise orada dizüstü çökmüş halde bırakırız." [181]

Bir Açıklama

İbni Kesir, bu rivayetin vârid olmasına sebep olan olayı anlatmış ve şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s.), Hafsa (r.a)'nm yanında bulunuyordu. Şöyle buyurdu:
"Bedir ve Hudeybiye savaşlarına katılmış olanlardan hiç kimse cehenneme girmez."
Bunun üzerine Hafsa (r.a) dedi ki:

2739- Tirmizi, Suddi (rh. a.)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir keresinde Hemedâni'ye Yüce Allah'ın: "Sizden oraya uğramayacA yoktur," sözü hakkında soru sordum. O da bana şöyle rivayet etti:
"Abdullah bin Mes'ud (r.a) kendilerine şöyle nakletmiş:
"Resulullah (a.s.) buyurdu ki:
"insanlar oraya varırlar, sonra oradan amellerine göre çıkarlar. İlkleşBİ şimşek çakması gibi, sonraki rüzgâr gibi, sonraki kısrağın koşması gibi, söv.* raki bineği üzerindeki binekli gibi, sonraki bir adamın koşması gibi, sonraleri de yürümesi gibi (çıkar)." [182]

2740- Buharı ve Müslim, Habbab bin Eret (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben cahiliye döneminde kuyumcu idim. Sehmoğullarından As bin Vâil'de de alacağım vardı. Kendisinden borcumu istemek için yanma gittim. -Bir rivayete

göre de şöyle demiştir: "As bin Vâil için bir kılıç yaptım. Borcumu istemek üzere yanına gittim. Bana: "Muhammed'i inkâr etmediğin sürece vermem" dedi. Ben de:
"Vallahi Allah seni öldürüp tekrar diriltmedikçe inkâr etmem" dedim. O: "Ben ölüp tekrar dirilecek miyim?" dedi. Ben: "Evet, öyle" dedim. O da:
"Öyleyse beni bırak. Ölüp tekrar dirileyim. O zaman bana çok mal ve çocuk verilir, böylece senin borcunu Öderim" dedi. Bunun üzerine şu âyetler indi:
"Şu ayetlerimizi inkâr eden ve: "Bana elbette mal ve çocuklar verilecek" diyeni gördün mü? Gaybden haberdar mı oldu yoksa Rahman'm katından bir ahid mi aldı? Asla! Biz onun dediğini yazacak ve onun için azabı uzattıkça uzatacağız. Söylediklerine biz varis oluruz ve o bize tek başına gelir." [183]
Bunu Tirmizi de rivayet etmiştir ve onun rivayetine göre Habbab (r.a) şöyle demiştir:
"Ben, kendisindeki bir hakkımı istemek üzere As bin Vâil'in yanma gittim. O da: "Muhammed'i inkâr etmediğin sürece (onu) sana vermem" dedi..." Devamı yukarıdaki gibidir. [184]

Bir Açıklama

Hafız bin Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Sözü edilen kişi ünlü sahabi Amr bin'l-As'ın babasıdır. O, cahiliyedöneminde saygın biriydi. Ancak Müslüman olmaya muvaffak kılınmadı.", İbnu'l-Kelbi de şöyle söylemiştir:
"Söz konusu kişi (As bin Vâil), Mekke'nin sözü dinlenir adamlarıı dandı. Hicretten önce Mekke'de öldü. Resulullah (a.s.) ile alay edenlerde biriydi. Abdullah bin Amr şöyle söylemiştir: ı
"Babamın şöyle dediğini duydum: "Babam seksenbeş yıl yaşadı. Eşeğe binerek Taife yolculuğa çıkardı. Eşeğe bindiğinden çok yaya yürürdü."
Söylendiğine göre eşeği onu bir dikenin üzerine düşürdü. Diken ayağına battı. Sonra orası şişti ve o yüzden öldü."
Yine Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor: "Sen ölüp tekrar diriltilmedikçe..." Bu sözden Habbab (r.a)'ın, bu olayın olmasından sonra inkâr edebileceği anlamı çıkıyor. Ancak o, bu anlamı kasdetmemiştir. Çünkü o esnada inkâr tasavvur edilemez. O bu sözüyle bir bakıma: "Ben asla inkâr etmem" demek istemiştir. Burada yeniden dirilmeyi anmasındaki nükte, As'a yeniden dirilmeye inanmadığının hatırlatılmasıydı. Bu açıklamayla: "Bir şeyi küfre bağlayan küfre

düşmüş olur" diyerek, onun (Habbab (r.a)'m) yukanda geçen sözünü anlamakta zorluk çekenin problemi giderilmiş olur. Burada onun As'a kendi inancına göre hitab ettiğini ve onun düşüncesine göre imkânsız olan bir şeye atıfta bulunduğunu düşünürse isabet eder. Birinci yorum da zaten bu cevaba ihtiyaç bırakmamaktadır. " [185]

HADİSLERLE TAHA SURESİNİN TEFSİRİ

2141- Ebu Ya'lâ, Sa'id bin Cubeyr (r.a)'den, o da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan Yüce Allah'ın: "Seni çeşitli şekillerde imtihan etmiştik/' [186] sözü hakkında şöyle rivayet etmiştir: [187]
"Ona (yani İbni Abbas (r.a)'a), imtihanların neler olduğunu sordum. O dö şöyle söyledi: "Günün başında gel, ey Cubeyr'in oğlu! Bunun çok uzun bir hikâyesi
Ertesi sabah olunca, imtihanlar hakkında bana söz verdiği bilgileri alma* \ üzere erkenden Abdullah bin Abbas (r.a)'m yanma gittim. Şöyle söyledi:
"Firavun, adamlarıyla oturup Yüce Allah'ın, soyundan gelenleri peyi gamber ve kral yapacağı hususunda Hz. İbrahim (a.s.)'e olan vaadi hakkında görüş alışverişinde bulundu. Bazıları dediler ki:
"İsrailoğulları buna şüpheyle bakıyorlar. Yakup oğlu Yusuf (a.s)'un böyle olduğuna inanıyorlardı. O ölünce: "Artık böyle değildir. Şanı yüce olan Allah İbrahim (a.s)'e vaadde bulunmuştu" demeye başladılar." Firavun:
"Peki bunu nasıl görüyorsunuz?" diye sordu. Onlar aralarında görüştüler ve şu fikir üzerinde karar kıldılar: (Firavun) beraberlerinde keskin bıçaklar olan adamlar gönderecekti. Onlar İsrâiloğullarınm arasında dolaşacaklardı. Erkek olarak dünyaya gelmiş herhangi çocuk bulurlarsa keseceklerdi. Nitekim öyle de yaptılar. Sonra baktılar ki İsrailoğullarından büyükler ecelleriyle ölüyorlar. Küçükler de kesiliyorlar. Bu kez dediler ki: "Böyle giderse İsrailoğullarını tamamen ortadan kaldırırsınız ve onların sizin için yürüttükleri birtakım işlere bizzat sizin girmeniz gerekebilir. En iyisi bir yıl onların doğan bütün erkek çocuklarını öldürün. Böylece onlardaki nüfus artışı azalsm. Bir yıl da sağ bırakın ki, onlardan ölen her büyüğün yerine çocuklardan bir kişi öldürülmeyip büyüsün. Sizin sağ bıraktıklarınızla onlar artmazlar ki, sayıca size üstün gelmelerinden korkasınız. Öldürdüklerinizle de tamamen yok olmayacaklardır ki, onlara ihtiyaç içinde kalasınız." Böylece bu teklif üzerinde görüş birliğine vardılar.
Musa (a.s)'nın annesi, Harun'a erkek çocukların kesilmediği yılda hamile kaldı. Dolayısıyla onu güven içinde ve açıktan dünyaya getirdi. Ertesi yıl olunca da Musa (a.s)'ya hamile kaldı. Bunun üzerine kalbini bir düşünce ve hüzün sardı. - İşte bu imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!- Ondan dolayı, kendisine yapılması istenenden dolayı annesinin kalbine düşen her düşünce (bir imtihandır). Şanı yüce olan Allah ona (annesine) şöyle ilham etti:
"Onu emzir. Başına bir şey gelmesinden korkacak olursan onu denize bırak.

Korkma ve üzülme. Çünkü biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden yapacağız." [188]
Yüce Allah ona, çocuğu doğurduğu zaman bir tabutun (sandığın) içine koymasını, sonra denize (Nil nehrine) atmasını emretti. O da çocuğu doğurunca aynen böyle yaptı. Oğlu gözünden kaybolunca şeytan yanma geldi. O da içinden: "Oğluma ne yaptım. Yanımda kesilseydi onu kefenlerdim ve gömerdim. Böyle yapmak benim için, onu denizin karanlıklarına ve yılanlarının arasına atmaktan daha iyi olurdu" dedi. Su ise onu aldı, Firavun'un karısının cariyelerinin su aldıkları yerde bir girinti buluncaya kadar görürdü. Cariyeler onu görünce aldılar ve sandığı açmayı düşündüler. Bazıları:
"Bunun içinde mal vardır. Biz onu açarsak kralın karısı bulduğumuzu bize vermez" dediler.
. Böylece ondan bir şeye dokunmaksızın olduğu haliyle kralın hanımına götürdüler. Kadın onu açınca içinde bir oğlan çocuk gördü. Daha önce hiçbir insana karşı göstermediği bir sevgiyle onun üzerine kapandı. Bunun üzerine Musa (a.s)'nın annesinin kalbi Musa (a.s)'nm düşüncesi dışında bütün düşüncelerden sıyrıldı.
Cellatlar onu (Musa (a.s)'yı) kesmekle emrolununca, onu kesmek üzere bıçaklarıyla Firavun'un karısının yanına geldiler. -İşte bu da imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!- Kadın onlara:
"Onu bırakın. Bu tek kişi İsrail oğullarına bir şey kazandırmaz. Ben Fira-vun'a giderek kendisinden onu bana bağışlamasını isteyeceğim. Eğer onu bana bağışlarsa siz de güzel ve iyi bir iş yapmış olursunuz. Eğer kesilmesini emrederse o zaman sizi kınamam" dedi.
Böylece onu Firavun'un yanma götürdü ve: "Benim için de senin için de göz nuru" dedi. Firavun da şöyle söyledi:
"Senin için olabilir. Benim ise böyle bir şeye ihtiyacım yok." Resululîah (a.s) buyurdu ki:
"Kendi adına yemin ettiğime yemin olsun ki, eğer Firavun, karısının ikrar ettiği gibi onun kendisi için göz nuru olacağını ikrar etseydi şüphesiz Allah onu, onun vasıtasıyla doğru yola erdirirdi. Ama onu bundan mahrum etti."
Daha sonra Firavun'un karısı ona süt anne bulmak için etrafında ne kadar sütlü kadın varsa hepsine haber gönderdi. Onlardan ne zaman bir kadın emzirmek üzere o çocuğu kucağına alsa çocuk onun memesini kabul etnu yordu, öyle ki Firavun'un karısı çocuğun hiçbir süt anneyi kabul etme yeceğinden ve bu yüzden öleceğinden korktu. Bundan dolayı hayli üzüldü. Çocuk bir ara, insanların

toplandığı pazar yerine çıkarıldı. Kadın çd cuğun kabul edeceği bir süt anne bulabileceği ümidiyle çocuğu çıkardı. Am| çocuk (gösterilen süt anneleri) kabul etmedi. Musa (a.s)'nm annesi çocıJ ğunu çok arzuluyordu. (Musa (a.s)'nm) kızkardeşine dedi ki: ı

"Onu takib et. İzini takib et ve onu (çocuğu) bulmaya çalış. Bak bakalım hiç ondan söz edildiğini duyuyor musun? Bakalım oğlum sağ mıdır yoksa onu hayvanlar mı yedi?"

Allah'ın onun hakkında vaadettiklerini unuttu. O da Ötekiler farkına varmadan onu uzaktan gözetledi. Süt anne arama işi ötekileri bitkin düşürünce rahatlık içinde:

"Sizin için onun bakımını üstel enecek ve ona iyi davranacak bir aileyi size göstereyim mi?" dedi. Böyle deyince onu yanlarına alıp: "Onlara iyi davranacaklarım nerden biliyorsun? Sen onu (çocuğu) tanıyor musun?" diye sordular. Bundan dolayı şikâyetçi oldular. -İşte bu da imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!- O da şöyle söyledi:

"Onların ona iyi davranmaları ve şefkatleri krala akraba olma ümidiyle ve bundan dolayı elde edecekleri menfaat beklentisi dolayısıyladır" dedi.

Sonra onu (kasdettiği kişileri getirmesi üzere) gönderdiler. O da doğfcu annesine gitti. Olanları kendisine haber verdi. Ardından annesi geldi. Onu kucağına alınca hemen memesine üşüştü. İki yanı da dolacak şekilde d<*-yasıya ondan emdi.

Hemen müjdeci Firavun'un hanımına giderek: "Oğluna süt anne bulduk," diye haber verdi. Firavun'un hanımı hemen (süt anneye) haberci gönderdi. Anne de çocuk da getirtildi. Çocuğun o kadın karşısındaki tutumunu görünce şöyle söyledi:

"Benim yanımda kalarak şu çocuğumu emzir. Ben onu sevdiğim kadar hiçbir şeyi sevmedim." Musa (a.s)'nm annesi de dedi ki:

"Evimi ve. çocuklarımı bırakamam. Sonra perişan oluruz. Eğer onu bana vermeye gönlün razı olursa onu evime götürürüm. Benimle birlikte olur. Kendisinden hiçbir hayrı esirgemem. Aksi takdirde ben evimi ve çocuklarımı bırakamam."

Bu sırada Musa (a.s)'nm annesi şanı yüce olan Allah'ın kendine olan vaadini hatırladı. Bu konuda Firavun'un karısına ısrarda bulundu ve Allah'ın vaadini mutlaka gerçekleştireceğini anladı. Sonra oğluyla beraber evine döndü. KÖy halkı da bir araya toplanıp içlerinde olandan dolayı büyücülerden ve zâlimlerden sakınmaya başladılar.

Çocuk biraz büyüyünce Firavun'un karısı Musa'nın annesine: "Bana oğlumu

göstermeni istiyorum" dedi. O da bir gün onu kendisine göstermek üzere söz verdi. Firavun'un karısı hizmetlilerine, kapıcılarına, süt anne olarak çalıştırdıklarına:
"Sizden hiç kimse kalmaksızın herkes oğlumu bir hediyeyle ve iyilikle karşılayacak. Ben de bunu göreceğim. Ayrıca sizden herbir kişinin ne yaptığını belirleyecek olan bir emin (güvenli bir kontrolcü) göndereceğim" dedi. Böylece hediyeler, ikramlar, iyilikler ta annesinin evinden çıktığı andan itibaren başladı ve Firavun'un karısının evine girinceye kadar devam etti. Firavun'un karısının yanma girince, o kendisine büyük değer verdi, bolca ikramda bulundu, kendisini görmekten dolayı sevindi ve çok hoşlandı. Annesine de onda bıraktığı güzel izlerden dolayı büyük değer verdi. Sonra şöyle söyledi:
"Bunu (çocuğu) Firavun'a götüreceğim. Muhakkak o da kendisine değer verecek ve ikramda bulunacaktır."
Kadın çocuğu onun yanına götürünce, kendi özel odasına soktu. Musa (a.s), Firavun'un sakalından tutup yere doğru çekti. Bunun üzerine Allah düşmanı taşkınlar Firavun'a dediler ki:
"Allah'ın peygamberi İbrahim'e ne vaadettiğini görmüyor musun? (Bu vaade göre) o senin başına geçecek, sana üstün gelecek ve seninle çarpışacak."
(Firavun bunu duyunca) onu kesmeleri için cellatlara adam gönderdi, -İşte bu da imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!- Onun imtihan edildiği her belâdan sonra çeşitli sıkıntılar vardır.
Bu durum üzerine Firavun'un karısı koşarak geldi ve:
"Bana bağışladığın bu çocuk hakkında aklına ne geldi?" diye sordu. Firavun:
"Biliyor musun, o benimle savaşacağını ve bana üstün geleceğini ileri sürüyor" dedi. Kadın da dedi ki:
"Benimle aranda bir işaret belirle. Onunla gerçeği anlarsın. İki adet kor iki adet de inci getirt. Onları kendisine yaklaştır. Eğer iki inciyi alır ve iki kordan uzak durursa onun akıllı olduğunu anlarsın. Eğer iki koru almaya kalkışır ve iki inciyi istemezse, bilirsin ki, bir kimse akıllı olduğu halde iki koru iki inciye tercih etmez."
Söylenilenleri yanma yaklaştırdılar. O, korları aldı. Kendisini yakacağı korkusuyla hemen onları elinden aldılar. Kadın: "Görmüyor musun?" dedi.
Böylece adamın o düşüncesinden sonra Yüce Allah onu kendisinden vzkk-laştırdı. Allah onun işini tam ve mükemmel yürütüyordu.
Delikanlılık çağma geldiği ve adamlar arasına girdiği sırada, Firavun ailesinden, zulüm ve büyücülükle beraber İsrailoğullarmdan bir kimsemle dostluk kuranlar çok sakınıyorlardı.

Musa (a.s) bir ara şehrin bir kenarmdayken aralarında kavga eden iki adamla karşılaştı. Bunlardan biri Firavun tarafından, diğeri İsrailoğulların-dandı. İsrailoğullarmdan olan Firavun tarafından olana karşı yardım istedi. Musa (a.s) bu duruma iyice sinirlendi. Çünkü o (Firavun'un tarafından olan adam), Musa (a.s)'nm İsrailoğullarınm yanındaki yerini ve onları koruduğunu bilmesine rağmen ona (karşısındaki adama) sataşmıştı. İnsanlar bunun sırf süt emmekten kaynaklandığı kanaatini taşıyorlardı. Ancak bu, ya Musa (a.s)'nm annesinden ya da Allah'ın başkalarına bildirmediği bazı şeyleri Musa (a.s)'ya bildirmiş olmasından ileri geliyordu.
Musa (a.s), Firavun'un tarafından olan adamın üzerine atıldı ve bnu öldürdü. Onları, Allah ve İsrailoğullarmdan olan adamın dışında I !inse görmüyordu. Musa (a.s) adamı öldürünce şöyle söyledi:

"Bu şeytanın işindendir. Şüphesiz o, apaçık saptırıcı bir düşmandır. [189] Sonra şöyle dedi:

"Rabbim! Ben kendime haksızlık ettim, beni bağışla!" [190] Bundan ibrira şehirde korku içinde dolaşmaya başladı. Gelen haberleri dikkatle takilU ieiii-yordu. Firavun'un yanma gelindi ve kendisine denildi ki:
"İsrailoğullan Firavun ailesinden bir adam öldürmüşler. Bizim kımızı al ve onlara izin verme." Firavun da dedi ki:
"Bana onu öldüreni ve (öldürenin) aleyhine şahitlik edecek kişiyi getirin. Kral her ne kadar kendi kavminin tarafını tutsa da herhangi bir delile ve işarete dayanmadan bir kimseyi tutuklaması doğru olmaz. Bana bu konuda bilgi araştırın, ben de sizin hakkınızı alayım."
Onlar dolaşıp duruyor ancak bir dayanak bulamıyorlardı. Durum böyleyken Musa (a.s) ertesi gün İsrailoğullarmdan aynı kişinin FiraVun'un tarafından bir başka adamla kavga ettiğini gördü. İsrailoğullarmdan olan, Firavun tarafından olana karşı ondan yine yardım istedi. Musa (a.s) başına gelenden dolayı pişmanlık duymuş bir halde bu olayla karşılaştı. İsrailoğullarmdan olan kişinin kızgınlık halini görünce bundan hoşlanmadı, jkdam Firavun'un tarafından olanın üzerine atılmak istiyordu. Bunun üzerine
İsrailoğullarmdan olan adamın o gün ve bir önceki gün yaptığını gördüğünden ona:

"Doğrusu sen apaçık azgın birisin" dedi. [191] Musa (a-s)'nın bu sözu söylemesi üzerine İsrailoğlu Musa (a.s)'ya doğru baktı. Kendisinin önceki günkü gibi çok sinirli bir halde olduğunu gördü. Bu durum karşısında Fira-vun'un tarafından

olana yapmasını istediği şeyi kendisine yapabileceğinden korktu. Oysa (Musa a.s) onun üzerine değil Firavun'un tarafından olanın üzerine gitmek istemişti. Ama İsrailoğlu kızdı ve Firavunun tararından olan adamı kendine siper edinerek: "Ey Musa! Dün bir canı öldürdüğün gibi beni de Öldürmek mi istiyorsun?" dedi. [192] Bu sözü Musa (a.s)'nm kendisini öldürmek istemiş olabileceği korkusuyla söylemişti. O ikisi (Musa (a.s) ve İsrail°ğlu> aralarında tartıştılar ve dalaştılar. Bu arada Firavun'un tarafından olan adam ayrılıp kavminin yanma gitti ve İsrailoğlunun:
"Dün bir canı öldürdüğün gibi beni de öldürmek mi istiyorsun?" sözünü söylemesi sırasında duyduğu haberi onlara bildirdi. Bunun üzerine Firavun, Musa (a.s)'yı kesmeleri üzere cellatları gönderdi. Firavun'un elçileri büyük yolu tuttular. Heybetli halleriyle dolaşarak Musa'yı arıyorlardı. Kaçırabileceklerinden endişe etmiyorlardı. Bu arada Musa (a.s)'nın taraftarlarından bir adam şehrin en uzak semtinden geldi. Bu adam kestirme bir yolu kullanarak cellatlardan Önce Musa (a.s)'ya ulaştı ve haberi kendisine ulaştırdı, -işte bu da imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!-
Musâ (a.s), Medyen tarafına doğru yönelerek yola çıktı- Daha önce böyle bir zorluğa düşmemişti. Rabbinin kendisine yardımcı olacağı konusundaki hüsni zannından başka, yol hakkında da bir bildiği yoktu. Buna binaen:
"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.
Medyen suyuna vardığında orada (hayvanlarını) sulayan bir insan topluluğu buldu. Onların gerisinde de (sürülerini suya gitmekten) alıkoyan iki kadın gördü.
"Sizin derdiniz nedir?" dedi." [193] Bununla koyunlarını alıkoyan iki kadını kastediyordu. Onlara dedi ki:
"Sizin derdiniz nedir, böyle kenara çekilmiş bekliyorsunuz? insanlarla birlikte koyunlarınızı sulamıyorsunuz?" Onlar:
"Bizim buradaki insanlara karşı direnecek bir gücümüz yok. Biz onların artıklarını bekliyoruz," dediler.
Bunun üzerine onların koyunlarını suladı. Kuyuya saldığı kovayla o Kadar çok su alıyordu ki, çobanların ilkinkinin kovası boş çıkıyordu. Sonra; o iki kadın koyunlarını alıp babalarının yanma gittiler. Musa (a.s) da bir kenaL ra çekilip bir ağacın altında gölgelenmeye başladı.
"Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayıra muhtacım," dedi. [194]
Babaları, kızların koyunlarını böyle erkenden ve kana kana sulayıp dönmelerim hayretle karşıladı ve: "Bugün sizin farklı bir durumunuz var," dedi. Onlar da

Musa (a.s)'nm kendileri için yaptığını bildirdiler. Bunun üzerine babaları onlardan birine (Musa (a.s)'yı) kendisine çağırmasını emretti. Kız, Musa (a.s)'nm yanma gelip onu davet etti. (Musa (a.s) kızların babalarıyla) konuşunca babaları dedi ki:

"Korkma! O zalimler topluluğundan kurtuldun. [195] Firavun'un da onun kavminin de bizim üstümüzde bir yetkisi yoktur ve biz onların memleketinde değiliz."

(Kızlardan) biri: "Babacığım! Onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı, bu güçlü ve güvenilir adamdır" dedi. [196]

Onun (babanın) kıskançlığı kendisini şöyle söylemeye yöneltti:

"Sen onun güçlü ve güvenilir olduğunu nerden biliyorsun?" Kız daşöyle söyledi:

"Güçlü olduğunu bizim koyunlarımızı sulaması sırasında kovayla su çekmesinde gördüm. Bu su çekme işinde ondan daha güçlü bir adam görmemiştim. Güvenilirliğine gelince: Ona doğru döndüğümde bana baktı. Ben dikkatlice kendisine baktım. O benim bayan olduğumu anlayınca başını çevirdi ve kaldırmadı. Senin mesajını kendisine iletinceye kadar da bana doğru hiç bakmadı. Sonra da: "Sen benim arkamdan yürü ve bana yolu tarif et" dedi. Bir kimse güvenilir olmadığı sürece böyle yapmaz."

Bu sözler kızm babasını hoşnud etti, Baba bu sözleri doğruladı ve durumun onun söylediği gibi olduğuna kanaat getirdi. Sonra ona (Musa (a.s)'ya şöyle söyledi:

"Ne dersin? Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer (çalışmanı) on (yıl)a tamamlarsan artık o da senden (bir iyilik) olur. Ben sana zorluk çıkarmak istemem. İnşallah beni sa-lihlerden bulacaksın." [197]

O da kendisine teklif edileni kabul etti. Böylece sekiz yıllık çalışma Allah'ın peygamberi Musa (a.s) için vâcib oldu. İki yıl da onun kendinden bir vaad oldu. Allah her iki vaadini de yerine getirmeye muvaffak kıldı ve böylece on yıla tamamladı. Sa'id dedi ki:

"Hıristiyanların bilginlerinden bir adam benimle karşılaştı ve: "Musa (a.s)'nrn iki süreden hangisini tamamladığını biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır" dedim. Ben, o zaman henüz bilmiyordum. Daha sonra Abdullah bin Abbas (r.a)'la karşılaştım. Kendisine bu hususu sordum. O da şöyle söyledi:

"Sekiz yıl Musa (a.s)'nm üzerine vacipti, bunu bilmiyor musun? Allah'ın peygamberi ondan bir şey eksiltecek değildir. Yine bilir ki, Allah Musa (a.s)'nm

vaad ettiğini yerine getirmesine de imkân verecektir. İşte bu şekilde o, süresini on yıla tamamlamıştır."
Sonra aynı Hıristiyanla karşılaştım ve bu bilgileri kendisine aktardım. O da:
"Kendisine soru sorduğun ve sana bilgi veren kişi bu konularda senden daha mı bilgili?" diye sordu. Ben:
"Evet öyle ve aynı zamanda daha uygun (bu konuların sorulması için daha uygun)" dedim.
Musa (a.s) ailesiyle birlikte yola çıkınca ateşle karşılaşması, bastonunun yılana dönüşmesi ve elini cebine sokunca beyaz çıkması olayları gerçekleşti. Bu olayları Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de anlatmaktadır. Bu arada Fira-vun'un adamlarının kendisine yapabileceği kötülük hakkında duyduğu korkuyu ve dilinin tutukluluğunu Rabbine arzetti. Dilinde bir düğüm (kabarcık) vardı. Bu düğüm (kabarcık) uzun süre konuşmasına engel oluyordu. Rabbinden, yanında destekçi olması için kardeşi Harun'u yanına yardımcı olarak ve kendisinin dilinin elvermediği zamanlarda uzun süre konuşması üzere vermesini istedi. Allah ona dilediğini verdi ve dilindeki düğümü de çözdü. Allah Harun'a da vahyetti ve onunla (Musa (a.s)'yla) buluşmasmı emretti. Musa (a.s) bastonuyla yola çıktı, Harun (a.s)'la bulu-şuncaya kadar devam etti. Sonra ikisi birlikte Firavun'un yanma gittiler. Kendilerine içeri girme izni verilmediği sırada kapısında durdular. Sonra kuvvetli bir perde (engel) konulduktan sonra içeri girmelerine izin verildi. Firavun'a:
"Biz Rabbinin iki elçisiyiz," [198] dediler. (Firavun) dedi ki:
"Sizin Rabbiniz kimdir, ey Musa?" [199] Musa (a.s). Yüce Allah'ın Kur-j 'an'da bildirdiği bilgileri aktardı. Firavun:
"Sen ne istiyorsun?" dedi. Bu arada daha önceki adam öldürme olayıni1 hatırlattı. (Musa a.s) senin duymuş olduğun (yani Kur'an'da geçtiği) şekilde ondan özür diledi. Ayrıca şöyle söyledi:
"Ben, senin Allah'a inanmanı ve benimle birlikte İsrailoğullannı gönjf dermeni istiyorum."
Firavun bunu kabul etmek istemedi ve:
"Eğer doğru sözlülerden isen, bir delü getir" dedi. Bunun üzerine bastonunu yere attı. Baston birden ağzını açmış, Firavun'a doğru koşan büyük bir yılana dönüştü. Firavun onun kendi üzerine -doğru geldiğini görünce korktu ve tahtından aşağı atladı. Onu üzerinden savması için Musa (a.s)'dan yardım istedi. (Musa a.s) istediğini yaptı. Sonra cebinden elini çıkardı. Onun da herhangi bir hastalık -yani baras hastalığı- sebebiyle olmaksızın bembeyaz olduğunu gördü. Sonra onu

yeniden cebine soktu ve eski rengine döndü. Bu durum karşısında Firavun gördükleriyle ilgili olarak etrafındaki adamlarıyla bir istişarede bulundu. Onlar kendisine şöyle dediler:
"Bunlar muhakkak,. büyüleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu (dininizi) yok etmek isteyen iki büyücüdür." [200] Yani kendilerinin içinde bulundukları saltanat ve yaşayışı ortadan kaldırmak istedikle1-rini ileri sürüyorlardı. Firavun'un, onun (Musa (a.s)'nm) istediklerinden bir şeyi kendisine vermesini kabul etmediler ve şöyle dediler:
"Bize büyücüleri topla. Onlar senin toprağında hayli çoktur. Böylece onların büyüleri bu iki kişinin büyüsüne üstün gelsin."
Bunun üzerine Firavun şehire adamlar gönderdi. Bütün bilgin büyücüleri basma topladı. Büyücüler Firavun'un başına toplanınca:
"Bu büyücü ne ile iş yapıyor?" diye sordular. O da: "Yılanlarla iş yapıyor" dedi. Büyücüler bu kez: "Vallahi, yeryüzünde yılanlarla ve bastonlara bizim yaptığımız büyüyü yapabilen bir tek kişi yoktur. Eğer üstün gelirsek mükâfatımız ne olacak?" dediler. Firavun da onlara:
"O zaman benim yakınlarım ve Özel adamlarım olacaksınız. Ben sizin için istediğiniz her şeyi yapacağım" dedi. Süs gününde [201] ve insanların toplanacağı kuşluk vaktinde [202] buluşmak üzere aralarında sözleştiler.
Said (r.a) dedi ki:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'m bana bildirdiğine göre süs günü, Yüce Allah'ın Musa (a.s)'yı Firavun'a ve büyücülere üstün çıkardığı gündü. O gün de aşura (Muharrem'in onuncu) günüydü. Bir tepenin üzerine toplandıklarında insanlar birbirlerine dediler ki;
"Çıkın şu olayı bir görelim. Umarız ki, üstün gelenler onlar olurlarsa büyücülere uyarız." [203]
Bu sözleriyle Musa (a.s) ve Harun (a.s)'u kastederek onlarla alay etmek istiyorlardı. Büyücüler, büyülerinde çok kuvvetli olduklarından -Musa (a.s)'ya- dediler ki:
"Ey Musa! Sen mi atacaksın yoksa önce atan biz mi olalım?" [204] Musa
"Önce siz atın" dedi. Böylece iplerini ve bastonlarını attılar ve: "Fira-vun'un büyüklüğü adına mutlaka biz üstün geleceğiz" dediler. [205] Musa (a.s) onların büyülerini görünce, içine biraz korku düştü. Bunun üzerine şanı yüce olan Allah

kendisine: "Asanı at" [206] diye vahyetti. Onu atınca ağzını açmış halde büyük bir yılan oluverdi. Musa (a.s)'nm duasıyla bastonlar da iplere sarılmaya ve havuç haline gelerek o büyük yılanın ağzına girmeye başladı. Böylece yılan bir tek baston ve ip bırakmaksızın hepsini yuttu. Büyücüler bu durumu görünce dediler ki:
"Bu işi, eğer bir büyü olsaydı bizim büyümüze ulaşamazdı. Bu muhakkak şanı yüce olan Allah tarafından olan bir iştir. Biz Allah'a ve Musa (a.s)'nm getirdiğine iman ettik. Daha önce olduğumuz halden Allah'a tevbe ediyoruz." İşte orada Allah, Firavun'un arkasını ve desteğini kesti ve hakkı öne çıkardı.
"Böylece hak ortaya çıktı ve onların yaptıkları ortadan silindi. Onlar burada yenildiler ve zelil oldular." [207]
Firavun'un karısı da bir kenara çekilmiş kendini huşu içinde ibadete vermiş Musa (a.s)'nın Firavun'a üstün gelmesi için Allah'a dua ediyordu.
Onu kim görse Firavun'a ve adamlarına acıdığından dolayı böyle kendini! saldığım sanıyordu. Oysa onun üzüntüsü ve düşüncesi Musa (a.s) içindi. ; Musa (a.s)'nm, Firavun'un yalancı vaadleri için beklemesi bir hayli uzadı. Ne zaman kendisine bir mucize gösterse, (Musa (a.s)'ya İsrailoğullarını beraberinde göndereceğini vaadediyordu. Ama zaman geçince vaadinj den dönüyor ve:
"Senin Rabbin bunun dışında bir şey yapabilir mi?" diye soruyordu. Bu nun üzerine Yüce Allah onun ve kavminin üzerine ayrı ayrı alametler ola rak tufan, çekirge, haşerat, kurbağalar ve kan gönderdi. Bunların hepsinden^ dolayı Musa (a.s)'ya şikâyetçi oluyor ve başlarına gelen belâyı üzerlerinden kaldırmasını istiyordu. O da İsrailoğullannı kendisiyle beraber göndermesi üzere bu konuda onunla (Firavun'la) anlaşıyordu. Ama belâ üzerlerinderi kaldırılınca sözünden dönüyor ve ahdini bozuyordu. Sonunda (Musa a.s) kavmini alıp çıkmakla emrolundu. O (Musa a.s.) da bir gece vakti onlarlö birlikte çıktı. Sabah olunca Firavun onların çıkıp gittiklerini gördü. Hemen şehirlere, arkasından büyük ordular takmaları üzere toplayıcılar gönderdi. Yüce Allah denize:
"Kulum Musa sana asâsıyla vurduğu zaman oniki kola ayrıl. Böylece Musa ve beraberindekiler geçsin. Sonra Firavun ve adamlarından geride kalanların üzerlerinde birleş" diye ilham etti. Musa (a.s) denize asayla vurmayı unuttu. Tam denizin kenarına kadar dayandı. Deniz de, "Musa (a.s) kendisinin gafil olduğu bir anda asâsıyla vurur da onu isyanla karşılarım" korkusuyla gür bir ses çıkarıyordu.
İki grup birbirini görünce ve birbirine yaklaşmca Musa (a.s)'nm adamları şöyle

dediler:

"İşte yakalandık. [208] Sen Rabbinin sana emrettiğini yap. Şüphesiz yal! çıkarılmazsın ve sen kendin de yalan söylemezsin." O da şöyle söyledi:
"Allah bana denize geldiğimde onun benim için, bizim geçmemiz üzere oniki kola ayrılacağını vaad etmişti." Sonra asâ işini hatırladı. Böylece denize asâsıyla vurdu. Firavun'un askerlerinin ilklerinin. Musa (a.s)'mn askerlerinin en sonda olanlarına yaklaştıkları sırada deniz ayrıldı. Tam o esnada deniz Rabbinin kendisine emrettiği şekilde ve Musa (a.s)'a vaadedil-diği tarzda ayrıldı. Musa (a.s) ve adamlarının tümü denizi geçtikten sonra, Firavun ve adamlarının da denize (yani denizin ayrıldığı alana) girdikleri sırada sular birbiriyle birleşti. Allah'ın emrettiği şekilde sular onların üstünde birbirine birleşmiş oldu.
Musa (a.s) denizi geçtikten sonra (adamları) dediler ki:
"Biz Firavun'un boğulmamış olacağından korkuyoruz. Biz onun Öldüğüne inanamıyoruz."
Bunun üzerine Musa (a.s) Rabbine dua etti ve (Rabbi) onun (Firavun'un) cesedini dışarı çıkardı. Böylece onun öldüğünü kesin olarak anladılar.
Sonra kendilerine ait bir takım putlara ibadet eden bir topluluğun yanından geçtiler.
"Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi bize de bir ilah yap" dediler. (Musa a.s) dedi ki:
"Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz. Şunların içinde bulundukları şey, mahvolup gitmeye mahkumdur; yapmakta oldukları da hep boşunadır." [209]
"Size yetecek ibretler gördünüz ve duydunuz."
Sonra yoluna devam etti. Musa (a.s) onları bir konak yerinde konaklattı. Sonra onlara:
"Harun'a itaat edin. Ben sizin başınıza, yerime halife olarak onu geçirdim. Ben şimdi Rabbime gidiyorum" dedi. Kendilerine aynı zamanda otuz gün süre verdi ve bu süreden sonra döneceğini bildirdi.
Rabbine gidince O'nunla o otuz günde konuşmak istedi. O günlerin gecelerini ve gündüzlerini oruçlu olarak geçirmişti. Rabbiyle konuşurken ağzından, oruçlunun ağzından çıkan bir koku çıkarmak istemedi. Bu yüzden Musa (a.s) yer bitkilerinden bir şeyler alarak çiğnedi. Gidince -olanları daha iyi bilmekle birlikte- Rabbi ona: "Orucunu bozdun mu?" diye sordu. O da:
"Rabbim! Seninle ağzımın güzel bir koku çıkardığı hal dışında bir halle

konuşmak istemedim" dedi. Yüce Allah da buyurdu ki:
"Ey Musa! Bilmez misin ki, oruçlunun ağız kokusu benim katımda misk kokusundan daha güzeldir. Şimdi on gün oruç tutmak üzere geri dön. Sonra bana gel."
Musa (a.s) da kendisine emredileni yaptı.
Musa (a.s)'nın kavmi, onun kendi söylediği vakitte yanlarına dönmediğini görünce bu durum onlara dokundu. Harun (a.s) kendilerine bir konuşma yapmış ve şöyle demişti:
"Siz Mısır'dan çıktığınızda Firavun kavminin üzerinizde bazı emanetleri ve alacakları vardı. Aynı şekilde sizin de onların üzerinde emanetleriniz ve alacaklarınız vardı. Ben sizin onların yanında kalan mallarınız için sevap ummanızı uygun görüyorum. Size hiçbir emaneti ve alacağı helâl görmüyorum. Biz bunlardan onlara bir şey geri vermeyeceğiz. Bunları kendi yanımızda da saklamayacağız."
Ardından bir kuyu kazdı. Yanlarında herhangi bir emanet veya' süs eşyası bulunan bütün kabilelere bu eşyaları o kuyuya atmalarını emretti. Sonra onların üzerine ateş yaktı ve orada toplananların hepsini yakarak imha etti ve: "Bunlar ne bizim için, ne de onlar için olur" dedi.
Sâmiri de ineğe tapan bir kavme mensup bir adamdı. İsrailoğullarmdan değildi. Onlara komşu bir kavimdendi. Musa (a.s) ve İsrailoğullarmın yola çıkmaları üzerine o da onlarla birlikte yola çıkmıştı. İlâhi takdirle o bir iz gördü. Ondan bir avuç (toprak) aldı. Harun (a.s)'un yanından geçti. Harun (a.s) ona:
"Ey Sâmiri! Elindekini atmıyor musun?" diye sordu. O bunu avucunda tutuyordu ve o kadar süre içinde kimse görmemişti. (Harun (a.s)'a):
"Bu, sizi denizden geçiren elçinin izinden bir avuç (toprak)tır. Onu attığım zaman benim istediğimin olması üzere Allah'a dua etmediğin sürece onu bir yere atmam" dedi. Nihayet o attı ve Harun (a.s) da onun için dua etti. O da:
"Bir buzağı olmak istiyorum (veya "Bir buzağımın olmasını istiyorum") dedi. Bunun üzerine kuyunun içinde eşya, süs, bakır ve demir türünden ne varsa hepsi toplanıp içi boş canı olmayan ama bir ses çıkaran buzağı haline geldi."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Hayır, vallahi. Onun sadece bir sesi vardı. Rüzgâr dübüründen girip ağzından çıkıyordu. O ses de bu rüzgâr hareketinden meydana geliyordu. Bu olay üzerine İsrailoğulları çeşitli gruplara ayrıldılar.
Bir grup:
"Ey Sâmiri! Bu nedir? Onun ne olduğunu sen daha iyi bilirsin" dedi!/; O da:
"Bu sizin Rabbinizdir. Ancak Musa yolu şaşırdı" dedi.

Bir grup da dedi ki:
"Musa (a.s) yanımıza dönünceye kadar bu sözü yalanlamayız. Eğer Rabbi-miz ise onu zayi etmemiş oluruz ve onu (Musa (a.s)'yı) gördüğümüzde bunun (buzağının) önünde eğiliriz. Eğer Rabbimiz değilse o zaman da Musa (a.s)'nın sözüne uyarız."
Bir grup da dedi ki:
"Bu, şeytanın işidir. Bizim Rabbimiz değildir. Biz ona iman onu doğrulamayız."
Samiri'nin buzağı hakkında söylediklerini doğrulama düşüncesi bir grubun kalbine iyice yerleşmişti ve onu (karşı düşünceyi) yalanladıklarını açıkladılar.
Harun (a.s) onlara dedi ki:
"Ey kavmim! Şüphesiz siz bununla imtihan olundunuz. Sizin gerçek Rabbiniz Rahman'dır. Siz bana uyun ve emrime itaat edin." [210] Durum böyle değildir."
Onlar da şöyle dediler:
"Peki öyleyse Musa (a.s)'ya ne oldu da otuz gün sonunda döneceği üzere söz verdiği halde bu verdiği sözde durmadı? İşte tam kırk gün geçti."
Kafaları pek çalışmayan avamileri:
"O, Rabbini bulamadı. Şimdi O'nu arıyor ve O'nu bulmaya çalışıyordur" dediler.
Allah, Musa (a.s)'yla konuşunca ve kendisine söylediğini söyleyince, kavminin kendisinden sonra içine düşmüş olduğu durumu ona haber verdi. "Musa öfkeli ve üzgün bir halde kavminin yanma döndüğünde..." [211] Sizin Kur'an'dan duyduğunuz şeyleri söyledi. "Kardeşinin kafasından tutup kendine doğru çekti." Bu arada levhaları yere attı. Daha sonra kardeşinden özür diledi ve onun için mağfiret diledi. Ardından Samiri'nin yanına gitti ve ona:
"Seni bu yaptığın işe yönelten ne oldu?" diye sordu. O da şöyle söyledi:
"Elçinin (Cebrail'in) izinden bir avuç (toprak) aldım. Onu ben farkettim. Size ise bu gösterilmedi. Onu (buzağı heykelinin) içine attım. Nefsim de böyle yapmayı bana hoş gösterdi". (Musa) dedi ki:
"Git! Senin hayat boyunca yapacağın "bana dokunulmasın" demek olacaktır. Senin için kendisinden kaçınamayacağın bir buluşma vakti de vardır. Şimdi kendisine tapındığın şu ilâhına bak! Andolsun biz onu yakacak sonra da darmadağın edip denize savuracağız." [212] Eğer ilâh olsaydı bundan bir şey onun içine gitmezdi. Böylece İsrailoğulları da durumun öyle olduğunu ya-kinen anlamış oldular. Buzağı hakkındaki görüşleri aynen Harun (a.s)'un görüşü gibi olanlar bundan dolayı kıvanç duydular. Cemaatleri Musa (a.s)'ya dediler ki:
"Rabbinden bizim için tevbe kapısını açmasını iste de tevbe edelim.

Böylece yaptıklarımızın üstünü örtelim."
Musa (a.s) bunun için kavminden, buzağıyı Allah'a ortak koşmamış olanların arasından yetmiş adamı dağa gelmeleri üzere seçti. Onları yanma alıp söz konusu kişiler için tevbe istemek üzere yola çıktı. Yer onları sarstı. Kendilerine bu muamele yapılınca, Allah'ın peygamberi kavminden ve heyetinden utandı ve şöyle söyledi:
"Ey Rabbim! İsteseydin onları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizdeki düşüncesizler yüzünden bizleri helak eder misin?" [213]
Onların içinde kalbine, buzağıya inanma duygusu yerleşmiş olduğunu Allah'ın bildiği bir kimse vardı. Yer onları bu yüzden sarsmıştı. (Yüce Allah) buyurdu ki:
"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu, sakınan, zekâtı veren ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım. Onlar, kendi yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları okuma yazma bilmeyen, kendilerine iyiliği emredip kötülükten sakındıran, temiz şeyleri onlara helal kılıp pis şeyleri haram eden, ağır yüklerini ve daha Önce üzerlerinde bulunan bağları indiren p nebi peygambere iman ederler." [214] (Musa a.s) dedi ki:
"Ey Rabbim! Senden Rabbim için tevbe istedim. Sense rahmetini ~ kavmimden başka bir kavim için yazdığını söyledin. Keşke, kendisine met edildiğini söylediğin o adamın ümmeti içinde canlı olarak çıka'rmak üzere beni geciktirmiş olsaydın."
Bunun üzerine sânı yüce olan Allah şöyle buyurdu: "Onların tevbeleri, onlardan her bir adamın baba veya oğuldan kime rastlarsa kılıçla öldürmesidir. O yerde kimi öldürdüğüne aldırmayacak. Musa (a.s) ve Harun (a.s)'a gizli kalan, ancak Allah'ın günâhlarını bildiği şahıslar da gelirler, o günâhlarını itiraf ederler ve kendilerine emredileni yaparlar."
Böylece Allah hem öldüreni hem de Öldürüleni bağışladı. Daha sonra Musa (a.s) onları alıp kutsal toprağa doğru yürüdü. Sinirlilik hali geçtikten sonra levhaları aldı. Onlara, kendisinden tebliğ etmesi istenen görevleri iletti. Ancak bu görevler onlara ağır geldi ve kabul etmekten kaçındılar. Bunun üzerine Yüce Allah dağı onların üzerlerine adeta bir gölgelik gibi yükseltti. Dağ kendilerine doğru yaklaştı. Bu durum karşısında onun üzerlerine
düşeceğinden korktular. Böylece dağa ve yere dikkatlice kulak asarak sağ elleriyle kitabı aldılar. Kitap ellerinde dururken onlar, üzerlerine düşebileceği korkusuyla dağa doğru bakıyorlardı. Sonra yollarına devam ettiler ve kutsal topraklara ulaştılar. Orada, içinde zorba bir topluluk bulunan bir şehir buldular. O insanların çok kötü huylan vardı. Onların ürünlerinden garip bir olayı

hatırladılar ve:

"Ey Musa! Orada zorba bir toplum var." [215] Biz onlara karşı koyabilecek bir güce sahip değiliz. Onlar orada bulunduğu sürece biz asla oraya girmeyiz. "Eğer onlar oradan çıkarlarsa, o zaman biz gireriz" dediler." [216] O zorbalar topluluğundan olan ama Allah'tan korkanlardan, Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki kişi: [217]

"Biz Musa (a.s)'ya iman ettik" dediler ve onlarla birlikte çıktılar. O ikisi:

"Biz kavmimizi daha iyi tanırız. Siz eğer onların şu gördüğünüz bedenlerinin büyüklüğünden ve sayılarının çokluğundan korkuyorsanız bilin ki onların kalpleri yoktur. Aynı zamanda onları koruyacak bir şeyleri de yoktur. Onların üzerine kapıdan girin. Oradan girerseniz siz üstün gelirsiniz" dediler.

İnsanlar o iki kişinin Musa (a.s)'nın kavminden olduğunu sanıyor. Said bin Cubeyr (a.s)'den nakledildiği ileri sürülen bir rivayete göre o iki kişi zorbalar topluluğundan, Musa (a.s)'ya iman etmiş olan iki kişiydi. Ayette: "Korkanlardan (veya "kendilerinden korktuğu kimselerden")" deniyor. Bununla İsrailoğullarının kendilerinden korktuğu kimseler kastediliyor. "(Israiloğulları) bu kez:

"Ey Musa! Onlar orada bulundukları sürece biz asla oraya girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidip çarpışın, biz şurada oturuyoruz" dediler."

Bu sözleriyle Musa (a.s)'yı kızdırdılar. O gün onların aleyhine dua etti ve kendilerini "fâsıklar" olarak adlandırdı. Daha Önce onlardan gördüğü bütün karşı gelmelere ve kötülüklere rağmen, o günkü olay yaşanmcaya kadar aleyhlerine dua etmemişti. Allah da duasını kabul etti ve onları aynen Musa (a.s)'nm adlandırdığı şekilde: "Fâsıklar" olarak adlandırdı. O yeri kendilerine kırk yıl haram kıldı. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıyorlardı. Sabah olunca çıkıyor hiçbir karar veremeden öylesine yürüyüp duruyorlardı. Daha sonra çölde üzerlerine bulutlan gölge etti. Kendilerine kudret helvası ve bıldırcın indirdi. Onlara eskimeyen ve kirlenmeyen elbiseler verdi. Arkalarında dört köşeli bir kaya var etti. Musa (a.s)'ya da emretti ona (kayaya) asâsıyla vurdu. "Bunun üzerine ondan oniki pınar fışkırdı." [218] Kayanın her bir kenarında üç pınar bulunuyordu. (Musa a.s) her bir kola (kabileye) su içecekleri pınarını öğretti. Her nereye göç etseler o kaya da, aralarında bir önceki gün bulunduğu mekânda (konumda) bulunurdu."

Abdullah bin Abbas (r.a) bu hadisi Resulullah (a.s)'a dayandırmış Bence bunu doğrulayan bir olay da bulunmaktadır. O da şudur:

"Muaviye, Abdullah bin Abbas (r.a)'m bu hadisi naklettiğini duyc Musa (a.s)'ya

karşı Öldürülen adamla ilgili öldürme olayını açan kişinin firavun tarafından olan adam olduğu iddiasına karşı çıktı ve şöyle söyledi:
"Bu olayı nasıl açıklayabilir ki? O, bu olayı bilmiyordu. Söz konusu olayda bulunan ve şahid olan İsrailoğlundan başka hiç kimse o olaya muttali olmamıştı.
Bunun üzerine Abdullah bin Abbas (r.a) kızdı ve Muaviye'nin elinden tutarak onu Sa'd bin Mâlik ez-Zuhri'nin yanma götürdü ve şöyle söyledi:
"Ey Ebu İshak! Resulullah (a.s)'m bize, Musa (a.s)'nm Firavun taraftar-larından bir adamı öldürmesi olayını anlattığı günü hatırlıyor musun? İsraüoğlu mu o olayı açığa vurmuştu yoksa Firavun'un adamı mı?" O da:
"Onu, olaya şahid olan ve bizzat bulunan İsrailoğlundan duyduğu üzere Firavun'un adamı açığa vurmuştu" dedi."

2742- Taberani, Evsat'ta Abdullah bin Selâm (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [219]
"Resulullah (a.s), ailesinin bir darlığa düşmesi durumunda onlara namaz kılmalarını emreder sonra şu âyeti okurdu:
"Ailene namazı emret. Kendin de ona sabırla devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırıyoruz. Sonuç takva (sahipleri)nindir." [220]

Bir Açıklama

Ani bir durumla karşılaştığında hemen namaza başvurmak Resulullah (a.s)'m sünnetindendi. Yukarıdaki rivayet de O'nun kendinin veya ailesinin bir darlıkla karşılaşması durumunda, ailesine hemen namaza başvurmalarını emrettiğine işaret etmektedir. Kur'an nassı ise bu konuda daha geniş bir anlam içermektedir. [221]

HADİSLERLE ENBİYA SURESİNİN TEFSİRİ

2743- Ahmed bin Hanbel, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [222]

"Mescid'de (Mescidi Nebevi'de) Hz. Osman bin Affan (r.a)'m yanmdan geçtim. Kendisine selâm verdim. Bana doğru doyasıya bir baktı sonra selâmımı almadı. Bunun üzerine mü'minlerin emiri Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m yanma gittim ve kendisine:

"Ey mü'minlerin emiri! İslâm'da yeni bir gelişme mi oldu?" diye sordum. Bu soruyu iki kere tekrar ettim.

"Bu da nerden geliyor?" diye sordu. Dedim ki:

"Bir şey yok. Ancak ben az önce Mescid'de Hz. Osman (r.a)'ın yanından geçtim. Kendisine selâm verdim. Bana doğru doyasıya bir baktı sonra selâmımı almadı."

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a)'a adam gönderdi. Onu yanına çağırttı. Ona:

"Kardeşinin selâmını almamışsın. Sana engel olan neydi?" diye sordu. Hz. Osman (r.a):

"Öyle bir şey yapmadım" dedi. Ben:

"Hayır yaptı" dedim. Sonuçta o yemin etti, ben de yemin ettim. Sonra Hz. Osman (r.a) hatırladı ve şöyle söyledi:

"Evet doğru. Allah'tan mağfiret diliyor ve O'na tevbe ediyorum. Az önce sen benim yanımdan geçtin. O esnada ben de içimden kendi kendime Resulullah (a.s)'tan duymuş olduğum bir sözü söylüyordum. Vallahi ben ne zaman onu hatırlasam gözümü ve kalbimi bir örtü bürür."

Sa'd (r.a) dedi ki:

"Ben onu sana haber vereyim. Resulullah (a.s) bize ilk duadan söz etti. Sonra O'na bir bedevi geldi ve kendisini meşgul etti. Derken Resulullah (a.s) kalktı. Ben de peşinden gittim. Bu sırada benden önce evine varacağından korktum. Ayaklarımla yere vurdum. Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana doğru bakü.

"Bu kimdir? Ebu İshak mı?" diye buyurdu. Ben:

"Evet, ya Resulullah (a.s)!" dedim. "Öyleyse, bırak" diye buyurdu. Ben:

"Hayır, Vallahi. Ancak sen bize ilk duadan söz ettin. Sonra yanına şu bedevi geldi ve seni meşgul etti" dedim. O da şöyle buyurdu:

"Evet. Zunnun'un balığın karnında olduğu sıradaki duası: "Senden başka ilâh yoktur. Seni tenzih ederim. Ben zalimlerden oldum." [223]

Bir Müslüman, bununla bir şey hakkında ne zaman dua etse, mutlaka Rabbi

duasını kabul eder.
Hz. Osman (r.a)'ın yemini yanlışlıkla yapılmış olan dolayısıyla geçersiz bir yemindi. Çünkü o, bu yemini unutarak yapmış, sonra doğrusunu hatırlamıştı. [224]

HADİSLERLE HACC SURESİNİN TEFSİRİ

2744- Bezzâr, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [225]
"Resulullah (a.s), sahabilerinin yanında olduğu bir sırada şu âyeti okudu:
"Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Doğrusu kıyamet saatinin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın, emzirdiğinden geçer ve her gebe kadın, yükünü düşürür. İnsanları sarhoş görürsün. Oysa onlar sarhoş değildirler ama Allah'ın azabı şiddetlidir." [226]
Ardından: "Bu gün hangi gündür, biliyor musunuz?" diye buyurdu.
Oradakiler: "Allah ve peygamberi daha iyi bilir" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu öyle bir gündür ki, o günde şanı yüce olan Allah şöyle buyurur: "Ey Adem! Kalk ve cehenneme bir kitle gönder!" O:
"Cehenneme gönderilecek olanlar da nelerdir (kimlerdir)?" diye sorar. Yüce Allah:
"Her bin kişiden dokuzyüzdoksandokuz kişi cehenneme, bir kişi cennete," diye buyurur."
Bu durum orada bulunanlara zor geldi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben sizin cennetin yansım oluşturacağınızı umuyorum." Resulullah (a.s) daha sonra şöyle buyurdu:
"Amel edin ve ümitlenin. Siz iki topluluk arasındasınız. Onlar her kiminle bulunsalar onları çoğaltırlar. Onlar Ye'cuc ve Me'cuc'dur. Siz değişik toplumların arasında devenin yanındaki bir ben veya bir hayvanın bacağındaki eklem gibisiniz. Ümmetim bin parçadan bir parçadır." [227]

Bir Açıklama

Bu konuyla ilgili olarak Buhari, Müslim ve Nesai'nin kitaplarında Ebu Said el-Hudri (r.a)'den, Tirmizi ve Ahmed bin Hanbel'in kitaplarında da Imran bin Husayn (r.a)'dan hadisler rivayet edilmiştir. Tirmizi naklettiği hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Yine Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde Hz. Aişe (r.a)'den hadis nakledilmiştir. Dördüncü bir hadis de Ahmed bin Hanbel tarafından Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir.

2745- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "İnsanlardan kimi de Allah'a bir kenardan (yarım yamalak) ibadet eder. Eğer kendine bir hayır dokunursa, onunla tatmin olur ve eğer başına bir bela gelirse yüzüstü döner. O, dünyayı da ahireti de kaybetmiştir. İşte bu apaçık bir kayıptır." [228]
Bazen öyle olurdu ki, bir adam Medine'ye gelir, Müslüman olurdu. Karısı oğlan çocuk doğurur, atı yavrularsa: "Bu din uygun (uğurlu) bir dinmiş" derdi. Ama karısı (istediği) gibi doğurmaz veya atı yavrulamazsa: "Bu, kötü (uğursuz) bir dinmiş" derdi." [229]

2746- Buhari, Hz. Ali (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [230]
"Kıyamet günü dava için (hak almak için) Rahman'm önünde ilk çökecek olan benim."
Kays bin Ubbad dedi ki:
"Şu âyet onların hakkında indi:
"Bunlar Rableri hakkında çekişen iki hasım taraftır." [231]
Dedi ki: "Onlar Bedir gününde teke tek çarpışmaya çıkan kişilerdir. Onlar da: Hz. Ali (r.a), Hz. Hamza (r.a), Ubeyde bin Haris (r.a), Şeybe bin Rebi'a (r.a), Utbe bin Rebi'a (r.a) ve Velid bin Utbe (r.a)."

2747- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir (Şu'be bu rivayeti merfu olarak nakletti. Ancak ben bunu sana ref etmiyorum):
"Abdullah bin Mes'ud (r.a), Yüce Allah'ın: "Kim orada saptırmaya ve zulme yeltenirse biz ona acıklı bir azap tattırırız," [232] sözü hakkında şöyle derdi:
"Bir adam, Aden olduğu halde, orada bir saptırmada bulunmaya yeltenirse, muhakkak Allah ona acıklı azabı tattırır." [233]

2748- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [234]
"Resulullah (a.s) Mekke'den çıktığında Hz. Ebu Bekir (r.a) dedi ki:
"Peygamberlerine O'nu çıkmaya zorlayacak kadar eziyet ettiler. Onlar muhakkak helak olacaklardır."
Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Kendileriyle savaşılan (mü'minlere) zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşa) izin

verilmiştir. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç yetirir." [235]
Hz. Ebu Bekir (r.a) de dedi ki:
"Bir çarpışma olacağını bilmiştim."
Nesai'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'den çıkarıldığında Hz. Ebu Bekir (r.a) dedi ki:
"Peygamberlerini (yurdundan) çıkardılar. Biz Allah'tanız ve yine O'na döneceğiz." Ardından şu âyet indi:
"Kendileriyle savaşılan (mü'minlere) zulmedilmeleri dolayısıyla (sa şa) izin verilmiştir. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç yetirir."
Ben bir çarpışma olacağını anladım."
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Bu âyet, çarpışma hakkında inen ilk âyettir." [236]

HADİSLERLE MU'MİNUN SURESİNİN TEFSİRİ

2749- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! (Yüce Allah şöyle buyuruyor):
"Ve verdiklerini Rabblerine döndürülecekleri için kalpleri ürpererek verenler." [237] Bunlar şarap içen ve hırsızlık yapanlar mıdır?" [238]
(Resulullah a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır, ey Sıddık'm kızı! Aksine onlar oruç tutanlar, [namaz kılanlar] ve sadaka verenlerdir. Verdiklerinin kendilerinden kabul edilmemesinden korkarlar."
"İşte onlar hayırlarda yarışırlar ve bunda ileri geçerler." [239]

HADİSLERLE NUR SURESİNİN TEFSİRİ

2750- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: [240]
"Hilâl bin Umeyye, Resulullah (a.s)'m yanında, kendi karısını Şerik bin Sehmâ'yla düşüp kalkmakla suçladı. Resulullah (a.s) da:
"Yâ delil getirirsin, ya da had cezası senin sırtına vurulur" diye buyurdu. Adam dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Bizden biri, bir adamı karısının yanından çıkarken görürse onun delil araması gerekir mi?"
Resulullah (a.s) şöyle söylemeye başladı:
"Ya delil getirirsin, ya da had cezası senin sırtına vurulur." Bunun üzerine Hilâl:
"Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, ben doğru söylüyorum. Muhakkak ki, Allah benim sırtımı had cezasından kurtaracak bir şey indirecektir."
Bunun ardından Cibril (a.s) indi ve O'na (Resulullah (a.s)'a) şu âyetleri indirdi:
"Eşlerine (zina suçu) atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan birinin şahitliği ise kendinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutmasıdır. Beşincisinde; eğer yalancılardansa Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler). Kadının da onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutması, üzerinden cezayı kaldırır. Beşincisinde; eğer o doğru söyleyenlerdense Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler)." [241]
"Muhakkak onunla benim aramda bir durum olurdu": Bu sözüyle şu anlamı kasdetmiştir: Eğer ki, Yüce Allah Han hakkındaki ayetlerinde geçen hükümlerini indirmiş ve bundan dolayı had cezasını onun üzerinden kaldırmış olmasaydı ona muhakkak had cezası uygulardım. Çünkü doğan çocuk kendisiyle düşüp kalktığı söylenen adama benzer nitelikte doğmuştur.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) yana çekildi. O ikisine adam gönderdi. Hilâl geldi ve şahitlik etti. Resulullah (a.s) da şöyle diyordu:
"Allah ikinizden birinin yalan söylediğini biliyor. Şimdi ikinizden tevbe edecek olan var mı?" Sonra kadın kalktı, o da şahitlik etti. Beşinciye gelince onu (kadını) durdurdular ve:
"Bu, (cennet veya cehennemden birini) gerekli kılıcıdır" dediler.
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine kadın duraksadı. Geriye çekildi. Biz (şehadetinden) döneceğini sandık. Sonra:
"Ben bugünün diğer kısmmda kavmimi rezil etmem" dedi ve devam etti.

Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ona bakın! Eğer dünyaya getirdiği çocuk göz kapaklan esmer, kalçaları tombul, baldırları şişmanca olursa, o Şerik bin Sehmâ'dandır."
Kadın da aynen öyle bir çocuk dünyaya getirdi. Resulullah (a.s) bu kez şöyle buyurdu:
"Eğer ki, Allah'ın kitabında açıklanmış hüküm olmasaydı, muhakkak onunla benim aramda bir durum olurdu."

2751- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [242]
"Allah'ın tevbelerini kabul ettiği üç kişiden olan (yani özürsüz olarak Tebük Savaşı'ndan geri kaldıkları halde uzun süre istiğfarda bulunmaları ve Resulullah (a.s)'a karşı doğru konuşmaları dolayısıyla tevbeleri Allah tarafından kabul edilen üç kişiden biri olan) Hilâl bin Umeyye, yatsı vaktinde tarlasından döndü. Ailesinin yanında bir adam buldu, (Olayı) iki gözüyle gördü ve iki kulağıyla duydu. Sabah oluncaya kadar herhangi bir heyecana kapılmadı. Ertesi gün erkenden Resulullah (a.s)'m yanma gitti ve dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben yatsı vakti ailemin yanına geldim. Yanlarında bir adam buldum. İki gözümle gördüm ve iki kulağımla duydum.
"Resulullah (a.s) onun getirdiği haberden hoşlanmadı ve kendisine karşı sert davrandı. Bunun üzerine şu âyetler indi:
"Eşlerine (zina suçu) atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan birinin şahitliği ise, kendinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutmasıdır. Beşincisinde; eğer yalancılardansa Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler). Kadının da onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutması üzerinden cezayı kaldırır. Beşincisinde; eğer o doğru söyleyenlerdense Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler)." [243]
Bunun üzerine Resulullah (a.s) rahatladı ve şöyle buyurdu:
"Gözün aydın ey Hilâl! Allah senin için bir çözüm ve çıkış yolu getii<
Hilâl (r.a) de dedi ki:
"Ben de şanı yüce olan Rabbimden bunu temenni ediyordum."
Ardından Resulullah (a.s): "Kadına haber gönderin" diye buyurdu. Ka-dın geldi. Resulullah (a.s) her ikisine de bu âyetleri okudu. Durumu kendilerine arzetti. Ahiret azabmm dünya azabından daha ağır olduğunu kendilerine bildirdi. Hilâl:
"Vallahi, ben onun hakkındaki sözümde doğru söyledim" dedi. Kadın: "Yalan

söyledi" dedi. Resulullah (a.s):
"İkisini birbiriyle mulaana yaptırın (yani âyette anlatıldığı şekilde Allah'ın lanetinin yalan söyleyenin üzerine olmasını karşılıklı olarak dilemelerini isteyin) diye buyurdu. Hilâl'e: "Şahitlik et" denildi. Hilâl de kendisinin doğru söyleyenlerden olduğu üzere Allah adına dört kere şahitlik etti. Beşinciye gelinince Hilâl (r.a)'e:
"Ey Hilâl! Allah'tan sakın. Şüphesiz dünya azabı ahiret azabından daha hafiftir. Şüphesiz bu durum senin azaba çarptırılmanı gerektirebilir" denildi. Hilâl de:
"Vallahi, Allah nasıl bundan dolayı beni değnek cezasıyla cezalandırma-dıysa azaplandırmayacaktır da" dedi ve beşincisinde, eğer yalan söyleyenler-dense Allah'ın lanetinin kendisinin üzerine olması üzere şahitlik etti.
Sonra kadına: "Şahitlik et" denildi. O da, (kocasının) yalancılardan olduğu üzere Allah adına dört kere şahitlik etti. Beşinciye gelinince kendisine:
"Allah'tan sakın. Şüphesiz dünya azabı ahiret azabından daha hafiftir. Şüphesiz bu durum senin azaba çarptırılmanı gerektirebilir" denildi. Önce bir süre duraksadı. Sonra:
"Vallahi ben kavmimi rezil etmem" dedi ve beşinci kez de, (kocası) doğru söyleyenlerdense Allah'ın lanetinin kendisinin üzerine olması üzere şahitlik etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) o ikisinin arasını ayırdı (boşadı). Ondan doğacak çocuğun herhangi bir babaya nisbet edilmemesi, kadına zina suçu atılmaması, çocuğun da zina çocuğu olarak değerlendirilmemesi üzere hüküm verdi. Kadını zina işlemekle suçlayan veya çocuğunu zina çocuğu olarak değerlendiren had cezasıyla cezalandırılacaktı. Aynı şekilde kadının (iddet süresi içinde) konak ve geçim masrafının da kocanın üzerine yüklenmemesine hükmetti. Çünkü o ikisi normal boşama veya ölüm dışında bir sebepten dolayı birbirlerinden ayrılıyorlardı.
Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Eğer kadının doğurduğu çocuk sarışın, kalçaları ve bacakları zayıf, büyük karınlı, ince baldırlı olursa, o, Hilâl'dendir. Eğer doğurduğu çocuk tombul, kısa boylu ve şişmanca, tombul baldırlı ve kalçaları etli olursa o, kadının kendisiyle ilişkide bulunduğu ileri sürülen kişidendir."
Sonra kadın tombul, kısa boylu ve şişmanca, tombul baldırlı ve kalçaları etli bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer yeminler olmasaydı benirn onun hakkında bir uygulamam olurdu."
Daime dedi ki:
"Herhangi bir babaya nisbet edilmeyen o kadının çocuğu, daha sonra Mısır'a emir olmuştur."

2752- Buharı ve Müslim, Muhammed bin Şihâb (rh.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Sehi bin Sa'd es-Sa'idi'nin ona haber verdiğine göre Uveymir el-Aclâni, ensardan Asım bin Adiyy'in yanma geldi ve ona şöyle söyledi:
"Ey Asım! Ne dersin, bir kimse karısının yanında bir adam bulsa (yani karısının adamla zina işlediğini bizzat tesbit etse) onu öldürecek mi? O zaman siz de onu öldürürsünüz. Peki ne yapacak? Ey Asım! Bu konuyu benim için Resulullah (a.s)'a sor." Asım da Resulullah (a.s)'a sordu. Resulullah (a.s) sorulan şeylerden hoşlanmadı ve bunları kınadı (yani bu sorulardan dolayı azarladı). Resulullah (a.s)'tan duyduğu şeyler Asım'ın ağırına gitti. Asım ailesinin yanma döndüğünde Uveymir yanına geldi ve:
"Ey Asım! Resulullah (a.s) ne söyledi?" diye sordu. Asım da şöyle dedi:
"Bana iyi bir karşılık vermedi. Resulullah (a.s) benim kendisine sorduğum hususlardan hoşlanmadı." Bunun üzerine Uveymir dedi ki:
"Vallahi. Ben bu konunun peşini bırakmayacak ve kendisine sormaya devam edeceğim." [244]
Sonra Uveymir kendisi yola çıkarak, insanların arasında Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s>! Ne dersin? Bir adam karısıyla beraber bir adam bulursa onu öldürecek mi, yoksa ne yapacak?" Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sen ve eşin hakkında hüküm indi. Git onu getir." Sehl dedi ki:
"Daha sonra o ikisi (yani Uveymir ve eşi) mulaane yaptılar. (Yukarıda geçen âyetlerde bildirilen uygulamayı yaptılar.) Ben de diğer insanlarla birlikte Resulullah (a.s)'m yanında bulunuyordum. İşlerini bitirince Uveymir dedi ki:
"Vallahi, ya Resulullah (a.s), ben eğer onu nikâhım altında tutarsam hakkında yalan söylemiş olurum" dedi ve daha Resulullah (a.s) kendisine emretmeden o, onu üç talakla boşadı."
İbni Şihâb dedi ki:
"Birbirlerine karşı mulaane yapanların sünnetleri buydu."
Benzeri bir rivayette hadisin metni içinde şu ifadeler de geçmektedir:
"Onun (Uveymir'in) karısından ayrılması, bundan sonra birbirleriyle mulaane yapanlar hakkında sünnet oldu."
Bu rivayette bu ifadenin Zuhri'nin sözü olduğu söylenmiyor. Bu rivayette şu fazlalığa da yer verilmiştir:
"Sehl (r.a) dedi ki: "Kadın hamileydi. Oğlu (daha sonra) annesine nisbet edilirdi.

Daha sonra gelen uygulamaya göre o (koca) ona (kadına) mirasçı olurdu. O da (kadın da) Allah'ın farz kıldığı şekilde ondan (kocadan) miras alırdı." [245]
Bunun benzeri bir başka rivayete göre de râvi şöyle söyledi:
"Bunun üzerine Mescid'de (yani Mescidi Nebevi'de) mulaane yaptılar. Ben de şahittim."
(Râvi) bu sözlerinden sonra da şöyle söyledi:
"Bunun ardından daha Resulullah (a.s) kendisine emretmeden onu (karısını) üç kere boşadı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu ayrılma, birbirleriyle mulaane yapan kan-kocalann hepsi arasındauygulanacaktır." [246]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer kadının doğurduğu çocuk kırmızı tenli ve adeta yere yapışık gibi kısa boylu olursa, sanıyorum kadın doğru söylemiş ve erkek onun hakkında yalan konuşmuştur. Ama eğer doğurduğu çocuk siyah tenli, iri gözlü (veya gözlerinin siyahları iri), şişkin kalçalı olursa o zaman da sanıyorum adam, kadın hakkında doğru konuşmuştur. Daha sonra kadının doğurduğu çötiuk kendisi hakkında hoş karşılanmayacak nitelikte oldu." [247]
Bir başka rivayete göre de Sehl bin Sa'd şöyle söylemiştir:
"Ben daha onbeş yaşındayken birbirleriyle mulaane yapanlara sahi oldum. Onlar birbirlerinden ayırd edildiler (yani nikâhları iptal edildi)." [248]
Ebu Davud'un Sehl bin Sa'd'dan nakletmiş olduğu rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), Asım bin Adiyy (r.a)'e şöyle söyledi: "Doğum yapıncaya kadar kadını yanında tut." [249]
Yine Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette d|İ şöyle denmektedir:
"Ben onların Resulullah (a.s)'ın yanında yaptıkları mulaanelerinde bulundum. O zaman ben onbeş yaşındaydım."
Daha sonra hadisin devamını veriyor. Devamında şu ifade geçmektedir:
"Sonra kadın hamile olarak çıktı. Çocuk annesine nisbet edilerek adlandırılırdı." [250]

Hadisin sonunda Buhari ve Müslim'in vermiş oldukları fazlalığa yer vermiştir. Bu rivayetin ibaresi ise şöyledir:
(Râvi) dedi ki:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "O kadına bakın. Eğer doğurduğu çocuğun gözlerinin siyahı koyu ye iri.
kalçaları da tombulca olursa, adamın doğru konuşmuş olacağından başka bir şey sanmam. Ama doğurduğu çocuk kırmızı tenli ve adeta yere yapışık gibi kısa boylu olursa, o zaman da onun yalan konuşmuş olacağından başka bir şey sanmam."
(Râvi) dedi ki:
"Daha sonra kadın hoş karşılanmayan nitelik üzere doğum yaptı."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Bu çocuk anasına nisbet edilerek çağrılırdı." [251]
Bir başka rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"(Râvi) dedi ki:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s)'m yanında onu (karısını) üç boşamayla boşadı. Resulullah (a.s) da bunu uygulamaya koydu. Böylece onun yaptığı, Resulullah (a.s)'ın nazarında sünnet oldu."
Sehl (r.a) şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'m yanında bu olayda bulundum. Daha sonra birbirleriyle mulaane yapanlar hakkında geçerli olan sünnet (uygulama) şu olmuştur: Birbirlerinden ayırdedilirler (nikâhları bozulur), sonra ömür boyu birbirleriyle nikâhlanamazlar." [252]
Bir diğer rivayette de şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Daha sonra miras hakkında da şu sünnet (uygulama) geçerli olmuştur: O ona, o da ona (kadın kocaya, koca da kadına) Allah'ın farz kıldığı üzere mirasçı olur." [253]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor:
"Bu şekilde bu rivayette H'an (mulaane) âyetlerinin Hilâl bin Umeyye (r.a) hakkında indiği bildirilmiştir. Sehl (r.a)'den nakledilmiş olan hadiste bildirildiğine göre ise bu âyetler Uveymir el-Aclâni (r.a) hakkında inmiştir. Bu rivayetin ibaresi ise şöyledir:
"Uveymir (r.a) geldi ve dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Bir adam hanımının yanında bir başka adam buluyor. Şimdi onu Öldürecek mi? O zaman siz de onu öldürüyorsunuz. Peki o zaman ne

yapacak?"
Resulullah (a.s) da buyurdu ki:
"Allah sen ve eşin hakkında hüküm indirdi."
Ardından o ikisine birbirleriyle mulaane yapmalarını emretti."
İlim adamları bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İçlerinde kıları bu âyetlerin Uveymir (r.a) hakkında indiği görüşünü tercih etmijg ilerdir. Bazıları da bu farklı rivayetleri şu şekilde birleştirmişlerdir:
Ayetler önce Hilâl (r.a) hakkında indi. Uveymir (r.a)'in başından çeçen olay da onunla aynı döneme denk geldi. Dolayısıyla aynı anda her ikisinin hakkında birden inmiş oldu."
Hafız İbni Hacer daha sonra şöyle diyor:
"Ayetler bir kere inmiş olsa da onunla bağlantılı birden çok olayiri: yaşanmış olması ihtimali vardır. Muhtemel ayetler önce Hilâl (r.a) hakkında inmiştir. Uveymir (r.a) geldiğinde Hilâl (r.a) hakkında inenleri bilmiyordu. Böylece Resulullah (a.s) ona bu meseleyle ilgili hükmü bildirdi. Bu yüzdendir ki (râvi) Hilâl (r.a)'le ilgili rivayette: "Ardından Cibril (a.s) indi" demiştir. Uveymir (r.a)le ilgili olayı aktaran rivayette ise şöyle denmektedir:
"Allah senin hakkında hüküm indirdi."
"Allah senin hakkında hüküm indirdi" sözü, şu şekilde te'vil edilebilir:
"Yani Allah, durumu senin gibi olanlar hakkında hüküm indirdi, eş-Şâmil'de de meseleye böyle açıklama getirilmekte ve şöyle denmektedir:
"Ayet Hilâl (r.a) hakkında inmiştir. (Resulullah (a.s)'m): "Sen ve eşin hakkında hüküm indi" sözünün anlamı şudur: "Hilâl (r.a) olayıyla ilgili o-larak inen hüküm, (senin için de geçerlidir).
Enes'in Ebu Ya'lâ'dan rivayet etmiş olduğu hadiste geçen şu ibare de bunu destekliyor:
"İslâm'da gerçekleşen ilk H'an (mulaane) olayı şu olmuştu: Şerik biri Sehmâ'yı Hilâl bin Umeyye kendi karısıyla ilişkide bulunmakla suçlac l|." hadis böyle devam ediyor."

2753- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [254]
"Biz, bir Cuma gecesi Mescid'deydik. Bu sırada ensardan bir adam geldi ve şöyle söyledi:
"Bir adam karısının yanında bir adam bulsa bundan söz etse, onu (iftira suçu işledi diye) celd eder misiniz (iftira haddi cezasıyla cezalandırır mısınız?) Yahut (karısını) öldürse, onu (kendisini) öldürür müsünüz? Eğer susacak olursa o

zaman da kızgın bir halde susmuş olacaktır. Vallahi bu konuda Resulullah (a.s)'a soru soracağım."
Ertesi gün olunca Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve kendisine meseleyi sordu. Şöyle dedi:
"Bir adam karısının yanında bir adam bulsa bundan söz etse, onu (iftira suçu işledi diye) celd eder misiniz? Yahut öldürse, onu öldürür müsünüz? Eğer susacak olursa o zaman da kızgın bir halde susmuş olacaktır."
Resulullah (a.s) da:
"Allah'ım bir çıkış yolu göster!" diye buyurdu ve dua etmeye başladı. Bunun üzerine (şu mealde) lian âyeti indi:
"Eşlerine (zina suçu) atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan birinin şahitliği ise, kendinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutmasıdır. Beşincisinde; eğer yalancılardansa Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler). Kadının da onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutması, üzerinden cezayı kaldırır. Beşincisinde; eğer o doğru söyleyenlerdense Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler)." [255]
Bununla insanların içinden o adam imtihan edildi. Daha sonra o adam ve eşi Resulullah (a.s)'a geldi. Birbirleriyle mulaane yaptılar. Adam kendisinin doğrulardan olduğu üzere Allah adına dört kere şahitlik etti. Sonra beşincisinde lanet okudu ve yalan söyleyenlerden olması durumunda Allah'ın lanetinin üzerine olmasını istedi. Daha sonra mulaane de bulunmak üzere kadın geldi. Resulullah (a.s): "Bırak (iyi düşün)" dedi. Ama kadın kabul etmek istemedi ve mulaane de bulundu. Her ikisi de gittikten sonra Resulullah (a.s) buyurdu ki: "Belki kadın siyah tenli kısa boylu bir çocuk doğurur." Gerçekten de siyah tenli kısa boylu bir çocuk doğurdu."

2754-Buhari ve Müslim, Said bin Cubeyr (r.a.)'den rivayet etmişlerdir: [256]
"Mus'ab bin Zubeyr'in emirliği döneminde birbirleriyle mulaane yapanların aralarının ayrılıp ayrılmayacağı (nikâhlarının iptal edilip edilmeyeceği) hakkında bana soru soruldu. Nasıl bir cevap vereceğimi bilemedim. Mekke'de Abdullah bin Ömer (r.a)'in evine gittim. Köleye: "Benim için izin iste" dedim. Köle: "O, şu anda kaylule (Öğle) uykusunda" dedi. Ancak (Abdullah r.a) benim sesimi duydu. "İbni Cubeyr mi?" diye sordu. "Evet" dedim. "Gir. Vallahi bu saatte seni buraya

herhangi bir ihtiyaçtan başka bir şey getirmemiştir" dedi. Ben içeri girdim. O kendisine ait bir eğer sermiş (onun üzerine oturmuş) ve içi lif dolu bir yastığa yaslanmıştı. Dedim ki:
"Ey Ebu Abdurrahman! Birbirleriyle mulaane edenlerin nikâhları bozulur mu?"
Şu cevabı verdi:
"Subhanallah! Evet. Bu konuda ilk soru soran kişi Filan oğlu Filan'dı. Dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Birimiz kansmı bir fuhuş üzere yakalarsa ne yapar? Bunu konuşursa büyük bir şey mi konuşmuş olur? Sustuğunda da aynen bu şekilde mi susmuş olur?" Resulullah (a.s) bunun üzerine sustu ve ona herhangi bir cevap vermedi. Daha sonraki gelişinde ise şöyle buyurdu:
"Senin hakkında soru sorduğun konuda bana imtihanda bulunuldu. Allah onunla ilgili olarak Nur Süresindeki şu âyetleri indirdi:
"Eşlerine (zina suçu) atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlardan birinin şahitliği ise kendinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutmasıdır...."
Bu âyetleri ona okudu. Ayrıca ona nasihat etti ve kendisine uyarıda bulundu. Dünya azabının ahiret azabından daha kolay olduğunu kendisine bSl!-dirdi. O ise şöyle söyledi:
"Hayır. Seni hak üzere gönderene yemin ederim ki, ben onun hakkini» yalan söylemiyorum."
Resulullah (a.s) daha sonra kadını çağırdı. Ona da öğüt verdi, uyanda p -lundu. Dünya azabının ahiret azabından daha kolay olduğunu kendisine bildirdi. O da şöyle söyledi:
"Hayır. Seni hak üzere gönderene yemin ederim ki, o yalancıdır."
' Bunun üzerine önce adamdan başladı. O da, kendisinin doğrulardan olduğu üzere Allah adına dört kere şahitlik etti. Beşincisinde; eğer yalancı-lardansa Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını diledi. Sonra kadına döndü. Kadın da onun (adamın) mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tuttu. Beşincisinde; eğer o doğru söyleyenler-dense Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını diledi. Sonra onların aralarını (nikâhlarını) ayırdı."
Sa'id'in Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakletmiş olduğu bir rivayete göre: de Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) mulaane yapanlara dedi ki:
"Sizin hesabınız Allah'ın üzerinedir. İkinizden biriniz yalancısınız. Se-n (adam) için onun (kadının) aleyhine bir yol yoktur."
Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Malım ne olacak?" diye sordu.

"Senin için mal yoktur (yani verdiğin mihri geri alamazsın). Eğer c»n;un hakkında doğru söylemişsen o zaman bu, onun tercini kendine helâl kılmanın karşılığıdır. Eğer onun hakkında yalan söylemişsen o zaman bu senin için daha uzaktır (yani mihrinin sana geri dönmesi imkânı bu durumda daha kesin bir şekilde ortadan kalkar -Çeviren)." [257]
Yine onun Abdullah bin Ömer (r,a)'den nakletmiş olduğu bir rivayete göre
İbni Ömer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Acalanoğullarının iki kardeşinin arasını ayırdı ve-i-şöyle buyurdu:
"Allah biliyor ki, sizin ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe edecekj biri yok mudur?" [258]
Bir başka rivayete göre de Sa'id bin Cubeyr şöyle söylemiştir:
"Mus'ab birbirleriyle mulaane eden kan-kocamn nikâhını ayırmadı. Sonra bu husus Abdullah bin Ömer (r.a)'e bildirildi. O da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) Acalânoğullarmın iki kardeşinin arasını ayırdı." [259]
Yine ondan (Said bin Cubeyr'den) nakledilen bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'e: "Bir adam karısına zina suçlamasında bulunuyor (hakkında ne yapılacak)?" dedim. Şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Acalânoğullarmın iki kardeşinin arasını ayırdı ve şöyle buyurdu:
"Allah biliyor ki, sizin ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe edecek biri yok mudur?"
Bu sözü üç kere tekrar etti. Her ikisi de (tevbeye yanaşmaktan) kaçındı. Resulullah (a.s) da aralannı ayırdı (nikâhlarını bozdu)." [260]
Nafi'in Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s)'m zamanında bir adam karışma zina suçlamasında bulundu ve doğurduğu çocukla da kendisinin ilgisinin olmadığını söyledi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) onlara emretti ve Yüce Allah'ın buyurduğu ü-zere birbirleriyle mulaane yaptılar. Sonra çocuğun kadına nisbet edilmesine hükmetti. Mulaane yapılanların arasını da ayırdı (nikâhlarını bozdu)." [261]
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) ensardan bir adamla karısı arasında mulaane yaptırdı ve

aralarım ayırdı." [262]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) bir adamla karısını birbirleriyle mulaane ettirdi. Adam da kadmm çocuğuyla ilgisinin olmadığını açıkladı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) aralarını ayırdı (nikâhlarını bozdu). Çocuğu da annesine nisbet etti." [263]
Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Adam: "Malım ne olacak?" dedi. (Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Sana mal yoktur (yani mihrin geri verilmeyecektir). Eğer hakkında doğru konuştuysan, zaten onunla gerdeğe girdin. Eğer yalan söylüyorsan 6 zaman zaten bu daha uzaktır (mihrinin geri dönmesi imkânı tamamen ortadan kalkar.)" [264]

2755- Buhari ve Müslim, Muhammed bin Şihâb ez-Zuhri (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [265]
O da Urve bin Zubeyr, Said bin Museyyeb, Alkame bin Vakkas el-Leysi ve Ubeydullah bin Utbe bin Mes'ud'dan rivayet etmiştir. Hadis Resulullah (a.s)'m hanımı Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir ve Hz. Aişe (r.a)'ye iftirada bulunanlar, onun hakkında söyledikleri sözleri söylemeleri ve Allah'ın onu, onların söylediklerinden temize çıkarması olayıyla ilgilidir:
"Zuhri dedi ki:
"Bunların (sayılanların) hepsi, bana, onun hadisinin bir bölümünü nakletti. İçlerinden bazılarının hafızaları diğerlerininkinden daha kuvvetliydi ve olayı daha sağlam bir şekilde aktarıyordu. Ben bunlardan birinden Hz. Aişe (r.a)'den nakletmiş olduğu hadisi ezberledim. Zaten onların hadisleri birbirlerinidoğruluyordu. Dediler ki: "Hz.' Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) bir sefere çıkmak istediğinde hanımları arasında kur'a çekerdi. Kur'a hangisinin payına çıkarsa, onu beraberinde alırdı. Çıktığı gazvelerden birinde yine aramızda kur'a çekti. O kur'a da benim payıma çıktı. Böylece ben kendisiyle birlikte çıktım. Bu olay, Yüce Allah'ın örtünme emrini indirmesinden sonraydı. Ben hevdecimin (devenin üstüne konan bir binektik) içinde taşmıyor ve onunla (bineğimden) indiriliyordum. Bu şekilde yola devam ettik. Sonuçta Resulullah (a.s) bu gazvesini tamamlayınca yola çıktı. Medine'ye yaklaştık. Bir gece yola çıkılacağını duyurdu. Yola çıkılacağı duyurulunca ben de kalktım. Yürüdüm ve ordunun bulunduğu mevkinin dışına çıktım. İhtiyacımı görünce konak yerine geldim. Göğsümü yokladım. Bir de baktım ki, Yemen taşından yapılma gerdanlığım yok. Döndüm. Gerdanlığımı aradım. Onu aramak beni

alıkoydu. Bu arada beni (yani hevdeci-mi) taşıyan grup gelmiş. Hevdecimi götürmüş ve onu bindiğim devenin üzerinde götürmüşler. Onlar beni onun içinde sanıyorlarmış. O sıralarda kadınlar hafiftiler, bir ağırlık etmezlerdi. -Ravilerden biri şöyle demiştir: "Pek et tutmazlardı (ki ağırlıkları olsun)"- Kendilerini et sarmazdı. Çok az miktarda yemek yerlerdi. Dolayısıyla hevdeci taşıyan grup onu kaldırdıklarında ağırlığının az olmasını garip karşılamamışlar. Alıp götürmüşler. Ben de o zaman oldukça genç yaşta bir kadındım. Bu şekilde deveyi sürüp yollarına devam etmişler. Ordu devam ettikten sonra ben gerdanlığımı buldum. Ben onların yerine geldim. Vardığımda orada bir tek kişi bile yoktu. -Ravilerden biri de şu ifadeye yer vermiştir:
"Onların konak yerlerine geldim. Orada ne bir çağıran ne de cevap veren vardı." Ben de bulunduğum yere çomeldim. Beni bulamayacaklarını ve geri benim yanıma döneceklerini düşündüm. Ben öyle otururken gözlerime uyku çöktü ve uyudum. Safvân bin Muattal es-Sulemi -sonra Zekevâni- de ordunun arkasından yürüyerek kalanları topluyordu. Bu arada karanlık çöker. O da benim bulunduğum yere gelir. Uyuyan bir insan karartısı görür. Yanıma gelir ve beni görünce tanır. Örtünmeden (örtünme emri gelmeden) önce beni görürdü. Onun beni tanıması üzerine: "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi raciun" demesiyle uyandım. Hemen yüzümü cilbabımla örttüm. Vallahi benimle tek kelime bile konuşmuş değildir. "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi raciun" sözünden başka da ondan herhangi bir söz duymuş değilim. Bineğinden indi. Devesini çökertti. Elleriyle tuttu ve ben de bindim. Sonra da benim bindiğim devenin yularından tutarak yoluna devam etti. Bu şekilde, bir başka yerde konaklamaları sırasında orduya yetiştik. -Bir riva-yette de şöyle denmektedir: "Öğle sıcağı esnasında bir yerde gölgelenmeleri esnasında..."-
(Hz. Aişe (r.a) sonra dedi ki:
"İşte bunun üzerine benim hakkımda helake giden gitti. İftiranın en büyüğünü yüklenen de Abdullah bin Ubey bin Selul oldu. Medine'ye vardık. Orada bir ay süreyle rahatsızlandım. İnsanlar iftirada bulunanların sözlerini aralarında konuşuyorlarmış, benim ise hiç haberim olmadı. Bununla birlikte benim daha önce rahatsız olduğum sıralarda Resulullah (a.s)'dan gördüğüm ilgiyi bu seferkinde görememem beni tereddüde düşürüyor ve acıya sokuyordu. Sadece yanıma giriyor selâm veriyor: "Durumun nasıl?" diye soruyor, sonra da çıkıp gidiyordu. İşte beni tereddüde düşüren bu oluyordu. Ancak iyileşip kendime gelinceye kadar fena olayden haberdarolamadım. Derken ben ve Ümmü Mistah birlikte abdest bozulan yerlere doğru çıktık. Burası bizim ihtiyacımızı gördüğümüz yerdi. Buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu da evlerimizin

yakınlarında tuvaletler yapmamızdan önceydi. O zaman büyük abdest bozma konusundaki uygulamamız eski Arapların uygulamalarıydı. Evlerimizin civarında tuvalet edinmekten rahatsız oluyorduk. Ben ve Ummu Mistah ilerledik. O da Ebu Ruhm bin Abdi Menâfin kızıdır. Anası da Sahr bin Amir'in kızı, Ebu Bekir Sıddık (r.a)'ın teyzesiydi. Oğlu da Mistah bin Usâse bin Abbâd bin Mutta-lib'di. İşimizi görüp de yürümeye başlayınca Ümmü Mistah elbisesinin içinde serkti. Bunun üzerine:
"Mistah'ın yüzü yerde sürünsün" dedi. Ben:
"Ne kötü bir söz söyledin! Sen Bedir'de bulunmuş bir adama sövüyor musun?" dedim. O da: "Vay zavallı! Sen onun ne dediğini duymadın mı?" dedi. Ben:
"Ne dedi?" diye sordum. O da iftirada bulunanların sözlerini bana haber verdi. Bunun üzerine benim hastalığım daha da arttı. Eve döndüğümde Re-sulullah (a.s) yanıma girdi. Selâm verdi ve:
"Durumun nasıl?" diye sordu. Ben:
"Bana izin ver anne-babamm yanına gideyim" dedim.
O zaman ben o ikisinden haberin kesin şeklini öğrenmek istiyordum, Resulullah (a.s) benim için izin verdi. Ben de anne-babamın yanma gittim. Anneme:
"Ey anneciğim! İnsanlar bu konuda neler konuşuyorlar?" dedim. Annem:
"Ey kızcağızım! Kendini üzme. Sen kenidini ve sağlığını düşün. Vallahi bir erkeğin yanında onun sevdiği, parlak, güzel bir kadın bulunursa ve onun da bir çok ortakları varsa, onun aleyhine çok laf etmeleri kaçınılmaz olur" dedi. Ben:
"Subhanallah! İnsanlar bunu konuşuyorlarmış?" dedim. Bunun üzerine bütün gece ağladım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmiyor, gözüme uyku gelmiyordu. Sonra ağlayarak sabah ettim. Resulullah (a.s) o sabah, Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a) ile Usâme bin Zeyd (r.a)'i yanma çağırdı. Vahyin gelmesi gecikince ailesinden ayrılması konusunda onlarla görüş alışverişinde bulunuyordu. Usâme bin Zeyd (r.a), Resulullah (a.s)'m ailesinin haklarında iddia edilenlerden uzak olduğunu ve içinde de ona karşı bir sevgi olduğunu bildiğinden (onunla olan beraberliğini devam ettirmesi yönünde) işarette bulundu. Usâme dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Onlar senin aüendir. Biz onlar hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz."
Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a) ise şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Allah sana darlık vermiş değil. Ondan (Hz. A şje (r.a)'den) başka birçok kadın var. Onun (Hz. Aişe (r.a)'nin) câriyesir (Berire'ye) de sor, o da sana doğruyu söyleyecektir." Bunun üzerine Resulujl lah (a.s) Berire'yi çağırıp:
"Ey Berire! Onda (Hz. Aişe (r.a)'de) sana şüphe veren bir durum gördü mü?"

diye buyurdu. Berire de:
"Seni hak üzere gönderen Allah'a yemin olsun ki, ben onun genç yaşi bir hanım olmasının dışında kendisini ayıplayabileceğim bir şey görmü değilim. (Yani gördüğüm sadece genç yaşta bir hanım olmasından kaynakla nan bazı hallerdir ki, onlar da ayıplanmasını gerektirecek şeyler değildin Çünkü bu gibi hallerin genç yaştaki bir hanımda görülmesi normaldir. Çeviren) Ailesi hamur yoğururken uyur, o esnada evin besi koyunu gel hamuru yer."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) o gün kalkıp Abdullah bin Ubey bin Sie lul hakkında kendisine yardımcı olunmasını istedi. Resulullah (a.s) bunık için minberde bulunduğu halde şöyle buyurdu:
"Ailem hakkında bana rahatsızlık veren kişi hakkında kim bana yalr dımcı olur? -Ravilerden birinin söylediğine göre: "Aile halkım hakkındaı diye buyurdu- Vallahi ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyor um. Bunlar (bu konuda konuşanlar) hakkında hayırdan başka bir şey biliri diğim bir adamı andılar. (Yani bu insanların haklarında iddiada bulundu lan kişilerin biri, benim hakkında iyilikten başka bir şey bilmediğim aile diğeri yine hakkında iyilikten başka bir şey bilmediğim salih bir adamdır. Çeviren). Bu kişi benimle birlikte olmadığı sürece ailemin yanma girme, di."
Bunun üzerine Abduleşheloğullarmdan biri olan Sa'd bin Mu'az (rj.£ kalkarak:
"Ya Resulullah (a.s)! Vallahi, o kişi hakkında sana ben yardımcı olacağım. Bu kişi, eğer Evs'tense onun boynunu vururum. Eğer Hazrec'ten olan kardeşlerimizdense o zamanda onun hakkında senin emrettiğini yerine getiririz" dedi. Bunun üzerine Hazrec'in efendisi olan Sa'd bin Ubâde ayağa kalktı. Hassan'ın (Hassan bin Sâbit'in) annesi, onun kulundandı ve amcasının kızıydı. Bu kişi daha önceleri salih bir kimseydi. Ama orada ha-miyyet (kabilecilik) kendisini harekete geçirdi. -Ravilerden biri de şu ifadeye yer vermiştir:
"Ancak burada hamiyyet (kabilecilik) kendisini cahilce bir hareke] yöneltti."- Sa'd bin Muaz'a karşı:
"Yalan söyledin. Allah'ın sonsuzluğuna yemin ederim ki, senöldüremezsin ve buna gücün yetmez."
Bu kez Sa'd bin Muaz (r.a)'ın amcasının oğlu Useyd bin Hudayr ayağa kalkarak, Sa'd bin Ubâde'ye karşı:
"Yalan söyledin. Allah'ın sonsuzluğuna yemin ederim ki, onu mutlaka Öldürürüz. Şüphesiz sen münafık birisin ki, münafıkları savunuyorsun" dedi.
Bunun üzerine iki kabile Evs ve Hazrec kabilesi harekete geçti ve hatta birbirleriyle vuruşmaya niyetlendiler. Resulullah (a.s) da bu sırada minberin üzerinde ayakta duruyordu. Resulullah (a.s) da sürekli onları yatıştırmaya

uğraştı. Sonuçta onlar sustular ve O da sustu.
Ben ise o gün sürekli ağladım. Gözümden yaş dinmiyor ve hiç gözlerime uyku gelmiyordu. Sonra onu takib eden gece boyunca da ağladım. Bu gece de gözümden yaş dinmedi ve gözüme hiç uyku girmedi. Anne ve babam da benim yanımda sabahladılar. Bir gece ve bir gün (sürekli) ağladım. Ağlamanın ciğerimi parçalayacağını sandım. -Ravilerden biri şu ifadeye yer vermiştir:
"Annem - babam ağlamanın ciğerimi parçalayacağım sandılar."- Onlar öyle yanımda oturmakta oldukları ve benim de ağlamakta olduğum bir sırada ensardan bir kadın yanımıza girmek için izin istedi. Ben kendisine izin verdim. O da benimle birlikte oturup ağlamaya başladı. Biz böyle (ağlarken) bir ara Resulullah (a.s) yanımıza girdi. Bize selâm verdi. Sonra oturdu. Oysa Resulullah (a.s) daha önce hakkımda dedikoduların başladığı günden beri hiç böyle gelip yanıma oturmamıştı. Resulullah (a.s) bir ay beklediği halde benim durumumla ilgili olarak kendisine herhangi bir şey vah-yolunmamıştı. Resulullah (a.s) yanımıza oturunca şehâdet getirdi. Sonra şöyle buyurdu:
"Bundan sonra: Ey Aişe! Senin hakkında bana şöyle şöyle sözler ulaştı. Sen eğer suçsuzsan, Allah seni temize çıkaracaktır. Ama eğer bir günâha yaklaştıysan Allah'tan mağfiret dile ve O'na tevbe et. Kul eğer günâhını itiraf eder sonra da tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder."
Resulullah (a.s) sözünü bitirince, benim gözyaşını dindi. Öyleki bir damla bile hissetmiyordum. Babama:
"Söylediği hususta benden Resulullah (a.s)'a cevap ver" dedim.
"Vallahi ben Resulullah (a.s)'a ne diyeceğimi bilmiyorum" dedi. Anneme de:
"Söylediği hususta benden Resulullah (a.s)'a cevap ver" dedim. O da:
"Vallahi ben Resulullah (a.s)'a ne diyeceğimi bilmiyorum" dedi. Ben de o zaman henüz genç yaşta bir hanımdım. Kur'an'dan fazla bir şey okumuyordum. Dedim ki:
"Vallahi, ben biliyorum ki, siz insanların söylediklerini duydunuz Öyleki bu sizin nefislerinize yerleşti ve (onları) bu konuda doğruladımz Eğer ben size: "Ben suçsuzum" desem -ki benim suçsuz olduğumu Yüo Allah mutlaka bilmektedir- ama siz beni bu konuda doğrulanmayacaksınız Herhangi bir itirafta bulunursam -ki Allah benim suçsuz olduğumu bilmek tedir- o zaman beni doğrularsınız. Vallahi, benimle sizin aranızdaki durun için Yusuf'un babasının başından geçen olaydan daha güzel bir örne göremiyorum. Hani o şöyle demişti:
"Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin bu düzdüklerinize karşı cak Allah'tan yardım istenir," [266]

Sonra oradan ayrıldım. Yatağımın üzerinde yanüstü yattım. VallaHi zaman suçsuz olduğumu ve Yüce Allah'ın benim suçsuz olduğumu orta^ koyacağını biliyordum. Ancak, vallahi, Yüce Allah'ın benim hakkımd (Kur'an'da) okunacak bir vahiy indireceğini sanmıyordum. Benim kend nazarımdaki değerim, Yüce Allah'ın hakkımda (Kur'an'da) okunacak söz söylemesine değmeyecek kadar aşağıydı.
-Ravilerden birisi ise şu ifadeye yer vermiştir:
"Ben kendi nazarımda Yüce Allah'ın hakkımda Kur'an'da okunacaksöylemesine değmeyecek kadar aşağıydım."
Ancak Resulullah (a.s)'m, uykusunda Yüce Allah'ın benim suçsuzluğumu kendisine bildireceği bir rüya görmesini umuyordum. Derken, vallahi, daha Resulullah (a.s) oturduğu yerden kalkmamıştı ve ev halkından da hiç kimse dışarı çıkmamıştı ki, Yüce Allah peygamberine vahiy indirdi. Vahiy gelmesi sırasında kendisini kuşatan (vahiy hali) hemen O'nu kuşattı. Üzerine indirilen sözün ağırlığından kış gününde bile çıkan inci taneleri gibi terler çıkarmaya başladı. Ardından üzerinden bu hal açıldığında gülüyordu. Söylediği ilk söz de bana söylediği şu söz oldu:
"Ey Aişe! Allah'a hamdet!" -Ravilerden biri şu ifadeye yer vermiştir: "Müjde sana ey Aişe!" Sonunda Allah senin suçsuzluğunu ortaya çıkarq Bunun üzerine annem bana:
"Kalk Resulullah (a.s)'a (teşekkür et)" dedi. Bense:
"Hayır, vallahi, ben O'na (teşekkür için) kalkmam. Allah'tan başkasına hamdetmem. Benim suçsuzluğumu bildiren (vahy)i indiren O'dur. İşte (bu vahiyde) Yüce Allah şunları indirdi:
"O düzmece haberi (iftirayı) getirenler içinizden bir gruptur. Siz onu kendiniz için kötü sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her birine kazandığı günâhdn cezası) vardır. Onlardan (suçun) büyüğünü
üstlenene ise büyük bir ceza vardır. Onu duyduğunuzda mü'min erkeklerle mü'min kadınların kendileri hakkında hayır düşünmeleri ve: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi? Ona dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki şahit getiremediler öyleyse onlar Allah katında yalancıların kendileridir. Eğer dünya ve ahirette size Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız şeyden dolayı size büyük bir azap dokunurdu. Çünkü siz onu dillerinize doluyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve onu önemsiz bir şey sanıyordunuz. Oysa o Allah katında büyüktür. Onu duyduğunuzda: "Bize bunu konuşmak yakışmaz. (Ey Rabbimiz!) Sen yücesin! Bu büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz? Eğer mü'minler

iseniz bunun benzerine bir daha asla dönmemeniz için Allah size öğüt vermektedir. Allah size ayetleri açıklıyor. Allah bilendir, hakimdir. İman edenlerin arasında çirkin sözlerin yayılmasını arzulayanlara dünya ve ahirette acıklı bir azap vardır, Allah bilir siz ise bilmezsiniz." [267]
Hz. Ebu Bekri Sıddik (r.a) daha önce Mistah bin Usâse'nin kendisine olan yakınlığı ve fakir olması dolayısıyla ona infakta bulunuyordu. Yüce Allah benim suçsuçluğumu ortaya koyan bu âyetleri indirince:
"Vallahi, Aişe hakkında bu söylediklerini söylemesinden sonra artık Mistah'a asla bir şey vermeyeceğim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Sizden fazilet ve varlık sahibi olanlar, yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere vermemek üzere yemin etmesinler. Affetsinler, geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah bağışlayandır, rahmet edendir." [268]

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a):
"Evet. Vallahi, ben elbette Allah'ın beni bağışlamasını arzularım." dedi. Sonra yine kendisine daha önce verdiği Mistah'a döndü (ona infakta bulunmaya devam etti) ve: "Vallahi bunu ondan artık asla kesmeyeceğim." dedi.
Resulullah (a.s) benim meselem hakkında Zeyneb bintu Cahş (r.a)'a soru sormuş ve:
"Ey Zeyneb! Ne biliyorsun? Ne gördün?" demişti. O da şöyle demişti:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben kulağımı ve gözümü koruyorum. Vallahi ben onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum."
O (Zeyneb r.a) Resulullah (a.s)'m hanımları arasında bana rekabet eden kadındı. Allah verayla (vera sahibi olması dolayısıyla) onu korudu. Kız kardeşi Hamne ise ona karşı cephe aldı ve iftiraya girenlerden helake giden-
lerle birlikte helake gitti."
Ibni Şihâb dedi ki:
"Saydığımız şahısların nakletmiş olduğu hadislerden baru (metin) işte budur."
Ravilerden şu fazlalığa yer verenler de olmuştur:
"Urve dedi ki:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle söyledi:
"Hakkında dedikodu yapılan adam (yani Safvan bin Mu'attal) şöyle diyordu:
"Subhanallah! Canım elinde olana yemin olsun ki, hayatımda hiçbir kadının Örtüsünü açmış değilim."
Bu kişi daha sonra Allah yolunda öldürüldü."
Urve'den nakledilen bir başka rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:

"Hakkımda dedikoduların söylendiği ve benim de bir şeyden haberimin olmadığı sırada Resulullah (a.s) hutbe vermek (konuşmak üzere) kalkıyor, şehâdet getiriyor. Allah'a hamdediyor ve O'nu lâyık olduğu bir şekilde sena ettikten sonra şöyle buyurdu:
"Bundan sonra: Ailemi töhmet altına sokan insanlar hakkında yapılması gerekeni bana işaret edin. Allah'a yemin ederim ki, ben ailem hakkında asla bir kötülük bilmedim (böyle bir şey duymadım ve hissetmedim.) Onlarla töhmet altına soktukları kimse hakkında da vallahi asla bir kötülük bilmiş (görmüş veya duymuş) değilim. Ben bulunmadığım takdirde asla evime girmiş değildir. Her ne zaman bir yolculuk için (evimin) dışında kaldıysam, o da benimle birlikte yolculuğa çıktı. Bunun üzerine Sa'd bin Mu'az (r.a) kalktı ve:
"Ya Resulullah (a.s)! Bize izin ver onların boyunlarını vuralım" dedi. Bu kez Hazrecoğullarından bir adam kalktı -Hassan'm (Hassan bin Sâbit'in) annesi bu adamın yakınlarmdandı- ve şöyle dedi:
"Yalan söyledin. Vallahi, onlar eğer Evs'ten olsalardı boyunlarıij m vurulmasını istemezdin."
Bunun üzerine Mescid'de Evs ve.Hazrec arasında bir sürtüşme başgös-terdi. Ben henüz (bu olan bitenleri, hakkımda söylenenleri) bilmiyordum. O günün akşamı olunca ihtiyacımı gidermek için dışarı çıktım. Bera-berimde Ummu Mistah da vardı. Bu kadm bir ara tökezledi ve:
"Mistah'm yüzü yerde sürünsün" dedi. Ben:
"Ey anne! Sen oğluna sövüyor musun?" dedim. Sustu. Sonra ikihci kez tökezledi ve yine:
"Mistah'ın yüzü yerde sürünsün" dedi. Ben:
"Ey anne! Sen oğluna sövüyor musun?" dedim. Sustu. Daha sonra üçüncü kez tökezledi ve:
"Mistah'ın yüzü yerde sürünsün" dedi. Ben bu kez kendisini azarladım.
O da şöyle söyledi:
"Vallahi ben ona senden dolayı sövüyorum." Ben:
"Benim neyimden dolayı?" diye sordum.
Bunun üzerine olayı anlattı. -Ravilerden bazılarının bildirdiğine göre ise şu ifadeyi kullanmıştır: "Bunun üzerine olayı etraflı bir şekilde anlattı"-
Ben:
"Bütün bunlar oldu mu?" diye sordum.
"Evet, vallahi," dedi. Ardından evime döndüm. Öyle bir hale gelmiştim ki, dışarı çıkmama sebep olan ihtiyaçtan ne az ne de çok bir şey hissediyordum. İyice hasta düştüm. Resulullah (a.s)'a:

"Beni annemin evine gönder" dedim. Benimle birlikte oğlanı (köleyi) . gönderdi. Eve girdim. Ummu Rumân'ı evin alt katında buldum. Hz. Ebu Bekir (r.a) de evin üst katında Kur'an okuyordu. Annem:
"Senin gelmene sebep olan ne oldu, ey kızcağızım?" diye sordu. Ben de durumu kendisine bildirdim ve söylenileni aktardım. Bir de baktım bana daha önce bir haber ulaşmadığı gibi ona da bu konuyla ilgili olarak herhangi bir haber ulaşmamıştı. Dedi ki:
"Ey kızcağızım! Bunun sıkıntısını üzerinden at. Vallahi bir erkeğin yanında onun sevdiği, güzel bir kadın bulunursa ve onun bi rçok ortağı (yani erkeğin bir kaç hanımı) olursa, ona (sevdiği güzel hanımına) hased etmedikleri ve hakkında dedikodu çıkarmadıkları durum çok azdır."
Ben: "Babamın bundan haberi var mı?" diye sordum. "Evet" dedi. "Resulullah (a.s)'ın da mı?" diye sordum. "Evet, Resulullah (a.s)'ın da," dedi. Ben bunu söyletmek istedim ve ağladım, Hz. Ebu Bekir (r.a) sesimi duydu. O evin üst katında Kur'an okuyordu. (Sesimi duyunca) indi. Anneme: "Bunun nesi var?" diye sordu. "Hakkında söylenenler kendisine ulaşmış," dedi. Onun da gözleri doldu ve şöyle söyledi:
"Ey kızcağızım! Sana yeminle söylüyorum ki, şimdi sen evine döneceksin (mutlaka evine dönmeni istiyorum)." Ben de döndüm. Resulullah (a.s) da evime geldi. Cariyeme benim hakkımda soru sordu. O:
"Hayır, vallahi, ben onun hiçbir kusurunu görmedim. Sadece şu var ki, o uyurdu, bu sırada koyun içeri girer ekmeğini veya hamurunu yerdi" dedi. Bunun üzerine (Resulullah (a.s)'ın) sahabilerinden bazıları onu azarladı ve: "Resulullah (a.s)'a doğru söyle" dediler. Hatta o dedikodu edilen hususu kendisine açıktan söylediler. Bunun üzerine câriye şöyle söyledi:
"Sübhanallah! Vallahi ben onun (Hz. Aişe (r.a)'nin) hakkında kuyumcunun halis kırmızı altın hakkında bildiğinden başka bir şey bilmiyorum." j Haber, hakkında dedikodu edilen adama kadar ulaşır. O da şöyle dedi: "Sübhanallah! Vallahi, şimdiye kadar asla bir kadının örtüsünü açmış değilim."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Bu adam daha sonra Allah yolunda şehid olarak öldürüldü." (Hz. Aişe r.a) daha sonra sözlerine şöyle devam etti: "Annem babam benim yanımda sabahladılar. Hiç yanımdan ayrıl-ma-Üılar. Sonunda Resulullah (a.s) yanıma girdi. İkindiyi kılmış ondan sonra girmişti. Annem ve babam da sağımdan ve solumdan benim etrafımı sarmışlardı. (Resulullah (a.s) Önce) Allah'a hamdetti, O'nu sena etti. Sonra

şöyle buyurdu:
"Bundan sonra: Ey Aişe! Bir kötülük işlediysen veya zulüm işlediysen Allah'a tevbe et. Şüphesiz, Allah kullarından tevbeyi kabul eder."
Bu sırada ensardan da bir kadın gelmiş ve kapı tarafında oturmuştu. Ben: "(Böyle) bir.şeyi anmaktan dolayı şu kadından sıkılmıyor musun?" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) nasihatte bulundu. Ben de babamın tarafına doğru döndüm. "O'na cevap ver," dedim. "Ne diyeyim?" dedi. Bu kez anneme doğru döndüm ve: "O'na cevap ver," dedim. O da: "Ne diyeyim?" dedi. Onlar O'na cevap vermeyince şehadet getirdim, Allah'a ham-dettim, O'na lâyık olduğu şekilde sena ettim sonra şöyle söyledim:
"Bundan sonra, ben eğer: "Ben bir şey yapmadım" dersem -ki Allah benim doğru söylediğimi biliyor- bu sizin nazarınızda benim için bir yarar sağlamayacak. Siz dillerinizle bunu konuşmuşsunuz ve kalplerinize bu yer etmiş. Eğer: "Ben bunu yaptım" dersem -ki Allah benim yapmadığımı biliyor-o zaman da: "Kendi nefsi hakkında itirafta bulundu" diyeceksiniz. Ben kendimle sizin aranızdaki durum için Yusuf'un babasının -Bu sırada Yakub'un adını hatırlamaya çalıştım ama aklıma gelmedi- durumundan daha güzel örnek göremiyorum. Hani o şöyle demişti: "Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin bu düzdüklerinize karşı ancak Allah'tan yardım istenir." [269]
Hemen o sırada Resulullah (a.s)'a vahiy indirildi. Biz sustuk. Sonra vahiy hali üzerinden kalktı. Ben yüzünden sevinç duygularını hissediyordum. O, alnından terleri silerken şöyle diyordu:
"Müjde sana ey Aişe! Allah senin suçsuzluğunu ortaya koyan (vahy)i indirdi."
Ben o sırada (yani daha önce bana söylenenlerden dolayı) son derece Öfkeli bir haldeydim. Annem babam bana: "Kalk O'na (teşekkür et)" dediler. Ben de:
"Vallahi, ben O'na kalkıp (teşekkür etmem). O'na hamdetmem. Size de hamdetmem (teşekkürde bulunmam). Ancak benim suçsuzluğumu ortaya koyan (vahy)i indiren Allah'a hamd ederim. Siz O'nu duydunuz ve kendisine karşı çıkmadınız. Sözünü değiştirmediniz de."
Hz. Aişe (r.a) derdi ki:
"Zeyneb bintu Cahş'ı Yüce Allah diniyle korudu (dindarlığından dolayı korudu). O, iyilikten başka bir şey söylemedi. Kızkardeşi Hamne ise helake gidenlerle birlikte helake gitti. Bunun hakkında (yani bu olay hakkında) konuşanların arasında Mistah, Hassan bin Sabit ve münafık Abdullah bin Ubeyy bin Selul de vardı. Bu dedikodunun dibini kurcalayan ve derleyip (yayan) da oydu. Bu yüzden yükün büyüğünü yüklenen onunla Hamne olmuştu. (Vahyin gelmesinin

ardından) Hz. Ebu Bekir (r.a) Mistah'a daha önce sağladığı yararı bir daha asla sağlamamaya yemin etti. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Sizden fazilet ve varlık sahibi olanlar -yani Ebu Bekir (r.a)- yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere vermemek üzere yemin etmesinler. Affetsinler, -yani Mistah'ı- geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah bağışlayandır, rahmet edendir." [270]
Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a) dedi ki:
"Evet, vallahi, ey Rabbimiz, şüphesiz biz, bizi bağışlamanı elbette arzularız."
Sonra yine aynı verdiği şeyi vermeye devam etti." [271]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye olayla ilgili haber ulaştırılınca şöyle söyledi:
"Ya Resulullah (a.s)! Benim ailemin yanına gitmeme izin veriyor musun?"
Resulullah (a.s) da kendisine izin verdi. Onunla birlikte köleyi de gönderdi.
Ensardan bir adam şöyle diyordu:
"Subhâneke! Bize bunu konuşmak yakışmaz. Subhâneke! Bu büyük bir iftiradır."
Buna ek olarak hiçbir şey söylemiyordu." [272]
Buhari'nin bir rivayetine göre de (râvi) şöyle söylemiştir: "Zuhri dedi ki:
"İftiraya sebep olan olay, Mureysi Gazvesi'nde olmuştu."
Buhari bunu (bu olayla ilgili hadisi) Huza'a üzerine yapılan Muşta! oğulları gazvesinde vermiş ve şöyle söylemiştir:
"Mureysi' Gazvesi budur."
İbni İshak da şöyle söylemiştir:
"Bu olay, h. 6 yılında meydana gelmiştir."
Musa bin Ukbe ise şöyle söylemiştir:
"Buhari'nin burada aktardığına göre h. 4 yılında meydana gelmiştir."
Yine Buhari, Zuhri'nin naklettiği hadiste onun şöyle söylediğini bildi mistir:
"Velid bin Abdulmelik bana: "Hz. Ali (r.a)'nin de Hz. Aişe (r.a)'ye iftira atanların arasında olduğuna dair sana herhangi bir haber ulaştı mı?" diie sordu. Ben de şöyle söyledim:
"Hayır. Ancak senin kavminden iki adam, Ebu Seleme bin Abdurrah-man ve Ebu Bekir bin Abdurrahman bin Haris bin Hişâm, bana şu rivayeti naklettiler:
"Hz. Aişe (r.a) onlara şöyle söylemiş:
"Hz. Ali, onun (yani benim) hakkında (hakkımda) söylenenleri kabullenenlerdendi." [273]

Yine Buhari'nin Zuhri'den, onun Uıve'den rivayet ettiğine göre Hz. Aışe (r.a) şöyle söyledi:

"Onlardan (suçun) büyüğünü üstlenene ise büyük bir ceza vardır." [274]

Bu kişi Abdullah bin Ubeyy'dir." [275]
Bir rivayette de şu fazlalığa yer vermiştir:
"Urvededikі:
"Bana bildirildiğine göre bu dedikodular yayılıyor, onun (yani Abdullah bin Ubey'in) yanında konuşuluyordu. O da tasdik ediyor, etrafa yayıyor ve iyice kurcalıyordu. İftiraya dalanlar içinde ayrıca (İbni Ubey'den başka) Hassan bin Sabit, Mistah bin Usâse, Hamne bintu Cahş ve diğer bazı kişiler dışında kimse bizzat isim vererek konuşmamıştı. Öteki şahısların kimler olduğunu ben bilmiyorum. Ancak Yüce Allah'ın buyurduğu gibi onlar bir gruptu. Hz. Aişe (r.a) yanında Hassan'a kötü söz söylenmesinden hoşlan-maz ve şöyle derdi:
"Şu sözü söyleyen odur:
"Şüphesiz benim babam ve O'nun babası ve namusum,
Muhammed'in namusudur. Sizden korunur."
(Yani: "Ben O'nun babasını kendi babam yerinde görürüm. O'nun namusunu aynen kendi namusum gibi kutsal sayarım. Sizin O'nun hakkında söz söylemenize izin vermem. Sizin hoş olmayan laflarınızdan O'nun soyunu ve namusunu korurum." -Çeviren) [276]
Yine o ikisinin bir rivayetinde de şöyle denmektedir: "Mesruk bin Ecda' dedi ki:
"Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girdim. Yanında da Hassan vardı ve şiir söylüyordu. Bir takım beyitler diziyordu. Bu arada şöyle söyledi:
"İffetli, ağırbaşlı bir kadına şüpheli şeylere dayanılarak iftira atılamaz. Ve o bir takım gafillerin etlerine acıkır."
(Yani: "Bazı şüpheler iffetli ve ağırbaşlı bir kadına iftira atmak için dayanak olarak görülemez. Aksine bazı gafil kimseler onun hakkında ulu orta konuşmaktan dolayı kendileri helake giderler. Dolayısıyla o kadın da böyle-lerinden intikamını almış olur." -Çeviren)
Hz. Aişe (r.a) de ona: "Ama sen öyle değilsin," dedi.
Mesruk dedi ki: "Bunun üzerine ben ona (Hz. Aişe (r.a)'ye) şöyle söyledim:
"Sen onun yanma girmesine izin veriyor musun? Oysa Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Onlardan (suçun) büyüğünü üstlenene ise büyük bir ceza vardır."
O da şöyle söyledi:

"Körlükten daha büyük azap nedir?"
Yine şöyle söyledi.
"O, Resulullah (a.s)'ı (sözlü olarak) savunurdu." [277]

Dersler Ve Öğütler

Nevevi'nin Sahihi Müslim Şerhi'nde ve Fethu'l-Bâri'de şöyle denmektedir: "Bu hadiste birçok ibret bulunmaktadır.
1. Bu hadisten, bir topluluk hakkında mücmel olarak isim vermeden konuşmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır,
2. Kadınlar arasında bile olsa ve onları yolculuğa götürme durumunda, 'aralarında kur'a çekmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Gazvede de olsa yanına kadın almanın caiz olduğu görülmektedir.
3. Bazı insanları övme, bazılarını yerme anlamı taşısa da bir kadın hakkındaki tereddütlerin giderilmesine yarayacak olması durumunda onun iyilikleri hakkında şahit olunan olayları anlatmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Eğer kadının hakkında bir söylenti birine ulaşmış ve bu haberi ulaştıran kişinin o kimseye eksik bilgi vermesinden kaynaklanan bir tereddüdün giderilmesine yarayacaksa, o kadının iyilikleri hakkında bilinen şeyleri anlatmak caizdir. Böylece daha önce haber ulaştıran kişinin sözünden dolayı o kimsenin kalbinde bir tereddüt oluşmasına engel olunması amaçlanır.
4. Yine başkasının içine düştüğü bir günâhtan kendini sakmdırmaya özen göstermenin ve içine dalman günâhtan sakınmak suretiyle ecir kazanmaya çalışmanın kendini o günâha dalar bir halde bırakmaktan iyi olduğu anlaşılmaktadır.
5. Yine buradan, bir konuda konuşulmasının gerekmesi durumunda yavaş harek etmenin, (etraflıca bilgi toplayıp konunun gerçek yönünü ortaya çıkarmadan ulu orta konuşmamanın) gerektiği anlaşılmaktadır.
6. Yine hevdecin (binek üstüne kadın için konan binekliğin) kadının örtünmesi açısından ev yerine geçtiği anlaşılmaktadır. Yine bu hadisten bir kadının devenin sırtında hevdece binmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu onun için zor olsa da buna binmeye güç yetirmesi durumunda binmesi gerekir.
7. Yine buradan kadının örtüsünün içinde olması durumunda yabancıların ona hizmet vermesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır.
8. Yine kadının bedenine yapışık olmayan bir örtüyle örtünmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır.

9. Yine bir kadının, kocasından özel bir izin almadan, bu konuda sadece örfe dayanan genel bir izni kullanarak tuvalet ihtiyacını görmek için yalnız başına bir yana doğru gitmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır.
10. Yine kadının yolculukta gerdanlık ve benzeri süs eşyaları takrriasının caiz olduğu ve malı zayi etmek nehyedümiş olduğundan az da olsa malı korumanın gerektiği anlaşılmaktadır. Hz. Aişe (r.a)'nin gerdanlığı altın veya cevherden değildi. Buradan çok fazla mal düşkünü olmanın bazen uğur getirmeyeceği de anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Aişe (r.a) onu aramak için çok fazla oyalanmayıp çabuk dönmüş olsaydı ve bir eşyayı bulmak için normalde harcanacak vakitten fazla bir vakit harcamasaydı, bu olaylar olmayacaktı.
11. Yine emirin izniyle ordunun bir yerde duraklamasının ve bir musibetle karşılaşınca: "İnnâ Hilalli ve innâ ileyhi raciun (Biz Allah'tanız ve O'na döneceğiz)" demenin uygun olduğu anlaşılmaktadır.
12. Yine kadının yabancının görmemesi için yüzünü örtmesinin,, sıkıntıda olan, yolda geride kalmış birine yardım etmenin, kaybolmuş birini kurtarmanın, gücü olanların başkalarına iyilikte bulunmalarının ve onları yerlerine bineğe bindirmelerinin, bunun için biraz sıkıntıya katlanmanın gerektiği anlaşılmaktadır.
13. Yine yabancılara, özellikle kadınlara ve bilhassa kimsenin olmadığı yerlerde kibar davranmanın, kadının yürüyüş esnasında erkek tarafından görülebilecek yerlerinden emin olması ve gönlünün rahat olması için erkeğin önden yürümesinin gerektiğine işaret vardır.
14. Yine bu hadisten erkeğin hanımına iyi davranmasına, gerçekleşmiş olmasa da kişinin kusurlu görülmesine sebep olabilecek bir haberi yaymaktan uzak durmaya çalışmak gerektiğine işaret vardır. Bunun yararı, durumun değişebileceğini önceden kestirebilmek ve daha sonra hatasını itiraf ederek özür dilemek zorunda kalmamaktır.
15. Yine buradan, bir hastanın ailesinin, hastaya onun içini rahatsız edecek dolayısıyla hastalığının daha da artmasına sebep olacak bir haberi iletmemesi gerektiği anlaşılıyor.
16. Yine bu hadisten, hastayı sormak gerektiği ve söz ve şakalaşma yoluyla küsme derecelerine işaret etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır.
17. Yine kadının bir ihtiyaç için dışarı çıktığı zaman güvendiği hizmetçilerinden veya dostlarından birini yanına arkadaş olarak almasının uygun olacağına işaret edilmektedir.
18. Yine burada, bir Müslümanm bir Müslümanı ve özellikle de fazilet sahibi olanları savunması gerektiğine, yolda da olsa onları rahatsız edecek şeyleri

savmasının uygun olduğuna işaret vardır ve burada Bedir Savaşı'na katılanların faziletinin fazla olduğu ortaya konmaktadır.
19. Yine burada, kötü bir haberin yayılması durumunda, onun aslını araştırmak, hakkında dedikoduda bulunulan kişinin durumunu araştırmak suretiyle yayılan haberin ne derece doğru ve ne derece yanlış olabileceğini anlamaya çalışmak anlatılmaktadır. Daha Önce iyilik sahibi olarak bilinen birinin kötü bir şeyle suçlanması durumunda onun hakkında bu iddia araştırma yapılmadan ortaya atılmışsa, onun önceki iyi halini göz önünde bulundurmak gerektiği anlaşılmaktadır.
20. Yine buradan Mistah'ın annesinin büyük bir fazilet sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü o, oğlunun Hz. Aişe (r.a) hakkında dedikoduya girmesinden hoşlanmamıştı. Aksine bu hareketinden dolayı ona hakarete varan sözler söylemişti.
21. Yine burada, kişinin yalan olduğuna inandığı bir söz duyması esnasında "Subhanallah" demesinin meşru (şeriata uygun) olduğuna işaret vardır.
22. Yine buradan kadının kendi anne babasının evine gitmek için de olsa evinden çıkmasının kocasının iznine bağlı olduğuna işaret vardır.
23. Yine burada, hakkında bir şey söylenen konuda araştırma yapmak, hakkında söz söylenen kimsenin işaret ettiği anlama da itibar etmek, doğru da olsa sadece bir kişi tarafından bildirilen haber üzerinde biraz durmak, bildirilen haberi zanni durumundan yakmi (kesin) durumuna çıkarmaya çalışmak gerektiğine ve haberi vahidin (tek kaynağı olan bir haberin) parça parça gelmesi durumunda (yani bir olay hakkında farklı kişiler tarafından birbirini tamamlayan haberlerin gelmesi ancak her bir kişinin verdiği haberin olayın sadece bir yönünü aktarması, bununla birlikte bu haberlerin bira-rada ele alınması durumunda bütünlük arzetmesi halinde) kasinlik ifade edeceğine işaret vardır. Çünkü Hz. Aişe (r.a)'nin: "Bu haberin doğruluk derecesinin o ikisi (annem ve babam) tarafından araştırılmasını isteyeceğim" demesi bunu göstermektedir.
24. Yine haberin kesinlik arzetmesi için kaç kişi tarafından aktarılması gerektiği konusunda bir sayı olmadığı anlaşılmaktadır.
25. Yine burada bir kimsenin akrabalık veya bir başka bağ dolayısıyla kendisine yakın sırdaş olan kimselerle, Özellikle de başkaları kendisine daha yakın olsalar bile onlardan bu konuda isabetli görüş sahibi olduğu tecrübe edilmiş kimseyle istişare etmesine işaret vardır.
26. Yine bir konuda suçlanan kimsenin durumunu araştırmak ve onun gerçek durumunun ortaya çıkması için bu konuda (onun durumunun nasıl olduğu hakkında soru sorana) bilgi vermek gerektiğine ve bunun gıybet

sayılmayacağına işaret vardır.
27. Yine bir kimsenin suçsuzluğunu ortaya koymak amacıyla: "Onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz" demenin caiz olduğuna ve gizliliklerine muttali olunan bir kimsenin geçmişte adaleti (doğruluğu, kötülüklerden uzak olduğu) ortaya çıkan bir kimse hakkında bu sözü söylemenin yeterli olacağına işaret vardır.
28. Yine burada şahitliği kaydetmeye, imâmın (yöneticinin) önemli bir olay karşısında zeki davranmasına, yabancılara karşı yakın dostlardan
1 yardım istemeye, cezalandırılacak veya azarlanacak bir kimseye özür dileme fırsatı vermeye, üstün derecede olan birinin kendinden daha aşağıda olan biriyle istişare etmesine, kendisine bir kimse hakkında bilgi sorulan ve herhangi bir kusurunun olup olmadığı hakkında açıklama yapması istenen kimsenin onun (hakkında bilgi istenen kimsenin) bir kusurunu bilmesi durumunda onu ortaya koyması gerektiğine işaret vardır.
Nitekim Bedre, Hz. Aişe (r.a)'yi t'enkid ederken onun hamuru hazırlarken uyuduğunu ifade etmiş, bundan önce de onun henüz genç yaşta bir hanım olduğunu söylemiştir.
29. Yine buradan, Resulullah (a.s)'m kendisine vahiy gelmeden kendi kafasına göre hüküm vermediği anlaşılmaktadır. Çünkü O, kendisine vahiy gelmeden önce olayla ilgili olarak herhangi bir hüküm vermemiştir.
30. Yine burada Allah ve Peygamberi için tarafgirlik yapmanın (hamiy-yetin) kmanamayacağma işaret vardır. Yine burada, Hz. Aişe (r.a)'nin, anne ve babasının, Safvan (r.a)'m, Hz. Ali bin Ebi Tâlib (r.a)'in, Usâme (r.a)'nin, Sa'd bin Muaz (r.a)'m ve Useyd bin Hudayr (r.a)'m birçok faziletine işaret vardır.
31. Yine buradan, bâtıl üzere olanlar için taassubda bulunmanın kişiyi sa-lih kimse olmaktan çıkaracağına, bâtıl bir şeye dalan birine hakaret etmenin ve gerçekte olmamış olsa da onu rahatsız edecek bir şeye kendisini nisbet etmenin caiz olduğuna işaret vardır.

32. Yine yanlış bir şey için de yalan demenin ve "Allah'ın sonsuzluğuna yemin ediyorum" sözünü kullanmanın caiz olduğuna işaret vardır.
33. Yine, husumeti ortadan kaldırmaya, ortaya çıkan bir fitneyi sindirmeye, buna yol açacak şeylerin önünü kapatmaya, iki zarardan büyüğünü savabilmek için küçüğünü yüklenmeye teşvik ve sıkıntıya katlanmanın faziletine işaret vardır.
34. Yine burada, çok yakın dost da olsa Resulullah (a.s)'a karşı gelen bir kimseyi uzaklaştırmak gerektiğine işaret vardır.

35. Yine burada fiille veya sözle Resulullah (a.s)'a eziyet edenin öldürülebileceğine işaret vardır. Çünkü Sa'd bin Mu'az (r.a) bunu kesin bir ifadeyle söylemiş ve Resulullah (a.s) da kendisine bundan dolayı karşı çıkmamıştı.
36. Yine burada, başına bir belâ gelene, ağlamak ve yanında sürekli oturmak suretiyle yardımcı olmanın caiz olduğuna işaret vardır. (Çünkü buşekilde bir kimsenin sıkıntısına katlanmak, onun sıkıntısını paylaşmak anlamına gelebilir. Anlaşıldığı kadarıyla bu hüküm ensardan bir kadının Hz. Aişe (r.a)'nin yanma giderek onunla birlikte ağlaması, Hz. Aişe (r.a)'nin anne ve babasından yanma giderek bir şey yemeden içmeden onun yanında sabahlamaları gibi fiillerden çıkarılmıştır. -Çeviren).
37. Yine bu rivayetten Hz. Ebu Bekir (r.a)'in meseleler karşısında kararlı biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü meselenin ortaya çıkmasının üzerinden bir ay geçmesine rağmen onun bu konuyla ilgili olarak bir tek söz söylediği bile rivayet edilmemiştir.
38. Yine burada, önemli bir söze şehadet, hamd ve sena ile başlamaya, ardından: "Bundan sonra, şimdi (emmâ ba'du)" demeye, hakkında bir suç iddiasında bulunulan bir kimseyle ilgili araştırmayı yaptıktan sonra hakkında söylenilenlerle ilgili olarak ondan da açıklama istemeye işaret vardır. "Şöyle, şöyle" sözlerinin sayı için kullanıldığı gibi durum için de kullanılabileceği sadece sayıya özel olmadığı anlaşılmaktadır.
39. Yine buradan tevbenin meşru olduğu (şer'i dayanağının olduğu), ih-laslı ve samimi bir şekilde itirafta bulunarak tevbe edenin tevbesinin kabul edileceği, ancak bu konuda sadece itirafta bulunmanın yeterli olmayacağı, kişinin bir itirafta bulunması durumunda başkalarının kendisini doğrulayacaklarını ve yaptığı itirafa dayalı olarak herhangi bir hesaba çekilemeyeceğini bilse de olmamış bir şey hakkında itirafta bulunmanın caiz olmadığı, gerçeği söyleyip susmasının gerektiği anlaşılmaktadır.
40. Yine buradan, sabrın sonunun güzel geleceği ve sabreden kimseyegıbta edileceği anlaşılmaktadır. **41.** Yine burada, konuşmada büyüğe öncelik vermek gerektiğine, mesele kendisine karışık gelen kimsenin konuşmayıp susmayı tercih etmesinin gerektiğine işaret vardır.
42. Yine kendisine yeni bir nimet gelenin yahut üzerinden bir zrlüm kalkanın müjdelenmesine ve bu esnada gülmenin, rahatlamanın ve sevinirte-nin caiz olduğuna işaret vardır. ;
43. Yine bir kimsenin başına zor bir şeyin gelmesine karşı sıkıntıya düşmesi için küçük yaşta olmasının veya benzeri bir şeyin mazeret olarak görülmesine işaret

edilmektedir. Kadının kocasına ve anne babasına nazlanmasına, basma bir felaket geldikten sonra bu hal üzerinden kalkan kimseye bu konuyla ilgili haberi birden verip de bir anda haberi alıp ölümüne veya aşırı derecede heyecanlanmasına sebep olmamak için haberi yavaş yavaş vermek gerektiğine işaret vardır.
44. Yine burada bir darlığın iyice şiddetlenmesi durumunda ardından ferahlığın geleceğine, bir işe Rabbi için girenin faziletine, bir kimsenin bu yönünün kuvvetli olması durumunda onun sıkıntı ve kederinin hafif olacağına işaret vardır.
45. Yine burada, hayır yolunda infak etmeye, özellikle akrabalığı olanlara vermeye teşvik ve kendisine kötülük eden bir kimseye iyilik edenin veya onu affededin bağışlanacağına işaret vardır.
46. Yine bir kimsenin herhangi bir iyiliği yapmamaya yemin etmesi durumunda bu yeminini bozmasının müstehab olduğuna işaret vardır. Aynı şekilde başa gelen olaylar hakkında Kur'an âyetlerini şahit göstermenin, peygamberlerden ve diğer kimselerden olan büyük kimselerin başına gelenlerle teselli olmanın caiz olduğuna işaret vardır.
47. Yine burada hayret verici bir şey karşısında, bir olayı hayretle karşılama durumunda teşbih getirmeye, gıybeti kınamaya işaret, onu dinlemeyi tenkid, aralarında gıybet edenleri özellikle de bir mü'mini yapmadığı bir şeyle itham etme anlamı taşıması durumunda nehyetmeye işaret, kötü bir şeyi yaymayı tenkid ve Hz. Aişe (r.a)'nin suçsuz olduğu hakkında şüphe etmenin haram olduğuna işaret vardır." [278]

2756- Buhari'nin bildirdiğine göre Hz. Aişe (r.a) annesi Ummu Rumân ;r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben ve Hz. Aişe (r.a) birlikte otururken bir ara ensardan bir kadın
bağırarak şöyle söyledi:
"Allah filancaya yapacağını yapsın ve yaptı da!"
Ümmü Rumân: "O da nedir?" diye sordu. Kadın şöyle söyledi;
"Oğlum o sözleri söyleyenler arasında yer aldı."
Ümmü Rumân: "O da nedir?" diye sordu. Kadın şöyle söyledi:
"Şöyle, şöyle!" dedi.
Hz. Aişe (r.a): "Resulullah (a.s) duydu mu?" diye sordu.
Kadın: "Evet" dedi.
Hz. Aişe (r.a): "Peki Ebu Bekir (r.a)?" diye sordu.

Kadın: "Evet" dedi.
Bunun üzerine (Hz. Aişe (r.a) baygın düştü. Ayıklığında kendisini şiddetli titreme yapan bir humma almıştı. Ben elbisesini üzerine koydum. Kendisini güzelce örttüm. Ardından Resulullah (a.s) geldi ve:
"Bunun nesi var?" diye buyurdu. Ben:
"Ya Resulullah (a.s)! Kendisini aşırı titretmeli bir humma aldı" dedim. (Resulullah a.s):
"Belki de hakkında söylenen sözlerden dolayıdır" diye buyurdu. (Ümmü Rumân): "Evet" dedi. Sonra Hz. Aişe (r.a) oturdu ve şöyle söyledi:
"Vallahi, ben yemin etsem de siz beni doğrulamazsınız. Bir şey söylesem, beni mazur görmezsiniz. Benimle sizin aranızdaki durumun örneği, Ya'kub ile oğulları arasındaki durum gibidir. (Hani o şöyle demişti): "Sizin bu düzdüklerinize karşı ancak Allah'tan yardım istenir,"
(Ümmü Rumân) dedi ki:
"Bunun üzerine (Resulullah a.s) oradan ayrıldı ve bana bir şey demedi. Ardından Yüce Allah onun (Hz. Aişe (r.a)'nin) mazur olduğunu bildiren âyetlerini indirdi. O da şöyle söyledi:
"Allah'ın lütfuyla oldu. Ne herhangi bir kimsenin, ne de senin lüt-funla." [279]

2757- Taberani, Hişâm bin Urve (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Günâhın büyüğünü yüklenen kişi Abdullah bin Ubeyy bin Selul, Mis-tah bin Usâse, Hassan ve Hamne bintu Cahş'tır. Bunun büyüğü de Abdullah bin Ubeyy bin Selul tarafındandı."
Katade'nin, Yüce Allah'ın: "Onu duyduğunuzda mü'min erkeklerle mü'min kadınların kendileri hakkında hayır düşünmeleri ve: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?" [280] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yani, bu iddiayı yalanlamanız ve onu duyduğunuzda: "Bu apaçık bir yalandır, yemin ederim ki, sen kardeşin hakkında kötü söylemekle yalan konuşuyorsun" demeniz, sizin için daha hayırlı ve onu yaymanızdan, konuşmanızdan ve doğrulamanızdan daha sağlıklıydı." [281]

2758- Taberani, İbni Cureyc (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Onu duyduğunuzda mü'min erkeklerle mü'min kadınların kendileri hakkında hayır düşünmeleri ve: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?" sözü hakkında şöyle söylediğini

rivayet etmiştir:

"Bazılarına: "Onun sözüne kulak asma" derlerdi." [282]

2759- Taberani, Katade'nin, Yüce Allah'ın: "Eğer dünya ve ahirette size1 Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız şeyden dolayı sizej büyük bir azap dokunurdu," [283] sözü hakkında şöyle rivayet etmiştir:
"Bu âyet, Hz. Aişe (r.a)'yle ilgili olay ve onun hakkında söylenenlerle ilgilidir. Resulullah (a.s)'ın ashabı bu olaydan dolayı nerdeyse helake gideceklerdi."
İfadeden anlaşıldığına göre buradaki tehdid, o konudaki söylentilere gireli veya kalbiyle kabul eden kimselere yöneliktir. [284]

2760- Taberani, Mücâhid (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Eğer mü'minler ise;-niz bunun benzerine bir daha asla dönmemeniz için Allah size öğüt vermektedir," [285] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yani sizi bir daha bunun benzerine dönmekten nehy etmektedir."

2761- Taberani, Katade (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "O gün Allah onlajr hak olan cezalarını eksiksiz verir" [286] sözü hakkında şöyle söylediğini rivja yet etmiştir:
"Yani hak ehli olanlara hak ettiklerini, bâtıl ehli olanlara da hak ettiklerini verir.
"Ve onlar da Allah'ın apaçık hak olduğunu bilirler.

2762- Taberani, Katade (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Kötülükler kötülere, kötüler kötülüklere; iyilikler iyilere, iyiler de iyiliklere yaraşır," [287] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yani gerek sözde ve gerek amelde kötülükler kötülere, iyilikler iyilere yaraşır." [288]

2763- Taberani, Katade (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Bunlar onların dediklerinden uzaktırlar" [289] sözü hakkında şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Yani söz ve amel itibariyle."

Yüce Allah'ın: "Bunlara bağışlanma ve üstün bir rızık vardır/' [290] sözü hakkında da şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Günâhları için mağfiret ve rızık vardır ki, o da cennettir."

2764- Taberani, Mücâhid (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Bunlar onların dediklerinden uzaktırlar" [291] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştin
"Kim temiz ise, o, Allah'ın kendisi için olan mağfiretiyle, söylediği Yii pis sözden uzaktır. Kim de pis ise, o da söylediği her güzel sözden uzakt \r Allah onu kendisine geri çevirir ve ondan kabul etmez." [292]

2765- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Benim mazur olduğuma dair vahiy inince, Resulullah (a.s) minberde ayakta durdu bu hususu andı ve Kur'an okudu."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Ardından Resulullah (a .s) iki adamla bir kadının had cezasıyla cezalandırılmalarım emretti ve onlara had cezası uygulandı." [293]

2766- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Allah ilk muhacir kadınlara rahmet eylesin. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar..." [294] âyeti inince, dış giysilerini yarıp onlarla Örtündüler." [295]
"Onlarla örtündüler": Bunun şekli, başörtüsünün başa konması ve sağ yandan sol omuza doğru sarktlmasidır. cl-Fcrrâ şöyle demiştir: "Cahiliye döneminde kadınlar başörtülerini arkalarına doğru sarkarlardı. Bu yüzden önleri açılırdı. Sonra güzelce örtünmekle emrolundular."
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"İzârlarını alıp onları kenar kısımlarından yardılar ve onlarla Örtündüler." [296]
Ebu Davud'un rivayetine göre ise şöyle söylemiştir: "Dış giysilerinin Örtülerini yarıp onlarla örtündüler." [297]

2767- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ensâr kadınlarından söz etti. Onları övdü. Haklarında güzel şeyler söyledi ve şöyle dedi:
"Nur suresi inince, peştemallarını alıp onları yardılar ve başlarına örtü yaptılar." [298]

2768- Taberani, Abdullah (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Kendiliğinden görünenler dışında süslerini göstermesinler," [299] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Süs: Bilezik, halka, halhal, küpe, kulaklık ve gerdanlıktır. Kendiliğinden görünen ise.elbise ve cilbabdır." [300]

Bir Açıklama

Ibni Mes'ud (v.a) örtülmesi gereken süsü tefsir etmiş ve gösterilmesi caiz olan süsün neler olduğunu açıklamıştır. Bu süsler ise elbise ve cilbaj üzerinde kendiliğinden ortaya çıkan süslerdir. Bu ifadenin delalet ettiği anljaj ma göre sayılan süslerden bunların dışında kalanlar, Örtülmesi gerekenlerdi! Halka denirken kastedilen, kadının bileğini süslemek için taktığı süstür. Hâl hal ise ayağın süslenmesi amacıyla topukların üstünden takılan eşyadır. Bı da aynen bilezik gibidir. Küpe kulağa takılır. Gerdanlık göğse veya boyuna takılır. Bütün bunlar örtülmesi gereken süslerdendir.

2769- Müslim, Câbir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [301]
"Abdullah bin Ubeyy bin Selul kendisine ait bir cariyeye: "Git fuhuş yaparak bize bir şeyler kazan" diyordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Namuslarını korumak isterlerse cariyelerinizi, dünya hayatının çıkarını elde etmek amacıyla fuhuşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphesiz Allah onların zorlanmalarından sonra bağışlayıcı, rahmet edicidir." [302]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Ubey bin Selul'un adına Museyke denen bir cariyesi vardı. Bir de adına Umeyme denen bir cariyesi vardı. Abdullah bin Ubeyy bu ikisinden zina yapmalarını istiyordu. Onlar da bunu Resulullah (a.s)'a şikâyet ettiler, Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Namuslarını korumak isterlerse cariyelerinizi, dünya hayatının çıkarını elde etmek amacıyla fuhuşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphesiz Allah onların zorlanmalarından sonra bağışlayıcı, rahmet edicidir." [303]
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Museyke, ensârdan birilerinin yanma geldi ve: "Efendim, beni fuhuş yapmaya zorluyor," dedi. Bununla ilgili olarak: "Namuslarını korumak isterlerse

cariyelerinizi, dünya hayatının çıkarını elde etmek amacıyla fuhuşa zorlamayın," âyeti indi." [304]
Ebu Davud şöyle söylemiştir:
"Mu'temir babasından şöyle rivayet etmiştir:
"Kim onları zorlarsa, şüphesiz Allah onların zorlanmalarından sonra bağışlayıcı, rahmet edicidir."
Said bin Ebi'l-Hasen dedi ki:
"Yani fuhuş yapmaya zorlanan kadınlar için bağışlayıcıdır."
İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Yüce Allah'ın: "Namuslarını korumak isterlerse" sözü, genel anlam dikkate alınarak söylenmiş bir sözdür. Çünkü genelde zorlama, namusunu korumak isteyen bir kimse için söz konusu olabilir. Başkaları (namuslarını korumak istemeyenler) zorlanmaya gerek görmeden hemen fuhuşa koşarlar. Burada kastedilen anlam ise şudur: İster namusunu korumak istesin ve isterse istemesin bir kimsenin zina işlemeye zorlanması haramdır. Namusunu koruma düşüncesi taşımayan bir kimsenin zorlanması ise kendisi biriyle zina yapmak isterken onun başka biriyle zina yapmaya zorlanması suretiyle olur. Bunların hepsi de haramdır." [305]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, bu açıklamasıyla bazı kimselerin ifadeden çıkarabilecekleri yanlış anlaşılma ihtimalini ortadan kaldırmak istemiştir. Bu yanlış anlaşılma da namusunu korumak istemeyen bir cariyenin fuhuşa zorlanmasının caiz olabileceği tarzındaki bir anlamadır. Oysa ayette kastedilen anlam bu değildir. Ayet bizzat olan bir olay hakkında açıklama getirmek için inmiştir. Bu, tıpkı Yüce Allah'ın: "Kat kat faiz yemeyin" sözüne benzemektedir. Faizin büyüğü de küçüğü de haramdır. Aynı şekilde zina da bütün durumlarda haramdır. Ancak yukarıdaki iki âyet, bizzat uygulanan iki şey hakkında doğrudan açıklama getirmek amacıyla indirildiğinden yukarıda geçen ifadelerle gelmişlerdir. Daha başka âyetlerde faizin ve zinanın kesin şekilde ve şartsız olarak haram kılındığı bildirilmiştir.

2770- Taberani, el-Evsat'ta Ubeyy bin Ka'b (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [306]

"Resulullah (a.s) ve ashabı Medine'ye gelince ve ensâr da kendilerine kucak açınca Araplar (bedeviler) onlara aynı yaydan ok atmaya başladılar.
(Yani hepsi birden onlara karşı ortak bir tavır sergilemeye başladılar. -Çeviren) Bunun üzerine şu âyet indi:
"Allah sizden iman edip salih ameller işleyenlere, kendilerinden öncekileri hükümran kıldığı gibi onları da yeryüzüne hükümran kılacağını vaad etti. Kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için güçlendirip yerleştirecek ve korkularından sonra onları güvene kavuşturacaktır. Onlar bana ibadet eder, hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar. Bundan sonra kimler inkâr ederse işte onlar yoldan çıkmış olanlardır." [307]

2771- Ebu Davud, İkrime bin Ebu Cehil (r.a)'den rivayet etmiştir: [308]
"Irak halkından bazı kimseler dediler ki: "Ey Abbas'm oğlu! Bize emir veren ama hiç kimsenin onunla amel etmediği şu âyet hakkında ne düşünüyorsun? Yüce Allah'ın şu sözü hakkında:
"Ey iman edenler! Ellerinizin altındakiler (köle ve cariyeleriniz) ve sizden henüz ergenliğe ermemiş olanlar (yanınıza girmek için) üç vakitte sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vakti elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra, Bunlar sizin için üç mahremiyet vaktidir. Bunların dışında (izinsiz yanınıza girmelerinde) sizin için de onlar için de bir sakınca yoktur. Onlar etrafınızda dolaşırlar; birbirinizin yanma girip çıkarsınız. İşte Allah size ayetleri böyle açıklamaktadır. Allah bilendir, hakimdir." [309]
Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Şüphesiz Allah hilim sahibi, mü'minlere karşı merhametlidir. Örtmeyi sever. İnsanlar öyle bir haldeydiler ki, evlerinin ne örtüleri ne de çatıları vardı. Bazen öyle olurdu ki, adam hammıyla beraberken hizmetçisi veya çocuğu yahut adamın yanında kalan yetim kız yanına girerdi, Bundan dolayı Yüce Allah onlara belirtilen vakitlerde, o mahremiyet vakitlerinde izin istemelerini emretti. Daha sonra Yüce Allah onlara örtü ve servet nasib etti. Ondan sonra kimsenin buna göre amel ettiğini görmedim."
Abdullah bin Abbas (r.a)'tan nakledilen bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Onun şöyle dediği duyulmuştur:
"izin isteme âyetinde bununla insanların çoğu emrolunmamışlardır. Ben cariyeme bunu emrediyorum. Benden (belirtilen vakitlerde) izin ister." [310]

Bir Açıklama

el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"İlim adamları içinde bu âyetin hükmünün neshedildiğini söyleyenler vardır. Bununla birlikte neshedilmeyip geçerli olduğunu söyleyenler de vardır. Çoğunluğun görüşüne göre neshedilmemiştir, geçerlidir.
İbnu'l-Cevzi, Nevâsihu'l-Kur'an'm 110 ve 111. sayfalarında bu âyetin nesh edildiği görüşünün Said bin Museyyeb'e dayandırıldığını belirttikten sonra şöyle söylemiştir:
"Bu bir şey ifade etmez. Çünkü Yüce Allah'ın: "Sizden olan çocuklar," [311] sözünün anlamı şudur:
"Hürlerden olan çocuklar." "Ergenliğe erdiklerinde artık kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler." [312]
Yani artık yanınıza girmek için bütün vakitlerde izin istesinler. "Kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi":
Yani onlardan önce ergenlik çağma girmiş olan hür büyüklerin izin istedikleri gibi. Buna göre ergenlik çağma ermiş birinin bütün vakitlerde izin istemesi gerekir. Çocuk, köle ve cariye ise sadece üç mahremiyet vaktinde izin ister."
Zâdu'l-Mesir'de de şöyle demektedir:
"Müfessir alimlerin çoğunluğunun görüşüne göre bu âyet nesh edilmemiştir, hükmü geçerlidir. Bu yönde görüş bildirdikleri rivayet edilenler arasında şunlar vardır: Abdullah bin Abbas (r.a). Kasım bin Muhammed, Câbir bin Zeyd ve Şa'bi. Said bin Museyyeb'den rivayet edildiğine göre tse nesh edilmiştir. Birinci görüş ise daha sıhhatlidir." [313]
İbni Kesir de şöyle söylemiştir:
"Bu âyetin hükmü geçerli olmasına ve nesh edilmemesine rağmen insanlardan az bir kısmının bu âyete göre amel ettiği görülünce Abdullah bin Abbas (r.a) insanların bu durumuna karşı çıkmış ve bu âyetin hükmünün geçerli olduğuna işaret eden bazı rivayetleri nakletmiştir. Bunlardan biri İbni Ebi Hâtim'in, sahih bir senedle Abdullah bin Abbas (r.a)'a dayanan şu rivayetidir:
(Abdullah bin Abbas r.a) sonra dedi ki:
"Bu âyetin hükmünün geçerli olduğuna ve nesh edilmediğine delalet eden şeylerden biri de Yüce Allah'ın şu sözüdür:
"İşte Allah size ayetlerini böyle açıklamaktadır. Allah bilendir, (hakimdir." [314]

Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor:
"Sizden olan çocuklar ergenliğe erdiklerinde, artık kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler." [315]
Yani daha önce sadece üç mahremiyet vaktinde izin isteyen çocuklar ergenlik çağma erdiklerinde artık bütün durumlarda izin istemeleri gerekir. Yani kendilerine yabancı olanlara nisbetle ve üç mahremiyet vaktinde olmasa bile kişinin hammıyla birlikte olabileceği durumların tümünde." [316]

Bir Açıklama

Abdullah bin Abbas (r.a)'tan nakledilen rivayet, bu âyetin neshedümediği görüşünü desteklemekte ve insanların bu âyetin hükmüne göre amel etmemelerinin sebebini açıklamaktadır. Çünkü kapıların imal edilmesinden sonra, kapılar kapalı olduğu sürece artık bir kimse izin istemeden içeri giremiyordu. Bir Müslümanın âdâbma yakışan ise bir şeyle perdelenmiş olan bir yere girmek istediğinde izin istemektir.

2772- Bezzâr, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [317]
"Müslümanlar Resulullah (a.s)'la birlikte sefere çıkmayı arzuluyorlardı. Bundan dolayı anahtarlarını güvendikleri kimselere verir ve onlara: "İstediklerinizden yemeyi size helâl kıldık" derlerdi. Onlarsa: "Bu yiyecekler bize helâl olmaz. Çünkü onlar (sahipleri) gönül rızaları olmadan bunlarıbize helâl kıldılar. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Kör için güçlük yoktur, topal için güçlük yoktur, hasta için güçlük yoktur. Sizin için de gerek kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, gerek kardeşlerinizin evlerinden, gerek kız-kardeşlerinizin evlerinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek anahtarlarına sahip olduğunuz yerlerden ve gerekse yakın dostunuzun (evinden) yemenizde bir günâh yoktur." [318]

HADİSLERLE FURKAN SURESİNİN TEFSİRİ

2773- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'a: "Hangi günâh daha büyüktür?" diye sordum -veya soruldu-. O da şöyle buyurdu: [319]
"Allah seni yarattığı halde, O'na bir şeyi ortak koşmandır."
Ben: "Bu, şüphesiz büyüktür, sonra hangisi?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Seninle birlikte yemek yiyeceği korkusuyla çocuğunu öldürmen."
"Sonra hangisi?" dedim. Şöyle buyurdu:
"Komşunun hanımıyla zina etmen."
(Abdullah bin Mes'ud r.a) dedi ki:
"Şu âyet de Resulullah (a.s)'ın sözünü doğrulayıcı olarak indi:
"Onlar, Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur." [320]

2774- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [321]
"Bir topluluk ('tan bazıları) insan Öldürdü ve bu konuda ileri gittiler. Yine zina ettiler ve aşırı gittiler. İyice ölçüleri aştılar. Sonunda da Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dediler: .
"Ey Muhammedi Şüphesiz senin söylediğin ve kendisine çağırdığın şeyler güzeldir. Bize bildirsen, acaba bizim yaptıklarımızın bir keffareti var mıdır?"
Bunun üzerine şu âyetler indi:
"Onlar, Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur. Kıyamet günü ona azap kat kat artırılır ve onun içinde, aşağılanmış olarak sonsuza kadar kalır. Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışladandır, rahmet edendir." [322]
(Abdullah bin Mes'ud r.a) dedi ki:
"Allah onların şirklerini imâna, zinalarını da namusa çevirir."
Yine şu âyet indi:
"(Tarafımdan) şöyle söyle: "Ey kendi aleyhlerine aşırıya giden kulların Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günâhla bağışlar. Çünkü O,

çok bağışlayıcı, çok merhamet sahibidir." [323]

2775-Taberani, el-Evsat'ta Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle diğini rivayet etmiştir: [324]
"Şunu Resulullah (a.s)'m zamanında yıllarca okuduk:
"Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı ibtalur."
Sonra şu âyet indi:
"Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna." [325]
Resulullah (a.s)'m buna bir de: "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik," [326] âyetine sevindiği kadar hiçbir şeye sevindiğini görmedim." [327]

HADİSLERLE ŞUARA SURESİNİN TEFS

2776- Ahmed bin Hanbel, Ma'di Keribe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah'ın yanma gittik ve bize yüz âyeti aşan Tâ.Sin.Mim'lerri okt
masını istedik. O da şöyle söyledi:
"Onlar benim ezberimde yok. Ama siz onları Resulullah (a.s)'taf
öğrenen kişiden, Habbab bin Eret'ten alın. Biz de Habbab bin Eret'e gittik ve bize onları okudu." [328]

2777- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [329]
"O (Şuara suresinin 137. âyetini): "Bu, öncekilerin yaratmasından başka bir şey değildir" (anlamına gelecek) şekilde okurdu ve şöyle derdi:
"Yani bu, onların uydurdukları bir şeydir." Bir Açıklama
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bu okuyuş tarzı üzere yedi kıraat imamından İbni Kesir, Ebu Amr ve Kisâi okumuştur. (Bu okuyuş tarzında âyetin metnindeki "huluk" kelimesi "halk" şeklinde okunmaktadır -Çeviren). Dolayısıyla bu okuyuş tarzı mütevâtir bir kıraattir. Geriye kalan kıraat imamları ise âyetin metninde geçen (farklı kıraata konu olan) kelimeyi "huluk" olarak okumuşlardır. İbni Mes'ud (r.a)'ın kıraatinin anlamı ise şudur:
"Yani onlar Resulullah (a.s)'ın ortaya koyduğu şeyleri yalanladılar ve: "Bu, ancak öncekilerin uydurdukları bir şeydir" dediler."
İkinci kıraatin anlamı ise şudur:
"Onlar Hz. Muhammed (a.s)'in ortaya koyduğu şeyi, geçmiş ataların ve önceki dönemlerde yaşamış insanların gelenekleri üzere süregelen adet, gelenekler olarak değerlendirirler."
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un kıraatinin ifade ettiği anlama göre bu sözü söyleyen insanlar Resulullah (a.s)'ın geçmişlerin uydurduğu şeyleri kendilerine karşı yenilemek için ortaya çıktığını ileri sürmek istemişlerdir. Günümüzdeki maddecilerin ve ateistlerin ortaya attığı iddia da bunun aynısıdır. Bu gibi nasslardan görüyoruz ki farklı kıraatlar bize birbirine ters düşmeyen aksine birbirini tamamlayan yeni bir takım anlamlar vermektedir. Bu da Kur'an-ı Kerim'in mucizelerindendir.

2778- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğin rivayet etmişlerdir: [330]

"(Önce) en yakın akrabalarını uyar," [331] âyeti inince Resulullah (a.s) Safı tepesine çıkarak şöyle bağırmaya başladı:
"Ey Fihroğulları! Ey Adiyoğulları! -Böylece bütün Kureyş kollarına se lenmiştir-"
Sonuçta bunlar (Kuryş'in kolları) toplandılar. Kendisi gidemeyecek dü rumda olan bir kimse de ne olduğunu öğrenmesi üzere elçi gönderdi. Resti lullah (a.s) buyurdu ki:
"Ben size, vadide bir atlı grubu olduğunu, üzerinize baskın yapmak is diğini haber versem beni doğrular mısınız?"
Onlar: "Evet. Çünkü biz senden doğrudan başka bir şey tecrübe etmedik dediler. Bu kez Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben şiddetli bir azap Öncesinde sizi uyarıyorum."
Bunun üzerine Ebu Leheb: "Günün diğer kısmında sana yazıklar olsıiı Bizi bunun için mi topladm" dedi. Bunun üzerine şu âyetler indi:
"Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve (zaten) kurudu da. Malı ve kazandım ona bir yarar sağlamadı."
Bazı rivayetlerde: "Zaten kurumuştur da" ifadesi geçmektedir. Niteki A'meş de böyle okumuştur. [332]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) düz bir alana çıktı. Sonra tepeye çıktı. Ardmdja: "İmdat! İmdat!" diye seslendi. Bunun üzerine Kureyşiler etrafına to O da şöyle buyurdu:
"Ne dersiniz, şimdi ben size: "Düşman sabah vakti veya akşam vaUti üzerinize saldıracak" desem beni doğrular mısınız?"
Onlar: "Evet" dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ben şiddetli bir azap öncesinde sizi uyarıyorum."
Devamında yukarıdakinin benzerini nakletmiştir. [333]
Yine Buhari'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre şöyle söylemiştir:
"(Önce) en yakın akrabalarını uyar." âyeti inince Resulullah (a.s) onları kabile kabile davet etmeye başladı." [334]
Buhari'nin bir rivayetinde şöyle denmektedir:
"(Önce) en yakm akrabalarını uyar ve onlardan ihlasa kavuşturulmuş adamlarını uyar," âyeti inince Resulullah (a.s) dışarı çıktı. Safa tepesinin üzerine çıktı ve: "İmdat!" diye seslendi. Onlar: "Bu kimdir?" dediler. Ardından da etrafına toplandılar. Bu sırada Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ne dersiniz ben size: "Bir atlı grubu şu dağın eteğinden çıkacak" desem beni

doğrular mısınız?"
Onlar: "Biz senin yalan söylediğini tecrübe etmedik" dediler." Devamında yukarıdaki hadisin devamını vermektedir. [335]

Bir Açıklama

"Ve kad tebbe (Zaten kurumuştur da)" okunuşu, Hz. Osman (r.a) mus-hafındaki yazılışa uymamaktadır. Dolayısıyla buradaki "kad" kelimesinin Kur'an'dan olmadığı üzerinde görüş birliği vardır. Bu kelimenin tilâveti nesh edilmiş de olabilir. Aynı şekilde "ve onlardan ihlasa kavuşturulmuş adamlarını" (anlamına gelen) ibare de böyledir. Bu ibare de tilâveti nesh edilmiş ibarelerdendir. Dolayısıyla Kur'an'dan sayılmayacağı üzerinde icma (görüş birliği) vardır. Çünkü bu ibare Hz. Osman (r.a) mushafının yazılışında yoktur.
Hafız İbni Hacer "Ve kad tebbe" okunuşuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:
"Bu kıraat, kıraat bilginlerinin el-A'meş'ten nakletmiş oldukları kıraatta yoktur. Anlaşıldığı kadarıyla el-A'meş bunu kıraat kasdıyla değil de rivayet kasdıyla okumuştur. Bu siyak içerisinde "yevme izin (o gün)" ibaresini söylemiş olması da bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Bu tutumu onun bu kıraat üzere devam etmediğini ortaya koymaktadır. Rivayetlerden bilindiği kadarıyla bu, sadece Abdullah bin Mes'ud (r.a) kıraatidir."
İbni Mes'ud (r.a)'un da bunu tefsir amacıyla söylemiş olması mümkündür. Böyle olunca tilâveti nesh edilmiş ibareler kısmına girmez. Bu açıklama daha yerindedir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

2779- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(Önce) en yakın hısımlarını uyar" âyeti inince, Resulullah (a.s) Safa'nm üzerinde ayakta durdu. Sonra şöyle buyurdu:
"Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiyye! Ey Abdulmuttalib'in oğulları! Ben Allah katında sizin için bir şey yapamam. Benden malımdan istediğinizi isteyin." [336]

2780- Müslim, Kabisa bin Muharik (r.a) ve Zuheyr bin Amr.(ı\a)'ın şöyle söylediklerini rivayet etmiştir: - "(Önce) en yakın hısımlarını uyar" âyeti inince, Resulullah (a.s) kabalık bir tepeye doğru çıktı. Onun kayasının tepesine kadar çıktı. Sonra şöyle seslendi:
"Ey Abdumenâfoğulları! Ben sizin için uyarıcıyım. Benimle sizin aranızdaki

durumun örneği, düşmanı görüp de ailesini uyarmak üzere çıkan bir adam örneğidir. Bu kimse 4 düşmanın kendinden önce varmasından korkar dolayısıyla: "İmdat" diye bağırmaya başlar." [337]

2781- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Secde edenler arasında dolaşmanı da," [338] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yani bir peygamberin sulbünden diğer peygamberin sulbüne. Ve böylece peygamber oldun." [339]

HADİSLERLE KASAS SURESİNİN TEFSİRİ

2782- Buhari, Said bin Cubeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hiyere halkından bir Yahudi bana: "Musa iki süreden hangisini tamamladı?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum. Arapların bilgininin yanına gideyim ona sorayım" dedim. Geldim ve Abdullah bin Abbas (r.a)'a sordum. O da şöyle söyledi:
"Çok ve daha güzel olanını tamamladı. Allah'ın peygamberi bir şeyi söylediğinde onu yapar." [340]

2783- Ebu Ya'lâ, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cibril'e: "Musa iki süreden hangisini tamamladı?" diye sordum. "Tam ve mükemmel olanını" dedi." [341]

2784- Taberani, el-Mu'cemu's-Sağir ve el-Evsat'ta Ebu Zer (r.a)'in merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Eğer sana: "Musa iki hanımdan hangisiyle evlendi?" diye sorulursa: "O ikisinin küçüğüyle" de. (Musa (a.s)'m yanına) gelen ve: "Babacığım! Onu ücretle tut" [342] diyen de oydu. (Babası): "Onun kuvvetinden neyi gördün?" diye sordu. O da: "Ağır bir taş alarak kuyunun içine attı" dedi. (Babası): "Güvenilirliği hakkında neyini gördün?" diye sordu. O da şöyle söyledi: "Bana: "Benim arkamdan yürü, önümden yürüme" dedi." [343]

2785- Taberani, Rifa'a el-Kurazi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Şu âyet on adam hakkında inmiştir ki, ben de onlardan biriyim: [344]
"Andolsun biz, olur ki düşünürler diye onlar için sözü (Kur'an'i) birlji ardınca indirdik." [345]

Bir Açıklama

Bu rivayeti aktaran Kurazi, aslen Yahudiydi, sonra Müslüman oldu. Ay de

Kur'an hakkında insaflı olan kitap ehlinin konumundan ve onu anlamaları durumunda nasıl iman ettiklerinden söz etmektedir. Bu âyetin devamında gelen âyetler de şöyledir:
"Bundan önce kendilerine kitap vermiş olduklarımız buna inanırlar. Onlara (Kur'an) okunduğunda: "Biz ona inandık. Şüphesiz o Rabbimizden (gelen) bir gerçektir. Biz zaten bundan önce de Müslümanlar idik" derler. İşte onlara sabretmeleri dolayısıyla ecirleri iki kere verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden harcarlar," [346]

2786- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: [347]
"Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin, ancak Allah dilediğini doğrujjr$Ia iletir ve O doğru yola erecekleri daha iyi bilir." [348]
"Bu, Resulullah (a.s) hakkında inmiştir. Amcası Ebu Tâlib'i İslâm' kabilmek için uğraşıp durması üzerine indi."

2787- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Şüphesizsana Kur'an'ı farz kılan, seni dönülecek yere yeniden döndürecektir" [349]
sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Yani Mekke'ye."

Bir Açıklama

Bu âyet Kur'an'ın mucizelerindendir. Çünkü bu âyet, Resulullah (a.s)'ın Mekke'den çıkmasından sonra oraya yeniden döneceğini müjdelemektedir. Hicret olmuş sonra fetih yoluyla zaferle dönüş gerçekleşmiştir. Bundan önce de Hudeybiye umresi gerçekleşmiştir. [350]

HADİSLERLE ANKEBUT SURESİNİN TEFSİRİ

2788- Tirmizi, Ümmü Hâni (r.a)'den rivayet etmiştir: [351]
"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın: "Ve toplantı yerlerinizde çirkin işlet rhi yapıyorsunuz?" [352] sözüyle ilgili olarak şöyle buyurdu:
"Yeryüzü halkım alıyor ve onlarla alay ediyorlardı."
İbni Kesir, Yüce Allah'ın: "Ve toplantı yerlerinizde çirkin işler mi Çakıyorsunuz?" sözüyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: '
"Yani, Lut kavmi biraraya geldikleri toplantı yerlerinde yakışıksız iişler işliyor ve sözler söylüyorlardı. Bu konuda birbirlerine karşı çıkmıyorlardı. Bazılarının dediklerine göre öyle ortalıkta birbirlerine tecavüz ediyorlardı.'
Mücâhid'in söylediğine göre bazıları şöyle demişlerdir:
"Birbirlerine karşı yellenir ve gülüşürlerdi."
Hz. Aişe (r.a) ve Kasım şöyle söylemişlerdir:
"Bazılarının söylediklerine göre: "Koçları güreştirir ve horozları dövüştürürlerdi."
Bunların tümü onlar tarafmdan yapılıyordu. Hatta bundan da kötüydüler. İbni Cerir et-Taberi şöyle söylemiştir:
"Bu konuda söylenmiş olan sözlerin doğruya en yakın olanı şu sözün sahibinin söylediğidir:
"Bunun anlamı şudur: Yanınızdan geçenleri meclislerinizde alıkoyuyorsunuz. Onlarla alay ediyorsunuz."
Nitekim bu konuda Resulullah (a.s)'tan da bir rivayet nakledilmiştir."

2789- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Gerçekten namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar" [353] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'m yanına gelerek: "Filanca, geceleyin namaz kılıyor, sabah olunca hırsızlık yapıyor" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Senin dediğin onu alıkoyacak." [354]

Bir Açıklama

Müslümanların çoğu bir kimsenin hem namaz kılıp hem de içki içmek, zina, faizli muamele gibi çirkin işler yapmasını garip karşılıyorlar. Burada o adamın

kötülükleri işlemesini garip karşılasalar güzel. Garip karşıladıkları şey adamların bir yandan kötülüklere devam ederken namaz kılmaları. Bunun İslâm'a aykırı olduğunu düşünürler (yani ya namazı bıraksın ya da kötülükleri diye düşünürler). Oysa bu, dini bilmemekten kaynaklanmaktadır. Nitekim yukarıda sözü edilen adam gece nafile namaz kılarken bir yandan da hırsızlık ediyordu. Resulullah (a.s) onun hakkında kötü konuşmamış ve: "Söylediğin şeyi -yani namazı- onu alıkoyacak" diye buyurmuştu. O günâhı işleyen kimse kötülüğünü terketmemiş de namazı terketmiş ve söz konusu öğütçülerin öğütlerine uymuş olsaydı, muhakkak çok büyük bir hata işlemiş olacaktı.

Bu konu kaynaklarda böyle açıklanmaktadır. [355]

HADİSLERLE RUM SURESİNİN TEFSİRİ

2790- Tirmizi, Niyâr bin Mukrem el-Eslemi (r.a)'den rivayet etmiştir: [356]

"Elif. Lâm. Mîm. Rumlar yenildiler. (Arap yarımadasına) en yakın bir yerde. Ancak onlar bu yenilgilerinden sonra yeneceklerdir. Bir kaç yıl içinde" [357] âyetleri indi. Bu âyetlerin indiği günde İranlılar Rumlara üstün gelmişlerdi. Müslümanlar ise Rumların onlara üstün gelmelerini arzulu-yorlardı. Çünkü kendileri de onlar da kitap ehliydiler. Yüce Allah'ın şu sözü de bununla ilgilidir:

"Bundan Önce de sonra da iş (emir) Allah'ındır. O gün Müslümanlar sevinirler. Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder. O, güçlüdür, merhamet sahibidir." [358]

Kureyşüer ise İranlıların üstün gelmelerini arzuluyorlardi. Çünkü onlar da kendileri de kitap ehli değillerdi, yeniden dirilişe de inanmıyorlardı. Yüce Allah bu âyetleri indirince Hz. Ebu Bekri Sıddık (r.a) dışarı çıkıp:

"Elif. Lâm. Mîm. Rumlar yenildiler. (Arap yarımadasına) en yakın bir yerde. Ancak onlar bu yenilgilerinden sonra yeneceklerdir. Bir kaç yıl içinde" diye bağırmaya başladı. Kureyşten bazı kimseler Hz. Ebu Bekir (r.a)'e:

"Bu benimle senin aranda (bahis konusu) olsun. Senin arkadaşın Rumların birkaç yıl içinde İranlılara galip geleceğini ileri sürüyor. Bu konuda seninle bahse girelim mi?" dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de: "Olur" dedi. Bu, bahse girmenin haram kılınmasından önceydi. Böylece Hz. Ebu Bekir (r.a) müşriklerle bahse girdi. Bahiste verilecek miktarı belirlediler. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e:

"Birkaç yılı kaç yıl olarak belirliyorsun?" diye sordular. O da: "Üç yıldan dokuz yıla kadar" dedi.

"Seninle bizim aramızda son olarak alacağımız orta bir şey belirle" dediler. Böylece süreyi altı yıl olarak belirlediler

(Râvi) dedi ki:

"(Rumlar) üstün gelemeden aradan altı yıl geçti. Müşrikler Hz. Ebu Bekir (r.a)'in bahse koyduğu malı aldılar. Yedinci yıl olunca Rumlar Farisilere üstün geldiler. Müslümanlar da süreyi altı yıl olarak belirlemesinden sonra Hz. Ebu Bekir (r.a)'i tenkid ettiler. O da şöyle söyledi:

"Çünkü Allah şöyle buyuruyor: "Bir kaç yıl içinde."

(Râvi) dedi ki:

"Bu olay sırasında çok sayıda insan Müslüman oldu."

2791- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Elif. Lâm. Mîm. Rumlar yenildiler. (Arap yarımadasına) en yakın bir yerde" sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [359]

"Yenildi ve yendi. Müşrikler İranlıların Rumlara üstün gelmelerini arzuluyorlardı. Çünkü onlar da kendileri de putperesttiler. Müslümanlarsa Rumların İranlılara üstün gelmelerini arzuluyorlardı. Çünkü onlar kitap ehliydiler. Bunu Hz. Ebu Bekir (r.a)'e söylediler. Hz. Ebu Bekir (r.a) de bunu Resulullah (a.s)'a söyledi. Resulullah (a.s) da: "Bil ki onlar (Rumlar) yakında (İranlıları) yenecekler" diye buyurdu. Hz. Ebu Bekir (r.a) de bunu onlara (müşriklere) söyledi. Onlar da:

"Bizimle senin aranda bir süre belirle, eğer biz kazanırsak bize şöyle şöyle bir şey verilecek" dediler. Beş yıl süre belirledi. Kazanamadılar. (Hz. Ebu Bekir r.a) bunu Resulullah (a.s)'a bildirdi. O da:

"Onu on yıldan kısa bir süre olarak belirleseydin ya!" diye buyurdu. Said bin Cubeyr dedi ki:

"Birkaç (bid1) ondan az anlamındadır." [; (Râvi) sonra şöyle söyledi:

"Daha sonra Rumlar üstün geldiler. Bu da Yüce Allah'ın şu sözünde bildirilen şeydir:

"Elif. Lâm. Mîm. Rumlar yenildiler. (Arap yarımadasına) en yakın bir yerde. Ancak onlar bu yenilgilerinden sonra yeneceklerdir. Bir kaç yıl içinde. Bundan önce de sonra da iş (emir) Allah'ındır. O gün Müslümanlar sevinirler. Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder. O, güçlüdür, merhamet sahibidir." [360]

Süfyân dedi ki:

"Benim duyduğuma göre onlar (Rumlar), onlara (İranlılara) Bedir olayının meydana geldiği sırada üstünlük sağladılar." [361]

HADİSLERLE LOKMAN SURESİNİN TEFSİRİ

2792- Buharı, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [362]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Gaybm anahtarları beştir." Resulullah (a.s) sonra şu âyeti okudu:

"Kıyamet saatinin ilmi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağ İı rr. Rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç 1 in ise hangi yerde Öleceğini bilmez. Allah bilendir, haberdar olandır." [363]

Yine onun naklettiği bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"Gaybın anahtarları beştir. Bunları Allah'tan başka kimse bilmez: Yarın ne olacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Hiç kimse rahimlerde'ne olacağını bilemez. Hiçbir can yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir can hangi yerde öleceğini bilemez. Ve hiç kimse yağmurun ne zaman geleceğini bilemez." [364]

Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:

"Gaybın anahtarları beştir. Bunları Allah'tan başka kimse bilmez: Rahimlerin ne yüklendiğini Allah'tan başka kimse bilemez. Yarın ne olacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Yağmurun ne zaman geleceğini Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Hiçbir can hangi yerde öleceğini bilemez ve (bunu) Allah'tan başkası bilemez. Kıyametin ne zaman gerçekleşeceğini de Allah'tan başka kimse bilemez." [365]

Dersler Ve Öğütler

Rahimlerde olanın belirlenmesi, ifadedeki mutlak anlama ters değildir. Çünkü rahimlere müvekkel kılınan melek bunu belli bir süreden sonra bilmektedir. Ancak bu konuda kapsamlı ve her şeyi kuşatan ilim şanı yüce olan Allah'a özeldir.

Şeyh Abdulhamid el-Ahdeb yukarıdaki hadis metniyle ilgili olarak iki nokta üzerinde şu şekilde bir yorum yapmıştır:

"Bu hadise; "Günümüz doktorları kadının karnında olanın fotoğrafını çekmek (ultrasonografi) suretiyle çocuğun erkek mi yoksa kız mı, ikiz mi yoksa tek mi olduğunu daha doğmadan kesin bir şekilde bilebilmektedirler" şeklinde itirazda bulunulabilir. Buna verilecek cevap şudur: Hiç kimse kadının karnında olanın mü'min mi yoksa kâfir mi, azgın mı yoksa saadet ehli mi, zengin mi yoksa fakir

mi olacağını bilemez. Yüce Allah ise sahih bir hadiste bildirildiği üzere onun rızkını, ecelini, amelini, azgın mı yoksa saadet ehlinden mi olacağını bilir. Bir süredir bazı Müslüman ilim adamları doktorların, doğacak çocuğun erkek mi yoksa kız mı olduğunu bilmelerinin mümkün olmadığını düşünüyorlardı. Ancak bugün onların düşüncelerinin yanlış olduğu kesinlik kazanmıştır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.
Yukarıdaki metne, günümüzde meteoroloji bilginlerinin yağmurun ne zaman yağacağını bildikleri hususuyla da itiraz edilebilir. Buna verilecek cevap şudur: Onlar bunu kesin bir şekilde değil de kuvvetli ihtimal üzere tahmin etmektedirler. Bu konuda tahminde bulunurken: "Tahminlerimiz % 90 nisbetinde doğru çıkabilir, ancak % 10 nisbetinde hata payını da göz önünde bulundurmalısınız" şeklinde bir açıklama yapma gereği duyuyorlar Ayrıca onlar yağmurun yağacağını ancak yağmasından kısa bir süre önce tahmin edebiliyorlar. Bir belirtinin ortaya çıktığını, yağmur yüklü veya siyah bir bulutun yaklaştığını gören her insan yağmur yağacağı beklentisi içine girer. Bu konuda olanın hepsi şudur: İlmin ve âletlerin gelişmesi sebebiyle tahminlerin doğru çıkması ihtimali, günümüzde geçmişe göre daha d artmıştır. Yüce Allah'ın ilmi ise kesin bir ilimdir."
Bu iki nokta üzerinde yapılacak daha başka açıklamalar da bulunmaktadır Örneğin: Hiç kimse bütün dünyada rahimlerin neyi eksilttiğini bilemez.
Yahut her bir rahmin, çocuk açısından mükemmelliğe nisbetle neyi eksilttiğini bilemez.
Yine örneğin: Hiç kimse bütün dünyada inen yağmurun tam miktarını bilemez.
Aynı şekilde her bir toprak parçası üzerine ne kadar yağmur düştüğünü v| bu yağmurların kesin şekilde nerelere düştüğünü bilemez. Bu sonsuz bir dik kati gerektirir. Oysa şanı yüce olan Allah bunların tümünü ve her bir parçasını genel olarak da tafsili olarak da bilir. Sonuç itibariyle bu konularda gaybe ai meseleler bulunmaktadır. İnsanlığın yukarıdaki hadis metinlerinde geçen hu suslarla ilgili bu konuları bilmesi mümkün değildir.

2793- Ahmed bin Hanbel, Bureyde (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beş şey vardır ki, bunları Allah'tan başkası bilemez:
"Kıyamet saatinin ilmi şüphesiz Allah katmdadar. Yağmuru O yağdın . Rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kin se hangi yerde öleceğini bilmez. Allah bilendir, haberdar olandır." [366]

HADİSLERLE SECDE SURESİNİN TEFSİRİ

2794- Tirmizi, Enes bin Mâlik (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Yanları (ibadete kalkmak üzere) yataklarından uzaklaşr'," [367] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [368]
"Yatsı olarak adlandırılan, namazı beklemek hakkında'inmiştir."
Ebu Davud'un kuvvetli bir isnadla nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Akşam ile yatsı arasında nafile ibadet yapar ve namaz kılarlardı." el-Hasen de: "(Burada kastedilen), gece ibadetidir." derdi. [369]

2795-Müslim, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Andolsun ki, onlara en büyük azaptan önce yakm azaptan tattıracağız. Umulur ki dönerler" [370] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dünya musibetleri, Rumlar, şiddetli yenilgi veya duman."
"Baskı veya duman" sözündeki tereddüt Şu'be'den kaynaklanmaktadır. [371]

Bir Açıklama

Bunlar, kâfirlerin ve zalimlerin ahiret azabından önce görecekleri küçük azaptan birkaç örnektir. Musibetler, çarpışma ve bazı kıyamet alametleri hep kâfirlerin küfürleri dolayısıyla ahiret azabından önce dünyada görecekleri azap türlerindendir. Buradaki tehdit, bu ümmetin taşkınlarını da kapsamaktadır. Çünkü mü'min olsa da isyana dalan ve günâh işleyen bir kimse kâfirlere, onların şükre ters olan küfürlerinin bir bölümünde ortaklık etmiş olur. Bununla birlikte iki şehâdete ters düşmeyen bir mü'minin küfre düşeceğini ileri sürmüyoruz. [372]

HADİSLERLE AHZAB SURESİNİN TEFSİRİ

2796- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [373]
"Biz Resulullah (a.s)'m mevlâsı (azatlısı) Zeyd bin Hârise'yi hep Zeyd bin Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) olarak çağırırdık. Sonunda şu âyet indi:
"Onları babalarına nisbet ederek çağırın. Bu Allah katında daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar dinde kardeşleriniz ve dostlJ-rınızdır. Yanılarak yaptığınızdan dolayı size bir günâh yoktur. Ancak kalg| lerinizin bile bile yaptığından dolayı (günâh) vardır. Allah bağışlayandır;rahmet edendir." [374]
. .

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle söylemiştir: "İlim adamları şöyle demişlerdir:
"Resulullah (a.s), Zeyd'i kendisine evlatlık edinmiş ve onu oğlu olarak çağırmıştı. Araplarda da bu adet vardı. Örneğin bir adam kendi azatlısını (azad ettiği kölesini) veya bir başkasını evlatlık edinir, onu oğlu yerinde sayar, ona miras bırakır ve onu kendisine nisbet ederdi. Sonunda söz konusu âyet indi ve herkes kendi nesebine dayandırılır oldu. Sadece bilinen nesepleri olmayanların sahiplerine nisbet edilmesi işlemi devam etti.
Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:
"Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar dinde kardeşleriniz ve dost-larmızdır."

2797- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hangi Müslüman varsa, dünyada ve ahirette insanların içinde ona en yakın olan benim. İsterseniz şunu okuyun:
"Peygamber, mü'minler için kendilerinden daha önceliklidir." [375]
Herhangi mü'min bir mal bırakırsa ona akrabaları mirasçı olsunlar. Kim olurlarsa olsunlar. Eğer borç veya bakıma muhtaç kimse bırakmışsa bana gelsin, onun mevlâsı benim." [376]

2798- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Hani biz

peygamberlerden kesin söz almıştık; senden de, Nuh'tan da, İbrahim'den de, Musa'dan da, Meryem oğlu İsa'dan da. Onlardan sağlam bir söz almıştık" [377] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Allah, peygamberlerinden kavimleri üzerine (kavimlerine tebliğ yapacakları üzere) söz almıştı."

2799- Buharı, Hz. Aişe (r.a)'uin , Yüce Allah'ın: "Onlar size hem üstünüzden hem alt tarafınızdan gelmişlerdi ve gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Allah hakkında da çeşitli zanlarda bulunuyordunuz," [378] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, Hendek gününde olmuştu." [379]

2800- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Şu âyetin amcam Enes bin Nadr hakkında indiği düşüncesindeyiz:
"Mü'mini erden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. Onlardan kimi adağını yerine getirdi, kimi de beklemektedir. (Ahidlerinde) hiçbir değişiklik yapmamışlardır." [380]
Enes bin Nadr, Uhud savaşında şehid edilerek öldürülmüştür. Bedeninde kimisi kılıç, kimisi ok, kimisi mızrak yarası olmak üzere seksen küsur yara görüldü. Hatta kızkardeşi Rubey bintu Nadr şöyle söylemiştir:
"Kardeşimi ancak parmak uçlarından tanıyabildim." [381]

2801- Tirmizi, ensardan Ümmü Umâre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanına giderek: "Her şeyin ancak erkekler için olduğunu görüyorum. Kadınların herhangi bir şeyde anıldıklarını görmüyorum" dedim. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, gönülden boyun eğen erkeklerle gönülden boyun eğen kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, gönülden saygı duyan erkeklerle gönülden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle Allah'ı çokça anan kadınlar, (işte) bunlar için
Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir," demiştir,

Allah bir bağışlama ve büyük bir ecir hazırlamıştır." [382]

2802- Taberani, Katade (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [383]
"Resulullah (a.s), Zeyneb (r.a)'e Zeyd (r.a) için teklifte bulundu. (Zeyneb (r.a) de) Resulullah (a.s)'m halasının kızıydı. (Resulullah (a.s)'m) kendisini, bizzat kendisi için istediğini sandı. Zeyd (r.a) için istediğini öğrenince kabul etmedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Allah ve Peygamberi bir işe hükmettiğinde artık mü'min bir erkeğin ve mü'min bir kadmm işlerinde kendi isteklerine göre bir seçim hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse şüphesiz o apaçık bir sapıklığın içine düşmüştür." [384]

Bunun üzerine razı oldu ve kabullendi."

2803- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin'şÖyle söylediğini rivayet etmiştir: [385]
"Resulullah (a .s) eğer vahiyden bir şey gizleyecek olsaydı şu âyeti gizlerdi:
"Hani Allah'ın kendine nimet verdiği senin de kendisine lütufta bulunduğun kişiye: "Eşini yanında tut ve Allah'tan sakın" diyordun. Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah kendinden korkmana daha lâyıktır. Sonunda Zeyd onunla ilişkisini kesince onu seninle evlendirdik ki, oğullukları eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde üzerlerine bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." [386]

Bir Açıklama

Kur'an'ın apaçık ve kesin anlamlarından âyetlerin çoğunun bizzat Resulul-lah (a.s)'a hitab ettiği anlaşılmaktadır. Buralarda O'na, ya ölçü öğretici, ya azarlayıcı ya da sorguya çekici bir siga kullanılmaktadır. Bu ifadelerde üstün bir zâtın kullukla yükümlü bir zâta hitab ettiği hissediliyor. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'in Allah katından olduğuna delâlet eden görünümlerinden biridir.

2804- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Zeyd bin Harise gelip (hanımından) şikâyette bulundu. Resulullah (a.s) da şöyle söylemeye başladı:
"Allah'tan kork ve hanımını yanında tut."

Enes (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) eğer vahiyden bir şey gizleseydi, bu âyeti gizlerdi."
Yine dedi ki:
"(Zeyneb r.a) Resulullah (a.s)'m hanımlarına karşı övünür ve şöyle derdi:
"Sizi aileleriniz evlendirdi. Beni ise Allah, yedi kat göğün üstünden evlendirdi."
Bir başka rivayette şöyle denmektedir: [387]
"Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyor ve insanlardan kuyordun."
Bu ayet, Zeyneb bintu Cahş ve Zeyd bin Harise'nin durumuyla ilgili rak indi." [388]

Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyor ve insanlardan kuyordun": 'Yani Zeyneb bintu Cahş hakkındaki düşünceni gizliyordu^) Zeyd gelip şikâyette bulundu. Onu boşamayı düşündü (yani böyle | dit düşünceye sahip olduğunu açıkladı). Bu konuda Resulullah (görüşünü sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Eşini yanında tut ve Allah'tan sakın." [389]
Yine onun bir başka rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Zeyneb bintu Cahş hakkında: "Sonunda Zeyd onunla ilişkisini kesince onu seninle evlendirdik..." âyeti inince, (Zeyneb r.a) Resulullah (a.s) in hanımlarına karşı Övünür ve şöyle derdi:
"Sizi aileleriniz evlendirdi. Beni ise Yüce Allah yedi kat göğün üstüniden evlendirdi." [390]
Nesai'nin rivayetine göre ise şöyle söylemiştir:
"Zeyneb (r.a), Resulullah (a.s)'ın hanımlarına karşı Övünür ve: 'O (Allah) beni gökten evlendirdi" derdi. Örtünme âyeti de onun hakkı1 da inmiştir (Yani nüzul sebebi onunla ilgilidir. -Çeviren)." [391]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"İbni Ebi Hatim, bu olayı es-Suddi tankıyla aktarmıştır. Orada olay anlaşılır ve güzel bir üslupla verilmiştir. Oradaki rivayetin metni ise şöyledir:
"Bize bildirildiğine göre bu âyet Zeyneb bintu Cahş (r.a) hakkında inmiştir. Onun annesi Resulullah (a.s)'m halası olan Umeyye bintu Abdulmuttalib'di.

Resulullah (a.s) onu Zeyd bin Harise (r.a)'yle evlendirmek istedi. O ise pek arzulamadı. Ancak daha sonra Resulullah (a.s)'ın girişimde bulunması dolayısıyla kabul etti. Böylece Resulullah (a.s) onu, onunla (Zeyd (r.a)'le) evlendirdi. Daha sonra Yüce Allah, Peygamber (a.s)'ine onun (Zeyneb (r.a)'tn) hanımlarından olacağını bildirdi. Ancak O, Zeyd (r.a)'e onu boşamasını emretmekten çekiniyordu. Bu yüzden Zeyd (r.a) ve Zeyneb arasındaki ilişkileri düzenlerken normal bir insanın izlediği tutumu izliyordu. Bu yüzden Resulullah (a.s), Zeyd (r.a)'e hanımım yanında tutmasını ve Allah'tan sakınmasını emretti. İnsanların kendisini bundan dolayı kınamalarından ve: "Oğlunun (yani evlatlık edindiği kişinin) hanımıyla evlendi" demelerinden korkuyordu.
Nitekim Zeyd (r.a)'i kendisine evlatlık edinmişti. Abdurrezzâk'm Ma-'mer'den, onun da Katade'den rivayet ettiğine göre Katade şöyle söylemiştir:
"Zeyd bin Harise (r.a), Resulullah (a.s)'ın yanına gelerek:
"Ya Resulullah (a.s)! Zeyneb bana karşı sert bir dil kullanmaya başladı. Ben de onu boşamak istiyorum," dedi. Resulullah (a.s) da:
"Allah'tan kork ve hanımını yanında tut," diye buyurdu.
(Katade) dedi ki: "Resulullah (a.s) ise onu boşamasını arzuluyordu ama insanların dedikodularından korkuyordu."
Hafız İbni Hacer devam ederek diyor ki:
"Bu konuda İbni Hibban ve Taberi'nin nakletmiş olduğu bir çok rivayet aktarılmış ve müfessirlerin çoğu bunlara yer vermişlerdir. Ancak bunlarla uğraşmaya gerek yoktur. En güvenilir olanları, burada nakletmiş oldu-ğumdur."
Sonuç olarak, Resulullah (a.s)'ın gizlediği şey, Zeyneb (r.a)'in kendi hanımı olacağı konusunda Yüce Allah'ın ona vermiş olduğu bilgiydi. Onu bu bilgiyi saklamaya yönelten şey de insanların: "Oğlunun hanımıyla evlendi" demelerinden korkmasıydı. Yüce Allah da cahiliye dönemi halkının koyduğu oğul edinmekle ilgili uygulamaları ortadan kaldırmak istiyordu. O uygulamaları kaldırmanın tersini uygulamaktan daha etkili bir yolu da yoktu. O da bir kimsenin oğlu olarak çağrılan evlatlığının hanımıyla evlenmesiydi. Bunun bizzat Müslümanların önderleri tarafından yapılması, onların kabullenmeleri için daha etkili olacaktı.

2805- Taberani, AH bin Hüseyin (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Bir de Peygamber nikahlamak istediği takdirde kendini Peygambere bağışlayan mü-'min kadını sana helal kıldık" sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ezd kabilesinden Ümmü Şerik kendini Peygamber (a.s)'e bağışlayan kadındı." [392]

Bir Açıklama

Ümmü Şerik (r.a) kendini Resulullah (a.s)'a bağışlamıştı. Ancak Resulul lah (a.s) onu kendine nikahlamak istememişti. Bu yüzden nikâh gerçekleşmedi. Çünkü kendini Peygamber (a.s)'e bağışlayan bir kadınla evlenme veya onun isteğini reddetme konusunda Yüce Allah seçimi Resulullah (a.s)'a
bırakmıştı.
Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Bir de Peygamber nikahlamak istediği takdirde kendini Peygamli
bağışlayan mü'min kadını sana helal kıldık. Bu (sonuncusu, diğer) müminlerden ayrı olarak yalnızca sana özeldir." [393]
Çünkü rnehirsiz bir şekilde bir kadınla evlenmek, sadece Resulullah (a.s)'a özel kılınmıştı.

2806- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: [394]
"O (yani Enes bin Malik r.a) ResuluUah (a.s) geldiğinde -yani Medine'ye hicret ettiğinde- onbir yaşındaydı. Dedi ki:
"Annelerim beni sürekli ResuluUah (a.s)'ın hizmetine gönderirlerdi. Bu şekilde ben O'na on yıl hizmet ettim ve ben yirmi yaşındayken ResuluUah (a.s) vefat etti. Örtünme emri indiğinde, onun durumunu insanların içinde en iyi bilendim. Bu emirin ilk inmesi, Resulullah (a.s)'ın Zeyneb bintu Cahş (r.a)'la gerdeğe girdiği gecede oldu. Resulullah (a.s) onunla yeni evlenmişti. Halkı çağırdı. Yemek yediler. Sonra çıktılar. Ancak içlerinden bir grup Resulullah (a.s)'m yanında kaldılar. Oturmalarını da hayli uzattılar. Resulullah (a.s) kalkıp dışarı çıktı. Onlar da çıksınlar diye ben de (Resulullah (a.s)'m) beraberinde çıktım. Resulullah (a.s) yürüdü ben de yürüdüm. Hz. Aişe (r.a)'nin odasının eşiğine kadar geldi. Sonra onların çıktıklarını sandı ve hemen döndü. Ben de O'nunla birlikte döndüm. Zeyneb (r.a)'in odasına girdiğinde onlar hâlâ kalkmamış, oturuyorlardı. Bunun üzerine O döndü, ben de döndüm. Bu arada onlar da çıktılar. Resulullah (a.s) benimle kendisinin araşma perde koydu. Ardından da hicâb (örtünme) emri indi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Ben insanların içinde hicabı (örtünmeyi) en iyi bilenim. Ubey bin Ka'b bu konuda bana soru sorardı." [395]

Buhari'nin bir rivayetine göre de Ca'd, Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir:
"Enes (r.a) Rifa'aoğullarınm camilerinde bizim yanımızdan geçti. Kendisinin şöyle söylediğini duydum:
"Resulullah (a.s), Ummu Süleym'in yakınından geçtiğinde yanma girer kendisine selâm verirdi."
Sonra da şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s), Zeyneb (r.a) ile güvey olmuştu (düğün yapmıştı). Ummu Suleym (r.a) bana: "Resulullah (a.s)'a bir şey hediye etsek" dedi. Ben de: "Et" dedi. O da hurma, tereyağı ve kuru süt temin etti. Onları bir tencere içinde karıştırıp hayse (sayılan maddelerin kanştırılmasıyla yapılan bir tür yemek) yaptı. Sonra onu benimle Resulullah (a.s)'a gönderdi. Ben de onu kendisine (Resulullah (a.s)'a) götürdüm. (Resulullah (a.s): "Onu bırak" diye buyurdu. Sonra bana bazı şahısların isimlerini sayarak:
"Bu adamları bana çağır, ayrıca kiminle karşılaşırsan bana çağır" diye buyurdu. Ben de O'nun emrettiğini yapıp sonra döndüm. Baktım evi aile ve yakınlarıyla dolmuştu. Resulullah (a.s)'ın elini o tatlının üzerine koyduğunu ve dilediği bazı şeyler konuştuğunu gördüm. Sonra (davetlileri) onar onar çağırmaya başladı. Gelenler ondan yiyorlardı. (Resulullah (a.s) da onlara:
"Allah'ın adını adın ve her şahıs kendi Önünden yesin" diye buyuruyor-du. Bu şekilde hepsi doydular. Çıkanlar çıktılar. Bazı kimseler de oturup konuşmaya başladılar. Sonra Resulullah (a.s) hanımlarının odalarına (hucurâta) doğru çıktı. Ben de O'nun izi üzere çıktım ve: "Onlar gittiler" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) döndü. Perdeyi çekti. Ben de o sırada odanın içindeydim. O da şöyle diyordu (şu âyetleri okuyordu):
"Ey iman edenler! Peygamberin evlerine yemek için size izin verilmeden girmeyin ve (başka bir amaçla girdiğinizde) yemek vaktini gözetlemeyin. Ancak davet edildiğiniz zaman girin ve yemeği yediğinizde dağılın. Sohbet etmek için de (izinsiz girmeyin). Çünkü bu Peygamberi rahatsız ediyor ancak siz(e söylemek)den çekiniyordu. Ama Allah gerçe(ği bildirme)kten çekinmez. Onlardan (Peygamberin eşlerinden) bir şey istediğinizde perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir. Sizin Allah'ın Peygamberine eziyet etmeniz doğru olmadığı gibi ondan sonra eşlerini nikahlamanız da ebediyen caiz olmaz. Şüphesiz bu Allah katında pek büyüktür." [396]

Ca'd dedi ki: "Enes (r.a) kendisinin Resulullah (a.s)'a on yıl ettiğini söyledi."

[397]

Müslim'in yine Ca'd tankıyla nakletmiş olduğu bir rivayete göre d (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) evlendi. Hanımının yanma girdi. Annem Ummu Suleym hayse yaptı. Onu bir bakır tencerenin içine koydu ve şöyle söyledi :
"Ey Enes! Bunu Resulullah (a.s)'a götür ve: "Bunu sana annem gönderdi. Sana da selâm söylüyor ve: "Bu, bizden sana biraz az oldu" diyor" de."
(Resulullah (a.s): "Onu bırak" dedi sonra şöyle buyurdu:
"Git. Filancayı, filancayı, filancayı ve karşılaştığın herkesi bana çağır."
Ben de O'nun söylediği kişileri ve karşılaştığım herkesi çağırdım.
(Ca'd) dedi ki: "Enes (r.a)'e: "Sayıları ne kadardı?" diye sordum. "Üçyü-zün üstünde" dedi. (Ve sözüne şöyle devam etti):
"Resulullah (a.s): "Ey Enes! Bakır tencereyi getir" diye buyurdu. Ardından (davetliler) içeri girdiler. Öyle ki, oda ve suffe doldu. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onar onar halka oluştursunlar ve herkes kendi Önünden yesin."
Bu şekilde doyuncaya kadar yediler. Bir grup çıktı. Bir grup girdi. Bu şekilde hepsi yediler. Resulullah (a.s) bana: "Ey Enes! Kaldır!" diye buyurdu. Ben de kaldırdım. Koyduğum zaman mı yoksa kaldırdığım zaman mı daha çok olduğunu bilmiyorum. Onlardan (davetlilerden) bazı kimseler Resulul-lah (a.s)'m evinde oturup konuşmaya durdular. Resulullah (a.s) da oturuyordu. Hanımı da yüzünü duvara doğru çevirmişti. (Sözü fazla uzatmakla) Resulullah (a.s)'ı sıktılar. Bunun üzerine Resulullah (a.s) dışarı çıktı. Hanımlarına selâm verdi. Sonra döndü. Resulullah (a.s)'m geri döndüğünü görünce/ O'nu sıktıklarını düşündüler. Kapıya doğru yürümeye başladılar ve bu şekilde hepsi çıktılar. Bunun üzerine Resulullah (a.s) geldi. Perdeyi gerdi ve içeri girdi. Ben de odada oturuyordum. Çok fazla beklemeden yanıma geldi. O arada bu âyet indi. Ardından Resulullah (a.s) çıktı ve bunları insanlara okudu:
"Ey iman edenler! Peygamberin evlerine yemek için size izin verilmeden girmeyin ve (başka bir amaçla girdiğinizde) yemek vaktini gözetlemeyin..." âyetin sonuna kadar.
Ca'd dedi ki: "Enes (r.a) dedi ki:
"Ben insanların içinde bu âyetleri en genç yaşta alan kişiyim. Bunun inmesinden sonra Resulullah (a.s)'m hanımları örtüye büründüler (veya insanlarla perde arkasından konuşmaya başladılar.)" [398]
Buhari'nin nakletmiş olduğu bir başka rivayete göre de (Enes r.a) şöyle

söylemiştir:
"Resulullah (a.s), Zeyneb (r.a) ile gerdeğe girdi. Velime (düğün) yemeğiolarak ekmek ve et verdi. Ben yemeğe davet edilecek kişileri çağırmak üzere gönderildim. Bir topluluk gelip yemek yiyor ve çıkıyordu. Sonra bir -başka topluluk gelip yemek yiyor ve çıkıyordu. Böyle (herkesi) davet etti. Öyle ki, davet edecek kimseyi bulamadım ve:
"Ey Allah'ın Peygamberi! Davet edecek kimseyi bulamıyorum" dedim, da:
"(Öyleyse) yemeğinizi kaldırın" diye buyurdu. Üç kişi Resulullah (a.s) evinde sohbet etmek üzere kaldı. Resulullah (a.s) dışarı çıktı ve Hz. Ai (r.a)'nin odasına doğru gitti.
"Selâm ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun ey ev halkı" diye buyurd Oda:
"Senin de üzerine selâm ve Allah'ın rahmeti olsun! Aileni nasıl bl l-dun?" dedi. (Resulullah (a.s) da:
"Allah sana bereket ihsan etsin" dedi. Bu şekilde bütün hanımları a selâm verdi. Her birine Hz. Aişe (r.a)'ye söylediği şeyi söylüyordu. Onlar da Hz. Aişe (r.a)'nin cevap verdiği gibi cevap veriyorlardı. Sonra Resulullah (a.s) döndü. Baktı ki o üç kişi hâlâ evinde sohbet ediyorlardı. Resulullah (a.s) çok utangaç biriydi. Sonra yine Hz. Aişe (r.a)'nin odasına doğru çıktı. (Bu arada) cemaatin çıktığını ben mi haber verdim yoksa (bir başkası tarafından) mı haber verildi hatırlamıyorum. Bunun üzerine (kendisine sohbet edenlerin çıktığının haber verilmesi üzerine) döndü. Ayağının birini kapının eşiğinden içeriye koydu, biri daha dışardaydı. Benimle kendi arasına perdeyi gerdi ve hicâb (Örtünme) âyeti indi." [399]
Yine onun (Buhari'nin) bir başka rivayetine göre ise şöyle söylemiştir;
"Resulullah (a.s), Zeyneb bintu Cahş (r.a) ile evlenince düğün (velime) yemeği verdi. İnsanları ekmek ve etle doyurdu. Ve gerdeğe girmesinin sabahında yaptığı şekilde mü'minlerin annelerinin odalarına çıktı. Onlara selâm veriyor ve kendileri için dua ediyordu. Onlar da kendisine selâm veriyor ve dua ediyorlardı. Kendi odasına döndüğünde iki adamın sohbet etmekte olduklarını gördü. Onları görünce odasından geri döndü. O iki adanK Resulullah (a.s)'m odasından geri döndüğünü görünce hemen hızla kalktılar. Onların çıktığım ben mi haber verdim yoksa (bir başkası tarafından) mı haber verildi hatırlamıyorum. Bunun üzerine döndü ve odasına girdi. Benimle kendisinin arasına perde gerdi. Bu arada hicâb âyeti indi." [400]
-Kitabu't-Tcfsir, 8-"Peygamberin evlerine yemek için sizi

2807- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [401]
"Urve dedi ki:
"Havle bintu Hakim, kendilerini Resulullah (a.s)'a bağışlayan hanımlardandı. Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Bir kadın kendini bir erkeğe bağışlamaktan utanmaz mı?"
"Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın," [402] âyeti i-nince, ben şöyle dedim (Hz. Aişe (r.a) dedi):
"Rabbinin hep senin arzuna göre olanı yaptığını görüyorum." Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Kendilerini Resulullah (a.s)'a bağışlayanları kıskanıyordum." Devamında yukarıdakinin benzerini aktarmıştır. [403]
Bir başka rivayete göre ise şöyle söylemiştir:
"Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın. Ayrıldıklarından istediklerini (yeniden almanda) senin üzerine bir günâh yoktur" [404] âyeti inince, Resulullah (a.s) bizden bir kadının gününde olduğunda izin isterdi."
(Urve dedi ki): "Ben kendisine: "Sen ne diyordun?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"O'na şöyle diyordum:
"Bu bana yönelikti. Ya Resulullah (a.s)! Ben sana kimseyi tercih etmtll istemem." [405]
Bir rivayette de şu ifade geçmektedir: "Kendime kimseyi tercih etmedim." [406]

Dersler Ve Öğütler

İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Bu, Resulullah (a.s)'a özel kılınmış şeylerdendi. O da kendini O bağışlayan bir kadını istediği takdirde mehirsiz olarak nikâhlayabilmesiydii
Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Bu (sonuncusu, diğer) rnü'minlerden ayrı olarak yalnızca sana özeldir.
İlim adamları bu âyet üzerindedir görüş ayrılığına düşmüşlerdir. O öa. Yüce Allah'ın: "Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanma alırsın" sözüyle ilgilidir. Bu ifadedeki hükmün: "Bundan sonra artık (başka) kadınlar (alman) ve

güzellikleri hoşuna gitse de bunları başkalarıyla değiştirmen sana helal olmaz" [407] âyetiyle nesh edilmiş olduğu söylenmiştir. Bunun yanısıra O'na istediğini nikâhlamayı mubah kıldığı da söylenmiştir Bir açıklamaya göre ise bu âyet (sonuncu âyet) sünnet ile nesh edilmiştir.
Zeyd bin Erkam şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s), bu âyetin inmesinden sonra Meymune (r.a), Muleyke (r.a), Safıyye (r.a) ve Cuveyriyye (r.a)'yle evlendi."
Hz. Aişe (r.a) de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) vefat etmeden önce kendisine bütün kadınlar helal kılınmıştı." Bunun tersi olduğu ve Yüce Allah'ın: "Bundan sonra artık (başka) kadınlar (alman) ve güzellikleri hoşuna gitse de bunları başkalarıyla değiştirmen sana helal olmaz" sözünün, "Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanma alırsın" sözünij nesh ettiği de söylenmiştir. Birincisi ise daha sahihtir.
Bizim mezhebimizin ileri gelenleri şöyle demişlerdir:
"En sahih olan şudur: "Resulullah (a.s) vefat etmeden Önce kendisine nikâhı altındaki hanımlarla birlikte diğer hanımlar (yani ebediyen haram kılınmış olanların dışında kalan ve evliliğine engel olmayan diğer hanımlar -çeviren) da helal kılınmıştır."

2808- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) vefat etmeden önce kendisine bütün kadınlar helal kılınmıştı."
Yine Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:
"(Ölmeden önce) O'na kadınlardan dilediğiyle evlenmesi kendisine helâl kılınmıştı." [408]
el-Cami'in tahkikçisi bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Tirmizi de: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. İbni Huzeyme de sahih olduğunu söylemiştir. Hakim ve îbni Hibban, bunu İbni Cureyc'in Atâ'dan, onun Ubeyd bin Umeyr'den, onun da Hz. Aişe (r.a)'den rivayeti tankıyla nakletmişlerdir. Bu rivayetin İbni Hibban'in kitabında da bir şahidi bulunmaktadır. Bunu ondan İbni Kesir nakletmiştir. [409] O da Ümmü Seleme (r.a)'den nakledilen şu hadistir:
"Ümmü Seleme (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) vefat etmeden önce, mahrem olanların dışında kadınlardan dilediğiyle evlenmek kendisine helâl kılınmıştı..." [410]

2809- Taberani, el-Evsat'ta, Hz. Aişe (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Çullardan

(Peygamberin eşlerinden) bir şey istediğinizde perde arkasından ist \ yin," [411] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte bir kâseden yemek yiyordum. Hz. Ömer (r. ı) geçti. (Resulullah a.s) onu çağırdı. O da yedi. Parmağı benim parmağında değdi. Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Eyvah! Sizin hakkınızda söyleneni yapsaydı, sizi bir tek göz görmezdi
Bunun ardından hicâb âyeti indi." '
2810- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'deıı şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ın hanımları geceleyin ihtiyaç giderilen yere doğru çıkarlardı. -Burası düz ve geniş bir alandı- Hz. Ömer (r.a) de Resulullah (a.s): "Hanımlarını örttür" derdi. Resulullah (a.s) ise yapmazdı. Resulullah (a.s)'ın hanımlarından Şevde bintu Zem'a (r.a) gecelerden birinde yatsı vakti çıktı. Uzun boylu bir kadındı. Hz. Ömer (r.a) de örtünme hükmünün innjjesi arzusuyla şöyle söyledi:
"Bak! Seni tanıdık ey Şevde!" [412]

2810-Buhari (1/238) 4-Kitâbu'l-Vudu, 13-Kadınlann abdest bozmaya çıkmaları babı. Ayrıca: Buhari (4795, 5237, 6240) Müslim (411709) 39-Kitâbu's-Selâm, 7-Kadın-ların tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkmalarının mubah olduğu babı.
Bir rivayette de şöyle denmektedir:'
"Resulullah (a.s)'m hanımları geceden geceye ihtiyaç giderilen yere çıkarlardı." Devamında yukarıdakinin benzerini aktarmıştır. [413]
Bir başka rivayete göre ise (Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Şevde, hicâb (örtünme) uygulaması konduktan sonra (bir keresinde) ihtiyacı için dışarı çıktı. Cüsseli bir kadındı. Cüssesiyle diğer kadınlardan farklıydı. Oiiu tanıyan biri kim olduğunu anlamakta zorluk çekmezdi. Kendisini Hz. Ömer bin Hattab (r.a) gördü ve şöyle söyledi:
"Ey Şevde! Vallahi sen bize gizli kalmıyorsun. Bak nasıl çıkıyorsun."
Bunun üzerine (Şevde (r.a) geriye doğru döndü. Resulullah (a.s) da benim odamdaydı ve akşam yemeğini yiyordu. Elinde de kemik vardı. (Şevde (r.a) içeri girdi ve:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben dışarı çıktım ve Hz. Ömer bana şöyle şöyle söyledi" dedi. Hemen ardından Resulullah (a.s)'a vahiy geldi. Sonra (vahiy hali) Resulullah (a.s)'tan kalktı. Kemik de elinde duruyordu. Yere koymamıştı. Ardından şöyle buyurdu:

"Sizin ihtiyacınız için dışarı çıkmanıza izin verildi."

Hişâm dedi ki: "Yani tuvalet ihtiyacınız için." [414]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:

"Hicâb (örtünme) uygulaması konduktan sonra," sözü hakkında:

Daha önce Taharet kitabında geçtiğine göre Hişâm bin Urve'nin babasından rivayeti tankıyla nakletmiş olduğu hadis zahiri anlamı itibariyle burada verilen ve Zuhri'nin Urve'den rivayeti tankıyla nakledilen hadise ters düşmektedir.

Burada (ikinci rivayette) kastedilen hicâb (örtü) birinci hicâbdır, ikinci hicâb değildir.

Sonuç olarak: Hz. Ömer (r.a)'in kalbi, Resulullah (a.s)'ın haremine yabancıların muttali olmalarını hoş karşılamamıştır. Hatta bu düşüncesini Resulullah (a.s)'a açık bir şekilde de ifade etmiş ve: "Hanımlarını kapat" demiştir. Sonuçta hicâb (örtünme) âyeti inmiştir. Bundan sonra dış örtülerini üzerlerine almış olsalar bile kendilerini belli edecek bir şekildeçıkmamalarını istemiş ve bunda ısrarlı davranmış, sonra da bundan alıkon-muştur. Kadınlara da, zorluğun ortadan kaldırılması ve sıkıntının giderilmesi amacıyla ihtiyaçları için dışarı çıkmalarına izin verilmiştir." [415]

2811- Ebu Davud, Ümmü Seleme (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: Cilbablannı üzerlerine alsınlar" [416] âyeti indiğinde ensâr kadınları adeta kafalarında siyah kumaşlardan kargalar varmış gibi çıkarlardı (yani başlarına siyah örtüler örtünerek çıkarlardı -Çeviren)." [417]

2812- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [418]

"İsrailoğulları çıplak bir halde yıkanır bu sırada birbirlerinin bedenlerine bakarlardı. Musa (a.s) ise yalnız başına yıkanırdı. Bunun üzerine:

"Vallahi, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan alıkoyan şey, onun husyelerinin olmamasından başka bir şey değildir" dediler. (Musa (a.s) elbisesini bir taşın üzerine koydu. Taş elbisesini kaçırdı (yani taş yuvarlandı elbisesi de üzerinde

gitti). Musa hemen arkasından: "Taş elbisemi ver!" diyerek koşmaya başladı. Bu sırada İsrailoğulları da Musa'nın bedenine baktı ve: "Vallahi, Musa'nın hiçbir arızası yok" dediler. O sırada taş durdu ve ona doğru bakıldı. (Musa a.s) da elbisesini aldı. Taşı da dövmeye başladı."
Ebu Hureyre (r.a) dedi ki:
"Vallahi Musa (a.s)'nın vuruşlarıyla taşın üzerinde altı veya yedi yara oluştu."
Buhari'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Musa (a.s) çok haya sahibi ve kendini örten bir adamdı. Hayasından dolayı bedeninin üzerinden bir şey göstermezdi. İsrailoğullarmdan bazı kimseler onu rahatsız ettiler ve:
"Bu derece kendini saklaması, bedeninde bir kusur olmasından dolayıdır. Ya baras (alalık), ya husye solukluğu ya da köselik vardır" dediler. Allah da Musa (a.s)'yı onların hakkında söylediklerinden temize çıkarmak
istedi. Bir gün tek başına yalnız bir yere çıktı. Elbisesini taşın üzerine koydu, sonra yıkanmaya başladı. İşini bitirince elbisesini almak üzere ona doğru döndü. Ancak taş elbisesini aldı. Musa (a.s) asasını aldı ve taşı aradı. Bir yandan da: "Taş elbisemi ver! Taş elbisemi ver!" demeye başladı. Bu şekilde İsrailoğullarınm ileri gelenlerinin yanlarına kadar geldi. Onlar da onu çıplak haliyle Allah'ın en güzel bir şekilde yaratmış olduğu halde (yani Allah'ın en güzel bir şekilde yaratmış olduğu bir bedene sahip halde) gördüler. Böylece Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkardı. Bu arada taş da durdu. O da elbisesini aldı ve giydi. Sonra da asâsıyla taşı dövmeye başladı. Vallahi, onun vuruşlarından dolayı taşın üzerinde üç, dört veya beş yara meydana ^eldi. Bu da Yüce Allah'ın şu sözünde bildirilen şeydir:
"Ey iman edenler! Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nitekim Allah onu onların söylediklerinden temize çıkardı. O, Allah katında itibarlı biriydi." [419] [420]
Müslim'in bir rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Musa (a.s) çok haya sahibi biriydi. Çıplak bir halde hiç görülmezdi. Bunun üzerine İsrailoğulları: "O, mutlaka husyeleri sönük biridir" dediler. Bir keresinde o bir miktar suyun içinde yıkandı. Elbisesini de bir taşın üzerine koydu. Taş harekete geçip koşmaya başladı. O da peşinden gidip asâsıyla onu (taşı) dövmeye ve: "Taş elbisemi ver! Taş elbisemi ver!11 demeye başladı. Sonunda İsrailoğullarınm ileri gelenlerinin ortasında durdu. İşte onun hakkında şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nitekim Allah onu, onların

söylediklerinden temize çıkardı. O, Allah katında itibarlı biriydi.' [421]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir:
"Ahmed bin Muni', Müsned'inde, Taberi ve İbni Hibban, kuvvetli nadla Abdullah bin Abbas (r.a)'tan, o da Hz. Ali (r.a)'den şöyle ri etmişlerdir:
"Hz. Ali (r.a) dedi ki:
"Musa (a.s) ve Harun (a.s) dağa çıktılar. Harun (a.s) vefat etti. İsrail oğullan: "Onu sen öldürdün. O bize senden daha yumuşak davranıyordu ve senden daha çok haya sahibiydi," dediler. Bu sözleriyle onu rahatsız ettiler.
Allah da meleklere emretti, onu (Harun'u) taşıdılar. İsrail oğullarının üstünden geçirdiler. Onlar da öldüğünü anladılar."
Taberi diyor ki:
"Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nitekim Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkardı. O, Allah katında i-tibarlı biriydi," sözündeki incitmeyle kastedilen bu olabilir."
Yine Hafız İbni Hacer şöyle diyor:
"Sahih'te olan metin bundan daha sahihtir. Ancak bir şeyin iki veya daha fazla sebebinin olması, ihtimal dışı değildir. Nitekim bu konuda (bir şeyin birden fazla sebebinin olabileceği konusunda) bir çok yerde açıklama yapılmıştır." [422]

HADİSLERLE SEBE SURESİNİN TEFSİRİ

2813- Tirmizi, Ferve bin Museyk el-Murâdi (r.a)'den rivayet etmiştir: [423]

"Resuhıllah (a.s)'ın yanma giderek:
"Ya Resulullah (a.s)! Kavmimden dine girmeyenlere karşı, onlardan dine gelenlerle (Müslüman olanları yanıma alarak, olmayanlara karşı) çarpışayım mı?" diye sordum. Resulullah (a.s) da onlarla çarpışmama izin verdi ve beni emir yaptı. Yanından çıktığımda beni sormuş ve: "Gatafanlı ne yaptı?" demiş. Benim yola çıktığım kendisine bildirilmiş. O da hemen ardımdan bir adam gönderip beni geri istedi. Yanma gittim. Ashabından bir grup ile birlikte bulunuyordu. Buyurdu ki:
"Kavmini davet et. Onlardan kim Müslüman olursa (Müslümanlığını) kabul et.

Kim de Müslüman olmazsa, ben sana bir haber gönderinceye kadar ona karşı acele etme."
Daha sonra Sebe hakkında inen âyetler indi. Bir adam:
"Ya Resulullah (a.s)! Sebe nedir? Bir toprak mı yoksa bir kadın mı?" diye sordu. O da şöyle buyurdu:
"Ne bir toprak ne de bir kadın. Ancak o, Araplardan bir adamdır. Onun on çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan altısı sağ tarafa gitti, dördü de sol tarafa gitti. Sol tarafa gidenler Lahm, Cuzâm, Gassân ve Amile (kabileleri)dir. Sağ tarafa gidenlerse Ezd, Eş'ariler, Himyer, Kinde, Mizhic ve Enmâr (kabileleredir."
Bir adam: "Enmar nedir?" diye sordu. O da şöyle buyurdu:
"Has'am ve Becile (kabileleri) kendilerinden çıkan (kabile)dir."

2814- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Sonunda kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne söyledi?" derler. "Hakkı" derler. O yücedir, büyüktür" [424] sözü hakkında merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Allah gökte bir emir için hüküm verince, melekler O.'nun sözüne olan itaatlerini ortaya koymak üzere kanatlarını çırparlar. Adeta düz bir kayanın üzerindeki zincir gibi. Sonunda kalplerinden korku giderilince: "Rabbiniz ne söyledi?" derler. Sonra da: "O, Hakkı söyledi. O, yücedir, büyüktür" derler. Onlardan söz çalmaya çalışanlar bunu duyarlar. Söz çalmaya çalışanlar da şu şekilde üstüste olurlar. -Sufyân (râvilerden) bunu söylerken elleriyle işaret etti. Avuçlarını yapıştırıp parmaklarım birbirine geçirdi- (En üstteki) bir söz işitir. Onu alttakine iletir. En son onu büyücünün veya kâhinin sözüyle dışa vururlar. Bazen onu (sözü çalanı) kendinden sonrakine üetin-ceye kadar bir kor parçası yakalar. (îletebilse de) onunla birlikte yüz yalan söyler. "Bize şöyle şöyle günde şöyle dememiş miydi?" denir. Böylece gökten duyulmuş olan bir kelimeyle (bütün sözleri) doğrulanır." [425]

2815- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Allah vahiyle konuştuğunda gökte olanlar, Safa'nın üzerinde bir zincirin sürüklenmesi gibi zil sesi benzeri bir ses duyarlar. Böylece kendilerinden geçerler. Cibril (a.s) yanlarına gelinceye kadar bu halleri devam eder. O yanlarına gelince kalplerinden korku giderilir ve: "Ey Cibril! Rabbiniz ne dedi?" derler. O da: "Hakkı, hakkı" der." [426]

HADİSLERLE FATIR SURESİNİN TEFSİRİ

2816- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [427]
"Resulullah (a.s): "Sonra Kitab'i kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık. Onlardan kimi nefsine haksızlık eder, kimi orta yoldadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer. İşte büyük lütuf budur," [428] âyetiyle ilgili olarak şöyle buyurdu:
"Bunların hepsi belli bir menzile (derece) üzeredir ve hepsi de cennettedir."
Taberi, Tefsir'inde şu görüşü tercih etmiştir:
"Yüce Allah'ın: "Onlardan kimi nefsine haksızlık eder" sözüyle kastedilen anlam şudur: Bunlar nifak, küfür ve şirkten daha küçük olan günâhları ve suçları işleyen kimselerdir. Çünkü Yüce Allah âyetin devamında: "(Mükâfatları) Adn cennetleridir. Oraya girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Oradaki giysileri de ipektir" [429] diye buyurmuştur. Böylece sayılan üç grubun hepsinin de cennete gireceğini ortaya koyan genel bir ifade kullanmıştır."
İbni Kesir de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'ın: "Bunların1 hepsi belli bir menzile (derece) üzeredir" sözünün anlamı şudur: Yani bunların hepsi de bu ümmettendir, hepsi de cennete gireceklerdir. Sadece cennette farklı menzilelerde (derecelerde) olmaları itibariyle aralarında bir fark olacaktır."
Taberi de bu şekilde açıklamış ve daha önce geçen tefsire göre kendine haksızlık eden kimsenin de, Allah'ın kendisini günâhına göre cehennemde cezalandırmasından veya istediği bir şekilde cezalandırmasından sonra cennete girmesi mümkündür. [430]

HADİSLERLE YASİN SURESİNİN TEFSİRİ

2817- Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [431]
"SelemeoğuÜarı Medine'nin kenar bir yerinde bulunuyorlardı. Meş-cid'in yakınında bir yere taşınmak istediler. Bunun üzerine şu âyet indi: ;
"Şüphesiz ölüleri biz diriltiriz ve onların önceden gönderdiklerini de, eserlerini de yazarız." [432]
Resulullah (a.s) bunun üzerine: "Sizin eserleriniz yazılıyor" diye buyur du. Onlar da taşınmadılar."

2818- Buhari ve Müslim, Ebu Zeri Gıfari (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [433]
"Güneşin batmakta olduğu sırada Resulullah (a.s) ile birlikte Mescid'de bulunuyordum. Buyurdu ki:
"Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musun?" ***
Ben: "Allah ve Peygamberi daha iyi bilir" dedim. O da şöyle buyurdu: *
"Arşın altında secde etmeye gidiyor. İzin ister. Kendisine izin verilir. Mümkündür ki, secde eder de bu kendisinden kabul edilmez. Yine olur ki izin ister de kendisine izin verilmez ve: "Geldiğin yere dön" denir. O'da battığı yerden doğar. İşte bu da Yüce Allah'ın şu âyetinde bildirilen husustur:
"Güneş de kendi karargâhında akıp gitmektedir. Bu, güçlü olan ve bilen (Allah)'m takdiridir." [434]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Sonra şöyle okudu: "Onun karargâhı işte budur."
Bu da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un okuyuşuna göredir." [435]
Ibnu'l-Cevzi'nin Zâdu'l-Meysir'inde bildirildiğine göre İkrime, Ali bin Hüseyin ve Kisâi'den rivayetle, Şizeri de böyle okumuştur. [436]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"O zaman (güneşin batıdan doğduğu zaman -Çeviren) ne zamandır miıj-yor musunuz? Daha önce iman etmemişse veya imamyla bir iyilik kazanj-mamışsa artık bir kimseye imanının yarar sağlamayacağı zamandır." [437]
Özet bir rivayete göre de (Ebu Zer (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a, Yüce Allah'ın: "Güneş de kendi karargâhında akrp

gitmektedir" sözü hakkında soru sordum. O da şöyle buyurdu:

"Onun karargâhı Arş'm altındadır." [438] " Tirmizi'nin rivayeti de bunun benzeridir. [439] Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "Ibni Arabi şöyle söylemiştir:

"Bazıları güneşin secdesini inkâr etmişlerdir. Oysa (bu konudaki rivayet) sahih ve mümkündür. Bazıları da onun sürekli Allah'ın emrine boyun eğmiş olmasıyla te'vil etmişlerdir."

"Burada secde ile kastedilen, meleklerden ona müvekkel kılmanın secde etmesi yahut güneşin hâl itibariyle secde etmesi olabilir. Bu durumda secde ile kastedilen anlam, onun Allah'ın emrine tam olarak boyun eğme ve kendisine yükleneni eksiksiz yerine getirme anlamı olabilir.

İbni Kesir şöyle söylemiştir:

"Yüce Allah'ın: "Güneş de kendi karargâhında akıp gitmektedir" sözüyle ilgili olarak iki görüş ortaya atılmıştır. Birisi: Bununla kastedilen, yer olarak karargâhıdır. Orası da Arş'm altında yeryüzünün bu yönünü izleyen yerdedir. Gerçekte o her nerede olsa da o da, diğer bütün yaratıklar da Arş'm altındadır. Çünkü Arş bu varlıklar aleminin bir çatışıdır." İkinci görüş: "Onun karargâhı ile kastedilen, yörüngesinin sonudur. Kıyamet gününde yörüngesi kaldırılır ve hareketi durdurulur. Işığı yok edilir. Böylece bu âlem son noktasına ulaşmış olur. İşte bu, güneşin zaman itibariyle karargâhıdır." [440]

Hafız İbni Hacer el-Feth'in bir başka yerinde de şöyle diyor:

"Hattabi şöyle söylemiştir:

"Onun Arş'm altında istikrar bulmasıyla kastedilen şu olabilir: O, Arş'm altında bizim kavrayamayacağımız bir şekilde istikrar bulmaktadır. Anlam şu da olabilir: "Benim -yani Ebu Zer (r.a)'in- hakkında soru sorduğum konu, Kitab'da bildirilen ve onun Arş'm altındaki karargâhıyla ilgilidir ki varlıklar alemiyle ilgili işlerin başlangıcı ve bitişi oradandır. Güneşin dönüşü orada kesilir, orada istikrar bulur ve hareketi durur. Her gece secde etmesinde ise onun hareket esnasındaki dönüşüne engel bir durum yoktur." [441]

Bir Açıklama

"İşte bu, onun karargâhıdır" okunuşu, söz konusu ifadenin bir tefsiridir. Çünkü bu okunuş tarzı Hz. Osman (r.a) mushafi'ndaki yazılış şekline ters düşmektedir. Hz. Osman (r.a) mushafı'ndaki ibarenin yazılış şekli: "Güneş de kendi

karargâhında akıp gitmektedir" anlamına gelecek tarzdadır. Biz bu konuyu 'el-Esâs fi't-Tefsir1 adlı kitabımızda açıkladık. Orada bu âyetle ilgili kısımda ve özellikle de En'am süresindeki: "Onlar kendilerine meleklerin yahut Rabbinin veya Rabbinin bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin bazı ayetlerinin geldiği gün, önceden iman etmemiş veya imanıyla bir iyilik kazanmamış kimseye artık iman etmesinin bir yararı olmayacaktır. De ki: "Bekleyin, biz de beklemekteyiz," [442] âyetiyle ilgili kısımda bu hususu ayrıntılı bir şekilde açıklamıştık. [443]

HADİSLERLE SAD SURESİNİN TEFSİRİ

2819- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [444]
"Ebu Tâlib hasta oldu. Kureyşiler ziyaretine geldi. Resulullah (a.s) da geldi. Ebu Tâlib'in yanında bir kişinin oturabileceği bir yer vardı. Ebu Cehil, Resulullah (a.s)'ı oraya oturmaktan alıkoymak için kendisi kalkıp oraya oturdu. Resulullah (a.s)'tan Ebu Tâlib'e şikâyetçi oldular. Ebu Tâlib: "Ey kardeşimin oğlu! Kavminden ne istiyorsun?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ben onlardan sadece bir söz söylemelerini istiyorum ki, Araplar onunla kendilerine boyun eğecek ve Acemler de kendilerine cizye verecekler."
Ebu Tâlib: "Sadece bir kelime mi?" diye sordu.
Resulullah (a.s): "Sadece bir kelime!" diye buyurdu. Sonra şöyle buyurdu:
"Ey amcam! "Allah'tan başka ilâh yoktur" deyin."
Oradakiler: "Bir ilâh mı? Biz son dönem neslinde böyle bir şey duymadık. Bu, ancak bir uydurmadır" dediler.
Bunun üzerine Kur'an'da onlar hakkında şu âyetler indi:
"Sâd. Zikir sahibi Kur'an'a andolsun; Hayır. O inkâr edenler bir büyük-lenme ve ayrılık içindedirler. Onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Feryat ettiler ama kurtuluş vakti değildi. Kendilerine içlerinden bir uyarıcının gelmesine hayret ettiler. İnkâr edenler dediler ki: "Bu yalancı bir büyücüdür. İlâhları tek bir ilâh mı yaptı? Doğrusu bu şaşılacak bir şeydir." Onlardan ileri gelen grup ortaya atılıp-(dediler ki): "Yürüyün ve ilâhlarınız üzerinde kararlılık gösterin. Çünkü bu (bizden) istenen bir şeydir. Biz son dinde böyle bir şey duymadık. Bu bir düzmeceden başka bir şey değildir." "Zikir (Kitap) aramızdan ona mı indirildi." Hayır onlar benim zikrimden şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar."

2820- ibni Huzeyme, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [445]
"O (Abdullah bin Abbas r.a) Sâd suresinde secde ederdi. Ona bu söylendi (soruldu). O da şunu okudu:
"Bunlar, Allah'ın doğru yola eriştir dikleridir ki, sen de onların doğru yollarına uy." [446]
Sonra da şöyle söyledi:
"Bunda Davud (a.s) secde etti. Resulullah (a.s) da bunda secde etti."

2821- İbni Huzeyme, Mücâhid (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [447]
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Sad suresi secdesini nereden aldın?" diye sordum. Bunun üzerine o da şunu okudu:
"Ondan önce de Nuh (a.s)'u ve onun soyundan Davud (a.s)'u, Süleyman (a.s)'ı, Eyyub (a.s)'u, Yusuf (a.s)'u, Musa (a.s)'yı ve Harun (a.s)'u doğru yola eriştirdik. İyilik sahiplerine işte böyle karşılık veririz." [448]
Böyle devam ederek şu âyete kadar okudu:
"Bunlar, Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir ki, sen de onların doğru yollarına uy." [449]
Sonra da şöyle söyledi:
"Davud (a.s) bunda secde etmişti. Bu yüzden Resulullah (a.s) da etti."

2822-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Derler ki: "Ey Rabbimiz! Bunu bizim başımıza kim getirdiyse onun ateşteki azabını kat kat artır." [450]
(Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Korkunç yılanlar ve haşerat (yani onlara bu haşeratla azab edilir. -Çeviren)" [451]

HADİSLERLE ZÜMER SURESİNİN TEFSİRİ

2823- Tirmizi, Abdullah bin Zubeyr bin Avvâm (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Sonra siz kıyamet günü Rabbinizin huzurunda dâvâlaşacaksmız," [452] âyeti inince, Zubeyr dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Dünyada aramızda meydana geldikten sonra davalaşma ahirette tekrar aramızda olacak mı?"
Resulullah (a.s) da: "Evet" dedi ve sonra da şöyle buyurdu:
"İş o zaman daha da sert olacaktır." [453]

2824- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Biz belli bir süre yaşadık. Şu (iki) âyetin bizim ve bizden önceki Kitâb ehlinin hakkında indiğini sanıyorduk:
"Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da Ölecekler. Sonra siz kıyamet günü Rabbinizin huzurunda dâvâlaşacaksmız." [454]
Dedik ki: "Nasıl dâvâlaşacağız? Peygamberimiz bir, kitabımız bir."
Ancak çok geçmeden birbirimizin boyunlarını kılıçlarla vurduğumuzu gördük. Bunun üzerine bunun bizim hakkımızda indiğini anladım." [455]

2825- Taberani, Evsat'ta, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Allah, ölümleri anında canları alır," [456] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Dirilerle Ölülerin ruhları buluşur. Birbirlerine sorular sorarlar. Sonra Yüce Allah ölülerin ruhlarını tutar, dirilerin ruhlarını bedenlerine geri gönderir."

2826- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [457]
"Bir Yahudi bilgini Resulullah (a.s)'a geldi ve şöyle söyledi:
"Ey Muhammedi Allah gökleri bir parmağa koyar, yerleri bir parmağa koyar, dağlan bir parmağa koyar, ağaçları ve ırmakları bir parmağa koyar, diğer yaratıkları da bir parmağa koyar. Sonra: "Ben melikim (hükümdarım)", der."
Resulullah (a.s) güldü ve şöyle buyurdu: "Onlar Allah'ı gereği gibi bilemediler." [458] Benzer bir rivayete göre ayrıca şöyle söylemiştir:
"Suyu ve toprağı da bir parmağa koyar. Diğer yaratıkları da bir parmağa koyar. Sonra onları sallar."
Bu rivayette ayrıca şöyle denmektedir:

"Resulullah (a.s) hayretle ve onun sözünü doğrular bir tavırla azı dişleri görünecek kadar güldü. Sonra Resulullah (a.s) şu âyeti okudu:
"Onlar Allah'ı gereği gibi bilemediler. Oysa kıyamet günü yer tamamen O'nun avucundadır ve gökler sağ elinde durulmuştur. O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir." [459]
Tirmizi'nin rivayetine göre de Yahudi bilgin şöyle söylemiştir:
"Ey Muhammed! Allah gökleri bir parmakta tutar. Dağlan bir parmakta tutar. Yerleri bir parmakta tutar. (Diğer) yaratıkları da bir parmakta tutar Sonra: "Ben hükümdarım" der."
(Râvj) dedi ki:
"Resulullah (a.s) bunun üzerine azı dişleri görünecek kadar güldü ve şöyle buyurdu:
"Onlar, Allah'ı gereği gibi bilemediler." [460]

Bir Açıklama

Kurtubi, el-Mefhem'de şöyle demektedir:
"Rivayette geçen "onun sözünü doğrular bir tavırla" ibaresi, bir şey ifade etmez. Çünkü bu söz, râvinin kendi sözüdür ve doğru değildir, asılsızdır."
Hafız İbni Hacer de el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Hattabi'den rivayet edildiğine göre râvinin "onun sözünü doğrular bir tavırla" sözü, onun kendi zannı ve kanaatidir. Bu hadis değişik rivayet tarıklarıyla nakledilmiştir, hiçbirinde bu fazlalık yoktur. Bildirilenin doğru farzedilmesi durumunda da yüz renginin kızarması sıkılmasına, sararması da endişeye kapılmasına delalet eder. Dolayısıyla durumun yine onun çıkardığı sonuca ters olduğu anlaşılır. Rengin kızarması, bedende kan deveranının hızlanması gibi sebeplerden kaynaklanır. Sararma ise kana öd suyunun veya daha başka bir şeyin karışması gibi sebeplerle bedende bir hareketliliğin ortaya çıkmasından ileri gelir. Bunun rivayet yoluyla aktarıldığının farzedilmesi durumunda, Yüce Allah'ın: "Oysa kıyamet günü yer tamamen O'nun avucundadır ve gökler sağ elinde durulmuştur" sözünün yorumu açısından böyle söylenmiş olabileceği kabul edilir." [461]

2827- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle rivayet etmiştir: [462]
"Bir Yahudi Resulullah (a.s)'m yanından geçti. Resulullah (a.s) ona: "Ey Yahudi!

Bize bir şeyler haber ver" diye buyurdu. Yahudi de şöyle söyledi:
"Ey Ebu'l-Kâsım! Allah gökleri şuna, yerleri şuna, suyu şuna, dağları şuna, diğer yaratıkları da şuna koyduğunda ne diyeceksin."
Muhammed bin Salt (bunu aktarırken) önce serçe parmağıyla işaret etti.
Sonra sırasıyla baş parmağına kadar işaret etti. (Yani "gökleri şuna" deik<jrı serçe parmağını, sonra sırasıyla baş parmağına kadar diğer parmaklarnu gösterdi.)
Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetini indirdi:
"Onlar, Allah'ı gereği gibi bilemediler." [463]

2828- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şanı yüce olan Allah kıyamet günü gökleri dürer. Sonra onları eliyle dürer. Sonra şöyle buyurur:
"Ben hükümdarım. Zorbalar nerede? Büyüklenenler nerede?"
Sonra yeri sol eliyle dürer. Sonra şöyle buyurur:
"Ben hükümdarım. Zorbalar nerede? Büyüklenenler nerede?"
Buhari'nin rivayetine göre de şöyle buyurmuştur:
"Şanı yüce olan Allah kıyamet günü yerleri dürer. Gökler de sağ elinde olur. Sonra şöyle buyurur: "Hem hükümdarım." [464]
Müslim'in Ubeydullah bin Mıksem'den nakletmiş olduğu bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"O (yani Ubeydullah), Resulullah (a.s)'tan nasıl rivayette bulunuyor diye Abdullah bin Ömer (r.a)'e baktı. Şöyle dedi:
"Şanı yüce olan Allah göklerini ve yerlerini iki eliyle alır ve: "Ben Allah'ım" der. Parmaklarını kapatır, açar ve: "Ben hükümdarım" der." Bu sırada baktım minber en altından oynuyordu. Hatta: "Minber Resulullah (a.s)'ı üzerinden düşürecek" dedim." [465]
Benzeri bir rivayetin de sonunda şöyle denmektedir:
"Mutlak güç sahibi -azze ve celle- göklerini ve yerlerini iki eliyle alır." [466]
Ebu Davud birinci rivayeti nakletm'iştir. Onun rivayet ettiği hadiste "diğer eliyle" denmekte, "sol eliyle" denmemektedir." [467]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle demektedir: "Beyhaki şöyle söylemiştir:
"Bu rivayette "sol el" ibaresini sadece, Ömer bin Hamza kullanmıştır. Ömer bin Hamza bu rivayeti Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakletmiştir. Yine İbni Ömer (r.a)'den Nafi ve Ubeydullah bin Mıksem de rivayet etmiş, ancak söz konusu ibareye yer vermemişlerdir. Bu hadisi Ebu Hureyre (r.a) ve daha başkaları da bu şekilde Resulullah (a.s)'tan rivayet etmişlerdir.
Müslim'in Sahih'inde yer alan bir hadise göre Abdullah bin Ömer (r.a) merfu olarak şöyle söylemiştir:
"Adil davrananlar, kıyamet gününde Rahman'ın sağ elinde nurdan minberler üzeredirler. O'nun her iki eli de sağdır."
Yine Ebu Hureyre (r.a)'den nakledilen bir hadiste de şöyle denmektedir: "Ben Rabbimin sağ elini seçtim. O'nun her iki eli de sağdır." İbni Hacer sözüne şöyle devam ediyor: "Kurtubi de el-Mefhem'de şöyle demektedir:
"Bu şekilde bu rivayette, bizim aramızda yaygın olan kullanımdan yola çıkılarak Yüce Allah'ın açısından "sol el" isimlendirmesi kullanılmıştır. Ancak rivayetlerin çoğunda bu isimlendirmenin kullanılmasından kaçınılmıştır. Hatta Yüce Allah'ın sıfatlarında bir eksiklik olduğu vehmine kapılmmasmın önlenmesi amacıyla: "O'nun her iki eli de sağdır" denilmiştir. Çünkü bizim açımızdan sol el sağ elden daha zayıftır." [468]
İmam Nevevi de şöyle demektedir:
"Kadı Iyaz şöyle söylemiştir:
"Bu hadiste üç ibare geçmektedir: Kapatır, dürer ve alır. Bunların tümüde toplamak anlamındadır. Çünkü gökler açıktır. Yerler de yayılmıştır. Daha sonra bu ifadeler, göklerin ve yerin tamamen kaldırılması, yok edilmesi ve daha farklı göklere ve yere değiştirilmesi anlamına alınacaktır. Sonuç olarak bu ibarelerin tümü de, söz konusu varlıkların üstüste katlanması, kaldırılması ve başka şekle dönüştürülmesi anlamına alınacaktır. Resulullah (a.s)'ın parmaklarını kapatması ve açması, söz konusu varlıkların kapatılmasını, toplanmasını ve açılmasını sembolize etmek, dürülen ve açılan varlığın durumunu göstermek"içindir. Bu varlıklar ise gökler ve yerlerdir. Yoksa bu işaretle o varlıkları düren ve açanın hareketlerine işaret edilmesi amaçlanmamıştır. O, yüce ve uludur. Allah'ın sem'i sıfatlarından olan ve yaratılmış bir şey olmayan "el"i temsil edilemez."
İmam Nevevi daha sonra şöyle diyor:
"Yukarıda geçen hadislerde anlaşılması zor olan ibarelerle Hz. Peygamberi

(a.s)'nin ne kasdettiğini en iyi şekilde Yüce Allah bilir. Biz Allah'a ve O'nun sıfatlarına inanırız. Hiçbir şeyi O'na benzetmeyiz. O'nu da hiçbir şeye benzetmeyiz.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, duyandır, görendir." [469]
Resulullah (a.s)'m söylediği ve O'ndan kesin şekilde rivayet edilenler de hak ve doğrudur. Bunlardan anlayabildiklerimizi, Yüce Allah'ın bize olan lütfuyla anlayabilmekteyiz. Anlamakta zorluk çektiklerimize de iman eder ve O'nun ilmini yüce ve her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allah'a bırakırız. Anlamını da bize hitabda kullanılan Arap diline göre taşıdığı anlama hamlederiz. Ancak muhtemel olan iki farklı anlamından hiçbirinin kesin olduğunu söylemeyiz. Ancak yüce ve noksanlıklardan münezzeh olan Allah'ın şânma lâyık olmayan zahiri anlamından O'nu tenzih ederiz. Başarı ancak Allah'tandır."
"Bu sırada baktım minber en altından oynuyordu" sözünün anlamı şudur:
Yani en altından en üstüne kadar boydan boya hareket ediyordu. Çünkü bir şeyin alt tarafı hareket edince üst tarafı da hareket eder. Muhtemelen minberin bu esnada hareket etmesi Resulullah (a.s)'m belirtilen şekildeki hareketinden ileri geliyordu. Bununla birlikte onun söylenenleri duymasının heybetiyle kendi kendine hareket etmiş olması da muhtemeldir. Tıpkı hurma kütüğünün inlemesi gibi. " [470]

2829- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yeri kapatır ve sağ eliyle göğü dürer. Sonra şöyle buyurur: "Ben hükümdarım. Nerde yeryüzünün hükümdarları?" [471]

HADİSLERLE MÜ'MİN SURESİNİN TEFSİRİ

2830- Ebu Davud, Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: [472]
"Resulullah (a,s) şöyle buyurdu: "Dua, bizzat ibadettir." Sonra şu âyeti okudu: "Rabbiniz dedi ki: "Bana dua edin duanızı kabul edeyim. Bana ibadetten büyüklenenler küçük düşürülmüş olarak cehenneme gireceklerdir." [473]

HADİSLERLE FUSSİLET SURESİNİN TEFSİRİ

2831- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Mescidi Haram'ın çevresinde üç kişi bir araya geldi. Bunların ikisi Sakif kabilesinden biri, Kureyştendi. Veya ikisi Kureyşten, biri Sakif kabilesinden-di. Göbeklerinin yağları fazla ama kalplerinin (kafalarının) anlayışı kıttı. [474]
İçlerinden biri:
"Ne dersiniz Allah bizim dediğimizi duyuyor mu?" diye sordu. Birisi:
"Eğer açıktan konuşursak duyar ama gizli konuşursak duymaz" dedi. Diğeri de:
"Eğer açıktan konuştuğumuzu duyuyorsa gizli konuştuğumuzu da duyuyordur. Bunun üzerine Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şahitlik edeceğini (düşünüp onlardan) sakınmıyordunuz. Aksine yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz." [475]
Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ka'be'nin örtülerine bürünmüştüm. Bu sırada göbeklerinin yağları fazla ama kalplerinin anlayışı kıt üç adam geldi. Biri Kureyşli ikisi de onun Sakif kabilesinden olan kayın biraderleriydi. Yahut biri Sakif kabilesinden, ikisi de onun Kureyş'ten olan kayınbiraderleriydi. Aralarında benim anlamadığım bir şeyler konuştular. İçlerinden biri:
"Ne dersiniz Allah bizim dediğimizi duyuyor mu?" diye sordu. Birisi:
"Eğer seslerimizi yükseltirsek duyar, yükseltmezsek duymaz" dedi. Diğeri de:
"Eğer ondan bir şeyi duyarsa hepsini duyar" dedi. Ben bunu Resulullah (a.s)'a bildirdim. Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şahitlik edeceğini (düşünüp onlardan) sakınmıyordunuz. Aksine yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz." [476]

HADİSLERLE ŞURA SURESİNİN TEFSİRİ

2832- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ona, Yüce Allah'ın: "De ki: "Ben buna karşılık sizden yakınlıktan dolayı olan sevgiden başka bir ücret istemiyorum/1 [477] sözüyle ilgili olarak scJru soruldu. Said bin Cubeyr:
"Muhammed (a.s)'in âline (aile efradına ve soyundan gelenlere) yakınlık" dedi. Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Acele ettin. Kureyş kabilesinin hiçbir kolu müstesna olmaksızın höp-siyle Resulullah (a.s)'ın bir akrabalık bağı vardı." [478]
Ardından şöyle söyledi:
"Sizinle benim aramda olan akrabalığın gereğini yerine getirmeniz, bunun hakkını yerine getirmeniz müstesna." [479]

Bir Açıklama

Bu âyetin tefsiriyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır:
İbni Cerir bunları sıraladıktan sonra şöyle demektedir:
"Bunların içinde doğruya en yakın ve vahyedilen ibarenin zahirine en uygun olan görüş şu görüştür: "Bu ibarenin anlamı şudur: "Ey Kureyş halkı! Ben bunun için, size olan yakınlığımdan dolayı bana sevgi duymanız, benimle sizin aranızda sıla-i rahmi sürdürmeniz (akrabalık hakkını yerine getirmeniz) dışında herhangi bir ücret istemiyorum."
İbni Kesir de Tefsir'inde şöyle söylemiştir: "(Bunun anlamı şudur):
"Ey Muhammedi Bu Kureyş kâfirlerinden olan müşriklere de ki: Size yaptığım bu tebliğ ve öğütten dolayı bana ödemeniz gereken bir ücret istemiyorum. Sadece kötülüğünüzü benden uzak tutmanızı ve bana yardım etmeseniz de Rabbimin davetini insanlara ulaştırabilmem için beni kendi halime bırakmanızı istiyorum. Artık aramızdaki akrabalık bağının hatırına bana eziyet etmeyin." [480]

HADİSLERLE DUHAN SURESİNİN TEFSİRİ

2833- Buhari ve Müslim, Mesruk bin Ecda (rh.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [481]

"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanında oturuyorduk. O da aramızda yanüstü uzanmıştı. Bir adam yanma geldi ve: "Kinde'nin kapılarında bir hikayeci hikâye anlatıyor ve şöyle bir iddiada bulunuyor: Duman âyeti gelecek ve kâfirlerin nefeslerini alacak. Mü'minleri de ondan dolayı nezle gibi rir şey alacak."

Abdullah bu söz üzerine sinirli bir şekilde oturdu ve şöyle söyledi:

"Ey insanlar! Allah'tan sakının. Sizden kim bir şey bilirse bildiğini söylesin. Kim de bilmiyorsa: 'Allah daha iyi bilir" desin. Birinizin bilmediği bir şeyi konuşmasından: "Allah daha iyi bilir" demesi daha çok bilgiye uygundur. Yüce Allah Peygamberi (a.s)'ne şöyle buyurmuştur:

"De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir yükümlülük getirenlerden (Öylesine kuruntuya girenlerden) değilim." [482]

Resulullah (a .s) insanların arkalarını döndüklerini görünce şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ım, Yusuf'un yedisi gibi yedi (ver)!"

Bir rivayete göre de Resulullah (a.s) Kureyşileri davet edince kendisini yalanladı ve O'na karşı geldiler. O da şöyle buyurdu:

"Ey Allah'ım! Onlara karşı bana Yusuf'un yedisi gibi bir yediyle yardım et!"

Bunun üzerine öyle bir sene geldi ki (kuraklıktan) her şeyi kuruttu. Hatta açlıktan derileri ve ölü hayvan etlerini bile yediler. Onlardan biri göğe doğru bakar ve (gökte) duman görünümünde bir şey görürdü. (Yani açlıktan ve zayıflıktan gözlerinde bulanıklık meydana geldiğinden göğü böyle sisli ve dumanlı gibi görürdü -Çeviren) Bu zamanda Ebu Sufyân, O'na (Resulullah (a.s)'a) gelerek:

"Ya Muhammed! Sen ortaya çıkıp Allah'a itaati ve akraba hakkını gözetmeyi emrettin. Oysa senin kavmin helak oldular. Onlar için şanı yüce olan Allah'a dua et" dedi. Yüce Allah da şöyle buyurdu:

"Artık sen göğün açık bir duman getireceği günü gözetle. (O duman) insanları bürür. İşte bu acıklı bir azaptır. "Rabbimiz! Üzerimizden azabı kaldır, çünkü biz artık iman edenleriz." Onlar için öğüt almak nerede? Oysa kendilerine açıklayıcı bir peygamber gelmişti. Sonra ondan yüz çevirdiler ve: "(Bu) öğretilmiş bir delidir" dediler. Biz azabı az bir süre kaldıracağız ama siz yine (küfre)

döneceksiniz." [483] -Abdullah burada dedi ki: "Ahiret azabıkaldırılır mı?"- Ancak şiddetli bir yakalama ile yakaladığımız gün elbette b z intikam alırız." İşte bu şiddetli yakalama Bedir gününde olmuştur." [484]
Bir başka rivayete göre de râvi şöyle söylemiştir:
"Abdullah dedi ki:
"Bu böyle olmuştu. Çünkü Kureyşiler Resulullah (a.s)'a karşı gelince Rl sulullah (a.s)'a onların aleyhine Yusuf'un kıtlık yılları (yani onun döneminde yaşanan kıtlık yılları) gibi kıtlık yıllan vermesi üzere Allah'a dua etmişti. Böylece onların başına kuraklık ve kıtlık geldi. Hatta kemikleri bile yediler. Öyle ki, onlardan bir adam göğe doğru bakar ve açlıktan, düşkünlükten dolayı kendisiyle göğün arasını adeta duman şeklinde görürdü. Bunun üzerine Yüce Allah da şu âyetleri indirdi:
"Artık sen göğün açık bir duman getireceği günü gözetle. (O duman) insanları bürür. İşte bu acıklı bir azaptır." [485]
(Abdullah bin Abbas (r.a) sonra) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'a gelindi. Kendisine: "Ya Resulullah (a.s)! Mudar için yağmur dile" denildi. Onlara yağmur verildi. Bu arada şu âyet indi:
"Biz azabı az bir süre kaldıracağız ama siz yine (küfre) döneceksiniz." [486]
Nitekim yeniden refaha kavuştuklarında tekrar eski hallerine döndüler. Allah da şu âyeti indirdi: "Ancak şiddetli bir yakalama ile yakaladığımız gün elbette biz intikam alırız."
Dedi ki: "İşte bu şiddetli yakalama Bedir gününde olmuştur." [487] Benzer bir rivayette de şöyle denmektedir:
"O'na dendi ki: "Biz onların üzerinden bu hali kaldırırsak onlar yine eski hallerine dönerler." Ardından (Resulullah a.s) Rabbine dua etti. O da üzerlerinden kıtlığı kaldırdı. Onlar yine eski hallerine döndüler. Allah da onlardan Bedir gününde intikam aldı. Bu da Yüce Allah'ın şu sözünde bildirilmiştir:
"Artık sen göğün açık bir duman getireceği günü gözetle." Buradan şu âyetin sonuna kadar: "Ancak şiddetli bir yakalama ile yakaladığımız gün elbette biz intikam alırız." [488]
Tirmizi'nin rivayetinde, Yüce Allah'ın: "Artık sen göğün açık bir duman getireceği günü gözetle. (O duman) insanları bürür. İşte bu acıklı bir azaptır" sözüne kadar olan kısmında aynı ifadeler yer almaktadır. Bu rivayetin ravile-

rinden biri şöyle söylemiştir:
"Bu, Yüce Allah'ın şu sözü gibidir:

"Rabbimiz! Üzerimizden azabı kaldır, çünkü biz artık iman edenleriz." [489]
"Ahiret azabı kaldırılır mı? Şiddetle yakalama, tutma ve dumanın görünmesi olayları yaşanmıştır."
İçlerinden biri: "Ay olayı da" demiştir. Bir diğeri de şöyle söylemiştir:
"Rumların üstün gelmesi olayı ve şiddetli yakalama olayı Bedir olayıyla birlikte (yani aynı sıralarda) gerçekleşmiştir." [490]
Buhari ve Müslim'in nakletmiş olduğu bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Abdullah (r.a) dedi ki: "Beş şey gerçekleşmiştir: Dumanın ortaya çıkması, kesin yakalama olayı, Rumların İranlılara üstün gelmesi, sert bir şekilde ele alma olayı ve aym ikiye ayrılması." [491]

Dersler Ve Öğütler

el-Feth'de şöyle denmektedir:
"Hadisin metninde: "Ya Resulullah (a.s)! Mudar için yağmur dile" denildi" diye geçmektedir. Çünkü onlar Hicaz sularının yakmmdaydılar.
Kıtlık için dua ise Kureyş kabilesine karşıydı. Onlar Mekke'de oturuyorlardı. Kıtlığın etkisi onların çevresindekilere de ulaşmıştır. Bu yüzden çevredekiler için dua edilmesi daha güzel görülmüştür. Yahut dua isteğindebulunan kişi Kureyş'in adını anmamak dolayısıyla onların kötülüklerini anmamak için onların yerine Mudar'ın adını anmış olabilir. Bu itibarla, onları (Kureyşilerİ de) Mudar'a katmak amacıyla "Mudar için" demiştir. İfade; aynı zamanda aleyhlerinde dua edilen kimselerin işledikleri kötülükten dolayı helake gittiklerine işaret etmektedir.
Sonuncu rivayette: "Senin kavmin helak oldu" denmektedir. Bu iki ifade arasında (yani hem "Mudar için" hem de "senin kavmin" denmesinde) birbirine ters bir durum yoktur. Çünkü Mudar da aynı zamanda Resulullah (a.s)'ın kavmiydi.
(Resulullah a.s): "Mudar için mi?" diye buyurdu: "Yani onlar bu derece isyankârlık üzereyken ve Allah'a ortak koşarlarken benim onlar için yağmur dilememi mi istiyorsun?"
Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un görüşüne göre duman âyeti yani gökyüzünde bir dumanın ortaya çıkması olayı, geçmişte olmuştur. Ancak bir çok sahih hadiste

bu olayın kıyamet alametleri arasında ortaya çıkacağı bildirilmiştir. Onun Duhan süresindeki âyetleri yorumlama konusundaki görüşü doğru olsa da bu, kıyamet vaktine yakın bir zamanda bir dumanın ortaya çıkacağını kabul etmemize engel olamaz. Çünkü daha önce Hadislerle İslam Akaidi bölümünde gördüğümüz gibi bunun hakkında sahih metinler rivayet edilmiştir. Bununla birlikte bazı ilim adamları Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bu tefsirine muhalefet etmiş ve âyetlerde sözü edilen, dumanı, kıyamet vakti Öncesinde ortaya çıkacak olan duman olarak açıklamışlardır. [492]

HADİSLERLE AHKAF SURESİNİN TEFSİRİ

2834- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bana 'Hâ, Mim'Ierden bir sureyi yani Ahkaf suresini okuttu. Sure otuz âyetten daha fazla olduğundan otuzluk olarak adlandırılmıştır." [493]

2835-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: [494]

"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın: "Veya bir ilim kalıntısı getirin," [495] sözüyle ilgili olarak şöyle buyurdu:
"Yazı."
Hadisin ibaresine göre Resulullah (a.s)'a yazı hakkında soru soruldu. O da: "O bir ilim kalıntısıdır" diye buyurdu.
el-Evsat'ta da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet edilmiştir:
"O (İbni Abbas (r.a), Yüce Allah'ın: "Veya bir ilim kalıntısı" sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Yazı güzelliği." [496]

Bir Açıklama

Burada sözü edilen yazıyla, kazılar yoluyla ortaya çıkarılan yazı metinlerinin kastedilmiş olması ihtimali vardır. Yani: "Bu şekilde ortaya çıkarılan yazılarda Allah'tan başka bir yaratıcı olduğuna yahut yaratmada Allah'ın bir ortağının bulunduğuna delalet edecek bir şey var mıdır?"
Yukarıdaki ibarenin geçtiği âyetin tamamında ise şöyle buyurulmaktadır:
"De ki: "Allah'tan başka taptıklarınızı gördünüz mü? Onların yerden neyi yarattıklarını bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı var? Eğer doğru sözlü iseniz bana bundan başka bir kitap veya bir ilim kalıntısı getirin." [497]

2836- Buhari, Yusuf bin Mâhik (rh. a.)'den şöyle rivayet etmiştir: [498]
"Mervân, Hicaz üzerine emirdi. Kendisini Muaviye görevlendirmişti. Bir konuşma yaptı ve babasından sonra Yezid bin Muaviye'ye bey'at edilmesi için ondan söz etmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahman bin Ebu Bekir ona bir

şey söyledi. O da: "Bunu alm" dedi. O da Hz. Aişe (r.a)'nin evine girdi ve kendisini ele geçiremedüer. Bunun üzerine Mervân şöyle söyledi:
"Bu, Yüce Allah'ın hakkında şöyle buyurduğu kişidir: "Fakat o kimse ki, anne babasına: "Öff size!..." der." [499] Hz. Aişe (r.a) de perdenin arkasından şöyle söyledi:
"Nur suresinde benim suçsuzluğum hakkında inen âyetler dışı da Kur'an'da bizim hakkımızda bir şey inmemiştir."
Yukarıda kastedilen âyetin ve onu izleyen âyetin tamamı ise şöyledir:r
"Fakat o kimse ki, anne babasına: "Öff size! Benden önce nice nesiller geçtiği halde benim (yeniden diriltilip) çıkarılacağımı mı vaadediyorsunuz!" der. Onlarsa Allah'a sığınarak: "Yazık sana iman et. Şüphe yok ki, Allah'ın vaadi gerçektir" derler. O da: "Bu (Kur'an), öncekilerin masallarından başka bir şey değildir" der. İşte bunlar, cinlerden ve insanlardan kendilerinden önce geçmiş ümmetler içinde üzerlerine (azap) sözü gerçekleşmiş kimselerdir. Şüphesiz onlar ziyana uğrayanlardır."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle demektedir: "İsmâili'nin rivayetinde geçen ifade şöyledir:
"Bunun üzerine Abdurrahman dedi ki; "Bu, Hirakl adetinden başka bir şey değildir. (Yani sizin şu başlatmak istediğiniz adet yani babaların yerlerine oğullara bey'at edilmesi adeti Bizans adetinden başka bir şey değildir -Çeviren)."
İbni Münzir'in rivayetinde de şu ifade geçmektedir:
"Oğullarınız için bey'at edilmesi üzere böyle Hirakl adeti mi getirdiniz?"
Ebu Ya'la ve İbni Hibban'in İsmail'bin Ebi Hâlid'e dayanan bir senedle naklettiklerine göre de adı geçen kişi şöyle söylemiştir:
"Bana Abdullah el-Medeni şöyle rivayette bulundu:
"Mervân konuşma yaptığı sırada ben Mescid'deydim. Şöyle dedi:
"Allah mü'minlerin emirine Yezid hakkında güzel bir kanaat verdi. Bu (kanaat) da onu yerine halife bırakmasıdır. Nitekim Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) de yerlerine birilerini halife tayin etmişlerdir."
Bunun üzerine Abdurrahman şöyle söyledi:
"(Bu) Hirakl (Bizans) adetidir. Vallahi Hz. Ebu Bekir (r.a) ne çocuklarından birini ne de ailesinden bir kimseyi yerine halife tayin etmiştir. Muaviye bu işi sırf kendi oğluna bir üstünlük kazandırmak için yapmaktadır."
"Kendisini ele geçiremediler" sözünün anlamı şudur: Hz. Aişe (r.a)'ye olan saygılarından dolayı onun (Abdurrahman bin Ebi Bekir (r.a)'in) arkasından içeri girmekten sakındılar.

Ebu Ya'la'mn rivayetinde de şu ifade geçmektedir:
"Bunun üzerine Mervân minberden indi. Mescid'in kapısına kadar geldi. Hz. Aişe (r.a)'nin yanına (yani odasının kapısına) geldi. O, onunla, o da onunla konuşmaya başladı. Sonra da çekilip gitti."
Hafız İbni Hacer diyor ki:
"Hz. Aişe (r.a)'nin: "Nur suresinde benim suçsuzluğum hakkında inen âyetler dışında Kur'an'da bizim hakkımızda bir şey inmemiştir" sözüyle kastedilen şudur:
Yani onların hakkında inen âyetler sadece, Nur suresinde geçen ve ona iftira atanların durumlarından ve Hz. Aişe (r.a)'nin onların ortaya attıkları suçlamalardan uzak olduğundan söz eden âyetlerdir."
Hafız İbni Hacer daha sonra şöyle diyor: "İsmâili'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Yalan söylüyor. Vallahi o, onun hakkında inmemiştir."
İbni Kesir diyor ki:
"Söz konusu âyetin Abdurrahman bin Ebi Bekir (r.a) hakkında indiğini ileri sürenlerin görüşleri zayıftır. Çünkü Abdurrahman bin Ebi Bekir (r.a)bundan sonra Müslüman olmuş ve İslâm'a güzelce sarılmıştır. O, kendi manındaki insanların seçkinlerinden di."
Kurtubi tefsirinde geçtiğine göre ez-Zuccac şöyle söylemiştir:
"Bu âyetin, Abdurrahman bin Ebi Bekir (r.a) hakkında ve o daha Müslüman olmadan önce indiği nasıl söylenebilir. Oysa Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İşte bunlar, cinlerden ve insanlardan kendilerinden önce ümmetler içinde üzerlerine (azap) sözü gerçekleşmiş kimselerdir." [500]
Yani onların hakkında azap kesinleşmiştir. Bu durumda iman edilmiş olmaması zorunlu olur. (Yani haklarında bu hüküm kesinleşmiş olanların, iman etmeyecekleri Allah tarafından bilinen kimseler olmaları gerekir. -Çeviren) Abdurrahman ise mü'minlerin seçkinlerindendi."

2837- Müslim, Alkame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [501]
"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a: "Cinlerin namazda bulunmaları gecesinde sizden herhangi bir kimse Resulullah (a.s) ile birlikte bulundu mu?" diye sordum. Şöyle dedi:
"Bizden bir kişi bulundu. Ancak biz bir gece O'nunla birlikte bulunuyorduk. Bir ara kendisini kaybettik. Vadilerde ve sokaklarda O'nu aradık. Sonuçta: "Havaya

uçuruldu veya alınıp götürüldü" dedik. O gece bir toplumun geçirebileceği en kötü (en zor) bir gece geçirdik. Sabah olunca baktık ki Hirâ tarafından geldi.
"Ya Resulullah (a.s)! Seni kaybettik. Aradık, bulamadık. Bunun üzerine bir toplumun geçirebileceği en kötü (en zor) bir gece geçirdik" dedik. O da şöyle buyurdu:
"Bana cinlerin davetçisi geldi. Onunla birlikte gittim ve onlara (cinlere) Kur'an okudum."
Ardından bizi alıp götürdü. Bize onların izlerini ve ateşlerinin izlerini gösterdi, O'ndan azık istemişler. O da şöyle demiş:
"Üzerine Allah'ın adı anılan her kemik sizin olsun. Sizin elinize geçtiğinde etle dolu olur. Bütün büyük baş hayvanların atıkları sizin hayvanlarınızın alafı olsun."
Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Bu ikisiyle istinca etmeyin (tuvaletten sonra silinmeyin). Bu ikisi kardeşleriniz için yiyecektir."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Onlar Arap yarımadasının cinlerindendi." [502]

2838- Bezzâr, Zir bin Hubeyniş (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Hani cinlerden bir grubu Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Ona geldiklerinde: "Susup kulak verin" dediler. (Okuma) bitirilince de uyarıcılar olarak kavimlerine döndüler/' [503] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Susun." Dedi ki: "Onlar yedi kişiydiler. Biri Zevbe'a'ydı." [504]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s) cinlere bir çok kez tebliğde bulunmuştur. Bazı hallerde sahabilerden biri kendisiyle birlikte gitmiş ve Resulullah (a.s) onu, cinleri görebileceği bir yere oturtmuştur. Bu iki rivayet de Ahkaf suresinde emlerle ilgili olarak geçen âyetler hakkında varid olmuştur. Bu iki rivayet, cinlere yapılan tebliğlerden birinin durumunu açıklamaktadır. [505]

HADİSLERLE FETİH SURESİNİN TEFSİRİ

2839- Buharı ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: [506]

"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik." [507]
(Enes bin Malik r.a) dedi ki: "Bu, Hudeybiye'dir."
Resulullah (a.s)'m sahabileri: "Hoş ve mübarek olsun. Bizim için ne\ var?" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"(Bütün bunlar) mü'min erkeklerle, mü'min kadınları içinde sonsuza kadar kalmaları üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokması ve onların kötülüklerini örtmesi içindir. Bu, Allah karında büyük bir kurtuluştur." [508]
Şu'be dedi ki:
"Kufe'ye vardım. Bunun tamamını Katade'den rivayet ettim. Sonra döndüm ve kendisine bunu söyledim. O da şöyle söyledi:
"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik." "Bu Hudeybiye'dir" kısmı, Enes bin Malik (r.a)'tendir. "Resulullah (a.s)'m sahabileri: "Hoş ve mübarek olsun. Bizim için ne var?" dediler" kısmı ise İkrime'dendir."
Müslim bunu Katade'den rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Katade, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini bildirmiştir:
"O'ntm (Resulullah (a.s)'m) Hudeybiye'den dönüşü esnasında: "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günâhını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru bîr yola iletsin. Ve Allah sana ulu bir zafer versin. İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalplerine güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah bilendir, hikmet sahibidir. (Bütün bunlar) mü'min erkeklerle, mü'min kadınları içinde sonsuza kadar kalmaları üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokması ve onların kötülüklerini örtmesi içindir. Bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur," [509] âyetleri indiğinde, onları (Hudeybiye'den dönen sahabileri) üzüntü ve keder bürümüştü. Nitekim (Resulullah (a.s) kurbanını Hudeybiye'de kesmişti. Resulullah (a.s) (bu âyetlerin inmesi üzerine) şöyle buyurdu:
"Bana bütün dünyadan daha sevimli olan bir âyet indi."
Tirmizi'nin rivayetine göre de Katade, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini bildirmiştir:
"Resuluilah (a.s)'a Hudeybiye'den dönüşü sırasında şu âyet" indi:
"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günâhını bağışlasın, üzerindeki nimetini

tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola iletsin."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana, benim için yerin üzerindekilerden daha sevimli olan bir âyet indirildi :
Hudeybiye: Orta büyüklükte, fazla büyük olmayan bir köydür. Adını, Resulullah (a.s.)'ın altında sahabilerinden bey'aî aldığı ağacın yanındaki kuyudan almıştır. Yahut o mevkide bulunan Hadba ağacından almıştır. Burası ile Mekke arasında bir menzile vardır. Orayla Medine arasında ise dokuz menzile vardır. Hudaybiye'de yapılan anlaşma fetih olarak adlandırılmıştır. Çünkü o, fethin başlangıcı ve fethi hazırlayan sebeplerin ilkiydi.
Sonra Resulullah (a.s) bunu okudu. Bunun üzerine (beraberindeki dediler ki:
"Hoş ve mübarek olsun. Ya Resulullah (a.s)! Allah senin hakkmd! yapılacağını açıklamış. Peki bizim için ne yapılacak?"
Bunun üzerine şu âyet indi:
"(Bütün bunlar) mü'min erkeklerle, mü'min kadınları içinde sonsuza kadar kalmaları üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokması ve onların kötülüklerini örtmesi içindir. Bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur."
"... kısmı İkrime'dendir" sözü hakkında Hafız bin Hacer şöyle demektedir:
"Bu, hadisin bir kısmının Katade'nin Enes (r.a)'ten rivayeti tankıyla bir kısmının da İkrime'den nakledildiğini ifade etmektedir. Bunu İsmaili, Hac-cac bin Muhammed'in Şu'be'den rivayeti tankıyla nakletmiş ve hadisinde Enes (r.a)'ten nakledilen kısımla İkrime'den nakledilen kısmı birleştirerek tek bir siyak ile aktarmıştır."

2840- İmam Malik, Eşlem (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [510]
"ResuluUah (a.s) seferlerinden birinde yürüyordu. Hz. Ömer bin Hattab (r.a) da geceleyin onunla birlikte yürüyordu. Hz. Ömer (r.a) kendisine bir şey hakkında soru sordu. Ancak cevap vermedi. Sonra tekrar sordu. Yine cevap vermedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Anan seni kaybetsin ey Ömer! ResuluUah (a.s)'a üç kere ısrar ettin. Hiçbirinde de sana cevap vermiyor."
Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Bunun üzerine devemi hızlandırdım. Öyleki insanların önüne geçtim. Hakkımda Kur'an (âyet) ineceğinden korktum. Beni çağıran bir seslenicinin sesini duyuncaya kadar hiç durmadım. (Bu sesi duyunca): "Benim hakkımda Kur'an inmiş olmasından korkmuştum" dedim. Resulullah (a.s)'a geldim. Kendisine selâm verdim. O şöyle buyurdu:

"Bu gece bana bir sure indirildi ki, o benim için üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha sevimlidir."
Sonra şunu okudu:
"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik,"
Bunu Tirmizi de Eslem'den rivayet etmiştir. Bu rivayete göre Eşlem şöyle söylemiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m şöyle söylediğini duydum:
"Seferlerinden birinde Resulullah (a.s) ile birlikte bulunuyorduk..." devamı yukarıdaki gibidir. [511]

2841- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: [512]
"Mekke halkından seksen adam, Ten'im dağından silahlı bir şekilde Resulullah (a.s)'ın üzerine indiler. Resulullah (a.s)'a ani baskın düzenlemek istiyorlardı. Ama O, onları barışla aldı ve kendilerini sağ bıraktı. Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Onlara karşı size zafer verdikten sonra, Mekke yakınında onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çeken O'dur. Allah yaptıklarınızı görendir." [513]
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Seksen kişi sabah namazı vaktinde Ten'im dağından Resulullah (a.s)'m ve ashabının üzerine doğru indiler. O'nu Öldürmek istiyorlardı. Ancak ele geçirildiler. Resulullah (a.s) onları bağışladı. Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Onlara karşı size zafer verdikten sonra, Mekke yakınında onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çeken O'dur..." [514]
Ebu Davud da her iki rivayete yakın bir rivayet nakletmiştir. [515]

2842- Taberani, ensardan Ebu Cum'a Cunbuz bin Sebu (r.a)'uu şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [516]
"Gündüzün başlangıcında Resulullah (a.s)'a karşı kâfir olarak savaştım. Gündüzün sonunda da O'nunla birlikte Müslüman olarak savaştım. Biz üç erkek ve dokuz kadındık. Şu âyet de bizim hakkımızda indi:
"Eğer kendilerini bilmediğiniz mü'min erkeklerle mü'min kadınları çiğneyecek ve bu yüzden büyük sıkıntıya düşecek olmasaydınız (Allah Mekke'nin fethine izin verirdi." [517]

Ebu Cum'a (r.a)'nm adının Habib bin Siba' olduğu da söylenmiştir.[518]

HADİSLERLE HUCURAT SURESİNİN TEFSİRİ

2843- Buharı, Abdullah bin Zubeyr bin Avvam (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [519]

"Temimoğullanndan bir grup binekli (olarak) Resulullah (a.s)'a geldi. Ebu Bekir (r.a): "Ka'ka' bin Ma'bed bin Zurâre'yi emir yap" dedi. Hz. Ömer (r.a) de: "Akra' bin Hâbis'i emir yap" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a): "Sen sırf bana muhalefet etmek istedin" dedi. Hz. Ömer (r.a): "Ben sana muhalefet etmek istemedim" dedi ve aralarında tartıştılar. Hatta sesleri yükseldi. Bunun üzerine şu âyet indi:

"Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamber'inin huzurunda öne geçmeyin ve Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah duyandır, bilendir." [520] Bir rivayete göre de İbni Ebi Muleyke şöyle söylemiştir:

"Tercihle ilgili teklifte bulunan iki kişi Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) neredeyse helak olacaklardı. Temim oğullarının heyeti gelince birisi Akra' bin Habis el-Hanzali için (onun emir seçilmesi) için teklifte bulundu. Diğeri de başka biri için teklifte bulundu..." devamında yukarıdakinin benzerini ve âyetin bununla ilgili olarak indiğini söylemiştir. Sonra da şöyle söylemiştir:

"İbni Zubeyr (r.a) dedi ki: "Bundan sonra Hz. Ömer (r.a) bir şey konuştuğunda sanki bir sırdaşıyla konuşuyormuş gibi konuşurdu. O'na (Resu-lullah (a.s)'a) duyuramazdı ki, O, onun sözünü anlasın." [521]

Buna benzer bir başka rivayet daha nakledilmiştir. Abdullah bin Zubeyr (r.a) dedi ki:

"Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'a sözünü duyuramazdı ki, onu anlasın."

Ancak babası (dedesi) yani Ebu Bekri Sıddık (r.a) hakkında böyle bir şey söylememiştir," [522]

Bunu Tirmizi de rivayet etmiştir ve onun rivayetine göre râvi şöyle söylemiştir:

"Akra' bin Habis Resululîah (a.s)'m yanma geldi. Hz. Ebu Bekir (r.a):

"Ya Resulullah (a.s)! Onu kavminin başına yönetici tayin et" dedi. Hz. Ömer (r.a):

"Ya Resulullah (a.s)! Onu yönetici olarak tayin etme" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'ın yanında konuştular. Hatta sesleri yükseldi. Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a)'e: "Sen sırf bana muhalefet etmek istedin" dedi. Hz. Ömer (r.a): "Ben sana muhalefet etmek istemedim" dedi. Bunun üzerine şu âyet indi:

"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstünde yükseltmeyin ve

birbirinize bağırdığınız gibi ona da bağırmayın." [523]
(Râvi) dedi ki:
"Hz. Ömer (r.a) bundan sonra Resulullah (a.s)'ın yanında konuştuğu z; man O'na sesini duyurmazdı ki O, onu anlasın."
Ancak İbni Zubeyr, dedesi yani Ebu Bekir (r.a) hakkında böyle bir ş y söylemedi." [524]
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"el-İ'tisam'da geçtiğine göre el-Veki', Yüce Allah'ın: "Büyüktür" sözüme kadar olan kısmını da ilave etmiştir.
İbni Cureyc'in rivayetinde de şöyle denmektedir: "Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamber'inin huzurunda öne geçmeyin ve Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah duyandır, bilendir." Devamındaki âyetlerin de: "Eğer onlar sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretse-lerdi elbette kendileri için daha hayırlı olurdu" [525] ibaresinin sonuna kadar olan kısmını okumuştur.
Burada bir problem karşımıza çıkmaktadır. İbni Atiyye şöyle söylemiştir: "Sahih olan rivayete göre bu âyetlerin iniş sebebi bedevilerin görgüsüzlerinin (Resulullah (a.s)'ın yanında kaba bir şekilde) konuşmalarıdır." [526]
İbni Hacer daha sonra şöyle diyor:
"Bu durum (yani söz konusu âyetin asıl iniş sebebinin bedevi Arapların konuşmaları olması) bu hadise ters düşmez. İki büyük sahabinin, Temim-oğullarının emirliğine geçirilecek kişi hakkında ihtilafa düşmeleri konusuyla ilgili olan âyet bu surenin başındaki: "Allah'ın ve Peygamber'inin huzu-.runda Öne geçmeyin..." diye başlayan âyettir. Ancak bu âyetin hemen devamında da şu âyet gelmektedir:
"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstünde yükseltmeyin ve birbirinize bağırdığınız gibi ona da bağırmayın. Yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider."
Hz. Ömer (r.a) sesini çok alçaltmak suretiyle bu hükme sıkıca sarılmıştır. Haklarında bu âyetin indiği görgüsüz Bedeviler ise Temimoğullarından gelen kişilerdir. Onlar, haklarında şöyle buyurulan kimselerdir:
"Şüphesiz seni odaların arkasından çağıranların çoğu akıl etmeyenlerdir." [527]

2844- Tirmizi, Berâ bin Azib (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Şüphesiz seni o-clalarm arkasından çağıranların çoğu akıl etmeyenlerdir" sözüyle ilgili olarak şöyle

söylediğini rivayet etmiştir: [528]
"Bir adam kalkıp: "Ya Resulullah (a.s)! Benim övgüm süs, yermem de kusurdur (yani birini övdüğüm zaman bu onun için bir süs, yerdiğim zaman da bu onun için bir kusurdur -Çeviren)" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu, şanı Yüce Allah olan Allah'tır (yani Allah birini övdüğünde bu onun için süs, yerdiğinde de onun için kusurdur -Çeviren)."
el-Cami'in tahkikçisi şöyle söylemiştir:
"Bu, aynen onun dediği gibidir. Bunun, Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde, bu rivayeti kuvvetlendiren bir şahidi bulunmaktadır. Akra1 bin Habis (r.a)'ten rivayet edilen bu hadiste şöyle denmektedir:
"O (Akra') Resulullah (a.s)'ı odaların arkasından çağırdı ve: "Ya Resulullah (a.s)!" dedi. Resulullah (a.s) kendisine cevap vermedi. Bunun üzerine: "Ya Resulullah (a.s)! Bil ki benim övgüm süs, yermem de kusurdur" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu, şanı Yüce Allah olan Allah'tır." Bu rivayetin senedi hasendir." [529]
Bu rivayet, burada Yüce Allah'ın: "Şüphesiz seni odaların arkasından çağıranların çoğu akıl etmeyenlerdir" sözüyle ilgili olması dolayisıvla zikredilmiştir.

2845- Ahmed bin Hanbel, Haris bin Ebi Dırar el-Huzâi (r.a)'nin Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun asimi araştırın" [530] sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanma gittim. Beni İslâm'a davet etti. Ben de kabul ettim ve İslâm'a girdim. Sonra beni zekât vermeye davet etti. Bunu da kabul ettim ve dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Kavmime döneyim. Onları İslâm'a ve zekâtı vermeye davet edeyim. Kim benim davetimi kabul ederse onun zekâtını toplarım. Resulullah (a.s) bana şu şu vakitte, topladığım zekâtları sana getirmek üzere bana bir elçi gönderir."
Haris davetini kabul edenlerin zekâtlarını toplayınca ve Resulullah (a.s)'m kendisine elçi göndermek istediği vakit de gelince elçinin gelmesi gecikti ve onun (Hâris'in) yanma gitmedi. Haris kendisi hakkında şanı yüce olan Allah ve Peygamberi (a.s)'nin kızmasına yol açacak bir şey olduğunu sandı. Bunun üzerine kavminin önde gelenlerini çağırdı. Onlara dedi ki:
"Resulullah (a.s) bana, yanımda toplanan zekâtları alacak olan elçisini

göndermek üzere bir zaman belirlemişti. Resulullah (a.s) hiçbir zaman sözünden dönmez. Sanıyorum O'nun elçisinin gecikmesinin sebebi bir kızgınlıktan başka bir şey değildir. Haydi yola çıkın. Resulullah (a.s)'ın yanma gidelim."
Öte yandan Resulullah (a.s) Velid bin Ukbe'yi onun yanında toplanan zekâtları almak üzere göndermişti. Resulullah (a.s)'ın elçisi yola çıkıp bir miktar yol alınca korkuya kapıldı. Bu yüzden geri döndü. Resulullah (a.s)'ın yanına geldi ve şöyle söyledi:
"Haris bana zekâtları vermedi ve beni öldürmek istedi."
Bunun üzerine Resulullah (a.s), Hâris'in üzerine göndermek üzere bir grup hazırladı. Bu arada Haris de arkadaşlarıyla birlikte yola çıktı. Gönderilen grup onlara doğru yola çıkınca, Medine'den ayrıldıktan sonra Haris kendileriyle karşılaştı. Gruptakiler: "İşte Haris bu!" dediler. Onlar onun etrafını sarınca: "Siz nereye gönderildiniz?" diye sordu.
"Sana" dediler. "Niçin?" diye sordu. Onlar da şöyle dediler: [531]

j \-

"Resulullah (a.s) sana Velid bin Ukbe'yi göndermişti. O senin kendiline zekâtı vermediğini ve onu öldürmek istediğini ileri sürdü."
O da dedi ki:
"Hayır. Muhammed (a.s)'i hak üzere gönderene yemin olsun ki,b onu asla görmüş değilim ve yanıma da gelmiş değildir."
Haris, Resulullah (a.s)'m yanına girince Resulullah (a.s) ona:
"Sen zekâtı vermedin ve elçimi öldürmek istedin mi?" diye sordu. şöyle söyledi:
"Hayır. Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, ben onu asla görmüş değilim ve yanıma da gelmiş değildir. Ben de zaten, Resulullah (a.s)'m elçisinin gönderilmesi gecikince buraya geldim. Allah ve Peygamberi (a.s)'nin bana kızmasına sebep olan bir şey olduğunu sandım. Bunun üzerine Hucurat suresi(ndeki şu âyetler) indi:
"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun aslını araştırın. Yoksa bilmeden bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişman olursunuz. Ve bilin ki Allah'ın elçisi içinizdedir. Eğer o birçok işte size uysaydı muhakkak sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve inkârı, fışkı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolda olanlardır. (Bu) Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah bilendir, hikmet sahibidir." [532]

2846- Tirmizi, Ebu Nadra (rh. a.)'nm şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ebu Said el-Hudri (r.a) şu âyeti okudu:

"Ve bilin ki, Allah'ın elçisi içinizdedir. Eğer o birçok işte size uysaydı muhakkak sıkıntıya düşerdiniz." [533]
Ve şöyle söyledi:
"İşte şu peygamberiniz, O'na vahyediliyor. Sizin seçkin önderlerinize bile işlerin çoğunda itaat etseydi zora düşerlerdi. Artık bugün sizin durumunuz nasıl olabilir?"
Yani: "Bilin ki, aranızda Resulullah (a.s) bulunmaktadır. Onu büyük görün, O'na hürmet edin, O'ndan ölçü alın ve O'nun emrine uyun. O sizin iyiliğinize olanları daha iyi bilir. Size sizden daha şefkatlidir. Sizin hakkınızdaki görüşü, sizin kendinizin kendi nefisleriniz hakkındaki görüşlerinizden daha mükemmeldir." Sonra onların görüşlerinin çıkarlarına olanı gözetme konusunda zayıf kaldığını açıklamış ve: "Eğer o birçok işte size uysaydı muhakkak sıkıntıya düşerdiniz" diye buyurmuştur. Yani: "Eğer sizin seçtiğiniz her şeyde O size uysaydı, bu durum sizin sıkıntıya ve zorluğa düşmenize sebep olurdu."
Ebu Said (r.a) burada seçkin önderlerle sahabileri (Allah kendilerinden razı olsun) kasdetmiştir. Resulullah (a.s) onlara bile (bütün işlerde) itaat etseydi sıkıntıya düşerlerdi. "Artık bugün sizin durumunuz nasıl olabilir?" sözünde tabiine hitab edilmektedir. Yani: "Bugün sizin kişisel görüşlerinize göre hareket edilir, Allah'ın kitabı ve Resulullah (a.s)'m sünneti bırakılarak sizin görüşleriniz esas alınırsa durum ne olur?"
Yani Yüce Allah sahabilere şöyle buyurmuştur:
"Ve bilin ki, Allah'ın elçisi içinizdedir. Eğer o birçok işte size uysaydı muhakkak sıkıntıya düşerdiniz."
Ebu Said el-Hudri (r.a) de dedi ki:
"Bu söz tabiiler için Öncelikle geçerlidir." Biz de diyoruz ki: "Bu durumda bizim zamanımızın insanları için artık durum nasıl olacak? Din hakkında cehaletin hüküm sürdüğü, dinin kendi mensupları arasında bile garib duruma düştüğü bu zamanda nasıl olacak? Evet, bizim asla Kitab'ı ve sünneti bırakıp da, çoğunluğu oluştursalar da azınlığı oluştursalar da insanların arzularına göre hareket etmemiz caiz olmaz. İslâm'a göre hüküm şanı N yüce olan Allah'ındır. Bu kesinleşmiş bir ilkedir. Mantıki muhakeme yoluyla, Allah'ın izniyle günümüzde Müslümanların çoğunluğunun İslâm şeriatını sevdiklerini ve desteklediklerini görüyoruz."

2847- Ebu Davud, Ebu Cubeyre bin Dahhâk (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet

etmiştir: [534]
"Şu (aşağıda gelecek olan) âyet, biz -Selimeoğulları- hakkında inmiştir. Resulullah (a.s) bizim yanımıza geldi. O zaman bir tek adam müstesna olmaksızın herkesin iki veya üç adı vardı. Resulullah (a.s): "Ey filan!" derdi. Yanındakiler: "Bırak, ya Resulullah (a.s)! O, bu ada kızmaktadır" derlerdi. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü addır!" [535]

2848-Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [536]
"...ve birbirinizle tanışmanız için sizi soylara ve kabilelere ayırdık." [537]
(Abdullah bin Abbas r.a) dedi ki:
"Soylar (şu'ub) büyük, geniş kabilelerdir. Kabileler ise küçükleridir. Bir Açıklama Hattâbi, Me'alimu's-Sunen'de şöyle diyor;
"Şu'ub (soylar): Şu'ab kelimesinin çoğuludur. Bunlarsa kabilelerin başlarıdır. Rebi'a, Mudar, Evs ve Hazrec gibi. Değişik kollan biraraya getirmeleri ve toplamaları dolayısıyla şu'ub olarak adlandırılmışlardır. Kabileler ise şu'ablardan daha küçük olanlardır. Rabi'a kabilesinin Bekr kolu, Mudar kabilesinin Temim kolu gibi. Kabilelerden daha küçük olanlara amareler denir. Bekr'in Şeybân kısmı, Temim'in Dârim kısmı gibi. Amarelerin de küçükleri batınlardır. Kureyş'ten Galib oğulları ve Luey oğulları böyledir. Batınların küçükleri fahzlardır. Lu'ey oğullarından Hâşim oğulları veUmeyye oğullan böyledir. Sonra fasılalar ve aşiretler gelir. Aşiretlerden sonra bölgesel bir grup yoktur. (Yani ondan sonrası ailelerdir. -Çeviren)
Şu'abların İranlılarda, kabilelerin ise Araplarda olduğu da söylenmiştir. İsrailoğullarının gruplarına da esbât (sibtler) denir.
Ebu Ravk da şöyle söylemiştir:
"Şu'ablar herhangi bir şahsa nisbet edilmeyen kitlelerdir. Bunlar şehirlere veya köylere nisbet edilir. Kabileler ise atalarına nisbet edilen Arap topluluklarıdır." [538]

KAF SURESİ

2849- Ahmed bin Hanbel, Ebu Sa'id el-Hudri (r.a)'den, Yüce Allah'ın: "O gün cehenneme: "Doldun mu?" deriz. O da: "Daha fazlası var mı?" der" [539] sözüyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir: [540]

"Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:

"Cennet ve cehennem birbirlerine karşı övündüler. Cehennem dedi ki: "Ey Rabbim! Bana zorbalar, büyüklenenler, krallar ve ileri gelenler girer." Cennet de dedi ki: "Bana da zayıflar, fakirler ve düşkünler girer." Bunun üzerine şanı yüce olan Allah cehenneme şöyle buyurdu:

"Sen azabımsın. Sana istediğimi çarptırırım." Cennete de şöyle buyurdu:

"Sen de her şeyi kuşatan rahmetimsin. Sizden her birinizi dolduracak olan vardır."

Nitekim cehenneme oraya girecek olanları atar. O: "Daha fazlası var mı?" der. Yine atar. O: "Daha fazlası var mı?" der. Sonra yine atar. O yine: "Daha fazlası var mı?" der. Sonuçta şanı yüce olan Allah ona gelip üzerine ayağını koyar. O da: "Artık yeter, artık yeter!" der. Cennete gelince, onun içinde de Allah'ın kalmasını istedikleri kalır. Allah orası için de dilediği yaratıklar var eder."

2850- Buharı, Mücâhid bin Cebr (rh. a.)'den rivayet etmiştir: [541]

"Abdullah bin Abbas (r.a) ona (Cebr'e) bütün namazların sonunda (Allah'ı) teşbih etmesini emretti. Yani Yüce Allah'ın şu sözüne binaen:

"Gecenin bir kısmında ve secdelerin arkasından O'nu teşbih et." [542]

HADİSLERLE ZARİYAT SURESİNİN TEFSİRİ

2851- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Gecenin an-az bir kısmında uyurlardı," [543] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini ri-etmiştir:

"Akşam ile yatsı arasında namaz kılarlardı." [544]

HADİSLERLE TUR SURESİNİN TEFSİRİ

2852- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Ma'mur Ev'e," [545] sözü hakkında merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s), Ma'mur Ev'e her gün yetmiş bin meleğin girdiğini gördü." [546]

HADİSLERLE NECM SURESİNİN TEFSİRİ

2853- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Böylece (aradaki mesafe) iki yay boyu veya daha yakm oldu," [547] ve: "Onun gördüğünü gönül yalanlamadı," [548] ve bir de: "Andolsun ki, o Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü," [549] sözleriyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Cibril (a.s)'m altıyüz kanadının olduğunu gördü." Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Cibril (a.s)'i refreften (ince ipekten) bir hülle (cübbe) içinde gördü. [550]

Gökle yerin arasını doldurmuştu." [551]

2854- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [552]

"Onun gördüğünü gönül yalanlamadı." [553] "Andolsun ki, o onu bir başka kez daha inişte gördü." [554]

"(Abdullan bin Abbas (r.a) bu iki âyet hakkında) şöyle söyledi:

"O'nu gönlüyle iki kere gördü."

Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"O'nu kalbiyle gördü. Andolsun ki, o onu bir başka kez daha inişte gördü." [555]

Tirmizi'nin hasen bir rivayetle naklettiğine göre de şöyle söylemiştir: "Muhammed Rabbini gördü." Ikrime dedi ki:

"Allah şöyle buyurmuyor mu: "Gözler onu idrak edemez. O ise gözleri idrak eder." [556]

O (Abdullah bin Abbas (r.a) da şöyle söyledi:

"Yazık sana! Bu O'nun nuruyla tecelli ettiği zamandır ki, o onun nurudur. O Rabbini iki kere gördü." [557]

Yine onun bir başka rivayetinde şöyle denmektedir: "Andolsun ki, o onu bir başka kez daha inişte gördü." [558]

"Derken (Allah'ın) kuluna vahyettiğini vahyetti." [559]

"Böylece (aradaki mesafe) iki yay boyu veya daha yakın oldu." [560]
Abdullah bin Abbas (r.a) (bunlar hakkında) dedi ki:

"O, (Resulullah a.s) O'nu (Rabbini) gördü." [561]
Yine Tirmizi'nin bir başka rivayetinde de şöyle denmektedir:

"Onun gördüğünü gönül yalanlamadı." [562]
Dedi ki:

"O'nu kalbiyle gördü." [563]
Bu rivayet ve benzerleri Allah'ı görme konusunda Abdullah bin Abbas (r.a)'tan nakledilmiş olan ve mutlak anlam içeren rivayetleri kayda bağlamaktadır. Mutlak anlamdaki metinlerin mukayyed metinlere bağlı olarak açıklanması gerekir.
Hafız ibni Hacer diyor ki:
"Ibni Merdeviye'nin Atâ'nm Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla nakletmiş olduğu metin bundan daha açıktır. Bu rivayete göre İAb-dullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:

"Resulullah (a.s) O'nu gözleriyle görmemiştir. Sadece kalbiyle görmüştür." [564]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'m miraç gecesinde Allah'ı görmesi, kalbiyle veya gözleriyle olmuştur. Yahut Resulullah (a.s) gerçekte, Allah'ı görmemiş ancak Cibril (a.s)'i görmüştür. Bu mesele sahabe döneminden günümüze kadar üzerinde görüş ayrılığı olan bir meseledir. İlim adamları arasında bunlardan hangisinin tercih edileceği konusunda görüş ayrılığı olmuştur. İmam Nevevi (rh.a) gibi ileri gelen ilim adamlarının birçoğu Resulullah (a.s)'ın Allah'ı gözleriyle gördüğü görüşünü tercih etmiştir. Hafız ibni Hacer gibi birçok ilim adamı da Allah'ı kalbiyle gördüğü görüşünü tercih etmiştir. Bu konuda Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un görüşünün ne olduğunu ve ehli sünnet ve'1-cemaat içinde ortaya çıkan görüş ayrılıklarını görmüştük. Konu ise geniştir (yani belirtilen görüşlerden herhangi birini tercih etmenin sakıncası yoktur. -Çeviren).

2855- Tirmizi, eş-Şa'bi (rh.a.)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [565]
"İbni Abbas (r.a) Arafat'ta Ka'b (r.a) ile karşılaştı. Ona bir şey sordu. O da tekbir

getirdi. Öyle ki dağlar yankı yaptı. Bunun üzerine İbni Abbas (r.a): "Biz Hâşim oğullarıyız" dedi. Ka'b (r.a) dedi ki:
"Allah O'nun (kendisini) gördüğü ve kendisinin Muhammed (a.s) ve Musa (a.s)'yla konuştuğu üzere yemin etmiştir. Musa (a.s) ile iki kere konuştu. Muhammed (a.s) de O'nu iki kere gördü."
Mesruk dedi ki:
"Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girdim. "Hz. Muhammed (a.s) Rabbini ^ördü mü?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Öyle bir şey hakkında konuştun ki, onun için saçım ağardı." Ben: "Yavaş" dedim. Sonra şunu okudum:
"Andolsun ki, o Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü. [566]
Bunun üzerine şöyle söyledi:
"Sen nereye götürülüyorsun? O ancak Cibril (a.s)'dir. Hz.Muhari&ned (a.s)'in Rabbini gördüğünü yahut O'nun kendisine emredilenden bir şeyi gizlediğini sana kim haber verdi. Yahut Allah'ın hakkında: "Kıyamet saatinin ilmi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Allah bilendir, haberdar olandır," [567] diye buyurduğu beş şeyi bildiğini. Ne kadar büyük bir yalan uydurmuş! Ancak Cibril (a.s)'i gördü. Onu (Cibril (a.s)'i) kendi suretiyle sadece iki kere görmüştür: Bir kere Sidretu'l-Munteha'nm yanında, bir kere de altıyüz kanatlı halde şahlandığında. O zaman (Cibril) bütün ufku doldurmuştu."

2856- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Gördünüz mü Lâfı ve Uzza'yı?" [568] âyeti hakkında şöyle söyledi: "Lât, hacıların kavutlarına su katan bir adamdı." [569]

2857- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ki onlar küçük kusurlar dışında günâhların büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınırlar," [570] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ebu Hureyre (r.a)'nin dediği şey kadar küçük kusurlara yakın (yani küçük kusurlan ortaya koyan) bir şey görmedim. (Ebu Hureyre (r.a) dedi ki):
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah, Ademoğlunun zinadan payını yazmıştır. O payını ayır, (almamasının)

imkânı yoktur. Gözlerin zinası bakmaktır. Dilin zinası (çirkin söz) konuşmaktır. Nefis arzular ve şehveti çeker. Cinsel organ bunu doğrular veya yalanlar."
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir:
"Kulakların zinası dinlemektir. Elin zinası dokunmaktır. Ayağın zinası da adım atmaktır." [571] [572]

2858- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ki onlar küçük kusurlar dışında günâhların büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınırlar."
Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Ey Allah'ım! Eğer bağışlarsan toptan bağışlarsın. Senin hangi kulun küçük kusur işlememiştir?" [573]

2859- Bezzâr, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ki, onlar küçük kusurlar dışınla günâhların büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınırlar."
(Abdullah bin Abbas r.a) dedi ki:
"Küçük kusur zinadandır."
Yine Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Eğer bağışlarsan toptan bağışlarsın.
Senin hangi kulun küçük kusur işlememiştir?" [574]

Bir Açıklama

Bu beyit, Arap şairlerinden birine nisbet edilmiştir. Resulullah (a.s) da bunu sözünün bir şahidi olarak göstermiştir.

2860- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ve gafletle baş kaldırıyorsunuz," [575] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yani yüz çevirip oyuna dalıyorsunuz." [576]

2861- Bezzâr, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [577]
"Ve gafletle baş kaldırıyorsunuz."
Dedi ki:
"Bu, yüz çevirmektir." [578]

---

[1] Tevbe Suresi: 61

[2] Buhari (3/483) 25-Kitâbu'l-Hacc, 67-Ka'be'yi çıplakların tavaf edemeyeceği ve müşriklerin hac yapamayacağı babı, Müslim (2/982) 15-Kitâbu'l-Hacc, 78-Müşrik birinin hac yapamayacağı ve çıplakların Ka'be'yi tavaf edemeyeceği babı.

[3] Buhari (8/317-318) 65-Kiiâbu't-Tefsir, 3-Büyük hac gününde Allah'tan ve peygamberinden İnsanlara çağrı babı.

[4] Buhari (61279) 58-Kitâbu'l-Cizye ve'l-Uuvada'a, 16-Ahidli olanlara karsı nasıl muamele edileceği babı.

[5] Tevbe Suresi: 28
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/201-203

[6] Tevbe Suresi: 28

[7] Tevbe Suresi: 29

[8] Ebu Davud (21195) Kitâbu'l-Menâsik (el-Hacc), Büyük hac günüyle ilgili bab.

[9] Nesai (5/234) 24-Menâsiku'l-Hacca, 161-Yüce Allah'ın: "Her mescide gidişinizde süslerinizi alın," sözüyle ilgili bab.

[10] Tirmizi (51276) 48-Kitahu TefsirVl-Kur'an, 10-Tevbe Suresi babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/203-204
[11] Buhari (8/322) 65-Kitâbu't-Tefsir, 5-Yüce Allah'ın: "Antlaşma yapmalarından sonra yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderleriyle savaşın," sözüyle ilgili bab.
[12] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/204-205
[13] Tevbe Suresi: 12
[14] Mümtehîne Suresi: 1
[15] Müslim (3/1499) 33-Kitâbu'l-İmâre, 29-Allah yolunda sehid edilmenin fazileti babı. Tirmizi (5/278) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 10-Tevbe Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis garibdir" demiştir.
[16] Tevbe Suresi: 19
[17] Tevbe Suresi: 31
[18] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/205-208
[19] Tirmizi (5/278)
[20] Buhari (3/271) 24-Kiîâbu'z-Zekât, 4-Zekâtı verilen bir §eyin kem (yığın mal) sayılmayacağı babı.
[21] Tevbc Suresi: 34
[22] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/208-210
[23] el-Feth (31275)
[24] İbni Kesir Tefsiri (41157-158)
[25] Ebu Davud (2/126) Kitâbıı'z-Zekât, Mal üzerindeki haklar babı. Hakim (2/33 Kitâbu't-Tcfsir, Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehehi de ona muvafatikk etmiştir. eî-Usul'ün tahkikçisi de böyle demiştir.
[26] Bkz. et-Tehzib (2183)
[27] Mecme'u'z-Zevâid (7129) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-, rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar,"
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/210-213
[28] Tevbe Suresi: 37
[29] Ebu Davud (3188) Kitâbu'l-Cihâd Kufui.
[30] Tevbe Suresi: 44
[31] Nur Suresi: 62
[32] Zâdu'UMesir (4/446)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/213-215
[33] Buhari (31282) 24-Kitâhu'z-Zekât, lÖ-Yarım hurma ile de olsa cehennemden

sakınılması babı.
[34] Tevbe Suresi: 79
[35] Buharı (3/283) Aynı yer.
[36] Buhari (8/330) 65-Kitâbu't-Tefsir, 11-Yüce Allah'ın: "Müminlerden gönülden^ bolca sadaka verenlere... dil uzatarak onlarla alay edenler var ya..." sözüyle ilgili bab.
[37] Müslim (2/706) 12-Kitâbu'z-Zekât, 21-Yüklenilerek götürülen bir sadaka için karşılık verileceği babı.
[38] Nesai (5/59-60) 23-Kitâbu'z-Zekât, 49-Az malı olanın imkânının elverdiği Ölçüde sadaka vermesi babı.
[39] Buhari (8/333) 65-Kitâhu't-Tefsir, 12-Yüce Allah'ın: "Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme..." sözüyle ilgili hah. Müslim (4/2141) 50-Kitâbu Sıfati'l-Mu-nâfıkin ve Ahkâmihim.
[40] Tevbe Suresi: 80
[41] Tevbe Suresi; 84
[42] Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/215-218
[43] Fethu'l Bari (8/253)
[44] Bıhari (81333-334) Aynı yer. Tirmizi (5/279) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 10-Tevbe Suresi babı. Nesai (4/67-68) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 29-Münafıkların üzerine namaz kılınması babı.
[45] Tevbe Suresi: 113
[46] Tirmizi (51281) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 10-Tevbe Suresi babı. Tirmizi: "BuWa-dis hasendir" demiştir. Nesai (4191) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 102-Müşrikler Uın mağfiret dilemekten nehiy babı.
[47] Ahmed bin Hanbel (5/331) Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (6/207)
[48] Ahmed bin Hanbel (51335) Mecme'u'z-Zevaid (7/34) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunun tamamım Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Taberani de muhtasar olarak rivayet etmiştir. Her ikisinin de ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/218-222
[49] Yunus Suresi: 64
[50] Tirmizi (5/286-287) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 11-Yunus Suresi babı. Bu hâı hasen li ğayrihidir. (Başka rivayetler tarafından desteklendiği için hasen derlfö sine çıkmaktadır.)
[51] Tirmizi (4/534-535) 35-Kitâbu'r-Ru'yâ, 3-Yüce Allah'ın: "Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır" sözüyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hascn-dir," demiştir.
[52] Muvatta (2/958) 52-Kitâbu'r-Ru'yâ, 1-Riiyâ hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir ancak hadis mürscldir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/223-224
[53] Buhari (8/349) 65-Kitabu't-Tefsir, l-"İyi bilin ki, onlar ondan gizlenmek için göğüslerini bükerler..." âyetiyle ilgili bab.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/225-226

[54] Hud Suresi: 5

[55] Buharı (8/350) Aynı yer.

[56] Ahmed bin Hanbel (31296) Keşfu'l-Estar (2/356) Kitâhu'l-Hicre ve'l-Meğâzi, Tebük Gazvesi babı. Mecme'u'z-Zevaid (6/194) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve el-Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. İbare Hud Suresinde geçmektedir, Ahmed bin Hanbel de bir benzerini rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravile-ri, Sahih'te geçen ramilerdir."

[57] Buhari (S/354) 65-Kitabu't-Tefsir, 5-"Rabbinin, zulmeden şehirleri yakaladığında yakalaması işte böyledir..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/1997-1998) 45-Kitâbu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Adâb, 15-Zulmün haramlığı babı. Tirmizi (51288) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 11-Yunus Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, ga-ribdir" demiştir.

[58] Hud Suresi: 102

[59] Buhari (8/355) 65-Kitabu't-Tefsir, 6-"Gündüzün iki tarafında ve gecenin (gündüze) yakın vakitlerinde namaz kıl..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (412115-2116) 49-Kitâbu't-Tevbe, 7-YUce Allah'ın: "Şüphesiz iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüttür" sözüyle ilgili bab. Tirmizi (51291) 48-Kİtabu Tefsiri'l-Kur'an, 12-Hud Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[60] Hud Suresi: 114

[61] Müslim (4I2U6-2H7) Aynı yer.

[62] İbni Huzeyme (11162) 8-Burada sözü edilen, soru soran kişiye vurulan had cezasını Resulullah (a.s)'ın büdirdiğiyle ve Allah'ın onu affettiğiyle ilgili delilin zikri babı. İsnadı sahihtir.

[63] Kesfu'l-Bstar (3/52-53) Hud Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/37) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/226-230

[64] Buhari (81367) 65-Kitabu't-Tefsir, 6-Yüce Allah'ın: "Nihayet peygamberler ümitlerini kestiklerinde ve (insanlar onların) yalanlandıklarını sandıklarında yardımımız ulaştı ve dilediğimiz kurtarıldı," sözüyle ilgili bab.

[65] Yusuf Suresi: 110

[66] Bakara Suresi: 214

[67] Buharı (8/188-189) 65-Kitabu't-Tefsir, 38-"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin baslarına gelenin benzeri sizin de basınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?.." âyetiyle ilgili hab.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/231-233

[68] Zâdu'l-Mesir (4/296)

[69] eUFeth (8/267)

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/233

[70] Keşfu'l-Estar (3/54) Ra'd Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7142) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve el-Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Bezzar'ın Deylem bin Gazvân dışında kalan mvileri, Sahih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise si-kadir,"

[71]
Ra'd Suresi: 13
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/235-236
[72]
İbrahim Suresi: 24
[73]
Ahmed bin Hanbel (2/91). Mecme'u'z-Zevaid (7/44) Heysemi şöyle söylemiştir:
"Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[74]
Buhari (3/232) 23-Kitahu'l-Ccnaiz, 86-Kabir azabı hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (4/2202) 51-Kitâbu'l-Cenne ve Sıfatı Naimihâ ve Ehlihâ, 17-Ölüye cennette veya cehennemde gideceği yerin gösterilmesi babı.
[75]
İbrahim Suresi: 27
[76]
Buhari (81378) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Allah iman edenleri dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzere kararlı kılar" âyetiyle ilgili bab. Ebu Davud (4/238) Kitâbıı's-Sunne, Kabirde soru sorulması ve kabir azabıyla ilgili bab.
[77]
Müslim (4/2201) Aynı yer.
[78]
İbrahim Suresi: 28
[79]
Buhari (7/201) 64-Kitâbu'l-Meğâzi, 8-Ebu Cehl'in öldürülmesi babı.
[80]
Buhari (8/378) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Allah'ın nimetini küfre değiştirenleri vimlerini helak yurduna konduranları görmedin mi?" âyetiyle ilgili bab.
[81]
Müslim (1/191) 1-Kitâbu'l-İmân, 87-Resulullah (a.s)'ın ümmeti için duası ve1 lara olan şefkatinden dolayı ağlaması babı.
[82]
ibrahim Suresi: 36
[83]
Maide Suresi: 118
[84]
Müslim (412150) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 2-Yeniden diriliş ve kalkışla ilgili bab. Tirmizi (5/296) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 15-ibrahim Suresi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/237-240
[85]
Hicr Suresi: 72
[86]
Ebu Ya'lâ (5/139) Mecme'u'z-Zevaid (7/46) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu
Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir ve isnadı iyidir."
[87]
Tirmizi (5/297) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 16-Hicr Suresi babı. Tirmizi: "Bu ha.
dis garibdir" demiştir. Allame Ahmed Şâkir (rh. a.) Ahmed bin Hanbel'in Mü$.ned'ine yazdığı talikte bu hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
[88]
Hicr Suresi: 43-44
[89]
Hicr Suresi: 87
[90]
Nesai (2/140) 11-Kitâhu'l-İftitâh, 26-Yüce Allah'ın: "Andolsun sana İkişerlerden
yediyi ve BüyükKur'an'ı verdik" sözünün yorumu babı. İsnadı hasendir. Nesai, aynı yer.

[91]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kehir (11159). Mecme'u'z-Zevaid (7146) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[92]
Hicr Suresi: 91
[93]
Buhari (8/382) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-Yüce Allah'ın: "Onlar ki, Kur'an'ı kısım kısım yaptılar" sözüyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/240-243
[94]
Nahl Suresi: 88
[95]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (91258) Mecme'u'z-Zevaid (7/48) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik isnâdîarîa rivayet etmiştir. Bunlardan bazılarının ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[96]
Ahmed bin Hanbel (4/218) Mecme'u'z-Zevaid (7/48-49) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
[97]
Nahl Suresi: 90
[98]
Nakl Suresi: 120
[99]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (10/71, 72, 73) Mecme'u'z-Zevaid (7/49) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik isnâdlarla rivayet etmiştir. Bunlardan bazılarının ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[100]
Nahl Suresi: 126
[101]
Tirmizi (5/299-300) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 17-Nahl Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis Ubey bin Ka'b (r.a)'dan nakledilen hasen, garib bir hadistir. "
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/245-247
[102]
Buhari (81435) 65-Kitabu't-Tefsİr, 21-Enbiyâ Suresi.
[103]
Buhari (81397) 65-Kitabu't-Tefsir, 7-"De ki: "O'ndan başka (ilâh) olduklarım sandıklarınızı çağırın," âyetiyle ilgili bab. Müslim (412321) 54-Kitabu't-Tefsir, 4-Yüce Allah'ın: "Onların çağırdıklar} (taptıkları) da, hangileri daha yakındır diye Rabblerine vesile arar, O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar" sözüyle ilgili bab.
[104]
Isrâ Suresi: 57
[105]
İsrâ Suresi: 60
[106]
Buhari (8/398) 65-Kitabu't-Tefsir 9-"0nlann çağırdıkları (taptıkları) da, hangileri daha yakındır diye Rabblerine vesile arar, O'nun rahmetini umar ve azabından korkarlar" âyetiyle ilgili bah. Tirmizi (5/302) 48~Kitabu Tefsiri'l-Kur'an 18-İsrâ Süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[107]
Muvatta (1/11) l-Kitâbu Vukuti's-Sala 4-Güneşin batıya yönelmesi ve gecenin kararması hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir. Bu Ebu Berze (r.a), Ebu Hureyre (r.a), Hasam Basri, Şa'bi, Said bin Cubeyr, Mücahid, Ata, Ubeyd bin Umeyr, Katade, Dahhak ve Mukâtil'in görüşleridir. el-Ezheri de bunu seçmiştir. Hakim'in Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet ettiğine göre ise söz konusu kelimeyle (duluk kelimesiyle) kastedilen güneşin batmasıdır. Hakim, bu rivayetin Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Neha'i ve İbnu Zeyd bu yönde görüş bildirmişlerdir. Abdullah bin Abbas (r.a)'tan her iki görüş yönünde de rivayet nakledilmiştir.

[108] İsrâ Suresi: 78

[109] Tirmizi (5/302) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 18-İsrâ Suresi babı. Tirmizi: "Bu hasen, sahihtir" demiştir.

[110] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/249251

[111] Buhari (8/401) 65-Kitabu't-Tefsİr, 13-"Sana ruhtan soruyorlar" âyetiyîe ilgili bab. Müslim (4/2152) 50~Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 4-Yahudilerin Resulullah (a.s)'a ruh hakkında soru sormaları babı, Tirmizi (5/304-305) 48-Kitabu Tefsiri'i'Kur'an, 18-hrâ Suresi babı, Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[112] İsrâ Suresi: 85

[113] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/251-252

[114] Hud Suresi: 101

[115] İbni Kesir Tefsiri (5/227)

[116] Ahmed bin Hanbel (J/255). Tirmizi (51304) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 18-İsrâ Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis, bu rivayet şekliyle hasen, sahih, garibdir" demiştir.

[117] Darimi (2/438) 4-Kur'an'ın nesilden nesile aktarılması babı. Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (91153) Mecme'u'z-Zevaid (7/52) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve Şeddad bin Ma'kıl dışında kalan ravileri, Sa-hih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."

[118] Isrâ Suresi: 86

[119] İsrâ Suresi: 110

[120] Buhari (13/463) 97-Kitâbu't-Tevhid, 34-Yüce Allah'ın: "Allah onu kendi ilmi üzere indirdiğine şahitlik eder. Melekler de şahitlik ederler" sözüyle ilgili bab. Müslim (î/329) 4-Kitabu's-Sala, 31-Kur'an'ın açıktan okunduğu namazlarda sesi orta derecede yükseltme babı. Tirmizi (51306-307) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 18-İsrâ Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (2/178) 11-Kitâbu'l-İftitâh, 80-Yüce Allah'ın: "Namazında sesini çok yükseltme. Çok da kısma," sözüyle ilgili bab.

[121] Müslim (11329) Aynı yer.

[122] Buhari (11/131) 8Q-Kitâbu'd-Da'âvât, 17-Namazda dua babı. Müslim (1/329) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/252-256

[123] Ibni Huzeyme (1/350) 217-Teşehhüdde sessiz okuma ve onda sesli okumayı bırakma babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/256

[124] Mccme'u'z-Zevaid (7/21) Hey semi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivâvet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilcrdîr." Taberani, Abduırahmân'ı şahabı er arasında anmıştn:

[125] Kehf Suresi: 28

[126] Kehf Suresi: 46

[127] Muvatta (1/210) 15-Kitâbu'l-Kur'an, 7-Şânı yüce olan Allah'ı zikretmek hakkında

gelen rivayetle}- babı. Bu hadis sahihtir.

[128] Buhari (6/431, 432, 433) 60-Kiîâhu Ehâdisi'l-Enbiyâ, 27-Hmr ile Hz. Musa (a.s) arasında geçen ilişki babı. Müslim (411847,1848,1849,1850) 43-Kitâhu'l-Fedâil, 46-Hızır (a.s)'ın fazüetleriyle ilgili bab.

[129] Kehf Suresi: 62

[130] Kehf Suresi: 63-64

[131] Kehf Suresi: 66-70

[132] Kehf Suresi: 71-73

[133] Kehf Suresi: 74-75

[134] Kehf Suresi: 77-78

[135] Buhari (8/423) 65-Kitabu'i-Tefsir, 5-"Bİz o kayaya çekildiğimizde ben balımı unutuşum," sözüyle ilgili bab.

[136] Kehf Suresi: 79

[137] Kehf Suresi: 76

[138] Kehf Suresi: 77

[139] Kehf Suresi: 77-78

[140] Kehf Suresi: 79

[141] Müslim (4/1850) 43-Kitâbu'l-Fedâil, 46-Hızır (a.s)'ın faziletlerinden bazıları

[142] Buharı (81423) Aynı yer.

[143] Kehf Suresi: 80

[144] Buharı (8/411) Aynı yer. 3-"Böylece iki (deniz)in birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular" âyetiyle ilgili bab. el-Feth'de Nevf el-Bukâli hakkında söyle denmektedir: "Tabiinâendir. Saduktur (doğru sözlüdür, sikadan sonra gelen bir derece). Ka'bu'l-Ahbar'ın hanımının çocuğu olduğu söylenmiştir. Kardeşinin oğlu olduğu da söylenmiştir. Bukal oğullarına nisbet edilmiştir. Bunlarsa Himyer'den bir koldur."

[145] Buhari (8/412) Aynı yer.

[146] Müslim (4/1852-1853) 43-Kitâbu'l-Fedâil, 46-Hızır (a.s)'in faziletlerinden bakıl babı.

[147] Müslim (4/1850, 1851, 1852) Aynı yer.

[148] Kehf Suresi: 75

[149] Buhari (5/326) 54-Kitâbu'ş-Şumt, 12-İnsanlarla birlikte söz konusunda gözönünde bulundurulması gereken şartlar babı.

[150] Kehf Suresi: 78

[151] Müslim (4/1852) Aynı yer.

[152]
Müslim (4/2050) 46-Kitâbu'l-Kader, 6-Her çocuğun fıtrat üzere doğmasının a\ılamı babı,
[153]
Tirmizi (5/312) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 19-Kehf Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, garibdir" demiştir.
[154]
Ebu Davud (4/227-228) Kitâbu's-Sunne, Kaderle ilgili bab.
[155]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/257-268
[156]
el-Feth (1/219)
[157]
el-Feth (1/154)
[158]
el-Feth (1/220)

[159]
el-Feth (8/3J6)
[160]
Buhari (6/381) 60-Kitâbu'l-Enbiyâ, 7-Ye'cuc ve Me'cuc kıssası babı. Müslim (4/2207) 52-Kitâbu'l-Fiten ve Eşrâti's-Sa'a, 1-Kıyametin yaklaşması ve Ye'cıic ve Me'cuc kapısının açılması babı. Tirmizi (4/480) 34-Kitâbu'l-Fiten, 23-Ye'cuc ve Me'cuc'un çıkması hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir."
[161]
Kehf Suresi: 97-98
[162]
Buhari (8/425) 65-Kitabu't-Tefsir, 5-"De ki: "Ameller bakımından en çök ziyana uğrayacakları size haber verelim mi?" âyeîiyle ilgili bab.
[163]
Kehf Suresi: 103-106
[164]
Bakara Suresi: 27
[165]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/268-272
[166]
el-Feth (8/323)
[167]
Buhari (8/426) 65-Kitabu't-Tefsir 6-"îşte onlar Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden ve bu yüzden amelleri boşa gidenlerdir. Artık kıyamet günü onlar için bir tartı tutmayız" âyetiyle ilgili bab. Müslim (412147) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin, Kıyamet, cennet ve cehennemin Özellikleriyle ilgili bab.
[168]
Kehf Suresi: 105
[169]
Tirmizi (51314) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 19-Kehf Süresiyle ilgili bab. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, garibdir. Uuhammed bin Bekr tankıyla odilen şeklinden başka bir rivayetini bilmiyoruz." Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/273-275
[170]
Kehf Suresi: 110
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/275
[171]
Meryem Suresi: 28
[172]
Müsîim (3/1685) 38-Kitâbu'l-Adâb, 1-Ebu Kasım künyesi almaktan nehiy babı. Tirmizi (51315) 48-Kilabu Tefsiri'l-Kur'an, 20-Meryem Suresi babı. Tirmizi; "Bu hadis sahih, garibdir" demiştir.

[173]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/277-278
[174]
Tirmizi (5/316) Aynı yer.
[175]
Meryem Suresi: 57
[176]
Buhari (81428-429) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Biz ancak Rabbinin emriyle ikeı âyetiyle İlgili bab. Tirmizi (51316-317) Aynı yer.
[177]
Meryem Suresi: 64
[178]
Keşfu'l-Estar (3/58) Meryem Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/55) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[179]
Müslim (411942) 44-Kitâbu Fedâili's-Sahabe, 37-Ağacın altında Resulullah (a.s.)'a bey'at eden sahabilerin faziletlerinden bazıları.
[180]
Meryem Suresi: 71
[181]
Meryem Suresi: 72
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/278-280
[182]
Tirmizi (51317) 48-Kitabu't-Tefsir, 20-Meryem Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis basendir. Bunu Şu'he, Suddi'den rivayet etmiştir, \ancak (Suddi) hadisin sahabiden olan râvisini zikretmemiştir."
[183]
Meryem Suresi: 77-80
[184]
Buhari (81429) 65-Kitabu't-Tefsîr, 3-"Şu ayetlerimizi inkâr eden ve: "Bana elbette mal ve çocuklar verilecek" diyeni gördün mü?" âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2153) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 4-Yahudilerin Resulullah (a.s.)'a ruh hakkında soru sormaları babı. Tirmizi (5/318) 48-Kitabu't-Tefsir, 20-Meryem Suresi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/280 -282
[185]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/282-283
[186]
Taha Suresi: 40
[187]
o Ebu Ya'la, Müsned (5/10, 29) Mecme'u'z-Zevaid (7/56) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir." Hadisin: "Bu arada Musa (a.s.)'nın taraftarlarından bir adam şehrin en uzak semtinden geldi. Bu adam kestirme bir yolu kullanarak cellatlardan önce Musa (a.s.)'ya ulaştı ve haberi kendisine ulaştırdı. -İşte bu da imtihanlardan biridir, ey Cubeyr'in oğlu!-" ibaresinin sonuna kadar olan kısmını ayrıca Taberi (7/56)'de rivayet etmiştir. İbni Kesir de, Tefsir (3/153)'de şöyle söylemiştir: "Bunu Süneni Kebir'de Nesai bu şekilde rivayet etmiştir. Ebu Cafer bin Cerir ve İbni Ebİ Hatim de tefsirlerinde rivayet etmişlerdir. Her ikisinin rivayetleri de Yezid bin Harun'un nakletmiş olduğu şekildir. Onun rivayeti de Abdullah bin Abbas (r.a)'tan mevkuf olarak nakledilen hadistir. Bunun az bir kısmı dışında kalanı merfu değildir. Anlaşıldığı kadarıyla Abdullah bin Abbas (r.a), Ka'bu'l-Ahbar'dan veyabir başkasından İsâilİyatın anlatılması caiz olan kısımlarından almıştır. En doğrusunu İse ancak Yüce Allah bilir. Hocamız Hafız Ebu Haccac el-Meziyy'in de böyle söylediğini duydum." (İbni Kesir). Buradaki metnin bazı bölümlerine bazı merfu hadisler şahidlik etmektedir. Bkz. Ebu Ya'la'nın Müsnedi (5/29-30)
[188]
Kasas Suresi: 7

[189] Kasas suresi: 15
[190] Kasas suresi: 16
[191] Kasas suresi: 18
[192] Kasas suresi: 19
[193] Kasas suresi: 22-23
[194] Kasas suresi: 24
[195] Kasas suresi: 25
[196] Kasas suresi: 26
[197] Kasas suresi: 27
[198] Tâhâ suresi: 47
[199] Tâhâ Suresi: 49
[200] Tâhâ Suresi: 63
[201] Firavun halkının ulusal bayramı olarak kabul edilen gün. (Çeviren)
[202] Tâhâ suresi: 59
[203] Şuara suresi: 40
[204] Araf suresi: 115
[205] Şuara suresi: 44
[206] Araf suresi: 117
[207] Araf suresi: 118-119
[208] Şuara suresi: 61
[209] Araf Suresi: 138-139
[210] TahaSuresi: 90
[211] Araf Suresi; 150
[212] Taha Suresi: 96-97
[213] Araf Suresi: 155
[214] Araf Suresi: 156-157
[215] Maide Suresi: 22
[216] Maide Suresi: 22
[217] Maide Suresi: 23

[218]
Bakara Suresi: 60
[219]
Mecme'u'z-Zevaid (7167) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Evsat'ta ve rivayet etmiştir ve râvileri sikadırlar."
[220]
Taha Suresi: 132
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/285-315
[221]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/316
[222]
Ahmed bin Hanbel (1/170) Mecme'u'z-Zevaid (7/68) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[223]
Enbiyâ Suresi: 87
[224]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/317-319
[225]
Keşfu'l-Estar (3/59-60) Kitabu't-Tefsir, Hac Suresi babı. Mecme'u'z-Zevaid (7/69) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunun bir kısmı Sahih'te geçmektedir. Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve Hilâl bin Habbab dışında kalan ravileri Sahİh'te geçen raviler-dir. Adı geçen kişi ise sikadır."
[226]
Hacc Suresi: 1-2
[227]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/321-322
[228]
Hacc Suresi: 11
[229]
Buhari (81442) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"İnsanlardan kimi de Allah'a bir kenardan
(yarım yamalak) ibadet eder..." âyetiyle ilgili bab.
[230]
Buhari (8(443) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Bunlar Rableri hakkında çekişen iki hasım taraftır..." âyetiyle ilgili bab.
[231]
Hacc Suresi: 19
[232]
Hacc Suresi: 25
[233]
Ahmed bin Hanbel (1/428) Keşfu'l-Estar (3/60) Kitabu't-Tefsir. Ebu Ya'lâ
(9/263). Mecme'u'z-Zevaİd (7/70) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen raviler-dir."
[234]
Tirmizi (5/325) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 23-Hacc Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis basendir" demiştir. Bunu Abdurrahman bin Mehdi ve başkaları Sufyân'dan o A'meş'ten, o Müslim el-Batın'den, o Sa'id bin Cubeyr'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayette, "Abdullah bin Abbas (r.a)'tan" ifadesi geçmemektedir. Nesai (6/2) 25-Kitâbu'l-Cihâd, 1-Cihadın vacibliği (farz olması) babı. Bunu Ahmed bin Hanbel de Müsned, 1865'te rivayet etmiştir. Ahmed Şâkir, Ahmed bin Hanhel'in isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
[235]
Hacc Suresi: 39
[236]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/322-325
[237]
Mü'minun Suresi: 60

[238]
Tirmizi (5/327-328) 48-KİItabu Tefsiri'l-Kur'an, 24-Mü'minun Suresi babı. Tirmizi söyle söylemiştir: "Bu hadis Abdurrahman bin Said'in Ebu Hâzim'den, onun Ebu Hureyre (r.a)'den, onun da Resulullah (a.s)'tan rivayeti tankıyla nakledilmiştir." Bu hadisin İbni Cerir (18l26)'da bir şahidi de vardır. el-Mustedrek (21393-_5 394) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
İbni Kesir şöyle söylemiştir: "Hadisin anlamından anladığımıza göre onlar sadakayı, onu verirken uyulması gereken şartlara tam olarak uymadıklarından dolayı kabul edilememesinin mümkün olduğu endişesini taşıyarak verirler. Bu kişinin kendi hakkında dikkatli ve ihtiyatlı olmasının bir şeklidir."
[239]
Mü'mınun Suresi: 61
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/327-328
[240]
Buhari (8/449) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Kadının da onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı dört kere şahit tutması üzerinden cezayı kaldırır..." âyetiyle ilgili bab. Ebu Davud (21276) Kitâbu't-Talak, Lianla ilgili bab. Tirmizi (5/331-332) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 25-Nur Suresi babı.
[241]
Nur Suresi: 6-9
[242]
Ebu Davud (2/277-278) Kitâbu't-Talak, Liania ilgili bab. Tirmizi (5/331-332) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 25-Nur Suresi babı.
[243]
Nur Suresi: 6-9
[244]
Buhari (8/448) 65-Kitabu't-Tefsir, l-"Eşlerine (zina suçu) atıp da kendilerinden başka şahitleri bulunmayanlar..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (211129-1130) 19-Kitâbu'l-Lİ'an
[245]
Müslim, aynı yer. sh. 1130
[246]
Müslim, aynı yer.
[247]
Buhari (91452-453) 68-Kitâbu'r-Talâk, 30-Camide lianlaşma babı.
[248]
Buhari (12/180) 86-Kitâhu'l-Hudud, 43-Dayanaksız ithamda bulunanın en ^ç'ık fenalıklardan ve zararlardan olduğu babı.
[249]
Ebu Davud (2/274) Kitâbu't-Talak, Lianla ilgili bab.
[250]
Ebu Davud, aynı yer.
[251]
Ebu Davud aynı yer.
[252]
Ebu Davud (2/274-275) Aynı yer.
[253]
Ebu Davud aynı yer. Sh. 275
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/329-338
[254]
Müslim (211133) 19-Kitâhu'l-Li'an. Ehu Davud (21275-276) Kitâbu't-Talak, Lian-la ilgili bab.
[255]
Nur Suresi: 6-9
[256]
Buhari (9/456) 68-Kitâbu't-Talak, 32-Lianlaşan kadının mehri babı. Müslim (211130-1131) 19-Kitâbu'l-Li'an.
[257]
Müslim, aynı yer. (1131-1132)

[258]
Müslim, aynı yer.
[259]
Müslim, aynı yer.
[260]
Buharı, aynı yer.
[261]
Buharı (8/451) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Beşincisinde; eğer yaîancüardansa Allah'ın lanetinin muhakkak kendi üzerine olmasını (diler)..." ayetiyle ilgili bab.
[262]
Müslim, aynı yer. Sh, 1133
[263]
Müslim, aynı yer, Sh. 1132-1133
[264]
Nesai (6/177) 27-Kitâbu't-Talak, 43-Lianlasanlardan Handan sonra tevbe etmefirinin İstenmesi babı.
[265]
Buhari (8/452, 453, 454, 455) 65-Kitabu't-Tefsir, 6-"Onu duyduğunuzda mü'min erkeklerle mü'min kadınların kendileri hakkında hayır düşünmeleri ve: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?" âyetiyle ilgili hah. Müslim (412127, 2129) 49-Kitâbu't-Tevbe, 10-îftira olayıyla ilgili hadis ve iftira atanın tevbesinin kabul edilmesi.
[266]
Yusuf Suresi: 18
[267]
Nur Suresi: 11-19
[268]
Nur Suresi: 22
[269]
Yusuf suresi: 18
[270]
Nur Suresi: 22
[271]
Müslim (412137, 2138)
[272]
Buharı (71433) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 34-İfiim olayıyla ilgili hadis babı.
[273]
Buhari (7/435) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 34-İftİra olayıyla ilgili hadis babı.
[274]
Nur Suresi: 11
[275]
Buhari (S/451) 65-Kitabu't-Tefsir, 5-"O düzmece haberi (iftirayı) getirenler içi den bir gruptur..." âyetiyle ilgili bab.
[276]
Buharı (7/432) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 34-İftira olayıyla ilgili hadis babı.
[277]
Buharı (7/436) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 34-İftira olayıyla ilgili hadis babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/338-362
[278]
Nevevi, Müslim Şerhi, (171116-118) Fethu'l-Bâri, (8/479-481)
[279]
Buhari (7/435) 64-Kitâbu'i-Meğazi, 34-İftira olayıyla ilgili hadis babı.
[280]
Nur suresi : 12
[281]
Mecrne'u'z-Zevaid (7/77) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani adı geçen râviden ve Mücâhid'dcn rivayet etmiştir. Her ikisinin de isnadı İyi (ceyyıd)dir. Diğeri de aynıdır."

[282]
Mccme'u'z-Zevaid (7/78) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve isnadı iyidir."
[283]
Nur suresi: 14
[284]
Mecme'u'z-Zevaid, aynı yer. Müellif: "isnadı iyidir" demiştir. 2760-Mecme'u'z-Zevaid (7/79) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve râvileri sikadırlar," 2761-Mecme'u'z-Zevaid (7/80) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve isnadı iyidir,"
[285]
Nur suresi: 17
[286]
Nur suresi: 25
[287]
Nur suresi: 26
[288]
Mecme'u'z~Zevaid (7181) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet
etmiştir ve isnadı iyidir." 2763'Mecme'u'z-Zevaid (7182) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet
etmiştir ve râvüeri sikadırlar."
[289]
Nur suresi: 26
[290]
Nur suresi: 26
[291]
Nur suresi: 26
[292]
Mecme'u'z-Zevaid (7/82) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve râvileri sikadırlar."
[293]
Tirmizi (5/336) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 25-Nur suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasendir" demiştir.
[294]
Nur suresi: 31
[295]
Buhari (8/489) 65-Kitabıı't-Tefsir, 12-"Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar..." ayetiyle ilgili bab.
[296]
Buhari, aynı yer.
[297]
Ebu Davud (4/61) Kitâbu'l-Libâs, Yüce Allah'ın: "Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar..." sözüyle ilgili bab.
[298]
Ebu Davud (4/61) Kîtâbu'l-Libâs, Yüce Allah'ın: "Cilbablarım üzerlerine
alsınlar"-sözüyle ilgili bab..
[299]
Nur suresi: 31
[300]
Taberanı, el-Mu'cemu'l-Kebir (V/260). Mecme'u'z-Zevaid (7/82) Heysemi söyle
söylemiştir: "Bunu Taberani, uzun ve muhtasar isnadlarla rivayet etmiştir. Birisi'nin ravileri Sahih'te geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/362-374
[301]
Müslim (4/2320) 54-Kitabu't-Tefsir, 3-Yüce Allah'ın: "Namuslarım korumak isterlerse cariyelerinizi, dünya hayatının çıkarını elde etmek amacıyla fuhuşa zorlamayın" sözüyle ilgili bab.
[302]
Nur Suresi: 33

[303] Müslim, aynı yer.
[304] Ebu Davud (21294) Kitâbu'î-Taiak, Zinanın ne derece büyük bir günâh olduğuyla ilgili bab.
[305] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/374-376
[306] Mecme'u'z-Zevaid (7183) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, ehEfoctt ta rivayet etmiştir ve râvileri sikadırlar."
[307] Nur Suresi: 55
[308] Ehu Davud (4/349) Kitâbu'l-Edeb, Dört özel vakitte (içeri girmek için) izin isteme babı.
[309] Nur suresi: 58
[310] Aynı yer. isnadı hasendır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/376-378
[311] Nur Suresi: 59
[312] Nur Suresi: 59
[313] Zâdu'l-Mcsir (6/62)
[314] Nur Suresi: 58
[315] Nur Suresi: 59
[316] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/378-380
[317] Keşfu'l-Estar (3161-62) Nur suresi. Mecme'u'z-Zevaİd (7184) Heysemİ şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzâr rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[318] Nur Suresi: 61
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/380-381
[319] Buhari (131491) 97-Kitâbu't-Tevhid, 40-Yücc Allah'ın: -Arlık bile bile Allah'a başka varlıkları ortak koşmayın" sözüyle ilgili bab. Ayrıca: (81492) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-Yüce Allah'ın: "Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz..." sözüyle ilgili bab. Müslim (1/90) 1-Kitâbu'l-Imân, 37-Şirkin günâhların en çirkini olduğu babı. Ebu Dctvud (2/294) Kitâhu't-Talak, Zinanın ne derece büyük bir günâh olduğuyla ilgili bab.
[320] Furkan Suresi: 68
[321] Müslim (1/113) .1 -Kİtâbu'l-İmân, 54-İslâm'ın kendinden öncekini silici olduğu, aynı şekilde hicret ve haccın da Öyle olduğu (yani İslâm'a girme, hacc ve hicretle insanın daha öncesine ait günâhlarının silindiği) babı.
[322] Furkan Suresi: 68-70
[323] Zümer Suresi: 53
[324] Mecme'u'z-Zevaid (7184) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, elJE rivayet etmiştir ve isnadı basendir."
[325] Furkan Suresi: 70

[326]
Fetih Suresi:1
[327]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/383-386
[328]
Ahmed bin Hanbel (1/419). Mecme'u'z-Zevaid (7/84) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve râvileri sikadırlar. Bunu ayrıca Taberani rivayet etmiştir."
[329]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (9/148). Mecme'u'z-Zevaid (7/85) Heysemi şöyle söylemiştir: Bunu Taberani rivayet etmiştir ve râvileri, Sahih'te geçen raviler-dir."
[330]
Buhari (8/501) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"(Önce) en yakın kısımlarını uyar" âyetiyle ilgili hah. Müslim (1/193-194) 1-Kitâbu'l-Eymân, 89-Yüce Allah'ın: "(Önce) en yakın hısımlarım uyar," sözüyle ilgiti bab.
[331]
Şuara Suresi: 214
[332]
Müslim, aynı yer.
[333]
Buhari (8/737) 65-K'uabu'l-Tefsir 2-"Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve (zaten) kurudu da...." âyetleriyle ilgili bab.
[334]
Buhari (61551) 61-Kitâbu'l-Menâkıb, 13-İslâm'da ve cahiliye döneminde babalarına nisbet edilenler babı.
[335]
Buhari (8/737) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-4971. bab,
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/387-390
[336]
Müslim (1/192) Î-Kitâbul-İmân, 89-Yüce Allah'ın: "(Önce) en yakın hısımtdhnı uyar" sözüyle ilgili bab. Tirmizi (5/338) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 27-ŞÜara suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (6/250) 30-Kitâbu'l-Vesâyâ, 6-Yakın hısımlarına vasiyyette bulunma babı.
[337]
Müslim (1/193) İ-Kitâbu'Uîmân, 89-Yüce Allah'ın: "(Önce) en yakın hısımİâhnı uyar," sözüyle ilgili bab.
[338]
Şuara Suresi: 219
[339]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kehir (U/362) Keşfu'l-Estar (3/62) Kitabu't-Tefsir, Şuara suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/86) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzâr ve Taberani rivayet etmiştir ve her ikisinin de Şebib bin Buşr dışında kalan ravileri, Sa-hih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."
[340]
Buhari (5/289-290) 52-Kitâbu'ş-Şehâdât, 28-Sözünü yerine getirmekle emrplunan bunu güzelce yapanla ilgili bab.
[341]
Ebu Ya'lâ (41297) Mecme'u'z-Zevaid (7/87) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve Hakim bin Ebbân dışında kalan ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi İse sikadır."
[342]
Kasas Suresi: 26
[343]
er-Ravdu'd-Dâni (2179) Mecme'u'z-Zevaid (7/88) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, es-Sağir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı kasetidir."
[344]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (5/53) Mecme'u'z-Zevaid (7/88) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik isnâdlarla rivayet etmiştir ve bunlardan biri muttasıldır (kesintisizdir), ravileri de sikadırlar. Diğer rivayetin isnadı ise mun-katıdır (râviler arasında kopukluk vardır), Bu da ondan (muttasıl hadisten)

sonra gelen hadistir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/390-392
[345]
Kasas Suresi: 51
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/393-395
[346]
Kasas Suresi: 52-54.
[347]
Müslim (1154-55) 1-Kitâbu'l-îmân, 9-Ölümü yaklaştığında {öleceğini [anladığında) Müslüman olan hİr kimsenin Müslümanlığının geçerli olduğununde-liliyle ilgili bab. Tirmizi (5/341) 48-Kitabu't-Tefsir, 29-Kasas suresi babı.
[348]
Kasas Suresi: 56
[349]
Buhari (8/509) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Şüphesiz sana Kur'an'ı farz kılajı üeni dönülecek yere yeniden döndürecektir" âyeüyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/395-396
[350]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/396
[351]
Tirmizi (5/342) 48-Kiîabu Tcfsiri'l-Kur'an, 30-Ankebut suresi babı. el-Mustedrek (21409) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
[352]
Ankehut Suresi: 29
[353]
Ankebut Suresi: 45
[354]
Ahmed bin Hanbel (21447) Mecme'u'z-Zevaid (7/89) Heysemi şöyle söylemiştir:
"Bunu, Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/397-398
[355]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/398
[356]
Tirmizi (51344-345) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kır'an, 31-Rum Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadîs basendir" demiştir.
[357]
Rum Suresi: 1-4
[358]
Rum Suresi: 4-5
[359]
Tirmizi (5/343-344) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 31-RumSuresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasendir" demiştir.
[360]
Rum Suresi: 1-5
[361]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/399-402
[362]
Buhari (8/513) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Kıyamet saatinin ilmi şüphesiz kalındadır..." âyetiyle ilgili bab.
[363]
Lokman Suresi: 34
[364]
Buharı (2/524) 15-Kitâkı'l-İstiskâ, 29-Kişinin yağmurun ne zaman geleceğini bilemeyeceği babı.
[365]
Buharı (8/375) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-"Allah her dişinin ne taşıdığını, rahimlerin neyi eksiltip neyi artırdığını bilir," âyetiyle ilgili bab.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/403-404

[366] Ahmed bin Hanbel (5/353) Keşfu'l-Estar (3/65) Lokman Suresi. Mecme'u Zevaid (7/89) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzâr vayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'in ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/404-405

[367] Secde Suresi: 16

[368] Tirmizi (51346) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 33-Secde Suresi babı, Tirmizi: "Bu hadis has en, sahihtir" demiştir. cl-Cami'in tahkİkçİsi de isnadının iyi (ccyyid) olduğunu söylemiştir.

[369] Ebu Davud (2135) Kitâhu's-Sala, 23-Resulullah (a.s.)'ın gece ibadetine kalkış vakti babı.

[370] Secde Suresi: 21

[371] Müslim (4/2158) l'Kitâhu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 7-Duman babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/407-408

[372] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/408

[373] Buhari (8/517) 65-Kit ahu't-Tefsir, S-"Onları bahalarına nisbet ederek çağınn.i" âyetiyle ilgili hah. Müslim (4/1884) 44-Kitâhu Fedâili's-Sahabe, Zeyd bin HârİŞ? (r.a.) ve Usâme hin Zeyd (r.a.)'in faziletleri babı. Tirmizi (5/353) 48-Kitahu Tefi -ri'l-Kur'an, 34-Ahzah Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.

[374] Ahzab Suresi: 5
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/409-410

[375] Ahzab Suresi: 6

[376] Buhari (81517) 65-Kitabu't-Tefsir 1-4781. bab. Müslim (3/1237-1238) 23-Kitâbu'l-Ferâiz 4-"Kim mal bırakırsa o varisleri içindir" babı.

[377] Ahzab Suresi: 7

[378] Ahzab Suresi: 10

[379] Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (12/22), Mecme'u'z-Zevaid (7/91) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te geçen ravilerdir."

[380] Ahzab Suresi: 23

[381] Buhari (8/518) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Onlardan kimi adağım yerine getirdi, kimi de beklemekledir," âyetiyle ilgili bab. 2801-Tirmizi (51354) 48-Kitabu Tefsiri'I-Kur'an, 34-Ahzab Suresi babı.

[382] Ahzab Suresi: 35

[383] Mecme'u'z-Zevaid.(7/91-92) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani isnâdlarla rivayet etmiştir ve bunlardan bazılarının ravüeri Sahih'te geçendir."

[384] Ahzab Suresi: 36

[385] Tirmizi (51354) 48-Kitabu Tefsiri11-Kur'un 34-Ahzab Suresi babı. Tirmizi: dis hasen, sahihtir,"

demiştir.
[386]
Ahzab Suresi: 37
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/410-414
[387]
Buhari (13/403-404) 97-Kitâbu't-Tevhid, 22-"Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun," âyetiyle ilgili bab.
[388]
Buhari (8/523) 65-Kitabu't-Tefsir, 6-"Allah'in ortaya çıkaracağı şeyi de içinde yor ve insanlardan korkuyordun" âyetiyle ilgili bab.
[389]
Tirmizi (5/354) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 34-Ahzab Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis sahihtir" demiştir.
[390]
Tirmizi (5/354) Aynı yer.
[391]
Nesai (6/79-80) 26-Kitâbu'ı-Nikâh, 26-Bir kadına evlilik teklifinde bulunulması esnasında namaz kılması ve Rabbihden hayırlı olanı dilemesi (istiharede bulunması) babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/414-415
[392]
Mccmc'u'z-Zevaid (7192) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen rcıvilcrdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/415-417
[393]
Ahzab Suresi: 50
[394]
Buhari (9/230) 67-Kitâbu'n-Nikâh, 67-Velimenin hak olduğu babı. Müslim (2/1050) 16-Kitâbu'n-Nikâh, 15-Zeyneb bintu Cahş (r.a.)'m evlenmesi ve örtünme emrinin inmesi babı.
[395]
Buharı (9/585) 70-Kitâbu'l-Et'ime, 59-Yüce Allah'ın: "Ancak davet edildiğiniz zaman girin ve yemeği yediğinizde dağdın," sözüyle ilgili bab.
[396]
Ahzab Suresi : 53
[397]
Buhari(9i2265227) 67-Kitâbu'n-Nikâh, 64-Damat için hediye alınması babı.
[398]
Müslim, aynı yer. Sh. 1051-1052
[399]
Buharı (8/527-528) 65-Kitabu't-Tefsir, 8 verilmeden girmeyin" âyetiyle ilgili bab.
[400]
Buhari (8/528) Aynı yer.
[401]
Buhari (9/164) 67-Kitâbu'n-Nikâh, 29-Bir kadının kendini birine bağışlama (yani mehirsiz bir şekilde bir erkekle evlenmek için teklifte bulunma) hakkının olup olmadığı babı. Müslim (2/1085-1086) 17-Kiîâbu'r-Reda', 14-Kadının kendi hakkını kumasına bağışlamasının caizliği babı. Nesai (6/54) 26-Kitâbu'n-Nikâh, 1-Kesu-hıllah (a.s.)'ın nikâhtaki uygulaması babı.
[402]
Ahzab Suresi: 51
[403]
Buhari (81524-525) 65-Kitabu't-Tefsir, 7-"Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın," âyetiyle ilgili bab.
[404]
Ahzab Suresi: 51
[405]
Buhari (8/525) Aynı yer.

[406] Müslim (2/1103) 18-Kitâbu't-Talak, 4-Bir kimsenin karısını (boşanmayı kabul etmemekle) muhayyer kılmasının, boşamayı. niyet etmediği sürece sayılmayacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/417-423
[407] Ahzab Suresi: 52
[408] Nesai (6156) Aynı yer.
[409] İbni Kesir (61512)
[410] Tirmizi (5/356) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 34-Ahzab Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (6/56) 26-Kitâbu'n-Nikâh, 2-Şanı yüce olan Allah'ın Peygamber'ine farz kılıp da diğer insanlara haram ettiği şeyler babı.
[411] Ahzab Suresi: 53
[412] Mecme'u'z-Zevaid (7/93) Heysemi söyle söylemiştir; "Bunu Taberani, el-Evsht'ta rivayet etmiştir ve Musa bin Ebi Kesir dışında kalan ravileri Sahih'te geçen lerdir. Adı geçen kişi ise sikadır.
[413] Müslim, aynı yer.
[414] Müslim, sh. 1710, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/423-426
[415] el-Feth (8/531)
[416] Ahzab Suresi: 59
[417] Ebu Davud (4/61) Kitabu'l-Libas, Kadınların giysileri babı. İsnadı hasendi
[418] Buhari (If385) 5-Kitabu'l-Gusl, 20-Kimsenin görmediği bir yerde yalnız başına çıplak olarak yıkanmakla ilgili bab. Müslim (11267) 3-Kitabu'l-Hayz, 18-Kimsenin görmediği bir yerde çıplak olarak yıkanmanın caiz olduğu babı.
[419] Ahzab Suresi: 69
[420] Buharı (61436) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya 28-3403 nolu hadis babı.
[421] Müslim (411842) 43-Kitabu'l-Fedail, 42-Hz. Musa (a.s.)'nın fazil etler iyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/426-429
[422] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/429-430
[423] Tirmizi (51361) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 35-Sebe suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir.
[424] Sebe Suresi: 23
[425] Buharı (81537-538) 65-Kitahu't-Tefsir, l-"Sonunda kc[ilerinden korku giderilince..." ayetiyle ilgili bab. Tirmizi (5/362) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 35 Sebe swesi babı. TÎrmizi: "Bu hadis hasen, sahilidir," demiştir.
[426] Ebu Davud (41235) Kitabu's-Sünne. Cehmiyyeye red babı. Bu hadis hasendir.

[427] TirmİzÎ (5/363) 48-Kiîabu Tefsiri'I-Kur'an, 36-Melaike suresi babı. Tirmizi §öyle söylemiştir: "Bu habis garibdİr. Burada verilen rivayet tarikinden başka bir yoldan nakledildiğini bilmiyoruz." Ibni Kesir ve daha başkaları hu hadisin kuvvetli olduğunu ifade etmişlerdir.

[428] Fatır Suresi: 32

[429] Fatır Suresi: 33

[430] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/431-433

[431] Tirmizi (5/363-364) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 37-Yasin suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis ahsen, garibdir" demiştir. Sevri ve Ebu Sufyan tankıyla nakledilmiştir. Sa'di'nin bir parçasını vermiş olduğu bir hadistir. Bu hadis Taberi'nin kitabında sahidleri mevcuttur. Bkz. Taberi (22/100). Ayrıca Hakim (J/428)'de nakletmisür. Hadisin aslı, Müslim'de 665 numarayla geçmektedir. Ancak buradaki metinden farklıdır.

[432] Yasin Suresi: 12

[433] Bukari (8/541) 65-Kitabu't-Tcfsir, î-"Günes de kendi karargahında akıp gitmektedir..." ayetiyle ilgili hah. Müslim (11139) 1-Kitabu'l-İman, 72-Kişiye imanın yarar sağlamayacağı zamanın ne olduğunun açıklanması babı.

[434] Yasin Suresi: 38

[435] Buhari (131404) 97-Kitabu't-Tevhid, 22-"Bundan önce ise O'nun Arş'ı su üzerindeydi..." ayetiyle ilgili bab.

[436] Bkz. İbnu'l-Ccvzi, Zadu'l-Meysir (7119)

[437] Müslim (11138) Aynı yer,

[438] Müslim (1/139) Aynı yer.

[439] Tirmizi (5/364) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 37-Yasin Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.

[440] el-Feth (6/299)

[441] el-Feth (81542)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/437-440

[442] En'am Suresi: 158

[443] Bkz. el-Esas fi't-Tefsir (311796-1799) Arapça baskı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/440

[444] Tirmizi (5/365-366) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 39-Sad Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasendir" demiştir. Hakim (2/432) Kİtabu't-Tefsir, Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[445] Ibni Huzeyme (1/277) 127-Resulullah (a.s.)'ın Sad suresinde secde etmesinin sebebinin ne olduğu babı.

[446] En'am Suresi: 90

[447]
İbni Huzeyme (11277-278) Aynı yer. İsnadı hasendir.
[448]
En'am Suresi: 84
[449]
En'am Suresi: 90
[450]
Sad Suresi: 61
[451]
Taberani, eî-Mu'cemu'l-Kebir (91258) Mecme'u'z-Zevaid (7/100) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve raviîeri, Sahih'te geçen raviler-dir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/441-444
[452]
Zümer Suresi: 31
[453]
Tirmizi (5/370) 48-Kitabu Tefsiri'i-Kur'an, 41-Zümer Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
[454]
Zümer Suresi: 30-31
[455]
Mecme'u'z-Zevaid (7/100) Hey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." 2825-Mecme'u'z-Zevaid (71100) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilcrdir."
[456]
Zümer Suresi: 42
[457]
Buhari (131438) 97-Kitâbu't-Tcvhid, 26-"Şüphesiz Allah, yok olmasınlar diy gökleri ve yen tutmaktadır..." ayetiyle ilgili hah. Müslim (4/2147) 50-Kitâb '. Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, Kitâbu Sıfati'l-Kıyâme ve'l-Cenne ve'n-Nâr.
[458]
Zümer Suresi: 67
[459]
Müslim (412147) Aynı yer.
[460]
Tirmizi (5/371) 48-Kitahu Tefsiri'l-Kur'an, 41-Zümer Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadi hasen, sahihtir" demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/445-447
[461]
el-Feih (13/336)
[462]
Tirmizi (5/371) 48-Kitabu Tefsiri'i-Kur'an, 41-Zümer Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garib, sahihtir," demiştir.
[463]
Müslim (4/2148) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, Kitâbu Sıfati'l-Kıyâme ve'l-Cenne ve'n-Nâr.
[464]
Buhari (13/393) 97-Kitâbu't-Tevhid, 19-"İki elimle yarattığımda..." sözüyle ilgili bab).
[465]
Müslim (412148-2149) Aynı yer.
[466]
Müslim (412149) Aynı yer.
[467]
Ebu Davud (4/234) Kitâbu's-Sunne, Cehmiyyeye reddiye babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/448-450

[468]
el-Feth (13/396)
[469]
Şura Suresi: 11
[470]
Nevevi, Müslim Şerhi (17/132)
[471]
Buhari (111372) 81-Kitâbu'r-Rikâk, 44-Allah'ın kıyamet gününde yeri toplayacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/450-452
[472]
Ebu Davud (2/76-77) Kitabu's-Sala, Dua babı. Tirmizi (5/374-375) 48'Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 42-Mü'min suresi babı.
[473]
Mü'min Suresi: 60
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/453
[474]
Buhari (81562) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"îşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz buzanmnız sizi helake sürükledi ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldunuz," ayetiyle ilgili hab. Müslim (4/2141) 50-KİtabuSıfati'l-Munafikin ve Ahkamihim, 5 nolu hadis. Tirmizi (5/375) 48-Kitabu Tefsir i'I-Kur'an, 43-Secde süresiyle ilgili
bab, Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
[475]
Fussilet Suresi; 22
[476]
Fussilet Suresi: 22-23
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/455-456
[477]
Şura Suresi: 23
[478]
Buhari (81564) 65-Kitahu't-Tefsir, l-"De ki: "Ben buna karşılık sizden yakınlıktan dolayı olan sevgiden başka bir ücret istemiyorum" ayetiyle ilgili bah. Tirmizi (5/377) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 44-Şurâ süresiyle ilgili bab. Ancak Tirmizi'nin nakletmiş olduğu metinde:'"Acele ettin" yerine, "Biliyor musun?" denmektedir.
[479]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/457-458
[480]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/458
[481]
Buhari (8/511) 65-Kitahu't-Tefsir, 30-Rum Sureni, Müslim (4/2155) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 7-Duman babı.
[482]
Sad Suresi: 86
[483]
Duhân Suresi: 10-16
[484]
Buharı (2/493) 15-Kitâbu'l-İstiskâ, 1-îsiiskâ ve Resulullah (a.s.)'ın yağmur duası (istiskâ) için çıkması babı.
[485]
Duhan Suresi: 10-11
[486]
Duhan Suresi: 15
[487]
Buharı (81571) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"(O duman) insanları bürür. İste bu acıklı bir azaptır," âyetiyle ilgili bab.

[488]
Buharı (8/572) "Rabbimiz! Üzerimizden azabı kaldır, çünkü biz artık iman edenleriz," ay etiyle ilgili bab.
[489]
Duhan Suresi: 12
[490]
Tirmizi (5/379-380) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, Duhan Suresi babı.
[491]
Buhari (81496) 65-Kitabu't-Tefsir, 5-"Ancak yalanladınız; artık (sizin için azap) kaçınılmaz olacak," ayetiyle ilgili hah. Müslim (4/2157) 50-Kitâbu Stfati'l-Mu-nâfikin ve Ahkâmihim, 7-Duman babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/459-462
[492]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/462-463
[493]
Ahmed bin Hanbel (11421) Mecme'u'z-Zevaid (71105) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel deği§ik isnadlarla rivayet etmiştir ve bunlardan birinin râvileri sikadır."
[494]
Ahmed bin Hanbel (11226) Mecme'u'z-Zevaid (7/105) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve el-Mu'cemu'l-Kebir ve el-Evsat'ta Tabe-rani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in nakletmiş olduğu hadis merfudur ve râvileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[495]
Ahkaf Suresi: 4
[496]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/465-466
[497]
Ahkaf Suresi: 4
[498]
Buhari (8/576) 65-Kitabu't-Tefsir, î-"Fakat o kimse ki, anne babasına: "Öff der" ayetiyîe İlgili bab.
[499]
Ahkâf Suresi: 17
[500]
Ahkaf Suresi: 18
[501]
Müslim (1/332) 4-Kitâbu's-SaIa, 33-Sabah namazında açıktan okuma ve cinlere Kur'an okuma babı. Ebu Davud (1120-21) Kitâbu't-Tahare, Şıra ile abdest alınması babı. Tirmizi (5/382-383) 48-Kitabu't-Tefsir, 47-Ahkâf Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis sahihtir," demiştir.
[502]
Müslim (1/332) Aynı yer.
[503]
Ahkâf Suresi: 29
[504]
Keşfu'l-Estar (3/68) Kitahu't-Tefsir, Ahkâf Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/106) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve râvîîeri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/466-470
[505]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/471
[506]
Buhari (71450-451) 64-Kitâbu'l-Meğâzi, 35-Hudeybiye gazvesi babı. Müslim (311413) 32-Kîtâbu'l-Cihâd ve's-Seyr, 34-Hudeybiye'de, Hudeybiye barışı babı. Tirmizi (5/386) 48-Kitahu Tefsiri'l'Kur'an, 49-Fetih Suresi babı.
[507]
Fetih Suresi: 1
[508]
Fetih Suresi: 5

[509]
Fetih Suresi: 1-5
[510]
Muvatta (J/203-204) Î5-Kitabu'l-Kur'an, 4-Kur'an hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (7/452) 64-Kitâbu'l-Meğâzi, 35-Hudeybiye Gazvesi babı.
[511]
Tirmizi (5/385) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 49-Fetih Suresi babı, Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahih, garibdir. Bazıları bunu Malik'ten mürsei olarak rivayet etmişlerdir."
[512]
Müslim (3/1442) 32-Kitâbu'l-Cihâd ve's-Seyr, 46-Yüce Allah'ın: "Onlara karşı size zafer verdikten sonra, Mekke yakınında onların ellerini sizden sizin ellerinizi onlardan çeken O'dur," sözüyle ilgili bab.
[513]
Fetih Suresi: 24
[514]
Tirmizi (5/386) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 49-Fetih Suresi babı. Tirmizi: "Bu hasen, sahihtir," demiştir.
[515]
Ebu Davud (3/61) Kitâbu'l-Cihâd, Fidye almadan esire iyilikte bulunmakla bab.
[516]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (2/290). Mecme'u'z-Zevaid (9/398) Heysemi söylemiştir: "Bunu Taberani değişik isnadlarla rivayet etmiştir ve bunlarda? nin ravileri sikadırlar."
[517]
Fetih Suresi: 25
[518]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/473-477
[519]
Buhari (8/592) 65-Kitahu't-Tefsir, 2-"Şüphesiz seni odaların arkasından çağıranların çoğu akıl etmeyenlerdir," ayetiyle ilgili bab.
[520]
Hucurat Suresi: 1
[521]
Buharı, aynı yer. Sh. 590
[522]
Buhari, aynı yer.
[523]
Hucuraî Suresi: 2
[524]
Tirmizi (5/387) 48-Kitahıı Tefsiri'l-Kur'an, 50-Hucurat Suresi babı. Tirmizi Şöyle söylemiştir: "Bunu bazıları İbni Ebi Muleyke'den mürsel olarak rivayet i mislerdir." Ancak Ihni Zubeyr'den söz etmemiştir.
[525]
Hucurat Suresi: 5
[526]
el-Feth (8/453)
[527]
Hucurat Suresi: 4
[528]
Tirmizi (5/387-388) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 50-Hucurat Suresi babı. Ahmed bin Hanbel (31488)
[529]
el-Cami' (2/363)
[530]
HucıiratSuresi: 6
[531]
Ahmed bin Hanbel (41279). Tabcrani, el-Mu'cemu'l-Kehir (3/274-275). Mec-me'u'z-Zevaid (7/109) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir. Ancak Tabcrani, Dırâr yerine Haris bin Serâr demiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravİleri sikadırlar."

[532]
Hucurat Suresi: 6-8
[533]
Hucurat Suresi: 7
[534]
Ebu Davud (4/290-291) Kitâbu'l-Edeb, 72-Lakablarla ilgili bab. Tirmizi (5/388) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 50-Hucurat Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. İbni Mace (211231) 33-Kitâbu'l-Edeb, 35-Lakablar babı.
[535]
Hucurat Suresi: 11
[536]
Buhari (6/525) 61-Kıtabu'l-Menâkıb, 1-Yüce Allah'ın: "Ey insanlar! Sizi bir erkekle bîr dişiden yarattık..." sözüyle ilgili bab.
[537]
HucuratSuresi:13
[538]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/479-488
[539]
Kâf Suresi: 30
[540]
Ahmed bin Hanbel (3113). Mecme'u'z-Zevaid (71112) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmişti)- ve râvileri sikadırlar. Çünkü Hammad bin Seleme, Atâ hin Said'den onun bunamasından önce rivayette bulunmuştur. Bu-hari ve Müslim'de de buna yakın bir rivayet bulunmaktadır."
[541]
Buhari (8/597) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Günesin doğmasından önce ve batmasından. önce Rabbini hamd ite teşbih et," âyetiyle ilgili bab.
[542]
Kâf Suresi: 40
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/489-490
[543]
Zâriyât Suresi: 17
[544]
Ebu Davud (2/35-36) Kitabu's-Sala, Resulullah (a.s.)'ın gece ibadetine kalk manı babı. el-Munziri'de, hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/491
[545]
Tur Suresi: 4
[546]
Buhari (61302-303) 59-Kitâbu Bed'i'l-Halk, 6-Melekler hakkında bilgiler babı. Müslim (11149,150,151) 1-Kitâbu'l-İmân, 74-Resulullah (a.s.)'ın İsra'sı babı. Burada verilen metin, İsrâ ve Miraç ile ilgili uzun bir hadisin bir parçasıdır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/493
[547]
Necm Suresi: 9
[548]
NecmSuresi: 11
[549]
Necm Suresi: 18
[550]
Buhari (81610) 65-Kitabu't-Tefsir, "Böylece (aradaki mesafe) iki yay boyu veya'-" i daha yakın oldu" ayetiyle ilgili bab. Müslim (1/158) 1-Kitabu't-lmân, 76-Sidre-' tu'l-Munteha'nın ne olduğuyla ilgili bab. Tirmizi (51394) 48-Kitabu Tefsiri'l-' Kur'an, 54-Necm Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garib, sahihtir," demiştir.
[551]
Tirmizi (5/396) Aynı yer. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.

[552] Müslim (1/158) 1-Kitâbu'l-İmân, 77-Yüce Allah'ın: "Andolsun ki, o onu bir başka kez daha inişte gördü," sözünün anlamı babı.
[553] Necm Suresi: 11
[554] Necm Suresi: 13
[555] Müslim, aynı yer.
[556] Enam Suresi: 103
[557] Tirmizi (51395) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 54-Necm Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis bu rivayet şekliyle hasen, garîbdir," demiştir.
[558] Necm Suresi: 13
[559] Necm Suresi: 10
[560] Necm Suresi: 9
[561] Tirmizi, aynı yer. Tirmizi: "Bu hadis hasendir," demiştir.
[562] Necm Suresi: 11
[563] Tirmizi, aynı yer. Tirmizi: "Bu hadis hasendir," demiştir.
[564] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/495-497
[565] Tirmizi (5/394-395) 48-Kitabu Tefsir i'l-Kur'an, 54-Necm Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "İbni Ebi Hind, Şa'bi'den, o Mesruk'tan, o da Hz. Aise (r.a.)'den bunun bir benzerini rivayet etmiştir. Davud'un hadisi, Mücâlid'in hadisinden daha özettir. Buharı ve Müslim'in Sahih'lerinde bu hadisin anlam yönünden benzerleri vardır."
[566] Necm Suresi: 18
[567] Lokman Suresi: 34
[568] Necm Suresi: 19
[569] Buhari (81611) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Gördiinüz mü Lâtı ve Uzza'yı?" ayetiyle ilgili bab.
[570] Necm Suresi: 32
[571] Ebu Davud (21247) Aynı yer.
[572] Buhari (11/502, 503) 82-Kitâhu'l-Kader, 9-"Bizim helak ettiğimiz bir şehre artık (dünya) hayatı haramdır. Şüphesiz onlar bir daha dönemezler" ayetiyle ilgili bab. Müslim (4(2046) 46-Kitâbu'l-Kader, 5-Adem oğluna zinadan payının takdir edildiği babı. Ebu Davud (2/246-247) Kitâbu'n-Nikâh, Gözün haramdan sakımlmasının emredilmesi babı.
[573] Tirmizi (5/396-397) 48-Kitabıt Tefsiri'l-Kur'an, 54-Necm Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahih, garibdir. Zekeriyya bin îshak yoluyla rivayet edilen şeklinden başka bir rivayetini bilmiyoruz."
[574] Keşfu'l-Estar (3/71) Kitabu't-Tefsir, Neon Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (71114) Heysemi şöyle

söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri Sahih te geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/497-501

[575] Necm Suresi: 61

[576] Taberani, el-Mu'cemu'1-Kebir (11/276). Mecme'u'z-Zevaid (7/116) Heysemi ş'öyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadırlar."

[577] Keşfu'l-Estar (3/72) Kitabu't-Tefsir, Necm Suresi. Mecme'u'z Zevaid (7/116) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te geçen ravilerdir."

[578] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/501-502

AYETLERİN NÜZUL SEBEPLERİ, NASIH VE MENSUHLAR
TAKDİM

Bu faslı ve bundan önceki tefsirle ilgili iki faslı tilâvet konusundan sonraya koymamız şundan dolayıdır: Tilâvet (okuma) düşünmeyi gerektirir. Düşünmek ise anlamayı ve anlamın derinliğine dalmayı gerektirir. Hadisçiler tilâvet ve me'sur (rivayete dayalı) tefsir konularını arka arkaya koymayı veya her ikisine aynı başlık altında yer vermeyi adet edinmişlerdir.

Burada tefsir ile kastedilen, hadisçilerin hadis kitaplarında yer vermeyi adet edindikleri tefsir ve Resulullah (a.s)'tan, sahabilerden ve tabiinden nakledilen bir takım rivayetlerdir. Hadisçilerin tefsir başlığı altında yer verdikleri rivayetlerle, daha sonra tefsir alanında yazılmış olan kitapların hacimleri arasında büyük bir fark görmekteyiz. Bu da sahabiierin tefsir alanına çok fazla dalma ihtiyacı duymadıklarını gösteriyor. Çünkü onlar Allah'tan geleni çok iyi anlıyor ve Kur'an-ı Kerim'in anlamlarını çok iyi idrak edebiliyorlardı.

Sahabe çağından uzaklaştıkça insanlar Kur'an-ı Kerim'i anlamak için yeni yeni bilgilere ihtiyaç duyar oldular.

Bununla birlikte tefsir konusunun hadis kitaplarında az bir yer tutmasmın bir başka sebebi daha vardı. O da asıl itibariyle siret de dahil olmak üzere sünnette yer alan her şeyin, Kur'an-ı Kerim'in açıklaması ve tefsiri niteliğinde olmasıydı.

Yüce Allah şöyle buyuruyor :

"(Onları) apaçık delillerle ve kitaplarla (gönderdik). Sana da zikri (Kur-'an'ı) indirdik ki, insanlara kendilerine indirileni açıklayasın ve olur ki düşünürler." [1]

Buna göre, Hz. Peygamber'in görevi şanı yüce olan Allah'ın kitabını fiilleriyle ve sözleriyle açıklamaktı. Bu yüzden sünnette bildirilen her şeyi Kur'an'ın bir açıklaması ve tefsiri olarak değerlendirebiliriz. Dolayısıyla özellikle tefsir alanına az yer ayrılmıştır ve bunlar da Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetleriyle ilgilidir. Bablann çoğunda nâsih ve mensuh veya nüzul sebepleri konularına giren hadisler görürüz. Gerçekte bunların tümü tefsirdir.

Ancak diğer bablara girmeyen birtakım rivayetler bulunduğundan ha-disçiler bunları özel olarak tefsir başlığı altmda toplamışlardır. Biz de onların geleneklerine uyarak bu fasıla o amaçla yer veriyoruz. Ancak bu fasıl bu bölümün (yani el-Esâs fi's-Sunne'nin İbadetler bölümünün) diğer konularından ve bir ibadet niyetiyle Kur'an'ın üzerinde düşünülmesi konusundan uzak değildir. Bu fasıl ibadete yardım edecek içeriğe sahiptir. Bu fasıl aynı zamanda Allah'ın

kitabıyla ilgili bir ilimdir. İlim konusunu bu bölümün ayrı bir konusu olarak ele aldık. Allah'ın kitabını okuyan bir kimse tefsir konusunda gelen rivayetlerle ilgilenir ve bunları bilme gereği duyar. Bu yüzden bu bâb'm fasıllarını aynı cüz içinde tilâvet babıyla birlikte verdik. [2]

Tefsir Konusuna Genel Bir Giriş

Salih selefin (değerli geçmişimizin) gözünde, tefsir sözünün özel bir değeri, üstünlüğü ve hürmeti gerektiren yönü vardı. Çağımızda bu alana aynı değer ve üstünlük verilmiyor. Bu, insanların vaazlarında, hutbelerinde, kitaplarında konunun önemini düşünmeden cür'etkâr bir şekilde ve tefsir yapmanm gerektirdiği özelliklere sahip olmaksızın dalmalarından ileri geliyor. Bu şekilde çağımızda insanlar, cür'et gösterilmemesi gereken yerde cür'et gösteriyorlar. Şimdiye kadar ortaya çıkan tefsircilerden çoğu değişik tefsir türlerinin içine cür'et göstermeleri uygun olmayan bir şekilde yığınlarla bir şeyler doldurdular. Tefsir ilmine bütün ilimler hizmet etmektedir. Arap dili ilimleri, Kur'an ve hadis ilimleri, varlıklar alemiyle ilgili ilimler, sosyal ilimler, siyaset ilimleri hep bu ilme hizmet eder. Bunların başında sünneti ve ehli sünnet ve'1-cemaattan hidâyet önderi olan ve ilimde rüsuh sahibi bilginlerin tutumlarını içine alan ilim dalı gelmektedir. Bu ilim ister inanç ilkeleriyle (akâidle), ister fıkıhla, ister kalp, ahlâk, gidişat ve nefislerin arındırılması ilminin incelikleriyle ilgili olsun. Bu yüzden geçmişte ilim adamları bu ilimleri ve (bunlar gibi) diğer ilimleri tam olarak kavrayamamış birinin tefsir konusuna girmesini caiz görmezlerdi. Arap dili ilimleri ortaya çıktı. Sonra bunlar sarf, nahiv, belagat ilimleri, dil fıkhı, harflerin özellikleri ve benzeri daha başka ilimlerle genişledi. Bir müfessir bu ilimlerin hiçbirinden uzak kalamaz. Saha-büer nüzul sebeplerini, nâsih ve mensuhu, yedi lehçe (harf) konusunu en iyi bilen kimselerdi. Ümmet bütün bu ilimleri onlardan miras aldığı gibi bunların yamsıra Kur'an'ın faziletleri, âdabı, hükümleri, hüküm (ahkâm) âyetleri fıkhı ve sünnetin bunların yanındaki yeri gibi konularla ilgili ilimleri de miras almıştır. Her şeyi yerli yerine koymak için fıkıh usulü, akâid usulü gibi ilimlerde kendilerini yetiştirenler ortaya çıkmıştır. Müfessir, Kur'an âyetlerinin herbirini yerli yerine koyabilmek, anlamların inceliklerini tam olarak anlayabilmek ve sonuçta Kur'an'da bulunan i'cazı, mucizeleri, özellikleri ve nitelikleri ortaya koyabilmek için bu ilimlerin hepsine ihtiyaç duyacaktır.

Çağımızda bütün bu sayılan şartları taşıyan kimselere hürmet ve güven

göstermeyip bu şartları taşımayanlara hürmet ve güven gösterenlerin bulunması üzücü ve hayret verici bir gelişmedir. Bu ise ilimde rüsuh sahibi olmamaktan ileri gelmektedir.
Örneğin belagat ilimleriyle Kur'an'm anlaşılması konusu arasında bir ilgi görmeyen birtakım insanlar gördük. Sanki Kur'an Arapların hitabet konusundaki üslupları üzere inmemiş! Sanki belagat ilimleri konuşma ve anlamada kendilerine kesin ihtiyaç duyulan nahiv ve sarf ilimleri gibi değilmiş. Oysa metinlerin tam doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için belagat ilimlerine de ihtiyaç vardır.
İnsanlardan bazıları bu gibileri, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması konusunda önder ve kendilerinde mükemmel bir müfessirde olması gereken şartlar bulunan ilim adamlarına karşı hakem (onların söylediklerinin ne derece doğru olduğu konusunda başvurulacak kimseler) edindiler. Böyle olunca o gibilere göre mükemmel müfessir yanılgı içindeki biri durumuna düştü.
Arap dilinde mecaz, kinaye, isti'are, hazf gibi uygulamaların olmadığını ileri süren en basit bir ilim öğrencisinin bile bildiği açık gerçekleri inkâr ediyor demektir. Ama bu gibiler başvuru kaynağı ve öncekiler hakkında hakem edinildiler. İnançla ilgili birtakım temel ilkelere muhalefet edenleri bazıları, kendilerinde genelde ilimde ve özelde usülcülerin ilimlerinde rüsuh sahibi olanların üzerinde söz sahibi kimseler olarak görmeye başladılar.
Bütün bunlar bilgisizlikten, arzulara uymaktan ve fazilet sahiplerinin faziletlerinin bilinmemesinden ileri gelmektedir. Bu durum bizi: 'el-Esâs fi Kavâidi'l-Ma'rife ve Dâvâbiti fehmi'n-Nusus' (Bilginin Kuralları ve Nasların Anlaşılmasında Temel İlkeler) adını verdiğimiz özel bir kitap yazmaya yöneltti. Gerçek güvene lâyık kimseye dönmemiz, çağımızın insanlarına asılsız iddialarla birlikte aynı zamanda doğruların karıştırıldığı, dolayısıyla mahiyeti tam olarak anlaşılmayan bulanık şeyleri tanıtmamız ve asıl konuya dönebil-memiz için buna gerek vardı.
Aşağıda 'el-Itkan ve Menâhilu'l-Irfari adlı kitaplardan Kur'an müfessirinde bulunması gereken şartlar hakkındaki bilgilerden özetleyerek aldığımız bazı kısa bilgiler veriyoruz.
1. Kişinin Kur'an-ı Kerim'i bütün olarak kavraması, onu ince bir şekilde anlayabilmesi gerekir. Şüphesiz Kur'an'ın bazı bölümleri diğer bazı bölümlerini tefsir etmektedir.
2. Sünnet ve sireti etraflıca bilmelidir. Çünkü bunlar Kur'an'ı şerh etmekte ve açıklamaktadır.
3. Sahabilerin eğer tefsirle ilgili görüşleri olmuşsa onların bu görüşlerini

bilmelidir. Çünkü onlar nüzul sebeplerini herkesten iyi biliyorlardı ve Kur'an'ı daha iyi anlıyorlardı.
4. Müfessirin doğru bir inanç ve doğru amel üzere olması gerekir. Bid'at üzere olan yahut kendini arzularına kaptırmış olan ya da inançsız sapık bir fırkadan olan ya da ümmetin üzerinde birleştiği bir şeye muhalefet eden kimseye Allah'ın iyilikle bildirdikleri konusunda güvenilemez. Müfessirin aynı zamanda içtihad ehli ve gayretli kimselerden olması gerekir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz elbette yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki, Allah iyilik edenlerle beraberdir." [3]
5. Kur'an'ın bazı nasları diğer bazılarıyla veya doğruluğu kesin sünnetle yahut râşid halifelerin sözleriyle ya da kesin doğru olduğu aklen bilinen şeylerle ters düşmeyecek şekilde Kur'an'ı açıklamaya güç yetirebilecek biri olmalıdır.
6. Delillerin birbirine ters düşmesi durumunda doğru bir metoda göre tercih yapabilecek güce (bilgiye) sahip olmalıdır.
7. Nahiv olsun, sarf olsun, belâğât olsun, dil fıkhı (dilbilgisi) olsun, i'rab şekilleri olsun, terimlerin kullanılış tarzlarıyla ilgili bilgiler olsun bütün dil bilimleriyle dopdolu olmalıdır
8. Kitap ehlinin kitaplarından nelerin alınabileceği ve nelerin alınmamasının gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Bu konuda kendisine ulaşan değerlendirmeleri birbirinden ayırma konusunu da buna ekleyebiliriz. Bazı ilim adamları İsrailiyyattan, tefsir kitaplarına aklın ve şeriatın kabul edemeyeceği türden yığınlarla bilgi aktarıldığını gördüklerinden îsrailiyyattan bilgi aktarma işlemine kapıların tamamen kapatılması gerektiğini söylemektedirler,
9. Müteşabihi ve muhkemi bilmeli ve müteşabihi muhkeme hamletmesini (ona göre açıklamasını) becerebilmelidir.
10. Fıkıh usûlü, akaid usûlü, akaid, fıkıh ve gidişat (sülük) ilimlerinde rü-suh sahibi olan hidayet önderlerinin açıklamalarını ve görüşlerini bilmelidir.
11. Kur'an ilimlerini ve Kur'an'da geçen ilimlerin tam anlamlarını bilmelidir. Özellikle nüzul sebepleri, nâsih mensuh ve bunların dışında Kur'an ilimlerine giren önemli dallarda yeterince bilgi sahibi olmalıdır.
'Menâhilu'l-Irfân' müellifinin, bir müfessirin ihtiyaç duyacağı ilim dallan hakkında söylediklerinde özetle bu bilgiler yer alıyor.
Yine ilim adamları bir müfessirin bilmesi gereken ilim dallarını açıklamış ve şunları söylemişlerdir

"Bunlar dilbilgisi, nahiv, sarf, belagat ilimleri, fıkıh usulü ilmi, tevhid ilmi, nüzul sebepleriyle ilgili bilgiler, kıssalar, nâsih, mensuh, mücmel ve mübhem âyetleri açıklayan hadisler, mevhibe (ilâhi ilhama dayanan ilim) ki bu Allah'ın bildiğiyle amel eden kimselerin gönüllerine verdiği bir ilimdir. Kalbinde bir bid'at, büyüklerime, dünya sevgisi ve günâhlara meyil olan buna ulaşamaz.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım." [4]
İmam Şafii şöyle söylemiştir: "Veki'e, hafızamın zayıflığından şikâyetçi oldum, O da beni (bundan kurtulmak için) ma'siyetleri terketmeğe yö \ej Bana bildirdi ki: "İlim bir nurdur. Allah'ın nuru ise isyancıya hediye edilmez."
Saydığımız bu şartlar ve bütün bu ilimler tefsirde en yüksek dereceye çıkabilmek için gereklidir. Bunun yanısıra aşağıda gelecek doğru kavramlarla hakkındaki anlaşılmaz felsefi değerlendirmeleri seçebilmeyi de buna eklemek gerekir.
1. Kur'an'ın kullandığı terimlerin ve ibarelerin gerçek mahiyetlerini anlamak. Müfessir bunları dil bilimcilerinin kullanımlarına göre tahkik edecek, bu konuda filancanın sözüyle falancanın çıkardığı anlamla yetinmeyecektir. Bir çok terim vahyin indiği dönemde (bugünkünden farklı) birtakım anlamlarda kullanılıyordu. Daha sonra aradan kısa veya uzun bir zamanın geçmesiyle bu terimler daha başka anlamlarda kullanılmaya başladı.
Konuları bütün incelikleriyle ele alarak tahkik eden bir kimsenin yapması gereken, Kur'an'ı onun indirildiği dönemde kullanılan anlamlara göre açıklamaktır. En güzeli Kur'an'daki ibarenin anlamını yine bizzat Kur'andan öğrenmektir. Bu da birkaç yerde tekrar edilen ibareleri bir araya getirmek, onları tek tek değerlendirmek suretiyle olur. Hidâyet kelimesi ve benzerleri, yerine göre değişik yerlerde farklı anlamlarda kullanılmış olabilir. Ancak ibarenin cümle içinde nasıl bir anlam kazandığını, cümleyle birlikte bir bütün olarak değerlendirildiğinde nasıl bir mahiyet kazandığına incelikle bakar. Böylece ayrı ayrı incelemek suretiyle asıl kastedilen anlamı çıkarması mümkün olabilir.
(İlim adamları) şöyle söylemişlerdir:
"Kur'an'ın bazı bölümleri diğer bazı bölümlerini tefsir etmektedir. Bir ibarenin gerçek anlamının ne olduğu konusunda en güzel işaret (karine) onun daha önce geçen bir sözle aynı anlamı arzetmesi, genel anlamla uyumlu olması ve Kitab'm indiriliş gayesiyle uyumlu bir mahiyet taşımasıdır."
2. Uslub. Müfessirin, derecesi yüksek olan bu uslublan (metodları) anlayabilecek kadar bir ilme sahip olması gerekir. Bu da edebi (beliğ) söz kullanmak, onu değerlendirmek, anlamındaki incelikleri ve güzellikleri

kavramak ve konuşanın kasdettiğine vâkıf olmak suretiyle elde edilir. Evet. Biz Allah'ın kasdettiğini tam ve mükemmel bir şekilde anlayabilecek seviyeye ulaşamayız. Ama gücümüz ölçüsünde onun bizi nasıl bir doğruya yönelttiğini çıkarmamız mümkündür. Bunun başarılabilmesi için de i'rab ilmine ve uslub (meani ve beyân) ilimlerine ihtiyaç vardır. Bütün bu ilimleri öylesine bilmek, meselelerini anlamak ve kurallarını ezberlemek de insanı gayeye ulaştırmaz. Arapça ile ilgili kitaplardan anlaşıldığına göre (geçmişte) Araplar düzgün konuşurlardı. Daha dil kuralları belirlenmeden önce o kurallara uygun şekilde konuşurlardı. Bunun onların tabiatlarından ileri geldiğini mi sanıyorsunuz? Asla. Bu kabiliyet, duyarak ve rivayetlerin aktarılması yoluyla kazanılmıştı. Bu yüzden Araplar yabancılarla karıştıktan sonra dillerini yabancılardan daha kötü bir şekilde konuşmaya başladılar. Eğer ki sözü edilen kabiliyet onların tabiatlarında olsaydı bunu hemen hicretten sonraki elli yıllık süre içinde kaybetmezlerdi.

3. İnsanların durumlarıyla ilgili ilim. Allah bu kitabı indirmiş ve onu ilahi kitapların sonuncusu kılmıştır. Onda diğerlerinde yer vermediği açıklamalara yer vermiştir. Onda insanların halleriyle, tabiatlarıyla, insanlar üzerindeki ilâhi sünnetlerle ilgili pek çok şeyi açıklamış, bize geçmiş ümmetlerle ilgili en güzel kıssaları ve onlarla ilgili sünnetlerine uygun siretlerini (yaşayış tarzlarını) aktarmıştır. Dolayısıyla bu kitabı inceleyen birinin insanların durumlarını, tutumlarını, üstlendikleri rolleri, güçlenme, zayıf düşme, yükselme, aşağı düşme, ilim sahibi olma, cehalette kalma, imân etme, küfre düşme gibi farklı konumlar almalarının sebeplerini de incelemesi gerekiyor. İlmin bir yanı da büyük alemin (insanlık aleminin) yükselmesi ve aşağı düşmesi durumlarıyla ilgilidir. Bu konuda değişik ilim dallarına ihtiyaç vardır. Bunların en önemlilerinden biri de tarih ilmi ve bunun çeşitli alanlarıdır.

Kur'an-ı Kerim geçmiş ümmetlerin durumları, ilâhi sünnetler, göklerdeki, yerdeki, ufuklardaki ve nefislerdeki (canlardaki) âyetleri hakkında özet bilgiler vermiştir. Bu özet bilgiler her şeyi ilmiyle kuşatmış olan Allah tarafından verilmiş bilgilerdir. Bize de (etrafa) bakmamızı, düşünmemizi ve onun özet halinde verdiği şeylerin tafsilatlarını anlayabilmemiz için yeryüzünde dolaşmamızı emretmiştir. Bunlar bizim daha da yükselmemizi, mükemmelleşme-mizi sağlayacaktır. Biz eğer varlıklar alemiyle ilgili olarak onda olanların dış görünüşü hakkında edindiğimiz ilimle yetinirsek bir kitabı kapağının rengine göre değerlendirerek onun içerdiği ilim ve hikmete önem vermeyen kimse gibi oluruz.

4. Bütün insanlığın Kur'an yoluyla hidayete erdirilmesi konusunda bilgi sahibi

olmak. Farzı kifâye ilimlerden olan tefsir ilmiyle uğraşan kişinin Hz. Peygamber (a.s) döneminde gerek Arapların ve gerekse diğer toplumların nasıl bir hal üzere olduklarını bilmesi gerekmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim (o zaman) insanların tümünün sapıklık ve azgınlık içinde olduklarını, Hz. Peygamber (a.s)'in ise onları doğru yola ve saadete iletmek üzere gönderildiğini haber vermektedir. Bir müfessir insanların o zaman ne gibi haller üzere olduklarım bilmezse onların çirkin gördüğü uygulamalarını gerçek veya gerçeğe yakın bir şekilde nasıl yorumlayabilecektir.
Hz. Ömer (r.a)'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Cahiliyeyi bilmeyen biri İslâm içinde yetişirse İslâm'ın kulpları
tonda!
tane tane çözülür."
Bununla kastedilen anlam şudur: Bir insan İslâm (toplumu) içinde yetişir ve kendinden öncekilerin durumlarım bilmezse İslâm'ın hidâyetinin etkisini ve Allah'ın, onunla insanlığın durumunu değiştirmek, kendilerini karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için bu dine nasıl bir özen gösterdiğini bilemez.
5. ResuluIlah (a.s)'m ve sahabilerinin siretlerini, onların nasıl bir
ilim ve amel üzere olduklarını, dünya ve ahiretle ilgili tutumlarını bilmektir.
Kâmil bir müfessirde bulunması gereken şartları öğrendiğimizde, kamil bir müfessirin tefsirin bütün dallarını değerlendirmesi durumunda onun yazacağı bir tefsirin onlarca cilt tutabileceğini de anlarız. Bu yüzden müfessirler farklı sınıflar halindedirler. İçlerinden bazıları sadece özet bilgiler vermişlerdir. Bazıları konuyu çok geniş ve etraflı bir şekilde ele almışlardır. Bazıları bizzat bu ilmin alanına giren bilgileri vermekle yetinmişlerdir. Sonuçta pek çok tefsir yazılmıştır. Her çağda Allah'ın kitabına, yaşadıkları dönemin gerektirdiği şekilde hizmet eden büyük müfessirler yetişmişdir. Böylece önümüze sayılamayacak kadar çok tefsir çıkarıldığını görüyoruz. Müslümanın tefsirlerin §u iki türünü birbirinden ayırması gerekmektedir: Ehli sünnet ve'1-cema'at tefsirleri ve sapık fırkaların yahut ümmetin üzerinde birleştiği şeylerden (icma-'dan) uzak kalan geçerli çizginin dışına çıkmış kimselerin tefsirleri. İlimde iyi bir seviyeye ulaşmış olmayan birinin ehli sünnet ve'1-cema'atın tefsirlerinden başkasını incelemesi uygun olmaz. Bununla birlikte ehli sünnet ve'1-cema'at tefsirlerinin bazıları da yazıldığı çağlarda itibar gören birtakım bozuk kültürlerden, fikirlerden etkilenmiştir. Bu yüzden çağımızda yaşayan bir Müslümanın güvenilir, çağdaş bir müfessirin yazmış olduğu bir kitabı okuması en uygun olanıdır. Biz 'el-Esas fi't-Tefsir' adlı kitabımızı söz konusu hatalardan uzak kalma gayreti içinde yazdık.

Ortada ayrıca adına tefsir kitabı denilen ama tefsirle hiç bir ilgisi olmayan bir takım kitaplar bulunmaktadır. Bunlar, işâri tefsir adı verilen türden olan kitaplardır. Bu gibi tefsirler yerine göre özel bir takım kitaplar halinde, yerine göre de bazı kitapların belli bölümleri halinde yazılmıştır. Dediğimiz gibi bunlar gerçekte tefsir değildir. Bunlar sadece Kur'an-ı Kerim'in okunması esnasında kişilerin kalplerine doğan birtakım boş düşüncelerdir. Kim bu gibi boş düşüncelerin, sağlam müfessirlerin söylediklerine ters düşse bile Kur'an-ı Kerim'in tefsiri sayılacağına inanırsa bundan dolayı inkâra düşebilir. Dolayısıyla bu gibi şeyler karşısında dikkatli olmak gerekiyor.

Bazı müfessirler tefsiri iki kısma ayırmaktadırlar: Rivayete dayanan tefsir ve görüşlere (re'ye) dayanan tefsir. Bu medrese usûlüne göre bir sınıflandırmadır. Biz buna itiraz etmiyoruz. Ancak diyoruz ki: İlimde rüsuh sahibi hidayet önderleri tarafından yazılmış olduktan sonra hidâyete iletme açısından bu iki tür tefsir arasında herhangi bir fark yoktur.

Çağdaş bir Müslümanın güvenilir tefsir kitapları hakkında da bir bilgiye sahip olması gerekir. Böylece bir kelimenin i'rabı (doğru okunuş şekli, cümle içindeki rolü) veya belagatla ilgili bir incelik hakkında bilgi sahibi olmak istediğinde neye başvurması gerektiğini bilir. Dört fıkıh mezhebinin her birine u-yanlarm, kendi mezheplerinin âyetlere getirdikleri fıkhi yorumlarını bilebilme-leri için mezheplerinin imamlarından birinin tefsirine başvurmaları uygun olur. Örneğin hanefi fatihlerinden olan Cassâs'ın 'Ahkâmu'l-Kur'an'ı ve Ebu's-Suud tefsiri bu konuda başvurulacak kaynaklara birer örnektir. Bunun yanı sıra Kur'an'daki geçen terimleri topluca ele alan bir kitaptan bu terimleri öğrenmek de gerekir. Rağib el-Isbahâni'nin 'Garibu'l-Kur'an'ı, bu konuda başvurulacak kaynaklardandır. Bu kitap gerçekten mükemmel bir kitaptır. Ayrıca çağdaş, kapsamlı ve güvenilir bir tefsiri incelemek de gerekir

Biz bu fasılda hadisçilerin kitaplarında tefsir başlığı altında vermeyi adet edindikleri rivayetleri aktarmakla yetineceğiz. Böylece rivayete dayalı tefsirin gerçek bir örneğini görmüş olacağız. Bu arada hadisçilerin tefsir konusunda daha çok nüzul sebeplerine ve nâsih ve mensuh konusuna ağırlık verdiklerini göreceğiz. Biz bu fasılda bu kitabın kaynaklarında [5] yer alanların tümünü vermedik. Çünkü bunlardan bazıları siret ve akâid bölümlerinde ve bu kitabın geriye kalan bölümlerinde daha başka başlıklar altında verilmiştir. Çünkü bu rivayetlerin tefsir faslı içinde verilmesi de mümkün olmakla birlikte oralarda yer alan konularla yerine göre daha yakından ilgiliydi. Bunlardan bazılarının da muttasıl (Resulullah (a.s)'a veya sahabiye yani ilk kaynağa kadar ulaşan)

senedleri bulunmamaktadır. Bazıları da tabiin neslinden sonrakilere aittir. Bu nitelikteki rivayetler ise esas itibariyle bu kitabın konuları arasına girmemektedir. Dolayısıyla bunlara yer vermedik. Bunların yanısıra hadisçilere göre tefsir kitaplarıyla bağlantılı olan ama bizim daha başka amaçlarla verdiğimiz hadisler bulunmaktadır ki mümkün olduğunca tekrar olmasın diye bunlardan çoğunu burada zikretmedik. Şimdi bu faslın rivayetlerine (nasslanna) geçelim. [6]

HADİSLERLE FATİHA SURESİNİN TEFSİRİ

Buharı şöyle söylemiştir:
"Mushafîarm yazımı bu sureyle başladığından ve namazda ilk önce bu sure okunduğundan bu sure Ummu'l-Kitab (Kitab'm anası) olarak adlandırılmıştır. Din ise hayrın ve şerrin karşılığının verilmesidir. "Sen ne verirsen onun karşılığını bulursun" denmiştir. Mücâhid din'in hesap, "medinin (din' görenler)" kelimesinin de "hesaba çekilenler" anlamına geldiğini söylemiştir." [7]

2497-Tirmizi, Adiyy bin Hatem (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "ResulüÎlah (a.s) şöyle buyurdu: [8]

"Gadaba uğrayanlar" Yahudiler, "sapıklar" İse Hıristiyan! ardır." [9]

Bir Açıklama

Şanı yüce olan Allah Fatiha suresinde bize, Yahudilerin ve Hıristiyanların yollarından uzak durmamızı emretmiştir. Bunların kitap ehli oldukları kesin bilindiği halde onların yollarından uzak durmamız istendiğine göre başkalarının yollarından uzak durmamız öncelikle gereklidir. Yahudilerin: "Gadaba uğrayanlar", Hıristiyanların da "sapıklar" olarak nitelendirilmelerinden onları, yollarından uzak durmamız gerektiğini nereden anlıyoruz.
Hz. Musa (a.s) ve Hz. İsâ (a.s) elbette Allah tarafından gönderilmiş birer peygamberdi. Ancak Hz. Musa (a.s)'ya uyanlar (daha sonra) Allah'ı gadablandıran bir anlayış üzerinde kaldılar. Hz. İsâ (a.s)'ya uyanlar da (daha sonra) sapıklık üzere kaldılar. Gerek Hz. Musa (a.s) ve gerekse Hz. İsa (a.s)'nın benimsemiş oldukları doğru yol ise İslâm'dır. İşte bu yolun varisleri bizleriz. Ancak onların gadaba uğramalarına ve sapıklığa düşmelerine sebep olan yoldan uzak durmamız istenmiştir.

2498-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:' "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İmam: "Gayri'l-mağdubi 'aleyhim ve le'd-dâllin" deyince "âmin" deyin. Kimin bu sözü ("âmin" demesi) meleklerin sözlerine denk gelirse geçmiş günâhları bağışlanır." [10]

HADİSLERLE BAKARA SURESİNİN TEFSİRİ

2499-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [11]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İsrailoğullarma: "Kapıdan secde ederek girin ve 'bizi bağışla1 deyin ki, biz de sizin yanlışlıklarınızı bağışlayalım" [12] dendi. Ama onlar değiştirdiler. Dübürleri üstüne sürünerek girdiler. Yine değiştirdiler ve: "Arpa başağında bir tane olan hıtta" dediler."
Yüce Allah'ın: "Kapıdan secde ederek girin..." sözüyle ilgili olarak Tirmi-zi'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Onlar kalçaları üzerine sürünerek girdiler. Yani emredilenin dışına çıktılar." [13]
Yine aynı isnadla Resulullah (a.s)'tan rivayet edildiğine göre (Resulullah a.s), Yüce Allah'ın: "Ancak zalimler kendilerine söylenilen sözü başka bir sözle değiştirdiler" [14] sözüyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:
"Onlar: "Arpadaki tane" dediler."

2500-Buhari, Yüce Allah'ın: (De ki: "Ey Yahudi olanlar! Siz (diğer) insanlardan ayrı olarak yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız öyleyse doğru sözlüler iseniz) 'ölümü dileyin" [15] sözüyle ilgili o-larak Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu Cehl: "Eğer Muhammed'i namaz kılarken görürsem boynunu ezeceğim" dedi. Kendisine: "İşte o şurada" dendi. O: "Ben onu göremiyorum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Eğer o söylediğini yapacak olsaydı melekler onu insanların gözleri önünde yakalarlardı. Yahudiler de ölümü isteselerdi muhakkak ölürlerdi." [16]

2501-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: [17]
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a): "Makamı İbrahim'in arkasında namaz kıl-sak" dedi. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi:
"İbrahim'in makamından kendinize bir namaz kılma yeri edinin." [18]

2502-Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan, Yüce Allah'ın: "İbrahim: "Ey

Rabbim! Burasını güvenli bir belde kıl. Halkından Allah'a ve ahrete iman edenleri çeşitli ürünlerle rızıklandir" demişti" [19] sözüyle ilgili olarak şöyle rivayet etmiştir: [20]
"İbrahim (a.s) diğer insanlardan ayrı olarak (buradaki duasını mü'min-lere) Özel kılmıştı. Sonra Yüce Allah: "Kim küfrederse, onu da mü'minleri nzıklandırdığım gibi rızıklandırınm. Kısa bir süre geçindirir sonra ateş azabına atarım" diye buyurdu."
Abdullah bin Abbas (r.a) daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"Onlara da bunlara da herbirine Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kesilmiş değildir." [21]

2503-Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: [22]
"Resulullah (a.s) Beyti'l-Makdis (Mescidi Aksa) tarafına namaz kılıyordu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi:
"Yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Elbette seni, hoşnut kalacağın kıbleye yönelteceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir." [23]
Bundan sonra bir adam, Selemeoğulları sabah namazmdayken yanlarmdan geçti. Onlar bir rek'at kılmışlardı. Adam: "Haberiniz olsun! Kıble değiştirildi" dedi. Onlar da oldukları halde kıbleye doğru döndüler."
Bunu Ebu Davud da rivayet etmiş ve şöyle söylemiştir:
"Ayet bunun hakkında inmiştir. Bir adam Selemeoğullarma uğradı. Onlar sabah namazında rüku halindeydiler. Beyti Makdis'e (Mescidi Aksa'ya) doğru namaz kılıyorlardı. Adam iki kere: "Haberiniz olsun! Kıble, Ka'be'ye çevrildi" diye seslendi. Onlar da oldukları gibi rüku halinde Ka'be'ye doğru döndüler."

2504-Buhari, Ebu Said el-Hudri (r.a.)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [24]
"Nuh ve ümmeti gelir. Allah (Nuh (a.s)'a): "Tebliğ ettin mi?" diye sorar. O da: "Evet, ey Rabbim!" der. Bu kez ümmetine: "Size tebliğ etti mi?" diye sorar. Onlar da: "Hayır. Bize herhangi bir peygamber gelmedi" derler. Bunun üzerine Nuh'a: "Senin için kim şahitlik eder?" diye sorar. O da: "Mu-hammed ve

ümmeti" der. Biz de onun tebliğ ettiğine şahitlik ederiz. İşte bu Yüce Allah'ın şu sözünde dile getirilmektedir:
"Böylece sizi, insanların üzerine şahit olmanız ve peygamberin de sizin üzerinize şahit olması için orta bir ümmet kıldık." [25]
Ancak Tirmizi'nin rivayetinde geçtiğine göre (Nuh (a.s)'ım) ümmeti şöyle derler: "Bize herhangi bir uyarıcı gelmedi. Bize hiç kimse gelmedi."
En sonunda da ayeti zikretmiş ve ayetteki "orta" kelimesinin "adil" anlamında olduğunu söylemiştir.
Tirmizi bunu Resulullah (a.s)'tan, Yüce Allah'ın: "Böylece sizi, insanların üzerine şahit olmanız ve peygamberin de sizin üzerinize şahit olması için orta bir ümmet kıldık" sözüyle ilgili olarak muhtasar bir şekilde rivayet etmiştir. "Orta" kelimesi hakkında: "Adil" demiştir.

2505-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a.)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın: "Böylece sizi, insanların üzerine şahit olmanız ve peygamberin de sizin üzerinize şahit olması için orta bir ümmet kıldık" sözü hakkında (yani bu sözde geçen "orta" sözü hakkında) "Adil" diye buyurdu. "
Hadisin metninde geçen "adi" kelimesi '"udul" kelimesinin tekilidir. "TJ-dul" ise adalet sıfatı taşıyanlara denir. Dolayısıyla böyleleri sapıklık, fâşıklık ve kişiliksizlik gibi özelliklerle itham edilemeyen kimselerdir. [26]

2506-Buhari ve Müslim, Urve bin Zubeyr (r.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [27]
"Hz. Aişe (r.a.)'den bir hususu sordum ve kendisine şöyle söyledim:
"Yüce Allah'ın: "Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir. Kim Ka'beyi hacceder veya umre yaparsa bu ikisini tavaf etmesinde kendisi için sakınca yoktur. Kim gönülden iyilik yaparsa bilsin ki, Allah, iyiliklerin karşılığını veren ve her şeyi bilendir" [28] sözü hakkında ne diyorsun? Vallahi (buradan anlaşıldığına göre) Safa ve Merve arasında tavaf etmemesinde de bir sakınca yok demek ki?"
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.) şöyle söyledi:
"Ne kadar fena söz söyledin, ey kızkardeşimin oğlu! Eğer sen bu âyeti tm şekilde yorumlarsan bir kimsenin bu ikisi arasında tavaf etmemesinde de bir sakınca olmaz. Ancak bu âyet ensâr hakkında indirilmiştir. Onlar Müslüman olmadan önce Menât putuna tehlil yaparlardı (yani "Lebbeyk..." diyerek telbiye

yaparlardı). Ona el-Muşellel'de tapınırlardı. Ona tehlil yapan biri Safa ve Merve arasında tavaf yapmakta sakınca görüyordu. Müslüman olduklarında bu hususu Resulullah (a.s)'a sordular ve: "Biz Safa ve Merve arasında tavaf yapmakta (yani gidip gelmekte, sa'y yapmakta) sakınca görüyorduk!" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: "Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir..." (mealindeki) ayeti kerimesini indirdi."
Hz. Aişe (r.a.) yine şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) o ikisi arasında tavaf etmeyi sünnet olarak koymuştur (yani hac esnasında yapılması gereken amellerden biri olarak uygulamaya koymuştur - Çeviren). Dolayısıyla bir kimsenin o ikisi arasında tavafı terket-mesi söz konusu olamaz."
Zuhri şöyle söylemiştir:
"Ben bunu Ebu Bekr bin Abdurrahman'a haber verdim. O da şöyle söyledi: "Ben bu bilgiyi duymuş değildim. Ancak ilim sahibi adamlardan bazılarının şöyle söylediklerini duydum:
"-Hz. Aişe (r.a.)'nin Menât için tehlil (telbiye) yaptıklarını söyledikleri kimseler dışında- İnsanların tümü Safa ve Merve arasında tavaf (sa'y) yapıyorlardı. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'den Beyt'in (Kabe'nin) tavaf edilmesinden söz edip Safa ve Merve'nin tavaf edilmesinden söz etmeyince şöyle söylemişlerdir:
"Ya Resulullah (a.s)! Biz Safa ve Merve arasında tavaf ediyorduk. Allah, Kabe'nin tavaf edilmesiyle ilgili hüküm indirdi. Ancak Safa'yı anmadı. Bu durumda bizim Safa ve Merve arasında tavaf etmemizde bir sakınca olur mu?"
Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi: "Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir..."
Ebu Bekir (yani Ebu Bekir bin Abdurrahman) dedi ki:
"Duyduğuma göre bu ayeti kerime her iki topluluk hakkında da inmiştir. Cahiliye döneminde Safa ile Merve arasında tavaf yapmakta sakınca görenler hakkında da, daha önce burayı tavaf edip de sonra Müslüman olmalarının ardından, Allah'ın Kabe'nin tavaf edilmesini emredip Safa'dan söz etmemesi dolayısıyla bunda sakınca görenler hakkında da inmiştir. Sonunda Allah Kabe'nin tavaf edilmesinden sonra bundan da söz etmiştir. "
Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Ensâr Müslüman olmalarından önce -Gassanlılar da dahil olmak üzere-Menât putu için telbiye ederlerdi. Bu yüzden Safa ve Merve arasında tavaf etmekte sakınca görürlerdi. Bu onların atalarının bir prensibiydi. Bu prensibe göre Menât için ihrama girenin Safa ve Merve arasında tavaf etmemesi gerekiyordu.
Müslüman olmalarından sonra bu hususu Resulullah (a.s)'a sordular. Bunun

üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi: "Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir...." Ayeti sonuna kadar okudu. [29]

2507-Buhari ve Müslim, Asım bin Süleyman el-Ahvel (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [30]
"Enes (r.a.)'e: "Siz Safa ve Merve arasında sa'y etmeyi hoş karşılamıyor muydunuz?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Evet. Çünkü o cahiliye dönemi uygulamalarmdandi. Ancak daha sonra Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi:
"Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir. Kim Ka'be'yi hacceder veya umre yaparsa bu ikisini tavaf etmesinde kendisi için sakınca yoktur. Kim gönülden iyilik yaparsa bilsin ki, Allah, iyiliklerin karşılığını veren ve her şeyi bilendir."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Biz bunu cahiliye işlerinden görüyorduk. İslâm gelince o işi bıraktık. Bunun üzerine Allah şu ayeti kerimesini indirdi." [31] Daha sonra yukarıdaki ayeti kerimeyi zikretmiştir.
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Ensar Safa ve Merve arasında tavaf etmeyi hoş görmüyorlardı. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi: "Safa ile Merve, Allah'ın işaretlerindendir." [32]

2508-Buhari, Mücâhid (rh.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Abbas (r.a.)'m şöyle söylediğini duydum:
"İsrailoğullarında da kısas vardı. Onlarda diyet yoktu. Şanı yüce olan'A lalı bu ümmete şöyle buyurmuştur:
"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hü karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın. Her kime kardeşi tarafında bir bağışlamada bulunulursa bu zaman iyiliğe uyulmalı ve gerekli olan şe ona güzellikle verilmelidir. Bu, Rabbiniz tarafından size bir hafifletme rahmettir. Artık bundan sonra kim taşkınlık ederse ona acıklı bir az< vardır." [33]
Buradaki bağışlama, kişinin (velinin) kasden öldürmede diyeti kabul mesidir. "İyiliğe uyulması ve gerekli olan şeyin ona güzellikle verilmes (Mağdur) tarafın iyilikle (diyeti) istemesi, karşı tarafın da bunu iyilik ödemesidir. "Bu, Rabbiniz tarafından size bir hafifletme ve rahmettir": Ya: sizden öncekilere farz kılmandan

bir hafifletmedir. "Artık bundan som kim taşkınlık ederse ona acıklı bir azap vardır": Yani diyeti kabul ettiktt sonra (suçluyu) öldürürse." [34]

2509-Buhari, Atâ (rh.a)'dan rivayet etmiştir: [35]
"O, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Artık onu (orucu) hiç tutamayacak kadar düşkünleşmi| olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" [36] ayeti hakkında Abdullah bin Abbas (r.a.) şöyle söyledi:
"Bu, nesh edilmiş değildir. Bu hüküm çok yaşlı bir erkek ve yaşlı kadın içindir. Bunlar oruç tutmaya güç yetiremeyince her gün karşılığı bir yoksulu doyururlar."
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlaf ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler." Onlardan bir yoksulu yedirecek fidye vermek isteyen fidye verir. Böylece onun orucu yerine gelmiş olur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kim gönülden fazlaca bir iyilik yaparsa o kendisi için hayırlı olur. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." [37]
Sonra şöyle buyurmuştur:
"Sizden kim bu aya erişirse onda oruç tutsun. Kim de hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günlerin sayısınca başka günlerde tutar." [38]
Yine onun (Ebu Davud'un) bir başka rivayetinde hamile ve emzikli kadınlar için de fidye geçerli görülmüştür. Yani onların da fidye verip oruçlarını yiyebilecekleri bildirilmiştir. [39]
Yine onun bir rivayetinde şöyle denmektedir:
"Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler." Bunun hakkında (Abdullah bin Abbas r.a) şöyle söyledi:
"Bu, çok yaşlı erkekle çok yaşlı kadının oruç tutamayacak durumda olmaları halinde oruçlarını yiyip her gün karşılığında bir yoksulu doyurmaları üzere bir ruhsattı. Hamile ve emzikli kadınlar da çocuklarının zarar göreceklerinden korkarlarsa oruçlarını yiyerek yoksul doyururlar." [40]
Nesai de şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanla ise (her

bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözü hali kında (Abdullah bin Abbas r.a) şöyle söyledi: "Düşkünleşmiş olanlar bu yiî kümlülüğü yerine getirmekte zorluk çekenlerdir. Her gün için bir yoksul doyurulur.,
"Kim gönülden fazlaca bir iyilik yaparsa..": Yani ayrıca bir başka yoksul doyurursa. Bu hüküm nesh edilmiş değildir. Bu onun için daha hayırlıdı "Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." Burada orucu tut mayacak kadar düşkünleşmiş olanla şifâ bulmasmdan ümit kesilmiş hast. dan başkasına ruhsat yoktur." [41]
Yukarıdaki ayeti kerimenin metninde geçen: "Yutikunehu" kelimesini!
İl "Yutavvakunehu" şeklinde okunması şazz (geçersiz) bir kıraattir. Çünkü bı okuyuş şekli Hz. Osman (r.a) mushafındaki yazılış şekline aykırıdır. Bu ft kuyuş ayetin taşıdığı anlamlardan bir anlama göre olan tefsir niteliği taşıyabilir.

2510-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: [42]
Abdullah bin Ömer (r.a): "...yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" diye okudu ve: "Bu neshedilmiştir" dedi." [43]

Bir Açıklama

Fidye kelimesinin ta'am (yemek) kelimesine izafesi ve miskin (yoksul) kelimesinin "mesâkin" şeklinde çoğul okunması tarzındaki kıraat Nafi' ve İbni Zekvân kıraatlarıdır. Râvinin: "Bu neshedilmiştir" sözüyle kasdettiği anlam ise bunun okunuşunun değil hükmünün neshedildiğidir. Çünkü söz konusu kıraatlar mütevatir olarak gelen yedi kıraattandır. Hafs kıraati ise bilindiği üzere: "Fidyenin ta'amu miskin" şeklindedir. Yani "fidye" kelimesinin tenvin-li, miskin (yoksul) kelimesinin de tekil okunması tarzındadır. Yine yedi kiraattan olan İbni Amir'in râvilerinden olan Hişâm'ın okuyuşu ise, fidye'nin (ta'am'a) izafesi ve miskin kelimesinin tekil olarak okunması şeklindedir. Bu durumda ibare şöyle okunur: "Fidyetu ta'ami miskin."
Sonuç olarak üzerinde durduğumuz âyetle ilgili üç görüş bulunmaktadır
1. Burada bir harf (yani edat) hazf edilmiştir (atılmıştır). İbarenin takdiri ise: "Ve 'ale'llezine lâ yutikunehu (Ona güç yetiremeyenler)" şeklindedir. Bizim görüşümüze göre bu, Kur'an'm yüce üslubuna ve ifadelerinin i'cazına uygun düşmemektedir. Kastedilen anlam o olsaydı, muhakkak: "Ve 'ale'llezine lâ yutikunehu" denirdi.

2. Burada bu yükümlülüğü zorlanarak yerine getirenler kastedilmektedir. Abdullah bin Abbas (r.a) bu görüşü tercih etmiştir. Bu durumda anlamı şu olur: "Hamile kadın, çocuk emziren kadın, çok yaşlı adam ve hasta gibi oruç tutmakta zorluk çekenler oruçlarını yiyebilirler. Bu durumda fidye vermeleri gerekir. Ancak oruç tutmaları daha iyidir." Bu açıklamanın şeriattaki kolaylaştırmaya uygun düşmediği görülmektedir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." [44]
3. Bu, Abdullah bin Ömer (r.a)'in ileri sürdüğü görüştür. İlim adamlarının çoğunluğu da bu görüşü tercih etmişlerdir. Buna göre bu âyet Yüce Allah'ın: "Sizden kim bu aya erişirse onda oruç tutsun," [45] sözüyle nesh edilmiştir. Başlangıçta oruç tutmaya güç yetirebildiği halde oruç tutmak istemeyip yerine fidye vermek isteyenlerin oruç tutmayıp fidye vermelerine cevaz veriliyordu. "Kim gönülden fazlaca bir iyilik yaparsa o kendisi için daha hayırlıdır": Yani tercih hakkı olmakla birlikte oruç tutmak daha faziletlidir. Daha sonra bu hüküm nesh edilmiştir. Bu da şeriatın tedrici bir şekilde yerleştirilmesi konusunda gözlenen bir hikmettir. Bundan sonra oruç tutmaya güç yetirebilen herkesin oruç tutmalarının gerektiği hükmü getirildi. Aşağıda Jele-cek olan rivayetler de bunu desteklemektedir.

2511-Buhari, Abdurrahman bin Ebi Leylâ (rh.a)'dan rivayet etmiştir: "O da Resulullah (a.s)'m sahabilerinin şöyle söylediklerini rivayet etmiştir:
"Ramazan ayı (orucuyla ilgili hüküm) indi. Bu onlara zor geldi. Böylece oruca güç yetirebileceklerden her gün karşılığı bir yoksulu doyuran orucu bırakıyordu. Kendilerine bu konuda ruhsat verilmişti. Bu, şu sözle nesh edildi: "Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." Böylece oruç tutmakla emrolundular." [46]

2512-Kutubi Sitte sahiplerinden İbni Mace dışında kalanlar,
Seleme bin el-Ekva1 (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Şu ayeti kerime: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" ayeti kerimesi inince oruç tutmamak isteyen fidye verir oldu. Bunun üzerine devamındaki ayeti kerime indi ve bunu nesh etti."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Derken şu ayeti kerime indi: "Sizden kim bu aya erişirse onda oruç tutsun." [47]

2513-Buhari, Berâ bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ramazan orucu (hükmü) inince bütün Ramazan boyunca hanımlarına yaklaşmıyorlardı. Erkekler nefislerine güvenemiyorlardı. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi: "Size, oruç günlerinin gecelerinde hanımlarınıza yaklaşmanız helâl kılındı. Onlar sizin için bir örtüdürler, siz de onlar için bir örtüsünüz. Allah sizin nefislerinize güvenemeyeceğinizi bildi de tevbeleri-nizi kabul etti ve sizi bağışladı." [48]
25-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözünün: "Sizden kim bu aya erişirse onda oruç tutsun" sözüyle neshedİlmesi babı. Ebu Davud (2/296) Kitâbu's-Savm, 2-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözünün neshi babı. Tirmizi (31162-163) 6-Kitâbu's-Savm, 75-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise {her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözü hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (41190) 22-Kitâbu's-Sıyam, 63-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözünün yorumu babı. [49]

2514-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O (yani Abdullah bin Abbas r.a): "Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, (fenalıklardan) sakınırsınız diye oruç sizin üzerinize de farz kılındı." [50] (mealindeki ayeti kerime hakkında) şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında insanlar yatsı namazını kıldıklarında yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak kendilerine yasak olurdu ve ertesi geceye kadar oruç tutarlardı. (Yani başlangıçta oruç bu şekilde tutuluyordu -Çeviren). Bir adam nefsine yenildi ve hanımıyla ilişkide bulundu. Bu sırada yatsı namazını kılmış ve oruç da yemiyordu (veya henüz iftar etmemişti). Yüce Allah bunu kalanlar için bir kolaylık, ruhsat ve yarar vesilesi kılmak istedi ve şöyle buyurdu: "Allah sizin nefislerinize güvenemeyeceğinizi bildi de tevbelerinizi kabul etti ve sizi bağışladı. Şu halde artık (geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin..." Böylece bu, Allah'ın insanlara yarar vesilesi kıldığı bir

gelişme oldu. Bu şekilde onlara ruKsat verdi ve kolaylaştırdı." [51]

2515-Buhari, Berâ bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [52]
"Hz. Muhammed (a.s) ashabından bir adam oruçlu olduğunda iftar vakti gelince iftar etmeden önce uyur, (ertesi) akşam oluncaya kadar o günün ne gündüzünde ne de gecesinde bir şey yerdi. Ensârdan Kays bin Sırme oruçluydu. İftar olunca hanırmyla ilişkide bulundu. (Karısına): "Yiyecek bir şeyin var mı?" diye sordu. (Kadın): "Yok ama, dışarı çıkıp senin için isteyeyim" dedi. (Kays) gündüzün çalışıyordu. Uyku bastırdı. Hanımı geldi. Onu öyle görünce: "Yazık kaybettin" dedi. Gündüzün yansı olunca baygınlık geçirdi. Bunu Resulullah (a.s)'a haber verdi. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi: "Size, oruç günlerinin gecelerinde hanımlarınıza yaklaşmanız helâl kılındı." [53] Bu ayetin inmesine çok sevindiler. Ve yine şu hüküm indi: "Sonra geceye kadar orucu tamamlayın. Camilerde itikafta olduğunuz zamanlarda hanımlarınıza yaklaşmayın." [54]

2516-Buhari ve Müslim, Berâ bin Azib (r.a)'den rivayet etmişlerdir; [55]
"Bu ayet (yani aşağıda gelecek olan ayet) bizim hakkımızda indi. Ensar-dan olanlar haccettikten sonra evlerine döndüklerinde evlere kapılarının taraflarından girmezlerdi. Ensârdan bir adam geldi ve kapı tarafından girdi. O, adeta bu konudaki hükmün inmesine bir vesile oldu ve şu ayeti kerime indi:
"İyilik, evlere arka taraflarından gelmeniz değildir, aksine iyilik (fenalıklardan) sakınanın tutumudur. Evlere kapılarından girin ve Allah'tan korkun. Umulur ki, kurtuluşa erersiniz." [56]
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Onlar cahiliye döneminde ihrama girdiklerinde evlere arka taraflarından girerlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimeyi indirdi:
"iyilik, evlere arka taraflarından gelmeniz değildir, aksine iyilik (fenalıklardan) sakınanın tutumudur. Evlere kapılarından girin ve Allah'tan korkun. Umulur ki, kurtuluşa erersiniz." [57]

2517-Buhari, Huzeyfe bin el-Yemân (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye

atmayın." [58] ayeti kerimesi hakkında dedi ki:

"Bu, infakta bulunmak hakkında inmiştir." [59]

2518-Tirmizi, Eşlem Ebu Imran (rh.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [60]
"Rumların şehirlerindeydik. Karşımıza Rumlardan büyük bir birlik çıkardılar. Müslümanlardan da karşılarına onlar kadar veya daha fazla insan çıktı. Mısırlıların başında Ukbe bin Amir (r.a) vardı. Şamlıların başında Fedâle bin Ubeyd vardı. Müslümanlardan bir adam Rumların birliklerine bir saldırıda bulunarak aralarına girdi. İnsanlar bağırdılar ve: "Subhânallah! Kendi elleriyle kendini tehlikeye atıyor" dediler. Bunun üzerine Ebu Eyyub el-Ensâri (r.a) kalkarak şöyle söyledi:
"Ey insanlar! Siz bu âyeti bu şekilde yorumluyorsunuz. Oysa bu âyet biz ensâr topluluğu hakkında inmiştir. Allah İslâm'ı yüceltince ve İslâm'ın destekçileri çoğalınca bizden bazıları diğer bazılarına -Resulullah (a.s)'a bildirmeden- gizlice dediler ki: "Doğrusu bizim mallarımız zayi oldu. Allah da zaten islâm'a güç kazandırdı. Ona destek olanlar çoğaldı. Biz artık mallanmızın başında dursak da onlardan zayi olanları düzeltsek." Bunun üzerine Yüce Allah, bize cevap olarak Peygamber (a.s)'ine şöyle (bir ayeti kerime) indirdi:
"Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."
Burada tehlike, malların başında durmak ve onları düzeltmekle meşgul olmaktı."
Biz savaşı bıraktık. Ebu Eyyub (r.a) ise Allah yolunda çarpışmaya devam etti ve sonuçta Rumların topraklarına defnedildi."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu sahih bir rivayete göre de (râvi) şöyle söylemiştir:
"Medine'den Konstantiniyye'ye doğru savaşa çıktık. Birliğin başında Abdurrahman bin Hâlid bin Velid vardı. Rumlar sırtlarını şehrin surlarına dayamışlardı. Bir adam düşmanın üzerine saldırıda bulundu. İnsanlar: "Bırak! Bırak! Lâilâhe illallah! Kendi elleriyle kendini tehlikeye atıyor" dediler. Bunun üzerine Ebu Eyyub (r.a) şöyle söyledi:
"Bu ayeti kerime biz ensâr topluluğu hakkında inmiştir. Allah Peygamber (a.s)'ini zafere ulaştırınca ve İslâm'a güç kazandırınca biz: "Gelin mallarımızın başında durup onları düzeltelim" dedik. Bunun üzerine Yüce Allah (şu sözünü) indirdi:

"Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."
Kendi elleriyle kendini tehlikeye atmak, mallarımızın başında durarak onları düzeltmemiz ve cihadı bırakmamızdır."
Ebu Imran dedi ki: "Ebu Eyyub (r.a) Allah yolunda cihad etmeyi bırakmadı. Sonunda Konstantiniyye'ye defn edildi." [61]

Bir Açıklama

Abdurrahman bin Hâlid bin Velid h. 46 yılında vefat etmiştir. Bu gösteriyor ki, yukarıda sözü edilen savaş h. 52 yılında gerçekleşen ve ordunun başında da Muaviye (r.a)'nin oğlu Yezid'in bulunduğu meşhur savaş değildir. Ebu Eyyub (r.a) bu savaşta (yani Yezid'in komutasında gerçekleştirilen savaşta) vefat etmiştir. Allâme Ahmed Şâkir bu açıklamayı yapmıştır. 'Cami'u'l-Usul1 tahkikçisi de bunu zikretmiştir. [62]

2519-Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsafta Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, Yüce Allah'ın: "Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözü hakkında şöyle söyledi:
"Bir adam bir günâh işler sonra: "Allah beni bağışlamaz" derdi. Bunun üzerine Yüce Allah (şu ayeti kerimesini) indirdi:
"Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." [63]

2520-Ahmed bin Hanbel, Ebu İshâk (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [64]
"Berâ (r.a)'ya: "Bir adam müşriklerin üzerine hamle yapıyor, şimdi o kendi eliyle kendini tehlikeye atmış oluyor mu?" diye sordum. Şöyle söyledi:

"Hayır. Çünkü şanı yüce olan Allah, Hz. Muhammed (a.s)'i gönderdi ve şöyle buyurdu:
"Allah yolunda savaş. Sen sadece kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki, Allah inkâr edenlerin baskınlarını önler. Allah'ın kahrı daha şiddetli ve cezası daha çetindir." [65]

O senin dediğin, infakta bulunmak hakkındadır."
Yüce Allah'ın: "Allah yolunda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözünün tefsin hakkında gelen rivayetler, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir âyet metninden bir anlam çıkarılacağı, yine kendinden hemen önce geçen cümleyle bağlantısı açısından bir başka anlam çıkarılabileceği konusunda en açık örnektir. Bunun gibi kendine yakın cümleyle olan bağlantısından bir anlam, genel siyakından da bir anlam çıkarılır. Yukarıdaki ayeti kerime Müslümanlara infakta bulunmaları emrediîdiği bir siyak içinde yer almıştır. Bu yönüne bakarak bazıları: "İnfakta bulunmayı ter-ketmenin kişinin kendini kendi eliyle tehlikeye atması demektir" anlamı çıkarmışlardır. Bu sözün devamında: "İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever1! diye Duyurulmuştur. Bu açıdan da bazıları şu anlamı çıkarmışlardır:
"Allah'ın rahmetinden ümit kesmek kişinin kendi eliyle kendini tehlikeye atması demektir."
Bu âyetten önce Allah yolunda savaşmayı emreden âyetler yer almıştır. Bundan da bazıları: "Kişinin kendini kendi eliyle tehlikeye atması Allah'ın yolunda çarpışmayı terketmesidir" anlamını çıkarmışlardır.
Amr bin As (r.a), soğuktan ölebilecekleri korkusuyla arkadaşlarına cü-nüplükten gusl etmeden (teyemmümle) namaz kıldırdığında Yüce Allah'ın: "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözünü yaptığı işe delil olarak göstermiştir. Bu hareketinde metnin zahirini esas almıştır. Bu şekilde metnin zahirinden, metne yakın cümlelerle bağlantısından uzak cümlelerde genelle olan bağlantısında çeşitli anlamlar çıkarılabilir. Biz bu konuyu tefsirimizde açıkladık. Yine orada her surenin kendine özel, surenin mihveri (anafikri) çevresinde toplanan bir siyakının olduğunu ayrıca Kur'an'm genel anlamda bir siyakının bulunduğunu açıkladık. Yine bu gibi bağlantılar dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'den sayılamayacak kadar anlam çıkarılmasının mümkün olduğunu dile getirdik. Kur'an-ı Kerim'in bu özelliği onun mucizelerinden biridir.
İbni Cerir et-Taberi, kişinin kendini kendi eliyle tehlikeye atmasının birkaç anlamını zikrettikten sonra şöyle söylemiştir:
Yüce Allah'ın: "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözü bütün bu anlamlara gelebildiğine göre (karşımıza şu sonuç çıkmaktadır): Şanı yüce olan Allah bunlardan, diğerlerinden ayrı olarak özellikle birini kasdetmiş değildir. Bu konuda söylenecek en doğru söz şudur: Allah bizi, kendimiz için tehlike arzeden şeye kendimizi atmaktan ve helâka teslim olmaktan nehy etmiştir. Helak da Allah'ın farz kıldığı şeylerden yapmamız gerekenleri bırakıp azaba düşmemizdir. Bizden birinin Allah'ın bizim açımızdan hoş karşılamadığı bir şeye girmesi caiz

olmaz. Öyleki böyle bir şeye girmemiz O'nun azabını gerektirecektir. Durum böyle olmakla birlikte bu âyetin yorumunda ağırlıklı olarak tercih edilen anlam şudur:
"Ey mü'minler! Allah yolunda infak edin (hayra harcayın) ve O'nun yolunda infakta bulunmayı terketmeyin. Sonra bunu terketmekten dolayı azabı haketmek suretiyle helak olursunuz." [66]

2521-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ma'kıl (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [67]
"Şu camide -yani Küfe camisinde- Ka'b bin Ucre (r.a)'nin yanına oturdum. Kendisine oruç yerine fidye verilmesi hakkında soru sordum. O da şöyle söyledi:
"Ben Resulullah (a.s)'a götürüldüm. Bitler de yüzümde dolaşıp duruyordu. (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Zorluğun seni bu duruma düşüreceğini düşünmüyordum. Bir koyun bulamıyor musun?"
Ben: "Hayır" dedim. O da şöyle buyurdu: "Üç gün oruç tut ve başını traş et."
İşte bu (senin sorduğun şey) özelde benim için, genelde de sizin idi inmiştir." [68]

Bir Açıklama

Bu rivayette şu ayeti kerimeye işaret edilmektedir:
"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer alıkonuhırsanız kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Gönderdiğiniz kurban yerine ulaşıncaya kadar saçlarınızı traş etmeyin. Hasta olan veya başından bir rahatsızlığı olan (bundan dolayı traş olan) kimsenin üzerine ya oruç, ya sadaka veya kurban olarak fidye gerekir." [69]

Bu nassın (ayeti kerimenin) Ka'b bin Ucre (r.a) hakkında indirildiği bildirilmiştir. Ancak bunun hükmü geneldir. Bir ayetin özel bir sebep için inmiş olması, onun lafzının genele hitab etmesine engel değildir. Kurbanın en küçüğü koyundur. (Bunun yerine tutulacak) oruç ise üç gündür. Sadaka da, altı yoksula üçer sa1 yiyecek (yemeklik) verilmesidir.

2522-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [70]

"Yemenliler hac ederlerdi ancak yanlarına azık almazlardı ve: "Biz tevekkül edenleriz" derlerdi. Mekke'ye geldiklerinde de insanlardan isterlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah (şu ayeti kerimesini) indirdi:

"Yanınıza azık alın ve bilin ki, azıkların en hayırlısı takvadır." [71]

2523-Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet.etmişlerdir:

"Ve beyaz iplik siyah iplikten size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" [72] ibaresi inmiş: "Şafağın" kısmı inmemişti. Bazı kimseler oruç tutmak istediklerinde içlerinden biri bacaklarına beyaz iplikle siyah iplik bağlardı. Onların görünüşleri birbirinden ayırd edilinceye kadar yiyip içerlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah: "Şafağın" ibaresini indirdi. Böylece, burada gece ile gündüzün kastedildiğini anladılar." [73]

2524-Buhari ve Müslim, Adiy bin Hâtem et-Tâi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [74]
"Beyaz iplik siyah iplikten size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" (ibaresi) inince ben siyah bir iple, beyaz bir ip buldum. Onları yastığımın altına koydum. Geceleyin onlara bakıyordum, ancak (hangisinin siyah, hangisinin beyaz olduğu) benim için belli olmuyordu. Ertesi gün olunca Resulullah (a.s)'a gittim. Bunu kendisine bildirdim. O da şöyle buyurdu:
"Burada kastedilen, gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığıdır." Nesai bunu muhtasar olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Adiyy bin Hatem (r.a), Resulullah (a.s)'a, Yüce Allah'ın: "Ve şafağıh beyaz ipliği siyah ipliğinden size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" hakkında sordu. O da şöyle buyurdu:
"O, gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığıdır." Buhari'nin bir rivayetine göre de (râvi) şöyle söylemiştir:
"Adiyy (r.a) beyaz bir iple, siyah bir ip aldı. Gecenin bir kısmı geçtikten sonra baktı. Seçemedi. Sabah olunca Resulullah (a.s)'a: "Ben yastığımın altına beyaz bir iple siyah bir ip koydum" dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Beyaz iplikle siyah iplik senin yastığının altında olduğuna göre sen yastığın pek genişmiş." [75]
Bir başka rivayete göre (Adiyy r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Beyaz ipliğin siyah iplikten ayırd edilmesi nlediı Bunlar iki

iplik midir?" diye sordum. O da şöyle buyurdu:
"Sen ensesi geniş birisin. İki ipliği görebildiğine göre!"
Daha sonra şöyle buyurdu:
"Hayır. Onlar gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığıdır." [76]
"Senin yastığın pek genişmiş": Bu sözüyle ya onun çok uyuduğu veya değişik renklerdeki iplerin birbirinden ayırdedilmesine kadar yemesine göre gecesinin çok uzun sürdüğü anlamını kasdetmİş olabilir. "Ensen genişmiş" sözüne gelince Araplar bu sözü ne yaptığının farkında olmayan, gaflet içinde biri için kullanırlar.

2525-Buhari ve Müslim, Berâ (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medine'ye ilk geldiğinde, ensardan dedelerinin -yahut: "Dayılarının" dedi- semtinde kaldı ve on altı veya on yedi ay Beyti Makdis'e (Mescidi Aksa'ya) doğru namaz kıldı. Ancak kıblesinin Kabe'ye doğru olmasını arzuluyordu. (Ka'be'ye doğru) kıldığı ilk namaz ikindi namazı oldu. O'nunla birlikte bir cemaat de namaz kıldı. İçlerinden bir adam bir caminin cemaatine uğradı. Vardığında onlar rükudaydılar. Adam: "Allah'ı şahit tutarım ki, ben Resulullah (a.s) ile birlikte Kabe'ye doğru namaz kıldım." Onlar da oldukları halde Kabe'ye doğru döndüler. (Resulullah a.s) Beyti Makdis'e (Mescidi Aksa'ya) doğru namaz kılarken bu, Yahudilerin ve kitap ehlinin hoşlarına gidiyordu. Ancak yönünü Kabe'ye doğru çevirince karşı çıktılar." [77]

Bir Açıklama

Burada kitap ehli derken, Müslümanların Mescidi Aksa'ya doğru namaz kılmalarının Yahudilerin hoşuna gitmeleri gibi onların da hoşlarına gittiğini ifade etmektedir.
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bazı kimseler kıble değiştirilmeden önce eski kıble üzere öldüler veya öldürüldüler. Onların hakkında nasıl bir hüküm vereceğimizi bilemedik. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi:
"Allah elbette sizin imanınızı boşa çıkarmayacaktır." [78] [79]
Bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s) Kabe'ye doğru yöneltilmeyi arzuluyordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayetini indirdi;

"Yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Elbette seni, hoşnut kalacağın kıbleye yönelteceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin." [80]
İnsanların düşüncesizleri yani Yahudiler: "Onları daha önceki kıblelerinden çeviren ne oldu?" dediler. Yüce Allah da şöyle buyurdu: "De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. Dilediğini doğru yola iletir." [81] [82]
"Allah elbette sizin imanınızı boşa çıkarmayacaktır" sözünde "iman" tabiriyle namaz ifade edilmek istenmiştir. Bu da namazın imanı dışa aksettiren en önemli unsur olduğunu göstermektedir. Bu yüzden namaz imanın rükünleri arasında sayılmaktadır. Yine bu sebepten dolayı namazla iman tazelenir, onunla imana hayat ve canlılık kazandırılır.

2526-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [83]
"Resulullah (a.s)'m yönü (kıblesi) Kabe'ye doğru çevrilince: "Ya Resulullah (a.s)! Beyti Makdis'e (Mescidi Aksa'ya) doğru namaz kılarak ölen kardeşlerimizin durumları ne olacak?" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayetini indirdi:
"Allah elbette sizin imanınızı boşa çıkarmayacaktır."

2527-Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ukaz, Mecenne ve Zu'1-Mecâz cahiliye döneminin panayırlarıydı. İslâm gelince onlar (bu panayırlarda ticaret yapanlar) adeta hac döneminde ticaret yapmayı günâh saymaya başladılar. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi.
"Hacc dönemlerinde Rabbinizden bir lütuf istemenizde sizin için her-hangi bir sakınca yoktur." [84]
Abdullah bin Abbas (r.a) bunu, bu şekilde okudu.
Bir rivayette, "hac dönemlerinde" ibaresi "lütuf istemenizden" ibaresinden sonra geçmektedir. [85]
Ebu Davud'un rivayetine göre de: "Rabbinizden bir lütuf istemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur" şeklinde okumuştur. Minâ'da ticaret yapmıyorlardı. Bundan sonra kendilerine Arafat'tan indikten sonra ticaret yapmaları emredildi (yani ticaret yapmalarına izin verildi, bunda bir sakınca olmadığı bildirildi - Çeviren). [86]
Yine onun nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:

"insanlar haccm başlangıcında Minâ, Arafat ve Zu'1-Mecâz pazarında alış veriş yaparlardı. Bu, hac günlerinde olurdu. Daha sonra ihramlı iken alış veriş yapmaktan çekindiler. Bunun üzerine Yüce Allah (şu ayeti kerimeyi) indirdi: [87]

"Hac dönemlerinde Rabbinizden bir lütuf istemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur."
Atâ bin Ebi Rabah dedi ki:
"Ubeyd bin Umeyr bana kendisinin bunu mushaftan okuduğunu bildirdi."

2528-Ebu Davud, Ebu Umâme et-Teyyimi (rh.a.)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [88]
"Ben bu halde kiraya veren biriydim. İnsanlar da bana: "Sen hac yapmış olmuyorsun" diyorlardı. Abdullah bin Ömer (r.a)'le karşılaştım ve kendisine: "Ey Ebu Abdurrahman! Bu halde kiraya veriyorum. İnsanlardan bazıları: "Sen hac yapmış olmuyorsun" diyorlar" dedim. O da şöyle söyledi:
"İhrama girmiyor, telbiye yapmıyor, Kabe'yi tavaf etmiyor, Arafat'a inmiyor ve şeytan taşlamaları yapmıyor musun?"
Ben: "Evet (hepsini yapıyorum)" dedim. O da şöyle söyledi:
"Öyleyse sçn hac yapmış oluyorsun. Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek.
O'na senin sorduğunun benzeri bir soru sord|u. Resulullah (a.s) bir süre sustu ve ona cevap vermedi. Bunun ardından şu ayeti kerime indi:
'Rabbinizden bir lütuf istemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur."
Resulullah (a.s) o adama haber gönderdi. Kendisine bunu okudu ve: "Sen hac yapmış oluyorsun" diye buyurdu."

2529-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [89]
"Adam ihramda olmadığı sürece hac için telbiyeye başlayıncaya kadar Kabe'yi tavaf ederdi. Arefe gününe girdiğinde deve, sığır ve koyun türünden neye gücü yeterse, bunlardan hangisini isterse onu kurban eder. Ancak buna imkânı elvermezse onun hac esnasında üç gün oruç tutması gerekir. Bunun Arefe gününden önce tutulması gerekir. Son günü Arefe günü olursa bir sakıncası yoktur. Sonra ikindi namazından sonra karanlık çökünceye (kadarki süre içinde) Arafat'ta vakfeye durmak üzere yola çıksın. Sonra Arafat'tan ayrılsınlar. Sonra aralarında geceyi geçirecekleri gruba yetişmek üzere oradan insinler. Sonra Allah'ı çokça zikretsinler. Sabahlamadan önce tekbir ve tehlili çoğaltsınlar. Sonra

akın edin. İnsanîlar akın akın iniyorlardı. Yüce Allah da şöyle buyurdu: "Sonra insanların toplu halde akın ettikleri yerden siz de topluca akın edin." [90] Cemreleri atmak (şeytan taşlamak) üzere akın edin." [91]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadis, temettü haccı yapan birinin kurban kesme konusunda nasıl hareket edeceğine işaretle başlıyor. Eğer kurban kesemezse son günün Arefe gününden somaya kalmaması şartıyla hac esnasında üç gün oruç tutar. Daha sonra evine döndüğünde tutması gereken on günlük orucun kalan günlerini tutar. Yukarıdaki hadiste bunun ardından Yüce Allah'ın Bakara süresindeki ayetlerinde bu konuda neler buyurduğuna işaret ediliyor. Bu çerçevede Arafat'tan Müzdelife'ye inilmesinden söz ediliyor. Sonra Müzdelife'den Minâ-'ya inerler. Burada Akabe cemresini atarlar. Ardından kurbanlarını keserler, traş olurlar ve Ka'be'yi tavaf ederler.

2530-Ebu Ya'la, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [92]

"O, Yüce Allah'ın: "İnsanlar tek bir ümmetti," [93] sözü hakkında şöy söyledi:

"Hepsi İslâm üzereydiler." [94]

Bir Açıklama

Bu ayet üzerinde iki ayrı görüş bulunmaktadır: Birinci görüşe göre insanlar Hz. Adem (a.s)'den sonra İslâm üzereydiler. Sonra ayrılığa düştüler. Allah da onlara elçiler gönderdi. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın zikrettiği görüş işte budur. İkinci görüşe göre insanlar, Hz. Adem (a.s)'in dini üzere iken tümü inkâra düştüler. Bunun üzerine Yüce Allah kendilerine elçiler gönderdi.

2531-Tirmizi, Ummu Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Yüce Allah'ın: "Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Artık tarlalarınıza istediğiniz gibi varın," [95] sözü hakkında şöyle buyurdu:
"Sadece bir organa (yani sadece ön organlarına olmak şartıyla -Çeviren)."
Bir rivayette bu hadisin metninde geçen (ve bizim "organ" anlamı verdiğimiz)

"sımam" kelimesi "sin" ile "simam" şeklinde rivayet edilmiştir. [96]

2532-Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Yahudiler: "Bir kimse karısıyla arka yönden temasta bulunursa çocuğu şaşı olarak dünyaya gelir" derlerdi, Bunun üzerine şu ayeti kerime indi:
"Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Artık tarlalarınıza istediğiniz gibi varın."
Bunu Tİrmizi de nakletmiştir. Onun rivayetine göre şöyle söylemiştir:
"Yahudiler: "Kim karısına arka yönden ön organına temas ederse..." devamında yukarıdaki hadisi vermiştir. Burada kastedilen, kadının cinsel organına arka taraftan temasta bulunmaktır. [97]

2533-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söyledi: [98]

2534-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [99]
mistir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Tirmizi (5/216) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis zayıftır" demiştir. Yakub bin Abdullah el-Es'ari, Ya'kub el-Kummi'dir,
"Hz. Ömer (r.a) -Allah kendini bağışlasın- şöyle bir iddiada bulundu: ıEn-sardan şu mahalle daha Önce putperest oldukları sırada kitap ehlinden olan Yahudilerden şu mahalle ile birlik içindeydiler. Dolayısıyla onların kendilerine karşı ilimde bir üstünlüklerinin olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden bir çok işlerinde onları Örnek alıyorlardı. Kitap ehlinin uygulamalarından biri de kadınlarına sadece bir yönden yanaşmalarıydı. Bu da kadın için en kapalı haldi. Ensardan söz konusu mahalle onlardan bu uygulamayı almışlardı. Kureyşten şu mahalle de kadınları daha önce karşılaşmadıkları şekilde yatırıyor, onlara önlerinden, arkalarından yanaşarak ve sırt üstü yatırarak zevkleniyorlardı. Muhacirler Medine'ye geldiklerinde onlardan biri ensardan bir kadınla evlendi. Kadına aynı şeyi yapmağa kalkıştı. Kadın bunu garipsedi ve: "Bize sadece bir yönden yanaşılırdı. Sen de öyle yap. Değilse benden uzak dur" dedi. Aralarındaki mesele büyüdü. Bunun haberi Resulullah (a.s)'a ulaştı. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi: "Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Artık tarlalarınıza istediğiniz gibi varırı.'1 Yani çocuğun geldiği organa olmak şartıyla önden, arkadan, sırt üstü yatırarak yanaşabilirsiniz."

2535-İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yüce Allah'ın: "Allah dil sürçmesiyle yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz," [100] sözü bir kimsenin: "Hayır vallahi. Evet vallahi" gibi sözler sarfetmesi hakkında inmiştir."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Atâ, yeminde dil sürçmesi hakkında şöyle söylemiştir: [101]
"Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"O, bir kimsenin evinde: "Vallahi kesinlikle olmaz. Evet vallahi" gibi sözler sarfetmesidir."
Ebu Davud bunu ondan (Atâ'dan) mevkuf olarak rivayet etmiştir. [102]

2536-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Boşanmış kadınlar üç ay hali süresi kendilerini gözetirler," [103] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [104]
"Bununla kastedilen şudur: Bir adam karısını boşarsa onu geri almaya öncelikle hak sahibidir. Ancak üç boşama hakkında bu hüküm nesh edilmiştir ve Yüce Allah şöyle buyurmuştur:
"Boşama iki keredir. Artık bundan sonra ya iyilikle nıtmak veya güzellikle bırakmak gerekir." [105]

2537-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"İnsanlar öyle bir hal üzereydiler ki, bir adam karısını istediği kadar boşayabiliyordu. Adam onu geri aldığında karısı oluyor veya iddet bekliyordu. Bu şekilde isterse yüz kere veya daha fazla boşayabiliyordu. Bu şekilde adamın biri karısına: "Vallahi seni benden tamamen ayrılmaya hak kazanacağın şekilde boşamam ve asla yanıma da almam" dedi. Kadın: "Bu nasıl o-lacak?" diye sordu. Adam da: "Seni boşarım. Ne zaman iddetin bitecek olursa seni geri alırım" cevabını verdi. Kadın gidip Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girdi ve kendisine bunu haber verdi. Hz. Aişe (r.a) sustu. Daha sonra Resulullah (a.s) geldi ve (Hz. Aişe (r.a) bunu O'na haber verdi. Resulullah (a.s) da önce sustu. Ardından şu ayeti kerime indi:
"Boşama iki keredir. Artık bundan sonra ya iyilikle tutmak veya güzellikle

bırakmak gerekir."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Böylece insanlardan karılarını daha önce boşamış olanlar ve boşamış olmayanlar boşamayı gelecekle ilgili hesaplarına koymaya başladılar." [106]

2538-Buhari, Ma'kıl bin Yesâr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [107]
"Benim bir kızkardeşim vardı. Kendisi için benden talepte bulunuluyordu. Benim bir amcamın oğlu bana geldi. Onu (kızkardeşimi) ona nikahladım. Daha sonra onu geriye alma hakkı olacak şekilde (ric'i talakla) boşadı. Sonra .iddeti geçinceye kadar bıraktı. Bana onu istemeye gelen olunca, (amcamın oğlu) yine gelip benden onu tekrar istedi. Ben kendisine: "Vallahi ben sana onu asla nikahlamam" dedim. Bunun üzerine benim hakkımda şu ayeti kerime indi:
"Kadınları boşadığmızda bekleme sürelerini tamamlarlarsa, aralarında iyilik üzere anlaşmaları durumunda (kendileriyle evlenmeye niyetlendikleri) eşleriyle nikâhlanmalarını engellemeye çalışmayın. Bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edene öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha elverişli ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilemezsiniz," [108]
Ben de yeminimin keffaretini verdim ve onu (kızkardeşimi) ona (eski kocasına) nikahladım."
Buhari'nin bir başka rivayetinde şöyle denmektedir:
"Ma'kıl bu işe (yani kızkardeşinin eski kocasının onu yeniden istemesine) karşı çıkarak kızdı ve: "Kendisi onun üzerine güç sahibiyken, onu bıraktı. Sonra tutmuş yeniden istiyor" dedi. İkisinin birbiriyle evlenmelerine engel oldu. Bunun üzerine Yüce Allah bu ayeti (yukarıda geçen ayeti) indirdi. Ardından Resulullah (a.s) onu yanma çağırdı ve kendisine inen ayeti o-kudu. O da kızgınlığını bıraktı ve şanı yüce olan Allah'ın emrine uydu." [109]

Bir Açıklama

Bâin olmayan (kadının kocasıyla bütün bağlarım koparmayan) boşama ric'i (geri alma hakkını saklı tutan) boşama olarak değerlendirilmektedir. Yani bu durumda koca iddet süresi içinde karısını geri alma hakkına sahiptir. Eğer kocası karısını geri almadan iddet süresi dolarsa küçük beynune denen bain-lik gerçekleşir. Bu durumda yeniden nikâh kıyılmadan ve karşılıklı rıza ile yeniden mehir belirlenmeden koca karısını geri alamaz. Ma'kıl (r.a) kız kardeşinin kocasından

rahatsız olmuştu. Çünkü iddet süresi içinde onu geri alma imkânı vardı, ama bunu yapmadı. Daha sonra gelip isteyiverdi. Anlaşılana göre kadın eski kocasıyla yeniden evlenmeye razıydı. Ama kardeşi onun eski kocasıyla yeniden evlenmesini engellemek istemişti. Bunun üzerine Yüce Allah sözü edilen ayeti kerimesini indirdi.

2539-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Bu kadınlara kendileriyle evlenme arzusunda olduğunuzu sezdirmenizde veya kalplerinizde böyle bir arzu taşımanızda sizin için sakınca yoktur" [110] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, bir kimsenin (bir kadına): "Ben seninle evlenmek istiyorum" demesi yahut: "Bana saliha bir kadının nasip olmasını arzuluyorum" diye konuşmasıdır." [111]

Bir Açıklama

Kadın iddet içinde olduğu sürece bir kimsenin ona evlilik teklifinde bulunması veya iddetten sonra gizlice evlilik konusunda konuşması caiz değildir. Ancak Abdullah bin Abbas (r.a)'ın da dediği üzere evlenme teklifinde bulunabilir.

2540-Kutubi Sitte sahipleri, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
2539'2540-Buhari (6/105) 56-Kitâbu'l-Cihad, 2-Müşriklerin aleyhine onların yenilgiye ve zelzeleye (sarsıntıya) uğratılmaları için dua edilmesi babı. Müslim (1/436-437) 5-Kitâbu'l-Mesâcid ve Mevadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenlerin delilleri babı. Ebu Davud (î/112) Kitâbu's-Salat, 4-îkindi namazının vaktiyle ilgili bab. Tirmizi (5/216) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Nesai (1/236) 5-Kitâbıı's-Salat, 14-İkindi namazını vaktinde kılmaya özen gösterilmesi babı. İbni Mace (1/224) 2-Kitâbu's-Salat, 6-İkindi namazını vaktinde kılmaya özen gösterilmesi babı.
"Resulullah (a.s) Ahzab günü (Hendek savaşı esnasında) şöyle buyurdu:
"Nasıl onlar, güneş batmcaya kadar bizi orta namazdan alıkoydularsa Allah da onların göğüslerini ve kabirlerini ateşle doldursun."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bizi orta namazdan, ikindi namazından alıkoydular." [112]
Bir diğer rivayette ise: "Daha sonra onu akşam ile yatsı namazı arasında kıldı,"

denmektedir. [113]

2541-Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Müşrikler Resulullah (a.s)'ı, güneş kızarmcaya veya kararıncaya kadar namazdan alıkoydular. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Bizi orta namazdan, ikindi namazından alıkoydular. Allah onların içlerini ve kabirlerini ateşle doldursun. Allah onların içlerini ve kabirlerini a-teşle sarsın." [114]

2542-İmam Malik, Yüce Allah'ın: "Namazları ve (özellikle) orta namazı koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun," [115] sözü hakkında, Hz. Ömer (r.a)'in kölesi (mevlâsı) Amr bin Rafi'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m hanmılarmın döneminde (onların sağlığında) mus-haflar yazılıyordu. (Amr) dedi ki: "Hafsa (r.a) da benden bir mushaf yazmamı istedi ve şöyle söyledi: "Bakara süresindeki şu ayete geldiğinde bana gelmeden onu yazma. Ben sana onu Resulullah (a.s)'tan ezberlediğim şekilde yazdırırım. Ben o ayete gelince üzerine yazı yazdığım kâğıdı (veya yaprağı) alıp yanma gittim. O da şöyle söyledi: "Şöyle yaz: "Namazları ve (özellikle) orta namazı, ikindi namazını koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun." [116]

2543-Kutubi Sitte sahiplerinden Buharı dışında kalanlar, Hz. Aişe (r.a)'nin kölesi (mevlâsı) Ebu Yunus'dan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Hz. Aişe (r.a) bana kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve şöyle söyledi: "Şu ayete: "Namazları ve (özellikle) orta namazı koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun" (ayetine) geldiğinde bana haber ver." Ben o ayete gelince kendisine haber verdim. O da bana şöyle yazdırdı:
"Namazları ve (özellikle) orta namazı ve ikindi namazını koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun." [117]
O: "Ben bunu Resulullah (a.s)'tan duydum" dedi." [118]

Bir Açıklama

Orta namazdan sonra ikindi namazının anılması belki metni nesh edilmiş bir

ifade olabilir. Bununla birlikte bu ifade tefsir de olabilir ve onu duyanlar bu tefsirin Kur'an'dan olduğunu sanmış olabilirler. Aşağıdaki rivayet bu ifadenin neshedilmiş olduğuna delalet etmektedir.

2544-MüsIim, Berâ (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Şu âyet: "Namazları ve (Özellikle) orta namazı ve ikindi namazını koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun" şeklinde indi. Allah'ın dilediği kadar bir süre böyle okuduk. Sonra Allah bunu neshetti ve şu şekilde indi: "Namazları ve (özellikle) orta namazı koruyun ve gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun."
Bir adam: "Öyleyse o ikindi namazıdır!" dedi. Berâ (r.a) da şöyle söyledi:
"Ben sana onun nasıl indiğini ve nasıl nesh edildiğini haber verdim. En doğrusunu Allah bilir." [119]

2545-Ebu Davud, Zeyd bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir: [120]

"Resulullah (a.s) öğleyi ortalığın biraz sıcak olduğu sırada kılardı. Sahabi-leri için ondan daha zor namaz yoktu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indis|
"Namazları ve (özellikle) orta namazı koruyun ve gönülden boyun rek Allah'ın huzuruna durun."
Dedi ki: "Ondan Önce iki namaz, ondan sonra da iki namaz vardır." [121]

Bir Açıklama

Bu, orta namazla ilgili bir başka açıklamadır. Ancak birinci açıklamaya göre bu daha zayıf bir açıklamadır. Bizzat rivayetin kendisinden burada hata ihtimalinin olduğunu hissedebiliyoruz. Çünkü kendinden önce iki namaz, kendinden sonra iki namaz bulunan namaz ikindi namazıdır.

2546-Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Gönülden boyun eğerek Allah'ın huzuruna durun" sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(İnsanlar) namazda konuşuyorlardı. Adam namazdayken hizmetçisi yanına geliyordu, o da kendisine ihtiyacını bildiriyordu. Sonra (namazda) konuşmaktan

nehy olundular." [122]

2547-Buhari, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Osman (r.a)'a dedim ki:
"Bakara suresinde geçen şu âyeti: "Sizden arkalarında hanımlarını bırakarak ölenler, hanımlarının dışarı çıkarılmaksızın bir yıl boyunca geçimlerini sağlayacak bir varlık vasiyet etsinler" [123] ayetini bir başka ayet nesh etmiştir. Sen niçin onu yazıyor veya olduğu halde bırakıyorsun?"
O da şöyle söyledi:
"Ey kardeşimin oğlu! Ben ondan hiç bir şeyi olduğu yerden değiştirmem." [124]

Bir Açıklama

"Sen niçin onu yazıyor veya olduğu halde bırakıyorsun?" sözündeki tereddüt râviden kaynaklanmaktadır. Bir rivayette sadece: "Onu niçin yazıyorsun?" şeklinde geçmektedir. Ebu Osman şöyle söylemiştir: "Ey kardeşimin oğlu! Onu (niye) bırakıyorsun?" yani: "Niçin öyle yazılı halde bırakıyorsun?"
Bu ayeti kerime, hükmü nesh edilip de metni saklanan (nesh edilmeyen) ayetlere bir örnektir.

2548-Buhari, Mücahid bin Cibr'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [125]
"Aranızdan arkalarında eşlerini bırakarak ölenlerin karıları, kendi kendilerine, dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerini tamamlamalarından sonra onların kendi haklarında örfe uygun olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptıklarınızı bilmektedir" [126] ayeti hakkında şöyle söyledi:
"Bu süre, kadının kocasının ailesi yanında bunu tamamlaması vacip olan iddet süresiydi. Sonra Yüce Allah şunu indirdi:
"Sizden arkalarında hanımlarını bırakarak ölenler, hanımlarının dışarı çıkarılmaksızın bir yıl boyunca geçimlerini sağlayacak bir varlık vasiyet etsinler. Eğer çıkarlarsa onların kendi haklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah yücedir, hikmet sahibidir." [127]
(Mücâhid) dedi ki: "Böylece Yüce Allah onun için senenin tamamını yedi ay ve yirmi gece kıldı (süreyi bu kadara indirdi). Kadm isterse kocasının kendisi için vasiyet ettiği yerde oturur, isterse çıkar giderdi. Bu da Yüce Allah'ın şu sözünde

dile getirilen şeydir: "Eğer çıkarlarsa onların kendi haklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah yücedir, hikmet sahibidir." İddet eskiden olduğu gibi ona vaciptir."
îbni Ebi Nuceyh de Mücâhid'den böyle duyduğunu ileri sürmüştür. îbni Ebi Nuceyh dedi ki:
"Atâ da şöyle söyledi:
"Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Bu ayet, bir kadının iddetini kocasının evinde tamamlaması hükmünü nesh etmiştir. Buna göre istediği yerde tamamlayabilir. Bu da Yüce Allah'ın sözünde: "Dışarı çıkarılmaksızm" sözünde ifade edilen husustur."
Atâ dedi ki:
"Kadın isterse kocasının evinde tamamlar ve kocasının kendisi için vasiyet ettiği yerde kalır {kocasının kendisi için vasiyet ettiği şeylerle geçimini sürdürür), isterse çıkar. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor:
"Eğer çıkarlarsa onların kendi haklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur."
Daha sonra miras ayeti indi ve kadına kocasının ölümünden sonra kalacağı yer (ve geçineceği mal vasiyet edilmesi) hükmü nesh edildi. Artık kadın iddetini sayar ama kendisine barınak (geçimlik için özel bir şey) ayrılmaz (çünkü kocasının geriye bıraktığı hisseden durumuna göre payına düşeni alır. Dolayısıyla buna ek olarak herhangi bir şey vasiyyet edilmesi gerekmez - Çeviren)."
Ebu Davud'un rivayetinde muhtasar olarak bildirildiğine göre Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Sizden arkalarında hanımlarını bırakarak ölenler, hanımlarının dışarı Çikarılmaksızm bir yıl boyunca geçimlerini sağlayacak bir varlık vasiyet etsinler."
"Bunun hükmü miras ayetiyle nesh edilmiştir. Allah'ın onlar için belirlemiş olduğu dörtte bir veya sekizde bir payı alırlar. Bir yıl bekleme süresi de dört ay on gün bekleme süresiyle ilgili hükümle nesh edilmiştir." [128]
Yine onun bir başka rivayetine göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Bu ayette belirtilen kadının iddetini kocasının evinde tamamlaması hükmü nesh edilmiştir. İstediği yerde tamamlar. Bu da Yüce Allah'ın: "Dışarı çikarılmaksızm" sözünde ifade edilen husustur."
Atâdedi ki:

"Kadın isterse kocasının evinde tamamlar ve kocasının kendisi için vasiyet ettiği yerde kalır, isterse çıkar. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor: "Eğer çıkarlarsa onların kendi haklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı size bir sorumluluk yoktur." Daha sonra miras ayeti indi ve kadına kocasmm ölümünden sonra kalacağı yer hükmü nesh edildi. Artık kadm iddetini istediği yerde tamamlar." [129]

Nesai, Ebu Davud'un her iki rivayetini de nakletmiştir.

2549-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Yüce Allah'ın: "Dinde zorlama yoktur" [130] sözü ensâr hakkında inmiştir. Bir kadının bazen çocuğu yaşamazdı ve kendi kendine, eğer bir oğlu yaşarsa onu Yahudi yapacağı üzere ahidde bulunurdu. Naziroğulları sürgün edildiğinde ensârın oğullarından onların arasında bir çok kimse vardı.

Onlar: "Biz oğullarımızı bırakmayız" dediler. Yüce Allah bunun üzerine şu ayeti kerimesini indirdi:

"Dinde zorlama yoktur. Doğruluk sapıklıktan tamamen ayrılmıştır." [131]

2550-Ebu Ya’lâ, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Yiyecek ve içeceğine bak, hiç bozulmamış" [132] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"(Ayetin metninde geçen ve bizim "bozulmamış" anlamı verdiğimiz "lem yetesenneh" ibaresi) "lem yeteğeyyer (değişmemiş, bozulmamış)" anlamındadır." [133]

2551-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: [134]

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Biz şüpheye (yani tahkike) İbrahim'den daha çok hak sahibiyiz. Hani o şöyle demişti: "Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl diriltiğini göster." (Allah) "İ-nanmadm mı?" dedi. O: "Hayır, inandım. Ama kalbim tamamen mutmain olsun diye!" dedi." [135] Allah Lut'a rahmet eylesin. O sağlam bir yere sığınmaya çalışıyordu. Eğer ki Yusuf'un kaldığı kadar bir süre hapiste kalmış olsaydım davetçinin (yani hükümdarın kendisini istediğini bildiren davet-çinin) çağrısını hemen kabul ederdim."

Tirmizi'nin rivayetine göre de (Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir.
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Saygın (kerim) kişi oğlu, saygın kişi oğlu, saygın kişi oğlu saygın kişi ibrahim oğlu, İshak oğlu, Yakub oğlu Yusuf'tur. Onun kaldığı kadar süre hapiste kalsaydım sonra bana elçi gelseydi hemen onun davetine icabet ederdim."
Resulullah (a.s) daha sonra şu ayeti kerimeyi okudu:
"Bunun üzerine ona elçi gelince: "Efendine dön de ona sor: "Ellerini kesen kadınların durumları neydi? Şüphesiz Rabbim onların düzenlerini bilir" dedi." [136]

(Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Allah Lut'a da rahmet eylesin. Neredeyse sağlam bir yere sığınacaktı. Allah ondan sonra kavminde, sığınacağı güçlü ve kalabalık bir aile içinde,^-mayan bir peygamber göndermemiştir." [137]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'in: "Eğer ki Yusuf'un kaldığı kadar bir süre hapiste kalmış olsaydım davetçinin çağrısını hemen kabul ederdim" sözü ümmetine ruhsat ve acıma amacıyla söylenmiş bir sözdür. O, bu sözüyle, Hz. Yusuf (a.s)'un yaptığı, hapisten çıkmadan önce suçsuzluğun isbatı için elçiyi geri gönderme işinin bu ümmetin fertlerinden istenen bir şey olmadığını açıklamak istemiştir. Bu da hapsin şiddetli azab türlerinden biri olduğuna işaret etmektedir.

2552-Buhari, Ubeyd bin Umeyr (r.h a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) bir gün Resulullah (a.s) m ashabına şöyle söyledi:
"Şu ayetin ne hakkında indiğini sanıyorsunuz:
"Sizden kim kendisine yanlışlık geldiğini ve güçsüz, zayıf çocukları bulunduğu halde, altından ırmaklar akan hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, içerisinde her türlü meyvası bulunan bir bahçesi varken, bahçesine içinde ateş olan bir kasırganın isabet etmesi ve onun yanmasını ister ? İşte belki düşünürsünüz diye Allah size ayetlerini böyle açıklamaktadır." [138]
Onlar: "Allah daha iyi bilir dediler." Hz. Ömer (r.a) kızdı ve : " Biliyoruz veya bilmiyoruz" deyin dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Abbas (r.a): "Onun hakkında içimde bir şey var, ey mü'minlerin emiri !" dedi. Hz. Ömer (r.a) : "Ey kardeşimin oğlu ! Söyle ve kendini küçük görme !" dedi. Abdullah bin Abbas

(r.a) da: "Burada çalışmakla ilgili bir örnek verilmiştir" dedi. Hz. Ömer (r.a): "Hangi çalışma?" diye sordu. Abdullah bin Abbas (r.a) : "Herhangi bir çalışma" dedi. Hz. Ömer (r.a) de şöyle söyledi:
"Allah'a itaat içinde çalışan zengin bir adamla ilgili. Sonra şanı yüce olan Allah ona şeytanı gönderir. O da günahlar ister ve yaptıklarını batırır." [139]

2553-Tirmizi, Bera bin Azib (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Kendiniz göz yummadan alamayacağınız çirkin şeyleri vermeye kalkışmaym" [140] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, biz ensar topluluğu hakkında inmiştir. Bizim hurmalarımız vardı. Bir adam sahip olduğu hurmalarından çokluğuna ve azlığına göre bir şeyler getirirdi. Bir adam bir veya iki salkım hurma getirir onu Mescid'in bir tarafına asardı. Suffe ehlinin de yiyecekleri yoktu. İçlerinden biri acıktığında salkımın yanına gelir, ona değneğiyle vururdu. Ondan taze ve olgun hurmalar düşer ve onları yerdi. İyilik yapmaya gönlü olmayan bazı kimseler de içinde değersiz kötü hurmalar bulunan ve suyunu çekmiş bir salkım getirir, onları asardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirirdi:
"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın temiz olanlarından ve yerden rızık ojarak çıkardıklarımızdan (hayır yolunda) harcayın. Kendiniz göz yummadan alamayacağınız çirkin şeyleri vermeye kalkışmayın."
Dedi ki: (Yani) birinize kendisinin verdiği gibisi hediye edilse onu ancak gözü kapalı olarak veya utancından dolayı alır."
Yine şöyle söyledi: "Bundan sonra herkes sahip olduklarının iyilerinden getirir oldu." [141]

2554- Tirmîzi, Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [142]
"Şeytanın da Ademoğluna bir yanaşması vardır, meleğin de bir yanaşması vardır. Şeytanın yanaşması, kötülüğü yerleştirmek ve hakkı inkar ettirmek içindir. Meleğin yanaşması ise iyiliği yerleştirmek ve hakkı doğrulatmak içindir. Kim kendinde böyle bir şey hissederse bilsin ki o, Allah ta-rafındandır. Ondan dolayı Allah'a hamdetsin. Kim de kendinde ötekini (yani şeytanın yanaşmasını gösteren şeyi) hissederse, kovulmuş şeytandan Allah'a sığınsın."
Resulullah (a.s) daha sonra şunu okudu:
"Şeytan sizi fakirlikle korkutmakta ve size arsızlığı emretmektedir. Allah ise size

kendi katından bağışlama ve lütuf vaadetmektedir. Allah lütfü geniş olandır, bilendir." [143]

Bir Açıklama

Bu rivayet, kalpler hakkında bilgi sahibi olan kalp ehlinin kalbe doğan duygular hakkında söyledikleri açısından bir esas teşkil etmektedir. Onlar bunu dörde ayırmaktadırlar: Şeytanın vesvesesi, meleğin verdiği duygu, nefsin tahriği ve Rabbani ilham. Kalp ehli olanlara göre bunların her birinin işaretleri vardır. Kalbi sağlıklı, yediği şey de helal olan bir kimse için bunları birbirinden ayumak kolaydır.

2555- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. İçinizde olanları açığa vursanız da gizleseniz de Allah onlardan dolayı sizi sorguya çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah her şeye güç yetirir." [144] ayeti inince bu, Resulullah (a.s)'ın ashabına ağır geldi. Resulullah (a.s)'m yanına geldiler. Bineklerinin üzerine oturdular ve şöyle söylediler:
"Biz daha önce, namaz, oruç, cihad, sadaka (zekat) gibi güç yetirebilece-ğimiz amellerle yükümlü tutulmuştuk. Şimdi sana bu ayeti kerime indirildi. Ama biz buna güç yetiremeyiz." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Siz de, sizden önceki iki kitap ehlinin yaptıkları gibi: "Duyduk ve karşı geldik" demek mi istiyorsunuz? Aksine; "Duyduk ve itaat ettik. Senin bağışlamanı diliyoruz ey Rabbimiz; dönüş de sanadır" deyin."
Onlar: "Duyduk ve itaat ettik. Senin bağışlamanı diliyoruz ey Rabbimiz; dönüş de sanadır" dediler. Toplananlar bu sözleri söyleyince ve dilleri bunu itiraf edince hemen ardından Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi:
"Peygamber kendine Rabbinden indirilene inandı, mü'minler de (buna inandılar). Tümü Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Biz O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız" Yine: "Duyduk ve itaat ettik. Senin bağışlamanı diliyoruz ey Rabbimiz; dönüş de sanadır" dediler."
Onlar öyle yapınca Yüce Allah (daha önceki ayeti kerimede geçen hükmünü) nesh etti ve şu ayeti kerimeyi indirdi:
"Allah hiç kimseye kaldırabileceğinin üstünde bir yük yüklemez. Her canın kazandığı iyilik kendi yararına, işlediği fenalıklar da kendi zararınadır. [145]

"Ey Rabbimiz! Eğer unutur veya yamlırsak bundan dolayı bizi sorguya çekme!" O (yani Yüce Allah): "Evet" diye buyurdu. "Ey Rabbimiz! Bizi güç yetiremeyeceğimiz bir şeyle yükümlü tutma!" O (yani Yüce Allah): "Evet" diye buyurdu. "Bizi affet! Bizi bağışla! Bize rahmet et! Sen bizim mevlamız-sın (yar ve yardımcımızsm) kâfirler topluluğuna karşı bize yardımcı ol" (2) o (yani Yüce Allah): "Evet" diye buyurdu."

2556- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [146]
"Şu ayet: "Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. İçinizde olanları açığa vursanız da gizleseniz de Allah onlardan dolayı sizi sorguya çeker. Sonra dilediğini bağışlar dilediğine de azab eder. Allah herşeye güç yetirir" ayeti i-nince kalplerine bundan dolayı bir şey girdi. Daha önce (benzeri) bir şey kalplerine girmemişti. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Duyduk, itaat ettik ve teslim olduk" deyin."
Allah kalplerine sağlam bir iman yerleştirdi. Ardından Yüce Allah şu aj ti kerimeyi indirdi:
"Allah hiç kimseye kaldırabileceğinin üstünde bir yük yüklemez. Her canın kazandığı iyilik kendi yararına, işlediği fenalıklar da kendi zararmadır. "Ey Rabbimizi Eğer unutur veya yamlırsak bundan dolayı bizi sorguya çekme!" (Allah): "Öyle yaptım (kabul ettim)" diye buyurdu. "Ey Rabbimiz! Bizden öncekilerin üzerine yüklemiş olduğun gibi bizim üzerimize de ağır bir yük yükleme!" (Allah): "Öyle yaptım (kabul ettim)" diye buyurdu. "Ey
Rabbimiz! Bizi güç yetiremeyeceğimiz bir şeyle yükümlü tutma! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize rahmet et! Sen bizim mevlamizsın" (Allah): "Öyle yaptım (kabul ettim)" diye buyurdu."
Tirmizi'nin benzer bir rivayetinde de şöyle denmektedir: "(Ravi) dedi ki: "Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti kerimesini indirdi: "Peygamber kendine Rabbinden indirilene inandı, müminler de..." Bu rivayete şu kısım da ilave edilmiştir:
"Ey Rabbimiz! Bizden öncekilerin üzerine yüklemiş olduğun gibi bizim üzerimize de ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bizi güç yetiremeyeceğimiz rJir şeyle yükümlü tutma! Bizi affet! Bizi bağışla!" [147]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle söylemiştir:
"Hadiste sahabilerin ayeti kerimenin zahirine göre kendilerinden istenen bir şey

yapamayacakları korkusuna kapıldıkları anlatılmak istenmektedir.
"Biz buna güç yetiremeyiz" demeleri, kendilerinin, kalplerine doğacak bir takım düşüncelerden korunma konusunda güç yetiremeyecekleri bir şeyden dolayı hesaba çekilecekleri zannına kapılmaları sebebiyleydi. İlim adamları bu ayeti kerime hakkında iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir:
Birinci görüşe göre: "Allah hiç kimseye kaldırabileceğinin üstünde bir yük yüklemez" ayeti bunu nesh etmiştir.
İkinci görüşe göre: Her iki ayetin de hükmü geçerlidir. Herhangi biri nesh edilmiş değildir. Ancak: "İçinizde olanları açığı vursanız da gizleseniz de Allah onlardan dolayı sizi sorguya çeker" ayeti geneldir. Burada insanın, kalbinden uzak tutmaya güç yetiremeyeceği düşünceler değil kalbinden uzak tutmaya güç yetirebileceği düşünceler kastedilmektedir. Bu durumda ikinci ayeti kerimenin hükmü özel olmaktadır."
Nevevi, el-Vahidi'den naklederek diyor ki:
"Tahkikçi ilim adamları bu ayetin hükmünün neshedilmediği görüşünü tercih etmektedirler."
Kadı Iyaz da şöyle söylemiştir:
"Nesh olmadığını ileri sürmek için herhangi bir sebep yoktur. Rivayeti nakledenler neshin gerçekleştiğini söylemişlerdir."
Ancak bir sahabinin: "Şu ayet sununla nesh edilmiştir" demesinin kastedilen neshin kesin şekilde gerçekleştiğine delil sayılıp sayılmayacağı üzerinde ihtilaf edilmiştir. Tahkikçi ilim adamlarına göre sahabinin böyle söylemesi kendi içtihadına veya te'viline (yorumuna) dayanıyor olabilir. Dolayısıyla bizzat Resulullah (a.s)'tan nakledilmeyince bir şeyin nesh edilmiş olduğuna hükmedilernez." [148]

2557- Kutubi Sitte Sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'nin merfu olarak şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Allah, konuşmadıkları ve yapmadıkları sürece benim ümn içlerine doğan düşüncelerini bağışlamıştır." [149]

HADİSLERLE AL-İ İMRAN SURESİNİN TEFSİRİ

2558- Buhari ve Müslim, Hz, Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [150]
"Resultülah (a .s) şu ayeti okudu:
"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Ondaki bir kısmı ayetler Kitab'ın temelini oluşturan kesin anlamlı ayetlerdir. Diğerleri ise müteşabih (birden fazla anlama gelebilen) ayetlerdir. Kalplerinde bir eğrilik bulunanlar, bozgunculuk yapmak ve kendilerine göre yorumlamak amacıyla müteşabih olan ayetlerin üzerine düşerler. Onların yorumunu (tam ve doğru olarak) Allah'tan başka kimse bilemez. İlimde derinleşmiş olanlar ise "Bunlara iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Şu var ki, akü sahiplerinin dışındakiler bunlardan ibret almazlar." [151]
Sonra şöyle buyurdu:
"Onun (Kur'an'm) müteşabih ayetlerinin peşine düşenleri görürseniz, (bilin ki) onlar Allah'ın kendilerinden söz ettiği kimselerdir ve onlardan sakının."
Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a (onlardan soruldu. -Bu rivayette şu ifade geçiyor: "Onları gördüğünüzde kendilerini tanıyın." Bu sözü iki veya üç kez tekrarladı." [152]
Şeyh Hasaneyn Muhammed Mahluf, Yüce Allah'ın: "Kalplerinde bir eğrilik bulunanlar, bozgunculuk yapmak ve kendilerine göre yorumlamak amacıyla müteşabih olan ayetlerin üzerine düşerler" sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: "Kitab'ın te'viline uğraşmak ve onu tahrif etmek, gerçeğe uymayan sapık bir yorum yapmaktır. Bu tür yorum yapanlar âyette asıl kastedilen anlamın kendilerinin çıkardıkları anlam olduğunu ileri sürerler. Her çağda ortaya çıkan bid'atçilerin, kafalarına göre yorumlar yapmaya kalkışanların ve dinden dönmelerin izlediği yol budur. Çağımızda da kendilerini müjdele-yiciler olarak adlandıranlar onların yollarını izlemektedirler." [153]

Dersler Ve Öğütler

Sayıları yetmişikiyi bulan sapık fırkalar Kur'an'ı tamamen reddetmemiş ancak bu anlatılan metodu kullanmışlardır. Böylece âyetler hakkında sapık yorumlar yapmış ve bu yorumlarda sadece kendi zevklerini esas almışlardır. Bunlardan bazıları bu konuda izledikleri tutumlarıyla tamamen İslâm'ın dışına çıkmış,

bazıları da tamamen küfre düşmese de sapıtmışlardır. Ehli sünnet ve'1-cemaat alimlerinin sapık oldukları üzerinde görüş birliğine vardıkları fırkaların tarihleri incelendiğinde bunların sapıklıklarında dayanak edindikleri bazı müteşabih âyet örneklerini görürüz. Bu sapık fırkaların hiçbiri müstesna olmaksızın herbirinin kendi sapıklığına dayanak edindiğini, kendi çizgisine göre yorumladığı ve muhkem âyetleri bırakarak esas aldığı bir müteşabih âyet vardır. Şüphesiz müteşabih âyetlerin içeriğine giren konular inançla ilgisi olan konulardır. Yukarıdaki âyetin metni de buna işaret etmektedir.
Yüce Allah: "Kalplerinde bir eğrilik bulunanlar, bozgunculuk yapmak ve kendilerine göre yorumlamak amacıyla müteşabih olan ayetlerin üzerine düşerler" diyor. İnançla bağlantısı olan konuların hiçbirinin müteşabih âyetlerin içeriğiyle ilgili konulara girmediğini ileri süren bir kimse âyetin metnine açıkça ters düşmüş olur. İlim adamları âyetteki vakfe (nerede durulacağı, yani cümlenin nerede bittiği) hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları: "Onların yorumunu (tam ve doğru olarak) Allah'tan başka kimse bilemez" anlamındaki ibareden sonra vakfe yapmaktadır. Bazıları da bu ibareyi izleyen ve: "İlimde derinleşmiş olanlar" ibaresinden sonra vakfe yapmaktadırlar. (Bu durumda bu ibare de cümleye dahil olur ve cümlenin tamamı: "Onların yorumunu (tam ve doğru olarak) Allah'tan ve ilimde derinleşmiş olanlardan başka kimse bilemez" anlamına gelir.)
İkinci vakfeye (yani: "İlimde derinleşmiş olanlar" ibaresini de cümleye katma durumuna) göre ilimde derinleşmiş olanlar da söz konusu âyetlerin te'vilini bilebilirler. İlimde derinleşmiş olanların niteliklerini de yine Kur'an âyetleri ortaya koymakta ve şöyle demektedir:
"İlimde derinleşmiş olanlar ise: "Bunlara iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Şu var ki, akıl sahiplerinin dışındakiler bunlardan ibret almazlar."
Ali İmrân suresinin son kısmında da akıl sahiplerinin kimler olduğu ortaya konmakta ve şöyle denmektedir:
"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardarda gelişinde akıl sahipleri için (Allah'ın gücü hakkında fikir veren) deliller vardır. Onlar ayakta, otururken, yanlan üstüne yatarken Allah'ı anar ve göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Ey Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen çok yücesin. Bizi ateşin azabından koru!.." [154]
Buradan anlaşıldığına göre ilimde derinleşmiş olanlar hem Allah'ı ve nimetlerini anan, hem düşünen, hem Allah'a teslim olmuş olan, hem doğru yolu izleyen ve

hem de köklü bir ilme sahip olan kimselerdir. Bu gibiler te'vil yaparlarsa onların te'villerine itibar edilir. Bunun yanısıra hidâyet önderleriyle sapıklık önderlerini birbirinden ayırmamıza yarayan bir işaret de vardır.
Hidâyet Önderleri ümmetin üzerinde görüş birliğine vardığı ölçülere ters düşmezler. Geçmişte ve günümüzde ümmetin üzerinde görüş birliğine vardığı ilkelere ters düşen kimseleri izleyen ve hidâyet önderlerini sapıklığa düşmekle suçlayan kimseler ortaya çıkmıştır. Bu gibiler şu kudsi hadiste tehdid edilenler arasına girmektedirler:
"Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ona savaş açarım."

2559- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"(Kur'an'da sözü edilen) kadının; "Ey Rabbim! Karnımda olanı dünya meşguliyetlerinden uzak olarak sana adadım," [155] sözünün tefsiri şudur: "Sadece Mescidi Aksa'nm hizmetinde bulunması üzere." [156]
2560-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Meryem'i kimin sorumluluğuna alacağını belirlemek için kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin," [157]
Yani aralarında kur'a çekmek için kalemlerini akan suya attılar. Zeke-riya'nm kalemi üste çıktı. [158]

2561-Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: [159]
"Her peygamberin, peygamberlerden velileri (dostları) vardır. Benim velim (dostum) de atam ve Rabbimin sevgili dostu İbrahim'dir."
Resulullah (a.s) sonra şu âyeti okudu:
"Şüphesiz insanların İbrahim'e en yakın olanları; ona uyanlar, bu peygamber ve iman edenlerdir. Allah da iman edenlerin dostudur." [160]

2562-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Rabbaniler (gönülden Rabbe kullar) olun." [161]
Yani yumuşak huylu, keskin anlayışlı ve bilgin kimseler olun.

2562-Buhari (1/160) 3-Kitâbu'UİIm, 10-Sözden ve amelden önce ilim babı. Buhari bunu muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. Hafız şöyle söylemiştir: "Burada mu'allak olarak verilen rivayeti İbni Ebi Asım hasen bir isnadla mevsul olarak nakletmistir. Ayrıca Hatib el-Bağdadi de bir başka hasen isnadla mevsul olarak nakletmistir." j

Veli; Bir kimsenin işlerini üzerine alan, onunla ilgilenen, islerinde kendisine yardımcı olan şahıs.

2563-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Ensardan bir adam Müslüman olmuş sonra dinden dönmüş ve müşriklere katılmıştı. Sonra pişman oldu ve kavmine: "Benim için Resulullah (a.s)'a sorun ki, benim tevbem geçerli olur muymuş?" diye mektup gönderdi. Kavmi Resulullah (a.s)'a geldi ve: "Onun tevbesi geçerli olur mu?" diye sordular. Bunun üzerine şu âyet indi:

"İmanlarından, Peygamberin hak olduğuna şahit olduktan ve kendilerine açık deliller geldikten sonra küfre düşen bir topluluğu Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zalim kavmi doğru yola eriştirmez. İşte onların cezaları Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetlerinin üzerlerine olmasıdır. Onlar orada (lanette) sonsuza kadar kalıcıdırlar. Üzerlerinden azap hafifletilmez ve kendilerine bakılmaz. Ancak bundan sonra tevbe edip durumlarını düzeltenler müstesnadır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir." [162]

Ardından adama haber gönderildi ve o da Müslüman oldu. [163]

2564-Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [164]

"Sevdiklerinizden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir," [165] âyeti inince, Resulullah (a.s): "Kim Allah'a güzel bir borç verir?" [166] diye buyurdu. Ebu Talha da şöyle dedi:

"Ya Resulullah (a.s)! Şöyle şöyle yerde bulunan bahçem Allah içindir. Bunu gizlice bildirme imkânım olsaydı, açıktan söylemezdim."

Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Sen onu yakınlarından fakir olanlara ayır. Aile fertlerinin en yakınlarına."

2565-İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Sevdiklerinizden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir," âyeti inince, Ebu Talha Resulullah (a.s)'a geldi. Resulullah (a.s) o sırada minberde bulunuyordu. Ebu Talha dedi ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Benim için Beyraha'da bulunandan daha sevimli bir arazi yoktur." [167]
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Beyrehâ, hoş koku yayan bir hayırdır." Yahut: "Kazançlı bir hayırdır." -Bu konuda ravilerden biri tereddüt etmiştir- Ebu Talha:
"Ben onu bağışlayarak Allah'a yaklaşmak istiyorum" dedi. Resulullah
"Sen onu yakınlarına bağışla" dedi.
O da söz konusu araziyi yakınlarına bahçe bahçe paylaştırdı."
Buhari'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Onu bırak. Orası hoş kokulu bir mülktür, hoş kokulu bir mülktür." Yani iki kere: "Râyih (hoş kokulu)" ibaresini kullandı.
Bir rivayete göre de söz konusu kelime bâ ile (yani râbih (kazançlı) şeklinde) geçmektedir.
Ahmed bin Hanbel'in, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayetinde de şöyle geçmektedir:
"Bırak, bırak. Orası kazançlı bir mülktür. Orası kazançlı bir mülktür." Bahçeyi de Beyrehâ olarak adlandırdı."
O da, o yeri, Hassan bin Sabitle Ubeyy bin Ka'b'a bağışladı."

2566-Ibni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir:
"Sevdiklerinizden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir," âyeti inince, Ebu Talha dedi ki:
"Görüyorum ki, Rabbimiz bizden mallarımızı istiyor. Ya Resulullah (a.s)! Seni şahid tutuyorum ki, Beyreha'daki arazimi Allah için bağışladım."
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Sen onu yakınlarına bağışla." [168]

2567- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Allah'tan gereği gibi sakının," [169] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu; O'na itaat edilmesi ve karşı gelinmemesi, O'na şükredilmesi, nankörlük edilmemesi, O'nun zikredilmesi ve unutulmamasıyla olur." [170]

2568-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Hep birlikte

Allah'ın ipine sarılın," [171] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu (yani Allah'ın ipi), Kur'an'dır." [172]

2569-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin: "Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz," [173] ibaresi hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [174]
"İnsanlar için, insanların en hayırlı olanısınız. İslâm'a girsinler diye boyunlarına zincirler takar getirirsiniz.

2570-Ahraed bin Hanbel, Behzu'bin Hakim (r.a)'den, o babasından, o da dedesinden rivayet etmiş, o da Yüce Allah'ın: "Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz," sözü hakkında merfu olarak şöyle demiştir:
"Siz, yetmiş ümmeti tamamlarsınız ve siz, Allah katında onların en hayırlısı, en mükemmelisiniz." [175]

2571-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; iyiliği emreder kötülükten alıkoyarsınız," sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Onlar (burada kastedilenler) Muhammed (a.s) ile birlikte hicret edenlerdir." [176]

2572-Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [177]
"Abdullah bin Selâm, Salebe bin Sa'ye, Esed bin Ubeyd ve Yahudilerden onunla birlikte Müslüman olanlar, İslâm'a girdiklerinde onların hahamları: "Muhammed'e bizim fenalarımızdan başkası iman etmemiştir. Onlar eğer bizim seçkinlerimiz olsalardı atalarının dinlerini bırakmazlardı," dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Hepsi bir değildir. Kitap ehlinden gecenin geç vakitlerinde ibadete kalkıp Allah'ın ayetlerini okuyan ve secdeye kapanan bir topluluk vardır. Onlar Allah'a ve ahiret gününe iman ederler, iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar salihlerdendirler." [178]

2573-Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [179]

"Yüce Allah'ın: "Hani, Allah kendilerinin dostu olduğu halde sizden iki grup geri çekilmeyi düşünmüştü," [180] sözü bizim hakkımızda, yani biz iki topluluk, Hâriseoğullarıyla, Selimeoğulları hakkında inmiştir. Ancak böyle bir şeyin inmemiş olmasını arzulamadım. Çünkü Yüce Allah burada:
"Hani, Allah kendilerinin dostu olduğu halde sizden iki grup geri çekilmeyi düşünmüştü," diye buyurmaktadır."

2574-Buhari, İbni Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [181]
"Resuîullah (a.s), Safvân bin Umeyye, Süheyl bin Amr ve Haris bin Hişâm'ın aleyhinde dua ediyordu (yani onlara beddua ediyordu). Bunun üzerine şu âyet indirildi:
"Senin elinde bir şey yoktur. Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder." [182]
Bunu bir başka senediyle de şöyle rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a), Resuîullah (a.s)'m sabah namazının birinci rek'atında rükudan başım kaldırdığında, "Semi'a'llahu limen hamiden" dedikten sonra: "Ey Allah'ım! Filancaya lanet eyle, filancaya lanet eyle, filan-
caya lanet eyle!" diye dua ettiğini duydu. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Senin elinde bir şey yoktur. Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder."
Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakledilen bir rivayette de şöyledir:
"Resulullah (a.s): "Ey Allah'ım! Ebu Süfyân'a lanet eyle! "Ey Allah'ım! Safvân bin Umeyye'ye lanet eyle!" dedi. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Senin elinde bir şey yoktur. Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder." [183]

2575- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam Resuîullah (a.s)'a gelerek: "(Yüce Allah'ın): "Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşuşun," [184] sözü hakkında ne diyorsun? Peki cehennem nerdedir öyleyse?" diye sordu. Resuîullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Gecenin bütün her şeyi kuşattığını görmüyor musun? Peki gündüz nerdedir öyleyse?" Adam:

"Allah'ın dilediği yerde," dedi. Resuîullah (a.s) da:

"Aynı şekilde cehennem de Allah'ın dilediği yerdedir," dedi." [185]

Bir Açıklama

Cennet yedi kat göğün üstündedir ve tabanı bütün her şeyi kuşatmıştır. Bu durumda cennetin tabanının gökleri ve yeri kuşatacak şekilde olmasında garipsenecek bir şey yoktur. Cennet yedi kat göğün üzerinde olunca, onun küre şeklindeki tabanının altında cehennem için de yer kalacağını uzak bir ihtimal olarak görmek nasıl söz konusu olabilir?

2576- Tâberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [186]
"Allah'ın Kitab'mda iki âyet var ki, bir kul her ne günâh işlerse işlesin, onları okuyup da Allah'dan mağfiret dilerse Allah onu bağışlar. Bu ayetler şunlardır; '
"Onlar bir fenalık yaptıklarında yahut kendi kendilerine haksızlık ettiklerinde Allah'ı anar ve günâhlarının bağışlanmasını dilerler. Günâhları Allah'tan başka kim bağışlar? Onlar işlediklerinde bile bile ısrar etmezler." [187]
"Kim bir fenalık işler yahut kendine zulüm eder de sonra Allah'tan kendisini bağışlamasını dilerse, Allah'ı, çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olarak bulur," [188]

2577- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir birlik gönderdi, bayrağı geri gönderildi. Tekrar gönderdi, tekrar bayrağı geri gönderildi. Tekrar gönderdi, bu kez bayrağı çalıntı bir altından yapılma ceylan başıyla geri gönderildi. Bunun üzerine şu (âyet) indirildi: [189]

"Bir peygamberin hıyanet etmesi söz konusu olamaz." [190]
Bayrağın geri gönderilmesi zafer elde edilemediğinin işaretidir. Bu ti! nimetten mal çalınması dolayısıyla olmuştur.

2578- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Bir peygamberin hıyanet etmesi sözkonusu olamaz," sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Bir peygamberin kavminin (adamlarının) onu suçlaması söz koni olamaz." [191]

Bir Açıklama

Bu âyet, peygamberlerin günâhlardan korunduklarına yani masum olduklarına delalet etmektedir. Dolayısıyla bir Müslümanın bir peygamberi herhangi bir günâhla suçlaması caiz olmaz. Yukarıdaki âyet aynı zamanda peygamberlerin (Allah'ın salat ve selâmı üzerlerine olsun) hıyanet etmelerinin mümkün olmadığına işaret etmektedir. Onlar ganimetlerden kendilerine helâl olmayan bir şeyi almaları bir yana, herhangi bir dünyalığa göz dikmeyecek kadar onurludurlar.

2579- Müslim, Mesruk (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [192]
"Abdullah'a (yani Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a) şu âyet hakkında soru sorduk: "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın. Aksine onlar diri olup Rableri katında rızıklandınlmaktadrrlar." [193] O da şöyle söyledi:
"Biz de bunu (Resulullah (a.s)'a) sormuştuk da şöyle demişti:
"Onların ruhları, yeşil kuşların içindedir. Onların Arş'a asılı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yerlerde dolaşır sonra bu kandillere konarlar. Rableri onlarla ilgilenerek: "Bir şey arzuluyor musunuz?" diye sorar. Onlar: "Ne isteyebiliriz ki! Cennette istediğimiz yerlerde dolaşıyoruz," derler. Bu şekilde onlara üç kere sorar. Onlar kendilerine böyle sürekli (isteklerinin) sorulduğunu görünce:
"Ey Rabbimiz! Senin yolunda bir kez daha savaşmak için ruhlarımızın bedenlerimize döndürülme sini istiyoruz," derler.
Bir ihtiyaçlarının olmadığı anlaşılınca kendi hallerine bırakılırlar."

2580-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Onlar ki, bazı kimseler kendilerine: "İnsanlar size karşı toplandılar, onlardan korkun," dediklerinde, bu onların imanlarını artırdı ve: "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir," dediler" [194] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu sözü Hz. İbrahim (a.s) ateşe atıldığında söyledi. Hz. Muhammed (a.s) de bu sözü insanlar kendisine: "İnsanlar size karşı toplandılar, onlardan korkun," dediklerinde söyledi. " [195]

Bir Açıklama

Bu olay, Uhud Savaşı'ndan sonra olmuştu. Bu haber üzerine Resurulİah (a.s) Müslümanları yeniden donatıp Hamrâu'l-Esed'e kadar gitmişti.

2581-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın "Cimrilik edip alıkoydukları şeyler'kıyamet günü boyunlarına dolanacak," [196] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [197]
"Korkunç derecede büyük bir yılan şeklinde boyunlarına dolanır. Bu yılanın iki dili olur. Başını oyar. (Azaba uğrayan kişi): "Benimle senin aranda ne mesele var?" diye sorar. O da: "Ben senin cimrilik edip de alıkoyduğun malınım," der."
Yine Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen bir diğer rivayete göre de şöyle demiştir:
"Kimin zekâtı verilmeyen bir malı olursa o, kıyamet gününde dehşetli bir yılan şeklinde boynuna dolanır. Bu yılan onun başını oyar ve: "Ben senin cimrilik edip de alıkoyduğun malınım" der. (İşte Yüce Allah'ın): "Cimrilik edip alıkoydukları şeyler kıyamet günü boyunlarına dolanacak" (sözünde buna işaret ediliyor.)" [198]

2582- Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: [199]
"Resulullah (a.s)'m zamanında, Resulullah (a.s) bir savaşa çıktığında münafıklardan bazı kimseler geri kalırlardı. Resulullah (a.s)'la çıkmayıp geri kalmaktan dolayı da sevinirlerdi. Öte yandan Resulullah (a.s) savaştan dönünce yanma giderek özür ileri sürer ve (özürlerinin kabul edilmesi için) yemin ederlerdi. Böylece yapmadıkları bir şeyden dolayı (adeta yapmış gibi) kendilerinin Övülmesini arzularlardı. Bunun üzerine şu âyet indirildi:
"Kesinlikle şu yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını zannetme. Onlar için acıklı bir azap vardır." [200]

2583- Buhari ve Müslim, Humeyd bin Abdurrahman bin Avf (r.a)'taıı şöyle rivayet etmişlerdir:

"Mervan, kapıcısına şöyle dedi: "Ey Rafi! İbni Abbas'a git ve de ki: "Eğe|r bizden yaptığına sevmen ve yapmadığından dolayı övünen herkese azap edilecekse, hepimiz azab edileceğiz demektir." Bunun üzerine Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Siz bu âyetten ne anlıyorsunuz? Bu âyet, kitap ehli hakkında inmiştir.'
Sonra şunları okudu: "Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden "onu insanlara açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı. Onlar bu sözü arkalarına attılar ve karşılığında az bir değeri satın aldılar. Satın aldıkları ne kadar da kötü bir şeydir! Kesinlikle şu yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını zannetme. Onlar için acıklı bir azap vardır." [201]
Yine Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) onlara bir şeyi sordu. Onlar, O'ndan sorduğu şeyi sakladılar ve farklı bir şekilde cevap verdiler (yani doğruyu saklayıp yanlış cevap verdiler.) Sonra da sorduğu hususta kendisine cevap verdiklerinden dolayı kendilerinin övülmesini istediler. Öte yandan asıl sorduğu hususu saklamaktan dolayı da sevindiler." [202]

2584-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kendinden başka ilâh olmayana yemin olsun ki, eğer iyi ise yaşayan her kimse için Ölüm daha hayırlıdır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İyiler için Allah katında olanlar daha hayırlıdır." [203]
Eğer kötü ise onun hakkında da Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kesinlikle şu yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övünmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını zannetme. Onlar için acıklı bir azap vardır." [204]

2585- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [205]
"Bir adamın yanında yetim bir kız vardı. Onu kendisine nikahladı. Adamın salkımlı hurmaları da vardı. Kız gerek onlara, gerek diğer malına ortaktı. Kızı da onun için kendinde tutuyordu. Yoksa kendi nefsinde ona karşı bir şey (yani bir arzu, istek) yoktu. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğinizde) o yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın. Eğer adaletli davranamayacağı-nızdan korkarsanız, o zaman yalnız bir kadınla yahut elinizin altındaki cariyelerle yetinin. Bu, adaletten sapmamanıza daha uygundur." [206]
Bir rivayete göre de Urve, Hz. Aişe (r.a)'ye, Yüce Allah'ın: "Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğinizde) o yetimlerin haklarını gÖzetemeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın..." sözü hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi:
"Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetim kız, velisinin bakımında olan kızdır. Velisi kızın güzelliğine ve malına meyleder. Aynı zamanda mehrini de az vermek ister. İşte bu kızları (belirtilen şekilde) nikâhlamaktan nehyolun-muş ve başkalarım nikâhlamakla emrolunmuşlardır. Ancak mehirlerini tam vermek suretiyle onlara karşı adaletli davranırlarsa ayrı."
Yine Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Daha sonra insanlar Resulullah (a.s)'tan fetva sordular. Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkındaki fetvayı size Allah veriyor. Bu, onlar için belirlenen hakları vermediğiniz ve kendilerini nikâhlamayı arzuladığınız yetim kadınlar ve zayıf durumdaki çocuklar hakkında ve yetimlere karşı adaletli davranmanız konusunda size Kitap'ta bildirilenlerdir. Hayır adına, her ne işlerseniz, Allah onu bilir." [207]
Böylece Yüce Allah bu hükmün, bir yetim kızın güzel ve varlıklı olması, onların (velilerinin) da bu yüzden onu nikahlamak istemeleri ve mehrini de hakettiği üzere tam vermemeleri durumu için söz konusu olduğunu açıkladı. Normalde eğer kız pek güzel ve varlıklı olmaması dolayısıyla kendisine rağbet edilmeyen biri olsaydı o zaman onu kendi haline bırakıp başka kadınlar arayacaklardı. İşte nasıl kendisine rağbet edilmeyen biri olması durumunda kendi haline

bırakıyorlarsa, kıza rağbet ettiklerinde de kendisine karşı adil olmadıkça ve hak ettiği mehri eksiksiz bir şekilde vermedikçe nikahlama haklan yoktur." [208]
Benzer bir rivayete göre de şöyle demiştir:
"Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetim kız, velisinin bakımında olan, onun m,alma ortak olan ve güzelliğiyle (velisinin) hoşuna giden kızdır. (Velisi) mehri konusunda ona karşı adil davranmadan onu nikahlamak ister. Dolayısıyla başkasına ne veriyorsa ona da aynısını verir. İşte kendisine karşı adil davranmadıkları ve hakettiği mehri en yüksek miktarı üzerinden vermedikleri takdirde böyle bir kızı nikâhlamaktan nehyolunmuşlardır." [209] Bir rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Yüce Allah'ın: "Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkındaki fetvayı size Allah veriyor. Bu, onlar için belirlenen hakları vermediğiniz ve kendilerini nikâhlamayı arzuladığınız yetim kadınlar ve zayıf durumdaki çocuklar hakkında ve yetimlere karşı adaletli davranmanız konusunda size Kitap'ta bildirilenlerdir." sözünde ("Kitap'ta bildirilenler" denirken) sözü edilen şey, şu âyette bildirilenlerdir:
"Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğinizde) o yetimlerin haklarını gÖzetemeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın..."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Yüce Allah'ın: "Kendilerini nikâhlamayı arzuladığınız yetim kadmlar" sözüyle kastedilen, bir kimsenin bakımı altında bulunan ve mal varlığı az olan bir yetim kızla evlenmeyi arzulamasıdır. Yetim kızların mallarına ve güzelliklerine meyletmeleri durumunda, onlara olan rağbetleri dolayısıyla, kendilerine karşı adil olmaları (mehirlerini eksiksiz vermeleri) dışında onları nikâhlamaktan nehyolunmuşlardır."
Bir başka rivayette şu fazlalığa yer veriliyor:
"Mallarının ve güzelliklerinin az olması durumunda onlara pek itibar etmeyecek olmalarından dolayı." [210]
Yine Hz. Aişe (r.a)'den nakledilen bir rivayete göre o, Yüce Allah'ın: "Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkındaki fetvayı size Allah veriyor..." sözü hakkında şöyle demiştir:
"O (yani burada kastedilen), bir adamın bakımında olan ve adamın malına ortak olan yetim kızdır. Adam onunla kendisi evlenmeyi arzular ve bir başkasının onunla evlenmesini istemez. (Kızın malını da) kendi malına katar ve (bunun

için) kızı yanında tutar. İşte bunu yapmaktan nehyolunmuşlardır." [211]
Ebu Davud, şu fazlalığa yer vermiştir:

"Yunus dedi ki: "Rebi'a, Yüce Allah'ın: "Eğer (bakımınız altındaki kızlarla evlendiğinizde) o yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden kor-karsanız, size helal olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın," sözü hakkında dedi ki: "(Yüce Allah) diyor ki: "Eğer (onlara karşı adalet ilkelerine uymayacağınızdan) korkarsanız, onları kendi hallerine bırakın. Ben size dörde kadar helâl ettim." [212]

2586-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Yetimleri evlenme çağma gelmelerine kadar deneyin. Olgunluk çağına erdiklerini hissederseniz, mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler diye o mallan israfla ve çarçabuk yemeyin. Zengin olan dokunmasın. Fakir olan da uygun bir şekilde yesin," [213] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, bir yetimin velisi hakkında inmiştir. Eğer fakir olursa, ona iyilikle bakmasına karşılık malından (bir miktar) yiyebilir."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Eğer ihtiyaç içindiyse kendi malı miktarınca iyilikle onun malından kullanabilir." [214] [215]

2587- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Paylaştırma anında yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunurlarsa, onlara da ondan bir şeyler verin ve kendilerine güzel sözler söyleyin," [216] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu âyette belirtilen uygulama geçerlidir, neshedilmemiştir." \ Bir rivayete göre de şöyle demiştir:
"Bazı kimseler, bu âyetin neshedildiğini sanıyorlar. Hayır, vallahi, neshedilmemiştir. Ancak bu konu insanların önemsemediği konulardandır. Burada kastedilen iki velidir: Biri mirasçı olan velidir ki, ona bir şeyler verilir. Diğeri de mirasçı olmayan velidir ki, o da güzel sözler söyler ve: "Sana bir şey verme imkânım yok" der."[217]

Bir Açıklama

Bu görüşe göre, mirasçılar eğer buluğ çağında olurlarsa, bütün mirasçıların razı olması durumunda mirasçı olmayan akrabalarına da bir şeyler hediye etmeleri güzeldir (mendubdur). Ancak buluğ çağma ermiş olmayan mirasçının mirasından bir şey vermeye kimsenin hakkı yoktur.

2588- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar hakkında aranızdan dört kişiyi şahit tutun. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah kendileri için bir yol açmcaya kadar onları evlerde tutun," [218] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ölünceye kadar evlerinde hapsedilirlerdi. Sonra Nur süresindeki iyet ve had cezası hükmü inince neshedildi."

2589- Ahmed bin Manbel, Ubade bin Samit (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [219]
"Resulullah (a.s)'a bir şey indirildiğinde (vahiy geldiğinde) bundan dolayı sıkıntıya girer ve yüzünün rengi değişirdi. Bir gün yine vahiy geldi. Yine aynı durum oldu. Açıldığında şöyle buyurdu:
"Benden alın (Öğrenin), Benden alın. Benden alın. Allah onlar için yol açtı. Bekâr, bekârla zina ederse, yüz değnek vurulur ve bir yıl sürgüne gönderilir. Evli evliyle zina ederse, yüz değnek vurulur ve recm edilir."

2590- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz. Açık bir hayasızlık etmedikleri sürece onlara verdiklerinizden bir kısmını geri alabilmeniz için kadınlarınıza baskı yapmayın. Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sizin hoşlanmadığınız şeyde Allah çok hayır kılmış olabilir," [220] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam öldüğünde onun yakınları hanımı üzerinde öncelikle hak sahibi olurlardı. İsterlerse içlerinden biri onu nikâhlardı ve isterlerse bir başkasıyla evlendirirlerdi. İsterlerse de hiç evlendirmezlerdi. Kadının kendi ailesinden önce, onlar üzerinde hak sahibi olurlardı. Bu âyet bu konuda inmiştir."

Ebu Davud'un naklettiği bir rivayete göre de şöyle demiştir: [221]
"Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz.
Açık bir hayasızlık etmedikleri sürece onlara verdiklerinizden bir kısmını geri

alabilmeniz için kadınlarınıza baskı yapmayın."
Şöyle ki, (cahiliye döneminde) bir adam yakınlarından birinin hanımına da mirasçı oluyordu. Böylece onu ya ölünceye, ya da kendisine verilmiş olan mehri geri verinceye kadar hükmü altında tutuyordu. Yüce Allah işte böyle yapılmasını yasakladı." [222]

2591- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin; ancak karşılıklı hoşnutluğa dayanan ticaretle (yiyin) ve nefislerinizi Öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." [223]
"Bu âyetin inmesinden sonra bir kimse, herhangi bir şahsın yanında yemek yemekte sakınca görmeye başladı. Bunun üzerine bu âyet Nur süresindeki bir başka âyetle neshedildi. Bu âyette de şöyle denmektedir:
"Sizin için de gerek kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, gerek kardeşlerinizin evlerinden, gerek kızkardeşlerinizin evlerinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek anahtarlarına sahip olduğunuz yerlerden ve gerekse yakın dostunuzun (evinden) yemenizde bir günâh yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizden dolayı da üzerinize bir günâh yoktur." [224]
Zengin biri yakınlarından birini yemeğe davet ederdi. O da: "Ben ondan yemekte sakınca görüyorum. Yoksul biri onu yemeye benden daha lâyıktır" derdi. Bunun üzerine Allah'ın adının anıldığı bir şeyden (yani eti helâl olan ve Allah'ın adı anılarak kesilmiş hayvanların etlerinden) yemeleri kendilerine helâl kılındı. Yine Kitap ehlinin yemeği (kestiği) de helâl kılındı." [225]

2592- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin; ancak karşılıklı hoşnutluğa dayanan ticaretle (yiyin) ve nefislerinizi öldürmeyin" sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu âyet geçerlidir. Neshedilmemiştir." [226]

2593- Bezzar'ın Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet ettiğine göre, ona büyük

günâhlardan soruldu. O da şöyle dedi:

"Nisa suresinin başından otuzuncu âyetine kadar olan kısımda sayılanlar." [227]

2594- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [228]
"Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık. Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir." [229]
"Muhacirler Medine'ye geldiklerinde,. Resulullah (a.s)'m birbirleriyle kardeşleştirmiş olmasından dolayı, ensardan birine akrabalarından önce (onunla kardeşleşmiş olan) muhacir mirasçı olurdu. "Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık/' hükmü gelince söz konusu uygulama neshedildi. Sonra Yüce Allah: "Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin," diye buyurdu. Yani yardımlaşma, dostluk ve öğüt konusunda kardeşleşmiş olduklarınıza gelince, onların mirastaki hakları kaldırılmıştır. Böyle biri için vasiyette bulunulur."
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir:
"Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin."
Bir adam bir adamla yeminleşirdi. Aralarında bir neseb bağı olmadığı halde bunlardan biri diğerine mirasçı olurdu. Enfâl süresindeki âyet bunu neshetti. Yüce Allah (söz konusu âyette) şöyle buyurdu:

"Allah'ın kitabma göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar." [230] [231]

2595- İmam Malik, şöyle rivayet etmiştir: [232]
"Hz. Ali bin Ebu Tâlib (r.a) Yüce Allah'ın: "Karı ile kocanın arasının açılmasından korkarsanız kocanın ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayı düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buluşturur. Muhakkak ki Allah ilim sahibidir, her şeyden haberdardır," [233] âyetinde sözü edilen iki hakem hakkında şöyle söylemiştir:
"Onlara düşen, (karı kocanın) arasını uzlaştırmak ve birleştirmektir.'J

2596- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: [234]
(Yüce Allah şöyle buyuruyor): "Allah zerre ağırlığınca bile haksızlık etmez.

Eğer yapılan iyilik olursa, onu kat kat yapar ve katından büyük ecir verir." [235]
(Enes bin Malik r.a) dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah bir mü'minin herhangi bir iyiliğinde ona haksızlık etmez, Dünyada onun için (kendisine nimet) verilir. Ahirette de ondan dolayı karşılık verilir. Kâfir ise Allah için yaptığı iyiliklerin karşılığını dünyadayken alır. Ahirete gittiğinde kendisine karşılığı verilecek bir iyiliği kalmaz."
hadislerle nisa suresinin tefsiri

2597- Buharı, Said bin Cubeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [236]
"Bir adam, İbni Abbas (r.a)'a: "Ben Kur'an'da, bana birbirine U görünen bazı şeyler görüyorum," dedi. İbni Abbas (r.a):
"Nedir onlar?" diye sordu. O da şöyle dedi:
"Sur'a üflendiğinde artık aralarında soylar yoktur ve birbirlerine (bir şey) sormazlar." [237] "Birbirlerine dönüp sorarlar." [238]
"O gün, inkâr etmiş ve peygambere karşı gelmiş olanlar yerle bir edilmelerini arzularlar. Allah'tan hiçbir söz de saklayamazlat." [239]
"Sonra: "Rabbimiz olan Allah'a yemin olsun ki, biz Allah'a ortak koşanlar değildik," demekten başka bir kaçamak bulamazlar." [240]
"Sizi yaratmak mı daha güçtür yoksa göğü mü? Onu (Allah) bina etti. Onun yüksekliğini (boyunu) yükseltti ve onu düzene koydu. Gecesini ka-tarttı, gündüzünü (aydınlığa) çıkardı. Yeri de bundan sonra döşeyip yaydı." [241]
Burada göğün yaratılışının, yerin yaratılışından önce olduğunu bildirmektedir. Bir başka yerde de şöyle buyuruyor.
"De ki: "Siz yeryüzünü iki günde yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar ttıı koşuyorsunuz? İşte alemlerin Rabbi O'dur." Orada, üstünden sabit dağlar Var etti; onu bereketli kıldı ve onda soranlar (rızıklarını arayanlar) için eşit
olarak gıdalarını dört günde takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yere: "İsteyerek veya istemeyerek gelin," dedi. Onlar: "İsteyerek geldik," dediler." [242]
Burada yerin yaratılışının, göğün yaratılışından önce olduğunu bildirmektedir. Bunun yaraşıra bir âyette şöyle buyuruyor:
"Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." [243]

Bir başka âyette de:

"Allah güçlüdür, hikmet sahibidir," [244] diye buyuruyor.
Yine bir âyette de şöyle buyuruyor:

"Allah duyandır, görendir." [245]
Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki:
"Sur'a üflendiğinde artık aralarında soylar yoktur ve birbirlerine (bir şey) sormazlar," sözünde anlatılan durum, Sur'a ilk üfürmede olan durumdur. Bu üflemede Allah'ın dilediklerinden başka göklerde ve yerde ne varsa hepsi kendinden geçip düşer. Bu esnada artık aralarında soylar yoktur. Birbirlerine bir şey soramazlar. Daha sonra son üflemede birbirlerine dönüp sorarlar. Yüce Allah'ın: "Sonra: "Rabbimiz olan Allah'a yemin olsun ki, biz Allah'a ortak koşanlar değildik" demekten başka bir kaçamak bulamazlar" ve: "O gün, inkâr etmiş ve peygambere karşı gelmiş olanlar yerle bir edilmelerini arzularlar. Allah'tan hiçbir söz de saklayamazlar" sözlerine gelince: Allah ihlaslı olanların günâhlarını bağışlar. Bunun üzerine müşrik olan: "Gelin biz de: "Biz müşrikler değildik" diyelim" der. Allah da onların ağızlarını mühürler ve diğer organları neler yaptıklarını söylemeye başlar, işte bu zaman Allah'tan hiçbir sözün saklanmayacağı anlaşılır. İşte o zaman; "Zaman gelecek kâfirler: "Keşke Müslüman olsaydık" diye arzulayacaklar" [246] âyetinde kastedilen zamandır.
(Göğün ve yerin yaratılışı konusuna gelince): Allah yeri iki günde yarattı. Sonra göğe yöneldi ve bir başka iki günde onu yedi kat halinde düzenledi. Sonra yeri yaydı. Oradan suyu ve otlakları çıkardı. İçinde dağlar, ağaçlar, tepeler ve bunların arasında bulunan şeyleri çıkardı. Bunu da diğer iki günde yaptı. İşte Yüce Allah'ın: "Yeri de bundan sonra döşeyip yaydı" [247]sözünde kastedilen budur. Yer ve içinde olan her şey dört günde yaratılmıştır. Gökler ise iki günde yaratılmıştır.
Yüce Allah'ın: "Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir" sözüne gelince: Allah bu sözüyle kendini nitelemiştir. Yani Allah geçmişte de böyleydi hâlâ da böyledir. Allah her ne dilemişse mutlaka onun dilediği yerine gelmiştir. Yazık sana! Kur'an'dan hiçbir şey sana birbirine zıt gibi gelmesin. Onun hepsi Allah'ın karındandır." [248]

Bir Açıklama

Biz tefsirimizde, göğün, yerin yaratılmasından sonra yaratıldığı konusunda Abdullah bin Abbas (r.a)'ın burada ileri sürdüğü görüşten ayrı bir görüşü esas aldık. Bizim esas aldığımız görüşün özeti ise şudur:
Gök, yörüngeleriyle yerden önce yaratılmıştır. Yedi kat gök ise yerden sonra yaratılmıştır. Bu görüşü geçmiş bazı ilim adamlarının görüşlerine dayandırarak esas aldık. Çünkü yeryüzünün yaratılması, uzayın yörüngelerinin yaratılmasından soma olmuştur. İlmi araştırmaların geneli de bunu göstermektedir. Ayet metinlerinin zahiri anlamlarından da bu sonuç çıkmaktadır.

2598-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [249]
"İbni Avf, bize yemek hazırladı ve davet etti. Yedik. Henüz haram kılınmamış olduğundan bize bir de şarap içirdi. Sonra namaz vakti geldi ve beni öne geçirdiler. Ben: "(Kâfirun suresini) "De ki: "Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Ve biz sizin taptıklarınıza taparız" (anlamına gelecek) şekilde okudum. Ayeti karıştırdım. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın." [250]
Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre de ensardan bir adam onu (yani Hz. Ali (r.a)'yi) ve Abdurrahman bin Avf ı davet etti ve kendilerine şarap içirdi. Sonra namaz vakti geldi. Akşam namazında Hz. Ali (r.a) onlara imamlık etti. Namazda Kâfirim suresini okudu. Okurken karıştırdı. Bunun üzerine:
"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın," âyeti indi." [251]

2599- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [252]
"(Yüce Allah şöyle buyuruyor): "Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın." [253]
(Bir âyette de şöyle buyuruyor):
"Sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günâh ve insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak günâhları yararlarından daha büyüktür." [254]
Bunları Maide süresindeki şu âyet nesh etmiştir:

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden olan pisliklerdir. Bunlardan sakının; umulur ki kurtuluşa erersiniz." [255]

2600- Ebu Ya'lâ, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Büyük günâh işleyenler için istiğfarı geçerli görmüyorduk. Sonuçta R sulullah (a.s)'ın şunu okuduğunu duyduk: "Allah kendisine ortak koşu masını bağışlamaz. Bunun dışındakiler! dilediği için bağışlayabilir." [256]
(Resulullah a.s) buyurdu ki:
"Ben duamı ümmetimden büyük günâh işleyenlere şefaat etmek içi sakladım."
(Önce) içimizde olan birçok şeyi saklamıştık. Bundan sonra konuştuk v1 ümit ettik." [257]

2601- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Nisa suresinde beş âyet var ki dünya ve içindekiler beni onlar kadar sevindirmiyor. Sanıyorum ilim adamları onları okuduklarında anlarlar. (Bunlar):
"Eğer size yasaklananların büyüklerinden kaçınırsanız kusurlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere sokarız." [258]
"Allah zerre ağırlığınca bile haksızlık etmez. Eğer yapılan iyilik olursa onu kat kat yapar ve katından büyük ecir verir." [259]
"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakileri dilediği için bağışlayabilir." [260]
"Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan bağışlama dileselerdi, Peygamber de onlar için Allah'tan bağışlama (mağfiret) dileseydi şüphesiz Allah'ı, tevbeleri kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı." [261]

"Kim bir fenalık işler yahut kendine zulüm eder de sonra Allah'tan kendisini bağışlamasını dilerse Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olarak bulur." [262]

2602- Kutubi Sitte Sahipleri,. Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle [263] söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden olan

yöneticilere itaat edin. Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygamber'e götürün. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından da daha güzeldir" [264] sözü, Abdullah bin Huzâfe bin Kays bin Adiy es-Sehmi hakkında, Resulullah (a.s) onu bir seriyyenin (askeri birliğin) başında (savaşa) gönderdiğinde indi." [265]

Dersler Ve Öğütler

İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle demiştir:
"Abdullah bin Huzâfe hakkında inmiştir" sözü hakkında: Burada konu özet bir şekilde belirtilmektedir. Anlatılmak istenen ise şudur;
Yüce Allah'ın: "Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygamber'e götürün" sözünde işaret edilen olaydır.
Davudi, bu olayı bilmediğinden
"Abdullah bin Abbas (r.a) bu değerlendirmesinde yanılmıştır" demiştir.
(Sözü edilen olay ise şudur): Abdullah bin Huzâfe bir orduyla birlikte çıktı. Bir ara onlara (adamlarına) kızdı. Onlar (komutanlarının emriyle) ateş yaktılar. (Komutanları): "Bunun içine girin" dedi. Bazıları bunu yapmadı. Bazıları da yapıp yapmamakta tereddüt etti.
Diyor ki: Eğer âyet bundan önce inmişse Abdullah bin Huzâfe itaati nasıl başkalarına değil de kendine özel kılabilir. Eğer sonra indiyse, onlara itaatin ancak iyilikte olacağı bildirilmiş, "niçin itaat etmediniz?" denmemişti. Daha önce vermiş olduğumuz yorum, buradaki amacı ortaya çıkarmakta ve görünüşteki problemi de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü onlar (Abdullah bin Huzafe'nin adamları) komutanlarının kendilerine emrettiği şeyi yerine getirip getirmemekte aralarında tartışmışlardı. Sebebi de şuydu: Komutanın emrettiğini yerine getirmeyi düşünenler itaat emrini yerine getirmeyi düşünmüşlerdi. Bu emrini yerine getirmek istemeyenlerse ateşe girmek istemediklerinden dolayı böyle davranmışlardı. Bu gibi durumda nasıl davranmaları gerektiği konusunda kendilerini doğru tesbite ulaştıracak bir yol izlemeleri uygundur ki, o da tartıştıkları konuyu Allah'a ve Resulullah (a.s)'a götürmeleridir. Yani: "Bir şeyin caiz olup olmadığı konusunda tartışırsanız onu Kitab'a ve sünnete götürün." En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.
Taberi, bu âyetin Ammar bin Yâsir ile Halid bin Velid arasında geçen bir olayla

ilgili olarak indiğine dair bir rivayet nakletmiştir. Bu rivayete göre Hâlid (r.a) emirdi. Ammar (r.a) onun emri olmadan bir adama eman verdi. Bunun üzerine aralarında tartışma çıktı. En doğrusunu ancak Yüce Allah bilir."

Ayette sözü edilen "yöneticiler (ulu'1-emr)" ile kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ebu Hureyre (r.a)'den nakledildiğine göre, o: "Onlar emirlerdir" demiştir. Bunu Taberi sahih bir senedle rivayet etmiştir. Cabir bin Abdullah'ın da: "Onlar ilim ve hayır sahipleridir" dediği rivayet edilmiştir. Mücahid, Atâ, Hasanı Basri ve Ebu Aliye'den rivayet edildiğine göre de burada kastedilenler alimlerdir.

Bu rivayetten daha sağlam oian bir başka riayete göre de Mücâhid şöyle demiştir:

"Burada kastedilenler sahabilerdir." Bu söz (öncekilere göre) daha özel bir anlam içermektedir.

İkrime'nin de: "Onlar Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'dir" dediği rivayet edilmiştir. Bu söz, bir öncekinden daha özel bir anlam taşımaktadır.

imam Şafii birincisini (yani burada kastedilenlerin emirler, yöneticiler olduğu görüşünü) tercih etmiştir. Çünkü (onun yorumuna göre), Kureyş daha önce emirliği bilmiyordu ve emire itaat etmiyorlardı. Bu yüzden yönetimlerini üstlenen kişilere itaat etmeleri emredilmiştir. Bu yüzdendir ki Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Kim benim emirime (benim görevlendirdiğim yöneticiye) itaat ederse bana itaat etmiş olur." Bu hadis Buhari ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir.

Taberi, âyet her ne kadar özel bir konuda inmiş olsa da genel anlamda almayı tercih etmiştir. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

2603- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Size ne oluyor da, Allah yolunda ve "Ey Rabb'imiz! Halkı zalim olan şu kasabadan bizi çıkar; bize kendi katından bir veli (koruyucu, sahip) gönder, bize kendi katından bir yardımcı gönder" diyen zayıf düşürülmüş erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?" [266] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

- "Ben ve annem bu zayıf düşürülmüşlerden (mustaz'aflardan) idik.' îsmaili'nin nakletmiş olduğu bir rivayette de şöyle denmektedir:

"Abdullah bin Abbas (r.a): "Ancak erkek, kadın ve çocuklardan ça| esiz kalan ve bir yol bulamayan zavallılar (mustaz'aflar, ezilenler) müst sna-dırlar," [267] âyetini okudu. Sonra şöyle dedi:

"Ben ve annem, Yüce Allah'ın mazur saydıklarındandık. Ben çocu dan, annem

de kadınlardandı." [268] [269]

2604- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [270]
"Abdurrahman bin Avf ve bazı sahabiler Mekke'de Resulullah gelerek:

"Ya Resulullah (a.s)! Biz müşrik iken üstünlük sahibi kimselerdik. İman edince ezilenlerden olduk. (Resulullah a.s):
"Ben bağışlamakla emrolundum. Çarpışmayın," diye buyurdu.
Sonra Yüce Allah onu Medine'ye ilettiğinde savaşmakla emrolundu ve (sahabilerin) önü açıldı. Bu konuda Yüce Allah şu âyetini indirdi:
"Kendilerine: "Elinizi (savaştan) çekin, namazı kılın, zekâtı verin," denilenleri görmedin mi? Onlara savaş farz kılındığında, içlerinden bir grup Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar ve: "Ey Rabb'imiz! Bizim üzerimize savaşı niçin farz kıldın? Yakın bir zamana kadar bize mühlet verseydin olmaz mıydı?" dediler. De ki: "Dünyanın geçimliği azdır. Ahiret ise fenalıklardan sakınanlar için daha hayırlıdır ve bir kıl kadar dahi haksızlığa uğratılmazsınız." [271]

2605- Taberani, Mu'cemu's-Sağir'de Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [272]
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dedi:
"Ya Resulullah (a.s)! Sen bana canımdan daha sevimlisin. Sen bana çocuğumdan daha sevimlisin, Evde iken seni hatırladığımda gelip sana bakmadan edemiyorum. Benim ve senin Ölümünü düşünüyorum. Bildiğim kadarıyla sen cennete girdiğinde peygamberler makamına yükseltileceksin. Korkuyorum ki ben cennete girdiğimde seni göremeyeceğim."
Resulullah (a.s) onun sözüne herhangi bir cevap vermedi. Sonra Cibril (a.s) şu âyeti getirdi:
"Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, dosdoğru insanlarla (siddıklarla), şehitlerle ve salihlerle birliktedirler. Bunlar ne iyi arkadaştırlar." [273]

2606- Buhari ve Müslim, Said bin Cubeyr (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [274]

"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Bir mü'mini kasıtlı olarak öldüren için tevbe yok mudur?" diye sordum. "Hayır" dedi. Bunun üzerine kendisine şu âyeti okudum: "Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur." [275]
O da şöyle dedi:
"Bu âyet Mekke'de indirilmiştir. Onu Medine'de indirilmiş olan bir âyet nesh etmiştir. (O da şudur): "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse onun cezası içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gadap etmiş, onu lanetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır." [276] Bir rivayete göre de Said bin Cubeyr şöyle söylemiştir:
"Küfe halkı bir mü'mini öldürme konusunda ihtilafa düştü. Bunun üzerine ben bu konuyu sormak için Abdullah bin Abbas (r.a)'m yanma gittim. O da şöyle dedi:
"Bu, en son dönemlerde inenler arasında indi ve onu herhangi bir şey nesh etmemiştir." [277]
Bir başka rivayete göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Şu âyet Mekke'de inmiştir: "Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur." Müşrikler: "İslâm bize bir şey kazandırmayacak. Çünkü biz Allah'a ortak koştuk. Allah'ın haram kıldığı cam da Öldürdük. Fenalıkları da işledik" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetini indirdi:
"Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlayandır, rahmet eden-dir." [278] [279]
Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir:
"Ancak kim İslâm'a girer ve bunu (mü'mini öldürmenin cezasını) öğrenirse (ve buna rağmen bu suçu işlerse) artık ona tevbe yoktur." [280]
Buhari, Müslim ve Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Said şöyle söylemiştir:
"Abdurrahman bin Ebzâ, Abdullah bin Abbas (r.a)'a iki âyet hakkında soru sormamı istedi.
Bunların birincisi: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gadap etmiş, onu lanetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır." Bunun hakkında sordum. "Bu âyeti hiçbir şey nesh etmemiştir" dedi.

Diğeri de şu âyettir: "Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur," Bunun hakkında da: "Bu, şirk ehli (müşrikler) hakkında inmiştir," dedi." [281]

Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Said bin Cubeyr şöyle söylemiştir:

"İbni Abbas (r.a)'a sordum. O da şöyle söyledi:

"Furkan süresindeki: "Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmez ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezayı bulur" âyeti inince, Mekke halkından müşrikler: "Biz Allah'ın haram kıldığı canı öldürdük. Allah'la birlikte başka ilah edindik. Fenalıkları da işledik," dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şunu indirdi:

"Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlayandır, rahmet edendir."

İşte bu, onlar hakkındadır. Nisa süresindeki: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak Öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gadap etmiş, onu lanetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır" âyetine gelince: Bir adam İslâm'ın ilkelerini öğrenir sonra bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası cehennemdir. Ona tevbe yoktur."

Ben bunu Mücahid'e bildirdim. O da: "Ancak pişman olan hariç," di îdi.' [282]

Dersler Ve Öğütler

Abdullah bin Abbas (r.a) Nisa süresindeki âyeti delil edinerek bir mü'mini kasıtlı olarak öldürene tevbe olmadığı görüşünü ileri sürmüştür. Bu konuda Furkan süresindeki söz konusu âyetin de müşrikler hakkında indirildiği fikrini esas almıştır. Yani ona göre onlar Müslüman olmadan önce çeşitli fiiller işlerler. Ancak Müslüman olduklarında tevbeleri geçerli sayılır. Yüce Allah da söz konusu âyeti, onların: "Biz adam öldürdük" demeleri üzerine onlar için bir açıklama olarak indirmiştir...

Çoğunluğun görüşüne göre ise adam öldürenin tevbesi geçerlidir.

Adam öldürenin üzerinde üç hak vardır: Allah'ın hakkı, Öldürülen kişinin hakkı ve öldürülenin yakınlarının hakları. Öldürülenin yakınlarının hakları kısas veya

diyet ile düşer. Adam tevbe ederse ve Allah bağışlamayı dilerse kendi hakkını kaldırır. Öldürülenin hakkı ise öldüren kişinin boynunda kalır. Allah dilerse öldürülen kişiyi hoşnud ederek öldüreni cennete sokar. Aksi takdirde öldüren kişi Allah'ın dilediği kadar bir süre azaba uğratılır ve eğer mü'min ise sonuçta cehennemden çıkar.

Nevevi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın mü'mini öldürenin tevbesinin geçerli, olmadığı sözüyle ilgili yorumunda şu açıklamaya yer vermiştir:

"İbni Abbas (r.a), Yüce Allah'ın: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir" sözünü dayanak edinmiştir. İbni Abbas (r.a)'tan nakledilen meşhur rivayet bu yöndedir. Yine ondan nakledilen bir rivayete göre ise, söz konusu kişinin (yani kasıtlı olarak mü'mini öldürenin) tevbesi geçerlidir ve bağışlanması da mümkündür. Çünkü Yüce Allah bir âyetinde şöyle buyurmaktadır:

"Kim bir fenalık işler yahut kendine zulüm eder de sonra Allah'tan kendisini bağışlamasını dilerse, Allah'ı, çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olarak bulur." [283]

Bu ikinci rivayet bütün ehli sünnetin; sahabilerin, tabiilerin ve onlardan sonrakilerin benimsemiş olduğu görüştür. Seleften bazılarından nakledilen buna ters birtakım görüşlerin, insanları öldürme suçunun tehlikesi konusunda uyarmak ve onları bundan alıkoymada etkili olmak amacı taşıyan bir sertlik için ortaya atılmış görüşler olarak değerlendirilmiştir. İbni Abbas (r.a)'ın dayanak edindiği âyette, söz konusu suçu işleyen kimsenin cehennemde sonsuza kadar kalacağı kesin bir şekilde ortaya konmuyor. Bu âyete göre orada cezasını çekecektir. Ancak (Allah'ın) onu mutlaka cezalandırması gerektiği anlamı taşımıyor."

İbni Kesir de şöyle diyor: |

"Ebu Hureyre (r.a) ve seleften bazıları şöyle demişlerdir:

"Eğer Allah onu cezalandırırca, çekeceği ceza işte budur..." [284]

Burada ifade edilen: "Eğer Allah onu cezalandıracak olursa çekeceği ceza işte budur" üslubu, bütün günâhlar için söz konusudur... Ancak suç işleyen kişinin, kendisine cezanın çektirilmesini önleyecek iyi amelleri olabilir.

Abdullah bin Abbas (r.a)'a göre (bir mü'mini kasten Öldürme suçun işleyene) tevbe yoktur. Çoğunluğa göre ise eğer kendisini kurtaracak iyi bir amel işlememişse o zaman tevbesi sonuç vermez. Bununla birlikte cehennemde sonsuza kadar kalmayacaktır. Burada sonsuza kadar kalmakla uzun süre kalma anlamı kastedilmektedir. Resurullah (a.s)'dan mütevatir olarak nakledilen

hadislerde şöyle denmektedir:
"Kalbinde en ufak bir zerre ağırlığınca bile imanı olan, cehennemde çıkacaktır."

2607- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"(îbni Abbas (r.a)'a) bir mü'mini kasıtlı olarak öldürdükten sonra te] edip imana gelen, iyi işler işleyen ve doğru yolu tutan bir kimsenin du hakkında soru soruldu. İbni Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"Ona nasıl tevbe olur ki? Ben Peygamberiniz (a.s)'in şöyle dediğini dum:
"Öldürülen, öldürenin yakasına yapışarak ve damarlarından kanlar a bir halde gelir. Der ki: "Ey Rabbim! Şuna sor ki beni niye öldürmüş?"
Sonra şöyle söyledi:
"Vallahi Allah onu (yani bir mü'mini kasıtlı olarak öldürenle i|ğ hükmünü) indirdi ve bir daha değiştirmedi."
Yine Nesai'nin ve Tirmizi'nin naklettiği bir rivayete göre Abdullah Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıyamet günü, Öldürülen kişi, öldürenin kafasını ve perçemini eliy1! tutarak getirir. Bu sırada damarlarından da kanlar akmaktadır. "Ey Rabbi Beni bu öldürdü" der. Bu şekilde Arş'a doğru yaklaştırır." [285]
(Ravi) dedi ki: "İbni Abbas (r.a)'a tevbeden söz ettiler. O da şu âyeti okudu:
"Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gadap etmiş, onu lanetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır."
Sonra da şöyle söyledi:
"Bu âyet, ne neshedilmiş, ne de değiştirilmiştir." [286]
Yukarıda verdiğimiz yorumlarda, bu konuyla ilgili âyetlerin hiçbirinin neshedilmediği esasına göre nasıl te'lif edilecekleri yani anlamları arasındaki bütünlüğün ortaya konacağı hakkındaki açıklamalara yer verilmişti.
el-Cami'in tahkikçisi de şöyle demiştir:
"Tevbe kapısı günâh işleyenlerin hiçbirine karşı kapatılmamıştır. Aksine o kapıya doğru giden ve oradan içeriye girmek isteyen herkese açıktır. Günâhların en büyüğü ve en fenası olan şirk, Yüce Allah'a tevbe edilmesiyle silindiğine, bu günâhı işleyen kimsenin ondan çıkma ve tevbe kapısından içeri girme isteği kabul edildiğine göre bundan daha hafif olan günâhlardan tevbe niçin mümkün

olmasın. Kasden insan öldürme de bu günâhların arasına girmektedir." [287]

2608- Ebu Davud, Ebu Miclez (r.a)'in, Yüce Allah'ın: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gadap etmiş, onu lanetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır," [288] hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [289]
"Cezası budur. Ama Allah dilerse ona cezasını çektirmeyebilir." Çoğunluk, âyetin tefsirinde bu rivayete, bunun dışında İslâm'ın genel ilkelerine, gerçekleştirmek istediği amaçlara dayanmıştır.
Bu ilkeleri ortaya koyan âyetlerden birinde Yüce Allah şöyle buyuruyor
"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakiler! dilediği için bağışlayabilir. Kim Allah'a ortak koşarsa büyük bir günâhla iftira etmiş olur." [290] [291]

İbni Cerir de şöyle söylemiştir:
"Bu konuda söylenmiş olan en yerinde ve isabetli söz şudur:
"Bu ifadenin anlamı şudur: Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, eğer Allah onun cezasını, çektirmek isterse onun cezası cehennemde sonsuza kadar kalmaktır. Ancak Allah onu bağışlayabilir. Yahut iman sahiplerine imanları ve Peygamberi dolayısıyla bir lütufta bulunur. Dolayısıyla onları sonsuza kadar cehennemde kalma cezasıyla cezalandırmaz. Bununla birlikte Yüce Allah dilerse kendi lütfuyla bağışlar ve (söz konusu suçu işleyen kişiyi) hiç cehenneme sokmaz. Yahut, mü'min kullarına önceden vermiş olduğu sözde dile getirdiği ilâhi rahmetiyle sonra oradan çıkarır. Bu sözü ise şu âyette dile getirilmektedir:
"(Tarafımdan) şöyle söyle: "Ey kendi aleyhlerine aşırıya giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günâhları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayıcı, çok merhamet sahibidir." [292]
Bir kimse, adam öldüren birinin bu âyetin hükmüne girmesi durumunda Allah'a ortak koşanın da girmesi gerektiğini çünkü şirkin de büyük günâhlardan olduğunu, oysa Allah'ın kendine ortak koşanı bağışlama-yacağmı bildirdiğini ve: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakileri dilediği için bağışlayabilir" diye buyurduğunu düşünürse (deriz ki), adam öldürmek şirkten daha hafiftir." [293]

2609- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet

etmişlerdir:
"Müslümanlardan bir grup, az sayıdaki koyun sürüsüyle birlikte bulunan bir adamla karşılaştılar. Adam: "es-Selâmu aleykum" dedi. Ama (Müslümanlar) onu alıp öldürdüler ve koyunlarını da aldılar. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice araştırın ve dünya hayatının varlığına göz dikerek, size selâm verene: "Sen mü'min değilsin" demeyin. Allah katında çokça ganimetler vardır. Siz de daha önce öyle idiniz Allah size lütufta bulundu. Şu halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." [294]
Abdullah bin Abbas (r.a) âyetin metnindeki "es-Selem" kelimesini "es-Selâm" olarak okurdu.
Tirmizi'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Süleymoğullarından bir adam Resulullah (a.s)'m ashabından bir grubun yanından geçti. Adamın beraberinde koyunlar vardı. Onlara (sahabilere) selâm verdi. Ama onlar: "Bu adam sırf kendisini sizden korumak için selâm vermiştir" dediler ve kalkıp adamı öldürdüler. Koyunlarını da alıp Resulullah (a.s)'a getirdiler. Bunun üzerine Yüce Allah (yukarıdaki) âyeti indirdi." [295]

Bir Açıklama

Abdullah bin Abbas (r.a)'ın söz konusu okuyuş şekli yani Selem kelimesini Selâm olarak okuması, geçerli okuyuş tarzlarındandır. Selâm şeklindeki bu okuyuş Hafs'm ve ona muvafakat edenlerin kıraatidir. Nafi, İbni Amir ve Hamza'nın kıraatları ise lâm'ın fethalı okunması ve elifin hazf edilmesi yani Selem suretiyle- olan okuyuş tarzıdır. Her iki kıraat da yedi geçerli kıraata girmektedir ve her ikisi de mütevatirdir.

2610- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ebi Hadrad (r.a)'ın söylediğini rivayet etmiştir: [296]
"Resulullah (a.s) bizi İdam'a gönderdi. Ben, Müslümanlardan bir grupla birlikte çıktım. Bu grubun içinde Ebu Katade Haris bin Rib'i ve Muhaîlim bin Cessâme ibni Kays da vardı. Birlikte çıktık. İdam'm eteğine vardığımızda Amir bin el-Adbat el-Eşca'i binek devesinin üzerinde yanımıza geldi. Beraberinde bir miktar azık ve yağı alınmamış süt de vardı. Yanımıza gelince bize selâm verdi. Biz kendisine bir şey yapmadık. Ama Muhaîlim bin Cessâme kendisiyle onun

arasında geçmiş olan bir şeyden dolayı üzerine atıldı ve adamı öldürdü. Devesini ve azığını da aldı. Resulullah (a.s)'a gelip de bu olayı kendisine haber verince bizim hakkımızda Kur'an'm^şu âyeti indi: i

"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice (araştırın ve dünya hayatının varlığına göz dikerek, size selâm verene: "Sen mü'min değilsin" demeyin. Allah katında çokça ganimetler vardır. Siz de daha Önce öyle idiniz Allah size lütufta bulundu. Şu halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

îbni Cerir et-Taberi konu ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

"Sözü edilen Muhaîlim gelip, kendisi için mağfiret dilemesi üzere Resulullah (a.s)'m önünde oturdu. Resulullah (a.s): "Allah seni bağışlamaz" dedi. Gözlerinden hırkasının üzerine yaşlar akarak kalktı. Bu olayın üzerinden yedi gün geçmeden öldü. Kendisini defnettiler ve yer onu dışarı attı..." [297]

Bu hadis böylece devam ediyor. Bu rivayet metin olarak kabul edilmediği gibi senedi de zayıftır. Biz bu rivayetin kabul edilmeyen (münker) bir rivayet olduğunu ifade etmek için burada işaret etmeyi uygun gördük."

2611- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Mü'minler-den özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler" [298] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Yani Bedir'de savaşanlar ve oraya savaşa çıkanlar." [299]

2612- Taberani, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [300]

"Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler" âyeti inince, İbni Ummi Mektum gelip: "Ya Resulullah (a.s)! Benim için bir ruhsat yok mudur?" diye sordu. Resu-lullah (a.s). "Hayır" dedi. İbni Ummi Mektum da: "Ey Allah'ım! Ben mazereti olan (ama) biriyim. Bana ruhsat ver" diye dua etti. Bunun üzerine Yüce Allah: "Özürsüz olarak" ibaresini indirdi. (Ayetin metninde bu istisna ibaresi, cümlenin sonunda gelmektedir. Ancak Türkçe'deki cümle yapısına göre bu ibareyi araya sokmak gerektiğinden cümlenin tamamı: "Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlanyla cihad edenler bir değildirler" şeklinde Türkçeleştirilmektedır. Çeviren) Resulullah (a.s) da bunun

(bu ibarenin) yazılmasını emretti."
Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle denmektedir:
"Bedir savaşıyla ilgili hüküm inince, Abd bin Cahş ve İbni Ummi Mektum: "Biz ikimiz âmâyız ya Resulullah (a.s), bizim için bir ruhsat yok mudur?" diye sordular. Bunun üzerine âyet şu şekilde indi:
"Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler. Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, oturanlara derece olarak üstün kılmıştır." Burada (ikinci cümlede) kastedilenler de özürsüz olarak oturanlardır. "Bununla birlikte Allah hepsine güzellik vadetmiştir. Ancak Allah cihad edenleri büyük bir ecirle oturanlara üstün kılmıştır." Yani mü'minlerden özürsüz olarak oturanlara." [301]

Bir Açıklama

Abd bin Cahş, Abdullah bin Cahş'ın kardeşiydi ve amaydı. Tirmizi'nin İbrahim Utve tarafından tahkik edilen bir baskısında Abd yerine Abdullah olarak yazılmıştır. Bu ise yanlıştır. [302]

2613- Buhari ve Müslim, Berâ bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [303]
"Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler," âyeti inince, Resulullah (a.s) Zeyd'i çağırdı. O da bir kürek kemiği getirdi ve üzerine (bu âyeti) yazdı. Bunun üzerine İbni Ummi Mektum mazeretini arzetti. Ardından (âyet şu şekilde) indi:
"Mü'minlerden Özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler."
Bir başka rivayete göre şöyle demiştir:
"Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler" âyeti inince, Resulullah (a.s): "Filancayı çağırın" diye buyurdu. Çağırdığı kişi, hokka ve bir levha yahut kürek kemiği alarak yanma geldi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yaz: "Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler." Resulullah (a.s)'ın arkasında İbni Ummi Mektum vardı. "Ya Resulullah (a.s)! Ben mazereti olan biriyim" dedi. Bunun üzerine onun (yukarıdaki ibarenin) yerine şu ibare indi:

"Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler." [304]
Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle denmiştir:
"Resulullah (a.s): "Bana bir kürek kemiği veya levha getirin" diye buyurdu. Sonra (getirilen şeyin üzerine) şöyle yazıldı:
"Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler." Amr bin Ummi Mektum O'nun (Resulullah (a.s)'m) arkasmdaydı. "Bana bir ruhsat var mıdır?" diye sordu. Sonra: "Özürsüz olarak" ibaresi indi."
Yine Tirmizi'nin ve Nesai'nin nakletmiş olduğu bir rivayete göre de (râvi) şöyle söylemiştir:
"Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler" âyeti inince, Amr bin Ummi Mektum -ki bu kişi gözleri görmeyen mazeret sahibi biriydi- Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle söyledi: "Ya Resulullah (a.s)! Benim için ne buyurursun? Ben gözleri görmeyen biriyim." Bunun üzerine Yüce Allah şunu indirdi:
"Özürsüz olarak." Resulullah (a.s) da: "Bana bir kürek kemiği ve hokka" yahut "levha ve hokka getirin" diye buyurdu." [305]

2614- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Mü'minlerden özürsüz olarak, yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler," sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bunlar Resulullah (a.s)'ın zamanında, hastalıkları, rahatsızlıkları ve acı çekmeleri dolayısıyla O'nunla birlikte savaşa çıkamayanlardır. Diğer bazıları da sağlıklı oldukları halde savaşa çıkmıyorlardı. Bu sebeple hastalar, sağlıklılardan ayrı tutularak onlar mazur görülmüşlerdir." [306]

Bir Açıklama

Eğer cihad farzı ayn olursa, özürü olmadığı halde bu cihaddan geri kalan bir kimse günâh işlemiş olur ve azabı hakeder. Ama cihad farzı kifaye olursa o zaman bazıları savaşır, bazıları da özürleri olmadığı halde savaştan geri kalırlar. Yüce Allah savaşanları geri kalanlara kendi lütfuyla kat kat üstün kılar. Ama özürleri sebebiyle geri kalan özür sahipleri, eğer cihada katılmak' konusunda samimi ve doğru bir niyete sahip olurlarsa savaşa katılanlarla birlikte sevap

alırlar.

2615- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Mekke halkından bazı kimseler Müslüman olmuşlardı. Ancak Müslümanlıklarını gizliyorlardı. Müşrikler Bedir savaşma çıkınca onları da zorla savaşa çıkardılar. Bunlardan bazıları Bedir'de müşriklerle birlikte isabet aldılar. Müslümanlar: "Bunlar bizim arkadaşlarımızdır. Müşrikler onları zorla çıkarmışlardır. Onlar için mağfiret dileyin" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Melekler, kendilerine haksızlık edenlerin canlarını alırlarken: "Siz ne hal üzere idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüş kimseler idik" derler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi ki oraya hicret etseydiniz?" derler. Bunların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir!" [307]
Bunun üzerine hâlâ Mekke'de kalan Müslümanlara bu âyeti yazdılar. Onlar da Mekke'den çıktılar. Bir miktar yol katettiklerinde müşrikler etraflarını sardı, çıkmalarını önledi ve yanlarına alıp geri götürdüler. Bunun üzerine şu âyet indi:
"insanlardan öyleleri vardır ki: "İman ettik" der, ancak Allah yolunda kendisine eziyet edildiğinde insanların eziyetlerini Allah'ın azabı gibi sayar." [308]
Müslümanlar bunu kendilerine yazdılar. Onlar üzüldüler. Bunun üzerine şu âyet indi: [309]
"Sonra Rabbin, işkenceye uğratıldıktan sonra hicret edenlerin sonra ci-had eden ve sabredenlerin (yanındadır). Bundan sonra Rabbin elbette bağışlayandır, rahmet edendir." [310] Sonra bunu da kendilerine yazdılar.

2616- Buharı dışındaki Kutubi Sitte sahipleri, Ya'lâ bin Umeyye (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a dedim ki: "(Yüce Allah şöyle buyuruyor):
"Yolculuğa çıktığınızda, inkarcıların size bir kötülükte bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. İnkarcılar size apaçık düşmandırlar." [311] Oysa bugün insanlar güvene kavuşmuştur."
O da şöyle söyledi:
"Senin kafana takılan benim de kafama takıldı ve bu konuyu Resulullah (a.s)'a sordum. O da şöyle buyurdu:
"Bu, Allah'ın size vermiş olduğu bir sadakadır. O'nun sadakasını kabul edin." [312]

2617- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kim bir kötülük işlerse ona karşılık caz alan dirilir ve kendisi için Allah'tan başka ns bir dost ne de bir yardımcı bulabilir" (1) âyeti inince, Müslümanlar çok zor durumda kaldılar. ResuluUah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Orta bir yol tutturun ve durumunuzu düzeltmeye çalışın. Müslümanın başına gelen her şeyde onun için keffaret vardır. Hatta ayağının taşa gelmesinde ve bir diken batmasında bile."
Tirmizi'nin de buna benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayette şöyle denmektedir:
"Bu durum Müslümanlara çok zor geldi. Durumu Resulullah (a.s)'a ar-s zettiler..." Hadis böyle devam ediyor. [313]

2618- Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın hanımı Hz. Aişe (r.a)-'den şöyle rivayet etmiştir:
"Bir adam şu âyeti okudu:
"Kim bir kötülük işlerse ona karşılık cazalandırılır ve kendisi için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir." Sonra: "Öyleyse helak olduk demektir" dedi. Bunun haberi Resulullah (a.s)'a ulaştı. O da şöyle buyurdu:
"Evet. Mü'min bunun karşılığını dünyada başına gelen musibetle,, bedenine kendisini rahatsız eden bir şeyin dokunmasıyla görür." [314]

2619- Buhari ve Müslim, Cabir (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir: [315]
"Hasta oldum. Resulullah (a.s) beni ziyaret için yanıma geldi. Beraberinde Hz. Ebu Bekir (r.a) de vardı. O ikisi yürüyordu. Benim gözlerimin görmez hale geldiğini gördüler. Resulullah (a.s) abdest aldı ve abdest suyunu üzerime döktü. Gözlerim açıldı. Bir de baktım, Resulullah (a.s) karşımda duruyor. "Ya Resulullah (a.s)! Malımı ne yapayım? Malımı nasıl değerlendireyim?" diye sordum. Bana herhangi bir şekilde cevap vermedi. Sonra rni-ras âyeti indi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Bunun üzerine kendime geldim ve: "Bana kızkardeşlerden başka kimse mirasçı olmuyor. Mirası ne yapayım?" diye sordum. Bunun üzerine ferâiz (miras hukuku) âyeti İndi." [316]
Bir rivayette de şöyle denmektedir:

"(Resulullah a.s) bana herhangi bir cevap vermedi. Sonra miras âyeti indi:
"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size ikinci dereceden mirasçılar hakkında şöyle fetva veriyor: Eğer çocuğu olmayan ancak bir kız kardeşi bulunan bir adam ölürse malının yarısı bu kızkardesinindir. Aynı durumdaki kadın Öldüğü zaman ise erkek kardeşi malının tamamını alır. Eğer kızkar-deşler iki tane olurlarsa o zaman adamın bıraktığı mirasın üçte ikisini alırlar. Eğer kız ve erkek kardeşler birlikte mirasçı olurlarsa o zaman erkeğe kızın aldığının iki katı verilir. Allah yanlış yola sapmamanız için size açıklıyor. Allah her şeyi bilendir." [317]
Tirmizi'nin nakletmiş olduğu, Buhari ve Müslim'in rivayetlerine benzeyen bir rivayette şöyle bir fazlalığa yer verilmektedir:
"Benim dokuz kızkardeşim vardı. Derken miras âyeti indi. (Ve Yüce Allah şöyle buyurdu):
"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size ikinci dereceden mirasçılar hakkında şöyle fetva veriyor..." [318]
Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Durumumu arzettim. Benim dokuz kızkardeşim vardı. Resulullah (a.s) yanıma geldi. Yüzüme üfledi. Gözlerim açıldı. "Ya Resulullah (a.s)! Kızkar-deşlerim için malımın üçte ikisini vasiyet etsem olur mu?" diye sordum. "İyilik et" diye buyurdu. "Yarısını?" dedim. "İyilik et" diye buyurdu. Sonra beni bırakıp çıktı. (Daha sonra) şöyle buyurdu:
"Senin bu rahatsızlığından dolayı öleceğini sanmıyorum. Allah hükmünü indirdi ve kızkardeşlerine ne verileceğini açıkladı. Onlara üçte iki verdi."
(Râvi) dedi ki: "Câbir (r.a) şöyle derdi: "Şu âyet benim hakkımda inmiştir:
"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size ikinci dereceden mirasçılar hakkında şöyle fetva veriyor..." [319]

HADİSLERLE MAİDE SURESİNİN TEFSİRİ

2620- Ebu Davud dışındaki Kutubi Sitte sahipleri, İbni Şihab (rh.a) tankıyla naklettikleri bir rivayette onun şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [320]
"Yahudiler, Hz. Ömer (r.a)'e: "Siz bir âyet okuyorsunuz ki, o bizim için inseydi onu (onun inişini) bayram edinirdik" dediler. Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Ben onun nasıl, nerede indiğini ve onun indiği sırada Resulullah (a.s)'m nerede olduğunu biliyorum. Arafat'ta indi. Vallahi biz de o zaman Arafat'taydık - Ravilerden Süfyân dedi ki: "Cuma günü olup olmadığı hakkında tereddüt ediyorum"- (Ayet):
"Bugün sizin dininizi bütünlüğe erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim." [321]
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Yahudilerden bir adam Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a gelerek:
"Ey mü'minlerin emiri! Sizin kitabınızda okuduğunuz bir âyet var ki, o biz yahudiler topluluğu için inmiş olsaydı, o günü (onun indiği günü) bayram edinirdik," dedi. (Hz. Ömer (r.a): "Hangi âyet?" diye sordu. Adam: "Bugün sizin dininizi bütünlüğe erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim," (âyeti) dedi.
Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi:
"Ben onun indiği günü ve indiği yeri biliyorum. Bu Resulullah (a.s)'a Arafat'ta Cuma günü indi." [322]

2621-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"(Ibni Abbas r.a): "Bugün artık inkâr edenler sizin dininizi ortadan kaldırmaktan ümitlerini kesmişlerdir" âyetini okudu. Yanında da bir Yahudi vardı ve şöyle dedi:
"Bu âyet bize inseydi onu (onun indiği günü) bayram edinirdik." İbni Abbas (r.a) da şöyle söyledi:
"iki bayram gününde (iki bayramm üstüste geldiği bir günde), Cuma ve Arafat gününde indi." [323]

2622-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [324]
"(Yüce Allah şöyle buyuruyor):

"Allah'a ve Peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya uğraşanların cezaları ya öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veya bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onlar için dünyada bir aşağılıktır; ahirette ise onlara büyük bir azap vardır. Ancak sizin kendilerini ele geçirmenizden önce tevbe edenler bunun dışındadır. Biliniz ki Allah bağışlayandır, merhamet edendir." [325]
Bu âyetler müşrikler hakkında inmiştir. Onlardan biri ele geçirilinceye kadar tevbe ederse bu onun için gerekli olan had cezasının uygulanmasını engellemez."

2623-Müslim, Berâ bin Azib (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [326]
"Resulullah (a.s)'m yanından, yüzü karartılmış ve dayaklanmış (celd edilmiş) bir Yahudi geçirildi. Resuluîlah (a.s) onları yanma çağırdı ve: "Siz kitabınızda zina eden birinin cezasını böyle mi görüyorsunuz?" diye sordu. "Evet" dediler. Sonra bilginlerinden bir adamı çağırdı ve: "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah için doğru konuşmanı istiyorum. Siz kitabınızda zina edenin cezasını böyle mi görüyorsunuz?" diye sordu. Adam şu cevabı verdi:
"Hayır. Eğer sen Allah'a yemin ettirerek konuşmamı istemiş olmasaydın sana bunu bildirmezdim. Biz bu cezayı recm olarak görüyoruz. Ama bu suç saygın kişilerimiz arasında yayıldı. Biz de saygın birini yakaladığımızda onu bırakmaya, zayıf birini yakaladığımızda da ona had cezasını uygulamaya başladık. Bunun üzerine: "Gelin saygın kişiye de zayıf kişiye de ne ceza uygulayacağımız üzerinde bir birlik sağlayalım" dedik. Böylece recm yerine yüzü karartma ve dayak cezası uygulamaya başladık." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ey Allah'ım! Senin emrini onlar öldürdükten sonra ilk kez ben diriltiyorum."
Sonra o adamın (zina suçundan yakalanmış olan Yahudinin) recm edilmesini emretti ve recm edildi. Yüce Allah da şu âyeti indirdi:
"Ey Peygamber! Ağızlarıyla "iman ettik" dedikleri halde kalpleri iman etmemiş olanlardan ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesinler. Onlar sürekli yalana kulak veren, sana gelmemiş bir topluluğun hesabına casusluk yapan kimselerdir. Bunlar sözlerin yerlerine konulmasından sonra onları değiştirirler. "Size bu verilirse alın, bu verilmezse o zaman sakının" derler. Allah birini şaşırtmak isterse, sen onun için Allah'a karşı bir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini arındırmayı dilemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır. Onlara ahirette de büyük bir azap vardır." [327]

(Yahudilerden biri) diyordu ki: "Muhammed'e gidin. Eğer size yüzü karartmayı ve dayak atmayı emrederse (yani zina eden kişi hakkında bu cezayı uygulamanızı emrederse) onu alın. Ama eğer size recm yolunda fetva verirse ondan sakının. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi:

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar kâfirdir-ler." [328]

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar zalimdirler." [329]

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar faşıktırlar." [330]

Bunların hepsi de kâfirler hakkındadır."

Ebu Davud'un da buna benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Ancak onun rivayetinin sonunda şöyle denmektedir:

"Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi:

"Ey Peygamber! Ağızlarıyla "iman ettik" dedikleri halde kalpleri iman etmemiş olanlardan ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesinler. Onlar sürekli yalana kulak veren, sana gelmemiş bir topluluğun hesabına casusluk yapan kimselerdir. Bunlar, sözlerin yerlerine konulmasından sonra onları değiştirirler. "Size bu verilirse alın, bu verilmezse o zaman sakının" derler." [331]

Yine şu âyet:

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar kâfirdirler." [332]

Yine şu âyet:

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar zalimdirler." [333]

Yine şu âyet:

"Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar fasıktirlar." [334]

(İbni Abbas r.a) dedi ki: "Bunların -yani bu âyetlerin- hepsi kâfirler hakkındadır." [335]

Bir Açıklama

Bu ümmetten, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen herkes zâlimdir. Çünkü Allah'ın şeriatı uygulanmadıkça adalet olmaz. Ama eğer Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmetmeyi caiz görürse veya başka hükümleri Allah1 in indirdiklerine tercih ederse, o zaman kâfirdir. Allah'ın indirdiğinden başkasıyla

hükmetmeyi caiz görmediği ve başka hükümleri Allah'ın indirdiğine tercih etmediği halde Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmederse en azından fasıktir. Fakat bu konuda istisnalarla ilgili fetvaya da ihtiyaç vardır.

2624- Ebu Davud, Yüce Allah'ın: "Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse, işte onlar kâfirdirler; zâlimdirler; fâsıktırlar," sözleriyle1 ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bu üç âyet Yahudiler, özellikle Kurayza ve Nadir hakkında inmiştin" İniş sebebinin Özel olması, ibarenin ortaya koyduğu hükmün genel! o masını engellemez. Dolayısıyla" bu âyetler hem onlar hem de onların berize] leri hakkındadır. [336]

2625- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Kurayza ve Nadir (oğullan) vardı. Nadir, Kurayza'dan daha saygındı. Kurayza'dan bir adam Nadir'den bir adamı öldürdüğünde ondan dolayı öldürülüyordu. Ama Nadir'den bir adam Kurayza'dan bir adamı Öldürdüğünde buna karşılık (öldürülenin velilerine) yüz vesak hurma diyet veriliyordu, Yüce Allah, Resulullah (a.s)'ı Peygamber olarak gönderdikten sonra Nadir'den bir adam Kurayza'dan bir adamı öldürdü. "(Öldürülenin tarafı) [337]
onu (öldüreni) bize verin öldürelim" dediler. Ötekiler: "Aramızda Peygamber var," dediler ve O'na geldiler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

"Eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hüküm ver." [338]
Burada adalet (kist) ile kastedilen, cana karşı candı. Sonra şu âyet indi:

"Yoksa onlar cahiliye dönemi hükmünü mü istiyorlar?" [339]
Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:
"(Yüce Allah şöyle buyurdu):

"Sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir." [340]
Sonra bu neshedildi ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Sen de onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet." [341]

Bir Açıklama

Yüce Allah'ın: "Sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir" sözündeki hükmün: "Sen de onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet"

sözüyle neshedüdiği yolundaki açıklama İslâm şeriatı hükümlerinin, değişik inanç mensuplarının kendi hükümlerini uygulamalarını mümkün kılan ve bu uygulamaların onlar için haramlığına dair bizim şeriatımızda herhangi bir açıklama bulunmayan özel durumlar dışında her yerde uygulanabileceğini göstermektedir. Bu yüzden yani özel hallerle ilgili uygulamaların caizliğinden dolayı Hanefi fakihleri bir Müslümanın bir hıristiyanın domuzunu öldürmesini veya şarabını dökmesini caiz görmemişlerdir. Eğer yaparsa Müslümanların kadısı zararı tazmin ettirir.

2626- Taberani, lyâd el-Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [342]
"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, kendisinin onları sevdiği onların da kendisini sevdiği, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve güçlü, Allah yolunda cihad eden ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmayan bir topluluk getirecektir," [343] âyeti i-nince Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onlar şunun -yani Ebu Musa'nın- kavmidir."
Bir rivayette de: "Onlar Yemen halkıdır," denmektedir. [344]
Bir Açıklama
İlk dinden dönüş hareketinin bastırılmasında ve bu harekete son verilmeV sinde Yemen halkının Önemli bir rolü olmuştur. Onların bu alanda sürekli bir rollerinin olmasını arzularız. Allah'ın askerleri sıfatlarını taşıyan herkesin çağdaş dinden dönüş hareketine son vermede bir rolü olabilir.

2627- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [345]
"Yahudilerden, Şâs bin Kays adında bir adam: "Senin Rabbin cimridir, infak etmiyor" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Yahudiler "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Kendi elleri bağlandı ve söylediklerinden dolayı lanetlendiler! Hayır Allah'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi sarfeder." [346]

Bir Açıklama

Asıl nüshada bu olayda sözü edilen adamın adı Nebbaş bin Kays olarak geçmektedir. İbni Kesir tefsirinde ise bu kişinin Şâs bin Kays olduğu ifade

edilmektedir. Buradaki rivayet de bizim esas aldığımız rivayettir. Olaydaki adamın adı aynı şekilde Finhâs olarak da rivayet edilmiştir. [347]
Taberi ve İbni Kesir, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Bu sözle Allah'ın elinin bağlanmış olduğu anlamını kasdetrniyorlar. Ancak O'nun cimri olduğunu yani cimriliğinden dolayı kendi katmdakini vermediğini söylüyorlar. Allah onların söylediklerinden çok çok uzak ve uludur."

2628- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) geceleri korunuyordu. Sonra Yüce Allah şu âyeti indir-
"Allah seni insanlardan korur." [348]
Bunun üzerine Resulullah (a.s), sahra evinden başını çıkararak onlara (yani koruma görevlilerine) şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! Siz dağılın. Allah beni korudu (koruyacağını bildirdi)." [349]

2629- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [350]
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek:
"Ya Resulullah (a.s)! Ben et yediğim zaman kadınlara karşı meylim artıyor ve şehvetim beni zorluyor. Bu yüzden bçn kendime eti yasak ettim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızık-lardan helâl ve temiz olarak yiyin ve kendisine iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının." [351]

2630- Buharı, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte savaşa çıkiyorduk ve beraberimizde kadınlar olmuyordu. "Kendimizi iğdiş etsek olur mu?" diye sorduk. Bizi bundan nehyetti. Bundan sonra bize bir kadınla belli bir süre için evlenmemiz üzere ruhsat verdi. Sonra şunu okudu:
"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez." [352]

Bir Açıklama

Bu olay mut'a nikâhının haram kılınmasından önceydi. Önce mubahtı sonra haram kılındı. Bunun nasıl uygulandığı konusunda ihtilaf vardı. Resulullah (a.s)'ın vefatından sonra, haram kılınıp kılınmadığı üzerinde ihtilaf olmuştur. Daha sonra Müslümanların çoğu, haramhğına dair nasslann kesin olduğunu görünce haramlığı üzerinde görüş birliği (icma1) oluştu. Yukarıdaki âyet ise bir insanın herhangi bir yarar dolayısıyla mubah olan bazı nimetlerden sakınmasını yasaklamıyor. Ama bu nimetleri kendi nefsine haram kılmasını yasaklıyor.

2631- Taberani'nin, Humâm bin Haris (r.a)'ten rivayet ettiğine göre İbni Mukarrin, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a bir soru sorarak:
"Ey Ebu Abdurrahman! Ben bir yıl boyunca yatakta uyumamaya yemin ettim." dedi. Bunun üzerine o şu âyeti okudu:
"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez." [353] Sonra şöyle söyledi.
"Yemininden dolayı keffaret ver ve yatağında uyu."
İbni Mukarrin: "Ben durumu iyi olan biriyim" dedi. İbni Mes'ud (r.a): "O zaman bir köle azad et," dedi. İbni Mukarrin: "Kölem yanımdan bir şey çaldı," dedi. İbni Mes'ud (r.a): "Malının bir kısmı bir kısmından çalınmış. Yani onun elinin kesilmesi gerekmez" dedi. İbni Mukarrin: "Cariyem zina etti" dedi. İbni Mes'ud (r.a): "O zaman ona dayak (celd) cezası uygulat" dedi. İbni Mukarrin: "O henüz nikahlanmadı (muhsan olmadı)" dedi. İbni Mes'ud (r.a) da: "Müslüman olması muhsan olması demektir" dedi. [354]

Bir Açıklama

"Yani onun elinin kesilmesi gerekmez/' sözünün anlamı şudur:
Bir köle efendisinin malından bir şey çalarsa bundan dolayı elinin kesilmesi gerekmez.
Cariye zina ederse ona uygulanacak had cezası elli değnektir. Evli olsa da olmasa da farketmez. Köleler ve cariyeler nikâhlı olsalar da olmasalar da recm edilmezler. Had cezaları ise hep birdir. O da elli değnektir.

2631-Tabemni, el-Mu'cemu'l-Kebir (91397-398). Mecme'u'z-Zevâid (61274)

Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik senedlerle rivayet etmiştir. Gerek bu rivayetin gerekse diğerlerinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." Taberi'de bunu (7119) rivayet etmiştir.

2632- Ahmed bin Hanbel, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"(Hz. Ömer r.a): "Ey Allah'ım! Bize şarap hakkında gönülleri rahatlî bir açıklamada bulun," diye dua etti. Bakara süresindeki şu âyet indi:
"Sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günâh vej insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak günâhları yararlarından da|ha büyüktür." [355]

Hz. Ömer (r.a) çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. O yine:
"Ey Allah'ım! Bize şarap hakkında gönülleri rahatlatıcı bir açıklamada bulun," diye dua etti. Ardından Nisa süresindeki şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinçeye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın." [356]
Hz. Ömer (r.a) çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. O yine:
"Ey Allah'ım! Bize şarap hakkında gönülleri rahatlatıcı bir açıklamada [357] bulun" diye dua etti. Bunun ardından da Maide süresindeki şu âyet indi:
"Muhakkak ki şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz mi?" [358]
Hz. Ömer (r.a) tekrar çağrıldı ve kendisine bu âyet okundu. O da: "Vazgeçtik, vazgeçtik," dedi."
Ancak Ebu Davud: "Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi biünceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın," âyetinden sonra şu fazlalığa yer vermiştir:
"Resulullah (a.s)'m çağırıcısı (münâdisi), namaz için kamet getirildiğinde şöyle seslenirdi: "Dikkat edin. Sarhoş olan namaza yaklaşmasın."
Onun rivayetinde: "Vazgeçtik" sözü de bir kere geçmektedir.

2633- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: [359]
"İman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine

sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde önceden tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur. Allah iyilik sahiplerini sever," [360] âyeti inince Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana senin onlardan olduğun söylendi."
Tirmizi'nin rivayetine göre de Abdullah bin Mes'ud (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana: "Sen onlardansın," dedi." [361]

Bir Açıklama

Mubah olan yiyecek ve içecekten çokça almak şanı yüce olan Allah'a ulaşmak isteyenlerin bu yöndeki ilerlemelerini etkiler. Esas olan insanın takva, iman ve iyi amel derecesinden daha fazla takva ve imana, sonra da takva ve ihsan derecesine ulaşmaya çalışması gerekir. Kişi olgunluk derecelerini katettiği sürece mubah olan şeylerden yemesinde bir sakınca yoktur. Ama eğer mubahlardan çokça yararlanması kendisini olgunluk derecelerini katet-mekten alıkoyuyorsa bu durumda edebe aykırı bir duruma düşmüş ve evlâ (en uygun) olana ters düşen bir tavır takınmış olur. Bu durumda da, kendini beğenmişlik, büyüklenme, gaflet gibi kalp hastalıklarına yakalanabilir. Aynı zamanda israfa da düşmüş olur. Müslümamn bütün bunlara dikkat etmesi gerekir.
Yemek ve içmek insanı olgunluk derecelerini katetmekten alıkoymaz. Resulullah (a.s)'ın, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a: "Sen onlardansın" demesi, onun mubah şeyleri yemek kendilerini Allah'a doğru bir şekilde yönelmekten ve O'nun, haklarını yerine getirmekten alıkoymayan kimselerden olduğuna işarettir. İnsanların çoğu bundan habersizdirler.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"İnkâr edenler ise (dünyada) zevklenirler ve hayvanların yediği gibi yerler. Ateş onların varacakları yerdir." [362]
Bir başka âyette şöyle buyuruyor:
"İnkâr edenlerin ateşe sunuldukları gün (kendilerine denir ki): "Siz dünya hayatınızda bütün güzelliklerinizi harcadınız ve onlarla zevk sürdünüz. Bugün artık, yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve yoldan çıkmanız dolayısıyla aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaksınız." [363] [364]

2634-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [365]

"(Resulullah (a.s)'a): "Ya Resulullah (a.s)! Şarabın haram olduğu hükmü inmediğinden henüz şarap içmeye devam ederken ölenler hakkında ne diyorsun?" diye sordular. Bunun üzerine şu âyet indi:
"İman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde önceden tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur." [366]

Bir Açıklama

Önceden şarap mubah olduğundan, iman edip salih amel işleyen birinin mubahlardan bir şey tatmasında sakınca yoktu. Ancak haram kılındıktan sonra bir kimsenin onu içmesi ve haram dairesine girmesi sakıncalı görülmüştür. Dolayısıyla bunu yapan biri artık takva ve ihsan sahiplerinden sayılamaz. Helâl saymadığı halde içerse fâsıklardan olur. Helâl gördüğü takdirde ise kâfir olur.
Taberi şöyle söylemiştir:
"-Sizden- iman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde (ondan yani şaraptan) önceden (henüz Allah'ın onu haram kılmasından önce) tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur."

2635- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir. "Şarabın haramlığı hükmü inince Yahudiler:
"Sizin daha önce Ölmüş olan kardeşleriniz içmiyorlar mıydı?" diye sordular. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"İman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde önceden tatmış ol-
duklarmdan dolayı bir sorumluluk yoktur."
Resulullah (a.s)'m buyurduğuna göre, bana: "Sen onlardansın" dendi." [367]

2636- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [368]
"Şarabın haramlığı hükmü, kabilelerden iki kabileyle ilgili olarak inmiştir. (Yani iniş sebebi bu iki kabile arasında geçen olaydır). Onlar içmiş, i-yice kendilerinden geçtiklerinde de birbirlerine sataşmaya başlamışlardı.

Ayıklıklarında adam yüzünde, kafasında ve sakalında (sataşmadan) kalan izleri görüyor ve şöyle diyordu:
"Bunu bana kardeşim filanca yaptı. Vallahi eğer o bana acıyan merhametli biri olsaydı, bana bunu yapmazdı."
Önceleri içlerinde birbirlerine karşı kin olmayan kardeşlerdi. Bu olay üzerine birbirlerine karşı kalplerinde kin oluşmaya başladı. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden olan pisliklerdir. Bunlardan sakının; umulur ki kurtuluşa erersiniz. Muhakkak ki, şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz mi?" [369]
Kendilerini zora sokanlardan bazı kimseler: "Şimdi bu bir pislik. Oysa Bedir gününde öldürülen filancanın karnında bu vardı. Uhud gününde öldürülen falancanın karnında bu vardı" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"İman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde önceden tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur."

2637- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: [370]
"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durutnu dışında gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın." [371] ve "Sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günâh ve insanlar için bazı yararlar vardır. Ancak günâhları yararlarından daha büyüktür," [372] (mealindeki) âyetleri, Maide süresindeki şu âyet nesh etmiştir:
"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden olan pisliklerdir. Bunlardan sakının; umulur ki kurtuluşa erersiniz." [373]

2638- Buharı, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Dökülen şarap, taze hurmadan yapılan sarhoş edici içkiydi."
Buhari şöyle söylemiştir:
"Bana Muhammed el-Beykendi, buna ek olarak Ebu Nu'man'm (Enes (r.a)'in)

şöyle söylediğini rivayet etti:
"Ebu Talha'nm evinde insanlara şarap dağıtıyordum. Şarabın haram kılındığı hükmü indi. (Resulullah a.s) bir duyurucuya emretti. O da (bu hükmü) etrafa duyurdu. Ebu Talha: "Dışarı çık, bu ses nedir bir bak" dedi. Çıktım. "Bir seslenici (münâdi): "Şarap haram kılındı" diye bağırıyor" dedim. Bunun üzerine bana: "Git onu dök" dedi. Böylece (dökülen şaraplar) Medine sokaklarında aktı. O gün şarapları taze hurmadan yapılan içkiydi. Bazıları: "Bir takım kimseler karınlarında o (şarap) varken öldürüldüler" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"İman edip salih ameller işleyenler için (kötülüklerden) sakındıkları, iman edip salih ameller işledikleri, sonra yine sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde önceden tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur." [374]

2639- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [375]
"Resulullah (a.s) bir konuşma yaptı ki benzerini hiç duymamıştım. Şöyle buyurdu:
"Eğer benim bildiğimi bilseydiniz çok ağlar, az gülerdiniz." (Enes bin Malik r.a) dedi ki:
"Bu söz üzerine Resulullah (a.s)'ın sahabileri yüzlerini Örterek uğultulu bir şekilde ağlamaya başladılar. Bir adam: "Benim babam kimdir?" diye sordu. (Resulullah a.s): "Filanca" dedi. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın." [376]

Bir başka rivayette şöyle denmektedir:
"Resulullah (a.s), güneşin batıya yöneldiği sırada çıktı. Öğleyi kıldı. Minbere çıktı ve kıyamet vaktinden söz etti. O zamanda çok büyük olayların olacağını dile getirdi. Sonra şöyle buyurdu:
"Kim bir şey sormak istiyorsa sorsun. Şu bulunduğum yerde olduğum sürece bana ne sorarsanız cevaplandırırım."
İnsanlar çok ağladılar. O da sıkça: "Bana sorun" diye buyurdu. Abdullah bin Sehmi: "Babam kimdir?" diye sordu. (Resulullah a.s): "Senin baban Huzâfe'dir" diye buyurdu. Sonra yine tekrar tekrar: "Bana sorun" diye buyurdu. Hz. Ömer (r.a), dizlerinin üzerine çömeldi ve şöyle söyledi:

"Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e razı olduk." (Resulullah a.s) sustu. Sonra şöyle buyurdu:
"Az önce şu duvarın önünde bana cennet ve cehennem gösterildi. Hayır ve serde bugün gördüğüm gibisini görmemiştim."
îbni Şihab dedi ki: "Ubeydullah bin Abdulah bin Utbe bana şöyle bildirdi:
"Abdullah bin Huzafe'nin annesi Abdullah bin Huzafe'ye: "Senden daha çok nankörlük eden birini asla duymadım. Annenin, cahiliye halkının işlediği bir takım çirkin işleri işlemiş olacağından emin mi oldun ki onu insanların gözlerinin önünde rezil etmeye kalkıştın?" dedi. Abdullah bin Hu-zafe de:
"Beni siyah bir köleye nisbet etseydi, kendimi ona mensub görürdüm" dedi. [377]

Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a sahabilerinden bir şey (haber) ulaştı. O da kendilerine bir konuşma yaptı ve şöyle buyurdu:
"Bana cennet ve cehennem arzedildi. Hayır ve serde bugün gördüğüm gibisini görmüş değildim. Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız."
Resulullah (a.s)'m ashabı için o günden daha zor bir gün olmamıştı. Kafalarını Örterek uğultularla ağladılar.
(Ravi) daha sonra Hz. Ömer (r.a)'in kalkmasını ve söylediği sözü, bir de (sözü edilen) adamın: "Benim babam kimdir?" diye sormasını ve bunun üzerine söz konusu âyetin inmesini anlattı." [378]
Bir başka rivayete göre şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a soru sordular. Öyleki soru sormada kendisini bıktırdılar. Bunun üzerine bir gün minbere çıkarak şöyle buyurdu:
"Bana ne sorarsanız, onu size açıklarım."
Bunu duyunca birden sustular ve Önemli bir gelişmeyle karşı ka rşıya o-labileceklerinden korktular."
Enes (r.a) dedi ki:
"Ben sağa sola baktım. Herkesin, başını elbisesinin içine çekmiş ağlamakta olduğunu gördüm. Bir adam söz aldı. Bu adam bir tartışmaya girdiğinde kendisini babasından başkalarına nisbet ederlerdi. Bu kişi: "Ya Resulullah (a.s)! Benim babam kimdir?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Senin baban Huzâfe'dir" diye buyurdu. Sonra Hz. Ömer (r.a) söze başladı ve şöyle söyledi: "Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın. Fitnelerden Allah'a sığınırız." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayırda ve serde bugün gibisini asla görmüş değilim. Bana cennet ve cehennem

tasvir edildi. Böylece onları duvarın önünde (yani duyarın ön cephesinde) gördüm." [379]

Bir Açıklama

Katade şöyle söylemiştir:
"Bu hadis, şu âyetle ilgili olarak anlatılır:
"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın."
Tirmizi, bu hadisin az bir bölümünü aktarmıştır. Onun rivayetine göre (Enes r.a) şöyle söylemiştir:
"Bir adam: "Ya Resulullah (a.s)! Benim babam kimdir?" diye sordu. O da: "Baban filancadır" diye buyurdu. Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın." [380]

Nevevi, Ummu Huzâfe'nin sözlerini açıklarken şöyle demiştir:
"Bu sözlerin anlamı şudur: "Eğer sen zinadan olsaydın, seni babandan başkasına nisbet ederdi ve beni rezil ederdin."
Abdullah'ın: "Beni siyah bir köleye nisbet etseydi kendimi ona mensub görürdüm" sözüyle ilgili olarak şöyle denmektedir:
"Bu düşünülemez. Çünkü zina ile neseb sabit olmaz." Buna şöyle cevap verilebilir: "Bu konuda iki ihtimal söz konusu olabilir:
Birincisi: Belki o zaman İbni Huzâfe'ye bu hüküm ulaşmamıştı ve zina çocuğunun zina işleyen erkeğe nisbet edilebileceğini sanıyordu. Bu hüküm ondan daha büyük birine de gizli kalmıştı. O da Sa'd bin Ebu Vakkas'tı. O, Velide Zem'a'nın oğluyla münâkaşa ettiğinde, onun zina yoluyla kendi kardeşine nisbet edileceğini sanmıştı.
İkincisi: Belki, bir kadınla yanilarak ilişkide bulunan bir köleye nisbet yapılabileceğini ve bu yolla nesebin sabit olabileceğini sanıyordu. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."
hadîslerle maide suresinin tefsiri

2640- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bazı kimseler Resulullah (a.s)'a alay olsun diye soru soruyorlardı. Bir adam: "Benim babam kim?" diye soruyordu. Birinin devesi kayboluyor gelip: "Benim devem nerede?" diye soruyordu. Bunun üzerine Yüce Allah onların hakkında şu âyeti indirdi:

"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın. Eğer bu şeylerden Kur'an'ın indirilmekte olduğu sırada sorarsanız size açıklanır. Allah onları affetti. Allah bağışlayıcıdır ve yumuşak davranandır." [381]

Bir Açıklama

Yukarıda geçen hadisler ve daha başka rivayetler bütün olarak değerlendirildiğinde anlaşıldığına göre Yüce Allah bu âyeti bazı kimselerin Resulullah (a.s)'a sırf O'nu imtihan etmek için bazılarının da alay olsun diye soru sormaları üzerine indirmiştir. Bazıları: "Benim babam kimdir?" diye soruyordu. Bazı kimseler develeri kaybolduğunda: "Benim devem nerde?" diye soruyordu. Bunun üzerine Yüce Allah kendilerine şöyle bir hatırlatmada bulundu:
"Gerçek yönünü size açıkladığımızda, bunun açıklanması sizi üzecekse eğer, bu gibi şeyleri sormayın." [382]

2641- Buhari ve Müslim, Said bin Museyyeb (rh.a.)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [383]
"Bahire; Putlara adandığından sütünden yararlanılmayan devedir. Artık onu kimse sağmazdı. Sâibe; (Putperestlerin) tanrıları için başıboş bıraktıkları devedir. Artık onun üzerine yük yüklenmezdi. Ebu Hureyre (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Amr bin Amir el-Huza'i'nin cehennemde bağırsaklarını sürüdüğünü gördüm. O, ilk sâibe bırakan (tanrılar için deveyi başıboş salan) kişiydi."
(Said bin Museyyeb sözlerine sonra şöyle devam etti):
"Vasile; İlk doğumunda dişi yavru veren, sonra ikinci kez dişi yavru doğuran genç devedir. Onu da putları için başıboş salarlardı. Yani (deve ilk doğumundan itibaren) aralarında erkek yavru vermeksizin arka arkaya iki dişi yavru verince böyle yaparlardı. Hâm; Belli sayıda dölleme yapan erkek devedir. Bu sayıyı tamamladığında onu putları için başıboş salarlardı. Onun üzerine artık yük yüklemezlerdi. Onu da Hami olarak adlandırırlardı."
Bir rivayete göre Ebu Hureyre (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ka'boğullarmm kardeşi Amr bin Luhay bin Kama'a ibni Hindif i cehennemde bağırsaklarını sürürken gördüm." [384]
Bazıları cahiliye halkından olan Amr bin Luhay'ın cehenneme atılmasında

anlaşılmaz bir yön görmüşlerdir. Oysa bunda anlaşılmayacak bir şey yoktur. Çünkü Amr bin Luhay'a Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail (a.s)'in davetleri ulaşmıştı. Bununla birlikte o Arap yarımadasına putları sokmuştur. Dolayısıyla o, kendilerine herhangi bir peygamberin daveti ulaşmayan fetret dönemi insanlarından değildi. Aksine o, kendisine bir peygamberin daveti ulaşmış kimselerdendi. Buna rağmen o putlara tapmış, başkaları için de böyle bir adet başlatmıştı. Böylece hem kendisi sapıtmış hem de başkalarını saptırmıştı.

2642- Buhari, Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Sizden birine ölüm hali gelirse, vasiyet esnasında içinizden iki adil kişiyi; yahut yolculuk sırasında başınıza ölüm musibeti gelirse sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun. Eğer bu kişilerden şüphelenirseniz kendilerini namazdan sonra tutarsınız ve onlar da: "Akraba bile olsa bunu (yemini) hiçbir değere değiştirmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Böyle yaparsak günahkârlardan o-luruz" diye Allah'a yemin ederler. Eğer o ikisinin bir günâh işledikleri anlaşılırsa, o zaman haksızlığa uğrayanların arasından, ölüye daha yakın ıkı kişi onların yerine geçer ve: "Bizim şahitliğimiz onlarmkinden daha doğru-
dur ve biz haddi aşmadık. Aksi takdirde mutlaka zalimlerden oluruz" diye yemin ederler." [385] sözü hakkında şöyle söylemiştir: [386]
"Evleyân kelimesinin tekili evlâdır. Evlâ bih tabiri de bu kelimedendir."
"Diğer iki kişi" yani "Önceki iki şahidin yerine geçecek ve şahitlik yapma hakkına sahip olan diğer iki şahit ki onlar da ölünün yakınları ve aşiretidir." "Evleyân" yani "ölüye yakınlıkları ve onu tanımaları dolayısıyla şahitliğe daha lâyık olan iki kişi." [387]

2643- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Sehmoğullarından bir adam Temim ed-Dari ve Adiyy bin Bidâ ile birlikte çıktı. Sehmoğullarından olan adam, hiçbir Müslümanın bulunmadığı bir beldede öldü. (Beraberindeki) iki kişi mirasım getirdiklerinde altınla süslenmiş bir kâseyi kaybettiler. Resulullah (a.s) kendilerine yemin ettirdi. Sonra kâse Mekke'de bulundu. (Kâseyi yanlarında bulunduranlar):
"Biz bunu Temim ed-Dari ve Adiy bin Bidâ'dan satın aldık" dediler. Bunun üzerine ölünün yakınlarından iki adam:
"Şüphesiz bizim şahitliğimiz onların şahitliklerinden önceliklidir" dediler ve kâsenin arkadaşlarına (ölen yakınlarına) ait olduğuna yemin ettiler. [388]

Şu âyet de onların hakkında indi:
"Ey iman edenler! Sizden birine ölüm hali gelirse, vasiyet sırasında içinizden iki adil kişiyi; yahut yolculuk sırasında başınıza ölüm musibeti gelirse sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun. Eğer bu kişilerden şüphelenirseniz kendilerini namazdan sonra tutarsınız ve onlar da: "Akraba bile olsa bunu (yemini) hiçbir değere değiştirmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Böyle yaparsak günahkârlardan oluruz" diye Allah'a yemin ederler." [389]

Bir Açıklama

Şerhu'l-Mufredât'ta şöyle denmektedir: [390]
"Bir Müslüman yolculukta kâfir arkadaşlarla birlikte bulunur ve kendisinden başka Müslümanlardan kimse olmazsa vasiyet eder ve vasiyetine onlardan iki kişiyi şahit tutar. O ikisinin şahitliklerini kabul eder. Şahit tutulan iki kişiye ikindiden sonra: "Akraba bile olsa bunu (yemini) hiçbiı değere değiştirmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz" diye yemin et tirilir. Aynı şekilde (açıkladıkları vasiyetin) bizzat (ölen) adamın kendi vasiyeti olduğuna yemin ettirilir. Eğer onların bir günâh işledikleri (vasiyettt değişiklik yaptıkları ve yalan söyledikleri) hissedilirse vasiyet edenil yakınlarından iki kişi onların yerine geçerek:
"Bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur. Onlar hıyanet etmi] ve gerçeği gizlemişlerdir" diye Allah'a yemin ederler. Böylece onların lehine hüküm verilir.
Ibni'l-Münzir şöyle söylemiştir:
"İlim adamlarının ileri gelenleri de bu yönde hüküm vermişlerdir. Bu yönde görüş bildirenlerin arasında Şureyh, Neha'i, Evza'i ve Yahya bin Hamza da vardır. Hz. Osman (r.a) döneminde, Abdullah bin Abbas (r.a) da bu yönde fetva vermişti. Onun böyle fetva verdiğini Ebu Ubeyd rivayet etmiştir. Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) de bu yönde fetva vermiştir. Bunu da Ebu Davud ve el-Hilal rivayet etmiştir.
Ebu Hanife, İmam Malik ve Şafii şöyle söylemişlerdir: :
"(Sözü edilen kişinin yani kâfirin şahitliği) kabul edilmez. Çünkü, fasık veya ondan daha ileride biri gibi vasiyet dışındaki işlerde şahitliği kabul edilmeyen birinin vasiyette de şahitliği kabul edilmez."
Hanbelilere göre ise, Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Sizden birine Ölüm hali gelirse, vasiyet sırasında içinizden iki adil kişiyi; yahut yolculuk sırasında başınıza ölüm musibeti gelirse, sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun. Eğer bu

kişilerden şüphelenirseniz kendilerini namazdan sonra tutarsınız ve onlar da: "Akraba bile olsa bunu (yemini) hiçbir değere değiştirmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Böyle yaparsak günahkârlardan oluruz," diye Allah'a yemin ederler" sözü, bir Kur'an metnidir. Abdullah bin Abbas (r.a) hadisinde geçtiği üzere Resulullah (a.s) buna göre hüküm vermiştir. Ayette: "Sizin aşiretinize mensup olanlardan başkasından" anlamının kastedildiği yorumunun yapılması doğru olmaz. Çünkü âyet Temim ve Adiy olayıyla ilgili olarak inmiştir. Bu konuda müfessirler arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Hadisler de buna delalet etmektedir. Eğer onların dediği dogrtı olsaydı (şahitlere) yemin gerekmezdi. Çünkü şahit tutulan kişiler Müslümanlardan olursa kendilerine yemin ettirilmesi gerekmez." [391]

Söz konusu şahitliğin (yani bir kâfirin şahitliğinin) kabul edilmeyeceğini söyleyenler yukarıdaki âyetin^nesh edildiğini söylemişlerdir." [392]

Anlaşıldığı kadarıyla yukarıda anlatılan olay, Temim ed-Dari (r.a)'nin başından, daha o Müslüman olmadan önce geçmişti. Dolayısıyla, Müslüman olmasından ve İslâm'ı iyi yaşamasından sonra bu olay onun için bir tenkid sebebi olamaz. Çünkü İslâm, bir insanın müslüman olmadan Önceki hayatında başından geçmiş olayları siler, insanı geçmiş döneminden sorumlu tutmaz. Bunu İbni Hacer, el-Feth'de ifade etmiştir. [393]

HADİSLERLE EN'AM SURESİNİN TEFSİRİ

2644- Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [394]
"Ebu Cehil, Resulullah (a.s)'a: "Biz seni yalanlamıyoruz. Ama senin getirdiğini yalanlıyoruz," dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar, ancak zalimler bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar." [395]

2645- Müslim, Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: [396]
"Biz altı adam Resulullah (a.s)'ın yanında bulunuyorduk. Müşrikler: "Bunları kov, bize karşı cür'etkârlık etmesinler," dediler. (Yanında) bulunanlar da, ben, Abdullah bin Mes'ud (r.a), Huzeyl'den bir adam, Bilal ve adlarını bilmediğim iki adamdı. Resulullah (a.s)'m içine Allah'ın gelmesini dilediği bir fikir geldi. İçinden birtakım şeyler düşündü. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Rabblerinin rızasını umarak sabah akşam O'na yalvaranları yanından kovma. Onların hesaplarından senin üzerine, senin hesabından da onların üzerine bir sorumluluk yok ki, onları yanından kovup da zalimlerden olasın." [397]

2646- Ahmed bin Hanbel, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "De ki: "O size üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye veya sizi çeşitli gruplara ayırıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya güç yetirir. Bak, olur ki anlarlar diye ayetlerimizi nasıl etraflıca açıklıyoruz!" [398] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [399]
"Burada dört şeyden söz edilmektedir. Bunların hepsi de kesin gerçel leşecektir. İkisi Resulullah (a.s)'tan yirmibeş yıl sonra gerçekleşti. Değişü gruplara ayrıldılar ve birbirlerinin hınçlarını tattılar. Geriye iki şey kaldı Yerin dibine geçirme ve yukarıdan taş yağdırma. Bunlar da kesin gerçel leşecektir." [400]

Bir Açıklama

İslâm ümmetinin tarihinde ve değişik halkların tarihlerinde korkulu anların ve Allah katından indirilen azapların yaşandığı pek çok olay olmuştur. Bazen büyük zararlara yol açan iri taneler halinde dolular yağdığı oldu. Bunun bir örneği 1982

yılında Batı Almanya'da yaşandı. Öte yandan ister İran-Irak savaşı gibi Müslüman halklar arasında gerçekleşsin, ister Müslümanlarla diğer toplumlar arasında gerçekleşsin ve isterse genelde değişik insan toplumları arasında gerçekleşsin günümüz savaşlarında uçaklarla, toplarla ve benzen araçlarla yağmur gibi mermiler yağdırılmaktadır. Yine yerin altına döşenen bombalar büyük patlamalara yol açmaktadır. Bu itibarla çağımızda ortaya çıkan savaşlarda insanlar birbirlerine şiddetlerini tattırdıkları gibi bu savaşlarda yukarıdaki âyette sözü edilen azap türlerinin tümü yaşanmaktadır. Ancak âyetin zahiri anlamı yerin dibine geçirme ve gökten taş (veya benzeri şeyler) yağdırma olaylarına delalet etmektedir.

2647- Buharı, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [401]

"De ki: "O, size üstünüzden" [402] ifadesi inince, Resulullah (a.s): "Senin yüzüne (sana, zâtına) sığınırım" diye buyurdu. "Yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye" ifadesi inince, yine: "Senin yüzüne (sana, zâtına) sığınırım" diye buyurdu. "Veya sizi çeşitli gruplara ayırıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya güç yetirir" ifadesi inince de: "Bu ikisi daha hafif veya daha kolay" diye buyurdu."
Tirmizi'nin rivayetinde şöyle denmektedir:
"Bu ikisi daha hafiftir veya bu ikisi daha kolaydır."

2648- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: [403]

"İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar; işte güven onlaradır ve doğru yolda olanlar da onlardır/' [404] âyeti inince, bu Müslümanlara zor geldi ve: "Hangimiz kendine haksızlık etmeyebilir?" dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Burada kastedilen şey şirktir. Lokman (a.s)'m oğluna söylediği şu sözü duymadınız mı?:
"Ey oğulcağızım! Allah'a ortak koşma. Şüphesiz ortak koşmak (şirk) büyük bir zulümdür." [405]

2649- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"İnsanlar Resulullah (a.s)'a gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Biz kendi

öldürdüğümüzü yiyip de Allah'ın öldürdüğünü yemeyecek miyiz?" diye sordular. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi:

"Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine Allah'ın adı anılan (hayvanların etlerin)den yiyin. Allah zorunluluk halleri dışında size haram olan şeyleri ayrı ayrı açıklamış olduğu halde üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan niçin yemeyeceksiniz? Pek çokları bilgisizce arzularına uyarak başkalarını saptırmaktadırlar. Şüphesiz ki Rabbin, sınırı aşanları en iyi bilendir. Günâhın gizli olanını da açık olanını da bırakın. Günah kazananlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin. Şüphesiz o fısktır (yoldan kaymadır). Doğrusu şeytanlar dostlarına, sizinle tartışmaları için telkinde bulunmaktadırlar. Eğer onlara itaat ederseniz, o zaman siz de müşrik olursunuz." [406]

Ebu Davud'un rivayetine göre de şöyle söylemiştir:

"Yahudiler Resulullah (a.s)'a gelerek: "Kendi öldürdüklerimizdeıı yiyor ama Allah'ın öldürdüklerinden yemiyoruz," dediler. Bunun üzerine şu âyet indi:

"Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin." [407]

Yine Ebu Davud'un, Yüce Allah'ın: "Doğrusu şeytanlar dostlarına, sizinle tartışmaları için telkinde bulunmaktadırlar," sözüyle ilgili bir rivayetine göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:

"Ölü hayvanı kastederek: "Allah'ın kestiğini niye yemiyorsunuz?" diyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu sözünü indirdi:

"Eğer onlara itaat edersiniz, o zaman siz de müşrik olursunuz."

Sonra şu âyetindi: [408]

"Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin." [409] Bir başka rivayete göre de şöyle söylemiştir: "(Yüce Allah şöyle buyuruyor):

"Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız üzerine Allah'ın adı anılan (hayvanların etlerin)den yiyin." Ve: "Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin." [410]

Bu âyet neshedildi, bazı şeyler müstesna kılındı. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Kendilerine kitap verilmiş olanların yemeği size, sizin yemeğiniz de onlara helâldir." [411]

Nesai'nin, Yüce Allah'ın: "Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin," sözüyle ilgili rivayetine göre de İbni Abbas (r.a) şöyle

söylemiştir:
"Müşrikler onlarla (yani Müslümanlarla) tartışmaya girdiler ve: "Allah'ın kestiğini yemiyorsunuz. Oysa kendi kestiğinizi yiyorsunuz" dediler. [412]

2650- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [413]
"(Cahiliye dönemi) araplarm(m) bilgisizliklerini öğrenmeyi arzularsan En'am suresinin 130. âyetinden sonrasını oku:
"Akılsızlıkları yüzünden bilgisizce çocuklarını öldüren ve Allah'a iftirada bulunarak Allah'ın onlara rizık olarak verdiği şeyleri kendilerine haram kılanlar elbette hüsrana uğramışlardır. Onlar sapıtmışlar ve doğru yola ere-
memişlerdir." [414]

2651- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kim üzerinde Muhammed (a.s)'in mührünün bulunduğu sahifeye bakmayı arzularsa şu âyetleri okusun:
"De ki: "Gelin Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne babaya iyilik edin, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizi de onları da biz rızıklandırmaktayız- kötülüklerin açık olanına da gizli olanına da yaklaşmayın ve Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmeyin. Olur ki akıl edersiniz diye (Allah) size böyle emretti."
"Yetimin malına, erginlik çağına erişmesinden önce onu en güzel şekilde değerlendirmek dışında yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı da adalete uygun bir şekilde tam yapın. Hiçbir cana kaldırabileceğinden fazla yük yüklemeyiz. Bir yakınınız hakkında da olsa konuştuğunuz zaman adalete uyun. Olur ki öğüt alırsınız diye (Allah) size böyle emretti." [415]
"İşte benim dosdoğru olan yolum budur, ona uyun. Değişik yollara uymayın, sonra bu yollar sizi O'nun yolundan ayırır. Olur ki sakınırsınız diye (Allah) size böyle emretti." Sonra iyilik yapana nimetimizi tamamlamak, her şeyi etraflıca açıklamak üzere ve bir hidayet rehberi ve rahmet olarak Musa'ya Kitab'ı verdik. Umulur ki, Rabblerine kavuşacaklarına inanırlar! Bu (Kur'an) da, bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ona uyun ve kötülüklerden sakının ki size rahmet edilsin. "Kitap yalnızca bizden önceki iki topluluğa indirildi ve biz onların okumalarından habersizdik" demeyesi-niz." [416]

2652- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir:
"Üç şey vardır ki onlar çıktığında: "Önceden iman etmemiş veya ima-myla bir iyilik kazanmamış kimseye artık iman etmesinin bir yararı olmayacaktır." [417] Bunlar, güneşin batıdan doğması, Deccal ve yer hayvanı (Dab-betu'l-arz)'dır." [418]

2653- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak şu şekilde rivayet etmişlerdir: [419]
"Yüce Allah buyuruyor ki: "Kulum bir kötülük işlemek istediğinde onu işleyinceye kadar üzerine yazmayın. Eğer işlerse aynen yazın. Eğer benimi için onu bırakırsa (işlemekten vazgeçerse) bunu kendisi için bir iyilik olarak] yazın. Bir iyilik işlemeyi ister ama işlemezse bunu onun için bir iyilik olara» yazın. İşlerse o zaman da on katından yedi yüz kat fazlasına kadar yazın."
Tirmizi bu rivayete şunu eklemiştir:
"Sonra şu âyeti okudu:
"Kim bir iyilik getirirse, ona on katı karşılık vardır. Kim de bir kötülü getirirse, o da ancak yaptığının misliyle cezalandırılır ve onlara haksızlı] edilmez.' [420] [421]

Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan da buna benzer bir riva yet nakletmişlerdir. Bu rivayette şöyle denmektedir:

"... On katından yedi yüz katına, hatta kat kat fazlasına kadar." [422]

HADİSLERLE A'RAF SURESİNİN TEFSİRİ

2654- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"(Cahiliye döneminde) bir kadın Ka'be'yi çıplak olarak tavaf ediyor ve: "Kim bana bir tavaf giysisini emanet olarak verebilir?" diyordu. Kadın bu giysiyle cinsel organını örtüyor ve şöyle diyordu:
"Bugün bir kısmı veya tamamı görünüyor,
Ondan ne görünüyorsa onu helal kılmam."
Bunun üzerine şu âyet indi:
"Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın." [423]

Tavaf giysisi Titvaf hakkında İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle söylemiştir: [424]

"Bu, kadının tavaf sırasında giydiği giysiydi. Cahiliye donemi, insanlar çıplak olarak tavaf yaparlardı. Elbiselerini çıkarıyor ve yerin üzerine atılmış halde bırakıyorlardı. Sonra da bir daha hiç almıyorlardı. Öyle eskiyinceye kadar ayaklar altında çiğnenir bir halde bırakıyorlardı. Bu "lika" olarak adlandırılırdı. Sonra İslâm geldi ve Yüce Allah avret yerlerinin örtülmesini emretti. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde süslerinizi alın." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Ka'be'yi çıplak biri tavaf edemez." [425]

2655-Ahmed bin Hanbel, Ebu Vâkid Leysi (r.a)'den rivayet etmiştir: [426]
"Resulullah (a .s), Huneyn Savaşı için çıktığında müşriklere ait bir ağacın yanından geçti. Müşrikler o ağacın üzerine silahlarını asarlardı. Adına da Zâtu Envât denirdi. (Sahabiler):
"Onların bir Zâtu Envât'lan olduğu gibi bize de bir Zâtu Envât belirle/' dediler. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanallah. Bu, tıpkı Musa'nın kavminin şu sözüne benziyor:
"Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi bize de bir ilah yap." [427]
Canım elinde olana yemin olsun ki, sizden önce geçmiş olanların yollanna gireceksiniz."

2656- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: [428]

"Resulullah (a.s) şu âyeti okudu:
"Musa belirlediğimiz vakitte gelip Rabbi kendisiyle konuşunca: "Ey Rab-bim! Bana kendini göster, sana bakayım" dedi. (Rabbi): "Beni göremeyeceksin. Ancak şu dağa bak. Eğer o yerinde durursa beni göreceksin," dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu dümdüz etti ve Musa da baygın düştü." [429]
Hammad: "İşte böyle" dedi. Süleyman baş parmağının bir yanıyla sağ p mağınm ucunu tuttu ve şöyle söyledi: "Dağ eridi ve Musa da baygın düştüj
Süleyman, hadisi Hammad'dan rivayet eden kişi olan İbni Harb'dır. Ya ıi Süleyman Yüce Allah'ın yukarıdaki sözünü belirtilen şekilde açıklamıştır.
Bir rivayete göre de Resulullah (a.s) baş parmağını serçe parmağının Üst ekleminin üzerine koydu. [430]

2657- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah, Adem'i yaratınca sırtını mesh etti (okşadı). Bunun üzerine, Allah'ın kıyamet gününe kadar onun soyundan yaratacağı :lher şey ortaya çıktı. (Allah) onlardan her bir insanın iki gözünün arasına nurdan bir parıltı koydu. Sonra onları Adem (a.s)'e arzetti. O:
"Ey Rabbim! Bunlar kimdir?" diye sordu. (Yüce Allar)j
"Senin soyundur" diye buyurdu. İçlerinden bir adam gördü ve onun iki gözünün arasındaki parıltı hoşuna gitti.
"Ey Rabbim! Bu kimdir?" diye sordu. (Yüce Allah): "Davud'dur" diye buyurdu. (Adem a.s):
"Ey Rabbimî Ona ne kadar ömür verdin?" diye sordu. (Yüce Allah): "Altmış yıl" diye buyurdu. (Adem (a.s):
"Ey Rabbim! Onun ömrüne benim ömrümden kırk yıl ekle" dedi." Resulullah a.s) buyurdu ki:
"Adem (a.s)'in Ömrünün kırk yıl dışında kalan kısmı geçince, ölüm meleği kendisine geldi. Adem (a.s):
"Benim ömrümden daha kırk yıl kalmamış mıydı?" dedi. (Melek):
"Sen onu oğlun Davud'a vermemiş miydin?" diye sordu. Adem (a.s) karşı geldi, onun soyu da karşı geldi. Adem (a.s) unuttu, bu yüzden (kendisine yasak edilen ağaçtan) yedi soyu da unuttu. O hata etti, soyu da hata etti." [431]

Bir Açıklama

Hz. Adem (a.s)'in karşı gelmesi, unutması sebebiyleydi. Unutanın üzerine ise sorgu yoktur. Hatası ise ya unutması sebebiyle ya da daha peygamberlikle görevlendirilmeden önce olmuştu. Hadis metni, peygamberlerin nâhtan korundukları ve masum oldukları ilkesine aykırı değildir.

2658- Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Onlarl, kendisine ayetlerimizi verdiğimiz sonra da onlardan sıyrılıp çıkan ve şeytanın onu peşine takması dolayısıyla azgınlardan olan kimsenin haberini de oku. Biz dileseydik onu onlarla (o ayetlerle) yükseltirdik. Ancak o kendisini yeryüzünde sonsuza kadar kalacak sandı ve arzularına uydu. Onun dunl-mu, üstüne varsan da soluyan, kendi haline bıraksan da soluyan bir köpeğin durumuna benzer. Bu kıssayı anlat, olur ki düşünürler," [432] söini hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: '"

"O, Bel'am'dır. Bel'am." [433]

Bir Açıklama

'el-Esâs fi't-Tefsir' adlı kitabımızda, Bel'am hakkında Eski Ahid (Tejj/ri kitaplarında yer alan bilgileri ve müfessirlerin onun hakkında söyledikferi&i aktardık. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

2659- Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Şu âyet Umeyye bin Ebu Salt hakkında inmiştir:
"Onlara, kendisine ayetlerimizi verdiğimiz sonra da onlardan sıyrıfip çıkan ve şeytanın onu peşine takması dolayısıyla azgınlardan olan kimser|n haberini de oku." [434]

Bir Açıklama

Ibni Cerir, Tefsir'inde şöyle söylemiştir:
"Bu konuda söylenecek en doğru söz şudur: Yüce Allah burada, Peygamber (a.s)'ine, halkına, Allah'ın kendisine açık deliller ve hüccetler -ki onlar da âyetlerdir- verdiği halde bunlardan sıyrılıp çıkan adamın haberini bildirmesi yolundaki emrini hatırlatmaktadır.

Ayetlerin deliller ve geçmiş hakkında tekrarı gerektirmeyecek bilgiler verilmesi anlamı taşıdığına dair delilleri ortaya koymuştuk. Yüce Allah'ın kendisine bunları verdiği kişinin Bel'am olması mümkündür. Aynı şekilde Ümeyye olması da mümkündür. (Bu kişilerden birine) verilmiş olan ve hüccet (kuvvetli delil) anlamındaki âyetler de Yüce Allah'ın bazı peygamberlerine indirdiği kitaplardan bazı parçalar olabilir. Bunun Bel'am'a verilmiş olması da, Ümeyye'ye verilmiş olması da mümkündür..."
İbni Cerir daha sonra şöyle diyor:
"Bunların verildiği kişinin gerçekte kim olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyacak bir rivayet yoktur. En doğrusu bu konuda Yüce Allah'm söylediğini söylemek ve Allah tarafından gelen vahyin ortaya koyduğu anlam neyi gerektiriyorsa onu kabul etmektir." (Özetleyerek ve bazı değişiklikler yaparak aktardık). [435]

2660- Taberani, Abdullah bin Ömer (r.a)'in: "Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir," [436] âyeti hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Yüce Allah Peygamber (a.s)'ine insanlarla muamelesinde af yolunu tutmasını emretmiştir." [437]

2661- Buhari, İbni Zubeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: [438]
"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir" âyeti, anc insanlarla olan ilişkilerle ilgili olarak indirilmiştir."
Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Yüce Allah, Peygamber (a.s)'ine insanlarla muamelesinde af tutmasını emretmiştir." [439]

Bir Açıklama

Hafız, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"İbni Zubeyr'in yukarıdaki âyetle ilgili olarak yaptığı tefsiri Mücâhid de yapmıştır. Bu konuda Abdullah bin Abbas (r.a) farklı düşünmüştür. İbni Ce-rir'in bildirdiğine göre Ali bin Ebi Talha, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Affı al", yani onların mallarından senin için artanları, fazla gelenleri Bu, zekâtın

farz kılınmasından önceydi."
Suddi de böyle söylemiş ve şunu eklemiştir: "Bunu zekât âyeti neshetmiştir."
Dahhâk, Atâ ve Ebu Ubeyde de benzer şeyler söylemişlerdir. İbni Cerir birinci görüşü yani ibarenin "insanlarla ilişkilerde af yolunu tut" anlamına geldiği görüşünü tercih etmiş ve bunu dayanak edinmiştir.
Ca'feri Sadık'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Kur'an'da güzel ahlâk prensiplerini bundan daha özlü bir şekilde ortaya koyan âyet yoktur. Bu da şu yöndendir. İnsani güçlere göre ahlâkın üç yönü bulunmaktadır: Akılla ilgili olan, şehvetle ilgili olan ve gadabla (duygusal yanla) ilgili olan. Akılla ilgili olanı hikmettir. İyiliği emir bundandır. Şehvetle ilgili olan iffettir. Af yolunu tutmak bundandır. Gadabla ilgili olan cesarettir. Bilgisizlerden yüz çevirmek de bundandır.
Taberi, mürsel olarak, İbni Merdeviye de mevsul olarak Câbir ve daha başkalarından şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir:
"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir" âyeti inince Cibril'e sordu ve: "Bilmiyorum ki sorayım" dedi. Sonra döndü ve şöyle söyledi: "Rabbin sana, seninle ilişkiyi kesene gitmeni, sana vermeyene vermeni ve sana haksızlık edeni bağışlamanı emrediyor." [440]

HADİSLERLE ENFAL SURESİNİN TEFSİRİ

2662- Buhari ve Müslim, Ibni Cubeyr (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Enfal suresi (ne hakkında indi)?" diye sordum. O da şöyle söyledi:
"Bedir Savaşı hakkında." [441]

2663- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Şu âyet Bedir günü hakkında indi: [442]
"Kim o gün, tekrar çarpışmak üzere bir tarafa çekilmek veya bir başka birliğe katılmak gayesi dışında onlara arkasını dönerse, Allah'ın gadabını hak etmiş olur ve onun varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir!" [443]

2664- Müslim, Sa'd (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [444]
"Bedir günü (olayı) olunca bir kılıç getirdim ve dedim ki:
"Ya Resulullah (a.s)! Allah müşrikler karşısında gönlüme rahatlık verdi -veya buna benzer bir şey söyledi- Şu kılıcı bana ver." Resulullah (a.s):
"Bu ne benimdir, ne de senin" diye buyurdu. (Kendi kendime):
"Herhalde bu kılıcı benim gibi atılgan davranamayan birine verecek" dedim. Sonra Resulullah (a.s) yanıma geldi ve şöyle buyurdu:
"Sen bunu benden, bu henüz benim değilken istemiştin. Şimdi benim oldu. Artık senindir."
Bu konuda da şu âyet indi:
"Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki: "Ganimetler Allah'ın ve peygamberinindir. Eğer mü'minler iseniz, Allah'a karşı gelmekten sakının ve aranızı düzeltin. Allah'a ve peygamberine itaat edin." [445]

2665- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'m, Yüce Allah'ın: "Allah katında canlıların en kötüsü, bir şeye akıl erdiremeyen sağır ve dilsizlerdir," [446] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bunlar, Abduddar oğullarından bazı kimselerdir." [447]

2666- Ahmed bin Hanbel, Mutarraf (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:

"Zubeyr'e dedik ki: "Ey Ebu Abdullah! Size ne oldu ki, halifeyi sıkıştırdınız. Sonuçta öldürüldü. Sonra kalkıp kan hakkını istemeye başladınız?" Zubeyr de şöyle söyledi:
"Biz Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) döneminde şu âyeti okuyorduk:
"Aranızdan yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan fitneden sakının ve bilin ki Allah, cezası çok çetin olandır."
Bizlerin de burada kastedilenlerden olabileceğini düşünmedik. Sonuçta başımıza gelen geldi." [448]

2667- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ıı şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [449]
"Ebu Cehil şöyle dedi:
"Ey Allah'ım! Bu senin katından gönderilme bir gerçekse, bizim üzerimize gökten taş yağdır veya bize acıklı bir azap gönder." [450]
Bunun üzerine şu âyet indi:
"Oysa sen onların içinde olduğun sürece Allah onlara azap edecek değildi. Onlar bağışlanma diledikleri sürece de Allah onlara azap edici değildir." [451]
Taberi'nin tefsirinde şöyle denmektedir:
"O'nu (yani Resulullah (a.s)'ı Mekke'den) çıkardıklarında şu âyet indi:
"Onlar gerçekte onu korumaya ehil olmadıkları halde insanları Mescidi Haram'dan alıkoyarlarken Allah onlara neden azap etmesin! Onu korumaya ehil olanlar ancak takva sahipleridir. Fakat onların çoğu bunu bilmez." [452]

Bir Açıklama

Hafız, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "Ebu Cehil şöyle dedi:
"Ey Allah'ım! Bu senin katından gönderilme bir gerçekse..." sözü, bu ifade (ayette) her ne kadar bir gruba nisbet ediliyorsa da bunu asıl söyleyenin Ebu Cehil olduğunu göstermektedir. Belki de bu sözü ilk olarak o söylemiş, diğerleri de kabullenmişler dolayısıyla hepsine birden nisbet edilmiştir. Ta-berani'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'a dayanan bir tankla naklettiğine göre bu sözü Nadr bin Haris söylemişti. Bu rivayete göre (İbni Abbas r.a) şöyle söylemiştir:
"Bunun üzerine şu âyet indi:

"Bir isteyen kesin gerçekleşecek olan bir azabı istedi." [453]
Mücahid, Atâ ve Suddi de böyle söylemiştir. Ancak bu rivayet, Sahih-'teki rivayete ters düşmez. Çünkü adı geçen kişilerin her ikisinin de söz konusu sözü söylemiş olması muhtemeldir. Ancak Ebu Cehil'e nisbet edilmesi daha yerindedir.
Katade'nin de şöyle söylediği rivayet edilmiştir:
"Bunlar, bu ümmetin kafası çalışmayanları bilgisizleridir."
İbni Cerir'in Yezid bin Rummân tankıyla rivayet ettiğine göre bunu onlar (yani bu ümmetin bilgisizleri) söylediler sonra akşam olunca pişman oldular ve: "Ey Allah'ım! Senin bağışlamanı diliyoruz" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Onlar bağışlanma diledikleri sürece de Allah onlara azap edici değildir."

2668- Müslim, Ukbe bin Amir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: [454]
"Resulullah (a.s)'m minberdeyken şöyle buyurduğunu duydum: "Onlara karşı gücünüzün yettiğince kuvvet ve (cihad için) bağlanıp beslenen atlar hazırlayın." [455]
"İyi bilin ki kuvvet atmaktır." Bu sözü üç kere tekrar etti." Tirmizi ve Müslim şu fazlalığa yer vermiştir:
"İyi bilin ki, Allah size yeryüzünü açacak (geniş yerler fethedeceksiniz). İhtiyacınızı karşılayacak ganimetler elde edeceksiniz. Biriniz oklarıyla oynayarak acze düşmesin." [456]

2669-Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Yüce Allah'ın: "Sen yeryüzünde bulunanların tümünü harcasaydın onların kalplerinin arasını uzlaş-tıramazdm ama Allah aralarını uzlaştırdı" [457] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bu, Allah için birbirlerini sevenler hakkında inmiştir." [458]

2670- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: [459]
"Sizden sabırlı yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiyi yener," [460] âyeti inince iki yüz kişiyle karşı karşıya gelen on veya yirmi kişiden kimsenin kaçmaması farz oldu. Sonra şu âyet indi:

"Şu an, Allah üzerinizdeki yükü hafifletti ve sizde zaaf olduğunu bildi. Sizden sabırlı yüz kişi bulunursa iki yüz kişiyi yener. Eğer sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir."
[461]

Bundan sonra iki yüz kişiyle karşılaşan yüz kişinin geri çekilmemesi far? oldu."
Yine Buhari'nin (2) ve Ebu Davud'un (3) nakletmiş olduğu bir rivayete göre de şöyle söylemiştir:
"Sizden sabırlı yirmi kişi olursa iki yüz kişiyi yener" âyeti inince, bu, Müslümanlara zor geldi. Sonra şu âyet indi: , "Şu an, Allah üzerinizdeki yükü hafifletti..."
Allah sayı olarak üzerlerindeki yükü hafifletince, hafiflettiği oranda dayanma güçleri de azaldı."

2671- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Onlardan her bir kişinin on kişiye karşı savaşması, üzerlerine farz kılındı. Bu, üzerlerine ağır ve zor geldi. Sonra üzerlerindeki yük hafifletildi ve bir kişinin iki kişiye karşı savaşması istendi. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurdu:
"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Sizden sabırlı yirmi kişi olursa iki yüz kişiyi yener. Eğer sizden yüz kişi olursa inkâr edenlerden bin kişiyi yener. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Ştt an, Allah üzerinizdeki yükü hafifletti ve sizde zaaf olduğunu bildi. Sizden sabırlı yüz kişi bulunursa iki yüz kişiyi yener. Eğer sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir."
Daha sonra şöyle buyurdu:
"Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu." [462]
Diyor ki: "Eğer ben, bana karşı geleni azaplandırmayacak olsaydım onun hakettiğini verirdim."
Sonra Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Ey Peygamber! Ellerinizde bulunan esirlere de ki: "Eğer Allah kalplerinizde bir hayır olduğunu bilirse size, sizden almandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Allah bağışlayandır, rahmet edendir". [463]
Abbas (r.a) dedi ki:
"Vallahi bu benim hakkımda indi. Resulullah (a.s)'a Müslüman olduğumu bildirince ve yanımda bulduğu yirmi ukiyyenin hesabını yapmasını istediğimde

bana buna karşılık hepsi ticaret yapan ve ellerinde mallan olan yirmi köle verdi. Bunun yanısıra Yüce Allah'ın beni bağışlamasını da umuyorum." [464]

2672- Ebu Davud, Hz. Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bedir olayı olduğunda ve Resulullah (a.s) esirlere karşılık fidye alınca Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Bir Peygamber'e yeryüzünde kesin galibiyet sağlamadan esir almak yaraşmaz. Siz dünya varlığını istiyorsunuz Allah ise (sizin için) ahireti istiyor. Allah yücedir, hakimdir. Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu." [465]
Daha sonra kendilerine ganimetler helal kılındı." [466]

2673- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "(Yüce Allah şöyle buyuruyor):
"İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve onları barındırıp kendilerine yardım edenler işte bunlar birbirlerinin dostlarıdırlar (velileridirler)." [467]
Yine şöyle buyuruyor:
"İman edip de hicret etmeyenlere gelince, hicret etmedikleri sürece onların velayetlerinden size bir şey yoktur." [468]
Bir bedevi bir muhacire mirasçı olamazdı. Muhacir de ona mirasçı olamazdı. Sonra bu neshedildi ve (Yüce Allah) şöyle buyurdu:
"Allah'ın kitabına göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar." (1)

2674- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: [469]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden önce siyah başlılardan -(yani insanlardan) kimseye ganimetler helal kılınmamıştı. Gökten bir ateş iner ve onları (toplanan ganimetleri) yerdi."
-Süleyman el-A'meş dedi ki: "Bugün bunu Ebu Hureyre (r.a)'den başka kim diyor?"-
Bedir olayı olunca, daha kendilerine helâl kılınmadan ganimetleri aldılar. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:
"Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı aldıklarınızdan dolayı

size büyük bir azap dokunurdu." [470]

2675- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir; "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Peygamberlerden bir peygamber savaşa çıktı. Kavmine: "Bir kadının cinsel organma (yani bir kadına) sahip olup da, onunla ilişkide bulunmamış olan ancak ilişkide bulunmak isteyen bir adam benim peşimden gelmesin..." dedi."
Hadis böyle devam ediyor. Ve bu hadiste şöyle deniyor: "Sonuçta Allah onlara fetih nasib etti. (Peygamber) ganimetleri topladı. Onları yemek için -bir ateş- geldi." Yine şöyle deniyor:
"Sonra yedi. Daha sonra Allah bize ganimetleri helâl kıldı. Sonra Allah bizim zayıflarımızı ve güçsüzlerimizi gördü ve onları (ganimetleri) bize helâl kıldı." [471]

Bir Açıklama

Hafız, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "Burada, ganimetlerin sadece bu ümmete helal kılındığı bildirilmektedir. Bunun başlangıcı Bedir Savaşı'nda olmuştu. O olaydan sonra Yüce Allah şu âyeti indirmişti:
"Ganimet olarak ele geçirdiklerinizden helal ve temiz olarak yiyin ve Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah bağışlayıcıdır, rahmet edicidir." [472]

Böylece Allah onlara ganimetleri helal kıldı."

2676- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sahabilerini kard eşleş tirdi. Böylece birbirlerine mirasçı olmaya başladılar. Sonuçta Yüce Allah şu âyeti indirdi:

"Allah'ın kitabına göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar." [473]
Bundan sonra insanlar neseb yoluyla birbirlerine mirasçı olmaya başladılar. [474]

HADİSLERLE TEVBE SURESİNİN TEFSİRİ

2677- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: [475]
"Hz. Osman (r.a)'a: "Niçin mesâniden (âyetleri birbirine benzeyen surelerden) olan Enfal süresiyle, ayetleri yüzü aşan surelerden olan Berâe (Tövbe) suresini arka arkaya yazdınız da aralarına "Bismillahirrahmanirrahim" satın koymadınız? Bununla birlikte onları yedi uzun surenin arasına soktunuz? Sizi böyle yapmaya yönelten ne oldu?" diye sordum. Hz. Osman (r.a) şöyle söyledi:
"Bazı zamanlarda Resulullah (a.s)'a birçok âyeti olan sureler iniyordu. Kendisine bir şey indiğinde bunları yazanlardan birini çağırıyor ve: "Bunları içinde şundan şundan söz edilen surenin içine koyun" diye buyuruyordu. Yine birtakım âyetler indiğinde: "Bu âyetleri içinde şundan şundan söz edilen sureye koyun" diyordu. Enfâl suresi de Medine'de inen surelerin ilkle-rindendi. Berâe suresi ise Kur'an'm son inen surelerindendi. Onun iniş hikâyesi de Ötekinin (Enfal suresinin) iniş hikâyesine benziyordu. Resulullah (a.s), bunun da ondan (yani Enfal suresinin bir devamı) olup olmadığını açıklamadan hayata gözlerini yumdu. Bu yüzden bunları arka arkaya koydum ama aralarına "Bismillahirrahmanirrahim" satırı koymadım ve bunları yedi uzun surenin araşma koydum." [476]

Bir Açıklama

Bu hadisi, önemli bir konuya temas etmek için verdik. Bu konu da surelerin sıralamasının vahye göre olduğu konusudur. Bu hadis, bunun aksini ileri sürenler için asla delil olamaz. Hadisin senedinde Yezid el-Farisi vardır ki, bu kişi tanınmayan biridir.
Hangi delile dayandığı bilinmese de bir konuda görüş birliğinin oluşması, o görüş birliğine ileten birtakım delillerin bulunduğunu ortaya koyar. Sahabiler Berâe Suresinin Enfâl Suresinden sonraya konmasında görüş birliğine varmışlardı. Sebepleri ve hikmetleri de bunda bir etkendir. Onlar ancak vahye dayanan bir konuda görüş birliğine varmışlardır. Bu konuda görüş birliğine varmaları da bu yüzdendi. 'el-Esâs fi't-Tefsir1 adlı kitabımızda Kur'an'daki surelerin sıralamasının vahye göre olduğunu isbat eden yeni bir delil ortaya koymuştuk. Bu, Kur'an surelerinin sıralamasının vahye göre olduğu görüşünde olanların ortaya koydukları diğer delillere eklenebilir. Daha pek çok delil de

bunu ortaya koymaktadır.

2678- Buhari ve Müslim, Said bin Cubeyr (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: [477]
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Tevbe suresi (ne ile ilgilidir)?" diye sordum. Şöyle söyledi:
"O, gerçek yüzleri ortaya çıkarandır. Sürekli "onlardan...11, "onlardan..." diye inedurdu. Öyle ki kimse müstesna olmaksızın onda herkesten söz edileceğini sandılar."
"Enfal suresi (ne hakkında indi)?" diye sordum. "Bedir Savaşı hakkında indi" dedi. "Haşr suresi (ne hakkında indi)?" diye sordum. "Nadir oğulları hakkında indi" dedi."
Bir rivayette de şöyle denmektedir:
"Abdullah bin Abbas (r.a)'a: "Haşr suresi (ne hakkında indi)?" diye sordum. "Ona Nadir suresi de" dedi." [478] Bir Açıklama Hafız, el-Feth'de şöyle söylemiştir:
"Sürekli "onlardan...", "onlardan..." diye inedurdu" sözüyle ilgili olarak şunları söylüyoruz:
"Onlardan: "Eğer Allah bize kendi lütfundan verirse mutlaka sadaka vereceğiz ve sarihlerden olacağız" diye Allah'a kesin söz verenler var. Ama Allah lütfundan kendilerine verince, ondan cimrilik etti ve yüz çevirdiler. Onlar zaten dönektirler." [479]
"Onların kimileri de sadakalar konusunda sana dil uzatırlar. Ondan kendilerine verilirse hoşnut olurlar ama kendilerine verilmezse o zaman hemen öfkelenirler." [480]

---

[1] Nahi Suresi: 44

[2] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/9-10

[3] Ankebut Suresi: 69

[4] Araf Suresi: 146

[5] Yani müellifin bu kitapları yazarken kullandığı kaynaklar

[6] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/10-17

[7] Fethu'l-Bâri (81155-156)

[8] Tirmizi (5/204) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 2-Fatiha süresiyle ilgili bab. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiş, 'el-Cami'İn tahkikçisi de hasen olduğunu te'kid etmiştir. Bunu Ahmed bin Hanbel de Müsned (4!378-379)'de rivayet etmiştir. Ibni Hibban (8/48) da rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

[9] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/19-20

[10] Buhari (8/159) 65-KİtÂbu't-Tefsir, 2-"Gadaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil" babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/20

[11] Buhari (8/304) 65-Kitâbu't-Tcfsir, 4-"Bizi bağışla" deyin" sözüyle ilgili bab. Müslim (4/2312) 54-Kitâbu't-Tefsir.

[12] Bakara Suresi: 58

[13] Tirmiii (5/205) 48-Kitâbu Tcfsiri'l-Kur'an, 3-Bakara, süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[14] Bakara Suresi: 58

[15] Cuma Suresi: 6
Secde ederek": Yani boyun eğmiş olarak, huşu içinde. Günâhlarından tevhe etmiş birinin durumu üzere. "Hıtta": Yani "biz artık günâhlarımıza son dedik." Hafız îbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir: Kuşmeyheni'nin söylediğine göre, (Yahudilerin söyledikleri söz) arpa tanesi anlamına geliyordu. Sonuç olarak onlar, yapmakla ve söylemekle emrolundıkları şeye muhalefet ettiler. Günâhlarına son vermelerinden sonra Allah'a şükür amacıyla secde etmekle ve "httta" demekle emrolunmuşlardı. Ama secdeyi dübürleri üstüne sürünmekle değiştirdiler. "Hıtta" yerine de "hinta" dediler. Yahut: "Hitta" dediler ama buna ek olarak bir de: "Arpa başağındaki tane" ibaresini söylediler. Hakim, Suâdi'nin Murre'dcn, onun da Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayeti tankıyla bildirdiğine göre Abdullah hin Mes'ud (r.a) söyle söylemiştir: "Hatıi semkâ" dediler. Bu ibare ise: "Dolgun kırmızı^ arpa tanesi" anlamına geliyordu."

[16] Keşfu'l-Estâr (3/40-41) Bakara suresi. Mecme'u'z-Zevâid (6/314) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bu rivayet, buradaki siyakından farklı olarak Sahih'te yer almıştır. Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[17] Buhari (1/504) 8~Kitâbu's-Salat, 32-Kıble hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (4/1865) 44-Kitâbu Fedâili's-Sahabe, 2-Hz. Ömer (r.a)'in faziletlerinden bazıları babı. Müslim'in bu rivayeti Abdullah bin Ömer (r.a)'den nakledilmiştir. Tirmizi (5/206) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi tefsiri. Tirmizi: "Bu hadis ha-sen, sahihtir" demiştir. İbnu'l-Cevzi şöyle söylemiştir: "Hz. Ömer (r.a), Hz. İbrahim (a.s)'in sünnetine göre hareket etmek istiyordu. Çünkü o, Yüce Allah'ın: "Hani, Rabbi İbrahim'i bazı sözlerle imtihan etmişti de o da onların gereğini tam olarak yerine getirmişti. Rabhi ona: "Ben seni insanlara Önder kılacağım" dedi" (Bakara Suresi: 124) sözünü duymuştu. Yine Yüce Allah'ın: "Sonra sana: "Haıiif (dosdoğru çizgide ve tevhid inancına sahip biri) olarak İbrahim'in dinine uy. O müşriklerden olmadı" diye vahyettik" (Nahl Suresi: 123) sözünü duymuştu. Bu iki âyetten Hz. İbrahim (a.s)'e uymanın bu şeriatın gereklerinden olduğunu çıkarmıştı. Beyt (Kabe) ona nisbet edilmektedir. Onun Makamı İbrahim'deki ayak izleri tıpkı bir binayı inşa edenin ölümünden sonra kendisinin hatırlamlması için koyduğu rakam gibidir. (Hz. Ömer (r.a) de) Makamı İbrahim'in yanında namaz kılınmasını uygun görmüştür.

[18]
Bakara Suresi: 125
[19]
Bakara Suresi: 126
[20]
Taberani, Mu'ccmu'l-Kebir (12/38) Mecme'u'z-Zevâid (6/316) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberanİ rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimlen geçen ravilerdir. "
[21]
İsra Suresi: 20
[22]
Müstim (11375) 5-Kitâbu'l-Mesâcid ve Mevadi'i's-Salat, 2-Kıblenin Kudüs'ten Kabe'ye çevrilmesi babı. Ebu Davıtd (1/274) Kitâhu's-Saiat, 205-Kıbleden başka tarafa namaz kılıp sonra bunu anlayanın durumuyla ilgili bab.
[23]
Bakara Suresi: 144
[24]
Buhari (6/371) 60-Kitâbu'l-Enbiyâ, 3-Yiice Allah: "Andohun Nuh'u kendi kavmine göndermiştik" sözüyle ilgili bab. Tirmizi (5/207) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi tefsiri. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. "Vasat (Orta)" kelimesi hakkında Taberi şöyle söylemiştir: "Seçkin Arapların dilinde: "Filanca, kavmi içinde orta bir mevkiye sahiptir" derler. Bununla yüksek bir mev-kiye sahip olduğu, kavminin içinde aracı olabilecek (yani sözü dinlenecek) biri olduğu anlamını kastederler. Benim görüşüme göre burada vasat ile kastedilen iki uç arasında kalan orta kısımdır. "Evin ortası" gibi. Ayetteki anlam da sudur: "Onlar (yani Müslümanlar) dinde orta bir yol üzere olduklarından ortada bulunan kimselerdirler. Hıristiyanlar gibi aşırıya gitmedikleri gibi, Yahudiler gibi eksiltmemişlerdir de. Onlar orta ve itidalli bir çizgi üzeredirler."
Hafız İbni Hacer de şöyle söylemiştir: "Hadiste de ifade edildiği üzere ayette vasat kelimesinin kullanılmış olması bunun sadece tevassut (ortada olmak veya aracılık) anlamında olmasını, bununla bîr başka anlamın kastedilmiş olmamasını gerektirmez. Bu itibarla hadisle ayetin delalet etmiş olduğu anlam arasında birbirine ters bir durum yoktur."
[25]
Bakara Suresi; 143
[26]
Ahmed bin Hanbel (3/9) Mecme'u'z-Zevâid (6/316) Hey semi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'tc isimleri geçen ravi-îerdir."
[27]
Buhari (3/497-498) 25-Kitâbu'l-Hacc, 79-Safa ve Merve arasında sa'yin vacib olduğu babı. Müslim (21418-419) Kitâbu'UHacc, 41-Safa ve Merve arasında sa'yin vacib olduğunun bildirilmesi babı.
[28]
Bakara Suresi: 158
[29]
Müslim (2/390) Aynı yer.
Hafız İbni Hacer, el-Feth (3I398)'de "Vallahi bir kimsenin bunları tavaf etmesinde bir sakınca yoktur" sözüyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "Bundan çıkan anlam şudur: U>-ve (r.a) ayette sadece söz konusu fiilde bir sakınca olmadığından söz edilmesi dolayısıyla hu fiili yapmanın sadece mubah olduğu hükmünü çıkarmıştır. Vâcib olsaydı yalnız bununla yetinilmezdi (diye düşünmüştür). Çünkü bir fiilin yapılmasında günâh olmadığının söylenilmesiyle. yetİnilmesi, normalde o fiilin mubah olduğunu gösterir. Onu yapmaktan dolayı ecir verileceği bildirilirse bu mubah olmasına ek olarak müstehah olduğuna delalet eder. O fiili terkedenin cezalandırılacağı hildirilİrse, bu da o fiilin vâcib olduğunu gösterir. Hz. Aişe (r.a)'nin cevabından çıkan anlam da şudur: Ayet söz konusu fiilin vâcib olup olmadığı hakkında bir açıklama yapmamıştır. Sadece onu yapanın günâh işlemiş olmayacağım açıklanmıştır. Bir şeyin mubah olmasıysa onu yapanın günâh işlemiş sayılmamasını gerektirir. Ayetteki ifadenin o şekilde geçmesinin hikmetiyse cevabın soru soranların sorularına uygun şekilde verilmiş olmasıdır. Söz konusu fiilin vacib olduğu, bir başka delilden çıkarılmaktadır. Bu fiilin vacib olmasına engel bir şey yoktur.

Bir insan bir şeyden dolayı özel bir duruma (sakınca dairesine) düşmekten sakınır. Ona: "Hayır, senin bunu yapmanda bir sakınca yoktur" denir. Ama böyle denmesi onun kasdettiği fiili yapmasının gerekli olmadığını göstermez. Bu şekilde bir kimsenin bir fiili yapmasında sakınca olmadığının bildirilmesi, onu terkedenin de bundan dolayı günâha girmiş olmamasını gerektirmez. Eğer ki mutlak anlamda saz konusu fiilin mubah olduğu anlamı kastedilmiş olsaydı o fiili yapmayanın da günâh işlemiş olmayacağı bildirilirdi.
Tahavi de şöyle söylemiştir: "Yüce Allah'ın: "Kim gönülden iyilik yaparsa bilsin ki, Allah, iyiliklerin karşılığını veren ve her şeyi bilendir" (Bakara Suresi: 158) sözüne dayanarak sa'yin sadece mubah olduğunu söyleyenin delili yoktur. Çünkü bu konu hac ve umrenin aslıyla ilgilidir. Yoksa özellikle sa'y ile ilgili değildir. Çünkü Müslümanlar hac ve umre dışında nafile olarak Safa ve Merve arasında sa'y etmenin Şer'i açıdan bir anlam taşımadığı konusunda icma etmişlerdir (görüş birliğine varmışlardır). Bu ikisi arasında tavaf (sa'y) uygulamasını Resulullah (a.s) koymuştur. Yani sünnet yoluyla farz (vâcib) kılmıştır. Yani (ayetteki ifade) sa'yin farz olması hükmünü kaldırmaz. (Resulullah (a.s)'ın) şu sözü de bunu desteklemektedir: "ikisi (Safa ve Merve) arasında sa'y etmedikçe bir kimsenin haccı veya umresi tamam olmaz." Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Sonuç olarak ortaya çıkan şudur: Bu ayetin bu ifade üzere İnmiş olmasının sebebi iki grubun Safa ve Merve arasında sa'y yapmakta sakınca görme/eriyle ilgili tutumlarına cevap vermek/i. Onlar bu fiili cahiliye dönemine ait fiillerden gördüklerinden dolayı bunda sakınca görüyor ve o ikisi arasında tavaf etmekten kaçınıyor/ardı."

[30] Buhari (3/502) 25-Kitâbu'l-Hacc, 80-Safa ve Men'e arasında sa'y hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (2/930) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara süresiyle ilgili bab.

[31] Buharı (81176) 65-Kitâbu't-Tefsir, 21-Yüce Allah'ın: "Safa ile Meme, Allah'ın işaretlerindendir" sözüyle ilgili bab.

[32] Müslim (2/930) Aynı yer.

[33] Bakara Suresi: 178

[34] Buhari (8/176-177) 65-Kitâbu't-Tefsir, 23-Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler!, Ol dürülenler hakkında size kısas farz kılındı" sözüyle ilgili bab. Nesai (8/36-37) 45-Kitâbu'l-Kasâme, 27, 28-Yüce Allah'ın: "Her kime kardeşi tarafından bir ha ğışlamada bulunulursa bu zaman iyiliğe uyulmalı ve gerekli olan şey ona güz ilkle verilmelidir" sözünün yorumuyla ilgili bab.

[35] Buhari (8/179) 65-Kitâbu't-Tefsir, 25-Sayıh günlerle ilgili bab.

[36] Bakara Suresi: 184

[37] Bakara Suresi: 184

[38] Ebu Davud (2/296) Kitâbu's-Savm, 2-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözünün neshi babı. İsnadı hasendir.

[39] Ebu Davud (2/296) Kİtâbu's-Savm. Bu hükmün neshedilmeyip yaslı insanlar ve hamileler için halen geçerli olduğunu söyleyenler babı. İsnadı hasendir.

[40] Ebu Davud, aynı yer. Senedi kuvvetlidir.

[41] Nesai (41190-191) 22-Kitâbu's-Sıyam, 63-Yüce Allah'ın: "Artık onu hiç tutamayacak kadar düşkünleşmiş olanlar ise (her bir gün için) bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler" sözünün yorumu babı. İsnadı sahihtir. Hafız İbni Hacer, el-Feth (8/135)'te şöyle söylemiştir: "Nesai'nİn İbni Ebi Nuceyh'in Amr bin Dinar'dan rivayeti tankıyla naklettiği rivayette kelime: "Yutavvikunehu" şeklinde okunmuştur. Bu güzel bir tefsirdir. Yani: "Bunu yapabilmek (oruç tutabilmek) için kendilerini zorluyorlar. Taberi, Tefsir'inde

(3/438) bu kıraat hakkında su açıklamayı yapmıştır: "Yutavvikunehu" okuyuşu Müslümanların ellerinde bulunan mushaflara uygun düşmeyen bir okuyuş şeklidir. Bir Müslümanın kendi kişisel görüşüne dayanarak, Müslümanların bizzat Resulullah (a.s)'tan alarak tevatür yoluyla, açık bir şekilde, hiç bir mazerete yer bırakmayacak tarzda nakletmiş olduklarına itiraz etmesi caiz değildir. Çünkü dinde hüccet (kesin delil) sayılacak şekilde rivayet edilmiş olan bir şeyin Allah katından olduğunda şüphe yoktur. Kesin olan ve Allah katından olduğu hakkında hüccet (kesin delil) bulunan bir şeye kişisel görüşlere, zanlara, tutarsız değerlendirmelere dayanılarak itiraz edilemez."

[42] Buhari (8/180-181) 65-Kitâbu't-Tefsir, 26-Yüce Allah'ın: "Sizden kim bu aya erişirse onda oruç tutsun" sözüyle ilgili bab.

[43] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/21-34

[44] Bakara Suresi: 185

[45] Bakara Suresi: 185

[46] Buhari (4/187) 30-Kitâbu's-Savm, 39-Oruca hiç güç yetiremeyenlerîn üzerine fidye gerektiği babı.

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Bunu Ebıı Nuaym, 'el-Musiahrec'de mevsul olarak rivayet etmiştir, Beyhaki de kendi verdiği tankıyla (mevsul olarak) naklet-miştir. Beyhaki'nin verdiği metinde şöyle deniyor: "Resulullah (a.s) Medine'ye geldiğinde onların belli bir oruç zamanlan yoktu. Her aydan üç gün oruç tutuyorlardı. Sonra Ramazan ayıyla ilgili hüküm indi. Bunu çok buldular ve bu kendilerine zor geldi. Dolayısıyla (orucu) zor görenlerden bir kimse her bir güne karşılık bir yoksulu doyuruyordu. Bu kendileri için bir ruhsat olarak konmuştu. Daha sonra bu uygulama şu sözle nesh edildi: "Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." Bundan sonra oruç tutmakla emrolundular.

[47] Müslim (2/802) Aynı yer.

[48] Bakara Suresi: 187

[49] Buhari (81181) 65-Kitâbu't-Tefsir, 27-Yüce Allah'ın: "Size, oruç günlerinin gecelerinde hanımlarınıza yaklaşmanız helâl kılındı" sözüyle ilgili hab.

[50] Bakara Suresi; 183

[51] Ebu Davud (2/295) Kitâbu's-Savm, Orucun farz kılınmasının başlangıcı babı. İsnâdı basendir.

[52] Buhari (4/129) 30-Kitâbu's-Savm, 15-Yüce Allah'ın: "Size, oruç günlerinin gecelerinde hanımlarınıza yaklaşmanız helâl kılındı" sözüyle ilgili bab. Tirmizi (5/210) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Ebu Davud: "Baygınlık geçirdi" sözünden sonra: "Gündüzleri arazisinde çalışıyordu" sözünü ilave etmiştir, Ebu Davud'daki yeri: (2/295) KİtÂbu's-Savm, I-Orucun farz kılınmasının başlangıcı babı.

Hafız İbni Haccr, 'el-Feth'de hadiste sözü edilen ensârinin adının ne olduğu hakkında ihtilaf olduğunu açıkladıktan sonra onun Ebu Kays Sırme bin Ebi Enes Kays bin Mâlik bin Adiy olduğunu tercih etmektedir. Onun hakkındaki ihtilaf da şundan kaynaklanmıştır: Bazıları onun adını yanlış söylemiş ve kendisini künyesiyle anmıştır. Bazıları (babasına değil de) dedesine nisbet etmişlerdir. Bazıları ismindeki harflerin yerlerini değiştirerek Sımra şeklinde okumuşlardır. Doğrusu ise Sırme bin Ebi Kays'tır.

[53] Bakara Suresi: 187

[54] Bakam Suresi: 187

[55]
Buhari (3/621) 26-Kitâbu'l-Vmre, 18-Yüce Allah'ın: "Evlere kapılarından girin ve Allah'tan korkun" sözüyle ilgili bab. Müslim (4/2319) 54-Kitâbu't-Tefsır.
[56]
Bakara Suresi: 189
[57]
Buharı (8/183) 65-Kitâbu't-Tefsir, 29-Yüce Allah'ın: "iyilik, evlere arka taraflarıı-dan gelmeniz değildir" sözüyle ilgili bab.
[58]
Bakara Suresi: 195
[59]
Buhari (8/185) 65-Kitâbu't-Tefsir, 31-Yüce Allah'ın: "Allah yolmıda harcamada bulunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözüyle ilgili bab.
[60]
Tirmizi (51210-212) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, zayıf hadistir" demiştir.
[61]
Ebu Davud (3/12-13) Kitâbu'l-Cihâd, Yüce Allah'ın: "Allah yolunda harcamada^bu-lunun ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" sözüyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/34-41
[62]
Bkz. CamVu'l-Usul (2132)
[63]
Mecme'u'z-Zevâid (6/317) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, Mu'cemu'l-Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir ve her ikisinde geçen rivayetlerin de ravile-ri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[64]
Ahmed bin Hanbel (4/285) Mecme'u'z-Zevâid (5/338) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve Süleyman bin Davud Hâşimi dışında kalan ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."
"Rum şehri": Konstantinİyye (İstanbul)
"Mallarımızın başında dursak": Yani hurma bahçelerimizle ilgilensek.
[65]
Nisa Suresi: 84
[66]
Bakara Suresi: 196
[67]
Buhari (8/186) 65-Kitâbu't-Tefsir, 32-Yüce Allah'ın: "Hasta olan veya başından bir rahatsızlığı olan (bundan dolayı traş olan) kimsenin üzerine ya oruç, ya sadaka veya kurban olarak fidye gerekir" sözüyle ilgili bab, Müslim (21859-862) 15-Kitâbu'l-Hacc, 10-İhramlı birinin (zorunluluk dolayısıyla) başını traş etmesinin caizliği babı. Tirmizi (51213) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tir-mîzi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[68]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/41-45
[69]
Bakara Suresi: 196
[70]
Buhari (3/383-384) 25-Kitâbu'l-Hacc, 6-Yiice Allah'ın: "Yanınıza azık alın ve bilin ki, azıkların en hayırlısı takvadır" sözüyle ilgili bab, Ebu Davud (21141) Kitâbu'l-Menâsik, Hacda azık alma babı.
[71]
Bakara Suresi: 197
[72]
Bakara Suresi: 187
[73]
Buhari (4/132) 30-Kiîâbu's-Savm, 16-Yüce Allah'ın: "Ve şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" sözüyle ilgili bab. Müslim (2/767) 13-Kitâbu's-Sıyâm, 8-0ruca girişin fecrin

belli olmasıyla olacağının ve yiyip içmenin ve diğer amellerin fecr doğuncaya kadar devam edebileceğinin açıklanması babı.

[74]
Buhari (41132) 30-Kİtâbu's-Savm, 16-Yüce Allah'ın: "Ve şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden size göre ayırdoluncaya kadar yiyip İçin" sözüyle ilgili bab. Müslim (2/766-767) 13-Kiîâbu's-Sıyâm, 8-0ruca girişin fecrin belli olmasıyla olacağının ve yiyip içmenin ve diğer amellerin fecr doğuncaya kadar devam edebileceğinin açıklanması babı. Ebu Davud (2/304) Kiîâhu's-Savm, 17-Sahur vakti babı. Nesai (4/148) 22-Kitâbu's-Sıyâm, 29-Yüce Allah'ın: "Ve şafağın beyaz ipliğ\ ipliğinden size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" sözünün yorumu babı.

[75]
Buharı (8/182) 65-Kiiâbu't-Tefsir, 28-Yüce Allah'ın: "Ve şafağın beyaz ipliği^ ipliğinden size göre ayırdoluncaya kadar yiyip için" sözüyle ilgili bab.

[76]
Buharı, aynı yer.

[77]
Buhari (1195) 2-Kitâku'l-İmân, 30-Namazın imândan olduğu babı. Müslim (1/374) 5-Kitâbu'l-Mesâcid ve Mevâdi'i's-Sala, 2-Kıblenin Kudüs tarafından Kabe tarafına çevrilmesi babı. Tirmizi (41607-608) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahihtir. Bunu Süfyant Sevrİ, Ebu İshak'tan rivayet etmiştir." Nesai (1/242-243) 5-Kitâhu's-Salat, 22-Kıblenin farzlığı babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/45-48

[78]
Bakara Suresi: 143

[79]
Buhari (1/95) 2~Kitâbu'i-İmân, 30-Namazm imândan olduğu babı.

[80]
Bakara Suresi: 144

[81]
Bakara Suresi: 142

[82]
Buharı (1/502) 8-Kitâbu's-Salat, 31-Kıhle ne tarafaysa o tarafa doğru yönelinmesi babı.

[83]
Ebu Davud (4/220) Kitâbu's-Sunne, 16-fmanın artabileceğinin ve eksilebileceğinin delili babı. Tirmizi (5/208) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. İbni Hibban (31109) Mescidi Aksa'ya doğru namaz kılanların bu süre içinde kılmış oldukları namazlarını Yüce Allah'ın "iman" olarak adlandırdığının bildirilmesi babı.

[84]
Bakara Suresi: 198

[85]
Buharı (41321) 34-Kitâbu'l-Buyu', 35-Câhiliye döneminde kurulan panayırlarla İlgili bab.

[86]
Ebu Davud (21141) Kitâbu'l-Menâsik (Hacc), Hac esnasında ticaret babı.

[87]
Buhari (8/186) 65-Kitâbu't-Tefsir, 34-Yüce Allah'ın: "Rabbinizden bir lütuf istemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur" sözüyle ilgili bab.

[88]
Ebu Davud (21142) Kitâbu'l-Menâsik (Hacc), Kira babı. Bu hadis hasendir. l)Ebu Davud(21142) Kitâbu'l-Menâsik (Hacc), Kira babı.

Ukaz ve Zu'UMecâz: Cahiliye döneminde kurulan panayırlardı.

Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Abbas (r.a)'ın: "Fi mevâsimi'l-hacc" şeklindeki okuyuşu isnadı sahih olan sazı (geçersiz) okuyuşlardan sayılmıştır.

Bu okuyuş bir (fıkhi) delildir ancak Kur'an'âan değildir. [Dolayısıyla (araya sokulan: "Hac dönemlerinde" ilavesi) tefsir sayılmaktadır.]

[89]
Buhari (8/JS7) 65-Kitâhıı't-Tcfsir, 35-Yüce Allah'ın: "Sonra insanların toplu halde akın ettikleri yerden siz de topluca akın edin" sözüyle ilgili hab.
[90]
Bakara Suresi: 199
[91]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/48-53
[92]
Ebu Ya'la (41473) İsnadı sahihtir. Taberani, Mu'cemu'l-Kehir (11/309) Mecme'u'z -Zevâid (6/318) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la ve muhtasar olarak Taberani rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'mn ravileri Sahih'te isimleri geçen ravıîer-dir."
[93]
Bakara Suresi: 213
[94]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/53
[95]
Bakara Suresi: 223
[96]
Tirmizi (51215) 48-Kitâbu Tefsiri'l'Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Bunu Ahmed bin Hanbel de Müsned'de rivayet etmiştir. Onun rivayet ettiği metinde şöyle denmektedir: "Ummu Seleme (r.a)'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Muhacirler, Medine'ye ensârın yanına hicret ettiklerinde onların kadınlarıyla evlendiler. Muhacirler arka yönden (ön organlarına olmak şartıyla) temas ediyorlardı. Ensar ise bunu yapmıyorlardı. Muhacirlerden bir adam hanımından bunu istedi. Kadın kabul etmedi. Daha sonra kadın konuyu Resulullah (a.s)'a sormak istedi. Resulullah (a.s)'a geldi, ama sormaktan utandı. Bunun üzerine Ummu Seleme (r.a)'ye sordu. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi: "Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Artık tarlalarınıza istediğiniz gibi varın." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Sadece bir organdan başkasına olmaz." Bunun isnadı sahihtir. Beyhaki, Sünen'inde sahih olduğunu söylemiştir. Konuyla ilgili olarak Huzeyme bin Sabit (r.a)'in merfu o-larak şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Şüphesiz Allah haktan (hakkı açıklamaktan) utanmaz. Kadınlara arka organlarından temas etmeyin." Bunu Şafii ve Tahavi rivayet etmiştir. İbni Hibban ve hadis imamlarından bir çok kimse sahih ^olduğunu söylemiştir. Ebu Hureyre (r.a)'nin de merfu olarak şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kim hayızlı bir kadınla ilişkide bulunur, yahut kadına arka organından temas eder veya bir kâhine giderek onun söylediğini doğrularsa Mu-hammed (a.s)'e indirileni inkâr etmiş olur." Bunu Ahmed bin Hanbel, TÎrmizi ve. İbni Mace rivayet etmiştir ve isnadı sahihtir. Ahmed bin Hanbel'in rivaye' ettiğine göre de Hz. Ali (r.a) şöyle söylemiştir: "Kadınlara arka organlarından temasta bulunmayın." Yine Ahmed bin Hanbel tarafından Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s) hanımına arka organından temas eden biri hakkında şöyle buyurdu: "Bu, küçük Hvatadır." Bu rivayetin isnadı hasendir.
[97]
Buhari (81189) 65-Kitâbu't-Tefsir, 39-Yüce Allah'ın: "Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır" sözüyle ilgili bab. Müslim (2/1085) 16-Kitâbun-Nikâh, 19-Kışının kadınına ön organına temasta bulunmasının caizliği babı. Ebu Davud (2/249) Kitâbu'n-Nikâh, Kadınlarla ilgili genel hususlar babı. TÎrmizi (51215) 48-Kitâbu Tefsiri'l'Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Bunun yanısıra İsmaili'nin, Yahya bin Ebı Zâide'nin Süfyânı Sevri (r.a)'den rivayeti tankıyla naklettiği metinde bu açık olarak ifade edilmektedir. Bu rivayette şöyle deniyor: "Kadının ön cinsel organına arka yanından yanaşarak temasta bulunursa..." Müslim'in, İbnu'l-Munkedır tankıyla naklettiği rivayetinde de şöyle deniyor: "Eğer kadına arka tarafından on organına temasta bulunursan da sonra hamile kalırsa..." Allah Yahudilerin zan-larının asılsız olduğunu açıklamış ve erkeklere kadınlarından istedikleri gibi yararlanmalarını mubah kılmıştır. İbni Ebi Hatim, Beyhaki ve Vahidi'nin rivayetlerinde de bu husus dile getirilmektedir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Temas ön cinsel organına olduktan sonra ister arka tarafından yanaşır, ister ön tarafından."
[98]
Ahmed bin Hanbel (1/297) Mecme'u'z-Zevâid (6/319) Heysemi şöyle söyleğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'a geldi ve: "Ya Resulullah (a.s)! Ben helak oldum" dedi. (Resulullah a.s):

"Seni helak eden nedir?" diye buyurdu. "Bu gece yönümü değiştirdim" dedi. Resulullah (a.s) ona herhangi bir cevap vermedi. Arkasından Resulullah (a.s)'a şu ayeti kerime vahyedildi:
"Kadınlarınız sizin tarlalarmızdır. Artık tarlalarınıza istediğiniz gibi varın.
İster Önden yanaş, ister arkadan. Ama arka organından ve hayizhk halinde temasta bulunmaktan sakın."

[99] Ebu Davud (2/249-250) Kitâbu'n-Nikâh, Nikâhla ilgili genel konular babı. İsnadı hasendîr. Hakim (2/195) Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı Müslim'in şartına göre sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu bu şekliyle rivayet etme-mislerdir. Her ikisi de Muhammed bin Munkedir'in Cabir bin Abdullah (r.a)'tan bu konuda rivayet etmiş olduğu hadisi nakletmişlerdir. Zehebi de bunun sahih olduğunu söylemiş ve (Hakİm'in açıklamasına) muvafakat etmiştir. Bu hadisin bir şahidi de bulunmaktadır.

[100] Bakara Suresi: 225

[101] Muvatta (21477) 22-Kitâbu'n-Nuzur ve'l-Eymân, 5-Yeminde dil sürçmesi babı. Buharı (11/547) 83-Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nuzur, 14-Yüce Allah'ın: "Allah dil sürçmesiyle yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz" sözüyle ilgili bab.

[102] Ebu Davud (3/223-224) Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nuzur, 7-Dil sürçmesiyle yemin babı.

[103] Bakara Suresi: 228

[104] Ebu Davud (2/259) Kitâhu'î-Taîâk, JO-Kadmı üç kere boşadıktan sonra geri alma uygulamasının kaldırılması babı. Nesai (61212) 27-Kitâbu't-Talak. 75-Kadım üç kere boyadıktan sonra geri alma uygulamasının kaldırılması babı. İsnadı fena değildir (lâ he'se bih).

[105] Bakara Suresi: 229

[106] Tirmizi (2/417) Kitâbu't-Talak, 16. bab. Tirmizi bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.
"Asla yanıma da almam": Yani sana bir eş muamelesi yapmam. "Vallahi seni benden tamamen ayrılmaya hak kazanacağın şekilde boşamam": Bu sözüyle kadına eziyet etmeği amaçladığım ifade etmek istemiştir.

[107] Buhari (81192) 65-Kitâbu't-Tefsir, 40-Yüce Allah'ın: "Kadınları boyadığınızda bekleme sürelerini tamamlarlarsa, aralarında iyilik üzere anlaşmaları durumunda (kendileriyle evlenmeye niyetlendikleri) eşleriyle nikâhlanmalarını engellemeye çalışmayın" sözüyle ilgili hah. Bu hadîsin bazı bölümleri 5130, 5330, 5331'de geçmektedir. Ebu Davud (2/230) Kitâbu'n-Nikâh, Kadının evlenmesini engelleme babı. Tirmizi (51216) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir.

[108] Bakara Suresi: 232

[109] Buharı (91482) 68-Kitâbu't-Talâk, 44-Yüce Allah'ın: "Kocaları eğer barışmak isterlerse bu süre içinde onları geri almaya daha çok hak sahibidirler" sözüyle ilgili bab.
"Yeminimin keffaretini verdim": Bu, yemin eden bir kimsenin yeminini bozması durumunda vermesi gereken şeydir ve yeminini bozmak dolayısıyla işlemiş olduğu günâhını örtmek içindir. Keffaret (tekfir) örtmek anlamındadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/53-60

[110] Bakara Suresi: 235

[111] Buhari (91178) 67-Kitâbu'n-Nikâh, 34-Yüce Allah'ın: "Bu kadınlara kendileriyle evlenme arzusunda olduğunuzu sezdirmenizde veya kalplerinizde böyle bir arzu taşımanızda sizin için sakınca yoktur" sözüyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/60-61

[112] Müslim (1/437) Aynı yer.
[113] Müslim, aynı yer.
[114] Müslim (1/437) 5-Kitâbu'l-Mcsâcid ve Mevadi'i's-Saîat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenlerin delilleri babı.
[115] Bakara Suresi: 238
[116] Muvatta (1/139) 8-Kitâbu Salati'l-Cema'a, 8-Orta namaz babı. Bu hadisi İmam Malik mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bunu Ebu Ya'lâ da Müsned'inde rivayet etmiştir.
[117] Muvatta (1/138-139) 8-Kitâbu Salati'l-Cema'a, 8-Orta namaz babı. Müslim (1/437-438) 5'Kitâbu'l-Mesâcid ve Mevadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenlerin delilleri babı. Ebu Davud (1/112) Kitâbu's-Salat, 4-lkindi namazının vaktiyle ilgili bab. Tirmizi (5/217) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen sahihtir" demiştir. Nesai (1/236) 5-Kitâbu's-Salat, 14-İkindi namazım vaktinde kılmaya özen gösterilmesi babı.
[118] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/61-64
[119] Müslim (1/438) 5-Kitâbıı'l-Mcsâcid ve Mevadi'i's-Salat, 36-Orta namazın ikindi namazı olduğunu söyleyenlerin delilleri babı.
[120] Ebu Davud (1/112) Kitâbu's-Salat, 4-İkindi namazının vaktiyle ilgili bab. Tİrmizi bunu Zeyd'den, o da Hz. Aişe (r.a)'den muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. Ne.sai de ravileri sika olan bir isnadla rivayet etmiştir. Ebu Davud ve Münziri bunun hakkında herhangi bir şey bildirmemişlerdir. en-Neyl (l/342)'de böyle denmektedir.
[121] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/64-65
[122] Taberani, Mıı'cemu'l-Kebir (11/292) Mecme'u'z-Zevâid (6/320) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'tc isimleri geçen ravilerdir.."
[123] Bakara Suresi: 240
[124] Buhari (81201) 65-Kitâbu't-Tefsir, 45-Yüce Allah'ın: "Sizden arkalarında hanımlarını bırakarak ölenler, hanımlarının dışarı çıkarılmaksızın bir yıl boyunca geçimlerini sağlayacak bir varlık vasiyet etsinler" sözüyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/65-66
[125] Buhari (8/193) 65-Kitâbu't-Tefsir, aynı bab. Bu hadisin bir parçası 5344'ie geçmektedir.
[126] Bakara Suresi: 234
[127] Bakara Suresi: 240
[128] Ebu Davud (2/289) Kitâbu't-Talak, Kocası ölen bir kadın için mirastan pay ayrılmasından sonra onun için vasiyyctle geçimlik ayrılması hükmünün nesh edildiği babı.
Kadının iddeti: Kocasının ölümünden sonra veya boşamadan sonra evlenmeden beklemesi gereken süre. Kocası ölen kadının kocası için tutacağı yas süresi.
[129] Ebu Davud (J/291) Kitâbıt't-Talak, (Kocası ölen kadının) bir yıl geçirmesi gerektiği görüşünde olanlar babı. Nesai, Ebu Davud'un ikinci rivayetini nakletmiştir. Onun rivayetinin geçtiği yer: (6/200) 27-Kitâbu't-

Talâk, 61-Kocası ölen bir kadının iddetini istediği yerde doldurmasına ruhsat olduğu babı. Nesai, Ebu Davud'un birinci rivayetini de nakletmiştir. Bunun geçtiği yer: (6/206-207) 27-Kitâbu't-Talak, 69-Kocası ölen bir kadın için mirastan pay ayrılmasından sonra onun için vasiyyetle geçimlik ayrılması hükmünün nesh edildiği babı.

[130] Bakara Suresi: 256

[131] Ebu Davud (3158-59) Kitâbu'UCihad, Bir esirin Müslüman olmaya zorlanmasıyla ilgili bab. İsnadı sahihtir. İbni Hibhan (1/177) Yüce Allah'ın: "Dinde zorlama yoktur" ayetini indirmesine vesile olan gelişmenin ne olduğunun bildirilmesi babı.

[132] Bakara Suresi: 259

[133] Ebu Yala (5/65) Mecme'u'z-Zevâid (6/223) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilcrdir.."

[134] Buhari (61411) 60-Kitâbu Ehâdisi'l-Enbİyâ, 11-Yüce Allah'ın: "Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver" (Hicr Suresi: 51) sözüyle ve: "Hani İbrahim de, "Ey Rabbim! Bana Ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti" (Bakara Suresi: 260) sözüyle ilgili bab. Müslim (411839) 43-Kitâbu'l-Fedâil, 41-Allah dostu Hz. İbrahim (a.s)'in faziletlerinden bazıları.

[135] Bakara Suresi: 260

[136] Bakara Suresi: 50

[137] Tirmizi (5/293) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 13-Yusuf suresi babı. Hafız İbni Hacer, el-Feth (6l412)'de şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'ın: "Biz şüpheye (yani tehlike) İbrahim'den daha çok hak sahibiyiz" sözü hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları şöyle demişlerdir: "Bunun anlamı şudur: "Sözü edilenleri görmeyi biz İbrahim'den daha çok isterdik." Bunun anlamının: "Biz tereddüde düşmediğimize göre İbrahim'in tereddüde düşmemiş olması daha uygundur" şeklinde olduğu da söylenmiştir. Yani: "Eğer ki tereddüd peygamberlerde görülebilen bîr şey olsaydı, ben buna onlardan daha layık olurdum. Biliyorsunuz ben hiç şüpheye düşmedim. Buna göre bilin ki o da şüphe etmemiştir." Resulullah (a.s) bu sözü alçakgönüllülük eseri olarak söylemiştir. Yahut kendisinin Allah katındaki değerinin Hz. İbrahim (a.s)'inkinden daha üstün olduğunu ifade etmek İçin söylemiştir. Bu, Resulullah (a.s)'ın Müslim'de geçen ve Enes bin Malik (r.a)'in rivayet etmiş olduğu şu sözüne benzemektedir: "Bir adam Resulullah (a.s)'a: Ey yaratıkların en hayırlısı!" diye seslendi. O da: "O İbrahim'dir" diye buyurdu."
Söylendiğine göre bu hadisin söylenmesinin sebebi şudur: "Söz konusu ayet (yani Hz. İbrahim (a.s)'in: Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istediğini bildiren ayet) inince insanlardan bazıları: "İbrahim (a.s) şüpheye düşmüş, bi-. zim peygamberimiz ise şüpheye düşmedi" dediler. Bunun haberi Resulullah (a.s)'a ulaştı. O da: "Biz şüpheye (yani tahkike) İbrahim'den daha çok hak sahibi-yiz" diye buyurdu. Bu sözünde bir kimsenin bir başkası hakkında oluşan tereddüdü giderme konusunda kullandığı üslupla ilgili adete uydu. Bu üsluba göre bir kimse bir başkası hakkındaki yanlış kanaati gidermek İstediğinde: "Sen filanca hakkında şöyle söylemek istiyorsan onu benim hakkımda söyle" der. Bu sözüyle kasdettiği anlam İse: "Böyle bir şey demeyelim" anlamıdır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/66-71

[138] Bakara Suresi: 266

[139] Buharı (81201-202) 65-Kıtahu'{-Tefsır, 47-Yüce Allah'ın: "Sizden kim kendisine yaşlılık geldiği ve güçsüz, zayıf çocuklarının bulunduğu halde,.." sözüyle ilgili bab.

[140] Bakara Suresi: 267

[141]
Timizi (51219) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, garibtir" demiştir. İbni Mace (11583) 8-Kitahu'z-Zekat, 19-Ki-şinin sadaka (zekat) olarak malının kötüsünü vermesinden nehiy babı. Hakim (21285) Kitabu't-Tefsir, Hafim şöyle söylemiştir: "Bu hadis Müslim'in şartına göre garib, sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir. Suffe ehli: Bunlar sahabilerin fakirleriydiler. Resulullah (a.s)'ın Mcscid'inin suffesinde (üst tarafa yapılan çardak gibi bir yerinde) kalıyorlardı. Onların evleri yoktu. Bir kazançlım, malları ve çocukları da yoklu. Kendilerini sadece ilme ve cihada vermişlerdi. Bunların sayıları bazen artar bazen azalırdı.
[142]
Tirmizi (5/219-220) 48-Kitabu Tefsirİ'l-Kur'an, 3-Bakara suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen garibtir" demiştir. İbni Hibban (2/171) Müslümana, Allah'tan Müslümanların aralarını buluşturmasını ve düzeltmesini istemelerinin emredil-mesi babı. Bu rivayetin senedinde Ata bin Saib bulunmaktadır. Onun, ömrünün sonuna doğru bunadığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla bunamasından önce hadis duymuş olanların rivayetleri sahihtir. Şeyh Ahmed Şakir (rh.a), cerh ve ıa'dil imamlarının onunla ilgili açıklamalarından onun Basra'ya geldiğinde bunadığı sonucunu çıkarmıştır. Ata ise Küfelidir. Bu hadîsi Ata'dan rivayet eden Ebu'l-Ahvas da Küfelidir. Buradan Ata'nın bu hadisi adı geçen kişiden bunamasından önce duyduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bazı ilim adamları bu hadisi zayıf
görmüşlerdir.
[143]
Bakara Suresi: 268
Yanaşma: Birine yaklaşarak ona bir şeyi empoze etmektir. Burada kastedilen anlam bir iyilik veya kötülük yapma ve ona karar veren konusunda insanın kalbine doğan düşüncedir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/71-75
[144]
Bakara Suresi: 284
[145]
Müslim (1/115-116) 1-Kitabu'l-İman, 57-Şatn yüce olan Allah'ın, kişinin kaldıramayacağı bir şeyle onu yükümlü tutmadığının bildirilmesi babı. Burada "Evet" sözünü söyleyen Yüce Allah'tır.
[146]
Müslim (1/116) Aynı yer.
[147]
Tirmizi (5/221-222) 48-Kİtabu Tefsiri'l-Kur'an, 3-Bakara suresi babı. Tirmizi "Bu hadis basendir" demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/75-78
[148]
Özetlenerek verilmiştir. Bkz. Nevevi, Müslim Şerhi (21149-151)
[149]
Bıhari (9/388) 68-Kitabu't-Talak U-Kendinde olmayarak boşama babı. Müslim (1/116-117) 1-Kitabu'l-lman, 58-Yüce Allah'ın insanın içine doğan şeyleri bağışladığı babı. Ebu Davud (2/264) Kitabu't-Talak, Talakta vesvese babı. Tirmizi (3/489) 11-Kitabu't-Talak, 8-Karısım boşaması üzere kalbine bir takım düşünceler doğan kimse hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (6/156-157) 27-Kİtabu't-Talak, 22-Kansım kendi içinden boşayan kimseyle ilgili bab. İbniMace (1/659) 60-Kitabu't-Talak, 11-Zorlanarak ve unutarak karısını boşayanın durumu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/78-79
[150]
Buhari (8/209) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-Al-i İmran suresi 1-Yüce Allah'ın: "Ondaki bir kısım ayetler, Kitab'ın temelini oluşturan kesin anlamlı ayetlerdir" sözüyle İlgili bab. Müslim (4/2053) 47- Kitabu'l-Ilm, 1-Kur'an'ın müteşabbİh ayetlerinin peşine düşmekten nehiy babı. Ebu Davud (4/198) Kitabu's-Sünne, 2-Hevalarına düşkün insanlardan uzak durulması babı.
[151]
Ali Imran Suresi: 7

[152]
Tirmizi (51222) 48-Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 4-AH İmran Suresi babı.
[153]
Safvetu'I- Beyan li Me'ani'l-Kur'an.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/81-82
[154]
Ali İmran Suresi: 190-191
[155]
Ali İmrân Suresi: 35
[156]
Buhari (1/554) S-Hz. Osman (r.a) 74-Camilerin hizmetçileri babı. Buhari bu rivayeti muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. Hafız söyle söylemiştir: "Burada mu'allak olan, bu rivayeti Ibni Ebi Hatim anlam yönünden mevsul (senedini vererek) nakletmistir."
[157]
Ali İmrân Suresi: 44
[158]
Buhari (5/292) 52-Kitâbu'ş-Şehâdât 30-Problemli konularda kur'aya başvurulması babı. Buhari bunu isnâd etmeden vermiş ve kur'aya dayalı olarak verilen hükmün geçerli olacağı konusunda bu kıssanın delil olarak değerlendirilebileceğine işaret etmiştir. Bu konuda dayanılan esas ise şu ilkedir: "Bizim şeriatımızda farklı bir hüküm bulunmadığı sürece geçmiş ümmetlerin şeriatları bizim için de geçerlidir. özellikle bizim şeriatımızda bunu te'yid eden bir açıklama bulunursa veya dayanak edinilen işi yapan kimseden Övgüyle sözedilir ve yaptığı iş de uygun görülürse." Burada anlatılan uygulama da böyledir.
Saliha kadın: Bununla kastedilen Hz. Meryem'in annesi Hinnâ'dır.
[159]
Tirmizi (5/223) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 4-Ali îmran Suresi babı.
[160]
Ali İmrân Suresi: 68
[161]
Ali İmrân Suresi: 79
[162]
Ali İmrân Suresi: 86-89
[163]
Nesai^ (7/107) 37-Kitâbu Tahrimi'd-Dcm, 15-Mürtedin tevbesi babı. İsnadı hasen-dir. İbni Hibban (6/323-324) Riddet (dinden dönme) babı. Yüce Allah'ın: "îmanlarından, Peygamberin hak olduğuna şahit olduktan ve kendilerine açık deliller geldikten sonra küfre düşen bir topluluğu Allah nasıl doğru yola eriştirir" sözünün indirilmesine sebep olan olayla ilgili hah. Hakim (4/366) Kitâbu'l-Hudud. Hakim söyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır." Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmiştir.
[164]
Ahmed bin Hanbel (3/115,174) Bu hadisin asıl metni Buhari ve Müslim'in sahih-lerindedir. İbni Huzeyme (41105) 424-Allah'a yaklaşılmasına vesile olacak amellerle O'na yaklaşılmasıyta emredilmesi babı. İsnadı sahihtir.
[165]
Ali İmrân Suresi: 92
[166]
Bakara Suresi: 245
[167]
İbni Huzeyme (4/103,104) 423-Kişinin malından en çok sevdiği şeyi Allah için sadaka olarak vermesinin fazileti babı. Bu hadis sahihtir.
[168]
Ibni Huzeyme (4/106) 425-Sadaka için şahit göstermenin delilleri babı, Ravileri sikadır.
[169]
Ali İmran Suresi: 102

[170]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (9193). Mecme'u'z-Zevâid (6/326) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani iki ayrı isnadla rivayet etmiştir. Bunlardan birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Diğerinin isnadı ise zayıftır."
[171]
Ali İmran Suresi: 103
[172]
Taberani (4/61) Ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir.
[173]
Ali İmran Suresi: 110
[174]
Buhari (8/224) 65-Tirmizi, 7-Yüce Allah'ın: "Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz..." sözüyle ilgili bab. Hafız şöyle söylemiştir: "Bu hadis daha önce CİHad kitabının sonlarında bir başka senedle merfu olarak geçmişti."
[175]
Ahmed hin Hanbel (5/3, 5) Mecme'u'z-Zevâid (10/397) Heysemi şöyle söyle-mistir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Tirmizi (5/226) 48-KİItabu Tefsiri'l-Kur'an, 4-AH İmran Suresi babı. İbni Mace (2/1433) 37-Kitâbu'z-Zuhâ, 34-Muhammed (a.s)'in ümmetinin Özellikleri. Hakim (4/84) Kitâbu Ma'rİfeti's-Sahabe, Bu ümmetin diğer ümmetlere üstünlükleri. Hakim §öyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına atmamışlardır." Zehehi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir.
[176]
Ahmed hin Hanbel (1/273, 354) Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (1216) Mecme'u'z-Zevâid (61327) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Hanbel'İn ravileri, Sahih'te isimlen geçen raviler-dir." Hafız İbni Hacer, el-Feth (8/225)'de bu rivayetin isnadını ceyyid (iyi) olarak görmüştür.
[177]
Mecme'u'z-Zevâid (6/327) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." T ab eri (4!35)'de bunun bir benzerini rivayet etmiştir. Taberi, (4/34) şöyle söylemiştir: "Bir değildirler" Yani: "Kitap ehlinden İki grup, onlardan iman edenlerle küfürde kalanlar bir değildir. Yani bu yönleri itibariyle bir değildirler. Ancak iyilik, kötülük, hayır ve şer yönünden değişik seviyelerdedirler."
[178]
Ali İmran Suresi: 113-114
[179]
Buhari (8/225) 65-Kitâbu't-Tefsir, 7-Yüce Allah'ın: "Hani, Allah kendilerinin dostu olduğu halde sizden iki grup geri çekilmeyi düşünmüştü" sözüyle ilgili hah. Müslim (411948) 44-Kitâbu Fedâili's-Sahabe, 43-Ensarın faziletlcriyle ilgili hah.
[180]
Ali İmran Suresi: 122
[181]
Buhari (7/365) 64-Kitâbu'l-Meğazi, 21-Yüce Allah'ın: "Senin elinde bir şey yoktur. Allah dilerse onların Tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder," sözüyle ilgili bab. Buharı bunu Sâlim'den mürsel o~ larak rivayet etmiştir. Bir başka yerde de müsned olarak rivayet etmiştir. Müsned rivayetin bulunduğu yer: (8/225-226) 65-Kitâbu't-Tefsir, 9-Yüce Allah'ın: "Senin elinde bir şey yoktur, Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder, dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine, azab eder," sözüyle ilgili bab. Buhari'nin müsned olarak naklettiği hu rivayette kişilerin isimleri yani Resuîullah (s.a.s)'ın kendilerini lanetlediği kişilerin adları verilmemektedir. Hafız (7/366)'da şöyle söylemiştir: "Birinci rivayette adları geçen üç kişi, Mekke'nin Fethi gününde Müslüman olmuşlardır. Belki: "Senin elinde bir şey yoktur. Allah dilerse onların tevbelerini kabul eder dilerse de zalim olmalarından dolayı kendilerine azab eder," mealindeki âyetin indirilmesindekî hikmet de buydu.
[182]
Ali İmran Suresi: 128

[183]
Tirmizi (5/227) 48-Kitahu Tefsiri'l-Kur'an, 4-AH İmran Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir. Nesai, Buhari'nin müsned olarak naklettiği rivayetin bir benzerini rivayet etmiştir. Bunun Nesai'deki yeri: (2/203) 12-Kitâbu't-Tatbik, 31-Kunut duasında münafıklara lanet edilmesi babı.
[184]
Ali imran Suresi: 133
[185]
Kesfu'l-Estar (3/43)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/82-93
[186]
Tabcrani, el-Mu'cemu'l-Kebİr (9/241) Mecme'u'z-Zevâid (7111) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravîleri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[187]
Ali Imran Suresi: 135
[188]
Nisa Suresi: 110
[189]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (121134) Mecme'u'z-Zevâid (61328) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[190]
Ali İmran Suresi: 161
[191]
Kesfu'l-Estar (3143-44) Ali İmran Suresi (babı). Mecme'u'z-Zevâid (6/328) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/93-95
[192]
Müslim (3/1502-1503) 33-Kitâhu'l-İmârât, 33-Şehitlerin ruhlarının cennette olduğunu bildiren rivayetler babı. Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (9/237-238). Mec-me'u'z-Zevâid (6/328) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravilcrİ, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir." Bu rivayetin bunun dışında bazı zayıf senedleri bulunmaktadır.
[193]
Alî İmrân Suresi: 169
[194]
Ali İmrân Suresi: 173
[195]
Buhari (8/229) 65-Kİtâbu't-Tefsir, 13-"Onlar ki, bazı kimseler kendilerine: "İnsanlar size karşı toplandılar, onlardan korkun" dediklerinde..." âyetiyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/95-97
[196]
Ali Imran Suresi: 180
[197]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (91262) Mecme'u'z-Zevâid (6/329) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunun tamamını Taberani değişik senedlerle rivayet etmiştir, bunlardan birinin ravileri sikadırlar."
[198]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir, aynı yer.
[199]
Buhari (8/233) 65-Kitâbu't-Tefsir 16-"Kesinlikle şu yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını zannetme..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2142) 50-Kitâbu Sıfâti'l-Munâfikin ve Ahkâmihim
[200]
Ali İmrân Suresi: 188
[201]
Ali İmran Suresi: 187-188

[202]
Buhari (8/233) 65-Kitâbu't-Tefsir, 16-"Kesinlikle şu yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlanan kimselerin azaptan kurtulacaklarını zannetme..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2142) 50-Kitâbu Sıfâti'l-Munâfikinye Ahkâmihim. Tİrmizi (51233) 48-Kitâbu Tefsirİ'l-Kur'an, 4-Ali İmrân Suresi babı.
[203]
Ali İmran Suresi: 198
[204]
Taberani, el-Mu'cemu't-Kebir (9/165) Mecme'u'z-Zevâid (10/309) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani değişik senedlerle rivayet etmiştir. Bunlardan birinin Yeıid bin Ebi Ziyâd dışında kalan ravileri, Sahih'te adı geçen ravüerdendir. Adı geçen kişinin rivayetleri ise hasendir." Bu hadisi Taberi (4/145-146) de rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/97-100
[205]
Buhari (8/238-239) 65-Kitâbu't-Tefsir, l-"Eğer (bakımınız altındaki yelim kızlarla evlendiğinizde) o yetimlerin haklarını gözetemey ece ğinİzden korkarsanız,.." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2315) 54-Kitâbu't-Tefsir,
[206]
Nisa Suresi: 3
[207]
Nisa Suresi: 127
[208]
Buhari (9/136-137) 67-Kitâbu'n~Nikâh, 16-Mal konusunda denklik ve az varlığa sahip bir erkeğin varlıklı bir kadım nikahlaması babı.
[209]
Müslim (4/2313-2314) 54-Kitâbu't-Tefsir.
[210]
Müslim (4/2314) 54-Kitâbu't-Tefsir.
[211]
Buhari (9/188) 62-Kitâbu'n-Nikâh, 37-Kızı isteyen kişinin bizzat kendi belisi olması durumuyla ilgili bab.
[212]
Ebu Davud (2/225) Kitâbu'n-Nikâh, Aynı nikâh altında birleştirilmeleri mekruh olan kadınlar.
[213]
Nisa Suresi: 6
[214]
Buhari (5/392) 55-Kitâbu'l-Vesâyâ, 23-Bir vasinin yetimin malı üzerinde nasıl davranması gerektiği ve onun bakımı karşılığında malından belli ölçüde yiyebileceği babı.
[215]
Buhari (4/406) 34-Kitâbu'l-Buyu', 95-Şehirlerdeki piyasada birbirlerini tanıyanların alışverişte esas aldıkları ilkeleri uygulamaya koyma babı. Müslim (4/2315) 54-Kitâbu't-Tefsİr, 3019 nolu hadis.
[216]
Nisa Suresi: 8
[217]
Buhari (8/242) 65-Kitâbu't-Tefsir, 3-"Paylaştırma anında yakınlar, yetimi düşkünler bulunurlarsa..." âyetiyle ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/101-105
[218]
Nisa Suresi: 15
[219]
Ahmed bin Hanbel (5/313, 318, 320, 321, 327). Müslim (3/1316-1317) 29-Kitâbu'l-Hudud, 3-Zinâ edenin haddi (cezası) babı. Tirmizi (4/41) 15-Kitâbu'l-Hudud, 8-Evli olduğu halde (zina edenin) recm edilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Tİrmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Kendisi safii olan Nevevi, Sahihi Müslim şerhi'nde diyor ki: "Resulullah (s.a.s): "Allah onlar İçin yol açtı" sözüyle Yüce

Allah'ın şu âyetine işaret etmiştir: "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar hakkında aranızdan dört kişiyi şahit tutun. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar onları evlerde tutun." Resulullah (s.a.s), burada sözü edilen yolun kendisine bildirilen hüküm olduğunu açıklamıştır. Bu âyet hakkında ilim adamları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir görüşe göre bu âyet muhkemdir (yani hükmü nesh edilmemiştir, yürürlüktedir). Yukarıdaki hadis de bunu açıklamaktadır. Bir görüşe göre de Nur suresinin başındaki âyetle nesh edilmiştir. Bir başka görüşe göre ise Nur süresindeki âyet (zina eden) iki bekâr, bu âyet ise iki evli hakkındadır. İlim adamları bekârken zina işleyen birine yüz değnek cezası vermenin, evli iken bu suçu işleyeninse recm edilmesinin gerektiği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Kadı Iyaz'ın ve daha başkalarının Haricilerden ve Nazzam ve daha başkaları gibi Mute-zililerin bazılarından nakletmiş olduğu görüş dışında kıble ehlinden buna muhalif görüş ileri süren olmamıştır. Sözü edilenlerse (evli iken zina edenlere) recm cezasının verilmesi gerektiği görüşünde değillerdi. Resulullah (s.a.s)'ın: "Bekârla bekâr zina ederse..., evliyle evli zina ederse..." sözünde kastedilen belli bir şart koymak değildir. Bekâr biri bekârla da zina etse, evli biriyle de zina etse cezası yüz değnek ve sürgündür. Evli biri de ister evliyle zina etmiş olsun, ister bekârla zina etmiş olsun cezası recmdir. Bu genelde yaygın olana göre kayıt koymaya benzemektedir. (Yani genellikle bekârlarla bekârlar, evlilerle evliler zina ettiklerinden böyle bir ifade kullanılmıştır. Yoksa bu ifadeyle bir şart koşulması anlamı kastedilmemiştir. Çeviren)

Gerek kadınlardan gerekse erkeklerden bekârla kastedilen geçerli bir nikâhla cinsel ilişki içine girmemiş olan, buluğ çağına ermiş ve akıllı kişidir. Şüpheli veya geçersiz bir nikâhla veya başka bir yolla cinsel ilişkide bulunmuş olması, durumu değiştirmez. Evli ile kastedilense ömründe bir kere de olsa, akıllı, buluğ çağına
ermiş ve hür olarak geçerli bir nikâhla cinsel ilişkide bulunmuş kimsedir. Bu konuda kadınla erkek birdir. Bu durumda Müslüman, kâfir, olgun veya zihinsel dengesizlik yüzünden gözetim altında tutulan kimse arasında fark yoktur.

[220] Nisa Suresi: 19

[221] Buhari (8/245) 65-Kitâbu't-Tefsir, 6-"Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz..." âyetiyle ilgili bab. Ebu Davud (21230-231) Kitâbu'n-Nikâh, Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz..." sözüyle ilgili bab.

[222] Ebu Davud (2/231) Aynı yer.

[223] Nisa Suresi: 29

[224] Nur Suresi: 61

[225] Ebu Davud (3/343) Kitâhu'l-Et'ime, 6-Bir misafirin başkasının malından yemesi konusundaki hükmün neshi babı. isnadı hasendir.

[226] Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (10/115) Mecme'u'z-Zevâid (7/3) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."

[227] Keşfu'l-Estar (3/44) Kitâbu't-Tefsir Nisa Suresi (babı). Mecme'u'z-Zevâid (7/3) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[228] Buhari (8/247) 65-Kitâbu't-Tefsir, "Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık. Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir," âyetiyîe ilgili bab. Ebu Davud (31128) Kİtâbu'l-Ferâiz, Karşılıklı anlaşmalar dolayısıyla mirasçı olunması hükmünün akrabalık bağlarıyla olan mirasçılık hükmüyle neshedilmesi.

[229]
Nisa Suresi: 33
[230]
Enfal Suresi: 75
[231]
Ebu Davud, aynı yer.
[232]
Muvatta (2/584) 29-Kitâbu't-Talâk, 26-îki hakem hakkında gelen rivayetler babı.
[233]
Nisa Suresi: 35
[234]
Müslim (412162) 50-Kitâbu Sıfati'l-Munâfıkin, 13-Mü'minin iyiliklerinden dolayı hem dünyada hem âhirette karşılık görmesi babı.
Zerre; Çok küçük hatta havada uçan tozlardan daha küçük parçadır. Varlıklar bu parçalardan oluşur. Kurtubi diyor ki: "Zerre kırmızı karıncadır ki, o da karınca türlerinin en küçüğüdür. "
Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi'nde söyle diyor: "İlim adamlarının ortak görüşlerine göre küfür üzere ölen bir kâfire âhirette sevap yoktur. Böyle biri dünyada Allah'a yakın olmak için islediği amellerine karşılık herhangi bir mükâfat alamaz. Bu husus bir hadiste şu şekilde açıklanıyor: "Böyle biri yaptığı iyiliklerine karşılık dünyada kendisine nimetler verilmesi suretiyle mükâfatlandırılır. Yani Allah'a yakın olmak için yaptığı işlerine karşılık böyle mükâfat görür. Bu tür ameller de, akrabaya iyilik, sadaka, köle azad etmek, ziyafet, iyilikleri kolaylaştırmak ve bunun gibi iyi olmasına hükmedilmesi için niyet şartı aranmayan amellerdir. Mü'min için ise amellerinin sevabı biriktirilir ve âhirette kendisine mükâfat olarak verilir. Bununla birlikte dünyadayken de bu amellerinden dolayı karşılık görebilir. Hem dünyada hem âhirette mükâfatlandırılmasına engel bir şey yoktur. Şeriatta bu husus böyle bildirilmiştir. Dolayısıyla buna inanmak gerekir. Yüce Allah'ın: "Allah bir mü'minin herhangi bir iyiliğinde ona haksızlık etmez," sözünün anlamı şudur: "Yaptığı iyiliklerinden hiçbirini karşılıksız bırakmaz." Haksızlık (zulüm) sözlükte bir şeyi eksiltme anlamına kullanılır. Allah'ın bir konuda zulmetmesi ise imkânsızdır. Kâfir bir kimse iyilik yapar sonra Müslüman olursa doğru olan görüşe göre bunlardan dolayı sevap alır."
[235]
Nisa Suresi: 40
[236]
Buhari (8/555-556) 65-Kitâbu't-Tefsir, 41-Secde Suresi babı.
[237]
Mu'minun Suresi: 101
[238]
Saffat Suresi: 27
[239]
Nisa Suresi: 42
[240]
En'am Suresi: 23
[241]
Nazi'm Suresi: 27-30
[242]
Fussilet Suresi: 9-1
[243]
Ahzâb Suresi: 50
[244]
Fetih Suresi: 19
[245]
Nisa Suresi: 134
[246]
Hicr Suresi: 2
[247]
Naziat Suresi: 30

[248] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/105-115

[249] Tirmizi (5/238) Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisâ Suresi babı.

[250] Nisa Suresi: 43

[251] Ebu Davud (3/325) Kİtâbu'l-Eşribe, 1-Şarabın haram kılınmasıyla ilgili bab. İsnadı sahihtir. Hakim (2/307) Kitâbu't-Tcfsir, Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim kitaplarına almamışlardır." Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir.

[252] Ebu Davud (3/325) Kitâbu'I-Eşribe, 1-Şarabın haram kılınmasıyla ilgili hah. isnadı sahihtir.

[253] Nisa Suresi: 43

[254] Bakara Suresi: 219

[255] Maide Suresi: 90

[256] Nisa Suresi: 48

[257] Ebu Ya'lâ (10/186). Mecme'u'z-Zevâid (715) Heysemî şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir ve Harh bin Sureye dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravîlerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."

[258] Nisa Suresi; 31

[259] Nisa Suresi: 40

[260] Nisa Suresi: 48

[261] Nisa Suresi: 64

[262] Nisa Suresi: 110

[263] Buhari (8/253) 65-Kitâbu't-Tefsir, ll-"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (31. 1465) 33-Kitâbu'l-İmâre, 8-Günâh olmayan bir şeyde yöneticilere itaat etmenin farz, günâh olan bir şeyde itaat etmenin ise haram olduğu babı. Ebu Davud (3/40) Kitâbu'l-Cihâd, İtaatla ilgili bab. Tirmizi (4/192) 24-Kitâbu'l-Cihâd, 3-Bir kimsenin yalnız başına seriyye olarak gönderilmesi hakkında gelen rivayetler babı. Ne-sai (71154) 39-Kitâbu'l-Buyu', 28-Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin,,," sözüyle ilgili bab. İbni Mace (2/955-956) 24-Kitâbu'UCihâd, 40-Allah'a isyan olan bir şeyde (insana) itaat edilemeyeceği babı.

[264] Nisa Suresi: 59

[265] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/115-119

[266] Nisa Suresi: 75

[267] Nisa Suresi: 98

[268] Buhari, aynı yer. İbni Hacer bunu hadisle ilgili yorumunda nakletmiştir.

[269] Buhari (8/255) 65-Kitâbu't-Tefsir, l4-"Size ne oluyor da, Allah yolunda ve.... savaşmıyorsunuz," sözüyle ilgili bab.

[270]
Nesai (6/3) 25-Kitâbu'l-Cihad, 1 -Cihadın farzhğı babı. Hakim (21307) Kitâbu't-Tefsir, Hakim şöyle söylemiştir: "Bu hadis Buhari'nin şartına göre sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamıştır." Zehebi de onun açıklamasına muvafakat etmemiştir.
[271]
Nisa Suresi: 77
[272]
er-Ravdu'd-Dâni (1153-54). Mecme'u'z-Zevâid (717) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani el-Mu'cemu's~Sağir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve Abdullah bin îmrân el-Abidİ dışında kalan ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır"
[273]
Nisa Suresi: 69
[274]
Buhari (81492-493) 65-Kitâbu't-Tefsir, 2-"Onlar Allah'la beraber başka bir ilâha tapmaz..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2318) 54-Kitâbu't-Tefsir, 3024 nolu hadis. Ebu Davud (41104-105) Kitâbu'l-Fiten ve'l-Melâhim, Bir mü'mini öldürmenin ne kadar büyük bir günâh olduğuyla ilgili bab. Nesai (7185-86) 37-Kitâbu Tahri-mi'd-Dem, 2-Kan dökmenin oldukça büyük bir günâh olduğu.
[275]
Furkan Suresi: 68
[276]
Nisa Suresi: 93
[277]
Müslim (412317) 54-Kitâbut-Tefsir.
[278]
Furkan Suresi: 70
[279]
Müslim Aynı yer. (412318)
[280]
Müslim Aynı yer. (412318)
[281]
Buhari (81495) 65-Kitâbu't-Tefsir, 4-"Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (412317) 54-Kitâbu't-Tefsir. Ne-sai (7/86) 37-Kiîâbu Tahrimi'd-Dem, 2~Kan dökmenin ne kadar büyük bir günâh olduğu babı.
[282]
Ebu Davud (41104-105) Kitâbu'l-Fiten ve'l-Melâhim, Bir mü'mini Öldürmenin ne kadar büyük bir günâh olduğuyla ilgili bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/119-125
[283]
Nisa Suresi: 110
[284]
İbni Kesir (1/537)
[285]
Nesai (7/85) 37-Kitâbu Tahrimi'd-Dem, 2-Kan dökmenin oldukça büyük bir gü olduğu babı.
[286]
Nesai (7/87) Aynı yer. Tirmizi (5/240) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisâ süresiyle İlgili bab. Tirmizi söyle söylemiğtİr: "Bu hadis hasen garibdir. İsnadı sağlamdır ve Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir."
[287]
el-Cami' (2195)
[288]
Nisa Suresi: 93
[289]
Ebu Davud (4/105) Kitâbu'l-Fiten ve'l-Melâhim, Bir mü'mini öldürmenin ne kadar büyük bir günâh olduğuyla ilgili hab. Kavileri sikadırlar.
[290]
Nisa Suresi: 48

[291]
Bkz. İbni Kesir Tefsiri, (1/537) İbni Cerirf 5/136-139)
[292]
Zümer Suresi: 53
[293]
İbni Cerir, (5/139)
[294]
Nisa Suresi: 94
[295]
Buhari (S/258) 65-Kitâbu't-Tefsir, 17-"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman İyice araştırın ve dünya hayatının varlığına göz dikerek, size selâm verene: "Sen mü'min değilsin" demeyin" âyetİyle ilgili bab. Müslim (412319) 54-Kitâbu't-Tefsir. Tirmizi (5/240) 48-Kİtabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisâ süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasendir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/125-130
[296]
Ahmed bin Hanbel (6111). Mecme'u'z-Zevâid (7/8) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir. Kaviler sikadırlar." Bunu Taberani (5/140)'de rivayet etmiştir.
[297]
İbni Cerir et-Taberi (5/140)
[298]
Nisa Suresi: 95
[299]
Buharı (7/290) 64-Kitâbu'l-Meğâzi, 5-3954. hadis. Bu hadisin bir bölümü de Buharı (4595)'de yer almaktadır.
[300]
Taberani, el-Mu'ccmu'l-Kebir (51190), Mecme'u'z-Zevâid (7/9) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." Tirmizi (5/241) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisa Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis bu rivayet şekliyle hasen, garibdir."
[301]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/130-133
[302]
Bkz, el-İsâbe (4/3) Ebu Ahmed künyeliler.
[303]
Buhari (8/259) 65-Kitâbu't-Tefsir, 18-"Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (3/1508) 33-Kitâbu'l-İmâre, 40-Mazereti olanların üzerinden cihaâ jarziyetinin düşmesi babı. Tirmizi (4/191) 24-Kitâbu'l-Cihad, 1-Mazereti olanlara cihaddan geri kalmalarına izin verilmesi hakkında gelen rivayetler babı.
[304]
Buharı (8/259-260) 65-Kitâbu't-Tefsir, 18-"Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler..." âyetiyle ilgili hah.
[305]
Tirmizi (5/240-241) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisa Suresi babı. Tirmizi şöyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahihtir." Nesai (6110) 25-Kitâbu'l-Cihad, 4-Cihad edenlerin geri kalanlar üzerine olan üstünlüğü babı.
[306]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (12/165). Mecme'u'z-Zevâid (7/9) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani iki ayrı tankla rivayet etmiştir. Bunlardan birinin ravileri sikadırlar."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/133-135
[307]
Nisa Suresi: 97
[308]
Ankebut Suresi: 10
[309]
Keşfu'l-Estar (3/46) Nisa Suresi (babı). Mecme'u'z-Zevâid (7/9) Heysemi söyle söylemiştir: "Buharı

bunun bir kısmım rivayet etmiştir. Tam olarak da Bezzâr rivayet etmiştir. Muhammed bin Şureyk dışında kalan ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."

[310] Nah! Suresi: 110

[311] Nisa Suresi: 101

[312] Müslim (11478) 6-Kitâbu Salati'l-Musâfırin ve Kasrihâ, İ-Yolcuların namazları ve namazın (yolculukta) kasr edilmesi babı. Ebu Davud (213) Ebvâbu Salati's-Sefer. Tirmizi (5/243) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisâ Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (3/116-117) 15-Kitâbu Taksiri's-Salati fi's-Sefer. İbni Mace (11339) 5-Kitâbu İkâmeti's-Sala, 73-Yolculukta namazın kasr edilmesi babı.'

[313] Müslİm (411993) 45-Kitâbu'l-Birr ve's-Sıla, 14-Mü'minin başına gelen hastalıktan, üzüntüden ve benzeri şeylerden dolayı sevap alması babı. Tirmizİ (5/247-248) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 5-Nisâ Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, ga-ribdir" demiştir.

[314] Ahmed bin Hanbel (6/65-66). Ebu Ya'lâ (8/135). Mecme'u'z-Zevâid (7/12) Heyse-mi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[315] Buhari (10/114) 75-Kitâbu'l-Merdâ, 5-Bayılan birinin ziyaret edilmesi babı. Müslim (3/1234) 23-Kitâbu'I-Ferâiz, 2~Kızkardeşlerinden başka mirasçısı olmayan bir kimsenin mirası babı. İbni Huzeyme (1/56) 81-Kitâbu İbâheti'l-Vudu bi'l-Mâi'l-Musta'mel.

[316] Buhari (10/132) 75-Kitâbu'l-Merdâ, 21-Hasta ziyaretinde bulunanın hasta için abdest alması babı.

[317] Müslim (3/1235) 23-Kitâbu'l-Ferâiz, 2-Kızkardeşlerinden başka mirasçısı olmayan bir kimsenin mirası babı.

[318] Tirmizi (4/417-418) 30-Kitâbu'l-Ferâiz, 7-Kızkardeşlerin mirası babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[319] Ebu Davud (3/119-120) Kitâbu'l-Ferâiz, Oğlu olmayıp kızkardeşleri bulunan birinin mirası babı.
Said Havva, El Esas Fi'ş Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/135-140

[320] Buhari (8/270) 65-Kitâbu't-Tefsir, 2-"Bugün sizin dininizi bütünlüğe erdirdim..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (4/2312) 54-Kitâbu't'Tefsir. Tirmizi (5/250) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Mâide süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Nesai (8/114) 47-Kitâbu'l-İmân ve Şeraiuhu, 18-İmamn artması babı.

[321] Maide Suresi: 3

[322] Müslim (4/2313) 54-Kitâbu't-Tefsir.

[323] Tirmizi (5/250) 48-Kitahu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Mâide süresiyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir.

[324] Ebu Davud (4/138) Kitâbu'UHudud, 3-Mızraklar hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (7/101) 37-Kitâbu Tahrimi'd-Dem, 9-Bu hadis hakkında Talha bin Musar-rafla Muaviye bin Salih'in Yahya bin Said hakkında görüş ayrılığına düştüklerinin bildirilmesi babı. Bu hadisin isnadı çok fena sayılmaz (yani la be'se bihdir ki, sahih ve kasenden sonra gelir.) Ayetin bu şekilde yorumlanması ise Abdullah bin Abbas (r.aj'm görüşüdür. Kurtubi bu sözü (görüşü) zayıf görmüş ve Yüce Allah'ın şu sözüyle cevap vermiştir: "inkâr

edenlere söyle: "Eğer vazgeçerlerse, geçmişte yaptıkları bağışlanır." (Enfal Suresi: 38) Yine Resulullah (s.a.s)'ın şu sözünü de delil olarak göstermiştir: "İslâm kendinden öncekileri yıkar (yani bir kimse Müslüman olursa geçmişte yaptıkları silinir)." Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Ebu Sevr şöyle söylemiştir: "Ayette, onun şirk ehlinin dışındakiler hakkında indiğine delil vardır. Bu da Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Ancak sizin kendilerini ele geçirmenizden önce tevbe edenler bunun dışındadır." (ilim adamlarının) ortak görüşlerine göre şirk ehlinden olanlar elimize geçer sonra Müslüman olurlarsa artık onların kanları bize haram olur. Bu durum yukarıdaki âyetin Müslümanlar hakkında indiğine delalet etmektedir. Ibni Kesir (2l48)'de şöyle diyor: "Doğru olan görüşe göre hu âyet genel anlamdadır. Gerek müşriklerden ve gerekse diğerlerinden belirtilen nitelikleri üzerlerinde taşıyan herkesi içine alır." Şevkâni de, Fethu'l-Kadir (2132)'de bu görüşü benimsemiştir.

[325] Maide Suresi: 33-34

[326] Müslim (311327) 29-Kitâbu'l-Hudud, 6-Ehli zimmet olan Yahudilerin zina do-layısıyla recm edilmesi babı. Ebu Davud (41154) Kıtâbu'l-Hudud, Yahudilerin recm edilmesiyle ilgili hah. isnadı basendir.

[327] Mâide Suresi: 41

[328] Maide Suresi: 44

[329] Maide Suresi: 45

[330] Maide Suresi: 47

[331] Maide Suresi: 41

[332] Maide Suresi: 44

[333] Maide Suresi: 45

[334] Maide Suresi: 47

[335] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/141-146

[336] Ebu Davud (3/299) Kitâbu'l-Akdiye, Kadının hata etmesi durumuyla ilgili bab. İsnadı hasendir.

[337] Ebu Davud (4/168) Kiîâbu'd-Diyât, Cana karşı can alınması babı. Nesai (8/18-19) 45-Kitâbu'l-Kasâme, 8-Bu konuda İkrime üzerinde ihtilaf olduğunun bildirilmesi babı. İbni Hibban (7/258) Kitâbu'l-Kadâ, Yüce Allah'ın: "Eğer hüküm verirsen a-ralarında adaletle hüküm ver," sözünün indirilmesine sebep olan gelişmeyle ilgili bab.

[338] Maide Suresi: 42

[339] Maide Suresi: 50

[340] Maide Suresi: 42

[341] Ebu Davud (3/303) Kitâbu'l-Ahdiye, Zimmet ehli arasında hüküm verilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/146-148

[342] Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (17/371). Mecme'u'z-Zevâid (7/16) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[343] Maide Suresi: 54

[344]
Taberi (6/115-116)
[345]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (12/67-68) Mecme'u'z-Zevâid (7/17) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[346]
Maide Suresi: 94
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/148-149
[347]
Bkz. Taberi (61194) İbni Kesir (2175)
[348]
Maide Suresi: 67
[349]
Tirmizi (51251) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı. Hakim (2/313) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
[350]
Tirmizi (5/255-256) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen garibdir" demiştir.
[351]
Maİde Suresi: 87-88
[352]
Buhari (8/276) 65-Kitâbu't-Tefsir, 9-"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın," âyetiyle İlgili bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/149-151
[353]
Maide Suresi: 87
[354]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/151-152
[355]
Bakara Suresi: 219
[356]
Nisa Suresi: 43
[357]
Ahmed bin Hanbel (1153) Ebu Davud (3/325) Kitâbu'l-Eşrihe, Şarabın haram kılınması babı. Tirmizi (5/253-254) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı. Nesai (8/286-287) 57-Kitâbu'l-Eşribe, 1-Şarabın haram kılınması babı. Hakim (4/143) Kitâbu'l-Eşrioe. Hakim: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim kitaplarına almamışlardır," demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.
[358]
Maide Suresi: 91
[359]
Müslim (4/1910) 44-Kitâbu Fedâili's-Sahabe, 22-Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un ve annesinin faziletleriyiz ilgili bab.
[360]
Maide Suresi: 93
[361]
Tirmizi (5/255) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/152-154

[362]
Muhammed Suresi: 12
[363]
AhkâfSuresi: 20
[364]
Bkz, Nevevi'nin Müslim Şerhi, C. 16, sh. 14

[365]
Tirmizi (51255) Aynı yer. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[366]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/155-156
[367]
Taberani, eî-Mu'cemu'î-Kebir (10/95). Meçme'u'z-Zevâid (7/18) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir'de ve bir bölümünü es-Sağir'de rivayet etmiştir. Ravileri sikadırlar."
[368]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (12/56-57) Mecme'u'z-Zevâid (7/18) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir'de rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravüerdir."
[369]
Maide Suresi: 90-91
[370]
Ebu Davud (31325) Kitâbu'l-EşrÎbe, Şarabın haram kılınmasıyla İlgili bab. Bu hadis hasendir.
[371]
NÎsâ Suresi: 43
[372]
Bakara Suresi: 219
[373]
Maide Suresi: 90
[374]
Buhari (8/278) 65-Kitâbu't-Tefsir, l5-"İman edip salih ameller işleyenler için., önceden tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur," âyetiyle ilgili bab.
[375]
Buhari (81280) 65-Kitâbu't-Tefsir, 12-"Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın..." âyetiyle ilgili bab. Müslim (411832-1833) 43-Kitâbu'l-Fedâil, 37-Resulullah (r.a)'a hürmet, zorunlu olmadığı takdirde ona çok soru sormaktan kaçınma babı.
[376]
Maide Suresi: 101
[377]
Müslim, aynı yer.
[378]
Müslim, aynı yer.
[379]
Müslim. (4/1834) Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/156-161
[380]
Tirmizi (51256) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı.
[381]
Buhari (8/280) 65-Kitâbu't-Tefsir, 12-Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeylerden sormayın," âyetiyle ilgili hah.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/162-163
[382]
Müslim (21126)
[383]
Buhari (8/283) 65-Kitâbu't-Tefsir, 13-Yüce Allah'ın: "Kulağı yarılıp salıverilen, putlara adanan, erkek dişi ikizler doğuran ve on defa yavru yapmasından dolayı sırtına yük vurulmayan hayvanlarla ilgili uygulamaların hiçbirini Allah emret-memİştir." sözüyle ilgili bab, Müslim (4/2192) 51-Kitâhu'l-Cenne ve Sıfatı Na'imihâ, 13-Cehenneme diktatörlerin (cebbarların), cennete de zayıfların gireceği babı.
Bahire ve Sâibe: Bir deve arka arkaya on erkek yavru doğurursa Araplar onun. üzerine binmez, sütünü de misafirlerden başkası içmezdi. Buna Sâibe denirdi. Yani kendi haline bırakır ve başıboş salarlardı. Bundan sonra bir dişi yavru verecek olursa yavrunun kulağını yarar ve annesiyle birlikte başıboş salarlardı. Anne açısından yasak saydıklarını yavru açısından da yasak sayarlardı. Buna Sâibe yavrusu Bahire denirdi. Bahire kulağı yarılmış olandı. Bir başka açıklamaya göre deve erkek yavru dünyaya getirirse yavrunun

kulağını yarar ve: "Ey Allah'ım! Eğer yaşarsa genç bir yavrudur, Ölürse de temizdir." derlerdi. Ölecek olursa etini yerlerdi. İşte Bahire buna derlerdi. Sâibe de şuydu: Bir adam malının bir kısmını hayrat yapar, onu Ka'be'nin örtüsüyle ilgilenenlere getirir ve onların emrine verirdi. Onlar o maldan yolculara yedirirler, ama kadınlara bir şey yedirmezlerdi. Kadınlar, malı getiren adam ölünceye kadar ondan bir şey yiyemezlerdi. Ölünce erkekler ve kadınlar birlikte yerlerdi." (İbnu'l-Esir)

[384] Müslim (4/2191) Aynı yer.

[385] Maide Suresi: 106-107

[386] Buhari (51409) 55-Kitabu'l-Vesâyâ, 35-Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Sizden^ bîrine ölüm hali gelirse vasiyet esnasında içinizden iki adil kişiyi şahit tutun, sözüyle ilgili bab. Buhari bu hadisi muallak olarak (senedini vermeden) da rivayet etmiştir.

[387] el-Feth (5/410)

[388] Buhari (5/409-410) 55-Kitabu'l-Vesâyâ, 35-Yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! 5ız-den birine ölüm hali gelirse vasiyet esnasında içinizden iki adil kişiyi şahit tutun, sözüyle ilgili bab. Ebu Davud (3/307-308) Kitâbu'l-Akdiye, Ehli zimmetin şahitliği ve yolculukta vasiyyet babı. Tirmizi (5/259) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 6-Maide Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir," demiştir.

[389] Maide Suresi: 106

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/163-167

[390] Şerhu'l-Mufredât, sh. 333

[391] Müslim Şerhi (2/129)

[392] Bkz. el-Feth {51412); İbni Kesir Tefsiri (2111i)

[393] Bkz. el-Feth (5/411)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/167-168

[394] Tirmizi (51261) 48-Kitabu Tefsiri'i-Kur'an, 7-En'am Suresi babı. Hakim (2/315) Kitâbu't-Tefsir Hakim: "Bu hadis Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ancak onlar kitaplarına almamışlardır," demiştir. Ahmed Şâkir de, Umdetu't-Tefsir (5İ25)'de bunun sahih olduğunu söylemiştir.

[395] En'am Suresi: 33

[396] Müslim (4/1878) 44-Kitâbu Fedâili's-Sahabe, 5-Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'in faziletiyle ilgili bab.

[397] En'am Suresi: 52

[398] En'am Suresi: 65

[399] Ahmed bin Hanbel (5/135). Mecme'u'z-Zevâid (7/21) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar." "Anlaşıldığı kadarıyla: "İkisi Resulullah (r.a)'tan yirmibeş yıl sonra gerçekleşti" sözünden itibaren olan kısım Refi'in sözüdür. Çünkü Ubeyy bin Ka'b (r.a) fitne dönemine kadar yaşamamıştır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir. Refı' hadisi Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet eden Ebu'l-Aliye'dir.

[400] Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/169-171

[401] Buhari (13/295-296) 96-Kİtâbu'l-hisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sunne, 11-Yüce Allah'ın: "...veya sizi çeşitli gruplara ayırıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya güç yetirir" sözüyle ilgili bab. Tirmizi (51261-262) 48-

Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 7-En'am Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[402]
En'am Suresi: 65
[403]
Buhari (6/465) 60-Kitâbu Ehâdisi'l-Enbiyâ, 41-Yüce Allah'ın: "Andolsun biz tok-man'a: "Allah'a şükret" diye hikmeti verdik" sözüyle ilgili bab. Müslim (11114-115) 1-Kitâbu'l-İmân, 56-İmanda doğruluk ve samimiyet babı. Tirmizi (51262) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 7-En'am Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[404]
En'am Suresi: 82
[405]
Lokman Suresi: 13
[406]
En'am Suresi: 118-121
[407]
Ebu Davud (31101) Kitâbu'l-Edâhi, Ehli kitabın kestikleriyle ilgili bab.
[408]
Tirmizi (51263) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 7-Enam Suresi babı. Tirmizi: dis hasen, sahihtir" demiştir.
[409]
Ebu Davud, aynı yer.
[410]
Ebu Davud, aynı yer.
[411]
Maide Suresi: 5
[412]
Nesai (71237) 43-Kitâbu'd-Dehâyâ, 40-Yüce Allah'ın: "Üzerine Allah'ın adı anılmamış olan (hayvanın eti)nden yemeyin," sözünün yorumuyla ilgili bab. Bu hadis değişik senedlerle rivayet edilmiş olması itibariyle hasendir.
[413]
Buhari (6/551) 61 -Kitâbu'l-Menâkıb, 12-Zemzem kıssası ve Arapların bilgisizliği babı,
[414]
En'am Suresi: 140
[415]
Tirmizi (51264) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 7-En'am Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir.
[416]
En'am Suresi: 151-156
[417]
En'am Suresi: 158
[418]
Müsiim (1/138) 1-Kitâbu'l-İmân, 72-İmâmn kabul edilmeyeceği zamanın hangi zaman olduğu babı. Tirmizi (5/264) Aynı yer, Tirmİzi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[419]
Buhari (13/465) 97-Kitâbu't-Tevhid, 35-Yüce Allah'ın: "Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar," sözüyle ilgili hah. Müslim (1/117) 1 -Kitâbu'l-İmân, 59-Bir kulun iyilik düşünmesi halinde bunun onun için (sevap olarak) yazılacağı ama kötülük düşünmesi halinde (yapmadığı takdirde) yazılmayacağı babı.
[420]
En'am Suresi: 160
[421]
Tirmizi (5/265) Aynı yer.
[422]
Buhari (11/323) 81-Kitâbu'r-Rikâk, 31-Bir iyilik veya ^^J^ Müslim (1/118) 1-Kitâbu'l-İmân, 59-Bir kulun iyilik düşünmesi halinde bun ^onun için (sevap olarak) yazılacağı ama kötülük düşünmesi halinde (yapmadığı takdvde) yazılmayacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/171-177

[423]
A'raf Suresi: 31
[424]
Müslim (4/2320) 54-Kitâbu't-Tefsir, 2-Yüce Allah'ın: "Her mescide gidişinizde süslerinizi alın" sözüyle ilgili bab. Nesai (5/233-234) 24-Kitâbu Menâsiki'l-Hacc, 161-Yüce Allah'ın: "Her mescide gidişinizde süslerinizi alın" sözüyle ilgili bab.
[425]
Nevevi, Sahihi Müslim Şerhi (181162-163)
[426]
Ahmed bin Hanbel (5/218). Bu rivayette şu ifade geçmektedir: "Kâfirlerin bir ağaçları vardı. Ona .saygı gösterir ve üzerine silahlarım asarlardı." Tirmizi (4/475) 34-Kitâbu'l-Fiten, 18-"Sizden öncekilerin yollarını izleyeceksiniz," sözüyle ilgili bab. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[427]
A'rafSuresi: 138
[428]
Tirmizi (5/265) 48-Kitâbu't-Tefsir, 8-A'raf Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, garibdir" demiştir. Hakim (2/319-320) Kitâbu't-Tefsir, Hakim: "Bu hadis Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ancak onlar kitaplarına almamışlardır," demiş, Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir,
[429]
A'raf Suresi: 143
[430]
Taberi (9/37). İbni Kesir (2/244). Hakim (2/320)
[431]
Tirmizi (51267) 48-Kitâbu't-Tefsir, 8-A'raf Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Hakim (2/319-320) Kitâbu't-Tefsir, Hakim: "Bu hadis Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır" demiş, Zehebi de onun bu açıklamasına muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/179-182
[432]
A'raf Suresi: 175-176
[433]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (9/249). Mecme'u'z-Zevâid (7/25) Heysen söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimler ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/182-183
[434]
Mecme'u'z-Zevâid (7125) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/183
[435]
İbni Cerir Tefsiri (9184)
[436]
A'raf Suresi: 199
[437]
Mecme'u'z-Zevâid (7125) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Evsat'ta
rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[438]
Buhari (81305) 65-Kitâbu't-Tefsİr, 5-Yüce Allah'ın: "Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir" sözüyle ilgili bab,
[439]
Buhari, aynı yer. Ebu Davud (41250) Kitâbu'l-Edeb, Bir iste aşırıya gitme babı.
Burada af ile kastedilen, kolay olandır. Şanı yüce olan Allah, Peygamber (a.s)'ine insanların uygulamalarından kolay ve rahat olanı almasını, onları zora koşmamasını emretmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/183-185
[440]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/185

[441]
Buhari (8/306) 65-Kitâbu't-Tefsir, 1-Yüce Allah'ın: "Sana ganimetlerden soruyorlar" sözüyle ilgili bab. Müslim (4/2322) 54-Kitâbu't-Tefsir, 5-Berâe, Enfal ve Haşr süreleriyle igili bab. Burada verilen metin daha uzun bir hadisin bir parçasıdır. Bu hadiste İbni Cubeyr, Abdullah bin Abbas (r.a)'a birden çok sure hakkında soru sormaktadır. Tevhe süresiyle ilgili bölümde daha uzun bir şekilde gelecektir.

[442]
Ebu Davud (3146) Kitâbu'l-Cihâd, Çarpışmanın kızıştığı sırada geri kaçmakla ilgili bab. Hakim (2/327) Hakim: "Bu hadis Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ancak Buharı ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır," demiş, Zehebi de onun hu açıklamasına muvafakat etmiştir.

[443]
Enfal Suresi: 16

[444]
Müslim (311367-1368) 32-Kitâbu'l-CMd ve's-Siyer, 12-Ganimetler babı. Ebu Da-vud (3/77-78) Kiîâbul-Cihâd, Ganimetlerle ilgili bab, Tirmizi (5/268) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 9-Enfal Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[445]
Enfal Suresi: 1

[446]
Enfal Suresi: 22

[447]
Buhari (8/307) 65-Kitâbu't-Tefsir, 1-Yüce Allah'ın: "Allah katında canlıları kötüsü bir şeye akıl erdiremeyen sağır ve dilsizlerdir" sözüyle ilgili bab. Bum beri de rivayet etmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir: "Onlar hakka uymazlar."

[448]
Ahmed bin Hanbel (11165). Keşfu'l-Esiar (4/91). Mecme'u'z-Zevâid (7/27) Ut mi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel, değişik senedlerle rivaye mistir. Bunlardan birinin ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

[449]
Buhari (8/309) 65-Kitâbu't-Tefsir, 4-Yüce Allah'ın: "Sen onların içinde olduğun sürece Allah onlara azap edecek değildi," sözüyle ilgili bab.

[450]
Enfal Suresi: 32

[451]
Enfal Suresi: 33

[452]
Enfal Suresi: 34
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/187-190

[453]
Me'aric Suresi: 1

[454]
Müslim (3/1522) 33-Kitâbu'l-İmâre, 52-Aîmamn (çarpışmanın) ve buna te§vik etmenin fazileti. Ebu Davud (3113) Kitâbu'l-Cihâd, Atmakla (çarpışmakla) ilgili bab. Tirmizi (5/270) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 9-Enfal Suresi babı.

[455]
Enfal Suresi: 60

[456]
Müslim, aynı yer.
Atmak: Düşmana boyun eğdirecek, ona zarar verecek her şey buna girer.

[457]
Enfal Suresi: 63

[458]
Keşfu'l-Estar (3150) Enfal Suresi. Mecme'u'z-Zevâid (7/27) Hey semi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve Cunâde bin Selem dışındaki ravileri Sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Keşfu'l-Estar'da Cunâde bin Selem olarak değil de Sullem bin Cunâde olarak geçmektedir. el-A'zami, Sullem bin

Cunâde'nin doğru olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Sullem, Bezzâr'in şeyhlerinden (kendilerinden hadis aldığı kişilerden)dir ve İbni Hacer'e göre onuncu tabakadandır. Bu kişi sika biridir. Cunâde İse dokuzuncu tabakadandır ve onu Ebu Zur'a, Ebu Hatim, ve Ezdi zayıf görmüşlerdir. Ancak İbni Huzeyme ve İbni Hibban sika olarak değerlendirmişlerdir. Bkz. et-Tehzib (21116)

[459] Buhari (8/311) 65-Kitâbu't-Tefsir, 7-Yüce Allah'ın: "Şu an Allah üzerinizdeki yükü hafifletti ve sizde zaaf olduğunu bildi" sözüyle ilgili bab.

[460] Enfal Suresi: 65

[461] Enfal Suresi: 66

[462] Enfal Suresi: 68

[463] Enfal Suresi: 70

[464] Taberani (111171). Mecme'u'z-Zevâid (7/28) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Mu'cemu'l-Evsat'ta rivayet etmiştir. el-Mu'ccmu'l-Kebir'de muhtasar olarak vermiştir. el-Evsat'taki rivayetin İbni İshak dışında kalan ravileri, Sahİh'te isimleri geçen ravilerdir. İbni Ishak da kendisinin hadisi bizzat duyduğuna delalet eden ifade kullanmıştır (dolayısıyla telbis ihtimali yoktur -Çeviren)."

[465] Enfal Suresi: 67-68

[466] Ebu Davud (3/61) Kitâbu'l-Cihâd, Esirin mal karşılığında serbest bırakılması
babı. Müslim de benzeri bir rivayet nakletmistir. 2673-Ebu Davud (3/129) Kitâbu'l-Eerâiz, Yeminleşmeyle olan mirasın akrabalıkta olan mirasla nesh edilmesi babı. isnadı hasendir.

[467] Enfal Suresi: 72

[468] Enfal Suresi: 72

[469] Tirmizi (5/271-272) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 9-Enfal Suresi habı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahih, garihdir" demiştir.

[470] Enfal Suresi: 68

2675-Buhari (6/220) 57-Kitâbu Fardi'l-Humus, 8-Resulullah (r.a)'ın: "Size gan helâl kılındı" sözüyle ilgili bab. Müslim (311366-1367) Kitâbu'l-Cihâd, ümmete Özel olarak ganimetlerin helâl kılınması babı.

[471] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/190-197

[472] Enfal Suresi: 75

[473] Enfal Suresi: 75

[474] Tafoerani, cl-Mu'ccmu'l-Kehir (11(284). Mecme'u'z-Zevâid (7/28) Heysemi şöyle söylemiş/ir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/197-198

[475] Ahmed bin Hanhel (î/69). Ebu Davud (1/208-209) Kitâbu's-Sala, Namazda açıktan okuma babı. Tirmizi (5/272-273) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an.îO-Tevbe Suresi babı. Hakim (2/330) Hakim: "Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak Buhari ve Müslim bunu kitaplarına almamışlardır" demiştir.

[476] Said Havva, El Esas Fi’s Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/199-200

[477] Buhari (8/628-629) 65-Kitâbu't-Tefsir, 59-Haşr Suresi babı. Müslim (4/2322) 54~Kitâbu't-Tefsİr, 5-Berâe, Enfal ve Haşr süreleriyle ilgili bab.
[478] Buhari (8/629) Aynı yer.
[479] Tevbe Suresi: 75-76
[480] Tevbe Suresi: 58
Said Havva, El Esas Fi's Sünne, Hadislerle İbadet Ansiklopedisi, Hikmet Neşriyat: 6/200-201

Bir Açıklama
Dersler Ve Öğütler
Bir Açıklama

HADİSLERLE KAMER SURESİNİN TEFSİRİ

2862- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Kureyş müşrikleri Resulullah (a.s)'a gelerek kader konusunda tartışmaya giriştiler.Bunun üzerine şu âyet indi: "O gün yüzleri üstüne ateşe sürüklenecekler. Cehennem'in dokunuşunu tadın. Doğrusu biz her şeyi bir ölçüyle yarattık."[1]

HADİSLERLE RAHMAN SURESİNİN TEFSİRİ

2863- Ahmed bin Hanbel, Ebu Derdâ (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'in minberden şöyle buyurduğunu duydu: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) durmaktan korkan için ise iki Cennet vardır." [2] Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Zina ve hırsızlık etse de mi?" dedim. Resulullah (a.s) ikinci kez: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) durmaktan korkan için ise iki Cennet vardır," diye buyurdu. Ben yine: "Ya Resulullah (a.s)! Zina ve hırsızlık etse de mi?" dedim. Resulullah (a.s) üçüncü kez: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) durmaktan korkan için ise iki Cennet vardır," diye buyurdu. Ben yine: "Ya Resulullah (a.s)! Zina ve hırsızlık etse de mi?" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Evet. Ebu Derdâ'nın burnu yere sürtünse de." Bu hadisin, Amr bin Esved'den rivayet edilen metnine göre o (Amr) evinden çıktı. Ebu Derdâ (r.a) da çıktı. Her ikisi de Mescid'e gitmek istiyorlardı. Amr onun arkasındaydı. "O (Ebu Derdâ r.a) şöyle diyordu: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) durmaktan korkan için ise iki Cennet vardır." Amr: "Zina ve hırsızlık etse de mi?" dedi, Aynı sözü iki veya üç kere tekrar etti.Sonunda (Ebu Derdâ r.a) şöyle söyledi: "Evet. Senin burnun yerde sürtünse de ey Amr. Sonra şöyle söyledi: "Ey Amr! Belki içinde bir tereddüt duynıuşsundur. Ben sana Resulullah (a.s)'m bana söylediğinden başka bir şey söylemedim." Benzer şeyi söyledi. O da: "Burnun yerde sürtünse de ey Uveymir!" dedi."[3]

Bir Açıklama

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) durmaktan korkan için ise iki Cennet vardır." Bu, böyle bir nimete lâyık olanlar için neler hazırlandığı konusunda bir hatırlatmadır. Daha sonra şöyle buyuruluyor: "O iki (Cennet)in berisinde de iki Cennet vardır." [4]Sonra buranın ehli olanlar için neler hazırladığını hatırlatıyor. İlim adamları nezdinde meşhur olana göre ilk iki Cennet, amelde öne geçen ve Allah'a yakın olan kullar içindir. Ondan önceki iki Cennet ise sağ halkı (ashabı yemin) içindir. Yukarıdaki hadisten çıkarılan anlam da şudur: Bir kimse eğer bazı kötülükler işler sonra bunlardan dolayı, Öğüt verici tevbeyle (tevbeyi nasuhayla, bir daha aynı kötülüklere dönmemeyi sağlayan kesin tevbeyle) Allah'a tevbe eder, tevbenin gereğiyle de amel eder ve böylece öne geçenlerden (sâbikinden) olursa o zaman

söz konusu nimete lâyık olur.

Nitekim Yüce Allah bir âyette şöyle buyuruyor: "Ancak tevbe eden, iman edip salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlayandır, rahmet edendir." [5]

HADISLERLE VAKIA SURESININ TEFSIRI

2864- Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) zamanında insanlara yağmur verildi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "İnsanlardan bazıları şükredici oldu. Onlardan kâfir (nankör) de vardır. (Bazıları): "Bu,. Allah'ın rahmetidir," dediler. İçlerinden bazıları da: "Şöyle şöyle yıldızın hesabı doğru çıktı," dediler. Bunun üzerine şu âyetler indi: "Hayır. Yıldızların doğuş ve batış yerlerine yemin ederim ki, gerçekten bu, eğer bilirseniz, büyük bir yemindir. Muhakkak ki, o şerefli bir Kur'an-'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz. [6] alemlerin Rabbinden indirilmedir. Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyor-sunuz? Rızkınızı, yalanlamanızdan ibaret mi kılıyorsunuz?"[7]

Bir Açıklama

'Yıldızla yağmur yağdırıldı," diyen küfre düşmüş olur. Şeyh Ebu Amr bin Salah şöyle söylemiştir: "(Râvinin) kasdı, bütün bunların, cahiliye insanlarının yıldızlarla ilgili olarak söylediklerinden dolayı indiği değildir. Konu bununla ilgilidir ancak tefsiri bunun dışındadır. Bu konuyla ilgili olarak inen âyet Yüce Allah'ın şu sözüdür:
Diğer âyetler ise başka hususlar hakkında inmiştir. Ancak hepsi bir arada inmiştir. Bu yüzden burada da hepsi birlikte zikredilmiştir. "Onlardan kâfir (nankör) de vardır": Burada kastedilen küfür, yağmuru herhangi bir yıldıza (burca) nisbet etme kusuru işlemek dolayısıyla Yüce Allah'ın nimetine karşı nankörlük etmektir. Ancak bu yağmur yağdırma işinin yıldız (burç) tarafından yaptırıldığı inancında olmayan içindir. Çünkü bu inanca sahip olan kimse itikaden de küfre düşer. (Çeviren) [8]

HADÎSLERLE HADİD SURESİNİN TEFSİRİ

2865- Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Müslüman olmamızla Yüce Allah'ın bizi: "İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve haktan inene kalplerinin saygı duyacağı vakit gelmedi mi?.."[9] sözüyle azarlaması arasında sadece dört yıl vardır." [10]

2866- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Isâ (a.s)'dan sonra krallar Tevrat ve İncil'i değiştirmişlerdi. Onlarm içinde Tevrat ve İncil'i okuyan mü'minler vardı. Krallarına dendi ki: "Şu adamlarm bize yönelttikleri sövgüden daha şiddetli bir sövgü bulamıyoruz. Onlar şöyle okuyorlar: "Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar kâfirdirler." Bunun yanısıra okuduklan şeylerde yaptığımız işleri ayıplıyorlar. Onlan çağır, bizim okuduğumuz gibi okusun ve bizim inandığımız gibi inansınlar." (Kral) onları çağırdı. Kendilerini topladı ve öldürülmekle Tevrat ve İncil'i sadece kendilerinin değiştirdikleri şekilde okumak arasında bir tercih yapmalarını teklif etti. Onlar: "Bununla ne istiyorsunuz? Bizi bırakın," dediler. Bir grup: "Bizim için bir kule yapın. Sonra bizi oraya çıkann. Sonra biz* bir şey verin, yiyeceklerimizi ve içeceklerimizi onunla yukarı çıkaralım Böylece sizin yanınıza uğramayız," dediler. Bir grup da şöyle söyledi: "Bizi bırakın yeryüzünde dolaşıp duralım. Aval aval gezelim ve vahşi hayvanların içtiği gibi içelim. Eğer kendi toprağınızda bizi ele geçirirseniz öldürün." İçlerinden bir grup da dedi ki: "Bizim için vadilerde evler yapın. Kuyular açalım. Kuru yiyecekler ekelim. Size hiç uğramayalım ve yanınızdan da geçmeyelim." Kabilelerden hiçbiri müstesna olmaksızın hepsinin onlarm içinde bir dostu vardır." (Râvi) dedi ki: "Onlar (yöneticiler) da bunu yaptılar. Nitekim Yüce Allah da (onların hakkında) şu âyeti indirdi:"Kendilerinin çıkardıkları ruhbanlığı ise biz kendilerine farz kılmamıştık. Bunu sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için (çıkardılar) ama ona da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere ecirlerini verdik. Fakat onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir."[11] Diğerleri de şöyle dediler: "Filancanın ibadet ettiği gibi ibadet ederiz. Filancanın dolaştığı gibi dolaşırız." Onlar (bunu diyenler) şirkleri üzere devam ediyorlardı. Kendilerini örnek aldıkları kimselerin imanları hakkında bir bilgileri yoktu. (Yani onların amellerini örnek alıyorlardı ama neye inandıklarını, nasıl bir inanca sahip olduklarını bilmiyorlardı. Dolayısıyla kendilerindeki şirk inancının izlerini

koruyor, .sadece amellerinde iman sahiplerini örnek alıyorlardı. (Çeviren)Resulullah (a.s), peygamber olarak gönderildiğinde onlardan (yani gerçek inançlarını koruyabilmek için toplumdan sıyrılarak ruhbaniyete çekilenlerden -Çeviren) çok az kimse kalmıştı. Bir adam kilisesinden çıktı. Bir adam seyahatinden döndü. Manastırına çekilmiş olan manastırından çıktı. Ardından O'na (Resulullah (a.s)'a) inandı ve O'nu doğruladılar. Şanı yüce olan Allah da şöyle buyurdu: "Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve Peygamberine iman edin ki size rahmetinden iki pay versin." [12] Yani iki ecir versin. Hem Hz. İsâ (a.s)'ya, Tevrat ve İncil'e inanmaları hem de Hz. Muhammed (a.s)'e inanmaları ve O'nu doğrulamaları dolayısıyla. Devamında1 !da şöyle buyurdu: "Size kendisiyle yürüyeceğiniz bir nur versin."[13] Yani Kur'atı'ı ve Peygamber (a.s)'e uyma nimetini. Daha sonra şöyle buyurdu:"Böylece, kitap ehli -yani size benzemeye çalışanlar- Allah'ın lütfundan bir şeye güç yetiremediklerini, lütfün tamamen Allah'ın elinde olduğunu ve onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah büyük lütuf sahibidir."[14]

Bir Açıklama

"Kabilelerden hiçbiri ayrı olmaksızın hepsinin onların içinde bir dostu vardır":Yani bir arkadaşı, sevdiği vardır. Bu, öldürülmek yerine sürgün edilmeyi kabul etmelerinin gerekçesi olarak gösterdikleri şeydir.Ibni Kesir: "Bu anlatımda bir gariplik var" diyor. îbni Kesir'in bu anlatımda bir gariplik görmesi şundan ileri gelmektedir: "Ey iman edenler," hitabı, burada sözü edilenlere hasr edilmiştir. Ancak ifade, âyetin bütün mü'minlere hitab ettiğine işaret etmektedir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Böylece, kitap ehli Allah'ın lütfundan bir şeye güç yetiremediklerini, lütfün tamamen Allah'ın elinde olduğunu ve onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah büyük lütuf sahibidir." Anlamı ise şudur: "Sizin iman etmeniz ve takva sahibi olmanızla birlikte kitap ehli anlasın ki, Allah'ın lütfü geniştir. O, lütfunu dilediğine özel kılar. Kendileri de Allah'ın lütfunu dilediğine ulaştırmasına, dilediğine vermesine engel olamazlar." Abdullah bin Abbas (r.a)'ın buradaki ifadeyi ehli kitaba yani ehli kitaptan iman edenlere özel kılmasını zahir anlam kurtarmıyor. Ancak: "Bir metnin iniş sebebinin özel olması, anlamın genel olmasını engellemez" dediğimiz zaman söz konusu açıklamayı kurtarmış oluruz. el-Cami'in tahkikçisi, Yüce Allah'ın: "Bunu sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için (çıkardılar)" sözüyle ilgili olarak

şunları söylemiştir: "Bu konuda iki görüş vardır: Birisi: Onlar bununla Allah'ın rızasını kas-detmişlerdi. Said bin Cubeyr ve Katade böyle söylemiştir. Diğer görüş ise şudur: Biz onlara bunu (ruhbanlığı) farz kılmamıştık. Biz sadece onlara Allah'ın rızasını kazanmalarını emretmiştik. Yüce Allah'ın: "Ama ona da gereği gibi uymadılar" sözüne gelince: Yani kendileri için koydukları uygulamanın gereğine hakkıyla uymadılar. Bu ifade, onlar için iki yönden tenkid anlamı taşımaktadır: Birisi: Dinde Allah'ın kendilerine emretmediği bir şeyi bir bid'at olarak çıkarmaları (uydurmaları) yönünden. İkincisi: Kendilerini Allah'a yaklaştıracağı zannıyla çıkardıkları ve kendi nefisleri açısından gerekli kıldıkları bu amellerin de gereğine uymamaları yönünden. Bunu İbni Kesir söylemiştir." [15]

HADİSLERLE MÜCADELE SURESİNİN TEFSİRİ

2867- Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Duyması (sem'i) her şeyi kapsayan Allah'a hamdolsun. Münakaşa eden Havle, Resulullah (a.s)'a geldi ve O'nunla evin bir kenarında konuştu. Ben onun dediğini duyamıyordum. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:"Allah, eşi hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü duydu. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı duyuyordu. Şüphesiz Allah duyandır, görendir."[16]

2868- İbni Mace, Urve'den rivayet etmiş, o da Hz, Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini bildirmiştir: "Duyması her şeyi kuşatan (Allah)'m şâm pek yücedir. Ben Havle bintu Sa'lebe'nin kocasından Resulullah (a.s)'a şikâyette bulunurken söylediği sözlerini duyuyordum. Bazı sözleri ise bana kadar gelmiyordu. Şöyle diyordu: "Ya Resulullah (a.s)! Benim gençliğimi yedi. Onun için karnımı değerlendirdim (karnımda çocuk büyüttüm). Yaşım ilerleyince ve çocuğum kesilince bana muzahare yaptı (yani "senin sırtın bana annemin sırtı gibidir" diyerek beni kendine haram kıldı. -Çeviren) Allah için ben sana şikâyetçi oluyorum. O (kadın) daha oradan ayrılmadan Cibril (a.s) şu âyetleri indirdi: "Allah, eşi hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü duydu..."[17]

2869- Ebu Davud, Huveyle bintu Mâlik bin Sa'lebe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Kocam Evs bin Sâmit bana muzahare yaptı. Ben de Resulullah (a.s)'a giderek kendisine şikâyette bulundum. Resulullah (a.s) da onun hakkında benimle tartışıyor (yani bana karşı onu savunuyor) ve şöyle diyordu:"Allah'tan kork. O senin amcanın oğludur."Ben daha oradan ayrılmadan Kur'anCdan şu âyetler) indi: "Allah, eşi hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü duydu..." Bû konudaki şer'i hükmü açıklayan âyetlerin sonuna kadar.[18] (Resulullah a.s) da: "Bir köle azad etsin," dedi. Kadm: "O imkânı bulamaz," dedi. (Resulullah a.s): "Öyleyse peşpeşe iki ay oruç tutsun," diye buyurdu. Kadm: "Ya Resulullah (a.s)! O yaşlı bir adamdır. Oruç tutacak güce sa değildir," dedi. (Resulullah a.s): "O zaman altmış yoksulu doyurur," diye buyurdu. Kadm: "Yanında sadaka olarak verebileceği bir şey yok," dedi. (Resulullah a.s): "Ben ona bir sepet hurmayla yardımcı olurum," buyurdu.

(Kadın dedi ki): "Bir sepetle de ben yardımcı olurum," dedim."(Resulullah a.s): "İyi yaptın. Git. Bununla onun adına altmış yoksulu doyur. Sonra amcanın oğluna dön," diye buyurdu.(Râvi) dedi ki: "Bir sepet, altmış sa'dır." Yukarıda verilen isnâdla nakledilmiş olan bir başka rivayette de benzer i-fadeler yer almaktadır. Ancak bu rivayette şöyle denmektedir: "Bir sepet (arak) otuz sa' alan bir zenbildir."[19] Bir başka rivayete göre de Ebu Seleme bin Abdurrahman (r.a) şöyle söylemiştir: "Sepet (arak) onbeş sar alan bir zenbildir."[20]Bu hadisin bir başka rivayetine göre de (râvi) şöyle söylemiştir: "Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a hurma getirildi. (Resulullah a.s) onu, ona (adama) verdi. (Hurma) onbeş sa'ya yakın bir miktardaydı. (Resulullah a.s): "Bunu tasadduk et," diye buyurdu. Adam: "Ya Resulullah (a.s)! Benden ve ailemden daha fakir olana mı?" diye sordu. Resulullah (a.s) da: "O, sen ve ailensin (yani onu yiyecek olan fakirlerin tümü sen ve ailensin (Çeviren) diye buyurdu." [21]"Bu konudaki şer'i hükmü açıklayan ayetlerin sonuna kadar" sözüyle kastedettiği şudur: Yani, Yüce Allah'ın, kadınlarına muzahere yapan erkeklere keffareti farz kıldığını bildiren ayetlerin sonuna kadar. Bunlar da şu ayetlerdir: "Allah, eşi hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan ka-dmın sözünü duydu. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı duyuyordu. Şüphesiz Allah duyandır, görendir. Sizden hanımlarına zihar yapanlar (bilsinler ki) onlar (hanımları) kendilerinin anaları değildirler. Anaları ancak kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylemektedirler. Şüphesiz Allah afedicidir, bağışlayıcıdır. Hanımlarına zihar yapıp sonra da söylediklerinden dönenler, birbirleriyle temas etmeden önköleyi hürriyetine kavuşturmalıdırlar. İşte size bununla öğüt verilmektedir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (bu imkanı) bulamazsa, yine birbirleriyle temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutması gerekir. Buna da güç yeti-remeyen altmış yoksulu doyursun. Bu Allah'a ve Peygamber'ine iman etmeniz içindir. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. İnkar edenler için ise acıklı bir azap vardır."[22]

Bir Açıklama

Zihâr (veya muzâhare), bir adamın karısına: "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesi veya onu kendisine haram olan kadınlardan birinin sırtına benzetmesi ya da aynı anlamı verecek bir söz söylemesidir. Bunun keffareti bir köle azâd etmektir. Eğer bulamazsa peşpeşe iki ay oruç tutar. Buna güç ye-tiremezse altmış

yoksulu doyurur. Her bir yoksula bir sa1 mı yoksa yarım sa' mı yedirileceği konusunda fıkıhçılar arasında görüş ayrılığı vardır. Bunun yanısıra sa'nın miktarı konusunda da görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu konu daha önce geçmişti. İleride de değişik vesilelerle gelecektir.

2870- Ebu Davud, Hişâm bin Urve (r.a)'den rivayet etmiştir:"Cemile, Evs bin Sâmit'in nikâhı altındaydı. Bu kişide (Evs'de). biraz vehim vardı. Vehmi arttığında hanımına muzâhare yapardı. Nitekim bu fiili yaptı. Yüce Allah da onun hakkında zihâr keffaretiyle ilgili hükmünü indirdi."[23]

2871- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Yahudiler Resulullah (a.s)'a: "Sâmun aleykum (ölüm sizin üzerinize olsun)" derlerdi. Sonra da kendi aralarında: "Söylediğimizden dolayı Allah bizi azaplandırsa yâ!" diye konuşurlardı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Sana geldiklerinde de seni, Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlarlar ve kendi aralarında: "Söylediğimizden dolayı Allah bize azap etse ya!" derler. Cehennem onlara yeter. Oraya girerler. Orası ne kötü bir varış yeridir!" [24]

2872- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) oturuyordu. Bir ara sahabilerine şöyle buyurdu: "Yanınıza bir adam geliyor. Size Şeytan'm iki gözüyle bakacak. Onu gördüğünüzde kendisiyle konuşmayın." Derken mavi (gözlü) bir adam geldi. Resulullah (a.s) onu görünce kendisini yanma çağırdı ve şöyle buyurdu: "Sen ve arkadaşların beni neden dolayı dilinize d oluyorsunuz?" Adam: "Sen olduğun yerde bekle. Onları yanma getireyim" dedi. Sonra gitti ve onları getirdi. Onlar da öyle bir şey yapmadıkları üzere Allah'a yemin etmeye başladılar. Bunun üzerine şu âyet indi: "O gün Allah, onların tümünü diriltir, size yemin ettikleri gibi O'na da yemin ederler ve kendilerinin bir şey üzere olduklarını sanırlar. İyi bilin ki, onlar yalancıların tâ kendileridir." [25]

HADISLERLE HASR SURESININ TEFSIRI

2873- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) Nudayroğullarının hurmalarını yaktırdı. Bir kısmını da kestirip bıraktı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Her hangi hurma ağacı kestiyseniz yahut kökleri üzere ayakta bıraktıy-samz, Allah'ın izniyle ve yoldan çıkmış olanları rezil etmesi içindir." [26]

2874- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Her hangi hurma ağacı kestiyseniz yahut kökleri üzere ayakta bıraktıysanız, Allah'ın izniyle ve yoldan çıkmış olanları rezil etmesi içindir," sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Line (âyetin metninde geçen kelime) hurmadır. "Yoldan çıkmış olanları rezil ermesi için." Bu yolla onlan kalelerinden aşağı indirmiştir." İbni Abbas (r.a) dedi ki: "(Sahabiler) hurmaları kesmekle emrolundular. Bu, onların yüreklerini yaktı. Müslümanlar dediler ki: "Bazılarını kestik, bazılarını bıraktık. Resulullah (a.s)'a soracağız, acaba kestiklerimizden dolayı bize bir ecir var mıdır ve ayakta bıraktıklanmızdan dolayı üzerimize bir günâh var mıdır?" Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Herhangi hurma ağacı kestiyseniz yahut kökleri üzere ayakta bırak-tıysanız, Allah'ın izniyle ve yoldan çıkmış olanları rezil etmesi içindir."[27]

Bir Açıklama

Sözü edilen olayda ağaçların kesilmesi ve yakılması, bir stratejisi açısından yapılmıştır. Bu da Yahudilerin kalplerinin mallarına olan bağlılıklarının silinip teslim olmalarının sağlanması içindi ve istenen de oldu. Yani Yahudiler kalelerine sığındıklarında mallarına güveniyor ve sonuçta kuşatmanın kaldırılacağını, dolayısıyla mallarından yararlanmaya devam edeceklerini düşünüyorlardı. Ancak böyle servetleri ortadan kaldırılınca artık kendilerinin kalelerinde beklemelerinin bir anlamının olmadığmı düşünüp teslim oldular. Resulullah (a.s) da onları Suriye'nin Şam topraklarının kenar bölgelerine sürgün etti.Burası bugün Der'a olarak adlandırılmaktadır.
Ancak Müslümanlar açısından esas olan, savaşlarda ağaç kesmemeleri dir. Arna savaş stratejisi açısından kesmek zorunda kaldıkları zaman kesebilirler.[28]

HADİSLERLE MÜMTEHİNE SURESİNİN TEFSİRİ

2875- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) kadmlarla sözlü olarak şu âyet üzere bey'at ederdi: "Allah'a bir şeyi ortak koşmamaları..."Resulullah (a.s)'m/ sahip olmadığı (yabancı) bir kadına eli dokun- , mamıştır." Ayetin tamamı şöyledir:"Ey Peygamber! Mü'min kadınla Allah'a bir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını Öldürmemek, elleriyle a-yakları arasında bir iftira uydurup getirmemek ve bir iyilikte sana karşı gelmemek üzere sana bey'at etmeye geldiklerinde onların bey'atlarmı kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah bağışlayıcı, merhamet edicidir."[29]

2876- Ahmed bin Hanbel, ensardan Mus'ab bin Nuh (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bizden yaşlı bir kadına yetiştim. Resulullah (a.s)'a bey'at etmiş olanlardandı. Dedi ki: "Bir gün O'nurt (Resulullah (a.s)'m) yanma gittik. Ağıt yakmamamız üzere bizden söz aldı. Yaşlı kadın dedi ki: "Ya Resulullah (a.s)! Bazı insanlar benim başıma gelen bir musibetten dolayı benim ağıtıma katılmışlardı. Onların başlarına da musibet gelmiş. Ben de onların ağıtlarına katılmak istiyorum." Sonra o kadın, O'nun (Resulullah (a.s)'m) yanma gitti ve kendisiyle bey'at etti. Dedi ki: "Yüce Allah'ın, hakkında: "İyilikte sana karşı gelmemek üzere..." dediği "iyilik" işte budur."[30]

HADİSLERLE SAFF SURESİNİN TEFSİRİ

2877- Tirmizi, Abdullah bin Selâm (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:"Resulullah (a.s)'m ashabından bir grup insanın arasında oturmuş, sohbet ediyorduk."Allah katında hangi amelin en sevimli olduğunu bilsek onu işleriz/' diyorduk. Yüce Allah da şu âyetleri indirdi: "Göklerde ne varsa, yerde ne varsa Allah'ı teşbih etmektedir. O, yücedir, hikmet sahibidir. Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz ?yapmayacaginiz seyi soylemeniz allah katinda gazap bakimindna cok buyuktur.[31] Bunun uzerine resulullah(a.s) yanimiza cikti ve bu ayetleri bize okudu.[32]

HADİSLERLE CUMA SURESİNİN TEFSİRİ

2878- Buhari ve Müslim, Câbir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Biz Resulullah (a.s) ile birlikte namaz kılarken yiyecek taşıyan bir kervan geldi. (Cemaattakiler) ona doğru yöneldiler. Öyle ki Resulullah (a.s)'la birlikte oniki kişi dışında kimse kalmadı. Bunun üzerine şu âyet indi: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah katında olan eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."[33]Bir rivayette de şöyle"Resulullah (a.s) ayakta hutbe veriyordu. Bu sırada Şâm (Suriye) tarafından bir kervan geldi..." devamı yukarıdaki gibidir. Bu rivayette: "Oniki kişi dışında..." denirken "Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) onların (o, oniki kişinin) arasındaydı," denmektedir. [34]Bir rivayette şöyle denmektedir: "Oniki kişi dışında kimse kalmadı. Ben onlardandım."[35] Müslim'in rivayetinde şöyle denmektedir: "Cuma günü Resulullah (a.s) ile birlikteydik. Bu sırada küçük bir ticaret kervanı geldi. İnsanlar ona doğru çıktılar. Oniki adam dışında kimse kalmadı. Ben onların (kalanların) arasmdaydım. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah katında olan, eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."[36]

Bir Açıklama

Hafız ibni Hacer, el-Feth'de şöyle demektedir: "Halid'den nakledilen ve Ebu Nuaym'ın Mustahrec'inde zikredilen rivayette: "Biz, Resulullah (a.s)'la birlikte namazdayken" denmektedir. Bu ifade açıkça gösteriyor ki, onların dağılmaları namaza başlamalarından sonra olmuştur. Ancak, Müslim'in kitabında yer alan ve Abdullah bin İdris'in Husayn'dan naklettiği rivayette: "Resulullah (a.s)'m hutbe okumakta olduğu sırada," denmektedir. Yine onun verdiği ve Heşim'den nakledilen rivayette: "Resulullah (a.s)'m ayakta olduğu sırada," deniyor. Ebu Avane, Sahih'inde,' ayrıca Tirmizi ve Darekutni: "Hutbe verirken" ibaresini ilave etmişlerdir. Yine benzer bir rivayeti Ebu Avâne, Abbad bin Avam tankıyla naklet-miştir. Abd bin Humeyd de Süleyman bin Kesir tankıyla vermiştir. Her ikisi de Husayn (r.a)'dan rivayet etmişlerdir. Yine Kays bin Rebi'in ve İsrail'in

rivayetlerinde de bu ifade yer almıştır. Benzeri, Taberani'nin el-Evsat'mda Abdullah bin Abbas (r.a)'tan ve Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edilen hadislerde geçmektedir. Buna göre: "Namaz kılıyorduk," sözü "namazı bekliyorduk," anlamına gelir. Aynı şekilde "namazda," sözü de örneğin "hutbede" anlamına gelebilir. Bu da bir şeyi ona yakın olanla adlandırmaktır. Bu açıklama yoluyla farklı rivayetlerin arasını buluşturmak mümkündür. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un ayette geçen "ayakta," ibaresini hutbe anlamına alması da bu açıklamayı desteklemektedir. Bunu (Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un bu yorumunu) İbni Mace sahih bir isnadla rivayet etmiştir. Yine Müslim'in Sahih'inde geçtiğine ^ Ka'b bin Acure de aynı neticeye varmıştır." [37] İbni Kesir de Tefsir'inde şöyle diyor: "Ancak bu noktada bilinmesi gereken bir husus bulunmaktadır. O da şudur: Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre burada anlatılan olay Resulullah (a.s)'m Cuma günü, namazı hutbeden önce kıldığı dönemde olmuştur. Ebu Davud'un Kitâbu'l-Merâsü'de rivayet ettiğine göre Mukâtil bin Hayyân şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) Cuma günü, iki bayramda olduğu gibi namazı hutbeden önce kılardı. Sonunda bir gün oldu. Resulullah (a.s) hutbe veriyordu. Cuma namazını da kılmıştı. Bir adam içeri girdi ve: "Dihye bin Halife ticaret eşyasını getirdi," dedi. Bunun üzerine oradakiler dağıldılar ve Resulullah (a.s)'la birlikte çok az sayıda insan kaldı." [38]

HADİSLERLE MÜNAFİKUN SURESİNİN TEFSİRİ

2879- Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) ile birlikte savaşa çıktık. Kendisiyle birlikte muhacirlerden bazı kimseler vardı ve gittikçe sayıları arttı. Muhacirlerin arasında çok şakacı bir adam vardı. Ensar'dan bir adamm arkadan kaba etlerine vurdu. Ensar'dan olan adam buna çok kızdı. Hatta birbirlerine karşı (taraftarlarını) çağırdılar. Ensar'dan olan adam: "Nerdesiniz ey ensâr?" dedi. Muhacir de: "Nerdesiniz ey muhacirler?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) çıktı ve: "Bu cahiliye çağrısı da nereden geliyor?" diye buyurdu. Sonra: "Onların nesi var?" diye sordu. Kendisine, bir muhacir'in ensar'dan olan bir adamın kaba etlerine vurduğu haber verildi. Resulullah (a.s): "Bırakın bu işi. Bu çok çirkin bir şeydir," diye buyurdu. Abdullah bin Ubey bin Selul: "Bize karşı mı birbirlerini çağırdılar? Medine'ye döndüğümüzde en yüce olan, oradan en aşağı olanı çıkaracaktır," dedi. Hz. Ömer (r.a) de Abdullah (bin Ubey)'i kastederek: "Ya Resulullah (a.s)! Şu pis adamı Öldüreyim mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "İnsanlar O (Peygamber a.s) kendi ashabını öldürüyor diye konuşmasınlar." Buna benzer bir rivayette ayrıca şöyle denmektedir: "Bunun üzerine o, Resulullah (a.s)'a geldi ve kısas istedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Bırakın onu, o çirkin koku yapar..." devamı yukarıdaki gibidir.[39] Müslim'in rivayetine göre de râvi şöyle söylemiştir: "İki oğlan birbiriyle kavga etti. Oğlanlardan biri muhacirlerden, biri de ensar'dandı. Muhacirlerden olan -veya muhacirler-:"Ey muhacirler nerdesiniz?" diye seslendi. Ensar'dan olan da: "Ey ensâr nerdesiniz?" diye seslendi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) dışarı çıktı ve şöyle buyurdu: "Nedir bu, cahiliye halkının çağrısı?" Oradakiler: "Ya Resulullah (a.s)! Sadece iki çocuk aralarında kavga ettiler. Birisi diğerinin kaba etlerine vurmuş," dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Zararı yok. Kişi zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım etsin. Zalimse onu alıkoysun, bu kendisi için yardımdır. Mazlumsa o zaman di (doğrudan) ona yardımcı olsun."[40] Bunun benzerini Tirmizi rivayet etmiştir. Onun rivayetinin baş tarafınd ı şöyle denmektedir: "Süfyân dedi ki: "Söylediklerine göre o gazve, Mustalikoğulları Gazvesi'ydi." Amr bin Dinar'dan başka biri dedi ki: "Bunun üzerine oğlu (yani İbni Ubey bin Selul'un oğlu) Abdullah Abdullah dedi ki: "Kendinin aşağı, Resulullah (a.s)'m da yüce olduğunu ikrar edinceye dar yerinden ayrılma." O da söyleneni

yaptı." [41]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor: "(Hadisin metninde geçen) kese' kelimesi meşhur olana göre arkadan kaba etlere elle veya ayakla vurmak anlamına gelir. Taberani'nin bir başka isnâdla Amr bin Dinar'dan, onun da Câbir'den naklettiği rivayette de şöyle denmektedir: "Muhacirlerden bir adam ensar'dan bir adamın kaba etlerine ayağıyla vurdu. Bu hareket, Yemen halkı arasında çok fena bir hareket olarak görülürdü." Muhacirlerden olan adam (yani söz konusu hareketi yapan adam) Cah-cah bin Kays'dı. İbni Said el-Gıfari olduğu da söylenmiştir. Hz. Ömer bin Hattab (r.a) ile birlikte bulunuyor ve onun atını güdüyordu (yani yularını tutuyordu. Ensar'dan olan adam (yani kendisine söz konusu hareket yapılan adam) da ensârm anlaşmalısı Sinan bin Vebre el-Cuheni'ydi. -Abdurrez-zak'ın Ma'mer'den, onun da mürsel olarak Katade'den rivayet ettiğine göre ensardan olan adam aslen Cuheynilerden ve ensârın anlaşmalısı olan biriydi.- Muhacirlerden olan adam Gıfar kabilesindendi. İbni İshâk, Meğazi'sinde kendi şeyhlerine (kitabındaki rivayetlerini aldığı râvilere) dayandırarak her ikisinin de adlarını vermiştir. ibni Hibban'm Ukeyl'den, onun Zuhri'den, onun da Urve bin Zubeyr ve Amr bin Sâbit'ten rivayet ettiğine göre bu ikisi şöyle rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s), Mureysi' Gazvesi'ne çıktı. Resulullah (a.s)'m Menât putunu yıktığı savaş da bu savaştı. Bu put Kafa el-Muşellel'le deniz arasında bulunuyordu. İki adam arasında kavga etti. Muhacirlerden olan ensârdan olana üstün çıktı. Ensârın anlaşmalısı: "Ey ensâr topluluğu!" diye seslendi. Böyle aralarına geçilinceye kadar birbirlerini çağırdılar. Bütün münafıklar Abdullah bin Ubey'in yanına toplandılar ve: "Sen, kendisine ümit beslenen ve savunan biriydin. Şimdi zarar da vermeyen yarar da sağlamayan biri haline geldin," dediler. O da: "Medine'ye dönersek en yüce olan oradan en aşağı olanı çıkaracaktır" dedi. Daha sonra olayı uzun bir şekilde aktarmıştır. Bu rivayet mürseldir ve rivayet senedi iyi (ceyyid)'dir." [42]

2880- Buharı ve Müslim, Zeyd bin Erkam (r.a)'ın şöyle söylediğim rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s)'la birlikte bir sefere çıktık. İnsanlar o seferde hayli zorluğa düştüler. Abdullah bin Ubey dedi ki: "Resulullah (a.s)'m yanında olana bir şey infak etmeyin ki, O'nun etrafından dağılsınlar." Yine şöyle dedi: "Medine'ye dönersek en yüce olan, oradan en aşağı olanı çıkaracaktır." Ben

Resulullah (a.s)'m yanma gittim ve bunu kendisine haber verdim. O da Abdullah bin Ubey'e adam göndererek bu hususu sordu. O da kesinlikle öyle bir şey demediği üzere kuvvetle yemin etti. Bunun üzerine: "Zeyd, Resulullah (a.s)'a karşı yalan söyledi" dediler. Onların bu sözlerinden dolayı içimde kuvvetli bir hiddet oluştu. Sonuçta Allah benim doğruluğumu ortaya koyan âyetini indirdi: "Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahitlik ederiz ki, sen muhakkak Allah'ın peygamberisin," derler..."[43] Sonra Resulullah (a.s) onları kendileri için mağfiret dilemek üzere çağırdı. Onlarsa başlarını diktiler. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurdu:"Onlar adeta sıralanmış kütükler gibidirler."[44] Onlar, en güzel görünümde adamlardı. Bir rivayete göre de Zeyd şöyle söylemiştir:"Bir gazvede bulunuyordum. Abdullah bin Ubey'in şöyle dediğini duydum. -Bundan sonra aynı şeyi söylemiş- Sonra sözüne şöyle devam etmiştir:"Bunu amcama söyledim. O da onu Resulullah (a.s)'a söyledi. Resulullah (a.s) beni çağırdı. Kendisine (olanları) söyledim. Bunun üzerine Abdullah bin Ubey'e ve arkadaşlarına adam gönderdi. Onlar öyle söylemediklerine yemin ettiler. Resulullah (a.s) kendilerini doğruladı ve beni yalanladı. Bundan dolayı öyle bir üzüntüye düştüm ki, benzer bir üzüntüye hiç düşmüş değilim. Evimde oturdum. Amcam dedi ki:"Ben, Resulullah (a.s)'m seni yalanlamasını ve sana kızmasını istememiştim."Ardından Yüce Allah şu âyetleri indirdi: "Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahitlik ederiz ki, sen muhakkak Allah'ın peygamberisin," derler. Allah senin muhakkak kendi peygamberi olduğunu bilir. Bununla beraber Allah münafıkların kesin yalancı olduklarına şahitlik eder. Yeminlerini bir kalkan edindiler de böylece Allah'ın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları gerçekten ne kadar kötüdür! Bu onların iman edip sonra inkâr etmeleri dolayısıyladır. Bu, yüzden kalplerine mühür vuruldu. Artık onlar anlamazlar. Onları gördüğünde cüsseleri hoşuna gider. Konuştuklarında sözlerini dinlersin. Onlar adeta sıralanmış kütükler gibidirler. Her bağırtıyı aleyhlerine sanarlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) uzaklaştırılıyorlar! Onlara: "Gelin, Allah'ın Peygamberi sizin için bağışlanma dilesin," dendiğinde başlarını çevirirler ve onların büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün. Onlar için bağışlanma dilesen de dilemesen de, onlar için birdir. Allah onları bağışlamayacaktır. Doğrusu Allah fasıklar topluluğunu doğru yola eriştirmez. Onlar: "Allah'ın Peygamberi'nin yanında bulunanlara, "harcamada (infakta) bulunmayın ki, dağılıp gitsinler," diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır, ama münafıklar anlamazlar. Diyorlar ki: "Andolsun ki, eğer Medine'ye dönersek en yüce olan, en aşağı olanı oradan

çıkaracaktır." Oysa yücelik Allah'a, Peygamber'ine ve mü'minlere aittir. Ama münafıklar bilmezler."[45] Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana haber gönderdi ve bu ayetleri bana okudu. Sonra şöyle buyurdu:"Şüphesiz Allah seni doğruladı." [46]Yine Buhari'nin rivayet ettiğine göre şöyle söylemiştir: "Abdullah bin Ubey: "Allah'ın Peygamberi'nin yanında bulunanlara; "harcamada bulunmayın," ve yine: "Medine'ye dönersek..." deyince, bunu Resulullah (a.s)'a haber verdim. Ensar beni kınadı. Abdullah bin Ubey de böyle bir şey demediğine yemin etti. Ben eve döndüm. Uyudum. Resulullah (a.s)'m elçisi yanıma geldi. (Resulullah (a.s)'m beni çağırdığını söyledi. Böylece O'nun yanma gittim. Şöyle buyurdu: "Allah seni doğruladı ve şu (âyeti) indirdi: "Onlar: "Allah'ın Peygamberi'nin yanında bulunanlara; "harcamada (infakta) bulunmayın ki; dağılıp gitsinler" diyenlerdir." [47] Tirmizi, ikinci rivayetin ve Buhari'nin nakletmiş olduğu üçüncü rivayetin benzerini nakletmiş ve: "Bu olay, Tebük Gazvesi'nde geçmiştir," demiştir. [48] Yine onun bir başka rivayetine göre de râvi şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s)'la birlikte gazve yaptık. Beraberimizde bedevilerden bazı kimseler de vardı. Biz su arıyorduk. Bedeviler bizden önce ona ulaşıyorlardı. Bir bedevi arkadaşlarından önce gitti. Bir bedevi öne geçeri kuyuyu doldurur, etrafına taş örer, üstüne de bir hasır örterdi. Ardından arkadaşları gelirdi. Ensar'dan bir adam, bir bedevinin yanma gitti. Devesine kuyudan su içirmek için yularından sıkıca tuttu. Bedevi onu yaklaştırmak istemedi. Bunun üzerine ensari kuyunun üstündeki örtüyü kaldırdı. Bedevi de bir tahta parçası alarak onunla ensarinin başına vurdu ve başını yardı. O da münafıkların başını çeken Abdullah bin Ubey'e geldi ve durumu ona b>il«-dirdi. Adam da onun arkadaşlarmdandı, Abdullah bin Ubey sinirlendi. Sonra şöyle söyledi: "Allah'ın Peygamberi'nin yanında bulunanlara harcamada (infakta) bulunmayın ki dağılıp gitsinler. (Yani bedeviler dağılsınlar.)"Yemek vaktinde Resulullah (a.s)'m etrafına toplanırlardı. Abdullah dedi ki: "Muhammed'in yanındakiler dağılınca, Muhammed'e yemek gÖtuajüiL O ve yanındakiler yesinler." Sonra arkadaşlarına şöyle söyledi: "Medine'ye dönerseniz, en yüce olan, oradan en aşağı olanı çıkarsın. Zeyd dedi ki: "Ben de amcamın bineğinin terkisine biniyordum. Abdullah'ın dediğini duydum ve amcama haber verdim. O da gitti, Resulullah (a.s)'a haber verdi. Resulullah (a.s) ona haber gönderdi. O da (söylemediğine) kuvvetli bir şekilde yemin etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) onu doğruladı ve beni yalanladı. Ardından amcam benim yanıma geldi ve: "Ben, Resulullah (a.s)'m sana kızmasını ve Müslümanların seni yalanlamalarını

istememiştim." Bundan dolayı içimde, hiç kimsenin içinde oluşmayan bir sıkıntı oluştu. Ben yolculukta Resulullah (a.s)'la birlikte yürürken, üzüntüden başımı öne eğmiştim. Bir ara Resulullah (a.s) yanıma geldi. Kulaklarımdan tuttu ve yüzüme güldü. Yeryüzünde sonsuz kalmak bile beni (bu kadar) sevindir-mezdi. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) yanıma gelerek: "Resulullah (a.s) sana rie dedi?" diye sordu. Ben: "Bir şey demedi. Sadece kulaklarımdan tuttu ve yüzüme güldü," dedim. Bunun üzerine: "Sana müjde," dedi. Sonra Hz. Ömer (r.a) geldi. Ona da aynen Hz. Ebu Bekir (r.a)'e söylediğim şejyi söyledim. Sabah olunca Resulullah (a.s) Münafikun suresini okudu." [49]

Bir Açıklama

Hafız bin Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "Hadisten çıkarılacak çeşitli ibretler vardır: "Kendilerine uyanların nefretine yol açmamak için bir topluluğun ileri gelenlerinin gizlice söyledikleri sözlerden dolayı hesaba çekilmesi işinin bırakılması, sadece kendilerinin azarlanmasıyla yetinilmesi, mazeretlerinin kabul edilmesi ve bazı işaretler, olayın tersinin doğru olduğunu gösterse de yeminlerinin doğrulanması gerekir. Çünkü bu uygulamada onların gönüllerinin ısmdırılması ve yakınlıklarının sağlanması vardır. Buradan söylenilmesi caiz olmayan bir sözü bir başkasına nakletmek amacıyla söylemenin caiz olduğu, bunun kınanmış söz taşıyıcılıktan sayılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bununla mutlak anlamda bozgunculuk amacı güdülürse o zaman caiz olmaz. Ama yarar yönü, bozgunculuk yönüne tercih edilecek nitelikteyse o zaman aktarma yapılabilir." [50]

HADİSLERLE TEĞABUN SURESİNİN TEFSİRİ

2881- Buhari, Alkame bin Kays (rh.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanında mushaflarm karşılaştırılması işinde (arzında) bulunduk. Şu âyet geldi:"Kim Allah'a iman ederse, (Allah) onun kalbine hidayet verir. Allah her şeyi bilendir."[51] Şöyle söyledi: "Bunlar, bir kişinin başına gelen musibetlerdir. Bunların rafından olduğunu bilir, O'na teslim ve razı olur."[52]

HADISLERLE TALAK SURESININ TEFSIRI

2882- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "(İbni Ömer r.a) şöyle okudu: "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda iddetleri içinde (temizlik dönemlerinde) -iddetlerinin (temizlik dönemlerinin) gelmesi esnasmda- boşayın."[53] İmam Malik dedi ki: "Böylece her temizlikle birlikte bir boşama yapılır."[54]

2883- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda iddetleri içinde (temizlik dönemlerinde) boşayın," sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "İddetlerinin (temizlik dönemlerinin) gelmesinde." [55]

Bîr Açıklama

Rivayetlerde geçen "kubul (gelmesi halinde)" kelimesinin Kur'an'dan olmadığı üzerinde görüş birliği vardır. Çünkü bu kelime Hz. Osman (r.a)'ın hazırlatmış olduğu mushafta yer almamaktadır. Dolayısıyla bu kelime talakın nasıl olacağı konusunda tefsir mahiyeti taşıyan bir kelimedir. Çünkü boşamanın temizlik döneminin girmesinden sonra bir daha cinsel ilişkide bulunulmadan yapılması uygundur. Bu durumda boşama işi, iddetin başlangıcında yapılmış olur. Ama eğer hayız döneminde boşarsa, o zaman kadının iddetini uzatmış olur. Boşamayı temizlik döneminin başlangıcında ve cinsel ilişkide bulunmadan yapmada pek çok yarar vardır. Erkek, hayızdan sonra kadmla cinsel ilişkide bulunmayı arzular. Onu kendisiyle böyle bir ilişkide bulunmadan boşaması ondan iyice bıktığına delalet eder. Ayrıca temizlik döneminde kadınla cinsel ilişkide bulunmayı arzulayacağmdan boşamaması ihtimali de vardır. Bu yolla problem sona erebilir. Temizlik döneminde cinsel ilişkide bulunulduktan sonra boşama yapılmasının yasaklanmasının hikmetlerinden biri de şudur: Bu ilişkide kadın hamile kalabilir. Dolayısıyla bu yüzden kadının iddet süresi uzayabilir. Aynı şekilde hamilelik, erkeğin boşamadan dönmek istemesine de sebep olabilir. Eğer boşamadan dönme imkânı yoksa mesela talakı bain ile boşamışsa bundan dolayı pişmanlık duyabilir.[56]

HADİSLERLE TAHRİM SURESİNİN TEFSİRİ

2884- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) balı ve tatlıyı severdi. İkindiden çıktıktan sonra hanımlarının yanma girer ve birine yaklaşırdı. Hafsa bintu Ömer (r.a)'in yanma girdi ve normalde kaldığından fazla bir süre içerde kaldı. Ben kıskandım ve bunun sebebini sordum. Bana denildi ki: "Kavminden bir kadın ona (Hafsa (r.a)'ya) bir petek bal hediye etmiş. O da, ondan Resulullah (a.s)'a bir şerbet yapıp içirmiş." Ben: "Vallahi şimdi O'na bir oyun yapacağız" dedim. Ardından Şevde bintu Zem'a'ya dedim ki: "O şimdi sana yaklaşacak. Sana yaklaştığında O'na: "Ya Resulullah (a.s)! Meğafir (Urfut adı verilen ve tadı tatlı ama kokusu hoş olmayan bir ürün çıkaran ağaçtan elde edilen bir tür tatlı) mı yedin?" de. O muhakkak sana: "Hayır," diyecektir. O zaman: "Peki sende hissettiğim bu koku da nedir?" de" -Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmektedir: "Kendisinde bir koku hissedilmesi Resulullah (a.s)'m çok ağırına giderdi,"[57] O mutlaka sana: "Hafsa bana bal şerbeti içirdi," diyecektir. O zaman: "Onun arısı (o balı yapan arı) mutlaka Urfut ağacına konmuştur" de. Ben de böyle diyeceğim. Safiyye sen de aynı şeyi söyle." (Hz. Aişe r.a) dedi ki: "Şevde diyordu ki: "Kendinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin olsun ki, hemen kapıda durur durmaz, senin korkunla, hemen senin söylediğin şeyi söylemeye başlayacağım." Nitekim Resulullah (a.s) ona yaklaşınca: "Ya Resulullah (a.s)! Meğafir mi yedin?" dedi. Resulullah (a.s): "Hayır" dedi. O zaman:"Peki sende hissettiğim bu koku da nedir?" dedi. Resulullah (a.s): ' bana baİ şerbeti içirdi," dedi. O zaman: "Onun arısı mutlaka Urfut ağacına konmuştur," dedi. Benim tarafıma gelince ben de aynı şeyi söyledim. Safiyye (r.a)'nin tarafına gittiğinde, o da aynı şeyi söyledi. Daha sonra tekrar Hafsa (r.a)'nın yanma gedince yine: "Ya Resulullah (a.s)! Ondan sana tekrar içirsem olmaz mı?" diye sordu. Resulullah (a.s): "Artık benim ona ihtiyacım yok," dedi. Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Şevde: "Biz onu kendisine yasak ettik," dedi. Ben de: "Sus" dedim."Bir rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s), Zeyneb bintu Cahş (r.a)'m yanında duruyordu. Onun yanında bal içiyordu. Ben ve Hafsa aramızda iş çevirip: "Resulullah (a.s) hangimizin yanına girerse o, O'na: "Ben sende meğafir kokusu duyuyorum. Yoksa meğafir mi yedin?" desin" dedik. Ardından Resulullah (a.s) ikisinden birinin yanma girdi. O da bu sözü kendisine söyledi. O da: "Hayır, Zeyneb bintu Cahş'ın yanında bal içtim ve bir daha da içmeyeceğim," dedi. Bunun üzerine şu âyetler indi: "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluklarını

arayarak, Allah'ın sana helal kıldığını, niçin (kendine) yasak ediyorsun? Allah bağışlayandır, rahmet edendir. Allah size yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin dos-tunuzdur. O bilendir, hikmet sahibidir. Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. -Resulullah (a.s)'ın: "Hayır, Zeyneb bintu Cahş'ın yanında bal içtim ve bir daha da içmeyeceğim. Artık yemin ettim. Ama bunu kimseye söyleme" sözü kastediliyor- Ama o, onu (bir başkasına) haber verince ve Allah da bunu ona (Peygamber'e) açıklayınca, o bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. O (Peygamber), ona (hanımına) bunu haber verince: "Bunu sana kim bildirdi?" dedi. O da dedi ki: "Bana, ilim sahibi ve her şeyden haberdar olan (Allah) bildirdi." Eğer ikiniz. -Aişe (r.a) ve Hafsa (r.a)'ya hitaben- Allah'a tevbe ederseniz (iyi edersiniz; Çünkü kalpleriniz kaymıştır. Ama eğer ona karşı birbirinize destek olursanız (bilin ki) Allah onun dostudur. Cibril ve mü'minlerin salihleri de. Bunun ardından melekler de (ona) destekçidirler." [58] "Resulullah (a.s)'ın: "Hayır, bal içtim ve bir daha ondan içmeyeceğim. Bu konuda yemin ettim. Ama sen kimseye bildirme" sözüne binaen böyle buyurulmuştur."[59]Birinci rivayet Ubeyd bin Umeyr'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayeti tankıyla nakledilmiştir ve Buhari ile Müslim'in Sahihlerinde yer almaktadır. Aynı şekilde Hişâm bin Urve'nin babasından, onun da Hz. Aişe (r.a)'den rivayeti tankıyla da nakledilmiştir. Bu rivayete göre Resulullah (a.s), Hafsa bintu Ömer (r.a)'in yanında olan balı içmiştir.[60]

Bir Açıklama

Hafız ibni Hacer bu konuda şöyle söylemiştir: "İbni Merdeviye'nin İbni Ebi Muleyke'den, onun da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (a.s) balı Şevde (r.a)'nin yanında içmiştir. Bu rivayette, Ubeyd bin Umeyr'in rivayetinde bildirilene muvafık olarak aralarında gizlice konuşanların Hz. Aişe (r.a) ve Hafza (r.a) olduğu bildirilmiştir. Ancak bu iki rivayet, bal içirenin kim olduğu hakkında ihtilaf etmiştir. Bütün bu rivayetlerin birleştirilmesinin yolu bu olayların birden fazla meydana geldiği sonucunu çıkarmaktır. Sadece bir sebep öne çıkarılsa da bir şeyin birden fazla sebebinin olması imkânsız değildir. Ubeyd bin Umeyr'in rivayeti, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın rivayetinin de ona uygun olması dolayısıyla daha sağlamdır. Bu rivayete göre aralarında anlaşanlar Hafza (r.a) ve Hz. Aişe (r.a)'dir. Hz. Ömer (r.a)'nin boşama (yani Resulullah (a.s)'m Hafsa (r.a)'yı boşayabileceği) konusunda

söyledikleri de bunu ortaya koymaktadır. Eğer bal içiren kişi Hafsa (r.a) olsaydı, Hz. Aişe (r.a)'yle bu konuda bir anlaşma yapmazdı. Ancak Resulullah (a.s)'ın bal içmesi ve onu kendisine yasaklaması fiili birden fazla gerçekleşmiş olabilir. Olayla ilgili âyetlerin iniş sebebi ise özellikle Hafsa (r.a) ve Hz. Aişe (r.a)'nin aralarında anlaşmaları olayıdır. Resulullah (a.s)'ın Hafsa (r.a)'nm yanında bal içmesi olayı ise daha önce gerçekleşmiş olabilir. Bu yorumlamaya göre Hişâm bin Urve tankıyla nakledilen ve bal içme işinin Hafsa (r.a)'nın yanında gerçekleştiğinden söz eden rivayette anlatılan olay ilgili âyetin inişine sebep olan olay değildir. Dolayısıyla bu nüzul sebebi olarak zikredilemez. Yine tercih edilen görüşe göre bal içiren kişi de Şevde (r.a) değil Zeyneb bintu Cahş (r.a)'dır. Çünkü Ubeyd bin Umeyr tankı İbni Ebi Muleyke tankından çok daha kuvvetlidir. Hişâm bin Urve tankıyla birleşmesi de söz konusu değildir. Çünkü bu tankla nakledilen rivayete göre Şevde (r.a): "Sende meğafir kokusu duyuyorum" deme konusunda Hz. Aişe (r.a)'yle anlaşanlardandı. Yine Hz. Aişe (r.a)'den sabit bir şekilde nakledilen ve Resulullah (a.s)'ın hanımlarınm iki grup olduğundan söz eden rivayet gereğince de bu tercih edilir. Bu rivayete göre (Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir):
"Resulullah (a.s)'ın hanımları iki gruptu: Ben, Şevde, Hafsa ve Safiy) bir grup, Zeyneb bintu Cahş, Ummu Seleme ve geriye kalanlar da bir grutu." Bu rivayete göre Zeyneb bintu Cahş (r.a)'m Resulullah (a.s)'a bal için \ kişi olduğu görüşü tercih edilir. Hz. Aişe (r.a) de zaten onu, öteki gruptan (ması dolayısıyla kıskanmıştır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir."

2885- Taberani, el-Mu'cemu'1-Kebir'de, Abdullah bin Abbas (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Sevde'nin yanında bal içerdi. Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girince: "Ben senin üzerinde bir koku duyuyorum," dedi. Sonra Hafsa (r.a)'mn yanma girdi. O da: "Ben senin üzerinde bir koku duyuyorum," dedi. Bunun üzerine O da şöyle buyurdu: "Sanıyorum Sevde'nin yanında içtiğim bir içecekten ileri geliyor. hi artık onu içmem." Bunun üzerine şu âyet indi: "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluklarını arayarak, Allah'ın sana h< kıldığını, niçin (kendine) yasak ediyorsun?"[61]

2886- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir; "Resulullah (a.s)'m, kendisiyle cinsel ilişkide bulunduğu bir cariyesi vardı. Hz. Aişe (r.a) ve Hz. Hafsa (r.a) onu sürekli konuştular. Sonunda (Resulullah a.s) onu kendisine haram

etti. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluklarını arayarak, Allah'ın sana helal kıldığını, niçin (kendine) yasak ediyorsun?" İbni Kesir, Tefsir'ınde Hz. Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini bildirmiştir:"Resulullah (a.s), Hafsa'ya dedi ki: "Kimseye haber verme. İbrahim'in annesi bana haramdır." O da: "Allah'ın helal kıldığını sen kendine haram mı ediyorsun?" dedi. Resuhıllah (a.s): "Vallahi ona yaklaşmayacağım," diye buyurdu. Böylece, o (Hafsa r.a) bunu Hz. Aişe (r.a)'ye haber verinceye kadar ona yaklaşmadı. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Allah size yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır." Bunun isnadı sahihtir. Ancak Kütübi Sitte sahiplerinden hiçbiri bunu kitabına almamıştır. Bununla birlikte Hafız Ziya el-Makdisi, el-Mustahrec adlı kitabında bunu tercih etmiştir."[62]

2887- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluklarını arayarak, Allah'ın sana helal kıldığını, niçin (kendine) yasak ediyorsun?" sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bu âyet, O'nun cariyesi hakkında inmiştir."[63]

2888- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a, Resulullah (a.s)'m hanımlarından, Yüce Allah'ın haklarında: "Eğer ikiniz Allah'a tevbe ederseniz (iyi edersiniz); çünkü kalpleriniz kaymıştır,"[64] diye buyurduğu iki hanımı hakkında soru sormayı çok arzuluyordum. Sonunda Hz. Ömer (r.a) haccetti. Ben de onunla birlikte haccettim. Yolun bir miktarını katedince Hz. Ömer (r.a) kenara çekildi. Ben de onunla birlikte bir ibrikle kenara çekildim. O ihtiyacını gördü ve yanıma geldi. Ben ellerine su döktüm. Bu şekilde abdest aldı. Dedim ki: "Ey mü'minlerin emiri! Resulullah (a.s)'m hanımlarından, Yüce Allah'ın haklarında: "Eğer ikiniz Allah'a tevbe ederseniz (iyi edersiniz); çünkü kalpleriniz kaymıştır," diye buyurduğu iki hanımı kimlerdir?" Hz. Ömer (r.a): "Hayret sana, ey İbni Abbas!" dedi. ez-Zuhri dedi ki: "Kendisinden gizlemeden sorduğu şeyden hoşlanmadı." Bunun ardından: "O ikisi Aişe ve Hafsa'ydı" dedi. Sonra hadisin devamını aktarmaya başladı ve dedi ki: "Biz Kureyş topluluğu, kadınlara üstün gelen bir kitleydik. Sonra Medine'ye vardığımızda kadınları kendilerine üstün gelen bir kitle gördük. Dolayısıyla bizim kadınlarımız da onların kadınlarından öğrenmeye başladılar. Benim evim, Umeyye bin Zeydoğullarmm mıntıkasında tepelik kısımdaydı. Ben bir gün hanımıma kızdım. Baktım bana kafa tutmaya

başladı. Bana kafa tutmasını garipsedim. Bunun üzerine dedi ki: "Senin, benim sana itiraz etmemi niye garib karşılıyorsun ki, vallahi Peygamber (a.s)'in hanımları da O'na itiraz ediyorlar. Bugün birisi geceye kadar O'ndan ayn kalmaya karar vermiş." Bunun üzerine ben çıktım. Hafsa'nm yanma girdim. "Sen Resulullah (a.s)'a karşı geliyor musun?" diye sordum. "Evet," dedi. "Bugün biriniz geceye kadar O'ndan ayrı mı duracak?" diye sordum. "Evet" dedi. Ben de dedim ki: "Sizden kim bunu yaptıysa harap ve perişan olmuştur. Sizden biri, Resulullah (a.s)'m kendisine kızmasından dolayı Allah'ın kendisine gadab etmeyeceğinden güvende midir? O durumda o helak olur. Resulullah (a.s)'a karşı gelme ve O'ndan bir şey isteme. Bir şey arzuladığında onu benden iste. Komşunun (yani kumanın) senden daha güzel ve Resulullah (a.s)'a daha sevimli olması seni yanılgıya düşürmesin -bu sözünde Hz. Aişe (r.a)'yi kastediyordu-" Benim ensardan bir komşum yardı. Onunla, nöbetleşe Resulullah (a.s)'m yanma giderdik. Bir gün o giderdi, bir gün ben giderdim. O (gittiği gün) vahiy haberini veya diğer gelişmeleri bana bildirirdi. Ben de aynı şeyleri ona bildirirdim. Aramızda: "Gassan kabilesi bizim üzerimize savaş düzenlemek için atları nallıyormuş," diye konuşuyorduk. Arkadaşım indi. Sonra yatsı vakti geldi. (Arkadaşım) kapıyı çaldı. Sonra bana seslendi! Ben yanına çıktım. "Önemli bir gelişme oldu" dedi. "Nedir? Gassan mı geldi?" diye sordum. "Hayır, bundan daha büyük ve korkunç. Resulullah (a.s) hanımlarını boşadı" dedi. Ben: "Demek ki Hafsa mahv ve perişan oldu. Ben de bunun olabileceğini düşünüyordum," dedim. Ardından Hafsa'nın yanma gittim. İçeri girdiğimde ağlıyordu. "Resulullah (a.s) sizi boşadı mı?" diye sordum. "Bilmiyorum. O şu anda, şu odada yalnız başına duruyor" dedi. Bunun üzerine O'nun siyah bir kölesinin yanına gittim ve: "Ömer için izin iste" dedim. îçeri girdi, sonra tekrar çıkıp yanıma geldi ve: "Senin geldiğini O'na söyledim, bir şey söylemedi" dedi. Sonra çıktım. Minbere geldiğimde orada bazı kimseler oturmuş duruyorlardı. Bazıları ağlıyorlardı. Kısa bir süre oturdum. Sonra içimdeki his bana üstün geldi ve tekrar kölenin yanma gittim ve: "Ömer için izin iste" dedim. Tekrar içeri girdi, sonra tekrar çıkıp yanıma geldi ve: "Senin geldiğini O'na söyledim, bir şey söylemedi" dedi. Ben de çıktım ve minbere oturdum. Sonra içimdeki his bana üstün geldi ve tekrar kölenin yanma gittim ve: "Ömer için izin iste" dedim. Tekrar içeri girdi, sonra tekrar çıkıp yanıma geldi ve: "Senin geldiğini O'na söyledim, bir şey söylemedi" dedi. Ben yine arkamı dönüp gittim. Bir de baktım köle beni çağırıyor. (Köle): "İçeri gir, sana izin yerildi" dedi. İçeri girdim. Resulullah (a.s)'a selâm verdim. Baktım bir hasırın kenarına dayanmış oturuyordu. Yan tarafında hasırın izleri çıkmıştı. "Ya Resulullah (a.s)! Hanımlarını boşadm mı?"

diye sordum. Başını bana doğru kaldırdı ve: "Hayır," dedi. Bunun üzerine ben şöyle söyledim: "Allahu ekber. Bizi bir gorseydin ya Resulullah (a.s)! Biz Kureyş topluluğu kadınlara hâkim durumdaydık. Medine'ye gelince kadınları kendilerine hâkim olan bir topluluk bulduk. Böylece bizim kadınlarımız da onların kadınlarından öğrenmeye başladılar. Ben bir gün hanımıma kızdım. Baktım bana itiraz ediyor. Bana itiraz etmesini garipsedim. Bunun üzerine dedi ki: "Senin benim sana itiraz etmemi niye garib karşılıyorsun ki, vallahi Peygamber (a.s)'in hanımları da O'na itiraz ediyorlar. Bugün birisi geceye kadar O'ndan ayrı kalmaya karar vermiş." Ben: "Onlardan kim bunu yaptıysa harap ve perişan olmuştur. Onlardan biri, Resulullah (a.s)'m kendisine kızmasından dolayı Allah'ın kendisine gadab etmeyeceğinden güvende midir? O durumda o helak olur," dedim. Bu sözler üzerine Resulullah (a.s) gülümsedi. Ben dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Ben Hafsa'nın yanına girdim. Ona: "Komşunun (yani kumanın) senden daha güzel ve Resulullah (a.s)'a daha sevimli olması seni yanılgıya düşürmesin/' dedim." Resulullah (a.s) tekrar gülümsedi.Ben: "Ya Resulullah (a.s)! (Oturmak için) izin alabilir miyim?" diye sordum. "Evet" dedi. Ben de oturdum. Başımı şöyle eve doğru (evin tavanına ve duvarlarına doğru) kaldırdım. Vallahi içerde üç deriden başka göze takılan bir şey göremedim. Dedim ki:"Allah'a dua et de, ümmetinin durumunu biraz genişletsin. İranlıların ve Rumların durumlarını genişletti. Oysa onlar Allah'a ibadet etmiyorlar."Bunun üzerine Resulullah (a.s) doğrulup oturdu. Sonra şöyle buyurdu: "Ey Hattab'm oğlu, sen bir şüphe içinde misin? Onlar iyilikleri kendilerine dünya hayatında erkenden verilen birer topluluktur." Ben de: "Ya Resulullah (a.s)! Benim için mağfiret dile," dedim. Resulullah (a.s) o zaman, Hafsa'nm Aişe'ye sızdırdığı sözden dolayı onlara çok kızdığından hanımlarının yanlarına bir ay girmemeye yemin etmişti. Sonuçta Allah O'nu tenkid etti." Zuhrı şöyle söylemiştir: "Urve, bana Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini bildirmiştir: "Yirmidokuz gün geçince Resulullah (a.s) benim yanıma girdi ve ilk (ilişki kurmaya) benden başladı. Dedim ki: "Ya Resulullah (a.s)! Sen bizim yanımıza bir ay girmemeye yemin etmiştin. Oysa benim saydığıma göre yirmidokuz gün üzerine yanımıza girdin?" O da şöyle buyurdu: "Ay, yirmidokuz gündür." Bir rivayette şu fazlalığa yer verilmiştir: "O ay, yirmidokuz gece sürmüştü." (Resulullah a.s) sonra şöyle buyurdu: "Ey Aişe! Ben sana bir hususu söyleyeceğim. Anne-babana danışmadan karar vermekte acele etmemen gerekir." Sonra şunu okudu: "Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzel bir şekilde salıvereyim. Ama eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız şüphesiz Allah, sizden

iyilik edenlere büyük bir ecir hazırlamıştır."[65] Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Vallahi, annemin ve babamın bana O'ndan ayrılmamı tavsiye etmeyeceklerini biliyordu. Nitekim ben de dedim ki:"Ben bu konuda mı anne - babama danışacağım? Elbette Allah'ı, Pey-gamber'ini ve ahiret yurdunu istiyorum." Bir rivayete göre.de Hz. Aişe (r.a) (Resulullah (a.s)'a): "Benim seni seçtiğimi hanımlarına söyleme," dedi. Resulullah (a.s) da ona şöyle buyurdu: "Allah beni tebliğ edici olarak gönderdi, zorluk çıkarıcı olarak değil."[66] Müslim'in buna benzer bir rivayeti bulunmaktadır. Onda ayrıca şöyle denmektedir: "Bu, onların örtünmekle emrolunmalarından önceydi." [67] Bu rivayette ayrıca Hz. Ömer (r.a)'in Hafsa (r.a) ve Hz. Aişe (r.a)'nin yanına girdiğinden, onları azarladığından ve Hafsa (r.a)'ya: "Vallahi, benim bildiğim kadarıyla Resulullah (a.s) seni sevmiyor ve eğer ben olmasaydım seni mutlaka boşardı," dediğinden söz edilmektedir. Yine bu rivayette bildirildiğine göre Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'ın yanına girmek için izin istemelerinin birinde şöyle söylemiştir: "Ey Rabah! Benim için izin iste. Sanıyorum Resulullah (a.s) benim Hafsa için geldiğimi sanıyor. Vallahi, O bana onun boynunu vurmamı emretse,mutlaka boynunu vururum." Hz. Ömer (r.a) dedi ki: "Ben sesimi yükselttim. O da bu söz üzerine bana izin verdi."Yine bu rivayette bildirildiğine göre Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'tan kendisinin hanımlarını boşamadığını insanlara bildirmesi için izin istedi. Resulullah (a.s) da bu konuda ona izin verdi. O da Mescid'in kapısında durarak sesinin çıktığı kadarıyla: "Resulullah (a.s) hanımlarını boşamadı," diye bağırdı. Yine Hz. Ömer (r.a), Resulullah (a.s)'ın yüzündeki kızgınlığı görünce dedi ki:"Ya Resulullah (a.s)! Hanımlarının durumları hakkında seni zora sokan nedir? Eğer onları boşadıysan Allah, melekleri, Cibril, Mikâil, ben, Ebu Bekir ve mü'minler seninledir." (Hz. Ömer r.a) dedi ki: "Çok az konuştum. Söz için Allah'a hamdolsun. Ancak Allah'ın, söylediğim sözü doğrulamasını arzuluyordum. Nitekim Yüce Allah, Resulullah (a.s)'a tercih hakkı veren şu ayetini indirdi: "Eğer o sizi boşarsa, belki Rabbi ona sizin yerinize sizden daha hayırlı, Müslüman, mü'min, gönülden boyun eğen, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan (veya hicret eden), dul ve bekâr kadınlar verir." [68] Yine bu rivayette bildirildiğine göre Hz. Ömer (r.a) şöyle söylemiştir: "Ben böyle konuşmaya devam ettim. Sonunda yüzündeki kızgınlık gitti. Hatta dişleri göründü ve güldü. İnsanların içinde dişleri en güzel olandı." Yine dedi ki: "Ben inip kütüğe dokunmaya başladım. O da Resulullah (a.s)'ın üstüne çıktığı ve dayandığı kütüktü. Resulullah (a.s) da yer üzerinde vuruyormuş gibi indi. Eliyle bir şeye

dokunmuyordu. Ben dedim ki:"Ya Resulullah (a.s)! Odada yirmidokuz gün kaldın." O da şöyle buyurdu: "Ay, bazen yirmidokuz gün sürer." Bu arada şu âyet indi: "Onlara güven ya da korku ile ilgili bir haber gelecek olsa, hemen onu yayarlar. Oysa onu Peygamber'e yahut içlerindeki yöneticilere götürselerdi o haberi inceleyip sonuç çıkarabilecek olanlar onu bilirlerdi." [69] Hz. Ömer (r.a) dedi ki: "Ben, o sonucu çıkaran kişiydim. Ardından Yüce Allah, tercih hakkı tanıyan (yani Resulullah (a.s)'a hanımlarını nikâhı altında tutmakla boşamak arasmda tercih yapma hakkı veren) ayeti indirdi." [70] Buhari ve Müslim'in nakletmiş olduğu bir rivayete göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir "Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a bir âyet hakkında soru sormak istiyordum. Bunun için bir yıl bekledim. Ama ondan çekindiğimden kendisine bu soruyu soramıyordum. Sonuçta hacca çıktı. Ben de onunla beraber çıktım. Döndüğümüzde, yolun bir miktarını katetmiştik. Bir ihtiyaç için erâk ağacına doğru çekildi. Ben de işini bitirinceye kadar onun için bekledim. Sonra onunla birlikte yürüdüm. Dedim ki: "Ey mü'minlerin emiri. Resulullah (a.s)'m hanımları içinde O'na karşı aralarında yardımlaşma yapan iki hanım hangileriydi?" O: "Bunlar Hafsa ve Aişe'ydi," dedi. Ben de dedim ki: 'Vallahi bir yıldan beridir bunu sana sormak istiyordum. Ama sen eh çekindiğimden soramıyordum." O da dedi ki: "Böyle yapma. Eğer bir şey hakkında bende bir bilgi olduğunu sanıyoı ian onu bana sor. Eğer o konuda bende bir bilgi varsa sana bildiririm." Hz. Ömer (r.a) sonra şöyle söyledi: "Vallahi, biz cahiliye döneminde kadınlara herhangi bir değer vermezdik. Sonunda Yüce Allah onlar hakkında birtakım hükümlerini indirdi. Onlara verdiğini verdi. Bir keresinde ben bir konu üzerinde düşünüp fikir danışırken eşim: "Şöyle şöyle yapsan!" dedi. Ben de kendisine: "Senin bu konuyla ne ilgin var? Benim istediğim bir şey hakkında niye kuruntuya giriyorsun?" dedim. O da: "Hayret sana ey İbni Hattab! Sen hiç kendine itiraz edilmesini istemiyorsun. Oysa senin kızın Resulullah (a.s)'a itiraz ediyor. Hatta (Resulullah a.s) bütün bir gününü ona kızgın olarak geçiriyor," dedi.Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kalktı. Ridasmı yerinden aldı. Hafsa'nın yanma girdi ve ona: "Ey kızcağızım! Sen Resulullah (a.s)'a karşı geliyor musun? Hatta bütün bir gününü sana kızgın olarak geçiriyor mu?" dedi. Hafsa: "Vallahi, biz O'na bazen itiraz ediyoruz," dedi. (Hz. Ömer (r.a) dedi ki): "Bunun üzerine ben kendisine dedim ki: "Biliyor musun, ben seni Allah'ın cezasından ve Resulullah (a.s)'m kızmasından sakındırıyorum. Ey kızcağızım! Şu güzelliği ve Resulullah (a.s)'ın kendisini sevmesi hoşuna giden kimse seni sakın yanıltmasın. -Bu sözüyle Hz. Aişe (r.a)'yi kastediyordu- (Hz. Ömer r.a) dedi ki: "Sonra çıktım. Ardından

kendisine olan yakınlığım dolayısıyla Umrnu Seleme'nin yanma girdim. Onunla da konuştum. Ummu Seleme de şöyle söyledi: "Hayret sana ey Ibni Hattab! Her şeye müdahale ediyorsun. Hatta Resu-lullah (a.s)'la hanımlarının arasına girmek istiyorsun." Bu söz karşısında beni Öyle bir hal aldı ki, daha Önce içimde duyduğum bazı duygular kırıldı. Benim ensardan bir arkadaşım vardı. Ben bulunamadığım zaman o bana haberi getirirdi. Aynı şekilde onun bulunamadığı zamanlarda ben kendisine haberi götürürdüm. Biz (bir sıralar) Gassan krallarından bir kraldan (yani baskın yapmasından) endişe ediyorduk. Bize, onun bizim üzerimize yürümek istediği söylenmişti. Kalplerimiz onun (endişesiyle) dolmuştu. Bir ara ensardan olan arkadaşım kapıyı vurmaya başladı. "Aç, aç!" dedi. Ben: "Gassan'm adamı mı geldi?" diye sordum. O da şöyle söyledi: "Hayır, bundan daha fena. Resulullah (a.s), hanımlarından ayrıldı." Ben: "Hafsa ve Aişe'nin burnu yerde sürtünsün," dedim. Elbisemi alıp çıktım, gittim. Baktım Resulullah (a.s) kendisine ait bir odada bulunuyordu. Oraya yuvarlak bir kütükle çıkıyordu. Resulullah (a.s)'m bir kölesi de o yuvarlak ağacın başında duruyordu. Dedim ki: "O'na: "Bu gelen, Hz. Ömer bin Hattab'dır" de." Derken bana izin verildi. Resulullah (a.s)'a bu olanları anlattım. Ummu Seleme'nin sözüne gelince Resulullah (a.s) gülümsedi. O sırada bir hasırın üzerinde bulunuyordu. Arada bir şey yoktu. Başının altında da içi lif dolu deriden bir yastık vardı. Ayaklarının tarafında da demet halinde hurma yaprakları vardı. Başının tarafında asılı deriler bulunuyordu. Yan tarafında hasırın izini gördüm ve ağladım. "Seni ağlatan nedir?" diye sordu. Ben de şöyle söyledim: "Ya Resulullah (a.s)! Kisrâ ve Kayser'in ne gibi nimetler içinde olduğunu biliyorsun. Oysa sen Allah'ın peygamberisin." Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Dünyanın onların, âhiretin de bizim olmasına razı olmaz mısın?"[71]

Dersler Ve Öğütler

Bu hadiste çeşitli dersler ve hikmetler vardır:
1. Kendini biraz küçük düşürecek yönü olsa da, eğer nakledilen bir sünnetin ortaya çıkarılmasını sağlayacak veya hafızalarda tutulacak bir meseleyi ortaya koyacaksa alim birine aile efradının bazı halleri hakkında soru ısorula-bilir Çünkü Abdullah bin Abbas (r.a), bir meselenin gerçek bir yönünü ortaya çıkarmak amacıyla Hz. Ömer (r.a)'e kızıyla ilgili soru sormuştur.
2. Yine hadisten, alime hürmet ve hatırlatıldığı zaman durumunun değişeceğinden korkulan bir şeyin tafsilatını sormaktan çekinilmesi gerektiği

anlaşılmaktadır.
3. Yine buradan anlaşıldığına göre kadınlara fazla baskı yapılması tenkid edilmiştir. Çünkü Resulullah (a.s) hanımlarıyla olan ilişkilerinde ensârın uygulamasını almış, kendi kavminin uygulamasını bırakmıştır.
4. Yine buradan anlaşıldığına göre kişinin kızının ve yakınlarının kocalarına karşı durumlarını iyileştirmek amacıyla onları sözlü bir şekilde azarlaması gerekir.
5. Yukarıdaki rivayette yer alan anlatım tarzından çıkan sonuca göre soruyu soran kişi sormuş olmasa da konuyla ilgili ek bilgilerin ve açıklamaların aktarılmasında bir yarar görülüyorsa, bunların da aktarılması uygundur. Özellikle alim kişi, öğrencinin bundan etkileneceğini biliyorsa o zaman daha iyi olur.
6. Yine buradan anlaşıldığına göre yollarda, yalnız yerlerde, oturma esnasında ve yürüme sırasında ilim araştırmaya çalışmak gerekir.
7. Bu rivayetten anlaşıldığına göre bir ilim adamının dinle ilgili bir yarar sağlayacak olması durumunda kendi ailesiyle ilgili gelişmelerden de söz etmesi gerekir. Hatta bunda başkalarının tenkidine yol açacak bir takım gelişmeler olsa da.
8. Yine aynı amaçtan dolayı kişinin kendinin veya ailesinin yaptığı salih bir amelden söz etmesi ve bunun meydana geldiği zamanı açıklaması da caizdir.
9. Buradan anlaşıldığına göre hanımlara sabretmek, onların ifade tarzlarına katlanmak, kişinin kendi hakkıyla ilgili yanlışlıklarını görmezlikten gelmek gerekir. Ama Yüce Allah'ın hakkıyla ilgili yanlışlıklar için aynı şey söz konusu değildir.
10. Yine bu rivayetten anlaşıldığına göre yöneticinin özel yerlere çekilmesi durumunda bir kapıcı tutması ve birinin izinsiz yanına girmesini önlemesi caizdir.
11. Yine buradan anlaşıldığına göre bir önderin veya yöneticinin, özellikle ailesini ilgilendiren sıkıntılı bir gelişmenin olması durumunda, sinirlilik hali geçinceye ve insanların araşma çıkıp onlar karşısında kendini rahat hissedinceye kadar yakın dostlarından bile uzak durması gerekir. Büyük biri yalnızlığa çekildiğinde, yanına girmek isteyen kişi, onun nazarında üstün değere ve yüksek dereceye sahip biri olsa bile, izni olmadan yanına girmemesi gerekir.
12. Yine buradan anlaşıldığına göre kişi arkadaşını sıkıntılı gördüğünde onun sıkıntısını giderecek ve gönlünü rahatlatacak şeyler konuşması gerekir. Çünkü Hz. Ömer (r.a)'in: "Ben Resulullah (a.s)'a O'nu güldürecek şey söyleyeceğim," sözünden bu sonuç çıkmaktadır. Ancak bunun, Hz. Ömer (r.a)'in yaptığı gibi büyük olanın, bu konuda izin vermesinden sonra olması gerekir.

13. Yine buradan anlaşıldığına göre büyüklerle görüşmeye giderken güzel elbiseler giymek ve sarık sarmak suretiyle düzgün bir kıyafetle çıkmak gerekir.
14. Yine buradan dini ve dünyevi açıdan meşru olan bir engelin bulunması sebebiyle bir alimin meclisine sürekli devam etme imkânının olmaması durumunda yakın dostlarıyla nöbetleşerek bu meclise devam etmenin yerinde olacağı anlaşılmaktadır.
15. Yine buradan anlaşıldığına göre ortalıkta dolaşan haberleri aktaranlar çok olsa da o haberlerin asıl kaynakları bizzat görerek veya duyarak olaya şahit olmamışlarsa haberlerin hemen doğrulanmaması gerekir. Nitekim Hz. Ömer (r.a)'e haberi getiren ensari, Resulullah (a.s)'ın hanımlarını boşadığını kesin bir ifadeyle söylemişti. Aynı şekilde Hz. Ömer (r.a)'in minberin etrafında gördüğü nisanlar da bu şekilde kesin bir ifade kullanmışlardı. Anlaşıldığına göre Resulullah (a.s)'ın hanımlarından kenara çekildiğini öğrenen bir kişi bu fiilden O'nun hanımlarını boşadığı gibi bir vehme kapılmış ve onun çıkardığı haber de söz konusu kişiler arasında yayılmıştı. Bu haber aralarında yayılınca da hepsi bunu kesin ifadelerle konuşmaya başlamışlardı.
16. Yine buradan anlaşıldığına göre sinirlilik ve üzüntü, vakarlı bir kişiyi alışık olduğu teenniyi yani yavaş ve dikkatli hareket etmeyi terke yöneltebilir. Çünkü Hz. Ömer (r.a), üç kere: "Sonra içimde duyduğum duygu bana üstün geldi," demiştir.
17. Buradan ayrıca, nimete kızmanın ve az da olsa Allah'ın verdiği bir nimeti küçük görmenin hoş olmadığı, böyle bir şey yapılması durumunda Allah'tan mağfiret dilemenin, fazilet sahibi kimselerden kendisi için mağfiret dilemelerini istemenin, kanaati tercih etmenin ve başkalarına özel kılman geçici dünya nimetlerine iltifat etmemenin gerektiği anlaşılmaktadır.[72]

HADÎSLERLE KALEM SURESİNİN TEFSİRİ

2889- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Kaba ve bütün bunlardan sonra soyu belirsiz,"[73] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bu, Kureyş'ten bir adamdı. Koyunun halkası gibi halkası vardı.': Hafız İbni Hacer şöyle demektedir: "Ebu Nu'aym, Mustahrec'indeki rivayetin sonuna şunu ilave "Onunla tanınırdı." Hakim'in nakletmiş olduğu ve Said bin CubeyT'den rivayet edilen "metinde de şöyle denmektedir: "Koyunun halkasıyla tanınması gibi, o da kötülüğüyle tanınırdı." [74] Taberi'nin, İkrime'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tarıkıylîf naklettiğine göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle söylemiştir: "Bir sıfat kondu. Hakkında, "zenim (halkalı veya soyu belirsiz)" deninceye kadar (meşhur bir adla) bilinmezdi. Ondan sonra bilindi. Onun boynunda bir halkası vardı, onunla tanınırdı." Hafız, el-Feth'de yine şöyle diyor: "(Ayetin metninde geçen) Utul kelimesi hakkında Ferrâ: "Çok fazla kinci" demiştir. "İçi boş, öğüt almaktan uzak" anlamına geldiği de söylenmişti. Ebu Ubeyde: "Aşırı derecede kaba," demiştir. Hasan da: "Çok kötülük yapan günahkâr," anlamı vermiştir. Hattabi de; "Görgüsüz ve iyice katı," demiştir. Davudi ise: "Şişman, boynu ve kaini iri," anlamına geldiğini söylemiştir. Hirevi de: "Çok mal biriktiren, cimri," anlamına geldiğini söylemiştir. "Zenim," bir kavimden olmadığı halde o kavme nisbet edilen kimsedir. Hassan şöyle söylemiştir: "Sen, Haşimoğullarma yamanmış soyu belirsiz bir kişisin, Tıpkı tek bir tasın bir bineklinin arkasına yamandığı gibi." [75]Hafız, el-Feth'de ayrıca şu bilgileri veriyor: "Bu ayetin, kimin hakkında indiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre Velid bin Muğire hakkında inmiştir. Yahya bin Selâm, Tef-sir'inde böyle demiştir. Esved bin Abdi Yeğus hakkında indiği de söylenmiştir. Bunu Senid bin Davud, Tefsirinde söylemiştir. Ancak bu ayetin Ab-durrahman bin Esved hakkında indiğini söyleyenin rivayetinin doğru olması çok uzak bir ihtimaldir. Çünkü o, bu ayetin indiği sıralarda küçüktü. Üstelik o Müslüman olmuş ve sahabiler arasında anılmıştır." [76]

2890- Buharı, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "O gün bacak açılır ve secdeye çağrılırlar ama güç yetiremezler," [77] sözü hakkında şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Resululları (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Rabbimiz

bacağını açar. Bütün mü'min erkek ve mü'min kadınlar O'nun için secde eder. Dünyada gösteriş ve duyurmak için secde edenler, ortada kalırlar. Secde etmek için gider. Ancak sırtı tek bir parça gibi dimdik durur."[78]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor: "Abdurrezzak'ın, Ma'mer'den, onun da Katade'den rivayet ettiğine göre Katade, Yüce Allah'ın: "O gün bacak açılır ve secdeye çağrılırlar ama güç yetiremezler," sözü hakkında: "Durumun zorluğundan dolayı böyle olur," demiştir. Hakim'in sahih olduğunu söylediği, Zehebi'nin de bu konuda muvafakat ettiği ve İkrime'nin Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayeti tankıyla nakledilen bir metne göre İbni Abbas (r.a): "O, zorluk ve sıkıntı günüdür," demiştir.[79] Hattabi diyor ki: "Buna göre anlam şu olmaktadır: "Yüce Allah, zorluk ve sıkıntının ortaya çıkmasına vesile olan gücünü ortaya koyar. İşte bu anlamda: "Rabbimiz bacağını açar" ibaresi rivayet edilmiştir. Bu metin Said bin Ebi Hilâl'in Zeyd bin Eslem'den rivayeti tankıyla nakledilmiştir. Bunu İsmâili de aynı şekilde nakletmiştir. Sonra "bacak" kelimesini nekire ("elif-lâm" takısı olmadan) veriyor. Daha sonra Hafs bin Meysere'nin Zeyd bin Eslem'den rivayeti tankıyla: "Bacak açılır," şeklinde veriyor. "Bacak açılır": İbnu'UEsir şöyle söylemiştir: "Bacak" kelimesi sözlükte (mecazi o-larak) zor işler için kullanılır. Bacağın açılması da işin zorlaşması anlamındadır. Aslı korkudan gelmektedir. Aynı şekilde çok cimri olan birisi için de "eli bağlı" denir. Bunun gibi, burada da bir bacak veya bacağın açılması söz konusu değildir. "Gösteriş ve duyurma": İnsanların görmeleri ve duymaları için iş yapmak. İsmâili diyor ki: "Bu, Kur'an'm cümlesindeki ibareye uygunluğu dolayısıyla daha sahihtir. Bu ibareden Allah'ın organlarının olduğu anlamı çıkmaz. Böyle bir anlam çıkarmak, O'nu yaratıklara benzetmek anlamına gelir. Allah böyle bir şeyden yücedir. Hiçbir şey O'nun benzeri değildir." İmam Nevevi de Müslim Şerhi'nde şöyle diyor: "İbni Abbas (r.a) ve dilbilimi ve garibu'l-hadis (hadislerde geçen, anlaşılması zor, belli Arap lehçelerinde kullanılan kelimeler) hakkında uzman olanların çoğunluğu "bacak" kelimesini, "zorluk" olarak açıklamışlardır. Yani o zaman zorluk ve korkuya düşürücü bir gelişme ortaya çıkar." el-Ayni de Buhari Şerhi'nde, "O gün bacak açılır," sözüyle ilgili babda şöyle diyor: "Bu konuda: "Kıyamet bacağını açar" denmiştir. Yine: "Zor ve dehşetli bir gelişme ortaya çıkar" denmiştir. O da ahiretin gelmesi ve kıyametin gitmesidir. Bu kullanım bir istiare şeklidir. Araplar, bir adamın çok çalış-masını,

zorlanmasını, sıkıntıya düşmesini gerektirecek bir işe düştüğünü gördüklerinde: "Bacağını açtı" derler. Bu ifadede "bacak" kelimesi zorluk ve sıkıntı anlamında kullanılmıştır. Yoksa gerçekte bacağın açılması söz konusu değildir. Aynı şekilde: "Sabahın yüzü açıldı," denir. Bununla kişinin gönlünün açıldığı, konuyu kavramaya başladığı anlamı kastedilir. Araplar yine savaş yılı hakkında: "Bacağını açtı," derler."[80]

HADİSLERLE NUH SURESİNİN TEFSİRİ

2891- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Nuh kavminde olan putlar Araplar arasında da yapılmıştır. Ved, Du-meru'l-Cendel'de bir köpek putuydu. Suva', Huzeyl kabilesine ait bir puttu. Yeğus, Murad'a aitti, sonra Sebe'deki Cevfte yaşayan Gutayfoğullanna ait oldu. Yeuk, Hemdan'a aitti. Nesr, Himyer'den Zi'1-Kila aşiretine aitti. Bunların hepsi Nuh (a.s)'un kavminden salih adamların adlarıydı. Onlar vefat edince, Şeytan içlerine: "Onların oturduğu yerlere heykellerini dikin ve bu heykelleri onların adlarıyla adlandırın," diye bir düşünce soktu. Onlar (o kavmin mensupları) da öyle yaptılar. O kimseler (heykelleri dikilenler) Ölünceye ve ilim ortadan kaldırılıncaya kadar kendilerine ibadet edilmemiştir. Sonra ibadet edilmiştir."[81]

HADÎSLERLE CİN SURESİNİN TEFSİRİ

2892-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekildi rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) cinlere bir şey okumamış ve onları görmemiştir de. Ashabından bir grupla birlikte Ukaz panayırına gitti. Şeytanlarla göğün haberlerinin arasına engel kondu ve üzerlerine korlar atıldı. Şeytanlar da kendi kavimlerine dönerek: "Sizin neyiniz var?" dediler. "Bizimle göğün haberlerinin arasına engel kondu ve üzerimize korlar atıldı," denildi. Onlar da: "Bu, muhakkak yeryüzünde olmuş yeni bir gelişme dolayısıyladır. Şimdi yeryüzünün doğu taraflarında ve batı taraflarında dolaşın," dediler. Tihame tarafına doğru yolan çıkan grup, Ukaz panayırına doğru giderken Nahle'de Resulullah (a.s)'m yanından geçtiler. O da ashabıyla birlikte sabah namazını kılıyordu. Kur'an'ı duyunca onu dinlediler ve: "İşte bizimle göğün haberinin arasına engel konulmasına sebep olan budur," dediler. Sonra kavimlerine döndüler ve dediler ki: "Ey kavmimiz! "Doğrusu biz hayret verici bir Kur'an dinledik. O (Kur'an) doğruluğa iletiyor. Biz de ona iman ettik. Artık Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız." Bununla ilgili olarak şu âyetler indi: "De ki: "Bana vahy edildiğin e göre cinlerden bir grup (Kur'an'ı) dinledi..." [82]Bir rivayette şöyle denmektedir: "O'na cinlerin sözleri vahiyle bildirildi." [83]Tirmizi şu fazlalığa yer vermiştir: "O'nun (Resulullah (a.s)'ın) namaz kıldığını, sahabilerinin de O'nunla birlikte namaz kıldıklarını, O'nun secde etmesiyle birlikte secde ettiklerini görünce, sahabilerinin gösterdikleri bu itaata hayret ettiler ve kavimlerine şöyle dediler: "Gerçekten Allah'ın kulu O'na ibadet için kalktığında onun üzerine üşüşerek neredeyse keçe gibi olacaklardı."[84]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın cinlere şahid olduğu, onlarla bir araya geldiği ve kendilerine tebliğde bulunduğu haller olmuştur. Daha önce Ankaf süresiyle ilgili bölümde, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un haklarında Ahkaf süresindeki âyetlerin indiği cinleri bizzat gördüğünü kabul etmediğini öğrenmiştik. Burada da, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın Cin suresinin, cinlerin görülmesi olayı üzerine inmediği görüşünde olduğunu gördük. Ortaya çıkan sonuca göre Ahkaf suresinde ve Cin suresinde cinlerden söz eden ayetlerin iniş sebebi aynıdır. 2893- Ahmed bin Hanbel, İkrime ve daha başkalarının: "De ki: "Bana vahyedildiğine göre cinlerden bir

grup (Kur'an'ı) dinledi..." ayetiyle ilgili o-larak şöyle söylediklerini rivayet etmiştir: "Bu, Nahle'de olmuştur. Resulullah (a.s) da günün son namazı olan yatsı namazını kılıyordu." "Gerçekten Allah'ın kulu O'na ibadet için kalktığında, onun üzerine üşüşerek neredeyse keçe gibi olacaklardı." [85] Süfyan dedi ki: "Keçe gibi olacaklardı: Yani birbirlerinin üstüne geliyorlardı."

2893-Ahmed bin Hanbel (1/167) Mecme'u'z-Zevaid (7/129) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri Sahih'te geçen ramilerdir."[86]

HADİSLERLE MÜZZEMMİL SURESİNİN

2894-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Az bir kısmı dışında geceleyin (ibadete) kalk. Yansı kadar. Yahut bundan biraz eksilt," [87] ayetleriyle ilgili olarak şöyİe söylediğini rivayet etmiştir: "Yüce Allah'ın şu sözünün geçtiği ayet, bunu nesh etmiştir: "Şüphesiz Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde (ibadet"îçin) kalktığını seninle birlikte olanlardan bir topluluğun da (böyle yaptığım) biliyor. Geceyi de gündüzü de Allah takdir etmektedir. O, sizin bunu sayamayacağınızı (buna güç yetiremeyeceğinizi) bildi ve tevbelerinizi kabul etti." [88] Yine şöyle söylemiştir: "Gece kalkışı (naşi'etu'1-leyl)" gecenin ilk vaktidir. Bu vakit sizin gece i-badeti konusunda üzerinize farz kıldığını yerine getirmeniz açısından daha elverişlidir. Şundan dolayı ki, insan uyuduğu zaman ne zaman uyanabileceğim bilemez. "Okuma bakımından da daha sağlamdır": [89]Yani Kur'an-'dan okunanı daha iyi anlamaya uygundur. [90] "Çünkü gündüz senin uzun uğraşıların var" [91]: İbni Abbas (r.a) (burada "uzun uğraşı" anlamı verilen) "sebhen tavila" ibaresini, ;'uzun boş vakit" olarak açıklamıştır." Bir rivayete göre de şöyle söylemiştir: "Müzzemmil suresi indiğinde Ramazan ayındaki ibadetleri kadar bir ibadete kalkıyorlardı. Sonuçta surenin son kısmı indi. İlk kısmıyla son kısmının inmesi arasında bir yıl vardır."[92]

2895- Ebu Va'lâ, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a bir vahiy geldiğinde, Yüce Allah'ın (aşağıdaki ayette) sözünü ettiği hissi kendinde duyardı: "Doğrusu biz senin üzerine ağır bir söz bırakacağız." [93]

HADİSLERLE MÜDDESSİR SURESİNİN TEFSİRİ

2896- Bezzâr'ın rivayet ettiğine göre Ebu Hureyre (r.a), Yüce Allah'ın: "Kasvereden kaçmış,"[94] sözündeki "kasvere" kelimesinin, "aslan" lamında olduğunu söylemiştir.[95]

HADISLERLE KIYAMET SURESİNİN TEFSİRİ

2897- Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Onu (sana vahyedileni) acele ile (kavrayıp ezberlemek) için, (Cebrail tamarnını sana vahyetmeden) onunla beraber dilini oynatma,"[96]sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), vahyedileni (unutmamak için) kuvvetle tekrar ediyor ve bu arada dudaklarını hareket ettiriyordu."İbni Abbas (r.a) dedi ki: "Resulullah (a.s)'ın hareket ettirdiği gibi ben de onlan (dudaklarımı) hareket ettiriyorum." Said bin Cubeyr de şöyle söylemiştir: "Ben de onları İbni Abbas (r.a)'ın hareket ettirdiği gibi hareket ettiriyorum." (Hadisin devamı şöyledir): "Resulullah (a.s) işte böyle dudaklarını hareket ettirdi. Yüce Allah da şu âyeti indirdi: "Onu (sana vahyedileni) acele ile (kavrayıp ezberlemek) için, (Cebrail tamamını sana vahyetmeden) onunla beraber dilini oynatma. Şüphesiz onu (kalbinde) toplamak ve onu (sana) okutmak bize düşer."[97] (İbni Abbas r.a) dedi ki: "Yani onu senin göğsünde toplamak bizim üzerimizedir. Sonra onu okursun." "Şu halde biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşuna uy."[98] (İbni Abbas r.a) dedi ki: "Yani dinle ve sus. Daha sonra senin onu okumanı sağlamak da bizim üzerimizedir." Yine dedi ki: "Bundan sonra, Resulullah (a.s), Cibril (a.s) kendisine geldiğinde onu dinlerdi. Cibril (a.s) ayrıldığında Resulullah (a.s) (vahyedileni) aynen onun okuttuğu gibi okurdu." Bir rivayette de şöyle denmektedir: "Şanı yüce olan Allah'ın O'na vaadettiği gibi." [99] Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir:"Resulullah (a.s)'a Kur'an indirildiğinde onunla (yani vahyedileni tekrar etmek için) dilini oynatırdı. Böylece onu ezberinde tutmak isterdi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Onu acele ile (kavramak) için, onunla beraber dilini oynatma." (İbni Abbas r.a) dedi ki: "Onunla birlikte dudaklarını oynatırdı." Süfyân da (yapılanı göstermek için) dudaklarını oynattı." [100]

2898- Taberani, Said bin Cubeyr'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Abdullah bin Abbas (r.a)'a, Yüce Allah'ın: "Sonra sana lâyık olan (yine azap ve helaktir), yine senin lâyığın budur," [101] sözü hakkında soru sordum ve: "Bu Resulullah (a.s)'ın söylediği bir söz müdür, yoksa O'na vahiyle mi bildirildi?" dedim. O da şu cevabı verdi:

"Bunu (önce) Resulullah (a.s) söyledi, (sonra da) Allah vahiyle bildirdi[102]

HADISLELE NEBE SURESININ TESFIRI

2899- Buharı, îkrime (rh.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Dolu dolu kadeh(ler)[103] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Yanyana dizilmiş dolu kadehler." İbni Abbas (r.a) da dedi ki: "Ben babamm cahiliye döneminde şöyle dediğini duydum: "Bize dolu dolu kadehler içir."[104]

HADISLERLE NAZIATSURESININ TEFSIRI

2900- Bezzar, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Şu (aşağıdaki) âyetler ininceye kadar Resulullah (a.s)'a sürekli kıyamet hakkında soru sorulurdu: "Sen onun hakkında nereden bilgi vereceksin? Onun bilgisinin sonu Rabbine dayanır." [105]

Bir Açıklama

Kurtubi Tefsiri'nde şöyle deniyor: "Anlaşıldığı kadarıyla Resulullah (a.s)'a bu konuda çok soru sorulunca, O da Yüce Allah'tan kendisine bunun bildirilmesini istemiştir. Bunun üzerine kendisine: "Sen bu konuyu sorma. Çünkü sen bunu bilebilecek bir durumda değilsin," denilmiştir."

HADISLERLE ABESE SURESININ TEFSIRI

2901- Buharı, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a): "Meyvalar ve çayırlar" [106] ayetini okudu ve: "Ebb (çayır anlamı verilen kelime) nedir?" diye sordu. Sonra şöyle söyledi: "Biz bununla yükümlü kılınmadık." Yahut şöyle söyledi: "Biz bununla emrolunmadık." Hakim, Müstedrek'inde îbni Şihab'dan, o da Enes bin Malik (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir:"Hz. Ömer (r.a) şu âyetleri okudu:"Böylece orada taneler bitirdik. Üzümler ve yoncalar, zeytinler ve hurmalar, sık ağaçlı bahçeler, meyvalar ve çayırlar."[107] Sonra: "Bunların hepsini anladık. Ancak "ebb" nedir?" diye sordu. Sonra elinde bulunan bir bastonu attı ve şöyle söyledi: "Allah için bu tekellüftür (insanın sorumlu olmadığı bir şey için kendini zora sokmasıdır). Bu Kitap'tan size açıklanana uyun." Hakim dedi ki: "Bu hadis, Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ancak onlar kitaplarına almamışlardır." [108]

HADİSLERLE TEKVÎR SURESİNİN TEFSİRİ

2902- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde vayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim kıyamet gününe adeta gözleriyle görüyormuş gibi bakmayı arzuluyorsa: "Güneş duruldduğu zaman", "Gök açıldığı zaman" ve "Gök yanldığı zaman" (sureleri)ni okusun (yani Tekvir, İnfitar ve İnşikak surelerini okusun -Çeviren)."[109]

2903- Bezzar, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ona, Yüce Allah'ın: "Diri diri gömülen kıza sorulduğu zaman/1[110] sözü hakkında soru soruldu. O da şöyle söyledi: "Kays bin Asım Resulullah (a.s)'a gelerek: "Ya Resulullah (a.s)! Ben cahiliye döneminde kendime ait kız çocuklarımı diri diri toprağa gömdüm," dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Onlardan her biri için bir köle azad et." Ben: "Ya Resulullah (a.s)! Benim develerim var," dedim. Şöyle buyurdu: "Onlardan her biri için bir büyük deve kes." [111]

HADISLERLE MUTAFFIFIFIN SURESININ TEFSRI

2904- Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Siba bin Urfute'yi Medine üzerine vali tayin etti. O şunu okudu: "Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hallerine!" [112]Ben de dedim ki: "Filanca helak oldu. Onun iki ölçeği (tartısı) var. Birini satışta kullanır, diğerini alışta." Bu olay, Ebu Hureyre (r.a) Medine'ye hicret ettiği zaman ve onun daha Medine'ye yeni vardığı sırada olmuştu. O zaman Resulullah (a:s) Hayber'e sefere çıkmıştı.[113]

2905- Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şu âyeti okuduğunu duydum: "O gün insanlar, alemlerin Rabbifnin huzuruna çıkmak) için kalkar-lar."[114] Resulullah (a.s) sonra şöyle buyurdu: "Yüce Allah, okların ok çantasında toplanması gibi sizi toplayıp da elli bin yıl yüzünüze bakmadığı zaman haliniz ne olacak!"[115]

2906- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kul bir kabahat işlediğinde kalbinde bir leke oluşur. Eğer o kabahatinden döner, Allah'tan bağışlanma diler ve tevbe ederse kalbi temizlenir. Ama eğer aynı kabahati tekrar işlerse lekenin miktarı artırılır. Hatta zamanla bütün kalbini sarar. İşte bu, Yüce Allah'ın şu ayetinde sözü edilen pastır: "Hayır. Doğrusu onların kazandıkları şeyler kalplerinin üzerine pas tutmuştur.": [116] Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. el-Mustedrek (21517) Hakim bu hadisin sahih

olduğunu söylemiş, Zehebi de onu te'yid etmiştir.[117]

HADÎSLERLE ÎNŞÎKAK SURESİNİN TEFSİRİ

2907- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın. Yüce Allah'ın: "Muhakkak ki siz, bir halden başka bir hale geçeceksiniz," [118] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir; "Bir halden başka bir hale. Bunu, sizin Peygamberiniz (a.s) söyledi." (Eserin orjinalinin bu kısmında kıraatla ilgili bazı açıklamalar bulunmaktadır. Tercümesinde yarar görmüyoruz. Çünkü ayetin metniyle ilgilidir ve tefsir kitaplarından öğrenilmesi mümkündür (Çeviren)[119]

HADİSLERLE BURUC SURESİNİN TEFSİRİ

2908- Bezzar, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın: "Şahide ve şahit olunana" [120] sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğim rivayet etmiştir: "Şahit Muhammed (a.s), şahid olunan da kıyamet günüdür." Bu görüş, bu ayetin tefsiri konusunda söylenmiş olanların sadece birisidir.[121]

HADİSLERLE A'LA SURESİNİN TEFSİRİ

2909- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s): "Yüce Rabbinin adını teşbih et," (ayetini)[122] okuduğunda: "Yüce Rabbim, bütün noksanlıklardan uzaktır/' derdi. [123]

HADİSLERLE ŞEMS SURESİNİN TEFSİRİ

2910- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s): "Nefse ve onu şekillendirene, sonra ona kötülüğe eğilimini ve takvasını ilham edene/' [124] ayetlerini okuduğunda durur sonra şöyle derdi: "Ey Allah'ım! Benim nefsime takvamı ver. Sen onun sahibisin ve onu en güzel şekilde arındıransın."[125]

2911- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Zem'a (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: "O, Resulullah (a.s)'m konuşma sırasında (Semud kavmine verilen) deveden ve onu kesenden söz ettiğini duymuş. (Söylediğine) göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "En bahtsızları ortaya atılınca." [126] Ona karşı (o deveyi kesmek için) Ebu Zem'a gibi saygın, güçlü, adamları arasında başkalarının önüne geçebilen bir adam öne geçti." Sonra kadınlardan söz etti. -Bir rivayette: "Sonra kadınları hatırlattı" denmektedir- Onlar hakkında vaaz etti ve şöyle buyurdu: "Sizden biri bir harekete geçer. Karısını, köleyi döver gibi döver. Belki de gününün sonunda onunla yanyana yatacaktır."
Sonra onlara, yellenmeye gülmeleri hakkında nasihatte bulundu ve şöyle buyurdu: "Sizden biri kendisinin de yaptığı bir şeye neden gülüyor?"[127]

HADİSLERLE DUHA SURESİNİN TEFSİRİ

2912- Buhari ve Müslim, Cund bin Sufyân el-Aceli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) rahatsızlandı ve bir veya iki gece kalkmadı. Bunun üzerine bir kadın yanına gelerek şöyle söyledi: "Umarım Şeytan'ın seni terketmiştir. İki gecedir sana yaklaştığını görmedim." Bunun üzerine şu âyetler indi: "Andolsun kuşluk vaktine, karanlığın çöküp sükuna erdiği zaman geceye ki, Rabbin seni bırakmadı ve (sana) darılmadı da." [128] Tirmizi'nin rivayetine göre de şöyle söylemiştir: "ResüluUah (a.s) ile birlikte mağarada oturuyordum. Parmağı kanadı. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Sen sadece kanamış bir parmak değil misin? Başına gelen Allah yolunda gelmiştir." Bundan sonra Cibril (a.s) bir süre yanına gelmedi. Bunun üzerine müşrikler: "Muhammed'e bırakıldı," dediler. Ardından şu âyet indi: "Rabbin seni bırakmadı ve (sana) darümadı da." [129] Kurtubi Tefsiri'nde Cundub'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (a.s)'m parmağına taş düştü ve kanadı. O da şöyle buyurdu: "Sen sadece kanamış bir parmak değil misin? Başına gelen Allah yolunda gelmiştir." Bundan sonra iki veya üç gece istirahat etti, geceleri kalkmadı. Bunun üzerine Ummu Cemil ona şöyle söyledi:... Devamı yukarıdaki gibidir.[130]

HADİSLERLE ALAK SURESİNİN TEFSİRİ

2913- Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namaz kılıyordu. Ebu Cehil gelip: "Sana bunu yasak etmemiş miydim? Sana bunu yasak etmemiş miydim?" dedi. Resulullah (a.s) da oradan ayrılıp gitti. (Ebu Cehil) de arkasından ağır laflar söyledi ve şöyle dedi: "Sen kesin bir şekilde biliyorsun ki, burada benden fazla toplantı yapan yoktur." Yüce Allah da şu ayetleri indirdi: "O, meclisini (yandaşlarını) çağırsın, biz de zebanileri çağıracağız." [131] Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki: "Vallahi eğer meclisini (yandaşlarını) çağırmış olsaydı, onu muhakkak zebaniler alırlardı."[132]

2914- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ebu Cehil: "Muhammed sizin aranızda yüzünü toprağa sürüyor mu (yani namaz kılıp secde ediyor mu)?" diye sordu. "Evet" denildi. O da şöyle söyledi: "Lat ve Uzza'ya yemin olsun ki, eğer O'nun böyle yaptığını görürsem muhakkak boynuna basacağım veya yüzünü toprağa sürttüreceğim," Derken Resulullah (a.s), namaz kılmak üzere geldi. (Ebu Cehil) O'nun boynuna basabileceğini sanıyordu. Ama (etrafındakiler) onun topukları üzere geri geri çekildiğini ve elleriyle yüzünü korumaya çalıştığını görünce hayrete kapıldılar. Kendisine: "Sana ne oluyor?" diye soruldu, O da şöyle söyledi: "Benimle O'nun arasında ateşten bir hendek, dehşetli bir yaratık ve kanatlar var." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:"Eğer bana yaklaşsaydı, melekler onu organ organ parçalarlardı." Yüce Allah da şu (aşağıdaki) ayetleri indirdi -ancak bunun Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisinde mi geçtiğini yoksa ona ulaşmış olan bir başka rivayette mi geçtiğini bilmiyoruz-: "Hayır. İnsan gerçekten azar." [133]-Buradan surenin sonuna kadar-.[134]

2915- Tirmizi, Ubey bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah bana, sana Kur'an okumamı emretti." Sonra şunu okudu: "Kitap ehlinden ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine açık bir delil gelinceye kadar (bağlı bulundukları dinden) ayrılacak değillerdi..." [135]Surenin sonuna kadar. Bunun içinde şöyle okudu: "Allah katında din, dosdoğru Müslümanlıktır. Ne Yahudilik, ne Hıristiyanlık, ne de mecusilik. Kim bir iyilik işlerse, o inkâr edilmeyecektir." Yine ona şöyle okudu: "Ademoğlunun mal dolu bir vadisi

olsaydı muhakkak ikincisini isterdi. İkincisi olsaydı muhakkak üçüncüsünü isterdi. Adem oğlunun içini ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder."[136]

Bir Açıklama

"Allah katmda din dosdoğru Müslümanlıktır..." sözünün ve: "Ademoğlunun mal dolu bir vadisi olsaydı muhakkak ikincisini isterdi..." sözünün Kur'an'dan olmadığı üzerinde icma' yani görüş birliği vardır. Kudsi hadis veya Resulullah (a.s) tarafından yapılmış Kur'an tefsiri (me'sur tefsir) olabilir. Bazıları bu ibarelerin tilaveti neshedilmiş metinlerden olduğunu söylemişlerdir. Ancak bunların önce Kur'an'dan olup sonra neshedildiğine delalet edecek bir şey yoktur.[137]

HADİSLERLE ZİLZAL SURESİNİN TEFSİRİ

2916- Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir; "Yer şiddetli sarsmtısıyla sarsıldığı zaman..." (suresi, yani Zilzal suresi) indiğinde Hz. Ebu Bekir (r.a) oturuyordu. Hz. Ebu Bekir (r.a) ağladı. Resulullah (a.s) ona:"Seni ağlatan nedir ey Ebu Bekir?" diye sordu. O da: "Beni şu sure ağlattı/' dediResulullah (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu: "Siz eğer hata etmez, günâh işlemezseniz Allah sizden sonra başka bir ümmet yaratır, onlar hata eder, günâh işlerler ve onları bağışlar."[138]

Bir Açıklama

Yüce Allah bu varlıklar alemini kendi eserlerini ortaya çıkaracak nitelikte yaratmıştır. O'nun eserlerini anlayan, adlarını da anlar. Adlarını anlayan sıfatlarını da anlar. Sıfatını anlayan da varlığını anlar. O'nun adlarından bazıları şöyledir: Tevvâb (tevbeleri kabul eden). Afuvv (çok affeden). Gafur (çok bağışlayan). Eğer ortada günâh ve günâh işleyenler, mağfiret dileme ve mağfiret dileyenler, Allah tarafından af, bağışlama ve tevbelerin kabulü olmasaydı şanı yüce olan Allah'ı anlamakta bir eksiklik olurdu. Bundan dolayı hadiste şöyle Duyurulmuştur: "Siz eğer hata etmez, günâh işlemezseniz Allah sizden sonra başka bir ümmet yaratır, onlar hata eder, günâh işlerler ve onları bağışlar."

2917- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şu ayeti okudu: "İşte o gün (yer) haberlerini anlatır."[139] Sonra: "Onun haberleri nelerdir biliyor musunuz?" diye buyurdu, (Yanındakiler): "Allah ve Resulü daha iyi bilir," dediler. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Onun haberleri, her erkek ve bayan kul hakkında onun kendi üzerinde işlemiş olduğu ameller konusunda şahitlik etmesidir. "Şu günde şöyle şöyle bir iş işledi" der. İşte onun haberleri bunlardır."[140]

2918-Ahmed bin Hanbel, Ferazdak'ın amcası Sa'sa'a bin Muaviye (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'ın yanma geldi. (Resulullah a.s) kendisine şu ayetleri okudu:"Kim bir zerre ağırlığınca iyilik yaparsa onu görür. Kim de bir zerre ağırlığınca kötülük yaparsa onu görür." [141]O da şöyle

söyledi: "Bu bana yeter. Başka bir şeyi duymamış olmama aldırmam."[142]

HADİSLERLE TEKASUR SURESİNİN TEFSİRİ

2919- Tirmizi, Zubeyr bin Avvam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Sonra o gün nimet(ler)den muhakkak sorulacaksınız," [143]ayeti inince Zubeyr dedi ki: "Ya Resulullah (a.s)! Hangi nimetlerden sorulacağız? Onlar (elimizdeki nimetler) sadece iki siyah şeydir: Hurma ve su." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Onlar (zaman içinde) olacak."[144]

2920- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Sonra o gün nimet(ler)den muhakkak sorulacaksınız," ayeti inince insanlar: "Ya Resuîullah (a.s)! Hangi nimetlerden sorulacağız? Onlar (elimizdeki nimetler) sadece iki siyah şeydir. Düşman da (karşımızda) hazır bekliyor. Kılıçlarımız da omuzlarımızda?" dediler. Resuîullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Şüphesiz bu, (zaman içinde) olacak." "Düşman da (karşımızda) hazır bekliyor. Kılıçlarımız da omuzlarımızda?": Bu sözleriyle şu anlamı kasdetmişlerdi: "Yiyeceklerin en değersizlerini yiyoruz. Bununla birlikte kendimizi güven içinde göremiyoruz. Yani biz sürekli çarpışmaya hazır durumda bekliyoruz."[145]

2921- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resuîullah (a.s) şöyle buyurdu:"Kıyamet gününde kulun ilk sorulacağı şeyler nimetlerdir. Ona şöyle denir: "Biz senin bedenine sağlık vermemiş miydik? Sana soğuk sudan içir-memiş miydik?" 2920-Tirmizi (5/448) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 79-Tekâsur suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis basendir," demiştir[146]

.

HADİSLERLE MAUN SURESİNİN TEFSİRİ

2922- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resuîullah (a.s) zamanında emanet olarak bırakılan kova ve jtencereyi maun olarak sayardık."[147]

2923- Bezzar, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resuîullah (a.s) zamanında (emanet olarak bırakılan) kova, balta ve tencereyi maun olarak sayardık." [148]

2924- Taberani, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın, Yüce Allah'ın: "Ve maunu vermezler[149] sözü hakkında şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Yani emaneti." [150]

HADİSLERLE KEVSER SURESİNİN TEFSİRİ

2925- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir gün Resulullah (a.s), Mescid'de bizim aramızda otururken, bir ara gözlerine hafif bir uyku geldi. Sonra gülümseyerek başını kaldırdı. Biz: "Seni güldüren nedir, ya Resulullah (a.s)?" diye sorduk. O da: "Bana az önce bir sure indi," diye buyurdu. Sonra okudu: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Doğrusu asıl sonu kesik olan, sana kin besleyendir."[151]Sonra: "Kevser'in ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Biz: "Allah ve Resulü daha iyi bilir," dedik. O da şöyle buyurdu: "O, şanı yüce olan Rabbimin bana vaad ettiği bir ırmaktır. Onda çok hayır vardır. O, kıyamet günü ümmetimin başına toplanacağı bir havuzdur. Kaplarının sayısı, göğün yıldızlarının sayısı kadardır. Onların içinden bir kul çekilip alınır. Ben: "Ey Rabbim! O da benim ümmetimdendir," derim. O da: "Sen, bunun senden sonra neler çıkardığını bilmiyorsun," der. Buna benzer bir rivayette ayrıca şöyle denmektedir: "O, şanı yüce olan Rabbimin bana vaad ettiği bir ırmaktır. Üzerinde (veya aktığı yerde) havuzum vardır."Bu rivayette: "Kaplarının sayısı..." diye başlayan cümle geçmemektedir. [152]Bu cümle ile Müslim'le birlikte Buharı muhtasar olarak rivayet etmiştir. Onun rivayetine, göre (râvi) şöyle söylemiştir: "Resulullah (a.s) buyurdu ki: "Benimle birlikte bulunmuş olanlardan bazı kimseler havuzun başına benim yanıma gelirler. Ben kendilerini gördüğümde ve karşıma çıkarıldıklarında Önümden alınırlar. Ben o zaman: "Ey Rabbim! Sahabiciklerim, sa-habiciklerim!" diyeceğim. O zaman bana şöyle denecek: "Sen, bunlann senden sonra neler çıkardıklarını bilmiyorsun." Buhari'nin bir rivayetinde de şöyle denmektedir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Göğe miraca çıkarıldığımda, iki kıyısında içi boş inci kubbeleri bulunan bir ırmağın yanına gittim. "Bu nedir ey Cibril?" diye sordum. "Kevser" dedi. [153] Yine onun bir başka rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ben Cennet'te yürürken, iki kıyısında içi boş inci kubbeleri bulunan bir ırmakla karşılaştım. "Bu nedir ey Cibril?" diye sordum. "Rabbinin sana verdiği Kevser" dedi. Baktım kokusu adeta misk kokusu gibiydi -veya toprağı ezfer miski gibiydi-" Burada râvi tereddüt etmiştir.[154]Bunu Tirmizi de rivayet etmiştir. Onun rivayetine göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ben Cennet'te yürürken, bana iki kıyısında içi boş inci kubbeleri bulunan gösterildi. Meleğe: "Bu nedir?" diye sordum. O da: "Allah'ın sana verdiği Kevser" dedi. Sonra eliyle

toprağına vurdu ve içinden bana misk çıkardı. Sonra bana Sidretu'l-Muntehâ yükseltildi. Onun yanında büyük bir nur gördüm." Tirmizi'nin bir rivayetine göre de, Yüce Allah'ın: "Biz sana Kevser'i verdik," sözüyle ilgili olarak Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "O, Cennet'te bir ırmaktır." (Ravi) dedi ki: Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu: "Cennet'te bir ırmak gördüm. İki kıyısı inci kubbeleriyle doluydu. "Bu nedir ey Cibril?" diye sordum. "Bu, Allah'ın sana verdiği Kevser'dir" dedi."[155] Ebu Davud'un nakletmiş olduğu bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Allah'ın Peygamberi (a.s) miraca çıkarılıp Cennet'e götürüldüğünde kendisine Cennet'te bir ırmak gösterildi. İki kıyısı içi boş yakuttu. Beraberindeki melek ona eliyle vurdu ve içinden misk çıkardı. Muhammed (a.s) beraberindeki meleğe: "Bu nedir?" diye sordu. O da: "Allah'ın sana verdiği Kevser," dedi.[156]

Bir Açıklama

İlim adamlarının tercih ettikleri görüşe göre Resulullah (a.s)'ın Havz'ı, Sırat'tan önce olacak. Bu hadis ise Havz'ın suyunun Kevser ırmağından geldiğini ifade etmektedir. Yüce Allah'tan bize Resulullah (a.s)'uı Havz'ından ve Kevser ırmağından içirmesini diliyoruz.

2926- iAhmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Kevser Cennet'te bir ırmaktır. İki kıyısı altındandır. Mecrası (üzerinde aktığı zemin) inci ve yakuttandır. Toprağı miskten daha güzel kokuludur. Suyu baldan daha tatlı ve kardan daha beyazdır." [157]

2927-Taberani, el-Evsat'ta, Huzeyfe (r.a)'nin, Yüce Allah'ın: "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik," sözüyle ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bu, (Cennet'te içi geniş bir ırmaktır. İçinde sayısını ancak Allah'ın bildiği altından ve gümüşten kaplar vardır."[158]

2928- Buharı, Amir bin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir. "Hz. Aişe (r.a)'ye, Yüce Allah'ın: "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik," sözü hakkında soru sordum. O da şöyle söyledi: "Kevser, sizin Peygamberinize verilmiş olan bir ırmaktır. İki kıyısında içi boş inciler vardır. Kaplarının sayısı,

yıldızların sayısı kadardır."[159]

2929- Buharı, Ebu Buşr Ca'fer bin İyas el-Yeşkuri (rh.a)'den, o Said Cubeyr'den, o da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: , "îbni Abbas (r.a) Kevser hakkında dedi ki:"O, Allah'ın O'na (Resulullah (a.s)'a) vermiş olduğu iyiliktir." (Râvi) dedi ki: "Ben Said'e: "İnsanlar onun Cennet'te bir ırmak olduğunu ileri sürüyorlar?" dedim. Said de şöyle söyledi: "Cennet'teki o ırmak da Allah'ın O'na vermiş olduğu iyiliktendir"[160]

Bir Açıklama

Hafız îbni Hacer, el-Feth'de şöyle söylemiştir: "Bu, Said bin Cubeyr'in yorumudur. Bu yorumla Hz. Aişe (r.a) ve Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet edilen hadislerin arasını birleştirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Ebu Buşr'un "insanlar" derken kasdettikleri; Ebu İshak, Katade ve onların dışında Kevser'in ırmak olduğunu açık bir şekilde ifade eden rivayeti nakleden kimselerdi. Said bin Cubeyr'in sözünden çıkan sonuç şudur: Abdullah bin Abbas (r.a)'ın görüşüne göre Kevser çok miktarda hayırdır. Bu, daha başkalarının, onun Cennet'te bir ırmak olduğu sözlerine ters düşmez. Çünkü ırmak bol miktardaki hayrın parçalarından biridir. Muhtemelen Said, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın yorumunun daha genel anlam taşıması dolayısıyla daha yerinde olduğuna işaret etmek istemiştir. Ancak bununla Özellikle ırmağın kastedildiğini ResuluUah (a.s)'m söylediği rivayetlerle kesindir. Dolayısıyla yerine başka bir şey koyamayız."[161]

HADİSLERLE NASR SURESİNİN TEFSİRİ

2930- Buharı, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) beni, Bedir Savaşı'na katılmış olan büyüklerle birlikte meclisine alırdı. Anlaşılan bu, bazılarının içinde bir rahatsızlığa yolaçtı. "Bunu niye bizimle birlikte meclise alıyorsun? Bizim onun gibi oğullarımız var" dediler. Hz. Ömer (r.a) de: "O sizin bildiğiniz biridir," dedi. Bir gün Hz. Ömer (r.a) onu (Abdullah bin Abbas (r.a)'ı) yine onlarla birlikte meclise aldı. (Abdullah bin Abbas (r.a) dedi ki: "Anladığım kadarıyla o gün, beni sırf onlara göstermek için meclise almıştı. Dedi ki: "Yüce Allah'ın şu sözleri hakkında ne düşünüyorsunuz: "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği. Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Artık Rabbini hamd ile teşbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir." [162]Bazıları: "Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde Allah'ı hamdetmek ve O'ndan mağfiret dilemekle emrolunuyoruz" dediler. Bazıları ise sustular, bir şey söylemediler. Bunun üzerine bana: "Sen de mi böyle diyorsun ey İbni Abbas?" diye sordu. Ben: "Hayır," dedim. "Öyleyse ne diyorsun?" dedi. Şöyle söyledim: "Burada Resulullah (a.s)'m eceline işaret vardır. Allah bunu O'na bildirmiştir. "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman," Bu, senin ecelinin yaklaştığının işaretidir. "Artık Rabbini hamd ile teşbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir." Hz. Ömer (r.a) de dedi ki: "Ben de bunun hakkında senin dediğinden başka bir şey bilmiyorum." Bir rivayette de şöyle denmektedir: "Hz. Ömer (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a)'ı kendine yaklaştırırdı. Abdur-rahman bin Avf (r.a) dedi ki: "Bizim onun gibi oğullarımız var." Hz. Ömer (r.a) de: "O, senin bildiğin husustandır (senin de bildiğin bir sebepten dolayı onu kendime yakın tutuyorum -Çeviren)." dedi. Daha sonra Hz. Ömer (r.a), Abdullah bin Abbas (r.a)'a söz konusu ayet hakkında soru sordu. O da şöyle söyledi: "Bu, Resulullah (a.s)'ın ecelini bildirmektedir. Allah.bunu O'na bildirmiştir." Hz. Ömer (r.a) de dedi ki: "Ben de bunun hakkında senin dediğinden başka bir şey bilmiyorum." [163]Bir başka rivayette de şöyle denmektedir: "Hz. Ömer (r.a) onlara, Yüce Allah'ın: "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman..." sözü hakkında soru sordu. Onlar: "Şehirlerin ve sarayların fethe-dilmesidir," dediler. Hz. Ömer (r.a): "Ey İbni Abbas (r.a) sen ne diyorsun?" diye sordu. O da şöyle söyledi: "Ecel veya Muhammed (a.s) için verilmiş bir örnek ki, O'nun nefsine ağıt (ölümünün yaklaştığı fikrini) sokmuştur."[164]

HADİSLERLE İHLAS SURESİNİN TEFSİRİ

2931- Buhari, Ebu Vâil (rh.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Samed: Seyyidliğin (efendiliğin) en son mertebesindeki seyyid (efendi)."[165]

2932- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Yüce Allah şöyle buyurur: "Ademoğlu bana kötü söz söyler, Oysa onun bana kötü söz söyleme hakkı yoktur. Beni yalanlar. Oysa onun beni yalanlama hakkı yoktur. Bana kötü söz söylemesi, benim çocuğumun olduğunu söylemesidir. Beni yalanlaması ise; "Beni ilk kez yarattığı gibi tekrar yaratamaz," demesidir." Bir başka rivayete göre de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Ademoğlu beni yalanladı. Oysa buna hakkı yoktur. Aynı şekilde bana kötü söz söyledi. Oysa buna hakkı yoktur. Beni yalanlaması; "Beni ilk kez yarattığı gibi tekrar yaratamaz" demesidir. Bana kötü söz söylemesi ise; "Allah çocuk edindi," demesidir. Oysa ben "tek, samed, doğurmamış, doğurul-mamış ve hiçbir şey kendisinin dengi olmayan'ım." [166]

HADÎSLERLE FELAK VE NAS (MUAVVİZETEYN) SURELERİNİN TEFSİRİ

2933- Buhari, Zirr bin Hubeyş (rh. a.)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ubeyy bin Ka'b (r.a)'a Muavvizeteyn (Felak ve Nas sureleri) hakkında soru sordum ve: "Ey İbni Münzir! Kardeşin İbni Mes'ud (r.a) şöyle şöyle diyor," dedim. O da şöyle söyledi:"Ben Resulullah (a.s)'a sordum. "Bize dendi ki..." diye buyurdu." jj Ben de: "Biz de Resulullah (a.s)'m söylediği gibi söyleriz," dedim." Benzer bir rivayette Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un adı geçmemektedir. [167]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle diyor: "Bu şekilde rivayet metninde müphem ("şöyle şöyle diyor" şeklinde) bir
ibare kullanılıyor. Anlaşıldığı kadarıyla ravilerden biri konuyu çok önemli görerek böyle müphem bir ibare kullanmıştır. Sanıyorum bu müphem ibare de Süfyan'dan gelmektedir. İsmaili bunu Abdulcebbar bin Alâ'nın Süfyan'dan rivayeti tankıyla böyle müphem olarak nakletmiştir. Önceleri bu müphem ibareyi Buhari'nin kullandığını sanıyordum. Çünkü Ahmed bin Hanbel'in Süfyan'dan rivayetinde açık ifadenin kullanıldığını görmüştüm. Onun rivayetinin metni şöyledir:"Ubeyy bin Ka'b (r.a)'a dedim ki:"Kardeşin onları mushaftan siliyor." Humeydi de bu metni bu şekliyle Süfyan'dan rivayet etmiştir. Yine onun tankıyla, Ebu Nu'aym, Mustahrec'de rivayet etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Süfyân metni bazen açık ve bazen de müphem ibareyle veriyordu. Yine Ahmed bin Hanbel ve İbni Hibban, Hammad bin Seleme'nin Asım-'dan rivayeti tankıyla şöyle bir metin nakletmişlerdir:"Abdullah bin Mes'ud (r.a), Muavvizeteyn'i (Felak ve Nas surelerini) kendi mushafma yazmazdı."Muhammed, Ebu Bekr bin Ayyaş'tan, o da Asım'dan şöyle bir metin rivayet etmiştir: "Abdullah, Muavvizeteyn hakkında söz söylerdi." ' Buradaki ibarede de mübhemlik (kapalılık) vardır. Müsned'in Ziyâdât-'ında (Ekler'inde) Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah'ın, ayrıca Taberani ve İbni Merdeviye'nin bildirdiklerine göre A'meş, Ebu İshak'tan, o da Abdurrahman bin Yezid en-Neha'i'den şöyle rivayet etmiştir: "ibni Yezid en-Neha'i dedi ki: "Abdullah bin Mes'ud (r.a), Muavvizeteyn'i kendi mushaflarmdan silerdi ve: "Bunlar Allah'ın Kitabı'ndan değildir/' derdi." A'meş şöyle söylemiştir: "Bize Asım, Zirr'den, o da Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan şöyle rivayet etti..." Devamında Kuteybiye'nin hadisinin benzeri

bir hadis nakletmiştir. Bu hadisi Bezzar nakletmiştir. Bu rivayetin sonunda şöyle denmektedir: "Sadece Resulullah (a.s) bunlarla Allah'a sığınmakla ernrolundu." Bezzar dedi ki: "Bu konuda sahabilerden hiç kimse Abdullah bin Mes'ud (r.a)'u izlememiştir. Resulullah (a.s)'tan sahih olarak rivayet edildiğine göre O, bu iki sureyi namazda okumuştur." îbni Hacer daha sonra şöyle diyor: "Bu, yani Resulullah (a.s)'m söz konusu sureleri namazda okuduğuna dair rivayet, Müslim'in Sahih'inde Ukbe bin Amir (r.a)'den nakledilmiştir. İbni Hibban da bir başka tanktan Ukbe (r.a)'den naklettiği rivayette şu fazlalığa yer vermiştir: "Hiçbir namazda bu iki sureyi okumadan geçmemeye güç yetirebilirsen yap." Ahmed bin Hanbel de Ebu Alâ bin Şuhayr'm sahabeden bir kişiden rivayeti tankıyla şöyle bildirmiştir: "Resulullah (a.s) ona (söz konusu sahabiye) Muavvizeteyn'i okuttu ve kendisine şöyle buyurdu: "Sen namaz kıldığında bu ikisini oku." Bunun isnadı sahihtir. Said bin Mansur da Muaz bin Cebel'den şöyle rivayet etmiştir:Resulullah (a.s) sabah namazını kıldı ve onun iki rek'atmda Muavvizeteyn'i okudu."Kadı Ebu Bekr el-Bakillani, el-İntisar adlı kitabında Abdullah bin Mesjüd (r.a)'dan nakledilen rivayetleri te'vil etmiş, Kadı Iyaz ve daha başkaları: da onun te'vilini benimsemişlerdir. Bu konuda adı geçen ilim adamı şöyle söylemiştir"İbni Mes'ud (r.a) bu iki surenin Kur'an'dan olduğunu reddetmemiştir. O sadece mushafta yazılmasını reddetmiştir. O, mushafa, Resulullah (a.s)'m yazılmasına izin verdiğinin dışında bir şeyin yazılmaması gerektiği görüşünü taşıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Resulullah (a.s)'ın, bunları yazılmasına izin verdiğinin haberi ona ulaşmamıştı. Bu, onun kendi yorumuydu yoksa söz konusu iki surenin Kur'an'dan olduğuna karşı çıkması değildi." Bu, güzel bir te'vildir. Ancak yukarıda zikrettiğim sahih ve açık ifade taşıyan rivayet bu te'vili geçersiz kılmaktadır. Çünkü orada şu ifade kullanılmıştır: ! "Bu ikisi Allah'ın Kitabı'ndan değildir." Evet, buradaki "Allah'ın Kitabı" ibaresinin mushaf anlamına alın r>ası mümkündür. O zaman belki te'vil biraz geçerlilik kazanır." İmam Nevevi de, el-Muhezzeb Şerhi'nde şöyle diyor: "Müslümanlar Muavvizeteyn ve Fatiha surelerinin Kur'an'dan olduğu ve ondan bir şeyi inkâr edenin kâfir olacağı üzerinde icma etmişlerdir (birleşmişlerdir). Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilen şey ise asılsızdır, sahih değildir." Ancak bunda biraz tereddüt var. Benzer şeyi ondan (Nevevi'den) önce Ebu Muhammed bin Hazm söylemiştir. İbni Hazm, 'el-Muhalla'nm baş taraflarında şöyle söylemiştir:"Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen ve onun Muavvizeteyn'in Kur'an'dan olduğunu inkâr ettiğine dair rivayet asılsız ve yalandır." Fahri Razi de Tefsir'inin baş tarafında aynı şeyi söylemiş ve: "Kuvvetli kanaate göre Abdullah

bin Mes'ud (r.a)'dan Muavvizeteyn'in Kur'an'dan olduğunu reddettiği yolunda nakledilen rivayet, yalan ve asılsızdır," demiştir. Ancak sahih rivayetler hakkında yapılan dayanaksız tenkidler kabul edilemez. Aksine rivayet sahihtir ama te'vili mümkündür. İmam Ne-vevi sözünü ettiği icma ile bütün asırları kasdetmişse o kesin değildir, ama artık bu konuda istikrar sağlandığı anlamım kasdetmişse o zaman kabul edilebilir."[168]

Dersler Ve Öğütler

Sahabilerden bazılarının, Kur'an-ı Kerim hakkında oluşan ve istikrar kazanan icma'ya aykırı bazı görüşleri vardı. Bunun sebebi ise kendi içtihadları veya tilaveti nesh edilmiş bazı ibarelerin tilavetlerinin hâlâ neshedilmediğini sanmaları yahut Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'den en son neleri okuduğunu bilmemeleriydi. Ancak Hz. Ebu Bekir (r.a), Resulullah (a.s)'ın Kur'an-ı Kerim'i Cibril (a.s)'e en son sunuş şekline uygun olan mushafı derlemesinden, sonra Hz. Osman (r.a)'ın herkesi mushafın tek bir yazılış şekli üzere birleştirmesinden, ardından bu yazılış şekli üzerinde icma'm oluşmasından ve bu icma'ın yani görüş birliğinin kesinlik kazanmasından sonra Hz. Osman (r.a)'ın hazırlattığı bu mushafa uymayan bir şeyin Kur'an'dan olduğu iddiası yahut onda olan bir şeyin inkârı küfür sayılmıştır. Ancak Resulullah (a.s)'tan bir şey almış, sonra başkaları tarafından öğrenilmiş bir şeyin kendi bildiklerini terketmelerini gerektirmeyeceği yolundaki içtihadlarına dayanarak o aldıklarını aynen korumuş olan sahabiler ise mazurdurlar. Çünkü onlara göre kendilerinin almış oldukları vurudu kesin olandır, başkalarının aktardıkları ise bir ihtimaldir. Ancak görüş birliğinin kesinlik kazanmasından sonra bir kimsenin Hz. Osman (r.a) mushafma ters düşen bir şeyi Kur'an'dan sayması caiz değildir. Hz. Osman (r.a)'ın mushafma uygun düşenin Kur'an'dan sayılması için de tevatürle aktarılmış olması şartı aranır (yani yazılış itibariyle Hz. Osman (r.a) mushafma uygun olan bir kıraatin Kur'an'dan sayılabilmesi için tevatürle aktarılmış olması şarttır. Yazılışı o mushafa uyuyor ama okunuş itibariyle tevatürle gelmemişse Kur'an'dan sayılmaz. -Çeviren) Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un Muavvizeteyn ve Fatiha surelerini kendi Kur'an'ına yazmaması meselesine gelince: Böyle yapmasının, onun Muavvizeteyn ve Fatiha surelerinin yazılmasının sünnetten olmadığı görüşünden ileri geldiği yolunda açıklama yapılmıştır. Yahut Kur'an'm bazı kısımlarını yazmaya ihtiyaç görmüyordu. Nitekim Fatiha suresi yazılmasına gerek kalmayacak kadar ün kazanmıştı. Muavvizeteyn'i yazmamasının da

onların yazılmasını sünnetten görmemesinden ileri geldiği açıklaması yapılmıştır. Yahut bu tutumu onun söz konusu iki surenin Kur'an'dan olduğunu öğrenmesinden öncesine aitti. Nitekim on kıraatin çoğunun senedlerinin Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşması ve hepsinde de Muavvizeteyn ve Fatiha surelerinin de yer alması bu konuda bir delil teşkil etmektedir. Bunların Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakli de sahihtir. Asım bin Zur'a'nm Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan naklettiği kıraatta Muavvizeteyn ve Fatiha sureleri mevcuttur ve bu rivayet sahihtir. Bunun Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilmesi sahihtir. 'Menâhilu'l-irfan' yazarının söylediğine göre sahih rivayetlerde, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un, Hz. Osman (r.a) mushafım esas aldığı ve sonuçta kendi mushaflarmı yaktığı bildirilmiştir. Asım'ın sahih bir senedle Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşan mütevatir rivayeti de bu konuda delildir. Aynı şekilde Asım'dan Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşan sahih bir senedle rivayet edilende Muavvizeteyn de mevcuttur. Asım ise yedi kıraat imamından biridir. Yine yedi kıraat imamından olan Hamza, Kur'an'ın tamamını sahih sened-lerle okumuş olan imamlardan biridir. Onun kıraatında da yine Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayetle Muavvizeteyn mevcuttur. Hamza'nın bu kıraat üzere Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşan başka bir sahih senedi bulunmaktadır. Bunun yanısıra yedi kıraat imamından olan Kisâi'nin senedlerinden biri Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşmaktadır. Onda da Muavvizeteyn mevcuttur. Ayrıca on kıraat imamından olan Halefin isnadlarından birisi Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a ulaşmaktadır ve onda da Muavvizeteyn bulunmaktadır. Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan nakledilen rivayetlerin sahih olduğu farze-dilse bile onun bu görüş üzere devam ettiğinin ileri sürülmesi tamamen asılsız bir iftiradır. Meselenin tümü onun, Fatiha suresinin çok meşhur olması ve bu surenin unutulması endişesi taşımaması dolayısıyla bu sureyi kendi mushafma yazmamış olmasından ibarettir. Muavvizeteyn açısından da aynı şey söz konusudur. Söylendiğine göre başlangıçta o Muavvizeteyn'in Kur'an'dan olduğunu bilmiyordu. Aksine bunların sadece dua için okunacak metinler olduğunu sanıyordu. Daha sonra bunların da Kur'an'dan olduğunu öğrendi. Bu itibarla söz konusu surelerin Kur'an'dan olduğuna dair ondan sahih rivayetler nakledilmiştir.'Menâhilu'l-îrfan' yazarı diyor ki:"Yukarıda Önüne koyduğumuz üzere yedi kıraat imamının dördünden sağlam senedlerle bu konuda rivayet nakledilmiştir. Bunlar tevatürle bildirilene, yaygın şekilde nakledilen bilgiye ve ümmetin üzerinde icma ettiği yani görüş birliğine vardığı şeye ulaştıran en sağlam senedlerdendir."[169]

2934- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Ay'a baktı ve şöyle buyurdu: "Ey Aişe! Şunun şerrinden Allah'a sığın. Bu, karanlığın çöktüğü zaman ortalığı bürüyen gecedir." Burada Felak suresinin 3. âyetine işaret vardır. Bu âyette şöyle buyuruluyor: "Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden." -Çeviren) [170]

Bir Açıklama

Ay'ın çeşitli halleri vardır. Bazen geceyi aydınlatır, bazense aydınlığı sağlayamaz. Burada esas olan, gecenin ortaya çıktığında insanın kendini tehlikeden koruyamayacağı için ondan Allah'a sığınmaktır. Askeri baskınlar ve diğer saldırılar için çoğunlukla geceden yararlanılmaktadır. Gece vakti insan, kendine zarar verebilecek varlıkların çoğunu göremez. Gecenin karanlığı iyice çökünce, onun zararını ortadan kaldırmada ve tehlikesini gidermede Ay'ın da bir etkisi olmaz. Bu yüzden Resulullah (a.s), söz konusu durumun, kendisinden Allah'a sığınılması gereken durum olduğuna işaret etmiştir. Bununla İslâm ümmetini, Ay'ın karardığı vaktin, kendisinden Allah'a sığınılması gereken vakit olduğunu hatırlatmış ve böylece bu ümmeti sakındırmıştır. Bu ümmetin fertlerini de Ay'ın karanlık olduğu yani ışığının etki göstermediği vakitten sakındırmak istemiştir.

2935- İbni Huzeyme, Ukbe bin Amir (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir "Yolculukta Resulullah (a.s)'m bineğinin yularını tutuyordum. Bir ara: "Ey Ukbe! Okunmuş olan en hayırlı iki sureyi sana öğreteyim mi?" diye sordu. Ben: "Evet," dedim. Şöyle buyurdu: "Kul euzu bi Rabbi'l-Felak ve Kul euzu bi Rabbi'n-Nâs." Sonra bineğinden inince bu iki sureyle sabah namazını kıldırdı vejfşoyle buyurdu:"Nasıl buldun ey Ukbe?" [171]

HADİSLERLE KUR'AN SURELERİNİN TEFSİRİ KONUSUNDA BAZI YARARLI BİLGİLER

Ehli sünnet ve'1-cemaat1 nezdinde yaygın olan en meşhur tefsir kitaplarından bazıları şunlardır:

1. 'İbni Cerir et-Taberi Tefsiri

Bu kitap, tefsirlerin en kıymetlilerinden, en sahihlerinden ve en derli toplu olanlarındandır. Başka kaynaklarda nadiren bulunabilecek incelemeye dayalı çeşitli bilgileri içinde toplamıştır. îmanı Nevevi, Tehzib'inde şöyle söylemiştir: "İbni Cerir'in tefsir konusundaki kitabının bir benzeri yazılmamıştır. Bu tefsir halen mevcuttur. Yaygındır ve çoğaltılmıştır. Bu kitap aynı zamanda müfessirlerin çoğunun kaynak kitabıdır." Bu tefsir, rivayete dayalı tefsirler arasında ün kazanmıştır. Ancak gerçekte bu kitap rivayete dayalı bilgilerle daha başka kaynaklarda bulunamayacak dirayete dayalı önemli bilgileri biraraya getirmiştir.

2. 'ed-DurrıTl-Mensur fi't-Tefsiri'1-Me'sur1

Bu tefsir, İmam Celaluddin es-Suyuti'ye aittir.

3. 'İbni Kesir Tefsiri'

Rivayete dayalı tefsirlerin en sağlamlarındandır. Bir çok kez basılmıştır. Çağımızın alimlerinden bazıları bunu özetlemişlerdir. Biz de 'el-Esas fi't-Tefsir1 adlı kitabımızda bu kitaba özel faydalı bilgileri ve değerlendirmeleri özet halinde vermeye çalıştık.

4. 'el-Beğavi Tefsiri1

Yazarı tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde önder (imam) bir zattı.

5. 'Celaleyn Tefsiri1

Celaluddin el-Mahalli ve Celaluddin es-Suyuti tarafından yazılmıştır.

6. 'Beyzavi Tefsiri

Bu eser, Mutezili inancındaki Zemahşeri'nin 'el-Keşşâf adlı tefsirinin ehli sünnet ve'1-cemaat üzerindeki etkisini ortadan kaldırmış bir tefsirdir. İlim adamları buna çok büyük değer vermişlerdir. Hatta bu kitaba yazılan haşiyelerin (kenarına açıklama yapılarak yazılan edisyon kritiklerin) sayısı yetmişbeşi bulmuştur. Özetle ifade etmek gerekirse söylenilmesi gereken ne varsa hiçbirini geçmeden söylemiştir. Ancak bazı surelerin faziletleriyle ilgili birtakım mevzu hadislere de yer vermiştir. Bu, ilim adamları açısından kaynak olacak nitelikte bir kitaptır. Hatta ilim adamlarının bile çoğu bunu anlamak ve anlatmakta güçlük çekebilirler. Bazıları bunu anlayabilmeyi bir kimsenin ilim adamı olup olmadığı konusunda ölçek olarak değerlendirmişlerdir. îlim adamları ilim Öğrencilerine

bunu öğretmeyi gelenek edinmişlerdir.
7. İmam Fahreddin Razi'nin 'Mefatihu'1-Gayb' adlı tefsiri.
Bunda başka eserlerde bulunmayan ilim denizleri ve ince bilgiler içeren hazineler mevcuttur. Ancak hatadan ari değildir.
8. Hanefi alimlerinden Ebu Suud el-Imadi'nin, İrşâdu'I-Akli's-Selim ilâ Mezaya'I-Kur'ani'l-Kerim1 adlı tefsiri.
9. Hanefi alimlerinden İmam Nesefi'nin Ruhu'l-Meani' adlı tefsiri. Bu tefsirde gerçekten insanı dehşete düşüren ilginç değerlendirmeler mevcuttur. O, bu eserinde kendinden önceki ilim adamlarının görüşlerini birleştirmeyi amaçlayan bir takım yorumlamalar yapmıştır. Bununla birlikte, içine girmenin tehlikesine daha önce işaret ettiğimiz işâri tefsir unsurları da vardır.
10. Alaaddin Ali Muhammed el-Bağdadi'nin 'Hazin Tefsiri.1 Bazıları bunda çok yararlı bilgiler olduğu görüşündedirler. Hocamız Muhammed el-Hamid kendi ders halkasında bunu öğretimde esas kaynak olarak değerlendirirdi. Önemli özelliklerinden biri şudur: İçinde asılsız bilgiler bulunan bir kıssa veya rivayet aktardığında onu tenkid eder ve asılsızlığını ortaya koyar.
11. el-Hatib eş-Şerbini'nin 'es-Serâcu'1-Munir fi'1-İ'ane alâ Ma'rife-ti Kelâmi Rabbinâ'l-Habir' adlı tefsin.
Menâhilu'l-Irfân yazarı bu kitabı şu şekilde nitelemiştir: "Bu eser, gerçekten büyük bir kitaptır. Üç ayrı özelliğe sahiptir: Delilleri ortaya koymakta ve bunların ne anlama geldiklerini açıklamaktadır. Ayetlerle sureler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Çok sayıda kıssa ve rivayet aktarmaktadır."
12. Çağımızda büyük etkileri olmuş tefsir kitaplarından biri de çok sayıda dinden dönmüş insanı yeniden İslâm'a kazandırmış olan Seyyid Kutub'un'Fi Zilâli'l-Kur'an' adlı tefsiridir. 'Fizilal'il Kur'an', Kur'an'ın beyan konusundaki yüceliğini ortaya koymakta üstün bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle İslâm tarihinde tektir. Biz de 'el-Esas fi't-Tefsir' adlı kitabımızda onun seçkin açıklamalarından alıntılar yaptık. Bu Kur'an'ın üstün özelliklerinden biri şudur: Onun bir tek metninin aynı alanda çok sayıda anlamlar içerdiğini görürüz. Ona en yakın bir siyaka sahip bir metin daha başka değişik anlamlar verir. Kendi özel siyakı içindeki metin de ayrıca değişik anlamlar verir. Ayrıca her bir surenin kendine göre bir tarzı ve siyakı vardır. Bunları tesbit edebilen bir kimse birçok anlam çıkarabilir. Bütün bunları tefsirimizde ortaya koymaya çalıştık. Sonra her bir sure belli bir sure grubu içinde yer almaktadır. Her bir grubun belli bir siyak üzere giden sureleri vardır. Bunun yanısıra Kur'an'ın tümünün de kendine göre bir bütünlüğü vardır. Bu bütünlük içinde insanı dehşete düşüren bir siyakı vardır. Bu siyaktan pek çok anlam çıkarılmaktadır. Bunların tümünü tefsirimizde açıkladık. Buna ek olarak

şunu söyleyebiliriz: Kur'an'ın birden çok kıraatinin olması ve ayetlerdeki vakf (durma) yerlerindeki çeşitlilik, insana pek çok anlam vermektedir. Buradan, bu Kur'an'dan nasıl sayılamayacak kadar çok anlam çıkarılabildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu anlamlar birbirine ters değildir, birbirini tamamlamaktadır. Sadece bu bile insan gücünün başarabileceği bir şey değildir, nerde kaldı Kur'an'daki tüm üstünlükleri başarabilmek? Artık bunun sadece Kur'an'ın mucizelerinin bazıları olduğunu düşünerek konuyu anlayabiliriz. Artık, Kur'an'ın en kısa bir suresinin bile tek başına bir mucize olduğunu düşünerek onun büyüklüğünü kavrarız. Bu, Kur'an'ı hem öğrenmek hem de öğretmek gerekir. Bu, Kur'an Öğrenimine başka bir şeyin öğrenimine verdiklerinden daha çok önem veren Rabbanilerin özelliğidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah bir insana Kitab'ı, hükmü ve peygamberliği verdikten sonra onun insanlara: "Allah'ı bırakıp da bana kul olun" demesi sözkonusu olamaz. Ancak O: "Öğrettiğiniz Kitap gereğince ve kendiniz de incelediğiniz üzere gönülden Rabbe kullar olun" der." [172] 'İşâri tefsir' olarak adlandırılan bazı kitaplar bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Bunlar tefsir açısından bir şey ifade etmez. Bunun yanısıra bazı tefsir kitapları da vardır ki, içeriklerine işari tefsiri de almışlardır. Adet olarak bu alana çoğunlukla sufiler ağırlık vermişlerdir. Bu ise, Kur'an'ı okuyarak onun üzerinde fikir yürütme türlerinden bir türdür. Bu esas itibariyle, Allah'a yönelen bir kimseye sufilerin suluk (Allah'a yöneliş) konusunda kullandıkları kavramlarla bağlantısı olan birtakım anlamlan hatırlatmaktır. Ancak bu konu oldukça tehlikeli bir konudur. Bu şekildeki işâri tefsirlerin çoğunda, o açıklamayı yapan kişi Allah'ın ayetten kasdettiği anlamın o olduğuna inandığı takdirde küfre girebilir. Ayrıca bazı sufiler bu alana ağırlık verirken hakiki tefsiri ihmal etmişlerdir. Hatta bazıları, dinden çıkmış olan bir takım batini fırkalar gibi Kur'an'ın zahiri anlamına ters bir batini anlamının olduğunu ve asıl kastedilenin bu batini anlam olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hatta bazı cahiller böyle işari tefsire dayalı delillerden yola çıkarak, bu Kur'an hakkında bilgisizce ve delile dayanmadan konuşarak kendilerine bazı şeyleri helal sayacak kadar ileri gitmişlerdir. Böylece kişinin smırı aşması durumunda kâfirler arasına girmesinden korkulacağı dairenin içine girmişlerdir. Yani tam küfür sınırına kadar gelip dayanmışlardır. Bir adım daha atmaları durumunda kâfirler araşma girmelerinden korkulur. 'Menâhilu'l-İrfan' yazarı bir işâri tefsirin geçerli olabilmesi için ne gibi kurallara uyulması gerektiği konusunda hatırlatmalarda bulunmuştur. Eğer bir kimse bu şartlardan birine uymazsa, o, bu şekilde yaptığı açıklamanın Kurr-an-ı Kerim tefsiri olduğuna inanması durumunda tehlike dairesinin içine girmiş olur. 'Menâhilu'l-İrfan1

yazan (Allah kendisine rahmet eylesin) şöyle diyor: "Aşağıdaki beş şarta uyulmadığı takdirde işâri tefsir geçerli olamaz: l.Kur'an-ı Kerim'in metninin zahiri anlamına ters düşmemelidir.2. ifadeyle kastedilen anlamın sadece o olduğunun başka bir anlamın kastedilmiş olamayacağının iddia edilmemesi gerekir. 3.Anlamdan bütünüyle uzak, tamamen ihtimal dışı bir te'vil niteliğinde olmamalıdır. Örneğin bazıları Yüce Allah'ın: "Ve inne'llahe le ma'a'l-muhsinin (Muhakkak ki, Allah iyilik edenlerle beraberdir)" [173]sözünü yorumlarken metindeki "lema'a" kelimesini mazi fiil, "muhsinin" kelimesini de onun mef'ulu olarak değerlendiriyor. (Bu durumda ibare: "Allah iyilik edenleri aydınlatmıştır, onlara nur saçmıştır" gibi anlamlara gelir. Oysa ayetin metninde geçen "le'ma'a" kelimesinin başındaki "lâm" te'kid anlamı ifade eder. Ona bitişik olarak okunan "nıa'a" kelimesi ise "birlikte, beraber" anlamına gelen bir edattır. Bu gibi edatlar kendilerinden sonra gelen kelimeleri cer ettiklerinden dolayı devamındaki "muhsinin" kelimesi de "ma'a" ile mecrurdur. Ayet metninin bu şekilde i'rab edildiği konusunda aynı zamanda icma (görüşbirliği) vardır. -Çeviren) 4. Yapılan yorum şer'i veya akli bir esasa ters olmamalıdır. 5. Yorumu destekleyen şer'i bir şahidi bulunmalıdır. Şartları bu şekilde belirlemişlerdir. Ancak buradaki şartlar birbiriyle bağlantılıdır. Bu itibarla üçüncü şartı birinciye, dördüncü şartı da beşinciye dahil edebiliriz. Bunların yerine iki farklı şartın konması daha yerinde olur. Bunların birincisi: Öncelikle Kur'an-ı Kerim ibaresinin ortaya koyduğu açık anlam açıklanmalıdır. İkincisi de: Bu işâri tefsirin amacı onunla ilgili olarak yapılan tefsir hakkında kafa karıştırmak, şüphe uyandırmak olmamalıdır.Sonra bu şartlar bir işari tefsirin kabul edilmesi için değildir. Sadece kesin olarak reddedilmesini gerektirecek bir sebep olmadığının anlaşılması içindir. Yani bu şartlara uymayan bir işari yorumun mutlaka reddedilmesi gerekmez. Ama bu şartlara uyuyorsa kabul edilmesi de şart değildir. Yoksa kabul edilmesinin ve esas alınmasının gerekli olması için konulmuş şartlar değildir.Bu şartlara uyulduğu zaman yapılan yorum, Kur'an'm zahiri anlamına ters düşmez. Bunun yanısıra şer'i açıdan onu destekleyecek bir şahid (dayanak) bulunur. Bu nitelikte olan bir şeyin reddedilmesi gerekmez. Bununla birlikte esas alınması da şart değildir. Çünkü ayet metninde bu anlamın kastedildiğine delalet edecek bir şey yoktur. Bu yorumlar sadece kişilerin kalplerine doğan ve ibarelerin dil yönünden ortaya koyduğu anlamlarla ilgisi olmayan ve kurallara kayıtlı kalmayan ilhamlardır."[174]Bazı ince anlamlar vardır ki, Yüce Allah'ın Kur'an'ı anlamakta kendisine kabiliyet verdiği kimseler bunları tesbit ederler. Bunlar Kur'an'ın doğru bir şekilde yorumlanmasına girer ve bu tür tefsirler geçerli tefsirlerdir.

Bunlar işâri tefsirlerden sayılmaz. İşari tefsir bunun Ötesine geçen türdeki yorumlardır, îşari tefsir olarak adlandırılan yorumların Kur'an tefsiri olarak sayılabilecek bir nitelik taşımadığına ve Kur'an metninin uzaktan veya yakından bu anlamı taşımadığına inanmak gerekir. Buna inanan bir kimse ya bir sapıklık veya küfür dairesine girer. Bu dairelerden hangisine girdiği de, söylediği sözün Kur'an-ı Kerim'in sahih tefsirine yakınlık ve uzaklık derecesine göre değişir. Suyuti, Tibyânu Şerefi İlmi't-Tefsir'de şöyle diyor: "İlim adamları tefsir ilminin öğrenilmesi farzı kifaye olan ilimlerden olduğu ve şer'i ilimlerin en kıymetli üçünün araşma girdiği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. eHsbehâni şöyle demiştir: "Bir insanın icra ettiği mesleklerin en şereflisi Kur'an tefsiridir. En üstün meslek olmasının açıklaması ise şöyledir: Bir mesleğin üstünlüğü ya ilgilenilen şeyle belirlenir. Örneğin boyacılık mesleği, debbağlıktan (deri debbağlamaktan) daha üstündür. Çünkü boyacılıkta altın ve gümüşle ilgilenilir. Bu ikisi ise debbağcıhkta ilgilenilen hayvan derisinden daha üstündür. Ya kastedilen amaca göre belirlenir. Örneğin tıp mesleği süpürgecilik mesleğinden üstündür. Çünkü tıbbın gayesi sağlık sağlamaktır. Süpürgeciliğin gayesi ise ikamet edilen yerleri temizlemektir. Ya da o mesleğe duyulan ihtiyacın derecesine göre belirlenir. Örneğin fıkıh bu yönden üstündür. Bu ilme olan ihtiyaç tıbba olan olan ihtiyaçtan fazladır. Çünkü varlıklar alemi içinde, yaratıklardan biri hakkında ne gelişme olursa onun için fıkha ihtiyaç vardır. Zira dünya ve din işlerinin belli bir düzene konması ve bu düzenin korunması fıkıhla olur. Tıbba ise sadece bazı insanlar bazı zamanlarda ihtiyaç duyarlar. Bu böyle anlaşılınca tefsir ilminin üç yönden de üstünlüğe sahip olduğu görülür. İlgilenen unsur açısından bakılırsa: Burada Allah'ın sözüyle ilgilenîlmektedir ki, o bütün hikmetlerin kaynağı ve her faziletin madenidir. Onda sizden önce yaşamış olanların haberi, sizden önce geleceklerle ilgili bilgiler ve kendi aranızdaki uygulamalarla ilgili hükümler yer almaktadır. Ondaki hikmetlerin sonu gelmez. Amaç yönünden bakılırsa: Ondaki amaç en sağlam kulpa yapışmak ve son bulmayacak olan gerçek mutluluğa erişmektir. Ona olan ihtiyacın derecesi yönünden bakılırsa: Bütün dini ve dünyevi ilerlemeler, kısa ve uzun zamanlar içinde gerçekleştirilecek olan tekâmüller için şer'i ilimlere ve dini bilgilere ihtiyaç vardır. Bu ilimler ise Yüce Allah'ın Kitabı'nın bilinmesine dayanır." Bazıları Kur'an-ı Kerim'in tefsirine ihtiyaç duyulmayacak kadar açık olduğunu ileri sürmüş, sonra da Kur'an'ı kendi kafalarına göre tefsir etmeye başlamış ve hem kendileri sapmış, hem de başkalarını saptırmışlardır. Bu iddianın geçersiz olduğunu anlamak için Yüce Allah'ın şu sözünü okumamız yeterlidir: "Bu Örnekleri insanlar için veriyoruz.

Ancak alimlerden (bilenlerden) başkaları bunlara akıl erdiremezler." [175] Yine müteşabih sözler hakkında da şöyle buyuruyor: "Sana Kitab'ı indiren O'dur. Ondaki bir kısım ayetler Kitab'm temelini oluşturan kesin anlamlı ayetlerdir. Diğerleri ise müteşabih (birden fazla anlama gelebilen) ayetlerdir. Kalplerinde bir eğrilik bulunanlar, bozgunculuk yapmak ve kendilerine göre yorumlamak amacıyla müteşabih olan ayetlerin üzerine düşerler. Onların yorumunu (tam ve doğru olarak) Allah'tan başka kimse bilemez. İlimde derinleşmiş olanlar ise "Bunlara iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Şu var ki, akıl sahiplerinin dışındakiler bunlardan ibret almazlar." [176]Yüce Allah bu ümmete nasıl lütufta bulunduğunu açıklarken de şöyle buyuruyor: "Nitekim içinizde, size ayetlerimizi okuyan, sizi arındıran ve size Kitab'ı ve hikmeti öğreten, daha önceden bilmediğiniz şeyleri bildiren, sizden bir peygamber gönderdik." [177] Burada Resulullah (a.s)'ın hem Kur'an'ı okuduğundan hem de onun ne anlama geldiğini Öğrettiğinden söz edilmiştir.Yüce Allah, bir ayette de Resulullah (a.s)'a hitaben şöyle buyuruyor: "Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendilerine indirileni açıklayasm ve olur ki düşünürler." [178] Tefsir ilmine olan ihtiyaç ortadadır. Bu yüzden kitaplarımızın çoğunda Kur'an'ı hem okumak, hem ezberlemek ve hem de tefsirini yapmak için ilim halkaları oluşturmanın zorunluluğuna işaret ettik. Suyuti tefsir ilmine olan ihtiyacm mahiyetini açıklamak için özel bir bölüm yazmış ve şöyle söylemiştir:"Bu ilme olan ihtiyacın mahiyetine gelince: Bazıları şöyle demişlerdir: "Bil ki, Allah'ın yaratıklarına onların anlayacağı şekilde hitab ettiği bilinmektedir. Bunun için her peygamberi kendi kavminin diliyle göndermiştir. Kitabını da onların dilleri üzere indirmiştir. Tefsire ise önce şunun için ihtiyaç duyulmuştur: Çünkü Kur'an, Arapların en fasih dil konuştukları bir zamanda Arap dili üzere inmiştir. O zamanın insanları bu dilde kullanılan ibarelerin ortaya koyduğu anlamları ve dilin kurallarını biliyorlardı. Batıni anlamlarındaki incelikleri ise inceleme, araştırma yaptıktan ve bununla birlikte pek çok konuda da Resulullah (a.s)'a soru sorduktan sonra anlıyorlardı. Örneğin, Yüce Allah'ın: "İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar; işte güven onlaradır ve doğru yolda olanlar da onlardır," [179]ayeti inince şöyle soru sormuşlardır: "Hangimiz kendine zulmetmemiş olabilir ki?" Bunun üzerine Resulullah (a.s) buradaki zulmü şirk olarak tefsir etti. Bu tefsirine de Yüce Allah'ın şu sözünü delil gösterdi: "Şüphesiz ortak koşmak (şirk) büyük bir zulümdür."[180] Bunun gibi Hz. Aişe (r.a) "kolay hesab"

hakkında soru sormuş, (Resulullah a.s) da: "Bu sunmadır (arzdır)," diye buyurmuştur. Adiy bin Ha-tem'in "beyaz iplik" ve "siyah iplik" ibarelerinden çıkardığı anlamla ilgili rivayetler de bu konuda bir örnektir. Bunun dışında da, sahabilerin Kur'an'm kendine özel anlamlar ifade eden ibareleri hakkında soru sormalarının bir çok Örneği vardır. Onların ihtiyaç duydukları şeylere bizim de ihtiyacımız var. Buna ek olarak bizim Kur'an'm zahiri anlamlarının ortaya koyduğu hükümler konusunda onların ihtiyaç duymadığı şeylere de ihtiyacımız var. Çünkü dilin kurallarını etraflıca öğrenmeden bunları tam olarak anlamamız mümkün değildir. Dolayısıyla biz insanların içinde tefsire en çok ihtiyaç duyanlarız. Bilindiği üzere bazılarının tefsirleri Kur'an'm özlü ibarelerinin üzerinde durmakta ve bunların anlamlarını ortaya koymaktadır. Bazıları onun bazı anlamlarını diğer bazılarına tercih konusu üzerinde ağırlıklı olarak durmaktadır." el-Cuveyni de şöyle diyor: "Tefsir ilmi kolay ve zordur. Zorluğu açıktır. Zorluğu çeşitli yönlerdendir. En belirgin olan yön de şudur: Bu, insanın kendisinden duyarak kas-dettiğini anlama imkânına sahip olmadığı bir konuşmacının sözüdür. O'na ulaşmanın imkânı da yoktur. Darbı meseller, şiirler ve benzerleri açısından ise durum böyle değildir. Çünkü birisi bu sözü söylediğinde insan, onun ne anlama geldiğini konuşan kişiden veya onun duyduğu kişiden öğrenebileceğini bilir. Kur'an'm tefsiri ise kesin bir şekilde ancak Resulullah (a.s)'dan duyularak öğrenilebilir. Bu ise ancak az sayıda âyet açısından mümkündür. Dolayısıyla ifadelerden kastedilen anlamların ilmine ancak bir takım emarelerden ve delillerden yola çıkılarak ulaşılır. Bunun hikmeti ise şudur: Yüce Allah, kullarının kendi Kitab'ı üzerinde düşünmelerini istemiş, bu itibarla Peygamberi (a.s)'ne bütün Kur'an ayetlerini tek tek açıklamasını emretmemiştir." Kitap ehlinin içine düştükleri sapıklıklardan biri, Allah'ın sözlerinin yerlerini değiştirmeleriydi. Ayrıca kitabı okurken dillerini oynatıyorlardı. Zamanımızda da iyice sınırları aşan bazı kimseler ortaya çıkmışlardır. Bunlar Safa ile saflığın ve arılığın kastedildiğini, Merve ile mürüvvetin ve erliğin kastedildiğini ileri sürüyorlar. Çağımızda ayrıca Kur'an'la yetinerek sünneti tamamen silip atan bir takım insanlar ortaya çıkmıştır. Oysa sünnet, başta Kur'an'ın açıklayıcısıdır. Bunun yanısıra emir ve nehiylerin çoğunun ayrıntısı ancak sünnetle bilinebilir. Bu saydıklarımız, çağımızda ortaya çıkmış olan bir çok sapıklıktan sadece bazılarıdır. Bütün bu sapıtmaların incelenmesi durumunda bizzat îslâmi ilmi kurumların bile mensuplarına sundukları düşünce ürünlerinde Hâbil'i Nâbil'e karıştırdıkları görülür. Bir çok îslâmi hareketin izlediği metodlar açısından da aynı şeyi söylemek mümkün. Bunları düşündüğünde, bizim Rabbani öğrenciler için ilim halkaları

oluşturulması ve ehli sünnet ve'1-cemaatin ak-tarılagelen kültürüyle çağın gerektirdiği sahih İslâm kültürünü bir araya getiren dosdoğru bir metodun ışığında Rabbani bir çizgi üzere ilerleme çağrımızın zarureti daha iyi anlaşılır. [181]

DUALAR VE ZİKİRLER TAKDİM

İbadetlerin hikmeti, Allah'ı zikretmektir. Bu bakımdan Allah'ın dininde zikrin büyük bir yeri vardır. Ayrıca zikirler, Hz. Peygamber (a.s.)'in sünnetinde büyük bir yer işgal eder. Hatta Allah'ın kitabını her tilavet edişimizde ve Hz. Peygamber (a.s)'m sünnetini her okuyuşumuzda zikrin ifade edildiğini görürüz. Sünnetin başlıca konularından zikrin var olmadığı bir konu bulmamız da çok azdır. Bu nedenle bu bölümü, sırf zikir denilebilecek şeylere ayıracağız.Zikir ve dualara ait bu bölümde İslamî mucizeleri ele alacağız. Çünkü dualar ve sığınmalar (istiaze) size insan hakkında hayır ve şer sayılan her şeyi tanıttığı gibi, zikir ve dualar da Allah'ı tanıtacaktır. Zikrin en büyük amacı da zaten budur. Dolayısıyla zikir ve duaların İslam'daki tezkiyesi, nefs[182] konusuyla yakından ilgilidir: Hatta genelde tezkiye-i nefsin, zikirsiz ve duasiz tamamlanması mümkün değildir. Marifetullah'la [183] tezkiye-i nefsin en büyük İslam farizalarından olduğunu kavradığımızda, zikrin ve duanın İslam dininde ne denli yer tuttuğunu da anlamış oluruz. Kalb, ancak ve ancak zikirle mutmain olur: "Kalpler Allah'ın zikriyle yatışır."[184] Rasulullah (a.s)'a da ancak zikirle iktida edilir: "Andolsun, Allah'ın elçisinde sizin için, Allah'ı ve ahireti arzu eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için (uyulacak) en güzel bir Örnek vardır."[185] Zikrin Allah'ın dinindeki önemini anlamamız için bize bu kadar açıklama bile yeter. İslam'da ameli ibadetlerin en yücesi namaz ve namazdan en büyük gaye de zikir olunca -ki bunun delili: "Beni zikretmek için namaz kıl!" [186]dır.-namaz dışındaki zikir, namazın sürdürühnesi olur. Namazın gayelerini zikir gerçekleştirir. Kur'an tilavet etmek zikirdir. Dua zikirdir, hatta daha da fazlasıdır. Bunun için Kur'an tilaveti ile Zikirler ve Dualar bölümlerini, hemen Namaz Bölümü'nün arkasına ekledik. Bu bölümde yer alanların dışında ilgili yerlerde bahsedilecek başka zikirler de vardır. Çünkü bütün İslami ameller zikirdir ve bu amellere genelde zikirler eşlik eder. Bu sebeple zikir ve duaların bir yere hasredilmesi en sağlıklı davranış olmayabilir. Onun içindir ki, namaz zikir ve dualarını namaza, Allah'ın esmai hüsnasından, ism-i azamından ve ism-i azamla dua etmekten söz etmeyi, a-kaid bölümüne, rukye [187] konusunu, yani bu konudaki duaları ise oraya dahil ettik. Bazı zikir ve duaları da ilgisi sebebiyle Oruç, Zekat, Hac, Cihad ve Nikah bölümlerinde göreceğiz. Zira zikir ve dualarla daha ilişkili yerler oralardır. Nitekim biz bu bölüme bunlar dışındakileri koyduk.

İşte bunlar da hemen bu bölümün önünde takdim edeceğimiz zikre dair bazı kilometre taşlandır: 1- Allah Teala Hazretleri şöyle buyuruyor: "Öyleyse beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim." [188]"Andolsun, Allah'ın elçisinde sizin için, Allah'ı ve ahireti arzu eden ve Bu ayet, Rasulullah (a.s)'a uymanın, çok zikretmeye bağlı olduğunu göstermektedir.Yüce Allah buyuruyor:"Rabbini zikret ve her şeyden kalbini boşaltarak bütün kalbinle O'na yönel." [189]Yani tam anlamıyla O'na yönel. Rabbin ilk ismi ise lafza-i celal olan Allah ismidir. Kim Allah derse, Allah'ı zikretmiştir. Herhangi bir arz anında Allah'ı zikreden de Allah'ı zikretretmiştir. Bunu istiğfarla, tesbihatla veya Rasulullah (a.s)'a salavatla ya da bunlar dışındaki belli zikirlerle veya uygun zikirlerle yapması farketmez.2. Sırf zikirden bahseden nasslar, sırf duadan bahseden nasslar ve hem zikirden hem de duadan bahseden nasslar vardır. Onun için "En faziletli dua; "Elhamdülillah'tır," diye gelmiştir.[190]Allah Teala'mn; "Öyleyse beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim," ayetini daha önce görmüştük. Dua da zikirdir. Bu sebeple zikirleri ve duaları aynı bölüme ve bu bölümü Kur'an bölümünün arkasına yerleştirdik. Bu iki bölümü ise namaz bölümünden sonraya koyduk. Çünkü Kur'an kıraati, zikir ve dua; namazla yakından ilgilidir. Hatta namaz, Allah Teala'yı bedenen ve lisanen zikretmenin en yüce şeklidir. Namaz, namaz içindeki ve sonrasındaki zikirlerle ve namaz için gerekli zikir ve dualarla neredeyse sünnet-i nebeviyede yer alan zikirlerin çoğunu bünyesinde toplayacaktı. Hatta namaz, zikre ilişkin ve zikir kapsamına giren Kur'ani emirlerin çoğunun gerçekleştirilmesidir. Namazla namazdan sonra kaydettiklerimiz, yani bu bölümle bundan öncekiler arasındaki ilişki açıktır. 3.Nasslarda zikirle, bazan Allah'ın kitabınm ve Rasulünün sünnetinin bütünüyle tatbiki yani uygulaması, bazen ilim öğrenme kastedilir. Kitab ve sünneti öğrenmek zikirdir, öğretmek zikirdir. Emri yerine getirmek ve yasağa uymak da zikirdir. Zikir kelimesi en geniş anlamıyla budur. Sonra, zikir en azından genel anlama gelir ve buna Kur'an ve Allah'ın doğrudan doğruya zikredildiği ibadetler girer. Zikir bundan daha özel anlama da gelir: Doğrudan doğruya Allah'ı zikretmek. Yani Allah'ı diliyle zikretmek. Bu bölümün konusu da zaten budur. Zikir bazen de tezekkür yani tefekkür ve düşünme anlamına gelir. O halde kitab ve sünnette geçen her zikir, bu bölümde zikredilmiştir. 4. Bu kitapta bazı nassların zikri, -mesela- cihad gibi bazı amellerden daha yüce bir makama oturttuğunu görüyoruz. Gerek bu konuya gerekse başka konulara şu şekilde dikkat çekmemiz gerekmektedir: a. Zikir bazı insanlar için, haklarındaki diğer

bir amelden daha değerli olabilir. Halbuki o amel diğer insanlar hakkında daha değerlidir. Mesela, bir insanın zikretmesi müstehapken cihad etmesinin farz-ı ayn olması gibi. Böyle bir insan hakkında cihadın daha değerli olduğunda şüphe yoktur. . Bazı insanlar hakkında zikir, vaktin hakkı olabilir. Halbuki diğer insanlar hakkında böyle değildir. Zikir kimlerce vaktin hakkı ise, onlar hakkında daha değerlidir. . Zikir bazı insanlar hakkında ihlasa" ulaşmak veya bazı hastalıklardan kurtulmak için şart olabilir. Dolayısıyla zikir, bu insanlar için nafile kabilinden birşey değil, aksine büyük bir farz kabilindedir. Çünkü farzın, ancak sayesinde tamamlanabildiği şey de farzdır. Ayrıca bazı insanın cihadı, kalbi hastalıklar sebebiyle makbul olmayabilir. Onun hakkında zikir daha faziletlidir. Çünkü makbul amele vesiledir. Ama o kimse hakkında cihad da farzsa bu durumda ona iki şey farz olur: Kalb selametine ulaştıracak zikir farizası, Cihad farizası. u, hakkında anlaşılması gereken bazı nasslar bulunan bir örnektir. Her halükarda, onu diğer ibadetlere üstün tutan zikre has hadislerin hedefinin Müslümanı amele alıştırmak ve amelin zikre eşlik etmesi olduğunu, dolayısıyla Müslümanın amel işlerken zikirden yüz çevirmeyeceğini ve istenen ameli da yapmamazlık edemeyeceğini anlamamız gerekir. . Zikir ve dualar konusunda iki meseleye de çokça dikkat çekmeliyiz: . Zikir ve dualarda yer alanlar, bize Allah'ı tanıtır. Sahih dua ve zikirlerde insanın Allah'tan isteyeceği en önemli şeyleri gösteren konular vardır. Mesela, istiazeleri yani sığınmaları okursak Müslümanın kaçmakta titizlenmesi gereken en önemli şeyleri öğreniriz. Sahih duaları okursak Müslümanın özen göstermesi gereken en önemli şeyleri anlarız. Öyle ki, zikir ve dualar sayesinde insan, neredeyse en önemli İslami meseleleri tanıyacaktır. u eserin 'Hadislerle İslam Akaidi' bölümünde bir çok münasebetle bazı zikir ve dualar geçtiğini gördük. Mesela, 'La ilahe illallah'in fazileti ile rukye-den ve temâimden [191]söz edildiği gibi... amazlar bölümünde, namaz' dua ve zikirlerini görmüştük. Bu konunun Oruç, Cihad gibi bölümlerinde de ilgili zikirleri göreceğiz. Hayat bölümünde ise, yolculuk, yemek, içmek, giyim, hastalık ve ölümle ilgili zikirleri göreceğiz. Buna burada şunun için işaret ettik: Çünkü dua ve zikirlerin 'Kitabu'z-Zikr'lerde (Zikir bölümleri) zikredilmesi, adet olagelmiştir. Ama biz bu dua ve zikirleri kendi yerlerine koymayı uygun gördük. Zira yerlerinde zikredilmeleri daha uygundur.[192]

DUALAR VE ZİKİRLER BÖLÜMÜNÜN KISIMLARI

1. Zikrin ve zikir meclislerinin fazileti.
2. Duanın fazileti, bazı hükümleri ve adabı.
3. Sabah ve akşamın dua ve zikirleri.
4. Genel dualar hakkında iki fasıl:
a. Mutlak dualar, **b**. İstiazeler (sığınmalar).

5. Mutlak zikirler ve üç fasıl: **a.** Teşbih, tehlil, tekbir, tahmid ve havkale[193] **b.** İstiğfar.
c. Hz. Peygamber (a.s)'e salavat getirme.
6. Bir münasebete ya da duruma bağlı zikir ve dualar ve beş fasıl:
a. Uyurken ve uyanırken yapılan bazı zikir ve dualar.Eve ve camiye girip çıkarken yapılan bazı dualar.
c- Bazı meclis adabı ve duaları, d. Sıkıntı, endişe ve hüzün dualar.
e. İlgisi dolayısıyla gördüğümüz veya göreceklerimiz dışında bir münasebet, durum ya da amel anında söylenen dua ve zikirler.[194]

ZİKRİN VE ZİKİR MECLİSLERİNİN FAZİLETİ

2936-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Allah Teala'nın zikir ehlini arayan melekleri vardır. Allah'ı zikreden bir cemaat buldular mı; "İhtiyacımıza gelin," diye birbirlerini çağırıp zikredenleri kanatlarıyla en yakın semaya kadar kuşatırlar." Rasulullah (a.s) şöyle devam etti:
"Daha iyi bildiği halde Rableri onlara sorar: "Kullarım ne istiyorlar?" Melekler: "Seni teşbih ediyorlar, sana tekbir getiriyorlar, sana hamdediyorlar, seni methü sena ediyorlar," derler. "Beni görmüş müdürler? "buyurur. "Hayır, vallahi seni görmemişlerdir,"derler. "Beni görselerdi nasıl olurdu?" buyurur. "Şayet seni görselerdi, sana daha bir aşk ve sevide ibadet eder, över ve teşbih ederlerdi," derler."Ne istiyorlar?" buyurur. "Senden Cennet'ini istiyorlar," derler. Orayı görmüş müdürler?" buyurur. "Hayır vallahi Yarabbi, görmemişlerdir/'derler. "Orayı görselerdi nasıl olurdu?" buyurur. "Şayet orayı görselerdi, Cennet'e karşı daha istekli, daha arzulu ve daha rağbet eder olurlardı," derler. "Bana neden sığmıyorlar?" buyurur. "Sana Cehennem'den sığınıyorlar," derler."Orayı görmüş müdürler?" buyurur. "Hayır vallahi, orayı görmemişlerdir," derler. "Görselerdi nasıl olurdu?" buyurur. "Şayet görselerdi oradan daha çok kaçar ve korkarlardı," derler. "Siz de şahid olun ki, ben onları bağışladım," buyurur." Allah Rasulü (a.s) şöyle devam etti: "Meleklerden bir melek: "Aralarında falan kimse de vardı, onlardan değildir, bir ihtiyacı için gelmişti," der. "Onlar, sohbetlerine katılanların şaki olmadığı sohbetçilerdir," buyurur.1 Müslim'in rivayeti ise şöyledir: "Rasulullah (a.s) şöyle anlatır: "Allah Tebareke ve Teala'nın zikir meclislerini arayan fazladan gezgin| melekleri vardır. İçinde zikir yapılan bir meclis buldular mı zakirlerle bera-j ber otururlar ve onlara en yakın semanın arasını dolduruncaya kadar kanat4 larıyla birbirlerini kuşatırlar. Dağılınca semaya tırmanıp çıkarlar. En iyisini bildiği halde Allah Azze ve Celle kendilerini sorar "Nereden geldiniz?""Yeryüzündeki senin kullarının yanından geldik. Seni teşbih ediyorj lardı, Sana tekbir getiriyorlardı. Sana tehlilde bulunuyorlardı ("La ilahe ülalf lah" diyorlardı). Seni uluyorlardı ve senden diliyorlardı," derler. "Benden ne istiyorlardı?" buyurur. "Senden Cenet'ini istiyorlardı," derler. "Cenetim'i görmüş müdürler?" buyurur. "Hayır Ya rabbi,"1 derler. "Ya Cennet'imi görselerdi nasıl olurdu?" buyurur. "Senden bağışlanmalarını diliyorlar," derler." Allah Rasulü (a.s) şöyle devam etti: "Onları bağışladım, istediklerini verdim, sığındıkları şeyden de emin kıldım," buyurur. "Rabbimiz, aralarında filan kimse de vardı. O çok günahkar bir kuldur. Sadece şöyle bir uğramıştı da onlarla

oturdu," derler." Rasulullah (a.s) şöyle devam etti: "O zaman Allah Teala şöyle buyurur: "Onu da bağışladım. Onlar, kendileriyle oturanların şaki olmayacağı bir cemattir," buyurur."[195]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde der ki: "Bu hadiste zikrin fazileti ile zikir meclislerinin, onlara iştirak etmese bile zikir ehli ile oturmanın, salihlerle düşüp kalkmanın ve bereketlerinin fazileti yer almaktadır."[196] îbni Hacer de Fethu'l-Bari'de hadisten sonra şöyle der: "Burada zikirden maksat, söylenmesi teşvik edilen sözleri söylemek ve dil ile çokça getirmektir: Bakiyat-ı salihat gibi... Bakiyat-ı salihat şudur: "Subhanallah velhamdülillah ve la ilahe ilallahu vallahuekber" ve buna eklenecek havkele yani "La havle ve la kuvvete illa billah," besmele, hasbele yani "Hasbünallahü ve ni'me'l-vekil', istiğfar...vb ile dünya ve ahi-ret hayrını istemedir. Yine zikrullah denilip, bununla üzerine farz olan veya Kur'an tilaveti, hadis kıraati, ilim tahsili ve nafile namaz kılmak gibi nafile olan bir amele sarılmak kastedilebilir." [197] Yine aynı eserde Hafız îbni Hacer şöyle der: "Seni teşbih ediyorlar. Sana tekbir getiriyorlar ve sana hamdediyorlar," sözüne İshak ve Osman, Cerir'den; "Seni uluyorlar (temcid)." şeklinde bir i-lavede bulunmuşlardır. İbni Ebi'd-Dünya'nın rivayeti de böyledir. Ebu Muaviye'nin rivayeti ise şu şekildedir: "Onları sana hamdeder, seni ulular ve zikreder durumda terkettik." Ismaili'nin rivayetinde de şöyle geçer: "Rabbimiz, yanlarına, seni zikrediyorlarken vardı," derler." Süheyl'in rivayetinde ise:
"Senin yeryüzündeki kullarının yanından geldik. Seni teşbih, tekbir, tehlil, tahmid ediyorlar ve senden diliyorlardı," diye geçer. Bezzar'm kaydettiği Enes hadisinde ise şöyledir: "Nimetlerine saygı gösteriyorlar, kitabını okuyorlar, Peygamberine vat getiriyor ve senden dünyalarını ve ahiretlerini istiyorlar." [198]

Bir Açıklama

Bu rivayetlerin hepsinde şu sonuç çıkarılır: Zikir meclislerinden maksat, hadiste geçen teşbih, tekbir vs. zikir çeşitleriyle Allah'ın zikredildiği; Allah Teala'nın kitabının okunduğu; dünya ve ahiret hayırlarının Allah'tan dua edilerek istendiği meclislerdir. Hz. Peygamber (a.s)'in hadislerinin okunmasının, Şer'i ilimlerinin

öğrenilip öğretilmesinin ve tartışılmasının ve nafile namaz meclisi sayılıp sayılmaması tartışılır. Hadis kıraati, ilim öğrenilip öğretilmesi ve tartışılması, zikrullah diye adlandırılanlar kapsamına giren şeyler cümlesindense de, zikir meclislerinin sadece teşbih ve tekbir gibi benzeri meclislerine tahsisi çok karışıktır. [199]

2937-Taberani, Muaz bin Enes (r.a)'den rivayet etmiştir. "Rasulullah (a.s) şöyle anlatıyor: "Şam Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ben meleklerimden oluşan bir toplulukta zikrederim. Bir toplulukta zikrederse (bu defa da) mutlaka refik-ı a'la'da zikrederim."[200]

2938-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Muaviye bir gün mescidde bir halkaya (zikir halkası) rastladı ve: "Niye oturuyorsunuz?" dedi. "Allah'ı zikretmek için oturuyoruz," dediler. "Allah aşkına... Sadece bunun için mi oturuyorsunuz?" dedi. "Vallahi başka bir şey için oturmuyoruz," dediler. "Dikkatinizi çekerim. Sizin yemin etmenizi itham etmek için istemedim. Rasulullah (a.s)'e benim kadar yakın olup da benden daha az hadis rivayet eden hiç kimse yoktu. Rasulullah (a.s) ashabından bir halkaya rastladı da: "Niye oturuyorsunuz?" buyurdu. "Allah'ı zikretmek, bizi İslam'a yönlendirdi ve bize İslam nimetini bahşetti diye O'na hemdetmek için oturuyoruz," dediler. "Allah aşkına söyleyin, sadece bunun için mi oturdunuz?" buyurdu. "Vallahi sadece bunun için oturduk," dediler. "Dikkatinizi çekerim. Yemin etmenizi itham ettiğim için istemedim. Fakat bana Cebrail gelip Allah Teala'nm sizinle meleklerine övündüğünü haber verdi," buyurdu."[201]

2939-MüsIim, Ağar bin Ebu Müslim (rh.a)'den rivayet etmiştir: "Ağar şöyle der: "Ebl Hureyre ile Ebu Said'in Rasulullah (a.s)'m şöyle dediğini kesinlikle haber verdiklerini ben de kesinlikle söylerim: "Allah (c.c)'ı zikrederek oturan bir cemaati mutlaka melekler kuşatır, rahmet sarıp sarmalar. Üzerlerine sekînet iner ve Allah onları huzurunda-kilere zikreder." [202]

Bir Açıklama

Bu nasslar, zikretmek için toplanmaya ve zikir meclislerine katılmaya; teşvikte esastır. Bazı alimler zorlanarak bu nasslann ilim meclislerine dairj olduğunu

söylemişlerdir. Bu, İbni Cerir'in de aşağıda belirttiği gibi [203]yanlıştır:"Hadis kıraatinin, şer'i ilimleri öğrenip öğretmenin ve müzakere etme-j nin, nafile namaz kılmak için toplanmanın, bu meclislere dahli (zikir meclij si sayılması) tartışılır." [204] İbni Mes'ud dan rivayet edilen ise, sahabi görüşüdür. Nasslara ters düşj tüğünde ise nasslar tercih edilir. Bundan dolayı, alimlerle şeyhler nelerin zikij-meclisi olacağına dair çok çalışmışlardır. Mutasavvıflar bu anlamı kabul ede|-rek, bunu Allah'a gidiş yolunda (seyru sülük) asıl saymışlardır. [205]

2940-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Sabah namazından Güneş'in doğuşuna kadar Allah (c.c)'ı zikreden bir cemaatle oturmam, bana İsmail evladından dördünü azad etmekten daha sevimlidir. İkindi namazından Güneş batmcaya kadar Allah (c.c)'ı zikreden bir cemaatle oturmam da bana (diğer bir) dördünü azad etmemden daha sevimlidir."[206]

2941-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala buyuruyor ki: "Ben, kulumun beni zannetiği gibiyim. Beni zikrettiğinde onunlayım. Beni tek basmayken zikrederse, ben de onu tek başıma iken zikrederim. Yok eğer seçkin bir cemaat içinde zikrederse, ben de onu o (Beni aralarında zikrettiği) cemaatten daha hayırlı bir cemaat içinde zikrederim. O bana bir kanş yaklaşırsa, ben ona bir zira [207] yaklaşırım. Bir zira yaklaşırsa, bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim."[208]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'inde şöyle nakleder: "Mezari şöyle demiştir: "Nefs kelimesi, sözlük itibariyle çeşitli anlamlara gelir. Zat anlamı b onlardan birisidir. Allah Teala'nm zatı hakikisi vardır. Maksat, Allarjl Teala'nm "fi nefsi" (tek başıma iken) sözüdür."[209]İbni Hacer de Feth'de şöyle der:[210] "Senin nefsinde olanı bilmiyorum," demek, yanında olanı bilmr demektir." Yine İbni

Hacer, İbni Battal'ın şöyle dediğini nakleder: [211] "Kulun kendisine bir karış ve bir zira yaklaşmasından, gelmesinden ve yürümesinden bahsetti. Kulumun O'na yaklaşmasının anlamı, itaat etmek, farzlarını ve nafilelerini yerine getirmek suretiyledir. Allah Teala'nm kuluna yaklaşması, gelmesi ve yürümesi ise, itaatinde tutması ve rahmetine yak-laştınlması demektir. "Ben ona koşarak gelirim," İfadesi de ona sevabım derhal gelir anlamındadır."[212]

2942-Bezzar, İbni Abbas (r,a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Tebareke ve Teala buyuruyor ki: "Ademoğlu! Sen beni tenhada zikderesen ben de seni tenhada zikrederim. Sen beni seçkin bir cemaat içinde zikredersen, ben de seni beni aralarında zikrettiğin kimselerden daha hayırlı bir cemaat içinde zikrederim."[213]

2943-Ahmed bin Hanbel, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala şöyle buyuruyor: "Ademoğlu! Beni kendi kendine zikredersen, ben de seni kendi kedime zikrederim. Beni seçkin bir cemaat içinde zikredersen, ben de seni o seçkin cemaatten daha hayırlı bir cemaat içinde zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsan, ben de sana bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirsen, ben de sana koşarak gelirim."

Katede dedi ki: "Allah Teala en süratli bir şekilde bağışlar."[214]

2944-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "(Hz. Peygamber a.s) şöyle buyurdu: 'Cennet bahçelerine uğradığınız zaman otlayınız." 'Cennet bahçeleri nerelerdir?" dediler. "Zikir halkalarıdır," buyurdu."[215]

2945- Tirmizi, Abdullah bin Bişr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam: "Ya Rasulullah, hayır çeşitleri çoktur. Hepsini yapmam imkansız. Bana devamlı yapacağım bir şey bildir. Bana çok şey söyleme,, unuturum," dedi." Bir rivayete göre ise şöyle sormuştur: "İslami hükümler çoğaldı, ben ise yaşlandım. Bana devamlı yap bir şey bildir. Bana çok şey söyleme. Unuturum." Bunun üzerine Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Dilin devamlı Allah Teala'yı zikretsin."[216]

2946-Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eşarî (r.a)'derj etmişlerdir:"Hz.

Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "İçinde Allah'ın zikredildiği evle, içinde Allah'ın zikredilmedi ği evin benzeri, diri ile ölü gibidir." Müslim'in rivayeti budur. Buhari'nin rivayeti ise şöyledir: "Rabbini zikredenle Rabbini zikretmeyenin misali, diri ile ölü arasındaki fark gibidir."[217]

2947-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'ten rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s) Mekke yolunda ilerliyordu. Cumdan denilen bir dağa rastladı. (Yanındakilere) : "Yürüyün, burası Cumdan dağıdır. Müferridum geçip gitmiştir," buyurdu. "Muferridun kimdir ya Rasulullah?" dediler. "Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlar," buyurdu." [218]

2948-imam Malik, Ebu Derda (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Size amellerinizin en hayırlısını, derecelerinizi en çok yükseltenini, uzun vaktinizde en temiz (tezkiye) olanını, sizin için gümüş paradan ve altın paradan daha iyisini, düşmanlarınızla karşılaşıp sizin onların boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boyunlarınızı vurmalarından (ci-haddan) daha hayırlısını bildirmeyim mi?" buyurdu. "Evet," dediler." (Bunun üzerine şöyle) buyurdu: "Zikrullah."[219]

Bir Açıklama

Sadece zikrullah bu makamdadır. Çünkü zikrullah, kalbin yakînî injirila huzura (itmi'nana) ulaşması için şarttır. Bu da dinin en yüce gayesidir. "Kalpler Allah'ın zikriyle yatışır."[220] Sonra zikrullah, amellerin onsuz kabul edilmediği ihlasa varış yoludur. Farzları bırakıp veya haramlara aldırış etmeyip zikre yönelen insanlar yanılmıştır. Zikrin yeri sadece bu kadardır. Çünkü zikir, farzların yerine getirilip haramların yapılmamasına yardımcıdır. "Çünkü namaz kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirir, Allah'ı anmaç elbette en büyük (ibadet)'tir."[221]
Bâcî şöyle der: "Hz. Peygamber (a.s)'in zikrullah sözü bir kaç anlama gelebilir. Çünkü Allah'ı zikir iki türlüdür: Dille zikretmek ve emredileni yapmak, yasaklanandan kaçmak. Bu da zikirdir. Dille zikir de iki çeşittir. Vacip olan ve mendup olan dille zikir. Vacip olanı namazda Fatiha'yı okumak, tekbir getirmek, selam vermek vb. dir. Mendup olanı ise, Kur'an okumak, teşbih, tehlü vd. zikirlerdir. Vacip olan zikrin; cihad, zevak vd. hayırlı amellere üstün olması

ihtimali vardır. Dolayısıyla namaz kılanın sevabı diğerlerinden daha çoktur denilebilir. Ama mutlak surette, ama belli bir vakitte, ama belli bir durumda. Mendup olan zikrin de diğer amellere üstün olması ihtimali vardır. Mendup zikir de iki anlama gelir. Birincisi: Sevabı en büyük olanı. Bunu hadislerden tesbit ederiz. İkincisi: Çokça tekrarlanmsı. Bu da gözlemle tesbit edilir." [222] Fethu'l-Bari'de, Hafız İbni Hacer, Ebu Derda'nin rivayet etmiş olduğu şu hadisle Mücahid'in rivayet ettiği ve mücahidin peşpeşe oruç tutan aralıksız namaz kılan kimse gibi olduğuna dair hadisle cihadın diğer salih amellere üstün olduğunu gösteren öteki hadisleri zikrettikten sonra şöyle der: "Allahu a'lem Ebu Derda hadisiyle diğer hadislerin arası şöyle uyuştu-rulabilir: Ebu Derda hadisinde geçen 'zikrullah' mükemmel anlamdaki zikirdir: Yani dille zikri, zikrin anlamını ve Allah Teala'nın yüceliğini düşünmek şeklindeki kalbî zikirle bir araya getirmektir. Böyle bir zikre ulaşan kişi, böyle şeyleri yapmaksızın kafirlerle çarpışmadan daha üstün olur. Değilse cihadın üstünlüğü, sadece dille yapılan zikre nispetledir. Bütün buları yapabilmeyi başaran kimse mesela diliyle, kalbiyle ve tefekkürle zikreden ve namaz kılarken, oruç tutarken sadaka verirken veya küffarla savaşırken hep böyle olan kimse zirveye ulaşmıştır. Doğrusunu ise yüce Allah bilir." Ebu Bekir bin el-Arabî ise şöyle demiştir: "Her salih amelin düzgün olması için mutlaka zikir şart koşulmuştur. Mesela Sadaka verirken veya oruç tutarken kalbiyle Allah'ı zikretmeyen kimsenin ameli mükemmel değildir. İşte bu bakımdan zikir en faziletli amel olmuştur."

2949- Ahmed bin Hanbel, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ademoğlunun yaptığı hiçbir amel, onu Allah'ın azabından kurtarmakta zikrullah kadar tesirli değildir."[223]

2950-Bezzar, Enes (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m ashabı şöyle dedi: "Biz, Hz. Peygamber (a.s)'in yanında iken kendimizde sevdiğimiz haller görürdük. Çoluk çocuğumuzun yanma dönüp onlarla haşır neşir olunca, halimizi beğenmezdik."Bunu Hz. Peygamber (a.s)'e anlattılar. O zaman: "Yalnız başına iken de benim yanımda iken olan haliniz üzre devam etseniz, melekler sizinle kanatlarıyla tokalaşırlardı. Ama insanın bir anı bir anma uymaz," buyurdu."[224]

2951-MüsIim, Hanzele bin Rebi' (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'in

huzurundaydık. Bize Cehennem'i anlattı. Sonra eve geldim. Çocuklarla gülüp oynadım, hanımla oynaştım. Dışarı çıktım. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e rastladım ve durumu anlattım. "Ben de senin dediklerini yaptım?" dedi. O sırada Rasulullah (a.s)'a rastladık. Dedim ki: "Ya Rasulallah (a.s), Hanzele nünafık oldu." "Allah, Allah!..." buyurdu. O'na durumu anlattım. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a): "Onun yaptıklarını ben de yaptım," dedi. Resulullah (a.s): "Hanzele, insanın bir anı bir anma uymaz. Kalblerimiz hep o anlatış anındaki gibi olsaydı, melekler sizinle tokalaşırlardı, hattâ yolda - belde size selam verirlerdi," buyurdu."[225]

Bir Açıklama

"Hanzele münafık oldu": Yani münafık olmaktan korktu. Çünkü Hz. Peygamber (a.s)'in huzurunda murakabe, tefekkür ve ahirete yönelmesi sayesinde korkmuş, huzurundan çıkınca ise hanımıyla, çocuklarıyla ve dünyalık teminiyle meşgul olmuştu. Münafıklığın aslı, gizlediği şerrin tersini sergilemektir. Hanzele (r.a) bu durumun bir münafıklık olmasından koktu. Ama Hz. Peygamber {a.s) onlara bunun münafıklık olmadığını ve ol hal üzre devam etmekle mükellef olmadıklarını bildirdi. [226]

2952-Tirmizi, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala şöyle buyuruyor: "Beni herhangi bir gün zikredeni veya benden herhangi bir yerde korkanı Cehennem'den çıkarın."[227]

2953- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (sas) buyurdu ki: "Kabe'yi tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y ve Şeytan taşlama, zicrüllah (Allah'ı zikretmek) için konuldu." Ebu Davud'un rivayeti de böyledir. Tirmizi'nin bir rivayetinde [228] ise Resulullah (a.s)şöyle buyurmuştur: "Şeytan taşlama ile Safa ve Merve arasında sa'y, zikrulah gerçekleştirmek için vaz' olunmuştur." Hâkim "Başka bir şey için değil," şeklinde bir eklemede bulunmuştur. [229]İbni Huzeyme'nin rivayetinde ise; "Başka bir şey için değil," diye geçmektedir. [230]

2954- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) her hali üzre Allah'ı zikrederdi."[231]

2955-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said (r.a)'den merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:

"(İnsanlar) "Deli" diyecek kadar Allah'ı çok zikredin."[232]

ZİKRİN FAYDALARI

îbni Kayyim, kitabında [233] zikrin 79 faydasını saymıştır. Bu faydalar şunlardır:

1. Zikir; Şeytan'i kovar, kaçırır ve kırar.
2. Allah Teala'yı razı eder.
3. Kalbten endişe ve gamı giderir.
4. Kalbe ferah, sevinç ve huzur verir.
5. Kalbi ve bedeni güçlendirir.
6. Yüzü ve kalbi nurlandinr.
7. Rızkı çeker.
8. Zikredene heybet, tatlılık (şirinlik) ve güzellik verir.
9. Kula Allah'ı, Allah'a kulu sevdirir.
10. Müslümanı, Müslüman kardeşlerine sevdirir.
11. Murakabe duygusunu ve ihsan makamını kazandırır.
12. Tekrar tekrar Allah'a yöneltir.
13. Allah (c.c)'a yakınlığı sağlar.
14. Marifetullah'a ulaştırır. :
15. Allah'tan korkutup sakındırır yüceliğini hissettirir.
16. Zikreden zakir, Allah tarafından zikredilenlerden olur.
17. Kalbi canlandırır ve kalbe huzur verir.
18. Zikir kalbin ve ruhun gıdasıdır.
19. Hataları silip yok eder.
20. Allah'la ünsiyet peyda eder.
21. Kulla Rabbi arasındaki tanışmazlığı giderir.
22. Sertliğin gitmesine sebep olur.
23. Dünyada da, ahirette de Ulah'ın azabından kurtarır.
24. Sekinetin inmesine, rahmetin kuşatmasına ve zikredeni meleklerin1 sarıp sarmalamasına sebep olur. \
25. Dilin gıybetten, koğuculuktan ve bütün dil âfetlerinden geri durmasına sebep olur.
26. Zikir meclisleri melaike meclisleridir.
27. Zikir, zikredeni ve zikredenle birlikte oturanı mesut eder.
28. Kul, zikir sayesinde kıyamet günü hasretten çıkar.
29. Zikirle ağlama bir araya gelirse, kıyamet günü Allah Teala'nın gölgelendirmesine sebep olur.

30. Zikirle meşgul olmak, kul istemese de zahiri ve batim ilahi lütuflara sebep olur.
31. Faziletinin büyüklüğüne rağmen en kolay ibadettir.
32. Cennet fidanıdır.
33. Diğer bir çok amele verilmeyen ecir ve sevap zikre verilir.
34. Kendisini zikredene Allah Teala, onu fazlından unutmayacağına garanti vermiştir.
35. Zikir insanın her halükarda yapması mümkün olabilen bir ibadettir.
36. Zikir, zakirin hakla batılı ayırdetmesini sağlar.
37. Zakir, dünya'da da bir nur, ahirette de bir nur üzredir.
38. Zikir, velilik fermanı, Allah'a gidiş yolunda özün özüdür.
39. Kalbin sadece zikrin giderebileceği ihtiyaçları vardır.
40. Zikir kalbi tamamen Allah'a yöneltir, Alah'tan gayrisinin etkilerini ve Allah'tan gayrisi sebebiyle meydana gelen dağınıklığı giderir. Aynı zamanda kalbten gaflet ve uyuşukluğu yok eder.
41. Zikir salikler paçaları sıvadığı anlarda marifet meyveleri veren bir ağaçtır.
42. Zikir, insanı Rabbine yaklaştırır ve Rabbi onunla birlikte olur.
43. Zikir, köle azad etmeye, malını infaka ve Allah yolunda süvarilere at temin etmeye denktir.
44. Zikir, Allah yolunda kılıçla savaşmaya denktir.
45. Zikir, şükrün başıdır.
46. Allah katında en değerli muttaki kimseler, dili ile Allah'ı zikreden salih kimselerdir.
47. Zikir, kalb kasvetini (katılığını) giderir.
48. Allah'ın nimetlerini çekmekte, intikamını savuşturmakta zikir gibisi yoktur.
49. Zikir, Allah'ı ve meleklerini zikredene salavat getirtir.
50. Dünyada zikir meclisleri cennet bahçeleridir. Zikir meclislerinde bulunan kimse, ahiret kokuları koklanan dünya Cennetlerîndendir. Zikir meclislerinde bulunuşu sebebiyle melekler de onunla oturur. Hattâ Allah o kuluyla meleklerine öğünür.
51. Zikre devam eden Cennet'e gülerek girer. %
52. Allah'ın dinini tefekkür eden kişi, bütün amellerin zikir için konulduğunu anlar. Amel işleyenlerin en faziletlileri, o amelleri işlerken en çok zikredenlerdir. Zikri devam ettirmek nafile ibadetler yerine geçer.
53. Mali olsun bedeni olsun veya hem mali hem bedeni olsun zikir, nafile ibadetlerin makamına oturur.
54. Zikrullah her halükarda itaate yardımcı olur. Zorluğu ve güçlüğü

kolaylaştırır, meşakkatleri hafifletir.
55. Zikir, zakire maddî ve manevî güç verir.
56. Zikredenler, Allah'a ve Cennetlerine en çabuk gidenlerdir.
57. Zikir, kulun Rabbin dostu olmasına sebeptir.
58. Cennefteki köşkler zikirle inşa olunur.
59. Cehennem'den zikirle korunulur.
60. Melekler zakire istiğfar ederler (bağışlanmasını dilerler).
61. Yeryüzündeki her şey Allah'ı zikredenle sevinir ve şenlenir.
62. Zikir, kul için münafıklıktan emandır.
63. Zikrin hiçbir şeye benzemeyen bir kalbî tadı vardır.
64. Zikir yüze dünyada bir güzellik, ahirette ise bir nur giydirir.
65. Çok zikredenin kıyamet günü şahidleri çok olur.
66. Zikir, dünyadan, Şeytanlardan ve sıkıntılardan koruyucu bir kalkandır.
67. Allah'ın ismini ve sıfatlarını zikretmekle insan emir ve yasakla karşılaştığı anda Allah'ı hatırlar.
68. Zikir, Allah Teala'ya zımnî bir duadır. Ve bunlar gibi daha pek çok yararı vardır[234]

DUA'NIN FAZILETI BAZI HUKUMLERI VE ADABI

2956-Tirmizi, Nu'man bin Beşir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Dua, ibadettir." Sonra şu ayeti okudu: "Râbbimiz buyurdu ki: "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kul-, luk etmeğe tenezzül etmeyenler aşağılık olarak Cehennem'e gireceklerdir[235] Bir rivayette ise [236]şöyle geçmektedir: "Dua, ibadetin ta kendisidir. Rabbiniz: "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim," buyurmuştur."[237]

Bir Açıklama

Yüce Allah'ı ve sıfatlarını tanımak, mükellefe yüklenen en yüce sorumluluktur. İnsan için kulluk makamının en yüce makam oluduğunu tanımak, işte bu teklifin özüdür. Dua da, insanın muhtaçlığını ve Allah (c.c)'a kulluk makamında oluşunun itirafını gösteren en yüce görüntü olduğu gibi, Allah'ın varlığını, sıfatlarını bu yüce sıfatlara ve güzel isimlere sahip oluşunu ameli bir ikrar, kabullenme ve itiraftır. Gerek bundan gerekse başka sebeplerden dolayı dua etmek bir ibadettir. Ancak bu, duadan başka şeylerin ibadet kapsamına girmesine engel değildir ve ibadet bağlamında duanın önemine dair bir açıklamadır. Avnu'l-Mabud'da şöyle denmektedir: "Dua, ibadettir. Yani Allah'a yönelişi ve Allah'tan gayrisinden vaz geçişi göstermesinden dolayı ibadet olarak isimlendirilmeye layık gerçek bir ibadettir. Çünkü dua eden kişi, kulluğun gereğini yerine getirerek, Rabbin hakkını kabullenerek, var etme nimetini bilerek, istenene uymak ve saadete ulaşmakta medet talep ederek sadece Allah'tan ümit eder ve O'ndan korkar."[238] Mirkat'te de böyle geçer.

2957- Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'a göre duadan daha değerli bir şey yoktur."[239]

2958- Ebu Ya'lâ, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Enes, Rasulullah (a.s)'in şu hadisi irad ettiğini bildirdi: "Allah Teala; "Ben, kulumun beni zanettiği gibiyim. Bana dua ettiğindi onunla beraberim," buyurdu."[240]

2959-Bezzar, Enes (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) hastalıklı bir topluluğa uğradı da; "Bunlara ne oj yor da Allah'tan afiyet dilemiyorlar?" buyurdu."[241]

2960-Ebu Ya'lâ, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "İnsanların en cimrisi; selam vermekte cimrilik eden, insanların en aci-zi; ise dua etmekten aciz olandır."[242]

2961-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den veya Ebu Said (r.a)'den (Ameş şekketmiştir) rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala'nın her gün ve gece azad ettikleri vardır. Onlardan her kulun kabul olunmuş bir duası vardır."Bir rivayette de Cabir şöyle aktarmıştır: "Rasulullah (a.s) buyurdu ki: "Allah Teala'nın Ramazan ayında her gün ve gece Cehennem'den azad ettikleri vardır. Her Müslümanm kabul edilecek bir duası vardır." [243]

2962-Tirmizi, Selman el-Fârisî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kazayı ancak dua savuşturur. Ömrü de ancak iyilik uzatır."[244]

Bir Açıklama

Allah (c.c)'ın ilminde değişikliğe uğramayacak şeyler vardır. Levh-i mah-fuz'da da değişmeyecek ve bozulmayacak şeyler vardır. Değişiklik ve bozulma, ancak kulların ilmine nispetle mümkündür. Ömrün uzaması veya kazanın savuşturulması, meleklerin elindeki sahifelere göre düşünülebilir. Hadiste geçen ömrün uzaması vaya kazanın savuşturulması buna göre değerlendirilir. Alimlerden, ömrün uzamasından maksadın, Ömrün bereketlen-dirilmesi olduğu kanaaatinde olanlar vardır. Feyzu'l-Kadîr'de şöyle denmiştir: "Rasulullah (a.s) burada kaza derken, kulun dua etmesine göre takdir edilmiş şeyi kasdetmiştir. "Ömrü ise ancak iyilik uzatır": Yani iyilik yapmazsa, kısalacak olan ömrü olur. Veya ömrün uzamasından, ömrün bereketinin artmasını kasdetmiştir. İlk yoruma göre dua ve iyilik, iyi ve kötü adam olma sebeplerinden birer sebeptir. Onların da takdir edilmiş olduğunda şüphe yoktur."[245] Kadı ise şöyle demiştir. "Daha Önce kazanın iki türlü olduğunu görmüştük: Savuşturulması mümkün olmayan

kesin kaza ve engellenebilir, muallak kaza meydana gelecektir. Bu şöyledir: Allah Teala herhangi bir engelle savuşturulmazsa bir şeyi takdir edebilir. O engel gerçekleşirse, bu da yine takdir olunmuş bir kaderdir. Kazadan maksat, başa gelmesinden korkulan, öncülleri ve belirtileri gözükmüş kötülük ve fitnelerdir. Hayır yapmaya muvaffak kılınmış kul, ondan korunmak suretiyle ilahi kaza savuşturulur. Eğer kul o hayrı yaparsa, o belanın başına gelmesinden korunur. Dolayısıyla kulun duası, başa geleceği sanılan ve beklenen belayı savuşturan bir şey gibi olur." İmam Nevevi, Ezkar'da şöyle der: "Gazali; "kazayı savuşturacak bir şey yoksa, o halde duanın faydas dir? denirse, haberiniz olsun ki, dua ile belanın savuşturulması da u*-*-demiştir." [246]

2963-Nesai dışında bir grup muhaddis, Ebu Hureyre (r.a)'död şekilde rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Acele etmediği sürece, sizden herhangi birinizin duası kabul olum ir aceleci) der ki:Rabbime dua ettim de duamı kabul buyurmadı." Müslim'in kaydettiği bir başka rivayette ise Allah Rasulü (a.s) şöy yurmuştur:

"Günah bir şeye ve akrabalık ilişkilerini kesmek için dua etmedi! ;ç acele etmedikçe, kulun duası kabul olunur durur.""Ya Rasulullah (a.s) acele etmek nasıl olur?" denildi."Dua eden şöyle der: "Dua ettim, dua ettim de, duamın kabul edildiğini görmedim." İşte o anda yorulup duayı bırakır." [247]Tirmizi'nin kaydettiği bir rivayette de şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'a dua edip de duası kabul olunmayan hiçbir kul yoktur. Ya hemen karşılığı dünyada verilir, ya da ahirette (verilmek üzere) depolanır, biriktirilir. Ya da dua ettiği kadarıyla günahlarına keffaret sayılır. (Tabii) bir günah için, akrabalık ilişkilerini kesmek için dua etmedikçe veya acele etmedikçe..." "Ya Rasulullah (a.s), nasıl acele eder ki?" dediler. "Rabbime dua ettim de kabul etmedi," der," buyurdu." Yine Tirmizi'ye ait bir başka rivayette ise şöyle demiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Koltuk altı görülünceye kadar ellerini kaldırıp Allah'tan bir dilek dileyen (dua) eden hiçbir kul yoktur ki, Allah ona, o dileğini vermesin (mutlaka verir). Ancak acele etmedikçe..." "Ya Rasulallah (a.s), nasıl acele eder ki?" dediler."İstedim, istedim de bana hiçbir şey verilmedi," der", buyurdu." [248]

2964-Ahmed bin Hanbel, Ubade bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Dünya'da Allah'a bir dua edip de Allah'ın duasını kabul etmediği veya dua ettiği kadar bir kötülüğün başına gelmesini önlemediği hiçbir

Müslüman yoktur. (Tabii) bir günaha veya akrabalık ilişkilerini kesmeye dua etn1 dikçe..." Cemaatten bir adam: "Öyleyse çok dua ederiz," dedi. Allah Rasulü de: "Allah da çokça kabul eder," buyurdu." Cerrahî "Allah Rasulü (a.s)'ün Allahu ekseni1 sözünün yorumun "daha çok kabul eder," demiştir.[249]

2965- Ruzîn, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir dua edip de Allah'ın istediğini vermediği veya onun için ahirette o isteğinden daha hayırlısını hazırlamadığı yahut ondan o istediği şey kadar bir kötülüğü gidermediği hiç bir Müslüman kul yoktur. Tabii bir günah veya akrabalık ilişkilerini kesmeye dair dua etmedikçe..." Bir rivayette ise şöyle geçer."Bir günaha veya akrabalık ilişkilerini kesmeye dair dua etmedikçe, Allah'a dua edip de Allah'ın istediğini vermediği veya istediği kadarlık bir kötülüğün başına gelmesini önlemediği hiç bir kimse yoktur." [250]

2966- Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "İçinde günah ve akrabalık ilişkilerini kesmeyen bir dua sahibi hiçbir Müslüman yoktur ki, Allah o duası sebebiyle ona şu üç şeyden birisini vermemiş olsun: Ya duasını hemen kabul eder, ya ahirete saklar, ya da ondan duasında istediği şey kadar bir kötülüğü önler." "Öyleyse çok dua ederiz," dediler. (Resulullah (a.s) da: "Allah da çokça kabul eder," buyurdu." [251]

Bir Açıklama

Bu iki nassta gelen haberlere göre Allah Teala'nın; "Rabbin, bana dua edin, duanızı kabul edeyim," buyurdu," ayetini şöyle anlarız:dua, muhakkak kabul edilecektir. Ama kabul ediliş türü, ilahi iradeye yani Allah'ın dilemesine bağlıdır. Ya derhal verilir ya ertelenir ya da bir kötülüğü önler.

2967-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Rabbimiz her gece, gebenin son üçte birlik bölümü kalınca, dünya semasına inip; "Bana kim dua ederse, duasını kabul ederim, benden kim isterse veririm, Benden kim bağışlamamı isterse bağışlarım," buyurur." Müslim'e ait bir rivayette ise Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah bekler, gecenin ilk üçte birlik bölümü geçince en yakın semâya inip tan yeri ağarana

kadar: "Yok mu istiğfar eden, yok mu tevbe den, yok mu dua eden?" der." [252]:
Bir başka rivayette de şöyledir [253]: "Gece yarısı veya üçte ikisi geçince, Allah Tebareke ve Teala en yakm se maya inip sabah oluncaya kadar: "Yok mu isteyen; verilsin, yok mu dua eden; kabul olunsun, yok rm istiğfar eden; bağışlansın," der." Yine Müslim'e ait bir başka rivayette [254] şöyle der: "Allah Teala her gece/gecenin ilk üçte biri geçince inip: "Ben Melik'im, ben Melik'im, Kim ki bana dua eder..." şeklinde hadisi sonuna kadar rivayet etmişlerdir. Rasulullah (a.s) bu rivayette "Fecir ağa-rıncaya kadar..." buyurmuştur." Yine Müslim'in kaydettiği benzer bir rivayet de şöyledir: [255] ;. "Sonunda şöyle geçer:"...Sonra, yoksul ve zalim olmayana (Allah) kim borç verir?" buyukr. Bir rivayette de aynısı geçmektedir.[256] Bu başka rivayette ise şöyle denilir: "...Sonra Allah Tebareke ve Teala ellerini açıp; "Kim borç verecîk... der." [257]

Dersler Ve Öğütler

Fethu'l-Bârî'de [258]şöyle denmektedir: "İnmenin anlamı konusunda şu görüşlere göre ihtilaf edilmiştir:
1. Bazıları da bu konuda gelen hadislerin hepsini reddetmişlerdir. Bun-larsa Hariciler ve Mu'teziledir.
2. Bu bir inatçılıktır. Şayan-ı hayerttir ki, bunlar Kur'an'daki benzeri ifadeleri tevil ederek hadislerdekini inkar etmişlerdir. Ya cahilliklerinden, ya da inatlarından...
3.Bazıları da İcmali imanla inanarak, Allah Teala'yı keyfiyetten (nicelik) ve teşbihten (benzetmede bulunmaktan) tenzih ederek nassları geldiği şekilde icra etmişlerdir. Bunlarsa selefin cumhurudur. Bu görüşü Beyhakî ondan başka dört imam iki Süfyan, iki Hammad, Evzaî, Leys ve diğerleri nakletmişlerdir.
4. Bazıları da Arapça'da kullandığı biçimde tevil etmişlerdir.
5. Bazıları da neredeyse bir çeşit tahrife yol açacak şekilde te'vilde bulunmuş ve aşırıya kaçmışlardır.
6. Bazıları da Arapça'yı kullanarak te'vili yakın olanla uzak olanın arasmı ayırdetmişler ve bazısını tevil edip bazısını Allah'a havale etmişlerdir. Bu görüş İmam Melik'ten aktarılmıştır. Müteahhirin alimlerden İbni Dakîk el-İd'de bu kanaattedir." Beyhakî şöyle der: "En doğrusu, keyfiyetsiz (nasıldır, nicedir diye

kurcalamadan) iman etmek, neyin kastedildiğine dair konuşmamaktadır. Ancak bu sâdıktan yani Hz. Muhammed (a.s)'den gelmiştir deyip ona havale etmektir. Ulemanın belli bir te'vilin gerekmediğine dair ittifakları buna bir delildir. O zaman meseleyi Allah'a ve Rasulü'ne havale etmek en doğrusudur." İmam Nevevi ise şöyle der: "Bu hadis, Cenab-ı Hakk'm sıfatlarına dair hadislerdendir. Bu konuda alimler iki meşhur görüşe sahiptir: Birincisi: Selefin cumhuruna ve bazı kelamcılara ait görüşlerdir. Yani: Bunun Allah Teala'ya lâyık şekilde hak olduğuna imam edilir; maksat, bize malum olan zahiri tarafı değildir, te'vili hususu da konuşulmaz. Tabii Allah Teala'nın yarattıkların özelliklerinden yer değiştirmeden, hareketten ve yaratıklara has diğer adlandırmalardan münezzeh olduğuna inanarak. İkincisi ise kelamcüarm çoğunun ve seleften bir grubun görüşüdür. O da şudur: Yerine göre layık olduğu biçimde te'vil edilir. Buna göre bu hadisi iki şekilde te'vil etmişlerdir. 1. Malik bin Enes (r.a)'in ve başkalarının te'vilidir. Hadisin anlamı, Allah'ın rahmeti ve emri veya melekleri iner demektir. Nitekim adamları, Sultanın emriyle yaptıkları zaman 'Sultan yaptı,' denir. 2. Bu bir istiaredir. Anlamı da, dua edenlere dualarını kabul buyurup lütfederek yöneldi demektir." [259]Hadisten maksat, insanı o vakitte duaya teşvik etmektir. Görüşlerden, Cenab-ı Hakk'ı layık olmadığı şeylerden tenzih ederek haber verilen şeyin var olduğuna dair olanım kabul ederiz. Yani Beyhakî'nin görüşünü tercih ederiz. Yine Hafız İbni Hacer bu konuda şunları söylemiştir. "Bu bâbda yer alan hadiste bazı faydalar ve hikmetler vardır: 1. Vitir namazını geciktirmek fazilettir. Yalnız uyanabileceğin e emin olan kimse hakkında böyledir. 2. Dua etmek ve istiğfarda bulunmak için gecenin sonu en efdal vakittir. Allah Teala'nın "Seherlerde istiğfar edenleri de (Allah onları da görür)..."[260] ayeti de buna göstermektedir. O vakitte dua kabul olunur. 3- Bazı dua edenlerin dualarının kabulülünün gecikmesi bu hadisle çelişmez. Çünkü gecikme sebebi, dua şartlarından bir şartta eksiklik olmasıdır. Mesela yenilenlerde, içilenlerde ve giyilenlerde bir sakınca olması gibi. Yahut dua edenin acele etmesi veya bir günah, ya da akrabalık ilişkilerini kesmek için dua etmesi de duanın kabul edilmeyiş sebeplerindendir. Ya da dua kabul edilir de kulun menfaati gereği ya da Allah Teala'nın dilediği bir şeyden dolayı istenenin gerçekleşmesi gecikebilir."[261]

2968-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Gecenin üçte biri kaldı mı Allah Azze ve Celle en yakın semaya

iner ve tan yeri ağarana dek: "Bana kim dua eder ki; kabul edeyim, bana kim istiğfar getirir (bağışlanmasını diler) ki; bağışlayayım, benden kim rızık ister ki; rızık vereyim ve kim benden uğradığı bir zararı gidermemi diler ki; zararını gidereyim," buyurur."[262]

2969-Taberani, Osman bin Ebu'I-Âs es-Sakafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Gece yansı gökyüzü kapıları açtırılıp bir tellal şöyle çağırır: "Dua eden var mı, duası kabul edilsin. İsteyen var mı, isteği verilsin. Sıkıntı da olan var mı, sıkıntısı giderilsin. Herhangi bir dua edip de Allah Teala'nın duasını kabul etmediği hiçbir Müslüman kalmayacaktır. Apış arasıyla para kazanan zinakâr kadm veya zâlim öşürcü müstesna..."[263]

2970- Tirmizi, Ebu Umâme el-Bâlilî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Denildi ki: "Ya Rasulallah (a.s), hangi dua daha iyi duyulur?" "Gecenin sonunun tam ortasında ve farz namazların arkasından pil an," buyurdu."[264]

2971-Taberani, İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam Rasulullah (a.s)'a: "Gecenin hangi vaktinde dualar hemen kabul edilir?" diye seslendi "Gece sonunun tam ortasında," buyurdu."[265]

2972-Ebu Davud, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İki dua reddolunmaz veya çok az reddolunur-: Ezan okunurk savaş anında (iki taraf) birbirine girdiğinde (yapılan dua)." Muvatta'da yer alan rivayette [266] ise şöye buyurmuştur: "Gökyüzü kapılarının açıldığı ve dua edenin duasının çok az reddedildiği iki vakit vardır: Namaz için ezan okunurken ve Allah yolunda (savaşmak için) Saf tutulmuşken." [267]

2973-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Allah Rasulü (a.s) şöyle buyurdu: "Kulun, Rabbi Azze ve Celleye en yakın olduğu an, secde ederkenki halidir. O halde (secdede iken çok dua edin.)"[268]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir: "Allah Rasulü'nün; "Kulun, Rabbi Azze ve Celle'ye en yakın olduğu an, secde ederkenki halidir. O halde (secdede iken), çok dua edin," sözünün anlamı, Rabbinin rahmetine ve lûfuna en yakın olduğu an, demektir. Hadiste secde halinde iken dua etmeğe teşvik vardır. Ayrıca secde; kıyamdan da namazın diğer rükünlerinden de daha üstündür, görüşünde olan âlimler için delil vardır. Bu birinci görüştür. Bu konuda iki görüş daha bulunmaktadır, ikinci görüşe göre: Kıyamı uzatmak daha faziletlidir. Üçüncü görüşe göre ise; secde ile kıyam birbirine denktir." [269]

2974-Tirmizi, Amr bin Abese (r.a)'den rivayet etmiştir: "Amr, Rasulullah (a.s)'in şöyle söylediğini duymuştur:
"Kul, Rabbine en çok, gecenin son üçte birinde namaz kılmağa kalktığında secdede iken yakındır. O anda Allah'ı zikredenlerden olmaya gücün yetiyorsa ol." Tirmizi'nin rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Kulun Rabbine en yakın olduğu an, gecenin sonunun tam ortasıdırj Gücün yeterse..." Hadis bu şekilde devam ediyor.[270]

2975- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala'nm bela ve sıkıntılar anında duasını kabul etmesi her sevindirirse, rahatta iken çok dua etsin."[271]

2976-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu. "Facir (kötü) bile olsa, fücuru (kötülüğü) kendine ise, mazlumun duam kabul olunur."[272]

2977-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Üç kimsenin duası red olunmaz: Oruçlununki oruç açarken, adaletli yöneticininki ve (bir de) mazlumun duası. Allah mazlumun duasını bulutların üstüne yükseltir ve o dua için gökyüzü kapılan açtırılır. Allah Teala da: "İzzetime andolsun ki, bir süre sonra da olsa sana yardım edeceğim," buyurur." Bir başka rivayette de şöyle yer alır: "Üç dua kabul edilir, kabul edileceğinde şüphe yoktur: Mazlumun duası, yolcunun duası va babanın çocuğuna duası."[273] Ebu Davud ise ikinci bir rivayet daha kaydetmiştir: "Babanın duası, yolcunun duası ve mazlumun duası." [274]

2978- Muvatta dışında Kütüb-i Sitte imamları, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) Muaz'ı Yemen'e vali gönderdiğinde şöyle buyurdu: Mazlumun duasından sakın. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur."[275]

2979 -Müslim, Ebu Derda (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Derda Rasulullah (a.s)'m şöyle dediğini duymuştur: "(Müslüman) kardeşinin arkasından (gıyabında) dua eden hiçbir Müslüman yoktur ki, bir melek: "Sana da bir o kadarı," demesin."Ebu Davud'un rivayetinde ise Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Kişi, gıyabında kardeşi için dua ettiğinde, melekler: "Âmîn, sana da o kadarı," derler."[276] Müslim'e ait bir başka rivayet de şöyledir: "Safvan bin Abdullah bin Safvan şöyle anlatıyor: "Şam'a geldim ve Ebu Derda'nm evine gittim. Onu evde bulamadım. fivde Ümmü Derda vardı. "Bu sene hacetmek mi istiyorsun?" dedi. "Evet," dedim. "Bize hayır dua et. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) şöyle derdi: "Müslüman kimsenin kardeşine gıyabında duası kabul olunur." Yanı başında görevli bir melek vardır. Kardeşine her hayır dua edişinde, onunla görevlendirilmiş melek; "Âmîn,[277] sana da bir o kadarı," der." [278] Çarşıya çıktım. Derken Ebu'd-Derda'ya rastladım. Hz. Peygamber 'den aktararak bana aynısını söyledi. "[279]

2980-Bezzar, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kişi, kardeşinin arkasından dua etti mi, melekler; "Âmîn, sana da bir o kadar," derler."[280]

2981-Ebu Davud, Mâlik bin Yesar es-Sükûtî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah (c.c)'tan istediğiniz zaman, avuç içlerinizle isteyin, el üstüyle istemeyin."[281]

2982-Taberani, Ebu Bekre (r.a)'den §u şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah'tan avuç içlerinizle isteyin, el üstüyle istemeyin."[282]

2983- Ebu Davud, İbni Abbas (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Dua şudur: Ellerinizi omuzların hizasına veya oraya yakm bir yüksekliğe kaldırman. İstiğfar da şudur: Bir parmağınla işaret etmen. İbtihal (Yalvanp yakarma) ise şöyledir: İki elini birlikte uzatman."[283]

2984-Buhari, Enes bin Mâlik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) ellerini öyle kaldırdı ki, koltuk altlarını gördüm."[284]

2985- Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) dua ederken ellerini öyle kaldırıyordu ki, ellerini kaldırışından dolayı O'nun adına ben yorulup usanıyordum."[285]

2986-Ebu Davud, Selmani Farisi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Rabbiniz haya sahibidir ve cömerttir. Kulu, ellerini O'na kaldırdı|[286].

..

---

[1] Kamer Suresi: 48-49
Müslim (4/2046) 46-Kitâbu'l-Kader, 4-Her şeyin kaderle olduğu babı. Tirmizi ., (51298-299) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 55-Kamer Suresi babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/9

[2] Rahman Suresi suresi ::\tu mı ı

[3] Ahmed bin Hanbel (21357) Mecme'u'z-Zevaid (7/118) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir ve Ahmed bin Han-bel'in ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/11-12

[4] Rahman Suresi: 62

[5] Furkan Suresi: 70
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/12-13

[6] Vakı'a Suresi: 75-82

[7] Vakıa Suresi: 82
Müsiim (1184) 1-Kitâbu'l-İman, 32-"Burç (yıldız) sayesinde bize yağmur yağdırıldı," diyenin kâfir

olduğunun bildirilmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/ 15-16
[8]
Bkz. Nevevi, Müslim Şerhi (2/60-61)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/15
[9]
Hadid Suresi: 16
[10]
2865-Müslim (412319) 54-Kitabu't-Tefsir, 1-Yüce Allah'ın: "İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve haktan inene kalplerinin saygı duyacağı vakit gelmedi mi.?" sözüyle ilgili bab.
[11]
Hadid Suresi: 27
[12]
Hadid Suresi: 28
[13]
Hadid Suresi: 28
[14]
Nesai (8/231-232) 49-Kitâbu Adâbi'l-Kada, 12-Yüce Allah'ın: "Kimler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezlerse işte onlar kâfirdirler," sözünün yorumu babı. isnadı kuvvetlidir.
Hadid Suresi: 29
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/17-20

[15]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/20-21
[16]
Buhari (13/372) 97-Kitâbu't-Tevhid, 9-"Allah duyandır, görendir" ayetiyle ilgili bah. Nesai (6/168) 27-Kitabu't-Talak, 32-Zihar babı.
Mücadele Suresi; 1
[17]
İbni Mace (11666) 10-Kitabu't-Talak, 25-Zihar babı. Hakim (2/481) Kitabu't-Tefsir. Müellif bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
[18]
Bu konudaki şer'i hükmü açıklayan âyetlerin sonuna kadar" sözüyle kasdettiği şudur: Yani, Yüce Allah'ın, kadınlarına muzahare yapan erkeklere keffareti farz kıldığını bildiren âyetlerin sonuna kadar. Bunlar da su âyetlerdir:
"Allah, eşi hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü duydu. Allah sîzin karşılıklı konuşmanızı duyuyordu. Şüphesiz Allah duyandır, görendir. Sizden hanımlarına zihâr yapanlar (bilsinler ki) onlar (hanımları), kendilerinin anaları değildirler. Anaları ancak kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylemektedirler. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır. Hanımlarına zihâr yapıp sonra da söylediklerinden dönenler, birbirleriyle temas etmeden Önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmalıdırlar, işte size bununla Öğüt verilmektedir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (bu imkânı) bulamazsa, yine birbirleriyle temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutması gerekir. Buna da güç yetiremeyen altmış yoksulu doyursun. Bu, Allah'a ve Pey-gamber'ine iman etmeniz içindir. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, inkâr edenler için ise acıklı bir azap vardır." (Mücadele Suresi, 1-4)
[19]
Ebu Davud (2/266-267) Aynı yer.
[20]
Ebu Davud (2/267) Aynı yer.
[21]
Ebu Davud (2/267) Aynı yer.

[22]
Ebu Davud (2/266) Kitabu't-Talak, Ziharla ilgili bab. İsnadı basendir.
Mücadele Suresi: 1-4
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/23-26
[23]
Ebu Davud (2/267) Kitabu't-Talak, Ziharla ilgili bab. Bu hadis hasendir.
[24]
Ahmed bin Hanbel (2/170) Keşfu'l-Estar (3/75) Kitabu't-Tefsir, Mücadele Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/121-122) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı iyidir (ceyyiddir). Çünkü Hammad, Ata bin Saib'den sağlıklı olduğu dönemde hadis almıştır."
Mücadele Suresi: 8
[25]
Mücadele Sureci: 18
Ahmed bin Hanbel (1/350) Keşfu'l-Estar (3174) Kitabu't-Tefsir, Mücadele Suresi. Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (1217-8) Mecme'u'z-Zevaid (7/122) Heysemi §öyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve diğerlerininkinden farklı bir rivayetini nakletmiş ve şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmiştir ve hepsinin ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/27-28
[26]
Haşr Suresi: 5
Buhari (7/329) 64-Kitabu'l-Meğazi, 14-Nadir oğulları olayı. (8/629) 65-Kitabu't-Tefsir 2-"Her hangi hurma ağacı kestiyseniz..." ayetiyle ilgili bab. Müslim (3/1365-1366) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Seyr, ÎO-Kâfırlerin ağaçlarının kesilmesinin ve yakılmasının caizliği babı. Ebu Davud (3138) Kitabu'l-Cİhad, Düşman topraklarında (bir şeyleri) yakmakla ilgili bab. Tirmizi (5/408) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 60-Haşr Suresi babı.
[27]
Tirmizi (5/408) AJnı yer.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/29-30
[28]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/30-31
[29]
Buhari (13/203) 93-Kitabu'l-Ahkam, 49-Kadınlarla bey'at babı. Müslim (3/1489) 33-Kitabu'l-İmare, 21-Kadınlarla bey'atın nasıl olduğu babı. Tirmizi (51411) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 61-Mümtehine Suresi babı.
Mümtehine Suresi: 12
[30]
Ahmed bin Hanbel (4155). Bunun mana yönünden aslını teşkil eden rivayet Buha-ri'nin Sahih'inde buradaki metinden farklı bir şekilde geçmektedir. Mecme'u'z-Zevaid (71124) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/33-34
[31]
Saff Suresi: 1-3
[32]
Tirmizi (51412-413) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 62-Sajf Suresi babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/35-36
[33]
Cuma Suresi: 11
[34]
Müslim, aynı yer.
[35]
Müslim, aynı yer.

[36]
Buhari (2/422) 11-Kitabu'l-Cumu'a, 38-Cuma namazı sırasında insanların namazı bırakıp dağılmaları halinde imamın ve onunla birlikte kalanların namazlarının geçerli olduğu babı. Müslim (2/590) 7-Kitabu'l-Cumu'a, 11-Yüce Allah'ın: "Bir ticaret veya eğlence gördüklerinde hemen oraya yönelip dağıldılar ve seni ayakta
bıraktılar..." sözüyle İlgili bab. Tirmizi (51414) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an,0% 63-Cuma Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
Müslim, aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/37-38
[37]
el-Feth (2/338)
[38]
Ebu Davud, Kitâbu'l-Merâsil, no: 62, Şeyh Şu'ayb el-Anâut'un tahkiki.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/38-39
[39]
Müslim, sh. 1899
[40]
Müslim, aynı yer. Tirmizi (51417-418) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 64-Münafikun Suresi babı
[41]
Buhari (8/648) 65-Kitabu't-Tefsir, 5-Yüce Allah'ın: "Onlar için bağışlanma diksen de dilemesen de, onlar için birdir..." sözüyle ilgili bab. Müslim (411998) 45-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Adab, 16-Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşe yardım etmek gerektiği babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/41-43
[42]
el-Feth (8/497-498)

[43]
Münafıktın Suresi: 1
[44]
Münafıktın Suresi: 4
[45]
Münafikun Suresi: 1-8
[46]
Buharı (8/644) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-"Münafıklar sana geldiklerinde..." ayetiyle ilgili bab
[47]
Münafikun Suresi: 7
Buharı (8/646) 65-Kitabu't-Tefsir, 3-"Bu, onların iman edip sonra inkâr etmeleri dolay ısıyladır..." ayetiyle ilgili bab
[48]
Tirmizi (5/415, 417) 48-Kitahu Tefsiri'l-Kur'an, 64-1, Münafikun Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.

[49]
Tirmizi (5/415, 416, 417) Aynı yer.
Buhari (8/647) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Onları gördüğünde cüsseleri hoşuna gider..." ayetiyle ilgili hah. Müslim (4/2140) 50-Kitabu Sıfati'l-Munafikİn ve Ahkâ-mihim
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/43-47
[50]
el-Feth (81495-496)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/48
[51]
Teğabun Suresi: 11

[52]
Buhari (81652) Mana yönünden muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. 65-Kitabu't-Tefsir, 64-Teğabun Suresi. Başkaları bu rivayeti muvassal olarak (senedini vererek) rivayet etmişlerdir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/49
[53]
Talak Suresi: 1
[54]
Muvatta (2/587) 29-Kitabu't-Talak, 29-Talakla ilgili genel bilgiler babı. 2883-Nesai (6/140) 27-Kitabu't-Talak, 1-Talahn iddetin (temizlik halinin) başlangıcında olması gerektiği babı. İsnadı sahihtir
[55]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/51-52
[56]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/52
[57]
Buhari (121343) 90-Kitabu'l-Hiyel, 12-Bir kadının kocasına ve kumalarına karşı isler çevirmesinden hoş karşılanmayanlarla ilgili bab
[58]
Tahrim Suresi; 1-4
[59]
Nesai (7171) 36-Kitabu Uşreti'n-Nisa, 4-Kıskançlık babı
[60]
Buhari (91374-375) 68-Kitabu't-Talak, 8-Yüce Allah'ın: "Allah'ın sana helal kıldığını, niçin (kendine) yasak ediyorsun?" sözüyle ilgili bab. Müslim (211101-1102) 18-Kitabu't-Talak, 3-Talak niyeti taşımadan hanımını kendisine haram eden birinin keffaret vermesinin gerektiği babı. Ebu Davud (3/335) Kita-bu'l-Eşribe, Bal şerbeti içme babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/53-56
[61]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (11/117) Mecme'u'z-Zevaid (71127) Heysemi söyle söylemiştir:"Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen raviîerdir."
[62]
İhni FCfiiir Tehiri (Ri404\
Nesai (7171) 36-Kitabu Uşreti'n-Nisa, 4-Kıskançlık babı. İsnadı kuvvetlidir
[63]
Kesfu'l-Estar (3/76) Kitahu'î-Tefsir, Tahrim Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/126) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar iki ayrı isnadla rivayet etmiştir. Ayrıca Taberani de rivayet etmiştir. Bezzar'ın Bişr bin Adem el-Asğar dışında kalan ravi-leri, Sahih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."
[64]
TahrimSuresi:4
[65]
Ahzab Suresi; 28-29
[66]
Müslim (211113) Aynı yer.
[67]
Müslim (2/1105,1106,1107, 1108) Aynı yer
[68]
Tahrim Suresi: 5
[69]
Nisa Suresi: 83
[70]
Buhari (8/657, 658) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluklarını arayarak, Allah'ın sana helal kıldığım, niçin (kendine) yasak ediyorsun?" ayetiyle ilgili bab. Müslim (2/1108,1109,1110) Aynı yer.

[71]
Buhari (9/278-279) 67-Kitabu'n-Nikah, 8-Kişinin, kızına kocasıyla ilgili konularda öğüt vermesi babı. Müslim (211111, 1112, 1113) 18-Kitabu-Talak, 5-Kadın-lardan ayrılıp kenara çekilme ve onları nikâhın devamıyla boşanma arasında muhayyer kılma babı. Tirmizi (5/420, 421, 422, 423) 48-Kitabu Tefsiri'I-Kur'an, 66-Tahrİm Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/56-68

[72]
Bkz. el-Feth (91291-293) Nevevi, Müslim Şerhi (10193-94) Cami'u'İ-Usul (2/408)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/68-70
[73]
Kalem Suresi: 13
[74]
Hakim (2/499)
[75]
el-Feth (8/467)
[76]
el-Feth (8/508)
Buhari (81662) 65-Kitabu't-Tefsir, l-"Kaba ve bütün bunlardan sonra shyû belirsiz..." ayetiyle ilgili bab.
[77]
Kalem Suresi: 42
[78]
Buhari (8/663, 664) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"O gün bacak açılır..." ayetimle ilgili hah. Buradaki metin, Buhari'nin ve Müslim'in uzun şekliyle rivayet etmiş olduğu uzun bir hadisin bir parçasıdır.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/71-73
[79]
Hakim (2/499, 500)
el-Feth (8/508
[80]
Ayni, (9/234) Ayrıca bkz. Cami'u'l-Usul (2/412)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/73-74
[81]
Buhari (8/667) 65-Kitabu't-Tefsir, l-"Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Vedd'den, Suva'dan, Yeğus'dan, Ye'uk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin" dediler" ayetiyle ilgili bab. *) Söz konusu putların adının geçtiği âyetin meali şöyledir- "Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Vedd'den, Suva'dan, Yeğus'dan, Ye'uk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin" dediler." (Nuh Suresi: 23) > im*
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/75-76
[82]
Cin Suresi: 1 (Konuyla ilgili kısım bu surenin 15. âyetinin sonuna kadardır. -Çeviren)
[83]
Buharı (8/669, 670) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-4929 nolu hadis.
[84]
Buhari (2/253) 10-Kitabu'l-Ezan, 105-Sabah namazında açıktan okuma babı. Müslim (11331, 332) 4-Kitabu's-Sala, 33-Sabah namazında açıktan okuma babı. Tirmizi (5/426, 427) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 70-Cin Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/77-78
[85]
Cin Suresi: 19
[86]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/78-79
[87]
Müzzemmil Suresi: 3

[88]
Müzzemmil Suresi: 20
[89]
Müzzemmil Suresi: 6
[90]
Söz konusu ibareler Müzzemmil suresinin 6. âyetinde geçmektedir. Bu âyetin meali şöyledir: "Gerçekten, gece kalkışı etki bakımından daha kuvvetli ve okuma bakımından da daha sağlamdır." (Çevireni
[91]
Müzzemmil Suresi: 7
[92]
Ebu Davud (2/32) Kitabu's-Sala, Gece ibadetine kalkma hükmünün neshi ve bu konuda kolaylık sağlanması babı.
Ebu Davud, aynı yer. Her iki rivayetin de senedleri hasendir. Bunu Müslim'in Sa-hih'inde geçen bir rivayet te'yid etmektedir. Bu rivayete göre Hakim bin Eflah, Hz. Aişe (r.a.)'ye: "Bana Resulullah (a.s.)'ın gece ibadeti hakkında bilgi ver" dedi. O da: "Müzzemmil suresini okumuyor musun?" diye sordu. (Hakim): "Evet, okuyorum" dedi. (Hz. Aişe r.a.) de şöyle söyledi: "Şanı yüce olan Allah bu surenin başında gece ibadetini farz kıldı. Resulullah (a.s.) ve ashabı bir yıl gece ibadetine kalktılar. Allah onun (o surenin) son kısmını oniki ay boyunca gökte bekletti. Sonuçta bu surenin sonuyla birlikte yükümlülüğü hafifleten hükmünü indirdi. Artık bundan sonra gece i-badeti farzdan sonra nafile ibadet oldu."
[93]
Müzzemmil Suresi: 5
Ebu Ya'la (8/213) Mecme'u'z-Zevaid (71130) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve isnadı iyidir (ceyyiddir)."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/81-82
[94]
Müddessir Suresi: 51
[95]
Keşfu'l-Estar (3/77) Kitabu't-Tefsir, Müddessir Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (71131) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/83
[96]
Kıyamet Suresi: 16
[97]
Kıyamet Suresi: 16-17
[98]
Kıyamet Suresi: 18
[99]
Buharı (8/682) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Şu halde biz onu okuduğumuzda sen onun oku-, nuşuna uy," ay etiyle ilgili bab
[100]
Buhari (1/29) 1-Kitahu Bed'i'l-Vahy, 4-5 nolu hadis. Ayrıca: (131499) 97-Kiîabu't-Tevhid, 43-Yüce Allah'ın: "Onunla beraber dilini oynatma" sözüyle ilgili Bab, Müslim (1/330,331) 4-Kitabu's-Sala, 32-Kur'an okunuşunu dinle sözüyle il -Sala, 32-Kur'an okunuşunu dinleme babı.
Tirmizi (5/430) 48-Kitabu TefsirH-Kur'an, 72-Kıyame Suresi babı. Tırmm: Bu na-dis hasen, sahihtir," demiştir
[101]
Kıyamet Suresi: 35
[102]
Taberani, eUMu'cemu'UKebir (11/458) Mecme'u'z-Zevaid (7/132) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/85-87

[103]
Nebe Suresi: 34
[104]
Buhari (7/148,149) 63-Kitabu Menakıbi'l-Ensar, 26-Cahiliye dönemi babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/88
[105]
Nazİat Suresi; 43-44
Keşfu'l-Estar (3/78) Kitabu't-Tefsir, Naziat Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (71134) Heysemi şöyle söylemiştir; "Bunu Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir ve Bez-zar'ın ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/90
[106]
Abese Suresi: 31
[107]
Abese Suresi: 27-31
[108]
Buhari Sahih'İnde rivayet etmiştir. Hakim (2/514)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/93-94
[109]
Ahmed bin Hanbel (2/27, 36, 100). Mecme'u'z-Zevaid (7/134) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Ahmed bin Hanbel iki ayrı isnadla rivayet etmiştir ve her ikisinin de raviieri sikadırlar. Taberani de bunu Ahmed bin Hanbel'in İsnadıyla rivayet etmiştir." Hakim (2/514) Müellif bunun sahih olduğunu söylemiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
[110]
Tekvir Suresi: 8
[111]
Kesfu'l-Estar (3/78) Kitabu't-Tefsir, Tekvir Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/134) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir ve Bez-zar'ın Hüseyin bin Mehdi el-Eyli dışında kalan ravileri Sahih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/95-96
[112]
Mutaffifin Suresi: 1
[113]
Keşfu'l-Estar (3/79) Mutaffifin Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (7/135) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve İsmail bin Mes'ud el-Cahderİ dışında kalan ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir. Adı geçen kişi ise sikadır."
[114]
Mutaffifin Suresi: 6
[115]
Mecme'u'z-Zevaid (7/135) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravilerİ sikadırlar." 2906-Tirmizi (5/434) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 75-Muiaffifın Suresi babı.
[116]
Mutaffifin Suresi: 14
[117]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/95-96
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/97-98
[118]
İnşikak Suresi: 19
[119]
Buhari (8/698) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Muhakkak ki siz bir halden başka bi geçeceksiniz," ay etiyle ilgili bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/99

[120]
Buruc Suresi: 3
[121]
Kesfu'l-Estar (3179) Buruc Suresi. Mecme'u'z-Zevaid (71136) Heysemi söyle söylemistir: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/101
[122]
A'lâ Suresi: 1
[123]
Ebu Davud (1/233) Kitabu's-Sala, 152-Namazda dua babı. Bunu aynı şekilde Ah-med bin Hanbel, Müsned'inde hasen bir senedle rivayet etmiştir. Ebu Davud da söyle söylemiştir: "Bu hadis hakkında Veki'e muhalefet edilmiştir. Bunu Ebu Veki' ve Şu'be, Ebu İshak'tan o, Said bin Cubeyr'den, o da Abdullah bin Abbas (r.a)'tan mevkuf olarak rivayet etmiştir." Anlaşıldığı kadarıyla o, burada merfu şeklinin illetini ortaya koymaya çalışmıştır. Ahmed Şâkir şöyle söylemiştir: "Ancak bu bir illet (yani rivayetin sağlıksızlığım gösterecek bir unsur) değildir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/103
[124]
Şems Suresi: 7-8
[125]
Taberani, eî-Mu'cemu'l-Kebir (11/106) Mecme'u'z-Zevaid (7/138) Heysemisöylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve isnadı hasendir."
[126]
Şems Suresi: 12
[127]
Buhari (8/705) 65-Kitabu't-Tefsir, 91-Şems Suresi babı. Müslim (4/2191) 51-Ki-tabu'î-Cenneti ve Sıfatı Naimihâ ve Ehliha, 13-Cehenneme zorbaların, cennete de zayıfların gireceği babı. Tirmizi (5/440-441) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 80-Şems Suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/105-106
[128]
Duha Suresi: 1-3
[129]
Duha suresi: 3
[130]
Buharİ (8/710) 65-Kitabu't-Tefsir, l-"Rabhin seni bırakmadı ve (sana) darılmadı da'1 ayetiyle iigili bab. Müslim (311422) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Seyr, 39-Resulul-lah (a.s.)'ın müşriklerden ve münafıklardan gördüğü eziyetlerle ilgili bab. Tirmizi (5/442) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 82-Duha suresi babı, Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/107-108
[131]
Alak suresi: 17-18
[132]
Tirmizi (5/444) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 85-İkra (Alak) suresi babı. Tirmizi "Bu hadis hasen, garİb, sahihtir," demiştir.
[133]
Alak Suresi: 6
[134]
Ahmed bin Hanbel (2/370) Müslim (4/2154) 50-Kitabu Sıfati'l-Munâfikin ve Ahkâmihim, 6-"Hayır. İnsan gerçekten azar" ayetiyîe İlgili bab. Bunu Nesai, İbni Cerir ve İbni Hibban rivayet etmişlerdir.
[135]
Beyyine Suresi: 1
[136]
Tirmizi (5/665-666) 50-Kitabu l-Menâkıb, 33-Muaz bin Cebel (r.a.), Zeyd bin Sabit (r.a.), Ubey

(r.a.)... vs.'nin menkıbeleri babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir. Bu hadisin bir bölümü Buharı ve Müslim'in Sahihlerinde Nuh süresiyle ilgili bölümde geçmektedir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/109-111
[137]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/111-112
[138]
Mecme'u'z-Zevaid (71142) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri arasında Hayy bin Abdullah el-Me'afıri de vardır. Ibni Muin ve daha başkaları onun sika olduğunu söylemişlerdir. Geriye kalan ravileri, Sa-hih'te geçen ravilerdir. Hadisin aslı Müslim'in Sahihinde Ebu Eyyub'un rivaye-tiyle geçmektedir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/113-114
[139]
Zilzal Suresi: 4
[140]
Tirmizi (51446-447) 48-Kitabu Tefsiri'i-Kur'an, 88-Zilzal suresi babı. Heysemi söyle söylemiştir: "Bu hadis hasen, sahih, garibdir. Bunu Ahmed bin Hanbel, Müsned'inde, Hakim de Müsîedrek'inde rivayet etmiştir. (Hakim: "Bu hadisin isnadı sahihtir ancak Buharı ve Müslim kitaplarına almamışlardır" demiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir."
[141]
Zilzal Suresi: 7-8
[142]
Ahmed bin Hanbel (5/59) Mecme'u'z-Zevaid (71141) Heysemi söyle söylemiştir; "Bunu Ahmed bin Hanbel ve gerek mürsel, gerek muttasıl olarak Taberani rivayet etmiştir. Hepsinin de ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/114-115
[143]
Tekâsür Suresi: 8
[144]
Tirmizi (51448) 48-Kiîabu Tefsiri'l-Kur'an, 79-Tekâsur suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasendir," demiştir
[145]
Tirmizi (5/448) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 79-Tekâsur suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis basendir," demiştir
[146]
Tirmizi (5/448) Aynı yer. İbni Hibban (9/228) Resuîullah (a.s.)'ın yeniden dirilişle ilgili olarak verdiği haberler babı. Yüce Allah'ın kıyamet gününde kulunu bedeninin sağlıklılığı konusunda sorguya çekeceği hakkında verilen haberlerin bildirilmesi babı. İbni Hibban bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/117-118
[147]
Ebu Davud (21124) Kitabu'z-Zekât, 32-Mal hakları babı
[148]
KeşJu'l-Estar (3/82-83) Maun suresi. Mecme'u'z-Zevaıd söylemiştir: "Bunu Bezzar ve el-Evsat'ta Taberanı rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen ravilerdir."
[149]
Maun Suresi: 7
[150]
Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir (12/22) Mecme'u'z-Zevaid (7/143) Heysemi şöyle söylemiştir: "Bunu Taberani rivayet etmiştir ve ravileri, Sahih'te geçen raviler
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/119-120
[151]
Kevser Suresi: 1-3

[152]
Müslim, aynı yer. Sh. 301, Bu hadisi Buhari ve Müslim muhtasar olarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayet de şu yerlerde geçmektedir: Buhari (111464) 81-Kitabu'r-Rikak 53-Havuz'İa ilgili bab. Müslim (4/1800) 43-Kitabu'l-Fedâil, 9-Peygamberimiz (a.s.)'in Havz'ının hak olduğunun isbatı ve bu Havz'ın özellikleri babı.
[153]
Buhari (8/731) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-4964 nolu hadis babı.
[154]
Buhari (11/464) 81-Kitabu'r-Rîkak, 53-Havuz'la ilgili bab. Tirmizi (5/449) 48-Ki-tabu Tefsiri'l-Kur'an, 90-Kevser suresi babı. Tirmizi: "Bu hadis hasen, sahihtir" demiştir.
[155]
Tirmizi, aynı yer.
[156]
Müsîim (i/300) 4-Kitabu's-Salai, 14-Besmele'nin Berâe suresi dışında bütün surelerden bir âyet olduğunu söyleyenin delili babı.
Ebu Davud (4/237-238) Kitabu's-Sunne, Havuzla ilgili bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/121-123
[157]
Ahmed bin Hanbel (2/67, 158) Tirmizi (5/450) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an,
90-Kevser suresi babı. îbni Mace (2/1450) 37-Kitabu'z-Zuhd, 39-Cennetin özelliği babı. Bu hadis sahihtir.
[158]
Mecme'u'z-Zevaid (71143) Heysemi söyle söylemiştir: "Bunu Taberani, el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendİr."
[159]
Buhari (8/731) 65-Kitabu't-Tefsir, 108-Kevser suresi babı.
[160]
Buhari, aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/123-125
[161]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/125-126
[162]
Nasr Suresi: 1-3
[163]
Buharı (6/628) 61-Kitabu'l-Menâkıb, 25-İslâm'da peygamberliğin alametleri babı.
[164]
Buhari (8/734-735) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Artık Rabhini hamd ile teşbih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir," ayeüyle ilgili bab.
Buharı (8/734) 65-Kiîahu't-Tefsir, 3-"Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman," ayetiyle ilgili bab
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/127-129
[165]
Buhari (8/739) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Allah Samed'dir" ayetiyle ilgili bab. Buhari bu hadisi muallak olarak (senedini vermeden) rivayet etmiştir. Hafız İbni Hacer şöyle söylemiştir: "Feryâbi, A'meş'in ondan rivayeti tankıyla muvassal olarak (senedini vererek) nakletmiştir. Aynı şekilde Asım'in Ebu Vâil'den rivayeti tankıyla da nakledilmiştir. Rivayetinde Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'un adını anarak muvassal şekilde (senedini vererek) nakletmiştir."
[166]
Buhari (6/287) 59-Kitabu Bed'i'l-Halk, 1-Yüce Allah'ın: "Yaratmayı ilk kez başlatan, sonra iman edip salih ameller işleyenlerin karşılıklarını adaletli bir şekilde vermek üzere yeniden dirilişi gerçekleştiren O'dur" sözü hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (41112) 2Î-Kitabu'l-Cenaiz, 117-Mü'minlerin ruhları.
Buharı (81739) 65-Kitabu't-Tefsir, 1-"Allak Samed'dir," ayetiyle ilgili bab.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/131-132
[167] Buhari, aynı yer. 113-"De ki: "Sabahın Rabbine sığınırım," ayetiyle ilgili bab.
Buhari (8/741) 65-Kitabu't-Tefsir, U4-"De ki: "İnsanların Rabbine sığınırım," ayetiyle ilgili bab
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/133
[168] el-Feth (8/742)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/133-136

[169] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/136-138
[170] Ahmed bin Hanbel (61252) Tirmizi (5/452) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 94-Muav-vizeteyn sureleri babı, Tirmizi bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiştir, el-Mustedrek (2/540-541) Hakim bunun sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/136-138
[171] İbni Huzeyme (11268) 115-Namazda Muavvizeteyn'i okumakla ilgili bab
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/138-139
[172] Ali İmrân Suresi: 79
[173] Ankebut Suresi: 69
[174] Menahilu'i-İrfan'dan
[175] Ankebut Suresi: 43
[176] AH İmrân Suresi: 7
[177] Bakara Suresi: 151
[178] Nahl Suresi: 44
[179] En'am Suresi: 82 2)
[180] Lokman Suresi: 13
[181] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/141-149
[182] Tezkiye-i nefs: Kişinin kötü arzu ve eğilimlerini kontrol altına alıp yok etmeye çalışarak eğitmesi anlamına kullanılan bir terimdir. Daha çok islam tasavvufunun konuları arasında yer alır. (Çeviren)
[183] Marifetullah: Bu da daha çok İslam tasavvufunda kullanılan bir terimdir. Allah'ı tanımak anlamına gelir. (Çeviren)
[184] Ra'd Suresi: 28
[185] Ahzab Suresi: 21
[186] Taha Suresi: 14
[187] Bazı ayet ve duaları okumak suretiyle yapılan bir çeşit tedavi sekli. Daha geni§ bilgi için elinizdeki

kitapla hadis kitaplarının ilgili bölümlerine bakınız. (Çeviren)
[188]
Bakara Suresi: 156
[189]
Müzzzemmil Suresi: 8
[190]
Tirmizi rivayet etmiş ve hasen olduğunu belirtmiştir.
[191]
Rukye'yi daha önce tanımlamıştık. Nazardan korunmak için boyuna takılan takılara da temaim denir. (Çeviren)
[192]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/153-157
[193]
'Subhanaİlah', 'La ilahe illallah," 'Allahuekber,' 'Elhamdülillah,' 'La havle ve la kuvvete illa billah' demek. (Çeviren)
[194]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/159
[195]
Buhari (11/208, 209) 80-Kitabu'd-Da'avat, 66-Allah (c.c.)'ı zikretmek babı. Müslim (4/2069) 2070) 48-Kitabu'z-zikr ve'd-du'a ve't-tevbe ve'l-istiğfar, 8-Zikir meclislerinin fazileti babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/161-164
[196]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (15/17)
[197]
İbni Hacer, Fethul Bari (11/209)
[198]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/164-165
[199]
Hafız İbni Hacer, Fethul Bari' (Ui212)'de dediğini ve ilk görüşü tercih ettiğini kaydetmiştir.
Refik-ı a'la; İbnu'l-Esir şöyle der: "Refik-i a'la-yı illiyyinde oturan peygamberler cemaatidir. Fail vezninde gelmiş bir isimdir. Cemaat anlamına kullanılır. Sıddik ve haliyt gibi. Tekile ve çoğula aynı kalıp kullanılır."
Refik-ia'la'nın "Beni refik-ıa'la'ya, yani Allah Teala'ya ulaştır," demek olduğu da söylenmiştir. Allah kullarına refiktir, yani şefkatlidir, denilir. En-Nihaye adlı eseri tahkik eden (edisyon kritiğini yapan) zat, Herevi'nin "Bu görüşte olan Ezheri hata etmiştir.
[200]
Taberani, Mu'cemu'l-kebir (23/182) Mecmau'z-Zevaid (10/78) Heysemi şöyle der: "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir, isnadı sahihtir."
[201]
Müslim (4/2075) 48-Kitabu'z-zikr ve 'du-dua ve 'l-üzcre toplanmak babı. Tirmizi (51460) 49-Kitabu'd-Dua, 7-Oturup Allah (cc)'ı zikreden bir cemaatin faziletine dair gelenler babı. Nesei (8/249) 49-Kitahu adabi'l-Kudat, 37-Hakim nasıl yemin ettirir babı. Halka: Halka şeklinde oturan insanlar topluluğu.
[202]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/165-167
[203]
İbnİ Cerir (111212)
[204]
İbni cerir (11/212) Sekinet: Sükûn ve huzur.
[205]
Müslim, aynı yer. Tirmizi, aynı yer.
[206]
Ebu Davud (3/323) Kiîabu'l-İîm, 13-Kısaslar hakkında bir bab
[207]
Şehadet parmağı ile yüzük parmağı arasındaki orta parmağın ucundan dirseği? kadarki uzunluk

ölçüsü birimi.
[208]
Buhari (13/384) 97-Kitabu't-Tevhid, 15-Allah Teala'nın "Allah sizi kendisinden sakındırır," ayeti babı. Müslim (412061) 48~Kitabu'z-zikr ve'd-dua ve'l-istiğfar ve't-tevbe, 1-Zikrullah'a teşvik babı. (4/2067-2068) 48-Kitabu'z-zikr ve'd-dua ve'l-istiğfar ve't-tevbe, 6-Zİkir, dua ve Allah'a yaklaşmanın fazileti babı. Tirmizi (5/581) 49-Kitabu'd-Deavat, 132-Allah Teala'ya hüsn-i zan besmele babı. Tirmizi; "Bu hadis, hasen sahihtir," demiştir. Mele': Eşraf, görüşlerine başvurulan ileri gelenler.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/167-169
[209]
İmam Nevevİ, Müslim Şerhi (2/27)
[210]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (13/384)
[211]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (31513)
[212]
Bkz. İmam Nevevi, Müslim Şerhi (3/17)
[213]
Kesfu'l-Estar (4/6) Kitabu'l-Ezkar, bir bab. Mecmau'z-Zevaid (10/78) Heysemi "Hadisi, Bezzar rivayet etmiştir. Bi§r bin Muaz dışındaki ravileri, Buhari'nin ravi-leridir. Kaldı ki Bişr de sikadır," demiştir.
[214]
Ahmed bin Hanbel (36183) Mecmau'z-Zevaid (10/78) Hcysemi: "Hadisi, Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir." demi§ti.
[215]
Tirmizi (5/532) 49-Kitabu'd-Deavat, 83-bir bab, Tirmizi: "Bu, Sabit'in Enes'îen hadis rivayet etmesi dolayısıyla hasen garib bir hadistir. Diğer tarik ve sahidleri ile hasen bir hadistir" demiştir. Bkz; Cami (4/378) Bazı hadis alimleri bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir.
[216]
Tirmizi (5/458) 49-Kitabud-Dua, 4-Zikrin faziletine dair gelenler babı. Tırmızı. "Hadis, buyönden hasen garib bir hadistir. İsnadı sahihtir," demiştir
[217]
Buhari (U/208) 80-Kitabud Deavat, 66-Zikrullah'ınfazileti babı. Mv*hm (1/539) 6-Kitabu salatH-musafinn ve kasriha, 29-Nafüe namazı evde kılmamı müstehap, mescidde kılmanın caiz oluşu babı.
[218]
Müslim (4/2062) 48-Kitabu'z-zikr ve't-tevbe ve'l-istiğfar, l-Zikrullah'a teşvik babı,
[219]
Muvatta (î/211) 15~Kitabu'l-Kur'an, 7-Zikruliah'a dair gelenler babı. Tirmizi (5/459) 49-Kitabu'd-Dua, 6-Bir bab. Bu hadisi İmam Malik ve Tirmizi kaydetmiştir. Ancak İmam Malik hadisi Ebu'd-D er da'dan mevkuf olarak aktarmıştır. Sahih bir hadistir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/169-173
[220]
Ra'd Suresi: 1/28
[221]
Ankebut Suresi: 45
Muferridun: Sadece Allah'ın zikriyle meşgul olanlar. Bunların akram
akranlarının devri geçmiş ve kendileri geride kalarak Allah Teala'yı zikre
ler oldukları da söylenmiştir.
Ezkaha: En hayırlısı ve en temizi.
[222]
Bâcî, Münteka (1/355
[223]
Ahmed hin Hanbel (5/239) Muvatta (1/211) 15-Kitahu'l-Kur'an, 7-Zikrullah'a dair gelen rivayetler babı. Tirmizi (5/459) 49-Kitabu'd-Dua, 6-Bir bab. Taberani, Mucemu' s-Sağîr (1/139) Mecmau'z-Zevaid,

(10/74) Heysemi söyle der: "Hadisi, Taberani Mu'cemu's-Sağir ve Evsatta'ta rivayet etmiştir. Kaviler, Buhari'nin ravi-leridir. Taberani hadisi şu fazlalıkla rivayet etmiştir: "Allah yolunda cihadda mı?" dediler. Allah yolunda cihad da... Ancak kılıcı üç defa kmlıncaya kadar savaşırsa o başka."

[224]

Keşfu'l Estar (4/74) Kitabu'l Mevâız, Bir an öyle, bir an böyle babı. Mecmau'z-Zevaid (10/308) Heysemi şöyle der: "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri, Züheyr bin Muhammed er-Râzt dışında Buhari'nin ravileridir. Kaldı ki o da sika' dır." Hadisi Ebu Ya'lâ da rivayet etmiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a) "Melekler sizinle tokalaşırlardı. Hattâ sizi kanatlarıyla açıkça gölgelen-dirirlerdİ," buyurmuştur.

[225]

Müslim (4/2106-2107) 49-Kitabu't-Tevbe, 3-Ahiret meselelerini hatırlayıp düşünmeye devam etmenin fazileti babı. Tirmizi (4/666-667) 38-Kitabu Sıfeti'I-Kıyame, 59-Bir bab. Sa'aten sâ'aten: Bir an öyle, bir an böyle

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/173-176

[226]

Bkz: Nevevi, Müslim Şerhi (17/66-67)

[227]

Tirmizi (4/712) 40-Kitabu Sıfeti Cehennem, 9-Cehennem'in iki nefesi olduğuna dair gelenler babı. Tirmizi "Hadisi, hasen garip bir hadistir" demiştir ve dediği gibidir. Hadisi, Beyhakı de rivayet etmiştir: Kitabu'l-bâ's ve'n-Nuşûr

[228]

) Tirmizi (3/246) 7-Kitabu'l-Hac, 64-Tasların nasıl atılacağına dair gelenler babı. Tirmizi, "Hadis hasen sahihtir." demiştir

[229]

Hâkim (1/459) Zehebi de sahih olduğunu belirtmiş ve Hakim'e muvafakat göstermiştir. Hadis, Ubeydullah bin Ebu Ziyad el-Kaddah tankından da rivayet olunmuştur. İbni Hacer Ubeydullah için "Kavî değildir." "Yahya el-kattan, Mizan (3/8) "Vasat'tı", İbni Ma'în "Zayıftır", Ahmed "Salihu'l-hadistir", Nesai "Kavî değildir", bir başka sefer "Sakınca yoktur.", bir başka sefer "Sika değildir." Ebu Davud "Hadisleri münkerdir," İbni Adiyy "Onun için münker bir şey görmüyorum," demişlerdir. Ravi hakkındaki bu ihtilaflara rağmen hadis imanlarının bu hadisi sahih bulunmaları raviyi hadis hususunda hasen yapmaktadır,

[230]

Ebu Davud (2/179)- Kitabu'l-Menasik, Remi hakkında bir bab.

İbni Huzeyme (4/222) 642-Tavafta zikrullahın müstehap oluşu babı.

[231]

Müslim (1/282) 3-Kitabu'l-Hayz, 30-Cünüplük vs. hallerde Allah Teala'yı zikretmek babı, Ebu Davud. (1/5) Kitabu't-Tahare, 9-Gusül abdestsizken veya abdest-sizken Allah Teala'yı zikreden kimse hakkında bir bab. Tirmizi (51463) 49-Kitabu'd Dua, 9-Müslamının davetine İcabet edileceğine dair gelenler babı.

[232]

Ahmed-bin-Hanbel (3/68,74+4bm Hibban (2/93) Kişinin Rabbini zikretmeye düşkün olmasının müstehap olduğunu zikretti. Hakim (11499) şöyle demiştir; "Şahihu'l isnaddır." Yine şöyle der: "Bu, Mısırlıların hadis sahifesidir. SahihatÜ'l-isnaddır. Senedinde Derra Ebu Semah vardır." Hafız ise şöyle der: "Derrac, sadûktur, Ebu Heysem'den aktardığı rivayetlerde zayıftır,"

Bu hadis, o hadislerdendir. Yahya bin Main, Derrac'ın sika olduğunu belirtmiştir. Bir defasında ise "Onda-Besir yoktur." demiştir. Ahmed bin Hanbel: "Hadisleri münker ve leyyindir." Ebu Hatim; "Zayıftır," derlerken başkaları da aynı şekilde zayıf bulmuşlardır. (Bkz: Mizan, 2/24.25)

Bununla beraber Hafız İbni Hacer Askalani, MünzVri'nin Feyz (2/85)'de naklettiğine göre hadisi hasen saymıştır. Hadis, hasen derecesinden daha aşağı çekilemez. Velev bazıları zayıf görse bile. Doğrusunu ise Yüce Allah bilir

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/176-178

[233]
el-Vabilüs Sib mine'l-kelimit Tayyib
[234]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/178-181
[235]
Mü'min Suresi: 60
[236]
Ebu Davud (2/76,77
[237]
TİrmiziI (5/374,375) 48-Kitabu-tefsiri'î-Kur'an, 42-Mü'min suresinden bab. Tirmi-zi; "Hadis, hasen sahihtir," demiştir. Dediği gibidir de...
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/183-184
[238]
Avnu'l Mabud (11551)
[239]
Ahmed bin Hanbel (2/362) Tirmizi (5/445) 49-Kiîabu'd-Dua, 1-Duanın faziletine dair gelenler babı. Tirmizi; "Hasen bir hadistir," demiştir. îbni Mace (2/1258) 34 Kitabu'd-Dua, 1-Duanın fazileti babı. İbni Hibban, (21115) Dualar ve kişinin Allah (cc)'a duasının en değerli şeylerden olduğunun açıklanması babı. Hâkim (11490) Hâkim hadisi sahih addetmiş, Zehebi de onaylamıştır, Hadisi, Buharı 'Edeb el~ Müfred' adlı eserine almıştır.
[240]
Ebu Ya'lâ, (6/12,13) Mecmau'z-Zevaid (10/146) Heysemi "Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Kavileri, BuharÎ'nin ravileridir," demiştir.
[241]
Kesfu'l-Estar (4/36) Kitabu'l-Ed'ıye, Dua istemek babı. Mecmau'z-Zevaid (10/ 146) Heysemi "Hadisi, Bezzar rivayet etmiştir, ravileri sikadır," demiştir.
[242]
Mecmau'z'Zevaid (10/149) Heysemî: "Hadisi Bezzâr hadisin sonunu mevkuf olarak rivayet etmiştir. Ravileri, BuharÎ'nin ravileridir," demiştir. Ebu Ya'lâ da (12/5) Ebu Hureyre'den mevkuf olarak rivayet etmiştir
[243]
Ahmed bin Hanbel, İsnadı sahihtir. Keşful-Estar (4/40), Müslümanm duası babı, Mecmau'z-Zevaid (10/149) Heysemi söyle der: "İbni Mace de hadisi, dua kısmını almadan rivayet etmiştir. Ayrıca Bezzar da rivayet etmiştir. Kavileri sikadır."
[244]
Tirmizi (4/448) 33-Kitabu'l-Kader, 6~Kaderi, sadece duanın savuşturacağına dair gelenler babı. el-Cami'i tahkik eden alim hadisi için 'hasen' derken Tirmizi de 'hasen garib'dir demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/184-186
[245]
Feyzu'l Kadir (61449, 450)
[246]
İmam Nevevi, el-Ezkar sh. 354
[247]
Tirmizi (5/566) 49-Kitahu'd-Deavat, 116-Sıkıntı vs. beklendiğinde babı.
[248]
Buhari (11/140) 80-Kitabu'd-Deavet, 22-Acele etmedikçe kulun duası\kabul olunur babı. Müslim (412095) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-dua ve'l-istağfar, 25-Âcele etme-. dikçe dua edenin duasının kabul olunacağının açıklanması babı. Ebu Davud (2/8) Kitahu's-Sala, Dua babı. Tirmizi (5/464) 49-Kitabu'd-Dua, 12-Duası konusunda acele eden kimseye dair gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir)" demiştir
Tirmizi (5/462) 49-Kitabu'd- Dua, 9-Müslümamn duasının kabul olunacağına dair gelenler babı.
[249]
Ahmed bin Hanbel (5/329) Tirmizi (5/566) 49-Kitabu'd-Deavat, 116-Sıkıntı vs. beklediğinde babı.

Tirmizi hadis için 'Hasen garip sahih bir hadistir.' demiştir. Öyledir de...

[250] Tirmizi (5/462) 49-Kitabu'd-Dua, 9-Müslümanın duasının kabul olunacağına İı lenler babı. Ruzin, Müsned. Hadis, sahihtir.

[251] Ahmcd bin Hanbel (3/18) Keşfü'l-Estar, (4/40), Kitabu'l Ed'ıye, Müslümanın duası babı. Ebu Ya'lâ, (2/296) Mecmau'z-Zevaid (10/148,149) Heysemi şöyle der: "Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ya'lâ böyle, Bezzar ve Evsat'ta da Taberanî rivayet etmişlerdir. Ahmed'le Ebu Yalanın ravileri ve Bezzar'in iki isnadından birisinin ravileri, Ali bin Ali er~Rufaî dışında Buhari'nin ravileridir, Ali de sikadır. Takrib müellifi, bu ravi hakkında; "Onda beis yoktur," demiştir

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/186-190

[252] Bazıları bunu zahirî ve hakîkî anlamında anlamışlardır. Bunlar Müşebbihe mezhebi mensuplarıdır. Allah onların görüşlerinden yüce ve münezzehtir.

[253] Müslim, aynı yer.

[254] Müslim, aynı yer.

[255] Müslim, aynı yer

[256] Müslim, aynı yer.

[257] Buhari (3/29) 19-Kitabu't-Teheccüd, 14-Gecenin sonunda dua ve namaz babı. Müslim (1/521) 6-Kitabus salati'l-Musafirîn ve Kasrihâ, 24-Gecenin sonunda duaya ve zikre ve o vakitte duanın kabul olunacağına it şvik babı.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/190-191

[258] Fethu'l Bari (3/30)

[259] . Hadis No: 758, Fethu'l-Bârî, (13/464)

[260] Al-i îmrân Sûresi: 17

[261] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/191-193

[262] Ahmed bin Hanbel (2/521) Mecmau'z-Zevaid (10/154) Heysemi "Hadisi A bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[263] Taberani, Mucemu'l-Kebir (9/51) Mecmau'z-Zevaid (101209) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir, ravileri, Buhari'nin ravileridir" demiştir

[264] Tirmizi (51527) 49-Kitabu'd-Deavat, 79-Bir bab. Cevfu'l-leyl: İçi, ortası. Allahu a'lem son üçte birin ortası. (Çeviren) Aşşar (zalim öşürcü): Zulümle öşür alan veya yine zulümle vergi toplayan ya da Özellikle zalimce gümrük vergileri toplayan kimse anlamına gelmektedir.

[265] Mecmau'z-Zevaid (10/155) Heysemi: "Hadisi, Taberani her üç eserinde W& Bezzar rivayet etmişlerdir. Bezzar'in el-Kebir'in ravileri, Buhari'nin rav iler mir," demiştir

[266] Muvatta (î/70) 3- Kİtabu's- Salat, î-Namaz için ezan okunmasına dair gelenler babı. Muvatta'ın rivayeti, Sehl bin Sa'd'a mevkuftur. İbni Adli'l-Berr; "insan böyle ifadeleri kendiliğinden söyleyemez," demiş, sonra da hadîsin merfu olarak da rivayet edildiğini belirtmiştir

[267]
Ebu Davud (3121) Kitabu'l-Cihad, Kavuşma anında dua babı, Hafız İbni Hacer'in açıklamasına göre hadis hasen, sahihtir.
[268]
Müslim (1/350) 4-Kitabu'S-Salat, 42-Rukû ve secdede ne söyleneceği babı. Ebu Davud (11231) Kitabu's-Salat, 5151-Rükû ve secdede duaya dair bab. Nesai (2/226) 12-Kitabu't Tatbtk, 78-Kulun Allah Azze ve Celleye en yakın olduğu an babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/191-196
[269]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (4/200)
[270]
Tirmizi (5/570) 49-Kitabu'd-Deavat, î 19-Bir bab. Tirmizi hadisin sahih olduğunu da belirtmiştir. Nesai (2/226) 12-Kitabu'l-Mevâkît, 40-Sabah namazını (alıncaya kadar (nafile) namaz kılmanın mubah oluşu babı. İbni Huzeyme (2/182) 485-Gece yarısından sonra kabul olunacağını umarak dua ciminin müstehap olması babı. Hâkim, (i/263)
[271]
Tîrmizi, (51462) 49-Kitabu'd-Dua 9-Müslümamn duasının kabul olunacağına dair gelen rivayetler babı. Hakim (1/544) Hâkim, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de tasdik etmiştir
[272]
Ahmed bin Hanbel (21367) Mecmau'z-Zevaid (10/151) Heysemi "Hadisi, Ahmed
ve aynısıyla Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir
[273]
Tirmizi (5/502) 49-Kitabu'd-Deavat, 48- Bir bab. Tirmizi "Bu hasen bir hadistir," demiştir. Bu rivayet, yine Tirmizi (4/314))'de de geçmektedir. 28-Kitabu'l- Birr ve's-Sile, 7- Ana babanın duası hakkında gelenler babı. Söz konusu rivayet hasendir.
[274]
Tirmizi (5/578) 49-Kitabu'd-Davet, 129-Afv ve afiyet hakkında da bir bab. Tirmizi "Bu, hasen bir hadistir," demiştir. Hafız İbni Hacer de hadisi hasen kabul etmiştir. Bazıları ise zayıf saymışlardır)
Ebu Davud (2/89) Kitabu's-Salat, Gıyaben dua etmek babı
[275]
Buhari (5/100,101) 46-Kitahu'l-Mezâlim, 9-Mazlumun duasından sakınma ve Çekinme babı, Müslim (1/50) 1-Kiîabu'l-İman, 7-(Kelime-i) şehadeteyne ve İslam'ın hükümlerine dua babı. Ebu Davud (2/105) Kitabu'z-Zekât, Saimelerin zekatına dair bir hah. Tirmizi (3/21) 5 Kiiabu'z Zekat, 6-Zekâtlık malın en iyilerini almanın mekruh olusuna dair gelenler babı. Tirmizi (4/368) 28-Kitabu'l-Birri ve's-Sıle, 68-Mazlumun duasına dair gelenler babı. Tirmizi; "Bu, hasen sahih bir hadistir," demiştir. Nesai (5/55) 23-Kitab bu'z-Zekât, 46-Bir beldeden diğer beldeye zekât çıkarmak babı. İbni Mace (1/568) 8-Kitabu'z-Zekât, 1-Farz-ı zekât babı
[276]
Ebu Davud (2/89) Kitabu's-Salât, Gıyaben dua babı.
[277]
Bilindiği gibi 'âmîn' kelimesi, "Allah'ım kabul et;" anlamına gelir. (Çeviren) bi-zahri'l-ğayb; Dua edilen kimse yokken, gizlice.. İmam Nevevi'nin belirttiğine göre bu, duanın ihlash seklidir.
[278]
Müslim (4/2094) Aynı yer
[279]
Müslim (4/2094) 48- Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-îstiğfar, 23-Müslü-manlara gıyablarında dua etminin fazileti babı,\
[280]
Keşfu'l-Estâr (4150) Kişinin kardeşine gıyaben dua etmesi babı. Mecma'u'z-Zevaid (10/152) Haysemi; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir, ravileri sikadır," demiştir.
[281]
Ebu Davud (2178) Kitabu's-Salât, Dua babı. Hasen bir hadistir.

[282]

Mecmau'z-Zevaid (10/159) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Ammar bin Hâlid el-Vâsitî dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. Ammar da sikadır," demiştir,

[283]

Ebu Davud (2/79) Kitabu's-Salât. Dua babı. Hadis sahihtir.

[284]

Buhari (21516) 15-Kitabu'l-İstiska, 21-Yağmur duasında cemaatin imamla beraber
ellerini kaldırmaları babı

[285]

. Ahmed bin Hanbel (61225) Mecmau'z-Zevaid (10/168) Heysemi; "Hadisi Ahmed bin Haubel üç isnadla rivayet etmiştir. Hepsinin ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir

[286]

Ebu Davud (2/78) Kitabu's-Salât, Dua babı. Şu kadar var ki, Ebu Davud 'Hâibeteyn' kelimesini zikretmemiştir. Tirmizi (5/556,557) 49-Kitabu'd-Deavat, 105 Bir bab. Tirmizi; "Hadis, hasen gariptir," demiş, Hâkim ise hadisi sahih kabul etmiştir. Ibni Hacer, Fethu'l-Bârî'de "Senedi, ceyyiddir," demektedir.

2987-Ebu Davud, Fedâle bin Ubeyd (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) bir adamın namazında dua ettiğini ama Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okumadığını duydu. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s): "Bu adam acele etti," buyurdu. Sonra o adamı çağırdı ve ona -ya da bir başkasına"Biriniz dua ettiği zaman, Allah'a hamd ve sena ile başlasın, sonra Pey-gamser (a.s)'e salavat okusun. Ondan sonra dilediği duayı etsin," buyurdu."[1]

2988-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz dua ettiğinde, istediğini kesin belirtsin. "Allah'ım, dilersen ver," demesin. Çünkü, zaten Allah'ı mecbur tutabilecek bir

kimse yoktur[2]

2989-Nesai dışındaki Kütübü Sitte İmamları, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz dua ettiğinde; "Allah'ım, beni dilersen bağışla, Allah'ım, bana dilersen merhamet buyur," demesin. İsteğini kesinkes belirtsin. Çünkü, zaten Allah'ı zorlayacak (mecbur tutacak) bir kimse yoktur." Buhari'ye ait bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Biriniz; "Allah'ım, beni dilersen bağışla, Allah'ım, bana dilersen merhamet eyle, beni dilersen rızıklandır/'demesin. İsteğini ciddiyetle istesin. Çünkü zaten Allah dilediğini yapacaktır. O'nu mecbur tutabilecek yoktur."[3] Müslim'e ait rivayette ise şöyle geçmektedir: "Biriniz asla; "Allah'ım, beni dilersen bağışla, bana dilersen merhamet et," demesin. Duada ciddi olsun. Çünkü Allah zaten dilediğini yapacaktır. O'nu zorlayabilecek yoktur ki." [4] Yine Müslim'e ait bir başka rivayette şöyle geçmektedir: "Biriniz dua ettiğinde; "Allah'ım, beni dilersen bağışla," demesin, işi sıkı tutsun, rağbet ettiği şeyi büyütsün. Allah'a hiçbir şeyi vermek büyük gelmez."[5]

2990-Taberani, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz dua ettiğinde, çok istesin. Çünkü o, ulu ve yüce Rabbinden istemektedir."[6]

2991-Ebu Davud, İbni Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Babam benim şöyle dediğimi duydu: "Allah'ım, ben senden Cennet'i, nimetlerini ve güzelliğini ve şunu ve bunu istiyorum. Cehennem'den, kelepçelerinden ve prangalarından va daha şundan ve daha bundan sana sığınıyorum." Bunun üzerine bana: "Oğlum, Rasulullah (a.s)'in şöyle buyurduğunu işittim," dedi: "Duada haddi aşacak bir cemaat gelecek." "Sakın ha onlardan olma! Eğer sana Cennet verilirse, zaten hem Cennet, hem de Cennet'teki her tür hayır verilecektir. Cehennem'den korunursan da zaten hem Cehennem'den, hem de Cehennem'deki her tür şeyden korunacaksın."[7]

2992-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Muğaffel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Abdullah, oğlunun şöyle dediğini duydu: "Allah'ım, eğer oraya girersem, Cennet'in sağ tarafındaki beyaz köşkü istiyorum." Bunun üzerine:

"Oğlum... Allah'tan Cennet'i iste ve Cehennem'den de O'na sığın. Rasulullah (a.s), şöyle buyururken işittim: "Bu ümmette abdestte ve duada aşırıya kaçacak bir cemaat türeyecek.[8]

2993-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) duada çok mânâ ifade eden az kelimeleri sever, onlar dışmdakileri terkederdi."[9]

2994-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kendinize beddua etmeyin, çocuklarmnıza beddua etmeyin, hizmetçilerinize beddua etmeyin. Mallarınıza beddua etmeyin. Böyle yaparak Allah Azze ve Celle'nin duaları kabul ettiği âna rastlamayın. O anda (neistenirse) verilir. Dolayısıyla sizin duanız da kabul ediliverir." [10]

2995-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Biriniz Rabbinden her ihtiyacını istesin. Hattâ koptuğunda ayakkabısının bağını bile O'ndan istesin."[11]

2996-Bezzar, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz Rabbinden ihtiyacının veya ihtiyaçlarının tümünü istesin. Hattâ koptuğunda ayakkabısının bağını ve hattâ tuzu bile, O'ndan istesin." [12]

2997-Ebu Ya'lâ, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:"Ayakkabı bağına kadar her şeyi Allah'tan isteyin. Allah, kendisinde n tenmesinden hoşlanır. En faziletli ibadet, sıkıntının gitmesini beklemekti[13]

2998-Tirmizi, İbni Mes'ûd el-Bedri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Allah'ın lütfunden isteyin. Çünkü Allah istenilmesinden hoşlanır, taziletli ibadet, sıkıntının gitmesini beklemektir."[14]

2999-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir kadın Rasulullah (a.s)'a şöyle dedi: "Bana da eşime de hayır dua et."Rasulullah (a.s) da: "Allah sana da, eşine de hayırla muamele i etsin,": buyurdu."[15]

3000-Tirmizi, Übeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir kimseyi anıp dua ettiğinde, kendinden başlardı."[16]

3001-Taberani ve Bezzar, Ebu Eyyub (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) dua ettiğinde, önce kendisine dua ederdi." Hz. Aişe (r.a)'den de şöyle rivayet olunmuştur: "Dedim ki: "Ya Rasulullah, hangi dua en faziletli duadır?" Resulullah; "Kişinin kendisine ettiği dua," buyurdu."[17]

3002-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Allah Teala kula Öyle bir derece verir ki, kul; "neden dolayı kazandım bunu?"der. O da: "Çocuğunun sana ettiği dua sebebiyle," buyurur."[18]

3003-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Üç defa dua etmek ve üç defa istiğfar getirmek, Rasulullah (a.s)| hoşuna giderdi."[19]

3004-Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben namaz kılıyordum. Hz. Peygamber (a.s) de Hz. Ebubekir ve Hz. Ö-mer (r.a)'le beraber oturuyordu. Oturunca, Allah'ı övmeye başladım. Sonra-1 da Hz. Peygamber (a.s)'e salavât getirdim. Sonra kendime dua ettim. Bununi üzerine Hz. Peygamser (a.s): "İste verilecektir. İste verilecektir," buyurdu." [20]

3005-Buhari ve Müslim, Ebu Musa Eşarî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Bir yolculukta Rasulullah (a.s)'la birlikte idik. İnsanlar yüksek sesle tekbir getirmeye başladılar. Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ey insanlar, sakinlesin kendinize hâkim olun, siz ne bir sağıra ne de varolmayana (Allah'a) dua ediyorsunuz. Siz, işiten ve gören bir Allah'a dua ediyorsunuz. O, sizinledir. Siz, işiten ve gören bir Allah'a dua ediyorsunuz. O, sizinledir. Sizin dua ettiğiniz (Allah) herhangi birinize devesinin boynundan daha yakındır." Ebu Musa şöyle demiştir: "Ben, O'nun arkasmdaydım ve kendi kendime "La havle ve la kuvvete illa billah," diyordum. (Resulullah a.s): "Ey Abdullah bin Kays, sana Cennet hazinelerinden bir hazineyi tarif edeyim mi?" diye sordu. "Evet," dedim. "La havle ve la kuvvete illa billah," buyurdu." Tirmizi'nin bir rivayetinde ise şöyle geçmektedir: "Bir savaşta Rasulullah (a.s)'la beraberdik. Dönüşte Medine'yi

uzaktan gördük. İnsanlar bir defa tekbir getirdiler. Ve tekbiri yüksek sesle söylediler. Rasulullah (a.s): "Rabbiniz sağır veya var olmayan bir ilah değildir. O, sizinle binitlerinizin başlan arasındadır," buyurdu. Sonra da: "Ey Abdullah bin Kays, sana Cennet hazinelerinden bir nazireyi tarif edeyim mi?: "La havle ve la kuvvete illa bullah," buyurdu." Bu anlamda Ebu Hureyre'den keviyy bir isnad vardır. [21] Ebu Davud'un yer verdiği bir rivayet hem Tirmizi'nin, hem de Buhari ile Müslim'in rivayetlerinin benzeridir.[22]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demektedir. "(Başkasına değil) kendinize eşlik ediniz, seslerinizi kısınız. Çünkü insan, sesini ancak duyurmak için konuştuğu şahsın uzak oluşundan dolayı yükseltir. Halbuki siz Allah'a dua ediyorsunuz. O ise ne sağırdır, ne de var olmayan bir ilahtır. Aksine, işitendir ve yakındır. O, ilmiyle ve ihâtasıyla sizinledir." Bu hadisten, alçak sesle zikretmenin mendup olduğu anlaşılmaktadır. Tabii sesi yükseltmeyi geketriren bir durum yoksa... Zira, sessizce zikredi-lirse, Allah Teala en mükemmel biçimde yüceltilmiş ve ululanmış olur. Yüksek sesle zikretmeyi gerektiren bir durum varsa, yüksek sesle zikreder. Nitekim buna dair de hadisler vardır. " Bir başka rivayette Allah Rasulü (a.s) şöyle buyurmuşlardır: "Sizin dua ettiğiniz (Allah) herhangi birinize devesinin boyundan daha yakındır." Bu da daha öncekinin anlamına gelen bir hadistir. Buhari, hadisi, 'Kitabu'l-Cihad1 bölümünde şu sözüyle şerh etmiştir: "Yüksek sesle tekbir getirmenin mekruh olduğunu anlatmaya dair bi bab vardır." [23] İbni Hacer ise şöyle demektedir. "Taberi der ki: "Bu hadisten, yüksek sesle dua ve zikir etmenin mekruh olduğu anİE sumaktadır. Sahabe ve tabiinden oluşmuş selefin geneli bu görüştedir."[24] Ama Buhari'nin yorumu, bunun savaş sırasındaki tekbire has olmasını gerektirmektedir. Fakat başka durumlarda sesi yükseltmeye dair 'Kitabu's-Salât'ta İbni Abbas hadisi geçmektir. Hadise göre Hz. Peygamber (a.s)'in sağlığında farz namazı bitirdiklerinde yüksek sesle zikrediyorlardı. Bu konuda, orada bilgi verilmiştir. İbni Hacer orada şöyle demiştir:[25] "Bunda namazdan sonra sesli zikir yapmanın caiz olunduğuna de vardır." Taberi ise şöyle demiştir: "Bazı yöneticilerin namazdan sonra getirdikleri tekbirin doğru olduğu dair bir açıklama söz konusudur".

3006-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: 5"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ya insanlar dua ederken koparılıp almmışçasma gözlerini gökyüzüne dikmekten kesinlikle vazgeçerler ya da gözleri koparılıp alınır." Görme duyulan demek istiyordu. " Müslim'in bir rivayetinde ise şöyle geçer: "Bir takım insanlar ya namazda gözlerini gökyüzüne dikmekten vazgeçerler ya da görme duyuları alınır."[26]

3007-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s) namaza kalktı. Biz de O'nunla birlikte kalktık. Bir A'rabî, namazda iken: "Allah'ım, bana ve Muhammed'e merhamet eyle. Bizimle birlikte başka hiç kimseye merhamet eyleme," dedi. Hz. Peygamber (a.s) selâm verince A'rabî'ye: "Genişliğe sınır koydun," buyurdu. Allah'ın rahmetine demek istiyordu."[27]

3008-Taberani, Muhammed bin Yahya (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Abdullah bin Zübeyr'i gördüm. Namazdan çıkmadan ellerini kaldırarak dua eden bir adam gördü ve namazını bitirince ona:"Rasulullah (a.s) namazdan çıkıncaya kadar ellerini kaldırmazdı," dedi."[28]

3009-MüsIim, Enes bin Malik1 (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulallah (a.s) Müslümanlardan bir adama hasta ziyaretinde bulundu. Zayıflamış, kuş gibi olmuştu. Allah Rasulü (a.s) ona: "Allah'a bir dua ediyor musun ve O'ndan birşey istiyor musun?" buyurdu. "Evet. Şöyle diyorum: "Allah'ım, beni âhirette cezalandıracağın şeyin cezasını hemen dünyada ver," Allah Rasulü (a.s): "Subhanallah. Ne gücün yeter, ne de takatin," buyurdu. "Şöyle diyemez misin?:"Allah'ım, bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi Cehennem azabından koru."Enes diyor ki:"O da Allah'a öyle dua etti. Allah Teala da kendisine hemen şifa verdi." Bir başka rivayette ise şöyledir: "Bu sözleri söyledi. Allah Teala da hemen şifa veriverdi." [29] Bu da Müslim'in rivayetidir.[30]

3010-Bezzar, Ebu Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kullar, bağışlanmalarından ve kendilerine afiyet verilmesinden daha üstün bir şey istemiş değillerdir."[31]

3011-Taberani, Ebu Musa Eşari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Musa Rasulullah (a.s)'ın şöyle dediğini duymuştur: "Eğer isteyeni kaba-saba sözlerle azarlayarak vermezse, Allah rızası için isteyen de Allah rızası için istenilen de melVdur, lanetlenmiştir."[32]

3012-Taberani, Irdad bin Sariye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'tan istediğinizde mi, Firdevs (Cennetin)i isteyin. Çünkü orası Cennet'in tam orta yeridir. Vadinin ortasını al. Çünkü en iyi mera (otlak) ve bitek (yer) orasıdır."[33]

3013-Tirmizi, Osman bin Hunef (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir kör Rasulullah (a.s)'a gelip: "Ya Rasulullah, gözlerimi açması için Allah'a dua et," dedi. Rasulallah (a.s); "Veya seni olduğun gibi bırakayım," buyurdu. "Ya Rasulullah, gözlerimin görmeyişi bana çok zahmetli oldu." dedi. O zaman Allah Rasulü (a.s): "Git abdest al. Sonra iki rakat namaz kıl. Sonra da; "Allah'ım, Peygamberin olan rahmet Peygamberi Muhammed'i vesile ederek senden istiyor ve sana yöneliyorum. Ya Muhammed, Rabbime seni vesile ederek gözlerimi açması için yöneliyorum. Allah'ım, O'nu, hakkında şefaatçi kıl, beni de kendim hakkında şefaatçi kıl, de," buyurdu. Gözleri açılmış olarak geri döndü" [34]Tirmizi'nin rivayetinde; "Sonra iki rekat namaz kıl," ifadesi yoktur. Sadece; "Abdest almasını ve abdestin gereklerini güzelce yerine getirmesini sonra da şöyle dua etmesini emretti," demiş ve bir benzerini anlatmıştır. Tir-mizi, hadisi Kitabu'd-Davat'ta kaydetmiştir. Münziri (rh.a) şöyle der:[35] "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. [36]Hadisin başında da bir olay anlatmıştır. [37] Bu olay şöyledir: "Bir adam Hz. Osman bin Affan (r.a)'m yanma bir ihtiyacından dolayı gelip gelip gidiyordu. Hz. Osman (r.a)'sa ona iltifat etmiyor, ihtiyacıyla ilgilenmiyordu. Bu adam Osman bin Hunef e rastladı. Ona bu durumdan dolayı sızlandı. Osman bin Huneyf de: "Abdest kabını getir, abdest al. Sonra Mescid-i Nebevi'ye git. Orada iki rekat namaz kıl. Sonra şöyle de: "Allah'ım, sana rahmet Peygamberi olan peygamberimiz, Hz. Muham-med (a.s)'i vesile ederek yöneliyor ve senden istiyorum. Ya Muhammed Kabbime ihtiyacımı gidermesi için seni vesile ederek yöneliyorum." Ondan sonra ihtiyacını belirt ve bana gel de seninle beraber Hz. Osman (r.a)'m huzuruna gideyim." (Adam gitti. İbni Huneyfin kendisine söylediklerini yerine getirdi. Ardından Hz. Osman (r.a)'m kapışma geldi. Kapıcı

geldi, adamın elinden tuttu ve onu hemen Hz. Osman bin Affan (r.a)'m huzuruna soktu. Hz. Osman (r.a)'da onu yanıbaşma kendi oturduğu hasırın üzerine oturttu. "Derdin nedir?" diye sordu. İhtiyacını belirtti. Hz. Osman (r.a) da ihtiyacını görüverdi. Ondan sonra da şöyle dedi: Şu ana kadar ihtiyacını hazırlamamıştım. Ne zaman bir ihtiyacın olursa bize gel." eşinden adam Hz. Osman (r.a)'ın yanından çıktı, ve Osman bin Hu-neyf'le karşılaştı. Osman'a: Allah iyiliğini versin. İhtiyacıma bakmıyordu, bana iltifat da etmiyordu. İyi ki, benim hakkında onunla konuştun," dedi. Osman: Vallahi konuşmadım. Ama Rasulullah (a.s) kör bir adamın gelip gözlerinin görmeyişinden şikayetçi olduğunu gördüm. Hz. Peygamber (a.s) ona:"Veya sabredersin (körlüğe katlanır ve sevabını Allah'tan beklersin.)" buyurdu. Bunun üzerine"Ya Rasulullah (a.s), bana rehberlik edecek kimsem yok. Çok güç durumdayım," dedi. O zaman Allah Rasulu (a.s):"Abdest kabını getir, abdest al. Sonra iki rekat namaz kıl. Sonra şu duayı yap," buyurdu." sman bin Huneyf, gerisini şöyle anlattı:"Vallahi, dağılmamıştık. Laf uzamıştı. Sonunda adam sanki hiç kör olmamışçasına yanımıza giriverdi."Taberani, hadisin değişik rivayetlerini zikrettikten sonra "Hadis sahihtir," demiştir.[38]

Dersler Ve Öğütler

Bu konuda Allah'a, Rasulü (a.s) ile gerek hayatında gerekse vefatından sonra tevessül etmeyi helal sayanlarla; ölümden sonra ne Rasulullah (a.s)'ne de bir başkasıyla tevessül etmeyi caiz görmeyenler arasında büyük bir çatışma vardır. Hattâ ikinci gruptan bazıları çok aşırı giderek bunun akide (inanç) yönünden caiz olmadığı görüşüne varmış ve caiz veya helal olduğunu belirtenleri sapıklıkla itham etmişlerdir. Bunlardan bazıları, görmüş olduğumuz hadisin veya yorumunun zayıf olduğunu ispatlama girişiminde bulunmuşlardır. Halbuki caiz oluşu hususunda ikinci rivayet açıktır. Ve bir çok hadis imamı bu rivayeti sahih kabul etmişlerdir. asan el-Benna bu meseleyi yapanın da yapmayanın da kınanmayacağını, bunun temel mesele olmadığını tali bir mesele olduğunu söylemiştir. Yeter ki, o kimse yani duayı yapan veya yapmayan kimse, faydanın da zararm da Allah'ın elinde olduğuna inanmış olsun...Bu konuda Şevkânî, Tuhfetu'z Zâkirîn' adlı eserinde şöyle demektedir: "Hadiste failin, Allah verenin de vermeyenin de O olduğuna, dilediğinin olacağına, dilemediğinin ise olmayacağına inanarak Rasulullah (a.s)'la Allah (c.c)'a tevessül etmenin caiz olduğuna delil vardir."Ancak bazı kimseler böyle bir şeye engel koymuşlarsa da o kimseleri Hasan el-Benna merhumu, sahip olduğu görüşlerinden dolayı

kınamaya hakları olmadıklarını söylemiştir. Caiz görenlerce meselenin delilleri ise şunlardır:İbni Hacer Askalânî 'Fethu'l Bârî'nin istiska bölümünde, bir hadis zikretmiş ve: "İbni Ebu Şeybe Ebu Salih Semman- (Hz. Ömer'in hazinedarı) Malik Dârî rivayetiyle sahih bir isnadla şöyle rivayet etmiştir" demiştir:"Hz. Ömer (r.a) zamanında insanlar kuraklığa düştüler. Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'in kabrine geldi ve: "Ya Rasulallah (a.s), ümmetin için yağmur dile. Zira mahvoldular," dedi.Adam rüyasında getirilip "Hz. Ömer (r.a)'e git," dendi." Hadisin geri kalanını kaydetmiştir. [39] ibni Hacer, hadisin rivayetlerinden birinde rüya görenin, meşhur sahabi Bilal bin Haris olduğunu belirtmiştir. İşte bunda İbni Hacer'in, vefatından sonra da Hz. Peygamber (a.s)'le tevessül edileceğine dair bir açıklaması vardır. Yoksa maksat, rüyaya delil getirmek değil, fiile delil getirmektir. Bu adam veya bu sahabi, sahabenin Önünde nasıl yapmış, Hz.Ömer (r.a) efendimize nasıl bildirmiştir? Hem de hiç reddedilmeden ve şirkle itham edilmeden... Haşa sahabeler, şirkle götüren şeyleri en iyi bilen insanlar oldukları halde şirki nasıl kabul edebiliriz? Onlar bu tür şeylerden uzaktırlar. Yine şöyle rivayet olunmuştur: "Hz. Ali (r.a) efendimizin annesi Fatma bint Esed defnedildiğinde, Hz. Peygamber (a.s): "Allah'ım, kendi adıma asaleten, diğer peygamberler adma da vekaleten bizim hürmetimize annemden sonraki annemi bağışla," buyurmuştuk."[40]Hadisi, İbni Hıbban Sahih'inde, Hakim ve Taberani Kebir'le Evsafta ri-: vayet ederek sahih olduğunu belirtmişlerdir.

Ve de hadisin Ravah bin Salâh dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. Ravah bin Salah zayıf ravi sayılmıştır. Ancak İbni Hıbban kendisini sikalar arasında saymıştır. Hâkim de: "Sikadır ve me'mundur," demiştir. Bu bakımdan hadis hasendir. İbni Hacer 'Cevher-i Muazzam'da; "Bu sened, ceyyid bir senedddir," demiştir.
Hadiste, Hz. Peygamber (a.s)'in kendinden, önceki peygamberlere tevessül ettiği geçmektedir. Halbuki Allah Teala duaların canlarını almıştı.SahüYi Buhari'de şöyle geçer:"Hz. Ömer (r.a) Ramâde Yılı'nda, Hz. Peygamber (a.s)'in amcası Hz. Abbas (r.a) vasıtasıyla yağmur dilemiştir. Hz. Ömer (a.s), Hz Abbas (r.a)'la tevessül ederken şöyle demişti: "Allah'ım, biz sana peygamberimizle tevessül ediyorduk. (Şimdi de) sana peygamberimizin amcasıyla tevessül ediyoruz." Ravi, yağmurun yağdığını belirtmiştir. Alimler, Hz. Ömer (r.a)'in Hz. Peygamber (a.s)'le değil de Hz. Abbas (r.a)'la tevessül ederek yağmur istemekle yetinmesinin hayatta olan bir insanla yağmur istemenin (istista) hak oluşundan dolayı değil, Hz. Peygamber (a.s)'den başkasıyla yağmur istemenin caiz

olmadığma dair vehmi gidermek için yaptığını vurgulamışlardır. Çünkü zaten sahabenin, Hz. Peygamber (a.s)-'in vefatından sonra da O'nunla tevessül ettikleri inkar olunamaz. Bu hususta iki örnek vermiştik. Hz. Ömer ancak Hz Peygamber (a.s)'le tevessül edilebileceğinin vahmini savuşturmak ve ehl-i beyt-i nebevi'nin şerefini göstermek için Hz. Abbas (r.a)'la yağmur isteyip onunla tevessül etmiştir.Hz. Ömer (r.a) bir başka incelikten dolayı da Hz. Abbas (r.a)'la tevessül etmiştir. Daha üstün birisi varken bile daha az üstün birisiyle tevessül etmenin caiz oluşu buradan anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Ali (k.v.) amcası Hz. Abbas'la tevessül etmiştir. Bundan dolayı İbni Hacer, Fethu'l-Bârî'de bu hadisi şöyle şerh etmiştir: "Hz Abbas (r.a) kıssasından hayır ve salâh ehli insanlarla ve de ehl-i beyt-i nübüvvetle şefaat istemenin müstehap olduğu sonucuna varılır. Hadisten, Hz. Abbas'ın faziletli anlaşılmaktadır. Bir de Hz. Abbas (r.a)'a karşı gösterdiği tevazudan dolayı Hz. Ömer (r.a)'in fazileti anlaşılmaktadır. [41]İbni Hacer, bu hadisten vefatından sonra Rasulullah (a.s)'la tevessül etmenin caiz olmadığı görüşü çıkarıldığını söylemiştir. Gerçekte sahabe hem Hz. Abbas (r.a)'m kendisiyle hem de duasıyla tevessül etmişlerdir. Zira İbni Hacer bir rivayetinde Hz. Abbas (r.a)'ın duasında söylediği sözlerden bazılarını şöyle kaydetmiştir: "Allah'ım, bu toplum sana, benim peygamberine olan yakınlığımdan dolayı benimle yöneldiler..." [42] Eğer Hz. Abbas (r.a)'ın peygamberimize yakınlığı ve O'nun yanındaki konumu olmasaydı, Hz. Ömer (r.a) ehl-i beytten bir başkasına gider ve Rasulullah (a.s)'a vesile olarak onu öne sürerdi. Nitekim İmam Şafii de şöyle demektedir: "Hz. Peygamber (a.s)'in ailesi, vesilemdir. Onlar, O peygambere karşı benim vesilemdir. Onlar sayesinde yarın amel defterimin sağ elime verileceğini umuyorum." İşte bu ve vefatından sonra Hz. Peygamber (a.s)'le tevesüle dair serdet-tiğimiz bütün açık sahih hadisler ve rivayetler, gerçekte Allah Teala'nm şu kelâmını açıklamaktadır: "Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler, Allah'tan günahlarını bağışlamasını isteseler ve Rasul de onların bağışlanmasını dile-seydi, elbette Allah'ı affedici, merhametli bulurlardı." [43]Bu ayet, Hz. Peygamber (a.s)'in vefatından önceki ve sonraki hayatı hakkında geneldir. Alimler de buna göre gelmişlerdir. Bu ayeti tefsir eden İbni Kesir gibi âlimler, Utbi'nin başından geçen o ünlü olayı şöyle zikretmişlerdi [44] "Hz. Peygamber (a.s)'in kabri yanında oturuyordum. Bir A'rabî gelip şöyle dedi: "Esselamü aleyke ya Rasulallah, Allah'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler, Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteseler ve Rasul de onların

bağışlanmasını dileseydi, elbette Allah'ı affedici, merhametli bulurlardı." İşte ben de günahlarımdan istiğfar ederek ve Rabbime karşı seni aracı koyarak (şefaata) geldim."Sonra da şu şiiri söyledi: "Ey kemikleri toprağa gömülüp de, o kemiklerin güzelliğinden dolayı toprağın da tepelerin de güzelleştiği en hayırlı kişi,Canım senin yattığın kabre feda olsun ki, iffet ordadır, cömertlik ve şeref orda..."Utbi şöyle devam etmiştir:"Sonra A'rabî geri dönüp gitti. Beni bir ağlama tuttu. Sonra rüyamda Rasulullah (a.s)'ı gördüm. "Ey Utbi, A'rabi'ye yetiş ve Allah'ın kendisini bağışladığını müjdele," buyurdu."İbni Kesir; "Bu, meşhur bir hâdisedir," demiştir. [45] İmam Malik (r.a) ise [46] (a.s)'in kabrini ziyarette bulunarak Malik'e; "Ey Ebu Abdullah, kıbleye yönelip öyle mi dua edeyim, yoksa Rasulullah (a.s)'a yönelip öyle mi dua edeyim?" diye sorduğunda; "O, senin de, baban Adem'in de Allah'a karşı vesilesi iken niye ondan yüz çeviresin ki? Bilakis yüzünü ona dön ve onun şefaatçi olmasını dile de Allah onu, hakkında şefaatçi eylesin. Allah Teala "Eğer onlar kendilerine zulm ettikleri zaman sana gelseler. Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteseler ve Rasul de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allah'ı affedici, merhametli bulurlardı," buyurmuştur," demiştir." Bu olayı, sahih bir isnadla 'Şifa' adlı eserinde Kadı Iyaz, 'Hulasatü'1-Vefa' adlı eserinde Seyyid Semhudi, 'Mevehibu'l-Ledunniye'de Kastalani, 'Cevhe-ru'1-Muazzam'da ise İbni Hacer rivayet etmişlerdir.[47] İmam Ahmed'in şöyle dediği de kesindir: kuraklık sırasında Allah Rasulü (a.s) ile tevessül müstehaptır. Bu söz, ,#el-İnsaf gibi Hanbeli fıkhına dair kitapların istiska bölümlerinde kayıtlıdır.[48] İbni Hacer Askalânî de bir kasidesinde Rasulullah (a.s)'ı övüp O'nunla tevessül ederek şöyle demiştir: "Cömertlik kapıda, günahkâr âşık bir köle gelmiştir. " İmam ve Hafız Sübkî şöyle demektedir: "Rabbine karşı Hz. Peygamber (a.s)'le tevessül, istiane ve şefaat güzel olur. Bunu ne seleften ne de haleften hiç kimse inkar etmemiştir."[49] Bu konu hakkında ayrıca bkz. Muhammed Zahid el-Kevserî 'Muhıkku't-takavvulfu mes'eleti't-tevessül; Dr. İzzet Atıyy, Bid'at (373-391) ve Behcetu'n-nazır risalesi. [50]

Zikir Ve Dua Konusunda Dersler Ve Öğütler

1. Meleklere ait daimi ibadet, zikirdir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Gece, gündüz teşbih ederler hiç ara vermezler." [51]Kainatm içindekiler de daimi

olarak zikirdedirler. "O'nu övgü ile teşbih etmeyen hiç bir şey yoktur, ama siz onların tesbi lerini anlamazsınız" [52] Bunlar gösteriyor ki Allah Teala'ya yapılan ibadetler içinde önemli bir yeri zikir ve dualar işgal eder. Buradan harekeketle peygamberlerin davetinin tamamının zikir ve zikrettirme olduğunu söyleyebiliriz. İnsan zikirlerden ve tezkirden aldığı pay oranında peygamberlerin (a. s) davetinden önemli ölçüde pay alabilir. Bu sebeple, zikirlerin ve bir tür zikir olan duaların, Müslümanm hayat sahasını doldurduğunu görürüz. Müslümanın günü zikirle doludur. Müslümanın ibadetleri zikirdir. O ibadetler, zikrin yerine getirilmesine yardımcı olur. Müslümanın hayatında hiçbir şey yoktur ki, zikirle bağlantılı olmasın. İşte zikirlerin ve duaların böylece Müslümanın hayatında bütünüyle içice olduğunu görürüz. Hattâ İslam'ın temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim, bir zikirdir. Hayatla ilgili konulardan hiç bir konu yoktur ki, Hz. Peygamber (a.s)'in o konuyu zikre bağlayıp rabteden bir yönlendirmesi olmasın, İşte namaz bir yönüyle zikirdir ve ona bağlı zikirler vardır. Namazla ilgili her şeyde zikir veya tezkir sayılacak şeyler bulunmaktadır. Abdestin zikirleri vardır.
Mescide girmenin zikirleri vardır. Ezan zikirdir ve zikirle irtibatlıdır. Kıyamın, rükûun, secdenin ve diğer namaz hareketlerinin zikirleri vardır. Uyumanın ve uyanmanın zikirleri vardır.İ"Eve girmenin ve çıkmanın zikirleri vardır. İnsanın başına gelebilecek her halin, hastalıktan kadere kadar her şeyin zikirleri vardır.
Gözlemlenen her şeyin zikirleri vardır. Gök gürültüsünün, horoz sesi işitmenin, Güneş tutulmasının, rüzgar esmesinin yıldız kaymasının, yağmur yağmasının bütün bunların hepsinin zikirleri vardır.Zekatın zikirleri vardır. Orucun zikirleri vardır. Haccın zikirleri vardır. Cihadın zikirleri vardır. Yolculuğun zikirleri vardır. Yemenin ve içmenin zikirleri vardır. Müslümanların birbirleriyle karşılaştıklarında ya da toplandıklarında bunun için zikirler vardır.Nikahın zikirleri vardır. Yolun zikirleri vardır. Çarşı-pazarın zikirleri vardır. Mutlak zikirler vardır, kayıtlı yani şarta bağlı zikirler vardır. Müslüman açısından zikir, hayat sahasını doldurur. Her zikrin de Müslümanın kişiliği üzerinde etkisi vardır. Zikirlerin tamamı, insan kişiliğinin bütününü arındırıp temizler. Bundan sonra bu kitabın her bölümünde mutlaka yer almış olduğunu gördüğümüzde garip karşılamayız. Ve zikirler bölümünün geniş yer tutmasına da şaşmayız. Bir Müslümanın zikirler ve dualar hakkında gelen rivayetleri araştırması ve şüphe ile bakması bir kusurdur. Zikirleri ve duaları bilmenin en büyük ilimlerden biri olduğunu kabul etmeyen bir Müslüman cahildir. Hayatını gücü yettiğince zikirle doldurmayan bir Müslüman ihmalcidir. Müslümanın zikirlerine dair bir çok kitap yazılmıştır. İman Nevevi (rh.a)'nin 'El-Ezkâr'ı, zikirler konusu daki kitapların en

değerlilerinden birisidir. Şayet elinizdeki İbadet Ansiklopedisi adı bu kitap, konularına göre tertip edilmiş bir kitap olsaydı, zikirleri ve duaları, konularıyla en ilgili yerlere yerleştirirdik ve bu bölüme de konusuyla ilgili zikir ve duaları alırdık. 3. Bazı alimler zikirle duayı kıyaslamış, aralarındaki üstünlüğe dair kaideler koymaya çalışmışlardır. Zikrin zımnî dua olduğunda şüphe yoktur. Bir yerde zikre teşvik eden bir nass geldiğinde zikir efdaldir. Bir yerde duaya davet eden bir nass geldiğinde de dua efdaldir. Her makamın, yerin ve durumun hakkını, o makamda zikrin mi, duanın mı, yoksa Kur'an okumanın mı din adma uygun görüldüğünü bilirsek ve din adına uygun görülmenin hakkını verirsek, geriye Müslümanın zikirle doldurmak isteyeceği bir vakit kalmaz. Her ânı zikirle dolmuş olur. Kur'an okumak, Allah'ı zikretmek, sonra da dua etmek Müslüman için çok önemli amellerdir.îman Nevevi'nin 'el-Ezkâr' adlı eserinde zikir ve duaya dair söyledikleri bulunmaktadır. Bunlara ileride zaman zaman değineceğiz.[53]

Zikrin Adabı

Zikreden kimsenin en mükemmel şekilde olması gerekir. Bir yerde oturursa kıbleye yönelmeli, başını eğmiş durumda mütevazı biçimde, sükûnet ve vakarla huşu içinde olmalıdır. Böyle yapmadan zikretse de caizdir, mekruh değildir. Ancak bunlara uymasına dair mazereti yoksa efdal olanı terketmiş olur. Zikredilen yerin tenha ve temiz olması gerekir. Çünkü bu durum, zikrin ve zikrolunanın hürmetine en uygun olanıdır. Bundan dolayı mescidlerde ve şerefli mekanlarda zikretmek övülmüştür. Büyük İmam Ebu'l-Meysere şöyle demiştir: "Allah Teala, mutlaka hoş bir mekanda zikredilmelidir." Zikredenin ağzının da temiz olması gerekir. Ağız kokusunda bir değişiklik varsa, ona misvakla giderir. Bir pislik varsa, suyla yıkanmak suretiyle temizler. Yıkanmadan zikrederse de haram değildir, ancak mekruhtur Ağzı pis olarak Kur'an okusa mekruh olur. Haram olup olmadığı konusunda ashabımıza ait iki görüş vardır. En sağlıklısı, haram olmadığına ilişkin olanıdır. Zikir müstehap olduğu gibi, zikir halkalarında oturmak da müstehaptır. Bununla ilgili deliller de vardır.[54]

Zikrin Mekruh Olduğu Haller

Dinin istisna ettiği haller dışındaki bütün hallerde zikir hoştur. Burada dinin istisna ettiği hallerden bazısını zikredecek, ilgili bölümlerinde gelecek olanlara

da işaret edeceğiz inşallah. İhtiyaç gidermek için tuvalete oturulduğunda zikir haramdır. Cinsel ilişki halinde de haramdır. Hatibin sesini dinleyen kimseye hutbe sırasında zikretmek haramdır. Namazda kıyamda iken zikir haramdır. O anda kıaatle meşgul olunur. Uyuklarken ne dediğini bilmez derecede uykusuzluktan adeta sarhoş olmuşken de zikir haramdır. Yolda ve hamamda (banyoda) zikretmek ise haram değildir. En doğrusunu ise Yüce Allah bilir.[55]

Zikirde Tefekkür

Zikrin amacı kalb huzurudur. Zakirin maksadı da bu olmalı ve bunu elde etmeye istekli olmalıdır. Zikrettiğini düşünür, mânâsını kavramaya çalışır.Amaçlarının bir oluşundan dolayı okumanın amacı tefekkür oldğu gibi, zikirden amaçlanan da tefekkürdür. Ondan dolayıdır ki, tercih edilen sahih görüş, zakirin "La ilahe ilallah" sözündeki maddi tefekküre yardımcı olduğundan uzatmasının müstehap olduğu şeklindedir. Bu konuda gerek selefin ve gerekse halef imamlarının görüşleri meşhurdur. En Doğrusunu ise Yüce Allah bilir.[56]

Zikri Kesmek Ne Zaman Müstehap Olur?

Zikredenin, başına gelen bazı hallerde zikri kesmesi- müstehapdır. O hal ortadan kalkınca tekrar zikre döner. Mesela: Kendisine selâm verilirse selâmı alır sonra yeniden zikre döner. Aynı şekilde yanında birisi aksırırsa; "yerhamükallah" der, sonra yeniden zikre döner. Hatibin sesini duyunca da böyle yapar. Müezzinin sesini işitince de onunla birlikte ezan kelimelerini tekrarlar sonra yeniden zikre döner. Dinin reddettiği bir şey (münker) görürse, nehy-i anil-münker yapar veya Temr-i maruf yapacak bir durum görürse 'emr-i maruf yapar.Kendisine danışılırsa cevaplandırır, ondan sonra yeniden zikre döner. Uyku âdeta sarhoş eder duruma getirirse zikre ara verir.[57]

Namazda Zikri Telaffuz Etmek

Namazda ve başka idaetlerde meşru olan dinin öngördüğü zikirler, farz' olsun müstehap olsun kişi onları duymasına engel bir özrü yoksa ve sağlıklıysa kendisi işitecek kadar diliyle söyleyip telaffuz etmedikçe sayılmaz ve kabul edilemez. [58]

Abdestsizin-Cünübün Ve Hayızlının Zikri

Alimler, abdestsizin, cünübün, hayızlınm ve lohusaların kalble ve dille zikretmesinin caiz olduğunda icma etmişlerdir. Bu, teşbih, tehlil tahmid tekbirdir. Rasulullah (a.s)'a salât, selâm ve dua etme gibi hususlarda da geçerlidir. [59]Ama cünübün, hayızlınm ve lohusaları Kur'an-ı Kerim okumaları haramdır. Az veya çok, hattâ bir âyetin birazını bile okuması haramdır. Ancak telaffuz etmeden zihinden geçirmeleri caizdir. Mushafa bakıp zihinden takip etmeleri de böyledir. Dokunmadan göz ucuyla takip etmeleri caizdir. Mezhebimizin imamları şu kanaattedirler: Cünübün ve hayızlımn başlarına gelen bir felaketten dolayı; "Innâ lillâh ve innâileyhirâciûn", Bir binite binerken; "Sübhanellezi sehhara lenâ hazâ ve mâ künnâ lehû mukrinîn ve innâ ilâ Rabbinâ le-munkalibûn", Dua ederken; "Rabbena âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil-âhireti hasene-ten ve kmâ azabennâr" demeleri, bunları derken Kur'an okumaya niyetlenmeleri şartıyla caiz olur.Yine cünüp ve hayızlımn Kur'an'a niyetlenmedikleri sürece "Bismillah" ve "Elhamdülillah" demeye de haklan vardır. Bunları derken zikre ya da başka bir şeye niyetlenmeleri farketmez. Kur'an niyetiyle söylemedikçe günahkâr olmazlar.Âmâ birisine "Huzi'l-kitabe bi kuvve" (Kitabı sıkıca tut) veya "Udhûhâ bi-selâmin âminin" (Oraya selâmetle emin bir şekilde girin) gibi bir söz söylerse ve bununla Kur'an'a değil başka bir şeye niyetlenmişlerse, bu sözleri söylemeleri haram değildir.Cünüp ve hayızlı, su bulamazlarsa teyemmün yaparlar ve o teyemmümle Kur'an okuyabilirler. Teyemmümden sonra abdest bozmuşsa, gusledip de ab-dest bozmuş gibi Kur'an okuması haram olmaz. Yeniden abdest tazeler veya teyemmüm eder ondan sonra okumaya devam eder. Hazerde veya seferde su bulamadığı için teyemmüm yapması arasında bir fark yoktur. Ondan sonra abdest bozsa da Kur'an okumaya devam etme hakkı vardır.Cünüp olan birisi teyemmüm etse sonra su görse, o suyu kullanması gerekir. O zaman artık gusledinceye kadar Kur'an okumak da, cünübe haram olan diğer şeyer de kendisine haram olur. Teyemmüm yapsa, namaz kılsa ve Kur'an okusa da, sonra abdestini bozduğundan veya bir başka farizayı yerine getirmek için veya başka bir şey için yeniden teyemmüm yapmak istese, Kur'an okumak kendisine yine haram değildir.Tercih edilen sahih görüş budur.Ama cünüp olan kişi su ve toprak bulamazsa, vaktin hürmetine o haline rağmen namazını kılar. Ancak namaz dışında Kur'an okuması haramdır. Namazda da Fatma'dan başka âyetler okuması haramdır.Fatiha'yı okuması da

haram olur mu? Bu konuda iki ayrı görüş vardır: Birinci görüşüne göre haram olmaz. Aksine farz olur. Çünkü namaz ancak Fatiha ile sahih olur. Zaruret dolayısıyla namaz caiz olduğu gibi kıraat da caiz olur şeklindedir. İkinci görüşüne göre ise haram olur. Ancak Kur'an'ı iyi bilmeyen kimsenin yaptığı zikirleri yapar o kadar.. Bu, fer'i yani asli olmayan bir meseledir. Anlattıklarımızla ilgisinden dolayı buraya yer vermeyi uygun gördük ve konuyu özetle ele aldık. Değilse, fıkıh kitaplarında meselenin tamamlayıcısı unsurları ile yeterli delilleri vardır. En doğrusunu ise Yüce Allah bilir.[60]

Dille Ve Kalble Zikir

Zikir, kable de olur, dille de. Efdal olanı; hem kalble hem de dille olanıdır. İkisinden birisine hasr edecek olsa, kalble olanı daha faziletlidir. Riyakârlık (ikiyüzlülük) sanılmasından korkarak kalble zikrederken dille zikri terk etmemek gerekir. Bilakis her ikisiyle birlikte zikir yapılmalıdır.Zikirle Allah Teala'nın rızası amaçlanmalıdır. Fudayl (rha)'m ameli insanlardan dolayı terk etmenin riya olduğuna dair sözünü daha önce takdim etmiştik. İnsanlar bir insan hakkında ileri geri konuşuyorlar. Yalan yanlış kanaatlere kapılmalarından çekinelim diye o insana hayır kapılarının bir çoğunu kapamayınız. Değilse kendisi aleyhine dinin önem verdiği büyük bir şeyi yitirmiş olur. Ariflerin yolu ise bu değildir.[61]

Zikir Geneldir

Zikrin fazileti; sade teşbih, tehlil, tahmid, tekbir ve benzerlerine münhasır değildir. Aksine Allah için bir tâat işleyen her kişi, Allah Teala'yı zikretmektedir. Said bin Cübeyr (r.a) ile bir çok alim böyle söylemiştir. Atâ (rha) ise: "Zikir meclisleri helâl ve haram meclisleridir. Nasıl satın alır, satar, namaz kılar, oruç tutar, nikah kıyar (evlenir), boşar, hacceder vs. işler yaparsan öyle..." demiştir. [62]

Dersler Ve Öğütler

1. Duayı Allah'a hamdederek ve peygambere salâtı selâm okuyarak açmak müstehaptır. Duanın ortasında ve sonunda Hz. Peygamber (a.s)'e sa-lavât getirmek de müstehaptır. Duayı tekrarlamak ve insanın Müslüman kardeşinin

gıyabında dua etmesi de müstehaptır. Dua edenin, duanın kabulü konusunda acele etmemesi gerekir.
İmamı Gazeli, İhya'da şöyle der: "Duanın âdabı ondur:
1) Arafat günü, Ramazan ayı ve Cuma günü gecenin son üçtebirlik dilimi, seher vakitleri gibi değerli zamanları gözetmek.
2) Secde hali, iki ordunun birbirine girişi, yağmurun yağışı, namaz kılmışı ve sonrası gibi kıymetli halleri ganimet bilmek.
3) Dua sırasında kıbleye yönelmek, elleri yukarı kaldırmak ve sonunda elleri yüze sürmek.
4) Sesi düşükle yüksek tonaj arasında kısmak
5) Seci yapacağım (Sözleri kafiyeyle sonuca bağlayacağım) diye zorlanmamak. Seci'i, duada aşırıya kaçmak şeklinde yorumlamışlardır. En iyisi peygamberden geldiği kesin duaları etmektir. Herkes güzel dua edemez. Duada aşırıya gitmesinden korkulur. Bazı alimler şöyle demişlerdir: "Yalvara yakara dua et, fesahatla, edebi konuşmaya zorlanarak ve özenerek ve akıcı bir dille değil." Denilir ki: "Alimlerle abdallar duada yedi cümlenin üstüne çıkmazlar." Buna, Allah Teala'nm Bakara Sûresinin sonunda zikrettiği şu dua şahittir:"Rabbimiz, bizi muaheze etme... "Hiçbir yerde Allah Teala kullarının dualarından bundan daha fazlasını haber vermemiştir.
Allah Teala'nın İbrahim Sûresin'de yer alan kelâmı da buna benzer: "Hani ibrahim: "Rabbim, bu beldeyi emin kıl," demişti," [63] Alimlerin cumhurunun kabul ettiği tercih edilen görüş, bu konuda bir sınırlama olmadığı yedi cümleden fazla dua edilmesinin mekruh sayılmayacağı, aksine çokça dua etmenin mutlaka müstehap addedileceği şeklindedir.
6) Yalvara yakara, korkup ürpererek dua etmek. Nitekim Allah Teala şöyle buyurur:
"Gerçekten onlar hayır işlere koşarlar, umarak ve korkarak bize dua ederlerdi ve bize derin saygı gösterirlerdi."[64]
"Rabbinize yalvarararak gizlice dua edin." [65]
7) İsteğinde azimli omak, duanın kabul edileceğine kesinlikle inanmak ve bu konuda umudunu sağlam tutmak. Bunun bir çok meşhur delili vardır. Süfyan bin Uyeyne.(rha); "Herhangi birinizi kendi bildiği günahları, dua etmekten alıkoymasın. Çünkü Allah Teala yarattıkların en kötüsü İblis' e;"Rabbim, bari dirilecekleri güne kadar beni (m canımı almayı) ertele," dediğinde, "Haydi, sen er_te' ^mislerdensin,"[66] demiştir.

8) Duada ısrar etmek;;uŞJdefa tekrarlamak ve kabul edilmesini gecikmiş saymak.
9) Duaya Allah Teala'yı zikrederek başlamak.
Allah Teala'ya hamd ve sena ettikten sonra Rasulullah (a.s)'a salâvât okumak, bitirirken, hamdle ve salâvâtla bitirmek.
10) En Önemlisi ve kabul olunmasında asıl olanı, tevbe yaptığı haksızlıkları telafi ve Allah Teala'ya yönelmektir."
2. Dara düşmüş insanın yaptığı salih amelle Allah'a tevessül etmesi müs-tehaptır. Dua edenin, dua sırasında ellerini kaldırması, sonra yüzüne sürmesi de müstehaptır.

İman Nevevi (rha) 'el-Ezkar[67]'da şöyle der: "Tirmizi'de Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan bize şöyle intikal etmiştir: "Rasulullah (a.s) dua anında ellerini kaldırdığında, yüzüne sürmeden indir-mezdi." Ebu Davud'un Sünen'inde de İbni Abbas (r.a)'dan bir benzeri rivayet olunmuştur. Her ikisinin isnadında da zaaf vardır. Hâfz Abdulhakk (rha)'ın; "Tirmizi ilk hadis için (Bu sahih bir hadistir," demiştir," sözüne gelince, Tirmizi'nin hiç bir mutemet nüshasında bu hadisin sahih olduğu belirtilmemiştir. Bilakis Tirmizi hadis için; "gariptir," demiştir."İşte bu sebeple bazı âlimler duadan sonra ellerini yüzüne süren kimselere karşı çok katı davranmışlardır. Bu konda çeşitli rivayetlerle gelmiş hadisleri de çok zayıf kabul ederek rivayetlerin birbirini güçlendirmediğini var saymışlardır. Halbuki gerek İmam Nevevi, gerekse Beyhakî, hadisler hakkında "zayıftır," değerlendirmesinde başka bir şey söylememişlerdir.Bu alimler, İzz bin Abdus selam'dan şöyle dediğini nakletmişlerdir:"Duadan sonra ellerini yüzüne ancak bir cahil sürer."Fütuhat—ı Rabbânîyye'de; "Bu hüküm, İzz bin Abdusselâm'ın bu hadisleri görmediğine yorulur," demiştir. [68] Hadisi, Tirmizi Hammad bin İsa el-Cühenî tarikıyla rivayet etmiştir. İbni Mu'în, Hammad için, "Salih'in Şeyhidir (Hadis Hocası)" derken, başkaları zayıf bir ravi olduğu değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Böylece hadislerin çok zayıf olduğu ortaya konmakla yerinilmemiş, £ **:nad bin îsa da çok zayıf bir ravi konumuna konmuştur. Kanatimize göre bu hususta yersiz katı bir tutum takınılmıştır. Bu hüküm, namaz haricindeki dua ile ilgili olandır. Namazda olana gelince:Beyhakî şöyle der:
"Dua bittikten sonra ellerin yüze sürülmesine gelince, ben kunut duası hakkında Selefin hiçbirinden bir hadis ezberlemiş değilim. Her ne kadar birisinden namaz dışında yapılan duada böyle yapılacağı rivayet edilmişse de bu hususta Hz. Peygamber (a.s)'den zayıf bir hadis rivayet olunmuştur. Söz konusu hadis, bazılarınca namaz dışında elleri yüze sürmek şeklinde uygulanmaktadır.

Namazdakine gelince, ne sahih bir hadisle ne kesin bir nassla ne de kıyasla tesbit edilmemiş bir davranıştır. En iyisi yapmamak, sadece Selefin yaptığı gibi namazda yüze sürmeden, elleri yukarı kaldırmaktır." [69]Münavi de şöyle der: "Şafiilerin yaptığı gibi, bunu yapmak sünnettir. Nevevi de el-Tahkîk'te bir kaç hadise dayanarak bu kanaatte olduğunu belirtmiştir. İşte bu da, yani "Ellerini kaldırdığında...." İttifak ettiklerinden birisidir. Bu hadisler, isnad-ları zayıfsa da, isnadların bir araya gelmesiyle güçlenmişlerdir. Nevevi'nin Mecmû'da İbni Abdusselâm'ın; "Bunu ancak cahil yapar," sözünü izleyerek söylediği "Mendup değildir," sözü ise yapılması çerçevesinde bir sözdür." [70]
Bu hareketin yani elleri duadan sonra yüze sürmenin en azından bid'at olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yine de en iyisini Yüce Allah bilir.
3. Dua müstehaptır. Duanm mı, yoksa sükût edip kabullenmenin mi daha faziletli olduğuna gelince, İmam Nevevi (rh.a) şöyle demiştir:
"Fakîhlerin, muhaddislerin ve hep Selefle Haleften oluşmuş çeşitli gruplardan alimlerin cumhurunun tercih ettiği görüş, duanın müstehap olduğudur. Allah Teala şöyle buyuruyor: "Rabbiniz, Bana dua edin de kabul edeyim," buyurdu." [71] "Rabbinize yalvararak gizlice dua edin."[72] Bu konudaki ayetler hem çoktur, hem de meşhurdur. Sahih hadislere gelince:
En meşhurları ile en açık olanlarını, dualar bölümünde daha önce zikd mistik. Bunlar bu konuda yeter de artar bile. Muvaffakiyet Allah'tandır.
İmam Ebu'l-Kasım, 'el-Kuşeyri' Risalesinde şöyle demektedir:
"İnsanlar duanın mı yoksa susup rıza göstermenin mi en iyi olduğunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir.
Bazıları: Daha önce geçen; "Dua ibadettir," hadisine dayanarak dua ibadettir. Çünkü dua, Allah Teala'ya muhtaç olduğunu ortaya koymaktır," demişlerdir.
Bazıları da: "Allah'ın hükmü altında susup ses çıkarmamak daha uygun ve kadere razı olmak daha iyidir," demişlerdir.
Bir cemaat ise: "Dua, sahibi diliyle, rıza sahibi de kalbiyle hem duayı hem de sükutu birlikte yapmış olurlar," demiştir." YineKuşeyriderki:
"En iyisi; "vakitler çeşit çeşittir," demektir. Bazı durumlarda dua sükuttan daha faziletlidir ve edebtir. Bazı durumlarda da sütut duadan daha faziletlidir ve edebtir. Hangisinin yapılacağı, vakitle anlaşılır. Kalbinde duaya bir işaret hisettiğinde o anda dua daha iyidir. Sükuta dair bir işaret hissettiğinde de sütut daha uygundur."
Kuseyri gerisini şöyle getirmiştir:

"Ya Müslümanlar lehine bir kısmet veya Allah Teala'ya ait bir hak vardır," denilmesi en doğrusudur. İbadet oluşu bakımından dua daha iyidir. Yok eğer senin lehine bir pay varsa, o zaman da susmak daha uygundur. Dua edenin yediğinin helal olması, duanın şartlarmdandır."
Yahya bin Muaz Razî (r.a) şöyle demiştir:
"Sana nasıl dua edeyim ki, ben asîyim. Sana nasıl dua etmeyeyim ki, sen cömertsin."
Kalbin huzurlu olması da duanın edeplerindendir. Delili inşallah ileride gelecektir.
Bir alim de şöyle demiştir:
"Duadan maksat, Allah'a muhtaç olunduğunun ortaya konmasıdır. Değilse Allah Teala zaten dilediğini yapar."
îmam Gazeli de şöyle der:
"Kazayı hiç bir şey geri çeviremezken, duanın faydası nedir?" diye sorulursa, bilin ki, belanın dua ile savuşturulması da kaza cümlesindedir. Dua, belanın savuşturulması ve rahmetin mevcudiyeti için sebeptir. Tıpkı kalkanın oktan korunma, suyun ise topraktan bitkileri yeşertme vasıtası oluşu gibi... Kalkanın oku savuşturduğu gibi onlar da bir belayı savuşturur. İşte dua ve kader de böyledir. Silah taşımak kadere iman etmenin şartı değildir. Allah Teala; "Ey iman edenler, tedbirinizi alın," [73] buyurmuştur. Allah Teala bir şeyi takdir etmişse, sebebini de takdir etmiştir."
Bir insanın kendisine iyilik edene dua etmesi müstehaptır. İmam Nevevi (rh.a) şöyle demiştir:
"Bize Tirmizi, Üsame bin zeyd (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kendisine bir iyilik yapılan kimse, o iyiliği yapana: "Allah seni en hayırlı Ödülle ödüllendirsin," derse, en iyi biçimde övmüş olur,"
Tİrmizi,, hadisin hasen sahih olduğunu belirtmiştir.
Az önce dili koruma bölümünde sahih bir hadiste Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştik:
"Kim size bir iyilik yaparsa, siz de ona bir iyilik yapın. Karşılık verecek veya iyilik yapacak bir şey bulamazsanız, ona dua edin de sizin kendisine karşılık verdiğini anlasın."
5. Fazilet sahibi kimselerden dua istemek müstehaptır. Hattâ dua isteyen, dua istediğinden daha faziletli bile olsa... Değerli mekânlarda dua etmek de müstehaptır.

İmam Nevevi (rh.a) şöyle der:
"Bu konudaki hadisler, sınır konulamayacak kadar çoktur. Bu konuda icma edilmiştir. Delil getirenlerin en güçlüsü Ebu Davud'la Tirmizi'nin eserlerinde yer alan şu hadistir. Hz. "Ömer bin Hattab (r.a) anlatıyor: "Hz. Peygamber (a.s)'den umreye gitmek için izin istedim. Bana izin | di ve: "Kardeşcağızım, bizi duadan unutma," buyurdu."
Hz. Ömer (r.a) demiştir ki: "Öyle bir cümle idi ki, dünya benim olsa o kadar sevinmezdim." Bir rivayette ise Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "Ey kardeşcağızım, bizi de duana kat."
Tirmizi, bu hadisin hasen, sahih bir hadis olduğunu belirtmiştir. Biz de hadisi, yolcunun zikirleri bölümünde zikretmiştik.
6. Rasulullah (a.s) kişinin kendisine, çocuğuna, hizmetçisine, imajına ve benzeri şeylerine beddua etmesini yasaklamıştır.
İmam Nevevi (rha) şöyle der:
"Ebu Davud'un Sünne'inde Cabir (r.a)'den sahih bir isnadla şu hadj vayet edilmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kendi kendinize beddua etmeyin. Çocuklarınıza beddua etmeyin. Hizmetçilerinize beddua etmeyin. Mallarınıza beddua etmeyin. Allah'ın duaları kabul ettiği ana rastlamayın. O anda (ne istenirse) verilir. Dolayısıyla sizin duanız da kabul ediliverir."
Hadiste geçen nîle kelimesinin okunuşu, nîle şeklindedir. Anlamı da, duaların kabul edildiği an demektir. Kul o anda isteğine kavuşur ve kendisine istediği verilir.
Müslim de bu hadisi Sahih'inin sonunda rivayet etmiştir. O hadiste Rasulullah (a.s) şöyle buyurur:
"Kendi kendinize beddua etmeyin. Çocuklarınıza beddua etmeyin. Mallarınıza beddua etmeyin. Allah'ın kendisinden isteneni verdiği âna rastlamayın. Dolayısıyla sizin duanız da kabul ediliverir."
7. Peygamberler dışındaki kimselelere salât ve selâm okumakla, sahabeye radıyallahu anh ve rahimehullah demenin hükmü vardır. Ve bu caizdir.
İmam Nevevi şöyle der:
"Alimler, Peygamberimiz Hz. Muhammed (a,s)'e salât ve selâm okuma konusunda icma etmişlerdir. Bu kanaatte olanlar, aynı şekilde diğer peygamberle ve meleklere de salat ve selam getirmenin caiz ve müstehap olduğunda icma etmişlerdir. Ya peygamberlerden başkasına Cumhur, peygamberlerden başkasına salât ve selâm okunmayacağı görüşündedir. Hz. Ebu Bekir sallallah aleyhi ve

sellem denmez. Ve yasağın hükmü konusunda anlaşmazlığı düşmüşlerdir. Bazı mezhep mensuplarımız "Haramdır" derken, çoğunluğu tenzihi mekruhtur," demiştir. Bir çoğu da "evlâ (en iyi) olanın, aksi görüşe sahip olarak mekruh değildir," demişlerdir. Doğrusu, çoğunluğun görüşüdür. Yani tenzihen mekruhtur. Çünkü bu bid-atçilerin alametidir. Onların alâmetleri ise bize yasaklanmıştır. Mekruh, hakkında belirlenmiş bir yasak bulunan demektir. Mezhep âlimlerimiz: "Bu hususta güvenilir olan, salâtm, Selefin dilinde peygamberlere (a.s) mahsus oluşudur." Azze ve Celle deyişimizin Allah'a mahsus oluşu gibi. Muhammed azze ve celle denmeyişi gibi. Peygamberler dışındakilerin de peygamberlerle birlikte salavata dahil edilmesinin caiz olunduğunda da ittifak etmişlerdir. Nitekim; "Allahümme salla ala Muhammed ve ala ali Muhmmedin ve ashabihi venezvacihi ve zürriyyetihi ve etbâhi" denilir. Dayanağı, bu konudaki sahih hadislerdir. Teşehhüdde böyle salavat okumamız emredilmiştir bize. Selef de ise namaz dışında da bu salavata devam etmekten geri durmamıştır." Selam konusunda ise Mezhebimizin imamlarından Ebu Muhammed Cüveyni şöyle demektedir: "Selam da salat anlamındadır. Üçüncü tekil şahıs gaib; muhattab olmayan insanın karşısında bulunmayan için kullanılınız. Peygamberler dışında tek bir kişiye bile kullanılmaz. Hz. Ali aleyhisselâm denmez. Bunun Ölüler ve diriler hakkında kullanılması da farketmez. Ama hâzır şahsa (karşıda bulunan) muhatap olunan kimseye "Selamün aleyke "Selamün aleyküm" yahut "Esselamü aleyke" veya "aleyküm" denir. Bunda icma vardır. Açıklaması kendi bölümünde gelecektir.

Sahabe ve tabiin için, "Radıyallahu anh" ve Rahimehullah" ya da "rahmetullahi aleyh" demek müstehaptır. Onlardan sonra gelmiş alimler, abidler ve diğer seçkin insanlar için de "radıyallahu anh" veya "rahimehullah" denilir. Ama bazı alimlerin; "radıyallahu anh" duasının sahabeye mahsus olduğuna, sahabe dışındakiler için sadece "rahimehullah" denileceğine dair görüşü, denildiği gibi değildir. Onaylanmaz. Bilakis doğrusu, cumhurun görüşüdür. Yani başkalarına da "radıyallahu anh" denmesi müstehaptır. Bunun delilleri sınırlandırılmayacak kadar çoktur. Eğer anılan kişi sahabi oğlu bir sahabi ise; "İbni Ömer radıyallahu anhuma"der. Ibni Abbas için de böyle söyler, İbni Zübeyr için de, İbn Cafer için de, Üsame bin Zeyd için de, başkaları için de duaya hem o sahabiyi, hem de babası olan sahabiyi birlikte katmak için hep böyle söyler.

Lokman ve Meryem'in adı anıldığında onlara da peygamberler gibi salatmı okunur,yoksa sahabe ve evliya gibi "radıyallahu anh" ve "anha"mı denir, yoksa "aleyhimesselam"mı denir? Bunun açıklaması: Alimlerden bir çok grup onların peygamber olmadığı görüşündedir. Peygamberdir diyenler tek kalmışlardır. Bu

söze iltifat edilmez ve üzerinde durulmaz." [74]
Bazı âlimler şöyle demiş ve anlaşılabilecek bir söz söylemişlerdir:
Lokman veya Meryem sallallahu ale'l-enbiya ve aleyhi -veya aleyhâ- ve sellem gerekçesini de şöyle açıklamışlardır: Çünkü Lokman'la Meryem, Kur'an'da yüceltildikleri için radıyallahu anh denilen kimselerden daha yüksek bir durumdadırlar. Doğrusu biz bunda bir sakınca görmüyoruz. Fakat en tercihe sayan görüş; "radıyallahu anh" veya "anha" denmesidir. Çünkü bu, peygamberlerin dışında bir mertebesidir ve Lokmanın'da Meryem'in peygamber oldukları da kesinleşmemiştir.
İmamu'l-Haremmeyn kendisi her ne kadar aleyhisselâm veya aleyhe-, selâm dese de elimlerin, Meryem'in peygamber olduğunda icma ettiklerini-İrşad'da söylemektedir. Doğrusu, aleyhisselâm denmesinde bir sakınca yoktur. En doğrusunu Yüce Allah bilir. [75]

SABAH VE AKŞAMIN ZİKİR VE DUALARI

3014-Tirmizi, Ebu Râşid el-Hubrânî (rh.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah bin Amr bin As'ın yanma gittim."Bize Rasulullah (a.s)'dan duyduğun bir hadisi aktar," dedim. Bana bir hadis sahifesi uzattı: "Bunu bana Rasulullah (a.s) yazdırdı," dedi. Sahifeye'ye şöyle bir göz attım, bir de ne göreyim? Orada şöyle geçmiyor mu? Hz. Ebu Bekir Sıddîk: "Ya Rasulallah (a.s), bana sabaha eriştiğimde ve akşama çıktığımda" demiş. O da: "Ebu Bekir, "Allah'ım, göklerin ve yerin yaradanı, gizlidekini de açıkta-kini de bilen, senden başka ilah yoktur. Nefsimin şerrinden de, Şeytan'm ve şirkinin şerrinden de, nefsime kötülük etmekten veya bir Müslümana kötülük etmekten de sana sığınırım," de." buyurmuş."[76]

3015-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ebu Bekir Sıddîk: "Ya Rasulallah, bana sabaha eriştiğimde ve akşama çıktığımda söyleyeceğim bir kaç cümle emir buyur," dedi. O da: "Allah'ım, göklerin ve yerin yaradanı, gizlidekini de, açıktakini de bilen, her şeyin Rabbi ve hâkimi, senden başka ilah olmadığına iman eder, nefsimin şerrinden de, Şeytan'ın ve şirkinin şerrinden de sana sığınırım," de. Bunları sabaha eriştiğinde ve akşama çıktığında ve yatacağın zaman söyle," buyurdu."[77]

3016-Ebu Davud, Ebu Ayyaş ez-Zürkî (r.a)'den -Bir rivayette İbni Ebu Âyiş şeklinde geçmektedir.- rivayet etmiştir: "Rasulullah (a .s) şöyle buyurdu:"Sabaha çıktığında kim, "Şeriki olmayan bir Allah'tan başka ilah yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, herşeye kadirdir/' derse, bu, onun Hz. İsmail (a.s) neslinden bir köle azad etmesine denktir, kendisi adma on sevap yazılır, on günahı silinir, derecesi on derece yükseltilir, akşama kadar da koruma altında olur. Eğer bunları akşamleyin söylerse, sabaha kadar da böyle olur," buyurdu."
Hammad şöyle demiştir:"Bir adam Rasulullah (a.s)'ı rüyasında gördü: "Ya Rasulullah, Ebu Ayyaş bize senden şöyle şöyle rivayet ediyoruz," dedi. "Ebu Ayyaş doğru söylemiş/ buyurdu."[78]

3017-Ahmed bin Hanbel, Ebu Eyyub el-Ensârî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:"Şeriki olmayan bir Allah'tan başka tanrı yoktur. Hâkimiyet O'nundur, hamd O'nun...O, yaşatır ve öldürür. O,

herşeye kadirdir," diyen kimse, bunları sabaha eriştiğinde söylerse, bu yüzden kendisine yüz sevap yazılır, yüz günahı silinir, bir köle azad etmesine denk olur. O andan akşama kadar da korunur. Bunları akşama çıktığında söyleyen kimseye de aynısı verilir."[79]

3018-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulüüah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, şeriki olmayan bir Allah'tan başka tanrı yoktur. Hâkimiyet O'nundur, hamd O'nun...O, her şeye kadirdir," diye bir günde yüz defa söylerse, bu, on köle azad etmesine denktir. Yüz sevap yazılır, yüzgünahı silinir, o gün akşama kadar onun için Şeytan'dan korunma olur, bundan daha çok bir amel işleyen kimseden başka hiç kimse böyle diyenin yaptığından daha faziletli bir amel de yapmamış olur."[80]

Bir Açıklama

Daha önce sabah namazından sonraki zikirler bölümünde "Şeriki olmayan bir Allah'tan başka ilah yoktur. Hâkimiyet O'nundur, hamd O'nun ... Yaşatır ve öldürür. O, her şeye kadirdir," diye yüz defa söylemenin mendup olduğu daha önce geçmişti. İşte şimdi burada mutlak mânâda mendup olarak yine geçti. Ancak sabah ve akşam söylenmesi, bir ya da on defa söylenmesi kaydı ile... Bu, insanın sabah ve akşam, kolayına geldiği kadarıyla Allah (c.c)'ı zikretmesinin müstehap olduğunu gösteriyor. Önemli olan, bu zikirden payım alması ve bu zikri yapmadan bir gün geçirmemesidir.

3019-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, Allah (c.c)'dan başka ilah yoktur. O, tektir, ortağı yoktur, mülk O'nundur, Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kadirdir," sözlerini günde yüz kere söylerse, ona on köle azad etmiş gibi sevab verilir. Onun için yüz ha-sane yazılır. Yüz kötülüğü silinir. Bu, o gün akşam oluncaya kadar kendisini Şeytan'dan korur. Aynı şeyi mükemmel bir şekilde ve daha fazlasıyla yapandan başka hiç kimse onun yaptığından daha üstün bir şey yapmış olamaz."[81]

3020-Ebu Davud, Eban bin Osman (rh.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s):"

Sabaha çıktığında, ne yeryüzünde, ne de göklerde ismi anıldığında hiç bir şeyin zarar vermeyeceği Allah'ın adıya....-Üç defa- "O, işitendir, bilendir," diyen kimsenin başına o gün sürpriz bir belâ gelmez. Bunları akşamleyin söyleyenin başına da o gece sürpriz bir belâ gelmez."Daha sonra Ebah felç oldu. Bu hadisi bildirdiği bir adamın kendisine baktığını gördü:"Hayrola bana ne bakıyorsun? Ne ben Osman'ın ağzından yalan söyledim, ne de Osman Rasulullah (a.s)'m ağzından yalan söyledi. Yalnız bu hastalığa tutulduğum gün, Allah'ın takdiri yerini bulacak ya, unutup o duayı edemedim," dedi. "Ebu Davud'un rivayet ettiği hadisin sonu ise şöyledir:
"Bu işin başıma geldiği gün sinirlendim, dolayısıyla da bu cümleleri söylemedim."
Ayrıca sabahı sonra, akşamı önce anmıştır. Bir başka rivayette ise râvî felç olduğunu belirtmemiştir.[82]

3021-Tirmizi, Abdullah bin Hubeyb (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Yağmurlu ve çok karanlık bir gecede bize namaz kıldırsın diye Rasulullah (a.s)'ı aramaya çıktık. Bulduk da. Bana: "Söyle," buyurdu. "Ne söyleyeyim ya Rasulallah?" dedim. "Akşama çıktığında ve sabaha eriştiğinde 'kulkuvallah' ile muavizeteyni (Felak ve Nâs Sûrelerini) üçer defa oku, her şeye karşı sana yeterler," buyurdu."

Ebu Davud'un bir rivayetinde ise [83]şöyle geçer: "Söyle," buyurdu. Bir şey söyleyemedim. Sonra; "Söyle," buyurdu. Bir şey söyleyemedim. Sonra yine; "Söyle," buyurdu.

"Ya Rasulallah, ne söyleyeyim ki?" dedim." Ondan sonra hadisi zikretti."[84]

3022-Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Ebzâ (rh.a) vasıtasıyla babasından rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) sabaha eriştiğinde: "İslam fıtratı, ihlas kelimesi üzre ve peygamberimiz Muhammed'in dini üzre ve babamız İbrahim'in milletliği üzre, muvahhid ve Müslüman olarak, müşriklerden olmayarak sabahladık," buyururdu."[85]

3023-Ahmed bin Hanbei, Zeyd bin Sabit (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a,s) Zeyd'e şöyle öğretti ve her sabah ailesine de söyletmesini emretti:

"işte buradayım Allah'ım, emrine amadeyim. Hayrın tamamı seninı elindedir, sendedir, seninledir ve sanadır.
Allah'ım, söylediğim her söz, adadığım her adak, ettiğim her yemin; senin dilemen (iraden) bunların önündedir. Dilediğin olur, dilemediğin olmaz. Güç de, kuvvet de ancak Allah'ladır. Allah her şeye kadirdir.
Allah'ım, ettiğim her dua, senin dua ettiğinin (duaya lâyık gördüğünün) üstüne olsun. Ettiğim her lanet de senin lanet ettiğinin üstüne olsun. Sen benim dünyada da, âhirette de dostumsun. Beni Müslüman olarak öldür ve salihlerin arasına kat. Senden zarar verici bir hale ve saptırıcı bir fitneye düşmeden sana kavuşmaya özlem duymayı, kadere ve ölümden sonra dirilmeye razı olmayı ve yüzüne (cemâline) bakmayı diliyorum. Zulmetmekten veya zulme uğramaktan ya da saldırmaktan veya saldırıya uğramaktan ya da hataya düşürücü bir hata işlemekten veya bir günah işlemekten sana sığınırım. Allah'ım, göklerin ve yerin yaradanı, gizlidekini de, açıktakmi de bilen, celâl ve ikram sahibi, ben bu dünyada sana bildiriyorum ve seni şahid tutuyorum -şahid olarak sen yetersin- ki ben şeriki olmayan ve biricik olan senden başka ilah olmadığına, hâkimiyetin de, hamdin de (övgünün de) sana ait ve senin her şeye kadir olduğuna inanıyorum. Muhammed'in de senin kulun ve Rasulün olduğun inanıyorum. Va'dinin hak, sana kavuşmanın hak olduğuna inanıyorum. Kıyamet gelecektir, bunda şüphe yoktur. Sen, kabirdekileri dirilteceksin. Şuna da inanıyorum ki, sen eğer beni nefsime bırakırsan, zaafiyete, kusura, günaha ve hataya bırakmışsın demektir. Ben sadece senin rahmetine güveniyorum. Günahımı bağışla. Zira günahları ancak sen bağışlarsın. Ve beni affet. Şüphesiz sen affedicisin, merhametlisin." [86]

3024-Ebu Davud, Ebu Zer Gıfârî (r,a)'den rivayet etmiştir:"Ebu Zer, şöyle derdi:
"Sabaha eriştiğinde; "yemin ettiğim bir yemin veya adadığım bir adak ya da söylediğim bir söz; senin dilemen (iraden) hepsinin önündedir. Dilediğin olur, düemediğinse olmaz. Allah'ım, beni bağışla, affeyle. Allah'ım, duam senin duaya lâyık gördüğünedir, lanetim de lanet ettiğinedir," derse, o günü bundan müstesna tutulur."[87]

3025-Bezzar, Ebu Hurayre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) sabahladığında; "Sabahladık. Hâkimiyet ve hamd de kendisinden başka tanrı olmayan, şeriki bulunmayan ve diriltip huzuruna varacağımız Allah'a ait olarak sabahladı," buyurdu. Akşamladığında ise,

"Akşamladık. Hâkimiyet ve hamd de kendisinden başka tanrı olmayan, şeriki bulunmayan ve diriltip huzuruna varacağımız Allah'a ait olarak sabahladı," buyurdu."[88]

3026-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Allah Rasulü (a.s) sabahladığında; "Allah'ım, senin sayende sabahladık, senin sayende akşamladık, senin sayende yaşayacağız ve öleceğiz. Varıp duracağımız yer de senin huzurundur," derdi."[89]

3027-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) akşamladığında ve sabahladığında şu cümlelerle dua etmeyi hiç bırakmamıştır: "Allah'ım, senden dünyada ve âhirette afiyet istiyorum. Allah'ım, dinim, dünyam, ailem ve malım hususunda senden af ve afiyet diliyorum. Allah'ım, günahlarımı ört, korktuğumdan emin eyle. Allah'ım, beni önümden, arkamdan, sağımdan solumdan ve üstümden koru. Altımdan helâka uğramaktan da senin yüceliğine sığınıyorum." Vekî; "(alttan gelebilecek helak için) yerin dibine batırmayı kastediyor," demiştir."[90]

3028-Ebu Davud, Büreyde (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: " "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Sabahladığında veya akşamlığında şöyle diyen kimse, o gün veya gece Ölürse, Cennet'e girer; "Allah'ım, sen benim Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Gücüm yettiğince ben sana verdiğim söz ve and üzereyim. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Nimetini itiraf ederim. Sana günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla. Çünkü günahları senden başka hiç kimse bağışlayamaz."[91]

3029-Ebu Davud, Ebu Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz sabahladığında şöyle desin:"Sabahladık. Hâkimiyet de Alemlerin Rabbi Allah'a ait olarak sabahladı. Allah'ım, senden bu günün hayrını, fethini, yardımını nurunu, bereketini, hidayetini isterim. Bu günde mevcut serden de, bu günden sonrakinin şerrinden de sana sığınırım."

Sonra akşamladığında da aynısını söylesin."[92]

3030-Müslim, Abdullah bin Mesud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Akşamladığında Rasulullah (a.s) şöyle söylerdi:
"Akşamladık. Hakimiyet de, hamd de Allah'a ait olarak akşamladı. Şeriki olmayan bir Allah'tan başka tanrı yoktur. Hakimiyet O'nundur, hamd O'na aittir. O, her şeye kadirdir. Rabbim, senden bu gecede ve bu geceden sonrasında bulunan hayrı istiyorum. Bu gecede ve bu geceden sonrasında bulunan serden ise sana sığmıyorum. Rabbim, tembellikten ve yaşlılığın (bunaklığın) kötülüğünden sana sığınıyorum. Rabbim, Cehen-nem'de azap görmekten de kabirde azap görmekten de yine sana sığmıyorum." Sabahladığında da aynısını söylüyordu:
"Sabahladık. Hakimiyet de, hamd de Allah'a ait olarak sabahladı.." Bir rivayette ise şöyle geçmektedir."Rabbim, tembellikten, ihtiyarlıktan ve bunaklığın kötülüğünden, dünya fitnesinden ve kabir azabından sana sığınıyorum."[93] Ebu Davud'un bir rivayetinde de; "Yaşlılığın ve kafirliğin kötülüğünden..." diye geçer.[94]
Bir başka rivayette ise: "Yaşlılığın ve (kafirlik) kibrinin kötülüğünden.." demiş, kafirliği zikretmemiştir.[95]

3031-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) ashabına şöyle öğretiyordu:"Biriniz sabahladığında; "Allahım, senin sayende sabahladık, senin sayende akşamladık, senin sayende yaşayacağız ve senin dilemenle öleceğiz. Senin huzuruna varıp duracağız," desin. Akşamladığında da; "senin sayende akşamladık, senin dilemenle öleceğiz, senin sayende yaşayacağız ve senin huzuruna varıp duracağız," desin."Şu kadar var ki, Ebu Davud iki yerde 'el-masîr' yerine 'en-nüşûr' demiştir.[96]

3032-Taberani, Evsat'ta, Hasan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Seymura bin Cünbüd (Hasan'a) dedi ki:
"Sana Rastılullah (a.s)'tan bir çok kez, Hz. Ebu Bekir (r.a)'den bir çok kez, Hz. Ömer (r.a)'den bir çok kez duyduğum bir hadisi haber vereyim mi?" "Elbette," dedi. Ben:"Sabahladığında va akşamladığında; "Allah'ım, beni sen yarattın, bana sen hidayet verdin, beni sen doyurdun, bana sen su verdin, beni sen öldüreceksin ve beni sen yaşatacaksın," diyen kimse, Allah'tan bir şey isterse, Allah o istediğini ona mutlaka verir."
Derken Abdullah bin Selâm'a rastladım. Dedim ki: "Sana Rasulullah (a.s)'tan bir çok kez, Hz. Ebu Bekir (r.a)'den bir çok kez, Hz. Ömer (r.a)'den bir çok kez

dinlediğim bir hadisi haber vereyim mi?" "Elbette," dedi. Ona bu hadisi rivayet ettim. Abdullah bin Selâm:
"Anam babam sana feda olsun ya Rasulullah. Bu cümleleri Allah Azze ve Celle Musa (a.s)'ya vermişti de hergün yedi defa böyle dua edip Allah'tan birşey istedi mi, o istediğini ona mutlaka verirdi."[97]

3033-Bezzar, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) Hz. Fatma'ya şöyle dedi:
"Sana öğütleyeceğim şeyleri dinleyip sabahladığında ve akşamladığında söylemekten seni alıkoyan nedir ki? (Şöyle de); "Ya Hayy, Ya Kayyûm, senin rahmetinden meden isterim. Bütün işimi yoluna koy. Beni göz açıp kapayana kadar kendi nefsime bırakma."[98]

3034-Ebu Davud, Süheyl bin Ebu Salih (rh.a) ve babası vasıtasıyla şu şekilde rivayet etmiştir: "Eşlem kabilesinden bir adamdan dinledim. Şöyle diyordu: "Rasulullah (a.s)'m yanında oturuyordum. Ashabından bir adam gelip: "Ya Rasulallah, (a.s) dün gece (zehirli bir yaratık tarafından) sokuldum. Sabaha kadar uyuyamadım," dedi. "Ne idi?" buyurdu. "Bir akrepti," dedi. "Akşamladığında keşke; "Yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," deseydin, Allah'ın izniyle sana hiç bir şey zarar veremezdi," "buyurdu."[99]

3035-Taberani, Evsafta, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Akşamladığında; "yarattıklarının şerrinden Allah'ın bütün tam kelimelerine sığınırım," diyen kimseye hiçbir şey zarar veremez."
Yine Taberani'nin bir rivayetinde ise şöyle geçer:
"Güneş batınca; "yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," diyen kimseye o gece hiçbir şey zarar veremez."[100]

3036-Taberani, Ebu-Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Bana sabahladığında on, akşamladığında da on salavat getiren kimseye kıyamet gunu sefaatım erısır.[101]

3037-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu. "Kim sabahladığında yüz defa; "Ulu Allah'ı hamdiyle (överek) eksiklikten tenzih ederim," derse ve akşamladığında da aynı şeyi söylerse, kullardan hiç biri onun yediğinin benzerini yapmamış olur."
Bir rivayette de şöyle geçer: "Kıyamet günü hiç bir kimse onun getirdiğinden daha üstününü mez. Ancak onun dediklerini söyleyen veya daha fazlasını diyen biris sa, ne a'lâ."[102]

3038-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s): "Kim, bir günde yüz defa; "Allah'ı hamdiyle (överek) eksiklikten tenzih ederim," derse, günahları silinir. Hem de deniz köpükleri kadar bile olsa..."
Bir diğerinde ise: "Kim sabahladığında ve akşamladığıda yüz defa; "Allah'ı hamdiyle eksiklikten tenzih ederim;" derse, kıyamet günü hiç kimse onun getirdiğindan daha üstününü getiremez. Ancak onun dediklerini veya daha fazlasını diyen birisi olursa; ne a'lâ" [103]

3039-Taberani, Übeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir.
"Übeyy'in bir hurma harmanı vardı. (Günden güne) eksiliyordu. Bir gece nöbet tuttu. Bir de ne görürsün, bıyıkları yeni terlemiş delikanlıya benzer bir yaratık. Selam vermiş, selamını almış. Übeyy:
"Kimsin bir cin mi, bir insan mı?" demiş. "Bir cinim," diye cevaplamış.
"Elini ver bana," demiş. Elini vermiş ona. Bir de bakmış ki, eli köpek ayağı, kılı da köpek kılı gibi değil mi?
"Cinler böyledir," demiş."
Übeyy gerisini şöyle getirmiş:
"Cin, aralarında benden daha güçlü bir adam olmadığını anladı.
"Niye geldin?" dedim.
"Senin sadaka vermeyi sevdiğini duyduk. Gelip yiyeceğinden aldık," de-
"Bizi sizden ne kurtarır?" dedim.
"Bakara Sûresi'ndeki şu âyet; "(Allahü La ilahe illa huve'l-Hayyul-Kayyûm)"u akşamladığında okuyan, bizden sabahlaymcaya kadar korunur. Sabahladığında okuyan ise bizden akşamlaymcaya kadar korunur," dedi. Sabah olunca Rasulullah (a.s)'a gelip bunu anlattım.
"Habis (pis) doğru söylemiş," buyurdu."[104]

3040-Ebu Davud, Abdurrahman bin Ebu Bekre (rh.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Babama;" "Babacığım, her sabah; "Allah'ım, kulağıma ariyet ver, Allah'ım, gözüme afiyet ver, senden başka ilah yoktur," diyorsun ve bunu sabahladığında üç defa, akşamladığında da üç defa tekrarlıyorsun," dedim. "Evlâdım. Rasulullah (a.s)'ın böyle dua ettiğini duydum. Ben de O'nun sünnetine uymayı seviyorum," dedi."
Bir rivayette ise şöyle geçer:
"Allah'ım, küfürden ve fakirlikten sana sığınıyorum. Allah'ım, kabir azabından sana sığmıyorum. Senden başka ilah yoktur. Bunları sabahladığında ve akşamladığında üçer defa tekrarlıyor ve bunlarla dua ediyordu. Ben de onun sünnetine uymayı seviyorum."
Söyle demiştir:
"Rasulullah (a.s) bana:
"Hüzünlülerin duaları şudur (Sıkıntıda ve üzüntüde olanlar şu Duayı etmelidirler) :
"Allah'ım, rahmetini umarım, beni göz açıp kapayana kadar kendime bırakma. İşimin tamamını düzelt. Senden başka ilah yoktur," buyurdu."[105]

Dersler Ve Öğütler

Sülük ehli, sabah ve akşam zikirlerine dair kitap ve sünnetteki büyük tes-bitlerden Müslümanın iki virdi olması sonucunu çıkarmıştır: Zikirlerden ve dualardan ve Kur'an tilavetinden oluşmuş sabah virdi ve akşam virdi... Onlara göre aslolan, sabah virdinin fecirden sonra yapılmasıdır. Ama fecirden önce hattâ öğleden önce yapan kişi de sabah virdini eda etmiştir.
Akşam virdinde aslolan da akşam namazı ile yatsı namazı arası olmasıdır.
Bunun dayanağı işe şu ayettir:
"Gerçekten gece kalkmak daha oturaklı ve okumak daha etkilidir." [106]
Bazıları âyette geçen'nâşi'e1 kelimesini akşam namazı ile yatsı namazı arası anlamında tefsir etmişlerdir. Akşam virdini akşam namazından önce yapan, hemen öğleden sonra veya yatsıdan fecrin ağarmasına kadarki bir vakitte de yapmış olsa, eda etmiş sayılır. Sabah virdini ya da akşam virdini geçiren, fırsat bulduğu anda edâ eder.
Bunun dayanağı ise şu ayettir:

"Ve o, öğüt almak veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbirini izler yaptı." [107]
Üstad Hasan el Bennâ'nın 'el-Vazifetü'1-kübrâ' veya 'suğra'sı sabah ve akşam virdleri için derlenenlerin en üstünlerindendir. Kesin nasslardan (âyet ve hadislerden) bir vird edinmeyi kaçıran kişi; istiğfar, Hz. Peygamber (a.s)'e salavat, teşbih ve tehlil gibi mutlak mânâda mendup olduğunu belirttiğimiz zikirlerden kolayma gelenleri seçebilir. Hem virdi olan, hem de bu tür zikirleri tercih eden kişi, iyi ve hoş bir iş yapmış olur.
İmam Nevevi, 'Ezkar'da şöyle demiştir:
"Amellerin faziletleri konusunda kendisine bir şey ulaşan kişinin onun ehlinden olmak için bir defa olsa o şeyi yapması gerekir. Kesinlikle hiç yap-mamacasma da terk etmesi gerekir. Bilakis kolayına gelenini yapar. Dayanağı, sahih olduğunda ittifak olunan ve Buharı ve Müslim'in eserlerine aldığı şu hadisdir:
"Size bir şeyi emrettiğimde ondan gücümüz yettiği kadarını yapın.' Yine İmam Nevevi şöyle der:
"Gecenin veya gündüzün ya da bir namazın arkasından veya belli bir zaman diliminde zikir vazifesi olup da kaçıran kişinin, o zikir vazifesini imkan bulduğu anda telafi etmesi ve yapması gerekir, ihmal etmemelidir. Zira eğer vaktinde yapmaya sıkı sıkı sarılırsa geçip gitmesine fırsat tanımamış olur. Kaza etmesi kolayına giderse de vaktinde yapması kolay gelir.
Şeyh ve İmam Amr bin Salâh (rh.a)'a; "Allah'ı çok zikreden erkeklerden ve kadınlardan olmanın Ölçüsü nedir?" diye soruldu. O da: "Gece ve gündüz değişik zaman ve halerde tesbit olunmuş nassa dayalı sabah ve akşam zikirlerine devam ederse -Ki bu zikirler 'Amelu'1-yevm ve'1-leyle' adlı eserde açıklanmıştır- Allah'ı çok zikreden erkeklerden ve kadmlardan olur. Allah en iyisini bilir."[108]

MUTLAK DUALAR

Giriş

Dünya düşünürleri, kötülük, fazilet ve rezalet konularında ideal bir teoriye ulaşmak için çabalamaktan geri durmamışlardır. Bütün çabalarına rağmen araştırmalarında bir çok karıştırma, bir çok eksik ve gedik bırakmışlar, çok az isabette bulunmuşlardır. Az görülen bu durumlarda da ya çok büyütme ya da çok küçültme söz konusudur. Bu teorilerin insanlığın gidİşindeki yerini görmeye çalıştığımızda ise onu nadiren yer tutmuş buluruz. Allah'ın dünyaya olan rahmet

tecellilerinden birisi de şudur: Allah, insanlığı iyiliğe, kötülüğü, fazilete ve rezalete giden en kestirme yolu gösteren peygamberler göndermiştir. Yine bu peygamberler, insanlara fazileti gerçekleştirecekleri yolu, kötülükten ve rezaletten kaçındıracak şeyleri de göstermişlerdir. İyilik yolunu ve aracılığı ile iyiliğe ulaşacakları vasıtaları gösterdikleri gibi nefislerini arındırmak için Allah'tan hidayet ilham etmesini dilemeyi de göstermişlerdir. Çünkü bu karmaşık olan düzenlemiş nefis, ancak Allah sayesinde arm-dınlabilir.

"Eğer size Allah'ın lütfü ve rahmeti olsaydı, hiç birinizi asla temizlemezdi."[109]

Böylece İslam'ın iyilik ve kötülük yolunu açıkladığını, iyiliği gerçekleştirme ve kötülükten kaçınma yolunu aydınlattığını, insana, başarıya ulaşmak için Allah (c.c)'dan ilham istemeyi öğrettiğini görmekteyiz.

İşte bütün bu sebeplerden dolaya gerçek Müslümanın, hayrm da şerrin de ne olduğunu en iyi bilen insan olduğunu anlıyoruz. İyiliğin de onun tuttuğu yol olduğunu görüyoruz.

İslam'ın mucizelerinden birisi de şudur: Müslümanm elinden tutup çeşitli vasıflarla onu marifet ve sülük yoluna çeker. Bu bölümün iki faslı üzerinde iyi durursak, mucizeyi apaçık görürüz.

Bu bölümde dualar ve sığınmalar penceresinde iyiliği ve şerri tanımaya çalışacağız. Dua ve sığınma aralığından Allah (c.c)'i tanıyacağız. Ve O'ndan kötülükten uzaklaşmayı ve iyiliği gerçekme sürmeyi ilham etmesini dileyeceğiz. Çünkü tanıtıp başararak en doğru (mutedil) yola iletme gücüne sahip olan sadece bir tek O'dur.

Bu bölümün iki faslına neyin iyilik ve neyin kötülük olduğunu tanımaya çalışarak balanız ve nefsinizi Allah (c.c)'ın bağışlarına nail kılmak için dua ve sığınma ile Allah'a yöneliniz.

Bu münasebetle şunu da kaydetmek istiyoruz: En büyük mutlak dualar ve en büyük sığınmalar Kur'an-ı Kerim'de yer alanlardır. Kitap ve sünnette geçen dualarla sığınmaları yaparak bunlarla Allah'a yönelen kimse için büyük bir hayır kütlesi bir araya gelmiş demektir.[110]

MUTLAK DUALAR

3041-Ahmed bin Hanbel, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Balığın karnında dua ettiğinde Zünnunun duası şuydu: "Senden başka ilah yoktur. Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Ben haksızlık yapanlardan oldum." Bu duayı eden kimsenin duası, mutlaka kabul olunur."[111]

3042-Tirmizi, Abdullah bin Yezid el-Hatmî el-Ensârî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s), duasında şöyle derdi:
"Allah'ım, bana sevgini ve sence sevgisinin bana fayda vereceği kişiyi sevmeyi lutfeyle. Allah'ım, sevdiklerimden bana lütfettiğin şeyleri, senin-sevdiğin hususlarda bana güç kuvvet yap. Sevdiklerimden benden aldığın şeyleri benim için senin sevdiğin hususlara ayrılmış mana eyle."[112]

3043-İmam Malik, Malik bin Enes (r.h.a)'ten rivayet etmiştir: "Malik'e Rasulullah (a.s)'m şöyle dua ettiği ulaşmıştır: "Allah'ım, senden iyilikleri yapmayı, münkerleri (dinin reddettiklerini) terk etmeyi, fakirleri sevmeyi diliyorum. Bir kavmi bir fitneye düşürmek dilersen, fitneye uğramadan önce canımı al."
Bir başka rivayette ise şöyle geçer:
"insanlar hakkında bir fitne dilersen, beni hemen öldür."[113]

3044-Bezzar, Sevban (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle diyordu:
"Allah'ım, senden güzellikleri işitiyorum, münkerleri terk etmeyi ve fakirleri sevmeyi, beni bağışlamanı ve de kulların için bir fitne irade buyurduğunda fitneye uğramadan benim canımı almanı diliyorum."[114]

3045-Müslim, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Allah'ım, bana hidayet et, bana istikamet ver," de. Hidayet derken, "senin yola iletmen," demek olduğunu, sedâd derken okun doğru gitmesini

hatırla."[115]

3046-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: i "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, Cennet'i Allah'tan üç defa isterse, Cennet: "Allah'ım, onu Cen-net'e sok," der, kim de Cehennem'den üç defa Allah'a sığınırsa, Cehennem: "Allah'ım, onu Cehennem'den koru," der."[116]

3047-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Duada gayret mi göstermek istiyorsunuz, şöyle deyin: "Allah'ım, seni zikretmemiz, sana şükretmemiz ve sana güzelce ibadet etmemiz için bize yardım eyle," buyurdu."[117]

3048-Taberani, Evsafta, Semura (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, toprağımıza bereketini, süsünü ve sükununu yerleştir," diye dua ederdi."[118]

3049- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r,a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) duasında; "Rabbim, lehime yardım eyle. Aleyhime yardım eyleme. Lehime yardım et, aleyhime yardım eyleme. Lehime tuzak kur, aleyhime tuzak kurma. Beni doğru yola ilet ve doğru yola gitmeyi bana kolaylaştır. Bana isyan edene karşı yardım buyur. Rabbim, beni sana şükreden, seni zikreden, senden korkan, sana tam itaat eden, senden hakkıyla ürperen, sana yalvarıp yakaran ve tekrar tekrar sana yönelen birisi eyle. Rabbim, tevbemi kabul buyur. Günahımı yıka, duamı kabul et, münker ve ne-kire delilimi sağlam kıl, dilimi düzgün eyle, kalbime hidayet ver ve gönlümden kızgınlığın nefretini sök al."
Tirmizi'nin rivayeti budur. Ebu Davud'un rivayeti de böyledir. Ancak Ebu Davud'unkinde 'ileyke muhbiten ev münîben' sözüden sonra evâhen'i zikretmiştir. [119] ,

3050-Taberani, Evsat'ta, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım; bana vereceğin en bol rızkı yaşım ilerlediğinde ve

ömrümün bitiminde ver," diyordu."[120]

3051-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e bir kişi misafir oldu. Hanımlarına haber gönderip yanlarmda yiyecek olup olmadığını sordurdu. Hiç birisinin yanında (bir yiyecek) bulamadı. O zaman:
"Allah'ım, senin lütfundan ve merhametinden istiyorum. O merhamete senden başka hiç kimse sahip değildir," buyurdu. Derken kendisine kızartılmış bir koyun hediye edildi. O zaman da:
"İşte bu, Allah'ın lütfundadır. Ve biz artık merhametini bekliyoruz," buyurdu." [121]

3052-Ahmed bin Hanbel, İmran Bin Husayn (r.a)'dan veya başkasından rivayet etmiştir:
"Husayn, Hz. Peygamber (a.s)'e gelip:
"Ya Muhammed, vallahi Abdulmuttalib, kavmine karşı senden daha hayırlıydı. Onları ciğerle ve deve horgücü yağıyla doyururdu. Sense onları (kavmini) boğazlıyorsun (öldürüyosun)," dedi. Hz. Peygamber (a.s) de;
"Dediğine maşallah," buyurdu. O kişi de ona: "Ne dememi emredersin?" diye sordu.
"Allah'ım, beni nefsimin şerrinden koru ve beni işimin en doğrusuna kararlı eyle," de," buyurdu."
Ravi gerisini şöyle anlattı:
"Adam gitti. Müslüman oldu ve geri gelip:
"Ben sana gelmiştim. Bana; "Allah'ım, beni nefsimin şerrinden koru ve beni işimin en doğrusuna karalı eyle," de," demiştin Ya şimdi ne diyeyim? "diye sordu.
"Allah'ım, gizliden ve açıktan yaptığım günahlarımı, ettiğim hataları, niyetlendiklerimi, bildiklerimi ve bilmediklerimi bağışla," de," buyurdu."
Gelecek bölümün sonlarında başka bir vesileyle sığınmalar konusu yine gelecektir.[122]

3053-Taberani, Fedele bin Ubeyd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ım, sana imam edip benim senin peygamberin olduğumu kabul edene

sana kavuşmayı sevdir, kaderini ona kolay getir, az dünyalık ver. Sana iman etmeyip benim senin peygamberin olduğuma inanmayana da kavuşmayı sevdirme, kaderini ona kolay getirme ve çok dünyalık ver."[123]

3054-Taberani, Kebir ve Evsat'ta, Ümmü Derda (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:"Fedâle bin Ubeyd; "Allah'ım, ben sende kaza ve kaderine, öldükten sonra diriltilmeye razı olmayı; yüzüne bakma tadını; herhangi bir zarara uğramadan, saptırıcı bir fitneye düşmeden sana kavuşmaya özlem duymayı diliyorum," derdi ve Rasulullah (a.s)'ın böyle dua ettiğini söylerdi."[124]

3055-Tirmizi, Şehr bin Havşeb (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ümmü Seleme (r.a)'ye: "Mü'minlerin annesi, Allah Rasulü (a.s) senin yanındayken en çok hangi duayı ederdi?" dedim. "Ey Kalbleri evirip çeviren, kalbimi dinin üzre sağlam tut," duasını çokça ederdi. "Ya Rasulallah, bu duayı ne kadar da çok yapıyorsun," dedim de: "Ümmü Seleme, kalbi Allah'ın parmaklarından iki parmağı arasında olmayan hiçbir Ademoğlu yoktur. Dilerse sağlam tutar, dilerse kaydırır," buyurdu," dedi."[125]

3056-Ahmed bin Hanbel, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) duasında şunu çokça söylerdi:
"Ey Kalpleri evirip çeviren, kalbimi dinin üzre sağlam tut." Dedim ki: "Ya Rasulallah (a.s), kalpler evirip çevirilir mi?" Resulullah (a.s) (şöyle buyurdu):
"Evet, Allah'ın beşer yaratıklarından, kalbi Allah (c.c)'m parmaklarından iki parmağı arasında olmayan hiç bir Ademoğlu yoktur. Allah dilerse kalbini düzgün tutar, dilerse kaydırır. Biz Allah'tan bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi kaydırmasını dileriz. O'ndan bize katından bir rahmet vermesini dileriz. O, çok verendir," buyurdu.
"Ya Rasulallah, bana kendime edeceğim bir dua öğretir misin?" dedim.
"Elbette. Allah'ım, Muhammed peygamberin Rabbi, günahımı bağışla, kalbimin kinini gider ve bizi yaşattığın sürece beni fitnelere saptırıcı şeylerden koru," de," buyurdu."[126]

3057-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, günahlarımızı, ulümüzü, şaka ile ciddiyette ve kasten yaptıklarımızı bağışla. Bütün bunlar bizde mevcuttur," diye dua ederdi."

[127]

3058-Buhari ve Müslim» Ebu Musa Eş'ari' (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s) şu dua ile dua ederdi:
"Allah'ım, Rabbim, yanılarak yaptığım günahımı, cahilliği, işimde aşırı gidişimi ve senin bildiğin günahlarını bilmiyerek yaptığımı bağışla. Allah'ım; ciddi olarak şaka ile yanlışlıkla ve kasten yaptıklarımı da bağışla. Bende hepsi mevcuttur. Allah'ım, yaptıklarımı, yapacaklarımı, gizlice ve açıkça yaptıklarımı ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı bağışla. Sen cezasını hemen de verirsin, daha sonra da verirsin. Sen her şeye kadirsin."
Taberani, Evsafta Übeyy bin Ka'b (r.a)'dan bir benzerini rivayet etmiştir. O ise bu hadisten daha kısadır. Ancak şöyle bir ifade geçmektedir:
"Beni bana verdiğinin bereketinden mahrum etme. Beni, mahrum kıldığın şeylerde de fitneye düşürme."
Heysemi bu hadis için; "İsme Ebu Hakime dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir. [128]

Bir Açıklama

İbni Hacer, Fethu'l Bârî' de şöyle aktarır: "Mûhâsibî şöyle demiştir:
"Meleklerle peygamlerler, Allah'tan, kendileri dışındakilerden daha çok korkarlar. Onların korkusu, yüceltme ve ululama korkusudur. İstiğfar getirmeleri de gerçekleştirilmiş bir günahtan değil, eksik yapmaktan dolayıdır."[129] Kadı îyaz da şöyle demiştir:
"Hatamı bağışla," ve "Yaptığımı ve yapacağımı bağışla," sözlerinin, Rab-bine karşı tevazu, boyun eğme, yalvarma ve şükür yoluyla söylenmiş olması ihtimali bulunmaktadır. Çünkü Rabbinin, kendisini bağışladığını biliyordu."[130]

3059-Ahmed bin Hanbel, İmran bir Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in genelde yaptığı dua şu idi;
"Allah'ım, yanlışlıkla yaptığımı da, kasıtlı yaptığımı da, gizlice yaptığımı da, açıkça yaptığımı da, bilmeden yaptığımı da, bilerek yaptığımı da bağışla."
3060-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s)'ın çokça yaptığı dua; "Allah'ım, bize dünyada bir iyilik ver, ahirette bir iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru," idi."

Müslim'in [131] ve Ebu Davud'un bir rivayetinde ise şöyle geçmektedir:
"Enes'e : "Rasulullah (a.s) en çok hangi duayı ederdi?" diye sordum.
"En çok şu duayı ederdi" dedi;
"Allah'ım, bize dünyada bir iyilik ver, ahirette bir iyilik ver. Bizi Cehennem azabından koru."
Katede şöyle demiştir:
"Enes, bir dua etmek istediğinde bu duayı ederdi, bir dua ettiğinde de bu duayı ederdi."[132]

3060-Buhari (U/191) 80-Kitabu'd-Deavat, 55-Hz. Peygamber (as)'in Rabbimiz bize dünyada bir iyilik ver sözü babı. Müslim (4/2071) 48-Kitabu'z Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 9-"Allah'ım bize dünyada bir iyilik ver, ahirette de bir iyilik ver ve bizi Cehennem azabından koru," duasının fazileti babı. ;

3061-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) duasında şöyle derdi;
"Allah'ım, işimin muhafızı olan dinimi düzelt. Geçimimin içinde bulunduğu dünyamı düzelt. Dönüp varacağım yerin olan ahiretimi düzelt. Benim için hayatı, her hayır hususunda ziyade eyle (uzat) ve Ölümü her serden istirahat uzaklaşma eyle."[133]

3062-Ahmed bin Hanbel, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte bir halkada oturuyordum. Ansızın bir adam çıkageldi. Hz. Peygamber (a.s)'le cemaate selam verdi ve;
"Esselamü aleyküm ve rahmetullah..." dedi. Hz. Peygamber (a.s) de sela-mini aldı ve:
"Ve aleykümsellam ve rahmetullahi ve berakatüh..." buyurdu. Adam oturunca:
"Rabbimizin hamd edilmesini dilediği ve O'na layık olduğu gibi Allah'a çokça, hoşça ve mübarekçe hamd olsun," dedi. Rasulullah (a.s):
"Nasıl dedin?" buyurdu. Adam da dediğini tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s)
"Nefsim elinde olan (Allah)'a yemin olsun ki, on tane melek koştu geldi. Hepsi de bunu yazmak için çok hırslıydılar. Nasıl yazacaklarını anlayamadılar da İzzet Sahibi (Allah)'nin huzura götürdüler. O da:

"Kulumun dediği gibi yazın," buyurdu," dedi."[134]

3063- Ahmed bin Hanbel, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:vj "Rasulullah (a.s); "Rabbim, beni bağışla ve en doğru yola ilet," derdi." [135]

3064-Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, ben senden hidayet, takva sabır ve kanaat istiyorum, " derdi."[136]

3065-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam: "Ya Rasulallah, bu gece senin duanı dinledim. Senden duyabildiklerimin tümü, senin şöyle demenden ibaretti:
"Allah'ım, günahımı bağışla, bana evimde bolluk ver ve bana verdiğin rızka bereket ihsan eyle." Allah Rasulü (a.s) de:"Bunlarda hiç terk edilmiş (istenmemiş) bir şey görüyor musun? (Daha ne kaldı ki?)" buyurdu."[137]

3066-Tirmizi, Hz. Ebu Bekir Sıddîk (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Minbere çıktı, sonra ağlamış ve: "Allah'tan af ve afiyet isteyin. Çünkü hiç kimseye yakînden (imandan) sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir," buyurmuştu," dedi."[138]

3067-Tirmizi, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Bir adam: "Ya Rasulullah, hangi dua daha faziletlidir? " dedi.
Resulullah (a.s) da: "Rabbinden dünyada da, ahirette de afiyet ve koruma dile," buyurdu.
ikinci gün gelip:
"Hangi dua daha faziletlidir?" diye sordu. Ona yine aynısını söyledi.
Daha sonra üçüncü gün gelip. Yine aynısını söyledi ve; "Eğer sana hem dünya'da afiyet verilir, hem de ahirette verilirse, felaha ermişsindir," buyurdu."[139]

3068-Taberani, Abbas bin Abudülmuttalip (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Dedim ki: "Ya Rasulullah, bana bir şey öğret de Allah'a onunla dua edeyim."
"Rabbinden afiyet dile," buyurdu. Birkaç gün bekledim. Sonra geldim ve:
"Ya Rasulullah, bana bir şey öğret de Rabbime onunla dua edeyim,' dim. "Ey

Abbas, ey Rasulullah (a.s)'m amcası, Allah'tan dünyada da, de afiyet dile," buyurdu."
Bir başka rivayette ise şöyledir:
"Ya Rasulullah, sabahta geceye kadar bir şey isteyeceğim," dedim' lah'tan afiyet iste," buyurdu."[140]

3069-Müslim, Tarık bin Eşyem (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam vardı. Müslüman olduğunda Hz. Peygamber (a.s) ona namazı öğretti, sonra şu kelimelerle dua etmesini emir buyurdu:
"Allah'ım, beni bağışla, bana merhamet buyur, beni doğru yola ilet, bana afiyet ver ve beni rızıklandır."[141]

3070-Hâkim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) dua eder ve:
"Allah'ım, beni kulaklarımdan ve gözlerimden faydalandır. Onları bana dâim eyle. Bana zulmedene karşı bana sen yardım et, ondan intikamımı sen al," derdi."[142]

3071- Tirmizi, Hz Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, vücuduma afiyet ver, kulağıma ve gözüme afiyet ver, onları bana dâim kıl. Halîm ve Kerim Allah'tan başka ilah yoktur. Muazzam Arş'm sahibini eksiklikten tenzih ederim. Alemlerin Rab-bi'ne hamd olsun," derdi." Ancak "Gözüme afiyet ver ve onu bana daimi kıl," demiştir."[143]

3072-Hakim, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m dualarından birisi de şuydu;
"Allah'ım, beni kulağımdan ve gözümden faydalandır. Hattâ onlı na daim eyle. Bana dilimde ve vücudumda afiyet ver. İntikamımın ğını bana gösterinceye kadar bana zulmedene karşı bana yardım eyle.
Allah'ım, nefsimi sana teslim ettim. İşimi sana ısmarladım. Sırtımı sana dayadım. Yüzümü sana döndürdüm. Senden, ancak sana sığınılır ve kaçılır. Gönderdiğin peygamberine ve indirdiğin kitabına inandım."[144]

3073-Tirmizi, İbni Ebu Evfa (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber (a.s); "Allamm, beni günahlardan temizle, Allah'ım, bembeyaz elbisenin pislikten arındırıldığı gibi beni günahlardan arındır. Allah'ım, beni karla, dolu ile ve soğuk su ile temizle."
Diğer bir rivayette ise şöye geçer:
"Allah'ım, beni kar, dolu ve soğuk su ile temizle. Allah'ım, beni günahlardan, bembeyaz elbisenin pislikten temizlendiği gibi temizle." [145]

3074 Nesei, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasululah (a.s); "Allah'ım, hatalarımı kar ve dolu suyu ile yıka, kalbimi de hatalardan, bembeyaz elbiseyi pislikten arındırdığın gibi arındır," derdi."[146]

3075-Taberani, Kebir'de, Semurra (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasuhıllah (a.s); "Allah'ım, benimle günahımın arasını doğu ile batının arasını açtığın gibi aç, beni günahımdan bembeyaz elbiseyi pislikten arındırdığın gibi arındır," diyordu."[147]

3076-Imam Malik, Yahya bin Said (rh.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) duasında; "Allah'ım, sabahı yarıp çıkaran, geceyi dinlenme zamanı, Güneş ve Ay'ı (vakitlerin bilinmesi için) birer hesap (ölçüsü) yapan, borcumu öde, beni fakirlikten uzak kıl, bana kulağımdan, gözümden ve gücümden senin yolunda yararlanmayı nasib eyle," derdi."[148]

3077-Hâkim, İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Ömer, bir meclise oturduğunda yanında bir kişi olsun olmasın şöyle derdi: "Allah'ım, bize haşyetinden (Allah korkusundan) bizimle günahların araşma engel olacak kadarını, itaatinden bizi Cennet'e ulaştıracak kadarını, imandan dünya belâlarını küçümsetecek kadarını paylaştır. Yaşattığın sürece bizi kulaklarımızdan, gözlerimizden, gücümüzden faydalandır. Onu bize dâim eyle, intikamımızı bize zulmedenlere yönelt, bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım eyle, belâmızı dinimiz hususunda verme, dünyayı en büyük endişemiz ve ilmimizin zirvesi eyleme, bize acımayacak olanı da üzerimize musallat kılma."
İbni Ömer'e bu söylediklerinin neyin neresi olduğu sorulunca: "Rasulullah (a.s), meclisi bu sözlerle bitirdi," dedi.Hadis, meclisin, toplantıların ve sohbetlerin sonunda söylenmek büzere gelmiştir. Bizse burada Müslümanın çeşitli

durumlarda ettiği bir dua olması için ele aldık.[149]

3078-İbni Mace, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Fatma, Hz. Peygamber (a.s)'e gelip bir hizmetçi istedi. O da kızına:
"Yanımda sana verecek bir hizmetçi yok," buyurdu. Hz. Fatma geri döndü. Bir süre sonra yine geldi. Bunun üzerinde Hz. Peygamber (a.s):
"İstediğin şeyi mi daha çok seversin, yoksa ondan daha hayırlı olanı mı?" buyurdu. Hz. Ali, Hz. Fatma'ya- "Hayır, bilakis istediğinden daha hayırlı olanı (severim)", de," dedi. O da dedi. O zaman Allah Rasulü (a.s):
"Allah'ım, yedi kat göklerin Rabbi, Muazam Arş'm Rabbi, Rabbimiz her şeyin Rabbi, Tevrat'ı İncil'i ve Kur'an-i Azim'i indiren, sen ilksin, senden önce hiç bir şey yoktur. Sen sonucusun, senden sonra hiç bir şey yoktur. Sen dışm dışmdasın (Zahir) senin üstünde (daha dışta) hiç bir şey yoktur. Sen, için içindesin (Bâtın), senden daha içte hiç bir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten uzak kıl," de," buyurdu."[150]

3079-Buhari, Hafsa (r.a) ve Eşlem (r.a)'den Hz. Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Allah'ım, bana yolunda şehid olma nimetini ihsan eyle. Beni Rasu-lünün diyarında öldür."Hafsa anlatır:
"Dedim ki: "Bu nereden gerçekleşecek?"
Allah dilerse gerçekleştirir," dedi."[151]

3080-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) Selman el-Hayr'a şunları tavsiye etti:
"Allah'ın peygamberi, sana bazı kelimeler hediye etmek istiyor. Rah-man'a onlarla dua edersin, O'na onlar hususunda yönel, gece gündüz o kelimelerle dua et:
O sözler şunlardır:
"Allah'ım, ben senden imanın sıhhatini, güzel ahlak içinde bir iman, ardından kurtuluşun geldiği bir başarı, senden bir rahmet, senden bir afiyet, mağfiret ve rıza diliyorum," de."[152]

3081-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s);

"Allah'ım, beni güzel bir biçimde yarattın, ahlakımı da güzelleştir," derdi."[153]

3082-Bezzar, Said bin Cübeyr (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "İbni Abbas; "Allah'ım, senden göklerin ve yeryüzünün sayesinde aydınlandığı cemalinin nuru hürmetine beni, kalene, korumana, huzuruna ve muhafazan altına almanı diliyorum," derdi."[154]

3083-Ahmed bin Hanbel, Evsat bin Amr el-Becelli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'m vefatından bir yıl sonra Medine'ye geldim. Hz. Ebu Bekir (r.a)'e insanlara hutbe okurken rastladım. Dedi ki:
"Rasulullah (a.s) bir yıl önce ayağa kalkıp...:" Hıçkırıktan üç defa boğazı düğümlendi. "Sonra şöyle buyurmuştu:
"Ey insanlar, Allah'tan afiyet vermesini isteyin. Çünkü hiç kimseye imandan sonra afiyet gibisi ve kafirlikten sonra şüpheden daha belâlısı verilmemiştir," buyurmuştu," dedi."[155]

3084-Taberani, Abdullah bin Ukeym (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud; "Allah'ım, imanını, yakînimi ve anlayışımı -veya ilmimi dedi- artır," diye dua ederdi."[156]

3085-Taberani, Ebu'l-Ahvas (r.a)^^ şu şekilde rivayet etmiştir: "Abdullah bin Mes'ud'un şu duayı ettiğini duydum:
"Allah'ım, senden lutfeylediğin bol nimetinle, beni imtihana tabi tuttuğun belân ile, bana ihsan ettiğin ihsanınla, beni Cennet'ine sokmanı diliyorum. Allah'ım, beni fazlınla, ihsanınla ve rahmetinle Cennet'ine sok."[157]

ALLAH'A SIĞINMALAR

3086- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım," derdi."
Bir rivayette de:
"Rasulullah (a.s) şu dualarla dua ediyordu:
"Alİah'im, cimrilikten, tembellikten, bunak yaşlılıktan, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım." [158]Buhari'nin bir rivayeti ise şöyledir:
"Rasulullah (a.s) Allah'a, sığmıyor ve şöyle diyordu: "Allah'ım, tembellikten sana sığınırım. Korkaklıktan sana sığınırım. Yaşlılıktan sana sığınırım. Cimrilikten sana sığınırım."[159]
Tirmizi'nin bir rivayetinde ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in çoğu zaman şu kelimelerle dua ettiğini işitiyordum:
"Allah'ım, kederden, üzüntüden, acizlikten tembellikten, borç yükünden ve adamların tahakkümünden sana sığınırım." [160]
Yine Tirmizi'nin bir rivayetinde şöyle geçer:
"Rasulullah (a.s); Allah'ım, tembellikten, ihtiyarlıktan, korkaklıktan, cimrilikten, Mesih Deccal'in fitnesinden ve kabir azabından sana sığmıyorum," diyerek dua ederdi."[161]
Nesei'nin bir rivayetinde de şöyle geçer:
"Allah Rasulü (a.s)'nün hiç terk etmediği duaları vardı:
"Allah'ım, endişeden üzüntüden, acizlikten, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan ve adamların tahakkümünden sana sığmırım."[162]
Bir diğer rivayette 'cübn'den sonra deyn'i, bir diğerinde ise 'dala'i'd-deyn'i ilave etmiştir.[163]

3087-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, cüzzamdan, abraslıktan, delilikten ve hastalıkların en kötüsünden sana sığınırım," derdi."[164]

3088-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:

"Hz. Peygamber (a.s); "Allah'ım, tembellikten, yaşlılıktan, borçlanıp ödeyememekten, kabir fitnesinden, kabir azabından, Cehennem fitnesinden, cehennem azabından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakirlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Mesih Deccal fitnesinin şerrinden de sana sığınırım. Allah'ım, benden hatalarımı yağmur ve dolu suyu ile yıka, kalbimi hatalardan bembeyaz elbiseyi arındırdığın gibi arındır, benimle günahlarımın arasını doğu ile batını arasını açtığın gibi aç," derdi."
Bir rivayette de özetle:
"Hz. Aişe (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'in namazından Deccal'den Allah'a sığındığını duymuş," daha fazlasını söylememiştir. [165]
Tirmizi de hadisi bazı şeyleri önce, bazılarını sonra olmak üzere rivayet etmiştir. O rivayette 'mağrem' den Önce, 'es-sevbi'1-ebyad'dan sonra 'me'sem'i ilave etmiştir.
Nesai'nin bir rivayetinde ise şöyle geçmektedir:
"Rasulullah (a.s) kabir azabından, Deccal fitnesinden Allah'a sığınıyor ve: "Siz, kabirlerinizde fitneye (imtihana) tâbi tutulacaksınız," buyurdu." [166]
Yine Nesai'nin bir rivayetinde şöyle geçer:
"Rasulullah (a.s); "Allahım, Cebrail'in ve Mikail'in Rabbi, İsrafil'in Rab-bi, Cehennem'in sıcağından ve kabir azabından sana sığınırım," derdi." [167]

3089-Müslim, Zeyd bin Erkam (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'tan ne duyduğu sorulduğunda:
"O; "Allah'ım, acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, yaşlılıktan, kabir azabından sana sığmıyorum. Allah'ım, nefsime takvasını ver ve tezkiye et. [168] Sen, onu tezkiye edenlerin en hayırlısısm. Sen onun velası ve Mev-lasısm. Allah'ım, faydasız ilimden, korkmayan kalbten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım," diyordu," dedi."
Nesai'nin bir rivayeti de [169] Müslim'in rivayeti gibidir. Ancak rivayetin başında Zeyd'in; "Size ancak Rasulullah (a.s)'m bize öğrettiğini öğreteceğim," diyerek hadisi anlattığı geçmektedir.[170]

3090-Tirmizi, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Allah'ım, korkmayan bir kalbten, dinlenmeyen bir duadan doymayan bir nefisten, fayda vermeyen bir ilimden sana sığınırım. İşte bu dört şeyden sana

sığınırım," derdi."[171]

3091-Müslim, Abdullan bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, nimetinin gitmesinden, afiyetinin değişime uğramasından, intikamının ansızın gelmesinden ve bütün kızgınlıklarından sana sığınırım," derdi."[172]

3092-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivyat etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, fakirlikten, azlıktan ve rezil olmaktan sana sığınırım. Zulmetmekten ve zulme uğramaktan sana sığınırım," buyurdu."[173]

3093- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Allahım, açlıktan sana sığınırım. Çünkü o, (insanın karnını) ne kötü yapıştırır. Hainlikten sana sığınırım. Çünkü o, ne kötü bir sırdaştır."[174]

3094-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Güç duruma düşmekten, asi olmaktan, kötü kaderden ve düşmanlarınızın sizin kötü durumunuza şamata yapmalarından ve sevinmelerinden Allah'a sığınınız." [175]

3095-Nesai, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şu kelimelerle dua ederdi:
"Allah'ım, borcun bastırmasından, düşmanın galebe çalmasından ve düşmanların eğlenmelerinden bana sığmıyorum."[176]

3096-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İkamet ettiğiniz yerdeki kötü komşudan Allah'a sığının. Çünkü çöldeki komşu (göçer komşu) senden uzaklaşır, gider."[177]

3097-Taberani, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, kötü gündüzden, kötü geceden, kötü zaman

diliminden, kötü arkadaştan ve ikamet ettiğim yerdeki kötü komşudan sana sığınırım," derdi."[178]

3098- Ebu Davud, Ebu'1-Yüsr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, yıkıntı altında kalmaktan, bir yerlerden düşmekten, boğulmaktan, yanmaktan ve yaşlılıktan sana sığınırım. Ölüm anında Şeytan'm benimle oynamasından sana sığınırım. Senin yolundan (cihaddan) firar ederken ölmekten sana sığınırım. Sokulup zehirlenerek ölmekten sana sığınırım," derdi." [179]

3099-Ebu Davud, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) beş şeyden Allah'a sığınırdı:
"Korkaklıktan, cimrilikten, bunak ihtiyarlıktan, kalb fitnesinden ve kabir azabından."[180]

3100-Buhari dışındaki Kütüb-i Sitte İmamları, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) sahabeye Kur'an'dan bir sûreyi Öğrettiği gibi şu duayı öğretirdi:
"Allah'ım, Cehennem azabından sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım. Hayatın ve Ölümün fitnesinden sana sığınırım," deyin," derdi."[181]

3101-Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) duasında; "Allah'ım, yaptıklarımın ve yapmadıklt rımm şerrinden sana sığınırım," derdi."
Nesai'nin bir rivayetinde ise şöyle geçer:
"Hz. Aişe'ye: "Bana Rasulullah (a.s)'m namazda iken ettiği bir duayı ber ver," dedim. "Evet, şöyle derdi..." dedi ve hadisi zikretti."[182]

3102-Tirmizi, Rasulullah (a.s)'ın ashabından Kütbe bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Allah'ım, reddedilmiş huylardan, amellerden ve arzulardan sana sığınırım," derdi." [183]

3103-Tirmizi, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) cinlerin ve insanların nazar değmesinden Allah'a sığınıyordu. Muavvizeteyn sureleri inince, onlara sarıldı ve onlar dışındakileri terk etti."[184]

3104-Ebu Davud, Ebu Bürde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Babası, Ebu Bürde'ye şöyle haber vermiştir:
"Rasulullah (a.s) bir kavimden korktu mu; "Allah'ım, onların boyunlarına seni koyuyor, şerlerinden de sana sığmıyoruz," derdi."[185]

3105- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'detı rivayet etmiştir:
"Bir adam Rasulullah (a.s)'a gelip: "Ya Rasulallah, dün gece beni bir akrep sokmasın mı?..." dedi.
"Akşamladığın zaman dikkat etseydin de keşke "Yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım." deseydin sana zarar vermezdi," buyurdu."
Ebu Davud'un bir rivayetinde de [186] şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e sokulmuş biri getirildi. Bir akrep sokmuştu. O zaman:"Keşke, "yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," deseydi, sokulmazdı ve zarar görmezdi," buyurdu."
Ahmed bin Hanbel'in rivayeti de şöyledir:
"Akşamladığında üç defa; "Yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," diyen kimseyi o gece bir haşere sokamaz."
Süheyl şöyle demiştir:
"Ailemiz bunu biliyordu ve her gece söylüyordu. Bir cariyemizi zehirli bir hayvan soktu, ancak hiç ağrı- sızı duymadı.[187]
Tam kelimeler, bir çok şekilde açıklanmıştır. Bunlardan birisi de şudur: Bunlar, şifa verici faydalı kelimelerdir.[188]

3106-Tirmizi, Şekl bin Humeyd (r.a)'den §u şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'a geldim ve:
"Ya Rasulallah, Allah'a sığınacağım bir teavvüz (sığınma) Öğret," dedim. Elimi tuttu ve:
"Allah'ım, kulağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, gönlümün şerrinden ve cinsel organımın şerrinden sana sığınırım," de," buyurdu."

Ebu Davud'un rivayeti [189] şöyledir:
"Ya Rasulallah, bana bir dua öğret," dedi. O da: ...." diye hadisi aktardı."
Nesai de iki rivayet kaydetmiştir. Ancak, bütün rivayetlerinde 'nemî' demiş, birinde ise 'suyunu demek istiyor', birinde de 'erkeklik organını demek istiyor' demiştir.[190]

3107-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) Hasan ve Hüseyin'i ta'vîz (sığınma) ediyor ve: "Babanız (İbrahim a.s) İsmail'le îshak'ı bu kelimelerle ta'viz ediyor (Allah'ın sığınmasına havale ediyor)du," diyordu: "Her şeytandan ve zehirli yaratıktan ve bütün nazar değen gözlerden Allah'ın tam kelimelerine sığınıyorum."[191]

3108-Iman Malik, Ka'kâ1 bin Hakîm Kinânî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Kâb Ahbar şöyle derdi:
"Söylediğim bazı kelimeler olmasaydı, Yahudiler beni eşeğe çevirirdi." "O kelimeler nelerdir?" diye soruldu.
"Yarattıklarının şerrinden O'ndan daha ulu bir şey olmayan Yüce Allah'ın zâtına, hiç bir iyinin ve kötünün aşamayacağı Allah'ın tam kelimelerine ve Allah'ın bildiğim, bilmediğim güzel isimlerine (esma-i hüsna) sığınırım," dedi,"[192]

3109-tebarani, ibni abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Sana saldırmasından korktuğun bir haybetli sultanın yanma gidersen; "Allah bütün yarattıklarından daha büyüktür, Allah en büyüktür. Allah korktuğumdan ve çekindiğimden daha üstündür. Filan kulunun, cinlerden ve insanlardan olmuş askerlerinin, adamlarının ve taraftarlarının şerrinden yedi kat göğü yeryüzüne düşmekten tutup alıkoyan-ancak Allah'ın izniyle düşebilirler - Allah'a sığınırım. Allah'ım, beni onların şerrinden koru. Övgün yücedir. Koruyuculuğun üstündür. İsmin mübarektir. Senden başka tanrı yoktur," de," demiştir."[193]

3110-Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdurrahman Hubulli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Amr bize bir takım kağıtlar (bir tomar) çıkardı ve şöyle dedi: "Allah Rasulü (a.s) bize şöyle dememizi öğretirdi; "Allah'ım, göklerin ve yerin yaratanı, gizliyi - açığı bilen, sen her şeyin Rabbisin. Sen her şeyin İlahısın.

Şeriki olmayan bir tek senden başka ilah olmadığma inanıyorum. Muhammed (a.s)'in kulun ve Rasulün olduğuna inanıyorum. Melekler de tanıklık ediyorlar. Şeytan'dan ve şerrinden sana sığmıyorum. Nefsime bir kötülük etmekten veya o kötülüğü bir Müs-lümana sürüklemekten sana sığmıyorum."
Ebu Abdurrahman şöyle demiştir:"Rasulullah (a.s) Abdullah bin Amr'a öğretiyor, o da bunları uyumak istediğinde söylüyordu."[194]

3111-Taberani, Evsat'ta, Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Ümmü Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir.
"Rasulullah (a.s) şu kelimelerle dua ediyordu; "Allah'ım, sen ilksin, senden önce hiç bir şey yoktur. Sen sonuncusun, senden sonra hiç bir şey yoktur. Her yaratıktan sana sığınırım. Dizgini elindedir. Günahtan, tembellikten kabir azabından zenginlik fitnesinden, fakirlik fitnesinden sana sığınırım. Günaha düşmekten ve borçlanıp ödeyememekten sana sığınırım. Allah'ım, beni hatalardan bembeyaz elbiseyi pislikten temizlediğin gibi temizle. Allah'ım, benimle günahlarımın arasını, doğuyla batının arasını açtığın gibi aç. Muhammed'in Rabbinden isteği budur. Allah'ım, senden en hayırlı duayı, en hayırlı isteği, en hayırlı başarıyı, en hayırlı ameli, en hayırlı sevabı, en hayırlı hatayı ve en hayırlı ölümü dilerim. Beni sağlam tut, günahlarımı ağır bastır, derecemi yükselt, namazımı kabul et, günahımı bağışla. Senden Cennetteki yüksek makamları isterim. Âmîn (Allah'ım kabul buyur). Allah'ım, senden Cenneti isterim, âmîn, Allah'ım, senden fiilerin en hayırlısını, amellerin en hayırlısını, gizlilerin en hayırlısını, açıkta olanların en hayırlısını, Cennet'teki yüce dereceleri isterim, âmîn. Allah'ım, adımı yükseltmeni, yükümü hafifletmeni, durumumu düzeltmeni, gönlümü temizlemeni, günahımı bağışlamanı, cinsel organımı korumanı, kalbimi nurlandırmanı ve günahımı bağışlamanı dilerim. Senden Cennet'teki yüce dereceleri isterim, âmîn. Allah'ım, beni Ce-hennem'den koru."[195]

3112-Nesai, Osman bin Ebu'l-As bin Ebu Talha (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şu dualarla dua ederdi: "Allah'ım, tembellikten, yaşlılıktan, korkaklıktan, acizlikten ve hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım."[196]

3113-Buhari, Muş'a bin Sa'd (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Sa'doğullarına:

"Rasulullah (a.s)'m istiaze yaptığını kelimelerle Allah'a sığının," dedim: "Allah'ım, korkaklıktan sana sığınırım. Cimrilikten sana sığınırım. Bunak bir ihtiyara dönmekten sana sığınırım. Deccal fitnesinden sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım."
Bir rivayette ise şöyle geçer:"Sa'doğullarma, öğretmenin çocuklara yazmayı öğrettiği gibi şu cümleleri öğretirdi ve: "Rasulullah (a.s) namaz -beş vakit- arasından Allah'a bunlarla sığınırdı," derdi. Ne var ki, bu rivayette 'Deccal' yerine "Dünya fitnesinden sana sığınırım/' demiştir"[197]

3114-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s); "Beni saptırmadan izzetine sığınırım. Hiç ölemeycek diri (Hayy) olan senden başka ilah yoktur. Cinlerle insanlar ise öleceklerdir," derdi," [198]

3115-Nesai, Abdullan bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'m; "Allah'ım, altımdan ansızın bir belâya uğramaktan sana sığınırım," dediğini duydum. Cübeyr bin Ebu Süleyman; "Alttan ansızın gelecek belâ, yere batmaktır," demiştir. Ubade bin Müslim ise; "Yere batmaktır," sözü; Hz. Peygamber (a.s)'e mi yoksa Cübeyr'e mi aittir bilemiyorum," demiştir."[199]

3116-Taberani, Sağîr'de, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle derdi:
"Allah'ım, acizlikten ve tembellikten sana sığınırım. Kasvetten, gafletten, fakirlikten, horlanmaktan ve miskinlikten sana sığınırım. Fısıktan, asilikten, münafıklıktan, insanlar duysun diye ve insanlar görsün diye yapmaktan sana sığınırım. Sağırlıktan, dilsizlikten, delilikten, cüzzamdan ve hastalıkların en kötüsünden sana sığınırım."[200]

3117-Nesai, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın şöyle dediğini duydum:
"Allah'ım, tembellikten, yaşlılıktan, borçlanıp ödeyememekten, günaha düşmekten sana sığınırım. Mesih Deccal'in şerrinden sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Cehennem azabından sana sığınırım."[201]

3118-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s) şöyle derdi:"Allah'ım, sana teslim oldum. Sana inandım. Sana tevekkül ettim. Tek-rak tekrar sana yöneldim. Senin uğruna hasım oldum. Allah'ım, beni saptırmandan izzetine sığınırım. Senden başka ilah yoktur. Sen ölmeyecek dirisin (Hayy). Cinler ve insanlar ise öleceklerdir."[202]

3119-Müslim, Ümmü Habibe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) benim; "Allah'ım, beni kocam Rasulullah (a.s)'tan ve babam Ebu Süfyan'dan, kardeşim Muaviye'den faydalandır," dediğimi duymuş. "Sen Allah'tan belli acellere, sayılı günlere ve paylaştırılmış rızıklara dair bir şey istedin. Allah hiç bir şeyi vakti gelmeden yaratacak yahut birşeyi vaktinden sonraya da bırakacak değildir. Şayet Allah'tan seni Cehennemdeki bir azaptan ve kabirdeki bir azaptan korumasını dileseydin, daha hayırlı ve daha faziletli olurdu," buyurdu."[203]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde bu hadis hakkında şöyle demektedir:"Ecellerle rızıkların Allah Teala'nm ezeldeki takdirinde ve ilminde değişmez tarzda takdir edildiği açıktır. Gerçekte, o tesbit edilenden fazla vj; eksik olması mümkün değildir." [204] Sılayı rahimin ömrü artırdığına hadislere cevabında da şöyle demektedir"Alimler buna bir çok cevaplar vermişlerdir. İçlerinden en doğrusu, ömrün artışının ömre bereket vermekle, iaşate muvaffak kılmakla ve vakitlerini ahirete faydalı şeylerle değerlendirmekle ve başka şeylerde ziyan etmekten korumakla olacağı şeklindedir, ikincisi, artış ve eksiliş meleklere görünene, levh—i mahfuz'da gözükene vb. göredir. Meleklere levh'te o kişinin ömrü altmış yıl gözükür. Ancak sılayı rahim yaparsa, kırk yıl ilave edilecektir. Allah Teala onun ileride ne yapacağını bilmiştir. Şu ayet bunu gösterir: "Allah dilediğini siler ve (dilediğini de) bırakır."[205]
Allah'ın ilmine ve takdirine göre ne eksilir, ne de artar. Bilakis değişmesi hiç mümkün değildir. Yaratıklara gözükene göre bu, artış sanılır. Hadiste ifade edilen de budur. Üçüncüsü: Öldükten sonra da sanki ölmemiş gibi güzellikle

anılmasıdır. Kâdî böyle söylemiştir ama zayıftır." [206]
Şu soruya da şöyle cevap vermiştir:
"Ümmü Habibe'nin Ömrün artmasına dua etmesinin yasaklanışmdaki hikmet nedir? Halbuki zaten kararlaştırılmıştır. Öte yandan azaptan korunmak için dua etmesinin mendup olduğunun belirtilmesi niyedir? Halbuki bu da kararlaştırılmıştır, elinden bir şey gelmez. Cevabı şu şekildedir:
"Her iki şey de kararlaştırılmıştır. Ama Cehennem azabından ve kabir azabından kurtulmak için dua etmek ibadettir ve din, ibadet edilmesini emretmiştir. Şu da sorulmuştur: Kitabımıza ve bizim için takdir edilene güvenmez miyiz? Yani her şey belli olduğuna göre hiç bir şey yapmasak olmaz mı?
Rasulullah (a.s): "Amel işleyin. Her şey yaratıldığı şeye göre kolaydır," buyurmaktadır. Ömrün uzamasına dua etmek ise ibadet değildir. Namaz gibi şeyleri ise kadere güvenerek terk edilmesi güzel değildir. Cehennem-'den kurtulmaya dua etmenin terk edilmesi de öyle..."[207]

3120-Tirmizi, İmran bir Husayn (r.a)'dan §u şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) babama: "Ey Husayn, bugün kaç tanrıya ibadet ettin?" demiş. O da: "Yedi. Altısı yeryüzünde, biri gökyüzünde," diye cevaplandırmış. "Korktuğundan ve rağbet ettiğinden dolayı hangisine hazırlanıyorsun?" buyurmuş.
"Gökyüzünde olana," demiş. "Ey Husayn, dikkat et, keşke Müslüman olsan da sana faydası dokunacak iki kelime öğretsem." Husayn Müslüman olunca gelip: "Ya Rasulallah, bana söz verdiğin iki kelimeyi öğret," demiş. O da: "Allah'ım, bana yolumu ilham et ve nefsimin şerrinden koru," de buyurmuş."[208]

3121-Tirmizi, Ebu Ümame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) uzun bir dua etti. Ondan hiç bir şeyi aklımızda tutamadık.
"Ya Rasullallah, uzun bir dua ettin, ondan hiçbir şeyi aklımızda ttı madik," dedik.
"Size bütün bunları bir araya getireni göstereyim mi?" buyurdu. ' "Şöyle dersiniz:
"Allah'ım, biz senden Peygamberin Muhammed (a.s)'in dilediği hayırları diliyor; Peygamberin Muhammed (a.s)'in sığındıklarından sana sığmıyoruz. Sen yardım edensin. Yetecek kadarını vermek sana aittir. Güç de kuvvet de ancak Allah'ladır."[209]

3122-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s), Hz. Aişe (r.a)'ye şu duayı öğretmiştir: "Allah'ım,, senden hayrın tamamını, hemen verilenini ve ileride verilecek olanını, bildiğimi - bilmediğimizi isterim. Şerrin tamamından, hemen gelecek olanından, ileride gelecek olanından, bildiğimden bilmediğimden sana sığınırım. Allah'ım, kulun ve peygamberinin senden istediği hayırları senden ister, kulun ve peygamberinin sana sığındıklarından sana sığınırım. Allah'ım, senden Cenneti ve ona yaklaştıracak söz veya amelleri isterim. Cehennem'den ve ona yaklaştıracak söz veya amellerden sana sığınırım. Benim için takdir ettiğin her kaderi, benim için hayırlı eylemeni dilerim."[210]

MUTLAK ZİKİRLER

Giriş

Mutlak zikirlerden her birinin, eğer marifetullah zevki içindeyse Allah(c.c)'a kulluğunu yerine getirmekteyse, insan gönlüne etkisi vardır. Teşbih, gönülde Allah Teala'yı eksikliklerden uzak kılmayı (tenzihi) de-rinleştirir. Tenzih, peygamberlerin davet ettikleri en yüce şeylerdendir. İnsan kalbine duyuların hâkim olmasının bir etkisi olarak gönlü, teşbih anlamlarının yani Allah'ı bir şeylere -hâşâ- benzetme duygularını çokça kaplaması dolayısıyla çok tesbihatta bulunmaya davet edilmişdir. Hamd, kalbde insanın, her şeyin Allah'ın nimetlerinden olduğunu hissetmesini derinleştirir. İnsan kalbini, Allah (c.c)'tan başka nimet veren varmış gibi duyguların çokça kaplaması sebebiyle çok hamdetmeye davet olunmu-şuzdur. Tekbir, kalbte Allah (c.c)'ı yüceltmeyi derinleştirir. İnsan kalbini, Allah (c.c)'tan başkalarınm büyüklüğü duygusu çokça kapladığından çok tekbir getirmeye davet edilmiş izdir. Tevhid, peygamberlerin, uğruna gönderildiği en yüce şeydir. Kalbi açık ve gizli şirk türleri çokça kapladığı için çok tevhid getirmeye ve "la ilahe illallah" demeye davet olunmuşuzdur. Allah'la Rabliği konusunda çekişmeye yeltenerek kendi güç ve kuvvetine önem vermek, insan nefsinin özelliği olduğundan, kendi güç ve kuvvetimizden Allah'ın güç ve kuvvetine gitmek için çok havkale "la havle ve la kuvvete illa billah" çekmeye davet edilmişizdir. Ki, nefislerimizi marifetullah ve her şeyin O'nun ilmiyle, iradesiyle ve kudretiyle olduğu sığınağına döndürebilelim. Çünkü insan sıkıntılarda ve krizlerde çoğu zaman Allah'tan

başkalarını görür. "Hasbünallahü ve nimet-vekü" sözünü çok söylemeye davet edilmişizdir.
Allah'ın korudukları dışında insanlara açık ve gizli günahlar bulaşır. Ondan dolayı çok istiğfar getirmeye davet olunmuşuzdur. Her özel rahmet ve her özel nimet, insana sadece Allah Rasulü aracılığıyla ulaştığı için o güzeli ve o fazileti itiraf ederek, gerek O'na -aleyhissalatü vesselam- ve gerekse O'nu alemlere rahmet olarak gönderen Allah'a imanımızı pekiştirerek O'na -alehissalatü vesselam- çok salat okumaya davet edilmişizdir. Davet edildiğimiz her zikrin kalbteki tesirini, temizlemesini, tezkiye edilerek nurlandırmasını işte böylece görürsünüz. Bazı şeyhler, o zikrin uğruna konulduğu anlam kalbte iyice derinleşsin diye, müridlerinden Allah'ı mutlak zikirlerden sadece birisiyle zikretmelerini, sonra başka bir zikre geçmelerini isteme yolunu seçmişlerdir. Bu, güzel bir içtihattır. Allah'ın kabul etmesini dileriz. Arifler, dünyada ve ahirette tam nura erişmekte istekli olanlara, salat ve selamı içeren hangi siga (kip) ile olursa olsun Allah Rasulü (a.s)'ne çok sala-vat okumalarını tavsiye yolunu seçmişlerdir. Bu mesele, bazılarının sandığı gibi değil, aksine çok geniştir. Arifler, Ra-sulullah (a.s)'a çok salavat okumayı, yokluğu halinde mürşid~i kamil yerine geçmiş sayarlar. Çünkü Yüce Allah, Rasulüne salât edene salât eder. Salât ettiği kimseyi de karanlıklardan aydınlığa, zulmetlerden nura çıkarır:
"O Allah ki, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmet etmekte (salât etmekte)dir, melekleri de..."[211]

TESBİH TEHLİL TEKBİR TEHMİD VE HAVKALE

3123-Ahmed bin Hanbel, İbni Amr bin As (r.a)'tan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir: "İki haslet ve meziyet vardır ki, onları muhafaza eden bir kimse mutlaka Cennet'e girer. (Bu iki haslet ve meziyet) kolaydırlar. Yapanlar da azdır. Her (farz) namazın arkasından Allah'ı on defa teşbih eder, O'na on defa hamd eder ve on defa tekbir getirir." Onun (a.s), bunları parmaklarıyla saydığını gördüm. Sonra: "İşte bunlar dilde yüzelli adettir. Mizanda binbeşyüz sevaptır. Yatağına girdiğinde, O'nu yüz defa teşbih ve tahmid eder ve tekbir getirirsin. Bu da dilde yüz adettir ama mizanda bin sevaptır. Hanginiz bir gün ve gecede binbeşyüz günah işlemez ki?" buyurdu. Onlar da: "Nereden bileceğiz, sayamayız ki," dediler. O zaman: "Birinize Şeytan namaz kıhyorken gelir; "Şunu düşün, bunu düşün," diye namazı bitirinceye kadar söyler durur. O da belki bu zikirleri yapamaz. Bir de yatağına girmişken gelir de uyuyuncaya kadar uyutmaktan geri dur-maz," buyurdu."[212]

3124-Ebu Davud, İbni Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in sağ eliyle teşbih saydığını gördüm."[213]

3125-Ebu Davud, Sa'd bin Ebu Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Sa'd, Allah Rasulü (a.s) ile birlikte bir kadının yanma varmıştı. Kadının elinde teşbih çekip saydığı hurma çekirdekleri -veya çakıl taşları- vardı. Allah Rasulü (a.s): "Sana bundan daha kolay, daha faziletli ve maksada daha çabuk ulaştıranı bildireyim mi?" diye sordu. O hanım: "Anam babam sana feda olsun (bildir)," dedi. "Allah'ın göklerde, yeryüzünde ve bu ikisi arasında yarattıkları sayısınca; "Sübhanallah," yaratanı oldukları adedince; "Sübhanallah," bir o kadar "Allahuekber," bir o kadar "Elhamdülillah," bir o kadar "La ilahe illallah", bir o kadar da "La havle ve la kuvvete illa billah," de/1 buyurdu." Tirmizi'ye ait bir rivayette ise şöyle geçer: "Göklerde yarattıkları adedince; "Sübhanallah" yeryüzünde yarattıkları adedince; "Sübhanallah", bunlar arasındakiler adedince; "Sübhanallah," O'nun yaradıcısı oldukları adedince; "Sübhanallah...[214] Bu, hasen bir hadistir. Bazı muhaddisler hadisi delilleri olmadığından zayıf saymışlardır. Bu muhaddis şöyle demiştir: "Hadisi, Ebu Davud, Tirmizi ve Hâkim; Amr bin Haris tarîkıyla rivayet etmişlerdir. Hadis, Saîd bin Ebu Hilal-Huzeyme- Ayşe bint Sa'd bin Ebu Vakkas silsilesiyle gelmiştir. Sonra hadisi

zayıf sayan şahıs şöyle devam etmiştir: "Bunda iki illet vardır. îlki, Huzeyme'nin meçhul oluşudur. İkincisi de, Sâcî'nin Ahmed'den Said bin Ebu Hilal'in karıştırdığına (ihtilat) dair aktardığı kanaatidir. "Sonra da: "Hadis nereden sahih ya da hasen olsun ki?" demiştir." Burada söz konusu edilen meçhul ravinin adı, Huzeyme'nin ve Hâkim'in senedinde geçmektedir. [215] Hadisin bu tarîkinin İbni Hibban'ın kaydettiği mütebaati vardır. [216]Kaldı ki, Bezzar da Said bin Hilal'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiğini açıklamıştır. Said, Hz. Aişe (r.a)'den iki hadis rivayet etmiştir. Birisi de bu hadistir. Said bin Hilal'e gelince, sika bir ravidir. Kütüb-i Sitte imamları hadislerini kitaplarına almışlardır. Bir grup alim de sika olduğu kanaatine varmıştır. [217]

Hadisin bu tarîkinin şahidleri vardır. İbni Ebu Şeybe'nin 'Musannef indeki bu şahidelerdendir. [218]

Ayrıca bkz: 'Risaletü vusuli't-tehânî bi isbati sünniyyeti's-subha.' Bir de şu: Hadisi, Hakim sahih saymış, Zehebi de onaylamıştır. Avnu'l-Mabud müellifi de hadis hakkında şöyle demiştir: [219]

"Bu hadis, Rasulullah (a.s)'ın takririyle (görüp onaylamasıyla) teşbih kullanmanın caiz olduğuna dair sahih bir dayanaktır. Hadis teşbih anlamındadır. Çünkü sayım yapılan, çekilen şeyin dizilmiş ve dizilmemiş olması arasında bir fark yoktur. Teşbihi bid'at sayanın sözüne önem verilmez." [220]

Neylü'l-Evtar'da da şöyle geçer: "Hadis, hurma çekirdekleriyle ve çakıl taşlarıyla teşbih çekmenin caiz olduğunu gösterir. Ayırdedici bir kaydm olması sebebiyle teşbih de böyledir. Dayanağı, Hz. Peygamber (a.s)'in onaylayıp reddetmemesidir. Rasulullah (a.s)'ın daha faziletli olanı öğütlemesi ise caiz olmasına reddetmez. Bu konuda bir çok hadisler vardır." [221] Müellif, bu hadisleri sıralamış sonra şöyle devam- etmiştir: "Suyuti der ki:

"Ne seleften, ne de haleften hiç bir kimseden teşbihle zikir çekmenin caiz oluşunu yasaklayan bir görüş nakledilmemiş tir. Aksine çoğunluğu, zikri teşbihle sayıyorlardı ve bunu mekruh bile görmüyorlardı."

Hadisten şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Zikir, zâkirin (zikreden) sayışma havale ettiği şeyin adedince katlanıp artabilir. Her ne kadar zikri kendi kendine tekrarlamasa da..."

Neylü'l-Evtar'dan özetle alıntıladığımız bilgiler burada sona ermiştir,

3126-Tirmizi, Yüseyra (r.a)'dan rivayet etmiştir: ""Yüseyra (r.a) ilk muhacirlerdendi. Şöyle anlatmıştır: "Rasulullah (a.s) bize şöyle buyurdu:
"Teşbih, tehlil, takdis ve tekbir çekmemiz gerekir. Parmak uçlarınızla (boğumlarınızla) sayın. Çünkü oralar (kıyamet günü) konuşmaları istenecek, sorgulanacaktır. Sakın gaflet etmeyin ve rahmeti unutmayın." Ebu Davud'un yer verdiği bir rivayette ise şöyle geçer:
"Hz. Peygamber (a.s) sahabiye hanımlara tekbir, takdis ve tehlili gözetmelerini, parmaklarıyla saymalarını, çünkü oralarının (kıyamet günü) konuşmaları istenecek ve sorgulanacak olduklarım emir buyurmuştur.'
Avnü'l-Ma'bud'da denir ki:
"Rasulullah (a.s) bunun (yani parmaklarla saymanın) sebebini parmakların konuşmaları istenecek sorumlular olmasıyla açıklamıştır. Şunu kas-detmektedir: Parmaklar buna şahitlik edeceklerdir. Teşbihin parmaklarla sayılması bu yönden, teşbihten ve çakıl taşlarından daha iyidir." [222]
Alimler, bunun daha iyi oluşunun ötekinin bid'atçilik sayılması veya engellenmesi gerektiği anlamına geldiğini, tersine az önce aktardığımız gibi caiz olduğunu gösteren deliller olduğunu açıklamıştır.[223]

3127-Ebu Davud, İbni Ebu Evfa (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam Rasululları (a.s)'a gelip: "Ben Kur'an'dan bir şey alamıyorum. Bana kafi gelecek şeyler öğret/' dedi. O da: "Subhanallah, elhamdülillah, la ilahe illalah, Allahu ekber ve la havle ve la kuvvete illa billah, de," buyurdu. Adam:
"Ya Rasulullah, bu Allah içindir. Benim için ne (söylüyorsun)?" dedi. "Allah'ım, bana merhamet et, bana afiyet ver, beni doğru yola ilet ve beni rızıklandır, de," buyurdu." Ravi şöyle devam etti:
"Elleriyle şöyle yaptı ve avucunu, yumdu. Bunun üzerine Rasulullah (a.s):
"İşte bu adam ellerini hayırla doldurdu," buyurdu." Nesei'nin rivayetide; "İlla billah"la bitmiştir.[224]

3128-Ahmed bin Hanbel, Zeyd bin Ebu Selâm (r.a) vasıtasıyla Rasulullah (a.s)'ın azatlı bir kölesinden rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s); "Beş şeye de maşallah. Mizan'da ne de ağır gelirler: 'La ilahe illallah', 'Allahu ekber', 'Subhanallah,' 'Elhamdülillah ve salih evlat. Ölür de babası ecrini Allah'tan bekleyerek sabreder," buyurdu."[225]

3129- Ahmed bin Hanbel, Muaz bin Enes (r.a)ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Kim "Subhanallahi'l-azhim" derse, onun için Cen-net'te bir fidan biter," buyurdu."[226]

3130-Müslim, Ebu Zer Gıfari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'a; "Hangi söz en iyisidir?" diye soruldu. O da: "Allah'ın melekler için seçtiği: "Subhanallahi ve bi hamdihi," buyurdu."
Tirmizi'nin rivayeti ise şöyledir: "Rasulullah (a.s) Ebu Zerr'e geçmiş olsuna gitti. Ebu Zerr de Rasulullah (a.s)'a geçmiş olsuna geldi. O zaman: Anam babam sana feda olsun. Allah'ın en çok sevdiği söz hangisidir?" diye sordu. O da..." [227] diye hadisi aktarmıştır. [228]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim şerhinde der ki:
"Allah Rasulü (a.s)'nün; "Sana, Allah'ın en çok hoşuna giden sözü, bildireyim mi?" sözü, insan sözü anlamına alınır. Değilse Kur'an, en üstün sözdür. Kur'an okumak da aynı şekilde mutlak mânâda teşbihten ve tehlil-den daha üstündür. Ancak zamana veya duruma veya benzer şeylere dair gelen dualarla, zikirlerle ve istiazelerle meşgul olmak ise Allah bilir ama en faziletlisidir." [229]

3131-Ahmed bin Hanbel, Nebi (a.s)'nin ashabından bir adamdan şöyle rivayet etmiştir:
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Sözlerin en güzeli; "Subhanallahu Velhamdülillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber" (Allah'ı bütün eksikliklerden tenzih ederim. Hamd O'na mahsustur. Allah'dan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür.)"[230]

3132- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu Said (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre ile Ebu Said Rasulullah (a.s)'ın şöyle dediğini kesinlikle haber vermişlerdir: "La ilahe illallahu vallahu ekber," dediğinde, Allah (c.c); "Kulum doğru söyledi. Benden başka tanrı yoktur ve ben en büyüğüm," buyurur. Kul; "La ilahe illallahu vahdehu," dediğinde de; "Kulum doğru söyledi. Bir tek benden başka tanrı yoktur," buyurur. "Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun şeriki

de yoktur" dediğinde de "Kulum doğru söyledi. Benden başka tann yoktur ve beim şerikim de yoktur," buyurur. "La ilahe illallah lehu'1-mülk ve lehu'1-hamd" dediğinde de, "Kulum doğru söyledi. Benden başka tanrı yoktur. Hakimiyet de bana aittir, hamd de," buyurur. "La ilahe illallahu ve la havle ve la kuvvete illa billah," dediğinde de; "Kulum doğru söyledi. Benden başka tanrı yoktur. Güç ve kuvvet de ancak benim sayemdedir," buyurur." Ebu İshak şöyle demiştir: "Sonra (hadisin ravisi) Ağar anlamadığım bir şey söyledi. Ebu Caft "Ne dedi?" dedim. "Ölürken kendisine bunları söyleme nimeti bağışlat aj kişiye Cehennem ateşi dokunmaz," dedi."[231]

3133-Tirmizi, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir"Hz. Peygamber (a.s) yapraklan kumaş bir ağaca yaslayıp değnegiyle vurdu. Yapraklar yere saçıldı. O zaman; "Elhamdülillah ve subhanallar ve la ilahe illahu valahu ekber, kulun günahlarını bu ağacın yapraklarını döküldüğü gibi döker," buyurdu."[232]

3134- Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'in şöyle dediğini duydum: "En faziletli zikir; "La ilahe illallah"tır, en faziletli dua da, "Elhamdü-lillah"tır." Hamdele (Elhamdülillah) duadır. Çünkü bir şükürdür. Nimetler ise şükürle devam eder ve artar. Bu sebeple hamd bir duadır. Allah Teala; "Şükrederseniz, mutlaka artırırım," [233]buyurmuştur. Ve hamd en üstün duadır. Çünkü hem dua, hem de Allah'ın hakkını tanıma ile O'na övgü hamd ile bir araya gelmiştir.[234]

3135-Buhari ve Müslim, Ebu Eyyub Ensâri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s)' on defa; "La ilahe illallahu vahdeh la şerike leh lehu'l-mulk ve lehu'1-hamd ve hüve ala külli şey'in kadir. (Allah'tan başka tanrı yoktur. O, tektir. Ortağı yoktur. Hâkimiyet O'nundur, hamd O'nun. O, her şeye kadirdir)" diyen kimse, İsmail (a.s) evladından dört kişiyi kölelikten azad etmiş kimse gibidir," buyurdu."[235]

3136-Tirmizi, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s); "Kim, çarşıya girip;" de bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun ortağı yoktur. Hakimiyet de O'nundur, ham de, yaşatır ve öldürür. O, Ölmeyecek

diridir, hayır elindedir. O, herşeye kadirdir," derse Allah ona bir milyon sevap yazar, bir milyon günahını siler, derecesini bir milyon yükseltir," buyurdu." Bir rivayette ise üçüncünün yerine; "ve kendisi için Cennet'te bir köşk inşa edilir," geçmiştir [236]

3137-Taberani, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'ın; "Allah'tan başka tanrı yoktur. O, tektir. Ortağı yoktur," diyene şu kadar, bu kadar sevap yazılır," dediğini duydum."[237]

3138-Ahmed bin Hanbel, Bera bin Azib (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, borç verirse veya sütünden ve yününden yararlandıktan sonra iade edilmek üzere deve ve koyun verirse ya da (şaşırmışa yahut köre) yol gösterirse, bir köleyi azad etmiş gibidir. Allah'tan başka ilah yoktur. Tek O vardır. O'nun ortağı yoktur. Hakimiyet de O'undur, hamd de. O, her şeye kadirdir, diyen kimse de bir köle azad etmiş gibidir."Bir rivayette ise: "On defa; "Allah'tan başka tanrı yoktur. O, birdir. Ortağı yoktur. Hakimiyet de O'undur, hamd de. O, herşeye kadirdir," diyen kimse, bir köle veya canlı azad etmiş gibi sevap alır," buyurmuştur.[238]

3139-Ahmed bin Hanbel, Ebıi Musa (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in yanma Vardım. Yanımda kendi kavmimden bir kaç kişi vardı. Size de müjdeler olsun, arkanızdan gelenlere de müjdeleyin. Samimi olarak Allah'tan başka tanrı olmadığına şehadet eden Cennet'e girer," buyurdu. Hz. Peygamber (a.s)'in yanından çıktık. Müjdeyi insanlara verdik. Hz. Ömer bin Hattaba (r.a)'a rastladık. Bizi geri çevirerek Rasulullah (a.s)'m huzuruna götürdü. "Ya Rasulallah, bu durumda insanlar buna güvenirler de ibadeti ve taati terk ederler," dedi. Allah Rasulü (a.s) hiç bir şey söylemedi."[239]

3140-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir olan Allah'tan başka ilah yoktur. Ordusunu üstün kıldı. Kuluna yardım eyledi. Grupları tek başına bozguna uğrattı. O'ndan öte hiç bir şey yoktur."[240]

3141-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir kul gönülden ihlasla; "la ilahe ilallah" derse, büyük günahlardan kaçındığı sürece gökyüzü kapıları ardına dek ta Arş'a kadar açılır," buyurdu."[241]

3142-İmam Malik, Ebu Hurayre (r.a)'den rivayet etmiştir: "RasuluUah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, günde; " Bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun ortağı yoktur. Hakimiyet de O'nundur, hamd de. O, her şeye kadirdir," derse, on köle azad etmiş gibi sevap alır. Onun için yüz iyilik yazılır. Yüz günahı silinir. Ve akşama kadar o günü için Seylan'dan bir korunma olur. Hiç kimse onun işlediğinden daha üstün bir emel işlememiş olur. Ancak kendisinden daha fazla amel işleyen kimse hariç."
Yine; "Bir günde yüz defa; "Sübhanallahi ve bi hamdihi (Allah'ı övmek suretiyle eksikliklerden tenzih ederim)" diyen kimsenin günahları, deniz köpükleri kadar da olsa silinir," buyurmuştur."[242]

3143-Taberani, Ebu Eyyub Ensârî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu.
"Kim, "bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun ortağı da yoktur. Hakimiyet de O'nundur, hamd de. O, her şeye kadirdir," derse, bir veya iki köle azad etmiş gibi sevap alır."[243]

3144-Taberani, Sağîr'de ve Evsat'ta, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Bir adam Allah Rasulü (a.s)'ne gelip:
"Ya Rasulullah, yapmadık ne büyük ne de küçük bir ihtiyaç bıraktım," dedi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) üç defa; "Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmedin mi?" buyurdu. Adam: "Evet," dedi. "Bu, buna denk gelir,"buyurdu."[244]

3145-Ahmed bin Hanbel, Salim bin Ebu'la'd (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Umame, Rasulullah (a.s)'m şöyle dediğini rivayet etti: "Allah'a yarattıkları adedince hamd olsun. Allah'a yarattıkları doluşunca hamd olsun. Allah'a kitabının saydıkları adedince hamd olsun. Allah'a her şey adedince hamd olsun. Allah'a her şey doluşunca hamd olsun. Allah'ı bir o kadar da teşbih ederim bu

kadar ululanırım." "Bir o kadar" sözü, Allah'a yarattıkları adedince hamd olsun, Allah'a yarattıkları doluşunca hamd olsun deyişindeki kadar anlamındadır. Yani Allah'ı yarattıkları adedince teşbih ederim, Allah'ı yarattıkları doluşunca teşbih ederim anlamındadır.[245]

3146-İbni Huzeyme, Ebu Ümame Bâhilî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) Ebu Ümaye'ye uğradı. Ebu Ümame dudaklarım kımıldatıyordu. "Ey Ebu tjmame, ne söylüyorsun?" buyurdu. "Rabbimi zikrediyorum," diye cevap verdi. "Hem gece - gündüz hem gündüz - gece zikretmenden daha çoğunu -veya üstününü- bildireyim mi?" "Allah'ı yarattıkları adedince teşbih ederim, Allah'ı yarattıkları doluşunca teşbih ederim. Allah'ı yarattıkları doluşunca teşbih ederim. Allah'ı her şey doluşunca teşbih ederim," de. Bir bu kadar da hamd edersin," buyurdu,"[246]

3147-Taberani, Ebu Ümame Bâhilî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben oturmuş dudaklarımı oynatırken Rasulullah (a.s) çıktı geldi. "Dudaklarını oynatarak ne söylüyorsun?" buyurdu. "Allah'ı zikrediyorum ya Rasulullah," dedim.
"Sana onu söylediğinde, gece - gündüz gayret göstersen bile ona ulaşamayacak bir şey söyleyeyim mi?" buyurdu."Elbette," dedim. "Allah'ı, kitabının saydıkları adedince hamd ederim. Allah'a kitabin-dakiler sayısınca hamd ederim. Allah'a yaratıklarının saydığı şeyler adedince hamd ederim. Allah'a yarattıklarındakiler doluşunca hamd ederim. Allah'a gökleri ve yeri doluşunca üzerinde hamd ederim," dersin. Bir bu kadar da teşbih edersin, bir bu kadar da tekbir getirirsin," buyurdu."[247]

3148-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İki kelime vardır ki, dilde hafiftir, mizanda ağır gelir, Rahman'a da sevimlidir: "Sübhanallahi ve bi hamdihi", "Sübhanallahi'1-azim" (Allah'ı hamdiyle teşbih ederim. Ulu Allah'ı teşbih ederim,), buyurdu."[248]

3149-Müslim, Sad bin Ebu Vakkas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın yanma bir A'rabi gelip: "Bana, söyleyeceğim bir kelâm (söz) öğret/ dedi. O da: "Allah'tan başka tanrı yoktur. O, birdir. Ortağı yoktur. Allah büyük olarak en büyüktür. Allah'a çokça hamd olsun. Alemlerin Rabbi Allah'ı teşbih ederim. Güç

ve kuvvet, üstün ve hikmet sahibi olan Allah'ın izniyledir," de," buyurdu. A'rabî: "Bunlar Rabbim içindir. Benim için ne söylüyorsun?" dedi. "Allah'ım, beni bağışla, bana merhamet et, bana hidayet eyle ve beni rızıklandır," de. Bu kelimeler senin için dünyanı da, ahiretini de bir araya toplar," buyurdu." Bir rivayetin sonunda ise şöyle bir ilave vardır: "Bana afiyet ver." [249] Ravî bu kelimede tereddüt etmiştir.[250]

3150-Bezzâr, Sâd bin Ebû Vakkas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Bir A'rabi Hz. Peygamber (a.s)'e gelip: "Bana, söyleyeceğim bir söz öğret," dedi. O da:
"Bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun ortağı da yoktur. Allah en büyüktür. Alemlerin Rabbi olan Allah'ı teşbih ederim. Güç ve kuvvet ancak Yüce ve ulu Allah'ladır," de," buyurdu."[251]

3151-Tirmizi, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'tan başka tanrı yoktur. Allah büyüktür. Güç ve kuvvet ancak Allah'ladır" diyen, yeryüzündeki herkesin günahları deniz köpükleri kadar da olsa mutlaka silinir," buyurdu."[252]

3152-Tirmizi, Kays bin Sad bin Ubade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Babası, Kays'ı, Hz. Peygamber (a.s)'e hizmet etsin diye götürmüş. Gerisini şöyle anlattı: "Hz. Peygamber (a.s) yanma ben namaz kılarken geldi. Ayağıyla dokunup; "Sana Cennet kapılarından birini göstereyim mi?" buyurdu. "Elbette," dedim. "Güç ve kuvvet ancak Allah'ın izniyledir," buyurdu."[253]

3153-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "La havle ve la kuvvete illa billah," sözünü çok söyleyin. O, Cennet hazin el erindendir/' buyurdu." Mekehûl dedi ki: "La havle ve la kuvvete İlla billah ve la mencen minellah illa ileyh (Güç ve kuvvet ancak Allah'ladır. Allah'tan ancak Allah'a sığınılır)", diyen kimseden, Allah yetmiş zarar kapısını kapar. En basiti fakirliktir."[254]

3154-Ahmed bin Hanbel, Osman (r.a)'ın azatlı kölesi Haris'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Osman bir gün oturdu. Biz de yanma oturduk. Müezzin geldi."

(Heysemi) şöyle devam etmiştir: Osman, beş vakit namazın günahlara keffaret olduğuna dair hadisi zikretti ve: "İşte onlar (bu beş vakit namaz) kötülükleri gideren iyiliklerdir," dedi. Etrafındakiler: "Bunlar iyiliklerdir (hasenat). Peki ya Osman, bakıyât nelerdir?" dediler. "La ilahe illallah ve sübhaallah velhamdülillah ve la ilahe illallahu val-lahu ekber ve la havle ve la kuvvete illa billah'tır," dedi. "[255]

3155- Taberani, Sağîr'de, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) yanımıza geldi ve: "Kalkanınızı alın," buyurdu. "Çıkıp gelmiş bir düşmana karşı mı ya Rasulullah?" dedik.
"Cehennem'e karşı kalkanınızı alm: "Subhanallah velhamdülillah ve la ilahe illalahu vallahu ekber ve la havle ve la kuvvte illa billah," deyin. Çünkü bu kelimeler, kıyamet günü öne geçiriciler, kurtarıcılar ve uzaklaştırıcılar olarak gelirler. İşte onlar, 'bakıyât-ı sâlihât'tırlar," buyurdu."[256]

3156-Taberani, Evsat'ta, Sefine (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasuhıllah (a.s); Beş şeye de maşallah, mizanda ne de ağırdırlar. "Subhanallah", "Velhamdülillah", "ve la ilahe illallah", "vellahu ekber" ve de babasından önce ölen salih evlat," buyurdu."[257]

3157-Taberani, Rasulullah (a.s)'m çobanı Ebu Selma (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'ın; "Beş şeye de maşallah. Mizanda ne de ağır gelirler; "La ilahe illallah", "Allahu ekber", "Sübhanallah" ve "Bihamdihi" ve de Müslüman kişinin kendinden Önce ölüp de ecrini Allah'tan bekleyerek sabrettiği salih evlâdı," buyurduğunu işittim."[258]

3158-Ahmed bin Hanbel, Semura (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanallah," "elhamdülillah,", "la ilahe illallah", "Allahu ekber;" diyen kimseye bu sözlerden her birisi için Cennet'e bir ağaç dikilir," buyurdu."[259]

3159-Taberani, Evsat'ta, İbni Abbas (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s); "Sübhanallah", "elhamdülillah", "la ilahe illallah" ve "Allahu ekber" diyen

kimseye bu sözlerden her birisi için Cennet'te bir ağaç dikilir," buyurdu."[260]

3160-Taberani, Kebir ve Evsat'ta, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sübhanallah", "elhamdülillah", "la ilahe illallah" ve "Allahu ekber" diyen kimseye her harf başına on sevap yazılır. Haksız bir düşmanlığa destek veren kimse de, desteğini çekinceye kadar Allah'ın gazabı içerisinde olur. Allah'ın hadlerinden bir haddin uygulanmasına aracılığa engel olan kimse, emri konusunda Allah'a karşı çıkmıştır. Bir mü'mine veya mü'mineye iftira eden kimseyi, Allah kıyamet günü o dediğinden çıkıncaya kadar -ki çıkamaz- helak özsuyuna hapseder."[261]

3161-Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İmam, herhangi birinizin gönlünde elbisenin yıprandığı gibi yıpranır. Allah Teala'dan gönüllerinizdeki imanı tazelemesini isteyin."[262]

3162-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Selam (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) ile birlikte ilerliyorken, ansızın bir cemaatin; "Amellerin hangisi en üstünüdür ya Rasulallah?" dediğini duydu. Allah Rasulü (a.s): "Allah'a ve Rasulüne iman, Allah yolunda cihad ve kabul olunmuş bir hac," buyurdu. Sonra vadide şöyle diyen bir ses duydu: "Allah'tan başka tanrı olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna inandım." Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s) şöyle buyurdu: "Ben de şahitlik eder ve şahit tutarım ki, bunları söyleyen bir kişi- mutlaka şirkten uzak olur."[263]

3163-Müslim, Sad bin Ebu Vakkas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m yanmdaydık. "Biriniz her gün bir sevap kazanmaktan acizlik gösterir mi?" diye sordu. Yanında oturanlardan biri: "Birimiz nasıl bin sevap kazanır?" diye sordu. "Yüz defa teşbih eder de kendisine bin sevap yazılır veya bin günahı sili-
nir," buyurdu."[264]

3164- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) ölümünden Önce; 'Subhanallâhi ve bihamdihî esafi-ruhû ve etûbu ileyh (Allah'ı

hamdiyle teşbih ederim. O'ndan beni bağışlamasını dilerim ve O'na tevbe ederim)"i çok söylüyordu. "Ya Rasulullah, senin; "Subhanallâhi ve bihamdihî" sözünü çok söylediğini görüyorum," dedim. "Rabbim, bana ümmetimde bir belirti göreceğimi bildirdi. O belirtiyi gördüğümde; "Subhanallâhi ve bihamdihi estağfirullah ve etubu ileyh," sözünü çok söylemeye başladım. O belirtiyi (Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman... diye başlayıp Nasr Sûresini sonuna kadar okudur) gördüm."[265]

3165-Müslim, Ebu Hufeyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanalah velhamdülillah ve la ilahe illallahü vallahü ekber," demem, bana güneşin üzerine doğduğu her şeyden daha sevimlidir."[266]

3166-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said'le Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala kelamdan (sözlerden) dördünü seçti: "Subhanallah", "elhamdülillah", "la ilahe illallah" ve "Allahü ekber." Kim, "Subhanallah" derse, kendisine yirmi sevap yazılır ve yirmi günahı silinir. Kim, "Allahü ekber" derse de böyledir. Kim, "la ilahe illalah" derse de böyledir. Kim de içinden gelerek; "Elhamdülillah! Rabbil alemin," derse, otuz sevap yazılır ve otuz günahı silinir."[267]

3167-Müslim, Ebu Malik Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Subhanallah velhamdülillah" sözleri, göklerle yeryüzü arasım doldu rur. Namaz nurdur. Sadaka delildir. Sabır ışıktır."[268]

3168-Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ensar'dan bir şahıs -rüyasında- birisinin: "Peygamberiniz size neyi emretti?" dediğini gördü. "Otuzüç defa; "Subhanallah," otuzüç defa; "Elhamdülillah," otuzdört defa da; "Allahü ekber" dememizi emretti. Böylece yüz olur," dedi. O da:"O zaman yirmibeş defa; "Subhanallah," yirmibeş defa; "Elhamdülillah; yirmibeş defa; "AUahüekber" deyin. Sonra yirmibeş defa da "La ilahe illallah" deyin. İşte bu da yüzdür," dedi. Rasulullah (a.s) durum'dan haberdar edildi de: "Ensarlı

kardeşinizin söylediğini yapın," buyurdu."[269]

3169-MüsIim, Hz. Peygamber (a.s)'in eşi Cüveyriye (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s), Cüveyriye henüz namaz kıldığı yerde iken Cüveyriye'nin yanından sabah namazını kılıp erkenden çıkmış, sonra Hz. Cüveyriye halen (namaz kıldığı yerde) oturmakta iken kuşluk vakti gelmiş. "Halen senden ayrıldığım andaki durum üzere misin?" buyurmuş. Cüveyriye de: "Evet," demiş. O zaman Hz. Peygamber (a.s): "Senden ayrıldıktan sonra dört kelimeyi üçer defa söyledim. Şayet senin sabahtan beri söylediklerinle tartılsalar senin söylediklerinden daha ağır gelirlerdi: (Onlar) Yarattıkları kendisinin razı olduğu şeyler sayısınca, Arşının ağırlığınca ve kelimelerinin mürekkebi kadar, "Subhanallahi ve bihamdihi (Allah'ı hamdiyle teşbih eder, her tür noksanlıkta tenzih ederim)" sözüdür," buyurmuş." Bir rivayette de şöyle anlatmıştır: "Sabah namazını kıldığında -veya kıldıkta sora- Rasulullah (a.s) onun yanına uğramış. Ondan sonra hadisi aktarmıştır. Ancak bu rivayette Hz. Peygamber (a.s); "Yarattıkları sayısınca; "Subhanallah," kendisinin razı olduğunca, "Subhanallah," arşının ağırlığınca; "Subhanallah," kelimelerinin mürekkebince; "Subhanallah-" buyurmuştur. Tirmizi'nin [270] ve Nesai'nin [271] yer verdikleri bir rivayette ise şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) Cüveyriye'nin yanma henüz namaz kıldığı yerde iken gelmiş. Daha sonra da öğle yarısına doğru gelmiş ve: "Halen o durumda mısın?" buyurmuş. O da: "Evet," demiş. Bunun üzerine "Sana, söyleyeceğin bazı sözler öğreteyim mi? "Allah'ı yarattıkları sayısınca teşbih ederim. Allah'ı kendisinin razı olduğunca teşbih ederim. Allah'ı kendisini razı olduğunca teşbih ederim. Allah'ı kendisinin razı olduğunca teşbih ederim. Allah'ı Arşının ağırlığınca teşbih ederim. Allah'ı kelimeleri mürekkebince teşbih ederim. Allah'ı kelimelerini mürekkebince teşbih ederim. Allah'ı kelimelerinim mürekkebince teşbih ederim," buyurmuş." Ebu Davud'un rivayetinde de şöyle geçer: [272]

"Rasulullah (a.s) Hz. Cüveyriye'nin -İsmi Berra idi. Allah Rasulü isi nini Cüveyriye olarak değiştirmişti.- yanından o henüz namaz kıldığı yerde ken çıktı, döndü. Hz. Cüveyriye halen namaz kıldığı yerdeydi. "Şu namaz kıldığın yerden hiç ayrılmadın mı?" buyurdu. O'da: "Evet," dedi. Allah Rasulü (a.s) de..." [273] diye hadisin gerisini Müslim1 inki gibi getirmiştir.[274]

3170-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'la birlikte bir Medineli'nin hurma bahçesinde yürüyordum. Avuçlarıyla üç defa sağından, üç defa solundan ve üç defa önünden avuçlayarak, "Ebu Hureyre, çok mal toplayanlar helak olmuşlardır. Ancak şöyle, şöyle ve şöyle diyenler müstesna. Onlar da azınlıktadır," buyurdu.
Sonra bir müddet yürüdü ve: "Ebu Hureyre, sana Cennet hazinelerinden bir hazineyi öğreteyim mi?"
buyurdu." "Elbette ya Rasulullah," dedim. "La havle ve la kuvvete illa billah ve la mencen illa ileyh (Güç de, kuvvet de ancak Allah'ın izniyledir. Allah'tan ancak Allah'a sığınılır," buyurdu. Ondan sonra bir süre daha yürüdü ve: "Allah'ım, insanlar üstündeki hakkı, insanların da Allah üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?" buyurdu. "Allah ve elçisi en iyisini bilir," dedim. "Allah'ın, İnsanlar üzerindeki hakkı, kendisine ibadet edip hiç bir şeyi O'na ortak koşmamaktır. insanlar bunu yaptıklarında Alllah'ın da onlara azab etmeyişi haktır," buyurdu." [275]

3171-Taberani, Kebir ve Evsat'ta, Abdullah bin Sad bin Ebu Vakka (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ebu Eyyub Ensarî bana; "Sana Rasulullah (a.s)'m bana öğrettiği bir söziu Öğreteyim mi?" dedi.
"Elbette, amcacığım," dedim. "Rasulullah (a.s) bana misafir olduğunda; "Ebu Eyyub, sana Cennet ha nelerinden bir söz Öğreteyim mi?" buyurdu. "Elbette ey Allah'ın Rasulü. Anam babam sana feda olsun," dedim. "La havle ve la kuvvete ilâ billah sözünü çok söyle," buyurdu."[276]

3172-Ahmed bin Hanbel, Ebu Eyyub Ensari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Allah Rasulü (a.s) İsra gecesinde İbrahim (a.s)'e uğradı. İbrahim (a.s); nh "Yanındaki kimdir ey Cebrail?" dedi. Cebrail de: "Muhammed," dedi. İbrahim (a.s) de ona: "Ümmetine emret de Cennet fidanlarını çoğaltsınlar. Çünkü toprağı güzel, arazisi geniştir/' dedi. Allah Rasulü (a.s): "Cennet fidanları nedir ki?" diye sordu. İbrahim (a.s): "La havle ve la kuvvete illah billah'tır", diye cevap verdi."[277]

3173-Taberani, Kebir ve Evsat'ta, Sad bin Ebu Vakkas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir.

"Mescidde Hz. Osman bin Affan (r.a)'m yanına uğradım. Selam verdim. Bana yaş dolu gözlerle baktı. Selamımı almadı. Mü'minlerin emiri Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın yanına geldim ve; "Ey mü'minlerin emiri..."dedim, "islam'da bir şey iki defa oldu mu?" "Ne oldu ki?" dedi. "Hayır. Ancak hemen az önce mescidde Hz. Osman (r.a)'a uğradım. Selam verdim. Bana yaş dolu gözlerle bakıp selamımı almadı," dedim. Bunun üzerie Hz. Ömer, Hz. Osman'a adam yollayıp çağırttı. Sonra: "Kardeşinin selamını almaktan seni alıkoyan nedir?" diye sordu. Hz. Oe man; "(Öyle bir şey) yapmadım," dedi. "Hayır yaptın," dedim. Sonunda o da yemin etti, ben de yemin ettiı Sonra Hz. Osman (olayı) hatırladı da:
"Evet. Allah'a tevbe istiğfar ediyordum. Ben kendi kendime Allah'tan bir şey dileyip de vermemezlik etmediği bir sözü söylüyorken, sen az önce benim yanıma uğradın. (O söz şu idi:) "Allah'tan başka tanrı yoktur. Allah büyüktür. Bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. Hakimiyet de O'nundur, hamd de. O, her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. Güç de kuvvet de ancak Allah'ın dilemesiyledir," dedi."[278]

Bir Açıklama

Hz. Osman (r.a)'ın başından geçen şu istiğrak hali, bazı zikir ehlinin basma gelen manalardan bir manadaki istiğraklarının temelidir. Etraflarında olan biteni hisetmezler. Bu hal, bazılarında sara nöbetine benzer bir duruma kadar varabilir. [279]

İSTİGFARLAR

3174-MüsIim, Ağarr bin Müzeni (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın şöyle dediğini duydum:
"Gönlüme gaflet gelir de Allah'tan günde yüz defa bağışlanmamı isterim (istiğfar)."
Bir rivayette ise şöyledir: "Onun (a.s) şöyle dediğini duydum: "Rabbinize tevbe edin. Vallahi ben Rabbime (c.c) günde yüz defa tevbe ediyorum." Ebu Davud'un bir rivayetinde ise şöyle geçer: [280]
"Kalbime gaflet gelir de günde yüz defa Rabbimden bağışlanmamı dilerim." [281]

Bir Açıklama

Allah Rasulü (a.s)'nün gafleti, bizim gafletimiz gibi değildir. Onun gafleti, nurların gafletidir. Bizim gafletimizse kaderin ve değişikliklerin gafletidir.[282]

Dersler Ve Öğütler

Bu konuda değişik yönelişler vardır. îmam Nevevi, bu gafletten neyin kastedildiğini açıklarken bu yönelişleri özetlemiştir. Önemine binaen Nevevi'nin sözünü aktarıyoruz: "Kâdî, bundan maksat, Hz. Peygamber (a.s)'in devam ettiği zikirlerden kesilmesi ve gaflet etmesidir. O, zikirden kesilince veya gaflet edince bunu günah sayıyor ve bundan dolayı Allah'tan bağışlanmasını diliyordu der. İmam Nevevi[283] yine şöyle devam diyor: "Bu, O'nun, ümmeti için endişelenmesi ve kendinden sonra ümmetinin içine düşeceği durumlara muttali olması sebebiyledir. O zaman ümmeti için istiğfar ediyordu," şeklinde de açıklanmıştır. Yine; "Bunun sebebi, ümmetinin işlerine, meselelerine, düşmanlarla savaşmaya ve onlara karşı tedbirler almaya, İslâm'a sempati duyanları İslam'a kazanmaya bakmakla meşgul olmasıdır." İşte bu tür meseleler, kendisini mevki büyüklüğünden dolayı meşgul ediyordu. Allah Rasulü (a.s) de manevi mertebesinin yüceliğine nisbetle her ne kadar bunlar muazzam itaatlerden ve en faziletli amellerden de olsa, birer günah kabul ediyordu. Çünkü bu kabil meseleler, Allah'la birlikteliğinden, O'nu müşaheddeden, murakabeden

ve 'O'ndan başkasından yüz çevirmekten kaynaklanan yüce mertebesinden ve yüksek makamından iniş demekti. Onun için istiğfar ediyordu da denmiştir. Yine "Bu gafletin gönlünü kaplayan seki-net (sükun, huzur) olması ihtimali de vardır. Dayanağı; "Üzerlerine sekineti indirir," [284] ayettir. Allah Rasulü (a.s)'nün istiğfarı bu durumda, kulluğunu, muhtaçlığını, huzu ve huşu duyuşunu belirtme ve Allah'ın kendisine bağışladığı nimetlere şükretme anlamına gelir denmiştir.
Mehesi şöyle demiştir: "Peygamberlerle meleklerin korkusu, Allah Teala'nın azabından emin olsalar da ululama, Allah'ın yüceliğini takdir korkusudur." Şöyle de denilmektedir: "Bu, gafletin kalbi sarıp sarmalayan bir korku ve yüceltme hali olması ihtimal dahilindedir. O zaman istiğfarı daha önce de geçtiği gibi şükür anlamına gelir."
Bir de şöyle bir görüş vardır:
"Bu, safiyet sahibi gönüllere, nefsin kendi kendine konuştuğu şeylerden dolayı sıkıntı veren ve gönlü bulandıran ve karıştıran bir şeydir."
En iyisini ise Yüce Allah bilir. [285]

3175-Taberani, Evsafta, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Ben günde yüz defa Allah'tan bağışlanmamı istiyorum (istiğfar)" buyurdu.
Bir rivayette de: "İstiğfar ediyorum" yerine "tevbe ediyorum" geçmektedir.[286]

3176- Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m; Vallahi, ben günde yetmiş defa Allah'tan bağışlanmamı diliyor ve O'na tevbe ediyorum," dediğini duydum.
Bir rivayette ise, "Yetmişten fazla," buyurmuştur. [287]

3177-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Günahına ve mü'min erkeklere mü'mine hanımlara istiğfar et."[288] Hz.Peygamber (a.s); "Ben Allah'a günde yetmiş defa istiğfar ediyorum," buyurdu."
Tirmizi şöyle demiştir:
"Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber (a.s)'in; "Ben Allah'a günde yüz defa istiğfar ediyorum," dediği rivayet olunmuştur.[289]

3178-Taberani, Evsat'ta, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Allah Rasulü (a.s); "Ben Allah'a yetmiş defa istiğfar ve tevbe ediyorum," buyurdu."
Bir rivayette de: "Yetmişten fazla," buyurmuştur. Bir rivayette de: "Yüz defa," buyurmuştur.[290]

3179-Taberani, Ebu Musa (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s): "Ben Allah'a günde yüz defa istiğfar ve tevbe ediyorum," buyurdu."[291]

3180-Buhari, Şeddad bin Evs (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s): "En güzel istiğfar (seyyidülistiğfar), kulun şöyle de-mesidir:
"Allah'ım, sen benim Rabbimsin, senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ben, gücüm yettiğince sana verdiğim söz vaad üzereyim. Yaptıklarımın şerrrinden sana sığınırım. Üzerimdeki nimetini itiraf ettim. Sana günahlarımı da ittiraf ederim. Günahlarımı bağışla. Çünkü günahları ancek sen bağışlayabilirsin. Kim, bu istiğfarı inanarak sabahleyin söyler, o gün de akşama erişmeden Ölürse, cennetliklerdendir. Yine inanarak geceleyin söyleyip de sabaha çıkmadan ölürse, o da cennetliklerdendir," buyurdu,"
Tirmizi de bu hadisi şöyle aktarmıştır: Hadisin baş tarafı şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ebu Hureyre'ye: "Sana en güzel istiğfarı öğreteyim mi?" buyurmuştur."
Hadisin gerisini aynen aktarmıştır. Sonu ise şu şekildedir:
"Biriniz bu seyyidülistiğfarı akşama eriştiğinde söyler de sabaha çıkmadan takdir ölüm yerini bulursa, Cennet'i mutlaka hak etmiş olur. Sabaha eriştiğinde söyler de, akşama çıkmadan takdir yerini bulursa, Cennet'i mutlaka hak etmiş olur." [292]

3181-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s): "Devamlı istiğfar getirene Allah her sıkıntıdan bir çıkış yeri, her endişeden bir kurtuluş yaratır, hiç hesab etmediği yerden rızık-landırır," buyurdu." Büyük âlim Ahmed Şakir, Müsned'e düştüğü dipnotta bu hadisin isnadının sahih olduğu kanaatine varmışken Câmi'in muhakkiki şöyle demektedir: "Fakat bazıları hadisin zayıf olduğu görüşündedir. İsnadda Hakem bin Mus'ab adlı bir ravi vardır. Zehebi, Muğni'de ve İbni Hacer, Takrib'de bu ra-vininin meçhul olduğunu

belirlemişlerdir. İbni Hibban sika olduğunu söylemiştir. Ancak Duafa'da zayıf bir ravi olarak anmıştır. Belki de Ahmed Şakir'in, isnadı sahih saymasına itiraz edilebilir."[293]

3182- Ebu Davud, Tirmizi'deki rivayette Hz. Peygamber (a.s)'ın kölesi Bilal bin Yesar bin Zeyd (r.a)'den, Ebu Davud'dakine göre ise Hilal bin Ye-sar'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Bana babam, dedemden naklen (şöyle) aktardı: Dedem, Rasulullah (a.s)'m; "Kendinden başka ilah olmayan Hayy ve Kayyum Allah'a istiğfar ve tevbe ederim diyen kimsenin günahları savaştan kaçmış bile olsa bağışlanır," buyurmuş."[294]

3183-Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) bana: "Sana onları söylediğinde Allah'ın günahlarını bağışlayacağı Allah'ın sözlerini öğreteyim mi? Bağışlansan da Yüce, ulu Allah'tan başka tanrı yoktur. Halim, kerim olan Allah'tan başka tanrı yoktur. Yüce arş'ın sahibi Allah'tan başka tanrı yoktur" de," buyurdu."[295]

3184-Tirmizi, Esma Bin Hakem Fezari (rh.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ali'nin; "Ben Rasulullah (a.s)'tan bir hadis işittiğimde, Allah bana o hadisten fayda sağlamayı dilediği şeyle fayda sağlardı. Bir adam bana bir hadis rivayet ettiğinde, yemin etmesini isterdim. Eğer bana yemin ederse, onu tasdik ederdim. Derken bana Hz. Ebu Bekir (r.a) bir hadis rivayet etti. -Hz. Ebu Bekir (r.a) doğru söylemiştir- ve dedi ki:"Rasulullah (a.s)'ın; "Bir adam bir günah işler de sonra kalkıp abdest alarak namaz kılar, ondan sonra da Allah'tan bağışlanmasını dilerse, (Allah) onu mutlaka bağışlar," dediğini duydum ve peşinden:
"Onlar ki, bir fuhuş (günah) işlerse veya kendilerine haksızlık ederlerse, Allah'ı hatırlarlar da günahlarının bağışlanmasını dilerler. (Zaten) günahları Allah'ta başka kim bağışlayabilir ki?" [296] ayetini okudu."
Ebu Davud'un rivayetinde ise şöyle geçer: "Abdest alır, güzelce temizlenir, sonra kalkar iki rekat namaz kılıp

Allah'tan bağışlanmasını dilerse.." diye hadisi rivayet etmiştir[297]

3185-Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m bir oturuşunda -kalkmadan Önce- yüz defa; "Rabbim beni bağışla ve tevbemi kabul et. Sen tevbeleri çokça kabul eden ve çokça bağışlayansın/' dediği sayılmıştır." Ebu Davud ise; "Sen tevbeleri çokça kabul eden ve çokça merhamet buyuransın/1 şeklinde aktarmıştır.[298]

3186-Taberânî, Ubâde bin Sâmit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'m;" Kim, mü'min erkeklerle, mü'mine hanımlara istiğfar getirirse, Allah ona her mü'min ve mü'mine için bir sevap yazar/' buyurduğunu duydum. "[299]

3187-Ahmed bin Hanbel, Ebu hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah {c.c) Cennet'te salih kulu öyle bir dereceye yükseltir ki; "Yarabbi, bu dereceyi nerede kazandım?" der. "Çocukluğunda senin adına yaptığı istiğfardan," diye cevap verir."[300]

3188-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın; "İblis (Şeytan), Rabbine (c.c): "İzzetine ve celaline yemin ederim ki, sağ oldukları sürece Adamoğul-larını azıtmaktan geri durmayacağım," demiş. Rabbi de: "İzzetime ve celalime yemin olsun ki, benden bağışlanmalarını diledikleri sürece onları bağışlamaktan geri durmayacağım," buyurmuştur," dediğini duydum."[301]

3189-Taberani, Ebu Ümame (r.a)'den rivayet etmiştir:"Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Solda duran katip melek hata işleyen veya kötülük yapan kulun suçunu altı saat yazmaz. Pişman olup da o günahının bağışlanmasını dilerse, o suçu atar. Değilse bir günah olarak yazar."[302]

3190-Taberani, Evsat'ta, Zübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: "RasuluUah (a,s) şöyle buyurmuştur:
"Kim amel defterinin kendisini sevindirmesini isterse, o deftere istiğfarı çokça yazdırsın."

3190-Mecmau'z-Zevaid (10/208) Hcysemi; "Hadisi, Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir. Ravileri sikadır. Diğer muhaddisler de hadisin kasen olduğnu söylemişlerdir," demiştir.[303]

SALAVAT GETİRMEK

3191-Müslim, Ebu Mes'ud Bedri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Sad bin Ubade'nin yanında oturuyorken Rasulullah (a.s) yanımıza geldi. Beşir bin Sad, Allah Rasulüne (a.s): "Allah, bize sana salavat getirmemizi emretti. O halde sana nasıl salavat-getirelm?" diye sordu. Rasulullah (a.s) keşke sormamış olsaydı diyecek kadar sustu. Sonra Allah Rasulü (a.s): "Allah'ım, İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine salat ettiğin gibi Muhanv med'in ailesine de salât eyle. Allah'ım, Muhammed'i ve İbrahim'in ailesini mübarek kıldığın gibi Muhammed'in ailesini de mübarek kıl. Şüphesiz sen övülensin, yücesin," deyin. Selam da öğrenmiş olduğunuz gibidir," buyurdu."

Muvatta'ın [304], Tirmizi'nin [305], Ebu Davud'un [306] ve Nesai'nin rivayetlerinde ise şöyledir:
"Allah'ım, Muhammed'e ve İbrahim'in ailesine salat eylediğin gibi Muhammed'in ailesine de salât eyle. Muhammed'i ve ibrahim'in ailesini mübarek kıldığın gibi Muhammed'in ailesini de alemlerde mübarek kıl. Kuşkusuz sen Övülensin, yücesin," deyin. Selâm da öğrendiğiniz gibidir."
Ebu Davud'un bir başka rivayeti ise şöyledir:
"Allah'ım, ümmî Peygamber Muhammed'e, ailesine salât eyle," deyin."[307]

Bir Açıklama

Allah Rasulüne (a.s) salât getirme işi, Allah (c.c)'tan Rasulüne (a.s) salât etmesini dileyen herhangi bir siga (kip) ile gerçekleşmiş olur. Salâtın İbrahimi salavatla sona erdirilmesi sünnettir. Şüphesiz bu salavatın gerek salavatta, gerekse salavat dışında üstünlüğü vardır. Ama Rasulullah (a.s)'a salavat getirmede tek yolmuş gibi algılanamaz. Delilimiz, sünnette başka salavat sigalannın gelmesidir. Kur'ani nass mutlaktır. Salavat okuyan kimse, "Allahümme salli ala Muhammed'in ve sellim (Allah'ım, Muhammed'e salat ve selam eyle,)" dese, Kur'an'ın şu emrini de yerine getirmiş olur:

"Ey iman edenler, O'na salat ve selam eyleyiniz." [308]

3192-Buhari, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Dedim ki: "Ya Rasulullah, sana selam böyledir ama salavat nasıldır?"
"Allah'ım, kulun ve Rasulün Muhammed'e İbrahim ailesine salât eylediğin gibi

salât eyle. Muhammed'e ve.Muhammed ailesine İbrahim'e ve İbrahim ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle," deyin," buyurdu." [309]

3193-Nesai, Talha bin Ubeydullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelip:
"Ey Allah'ın peygamberi, sana nasıl salât okuyalım?" dedi. O da:
"Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed ailesine, İbrahim'e salât eylediğin gibi salavat eyle. Sen övülensin, yücesin. Ve Muhammed'le Muhammed ailesine, İbrahim'e bereket verdiğin gibi bereket ver. Sen övülensin, yücesin," deyin," buyurdu."[310]

3194-Buhari ve Müslim, İbni Ebu Leyla (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Kab bin 'Ücra (r.a) bana rastladı da:
"Sana bir hediye vereyim mi? Hz. Peygamber (a.s) yanımıza geldi. Biz de:
"Ya Rasulullah, sana nasıl selâm getireceğimizi öğrendik. Ama sana nasıl salavat getirelim?" diye sorduk.
"Allah'ım, Muhammed'le Muhammed ailesine, İbrahim ailesine salat eylediğin gibi salat eyle. Şüphesiz sen Övülensin, yücesin. Allah'ım, Muhammed'le Muhammed ailesine, İbrahim ailesine bereket eylediğin gibi bereket eyle. Şüphesiz sen Övülensin, yücesin," deyin," buyurdu."
Hadisi Tirmizi, Ebu Davud ve Nesai de rivayet etmiş ancak hediye sözünü aktarmamışlardır. Rivayetlerinin baş tarafı şöyledir:
"Kab bin 'Ücra anlatmıştır: Dedik ki:
"Ya Rasulullah..."
Son tarafı da şu şekildedir:
"ibrahim'e bereket verdiğin gibi... Şüphesiz sen övülensin, yücesin."
Nesai, hediye sözünü de zikrederek ayrıca rivayet etmiştir.[311]

3195-Tirmizi dışındaki Kütüb-i Sitte imamları, Ebu Humeyd Saidj (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Ya Rasulullah, sana nasıl salavat okuyalım?" dediler.
"Allah'ım, Muhammed'e, eşlerine ve zürriyyetine, İbrahim ailesin salât eylediğin gibi salat eyle. Muhammed'e, eşlerine ve zürriyetine İbrahirr ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan et. Şüphesiz sen Övülensin yücesin," buyurdu."
Ebu Davud'un rivayetinde, her iki yerde de, "İbrahim ailesine de, şeklinde

geçmektedir.[312]

3196-Ahmed bin Hanbel, Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir adamdan rivayet etmiştir:
"O sahabi; "Allah'ım, Muhammed'le al-i beytine, eşlerine ve zürriyetine, İbrahim ailesine salât eylediğin gibi salât eyle. Şüphesiz sen Övülensin, yücesin. Ve Muhammed'le ehl-i beytine, eşlerine ve zürriyyetine, İbrahim ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülensin, yücesin," diyordu".
İbni Tavus: "Babam böyle söylüyordu," demiştir.[313]

3197-Nesai, Zeyd bin Harice (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ben RasuluUah (a.s)'a sordum da, "Bana salavat getirin ve dua etmeye gayret edin. Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed ailesine salât et," deyin," buyurdu." [314]

3198-Ebu Ya'lâ, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Belki bir adam helal mal kazanır da yer ve bir adamın da malı olur ama içinde yerine ulaştırması gereken) zekât bulunur. Eğer," Allah'ım, kulun ve Rasulün Muhammed'e, mü'min erkeklere ve mü'min hanımlara, Müslüman erkeklere ve hanımlara salât eyle," derse, bu onun için bir zekât olur."[315]

3199-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"RasuluUah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana bir salavat okuyan kimseye, Allah on defa salât eder.[316]

3200-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kim, Hz. Peygamber (a.s)'e bir salavat getirirse, Allah ve melekleri ona yetmiş defa salât getirirler."[317]

3201-Nesai, Enes (r.a)'ten merfu olarak rivayet etmiştir:
"Bana bir salavat getirene Allah on defa salât eder, on günahı silinir ve derecesi on derece yükseltilir." [318]

Bir Açıklama

Bu ve benzer hadislerden dolayı tasavvuf erbabı, kalbi ve ruhi olgunluklara ulaşmanın, farzlarının ve belli sünnetlerin yerine getirilmesinden sonraki en büyük vesilenin Rasulullah (a.s)'a çok salavat getirmek olduğu kanaatine varmıştır. Rasulullah (a.s)'a salât edene Allah salat eder. O'na salavat getireni Allah karanlıklardan aydınlığa ve zulmetlerden nura çıkarır.
Allah Teala şöyle buyuruyor:
"Sizi zulmetlerden nura çıkarmak için O ve melekleri size salât eyler."
Bu sebeple, İnsan eğer bir mürşid-i kamili kaybederse, ilme ve Rasuhılah (a.s)' a çokça salavat getirmeye yönelir demişlerdir.[319]

3202-Bezzar, Ebu Bürde bin Neyar (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Kim bana içten gelerek bir salât ederse, Allah da buna mukabil ona on defa salât eder, on günahım siler ve on derece yükseltir."[320]

3203-Nesai, Ebu Talha (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir gün Rasulullah (a.s), sevinci yüzünden okunarak geldi.
"Sevincinizi yüzünüzden okuyoruz," dedik. "Bana melek gelip; "Ya Muhammed, Rabbin "Sana salavat okuyan bir kimseye mutlaka on defa salat etmem ve sana selam okuyan bir kimseye on defa selam eylemem seni razı etmez mi?" buyuruyor," dedi," buyurdu."[321]

3204-Ebu Ya'Iâ, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bana çok salavat getirin. Çünkü o sizin için zekattır."[322]

Bir Açıklama

Bazı alimler, cuma ve bayram hutbelerini dinlemenin dışında, her anıfj dığmda Rasulullah (a.s)'a salavatı vacip görmüşlerdir. Çünkü adı geçtiğinde kalbten O'na salavat getirmek menduptur. Bazı alimler ise, bir yerde anıldığında bir defa salavat okumak vacip, birden sonrası menduptur derler. Bazıları da adı geçtiğinde salavat okumanın vacip olmayıp mendup olduğunu söylemişlerdir.

[323]

3205-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cimri, ben yanında anıldığım zaman bana salavat getirmeyen kişidir[324]

3206-Taberani, Kab bin 'Ücra (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) bir gün minbere çıktı. Bir basamak çıkınca; "Amin," dedi. Sonra bir basamak daha çıktı ve; "Amin," dedi. Sonra üçüncü basamağa çıkıp; "Amin," dedi. Miberden inip boşa çıkınca: "Ya Rasulullah, bugün sizden bir söz işittik," dedik.
"Cebrail, bir basamak çıkınca bana arz ederek: "Ana babası ikisi birden veya sadece birisi yanında yaşlanıp da Cennet'e girmeyen kimse uzak olsun," dedi. "Amin," dedim. "Yanında adın anılıp da sana salavat getirmeyen kimse de uzak olsun," dedi. "Amin," dedim. Sonra "Ramazan'a erişip de bağışlanmayan kimse de uzak olsun," dedi. "Amin," dedim," buyurdu."[325]

3207-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: :
"Ramazan ayı girip çıkıp da bağışlanmayan adamın burnu sürtülsün. Ana babasının veya sadece anasını ya da babasının sağ olarak görüp de ana-babasının kendisini Cennet'e sokamadığı adamın da burnu sürtülsün. Yanında adım anılıp da bana salavat getirmeyen adamın da burnu sürtülsün," buyurdu."
Hadisi, Tirmizi de şu şekilde rivayet etmiştir:
"Önce Hz. Peygamber (a.s)'e salavatı, sonra orucu, sonra da ana babayı sıralamıştır.
Bir hadisinde de: "Ana babası yanında yaşlanıp da kendisini Cennete sokamadıkları adamın burnu sürtülsün," buyurmuştur. ravi: "Veya ikisinden birisi..." dedi, sanıyorum," demiştir."[326]

3208-Taberani, Evsafta, Hz. Ali (r.a)'den, yani Ebu Talib'in oğlundan rivayet etmiştir:
"Muhammed'e ve Muhammed ailesine salavat getirilinceye kadar he| dua engellenir."[327]

3209-Taberani, Evsat'ta, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s): "Bana bir salât edene on salât edilir," buyurdu."[328]

3210-Nesai, Abdullah bin Mesud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s): "Allah Teala'mn bana ümmetinin selamlarını ulaştıran gezgin (seyyah) melekleri vardır," buyurdu."[329]

3211-İmam Malik, Abdullah bin Dinar (r.a.)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer'in Hz. Peygamber (a.s)'in kabri başında durup Hz. Peygamber (a.s)'e Hz. Ebu Bekir (r.a)'e ve Hz. Ömer (r.a)'e salavat okuduğunu gördüm."[330]

3212-Taberani, Muhammed bin Yahya bin Hiban (r.a)'m babası ve dedesi aracılığıyla şöyle rivayet etmiştir:
"Bir adam: "Ya Rasulullah, dualarımın (salât) üçte birini sana tahsis edeyim mi?" dedi. "Evet Eğer istiyorsan," buyurdu. "Ya üçte ikisini?" dedi. "Olabilir," buyurdu. "Ya hepsini?" dedi. "Bu durumda Allah Teala dünyanı ve ahiretini ilgilendiren her şeyde sana yeter," buyurdu."[331]

3213-Tirmizi, Übeyy bin Kâb (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) gecenin üçte ikisi geçince kalkar şöyle derdi:
"Ey insanlar, Allah'ı zikredin, Allah'ı zikredin. Sûra ilk defa üfürüldü. Onu ikincisi takip edecek. Ölüm, içindekilerle birlikte geldi. Ölüm, içindekilerle birlikte geldi."
"Ya Rasulullah, ben sana çok dua (salavat) ediyorum. Duamın kaçta kaçını sana tahsis edeyim?" dedim.
"Dilediğin kadarını," dedi.
"Dörtte biri nasıl?" dedim.
"Dilersen. Daha fazla yaparsan senin için daha hayırlıdır," buyurdu.
"Yarısı nasıl?" dedim.
"Dilersen. Ama artırırsan senin için daha hayırlıdır," buyurdu.
"Üçte ikisi nasıl?" dedim.
"Dilersen. Daha da artırırsan senin için daha hayırlıdır," buyurdu.
"Duamızın tamamını sana tahsis edeyim mi?" dedim.

"Bu durumda önem verdiğin şeyler halledilir, günahın bağışlanır/ buyurdu."[332]

Bir Açıklama

Buradan hareketle tasavvuf erbabı, malum farzlar ve malum sünnetleri yerine getirdikten sonra insanın vaktinin tamamını gücü yettiğince, herhangi bir engel olmadıkça ve bu durum kendisini dünya işlerinden alıkoymadıkça Hz. Peygamber (a.s)'e salavat ile meşguliyete ayırmasını müstehap saymışlardır. Bu, aynı zamanda kendisine sevap kazandıracaktır.

3214-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Kabrimi de bayram yerine döndürmeyin. Bana salavat getirin. Çünkü salavatımz, nerede olursanız olun bana ulaşır."[333]

3215-Bezzar, Ruveyfa' bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s): "Muhammed'e salât edip; "Allah'ım, O'nu kıyamet günü huzurundaki yakm tahta oturt/1 derse, şefaatim vacip olur," buyurdu."[334]

UYURKEN VE UYANIRKEN YAPILAK BAZI DUALAR VE ZİKİRLER

3216-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) yatacağı sırada; "Bana yeten, beni barındıran, beni doyuran ve suya kandıran Allah'a hamd olsun. Bana nimet verip bol bol ihsan eden, bana lütfedip bol bol veren Allah'a hamd olsun. Her halükârda Allah'a hamd olsun. Ey Allah, ey her şeyin Rabbi ve sahibi... Cehennem'den Allah'a sığınırım," der di." [335]

3217-Müslim, Abdullan bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah, bir adama emrederek; "Yatağına vardığında; "Allah'ım, canımı sen yarattın ve onu sen öldüreceksin. (Canımın) ölümü de yaşaması da sana aittir. Yaşatırsan koru, öldürürsen bağışla. Allah'ım, senden af ve mağfiret diliyorum," de," dedi.
"Bunu Hz. Ömer (r.a)'den mi duydun? " dediler . O (da) :
"Bunu Hz. Ömer (r.a)'den daha hayırlı birisinden, Allah Rasulü (a.s)'n-den duydum,"dedi."[336]

3218- Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) yatağm.ı \ attığında; "Bizi yediren, içiren, bize yeten ve bizi barındıran Allah'a hanı d olsun. Yeteri ve barındıranı olmayan nice kimse vardır/'buyurdu."[337]

3219-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a) 'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) yattığında ellerine üfler, Muavvizatla (Kuleûzü bi Rab-bi'1-felak, ve'n-nas) Kulhüvallah'ı okur, sonra ellerini yüzüne ve vücuduna sürerdi. Hastalandığında (kendisi yapazsa), kendisine böyle yapmamı bana emrederdi." Buhari'nin bir rivayetinde [338] ise şöyle geçmektedir: "Rasulullah (a.s) her gece yatağına girdiğinde avuçlarını birleştirip sonra içlerine üfleyip; 'Kulhuvallahu ahad'la 'kul euzü birabbilfelek' ve 'kul euzü birabbinnas'iyi okur, ondan sonra elleriyle vücudunun ulaşabildiği yerlerini sıvazlardı. Önce başından, yüzünden ve vücudunun ön tarafından başlardı. Bunu üç defa yapardı." Muvatta'ın rivayetinde [339]ise şu şekilde geçer: "Hastalandığında kendisine Muavvizatı okuyup üflerdi. Ağrısı artınca O'na ben okur ve onun yerine, bereketini umarak kendi eliyle ben sıvaz-lardım."[340]

3220-Buhari, Huzeyfetli'l-Yeman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) yatağına girdiğinde; "Allah'ım, senin isminle yaşar ve ölürüm." Sabahladığında, bir rivayete göre [341] ise uyandığında; "Öldükten sonra bizi dirilten Allah'a hamd olsun. O'nun huzuruna varılır," derdi."[342]

3221- Buhari ve Müslim, Bera bin Âzib (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s); "Ey filan kimse, yatağına girdiğinde; "Allahım, kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana döndüm. İşimi sana ısmarladım. Sırtımı sana dayadım. Bunları sana rağbet ederek ve senden korkarak yaptım. Senden ancak sana sığınılır ve kurtulunur. İndirdiğin kitabına, gönderdiğin peygamberine inandım," de. Eğer o gece ölürsen, Müslüman olarak Ölürsün. Sabaha erişirsen daha hayırlı birisi olarak erişmiş olursun," buyurdu." Bara bin Azib bir rivayette de [343] der ki:
"Rasulullah (a.s) bana: "Yatacağında namaz için aldığın gibi abdest al, sonra sağ tarafına yat ve... de," dedi," diyerek benzerini rivayet etmiştir. "Bu rivayette Rasulullah (a.s)"m: "Bunlar, son söylediklerin olsun," dediği, Barâ'nın; "O sözleri hatırlatır mısın? Gönderdiğin Rasulüne mi, diyeceğim?" dediği, Allah Rasulünün ise; "Hayır, gönderdiğin Peygamberine/' buyurduğu geçmektedir. Buhârî de bu hadisin bir benzerini rivayet etmiştir. Bu rivayette de; "Sonunda Rasulullah (a.s); 'Kim, bunları söyler, sonra ölürse, Müslüman olarak ölmüştür," buyurdu" demiştir." Hadisi Tirmizî de [344] buna yakın bir şekilde kaydetmiştir. Bazı öne almalar ve arkaya bırakmalar (takdim-tezhir) vardır. Bu rivayette: "Eliyle göğsüne dürttü ve sonra; "Gönderdiğin peygamberine..." buyurdu," diye geçer.[345]

3222- Tirmizî, Râfi bin Hudeyc (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s); "Biriniz sağ tarafına yattığında, sonra da; "Allah'ım, kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana döndüm. Sırtımı sana dayadım. İşimi sana ısmarladım. Senden, ancak sana sığınılır ve kurtulunur. Kitabına ve Rasulüne inanıyorum," dediğinde, o gece ölürse Cennet'e girer," buyurdu."[346]

3223-Tirmizi, Huzeyfetü'l-Yeman ve Berâ bin Âzib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) uyumak istediğinde elini başının altına koyar, sonra; "Allah'ım, beni kullarını topladığın veya dirilttiğin günün azabından

koru," buyururdu." Bera'nın hadisinde; "Sağ elini yastık yapardı," şeklinde geçmektedir.[347]

3224-Ebu Davud, Ferve bin Nevfel (r.a) ve babası tankıyla şu şekilde rivayet etmiştir:
"O; "Ya Rasulullah, bana yatağıma girdiğimde söyleyeceğim bir şey öğret," demiş de Hz. Peygamber (a.s) ona; "Kul ya eyyühel kafirun'u oku, sonra da uyu. Çünkü o, şirkten uzak olmanın beratıdır," buyurmuştur."[348]

3225-Taberani, Cebelle bin Haris (r.a)'den rh'iyet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s); "Yatağına girdiğinde 'kul ya eyyühel kafirun'u sonuna kadar oku. Çünkü o, şirkten uzak olmanın beratıdır," buyurdu."[349]

3226-Ebu Davud, Irbad bin Sâriye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) yattığında uyumadan önce müsebbihatı [350] okur ve; "Bunlarda bin âyetten daha hayırlı bir âyet vardır," buyururdu."[351]

3227-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) Zümer ve Beni İsrail'i okumadan uyumazdı."[352]

Bir Açıklama

Gerek bu nasstan, gerekse bundan önceki nasstan, uykudan hemen az öncesinin Müslüman için Kur'an tilavet ederek ibadette bulunmak için bir fir-sat olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an okumada aslolan, okurken düşünmek, fikir yürütmek ve tefekkür etmektir. Buradan hereketle bazıları, Müslümanın uyumadan önce nefis muhasebesi yapması ve tefekkür etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Uyurken ve uyanınca yapılacak zikirler hakkında gelen rivayetlerin tamamı, Müslümanın zikir ve tefekkürle uyuyacağını, zikir ve tefekkürle uya-nacağını anlatmaktadır.

3228-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s); "Biriniz yatağına girdiğinde, yatağını izarınm (pijama- smın) iç tarafıyla (ucuyla) çırpsın. Zira kendinden sonra yatağına ne girdiğini:[353]

bilemez. Sonra; "Senin isminle uzandım, ey Rabbim, vücudumu sana emanet ederim. Eğer canımı alırsan merhamet buyur, yaşatırsan salih kullannı koruduğun gibi koru," der," buyurdu" Bir rivayette de [354] benzeri gelmiştir. Bu rivayette: "Uzanmak istediğinde sağ tarafına uzansın ve; "Rabbimi teşbih ederim.; Sırtımı sana dayadım ve vücudumu sana ısmarladım," desin..." diyerek bir benzerini rivayet etmiştir. Bu hadisi Ebu Davud da rivayet etmiş ve 'halefuhu aleyh' sözünden sonra "Sağ tarafına yatsın/1 şeklinde ilavede bulunmuştur. Tirmizi'nin rivayeti ise [355] şöyledir:

"Rasulullah (a.s); "Biriniz yatağından kalktığında, sonra geri döndüğünde, yatağı, elbisenin eteğiyle üç defa çırpsın ve; "yanımı senin adınla (yatağa) koydum ey Rabbim ve senin isminle kaldırırım..." desin/' dedi."

Hadisin sonunda; "Uyandığında; "Vücuduma afiyet veren, ruhunu bana iade eden ve benim kendisini zikretmeme izin veren Allah'a hamd olsun," desin," şeklinde bir ilave vardır.[356]

Bir Açıklama

Yatağın çıpılmasının mendup olması, karanlık veya zayıf ışıklı ortama bağlıdır. Eğer uyunan yer görünüyorsa, bu durumda mendup olması söz konusu değildir. [357]

3229- Müslim, Süheyl bin Ebu Salih (rha)'den rivayet etmiştir:

"Ebu Salih, bize, eğer birimiz uyumak isterse sağ tarafına yatmasını, sonra da; "Allah'ım, göklerin Rabbi, yeryüzünün Rabbi, muazzam Arş'ın Rab-bi, her şeyin Rabbi, tohumları ve çekirdekleri yarıp bitiren; Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı indiren; yedirip güdülmesi senin elinde olan her türlü hayvanın (haşerenin) şerrinden sana sığnırım. Allah'ım, sen ilksin (ezelisin), senden önce hiç bir şey yoktur, sen ebedisin, senden sonra hiç bir şey yoktur. Sen zahirsin, apaçık ortadasın, senden daha açık ayan-beyan ortada olan yoktur. Sen gizlisin, senden daha gizli bir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten uzak kıl," demesini emrederdi." Süheyl; "Ebu Salih bunu Ebu Hureyre vasıtasıyla Rasulullah (a.s)'tan rivayet ediyordu," demiştir. Bir rivayette de [358] şöyle geçmektedir:

"Hz. Fatma (r.a) gelip Hz. Peygamber (a.s)'den bir hizmetçi istedi. Allah Rasulü (a.s) de ona; "Allah'ım, yedi kat göklerin..." de," buyurdu."[359]

Bir Açıklama

Bu hadiste marifetullaha ve kulluğa dalarak zikir ve dua etmeye dair bir örnek vardır. Ve bu hadiste geçtiği gibi marifetullahtaki bu olgunlaşma, İslâm mucizelerinden bir mucizedir. Hadis Allah'ı tenzih etmeyi ve Cenab-ı Hakkı akılların kavramayacağını bir kez daha vurgulamaktadır.[360]

3230-Buhari, Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Geceleyin ses çıkararak uyanan kimse; "Bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur. O'nun ortağı yoktur. Hâkimiyet de O'na aittir, hamd de. O, her şeye kadirdir. Allah'a hamd olsun. Allah'ı teşbih ederim. Allah büyüktür. Güç ve kuvvet, Allah'ın izniyledir," der, sonra da; "Allah'ım, beni bağışla," derse -veya dua ederse- kabul olunur. Kararlılık gösterip kalkar ve abdest alarak namaz kılarsa, namazı da kabul olunur/' buyurdu."[361]

3231-Ebu Davud, Muaz bir Cebel (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s); "Zikrederek, abdestli biçimde uyuyup ses çıkararak uyanan ve Allah'tan dünya ve ahiret hayrım isteyen her Müslümana, o istediği mutlaka verilir," buyurdu."[362]

3232-Tirmizi, Ebu Ümame Bahili (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m; "yatağına adestli girip uykusu gelinceye kadar Allah'ı zikreden kimseye geceleyin henüz sağından soluna dönmeden dünya ve ahiret hayırlarından ne istemişse, Allah istediğini mutlaka verir," buyurduğunu duydum."[363]

3233-Taberani, Evsafta, İbni Abbas (r,a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Vücudlarınızı (abdest ve gusulle) temizleyin ki, Allah da sizi temizlesin. Çünkü abdestli olarak uyuyan bir kulla beraber, saçlarında bir melek geceler. O melek, gece bir an geçmeden o kimse kımıldadıkça mutlaka; "Allah'ım, kulunu bağışla, o, abdestli olarak geceledi," der."[364]

3234-İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)

cünüpken uyumak istediğinde, namaz abdesti gibi abdest alırdı."[365]

3235-Ebu Davud, Ebu'l-Ezher Enmari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) geceleyin yatağına vardığında; "Bismillah, vücudumu Allah'a teslim ettim. Allah'ım, günahımı bağışla. Şeytanımı uzaklaştır. Nefsimi, Allah'ın hukukuna ilişkin rehin verdiği şeylerden kurtar. Beni mu-karreb meleklerin toplantısına dahil et," derdi." [366]

3236-Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) yatağında; "Allah'ını, sana sığmırım,yedilip güdülmesi senin elinde olan her türlü hayvanın şerrinden, senin tam kelimelerine sığınırım. Hüsranı ve günahı sen açarsın, savuşturursun. Senin ordun yenilmez. Söz verdiğin şey yerine getirilmemezlik edilmez. Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Sana karşı azamet sahibine azamet kâr etmez, işlemez, " derdi."[367]

3237-Ebu Ya'lâ, Cebir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "kişi yatağına girdiğinde hemen bir melek ve bir Şeytan koşar gelir. Melek; "(Gününü) hayırla noktala," der. Şeytan ise; "(Gününü) şerle noktala," der. O kişi Allah'ı zikredip sonra uyursa, melek muhafızlık ederek geceler. Uyandığında melek: "(Uykunu) hayırla aç," der.
Şeytan ise; "(Uykunu) şerle aç," der. Eğer; "Canımı bana iade eden, uyurken öldürmeyen Allah'a hamd olsun," derse, "Göklerin ve yerin zevale ermesini engelleyen Allah'a hamd olsun...." diye ayeti sonuna kadar okursa, "İzin vermesi hariç, göğün yere düşmesini engelleyen Allah'a hamd olsun," derse ve karyolasından düşüp ölürse Cennet'e girer," buyurdu.[368]

3238-İbni Huzeyme, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Şu dağ patikalarından bir patikada Rasulullah (a.s)'m hayvanını yede-rek sürdüm. "Ukbecik, sen binmiyor musun?"" buyurdu. Rasulullah (a.s)'ın bindiği şeye binmeyi gözümde büyüttüm. Sonra: "Ukbecik, sen binmiyor musun?" buyurdu. Bunun bir günah olmasından korktum. Nihayet Rasulullah (a.s) binitinden indi. Birazcık bindim. Sonra indim. Rasulullah (a.s) bindi. Sonra:
"Ukbecik, insanların okuduğu en hayırlı iki sûreden iki sûre öğreteyim mi?" buyurdu. "Elbette ey Allah'ın Rasulü," dedim. Bana 'kul euzü birabbilfelak* ve 'kul euzü birabbinnas' sûrelerini okuttu. Sonra namaza kalkıldı. Rasulullah (a.s)

namaz kıldırdı ve bu iki sûreyi okudu. Sonra bana uğradı da: "Ne dersin Ukbecik? Her uyuduğunda ve kalktığında bu iki sûreyi oku," buyurdu." İbni Huzeyme şöyle demiştir: "Her uyuduğunda ve kalktığında":Araplar yatana da, aklı başından giderek bayılana da nâim (uyuyan) derler. Hz. Peygamber (a.s); "Uyuduğunda onları oku," derken, yattığında demek istemiştir. Çünkü aklı başından giderek uyuyan, bayılan ve nöbet geçiren kişinin muhatap alınması yanlıştır. "Bayılıp aklı başından gittiğinde o kişiye"; Muavvizeteyni oku," denilir." îbni Büreyde'nİn İmran bin Husayn'dan aktardığı hadis de şöyledir: "Yatarak namaz kılanın namazı, otururar namaz kılanın namazının yansı kadardır." Burada uyuyandan maksat, aklı başından giderek bayılan değil, uzanıp uyuyandır. Çünkü aklı başından giderek bayılan namazla mükellef değildir. Zaten aklı gittiği için namaz kılması da mümkün değildir.[369]

3239-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz, Peygamber (a.s) uyumak için uzandığında; "Senin isminle ey Rab-bim, benim günahımı bağışla," derdi."[370]

3240-Taberani, Zeyd bin Sabit (r.a)'ten rivayet etmiştir: "O, yattığında; "Allah'ım, ben senden çoluk çocuğuma ve köleye muhtaç olmamayı diliyorum. Akrabalık ilişkilerimi kestiğimden dolayı beni hesaba çekmeden de sana sığmıyorum," derdi."[371]

3241-Ahmed bin Hanbel, Şeddad bin Evs (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu; "Yatağına girip Allah (c.c)'m kitabından bir sûre okuyan herkese, Allah (c.c) mutlaka uyanmcaya kadar, onu kendisine sıkıntı verecek her şeyden koruyacak bir melek gönderir."[372]

Bir Açıklama

Aslolan, Müslümanın her durumda zikreden birisi olması, zikrin herhangi bir çeşidini geçekleştirmesidir. Uyurken ve uyanırken de, asıl itibariyle uyumaya ve uyanmaya zikrin eşlik etmesidir. Zikir, sünnette yer alan bir zikir olursa daha iyidir. Sünnette gelen zikirlerin de birbirlerine üstünlükleri söz konusudur. İnsanların durumuna göre sünnette yer alan zikir kalıpları dokuz çeşittir. Hz. Peygamber (a.s)'den aktarılmış zikirlerin tamamını yapan kimse, bunları

yapmayanın tersine çok iyi ve çok hoş birşey yapmıştır. Seçimde tercihte bulunan kimse de sünnetin bir kısmını yerine getirmiştir. Hadislerde yer alan zikirleri gözetleyerek çeşitleme yapan kimse de sünneti yerine getirmiştir. Bu bölümde aktarılanlardan, Rasulullah (a.s)'ın her hususta bize sünnet olarak emanet ettiği şeylerin bütün insanları kapsadığını anlamış oluyoruz.[373]

3242-İbni Huzeyme, Ebu Berze (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) yatsı namazını kılmadan uyumayı mekruh görür ve yatsı namazından sonra sohbet etmekten (konuşmaktan) hoşlanmazdı."[374]

Bir Açıklama

Bu rivayet, yatsıdan sonrasının zikir ve ibadete tahsis edilmesinin asıl olduğunu gösteriyor. İlim öğrenmek ya da Müslümanların işlerini görmek için uykusuz kalmak da zikre girer. Ancak doğrusu biz, çok az kişinin bu huya sahip olduğunu görüyoruz. Bu âdaba ters davranmaktaki mekruhluk tenzihidir. Tabii insan sakıncalı bir duruma düşmezse.[375]

3243- Âhmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) uyumak istediğinde; "Allah'ım, gökleri ve yeri yaratan. Gizlidekini- açıktakini bilen, her şeyin Rabbi, her şeyin ilahı. Bir tek senden başka ilah olmadığına, şerikin bulunmadığına, Muhammed'in kulun ve elçin olduğuna şehadet ederim. Melekler de tanıklık ederler. Allah'ım, Şeytan'dan ve şirkinden veya kendime ve kötülük etmeden veya bir Müs-lümana kötülük yapmaktan sana sığnırım," derdi."
Ebu Abdurrahman şöyle demiştir:
"Rasulullah (a.s) bunu Abdullah bin Amr'a öğretiyordu ve bunu, uyumak istediğinde söylüyordu."[376]

3244-İbni Huzeyme, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Mutlaka her erkek ve kadının uyuduğunda başına düğümlenen bir yular vardır. Uyanıp Allah'ı zikrederse, düğüm çözülür. Kalkıp abdest alır ve namaz kılarsa, düğümlerin tamamı çözülür," buyurdu."[377]

3245-İbni Huzeyme, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Mutlaka her erkeğin ve kadının üzerinde, geceleyin uyuduğunda düğümlenen bir yular vardır," buyurdu, diye hadisi benzeri -şekilde rivayet etmiş ve;".... ve hafiflemiş, içi bir hoş ve iyilik kazanmış olarak sabaha erişir," diye de eklemiştir.[378]

3246-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:

"Şeytan, birinizin ensesine uyurken üç düğüm atar. Her düğümü; "Sana uzun bir gece," diye düğümler. Uyunıp Allah'ı zikrederse, bir düğüm çözülür. Abdest alırsa, iki düğüm çözülür. Namaz kılarsa, düğümlerin tamamı çözülür de canlı ve içi rahat olarak sabaha çıkar. Değilse tembel ve içi kararmış olarak sabahlar." [379]

3247-Ibni Huzeye, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)1 gelip; "Filanca, dün uyuyakaldı da namaz kılamadı," dedi. Bunu üzerine Rasulullah (a.s): "İşte o, Şeytan'm kulağına -veya kulaklarma- işediği kimsedir," buyur"[380]

3248-Ebu Davud, Ebu'1-Verd bin Sümame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ali, Ibni Ağyed'e; "Sana, benden ve Allah Rasulünün aile üyelerinden en sevdiği, benim de eşim olan kızı Fatma'dan bahsedeyim mi?" dedi."

İbni Ağbey der ki: "Elbette," dedim. "O, el değirmeni ile elleri nasır bağlayana kadar un çekti. Kırbayla boynu nasır tutuncayadek su taşıdı ve elbisesi toz toprak içinde kalıncaya kadar ev süpürdü. Derken Hz. Peygamber (a.s)'e hizmetçiler geldi. Ben de: "Babana gitsen de bir hizmetçi istesen," dedim. O da gitti. Hz. Peygamber (a.s)'in yanında konuşmakta olan bazı adamlar görerek geri döndü. Ertesi gün yine gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s): "Ne ihtiyacın var?" diye sordu. Hz. Fatma (r.a) sustu. Derken Ben: "Sana ben konuşacağım ey Allah'ın Rasulü, el değirmeniyle elleri nasır bağlayana kadar un çekti. Kırbayla boynu nasır tutana dek su taşıdı. Derken hizmetçiler gelince sana gelmesini ve senden kendisini içinde bulunduğu ateşten korunacak bir hizmetçi istemesini emrettim," dedim. Hz. Peygamber "Fatma, Allah'tan kork, Rabbinin farzlarını yerine getir, ailenin işlerini yap. Yattığında da otuzüç defa 'sübhanallah', otuzüç defa 'elhamdülillah1 ve otuzdört defa da 'AUahüekber' de. İşte böylece yüz olur.

Bu da senin için bir hizmetçiden daha hayırlıdır," buyurdu. Ben de:
"Allah'tan ve Rasulünden memnunum (razıyım) dedim," diye anlattı." Bir rivayette; "Ona hizmetçi vermedi," şeklinde eklenmiştir. Yine Ebu Davud [381] bir benzerini rivayet etmiştir. O rivayette şöyle geçer: "Elbisesi toza toprağa bulanıncaya kadar evi sildi süpürdü. Elbisesinin rengi kararıncaya kadar tencerenin altına ateş yaktı ve bundan dolayı zorluk çekti. Derken, Hz. Peygamber (a.s)'e köleler geldiğini duyduk." Yine bu rivayette şöyle anlatılır: "Rasulullah (a.s) sabahleyin biz henüz yorgan altındayken çıktı geldi. Hz. Fatma (r.a)'nın başucuna oturdu. O da babasından utanarak başım yorganın altına soktu. "Ne ihtiyacın vardı da dün Muhammed'in evine geldin?" dedi. Hz. Fatma (r.a) sustu. İki defa sordu. Nihayet ben "Vallahi sana ben söyleyeceğim..." dedim," diye hadisi aktarmıştır. Yine Ebu Davud, Ebu Leyla aracılığıyla Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Fatma, Hz. Peygamber (a.s)'e el değirmenin eline yaptığından şikayet etti. O sırada Hz. Peygamber (a.s)'e esirler getirilmişti. Hz. Fatma (r.a) da esir istemek için babasına gitti. O'nu göremedi. Durumu Hz. Aişe (r.a)'ye haber verdi. Hz. Peygamber (a.s) gelince, Hz. Aişe (r.a) durumu kendisne aktardı. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s) bize geldi. Yatağımıza yatmıştık. Gelip aramıza oturdu. O kadar ki, ayaklarının soğukluğunu göğ-sümde hissettim. "Size istediğinizden daha hayırlısını bildireyim mi? Yatağınıza yattığınızda otuzüç defa; 'sübhanallah' otuzüç defa; 'elhamdülillah', otuzdört defa da; 'Allahüekber,' dersiniz. Bu, sizin için bir hizmetçiden daha hayırlıdır," buyurdu." [382] Yine Ebu Davud bir benzerini[383] rivayet etmiştir. Bu rivayette şöyle geçer: "Hz. Ali (r.a) şöyle anlattı: "Rasulullah (a.s)'tan duyduğumdan beri bunları hiç bırakmadım. Ancak Sıffin gecesi, gece sona ererken hatırladım da söyledim." Buhari [384]ve Müslim [385]de İbni Ebu Leyla'nın rivayetini nakletmişlerdir. Bu rivayette şöyle geçer: "Süfyan; "Onlardan birisi otuzdörttür'dedi." İbni Sirin'in [386]rivayeti ise şöyledir:
"Teşbih, otuzdört defadır." Hz. Ali: "Rasulullah (a.s)'tan duyduğundan beri bunu hiç terk etmedim," dedi. "Sıffin gecesi de mi?" diye sordular. "Sıffin gecesi de," diye cevap verdi." Yine Buhârî ve Müslim'in [387] İbni Ebû Leylâ vasıtasıyla Hz. Ali (r.a)'den yaptıkları rivayet ise şöyledir: "Hz. Fatma, Hz. Peygamber (a.s)'e gelip bir hizmetçi istedi. O da; "Sana senin için bundan daha iyisini bildireyim mi? Otuzüç defa 'sübhanallah otuzüç defa 'elhamdülillah' otuzdört

defa 'Allahüekber' dersin; buyurdu." Bir başka rivayeti [388]Tirmizi, Hz. Ali (r.a)'den şöyle aktarır: "Hz Fatma, Hz. Peygamber (a.s)'e gidip bir hizmetçi istedi. O da; "Sana ondan daha hayırlısını bildireyim mi? Allah'ı otuzüç defa teşbih et, Allah'a otuzüç defa hamd et ve Allah'ı otuzdört defa tekbir getir," buyurdu".[389]

Dersler Ve Öğütler

İbni Hacer bu konuda, Feth'de şöyle diyor: "Hadiste açıkça Hz. Ali (r.a) ile Hz. Fatıma (r.a)'nm başlarından geçen olay anlatılmaktadır. Bu hadisten kız evladına ve damadına gayet merhamet ve şefkat göstermek, büyüklüğü ve utanmayı kaldırarak son derece kaynaşmak gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) onları yerlerinden bile oynatmamış, yatar durumunda kalmalarına müsaade etmiş, ayağını aralarına koyacak derecede samimi davranmış ve aralarında oturarak istedikleri hizmetçiye karşılık hallerine daha yakışan zikri öğretmiştir. Bu tutum, muhatabı istenenden daha önemli olanı bildirerek istediği dışında bir şeyle karşılamak kabilindedir. Yani ahirete hazırlanmak, dünya sıkıntılarına tahammül etmek, yalan dünyadan uzak durmak istediklerinden daha Önemlidir. Yine bu hadisten şu dersi çıkarabiliriz: Uyurken, bu tür zikri yapmağa devam edene yorgunluk gelmez. Çünkü Hz. Fatma (r.a) çalışmaktan yorulduğundan sızlanmıştır. Hz. Peygamber (a.s) de onu bu zikirleri yapmaya sevk etmiştir, İbni Tevmiyye böyle belirtmiştir. Bu belki tartışılabilir. Yorgunluğu gidereceği kesin belirtilmemiştir. Aksine, bu zikirlere devam eden kişinin yorulsa da çok çalışmaktan zarar görmeyeceği ve çok çalışmanın kendisine zor gelmeyeceği ihtimali vardır. En doğrusunu yüce Allah bilir."[390]

3249-Tirmizi, Abdullah bin Amr bin As (a.s)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "İki özellik -veya huy- vardır ki, onları muhafaza eden bir Müslüman kimse, mutlaka Cennet'e girer. Bunlar kolaydır, yapanları da azdır: Her namazın arkasından on defa 'sübhanallah,1 on defa 'elhamdülillah' ve on defa 'Allahüekber' der," buyurdu.
Rasulullah(a.s)'m bunları parmaklarıyla saydığını gördüm. "İşte dilde yüz elli adettir ama mizanda binbeşyüz sevaptır. Yatağına yattığında da Allah'ı yüz kere teşbih eder, tahmid ve tekbir getirirsin. Bu da dilde yüz adettir ama mizanda bin sevaptır. Bir gündüz ve gecede hangimiz ikibinbeşyüz günah işlemez ki?"

buyurdu.
"Nereden bilelim sayamayız ki," dediler. O zaman: "Herhangi birinize Şeytan namaz kılmaktayken gelir de namazdan çıkıncaya kadar; "Şunu düşün, bunu düşün," der. İnşallah Seylan'ın dediğini yapmaz. (Bu durumda) yatağına yatmışken gelir de uyuyuncaya kadar uyku telkin eder durur," buyurdu." Ebu Davud'un rivayetinde ise[391]; "Mizanda" sözünden sonra "Yatağına yattığında da otuzdört defa Allahüekber der, otuzüç defa 'Elhamdülillah' der ve otuzüç defa 'sübhanallah' der. İşte bunlar, dilde yüz adettir mizanda bin sevaptır," buyurdu. Bu arada Rasulullah (a.s)m elleriyle saydığını gördüm." "Ya Rasulullah, onlar nasıl oluyor da kolay oluyar, ama yapanları az oluyor?" dediler. "Şeytan birinizi uyuyacağında gelir de bunu söylemeden uyutur, namazda iken gelir de bunları söylemeden önce ona bir ihtiyacını hatırlatır," buyurdu."[392]

3250-Tirmizi, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s); "Biriniz uykudan uyanınca: "Gazabından, azabından ve kullarının şerrinden ve Şeytanların vesveselerinden ve hazır bulunmalarından Allah'ın tam kelimelerine sığnırım," derse, onlar ona asla zarar vermezler," buyurdu." Abdullah, bunu ergenlik çağma erişen evlatlarına öğretir, telkin ederdi. Henüz ergenliğe ulaşmamışlarsa bir kağıda yazıp boyunlarına asardı." Bunu Ebu Davud da rivayet etmiş ancak "uyku"yu zikretmemiştir. O, sa-ddce "Rasulullah (a.s)'m onlara korkuya karşılık bu kelimeleri öğrettiğini..." belirtmiştir.[393]

Bir Açıklama

Cami'in muhakkiki şöyle der: "Bu, bir sahabinin davranışıdır. Gerek sahabenin, gerek tabiînin, gerekse onlardan sonra gelenlerin alimleri, Kur'an'dan ve Allah'ın isimleriyle sıfatlarından muskalar takılması konusunda değişik görüşlere sahiptirler. Bir grup; "Bu caizdir. Hem Abdullah bin Amr bin As, hem de diğer saha-biler ve tabiîn böyle yapmıştır," diyerek;" Rukye, muskalar ve büyü şirktir," hadisini, içinde şirk bulunan muskalara hamletmişlerdir. Bir grup ise; "Bu caiz değildir," demiştir. Bu, Abdullah bin Mes'ud, Ibni Abbas ve daha başka sahabilerle tabiînin görüşüdür. En iyisi gerek Kur'an'dan gerekse başka şeylerden yapılmış muskaları bırakmak ve Hz. Peygamber (a.s)'den bir çok hadiste geldiği gibi muavvizât (Kuleuzüler ve diğer sahih dualar) ile rukyeyi (okumayı)

kullanmaktır."[394]

EVE VE MESCİDE GİRİP ÇIKARKEN OKUNACAK BAZI DUALAR

3251-Tirmizi, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) evinden çıktığı zaman; "Bismillah, Allah'a tevekkül ettim. Allah'ım, ayağımızın sürçmesinden veya sapıtmaktan, zulmetmekten veya zulme uğramaktan, cahillik yapmaktan veya bize karşı cahillik yapılmasından sana sığınırız," buyurdu."

Ebu Davud'un bir rivayetinde de[395] şöyle geçer."Ümmü Seleme şöyle anlatmıştır: "Rasulullah (a.s) evinden çıktı mı, mutlaka gözünü gökyüzüne çevirip; "Allah'ım, sapıtmaktan veya saptırılmaktan, ayağımın kaymasından veya kaydırılmasından, zulmetmekten veya zulmedilmekten ve cahillik yapmaktan veya bana karşı cahillik yapılmasından sana sığınırım," buyurdu." Nesai'nin bir rivayetinde ise [396] şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) evinden çıktığı zaman; "Bismillah. Rabbim, ayağımın kaymasından veya sapıtmaktan ya da zulmetmekten veya zulme uğramaktan ya da cahillik yapmaktan veya bana karşı cahillik yapılmasından sana sığınırım," buyurdu."[397]

3252-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Kişi, evinden çıktığında ve; "Bismillah, Allah'a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet ancak Allah sayesindedir/'dediğinde kendisine; "İşte sana bu yeter. Sana doğru yol gösterildi. Kifayet kılındın ve korundun/ denilir. Şeytan da ondan uzaklaşır," buyurdu."

Ebu Davud'un bir rivayetinde ise [398] şöyledir: "Kişi, evinden çıktığında ve; "Bismillah, Allah'a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet ancak Allah sayesindedir," dediğinde kendisine: "Sana bu yeter. Doğru yolu iletildin, sana yeterli olundu ve korundun" denilir. Şeytan kenara çekilir. Bir başka Şeytan ise: "Doğru yola iletilmiş, kendisine yeterli olunmuş ve korunmuş bir adama ne yapabilirsin ki?" der," buyurdu."[399]

3253-Ebu Davud, Ebu Malik Eşcai (r.a)'den -Eşari de denümektedir-rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s); "Kişi evine girdiğinde; "Allah'ım, senden hayırlı bir giriş ve hayırlı bir çıkış dilerim. Allah'ın adıyla girdik ve Allah'ın adıyla çıktık. Rabbimiz Allah'a tevekkül ettik," desin ve ailesine selam versin," buyurdu." [400]

3254-Müslim, Ebu Hamid veya Ebu Üseyd (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Biriniz mescide girdiğinde, Hz. Peygamber (a.s)'e (salat ve) selam okusun, sonra da; "Allah'ım, bana rahmet kapılarını aç," desin. Çıktığında da: "Allah'ım, senin fazlından diliyorum," desin," buyurdu." İbni Sünni de rivayetinde şöyle bir şey daha aktarmıştır: "Çıktığında da Hz. Peygamber (a.s)'e (salat ve) selâm okusun sonra; "Allah'ım, beni kovulmuş Şeytan'm şerrinden koru," desin," buyurdu." Bu fazlalığı; İbni Mace, İbni Huzeyme ve Ebû Hatim bin Hibbân da sahihlerinde hâ mükesser olarak rivayet etmişlerdir.[401]

3255-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As. (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) mescide girdiğinde; "Kovulmuş Şeytan'dan Ulu Allah'a, Yüce Zatına ve ezeli hakimiyetine sığınırım," diyor ve bunu söylediğinde Şeytan; "Benden günün geri kalanını kurtardı," diyor ve; "Bunu söylediğinde Şeytan; "Benden günün geri kalanını kurtardı," der," buyuruy ordu."[402]

BAZI MECLİS (OTURUM) ADABI VE DUALARI

3256-Buhari ve Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Yollarda oturmaktan sakının.""Ya Rasulullah, yollarda oturmamız kaçınılmazdır, oralarda konuşuruz," dediler. O zaman Allah Rasulü (a.s):"Oturmaktan başka çareniz kalmazsa, yola hakkını verin," buyurdu. "Yolun haki nedir ya Rasulullah?" dediler."Gözü kısmak, sıkıntı vermemek, selamı almak, iyiliği emredip kötülükten sakındırın aktır," buyurdu."[403]

3257-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim bir yere oturur da Allah'ı zikretmezse, Allah tarafından mesul tutulması haktır. Kim bir yere yatar da Allah'ı zikretmezse, Allah tarafından mesul tutulması haktır. Ve kim bir yolda yürür de Allah'ı zikretmezse, Allah tarafından mesul tutulması haktır." Tirmizi'nin rivayetinde [404] ise şöyle geçer:
"Bir topluluk, bir yere oturup orda Allah'ı zikretmez, peygamberlerine salavat okumazlarsa, mutlaka tutulurlar. (Ondan sonra da Allah) onlara dilerse azab eder, dilerse bağışlar," buyurdu."[405]

3258-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir topluluk bir meclisten (sohbetten, oturumdan, toplantıdan) Allah'ı zikretmeden kalkarsa, mutlaka bir eşek leşi yemiş gibi kalkarlar ve ileride de pişman olurlar."[406]

3259-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Bir topluluk, bir yere oturur da orada Allah Azze ve Celleyi zikretmez; ve Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okunmazsa, sevap işlediklerinde Cennet'e j bile girseler kıyamet günü yine de pişman olurlar." [407]

3260-Taberani, Ebu Ümame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir yerde oturup da oradan Allah'ı zikretmeden ve Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okumadan kalkan bir topluluğun o oturumu, kendileri için1 mutlaka bir

mesuliyettir,"[408]

Bir Açıklama

Daha Önceki bölüme zikir meclislerinde dua etmeye davet edenlerin yanısıra "Subhanallah velhamdülülah ve la ilahe illallahu vallahü ekber," denilmesine dair hadislerle Cehennem'den Allah'a sığınmanın ve Cennet'i is^tememin mendup olduğuna ilişkin hadisleri görmüştük. Bu bölümde de herhangi bir mecliste Rasulullah (a.s)'a salavat okumaya ve mutlak surette kayıtsız şartsız zikretmeye çağıran bir çok hadis gördük. Üstelik bu hadisler; yapılması istenen zikrin herhangi bir siga ile gerçekleşmesinde ve meclislerin herhangi bir zikir çeşidiyle dolmasında sakınca olmadığını gösteren mahiyette bulunuyor.[409]

3261-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir yerde oturup da orada Allah'ı zikretmeyen her topluluk, o oturumu kıyamet günü bir pişmanlık olarak görecektir."[410]

3262-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir yerde oturup da ileri-geri çok konuşarak o oturduğu yerden kalkmadan; "Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehadet ederim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim," diyen kimsenin; o oturumda işlemiş oldukları mutlaka bağışlanır."[411]

3263-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasululah (a.s) şöyle buyurdu: "Oturduğu meclisten kalkmadan üç defa şu kelimeleri söyleyenlere, bu kelimeler keffaret olur. Bu kelimeleri bir hayır meclisinde ve zikir meclisinde söylerse, belgenin mühürle mühürlendiği gibi, o meclis, o kişi için, o kelimelerle mühürlenir: "Seni hamdinle teşbih ederim Allah'ım, senden başka ilah yoktur. Senden bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim."[412]

3264-Nesai, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s), bir meclise oturduğunda veya namaz kıldığında baztıj şeyler söylerdi. Hz. Aişe O'na bu sözleri niye söylediğini sorunca Allah Raf' sulu (a.s): "Eğer hayır (iyi)

konuştuysa, bu sözler, o iyi konuşması içiriş kıyamete kadar bir mühür, şer (kötü) konuştuysa da keffaret olur: (Onlar şunlardır:) "Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden başka ilah yoktur. Sen| den bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim."[413]

3265-Taberani, Kebir, Evsat ve Sağır'de Râfi bin Hadîc (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasuhıllah (a.s) bir meclisten; "Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim," demeden kalkmaz sonra da: "Bunlar mecliste işlenenlere keffarettir," buyurdu."[414]

3266-Taberani, Cübeyr bin Mut'im (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Her kim, bir zikir meclisinde; "Allah'ım, hamdi ile teşbih ederim. Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehadet ederim. Senden bağışlanmamı dilerim ve sana tevbe ederim," derse, üzerine vurulan mühür gibidir. Her kim de bunu ileri - geri konuşulan bir mecliste söylerse, kendisi için keffarettir." Bir diğer rivayette ise şöyedir: "Meclisin keffareti; "Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden başka ilah yoktur. Benim tevbemi kabul et. Beni bağışla," demeden kalkmamaktır. Bunları üç defa söyler, Eğer ileri-geri konuşulan bir meclis ise onun için keffaret, yok eğer zikir meclis ise üzerine mühür olur," buyurdu."[415]

3267-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer, Hz. Peygamber (a.s)'in bir meclisten kalkmadan önce yüz defa; Allah'ım, beni bağışla, benim tevbemi kabul eyle. Şüphesiz sen, tevbeleri çokça kabul ve çokça merhamet buyuransın," dediğini sayıyordu." [416]

3268-Tirmizi, ibni Ömer (r.a)'in azatlı kölesi Nâfi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Ömer, bir mecliste oturduğunda oturum arkadaşlarına şu kelimelerle dua etmeden kalkmaz ve Rasulullah (a.s)'ın oturum arkadaşlarına kelimelerle dua ettiğini söylerdi: "Allah'ım, bize, haşyetinden bizimle sana isyan edenlerin arasını engelleyecek, itaatinden bizi Cennet'ine ulaştıracak, yakîninden dünya sıkıntılarını bize kolaylaştıracak şeyleri taksim eyle. Bizi yaşattığın sürece kulaklarımızdan, gözlerimizden ve gücümüzden yararlandır, bunları bize varis eyle. İntikamımızı, bize zulmedenlere tahsis et. Bize düşmanlık yapanlara karşı bize yardım eyle, bizi dinimiz hususunda cezalandırma, dünyayı en büyük endişe

kaynağımız ve ilmimizin gayesi yapma. Bize acımayacakları, bize musallat kılma."[417]

3269-Hâkim, Said bin Ebu Hasan (raydan şöyle rivayet etmiştir: "Bir şahitlik için bir evde oturuyorduk. Derken yanımıza Ebu Bekre geldi. Bir adam ona yer vermek için oturduğu yerden kalktı. Bunun üzerine Ebu Bekre (r.a):
"Rasulullah (a.s) şöyle dedi; "Bir adam bir adamı oturduğu yerden kaldırıp sonra da onun yerine oturmasın. Elinzii sahip olmadığınız kimsenin elbisesine sürmeyin, buyurdu," dedi."[418]

ENDİŞE VE KORKU ANINDA YAPILACAK BAZI DUALAR

3270-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir. "Rasulullah (a.s) hüzünlendiğinde: "Ululuk ve hilim sahibi Allah'tan başka ilah yoktur. Yüce Arş'm sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Göklerin Rabbi ve yeryüzünün Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Değerli Arş'ın sahibi Allah'tan başka ilah yoktur," derdi."[419]

3271- Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir gün mescide girdi. Bir de baktı ki Ensar'dan Ebu Umame adındaki sahabi orada oturuyor. "Ebu Ümame, niye seni namaz vakti dışında mescidde otururken görüyorum?" buyurdu."Beni sıkıntılar, endişeler ve borçlar mecbur etti ey Allah'ın Rasulü," dedi. O da:"Sana, söylediğinde Allah Azze ve Celle'nin endişeni gidereceği ve borcunu ödeteceği bir söz söyleyeyim mi?" buyurdu. "Elbette ya Rasulullah," dedi. Bunun üzerine "Sabaha eriştiğinde ve akşama çıktığında; "Allah'ım, endişeden ve hüzünden sana sığınırım. Acizlikten ve tembellikten sana sığınının. Cimrilikten ve korkaklıktan sana sığınırım. Borcun üstün gelmesinden ve adamların (alacaklıların) başa üşüşmesinden sana sığmrım," de," buyurdu. Ebu Umame: "Bunları söyledim de Allah endişemi giderdi ve borcumu ödetti/ dedi."[420]

3272-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s), kendisini bir mesele endişelendirdi mi, "Ya Hayy, ya Kayyûm, senin rahmetinle yardım dilerim," derdi."
İsnadında şöyle denmiştir: "Rasulullah (a.s), "Ya zel-celali velikram, sözünü çok söylerim," buyurdu." '[421]

3273- Ebu Davud, Esma binü Umeys (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Sana hüzünlendiğin sırada -veya hüzünlenmede- söyleyeceğin birkaç kelime öğreteyim mi? "Allah, Allah benim Rabbimdir, O'na hiçbir şeyi ortak koşmam," de."[422]

Bir Açıklama

Bazı âlimler, Allah'ı yalnızca "Allah" ismiyle zikretmenin meşru olduğuna bu hadisi delil getirmişlerdir. Ayrıca Müslim'in şu hadisini de delil getirmişlerdir: "Yeryüzünde, "Allah, Allah diyen," bulundukça kıyamet kopmaz." Bazı âlimler ise bu konuda tartışmışlardır.Rabbinin ismini zikret ve kalbini her şeyden boşaltarak bütün gönlünle^ .O'na yönelt" ayeti bu hususta mücadele edenlerin aleyhine delildir. Allah diyenin, Allah'ı en yüce ismiyle zikrettiğinde şüphe yoktur. Karşı çıkanlar zikrin anlamını da hikmetini de kavramamışlardır. Çünkü Allah ismiyle zikretmeye engel olmuşlardır. Zira kalbin Rabbini zikreder kalması, zikirlerin tabii amacıdır. Bu da herhangi bir şey ilave edilmese de sadece Allah isminin zikredilme siyle gerçekleşir. Yaratılanların zikrinin, yaratanı zikre kıyaslanması yanlış bir kıyastır.[423]

3274-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Çok hüzünlenen kimse; "Allah'ım, ben senin kulunum. Kulunun oğluyum ve cariyenin oğluyum. Senin avucundayım. Dizginim senin elindedir. Hakkımda vereceğim hüküm geçerlidir. Hakkımda takdir buyurduğun adaletlidir. Senden kendimi isimlendirdiğim veya kitabında indirdiğin veya katındaki gayb hazinende kendine sakladığın her isminle, Kur'an'ı kalbimin baharı, endişe ve hüznümü giderici eylemeni dilerim," desin. Bir kul bunu söylerse, Allah onun gamını mutlaka giderir ve yerine ferahlık verir," buyurdu."[424]

3275-Ahmed bin Hanbe!, Ebu Bekre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hüzünlenmişsen (söyleyeceğin) kelimeler; "Allah'ım, senden rahmetijj ni dilerim. Beni göz açıp kapayana kadar kendime bırakma. Bütün işiı düzelt. Senden başka ilah yoktur," kelimeleridir."[425]

3276-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s), bir mesele kendisini endişelendirdiğinde başını gökyüzüne kaldırır ve, "Yüce Allah'ı teşbih ederim," der, dua etmede gayret gösterir; "Ya Hayy, ya Kayyum," derdi." Razzin'in zikrettiği bir rivayette de şöyle[426] geçer:
"Rasulullah (a.s), bir mesele kendisini endişelendirdiğinde başını göğe kaldırır;

"Yüce Allah'ı teşbih ederim. Allah'ım, derdimi sana açarım. Senden yardım dilerim. Sana güvenirim. Ey Hayy ve ey Kayyum," derdi." [427]

GELİŞMELER KARŞISINDA YAPILACAK DUALAR "NASILSIN?" SORUSUNA VERİLECEK CEVAP

3277-Taberani, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir adama: "Nasıl sabahladın ey falan?" diye sordu. "Allah'a hamdederek ya Rasulallah," diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ben de senden bunu beklerdim."[428]

3278-Taberani, Yunus bin Meysera bin Halbes (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Vasile bin Eska'a rastladım, selam verdim ve : "Allah iyilik versin, nasılsın ey Ebu Şeddad?" dedim. "İyiyim yeğenim," diye cevap verdi."[429]

Yıkanırken, Uyurken Ve Elbiseleri Çıkarırken Yapılacak Dua

3279-Taberani, Evsat'ta, Enes, (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Cinlerin gözünü kapamanın ve insanoğullarmın avretlerini gizlemenin yolu, Müslüman kimsenin elbisesini çıkarmak istediğinde; "O'ndan başka ilah olmayan Allah'ın adıyla," demesidir," buyurdu."[430]

Tuvalete Girerken Yapılacak Dua

3280-Buhari ve Müslim, Enes (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) tuvalete girişi sırasında; "Allah'ım, erkek ve dişi Şeytan'larm şerrinden sana sığınırım," buyurdu."[431]

Tuvaletten Çıkarken Yapılacak Dua

3281-Ebu Davud, Hz. Aişe(r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) tuvaletten çıktığında; "Senin bağışlamanı dilerim," buyurdu."[432]

Abdestten Sonra Yapılacak Dua

3282-Nesai, Ebu Musa Eş'arî (rü)'den şu şekilde rivyet etmiştir: "Rasulullah

(a.s)'a abdest suyunu getirdim. Abdest aldı. Dua ettiğini duydum. Şöyle diyordu: "Allah'ım, günahımı bağışla. Evimi genişlet ve rızkımı bana bereketli eyle." "Ey Allah'ın peygamberi, senin şöyle şöyle dua ettiğini duydum," dedim. "(Bu istediklerim) istenmedik bir şey bıraktılar mı? "buyurdu." İmam Nevevi der ki: "Abdest alırken dua etmeye gelince, bu konuda Hz. Peygamber (a.s)'den herhangi bir şey gelmemiştir. Ancak fakîhler, abdest alırken seleften gelmiş dualarla dua etmenin müstehap olduğunu söylemiştir. Onların söylediklerinden çıkan sonuca göre şöyle dua etmek lazımdır: Besmeleyi çektikten sonra "Elhamdülillahillezi ceale'l mâe tahûrun ve ceale'l-İslame nûrâ (Suyu Temizleyici ve İslam'ı nur kılan Allah'a hamd olsun.)" Mazmaza anında, ağza su verirken; "Allahümme eskınî min havdı nebiyyikine ke'sen la azm'u badehu ebeden (Allah'ım, bana peygamberinin havuzundan, ondan sonra asla susamayacağım bir kâse su içir.)" İstişah anında, burna su verirken; "Allahümme la tuharrimnî râ'ihate naîmike ve cennatik (Allah'ım, beni nimetlerinin ve cennetlerinin güzel kokusundan mahrum bırakma.)" Yüzünü yıkarken; "Allühümme beyyıd vechî yevme tebyaddu vücûh ve tesveddü vücûh (Allah'ım, bazı yüzlerin bayazlanacağı, bazı yüzlerin de kararacağı günde benim yüzümü ak kıl.)" Ellerini yıkarken; "Allahümme a'tınî kitâı bi-yemînî, Allahümme la tu'tınî kitabî bi-şimalî (Allah'ım, amel defterimi bana sağ tarafımdan ver. Allah'ım, amel defterimi bana sol tarafımdan verme.)" Başını mesh ederken; "Allahümme harim şa'rî ve beşerî ale'n-nâr ve ezalleni tahte Arşıke yevme la zille illa zilluk (Allah'ım, saçımı ve derimi Cehennem'e haram kıl ve beni kendi gölgenden başka gölge olmayan günde Arşının altında gölgelendir.)" Kulaklarını mesh ederken; "Allühümme1 c-alnî minnellezine yestemi'ûne'l-kavle fe-yettebi şûne ahseneh (Allah'ım, beni hak sözü işitip de en güzeline uyan kullarından eyle.)" Ayaklarını yıkarken ise; "Allahümme sebbit kademeyye ale's-sırât (Allah'ım, ayaklarımı köprüsü üzerinde sağlam tut.")der. En iyisini şüphesiz yüce Allah bilir."[433]

Geceleyin Uyanıp Evden Çıkınca Yapılacak Dua

İmarn Nevevi der ki: "Kişinin geceleyin uyanıp da evinden çıktığında, gökyüzüne bakması ve Ali İmran Suresi'nin son ayetlerini sure sonuna kadar okuması müstehaptır: "Şüphesiz göklerin ve yeryüzünün yaratılışında..." Sahih-i Buhari ve Müslim'de Rasulullah (a.s)'ın böyle yaptığı geçmektedir. Ancak gökyüzüne baktığı Buhari'de geçer, fakat Müslim'de geçmez.[434]

3283-Buhari ve Müslim, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) üç rekat vitir namazı kıldı. Sonra müezzin ezan okudu. (Sabah ezanı) sabah okudu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle diyerek namaza çıktı: "Allah'ım, kalbime bir nur koy, dilime bir nur koy, kulağıma bir nur koy, gözüme bir nur koy, arkama bir nur koy, önüme bir nur koy, üstüme bir nur koy, altıma bir nur koy. Allah'ım, bana bir nur ihsan et." Bir rivayette [435]şöyle bir ilave vardır: "Sağıma bir nur, soluma bir nur koy." Bir rivayette ise şöyledir: [436]"Beni nur eyle." Bir rivayette de[437] şu şekildedir: "Nefsime bir nur koy ve benim için bir nur büyüt." Yine bir rivayette [438]şöyledir: "Küreyb şöyle dedi: "Yedi tanesini de ezberlemiştim unuttum. Abbas'ın torunlarından birisine rastladım da bana bunları rivayet etti. Şunları saydı: Sinirimde, etimde, kanımda, saçımda ve cildimde... ve iki özelliği zikretti."[439]

Dersler Ve Öğütler

Allah'a yürüyenler, bu hadisten haz duyduklarını söylerler. Buna göre, Allah Teala'nın kullarına ikram ettiği bazı nurlar vardır. Rasulullah (a.s) da bu hadiste bu nurları sonuna kadar istemiştir. Hadis yorumcuları bu hadis hakkında bir takım şeyler söylemişlerdir. Bunlar Özetle şöyledir: İmam Beğavi [440] şöyle der: "Organlarına ve dört bir yönüne nur istedi. Bundan maksat, hakkın açığa kavuşması, ışığı ve hakkı görebilin esidir. Dolayısıyla bütün organlarına, vücuduna, tasarruflarına, hareketlerine durumlarına ve altı yönüne nur istedi ki, bunlardan herhangi birini yitirmesin." İbni Hacer ise Feth [441]'de şöyle der: "Kurtübi der ki: "Allah Rasulü (a.s)'nün dilediği bu nurların zahir yani görünen anlamda olması mümkündür. Bu durumda Allah'tan kıyamet günü her bir organına hem kendisine, hem de ümmetine veya Allah'ın dilediği kimselere o karanlığı aydınlatacak bir nur koymasını dilemiştir. En doğrusu şöyle demektir: İlim ve hidayet yerine kullanılmıştır. Nitekim Allah Teala: "Rabbinden bir nur üzere olan"[442] "ve kendisine insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz," [443] buyurmuştur. Aslında anlamı şöyledir: Nur, nisbet edildiği şeyin görüntüsüdür. Görme nuru, görünecekleri gösterir. Kalb nuru ise bilgileri

gösterir. Organların nuru da organlar ile yapılan itaatlerdir. Tîbî demiştir ki: "Organlara birer birer nur istemenin anlamı, marifet ve taat nurlarıyla donanıp bunlar dışındakiler den arınmaktır." İbni Hacer [444] "Yedisi tabuttadır," sözü ile ilgili olarak da şunları söyler: "Tabut sözünden neyi kastettiği hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Dimyati, Haşiyesinde bundan maksadın kalb kafesi göğüs olduğunu kesin bir dille belirtmiştir. Ondan önce de İbni Battal ve Davudi, tabuttan göğsün kastedildiğini söylemişlerdir. Ayrıca İbni Battal şunu da eklemiştir: "İlmi ezberleyene; "Onun ilmi, tabuta bırakılmıştır," denir."İmam Nevevi de başka alimlere uyarak: "Tabuttan maksat, eşyaları koruyan tabuta (sandığa) benzetilmiş böğürler ve kalbi kapsayan şeylerle diğer1 organlardır. Ravi demek istiyor ki, "Yedi kelimeyi de ezberlemiştim ama1 unuttum." Şu da söylenmiştir: Maksat, Beni İsrail'in içinde sekinet bulunan tabu- n tunda yazılı yedi nurdur. " İbnü'l-Cevzi ise şöyle açıklanmaktadır: "Tabut derken sandık demek istiyor. Yani o yedi şey, o ana kadar muha-j faza etmediği bir sandığında yazılı yedidir.Yine İbni Hacer şöyle der: "Bu görüşü Ebu Avene'nin Ebu Huzeyfe tankıyla bu husustaki hadisin, senediyle Sevri'den yaptığı şu rivayet destekler: "Küreyb: "Altısı, yanımdaki bir sandıkta yazılıdır," dedi."[445]

Korkma Ve Ürkme Anında Yapılacak Dualar

3284-Nesai, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah Ca.s), kendisini bir şey korkuttuğunda; "O Allah'tır. Allah benim Rabimdir. O'nun ortağı yoktur," buyururdu."[446]

3285-Ebu Davud, Amr bin Suayb (r.a.) vasıtasıyla babası ve dedesi tarîkıyla şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) korkuya karşılık kendilerine; "Gazabından ve kullarının Şerrinden şeytanların vesveselerinden ve hazır bulunmalarından Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," kelimelerini öğretiyordu. Abdullah bin Amr bu kelimeleri aklı eren çocuklarına öğretiyor, aklı ermeyenlerine bir kağıda yazarak boyunlarına asıyordu."[447]

Bir Topluluktan Korkma Sırasında Yapılacak Dua

3286-Ahmed bin Hanbel, Ebu Musa Eş"arî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz.

Peygamber (a.s) bir toplumdan korktuğunda; Allah'ım, seni boyunlarına vekil tayin eder, şerlerinden de sana sığnırız," derdi."[448]

Şeytan Musallat Olduğunda Ve Korkulduğunda Yapılacak Dua

Allah Teala şöyle buyurur: Eğer seni Şeytan'dan bir dürtme dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten, bilendir." [449] "Sen Kur'an'ı okuduğun vakit, biz seninle ahirete inanmayanların arasına görünmez bir perde çekeriz." [450] Öyleyse Allah'a sığınmak ve daha sonra Kur'an'dan az da olsa okumak gerekir.

3287-Müslim, Ebu'd-Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) namaz kılmaya kalktı. Önce; "Senden Allah'a sığınırım/' dediğini duyduk. Elini sanki bir şey alacak gibi uzattı. Namazını bitirince; "Ya Rasulullah, namazda daha önce söylediğini duymadığımız bir şey söylediğini duyduk ve elini uzattığını gördük/' dedik. "Allah'ın düşmanı İblis, yüzüme atmak için ateşten bir alev getirdi. Bunun üzerine üç defa; "Senden Allah'a sığınırım," dedim. Sonra da; "Seni Allah'ın bütün lanetiyle lanetlerim," dedim. Bunun üzerini üç defa geriledi. Sonra onu yakalamak istedim. Kardeşim Süleyman'ın duası olmasaydı, Medineliler'in çocuklarının oyuncağı olacak şekilde bağlanmış, yakalanmış olurdu," buyurdu."[451]

Başarısızlık Anında Yapılacak Dualar

3288-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Kuvvetli mü'min, Allah katında zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevimlidir. Ancak her ikisinde mutlaka bir hayır vardır. Sana faydası dokunacak şeye aşırı istek göster. Allah'tan yardım dile, gevşeklik gösterme. Başına bir şey gelirse; "Keşke şöyle yapsaydım, şöyle şöyle olurdu," deme. Sadece "Allah böyle takdir buyurdu. O'nun dilediği olur," de. Çünkü "keşke" sözü, Şeytan'm ameline yol açar"[452]

3289-Ebu Davud, Avf bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (a.s) iki adamın davasına baktı. Aleyhine hüküm verilen, arkasına

dönünce; "Allah bana yeter, O ne güzel vekildir," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s): "Allah Teala acizliği kınar. Bilakis senin akıllı davranman gerekirdi. Bu işin hakkından gelemediğinde, işte o zaman; "Bana Allah yeter, O ne güzel vekildir," de," buyurdu."[453]

Ümitsizlik Ve Sıkıntı Anında Yapılacak Dua

3290-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: Hendek Savaşı'nda: "Ya Rasulullah, yürekler ağza geldiğinde söyleyeceğimiz bir şey var mı?" diye sorduk. Evet. "Açıklarımızı kapat, korktuklarımızdan emin kıl," deyin," buyurdu. ihayet Allah (cc) düşmanlarımızın suratına rüzgarla kum ve, çakü taşlarını) çarpı verdi. Allah (cc) onları rüzgarla hezimete uğrattı." [454]

Zor Bir İş Karşısında Yapılacak Dualar

3291-İbni Hibban, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: Rasulullah (a.s); "Allah'ım, senin kolaylaştırdığından başka kolay yoktur," buyurdu."[455]

Ağır Borç Yükü Altında Yapılacak Dualar

3292-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'ten rivayet etmiştir: Hz. AH (r.a)'ye efendisiyle mükatebe akdi imzalamış bir köle gelerek: "Antlaşmamı yerine getirmekten aciz kaldım. Bana yardım et," dedi. Hz, Ali (r.a) de:
"Sana, bana Rasulullah (a.s)'m öğrettiği bazı kelimeleri öğreteyim mi? Sabır Dağı kadar borcun da olsa ödersin:
Allah'ım, haramına karşı bana helalini yetir ve ihsanınla beni kendinden başkasına muhtaç eyleme," de," dedi."[456]

3293-Taberani, Sağîr'de, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: Rasulullah (a.s), Muaz'a: "Sana bir dua öğreteyim mi? Uhud Dağı kadar borcun olsa bile Allah o borcu, bu dua sayesinde ödetir. Ey Muaz; "Allah'ım, mülkün sahibi, mülkü dilediğine verirsin. Ve mülkü dilediğinden çeker alırsın. Dilediğini yükseltirsin. Dilediğini alçaltırsın. Hayır, senin elindedir. Sen her şeye kadirsin. Ey dünyanın ve ahiretin Rahman'ı, dünyayı ve ahire-ti dilediğine verir, dilediğine vermezsin. Bana, sayesinde beni senden başkalarının acımasına

muhtaç etmeyecek bir acımayla acı"de," buyurdu."[457]

Küçük Veya Büyük Bir Musibet Geldiğinde Yapılacak Dua

Allah Teala şöyle buyuruyor: Sabredenleri müjdele. Ki, onlar başlarına bir bela geldiği zaman; "Biz Allah'ın (dünyada takdirine teslim olmuş kulları) yız ve biz (ahirette de) yine O'na döneceğiz." derler. İşte onlara Rablerinden mağfiret ve rahmet vardır. Ve işte onlar hidayete erenlerin ta kendileridir." [458]

3294-İbni Sünni, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s.) şöyle buyurdu: Biriniz herşeyde, hattâ ayakkabısının bağı koptuğunda bile "Inna lillah ve inna üeyhi raciun," desin. Çünkü o da belalardan bir beladır."[459]

HİLALİ GÖRÜNCE YAPILACAK DUA

3295-Tirmizi, Talha bin Ubeydullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: Rasulullah (a.s) hilali görünce; "Allah'ım, hilali üzerimize hayırla, selametle ve İslam'la doğur. Ey hilâl, benim de, senin de Rabbin Allah'tır," buyuruyordu."[460]

Gök Gürleyince, Bulut Görününce Ve Rüzgar Çıkınca Yapılacak Dualar

3296-MüsIim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: Rasulullah (a.s) rüzgar şiddetlenince; "Allah'ım, senden bu rüzgarın hayrını ve rüzgarda bulunan hayrı ve gönderdiğin şeyin hayrını dilerim. Rüzgarın şerrinden, rüzgarda bulunan serden ve gönderdiğin şeyin şerrinden de sana sığınırım," buyurdu."

Tirmizi "Rüzgar estiğini gördüğünde..." demiştir.[461]

3297-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) gökyüzü ufkunda dikilmiş bir bulut görünce işini bırakır, namazdaysa çabucak kıldırır ve sonra; "Allah'ım, bunun şerrinden sana sığınırım," buyururdu. O bulut yağmur yağdırırsa da; "Allah'ım, faydalı ve bereketli eyle," derdi." [462]

3298-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m; "Rüzgarlar, Allah Teala'nın esintisindedir. Allah'ın esintisi de ya rahmet getirir

ya da azab getirir. Rüzgarı gördüğünüzde ona sövmeyin. Allah'tan hayrını isteyin ve şerrinden Allah'a sığının," buyurduğunu duydum."[463]

3299-Tirmizi, Übeyy bin Kâb (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Rüzgara sövmeyin. Hoşlanmadığınız bir şey gördüğünüzde; "Allah'ım, senden bu rüzgarın hayrını, bu rüzgardaki hayrı ve rüzgara emredilen şeyin hayrını isteriz. Bu rüzgarın şerrinden, bu rüzgardaki serden ve rüzgara emredilen şeyin şerrinden de sana sığınırız," deyin," buyururdu."[464]

3300-Taberani, Seleme bin Evka (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) rüzgar şiddetlendiğinde; "Allah'ım, bereketsiz değil, bereketli kıl," derdi."[465]

Hapşırana Rahmet Okumak (Teşmit)

3301-Buhari, Ebu Hureyre, (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz, hapşırdığında; "Allah'a her halükarda hamd olsun," desin. Kardeşi de veya arkadaşı da ona; "Allah sana rahmet eylesin," desin. O, kendisine; "Allah sana rahmet etsin" deyince, hapşıran; "Allah size hidayet versin ve halinizi düzeltsin," desin."[466]

3302-İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in azatlısı Nafi(r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Ömer hapşırdığında kendisine; "Allah sana rahmet etsin," denilince; "Allah bize de, size de rahmet etsin. Bizi de sizi de bağışlasın," derdi." [467]

3303-Tirmizi, Hilal bin Yesaf (r.a)'tan, o da Salim bin Ubeyd Eşca'î den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Salim, bir toplulukta beraber yolculuk yapıyordu. Topluluktan bir adam hapşırıp; "Allah'ın selamı üzerine olsun," dedi. Salim de ona; "Allah'ın selamı, senin ve annenin üzerine olsun," diye cevapladı. Adam biraz kızar gibi oldu. O zaman Salim; "Dikkatini çekerim. Ben sana Hz. Peygamber (a.s)'in söylediğinden başka bir şey söylemedim," dedi." Tirmizi'nin rivayeti böyledir. Ebu Davud'unki [468] ise şöyledir: "Salim de ona; "Allah'ın selamı, hem senin hem de annenin üzerine olsun," dedi. Adam: "Annemi, ne hayırla ne de şerle

anmanı isterdim," dedi. Salim: "Ben sana ancak Rasulullah (a.s)'m dediği gibi bir laf ettim. Biz O'nun yanında oturuyorken-Hadisin bundan sonrası hem Tirmizi'de, hem de Ebu Davud'da aynıdır- ansızm birizi Hz. Peygamberi (a.s)'in huzurunda hap-şırıp; "Allah'ın selâmı üzerine olsun," dedi. Rasulullah (a.s) da: "Allah'm selamı, hem senin hem de annenin üzerine olsun/'buyurarak şöyle ekledi: "Biriniz hapşırdığında; "Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun," desin. O da ona; "Allah bizi de, sizi de bağışlasın," diye karşılık versin," buyurdu."[469]

3304-Tirmizi, -İbni Ömer'in azatlısı Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam İbni Ömer'in yanıbaşında hapşırıp; "AHIah'a hamd, Rasulullah (a.s)'a selam olsun," dedi. İbni Ömer de:
"Ban de; "Allah'a hamd, Rasulullah (a.s)'a selam olsun," diyorum. Ancak Rasuîullah (a.s) bize hapşırdığımızda böyle söylememizi öğretmedi. Sadece; "Her halükârda Allah'a hamd olsun," dememizi öğretti," dedi."[470]

Kadir Gecesi Yapılacak Dua

3305-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Dedim ki: "Ya Rasulullah, Kadir Gecesi'ne rastlarsam nasıl dua edeyım; de." Rasulullah (a.s.) şöyle buyurdu: "Allah'ım, sen affedicisin, cömertsin. Affetmeyi seversin. Beni affet de "[471]

Kur'an Ezberlemek Ve Ezberini Unutmamak İçin Yapılacak Dualar

3306-Tir m izi, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m yanında otururken Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a) geldi. "Anam babam sana feda olsun ya Rasulullah. Kur'an ansızın ezberimden çıktı. Hatırlayamadığımı hissediyorum," dedi. Allah Rasulü (a.s) de: "Ya Ebu Hasan, sana Allah'ın faydasını dokunduracağı ve ezberindekile-ri unutturmayacağı bazı kelimeler öğreteyim mi?" "Evet ya Rasulullah, öğret," dedi. "Cuma gecesi olunca, yapabilirsen gecenin son üçte birlik kısmında kalk. Çünkü önemli bir zaman dilimidir ve o anda yapılan dualar makbuldür. Kardeşim Yakub, oğullarına: "Cuma gecesi olunca sizin için Rabbime istiğfar edeceğim,"[472] demişti. "Gecenin son üçte birlik kısmında kalkmazsan, yarısında kalk. O zaman da kalkmazsan, başında kalk. Dört rekat namaz kıl. İlk Rekatta Fatiha ile Ya-sin'i

okursun. İkincisinde Fatiha ile Hamim Duhan'ı okursun. Üçüncüsünde Fatiha ile Eliflammim Tenzil Secde'yi okursun. Dördüncü rekatta ise Fatiha ile Tebareke Mufassal'ı okursun. Teşehhüd yaptıktan sonra Allah'a hamd et ve güzelce sena eyle. Bana da salavat oku ve güzelce oku. Diğer peygamberlere de salavat oku. Mü'min erkeklere, mü'mine hanımlara ve senden önce dünyaya gelmiş mü'min kadşelerine istiğfar getir, bağışlanmalarını dile. Bunun sonunda şöyle de: "Allah'ım, beni yaşattığın sürece günahları hep terk etme nimetiyle merhamet buyur, beni ilgilendirmeyen şeylerden el çektir, bana razı olduğun şeyleri güzelce görme rızkını ihsan et.Ya Allah, ey gökleri ve yeri yaratan, büyüklük ve ikrama karşı konulamaz üstünlük sahibi, ey Allah, ey Rahman, senden ululuğun ve yüzünün nuru hürmetine bana öğrettiğin gibi gönlümü kitabını ezberlemeye mecbur et, bana kitabını seni razı edecek şekilde okumayı nasib et. "Ey Allah, ey göklerin ve yerin yaratanı, celal, ikram ve karşı konulmaz üstünlük sahibi, ey Allah, ey Rahman, senden ululuğun ve yüzünün nuru hürmetine kitabınla gözümü nurlandırmam, dilimi açmanı, gönlüme huzur vermeni, içimi rahatlatmanı ve vücudumu temizlemeni diliyorum. Bana hakka ulaşmada senden başkası yardım edemez, bana hakkı senden başkası veremez. Güç de, kuvvet de ancak ulu ve yüce Allah sayesindedir." Ey Hasan'ın babası, bunu üç veya beş ya da yedi cuma yap. Allah'ın izniyle kabul olunacaktır. Beni peygamber gönderene yemin olsun ki, (bu dua) hiç bir mü'mini şaşmamıştır asla," "buyurdu." İbni Abbas anlatmaya şöyle devam etti: "Vallahi Hz. Ali (r.a) beş veya yedi cuma sonra yine Rasulullah (a.s)'ın meclisine geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulullah, ben tek başıma kaldığımda dört ayet veya o civarda bir kaç ayet ezberliyordum. Kendi kendime okuduğumda ezberliyemiyordum. Bugün ise, bir günde kırk veya bir o kadar ayeti öğreniyorum. Kendi kendime okuduğumda bakıyorum, sanki Allah'ın kitabı gözümün önünde. Eskiden bir hadis dinliyordum. Kendi kendime tekrarladığımda ezberimde olmadığını görüyordum. Bugün ise, bir kaç hadis dinliyorum. Sonra tekrarladığımda bir harf bile atlamıyorum." Bunun üzerine Rasulullah (a.s) o anda şöyle buyurdu: "Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki ey Ebu Hasan, sen bir inanmış kişisin (mü'min)."[473]

Nikah Kıyıldıktan Sonra Eşler Üzerine Yapılacak Dualar

3307-Nesai, Hasan Basrî (rh.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Akil bin Ebu Talib, Cüşemoğlullarmdan bir kadınla evlendi. "Allah geçimlilik ve oğullar versin," dediler. Bunun üzerine: "Rasulullah (a.s)'m dediği gibi: "Allah

hakkınızda mübarek kılsın, Allah sizin için mübarek etsin," deyin," dedi."[474]

3308-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamer (a.s), evlendiğini haber verdiğinde Abdurrahman bin Avf a: "Allah sana mübarek kılsın," demiştir."[475]

3309-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s), bir insan evlendi mi; "Allah sana mübarek kıl Allah hakkında mübarek kılsın. Aranızı hayırla birleştirsin," buyururdu[476]

Eşiyle İlişkiye Girmek İstediğinde Yapılacak Dua

3310-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dikkat edin. Biriniz eşine yaklaşmak istediğinde -veya eşine yaklaştığında- "Bismillah,. Allah'ım, Şeytan'ı bizden uzaklaştır, Şeytan'ı bize vereceğin çocuktan da uzaklaştır," dediğinde, bu ilişkiden bir çocuk nasib edilirse, Şeytan o çocuğa asla zarar veremez." [477]

Bazı Hayvanların Sesleri Duyulduğunda Yapılacak Dualar

3311-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Horoz ötüşlerini duyduğunuzda Allah'ın lütfundan isteyin. Çünkü horozlar bir melek görmüşlerdir. Eşek anırmasını işittiğinizde ise Şeytan'dan Allah'a sığının. Eşekler de bir Şeytan görmüşlerdir."[478]

3312-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Köpeklerin havladığını, geceleyin eşeğin anırdığını duyduğunuzda Allah'a sığının. Çünkü onlar sizin görmediklerinizi görürler."[479]

Hizmetçi Veya Hayvan Alındığında Yapılacak Dua

3313-Ebu Ya'la, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle

buyurdu: "Biriniz bir hizmetçi aldığında perçeminden tutup;" Ali ah1 im, senden bunun hayrını, uğruna yaratıldığı şeyin hayrın diliyorum," desin. Bir deve aldığında da horgücünün en tepesine elini koyup aynı şeyleri söylesin." Amr Bin Şuayb-Babası-Dedesi tarîkıyla yapılan bir rivayette de [480] şöyle anlatır: "Rasulullah (a.s) : "Biriniz bir cariye satın aldığında; "Allah'ım, senden bunun hayrını ve uğruna yaratıldığı şeyin hayrını istiyorum, Bunun şerrinden ve uğruna yaratıldığı şeyin şerrinden de sana sığmıyorum," desin. Bereket duası etsin. Biriniz bir deve aldığında ise horgücünün en üst kısmını tutup bereket duası etsin ve aynı şeyleri söylesin."[481]

Vesvese Geldiğinde Yapılacak Dualar

İmam Nevevi: "Allah Teala; "Eğer seni Şeytan'dan bir dürtme dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi bilen, her şeyi işitendir?"[482] buyurmaktadır demektedir.

3314-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şeytan birinize gelip; "Şunu kim yarattı, bunu kim yarattı?" der, en sonunda da; "Peki Rabbini kim yarattı?" der. Buraya vardı mı Allah'a sığınsın ve artık orada dursun." Müslim'de geçen bir rivayet ise [483] şöyledir:
"İnsanlar şu lafı edinceye kadar sormaktan geri durmazlar: "Yaratıkları Allah yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?" Kim böyle bir duyguya kapıhrsa; "Ben Allah'a ve Rasullerine iman ettim desin."[484]

3315-Müslim, Osman Bin Ebu'l As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Dedim ki; "Ya Rasulullah, Şeytan benimle namazım ve okumam arasına beni şaşırtacak kadar girmiştir." Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu Hanzeb adında bir Şeytan'dır. Onu hissetiğinde; Allah'a sığın ve sol tarafına üç defa tükür." Bunu yaptım da Allah onu benden uzaklaştırdı."[485]

Dersler Ve Öğütler

İmam Nevevi der ki: "Hanzeb'i, kimi alimler Hmzeb, kimileri de Hanze

biçiminde okumuştur. Bu iki okuyuş ünlüdür. Bazıları da, Ibni Esir'in 'Nihayet el-Galip'tş aktardığına göre Hunzeb şeklinde okumuştur. Bilinen şekli Hınzeb ve Hanzeb'tir." Yine Nevevi şöyle der: "Büyük mürşid Ahmed bin Ata Ruzbari'den Üstad Ebu Kasım Ku-şeyri'nin Risalesi'nde zikrettiği sahih olduğunu tesbit ettiğimiz isnadda şöyle geçer: "Taharet işinde aşırıya kaçma rahatsızlığım vardı. Bir gece bol bol su kullanmaktan içim daraldı, kalbim hiç yatışmadı. Sonunda: "Ya Rabbi, affını dilerim, affını..." dedim. Derinden derine: "Affetmek ilimdedir," diyen bir ses ve bu hal benden gitti." Bir alim ise şöyle demiştir: "Abdestte, namazda veya benzer konularda vesveseye kapılan kişinin; "La ilahe ilallah" demesi müstehaptır. Zira Şeytan, zikri duyunca gerileyip uzaklaşır. "La ilahe illallah," zikrin başıdır. Bu sebeple bu ümmetin seçkinleri olan büyük insanlar, yani mürşidler; halvete soktukları kimseler için 'La ilahe illallah' sözünü tercih etmişler ve bu sözü söylemeye devam etmelerini emretmişlerdir. Ayrıca; "Vesveseyi defetmede en kesin ilaç, Allah Teala'yı zikre yönelip çokça zikretmektir." Büyük şeyh Ahmed bin Havari -veya Havara- "Ebu Süleyman Dârânî'ye vesveselerden sızlandım. "Eğer vesveselerinin kesilmesini istiyorsan, ne zaman hissedersen hisset hemen ferahla, sevin. Zira ferahladığında kesilecektir. Çünkü Şeytan'm, mü'minin sevinmesinden daha fazla nefret ettiği bir şey yoktur. Hüzünlenirsen hüznünü artırır."
Bu söz, bir imam'm şu sözünü destekler mahiyettedir: "Vesveselere, imanı kemala ermiş insanlar kapılır. Çünkü viraneye hırsız giremez."[486]

Hastanın Ve Hastaya Bakanların Yapacakları Dualar

3316-Tirmizi, Ebu Hureyre ve Ebu Said Hudri (r.a)'den §u şekilde rivayet etmiştir: "Ağar bin Ebu Müslim anlattı: "Ben, Ebu Said ile Ebu Hureyre'nin Rasulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu kesinlikle bildirdiklerini kesinlikle bildiririm: "Kim; "Allah'tan başka tanrı yoktur ve Allah uludur," derse, Rabbi kendisini doğrular ve; "Benden başka tanrı yoktur ve ben uluyum," buyurur. "Bir olan Allah'tan başka tanrı yoktur, O'nun ortağı da yoktur," derse, Allah; "Bir olan benden başka tanrı yoktur ve benim ortağım da yoktur," buyurur. "Allah'tan başka tanrı yoktur. Mülk de O'nundur, hamd de..." derse, Allah Teala; "Benden başka tanrı yoktur. Mülk de benimdir, ham de ..." buyurur. "Allah'tan başka tanrı yoktur. Güç de, kuvvet de ancak Allah sayesindedir," derse, Allah Teala; "Benden başka tanrı yoktur. Güç de kuvvet de ancak benim sayemdedir," buyurur." Rasulullah (a.s); "Bunları hasta iken söyleyip de ölen kimseyi

Cehennem yemez, "buyurdu."[487]

3317-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir hastaya gittiğinde veya o hasta kendisine getirildiğinde; "İnsanların Rabbi, sıkıntı ve acıyı gider. Şifa buyur. Şifa veren sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ki, hiçbir hastalık bırakmaz," buyururdu."[488]

İhtiyaç Hutbesi

3318-Ebu Davud, Abdullah bin Mesud (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bize ihtiyaç hutbesini şöyle öğretti: "Hamd Allah'a aittir. O'ndan yardım diler ve O'ndan bizi bağışlamasını isteriz. Nefislerimizin şerrinden O'na sığınırız. Allah'ın hidayete erdiğini saptıracak yoktur. Saptırdığını ise hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka tanrı olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve Rasulü olduğunu da şehadet ederim. "Ey insanlar sizi tek bir canlıdan yaratan, o canlıdan da eşini yaratan, o ikisinden birçok erkeği ve kadını üreten Rabbinizden sakının. Birbirinizden Allah aşkına diye istediğiniz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak) tan sakının. Şüphesiz Allah sizi görmektedir." [489]"Ey imam edenler, Allah'tan gereği gibi sakının, sadece ve sadece Müslüman olarak ölün." [490] "Ey imam edenler, Allah'tan sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah amellerinizi onarsın, günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Rasulüne itaat ederse, büyük kurtuluşu kazanmıştır."[491] Bir rivayette ise [492] şöyledir: "Rasulullah (a.s) teşehhüdde bulunduğunda..." demiş ve benzerim iri-vayet etmiştir. Ama "...Ve Rasulihi..." sözünden sonra "...Onu kıyametten önce müjdeci ve uyarıcı bir peygamber olarak gönderdi. Allah'a ve Rasulüne itaat eden doğru yolu bulmuştur. Onlara asi olan ise ancak kendisine zarar verir. Allah'a hiçbir zarar veremez," demiştir. Tirmizi'nin rivayetinde ise [493]şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) bize namazdaki teşehhüdü ve ihtiyaç anındaki teşehhüdü öğretti. "Namazdaki teşehhüd şudur: "Bütün dualar, övgüler -veya bütün mülkler- ve bedeni, mali ibadetler sadece Allah Teala'ya aittir. Ey Peygamber, Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Ve bizlere ve Allah'ın salih kullarına selam olsun. Allah'tan başka tanrı olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasulü olduğuna şehadet ederim." Hacet teşehhüdü ise şöyledir "Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım isteriz ve O'ndan bizi bağışlamasını dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete erdiğini saptıracak yoktur. Saptırdığını hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka tanrı olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasulü olduğuna şehadet ederim," der ve üç ayet okur," buyurdu." Nesai'nin rivayetinde ise [494] şöyledir: "Rasulullah (a.s) bize namazdaki teşehhüdü Öğretti."[495]

Bir Yakın Öldüğünde Yapılacak Dualar

3319-Müslim, Ümmü Seleme (r.a)'den şu şekilde rivaye temiştir: "Rasulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Başına bir felaket gelip de; "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğizi'Al-lah'ım, başıma gelen şu felaketten dolayı bana ecir (ödül) ver ve bana yitirdiğinden daha hayırlısını ihsan et," diyen herkese Allah Teala mutlaka başına gelen felaketin ecrini verir ve ondan daha hayırlısını ihsan eder." Ümmü Seleme gerisini şöyle anlatmıştır:
"(Kocam) Ebu Seleme vefat edince, Allah Rasulünün bana emrettiklerini söyledim. Allah Teala da bana ondan daha hayırlısını, Rasulullah (a.s)'ı nasib etti."[496]

3320-Ebu Davud, Ümnıü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz basma bir felaket geldiğinde; "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz. Allah'ım, uğradığım felaketin ecrini senin katında isterim. Bana ecrimi ihsan buyur ve yerine ondan daha hayırlısını ver," desin."[497]

3321-Tirmizi, Ebu Musa Eş'arı (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kulun çocuğu ölünce, Allah Teala meleklerine; "Kulumun çocuğunun canının aldınız mı?" buyurur."Evet," derler. "Peki kulum ne dedi?" buyurur. "Sana hamd etti ve 'inna lillah ve inna ileyhi raci'un dedi," derler. Bunun üzerine Allah Teala;
"Kulum için Cennet'te bir köşk inşa edin ve adım da Hamd Köşkü koyun," buyurur."[498]

3322-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah Teala şöyle buyuruyor: "Mü'min kulumun dünyada yaşayan bir yakınının canının aldığımd ecrini benden beklerse, benim indimdeki mükafaatı Cennet'ten başka birse] değildir."[499]

İftar Sırasında Yapılacak Dua

3323-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) iftar ettiğinde; "Susuzluk gitti, damarlar suya kandı ve Allah'ın izniyle ecir kazanıldı,"

buyururdu."[500]

Toplu İftarlarda Yapılacak Dua

3324-Ebu Davud, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Hz. Peygamer (a.s), Sad bin Ubade'ye geldi. Sad, ekmekle zeytinyağı getirdi. Rasulullah (a.s) yedi ve sonra: "Yanınızda oruçlular iftar etsin, yiyeceğinizi iyiler yesin, size melekler dua etsin," buyurdu."[501]

Müslümanlar Bozguna Uğradığında Yapılacak Dua

İmam Nevevi der ki: "Kişinin bu durumu görünce Allah Teala'yı zikretmeye, istiğfar getirmeye ve dua etmeye sığınması, mü'minlere söz verdiği yardım etme ve dinini üstün kılma işlemini yerine getirmesini istemesi, daha önce geçmiş olan şu sıkıntı anında yapılan duayı etmesi müstehaptır: "Azim ve Halim Allah'tan başka ilah yoktur. Muazzam Arş'm Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Göklerin, yerin ve değerli Arş'm Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [502]

Uzaktan Bir Vadi Görüldüğünde Yapılacak Dua

3325-Buhari ve Müslim, Ebu Musa Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s)'le birlikteydik. Uzaktan bir vadiyi görünce; "La ilahe illallah ve Allahü ekber," dedik ve seslerimiz yükseldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kendinize hakim olun. Çünkü siz bir sağıra veya var olmayana dua etmiyorsunuz. O, sizinle beraberdir. O, işitmektedir ve yakındır."[503]

Bir Yerde Konaklandığında Yapılacak Dua

3326- İmam Malik, Hevle bin Hakim (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m; "Bir yere inip de sonra; "Yarattıklarının şerrinden) Allah'ın tam kelimelerine sığınırım," diyen kimseye, o konakladığı yerden \ yola çıkıncaya kadar hiç bir şey zarar vermez," buyurduğunu duydum."[504]

Yolculuktan Dönüldüğünde Yapılacak Dua

3327-Müslim, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Ben ve Ebu Talha, Rasulullah (a.s)'la beraber yolculuktan döndük. (Hanımı) Safiyye devesinin terkisinde idi. Medine sırtlarına varınca; "Geri dönüyoruz. Tevbe ediyoruz. Rabbimize ibadet ediyor ve hamd eyliyoruz," buyurdu.

Medine'ye gelinceye kadar bunları söylemekten geri durmadı."[505]

Yerken Ve İçerken Besmele Çekmek

3328-Buhari ve Müslim, Ömer bin Ebu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Rasulullah (a.s) bana; "Besmele çek ve önünden ye," buyurdu."[506]

3229-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Biriniz yemek yerken başlangıçta besmele çeksin. Başında besmele çekmeyi unutursa; "Bismillah evvelehu ve âhirehi, (Başına da, sonuna da Bismillah)" desin."[507]

Yeni Doğan Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

3330-Ebu Davud, Rasulullah (a.s)'ın azatlısı Ebu Râfi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Fatma doğum yaptığında Rasulullah (a.s)'m Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in -Allah hepsinden razı olsun- kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm."[508]

Bir Açıklama

imam Nevevi der ki: "Şafiilerden bir grup alim, yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan okumak, sol kulağına da kamet getirmek müstehaptır," demiştir."[509]

3331-Buhari ve Müslim, Esma bint Ebu Bekir (r.a)'den şu şekilde rivayet

etmişlerdir: "Abdullah bin Zübeyr'e Mekke'de hamile kaldım. Derken Medine'ye geldim. Kubbe köyünde konakladım. Ve Küba'da doğum yaptım. Sonra yeni doğmuş çocuğumu Hz. Peygamber (a.s)'e getirdim. Kucağına aldı. Sonra biraz hurma istedi. Ağzında çiğnedi, ondan sonra da ağzına tükürdü. Oğlumun karnına giden ilk şey Rasulullah (a.s)'ın tükrüğü idi. Akabinde Allah Rasulü (a.s) çocuğun damağına hurma sürdü. Kendisine dua edip bereketli olmasını diledi." [510]

Bir Meclisten Kalkıldığında Yapılacak Dua

3332-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim bir meclise (sohbet mahalline) oturup orada ileri geri çok laf eder ve o oturduğu yerden kalkmadan; "Allah'ım, seni hamdinle teşbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehadet eylerim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim," derse, o oturumda işlediği günahları mutlaka bağışlanır."[511]

Kızgın Halde İken Yapılacak Dualar

3333- Ebu Davud, Muaz bin Enes Cüheni (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a .s) şöyle buyurdu:
"Gereğini yerine getirebilecek güce sahipken kızgınlığını yenen kimseyi Allah Teala kıyamet günü halkın başında çağırıp istediği huriyi seçtirir."[512]

3334-Buhari ve Müslim, Rasulullah (a.s)'ın ashabından Süleyman bin, Sarad (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in huzurunda oturuyordum. İki kişi tartıştılar. Birisinin yüzü kızardı, boyun damarları kabardı. Derken Allah Rasulü (a.s); "Ben bir söz biliyorum ki, (şu kızan kimse) onu söylerse kızgınlığı giderdi. "Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım," deseydi, kızgınlığı giderdi."
"Adama,"Hz. Peygamber (a.s) kovulmuş Şeytan'dan Allah'a sığınırsın diyor," dediler. "Deli miyim ki?" dedi."[513]

3335.- Ahmed bin Hanbel, Rasulullah (a.s)'ın ashabından Atıyye bin Urve Sa'dî (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gazap (kızgınlık), Şeytan'dandır. Şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Ateşi de su söndürür. Biriniz kızdığında, abdest alsın."[514]

3336-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygmber (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir felakete ve belaya uğramış olanı görüp de; "Sana verdiği şeyden beni sağlıklı tutan ve beni yaratıklarından bir çoğuna üstün kılan Allah'a hamd olsun," diyen kimse, o belâya tutulmaz."[515]

Kötülükten Sakındırırken Yapılacak Dua

3337-Buhari ve Müslim, İbni Masud (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: Hz. Peygamber (a.s) Fetih Günü Mekke'ye girdiğinde, Kabe'nin etrafında üçyüzaltmış (360) put vardı. Elindeki bir değnekle putları devirmeye başladı. Bu anda da şöyle diyordu: Hak geldi, bâtıl yok oldu. Bâtıl, yok olmaya mahkûmdur. Hak ge'di,

bâtıl putlar ne yoktan var eder, ne de yok olanı iade."[516]

Hayvan Tökezlediğinde Yapılacak Dua

3338-Ahmed bin Ilanbcl, meşhur tabii Ebu'l-Melik vasıtasıyla bir sa-habiden rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in terkisinde idim. Biniti tökezledi. "Allah Şeytarj-'m belasını versin," dedim,
"Allah Şeytan'ın belasını versin," deme. Sen böyle deyince, Şeytan ev kadar oluncaya dek büyür ve; "Benim gücümle oldu," der. Sen sadece, "Bismillah" de. Sen böyle deyince, sinek kadar oluncaya kadar küçülür/ buyurdu."[517]

Turfanda Meyve Görüldüğünde Yapılacak Dua

3339-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "İnsanlar turfanda meyveyi gördüklerinde RasuluUah (a.s)'a getirirlerdi. Allah Rasulü de (a.s) eline alır almaz; "Allah'ım, meyvelerimizi bize bereketli kıl, şehrimizi bize bereketli kıl, sâ'ımızı -bir ölçü birimi- bize bereketli kıl, müddümüzü - bu da bir ölçü birimidir - bize bereketli kıl," buyurur, sonra en küçük çocuğunu çağırıp o meyveyi ona verirdi." Bir rivayette de [518] şöyle geçer: "Bereket bereket üstüne..." der, sonra o meyveyi orada bulunan en küçük çocuğa verirdi." Tirmizi'nin bir rivayeti ise [519]şöyledir: "En küçük gördüğü çocuğa..."[520]

Malını Veya Başka Bir Şeyini Teklif Eden Kimseye, İnsanın Dua Etmesi Müstehabdır

3340-Buhari, Enes (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Onlar (muhacirler) Medine'ye geldiklerinde Abdurrahman bin Avf, Sa'd bin Rabi'e konuk olmuş. Sa'd, Abdurrahman'a, "Malımı sesinle bölüşeyim ve sen alasın diye iki hanımımdan birinden vazgeçeyim," diye teklif etmiş. Abdurrahman ise; "Allah, hanımlarını da, malını da sana mübareke eylesin," demiş."[521]

Hoşlanılan Bir Şey Görüldüğünde Yapılacak Dua

3341-Taberani, Amir bin Raia (r.a)'dan rivayet etmiştir: "RasuluUah (a.s) şöyle buyururdu: "Biriniz, kendisinde, malında veya bir kardeşinde hoşuna giden bir şey gördüğünde, ona bereket duası etsin. Çünkü göz değmesi gerçektir (vardır)." [522]

Sevdiği Veya Nefter Ettiği Bir Şey Görüldüğünde Yapılacak Dua

3342- İbni Mace, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "RasuluUah (a.s) sevdiği bir şey gördüğünde; "İyilikleri tamamlayan nimetinden dolayı Allah'a hamd olsun," hoşlandığı bir şey gördüğünde ise, "Her halükarda Allah'a hamd olsun," buyururdu."[523]

Gökyüzüne Bakıldığında Yapılacak Dua

"Rabbimiz, bunu boş yere yaratmadın. Seni tenzih ederiz. Bizi ceher azabından koru," denmesi müstehaptır.[524]

At Üstünde Duramayan Kimse Ne Der Ve Bu Kimseye Nasıl Dua Edilir?

3343-Buhari ve Müslim, Cerir bin Abdullah Beceli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e at üstünde durmadığımdan şikayet ettim. Eliyle göğsüme vurup: "Allah'ım, onu at üstünde durdur, hidayete ermiş ve erdirilmiş eyle," buyurdu."[525]

Teşbih Ve Tehlille Şaşkınlığını İfade Etme Caizdir

3344-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ebu Hureyre'ye rastlamış. Ebu Hureyre cünüpmüş. Ortadan koybolup gitmiş ve boy abdesti almış. Hz. Peygamber (a.s) Ebu Hureyre'ye görememiş. Daha sonra yanma gelince; "Sen nerelerdeydin ey Ebu Hureyre?" diye sormuş. "Ya Rasulullah, bana rastladığınızda cünüptüm. Boy abdesti almadan sizin meclisinizde bulunmaktan hoşlanmadım," demiş. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s) :"Sübhanallah. (Yani 'Hayret doğrusu.') Mü'min necis olmaz ki," buyurmuş."[526]

3345-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Bir hanım, Hz. Peygamber (a.s)'e hayızdan sonra nasıl gusledeceğini sordu. Hz. Peygamber de nasıl gusletmesi gerektiğini emretti: "Bir tutam misk alıp onunla temizlen," buyurdu. "Nasıl temizleneceğim ki?" dedi. "Onunla temizlen..." buyurdu. "Nasil?"dedi Sübhanallah... (Allah, Allah... Hayret doğrusu. Basbayağı) temizlen/1 buyurdu. Hz. Aişe; "Kadını kendime doğru çektim de, "Kan bulaşığını gider," dedim."[527]

Haram Bir Şey Söylendiğinde Yapılacak Dua

3346-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim yemin edip yemininde; "Lat'a, Uzza'ya and olsun" derse, hemen; "Allah'tan başka ilah yoktur," desin. Kim de arkadaşına; "Gel seninle kumar oynayalım," derse, derhal sadaka versin."[528]

İyilik Edene Nasıl Dua Edilir?

3347-Tirmizi, Üsame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kendisine bir iyilik yapılan, iyilik yapana; "Allah seni ödüllendirsin," derse, övgüde zirveye ulaşmıştır."[529]

3348- Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Size kim bir iyilik yaparsa, ona dengiyle karşılık verin. Denk gelecek bir şey bulamazsanız, ona dua edin ki, sizin kendisine karşılık verdiğinizi görsün."[530]

"Duam Kabul Olunmadı" Dedemikçe Dualar Kabul Olunur

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kullarım sana benden sorarlarsa söyle: Ben onlara yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına karşılık veririm..." [531] "Bana dua edin de duanızı kabul edeyim." [532]

3349-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden herhangi birinizin duası, acele edip; "Dua etmiştim de kabul olunmadı demedikçe, mutlaka kabul olunur," buyurdu."[533]

---

[1] Ebu-Davud, (2177) Kitabu's-Salât, Dua babı. Tirmizi (51517) 49-Kitabu'd-Deavat, 65-Bir hah. Tirmizi; "Bu, hasen sahli bir hadistir," demiştir. Nesaİ, (3/44) 13-Kitabu's-Sehv, 48-Hz. Peygamber (s.a)'e salavat okumak ve methü sena etmek babı. Hâkim (1/230) Kitabu's-Salât. Zehebi de hadisi sahih sayıp Hakim'in görüsüne katılmıştır.

[2] Buhari (11/139) 80-Kitabu'd-Deavat, 21-İstediğinde ciddi davransın, zira Allah'ı mecbur tutacak yoktur babı. Müslim (4/2063) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 3-Duada ciddi olsun ve 'dilersen' demesin babı. fe'l'ay'zim: Gönlünü bir şeye bağladığında, canu gönülden istediğinde ve yapmaya tam anlamıyla karar verdiğinde "Azemtü ale'l-emr" dersin. Azim, bir şeyi yapmaya kesin karar vermek, tereddüt etmemek demektir. Bu durumda hadisin anlamı şudur: Duada tereddüt etme, aksine isteyeceğini kesin iste.

[3] Buharı, aynı yer.

[4] Müslim, aynı yer.

[5] Müslim, aynı yer. Ebu Davud_ (2/77) Kitabu's-Salât, Dua babı. Tirmizi (51526) 49-Kitabu'd-Dcavat, 78-Bir bah. İbni Mace (2/1267) 34-Kitabu'd-Dua, 8-Kişi; "Allah'ım beni dilersen bağışla,." demez babı.
Buhari, aynı yer. Müslim, aynı yer.

[6] Mecmau'z'Zevaİd (10/150) Heysemi; "Hadisi, Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Kavileri, Buharİ'nin ravileridir," demiştir.

[7] Ebu Davud (2177) Kutabus-Salât, Dua babı. Ya'tedâne: Duada dinin ve sünnetin dışına çıkmak

[8] Ahmed bin Hanbel (4/87) Ehu Davud (1/24) Kitabu't-Tahâre, 45-Suda israf babı. İsnadı sahihtir. İbni Mace (2/1271) 34-Kitabu'd-Dua, 12-Duada aşırıya kaçmanın mekruh oluşu babı

[9] Ebu Davud (2/77) Kitabu's-Salât, Dua babı. Nevevi el-Eskâr'da hadisin senedinin ceyyid olduğunu belirtmiş, Sehâvî de "Bu hascn bir hadistir, Ahmed bin Haubel ve Ebu Davud rivayet etmiştir," demiştir

[10] Ebu Davud (2/88) Kitabu's-Salât, İnsanın ailesine ve malına beddua etmesinin yasaklanması babı.

Müslim de benzer bir hadîsi Ebu'l-Yüsr'den 3009 no ile rivayet etmiştir. O hadiste söyle geçer: "Allah duaları kabul etmiştir. 0 hadiste şöyle geçer: "Allah'ın duaları kabul ettiği âna rastlarsınız. 0 anda (istenen) verilir. Dolayısıyla sizin duanız da kabul ediliverir."

[11]

Tirmizi Sünen'in'de rivayet etmiş ve hasen olduğunu belirtmiştir; Ihni Hıbban (21 126) Jbni Hıbban kişinin her işini Allah'a ısmarlamasının müstehap olduğunu zikretmiştir. İbni Hibhan, hadisin sahih, bazı hadis imamları ise zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Keşfu'l-Estar (4/37) Kulun bütün ihtiyacını Allah'tan istemesi babı.

[12]

Kesfu'l-Estar (4/37) Kulun bütün İhtiyacını istemesi babı. Mecma'u'z-Zevaid (10/ 150) Heysemi "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Seyyar bin Hatem dışındaki ravile-ri, Buhari'nin ravileridir. Kaldı ki, o da sikan. İbni Hacer de "Seyyar bir Hatem bazı vehimleri olan bir sadûktur," demiştir.

[13]

Mecmau'z-Zevaid (10/150) Heysemi şöyle demektedir: Hadisi, Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. Muhammed bin Ubeydullah el-Münadi dışındaki ravileri, Buhari'nin ravilerîdir. Kaldı ki o da sikadır." Takrîb'de ise şöyle geçer: "Muhammed bin Ubeydullah, sikadır."

[14]

Tirmizi (5/565) 49-Kitabu'd-Deavat, 116-Sıkıntımn geçmesini beklemek babı. Hasen bir hadistir

[15]

Ebu Davud (2/88-89) Kitabu's-Salât, Dua babı.

[16]

Tirmizi (5/463) 49-Kitabu'd-Dua, 10-Dua edenin duaya kendinden başlamasıhalandaki rivayetler babı. Tirmizi: "Bu, hasen, garip sahih bir hadistir," demiştir

[17]

Keşfu'l-Estar (4/51) Kişinin kendisine dua etmesi babı. Mecmau'z-Zevaid (101 152) Heysemi şöyle der: "Bezzar hadisi iki değişik senetle rivayet etmiştir. Birisi ceyyid'dir." Taberani'nin rivayeti Ebu Eyyub'dandır. Bezzar'ınki ise Hz. Aişe'den. Taberani'nin hadisi hakkında Heysemi "Hadisi Taberani rivayet etmiş olup isnadı basendir," der.

[18]

Keşfu'l-Estar (4/39-40) Çocuğun babasına dua etmesi babı. Mecmau'z-Zevaid (10- 153) Heysemi şöyle demektedir: "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Asım bin Beh-dele dışındaki ravileri. Buhari'nin ravileridir. O da hasenül hadistir. Hadisin çocuğun babasına istiğfar etmesi hakkında Kitabu't-Tevbe'de değişik isnadları vardır."

[19]

Ehu Davud (2/86-87) Kitabu's-Salât, Dua babı.

[20]

Tirmizi (2/488) Salât babları, 416 Duadan önce Allah'a hamd ve peygambere sala-vat hakkında zikr olunanlar babı. Tirmizi; "Abdullah bin Mes'ud hadisi hasen sahih bir hadistir," demiştir,

[21]

Müslim (1/321) 4-Kitabüs Salat, 26-Namazda gözü gökyüzüne dikmenin yasaklanması babı

[22]

Buharı (7/470) 64-Kitabu'l-Mağazi, 38-Hayber Gazvesi babı.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/196-210

[23]

İmam Nevevi, Müslim Şerhi (17/26)

[24]

İbni Hacer, Fethul Bari (6/135)

[25]

İbni Hacer, Fethul Bari (2/325)

[26]

Keğu'l Estar (4/41) Kiîabu'l Ed'ıye, Dua sırasında gözü (gökyüzüne) dikmeyi yasaklamaya dair bab, Mecmau'z-Zevaid (10/167) Heysemi şöyle demektedir: "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ahmed bin Mansur

dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. İbni Mansur da sikadır."
Müslim (11321) 4-Kitabu's-Salat, 26-Namazda gözü gökyüzüne dikmenin yasaklanışı babı.
[27]
Ahmed bin Hanbel (2/171) Buharı (10/438) 78-Kitabu's-Salât, 26-Namazda gözü göğe dikmenin yasak oluşu babı. Mecmau'z-Zevaid (10/150) Heysemi şöyle der: "Hadisi Ahmed ve bir benzerim de Taberani rivayet etmiştir. Her ikisinin isnadı da basendir. Ahmed'le Taberani'nin rivayetlerinde şöyle geçer: Bİr çok insanı Allah'ın rahmetinden mahrum etsin."
[28]
Mecmau'z-Zevaid (10/169) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir" demiş ve Taberani'nin biyografisini vermiştir. Muhammed bin Ebu Yahya Eşlemi, hadisi Abdullah bin Züheyr'den rivayet etmiştir. Kavileri sikalardır.
[29]
Tirmizi (S/521, 522) 49-Kitabu'd-Deavat, 72-Elle teşbih çekmek hakkında gelenler babı.
[30]
Müslim (4/2068,2069) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-istiğfar, 7-Aza-bin hemen dünyada verilmesine dua etmenin mekruh olusu babı.Tirmizi'nin rivayeti ise; "Cehennem azabından koru," da bitmektedir.
[31]
Kegu'-Estar (4151,52) Kitabu'l Edıye, Mağfiret ve afiyet isteme babı. Mecmau'z-Zevaid (101174) Jeysemi; "Hadisi, Bezzar rivayet etmis^ olup Musa bin Saıb dışındaki ravileri, Buhari'nin raviîeridir. Zaten o da sikadır)" demiştir.
[32]
Mecmau'z-Zevaid (3/103) Heysemi "Taberani, 'el-Kebir'de rivayet etmiştin Her ne kadar bazı raviler hakkında hem sikadır hem de zayıftır denmiş ise de isnadı hasen-
dir," demiştir.
[33]
Mecmau'z'Zevaid (20/171) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Havileri tevsik olunmuşlardır," demektedir.
[34]
Tirmizi (5/569) 49-Kitabu'd-Deavat, 119-Bir bab. Tirmizi hadisi için "hasen, sahih gariptir" demiştir. Ve öyledir. Ayrıca Nesai de bu hadisi 'Amelu'l-yevm ve'l-leyle'de adlı eserinde zikretmiştir. Hadisin lafzı da ona aittir. İbni Mace (11441) 5-Kitabu ikameti's-Salat ve'sesünne fîhâ, 189-Hacet namazı hakkında gelenler babı. İbni Huzeyme (21225,226) 527-Terğib ve terhib namazı babı. Hâkim (11519) Kitabu'd-Dua. Hâkim; "Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Ama eserlerinde zikretmemişlerdir," demektedir Osman bin Huneyfin hadisi sahihtir. Hadisi, Ahmed (3/138), Tirmizi (3595), İbni Mace (1385), Hâkim (1/313), Taberani (el-Kebir, 9/8311)- Terğib'de belirtildiğine göre İbni Huzeyme, Beyhaki (Delail'de) rivayet etmişlerdir. Ayrıca Kaide'de geçtiği gibi (107) Deavat'ta da rivayet olunmuştur. Yine Nesai ve Kaide'de belirtildiğine göre (113) İbni Ebu Hayseme nakletmişlerdir. Hepsi de Osman bin Ömer-Şu'be-Ebu Cafer-Umare bin Huzeyme Osman bin Huneyfiarîkıyla rivayet etmişlerdir. Bu, sahih bir senettir. Ravileri de ta'n olunmamış sika hadis imanlarıdır. Ebu Ca-fer, ile'Sıyaneîii'l-însan' adlı eserin müellifi Ibni Hacer el-Butani vs. gibi kendisini er-Râzt zannedenlerin aksine el-Hatmî el-Medenî adındaki Ebu Cafer'dir. Çünkü Ahmad'İn, Taberani'nin ve diğerlerinin rivayetlerinde nisbesİyle beraber el-Hatmî el-Medenî olarak kaydedilmiştir. İkincisi, bu Ebu Cafer, Medenî, diğeri Râzî'dir. Ayrıca bir mesele daha vardır: Hatmî'den Şu'be, o da Umare bin Huzeyme'den riva-yet etmiştir. Birincisi hadisin rivayet zinciri ise böyle değildir. Hadisin sahih olduğu kesindir. Değişik tabi ve şahitleri de vardır. (Daha geniş bilgi için elinizdeki eserin Arapça nüshasına bakabilirsiniz. (Çeviren)
[35]
1) MünzirÎ'nin; "Taberani, hadisin değişik rivayetlerini zikrettikten sonra 'Hadis sahihtir' demiştir." sözünde birkaç sözü hakkında bir iki laf edilmelidir:
a) Taberani hadisin sahih olduğuna 'Kebir' adlı eserinde Sağir'den nakletmemiş hattâ işarette de bulunmuştur. Halbuki hadisin özellikle Taberani'ye isnadı, hadisin 'Kebir'de bulunduğu anlamına gelir.

Münziri de brada hadisten bu şekilde bahsetmiş, Sağİr'de yer aldığını belirtmemiştir.
b) Taberani'nin aslım sahih saydığı hadis, Şu'be'nin rivayet ettiğidir. Delili de, Şu'be rivayetini zikredip bu rivayet üzerine konuşmasıdır. O, şöyle demiştir: "Hadis sahihtir." Taberani olayın sahih olduğunu söylememiş, olayı anlatmadan sadece asıl hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.
c) Münziri; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir" diyerek olayı hadisin başında Taberani'nin aynen Şu'be senediyle rivayet ettiğini zannettirecek şekilde aktarmıştır. Bu böyle değildir, bunu biliyoruz. Dolayısıyla açık vermiştir.

[36]
Taberani, Mucemu'l Kebir (9117) h

[37]
Hadisin fazladan anlatılan olaya dair bölümü sahih değildir. Olayı Taberani (el-Kebir, 9116 Kaf, 8311; es-Sağîr, 103,104) Kaide'de geçtiğine göre Beyhâki (Delail 109) rivayet etmişlerdir. Taberani'nin rivayetleri İbni Vehb-Ebu Saîd Şebib bin Saîd el-Mekkî-Ravh bin Kâsım-Ebu Cafer el-Hatmî senediyledir. ismail bin Şebib'den mervi bir tabii de vardır. Bu İsmail tanınmamaktadır. İlk sened sahihtir ancak bir illeti vardır. Çünkü İbni Vehb her ne kadar hafız bir sika olsa da Ebu Said Şebib'ten yaptığı rivayetlerin bazısı münker sayılmıştır. (Hadis ıstılahlarına ait teknik bilgilerle okuyucumuzu sıkmamak için merhum Said HAVVA'nın verdiği bilgilerden hu kadarını aktarmakla yetiniyoruz. Geniş bilgi için eserin orjinaline başvurabilirsiniz. (Çeviren)

[38]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/210-217

[39]
Hafız İbni Hacer, Fethü'l Bari (21495)

[40]
Fatma bint Esed hadisine gelelim. Hadisi Taberani Kebir (24/35l/Kaf/871) ve Ev-sat'ta rivayet etmiştir. Mecmau'l-Bahreyn (356-357)'de böyle geçmektedir. Muhak-kalci böyle belirtmiştir. Ayrıca İbni Hıbban, Hâkim ve Ebu Nu'aym da Taberani tankıyla (3/121) rivayet etmişlerdir. Hepsi de Ravh bin Salâh -Siifyan Sevri- Asm Ahval-Enes bin Malik senediyle aktarmışlardır.

[41]
Fethu'l Bari (2/487)

[42]
Fethu'l Bari (2/487)

[43]
Nisa Suresi: 64.

[44]
Utbi'nin aktardığı olayı anlattı sözüne dair şunları söyleyebiliriz: "İbni Abdulha-di'nin "es-Sarirnu'l-munki fir-raddi ale's-Subki" adlı eserinde kaydedip İbni Asakir'in Tarih'ine ye İbni Cevzi'nin "Müsiru'l-azmi's-sakin" adlı eserine atfettiği bu olay hakkında İbni Abdulhadi "Senedi karanlıktır. Tanınmayan bir ravi vardır. Doğru bile olsa, rüyalar ne zaman delil kabul edilmeye başlandı? Rüyalarda şer'i hüküm kabul edilebilecek şeyler yoktur." demiştir." Bu, alimlerin sözüdür. Hayır sadece dine Allah Teala'nın izin vermediği şeyleri sokan
bazı mutasavvıfların sözüdür.

[45]
İbni Kesir "Bu olay ünlüdür," sözüyle, olayın doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü her ünlü şey doğru değildir. Bu, hadislerde ve hikayelerde çokça geçer. Bir çoğu mevzudur ve uydurmadır. Daha fazla bilgi edinmek isteyenler 'Makasıdu'l-hasene ve Temyizu't-tayyib mine'l-habis' vb. ıstılah kitaplarıyla meşhur hadis kitaplarına baksınlar. Oralarda bu türden pek çok şey vardır.

[46]
İmam Malik'e dair anlatılan şeye gelince, bu rivayeti, Kadı İyaı, İbni Teymiyye'nin 'el-Vesile ve't-tevessül' adlı kitabında geçtiği gibi {s.72) 'Şifa' adlı eserinde icazet tarikiyle birçok kimseden rivayet etmiştir: Ebu'l-Abbas bin Dilhas. Ebu'l-Hasan bin Fihr. Ebu Bekir bin Muhammed bin Ahmed bin el-Ferec.

Ebu'l-Hasan bin Müntab, Yakub bin Ishak, Muhammed bin Humeyd bize rivayet etmişlerdir demiş ve olayı anlatmıştır. İbni Teymiyye şöyle der: "Bu olay, Muhammed bin Humeyd'le Malik arasında munkatı'dır. Çünkü Muhammed bin Humeyd Mansur zamanına kadar yaşamamıştır. Ebu Cafer Mansur Mekke'de 158, İmam Malik 199 ve İbni Humeyd ise 148 yılında vefat etmişti. İbni Humeyd, ilim talebi uğruna memleketinden sadece babasıyla beraber, o da ileri yaşlarda iken seyahete çıkmıştır. Bunun da Ötesinde çok zayıf bir ravi-dir. Ebu Zür'a, İbni Dara ve Sakihu Cizra kendisini tekzib etmişlerdir. İbnİ Hihban ise "Sika ravilerden maklubatla ayrılır." Halife Mansur'a haccedip Hz. Peygamber demiştir. Nesei de "Sika değildir." demektir. ibni Şeybe (Yakub) şöyle der: "Münker rivayetler çoktur." Daha sonra ibni Teymiyyi şunları söylemşitir: "Isnad'da bilinmeyen kimsenin bulunuşuna ek olarak elbette şunları da ayrıca ifade etmiştir: Üstelik bu olayı imam Malik'in öğrencilerinden hiç kimse anlatmamıştır Malik'in ashabı bu tür nakillerle fıkıhta Malik'ten hiç bir meselenin sabit olmayacağında müttefiktirler." ibni Teymiyye, olayı reddetmek konusunda isnad ve metin üzerinde uzun münakaşalar yapmıştır. İsteyen konuyu daha detaylı olarak ar artırabilir.

[47]

Bkz: Kadı Iyaz, Şifa, (2/92) veya (596), Muhammed Ali Becâvî neşri; Ali el-Kârî, Şerhu'ş-Şifâ (3/636)

[48]

Bkz: el-Insaf, (2/456)

[49]

Bkz. Feyzu'l-Ka Alimlerin sözlerinden derleyip Özetleyerek sağlıklı tevessülden kısaca söz etmenin faydalı olacağını düşündük. Tevessülün anlamı İbni Esir'in de dediği gibi şudur: Vardıran ve rağbet ettiren .Vesile ise yakınlık, vasıta, sayesinde bir şeye ulaşılan ve demektir. Firuzabadi: Vesselellahe tevsilen, tevessül gibi Allah'a yak-İbni Faris ise, tevessül; "Rağbet gösterip, istemek demektir. Rağbet ettiğinde vesele denir," demektir. Vesile iki türlüdür: Kevni olan: Bu, insanı maksuduna ulaştıran ve isteğine kavuşturan her türlü tabii vasıtadır. Su, kanmak için bir vesiledir, yemek de doymak İçin Şer'î, dini olan vesileye gelince: Allah'ın din olarak koyduğu ve Kitabı'nda yada Peygamberinin sünnetinde açıkladığı yoldan maksada ulaştıran her vasıtaya vesile denir. Bu tür vesile mü'mine özeldir. Kelİme-i şehadeti söylemek Cennet'e girip Cehen-nem'den kurtulmaya vesiledir mesela. Tevessülün haram olanı vardır, helal olanı vardır. Meşru, yani dine uygun tevessül de çeşit çeşittir:a) Allah Teala'nın Esma'yı Hüsnası'yla ve yüce sıfatlarıyla tevessül etmek. Kitap'tan delili şudur: Allah'ın Esma'yı Hüsnası (güzel isimleri) vardır. O'na onlarla dua edin." Bu konuda birçok ayet bulunmaktadır. Sünnetten delili de Hz. Peygamber (a.s)'in "Allah'ım, gaybi bilmenle ve kullarına hakim olmanla..." diye başlayan hadîsidir. Ve yine onun su hadisidir: "Allah'ım hamdin (her türlü övgünün) sana ait olmasıyla, senden başka tanrı olmamasıyla, bir tek senin olmanla, ortağın olmamasıyla, lütuf sahibi olmanla, gökleri ve yeri yoktan yaratmanla ben senden istiyorum ve cehennemden sana sığınıyorum." b) Dua edenin, yaptığı bir salih amelle Allah'a tevessül etmesi. Kitap'tan delili "Rabbimiz, iman ettik. O halde bizim günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabından koru," ayetiyle "Rabbimiz, bize indirdiğine İman ettik ve peygambere uyduk. O halde bizi şahitlerle birlikte kaydet," ayetidir. Sünnetten delili de mağara üzerlerine kapanan üç kimsenin başından geçenlerin anlatıldığı hadisdir

dİr (2/135

[50]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/217-122

[51]

Enbiya Suresi: 20

[52]

İsra Suresi: 44

Tunfese veya Tanfıse: Hurma lifinden mamul eni bir zira olan hasır.

[53]

Saıd Hava, El EsasFi's Snne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/223-225

[54]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/226

[55]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/226
[56]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/226-227
[57]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/227
[58]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/227
[59]
Teşbih; "Sübhanallah", tehlil; "Lailahe illalah," tahmid; "Elhamddülillah," tekbir; "Allahü ekber" demektir.
[60]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/227-229
[61]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/229
[62]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/229
[63]
İbrahim Sûresi: 35
[64]
Enbiya Sûresi: 90
[65]
A'raf Sûresi: 7
[66]
Hicr Suresi: 36
[67]
İmam Nevevi, el-Ezkar Sh. 355
[68]
Fütuhat-ı Rabbaniye (7/258
[69]
Beyhaki (21212
[70]
Münavi (5/138)
[71]
Mü'mİn Suresi: 60
[72]
Araf Süresi: 55
[73]
Nisa Sûresi: 71
[74]
Tezhubu'l Esna vel-Lügat
[75]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/229-237
[76]
Tirmizî (5/542) 49-Kitâbu'd-Deavât, 95-Bir bab. Tirmizi; "Hadis hasen gariptir," demiştir.
[77]
Ehu Davud (4/316,317) Kitâbu'l-Edeb, Sabaha eriştiğinden ne söyler babı. Tİrmizî (5/467) 49-Kitâbu'd-Deavât, 14-0ndan bir bab. Tİrmizî: "Hadis hasen sahihtir," demiştir. İbni Hacer de:
"Hadis sahihtir. Ahmed ve 'Edebü'î-Müfred'de iki tarîkten Buhârî rivayet etmiştir," demiştir.
[78]
-Ebu Davud (4/319,320) Kitâbu'l-Edeh, Sabaha eristiğinde ne söyler babı. İsnadı ceyyiddir. İbni Hacer, Ezkâr'da "Hadis sahihtir," demektedir. Hadisi, Ahmed, Ebu Davud ve Kübrâ'da Neseai, İbni Mace ve Feryâbî rivayet etmiştir. Ebu Ayyaş, Zeyd bin Ayyaş'tır.

[79]
Ahmed bin Hanbel (5/420) Mecmau'z-Zevaid (10/112) Heysemî: "Hadîsi Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nİn ravileridir," demiştir.
[80]
Ahmet bin Hanbel (2/302)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/239-242
[81]
Ahmed bin Hanbel (2/302), Buharı (6/337\339) 59- Kitabu ve'l-İstiğfar, ÎO-Tehlil, Teşbih ve duanın fazileti babı.
[82]
Ebû Davuda (41323,324) Kitâbu~l-Edeb, Sabaha eriştiğinde ne söyler babı. Tirmizi (51465) 49-Kitabu'd-Deavat, 13-Sabaha eriştiğinde ve akşama çıktığındaki dualara dair gelenler babı. İsnadı hasendir. Tirmizi: "Hadis, hasen, garip, sahihtir. İbni Hic-ban Sahi'inde muhtasar olarak rivayet etmiştir," demiştir.
[83]
Ebu Davud (4/322) Kitabu'l-Edeb, Sabaha eriştiğinde ne söyler babı.
[84]
Tirmizi (5/567,568) 49~Kitabu'd-Deavat, 117-Bir hab. Tirmizi; "Hadis, hu yönden hasen sahih gariptir," demiştir.
[85]
Ahmed, bin Hanbel (31406,407) Sünenü'd-Dârimi, (21292) Sabaha eriştiğinde ne söyler babı. Mecmau'z-Zevaid (10/116) Heysemi: "Hadisi Ahmed ve Taberani rivayet etmişlerdir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir. İbnu'l-Esir 'Fıtrati'l-İslâm'ı şöyle açıklamıştır: "Fıtrat; Yaratılışın başlangıcı demektir. Bu, Allah Teala'nın Ademoğullarından söz aldığı kelime-i tevhide işarettir: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet (Rabbimizsin), dediler." (A'râf Sûresi 117) Fıtratın burada yol anlamına geldiği de söylenmiştir. Kelimetü'l-İhlas ise; 'La ilahe illallah' sözüdür."
[86]
Ahmed bin Hanbei (5/191) Taberani (Kebir) (51119, 120) Mecmau'z-Zevaid, (10/113) Heysemi: "Hadisi, Ahmed ve Taberani rivayet etmiştir. Taberani'nin iki isnadından birisinin ravileri tevsik olunmuştur. Diğer isnadlarda Ebu Bekir bin Ebu Meryem vardır. Zayıf bir ravidir," demiştir.
[87]
Ebu Davud, (4/323) Kitabu'î Edeb, Sabahladığında ne söyler babı.
[88]
Keşfu'l-Estâr (4124,25) Sabahladığında ve akşamladığında ne söyler babı. Mec-mau'z-Zevaid (10/114) Heysemi: "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı ceyyid-dir," demiştir.
[89]
Ahmed bin Hanbel (2/354,522) Mecmau'z-Zevaid (10/114), Heysemi: "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir, Ravileri, Buhri'nİn ravüeridir," demiştir.
[90]
Ebu Davud (41318,319) Kitahu'l-Edeh, Sabahladığında ne söyler babı. Hâkim (1/517,518) Kiîabu'd-Dua, Sabah ve akşam duası babı. Hakim hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de onaylamıştır. Gerçekten de öyledir.
[91]
Ebu Davud (4/317) Kitabu'l-Edeb, Sabahladığında ne söyler habı. İsnadı sahihtir. Buharı, Şeddad bin Evs (r.a)'den 'Sayyi dü'l-istiğfar söyle dcmendir: "Allahümme ente Rabbi..." lafzıyla rivayet etmiştir.
[92]
Ebu Davud (4/322) Kitabu'l-Edeb, Sabahladığında ne söyler babı, Fethahû Yardımım ve zaferini.
[93]
Müslim, aynı yer.
[94]
Ebu Davud (4/318) Kitabu'l-Edeb, Sabahladığında ne söyler babı.
[95]
Ebu Davud, aynı yer.

Müslim (4/2089) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İsîiğfar, 18-Yaptık-lannın şerrinden de yapmadıklarının serinden de Allah'a sığınmak babı Tirmizi (5/465,466) 49-Kitabu'd-Deavat, 13-Sabahladığında ve akşamladığında dua etmek konusunda gelenler babı. Tirmizi: "Bu, hasen, sahih bir hadistir," demiştir.

[96]
Ebu Davud (4/317) Kitabu'l-Edeb, Sabahladığında ne söyler babı, Tirmizi (5/466) 49-Kitabu'd-Deavat, 13~Sabahladğında ve akşamladığında dua etmek hususunda gelenler babı. Tirmizi; "Hadis hasendir," demiştir. îbni Mace (2/1272) 34-Kitabu'd-Dua, 14-Sabahladığında ve akşamladığında kişinin ettiği dualar babı. îbni Hibban (2/156) Kişinin sabahladığında Rabbine (c.c) ettiği duaların zikri babı. İbni Hacer, Tahricu'l-Ezkâr'da; "Bu, sahih, garip bir hadistir," demiştir

[97]
Mecmau'z-Zevaid (101118) Heysemi; "Hadisi, Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir.
isnadı basendir," demiştir. Masîr: Dönülecek yer,varılacak mekân. Nuşûr; Allah'ın kıyamet günü ölüleri diriltmesi.

[98]
Keşfu'l Estar (4/25) Sabahladığında ve akşamladığında ne söyler babı. Mecmau z-Zevaid (10/117) Heysemi; "Hadisi, Bezzar rivayet etmiştir. Osman bin Mûbih dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. O da sikadır. Nesai ve Hâkim de rivayet etmişlerdir. Sahihtir," demiştir,

[99]
Ebu Davud (4/13) Kitabu't-Tıb, 19-Rukye nasıldır? babı. Hasen bir hadistir. Müslim de bir benzerini rivayet etmiştir.

[100]
Mecmau'z-Zevaİd -(10/120). Heysemi; "Rivayetlerin hepsim Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir. İlk rivayette Ebu Ma'mer'in kardeşi Muhammed bin İbrahim vardır. Onu tanımıyorum. Son iki rivayetin ravileri sikadırlar. Bazıları hakkında değişik görüşler belirmiştir.

[101]
Mecmau'z-Zevaid (10/120) Heysemi; "Hadisi, Taberani iki isnadla rivayet etmiştir. Birisi ceyyiddir. Ravileri tevsik olunmuştur," demiştir.kıyamet günü şefaatim erişir.

[102]
Müslim, aynı yer.
Buhari (11/206) 80-Kitabu'd-Deavat, 65-Teşbihin fazileti babı. Müslim (4/2071) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve'tevbe ve'l-İstiğfar, 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı. Ebu Davud (4/324) Kitabu'l-Edeb, Sabahladığında ne söyler babı.

[103]
Ahmed bin Banbel (21371) Müslim, aynı yer. Ebu Davud, aynı yer. Tirmizi (5/513) 49-Kitabu'd-Dcavat, 61-Bir bab. Tirmizi; "Hasen sahih garip bir hadistir," demiştir.
Tirmizi (5/512) 49-Kitabu'd-Deavat, 60-Bir bab, Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir." demiştir.

[104]
Mecmau'z~Zevaid (101117,118) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir. Mevaridu'z-zam'ân ila zevaid Ibni Hibban, hadis no: 1724, s. 426.

[105]
Ebu Davut, aynı yer.
3040-Ebu Davud (4/324) Kitahu'l Edeb, Sabahladığında ne söyler babı. İsnadı hasendİr.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/242-258

[106]
Müzzemmii Sûresi: 6

[107]
Furkân Sûresi: 62

[108]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/258-259

[109]
Nur Suresi: 21
[110]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/2611-262
[111]
Ahmed bin Hanbel (1/170) Tirmizi (5/529) 49-Kitabu'd-Deavat,
Hâkim (1/505) Hâkim; hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebı de ona Hafız ise hasen olduğunu söylemiş, diğer muhaddisler de sahih saymışlardır.
[112]
Tirmizi (5/523) 49-Kitabu'd-Deavat, 74-Bir bab. Bu, hasen bir hadistir
[113]
Muvatta (1/218) 15-Kitabu'l-Kur'an, 9-Duada amel eylemek babı. Şahidleriyle hasen bir hadistir
[114]
Kesfu'l-Estar (4/60,61) Heysemi; "Hadisi, Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı hasen-dir," demiştir. Zeveyte annî: Malı vârislerden geri çevirdin. Varislere değil de başkalarına verıldıgınde boyle soylenır.
[115]
-Müslim (4/2090) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 18-Yaptıklarının ve yapmadıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı.
[116]
Tirmizi (41700) 39-Kitabu Sıfeti'l-Cennet, 27-Cennet nchirleri'nin özellikleri hakkında gelenler babı. Nesai (8/279) 5-Kîîabu'l4stiaze, 56-Cehennemin sıcağından Allah'a sığınma babı: İbni Mace (211453) 37-Kitabu'z-Zühd, 39-Cennet'in özelliklen babı. İbni Hibban (21185) Cehennem'im, Cehennem'den Allah'a sığman kimseyi korumasına Rabbinden istemesi babı
[117]
Ahmed bin Hanbel (2/299) Mecmau'z, Zevaid (10/172) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Musa bin Tarık dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. Musa da sikadır," demektedir.
[118]
Mecmau'z Zevaid (10/182) Heysemi; "Hadisi Taberani Evsafta rivayet etmiştir. İsnadı ceyyiddir," demiştir.
[119]
Ebu Davud (2/83,84) Kitabu'z-Salât, Kişi Müslüman olduğunda ne söyler babı. Sahih bir hadistir, Tirmizi (5/554) 49-Kitabu'd-Deavat, "Bu, hasen sahih bir hadistir," demiştir.
Sebbit hücceti: Huccet'ten maksat, delil, belge demektir. Ya dünyada, ya da âhirette. Ve kabirde iki meleğe cevap verirken. Allah Telala da: "Allah inananları dünyada da âhirette de sağlam sözle tesbit eder," (İbrahim Suresi: 27) buyurmaktadır.
[120]
Mecmau'z-Zevaid (10/182) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. İsnadı ha-
sendir," demiştir
[121]
Taberani (Kebir) (10/220) Mecmau'z-Zevaid (10/159) Heysemi şöyle der: "Hadisi,
Taberani rivayet etmiştir. Ravileri, Muhammed bin Ziyad dışında Buhari'nin ravi-
leridir. Muhammed de sikadır."
[122]
Ahmed bin Hanbel (41444) Mecmau'z-Zevaid (10/181) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivavet etmiştir. Havileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[123]
Taberani (Kebir) (18/313) Mecmau'z-Zevaid (10/286) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir. İbni Hibban, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Bkz: Mevari-du"z-Zam'ân, s. 613, hadis no: 2475.
[124]
Taberani (Kebir) (18/319) Mecmau'z-Zevaid (10/177) Heysemi; "Hadisi Taberani Evsat ve Kebir'de

rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.
[125]
Tirmizi (5/538) 49~Kitabu'd, Deavat, 90-Bir bab. Tirmizi: "Bu hasen bir hadistir, demiştir.
[126]
Ahmed bin Hanbel (6/302) Mecmu'z-Zevaid (10/176) Heysemi; "Dedim ki, hadisin bazı kısımlarını Tirmizi de rivayet etmiştir. Ama hu hadisi Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir.
[127]
Ahmed bin Hanbel (2/173) Mecmau'z-Zevaid (10/172) Heysemi; "Hadisi Ahmed

[128]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/263-272
[129]
İbni Hacer, Fethu'l Bari (U/198)
[130]
Buhari (U/196) 80-Kitabu'd-Deavat, 60-Hz. Peygamber (a.s)'in "Allah'ım yaptığım ve yapmadığım günahlarımı bağışla" sözü babı. Müslim (4/2087) 48-Kiîabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't Tevbe ve'l-İsüğfar, 18-Yaptıklannın ve yapmadıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı.
[131]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (2/85) Kitabu's Salât, İstiğfar hakında bir bab.
[132]
Ahmed bin Hanbel (4/437) Kesfu'l Esîar (4/61) Hz. Peygamber (as)'in duası babı. Taberani (Kebir) (181121) Mecmau'z-Zevaid (10/172) Heysemi; "Hadisi Ahmed, Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir. Kavileri, Avn Akîlî dışında Buhari'nin ravi-leridir. O da sikkadır," demiştir.
[133]
Müslim (4/2087) 48-Kitabu'z-Zikr ve 'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 18-Yaptık-larımn ve yapmadıklarının şeninden Allah'a sığınma babı. Bezzar da bu hadisin bir benzerini Zübeyr'den rivayet etmiştir. (Bkz: 4157)
[134]
Ahmed bin Hanbel (31191,269) Mecmau'z-Zevaid (10196,97) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.
[135]
Ahmed bin Hanbel (6/315, 316) Mecmau'z Zevaid (10/174) Heysemi; "Hadisi Ahmed'îe Ebu Ya'lâ iki hasen isnadla rivayet etmişlerdir," demiştir.
[136]
Müslim (4/2087) 48-Kitahu'z-Zikr ve'd Dua ve't, Tevbe ve'l-İstiğfar, 18- Yanaklarının ve yapmadıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı. Tirmizi (5/522) 49-Kitabu'd-Deavat, 73-Bir bab. Tirmizi; "Bu, hasen sahih bir hadistir," demiştir.-
[137]
Tirmizi (5/527) 49-Kitabu'd, Deavat, 79-Sahih bir hadistir. Bkz: Feyzu'l-Kadîr (2/110)
Afâf: Sabır anlamındadır. Sabırdan maksat ise, günahlara götürecek şeylere direnme gücü anlamınadır.
[138]
Tirmİzi (5/557) 49-Kitabu'd Deavat, 106-Bir bab. İsnadı sahihtir. Tirmizi hasen saymıştır. İbni Hibban da Sahih'İnde rivayet etmiştir
[139]
Tirmizi (5/533) 49-Kitabu'd Deavat, 85-Bir bab. İbni Ebu'd-dünya da rivayet etmiştir. Tirmizi; "Hadis hasendir," demiştir! Terğib'de de vardır (4/271)
[140]
Mecmau'z Zevaid (101175) Heysemi: "Hadisi Taberani değişik isnadlarla rivayet etmiştir. Bazılarının ravileri, Yezid bin Ebu Ziyad dışında Buhari'nin ravileridir. Yezid de hasenü'l-hadisidir," demiştir.
[141]
Müslim (4/2073) 48-Kitabu'z-ZiIcr ve'd-Dua 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı.

[142]
Hakim, Müstedrek (1/523)
[143]
Tirmizi (5/518) 49-Kitabu'd-Deavat, 67-Bir bab. Hadis, hasen ligayrihi'dir. Bazı muhaddislerse zayıf saymışlardır.
Ve'c-'ahlu'l-vârise minni: Burada 'bakî' anîamınadır. Aslı şudur: Allah Ra-sulü (as), Allah'tan i§itme ve görme duyularım yaslanıp güçten kesildiğinde de, diğer organlara vâris olsun diye kendisinde sağlam bırakmasını dilemektedir.
[144]
Hâkim (1/527) Hâkim, hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de onaylamıştır.
[145]
Nesai (1/199) Soğuk su ile gusletme babı. İsnadı sahihtir.
Tirmizi (5/551) 49-Kitabu'd-Deavat, 102-Hz. Peygamber (as)'in duası hakkında birbab. Tirmizi: "Hasen sahih garip bir hadistir," demiştir. Nesai (î/198) 4-Kitabu'l- Gusl ve't-Teyemmüm, 3-Karla ve dolu ile gusletme babı.
[146]
Nesai (1/51) Kitabu't-Tahare, 48-Karla abdest alma babı. Şahidleriyle hasen bir hadistir.
[147]
Taberani (Kebir) (7/228)
[148]
Muvatta (1/213) 15-Kitabül Kur'an, 8-Babu Uacâefı'dDua babı
Bi-MaVs-selci ve'l-berad: Özellikle kar ve dolunun belirtilmesi, temizliği pekigtirmek ve temizlikte mübalağa içindir. Çünkü kar ve dolu kullanılmaz, ele alınmaz, ayak daldırılmaz bir su sayılır.
[149]
Hakim (1/528) Hakim, hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de onaylamıştır.
[150]
İbni Mace (2/1259,1260) 34-Kitabu'd-Dua, 1-Duanın fazileti babı. Sahih bir hadistir
[151]
Buhari (4/100) 29-KitabuFadaili'l-Medme 12-Bir bab.
[152]
Ahmed (2/321) Mecmau'z-Zevaid (10/174) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri sikadır. Taberani de Evsat'ta kaydetmiştir," demiştir.
[153]
Ahmed (6/68,155) Mecmau'z-Zevaid (8120) Heysemi; •'Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[154]
Mecmau'Z'Zevaid (10/184) Heysemi; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[155]
Ahmed (1/8) Mecmau'z-Zevaid (10/173) Heysemi; "Hadisin bir kısmının İbni Mace 3849 hadis nosuyla rivayet etmiştir. Hadisi Ahmed rivayet etmiş olup Evsat dışındaki ravüeri, Buhari'nin ravileridir. O da sikadır," demiştir.
[156]
Taberani (Kebir) (91109) Mecmau'z-Zevaid (101185,) Heysemi; "Hadisi Tabetani rivayet etmiştir. Havileri Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[157]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/272-285
[158]
Müslim, aynı yer.
Erzeli'umur: Yaşlılık acizlik ve bunaklık hâlindeki ömrün sonu.
[159]
Buharı, aynı yer.

[160]

Tirmizi (5/520) 49-Kitahu'd-Neavat, 71-Bir hah.

[161]

Tirmizi, aynı yer.

[162]

Nesai (8/265) 5-Kitabu'l İsti'âze, 25-Borç yükünden Allah'a sığınma babı. Bu rivayetlerin ilavesiyle.

[163]

Buhari (11/176) 80-Kitabu'd-Deavat, 38-Hayatın ve Ölümün fitnesinden Allah'a sığınma babı. Müslim (4/2079) 48- Kitabu'z-Zİkr ved-Dua, 15~Acizlikten ve tembellikten Allah'a sığınma babı.

[164]

Ebu Davud (2/93) Kitabu's-Salâî, Allah'a sığınma hakkında hir hah. Nesai (8/270) 50-Kitabu'l-İstiaze, 36-Delilikten Allah'a sığınma babı. Sahih hir hadistir.

[165]

Buharı (2/318) 10-Kitabu'l-Ezan, 149-Selamdan önce dua babı. Tirmizi (5/525) 49-Kİtabu'd-Deavat, 77-Bir bah. Tirmizi; "Bu, hasen sahih bir hadistir," demiştir. Nesai (81266) 50- Kitabu'l, Istiaze, 26-Zenginlik fitnesinin şerrinden Allah'a sığınma babı.

[166]

Nesai (8/274, 275) 50-Kitabu'l-îstiaze, 46-Deccal fitnesinden Allah'a sığınma babı.

[167]

Nesai (8/278) 50-Kitabu'l İstiaze, 56-Cehennemin sıcaklığından Allah'a sığınma babı

Buhari (11/176) 80-Kitabu'd~Deavat, 39~Günah islemekten ve borçlanıp ödeyememekten Allah'a sığınma babı. Müslim (4/2078, 2079) 48-Kitabu'z-Zikr ve d-Dua. 14-Fitnelerin ve diğer şeylerin şerrinden Allah'a sığınma babı.

[168]

Tezkiye: Temizlemek anlamındadır

[169]

Nesai (81260) 50-Kitabu'l-istiaze, 13-Acizlikten Allah'a sığınma babı,

[170]

Müslim (4/2088) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't Tevbe ve'l-İstiğfar, 18-Yap-tıklarının ve yapmadıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı.

[171]

Tirmizi (5/519) 49-Kitabu'd-Deavat, 69-Bir bab. Tirmizi: "Abdullah bin Amr hadisinden bu yönden hasen sahih garip bîr hadistir," demiştir. Nesai (8/255) 50-Kitabu'l Istiaze, 2-Korkmayan bir kalbten Allah'a sığınma babı, Ayrıca bkz: (8/263, 264) 50-Kitabu'l, İstiaze, 21-Asilikten, münafıklıktan ve kötü ahlâktan Allah'a sığınma babı.

[172]

Müslim (4/2097) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve 't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 26-Cennet-liklerin çoğumun fakirler, cehennemliklerin çoğunun ise kadınlar ve kadınlar fitnesi olduğu babı. Ebu Davud (2/91) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınma hakkında bir bab

[173]

Ebû Davud (2/91) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınma hakkında bir bab. İsnadı hasen-dır. Nesai (8/261) 50-Kitabu'l-İstiaze, 14-Rezillikten Allah'a sığınma babı. İbni Hibban (2/183) Kişinin Allah (cc)'a sığınmasının müstehap oluşu babı..

[174]

Ebu Davud (2/91) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınma hakkında bir bab. Hasen bir hadistir. Nesai (8/263) 50-Kitabu'l, İstiaze, 19-Açlıktan Allah'a sığınma babı.

[175]

Buhari (111513) 82-Kitabu'l-Kader, 13-Asi olmaktan Allah'a sığınan kimse babı. Müslim (412080) 48-Kitahu'z-Zikre ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar 16-Kötü kaderden Allah'a sığınma babı.

[176]

3095-Nesai (81265) 50-Kitabu'l-İstiaze, 24-Borcıtn bastırmasından Allah'a sığınma babı, isnadı

hasendir
[177]
Nesai (81274) 50-Kitabu'l-İstiaze, 44- Kötü komşudan Allah'a sığınma babı. Ha-sen bir hadistir.
[178]
Taberani (Kebir) (171294) Mecmau'z-Zevaid (7/220) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir. Yine Heysemi (10/144) şöyle der; "Kavileri, Bişr bir Sabit Bezzar dışında Buhari'nin ravilerİdir. O da sikadır."
[179]
Ebu Davud (2/92) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınmaya dair bir bab. İsnadı hasendır. Nesai (8/383) 50-Kitabu'l-İstiaze, 61-Bir yerlerden düşmekten ve yıkıntı altında kalmaktan Allah'a sığınma babı. Bir başka rivayette Ebu Davud, bu hadise şöyle bir eklemede bulunmuştur: "Ve'l-gammi' (üzüntüden)." Bkz: Ebu Davud, aynı yer.
[180]
Ehu Davud (2/90) Kitabu's Salâî, Allah'a sığınmak hakkında bir bah. Hasen bir hadistir. Bazı muhaddisler zayıf saymışlardır. Ama göründüğü kadarıyla her birinin şahidleri vardır,
[181]
Müslim (1/413) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadı'ı's-Salat, 25-Namazda nelerden Allah'a sığınılacağı babı, Ebu Davud (2/90, 91) Kitabu's-salât, Allah'a sığınmak hakkında bir hah. Tirmizi (5/524,525) 49-Kitabu'd-Deavat, 77-Bir bab. Tirmizi; "Hasen, sahih bir hadistir," demiştir, Nesai (4/104) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 115-Kadir azabından Allah'a sığınma babı. İbni Mace (2/1262) 34-Kitabu'd-Dua, 3-Rasulullah (as)'ın nelerden Allah'a sığındığı babı,
Sû'i'l-umun Ömrün sonunda bunamış bir ihtiyar durumuna düşmek.
FitnetVs-sadr: Kalbe arız olan şüpheler, vesveseler,.vb.
[182]
Müslim (4/2085) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua., 18-Yaptıklarının ve yapmadıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı. Ebu Davud (2/92) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınmak hakkında bir bab, Nesai (8/281) 50-Kitabu'l-İstiaze, 59-Yapmadıklarmın şerrinden Allah'a sığınmak babı.
[183]
Tirmizi (5/575) 49-Kitabu'd -Deavat, 127-Ümmü Seleme'nin duası babı. Hadisi, Taberani, Hakim, Sahih'inde İbni Hibban da zikretmişlerdir. Tirmizi, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir ki, öyledir. Hafız Sehavi de sahih kabul etmektedir.
[184]
Tirmizi (5/575) 9-Kitabu't-Tıb, 16-Muavvizeteyn'le rukye yapılması hakkında gelenler babı. Hadis için 'hasendir' değerlendirmesinde de bulunmuştur. Nesai (81271) 50-Kitabu'l-İstiaze, 37-Cinlerin nazar değmesinden Allah'a sığınma babı.
[185]
Ebu Davud (2/89) Kitabu's-Salâî, Bir kavimden korktuğunda ne söyler babı. İbni Hibban (71130) Savaşa çıkmak ve cihadın nasıl yapılacağı ve iki ordunun safları birbirleriyle karşılaşınca kişinin kafir Allah düşmanlarına karşı Rabbinden (cc) nasıl yardım isteyeceğinin belirtilmesi babı. Hadisi, Hâkim de kaydetmiş. Hafız İbni Hacer'se Tahricu'l-Ezkâr'da hasen olduğunu belirtmiş, başka muhaddisler ise sahih olarak kabul etmişlerdir.
[186]
Ebu Davud (4/14) Kitabu't-Tıb, 19-Rukye nasıldır babı.
[187]
Ahmed bin Hanhel (2/290)
[188]
Muvatta (21951) 51-Kitabu'ş-Şi'r, 4-Emredilen Allah'a sığınmalar babı. Müslim (412081) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 16-Kötü kaderden, asi olmaktan ve diğer şeylerden Allah'a sığınma babı.
[189]
Ebu Davud (2/92) Kitabu's-Salât, Allah'a sığınmak hakkında bir bab.

[190]
Nesai (8/255,256) 50-Kitabu'l İstiaze, 4-Duymanın ve görmenin şerrinden Allaha sığınma babı. Yine bkz: (8/260) 50-Kitabu'l-İsüaze, 11-Gözün şerrinden Allaha sığınma. Hasen bir hadistir.
Tirmizi (5/523,524) 49-Kitabu'd-Deavat, 75-Bir bab. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir," demiştir.
[191]
Buhari (6/408) 60-Kitabu'l-Enbiya, 10-Bab... Ebu Davud (4/235) Kitabu's-Stinne, Cehmiyye'ye cevap babı. Tirmizi (4/396) 29-Kitabu't-Tıb, 18-Bir bab.
[192]
Muvaîta (2/951,952) 51-Kitabıt'§-Şi'r, 4-Emredilen sığınmalar babı. Bu, Kâb Ah-bdr'ın sözüdür. Şahidleri vardır.
Hâmme: Hevamm'ın tekildir. Yılanlar ve zehirleyip öldüren hayvanlar. Zehirleyip öldürmeyene ise sevâmm denir, tekili sâmme'dir.
[193]
Taberani (Kebir) (10/314) Mecmau'z-Zevaid (10/137) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir
[194]
Ahmed bin Hanbel (1114) İsnadı basendir. Tirmizi (51542) 49-Kitabu'd-Devat,
95-Birbab.
[195]
Mecmau'z-Zevaid (101175,176) Heysemi; "Hadisi, Taberani Evsta'ta rivayet etmiştir. Muhammed bin Zenbur ve Asım bin Ubeyd dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. Onlar da sikadır," demiştir.
[196]
Nesai (81269) 50~Kitabu'l îstiaze, 33-Yaşlılıktan Allah'a sığınma babı. İsnadı ha-sendir ve sahih bir çok şahidi vardır.
[197]
Nesai, aynı yer
Buhari (11/174) 80-Kitabu'd-Deavat, 37-Kabir azabından Allah'a sığınma babı. Bu-hari (11/178) 80-Kitabu'd-Deavat, 41 -Cimrilikten Allah'a sığınma bah. Buharı (11/181) 80-Kitabu'd-Deavat, 44-Bunak ihtiyarlıktan Allah'a sığınma babı. Tirmi-zi (51524, 525) 49, KİtabuʼdʼDeavat, 77-Bir bab. Nesai (8/256) 50-Kitabu'l-İstiaze, 5-Korkaklıktan Allah'a sığınmak babı. Kitabu'Uİstiaze, 6-Cimrilikten Allah'a sığınmak babı.
[198]
Buhari (13/368) 97-Kitabu't-Tevhid, 7-Allah Teala'mn've huve'l-Azizu'l-Hakîm' sözü babı. Müslim (4/2086) 48, Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 18-Yapîklannın şerrinden Allah'a sığınma babı.
[199]
Nesai (8/282) 50, Kitabu'l İstiaze, 60-Yere batmaktan Allah'a sığınma babı. Hafız, 'Tahricu'l-Eskar'da "Bu kelimeyi kendisi mi yorumladı yoksa rivayet mi etti bilmiyorum," demek istiyor," demektedir. Hafız; "Sanki Vekî bu yorumu hadis olarak değil de kendiliğinden söylemektedir, demiştir.
[200]
Ravdu'd-Dani (1/197,199) Mecmau'z-Zevaid (10/143) Heysemi; "Ravileri Buha-ri'nin ravileridir," demiştir. İbni Hac er de Müstedrek (l/530)'de; "Heysemi, hadisin bazı kısımlarının Buhari'de yer aldığını söyler," demektedir.
[201]
Nesai (81269) 50-Kitabu'l-İstiaze, 33-İhtiyarlıktan Allah'a sığınmak. İsnadı ha-
sendir
[202]
Buhari ve Müslim. Daha önce yerlerini göstermiştik
[203]
Müslim (4/2051) 46-Kitabu'l-kader, 7-Ecelîerin, rızıkların vd. daha önce takdir edilenden ne eksileceği ne de artacağı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/187-305

[204]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (16/231)
[205]
Rad Suresi: 39
[206]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (16/114)
[207]
imam Nevevi, Müslim Şerhi (16/213,214)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/305-306
[208]
Tirmizi (5/519,520) 49-Kitabu'd-Deavat, 70-Bir hab. Hasen bir hadistir. Tirmizi de diğerleri de hasen olduğunu belirtir.
[209]
Tirmizi (5/537, 538) 49-Kitabu'd-deavat, 89-Bir bab. Hasen garip olduğunu lemistir.
[210]
Ahmed bin Hanbel (61134,147) İbni Mace (2/1264) 34-Kitabu'd-Dua, 4~Derleyici dualar babı. Hâkim (1/522) Sahih olduğunu belirtmiştir. Hadisi, Buhari de 'Edeb el-Müfred'de rivayet etmiştir. Bkz: Feyzu'l-lcadîr (21128)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/306-308

[211]
Ahzab Suresi: 43
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/309-310
[212]
Ahmed bin Hanbel (2/205) Tirmizi (5/478) 49-Kitabu'd-Deavat, 25-Bir bah. Tir-mizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. Nesai (3/74) 13-Kitabu's-Sehv, 91-Se-lam verdikten sonra kaç teşbih çekileceği babı.
[213]
Ebu Davud (2/81) Kitabu's-Salât, Çakıl taşlarıyla teşbih çekme babı. Tirmizi (5/478, 479) 49-Kitabu'd-Deavat, 25-Ona dair bir bab. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir," demiştir. Hâkim ve başka muhaddisler de sahih kabul etmişlerdir. Nesai (3/79) 13-Kitabu'z-Sehv, 97-Tesbih dizmek babı. Ebu Davud (2/80) 81-Kitabu's-Salât, Çakıl taşlarıyla teşbih çekme babı. Hâkim (1/547,548)
[214]
Tirmizi (51562,563) 49-Kitabu'd-Deavat, 114-Hz. Peygamber (as)'in her namazın arkasından dua etmesi ve Allah'a sığınması hakkında bir bab,
[215]
Bkz, Hakim (J/547,548)
[216]
Mevaridu'z zaman (579,2330
[217]
Bkz. Tezhib (4/94)
[218]
İbni Ebi Şeybe, Musannef (2/391)
[219]
Burada teşbihten maksat, elimize alıp çektiğimiz teşbihler, tabir caizse teşbih âletleridir. Değilse, " sübhanallah" demekten ibaret olan teşbih değildir. Türkçe'de her ikisinin yerine de 'teşbih" kelimesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla okuyucunun teşbihin bazen teşbih âleti, bazan teşbih kelimesi anlamına kullanıldığına dikkat etmesi gerekir. (Çeviren)
[220]
Avnu'l Mabud (11555)
[221]
NeylÜ'l Evtar (2/358,359)

[222]
Avnu'l Mabud (1/156)
[223]
Tirmizi (5/571) Kitabu'd Deavat, 121- Teşbih, tehlil ve takdisin faziletine dair bir bab. Tirmizî; "Garip bir hadistir," demiştir.
[224]
Ebu Davud (1/220), Kitabu's-Salât, Okuma-yazma bilmeyenle Arap olmayanın Kur'an okumak yerine ne yapacağına dair bab, Hasen bir hadistir. Neseai (2/143) 11-Kitabu'l-Iftitat, 32-Iyi Kur'an okuyamayanın ne yapması Kur'an okuma yerine geçer babı.
[225]
Ahmed bin Hanbel (31443) Mecmau'z-Zevaid (1/49) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir.
[226]
Ahmed bin Hanbel (3/440) Mecmau'z-Zevaid (10/95) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir. Hâkim de sahih olduğumu kabul etmiştir.
[227]
Müslim, (412093, 2094) Aynı yer.
[228]
Tirmizi (5/576) 49-Kitabu'd-Deavat, 128-Allah'a hangi sözün daha sevimli geldiği babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir." Demiştir
Müslim (4/2093) 48-Kitabu'z zikr ve'd-dua, 22-"Subbanallahi ve bi hamdihi'nin fazileti babı:
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/311-317
[229]
imam Nevevi, Müslim Şerhi (17/49)
[230]
Ahmed bin Hanbel (4/36) Mecmau'z-Zevaid (10/88) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[231]
Tirmizi (5/492) 49-Kitabu'd-Deavat, 37-Kul hastalandığında ne der babı. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir," demiştir. İbni Mace (2/1246,1247) 33-Kitabu'l-Edeb, 54-La' ilahe illallah'in fazileti babı. Hadisin lafzı İlmi Mace'ye aittir. Bu hadisi; İbni Hibban, Hâkim ve diğer muhaddisler sahih saymışlardır. Nesai de Sünen'inde rivayet etmiştir.
[232]
Tirmizi (5/544) 49-Kitahu'd-Deavat, 98-Bir bab. Tirmizi; "Hasen garip bir ik tir," demiştir. Münziri ve diğerleri de hasen olduğunu belirtmişlerdir
[233]
Tirmizi, aynı yer.
[234]
Tirmizi (51462) 49-Kitabu'd-Dua, 9-Müslümamn duasının kabul edileceğine dair gelenler babı. Hasen bir hadistir. İhni Mace (2/1249) 33-Kitabu'l-Edeb, 55-Hamdedenlerin fazileti babı.
[235]
Buhari (111201) 80-Kitabu'd-Deavat, 64-Tehlilin fazileti babı, Müslim (4/2071)
48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 10-Tehlil, teşbih ve duanını fazileti babı. Tirmizi (51555) 49-Kitabu'd-Dua, bir bab
[236]
Tirmizi, aynı yer.
Tirmizi (5/491) 49-Kitabu'd-Deavat, 36-Çarşıya girdiğinde ne söyler babı. Hasen bir hadistir
[237]
Mecmau'z-Zevaid (10/85) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir
[238]
Ahmed bin Hanbel (4/304) Mecmau'z-Zevaid (10/85) Heysemi; "Hadisi, Tirmizi tehlille sevabını

anmaksmn rivayet etmiştir. Hem tehlikeden söz edeni hem de etmeyeni ise Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buharİ'nin ravileridir," demiştir.

[239]

Ahmed bin Hanbel, aynı yer. Mecmau'z-Zevaid (10/83,84) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir. Müslim, İbni Hibban ve Bezzar tarafından aktarılan bu hadiste yakın sözler içeren hadisler vardır.

[240]

Buhari (7/406) 64-Kitabu'l-Megazi, 29,-Hendek yani Ahzab Gazvesi babı. Müslim (4/2089) 48-Kitabu'z-zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l istiğfar, 18-Yaptıklarının, ve yapmadıklarının şerrinden Allah' a sığınma babı

[241]

Tirmizi, (5/575) 49-Kitabud-Deavat, 127-Ümmü Seleme'nin duası babı. Tirmizi; "Hadis hasen gariptir," demiştir. Başkaları da hasen olduğu kanaatindedir.

[242]

Muvatta (1/209) 15-Kitabu'l-Kur'an, 7-Allah Tebareke ve Tealanın zikrine dair gelenler babı. Buharı (111201) 80-Kitabu'd-Deavat, 64-Tahlilin fazileti babı. Hadis no: 3293, 6405 Müslim (4/2071) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua... 10-Tehlil, teslim (4/2071) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua.... 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı. Tirmizi (5/512) 49-Kitabu'd-Deavat, 60-Bir bab. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.

[243]

Mecmau'z-Zevaid (10/84) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[244]

Er-Ravdu'd-Dânî (2/201) Keşfu'l-Estar (4/7) "La ilahe ilallah'ın fazileti babı. Mecmau'z-Zevaid (10/83) Heysemi; "Hadisi Ebu Ya'lâ, bir benzerini ise Bezzar rivayet etmiştir. Taberani de Sağır ve Evsat'ta rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir.

[245]

-Ahmed bin Hanbel (5/249) Mecmau'z-Zevaid (10/93) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir. Bu hadisi Ibni Hibban ve Hakim de sahih kabul etmiştir.

[246]

-İbni Huzeyme (11371) 240-Tahmid, teşbih ve tekbirinin fazileti babı. İsnadı hasen-dir.

[247]

Mecmau'z-Zevaid (10/93) Heysemi; "Hadisi Taberan iki tarîkten rivayet etmiştir. Birisinin isnadı hasendir," demiştir.

[248]

Buhari (11/206) 80-Kitabu'd-Deavet, 65-Teşbihinin fazileti babı. Müslim (4/2072) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe ve'l-İstiğfar, 10-Tehlil, teşbih duanın fazileti babı. Tirmizî (5/512) 49-Kitabu'd-Deavat, 60-Bir bab.

[249]

Müslim (412072) Aynı yer

[250]

Müslim (4/2072) Aynı yer.

[251]

Keşfu'l-Estar (4/12) Teşbih ve tahmid hakkında bir bab. Mecmau'z-Zevaid (10/91) Heysemi; "Dedim ki: Hadis 'el-aliyyü'l-Azîm'lafzı dışında Buhari'de yer almaktadır. Hadisi, Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[252]

Tirmizi (5/509) 49-Kitabu'd-Deavat, 58-Tesbih ve tekbirin faziletine dair gelenler babı. Tirmîzi; "Hasen garip bir hadistir," demiştir. Dediği gibidir. Hadisi, ayrıca Ahmed, İbni Ebi'd-dünya, Hakim ve daha başka muhaddisîer rivayet etmişlerdir.

[253]

Tirmizi (51571) 49-Kitabu'd-Deavat, 120-"La havle ve la kuvvete illa billah"ın fazileti babı. Hasen bir hadistir. Ahmed, Hakim ve daha başka muhaddisîer de rivayet etmişlerdir.

[254]

Tirmizi (5/580) 49-Kitabu'd-Deavat, 131-"La havle ve la kuvvete illa billah"ın fazileti babı. Hafız Münziri Terğib ve Terhib'te; "Hadîsi, mutavel olarak Nesai ve Bezzar rivayet etmiştir. 'Allah'tan ancak Allah'a sığınılır' kısmını ise merfu olarak rivayet etmişlerdir. Kavileri sikadırlar ve muhtec bih'tirler. Hadisi, Hakim de rivayet etmiş ve "Sahihtir. İlleti yoktur. Hadisin kendisini hasen derecesine terfi ettiren manen şahideleri vardır," demiştir.

[255]

Mecmau'z-Zevaid (10/89) Heysemi "Hadisi, Ahmed, Ebû Ya'lâ ve Bezzar rivayet etmiştir. Osman'ın azatlı kölesi Haris bin Abd dışındaki ravileri'nin ravİleridir. Hadis de sikadır" demiştir.

Burada hasenât'tan maksat, Hud Suresi 114. ayette geçen; "Şüphesiz iyilikler kötülükleri götürür," ifadesindeki 'hasenat'tır. Bâkiyât~ı sâlihât ise Kehf Suresi 46. âyette geçen "Bakî kalacak olan güzel işler ise Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır, umutça da daha hayırlıdır," ifadesindedir. Hz, Osman, bir anlamda bu âyetleri tefsir etmektedir. (Çeviren

[256]

Ravdu'd-Dânî (1/249) Mecmau'z-Zevaid (10/89) Heysemi; "Hadisi, Sağır ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Sağır'dekinin ravileri, Davut bin Bilal dışında Bu-hari'nin ravİleridir. Davud da sikadır," demiştir. Hâkim (î/541) Hadisi Müslim'in şartı üzere rivayet etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Zehebi de onaylamıştır.

[257]

Mecmau'z-Zevaid (10/88,89) Heysemi; "Hadisi, Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nin ravİleridir," demiştir.

[258]

Mecmau'z-Zevaid (10/88) Heysemi; "Hadisi iki tanktan Taberani rivayet etmiştir. Birisinin ravileri sikadır," demiştir

[259]

Ahmed hin Hanbel (5/20) Mecmau'z-Zevaid (10/88) Heysemi; "Hadisi 'Kur'an'dan sonra' sözü dışında 'Onlar Kur'an'dandır' şekliyle Buhari'de geçmektedir. Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir

[260]

Mecmau'z-Zevaid (10/91) Heysemi; "Hadisi, Evsat'a Taberani rivayet etmiştir.
Ravileri tevsik olunmuşlardır," demi§tir.

[261]

-Taberani (Kebir) (12/388) Mecmau'z-Zevaid (10/91) Heysemi; "Hadisi, Taberani Kebir ve Evsat'ta rivayet etmiştir. Muhammed bin Mansur Tusi dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. Mansur da sikadır," demiştir

[262]

Mecmau'z-Zevaid (1/52) Heysemi; "Hadisi Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. İsnadı hasendir. Bu hadisi Hakim ve daha başka muhaddisler sahih olarak kabul etmişlerdir," demiştir.

[263]

Ahmed bin Hanbel (51451) Mecmau'z-Zevaid (51278) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir. Rağda: Helak özsuyu şeklinde anlam verdiğimiz bu ifade, hadiste cehennemliklerin kaynaması sonucunda çıkan usare, özsu olarak açıklanmıştır. Kelime asıl anlamıyla balçık ve çok miktarda sirke karışımı manasına gelir.

[264]

Müslim (4/2073) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve'l-Tevbe ve'l-İstiğfar, 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı, Tirmizi (5/510,511) 49-Kitabu'd-Deavat, 59-Bir bab. Tirmizi; "Bu, hasen sahih bir hadistir," demektedir.

[265]

Buhari (8/733) 65-Kitabu't-Tefsir, 110-İza cae nasrullah Suresi, 1-Bir bab. Müslim (1/351) 4-Kitahu's-salât, 42~Rükû ve secdede söylenenler babı.

[266]
Müslim (4/2072) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve t-tevbe ve'l-İstiğfar, 10-Tehlil, teşbih ve duanın fazileti babı. Tirmizi (5/578) 49-Kiîabu'd-Dcavat, 129-Ajv ve afiyet hakkında bir bab. Tirmizi "Basen sahih bir hadistir," demiştir.
[267]
Ahmed bin Hanbel (2/302,310) Yine Ahmed (3/35,37) Kegul-Estar (4/10) Teşbih, tahmid, tehlil ve tekbir hakkında bir bab. Mecmau'z-Zevaid (10/87) Heysemi; "Hadisi, Ahmed ve Bezzar yakın lafızlarlar rivayet etmişlerdir. Kavileri, Buha-ri'nin ravileridir," demi§tir.
[268]
Müslim (1/203) Kitabu't-Tahare, 1 - Ahde stin fazileti babı. Tirmizi (5/535,536) 49-Kitabu'd-Deavat, 86-Bir bab. "Hasen bir hadistir," demiştir. Nesai (5/5,6) 23-Kitabu'z-Zekat, l-Zekatın farz olduğu babı
[269]
Nesai (3176) 13-Kitahu's-Sehv, 93-Bir başka teşbih çeşidi. ^ıadı hasendir.
[270]
Müslim, aynı yer
[271]
Tirmizi (5/556) 49-Kitabu'd-Deavat, 104-Hz. Peygamber (as)'in duası babı.
[272]
Davud (2/81) Kitabu's-Salat, Çakıl taşlarıyla teşbih çekme babı
[273]
Nesai (3/77) 13-Kitabu's-Sehv, 94-Teşbihlerin sayısının bir başka çeşidi. Kelimelerinin mürekkebince demek, çokluğunu ifade etmek içindir.
[274]
Müslim (4/2090) 48-Kiîabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-tevbe ve'l-İstiğfar, 19-Günün başında ve uykudan önce teşbih babı.
[275]
Ahmed bin Hanbel (21525) Tirmizi (5/580) 49-Kitabu'd-Deavat, 131-"La halve ve la kuvvete illa billah"in fazileti babı. Mecmau'z-Zevaid (î/50) Heysemi; "Hadisi Ahrned rivayet etmiştir. Tirmizi de ondan "La havle ve la kuvvete illa billah" hadisini rivayet etmiştir. İbni Mace de "Çoğunluğu çok azdır," şeklinde rivayet etmiş ve ravileri sika ve esbattır," demiştir.
[276]
-Mecmu'z-Zevaid (10/97,98) Heysemi; "Hadisi Kebir ve Evsat'ta iki isnadla Tebe-rani rivayet etmiştir. Birisinin ravileri sikadır," demiştir.
[277]
Ahmed bin Hanbel (5/418) Mecmau'z-Zevaid (10197) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve Taberani rivayet etmiştir. Ancak Ebu Eyyüb şöyle anlatmıştır: "Rasulullah (as)'ın "İsra Gecesi İbrahim'e uğradım, "Ey Cebrail yanındaki kimdir?" dedi. O da: "Muhammed'dir," dedi. Selam verip hoş gelidin dedi. Sonra; "Ümmetine emret dediğini duydum" dîye gerisini getirmiştir. Ahmed'in ravileri, Abdullah bin Abdurrahman bin Abdullah bin Ömer bin Hattab dışında, Buhari'nin ravileridir. O da sikadır. Hiç bir kişi, aleyhinde konuşmamış tır. İbni Hibban da sika bir ravi olduğunu belirtmiştir," demiştir.

[278]
Mecmau'z-Zevaid (101158,159) "Hadisi Kebir ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir, isnadı hasendir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/317-343
[279]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/343
[280]
Müslim, aynı yer.
[281]
Ebu Davud (2185) Kitabu'z-Salat, istiğfar hakkında bir bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/345
Müslim (4/2075) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 12-İstiğfar'ın ve çok istiğfar getirmenin müstehap oluşu babı.
[282]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/345
[283]
imam Nevevi, Müslim şerhi (17123-24)
[284]
Fetih Suresi: 18
[285]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/346
[286]
Mecmau'z-Zevaid (10/208) Heysemi; "Hadisi, Taberani Evsat'îa tamamıyla rivayet etmiştir. Ayrıca Ebu Ya'lâ ve Bezzar da "Ben Allah'a tevbe ediyorum" şekliyle rivayet etmişlerdir. "Ben istiğfar ediyorum..." şeklindeki isnad hasendir. "Ben Allah'a tevbe ediyorum..." şeklindeki rivayetlerden Ebu Ya'lâ'nın kaydettiği iki is-naddan birisinin ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[287]
Buhari (11/101) 80-Kitahu'd-Deavat, 3-Hz. Peygamber (as)'in gece ve gündüz getirdiği istiğfarlar babı.
[288]
Muammed Sûresi: 19
[289]
Tirmizi (5/383) 48-Kitabu Tefsiri 'l-Kur'an, 48-Muhammed Sûresi'nden babı.
[290]
Mecmau'z-Zevaid (10/208) Heysemi; "Bütün bu hadisleri Taberani Evsat'ta rivayet etmiştir. İsnadları hasendir," demiştir.
[291]
Mecmau'z-Zevaid (10/209) Heysemi; "Hadisi iki isnadla Taberani rivayet etmiştir. Birisinin ravileri, Buhari'nin raviieridir," demiştir.
[292]
Buhari (11/98,99) 80-Kitabu'd-Deavat, 2-En üstün istiğfar babı. Tirmizi (5/467, 468) 49-Kitabu'd-Deavat, 15-Bu konuya dair bir bab. Nesai (S/279) 50-Kitabu'l İstiaze, 57-Yaptıklarının şerrinden Allah'a sığınma babı. İsnadda yer alan revi Abdullah bin Büreyde hakkında değişik görüşler serdedilmiştir
[293]
-Ebu Davud (2/85) Kitahu's-Salhat, İstiğfar hakkında bir bab.
[294]
Ebu Davud (2/85) Kitahu's-Salât, İstiğfar hakkında bir bab. Münziri Terğib ve Terhinde söyle demiştir; "İsnadı ceyyid, muttasıldır." Tirmizi (5/569) 49-Kitabu'd, Deavat, 118-Misafırin duası babı.
[295]
Tirmizi (5/529) 49-Kitabu'd-deavat, 81-Bir bab. Hâkim, İbni Hacer ve diğerleri, hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir.
[296]
Al-i İmran Suresi: 135

[297]
Ebu Davud (2/86) Kitabu's-Salat, İstiğfar hakkında bir bab. İsnadı hasendir. Bİr çok muhaddis, hadisin hasen olduğunu belirlemiştir.
Tirmizi (21257258) Namaz babları, 298- Tevbe ederken namaz kılmak babı.
[298]
Tirmizi (51495) 49-Kitabu'd-Deavat, 39-Meclisten kalktığında ne söyler babı, Tir-mizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. Ebu Davud (2/85) Kitabu's-Salât, istiğfar hakkında bir bab. İsnadı sahihtir.
[299]
Mecmau'z-Zevaid (10/210) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir, isnadı ceyidir," demiştir.
[300]
Ahmed bin Hanbel (2/509) Mecmau'z-Zevaid (10/210) Heysemi; "Hadisi, Ahmed ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Asım bin Behdele dışındaki ravileri, Buha-ri'nin ravileridir. Asım'ın da sika olduğu belirtilmiştir," demiştir.
[301]
Ahmed bin Hanbel (3/29,41) Mecmau'z-Zevaid (101207) Heysemi; "Hadisi, Ah-med ve yaklaşık olarak Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir ve: "Kullarım azdırmaktan geri durmayacağım," demiştir. Taberani de Evsat'ta rivayet etmiştir. Ahmed'in iki isnadından birisinin ravileri, Buhari'nin ravileridir. Ebu Ya'lâ'nın iki isnadından birisinin ravileri de Öyledir," demiştir.
[302]
Mecmau'z-Zevaid (10/207) Heysemi; "Hadîsi, Taberani değişik isnadlarla rivayet etmiştir. Birisinin ravileri sikadırlar. Diğer muhaddisler de hadisin hasen olduğunu söylemişlerdir," demiştir
[303]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/346-354
[304]
Muvatta (11166) 9-Kitabu kasri's-salâti fi's-Sefer, 22-Hz. Peygamber (as)'e salât okuma hakkında gelenler babı.
[305]
Tirmizi (5/359) 48-Kiîabu Tefsiri'i Kur'an, 34-Azhab Suresi'n'den babı.
[306]
Ebu Davud (1/257) 258-Kitabu's-Salâî, 182-Tesehhüdden (Ettahıyyatü'den) sonra Hz. Peygamber (as)'e salât okuma babı. Ne var ki Ebu Davud'un rivayetinde, "Selam da öğrendiğiniz gibidir," ifadesi yoktur
[307]
Müslim (1/305) 4-Kitabu's-Salât, 17~Teşehhüdden sonra Hz. Peygamber (âs)'e salavat okuma babı.
Ebu Davud, aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/355-356
[308]
Ahzab Suresi: 56
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/356
[309]
Buhari (8/532) 65, Kitabu't-Tefsir, 10-İnnallahe ve melaiketehu yussallûne ale'n-nebbiyy... babı. Nesai (3149) 13-Kitabu's sehv, 53-Bir başka türü
[310]
Neşai(3/48) 13-Kitabu's-Sehv, 52-Bir başka çeşidi. Hasen hadistir.
[311]
Buhari (U/152) 80-Kitabu'd-Deavat, 32-Hz. Peygamber (as)'e salavat getirme babı. Müslim (1/305) 4~Kitabu's-Salâî, 17-Teşehhüdden sonra Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okuma babı. Ebu Davud (1/257) Kitabu's-Salat, 182-Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okuma babı. Tirmizi (2/352,353) Salavat babları, 351-Hz. Peygamber (a.s)'e getirilecek salavatm özelliğine dair gelenler babı. Nesai (3/48) 13-Kitahu's-Sehv, 51-Bir başka çeşidi
[312]
Buhari (6/407) 60-Kitabu'l, Enbiya, 10-Birbab. Müslim (î/306) 4-Kitabu's-Salât, 17-Teşehhüdden sonra Hz. Peygamber (as)'e salavat okuma babı. Ebu Davud (1/257,258) Kitabu's-Salât, Teşehhüdden sonra

Hz. Peygamber (as)'e salavat okuma babı. Nesai (3/49) 13-Kitabu's-Sehv, 54-Bir başka çeşidi. İbni Mace (1/293) 5-Kitabu İkameti's-Salâti ve's-Sünneti ftha, 25-Hz. Peygamber (as)'e salavat okuma babı,

[313]

Ahmed bin Hanbel (5/374) Meâmu'z-Zevaid (21144) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir, Ravileri, Buharİ'nİn ravileridir." demiştir.

[314]

-Nesai, aynı yer. İsnadı hasendir.

[315]

Mecmau'z-Zevaid (10/167) Heysemi; "Hadisi, Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir.

[316]

Müslim (11306) 4-Kitabu's-Salât, 17-Hz. Peygamber (as)'e salavat babı. Ebu Da-vud (2188) Kitabu's-Salhat, İstiğfar hakkında bir bab. Nesai (3150) 13-Kitabu's-Sehv, 55-Hz. Peygamber (as)'e salavatta fazilet babı.

[317]

Mecmau'z-Zevaid (101160) Haysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir

[318]

Nesai, aynı yer. İbni HİbbanInvalid (2/130) Mustafa (a.s)'ya salavat getirenin hatalarının silinmesinin zikri. İbni Hibban da, Hâkim de, daha başkaları da hadisin sahih olduğunu tesbit etmişlerdir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/356-361

[319]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/361

[320]

Keşfu'l Estar (4/46) Hz. Peygamber (as)'e salavat babı. Mecmau'z-Zevaid (10! 162) Heysemi; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri sikadır. Taberani de rivayet etmiştir. Ancak o; "Ümmetimden bir kul gönlümden gelerek samimiyetle bana salavat getirirse..." §eklinde rivayet etmiş ve; "Ona on iyilik yazılır," diye eklemiştir," demiştir.

[321]

Nesai (3144) 13-Kitabu's-Sehv, 47-Hz. Peygamber (as)'e selâm getirmenin fazileti. Hakim, hadisi sahih saymış, Zehebi de onaylamıştır. Hadis, şahidleriyle sahihtir.

[322]

Mecmau'z-Zevaid (2/144) Heysemi; "Hadisi, Ebu Ya'lâ ruvayet etmiştir. Ravileri arasında Leys bin Ebu Süleym vardır. Sika müddelestir," demiştir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/362-363

[323]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/363

[324]

Tirmİzi (51551) 49-Kitabu'd-Deavat, 101-Resulullah (a.s)'ın Adamın burnu sürtülsün" sözü babı. İbni HİbbanInvalid (2/132) Hz. Peygamber (a.s)'e salavat okuyon kimsenin cimri olmayacağının zikri. Tankları ve şahidleri ile hasen bir hadistir. Hakim ve daha başkaları hadisi sahih kabul etmişlerdir.

[325]

Mecmau'z-Zevaid (10/166) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.

[326]

Tirmizi (5/550) 49-Kitabu'd-Deavat, 101-Resululiah (as)'ın "Adamın burnu sürtülsün," sözü babı. Hadis, sahihtir

[327]

Mecmau'z-Zevaid (10/160) Heysemi; "Hadisi Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.

[328]

Mecmau'z-Zevaid (10/163) Heysemi; "Hadisi, Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.

[329]
Nesai (3/43) 13-Kitabu's-Sehv, 46-Hz. Peygamber {as)'e selam babı. İbni Hibban (2/134) İbni Hibban sahih olduğunu da belirtmiştir. Hakim de sahih saymış, Zehebi de onaylamıştır. Dedikleri gibidir.
[330]
Muvatta (1/166) 9-Kitabu kasri's-salâtifı's-sefer, 22-Hz. Peygamber (as)'e salavat getirmeye dair gelenler babı. Rağıme enfu racul: Allah onu alçaltsın, rezil etsin.
[331]
Mecmau'z-Zevaid (10(160) Heysemi; "Hadisi, Taberani Kebir'de rivayet etmiştir. isnadı hasendir," demiştir.
[332]
Tİrmizi (41637) 38-Kitabu Sıfeti'l-Kıyame, 23-Bir bab. Tirmizi; "Hasen sahihtir," demiştir. Hakim de sahih görmüş, Zehebi de katılmıştır.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/363-367
[333]
Nesai, Gerek Ezkar'ın tahricinde Hafız, gerekse diğerleri sahih kabul etmiştir.
[334]
Keşfu'l-Estar (4145) Taberani, Kebir (5/26) Mecmau'z-Zevaid (10/163) Heysemi; "Hadisi Bezzar'la Kebir'de ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. İsnadları hasendir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/367-368
[335]
Ebu Davud (4/313^14) Kitabu'l-Edeb, 107-Uyurken ne söyleneceği babı. İsnadı sahihtir
[336]
Müslim (4/2083) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe, 17-Uyurken ve yatağına vardığında ne söyler babı.
[337]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud aynı yer. Tirmizi (S/470) 49-Kitabu'd-Dcavaî 16, Yatağına girdiğinde edeceği dua hakkında gelenler babı.
[338]
Buharı (9/62) 66-Kitabu fadaili'l-Kur'an, 14-Muavvizatın fazileti babı.
[339]
Muvatta (2/942,943) 50-Kitabu'l-Ayn, 4-Hastalıktan Allah'a sığınma ve rukye yapma babı.
[340]
Buhari (111125) 80-Kitabu'd-Deavat, 12-Uyurken Allah' asığınma ve okuma babı. (10/209) 76-Kitabu't-Tıb, 39-Rukye'de üfleme babı. Müslim (411723, 1724) 39-Kitabu's-Selâm, 20-Hastaya muavvizatla ve üflemeyle rükye yapılması babı. Ebu Davud, aynı yer. Tirmizi (5/473) 49-Kitahu'd-Deavat, 21-Uyurken Kur'an okuyan kimse hakkında gelenler babı.
[341]
Ebu Davud (4/311) Kitabu'l Edeb, Uyurken ne ne söylenir babı. Tirmizi (5/481) 48-Kitahud-Deavat, 28-Buna dair bir hah.
[342]
Buhari (11/113) 80-Kitabu'd-Deavat, 7-Uyurken ne söyler babı.
[343]
Müslim, aynı yer.
[344]
Tİrmizi (5/468,469) 49-Kitabu'd-Deavat, 16-Yatağına girdiğinde etmeye dair gelenler babı. Hz. Peygamber (as)'in hu hadiste Bera'ya; "Gönderdiğin Rasululüne," buyurması, manen hadis rivayet etmenin caiz olmadığı kanaatindekiler için delildir.
[345]
Buhari (11/109) 80-Kitabu'd-Deavat, 6-Abdesüi olarak gecelediğinde babı. Ve yine Buharı (11/115) 80-Kitabu'd-Deavat, 9-Sağ tarafına yatarak uyumak babı. Müslim (4/2081,2082) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 17-Uyurken ve yatağına vardığında ne söyer babı.

[346]

Tirmizi (51469) 49-Kitabu'd-Deavat, 16-Yatağına girdiğinde dua etmek hakkıda gelenler babı. TİrmIzi hadisin hasen olduğunu bildirmiştir. Ve onun dediği gibidir.

[347]

Tirmizi (5/471) 49-Kitabu'd-deavat, 18-Buna dair bir bab. TİrmIzi: "Hasen bir hadistir," demiştir. Bera hadisi de aynı yerdedir.

[348]

Ebu Davud (4/313) Kitabu'l Tedeb, 107-Uyurken ne söylenir babı. TİrmIzi (5/474) 49-Kitabu'd-Deavat, 22-Buna dair bir bab. İbnİ Hibban, hadisi sahih saymış (Mevairid 363) İbni Hacer ise Tahric'l-Ezkâr'da hasen olduğunu belirtmiştir. Hadis mürsel ve muttasıl olarak rivayet olunmuştur. TİrmIzi muttasıl rivayet için," Bu, daha sahihtir," demiştir.

[349]

Taberani, Kebir (2/287) Mecmau'z-zevaid (10/121) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri tevsik olunmuştur," demiştir.

[350]

Müsebbihat: Baş tarafında sebbaha lillah, yüsebbihuîlahe veya sebbihimse Rabbikel a'lâ bulunan sûreler.

Sana rağbet ederek; Seni dileyip isteyerek

Ve nebİyyikellezi erselt: Hz. Peygamber (a.s)'in bu hadiste Bera'ya; "Gönderdiğin Rasulüne," buyurması, manen hadis rivayet etmenin caiz olmadığı kanaatinde-kiler için delildir.

[351]

Ebu Davud (4/313) Kitabu'l-Edeb, 107-Uyurken ne söylenir babı. Tirmizi (5/475) 49-Kitabu'd-Deavat, 22-Buna uaır bir bab. İbni Hacer, Tahricu'l-Ezkar'da hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Feth'te ise bir şey söylememiştir. Hadisin senedinde Ibni Hibban'dan başkasının tevsik etmediği Abdullah bin Ebu Bilal isimli ravi vardır. Bakıyye bin Velid adlı ravi de sadûk müdellestir. Muanan rivayette bulunmuştur, Ibni Hacer, hadisi Nesei'nin Halid bin Mi'dan'dan bir başka yollar rivayet ettiğini söylemiştir. Irbad'ı zikretmemiştir. Kavileri sabbittirler. Buradan hareketle hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

[352]

Tirmizi (51475) 49-Kitabu'd-Deavat, 22-Buna dair bir bab. İsnadı hasendir..

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/369-375

[353]

Arabistan gibi sıcak ve açıkta uyanan, aynı zamanda çeşitli zehirli çöl haşerelirinin bulunduğu sık sık zehirlenme olaylarının yaşadığı bir yerde Allah Kasulü (as)'nün ashabını korumya yönelik şu pratik sulu (as)'nün ashabım korumya yönelik şu pratik tavsiyesi, bu tür yöreler için bugün bile geçerli olsa gerektir. Nitekim Said Havva merhum da buna az sonra işaret edecektir, (Çeviren)

[354]

Müslim, aynı yer. Ehu Davud (41312) Kitabu'l-Edeb, 107-Uyurken ne söylenir babı.

[355]

Tirmizi (51472), 473) 49-Kİtabu'd-Deavat, 20-Buna dair bir bab.

[356]

Buhari (11/126) 80-Kitabu'd-Deavat, 13-Bir bab, Müslim (4/2084) 48-Kitabu'z-, Zikr ve'd-Dua, 17~Uyurken ve yatağa girdiğinde ne söyler babı

[357]

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/375

[358]

Müslim, aynı yer.

[359]

Müslim (412084) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 17~Uyurken ne söyler babı. Ebu Davud (41312) Kitabu'l-Edeb, Uyurken ne söylenir babı. Tirmizi (51472) 49-Kita-bu'd-Deavat, 20-Buna dair bir bab,

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/376-377

[360]

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/377

[361]
Buhari (3/39) 19-Kitabu't-Teheccüd, 21-Geceleyin ses çıkararak uyanıp da namaz kılanın fazileti babı. Ebu Davud (41314) Kitabu'l Edeb, Uyurken ne söylenir babı. Tirmizi (5/480) 48-Kitahu'd-Deavat, 26-Geceleyin uyandığında dua etmek hakkında gelenler babı.
[362]
Ebu Davud (4/310) Kitabu'l Edeb, 105-Abdestli olarak uyumak babı. Sahih bir hadistir.
[363]
Tirmizi (5/540) 49-Kitabu'd-Deavat, 93-Bir bab. Hadisi güçlendiren manen sa-hidleri vardır. Tirmizi hadisi hasen kabul etmiştir. İbni Hacer de hadisi Muaz bin Cebelden Tahricu'l-Ezkar'da zikrederek hasen olduğunu belirtmiştir.
[364]
Mecmau'z-zevaid (10/128) Heysemi; "Hadisi, Evsafta Taberani rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir.
[365]
195-Cünübün uyumak için gusletmesinin müstehap oluşu babı Aynca Müslim (1/248) 3-Kitabul-Hayd , 6-Cünübün uyumasının caiz oluşu
[366]
ebu Davud (4/313) Kitabul-Edeb, Uyurken ne söylenir babı. isnadı hasendir. Ne vevi ve daha başkaları da hasen olduğunu belirtmiştir.
[367]
Ebu Davud (41312) Kitabu'l-Edeb, Uyurken ne söylenir babı. Hadis hasenâir. İbni Hacer hasen olduğunu belirtmiştir
[368]
Mecmau'z-zevaid (10/120) Heysemi; "Hadisi, Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. İbrahim
bin Haccac Sami dışındaki ravileri, Buhari'nin ravileridir. İbrahim de sikadır,"
demiştir.
[369]
îbni Huzeyme (1/267) 115 Namazda muavvizeteynin okunması babı. İsnadı sahihtir
[370]
Hanbel (2/174) Mecmu'z-Zevid (10/123) Heysemi; "Hadisi, Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir.
[371]
-Taberani (51131) Mecmau'z-Zevaid (101125) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivyet etmiştir. İsnadı ceyiddir," demiştir.
[372]
Ahmed bin Hanbel (4/125) Mecmau'z-Zevaid (10/120) Heysemi; "Hadisi Ahmed:
rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/377-383
[373]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/383
[374]
-İbni Huzeyme (İl 178) 25-Yatsı namazını kılmadan uyumanın mekruh oluşu babı. Bu hadisten sonra bir hadis daha vardır. Buhari'de de geçmektedir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/383
[375]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/383-384
[376]
Ahmed bin Hanbel (2/171) Mecmau'z-Zevaid (10/122) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir
[377]
İbni Huzeyme (21175,176) 172-Şeytan'ın geceleyin erkeklerin ensesine düğüm attığı gibi kadınların ensesine de düğüm attığının delili babı.

[378]
İbni Hueyme, aynı yer. İsnadı sahihtir.
[379]
İbni Huzeyme (2/174) 472-Şeytanın uyuyanın üzerine attığı düğümü çözen ve canlı ve içi hoşnut sabahlamasını temin eden gece namazının müstehap oluşu babı. Buhari'de de benzen vardır
[380]
İbni Huzeyme (21174) 471-Farz değil nafile olsa da gece namazım terk etmenin mekruhluğu babı. Buhari'de de bir benzeri yer almaktadır.
[381]
Ebu Davud, aynı yer
[382]
Ebu Davud, aynı yer.
[383]
Ebu Davud, aynı yer.
[384]
Buharı (9/506) 69-Kitahu'n-Nafakat, 7-Kadının hizmetçisi babı.
[385]
Müslim (4/2091,2092) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe, 19-Günün başında teşbih getirme babı.
[386]
Buhari (11/119) 80-Kitabu'd-Diavat, 11-Uyurken tekbir ve teşbih getirme.
[387]
Buhari (9/506) 69-Kitabu'r-Nafakat, 7-Kadının hizmetçisi babı. Müslim, aynı yer.
[388]
Tirmizi (5/477) 49-Kitabu'd-Deavat, 24-Uyurken teşbih, tekbir ve tahmid yapma hakkımda gelenler babı. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir" demiştir
[389]
Ebu Davud (41315) Kitabu'UEdeb, Uyurken tesbihatta bulunma babı. Hadis, şa~ hidleriyle hasendir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/384-389
[390]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/389
[391]
Ebu Davud (41316) Kitabu'l-Edeb, Uyurken tesbihat getirme babı. Sahih bir hadistir.
[392]
Tirmizi (51478) 49-Kitabu'd-Deavat, 25-Buna dair bir bab. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. Nesai (3/74) 13-Kitabu's-Sehv, 91-Selam verdikten sonra getirilecek teşbihlerin sayısı.
[393]
Tirmizi (5/541,542) 49-Kitabu'd-Deavat, 94-Bir bab. Ebu Davud (4/12) Kitabu't-Tıb, 19-Rukye nasıldır babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/390-391
[394]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/391
[395]
Ehu Davud (4/325) Kitabu'l-Edeb, 122-Evine giren kimsenin ne diyeceğine dair gelenler babı. Bir nüshada da Evinden çıktığında ne diyeceği babı, şeklinde geçer
[396]
Nesai (8/269) 50-Kitabu'l-İstiaze, 30-Sapıklıktan Allah'a sığınma babı. İsnadı sahihtir. Hâkim, Ahmed, îhni Sünni ve daha başka muhaddisler de hadisi rivayet etmişlerdir.
[397]
Tirmizi (5/490) 49-Kitabu'd-Deaval, 35-Buna dair bir bab. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.
[398]
Ebu Davud, aynı yer. İbni HİbbanANT(2/95) Söylenenin, evinden çıktığında söylenince sayesinde doğru

yola iletileceği, kendisine yeterli olunacağı ve korunacağı şeyin belirtilmesi
[399]
Tirmizi (5/490) Tirmizi hasen olduğunu belirtmiştir. Hasen sahih bir hadistir.
[400]
Ebu Davud (4/335) İsnadı sahihtir.
[401]
Müslim (1/496) 6-Kitabu Salaü'il-Müsafirin ve Kasriha, 10-Mescide girdiğinde ne söyler babı. Müslim'in rivayetinde; "Peygamer (as)'e (salat ve) selam okusun," yoktur. Bu, diğerlerinin rivayetinde yer almaktadır. Ebu Davud (11126,127) Kita-bu's-Salât, 11'-Kişinin mescide girdiğinde ne söyleyeceği babı. Nesai (4/53) 8-Ki-tabu'l-Mesacid, 36-Mescide giriş çıkışta söylenecek söz, İbni Mace (î/254) 4-Ki-tabu'l-Mesacid ve'l-Cemâât, 13-Mescide girişte yapılacak dua babı. İbni Huzeyme (î/231) 71-Namaz kılmak için mescide doğru yürümenin fazileti babı. İbni Hib-ban (31248) Mescidden çıkanın kovulmuş Şeytandan Allah'a sığınması babı.
[402]
Ebu Davud (1/127) Kitabu's-Salat, Kişinin mescide girişinde ne söyleyeceğine dair bir bab. Nevevi; "Hasen bir hadistir," demiştir. Ebu Davud da ceyyid bir isnadla rivayet etmiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7393-396
[403]
Buhari (1118) 79- Kitabu'l-İsti'zan, 2-Allah Teala'ntn; "Ey iman edenler, eviniz dışındaki evlere..." âyeti babı. Müslim (3/1675) 37-Kitabu'UÎlbas ve'z-Zine, 32-Yollarda oturmanın yasaklanışı babı. Ebu Davud (4/256) Kitabu'l-Edep, Yollarda otumak babı.
[404]
Tirmizi (5/461) 49-Kiîabu'd-Dua, 8-Allah'ı zikretmeden oturan topluluk hakkında bir bab. Sahih bir hadistir.
[405]
Ebu Davud (4/264) Kişinin oturduğu yerden Allah'ı zikretmeden kalkması mekruh oluşu babı. Hasen bir hadistir.
[406]
Ebu Davud (41264) Sahih bir hadistir.
[407]
Ahmed bin Hanbel (2/463) Mecmau'z-Zevaid (10/79) Heysemi; "Hadisi, Tirmiii özetle zikretmiştir. Ayrıca Ahmed de rivayet etmiştir. Kavileri, Buharİ'nin ravi-leridir," demiştir.
[408]
Mecmau'z-Zevaid (10/79,80) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri tevsik olunmuştur," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/397
[409]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/399-404
[410]
Ahmed bin Hanbel (21224) Mecmau'z-Zevaid (10/80) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir
[411]
. Tirmizi (51494) 49-Kitabu'd-Deavat, 39-Oturduğu yerden kalktığında ne söyler babı. İsnadı hasendir. Tirmizi hasen olduğunu belirtmiştir. İbni Hibban da Sahih'inde rivayet etmiştir.
[412]
Ebu Davud (4/264) 265-Kitabu'l-Edeb, Meclisin keffaretine dair bir bab. Hasen hadistir. Hadisi, İbni Hibban da Sahih'inde rivayet etmiştir
[413]
Nesai (3171,72) 13-Kitabus-Sehv, 87-Selam'dan sonraki zikrin bir başka çeşiai İsnadı hasendir
[414]
Taberani, Kebir (41287) Ravdu'd-Dânî (1/370£71) Mecmau'z-Zevaid (10/142).Heysemi; "Hadisi,

Taberani her üç kitabında da rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir
[415]
Taberani, Kebir (2/139) Mecmau'z-Zevaid, (10/142) Heysemi; "Hepsini Taberani rivayet etmiştir. İlk rivayetin ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir
[416]
-Ebu Davud (2/85) Kitabu's-Saiat, İstiğfar hakkında bir bab. Tirmizi (51494,495 f,' 49-Kitabu'â Deavat, 39-Meclisten kalktığında ne söyler babı. Tirmizi; "Hasen saf, hih garip bir hadistir," demiştir. Hadisi, Nesai ve İbni Mace de rivayet etmiştir1} Tahricu's-Sünen'de böyle geçmektedir." Bkz: (2/151)
[417]
Tirmizi (5/528) 49-Kitabu'd-Deavat, 80-Bir bab. Tirmizi, hadisin hasen olduğu kanaatindedir. Hakim de rivayet ederek sahih olduğunu belirtmiş, Zehebİ de ona mm ftafakat etmiştir.
[418]
-Hakim (4/272) Hâkim; "Buharİ ve Müslim ayağa kalkmakla ilgili hadisi ittifakla rivayet etmişler ancak elbiseye dokunmakla ilgili olanı kaydetmemişlerdir. Hadisin isnadı sahihtir," demiştir. Zehebi de ona katılmıştır.
[419]
Buhari (11/144) 80-Kitabu'd-Deavat, 27-Hüzünlendiğinde yapılacak dua babı. Müslim (4/2092,2093) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 21'Hüzünlendiğinde yapılacak dua babı. Tirmizi (5/495) 49 Kitabu'd-Deavat, 40-Hüzünlendiğinde ne söyleyeceğine dair gelenler babı.
[420]
Ebu Davud (2193) Kitabu's-Salat, Allah'a sığınma hakkında bir bab.
[421]
Tirmizi (5/539) 49-Kitabu'd-Deavat, 92-Bir bab. Hadis, şahidleriyle hasendir.
[422]
Ebu Davud (2/87) Kitabu's-Salat, İstiğfar hakkında bir bab. Hadis, sahideîeriyŞ hasendir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/405-407
[423]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/407
[424]
Ahmed bin Hanbel (1/391,425) İbni Hibban hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir. Mecmau'z-Zevaid (10/136) Heysemi; "Hadisi, Ahmed, Ebu Ya'lâ ve Bezzar rivayet etmiştir. Ancak o, 'hemmi' yerine 'gammi' kelimesini rivayet etmiştir. Hadisi Taberani de almıştır. Ahmed'le Ebu Ya'lâ'nın raviîeri, Ebu Seleme dışında Buha-ri'nin ravileridir. Ancak İbni Hibban Ebu Seleme'nin sika olduğunu belirtmiştir," demiştir.
[425]
Ahmed bin Hanbel (5/42) Ebu Davud (4/324) Kitabu'l-Edeb, 110-Sabaha eriştiğinde ne söyler babı. İbni Hibban (2/158) Hüzünlenmişin dualarının özelliğini zikir, Mecmau'z-Zevaid (10/137) Heysemi; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir.
[426]
Razzin Müsned'inde rivayet etmiştir.
[427]
Tirmizi (5/495,496) 49-Kitabu'd-Deavat, 40-Hüzünlenince ne söyleyeceğine dair gelenler babı. Senedinde İbrahim bin Fadl Muhzumi vardır. Metruktür
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/408-409
[428]
Mecmau'z-Zevaid (8/46) Heysemi; "Hadisi, Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Rüşdeyn bin Sad vardır. Zayıf bir ravidir. Hz. Peygamber (as)'den sadece bu isnadla hadis rivayet etmiştir," demiştir.
[429]
-Mecmau'z-Zevaid (10/140) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/411
[430]
Mecmau'z-Zevaid (11205) Heysemi, "Hadisi. Taberani Evsat'takini isnadla rivayet etmiştir. Birisinde

Said bin Meslem Emevi vardır. Buharı ve daha başkaları saymışlardır. îbni Hibban ve İbni Adiy ise tevsik etmişlerdir. Geri kalan ravileri tevsik olunmuştur. Bu hadisi, Tirmizi ve İbni Mace, Hz. Ali (ra)'den yakın ifadelerle rivayet etmişlerdir. Alimleri hadisin sahih olduğu tesbit etmişlerdir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/412
[431]
Buhari (11242) 4-Kitabu'l-Vudu, 9-Tuvalete girişte ne demiş babı. Müslim (11283) 3-Kitabu'l-Hayd, 32-Tuvalete girilmek istendiğinde ne söylenir babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/412-413
[432]
Ebu Davud (1/8) Kitabu't-Tahare, 17-Tuvaletten çıktığında ne söylenir babı. Tirmizi (1/12) Ebvabu't-Tahare, 5-Tuvaletten çıktığında ne söylenir babı. Aynı zamanda hasen olduğunu da belirtmiştir. İbni Mace (1/110) 1-Kitabu't-Tahare ve Sünenihâ, 10-Tuvaletten çıktığında ne söylenir babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/413
[433]
Neseai ve Amelü'l-yevm ve'l-leyle'de ibni Sünni. Beni bağışlamanı dilerim: Bu duanın Özelliği konusunda iki görüş ileri sürülmüştür: 1) Allah'ın yedirip içirip hazmettirip sonra da vücuda yaramaz şeyleri kolayca def ettirmesi nimetine karşı şükürde kusur göstermeye tevbe etmek. 2) Tuvalette bulunduğu sürece Allah Teala'yı zikr edemeyişine tevbe etmek. Çünkü Hz. Peygamber (as) ihtiyaç giderme hali dışında Allah'ın zikrinden bir an bile geri kalmıyordu. Sanki bunu bir kusur görerek tevbe etmiş gibiydi. İbnü'l-Esir'in yorumu böyledir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/413-414
[434]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/ 415-416
[435]
Müslim (1/529
[436]
Müslim (1/529)
[437]
Müslim (11529)
[438]
Yedisi Tabuttadır rivayeti, Buhari'nin daha Önce geçen rivayetidir
[439]
Buhari (11/116) 80-Kitabu'd-Deavat, 10-Geceleyin uyandığında dua etme babı. Müslim (1/526) 6-Kitabu Salati'l-Müsafirin ve Kasriha, 26-Gece dua ve namazında dua etme babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/415-416
[440]
İmam Beğavi (6/45)
[441]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (11/118)
[442]
Zümer Suresi; 22
[443]
En'am Suresi; 122
[444]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (11/117)
[445]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/416-418
[446]
284-Neseai ve Amelü'l-yevm ve'l-leyle'de Ibni Sünni rivayet etmiştir.
[447]
Ebu Davud (4112) Kitabu't-Tıb, 19-Rukye nasıldır babı. Tirmizi(5/541,542) Kita-bu'd-Deavat, 94-Bir bab. Tirmizi; "Hasen bir hadistir," değerlendirmesinde bulunmuştur. Hadisi Ebu Davud da rivayet etmiştir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/418
[448]
Anmea bin Hanbel (4,415) Ebu Davud (2/89) Kitabu's-Salat, Bir h tuğunda ne söyler babı. Hakim, Ibni Hibban ve Nevevi hadisi sahih kabul lerdir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/418-419
[449]
Fussüet Suresi: 36
[450]
Isra Suresi: 45
[451]
Müslim (11385) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevadı'u's-Salat, 8-Namaz kılarken Şey-tan'a lanet okumanın cevazı babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/419-420
[452]
Müslim (412052) 46-Kitabu'l~Kader, 8-Kuvvetli olmayı ve acizliği bırakmayı emretme babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/420-421
[453]
Ebu Davud (3/313) Kitabu'l-Akdıye, Haklı olduğuna yemin eden kimse babı. Hafız, hadisin sahih olduğunu tesbit etmiştir.
[454]
Ahmed bin Hanbel (3/3) Mecmau'z-Zevaid (10/136) Hey semi; "Hadisi, Ahmcd ve Bezzar rivayet etmiştir. Bezzar'ın isnadı muttasıl, ravileri sikadır. Ahmed'in riva-leri de öyledir. Ancak Müsned'in iki nüshasında Rabih bin Ebu Said-Babası senedi varken, Bezzar da O-babası-dedesi senedi söz konusudur," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/421
[455]
Ibni Hibban, İbni Sünni. Hafız hadisin sahih olduğunu söylemiştir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/422
[456]
Tirmizi (5/560) 49-Kitabu'd-Deavat, UJ-Bir bab, Hasen bir hadistir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/422-423
[457]
-Ravdu'd-Danî ile'l-Mu'cemi's-sağîr (1/336,337) Mecmau'z-Zevaid (10/186) Hey-semi; "Hadisi, Sağîr'da Taberani rivayet etmiştir. Raviieri sikadır," demiştir.
[458]
Bakara Suresi: 155,156,157
[459]
-Hadisi, İbni Sünni rivayet etmiştir. Hafız ve başkaları hadisin diğer tarik ve şahitleri ile hasen olduğunu belirtmişlerdir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/424
[460]
-Tirmizi (51504) 49-Kiîabu'd-Deavaî, 51-Hilali gördüğünde ne der babı. Tirmizi, adisin şahidîeriyle hasen olduğunu ifade etmiştir. Hafız da Tahricu'l-Eskar'da; Hasen bir hadistir. Ahmed ve İshak Müsnedlerinde rivayet etmişlerdir,"
Demiştir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/424
[461]
Müslim (2/616) 9-Kitahu Salati'l-İstiska, 3-Rüzgan bulutu gördüğünde Allah'a ığınma babı. Tirmizi (5/503) 49-Kitabu'd-Deavat, 49-Riizgar estiğinde ne söyler babı.
[462]
-Ebu Davud (4/326) Kitabu'l-Edeb, Rüzgar estiğinde ne söyler babı. İsnadı sahihtir

[463]
Ebu Davud (4/326) Kitabu'l-Edeb, Rüzgar estiğinde ne söyler babı. İsnadı hasen-
dir. Hafız; "Hasen sahih bir hadistir" demiştir.
[464]
Tirmizi (5/503) Hadisin şahidleri vardır. Bunun için Tirmizi "Hasen sahih bir halistir," şeklinde yorumlamıştır.
[465]
Tabemni, Kebir (7/33) Mecmau'z-Zevaid (101135) Heysemi; "Hadisi Kebir ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Muğire bir Abdurrahman dışındaki ravileri, Buha-ri'nin ravileridir. Muğire de sikadır," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/424-426
[466]
Buhari (10/608) 78-Kitabu'l-Edeb, 126-Hapsırdığında nasıl rahmet okunur babı. Ebu Davud (4/307) 308-Kitabu'l-Edeb, Hapşırana rahmet okuma hususunda gelenler babı.
[467]
Muvatta (2/965) 54-Kitabu'l-îsü'zan, 2-Hapşmnca rahmet okumak babı. İsnadi sahihtir.
[468]
Ebu Davud (4/307) Kitabu'l-Edeb, Hapşırana rahmet okumağa dair gelenler babı. Ha-sen bir hadistir.
[469]
-Tirmizi (5/82) 44-Kitahtı'l-Fdob, 3-Hapşırana nasıl rahmet okunacağına dair gelenler babı.
[470]
-Tirmizi (5181) 44-Kitabu'l-Edeb, 2-Hapsıran hapşırınca ne der babı. Şahidleriyle hasen bir hadistir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/426-428
[471]
Ahmed bin Hanbel (61171,182,183,205,208,258) Tirmizi (5/534) 49-Kitabu'd-Deavat, 85-Bir hah. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. İbni Mace (2/1265) 34-Kitabu'd-Dua, 4-Bir çok şeyi toparlayıcı dualar babı. Nevevi, Eskar'da hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/428-429

[473]
Tirmİzi (5/563, 564, 565) 49- Kitabu'd-Deavat, 115-Kur'an ezberleme duası hakkında bir bab. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir. Bu hadisi sadece Velid bin Müslim'in rivayeti olarak biliyoruz," demiştir. Hadisi, Hakim de rivayet etmiştir. Münzeri ise; "Hadisin isnadlarının tarîki ceyyiddir. Metni çok gariptir," demiştir. Zehebi de Telhisu-l Müstedrek (H317)'de şöyle söylemektedir; "Bu hadis, münker c-t-7 bir hadistir. Mevzu olmasından korkuyorum. Vallahi senedinin ceyyid oluş beni hayrete düşürdü." Yine Zehebi hadisi Mizan'da zikrettikten sonra Süleyman bin Abdurrahman Dımaşkî'nin biyografisini verirken; "Senedinin nezafetine rağmen çok münker bir hadistir. İçim ısınmadı. Yine de en doğrusunun Allah bilir. Belki de Süleyman içine karıştırılmış ve hadise bir şeyler katmış olabilir. Nitekim Ebu Hatim de; "Bir kimse Süleyman adına bir hadis uydursa anlaşılmaz," demiştir," der.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/429-432
[474]
Neseai (6/128) 26-Kitabu'r-Nikah, 73-Evlenen bir adama nasıl dua edilir babı. Rasulullah (as) o sözü cahiliye adeti olduğu için yasaklamıştır.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/432-433
[475]
Buhari (9/221) 67-Kitabu'n-Nikah, 56-Evlenene nasıl dua edilir babı. Müslim (2/1042) 16~Kitabu'n-Nikah, 13-Mihir ve Kur'an öğretme ile demir bir yüzüğün mihir sayılmasının cevazı babı. Yine Buhari'de Hz. Peygamber (as) kendisine evlendiğini haber veren Cebir'e; "Allah hakkında mübarek kılsın," buyurduğu geçmektedir.

[476]
Ebu Davud (2/241) Kitabu'n-Nikah, 36-Evlenene ne denilir babı. Tirmizi (3/400) 9-Kitabu'n-nikah, 7-Evlenene ne denileceğine dair gelenler babı. "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.
[477]
Buhari (9/228) 67~Kitabu'n-Nikah, 66-Kişi eşine yaklaştığında ne der babı. Müslim (211058) 16-Kitabu'n-Nikah, 18-İlişki anında söylenmesi müstehap olan şeyler babı. Ebu Davud (2/249) Kitabu'n-Nikah, Babunfi camİ'i'n-nikah, Tirmizi (3/401) 9-Kitabu'n-Nikah, 8-Eşine duhul ettiğinde ne der babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/433-434
[478]
Buharı (6/350) 59-Kiîabu bed'i'l-halk, 15-Müslümamn en hayırlı malının dağlarda, güttüğü koyun sürüsü olduğu babı. Ebu Davud (4/327) Kitabu'l-Edeb, 155-Horoz ve bazı hayvanlar hakkında gelenler babı. Tirmizi (5/508) 49-Kiîabu'd-Deavat, 57-Eşek anırmasını duyduğunde ne söyler babı.
[479]
-Ebu Davud (4/327) Kitabu'l, Edeb, 115-Horoz ve bazı hayvanlar hakkında gelenler babı. Değişik tarîklanyla sahih bir hadistir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/434
[480]
İbni Mace (2/858) 12-Kitabu'l Ticaret, 47-Babı şerail ragiyg. İsnadı hasendir
[481]
Ebu Ya'lâ (1.1/490) Mecmau'z-Zevaid (10/141) Heysemi; "Hadisi, Ebu Ya'lâ vayet etmiştir. Senedinde Hibban bin Ali vardır. Zayıflığına rağmen tevsik olun muştur. Diğer ravileri, Buhari'nin ravileridir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/435
[482]
Müslim, Kitabu'l İman, 60-İmanda vususu beyan etme babı
[483]
Müslim (1/119 ve devamı)
[484]
Buhari (6/336) 59-Kitabu hed'i'l-Halk, 11-İblis'le ordusunun özelliği babı. Müslim (1/120) 1-Kitabu'l İmam, 60-Iman hususundaki vesvesenin açıklanması babı.
[485]
Müslim (1/1728,1729) 39-Kitabu's-Selâm, 25-Namazda Seylan'dan Allah'a sığınma babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/435-436
[486]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/437
[487]
Tirmizi (51492) 49-Kitabu'd-Deavat, 37-Kul hastalandığında ne der babı. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir," der. İbni Hibban (2/106,107) Müslüman kimsenin söylediğinde Rabbi (cc)'nin tasdik ettiği cümlelerin zikri.
[488]
Tirmizi(51561) 49-Kitabu'd-Deavat, 112-Hastanın duası babı. Şahidleriyle hasen
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/437-439
[489]
Nisa Suresi: 1
[490]
Al-i İmran Suresi: 102
[491]
Ahzab Suresi: 70-71
[492]
Ebu Davud, aynı yer
[493]
Tirmizi (3/413) 9-Kitabu'n-Nikah, 17-Nikah Hutbesi hakkında gelenler babı. Değişik tarîklarıyla sahih bir hadistir.

[494]
Neseai (6/89) 26-Kitabu'n-Nikah, 39-Nikah akdedilirken neyin söylenmesi haptır.
[495]
EbuDavud (21239) Kitabu'n-Nikah, 32-Nikah hutbesi hakkında bir bab.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/439-441
[496]
-Müslim (2/633) 11- Kitabu'l-Cenaiz, 2-Felaket anında ne denir babı
[497]
-Ebu Davud (3/191) Kitabu'l-Cenaiz, İstirca hakkında bir bab.
[498]
-Tirmizi (31341) 8-Kitabu'l-Cenaiz, 36-Ecri Allah'tan beklenen felaketin fazileti babı. Tirmizi; "Hasen bir hadistir," demiştir. İbni Hibban sahih, Hafız ise hasen kabul etmiştir.
[499]
Buhari (111241,242) 81-Kitabu'r-Rikak, 6-Allah rızası için yapılan amel babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/441-443
[500]
Ebu Davud (21306) Kitabu's-Savm, 22-İftar anında söylenecekler babı. Ayrıca N seai, Amelü'l-yevm ve'l-leyle'de rivayet etmiştir. Hasen bir hadistir. Hafız ve daha başkaları hasen saymıştır.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/443
[501]
-Ebu Davud (3/367) Kitabu'l-Etıme, Yanında yemek yediği yemek sahihine dua etmek hakkında gelenler babı. Hadis değişik tarîk ve şahidleriyle hasendir. İbni İllal'ın naklettiğine göre Hafız; "Zeytinyağı şeklinde geçen şeyin zeyt değil zebib kurutulmuş üzüm anlamına gelen kalemindeki yanlışlıktan kaynaklandığını sanıyorum," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/443-444
[502]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/444
[503]
-Buhari (6/135) 56-Kitabu'l-Cihad, 131-Yüksek sesle tekbir getirmenin mekruh oluşu babı. Müslim (4/2076-2077) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 13-Alçak sesle zikretmenin müstehap oluşu babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/444-445
[504]
Muvatta (21978) 54-Kitabu'l-İstizan, 13- Yolculukta söylenmesi emredilen şeyler babı. Müslim (4/2081) 48~Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 16-Kötü kaderden, günahkarlığa düşmekten... vb. Allah'a sığınma babı. Tirmizi (5/496) 49-Kitabu'd-Deavat, 41 -Bir yerde konakladığında söyleneceklerine dair gelenler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/445
[505]
Müslim (2/980) 15-Kitabu'UHacc, 76-Hac v.d. yolculuklardan döndüğünde ne, söyler babı,
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/446
[506]
Buhari (9/521) 70-Kitabu'l-Et'ıme, 2-Yerken besmele çekmek babı. Müslim (3/1599) 36-Kiiabu'l-Esribe, 13-Yeme içme kamı
[506]
-Ebu Davud (3/347) Yemek yerken besmele çekmek babı. Tirmizi (4/288) 26- adabı ve ahkamı
[507]
-Ebu Davud (3/347) Yemek yerken besmele çekmek babı. Tirmizi (4/288) 26- Kitabu'l-Et'ıme, 47-Besmele çekmek hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/446
[508]
Ebu Davud (4/328) Kitabu'l-Edeb, Yeni doğan bir çocuğun kulağına ezan okumak babı. Tirmizi (4/97) 20-Kitabu'l-Adahi, 17-Yeni doğan çocuğun kulağına ezan okumak babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir

hadistir," demiştir
[509]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/447
[510]
Buharİ (91587) 70-Kitabu'l-Et'ıme, 1-Akika kurbanı kesmemiş kişinin yeni doğan çocuğuna ertesi gün isim verilmesi babı. Müslim (3/1691) 38-Kitabu'l-Adâb, 5- Yeni doğan çocuğun damağına tatlı birşey sürülmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/446-447
[511]
Tirmizi (51494) 49-Kitabu'd-Deavat, 39-Meclisten kalktığında ne söyler babı. Tir-mizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/448
[512]
Ebu Davud (4/248) Kitahu'l-Edeb, Kızgınlığını yenen kimse babı. Tirmizi (4/606) 38-Kitabu Sıfeti'l-Kıyame, 48-Bir bab. Tirmizi; "Hasen garip bir hadistir," demiştir. Daha başkaları da hasen olduğu görüşündedirler.
[513]
Buhari (10/518) 78-Kitabu'l-Edeb, 76-Sinirlenmekten kaçınma babı. Müslim
(412015) 45-Kitabu'l-Birri ve's-Sıleti ve'l-Âdâb, 30-Kızgınlık sırasında kendine hakim olan kimsenin fazileti babı.
[514]
Ahmed bin Hanbel (4/226) Ebu Davud (4/249) Kitabu'l-Edeb, kızgınlık anında ne söylenir babı.
[515]
Tirmizi (5/493) 49-Kitabu'd-Deavat, 38-Bir hastalığa tutulmuş olanı gördüğünde ne der babı. Tirmizi; "Hasen bir hadistir" demi§tir. Başka muhaddisler de hasen olduğu kanaatindedir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/448-449
[516]
Buhari (8115,16) 64-Kitabu'l-Meğazi, 48-Hz. Peygamber babı. Müslim (3/1408) 32-Kitabu'l-Cihad, ve's-Siyer, 32-Kabe'nin etrafından putların yok edilmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/450
[517]
Ahmed bin Hanbel (5/59) Ebu Davud (41296) Kitabu'l-Edeb, Bir bab. Hakini
(41292) hadisin sahih olduğunu belirtmiştir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/451
[518]
Müslim, aynı yer.
[519]
Tirmizi (5/5Q6) 49-Kitabu'd-Deavat, 54-Turfanda meyveyi gördüğünde ne söyler babı.
[520]
Müslim (2/1000) 15-Kitabul, Hac, 85-Medine'nin fazileti babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/451-452
[521]
Buhari (9/231) 67-Kitabu'n-Nikah, 68-Bir koyunla bile olsa düğün yemeği verme babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/452
[522]
Mecmau'z-Zevaid (5/108) Heysemi; "Hadisi, Taberani rivayet etmiştir. İsnadında Ümeyye bin Hind vardır. Mestur bir ravidir. Ancak hiç kimse zayıf saymamıştır. Geri kalan ravİleri Buhari'nin ravileridir," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/453
[523]
İbni Mace (2/1250) 33-Kitabu'l-Edeb, 55-Hamdedenlerin fazileti babı. îbni Sünni de rivayet etmiştir. Hadis sahihtir. Hakim; "Sahihu'l isnad bir hadistir," demiştir. Daha başkaları da hadisi sahih saymışlardır.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/453

[524] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/453-454

[525] Buhari (6/161) 56-Kitab'l-Cihad, 162-At üstünde duramayan kimse babı. Müslim (411925) 44-Kitabu Fadaili's-Sahabe 29, Cerir bin Abdullah'ın fazileti babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/454

[526] Buhari (1/390) 5-Kitabu'l-Gusl, 23-Cünübün boğulması ve Müslümanın necis olmayacağı babı. Bu hadis o hadisin bir bölümüdür. (285) Müslim (11282) 3-Kita-hu'l Hayd, 29-Müslümanın necis olmayacağının delili babı.

[527] Buhari (11414) 6-Kütübü'l-Hayd 13-Hayızdan temizlendiğinde kadının koku sürünmesi. Müslim (1/260,261) 3-Kitabu'l-Hayd 13-Hayız sonrası gusleden kadının kan yerini bir tutam miskle temizlemesinin müstehap olusu babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/454-455

[528] Buhari (11/536) 83-Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzûr, 5-Lat'a, Uzza'ya ve tağutlara yemin edilemeyeceği babı. Müslim (3/1267,1268) 27-Kitabu'l-Eyman, 2-Lat ve Uzza'ya yemin edip 'La İlahe Ulah,' diyen kimse babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/455-456

[529] Tirmizi (4/380) 28-Kitabu'l-Birri ve's-Sıle, 87-Verilmeyene karşı tok gözlü olan kimse hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. İbni Hibban ve başkaları da hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

[530] Ebu Davud (2/128) Kitabu'z-Zekat, 38-Allah için isteyene verilmesi babı. Hadis sahihtir. Nevevi ve daha başka muhaddisler sahih görmüşlerdir. Neseai (5/82) 23-Kitabu'z-Zekat, 72-Allah Azze ve Cette için isteyen kimse babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/456-457

[531] Bakara Suresi: 186

[532] Mü'min Suresi: 60

[533] Buhari (11/140) 80-Kitabu'd-Deavat, 22-Acele etmedikçe kulun duasının kabul o-lunacağı babı. Müslim (4/2095) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua, 25-Acele etmedikçe dua edenin duasının kabul olunacağının açıklanması babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 7/457

KANAATKARLIK, TOKGÖZLÜLÜK, SADAKALAR, ZEKATLAR VE VAKIFLAR

Genel Takdim

Allah yolunda infak, İslam'daki belli başlı ibadetlerdendir. Hatta İslam'ın şartlarına göre önem sıralamasmdaki üçüncü şartır. İnfak, ancak Allah yolunda olmak şartıyla ibadet olur. Çünkü ya haram bir şeye ya da israf harcanması nedeniyle gayr-ı caiz olmaktan veya niyet edilmeden yapılan mubah harcamalara girmekten böylelikle çıkar.

Zekat ve sadaka-yı fıtır gibi vacip [1]olan farzlar, nafile sadakalar ve vakıflar gibi Menduplar Allah yolunda infaka dahildir. Hac ve cihad gibi başka farzları yerine getirmek için farz olan şeyler veya aç kalmış bir insanı doyurmak gibi olağanüstü bir meseleden dolayı vacip yani gerekli olanlar da Allah yolunda infakın içine girmektedir. Ayrıca ailenin geçimi için yapılan harcamalar da farz harcamalar kapsamındadır.

Sadece Allah yolunda yapılan infak (harcama) ibadettir. Çünkü bu infak, Allah'a itaat anlamındadır. Yine bu harcama, mal ihsan ettiğinden dolayı Allah'a şükretme anlamındadır. Nitekim bu harcamada, nefis mücadelesi, nefsi cimrilikten arındırma ve cömertliğe alıştırma vardır. Bunlar, Müslümana gerekli olan güzel huylardandır.

İslam maliye sistemine göre zekat , İslam'ın yüce bir rüknüdür, Zekatsız bir İslam maliye sistemi oluşturalamaz. Sermayenin hakimiyetini dengeleyen şey zekat sistemidir. Sermayenin en geniş biçimde hareketliliğini sağlayan da yine zekat sistemidir. Mali sirkülasyonu bütün insanların elinde oluşturan şey zekat sistemidir. Bir çok insanın prolemini çözümleyen şey de zekat sistemidir. Sonra zekat sistemi insanlararası bir iktisadi ilişki türü icad eder. Zekat, nefsi iyiliğe sımsıkı bağlar ve kötülükten uzaklaştırır. Zekat, faizin alternatifidir. Allah yolunda ve Allah rızası için verilir. Sadakalar da zekatın rolünü ikmal edici şeylerdir. Vakıflar da sadakalar kapsamındadır. Vakıflar zamanla büyük bir arazi, müştemilat ve emlaki kapsayacak derecede bereketlenir. Sayısız prolemleri çözümler, pek çok faydalar, yararlar ve hayırlı amaçlar, vakıflar sayesinde gerçekleşir. Buradan hareketle bu bölümde zekat, sadaka ve vakıf konularına yer verdik. Ancak sadaka-yı fıtrin daha çok Ramazan ayıyla ilişkisi olduğundan onu oruç kısmına koyduk. Nefisler mala göz diktiğinden ve mal nefse sevimli

olduğundan İslam, insanları kendilerini buna karşı savunma ve tok gözlü olma yönünde eğitmiştir. Bundan hareketle, bu bölümde kanaatkârlık ve dilenciliğe meyi etmemeye dair bazı açıklama yaptık. Bu kısmın konularını bazı başlıklara ayırdık. Bu başlıklar şöyle sıralanıyor:

1) Kanaatkârlık, tokgözlülük ve dilenmekten sakındırma.

2) Sadakalar, sadakaların fazileti, hükümleri ve âdabı.

3) Zekâtlar ve zekat ile ilgili konular.

4) Vakıflar ve vakıflarla ilgili konular.[2]

KANAATKARLIK, TOKGÖZLÜLÜK VE DİLENMEKTEN SAKINDIRMA

Takdim

Allah Rasulü (a.s) Müslümanları tok gözlü olmaları, dilencilik yapmamaları ve zaruret hali dışında sadaka ve zekât almaktan kaçınmalan konusunda eğitmiştir,
Rasulullah (a.s) efendimiz bir yönden de problemleri çözümlemek, diğer yönden de çalışmaya va kazanmaya sevketmek için onları infakta bulunmak ve zekât vermek yönünde eğitmiştir.
Dilencilik yapmama yönünde eğittiği gibi, kibirden dolayı verileni alma-mazlık etmeyen bir nesil oluşturmak ve ancak bu kabil şeylerle çözümle-nebilen hayati prolemleri halletmek için, istemeksizin ve gozlemeksizİn geldiğinde verileni almak yönünde de eğitmiştir.
Eğitsel değerinden dolayı ve İslâm nasslarında İslâmî hayatta, îslâmî eğitimde, îslâmî çalışmada ve İslâm Hukuku'nda dengenin gözetildiğini belirtmek için bu bölümde, bu tür konuları işlemeyi tercih ettik.[3]

KANAATKARLIK VE TOKGÖZLÜLÜK

3350-Tirmizi, Ubeydullah bin Mihsan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Sizden her kim cam emniyette, vücudu sağlıklı ve bir günlük yiyeceği-, mevcut olarak sabahlarsa, kendisine mutluluğu bağışlanmış gibidir. " [4]

3351-Ahmed bin Hanbel, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ademoğlunun şu özellikler dışındaki' şeylere hakkı yoktur: Oturacağı bir ev, avretini örtecek bir giysi ve yavan ekmekle su."

Nadr şöyle demiştir: "Yavan ekmek/ yanında yiyecek katığı; olmayan ekmek demektir.": Razin'in rivayeti de şöyledir "Yavan ekmekle açlığını giderir. sudur, şerbet değil."[5]

Bir Açıklama

Hadisten anlaşılan şudur: Genelde Müslümanlar, Özelde ise îsîâm devleti, her ferde ancak şu belirtilenleri yani oturacağı evini, üstünü örtebileceği elbisesini ve yavan ekmeğini sağlamakla görevlidir. Herhangi bir insanın şu sayılanlardan birisine ihtiyacını anlayan kişi, o muhtaç insanın ihtiyacını gidermek için gayret sarfetmelidir.

3352-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Rasulullah (a.s); "Zenginlik, mal çokluğu değildir. Asıl zenginlik, gönül zenginliğidir/' buyurdu."[6]

3353-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Miskin (fakir); bir veya iki lokma, bir veya iki hurma için gezinen değildir. Gerçek miskin, ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan, durumunu de sezdirmeyip sadaka verilmeyen, kalkıp insanlardan dilenmeyendir."

Bir başka rivayette [7]ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Miskin; bir iki

lokma peşinde koşan değildir. Gerçek miskin, ihtiyacını giderecek varlığı olmayan ve istemekten utanandır veya insanlardan ısrarla istemeyendir." Bir başka rivayette ise [8] şöyle geçer: "Miskin; ancak tokgözlü olan kimsedir. İsterseniz; "insanlardan ısrarla istemezler..." [9] ayetini okuyun." :[10]

3354-Müslim, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müslüman olan felah bulunmuştur, yeter derecede rızıklandirılmıştır ve Allah, kendisini verdiğine kanaat eder hale koymuştur."[11]

3355-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biriniz mal ve yaratılış bakımından kendisinden üstün bir kimseye Müslim'in bir rivayetinde [12] şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Sizden daha aşağıda olan kimseye bakın, sizin üstünüzde olan kimseye bakmayın. Allah'ın size verdiği nimeti küçümsememeniz için en uygunu budur." Yine Müslim'in bir başka rivayetinde [13] şöyle geçer:
"Biriniz malca ve yaratılışça kendisinden daha üstün tutulana baktığında hemen kendisinin daha üstün tutulduğu daha aşağıdaki bir kimseye baksın." Razin'in zikrettiği bir rivayette [14] ise şöyle yer alır:
"Rasulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Dünyalık konusunda sizden daha aşağıda olan şöyle buyurdu:
"Din hususunda üstünüzde olan kimseye bakınız. İşte bu, Allah'ın size verdiği nimeti küçümsememeniz için en uygun olandır." Bir rivayette ise [15] şöyle bir ilave vardır: "Avn bin Abdullah bin Utbe şöyle demiştir:
"Zenginlerle düşüp kalkardım. Benden daha sıkıntılı hiç kimse yoktu. Bir hayvanı kendi hayvanımdan daha iyi, bir elbiseyi kendi elbisemden daha iyi görürdüm hep. Bu hadisi işitince, fakirlerle oturup kalkmaya başladım ve huzurum arttı."[16]

Bir Açıklama

Bu hadis, kalb ve nefis için adeta bir reçetedir. Bizim bu hadisten anladığımız, insanı dünyalığını artıracak meşru çalışmadan uzaklaştırma değildir.

3356-Ahmed bin Hanbel, Atıyye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m; "Veren el, alan elden daha hayırlıdır," buyurduğunu duydum." Taberar ve Atıyye'den şöyle rivayet edilmiştir: "Atıyye kavminden Rasulullah (a.s)'a gelen heyette imiş. Hz. Peygamber (a.s)'in huzuruna girince; "Sizinle beraber başka bir kimse geldi mi?" buyurmuş. "Evet, bir genç d< ha vardı. Hayvanlarımızın başında bıraktık," demişler. "Ona haber gönde in," buyurmuş." Atıyye diyor ki: "Heyettekiler yanında iken Rasulullah (a.s)'m huzuruna alınınca beni karşılayıp; "Veren el, işte üstün olan odur. Dilenen el, işte alçak el odur. İhtiyacın yoksa isteme. Çünkü Allah'ın malı sorgu suale tâbidir," buyurdu. Allah Rasulü (a.s) bana benim lehçemle konuştu." Arap lehçeleri arasında a'taynâke yerine ayın harfini nun harfine çevirmek suretiyle entaynâke şeklinde bir lehçe vardır. Şu son rivayet bu lehçeye uygun gelmiştir.[17]

3357-Ahmed bin Hanbel, Malik bin Hadle (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Eller üç çeşittir: Allah'ın yüce eli, ardından gelen; veren el ve dilenen alçak el. İhtiyacından artanı ye, kendini geçindirmekten aciz olma."[18]

Bir Açıklama

Bu; asıl alan elin yüce olduğunu, çünkü veren elin Allah'a yaklaştırdığını iddia eden kimselerin görüşünün yanlış olduğunu göstermektedir. Hadis, derecesi düşük olanın, alan el olduğunu belirlemektedir.

3358-İmam Malik, Zeyd bin Eşlem (r.a) ve babası tarîkıyla şu şekilde rivayet etmiştir: "Abdullah bin Erkam bana; "Bana binilecek bir deve göster de kullanmak için Mü'minlerin Emirinden isteyeyim," dedi. "Tamam. Zekat develerinden bir deve var," dedim. "Şişman bir adamın sıcak bir günde p^eştemalinin ve koltuğunun altındakini senin için yıkayıp vermesini, senin de o

suyu içmeni sever misin?" dedi. Kızdım ve; "Allah iyiliğini versin. Niye bana böyle söylüyorsun?" dedim. "Zekat, insanların üzerlerinden yıkayıp döktükleri kirleridir de ondan," dedi."[19]

3359-Kütüb-i Sitte imamları, Ebu Said Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Bir gurup ensar Rasulullah (a.s)'tan kendilerine bir şeyler istedi. O da verdi. Sonra yine istediler. Yine verdi. Sonra tekrar istediler. Tekrar verdi. Nihayet yanındakiler tükendi. "Yanımda verecek bir şey kalmadı. Sizden saklayacak da değilim. Kim tokgözlü olmak isterse, Allah onu tokgözlü yapar. Kim elinde olanla yetinirse, Allah onu muhtaç kılmaz. Kim sabretmeye niyetlenirse, Allah onu mahtaç kılmaz. Kim sabretmeye niyetlenirse, Allah onu sabrettirir. Ama bir kimseye istemeden, dilenmeden kendiliğinden bir şey verilirse bu, sabırdan daha hayırlı ve daha iyidir," buyurdu."[20]

3360-Bezzar, îbni abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a,s) şöyle buyurdu: "İnsanların dişlerinin kovuğundan çıkanı bilen en küçük bir şeyi' sakın ha istemeyin."[21]

Bir Açıklama

Gücü yettiğince başkalarından dünyevi işlerde hiç bir şey istememesi, Müslümanın edebidir. Zaruret ise kendi Ölçüşünce değerlendirilir.

3361-Ahmed bin Hanbel, Muaviye bin Hayde (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Dedim ki; "Ya Rasulullah, biz, birbirinden mallarımızı isteyen (mal alıp veren) bir toplumuz." Rasulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Kişi ihtiyacı halinde veya sıkıntıya düştüğünde bunu düzeltmek için is^ ter. İş buraya vardı mı veya sıkıntıya düştü mü kanaatkârlık yapmıştır."[22]

3362-Buhari, Ensarlı bir hanım sahabi olan Havle (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bazı insanlar haksız yere Allah'ın malına dalıyorlar. Bunlar, kıyamet günü Cehennem'i hak etmişlerdir."

Tirmizi'nin bir rivayetinde ise (1) şöyle geçer: Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bu mal taptaze ve tatlıdır. Kim hakkıyla alırsa mübarek olsun. Ancak canı çektiği gibi Allah ve Rasulü'nün malına dalan nice kimse vardır ki, daldığı o mal, onun için kıyamet günü ateşten başka bir şey değildir."[23]

Bir Açıklama

Müslüman için aslolan, bir malı sadece helal yolla elde etmesi, bir rnalda herhangi bir şüphe ya da haram söz konusu ise terketme sidir. İnsan insaflı bir fetva üzerine hareket ederse, hayra doğru gitmiş olur.[24]

KANAATKARLIK, TOKGÖZLÜLÜK, DİLENMEKTEN SAKINDIRMA VE DİLENCİYİ BOŞ ÇEVİRMEME

3563- Lîuhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s); "Biriniz dilenir durursa, sonunda Allah'ın huzuruna, yüzünde bir parça et bulunmadan çıkar," buyurdu." Bir rivayette [25]şöyle geçer: "Kıyamet günü.... gelir." Bu, zaruret yokken ve muhtaç değilken kendisine bir şeyler dilenen kimse için söylenmiş bir hadistir.[26]

3364-Ebu Davud, Semura bin Cündüb (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Her dilenme, kişinin yüzünü yaraladığı bir yaralamadır. Dileyen yüzünü sağlam bıraksın, dileyen parçalasın. Ancak kişinin iktidar ve güç sahibinden istemesi veya mutlaka gerekli bir şeyi istemesi bunun dışındadır."[27]

3365-Nesai, Aiz bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir adam Rasulullah (a.s)'a gelip bir şeyler istedi. O da verdi. Ayağını kapının eşiğine koyunca, Rasulullah (a.s): "İstemesini bilseydiniz hiç kimse hiç kimseye bir şey istemek için gitmezdi," buyurdu."[28]

3366-Buhari, Zübeyr bin Avvam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Birinizin iplerini eline alıp dağa gitmesi ve sırtında bir demet odun getirip satması, onun için insanlardan isteyip de insanların vermesinden veya vermemesinden daha hayırdır."[29]

3367-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Birinizin, sırtında bir demet odun yüklemesi, onun için insanlardan isteyip de onların vermesinden veya vermemesinden daha havalıdır." Bir başka rivayette [30] şöyle geçer: "Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, birinizin iplerini al sırtında odun taşıması..." Bir diğer rivayette [31]ise şöyle geçer:"Birinizin sabahleyin yola koyulup sırtında odun getirerek (parasını)

harcaması ve insanlardan müstağni olması, bir insandan bir şeyler isteyip de onun vermesinden veya vermemesinden daha hayırlıdır. Çünkü veren el, alan elden üstündür. Geçindirmekle yükümlü olduklarından başla (harcamaya.)"[32]

3368-Ebu Davud, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s): "Kim bana insanlardan bir şey istemeyeceğine garanti verirse, ben de ona Cennet'i garanti veririm," buyurdu. Sevban da; "Ben garanti veriyorum, " dedi. Gerçekten hiç kimseden bir şey istemezdi."[33] Nesai'nin bir rivayetinde de şöyle geçer: [34] "Rasulullah (a,s); "Kim bana bir şeye dair teminat verirse, ona Cennet var," buyurdu. " Ravi dedi ki:

"Rasulullah (a.s) sadece şunu söyledi: "İnsanlardan hiç bir şey istememek."

3369-Ibni Mace, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim benim için bir şeyi gönül hoşluğuyla kabul ederse, ben de onun için Cennet'i gönül hoşluğuyla kabul ederim."Ben de; "Ben kabul ederim," dedim. "İnsanlardan hiç birşey isteme," buyurdu." Ravi der ki:

"Sevban'm binit üzerinde iken kamçısı düşüyordu da hiç kimseye "Şunu bana ver," demiyordu. İnip kendisi alıyordu."[35]

Bir Açıklama

Bazı insanlar, insanların birbirine yük olmamaları gerektiği görüşünü ilk defa J.J. Rousseu tarafından ortaya atılan modern bir görüş olduğunu ileri sürüyorlar. Halbuki bu hadis, Hz. Peygamber (a.s)'in bunu emrettiğini ortaya koyuyor. Olsa olsa J.J. Rausseu'riun bu tezi, Allah Resulü (a.s)'nden aldığını gösteriyor.

3370-Buhari ve Müslim, Urve bin Zübeyr (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hakim bin Hizam şöyle anlattı: "Rasulullah (a.s)'tan bir şeyler istedim, verdi. Sonra yine istedim, yine verdi." Bir rivayette; "Sonra yine istedim yine verdi." şeklinde ilave etmiştir. Daha sonra da bana: "Ey Hakim, bu taptaze ve tatlı bir maldır. Tokgözlüce alana mübarek olsun. Açgözlülükle alana mübarek olmasm. Böylesi,

yiyip de doymayan kirK-se gibidir. Veren el, alan elden daha hayırlıdır," buyurdu." Hakim anlatmaya devam etti: "Dedim ki: "Ya Rasulullah (a.s), seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, dünyadan ayrılıncaya kadar senden sonra hiç kimseden bir şey islemeyeceğim." Daha sonra Hz. Ebu Bekir, Hakim'i maaşını vermek için çağırıyordu aa ondan bir şey almaktan kaçmıyordu. Ardından maaşını vermek üzere Hz. Ömer (r.a) çağırdı. Ondan bir şey almaktan kaçındı. O zaman Hz. Ömer (r.a)"Ey Müslüman toplumu, ben şu fey'den devlet gelirinden olan hakkını Hakim'e veriyorum fakat o almaktan kaçmıyor," dedi. [36] Gerçekten de Hakim, RasuluUah (a.s)'tan sonra Ölünceye kadar insanlardan hiç kimseden hiç bir şey istemedi." [37]

Bir Açıklama

RasuluUah (a.s)'ın "Açgözlülükle alana mübarek olmasın," sözünden dolayı bazı edeb ehli, nefsi diğer insanların sahip olduğu bir şeye karşı açgözlülük yaptı da o şey kendisine verildi mi almamayı tercih ediyordu. Bu edeb, pek çoklarınca bilinmektedir. Hatta birisi, bu edeb ehlinden birisine bir şey veriyordu, fakat o bunu reddediyordu. O da sebebini anlıyordu. Kendisinden o hal gidince, onu, o şahsa yolluyordu. Bu defa aynı kişi o şeyi alıyordu. Bu edebi tanımayan kimseler de buna şaşıyordu. İşin aslı şuydu: İlk defasında reddeden şahıs, nefsi o şeyi gözleyip durduğundan reddediyordu. Reddedince ve nefsi de o şeyi gözlemekten vazgeçince ve o aynı şey gelince, tamah ortadan kalktığı için bu defa alıyordu.

3371-Ebu Davud, Sehl bin Hanzaliyye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Uyeyne bin Hısn ile Akra bin Habis RasuluUah (a.s)'a gelip bir şeyler istediler. İstediklerinin verilmesini emretti. Muaviye'ye emir verdi, o da istediklerini yazdı. Akra, yazısını aldı, sarığının dolağına koyup gitti. Uyeyne ise, yazısını alıp yerinde oturmakta olan RasuluUah (a.s)'a geldi. "Ya Mu-hammed, kavmine Mütelemmiş'in Sahifesi gibi[38] içinde ne yazılı olduğunu bilmediğim bir yazıyı götüreceğimi mi sanırsın?" dedi. Muaviye, Akra'm lafını RasuluUah (a.s)'a haber verdi. O zaman Allah Rasulü (a.s): "Yanında yeter malı olduğu halde kim dilenir ve isterse, o ancak daha fazla ateş - Nüfeyli (ki hadisin ravilerinden birisidir) bir başka yerde; "Cehennem korundan," dedi- istemiştir," buyurdu.

"Ya Rasulullah, onu muhtaç kılmayacak (yerli mal) ne kadardır? -Nüfeyli bir başka yerde; "Dilenme gerektirmeyecek kadarki zenginlik ne kadardır?" demiştir.- dediler."Kendisini sabah ve akşam doyuracak kadar," buyurdu."Bir başka yerde ise; "Bir gün ve gecelik veya bir gecelik ve günlük doyuracak kadar şeyi olması," buyurduğu geçmektedir.[39]

3372-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:"RasuluUah (a.s) şöyle buyurdu:"İnsanlardan çokça dilenen kimse, Cehennem korundan istemekteciir. Artık dilerse az istesin, dilerse çok."[40]

3373-Ebu Davud, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s); "Bir Ukiyye değerinde bir şeyi olan dilerse, ısrar etmiş sayılır," buyurdu. "Devem, Yâkûte bin Ukiyye'den fazla eder," dedim. Hişam'sa: "Kırk dirhemden fazla eder," demiştir. Bunun üzerine bir şey istemeden geri döndüm."
Ebu Davud der ki: "Hişam, rivayet ettiği hadiste; "Rasulullah (a.s) döneminde Ukiyye, kırk dirhem değerindeydi," şeklinde bir eklemede bulunmuştur." Nesai'nin rivayetinde [41]şöyle geçer: "Annem beni Rasulullah (a.s)'a gönderdi. Ben de gittim ve oturdum. Beni karşısına aldı ve: "Muhtaç olmamak isteyeni Allah muhtaç etmez. Tokgözlülük isteyene Allah tokgözlülük verir ve kendi yağıyla kavrulmak isteyeni Allah kendi yağıyla kavurur. Bir ukiyye kıymetinde bir şeyi varken isteyen kimse, ısrar etmiştir," buyurdu. "Devam Yâkûte, bir Ukiyye'den fazla eder," dedim ve hiç bir şey istemeden geri döndüm."[42]

3374-İmam Malik, Ata bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Esedoğullarmdan bir adam Ata'ya anlatmıştır;
"Ben ve ailem Bakiulğarkad'da konakladık. Ailem: "Keşke Allah Rasulü (a.s)'ne gitseydin de bizim için bir şey isteseydin," dediler ve ihtiyaçlarını saymaya başladılar. Allah Rasulü (a.s)'ne gittim. Yanında bir şeyler istemekte olan bir adam gördüm. Rasulullah (a.s) ise şöyle diyordu: "Sana verecek hiç bir şey bulamıyorum." Adam kızgın bir vaziyette, "Vallahi, sen istediğine veriyorsun," diyerek döndü. Bunun üzerine Rasulullah (a.s):
"O, kendisine verecek bir şey bulamadım diye bana kızdı. Sizden biriniz bir

Ukiyyesi veya o değefde bir şeyi varken isterse, ısrarla istemiştir." Esedi der ki: "Kendi kendime; "Vallahi süt veren devemiz, bir Ukiyye'den fazla eder," dedim. Bir Ukiyye, kırk dirhem geliyordu. Bir şey istemeden geri döndüm. Derken bundan sonra Rasulullah (a.s)'a bir miktar arpa ve kuru üzüm geldi de ondan bize de bir pay ayırdı ve bizim ihtiyacımızı giderdi."[43]

Bir Açıklama

Ebu Ubeyd Kasım bin Sellam, muhtaç olmamanın sınırı konusunda bu hadisi delil getirerek; "Kırk dirhemi olana zekat alması haramdır," demiştir. Bir grup âlim ise, zekat almanın haram olduğu zenginlik sınırının elli dirhem olduğu görüşündedir. Süfyan-ı Sevri İbnü'l-Müberek, Ahmed ve İshak bu gruptandır. Dayanakları şu hadistir:

"Denildi ki: "Ya Rasulallah, zenginlik nedir?" "Elli dirhemdir," buyurdu." Diğer âlimler ise, bu hadisin delil olmayacağını söylemiş ve şöyle demişlerdir: "Hadiste elli dirhemi olanın zekat almasının helal olmayacağı geçmekte, sadece Öylesinin dilenmesinin haram olduğu belirtilmektedir. Çünkü dilenme, zaruret halinde olur. Kendisine yetecek şeyi olan da zaruret halinde değildir." İmam Şafii ve îmam Ahmed ise şu görüştedirler:

"Gına başkasına muhtaç olmama, kendi kendine yeterlilik için belli bir sınır yoktur. İnsanın durumuna göre değerlendirilir." Yine İmam Şafii şöyle demektedir: "İnsan, bir dirhem kazanmakla bile muhtaç olmayabilir. Kendisi güçsüz, ailesi kalabalık olduğu için bin dirhemle bile muhtaç olabilir." Alimler dediler ki:

"Yanında mevcut olan kendisine yeterse, zekat alması haramdır. İhtiyaç duyarsa helaldir." Ebu Hanife ile ashabı ise şöyle demişlerdir: "Bu hususta sınır değer, ikiyüz dirhemdir. Şöyle denmiştir: "İkiyüz dirhem, beş Ukiyye'ye eş değerdedir ve işte bu, zekatın farz olduğu nisab ölçüsüdür." İmam Ahmed'in tahric ettiği az sonra göreceğimiz hadis, Hanefilerin görüşlerini destekler. Hadis, sahihtir.

3375-Ahmed bin Hanbel, Cafer bin Abdullah bin Hakem (r.a)'den babası ve Müzeyne kabilesinden birisi vasıtasıyla rivayet etmiştir: "Annesi o

Müzeyneli'ye; "Kalkıp gitsek de, insanların istediği gibi Rasu-lullah (a.s)'tan biz de bir şeyler istesek," demiş.[44] Müzeyneli anlatıyor: "Bir şeyler isteyeyim diye kalkıp gittim. Hz. Peygamber (a.s)'i ayakta hutbe verirken buldum. Şöyle diyordu: "Tokgözlülük isteyeni Allah tokgözlü yapar, muhtaç olmamak isteyeni Allah muhtaç etmez. Beş ukiyye değerinde bir şeyi varken insanlardan bir şeyler isteyen ısrar etmiştir." Bunun üzerine kendi kendime: "Annemin dişi devesi beş Ukiyye'den fazla eder, falanca kadının dişi devesi de beş Ukiyye'den fazla eder," dedim. Bir şey istemeden geri döndüm[45]

3376-Nesai, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kırk dirhemi varken dilenen, ısrarcıdır."[46]

3377-MüsIim, Kabisa bin Meharık Hilali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Birine kefil oldum da bu hususta bir şeyler istemek için Rasulullah (a.s)'m huzuruna geldim. "Bize zekat gelene kadar otur. O zaman sana bir şeyler vermelerini emrederiz/1 buyurdu. Sonra da: "Kabisa, dilenme şu üç kişiden birisine helal olur: Birisine kefil olana, o malı elde edinceye kadar dilenmek helaldir. Sonra bundan vaz geçer. Bütün malını helak eden, bir felâkete maruz kalan kimsenin geçim ihtiyacını temin edinceye kadar -yahut ihtiyacım giderinceye kadar- dilenmesi helaldir. Fakirleşen o derece ki kavminden ve kalleşinden aklı başında üç kişinin; "Gerçekten filan fakir düştü," diye şahitlik yapacakları, kimsenin geçim ihtiyacını temin edinceye kadar yahut ihtiyacını giderinceye kadar dilenmesi helaldir. Ve ey Kabise, dilenmemin bundan ötesi haramdır. Dilenen onu haram olarak yer," buyurdu." [47]

Bir Açıklama

Bu hadis, hayır kurumlarının ölçü alacağı bir esastır. Tanıklığı geçerli üç kişi Müslümanlardan birisinin fakir olduğuna şahitlik ederse, hayır kurumlarını, onların sözüne itibar edip o fakir kişiye ödeme yapması caizdir.

3378- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir Ensarlı, bir şeyler istemek için Hz. Peygamber (a.s)'in huzuruna çıktı. Bunun üzerine Allah

Rasulü (a.s): "Evinde hiç bir şey yok mu?" buyurdu. O da:
"Evet var. Bir miktarını elbise diye giydiğimiz, bir miktarını da yere serdiğimiz bir çul ve su içtiğimiz bir kap," dedim. "Onları bana getir," buyurdu. Getirdim Rasulullah (a.s) o iki şeyi eline aldı ve: "Bu iki şeyi kim alır?" diye sordu. Bir adam: "Ben o ikisini bir dirheme alırım," dedi. Bunu üzerine Rasulullah (a.s): "Kim bir dirhemden fazla verir?" buyurdu, -iki veya üç defa- Bir adam: "Ben o ikisini iki dirheme alırım," dedi. Allah Rasulü de onları o adama verdi. İki dirhemi de alıp Ensarlı'ya teslim etti. "Birisiyle biraz yiyecek al da ailene var. Diğeriyle de bir keser alıp bana' getir," buyurdu. Adam keseri getirdi. Rasulullah (a.s) kesere bir sap taktı sonra da: "Git, odun kesip sat. Seni onbeş gün gözüm görmesin," dedi. Adam denileni yaptı. On dirhem kazandı. Bir kısmıyla elbise, bir miktadrıyla da biraz yiyecek aldı. Rasulullah (a.s) ona şöyle buyurdu: "İşte bu, senin için dilenciliğin kıyamet günü yüzünde bir leke olarak gelmesinden daha hayırlıdır. Dilenmek, sadece şu üç kimseye uygundur: Fakirliği belini büktüğü fakire, boğazına kadar borçlanmış borçluya ve diyeti ödeyemezse kısasa tabi olacak diyetçiye." Hadisi, Tirmizi de muhtasar olarak şöyle kaydetmiştir: "Hz. Peygamber (a .s) bir çul ve kadeh (bardar) sattı ve: "Bu çulla, kadehi kim alır?" buyurdu. Bir adam; "Onları bir dirheme alırım," dedi. Hz. Peygamber (a.s): "Kim bir dirhem fazla verir?" buyurdu. Bir adam iki dirhem verdi. O da onları o şahsa sattı." Nesai ise Tirmizi'ninkinden daha kısa olarak şöyle zikretmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) açık artırmayla bir kadeh ve çul sattı."[48]

Bir Açıklama

Fakihler, bu hadisten 'açık artırma yoluyla' (veya haraç mezat) satışm caiz olduğu sonucuna varmışlardır. Bu meşhur bir satış usulüdür. Dünyada pek çok alışveriş türü bu üsülle yapılır. Bazı âlimler, Rasulullah (a.s)'ın kesere sap takmasından ve bu olaydan, îslam Devleti'nin görevlerinden birisinin de çalışma vasıta ve araçlarım sağlamak olduğu kanaatine varmışlardır.

3379-Tirmizi, Hubşi bin Cünade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'m Veda Haccı'nda şöyle buyurduğunu duydum. -Kendisi Arafat'ta vakfede idi. Bir

A'rabi gelip ridasmın ucunu tutarak bir şeyler istedi. O da verdi. İşte tam o anda dilenmek haram kılındı. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu-:
"Sadaka, ihtiyacı olmayana da, sapasağlam adama da helal olmaz. Sadece fakirliğin belini büktüğü fakire veya boğazına kadar borçlanmışa yahut diyet Ödeyemezse kısas uygulanacak diyetçiye helal olur. Malına mal katmak için insanlardan dilenen kimsenin, yüzü kıyamet günü yara bere içinde olur ve kızgın taşlar konur ve Cehennem tarafından yutulur. Artık dileyen az istesin, dileyen çok istesin" [49]

Bir Açıklama

Peygamberliğin insanlararası ilişkileri dolayısıyla Rasulullah (a.s) kendisinden bir şeyler istendiğinde verirdi. Hattâ isteyen, hak etmemiş bile olsa,.. Verecek şey bulamazsa, kendisine bir şey geldiğinde vereceğini vaadederdi. Ve Rasulullah (a.s) veremeyeceğine dair nadiren özür beyan etmiştir.

3380-Ahmed bin Ilanbel, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ömer: "Ya Rasulullah, falancaya falancanın kendilerine iki dinar verdiğinden bahsederek seni güzelce övdüklerini duydum," dedi. Hz. Peygamber (a.s): "Vallahi, falanca kimse Öyle değildir. Kendisine on ila yüz dinar verdim. Hiç böyle bir söz söylemedi. Dikkat edin, Vallahi, sizden biriniz dilenmesi dolayısıyla benim yanımdan onu koltuklamış olarak çıkar. (Koltuğunun altına Cehennem ateşi koymuş demek istiyor)," buyurdu. Hz. Ömer (r.a) de: "Ya Rasulullah, o zaman niye veriyorsun onlara?" dedi. "Nasıl vermeyeyim ki? İsteyenler vermememden çekiniyor. Allah da cimri olmamamı emrediyor," buyurdu."[50] Bir rivayette de; "Ona on ila yüz veya ikiyüz dirhem vermiştim," buyurduğu geçer. [51]

Bir Açıklama

Bazı Müslümanlar ideal hayatın; menfaatin, maslahatın veya malın girmediği hayat olduğunu zannediyor. Bu bir kuruntudur. Mükemmel davetçi, her halinde Rasuhıllah (a.s)'ı örnek alır. Dolayısıyla bu metot, hayrın tamamına vesiledir.

3381-Ahmed bin Hanbel, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)

şöyle buyurdu: "Muhtaç olmadığı halde dilenenin yüzünde, kıyamet günü bir leke olur."[52]

3382- Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kendisinin muhtaç etmeyecek varlığı varken insanlardan dilenen kimsenin dilenmesi, kıyamet günü yüzünde yaralar -bereler veya tırmıklar- olarak gelir."[53] 'Ya Rasulullah kendisini muhtaç etmeyecek varlığı ne kadardır?" de-
diler. "Elli dirhem veya o kıymette altındır," buyurdu."

3383- Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir."Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu."Fakir ve muhtaç duruma düşüp de bunu insanlara yansıtan kimsenin ihtiyacı giderilmez. Ancak fakir ve muhtaç duruma düşüp de bunu Allah'a ısmarlayan kimseye Allah mutlaka hemen o anda veya bir süre sonra rızık verir."[54]

3384- Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: [55] "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların en kötüsü, kendisinden Allah rızası için bir şeyler istenip de vermeyendir. Allah rızası için istemeyin. Ancak Allah'tan, kendisinden isteyin." [56]

3385-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir veya iki dinar bırakmış bir adamın cenaze namazını kıldırdı. Ve Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "İki veya üç dağlama.[57]

3386-Ahmed bin Hanbel, Seleme bin Akva (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'m huzurunda oturuyordum. Bir cenaze getirildi. Sonra bir tane daha getirildi. "Herhangi bir borcu var mı?" buyurdu. "Hayır," dediler. "Geriye bir şey bıraktı mı?" buyurdu. "Evet, üç dinar bıraktı," dediler. Parmaklarıyla

göstererek; "Üç dağlama," buyurdu." Bu iki hadis, insanlardan çokça isteyen (dilenen) ve geride ihtiyacı yok iken ısrarla istediğini gösteren bir şey bırakarak ölen kimse hakkında olmalıdır.[58]

3387-Müslim, Muayiye (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dilenmekte (istemekte) ısrar etmeyin. Vallahi, sizden biriniz benden bir şey isteyip de, ben istemediğim halde istemekle bir şey elde ekmesin. Benim ona gönül rızasıyla verdiğim şeyse mübarek olsun."
İsteyenin veya dilenenin hiç bir kimseden gönül rızası olmaksızın bir şey alması helal değildir. Hattâ bir insandan, bir çok insanın olduğu yerde mal istese öteki de utancından verse, bu bile helal olmaz. [59]

3388- Ebu Ya'lâ, İbni Ömer (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir:; "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İstemekte ısrar etmeyin. Çünkü bizden istemek suretiyle bir şey edene, o şey mübarek ve bereketli kılınmaz."[60]

3389-Ebu Davud, Hüseyn bin Ali bin Ebu Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "At üstünde bile gelse, isteyenin hakkı vardır (bir şeyler verilmelidir).[61]

3390-İmam Malik, Zeyd bin Eşlem (rha)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:.
"At üstünde gelse bile[62] dilenene verin.[63]

Bir Açıklama

Alaaddin Abidin (rh.a) 'el-Hediyyetü'1-Alâ'iyye [64]'de şöyle demiştir:
"İnsanlardan muhtaç veya salih veya alim veya şerif sıfatıyla bir mal alan kimse, o sıfatta değildir. Aldığı da haramdır."
Bir başka yerde de [65]şöyle demektedir:

"Israrcılara, yani insanlardan ısrarla isteyen ve israfla yiyenlere ihtiyaçlarını gidermek niyetiyle sadaka vermekte sakınca yoktur. Sadaka veren sevap kazanır. Eğer sadaka verilen kimse muhtaç değilmiş gibi gözükmü-yorsu veya sadakadan kazandığını günaha harcamıyorsa..."

3391-Ebu Davud, Ümmü Büceyd Ensariyye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ümmü Büceyd, Rasulullah (a.s)' bey'at eden hanımlardandı. Şöyle anlatmıştır: "Ya Rasulullah (a.s), bir miskin kapıma dikilir kendisine verecek bir şey bulamazsam?" dedim. "Yanık bir koyun yününden başka bir şey bulmazsan bile onu eline tutuşturuver," buyurdu."[66]Bir rivayette de [67]şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Miskine yanık bir koyun yünü (Burada yanık, azıcık anlamındadır) bile olsa verin," buyurdu."Alaaddin, 'el-Hediyye' adlı eserinde yine şöyle der:"Bir kimse, dilenciyi kapıda azarlamasın.-Verecek bir şey bulamadığında^ "Allah Teala seni de bizi de rızıklandırsın," desin. Dilenciye verilenleri say-! maz. Ve başına kakmaz. Sadaka verdiği kişiden ne bir karşılık, ne bir dua, nej bir teşekkür, ne de bir övgü bekler. Dilenciye aracısız, bizzat kendi eliyle verir. Çünkü Allah Teala; "Dilenciyi azarlama," [68] buyurmuştur. Yani, ya ve-ş rirsin ya da tatlı dille savuşturursun. İbrahim Edhem; "Dilenciler ne güzel bir topluluktur. Ağızımızı ahirete taşıyorlar."İbrahim Nehai de: "Dilenci, âhirete giden postacımızdır. Birinizin kapı-f sına gelip; "Ahiretteki yakınlarınıza birşeyler gönderiyor musunuz?"
demiştir. Hâzin Tefsirinde böyle geçer."

3392-Ebu Davud, Behz bin Hakim (r.a)'in, babası ve dedesi tankıyla şu şekilde rivayet etmiştir:
"Rasulullah (a.s)'m; "Bir adam efendisine gelip yanındaki ihtiyacından arta kalanı ister, o da vermezse, kıyamet günü mutlaka vermediği o ihtiyaç fazlasını ısırarak alacak bir yılan kendisi için çağrılır," buyurduğunu duydum."[69]

Bir Açıklama

Bu hadis şöyle anlaşılabilir: Dilenen muhtaç, istenense varlıklı ve isteyenin ihtiyacını giderecek güce sahiptir. Bu tip hadislerden insanı kesinlikle bir şey

yapmakla karşı karşıya bırakan olağanüstü haller olarak isimlendirilen zamanlan anlarız.[70]

İSTENMEDEN VE BEKLENMEDEN VERİLEN YARDIMI ALMAK

3393-İmam Malik, Ata bin Yesar (r.ah)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a bir atiyye (maaş, bahşiş, ihsan) gönderdi. Hz. Ömer geri çevirdi. O zaman Rasulullah (a.s) kendisine; "Onu niye geri çevirdin?" buyurdu. "Ya Rasulullah, siz, bize birimiz için hiç kimseden bir şey almamasının daha hayırlı olduğunu haber vermemiş miydiniz?" dedi. O zaman Allah Rasulü (a.s)[71] "Bu, sadece dilenciliğe hastır. İstemeden gelen şey ise, Allah Teala'nm sana ihsan ettiği bir rızıktır," buyurdu.

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):

"Dikkat buyurunuz, canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, hiç kimseden hiç bir şey istemeyeceğim ve istemeden gelen bir şeyi de mutlaka alacağım," dedi."

3394-Ebu Ya'la, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'tan rivayet etmiştir:

"Dedim ki: "Ya Rasulallah, bana; "Senin için en iyisi, insanlardan hiç kimseden bir şey istememektir," demiştin."

Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bu senin istemene hastır. Allah Teala'mn sana istemeden veçdiği ise, Allah'ın seni rızıklandırdığı bir rızıktır[72]

3395-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Hz. Ömer (r.a) şöyle anlattı: "Rasulullah (a.s) bana bir bağışta bulunurdu da ben; "Onu benden daha fakir olan birisine ver," dedim. Bunun üzerine "Bunu al. Bu maldan sana kendin gözlemeden ve istemeden bir şey gelirse onu al ve mal edin. Sonra istersen ye, istersen sadaka olarak ver. Yok gelmezse peşine düşme," buyurdu." Salim bin Abdullah der ki:

"Bundan dolayı Abdullah hiç kimseden hiç bir şey istemezdi. Kendisine verilen hiç bir şeyi de reddetmezdi. "

Bir rivayette ise [73]şöyle geçer: "Onu al, mal edin ve tasadduk eyle." Bir başka rivayet ise şöyledir [74]: "Veya tasadduk edersin." Ravilerden kimisi İbni Ömer (r.a)'den naklen: "Rasulullah (a.s), Ömer'e bağış gönderidi, "diye rivayet etmiş

ve hadisi ibni Ömer'den müsned olarak aktarmıştır,[75]

3396-Ahmed bin Hanbel, Halid bin Adiyy Cüheni (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kimlere bir mü'min kardeşinden istemeksizin ve gözetmeksizin bir şeyler ulaşıyorsa kabul etsin, reddetmesin. Çünkü o, Allah (c.c)'m ona sev-kettiği bir rızıktır."[76]

3397-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Sa'di (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Abdullah, halifeliği döneminde Hz. Ömer'e gelmiş. Hz. Ömer kendisine: "Senin zekat toplamakla görevlendirildiğin ve zekât toplama ücretini vermediklerinde hoşlanmadığın şeklinde bir söz söylediğin doğru mu?" demiş. "Evet doğru," demiş Hz. Ömer de: "Karşılığında ne istiyorsun ki? " demiş. O da: "Benim atlarım ve kölelerim var. Durumum iyi. Zekât toplama ücreti-mini Müslümanlara sadaka olmasını istiyorum/ demiş. Hz. Ömer ise: "Böyle yapma, ben de senin istediğini isterdim. Rasulullah (a.s) bana bir bağışta bulunuyordu da ben; "Onu, ona benden daha muhtaç olan birisine ver," diyordum. Sonunda bir defasında bana bir mal verdi: "Onu, ona benden daha muhtaç birisine ver, dedim. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s): "Bunu al, mal edin ve sadaka olarak ver. Bu maldan sana istemeksizin ve gözetmeksizin geleni al. Gelmeyeninse peşine düşme," buyurdu" demiş."[77]

SADAKALARVE SADAKANIN FAZİLETİ

Takdim

Nafile sadaka her zaman müstehaptır. Bu, sünettir. Gizlice verilen sadaka, açıktan verilen sadakadan, Ramazan ayında verilmesi, diğer aylarda verilmesinden daha faziletlidir. Çünkü fakirler Ramazan ayında oruç sebebiyle çalışıp kazanmaktan zayıf düşüp aciz kalırlar. Çünkü iyiliklerin karşılığı Ramazan'da kat kat artırılır. Zilhicce'nin ilk on günü ve bayram günleri gibi faziletli günler de öyledir. Mekke ve Medine gibi değerli mekanlar da, cihad ve hac vakti de, ay tutulması, hastalanmak ve yolculuk gibi önemli olaylar sırasında da, ihtiyaç anlarında da çok sadaka vermek müstehaptır. Başa gelen her belanın arkasından sadaka vermek ve sadaka verirken besmele çekmek de sünnettir. En iyisi kişinin, kendisini ve devamlı olarak ihtiyaçlarını giderdiği ailesinin ihtiyaçlarından artanı sadaka olarak vermesidir. Verebildiği kadarını sadaka vermesi, azımsaması ve azlığından ve değersizliğinden dolayı sadaka olarak vermekten kaçınması müstehaptır. Çünkü azıcık bir hayır, Allah katında pek çok şey ifade eder. Allah Teala'nın kabul buyurup mübarek kıldığı az değildir. Sadakanın salihlere, hayır ehline, mert insanlara ve ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmesi de müstehaptır. En faziletlisi, sadakayı önce akrabaya, sonra komşulara vermektir. Çünkü onlar buna yabancılardan daha layıktırlar. Çok fazla ihtiyaç içinde olana sadaka vermek müstehaptır. Yakın akrabadan da olsa muhtaç olmayana sadaka vermek helaldir. Ama o muhtaç olmayanın bundan uzak durması ve sadakayı alması müstehaptir. Almak için saldırması ise mekruhtur ve haramdır. Bir fasık'a da kafire de, Yahudiye de Hırisitayana da, Mecusiye de, Zimmiye de veya Harbiye de sadaka vermek helal olur. Borçlu kimsenin veya kendisiyle ailesinin ihtiyaçlarının zor durumda bıraktığı kimsenin, üzerindeki hakları ödeyinceye kadar sadaka vermemesi müstehaptır. Malından veya kazancından dolayı muhtaç olmayanın dilenmesi haramdır. İstemese bile kendisini muhtaçmış gibi göstermesi de haramdır. Değersiz şeyleri sadaka olarak vermek mekruhtur. Sadakayı başa kakmak ise sevabını boşa çıkarır. Şüpheli bir şeyi sadaka olarak vermek mekruhtur. Sadaka olarak malının en iyisini, şüphe ve haramdan en uzak olanım seçmek müstehaptır. Sadakayı gönül hoşluğuyla ve güler yüzle vermek müstehaptır. Çünkü bu, sevabı artırır, gönlü de razı eder.

Sadaka verenin sadakasını verdiği kimseden geri yahut satın alması, değiş/tokuş yapması veya bağışlatması gibi bir yolla mal edinmesi mekruhtur. Ancak miras yoluyla mal edinmesi veya bir başkasının eline geçtiğinden dolayı ondan alması mekruh değildir. [78]

SADAKAYA TEŞVİK ETMEK VE SADAKANIN FAZİLETİ

Kazancından Sadaka Vermenin Ecri Büyüktür

3398-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Birisi helal (temiz) bir sadaka verince -ki Allah ancak helali kabul eder-Rahman onu mutlaka sağma alır. -Velev bir tek hurma olsun- O, Rah-man'ın avucunda şu dağdan daha büyük o^ncaya kadar büyür. Hani herhangi birinizin tayını veya sütten kesilmiş deve yavrusunu büyük ettiği gibi."Müslim'in rivayet ettiği hadisin lafzı budur.Buhari ise şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim, helal kazançtan (-Zaten helal olmayanı Allah'ın huzuran çıkmaz, (bir başka rivayette) Allah helal olmayanı kabul buyurmaz-) bir hurma tanesi değerinde sadaka verirse, Allah onu sağma alır ve sonra herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi şu dağ kadar olana dek onu veren kimse için büyütür."Müslim'in bir başka rivayeti [79] şu şekildedir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Bir kimse helal kazançtan bir hurma sadaka verince, Allah onu mutlaka sağma alıp bir kimsenin tayını veya memeden kesilmiş deve yavrusunu büyüttüğü gibi şu dağ kadar oluncaya dek büyütür."Bir diğerinde ise [80] şöyle rivayet eder:"Helal olan kazancından sadaka olarak onu gerektiği yere verirse..." Tirmizi ise [81] Kasım bin Muhammed'den şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini duydum: "Rasulullah (a.s); "Allah sadakayı kabul eder ve sağma alır. Birinizin tayını büyüttüğü gibi büyütür. Öylesine ki, bir lokma, Uhud dağı kadar olur. Bunun onayı Allah'ın kitabındadır:"Bilmediler mi ki, kullarından tevbeyi kabul eden, çok merhametli olan Allah'tır. Ve Allah tevbeyi çok kabul eden, çok merhamet edendir." [82] "Allah faizi mahveder, sadakaları arttırır. Allah (haramda ısrar eden) hiç bir günahkâr kafiri sevmez."[83] [84]

3399-Bezzar, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Adam helal kazançtan bir sadaka verir. -Zaten Allah ancak helali kabul eder-Rahman onu eline alır, birinizin tayım, cariyesini veya memeden kesilmiş deve yavrusunu büyüttüğü gibi büyütür."[85]

Bir Açıklama

Hanefiler ve daha başkaları, az Önce geçen iki hadisten haram mal sahibinin, ondan kurtulmak niyetiyle kurtulması gerektiği, sadaka vermek niyetiyle vermesinin haram olduğu sonucuna varmışlardır. 'El-Hediyyetü' 1- Alaiyye' müellifi şöyle bir ifade nakleder: "Alırken veya verirken sevabını umarak haram malın sadaka olarak verilmesini helal sayan kimse kafir olunmuştur." Alaaddin'in tam ifadesi şöyledir: "Ancak helal maldan sadaka ver. Bir fakire haram bir şeyi sevab:iu umarak sadaka veren, kafir olur. Fakir de bunu bilse, verene dua etse ve güven verse ikisi de kafir olurlar." "O sadakayı sanki Rahman'm eline koymuş gibidir," ifadesine Ebu Hatim bin Hıbban bu konuda şöyle diyor: "Allah Rasulü (a.s)'nün; "O sadakayı sanki Rahman'm eline koymuş gibidir," sözü, bize bu bildirimlerin söz temsili söylendiğini, hakiki anlamda veya niteliği üzerinde duracak tarzda söylenmediğini açıklıyor. Eğer bu şeylere dair muhatabın yeterli bilgisi yoksa, sadece bu tür sözler kullanılır."

3400-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir adam çöllük bir arazide iken bulut içinde; "Filanın bahçesini sula," diye bir ses işitmiş. Derken o bulut giderek suyunu bir kara taşlığa boşaltmış. Bir de ne görsün, o sel yollarından biri bu suyun hepsini almış. Adam suyu takip etmiş. Bir adam kalkmış bahçesindeki suyu, bel küreğiyle çeviriyor. Ona: "Ey Allah'ın kulu, senin adın nedir?" diye sormuş. O da: "Filandır," diyerek bulut içinden işittiği sesi söylemiş. O da buna: "Ey Allah'ın kulu, benim adımı niye soruyorsun?" demiş. "Ben şu suyu indiren bulutta bir ses işittim. "Filanın bahçesini sula," diye senin ismini söylüyordu. Bu bahçe hususunda ne yapıyorsun?" demiş. Bahçe sahibi: "Madem ki, öyle diyorsun (söyleleyim). Ben bu bahçeden çıkana bakar da onun üçte birini tasadduk eder, üçte birini çoluk çocuğumla kendim yerim, üçte birini de bahçeye iade ederim," demiş."

Bir rivayette [86] ise şöyle geçmektedir:

"Üçte birini de yoksullara, dilencilere ve yolcuya ayırırım."[87]

Allah, Sadakayı Gizli Vereni Sever

3401-Tirmizi, Ebu Zerr Gıfari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Üç kişi vardır ki, Allah onları sever. Üç kişi de vardır ki, Allah onları sevmez, Allah'ın sevdiği kemseler şunlardır: Bir adam bir topluma gelip onlardan*aralarındaki bir akrabalıktan dolayı değil de Allah rızası için bir şeyler ister. Hiçbir şey vermezler. İçlerinden biri geride kalır da o isteyene gizlice verir. Sadakasını Allah'tan, bir de verdiği kimseden başka hiç kimse bilmez. Ve bir topluluk gece boyunca yol alırlar. O kadar ki, artık uyku onlar için kıyaslanabilecek şeylerin en tatlısı olunca, başlarını korlar. İçlerinden birisi kalkar. Bana sevgi, muhabbet gösterir ve ayetlerimi okur. Ve bir adam ki, bir seriyyededir. Düşmanla karşılaşırlar. Hezimete uğrarlar. Öldürünceye veya zafer nasib edilinceye kadar göğüs göğüse ilerler.[88] Allah'ın buğz ettiği üç kişi ise şunlardır: "Zina eden ihtiyar, kendini beğenmiş fakir ve zalim zengin." Nesai de bir benzerini rivayet etmiştir. Ancak, Allah'ın buğz ettiği üç kişiyi saymamış ve hadisin sonunda da anmamıştır.[89]

Yedîyüz Kat Sevap Alınan Sadaka

3402-Tirmizi, Hureym bin Fatik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim, Allah yolunda bir harcama yaparsa, ona yediyüz kat sevap yazılır."[90]

3403- Müslim, Ebu Mesud Bedri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Bir adam dizginlenmiş bir deveyi Rasulullah (a.s)'a getirip, "Bunu Allah yoluna veriyorum," dedi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s): "Kıyamet günü ondan dolayı yediyüz deve (sevabı). Hepsi de dizginlenmiş," buyurdu." Nesai'nin rivayetinde [91] ise şöyledir: "Bir adam dizginlenmiş bir deveyi Allah yoluna tasadduk etti. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s):"Bu deve, kıyamet günü dizginlenmiş

yediyüz deve olarak (sevapça) gelecektir," buyurdu."[92]

3404-Taberani, Kebir"de, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) Bilal'e hasta ziyaretinde bulundu. O da ona bir avuç Kurma verdi. Bunun üzerine; " Bu da nedir ey Bilal?" buyurdu."Senin için saklamıştım ey Allah'ın Rasulü," dedi. "Senin için kıyamet günü bir buhar haline getirilmesinden korkmadın * rş'ın sahibinin (Allah) azaltacağından çekinmeden infak et ey Bilal,"[93]

3405-Taberani, Ebu'I-Vesr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın şöyle dediğine tanıklık ederim:
"Kıyamet günü Allah'ın gölgesinde gölgelenecek ilk insan, güç durumundaki borçlusuna bir şeyler buluncaya veya istediğini tasadduk edinceye kadar süre veren ve ben bunu sana niye Allah rızası için sadaka vermiyorum ki? deyip borç kâğıdını yırtıp atan bir adamdır."[94]

Gücün Yettiği Kadar Verilen Sadakanın Sevabı

3406-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bir dirhem, bin dirhemi geçti." "Nasıl?" dediler."Bir adamın iki dirhemi vardı, en iyisini sadaka verdi. Bir adam da malının başına gitti oradan bin dirhem alıp sadaka olarak verdi," buyurdu."Bir başka rivayette [95] de benzeri gelmiştir. Söz konusu rivayette ise şöyle geçmektedir:"Bir adamın çok parası vardı. Malının başına gidip..."[96]

3407-Buhari ve Müslim, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmişlerdir:"Bir A'rabi: "Ya Rasulullah, bana hicretten haber ver," dedi. "Yazık sana. Hicret güç bir şeydir. Deven var mı?" buyurdu. "Evet" dedi. "Zekatını veriyor musun?" buyurdu. "Evet," dedi. "Şehirlerin Ötesinde amel işlesen bile Allah, senin amelinden en bir şeyi zayi etmeyecektir," buyurdu." Bir rivayet de şöyledir: "Develerin var mı?" "Evet." ""   "Zekatını veriyor musun?"

"Evet." "Onlardan bazısını sütünden istifade edip iade etmek üzere bazı lere veriyor musun?" "Evet." "Sağma günü sana gelince de sağıyorsun?" "Evet." "Öyeyse, Allah senin amelinden en küçük bir şeyi zayi etmeyecektır[97]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth (l)'de şöyle der: "Sorguya çekilinecek hicret, dar-ı küfürden ayrılmaktır. O zaman, Hicset edip Hz. Peygamber (a.s)'le hicret edenlerin hükmüne tabi olur. Bu sanki Mekke'nin fethinden sonra olmuş gibidir. Çünkü Mekke fethedilmeden önce hicret farz-ı ayndı. Sonra bi| durum Rasulullah (a.s)'m, "Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur," njadisiyle neshedildi. Allah Rasulü (a.s)'nün; "Şehirlerin ötesinde çalış," sözü, amelini rıerede yaparsa yapsın zayi olmayacağını bildirmekte mübalağa içindir. Bihar kelimesi, şehirler anlamına gelir."[98]

Sadaka Allah'ın Öfkesini Yatıştırır Ve Kötülükleri Giderir

3408-Taberani, Ebu Ümame (r.a)'den rivayet etmiştir: "İyilik yapmalar, kötülüğün insanı yere sermelerinden korur. Gizlice verilen sadaka, Rabbin öfkesini yatıştırır. Sıla-yı ve akraba ilişkilerini sürdürmek, ömrü uzatır."[99]

3409-Buharî ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (as) şöyle buyurdu: "Kulların sabaha eriştiği her gün mutlaka iki melek iner. Birisi; "Allah'ım, sadaka verenin verdiğini yerine koy," diğeri," Allah'ım, vermeye-ninkini telef et," der."[100]

3410-Ahmed bin Hanbel, Ebu'd-Derda (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Güneşin her doğuşunda mutlaka iki yanında, iki melek gönderilir. Bunlar yeryüzü halkına şu iki ağır şeyi seslenip duyuyorlar: "Ey insanlar, Rabbinize koşun. Az ve yeterli olan, çok olup oyalayandan daha iyidir. Güneşin her batışında mutlaka iki yanında iki melek gönderilir, onlar yeryüzü halkına şu iki ağır şeyi seslenip

duyururlar: "Allah'ım, verenin verdiğini yerine koy, vermeyeninkini telef et".[101]

3411- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştedir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim Allah yolunda bir cinsten iki şeyi (iki dirhem, iki dinar> Mci hayvan) sadaka verirse, Cennet kapıcıları kendisini çağırırlar. Her kapıcı! "Hey falan! Gel," der. Hz. Ebu Bekir: "Ya Rasulullah (a.s) işte böylesi mahvolmaz," de lullah (a.s) da: "Senin onlardan olacağını ummaktayım," buyurdu." Bir rivayet ise [102] şöyledir: "Kim bir cinsten iki şeyi Allah yolunda harcarsa bütün kapılarından çağrılır?"[103]

Sadaka Bereketi Artırır

3412-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Harca ki, sana da harcansın. Ver ki, sana da yenisi verilsin:" Buhari'mn bir diğer rivayeti ise şöyledir [104]: "Biz kıyamet günü önde olan sonradan gelmişleriz..." Bu hadiste ayrıca şu ifadeler yer alır: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: 'Allah'ın eli dolgundur, sadaka kayıp gitmez, geceyi ve gündüzü kavrar. Göklerin ve yeryüzünün yaratılışından beri ne kadar sadaka verilmiştir dersiniz? Tamamı O'nun elindedir ve kayıp gitmemiştir. Arşı su üzerindedir. Ve elinde ağır basıp hafif çeken mizan vardır." Yine Buhari'nin bir diğeri rivayeti şöyledir [105]: "Diğer eli de dolup taşmaktadır -veya tutmaktadır- Yükselir ve iner," buyurmuştur. Müslim [106]'in bir rivayeti de şöyledir: Ebu Hureyre (ra)'den bu kudsi hadiste şöyle rivayet ettiği geçilmektedir. "Allah Teala ve Tebareke buyurur ki: "Ey Ademoğlu, harca ki, sana da verilsin." Hz. Peygamber (a.s) "Allah'ın sağ eli dolgundur, her şeyi kavrar. Gece veya gündüz verilen hiç bir şey, o elden kayıp gitmez."[107] Yine Müslim'in bir rivayetinde [108] şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) nakletti:

"Allah Teala bana; "Ver ki, sana da verilsin," buyurdu."[109]

Fakir Kimse Kalmazdan Önce Sadaka Vermek

3413-Buhari ve Müslim, Harise bin Vehb (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s)'m; "Sadaka verin. Adam sadakayı dolaştırır durur da kendisine sadaka verilen: bunu dün getirseydin kabul ederdim ama şimdi ona ihtiyacım kalmadı," der. O sadakayı kendisinden kabul edecek kimse bulamaz,[110] buyurduğunu duydum."[111]

3414-Buhari ve Müslim, Ebu Musa Eseri (r.a)'den rivay^ etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar için öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda adam vereceği altın sadakayı gezdirecek ve onu kendisinden alacak hiçbir kimse bulamayacak. Bir tek adamı, erkek kıtlığından ve kadın çokluğundan dolayı ondan istifade etmek isteyen kırk kadın izleyecek."[112]

Sadaka Verenle Cimrilik Edenin Örneği

3415-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) cimri ile sadaka verene dair şöyle bir benzetmede bulundu: "Bunlar ellerini göğüsleri ile köprücük kemiklerine doğru sıkıştıran demirden iki zırh giymiş iki kimse gibidirler. Sadaka veren, her sadaka verişinde zırhı genişleyip parmaklarını kaplar, izini de Örter. Cimri ise ne zaman sadaka vermek istese zırhı büzülür ve her halka yerini alır."
Ebu Hureyre der ki: "Ben, Rasulullah (a.s)'ı parmağını yakasına şöyle sokarak bu hadisi söylediğini gördüm. "O'nun zırhını genişletmeye çalışıp zırhın genişlediğini bir görseydin şaşardın," dedi." [113]

Bir Açıklama

Kadı İyaz şöyle der: Bu hadiste yani, bazı rivayetlerinde ravilerden bir çok vehimleri] taşhil ve tahrif hataları vaki olmuştur. bazıları ise şunlardır: "İnfak edenle sadaka verenin örneği." Doğrusu; "Sadaka verenle cimrilik yapanın Örneği," olmalıydı. Bir adam gibi ki..." Doğrusu ise; "Üzerlerine iki zırh giymiş iki adarn gibi," olmalıydı. "Cünnetani ve cübhetani" denmiştir. Doğrusu; hiç şüphesiz 'nun'la cünnetanı olmalıydı. Cünne, zırh demektir. Bizzat hadis de bunu göstermektedir. "Her halka yerini alır." Ayrıca yine son hadiste Hz. Peygamber (a.s); "Demirden iki zırh," demiştir[114] "Parmaklarını kaplar," sözü, kaplar, örter anlammadır. "İzini de Örter," sözü, ayak izini ve bıraktığı diğer izleri siler dernektir. Şunu demek istiyor: Sadaka, sadaka veren kişinin hatalarını, yerde sürünen elbisenin elbiseyi giyenin ayak izini, yerde sürüklenen kısmm değmesiyle örttüğü gibi Örter. Müslim'in Kitabu'z-Zekat bölümünde 77 nolu rakamla rivayet ettiği hadis manayı güzel açmaktadır, "Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet olunmuştur: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Cimri ile sadaka verenin benzeri, üzerlerinde demirden iki cüb'be bulunan iki adam gibidir. Sadaka veren, bir sadaka vermek isteyince zırhı, izini bile örtünceye kadar genişler. Cimri sadaka vermek isteyince cübbesi büzülür ve elleri köprücük kemiklerine yapışır.

Ve her halka, yanındaki halkaya sıkışır."

Sadaka Yarım Hurma Bile Olsa Vereni Cehennemden Korur

3416-Buhari ve Müslim, Adiy bin Hatim (r.a) 'den rivayet etmişlerdir: "RasuluIIah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden herbirinizle Rabbi, arada tercüman olmaksızın konuşacaktır. Sağma bakar, takdim ettiklerinden başka bir şey göremez. Soluna bakar, yine daha önceden gönderdiklerinden başka bir şey göremez. Önüne bakar, yüzünü yalamakta olan Cehennem'den başka bir şey göremez. Yarım hurmayla bile olsa Cehennem'den korunun." Bir rivayette [115] şöyle bir eklemede bulunmuştur: "Hiç bir şey bulamayan, güzel sözle sadaka versin."
Bir rivayette[116] de: "Hz. Peygamber (a.s) Cehennem'i anıp ondan Allah'a sığındı. Sonra da: "Yarım hurmayla da olsa Cehennem'den korunun. Onu da bulamazsanız güzel sözle," buyurdu." denmiştir.

3417-Buhari ve Müslim, Adiy bin Hatim (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "RasuluIIah (a.s)'m; "Yarım hurmayla da olsa Cehennem'den korunun," buyurduğunu işittim." Bir rivayette[117] ise şöyle geçer: "Herhangi biriniz yanm hurmayla da olsa Cehennem'den saklana bilirse yapsın." Bir başkasında [118] da şöyle geçer: "Hz. Peygamber (a.s), Cehennem'i anıp ondan Allah'a sığındı. Üç defa sanki Cehennem'i görüyormuşçasına yüzünü çevirdi. Sonra: "Yarım hurmayla da olsa Cehennem'den sakının. Onu da bulamazsanız, tatlı sözle," buyurdu."

3418-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "RasuluIIah (a.s) şöyle buyurdu: "Sadakadan dolayı mal eksilmez -veya sadaka maldan eksiltme yapmaz-. Allah Teala affetmekle insanın şerefini artırır. Allah rızası için alçak gönüllü davranan bir kulu Allah yükseltir."[119]

3419-Müslim, Cerir bin Abdullah Beceli (r.a)'den rivayet etmiştir: "Biz gündüzün ortasında Rasulullah (a.s)'ın huzurunda bulunuyorduk. Derken yalın ayak, kaplan postu rengindeki gömleklerini veya abalarını başlarına geçirmiş,

kılıçlarını çekmiş, çoğunluğu, hattâ hepsi Mudar kabilesine mensup çıplak bir takım adamlar Hz. Peygamber (a.s)'e geldiler. Onların muhtaç halini görünce Rasulullah (a.s)'m yüzü değişti. İçeri girip çıktıktan sonra Bilal'e emir buyurdu. Bilal ezanı okuyarak kamet getirdi. Rasulullah (a.s) da namaz kıldırdı. Sonra hitabe de bulundu ve: "Ey insanlar, sizi bir kişiden yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun. Adına birbirinize dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını koparmak)tan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir," (1) âyetiyle Haşr Süresindeki; "Allah'tan korkun. Her nefis yarın için (ahirete) ne gönderdiğine bir baksın," âyetini okudu. (Sözlerine devam ederek:)

"Bir adam dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sâ' buğdayından, bir sâ' kuru hurmasından sadaka vermelidir. Velev ki yarım hurma olsun," buyurdu. Derken Ensar'dan bir zat hemen elinin taşıyamayacağı kadar, hattâ elinin taşımaktan aciz olduğu bir kâse getirdi. Sonra birbiri ardınca herkes bir şeyler getirdi. Sonuçta yiyecek ve elbiseden oluşan iki yığın gördüm. Rasulullah (a.s)'ın yüzünü altınla yaldızlanmış gibi parladığmı gördüm. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa, o çığırın ecri ile kendisinden sonra o çığırla amel edenlerin ecirlerinden hiçbir şey eksiltilmemek şartıyla sevapları kendine aittir. Ve hir kim İslâm'da kötü bir çığır açarsa, o çığırın vebali ile kendisinden sonra onunla amel edenlerin vebali hiçbir eksikleri olmamak üzere ona aittir," buyurdu." Bir başka rivayette ise [120] şöyle anlatılır: "Bedevilerden bir takım insanlar Rasulullah (a.s)'a geldiler. Giyimleri yapağıdandı. Onların kötü halini gördü..."

İki rivayeti Nesai de [121]kaydetmiş ancak o; "Kaplan postu rengindeki gömleklerini veya abalarını başlarına geçirmiş," ifadesine yer vermemiştir.[122]

Yanıl Arak Fakir Olmayan Birisine Sadaka Vermek

3420-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Bir adam; "Bir sadaka vereceğim," deyip sadakasını çıkardı, bir hırsızın eline tutuşturdu. Sabahleyin şöyle konuşmaya başladılar: "Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş." O zaman adam: "Allah'ım, bir hırsıza sadaka verdiğim için sana hamd olsun. Bir sadaka daha vereceğim," dedi. Sadakasını çıkardı bir zinakâr fahişe kadının eline tutuşturdu. Sabahleyin; "Bu gece bir fahişeye sadaka verilmiş," dediler. Bunun üzerine; "Allah'ım, bir fahişeye sadaka verdiğim için sana hamd olsun. Bir sadaka daha vereceğim," dedi. Sadakasını çıkardı bir zenginin eline tutuşturuverdi. Sabahleyin; "Bu gece bir zengine sadaka verilmiş," dediler. Bunun üzerine adam:

"Allah'ım, bir hırsıza bir fahişeye ve bir zengine sadaka verdiğim için sana hamd olsun," dedi. Getirilip kendisine: "Hırsıza sadaka verenle umulur ki, hırsızlıktan vazgeçer. Fahişeye sadaka verenle umulur ki, zina yapmaktan vazgeçer. Zengine sadaka verenler, o da umulur ki ibret alır da Allah Teala'mn kendisine verdiğinden sadaka verir," denildi." Nesai de benzerini rivayet etmiş, ancak o, kendi rivayetinde "O adama; "Sadaka kabul olunmuştur," denildi," şeklinde bir ifade kullanmıştır.[123]

Kadınların Sadaka Vermeye Teşvik Edilmesi

3421-Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Ey kadınlar cemaati, sadaka verin, çok istiğfar getirin. Ben sizin nem ehlinin çoğunluğunu oluşturduğunu görüyorum."Zehe İçlerinden gür sesli bir kadın; "Niye Cehennem ehlinin çoğunluğunu oluşturuyor muşuz ki?" dedi. "Çok lanet okuyorsunuz, eşinize nankörlük yapıyorsunuz. Sizden aklı ve dini eksik olanların aklı başında olanlardan daha çok olduğunu görüyorum," buyurdu. O kadın: "Akıl ve din noksanlığı nedir ki?" dedi. iki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine denktir ve günlerde namaz kılmadan oturursunuz," buyurdu." [124]

3422-Taberani, Evsafta, Hakim bin Hizam (r.a)'dan rivayet -etmiştir: "Rasulullah (a.s) kadınlara sadaka vermelerini emir buyurup sadaka vermeye teşvik etti ve şöyle buyurdu: "Sadaka verin. Çünkü Cehennem ehlinin çoğunluğu sizden oluşmaktadır." Aralarından bir kadın: "Niye ya Rasulullah?" dedi. "Çünkü siz çok lanet okursunuz, hayır yapacağım der durur da yapmazsınız ve eşinize karşı nankörlük yaparsınız," buyurdu."[125]

3423-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelip:
"Havuzuma su saldım. Doldurduğumda başkasının develeri geldi. Ben de onları suladım. Bunda bir ecir var mıdır?" diye sordu. Bunun üzerine RasuluUah (a.s) şöyle buyurdu: "Her susamış canlıyı sulamakta ecir vardır."[126]

3424-Ebu Davud, Heyyac bin İmran bin Husayn (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir. "Imran'm bir kölesi kaçtı. Yakalarsa elini keseceğine dair adakta bulundu Heyyac der ki: "Bunun üzerine beni meselenin hükmünü sormak için gönderdi. Se-mura bin Cündüb'e gittim: "Rasulullah (a.s) bizi sadaka vermeye teşvik eder, müsle yapmaktan (bir insanın uzuvlarını kesmekten) men ederdi,"

dedi. İbni Husayn'a gidip konuyu sordum: "Rasulullah (a.s) bizi sadaka vermeye teşvik eder, müsle yanmaktan men ederdi," dedi."[127]

Sadaka Veren, Sadakasının Gölgesinde Olur

3425-İbni Huzeyme, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir.
"Rasulullah (a.s)'m, "Her kişi, insanların arası ayrılıncaya kadar sadakasının gölgesi altındadır." veya"... İnsanlar arasında hüküm verilinceye kadar..." buyurdu."
-Ravilerden birisi olan- Yezid: "Ebu'l-Hayrın bir kek veya bir soğan bile olsa sadaka vermediği gün olmazdı," demiştir. [128]

Sadaka Olarak Verilen Mal Baki Kalır

3426-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a .s) ona bir koyun kesip komşularına taksim etmesini emir buyurdu. Kesip komşulara dağıttı. Bir kolu da Hz. Peygamber (a.s)'e geldi. Hz. Aişe: "O koyundan yanımızda sadece bir kol kaldı," dedi. Rasulullah (a .s) da: "Bir kol hariç hepsi baki kalmış," buyurdu."[129]

Kim İhlasla Sadaka Verirse, Allah Onu Sadakanın Gölgesinde Gölgelendirir

3427-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s)'m; "Allah Kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde şu yedi insanı gölgesinde gölgelendirir: Adaletli yönetici, Allah (c.c)'a kullukla büyümüş genç, çıktığında dö-nünceye kadar kalbi camiye bağlı adam, Allah rızası için biririni seven iki kimse, ki bu sevgi ile bir araya gelirler, sevgi üzre ayrılırlar, mevki ve güzellik sahibi bir kadın teklifte bulununca; "Ben Allah'tan korkarım," diyen adam, sadaka verip de sağ elinin verdiğini sol elinden gizleyen adam ve tenhada Allah'ı zikredip gözleri yaşaran adam," buyurduğunu duydum."[130]

Hakkını Vermeden Mal Biriktirmek Haramdır

3428-Buhari ve Müslim, Ahnef bin Kays (r.a)'tan rivayet etmişlerdir: "Bir defasında Medine'ye gelmiştim. İçlerinde Kureyş'in ileri gelenlerinden bir topluluk da bulunan bir halkada otururken son derece haşin elbiseli, haşin vücutlu ve haşin yüzlü bir adam çıkageldi. Cemaatin basma dikilerek şöyle dedi: "Mal biriktirenlere; Cenhennem ateşinden kızdırılan taşlarla müjdele.[131] Taşlar onların her birinin memeleri ucuna konacak, tâ kürek kemiklerinden çıkacak, kürek kemiği üzerine konacak, memeleri ucundan çıkacak. (Böylece) çalkalanıp duracaklar." Bunun üzerine topluluk başını indirdi, hiçbirinin bu adama cevap verdiğini görmedim. Ardından adam dönüp gitti. Ben de onu

izledim. Nihayet bir direğin dibine oturdu. "Onların, sensin söylediklerin karşısında sadece hoşlanmadıklarını düşünüyorum," dedim. "Bunların hiç bir şeye akılları ermiyor. Dostum Ebu'l-Kasım beni çağırdı, ben de gittim. Bana: "Uhud'u görüyor musun?" dedi. Akşama ne kalmış diye baktım. Bir ihtiyacı için beni (bir yere) gönderecek sanıyordum. "Görüyorum," dedim. "Uhud kadar altınım olup da üç dinarı dışında tamamım sadaka versem beni sevindirmez. (Yani o üç altına hayıflanırım,)" buyurdu. Oysa bunlar, dünyayı topluyor, hiçbir şeye akılları ermiyor," dedi. "Seninle Kureyşli kardeşlerin arasında ne var ki yanlarına uğramıyor ve onlardan hiçbir şey almıyorsun?" dedim. "Hayır hiçbir şey yok. Rabbime yemin ederim ki, Allah ve Rasulüne kavuşuncaya kadar onlardan dünyalık da istemem, din adına fetva da almam," dedi." Bir rivayette de[132] şöyle geçer: "Kureyşli bir cemaat içinde bulunuyordum. Derken Ebu Zerr uğradı. Şöyle diyordu:
"Mal biriktirenlere sırtlarının dağlanmasını müjdeliyorum. Bu dağlamanın eseri, böğürlerinden çıkacak. Bir de enselerinden dağlanacaklarını müjdeliyorum. Bunun eseri de yüzlerinden çıkacak." Sonra Ebu Zerr, bir kenara çekilip oturdu. "Bu da kim?" diye sordum. "Ebu Zerr," dediler. Kalkıp yanına . "Az önce söylediğini duyduğum şey de neyin nesi?" dedim. "Ben, onlara ancak peygamberlerinden duyduğum bir şeyi söyledim,"dedi.

"Şu maaş meselesi hakkındaki görüşün nedir?" diye sordum. "Sen onu al. Çünkü bugün onda bir nafaka var. Ancak dinin karşılığında verilirse, onu alma." dedi." Bir rivayette de[133] şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte yürüyordum. O ise Uhud'a bakıyorcju. Şöyle buyurdu: "Uhud Dağı, benim için, tamamen altın olsaydı da üçüncü günü akşapıı ondan sadaka olarak verdiğim birşey kalsaydı, bundan hoşlanmazdım." Bir diğerinde [134] ise şöyle anlatılır: "Borçlu hazırladığım bir dinar dışında bir dinar ile kalmasından hoş-lanmam. O zaman sadece Allah'ın kullarına harcarım. İşte şöyle," dedi ve Önünden, sağından ve solundan avuçlar gibi yaptı." "Akşama ne kalmış diye baktım," derken, Rasulullah (as)'m kendisini bir ihtiyacını gördürmek için bir yere göndereceğini zannettiğini anlatmak istiyordu. O da acaba gündüzden yeterli vakit kalmış mı diye araştırıyordu."[135]

Bir Açıklama

Müslümanlar, Ebu Zer (r.a)'den sonra Müslümamn, malının haklarını (zekât vs) edâ ettikten sonra nafile sadaka vermesinin mendup olduğu hususunda icmâ etmişlerdir. Anlaşılan Ebu Zerr'in görüşü, her şeyini tasadduk etmenin farz olduğu şeklindedir. Bu, sadece ve sadece ona ait bir görüştür. Hattâ bazıları bu görüşe dayanarak İslam'ı nakz etmek istemişlerdir. Bu ise aşın bir görüştür.

3429-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Samit (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Zerr'le birlikteydim. Maaşı çıktı. Yanında bir cariyesi vardı. Cariye, Ebu Zerr'in ihtiyaçlarını görmeye başladı. Sonunda yanında sadece yedi dirhem kaldı. Bunun üzerine Ebu Zerr, cariyeye onlarla bozuk para almasını emretti. "Keşke, ileride karşına çıkacak bir ihtiyacına veya gelecek bir misafire ayırsaydm," dedim." "Dostum (Rasulullah a.s) bana keseye konup üzerine düğüm atılan altın ve gümüşün, onları Allah yolunda hacamadıkça sahibi için bir kor olduğunu bildirdi," dedi." .[136]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri hadisler, insanların muhtaç durumda bulundukları hallere ait olmalıdır. Fakat artık insanlar muhtaç durumda değillerse, her mal sahibinin, sadece haklarını yerine getirmesi söz konusu olur

Saymadan Sadaka Vermek

3430-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a) miskinlerin sayısını -Eyyub "veya sadakanın miktarını dedi," demiştir- söyledi de Allah Rasulü (a.s) kendisine: "Ver ama sayma. Değilse Allah da sayarak verir," buyurdu." Nesai'nin rivayeti ise [137] şöyledir: "Ebu Ümame Sehl bin Huneyf anlatıyor:[138] "Bir gün mescidde birkaç muhacirle ensar oturuyorduk. Bir adamı Hz. Aişe (r.a)'ye izin alsın diye gönderdik. Derken yanma vardık. Dedi ki: "Bir defasında Rasulullah (a.s) yanımda iken bir dilenci geldi. Bir şey vermelerini emrettim, sonra çağırıp o verilen şeye baktım. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evine senin haberin olmadan bir şey girip çıkmasını mı istiyorsun?" dedi. "Evet," dedim. "İşte orda dur ey Aişe, sayma ki, Allah (c.c) da sana saymasın," buyurdu."

3431-Buhari ve Müslim, Esma bint Ebu Bekir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) bana: "İnfak et -veya saç yahut savur ama sayma ki, Allah da sana saymasın," buyurdu." Bir rivayette ise [139] şöyledir: "Sayma ki, Allah da sana saymasın. Cimrilik etme ki, Allah da sana cimrilik etmesin." Bir diğeri rivayette ise şöyledir [140]: "Savur -veya saç- veya infak et, ama sayma ki, Allah da sana saymasın. Ne verdiğine bakma ki, Allah da sana ne verdiğini bakmadan versin." Bir başka rivayette [141] de şöyledir: "Rasulullah (a.s) bana; "Paranı para kesesine koyup üzerine düğüm atma ki, Allah da sana vermesine düğüm atmasın." Bir diğer rivayette [142] ise şöyledir: "Sayma ki, Allah da sana saymasın," diye buyurulmuştur.[143]

MÜSLÜMANIN KENDİNE VE AİLESİNE YAPTIĞI HARCAMALAR SADAKA SAYILIR[144]

3432-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah yolunda harcadığın bir dinar, köle azat etmek için harcadığın bir dinar, miskine verdiğin bir dinar ve ailene harcadığın bir dinar... Sevapça en büyüğü ise ailene harcadığındır."[145]

3433-Müs!im, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Adamın harcadığı en faziletli dinar; ailesine harcadığı bir dinar, Allah yolunda harcadığı bir dinar ve Allah yolunda arkadaşlarına harcadığı bir dinardır." Ebu Kılabe şöyle der: "Hz. Peygamber (a.s) aileden saymaya başladı. Küçük çocuklarının bulunduğu ailesine harcama yapıp da Allah'ın onun sayesinde o aileyi rezil olmaktan kurtardığı -veya yaralandırdığı- ve muhtaç olmaktan kurtardığı bir adamdan, kim daha çok ecir alabilir ki?" İmam Nevevi şöyle der "Bu bölümün amacı, ailesine harcama yapmaya teşvik ve bundaki sevabı ortaya koymaktır. Çünkü aile üyelerinden bazısına yapılacak harcama, akrabalığı sebebiyle vacip; bazısına ise mendup olur da hem sadaka hem de sılayı rahim yerine geçer. Bazısına harcama yapmak da nikah veya kölelik-cariyelik hukuku nedeniyle yine vacip olur, Bütün bunlar faziletli amellerdir ve teşvik edilen görüştür. Bundan dolayı da nafile sadakadan daha üstündür." Görüşünü pekiştirmek için İmam Nevevi şunu da ekledi: "Rasulullah (a.s): "Kişiye günah olarak sahip olduğu kimselerin azığını kesmesi yeter," buyurmuştur."[146] Verebilecek güce sahip olmalarına rağmen damla damla vermeleri sonucunda gençler ve çocuklar arasında hırsızlığa yönelmek gibi nice kötülüklerin ortaya çıktığını gördük. Buradan, bu peygamberi öğütün büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır.

3434-Buhari ve Müslim, Ebu Mesud Bedri (ra)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Bir Müslüman, sevabını Allah'tan bekleyerek, Allah rızası için ailesine bir harcama yaptı mı, onun için sadaka olur “Tirmizi ise şöyle rivayet etmiştir:"Hz. Peygamber (a.s) şöyle

buyurdu: "Kişinin alilesine yaptığı harcama sadakadır."[147]

3435-Ahmed bin Hanbel, Mikdam bin Ma'dike (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kendine yedirdiğin; senin için bir sadakadır, çocuğuna yedirdiğin; senin için bir sadakadır, hanımına yedirdiğin; senin için bir sadakadır ve hizmetçine yedirdiğin; senin için bir sadakadır."[148]

3436-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir gün sadaka vermemizi emretti.

Bunun üzerine bir adam: "Ya Rasulullah, bir dinarım var," dedi. "Kendine harca," buyurdu. "Bir tane daha var," dedi. "Çocuğuna harca," buyurdu. "Bir tane daha var/' dedi. "Hanımına harca veya eşine harca," buyurdu. "Bir tane daha var," dedi. "Hizmetçine harca," buyurdu. "Sen basiretli birisin," dedi."Bir

Açıklama Bağavi, Şerhu's Sünne'de şöyle diyor: "Hadiste, derece derece sadakaya en layık olan kesimler teker teker açıklanmıştır. Hz. Peygamber (a.s) önce kişinin kendisiyle başlamış, sonra çocuğunu saymıştır. Çünkü o, ondan bir parçadır, çocuğunu yitirirse mahv olur, kendisine harcama yapacak birisini de bulamaz. Üçüncü olarak hanımını saymıştır. Hanımını çocuğundan sonra anmıştır. Çünkü eşine harcayacak bir şey bulamazsa boşanırlar ve eşi başka birisinden nafakasını temin eder. Ondan sonra da hizmetçiyi zikretmiştir. Çünkü hizmetçinin nafakasını temin edemezse, satılır ve artık nafakasını onu satın alan kimse üstlenir."[149] --[150]

3437-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ya Rasulullah, hangi sadaka daha üstündür?" dedim.
"Malı az olanın, gücünce verdiği. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla," buyurdu."[151]

3438-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "En hayırlı sadaka, muhtaç olmadığından verilendir. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla." Bir rivayette de [152] Rasulullah

(a.s) şöyle buyurmuştur: "Hz. Peygamber (a.s); "Veren el, alan elden daha iyidir. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla. En hayırlı sadaka, muhtaç olmadığından verilendir. Kim kendi kendine yetmek isterse, Allah onu kendine yetirir, kim de muhtaç olmamak isterse, Allah onu muhtaç kılmaz." Ebu Davud'un rivayeti ise şöyledir: "En hayırlı sadaka, verildiğinde insanı muhtaç duruma düşürmeyen veya muhtaç olmadığından verilendir. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla." Buhari'de yer alan [153] rivayet ise şöyledir:
"En iyi sadaka, insanı muhtaç duruma düşürmeyendir. Veren el, alan elden daha üstündür. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla. Eşin der ki; "Ya beni doyur, ya da boşa." Kölen der der ki: "Önce beni doyur,, sonra çalışmamı iste." Oğlun da; "Beni sen doyur. Beni kime bırakıyorsun?" der." "Ey Ebu Hureyre, bunu Rasulullah (a.s)'tan mı duydun?" dediler. "Hayır, bu da Ebu Hureyre'nin kıvrak zekasının mahsulüdür," dedi."
"Bu, Ebu Hureyre'nin kıvrak zekasının mahsulüdür," sözü, Rasulullah (a.s)'ın sözü değildir anlammadır. Ebu Hureyre'nm sözü; "Eşin der ki..."den itibafendir. [154]

3439-Buhari, Hakim bin Hizam (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Veren el, alan elden üstündür. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla. En iyi sadaka, ihtiyacından artandan verilendir. Kim kendi kendine yetmek isterse, Allah onu kendisine yetirir, kim de muhtaç olmamak isterse, Allah onu muhtaç yapmaz." Müslim ve Nesai ise şöyle rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu-. "En üstün sadaka -veya en iyi sadaka- ihtiyacından artandan verilendir. Kim insanlara avuç açmak isterse, Allah ona avuç açtırmaz. Kim de muhtaç olmamak isterse, Allah muhtaç etmez."[155]

3440-Nesai, Tarık bir Abdullah Muharibi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Medine'ye geldik. Bir de baktık ki, Rasulullah (a.s) minberin üzerinde insanlara hitab ediyor. Şöyle diyordu: "Veren el üstündür. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla: Annenden, babandan, kız kardeşinden, erkek kardeşinden,

daha sonra da sırasıyla diğer yakınlarından."[156]

3441-MüsIim, Ebu Ümame Bahili (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasululah (a.s) şöyle buyurdu: "Ey Ademoğlu, ihtiyacından artanı vermen, senin için daha hayırlıdır, Vermemen ise, senin için daha kötüdür. Kendi yağınla kavrulmandan dolayı kmanmazsm. Önce geçindirmekle yükümlü olduklarından başla. Veren el, alan elden üstündür." [157]

3442-Taberani, Ebu Ümame (r.a)'den rivayet etmiştir: ,: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Kendine insanlar avuç açtırmayacak bir harcamada bulunan için, o bir sadakadır, hanımına ve çocuğuna ve ev halkına harcama yapan kimsenin harcaması da sadakadır."[158]

3443-İbni Huzeyme, Abdullah bin Kab bin Malik (r.a) ve babası tankıyla rivayet etmiştir: "Malik, Rasulullah (a.s)'a; "Ya Rasulullah, ben malımın hepsini Allah'a ve Rasulüne sadaka olarak ayırıyorum," demiş de Rasulullah (a.s): "Birazını elinde tut. Bu, senin için daha hayırlıdır," buyurmuş."[159]

Dersler Ve Öğütler

Bu hadisler, aileye ve akrabaya sadaka verip harcamada bulunmaya teşvik etmektedir. Eğer samimi bir niyetle yapılmışsa, bu, Allah'a yaklaştıran en faziletli ibadettir. Harcama yapmaktaki hikmete şöyle işaret edebiliriz:

1. Uzak akrabasına infakta bulunup da ailesini insanların eline bakacak derecede muhtaç bırakan kişinin davranışı kötü bir davranıştır.

2. Başkasına muhtaç olmak için-eğer bu maksatla infak etmişse- bütün malını infak edenin davranışı da ne kötü bir davranıştır.

3. Bunun için Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuşlardır:

"Veren el, alan elden üstündür." "Malının bir kısmını elinde tut." "En iyi sadaka, seni muhtaç bırakmayandır."

Bu hadisler, insanın ihtiyaçları için harcayıp da aynı zamanda sevap kazandığı, birer sadaka sayılan bir infaktan söz ediyor. İhtiyaçlardan öte verilen sadakalar

ise, gelecek bölümde yer alacaktır ve îslâm onu da teşvik etmiştir.[160]

YAKINLARA, YAKIN AKRABAYA VE EŞLERE YAPILAN HARCAMALAR SADAKADIR

3444-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Ebu Talha, Medine'de en çok hurmalık malı olan ensarlıydı. En sevdiği malı da Beyruha hurmalığıydı. Beyruha, mescide karşıydı. Rasulullah (a.s) oraya girer ve içindeki tatlı sudan içerdi. "Siz sevdiğiniz mallardan infak etmedikçe asla Cennet'e nail olamazsınız," [161] âyeti inince, Ebu Talha kalkıp Rasulullah (a.s)'a gelerek: "Ya Rasulullah, Allah Tebareke ve Teala; "Sevdiklerinizden infak etmedikçe Cennete ulaşmazsınız," buyuruyor. En sevdiğim malım Beyruha'dır. Allah rızası için tasadduk ediyor ve Allah indinde sevabını ve ahiret azığı olmasını diliyorum. Şimdi onu istediğin yere harca ey Allah'ın Rasulü," dedi. Allah Rasulü de: "Aferin. İşte kazançlı mal budur, işte kazançlı mal budur," dediğini duydum. "Ben onu akrabana vakfetmeni uygun görüyorum," buyurdu. Bunun üzerine Ebu Talha:
"Yaparım ya Rasulullah," dedi ve Beyruha'yı yakınlarıyla amcaoğttlları arasında paylaştırdı." Ka'nebi, Malik'ten şöyle aktarmıştır: "Rabih veya rayih." Birisi; "Rayih," bir diğeri; "rabih," demiştir." Buharı şöyle demiştir: "Sabit, Enes'ten şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) Ebu Talha'ya: "Onu fakir akrabana vakfet," buyurdu. O da Hassan'la Übeyy bin Ka'b'a vakfetti." Buhari der ki; "İsmail şöyle demiştir: "Bana Abdülaziz bin Abdullah bin Ebu Seleme, İshak bin Abdullah bin Ebu Talha vasıtasıyla -Halbuki bu hadisin sadece Enes'ten geldiğini bilmekteyim- şöyle rivayet etti: "Cennet'e nail olamazsınız," âyeti inince, Ebu Talha gelip..." diye başladı ve şuraya kadar zikretti: "Orayı Allah (c.c)'a ve Rasulüne (a.s) bıraktım. Sevabını ve ahiret azığı olmasını umuyorum. -Ey Allah'ın Rasulü-onu Allah Teala'mn gösterdiği yere sarfet," dedi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s): "Aferin ey Ebu Talha. İşte kazançlı mal budur. Onu senden kabul ettik ve sana iade ettik. Orayı akrabana vakfet," buyurdu. Ebu Talha da akrabasına tasaddik etti. Übeyy'le Hassan onlardandı. Hasan hissesini Muaviye'ye sattı. Kendisine: "Ebu Talha'nm sadakasını satıyorusun ha?" dediler. "Bir sâ" hurmayı bir sâ' dirheme satmayayım mı yani?" dedi. O bahçe

Muaviye'nin inşa ettirdiği Beni Cedile Köşkü mevkiindeydi."

Müslim'in rivayeti [162] ise şöyledir: "Cennete nail olamazsınız," âyeti inince, Ebu Talha: "Galiba Rabbimiz bizden mallarımızın bir kısmını istiyor. Öyleyse ya Rasulullah sen şahid ol, ben Beyruha adındaki arazimi Allah rızası için verdim," dedi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s): "Sen onu akrabana ver," buyurdu.

O da Hassan bin Sabit'le Übeyy bin Ka'b'a verdi."[163]

3445-Buhari ve Müslim, İbni Mesud'un eşi Zeynep (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ey hanımlar topluluğu, takılarınızdan bile olsa sadaka verin." "Abdullah'ın yanma dönüp: " "Sen eli dar bir adamsın. Allah Rasulü ise bize sadaka vermemizi emretti. Git O'na sor. Bu, yani benim sana sadaka vermem, benim için yeterli midir? Değilse sizden başka birisine vereceğim," dedim. Bunun üzerine Abdullah bana: "Hayır, bizzat sen git," dedi. Gittim. Bir de baktım ki, Rasulullah (a.s)'ın kapısında bir ensarlı kadın. Benim meselem onun da meselesi. Rasulullah (a.s) merhametli birisi idi. Yanımıza Bilal geldi. Kendisine: "Git Rasulullah (as)'a, kapıda iki kadm duruyor; "kocalarına ve evlerindeki yetimlere verdikleri, onlar adına sadaka olarak geçerli midir?" diye soruyorlar," de. Bizim kim olduğumuzu da söyleme," dedik. Bilal Rasulullah (a.s)'ın huzuruna girip sordu. Rasulullah (a.s) ona: "Onlar da kim?" diye sordu. "Ensar'dan bir kadın ve Zeynep," dedi.

Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s): "Hangi Zeynep?" buyurdu. "Abdullah'ın hanımı Zeynep," dedi. Rasulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Onla a iki sevap vardır: Akarabalık sevabı ve sadaka sevabı.[164]

3446-Buhari, Ebu Said Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir Kurban Bayramı veya Ramazan Bayramı musallaya (şehrin dışında kalabalık cemaatlerle namaz kılınıp dua edilen namazgaha) çıktı. Sonra döndü ve insanlara vaaz etti. Onlara sadaka vermelerini emir buyurdu: "Ey insanlar, sadaka verin," dedi. Sonra kadınlara uğradı: "Ey kadınlar cemaati, sadaka verin. Ben sizin Cehennem ehlinin çoğunluğunu teşkil ettiğinizi görüyorum," dedi. Kadınlar:

"Niye ki ya Rasulullah?" dediler. "Çok lanet okursunuz ve kocanıza nankörlük edersiniz. Ey kadınlar cemaati, aklı ve dini noksan olanlardan hiçbirinin akıllı bir adama sizin kadar galebe çaldığını görmedim," buyurdu. Sonra döndü. Evine gelince İbni Mesud'un hanımı Zeynep gelip izin istedi.
"Ya Rasulullah, işte şu Zeynep," dediler. "Hangi Zeynep?" Buyurdu. "İbni Mes'ud'un hanımı," dediler. "Evet. Ona izin verin," buyurdu. Kendisine izin verildi. "Ey Allah'ın peygamberi, bugün sadaka vermemizi emrettin. Benim de bir takım var. Onu sadaka olarak vermek istedim. Fakat İbni Mesud kendisiyle çocuklarının sadaka verilmeye en layık kimseler olduklarını iddia etti," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İbni Mes'ud doğru söytemiş. Kocan ve çocuğun, sadaka verilmeye en layık olanlardır."[165]

3447-Tirmizi, Selman bin Amir (r.aVden rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Miskine verilen sadaka, bir sadakadır. Ama bir de yakmınsa iki şey demektir: Bir sadaka ve sila-yı rahim."[166]

3448-ibni Huzeyme, Hz. Meymune (r.a)'den rivayet etmiştir: "Meymune, Rasulullah (a.s)'tan bir hizmetçi istemiş, O da vermiş. Hz. Meymune de azad etmiş. Bunun üzerine Allah Rasulü (a.s): "Keşke dayılarına verseydin. Sevabın daha büyük olurdu," buyurmuş."[167]

Bir Açıklama

Zekat gibi bir farz sadakanın geçindirmekle yükümlü olunan kimselere verilmesi doğru değildir. İnsan, malının zekâtını oğluna, hanımına, babasına, annesine veya hizmetçisine veremez. Bu konuyu ileride daha detaylı biçimde göreceğiz. Fakat karısı tarafından kocaya zekât verilmesi bazı âlimlerce caiz görülmüştür. [168]

ÖLENLERİN YERİNE SADAKA VERMEK

3449-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e; "Babam vasiyet etmeden öldü. Adına ^sadaka vermenin, ona bir yararı olur mu?" dedi. "Evet," buyurdu." Nesai ise şöyle eklemiştir: "Ve biraz mal bıraktı."[169]

3450-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e; "Annem vefat etti. Onun yerine sadaka vermenin, ona bir faydası dokunur mu?" dedi. "Evet," dedi. "Bir hurmalığım var. Sen de şahid ol ki, ben onu annemin adına sadaka olarak verdim," dedi." Bir diğerinde de benzeri [170] gelmiştir. Ancak bu rivayetin baş tarafında: "Sad bin Ubad -Beni Ubade'nin kardeşi-'nin annesi o yanında değilken vefat etti. "Ya Rasulullah, annem benim yokluğumda vefat etti... ona fayda verir mi?" dedi. Nesai'nin rivayeti de [171] şöyledir:
"Sad, Hz. Peygamber (a.s)'e; "Annem vasiyet etmetf&ı öldü, onun yerine sadaka verebilir miyim?" diye sordu. "Evet," buyurdu."[172]

3451-Tirmizi dışındaki Kütüb-i Sitte İmamları, Hz. Aişe (ra)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Bir adam Rasulullah (a.s)'a: "Annem ansızın oluverdi. Sanırım ko-nuşabilseydi, tasaddukta bulanacaktı. Onun yerine ben sadaka versem sevap kazanır mı?" dedi. "Evet," buyurdu." Bir rivayette de [173]: "Vasiyet etmeden canını teslim ediverdi diye geçer.[174]

3452-Taberani, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:[175]"Müslüman bir adam ölürken malının üçte birini hayra verir de Allah'a zekâtını böylece tastamam öder."[176]

KADIN KOCASININ, HİZMETÇİ EFENDİSİNİN MALINDAN HARCAYABİLİR

3453-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Hanım, evinin yiyeceğinden zarar vermeksizin infak etti mi, kendisi in-fak ettiği için, kocası da kazandığı için sevap alır. Efendisinin malını koruyan hizmetçi bekçi de öyledir. Hiçbiri, hiçbirinin sevabından en küçük bir şey eksiltmez."

Tirmizi ile Nesai'nin rivayetinde[177] ise; 'enfakat' yerine 'tasaddakat' geçer.[178] Bir diğerinde [179] ise; 'a'tat,' diye geçmektedir.

3454-Ebu Davud, Sad bin Ebu Vakkas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bey'at aldığında cüsseli bir kadın kalktı. Sanki Mudar kadınlanndandı. "Ya Rasulullah, biz babalarımıza, oğullarımıza ve kocalarımıza yük oluyoruz. Onların mallarına karşı bize helal olan nedir?" dedi. "Yeyip hediye ettiğimiz yaş yiyecekler/' buyurdu."

Bağevi, ŞerhuVSünne'de der ki: "Yeme işini, yaş sebze ve meyvelere, yiyeceklere tahsis etti. Çünkü komşularla akrabalar birbirine, depolanarak saklanabileceklerin tersine çabucak bozulduklarından dolayı genellikle yaş sebze ve meyveleri alıp verirler."[180][181]

3455-Buhari ve Müslim, Esma bintu Ebu Bekir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ya Rasulallah, Zübeyir'in (yani kocasının) bana teslim ettiğinden başka malım yoktur. Tasadduk edebilir miyim?" dedim. "Malının fazlasını saklama ki, Allah sana vermesini kesmesin," buyurdu."

Bir rivayette [182] de şöyle geçer: "Esma Rasulullah (a.s)'a gelip "Ya Rasulallah, Zübeyr'in bana teslim ettiğinden başka bir şeyim yok. Bana teslim ettiğinden azıcık vermemde benim için günah var mıdır?" dedi. "Gücün yettiğince az ver, ancak cimrilik etme ki, Allah da sana verdiğini kısmasın," buyurdu." Ebu Davud'la

Tirmizi ise [183] şöyle rivayet ederler: "Dedim ki; "Ya Rasulullah..." Tû'î" yerine "tûkî" kullanmıştır. Nesai'nin son rivayeti [184], "tûkî," şeklinde rivayet etmiştir.

3456-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kadın, iznini almadan kocasının malından infak etti mi koca yarım sevap alır." Müslim ise baş tarafında şöyle bir fazlalık rivayet etmiştir: "Kadın, kocası yanındayken ancak onun izniyle nafile oruç tutsun ve kocası yanmdayken ancak onun iznini aldıktan sonra birisini buyur etsin..." Buharı [185] benzer bir fazlalığı rivayet etmiştir. Ayrıca bir rivayette; "Kadın, kocasının izni olmaksızın bir infakla bulunursa, kocaya onun yarısı ödenir," diye geçmektedir. Tirmizi de [186] sadece oruca yer veren bir rivayette bulunmuştur. Ebu Davud [187] ise sadece oruçla izin meselesine yer veren bir rivayet getirmiştir.[188]Ebu Davud'un [189] bir rivayetinde ise şöyle geçer: "Ebu Hureyre'ye bir kadm; "Kocasının evinden tasaddukta bulunabilir mi?" diye soruldu.
"Hayır, ancak kendi yiyeceğinden verebilir. Sevapları da ortaktır. Kocasının malından ancak onun izniyle tasaddukta bulunması helal olur," dedi." [190]

Bir Açıklama

"İbni Hacer, Feth'de şöyle der: "İbni Arabi;" Kadın, kocasının evinden tasaddukta bulunduğunda ne olur diye selef alimleri fikir ayrılığına düşmüştür. Bazıları, kocasının hoşlanmamazlık etmeyeceği ve açıkça eksiltmeyecek kadar az bir şey verebileceğine müsaade etmiştir. Bazıları genel bir ifadeyle de olsa kocasının iznine bağlamışlardır. Buhari'nin tercihi budur. Ondan dolayı başlığa; "emretmesi" kaydını koymuştur. Bunun âdete göre değerlendirilmesi ihtimali vardır. Fakat 'zarar vermez tarzda' şeklinde kayda bağlanmasında ittifak edilmiştir. Bazı alimler de şöyle demişlerdir: "Kadının, kölenin ve hizmetçinin infakından maksat, malsahibinin ailesine kendi işlerinde yapılan harcamadır. İzni

olmaksızın fakirlere infak etmek suretiyle evin reisinden habersiz iş yapmaları değildir." Bazıları ise evin hammıyla hizmetçisine ayrı ayrı hükümler vermişlerdir. Kadının kocasının malında, hakkı ve evine bakma yetkisi vardır. Dolayısıyla sadaka verebilir. Ama hizmetçi öyle değildir. Efendisinin malında tasarrufa hakkı yoktur, izin alması şart koşulur, demişlerdir. Buna şöyle bir itiraz yöneltilmiştir: Kadm, hakkını tasadduk ederse, hüküm buna hastır. Haksız yere tasadduk etmişse, mesele eski haline döner. En doğrusunu ise Yüce Allah bilir" [191]

3457-Tirmizi, Ebu Ümame Bahili (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s)'ın Veda Haccı'ndaki hutbesinde şöyle buyurduğunu duydum:"Kadın, kocasının evinden ancak kocasının izniyle bir şey infak eder." "Ya Rasulullah, yiyecek de mi?" dediler, "O, en değerli malımızdır," buyurdu."[192]

Bir Açıklama

Bağavi, Şerhu's-Sünne'de şöyle der: "Genelde bütün ulema buna göre amel edileceği görüşündedir. Kadının, kocasının malından onun izni olmaksızın bir şeyi tasadduk etmeye hakkı yoktur. Hizmetçi de öyledir. Böyle bir şey yapmışlarsa parasını öderler. Hz. Aişe hadisi, Hicazlıların âdetine göredir. Onlar eve ait infak ve tasadduk işini bir dilenci geldiğinde veya bir misafir kabul edildiğinde evin hammıyla hizmetçisine bırakırlar. Hadis ise kendilerini o âdeti devam ettirmeye teşvik etmiştir. Umeyr'den rivayet edilen de buna kıyaslanır." [193]

3458-Ebu Davud, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Bir kadının kocasının izni olmaksızın bağışta bulunması caiz değildir." Bir rivayette ise şöyle geçer: "Kocası, namusunu korudukça, bir kadının kendi malı hakkında emir vermesi caiz değildir." Nesai'de [194] de şöyledir "Rasulullah (a.s.) Mekke'yi fethedince kalkıp hitab etti." [195]

Bir Açıklama

"Bir kadının, kocası namusunu korudukça, kendi malı hakkında emir vermesi caiz değildir," sözü, mendubiyet şeklinde anlaşılabilir. Caizdir veya değildir kelimesi, hakiki anlama da gelebilir, mecazi anlama da. Kadının kendi malı hakkında hür olduğuna dair şer'i kaideler açıktır. [196]

3459-Müslim, Âbi-1-Lahm (r.a)'m azatlı kölesi Umeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:"Efendim bana bir tencere et pişirmemi emretti. Derken bir miskin geldi. Onu, o et yemeğinden doyurdum. Efendim bunu öğrendi ve beni dövdü. Rasulullah (a.s)'a gittim. Durumu anlattım. Efendimi çağırttı: "Niye dövdün?" dedi. "Yiyeceğimi, ben emretmeden verdi," dedi. "Sevabı, aranızda ortaktır," buyurdu." Bir rivayette[197] de şöyle geçer:
"Ben bir köleydim. Rasulullah (a.s)'a; "Efendimin malından bir şey ta-sadduk edebilir miyim?" diye sordum.
"Evet. Ecri de aranızda yarı yarıya ortaktır," buyurdu."[198]

Dersler Ve Öğütler

Hadîslerin ve alimlerin görüşlerinin toplamından anlaşılan şudur:
1. Kadının yaş yiyeceklerden azıcık ve zarar vermeyecek kadar tasadduk etmesi caizdir. Mesela kapıyı çalan bir dilencinin eline, kocasının hoşlanma-mazlık etmeyeceği ve ziyafet olarak adlandırılmayacak kadar bir şey verebilir.
2. Caiz olup olmayanı sınırlandırmada örf ve adetin etkisi vardır. Ve bu örf ve adete göre hareket edilebilir.
3. Kadının, kocasının kendisine verdiği genel izin sınırlan dahilinde tasad-dukta bulunması caizdir. Bundan hem koca hem de kadın sevap kazanır.
4. İzin verilenler dışında evin hamını da kadın hizmetçisi de ev reisinin malından tasaddukta bulunamazlar. Zira bu, ondan habersiz yapılan bir iştir, belki bir zarar ve ziyana da yol açabilir.[199]

SADAKA VERMEKTE ACELE ETMEK VE MAL BİRİKTİRMEMEK

3460-Buhari, Ukbe bin Haris (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bize ikindi namazını kıldırdı ama biraz aceleyle kıldırdı. Kalkıp insanları yararak evine girdi. İnsanlar O'nun aceleci davranışma şaştı. Çıkması da aceleyle oldu. Ve şöyle buyurdu: "Evimizde bir miktar altın olduğunu hatırladım da bana engel olmasından korkarak dağıttım." Bir diğerinde Ukbe bin Haris şöyle anlatır: "Medine'de Rasulullah (a.s)'m ardında namaz kılıyorduk. Kalkıp insanların omuzlarına basarak aceleyle hanımlarından birisinin odasına gitti. İnsanlar O'nun bu aceleciliğinden korktular. Derken acele ettiğine şaştığını gördü ve şöyle buyurdu: "Evimizde bir miktar altın kaldığını hatırladım da bu gece de bizde kalmasından hoşlanmayarak dağıtılmasını emrettim."[200]

3461-Taberani, Kebir'de, Said bin Amir bin Hizyem(r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Ömer'e Said'in evinde hiç bir ihtiyaç maddesini saklamadığının haberi ulaştı. Kendisine onbin dirhem gönderdi. Said dirhemleri alıp keseleri paylaştırmaya başladı. Hanımı kendisine: "Bunları nereye götürüyorsun?" deyince: "Bizim için çalıştırıp kâr ettireceklere götürüyorum?"[201]Hanımı der ki:"Bize azıcık bir şey bıraktı." "Yanlarındaki o az şey bitince, hanımı kendisine: "Kendilerine para verdiğin, senin için paraya kâr ettirecek bir arkadaşına git de onların kârından biraz al," dedi. Karısıyla tartışmaya ve münakaşaya başladılar. İş uzadı. Bunun üzerine Said:
"Rasulullah (a.s)'m; "Şayet bir huri, bir parmağını gösterseydi, onun hoş kokusunu her canlı duyardı," buyurduğunu işittim. Siz dünya hanımları için hurileri mi terk edeceğim? Hayır vallahi. Sizin için onları terk etmek-dense, onlar için sizi terk etmeme daha müstehaksınız," dedi." [202]

Bir Açıklama

Sahabinini sözü, hurileri hanımlarından daha çok sevdiğini gösteriyor. Kendisi, hurilerine nail olmak için sadece Cennet aşkına tasaddukta bulunmuştur. Halbuki dinen Cennet'te insanın hanımının hurilerden daha güzel ve daha sevgili olacağı yaygın olarak bilinmektedir

3462-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulutlah (a.s) şöyle buyurdu: "Benim Uhud Dağı kadar altınım olsa, üçüncü gece gelirken ondan yanımda bir dinar bile kalmasını kesinlikle istemem. Borcum için hazırladığımdan başka hiç bir şey (kalmasını istemem). Onu kabul edecek kimseleri bulurum."

Bir rivayette de şöyle buyurmuştur [203]: "Uhud Dağı kadar altınım olsaydı, ondan bir şey kalmış olarak üç gece
geçmesi, beni memnun etmezdi. Ancak borcum için hazırladığım azıcık birsey mustesna"[204]

3463-Taberani, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) bir gün ashabının yanına çıktı. Elinde bir parça altın vardı. Abdullah bin Ömer'e: "Muhammed buna sahib olarak ölse, Rabbine ne der?" dedi ve oradan ayrılmadan o altını dağıttı. "Muhammed'in ashabının şu dağ kadar -Uhud'u işaret etti.- altın ve gümüşü olsa da tamamını Allah yolunda infak edip bir dinarını bıraksalar, bu benim hoşuma gitmez," buyurdu. "

İbni Abbas şöyle eklemiştir: "Rasulullah (a.s) vefat ettiği gün canını teslim ettiğinde ne bir dinar, ne bir dirhem, ne bir köle, ne de bir cariye bırakmıştır. Üstelik zırhını otuz sâ' arpaya karşılık bir Yahudiye rehin bırakmıştı. O arpadan mamul unu yiyor ve ailesini de onunla doyuruyordu."[205]

3464-Müslim, Ebu Zerr (r.a)'den rivayet etmiştir: ' "Hz. Peygamber (a.s)'in yanma vardım. Kabe'nin gölgesinde oturuyurdu. Beni görünce: "Kabe'nin Rabbine yemin ederim ki, zarar edenler kendileridir," buyurdu. Ben gelip oturdum. Ama yerimde karar kılamayıp hemen kalktım ve: "Ya Rasulullah, anam babam sana feda olsun... Bunlar kimlerdir?" dedim. Allah Rasulü (a.s): "Onlar, malları çok olanlardır. -Önüne, arkasına sağma ve soluna işaretle- ancak şöyle, şöyle ve şöyle yapanlar müstesnadır. Ama onlar da gazdır. Zekatını vermeyen sığır ve koyun sahibi yoktur ki, kıyamet gününde bu hayvanlar olduklarından daha diri ve daha semiz vaziyette gelerek onu boynuzları ile sürmesin, tırnakları ile ezmesinler. Söz konusu hayvanların sonu geçip bittikçe öndekileri tekrar gönderilecek ve bu durum insanlar arasında hüküm bitene

kadar devam edecektir." buyurdu." Tirmizi ve Nesai de bunu uzun olarak rivayet etmişlerdir. Onların rivayetinde şöyle geçer: "Ama onlar azdırlar," dedikten sonra: "Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bir adam zekatını vermeden geride deve ve sığır bırakırsa..." buyurmuştur."[206]

Bir Açıklama

İmam Nevevi bu konuda şöyie der:[207] "Hadiste, çeşitli iyiliklere ve sadaka vermeye teşvik vardır. Sadakayı sadece bir iyilik türüne tahsis etmemeli, aksine fırsat veren her iyilik türüne tahsis etmeli ve infakta bulunmalıdır.
Hadis, yemin etmesi istenmeden yemin etmeye de cevaz vermektedir. Hattâ bir meseleyi pekiştirmek, gerçek olduğunu belirtmek ve kinaye maksadıyla söylenmediğim vurgulamak gibi bir ifade söz konusu ise yemin etmek müstehap bile olur." İmam Nevevi bu hadise; "Zekâtını vermeyenin cezası şiddetli olur," başlığım koymuştur.

3465- Ahmed bin Hanbel, Ebu'l- Bahteri vasıtasıyla Hz. Ali (r.a)'den"Hz. Ömer insanlara: "Bu maldan bizde arta kalan fazlalık hakkında ne dersiniz?" buyurdu."Ey Mü'minlerin Emiri, biz seni ailenle, malınla ve ticaretinle ilgilenmekten ahkoymuşuzdur. Dolayısıyla o senin hakkındır," dediler."Hz. Ali der ki: " "Bana; "Sen de söyle," dedi "Niye inandığın bir şeyi şüpheye dönüştürüyorsun?" dedim. "Görüşünden dönmeyecek misin?" dedi.
"Hayır asla, dönmeyeceğim. "Allah'ın peygamberinin seni zekât toplama memuru olarak gönderişini hatırlıyor musun? Abbas bin Abdülmuttalib'e gittim. O da sana zekâtını vermedi. Aranızda biraz bir şey geçti. Sen bana: "Hadi benimle Peygamber (a.s)'a gel," dedin. Bitkin olduğunu görüp geri döndük. Sonra ertesi sabah tekrar yanına gittik. Baktık iyi durumda. Sen Ab-bas'ın sana yaptıklarını anlattın. Bunun üzerinde bana: "Bir adamın amcasının, babası gibi olduğundan haberin yok mu?" dedi. Hz. Peygamber (a.s)'i ilk gün bitkin, ikinci günse canlı ve neşeli gördüğümüzü kendisine hatırlattık da; "Siz, ilk gün benim yanıma bende iki dinarlık zekât kalmışken gelmiştiniz. İşte sizin gördüğünüz bitkinliğin sebebi o idi. Bugünse o iki dinarı yerine ulaştırmışken geldiniz. İşte sizin gördüğünüz canlılığın sebebi budur," buyurmuştu. Bunun üzerine Hz.

Ömer (r.a) : "Doğru söyledin, sana dünyada ve âhirette teşekkür ederim," dedi". Ebu Ya'lâ şöyle bir eklemede bulunmuştur:
"Dedim ki: "Niye kesin kanaatini zanna, bilgini bilgisizliğe dönüştürüyorsun? " Bunu üzerine: tibya dediğinden cayarsın, ya da seni cezalandırırım," dedi.lSana dünyada ve âhirette teşekkür ederim," dedi. Ben de: "Ey Mü'minlerin Emiri, niye cezayı hemen veriyorsun da şükrü geriye bırakıyorsun?" dedim." "Niye kesin kanaatini zanna dönüştürüyorsun?" sözünden maksat şudur: Elindeki beytülmal malının Allah yoluna harcananı harcanır, geri kalanın ne yapılacağı ise düşünülür. Şüpheyi kesin kanaatle değiştirmez.[208]

Bir Açıklama

Hz. Ali (r.a)'nin; "Niye cezayı hemen veriyorsun da teşekkürü geriye bırakıyorsun?" sözü, Hz. Ali'den, Hz. Ömer'in kendisini hemen tehdit ettiğine ve teşekkürü vadettiğine bir işarettir. Tehdidin ve teşekkür edeceğine söz vermenin gerçekleştirilmesi şu demektir: Cezalandırmada acele, teşekkürü ise ileriye bırakma. Sanki Hz. Ali, Hz. Ömer'den acele sözüne denk bir söz söyleyerek teşekkür etmesini istiyor gibidir. Bu, karşılıklı görüş alışverişi, Hz. Ali ile Hz. Ömer arasında geçmiştir. Allah her ikisinden de razı olsun.

3466-Taberani, Kebir'de, Kays bin Ebu Hazım (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Mesud'a hasta ziyaretine gittik: "Siz ne dersiniz bilmem ama keşke şu sandığımda bir taş olsaydı," dedi. Öldüğünde baktılar. Bir de ne görsünler, sandıkta bin veya iki bin dirhem var." Bu hadis, hukukunu ve gereğini yerine getirmek şartıyla insanın mal edinmesinin ve geriye mal bırakmasının caiz olduğuna delidir.[209]

3467-Buhari've Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s)'a bir adam gelip; "Ya Rasulullah, hangi sadaka ecirce daha büyüktür?"dedi. "Sağlıklı, fakirlikten çekinecek ve sağ kalacağını ümid edecek kadar cimri iken tasadduk ettiğindir. Fakat sakın can boğaza gelince: "Filana şu kadar, falana şu kadar," diyene dek geciktirme. Dikkat et, zaten o filanın olmuştur artık,"

buyurdu."[210]

Bir Açıklama

Bağavi şöyle der: "Filana şu kadar," sözü, vasiyet edilenin kastedildiği bir sözdür. "Filana şu kadar," sözünden maksat mirasçıdır. Hadiste vasiyet edenin, varislerinin onun malına ilişkin hakkından, dolayı vasiyette zarar vermenin yasaklandığının delilidir. Dayanağı da: "Filana şu kadar," sözüdür. Çünkü o, malının üçte birini aşan bir vasiyette ısrar ettiğinde, mirasçılarının zararı reddetme hakkı vardır."[211]

SADAKADAN VAZGEÇMEK VE , GERİ ALMAK YASAKLANMIŞTIR

3468-İmam Malik, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Allah yolunda bir at hazırladım. Verdiğim adam onu satmak istedi. Ben de ucuz bir fiyata satar zannıyla ondan geri alarak satın almak istedim. Durumu Hz. Peygamber (a.s)'den sordum: "Satm alma ve sana onu bir dirheme bile verse sadakana geri dönme. Çünkü sadakasından dönen, kustuğunu yiyen gibidir," buyurdu."Bir rivayette de[212]: "Sadakasına dönen, kustuğunu yiyen köpek gibidir," buyurmuştur.[213] Ebu Davud'un rivayetinde ise şöyle geçer: [214] "Hz. Ömer Allah yolunda bir atı donattı. Sonra da satıldığını gördü. Satın almak istedi. Durumu Rasulullah (a.s)'a sordu. O da:"Sakın ona satın alma ve sadakana dönme," buyurdu." Tirmizi ve Nesai de benzerini şöyle rivayet ederler: "Sadakana saldırma;" Yine Nesai [215] şöyle rivayet eder: "Hz. Ömer, Allah yolunda bir at tasadduk eder. Ondan sonra satıldığını görüp almak ister. Ardından Rasulullah (a.s)'a gelip meseleyi kendisine danışır. Allah Rasulü (a.s) kendisine "Sadakana dönme," diye buyurur."

3469-Nesai, Abdullah.bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu; "Bir sadaka verip de sonra ona gerisin geri dönen, kusup sonra kusmuğuna dönerek onu yiyen köpek gibidir."[216]

Bir Açıklama

Sadakayı satın almak caizdir. Yalnız insanın o şeyi sadaka verdiğine pişman olduğu sanılabilir. Utancından o şeyi daha ucuz bir fiyata satın aldığı da sanılabilir. Böyle durumlarda cereyan edecek âdetten dolayı Rasulullah (a.s) sadakayı satın almayı yasakladı. Cumhur'a göre bu yasak, tenzihen mekruh şeklindedir. Bazıları ise tahrimen mekruh şeklinde anlamışlardır.[217]

SADAKADA İHLASLI OLMAK

3470-İbni Huzeyme, Ukbe bin Müslim (r.a) vasıtasıyla Şüfeyy (r.a)-'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Şüfeyy Medine'ye girmiş. Bir de bakmış ki, insanların etrafına toplandığı bir adam."Bu kim?" demiş. "Ebu Hureyre," demişler. Gerisini şöyle anlatmış: "Ona yaklaştım, önünde oturdum, insanlara konuşuyordu. Susup da insanlar etrafından dağılıp tek basma kalınca: "Allah aşkına, Allah aşkına, bana Rasulullah (a.s)'tan duyduğun bir hadisi, O'nun bir sözünü aktarsana," dedim. Ebu Hureyre: "Elbette. Sana Rasulullah (a.s)'ın bana söylediği, benim de bellediğim bir hadisini aktaracağım," dedi. Sonra Ebu Hureyre neredeyse bayıla yazdı. Azıcık durdu. Sonra kendine gelip yüzünü sıvazladı. "Tamam, sana Rasulullah (a.s)'ın şu evde O'ndan ve benden başka hiç kimsenin yanımızda olmadığı bir anda bana söylediği bir hadisi aktaracağım."[218] Sonra Ebu Hureyre şiddetli bir baygınlık geçirdi. Peşinden yüzüstü yere kapaklandı. Onu uzun bir direğe yasladım. Sonra ayıktı. "Rasulullah (a.s) bana: "Allah Tebareke ve Teala kıyamet günü olunca, aralarında hüküm vermek için, her ümmet dizüstü çökmüş vaziyette iken kullarının yanma iner. İlk çağırdığı kimseler Kur'an-ı ezberlemiş, öğrenmiş bir adam Allah yolunda öldürülmüş bir adam ve malı çok bir adamdır. Kur'an okuyucusuna: "Sana peygamberime indirdiğimi öğretmedim mi?" der, "Evet ya Rab," der. "Öğrendiğinle ne yaptın?" der. "Geceler ve gündüzler boyunca yerine getirdim," der. Allah ve ona: "Yalan söyledin," der. Allah Teala: "Hayır. "Filan, Kur'an dur," denmesini istedin. Denildi de," buyurur.Mal sahibi getirilir. Allah, "Sana, seni hiç kimseye muhtaç etmeyi kadar bol vermedim mi?" buyurur. "Evet," der. "Verdiğimi ne yaptın?" buyurur. "Akrabalarımı gözetir ve tasadduk ederdim," der." Allah: "Yalan söyledin," buyurur. Melekler de: "Yalan söyledin," derler. Allah : "Aksine, "Filan cömerttir," denmesini istedin. Denildi de," buyu ur Allah yolunda öldürülen getirilir. Kendisine; "Niye öldürüldü ?" diye

Sorulur "Senin yolunda cihad etmem emredildi. Ben de öldürülene dejfc savaştım," der. Allah;

"Yalan söyledin," buyurur. Melekler de "Yalan söyledin," derler. Allah Azze ve Celle: "Tersine; "Filan ataktır," densin istedin. Denildi de." Sonra Rasulullah dizlerime vurdu ve şöyle buyurdu: "Ey Ebu Hureyre, işte bu üç kişi, kıyamet günü Cehennem'e atıüp a Ce-hennem'in homurdandığı ilk insanlardır."[219]

SADAKA İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

3471- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu"İnsan öldüğü zaman şu üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-yı cariye Veya yararlanılan bir ilim veyahut kendisine dua eden bir salih evlat."[220]

3472-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)' den rivayet etmiştir:"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek:

"Ey Allah'ın peygamberi, amellerin hangisi en üstündür?" dedi. "Allah'a iman ve Allah yolunda cihad," buyurdu.

"En sevaplı köle azat etme hangisidir?" diye sordu. "En pahalısını ve sahiplerince en değerlisini azat etmek," buyurdu. "Gücüm yetmezse," dedi. "Kendini kötülük yapmaktan alıkoy. İşte bu da kendi kendine verdiğin güzel bir sadakadır," buyurdu."[221]

3473-Tirmizi, Adiy bin Hatim (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hatim Rasulullah (a.s)'a; "Hangi sadaka daha faziletlidir?" diye sordu."Bir köleyi Allah yoluna kullanmak veya toplantı mahallini gölgelendirmek yahut yavrulama çağma gelmiş deveyi Allah yoluna vermek," buyurdu."[222]

3474-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mesud (r.a)'daıı şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Hangi sadakanın daha üstün olduğunu biliyor musunuz?" "Allah ve Rasulü bilir," dediler. "Menihadır. Yani mü'min kardeşine verdiğin dirhem veya binsin diye verdiğin binit yahut, sağıp iade etsin diye verdiğin koyun veya sığırın sütü," buyurdu."[223]

3475-Müslim, Ebu Zerr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bazı kimseler:

"Ya Rasulullah, servet sahipleri sevapları alıp gidiyorlar. Halbuki bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar fakat onlar mallarının fazlalarını tasadduk ediyorlar," dediler.O (a.s) da şöyle buyurdu:"Allah, size tasadduk edecek bir şey vermemiş mi? Her tesbihat karşılığında bir sadaka, her

tekbir bir sadaka, her tahmid bir sadaka, her tehlil bir sadaka, emr-i bilmaruf sadaka, nehy-i anil-münker sadakadır. Birinizin cinsi münasebetinde bile bir sadaka vardır." "Ya Rasulullah, birimiz şehvetini giderir ve onda da sevap mı olur?" dediler. "Ne dersiniz, o kimse şehvetini haramla tatmin ederse ona günah olmaz mı? İşte bunun gibi helalde tatmin ettiği zaman da ona sevap olur," buyurdu."[224]

3476-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: Her Müslüman, her gün sadaka vermelidir." Bir adam: "Buna kimin gücü yeter ki, ey Allah'ın Rasulü?" dedi. "Yoldan insanlara sıkıntı verecek bir şeyi gidermen bir sadakadır, bir adama yolu tarif etmen bir sadakadır, kötülüğü yasaklaman bir sadakadır, hasta ziyaretin bir sadakadır, cenazeyi takip etmen bir sadakadır, Müslümanm Müslümanm selamını alması bir sadakadır," buyurdu." Bir rivayette de [225] şöyle geçer: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "insanlarda üçyüz altmış -veya otuzaltı eklem-vardır. Her gün bir sadaka vermelidir." "Ya Rasulullah, (sadaka) bulamayan kimse (ne yapmalıdır)?" dediler. "Emr-i maruf yapar, nehy-i münker yapar," buyurdu ." dediler.[226] "Yoldan sıkıntı verecek bir şeyi kaldırır," buyurdu. "Ya yapmayan?" dediler. "Yol tarif eder," buyurdu."Ya yapmayan?" dediler. "Misafire yardım eder," buyurdu. "Ya bunu da yapmayan?" dediler. "İnsanlara kötülük yapmaz," buyurdu."

3477-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Yezid Hatmi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Her iyilik, bir sadakadır."[227]

3478-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her canlıya, Güneş'in doğduğu her gün sadaka vermesi farz kılınmıştır. Onun için iki kişinin arasını bulman bir sadakadır, yoldan insanlara sıkıntı verecek bir şeyi gidermen bir sadakadır. Onun için adamın binitine binmesine veya yük yüklemesine yardım etmen ve metaını üzerine kaldırman bir sadakadır, güzel söz

bir sadakadır, namaz kılmak için giderken attığın her adım bir sadakadır."[228]

3479-Ahmed bin Hanbel» Enes (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam: "Ya Rasulullah, filanın hurma fidanı var. Onu bahçeme dikeceğim. Bana vermesini emret de bahçeme dikeyim/' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Cennette bir hurma ağacı karşılığı onu ver." Adam çekindi. Derken Ebu'd-Dahdah o adama gidip: "Hurmanı benim bahçem karşılığında bana sat/' dedi. O da sattı. Ebu'd-Dahdah Hz. Peygamber (a.s)'e gelip: "Ya Rasulullah, o fidanı bahçemi vererek satın aldım. Onu o isteyene ver. Çünkü ben sana verdim," dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (a.s): "Cennet'te nice salkımlar Ebu'd-Dahdah için koku saçtı," buyurdu. Hz. Peygamber (a.s) bu sözü defalarca tekrarladı. Derken Ebu 'd-Dahdah hanımının yanma gelip: "Ey Ummü Dehdah, haçeden çık, ben onu Cennet'teki fidanlar karşılığında sattım," dedi. O da: "Kârlı bir alış veriş," veya benzer bir söz söyledi."[229]

3480-İbni Huzeyme, îbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) her bahçeden mescide bir salkım hurma getirilmesini emir buyurdu."[230]

Bir Açıklama

Bu, Rasulullah (a.s)'ın fakirleri gözeterek yaptığı bir idari düzenlemedir. Allah yolunun davetçisi olan kişi, fakirlerin haklarından gafil olmamalıdır.

3481-İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) bir, iki, üç ve dört vesak hurmanın ödünç alınıp verilmesine izin verdi ve: "Her on vesak'm kesiminde mescide miskinler için bir salkım konulur," dedi." Darimi'nin şöyle dediğini duydum: "Km'un veya kmvun birdir." [231]

Bir Açıklama

On vesakta zekat farz olur ve Müslümanlara ikram olarak zekattan fazla bir

salkım vermek de mendup olur. Göründüğü kadarıyla böyledir. Hadis, dört vesak veya daha az oldukça ağaç üstündeki yaş hurmayla kuru hurma alınabileceğini açıklamaktadır. Başabaş olması bağışlanır, fazla veya eksik olması da faiz sayılmaz. Aslında kuru hurmanın kuru hurma ile alınıp satılması faizdir.[232]

ZEKAT VE ZEKATLA ÎLGÎLÎ KONULAR

Takdim

Kapitalizmi tanıtmak istediğimizde, tek kelimeyle "faize dayalı bir düşesidir," diyebiliriz. Komünizmi tanıtmak istediğimizde ise tek kelimeyle: "Yaratılışa aykırı bir düzendir/ dememiz mümkündür. İslam'ın ekonomik düzenini tanıtmak istersek, bunu iki cümleyle yani "Zekâta dayalı ve fıtrata (yaratılışa) uygun bir düzendir," diye ifade etmemiz mümkündür. Kapitalizmin, sermayenin daima kâr etmesini amaçladığını görürüz.
İslam'ın ekonomik düzeni ise sermaye üzerine, Allah (c.c)'ın belirlediği hakların yerlerine ulaşmasını sağlamasını esas almaktadır. Komünizm, iktisâdi problemleri asla çözemez, çözmeye çalışırken aslında problemleri düğümler ve çoğaltır. İslam'ın iktisadî sistemi ise, bu problemleri en kısa yoldan çözümler.
İslam'da zekat müessesesini araştıran bir kimse, bu sırada İslam'ın ekonomik sisteminin özelliklerini de öğrenir. Zekat, İslam ekonomik düzeninin temeli ve ona giden yolun tabelasıdır. İslam'da her şey Kur'an-ı Kerim'e dayanır. Sünnet-i Nebevi ise onun sarihi ve açıklayıcısı durumundadır. Bu sebeple ulemanın bir kısmı sünnete dayanan her mefhumu Kur'an-ı Kerim'e döndürmektedir. Bu, sünnetin şeriatta asıl olmadığı anlamına gelmez. Hatta öyledir de. Çünkü Sünnet, asıllarının en büyüğünün sarihi veya ondaki bir mücmelin yani kapalı bir ifadenin açıklayıcısı ya da onda yer alan mutlak bir ifadenin mukayyidi durumundadır. Zekat bahsinin en önemli konuları, zekatın kimlere ve nerelere verileceğidir. Zekatın nerelere verileceği konusunda bir çok ayeti kerime vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: "Ve bizim onlara verdiğimiz nzıktan nafaka verirler." [233] "Onların mallarından, kendisiyle onları temizleyeceğin, paklayacağın sadaka (zekat) al."[234] "Mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır." [235] "Onlar ki, namazı doğruca kılarlar, zekatı verirler." [236]"Harman günü de hakkını (zekatını) verin." [237]Zekatın verileceği yerler konusunda ise önceki ayetleri toplar nitelikte olan şu âyet-i kerime gelmiştir: "Zekat ancak: Fakirlerin, miskinlerin, onda (zekat işinde) çalışan memurların, kalpleri (İslam'a)

ısmdırılacaklarm, (azad edilecek) kölelerin, borçluların, cihad edenlerin ve yolda kalmışlarındır. Bu, Allah'tan bir tayin ve taksimdir. Şüphesiz Allah, her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerinde yapandır."[238] Zekat konusunda bir çok hadİs-i şerif bulunmaktadır. Bu hadisler içerisinde, varlığı ya da delilliği kat'i olmayanlar hakkında müctehidlerin çeşitli görüşleri vardır. En ihtiyatlı davranış, insanın zekatını verirken imamların görüşleri arasında ve ağır olanını ve belirlenen Ölçüler İçerisinde en alt derecede olanını almasıdır. Herhangi bir mezhebe tâbi olan kişi zekât alıp-verme konusunda, mezhebinin görüşüne göre hareket etmek hakkına sahiptir. Hadisler ışığında zekat konusunun fıkhı yönüne de kısaca değinmekte yarar var.

Zekat'ın Tanımı: Zekat; sözlükte artmak ve çoğalmak anlamındadır. Temizlik anlamına da gelir. Zira zekat, edâ edenini, günahlardan temizler ve sevabını artırır. Verilmek üzere ayrılmış olan mala zekat adı verilmiştir. Çünkü zekat, kendisinden ayrılmış olan malın artmasına ve afetlerden korunmasına sebeptir. İslam şeriat'ında zekat: "Malda bulunan bir haktır." Hanefiler zekatı şöyle tanımlamışlardır: "Zekat, malın belli bir kısmını, belli bir kısmından şariin belirlediği belli bir şahsın mülkiyetine Allah (c.c) rızası için kazandırmaktır." Zekat'a, sadaka adı da verilmiştir. Çünkü zekat, kulun, kulluğunda ve Allah (c.c)'a itaat konusunda sadakatli olduğunu gösterir.
Zekat'ın Farz Oluşu: Zekat, Allah (c.c)'ın kitabı ve Resulü (a.s)'nün sünneti ile sabit olmuştur. Her asırda yaşayan Müslümanlar, zekatın farz olduğu konusunda icma yani görüş birliği halindedirler. Ashabi Kiram (r.a) zekat vermeyenlerle sava-şılabileceği konusunda aynı görüştedirler. Buna göre İslam memleketinde ve ilim ehli arasında yaşadığı halde zekat'ın farziyetinî inkâr eden kimse kafir olur. Ve İslam dininden irtidad etmiş yani dinden çıkmış olur. Böyle bir şahsa dininden dönenlere uygulanan hükümler uygulanır; Üç defa tevbe etmesi istenir, eğer tevbe ederse mesele kalmaz, tevbe etmez ise öldürülür. Bir kimse İslam'la yeni tanıştığı veya şehirlerden uzak çölde yaşadığı için cehaleti nedeniyle zekat'ın farziyetini inkâr ederse, Şafii Mezhebine göre kendisine zekat'ın farz olduğu öğretilir. Gerekli açıklama yapmadan küfrüne hüküm verilmez. Çünkü bu şahıs özürlü kabul edilir. Hanefiler ise bu şahsın küfrüne hüküm vermişlerdir. Çünkü Hanefi mezhebine göre Daru'l-İslam'da cehalet özür değildir.

Zekat Vermeyenlerin Azabı: Zekatını ödemeyenler için biri dünyada, diğeri de ahirette olmak üzere iki türlü azab vardır. Amretteki azabı, ayet ve hadislerde

bahsedilen "elem verici azab"dır. Kişisel kusur ve ihmal nedeniyle zekatını ödemeyen kişinin dünyadaki cezası ise: zekatım zorla almak, malma haciz koymak ve Hakim'in bu kişinin malının yarısına zorla el koymasıdır. Bazılarına göre ulema ittifakla şöyle demiştir: "Bir kişi veya bir topluluk zekat'mı eda etmediği ve savaşta direndiği takdirde devlet başkanına, bu kişi veya toplulukla savaşmak vacip olur."

Zekat'ın Sebebi: Artabilen ve nisab miktarına ulaşan bir mala sahip olmaktır. Malı artırma kabiliyeti olduktan sonra bu artışın hakiki veya takdiri olması arasında bir fark yoktur. Zekatın farz olabilmesi için mezkur mal üzerinden; ekinlerin zekatları dışında kemeri ay ile yılın geçmiş olması, borçsuz olması ve yine ürün zekatları dışında asli ihtiyaçlarının dışında olması şarttır. Hanefi mezhebine göre artış olmadığı için kayıp bir mala zekat düşmez. Ulemanın ittifakıyla ticaret amacıyla olmadıktan sonra mücevherat ve incilere de zekat düşmez. Ulemanın çoğunluğuna göre alafla beslenen ve çalıştırmak amacıyla saklanan hayvanlara da zekat düşmez.

Malikler; "Üzerlerinden bir yıl geçmiş olan ve nisap miktarına ulaşan alaf ve iş hayvanlarına zekat vermek vaciptir," demişlerdir.

Zekat'ın Rüknü:Nisap miktarına ulaşmış olan malın bir bölümünden mal sahibinin elini çekip kendisine zekat verilebilen kimsenin mülkiyetine kazandırması ve ona veya onun vekiline teslim etmesidir.

Zekat Ne zaman Farz Olur:Hanefi mezhebinde fetvaya değer görüşe göre zekat, nisaba malik olmak, üzerinden yıl geçmiş olmak ve benzeri şartları tahakkut etmiş olmak şartı ile acilen farz olur. Fıkıhçılar bu konuda ittifak halindedirler. Buna göre; zekat farz olan ve zekatım vermeye gücü yeten bir kimsenin üzerine zekat farzdır, bunu geciktirimdi caiz değildir. Şayet özürsüz olarak geciktirirse günahkar olur.

Zekat'ı Ödeme Zamanı:Zekat, kendisine tarz olan malın türüne göre Ödenir. Altın ve gümüşün, ticaret eşyasmın ve kendi kendine otlayan hayvanların zekatı, üzerinden bir yıl geçtikten sonra her sene bir defa olmak üzere verilir. Ekin ve meyvaların zekatı, harman tekrar edildikçe verilir. Hanefi mezhebine göre bu ürünlerde senenin geçmesi ve nisap şart değildir. Ulemanın çoğunluğuna göre nisaba ulaşmış olmaları şarttır. Şafiiler şöyle demişlerdir: "Sağlıklı olan meyve olgunlaşmca ve taneler kendilerini tutunca zekat farz olur." Hanbeliler de, Şafii mezhebiyle aynı görüştedirler. Hanefilere göre sene geçmeden zekatı eda etmek caizdir. Nisaba malik olmadan zekat vermenin caiz olmadığı konusunda ise

fıkıhçılar görüş birliği içindedirler. Çünkü zekatın farz oluş sebebi, bu durumda henüz mevcut değildir. Buna göre alış-verişten önce parayı vermek ve öldürmeden parayı vermek caiz olmadığı gibi, zekatı da vakti gelmeden edâ etmek caiz değildir. Zekat farz olduktan sonra malın koybolmasi durumunda fıkıhçıların görüşleri de şöyledir: "Zekat farz olduktan sonra malın helak olması durumunda zekatın da düşeceği konusunda fıkıhçıların iki ayrı görüşleri vardır."Hanefiler şöyle demişlerdir: "Zekat farz olduktan sonra mal helak olursa, zekat da düşer. Fıtır zekatı (sadakası) ve aynı şekilde hac için ayrılan paraya gelince, bunlar farz olduktan sonra para helak olursa, şahitlerin ölmesiyle evlilik akdi bozulamıyacağı gibi aynı şekilde farziyet sabit olduktan sonra bunların farziyeti de düşmez." Ulemanın çoğunluğunun görüşü ise şöyledir: "Zekat farz olduktan sonra mal helak olursa zekat düşmez. Mal sahibi zekatını tazmin eder. Çünkü bir kimse üzerine bir şey farz olmuş ise onu ödeme imkanının bulunmaması, üzerinden farziyeti düşürmez."

Malikiler hayvanların zekatını, yukarıdaki görüşlerin dışında saymışlardır. Buna göre bu hayvan telef olursa, zekatları da ortadan kalkar. [239]

ZEKATIN FARZ OLUŞU, ZEKATI VERMEYENİN GÜNAH VE CEZASI ZEKATLA İLGİLİ RİVAYETLER

3482-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah (c.c)'tan başka ilah olmadığına şehadet edinceye, namaz kıhncaya ve zekat verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Sonra onların kanları ve malları bana haram kılındı. Onların hesabı Allah (c.c)'a aittir.[240]

3483- Taberani, İbni Mes'ud (r.a)'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Namaz kılmakla, zekat vermekle emrolunduk. Kim zekat vermez ise, onun için zekat da yoktur.[241]

3484-İbni Huzeyme, Cerir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:"Namaz kılmak, zekat vermek ve her Müslümana iyi davranmak üzere Resulullah (a.s)'a biat ettim."[242]

3485-Müslim, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Abdullah Kays (oğulları) elçisi Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dedi: "Ey Allah (c.c)'ın Resulü (a.s), ! biz, -Rabia Kabilesinden olan şu küçük mahalleden bahsediyorum- bizimle sizin aranıza Mudar kafirleri girmiş durumda. Biz haram ayı'n dışında kurtulma fırsatı bulamıyoruz. Dolayısıyla bize alacağımız ve çevremizdekilerini de davet edeceğimiz bir şey emret." (Bunun üzerine) O, (Resulullah a.s) şöyle buyurdu: "Size dört şeyi emrediyor, dör şeyi de yasaklıyorum. Size Allah (c.c)'a imanı, Allah'tan başka hiç bir ilah olmadığına şehadeti, namaz kılmayı, zekat vermeyi ve ganimetlerinizin beşte birini (Beytül-Mal'e) ödemenizi emrediyorum. Dubba, Hantem, Nakir ve Muzaffet'i de size yasaklıyorum."[243] [244]

3486-Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İbni Mace, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Muaz (bin CebeD'ı (vali olarak) Yemen'e gönderince şöyle buyurdu: "Şüphesiz sen ehli kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Dolayısıyla

onları davet edeceğin ilk şey, şanı yüce olan Allah, (c.c)'a ibadet olsun. Allah (c.c)'ı bildikleri zaman onlara; Allah (c.c)'m gün ve gecelerinde üzerlerine beş (vakit) namazı farz kıldığını haber ver. (Bunu) yaptıkları zaman onlara, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere Allah (c.c)'ın üzerlerine ze-kat'ı da farz kıldığını haber ver. Buna da itaat ettikleri zaman (zekat'ı) onlardan al ve mallarının iyilerinden sakın." Diğer bir rivayette: "Mazlumun bedduasından sakın, zira onunla (mazlumun bedduasıyla) Allah (c.c) arasında perde yoktur," ilavesi yer almıştır.[245]Buhari'nin diğer bir rivayeti de şu şekildedir:"Allah (c.c) onların mallarına zekat'ı farz kıldı. Onların zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir."[246]
Müslim'in İbni Abbas (r.a)'tan, onun da Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayeti de şu şekildedir: "Beni Resulullah (a.s) gönderdi ve şöyle buyurdu: "Sen kitap ehli olan bir kavme gidiyorsun. Öyleyse onları Allah (c.c)'tan başka hiçbir ilah olmadığına ..."[247] Muaz bin Cebel devamla yukarıdaki hadisi zikretmiştir. Bu rivayet, Muaz bin Cebel'e isnad edilmiştir. [248]

3487- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) vefat edince, ondan sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) hilafete seçildi. Bunun üzerine bedevilerden bir kısmı irtidat etti. (Hz. Ebu Bekir (r.a) onlara karşı savaş kararı alınca) Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: "Resulullah; "İnsanlar; "Lailâheillallah" deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söylediler mi benden mallarını ve canlarını korumuş olurlar. (Dinin) hakkı hariç. Artık hesaplan da Allah (c.c)'a kalmıştır," buyurmuş iken, sen nasıl insanlarla savaşırsın?" dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a): "Allah'a yemin olsun, namazla zekatın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zira zekat, malın hakkıdır. Vallahi Resulullah (a.s)'a[249]vermiş oldukları bir oğlağı vermekten vaz geçseler, onlarla savaşacağım," Hz. Ömer (r.a) (daha sonra) şöyle dedi:
"Allah (c.c)'a yemin ederim, anladım ki, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in bu görüşü savaş konusunda Allah (c.c)"m ona ilhamından başka bir şey değildir. Kanaat getirdim ki, bu karar hakmış."Diğer bir rivayette oğlak yerine, "deve yuları" kelimesi yer almıştır. Muvatta'da Hz. Ebu Bekir (r.a) ile Hz. Ömer (r.a) arasında geçen

konuşmalardan, Hz. Ebu Bekir (r.a)'e ait olan bölümlerden sadece ikincisi yer almıştır.İmam Malik şöyle demiştir: "Hz. Ebu Bekir'i Sıddık (r.a) şöyle dedi:"Bana bir yuları bile vermezlerse, onun için cihad ederim." İmam Malik bundan fazlasını kitabına almamıştır. [250]

3488- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Altın ve gümüş sahibi olup da bunlardan hakkını ödemeyen herkes için kıyamet günü geldiği zaman ateşten (dağlama) tabakaları oluşturulur ve Cehennem ateşi içerisinde kızdırılıp alnı, böğrü ve sırtı, bu (ateş) tabakalarıyla dağlanır. Onlar her soğuduğunda yetmişbin sene uzunluğunda olan gün içerisinde onun için (bu iş) tekrar edilir. (Bu hal) kullar arasında hükmedilinceye kadar devam eder. Bunun ardından yolunu görür. Ya Cen-net'e (gider) ya da cehennem'e."[251] Bunun üzerine şöyle soruldu: "Ey Allah (c.c)'m Resulü! Ya deve (ne olacak)?" O da şöyle buyurdu: "Yine hakkını ödemiyen her deve sahibi ki onun zekat zamanı geldiğinde, su başında sağılması (ve bunun da fakirlere verilmesi) onun hakkındadır. Kıyamet günü geldiğinde, bu mallar için gayet düz ve geniş bir yerde yatırılır. Adam bir yavruyu bile kaybetmez olduğundan daha çok olan bu hayvanlar, adamı ayaklarının tabanlarıyla ezerler ve ağızlarıyla ısırırlar. Adamın üzerinden sonuncuları geçince, öncekiler, süresi elli bin yıl olan günde tekrar geçmeye başlarlar. (Bu hal) kullar arasında hükmedilinceye kadar (devam eder) ve yolunu görür. Ya Cennet'e (gider) ya da Cehennem'e."(Bunun üzerine şöyle) sordular:"Ey Allah (c.c) m Resulü! Ya inek ve koyun?"O da şöyle buyurdu: "Yine hakkını ödemeyen her inek ve koyun sahibi, kıyamet günü geldiğinde bu mallar için gayet düz ve geniş bir yerde yatırılacak. Bunlardan hiç birini bile kaybetmeyecek. İçlerinde ne bir boynuzsuz, ne bir boynuzları eğri olan; ne de boynuzları kırık olan bir hayvan olacak. Boynuzlarıyia ona toslayacak ve tırnaklarıyla onu ezecekler. Miktarı (dünya günüyle) ellibin yıl olan günde, kullar arasında hükmedilinceye kadar (bu hal devam edecek). Hayvanların öncekileri geçince, (tekrar geçmek üzere) sonrakiler geri döndürülecek. Adam yolunu görecek. Ya Cennet'e (gidecek) ya da Cehenneme. (Yine şöyle) soruldu: "Ey Allah (c.c)'m Resulü (a.s) ! Ya atlar (ne olacak)?" O, da şöyle buyurdu: "Atlar üçtür: Bunlar, bir adam için sevap, öbür adam için pffüt, öbür adam için de günahtırlar." Diğer bir rivayette de şu şekilde buyurmuşlardır:[252]

"Onlar bir adam için sevap, diğeri için iffet, öbürü için de günahtırlar. Kendisi için sevap olan adam o adamdır ki; onları Allah (c.c) yoluna bağlamış çayır ve meralara kadar (iplerini) uzun tutmuştur. Bu atlarm geçtiği her mera ve çayır, sahipleri için sevap olur. Şayet atların ipleri koparda bir iki tur atarlarsa, onlarm izleri ve tersleri sahipleri için sevap olur. Şayet atlar bir nehre uğrar da sahipleri onların içmelerini istemediği halde içerlerse bu da sahipleri için iyilik olur. Yani onlar bu adam için (tek kelimeyle) sevaptırlar. Bir adam da vardır ki, atlarını muhtaç olmamak ve onurunu korumak için (Allah yoluna ücretli olarak) bağlamıştır ve sonra da atlarm boyunlarında ve sırtlarında Allah (c.c)'ın hakkı olduğunu unutmamıştır. İşte bu atlar, sahibi için iffettirler. Yine bir adam da vardır ki, atlarını övünmek için gösteriş ve Müslümanlara, -bir rivayette Müslümanlar üzerine[253] nam olsun diye bağlamıştır. Bunlar da bu adam üzerine günah (aracı)dırlar." Resulullah (a.s)'a yaban eşeklerinden de soruldu ve şöyle buyurdu: "Onlar hakkında bana şu tek ve geniş ayetten başka bir şey inmemiştir: "Kim zerre kadar hayır işlerse onu görecek, kim de zerre kadar kötülük işlerse onu da görecektir."[254] Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Onlar (atlar) bu mera ve çayırlardan yedikleri her şey adedince sahiplerine iyilik yazılır. Onların tersleri ve bevilleri adedince sahiplerine iyilik yazılır. Onlar iplerini koparıp attıkları bir veya iki tur içinde izleri adedince Allah (c.c) illaki onun için iyilik yazar. Yine sahipleri sulamak için onları götürdüğü her nehirden içtikleri su adedince Allah (c.c) sahipleri için iyilik yazar..." Hadisin bu rivayetinin devamı yukarıdaki rivayetin aynısıdır.[255] Buhari şu hadisi de kitabına almıştır: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Develer, sahiplerine -haklarını ödemediği takdirde- olduğundan daha çok olarak gelecekler ve ayak tabanlarıyla onu ezecekler. Yine hakkını Ödemediği her koyun, sahibine gelecek, onu tırnaklarıyla ezecek ve ona boy-nuzlarıyla toslayacak. Su başında sağılması da onun hakkındadır. Biriniz kıyamet günü sırtında taşıdığı koyunu (koyununu) bağıra bağıra getirecek ve şöyle diyecek: "Ya Muhammed..," Bunun üzerine ben: "Ben sana bir şey yapamam. Zira ben tebliğ ettim," diyeceğim.Yine sizden biri sırtında devesini böğürerek taşıyacak. Bu halvette gelecek ve; "Ya Muhammed ..." diyecek. Ben kendisine: "Ben sana bir şey yapamam. Zira ben tebliğ ettim,"

diyeceğim."[256] Buhari'nin diğer bir rivayeti şu şekildedir:[257] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kime Allah (c.c) mal verdiği halde zekatını eda etmez ise, malı kendisine dazlak başlı, gözlerinin üzerleri siyah noktalı bir yılan olarak görülecek ve boynuna dolanacak. Sonra avurtlarını yalayacak ve daha sonra şöyle seslenecek: "Ben, senin malınım. Ben, senin stokunum." Resulullah (a.s) daha sonra şu ayeti okudu:"Allah'ın fazlından kendilerine verdiği şeye cimrilik edenler, hiç bir zaman onu kendilerine hayırlı sanmasınlar. Aksine bu kendileri için bir serdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." [258]Müslim'in diğer bir rivayeti de şöyledir: "Bu hadis, birbirleriyle ilgili iki hadisin toplamıdır. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Zekatını eda etmeyen servet sahibinin malı, kıyamet günü Cehennem ateşinde kızdırılır ve ..." Müslim, devamla yukarıdaki 3488 numaralı hadisi zikretmiş ve koyunla ilgili bölüme geldiğinde şöyle devam etmiştir: "Onlar arasında ne boynuzu eğri olan bir>ayvan vardır. -Süheyl bin Ebi Salih şöyle demiştir: "Rasulullah (a.s) inek hakkında bir şey söyledi mi söylemedi mi bilmiyorurn.- Daha sonra Resulullah (a.s)'a şöyle soruldu:"Ey Allah'ın Resulü! Ya atlar (hakkında ne buyurursunuz)?"O da şöyle buyurdu:"Kıyamet gününe kadar atların perçemlerinde hayır vardır- veya: "Atinin perçemlerine hayır bağlanmıştır- Süheyl burada şüphe ettiğini söylemiştir. - "Atlar (kullanılmaları itibariyle) üçtür: Onlar bir adam için sevap, bir adam için iffet (onur), öbürü için de, günahtır." Müslim bu hadisi yukarıda geçtiği şekliyle tamamlamıştır. Hadisin bu rivayetinde yukarıdakinden farklı olarak şu cümleler yer almıştır:
"Atların kendisi için onur sayıldığı adam bir adamdır ki, onları vakarını korumak ve zillete düşürmemek için almış ve bununla birlikte zorluk ve kolaylık hallerinde sırtlarının ve midelerinin hakları olduğunu da unutmamıştır. Atların kendisi için günah sayıldığı adama gelince, bu da o adamdır ki, nam, ün, kibir ve desinler diye almıştır. İşte bu atlar, bu adam için de günah (aracı) dırlar." [259] Müslim bu rivayetin ardından yukarıdaki hadisi zikretmiştir. Müslim'in diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Resulullah (a .s) şöyle buyurdu: [260] "Kişi Allah (c.c)'m hakkını veya koyunlarının zekatını ödemediği zaman onlar için yatırılır ve..." Müslim, devamla bir önceki hadisi zikretmiştir. Ebu Davud'un bir

rivayetinde; "develer"le ilgili bölüme şu ilavede bulunulmuştur:
"Birisi Ebu Hureyre (r.a)'ye: "Develerin hakkı nedir?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "İyisini verirsin, bol sütlü olanını sütü sağılıp sana geri verilmek üzere verirsin. (Diğerini de) binilip sana iade edilmek üzere verirsin. Erkek olanını, dişilerini aşılamak için emanet olarak verirsin ve sütlerinden içirirsin." [261] Diğer bir rivayette de: "Develerin kovalarını emanet olarak verirsin,"[262] şeklinde gelmiştir. Nesai'de yer alan başka bir hadiste Resuiullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Develeri olup da çetinlik ve hafiflik anında bunların haklarını ödemeyen herhangi bir adama ise -sordular: "Ey Allah (c.c)'m Resulü (a.s)! Çetinlik ve hafiflik anı nedir?" O, şöyle cevap verdi: "Zorluk ve bolluk anıdır."- kıyamet gününde o hayvanlar olduklarından daha süratli daha şişman ve daha görkemli olarak gelecekler. Adam gayet geniş ve düz bir yerde yatırılacak ve kendisini ayak tabanlarıyla ezecekler. Sonrakiler geçince (Dünya günleriyle) miktarı ellibin yıl olan günde öncekiler geri döndürülecek. Bu hal, insanlar arasında hükmedilinceye kadar devam edecek. Bunun ardından yolunu görecek. Yine inekleri olup da darlık ve bolluk anında haklarını Ödemeyen herhangi bir adama kıyamet gününde bu hayvanlar olduklarından daha süratli, daha şişman ve daha görkemli olarak kendisine gelecekler. Adam gayet geniş ve düz bir yerde yatırılacak ve boynuzlarıyla ona toslayacaklar ve her hayvan tırnağıyla sahibini tırmalayıp ezecek. (Bu hal), sonrakiler geçince, miktarı (Dünya günleriyle) ellibin yıl olan gün kadar, Öncekiler geri döndürülecek. Bu hal insanlar arasında hükmedilinceye kadar devam edecek. Bunun ardından yolunu görecek.Yine koyunları olup da darlık ve bolluk anında haklarını ödemeyen herhangi bir adama, kıyamet gününde bu hayvanlar olduklarından daha süratli, daha şişman ve daha görkemli olarak gelecek. Sonra adam gayet düz ve geniş bir yerde bu hayvanlar için yatırılacak ve her tırnak sahibi tırnağıyla kendisini ezecek yine her boynuz sahibi boynuzuyla kendisine toslayacak. Hayvanlar içerisinde ne boynuzları olmayan bir hayvan, ne de boynuzu kırık olan bir hayvan vardır. Sonrakiler geçince, miktarı (Dünya günleriyle) ellibin yıl olan gün kadar, öncekiler tekrar geçmek üzere geri döndürülecek. Bu hal, insanlar arasında hükmedilinceye kadar devam edecek ve bunun ardından yolunu görecek." [263] Nesai'nin diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Onlardan (zekat vermeyenlerden) birinin serveti, kıyamet günü boz bir yılan olacak. Sahibi ondan kaçacak, ama o peşini takip edecek ve sonuçta parmağını ağzına alana kadar

peşini bırakmayacak." [264]

3489-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledim:
"Deve sahibi olup da bunlardaki haklarım eda etmeyen herkese, kıyamet günü, bu hayvanlar, olduğundan daha çok olarak gelecekler. Adam onlar için gayet düz ve geniş bir yere oturacak, hayvanlar bacak ve tabanlanyla onun üzerinden geçecekler. Yine inek sahibi olup da bunlardaki haklarını eda etmeyen herkese bu hayvanlar, kıyamet günü olduklarından daha çok olarak gelecekler. Adam onlar için gayet geniş ve düz bir yere oturacak. Hayvanlar boynuzlarıyla ona toslayacaklar ve bacaklarıyla onu ezecekler. Yine koyun sahibi olup da bunlardaki haklarını eda etmeyen herkese bu hayvanlar, kıyamet günü olduklarından daha çok olarak gelecekler. Adam onlar için gayet geniş ve düz bir yerde oturacak. Hayvanlar ona boynuzlarıyla toslayacaklar. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Yine servet sahibi olup da onun hakkını eda etmeyen herkese serveti, kıyamet günü dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam kaçacaktır. Neticede yılan ona: "Gizlediğin hazineni al, benim ona ihtiyacım yok!" diye bağıracak. Adam neticede yılandan kaçamayacağını anlayınca elini (yılanın) ağzına sokacak. Yılan da onu aygırın (alafı) kemirdiği gibi kemirecek." Ebu Zubeyr şöyle demiştir: "Ben, Ubeyd bin Amir'den bunu dinledim. Sonra bunu Cabir bin Abdullah (r.a)'a sorduk. O da Cübeyr bin Amir'in anlattığı gibi anlattı. Ebu Zubeyr şöyle dedi: "Ben, Ubeyd bin Amîr'den dinledim. O, şöyle diyordu: "Bir adam: "Ey Allah (c.c)rm Resulü! Devenin hakkı nedir?" diye sordu. Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi: "Onu su başında (her kesin gözü Önünde) sağmak, süt kovasını üzerin-, den almak üzere (ihtiyaç sahiplerine) idareten vermek. Erkek develeri, dişilerini aşılamak için emaneten vermek, dişi develeri meniha (sütünden istifade etmek için karşılıksız) olarak vermek ve Allah (c.c) yolunda üzerlerinde yük taşımaktır." Müslim'in diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Deve, inek ve koyun sahibi olup da bunlardaki haklarını ödemeyen herkes, kıyamet günü bu mallar için gayet düz ve geniş bir yere oturtulacak. Tırnaklı hayvan, onu tırnaklarıyla ezecek. Boynuzu olan, boynuzuyla toslayacak. Hayvanlar içerisinde

ne bir boynuzsuz, ne de boynuzu kırık olan vardır," Dedi ki "Ya Resulullah (a.s)! Bunların hakları nelerdir?" O, şöyle cevap verdi. "Erkeğini, dişileri aşılamak üzere emaneten vermek, kovasını iadeten vermek, sütünden istifade edilmesi için dişisini meniha olarak vermek, onu su başında sağmak ve Allah (c.c) yolunda üzerlerinde yük taşımak. Yine mal sahibi olup da zekatını ödemeyen her mal sahibinin malı, kıyamet günü dazlak başlı bir yılana dönüşür ki, sahibi ne taraf giderse, ağzını açıp sahibi kaçtığı halde onun peşine düşecektir. O sırada şöyle denilecek: "Bu, kendisiyle cimrilik ettiğin malındır." Adam sonuçta ondan kaçamayacağım anlayınca, elini ağzına sokacak ve aygırın (alafı) kemirdiği gibi (yılan da adamın elini) kemirmeye başlayacak." [265]

Bir Açıklama

İmanı Nevevi, Müslim Şerhin'de şöyle demiştir:"Lügat (sözlük) ehli şöyle demiştir: "Meniha iki çeşittir: Birincisi: bir insanın diğerine hibe etmesi (karşılıksız olarak verip bağışlaması) demektir. Bu tür meniha, canlılarda, arazide ve eşyalarıda ve daha değişik şeylerde olur. İkincisi ise; sütünden, yününden, tüyünden ve kıllarından istifade edilmek üzere belli bir zaman için deve, koyun ve ineği başkasının hizmetine sunup sonra geri almaktır."

3490-Tir m izi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'den -ona da Hz. Peygamber (a.s)'den ulaşmıştır.- şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Malı olup da zekatını vermeyen her adamın boynuna, kıyamet günü Allah (c.c) yılan dolayacaktir."
Sonra bunun tam onayını (delilini) bize Allah (c.c)'m kitabından şöyle okudu: "Allah'ın fazlından kendilerine verdiği şeye cimrilik edenler, hiç bir zaman onu kendilerine hayırlı sanmasınlar. Aksine bu, kendileri için serdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." [266] Abdullah bin Mes'ud (r.a) bir keresinde de şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) bunun delilini şu şekilde okudu: "Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. -Yine her kim yemin ederek Müslüman kardeşinin malını tarafına

bırakırsa, Allah'ın huzuruna, kendisine Allah'a kızgın olduğu halde çıkacaktır." Sonra Resulullah (a.s) bunun delilini Allah (c.c)'ın kitabından şu şekilde okudu: "Fakat Allah'ın ahdini ve kendi yeminlerini bir kaç paraya satan kimseler (var ya), işte onların ahirette hiç bir nasibi yoktur. Allah onlara kela-mıyla hitap etmeyecek ve kıyamet günü onlara rahmet nazarıyla bakmayacak ve kendilerini temize çıkarmayacaktır. Onlar için çok acıklı bir azap vardır." [267]
Nesai'nin rivayeti de şu şekildedir:"Mal sahibi olup da hakkını eda etmeyen her adamın malı, dazlak bir yılan suretinde boynuna dolanacaktır. Adam ondan kaçmaya çalışacak, o ise adamın peşine düşecektir." Sonra Resuîullah (a.s) bunun delilini şanı yüce olan Allah'ın kitabından şöyle okudu: "Allah'ın fazlından kendilerine verdiği şeye cimrilik edenler, hiç bir zaman onu kendilerine hayırlı sanmasınlar. Aksine bu, onlar için bir serdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır..." Aynı ayet sonuna kadar devam etmiştir. [268]

3491-Nesai, Afidullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:" "Malının zekatım eda etmeyen kimsenin malı, kıyamet günü kendisine, gözlerinin üzerleri siyah noktalı, dazlak bir yılan şeklinde gösterilecek ve ona yapışacak. Yani boynuna dolanacak ve şöyle diyecek: "Ben, senin servetinim, ben senin servetinim." [269]

3492-Ahmed bin Hanbel, Ebu Zer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'tan duydum. O, şöyle buyuruyordu: "Kim bir altın ya da gümüş üzerine oturur da onu Allah yolunda harcamaz ise, kıyamet günü malı,, kendisiyle dağlanacağı bir kor olur."[270]

3493-Taberani, Şanı yüce olan Allah'ın, "Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcanmayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele. (Bu paralar) Cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki); "İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz servettir/' sözünün tefsirinde Abdullah bin Mes'ud'un şöyle dediğini rivayet

etmiştir: "Adam servetiyle dirhemin dirheme, dinarın dinara değdiği bir şekilde dağlanmayacak, adamın vücudu, her dirhemin ve her dinarın tek başına (dağlamak için) konulacağı şekilde büyütülecek."[271]

Bir Açıklama

Yani adarn, bütün servetiyle dirhemin dirheme, dinarın dinara değmeyeceği bir şekilde dağlanacaktır.
Topyekün hadislerden anlaşıldığına göre altın ve gümüşünün zekatını vermeyen kimseye iki türlü azap edilecektir: Birincisi; dazlak başlı yılan azabı, ikincisi de; altın ve gümüşlerin kızdırılarak vücudu dağlanmak suretiyle yapılacak olan azap. Yine hadislerden anlaşıldığına göre dazlak başlı yılan azabı, mahşer meydanında dağlamak suretiyle yapılacak olan azap da Cehennem ateşi içerisinde olacaktır.

3494-İbni Huzeyme, Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Faizi yiyen, yediren, bildikleri halde ona şahitlik edenler, dövme yapan, yaptıran, zekatını (ödemeyi) geciktiren ve hicretten sonra bedeviliğe geri dönenler, kıyamet günü Muhammed (a.s)'in dili üzere lânetleneceklerdir."[272] [273]

3495-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) zekatı emrettiğinde İbni Cemil'in, Halit bin Velid'in, Abbas bin Abdulmuttalib'in zekat vermedikleri (Hz. Ömer r.a) tarafından Resulullah (a.s)'a söylendi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "İbni Cemil zekatını nasıl vermez ki? O fakir iken Allah (c.c) ile Peygamberi (a.s) onu zenginleştirdi. Halid'e gelince, siz Halid'e zulmediyorsunuz. Zira Halid, zırhlarını ve savaş malzemelerini Allah yolunu vakfetmiştir. Abbas bin Abdulmuttalib ise, Resulullah (a.s)'m amcasıdır ve zekat ona vaciptir. Onun zekatı bir misliyle beraber (verilmiştir.)"[274] Bir rivayette de: "Onun zekatı, benim üzerimedir. Ve bir misliyle beraber (verilmiştir)[275] buyurmuştur.Müslim'in rivayetine göre de Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) Hz. Ömer (r.a)'i zekat (toplamaya) göndermişti. Kendisine İbni Cemil, Halid bin Velid ve Resulullah (a.s)'m amcası Abbas'm zekatlarını vermedikleri söylendi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle- buyurdu: "İbni Cemil zekatını nasıl vermez ki? O, fakir iken Allah (c.c) onu zenginleştirdi. Halid'e gelince, siz Halid'e zulmediyorsunuz.

Zira Halid zırhlarını ve savaş malzemelerini Allah yoluna vakfetmiştir. Abbas'a gelince, onun zekatı bir misliyle beraber bana aittir." Resulullah (a.s) sonra şöyle buyurdu:"Ey Ömer, biliyor musun, kişinin amcası, babası gibidir?" [276]Ebu Davud'un rivayeti, Müslim'in rivayeti gibidir. [277] Nesai, Buhari'nin rivayetinin aynısı almıştır. [278]

Dersler Ve Ogutler

Resulullah (a.s), zekat vermeyenler arasında suçlunun sadece İbni Cemil'in olduğunu açıkça beyan etmiştir. Yine Resulullah (a.s) yukarıdaki hadiste Hz. Abbas (r.a)'ın zekat vermemesi konusunda haklı olduğunu belirtmiştir. Yukarıdaki rivayetler de Hz. Abbas (r.a)'in özrünü ortaya koymaktadır. Hz. Abbas (r.a) zekat vermemesi konusunda haklıydı. Çünkü o, zekatını önceden vermişti. Hadiste Hz. Abbas (r.a)'ın hakkı, diğerlerine nisbetle biraz daha detaylı olarak açıklanmıştır. Çünkü onun hakkında çok konuşulmuştu. Bu dedikoduları kesmek için onun özrü biraz daha detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Hz. Peygamber (a.s)'in Halid bin Velid (r.a) hakkındaki ifadeleri, iki manada mütala edilebilir: Birincisi; Halid bin Velid (r.a) zırhlarını ve silahlarını vermiş olduğundan, zekat memuru bunu ticaret amacıyla yaptı zannıyla ondan zekat istemiş, Hz. Peygamber (a.s) de bunlara vakıf olduklarından dolayı zekat düşmediğini haber vermiştir. İkincisi de; Hz. Peygamber (a.s) Halid bin Velid'in zekat vermeme konusunda mutlaka bir mazereti olduğunu, aksi takdirde zekattan kaçmayacağmı ifade ederek onu savunmuştur. Halid bin Velid (r.a) zırhlarını ve savaş aletlerini tasadduk ve Allah (c.c)'a yakınlık amacıyla vakfetmiş bir insandır. Oysa onun bunları vakfetmesi farz değildi. Farz olmayan bir ibadetten kaçınmayan bir insan, nafile ibadetten nasü kaçınabilirdi? Hz. Peygamber (a.s)'in Hz. Abbas (r.a) hakkında buyurduğu: "Onun zekatı, bir misliyle beraber bana aittir." Hadisi hakkında şöyle denilmiştir: "Resulullah (a.s) bu hadisiyle Hz. Abbas'ın önceden bir zekat borcu olduğuna ve bu borcu ikinci sene ile birlikte tahsil ettiğine işaret etmektedir. Nitekim: "Biz Abbas'tan iki senelik zekatı peşin aldık," hadisi bunun delilidir. Yani Hz. Peygamber (a.s) onu borçlu gösterdi ve zekatını bir ihtiyaç nedeniyle önceden tahsil etmedi. Dolayısıyla Hz. Abbas (r.a) böylece borçlu olmuş oldu. Bu münasebetle Resulullah (a.s): "Onun zekatı, bir

misliyle beraber farzdır," buyurdu." Diğer bir yorumda ise tam tersi söylenmiştir. Yani Hz. Peygamber (a.s) iki yıl sonrasının zekatını bir yıl önceden peşin almıştı. Çünkü rivayetlerden biri de şu şekildedir: "Onun zekatı, bir misliye beraber benim üzerimdedir." Evet, "amca baba gibidir" ve zekatın Hz. Abbas (r.a) hakkındaki far&yet hakkı gibidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ömer'e şunu söyleme temiştir: "Ben onun zekat vermemesine ya da geciktirmesine müsaade etmem."[279]

3496-Tabarani, es Sağir'de, Enes (r.a)'dan, o da Hz. Peygamber (a.s)-'den şöyle rivayet etmiştir: "Zekat vermeyen, kıyamet günü Cehennem ateşine girecektir." [280]

3497:Taberani, el-Evset'da, Bureyde (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: ; "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"
"Zekatını vermeyen hiçbir kavim yok ki, Allah (c.c) onlara kıtlık belasını vermesin.[281]

3498-Ahmed bin Hanbel, Muaz bin Cebel (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim sevabını bekleyerek zekatını verirse, zekatının sevabını alır. Kim de zekatını vermez ise, şüphesiz biz zekatı malının yarısıyla birlikte alırız. Bu, Rabbimizin emirlerinden bir emirdir. Muhammed (a.s)'in soyuna, zekattan bir şey (pay) yoktur."[282]

Bir Açıklama

Bu konuda fıkıhçılar arasında kayda değer bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu görüş ayrılığı da: "Zekatını vermeyen kimsenin malının Tazir cezası olarak alınmasının halen caiz olduğu ve bunun mensuh olmadığı," görüşüdür. Bu görüşe göre zekatını vermeyen kimsenin, malının bir bölümünün tazir cezası olarak alınmasının caiz olmasıdır.[283] Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, 'Zekat Fıkhı' adlı kitabında şöyle der:"Bazıları der ki: "Bu hüküm, İslam'ın ilk yıllarında idi ve daha sonra neshedilmiştir." Ancak bunun nesh edildiğine dair kesin bir delil

yoktur. Oysa nesih, delilsiz olmaz. Benim görüşüme göre bu ceza, devlet başkanının yetkisine bırakılmıştır. Devlet başkanının, insanların zekata karşı gevşekliğini görüp onları başka türlü zekata zorlayamaz ise, bu hükmü devreye sokar." [284]Yine Yusuf el-Kardavi devamla şöyle demiştir: "Bizim görüşümüze göre, Behz bin Hakim'in hadisi, ulema tarafından kayda değer bir tepki görmemiştir. Bu hadis, zekatla ilgili tazir cezasının devlet reisinin takdir ve yetkisine bırakıldığını içermektedir. Ve bizim Hz. Peygamber (a.s)'den devlet idaresi ve devlet başkanlığı ile ilgili olarak defalarca işlediğimiz hadisler arasında yer almaktadır. El-Karafi, ed Dehlevi ve daha başka alimler de aynı görüştedirler."[285]

3499-Ebu Davud, Behz bin Hakim (r.a)'den, o da dedesinden Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "(Senin çoğunu) otlayarak beslenen her kırk devede iki yaşını bitirip üç yaşma basmış bir dişi deve (zekat) vardır. (Ortak olan) develerin hesabı ayrı yapılmaz. Zekatı, kim sevabını umarak verirse -bir rivayette: "Karşılığında sevap umarak," şeklindedir- ona sevabı vardır. Kim de onu vermez ise Rabbimizin emirlerinden bir emir olarak onu ve malının yarısını muhakkak alırız. Muhammed (a.s)'in soyuna, ondan bir şey yoktur."[286]

3500-Bezzar, Ata bin Ebu Ribah (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ibni Ömer (r:a)'le beraberdik. Basra halkından bir genç gelin ona bir şey sordu. Bunun üzerine O, (İbni Ömer r.a) şöyle cevap verdi: "Ben bundan sana haber vereceğim." İbni Ömer (r.a) şöyle anlattı: "Ben, Resulullah (a.s)'uı mescidinde şu on kişiden biriydim: Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) Hz. Ali (r.a), Hz. İbni Mes'ud (r.a), Hz. Huzeyfe (r.a), Hz, Ebu Said el-Hudri (r.a) İsmini verdiği başka bir adam ve ben. Ensardan bir genç gelerek Resulullah (a.s)'a selam verdi. Sonra oturdu ve şöyle dedi: "Ya Resulullah (a.s), mü'minlerin hangisi daha faziletlidir?" Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi: "Ahlak bakımından en güzel olanları." Adam:" "En akıllıları hangisidir?" Resulullah (a.s): "Ölümü en çok hatırlayan ve onun için kendilerine gelmeden önce en çok hazırlık yapanları." -veya Resulullah (a.s): "Kendisine ölüm gelmeden..." buyurmuştur. - Hz. Peygamber (a.s) bize yönelerek şöyle buyurdu: "İçlerinde

ahlaksızlık türemiş olan hiç bir kavim yoktur ki, içlerinde veba ve geçmişlerinde bulunmayan hastalıklar türemesin. Yine, ölçüde ve tartıda noksanlık yapan hiç bir kavim yoktur ki, kıtlık, rızık darlığı ve idarecinin zulmüne yakalanmasınlar. Yine, malarınım zekatını vermeyen (hiç bir kavim yoktur ki,) gökten damlaları (yağmurları) kesilmesin. Hayvanlar olmasaydı (hiç) yağmur yağmazdı. Yine Allah (c.c)'a ve Resulü (a.s)'ne vermiş oldukları sözü bozan hiç bir kavim yoktur ki, Allah (c.c), düşmanlarım üzerlerine musallat etmesin ve ellerinde olan (toprakların) bir kısmını (ellerinden) almasınlar. Yine devlet idarecilerinden, Allah (c.c)'m kitabının dışındaki (sistemlerle) hükmeden hiç bir kavim yoktur ki, Allah (c.c) onları birbirlerine düşürmesin."
İbni Ömer (r.a) şöyle devam etti:"Sonra Abdurrahman bin Avf (r.a)'a, başında kendisi komutan tayin ettiği seriyye[287]'nin hazırlanmasını emretti. Abdurrahman bin Avf (r.a) sabahleyin pamuktan yapılmış siyah sarığını taktı. Hz. Peygamber (a.s) kendisini çağırarak sarığını bozdu ve kendisi sardı. Arkasından dört parmak kadarını da aşağıya doğru sarkıttı ve şöyle buyurdu:"Sarığını bu şekil sar, ey Avf'ın oğlu! Çünkü bu, görkemli ve daha güzeldir." ;
Sonra Bilal (r.a)'e sancağı kendisine vermesini emretti ve Allah (c.c)'a hamd etti. Sonra şöyle buyurdu: "Allah (c.c) yolunda hep birlikte savaşın. Allah (c.c)'a küfredenlerle çarpışın. Ganimetlere hıyanet etmeyin. Ahdi bozmayın. Kimseye işkence etmeyin ve çocukları öldürmeyin. İşte bu, Allah (c.c) Resulu'nun size olan ahdi ve sünnetidir."[288]

Dersler Ve Öğütler

1. Zekat, Medine'de Hicretin ikinci yılında ve Ramazan orucu farz kılınmadan önce farz kılınmıştır,
2. Zekat, icma ile peygamberlere farzdeğildir. Çünkü zekat, maneviyatı kirlenmiş olabileceklerin temizleme aracıdır. Peygamberler ise bu kirlenmeden uzaktırlar.
3. Zekatta hile yapmak suretiyle onu düşürmek haramdır.
Bu da, örneğin; Zekat malmı bir fakire verip sonra ondan (ucuz bir fiyatla) saün almak veya sene geçmeden malm bir bölümünü yakınma hibe edip sene

geçtikten sonra geri almak gibi.[289]

ZEKATIN FARZ OLMASININ ŞARTLARI

1- Müslüman olmak:İslam ulemasının ortak görüşüyle (icmayla) kafire zekat farz değildir. Sadece Şafiî'ler; "mürtedin dininden dönmeden önce üzerine var olan zekat borcunu ödemesi farzdır," demişlerdir. Ancak yine de Şafiî mezhebi'nin sahih olan görüşüne göre bu durumda olan bir kimsenin zekatının hükmü, malının hükmü gibidir. Malı ise bekletilir. Buna göre dininden dönmek suretiyle darul-harbe sığınan bir kimse İslam'a döner ve malının mülkünde kaldığı ortaya çıkarsa, üzerine zekat farz olur. Aksi takdirde farz değildir.
2- Hür olmak:Ulemanın ortak görüşüyle köleye zekat farz değildir. Cumhura göre kölenin zekatı, efendisine aittir. Çünkü kölenin sahibi, efendisidir, Malikiler: "Köleye de efendisine de zekat farz değildir," demişlerdir.
3- Akıllı olmak ve buluğ çağına gelmiş olmak:Akıl ve baliğ olmak, Hanefilerde şarttır. Ulemanın çoğunluğuna göre faat için bunlar şart değildir. Çocuğun ve delinin malına zekat farzdır. AncaJ^e-katı, bunların mallarından velileri verir.

4- Zekatınkendisine farz olan mal cinsinden olması: Zekatın farz olabilmesi için; malın, altın, gümüş ve ticaret eşyası gibi -bil kuvve de olsa- artması gerekir. îmanvı Azam Ebu Hanife'ye göre, damızlık için olan ve senenin çoğunu otlayarak beslenen atlara zekat düşer. Maliki ve Şafiî mezheplerine göre ise, bu hayvanlara damızlık olmaları halinde zekat düşmez.

5- Malın nisap ya da hisap değerinde olması: Altmın nisabı, yirmi miskal (81 gr.), gümüşün nisabı da 200 dirhem (600 gr.) dir.
6- Mala tamamen sahip olmak:Mala sahip olma konusunda ulemanın farklı görüşleri vardır. Maksat, malın aslına mı sahip olmak, tasarrufuna mı olmak, yoksa malı elde bulundurmak mıdır? gibi sorular akla gelmektedir.
Hanefilere göre maksat, mahn aslına sahip olmak ve onu elde bulundurmaktır. Malikilere göre maksat, malın aslına ve malik olduğu malının tasarruf gücüne sahip olmaktır. Şafiîlere göre maksat, malın aslına tamamıyla malik olmak ve tasarruf yetkisine sahip olmaktır. Şafiî mezhebinin en sahih olan görüşüne göre borç, zekatın farz oluşuna mani değildir.
7- Mahsul zekatlarının üzerinden bir yıl geçmesi gerekir:Mahsul zekatları hariç, nisap miktarı üzerinden kameri bir yılın geçmiş olması konusunda tabiin ve fıkıhçılann icma'i vardır. Zekat yılı, ulemanın ittifakıyla kameridir, şemsi değildir Hanefiler şöyle demişlerdir: "Nisabın sene başında ve sene sonunda tam olması gerekir. Malın kaybolmaması şartıyla sene ortasında bu miktarın tam olup

olmaması, bu hükmü değiştirmez. Senenin geçmiş olması da mahsul ve meyvalarm dışında kalan mallar için söz konusudur. Mahsul ve meyvalarm zekatını olgunlaşıp kendilerinden faydalanmak mümkün olacak bir miktara ulaşınca ve çürümeleri de söz konusu olmayınca vermek lazımdır. Zekat için mahsulün haram edilmesi şart değildir." Malikler şöyle demişlerdir:
"Senenin geçmiş olması ortada olan mallar için yani altın, gümüş ve hayvanlar için şarttır. Maden, hazine ve mahsul için böyle bir şart yoktur." Yine Maliki'lerin başka bir görüşleri de şöyledir: "Malın sermayesi üzerinden sene geçmesi, kârının üzerinden de sene geçmesi demektir. Aynı şekilde hayvanların annelerinin üzerinden sene geçmesi, yavrularının üzerinden de sene geçmesi demektir." Şafiiler şöyle demişlerdir: "Mal, sene içerisinde nisap ölçüsünden birazcık olsun aşağıya düşerse, zekatın farziyeti ortadan kalkar." Hanbeliler şöyle demişlerdir:
"Altın, gümüş, hayvan ve ticaret mallarında bir yılı doldurrhuş olmak şarttır. Meyva, ekin, maden ve hazine zekatlarında bu şart yoktur."Hanbeli mezhebinde nisabın sene boyu bulunmuş olması gerekir.
8-Malın borçsuz olması:Bu şart, Hanefi mezhebinde, mahsullerin dışında kalan mallar için, Hanbeli mezhebinde bütün mallar için söz konusudur. Maliki mezhebine göre bu şart altın, gümüş ve ticaret malları için geçerlidir. Ekin, hayvan ve madenlerin zekatı için böyle bir şart yoktur.Şafii mezhebine göre ise zekat için borçtan uzak olmak şart değildir. İmam Şafiî şöyle demiştir:"Malın tümünü kapsayan yahut malı nisaptan aşağı düşüren borç, zekatın farziyetine mani değildir."
9- Asli ihtiyaçların dışında olması**:**İbni Melik, asli ihtiyaçları şu şekilde açıklanmıştır:"Asli ihtiyaçlar: Evin normal masrafları, ev ve lazım olan elbiseler gibi insanın bizzat ihtiyaç duyduğu ve yaşamasını sağladığı şeylerdir."[290]

ZEKATIN ÖDENMİŞ SAYILMASININ ŞARTLARI

I- Niyet:Zekatın ödenmiş olabilmesi için niyetin şart olduğu konusunda fıkıhçıların ittifakı vardır.

Hanefiler şöyle demişlerdir: "Zekatı fakire veya onun yerine bir başka kişiye öderken ya da zekat malını ayırırken niyet edilmemesi durumunda, zekat ödenmiş, olmaz." Malikiler ve onların görüşünü paylaşan diğer alimler ise şöyle demişlerdir: "Zekatı öderken niyet etmek şarttır. Ayırırken niyet edilmesi de yeterlidir."

Hanbeliler de şöyle demişlerdir: "Niyet, malın kendi zekatı olduğuna veya çocuk va akli özürlü gibi adına verdiği şahsın malının zekatı olduğuna inanmaktır. Niyetin yeri ise kalptir."

2- Temlik: Zekatı ödemiş olabilmek için hak sahiplerine vermek suretiyle malı on^ Iarın mülkiyetine geçirmek şarttır. Hanefi mezhebine göre akli özürlüye ve mümeyyiz olmayan çocuğa zekat vermek sahih değildir. Ancak onlar adına velilerine verilebilir. maliki mezhebine göre zekatın ödenmiş olabilmesi için üç şart vardır:'

a. Üzerinden sene geçmiş olması, ya da meyvalann olgunlaşmış olması gerekir. Buna göre vakti gelmeden verilen mal, zekat yerine geçmez.Malikiler bu konuda fıkıhçıların çoğunluğuna muhalefet etmişlerdir.

b. Hak sahiplerine vermek.

c. Zekatın , farz olduğu malın aynısından olması gerekmektedir. Hanefî ve diğer mezheplerde böyle bir şart yoktur. [291]

Konu İle İlgili Rivayetler

3501-Buhari ve Müslim, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmişlerdir: Resulullah (a.s) Hz. Muaz (r.a)'ı Yemen'e gönderdi ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz sen ehl-i kitap bir kavme gidiyorsun. Onları Allah (c.c.)'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah (c.c.)'ın Resulü olduğuma davet et. Onlar buna itaat ederlerse, Allah (c.c.)'m kendilerine (bir) gün ve (bir) gece içerisinde (kılınacak olan) beş vakit namazı farz kıldığını onlara bildir. Onlar buna da itaat ederlerse, kendilerine Allah (c.c.)'ın sadakayı (zekatı) farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınacağını ve fakirlerine dağıtılacağını onlara bildir. Onlar buna da itaat ederlerse, kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zira Allah (c.c.)'la bu beddua arasında perde yoktur."[292]

Bir Açıklama

İslam uleması, bu hadisle gayri müslime zekatın farz olmadığına delil getirmiştir.

3502-Taberani, Enes bin Malik (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir: ' "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Yetimlerin mallarından ticaret yapın ki, zekat onları bitirmesin."[293]

3503- Beyhaki, Yusuf bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yetimin malında - ya da : "Yetimlerin mallarında -Allah'ın lutfundan isteyin ki, zekat onları götürmesin"- yahut: Zekat onları yok olmaya sürüklemesin."[294]

3504-Beyhaki, Said bin- Museyyed (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ömer bin Hattab (r.a) şöyle demiştir:
"Yetimlerin mallarında Allah (c.c.)'m lutfundan isteyin ki, zekat onları bitirmesin."[295]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadisler, fukahadan, "çocuk ve akli özürlülere de zekat farzdır," diyenlerin görüşlerinin delillerini teşkil etmektedir. Çünkü zekatın farzi-yeti noktasında "buluğ ve akıl" şart değildir. Ancak Hanefiler bu rivayetleri şeriatın genel prensiplerine muhalif olduklarını gerekçe göstererek zayıf kabul ederek delil almamışlardır.

3505-İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in kölesi- Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) şöyle derdi: "Üzerinden sene geçinceye kadar hiç bir mal üzerine zekat farz değildir." Tİrmizi bu hadisi şu şekilde almıştır: "İbni Ömer (r.a) şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim herhangi bir mala sahip olursa, üzerinden sene geçinceye kadar bu malda zekat yoktur." Diğer bir rivayette aynı hadise: "Rabbi katında..." ilavesi yer almıştır.[296]

Bir Açıklama

Bir mala zekatın farz olabilmesi için üzerinden bir tam yılın geçmesi gerektiği konusunda fıkıhçüarın ittifakı vardır. Ancak fıkihçılar bu görüşlerden; ekinleri, meyvaları, madenleri ve hazineleri istisna etmişlerdir. Sene içerisinde yapılan kârlar da sermayeye katılır. Fukahanm çoğunluğuna göre altın, gümüş, hisse senetleri ve ticaret eşyaları, nisabı oluşturmak için birbirleriyle tamamlanır. Hayvanların nisaplarında asıl olan, her cins hayvanın tek başına nisaba ulaşmasıdır. Hububatın birbirleriyle tamamlanıp tamamanlanmayacağı konusunda ayrıntılı açıklamalar vardır. "Meyvaya zekat farzdır," diyenlerin görüşlerine göre bu mallarda asıl o-lan, her cins meyvanın tek başına nisabı oluşturmasıdır, diye cevap verilir.[297]Zekatın farz olabilmesinin şartlarından bir bölümü, şeriatın diğer kaynaklarından çıkarılmıştır. Bu nedenle bizim genel giriş bölümünde zekatın farz o-labilmesi için takdim ettiğimiz şartlar, Sünnet-i Nebevi'nin yanında diğer kaynaklardan elde edilen şartların yekûnunu oluşturmuştur. [298]

Dersler Ve Öğütler

1. Devlet başkanının, zekatı zorla alması niyete gerek bırakmaz. Çünkü küçük ve akli özürlü gibi zekat verecek şahsın niyet etme imkanının yokluğu, bu farziyeti ortadan kaldırır. Bu fetva, Hanbeli mezhebinin fetvasıdır.
2. Bir kimse zekata niyet etmeden malının tümünü tasadduk etse, Hane-filerin dışında kalan tüm mezheplere göre bu, zekatın farziyetini ortadan kaldırmaz. Çünkü bu şahıs farza niyet etmemiştir.
Örneğin malının bir bölümünü tasadduk eden kimseden zekatın düşmeyeceği ve farza niyet etmeden yüz rekat namaz kılan bir kimsenin üzerinden farz namazın düşmeyeceği gibi...
3. Bütün mezheplerin ortak görüşüyle asli ihtiyaçlara yani elbiselere, ev eşyalarına, oturulan dairelere, evde kullanılan mobilyalara, binek hayvanlarına, kullanmak için alınan silaha, ehli olmasa bile ilmi kitaplara -ancak bu kitaplar ticaret amacıyla satın alınmış olmayacak- ve sanatkârların aletlerine çünkü bu tür aletler, asli ihtiyaçların temini için kullanılmaktadır ve asla art-mamaktadir, zekat düşmez- Çağımız ulemasından bazıları ticaret için olmayan otoları da binek hayvanlarına kıyas etmek suretiyle asli ihtiyaçlardan kabul etmişlerdir.
4. Vergi zekat yerine geçmez. Çünkü zekat Müslümana, Allah (c.c.)'a şükretmek ve ona yaklaşmak amacıyla farz kılınmış bir ibadettir. Halbuki vergi her türlü ibadet ve yakınlık amacından uzak, sırf mali bir yükümlülüktür, Bu sebeple zekatta niyet şarttır. Ancak vergide şart değildir. Yine zekat şer'an Ölçü belirlenmiş bir haktır. Oysa vergi öyle değildir. Çünkü verginin ölçüsü, devletin takdirine bırakılmıştır. Aynı şekilde zekat her zaman var olan bir haktır. Halbuki vergi ihtiyaç anında alınır. Üstelik zekatın verilmesi gereken yerler sekiz sınıftır. Oysa vergi, devletin genel harcamalarına katkı amacıyla alınır. Bir de zekatın ruhi, ahlaki, içtimai ve insanî bir takım hedefleri vardır. Ama verginin verilmesinde bu hedeflerin elde edilmesi diye bir amaç söz konusu değildir.

5. Maliki, Şafiî ve Hanbeliler şöyle demişlerdir: "Bir kimse üzerine zekat farz olur da, Ödeme imkanı olduğu halde ödemeden ölürse, Allah (c.c.)'a asi olarak ölmüş sayılır. Ve vasiyet etmemiş olsa bile, zekatını terikesirtden ödemek farzdır. Ölmesiyle zekat borcu üzerindent düşmez. Çünkü zekat, farz olan bir hak olduğundan vasiyet edilmesi de sahihtir." İmam!Ebu Hanife şöyle demiştir: "Her ne kadar kişi ölmesiyle günahı düşmese de zekat borcu düşer. An-, cak Ölmeden

zekatının ödenmesine dair vasiyet etmişse, o zaman zekat borcu terikenin üçte birinden çıkartılır. îmam Ebu Hanife yine şöyle demiştir: "Bir kimse, üzerinde, zekat, fitre, keffaret ya da adak borcu varken Ölürse, bu borç terekesinden tahsil edilmez. Ancak varisleri teberru amacıyla verirlerse tahsil edilir. Fakat vermemekte direnirlerse zorla tahsil edilmez. Ama Ölü vasiyet etmiş ise, o zaman bu borcu cebren tahsil etmek caiz olur ve rnalınm üçte birinden tahsil edilir." Ulemanın çoğunluğu ise şöyle demişlerdir: "Üzerine fitre vacip olan bir kimse, bu borcunu ödemeden ölürse, aynen zekat gibi terikesinden tahsil edilir." [299]

ZEKATI FARZ OLAN MALLAR, BU MALLARIN NİSAPLARI VE FARZ OLAN ZEKATIN MİKTARI

Zekatı Farz Olan Malların Çeşitleri

Beş çeşit mala zekat farzdı. Bunlar şunlardır: Nakitler (Altın, gümüş ve banknotlar) madenler, hazineler, ticaret eşyaları, ekinler, meyvalar ve hayvanlar. Şimdi bu beş malı teker teker ele alarak açıklayalım:

1-Nakitlerin Zekatı:

Fıkıhçılar ister döküm, ister baskı ve isterse kab türünden olsun nakillere zekatın farz olduğu konusunda ittifak halindedirler. Buna göre altının nisabı, yirmi miskaldir. Bu da ulemanın çoğunluğuna göre 23 / 25 = 91 grama eşittir. Gümüşün nisabı da ikiyüz dirhemdir. Bu da yine ulemanın çoğuna göre yaklaşık 642 grama eşittir.Şafiî mezhebi dışında kalan ulemanın çoğunluğuna göre nisabı tamamlamak için nakitlerden biri diğeriyle birleştirilir.Altın ve gümüşten zekat olarak verilmesi gereken miktar kırkta birdir. Yani % 2,5 dir. Bu miktar, altından altın, gümüşten de gümüş olarak verilir. Ancak mezhepler arası meşhur olan görüşe göre bu miktarın kıymetini ödemek de caizdir. Fakat Şafiî Mezhebine göre bu caiz değildir. Ulemanın icmaıyla bir mal, yirmi miskal değerinde değil de, ikiyüz dirheme de ulaşmıyorsa, nisap miktarı bulunmadığından bu mala zekat farz değildir.Hanefıler şöyle demişlerdir:"Gümüşü fazla olan külçe gümüş hükmünde, altını fazla olan da altın hükmündedir. Şayet karışımı fazlaysa, ticaret eşyası hükmünü alır. Bunun da nisap miktarına ulaşmış olması gerekir. Karışımı eşit olan altın ve gümüşlerin zekatı konusunda ise farklı görüşler vardır. Tercih edilen görüş ihtiyaten zekatın gerekliliğidir."Malikiler şöyle demişlerdir:"Esas olan, bu malların piyasada geçerli olmasıdır. Buna göre nisap ölçüsünü tamamlayan ve kendisinde karışım olan altın ve gümüşlere zekat vardır."Şafiî ve Hanbelüer şöyle demişlerdir: "Hası tam bir nisaba ulaşıncaya kadar karışımı bulunan altın ve gümüşlere zekat yoktur."Maliki mezhebine göre zînet eşyalarına ticaret için kullanıldıklarında zekat vardır. Bu durumda bu malların tartı değeri esas alınarak zekatı verilir, antika değeri değil.Şafiî mezhebine göre kendisine zekat farz olan zînet eşyası biriktirmek ve saklamak için kullanılan zînet ile kaplardır.Hanbeli mezhebine göre kendisine zekat farz olan zînet eşyası; ticaret için olan ve kadının takamayacağı ve kendisine haram olan zînet eşyasıdır.[300]

Hanefilere göre zînet için kullanılan altın ve gümüşlere zekat farzdır. Özetle, İslam ulemasının çoğunluğunun görüşüne göre kadının zînet amacıyla kullandığı normal ölçüdeki altın ve gümüşe zekat farz değildir. Hanefilere göre ister erkek için olsun, ister kadın için olsun zînet eşyalarına zekat farzdır. Bu eşyalar ister külçe şeklinde olsun, ister işlenmiş olsun farketmez. İster kap olsun, isterse başka bir şey olsun hüküm aynıdır. Çünkü altın ve gümüş, artabilen maldır. Çağımız uleması, hisse senetlerinin hükmünü araştırmış ve sonuçta bunlara da zekatın farz olduğuna karar vermiştir. Çünkü bu senetler ya devlet hazinesinden tahsil edilecek kuvvetli olacak mesabesindedirler veya alacak senetleri mesabe s indedirler ya da değerli bankadan tahsil edilecek havale mesabesindedirler.

2- Maden ve definelerin zekatı:

Fıkıhçılar maden ve definelerden ne kastedildiği kendilerine zekat farz olan madenlerin çeşitleri ve maden ile definelerden her birerlerine ne kadar zekat verileceği konularında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefilere göre maden ile define aynı şeyler olarak görülürken, çoğunluğa göre bunların ikisi de farklı şeylerdir. Maliki ve Şafiîlere göre maden, altın ve gümüş iken, Hanefilere göre ateşte eritilerek basılan her şeydir. Hanbelilere göre maden denilince ister katı olsun, ister sıvı olsun madenin bütün çeşitleri anlaşılır. Hanefi ve Malikilere göre madenlerde beşte bir, Şafiî ve Hanbelilere göre ise kırktabir zekat vardır. Definelerde ise bir ittifak beştebir zekat vardır. Yukarıdaki ihtilaf, ilmi açıklamalardan kaynaklanmıştır. Ulemanın çoğunluğuna göre madenlerde farz olan şey zekattır. Hanefilere göre ise zekat değil, ganimettir. Yine ulemanın çoğunluğuna göre definelerden verilmesi farz olan miktar, ganimet olarak toplumun hizmetleri için harcanması gerekirken, Şafiîlere göre bu miktar, zekat verilmesi gereken kimselere verilir. Bütün mezheplerin ortak görüşüyle madenlerde nisaba ulaşmış olması şart iken, bu şart Şafiî mezhebinin dışındaki mezheplere göre defineler;için söz konusu değildir.

Kendisine zekat farz olan maden, yer altından çıkartılan her şeydir. Bugün her bölgede bir insanın ehemmiyetine binaen define ve maden konularında yeterli fıkhi bilgiye sahip insanların olması, önemsenmesi gereken bir meseledir. Görüldüğü kadarıyla bu konuda fakirlerin menfaatlerine en yakın mezhep, Hanbeli mezhebidir. Dolayısıyla maden veya hazineyi yabancı veya kafir bir şirket çıkartınca, fakirlerin menfaatlerine en yakın olan, çıkartılanın ganimet

olarak değerlendirilip beşte birinin gereken yerlere verilmesi, geri kalan kısmında da ilgili şirket ile devlet arasında varılan anlaşma gereğinin yapılmasıdır.
Madenler çıkartıldığı ve nisaba ulaştığı zaman, zekat da farz olur. Dört mezhebin ortak görüşüyle üzerlerinden sene geçmesi gerekmez. Çünkü bunlarda meyva, ekin ve defineler gibi yer altı menfaatleri olduklarından, zekat hakkının tahakkuku için sene geçmesine ihtiyaç yoktur. Madenlere zekat verebilmek için iki şartın bulunması gerekir:
a. İşlendikten ya da ayrıldıktan sonra nisaba ya da nisap değerine ulaşmış olması,
b. Çıkartılan kimse üzerine zekatın farz olması.
3- Ticaret eşyalarının zekatı:
Fıkihçılar, ticaret eşyaları üzerine zekatın farz olabilmesi için bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartların üçü, bütün mezheplerin ortak görüşüdür.
Bu üç şart şunlardır:

a. Nisaba ulaşmış olması, b. Üzerinden sene geçmiş olması, c. Ticaret niyeti'nin olması.Hanefilere göre bir kimse kullanmak amacıyla bir şeyi satın aldıktan sonra ticarete niyet ederse, bu şeye zekat düşmez. Çünkü o şey, aslen alındığı niyete bağlıdır. Diğer bazı mezheplerin ileri sürdükleri ek şartlar ise dört ana başlıkta toplanır.

Bu şartlar şunlardır: a. Ticaret mallarına ahş-veriş yapmak suretiyle sahip olmak. Bu şart, Hanefi mezhebi dışında kalan ulemanın çoğunluğuna göredir. b. Malın kullanmak amacıyla satın alınmış olması. Bu şart, Şafiî, Hanefi ve Maliki mezheplerine göredir. c. Ticaret malının toplam sermayesi, sene içinde nisap miktarının altında olmaması. Bu şart, Şafiî mezhebine göredir. d) Zekat malının aslına tealluk etmemesi. Bu şart, Maliki mezhebine göredir. [301] Ticaret mallarının değerlerinin belirlenmesi ve verilmesi gereken miktarın tayini ise şu şekilde yapılır: Zekatın, malın satış değeri üzerinden verilmesi gerekir. Çünkü nisap miktarı, malın değeri üzerinden tesbit edilir. Dolayısıyla zekatı da bu değerden vermek gerekir. Ticaret mallarının zekatı, ulemanın ortak görüşüyle altın ve gümüş gibi malın değerinin kırkta biridir. İbni Munzir bu konuda der ki: "Ticaret amacıyla satın alman mallar üzerinden sene geçince, ulemanın icmaıyla zekata tabidir." Şafiî mezhebi dışında kalan ulemaya göre ticaret mallarının

zekatı, üzerinden sene geçince piyasa değeri üzerinden tesbit edilir, fakir için en iyisi hangisi ise ihtiyaten bu değer baz alınarak yani altın ve gümüş üzerinden verilir. Zekatı verilen malın alış fiyatı değil, satış fiyatı esas alınmalıdır. Ticaret mallarının zekatını vermenin cevazı konusunda fıkıhçıîar iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir.Nitekim Hanefiler şöyle demişlerdir: "Ticaret malının değeri ile kendisinin, vermek arasında muhayyerdir," derken diğer ulema; "Malm değerini vermek gerekir. Ticaret mallarının kendilerini zekat olarak vermek caiz değildir. Çünkü nisapta malm değeri muteberdir," demişlerdir." Bütün mezheplerin ortak görüşüyle sene içerisinde ticaret mallarının getirdiği kârlar, sermayeye katılır. Hanefi mezhebine göre hediye ve miras gibi ticaret yoluyla olmasa bile sene içerisinde elde edilen gelirler de sermayeye katılarak zekatı verilir. Ancak ulemanın büyük çoğunluğu Hanefilerin bu görüşüne katılmamışlardır. Ulemanın çoğunluğuna göre stokçu hiç satmasa bile her yıl malının zekatını verir. Malikiler bu konuda, ulemanın çoğunluğunun görüşünü almamışlardır. Onlara göre malm satışına başlamadıkça üzerine zekat yoktur. Stokçu; piyasa avcısıdır ve fiyatların yükselmesini takip eder, îmam Ebu Hanife'nin mudarebe [302]şirketinin zekatı konusundaki görüşü şöyledir:

"Mal sahibi ile çalışanların tümü, haklarına düşen ne ise onun zekatını verirler. Zekat vermek için şirketin ayrılmasını beklemezler,"

4- Ekin ve meyvaların zekatı:İmam Ebu Hanife'ye göre ekin ve meyvalerin zekatının şartları şunlardır:

a. Arazinin öşür arazisi olması. b. Mahsulün elde edilmiş olması. c. Araziden yetişen mahsulün, arazinin değerlenmesine, fazlalaşmasına ve kendisinden istifade edilen bir arazi olmasına yönelik bir amaçla elde edilmiş olması. Şafiîler de ekin ve meyvaların zekatı konusunda üç şart ileri sürmüşlerdir;

a. Araziden yetişen mahsulün azık ve yıllık ihtiyaç olarak yetiştirilen bir mahsul cinsinden olması ve insanlar tarafından yetiştirilmesi.b. Elde edilen mahsulün tam bir nisap ölçüsünde olması. Bu Ölçü beş vaşaktır. Yani 653 kg. dır.c. Elde edilen mahsulün, muayyen bir malikin mülkü olması. Sonuç itibariyle ekin ve meyvalarda farz olan zekat konusunda fıkıhçıların iki ayrı görüşleri vardır.Birincisi, İmam Ebu hanife'nin görüşüdür ki, o da şudur: "Az olsun, çok olsun araziden yetişen mahsulün zekatının verilmesi gerekir." İkincisi İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve fıkıhçıların çoğunluğunun görüşüdür ki, o da

şöyledir: "Nisab ölçüsüne ya da bu ölçüden fazlasına ulaştıktan sonra katık ve erzak olmaya elverişli olan ekin ve meyvaların dışındakilere zekat farz değildir." Şafiîler zekatın sadece katık olabilen ekin ve meyvalara farz olduğunu kararlaştırmışlardır. Ekin ve meyvalarda nisap vardır diyenlere göre nisabın başlama miktarı beş vaşaktır. Beş vaşak da 653 kg. ya da mısır ölçeğiyle 50 ölçektir. Hanefiler de içinde olmakla beraber ulemanın çoğunluğu bu ölçünün harman ayıklama ve diğer ekin ücretlerinin altında olması gerektiği konusunda ortak görüştedirler.Yine fıkıhçılar, onda bir zekatın, yağmur suyu ya da arazinin (etrafından çıkan herhangi bir su gibi sulaması ücretsiz olan araziler için farz olduğu konusunda da görüş birliği içerisindedirler. Tanker ve kova gibi ücretini vermek suretiyle sulanan arazilerde ise yirmide bir zekat vermek farzdır. Bu konuda ulema arasında görüş birliği vardır. Araziden ödenmesi gereken zekatın niteliğine gelince, Hanefilere göre mahsulün bir kısmı ya da bunun değeridir. Ulemanın çoğunluğuna göre ise mahsulün bir kısmıdır. Bundan başkasını vermek caiz değildir. İmam Ebu Hanife'ye göre ekin ve meyvalarda zekatın farz olma zamanı, ekinin çıkma zamanı, meyvamn da kendisini gösterme zamanıdır.

-Maliklere göre meyvaların yenilecek hale gelme zamanıdır. Şafiî ve Hanbelüere göre ise meyvaların olgunlaşmaya başlama zamanıdır. Çünkü meyvalar bu takdirde tam meyva halini alırlar.Yukarıda bahsedildiği şekilde zekatın farz oluşundan maksat, o sırada ödenmesi değildir. Aksine farziyet sebebinin tescilidir. İlim ehli arasında, hububat ve meyvaların dışında nisabı tamamlamak amacıyla bir cinsin öbür cinsle birleştirilmiyeceği konusunda görüş farklılığı yoktur. Meyvalarda da bir cins, diğeriyle birle sürümez. Yine meyvalar, hayvanlarla birle sürümez. Nisabı tamamlamak için benzer cinslerin birbirleriyle birleştirileceği konusunda ulema arasında görüş ayrılığı yoktur. Yine nisabı oluşturmak için ticaret mallarının paralarla, paraların ticaret mallarıyla birleştirileceği konusunda da ulema arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak İmam Şafiî, ticaret mallarının sadece bu mallar karşılığında satın alınabilen cinslerle birleştirilmesini caiz görmüştür. Çünkü ticaret mallarının hesabında bu esas göz önünde bulundurulur. Malikiler dışında buğdayın alasta[303] birleştireceği hususunda görüş ayrılığı yoktur.

İslam uleması, hububatın birbiriyle, altın ve gümüşün birbiriyle birleştirilip birle sürümeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Özetle, Maliki

mezhebine göre buğdayla arpa birleştirilir. Şafiî mezhebine göre ve Hanbeli mezhebinde tercih edilen görüşe göre birleşürilmezler. Vakfedilmiş meyvalar konusunda fıkıhçılann iki ayrı görüşleri vardır; Bir görüşe göre zekat farzdır, diğerlerine göre ise farz değildir. Kiraya verilmiş arazinin zekatına gelince, bu konuda Ebu Hanife'nin görüşü şöyledir: "Bu arazinin zekatı, kiraya verene aittir. Çünkü arazinin gelir hakkı onundur. Dolayısıyla bu arazi, gelir karşılığı verilmiş haraç gibidir." Ulemanın çoğunluğunun görüşü ise şöyledir: "Bir insan bir arazi kiralar da onu eker yahut bir araziyi karşılıksız emanet olarak alır da onu eker veya meyvahk yaparsa, bu araziye zekat vermek farz olur. Ancak buradaki ondabir, kiracıya veya istifade edene aittir, mal sahibine değil. Çünkü ondabir ekine farzdır. Arazi iki çeşittir.

1, Öşür arazisi: kendisine ibadet amacıyla onda bir zekat farz olan araziler. 2. Haraç arazisi:Ulemanın çoğunluğuna göre haraç arazisi de üç çeşittir:a. Zorla fethedilip arazisi, gaziler arasında taksim edilmemiş

olan araziler. b. Müslümanlardan korktuları için kaçıp ahalisi tarafından terk edilmiş olan araziler. c. Halife tarafından tayın edilmiş belli bir miktar karşılığı arazilerini kendilerine barış yoluyla bıraktığımız küfür arazileri, öşür arazisi üzerine haraç tayin edilmemiş olan arazilerdir. Haraç iki çeşittir: 1. Vazife (görev) haracı. Sahibi çalıştırsın çalıştırmasın arazi için belirlenmiş olan miktardır. 2. Mukaseme (mahsule bağlı) haracı. Ekini mahsulüne göre belirlenmiş olan miktardır. Ulemanın ortak görüşüyle haraç arazisi, gayri müslimin mülkiyetine geçtiği zaman yine haraç vermesi gerekir, öşür değil. Aynı şekilde öşür arazisi de bir Müslümamn mülkiyetine geçtiği zaman yine öşür (ondabir) vermesi gerekir. Haraç arazisinin zekatı hakkında İmam Ebu Hanife şöyle demiştir: "Şayet bir arazi haraç arazisi ise, bu arazinin zekatı daima haraçtır. Bu araziye öşür vermek gerekmez. Bundan dolayı bir yer hem öşür hem de haraç arazisi olmaz." Diğer üç imam ise şöyle demişlerdir: "Haraç arazisine bir Müslüman sahip olduğu zaman, çıkan mahsulde hem öşür hem de haraç vermek farz olur."

5- Hayvanların zekatı:Hayvanlara zekat vermenin farz olduğu, Sünnet-i Nebeviyye'nin sahih ya da hasen hadisleriyle sabittir. Hayvanlara zekat vermenin farz olduğu konusunda ulemanın da icmaı vardır. Bazılarında görüş ayrılığı

olmakla beraber, hayvanlara zekat vermenin farz olabilmesi için fıkıhçilar dört şart ileri sürmüşlerdir.
Bu şartlar şunlardır: 1. Deve, inek ve koyundan oluşan hayvanların vahşi değil, ehil olmaları gerekir. 2. Şer'i nisaba ulaşmış olmaları lazımdır. 3.Nisaba malik olduktan sonra üzerlerinden sene geçmiş olmaları gerekmektedir.4.Senenin çoğunu yemle değil, otlayarak geçirmiş olmaları ve ekin ya da diğer işler için işçi olarak çahştınlmamaları lazımdır. İşçi olarak çahştınlmamaları şartı, Malikler dışında kalan ulemanın çoğunluğuna göredir. Ulemanın icmaıyla hayvanların zekatı şu şekildedir:Beş devede bir koyun. On devede iki koyun. Onbeş devede üç koyun. Yirmi devede dört koyun. Yine ulemanın icmaıyla develer yirmibeşe ulaşınca, otuzeşe kadar; bir bintu-mehad (bir yaşını bitirmiş ikinci yaşına girmiş dişi deve) verilir. Otuzaltıdan kırkbeşe kadar; bir adet bintu-lebun (iki yaşını doldurmuş üç yaşına girmiş dişi deve) verilir. Kırkaltmdan altmışa kadar; bir adet hıkka (üç yaşını doldurmuş, dördüncü yaşma girmiş dişi deve) verilir. Altmışbirden yetmişbeşe kadar; bifı;adet cezea (dört yaşını bitirmiş, beşinci yaşına girmiş dişi deve) verilir. Yetmiş altıdan doksana kadar; iki adet bintu-lebun, Doksanbirden yüzyirmiye kadar iki hikka. Yüzyirmibirden yüzyirmi dokuza kadar; ulemanın çoğunluğuna göre üç bintu-lebun, Hanefilere göre iki adet hikka, bir adet koyun verilir. Çünkü Ha-nefilere göre develer, yüzyirmiyi aşmca nisap yeniden başlar. Mal sahibinin isterse vermesi gereken cinsin üleşini vermesini caiz olduğu konusunda fıkıhçılar görüş birliği içindedirler. Çünkü mal sahibi bu durumda vermesi gereken malı fazlasıyla vermiştir. Yine fıkıhçıların ortak görüşüyle sığırlar da mandalar gibidir. Zekat nisabı otuzdan başlar. Buna göre otuzdan otuzdokuza kadar; bir tebi veya tebia verilir. Ulemanın çoğunluğuna göre tebi ve tebia bir yaşını bitirmiş, ikinci yaşma girmiş olan tosun ve danadır. Kırktan ellidokuza kadar; bir adet musinne verilir. Ulemanın çoğunluğuna göre musinne, iki yaşını bitirmiş, üçüncül yaşma girmiş olan hayvandır. Bundan sonra altımıştan başlamak suretiyle her otuz adetle bir tebİ ve kırk adette bir musinne verilir. Bu şekilde her on sayıda bir tebi ve musinne olmak üzere verilmesi gereken hayvan da değişir. Koyunların zekatına gelince; koyunlar senenin çoğunu otlayarak geçirmek şartıyla kırk adedin altında olursa

fıkıhçıların ortak görüşü ile nisabı tamamlamadıklarından zekata tabi değildirler. Ulemanın çoğunluğuna göre yemle beslenen ve işçi olarak kullanılan hayvanlar zekata tabi değildirler. Çünkü bu durumda hayvanlar, asli ihtiyaçlardandır. Malikiler zekatın farz olması konusunda yemle beslenen hayvanla, otlayarak beslenen hayvanı eşit tutmuşlardır. Zekatın farziyeti ve ödenme şekli noktasında koyunla keçinin birbirinden farksız olduğu konusunda ulema arasında görüş ayrılığı yoktur. Koyunlardan zekat alırken, orta dereceli olanı alınır ki, bu da ulemanın çoğunluğuna göre bir yaşını dolduran hayvandır.
Şafiiler, keçide iki yaşını doldurmuş olmasının şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. İki nisap arasındaki koyunlarda zekat olmadığı ve bunlarda zekat affi olduğu konusunda ulema aynı görüştedir. Hanefilere göre hayvanların karmalığı yani bir başkasıyla ortaklığı, zekatın farziyetine hiç bir şekilde tesir etmez. Ulemanın çoğunluğuna göre hayvanların karma oluşları zekatı da etkiler. Şöyle ki, iki ortak bir mal sahibi kadar zekat verir. Hanbelilere göre ise hayvanlar dışındaki ortaklık, zekatı hiçbir şekilde etkilemez. Yani altın, gümüş, hububat ve meyve alanındaki ortaklık, zekatı etkilemez. Şafiî mezhebi'nin en son görüşüne göre hayvanlardaki karmalık, zekatı etkiler. Bir tek şahsın malında zekat nasıl farz ise, aynı şekilde şirket malına da zekat farzdır. Bu görüşte olanlara göre aşağıdaki şartların oluşması halinde şirket malına da zekat farz olur. a. Ortakların zekatın farziyetine ehil olmaları. b. Katılan malın nisap miktarına ulaşmış olması. c. Üzerinden tam bir yılın geçmiş olması. d. Ortakların sermayelerinin birbirlerinden ayrılmaz olması. Dört mezhebin ortak görüşüyle yavru hayvanlar, üzerlerinden sene geçmesi konusunda analarına tabidir. Buna göre asıl nisabın senesi henüz dolmadan doğan ve annesinden tamamen ayrılmış olan her hayvan, asıl nisabın senesini dolduruşundan sonra onlarla birlikte zekata tabidir. İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre yavru hayvanların yanlarında bir adet bile olsa büyük hayvan olmadan zekata tabi olmazlar. Ancak diğer imamlar bu konuda bu iki imama muhalefet ederek yavru hayvanların diğerleriyle birlikte sayılmalarını sebep göstererek bunlara da zekatı farz kılmışlardır.[304]

NİSAP MİKTARI HAKKINDAKİ RİVAYETLER

3506-Muslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Beş ukiyyenin, beş deve ve beş vasakm altındaki (mallar)da zekat yoktur." Diğer bir rivayete göre ise Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Hurma ve hububatta beş vasakın altmdakilerde zekat yoktur." Bu rivayet sadece bu kadardır. [305]Yine diğer bir rivayette Resulullah (a.s) şu şekilde buyurmuştur: "Hububat ve hurmalar beş vasaka ulaşıncaya kadar zekata tabi değillerdir. Yine beş deve ve beş akiyyenin altındaki mallarda da zekat yoktur."[306]

Yine bir başka rivayet de bir önceki rivayetin aynısıdır. Ancak bu riya-, yette "hurma" yerine, "meyva" kelimesi kullanılmıştır. [307] [308] Buhari'nüı Abdullah bin Abdurrahman bin Ebu Sasa'a (r.a)'nın, Ebu Said el Hudri (r.a) yoluyla rivayeti İse şu şekildedir:"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Beş vasakm altındaki hurmalarda, beş ukiyyenin altındaki sikkelerde ve beş zevdin altındaki develerde zekat yoktur." [309]Hamidi şöyle demiştir: "Buhari kitabında bu hadisi İbni Ömer (r.a)'in şu hadisinden sonra işlemiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:"Yağmur ve gözelerin sulamış olduğu mahsullerde ya da yağmur mahsullerinde onda biri kişisel, gayretle sulanan mahsullerde ise yirmide bir zekat vardır." [310] Ebu Davud'un rivayeti de şu şekildedir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Beş vasakm altında olan mahsullerde zekat yoktur."Bir vaşak,- altmış mahtumdur. [311] Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir"Beş vasakm altında kalan tanelerde zekat yoktur." [312]Yine Nesai'nin diğer bir rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Buğday ve hurma beş vasaka ulaşıncaya kadar, gümüş beş ukiyyeye ulaşıncaya kadar, develer beş zevde ulaşıncaya kadar zekata tabi değillerdir."[313]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadis, gümüş, mahsul, deve ve meyvalardaki zekat nisabının ölçüsünü tayin etmiştir. Bütün hadisler bu yönde yoğunlaştığından fıkıhçüar gümüş, deve, mahsul ve meyvalardaki zekatın nisabını belirleme noktasında bu hadisi delil kabul etmişlerdir.İmam Ebu Hanife ise gerek bu hadisler ahad olduğundan gerekse Kur-'an'da zekatın farziyetiyle ilgili olarak varid olan nassın, yerküreden çıkan mahsulün tümünü kapsayacak nitelikte olduğundan bu hadisleri delil kabul etmemiştir. Allah Teala'nın: "Harman zamanı onun hakkını verin"[314] emrinin gereği bu doğrultudadır. Nitekim bu emir, Allah Teala'nın şu sözünün hemen ardından varid olmuştur:

"Çardaklı ve çardaksız bağları yaratan O'dur."[315] İmam Ebu Hanife'ye göre bu ayet, bağ amacıyla yerküreden çıkartılan her mahsulde zekatın farz olduğunu ifade etmektedir. Diğer imamlar ise bu ayetin umumiliğini, çıkan mahsule zekat vermenin mendup olduğu şeklinde değerlendirilip zekatın farz olabilmesi için şartlarıyla birlikte beş vaşak olan nisabı tamamlaması gerekir, görüşündedir. Ekin ve meyvaların ne kadarına zekat farzdır, ne kadarına farz değildir? Bu ölçüde de imamlar ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir.

3507-MüsÜm, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Beş ukiyyenin altında olan gümüşte, beş zevdin altında olan devlerde ve beş vesakm altında olan hurmalarda zekat yoktur."[316]

ZEKAT MİKTARI HAKKINDA ORTAK HADİSLER

3508-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'in oğlu Salim (rh)'den, o da babasmdan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) zekatların miktarını belirten bir kitap yazmıştı. Memurlarına göndermeden vefat etti. Resulullah (a.s) onu kılıcıyla birlikte asmıştı. Hz. Ebu Bekir (r.a) ölünceye kadar onunla amel etti. Sonra Hz. Ömer (r.a) de ölünceye kadar onunla amel etti. Bu kitapta şunlar yazılıydı: "Beş devenin zekatı, bir koyundur.' On devenin zekatı, iki koyundur. Onbeş devenin zekatı, üç koyundur. Yirmi devenin zekatı, dört koyundur. Yirmibeşe ulaştığında, otuzbeşe kadar zekatı, bir bintu mehazdır. (Yani bir dişi devedir.) Otuzaltıya ulaştığında, kırkbeşe kadar zekatı, bir ibni lebundur. (Yani bir erkek devedir.) Kırkaltıya ulaştığında, altmışa kadar zekat, bir hıkkadır. Altmışbire ulaştığında, yetmiş beşe kadar zekat, bir cezaadır, Yetmişaltıya ulaştığında, doksana kadar zekatı iki ibneni lebundur. Doksanbire ulaştığında, yüzyirmiye kadar zekatı, iki hıkkadır. Deve yüzyirmiden fazla ise zekat, her elliye bir hikka, her kırka bir ibne-tu lebundur. Koyuna gelince, kırka ulaşınca, yüzyirmi koyuna kadar zekatı, bir koyundur. Yüzyirmibire ulaşınca, iki yüz koyuna kadar zekat, iki koyundur. İkiyüzbire ulaşınca, üçyüze kadar zekatı, üç koyundur. Koyunlar üçyüzü aştığında her yüz koyuna bir koyun zekat düşer. Sonra yüze ulaşana kadar olan küsurata zekat yoktur. Zekat konusunda birleşik olanlar ayrılmaz. Ayrı olanlar da birleştirilmez.[317] İki ortağın malından alman zekatta, her ikisi de eşit olarak birbirlerine müracaat ederler. Zekat olarak çok yaşlı ve ayıplı olan hayvan alınmaz." Ebu Davud şöyle demişin "Zuhri der ki: "Zekatı almak üzere memur geldiği vakit koyunlar üç sınıfa ayrılır. Üçte biri kötü, üçtebiri iyi, üçtebiri de ortahalli. Zekat memuru zekat payını ortahalli olan kısmından alır." Zuhri sığırdan bahsetmemiştir. Diğer bir rivayette de aynı senet ve aynı mana yer almıştır. Ancgfc bu rivayette şu değişiklik vardır: "Bintu mehaz yoksa erkek bir ibni lebun zekat vardır."[318] Ebu Davud'un sözü bu şekildedir. Ancak Ebu Davud Zuhri'nin sözünden bahsetmemiştir. Yukarıdaki hadisi Ebu Davud ile Tirmizi almışlardır. Fakat Tirmizi ikinci rivayetten bahsetmemiştir. Tirmizi şöyle demiştir:

"Bu hadisi Zuhri yoluyla Salim'den bir çok ravi rivayet etmiştir. Ancak bu raviler arasında bu hadisi sadece Sufyan bin Hüseyin Resulullah (a.s)'a dayandırmıştır." [319]

Ebu Davud'un Zuhri yoluyla diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Bu, Resulullah (a.s)'ın zekat hakkında yazmış olduğu kitabın bir nüshasıdır. Bu nüshayı bana Abdullah bin Ömer (r.a)'in oğlu Salim okudu. Ben de onu olduğu gibi ezberledim. Yine bu nüsha Ömer bin Abdulaziz'in Abdullah bin Ömler (r.a)'in oğullan Abdullah ve Salim'den elde ettiği nüshadır." Zuhri sonra bu hadisi okudu ve şöyle devam etti: "Develer yüzyirmibire ulaşınca, yüzyirmidokuza kadar bunlarda üç bintü lebun zekat vardır. Yüzotuza ulaşınca, yüzotuzdokuza kadar bunlarda iki bintu lebun, bir, hikka zekat vardır. Yüzkırka ulaşınca, yüzkırkdokuza kadar bunlarda iki hikka, b bun zekat vardır. Yüzelliye ulaşınca, yüzellidokuza kadar üç hikka zekat vardır. Yüzatmışa ulaşınca, yüzaltmışdokuza kadar dört bintu lebun zekat vardır. Yüzyetmişe ulaşınca, yüzyetmişdokuza kadar üç bintu iebun, bir hikka zekat vardır. Yüzseksene ulaşınca, yüzseksendokuza kadar iki hikka, iki bintu lebun zekat vardır. Develer yüzdoksana ulaşınca, yüzdoksandokuza kadar üç hikka, bir ibne-tu lebun zekat vardır. Develer ikiyüze ulaşınca, dört hikka ya da beş bintu lebun zekat vardır. Bu ikisinden hangileri bulunursa o alınır. Senenin çoğunu oUayarak geçiren koyuna gelince..." Zühri, bundan itibaren Sufyan bin Huseyn'in hadisinin aynısını zikretmiştir. Yani birinci rivayeti aktarmıştır. Bu rivayette de şu cümleler yer almaktadır. "Zekatta çok yaşlı, ayıp ve kusurlu olan ve koyunun tekesi zekat olarak alınmaz. Ancak zekat memuru dilerse bunları da alabilir."

3509-Ebu Davud, Haris el-Aver (r.h.)'den, o da Hz. Ali (ra)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Zuheyr şöyle demiştir. -Zuheyr Hz. Muhaviye'nin oğlu olur- öyle zannediyorum ki, Resulullah (a.s) olacak, şöyle buyurdu;
"Her kırk dirhemde bir dirhem olmak üzere kırktabir zekat getirin, ikiyüz dirhemi tamamlayıncaya kadar üzerinize zekat yoktur. İkiyüz dirhemde beş dirhem zekat vardır. Bundan fazlası da bana göre hesaplanır.
Koyunlara gelince, her kırk koyunda bir koyun zekat vardır. Sadece otuz-dokuz tane koyun varsa bunlar üzerine zekat yoktur..."Ravi, koyunların zekatıyla ilgili

ayrıntıları Zuhri'nin hadisinde olduğu gibi işlemiştir Ebu Davud'un sözleri bundan ibarettir. Zuhri'nin hadisini, Salim, babası Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir. Bundan sonra Ebu Davud şöyle devam etmiştir: "Sığırlara gelince, otuzdabir tebi, kırktabir musinne zekat vardır. Çalıştırılan hayvanlarda zekat yoktur. Develerde ise..." i

Ebu Davud develerin zekatını Zuhri'nin işlediği şekilde işlemiştir.j Yani Salim'in hadisinde olduğu gibi.

Ebu Davud şöyle devam etmiştir:"Yirmibeş devede beş koyun zekat vardır. Develer yirmialtıya ulaşınca, bunlarda bir adet bintu mehas zekat vardır. Eğer bintu mehas yoksa, o zaman bir adet erkek ibni lebun zekat vardır. Bu durum, develer Öftüzbeşe ulaşıncaya kadar devam eder. Develer otuzaltıya ulaşınca, kırkbeşe kadar bir adet bintu lebıi vardır. Develer kırkaltıya ulaşınca, altmışa kadar bir adet erkek devemi zekat dölleyeceği hikka zekat vardır." Ebu Davud bundan sonra Zuhri'nin hadisinin bir benzerini devam ettirmiştir. Ebu Davud daha sonra şöyle devam etmiştir: "Develer doksanbire ulaşınca, yüzyirmiye kadar döllenmeye hazırlanmış iki hikka zekat vardır. Develer yüzyirmiyi aşınca, her elli devede bir hikka zekat vardır. Zekat korkusuyla birleşik olan develer ayrılmaz, ayrı olan develer de birleşti-rilmez. Zekatta yaşlı, kusurlu ve teke zekat olarak alınmaz. Ancak zekat memuru dilerse bunları da alabilir. Bitkilere gelince, nehir ve yağmur suyu ile sulanan bağlarda ondabir, kova ile sulanan bağlarda da yirmide bir zekat vardır." Ebu Davud şöyle demiştir: "Asım ve Haris'in hadislerinde şu ifade yer almıştır: "Zekat her sene alınır." Zuheyr şöyle der: "Öyle zannediyorum ki, bu ifadenin içerisinde "bir defa" ilavesi de yer almıştır." Yine Ebu Davud şöyle demiştir: "Asım'm hadisinde şu cümlelere de yer verilmiştir: "Develer arasında bintu mehas ve ibnu lebun bulunuyorsa, on dirhem ya da iki koyun zekat alınır." Ebu Davud'un Haris vasıtasıyla Hz. Ali (r.a)'den, onun da Hz. Peygamber (a.s)'den yukarıdaki hadisin iki cümleleriyle beraber diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "İkiyüz dirhemin olur da üzerinden sene geçerse, bunda beş dirhem zekat vardır. Altının yirmi dinarın oluncaya kadar üzerinde zekat yoktur. Yirmi dinarın olur da üzerinden sene geçerse, bunda yarım dinar zekat vardır. Bundan fazlası da bu ölçüye göre hesaplanır. - Haris der ki: "Buna göre hesaplanır" cümlesi, Hz. Ali (r.a)'ye mi aittir, yoksa

Resulullah (a.s)'a mı aittir bilmiyorum. -Üzerinden sene geçmeden hiç bir mala zekat düşmez."[320]

Bir Açıklama

Yukarıdaki rivayetlerin kimilerinde farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların bir kısmı, ravinin yanlış kavramasmdan, bir kısmı da hadisi manen rivayet etmesinden kaynaklanmaktadır. Bazen de ravi manayı tutturmadığından, mevcut değişiklik meydana gelmektedir. Bu yüzden konuyu hadisçilerin incelemesinden sonra fıkıhçılarm da incelemesi gerekir. Örneğin yukarıdaki hadiste yirmibeş devede beş koyun zekat olduğu belirtilmektedir. Oysa birbirini destekleyen bir çok hadiste, yirmibeş devede bir adet bintu mehas zekat olduğu belirtilmiştir. Fıkıhçılar da bu hükmü önemsemişlerdir.

3510-Taberani, Amr bin Hazm (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Yemen halkına içinde farz, sünnet ve diyetlerin yer aldığı bir mektup yazdı. Mektubu Amr bin Hazm ile gönderdi ve Yemen halkına okudu. Mektubun metni şöyle idi: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... Peygamber Muhammed (a.s)'den, Şurah bil bin Abdi Külâl'e, Haris bin Abdilkülâl'e: -Bunlar: Zuruayn, Meğafir ve Hemadan kabilelerinin reisleri olurlar.- İmdi... Elçimiz döndü. Ganimetlerden Allah'ın beşte birini ve Allah'ın müminler üzerine gayrimenkullerde farz kıldığı ondabıri verdiniz. Yağmurla sulanan veya kendiliğinden çorak olan, ya da yağmur suyu ile başbaşa olan arazilerin mahsulü beş okkaya ulaşınca bunda ondabir zekat vardır. Senenin çoğunu otlayarak geçiren her beş devede de yirmidörde ulaşana kadar bir koyun zekat vardır. Yirmidörtte bir adet bintü mehas zekat vardır. Bintu mehas yoksa otuz-beşe kadar erkek bir ibni lebun verilir. Otuzaltıya ulaşınca, kırkbeşe kadar bir adet bintu lebun zekat vardır. Kırk altıdan altmışa kadar, bir adet döllenmeye hazır hikka zekat vardır. Altmışbirden yetmişbeşe kadar bir adet ceza'a zekat vardır. Yetmişaltıdan doksana kadar iki adet bintu lebun zekat vardır. Doksanbirden yüzyirmiye kadar, döllenmeye hazır iki adet hikka zekat vardır. Yüzyirmiden sonra her kırktabir bintu lebun, her

ellide bir adet döllenmeye hazır hikka verilir. Senenin çoğunu otlayarak geçiren her otuz sığırda bir ceza ya da coca'a, her kırk sığırda bir sığır zekat vardır. Yine senenin çoğunu otlayarak geçiren her kırk koyunda, yüzyirmiye ulaşıncaya kadar bir koyun zekat vardır. Yüzyirmibirden ikiyüze kadar, iki koyun zekatı vardır. İkiyüzyirmibirden üçyüze kadar, üç koyun zekatı vardır. Bundan sonra her yüz koyunda bir koyun zekat vardır. Zekatta işe ya-ramıyacak derecede yaşlı, beceriksiz ve kusurlu olan hayvanlar alınmaz. Yine koyundan teke olanı da alınmaz. Zekat korkusu ile ayrı olanlar birleştirümez. Birleşik olanlar ayrılmaz. İki ortaktan alınan zekatta ortaklar birbirlerine eşit bir seviyede müracaat ederler. Her beş ukiyye gümüşten beş dirhem zekat vardır. Bundan fazla olanda ise her kırk dirhemde bir dirhem zekat vardır.Beş ukiyyenin altında olan gümüşte zekat yoktur. Yine her kırk dinarda bir dinar zekat vardır. Zekat, Muhammed (a.s)'in ailesine ve ehli beytine helal değildir. Zekat sadece (üzerlerine farz olanların) nefislerini paklayan temizlik aracıdır ve müminlerin fakir olanlarının ve Allah yolunda (cihad edenlerin) hakkıdır. Köleye, tarlaya Öşrü verilen tarlanın çalışan hayvanlarına, Müslümanın kölesine ve atma zekat düşmez." Mektubun içerisinde bir de şunlar yer alıyordu: "Allah katında büyük günahların başında gelenleri: Allah'a şirk koşmak, haksız yere Müslüman bir cana kıymak, Allah yolunda savaştan kaçmak, ana babaya asi olmak, iffetli bir kadına iftira etmek, sihir öğrenmek, faiz yemek ve yetim malı yemektir. Umre küçük hacdır. Kur'an'a ancak abdestli olan dokunsun. Mehri vermeden boşamak yoktur. Satın almadan azat etmek de yoktur. Sizden biriniz önü açık tek elbise içerisinde namaz kılmasın. Yine sizden biriniz saçını örgü yaptığı halde namaz kılmasın."

---

[1] Hanefi mezhebine göre sadaka-yı fıtır vacip değildir. Müellif merhum Said Havva . Şafii mezhebine mensup olduğundan, sadaka-yı fıtrin vacip olduğunu belirtmiştir.
(Çeviren

[2] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/11-12

[3] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/13

[4] Tirmizi (41574) 37-Kitabu'z-Zühd, 33-Allah'a tevekkül hakkında bir bab. Hasen garip bir hadistir

[5]
Ahmed bin Hanbel (1/62) Tirmizi (5/571 £72) 37-Kitabu'z-Zühd, 30-Konuya ilişkin bir bab. Hasen bir hadistir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/15-16
[6]
Buhari (U/271) 81 -Kitabu'r-Rikak, 15-Gerçek zenginliğin gönül zenginliği olduğu babı. Müslim (2/726) 12-Kitabu'z-Zekat, 40-Mal çokluğu zenginlik değildir babı. Tirmizi (4/586) 37-Kitabu'z-Zühd, 40-Gerçek zenginliğin gönül zenginliği olduğuna dair gelenler babı.
[7]
Buharı, aynı yer.
[8]
Buharı (81202) 65-Kitabu't-Tefsir, 48-"İnsanlardan ısrarla istemezler," ayeti babı.
[9]
Bakara Sûresi: 273
[10]
Buhari (3/341) 24-Kitabu'z-Zekat, 53-Allah Teala'nın; "İnsanlardan ısrarla istemezler..." ayeti babı
[11]
Müslim (2/730) 12-Kitabu'z-Zekat, 43-Dilenmek ve tok gözlülük babı. Tirmiz, (4/575,576) 37-Kitabu'z-Zühd, 35-Dilenmemek ve dilenmekte direnmek hakkındc gelenler babı. Tirmizi; "Basen sahih bir hadistir," demiştir.
[12]
Müslim (4/2275) 53-Kitabu'z-Zühd ve'r-Rakaik
[13]
Müslim, aynı yer.
[14]
Ruzin, Müsned'inde rivayet etmiştir
[15]
Ruzin^ Müsned'inde rivayet etmiştir
[16]
Buhari (U/322) 81-Kitabu'r-Rikak, 30-Kendinden daha aşağıda olan kimseyi baksınbabı.
baktığında hemen kendisinden daha aşağıda olan birisine baksın."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/16-18
[17]
Ahmed bin Hanbel (41226) Keşfu'l-Estar (1/433) Veren el hakkında bir bab. Tabi rani, Kebir (17/166,167) Mecmau'z-Zevaid (3/97, 98) Heysemi; "Hadisi, Ahmet Bezzar ve Evsat'la Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ahmed'in ravileri sikadır demiştir.
[18]
Ahmed bin Hanbel (41137,11446, 3/473) İbni Huzeyme (4196) Sadaka verenin sadaka alana üstünlüğü babı. Ebu Davud (21123) Kitabu'z-Zekat, Tokgözlülük hakkında bir bab
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/18-20
[19]
Muvatta (211001) 58-Kitabu's-Sadaka, 3-Zekattan haram olanlar babı.
[20]
Muvatta (21997) 58-Kitabu's-Sadaka, 2-Dilencilikten kaçınmak hakkında gelenler babı. Buharı (31335) 24-Kitabu'z-Zekat, 50-Dilencilikten kaçınmak babı. Müslim (21729) 12-Kitabu'z-Zekat, 42-Kanaatkârlık ve sabretmenin üstünlüğü babı. Ebu Davud (2/121,122) Kitabu'z-Zekat, 28-Kanaatkârhk hakkında bir bab. Tirmizi (4/373,374) 28-Kitabu'l-Birri ve's-sıle, 77-Sabtr hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir. Neseai (5/95,96) 23-Kitabu'z-Zekat, 85-dilencilikten çekinmek babı.
[21]
Kesfu'l-Estar (1/432) Kitabu'z-Zekat, İnsanlardan istememek babı. Taberani, Kebir (11/444) Mecmau'z-Zevaid (3193) Heysemİ; "Hadisi, Bezzar'la Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır. Sahihtir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/20-

21

[22]

Ahmed bin Hanbel (5/5) Mecmau'z-Zevaid (3199) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri sikadır. Senedi hasendİr," demiştir.

[23]

Buhari (61217) 57-Kitabu fardı'l-Humus, 7-"Beşte biri Allah'a ve Rasulüne aittir," ayeti babı.
Tirmizi (4/587) 37-Kitabu'z-Zühd, 41-Mal almak hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/22

[24]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/23

[25]

Müslim, aynı yer.

[26]

Buhari (3/338) 24-Kİtabuz-Zekat, 52-Insanlatdan çokça isteyen kimse babı. Müslim (2/720) 12-Kiîabu'z-Zekat, 35-Dilenmenin insanlara haram oluşu
babı.

[27]

Ebu Davud (2/119) Kitabu'z-Zekat, 25-Bir tek adama zekattan ne kadar verilir babı. Nesai (5/100) 23-Kitabu'z-Zekat, 92-Kişinin iktidar sahibinden istemesi babı. Tirmizi (3/65) 5-Kitabu'z Zekat, 38-Dilenciliği yasaklamaya dair gelenler babı. Tirmizi; "Hasen, sahih bir hadistir," demiştir

[28]

Nesai (5/94,95) 23-Kitabu'z-Zekat, 83-Dilenmek. Hasen ligayrihi bir hadistir.

[29]

Buhari (3/335) 24-Kitabu'z-Zekat, 50-İstemekten çekinmek babı.

[30]

Buhari, aynı yer. Muvatta (21998,999) 58-Kitabu's-Sadaka, 2-Dilenmekten kaçınmak hakkında gelenler babı. Nesai (5/96) 23-Khabu-z-Zekat, 53-Allah Teala'nın; "İnsanlardan ısrarla istemezler," ayeti babı.

[31]

Buhari (3/341) 24-Kitabu'z-Zekat, 53-Allah Teala'nın; "İnsanlardan ısrarla istemezler," [ayeti babı

[32]

Buhari (4/303,304) 34-Kitabu'l-Büyu, Î5-Kisinin el emeğiyle kazanması ve çalışması. Müslim (21721) 12-Kitabu'z-Zekat, 35-Dilenmenin insanlara haram olusu babı. Nesai (5/93) 23-Kitabu'z-Zekat, 83-Dilenmek babı.

[33]

Ebu Davud (2/121) Kitabu'z-Zekat, 27-Dilenmenin haram oluşu babı.

[34]

Nesai (5/96) 23-Kitabu'z-Zekat, 86-İnsanlardan hiç bir şey istemeyen kimsenin üstünlüğü babı. Sahifı bir hadistir

[35]

îbni Mace (1/588) 8-Kitabu'z-Zekat, 25-Dilenmenin haram oluşu babı. Sahih bir hadistir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/25-28

[36]

Buhari (3/335) 24~Kitabu'z-Zekat, 50~Dilenmekten sakınmak babı. Müslim (2/717) 12~Kitabu'z-Zekat, 32-Veren elin alan elden daha hayırlı olduğuhun açıklanması babı. Tirmizi (4/641,642) 38-Kitabu Sıfeti'l-Kıyame, 29-Bir bab. Tir-mizi der ki: "Hadis sahihtir."

[37]

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/2830

[38]

Mütelemmiş'in Sahifesi: Mütelemmiş, Şair Abdülmesih bin Cerir'dir. O ve Şair Tarfe bin Abd; Kral Amr bin Münzir'in yanında gitmiş ve bir süre kalmışlardı. Amr, bir meseleden dolayı bunlardan intikam almak istedi. Hacer'deki, Umman-'daki veya Bahreyn'deki valisine hitaben bu ikisi için birer mektup yazdı.

Valiye bunları idam etmesini emrediyordu. Kendilerine ise: "Sizin İçin ferman yazdım," dedi. Hire'ye geçtiler. Mütelemmiş, mektubunu bir çocuğa verip okuttu. Bir de ne görsün? Kral, valisine kendisini idam etmesini emretmiyor mu? Mektubu suya atıverdi. Sonra gidip Tarfe'ye; "Benim gibi yap. Senin mektubun da benimkinin aynısı," dedi, Tarfe ise bunu yapmaktan çekindi. Tutup mektubu valiye verdi. Vali de kralın emrini yerine getirerek Tarfe'yi idam ettirdi.

[39]
Ebu Davud (2/117) Kitahu'z-Zekat, 23-Kendisine zekattan bir şeyler verilen kimse babı. Hadisin isnadı sahihtir.

[40]
Müslim (2/720) 12-Kitabu'z-Zekat, 35-Dilenmenin insanlara haram oluşu babı. Ibni Mace (1/589) 8-Kitabu'z-Zekat, 26-Muhtaç değilken isteyen kimse babı.

[41]
Nesai (5196) 23-Kiîabu'z-Zekat, 89-Israrcı kimdir babı. İsnadı hasendir.

[42]
Ebu Davud (21116,117) Kitahu'z-zekat, 23-Zekat verilen kimse babı.

[43]
Muvatta (2/999) 58-KUabu's-Sadaka, 2-Dilenmekten çekinmek hakkında gelenler babı. Ebu Davud (21116) Kitabu'z-Zekat, 23-Zekat kime verilir ve muhtaç sayılmanın sınırı babı. Nesai (5/98,99) 23-Kitabu'z-Zekat, 90-DÎrhemi olmayıp da değerinde bir şeyleri olduğunda babı. Sahih bir hadistir

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/30-33

[44]
Ahmed bin Hanbel (4/138) Mecmu'z-Zevaid (3/95) Heysemi; "Hadisi Ahmed ri-vavet etmiştir. Raviieri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[45]
Bkz: Avnu'l-Ma'bâd (2/33,34)

[46]
Nesai (5/97) 23-Kitabu'z-Zekat, 89-Israrcı kimdir babı. İsnadı hasendir

[47]
Müslim (21722) İ2-Kitabu'z-Zekat, 36-Dilenmek kime helal olur babı. Ebu Davud (2/120) Kitabu'z-Zekat, 26-Dilenmenin helal olduğu şeyler babı. Nesai (5/89,90) 23-Kitabu'z,Zekat, 80-Kefil olan kimseye zekat vermek: .

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/33-36

[48]
Ebu Davud (21120,121) Kitabu'z-Zekat, 26-Dilenmenin helal olduğu şeyler babı. Tirmizi (31522) 12-Kitabu'l~büyu, 10-Haraç-mezat satış hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Bu hadis, sadece Ahbar bin Adan tankıyla tanıdığımız hasen bir hadistir. Bazı ilim ehline göre bu hadise göre amel edilir. Onlar, ganimetlerin ve mirasların mezatta satılmasında bir sakınca görmemişlerdir. Bu hadisi, gerek Mu'temir bin Süleyman, gerekse daha başka muhaddisler Ahdar bin Aclan'dan rivayet etmişlerdir," demiştir. îbni Muin, Ahdar için; "Salihtir" Râzî de; "Hadisi yazılır," demiştir. Nesai (7/259) 44-Kitabu'l-Büyu, 22-Haraç mezat satış.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/36-38

[49]
Tirmizi (3/43) 5-Kitabu'z-Zekaî, 23-Sadaka (zekat) alması helal olmayan kimse hakkında gelenler babı. Hadisin değişik kısımlarının sahîdleri vardır.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/38-39

[50]
Ahmed bin Hanbeî (3/4) Mecmau'z-Zevaid (3/94) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve benzerini Ebu Ya'la ile Bezzar rivayet etmiştir. Ahmed'in ravileri, Buhari'nin ra~ vileridir," demiştir.

[51]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/39-40

[52]
Ahmed bin Hanbel (5/281) Keşfu'l-Esiar (11436) Muhtaç olmayanın dilenmesi babı. Mecmau'z-Zevaid (3/96) Heysemi; "Hadisi Ahmed, Bezzar ve Kebir'de Tabe-rani rivayet etmiştir. Ahmed'in ravileri,

Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[53]
Ebu Davud (21116) Kitabu'z-Zekat, 23-Sadaka kime verilir ve muhtaç olmamanın sının nedir babı. Tirmizi (3/41) 5-Kitabu'z-Zekat, 22-Zekatın kimlere helal olduğu hakkında gelenler babı. Nesai ve daha başkaları bu hadisi eleştirmişlerdir. (Bkz: Avnu'l-mabud 2/33,34); İbni Mâce (1/589) 8-Kitâbu'z-Zekât, 26~Muhtaç olmadığı halde isteyen kimse babı.

[54]
Tirmizi (4/563) 37-Kitabu'z-Zühd, 18-Dünya hakkında endişelenmek ve dünyayı sevmek hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih garip bir hadistir," demiştir.

[55]
Ebu Davud (21122) Kitabu'z-Zekat, 28~İstenmekten sakınmak babı. Şahidleriyle hasen bir hadistir

[56]
Nesai (5/83,84) 23-Kitabu'z-Zekat, Allah rızası için isteyip bir şey verilmeyen kimse babı. Sahih bir hadis

[57]
Ahmed hin Hanbel (2/429) Mecmau-Zevaid, (10/241) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravilerİdir. Hadisi hasen bir isnadla Bezzar da rivayet etmiştir," demiştir

[58]
Ahmed bin Hanbel (4/47,50) Mecmau'z-Zevaid (10/240) Heysemi; "Hadisi Ahmed tavîl hadisleri içinde zikretmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir

[59]
Müslim (2/817) 12-Kitabu'z-Zekat, 33-Dilenmenin yasak oluşu babı. Nesai (5/98) 23-Kitabu'z-Zekat, 88-Istemekte ısrar etmek babı.

[60]
Ebu Ya'lâ (91478) Mecmau'z-Zevaid (3/95) Heysemi; "Hadisi Ebu Ya'lâ rtiaykt etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[61]
Ebu Davud (2/126) Kitabu'z-Zekat, Dilencinin hakkı babı. Hasen li-gayrihi bir hadistir

[62]
At üstünde gelse bile: Bu konuda Hattâbî şunları söyler: "Hadis, sana çıkıp gelen dilenciye karşı hüsn-İ zan beslemeyi ve doğrulamak mümkünken yalancılıkla ve reddederek karşılamayı emretmektedir. Diyor ki: "Senden bir şey istediğinde dilenciyi eli boş çevirme. Görüşünü seni şüphelendirdiyse ve sana ata binmiş olarak geldiyse bile, evet atı olabilir, ama onun ötesinde sadaka almasını caiz kılacak bir (geniş) ailesi ve borcu da olabilir. Yolda kalmışlardan veya kefalet altına girmiş olabilir. O zaman da sadaka alması caiz olur,"

[63]
Muvatta (2/996) 58-Kitahu's-Sadaka, 1- Sadakaya teşvik babı. Hasen li-gayrihi bir hadistir. İbni Abdilberr şöyle demiştir: "İmam Malik'in aksine bu hadisin mürsel olduğunu zannetmiyorum. Bence hadiste delil sayılacak bir mesned yoktur."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/40-44

[64]
Alaaddin Abidin, el Hediyetü'l Ala'iyye (377)

[65]
Alaaddin Abidin, el Hediyetü'l Ala'iyye (378

[66]
Ebu davud (2/126) Kitabu'z-Zekat, Dilencinin hakkı babı. Tirmizi (3/52,53) 5-Kitabu'z-Zekat, 29-Dİlenci hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Ümmü Büceyd hadisi hasen sahih bir hadistir" demiştir. Nesai (5/86) 23-Kitabu'z-Zekat, 76-Miskinin yorumlanması babı.

[67]
Muvatta (2/923) 49-Kitabu Sıfeti'n-Nebi, 5-Miskinler hakkında gelenler babı. Nesai (5/81) 23-Kitabu'z-Zekat, 70-Dilencinin geri çevrilmesi babı. Nesai; "Bu hadisi İbni Büceyd ve ninesi vasıtasıyla kaydetmiştir.

Ancak ismini zikretme/niştir," demiştir.
[68]
Duha Suresi: 10
[69]
Ebu Davud (4/336) Kitabu'l-Edeb, Ana-habaya iyilik etmek hakkında bir bab. İsnadı hasendir. Nesai (5/82) 23-Kitabu'z-Zekat, 71-İsteyip de almayan hakkında bir bab.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/44-45
[70]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/46
[71]
Muvaîta (2/998) 58-Kitabu's-Sadaka, 2~Dilenmeken sakınmak hakkında gelenler babı. İmam Malik hadisi, bir çok yönden mevsul olmasına rağmen mürsel olarak rivayet etmiştir.
[72]
Ehu Ya'îâ (î/156) Mecmu'z-Zevaid (3/100) Heysemİ; "Hadis, Buharı de muhtasar olarak vardır. Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. Kavileri tevsik olunmuştur," demiştir.
[73]
Müslim, aynı yer.
[74]
Müslim ve Nesai, aynı yer
[75]
Buhari (3/337) 24-Kitabu'z-Zekat, 51-Allah Teala'nm İstemeden bir şey verdiği kimsenin babı. Müslim (2/723) 12-Kitabu'z-Zekat, 37-İstcmeden kendisine bir şeyler verilen kimsenin almasının helal olduğu babı. Nesai (5/104) 23-Kitabu'z-Zekat, 94-Allah Teala'nm istemediği halde mal verdiği kimse
[76]
Ahmed bin Hanbel (4/220, 221) Ebu Ya'lâ (21226) Taberani, Kebir (4/196) Mecmu'z-Zevaid (3/100) Heysemi; "Hadisi, Ahmed'le Ebu Ya'lâ ve Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ancak hu ikisi 'mİn ahihi' derken, Ahmed 'an ahihi' demiştir. Ahmed'in ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
[77]
Buhari (13/150) 93-Kitabu'l Ahkam, 17-Yönetici ile zekat toplayıcılarının bu işten rızık temini babı. Müslim (21723,724) 12-Kitabu'z-Zekat, 37-İstemeden ve gözlemeden bir şeyler verilenin almasının helal oluşu babı. Ebu Davud (2/122) Kitabu'z-Zekat, 28-İstemekten sakınmak babı. Nesai (5/102,103,104,105) 23-Kitabu'z-Zekat, 94-Allah Teala'nın istemediği halde kendisine mal verdiği kimse.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/47-50
[78]
Bütün bu hükümler için bknz. Mecmeu (61234-240) Muğnu(SI82-84) Muğni'l Muhtaç (31120-122)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/51-52
[79]
Müslim, aynı yer.
[80]
) Müslim, aynı yer
[81]
Tirmizi (3/50) 5-Kitabu'z Zekat, 28-Sadakanın fazileti hakkında gelenler babı.
[82]
Tevbe Suresi: 104
[83]
Bakara Suresi: 276
[84]
Buhari (3/278) 24-Kitabu'z-Zekat, 8-Helal kazançtan sadaka vermek babı. Müslim (21702) 12-Kitabu'z-Zekat, 19-Helal kazançtan verilen sadakanın kabulü ve sevabının arttırılması babı
[85]
Keşju'l-Estar (1/441) Allah Teala ancak helali kabul eder babı. Ahmed de benzerini rivayet etmiştir (2/268) Mecmau'z-Zevaid (3/105) Heysemi; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/53-55

[86]
Müslim, aynı yer
[87][87]
Müslim (4/2288) 53-Kitabu'z-Zühd ve'r-Raka'ik, 4-Miskİnlere sadaka vermek babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/55-56
[88]
Tirmizi (4/698) 39-Kitabu Stfeti'l-Cenne, 25-Bir bab. Tirmizi; "Sahih bir hadistir" demiştir. Nesai (3/207,208) 20-Kitabu Kıyami'î-Leyl ve tatvvu'u'n-nehar, 7-Yolcuîukta gece namazı kılmanın fazileti babı. Ayrıca (5/84) 23-Kitabu'z-Zekat 75-Zekatı verenin sevabı.
[89]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/57
[90]
Tirmizi (4/167) 23-Kitabu Fadaili'l-Cihad, 4-Allah yolunda harcamanın faziletine dair gelenlar babı. İsnadı sahihtir. Nesai (6/49) 25-Kitabu'l-Cihad, 45, Allah yolunda harcamanın fazileti.
[91]
Nesai (6/49) 25-Kitabu'l-Cihad, 46-Allah (cc) yolunda sadakanın fazileti.
[92]
Müslim (3/1505) 33-Kitabu'l-lmare, 37-Allah yolunda sadaka verminin fazileti ve kat kat katlanması babı
[93]
Mecmau'z-Zevaİd (31126) Heysemi; "Hadisi, Kebir'de Taberani rivayet etmiştir, isnadında Mübarek bin Fudale vardır. Sika bir ravidir ama hakkında konuşulmuştur. Geri kalan ravileri, Buhari'nin ravileridir. Yine Taberani Evsat'ta hasen bir isnadla rivayet etmiştir. Mübarek bin Fudale: Tedlis yaptığı söylenmiş bir sadûktur. Hadis, bu raviden değişik tanklarla gelmiştir ve Sahihtir," demiştir
[94]
Mecmau'z-Zevaİd (4/134) Heysemi; "Hadisi Taberani Kebir'de rivayet etmiştir, isnadı hasendir," demiştir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/58-59
[95]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (7/2659)
[96]
Nesai (5/59) 23-Kitahu'z-Zekat, 49~Az verenin çabası. Basen bir hadistir. îbni Hihban (5/144) Az maldan verilen azıcık sadakanın bol maldan verilen çok sadakadan daha iyi olduğunun açıklanması babı. İbni Huzeyme (4/99) Kendi ihtiyacı kadarını bırakarak azıcık sadaka verebilenin sadakası babı. Hakim (1/416) Hakim; "Müslim'in şartlarına göre sahih bir hadistir," demiş. Zehebi de bu görüşe katılmıştır.
[97]
Buhari (3/316) 24-Kitabu'z-Zekat, 35-İki karışık şey babı... İlh (2633,3923,6165) Müslim (3/1488) 33-Kitabu'l-İmare, 20-Mekke Fethi'nden sonra Müslüman olma, cİhad etme ve hayır yapma konusunda bey'at etmek babı. Ebu Davud (f/3) Kİta-bu'İ-Cihad, 1-Hicret hakkında gelenler babı. Nesai (71143) 38-Kitabu 'Icasm . Hicret meselesi. 1) -fey, 11-
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/60-61
[98]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/61-62
[99]
Mecmau'z-Zevaid (3/115) Heysemi; "Hadisi, Kebir'de Taberanİ rivayet etmiştir.
isnadı hasendir," demiştir
[100]
Buhari (3/304) 24-Kitabu'z-Zekat, 27-Allah Teala'mn; "Veren, sakınan ve en güzel sözü doğrulayan kimse." (Leyi Suresi: 5-6) ayeti babı. Müslim (2/700) 12-Kitabu'z'Zekai, 17-Sadaka verenle vermeyen babı.
[101]
Ahmed bin Hanbel (5/197) Mecmau'z-Zevaid (3/123) Heysemi; "Hadisi Ahmed
rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[102]
) Müslim, aynı yer.
[103]
Buhari (6/304,305) 59-Kitabu'l-bed'i'l-halk, 6~Meleklerin anılması babı. Müslim (2/712,713) 12-Kitabu'z-Zekat, 27-Sadaka veren ve hayır isleri yapan kimse babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/62-63
[104]
Buharı (8/352) 65-Kitabu't-Tefsir, 2-"Arşı su üzerindedir" babı. Bu rivayetin değişik bölümleri, (7411, 7495, 7496'da) yer almaktadır.
[105]
Buharı (13/403) 97-Kitabu't-Tevhid, 22-"Arşı suyun üzerindedir." babı
[106]
Müslim (2/690,691) 12-Kitabu'z-Zekat, 11 -sadakaya teşvik ve sadaka verene, yerine yenisini ihsan edileceğini müjdeleme babı.
[107]
Buhari (9/497) 69-Kitabu'n-Nafakat, 1-Aileye harcama yapmanın fazileti babı
[108]
Müslim, aynı yer
[109]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/64-65
[110]
Müslim, aynı yer
[111]
Buhari (3/281) 24-Kitabu'z-Zekaî, 9-Geri çevirilecek zaman gelmeden sadaka vermekte acele etmek babı. Değişik bölümleri 1242 ve 7120'dcdir. Müslim (2/700) 12-Kitabu'z-Zekât, 18-Kabul edecek kimsenin bulunmayacağı zaman gelmeden önce sadaka, vermeye teşvik babı. Nesai (5/77) 23-Kitabu'z-Zekat, 64-Sadaka vermeye teşvik babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/65-66
[112]
Buhari (3/281) 24-Kİtabu'z-Zekat, 9-Gerİ çevrileceği zaman gelmeden önce sadaka vermek babı. Müslim, aynı yer. 3415'-Buhari (10/267) 77-Kitabu'l-Libas, 9-Gömleğe göğüs hizasından ve başka yerden yaka açılması babı. Müslim (2/708) 12-Kitabu'z-Zekât, 23-Sadaka verenle cimrinin babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/66-67
[113]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/66
[114]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (7/108)
[115]
Buhari (13/373) 97-Kİtabu't-Tevhid, 36-Rabbİ Tectla'mn kıyamet günü peygamberlerle ve başkalarıyla konuşması babı. Buhari (11/400) Sl-Kitabu'r-Rİkak, 49-Hesabı çekişmeli geçip azap olunan kimse babı. Müslim (2/703) 12, Kitabu'z-Zekat, 20-Yarım hurmayla veya güzel bir sözle de olsa sadaka vermeye teşvik babı
[116]
Buhari (3/283) 24-Kitabu'z-Zekat, 10-Yanm hurmayla da olsa Cehennem'den korunun babı. Müslim, aynı yer.
[117]
Müslim, aynı yer.
[118]
Buhari (10/448) 78-Kitabu'l-Edeb, 34-Güzel söz babı, Müslim sh: 704 Nesai (5/74, 75) 23-Kitahu'z-Zekat, 63-Az sadaka vermek.
[119]
Müslim (4/2001) 45-Kitabu'l-Birrİ Ves-Sıle ve'l-Âdâb, 19-Bağışlayıp tevazu göstermenin müsiehap oluşu babı. Tirmizi (4/376) 28-Kitabu'l-Birri ve's-Süe, 82-Te-vazu hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen

sahih bir hadistir," demiştir.
[120] Müslim, aynı yer
[121] Nesai (5175) 23-Kiîabu'z-Zekât, 64-Sadaka vermeye teşvik babı
[122] Müslim (2/705) 12- Kitabu'z-Zekât, 20-Yarım hurmayla veya güzel bir sözle bile olsa sadaka vermeye teşvik babı. I) Nisa Sûresi: 1
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/67--71
[123] Buhârî (3/290) 23-Kitabbu'z-Zekât, 14-Bilmcden muhtaç olmayan birisine sadaka verirse babı. Müslim (2/709) 12-Kitabu'z-Zekât, 24-Sadaka layık olmayanın eline geçerse bile sadaka verenin sevap kazandığı babı, Nesai (5/55,56) 23-Kitabu'z-Zekât, 47-Bilmeden muhtaç olmayan birisine sadaka vermek babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/71-72
[124] Müslim (1/86,87) 1 -Kitabu'l-İman, 34-İhadetin eksilmesiyle imanın da ekşiteceğinin açıklanması babı
[125] Mecmau'z-Zevaid (10/394) Heysemi; "Hadisi, Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir
[126] Ahmed bin Hanbel (2/222) Mecmau'z-Zevaid (3/131) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri sikadır," demiştir.
[127] Ebu Davud (3/53) Kitabu'l-Cihad, Müslenin yasak oluşuna dair bir bab. Hadisin şahidleri vardır
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/72-75
[128] -İbni Huzeyme (4/94) 404-Sadakamn, kıyamet günü vereni gölgelendirmesi babı. İsnadı Müslim'in şartı üzere sahihtir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/75-76
[129] Keşfu'l-Estar (1/446) Tasadduk ettiğini baki bırakmışsındır babı. Mecmau'z-Zevaid (31109) Heysemi; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri sikadır. Hadisin son kısmını Tirmizi de hasen bir isnadla rivayet etmiştir" demiştir.
[130] Buhari (21143) lO-Kitahu'-Ezan, 36-Mescidde namazı bekleyerek oturan kimse babı. Müslim (2/715) 12-Kitabu'z-Zekât, 30-Sadakayı gizlemenin fazileti babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/76
[131] Buhari (3/271,272) 24-Kitabu'z-Zekât, 4-Zekâtı verilenin "kenz" olmadığı babı. Müslim (2/689) 12-Kitabu'z-Zekât, 10-Mal biriktirenlere gösterilecek şiddet hususunda bir bab
[132] Müslim, aynı yer.
[133] Buharı (13(217-218) 94-Kitabu't-Temenni, 2-Hayır temenni etmek babı
[134] Buhari (U/61) 79-Kitabu'l îstizman, 30~Lebbeyk ve sadeyk diye karşılık veren kimse babı.
[135] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/77-80
[136] Ahmed bin Hanbel (5/156,176) Mecmau'z-Zevaid (10/240) Heyscmi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[137] Nesai (5173) 23-Kitabu'z-Zekât, 62-Sadakayı saymak babı. İsnadı sahihtir

[138] Ahmed hin Hanbel (6/71,108,345,352) Ebu Davud (2/134) Kitaba'z-Zekat, 46-Cimrilik hakkında bir bab

[139] Müslim, aynı yer.

[140] Müslim, aynı yer.

[141] Buharı, aynı yer.

[142] Buharı, aynı yer

[143] Buharı (3/300) 23-Kitabu'z-Zekât, 21-Sadaka vermeye teşvik etmek babı. Müslim (2173) 12-Kitabu'z-Zekât, 28-İnfak etmeye teşvik babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/80-81

[144] Müslim (2/692) 12-Kitabu'z-Zekat, 12-Aıleye ve kölelere yapılan harcamanın fazileti babı.

[145] Bu kısımda ve bir sonraki kısımda gelecek olan aileye ve akrabaya verilecek nafile sadakalara aittir. Kişinin ailesine yapacağı farz harcamanın yeri ise Nikah kısmında yer alacaktır

[146] İmam Nevevi', Müslim Şerhi (7181,82) .i I

[147] Buhari (9/497) 69-Kitabu'n-Nafakat, 1-Aileye harcama yapmanın fazileti habı. Müslim (2/695) 12-Kitabu'z-Zekat, 14-Akrabalara harcama yapıp sadaka vermenin fazileti babı. Nesai (5/69) 23-Kitabu'z-Zekât, 60-Hangi sadaka daha faziletlidir babı. Tirmizi (4/344) 28-Kitabu'l-Birri ve's-Sıle, 42-Aileye yapılan harcamalar hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen sahih bir hadistir," demiştir

[148] Ahmed bin Hanbel (4/13) Mecmu'z-Zevaid (3/119) Hey semi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Havileri sikadır," demiştir.

[149] Beğavi, Şerhu's Sünne (6/194)

[150] Ebu Davud (2/132) Kitabu'z-Zekât, Sıla-yı rahim hakkında bir bab. Hadisin manen şahidleri vardır ve güçlendirmektedir. Nesai (5/62) 23-Kiîabu'z-Zekat, 54-Bunun yorumu.

[151] Ebu Davud (2/129) Kitabu'z-Zekât, Bu hususta ruhsat babı. İbni Hibban (5/144)^ En faziletli sadakanın, az bir mala sahip olanın varlığının bir kısmını vermesi olduğunun açıklanması. İbni Huzeyme (4/102) 418-Hz. Peygamber (as)'in sadece az bir varlığı olanın geçindirmekle yükümlü olanlara harcadığından artanı sadaka vermesini üstün saydığının delili babı. Hakim, Müstedrek (î/414) Kitabu'z-Zekât, Heysemi; "Müslim'in şartına göre sahih bir'hadistir. Ancak ne Buhari ne de Müslim eserlerinde kaydetmemiştir," demiştir. Zehebi de onu onaylamıştır. Ha-sen bir hadistir. Bazı muhaddîslerse sahih kabul etmişlerdir.

[152] Buhari (3/294) 24-Kitabu'Nafakat, 2~Aileye harcama yapmanın farz olduğu babı. Ebu Davud (21129) Kitabu'z-Zekat, Malından sıyrılıp çıkan kimse babı. Nesai (5/62) 23-Kitabu'z-Zekat, 53-İhtiyacından artanı sadaka vermek

[153] Buhari (9/500) 69-Kitabu'n-Nafakat, 2-Aileye harcama yapmanın farz oluşu babı.

[154] Buhari (9/500) 69-Kitabu'n-Nafakat, 2-Aileye harcama yapmanın farz olduğu babı.

[155]
Bıhri (3/294) 24-Kitabu'z-Zekat, 18-Ancak ihtiyacından artan maldan sadaka verilir babı. Müslim (2/717) 12-Kitahu'z-Zekat, 32-Veren elin, alan elden daha hayırlı olduğunun açıklanması babı. Nesai (5169) 23-Kitaba z-Zekat, 60-Hangi sadaka en üstündür babı.
[156]
Nesai (5/61) 23-Kitabu'z-Zekât, 51-Hangi el yüce eldir babı. isnadı sahihmt
[157]
Müslim (2/718) 12-Kitabu'z~Zekât, 32-Veren elin, alan elden daha,olduğunun açıklanması babı. Tirmizi (41573) 37-Kitabu'z-Zühd, 32-Buna'dâir bir bab
[158]
Mecmau'z-Zcvaid (31120) Heysemi; "Hadisi, Evsafta ve Kebir'de iki isnadîa Tabe-
rani rivayet etmiştir. Birincisi hasendir." demiştir.
[159]
Ibni Huzeyme (4/98,99) 409-Kişinin bütün malım sadaka olarak vermesini yasaklama babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/83-90
[160]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/90
[161]
Al-İ Imran Sûresi: 92
[162]
Müslim, aynı yer
[163]
Buhari (5/396) 55-Kitabu'l-Vasaya, 66-Sınırlarım belirlemeden bir araziyi vakfederse caizdir babı. Buhari (4/393) 40-Kitabul-Vekalet, 15-Kişi vekiline "Onu Allah'ın gönlüne ilham ettiği şekilde kullan," derse babı, Hadis, Buhari'de daha başka yerlerde de gelmiştir. Müslim (2/693) 12, Kiiabu'z-Zekai, 14-Nafaka ile sadakayı akrabaya, lıanım, evlat ve müşrik bile olsalar ana babaya vermenin fazileti babı
[164]
Buhari (3/328) 24-Kitabu'z-Zekât, 48-Kocasına ve evindeki yetimlere zekat vermek, Müslim (2/694) 12-Kitabu'z-Zekat, 14-Akrabalara nafaka ve sadaka vermenin fazileti babı.
[165]
Buhari (3/325) 24-Kıiaou'z-Zekât, 44-Akrabalara zekat vermek babı
[166]
Tirmizi (3147) 5-Kitabu'z-Zekât, 36-Akrabaya sadaka vermek hakkında gelenler babı. Nesai (5192) 23-Kitabu'z-Zekat, 82-Akrabaya sadaka vermek.
[167]
ibni Huzeyme (4/95) 406-Sadaka verenin köleyi azad etmesinden bir başkasına sadaka olarak vermesinin daha iyi olduğu babı. Sahih bir hadistir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/91-96
[168]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/97
[169]
Müslim (311254) 25-Kİtabu'l-Avsıyye, 2-Sadakaların sevabının ölüye ulaşacağı /. JVejai (61252) 30-Kitabu'l-Vasaya, 8-Ölü adına sadaka vermenin fazileti
[170]
Buharı (5/385) 55-Kitabu'l-Vasaya, 15-Arazim ya da bahçem annem adına Allah rızası için sadakadır dese caiz olacağı babı. Hadisin bir kısmı 2762-nolu, hadiste yer alır.
[171]
Nesai, aynı yer.
[172]
Buhari (5/396) 55-Kitabu'l-Vasaya, 26-StnırUmnı belirlemediği bir araziyi vak-fetse caizdir, sadaka da öyledir babı. Ebu Davud (3/118) Kitabu'l-Vasaya, Vasiyet etmeden öldü de adına sadaka verilen kimse

babı. Tirmizi (3156, 57) 5-Kitabu'z-Zekat, 33-Olü adına verilen sadaka hakkında gelenler babı. Tirmizi ;"Hasen bir hadistir," demiştir. Nesai (61252,253) 30-Kitabu'l-Vasaya, 8-Ölü adına verilen sadakanın fazileti babı,

[173]
Müslim, aynı yer.

[174]
Buhari (3/254) 23, Kitabu'l-Cenaİz, 95-Ansızın ölmek babı. Müslim (311253) 25-Kitabu'l-Vasiyye, 2-Sadakaların sevabının ölüye ulaşacağı babı. Ebu Davud (3118) Kitabu'l-Vasaya, Vasiyyet etmeden ölüp de adına sadaka verilen kimse hakkında gelenler babı. Nesai (6/250) 30~Kitabu'l-Vasaya, 7-Ansızın öldüğü de ailesinin adına tasaddukta bulunması müstehap mıdır babı. İbni Mace (2/906,907) 22-Kitabu'l-Vasaya, 8-Vasiyet etmeden Ölenin adına sadaka verilir mi babı.

[175]
Hadis ı Taberani r

[176]
Taberani, Kebir (10/247) Mecmau'z-Zevaid (4/212) Heysem; "1
vayet etmiştir. Ravileri, Buhari'nin ravileridir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/99-101

[177]
Tirmizi (3/58) 5-Kitabu'z-Zekat, 34-Kadının kocasının evinden harcaması Nesai (5165) 23-Kitabu'z-Zekat, 57-Kadının kocasının evinden sadaka vermesi.

[178]
Buhari (3/293) 24-Kitabu'z-Zekat, 17-Kendi eliyle vermeyip de hizmetçisine sadaka vermesini emreden kimse babı. Müslim (2/710) 12-Kitabu'z-Zekat, 25-Gü-venilİr hizmetçinin sevabı babı. Ebu Davud (21131) Kitabu'z-Zekat, 44-Kocasının evinden sadaka veren kadın babı

[179]
Tirmizi, aynı yer.

[180]
Beğavi, Şerhu'Sünne (6/206)

[181]
Ebu Davud (2/J31) Kitabu'z-Zekât, 44-Kocasımn evinden sadaka veren kadın babı.
isnadında beis yoktur. 3455-Buhari (3/301) 24~Kitabu'z~Zekât, 22-Gücü yettiğince sadaka vermek babı

[182]
Muslim (2/714) 12- kitabi zekat 28-infaka tesvik ve saymanin mekruh olusu babı.

[183]
Ebu Davud (2/134) Kitabu'z-Zekât, 46-Cimrilik hakkında bir bab. Tirmizi (4/342) 28-Kitabu'l-birri ve'ssıle, 40-Cömertlik hakkında gelenler babı.

[184]
Nesai (5/74) 23-Kitahu'z-Zekât, 62-Sadakayı saymak babı.

[185]
Buharı (91295) 67-Kitabu'n-Nikah, 86-Kadın, kocasının izni olmaksızın hiçbir kimsenin eve girmesine izin vermez

[186]
Tirmizi (36151) 6-Kitabu's-Saym 65-Kadının, kocasından izin almaksızın nafile oruç tutmasının mekruh olduğuna dair gelenler babı.

[187]
Ebu Davud (21330) Kitabu's-Savm, Kocasından izinsiz nafile oruç tutan kadın babı

[188]
Buhari (9/504) 69-Kitabu'n-Nafakat, 5,-Kadının kocasının yokluğunda infakta bulunması babı. Müslim (2/711) 12-Kitabu'z-Zekât, 26-Kölenin efendisinin malından infak ettiği babı.

[189]
Ebu Davud (2/131) Kitabu'z-Zekat, Kocasının evinden tasadduk eden kadın babı o ı ih*; Unnor FPthü'l Bari (4/303)

[190]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/103-106
[191]
Ebu Davud, aynı yer. İsnadı hasendir
[192]
Tirmizi (3/57,58) 5-Kitabu'z-Zekat, Kadının kocasının evinden infak etmesi hakkında bir bah. Tirmizi; "Ebu Ümame hadisi hasendir," demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/106-107
[193]
Beğavi, Şerhu's Sünne (6/205
[194]
Nesai (5/65) 23-Kİtabu'z-Zekât, 58-Kadtnın kocasından izinsiz bağışta bulunması
[195]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/107
[196]
Ehu Davud (36293) Kitabu'l-Büyû, Kadının kocasından izinsiz bağışta bulunması hakkın bir hah. kadının kendi malında bile ancak kocasının izniyle tasarrufta bulunabileceği görüşüne varmışlardır.
[197]
Müslim, aynı yer. Nesai (5/63,64) 23-Kitabu'z-Zekât, 56rKölenin sadaka vermesi
[198]
Müslim (2/711) 12-Kitabu'z-Zekât, 26-Kölenin efendisinin malından infak ettiği babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/107-108
[199]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/108
[200]
Buhari (3/299) 24-Kiîabu'z-Zekât, 20-Sadakayı gününde vermeyi seven kimse babı. Müslim (3/84) 13-Kitabıt's-Sehv, 104-Yöneticinin insanların omuzlarına bas-, masına İzin verilmesi babı. Buhari (2/337) 10-Kitabu'l-Ezan, 158-İnsanlara namaz kıldırıp da bir İhtiyacım hazırlayarak aralarını yarıp geçen kimse babı
[201]
Taberani, Kebir (6/59) Mecmau'z-Zevaid (3/24) Heysemi; "Hadisi, Taberanİ Kebir'de rivayet etmiştir. Ravilerİ sikadır," demiştir.
[202]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/111-113
[203]
Buharı (11/264) 81-Kitabu'r-Rikak, 14-Hz. Peygamber (as)'in; "Şu Uhud Dağı kadar altınım olması beni memnun etmez," babı
[204]
Buhari (13/217, 218) 94-Kiîabu't-Temerini, 2-Hayır temenni etmek babı. Müslim (2/6871) 12-Kitabu'z-Zekât, 8~Zekâtım vermeyenin cezalandırılması şiddetli olacaktır babı
[205]
Taberani, Kebir (11/268,269) Mecmau'z-Zevaid (3/123) Heysemi; "Hadisi, Ke-bir'de Taherani rivayet etmiştir. Ravileri tevsik olunmuştur," demiştir.
[206]
Müslim (2/686) 12-Kitabu'z-Zekât, 8-Zekatını vermeyen kimsenin cezası şiddeti olacaktır babı. Tirmizi (3112) 5-Kitabu'z Zekat, 1-Rasulullah (as)'tan zekâtın ve rilmemesine dair gelen tehditler babı. Nesai (5/10) 23-Kitabu'z-Zekât, 2-Zekâ vermemek konusundaki tehdit babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/113-115
[207]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (7173-74)
[208]
Ahmed bin Hunbel (1/94) Ebu Ya'lâ (1/414) Keşfu'l-Estar; "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ancak bu rivayette Rasulullah (as): "Siz bana dinarlarım vardı onları dağıttım da yedi dirhemi kalmışken geldiğini,"

buyurmuştur. Mecmu'z-Zevaid (10/238) Heysemi; "Hadisi, Ahmed rivayet etmiştir. Havileri, Buhari'nin raviiericiir. Ayrıca Ehu Ya'lâ ve Bezzar da rivayet etmiştir. Ancak Ebu'l-Bahteri Uy Ali'den de Hz. Ömer'den de dinlememiştir." demiştir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/115-117

[209] Mecmau'z-Zevaid (31125) Heysemi; "Hadisi Kabir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravileri Buhari'nin ravileridir," demiştir.

[210] Buhari (3/284,285) 24-Kitabu'z-Zckât, 11-Sağlıklı ve malını sakınan kimsenin sadaka vermesinin fazileti babı. Müslim (2/716) 12-Kitabu'z-Zekât, 31-En faziletli sadakanın sağlıklı ve malım kıskanan kimsenin sadakası olduğunu açıklama babı. İbni Huzeyme (41103) 420-Sağlık ve malını kıskanan kimsenin sadakasının fazileti babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/118-119

[211] Beğavi, Şerhus Sünne (61173)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/119

[212] Müslim, aynı yer.

[213] Muvatta (11282) 17-Kitahu'z-Zekat, 26-Sadakayı satın almak ve sadakaya geri . dönmek babı. Buhari (3/352,353) 24-Kitabu'z-Zekat, 59-Sadakasını satın alır mı babı. Müslim (3/1239) 24-Kitabu'l-Hibat, 1-İnsanın sadaka verdiği şeyi verdiği kimseden satm alması babı.

[214] Ebu Davud (21108) Kitabu'z-Zekât, 9-Sadakasım satın alan kimse babı Tirmizi (3/56) 5-kitabu'z-Zekât, 32-Sadakaya geri dönmenin mekruh olusuna dair dönmenin mekruh olusuna dair gelenler babı Nesai (5/108) 23-Kitabu'z-Zekat, 100-Sadakamn satın alınması,

[215] Nesai, aynı yer.

[216] Nesai (61266) 32-Kitabu'l-Hihe, 3-Abdullah bin Abbas'm haberi bakında ihtilafın zikri, isnadı sahihtir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/121-122

[217] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/122

[218] İbni Huzeyme (41115) 441-Sadakada şiddetli davranmak babı Tirmizi (4/591) 37-Kitabu'z-Zühd, 48-Riya ve sün'a hakkında gelenler babı. Tirmizi; "Hasen garip hir hadistir." demiştir

[219] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/123-125

[220] Müslim (3/1255) 25-Kitabu'L-Vassiyye, 3-Vefatından sonra İnsana ulaşacak sevap babı Ibni Huzeyme (4/122) 45-Alı konulmuş sadakanın sevabının ölümünden sonra alıkoyana kaydedileceğinin delili babı.

[221] Ahmed bin Hanbel (21377) Mecmau'z-Zevaid (41241) Heysemi; "Hadisi Ahmed rivayet etmiştir. Kavileri sikadır," demiştir.

[222] Tirmizi (4/168) 23-Kitabu Fadaili'l-Cihad, 5-Allah yolunda hizmetin faziletine dan gelenler babı

[223] Ahmed bin Hanbel (1/463) Ebu Yala (9165), Ebu Ya'lâ'mn Müsned'inin muhakkiki hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Keşfıı'l Estar (1/449) Bağış babı. Me-camu'z-Zevaid (3/133) Heysemi; "Hadisi Ahmed dinar veya sığır ilavesiyle Ebu Ya'lâ, Bezzar ve Evsafta Taberani rivayet etmiştir. Ahmed'in ravileri, Buharı nin ravileıildir," demiştir.

[224] Müslim (2/697) 12-Kitabu'Zekât, 16-Her türlü iyiliğin sadaka isminin verilebi-. leceğinin açıklanması

babı.

[225] Keşfu'l-Estar, aynı yer. Mecmau'z-Zevaid (3(104) Heysemi; "Buhari'de mıhtsar olarak yer almatadır. Tamamiyle Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri, Buhari'nin ravileri-dir," demiştir

[226] -Keşfu'l-Estar (1/438) Nafile sadaka babları, insanın her gün bir sadaka vermesi gerekir babı

[227] Ahmed bin Hanbel (4/307) Mecmau'z-Zevaid (3/136) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve Kebir'de Tâberani rivayet etmiştir. Ahmed'in ravİleri sikadır," demiştir.

[228] İbni Huzeyme (2/374) 19-Namaza gidersen yürüyüşün sadaka olarak yazılmasının anılması babı. İsnadı sahihtir.

[229] Ahmed bin Hanbel (3/146) Mecmau'z-Zevaid (9/323,324) Heysemi; "Hadisi Ahmed ve Taberani rivayet etmiştir. Raviieri, Buhari'nin ravikridir" demiştir.

[230] İbni Huzeyme (4/109) 429-Henüz toplanmadan önce yaş hurmadan sadaka verilmesi babı. İsnadı sahihtir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/127-133

[231] îbni Huzeyme (4/110) 432-Miskinler için mescide bir salkım konması müstehap olan yaş meyvenin ne kadar oluduğunun açıklanması babı. isnadı hasendir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/133

[232] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/133

[233] Bakara Sûresi: 3

[234] Tevbe Sûresi: 103

[235] Zâriyat Sûresi: 19

[236] Lokman Sûresi: 4

[237] En'am Sûresi: 141

[238] Tevbe Sûresi: 60

[239] . Meraku'l Felah (121), Durru'l Muhtar (212), el-Beda'i (2/39), el-Muğnİ (2/684), el Fıkhu'l îslami (2/730)

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/137141

[240] İbni Huzeyme (418) 275-Kİşİnin malı ve canı ancak şehadetten sonra dokunulmazdır babı. Hadisin isnadı sahihtir.

[241] Taberani, El-Mucem'ul-Kebir (10/127) Mecme'uz Zevaid (3162). Heysemi söyle demiştir; "Hadisi Taberani el-Kebİrinde rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir

[242] İbni Huzeyme (4/13) 284-Halifenin zekat üzere insanlardan bey'at alması babı.

Hadis Buhari'de de yer almıştır

[243] Müslim (1/46) 1-Kitabu'l-Imam, 6-Allah Teala'ya ve Resulü (as)'ne îman etmeyeemir babı. İbni Huzeyme (4/6) 273-Zekat vermenin îman'dan olduğu babı

[244]
Dubba: Su kapağı
Hantem: Topraktan yapılmış su küpü.
Nakir: Kabuğu soyulup içi oyulmuş hurma ağacı
Muzaffet: Ziftlenmiş kap.
Not: Bu hadisin kaplarla ilgili bölümü, daha sonra neshedilmiştir
[245]
Buharı (3/357) 24-Kitabu'z-Zekat, 63-Zenginlerden zekat almak babı.
[246]
Buharı, aynı yer. Müslim (1/51) 1-Kitahu'l-İman, 7-İki şahadete ve İslam'ın şeriat-lerine davet babı
[247]
Buhari (3/322) 24-Kitabu'z-Zekat, 41-Zekatta malların en kalitelileri alınmaz babı
[248]
1) Müslim, aynı yer. Sahife: 50 Ebu Davud (3/104,105) Kitabıt'z-Zekat, 4-Otlayan hayvanla ilgili bab. Tirmizi (3621) 5-Kitabu'z-Zekat, 6-Zekat alırken en kalitelisini almanın mekruh olusu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (5155) 23-Kitabu'z-Zekat, 46-Zekat'ı bir bölgeden öbür bölgeye nakil babı. İbni Mace (1/568) 8-Kitabu'z-Zekat, 1-Zekat'm farz olusu babı.
[249]
Buhari (13/248) 96-Kitabu'l-İtisam-ı bil-Kitab-ı ve's-Sünnet-i, 2-Resulullah (a.s)'ın sünnetlerine uyma babı. Müslim (1/51,52) 1-Kİtabu'l-Imam, 8-"Laİlahe illallah" deyinceye kadar insanlarla savaşla emrolundum babı. Ebu Davud (2/98) Ki-tabu'z-Zekat. Tirmizi (513,4) 41 -Kitabu'l-îmam, 1-"Lailâheillallah" deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum babı. Nesa'i (5/14) 23-Kitabu'z-Zekat, 3-Zekat vermeyen babı. Muvekta (1/296) 17-Kitabu'z-Zekat, 18-Zekatları almak konusunda gelen rivayetler ve bu konudaki titizlik hakkında gelen rivayetler babı
[250]
İbnu'l-Esir söyle demiştir: "Ancak" ve "İkal" kelimelerinin anlamları şöyledir "Ancak", dişi oğlaktır. Hattabi der ki: "Hz. Ebu Bekr (r.a)'in bir sözü, kuzu, deve yav rusu ve buzağlara da zekat düştüğünün ve bir kuzu verilmesi halinde hayvanların hep si küçükse bunun kırkta bire yeterli olacağının, zekat sahibinin illaki yaşını doldur muş hayvan vermek zorunda olmayacağının delilidir. Yine Hz. Ebu Bekr (r.a)'in b hadisi, yavrunun zekatı için ayrıca seneyi doldurması gerekmediğinin ve bu şartı ah nesinin yerine getirmesinin yeterli olacağının delilidir. Zira yavru hayvanlar için si neyi baştan alırsak, yavrunun zekat olarak alınması söznusu olmazdı." İmam Ebu Hanife: "Kuzulara zekat düşmez," demiştir. İmam Şâfı ise; " 40 kuzudabir zekat olarak alınır," demiştir."İkbal" kelimesine gelince, bu kelimenin anlamı konusunda ulema arasında görüş farklılığı vardır. Nitekim bu kelime için; "Bir yıllık zekat borcudur." "Deve yilarıdır," "Zekat memuru develerin kendilerim alınca "ikal" aldı. Parasını alım "nakit" aldı denilir" gibi anlamlar verilmiştir.
Bazı alimler ise bu kelimeyi şu anlamda yorumlamışlardır "Ticaret mallarından biri diğeriyle birlikte nisap miktarına ulaşınca, zekatın farz olduğunu belirlemek için bu mallara "ikal" denir.
[251]
Muvatta (2/444) 21-Kitabu'l-Cihat, Î-Cihad'a teşvik babı. Müslim (2/680) 12-Ki-tabu'z-Zekat, 6-Zekat vermeyenin günahı babı. Alın, Yan, Sırt; Diğer azalar içeresinde ceza için bu azaların tercih edilme hikmeti şudur: Zekat memuru cimri adamdan zekatım istediği zaman, adam hoşnutsuzluğunu ve vermeyeceğini ilk Önce yüzünü ekşitmesinden, suratını buruşturmasından ve sinirlenip alnını bir araya toplamasından çaktırır. Memmur isteğini tekrar edince cimri bu defada onu yan tarafına bırakır ve yüzünü hizasından çevirir. Memur isteğine ısrar ederse, adam sırtını döner ve vermeyeceğini izah eder. Cimrinin bu son davranışı, onun zekatım vermeyeceğinin ve memurun isteğini reddettiğinin son belirtisidir. İyilik ve yardımdan uzak olanlar, gencide bu tür davranışlarla karşılık verirler. Bu münasebetle dağlanmak için Özellikle bu azalar seçilmiştir
[252]
Buhari (6/63) 56-Kitabu'l-Cihad-ı Ve's-Seyri, 48-Üç kişi için atlar babı.

[253]
Buhari (5/45), 42-Kİtabu'l-Musakat, 12-însaniarın içmeleri ve hayvanların dereden sulanmaları babı
[254]
Zilzal Sûresi:
[255]
Müslim, avm ver. Sahife: 68
[256]
Buhari (3/267)- 24-Kitabu'z-Zekat, 3-Zekat vermeyenin günahı babı.
[257]
Buhari (3/268) Aynı yer.
[258]
Müslim, aynı yer. Sahife; 682)
[259]
Müslim, aynı yer. Sh. 684
[260]
Müslim, aynı yer
[261]
Ebu Davud (21125) Kiîabu'z-Zekat,32-Maldaki haklar babı
[262]
EbıTbavud, aynı yer.
[263]
Nesai (5112) 23-Kitabu'z-Zekat, 2-Zekatı hapsetmenin günahının ağırlığı babı
[264]
Nesai (5/23,24) 23-Kitabu'z-Zckat, 6-Develerin zekatlarım vermeyen kimse babı
[265]
Müslim (2/684), J2-Kitahu'z-Zekat. Zekat vermeyenin günahı babı. Nesai (5/27) 23-Kitabu'z-Zekat, 9-İnekîerin zekatlarını vermeyen kimse babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/143-155
[266]
Tirmizi (5/232) 48~Kitabu Tefsir'l-Kur'an, 4-ÂH İmran Sûresinden bir bab. 1) AH İmran Sûresi: 180
[267]
Âli İmran Sûresi; 77
[268]
Nesai (5111) 23-Kitabu'z-Zekat, 2-Zekatı saklamaktaki vebalin büyüklüğü babı dişin isnadı sahihtir.
[269]
Nesai (5138,39) 23-Kitahu'z-Zekat, 20-Maltmn zekatını vermeyenin babı.
[270]
Ahmed bin Hanbel (5I165-156-İ75-176). Taberani, el-Kebir, (2/153) Mecme'uz-Zevaid (3/125) Haysemi şöyle demiştir; "Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir. Ve Sahih'îe adları geçen ravilerdİr."
[271]
Mecme'uz-Zevaid (7/29) Haysemi şöyle demiştir; "Hadisi Taberani rivayet etmiştir. Kavileri Sahih'te adları geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/155-158
[272]
'İhni Huzeyme (4!9)-Kitabuz-Zekat, 277-Zekatmı ödememekte direnen ve ohu geciktiren kimsenin lanetinin zikri babı. Hadisin isnadı hasendir
[273]
1) Hicretten sonra bedeviliğe dönmek: Hadiste hicretten sonra bedeviliğe geri dön-mekten bahsediliyor. Bu, bedevi iken İslam'ı seçip hicret eden kimsenin tekrar bedeviliğe geri dönmesidir. "Üç şey büyük günahlardandır; Hicretten sonra bede-vilesmek,) hadisi de bu kabiledendir. Hz. Peygamberin bu hadislerinden sonra sahabe (r.a) özürsüz olarak hicretten sonra bedevileşenleri mürîedmiş gibi kabul ederdi.

[274]
Buhari (3/331) 24-Kitabu'z-Zekat, 49-Allah Teaia'nın (Tevbe Süresindeki) lere, borçlulara ve Allah yolunda..." sözü babı.
[275]
Bulıari, aynı yer
[276]
Müslim (1/676) 12-Kitabu'z-Zekat, 3-Zekatı takdim etmek ve menetmek babı.
[277]
Ebu Davıid (21115) Kitabu'z-Zekat, Zekan zamanı gelmeden vermek babı.
[278]
Nesai (5133) 23-Kitabu'z-Zekat, 15-Seyyİdin zekatım memur tercih etmeden vermesi babı\
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/158-160
[279]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/160-161
[280]
Er-Revzu'd-Dani (21145) Mecme'u'z-Zevaid (3/64) Haysemi söyle demiştir: "Hadisi Taberani es-Sağir'inde rivayet etmiştir. Kavileri arasında Sinan bin Sad'da bulunmaktadır ki, bu ravi hakkında epey tartışma yapılmıştır. Ancak neticede güvenilir kabul edilmiştir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/161-166
[281]
Mecmcu'z-Zevaid (3165) Hay semi şöyle demiştir: "Hadisi Taberani Evsat'ınde rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir."
[282]
Ahmed bin Hanbel (S/2-4) Ebu Davud (2/101) Kitabu'z-Zekat, Otlayan hayvanın zekatı babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/160-162
[283]
Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhu'z-Zekat (1/78)
[284]
Fıkıhçılar şöyle demişlerdir: "İmam Şafiî (r.h)'nin Önceki fetvası şu şekildedir:" Bu hadisin delaletiyle bir kimse malının zekatını vermez ise ceza olsun diye malının bir kısmı alınır."İmam Şafiî'nin şimdiki fetvası ise şu şekildedir: "Böyle bir kimsenin malından, zekattan başkası alınmaz." Şafiî bu hadisi mensuh kabul etmiştir. ŞÖyleki, bu hadis cezanın malda olduğu zaman revaçta idî. Sonradan ise neshedildi.
Harbi şöyle demiştir: "Ravi, hadisin lafzında yanılmıştır. Çünkü hadisin lafzı aslında; "ve şuttıre malu-hu" idi. Yani malı ikiye bölünür ve zekat sahibi bunlar arasında zekatını vermesi konusunda serbest bırakılır. Ve zekatım vermediği için ceza olarak malının en iyisinden zekatı alınır. Yoksa zekattan fazlası yani lazım olmayanı alınmaz.
[285]
Fıkhu 'z-Zekat (2/781)
[286]
Ebu Davud (2/101) Kitabu'z-Zekat, Senenin çoğunu otlayarak geçiren hayvanlar babı. Hadis, hasen hadis'tir. Nesa'i (5/15) 23-Kitabu'z-Zekat, 4~Zekat vermeyenin cesazı babı.
[287]
Seriyye: Beş kişi ile üçyüz kişi arasında veya dörtyüz kişilik bir askeri gurup.
[288]
Kegu'l-Estar (2/268,269) Sefer anında vasiyet babı. Mecmeu'z-Zevaid (5/317) Haysemi şöyle demiştir; "İbni Mace, hadisin bir ölümünü, Bezzar da tümünü rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/162-166
[289]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/166
[290]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/167-169
[291]
Bakz. Fethu'l-Kadir î/481 ve müteakip sayfalar. Yine: (11493) el-Beda'i (2/40), el-Muhezzeb (1/140

ve müteakip sayfalar.) eş-Şerku's-Sağir (1/589), el-Muğnu (2/621 ve müteakip sayfalar. Yine 638. sayfa, el-Fıkhu'l-îslam (2/738 ve müteakip sayfalar

[292]
Buharı (3/357) 24-Kitabu'z-Zekat, Zenginlerden zekat almak babı. Müslim (î/50) 1-Kitabu'l-Iman, 7-lki şahadete ve İslam Şeriatlerine davet babı. Tirmizi (3121) 5-Kitabu'z-Zekat, 6-Zekat alırken malın en iyisini almanın mekruh oluşu babı. î).)

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/172

[293]
Mecme'u-z-Zevaid (3/67) Haysemi söyle demiştir: "Hadisi Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Şeyhim banan bu hadisin isnadının sahih olduğunu söyledi."

[294]
Hadisi Beylıaki Süncn'inde rivayet etmiştir. Bu hadisinde kopukluk vardır. Fakat İmam Şafiî ilgili diğer hadislerin umumiliğim ve yetimin malında zekatın farz olduğu konusunda sahabeden nakledilen hadislerin sıhhatini göz önünde bulundurarak, bu hadisi delil almıştır. Fıkhu-z-Zekat (1/109)

[295]
Hadisi Beylıaki sünen'inde rivayet etmiştir, eyhaki söyle demiştir; "Bu hadisin isnadı sahihtir. Hz. Ömer (r.a)'den bu hadisin rivayet edildiğinin başka delilleri de vardır."

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/173

[296]
Muvatta (1/246) Î7-Kitabu'z-Zckat, 2-Altın ve banknot gibi ortada olan matların zekatı babı. Tirmizi (3125,26) 5-Kitabu'z-Zekat, 10-Üzerinden sene geçinceye kadar kazanılan mala zekat farz değildir," hakkında gelen rivayetler babı.

[297]
Zekatın farz olabilmesinin şartlarından bir bölümü, şeriatın diğer kaynaklarından çıkarılmıştır. Bu nedenle bizim genel giriş bölümünde zekatın farz olabilmesi için takdim ettiğimiz şartlar, Sünnet-i Nebevi'nin yanında diğer kaynaklardan elde edilen şartların yekûnunu oluşturmuştur

[298]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/173-175

[299]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/175-176

[300]
200 miskali geçen süs eşyası israf olduğundan kadına haramdır. Dolayısıyla bu.tür süs ovalarına Hanbeli mezhebine göre zekat düşer. (eUMezahibul-Erbea)

[301]
Zekatın, malın aslına tealluk etmesi, Malİkilere göre onun ticaret için olmasına manidir. Örneğin, hayvanların zekatı gibi. Ancak zekat, malın aslına değil de değerine tealluk ederse, o zaman ticaret için olmuş olur. Örneğin, konfeksiyondaki elbise ve kitapçıdaki kitaplar gibi. Bakî el-Fıkhu-alel-Mezahibil-Erbea-Kitabuz Zekat, Ticaret mallarının zekatı (Çeviren

[302]
Mudarebe: Bir taraftan sermaye, diğer taraftan da is olmak üzere kurulan şirkete verilen addır. Anlaşmalarına göre hissedar olurlar. Bak. Mıdteka, Kitabıl-Mudarebe(Çeviren)

[303]
Alasta: Bir çeşit buğday türüdür. Ancak bu tür buğdayda bir kabukta iki tane bulunur. Sena şehrinde bu buğday türü yaygındır

[304]
Fethu'l-Kadir (1/519 ve müteakip sayfalar), el-Bedai (2121 ve müteakip sayfalar.) Muğnil-Muhtaç (1/368 ve müteakip sayfalar), el-Muhezzeb (1/1,42 ve müteakip sayfalar), el-Muğni (3/1 ve müteakip sayfalar) el-Fıkhul-îslami (2/758 ve müteakip sayfalar).

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/177-187

[305]
Müslim, aynı yer.

[306]
Müslim, aynı yer.
[307]
Müslim, aynı yer.
[308]
Müslim (2/674) 12-Kitabuz-Zekat.
[309]
Buhari (3/322) 24-Kitabu'z-Zekat, 42-Beşten aşağıda olan develerde zekat yoktur babı
[310]
Buhari (3/347) 24-Kitabu'z-Zekat, 55-Yağmurla sulanan mahsullerin öşürü babı
[311]
Ebu Davud (2/94), Kitabu'z-Zekat, Kendisine zekat farz olan şeyler babı
[312]
Nesa'i (5/39) 23-Kitabu'z-Zekat, 2Î-Hurmada olan zekat babı.
[313]
Nesaİ (S/40) 23-Kitabu'z-Zekat, 22-Buğdayın zekatı babı. İbni Esir der ki: "Bir ukiyye kırk dirheme eşittir." Evet, geçmişte öyle idi. Ancak hu gün insanlar bu Ölçüleri kendi literatürlerine göre kullanmaktadırlar
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/189-190
[314]
En'am Sûresi: 141
[315]
) En'am Sûresi: 141
[316]
Müslim (21675) 12-Kitabuz-Zekat.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/190-191
[317]
Ebu Davud (2/98) Kitabuz-Zekat, 4-Otlayan hayvanların zekatı babı
[318]
Ebu Davud, aynı yer
[319]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 99, Tirmizi (3/17,18) 5-Kitabuz-Zekat, 4-Dev. zekatı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis hasen hadistir.
[320]
Ebu Davud, (2/100) Kitabu'z-Zekat, 4-Senenin çoğunu oîlayarak geçiren hayvanların zekatı babı
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/193-198

3511-Ahmed bin Hanbel, Kaza (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor. "Ebu Said'e yoğun (sorularla muhatap) iken geldim. İnsanlar dağılınca dedim ki, "Ben sana bunların sorduklarından sormayacağım." Ravi şöyle devam etti: "Kendisine zekattan sordu. Bunun üzerine Ebu Said-Hz. Peygamber (a.s)'den naklen mi değil mi biliyorum-şoyle dedi. "Yüz dirhemde beş dirhem, kırk koyunda yüzyirmiye kadar, bir koyun zekat vardır.
Koyunlar yüzyirmibire ulaşınca, bunlarda ikiyüze kadar, iki koyun zekatı vardır. Koyunlar ikiyüzbire ulaşınca, ikiyüze kadar, her yüz koyuna bir koyun zekat düşer. Bundan sonrasında yine her yüz koyuna bir koyun zekat vardır. Develere gelince, beş devede bir koyun, on devede iki koyun, onbeş devede üç koyun, yirmi devede dört koyun, yirmibeş devede otuza kadar bir bintu mehas zekat vardır. Develer otuzbire ulaşınca, yetmişbeşe kadar, bir ceza'a zekat vardır. Otuzaltıya ulaşınca, doksana kadar, iki bintu lebun, doksanbire ulaşınca yüzyirmiye kadar iki hikka zekat vardır. Bundan sonra da her ellide bir hikka, her kırkta bir bintu lebun zekat vardır." [1]

Bir Açıklama

Hadiste yüz dirhemde, beş dirhem zekat olduğu göze çarpıyor. Oysa meşhur olan, yüz dirhemde iki buçuk dirhem zekat olduğudur. Bu tezat da hadisçi ile fıkıhçmın beraberce araştırma zorunluluğunu ortaya koyan bir başka delildir. Belki de ravi burada yanılmıştır. Çünkü beş dirhem, ikiyüz dirhemin zekatıdır. [2]

3512-Buhari, Hz. Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a) hilafete seçilince, Enes'i Bahreyn'e gönderdiği zaman ona şu mektubu yazmış ve altını da mühürlemiştir. Mühüre nakşedilen yazı üç satır halinde idi. Bir satırda Muhammed, bir satırda Resul, bir satırda da Allah yazılı idi. Mektup şöyle idi: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... Bu, Resulullah (a.s)'m Müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın da Resu-lu'ne emretmiş olduğu

zekat farizasıdır. Müslüman olanlardan her kimden bu, usulüne uygun olarak istenirse, derhal versin. Kimden de belirtilenden fazlası istenirse, vermesin. Yirmidort ve daha aşağı miktardaki devede, koyun olarak gereken zekat, her beş devede bir koyundur. Yirmibeşe ulaştığında, otuzbeşe kadar, dişi bir bintu mehas (iki yaşma girmiş olan iki deve) eğer bintü mehas yoksa bir ibni lebun (erkek deve) verilir. Develer otuzaltıya ulaştığında, kırkbeşe kadar, bir dişi bintu lebun (üç yaşına basan dişi deve.) Kırkaltıya ulaştığında, altmışa kadar erkek devenin aşacağı bir dişi deve (hikka) Altmışbire ulaştığında, yetmişbeşe kadar, bir ceza'a, (beş yaşma basan bir deve). Yetmişaltıya ulaştığında, doksana kadar, iki bintu lebun. Doksanbire ulaştığında, yüzyirmiye kadar, erkek devenin aşacağı iki hikka (dördüncü senesine basan). Yüzyirmiyi, aşınca her kırktabir bintu lebun, her ellide bir hikka zekat vardır. Yanında sadece dört devesi olana zekat düşmez. Ancak sahibi vermek isterse o başka. Develer beşe ulaşınca bunlara bir koyun zekat düşer. Koyunun zekatı kırda otlayarak geçinenlerden alınır. Koyun kırka ulaştığında, yüzyirmiye kadar, bir koyun alınır. Yüzyirmiyi geçtiğinde, ikiyüze kadar iki koyun alınır. İkiyüzü geçtiğinde, her yüz koyundan bir koyun alınır. Adamın otlayarak geçinen koyunları kırkın altında olunca ona zekat düşmez. Sahibi isterse o başka. Zekat korkusuyla ayrı olanları birleştirilmez, birleşik olanlar da ayrılmazlar. İki ortağın malından alınan zekata her ikisi de adalet üzere birbirlerine müracaat ederler, Zekat olarak çok yaşlı, ayıplı ve (koç teke gibi) döl hayvanı verilmez. Zekat memuru kabul ederse, o başka.
İkiyüz dirhemlik gümüşte kırktabir zekat vardır. Bu miktar, yüzdoksan dirhem ise, ikiyüz dirhemden az olursa onda zekat yoktur. Sahibi verirse, o başka. Kimin deve sayısı zekat olarak bir ceza'a vermeyi gerektiren miktarı bulur, ancak sürüsünde ceza'a bulunmaz da hikka bulunursa, bu kimseden hikka kabul edilir ve buna, adama kolay geldiği takdirde iki koyun ilave edilir veya yirmi dirhem eklenir. Kimin zekat olarak hikka vermesi gerekir ve fakat sürüsünde hikka bulunmaz da ceza'a bulunursa, adamdan ceza'a kabul edilir. Zekat memuru ona yirmi dirhem veya iki koyun geri verir. Kimin zekat olarak hikka vermesi gerekir, fakat sürüsünde hikka değil de bintu lebun bulunursa, adamdan bintu lebun kabul edilir. Kendisine iki koyun veya yirmi dirhem verilir.
Kimin zekat olarak bintu lebun vermesi gerekirken, bintu lebunu yok da hikkası

varsa, kendisinden hikka kabul edilir. Zekat memuru kendisine ayrıca yirmi dirhem veya iki koyun geri verir. Kimin zekat olarak bintu lebun ödemesi gerekirken, bintu lebunu bulunmaz da bintu mehazı bulunursa, ondan bintu mehaz kabul edilir. Ancak yirmi dirhem veya iki koyun daha üste verir. Kimin zekat olarak bintu mehaz vermesi gerekirken, bintu mehazı olmaz bintu lebunu olursa, kendisinden bintu lebun kabul edilir. Zekat memuru yirmi dirlem veya iki koyun geri Öder. Eğer adamın gerektiği şekilde bintu mahazı yoksa, ibni lebunu varsa, bu andan kabul edilir. Beraberinde bir ödeme gerekmez."Buharı der ki: "Ahmed bin Hanbel, Ensari vasıtasıyla Hz. Enes (r.a)'ten naklettiği hadisinde şu ilavede bulunmuştur: [3] "Resulullah (a.s)'m mührü, kendisinde, Hz. Ebu Bekir (r.a)'de ve onun vefatından sonra da Hz. Ömer (r.a)' de bulunuyordu. Hz. Osman (r.a), Eriş kuyusunun [4] başında otururken mührü çıkartıp eliyle oynamaya başladı ve mühür kuyuya düştü. Sonra Hz. Osman (r.a)'la birlikte suyu boşaltmak için üç gün uğraştık yine de mührü bulamadık." Ebu Davud da bu hadisi almıştır. Ahmed bin Hanbel şöyle anlatıyor: "Abdullah bin Enes'in oğlu Sumame'den Hz. Ebu Bekir (r.a)'in, Hz. Enes'e yazdığını söylediği bir mektup aldım. Üzerinde Resulullah (ais)'m mührü vardı. Hz. Ebu Bekir (r.a) bu mektubu kendisini zekat memuru olarak gönderdiğinde yazmıştır. Baktığımızda mektubun şundan ibaret olduğunu gördüm: "Bu, Resulullah (a.s)'m Müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın da Resu-lu'ne emretmiş olduğu zekat farizasıdır. Müslümanlardan her kimden bu, usulünce taleb edilirse, derhal versin. Kimden de belirtilenden fazlası istenirse, vermesin. Yirmibeşten daha aşağı miktardaki deve için gereken zekat; her beş devede bir koyundur. Yirmibeşe ulaştığında, otuzbeşe kadar, bir bintu mehaz, bintu mehaz yoksa erkek bir ibni lebun verilir. Otuzaltıya ulaştığında, kırkbeşe kadar, bir bintu lebun; kırkaltıya ulaştığında, altmışa kadar erkek devenin aşacağı bir hikka; altmışbire ulaştığında, yetmişbeşe kadar bir ceza'a, yetmişaltıya ulaştığında, doksana kadar iki bintu lebun; doksanbire ulaştığında, yüzyirmiye kadar erkek devenin aşacağı iki hikka; yüzyirmiyi aşınca, her kırk için bir bintu lebun; her elli için bir hikka zekat vardır. Zekat farizalarında (alınması gerekenle var olan) develerin yaşlan çeliştiği zaman, kimin deve sayısı ceza'a zekatını gerektirecek bir sayıya ulaşır ve fakat sürüsünde ceza'a yok da hikka varsa, bu, ondan kendisi için kolay

olursa, yanında iki koyun yahut yirmi dirhem daha ilave ederek kabul edilir. Kimin develeri hikka zekatına ulaşır fakat yanında hikka zekatı yok da ceza'a varsa, bu ondan kabul edilir. Zekat memuru, mal sahibine yirmi dirhem ya da iki koyun geri verir. Kimin develeri hikka zekatına ulaşır ve fakat sürüsünde hikka yok da bintu lebun varsa bu ondan kabul edilir. -Ebu Davut burada şöyle demiştir: "Bundan sonrasını Musa bin İsmail'den ezberlemek isterdim. Ama bunu yapamadım." -Mal sahibi için kolay olursa, üste iki koyun ya da yirmi dirhem daha öder. Kimin sürüsü bintu lebin zekatına ulaşır ancak yanında bintu lebun yok da hikka varsa, bu, ondan kabul edilir. Zekat memura yirmi dirhem ya da iki koyun geri verir. Kimin sürüsü ibnu lebun zekatına ulaşır ve fakat yanında sadece bintu mehaz varsa, bu, kendisinden iki koyun ya da yirmi dirlemle birlikte kabul edilir. Kimin sürüsü bintu mehaz zekatına ulaşır, ancak yanında sadece erkek ibnu lebun varsa, bu, kendisinden geri hiçbir şey vermemekle birlikte kabul edilir. Kimin yanında sadece dört deve bulunursa, bunlara zekat düşmez. Ancak mal sahibi isterse (sadaka olarak) verebilir. Meralarda otlayarak beslenen koyunlar kırka ulaşınca, yüzyirmiye kadar bir koyun; yüzyirmibire ulaşınca ikiyüze kadar iki koyun; ikiyüzbire ulaşınca; üçyüze kadar üç koyun zekat vardır. Koyunlar üçyüzü aşınca, her yüz koyunda bir koyun zekat vardır. Zekatta çok yaşlı, kusurlu koyun ve teke hayvan zekat olarak alınmaz. Ancak zekat memuru dilerse alabilir. Zekat korkusuyla ayrı olan hayvanlar birleştirilmez. Birleşik olanlar da ayrılmaz. İki ortaktan alman zekatta ortaklar adil bir şekilde birbirlerine müracaat ederler. Adamın meralarda otlayarak beslenen koyunları kırka ulaşmadan bunlara zekat düşmez. Ancak mal sahibi isterse (sadaka olarak) verebilir. İkiyüz dirheme ulaşan gümüşe kırkta bir zekat vardır. Eğer sadece yüz-doksan dirhemi mevcut ise buna zekat düşmez. Ancak mal sahibi isterse (sadaka olarak) verebilir."[5]

Dersler Ve Öğütler

a. "Zekat memuru dilerse alır" ifadesi, zekat memurunun bu konuda ^etkili olduğunun delilidir. Çünkü zekat memuru fakirin vekili durumundadır.
b. "Ayrı olan hayvanlar birleştirilmez. Birleşik olanlar da ayrılmaz" ifadesi bir hilenin ortadan kaldırılması içindir. Birinci hileye örnek şu şekildedir: Örneğin üç şahıs vardır ve bu üç şahıstan her biri için kırk koyun vardır. Koyunları ayrı ayrı düşününce, her birine ayrı ayn bir koyun zekat düşer. Ancak Bunları birleştirince, hepsine birden sadece bir tane zekat düşer. İşte bu Üç kişinin bu tür

hileye başvurması yasaklanmıştır.
İkincisinin Örneği de şu şekildedir: Örneğin iki kişinin ikiyüzbir tane koyunu vardır. Bu kişilerin vermeleri gereken zekat üç koyundur. Zekat memuru kendilerinden üç koyunu isteyince, bu ortaklar koyunlarını ayırmış olsa üç koyun olan zekat miktarı iki koyuna düşecektir. Hadiste bu tür hileler yasaklanmıştır. İmam Şafiî şöyle der: "Hadisi şerifteki hitap, hem zekat memuruna hem de mal sahibine yöneliktir. Korku ise iki çeşittir. Birincisi, memurun zekat malının az olmasından korkması, ikincisi de mal sahibinin malının eksilmesinden kork-masıdır. Hadiste zekat korkusuyla birleştirmek olsun, ayırmak olsun her türlü hile yasaklanmıştır."

c. Ortaklar adil bir şekilde birbirlerine müracaat ederler. "Örneğin iki ortaktan birinin kırk ineği, diğerinin de otuz ineği vfarsa, mal da müşterek ise zekat memuru kırk inekten bir musinne, otuz inekten de bir buzağı alır. Daha sonra ortaklardan musinne vermiş olan, musinne-nin yedide üçünü, buzağı veren de yedide dördünü ortağından alır. Çünkü verilmesi gereken bu iki yaş hayvanların tümünü kapsayacak biçimdedir. Yani mala, tek mülkmüş gibi bakılır. "Adil bir şekilde," sözünden öyle anlaşılıyor ki, zekat memuru ortaklardan birinden zalimane bir şekilde verilmesinden fazla alırsa, bu ortak, zararını diğer ortağından telafi edemez. Birbirlerine müracaatın bir başka örneği de şöyledir: Her biri için yirmi koyun olan iki şahıstan kırk koyunu oluşturduklarından bir koyun zekat alır. Daha sonra ortaklardan bir koyun zekat alınır. Daha sonra biri arkadaşından verdiğinin yarısını alır. Burada mallar çalışmanın caiz olduğuna da delil bulunmaktadır.[6]
aki hadisi aynen Ebu Davud'un rivayeti gibi almıştır. Ancak lak almış, "Musa bin İsmail'den veya bir başkasından şu ka-ledim" gibi bir ifadede bulunmamıştır.[7]

Sığırların Zekatı

3513-tırmızı Abdullah bin Mesud (r.a)'dan Resulullah (a.s)'m şöyle ayet etmiştir:sıgırların her otuzunda bir senesini doldurup, ikinci senesine girmiş dana; her kırkında da iki senesini doldurmuş üçüncü sene-dana zekatı vardır."[8]

3514-ımam Malik, Hz. Tavis (r.h)'ten rivayet etmiştir:hz muaz |otuz inekten bir tebi, (bir senesini doldurup ikinci senesine ızağı) kırk inekten de bir musine (iki

senesini doldurup ; girmiş olan dana) aldı. Bu sayıların altındakilerden getiri-şey almamak için direndi ve şöyle dedi: Resulullah (a.s)'tan hiçbir şey duymadım. O'nunla buluşup sormam lazım.” Bundan sonra Hz. Muaz (Medine'ye) gelmeden Resulullah (a.s) vefat etti."[9]

3515-Tirmizi, Hz. Muaz bin Cebel (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) beni (vali olarak) Yemen'e gönderdi ve her otuz inekten, bir tebi veya tebia (bir senesini doldurup ikinci senesine girmiş olan erkek ya da dişi buzağı), her kırk inekte bir musinne (iki senesini doldurup üçüncü senesine girmiş olan dana) ve her buluğ çağma ermiş olan (in-san)'dan bir dinar veya bu değerde meafir elbisesi almamı bana emretti." Ebu Davud'un bir rivayeti de, Tirmizi'nin rivayeti gibidir. Ancak onun rivayetinde şu açıklamalar yer almıştır: "Halim" demek, ihtilam olmuş demektir. "Meafir," Yemen'de bir tür elbiseye verilen addır."[10]Ebu Davud'un diğer bir rivayeti de aynı şekildedir. Ancak bu rivayette herhangi bir açıklama yer almamıştır. [11] Nesai'nin rivayeti de şu şekildedir: "Resulullah (a.s) beni Yemen'e gönderirken otuza ulaşmadan ineklerden bir şey almamamı bana emretti. Otuza ulaştıklarında kırka ulaşana kadar bunlarda tosun veya dana tebi bir buzak (bir senesini doldurup ikinci senesine girmiş olan buzak) zekat vardır. Hayvanlar kırk ineğe ulaşınca, bunlarda bir masinne (iki senesini doldurup üçüncü senesine girmiş olan dana) zekat vardır."[12]

Bir Açıklama

Hadiste buluğa ermiş olan kimseden alman dinar, gayri müslimden cizye olarak alman vergidir. Hadis-i Şerif aynı zamanda cizyenin miktarını da göstermektedir. Hadisten anlaşıldığı kadarıyla cizyenin miktarı gayet az bir meblağdır ve ; bırakılmıştır. Hadisten anlaşıldığı kadarıy halifenin yetkisine bırakılmıştır. Yine hadisten anlaşıldığına göre cizyeyi belirlerken halifenin insanlara hafif gelecek bir meblağ tayin etmesi sünnete uygun bir davranıştır. Bu nedenle bu hadisi şerifin delaletiyle fıkıhçılar, fakirden alınacak olan cizyeyi 12 dirhem olarak belirlemişlerdir. Bu da yaklaşık bir dinar düzeyindedir. Durumu orta halli olanlardan alınacak olan cizye miktarı 24 dirhem, bir senede zenginlerden alınan

cizye miktarı da 48 dirhemdir.

3516-Ahmed bin Hanbel, Hz. Muaz bin Cebel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:

"Resulullah (a.s) bana ineklerin küsuratından bir şey almamı emretmedi."[13]

Atların Zekatı

3517-Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"At ve köleleri zekata tabi tutmadım. Öyleyse (200 dirheme ulaşan) gümüşün zekatım getirin. Her kırk dirhemden bir dirhem zekat alınır. 190 dirhemde zekat yoktur. Dirhemler ikiyüze ulaşınca, bunlarda beş dirhem zekat vardır." Ebu Davud şöyle demiştir: "Bazı hadisçiler, bu hadisi sadece Hz. Ali (r.a)'ye isnad etmişlerdir."
Nesai bu hadisi şu şekilde almıştır: "At ve köleleri zekata tabi tutmadım. Öyleyse mallarınızın zekatını iki-yüz dirhemde beş dirhem olmak üzere ödeyiniz."[14] Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir: "At ve köleleri zekata tabi tutmadım. îkiyüz dirhemin altmdd olan gümüşte de zekat yoktur."[15]

Bir Açıklama

Fıkıhçılar şöyle demişlerdi. "Köleler ticaret amacıyla satın alınmış ise ticaret malları zekatına tabi olurlar. Aynı şekilde aslında zekata tabi olmayıp ancak ticaret amacıyla kullanılabilen her türlü mal da böyledir. "

3518-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)-'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Müslümanm üzerine, atı ve kölesi tçin zekat mükellefiyeti yoktur." Diğer bir rivayet de şöyledir: "Köle için fıtır sadakasından başka zekat yoktur."[16] Ebu Davud'un rivayetine göre yine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "At ve

kölelere zekat düşmez. Ancak köleler için fıtır sadakası vardır[17] Yine Nesai'nin rivayeti de şu şekildedir:

"Müslüman kişi üzerine, kölesi ve atı için zekat mükellefiyeti yoktur." [18]

3519-İmarn Malik, Süleyman bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Şam halkı Hz. Ebu Ubeyde bin Cerrah (r.a)'a: "Atlarımızdan ve kölelerimizden zekat al," deyince, Ebu Ubeyde almadı ve durumu bir mektupla Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a bildirdi. Hz. Ömer bin Hattab (r.a) da zekat almadı. Sonra Şam halkı Hz. Ebu Ubeyde ile aynı şeyi yine konuştular. O da yine Hz. Ömer (r.a)'e yazdı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kendisine şöyle yazdı: "Eğer istiyorlarsa, onlardan bunu (zekatı) al ve yine onlara geri döndür. Kölelerine de yiyecek ver." İmam Malik şöyle demiştir: "Onlara geri döndür," ifadesinden, fakirler kastedilmiştir." [19]

Zekat Olarak Alınacak Malın Kalıtesi

3520-İmam Malik, Sufyan bin Abdullah (r.h.)'tan rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) kendisini zekat tahsildarı olarak göndermişti. (Gittiği yerde) kuzuları halkın sayıyordu. Bunun üzerine kendisine: "Kuzuları bizden sayıp onlardan almıyor musun?" dediler. (Medine'ye gelip) Hz. Ömer (r.a)'e uğrayınca, durumu ona anlattı. Hz. Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Evet, kuzuyu onlara sayarsın, çoban onu götürür, tahsildar almaz. Yemek için beslenmiş olanı, sütünden istifade için beslenmiş olanı, hamile olanı, döl için ayrılmış olanı zekat için almaz. Cezaa'yı (beş yaşma basmış deve), seniyyeyi (altı yaşına basmış deve) alırsın. Bu, malın iyisi ile düşüğü arasında orta halli olanıdır."[20]

3521-Ahmed bin Hanbel, Ubey bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) beni zekat memuru olarak gönderdi de (develeri olan) bir adama uğradım. Malını benim için bir araya toplayınca, o malda ona ancak bir yaşını bitirip iki yaşına basmış bir dişi deve (zekat vacip) olduğu kanaatine vardım. Bunun üzerine ona: "(Zekat olarak) bir yaşını bitirip iki yaşma basmış bir dişi deve ver," dedim. "Onun ne sütü var ne de (taşınmaya elverişli olan bir) sırtı. Ama bu genç cüsseli ve semiz bir dişi devedir. Bundan dolayı al," dedi. Ona: "Emrolunmadığım şeyi almam. İşte Resulullah (a.s) yakınında, O'na gidip bana takdim ettiğini, O'na takdim etmeyi arzu edersen bunu yap ! Eğer O, senden bunu kabul ederse, ben de ederim. Şayet kabul etmezse ben de kabul etmem," dedim.
"Tamam yaparım" dedi. Hemen bana takdim ettiği deveyi getirdi ve benimle beraber çıkıp Resulullah (a.s)'a geldik O'na: "Ey Allah'ın Peygamberi, malımın zekatını benden almak için bana (şu) elçin geldi. Allah'a yemin ederim ki, daha önce ne Resulullah ne de O'nun elçisi, benim malımın arasında bulunmadı. (Malımı görmedi.) Malımı onun için bir araya topladım da onda benim üzerime (vadb) olan şeyin bir yaşını bitirip iki yaşma basmış bir dışı deve olduğunu söyledi. Halbuki onun ne sütü var ne de (taşımaya elverişli olan bir) sırtı. Anası için iri ve genç bir dişi deveyi takdim ettim de benden almadı. İşte o (takdim ettiğim deve) budur. Onu sana getirdim ya Resulullah (buyurun) al," dedi.[21]
Resulullah (a.s) ona: "Sana (vacip) olan odur. Ama (ondan daha) iyisini nafile

olarak verirsen, Allah sana onun sevabını verir. Biz de onu senden kabul ederiz," buyurdu. O da: "İşte o budur, ya Resulullah (a.s). Onu sana getirdim (buyurun) al," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) da onun teslim alınmasını emretti ve o adama malının bereketi (çoğalması) için dua etti."

3522-Ebu Davud, Amr bin Şuayb (r.h.)'den, o da babası vasıtasıyla dedesinden, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Zekatta ne ayağa getirme ne de uzağa gitme vardır. Zekatlar evlerinde almır."
Muhammed bin İshak bu hadisi şöyle açıklamıştır: "Zekat mükellefi, zekatını tahsildarın ayağına getirmez. Tahsildar da mükellefin uzaktaki (tarla, ağıl, yayla vs. gibi) yerlerine gitmez. Zekatlar, mükelleflerin ikamet yerlerinde alınır."[22]

3523-Nesai, İmam bin Husayn (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "İslam'da ne zekatı ayağa getirme, ne de mehre bedel nikahlama (şiğar) vardır. Kim (zekat malını) harhangi bir şekilde tarafına geçirirse o, bizden değildir."[23]

3524-Taberani, Evsat'da, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Muhammed (a.s) Müslümanların mallarında her kırk dirhemde bir dirhem (zekat), zimmilerin mallarında her yirmi dirhemde bir dirhem, Daru-İslam'la anlaşması bulunmayan gayri müslimlerin mallarında da her on dirhemde bir dirhem (vergi) tayin etmiştir."[24]

3525- Ebu Davud, Muaz bin Cebal (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) -onu Yemen'e gönderirken- kendisine şöyle buyurmuştur: "Hububattan hububat, davardan koyun, develerden deve ve sığırlardan sığır al."[25]

Bir Açıklama

Fıkıhçılardan "zekat malının değerinde zekat olarak başka bir şey almak caizdir," diyenler bu hadisi: "Maksat kolaylaştırmaktır. İllaki malın kendisinden vermek değil," şeklinde yorumlamışlardır.

3526-İbni Huzeyme, Vail bin Hucr (r.a)'den, o da Hz. Peygamber (a.s)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) (zekatını almak için) bir adama görevli gönderdi. Adam da (zekat olarak) cılız bir deve yavrusu gönderdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'ın ve Resulu'nun zekat memuru geldi ve cılız bir deve yavrusu gönderdi. Allah'ım, onu bu hayvanında ve devesinde mübarek kılma." Resulullah (a.s)'m bedduası, bu adama ulaştı. Bunun üzerin adam Resulullah (a.s)'a güzel ve görkemlilerden bir deve gönderdi. Bunun ardından Resulullah (a.s) şöyle dua etti: "Allah'ım, ona bunu ve develerini mübarek kıl." Ebu Musa şöyle demiştir:"Allah'ın ve Resulu'nun zekat memuru falancaya gitti ve cılız bir deve yavrusu getirdi." [26]

Ekin Ve Meyvaların Zekatı

3527-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Nehirler ile yağmur sularının suladığı mahsullerde Öşür, hayvanla sulanan mahsullerde de yarım öşür vardır,"
Ebu Davud'un rivayetinde; "bulutlar" yerine "pınarlar," "hayvan" yerine de "hayvanlar" yer almıştır.[27] Nesai'nin rivayetinde de; "göğün, nehirlerin ve pınarların..." cümleleri yer almıştır.

3528-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyie buyurduğunu rivayet etmiştir: "Yağmurun, pınarların suladığı ya da suyunu yağmurdan alan mahsullerde öşür, (onda bir) tanışmak suretiyle sulanan mahsullerde de yarım öşür (yirmide bir) vardır." Bu hadis, bir rivayette İbni Ömer'e, bir rivayette de Hz. Ömer (r.a)'e is-nad edilmiştir. Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetinde şu şekildedir: "Yağmurun, nehirlerin ve pınarların suladığı veya bal olan mahsullerde öşür, hayvanlarla veya kovalarla sulanan mahsullerde yarım öşür (yirmide bir) zekat vardır."[28] Ebu Davud der ki: "Bal mahsulü, su

ihtiyacını yer altındaki damarlardan karşılayan ve sulamasında zahmet bulunmayan mahsuldür." Naki ise şöyle demiştir: "Bal mahsulü, yağmur suyuyla yetişen mahsuldür."[29]

Bir Açıklama

Bu iki hadis, yağmur, nehir ve bunlar gibi zahmetsiz sulanan mahsullerde onda bir, kova ve benzeri çok zahmetle sulanmış olan mahsullerde de yirmide bir zekat vardır.

3529- İmam Malik, Süleyman bin Yesar ve Busir bin Said (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Yağmurun, pınarların ve balın suladığı mahsullerde onda bir, kovayla sulanan mahsullerde de yirmide bir zekat vardır." Tirmizi bu hadisi Süleyman bin Yesar, Bursi bin Said vasıtasıyla Ebu Hu-reyre'den, o da Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet etmiştir ve "ba'l" kelimesini almamıştır.[30] Tirmizi şöyle demiştir: "Bu hadis, bu iki şahıstan senedsiz bir şekilde rivayet edilmiştir."[31]

3530-Nesai, Muaz bin Cebel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) beni Yemen'e gönderdi ve bana yağmurun suladığı mahsulden öşür (onda bir), kovalarla sulanan mahsulden de yarım öşür (yirmide bir) almamı emretti."

3531-Ebu Davud, İtab bin Useyd (r.a)'den rivyat etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) bize ağaçtaki hurmayı tahmin ettiğimiz gibi asmadaki üzümü de tahmin etmemizi ve ağaçtaki hurmanın zekatını kuru hurma olarak aldığımız gibi üzümün zekatını da kuru üzüm olarak almamızı emretti." Nesaı de bu hadisi îbnul- Museyyeb'den senedsiz olarak şu şekilde rivayet etmiştir: "'Hz. Peygamber (a.s) Attab bin Useyd'e emretti..." [32]
Tirmizi'nin rivayeti de şu şekildedir: "Hz. Peygamber (a.s) insanlara asma ve

meyvalarmı tahmin edecek insanlar gönderirdi." [33] [34]

3532-Tirmizi, Sehl bin Ebu Haşmet (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ağaçlardaki meyvaları takdir ettiğimiz zaman olgunlaşmca zekatını alın ve üçte birini bırakın. Eğer üçte birini bırakmaz iseniz, o zaman dörtte birini bırakın." Ebu Davud ve Nesai'nin rivayeti de şu şekildedir: "Sehl bin Ebu Hasma, bizim meclisimize gelerek şöyle dedi: . "Resulullah (a.s) bize emretti ve şöyle buyurdu: "Ağaçlardaki meyvaları takdir ettiğimiz zaman (olgunlaşmca) alın ve üçte birini bırakın. Eğer üçte birini bırakmaz iseniz, o zaman dörtte birini bırakın."[35] [36]Nesai'nin rivayetinde şu cümleler yer almıştır: "Eğer üçte birini almaz iseniz veya bırakmaz iseniz-burada Şube şüphe etmiştir -o zaman dörtte birini bırakın."Tirmizi, 'tahmin'i'ni şöyle açıklamıştır: "Zekat alınan meyva ve üzümler yetişince devlet idarecisi, yetkili birisini gönderir ve tahminde bulunur. Tahminde bulunacak olan adam bakar ve "bu asmadan şu kadar kuru üzüm çıkar, bu meyvalardan şu kadar meyva elde edilir," diyerek mal sahiplerine çıkacak olan mahsulün tahmini yekûnunu çıkartır. Daha sonra mahsûlün onda bir meblağını çıkartır. Neticeyi belirleyip (faturayı) çıkarttıktan sonra mal sahiplerini meyvalarıyla başbaşa bırakır. Onlar mallarında diledikleri gibi tasarrufta bulunurlar. Mey-valar yetişince de kendilerine gidilip öşürleri alınır."

Ebu Davud'a göre; 'Tahmin eden (memur) üçte birini işçilik için bırakır.”Yahya el-Katan da bu görüştedir. Hakim şöyle demiştir:

"Tahmin ile ilgili diğer hadisler bu hadisi kuvvetlendirmektedir. Hz. Ömer (r.a)'in bunu emrettiği muttefekun aleyh bir hadistir. Dolayısıyla Hz. Ömer (r.a)'in bu hadisi, yukarıdaki hadisin sahih olduğunu göstermektedir."

Hafız İbni Hacer, şöyle demiştir: "Bu hadisin sahih olduğuna gösteren hadislerden bir tanesi de, îbni Abdil-Berrain İbni Luhe'ya tarikiyle Ebu Zubeyr'den, onun da Cabir (r.a)'den Hz. Peygamber'e isnadla rivayet ettiği: "Tahmininizi düşük tutun. Çünkü mal içerisinde işe yaramayan, ezilen ve çürük olanlar vardır," sözüdür ve

bu hadisdir." Tirmizi şöyle demiştir: "İlim ehlinin çoğu, tahmin kanusunda Sehl bin Ebu Hasma'nm hadi-siyle amel etmektedir. İshak ve Ahmed bin Hanbel de

bu hadisi delil almıştır: "Üçtebirini ve dörttebirini bırakın". Hattabî bu hadisi açıklarken şöyle der: "İlim ehlinin bir kısmına göre malın bir kısmı sahiplerine bırakılır ki, onlara daha fazla imkan tanınmış olsun. Çünkü tahmin edilen miktar, olduğu gibi alınacak olursa, mal sahipleri zarar eder. Çünkü malın bir kısmı çürümekte, bir kısmı da insanlar ve kuşlar tarafından yenilenmektedir. Ulemanın bir kısmı da; "biz onlara (mal sahiplerine) hurmaların yekünü içerisinden bir pay ayırmıyoruz. Sadece meyva miktarı önceden tahmin edilen bir kaç hurma ağacı ayırınız," şeklinde görüş ileri sürmüştür.

3533- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) (memur olarak Hayber'e Abdullah bin Ravaha'yı gönderirdi. İbni Ravaha meyvaların ilki olgunlaşmca, hurma ağaçlarmdaki hurmaları tahmin eder. Sonra da Yahudileri bu tahmine göre (kendisinin) alması veya Yahudilerin bu tahmine göre vermeleri konusunda serbest bırakırdı. Resulullah (a.s) tahmini, sadece meyvalar yenmeden ve dağıtılmadan önce zekat sayılsın diye emrederdi."[37]

Bir Açıklama

Yahudilerden alman zekat değil haraçtı. Hadisin burada işlenmiş olması, ekin ve meyvalarm tahmininin İslam Şeriatında önemli bir prensip olduğunu vurgulamak içindir.

3534-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Allah Hayberi Resulü (a.s)'ne ganimet olarak bahşetti. Resulullah (a.s) da (Hayber Yahudilerini daha önceden) oldukları gibi kabul etti ve Hay-ber'den çıkan mahsulün kendisi ile Hayberliler arasında ortak olmasını kararlaştırdı. Abdullah bin Revaha'yı (meyvaların tahmin işini yapması için memur olarak buraya) gönderdi. Abdullah da meyvalan onlara tahmin etti."[38] Diğer bir rivayette de şöyledir: [39] "İbni Revaha, Hayber hurmalarını kırkbin vaşak olarak tahmin etti. (Cabir) Yahudilerin, İbni Ravaha kendilerini serbest bırakınca meyvayı alıp yirmibin vaşak borçlandıklarını zannetti."

3535- İmam Malik, Süleyman bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle

buyuruyor: "Hz. Peygamber (a.s) Abdullah bin Revaha (r.a)'yı Hayber'e Yahudilerle kendi arasında mahsulün tahmini için gönderiyordu." -Ravi şöyle devam etti "Yahudiler hanımlarının zinetlerinden ona bazı takılar toplayıp; "bu sanadır," (buyurdu) yükümüzü hafiflet. Taksimde lehimize olarak biraz göz yumuver," dediler. Bunun üzerine Abdullah şu cevabı verdi: "Ey Yahudiler toplumu Sizler, bana göre Allah Teala'nın en menfur mahrukatısınız. Bu, beni size karşı zulmetmeye götürmeyecektir. Bana teklif ettiğiniz rüşvete gelince, o, haramdır ve biz bu haramı yemeyiz."

Bunun üzerine Yahudiler şöyle dediler: "Yeri ve göğü ayakta tutan işte bu (dürüstlük)'dür." [40]

3536-Taberani, Abdullah bin Ebu Bekir bin Muhammed bin Amr bin Hazm (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"O, şöyle anlatıyor: "İbni Ravaha, Hayber halkına ancak bir yıl tahmininde bulunabilmiş ve Mute Savaşı'nda şehit olmuştur. Daha sonra Efendimiz (a.s) Cebbar bin Sahr'ı gönderdi ve Hayberlilerin meyvalarmda tahminde bulundu." [41]

3537-İmam Malik, Abdullah bin Ömer bin -Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:

"Hz. Ömer bin -Hattab (r.a), Nebatiler'den buğday ve kuru üzüm zekatı olarak yirmide .bir alırdı. Böyle yapmasmdaki amacı da Medine'ye yapılan göçün çoğalmasıdır. Hz. Ömer (r.a) mercimek ve benzerlerinden de onda bir alırdı."[42]

Bir Açıklama

Bu hadisi şerif, zimmilerden alınan vergilerin devletin araştırma sonucu varacağı kanaata bağlı olduğunu göstermektedir.

3538-İmarn Malik, Saib bin Yezid (r.h.)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor; "Ben, Hz. Ömer bin Hattab (r.a) zamanında İbni Mesud'un oğlu Utbe-'nin oğlu Abdullah'la birlikte zekat memuru idim. Biz Nebatiler'den öşür alırdık. İmam Malik şöyle demiştir: "Ben, İbni Şihab'a sordum: "Hz. Ömer (r.a) Nebatiler'den

nasıl öşür alıyordu?" O, şöyle cevap verdi: "Cahiliyede olanlardan bu miktar almıyordu. Bu sebeple Hz. Öijher (r.a) kendilerini bu miktara mecbur kıldı." [43]

3539-Ebu Davud, Sehl bin Hanif (rh.a)'ten, o da babasından şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) zekatta âdi ve ufak hurmaların alınmasını yasakladı." Ebu Davud'da Zuhri'nin şöyle söylediği yazılıdır: "Bu iki hurma, Medine hurmalarının iki çeşitidir." nasai'nin Sehl bin Hanif ten Allah Teala'nın: "Kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin,"[44] sözü hakkında şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Ayette, Allah Teala'nın nahyettiği şey, adi ve ufak hurmalardır. Çünkü Resulullah (a.s) zekatta adi malların alınmasını yasaklamıştır." [45]

Balın Zekatı

3540-Ebu Davud, Amr bin Şuayb (r.h)'den, o da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir: "Mut'anoğullarmdan biri olan Hilal, Resulullah (a.s)'a anlarının balının öşürünü getirdi. Ve Selebe vadisini kendisine koru olarak tahsis etti. Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a) halife olunca, Sufyan bin Vehb, Hz. Ömer bin Hat-tab (r.a)'a, o vadinin durumuna sormak için mektup yazdı. Hz. Ömer (r.a) de şu cevabı yazdı: "Resulullah (a.s)'a arılarının balının öşürünü ödediği gibi sonra da öderse, Selebe'yi ona koru olarak tahsis et. Aksi takdirde o arılar, yağmurla biten bitkilerden geçinen sinek gibidir. İsteyen onların balını yer." Diğer bir rivayette ise şu şekilde gelmiştir:[46] [47] "Fehm kabilesinden bir kol Muğire'nin manasında rivayet etti ve şöyle dedi: "Her on tulumda, bir tulum zekat verecek." Sufyan bin Abdullah es-Sakafi der ki: "Hz. Ömer (r.a) onlara iki vadiyi koru olarak vermişti." es-Sakafi şöyle devam eder: "Onlar Resulullah (a.s)'a ödediklerini Hz. Ömer (r.a)'e de aynen ödüyorlardı. Hz, Ömer (r.a) de vadilerini onlara koru olarak verdi." [48]

Bir Açıklama

İmam Malik ve Şafiî'ye göre balda zekat yoktur. îmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre ise bala zekat düşer. Ancak İmam Ebu Hanife bala zekat düşmesini bir şarta bağlamıştır. O şart ise şudur: Bir arazide iki hakkın toplanmaması için peteklerin haraç arazisi içerisinde bulunmamaları gerekir. "Bala zekat düşer," diyenler, yukarıdaki hadisle ve diğer naslarla delil getirmişlerdir. Bala vacip zekat miktarına gelince, bu miktarda öşür (onda bir) olarak belirlenmiştir. Yusuf el-Kardavi de; "bala zekat düşer," görüşünü tercih etmiştir. [49]

ZÎNETLERİN ZEKATI

3541-İmam Malik, Saib bin Yezid (rh.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Hz. Osman bin Affan (r.a) şöyle derdi: "Bu ay, zekatınızın ayıdır. Bundan dolayı kimin üzerinde zekat borcu varsa, borcunu ödesin ki, mallarınız daha da çoğalsın da zekatlarınızı karşılasın."[50]

Bir Açıklama

Zaman ne olursa olsun, bir malın üzerinden sene geçtiğinde, zekat verilmesi gerekir. Ancak insanlar zekatlarını Ramazan ayında vermek isterler. Çünkü bu ayda mükafat, katlanarak verilir. Evet bu da caizdir. Fakat her Müslüman senesini takip etmek mecburiyetindedir. Her sene geçince, malın senelik son tasfiyesi yani haklardan arındırılması de yapılmış olur.

3542-Ebu Davud, Amr bin Şuayb (rh.a)'dan, o da babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a bir kadın beraberinde bir kızı olduğu halde geldi. Kızın elinde altından kalın iki bilezik vardı.
Resulullah (a.s) kadına; "Bunların zekatını verdin mi?" diye sordu. Kadın: "Hayır," diye cevap verdi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü, Allah'ın onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnun eder mi?" Bunun üzerine kadın bilezikleri derhal çıkartıp Resulullah (a.s)'ın Önüne bıraktı ve: "Bunlar Allah ve Resulüne aittir," dedi." Hadis, Nesai'de şu şekilde başlamıştır: "Yemen halkından bir kadın, yanında kız çocuğu olduğu halde Hz. Peygamber (a.s)'e geldi..." Nesai bundan sonra yukarıdaki hadisi aynen devam ettirmiştir.[51] Nesai'nin diğer bir rivayeti de Amr bin Şuayb (r.a)'den mursel olarak rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetinde," Yemen halkından" ifadesi yer almamıştır.[52]Tirmizi bu hadisi Amr bin Şuayb (r.a)'dan dedesi tarikiyle maneh şu şekilde rivayet etmiştir: [53] "İki hanım, ellerinde altından iki bilezik olduğu halde Resulullah (a.s)'a geldiler. (Resulullah a.s) kendilerine;"Bunların zekatını veriyor musunuz?" diye sordu. (Onlar): "Hayır," diye cevap verdiler. Bunu üzerine

Resulullah (a.s) onlara şöylesordu: "Allah'ın size ateşten iki bilezik takması sizi memnun eder mi?" Hanımlar:"Hayır," diye cevap verince, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Öyleyse zekatını verin."[54]

Bir Açıklama

Henefiler, bu Hadis-i Şerifle kadınların zînet olarak kullandıkları altın ve gümüşe de zekat düştüğüne delil getirmişlerdir. Fukahadan bu görüşte olmayanlar ise bu hadisi sahih kabul etmişlerdir.

3543-Ahmed bin Hanbel, Esma binti Yezid (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Teyzemle birlikte onda (teyzemde) altmdan bilezikler olduğu halde Hz. Peygamber (a.s)'in yanına girdik. (Bize); "Zekatını veriyor musunuz"? diye sordu: -Esma devamla- Biz de: "Hayır," dedik. (Bunun üzerine Resulullah a.s) : "Allah'ın size ateşten bilezik takmasından korkmuyor musunuz? Zekatını ödeyin," buyurdu."[55]

3544-Ebu Davud, Abdullah bin Şeddad el-Hadi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Hz. Aişe (r.a)'nin huzuruna girdik. Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Resulullah (a.s) yanıma girdi. Elimde (parmaklarımda) büyük gümüş yüzükler gördü ve; "Bu nedir ey Aişe " dedi. Ben de: "Onları senin için süsleneyim diye yaptım, ey Allah'ın Resulü!" dedim. Resulullah (a.s) : "Onların zekatını veriyor musun?" diye sordu. Ben de: "Hayır (dedim)," veya Allah'ın dilediği bir şey söyledim. O da: "O, ateşe girmen için sana yeter," buyurdu."[56]

3545-İmam Malik, Kasım bin Muhammed (rh.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a), kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almış, onları hacr devrelerinde himaye ediyordu. Kızların zinetleri vardı ve Hz. Aişe (r.a) bu zinetler için zekat vermiyordu."[57]

Bir Açıklama

Hadis, Hanefilerin görüşü olan; "Çocuklar küçük olduklarından Hz. Aişe (r.a) onların zinetlerine zekat vermiyordu," yorumuyla, Şafiîlerin görüşü olan: "Hz. Aişe (r.a) onlara zekat vermiyordu. Çünkü kadının zinetleri elbise gibidir. Ve zekata tabi değildir," yorumuna açıktır.

3546-İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'in kölesi-Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) kızlarını ve cariyelerini altınla süsler, sonra da onların zinetlerine zekat vermezdi."[58]

3547-Taberani, es-Sağirde, İbni Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'e altından bir parça getirildi. Bu parça, madenlerimizden ona gelen ilk zekat idi. Bunun (getirilmesinin) ardından Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Şüphesiz madenler bulunacak ve yaratılanların en kötüsü olanlarda (madenlerde) olacak."[59]

Definelerin Zekatı

3548- İmam Malik, Hz. Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: “Definelerde beşte bir (zekat) vardır." Diğer bir rivayette de şöyle buyurmuştur: [60] "Hayvan (nın meydana getirdiği mağduriyet) haderdir. Kuyu(nun meydana getirdiği mağduriyet) hederdir. Defineye beşte bir oranında zekat vardır." İmam Malik der ki: "Aramızda görüş ayrılığı bulunmayan ve ilim ehlinden duyduğun bir konu vardır ki, o da şudur: Define; cahiliyye devrinde gömülen ve daha sonra bulunan, çıkartılması için mâli harcama yapılmayan ve elde edilmesi için çok enerji sarf ettirmeyen maldır. Yoksa uğrunda mali harcama yapılan, oldukça enerji kaybedilen ve bazen denk gelip bazen yanıltan şeyler define değildir."

3549-Ahmed bin Hanbel, Hasan (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bana ulaştı: "Maden (de çalışıp mağdur olan kimsenin kaılu) hederdir. Kuyuda çalışıp mağdur olan kimsenin kanı) hederdir. Definelerde, beşte bir (oranında) zekat vardır."[61]

3550-Ahmed bin Hanbel, Hz. Cabir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Adak için başıboş bırakılan deve (nin sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Kuyu (nun meydana getirdiği mağduriyet) hederdir. Maden (de çok çalışan kimsenin mağduriyeti) hederdir. Definelerde beşte bir oranında zekat vardır." Eş-Şabi der ki: "Rizak, (define) yer altında keşfedilen hazinedir."[62]

Bir Açıklama

Defineden, cahiliyyede gömülen altın gümüş gibi değerli eşyalar kastedilmektedir. Bu terim, kazılar sonucu çıkartılan altın ve gümüşü de kapsar. Ri-kaz kelimesi, yer altından çıkartılan madenler için de kullanılmıştır.
Hanbeliler: "Yer altından elde edilen sıvı ve madeni bütün değerli eşyalara, Müslümanm çıkartması halinde zekat düşer/' görüşünü savunmuşlardır. Bu görüş

fakirler için daha uygundur.

3551- Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Hanber rizak değildir. O, ancak denizin sahile çıkarttığı bir şeydir."[63]

Zekatın Değerini Vermek

3552-Buhari, Tavis (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Muaz, Yemen halkına dedi ki: "Bana arpa ve mısır yerine size daha kolay gelen, Medine'de Resulul (a.s)'m ashabı için daha elverişli olan eşya getirin, giyecek getirin."[64]

Bir Açıklama

el Camî muhakkiki şöyle der: "Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari'de [65]şöyle der: "Buhari'nin muallak yani senetsiz olarak rivayet ettiği bu hadisin, Ta-vis'e İsnadı sahihtir. Ancak Tavis, hadisi Hz. Muaz (r.a)'dan duymamıştır. Bu bakımdan munkatı hadis sınıfına girmektedir. Bununla beraber; "Buhari bu hadisi kesin talikle rivayet etmiştir. Öyleyse; ona göre bu hadis sahihtir," sözü yanlış değildir. Çünkü bu söz, hadisin ilk ravisine isnadının sahih olduğunu ifade eder. Yoksa geri kalan senedinin sahih olduğunu ifade etmez. Ancak yine de Buhari'nin bu hadisi ihticac (delille savunma) noktasında işlemesi, kendi nazarında kuvvetli olduğunu göstermektedir. Yani ona göre konuyla ilgili diğer hadisler, bu hadisi delil olabilecek noktaya ulaştırmıştır. Biz Tavis'in bu hadisini Yahya bin Adem'in 'Haraç' kitabında İbni Uy-eyne'nin İbrahim bin Meysere ve Amr bin Dinar'dan rivayetiyle rivayet ettik. Bu iki ravi de, hadisi Tavis'e ulaştırmıştır." İbni Hacer şöyle devam ediyor: "Hadiste geçen'zekatta' kelimesi, "Hz. Muaz (r.a)'ın bu davranışı haraçla ilgilidir," diyenlerin sözüne reddiye niteliğindedir. Beyhaki'nin aktardığına göre bazıları "zekatla" kelimesi yerine/'cizyeden" kelimesini zikretmişlerdir. Eğer bu doğruysa, o zaman hadis delil olabilme derecesinden düşer. Fakat meşhur olan birinci rivayettir. Nitekim bu hadisi îbni Ebu Şeybe Veki'den, o da Sevri'den, o da İbrahim bin Meysere tarikiyle Tavis'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Muaz, zekat olarak diğer eşyaları da alırdı." Bu konuda daha geniş bilgi için Fethu-1 Bari'ye bakılabilir.

3553- Taberani, Ebu Musa ve Muaz bin Cebel (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) kendilerini Yemen'e gönderdi. Kendilerine insanlara dinlerini Öğretmelerini emretti ve şöyle buyurdu: "Sadece şu dört sınıf mahsulden zekat alınır: Arpadan, buğdaydan, kuru üzümden ve hurmadan."[66]

3554-Ebu Davud, Said bin Ebyaz (r.a) vasıtasıyla babası Ebyaz bin Hammal'dan rivayet etmiştir: "Kendisi (Ebyaz bin Hammad) Resulullah (a.s)'la -ona elçi olarak geldiğinde- Sebe halkından zekat almaması konusunda konuştu. (Resulullah a.s) kendisine şöyle buyurdu: "Ey Sebe kardeşi, zekat illaki alınacak" Bunun üzerine (Ebyaz): "Ey Allah'ın Resulü, bizim ekinimiz sadece pamuktur. Üstelik Sebe (halkı) dağıldı. Sebelilerden Marib'te bulunan az bir topluluktan başka kimse kalmadı." Bunun üzerine Resulullah (a.s)'la Sebebilerden Marib'te kalanlar adına her sene yetmiş hülle meafir kumaşının değerini ödemek üzere anlaştı ve Resulullah (a.s) vefat edene kadar bu tutarı ödediler. Daha sonra Resulullah (a.s)'ın vefatının ardından Ebyaz bin Hammal'ın Resulullah (a.s)'la imzaladığı yetmiş hullelik anlaşmayı zekat memurları ihlal ettiler. Hz. Ebu Bekir (r.a) Resulullah (a.s)'m belirlediği miktarı tekrar yürürlüğe koydu. Hz. Ebu Bekir (r.a) vefat edinceye kadar (bu anlaşma yürürlükte kaldı). Hz. Ebu Bekir vefat edince, mevcut anlaşma (tekrar) bozuldu ve zekata dönüştü."[67]

Ticaret Eşyalarının Zekatı

3555-Ebu Davud, Semura bin Cundub (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "İmdi şüphesiz Resulullah (a.s) satış için hazırladığımız (eşyadan) zekat vermemizi emrederdi."[68]

Bir Açıklama

el-Cami muhakkiki şöyle der:"Bu babda merfu[69] ve mevkuf [70] olmak üzere ticaret mallarına zekatın farz olduğu konusunda ulemamın çoğunluğunun delil

aldığı bir çok hadis vardır. Darekutni'nin, sünenin 203 sahifesinde, Hakim'in Mustedreki'nde,[71] Beyhak'inin Sünen'ininde[72] Ebu Zer'den rivayet ettiği şu hadis, merfu olarak rivayet edilen hadislerdendir: "Resulullah (a.s)'tan dinledim. O, şöyle buyurdu:"Develerde, koyunlarda, sığırlarda ve kumaşta zekat vardır." İmam Nevevi, Tehzibui- Esma-i vel-luğat-i1 adlı eserinde hadisin aiap-çasında geçen "Bezzun" kelimesini, tekstilcinin ürettiği eşyalar şeklinde açıklanmış ve şöyle devam etmiştir: "İnsanların bir kısmı bu kelimeyi "burun" (buğday) olarak okumuştur. Bu ise yanlıştır." Ancak bu hadis bir kaç tarikle rivayet edilmiştir ki, bunların hiç biri zayıflıktan uzak değildir, Merfu olmayan diğer hadislere gelince, İmam Malik'iıı Muvatta [73]sında, ticaret eşyalarının zekatı babında Yahya bin Said tarikiyle Zureyk bin Hayan'dan şöyle rivayet etmiştir: "Zureyk, Velid, Süleyman ve Ömer bin Abdülaziz zamanında Mısır'da idareciydi. Anlattığına göre Ömer bin Abdülaziz kendisine, şöyle yazdı: "Müslümandardan sana uğrayanların mallarına bak. Ticaretle uğraşanların mallarından her kırk dinardan bir dinarını al. Bu miktarın altında olursa, yirmi dinara kadar kırkta bir oranına göre hesapla. Eğer bir dinarın üçte bir oranında ise bırak ve bu mallardan bir şey alma. Zimmilerden sana uğrayanların ticaret mallarından her yirmi dinarda bir dinar al. Bu miktarın altında olursa, on dinara kadar buna göre hesapla. Eğer bir dinarın üçte birinden aşağı düşerse, bırak bunlardan bir şey alma ve onlar için kendilerinden aldığın bir senelik mablağı içeren bir kitap yaz." Bu hadisin isnadı, hasendir. Ahmed bin Hanbel, Abdürrazzak, Darekutni ve İmam Şafiî, Amr bin Hi-mas vasıtasıyla babasının şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Ben katık ve ok kuburu satıyordum. Hz. Ömer bin Hattab (r.a) bana uğradı ve şöyle dedi: "Malının zekatım Öde." Dedim ki: "Ey müminlerin emiri, bu sadece katıktır." Hz, Ömer (r.a) şöyle cevap verdi: "Değerini hesapla ve zekatını ver." Bu hadiste de zayıflık vardır. Yine Abdürrezzak; Musennefi'nde şöyle demiştir: "Ibni Cüreyh, Musa bin Ukbe vasıtasıyla Nafi'den, o da İbni Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) şöyle derdi: "Köle, hayvan ve kumaşta ticaret için sarfedilen her mala her sene zâkat düşer." Urve bin Zubeyr, Said İbnul- Museyyub ve Kasım şöyle demişlerdir: "Ticaret eşyalarından her yıl

zekat alınır. Bu mallardan bir sonraki yıla kadar bir daha zekat alınmaz." Şafiî, 'el- Um1 de [74] sahih senedle Hz. Ömer (r.a)'ın oğlu Abdullah'ın şöyle dediğim rivayet etmiştir: "Ticaret için olmadıkça eşyada zekat yoktur."Bu hadisi, Beyhaki Sünen'inde[75] rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "İlim ehli genelde böyle demiştir." el-Cami muhakkiki der ki: "Ulemanın bir kısmı, Allah Tealanm: "Ey imam edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın helal ve temiz olanlarından Allah için harcayın. Ancak gözünüz kapalı iken alabileceğiniz kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin. Bilin ki, Allah ganidir, hamid'dir," [76] sözüyle, ticaret eşyasına zekat düştüğüne delil getirmiştir." Nitekim Buharı, Sahihi'nin zekat bahsinde [77] şöyle demiştir: "Kazanç ve ticaret zekatının babı. Çünkü Allah Teala şöyle buyurmuştur..." demiş ve yukarıdaki ayeti okumuştur. Hafız İbni Hacer, Fethul- Bari'de şöyle der: "Buharı, başlığını, ayetle yetinerek bu şekilde atmış ve ayetten sonra hadisi ziktermemiştir. Buharı sanki Şube'nin hakem vasıtasıyla Mucahid'in bu ayetin tefsiri hakkındaki şu sözlerine işaret etmiştir: "Kazandıklarınızın temiz ve helal olanlarından": Yani helal olan ticaretinizden... Taberi İbni Ebu Hatem, Adem tarikıyla bu tefsiri bu şekilde rivayet etmiştir. Ayrıca Taberi, Heşim tarikıyla Şube'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Kazandıklarınızın temiz ve helal olanlarından": Yani ticaret eşyasından. "Yeryüzünden sizin için çıkardıklarımızdan": Yani meyvalardan. es-Sanan, 'Subulusselam1 adlı eserinde şöyle demiştir: "Ticaret malına zekat düşer," diyenler, şu ayetle delil getirmişlerdir: "Kazancının helal ve temiz olanlarından infak ediniz." Buradaki kazançtan, ticaret kastedilmiştir.

Taberi bu ayetin tefsirinde şöyle demiştir: "Yani tasarrufunuzla elde ettiğiniz helal ve temiz kazancınızın zekatını verin. Bu kazanç ya ticaretle veya onu altın ve gümüşe çevirmekle olur." İmam Nevevi, 'el-Mecmu1 adlı eserinin ticaret malının zekatı babında şöyle demiştir: "Doğru olan görüş, bu mallarda zekatın farz olduğunu söylemektir. Sahabe ve tabiin ulemasının çoğunluğu bu görüştedir." İmam Nevevi, İbnü-Munzir'in de şöyle dediğini aktarmıştır:

"Ticaret mallarına zekat vermenin farz olduğunu Hz. Ömer (r.a)'den, İbni Abbas (r.a)'tan, yedi fakihten, Hasan-i Basri'den, Tavisten, Cabir bin Zeyd'den, Meymun bin Mihran'dan, Nehi'den, Sevri'den, Evzai'den, Nu-man (Ebu Hanife) ve arkadaşlarından, Ahmed bin Hanbel'den, İshak'tan, Ebu Sur'dan ve Ebu Ubeyd'den rivayet ettik." Suyuti, 'er-Ruhaybani Dimeşk'te el-Mektebul-İslami' yayınları tarafından basılmış olan, 'Metalibu-Ulin-Nuha1 adlı eserinde [78]şöyle der: "Ticaret eşyalarında zekatın farz oluşu, ilim ehlinin genelinin görüşüdür. Hz. Ömer (r.a)'den, oğlundan ve İbni Abbas (r.a)'tan da rivayet edilmiştir. Bunun delili de; "Mallarında malum bir hak vardır," ayetiyle, "Mallarından sadaka (zekat) al," ayetidir. Ticaret malı bütün mallarının başında geldiğinden, ayetin kapsamına girmekle önceliğe sahiptir. Ebu Zerr (r.a)'in merfu olarak rivayet ettiği: "Kumaşta da zekat vardır," hadisi de bunun bir diğer delilidir. Ahmed bin Hanbel de bu hususta Hz. Ömer {r.a)'in Hammas'la arasında geçen şu konuşmayı, ticaret mallarına zekat düştüğüne delil olarak getirmiştir: "Malının zekatını ver." Hammas: "Benim ok buğuru ve katığımdan başka bir şeyim yok," demesi üzerine Hz. Ömer (r.a): "Değerini hesapla ve zekatını ver," dedi." Ahmed bin Hanbel şöyle der: "Üstelik ticaret eşyası artan bir maldır. Dolayısıyla meralarda beslenen hayvanlar gibi zekata tabidir." 'El-Menar' sahibi, AÜame Şeyh Rıza der ki: "İslam ulemasının çoğunluğu: "ticaret eşyasına zekat farzdır," görüşünü savunmuştur. Bu konuda Kur'an ve Sünnet'ten kati bir delil gelmemiştir. Ancak birbirini destekler nitelikte rivayetler gelmiştir." Ticaret mallarına zekat düştüğünü gösteren ayet ve hadis destekli bir delil de şudur: Piyasada kâr amacıyla tedavül eden malların, bunların karşılığı durumunda olan altın ve gümüşlerden tek farkı, nakitle eşya arasında nisabın dönüştürülebilir olmasıdır. Örneğin ticarette zekat farz olmamış olsa, bütün zenginler için nakillerinde ticaret yapıp nisapları üzerinden hiçbir zaman sene geçirmeme imkanı doğar. Böyle bir şeyin var olmasıyla zenginler üzerinden zekat hadisesi de kalkmış olur. Meseleyi daha iyi anlayabilmenin temeli şuna dayalıdır: Allahü Teala zenginlerin mallarına fakir ve onların durumlarında olan kimselerin dertlerini paylaşıp yardımcı olmak, toplumun genel ihtiyaçlarını görmek amacıyla zekatı farz kılmıştır. Burada zenginlerin yararı, nefislerini cimrilik hastalığından kurtarıp fakirlere ve diğer hak sahiplerine karşı merhamet

değerleriyle temizlemek ve devlete, ümmete ve toplumun genel ihtiyaçlarını giderme konusunda yardımcı olmaktır. Fakir ve diğer hak sahiplerinin yararı da zamanın getirdiği zorluklara göğüs germeleri için onlara yardımcı olmaktır. Üstelik zekat vermekle malların belli şahıslar arasında dolaşması ve onları aşamaması gibi toplumun tabiatının kaldıramayacağı hadiselerin kapısı da kilitlenmiş olur. Ayeti Kerime'de ganimetlerin taksimindeki hikmet belirtilirken bu noktaya şöylece işaret edilmiştir: "Sizin zenginleriniz arasında dolaşmasın diye." Peki genelde ümmetin servetinin büyük çoğunluğunu ellerinde bulunduran tüccar, şeriatın koyduğu bu maksatları aştıklarının farkındalar mı? Şeyh Muhammed Şaltüt 'el-Fetava' . -tvalar) adlı kitabında şöyle demiştir: [79] "Ticaret eşyalarına gelince, bu konuda itimat edilmesi gereken görüş -aynı zamanda ümmetin mütekeddimun ve müte'ahhirun ulemasınır çokluğunun görüşü de budur.- şudur: Ticaret mallarının kıymeti, sene sonunda altın ve gümüşün nisaplarına ulaşırsa, zekata tabidir. Yani imam her Müslümana senelik bütün varlığını hesaplayıp zekatını vermesi farzdır. Ancak bu hesaba ticaretin yürütüldüğü iş yerleri dükkanlarının mülkiyeti ve ev mobilyaları ilave edilmez. Çünkü, haddizatında ticaret eşyası, kâr amacıyla piyasada dolaştırılan mallardır. Ticaret eşyasına zekat farz olmamış olsa ki, İslam toplumunun çokluğunun gelir kaynağı tarım ve ticarettir, zenginlerin yansına zekat düşmez, diğer yarısı da ticarete atılmak suretiyle zekat mesuliyetinden kurtulmak için hileye başvururdu. Bunun gerçekleşmesi halinde de zekat müessesesi top yekûn ortadan kalkardı. Her kuralı ihtiyaca ve hikmete mebni olarak koyan Allah Teala'nm farz kılmasının ve zekatı dinin rukunları araşma katmasının yüce hikmeti kaybedilmiş olur." [80]

Bir Açıklama

Bu konuda Dört Halife'nin ve geçmişte adaletiyle meşhur olan devlet başkanlarının uygulamalarının örnek alınması gerekir. Ömer bin Abdülaziz bunlardan bir tanesidir.Yine zekat konusunda Hz. Ömer (ra)'in bir davranışı vardı. Yolcuların aşırı değere sahip olmayan mallarından zekat almayarak sahiplerine kolaylık sağlardı. Hz. Ömer (ra)'in bu davranışı da örnek alınabilir bir prensiptir.[81]

Dersler Ve Öğütler

1. Mal sahibi, gözle gömülü malının yerini kaybettiği zaman Hanefi mezhebine göre kendisine zekat farz değildir. Eğer bu malı, evin bir tarafına gömmüş ise ulemanın ortak görüşüyle zekatını vermesi gerekir.
2. Zekat nisabı her zaman alışveriş için çağdaş nakiti altın ve gümüşün piyasası üzerinden hesaplayıp her sene zekatı verirken bu hesaba göre hareket edilmesi gerekir. Zekat verecek Müslümanın zekat zamanı geldiğinde memleketinin bu tür gelişmelerini göz önünde bulundurması gerekir. Çünkü piyasa yerinde durmuyor. Her gün değişiyor. Oysa Şeriat bunu sabit bir ölçüye bağlamıştır. Altından yirmi mıskal, gümüşten ikiyüz dirhem, altın ve gümüşün piyasası ise daima aynıdır. Yani değerini her zaman korur.
3. Hanefi mezhebine göre nisaptan fazla olan mal, kırk dirheme ulaşana kadar zekata tabi değildir. Kırk dirheme ulaşınca, bir dirhemi zekat olarak verilmelidir. İmam Muhammed, İmam Ebu Yusuf ve fukahanın çoğunluğu ise şu görüşte birleşmişlerdir: "İkiyüz dirhemin üzerinde olan malın hesabı yapılarak zekatı verilir. Bu mal ne kadar az olursa olsun farketmez."
4. Piyasada nakit olarak kullanılabilen banknotlar yirmi miskal altın veya ikiyüz dirhem gümüş değerine ulaşır, üzerinden sene geçer ve borçtan hali olurlarsa, o zaman zekata tabi olurlar. Hanefiler bu şartlara, nisaba malik olduktan sonra ortada olan nisap miktarı malın, evin geçimi, giyecek, ev kirası ve silah gibi asli ihtiyaçlardan uzak olma şartını da ilave etmişlerdir.
5. Balın zekatı konusunda fıkıhçılar iki görüşe ayrılmışlardır. HaneŞ ve Hanbeliler: "Balda öşür (onda bir) zekaf vardır," görüşüne sahiptir. Hanbeli-ler balın nisabını da on teneke olarak belirlemişlerdir. Maliki ve Şafiiler ise "balda zekat yoktur," demişlerdir.
6. Şafiilerin meşhur olan görüşlerine göre zeytinde zekat yoktur. İmam Ebu Hanife, Maliki ve Hanbelilere göre ise zeytinde zekat vardır. Maliki ve Hanbeliler zeytinin nisabını beş vaşak olarak belirlemişlerdir.
7. Hanefi mezhebine göre mahsul yetişmeden satıldığı zaman, zekat müşteri üzerine farz olur. Şafiî mezhebine göre ise zekatın farz olma anında mahsule sahip olan kim ise zekat onun üzerinedir.
Hanefi ve diğer imamlara göre zekat farz olduktan sonra mal sahibinin katkısı olmadan helak olan bitkilerin zekatı ortadan kalkar. Sadece Hanefilere göre dinden çıkmakla da zekat ortadan kalkar.
8. Ulemanın ortak görüşüyle ticaret için olmadıktan sonra katır ve merkeplere zekat düşmez. Ticaret için olduğu takdirde ticaret eşyaları gurubuna

girdiklerinden dolayı zekata tabi olurlar. Atlar da ticaret için olunca bütün fıkıhçılara göre zekatlarının verilmesi gerekir.

9. Hanefi mezhebine göre zekatla malın değerini vermek caizdir. Diğer fıkıhçılar ise şu görüştedirler:

"Zekat, Allah'ın hakkıdır. Allah (cc) ise zekatı neye başladıysa sadece onu vermek gerekir. Dolayısıyla zekatın kıymetini vermek caiz değildir."

10. Yanında vermesi gereken malı bulamayan bir mükellef, değer bakımından daha yukarı çıkar. Yani örneğin bir yaşını bitirip iki yaşına girmiş bir deve vermesi gereken bir kimse, bunun bir üstünü verip iki koyun ya da yirmi dirhem zekat memurundan geri alır. Bu, Şafiî ve Hanbelilerin görüşüdür.

Hanefiler ise şöyle demişlerdir: "Mal sahibi bu takdirde vermesi gereken malın değerini veri Malikler şöyle demişlerdir: üç çeşittir: a. Miras, hibe, vakıf, sadaka, mehir, hul, cinayet bedeli ve diyet gioi elde edildikten sonra üzerinden sene geçmesi gereken alacaklar. b. Sadece bir senelik zekatı verilmesi gereken alacaklar. Bunlar, karz-ı ha-sen ve ticaret alacaklarıdır. c. Her sene zekatı verilmesi gereken alacaklar. Bunlar da günlük alış veriş yapan ticaretçinin alacaklarıdır." Ulemanın çoğunluğuna göre nisap miktarı malı olup da sene içerisinde alış-veriş, hibe veya sadaka yoluyla aynı cins mala sahip olan bir kimse, bu malı nisabına katar ve zekatını birlikte verir. Burada asıl nisabın üzerinden sene geçmesi Önemlidir. Ancak elde edilen mal, nisap malıyla aynı cinste değilse, ulemanın ortak görüşüyle elde ettiği malı ana mala katamaz. Şafiî mezhebine göre ise elde edilen mal üzerinden ayrıca bir sene geçmesi gerekir. Yenilenen veya yenisi elde edilen her mal için ayrıca sene geçmiş olması gerekir.

11. İki nisap arası hayvanlara evkas denir. Dört mezhebin ittifakıyla ev-kasa zekata düşmez. Bu malların zekatı affedilmiştir. Çünkü zekat, iki nisap arası hayvanlara değil, sadece şer'an takdir edilen nisaba tealluk eder.

12. Anber, inci-mercan ve balık gibi, kimsenin özel mülkü olmayıp denizin sahile attığı mallara zekat düşmez. Bu mallar, ilk bulan kimsenindir ve beşte biri de alınmaz. Çünkü bunlarda da asıl olan mubah olmalarıdır.

13. Şafiiler şöyle demişlerdir: "Cahiliye gömülerine define denir ve bunlarda beşte bir zekat vardır." Hanefiler de bu görüştedir. Gömüler cahiliyye gömüleri olmaz ise mesela üzerlerinde İslam alameti bulunup da îslami iseler veya cahiliyyeye mi yoksa İslama mı ait oldukları bilinmiyorsa, o zaman sahiplerinin veya biliniyorsa varislerinin hakkıdırlar. Eğer sahipleri bilinmiyor ise buluntu kabul edilip bulan kimse tarafından teşhir edilmeleri gerekir.

14. Mezhep İmamlarının bir kısmına göre otlayarak beslenen hayvanlar karıştırıldığı zaman, nisap miktarından az bile olsa ortakların mallarına ayrı ayrı bakmaksızın hayvanların tümüne birden zekat vermek gerekir. Hanefile-rin dışında kalan ulemanın çoğunluğunun görüşü budur. Bazıları şirket mallarını da buna kıyas etmiştir. Bu nedenle bu görüşte olan imamlara göre şirket malının zekatı, ortaklarının nisaba malik olup olmadıklarına bakmaksızın şirketin sermayesi üzerinden verilir. Fıkıhçıların bir kısmına göre ise zekatı verirken her ortağın malı ayrı ayrı hesaplanır. Üzerine zekat varsa verir, yoksa vermez. Bu tür görüş ayrılıkları, zekatı fertlere bölüştürmek için kanun çıkaran devlet idarecisi için geniş seçenekler üreten ayrı ayrı görüşler mesabesindedir. Dr. Yusuf el-Kardavi 'Zekat Fıkhı' adlı eserinde şöyle der: "Ortaklığın, zekatın hükmüne tesirini kabul eden mezhepler arasında en genişi Şafiî mezhebidir. Çünkü Şafiî mezhebi, ortaklığın hayvanların zekatına tesir ettiğini söylemekle kalmamış, aynı zamanda ekin, meyva, gümüş ve altında da ortaklığın zekatı etkilediğini savunmuştur. Şafiî'nin bu görüşünü hisse sahiplerinin kurmuş oldukları şirketlerde zekat konusunda esas alınıp şirketin zekata ihtiyaç duyulması halinde tek elden verilebilir. Çünkü bu durumda işlemler daha çabuk yürüyecek ve işlemlerin yürütülmesi sırasındaki zahmet ve harcamalar da en aza inecektir."
Devlet, şirketlerden zekatı alırken, hisse sahibi sadece şirketteki mal varlığının değil, şirket haricindeki mal varlığının zekatını da verir.[82]

ZEKATIN VERİLECEĞİ YERLER VE ZEKAT MEMURLARININ DAVRANIŞLARI

Zekatın Verileceği Yerler

Şafiîler bu konuda şöyle demişlerdir: "Fıtır sadakasi dahil, farz olan ütün sadakaları aşağıdaki ayeti kerimeyle amel etmek amacıyla sekiz sınıf insana vermek gerekir: "Sadakalar (zekatlar), Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri İslam'a ısındırılacak olanlara (esirlikten ve kölelikten kurtulmak isteyen esir ve) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere (harçlıksız kalmış) yolcuya aittir." Ulemanın çoğunluğuna göre ise bunlardan bir sınıfa vermek de caizdir. Şimdi kendisine zekat düşen sınıfları teker teker ele alalım:

1-2. Zekat, fakirlere ve miskinlere verilir. Şafiî ve Hanbeli mezhebine göre fakir, kendisine yetecek kadar malı ve kazancı olmayan kimsedir. Bu mezheplere göre fakir, miskinden yani düşkünden daha zor durumdadır. Miskin ise ihtiyacının yarısını veya daha çoğunu kazanabilen ancak kendisine yetecek kadar kazanamayan kimsedir. Hanefi ve Maliki mezheplerine göre ise miskin, yoksuldan daha zor durumda olan kimsedir. Çünkü bu kimsenin evi yoktur. Nerede olursa orda kalır.

3. Zekat, işlerinde çalışan memurlara verilir.Bunlar, zekatı toplamak için görevlendirilmiş olan kişilerdir. Bu kişilerin adil olarak ve zekat fıkhını bilmeleri şarttır.

4. Zekat, gönülleri İslam'a ısındırılmak istenenlere verilir.Gönülleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler, Müslüman ve kafir olmak üzere iki çeşittir. Kafirlik halleri devam eden kimselere, kalpleri ısındırılmak amacıyla zekat verme konusunda fıkıhçılar çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanbeli, Maliki ve bazı Hanefilere göre İslam'a teşvik amacıyla bu kişilere zekat verilir. Şafiî ve bazı Hanefilere göre ise ne ısındırmak, ne de başka bir amaçla kafire zekat verilmez. Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen şuursuz ve amelsiz Müslümanlara ise, zekat zaten verilir.

5. Zekat, kölelere verilir.Ulemanın çoğunluğuna göre bu kişiler, borçlandıkları miktarı ödeme imkanlarına sahip olmayan ve belli bir mal karşılığında azat edilmek üzere borçlandırılmış olan (mükatep) kölelerdir. Bu kişilerin kazanma gücü olsa bile kendilerine zekat verilebilir.

6. Zekat, borçlulara verilir.Bunlar, borçlanmış olan kimselerdir. İster şahsı adına, isterse başkası adına borçlansın bu farketmez. Şafii ve Hanbelilere göre zekat olabilir. Hanefilere göre ise borçlu, şahsı adına borçlanan ve borcunun haricinde nisap miktarı malı olmayan kimselerdir:

7. Zekat, Allah yolunda çalışanlara verilir.Bu kişiler, çoğunlukla ücret olmayan ve Allah yolunda cihad eden savaşçılardır. Zengin bile olsalar ideallerini yüksek tutmak ve moral vermek amacıyla bu kişilere ulemanın çoğunluğuna göre zekat verilir. Çünkü burada toplumun maslahatı söz konusudur.

8. Zekat, yolda kalmışlara verilir. Bu kimseler, gayri meşru bir amacı olmaksızın ibadet amacıyla yola çıkıp maddi yardım olmadan amacına ulaşamayan kimsedir. [83]

Bir Açıklama

Fukahanın ortak görüşüyle, camilere, köprülere, çeşmelere, barajlara, yol inşaatlarına cenazeyi kefenlemek için borcu ödemek için, misafirlerin harçlıklarını çoğaltmak için, kale inşası için, savaş gemisi ve silah gibi cihad aletleri hazırlamak için mahiyetinde mülkiyet hakkı bulunmayan ve ayette zikredilmeyen diğer hayır işlerine zekat malını harcamak caiz değildir. Şafiî ve Hanbelilere göre, bu sekiz sınıftan her birinin ihtiyacını karşılayacak veya yetecek kadar zekat vermek, çalışabilmesi için mal veya araç vermek, kabiliyeti varsa ticaret yapması için sermaye vermek caizdir. Hatta güzel bir ticaretin sermayesini temin etmek için daha fazla mali yardıma ihtiyaç duyulursa bu yardım zekat malıyla yapılabilir. İmam Ebu Hanife bir kişiye nisap miktarı zekat vermeyi mekruh görmüştür. Bu miktar, ikiyüz dirhem ve daha yukansıdır. Ancak zekat vereceği kimsenin bakmakla yükümlü oldukları kimseler varsa, bu durum müstesnadır. İmam Malik bir ve daha fazla nisap miktarı mal vermeyi caiz görmüştür. Tabii mesele bir içhihat meselesidir. Aslında amaç, fakiri zengin edip zengine muhtaç etmemektir. Fakat Maliklere göre bir fakire, bir yıllık ihtiyacından fazlası verilmez.[84]

Zekat Memurlarının Davranışları

3556-Taberani, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Resulullah (a.s)

şöyle buyurdu: "Çöl sakinlerinin zekatı, su başlarında ve avlularında alınır."[85]

3557- İbni Huzeyme, Amr bin Şuayb (as)'ın babası ve dedesi tarikiyle şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mekke'nin Fethi yılında Hz. Peygamber (as)'i şöyle buyururken dinledim: "Ey insanlar! Cahiliyye devri (himaye) antlaşmalarının, İslam ancak daha çetinini getirmiştir. İslam'da böyle bir antlaşma yoktur. Müslümanlar kendilerinin dışındakilere karşı tek yumrukturlar. Yakında olanları onlar korur. Uzakta olanlar da destek verir. Seriyyeleri, savaşa gidemeyen fakirlerine ganimetlerden pay ayırır. Kafire karşılık mümin öldürülmez. Kafirin diyeti, müminin diyetinin yarısıdır. (Zekat malı için) ayağa getirmek ve uzağa gitmek yoktur. Zekatları ancak evlerinde alınır." Şu hadis-i şerif de yukarıdaki ile aynı isnadla rivayet edilmiştir: "Dedim ki:" Ey Allah'ın Resulü, sizden duyduklarımı yazabilir miyim?" "Evet," buyurunca, dedim ki "Gazab ve rıza halinde mi (buyurdunuz)?" O, yine; "evet, çünkü bana bu konuda hakkı söylemekten başkası yakışmaz," buyurdu. Yukarıdaki hadiste; "Savaşa giden askerler savaşıp ganimet alınca, bu ganimetlerde fakirlerin de haklan vardır. Savaşa gidememiş olsalar dahi..." buyurulmak istenmektedir.[86]

3558-İmam Malik, Muhammed bin Yahya (r.h.)'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "(Bana) Eşca kabilesinden iki kişi anlattı: "Ensar'dan Muhammed bin Seleme, kendilerine (Eşça kabilesine) zekat memuru olarak gelir ve mal sahibine: "Malının zekatını getir," derdi. Mal sahibinin getirdiği zekat hakkını ödemeye yeterli her koyunu kabul ederdi."[87]

3559- İbni Huzeyme, Ubey bin Ka'b (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) beni Beli, Uzre ve Kuza'a kabilelerine bağlı Sa'd bin Hedimoğullarının tümüne zekat memuru olarak gönderdi. Ben de zekatlarını tahsil ettim." [88]

3560- Ebu Davud, Suveyd bin Gafele (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Suveyd (r.a)'.ben gittim," dedi. Ya da şöye söyledi: "Bana, Hz, Peygamber (as)'in zekat memurlarıyla giden bir kişi haber verdi. Resulullah (as)'ın zekat mektubunda şu

vardı: "Süt emen (veya sütlü) hayvanı alma. Ayrı olan (mallan) bir araya toplama, birleşik olanları da ayrılma." Davar su başına geldiği zaman, zekat memuru da geldi ve (sahlperine) "mallarınızın zekatlarını Ödeyin" dedi. (Suveyd veya zekat memurlarıyla giden kişi söze devam ederek) dedi ki: "Onlardan biri Kevma olan bir dişi deveyi vermek istedi: Hilâl bin Hab-bab (Meysere'ye) dedi ki: "Ey Ebu Salih ! "Kevma nedir," dedim. O da: "Hörgücü büyük olan (deve) dir," dedi." (Hilal yine söze devam ederek, şöyle dedi: "Zekat memuru onu kabul etmedi." Mal sahibi: "Develerimin iyisini almanı arzuluyorum," dedi. Zekat memuru onu da kabul etmedi." (Hilâl) şöyle devam etti: "Mal sahibi (değerce) ondan düşük olan bir diğer deveyi onun için yular-ladı. (Ve ileri sürdü) onu da kabul etmedi. (Değerce) ondan daha küçük olan bir diğerini yularladı da onu kabul etti ve şöyle dedi: "Ben bunu alıyorum ama yine de Resulullah (a.s); "Gittin de adamın en İyi devesini aldm," deyip bana kızmasından korkuyorum." Ebu Davud'un diğer bir rivayetinde Süveyd bin Gafel'e şöyle anlatıyor: "Bize Hz. Peygamber (a.s) zekat tahsildarı geldi. Ben de elinden tuttum ve Hz. Peygamber (a.s)'in mektubunda şöyle dediğini okudum: "Zekat korkusuyla ayrı olan hayvanlar birleştirilmez, birleşik olanlar da ayrılmaz." [89]Nesai'nin bu hadisi özetle rivayeti de şu şekildedir: "Bize Hz. Peygamber (a.s)'in zekat tahsildarı geldi. Ben de gidip yanında oturdum. O, şöyle diyordu: "Mektubunda süt hayvanını almamız, ayrı olan hayvanları bir araya toplamamız, birleşik olanları da ayırmamamız bize emrediliyor." Bu sırada bir adam kevma (aşırı derecede iri) bir dişi deve getirerek; "Bunu al, "dedi. O da almadı." [90] [91]

3561-Ebu Davud, Müslim bin Sifen'e -ya da İbni Şube- Yeşkûri (r.h)-'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Nâfi bin Alkame, babamı kavminin reisliğine tayin etti de onların zekatlarını toplamasını emretti. Bunun üzerine babam beni onlardan bir guruba gönderdi. Ben de Sar bin Deysem denen bir ihtiyara geldim ve: "Babam beni sana zekatını almam için gönderdi," dedim O, da: "Yeğenim, (hangisini) nasıl alıyorsun?" dedi. Ben:

"Koyunların memelerini araştırıp yokladıktan sonra iyisini seçe i alır dedim. O da: "Yeğenim, sana anlatayım. Ben Resulullah (a.s) zamanında lerden bu vadide koyunlarımın başında idim." Müslim sözüne şöyle devam etti ve dedi ki: "Deve üzerinde iki adam geldi ve bana: "Koyunlarının zekatını ödemen için, biz Resulullah (a.s)oın s< (gönderilmiş) elçileriyiz," dediler. Bunun üzerine ben:"(Peki) ne vermem gerekir?" dedim: "Bir koyun," dediler. Bunun üzerine iyi süt ve yağ dolu bulduğum koyuna yönelr1' â ve hemen onu (tutup) onlara getirdim. Onlara: "Bu, kazusu olan bir koyundur, Halbuki Resulullah (a.s) kuzusu < koyunu almamızı bize yasakladı," dediler.[92] "Peki nasıl bir şey alırsınız?" dedim: "Takriben bir yaşındaki dişi oğlak veya bir yaşını bitirip iki yaşma basmış davar." Ben de mutaf bir dişi oğlağa yönelip: "Mutaf; doğurma çağı geldiği halde doğurmayan hayuandır." (Onu tutarak) kendilerine getirdim. Onlar: "Ver," dediler ve onu (alıp) yanlarına devenin üzerine koydular sonra da gittiler." Ebu Davud'un diğer bir rivayetinde de, bu hadis aynen zikredilmiştir. Ancak bu rivayette Ebu Davud şöyle demiştir: "Şafiî: Hamile olan hayvandır."
[93]Nesai'nin rivayeti de "sütlü ve etli" cümlesine kadar. Ebu Davud'un rivayetinin aynısıdır. Bundan sonraki kısmı ise şu şekildedir:
"Bu, kuzusu bulunan bir hayvandır. Oysa Resulallah (a.s) kuzulu hayvanı almamızı bize yasaklamıştır. Bunun üzerine ben mutat [94] bir dişi oğlak vermek istedim ve (tutup) onlara çıkarttım. Onlar: "Onu bize ver," deyip develerine koydular. Sonra da gittiler." [95]

3562-İmam Malik, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a)'e bir davar zekat getirildi de içlerinde memeleri oldukça süt dolu bir koyun gördü ve: "Bu koyun neyin nesi?" diye sordu. Onlar: "Zekat (olarak alman koyunlar) dan bir koyundur," dediler. (Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: "Bunu, sahipleri isteyerek vermez. İnsanları fitneye sürüklemeyin. Müslümanların mallarının seçkinlerini almayın. Yemek için ayrılmış olan

(damızlık hayvan)dan vaz geçin."[96]

3563-Ahmed bin Hanbel, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöye anlattığnı rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) odamda idi. Bu sırada bir adam geldi ve "Ey Allah'ın Resulü ! Şu kadar ye şu kadar (maO'm zekatı ne kadardır?"diye sordu. Resulullah (a.s): "Şu kadar ve şu kadardır," buyurdu. Adam: "Öyleyse falan adam hakkıma tecavüz etti.!ı Ahmed bin Hanbel şöyle devam etti: "Bunun üzerine araştırdılar ve (o kişinin adamın hakkına bİT sa teeıvüz ettiğini tesbit ettiler. Bunu üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Birisi gelip bu tecavüzden daha çok hakkınıza tecavüz ederse,naranırsmız? Hadisi Ahmed bin Hanbel bu şekilde rivayet etmiştir. Taberani ise; "bu tecavüzden daha çok," cümlesinden sonra şu cümleleri ilave etmiştir. "Bu hadis, kavmi dehşete düşürdü ve söze daldılar. Sonuçta içlerinden bir adam: "Nasıl olacak ey Allah'ın Resulü ! Senden uzak olan bir adam develeri (sığır ve koyun gibi) hayvanları ve ekiniyle başbaşa iken malının zekatını ödeyip hakkına tecavüz edilince, senden uzak olan bu adam ne yapacak?" Bunu üzerine ResuluUah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim gönül hoşluğuyla Allah rızası ve ahiret alemi için malının zekatını verir, malından hiçbir şey kaçırmaz, namazını kılar, sonra zekatını da verir ve hakkına tecavüz edilirse, (dolayısıyla) silahını alır savaşır ve öldürülürse, o kimse şehittir."[97]

3564-Taberani, Cerir (r.a) vasıtasıyla Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Zekatta hakka tecavüz eden, hiç vermeyen (kimse) gibidir."[98]

3565-Ahmed bin Hanbel, Salim bin Ebu Ulmeyye (Ebu-Nadır), den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Basra camisinde elinde bir kağıtla birlikte Temin oğullarından yanıma oturdu." (Ebu Nadr söze devam ederek) dedi ki: "Bu (olay}, Haccac zamanmda idi ve bana: "Ey Allah'ın kulu ! Şu sultanın yanında hiç işimize yaramayaı tubu görüyorsun (değil mi?)" Ebu Nadr şöyle devam etti: "Bu mektup nedir?" dedim. Yaşlı (adam): "Bu, zekatlarımızda hakkımıza tecavüz edilmemesi için Resfjlullah (a.s)'ın bizim için yazdığı mektuplar," dedi."

(Ebu Nadr devamla şöyle) dedi:"Hayır vallahi. İşinize yarayacağınızı zannetmiyorum. Bu mektup nasıl oldu (da sizin için yazıldı?)" dedim. Yaşlı (adam): "Babamla beraber (henüz) genç bir çocukken, Medine'ye devemizi satmaya götürmüştük. Babam Teym Kabilesin'den Talha bin Ubeydullahla yakın bir dost idi. Bu münasebetle kendisine: "Şu devemi satmak için benimle gel/' dedi." "Bunun üzerine Talha bin Ubeydullah; "Şüphesiz Resurullah (a.s) yerlinin çöl sakininin malını satmasını yasaklamıştır. Fakat ben (yine de) seninle çıkacağım ve oturacağım. Sen deveni pazarlarsın. Seninle pazarlık edenlerden vefakâr ve doğru bir adam gördüğümde, ona satmanı emrederim." [99] Ebu Nadr şöyle devam etti: "Neticede çarşıya çıktık ve pazar yerimizde durduk. Talha da yanımıza oturdu (derken) adamlar bize fiyat sormaya başladı. Bir adam bize istediğimizi verince, babam ona (Talha'ya) : "Onunla alış veriş yapmıyayım mı?" diye sordu. O da; "Ona sat. Zira onun size vefa göstereceğine gönlüm razı oluyor. Dolayısıyla onunla alışveriş yapın/' dedi. Biz de onunla alış veriş yaptık. Yapmamız gerekeni yapıp ihtiyacımızı görünce, babam Talha'ya: "Resuhıllah (a.s)'tan zekatlarımızda haksızlığa uğramamamız için bize bir mektup al," dedi." Ebu. Nadr söze şöyle devam etti: "Bunun üzerine Ebu Talha: "Sizin ve her Müslüman için tesbit edilmiş fiyat budur," dedi. Babam bu konuda yanımda Resulullah (a.s)'ın bir mektubunun olmasını arzuluyor." Ebu Nadr şu şekilde devam etti. "Bunun üzerine de çıktı ve bizi Resulullah (a.s)'a götürerek şöyle dedi. "Ey Allah'ın Resulü, bu adam çöl sakinlerindendir ve bizim arkadaşımızdır. Zekatında haksızlığa uğramaması için bir mektubunun olmasını arzu ediyor." Bunun üzerine Resulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Onun içinde, her Müslüman için de (tesbit edilmiş miktar) budur." Ebu Talha: "Ey Allah'ın Resulü, şüphesiz o, bu konuda yanında bir mektubunuzun olmasını arzu ediyor," dedi."
Ebu Nadr şöyle devam etti:"Bunun üzerine Resulullah (a.s) bizim için bu mektubu yazdı.[100]

3566-İbni Huzeyme, Müsdevrid bin Şeddad (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'i şöyle buyururken dinledim. "Kim bize

çalışacaksa, hanım elde etsin. Hizmetçisi yoksa, hizmetçi elde etsin. Kimin meskeni (oturacağı yeri) yoksa, mesken elde etsin." İbni Huzeyme şöyle der:"Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğu haberini aldım. "Kim bunun dışında bir şey elde ederse, o, haindir ya da hırsızdır."' [101]

Bir Açıklama

Zekat memuru, sadece bu sayılanların dışında izinsiz bir şey elde| efttiği zaman hain ya da hırsız olur.

3567-İbni Huzeyme, Abdullah Bureyde (r.a)'den, babası tarikiyle Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğuna rivayet etmiştir: "Kimi bir işin başına verdiysek, onun rızkını da vermişizdir. Bundan dolayı bundan sonra aldığı her şey hırsızlıktır. "[102]

3568-Buhari ve Müslim, Ebu Humeyd es-Saidi (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) Ezb kabilesinden -İbni, Kuteybiyye denen bir adamı zekat işinin başına görevlendirdi. Dönünce; "Bunlar sizin, şunlar da bana hediye edildi," dedi." Ebu Humeyd söze şöyle devam etti: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) kalkıp minbere çıktı Ve Allah'a hamdü sena ettikten sonra şöye buyurdu: "İmdi, şüphesiz ben sizden belirli bir adamı Allah'ın beni yetkili kıldığı işin başına görevlendiriyorum. O da geliyor ve: "Bu sizin, şu da bana verilen hediyedir," diyor. (İddiasında) doğruysa, annesinin ya da babasının evinde oturup hediyesi ayağına gelseydi ya ! Allah'a yemin ederim ki, sizden kim haksız yere bir şey alırsa, mutlaka onu boynunda taşır olduğu halde kıyamet günü Allah'la karşılaşacaktır. Bu nedenle ben sizden Allah'a kavuşacak ve (sırtında) böğürecek deveyi, möleyecek ineği ve meleyecek koyunu taşıyabilecek hiç kimse tanımıyorum" Sonra koltuk altlarındaki beyazlık görülünceye kadar ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti: "Tebliğ ettim mi Allah'ım?" (Bunu üç kere tekrar etti.)" Diğer bir rivayette de adam şöyle demişti: "Zeyd bin Sabit'e sorun. Çünkü o, benimle beraber hazır bulunuyordu'
Yine bu rivayette; "O da gelince (Resulullah (a.s) onu da hesaba çekti. E a vilerin

içlerinden bir kısmı:

"İbnul Uteybiye, Selimoğulları kabilesi zekatlarının başında idi," d mistir. [103] [104]

3569-Müslim, Adi bin Amir'e el-Kindi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledim: "Sizden kimi bir işin başında gorevlendirirsek de bir iğne ve daha değerli bir şeyi bizden saklarsa, hırsız olur ve kıyamet günü sakladığı şeyle birlikte gelir." (Adi söze devam ederek): "Bunun üzerine Ensar'dan sanki şu an kendisine baktığım adam kalkıp şöyle dedi:"Ey Allah'ın Resulü ! İşine beni kabul et." "Sana ne oldu?" "Şöyle şöyle söylediğini duydum." "Ben onu şu an (için) söylüyorum. (Söylemek istediğim) sizden kimi bir işin başında görevlendirmiş isek, azını da çoğunu da getirsin[105]

3570-Ebu Davud, Ensardan Ebu Mes'ud (r.a)'un şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "ResuluUah (a.s) beni zekat toplamak için gönderdi. Sonra şöyle dedi: "Git, Ebu Mesut, sakın ha kıyamet günü zekat develerinden çaldığın deveyi sırtında böğürerek yüklemiş gelirken sana rastlamayayım." Ebu Mesud şöyle devam etti. "Bunun üzerine: "O zaman gitmiyorum," dedim. O da: "O zaman seni zorlamıyorum," buyurdu."[106]

3571-Ebu Davud, İmran bin Huseyn (r.a)'in azatlısı İbrahim bin Ata'nın babası tarikiyle şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Ziyad veya emirlerden birisi, İmran bin Huseyn'i zekat toplamaya gönderdi. O da zekatı zenginlerden alıp fakirlere verdi. Dönünce İmran'a: "Topladığın mal nerede?" diye sordu. O da: "Beni, mal (getirmek) için mi gönderdin? Biz onu Resulullah (a.s) zamanında aldığımız yerlerden aldık ve yine Resulullah (a.s) zamanında bıraktığımız yerlere bıraktık," dedi."[107] [108]

3572-İbni Huzeyme, Avn bin Ebu Cuhayfe (r.a)'den babası tarikiyle şöyle

anlattığını rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in zekat tahsildarı bize geldi ve zekatı zenginlerimizden alıp fakirlerimize dağıttı. Ben de yetim bir çocuktum. Bu sebeple bana da genç bir dişi deve verdi."[109]

3573- Müslim, Cerir bin Abdullah el-Becli (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Zekat tahsildarı size geldiği zaman sizden razı olarak aynisin." diğer bir rivayete göre Cerir bin Abdullah şöyle demiştir: [110] "Bedevilerden bir gurup insan Resulullah (a.s)'a gelerek:"Zekat memurlarından bir takım insanlar bize geliyorlar ve zulmediyorlar; dediler."(Cerir bin Abdullah söze devam ederek) dedi ki: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Zekat tahsildarlarınızı razı edin." Cerir dedi ki: "Resulullah (a.s)'tan bunu duyduğumdan beri her zekat memuru benden razı olarak ayrıldı." Tirmizi [111]ve Nesai'nin[112] rivayetleri ise şu şekildedir: "Zekat memuru size geldiği zama mutlaka sizden razı olarak ayrılsın." Ebu Davud [113] ve Nesai'nin [114] diğer bir rivayetleri de; "zekat tahsildarlarınızı razı edin," cümlesine kadar ikinci rivayet gibidir. Ondan sonrası ise şu şekildedir: "Dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü ! Bize zulm etseler de mi?" O (yine): "Zekat tahsildarınızı razı edin," buyurdu." Bir rivayette de; "Zulme uğraşanız ile," ibaresi yer aldıktan sonra Cerir'in sözü aktarılmıştır.[115]

Bir Açıklama

Zekat memuru bir kişiye zulmettiği zaman, o kişinin hakkını araması da haksızlığa tahammül etmesi de caizdir. Ancak mendub ve asıl olan, zekat memurunun gönlünü almak olduğu için mümkün mertebe bu esası gözetmesi daha uygun olur.

3574-Ebu Davud, Rafi bin Hadic (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledin: "Hakkıyla zekat işiyle çalışan kimse, evine dönünceya kadar Allah yolunda savaşan kimse gibidir."[116]

3575-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ebu Evfa (r.a)'nm şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir. "Babam ağaç (altındaki biat) ashabındandı. Hz. Peygamber (a.s)'e bir kavim zekatlarını getirdiğinde şöyle dua ederdi: "Allah'ım, falancanın ailesine rahmet (le nazar) et." Babam da kendisine zekatını getirdi de şöyle dua etti: "Allah'ım, Ebu Evfa ailesine rahmet (le nazar) et."[117]

3576-İmam Malik, Hz. Ömer (r.a)'in azatlısı Estem (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) zekat (mallarına tahsis edilmiş bir koruluk) üzerine Hu-neyy diye çağırılan kendi kölesini memur olarak tayin etti de ona: "Ey Huneyy ! Müslümanlara zulmeden ellerini çek ve ve mazlumun bedduasından sakın Çünkü o, (Allah tarafından) kabul edilmiştir. Sen az sayılı deve bölüğü sahibini ve az sayılı koyun sürüsü sahibini (koruluğa) girdir. İbni Affan ve İbni Avf'ın develerini girdirmeye dikkat et. Çünkü bu ikisi (zengindirler). Eğer sürüleri helak olursa, hurmalara ve ekinlere dönerler. Halbuki az sayılı deve bölüğü sahibi ve az sayılı koyun sürüsü sahibinin sürüleri helak olursa bunlar oğullarıyla gelirler de: "Ey müminlerin emiri ! Ey müminlerin emiri ! (Bizlerin durumu ne olacak?)" derler. Böylelerini ben hiç (dizüstü) bırakırnuyım babasız kalası? Su ve ot, bana altın ve gümüşten daha kolaydır. Allah'a yemin olsun ki, onlar elbette benim kendilerine zulmettiğimi zannedecekler. Şüphesiz bu araziler onların beldeleridir. Onlar cahiliyyet devrinde bu araziler üzerine savaşmışlar ve yine bu araziler üzerine İslam'ı seçmişlerdir. Nefsim elimde olan Allah'a yemin ederim ki, ben Allah yolunda cihad için binek bula-' mayanları yükleyeceğim (binek hayvanları türünden) mal olmasaydı, onların beldelerinden bir karış yeri onlara karşı koruluk yapmazdım."[118]

3577-Buhari, Sad bin Cusarne (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Allah ve Resulünden başka kimsenin koruluğu yoktur." (Daha sonra Sad bin Cusame şöyle demiştir): "Hz. Peygamber (a.s)'in Neki'i, Hz. Ömer (r.a)'in de Şeref ve Rebeze'yi koruluk yaptığı (haberi) bize ulaşmıştır."[119]

Bir Açıklama

Devlet başkanı, zekat hayvanları için bir araziyi koruluk ayırıp özel develeri sokmak için kimseye izin vermeyebilir. Devlet başkanının ayırdığı bu koruluk, şeriatın: "İnsanlar; ateş, ot ve suda ortaklıklar," prensibinin istisnasıdır.

3578-İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, Allah yolunda bir şey (mal) verdiği zaman sahibine: "Vadilkura'ya ulaştığın vakit, onunla faydalanabilirsin," derdi.[120]

ZEKATIN KULLANILACAĞI YERLER

3579- Müslim, Abdulnıuttalib bin Rebia bin el-Haris (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Rebia bin Haris ve Abbas bin Abdulmuttalip bir oraya, gelerek: "Vallahi şu iki çocuğu-Ben ve Abbas'm oğlu Fadl için konuşuyordu - Resulullah (a.s)'a göndersek, onunla görüşseler de onları şu zekatların başına memur tayin etse. Böylece onlar da insanların (beytulmale) ödediklerini Ödeseler. Yine insanların kazandıklarını kazansalar (nasıl olurdu?)" (Abulmuttalib sözüne devamla) dedi ki: "Onlar bu minval üzereyken Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a) gelip yanlarında durdu. Onlar da kendisine bu fikri açtılar. Hz. Ali (r.a) de: "Yapmayın, Allah'a yemin ederim ki, O, bu işi yapmayacaktır," dedi. Bunun üzerine Rebia bin Haris ona çıkıştı ve: "Allah'a yemin ederim ki, sen bu işi bize karşı (sırf) şahsi bir çekemez-liginden dolayı yapıyorsun. Ama Allah'a yemin olsun ki, sen Resulullah (a.s)'la hısım olma şerefine nail oldun ve biz bunu sana çok görmedik." (Abdulmuttalip sözüne) şöyle deyam etti:
"Resulullah (a.s) öğle namazını kılınca, O'ndan Önce odaya gittik ve yanıbaşında dikildik. Sonra geldi ve kulaklarımızı okşadı. Sonra şöyle dedi: "İçinizde sakladığınız şeyi çıkartın, (bakalım)." Sonra (odaya) girdi. Biz de O'nunla birlikte girdik. O zaman O, Zeynep bintü Cahş'm yanındaydı." (Abdulmuttalip) şöyle anlattı: "Sözü birbirimize bıraktık. Sonra birimiz sözü aldı ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü! Sen, insanların en iyisi ve en olgunusun. Şüphesiz biz buluğ çağma erdik. Dolayısıyla şu zekatların bir kısmının başmda bizi görevlendtresin diye geldik. Böylece biz de insanların Ödediği gibiî sâna ödeyelim. Onların kazandıkları gibi de kazanalım."
Abdulmuttalip dedi ki: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) uzun bir müddet sustu: Hatta bikindisini konuşturmak istedik." (Abdulmuttalip söze devam ederek) dedi ki: "Zeynep de perde arkasından, "konuşturmayın," diye bize işaret etmeye başladı. Sonra:Şüphesiz bu sadaka Muhammed'in âline yakışmaz. O zekatlar ancak insanların kirleridir. Bana Mahmiye'yi [121] ve Nevfel bin Haris bin Âbcküf muttalib'i çağırın," buyurdu."Abdulmuttalip şöyle devam etti: "Onlar da geldiler. Resulullah (a.s) Mahmiye'ye-Fald bin Abbas için: "Bu.çocuğu kızına nikahla," buyurdu. O da onu nikahladı. Nevfel bin Haris'e de: "Bu çocuğu kızma

nikahla," buyurdu. O, da beni nikahladı. Mahmiye^yi: "Onlara humustan şu kadar ve şu kadar mehir tayin et," buyurdu." Zuhri dedi ki: "(Abdulmuttalip) bana rakam belirtmedi.Diğer bir rivayet de buna yakındır. Ancak bu rivayette şu değişiklikler vardır:"Hz. Ali (r.a) bunun üzerine abasını yere attı. Sonra da üzerine uzandı ve şöyle dedi: "Ben Hasan'm babasıyım ve bu konuda sizin bilmediğiniz bilgiye sahibim. Vallahi oğullarınız Resulullah (a.s)'a arz edecekleri meselenin sonucuna gitmeden yirimi terk etmeyeceğim." Abdulmuttalip bu rivayetin devamında şöyle demiştir: "Sonra Resulullah (a.s) bize şöyle buyurdu: "Şüphesiz bu sadakalar, ancak insanların kirleridir ve onlar Mu-hammed'e ve O'nun âline de helal değildir."Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:Bana Mahmiye bin Cez'i çağırın."Bu kişi, Esadoğulları kabilesinden bir adamdır, Resulullah (a.s) onu bey-tülmalden ayrılan beşte birlerin başına tayin etmişti." [122]

Bir Açıklama

Hanefilerin son uleması, İslam'ın devlet hazinesindeki düzeni bozulup beşte birden ehli beyte ayrılmış olan hak, yerini bulmamaya başladıktan sonra ehli beytin zekat malı almalarına cevaz vermiştir.

3580-Buhari ve Muslin, Hz. Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Hasan bin Ali, zekat hurmasından bir tanesini alıp hemen ağzına attı. Resulullah (a.s) ona şöyle müdahale etti: "Hişt, hişt! At onu, bilmiyor musun biz zekat yemiyoruz?" Diğer bir rivayette ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Bize zekat helal değildir."[123] Bir başka rivayette de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Ben evime dönüyor, yatağımın üzerine düşmüş bir hurma buluyorum da onu yemek için kaldırıyorum. Sonra da zekat olduğundan korktuğum için onu atıyorum." [124] [125]

3581-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Berire'ye bir et tasadduk edildi de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "O, ona (Berire'ye) sadaka, bize hediyedir." Müslim'in diğer bir rivayeti de şu şekildedir:

"Hz. Peygamber (a.s)'e inek eti yedirildi ve kendisine: "Bu, Berire'ye tasadduk edilen şeydir," denildi. Bunun üzerine O, şöyl buyurdu: "Bu, onun için sadaka, bizim için ise hediyedir." [126] Buhari ve Müslim'in diğer bir rivayetleri de şöyledir: "Hz. Aişe (r.a) anlatıyor: "Resulullah (a.s) ateşle bir çömlek kaynıyor iken (eve) girdi ve yemek istedi. Bunun üzerine kendisine evin katığından ekmek ve katık ikram edildi de:

"Ateşte bir çömleğin kaynağını görmüş olmalıyım/' dedi. Evdekiler: "Evet, ey Allah'ın Resulü ! Fakat o, Barire'ye tasadduk edilen bir ettir. Bize ondan hediye etti ama sen sadaka yemezsin," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "O, ona sadaka; bize ise hediyedir."[127]Bu hadisi Muvatta, başlangıcına şu ilavelerle birlikte almıştır: "Berire'de üç (Şer'i) hüküm vardı (onun sayesinde üç şer'i hüküm öğrenilmiştir). Bu üç hükümden ilki, o azat edildi ve kocasını seçme konusunda serbest bırakıldı. Resulullah (a.s) şöye buyurdu: "Vela (hakkı), azat edene aittir." (Azatlı öldükten sonra ona mirasçı olma hakkı). Resulullah (a.s) ateşte bir çömlek kaynarken içeri girdi ve..." Hadisirl btin-dan sonraki kısmı, yukarıdaki rivayetin aynısıdır. [128] Buhari ve Müslim de hadisin öncesine Muvatta'nın rivayetinde olduğu gibi ilavede bulunmuşlardır. [129] [130]

3582- Müslim, Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Hz. Cuveyriye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) onun yanma girdi ve: "Yemek var mı?" diye sordu. Hz. Cuveyriye: "Hayır, vallahi sadece zekat koyunundan azatlıma verilen bir (parça) kemik var/' diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Onu yaklaştır. Zira yerine ulaşmıştır."[131]

3583-Müslim, Yezit bin Hayyan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Ben, Huseyn bin Semra ve Amr bin Müslim, Zeyd bin Erkam'a gidip yanında oturduk da Husayn kendisine şöyle dedi: "Ey Zeyd Sen Resulullah (a.s)'ı gördün. O'nun arkasında namaz kıldın. (O'nun sahbetini dinledin ve O'nunla

birlikte gazvelere katıldın. Şüphesiz sen çok hayır kazandın. Ey Zeyd ! Bize Resululîah (a.s)'tan duyduğun bir hadis, O'nunla yaşadığın bir olay anlat." Zeyd (Şöyle cevap verdi) : "Olur yeğenim. (Fakat) şüphesiz benim İslam'la tanışıklığım eskidi. Yaşım ilerledi. Resulullah (a.s)'tan bellemiş olduğum şeylerin bir kısmını unuttum. Bu sebeple size anlatacaklarımı kabul edin. Anlatamadıklarımdan da beni sorumlu tutmayın." Zeyd, sözüne şöyle devam etti: "Bir gün Resulululullah (a.s) (Mekke ile Medine arasında bulunan ve) "Humm" diye adlandırılan bir suyun bulunduğu yerde kalkıp hutbe okudu. Allah'a hamd-ü sanadan sonra va'zu nasihatta bulundu ve sonra şöyle buyurdu: "İmdi ey insanlar, şüphesiz ben ancak bir insanım ve umarım ki, Rabbi-min elçisi (ruhunu kabzetmek için) bana gelir de ona icabet ederim. Ben size iki önemli şey bırakıyorum. Onların birincisi, içinde hidayet ve nur bulunan Allah'ın kitabıdır. Kim ona sıkıca tutunur ve onun gösterdiğini alırsa, hidayet üzere olur. Kim onu terk eder ve yanlış kabul ederse, sapıklık üzere olur. (Diğeri de) Ehli beytimdir. Ehli beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum." Bunu üç defa tekrar etti. Husayn dedi ki: "Peki ehli beyti kimdir, ey Zeyd? Hanımları ehl-i beytinden değil mi?" Zeyd şöyle cevap verdi: "Evet, hanımları ehli beytindendir de fakat (burada bahsettiği) ehli beyti, kendilerine zekat haram olan ehli beytidir." Husayn bu kez şöyle sordu: "Onlar kimdir?"[132]
"Hz. Ali (r.a)'nin sülalesi, Hz. Akil'in sülalesi, Hz. Cafer'in sülalesi ve Hz. Abbas (r.a)'ın sülalesidir." Husayn dedi ki:"Bunların hepsine zekat haramdır (öyle mi?)" Zeyd (Şöyle cevap verdi):"Evet (öyle)." [133]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme der ki: "Huzeyfe, Cabir bin Abdullahive Abdullah bin Yezid el-Hutami, Hz. Peygamber (a.s)'in:
"Meşru olan her şey sadakadır," buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Buna göre Hz. Muhammed Mustafa (a.s): "Biz Muhamrned ailesi olarak bize sadaka helal değildir," sözüyle, farz ve nafile olan sadakayı birden kastetmiş olsa, Resulullah (a.s)'ın sülalesinden birine meşru bir ziyafet vermek helal olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber (a.s)'in deyimiyle meşru olan her şey sadakadır. Şayet mesele bazı cahillerin anladığı gibi olsaydı kimsenin Hz. Peygamber (a.s)'in kabına bir bardak su boşaltması'helal olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) kişinin su

isteyene su vermesinin de sadaka olduğunu bildirmiştir. Yine Hz. Peygamber (a.s)'in ailesinden olan kimselerin ailelerine yaptıkları harcamalar da helal olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber (a.s), kişinin ailesine yaptığı harcamanın da sadaka olduğunu haber vermiştir."

3584-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) yola düşmüş olan bir hurmanın yanından geçti de: "Zekattan olduğundan endişe etmesem, onu yerdim," buyurdu." Ebu Davud'un rivayeti de şu şekildedir:"Resulullah (a.s) yere tek başına düşmüş olan hurmanın yanından geçer de sırf zekattan olur diye onu almazdı." [134] Hattabi, 'Mealimu's-Sunen' adlı eserinde şunları söyler: "Vera yani şüpheli şeylerden kaçınma noktasında prensip budur." İnsan mutlak kendisinin olduğunu bilmediği şeylerde bu prensibe göre hareket edip onlardan kaçınır ve onları terkeder. Hadis, hurma ve benzeri yiyeceklerin yola veya benzeri yerlere atılmış olarak bulduğu zaman onların alınıp yenilebileceğine ve bu tür şeylerin teşhir edilmesi gereken buluntu hükmünde olmadığına delalet etmektedir.[135]

3585- Buhari ve Müslim, Hz. Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) kendisine bir yiyecek ikram edildiğinde mahiyetini sorardı. "Hediyedir," denilirse yer, "sadakadır," denilirse ondan yemez ve ashabına; "yiyin," buyururdu."[136]

3586-Tirmizi, Behz bin Hakim (rh)'den, o da babası tarikiyle, dedesi Muaviye bin Hayda (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) kendisine bir şey ikram edildiğinde: "Sadaka mıdır yoksa hediye midir?" diye sorardı. "Sadakadır," derseler yemez, "hediyedir," derseler yerdi." Nesai'nin rivayeti de şöyledir: "Sadakadır," denilirse yemez, "hediyedir," denilirse elini uzatırdı." [137] ^[138]

3587- Ebu Davud, Resulullah (a.s)'m azatlısı Ebu Rafi (r.a)'nin şöyle anlattığmı rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s), Mahzunoğullarından bir adamı zekat toplamaya gönderdi."Ebu Rafi dedi ki: "O adam bana: "Bana arkadaş ol ki,

benimle birlikte ondan pay alasın," dedi. Dedim ki: "Resulullah (a.s)'a gidip sormam lazım (yoksa seninle gelmem). Ve Peygamber (a,s)'e gidip sordu. O da şöyle buyurdu: "Kavmin azatlı kölesi, onların aile fertlerinden sayılır. Bize sadaka helal değildir." Nesai'nin rivayeti de şu şekildedir: "Resulullah (a.s) Mahzumoğullarmdan bir adamı zekat toplamada görevlendirdi. Ebu Rafi de onunla gitmek istedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Sadaka bize helal değildir. Kavmin azatlı kölesi de onlardan sayılır." [139]

Bir Açıklama

"Kavmin azatlı kölesi onlardan sayılır." Ben şu demektir: Mezheplerden ve mezhepler arası meşhur olan görüşe göre Haşim ve Abdülmuttalip oğulları, azatlıların zekat almak haram değildir. Bu konuda Şafiî mezhebinin iki ayrı görüşü vardır: Birincisi, zekat alması haram değildir. Çünkü Beni Haşim ve Beni Abdülmuttalip'in zekat almalarının haramiyet sebebi nesp olayıdır. Halbu ki bu olay, yani onlarda beşte bir olayı, azatlılar için söz konusu değildir. İkincisi zekat mallarını almaları haramdır, Çünkü Resulullah (a.s); "Kavmin azatlısı da onlardandır," buyurmuştur. Bu hadis ile "zekat mallarını almaları haram değildir" fetvası, şu şekilde ortaya çıkmıştır: Resulullah (a.s) azatlısına bu sözü sırf onu kendisine yaklaştırmak ve insanların kirleri olan zekat mallarından kaçınmak suretiyle kendilerinin izini takip ederek ve onların adaletlerine uyarak ve onlara benzeyerek yaşamayı teşvik etmek için söylemiş olmalıdır. Üstelik Resuluîlah (a.s), azatlısı Ebu Rafi'e yeteri kadar harçlık veriyor ve: "İhtiyacını tarafımdan karşılıyorsan, insanların kirlerim alma," buyuruyordu.[140]

Zekat Zengine Helal Değildir

3588-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin As (r.a)'tan rivayet etmiştir. "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Zengine ve sakatlığı olmayan güçlüye zekat helal değildir." Diğer bir rivayette ise; "Sakatlığı olmayan güçlüye zekat helal değildir," Duyurulmuştur.[141]

3589-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'mn şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Sadaka zengine ve sıhhati yerinde olan güçlüye helal değildir."[142]

3590-Ebu Davud, Ubeydullah bin Adiyy bin el-Hiyar (r.a)'m şöyle an-lattığrnı rivayet etmiştir: "İki adam, bana bildirdiklerine göre Veda Haccı'nda zekat taksim ederken Hz. Peygambber (a.s)'e o zekattan kendileri için de vermesini istemişler.(O,, iki adam şöyle anlatıyor) "Bunun üzerine Resulullah (a.s) gözlerini kaldırıp bize baktı ve indirdi. Bizi güçlü kuvvetli gördü ve: "Dilerseniz size de veririm. (Ancak) zengin ile kazanabilen güçlünün bunda payı yoktur," buyurdu."[143]

Dilenmek Kime Helaldir?

3591-ibni Huzeyme, Kabisa bin Muharik (r.a)'in şöyle anlattığın rivayet etmiştir:"Kefalet altına girdim de onu Ödemek için Hz. Peygamber (a.s)'deri mal istemeğe geldim. Buyurdu ki:"Kefaletini ödemeyeceğiz ve onu zekatlık develerden elde edeceğiz." i Sonra şöyle buyurdu: "Kabisa, dilenmek ancak şu üç kişiye haram değildir:

"Kefalet altına giren kişinin o meblağı ödeyinceye kadar dilenmesi helaldir. Sonra bundan vazgeçer.Malını helak eden bir felakete maruz kalan kişinin geçimini temin edinceye kadar dilenmesi helaldir. Sona bundan vaz geçer.

Kavminden aklı başında üç kişi hakkında (gerçekten falan adama yokluk ve felaket isabet etti) diye konuştukları veya şehadette bulundukları kişinin geçimini temin edinceye kadar dilenmesi helaldir. Sonra bundan vaz geçer. Bunların dışında dilenmek haramdır."[144]

Zekat Kıme Helaldır ?

3592-İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Zekat ancak şu beş kişiye helaldir: Zekat memuru, zekat malını kendi malı (parası) ile satın alan kişi, borçlanan, Allah yolunda cihad eden ve fakirin kendisine verilen zekattan hediye ettiği zaman."

3593- İmam Malik, Ata bin Yesar (r.h)'dan Resulullah (a.s)'m §öyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Şu beş kişinin dışında hiç bir zengine zekat (almak) helal değildir: Allah yolunda cihad eden, zekat memuru, borçlanan, zekat malını kendi malı (parası) ile satın alan kişi ve fakir komşunun kendisine verilen zekatı hediye ettiği (zengin) kişi."[145]

3494 - Ebu Davud, Ebu Said el~Hudri (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Zengine zekat helal değildir. Ancak Allah yolunda (cihad eden), yolcu, vaya kendisine zekat verilip de onu sana (zengin olduğun halde) hediye eden veya seni ona davet eden fakir komşun (un sana

ikram ettiği helal olur)."[146]

3595-Buhari ve Müslim, -adı Müseybe olan- Ümmü Attıye (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Nuseybe'ye bir koyun gönderilmişti. O da Hz. Aişe (r.a)'ye ondan (bir miktar et) gönderdi. Resulullah (a.s) o sırada (Hz. Aişe (r.a)'ye:) "Yiyecek bir şeyiniz var mı?" diye sormuş. (Hz. Aişe (r.a) de): "Hayır. Ancak Nuseybe'nin şu koyundan gönderdiği bir miktar et vî r," demiş. Bunun üzerine Resulullah (a.s): "Getir onu. O koyun yerini bulmuştur," demiş." Diğer bir rivayet ise şu şekildedir: "Hz. Peygamer (a.s), Hz. Aişe (r.a)'nm yanma girmiş ve: "Yiyecek bir şeyvar mı?" diye sormuş. Hz. Aişe (r.a) de: "Hayır, sadece Nuseybe'ye gönderilen zekat koyunundan bize gönderdiği bir miktar et var," demiş. Hz. Peygamber (a.s) de: "Şüphesiz o yerini bulmuştur/ buyurmuştur." [147] Yine bir başka rivayete göre Ümmü Atıyye şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) bana zekattan bir koyun gönderdi. Ben de ondanı bir miktarını Hz. Aişe (r.a)'ye gönderdim. Hz. Peygamber (a.s), Hz. Aişe (r.a)'ye: "Yiyecek bir şeyimiz var mı?" diye sormuş. Hz. Aişe (r.a)'de: "Hayır..."[148]

3599-Müslim, Muhammed bin Şihab ez-Zuhri (rh)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Mekke'nin Fethi gazvesini gerçekleştirdi. Sonra yanındaki Müslümanlarla birlikte (Mekke'den) çıkıp Huneyn'de (düşmanla) çarpıştılar. Sonuçta Allah, dinine ve Müslümanlara zafer nasip etti. Resulullah (a.s) o gün Safvan bin Umeyye'ye yüz deve, sonra bir yüz daha, sonra bir yüz daha verdi." Zuhri şöyle devam etti. "Said bin Museyyeb'in bana anlattığına göre kendisine şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki, Resulullah (a.s) bu gün bana verebildiğince (deve) verdi. O, benim gözümde insanların en kötüsüydü. Ancak gözümde insanların en sevimlisi oluverinceye kadar bana vermeye devam etti."[149]

3600-îbni Huzeyme, Ebu Said el Hudri (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir: "Hz. Ali (r.a),Yemen'den Hz. Peygamber (a.s)'e işlenmemiş altınla birlikte gönderildi. O da bu altınları dört kişiye bölüştürdü. Ekra bin Hadis el-Hanzali,

Uyeyne bin Hısn el-Muradi, Aklama bin Ulase el-Caferi, ya da Amir bin et-Tufeyl-Bu iki isim arasında ravinin şüphesi vardır-ve Zeyd et Tai En-sar ve diğerlerinden olmak üzere ashabından bir gurup, bu taksimattan hüzünlendi. Onların bu üzüntüsü kendisine ulaştı. Bunun üzerine buyurdu ki: "Bana güvenmiyor musunuz? Halbuki ben semadakinin emanetçİ-siyim! Akşam-sabah bana semadakinin haberi geliyor! Bana güvenmiyor musunuz? Halbuki ben Allah'ın emanetçisiyim. Sa-fc akşam- bana Allah'ın haberi (vahyi) geliyor. (O'nun emri olmadan bir şey yapmıyorum)."

3601-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a) hakkında onun şöyle söylemiş olduğtmdan bahsedildiğini rivayet etmişti. "Kişi, malının zekatından köle azat edebilir ve zekatını hacda iken rebilir." Hafız İbni Hacer, Fethul Bari'de [150] şöyle der: "Ebu Ubeyd; 'Kitabul-Emval'da bu sözü Hasan bin Ebul Eşref tarikiyle Mücahid'den İbni Abbas'a şöyle ulaştırmıştır. "İbni Abbas, kişinin zekatını hacdayken vermesinde ve zekatıyla köle azat etmesinde bir beis görmezdi." [151]

3602-İbni Huzeyme, Ebu Huzai (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) hac için bizi zekat develerinden zayıf develer üzerine bindirdi de: "Ey Allah'ın Resulü; biz, bu develere bindirmeni doğru bulmuyoruz/' dedik. Bunun üzerine O, şöyle buyurdu: "Sırtında Şeytan olmayan hiç bir deve yoktur. Onun için onlara bindiğiniz zaman (önce) Allah'ın ismini, size emretiği gibi üzerlerinde zikredin. Sonra da onları hizmetinizde kullanın. Zira sizi bu develere ancak Allah bindiriyor."[152]

3603-İbni Huzeyme, Ümmü Makil (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) hac için hazırlandı ve insanlara da onunla birlikte hazırlık yapmalarını emretti." (Ümmü Malik söze devam ederek) dedi ki: "Resulullah (a.s) (yola) çıktı. İnsanlar da O'nunla birlikte (yola) çıktılar. Dönünce kendisine gittim de: "Bu seferimizde bizimle beraber çıkmanı engelleyen neydi ey Ümmü Malik?" diye sordu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü, vallahi hazırlığımı yaptım. (Tam çıkacak iken), bu yara belasi bizi yakaladı. Ebu Makil helak oldu. Bana da bu yaradan

sıçradı, Mahfeli bir devemiz vardı. Onunla çıkmak istiyorduk. Onu da Ebu Makil Allah yoluna vasiyet etti. Resulullah (a.s): "Onunla çıksaydın ya. Zira hac da Allah yolundadır."[153]

3604-Ebu Davud, ensarın azatlılarından Buşeyr bin Yesar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Onun anlattığına göre: "Ensardan Sehl bin Ebi Hasme demlen bir adam, kendisine (şöyle) haber vermiştir: "Kavminden bir gurup Hayber'e gitti ve orada birbirlerinden ayrıldılar. (Daha sonra) içlerinden birini öldürülmüş olarak buldular."

Hadis uzun olarak devam ediyor ve neticede şöyle bağlanıyor: "Hz. Peygamber (a.s) Hayber'de öldürülen Ensari'nin diyeti olara! kavmine zekat develerinden yüz tane vermiştir." [154]

3605- İbni Huzeyme, Süleyman bin Yesar (r.a) vasıtasıyla ensardan Seleme bin Sahr (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Hanımlarla cinsi ilişkide bulunma konusunda, başkalarının sahip olmadığı bir şehvet gücüne sahiptim. Bu nedenle Ramazan (ayı) girdiğinde gecenin bir bölümünde hanımına yaklaşırım da bu işi peşpeşe tekrar ederim. Böylece sabah namazı vakti bana yetişene kadar kendimi uzak tutamam korkusuyla hanımıma (bu ay içinde); "Sen bana annemin sırtı gibisin," dedim, Fakat bir gece bana hizmet ederken vücudunun bir kısmı açıldı. Ben de kendimi zaptedemeyip cinsi ilişkide bulundum. Sabah olunca erkenden kavmime koştum ve başımdan geçenleri haber verip dedim ki: "Benimle birlikte Resulullah (a.s)'a gelin. O'na mutlaka haber vermeliyim." Onlar: "Hayır. Vallahi seninle gelmeyiz. Hakkımızda bir ayet inmesinden ya da Resulululullah (a.s)'ı hakkımızda üzerimizde ayıplık bırakacak bir söz sarf etmesinden korkarız. Dolayısıyla sen git ve aklın ne kesiyorsa onu yap," de--diler. Ben de Resulullah (a.s)'a gelip başımdan geçenleri anlattım. O: "Bu işi sen mi yaptın?" diye sordu. Ben: "Evet, ben yaptını ve işte ben buradayım. Hakkımda Allah'ın hükmüyle hükmet. Çünkü ben sabırlı ve (hakkımda verilecek karan) bekleyen bir kişiyim," dedim. Resulullah (a.s): "Bir köle azat et," buyurdu. Bunun üzerine ben ellerimle kölemin yüzünü okşadım ve: "Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, bundan başka bir şeye sahip olduğum halde sabahlamadım,"

dedim. 'İki ay peşpeşe oruç tut," buyurdu," (Seleme sözüne) şöyle devam etti: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, zaten başıma ne geldiyse oruç yüzünden geldi." "Altmış fakiri doyur," buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü, seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, bu gecemizi aç olarak geçirdik. Akşama yiyeceğimiz de yok." Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "O zaman ZureykoğuHarından zekat sahibine git ve ona söyle de zekî sana versin. Ondan vesakını al, altmış fakire yedir. Geride kalamyla da itil: fertlerine yardımcı ol." Bunun üzerine kavmime geldim ve: "Sizin yanınızda (sadece) zorluk buldum," dedim." Ebu Bekir dedi ki: "ed-Duverki'den bundan sonrasını anlayamadım." Diğerleri ise şöyle devam etmişlerdir: "Sizin yanınızda (sadece) zorluk buldum," dedim." Ebu Bekir dedi ki: "Sizin yanınızda zorluk ve kötü düşünceyi, Resulullah (a.s)'m yanımla da genişliği ve bereketi buldum. Bana zekatınızı almamı emretti. Zekatn ızı bana verin." Seleme sözü şöyle bağladı: "Onlar da zekatlarını bana verdiler."[155]

Dersler Ve Öğütler

1. Kur'an'da bir tek ayet-i kerime, hayret verici yönleri Ölçülemeye ;ek şekilde zekatın kimlere verileceğini belirlemiştir. Bu da Kur'an-ı Kerim'hv mı cİzelerinden bir tanesidir. Allah Teala şöyle buyuruyor: "Zekatlar; Allah'tan bir farz olarak, ancak fakirlere, düşkünlere, zekat işinde çalışanlara, gönülleri İslam'a ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda (savaşanlara) ve yolda kalmışa verilir. Allah her şeyi bilen ve yaptığını yerinde yapandır." [156] Zekatın verileceği yerler hakkında bir çok kitaplar yazılmıştır. Bu konuda fıkıhçılar bir çok noktada ittifak etmişler, bazı ayrıntılarda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onların bu farklı görüşleri de hayatm değişen olayları ve çeşitli şekilleri karşısında daha geniş çözümler bulunmasını sağlamıştır.

2. Bunun gibi Sünnet-i Nebeviyye'de, Asrı Saadet'te Müslümanların karşılaştıkları günlük prolemlere ışık tutmakla kalmamış aynı zamanda ileride karşılaşılabilecek muhtemel problemlere de aynı ışığı yansıtmıştır. Çünkü bir konuda işlenmiş olan bir çok hadisi, bahis ve başlıkların gerektirdiği daha nice konularda da işlemek mümkündür. İşte sadaka ve zekat bahsinde gördük.

Dilenmenin iyi bir şey olmadığını anladık. Kanaat ve iffetle ilgili konuları ve bu babdaki bir çok hadisi, zekatın verileceği yerler bahsinde işlememiz de mümkündür. Aynı şekilde zekatın verileceği yerlerle ilgili bir çok hadisi de sadakaya teşvik bahsinde işleyebiliriz. Bütün konular böyledir. Hz. Peygamber (a.s)'in hadislerini olay üzerinde değerlendirebilmek, olayın içinde yaşayan ulemanın en büyük gayreti olmalıdır. İşte bu sebeple biz diyoruz ki: Peygamberlik siyasetini bilmek, onu fert, aile ve toplum üzerinde bizzat tatbik etmek, Peygamberlik mirasının bir parçasıdır.

3. Sufyan-i Sevri, İbnu'l Mübarek ve İshak'a göre, bir kişi elli dirhem gümüşe, ya da bu değerde altma sahip ise ona zekat almak helal değildir. İmam Ebu Hanife'ye göre, bir kimsenin zengin sayılabilmesi ve zekat almasının helal olmaması için, şu iki durumdan birinin tahakkut etmesi gerekir: Ya herhangi bir maldan nisap miktarına sahip olacak ya da zekat düşmeyen mallardan asli ihtiyaçlarını çıktıktan sonra ikiyüz dirhem değerinden fazla bir mala sahip olacak. Ulemanın çoğunluğuna göre ise zenginlik, kendisine yetecek kadar mala sahip olmaktır. Bir başkasına muhtaç değilse, zekat alması haramdır. Kendisine yetecek kadar malı yok da bir başkasına muhtaç ise, nisap miktarı veya daha fazla bir mala sahip olsa bile zekat olabilir. Bu konuda banknotlarla diğer malların birbirlerinden farkı yoktur. Çağımızın önde gelen fakihlerinden Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, bu konuda ulemanın görüşünü benimsemiş ve bu görüşü şu şekilde özetlemiştir: "Bundan iki sonuç ortaya çıkıyor: "Birincisi, geçimini temin edecek kadar mala sahip olan kimse,-Bu mal ister zekat düşen maldan olsun, isterse düşmeyen maldan olsun, kendi çalışmasıyla olsun, bir gayrimenkulun kirası olsun ya da herhangi bir şekilde olsun-zekat alamaz. Tabi buradaki geçim olayına kendisi, ailesi ve geçindirmekle yükümlü olduğu herkes dahildir. Çünkü, bunların her birerlerinin ihtiyacını temin etmek zorundadır. Dolayısıyla bir kişi için düşünülen her ihtiyaç, bu fertlerden her birileri için de düşünülmelidir. İşçi ve memurlar da aldıkları maaşlarıyla zengin kabul edildikleri için bu guruba dahildirler. Bu kesimlerin zengin olmaları için illa servet biriktirmiş olmaları gerekmez. Zira nisap miktarı malı olmayan herkes, fakir kabul edilecek olursa, işçi ve memurlar da zekat alabilecekler ki, bu kabul edilemez. İkincisi, nisap miktarı ya da daha çok mala sahip, ancak bu mal kei ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere yeterli değilse, bu kişi zekat lir. Çünkü zengin sayılmaz.Örneğin bir kişinin ticaret malından bin dinar ya da daha çok

parası var, fakat piyasa işlek olmadığı veya aile efradı kalabalık olduğa için ya da herhangi bir sebeple elde ettiği kâr ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, bu kişi zekat alabilir. Yine bir kişinin nisap miktarı hayvanı ya da beş vasakm üstünde mahsulü var. Ancak bunlar bütün ihtiyaçlarım karşılamıyorsa, bu kişi de zekat alabilir. Zekat kendisine farz olacak kadar mala sahip oluşu buna mani değildir. Çünkü zekat vermeyi gerektiren zenginlik bir takım şartlar dahilinde nisap miktarı mala sahip olmaktır. Zekat almaya mani olan zenginlik ise, yeteri kadar gelir getiren zenginliktir. Bu ikisi aynı şeyler değildir." [157]

4. Zenginler, zekatlarını genelde Ramazan ayında verirler. Bu sebeple bir sonraki Ramazan'a kadar zekat vermezler. Bundan dolayı ihtiyacı var zannıyla bir kimseye yıl içerisinde zekat teklif edilirse onu alabilir. Ancak bu durumda, en iyisi ihtiyacı yoksa aile efradına bu paradan harcamamasıdır. Şayet ihtiyacı yoksa yıl içerisinde bu parayı fakirlere tasadduk eder.

5. Bir kimsenin belli bir müddet yetecek kadar parası var, ancak bir müddet sonra muhtaç olma durumu söz konusu ise bu arada parayı alacağı tarafla arasında belli bir vade de varsa ya da ihtiyacı kadar parayı tahsil etmesinin zaman alma ihtimali söz konusu ise, bu kimse beklediği muhtaçlık zamanı gelmeden zekat alabilir.

6. Ulema Hz. Peygamber (a.s)'den sonra gönülleri ısındırılmak istenenlerin zekat haklarının devam edip etmediği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefi ve Maliklere göre, İslam'ın yayılması ve diğer dinlere galip gelmesiyle, söz konusu kişilerin zekat haklan düşmüş olur. Ulemanın çoğunluğuna göre ise, haklan bakidir. İhtiyaç anında kendilerine zekat verilebilir. Bizim tercih ettiğimiz görüş de budur.

7. Hanbelilere ve Hanefilerin bir kısmına göre hac ibadeti yolda kalmak hükmündedir. Buna göre hac yapmak isteyen bir kimseye de zekat verilebilir.

8. Yolcuya, memleketinde zengin de olsa yolculuğu sırasında muhtaç olması durumunda ihtiyacını karşılayacak kadar zekat verilebilir.

9. Fukaha devlet idarecisinin zekat memurlarına ve onlara yardım için verilen işçilere yetecek kadar ya da daha fazla -ortalama gidiş- dönüş masraflarını da hesaba katacak- bir meblağ ödemesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Fakat Hanefiler bu meblağın tahsil edilen zekatların yansından fazlasını oluşturmaması gerektiği kaydını getirmişlerdir.

Günümüzde zekat mallarını tahsil etmekle ilgili konular, çağımız ihtiyaçlarına uygun bir şekilde içtihatla yeniden düzenlenmeye muhtaçtır.

10. Bir kimse zekat ister, devlet idarecisi de onun zekat almaya hakkı olmadığını

bilirse, bu kimseye zekat vermek caiz değildir. Ancak devlet idarecisi zekat alabileceği görüşünde ise ulemanın ortak görüşüyle bir kimseye zekat verilebilir.
11. Hadis kaynaklarında ve ulemanın fetvasında da görüldüğü gibi zekat alabilecek kişiler sınıfına girmeyen bir kimsenin zekat olması haramdır.
12. İmam Ebu Hanife ve Hanbeli mezhebinde tercihe değer görüşe göre kadın, zekatını kocasına vermez. Çünkü kocasının ihtiyaçlarını gidermesiyle zekat kadına dönmüş olur. îmameyn (Ebu Yusuf ve Muhammed) Şafiî ve Maliki Mezhebinin sahih olan kavline göre ise kadın, zekatını kocasına verebilir.
13. Şafiî mezhebinde meşhur olan görüşe göre zekat bir şehirden başka bir şehire nakledilmez ve zekatı malın bulunduğu şehirde yaşayan zekat ehline dağıtmak gerekir. Ancak zekatın farz olduğu şehirde zekata ehil olan kimselerin hiç biri veya bir kısmı bulunmaz ya da bu kişilere verildikten sonra geride yine zekat malı kalırsa, o zaman bu şehre yakın olan şehirlerin en yakınına nakledilir. Hanefi mezhebine göre zekatı bir şehirden diğerine nakletmek tenzihen mekruhtur. Ancak onu akrabalarından muhtaç olanların ihtiyaçlarını temin etmek, daha muhtaç, daha salih, daha takva ve Müslümanlar için daha faydalı oldukları için nakletmek, darul-harp'ten darul-îslam'a taşımak veya ilim talebelerine vermek için nakletmek mekruh değil aksine menduptur.
14. Hanefi ve Hanbelilere göre borcu silmek kesinlikle zekat yerine geçmez. Çünkü zekatı fakire bizzat vermek gerekir. Ancak zekatı verdikten sonra alacağını tahsil etmek mümkündür.
Yapılması gereken şudur: Borçlusuna önce zekatını verir, teslim aldıktan sonra kendisine; "Alacağımı ver," der.
15. Zekat vermesi gereken bir kimse bu parayla yiyecek alıp fakirleri sabah-akşam doyurursa, zekatını ödemiş olmaz. Çünkü temlik (mülkiyet kazandırma) şartı tahakkuk etmemiştir.
16. Bir kimse zekat niyetiyle ölmüş bir fakirin borcunu öderse, zekatını ödemiş olmaz. Çünkü fakir tarfından teslim olmak suretiyle temlik olayı meydana gelmiştir. Fakat diri bir fakiri, onun onayıyla borcundan kurtarırsa, fakir tarafından temlik söz konusu olduğu için zekat yerine geçer.
17. Fıkıhçilar, iki taraftan birinin zekata niyet etmesi şartıyla zekatı ödemek için vekil tayin etmesinin caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Vekil de müvekkilinin onayını almadan bir başkasını vekil tayin edebilir. Vekil, zekata niyet eder de müvekkile etmezse, zekat ödenmiş olmaz. Çünkü fark müvekkile tealluk etmiştir. Yani onun borcu haline gelmiştir.
18. Bir kimse malım zekat niyetiyle devlet idarecisine teslim eder, imam da zekat olduğunu bilmeden onu fakire teslim ederse, bu caizdir.

19. Zekatı ayette zikredilen sekiz sınıf insanlardan ancak Müslüman olana vermek sahihtir. Usul, furu anne- baba ve dede gibi varlığına sebep olanlara, evlat ve torun gibi varlıklarına sebep olduğu kimselere ve buluğa ermemiş çocuklara zekat vermek sahih değildir. Bu durumda olan bir kimsenin sadece velisine ya da bakılması için vasiyet edilen bir büyüğe zekat verebilir.
20. Haşimoğullarına zekat vermek caiz değildir. Çünkü zekat, insanların kirleri durumunda olduğu için ehli beyte zekat haramdır. Onlara yetecek kadar beytulmal'den yani devlet hazinesinden beşte bir fon aynin".
Ancak Ebu Hanife, Maliki ve bir kısım Şafiilerden nakledilen görüşe göre Haşimiler, beytülmaldeki hisselerinden mahrum iseler, onları zor duruma düşürmemek ve ihtiyacını temin etmek için kendilerine zekat verilebilir. Ulemanın çoğuna göre Haşimilerin nafile sadaka almaları ise helaldir.

21. Şafiî mezhebine göre bir kimsenin parası var, ancak ekmeğim [temin etmek için almak istediği bir iş aleti için elinde yetecek kadar parası yoksa, ekmeğini kendi eliyle kazanabilmesi için bu kimseye zekat verilebilir. '
22. İş bulmayan kişinin ya da işi olduğu halde ücretle ihtiyaçlarını kar-şılayaman kişinin ihtiyaçlarını giderecek kadar zekat olması caizdir.
23. İhtiyaçlarını karşılamak için açtığı iş yerine sahip olan, ancak bu iş yerinden giderlerini temin edemeyen bir kimse, zekat alabilir ve bu kimsenin rızkını temin etmeye çalıştığı bu iş yerini satması gerekmez.
24. Şafiî mezhebine göre zekat almaya mani olan zenginlik, belirli ek bir geliri olmadan hayatı boyunca kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere yetecek kadar mal bulundurmaktır.
25. Şafiîler hayat ortalamasını ömrün ölçüsü olan altmışiki yaş olarak belirlemişlerdir. Bu arada ulemanın bir kısmı da yanında bir senelik yiyeceği bulunan kimeseyi zengin addedip zekat almasına cevaz vermiştir. Ancak asli İhtiyaçlarına yetecek kadar malı olmayan bir kimse fakirdir ve zekat alabilir.Hanefilere göre ise, bir kimsenin zengin sayılabilmesi için tiyaçlarını temin ettikten sonra nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Bu nedenle bir kimse nisap miktarına yahut daha fazla mala sahip olur, ya da bakmakta yükümlü olduğu aile efradı için nisap miktarı mala sahip olursa, bu kimsenin zekat alması caiz değildir. Bu konuda fıkıhçıların farklı icithatlarıyla karşı karşıya kalırız. Bu durumda imama ya da sultana toplumun muslahatına uygun bir şekilde hareket edebilme fırsatı tanınmaktadır.
26. Prof Dr. Yusuf el-Kardavi ve çağımız ulemasının bir kısmı, zekat malının, karzı hasen olarak alınabileceğini söylemişlerdir. Buna göre zekat müessesesinin

başında olan kişi, kuruluş ya da hükümet yetkililerinin zekat malmı ödünç olarak kullanmaları caizdir.[158]

27. Bizim tercihimiz odur ki, çalışabilme kaabiliyeti olup da iş bulamayan ve muhtaç olan bir kimse zekat alabilir. Ama iş bulduğu halde çalışmayan bir kimseye yine bizim tercihimize göre zekat verilmez. Buna rağmen kendisine zekat verilmesi, Hanefüere göre veren kimse tarafından caizdir. Alan kimse tarafından ise bir kısım Hanefüere göre haramdır. İmam Nevevi der ki: "Çalışıp kazanma gücü olup da iş bulamayan kimse için zekat helaldir. Çünkü bu kimse acizdir." [159] Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi şöyle der: "Ulemanın bir kısmına göre yoksul ve düşkün olan kimselere hayat boyu ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar zekat verilebilir." Malikilerden ve Hanbeli ulemasının çoğunluğundan nakledilen görüş de şudur: "Yoksul, düşkün ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kimselere bir senelik ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zekat vermek caizdir." Hanefüere göre ise, yoksul ve düşkün olan bir kimseye nisap miktarı kadar mal verilebilir. Bunların bir de aile fertleri varsa, her birine nisap miktarı kadar verilir. İhtiyaçları arttıkça da zekat alabilirler. [160]

28. Borcu olan kimselere borçlarım kapatacak ve ihtiyaçlarını temin edecek kadar zekat verilebilir. Evlenmek isteyen bekara ve oturmak için ev satın almış olan kimseye, bu işlerini çevirmek için borçlanmışlarsa, zekat verilebilir, ilim ehlinden bu konuda farklı görüş belirten yoktur. Hatta ulemadan; "muhtaç olması halinde evlenmek isteyen kimseye daha borçlanmadan bile zekat verilebilir," diyenler de olmuştur. Aynı şekilde ilim tahsili yapan öğrenciye, ihtiyaç duyduğu kitap parası ya da okul masraflarını temin etmek için zekat verebilir. Tahsil edilen ilmin farzı kıfaye, dini, dünyevi ya da tahsili mendup olan bir ilim olması, bu hükmü değiştirmez.

Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi şöyle der: "Kendi ihtiyaçları için borçlanan kişiler, Örneğin mutfak harcamaları, elbise, düğün, ilaç, inşaat, oturması için ev eşyası ve çocuk evlendirmek için ya da bir başkasının malını hataen veya unutarak telef edip tazmini için yahut kendi ihtiyacına matuf bana benzer harcamalarından dolayı borçlanan kimselerdir." Taberi, Ebu Cafer vasıtasıyla Ketade (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "İsraf söz konusu olmadan bir borcun altına giren kimsenin borcunu,-imamın beytul-malden ödemesi gerekir." [161] Özellikle afet ve hayatın zorluklarına uğrayan ve varını - yoğunu bu uğurda harcadıktan

sonra çocuklarının geçimini temin etmek için borçlanmak zorunda kalan insanlar bu türdendirler. Nitekim Mücahid'in şöyle dediği rivayet edilir: "Üç kişi borçlananlardandır: Malım sel götüren, yangına uğrayıp malını kaybeden ve ailesi olduğu halde geliri olmayan kişi." İşte bu üç kişi borçlandırılır ve ailesine yardım edilir.[162] Hatta bu durumda olan kimselere borçlarını ödedikten sonra ya hayat boyu ihtiyaçlarını giderecek miktarda veya bir senelik ihtiyaçlarını temin edecek kadar ya da ihtiyaçlarım temin edebilecekleri bir iş kurabilecekleri kadar zekat verilebilir. Bu konuda fıkıhçıların kimi çok geniş, kimi de biraz dar olmak üzere çeşitli fetvaları vardır,

29. İbni Ruşd, fukahanın bir kısmının zekat memurlarına kıyasla zengin de olsa toplum yararına çalışan kimselere zekat verilmesine cevaz verdiklerini nakletmiştir. Ancak biz bu konunun daha değişik sebepler bulunmadan ya da zekat almadan bu tür toplum işlerinin kısmen yürümeyeceği söz konusu olmadan bu kadar geniş tutulması taraftarı değiliz. Fakat öyle görünüyor ki, ulemanın bu ruhsatıyla amel etmeyecek olursak, dünyadaki tüm İslami kuruluşlar, yürütülen İslami çalışmalar, fakir bölgelerde yürütülen eğitim-öğretim çalışmaları, ehli küfrün her türlü uğraşısına rağmen, Müslüman kesimi küfrün avma düşmekten kurtarmak için gayret eden kuruluşlar çok zor durumda kalacaklardır. Çünkü bütün bu faaliyetler, bir gayret ve bir çaba ister. Bütün bunlar sistemli ve programlı bir çalışma gerektirir. O yüzden bu işleri yürütmek için kollarını sıvayan insanların zengin de olsalar, zekat almalarına cevaz vermek ister. Bu kişiler bu yoğun çalışmalarından dolayı zor durumda kalacaklar ve yapmaları gereken hizmetleri de aksamış olacaktır. Prof Dr. Yusuf el-Kardavi kıymetli eseri 'Zekat Fıkhı' adlı kitabında, gönülleri ısındırılmak istenenlerin zekat maundaki hisselerinin halen devam ettiğini söyleyerek, bu guruba dahil olanlardan bir kısmını şöyle sıralamıştır: a) Zekat vermekle kendisinin ya da millet ve aşiretinin Müslüman olması umulanlar, b) Şerrinden korkulup para vermekle, kendisinin ve tayfasının şerrinden emin olunması umulan kimseler, c) İslam'la yeni tanışmış olup, İslam'da sebat etmesi umulan kimseler, d) Müslümanların ileri gelenlerinden ve liderlerinden olup da kafirlerden kendi seviyesinde arkadaşları bulunan önderlere... Bu gibilerine kafir olan arkadaşlarını Müslüman yaparlar ümidiyle zekat verilebilir. e) Yine Müslümanların ileri gelenlerinden olup milleti içerisinde sevilen ve sayılan, iman noktasında zayıf olan insanlar. Bu

gibilerine sebat etmelerini sağlamak ümidiyle zekat verilebilir. f) Düşman sınırına yakın yerlerde ikamet eden Müslümanlara, düşman saldırıya geçtiği zaman arkalarındaki Müslümanları savunurlar diye güçlenmelerini sağlamak için zekat verilebilir. g) Müslümanlardan bir topluluk olup, zekatı toplamak için kendilerine ihtiyaç duyulan kimseler. Bu gibileri olmadan zekatı toplamak için mutlak savaşmak gerekiyorsa, o zaman bu gibiler devreye sokularak iki zarardan en hafifi ve Müslümanların menfaatlerinden en uygunu tercih edilmiş olur." Dr. Yusuf el-Kardavi'nin 'Günümüzde Gönülleri Isındırılması İstenenlerin Zekatları Nerelere Harcanmalıdır?' başlığı altında verdiği bilgilerden bir kısmı da şu şekildedir: 30. Aslında bu soruyu cevaplandırmak, izaha ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Çünkü burada Allah Teala'mn bu insanlara hisse ayırmaktaki amaç ve hedefini ortaya koymak lazımdır. Bu hedefle gönülleri İslam'a çekmek veya sebatlarını sağlamak, zayıf olanları kuvvetlendirmek, onlara yardımcı kazandırmak ya da davet ve devletine gelmesi muhtemel bir kötülüğün önüne geçmektir. Bu hedefe bazı gayri müslim hükümetlere Müslümanların safında yer almaları için bir takım yardımlarda bulunmak, bazı kurum, kuruluş ve kabilelere İslam'a teşvik veya üyeleriyle yardımlaşmak veya bazı yazar ve spikerleri satın alıp İslam'a saldıranların zıddına, onları kullanarak İslam'ı savunmak suretiyle de varılabilir. Ayrıca her yıl bölük bölük Allah'ın dinine giren bir sürü insan var. Bu insanlar İslam ülkelerinin yetkili hükümetlerinden hiç bir şekilde yardım almıyorlar. İşte bu hisseden yani zekatlardan onlara de verip kökleşmelerini sağlamak ve onları desteklemek gerekir. İslam'ın açıklığı, asaleti, aklı selime ve fıtratla bağdaşması bir çok kıtada onun kendiliğinden yayılmasına sebep olmaktadır. Fakat İslam'ı kucaklayan bu insanlar, kendilerinin ufkunu açacak, bu dinin hidayetiyle daha güzel faydanmalarmı sağlayacak, çevrelerinden ve hükümetlerinden gördükleri baskıların ve karşılaştıkları eziyetlerin yerlerini dolduracak maddi yardımı bulamamaktadırlar. Çeşitli ülkerde bu boşluğu doldurmaya çalışan, İslami bir çok kurumlar vardır. Fakat onlar da gerekli ve yeterli yardımı göremiyorlar." [163]

Biz de İslami hükümetlere, cemaatlere ve kuruluşlara, İslam'a giren herkese mükafatlar vereceklerine dair ilanlar vermelerini tavsiye ediyoruz. Bu mükafatlar direkt yardım da olabilir, İslam dinine giren bu kişilerin çocuklarının okul masraflarını üstlenme kabilinden bir yardım da olabilir. Bu, insanları İslam dinini seçmeleri konusunda cesaretlendirecektir. Bu yola baş vurmaya tenezzül

etmemiz veya usanmamız doğru olmaz. Çünkü bu yol, peygamberlik siyasetinin bir parçasıdır. Bu konuda birilerinin bizi kınamasından da korkmamalıyız. Çünkü onların kınamalarının bir değeri yoktur. İslam'a giren insanlardan bu yardımı almayanlar da Allah'ın lutfuna mazhar olmuş ve iyiler zümresine girmiş olurlar.

31- Hapse atılmış ya da esir edilmiş bir Müslümanı kurtarmak için mutlaka fidye gerekiyorsa, bu kişiye zekat vermek caiz midir? Hanbeli ve bir kısım Malikilere göre caizdir.

32- Belirli bir maaşla çalışan ya da yevmiye ile çalışan bir kimseye geliri yetmiyorsa, bu kişi zekat alabilir. Alacağı zekat miktarı da ulemanın ihtilafına göredir.

33. Dr. Yusuf el-Kardavi'nin işlediği konulardan bir tanesi de şudur.

"Bir kimse başkalarının maslahatı için ya da bir cemaatın menfaâtjna meşru bir İş yapmak için borçlanırsa, bu kimseye zengin bile olsa zekat v rek ya da herhangi bir suretle yardım eli uzatılır."

Kardavi'nin bu konudaki görüşü şöyledir: "Borçlananların ikincisi, tüm İslam ve arap toplumunun tanıdığı idleri yüksek, iyilik ve marifet sahibi insanlardır. Bu kişiler arabuluculuk yapmak için borçlanmışlardır. Örneğin kan ve mal davasından dolayı birbirlerine düşüp aralarında buğz ve düşmanlık olmuş, bu sebeple birbirine düşmüş iki kabile veya iki köy halkını barıştırmak için bir kişi vasıta oluyor ve kızışmış düşmanlık ateşini söndürmek için aralarındaki pürüz yerine belli bir meblağı zimmetine alıyor'. İşte bu kişi önemli bir hayırda bulunmuştur.

Bu durumda yapılması gereken bir başka hayır da işi zekata dökmektir. Uzlaşan iki tarafın ileri gelenleri, ortaya çıkan bu tabloya bakıp onurları zedelenmesin ve azimleri kırılmasın diye gizli de zekat verilebilir. Zira şeriat bu durumda dilenmeyi bile mubah kılmış ve bu kişilere zekattan pay ayırmıştır. Aslında alimlerimiz bu konuda gayet açık bir şekilde şöyle deselerdi çok güzel olurdu: "Arabuluculuk yaptığı için borçlanan kimseye borcunu kapatmak için zekat verilebilir. Velevki bu arabuluculuk, zimmi iki topluluk arasında yapılmış dahi olsa..."

34. Müslümanların Öğrenimi için medrese, namaz kılınması için mescit, fakirlerin tedavisi için hastahane ve yetimler için yuva gibi meşru sosyal ve faydalı işler yapan hayır ehli de, insanların aralarını bulan kimseler gibidir. Bu şekilde toplumsal menfaatler için yapılan hayır ve hizmet işleri Allah yolunda ve toplumun hayrı için yapılmıştır. Dolayısıyla bu kişiye toplumun malı olan zekattan yardım edilmesi gerekir. Üstelik şeriatta; "borçlular" tabirini

arabuluculuk için borçlanmaya mahsus kılacak ve diğerlerine şamil olmayacak hiçbir delil de yoktur. Bu nedenle bu kişiler, belki lafız itibarıyla bu manaya girmeseler de kıyas yoluyla aynı hükmü almaları gerekir. Burada söylenmek istenen şudur: Bu kimse faydalı ve toplumsal hizmetlerden dolayı borçlanmış ise bu kimseye zengin de olsa borcunu kapatacak kadar zekat vermek caizdir. Şafiiler de bu konuya bu şekilde bizzat parmak basmışlardır. Sırf kendi menfaatleri için borçlanmış olan birinci sınıfa yardım eli uzatıldığına göre; toplum menfaatleri için borçlanmış olan bu kişilere daha öncelikle uzatılır. Ve bunlar öncelikle yardımı hak etmişlerdir. Birinci sınıf borçlulara fakir olmaları şartıyla zekât verilir. Bunlara ise zengin olsalar bile yine zekat verilebilir." [164]
Bu fetva, hayır yapan kişinin kendi malıyla hayır yapması ve ancak borçlanıp borcunu ödeyememiş olması şartıyla verilmiştir. Aslında bu fetva insanların güvenini kazanmış zenginlere, toplumun hizmeti için meşru bir borcun altına girmeleri ya da bir problemi çözmek için kefil olma konusunda cesaretlendirmektir. Zira bu borcun altından kalkmak için bağış toplayabilme hakkına sahiptirler.
Umarız bu tür hayır işlerini yerine getirecek zenginlerimiz bulunur. Bir çok İslam devleti bu tür ihtiyaçları içinde zekat hakkı bulunan paralarla zekata niyet etmeksizin temin etmektedir. Zekata niyet etmiş olsalar, Allahü Teala nazarında zekat borçlarını da ödemiş olacaklardır.
35. Prof.Dr.Yusuf el-Kardavi'nin kitabında "Allah yolunda" hissesi çerçevesinde zekatın verilebileceği yerler gibi kabul ettiği iki mesele daha vardır ki, bunlardan biri, "İslam topraklarını kafirlerin sömürüsünden kurtarmak, diğeri de "İslam Şeriatını İslam ülkelerinde hakim kılmak"tır.
Yusuf el-Kardavi'nin sözünden anlaşıldığına göre; "Bu amaca hizmet eden İslami kurum, kuruluş ve partilere de zekat verilebilir."[165]
36. Hanefi fukahası,"yolda kalmışlara" kıyasla, memleketinde bile olsa malı olup da, malında tasarruf hakkı bulunmayan kimselerin zekat alabileceklerini savunmuşlardır. Yurtlarında malları olup da sürgün edilmek suretiyle mallarında tararruf yetkisi ellerinden alman ve başka yerlere iltica etmek zorunda kalanlar da Hanefilerin bu değerlendirmesine dahil olurlar.
37. Öksüz ve buluntu durumunda olan çocukların malları yoksa, kendilerine yapılan masraflar da zekattan sayılabilir.
38. Buluğa ermemiş olan çocuk, babasının zenginliğine tabidir. Buluğa erince, babası zengin de olsa fakir sayılır. Buna göre ergenlik çağma erip de kendine has

mülkü olmayan kimselere zengin çocukları da olsa zekat verebiliriz.
39. Asıl olan, zekatın Müslüman ve dinini yaşayan kimseye verilmesidir. Fakat fıkıhçılar ameliyle ya da bidatiyla fasıklık derecesine ulaşmış olanlara zekat verilmesini caiz görmüşlerdir. Müslüman olduğunu iddia etse bile bi-datıyla küfür derecesine ulaşmış olanlara zekat verilmesine ise cevap vermemişlerdir. Özellikle çağımızda insan, zekatını vermeden, vereceği kimsenin Müslüman olduğundan emin olması gerekir. Çünkü insanların bir çoğu kafir hiziplere körü körüne bağlanmak ve küfrü gerektiren fikirlere uşak olmak suretiyle İslam dini dairesinin dışına çıkmışlardır.
40.Fıkıhçılarıı çoğunluğuna göre usul, (anne baba gibi varlığına sebep olanlar) furu, (çocukları gibi varlıklarına sebep olduğu kimseler) ve hanımı hariç, yakınlara zekat verilebilir.[166]

ZEKATLA İLGİLİ AYRINTILI KONULAR

Zekat Develerinin Damgalanması

3606-buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir: "Abdullah bin-Ebu Talha'yı (yiyecek) bir şeyi çiğneyip damağına sürmesi için Resulullah (a.s)'a getirdim ve O'nu elinde dağlama aleti ile zekat develerini dağlarken gördüm." Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Resulullah (a.s)'a geldim. Bahçede sırtında dört köşeli siyah bir aba vardı ve fetihten getirilen develerin sırtını dağlıyordu." [167]Ebu Davud'un .rivayeti ise şu şekildedir: "Kardeşim doğduğunda (yiyecek) bir şeyi çiğneyip damağına sürmesi için Hz. Muhammed (a.s)'e getirdim. Bir de baktım ki, ağılda koyunları dağılıyordu." [168] Bu hadisi Hişam'dan rivayet eden Şube dedi ki:
"Zannediyorum (Hişam): "(Hz. Peygamer (a.s)) hayvanların kulaklarına (dağlama) yapıyordu dedi." [169]

Zekatı Zamanından Önce Vermek

3607 - Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talip (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Abbas (r.a) hayırda acele etmek amacıyla senesi dolmadan Resulul-lah (a.s)'a zekatını önceden verip vermeyeceğini sordu. Resulullah (a.s)'da ona izin verdi." Tirmizi'nin başka rivayeti de şöyledir: "Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ömer (r.a)'e şöye buyurdu: "Biz, Hz. Abbas (r.a)'ın bu yılkı zekatını bir yıl önceden aldık." [170] Bu konu ile ilgili meseleler daha önceki bölümlerde geçmiş idi.[171]

Zekatın Sorumluluğundan Kurtulma

3608- Ahmed bin Hanbel, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Temimoğullarmdan bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Şüphesiz ben varlıklı, çoluk çocuk sahibi ve evli barklı bir insanım.

Dolayısıyla bana haber ver, ne yapayım, nasıl harcama yapayım?" dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Malının zekatını ayıracaksın. Çünkü (o zekat) seni temizleyecek bir araçtır. Yakınlarına ulaşacaksın. Düşkünün, komşunun ve dilencinin hakkım bileceksin." "Ey Allah'ın Resulü, cümleleri (ezberliyeceğim şekilde) kısa tut," dedi. Resulullah (a.s): "Akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma," ayetini okudu. Bunun üzerine adam; "Ey Allah'ın Resulü ! Zekatı elçine ödediğim zaman bu konuda Allah'a ve Resulüne olan borcumdan beri olur muyum?" diye sordu. Resulullah (a.s) da; "Evet, onu benim elçime Ödediğin zaman, onun sorumluluğundan be--risin. Mükafatı sana, günahı da onu değiştirenedir," diye cevap verdi."[172]

3609-Taberani, el-Evsat'ta, Cabir (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Cemaattan bir kişi;" Ya Reşulullah (a.s)! Malının zekatını ödemiş bir kişi hakkında ne buyurursunuz?" diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim, malının zekatını öderse, onun şerrinden kurtulmuştur."[173]

Maaştan Kesilen Zekat

3610-Taberani, Hubeyde bin Beri vasıtasıyla îbni Mesud (r.a)'un şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "(Hz. Ebu Bekir r.a) bize maaşları dağıtır, daha sonra da zekatını alırdı."[174]

3611-İmam-ı Malik, Kasım bin Muhammed (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ebu Bekir (r.a) halka maaşlarını dağıttığında, her bir kişiye, "Sende, üzerine zekatı vacip olan rnal var mı?" diye sorardı. Şayet; "evet" derse, o malın zekatını maaşından keserdi. "Hayır," derse, maaşını ona teslim eder, ondan bir şey almazdı."[175]

3612- İmamı Malik, Kudame bin Medun el-Cumahi (r.h)'den şu şe kilde rivayet etmiştir: "Ben Hz. Osman bin Affan (r.a)'a maaşımı almak için gittiğimde ban

"Üzerine zekatı vacip olan bir mal var mı?" diye sorardı," dedi."

İmam Malik bundan sonra birinci hadisi şerifin bir benzerini işlemiştir.[176]

Zekattan Ayrı Olarak Tasaddukta Bulunmak

3613- İbni Huzeyme, Harise bin Muzarrib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Şam halkından bir takım insanlar Hz. Ömer (r.a)'e geldi ve dediler ki: "Biz, at ve kölelerden oluşan büyük bir mala sahip olduk. İstiyoruz ki,mal bizim bir zekatımız ve temizleyicimiz olsun." Bunun üzerine Hz. Ömer (ar); "Benden Önce iki arkadaşım ne yaptıysa ben de onu yaparım," dedi ve aralarında Hz. Ali (r.a)'nin de bulunduğu Hz. Muhammed (a.s)'m ashabıyla istişarede bulundu. Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:"Şayet devamlı alman cizyeye dönüşmezse, ne güzel bir şeydir," dedi.[177]

Bir Açıklama

îbni Huzeyme der ki:"Bu olay, şayet mal sahibi gönül hoşluğuyla kendi üzerine vacip olmayan malı vermek isterse, devlet başkanının bu malı almasının caiz olduğunu gösterir. Hz. Ömer (r.a) de bu kabileden insanlara Hz. Peygamber (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a)'in at ve kölelerden zekat almadığını belirtti- Onlarda kendi istekleriyle köle ve atlardan zekat vermek istediler. Böylece Hz. Ömer (r.a)'e onlardan zekat almak caiz oldu. Nitekim Hz. Peygamber (a.s) beş deve, kırk koyun ve ikiyüz dirhemden az olan mallarda zekat almayı caiz kılmıştır."[178]

Sadaka Ve Zekat Verirken Yanılma

3614 –buhari man bin (r.a)in soyle anlattigini rivayet etmistir. "Ben, babam ve dedem, Resulullah (a.s)'a biat ettik. Resulullah (a.s) bana dünürlük yapıp beni evlendirdi. (Bir keresinde) Resulullah (a.s)'a bir dava arz ettim. Babam Yezid, tasadduk etmek için bir miktar altın ayırıp mescitte (kendi adına) tasadduk etmesi için birisine bıraktı. O da benim kim olduğumu bilmeden o altınları bana verdi ve babamın yanına altınlarla geldim. Babam; "Vallahi sana vermek istememiştim," dedi. Ben bu durumu Resulullah (a.s)'a arz ettim. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Ey Yezid ! Senin için niyet ettiğin (sevap) vardır. Ey Man ! Aldığın dinarlar da senindir," buyurdu."
Ruzeyn; "Beni evlendirdi," sözünden sonra; "bana mehir tayin etti," kelimesini eklemiştir.[179]

Bir Açıklama

Hadisiten açıkça anlaşıldığı gibi Yezid, o kişiyi zekatını vermek konusunda vekil tayin etmişti. Bilindiği gibi zekatın furua yanı varlığına sebep olduğu kişilere verilmesi sahih değildir. Vekil ise Man (r.a)'ın Yezid'in oğlu olduğunu bilmeden zekatı ona verdi. Hanefiler bu hadisle, bu gibi durumlarda yanılma halinde, zekatın sahih olduğuna delil getirmişlerdir. [180]

3615-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin, Hz. Peygamber (a.s)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"(Beni İsrailden) bir kişi; "And olsun, bu gece bir sadaka vereceğim," diyerek (nezirde bulundu) ve sadakayla (evden) çıktı. Sadakasını (hatayla) zi-nakar bir kadının eline koydu. Sabahleyin halk; "(Hayret) dün gece zinakar bir kadına sadaka verildi,", diye konuşmaya başladılar. O kişi: "Ya Rabbi! Zinakâr bir kadına da olsa bana sadaka verdirdiğin için sana hamd olsun ve and olsun. (Başka) bir sadaka (daha) vereceğim," dedi ve sa-dakasıyla (evden) çıktı. (Hatayla) sadakasını zengin birisinin eline bıraktı. Sabahleyin halk," "(Hayret) zengine de zekat verildi," diye konuşmaya aşladılar. O kişi; "Zengine de olsa

bana sadaka verdiren ey Allah'ım ! Sana hamd olsun, and olsun. (Başka) bir sadaka (daha) vereceğim," dedi ve sadakasıyla (evden) çıktı. (Hatayla) sadakasını hırsızın eline bıraktı Sabahleyin halk; (hayret) hırsıza da sadaka verildi," diye konuşmaya başladılar. O kişi; "Zinakar kadına, zengine ve hırsıza da olsa bana sadaka verdiren Allah'a hamd olsun/' dedi. Sonra bu kişiye (rüyasında); "Şüphe yok ki, tasaddukun kabul edildi. Umulur ki, o sadaka sebebiyle zinakar kadın zinadan iffetli bir hayata geçer. Umulur ki, zengin de bu sadaka sebebi ile ibret alır da Allah'ın kendisine bahşettiği mallardan infakta bulunur. Umulur ki, hırsız da bu sadaka sebebiyle hırsızlıktan vaz geçer," denildi."[181]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle der :"Bu durum, nafile sadakada olur. Farz olan zekat, zengine verilmekle zekat hakkını düşürmez." [182] Biz, Hanefi Mezhebinin görüşü olan "zekatı verirken yanlışlık yapma durumu, zekatın mesuliyetini kaldırır," görüşünün uygun olduğunu düşünüyoruz.[183]

VAKIFLARLA İLGİLİ MESELELER VE İSLAMİ DELİLLER

Takdim

İslam'da vakıflar sistemi, zekat ve sadaka sisteminin tamamlayıcısı durumundadır. Vakıflar sistemiyle İslam'daki sosyal sorumluluk, ümmetin bütün ihtiyaçlarını içine alacak kadar genişler. Bu sistemlere bir de İslam'ın kişisel kalkınma yollarını, şirket ve muamelat kurallarını, devlet ve millet hukukunu tanzim eden Şer'i hükümleri ilave edecek olursak, İslam'ın iktisadi ve ekonomik sisteminin, İslam dışı sistemler arasında benzersiz ve tek olduğunu görürüz. İslam toplumunda vakıflar, Resulullah (a.s) zamanında başlamış ve O'n-dan sonra da genişleyerek devam etmiştir: Hayır ve ihsan sahibi insanlar, bu sistemi, vakfedilmemiş bir hayır kapısı bırakmayacak şekilde devam ettirmişlerdir. Hatta bir çokları nesilleri adına vakıf yaparak bu müessesenin İslam toplumu arasında yayılmasına ve dairesinin genişlemesine neden olmuştur. Aslında bu vakıflar, atalarımızın da bıraktığı diğer vakıflarla birlikte güzel muhafaza edilmiş ve güzel çalıştırılmış olsaydı, bir çok insanın ihtiyacını karşılamak ve bir çok insanı zengin etmek açısmdan vakıflar nizamı için bugün önemli bir devir söz konusu olurdu. Fakat öyle olmadı. Fransız devrimiyle birlikte kilise vakıflarının kapatılması kampanyası başlatıldı. Bir çok insanda da bu kadar çok vakfın varlığını sürdürmemesi fikri yoğunlaştı. Bu şer odakları da yapmak istediklerini yapma cesaretini kendilerinde görünce, vakıf müesseseleri ortadan kaldırılmış oldu. İşin daha da kötüsü, vakıf müesseseleri şer'i hükümler ışığında, her şeyden daha titiz sevk ve idare edilmeye muhtaçtırlar. Bu sebeple vakıf idaresinin teslim edileceği kişilerde ilim, basiret, titizlik, güvenirlik ve takva mutlaka bulunmalıdır. Halbuki İslam dünyasında vakıfların başlarında olan insanların bir çoğunda bu özellikler yoktur. Vakıflar sistemi; ümmetin fıkha, fıkıhçılara, içtihada ve müctehidlere olan ihtiyacını ortaya koymuştur. Evet, vakıflarla ilgili hadisler azdır. Ancak zaman geçtikçe vakıflarla ilgili meseleler çoğalmakta, vakıf çeşitleri artmaktadır. İşte bunun için sağlıklı ve titiz bir idare oluşturmak gerekir ki, bu da başlı başına fıkıhçıların fetvalarına ve işleri şer'i ölçüler çerçevesinde titiz bir şekilde tanzim etmelerine muhtaçtır. Bu nedenle fıkıh kitaplarında vakıfla ilgili konuların çok olduğunu, bu konuların dayandırıldığı prensiplerin ise oldukça az olduğunu görürüz. Sadece vakıfla ilgili konular bile, bu ümmetin fıkhı bilgiye ve fıkıhçılara, içtihada ve müctehidlere olan ihtiyacım

ortaya koymaktadır. Vakıfları, asıl maksatları olan zekat ve sadakaların tamamlayıcısı durumuna getirebilmek için, vakıf idarecilerinin idare biçimlerini, vakıf senetlerini ve vakıf dokümanlarım daima kontrol altına almak gerekir. Bu iş, her yerde yapılmalıdır ve vakıfların asli amaçlarına dönebilmeleri için bu çok önemlidir.[184]

VAKIFLARLA İLGİLİ MESELELE

Giriş

Vakıflar; hayır ve zürriyet vakfı olmak üzere iki çeşittir. Zürriyet vakıfları, bir kimsenin kendi adına ve kendisinden sonra zürriyeti adına veya sadece kendisinden sonra zürriyeti adına ya da başkaları ve zürriyetleri adına yapılan vakıflardır. Bu tür vakıfları, insanlar bir çok yönleriyle adet edinmiş ve Önem vermişlerdir.
Hayır vakıflarına gelince; camiler, tekkeler, çeşmeler, kervansaraylar, İlim medreseleri hastahaneler ve benzerleri gibi Allah Teala'ya yaklaşmak amacıyla yapılan vakıflardır.Fıkıhçılar vakfeden kişinin koşmuş olduğu şartın, Allah Teala'nın hükmü gibi geçerli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak yine de neler vakfedi-lebilir, bir şey ne zaman vakfedilmiş sayılır, vakıf çeşitlerinin her birisinin kazanacağı hükümler nelerdir, vakfın başına gelen hadiseler karşısında neler yapılmalıdır? gibi konularda çeşitli içtihatlarda bulunmuşlardır. Mesela İmam Ebu Hanife'ye göre bir şey sadece vakfedenin mülkiyetinden çıkmaz. Vakfedilen mescid ise namaz kılınması gerekir. Mescid değil ise o zaman mutlaka hakimin kararı ya da vakfedenin Ölmüş olması gerekir. Bunlardan Önce vakfedilen malın sahibi var oldukça vakıf gerçekleşmez. Ve vakfeden kimse, vakıfla ilgili kararından dönebilir.İmam Ebu Yusuf a göre menkul malları, gayri menkulle birlikte vakfetmek caizdir, Hanefi fukahasından İmam Muhammed'e göre ise, tek başına da vak-fedilebilir. Bundan dolayı vakıflar konusunda fıkhı bilgiye sahip olmak isteyen kimse, vakıf nasıl gerçekleşir, gerçekleşince her vakıf tek basma düşünüldüğü zaman anlaşma maddeleri nelerdir, vakfın başına bir hadise geldiği zaman ortaya çıkan anlaşmazlıklarda baş vurulacak hükümler nelerdir? gibi soruları bilmek durumundadır. [185]

VAKIFLARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Vakıf; sözlük itibariyle tasarruftan men etmek anlamındadır. Şer'i anlama göre vakıf; Ulemanın çoğunluğuna göre ki, bunlar İmaman Muhammed ve Ebu Yusuf da çoğunluğa tabidir ve mezhep içerisinde fetva, bunların görüşüne göredir, faydalanılması mümkün olan bir mülkü Allah rızası için mubah ve var olan bir yere mal üzerindeki her türlü tararruf yetkisini kaldırarak veya yetkisini iyilik ya da hayra çevirerek bağışlamaktır. Bu tarife göre mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah Teala'nın mülkü hükmüne dönüşür. Vakfeden kişinin bu mal üzerindeki tararruf hakkı ortadan kalkar ve vakfiyenin gelirini vakıf esaslarına göre bağışlamak gerekir.

Malikiler, vakfı şu şekilde tarif etmişlerdir: "Vakıf, vakfeden kişinin belirttiği müddet içerisinde ücretle de olsa mal sahibinin mülkünden veya gelirinden intifa hakkını vermesidir." Ulemanın çoğunluğuna göre vakıf menduptur. Bir kısım Hanefi ulemasma göre vakfın esası şöyledir: "Benim şu arazim, ebediyyen düşkünlere vakfedilmiştir," gibi benzeri vakıf ifade edilen lafızları telaffuz etmektir. Ulemanın çoğunluğuna göre ise vakfın dört esası vardır:

1. Vakfeden,
2. Vakfedilen,
3. Kendisine vakfedilen,
4. Vakfı gerektiren söz ve kendisine bağışlanan kişinin bu bağışı k; mesi.Hanefiler'de fetvaya değer görüşe göre ve Hanbelüer'e göre esas değildir. Maliki, Şafiî ve bir kısım Hanbelilere göre ise vakıf, muayyen bir şahsa yapılmış ve bu şahsın da kabule ehil olması gerekir. Değilse hibe ve vasiyet gibi velisinin kabulü şarttır. Şimdi bu esasları teker teker ele alarak açıklayalım.[186]

Vakfedilen Şey

Vakfedilen şey, iki çeşittir:a) Hayır adına yapılan vakıf: Vakfedildiği an, muayyen bir zaman için de olsa hayır için vakfedilip daha sonra belirli bir şahıs veya birkaç şahıs adına dönüşen vakıf çeşididir. b) Aile ya da hürriyet adına yapılan vakıf:Vakfedildiğinde vakfeden kişi veya belirli bir şahıs, ya da birkaç şahıs adına yapılıp, hayır amacıyla vakfedilen şeydir.Mevkuf, yani vakfedilen mal, arazi ve ev gibi gayri menkul, kitap, elbise, binek ve silah gibi menkul olup

bir değere sahip olan ve var olan maldır. Gayri menkullerde ulemanın icması vardır.[187]

Vakfedilen Malın Çeşitleri

a) Gayrimenkul malların vakfı: Arazi, ev, değirmen, bahçe ve bunlar gibi gayri menkul malların vakfedilmesi ittifakla sahihtir. Çünkü bir çok sahabi bu tür vakıflarda bulunmuşlardır.

b) Menkul malların vakfı: Hanefiler hariç ulemanın çoğunluğuna göre ev eşyası, elbise ve silah çeşitleri ve cami malzemeleri -lamba halı gibi, menkul malların gayri menkule tabi olmaksızın vakfedilmeleri caizdir. Bu malların tek başına vakfedilmeleri ile, bir gayri menkulle birlikte vakfedilmeleri arasında herhangi bir fark yoktur. Yani hayır, vakıf olsun, aile vakfı olsun devamlı ya da muvakkat bir süre içerisinde bu tür mallar vakf edilebilir.

c) Hisseli vakıf: Maliki ve onların görüşünde olan diğer ulema hariç, ulemanın çoğunluğuna göre bölüştürülmesi imkansız hisseli malların bu haliyle vakfedilmesi sahihtir. Örneğin bir taşıtın hissesini vakfetmek gibi. Çünkü vakıf hibe gibidir. Bölüştürülmesi imkansız malların hisse yoluyla hibesi ise caizdir. Taksim edilmesi mümkün olan ortak mallara gelince, bu konuda mezhep içerisinde fetva durumunda olan İmam Ebu Yusuf'un görüşü şöyledir: "Vakfedilmeleri caizdir. Çünkü bölüşmek, ele geçirmenin tamaml dur umund adır." Halbuki Ebu Yusuf a göre vakfın tamam olabilmesi için ele geçilmiş, şart değildir. Ele geçirmenin tamamlayıcısı durumunda olan bölüşmek cie değildir. İmam Ebu Yusuf un bu görüşü, Maliki, Şafiî ve Hanbelilerin gö aynıdır.
d) İrtifak hakkı vakfı.
e) İktaat vakfı.
f) Tarla arazileri vakfı.

g) Merhun (rehin olarak verilen mal). Hanefi mezhebine göre bir kimse rehin olarak verdiği şeyi vakfedebilir. Çünkü kendi mülkiyetindedir. Fakat bu durumda murtehin (rehin olan)in hakkı, rehin malına tealluk eder. Yani borçlu borcunu öderse, rehin olarak verilen mal, murtehinin hakkından kurtulur. Yok eğer borcunu ödemez ise, o zaman rehini elinde bulunduran şahıs (murhetin) vakfı iptal edip rehini satabilir. Ulemanın çoğunluğuna göre ise rehin malını (merhumu) vakfetmek caiz değildir.
h) Kiralık malın vakfı.Ulemanın çoğunluğuna göre kirada olan malın, sahibi

tarafından vakfedilmesi sahihtir. Maliki mezhebine göre ise sahih değildir. Maliki mektebine göre kiracının malın intifa hakkını vakfetmesi sahihtir. Ulemanın çoğunluğuna göre ise sahih değildir.[188]

Mevkuf (Vakfedilen Mal)'Da Bulunması Gereken Şartlar

Fıkıhçılar, mevkufun değerli bir mal olması ve hiç kimsenin söz hakkı olmayacak şekilde vakıfın (vakfeden) mülkü olması şartlarında ittifak etmişlerdir.[189]

Vakfedende Bulunması Gereke Şartlar

Vakfedecek kimsenin şu özelliklerde olması gerekmektedir:
a) Hür ve mala sahip olması.
b) Akıllı olması.
c) Baliğ olması.
d)Reşid (Malım kontrol edebilir) olması gerekir. Bundan dolayı sefih (malını kontrol edemez)'in ve aldatılabilen kimsenin vakfı, ulemanın çoğunluğuna göre sahih yani geçerli değildir.
Hanefi mezhebine göre alacaklıların izni olmadan iflas etmiş durumda olan borçlunun vakfı yürürlüğe girmez. Bu nedenle Hanefilere göre tasarruf yetkisinin kaldırılmış olması şartı (nefaz) yürürlülük için şarttır. Geçerlilik (sıhhat) için değil. Tehdit edilmek suretiyle vakfa zorlanan (mukreh) kişiye gelince; Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre vakfeden kişinin, iradesini istediği doğrultuda kullanan olması gerekir. Dolayısıyla mukrehin vakfı geçerli değildir. Çünkü bu kişinin konuştukları geçersiz kabul edilir.[190]

Üzerine Vakfedilen Kişinin Durumu

Üzerine vakfedilen kişi belirli ve belirsiz olmak üzere iki çeşittir: Vakfedilen kişi belirli ise ulemanın ortak görüşü ile mülk edinmeye ehil olması gerekir. Fıkıhçılar, olmayan meçhul ve kendine vakfeden kişinin vakfı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Üzerine vakfedilen kişi, belirsiz olması halinde şu

şartların bulunması gerekir: a) Halk nazarında bilinen biri olması ve kendisine infak edilmekle Allah'ın rızası kazanılacak kadar hayır ve iyilik yönleri olan bir insan olması. Bu şart, ulemanın ortak görüşüyle sadece Müslüman için söz konusudur. Yani vakfedilen kişinin şahsında Allah'a yakınlığı gerektirecek hal bulunması ve malın hükm-ü mülkiyetinin bu hale ait olması gerekir. Ulemanın ittifakıyla kumarhane, eğlence kulüpleri küfür ve dalalet kurumları gibi isyan yönleriyle bilinen yerlere vakfetmek sahih değildir. Çünkü bu tür kuruluşlar îslam nazarında ibadet değil dalalettir. Yine fıkıhçılarımız bir gayri müslimin balo, dans yerleri ve kumar toplantıları gibi kendi dininde ve İslam dininde hoş görülmeyen yerlere vakıfta bulunmasının sahih olmadığı konusunda da görüş birliği içerisindedirler. Bir gayri müslimin dinler nazarında değişik hükme sahip olan yerlere vakfetmesi konusunda ulemanın farklı görüşleri vardır. b) İmam Ebu Hanife ve İmam Muhamnıed'e göre vakfedilecek şahısta bulunması gereken ikinci şart, vakfeden kişinin vakfiyesinin, sonunu tükenmeyen birine bağlaması gerekir. Örneğin fakirler gibi. Şayet vakfın sonunu bu şekil belirlemez ise, bu tür bir vakıf, yukarıdaki iki imama göre sahih değildir. Çünkü vakıflarda sonsuzluk şartı vardır. Vakfederken tükenebilecek bir ifadede bulunmak ise mana itibariyle muvakkat olduğundan ve bu takdirde de meçhule vakıf söz konusu olacağından dolayı vakıf sahih değildir. Aynı şekilde bir kimsenin vakfederken meçhule delalet edebilecek bir ifadede bulunması da vakfın sıhhatine manidir. İmam Ebu Yusuf a göre ise, İmam Ebu Hanife ve Muhammed'in koştuğu böyle bir şart yoktur. Hanefiler dışında kalan diğer ulema bu konuda Ebu Yusuf un görüşünü benimsemiştir. Maliklere göre zaten vakıf için "süreklilik" şart değildir.[191]

Vakfı İfade Eden Söz Ve Lafızlar

Hanefi ve Hanbeli ulemasına göre vakıf belirli birine de yapılmış olsa sadece icala münakit (gerçekleşmiş) olur. Yani vakfeden şahıs; "ben falancaya vakfettim," derse, vakıf yapılmış olur. Vakıf belirsiz birine yapılsa, ulemanın ittifakıyla hüküm aynıdır. Maliki, Şafiî ve bazı Hanbeli ulemasma göre vakıf, belirli bir şahsa yapılmış ise icapla birlikte vakfedilen şahsın kabulü de şarttır. Hanefilere göre vakfa mahsus lafızlar şunlardır: "Şu malımı sürekli düşkünlere vakfedilmiş bir sadaka olarak kabul ediyorum." "Allah'a vakfediyorum.""Hayır

ve iyilik kuruluşlarına vakfediyorum." Fakat örfen amel edilen ve fetva olarak verilen görüş, İmam Ebu Yusuf un şu görüşüdür: "Vakıf, belirli bir şahsa yapılmamış ise "sürekli" veya buna dalalet edecek bir ifadeye gerek yoktur. "Vakfedilmiştir," denmesi yeterlidir." Hanefi mezhebinde sahih olan görüşe göre süreklilik her ne kadar lafız itibarıyla şart olmasa da mana itibarıyla şarttır. Şafiî mezhebine göre sadece açık lafız kullanmakla vakıf gerçekleşmiş olur. Örneğin: "Şunu falancaya vakfettim" veya: "Şunu falancaya vakfetmeye razıyım" gibi.. Çünkü gerek sözlükte gerekse örfte bu kelimenin kullanılması yaygındır. Yine Şafiî mezhebinde sahih olan görüşe göre; "ayırmak" ve tesbit etmek" (Allah yolunda mubah kılmak) de açık lafızlar arasındadır. Çünkü sahabe vakfederken sadece bu iki iafzı kullanmıştır: Hanefi mezhebine göre ise vakıf ya açık lafızlarla ya da kinayi lafızlarla yapılır. Vakıf ifadesinde bulunması gereken şartlar: Birinci şart sürekliliktir: Maliki mezhebi hariç, diğer üç mezhebe göre muvakkat vakıf, sahih değildir. Çünkü vakıf, mah İbadet amacıyla ayırmak olduğundan mutlaka süreklilik vasfını içerecek bir ifadeyle yapılması gerekir. Müddete dayalı lafızlarla vakıf yapılması caiz değildir. Fakat süreklilik kelimesini bizzat telaffuz etmek de şart değildir. Örneğin: "Kıyamet kopmadan tükenmiyecek fakirlere vakfediyorum," demek gibi... Önce tükenen, ardından da tükenmeyen birini telaffuz etmek de şart değildir. Örneği; "Bu malımı önce Zeyd'e sonra da fakirlere bağışlıyorum," demek gibi... Maliki mezhebine gelince, onlar hayır yapmaları için insanlara imkan tanımak amacıyla vakıfta sürekliliği şart koşmamış, bir sene veya daha çok belli bir süre için vakıfta bulunmaya cevaz vermişlerdir. Bu süre dolduktan sonra malın mülkiyeti, vakfeden kimseye geri döner. İkinci .-şart tencizdir: Vakıfla ilgili tüm isteklerini vakfederken belirtmesi, vakfı bir şartın tahakkukuna veya ileride gelecek bir işin meydana gelmesine bağlamamak. Çünkü vakıf anında mülkiyetin naklini gerektiren bir akit olduğundan, Malikiler dışında kalan ulemaya göre "şunu satarsam" veya "birisi hibe ederse" gibi bir şarta ağlamak vakfın sıhhatine manidir.

Ulemanın çoğunluğuna göre vakfı, hayat içerisinde herhangi bir şarta bağlamak caiz değildir. Örneğin; "Aybaşı gelince evimi vakfedeceğim," gibi... Malikiiere göre ise vakıfta tencih şart değildir. Herhangi bir şarta bağlanmak suretiyle de

yapılabilir. Üçüncü şart ilzamdır: Kendini vakfı yazmak için yetki bırakmadan vakfetmek Maliki mezhebi dışında kalan ulemaya göre vakfı malum olsun, meçhul olsun isteğe bağlamak caiz değildir. Örneğin, bir şeyi dilediği zaman kendisine veya varislerine dönebilmesi şartıyla vakfetmek gibi... Bu durumda hibe ve azat etmek gibi vakıf da bozulur. Fakat Hanefiler, cami vakfını bu şartın dışında tutmuşlardır. Buna göre bir kimse dilediği zaman dönebilmesi şartıyla bir mescid vakfetse, vakıf caizdir. Şartı ise batıldır. Dördüncü şart: Vakfı, atıl bir şarta bağlı kılmamaktır.Hanefi mezhebine göre ise üç çeşit şart vardır.1. Batıl şart, 2. Fasit şart, 3. Sahih şart, Batıl şart; Vakfın temel ilkesine aykırı olan şarttır. Fasit şart, vakfın intifa hakkını zedeleyen ya da vakfedilen şahsın menfaatine helal getiren şartlardır. Sahih şartda vakfın temel ilkesine aykırı olmayan, onunla faydalanma hakkını zedelemeyen ve şeriatla çatışmayan her çeşit şartlardır. Örneğin: Vakfedilen gayri menkulün binken vergilerini gelirinden ödemeyi ya da hak sahiplerine teslim etmeden mah gelirden onarmayı şart koşmak gibi....

Bu tür şartlara riayet etmek ve onları anında yürürlüğe sokmak gerekir. Safî mezhebine göre beşinci bir şart daha vardır. O da vakfedilen yeri belirlemektir: Buna. göre bir kimse; "Şunu vakfettim," deyip nereye vakfettiğini açıklamaz ise mezhepte meşhur olan görüşe göre vakfın gelirinden istifade edecek olan belirtilmediği için vakıf bozulmuştur. Ama vasiyet böyle değildir. Zira bu şekil bir vasiyet sahihtir. Gelir de fakirlere verilir. Çünkü vasiyetler genelde fakirlere yapıldığından, sözün kayıtsızlığı buraya hamledilir. Ancak vakıf böyle değildir.

el-Muhezzeb sahibi, mezheb için ikinci görüşü, yani harcanacağı yeri belirtmeden vakfın sahih olduğu görüşünü tercih etmiştir. Çünkü vakıf, ibadet amacıyla mülkü elinden çıkarmak olduğundan, kurban gibi mutlak olarak yapılması da sahihtir. Şafii mezhebi dışındaki ulema, vakıf için harcanacağı yerin belirlenmesini şart koşmamıştır.[192]

Vakıf Giderleri

Ulemanın ortak görüşü ile vakfın giderleri, gelirinden karşılanır. Ancak bu konuda vakfedenin koşmuş olduğu şartlar ve diğer meselelerde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefi mezhebine göre vakfeden kişi ister şart koşsun ister koşmasın, vakfın geliriyle kaldığı yerden onarılmasına derhal başlanmalıdır. Eğer harabeye dönüşmüş ise eski mimariye göre yeniden inşa edilir. Çünkü vakfeden kişinin amacı, gelirini sürekli vermektir. Bunun var olabilmesi ise onarmaya bağlıdır. Böyle olunca hükmen vakfeden kişinin böyle bir şart koşmuş olduğu ortaya çıkıyor. Maliki mezhebine göre aynen Hanefilerde olduğu gibi vakıf, mimarisini kaybetmiş ise, yetkili şahsın vakfı, gelirinden onarması gerekir. Şayet vakfeden şahıs tersini şart koşmuş ise şartı geçersizdir. Çünkü böyle bir şartın geçerliliği, vakfın yok olup bitmesine yol açacaktır ki, bu da caiz değildir.
Fıkıhçılar zaruret halinde vakfın değiştirilmesine ve satılmasına kendilerine göre bir takım şart, kayıt ve ayrıntılar çerçevesinde cevaz vermişlerdir.[193]

Vakfı Değiştirmek İçin Gereken Şartlar

1. Vakfedilen mülkün yararlanılabilecek bir halde olmaması.
2. Vakfın onarılabilmesi için herhangi bir gelire sahip olmaması.
3. Değiştirecek Şahsın halkın seçtiği bir hakim olması. Halkın seçtiği hakim, kafir ve tağuti bir idare tarafından atanmış olan değil, bizzat Müslümanlar tarafından seçilmiş olan kişidir. Aynı zamanda bu kişinin ilim ve amel sahibi olması gerekir ki, son zamanlarda olduğu gibi yapılacak olan değiştirme, Müslümanların vakıflarının yok olmasına yol açmasın.
4. Satışın zarara uğratacak bir fiyatla gerçekleştirilmemesi.
5. Vakıf yetkililerinin yolsuzluğuna fırsat vermemek için vakfın, altın ve gümüşle değil, gayri menkulle değiştirilmiş olması gerekir. Ulemanın bir kısmı değiştirecek olan şahsın toplumun seçtiği hakim olması halinde altın ve gümüşle değiştirilmesine de cevaz vermiştir.
6. Töhmet altında kalmamak ve adaletsizlik zamanına sebep olmamak için, hakimin vakfı kendisine satacağı kimsenin borçlu ya da şehadeti kabul olunmayan kimse olmaması.
Bu şartlardan birinin eksik olması halinde vakıf satılmış olmaz. Şayet vakıf, hakim tarafından sağlıklı bir biçimde satılır ise satılan şeyin vakıflığı ortadan

kalkmış olur.[194]

Ölüm Döşeğinde İken Vakfetmek

Ölüm döşeğinde iken vakfetmek, aynen vasiyet gibi malın üçte birinde muteberdir. Çünkü vakıf hibe ve azat gibi bir teberrudan ibaret olduğu için ölüm döşeğinde yapılması halinde ancak malm Üçte birinde geçerlidir. Buna göre vakıf, malın üçte birinden az ise varislerin rızasına gerek duymaksızın geçerlidir ve aynen yürürlüğe girer. Ancak vakıf, malm üçte birinden fazlasını içine alıyorsa, üçte birde aynen geçerlidir. Fazlasının geçerli olabilmesi ise varislerin onayına kalmıştır. Çünkü söz konusu hastalık, varisleri mal üzerine hak sahibi yapmıştır. Bu sebeple malını dağıtmak ve kölesini azat etmek gibi malının üçte birini aşacak herhangi bir teberruda bulunamaz. Ulemanın çoğunluğuna göre, ölüm döşeğinde olan bir hasta, malını varislerinin bir kısmını da vakfedemez. Şayet böyle bir vakfta bulunursa, vakfın geçerliliği diğer varislerin onayına kalır. Çünkü burada ölüm döşeğinde iken malını varislerinin bir kısmına tahsis olayı söz konusudur ki, hibede olduğu gibi vakıfta da böyle bir şey yapma hakkı yoktur. Üstelik malını başkasma vasiyet etmeğe hakkı olmayan kimsenin, bu malın intifa hakkını vasiyet etmeğe de hakkı yoktur. Örneğin malının üçte birinden fazlasını yabancıya vasiyet etmek gibi Hülasa, ulemanın çoğunluğuna göre Ölüm döşeğinde olan bir hastanın teri-kesinin üçte bir sınırları içerisinde yapmış olduğu her vakıf sahihtir, iptal edilemez. Maliki mezhebine göre ise, Ölüm döşeğinde olan kişinin yapmış olduğu vakıf geçerli değildir.[195]

Vakıf Yetkilisinin Tayini

Ulemanın ortak görüşü ile vakfeden kişi vakfın işlerini yürütme yetkisini kendine, üzerine vakıf yaptığı kişiye veya daha başkalarına verebilir. Yetki tayini ya bizzat isim belirtmekle olur, Örneğin; "Vakfın işlerini yürütme yetkisini falancaya vermiyorum," gibi, ya da vasıf belirtmek suretiyle olur, örneğin; "Vakfın yürütme yetkisini en olgun olana, en bilgili olana, en yaşlı olana ya da şu vakfı kendinde bulundurana veriyorum," gibi belirtilen şart kimde varsa, şartı işleme koymak için vakıf yetkilisi tayin edilir.[196]

Vakıf Yetkilisinde Bulunması Gereken Şartlar

1. Zahiri adalet: Bu şart, ulemanın çoğunluğuna göredir. Hanefilerin görüşü ise şu şekildedir: "Mutlak adalet IŞart değildir. Zayii yetkilinin yanma nasıl ki, güçlü ve güvenilir bir yetkili' daha veriliyorsa* aynı şekilde yanma adil bir yetkili daha verilmek suretiyle vakıf yetkisi, adil. olmayana da verilebilir."

2. Beceriklilik: Beceriklilik; bir kimsenin üzerine aldığı işte tasarruf edebilme güç ve melekesine sahip olmaktır.

Beceriklilik sorumluluğu, erginlik ve akıllılığı da gerektirmektedir:. Vakıf yetkilisinde erkeklik şart değildir. Çünkü Hz. Ömer (r.a) bu işi yürütmesi için Hz. Hafsa (r.a)'yı vasiyet etmiştir.

3. Müslüman olmak: Üzerine vakfedilen Müslüman ise veya vakfiyet yönü cami gibi: ibadet maksatlı ise vakıf yetkilisinin Müslüman olması gerekir. Ancak vakıf, belirli bir kafir üzerine ise kafirin yetkili tayin edilmesi de caizdir. Bu şart, Hanbeli-lere göredir. Hanefılet,-vakıf yetkilisi için Müslüman olmayı şart konmamışlardır.[197]

Vakıf Yetkilisinin Azli

Vakıf yetkilisini azletmek konusunda ulemanın görüşleri aşağı yukarıı aynıdır. Hanefilerde vakfeden kimse, vakıf yetkilisini mutlak suretle azledebilir. Fetva da buna göredir. Vakfeden kişi vakfın başına yetkili tayin etmemiş ve vakfın yetkilisi kadı tarafından belirlenmiş ise, vakfeden kişinin söz konusu yetkiliyi azletme yetkisi yoktur. Vakıf yetkilisi hain, şüpheli ve beceriksiz ise veya içki içmek ve kumar oynamak gibi fasıklığını ortaya koyacak bir hal kendisinde belirmiş ise, ister bu yetkili vakfedenin bizzat kendisi olsun, isterse bir başkası olsun hakimin kendisini azletmesi gerekir. Hakimin vakfeden kişinin şartıyla atanan yetkiliyi beceriksizlik tesbiti yapılmadan azletmesi caiz değildir. Vakfeden kişinin tayini olmadan hakim tarafından atanan yetkiliyi hainliği tesbit edilmeden de azletmesi caizdir. Velhasıl vakıf yetkilisi, kendi kendini azletmekle yani istifa etmekle, kendisini görevden ayırmış ise vakfeden kişinin azliyle ya da hakimin azliyle görevden alınmış, olur..[198]

VAKIFLARLA İLGİLİ İSLAMÎ DELİLLIR

3616-Müslitn, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:: "O, şöyle anlatıyor; "Hayber'den hisseme bir tarla düşmüştü. Bunun üzerine Resulüllah (a.s)'a gelerek:"(Hayber'den) benim, hisseme bir tarla düştü. Bana hiç bir zarnaai' ondan daha sevimli ve daha güzel bir mal isabet etmedi. Bu tarla hakkında-pana. ne (yapmamı) emredersiniz?." dedi,. Hz. Peygamber/(a.s)'dfe: "îstersen (tarlanın) aslını vakfeder, gelirini tasadduk edersin." Ravi, olayın bundan sonraki kısmını şöyle anlatıyor:"Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) bu toprağın aslı satılmamak ve hibe edilmemek şartıyla gelirim fakirlere, yakınlara köleleri (azat etmek isteyen kim-seler)'e konuklara ve yolda kalmışlara tasadduk etti.(Hz. Ömer vakfiyesine şu kaydı da ilave etmiştir): "Bu toprağa mütevveli olan kimsenin bundan mal edinmeksizin örfe göre yemesinde ve yedirmesinde bir günah yoktur."Bu hadisin bir benzeri de Hz. Ömer (r.a) vasıtasıyla Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet edilmiştir. Nesai'nin diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Hz. Ömer (r.a), Hz. Peygamber (a.s)'e "Hayber'deki yüz hissem kadar daha hoş hiç bir mala isabet etmedim. Bu sebeple onu tasadduk etmek istiyorum." Bunu üzerine Resuluîlah (a.s) şöyle buyurdu: "Aslını vakfet, meyvasını Allah yolunda bağışla." [199] Nesai'nin diğer bir rivayeti de yukarıdakinin bir benzeridir. Bu rivayette Hz. Ömer (r.a)'e ait şu ifadeler yer almıştır. "Yüz baş hayvanım vardı. Onlarla Hayber halkından yüz hisse satm almıştım. Ben bu hisselerle Allah (cc)'a yaklaşmak arzusundayım..." Hadisin bundan sonraki kısmı, yukarıdakinin aynısıdır.[200] Nesai'nin diğer bir rivayetinde Hz. Ömer (r.a) şöyle anlatıyor: "Resuluîlah (a.s)'a Sema'daki tarlam hakkında danıştım. O, şöyle buyurdu."Aslını vakfet, meyvasını da Allah yolunda bağışla." [201]

3617-Kütüb-i Sitte Sahipleri, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Ömer (r.a)'in hissesine Hayber'den bir tarla isabet etti. Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Hayber'den hisseme bir tarla isabet etti.

Bana ondan daha güzel bir mal isabet etmemişti. Önün hakkında bana nasıl (yapmamı) emredersiniz"? dedi. Hz. Peygamber (a.s) de:"İstersen aslını vakfet ve onunla tasadduk et," buyurdu. Bunu üzerine Hz. Ömer (r.a) (tarlayı) aslı satılmamak, hibe edilmemek ve mirasçı olunmamak şartıyla fakirlere, kölelerini azat etmek isteyen köle sahipleri)'e, Allah yolunda ve yolda kalana tasadduk etti." Diğer bir rivayette şu ilave yer almıştır:

"Ve konuklara tasadduk etti." Hz. Ömer (r.a) şu kaydı da eklemiştir: "Bu vakfa mütevelli olanın aslına dokunmayarak maruf (örfe uygun) bir şekilde ondan yemesinde ve bir dostunu yedirmesinde bir günah yoktur." [202]

3618- Ebu Davud, Yahya bin Said (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Abdülhamit bin Abdullah bin Abdullah bin Ömer, bana Hz. Ömer (r.a)'in vakfiyesinin bir nüshasını yazı verdi. (O da şu şekildedir:) "Rahman, ve Rahim olan Allah'ın adıyla, şu Allah'ın kulu (Ömer) (r.a)'in Semg (daki vakfı) hakkında yazdığı vakfiyesidir." Ebu Davud'un bu rivayeti, îbni Ömer (r.a)'in hadisine uygundur. İbni Ömer (r.a)'in, hadisinde şu cümleler yer almıştır: "Meyvesinden geri kalan kısmı, dilenci ve muhtacın hakkıdır. Semg'de-ki vakfın mütevellisi dilerse, onun meyvesinden (bir kısmını satarak parasıyla) vakfm hizmeti için bir köle satın alabilir. Bu vakfiyeyi Muaykib yazdı. Abdullah bin Erkam da şahitlik yaptı. Buj, birinci vakfiyedir. İkinci; vakfiye de şu şekildedir: "Bu, Allah'ın kulu, müminlerin emiri Ömer (r.a)'in. yaptığı vasiyetidir. Eğer başına bir -hal (ölüm) gelirse, Semg ile İbnul-Evka bölümü ve aradaki köleye ve Hayber'deki yüz hisse ile Hz. Muhammed (a.s)'in vadi (el-Kura) da ona verdiği yüz (yük ağırlığındaki yiyeceğe kızım) Hafsa hayatı boyunca mütevelli olacaktır. Sonra da onun. ailesinden bir yakını ya da aklı başında biri ona mütevelli olacaktır. (Şu şartla ki bu vakıf) satılamaz. (Onunla bir şey) satın alınamaz. (Mütevelli) onun gelirini dilenciye, muhtaca ve yakınma uygun görmekle verebilir. Bu vakfa mütevelli olanın ondan yemesinde, başkalarını yedirmesinde ve (vakfın ihtiyacı için) köle satın almasında bir sakınca yoktur."[203]

3619-İbni Huzeyme, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a); Hz. Peygamber (a.s)'den sadakası hakkında emir istedi de, O, şöyle buyurdu: "Aslını vakfet, meyvasmı ise Allah yolunda bağışla." Abdullah şöyle devam etti: "Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) onu dilenciye, muhtaca, yolda kalmışa, Allah

yolunda kölelere ve yoksullara vakfetti. Gelirinden de başka bir tarafa mal geçirmeksizin yenilenmesine ve yedirilmesine müsaade etti."[204]

Dersler Ve Öğütler

İbni Huzeyme ulemanın ihtilaf ettiği bazı vakıf meselelerine birkaç konu başlığı altında delilleriyle birlikte ve kendine öz bakışıyla şu şekilde açıklık getirmiştir: 1. Hadiste geçen; "Hz. Ömer (r.a) bu malıyla yoksullara ve yakınlara tasaddukta bulundu," ifadesiyle, malın aslını vakfetmek, meyvasmı fakirlere, yakınlara ve onlarla birlikte gelen eşe-dosta tasadduk etmek kastedilmiştir. Hadis ayrıca vakfeden kimsenin, malın aslını elinde bulundurup gelirini tasadduk etmesinin caiz olduğunu da göstermektedir. Çünkü vakıf için illaki malın aslını elden çıkartmak gerekseydi, Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ömer'e yol gösterirken malının aslını elinden çıkartmasını da emrederdi. Oysa Yezid bin Zurey'in rivayetinde Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ömer (r,a)'e dilediği takdirde malının aslını elinde (mülkiyetinde) bulundurabileceğini belirterek şöyle buyurmuştur: "Dilersen aslını tut, gelirini tasadduk et." Vakfın tamam olabilmesi için mülkiyeti elden çıkartmak şart olsaydı. Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ömer (r.a)'e malının aslını elinde bulundurup gelirini •vakfetmesini emretmezdi. 2. Hz. Ömer(r.a)'in bu hadisi isimleri belirtilmeksizin arkadan bir topluluğa vakfe d ilebileceğini, hisse belirtmeden Allah yolunda kölelere ve konuklara vakfedilebileceğini ve vakfeden kişinin vakıf mütevellisi olarak tayin ettiği kimseye zaman ve belli bir ölçek belirtmeksizüı kendisinin ve bir yakınının vakıf gelirinden örfi ölçüler dahilinde yiyebileceklerini şart kasmasının mubah olduğunu göstermektedir. 3. Sayı itibariyle sayılmayacak kadar çok olan kimselere vakfedilebilir. Bunun delili de Hz. Ömer (r.a)'in hadisinde vasıflarını belirlediği kimselerin sayı belirtmeksizin vakfedilen maldan istifade edebileceklerini belirtmesidir. Bu fetva; "sayı itibariyle sayılmayacak kadar çok olan kimselere vasiyet edildiği zaman, mevcut vasiyet geçersizdir," görüşünde olan alimlerin görüşünün aksidir. Ancak bu görüşte olan alimlerle şu şartla ayn görüşte birleşiyoruz. Bir kimse mal n n üçte birini ya da onun bir bölümünü yoksul ve düşkünler İçin vasiyet edebilir. Velevki bu kişiler say îmayacak kadar çok olsun. [205]

3620-Buhari, Eşlem (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, Hz. Ömer (r.a)'i şöyle söylerken dinlemiştir: "Agah olunuz ! Nefsimi gücü altında bulunduran Allah'a yemin ederim ki, insanların sonradan gelecek olanlarını hiç bir şeysiz ve fakir bırakmam söz konusu olmasaydı, benim idaremde fethedilen her karyeyi Resulullah (a.s)'m Hayer'i bölüştüğü gibi bölüştürürdüm. Fakat ben onları kendileri için bölüşecekleri bir hazine olarak bırakıyorum."[206]

Bir Açıklama

Bu hadis, Hz. Ömer (r.a)'in Irak köylerinin tarlaları hakkında verdiği karara işaret etmektedir. Hz. Ömer (r.a) bu tarlaların takibini Müslümanlara, arazilerini de vergisini ödemeleri şartıyla buraların halkına bırakmıştır.

3621-Buhari ve Müsün, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:"Resulullah (a.s) zekatın toplanmasını emretmişti de (Hz. Ömer (r.a) tarafından) : "İbni Cemil, Halit bin Velid ve Abbas bin Abdulmuttalib zekatlarını vermediler," denildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "İbni Cemil zekatını nasıl vermez ki? Oysa o, fakirdi de Allah ve Resulü onu zenginleştirdi. Halid'e gelince, siz Halid'e zulmediyorsunuz. Nitekim o, zırhlarını ve savaş aletlerini Allah yolunda vakfetti. Abbas bin-Abdul-Muttalip de Resulullah (a.s)'ın amcasıdır. Bu münasebetle zekat onun üzerine bir misliyle birlikte borçtur." Diğer bir rivayet de şöyledir: "O, bir misliyle birlikte bana aittir."[207]

Bir Açıklama

Bu hadis at, silah ve bunlar gibi taşınabilir malların da vakfedilebileceği görüşünün kaynağını oluşturmaktadır. Bu görüşü savunan Malikiler ve Hanefilerden İmam Muhammed, görüşlerine delil olarak bu hadisi göstermişlerdir.

3622-İbni Huzeyme, Ümmü Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:"Resulullah (a.s) hac için hazırlık yaptı ve insanlara da kendisiyle birlikte hazırlık yapmalarını emretti." yolunda' (Ümmü Makil) şöyle devam etti:

"Resulullah (a.s) (yola) çıktı. İnsanlar da O'nunla birlikte (yola) çıktılar. (Medine'ye) gelince kendisine gittim de: "Bu seferimizde bizimle gelmene mani neydi ey Ümmü Makil?" diye sordu, Dedim ki; "Ey Allah'ın Resulü ! Vallahi hazırlığımı yaptım ki, bu yaraya maruz kaldık. Ebu Malik'i götürdü. Bana da o yaradan bir hastalık bulaştı. Üzerime (yola) çıkmayı arzu ettiğimiz mahfelli bir devemiz vardı. Onun da Ebu Malik Allah yolunda vasiyyet etti." Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Onunla çıksaydm ya! Çünkü hac, Allah yolundadır." Bu>hadis, genel olarak taşınabilir malların,'özellikle de develerin vakfına ,cevaz veren ulemanın diğer bir delilidir.[208]

Dersler Ve Öğütler

1. Takınmak ve kullanmak için süs eşyalarını vakfetmek caizdir. Çünkü bu tür eşyalar daima faydalanmaya elverişli mal olduklarından, gayri menkul gibi bunların vakfedilmeleri de sahihtir. Para ve benzeri faydalanılabiliri es i için mutlak harcanması gereken şeyleri vakfetmek, süs eşyası olmayan değerli mallan vakfetmek, gıda maddelerini vakfetmek, mum ve benzeri yok olmaya mahkum eşyaları vakfetmek fıkihçıla-rımızuı genelinin görüşüne göre sahih değildir. Ancak bu tür bağışlar vakıf değil de sadaka olarak değerlendirilirler.
2. Bir kimse vakfettiği şeyi görmek ve bilmek zorunda değildir. Dolayısıyla kişi bilmediği ve görmediği şeyi vakfedebilir. Şafiî mezhebinde bu konu bizzat dile getirilmiştir.
3. Çeşme ve camilerin aydınlatılması için lamba vakfetmek sahihtir. Çünkü camilerin aydınlatılması menduptur.
Vakıf olarak değerlendirilmesi sahih olmayan her hayır, sadaka olarak değerlendirilir.
Hanefi mezhebinde sahih olan görüşe göre bir kimse tanıdığına, tanımadığına, zimmiye ve mecusiye vakfedebilir. Şafiî, Hanbeli ve Maliki mezheplerine göre kendilerine vakfedilen kimselerin nesli tükendiği zaman vakıf, vakfedene en yakın olanların intıfakına sunulur. Hanbeli ve Şafiî müzheplerinde tercihe değer görüşe göre bu durumda vakfın geliri, vakfeden kişinin akrabaları içerisinde fakir olanlara tahsis edilir.
4. İslam hukukunda bir malın olduğunu isbat yollarından biri de şahitliktir. Vakfiyet iddiasında bulunan kişi eski de olsa vakfın mahiyetine açıklık getirmek

zorundadır. Vakfiyeti ispat için şahitlik üzerine şahitlik etmek erkeklerle birlikte hanımların şahitlik etmeleri, şöhret ve kulaktan kulağa duymak yoluyla şahit etmek makbuldür. Şöhret ve kulaktan kulağa şahitlik; örneğin, şahit; "ben bir çok kişiden bu yerin vakıf arazisi olduğunu duyduğuma şahitlik ederim," demesidir. Vakfın gelirinin sarf edileceği yeri açıklama noktasında da kulaktan kulağa duyma yoluyla yapılan şahitlik geçerlidir. Örneğin; "falan camiye" veya "falan kimselere" gibi... Ancak sahih olan görüşe göre vakfiye şartlarını açıklama noktasında bu tür şahitlik kabul edilmez. Sade vakıf senedi, vakfın ispatı için yeterli delil değildir. Çünkü yazı, yazıya benzer. Tercih edilen görüşe göre kız çocukları ayırıp sadece erkek çocuklara vakfetmek tenzihen mekruhtur. Çünkü böyle bir hareket çiniliye devrinin adetlerinden olan kız çocuklarını baba mirasından mahrum etmeye benzer. Ancak yine de böyle bir vakıf, Ölüm döşeğinde iken yapılmama şartıyla sahih olan görüşe göre geçerlidir, fesh edilemez. Ulemanın ittifakıyla kişinin malının bir bölümünü ya da tümünü çocuklarının bir bölümüne vakfetmesi mekruhtur. Aynı şekilde malının tümünü kız ve .erkek çocuklarının eşit bir şekilde aralarında bölüştürmeleri için vakfetmek de mekruhtur. Ancak miras haklarına göre "bölüştürülürse caizdir. Ulemanın ortak görüşüyle erkek çocukları ayırıp kız çocuklara vakfetmek sahihtir. Maliki, Hanbeli ve Safîlerin vakfın zekatı hakkındaki görüşleri şöyledir: "Vakıf, belli şahıslara yapılmış olup bu şahısların bir kısmı örneğin meyva ya da hububat cinsinden beş vesak ölçüsü olan nisap miktarı kadar mahsul elde ederse, hepsine birden zekat farz olur. Çünkü çıkan mahsulün mülkiyeti, onların üzerindedir. Şayet vakıf, fakirlere yapılmış ise, onlata zekat farz değildir."

5. Vakıf kullanılmayacak hale gelip restore edilebilmesi için kaynağı yok, onarma ve imar edilmeğe imkanı da yoksa enkazı yani taşı, kerestesi ve tuğlası satışa çıkarılabilir mi? Bu soruya şu şekilde cevap verilir: Hakimin emriyle satılıp parasıyla yerine başka bir vakıf satın alınması söz konusu değilse, bu para varsa vakfedenin varislerine iade edilir, yoksa fakirlere harcanır. Vakfın satılma cevazı İmam Ebu Yusuf a göre, parasının varisleri ya da fakirlere iadesi de İmam Muhammed'e göredir.

6. Cami yaptıran bir kimse mahalle sakinlerini herhangi bir itirazı söz konusu olmaksızın arsa darlığı nedeniyle yolun bir kısmını cami inşaatına ayırabilir. Çünkü her ikisi de Müslümanların ortak malıdır. Devlet idarecisi yolu iptal edip cami yapabilir. Fakat aksini yapamaz. Çünkü yolda namaz kılmak caizdir. Ancak camiyi yol olarak kullanmak caiz değildir.

7. Vakıf idaresi, tümüyle kendisine teslim edilen vakıf yetkilisinin (metevellisinin) görevi; vakfı korumak, onarmak hukuki işlemlerini takip etmek, kira, mahsul ya da meyva gibi gelirlerini toplamak, bu gelirlerihak sahiplerine bölüştürmek, vakfın kaynak ve gelirini titiz bir şekilde takip etmektir. Çünkü bu tür işler titizlik ister. Vakfın gelir kaynaklarını artırmaya gayret etmek ve bu gelirleri vakfın giderlerine yani onarımına, İslahına ve hak sahiplerine harcamak, Hanbeli Mezhebine göre, vakıf yetkisi teberru sahibi biri ise mahmemede yukarıdaki harcamalar konusunda ileri sürdükleri kabul edilir. Aksi takdirde söylediklerinin kabulü için belge göstermesi gerekir. Vakfeden tarafından vakıf yetkisi için getirilen her şart, aynen geçerlidir. Hanefilere göre vakıf yetkilisi, vakfın onarımı sırasında çalışır ise işçilik ücretini alır. Yine Hanefi mezhebine göre vakfın kiraya verilmesi ya da herhangi bir konuda vakfeden kişinin mevcut bir şartı varsa aynen geçerlidir. Çünkü vakfedenin şartı Şari'nin hükmü gibidir.
8. Vakfın kiraya verilmesi konusunda Hanefilerin fetvası: binalarda bir yıl, arazilerde ise üç yıldır. Ancak yer ve zamana göre vakfın maslahatı başka bir müddeti gerektiriyorsa, ona göre hareket edilir. Çünkü bu mesele yer ve zamana göre değişebilen bir mahiyete sahiptir.Hanefilere göre vakıflar, yetim malı ve devlet hazinesine ait araziler, uzun süre kirada kalırlarsa, kira sözleşmesi kendiliğinden fesh olunur. Velevki bu akitler senelik, sözleşmelerle birbirinin ardına yenilenmiş olsun. Çünkü sürenin uzatılması, vakfın iptaline sebeptir. Fakat bu fetva, vakfın ihtiyacı söz konusu olmaması halinde geçerlidir. Şayet vakfın onarımı bir kaç sene kirada kalmasını gerektiriyor ise, ortada bir zarar olduğundan bu zararın giderilmesi için mevcut mahsur ortadan kalkar ve vakıf gerektiği kadar kiraya verilebilir.
9. Şafiî mezhebine göre vakıf yetkilisi, vakfın bir başkasına ücretül-misilden yani piyasada benzer bir maldan alman kiradan daha aşağıya kiraya verirse, konuşulan fiyat geçerli değildir. Ve kiracı ücretül-rnisil yani emsal fiat ödemek zorundadır.
10. Fıkıhçılar, vakfedenin koşmuş olduğu her şartın Şari'in emri gibi olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Ancak bu prensibin kapsamı ve detayında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefiler bu kuraldan yola çıkarak şöyle demişlerdir: "Vakfedenin şartına uymayan her şey, Şari'in emrine muhaliftir ve vakfedenin şartına muhalif olarak verilen her hüküm, delilsiz sayılır. Vakfedenin sözü ister bizzat olsun, isterse dolaylı olsun hüküm ayjnıdır. Çünkü bundan ulemanın icmaı vardır." Vakfın şartı, Şari'in nassı gibidir. Vakfı kiraya verirken bu şart göz pnün-de bulundurulur, Ulemanın bu prensibine uymak farzdır. Ulemanın icmaıyla

camileri satmak helal değildir. Maliki mezhbine göre eşya ve hayvanların verimi düştüğü zaman satmakta bir sakınca yoktur. Örneğin bir atın yaşlanması ve bir elbisenin eskiyip yıkılması gibi. Bu takdirde vakıf edilen şey satılır ve parasıyla benzer bir şey
satın alır.

11. Vakfedilen şeyin satılması konusunda Şafii mezhebinin görüşü şöyledir: Şafiî mezhebine göre bir cami çöktüğü zaman ya da ahşap hale gelip içinde namaz kılınmadığı zaman eski haline getirme imkanı da söz konusu değilse ya da şehrin harap olmasıyla vakıf muattal kalmışsa, hiç kimsenin mülkiyetine verilmez ve satış yaluyla olsun ya da herhangi bir şekilde olsun üzerinde kimsenin tasarruf etftıeye hakkı yoktur. Çünkü vakıf Allah (cc)'ın mülkiyeti altındadır. Dolayısıyla hizmetten düştü diye insanların mülkiyetine girmez. Bu takdirde vakfın onarma imkanı yoksa geliri en yakın camilere harcanır. Bu da mümkün değilse olduğu gibi muhafaza edilir. Fakat sahih olan görüş şudur ki, caminin döşemeleri eskiyip koku yaptığı zaman onları satmak ve faydasız olarak yer işgal etmesinler diye yanmaktan başka bir işe yaramadıkları takdirde, onları yenisiyle değiştirip zayi olmamalarını Önlemek caizdir. Çünkü az da olsa onlardan elde edilecek geliri vakfa iade etmek, yok olmaya terk etmekten daha iyidir. Tasfiye edilmeleri vakfın satılması anlamına da gelmez. Çünkü var olanları zaten yok hükmündeydi. Fakat elde edilecek gelir caminin ihtiyaçların teminde kullanılmalıdır. Şayet eskimiş döşeme tahtalarından kapı ya da levha gibi yanmaktan başka bir işe yarayacak olanları varsa, bunlar kesinlikle satılmaz. Yine sahih olan görüşe göre kiraya vererek ya da herhangi bir şekilde gelir elde edilmesi mümkün olmayacak derecede kurumuş hurma bahçesini veya yaşlanmış hayranı satmak caizdir. Çünkü faydalanma ümidi olmayan şeyleri satmak, saklamaktan iyidir.[209]

Sonuç

İslam'ın iktisat hukukunun önemli bir bölümünü zekat, vakıf ve sadakalarla ilgili fıkhı hükümler oluşturmaktadır. Fıkıhçılann bu konularla ilgili görüşleri samimiyetle incelenip olaylar üzerinde açık bir ufukla tatbik edilecek olursa, İslam dünyasının bir çok problemi, İslam'ın zekat vakıf ve sadaka sistemleriyle çözüme kavuşacaktır. Bütün bunların temini konusunda Allah'a güvenimiz

sonsuzdur. Allah muvaffak etsin.[210]

ORUÇ, İTİRAF, KADİR GECESİNİ İHYA, TERAVİH NAMAZI VE FITIR SADAKASI

Giriş

Bilindiği gibi temel ibâdetler, îslami bilgiler içerisinde önemli bir yer tutar. Çünkü Peygamber (a.s)'lerin insanlığa gönderiliş gayelerinin başında bu ibâdetler gelir. Hatta cinler ve insanlar bile ibadet için yatılmışlardır.

Yüce Allah (c.c) bu konuya işaretle şöyle buyuruyor: "Cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." [211]İşte bu sebeple ibadetleri öğrenmek için diz çökmek ve onları yerine getirmek, cin ve insanların ilk görevleridir. Yine bilindiği gibi Resulullah (a.s)'ın sünnetlerinden en önemli payı temel ibadetler almıştır. Kur'an-ı Kerim'den en büyük hisseyi ise inançla ilgili hükümler alır. Çünkü ibadetler, gerek nazari yani bir şeyi deliline bakarak beyan etmek ve gerekse bizzat uygulamak suretiyle açıklamaya muhtaçtırlar. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim temel ibadetleri ve çok önemli hükümlerini işlemiş, açıklamalarını ise Sünnet-i Seniyye'ye bırakmıştır. İnançla ilgili hükümlere ise Kur'an-ı Kerim daha geniş yer vermiştir. Bunun nedeni, insanlar inançlarında sağlam bir delil üzere olsunlar diyedir. Üstelik inançla ilgili mes'eleler, Yüce Allah (c.c)'a sağlıklı bir yönelişin başlangıcıdır. Kur'an-i Kerim, orucun farz olduğunu hikmetiyle birlikte beyan etmiştir. Bunun hikmeti ise Allah (c.c)'a gereken saygısı gösterebilmek içindir. Ramazan orucu insana takvayı kazandıran etkenlerin başında gelir. Bu yüzden İslam şeriatı, onsuz bırakılmamıştır. Biz bu konuyu 'El-Esas fit-Tefir' adlı kitabımızda ayrıntılarıyla birlikte işlemişdik. Kur'an-i Kerim, orucun rüknünü de "tan yerinin ağarmaya başlamasından, güneşin batışına kadar olan zaman dilimi," şeklinde belirtmiştir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim, orucuyla yasak olan işleri de beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim oruç konusunda tedrici bir metod takip ederek onu son şeklini alıncaya kadar yavaş yavaş yerleştirmiştir. Bunun sebebi; orucun zor bir ibadet olması, Kur'an-ı Kerim'in o dönemde kendisi ile ilk mahatap olan Araplara daha yeni inmiş olmasıdır. Orucun meşru kılınmasının hikmeti, takva'ya ulaşmak olduğu için, onunla birlikte takva'ya katkıda bulunan diğer ibadetler de meşru kılınmıştır. Bu kabilden teravih namazı, Kur'an-ı Kerim okumak, Allah (c.c) yolunda infak etmek ve itikafa girmek de sünnet kılınmıştır. Ramazan ayı, içerisinde olup da

tutulan oruca bir zarar gelir diye ibadetler, oruçlarının kusurlarına keffaret amacı ile meşru kıhnmiş olan 'fıtır sadakası' ile tamamlanmıştır. Bu ayda yapılacak bir çöle zikir ve dualar da vardır. Yine bu ayda aslında normalde de istenmiyen, ancak oruç anında biraz daha sıkılaştırılan, örneğin dili ve diğer azaları Allah (c.c)'ın emri gereği tutmak ve zaptetmek gibi bazs hükümlerde sıkıştırma getirilmiştir. Oruçluya sahura kalkmak gibi, oruç tutmakta yardımcı olabilecek bazı ibadetler de meşru kılınmıştır. Bu konuların bir kısmı, bu kitabın ilerideki sayfalarında yer alacaktır. Örneğin teravih namazı, Kur'an-ı Kerim okumak, infak etmek ve Resulullah (a.s)'ın bu konudaki diğer bazı sünnetleri gibi. Ramazan ayı içerisinde yapılan ibadetlerin bu aya mahsus en bariz olanları, gündüzleri oruçla, geceleri de ibadetle geçirmektir. Teravih namazının varlığı, geceleri ibadetle geçirme kabilindedk. Yine bu aya mahsus bildiğimiz ibadetlerden bazıları iîikafa girmek ve Kadir Gecesi'ni aramaktır. Bu ay dolayısıyla yapılan ibadetlerin sonuncusu; Ramazan orucunu fıtır sadakası ile tamamlamaktır. Biz namaz bahsinde, teravih namazı ve namazla ilgili olarak Müslümanların yaptıkları diğer amelleri açıklamıştık. Ancak oruç bahsinde, oruçla ilgili, olduğu için teravih konusunda önemli noktalara işaret edeceğiz. Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "O sayılı günler Ramazan ayıdır ki, Kur'an-ı Kerim o ayda indirilmiştir. O Kur'an, insanları hakka ulaştırır. Helal ile haramda ve din hükümlerinde hakkı batıldan ayırır." [212] Resulullah (a.s)'ın sünnetinden, Kur'an-ı Kerim'e verilmesi gereken önemi öğrenen Müslümanlar, Ramazan ayına, gerek Kur'an-ı Kerim okumak, gerek onu birbirleri arasında müzakere etmek ve gerekse onu başkalarına öğretmek bakımından daha fazla önem verilmesi gerektiğini anlamışlardı. Bu kitapta biı çok yerde bu konunun üzerinde duracağız. Bu onuncu kısmım oruç, ittikaf ve fıtu- sadakası'na ayırmamızın hikmeti Gr-tadadır. Oruçla fıtır sadakası arasındaki bağlandı zaten açıktır. Çünkü fıtır sadakası, Ramazan orucu ve bununla ilgili bazı maksatları elde etmek amacıyla emredilmiştir. İşte bundan dolayı biz de fıtır sadakası bahsini, diğer sadaka ve zekatla ilgili ciltten ayırdık ve diğer zamanlarda eda edilebilen bir sünnet olsa bile bunun da Ramazan ayıyla birbirine daha bağlantılı gördük. İttikaf ibadeti de diğer zamanlarda eda edilebilen bir ibadettir. Ancak bu ibadetin de Razaman ayıyla sıkı bir bağlantısı vardır. Çünkü Allah'ın Resulü (a.s) bu ibadeti genelde Ramazan ayında yerine getirirdi. Diğei Müslümanların bu konudaki adetleri de genelde böyleydi. Hatta itikaf denilince akla sadece

Ramazan ayında yapılan itikaf gelir.

İtikafla Ramazan orucu arasındaki bu sıkı münasebetten dolayı fıkıh alimleri yazdıkları fıkıh kitaplarında, oruç bahsinin hemen ardından, Kur'an-ı azi-muşşart'm bu konudaki sitiline uymak amacı ile itikaf bahsine getirmişlerdir Nitekim Kur'an-ı Kerim oruçtan hemen sonra itikafa parmak basmıştır. Yüce Allah (c.c)'m oruçtan hemen sonra itikafı beyan etmesinin hikmeti bu ibadetin oruç ayı içerisinde veya sonunda yapılmasının uygun olduğu konu sunda mü'minlere yol göstermektir. Allah (c.c)'m Resulü (a.s)'nun sünneti d< böyledir. İşte bu yüzden biz itikafla ilgili konuları bu bölümde ele aldık. Kur'an-ı Kerim, Ramazan ayında inmeye başlamıştır. Bu hadise heı Müslümanın, İslam'ı kendi nefsinde ve başkalarında diriltme azmini yeniliyor du. Nitekim İslam tarihinde meşhur hadiselerin çoğu, Ramazan ayında mey dana gelmiştir. Demek ki, Ramazan ayı, umut ve emel ayıdır. Çünkü Rama zan ayı, ayların efendisidir. Bu ayda Kur'an-ı Kerim inmeye başlamıştır. Bu a^ ibadet, Allah (c.c)'a yakınlık, iyilik, mağfiret, rahmet ve rıdvan ayıdır. Bu ayd; dini konularda mü'mine yardımcı olunmuş ve dünyasını düzene sokması isten mistir. Bu ay, duanın kabulü için içinde bir çok fırsatın yer aldığı bir mevsim dir.

Ayrıca oruç, Müslümanların kendisiyle sabır sevabı aldıklari bir ibadettir Çünkü oruç, sabrın yarısıdır ve bir yıldan diğer yıla kadar işlenen günahlar keffarettir. Oruç, insanı takva sahibi yapar. Oruç, içinde mü'minin bir çol güzel huyu öğrendiği ahlaki okulların başında gelir. Demek ki, oruç, nefisi yapılan bir cihad, onun fena isteklerine ve Seylan'ın insana kurduğu tuzaklar karşı bir başkaldırıdır. Oruçla insan çoğu zaman mahrum kıldığı sabır ahlakına ve karşılaşabileceği afet ve belalara karşı alışkanlık kazanır. Oruç, insana emaneti korumayı, gizli ve aşikar murakabeyi öğretir. Çünkü Allah (c.c)'tan başka insanı, helal ve hoş yiyeceklerden yememesi için gözeten hiç kimse yoktur. Oruç, iradeyi kuvvetlendirir, azmi sağlamlaştırır. Zihnin temizliğine ve düşüncenin parlaklığına katkıda bulunur. Oruç, dünya'nın bir ucundan diğer ucuna kadar yaşayan bütün Müslümanlara duygu alanında birlik şuuru aşılar. Çünkü bütün Müslümanların Rab'leri bir, ibadetleri aynıdır. Oruç, insana kardeşlik ve merhamet duygusunu, Müslümanları birbirlerine bağlayan, yardımlaşma ve dayanışma şuurunu artırır. Ayrıca oruç, Allah (c.c)'ın hükmü gereği meydana gelebilecek fakirlik, açlık ve hastalık belalarına karşı var olan paylaşma hisesi kazandırır. Böylece insanlar arasındaki toplumsal bağlar da kuvvetlenmiş olur. Ayrıca vücudu pehriz yaptırmak, hazmi kolaylaştırmak, mideyi rahatlatmak,

yaşlı hücreleri vücuttan atmak ve vücudun hücrelerini yenilemek suretiyle hayatı da yenilir. Oruç, nefiste yapılan bir cihad ve onu dünya'ya bağlılık kokularından ve günahlardan arındıran bir araçtır. Şehvet'in ve nefsin isteklerinin, keskin gücünün ve suretinin önüne geçer. Yiyip içmekte onu zapteder. Oruç tutanlar derece bakımından aynı değillerdir. Çünkü kimileri oruç tutmakla sadece şehvet ve midesinin önüne geçer. Kimileri de bununla birlikte, bütün azalarının işleyebilecekleri günahlarınında önüne geçer. Öyleleri de vardır ki, bütün günlerini tefekkür, zikir ve salih amellerle doldurur.

Bütün bunlardan dolayı biz, bu kısmı başlıca üç bölüme ayırdık. Birinci Bölüm: Oruç, ikinci Bölüm: İtikaf, Kadir Gecesi ve bütün gecelerde yapılan duaların kabul olunma vakti, Ramazan gecelerini ibadetle geçirme ve teravih namazı, Üçüncü Bölüm: Fıtır sadakası, hakkında olacak.[213]

ORUÇ

Genel Giriş

Oruç; İslam'ın .beş temel unsurundan biridir. Bu unsurlardan her biri, İslam'ın ilgili nizamını ayakta tutar. Örneğin; Zekât; İslam ekonomisini bünyesinde barındıran beş unsurdan ikincisidir. Oruç da nefis ve onun isteklerim, Allah . (cc)'ın emirleri istikametinde kontrol altınta tutma unsurudur. Çünkü, mide ve şehvet, insanı etkisi altına alan etkenlerin başında gelir. İnsan oruç tutarak bu iki güce karşı koymakla birlikte, Allah (c.c)'ın, orucu emretmekteki amacına da ulaşmış olur. Mide ve şehvetin bu rolüne rağmen, insan oruç tutmakla onlara göğüs gerebiliyorsa, başkalarına rahatlıkla karşı koyabilir demektir. Bunlardan dolayı orucun yanında, uygulanması gereken başka Öğütler de vardır. Bunlardan bazılarım şöylece sıralayabiliriz; Mide ve şehvete hakim olmak, kötülüğe kötülükle karşılık vermemek, ileri geri konuşmak, kızmamak ve bunlar gibi nefsin diğer isteklerine uymamak Namaz, sadaka ve hacc'da olduğu gibi oruç da farz ve nafile olmak üzere iki kısımdır. Örneğin Ramazan orucunu ve odak orucunu tutmak farzdır. Bunun gibi bazı oruçlar da vardır ki, bunlar da nafiledir. Aşağıda oruçla ilgili konuları evvela toplu olarak arz edecek, soma da bu meselelerin her birinin delillerine geçeceğiz. İslam tarihinde ve Müslümanin kalbinde Ramazan'm Özel bir yeri vardır. Bu sebeple, Ramazan dolayısıyla şairler şiirler yazmış ve söylemiş ibadet edenler onu apayrı bir ruhla karşılamış ve Müslümanm ulaşması gereken madamlar konusunda ideallerini daima yüksek tutmuşlardır. Nitekim, Kuran-ı Kerim Ramazan ayında inmiş., büyük Bedir Savaşı bu ayda yapılmış ve Mekke'nin Fethi bu ayda gerçekleşmiştir. Bundan sonra da çok önemli hadiseler genelde Ramazan ayında cereyan etmiştir. Örneğin; Dörtyüz yıldan fazla Müslümanların elinde kalan Endülüs'ün düşmesine vesile olan, Zellaka Savaşı, Yusuf bin Tasfin (rh.a)'in komutasında, hicri 479 yılında ve Ramazan ayının 25'ine tevafuk eden cuma günü başlamıştır.

Endülüs daha önceden yine Ramazan ayında fethedilmişti. [214]Yine Moğol istilalarının tarihe gömülmesine neden olan ve halen Filistin toprakları içerisinde yer alan Nablus şehri yakınlarında meydana gelen Ayni Calut Zaferi de Ramazan ayında kazanılmıştır. [215] Orucun İslam Şeriatmdaki anlamı; Fecri Sadık'ın

doğuşundan (Gün ağarmaya başlamasından) güneşin batışına kadar, niyetle beraber, orucu bozan şeylerden uzak durmaktır. Gece ya da gündüzün devamlı olduğu, yahut fecrin doğuşu güneşin batışına denk geldiği ülkelerde oruç tutma süresi, o ülkelere en yakın olan ve gecesi gündüzden farklı olan ülkelere göre ayarlanır. Ramazan orucu; Müslüman ilim adamlarının icmaıyla, İslam'ın temel ibadetlerinden ve her Müslümanın yerine getirmesi gereken farzlardan biridir. Herhangi bir Özür sebebiyle Ramazan orucunu yiyen kimse, daha sonra gücü yeterse tutmamış olduğu oruçlarını kaza eder. Bu konunun detayı, yeri gelince yapılacaktır. Ramazan orucunun edası da, kazası da farzdır. Ramazan orucundan başka tutulması farz olan bazı keffaret oruçları da vardır. Bunların da kendine has izahı vardır. Tutulması farz olan oruçlardan bir başkası da; Adak orucudur. Ayrıca sünnet, mendup, ve müstahap olan oruçları tutmak sünnettir. Bazı ilim adamları bir gün önce ve bir gün sonra şartını koymamışlardır. Yine, oruç tutulması haram olan günler ve Ramazan ayının dışında bir gün oruç tutmak, bir gün yemek, Beyaz Günler dediğimiz her ayın 13,14 ve 15. günlerinde bunların yapılmaması halinde, bir sene oruca denk olan her ayın üç gününü oruçla geçirmek, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak, Şevval ayının içinden farklı günler de olsa altı gün oruç tutmak, hac'da olmayanlar için arefe gününü oruçla geçirmek ve arefe gününden önce Zilhicce ayının içerisinde sekiz gün oruç tutmak, bütün Müslümanlar için nafile, mendup ve müstahap olan oruçlardandır. Şafi'i ve Maliki mezheplerinde yılın dört ayını oruçla geçirmek müstehap-tir. Bu aylardan Zilkade, Zilhicce ve Muharrem olmak üzere üçü üst üste, Recep ayı da ayrıca tutulur. Şaban ayında çokça oruç tutmak ise müstehaptır. Hanbeli mezhebine göre hak geçmesi ve vücuda herhangi bir zarar gelmesi ve yasaklanmış günlerde tutulması söz konusu olmadıkça seneyi oruçla geçirmek mekruh değildir. Hanefi ve Maliki mezheplerine göre mendub bir oruca başlanması halinde, bu orucu tamamlamak vaciptir. Şafii ve Hanbeli mezheplerinde ise başlanan nafile oruca tamamlamak vacip değildir. Ancak başlanan bir orucu tamamlamak müstehaptır. Ramazan ve kurban bayramlarında ve kurban bayramından sonra teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır. Adet gören ve lohusa kadının oruç tutması yine haramdır, tutulması durumunda oruç sahih olmaz. Yine oruç tutması durumunda hayati tehlikesi söz konusu olan kişinin oruç tutması haramdır. Kadının kocasının izni olmadan, yahut haberi olması durumunda razı olup olmayacağını ilmeden, nafile oruç tutması

mekruhtur. Ancak kocası yoksa, hac'da ya da umre'de ise yahut itikafta ise ondan izinsiz oruç tutması mekruh değildir. Kadın kocasından izinsiz nafile oruca başlamış ise, kocasının orucu bozdurma hakkı vardır, isterse bozdurabilir. Şaban ayının otuzunucu günü şüpheli ise, yani Ramazan'dan olup olmadığı kesin bilinmiyor ise bu günde oruç tutmak tahrimen mekruhtur. Hanefiler bu günde nafile oruç tutmayı caiz görmüşlerdir. Bundan dolayı şüpheli günün Ramazan olması durumunda, tutulan bu nafile oruç Ramazan orucu yerine geçer. Şafii mezhebine göre oruç tutmayı adet haline getirmemiş olanların Şaban ayının ikinci yarısını oruçla geçirmeleri haramdır. Kaza ya da keffaret orucu tutulması durumunda İse bir sakınca yoktur. Cuma ve pazar günlerini tek tek oruçla geçirmek tenzihen mekruhtur. Maliki mezhebinde ise mekruh olmama görüşü ağırlık kazanmıştır. Cumartesi ve aşure gününü tek gün olarak oruçlu geçirmek yine tenzihen mekruhtur. Nevruz ve Mihrican günlerinde oruç tutmak da tenzihen mekruhtur. Nevruz; Sonaharın ilk günlerine tekabül eden, Mihrican ise, güzün ilk günlerinde kutlanan bir gündür.[216] Suskunluk [217] ve visal orucu tutmak mekruhtur. Visal orucu; Hiç iftar etmeden bir orucu diğerine bağlamaktır. Orucu kendisini yorması halinde yolcunun oruç tutması da mekruhtur. Cuma günüyle birlikte bir gün önceden yahut sonradan oruç tutulması durumunda mekruhtur ortadar kalkar.Maliki mezhebinde bayram gününe benzediği için, Peygamberimiz (as)'in doğum gününde oruç tutmak mekhurtur. Şafii mezhebinde; Herhangi bir meşekkat söz konusu olması durumunda, hastanın, musafirin, hamile ve süt emziren kadının ve aşırı derecede yaşlının oruç tutması mekruhtur. Orucun farz olabilmesi için, Müslüman olmak, akıllı olmak, :bülüğa ermiş olmak ve mukim olmak şarttır. Bu şartlara haiz olmayanlara oruç farz değildir. Şafii, Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre çocuk yedi yaşına geldiğinde oruç tutması için ailesi tarafından kendisine emir verilir. On yaşına geldiğinde oruç tutmakta direnir ise dövülür, Malikiler ise, erkek çocuk ihtilam olmadan, kız çocuk da aybaşı olmadan, yahut bu çağa ulaşmadan kendilerine herhangi bir emir verilmeyeceği görüşündedirler.Hanefi mezhebine göre; Haccı Kıran, Haccı Temettü', keffaret, günü önceden belirlenmemiş adak orucu ve kaza oruçlarında mutlaka fecirden (sabah namazının vaktinin girişinden) Önce niyet etmek gerekir. Ramazan orucu, nafile ve günü önceden belirlenmiş adak oruçlarında ise günün yarısından önce niyet etmek yeterlidir. Hanefilere göre

gün, fecrih doğuşundan güneşin batışına kadar olan zaman dilimidir. Dolayısıyla zamanın yarısından evvel niyet edilmesi halinde yukarıda belirtilen oruçların tutulması sahih olmuş olur. Niyeti dille yapmak şart değildir. Oruç amacıyla yapılan her iş, niyet yerine geçer. Örneğin, oruç tutmak amacıyla sahura kalkmak niyettir. Oruç tutacak kişinin bir bardak su ile de olsa sahura kalkması, sahuru gecenin son saatlerine bırakması ve iftar vaktinin girdiğinden emin olması durumunda hemen iftar etmesi müstehaptır. İftarı yaş hurma ile, yoksa kuru hurma ile, o da yoksa tatlı herhangi bir şeyle, hiçbir şey yoksa su ile yapmak, iftardan önce iftar duasını okumak, oruçluları iftar ettirmek müstehap olan şeylerdir. Dinen yıkanması gereken cünüp, lohusalık ya da aybaşılık hali bitmiş olanların da fecirden önce yıkanmalara uygun görülmüştür. Bu ayda aile efradına bolca yiyecek getirmek, akrabalara iyilik etmek, bolca tasadduk etmek, ilim öğrenmek, Kur'an okumak, Kur'an'ı başkaları ile mütalaa etmek müstehap olan işlerdendir. Bu ayın sonunda itikafa girmek, Kadir gecesini ibadetle geçirmeye çalışmak, teravih namazı kılmak, gece kalkıp ibadetle meşgul olmak, dili ve sair azaları boş işlerden uzak tutmak sennettir. Ramazan ayında helal da olsa nefse hoş gelen, ayrıca kan vermek ve ha-camet gibi vücudun direncim kıran şeylerden uzak durmak müstehaptır. Her zaman haramlardan uzak durmaya titizlik gösteren Müslüman, bu hassasiyetini Ramazan ayında artırarak devam ettirmesi gerekir. Oruçlu için özürsüz olarak bir yemeğin tadına bakmak, onu ağzmda çiğnemek, şehvetle öpmek, kendinden emin olmaması durumunda cinsi ilişki öncesi hareketlerde bulunmak ve abdest alırken ağzına ve burnuna aşırı derecede su almak mekruhtur. Ramazan orucunu bozmayı mubah kılan çeşitli özürler vardır. Bu özürleri şu başlıklar altında vermek mümkündür:

1. Dört rekatlı farzları iki rekat kılmayı helal kılacak kadar yolculuk yapmak. Fıkıh ulemasının çoğuna göre Ramazan orucunu yiyebilmek için yiyeceği günün imsak vaktinden önce yolculuğa çıkmak ve dört rekatlı namazları iki rekat kılabilecek uzaklıkta yere varmak şarttır. Bunun ölçüsü de ikamet ettiği şehrin en son mahallesine bağlı ev ve şehrin ihtiyaçları için kullanılan arazilerdir. Hanbeliler bu konuda herhangi bir şart ileri sürmemişlerdir. Kişi, şer'an yolcu sayıldığı müddetçe isterse oruç tutar, isterse yer. Ancak, "Kişi ne zaman yolcu kabul edilir," konusu, alimler arasında ihtilaf konusudur.

2. Orucu yemeyi mubah kılan ikinci özür ise hastalıktır. Hastalığın niteliği konusunda İslam fıkıhçıları, çeşitli açıklamalar yapmışlardır,

3. Savaş da orucu yemeyi özür haline getiren bir sebeptir. Savaşı beklemek ile savaş yapmak arasında herhangi bir fark yoktur.
4. Hamilelik ve süt emzirmek. Hamile ya da süt emziren kadın kendine veya çocuğuna herhangi bir zarar gelmesinden endişe ediyorsa orucunu yer. Tabi bu endişenin de şer'an muteber olması gerekir.
5. Aşırı yaşlılık sebebiyle oruç tutma gücüne sahip olmamak.
6. Kişinin oruç tutması durumunda hayati tehlikesi, baygınlık veya herhangi bir iş gerçekleşebilmesi için bazı şartlar vardır. Bu şartların bulunması gerekir. Fıkıhçıların çocukluğuna göre işlerde çalışan kimsenin sahura kalkıp oruca niyet etmesi farzdır. Ancak daha sonra vücûduna zarar gelebilecek bir hal ile karşı karşıya kalır ise orucunu bozabilir. Korktuğu zararm meydana gelmesi durumunda, orucunu bozması farz olur. Hanbeliler şöyle demişlerdir: "Eğer bir insan boğulmak veya bunun gibi hayatını kaybedecek herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalır ve bu insanın kurtarılabilmesi için bir başkasının yardımına ihtiyaç duyulur ise, kurtaracak kişinin de rahat çalışabilmesi için, orucunu bozması gerekiyor ise, bu kişinin orucunu bozmasında herhangi bir sakınca yoktur."
Özür nedeniyle bozulan oruçların kimisinin, daha sonra sade kaza edilmesi, kimisinin de imkan varsa fidye ile karşılanması gerekir. Unutularak yenilen orucun kazası gerekmiyeceği gibi, oruca da herhangi bir zarar vermez.
Ağıza su verirken yanlışlıkla boğaza kaçan su gibi, hataen orucun bozulması durumunda ise, bütün imanlar bu kişinin günahkar olmadığı konusunda görüş birliği içinde olsalar bile oruç bozulur mu, bozulmaz mı, kazası gerekir mi gerekmez mi, bu konu, ihtilaf konusudur. Ancak bu işi, bu duruma getiren oruçlu herhalde mekruh işlemiş olur. Çünkü ağzına su verirken, mübalağa yapmış ve boğazına su kaçmıştır. Orucu kesden bozmak işi, derecelerine göre değişir. Kimi oruç bozmalar var ki, sadece kazayı gerektirir. Ancak sahibi günahkar olur. Kimileri de var ki, hem kazayı, hem de keffareti gerektirir ve sahibi günahkar olur. Bu meselelerin her birinin ayrı ayrı açıklamaları vardır. Kimi meselelerde ulema görüş birliği içinde iken, kimisinde de ihtilaf halindedirler. Biz meselelerle ilgili delilleri ve DERSLER VE ÖĞÜTLER'i sunarken yeri gelince bilinmesi gereken bütün bu konuların ayrıntılarına gireceğiz.[218]

ORUCUN FAZİLETİ, ADABI VE GENEL HÜKÜMLERİORUÇ ALLAH İÇİNDİR VE KARŞILIĞINI ALLAH VERİR

Oruç Allah (c.c) için tutlan bir ibadet olduğundan, sevabını da bizzat Allah verir.

3623- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s), şöyle buyurdu: "İnsanoğlunun her ameli (nin karşılığı) katlanarak verilir. Bir ijjlik, on katından yediyüz katına kadar çıkartılır. Allah (Azze ve Celle), şöyle buyurduç"Oruç hariç, çünkü, o, benim içindir. Karşılığını da ben veririm. O, (Oruçlu) şehvetini ve yemeğini benim için terk ediyor." "Andolsun ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah (c.c) katında misk kokusundan daha hoştur." Bir başka rivayette de [219] (Ebu Hureyre) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: ."İnsanoğlunun işlemiş olduğu her amel, kendisi içindir. (Ama) oruç hariç. Çünkü o, benim içindir, karşılığını da ben veririm." "Oruç bir kalkandır, dolayısıyla sizden biriniz oruç günü geldiğinde, kötü konuşmasın, bağırmasın Eğer birisi onunla kavga ederse; "Ben oruçluyum, ben oruçluyum," desin. Muhammed'in canı kudretinde olan Allah (c.c)'a yemin olsun ki,: oruçlunun ağız kokusu, Allah (c.c) katında misk kokusundan daha hoştur. Oruçlu için İki sevinç vardır, oruçlu iki defa sevinir; İftar ettiği zaman iftarıyla sevinir, bir de Rabbine kavuştuğu zaman orucunun karşılığını aldığı zaman sevinir." Buhari Hz. Peygamber (a.s)'den, o da Rabbimizden [220] şöyle rivayet ediyor: "Ademoğlunun işlediği her amel için günahlarına kefaret vardır. Oruç ise benim içindir, onun mükafatını ben veririm. Andolsun ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur."[221]

Bir Açıklama

Bütün ibadetler Allah için yapılır ve bu ibadetlerin sevabı, ibadetleri yapanlara verilir. Peki buna rağmen neden sadece oruç Allah içindir?Bu sorunun cevabını vermek amacı ile, ülern,a oruç ile diğer ibadetleri birbirinden ayıran bazı incelikler zikretmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Orucun dışındaki ibadetler, zahiri ibadetler olduğundan bunlara riyanın karışma imkanı vardır. Ama oruç böyle değildir. O^u.ç, nefsi bazı isteklerden

geri tutma olduğundan herkesin görebileceği bir şey değildir.
2. Oruç, karşılığı ölçülenmemiş ibadetlerdendir.

3. Oruç, Allah'tan başkasına yapılan ibadetler arasında yoktur.[222]

3624-İbni Huzeyme, Zeyd bin Halit el'Cuheni (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resululîah (a.s) şöyle buyurdu: "(Savaşa giden) Gaziyi hazırlayan, hacıye yahut onun arkasından ehline azık veren ve bir oruçluyu iftar ettiren kimse için de onların ecri kadar ecir vardır. (Üstelik) onların ecirlerinden bir şey eksilmeden."[223]

3625- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Yiyen ve yediğinin şükrünü eda eden kimse sabreden oruçlu gibidir/' Ebu Hureyre (r.a) dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah (c.c) buyurdu ki: "İnsanoğlunun işlediği her amel kendisi içindir, ancak oruç hariç, Zira o, benim içindir. Mükafatını da ben veririm. O, (oruçlu) yemeği, içmeyi ve şehvetini benden dolayı terk ediyor."[224]

Oruç Cehennemden Kurtuluştur

3626- İbni Mace, Cabir (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resuhıllah (a.s) şöyle buyurdu: "Her iftar vaktinde Allah'ın azatlıları vardır. Bu, her gece böyle devam eder."[225]

Oruç, Oruçluyu Korur

3627-Nesai, Muaz bin Cebel (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şoylejpuyurdu: "Oruç, bir kalkandır."[226]

3628- Nesai, Ebu Ubeyde bin Cerrah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum: "Oruç, (sahibi) onu delmediği müddetçe bir kalkandır."[227]

3629-Nesai, Osman bin Ebul (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:Oruç, sizden birinizin savaştan korunduğu bir kalkan gibi kalkandır."[228]

3630-Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'dan, o da Allah'ın Peygamberinden şöyle rivayet etmiştir:"Allah (c.c), şöyle buyurdu:"Oruç, kulun ateşten kendisi ile korunduğu bir kalkandır. O, benim içindir, mükafatını da ben veririm."[229]

3631- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Resulullah (a.s)'a bir adam gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, bana izin ver de kendimi büreyim." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ümmetimin bürülmesi, oruç ve (gece ibadet yapmak üzere) kalkmaktır."[230]

Orucun Şefaati

3632- Ahmed bin Han bel, Abdullah bin Amir (r.a)'den, Resulullah (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kıyamet günü oruç ve Kur'an, kul için şefaat edecekler. Oruç şöyle diyecek: "Ey Rabbim, ben onu yemek ve şehvetten alıkoydum, o halde onun hakkında bana şefaat hakkı tanı." Kur'an da şöyle diyecek: "Ey Rabbim, ben onu geceleyin uyumaktan alıkoydum, o halde onun hakkında bana şefaat hakkım ver." O, (Resulullah a.s) şöyle devanı etti: "Neticede, bu ikisi, (Kur'an ve oruç), onun için şefaatçi olacaklar."[231]

Oruç Ve Oruçlunun Güzel Kokusu

Bu bölümde oruçlunun ağız kokusu ile ilgili bir kaç hadis geçmiştir. Bu yüzden biz başlık altında şu hadisi veriyoruz.

3633-İbni Huzeyme, Harise'el-Eşari (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:"Allah, Zekeriyya (a.s) oğlu Yahya (a.s)'ya arnel etmesi ve İsrailoğullarına da amel etmelerini emretmesi için beş öğüt variyetti. Yahya (a.s) biraz ağırdan almış olacak ki ona, İsa (a.s) gelerek şöyle buyurdu: "Allah sana amel etmen ve İsrailoğullarına amel etmelerini emretmen için beş Öğüt emretti, bu beş öğüdü onlara ikimizden biri haber versin."Bunun üzerine Yahya (a .s) şöyle buyurdu: "Kardeşim (bu işi) sen yapma. Şüphesiz bu beş öğüdü onlara iletmekte benden Önce davranırsan, yerin dibine geçirilmenden, yahut azaplandırıl-mandan korkarım." [232] Resulullah (a.s) şöyle devam etti: "Yahya (a.s), İsrailoğullarını hemen mescidde topladı, mescid o kadar oldu ki, insanlar (dinlenmek için) damlarda çökerek dinlenmek zorunda kaldılar. Sonra Yahya (a.s), konuşmasına başlayarak şöyle buyurdu: "Allah, bana kendim için beş öğüt vahyetti. Birincisi, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma ma nızdır. Nitekim Allah'a ortak koşan kimse şu adama benzer öz malından altın ya da para karşılığında bir köle satın olur, sonra onu bir eve yerleştirip; "Çalış ve bana getir," der. Sonra köle çalışmaya başlayıp kazandığını efendisinden başkasına

takdim eder. Peki hanginiz böylesine bir kölesinin olmasına razı olur. (Demek istediğim o ki) şüphesiz, sizi yaratan da, rızkınızı temin eden de, Allah'tır. O, halde O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Namaza durduğunuzda (sağa, sola) iltifat etmeyin. Çünkü kulu iltifat etmediği müddetçe Allah, yüzünü kulunun yüzüne karşı tutar. Size orucu emrediyorum. Bunu (oruç tutan kimsenin) misali, bir topluluk içinde, elinde herkesin koklamak istediği mis kokusu ile dolaşan bir adam gibidir. Halbuki oruç, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Size zekatı emrediyorum. Bu da düşmanı esir ettikten sonra elini boynuna bağlayıp boynunu vurmak amacıyla yaklaştırılan bir adam gibidir. Adam şöyle demeğe başkar: "Canımı kurtarmak için size karşılık (para) vereyim mi?" Esir canını kurtarana kadar az - çok demeden vermeye başlar. "Size Allah'ı çok zikretmenizi emrediyorum. Allah'ı zikretmek, düşman tarafından sizi çabucak takip edilen ve sağlam bir kaleye sığman adam gibidir. Kul da böyledir. Şeytan'dan ancak Allah'ı zikretmekle kurtulabilir." Resulullah (a.s) şöyle devam etti:"Ben de Allah'ın bana emrettiği beş şeyi size emrediyorum. (Bunlar) Cemaat, dinlemek, itaat etmek, hicret etmek ve Allah yolunda cihad etmek (tir). Cemaattan ayrılan kimse, dönmedikçe imam ve îslam halkasını boynundan çıkarmış olur. Kim cahiliyye çağırması gibi çağırır ise, Cehennem'de diz çökenlerdendir." (Sahabe arasında) soruldu:"Ey Allah'ın Resulü ! Oruç tutsa, namaz kılsa bile mi?" O,(a.s) şöyle cevap verdi:"(Evet) oruç da tutsa, namaz da kılsa (yine böyledir). Birbirinizi, -Sizi müminler, Müslümanlar ve Allah'ın kulları diye isimlendiren- Allah'ın çağırdığı gibi çağırın."[233]

Orucun Sevabı

3634- Nesai, Ebu Umame (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Ben, Resulullah (a.s)'a gelerek; "Ey Allah'ın Resulü ! Bana Allah (c.c)'m kendisiyle fayda vereceği bir şey emret," dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Oruç tutmaya bak. Çünkü, ona denk hiç bir amel yoktur." Diğer bir rivayette Ebu Umame, ReSulullah (a.s)'a şöyle sordu: "Ey Allah'ın Resulü ! Hangi amel daha faziletlidir?" Resulullah (a.s) cevaben şöyle buyurdu: "Oruç tutmaya bak. Çünkü ona denk hiç bir amel yoktur."[234]Bir başka rivayette de Ebu Umame (r.a) şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s)'a dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, bana bir amel emret."Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: [235]"Oruca devem et. "Çünkü ona denk hiç bir amel yoktur." Ben (tekrar) sordum. "Ey Allah'ın Resulü ! Bana bir amel emret." Resulullah (a.s) (yine) şöyle buyurdu: "Oruca devam et. Çünkü ona denk hiç bir amel yoktur,"[236]

3635-Tirmîzi, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, şanı yüce olan Allah onu ateşten yetmiş yıl uzaklaştırır." Diğer bir rivayette: "Kırk yıl," olarak germiştir. [237]

3636- Buhari ve Müslim, Ebu Saîd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda bir gün orıç tutan hiç bir kul yok ki, Allah (cc) onun yüzünü ateşten yetmiş yıl uzaklaştırmasın."[238]

3637- Tirmizi, Ebu Umame (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onunla Cehennem ateşi arasında gökle yer arasındaki gibi bir çukur açar."[239]

3638- Nesai, Ukbe bin Amir (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu

rivayet etmiştir: "Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onu Cehennem'den yüz yıllık yürüme mesafesi kadar uzaklaştırır."[240]

Oruçlular İçin Reyyan Kapısı

3639- Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'in şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Cennette Rayyan adında bir kapı vardır. Kıyamet gününde bu kapıdan sadece oruçlular gireceklerdir. (O gün); " oruçlular nerede?" diye seslenilecek. Ve hemen oruçlular kalkacaklar. Onlardan başka kimse o kapıdan giremeyecek. Oruçlular girince, kapı kapanır ve bu kapıdan (bundan sonra) hiç kimse giremez." Diğer bir rivayette de şöyle buyurmuştur: "Cennet'te sekiz kapı vardır. Bunlardan birinin adı Rayyan'dır. Bu kapıdan yalnız oruçlular gireceklerdir." [241] Tirmizi'nin rivayetinde de şöyle geçmektedir: [242] "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: " "Cennet'te oruçların (girmeleri için) davet edildikleri bir kapı vardır. Kim oruçlulardan ise bu kapıdan girer ve bir daha ebediyyen susamaz." Nesai, birinci rivayeti almıştır. [243]

Oruçluların Günahlarının Bağışlanması

3640- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Kim, Ramazan'da inanarak ve karşılığını bekliyerek geceyi ibadetle geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır. Kim de Kadir Gece'si'ni inanarak ve karşılığını bekleyerek ibadetle geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır." Buhari'nin diğer bir rivayeti de şöyledir: "Kim, Ramazan'da inanarak ve karşılığını bekleyerek oruç tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır." [244] Tirmizi'nin rivayeti şöyledir: "Kim inanarak ve karşılığını (Allah'tan) bekleyerek Ramazan orucunu tutar, geceleri de kıyamla geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır." [245] Nesai, Buhari'nin rivayetini aynen almıştır.[246] Ahmed bin Hanbel de hadisin sonuna: "Ve gelecek günahları..." ilavesinde bulunmuşur. [247]

Ramazan Ayında Gök Kapıları Açılır, Cehennem Kapharı Kapanır Ve Şeytanlar Zincire Vurulur

3641- İmam Malik, Ebu Hureyure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ramazan Çayı) girdiğinde gök kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve Şeytanlar zincire vurulur." Diğer bir rivayet de şöyledir: "Ramazan geldiği zaman Cennet kapıları açılır."[248] Bir başka rivayet'te de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Rahmet kapıları açılır."[249] Nesai'nin bir başka rivayetinde ise Ebu Hureyre şöyle demiştir:[250] "Resulullah (a.s) (kimseyi) zorlamadan Ramazan ayını ibadetle geçirmeye teşvik ederdi," Ebu Hureyre bu sözünden sonra yukarıdaki hadisi okumuştur. Yine Nesai'nin rivayet ettiği bir başka hadiste Ebu Hureyre şöyle (r.a) demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Allah'ın, orucunu size farz kıldığı mübarek ayı geldiğinde, gök kapılan açıhr, yakıcı Cehennem ateşinin kapılan kapanır ve bu ayda azgın Şeytan'lar bağlanır. Bu ay içinde, Allah'ın bin aydan daha faziletli bir gecesi

vardır ki, bu gecenin hayrından mahrum olan, iyice mahrum olmuştur."[251]
Tirmizi'nin rivayeti de şöyledir: "Ramazan ayının ilk gecesi geldiğinde Cehennem kapıları açılmamak üzere kapanır. Cennet'in kapıları da kapanmamak üzere açılır ve bir münadi: "Ey hayır işlemek isteyen adam, yanaş ve hazır ol. Ey kötülük yapmak isteyen adam, vazgeç diye seslenir. Ve yine bu gecede Allah'ın Cehen-nem'den özatlıları vardır. İşte bu hal, Ramazan bitinceye kadar devam eder." [252]

3642- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'den, Resulullah (a.s)'in şöyle buyur-duğunu-rivayet etmiştir: "Bu Ramazan size gelmiştir. Bu ayda Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve Şeytanlar zincire vurulur,"[253]

3643- Nesai, Arfece (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Utbe bin Farked'i ziyarete girmiştik. Aramızda Ramazan ayından konuşuyorduk. Utbe: "Neden bahsediyorsunuz?" diye sorunca:"Ramazan ayından," dedik. Bunun üzerine o, şöyle dedi "Ben Resulullah (a.s)'tan şöyle buyurduğunu işittim: "Ramazan ayında Cennet kapıları açılır, Cehennem kapılan kapanır Şeytan'lar bağlanır. Bundan sonra her gece bir münadi şöyle seslenir: "Ey hayır yapmak isteyen, yanaş. Ey kötülük yapmak isteyen vazgeç." Diğer bir rivayette Arface şöyle anlatıyor:
"Utbe bin Farkad'in evinde idim. Ben bir hadis okumak istedim, ancak evde Resulullah (a.s)'ın ashabından hadis konusunda daha liyakatli biri vardı. Ve o, Ramazan hakkında yukarıdaki hadisi okudu."[254] Bu rivayette şu cümleler yer almaktadır: "Bu ayda her azgın Şeytan bağlanır ve bir münad; "Ey hayır yapmak teyen yanaş; Ey kötülük yapmak isteyen, vazgeç," şeklinde seslenir."[255]

Dersler Ve Öğütler

et-Tüver' Beşti şöyle der: "Hadiste geçen; "gök kapıları açılır," dan maksat, Allah'ın rahmetinin inmesi ve bazan Allah'ın lutfuyla, bazen de yapılan güzel

amelleri kabulj etmek amacıyla amellerin yükselmesi sırasında karşılaşılan engellerin aşılmasıdır. "Cehennem kapıları kapanır," cümlesinden de oruç tutan insanların tutulmaları oruç sayesinde çeşitli kötülüklere düşmekten uzak kaldıkları ve şehvet kamçısıyla sürüklendikleri isyan bataklarına düşemiyecekleri kast edilmiştir. et-Tayyibî de gök kapılarının açılmasının yararı konusunda şu yorumu yapmıştır: "Bunun hikmeti, oruçluların işledikleri güzel amellerin Allah (c.c) tarafından övülmesi sırasında meleklerin bu olayı seyretmeleridir. Bu hadisin Allah katında değeri pek büyüktür. Hz. Ömer (r.a)'in : "Cennet, Ramazan için süslendirilir," sözü de bu yorumun doğru olduğunu gösteriyor." Şeytanların bağlanması; bizzat zincire vurulmaları anlamındadır. Ancak burada, gökten bilgi çalmak isteyen Şeytanlar kast edilmektedir. Aslında bu Şeytanlara diğer zamanlarda izin verilmez. Bu ayda Şeytanlar ayrıca zincire vurulmak suretiyle mevcut koruma biraz daha fazlalaştırılır. Hadisteki Şeytanlardan, mecazi anlamda bütün Şeytanları kast etmekde mümkündür. O zaman mana şöyle olur: Müslümanlar Şeytanlara vurulan kamçı niteliği taşıyan oruçlarıyla onların oyunlarına gelmeyeceklerinden Şeytanlar da bağlanmış sayılır. Bu ayda da Şeytanların oyunların gelen Müslümanlar vardır. Ama bu durum, diğer zamanlara nisbetle hissedilir derecede azdır." [256]Hz. Peygamber (a.s) bütün bu hadislerde Ramazan ayının her anının hayır ve bereket olduğunu, oruçlunun Allah'ın lutfuyla kötülerden ve sapıklardan uzak olmak ve iyilerin dualarına mazhar olmak suretiyle ilahi bir konumda olduğunu haber veriyor. [257] Aynî, Buharı Şerhi [258]inde Resulullah (a.s)'ın: "Cehennem kapıları kapanır," sözüne şu yorumu getirmiştir: "Çünkü oruç, manevi bir kalkan olması nedeni ile insanı Cehennem'e girmeyi gerektiren günahlardan geri alır. Bu durumda da Cehennemim kapıları kapanmış olur. Üstelik bu ayın bereketiyle insanlar günah ve kötülüklerden uzak olduklarından Cehennem'e girmeyi af edildiği ve yapılan kötülükler görmezlikten gelindiği için Cehennemin kapıları kapanır. İşte Cehennemin kapılarının kapanması bu demektir." Ramazan ayında meydana gelen bunca günah ve isyana ne diyeceğiz? Şeytanlar zincire vurulmuş olsalardı, bütün bu isyanlar olur muydu? diye bir soru sorulursa, bu soruya şöyle cevap verilir: Evet ama, Şeytan'ın zincire vurulması, herkes için geçerli değildir. Üstelik amaç kötülükleri tamamen yok etmek değil, asgariye indirmektir ki, bu zaten hissedilmektedir. Çünkü bu ayda, diğer aylar kadar isyan edilmemektedir.

Bu soruya şu şekilde de cevap verilebilir. Şeytanların hepsi zincire vurulsa bile, yeryüzünde hiç bir kötülük olmaması gerekmez. Çünkü kötülüklerin sebepleri sadece Şeytanlar değildir. Allah'a karşı yapılan isyanların ahlakî çöküntü, kötü adetler ve şeytanlaşmış insanlar gibi ayrı sebepleri de vardır.[259]

Orucu Günah Kokularından Arındırma

3644-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Nice oruç tutan vardır ki, orucundan payına düşeni; açlığı ve susurluğudur. Yine nice gece ibadet eden vardır ki, ibadetinden payına düşt dece uykusuzluğudur."[260]

3645-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim yalan söylemeyi ve kötü ameli terk etmez ise Allah (c.c)'ın, o yemesini içmesini terketmesine ihtiyacı yoktur."[261]

3646- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Oruçlu iken kimseye kötü söz söyleme. Biri seninle sövüşmeğe kalkarsa; "ben oruçluyum" de. Ve ayaktaysan otur."[262]

3647- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Oruç; yemek içmekten geri durmak değil, boş ve çirkin sözlerden geri durmaktır. Bundan dolayı seninle sövüşmeye ya da sana sataşmaya kalkışan olur ise; "en oruçluyum, ben oruçluyum de."[263]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadis, oruçlunun ileri geri konuşmasının ve kötü davranışının terk edilmesi gerektiğini vurgulamak içindir. Yoksa orucun rûkunlarının yemek içmek ve cinsi ilişkiyi terk etmek olduğu bilinmektedir.

3648-Nesai, Hz, Aişe (r.a)'den Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Oruç; Cehennem ateşinden koruyan bir kalkandır. O halde kim sabaha oruçlu çıkarsa, o gün kötü söz söylemesin. Eğer biri ona kötü söz söylerse, ona sövmesin, küfretmesin ve; "ben oruçluyum," desin. Muhammed'in canı, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur."[264]

Ramazanda İyi Amelleri Çoğaltmak

3649-Buhari ve Müslim, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğim rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s), insanların en cömerti idi. O'nun en cömert olduğu zaman Ramazandı. Her gece (Cibril) gelip O'na Kur'an öğretirdi. Yemin ederim ki, Resulullah (a.s) hayır işinde yağmur (yüklü bulutları sürüklemek) için gönderilen rüzgardan daha cömert idi."[265]

Dersler Ve Öğütler

İbni Hacer, Fethul-Bâri'de şöyle der :[266]"İmam Nevevi der ki: "Bu hadisi şerifte bir takım öğütler vardır. Bunlardan bazılarım şöylece sıralamak mümkündür: 1. İnsanları daima cömertliğe teşvik etmek. Bu duyguyu Ramazan ayında ve iyileride beraberken artırarak devam ettirmek, sahih kimseler ve hayır ehlini ziyaret etmek ve ziyaret edilen kimseleri usandırmamak şartıyla bu ziyaretleri çoğaltmak gerekir. Bu ayda bol bol Kur'an okumak gerekir. Ve bilinmelidir ki, Kur'an okumak, zikirden daha faziletlidir. Çünkü, eğer zikir daha faziletli ya da Kur'an okumak ile aynı derecede olsaydı onunla iştigal ederlerdi. 2.Cebrail (a.s)'in Ramazan geceleri Peygamerimize sadece Kur'an öğretmesinden maksadın; "O'nun ezberini pekiştirmek olduğu düşünülemez mi?" diye bir soru akla gelebilir. Bu soruya şöyle cevap vermek mümkündür: Ayetler, Peygamberimizin zaten ezberinde idi. Üstelik maksatı ezberini pekiştirmek ise, bunun devamlı Razaman'da olması gerekmezdi. Zira bu iş, yani Kur'an'ı tekrarlamak işi, diğer beraberliklerinde de yapılabilirdi. 3. Bu aya Ramazan ayı

yerine sadece Ra denilebilmektedir. Bu da başka bir öğüt ve hikmettir: Hadis iyi incelendiğinde, daha başka öğütler de çıkarılabilir."[267] İbni Hacer devamla şöyle der: "Yukarıdaki Hadis-i Şerifte Kur'an'ın Ramazan ayında inmeye başladığına işaret edilmiştir. Çünkü Ibni Abbas (r.a)'dan gelen bir hadiste de olduğu gibi Kur'an birinci kat semaya Ramazan ayında birden indirilmiştir. Bundan sonra Cebrail (a.s) her sene Ramazan ayında özel olarak gelip bir yıldan diğer yıla kadar kendisine inen ayetleri okurdu. Peygamerimiz (a.s) vefat edeceği yıl Cebrail (a.s) iki kez gelip kendisine inen ayetleri okudu. Bu hadisi Hz. Fatma (r.a)'dan gelen sahih bir hadiste de böyle nakledilmiştir."[268]

3650-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) (üç defa);" Amin, amin, amin," buyurdular. Bunun üzerine kendisine; "Ne yaptınız ey Allah'ın Resulü?" diye sorulunca, O (a.s) şöyle buyurdu:
"Cebrail (a.s) bana: "Ramazan geldi de günahları bağışlanmaymm burnunu Allah yerde süründürsün. -Veya uzak olsun-" dedi. Ben de; "amin," dedim.[269] Sonra; "anne babasına ya da onlardan birine kavuştuğu halde (bu hal) onu cennete girdirmediyse burnu yerde sürünsün -yahut uzak olsun-" dedi. Ben de; "amin," dedim. Sonra yanında anıldığın halde sana salat-u selam getirmeyenin burnu yerde sürünsün -yahut uzaklaşsın-" dedi. Ben de; "Amin," dedim."

Oruçlu Yemeğe Davet Edildiğinde Ne Der?

3651-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "(Sizden) biriniz oruçlu iken veya yemeğe davet edildiği zaman; "Ben oruçluyum," desin." Diğer bir rivayette de şöyle buyurmuştur: "(Sizden) biriniz yemeğe davet edildiği zaman icabet etsin. Eğer oruç değil ise yesin, oruçlu ise dua etsin." [270]Hişam der ki: "Hadiste geçen; "salat" kelimesi, dua anlamındadır."[271]

Oruçlu İken Ziyafet Vermenin Fazileti Ve Söylenmesi Gereken Şey

3652-Tirmizi, Ensardan olan Kâb'in kızı Ümmü Ümâre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) o'nun yanma girdi. O da kendisine bir yemek sundu, bunun üzerine Hz. Peygamer (a.s) kendisine; "ye," buyurdu. O da, "ben oruçluyum/'dedi. Bunun üzerine Resululah (a.s) şöyle buyurdu. "Oruçlunun yemeği yenildiğinde, yiyenler ayrılıncaya kadar melekler o kimseye salat [272] ederler. "Bazen de; "yiyenler doyuncaya kadar," derdi."
Leyla'nın efendisinden rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "Oruçlunun yanında, oruçlu olmayanlar yediği zaman melekler onun için salat ederler." [273] Diğer bir rivayet de birinci rivayet gibidir. Ancak bu rivayette; "Yiyenler bitinceye yahut doyuncaya kadar," cümlesine yer verilmiştir.[274]
Leyla, Ümmü Umare'nin azatlı cariyesidir. Ümmü Umâre de hadisi Leyla'dan rivayet eden Zeyd oğlu Habib'in ninesidir. Bu yüzden Habib, rivayetinde; "bizim kölemiz," ifadesini kullanmıştır.[275]

Oruçlunun Misvak Kullanması

3653-Ebu Davud, Amir bin Rabîa (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ı saymakla bitiremiyeceğim kadar, oruçlu iken misvak kullanırken gördüm." Buharı, hadisi muallak olarak rivayet etmiştir.[276]

3654- Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Oruçlu; günün başında da sonunda da misvak kullanabilir."[277]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Feth'ul-Bâri'de şöyle demektedir: "Bu hadisi İbni Ebi Şeybe İbn-i Ömer (r.a)'den ravisiyle birlikte imnen rivayet etmiştir.[278] İbni Ebi Şeybe'nin lafzı şöyledir: "İbni Ömer (r.a) öğle namazına çıkmak isteğinde oruçlu iken misvak kullanırdı."Öğle namazından sonra misvak kullanmanın mekruh olduğunu gösteren sahih bir hadis yoktur. Bizim getirdiğimiz hadisler de

birbirlerini bu yönde takviye eden niteliktedirler. Üstelik Tirmizi[279] 725 nolu hadisin üzerinde konuşurken şöyle demektedir: "Amir bin Rabid'in hadisi, hasen hadistir. Ve ilim ehli de bu hadise göre amel etmektedir. Onlara göre oruçlunun misvak kullanmasında herhangi bir sakınca yoktur. Ancak ilim adamlarının bir kısmı, oruçlu iken yaş misvak kullanmayı ve günün sonuna doğru misvak kullanılmasını mekruh görmüşlerdir. İmam Şafiî günün başında da sonunda da misvak kullanmayı mekruh saymamıştır. Ahmed bin Hanel ve İshâk, günün sonunda misvak kullanmanın mekruh olduğu görüşündedirler." Aşağıdaki hadis de oruçlunun misvak kullanmasının hiç bir zaman mekruh olmadığının delilidir.

3655-Tabarani, Abdurrahman bin Gam (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Muaz bin Cebel'e: "Oruçluyken misvak kullanabilir miyim? "diye sordu. O da; "Evet" diye cevap verdi. Ben: "Günün hangi vaktinde" dedim. O; "Dilediğin zaman yapailirsin. Dilersen sabah (kullan) dilersen akşam." Dedim ki: "İnsanlar akşam kullanmasını mekrul kabul ediyorlar da" O; "Peki neden?" diye sordu. Ben de; "Çünkü Resulullah (a.s) şöyle buyuruyor: "Yemin olsun ki, oruçlunun ağız koşusu, Allah katında (misk kokusundan) daha hoştur." Bunun üzerine o, (Muaz r.a); "Subhanallah, Allah'ın Resulü onlara misvakı emrettiğinde oruçlu misvak kullansa da ağzının kokacağını biliyordu. O, (Resulullah a.s) onlara (insanlara) ağızlarını kasıtlı olarak kokutmalarını emretmemiştir. Bunda bir hayır yoktur. Aksine bu (ağız kokusu) kurtulması güç hastalık olmadıktan sonra bir serdir." Dedim, ki; "Allah yolunda tozlanmak da böyledir değil mi?" O, şöyle cevap verdi: "Evet, kendini kasten belaya atan için biri için herhangi bir mükafat yoktur."[280]

Sahura Devamlı Kalkmak Lazımdır

3656- Ahmed bin Hanbel, Antf bin el As (r.a)'tan, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bizim orucumuzla kitap ehlimin (Yahudi ve Hıristiyanların) orucu arasındaki fark, sahur yemeğidir."[281]

Bir Açıklama

Ümmet-i Muhammed'in orucu ile: Yahudi ve Hıristiyanların oruçları arasındaki fark, sahurdur. Çünkü sahur, Müslümanların oruç konusundaki özel-lifc - İslam uleması sahura kalkmanın müstahab olduğu konusunda icma (görüş birliği) halindedir ve sahurda bereket vardır. Çünkü sahur, oruç tutma gücünü arttırır ve insanı dinç tutar. Üstelik rahmetin tecelli edeceği vakit, onun diğer zikir ve dualara kaişı uy&mık olmasına da katkıda bulunur. Sahur konusunda ise ileride doyurucu açıklaimalarda bulunacağız.[282]

İftarda Dua Okumak Müstahaptır

3657-İbni Mace, Amr bin el As (r.a)'ın oğlu Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:" "Oruçlu için iftar ederken geri çeevirilmeyen bir dua vardır." Ulemanın bir kısmı, İbni UbeytÜullah'ın tanınmış olmadığım delil göstererek İbni Mace'nin rivayet ettiği bu hadisin zayıf olduğunu ileri sürmüşlerdir: İbni Hacer şöyle demiştir: "İbni Mace'nin aldığı bu hadisin senedinde bulunan İshak bin Ubeydul-lah, rivayeti makbul olan İshak'tır." [283] Fakat bize öğle geliyor ki, durum İbni Hacer'in ifade ettiği gibi değildir. Aksine hadiste geçen İshak, Medine'li-Mekke'li olduğu da söylenir.Ebu Melike el-Karşi et-Teymi'nin oğlu, İshak bin Ubeydullah'tır. Bu raviye İbni Hib-ban'dan başka kimse güvenmemiştir. 'el Mezzide, Tehzîb [284]te böyle demiştir. [285]

Bir Açıklama

Ancak ne de olsa hadis, hasen hadis'tir İbni Hacer de bu görüştedir. [286] Aşağıdaki hadis de bu görüşün doğruluğunu kanıtlıyor: "Enes (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir; "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Üç dua vardır ki, bunlar geri çevrilmez. Babanın çoğuna olan duası, oruçlunun duası ve yolcunun duası." Bu

hadisi ez-Ziya Muhtâre'sinde hasen olarak rivayet etmiştir.[287] Aşağıdaki hadis de iftardan önce dua yapmanın müstehap oluşunun bir başka delilidir.

3658- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den, o da Resulullah (a.s)'tan şu şekilde rivayet etmiştir: "Üç kimse vardır ki, duaları geri çevirümez. Oruçlunun iftar ederken yaptığı dua, adaletli imamın (devlet reisinin) duası ve mazlumun duası. Allah bu duayı (mazlumun duasını) bulutlarm üzerine yükseltir, gök kapıları onun için açılır ve Rabb'ı şöyle buyurur: "İzzetime yemin olsun ki, zaman aşımına da uğrasa illaki sana yardım edeceğim."[288]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın iftarda dua etmesi, bu duanın müstehab olduğu daha faziletli olduğu konusunda gönlümüzü ziyadesiyle rahat ettirmekte ıatta ir.

3659- Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) iftar ettiği zaman şöyle buyururdu: "İnşaallah suzusluk gitti, damarlar yaş oldu ve ecir sabit oldu." İnşaallah."[289]

Vakit Girdiğinde İftar Etmekte Acele Etmek

Mudıl'le'den dolayı bazı hadisçiler zayıf' demişlerdir. İbni Hıbban bu raviyı güvenilir saymıştır. Bak: El-İhsan (5/181) İbni Mace, Sünen 'inde 1752 nolu hadis üzerinde konuşurken bu ravinin güvenilir olduğunu söylemiştir. İbni Hacer de bu ravinin rivayetinin makbul olduğunu ve Hz. Aişe (r.a)'nin kölesi olduğunu söylemiştir. Bütün deliller göz önünde bulundurulduğunda, hadisin en azından hasen hadis derecesinde katta daha yüksek derecede olduğunu görüyoruz. Binaenaleyh inşallah bu ravi meçhul değildir.

3660-Buhari ve Müslim, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: " "Gece şuradan gelip gündüz şuradan gidince ve güneş kaybolunca (batınca) oruçlu iftar etmiştir."[290]

3661-Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "İnsanlar iftarlarını acele ettikleri müddetçe hayırda olmaya devam ederler."[291]

Akşam Namazından Önce İftar Etmek

3662- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) namaz kılmadan önce bir kaç yaş hurma ile iftar ederdi Eğer hurma bulanmaz ise7 bir kaç yudum su alırdı."[292]

Hilali Görence Okunacak Dua

3663-Tirmizi, Talha bin Ubeydullah (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a:s) hilali görünce şöyle dua ederdi:
"Allah'ım ! Onu bize bereket, iman, kurtuluş ve İslam hilali eyle. Beıjıim Rabb'im de senin Rabbin de Allah'tır."[293]

Kadir Gecesinde Okunacak Dualar

3664- Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor. "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, Kadir Gecesi'ni bilirsem nasıl dua edeyim?" O, şöyle buyurdu. "De ki;" Allah'ım, sen çok af edicisin, af etmeyi seversin. O halde benden (günahlarımı) affet."[294]

Orucunu Yiyenin Günahı

3665-İbni Huzeyme, Ebu Umame el'Bahli (r.a)'nin şöyle dediğinin rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'tan dinledim. O şöyle anlatıyordu: "Rüyamda bana iki adam geldi. Koltuklarıma girip beni sarp bir dağın eteğine götürdüler ve; "Tırman," dediler. Bunun üzerine ben; "Tırmana-mam," deyince onlar: "Biz senin çıkmanı kolaylaştıracağız," dediler. Ben de; "Tırmandım, dağın tepesine gelince birden korkunç sesler duydum ve: "Bu sesler "neyin nesi," dedim. Onlar: "Bunlar Cehennem ehlinin üremesidir," dediler. Sonra yoluma devam ettim ve birden kendimi topuklarımdan asılmış, avurları çatlamış, yanaklarından aşağı kanlar akan bir kavmin içinde buldum." Resulullah (a.s) şöyle devam etti: "Bunlar kimlerdir?" dedim. O, (yanımdaki): "Bunlar oruçları bitmeden iftar edenlerdir," dedi. Bunu üzerine o, şöyle buyurdu:"Yahudi ve Hrisitiyanlar hüsrana uğradı: " Süleyman dedi ki:"Bu son cümle, Resulullah (a.s)'in mıdır yoksa Ebu Umame'rân bir görüşü müdür bilmiyorum.Sonra yine yoluma devam ettim. Ve birden kendimi çok şişmiş, pis kokulu ve çirkin görünümlü bir kavmin yanında buldum, "Bunlar imlerdir?" dedim. "Bunlar, kafirlerin öldürülmüş

(leş)leridir." dedi. Sonra yine yoluma devam ettim. Ve kendimi çok şişmiş, pis kok ve kokuları tuvaletleri andıran bir kavmin içinde buldum." "Bunlar ilimlerdir?" dedim. "Bunlar, zina eden erkek ve kadınlardır," dedi. Sonra yine yoluı na devam ettim ve kendimi göğüslerine yılanlar hücum eden kadınların içinde buldum. "Bunların hali nedir?" dedim. "Bunlar, çocuklarından sütlerini esirgeyen kadınlardır," dedi. Sonra yine yoluma devam ettim ve kendimi iki dere arasında o Onayan çocukların arasında buldum. "Bunlar kimlerdir?" dedim. "Bunlar, mü'minlerin zürriy e deridirler." dedi. sonra bir yükselme meydana geldi ve kendimi, kendilerine ayırılmış bir şaraptan şarap içen üç kişinin yanında buldum."Bunlar kimdir?" dedim. "Bunlar Caferi Tayyar, Zeyd ve Ravaha'nın oğlu Abdullah'dır," dedi. Sonra beni bir daha yükseltti ve kendimi üç kişinin yanında buldum. "Bunlar kimdir?" dedim."Bunlar, İbrahim (a.s) Musa (a.s) ve İsa (a.s)'dır," dedi. O sarıda bana (bu üç kişi) bakıyorlardı."[295]

Dersler Ve Öğütler

1. Oruç, sözlükte, tutmak ve bir şeyden geri durmak anlamlarına gelir. Şer'i manası ise, gündüz tan yerinin ağarmasından, Güneş'in batışına kadaroruca ehil olan kimsenin vaktinde niyyet etmesi şartıyla- orucunu bozan şeylerden geri durmaktır. Orucun rükunları ikidir. Birincisi, nefsin ve midenin isteklerine uymamak, ikincisi ise, niyettir. Şafiî ve Malikilerde niyyetin vakti, imsaktan öncedir. Yani tan yeri ağarmadan önceki zamandır. Hanefiler ise, meseleyi biraz daha açarak şöyle demişlerdir: "Kaza ve günü önceden belirlenmemiş olan imsaktan önce niyet etmek şarttır. Ramazan, nafile ve günü önceden belirlenmiş olan adak oruçlarından günün yarısından önce niyet etmek yeterlidir. Ancak bu tür oruçlarda da fecirden (imsaktan) önce niyet etmek müstehaptır."
2. Ramazan orucu, Kur'an Sünnet ve icma ile sabit olup İslam'ın esaslarından ve farzlarından biridir. Hicretten birbuçuk yıl önce Şaban ayının 10. günü ve kıblenin Kabe'ye çevrilmesinden sonra farz kılınmıştır. Bu konuda alimler arasında görüş birliği vardır.[296]

ORUÇ TUTMAK NE ZAMAN FARZ OLUR ?

Şu üç şeyden biri tahakkuk ettiğinde oruç tutmak farz olur:

1. Adak,

2. Keffarettler,

3. Ramazan ayının herhangi bir kısmında (şartlara haiz olarak) hazır bulunmak ile oruç tutmak farz olur.[297]

ORUCUN FARZ OLMASININ ŞARTLARI

Fukahaya göre orucun farz olmasının şartı beş olarak belirtilmiştir. Bu şartlar şunlardır:

1. Müslüman olmak,

2. Buluğ çağına ermiş olmak,

3. Akıllı olmak, ikinci ve Üçüncü şartlar hakkında fıkıhçılar özetle şu açıklamayı getirmişlerdir: Delilik daimî ise ulemanın çoğuna göre orucun kazası gerekmez. Maliki mezhebinde meşhur olan görüşe göre bu durumda orucun kaza edilmesi gerekir.Baygınlık halinde ise sadece kaza gerekeceğine dair ulemanın ittifakı vardır.

4. Oruç tutmaya gücü yetmek

5. Mukim olmak. Bu iki şarta göre hasta ve yolcuya oruç farz değildir. Ancak oruç tutmaları sahihtir. Tutmazlarsa, tutmamış oldukları oruçlarını kaza ederler. Bu konuda ulema arasında icma yanın; görüş birliği vardır. Yaşlılığı nedeniyle oruç tutmayan, aybaşı ve lohusahk gibi şer'an özürlü olan ve oruç tutmaları halinde kendilerine veya çocuklarına bir zarar gelebileceğinden endişe eden hamile ve süt emziren kadınlara oruç tutmak farz değildir. Ayrıca fıkıhçılar bazı ayrıntılarla birlikte niyetin şart olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Orucun sahih olması için niyet etmek ve oruca mani olan âdet ve lohusahk halinden temizlenmiş olmak şarttır. Cünüplükten temizlenmiş olmak şart değildir. Bu üç konuda fıkıhçılar aynı görüştedir.[298]

ORUÇLU İÇİN MÜSTEHAP OLAN ŞEYLER

1. Bir bardak su içmek bile olsa sahura kalkmak ve sahuru gecenii Son saatlerine bırakmak.
2. Güneşin battığından emin olması durumunda namazdan önce ve hemen iftar etmek. İftarı; varsa yaş hurma, yoksa kuru hurma, bu da yoksa su ile ve tek olarak açmak menduptur.
3. Hz. Peygamber (a.s)'den nakledilmiş veya herhangi bir dua okumak. Çünkü oruçlunun duası geri çevrilmez.
4. Bir bardak su, bir hurma ya da bir lokma ile de olsa oruçluları iftar ettirmek. Tabi en iyisi onları doyurmaktır.
5. Temiz bir hal üzere oruç tutabilmek için fecirden önce cünüplük, aybaşı ve lohusalık gibi hallerden temizlenmek.
6. Dili ve diğer azaları lüzulmsuz sözlerden ve normalde günah olmayan boş işlerden uzak tutmak. Gıybet, laf taşımak ve yalan söylemek gibi normal-da haram olan işlere gelince, bunların haramlık dereceleri, bu ayda daha fazla-laşır.
7. Normal zamanlarda mubah ve oruca mani olmayan şeylerden uzak durmalı. Örneğin dokunmak, koklamak, dinlenmek ve bakmak gibi insana lezzet veren nefsin isteklerini terk etmek,
8. Şafii mezhebinde; "Oruçlu iken kan aldıranın orucu bozulur," diyenlerin ihtilafına düşmemek amacı ile oruçlu iken hacamet yaptırmamak ve başkalarına yapmamak sünnettir. Yemeğin tadına bakmaktan ve meninin gelmesinden korkulması halinde öpmekten vez geçmek, ulemanın ortak görüşüyle sünnettir.
9. Aile efradına bolca yiyecek getirmek -çünkü bu sadakadır- akrabalara iyilik yapmak, fakirlere ve yoksullara bol bol sadaka vermek.
10. Mümkün olduğu kadar gece gündüz ilim öğrenmekle, Kur'an okumakla, Kur'an'ı müzakere etmekle, zikir ve Hz. Peygamber (a.s)'e salat ve selam getirmekle meşgul olmak.
11. Özellikle Ramazan'm son on gününde olmak kaydıyla itikâfa girmek[299].

Orucun Mekruhları

Hanefi mezhebinde oruçluya yedi şey mekruhtur. 1. Özürsüz olarak bir şeyin tadına bakmak ve çiğnemek.2. Şekersiz sakız çiğnemek. Sakızın şekerli olması durumunda şekerin tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur.3. Öpmek, dokunmak

va sarılmak.4. Öpmek dokunmak ve sarılmak gibi benzeri şeyler yapmak. 5. Kasıtlı olarak tükrüğü ağızda beklettikten sonra yutmak.7. Kan vermek ve aldırmak gibi orucu zayıflatacağı zannedilen işleri yapmak.Şafiî ve Hanbeli mezheplerine göre baygın olan bir kimse gün içinde az da olsa ayilır ise geceleyin niyetli olması halinde orucu sahihtir.Hanefi mezhebine göre baygın olan bir insan geceleyin oruca niyet etmiş ise gündüz ister ayılsın ister ayılmasın orucu sahihtir.Maliki mezhebine göre ise, eğer" Daygmlık süreki ayıklık halinden az ise orucu sahihtir. Aksi takdirde sahih değildir. Bu durumda olan bir kimse orucunu; "kaza edecek mi etmeyecek mi?" sorusu akla gelebilir. Bu durumda; "orucu sahihtir," diyenlere göre kazarı gerekmez. "Sahih değildir," diyenlere göre ise orucun kaza edilmesi gerekir.Daha önce dininden dönmüş olan bir kimse tekrar Müslüman olur ise Şafiî ve Hanbeli mezheplerine göre kafir iken üzerinden geçen oruçları kaza eder. Hanefi ve onların görüşünü paylaşanlara göre ise küfür halinde üzerinden geçen oruçları kaza etmesi gerekmez. Hanefilere göre imsaktan sonra Müslüman olan bir kimse günün kalan kısmını oruç tutarak geçirir. Esir, mahkum ya da bunlar gibi Ramazan ayından haberi olmayan bir kimse bu ayı karışlıyor ise kıbleyi ve vakti bilmeyen bir kimse gibi araştırır ve kendi içtihadıyla vardığı fikir neticesinde orucunu tutar. Bu ayı tesbit edebilmek için yaz-kış, sıcak-soğuk bahar ve güz gibi önemli işaretleri kullanır. Bu durumda olan bir kimse gerekli araştırmayı yapmadan oruç tutsa ve tutmuş olduğu orucu Ramazan'a denk gelse bile -niyyette tereddüt etti-ğinden-orucu sahih olmaz. [300]

RAMAZAN HILALININ TESBITI

3666-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde ri-yayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Onu (Hilal'ı) gördüğünüz zaman oruç tutun ve (yine) onu gördüğünüz1 , zaman orucunuzu açın. Eğer üzerinizde bulut varsa, onu (tesbit etmek için ayı) hesaplayın." Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Resulullah (a.s) Ramazan ayından bahsetti ve şöyle buyurdu: "Ay, 29 gecedir. O halde hilali görmeden ne oruca başlayın, ne de orucunuzu bozun (bayram edin). Eğer bulut nedeniyle (Hilal'i) göremez iseniz, ayı hesaplayın." [301]Diğer bir rivayette Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ay, 29 gecedir. Hilal'i görünceye kadar oruç tutmayın. Eğer hava bulutlu ise (Şaban'ı) 30'a tamamlayın."[302] Müslim'in bir rivayetinde de şöyle gelmiştir; "Resulullah (a.s) Ramazan'dan bahsetti ve şöyle buyurdu: "Ay, şu kadar, şu kadar ve şu kadar olur. -Resulullah (a.s) üçünde baş parmağını kapattı ve devam etti- O halde onu gördüğünüzde oruç tutun. Ve yine onu gördüğünüzde orucunuzu bozun. Eğer hava bulutlu ise, 30'a sayın." [303]Diğer bir rivayet ise; "Onu hesaplayın," [304]şeklindedir. Ebu Davud üçüncü rivayeti ahnış ve şu ilavede bulunmuştur: [305] "Şaban ayının 29. günü geldiği zaman İbni Ömer (r.a) için Özel alarak hilal gözetlenirdi. Göründüyse tamam, şayet gorünmediyse ve görünmesi gereken yeri bulut ya da karanlık kaplamış ise sabahleyin yerdi. Ancak hilalin görüneceği yeri bulut ya da karartı kaplamış ise sabahleyin oruçlu olurdu."

3667- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nia şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: Hilali gördüğünüz zaman oruç tutun. Yine onu gördüğünüz zaman orucunuzu bozun. Eğer onu (hilali) bulut kaplamış ise (bulut nedeni ile göremiyor iseniz) 30 gün oruç tutun." Diğer bir rivayette Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir:

"Hz. Peygamber (a.s) ya da Kasım'ın babası (a.s) şöyle buyurdu:" "Onu (hilal'i) görmekle oruç tutun, yine onu görmekle yiyin. Eğer bulut nedeni ile göremez iseniz, sayıyı tamamlayın." [306] Diğer bir rivayet de şöyledir: "Ay bulutlu ise,

30 sayın."[307] Buhari, üçüncü rivayeti seçmiştir [308]. Buna göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Eğer bulut nedeniyle hilal görünmez ise, Şabanı 30'a tamamlayın."[309]

3668- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu. "Ramazanı bir gün veya iki gün önceden karşılamayın. Ancak bir adam devamlı oruç tutuyor idiyse tutsun." [310]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle diyor[311]: "Yukarıdaki Hadis-i Şerif ile, adeten herhangi bir günde oruç tutmayı adet haline getirmeyen veya Ramazan orucunu bir önceki Şaban ayında tutmuş olduğu oruçla birleştirme niyetinde olmayan bir kimsenin, Ramazan orucunu bir veya iki gün Önceden oruçla karşılaması açıkça yasaklanmıştır. Buna göre orucunu bir Önceki ayda tutmuş olduğu oruç ile birleştirme niyetinde olmayan veya herhangi bir günde oruç tutmayı adet haline getirmeyen bir kimsenin, Ramazan orucunu karşılamak amacı ile bir veya iki gün önceden oruca başlaması haramdır. Bizim mezhebimizin sağlıklı görüşü de budur."

3669-Ahmed bin Hanbel, (Cabir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hilali gördüğünüz zaman oruç tutun. Yine hilali gördüğünüz zaman orucunuzu açın. Eğer hilal bulut ile örtülmüş ise 30 sayın."[312]

3670-Ebu Davud, Huzeyfe bin el-Yaman (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'i şöyle buyururken dinledim: "Hilali görmeden veya sayıyı (otuza) tamamlamadan ayı öne almayın. Sonra (yine) hilali görene kadar ya da sayı (otuza) tamamlayıncaya kadar oruca devam edin." Nesai, bu rivayete ek olarak "hilal" kelimesinden önce "kablehu" (Aydan önce) kelimesini zikretmiştir.

[313]

3671- İmam Malik, Abdulah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Ramazan'dan bahsederken şöyle buyurmuştur:"Hilal'i görünceye kadar oruç tutmayın. Yine hilal'i görünceye kadar orucunuzu açmayın. Eğer hilal bulut nedeni ile size gizli kalır ise, sayıyı otuza tamamlayın."Nesai'nin başka bir rivayeti şöyledir: [314] "İbni Abbas (r.a) şöyle söylemiştir:"Ay gelmeden önce davrananlara şaşıyorum. Halbuki Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Hilali gördüğünüz zaman oruç tutun, yine hilali gördüğünüz de orucunuzu açın. Eğer bulut nedeni ile hilal gizli kalır ise, sayıyı otuza tamamlayın." Yine Nesai'nin başka bir rivayeti şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Hilal'i görünce oruç tutun ve yine onu görünce orucunuzu bozlun. Sizinle hilal arasına bulut girerse, sayıyı tamamlayın ve Ramazan ayını herhangi bir şekilde karşılamayın." [315] Nesai'nin başka bir rivayeti de şöyledir: "Ramazan'dan önce (karşılamak amacı ile) oruç tutmayın Onun Rama-zan'ın hilalini görmekle oruca başlayın. Yine hilal'i görünce orucunuzu açın. Eğer hilal'in altına karaltı (bulut) gelirse, otuza tamamlayın."[316] Ebu Davud, bu hadisi şu sözlerle almıştır: [317] "Ramazan ayını bir ya da iki gün önceden oruçla karşılamayın. Ancak sizden birinizin devamlı oruç tutuğu bir gün varsa ve bu gün bir veya iki gün öncesine denk gelmiş ise, bunun bir sadakası yoktur. Hilal'i görünceye kadar oruca başlayın. Yine hilali görünceye kadar orucunuzu açmayın. Şayet hilalin altına bir bulut girerse, sayıyı otuza tamamlayın, sonra orucunuzu açın. Ay, 29 gündür." Tirmizi bu hadisi şu sözler ile rivayet etmiştir: "Ramazan'dan önce oruç tutmayın. Hilal'i görerek oruca başlayın ve hilal'i görerek orucunuzu açın. Şayet hilalin altına bulut girerse, 30'a tamamlayın."[318]

3672- Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Şaban ayma diğer aylardan daha çok dikkat ederdi. Sonra Ramazan (hilal'ini) görerek oruç tutardı. Eğer hilal bulutlu olursa, 30 gün sayar, sonra oruç tutardı." [319]

3673- İbni Huzeyme, Huzeyfe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Hilal'i görmeden veya sayıyı tamamlamadan bu ayı öne almayın."[320]

Dersler Ve Öğütler

1.Şafiilerde tercih edilen görüşün dışında, ay'ın doğuş yerlerinin farklı olmasına, ulemadan kimse itibar etmemiştir. Bu mezhebin dışında kalan diğer üç mezhebin tercih edilen ortak görüşü şudur:
İslam ülkelerinden herhangi birinde hilal görünür ise bütün Müslümanlara oruç tutmak farz olur.
2.Günümüzde İslam, dünyanm dört bir yanına yayılmış olduğundan aynı anda bütün bölgelerde hilal'in gözükmemesi imkansız denecek kadar uzak bir ihtimaldir. İslam aleminin herhangi bir bölgesinde hilal görülmüş ve buna göre oruç tutulmuş ise, diğer bölgelerde yaşayan bütün Müslümanların da oruç tutması en doğrusu olur.
3.Rasathanelerden hilalin gözükmesi oruç tutmayı gerektirir. Çünkü bu durumda gözüken, hilalden başkası değildir. Sadece görme işi aletle yapıldığından çıplak gözle görmekten biraz daha kolay olur. Üstelik orucun farz o-labilmesi için Müslümanların görmeleri gereken: Ay'ın, güneş çizgisinden çıkmış olmasıdır. Bu yüzden İslam uleması; "Halalin en sağlıklı görünüşü, Güneş battıktan hemen sonraki görünüşüdür," demişlerdir.
4.Hilal'in rasathaneden görünmesi, astronomik hesaplarla tesbit edilmesine benzemez. Nitekim İslam ulemasının çoğunluğu, kameri ayın isbatı konusunda astronomik hesaplara itibar etmemiştir. Çağımız ilim adamlarından:
"iyi hesaplanması halinde kameri ayların tesbitinde de astronomik hesaplara itibar edilir. Çünkü bu hesaplar doğru yapılması halinde kesin bilgi ifade eder," diyenler de vardır. Yukarıda ay'ın doğuş yerleri hakkında mezheplerin görüşlerini belirtmeye çalıştık.
5. Hilal'in doğuş yerlerinin birbirinden farklı olması inkâr edilemeycek bir gerçektir. Ancak ulema arasındaki görüş ayrılığı, bu durumun, hükmü değiştirip değiştirmeyeceği konusundadır. Bu konuda çağımız ulemasından bir bölümünün görüşü şöyledir: "Eğer hilal bir bölgede görülmüş ise, akşam ezanı o bölgeden sonra okunan bütün bölgeler için ay girmiş olur. Akşam ezanı vakti, hilalin göründüğü bölgelerden önce olan diğer bölgeler için ay, kesin olarak bir sonraki

günden başlar." [321]

3674-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: , - "Bir bedevi Resulullah (a.s)'a gelerek şöyle dedi: " "Ben hilal'i gördüm." -Hasan kendi hadisinde şöyle demiştir: "Bedevi Ramazan ayını kast ediyordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle sordu: "Allah (c.c)'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahadet ediyor musun?" Bedevi: "Evet," diye cevap verince, Resulullah (a.s): "Muhammed (a.s)'in Allah'ın Resulü olduğuna şahadet ediyor musun?" (diye) sordu: Bedevi yine: "Evet," deyince, Resulullah (a.s): "Ey Bilal ! İnsanlara haber ver de yarın oruç tutsunlar," buyurdu." İkrime'den gelen bir rivayet de şöyledir: [322] "Sahabe, bir kere Ramazan hilal'i hakkında şüpheye düştüğünden teravih kılmak ve oruç tutmak istememişlerdi. Bu sıra Harra'dan bir bedevî i gelerek hilal'i gördüğünü savundu. Kendisi Hz. Peygamber (a.s)'e getirilince O, (a.s), şöyle sordu: "Allah (c.c)'tan başka ilah olmadığına, benim de O'nun Resulü olduğuma şehadet ediyor musun?" Bedevi: "Evet," dedi ve hilal'i gördüğüne şahadet etti. Bunun üzerine Resulul-lah (a.s) Bilal'a emretti. Bilal'de teravih kılmaları ve oruç tutmaları konusunda insanlara seslendi." Hadisi Ebu Davud da almış ve şöyle demiştir: "Bu hadisi, Semmak bin Harb'den bir topluluk murse[323] olarak rivayet etmiştir. Hadiste geçen "teravih" kelimesini revilar arasında sadece Ham-mad bin Seleme teleffuz etmiştir." Ebu Davud şöyle devam: "Bu kelimeyi Hammad'dan başkası teleffuz etmemiştir. Bu ravi de, insanların "oruçtan önce teravih namazı kılınır," sözüne binaen bu kelimeyi hadisine eklemiştir. Yoksa öyle duyduğu için değil."Tirmizi'nin rivayetinde İkrime şöyle anlatıyor: [324] "Bir bedevi, Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek; "Ben hilal'i gördüm," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle sordu: "Allah'tan başka hiç bir ilah olmadığına şahadet ediyor musun? Mu-hammed (a.s)'in O'nun Resulü olduğuna şahadet ediyor musun?" Bedevi; "Evet," diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Ey Bilal ! insanlara haber ver de oruç tutsunlar." Nesai de bu hadisi Tirmizi gibi almıştır. Ancak Nesai'nin

hadisinde şu cümle kullanılmıştır: "Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahadet ediyor musun?" [325]Nesai'nin başka bir rivayetinde şu cümle vardır: [326]"Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) insanlara: "Oruç tutun," diye seslendi." el-Câmî, tahkikçisi şöyle der: "Bu hadis, aynı manayı kuvvetlendiren bir çok şekilde rivayet mistir. İshak der ki:"İki kişi hilal'i gördüklerine dair şehitlik etmeden oruç tutulmaz. İlim ehli bayram etme konusunda da yine iki kişinin şahitlik etmesi gerektiği üzerinde aynı görüştedirler." Tirmizi'nin görüşü de şöyledir: "Bu gün ilim sahipleri bu hadise göre amel etmektedirler. Onlar; oruç konusunda bir kişinin şahitliğiyle amel edilebileceğini söylüyorlar." İbnul- Mübarek, Şafiî, Ahmed bin Hanbel ve Küfe ulemasının görüşleri de böyledir. [327]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebine göre hava bulutlu ise Ramazan hilal'i konusunda)! bir kişinin şahitliği geçerlidir. Ancak havada bulut yoksa, mutlaka iki kişinin şahitlik etmeleri gerekir. Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "İnsanlar hep birlikte hilal'i gözetlediler. Ben hemen Resulullah (a.s)'a giderek hilal'i gördüğümü haber verdim. O da oruç tuttu ve insanlara oruç tutmalarını emretti."

3675-Ebu Davud (2/302) İsnadı sahihtir.

3676-Ebu Davud, Hüseyin bin Haris el-Cedeli (r.a)'den, Mekke emrinin hutbeden sonra şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bize: Onu (hilali) görmekle ibadet etmemizi (oruç tutmamızı) şayet görmez isek adil iki şahit de (hilali gördüklerine dair) şahitlik ederse, oruç tutmamızı emretti." Ravi şöyle devam etti: "Bunun üzerine Hüseyin bin Haris'e sordum: "Mekke'nin emiri kimdi?"O; "Bilmiyorum/1 diye cevap verdi. Sonra birazdan bana rastladı ve şöyle dedi: "Muhamrned bin Hatib'in kardeşi, el-Haris bin Hatib idi." Sonra emir şöyle devam etti: "Şüphesiz içinde Allah (c.c)'ı ve Resulünü (a.s) benden daha

iyi bilen biri vardır. Nitekim şu Resulullah (a.s)'a yetişti." -Emir bir adama işaret etti-Hüseyin dedi ki: "Bunun üzerine ben yanımdaki yaşlıya: "Emirin işaret ettiği adam kimdi?" diye sordum. O, şöyle dedi: "Bu (adam) Abdullah bin Ömer'di ve emir doğru söyledi. Nitekim o, (Abdullah bin Ömer) şanı yüce olan Allah'ı, emir'den daha iyi bilendi." Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle dedi: "Resulullah (a.s) bize böyle emretmişti."[328]

3677-Nesai, Hattab oğlu Zeyd oğlu Abdurrahman (r.a)'m şüpheli günde insanlara hutbe şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Dikkat edin ! Ben Resulullah (a.s)'ın ashabıyla oturup kalktım ve onlarla görüş ahş-verişinde bulundum. Yine onlar bana Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu aktardılar:"Onu (hilal'i) görmekle oruç tutun, onu görmekle orucunuzu açın ve yine onu görmekle ibadet edin. Şayet hava bulutlu ise otuza tamamlayın. Eğer iki şahit (hilal'i gördüklerine dair) şahitlik ederlerse, (bunlarm söylediklerine göre) oruç tutun ve orucunuzu açın." [329]

3678- Ebu Davud, Rib'i-bin Huraş (r.a)'tan, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Ramazan'm son gününde insanlar (hilal konusunda) görüş ayrılığına düşmüştü. Bu sırada iki bedevi gelip Resulullah (a.s)'m yanında hilal'm çıktığını ve kedilerinin onu dün akşam gördüklerine dair şahitlik ettiler. Bunun üzerine Rasulullah (a.s) insanlara oruçlarını açmalarını emretti." Ebu Davud başka bir rivayetinde hadisin sonunda şu ilavede bulunmuştur: "Ve namazgaha gitmelerini emretti." [330]

Bir Açıklama

Ramazan ayı, şevval aymın girdiği takdirde sona erer. Bunu içi de herhalde en azından iki erkek veya bir erkek iki kadının hilal'i gördıfçlerine dair şahitlik etmeleri gerekir.

3679-Taberani, Ebu Mes'ud (r.a) un şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "İnsanlar otuz (günü) tamamlamak amacı ile oruçlu olarak sabah-lamışlardı. (Bu sırada) iki adam gelip dün hilal'ı gördüklerine dair şahitlik ettiler. Bunun üzerine

Resulullah (a.s) insanlara oruçlarını açmalarını emretti."[331]

3680- Ebu Davud, Ebu Umeryer -adı Abdullah'tır-İbni Enes bin Malik (r.a)'ten, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından olan amcalarından şu şekilde rivayet etmiştir: "Atlı bir gurup Resulullah (a.s)'a gelerek bir gün önce hilal'ı gördüklerine şahitlik ettiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) (insanlara) oruçlarını açmalarını ve sabah olunca namaz kılınacak yere gitmelerini emretti."[332]

3681 Nesai, Simak bin Harb (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "-Ramazan'dan mı Şaban'dan mı olduğu belli olmayan günü kast eld$-rek- bir gün İkrime, ekmek, yeşillik ve süt yerken yanına girdim. Bana: "Buyur," dedi. Ben de; "Oruçluyum," dedim. Bunun üzerine -yemin ederek-"İllâki orucunu açacaksın," dedi. Ben de iki kere: "Subhanallah!" dedim. Hiç istisna yapmadan yemin etmeye devam ettiğimi görünce; "Şu an yanındaki delilini getir," dedim. O, şöyle dedi: "İbni Abbas'ı şöyle söylerken dinledim: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Onu (hilal'i) görmekle oruç tutun ve (yine) onu görmekle orucunuzu açın. Sizinle onun (hilal'ın) arasına bulut veya karanlık girerse, Şaban'ın sayısını otuza tamamlayın. Ramazan ayını hiçbir suretle karşılamayın. Ramazan'ı Şaban'a ait bir güne eklemeyin."[333]

Bir Açıklama

Şaban ayının otuzuncu günü şüpheli olduğu zaman, Ramazan'dan olma ihtimali kuvvetli değilse bu günde oruç tutmak mekruhtur. Ancak Hanefilere göre bu günde nafile oruca niyet edilmiş ise mekruh olmaz. Daha sonra bu günün Ramazan'dan olduğu ortaya çıkarsa, tutulan nafile orucu Ramazan'dan sayılır. Çünkü Ramazan ayında başka bir oruç sahih olmaz. Bu ay, sadece Ramazan ayının orucuna ait olduğu için tutulan oruç bu aya aittir. Ancak şüpheli gün Ramazan'dan değilse nafile olur. Hanefilere göre şüpheli günde nafile oruç tutmakta hiçbir sakınca yoktur. Hanbeli mezheb'inde meşhur olan görüşe göre şüpheli günde hava açık ise tutulan oruç Ramazan orucu yerine geçmez. Ancak havada bulut varsa Ramazan orucuna niyet etmek gerekir. Nafile oruca niyet edilmesi halinde ise, tutulan oruç nafile olur. [334]Hanbeliler der ki: "Hz.

Peygamber (a.s)'in hadisinde geçen "Fekdurulevhu," (Onu hesaplayın) cümlesinden maksat daraltmaktır.[335] Şaban ayının daraltılması da onu yirmidokuz saymakla mümkündür."[336]

3682-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ebi Musa (r.a)'mn şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Müdrik veya İbni Müdrik beni bir kaç şey sormam için Hz. Aişe (r.a)'ye gönderdi. Ben de ona gelerek Ramazan'dan olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı bulunan günü sordum. O, şöyle cevap verdi."Yemin ederim ki, Şaban'dan bir gün oruç tutmam, Ramazan'dan bir gün yememden daha iyidir."Bunun üzerine îbni Ömer ve Ebu Hureyre'ye sordum. Onların her biri şöyle cevap verdi:"Hz. Peygamber (a,s)'m hanımları bu konuda daha bilgilidirler." Hanbeliler bu ve benzeri hadisleri delil olarak ileri sürmektedirler.[337]

3683-MüsIim, İbni Abbas (r.a)'m kölesi Küreyb'den, Fadl'ın annesinin kendisini Şam'a Muaviyeye gönderdiğini rivayet etmiştir. Kûreyb şöyle anlatıyor: "Şam'a gidip ihtiyacanı gördüm. Şam'da bulunduğum sırada Ramazan hilal'i bekleniyordu. Cuma gecesi hilal'i gördüm. Sonra ayın sonunda Medine'ye döndüğümde Abdullah bin Abbas bana soru sordu. Sonra bahsederek şöyle dedi. "Sen de gördün mü?"Ben: "Evet, insanlar da gördüler. Ve oruç tuttular. Muaviye de oruç tftıt tu," dedim. Bunun üzerine o, şöyle dedi: "Fakat biz cumartesi gecesi gördüğümüzden, otuza tamamlayıncaya ya da (hilal'i) görünceye kadar oruca devam edeceğiz." Bunun üzerine ben: "Muaviye'nin görmesi ve oruç tutmasıyla yetinmez misin?" (diye) sorunca o, şöyle cevap verdi: "Hayır, Resulullah (a.s) bize böyle emir vermişti," "Hadisi rivayet edenlerden biri: "Yetinemez misin?" yoksa; "yetinemejyiz' mi?" denildiği konusunda şüphe etmiştir.Hadisi Ebu Davud[338] Tirmizi [339]ve Nesai [340] de kitaplarına almışlardır. Hepsinin rivayetinde de: "Hilali cuma gecesi gördüm," cümlesi bulunmaktadır.
Nesaî hadisinde: "Muaviye ve arkadaşlarının görmesi ile yetinemez misin"? cümlesini kullanırken, Tirmizi de şöyle demiştir."Ben, dedim ki: İnsanlar gördüler ve oruç tuttular." Ravi, kendisinin gördüğünü söylememiştir. [341]

Bir Açıklama

Bu hadis, Şâfîi mezhebi'nin: "Ayın doğuş yerleri, hükmü değiştirir," görüşünün kaynağını oluşturur. Şafülere göre her yöre halkı gördüğü şekilde

3683-Müslim (21765) 12-Kitabu's-Sıyam, 5-Her bölgenin kendine has hilali görmesi gerekir babı.

hareket etmek zorundadır. Eskiden ulaşım imkanları zor olduğu için her yöre kendi gördüğü şekilde hareket etmek zorundaydı. Ama asrımız eskisi gibi değildir. Bugün artık ulaşım ve iletişim çok kolay ve çabuk olduğundan bir bölgede hilal görülmüş ise, diğer bütün bölgelerin bu habere göre oruç tutmaları ve bayram etmeleri gerekir. Ancak Şafii mezhebi her bölge için hilalin doğuş yerinin ayrı olduğuna itibar ettiği için, kendi bölgesinin dışında başka bir bölgeye uyarak oruca başlayan veya bayram eden bir kimse için orucunu kaza eder diyemiyoruz. En doğrusunu ise Yüce Allah (c.c) bilir

3684- Müslim, Ebul-Ahteri (Said bin Feyruz)'dan rivayet etmiştir: "Umre (yapmak) için çıkmıştık. Batn-ı nahle'de konaklayınca," -Ravi şöyle devam etti:- "Hep birlikte hilal'i gördük. Topluluğun bir kısmı: "O (hilal) üç geceliktir," bir kısmı: "İki geceliktir," dedi." (Ravi) şöyle devam etti: "Bu sıra İbni Abbas (r.a)'a rasladık, dedim ki:"Biz hilal'i gördük. Kavmin bir bölümü: "Üç geceliktir," dedi. Bir bölümü de: "İki geceliktir," dedi. O, şöyle sordu: "Haydi gece o'nu (hilal'i gördünüz?" Ravi şöyle devam etti: "Şu, şu gecede gördük," dedim. Bunun üzerine o, (İbni Abbas) şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah (c.c) görmek için onu uzattı. O halde o, gördüğünüz geceye aittir."Başka bir rivayette [342] Ebul-Bahteri şöyle demiştir: "Biz Zâti ırkta iken Ramazan hilalin'i gördük. Bunun üzerine İbni Abbas (r.a)'a bir adam gönderdik. Sorduktan sonra ibni Abbas şöyle dedi: "Şüphesiz Allah (c.c) görseniz diye onu uzattı. Eğer bulut nedeniyle göremez iseniz, sayıyı tamamlayın." İmam Nevevi, Müslim'in açalamasında hadiste geçen: "Görmek için uzattı," cümlesini, "siz görene kadar gökte durma süresini uzattı," şeklinde yorumlamıştır. Yine İmam Nevevi şöyle demiştir[343]: "Hadisin bu rivayeti, bütün nüshalarda Önünde hemze

bulunmadan zikredilmiştir. İkinci rivayette ise "Emedde" Önünde hemze bulunmak suretiyle rivayet edilmiştir. Hadisin bu rivayeti bütün nüshalarda aynıdır." Kadi İyaz der ki: "Bazı alimler şöyle demişlerdir: "Eğer (Emedde) olarak rivayet edilmiş ise uzatmak anlamındadır. "Medde" olarak rivayet edilmiş ise uzanmak anlamındadır Fakat bana göre en doğrusu, hadiste olduğu gibi kalmasıdır. Anlamı ise şöyledir: "Allah (c.c) siz görene kadar müddetini uzattı." [344]

3685- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir" Muteber) oruç, (hep beraber) tuttuğunuz gündekidir. (Muteber) bayram, (hep beraber) orucunuzu açtığınız gündekidir. (Muteber) kurban, (hep beraber) kurban kestiğiniz gündekidir." Ebu Davud'un rivayet ettiği [345] hadiste, Ebu Hureyre (r.a) -Peygamberimizi de hadise katarak- şöyle demiştir: " (Hep beraber) orucunuzu açtığınız zaman bayramınız, (hep birlikte) kurban kestiğiniz zaman kurbanınızdır. Arafatin her yeri vakfe yeridir. Mina'nın her yeri kurban kesme yeridir. Mekke'nin her sokağı kurban kesme yeridir. Yine Muzdelife'nin her yeri vakfe yeridir." Tirmizi şöyle der: "İlim ehlinin bir kısmı bu hadisi şöyle yorumlamışlardır: Hadiste orucun toplumla beraber tutulacağı, bayramın da toplumla ve insanların çoğunluğuyla beraber yapılacağı vurgulanıyor." Ebu Davud, yukarıdaki hadisin üzerine şöyle başlık atmıştır: "Kavmin hilal konusunda yanılması babı..." Hattabi der ki: "Yukarıdaki (3685 nolu) hadisin anlamı şudur: "İnsanlar araştırdıktan sonra yanılsalar bile hatadan uzaktırlar. Buna göre bir topluluk yeterince araştırdıktan sonra ayın otuzuna kadar hilal'i görmeyip ayı otuza tamamlasalar, daha sonra da 29 gün olduğu saptanırsa, oruçları da bayramları da geçerlidir. Yanılgılardan dolayı üzerlerine hiç bir günah söz konusu değildir. Hac da böyledir. İnsanlar yeterince araştırdıktan sonra Arafat konusuda yanılmış olsalar da haccm tekrarlanması gerekmez. Kurban konusunda yine aynı şekildedir. Bu, olsa olsa Allah (c.c)'m kullarına bir lutfu ve bir kolaylığıdır."[346]

3686-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah

(a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bayram; İnsanların yedikleri gün, kurban da insanların kurban kestikleri gündür."[347]

3687- Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ay, şu kadar şu kadar ve şu kadardır. Resulullah iki defa bütün parmaklarını birbirine çarptı. Üçüncü çırpışta sol elinin ya da sağ elinin baş mağmı diğerlerine katmamıştır." Buhari'nin [348] rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ay, şu kadar ve şu kadardır. Üçüncüsünde baş parmağını kapatmıştır. Diğer bir rivayette[349] Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:"Biz okuma yazma bilmeyiz, yazamayız, hesaplayamayız. Ay şu kadar şu kadardır. Yani kimi zaman 29, kimi zaman da 30 gündür." Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste de [350] Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Biz ümmi bir milletiz. Yanımız ve hesabımız yoktur. Ay, şu kadar şu kadar şu kadardır. Üçüncüde baş parmağını kapattı. -Yine ay, şu kadar şu kadar ve şu kadardır- "Yani 30 gündür." "Başka bir rivayette: [351]İbni Ömer bir adamın: "Bu gece ayırt yarısıdır," dediğini işitince, ona; "Ayın yarısı olduğunu nereden biliyorsun?" diye sordu. Adam şöyle cevap verdi: "(Çünkü) ben Resulullah (a.s)'m şöyle üç buyurduğunu işittim: "Ay, şu kadar ve şu kadardır." İki defa bütün parmaklarıyla işaret e :tiv Üçüncüde: "Ve şu kadardır," bu defa baş parmağını yumarak diğer bü ün parmaklarıyla işaret etti."[352]

Bir Açıklama

Hadisi şerifte geçen: "Baş parmağım yumdu," cümlesi ile Peygamberimizin iki defa parmaklarını açarak işaret ettiği, üçüncü defasında ise aynı işareti baş parmağını yummak suretiyle ayın 29 olduğuna işaret etmek amacıyla yaptığı sonra yeniden aynı işareti ayın 30 da çekebileceğine temas etmek amacıyla, yani Peygamber (a.s) ayın çektiği günleri göstermek amacı ile parmaklarıyla üç kez işaret etmiştir. Üçüncü işaretinde baş parmağım yumarak ayın 29 çekebileceğini göstermiştir. Sonra yine üç kez parmaklarıyla aynı işareti yapmış, ancak bu defa ayın günlerinin 30 da çekebileceğini göstermiştir.

[353]Yukarıdaki hadisler, ulamanın çoğunun görüşü olan: "Astronomik hesaplar, ibadetlerin vakitlerini belirlemez," Hükmünün kaynağını teşkil eder. Ramazan ayı da bir ibadet olduğundan, bu ibadetin zamanım belirlemek için hilal'i sadece görmekle sorumluyuz. Astronomik hesaplamalarla onu bulmak zorunda değiliz. Fakat buna rağmen bir insan astronomik hesaplamalara güvenerek oruç tutarsa, bu da caizdir. Ancak örneğin şahitler hilal'i gördüklerini iddia ederken astronomik hesaplamalarda iddia edilen günde hilal'in görülmesinin imkansız olduğunu gösteriyor ise hangisiyle amel edilecek? Bize göre; "Hilal'i gördüğünüzde oruç tutunuz," hadisi ile astronomik bilgiler karşılaştırılır. Astronomlar iddia edilen günde hilal'in görülebileceğine ihtimal vermiyorlarsa, hilal araştırılır. Eğer görülür ise ayın girdiğine kadar verilir. Şayet astronomlar şahitlerin gördüklerini iddia ettikleri günde astronomik engeller nedeni ile hilal'in görülmeyeceğine kanaat getirilirse, hakim şahitlerden her birini sıkıştırma yoluna gider. Buna göre: "Nereden ve ne zaman gördüğünü, gördüğünde Güneş'in sağında mı yoksa solunda mı olduğunu, ayın orak şeklinin Güneş'e mi yoksa ters istikamete mi baktığını veya şahidin varsa hatasını veya şüphesini ortaya çıkaracak herhangi bir soru sorar. Astronomlar hilal'in kesinlikle görülmiyeceği üzerine görüş birliğine vardıktan sonra hilal ortaya çıkar ve görünür ise bu hesaplamalara güven ne derece olur? Eğer böyle bir durum ortaya çıkarsa, yapılan hesaplar, gerçeği yansıtmadığından hilal'in görüldüğü kabul edilerek hareket edilir,

3688-Müslim, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bir elini diğerinin üzerine vurdu ve sonra şöyle buyurdu: "Ay, şu kadar, şu kadar ve şu kadar olur, sonra (yine aynı işaretin üçüncüsünde parmaklarından birini diğerlerine katmadı." Müslim'in [354] bir başka rivayeti de şöyledir: "Ay, şu kadar, şu kadar ve şu kadardır. Yani 29 gündür." Müslim'in [355] diğer bir rivayeti de birinci rivayet gibidir. Ancak rivayetin devamında şöyle demiştir: "Muhammed bin Abid bu olayı göstermek amacıyla üç defa elini çırp sonra aynı işlemin üçüncüsünde, sol elinin baş parmağını yumdu."[356]

3689-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu

rivayet etmiştir: Cibril bana gelerek şöyle dedi. "Ay, 29 gündür." Diğer bir [357]rivayette de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu. "Ay, 29 günden ibarettir." [358]

3690- Ebu Davud, Abdullah bin Mesut (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'la birlikte 29 gün tuttuğumuz oruç, 30 gün tuttuğumuz oruçtan daha çoktur." Tirmizi'nin rivayetinde[359] İbni Mes'ud (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s)'la 29 gün tuttuğum oruç, 30 gün tuttuğum oruçtan daha çoktur." el Camii tahkikçisi şöyle demiştir: "Tirmizi der ki: "Bu konuda Abdullah bin Ömer (r.a)'den, Ebu Hureyre (r.a)'den, Hz. Aişe (r.a)'den, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'tan; İbni Abbas (r.a)'tan, İbni Ömer (r.a)'den, Enes bin Malik (r.a)'den, Cabir (r.a)'den Ümmü Seleme (r.a)'den Ebu Bekre (r.a)'den, rivayet edilmiş bir hadiste Resulullah (a.s) şöyle buyururdu: "Ay, 29 gün olur." Bu, hadis hasen bir hadistir. Aynı hadisi İbni Huzeyme 'de[360] rivayet etmiş ve "İsnad-ı sahihtir," demiştir.

3691- Buhari ve Müslim, Ebu Bekre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bayram aylan noksan olmazlar. (Bunlar Ramazan ve Zilhicce aylarıdır." Hattabi, bu hadis hakkında şu yorumu yapmıştır:
"Hadis uleması bayram ayları noksan olmaz," hadisi hakkında değişik yorumlar yapmıştır. Ancak bir kısmı şu yorumu yapmıştır: "Yani bu aylar sayı itibariyle eksik olabilseler de hüküm itibariyle tam bir ay hükmündedirler."[361]

3692- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ramazan (tesbit edebilmek) için Şaban hilalı'nm (gün) sayısını bilin."[362]

3693- Ahmed bin Hanbel, Said bin Amr el Emevi (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet

etmiştir: "Hz. Aişe (r.a)'ye şöyle denildi: "Bu ayın, Ramazan ayının 29 gün olduğu da görüldü, ha !" O, şöyle dedi: "Bunun neresine şaşıyorsun? (Yemin ederim ki) Resulullah (a.s)'la beraber 29 gün (olarak) tuttuğum oruçlar, 30 gün tuttuğum oruçlardan daha çoktur."[363]

Dersler Ve Öğütler

Ramazan ve Şevval Hilali'nin isbat edilmesi Bu konuda fıkıhçıların görüşleri özetle şöyledir:

1. Hanefi mezhebine göre hava açık ise Ramazan ve Şevval aylarınıH1 girbilmesi için büyük bir topluluğun gelip hilal'ı gördüklerine dair şahitlik etmeleri gerekir. Fakat mute'ehhir'un alimlerin bu durumda adil iki erkek veya bir erkek iki kadının şahitliğinin yeterli olduğu görüşündeler. Havada bulut varsa, adil bir kişinin şahitliği de yeterlidir.

2. Maliki mezhebine göre en azından iki adil şahidin gelip Hilal'i gördüklerine dair şahitlik etmeleri gekeri. Ancak Hilal konusunda fazla titiz olmayan bir topluluk için adil bir şahidin şahadeti de yeterlidir.

3. Hanbeli ve Şafii Mezheplerine göre adil bir kişinin şahitliği yeterlidir. Hatta Şafnler'de şahidin adil olup olmadığını bilme şartı bile yoktur. Ancak Hanbeli mezhebi'ne göre bayram Hilal'i için adil iki şahidin bulunması gerekir.

4. Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre kadının şahitliği de geçerlidir. Maliki ve Şafii mezheplerine göre ise kadının şahitliği geçerli değildir.

5. Bir bölgede Hilal göründüğü zaman doğu ve batı farkı gözetilmeden bütün Müslümanların oruç tutup tutmayacağı konusunda fukahanın iki görüşü vardır. Bu iki görüş ayın doğuş yerlerinin farklılığına itibar edilip edilmeyeceği konusundan kaynaklanmıştır. Cumhur yani ulamanın çoğunluğuna göre ayın doğuş yerlerine bakmadan bütün Müslümanların aynı anda oruç tutmaları gerekir. Şafii Mezhebinin görüşüne göre orucun başlangıcı da bayram da Ay'ın doğuş yerlerine göre değişir. Ancak bölgelerarası mesafenin uzak olup en azından 24 farsah olması gerekir. Bu rakamın kilometre bazındaki karşılığı ise (133 km) dir. Biz daha önce bu konuda tarafların delillerine ayrı ayrı yer vermiştik. Şafii mezhebi Ay'ın doğuş yerlerini, Güneş'in doğuş yerlerine kıyas etmek suretiyle muteber kabul etmiştir. Şeyh et-Tantavi der ki: "Bölgelerin değişmesiyle, Ay'ın doğuş yerlerinin de değişeceği, inkar edilmeyecek ve astronomik kuralların gereğidir. Ancak bu durum muteber midir? değil midir?

Bu konu, ulamanın tartışma konusudur. Bütün tartışmalardan sonra en kuvvetli ve çoğunluğu teşkil eden ulamanın görüşüne göre bir bölgeden Hilal görülmüş ise akşam ezanı bu bölgeden sonra okunan bütün bölgeler için Ramazan ayı girmiş olur. Ayın girdiğine karar verebilmek için Hilal'm Güneş'in batmasının ardından görülmüş olması gerekir. Güneş batmadan görülen Hilal muteber olmadığından, Ramazan ayının girdiği anlaşılmaz."

6. Ay'ın doğuşu konusundaki Ölçüler ise şöyledir: Karanlık gecelerde ayın 25'i ile l'i arası Ay, Güneş'e yaklaşmaya başlar. Tamamen onun paraleline girdiğinde aynalık vazifesini yapamayacağından biz onu göremez oluruz. Sonra yavaş yavaş bu çizgiden uzaklaşmaya başlar. Bu uzaklaşmanın ilk hali kavis şeklinde bize yansır. İşte yeni Ay, bu kavisin görülmesinden sonra başlar. Bu kavise Hilal adı verilir. Ay'ın doğması bundan ibarettir.

Hanefi'ler şöyle der: "Ayın 29. gününden bir sonraki aym Hilal'ini araştırmak gerekir. göre Şaban ayının 29'unda Ramazan Hilal'ini, Ramazan ayının 29'unda Şevval Hilal'ini gözetlemek gerekir ki, oradaki oruç günleri gerekirse 30 güne tamamlanabilsin. Şaban ayının 29. günü hava bulutlu olması sebebi ile Hilal görülmez ise, Şaban aymı 30 güne tamamlayıp sonra oruca niyet etmek gerekir."

Hanbeliler der ki: "Diğer mezheplerin ihtilafından kaçınmak ve orucu korumak amacı ile Hilal'i gözetlemek müstehaptır. Hilal görüldüğünde üç kere tekbir getirmek ve şu duayı okumak sünnettir. "Allah'ım, onu bize imarn ve bereket ayı kıl, eman ve güvence vesilesi eyle. Benim de senin de Rabbimiz Allah (c.c) 'tır. Kurtuluş ve hayra vesil olur, İnşallah." Hanefi mezhebine göre Hilal görüldüğü zaman cahiliye adeti olduğu i£ir onu bütün insanlara göstermek mekruhtur. Hanefi ve Şafiî fıkıhçıları ise şöyle der: "Hilal konusunda müneccimlerin ve ayın seyrini takip edenlerin vler dikleri haberler geçerli değildir." Malikler de şöyle der:"Hilal konusunda astroloji ilmi delil değildir. Çünkü Sari Teala Ramazan bayram ve hac ibadetleri için aym bizza görünmesini şart koşmuştur. Halbuki bu ilim şayet doğru ise Hilal'in belirt len vakitte ortaya çıkacağını gösterir." Hanbelilerin görüşleri de şöyledir: "Bu gibi ilimler, genelde gerçeği yansıtsa bile şer'an geçerli olduğuna da herhangi bir delil bulunmadığı için mutebed değillerdir."[364] Fıkıh ulamasının çoğunluğuna göre bir kimse Hilâl'i görür de, hakim âyı ı girdiğine karar vermez ise tek basma oruç tutması gerekir.İbn-i Abidin de şöyle der: "Ramazan Hilâl'inin isbatı için en azından iki

şeyden birinin tahakkuk etmesi gerekir. Birincisi, Hilâl'in Güneş battıktan sonra görülmesi, ikincisi, hava bulutlu ise Şaban ayının 30ra tamamlanmasıdır. Hilâl'in gündüz görülmüş olması, tercih edilen görüşe göre geçersizdir."[365]

FARZ VE DİĞER ORUÇLARDA NİYET

Giriş

Niyet; kasit demektir. Kasit; Kalin tereddütsüz bir şeye inanması ve azm etmesidir. Fıkıhçılar ise farz olsun isten nafile olsun bütün oruçlarda niyetin gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak Hanefi, Haneli ve Maliki mezhebinin tercih edilen görüşüne göre niyet; orucun şartıdır. Şafiî mezhebine göre ise orucu bozan şeylerden geri durmak nasıl bir rükün ise niyet de bu şekilde bir rükündür.. Fakat fıkıh teriminde ister rükün olsun, ister şart olsun her iki halde de oruca rivayet etmek farzdır.

Orucun yeri kalp olduğundan yalnızca dil ile niyet etmek yeterli olmadığı gibi mutlaka dil ile telaffuz etmek mecburiyeti de yoktur. Fakat ulemanır çoğunluğunun görüşüne göre niyeti dil ile telaffuz etmek sünnettir.[366]

ORUÇTA NİYETİN ŞARTLARI

Oruçta niyetin şartlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:
1. Niyeti geceleyin yapmak, yani oruca geceden niyet etmek gerekir. Aşağıda görüleceği gibi geceleyin niyet etme konusunda bazı hallerde ulemanın ittifakı yani görüş birliği vardır. Hanefi mezhebine göre: bütün oruçlarda en iyisi, mümkünce fecirden önce yani sahurda; değilse geceden niyet etmek lazımdır. Fecirden sonra, günün yarısından önce niyet edilen oruçlar kaza, keffaret ve günü önceden belirlenmemiş adak orucu ise bu niyet geçerli değildir. Ama Ramazan, nafile ve günü önceden belirlemiş adak oruçlarında, günün yarısından önce niyet etmek yeterlidir. Maliki mezhebine göre niyetin sahih olabilmesi için Güneş'in batmasından, gecenin sonuna kadar olan zaman birimi içerisinde veya fecrin doğmasıyla birlikte yapılmış olması gerekir. Buna göre bir kimse Güneş batmadan ertesi gün için ya da daha öğle olmadan içinde bulunduğu gün için niyet ederse, nafile oruç bile olsa niyet geçerli olmaz. Şafiî mezhebine göre tutulacak oruç Ramazan, kaza ve adak orucu gibi farz oruç ise, geceleyin niyet etmek şarttır. Bu mezhebin sahih olan görüşüne göre gecenin ikinci yansında niyet etmek mecburiyeti yoktur. Fecirden önce, niyetten sonra yemek, içmek ve cinsi ilişkide bulunmak gibi orucu bozan şeylerin niyete herhangi bir zararı yoktur. Bir kimse oruca niyet ettikten sonra uyur, sonra fecirden evvel uyanırsa niyetini yenilemesi gerekmez. Nafile oruçlarda, öğle namazı vaktinden evvel niyet edilmiş olması yeterlidir.
2. Farz oruçlarda niyeti belirlemek, fıkıhçıların çoğunluğuna göre şarttır. Hanefi mezhebine göre böyle bir şart yoktur. Hanefiler Ramazan ve günü belirlenen adak oruçlarında mutlak olarak niyet edilmesinin yeterli olduğu görüşündedirler.
3. Kesin niyet, tereddütsüz niyet demektir. "Yarın belki oruç tutarım," gibi şüphe taşıyan niyetler geçerli değildir. Üç mezhebe ve Şafiî mezhebinin sahih olan görüşüne göre tutulması sünnet olan oruçlarda niyeti belirlemek, "nafile oruca niyet ettim gibi" niyete Allah (c.c) lafzını ilave etmek yani , "Allah için niyet ettim/' demek gibi tutulan oruç, eda olması halinde bunu niyete katmak şart değildir.
4. Oruç günlerinin adedince niyeti tekrar etmek, Maliki mezhebi dışındaki üç mezhebe göre Ramazan orucunun her günü tek başına bir ibadet olduğundan, bu günler için ayrı ayrı niyet etmek gerekir. Her günün ayrı bir ibadet olduğunun delili, bir günde bozulan orucun diğer günlerde tutulan oruçlara zarar

vermemesidir.[367]

Niyette Bulunması Gereken Özellikler

Maliki mezhebine göre niyet gece yapılmış olmalı, muayyen olmalı ve şüpheye dayanm amalidir. Şafiî mezhebine göre ideal niyet şöyle olmalıdır: "Niye ettim Allah (c.c) rızası için bu seneye ait Ramazan orucundan, üzerime farz olan yarınki orucumu tutmaya..." Şafiî mezhebinin tercih edilen görüşüne göre niyet ederken; "üzerime farz olan," cümlesini niyete katmak zorunluluğu yoktur. Hanbeli Mezhebi'ne göre bir kimse yarın oruçlu olacağını kalbinden geçirirse, niyet etmiş olur. Yarın niyet edeceği orucun kaza mı, keffaret mi, Ramazan'dan mı yoksa adak orucu mu olduğunu kalben belirlemesi gerekir. Safi mezhebi hariç üç mezhebe göre tutacağı oruca hazırlık amacıyla ye-mek-içmek ve sahura kalkmak niyet yerine geçer. Maliki mezhebine göre Ramazan ayma tümüyle ilk günden niyet edilebilir. Yani tek niyetle aym orucunu tutmak caizdir. Ramazan, zikar ve katil gibi peşkeşe tutulması gereken keffaret oruçlarına da, yolculuk, hastalık ve benzeri meşru sebeplerle ya da adet, îohusalık ve delilik gibi mecburi sebeplerle ara verilmediği sürece baştan niyet etmek caizdir. Eğer herhangi bir suretle ara verilir' ise yeniden niyet etmek gerekir. Bir niyetle eda edilmesi mümkün olan oruçlarda her gün için ayrıca niyet etmek ise menduptur. Şafiî ve Hanbeli mezheplerinin tercih edilen görüşlerine göre orucu bozmaya karar veren bir kimse, orucu bozan şeylerden birine tevessül etmese bile orucu bozulmuş olur.
Hanefi ve Maliki mezheplerinin tercih edilen görüşlerine göre orucun bozulmasına sebeb olan işlerden biri yapılmadıkça oruç bozulmaz. Bu görüş daha uygundur. En iyisini ise Yüce Allah (c.c) bilir. [368]

Farz Oruca Niyet Etmek

3694- Ebu Davud, Hz. Hafsa (r.a)'nm şöyle dediğini rivayet etmişti: "Resulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Fecirden evvel oruca niyet etmiyen kimse için oruç yoktur." Nesai'nin [369] rivayeti şöyledir: "Fecir doğmadan oruca niyet etmeyen

kimse, oruç tutmamış olur." Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir[370] : "Geceden oruca niyet etmiyen kimse için oruç yoktur." Yine Nesai'nin bir başka rivayeti [371] ise şöyledir: "Fecirden evvel niyet etmiyen kimse için oruç yoktur." Nesai'den [372] başka bir rivayette Resulullah (a.s) şöyle buynrmuştttj ,"Geceden oruca niyet etmeyen kimse için oruç yoktur." Yine Nesai'nin rivayet ettiği [373] başka bir hadiste Hz. Hafsa (r.a) |öyle demiştir: "Geceden oruca niyet etmeyen kimse oruç tutmamış olur." Başka bir rivayet de şöyledir. [374] "Fecirden önce oruca niyet etmeyen kimse için oruç yoktur."[375]

Bir Açıklama

Bize göre orucun tüm çeşitlerinde geceleyin niyet etmek en iyisidir. Fakat Hanefi mezhebinin görüşüne göre Ramazan, günü önceden belirlenmiş adak ve nafile oruçlarında daha önce orucu bozacak bir harekette bulunulmaması durumunda, gün yarı olmadan niyet edilmesi yeterlidir. Hanefiler bu görüşleri için başka hadislerde delili getirmişlerdir. Yukarıdaki hadisi ise niyet etmek menduptur şeklinde yorumlamışlardır. Hz. Hafsa (r.a)'dan rivayet edilen yukarıdaki hadisin mevkuf olması daha doğrudur. Ulamanın görüşleri de bu doğrultudadır. [376]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebine göre kaza, keffaret ve günü önceden belirlenmemiş adak oruçlarında geceleyin niyet etmek gerekir. Bu oruçların dışında kalan oruçlarda geceleyin niyet etmek, orucun faziletini artırır.

3695- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle diyordu: "Ancak fecirden önce, oruca niyet eden, oruç tutmuş5 tıkır." Nesai'nin rivayeti de şöyledir:[377] "Kişi geceden oruca niyet etmediyse, oruç tutmasın." Başka bir rivayette Abdullan bin Ömer (r.a) şöyle diyor: "Fecirden önce oruca

niyet etmeyen, sakm ha oruç tutmasın."[378]

3696-Nesai, Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (r.a) (annelerimizin) şöyle söyle diklerini rivayet etmiştir: "Ancak, fecirden önce oruca niyet eden kimse oruç tutmuş olur." İmam Malik bu hadisi [379] Abdullah bin Ömer (r.a)'in hadisinin ardında zikretmiş ve şöyle demiştir: "Peygamber (a.s)'imizin zevceleri Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (r.a)'dan rivayetmiştir." İmam Malik bir hadisin lafzını vermeden; "İbni Ömer (r.a)'in hadisi gibij" demekle yetinmiştir.[380]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadisi şerifler, niyetin geceden yapılmasını gerekli gören Hanefi mezhebinin dışındaki alimlerin delilleridir. Bize göre ulemanm tercih ettiği bu görüş, sadece yukarıdaki hadise dayandırılıyor.

3697- Buharı, Seleme bin Ekve (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) Eşlem kabilesinden bir adama: "İnsanlara şu haberi ver, "diye emretti. "Kim yiyor idi ise, günün geri kalanını oruçla geçirsin. Kim de yemedi ise oruç tutsun. Zira bu gün Aşure günüdür."[381]

3698- Buharı, Hz. Aişe (r,a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Aşure gününün orucunu Kureyş cahiliyede tutardı. Resulullah (a.s) da bu günde cahiliyede oruç tutardı. O, Medine'ye geldiğinde bu günde oruç tuttu. Ve oruç tutulmasın emretti. Ramazan (orucu) farz kılınınca, Aşure günü serbest bırakıldı. Dileyen tuttu, dilemeyen terketti."

Bir Açıklama

Tahavi şöyle der: [382]"Yukarıdaki hadis, üzerine farz olan oruca geceleyin niyet etmeyen bir kimsenin öğle vakti girmeden niyet edebileceğinin delilidir. Bu

hadis, şu yönü ile delil olur: islam'ın ilk yıllarında Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure gününde oruç tutmak farzdı. Bu günde niyet konusu neyse, daha sonra farz kılman Ramazan orucunda da aynı şeydir." Müslim'in Ebu Sufyan oğlu Muaviye (r.a)'den, oda Hz. Peygamber (a.s)-'den rivayet ettiği. "Bu gün, Aşure günüdür. Ben oruçlu olduğum halde Allah (c.c) bu günün orucunu size farz kılmadı," hadis-i şerifini Hanefiler şöyle yorumlamışlardır: "Bizim delil olarak aldığımız hadis, bu hadisten öncedir. Dolayısıyla bu hadisle Aşure gününün farziyeti kaldırılmıştır." Niyet konusundan zahiren birbirleriyle çelişen bir çok rivayet vardır. Bu rivayetleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Aşure orucu konusunda Seleme ve Hz. AİŞe (r.a)'den iki ayrı rivayet.

2. Niyetin gece yapılması gerektiği konusunda Hz. Hafsa, Hz. Aişe ve İbni Ömer (r.a)'den gelen rivayetler.

3. Nafile oruç için gece niyet etmenin şart olmadığını gösteren, Aişe Ümmühan'ı ve Ümmü Derda'dan rivayet edilen biraz sonra zikredeceğimiz hadisler..

Farz oruçlar için niyetin geceden yapılması gerektiğini savunan ve ulemanın çoğunluğunu oluşturan fıkıhçılar, delil olarak Hz. Hafsa, Hz. Aişe ve İbni Ömer (r.a)'den konuyla ilgili olarak rivayet edilen hadisleri esas almış, diğer bütün rivayetlere de "Nafile oruçla ilgilidir," şeklinde yorum getirmişlerdir: Hanefiler konuyu biraz daha genişleterek şu açıklamayı yapmışlardır: "Oruç, üç çeşittir: "Birincisi, nafile oruç. Bu çeşit oruçlarda öğle namazı vakti girmeden* niyet edilmesi yeterlidir. İkincisi; Ramazan ve günü önceden belirlenmiş adak oruçları gibi, günü-1 belli olar farz oruçlar. Bu tür oruçlarda da hüküm aynıdır. Yani Öğle vakti [girmeden niyet edilmesi kafidir. Üçüncüsü; sene içerisinde herhangi bir günde tutulması mümkün olanı ve herhangi bir güne bağlı olmayan farz oruçlarıdır. Biz (Hanefiler) bu tür oruçlarda Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (r.a)'dan rivayet edilen ve niyetin gece yapılacağını gösteren hadisle amel ediyoruz. Bize göre niyet konusunda rivayet edilen bütün hadisler, yukarıda açıklanan hükmü ortaya koymaktadır." [383]Bize göre bütün mesele şundan ibarettir: Ramazan ayının gidiğini bilen bir Müslüman, haliyle bu ay içerisinde tutacağı bütün oruca baştan niyet ediyor demektir. Çünkü niyet kalbin bir şeye karar vermesinden ibarettir. Örneğin, böyle bir Müslüman bir soraki Ramazan günü için yemeğe davet edilse her halde cevabı şu olur: "Yarın Ramazan olduğu için biz oruçluyuz." Bazı fıkıh alimlerinin şu açıklamaları da meselenin iç yüzünü ortaya

koymaktadır: "Akıllı, uyanık ve iradesi elinde olan bir insan (yani deli, uykuda ve ikrah halinde olmayan bir insan) için niyetsiz amel etmek söz konusu değildir. Üstelik teravih namazı ve sahur gibi oruç nedeni ile yapılan ibadetler de niyetin görtergesi durumundadırlar." Hanefilerle diğer alimler arasındaki görüş farklılığı şu üç durumda kendini gösterir.

1. Akşam namazından sonra uyuyan bir kimsenin gelecek günün sabah namazı vakti girdikten soma uyuması durumunda.

2. Bir gayri müslimin fecirden sonra Müslüman olması durumunda.

3. Müslüman olduğu halde İslam'ı yaşamayan bir fasığın Allah (c.c)'ın hidayeti neticesinde fecirden sonra oruç tutmaya karar vermesi durumunda. Bu üç durumla karşı karşıya kalan bir insan, günün yarısından Önce niyet etmesi halinde yukarıdaki ihtilaf kendini gösterir. Hanefi mezhebine göre bu durumlardan herhangi biriyle karşılaşan bir kimse, niyet vaktine kadar orucu bozucu hareketlerden uzak durduysa, günün öğle vakti girmeden oruca niyet edilebilir. Çünkü orucun rüknü (aslı) onu bozacak işlere yanaşmamaktır ki, belirtilen şahısta da bu hal vardır. Aynı şekilde orucun kişisel, zaman ve niyet itibariyle var olan şartları da mevcut olduğundan, orucun sahih olmasını gerektirecek herhangi bir mani kalmamıştır. Çünkü bu durumda olan bir insan, şer'an oruç için ayrılan gün boyu orucunu tutmuştur[384] Niyet, sadece orucun Allah (c.c) için yapıldığım gösterir. Netice itibariyle yukarıda görülen durumlarda oruç için gereken şartların çoğu tahakkut ettiğinden, varlık tarafı, yokluk tarfına tercih edilir. [385]ihtilafın ortaya çıkış noktası sınırlı ve bahsettiğimiz durumları aşmaz. Ancak yine de ihtiyatlı davranmak en iyisi olur ki, bu da cumhurun (ulamanın çoğunluğunun) görüşüdür.[386]

Nafıle Oruca Nıyet Etmek Ve Onu Bozmak

3699- Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nm şöyle anlattığını rivayet etmiştir"Bir gün Resulullah (a.s) bana: ""Ey Aişe Yanında bir şey var mı?" diye buyurdu. -Hz. Aişe devaiihe dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü (a.s), yanımızda hiç bir şey yoktur." ,-i (Bunun üzerine) O, şöyle buyurdu: "Öyleyse ben oruçluyum." Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti: "Bunun üzerine Resulullah (a.s), (evden) çıktı. Ardından

bize bir hediye getirildi-veya bize bir ziyaretçi geldi [387]Resulullah (a.s) dönünce dedim ki: "Ya Resulullah, bize bir hediye geldi, -veya et geldi- de sana bir şey sakladım." O; "Nedir o, (sakladığın)?" dedi. "Çekirdeksiz hurma," dedim. "Getir onu, " buyurdu. Ben de getirdim ve yedik. Sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz sabah oruçluydum."Talha dedi ki: "Ben bu hadisi mücahid'e aktarınca (O) şöyle dedi: "Bu iş, malından vermek üzere ayırdığı bir adamın sadakasına benzer. Dilerse verir, dilerse vermez." Başka bir rivayette Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor: [388] "Bir gün Resulullah (a.s) yanıma gelerek şöyle buyurdu: "Ey Aİşe, yanımızda bir şey var mı? 'Ben; "Hayır," deyince, O, şöyle buyurdu: "O zaman ben oruçluyum." Sonra başka bir gün bize gelmişti, dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü (a.s), bize çekirdeksiz hurma hediye edildi." Bunun üzerine O, şöyle buyurdu: "Göster bakmayın onu. Ben, şüphesiz oruçlu olarak sabahlamıştım." Sonre yedi." Nesai'nin rivayeti de [389] bu rivayet gibidir. Ancak hadisin sonunda şu ilave vardır: "Bunun üzerine dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü (a.s) , oruçluyken yanıma geldin, sonra çekirdeksiz hurma yedin?" O, şöyle buyurdu: "Evet ya Aişe, Ramazan orucu dışında veya Ramazan orucunun kazası dışında veya nafile oruç tutan kimse, malından sadaka ayıran kimse gibidir. (Adam) dilediği gibi cömertlik yapar ve (ayırdığını) geçerli kılar (verir). Yine dilerse malından kalanını cimrilik yapıp kendinde tutar."Tirmizi'nin rivayetinde [390]Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:"Bir gün Resululah (a.s) yanıma gelerek; "Yanınızda bir şey var mı?" diye sordu. Ben; "yok," deyince; "O zaman ben oruçluyum,"buyurdu." Tirmizi'nin başka bir rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor. [391]"Peygamber (a.s) bana gelir ve; "Yanında yemek var mı?" diye sorardı. Ben de; "yok" deyince; "O halde en, oruçluyum," derdi." Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti: "Bir gün bana gelmişti, dedim ki: "Ey Allah (c.c)'m Resulü (a.s), bize bir hediye geldi," O; "Nedir" diyâ sordu. "Çekirdeksiz hurma," dedim. O, şöyle buyurdu. "Dikkat et, ben ofüçlu olarak sabahladım." Sonra yedi." Ebu Davud'un[392] rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s)

yanıma geldiği zaman;" Yanınızda yemek var mı?" diye sorardı."Hayır," dediğimiz zaman; "O halde ben oruçluyum," derdi." Vek'i ilave etti: "Yine başka bir gün yanımıza gelmişti, dedik ki: "Ey Allah (c.c)'ın Resulü (a.s), bize çekirdeksiz hurma hediye edildS. Biz de onu size sakladık. Bunun üzerine O; "yaklaşır," buyurdu." Talha dedi ki:"Sabah oruçlu idi, sonra orucunu açtı." [393]

Bir Açıklama

Yukarıdaki hadis iki şeye delildir. Birincisi; nafile oruçlarda günün yarısından Önce niyet edilebileceğine, ikincisi; nafile oruç tutan kimseninn isterse orucunu bozabileceğine. Şafiî mezhebinin görüşü budur. Hanefiiere göre bozduğu orucu sonra kaza etmesi gerekir.

3700-Tirmizi, Ümmü Hânı (r.a)ının şöyle anlattığını rivayet etmiştir:"Hz. Peygamber (a.s)'in yanında oturuyordum. Bu sıra bir içecek getirdi ve ondan içti. Sonra bnu bana uzattı. Ben de içer içmez:

"Ben bir günah işledim, benim için istiğfar dile," dedim. O; "Ganahır nedir?" buyurdu. Dedim ki: "Oruçlu idim, orucumu bozdum." Bunun üzerine: "Kaza orucu mu tutuyordun?" buyurdu. "Hayır," deyince; "o zaman zararı yok/ buyurdu." Başka bir rivayet de yukarıdaki hadis gibidir. Ancak şu farkı vardır: [394]"Ümmü Hâni (r.a) dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, ama ben oruçluydum." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu : "Nafile oruç tutan kimse, nefsinin sahibidir. Dilerse oruç turar, dilerse orucunun bozar." Ebu Davud'un rivayetinde (2) Ümmü Hâni (r.a) şöyle demiştir: "Mekke'nin Fethi gününde Hz. Fatıma (r.a) gelip Resulullah (a.s)'m solunda oturdu. Ümmü Hânı (ar) de sağındaydı. Bu sırada cariye bir içecek getirerek O'na (Hz. Peygamber (a.s)'e) uzattı. O içtikten sonra içeceği Ümmü Hânı (r.a)'ye uzattı. O'da içtikten sonra; "Ey Allah (c.c)'ın Resulü (a.s), ben oruçluydum. Orucumu bozdum," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kendisine: "Bir orucu kaza mı ediyorsun?" diye sordu. O da: "Hayır," dedi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Nafile ise bir zararı yoktur."[395]

3701- Buhari, Ümmü Derda (r.a)'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Derda'nın babası, gündüz gelip "yanınızda yemek var mı?" (diye) sorardı. "Hayır,"dersek/' o halde ben bugün oruçluyum," derdi." Hafız İbni Hacer, Fethul Bari'de der ki: Ayrıca Hakim ve ez~Zehbi hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir ve de öyledir. Çünkü aynı hadis, defalarca tekrar edilmiştir. Hafız el-îrak'i, Tahricül- İhyasında hadisin hasen olduğunu söylemiştir.""Ebu Şeybe'nin oğlu, bu hadisi Ebu Kılabe yoluyla Ümmü Derda'ya ulaştırmıştır. Ümmü Derda şöyle anlatıyor: "Ebu Derda bazen kuşluk vaktinde gelip kahvaltı isterdi. İstediğini yanımızda bulamayınca; "Ben oruçluyum," derdi."Abdurrezzak, Mâmer'den, O da ez-Zuhri'den, o da hem İdrİ'sin hem de Eyyub'un babasından, onlar da Ebu Kılabe'den, o da Ümmü Derda'dan, ayrıca Mâmer'den, o da Kefade'den şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Derda sabah olunca ailesinden kahvaltı isterdi. Şayet yoksa; "Ben oruçluyum," derdi. Aynı şeyi Ebu Talha (r.a) Ebu Hureyre (r.a), İbni Abbas (r.a) ve Huzeyfe (r.a) de yaparlardı."[396] Hafız, el-Fetihinde şöyle devam eder: "Ebu Talha'nm hadisini Abdurrezak, Kefade ve Ebu Şeybe'nin oğlu yoluyla, o da Humeyd yoluyla her ikisi de Enes (r.a)'ten Ebu Talha'ya ulaştırmıştır. Bu hadisin lafzı şöyledir: "Ebu Talha (r.a) ailesine gelir ve; "Kahvaltı var mı?" diye sorardı. Şayet; "Hayır," cevabı alırsa, o gün oruç tutardı." Ketade dedi ki: "Muaz bin Cebel (r.a) de aynı şeyi yapardı." Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisini Beyhaki, Ebu Zi'bin oğlu yoluyla Hem-ze'den, o da Yahya'dan, o da Said bin Museyyeb'e ulaştırmıştır. O, şöyle anlatıyor: "Ebu Hureyre (r.a)'nin çarşıda dolaştığını gördüm. Sonra ailesine gelir; "Yanımızda bir şey var mı?" diye sorardı."Hayır," cevabı alırsa; "Ben oruçluyum," derdi." İbni Abbas (r.a)'m hadisine gelince, bunu da Tahave Ebu Amr (r.a)'m oğlu Amr yoluya İkrime'den İbni Abbas (r.a)'a ulaştırmıştır. İbni Abbas (c.c)'a yemin ederim ki, ben sabahleyin oruç tutmak niyetinde değildim. Ama gün boyu ne bir yemek yedim ne de bir su içtim. Ben bu gün oruç tutacağım." Huzeyfe'nin hedisini de Abdurrezzak ve Ebu Şeybe'nin oğlu Sâd bin Ubeyde yoluyla, Adurrahman es-Sulemi'den Huzeyfe'ye ulaştırmıştır. Huzeyfe şöyle demiştir "Kim, Güneş zail olduktan sonra (öğle vakti girdikten sonra) oruç tutmak

isterse, tutsun."[397]

SAHUR, İFTAR, ORUCUN BAŞLAMA VE BİTİŞ ZAMANI

Giriş

İslam uleması, orucun, fecrin doğuşundan başlayıp güneş'in batışına kadar devam ettiği konusunda hem fikirdir. (Icma halindedir). Çünkü Yüce Allah (c.c) şöyle buyuruyor: "Fecirde beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyin için. Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin." Buna rağmen kimileri ortaya çıkıp fecrin doğuşuna rağmen Güneş doğana kadar yenilebileceğini savunuyor. Halbuki böyle yapmakla ulamanın ıcmaına muhalefet ettikleri için hem kendi oruçlarını, hem de kendi görüşlerine uyan avam tabakasımn oruçlarını ifsat edip sapıklık ve saptırıcılık hastalığına yakalanıyorlar. Bu tip insanlar dil dökmekle kendilerini kurtaracaklarını zannediyorlar. İşte bütün bunlar, düşünceye sahip olan insanların cehalet ve insanları Hak'tan uzaklaştıran bid'at kuyusuna düşmüş olduklarının göstergesidir. Düşünebiliyor musunuz? Güvenilir bir hadis ravisi kendisi gibi bir kaç raviye muhalefet yapması durumunda şaz (kural dışı) kabul ediliyor ve reddediliyor. Bir de, kitap ve sünnetin ahkamına muhalefet edenlerin durumunu göz-önüne alalım. Ayrıca kitap ve sünnetten sonra üçüncü delil durumunda olan ulamanın icma'ma muhalefet edenlerin durumunu düşünelim. Bunların hali nice olur... Bu tür batıl fikirler olsa olsa Allah (c.c)'ın dinine bir kasıt ve üzerinde benzeri olmayan bir saldırı olabilir. Bilindiği gibi İslam, temel ibadetlerin vakitlerini büyük bir titizlikle belirlenmiştir. Vakil konusunda namaz, oruç ve haccın birbirlerinden ayrıcalıkları yoktur. İslam dini bu temel ibadetlerin vakitlerini her sınıf insanın rahatlıkla bile-bilmesi için doğal kanunlara bağlamıştır. Çünkü bu vakitleri, gerek avamdan gerek havastan herkes bilebilirse bu ibadetleri dejenere, etmeye kafalarına göre değiştirmeye kimsenin gücü yetmez. Böyle bir işe kalkışan kimse de sonuçta rezil olur. Örneğin nasaz ibadetinin vakti, fecrin doğuşuna Güneş'in ufuktan ayrılmasına her şeyin gölgesinin iki katına çıkmasına, Güneş'in batmasına ve gökteki kırmızılığın kaybolmasına bağlanırken, zekat ibadeti de bir kameri yılla vakit-lendirilmiştir. Ramazan orucuna başlama vakti, Hiial'in görülmesi, bayram edilmesinin vakti de Şevval Hilal'inin görülmesi ile başlar. Yeni ay, bir önceki ayın 29. günü Güneş battıktan sonra Hiial'in görünmesiyle veya 30'a tamamlamakla başlar. Orucun

günlük vakti; fecrin doğuşundan, Güneş'in batışına kadar olan zaman birimidir. Haccın vakti; Şevval, Zil'kade ve Zil'hicce ayarıdır. Bu aylar, Hilalle tes-bit edilir. Hac içerisinde Arafat'ta vakfe yapabilmek için de yine belli bir vakit vardır. Bunlardan anlıyoruz ki, bütün ibadetlerin vakitleri, doğal belirtilere bağlanmıştır. Allah Teala şöyle buyuruyor:
"Ey Muhammed ! Sana Hilal halini alan ayları soranlara de ki: "Onlar, İnsanlar ve hac için vakit tayin eden ölçülerdir." İslam'da ibadetlerin zamanları böyle muhkem kurallara bağlandığından, onları tahrif ve dejenere etmeye kimsenin gücü yetmez. Şimdi bu konunun kaynaklarına geçelim.[398]

Sahurun Fazileti

3702-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Sahur yemeği yiyiniz. Zira sahurda bereket vardır.[399]

3703-Nesai, Abdullah bin Haris (r.a)"ten, o da Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamm şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'ın sahur yemeği yerken yanma girdim. O, şöyle buyurdu: "O (sahur yemeği), Allah (c.c)'m size verdiği berekettir. Öyleyse onu ketmeyin."[400]

3704-Müslim, Amr bin el As (r.a)'tan, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir; "Bizim orucumuzla ehl-i kitabın orucu arasındaki fark, sahur yemeğidir."[401]

3705-Nesai, Ma'di Kerie (r.a)'nin oğlu Mikdam (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sahur yemeğine devam ediniz. Çünkü o, mübarek bir gıdadır."[402]

3706-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulu-llah (a.s)'m şöyle

buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Müminin sahuru (olan) hurma ne iyidir."[403]

3707-Ebu Ya'la, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Mübarek gıdayı bize yaklaştır." Sahur yemeğini kastediyor. Bazan iki hurmadan başka bir şey de bulunmazdı."[404]

Sahur Vakti

3708- Buhari ve Müslim, Zeyd bin Sabit (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "O, şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) ile birlikte sahur yemeği yedik. Sonra da namaza kalktık."Enes bin Malik dedi ki: "Sordum:"İkisinin arası ne kadardı?" O, şöyle dedi: "Elli ayet (okuyacak) kadar." Katede (r.a)'den bir diğer rivayet de şöyledir: [405] "Resulullah (a.s) ve Zeyd bin Sabit sahur yemeği yediler." Katâde (r.a) bu hadisi Enes bin Malik (r.a)'e dayandırmıştır.[406]

3709- Nesai, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor. "Resululah (a.s) ve Zeyd bin Sabit (r.a) sahur yemeğini yediler. Sonra kalkıp sabah namazına girdiler. Enes (r.a)'e dedim ki: "(Sahurdan) ayrılmalarıyla namaza durmaları arasında ne kadar vardır?" O, şöyle dedi: . "Bir insanın 50 ayet okuyacağı kadar." Başka bir[407] rivayete göre sahur vaktinde Resulullah (a.s) (Enes (r.a)-'e) şöyle buyurdu: "Enes, ben oruç tutmak istiyorum. Bana bir yemek getir." Bunun üzerine ben kuru hurma ve içinde su olan bir kap gettim. Bu

sırada Bilal (r.a) ezam okumuştu. O, şöyle buyurdu: "Enes, benimle birlikte yiyecek bir adam bak." Ben de Zeyd bin Sabit (r.a)'i çağırdım. Gelip şöyle dedi:"Ben, kavut şırası içmiştim. Ben de oruç tutmak istiyorum." Daha sonra Resulullah (a.s)'la birlikte sahur yemeği yedi. Sonra Resululîah (a.s) kalkıp iki rekat namaz kıldı. Sonra da namaza çıktı."Buhari'nin Enes (r.a)'den diğer rivayeti de şöyledir: [408]"Resulullah (a.s) Zeyd bin Sabit (r.a) ile sahur yemeği yediler.

Yemekten sonra Resulullah (a.s) namaza kalktı ve namaz kıldı." Ravi, şöyle dedi: "Enes (r.a)'e dedi ki: "Sahur yemeğinden ayırlmalanyla namaza durmaları arasında (ne kadar zaman) vardı?" "Bir kişinin elli ayet okuyabileceği kadar," dedi." [409]

Bir Açıklama

Evet Resulullah (a.s) Bilal (r.a)'in ezanından sonra sahur yemeğini yerdi. Ancak Bilal (r.a) fecirden Önce imsak için ilk ezanı okudu. Bu ezan, sabah namazından önce idi. Yoksa birilerinin dediği gibi: "Sabah namazı vakti girdikten sonra Güneş doğana kadar, sahur yemeği yenilebilir," gibi bir hüküm çıkarılamaz. Hatta hadis böyle düşünenlerin görüşünü açıkça reddetmektedir. Bize göre bu hadis, sadece sahur yemeğim fecrin doğuşundan az öncesine kadar tehir etmenin müstehap olduğunun delilidir.

3710- Buhari, Sa'd (r.a)'m oğlu Sehl (r,a)'den rivayet etmiştir: "O şöyle anlatıyor: "Ben, ailem içerisinde sahur yemeği yiyordum. Sonra namazımı Resulullah (a.s)'la birlikte kılmak için süratli yiyordum."[410]

3711- Nesai, Zir bin Hubeyş (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:"Huzeyfe (r.a)'ye sorduk: "Resulullah (a.s) sahur yemeğini hangi satte yerdi?" O, şöyle dedi: "Gündüz idi, ancak Güneş doğmamış olurdu." Başka bir [411] rivayette Zir bin Hubeyş (r.a) şöyle demiştir: "Ben, Huzeyfe (r.a) ile birlikte sahur yemeğini yedim. Sonra da namaza çıktık. Mescide gelince iki rekat namaz kıldık ve namaza duruldu. İkisinin arası sadece kısa bir sure idi." Sıla bin Zufer'den gelen bir rivayet de şöyledir: [412] "Huzeyfe (r.a)'yle birlikte sahur yemeği yedim. Sonra mescide çıkıp sabah namazının (ilk) iki rekatını kıldık. Sonra da namaz için kamet getirildi ve namazı durdurduk. "[413]

Bir Açıklama

Huzeyfe (r.a)'nın "(ancak Güneş doğmamıştı)" (3711) hadisi, ravinin bir hatası söz konusu değilse sahurun geciktirilmesi anlamında yorumlanır. Sahurun geciktirilmesi ise sünnettir. Ancak bu iş, fecrin doğuşundan önce olmalıdır. Çünkü gün, fecrin doğusuyla başlar. Huzeyfe (r.a)'nin bu rivayetine bakılıp fecirden sonra yemeğe devam etmek caiz olmaz. Çünkü bu rivayet, Kur'an'ın nassına aykırıdır. Kur'an ise orucun fecrin doğusuyla başladığını açıkça beyan ediyor.Bu konudaki fetvanın özeti şudur:Bir kimse fecrin doğduğunu bildiği halde kasten verse, günahkâr olmakla beraber üzerine hem kaza, hem de kefaret laz ın gelir. Tahavi, Huzeyfe (r.a)'nin bu rivayetinin Allah (c.c)'ın şu buyruğunun inmesinden önce olabileceği ihtimalini belirtir: "Fecirde beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyiniz ve içiniz." Tahavi (r.a)'nin yorumu böyledir. Çünkü hadise bakıldığı zaman, Hz. Huzeyfe (r.a)'nin hem oruca niyet ettiğini, hem de fecirden sonra yemek yediğim görüyoruz. Resulullah (a.s)'ın da aynı şeyi yaptığı aktarılmaktadır. Halbuki, Resulullah (a.s)'dan bu hadisin tam tersi bir çok rivayetler gelmiştir. Biz bunların bir kısmını yukarıda belirtmiştik. İşte bunlardan bir diğeri de şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bilâl (a.s) geceleyin ezan okur. Ümmü Mektum (r.a)'un oğlu ezan oku-yıancaya dek yiyin, için." Başka bir hadisi şerifte de şöyle buyurmuştur: "Sakın ha ! Bilal'in ezanı, içinizden kimsenin sahur yemeğine mani olmasın. Çünkü Bilal uyuyanınız uyansın, namaz kılanınız da istirahat etsin diye ezan okuyor." Resulullah (a.s) daha sonra da diğer hadisleriyle fecrin hakikatini açıklamıştır. İşte bu gibi hadisler, fecir doğduktan sonra yemek, içmek ve bunlardan başka orucu bozan her şeyin yasak olduğunu gösteriyor. Görüldüğü gibi yukarıdaki hadisler, Huzeyfe (r.a)'nın hadisine muhaliftir. En iyisini Yüce Allah (c.c) bilir. Ama bize öyle geliyor ki, Huzeyfe (r.a)'Tim hadisi, oruçla ilgili aşağıdaki âyetin inmesinden öncedir. "Fecirde bezay iplik, siyah iplikten ayrılıncaya ikadar yiyiniz, içiniz sonra orucu geceye tamamlayınız." Musa oğlu Davud oğlu Ahmed, Selim oğlu İsmaili'den, o da Haşim'den, o .da Husayn ve Mecalit'ten, onlar da Şuabi'den, o da Addiy bin Hatem'den §u şekilde rivayet etmiştir: "Adiy şöyle anlatıyor; "Beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar, yiyiniz içiniz," ayeti indiğinde, bir siyah, diğeri beyaz olmak üzere iki tane zincir alıp bakmaya başladık. Fakat beyazını siyahından ayırmadım. Sabah olunca da Resulullah

(a.s)'a giderek yaptığımı haber verdim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kalın kafalı, aradaki beyazlık, gündüzün beyazlığı, siyahlık da gecenin siyahlığıdır." Muhammed bin Huzeyme, Haccat bin Minhal'den, o da Heşim'den, o da Husayn bin Abdurrahman'dan, o da eş-Şuabi den, o da Adiy'den, o da Resulullah (a.s)'dan yukarıdaki hadisin bir benzerini rivayet etmiştir. Ebu Davud'un oğlu el-Makdemi'den, o da bin Süleyman'dan, o da Ebu Ha-zim'den, o da Şeyh bin Sa'd es-Saidi'den şöyle rivayet etmiştir: "Seni şöyle anlatıyor: "Beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyiniz içiniz," ayeti indiği zaman, her ada >ı bir beyaz iplik, bir de siyah iplik alıp yastığının altın koyardı, ikisini birbirinden ayıranca, yemeğini terk ederdi." "Sehl şöyle devam etti: "Daha sonra Allah (c.c) buradaki maksadım daha iyi açıklamak için "fecir" kelimesini indirdi." Sehl'in hadisinden de anlaşıldığı gibi ayetin sonuna "fecr" kelimesi eklenmeden, sahabe, gece ile gündüzü beyaz ipliğin siyah iplikten ayrılmasıyla anlıyordu. Ancak sahabeden her biri bu işi beceremediğinden Allah (c.c) ayetin sonuna "fecr" kelimesini ekleyerek daha Önceki hükmü nesh etmiştir. Büyük bir ihtimalle Huzeyfe (r.a)'nin hadisinde bahsettiği hüküm, bu ayetten önce idi. Bu ayet inince, o hüküm de ortadan kalkmış ve mesele sağlam bir zemine oturtulmuş oldu. Böyleükte hüküm ayette bahsedildiği gibi olmuş oldu. Nitekim Resulullah (a.s)'dan rivayet edilen bir hadis daha vardır. Hadisi Ebu Umeyye, Ebu Neim ve Hıdır bin Muhammed bin Şuca'dan, o da Mülazım bin Amr'dan, o da Abdullah bin Bedir es-Suhaymi'den, o da dedesi Kays bin Talk'tan rivayet etmiştir: "Talk şöyle der: s "Babam bana Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Fecri kazib size mani olmasın. Fecri sadık karşınıza çıkıncaya kadar yiyin, için," Hattabi der ki: "Fecri kazib'den sonra ufukta bir kırmızılık görülür. Bu ardından da ufuk beyazlıkla kaplanır. Hadiste geçen fecri sadık, im beyazlıktır. Bu nedenle ayetin kesin hükmüne, Asr-ı Saadet'ten günümüze tevatür yoluyla gelen ümmetin kabulüne ve ameline rağmen hükmünün ortadan kaldırılmış olması muhtemel olan bir hadis nedeniyle Kur'an'ın emrinden çıkmamak gerekir. [414] Şunu da ilave etmek gerekir: "Gündüzdü Güneş doğmamıştı." hadisin seneddinde yer alan Asım bin Behdele, kıraat konusunda ehliyetli bir insandîr. Hadis konusuna gelince, ulema arasında

tartışma konusu olmuştur. Bir gurup hadisci onu hadis rivayetinde güvenilir saymış ve övmüştür. Fakat bazıları da ezberleme ve kavrama kaabiliyetinin gereken seviyede olmadığını söylemiştirler. Bu konudaki görüşler şöyledir: "İbni Sa'd; "revayet ettiği hadiste çok hata yapar." Yakup bin Süfyan : "Hadisinde tutarsızlık vardır." İbni Aliyye: "Adı Asım olan herkes ezberleme konusunda kabiliyetsizdir." İbni Hiraş: "Hadisinde yabancılık vardır." el-Ukeyli: "Sadece ezberleme kabiliyeti eksiktir." Dare Kutnî: "Ezberleme noktasında eksikliği vardır," demişlerdir. [415]Hadisçilerin bu sözlerinden sonra ravinin yukarıdaki hadiste de yanılabileceği ihtimali uzak değildir. Kaldı ki, ResuluUah (a.s) bir çok sahih hadisinde fecrin doğusuyla imsakin başladığını belirtmiş olmasına rağmen bu hadis tam tersi bir hüküm ifade etmektedir. Haluki sahur konusunda rivayet edilen diğer bütün hadisler yani Resulullah (a.s)'a dayandırılan hadisler, uyum sağlama noktasında birleşirler. es-Sendiî, Nesai üzerine yazdığı Haşiye'sinde der ki: "Maksat, fecrin doğuşunun yaklaşmış olmasıdır. İşte bu ana kadar nehar (gün) kelimesi kullanılır. Yoksa fecrin doğuşu değil." [416] Asım'ın senedinde yer almadığı ikinci rivayet, es-Sendi'nin bu yorumunun doğruluğunu gösteriyor. Nitekim ikinci rivayette, birincide olduğu gibi bir kaç açıklama yoktur. Aksine Huzeyfe (r.a) bu rivayetinde sahurdan sonra hemen mescide çıktıklarını, sonra sabah namazının ilk sünnetini kıldıklarını, sonra sabah namazının farzı için kamet getirilip namaza durduklarını ifade ederek sahur yemeğim, fecrin doğuşuna yakın bir zamana kadar geciktirdiklerine işaret etmiştir. Sıla bin Zafer'in üçüncü rivayeti de ayını şekilde sahurun geciktirilmesine işaret ediyor. Bu rivayetin senedinde de Asım'ın yer almaması, Asım'ın yer aldığı birinci rivayete olduğu gibi güvenmemize mani oluyar. Çünkü yukarıda da görüldüğü gibi Asım'ın yanılgı ihtimali oldukça yüksektir. Sonra aşağıda da görüleceği gibi İbni Ümmü Mektum (r.a) ama olduğundan kendisine; "sabah oldu, sabah oldu," denilmeden ezan okunmazdı. Bu ifadeden, sabah namazı vaktinin kast edildiği ise ulamanın ihtilafsız kabul ettiği bir gerçektir. ibni Ümmü Mektum (r.a)'un bu hadisi, yukarıda ihtilafa konu olan, Huzeyfe hadisine ve bu konuda rivayet edilen diğer bütün hadislerin maksadının, fecrin doğma anı olduğu, bundan sonraki zaman olmadığı konusunda açıklayıcı özelliktedir. En iyisini Yüce Allah (c.c) bilir. Allame el-Cessa, 'Ahkam'ul Kur'an' da [417] şöyle der: "Huzeyfe (r.a)'nin şöyle dediği rivayet ediliyor. "Biz

Resulullah (a.s)la birlikte sahur yemeği yediğimizde, gündüzdü. Ancak Güneş doğmamıştı." Hz. Huzeyfe (r.a)'den böyle bir rivayet sabit değildir. Sabit olsa bile bu hadis, ahad hadis olduğundan, onunla Kur'an'm hükmü karşısına çıkılamaz. Nitekim Yüce Allah (c.c); "Fecirde beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyiniz, içiniz," buyuruyor. Yüce Allah (c.c) bu ayetinde fecrin beyazlığının ortaya çıkmasıyla orucun ve imsakin başladığım açıkça beyan ediyor. Huzeyfe (r.a)'nin hadisini olduğu gibi değerlendirilecek olursa, ayetin yasakladığını mubah kılmış olacaktır. Üstelik Hz. Peygamber (a.s) Adiy bin Hatem'in hadisinde ayette gecen beyaz ve siyahlıkta gündüzün beyazlığı ve gecenin karanlığı kast edildiğini a akça beyan etmiştir. Kur'an ve Sünnet'le Yüce Allah (c.c) fecirden sonra yemeği haram kılmış olmasına rağmen nasıl olur da böyle bir fetva verilebilir? Huzeyfe (r.a)'nin hadisi nakil itibarıyla doğru olsa bile hadis, direkt peygamberimize nisbet edilmediğinden yemenin caiz olduğunu göstermez. Çünkü Hz. Huzeyfe burada kendinin bu vakitte yediğini haber vermiştir, Resulullah (a.s)'m yediğini değil. Yediği zaman Resulullah (a.s)'la aynı mecliste bulunması da, onun bundan heberdan olduğuna ve ses çıkarmadığına delalet etmez. Resulullah (a.s)'m bu olaydan haberi olsa ve ses çıkarmamış olsa da büyük bir ihtimalle burada fecrin doğmadan önceki zaman kast edilmiştir. Fecrin doğuşu yakın olduğundan, gündüz kelimesi kullanılmış olabilir.

3712- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'den, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Bilâl'ın ezanı, içinizden kimseyi sahur yemeğinden alıkoymasın Çünkü o, ibadet edeninizi istirahat ettirmek, uyuyanınızı uyandırmak için ezan okur veya çağırır." Fecir, kişinin; "şunun gibidir," demesinden ibaret değildir." Bu sırada ravilerden biri, iki elinin tüm parmaklarını birleştirdi. O, (kişi); "böyledir," deyinceye kadar feciri tarif etmemiş olur. Bu sırada şahadet parmaklarını uzattı." Diğer bir rivayette de şöyle buyurulmuştur: [418]"O (fecir), enlemesine görülen aydınlıktır. Uzunlamasına değil." Nesai'nin rivayetinde[419] ise Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bilal (r.a) uyuyanınızı uyandırmak, ibadet edeninizi dinlendirmek için ezan okur." Fecir, (kişinin); "Şöyle demesinden ibaret değildir." Avuç içini

göster-di-bilakis fecir, (kişinin) şöyledir demesinden ibarettir, Şahadet parmaklarını gösterdi." Bundan önceki hadisler, maksadımızı daha güzel ifade etmektedir. [420]

Bir Açıklama

Ulema, fecri ikiye ayırır: Birincisi, fecri kazib (yalancı'fecir), İkincisi, fecri sadık (doğru fecir) tır. Fecri kazib, dikey olan fecre, fecri sadık da yatay olan fecre verilen addır. Fecri kazib, fecri sadıktan önce yukarıdan aşağıya doğru dikey olarak görülen aydınlıktır. Ve herhangi bir hüküm ifade etmez. Fecri sadık ise, fecri kazipten sonra ufukta yatay olarak görülen fecirdir. İşte bu fecir doğduğu zaman, sabah namazı vakti girer ve oruç başlamış olur. Fıkıh uleması bu iki fecri (fecri kazibi ve fecri sıdıkı)'ın şeklini bir çok hadisi şeriften çıkartmıştır. Bu hadislerden birini yukarıda zikretmiştik. Meselenin iç yüzünden ve ulamanın terimlerinden habersiz olan, Resulullah (a.s)'tan rivayet edilen hadisler nelerdir bilmeyen insanlar, hem bu iki fecri birbirine karıştırır, hem de günahkar olurlar.

3713- Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a) ve İbni Ömer (r.a)'dejn ri{ vayetlerine göre Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bilal (r.a) geceleyin ezan okur. Ummü Mektum'un oğlu ezan okuyui caya kadar yiyin, için." Yine Hz. Aişe ve İbni Ömer (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir: [421] "Bilal (r.a) geceleyin ezan okurdu. Bu yüzden Resulullah
buyurdu: "Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyin, için. Çünkü o, fecir doğmadan ezan okumaz."
Yine îbni Ömer (r.a) başka bir rivayetinde şöyle der: "Resulullah (a.s)'m; biri Bilâl, biri de Âma^ İbni Ümmü Mektum olmak üzere iki müezzini vardı. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: '"Bilal (r.a) geceleyin ezan okur, Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyin, için." İbni Ömer (r.a) şöyle devam etti: "İkisinin ezanı arasında birisinin inip öbürünün çıkmasından başka fark yoktu" Bu hadisin hemen altında Abdullan bin Ömer (r.a)'in Kasım'dan, o da Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiği aynı lafızları içeren başka bir hadisdaha

vardır. Nesai'nin rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir [422]: "Resulullah (a;s) şöyle buyurdu: "Bilal ezan okuduğu zaman Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyin, için." Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti: "İkisinin arasında birinin inip diğerinin çıkmasından başka da fark yoktu."[423]

3714- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)'den, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Bilal geceleyin ezan okur. Siz Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuyun-caya kadar yiyin, için." Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle devam etti: "Ümmü Mektum'un oğlu âmâ bir adam olduğundan; "Sabahladın, sabahladın/' denmeden ezan okumazdı." Hadisi Tirmizi[424] ve Nesai [425]; "Ümmü Mektum ezan okuyuntaya kadar yiyin, için," cümlesine kadar rivayet etmişlerdir.[426]

3715- Müslim, Cündüb oğlu Semure (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bilal (r.a)'ın ezanı ve ufukta şu şekil uzanan beyazlık şöylece enle-ninceye kadar sizi aldatmasın." -Zeyd oğlu bunu elleriyle göstermiştir.- Yatay şekli kast ediyor." Tirmizi'nin rivayeti de şöyledir:[427] "Bilal (r.a)'ın ezanı ve uzanan fecir (fecri kazip), sizi sahur yemeğinizden alıkoymasın. Aksine ufukta yatay olan fecir sizi alıkoysun."

Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir: "Sakın ha, Bilal'ın ezanı ve ufukta şu şekil olan aydınlık şu şekil yatay hali alıncaya kadar sahur yemeğinizden sizi alıkoymasın." Nesai'nin rivayeti ise şöyledir:[428] "Bilal'in ezanı ve şu beyazlık, sizi aldatmasın. Ta ki, fecir -şöyle ve şöyle-doğuncaya kadar- yatay şekli kast ediyor.-" Ebu Davud, et Tayalisi rivayetinde: "Sağ ve sol elini açık olarak yere serdi," diye geçmektedir.[429]

Bir Açıklama

Burada kast edilen fecir, doğal olan fecirdir. Yani tab'i şekli altına alan etkenlerden uzak olan fecirdir. Örneğin bu gün şehir merkezlerinde genellikle ışıklandırma sistemi olduğundan buralarda yaşayan insanlar fecri, sağlıklı bir biçimde seçemezler. Bu nedenle günümüzde insanlar imsak vaktini tesbit edebilmek için imsakiye ve takvime bakarlar. Çünkü imsakiye ve takvim, doğal fecre göre ayarlandığından bu vakti aynen belirler. İstatistikler de bunu göstermektedir.

3716-Nesai, ensardan olan Hubeyb (r.a)'in kızı Uneyse (r.a)'nin şöyle dediğini rivyat etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuduğundan yiyip içmeyin. Bilal oku-çluğunda ise yiyin, için."[430]

Bir Aciklama

Bu hadis, "Ama îbni Mektum (r.a) fecir doğduktan sonra ezan okurdu," manasındaki hadisleri destekleme niteliğindedir. Ve bu ezandan sonra yemek yemenin caiz olmadığını gösterir. Ama Bilal (r.a) daha fecir doğmadan ezan okuduğundan, onun ezanı, yemeye ve içmeye mani değildi.

3717-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "İki fecir vardır. Birincisi; içinde yemenin haram, namazın helal olduğu fecir, ikincisi; içinde namazın haram, yemenin helal olduğu fecirdir." İbni Huzeyme (r.a)' der ki: "Bu hadisten, vakit girmeden namaz kılmanın caiz olmadığını anlıyoruz." İbni Huzeyme (r.a) hadisi şöyle açıklar: "İçinde yemenin hakam olduğu fecirden, oruçlu olan kimse kast edilir. İçinde namaz kılmanın helal olduğu fecirden de sabah namazının kılınması kast edilir. Hadisin ikinci cümlesi de aynı şekilde yorumlanır. Buna göre birinci fecir doğduğunda, bu vakit içerisinde sabah namazını kılmak helal değildir. Çünkü bu vakit, geceye aittir. Ayrıca hadiste birinci fecrin doğmasıyla nafile namaz kilmmayacağı da kasd edilmiştir. Ayrıca hadiste birinci fecirde yemek yeminin helal olduğundan

bahs edilmiştir. Bu hüküm de yine oruç tutmak isteyen kişi için verilmiştir." İbni Huzeyme (r.a) sözlerini şöyle noktalar. "Bu hadisi, raviler içerisinde Ebu Ahmed ez-Zuyeri'den başkası merfu olarak rivayet etmemiştir." [431]

3718- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)' den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sizden biriniz tabağı elinde iken, ezanı duyduğu vakit, ihtiyacını görünceye kadar onu bırakmasın." Avnu'l-Ma'bud'da ihtiyaçtan maksadın yemek ve İçmek olduğu söylenir. "Bilal, geceleyin ezan okur. Siz İbni Ümmü Mektum'un ezanını duyana kadar yiyin için." Hattabi, aşağıdaki hadis-i zikreder ve şu yorumu yapar: "Hadis-i Şeriften mânâ kast edilmiş olabilir: Hava bulutlu iken sahur yemeğini yiyen bir Müslüman, sabah ezanını işitse, yemeğine devam edebilir. Şöyle ki, havanın bulutlu olması bu kişinin fecrin doğup doğmadığını bilme konusunda müezzinle eşit bilgiye sahip olduğunu gösterir. Bu nedenle, sahur yemeğini yiyen bir kimse, fecrin doğuşundan emin olana kadar yemeğine devam edebilir. Çünkü müezzinin ezan okuması, fecrin doğduğunu göstermez. Aksine fecrin doğuşu Kur'an'da haber verilmiştir. O da: "Beyaz ipliğin (gündüzün) siyah iplikten ayrılmış olmasıdır." Bu nedenle böyle bir durumla karşı karşıya kalan bir insan, kendi, zanni galibince fecrin doğuşuna kadar yemeğine devam eder." Fet'hul-Vedüd'de şöyle denilmektedir: "Beyhaki der ki: "Şayet bu hadisin Resulullah (a.s)'a isnadı sahih ise, O'rvun; "Müezzin, fecir doğmadan ezan okur," hadisi ile aynı manada yorumlanır." Fakat bize göre bu hadisi, İbni Ömer (r.a)'in "Ümmü Mektum'un oğlu ezan okuyuncaya kadar, yiyin için. Çünkü o, fecir doğmadan ezan okumaz," hadisini ve; "fecirde beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyin," ayetini düşünen bir insan, maksadın, fecrin ufukta belirmesi olduğu kanaatine varır. Fecrin ufukta belirmesi, ilk doğuşdan az sonra kendini gösterir. Müezzin ise fecrin doğuşunu beklediği için ilk doğuşu baz alarak ezan okur. Dolayısıyla sahur yemeği yiyen bir insan, bu hali bildiğinden fecir ufukta tamamen beli-rinceye kadar devam edebilir. Fakat bu görüş, ulamanın meşhur olan görüşüne muhalif olduğundan, onlara göre bu görüşle amel edilmez. En iyisini Yüce Allah (c.c) bilir. Bahrur-Raik şöyle der: "Acaba fecrin ilk anı mı, yayılmaya başladığı an mı, yoksa ufukta tamamen yayılmış şeklinin mi muteber olduğu konusunda ulamanın farklı

görüşleri vardır. Ama anlaşılan o ki; Son hali muteberdir. Çünkü fecri sadık-ı tanımlamaları bunu gerektiriyor." Aliyyül-Karî, Hz. Peygamer (a.s)'in "İhtiyacını giderinceye kadar yemeği bırakmasın/' sözleri üzerine şöyle der: "Şayet fecrin doğmadığını bilir ya da zannederse, hüküm böyle olur." İbn'ul-Mülk ise bu konuda şöyle demiştir: "Bu, sabah namazının vaktinin girdiğini bilmediği zamandır. Vaktin girdiğini bilir ya da şüphe ederse, yemesi caiz olmaz."İbni Hacer şöyle der:"Sahabenin çoğunluğuna göre fecirden maksat, havanın aydınlan-masıdır. Fakat buna reğmen icma nerede ise bunun aksine gerçekleşecekti." Sonuç olarak bütün deliller şunu gösteriyor ki, fecri sadık'ın girdiğinden emin olan bir kişinin artık yiyip içmesi caiz olmaz. Ancak fecrin girip girmediğinden şüphe ederse ve girmediği tarafı da ağır basarasa veya fecirden evvel ezan okunma durumu olursa, o zaman bu hadisle amel edilir. Harekî metninde şöyle denilir: [432] "Bir kimse fecir doğduğu halde doğmadığı zannı ile yerse veya" iftar olmadığı halde, oldu zanni ile iftar ederse, orucunu kaza etmesi gerekir.İbni Kudame der ki:"Fıkıhçıların çoğunun görüşü böyledir. Fakat fecrin girip girmediğine şüphe ederek fecrin doğduğunu bilmeden yerse, ljaza da gerekmez. Bu durumda olan bir kimse, fecrin doğduğundan emin oluncaya kadar yiyebilir."[433]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri hadisler bu şekilde yorumlanmıştır: Fakat unutulmaması gerekir ki, bu gibi hükümler, imsak'ı araştıranlar için geçerlidir. İmsak'ı ar aştır mayanlar ise fecrin girdiğini gösteren ezan ve benzeri delillere tabi olmak durumundadırlar.[434]

İftar Vakti

3719- Buharı ve Müslim, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Gece şu taraftan (doğudan) gelince, gündüz de şu taraftan (batıdan) gidince, Güneş de batınca, oruçlu orucunu açmıştır."Tirmizi [435]ve Ebu Davud [436] da değişik lafızlarla aynı

manadaki hadisi rivayet etmişlerdir.
"İftar etmiştir," yani yiyip içmese de orucunu açmış hükmündedir, Bu cümleye; "orucu açma vakti girmiştir ve iftar edilebilir," şeklinde de mana verilmiştir. Örneğin sabah, öğle ve akşam vakti girdiğinde; "adam sabahladı, öğleledi ve akşamladı," denildiği gibi... İbni Huzeyme der ki: "Hadiste geçen; "iftar etmiştir," cümlesi, emir manasmdadır. Yani; "iftar etsin" anlamındadır. Çünkü bu durumda iftar etmek helaldir.[437]

3720-Müslim, Ebu Evfa'nın oğlu Abdullah (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'la birlikte Ramazan ayında bir yolculuktaydık. Güneş batınca şöyle buyurdu: "Ey falanca ! Sen de bize bulamaç yap." Adam; "Ey Allah'ın Resulup daha gündüzdür," dedi. O (yine); "İn de bize bulamaç yap," buyurdu." Ravi şöyle devam etti. "Adam inip bulamaç yaptı ve bulamaç kendisine getirildi. Hz. Peygamber (a.s) içtikten sonra elleriyle (işaretle) şöyle buyurdu: "Güneş şuradan batınca, gece de şuradan gelince, oruçlu iftar etmiştir." Diğer bir rivayet de şöyledir [438]: "Bir yolculukta Resulullah (a.s)'la beraberdik. Güneş batınca bir adama: "İn de bize bulamaç yap," buyurdu. Bunun üzerine adam: "Ey Allah'ın Resulul, "akşamlasaydm," deyince O; "İn de bize bulamaç yap," buyurdu. Bunun üzerine adam, yine; "Daha gündüzdür," dedi. Ve inip onun için bulamaç yaptı. İçtikten sonra şöyle buyurdu: "Gecenin şuradan geldiğini gördüğünde (bu sırada eliyle doğuya işaret etti) oruçlu iftar etmiştir." Buhari'nin rivayetinde [439]Ebu Evfa'nın oğlu şöyle anlatıyor: "Bir yolculukta Hz. Peygamber (a.s)'le beraberdim. O, oruç tutmuştu. Akşamlayınca-bir adama: "İn de bana bir bulamaç yap," buyurdu. Adam: "Akşamlayana kadar bekleseydin," dediğinde, O, şöyle buyurdu: "İn de benim için bulamaç yap. Gecenin şuradan geldiğini gördüğünde, oruçlu orucunu açmıştır."[440]

3721- İmam Malik, Abdurrahman oğlu Humeyd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hattab oğlu Hz. Ömer, Affan oğlu Hz. Osman, karanlık geceyi gözlerken akşam namazını iftar etmeden kılardı. Sonra namazı mütakip iftar

ederdi. Bu hadise Ramazan'daydı."[441]

3722-İmam Malik, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "İnsanlar oruçlarını çabuk açtıkları müddetçe, hayırda olmaya devam ederler."[442]

3723- Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "İnsanlar iftarda acele ettikleri müddetçe, bu din gaip olmaya davam edecektir. Çünkü, Yahudi ve Hıristiyanlar (iftarı) geciktirirler."[443]

3724- Müslim, Utteyye'nin babası Amir oğlu Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor: "Ben ve Ecd'a oğlu Mesruk, mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girdik. Dedim ki: "Ey mü'minlerin annesi, ResuluUah (a.s)'ın ashabından iki kişi var. Biri iftarı çabucak yapar, namazı da çabucak kılar. Diğeri de iftarı geciktirir, namazı da geciktirir (Ne dersin)? O, şöyle dedi: "Hangisi iftarı çabucak yapar, namazı çabucak kılar?" Malik şöyle devam etti: "Ben; "Abdullah bin Mes'ud," deyince, O, şöyle dedi: "ResuluUah (a.s) böyle yapardı." Bir rivayette de şu ilave vardır [444]: "Diğeri de Ebu Musa'dır." Başka bir rivayette [445] de Hz. Aişe (r.a)'e Mesruk şöyle dedi: "Muhammed (a.s)'ın ashabından iki kişi var. İkisi de hayırdan uzak değildir. Biri akşam namazında da, iftarda da acele davranır. Diğeri de akşam namazını da, iftarı da geciktirir (Ne dersin) ?" Bunun üzerine, o, şöyle dedi: "Akşam namazını da iftarı da acele yapan kimdir?" Mesruk: "Abdullah'tır," deyince, o, şöyle dedi: "ResuluUah (a.s) böyle yapardı."[446]

3725- Taberani, Amr bin Hureys (r.a)'ın şu şekilde rivayet etmiştir: "ResuluUah (a.s)'ın ashabı iftar bakımından insanların en çabuğu, sahur bakımından da insanların en ağır olanıydı."[447]

Oruç Ne İle Açılır?

3726- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "ResuluUah (a.s) şöyle buyurdu: "Kim bir kuru hurma ulursa, (orucunu) onun üzerine açsın. Kim bulamaz ise su üzerine açsın. Çünkü su temizleyicidir."

Ebu Davud'un rivayetinde [448] Enes bin Malik (r.a) şöyle anlatıyor: "ResuluUah (a.s) namaz kılmadan önce bir kaç yaş hurma üzerine orucunu açardı. Bir kaç yaş hurma yoksa, bir kaç kuru hurmayla (orucunu) açardı. Bir kaç yaş hurma da yoksa bir yudum su yudumlardı."[449]

3727-Tirmizi, Seiman bin Amir ez-Zai (r.a)'ye, Hz. Peygamber (a.s> j'den şu buyruğunun ulaştığını rivayet etmiştir: "Sizden biriniz orucunu açtığı zaman hurma üzerine açsın. Çünkü o, '^berekettir. Eğer hurma bulamazsa, su (ile iftar etsin). Çünkü o, temizleyici-fldir." . O, (ResuluUah a.s) şöyle devam etti: "Yoksul üzerine verilen sadaka bir sadakadır. O, akraba üzerine olunca iki olur: Sadaka ve sılaî-rahim." Tirmizi[450] ve Ebu Davud [451] başka rivayetlerinde; "Çünkü O (su) temizleyicidir," cümlesine kadar almışlar ve; "çünkü o, (hurma) berekettir," cümlelerine yer vermişlerdir.[452]

Bir Açıklama

İster yaş olsun ister kuru olsun iftarı hurma ile açmak midenini asitini istenen düzeyde tutacağından şekerin kana çabucak ulaşmasını sağlar. Resu-lullah (a.s)'ın bu sünetinin hikmetini tıp dünyası daha yeni bulmuştur. Bilindiği gibi mide boş olunca içindeki asitler bir araya toplanır. Oysa su, mideye ulaşmasından beş dakika sonra bu asitleri dağıtır. İşte buradan, hurma olmayınca su ile iftar etmenin hikmetini anlıyoruz. İkisi de bulunmayınca, hikmete uygun olan herhangi bir şeyle iftar edilir. Fakat bize öyle geliyor ki, ekşi ve asitli yiyeceklerden kaçınmak vücudun sıhhatine iyi gelir.[453]

İftar Ederken Yapılacak Dua

3728- Ebu Davud, Muaz bin Zuhre (r.a)' ye şöyle rivayet etmiştir. "Resulullah (a.s) iftar ettiğinde şöyle derdi: "Allah'ım, senin için oruç tuttum ve senin rızkmla orucumu açtım."[454]

3729- Ebu Davut, Mervan bin Salim el-Muke (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Ben Ibni Ömer'i, elini sakalınım üzerine koyup tutamından fazla onlarını keserden gördüm. O, şöyle diyordu. "Resulullah (a.s) iftar edince şöyle derdi: "Suzuluk gitti, damarlar ıslandı ve inşallah mükafat kesinleşti." Rezin, hadisin evvelinde; "el hamdü lüllal," eklemiştir. Bu hadisin konusuyla ilgili bilgiler, kitabın başında geçmişti.[455]

Dersler Ve Öğütler

Kesânî, 'Beda-i u-Senaî' adlı kitabında şöyle der:
1. "Anlatıldığına göre, Abdullah bin Ebu Musa ed~Dairer'e, Iskirldt riye'de şöyle bir fetva sorulmuş: "Şehir merkezinde Güneş batmış olmasına rağmen minaredeki zin hala Güneş'in batmadığını görüyor?..." Ebu Abdullah bu soruya şu fetvayı vermiş: "Şehir halkı için Güneş batmış olduğundan, iftar helal olur. Ancak mi-l narenin tepesinde bulunan kişi, Güneş'in battığını görene kadar iftar edemez. Çünkü Güneş'in doğuşu, yerine göre fark ettiği gibi, batışı da fark ederJ Netice itibariyle bütün bölgeler, ayrı ayrı Güneş'in battığını bilmek mecbu-^ riyetindedirler. [456]Ebu Abdullah'ın bu fetvasından hareketle günümüz ulemasının büyükleri rinden bazıları şöyle demişlerdir: "Deniz sahilinde oturan halk, Güneş'in kırmızılığının kaybolduğunu görünce iftar edebilir. Ancak rakımı yüksek olduğu için Güneş'in henüz batmadığını gören bölge halkı diğerlerine dayanarak iftar edemez."[457] Fakat hocamız Mustafa Zerkâ'ya göre, sahilde oturanlar, yüksek kesimlerde Güneş'in izini gördükçe iftar edemezler. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) oruçlunun iftarını iki şeye bağlamıştır: Birincisi: Güneş'in batması, ikincisi de gecenin gelmiş olmasıdır. Hadis şöyledir: "Gün şuradan gelip gece şuradan gelince, oruçlu iftar etmiştir." Buna binaen Güneş'in var

oldukça, gece gelmiş kabul edilemeyeceğinden iftar etmekle caiz olmaz. Mustafa Zekâ'mn görüşü böyledir. Bu görüşü biz kendinden diledik. Evet, sahildeki bir adamla, havadaki uçağın içinde bulunan bir adam için iftar vakti aynı değildir. Buna göre hem imsak vakti, hem de iftar vakti mükellefin bulunduğu coğrafi konuma göre değişir. Örneğin biri dağın eteğinde, diğeri de dağm tepesinde oturan iki ayrı halkı düşünün. Dağın eteğinde yaşayanlar için imsak vakti, dağın tepesinde yaşayanlardan sonradır. Çünkü fecrin doğuşu dağın eteğinde ikamet edenler için diğerinden sonradır. İftar vakti konusunda ise durum tam tersinedir. Yani dağın eteğinde oturanlar için iftar vakti, dağın tepesinde oturanlardan öncedir. Tabii Güneş'in battığından emin olmak şartıyla. îbni Abidin [458] şöyle der:"Güneş'in batmasından maksat, doğuda karanlık hakim olacak şekilde Güneş'in etkisinin yok olmasıdır."
Ulemanın çoğunluğuna göre bir kimse yolculuğunun ilk günü imsaktan Önce bağlı bulunduğu şehrin en son binalarını geçmedikçe sefer niyetiyle orucunu yiyemez. Ancak diğer günlerde seferi oldukça orucunu yiyebilir. Yolculuğunun ilk gününde imsaktan önce bağlı bulunduğu şehrin en son binalarını geçmiş olması şartıyla orucunu yiyebilir,
2. Yolcu, iftarını akşam namazı vakti üzerine girdiği şehre göre yapar. Ancak günümüzde bu konu için fetvalar gerektiren bazı durumlar vardır.Birincisi; oruç vaktinde yerkürenin dışında bulunmak. ikincisi, çabuk yol alan araçlarla hızlı yol almak sebebiyle devamlı gece veya gündüz yolculuk yapmak. Örneğin hızlı taşıma araçlarıyla yolculuk yapan bir kimse, doğuya doğru giderse gün çok kısa olur. Batıya doğru giderse, gün çok uzun olur. Bu durumda insan iftarım sefere çıktığı şehrin iftar vaktinde yapar. Yerkürenin dışında ise yine iftarını ikamet ettiği şehre göre yapar. Ancak bu durumda yine de yer küreye döndükten sonra bu günlerin orucunu kaza etse iyi olur.
3. Bir kimse henüz fecir doğmadı zannıyla sahur yemeğini yer, sonra fecrin doğmuş olduğunu görürse, orucu bozulur. Çünkü şeklen orucunu bozmuştur. Ancak günahkar olmaz ve keffaret gerekmez. Çünkü her ne kadar ihtiyatlı davranması gerekse de orucu kasten bozmamış olduğundan sadece kaza gerekir. îmam Ebu Hanife (r.h) şöyle der: "Bir kimse fecir doğduğunda hissedüebilen bir yerde bulunan doğma zamanında baktığı halde fecrin doğduğunu göremez ise havada da bulut yoksa yesin." Yine İmam Ebu Hanife şöyle der: "Bir kimse fecrin hissedilmeyeceği bir yerde bulunur ya da ayın parlaklığı sebebiyle fecrin

doğup doğmadığından şüphe ederse, yemesin. Şayet yerse iyi yapmamış olur. İmsak konusunda yolcuyla (yolcu olmayan) mukim arasında bir fark yoktur.

Fecrin doğup doğmadığını bilme imkanı yoksa, orucu korumak için ihtiyatlı davranmak gerekir. Bu yüzden dini muhafazadan taviz vermemek amacıyla orucu bozan şeyleden uzak durmak gerekir. Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmuştur: "Seni şüphelendiren şeyi bırak, şüphelendirmeyene (yönel). Çünkü doğrulukta gönül rahatlığı, yalanda şüphe vardır." Bu nedenle fecrin doğup doğmadığına şüphe eden bir kimse, dînî muhafaza prensibini korumak, şüpheden kaçınmak ve Allah (c.c)'ın koruluğuna (yasak ettiği şeylere) düşmemek amacıyla fecrin doğuşundan emin olana kadar yiyemez." İmam Malik (r.h) şöyle der: "Fecrin doğup doğmadığına şüphe eden bir kimsenin yemesi mekruhtur. Yerse kaza gerekir." Şâfi ve Ubeydullah bin Hasan ise şöyle der: "Bir kimse fecrin doğup doğmadığına şüphe ederek yerse, hiç bir şey gerekmez." Hiç bir açıklama getirmeden fecrin niteliği hakkında bilgi vermeden mutlak manada; "fecrin doğuşundan şüphe eden bir kimse yiyebilir," diyenlerin sözüne gelince, bu, onların gafletinden ileri gelmektedir. Çünkü sabah olduğundan emin olmayan bir insan bile kendisine fecrin doğuşunu haber veren biri bulunmadığından bu konuda şüphe ediyor ise, şüpheyle birlikte yemeğe devam etmesi caiz değildir. Aynı şekilde karanlık bir evde bulunduğundan fecrin doğup doğmadığından emin olmayan bir kimsenin de şüpheyle yemeğe devam etmesi caiz değildir. Ebu Hanife, Hammad bin Ebi Süleyman İbrahim en-Nehi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) ve arkadaşları bulut nedeniyle Güneş battı zannıyla iftar etmişlerdi ki, Güneş göründü. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: "Biz günah işlemeyi kast etmedik. Bu günü tamamlayacağız, sonra da gününe gün kaza edeceğiz."Bu hadisi îbni Ebi Şeybi bir kaç yolla rivayet etmiştirOnlardan biri de Hanzala (r.a)'mn babasından şu şekildeki rivayetidir: "O, şöyle anlatmıştır:"Ben, Hz. Ömer (r.a)'m Ramazan ayında cereyan eden bir hadisesine şahit oldum. Kendisine bir içecek yaklaştırdı. Bunun üzerine insanları bir kısmı da Güneş'in battığını görerek içecekten içtiler. Sonra müezzin çıkıp; "Ey müminlerin emiri! Allah (c.c)'a yemin olsun ki, Güneş batmadı," deyince Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi: "Kim iftar ettiyse yerine bir gün oruç tutsun, kim iftar etmediyse Güneş batana kadar oruca devam etsin."[459]

[1]
Ahmed hin Hanbel (3/35) Mecmeu'z-Zevaid (3172,73) Heysemi der ki; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Havileri de Sahih'te adları geçen ravilerdir."
[2]
Burada ravinin yanılması, zabt yoluyla olabilir. Esasen İkiyüz dirhem denilmiştir. Fakat bu rakam, ravinin hafızasında yüz dirhem olarak kalmıştır. Esasen müellif fıkhı araştırma olmadan hadisten hüküm çıkarmanın ne derece yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. (Çeviren)
[3]
Buhari (10/328) 55-Mührün nakşı üç satır yapılabilir mi babı.
[4]
Eriş Kuyusu: Medine'de Küba Mescidi yanında bulunan meşhur kuyudur
[5]
Buhari (6/212), 57-Kitabu-Farzil-Humus... Hz. Peygamber (as)'in zırhı, kılıcı, bardağı ve mührü hakkında zikredilenler babı. (3/312) Kitabu'z-Zekat, 33-Zekatta arz -Zekat. 34-Birlesik olanlar ayrılmaz, ayrı olanlarda birlestıremez babı. (3/315) 24-Kitabuz-Zekat, 35-İki ortaktan alman zekatda ortaklar birbirlerine eşit olarak müracat ederler babı. (31316) 24-Kitabu'z-Zekat, 37-Zekatı bintu mehas olup da bunu bulamayan kimsenin zekatı babı. (3/317), 24-Kitabu'z-Zekat, 38-Koyunların zekatı babı. (3/321) 24-Kitabu'z-Zekat, 39-Zekat memurunun isteği olmadan yaşlı, kusurlu ve teke zekat olamaz babı. (5/130) 47-Kitabus-Şirket, 2-Ortaktan alınan zekat babı. (12/330) 90-Kitabul Hıyal, 3-Zekatta zekat korkusuyla birleşik olan hayvanlar ayrılmaz, ayrı olanlar da birleştirilme! babı. Ebu Davud (2/96,97) Kitabu'z-Zekat, 4-Meralarda beslenen hayvanın zekatı babı. Nesai (5/27) 23-Kitabu'z-Zekat, 10-Koyunlann zekatı babı. İbnul Esir der ki: "Devlerden birinci senesini doldurup ikinci senesine giren hayvanların erkeğine ibnul mehas, dişisine de bintul mehas denir. Bu hayvanlar ikinci senelerini doldurana kadar, bu adlarla belirlenirler. Yine devlerden ikinci senesini doldurup üçüncü senesine giren erkek deveye ibni lebun, dişi deveye de bintu lebun adı verilir. Hayvana bu adın verilme sebebi, annesinin bu sıralarda süt veren hayvan olmasından dolayıdır. Hikka da üçüncü senesini doldurup dördüncü senesinin sonuna kadar olan dişi deveye verilen addır. Döllenme hakkına sahip olduğundan bu adla çağırılmıştır. Ceza'ada dördüncü senesini doldurup, beşinci senesine girmiş olan hayvandır."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/193-209

[6]
nesaı yukarıdakı hadisi aynen Ebu Davud'un rivayeti gibi almıştır. Ancak Nesai hadi-: almış Musa bin İsmail'den veya bir başkasından "şu kadarım ezberle-I bir ifadede bulunmamıştır.
[7]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/209-210
[8]
Kitabu'z-Zekat, 5-SığırIarın zekatı hakkında gelen rivayetler üs, kendisini destekleyen diğer hadisler vasıtasıyla Hasen hadis derecedir.
[9]
17-Kitabu'z Zekat, I2-Sığırların zekatı hakkında gelen rivayetler Vuısen hadis derecesindedir
[10]
Ebu Davud (21101) Kitabu'z-Zekat, Yemle beslenen hayvanların zekatı babı.
[11]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 102

[12]
Tirmizi (3/20) 5-Kitabu'z-Zekat, 5-İneklerin zekatı hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/210-211
[13]
Ahmed bin Hanbel (51230)
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/211-212

[14]
Nesai (5/37) 23-Kitabu'z-Zekat, 18-Gümüsün zekatı babı.
[15]
Ebu Davud (2/101) Kitabu'z-Zekat, Meralarda beslenen hayvanların zekatı babı. Tİrmizi (3/16) 5-Kitabu'z-Zekat, 3-Altın ve gümüşün zekatı hakkında gelen rivayetler babı.
[16]
Buhari (3/327) 24-Kitabu'z-Zekat, 46-Müslüman üzerine kölesi için zekât yoktur babı. Müslim (2/676) 12-Kitabu'z-Zekat, 2-Müslüman üzerine kölesi ve an için zekat yoktur babı.
[17]
Ebu Davud (2/108) Kitabu'z-Zekat, Kölelerin zekan babı. Bu hadîs hasen hadis derecesindedir
[18]
Nesai (5/36) 23-Kitabu'z-Zekat, Kölelerin zekatı babı.
[19]
Muvatîa (1/277) 17-Kitabu'z-Zekat, 23-Köle, at ve baî'ın zekatı hakkında gelen rivayetler babı. Zerkani Muvatta şerhinde der ki:"Bu hadis Abdurrahman bin Umey-ye kıssasında cereyan eden hadise ile çelişmektedir. Abdurrahman bin Umeyye yüz kulusa bir at satın alınca, Hz. Ömer (r.a) kendisine: "Demek atlarınızın değeri bu meblağı buluyor? Peki kırk koyundan bir koyuna zekat olarak alıyorsun da atlardan niye bir sey almıyorsun? At başına bir dinar al." İşte bu iki hadis çelişme, ikisinin delillİk denecesinde ortadan kalkar ve Resulullah (a.s)'ın şu hadisi delil olur: "Müslüman üzerinde kölesi ve atı için zekat mükellefiyeti yoktur."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/212-214
[20]
Muvatta (1/265) 17-Kitabu'z-Zekat, 14-Kuzuların zekatı hakkında güvenilir derecede gelen rivayetler babı. Bu hadis diğerleri sayesinde hasen hadis derecesine ulaşmıştır.

[21]
Ahmed bin Hanbel (51142) Ebu Davud (21104) Kitabu'z-Zekat, Otlayarak beslenen hayvanların zekatı babı. Hadisin isnadı hascndİr.
[22]
Ebu Davud (21107) Kitabu'z-Zekat, Mallar nerelere harcanır babı. Hadis diğer hadislerle birlikte hasen hadis derecesine ulaşmıştır.
[23]
Nesai (61111) 26-Kitabu'n-Nikah, 60-Şiğar babı.
Şiğar: Bir kimsenin mehir koymadan diğer bir kimseye bacısı veya kızı üzerine karşılıklı olarak nikah akdi yapmasıdır.
[24]
Mecme'uz-Zevaid (3/70) Haysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'ta
rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir (sika)dır
[25]
.Ebu Davud (21109) Kitabu'z-Zekat, ll-Ekinin zekatı babı. Bu hadis, hasen hadistir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/215-218
[26]
İbni Huzeyme (4122) 295-İmamın sürüsünün en yaslısını çıkartan kimseye beddua etmesinin mubah oluşu babı. Hadisin isnadı sahihtir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/218-219

[27]

Müslİm (2/675) 12-Kitabu'z-Zekat, 1-Kendisinde öşür ve yarım öşür olan mahsul babı. Ebu davud (2/108) Kitabu'z-Zekat, ll-Ekinin zekatı babı. Nesai (5/42) 23-Kitabu'z Zekat, 25-ÖşÜr ve yarım öşür gerektiren mahsul bab<

[28]

Ebu Davud (21108) Kitahu'z-Zekat, 11-Kendisinde Öşür ve yarım öşür bulunan mahsul zekatı babı. Nesaİ (5/41), 23-Kitabuz-Zekat, 25-Kendisinde öşür veya yarım öşür gereken mahsulün zekan babı.

[29]

Buhari (3/347) 24-Kitabu'z-Zekat, 55-Yağmur suyu ve akar sularla sulanan mahsuller deki öşür babı. Tirmizi (3/31) 5-Kitabu'z-Zekat, 14-Nehir ve benzeri şeylerle sulanan zekat hakkında gelen rivayetler babı

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/219-220

[30]

Tirmizi (3/31) 5-Kitahu'z-Zekat, 14-Nehir ve benzeri şeylerle sulanan mahsulün zekatı babı. Tirmizi şöyle demiştir: "Bu hadis bu iki raviden mursel olarak rivayet edilmiştir.

[31]

Muvatta (1/270), 17-Kitabu'z-Zekat, 19-Hurma ve kuru üzüm meyvalarının zekatım tahmin babı. Bu hadis diğerleriyle birlikte hasen hadis derecesindedir. 3530-Nesai (5/42), 23-Kitabu'z-Zekat, 25-Öşür ve yarım öşür gerektiren mahsûl babı. Bu hadis hasen hadistir.

[32]

Nesai (5/109), 23-Kitabu'z-Zekat, 100-Zekatın şirası babı.

[33]

Tirmİzİ, aynı yer. Tirmizi'ye göre bu hadis gariptir. Ebu Hatem söyle demiştir: "Sahih olan, bu hadisin "mursel" olmasıdır

[34]

Ebu Davud -(21110), Kitabu'z-Zelcat, Üzümlerin tahmini ile ilgili babı. Tirmİzi (3/36) 5-Kitabuz-Zekat, 17-Tahmin hakkında gelen rivayetler babı.

[35]

Ebu Davud (2/110) Kitabuz-Zekat, 14-Tahmin babı. Nesai (5/42), 23-Kitabuz-Zekat, 26-Tahmin eden kimsenin ne kadar bırakacağı babı.

[36]

Tirmİzi (3/35) 5-Kitabuz-zekat, 17-Tahmin hakkında gelen rivayetler babı. İbni Huzeyme (4/42) 322-Tahmin eden kimsenin mal sahibine bırakması konusunda kendisine emrolunacak sünnet miktarı babı.

[37]

Ibni Huzeyme (4141) Hadisin isnadı sahihtir.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/220-224

[38]

Ebu Davud (31264) Kitahul-Beyu, 34-Tahmin hakkında bir bab.

[39]

Ebu Davud, aynı yer. Bu hadis, hasen hadistir.

[40]

Muvatta (2/703) 33-KitabuUMusakat, 1-Musakat hakkında gelen rivayetler babı.

Bu hadis de haşin hadistir

[41]

Mecma'uz'Zevaid (3/76) Haysemi şöyle demiştir: "Hadisi Taberani el-Kebir'de mursel olarak rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir."

[42]

Mûvatta (11281), 17-Kitabu'z-Zekat, 25-Zimmet ehlilin ösürü babı. İsnadı sahihtir

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/224-226

[43]

Muvatta (1/281) 17-Kitabu'z-Zekat, 25-Zimmet ehlinin ösürü babı. Hadisin isnadı sahihti

[44]
Bakara Suresi: 267
[45]
Nesai (S/43) 23-Kitabu'z-Zekat, 27-Allah Teala'nın: "Malın adisini infakta bulunmayın," sözü babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Ebu Davud (2/110,111) Kitabu'z-Zekat, Meyvalardan zekat olarak verilmesi caizolmayanlar babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/226-227
[46]
Ehu Davud, aynı yer. Hadisin isnadı sahihtir. Hattahi vadinin koru olarak verilmesini şöyle açıklamıştır: "Arılar, sadece çiçeklerin Özünden ve yeşilliğini kaybetmemiş olan bitkilerden yararlanırlar. Vadi olduğu gibi kendilerine, teslim edilince, arılar orda kalırlar ve çiçeklerden istifade ederek peteklere bal yapmaya devam ederler. Neticede de bal normalinden fazla olur. Bu da haliyle sahiplerinin menfaatına olur. Koruluk işi kaldırınca, vadi ortak olacak ki, o zaman arılar uzaklara gitme ihtiyacı hissedecekler. Kat edecekleri yol sebebiyle üretecekleri bal da o derece eksilmiş olacak."
Bu konuda bir de şu açıklama yapılmıştır: "Bal yapmak için vadileri kendilerine koru olarak verilmiştir ki, bal isteyenlere ve ticaretini yapanlara satın almak için müsade edilmesin. Çünkü petekler genelde su, maden ve av mevkilerine kurulurlar ki, buralar kimsenin özel mülkiyeti altında değildir. Buraları ancak elini çabuk tutanlar kullanabilirler. Dolayısıyla vadi kendilerine koruluk olarak verilip gelişi güzel girip çıkmalar engellenince belirli bir topluluğun eline geçmiş olacak ki, bu takdirde de Öşür vermeleri vacip olur."
Hz. Ömer (r.a)'in; "O zaman (öşür verilmediği zaman) arılar yağmur sineğidirler. Dileyen ballarını yer," sözü, şu şekilde açıklanmıştır: "Anlar başıboş kalınca, genelde yeşilliklerde barınırlar. Bu da yağmur sayesinde olmuştur." "Öşür verilmesi gerekir" diyenler sözlerinin doğruluğuna Hz. Ömer (r.a)'in bu benzetmesini delil göstermişlerdir
[47]
Ebu Davud (21109) Kitabu'z-Zekat, Balın zekatı babı. Nesai (5/46) 23-Kitabu'z-Zekat, 29-Arılarm zekatı babı. îbni Huzeyme (4145) Kitabu'z-Zekat, 326-Bal zekatının zikri babı.
[48]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/228-229
[49]
Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhuz-Zekat (1/426)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8229
[50]
Muvatta (1/253) 17-Kitabu'z-Zekat, 8-Borçtaki zekat babı. Hadisin isnadı sahih-tir.
[51]
Nesai (5/38) 23-Kitabu'z-Zekat, Süs eşyasının zekatı babı.
[52]
Nesai, aynı yer. Camı muhakkiki şöyle demiştir: "Ebu Davud ve Nesai'ye göre hadisiı isnadı hasendir. Bu hadis sahihtir. Tirmizi'nin: "Hz. Peygamber'den böyle bir sö söylediği sahih değildir," sözü sıhhatli bir söz değildir. Çünkü bu hadis, Ebu Davuc Nesai gibi diğer alimlere göre sahihtir.

[53]
Tirmizi (3/29) 5-Kitabu'z-Zekat, 12~Zinet eşyasının zekatı babı.
[54]
Ebu Davud (2195) Kitabu'z-Zekat, Kenzin mahiyeti ve zinetlerin zekatı babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/229-231
[55]
Ahmed bin Hanbel (6/461) Hadisin isnadı hasendir.
[56]
Ebu Davud (2195,96), Kitabuz-Zekaî, Kemin mahiyeti ve zineî eşyasının zekatı babı. Hadisi aynı zamanda Darekutni, Hakim ve Beyhaki de rivayet etmiştir. İsnadı es-Sahih şartına uygundur. Hafız İbni Hacer'in Telhis'inde de böyle denilmiştir. "Fetehat" kelimesi "fethatun" kelimesinin çoğulu olup taşsız

büyük yüzük anlamındadır. Bu yüzüğü kadınlar genelde ayak parmaklarına, bazen de el parmaklarına takardı.
[57]
Muvatta (1/250) 17-Kitabu'z-zekat, 5-Süs eşyalarından zekata tabi olmayan şeyler babı. Camî muhakkiki söyle demiştir: "Hadisin isnadı sahihtir. İmam Malik ve taraftarları da böyle demiştir. Sahabe ve tabin'in bir bölümü de bu hadisler için böyle söylemiştir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/231-233
[58]
Muvatta, aynı yer.
[59]
Taberani, el Mucemu's-Sağir (1/261) Mecme'uz-Zevaid (3/76) Hay s emi şöyle demiştir: "Hadisi Taberani, Sağir ve Evsat'ında rivayet etmiştir. Kavileri, sahihte adlan geçen ravilerdir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/233-234
60]
Buhari (3/364) 24-Kitabu'z -Zekat, 66-Defmelerde beşte bir zekat vardır babı. Müslim (3/1334) 29-Kitabul-Hudud, 11-Hayvanın, madenin ve kuyunun yaralanması hederdir babı. Tirmîzi (3/661) 13-Kitabul-Ahkam, 37-Hayvanın yaralanmasının heder olması hakkında gelen rivayetler babı. İbni Mace (21891) 21 - Ki-tabud-Diyad, 30-Hayvan, maden ve kuyunun heder oluşu babı. Muvatta (2/869) 43-Kitabul-Ukuî, 18-Camiul-Akıl babı. Ebu Davud (41196) Kitabul-Diyad, 30-Hayvamn, madenin ve kuyunun heder oluşu babı.
Hicazlılara göre define, cahiliyye devrinin hazinesine verilen addır. Çünkü sahihi yer kazarak altın veya gümüşünü oraya bizzat kendisi gömmüştür. Yer küreden kendiliğinden çıkan bir şey değildir, haklılara göre ise, define madenin aynısıdır. Çünkü onu yerküreye yerleştiren Allah Teala'dır. Fakat yukarıdaki hadis bu iki yorumdan birincisiyle yorumlanmıştır. Yani cahiliyye devrinin definesi olarak açıklanmıştır. el-Hasan'ın değerlendirilmesi bu doğrultudadır. Beşte bir zekat düşmesinin sebebi İse elde edilmesinin kolaylığı ve menfaatinin çokluğudur. Kural şudur: Zahmeti az olan mallarda vacibin çok olması, zahmeti çok olan mallarda da vacibin az olması asıldır.
[61]
Ahmed bin Hanbel (2/239,382,386,354) Mecmeu'z-Zevaid (3/78) Heysemi şöyle demiştir: "Hadisi Ahmed bin Hanbel Mursel olarak rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir."
[62]
Ahmed bin Hanbel (31354,355) Keşful-Estar (1/423) Defineler hakkında gelen rivayetler babı. Mecmeu'z-Zevaİd (3/77) Haysemi şöyle demiştir: "Hadisi Ahmed bin Hanbel, Bezzar ve Taberani el-Evsat'inde rivayet etmiştir. Kavileri sika (güvenilir) ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/234-236
[63]
Buhari (3/362) 24~Kitabu'z-Zekat, 65-Denizden çıkartılan şeyler. Hadisi Buhari senetsiz olarak rivayet etmiştir. Bu hadis İhni Ebu Şeybe'ye göre İbni Abbas'a senediyle birlikte ulaşmıştır.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/236
[64]
Buhari (31312) 24-Kitabuz-Zekat, 33-Zekat eşyası babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/236-237
[65]
Hafız İbni Hacer, Fethül Bari (3/247
[66]
Mecmeu'z-Zevaîd (3/75) Haysemi şöyle demiştir: "Hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri, Sahih'te adlan geçen ravilerdir."
[67]
Ebu Davud (31164) Kitabu'l Haraç, Yemen arazisinin hükmü hakkında gelen rivayetler babı. Hibban'a göre bu hadis, hasen hadistir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/237-239
[68]
Ebu Davud (2195) Kitabu'z-Zekat, Ticaret eşyalarının zekatı babı. Bu hadis, ilgili diğer hadislerin

delaletiyle hasen hadis derecesine ulaşmıştır,
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/239

[69]
Merfu Hadis: Bizzat Resulullah (as)'a isnad edilen hadistir

[70]
Mevkuf Hadis: Sahabeye isnad edilen hadistir. (Çeviren)

[71]
Hakim, Müstedrek (1/388)

[72]
Beyhaki, Sünen (4/147)

[73]
İmam Malik, Muvatta (1/255)

[74]
İmam Şafii, el-Um (2/29)

[75]
Beyhaki, Sünen (41147) 3) Buharı, Sahih-i Buharı (3/243).

[76]
Bakara Suresi: 268

[77]
Buharı (3/243)

[78]
Suyuti, Metalibu-Ulin Nuha (2196,97)

[79]
Şeyh Muhammed Şeltut, el Fetava, Sh. V

[80]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/239-24

[81]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/244

[82]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/244-247

[83]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/249-250

[84]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/250-251

[85]
Mecmeu'z-Zevaid (3/79) Haysemi der ki: "Hadisi Taberani Evsat'da rivayet etmiştir. İsnadı da Basendir

[86]
İbni Huzeyme (4126) Kitabuz-Zekat, 299-D av arların zekatını alırken malı ayağa getirmenin yasak olusu babı. Hadisin isnadı hasendir.

[87]
Muvatta (1/267) 17-Kitabu'z-Zekaî, 16-Zekatta insanları sıkıştırmanın yasak oluşu babı. Hadis hasen hadistir.

[88]
İbni Huzeyme (4/24) Kitabu'z-Zekat, 297-Zekat memurunun insanların fflrımn en iyilerini almasının yasak olusu babı.

[89]
Ebu Davud, aynı yer.

[90]
Nesai (5129, 30) 23-Kitabu'z-Zekat, 12-Aynı olanları birleştirme, birleşik olanları ayırmak babı. Hadis hasen hadistir.

[91]
Ebu Davud (2/102), Kitabu'z-Zekat, Saime hayvanının zekatı babı.

[92]
Ebu Davud (21103) Kitabu'z-Zekat, Saime hayvanın zekatı babı.
[93]
Ebu Davud, aynı yer.
[94]
Mutat: Yavrulama zamanı geldiği halde, yavrulamayan hayvandır.
[95]
Nesai (5132) 23-Kitabu'z-Zekat, 15-Zekat memurunun isteği olmadan malın iyisini vermek babı. Hadis kasetidir.
[96]
Muvcıtîa (î/267) 11'-Kitabuz-Zekat, 16-Zekatta insanları sıkıştırmanın yasak oluşu babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[97]
Ahmed bin Hanbel (61301) Mecmeu'z-Zevaid (3/82) Haysemi söyle derıiştir; "Hadisi Taberani el-Kebir ve el-Evsat'da rivayet etmiştir. Hepsinin ravileri, s te adları geçen ravilerdir
[98]
Taberani, el-Kebir (3/306) Mecmeu'z-Zevaid (3/82) Haysemi şöyle demiştir: "Hadisi, Taberani el-Kebirde rivayet etmiğtir. Ravileri güvenilirdirler."
[99]
Buradaki emir, tavsiye niteliğindedir. (Çeviren)
[100]
Ahmed bin Hanbel (1/163,164) Ebu Yala (2/16,17) Mecme'uz-Zevaid (3/823,83) Haysemi şöyle demiştir: Ebu Davud Talha'dan yerli'nin çöl ehline satış yapmayacağına ilişkin bölümü rivayet etmiştir. Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Ebu Yala rivayet etmişlerdir. Ravileri de Sahih'te adları geçen ravilerdir."
[101]
İbni Huzeyme (4/70) 359-îmamın memuruna; evlenmeye, hizmetçi ve mesken edinmeye izin vermesi babı. Hadisin isnadı sahih'tir
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/251-261
[102]
İbni Huzeyme (4/70) 358-İmamın memuruna belli bir rızık tayin etmesi babı.
Hadisin isnadı sahihtir
[103]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (3/134), Kitabu'l haracı, Vel-i Merâî'i, Vel-Feyi çalışanların yiyecekleri ile ilgili bab. Ebu Davud diğer bir rivayetinde; "Allah'ım, tebliğ ettim mi?" ilavesinde bulunmuştur.
[104]
Buhari (131164) 93-Kiîabu'l Ahkam 324-Çalışanların hadisleri babı. Müslim (311463) 33-Kitabul-İmare, 7-Çalışanların hediye almalarının haram oluşu babı.
[105]
Müslim (311465) 33-Kitabu'l~İmare, 7-Çalışanların hediye almalarının haram oluşu babı. Ebu Davud (3/134) Kitabu'l Haraç, Çalışanların yiyecekleri hakkında bab.
[106]
Ebu Davud (3/135) Kitabu'l-Haracı, vel-İmaretıvel-fey'i, Çalışanların hediye almaları hakkındaki bab. Hadisin isnadı hasendir.
[107]
Burada adı geçen, Ziyad Ebu Sufyan'ın oğlu ve Irak valisidir. (Çeviren)
[108]
Ebu Davud (2/115) Kitabu'z-Zekat, Zekat bir beldeden bir beldeye taşınabilir mi Us,ht Hn/iisin isnadı hasendir.
[109]
İbni Huzeyme (4/66) Kitabu'z-Zekat, 353~Zekattan yetimlere vermek babı. Hadisin isnadı hasendir.
[110]
Müslim (2/685) 12-Kitabuz-Zekat, 7-Zekat memurlarını razı etmek babı

[111] Tirmizi (3/39) 5-Kitabu'z-Zekaî, 20-Zekat memurunun rızasını almakla ilgili bab
[112]
Nesai (5/31) 23-Kitabu'z-Zekat, 14-Zekat memurunun haddi aştığı zaman babı.
[113]
Ebu Davud (2/106) Kitabuz-Zekat, Zekat memurunun razısını almakla ilgili bab.
[114]
Nesai, aynı yer.
[115]
Müslim (2/757) 12-Kitabu'z-Zekat, 55~Haram istemediği müddetçe zekat memurunu razı etme babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/261-266
[116]
Ebu Davud (3/132) Kİtabu'l-Harac, Zekat toplama işini yapma konusunda bir bab. Hadisin isnadı hasendir. Tirmizi (3/37) 5-Kitabu'z-Zekat, 18-Hakkıyla zekatta çalışan kimse babı.
[117]
Buhari (3/361) 24-Kitabu'z-Zekat, İmamın zekat sahibine duası babı. Müslim
(2/756) 12-Kitabu'z-Zekat, 54-Zekatmı getiren kişiye dua babı. Ebu Davud (2/106), Kitabu'z-Zekat, zekat memurunun, zekat ehline duası babı. Nesai (5/31) 23-Ki-tabu'z-Zekat, 13-İmamın zekat sahibine duası babı. Nesai, babasının biat ashabından olduğu belirtmemiştir.
[118]
Muvatta (2/1003) 60-Kitabu-Da'vet'il-Mazlum, Î-Mazlumun duasından sakınılacak kısmı babı. Buharı (6/175) 56-Kitabul-Cihad, 180-Darul Harb'de bir topluluk Müslüman olduğu zaman babı.
[119]
Buhari (5/44) 42-Kitabu'l-Musakat, Il-Sadece Allah ve Resulünün koruluğu vardır babı. Ebu Davud (3/139) Kitabu'l-Haracı vel-İmaret-i vel-Fey'i, İmamın ya da herhangi bir adamın koruluk yaptığı arazi babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/266-268
[120]
Muvatta (2/449) 2Î-Kitabu'l Cihad, 5-Miah yolunda bir şey ve kimse hakkında amel babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/268-269
[121]
Mahmiye, ehli beyt için ayrılan beşte birlik humus İşine bakan kişi idi.
[122]
Müslim, aynı yer. Sahife: 754
Müslim (2/752,753) 12-Kitabu'z-Zekat, 51-Suîaleyi Nebi'nin zekatta çalışmayı terketmesi babı. Ebu Davud (3/139) Kitabu'l-Harac-ı vel-imaret-i vel-Fey'i, Resu-îullah (a.s)'ın mallardan seçtiği şeyler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/271-273
[123]
Müslim, aynı yer.
[124]
Buharı (5/86) 45-Kİtabu'l-Lukata, 6-Yolda bir hurma bulduğu zaman... babı. Müslim, aynı yer
[125]
Buhari (31358) 24-Kitabuz-Zekat, 60-Hz. Peygamber için zekat konusunda zikredilenler babı. Müslim (2/751) 12-Kitabu'z-Zekat, 50-Resulullah (a.s)'a zekatın haram oluşu babı.
[126]
Müslim, aynı yer.
[127]
Buhari (9/138) 67-Kitabu'n-Nikah, 18-Kölenin nikahı altında bulunan hür kadın babı. Müslim (211144) 20-Kitabul-Itk. 2. Vela ancak azat edene aittir babı.
[128]
Muvatta (2/562) 29~Kitabu't-Telak, 10-Serbest bırakmak hakkında gelen rivayetler babı

[129]
Buhari (9/404) 68-Kitabıtt-Talak, 14-Ca> -'nin salısı talak değildir babı. Müslim aynı yer.
[130]
Buhari (31355) 24-Kitabu'z-Zekat, 61-Hz. Peygamber (a.s)'İn hanımlarının cariyelerine tasadduk edilenler babı. Müslim (21755) 12-Kitabu'z-Zekat, 52-Hediyenin Hz. Peygamber (a.s)'e mubah oluşu babı.
[131]
Müslim (21754) 12-Kitabu'z-Zekat, 52-Hediyenin Hz. Peygamber (a.s)'e mubah oluşu babı.
[132]
Müslim (4/1873) 44-Kitabu Fedaili's-Sahabe, 4-Hz.Ali bin Ebu Talih1 in faziletleri babı. İbni Huzeyme (4/62) Kitabu'z-Zekat, 348-Abdulmutîalip oğıdfarınır Hz. Peygamber (a.s)'in ehli beytinden olduğunun delilinin zikri babı.
[133]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/274-278
[134]
Ebu Davud, aynı yer.
[135]
Buhari (5/86) 45-Kitabu'l-Lukata, 6-Hurmayı yolda bulduğu vakit babı. Müslim (21752) 12-Kitabuz-Zekat, 50-Zekatın Resulullah (a.s)'a haram oluşu babı. Ebu Davud (21123) Kitabu'z-Zekat, Hasim oğullarına sadaka vermek babı.
[136]
Buhari (5/203) 51-Kitabu'l-Hibeti, 7-Hediyenin kabulü babı. Müslim (2/756)
12-Kitabu'z-Zekat, 53-Hz. Peygamber (a.s)'in hediyeyi kabulü, sadakayı reddetmesi babı.
[137]
Nesai, aynı yer. İsnadı sahihtir
[138]
Tirmizi (3/45) 5-Kitabu'z-Zekat, 25-Sadakanın Hz. Peygamber (a.s) için mekruh olusu hakkında gelen rivayetler babı.
[139]
Ebu Davud (2/123) Kitabu'z-Zekat, Beni Haşim'e sadaka babı. Tirmizi.aynı yer. Sa-hife:46
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/278-280
[140]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/280-281
[141]
Ebu Davud, aynı yer. Bu hadis hasendir
Ebu Davud (2/118) Kitabu'z-Zekat, Zengin olduğu halde kendisine zekattan verilen kimse babı. Tirmİzi (3/42) 5-Kitabu'z-Zekat, 23-Kendisine zekat helal olmayan kimse babı.
[142]
Nesai (5/99) 23-Kitahu'z-Zekat, 89-Mulhif kimdir? babı. Bu hadis, hasen hadistir.
[143]
Ebu Davud (2/118) Kitabu'z-Zekat, 23-Zekat malından kendisine verilen kimse babı. Nesai (51100) 3-Kitabu'z-Zekat, 91-Kazanabilen güçlü kimsenin meselesibabı. Hadisin isnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/281-282
[144]
İbni Huzeyme (4172) 363-Borçluya zekat vermenin caiz olduğuna ilişkin delil babı. Hadisin isnadı sahihtir. 3592-İbni Huzeyme (4171) 362-Borçlulara zekat vermek babı. İsnadı sahih'tir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/282-283
[145]
Muvatta (1/268) 17-Kitabu'z-Zekat, 17-Zekat almak babı. Ebu Davud (21119) Ki-tabu'z-Zekat, 24-Zengin olduğu halde zekat alması caiz olan kimse babı. İsnadı Sahihtir.
[146]
Ebu Davud, aynı yer. Hadis, kendisini destekleyen diğer hadisler sayesinde hasen derecesindedir
[147]
Müslim, aynı yer.

[148]
Buhari (31356) 24-Kitabu'z-Zekat, 62-Zekat tahavvut ettiği (yer değiştirdiği) zaman babı, Müslim (2/756) 12-Kitabu'z-Zekat, 52-Hediyenin Hz. Peygambet\(a.s) için mubah oluşu babı.
[149]
Müslim (4/1806) 43-Kitabu'l-Fedail, 14-Resulullah (a.s)'tan bir şey istendiğinde "yok" dediği vaki değildir babı. 3600-Ibnİ Huzeyme (4/71) 361- İnsanların reis ve komutanlarına kalplerini telif etmek için mal vermek bubi.
[150]
Hafız İbni Hacer, Fethul Bari (3/261
[151]
Buhari (3/331) 24-Kitabu'z-Zekat, 49-Aüah Teala'nın "kölelere, borçlulara, Allah yolunda" sözünün babı
[152]
İbni Huzeyme (4173) 365-İmamın üzerlerine haccetmek için zekat develerini hacılara vermesi babı. Hadisin isnadı hasen'dir
[153]
İbni Huzeyme (4172,73) 634-Allah yolunda ayrılan hisseden, hacca gidecek olana verilebileceği babı. Hadis sahihtir.
[154]
Ebu Davud (2/119) Kitabu'z-Zekat, 25-Bir kişiye ne kadar zekat verilebilir babı.
[155]
Ilmi Huzeyme (4173,74) 336-Zıhar eden kimseye imamın zekat malından verebileceği babı. Bu hadis hasen Hğayrihidir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/283-293
[156]
Tevbe Suresi: 60
[157]
Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhuz-Zekat (2/555)

[158]
Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhuz-Zekat (2/563
[159]
El-Mecmeu (6/191)
[160]
Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhuz-Zekat (2/563)
[161]
Taberi Tefsiri (14/338) Mahmut Şakir'in tahrikiyle .
[162]
İbni Ebu Şeyhe musannafı (3/207) Bak: Fıkhuz-Zekat (2/623) Burdaki borçlandırmaktan maksat devlet hazinesinden kendilerine kredi açmak anlamındadır. (Çeviren)
[163]
Prof.Dr.Yusuf el Kardavi, Ftkhu'z Zekat (2/594-611
[164]
Prof. Dr. Yusuf el-Kardavi, Fıkhu'z-Zekat (2/630)
[165]
Prof.Dr.Yusuf el Kardavi, Fıkhu'z Zekat (21666)
[166]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/293-303
[167]
Müslim, aynı yer
[168]
Buharİ (3/366) 24-Kİtabu'z-Zekat, 64-Devlet başkanının kendi eliyle zekat develerini dağlaması babı. Müslim (3/1674) 37-Kİtabul hidas ve z-Zine, 30-însanın dışındaki canlıların yüzü haricindeki yerlere

dağlama yapmanın cevazı babı.

[169]
Ebu Davud (3/26) Kitabul-Cİhad, Hayvanları dağlama ile ilgili bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/305-306

[170]
Tirmizi, aynı yer. Cami muhakkiki der ki: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel, Hakim Dare-kutni ve başkaları da rivayet etmiştir. Senedi zayıf ise de aynı manada bu hadisi kuvvetlendirecek başka hadisler vardır.

[171]
Ehu Davud (21115) Kitabu'z Zekat, 37-Zekat zamanından önce vermeyle ilgili bab. Tirmizi (3/63) 5-Kitabu'z-Zekat, 37-Zekatı zamanından önce vermeyle ilgili gelen rivayetler babı,
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/306

[172]
Ahmed bin Hanbel (3/136) Memeu'z-Zevaid (3/63). Heysemi der ki; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taberani el-Evsat'ında rivayet etmiştir. Kavileri, Sahih'te adı geçen ravilerdir"

[173]
Mecmeu'z-Zevaİd, Taberani Evsat'ta bu hadisi rivayet etmiştir. Haysemi Mecmu da der ki; "Bu hadisi şerifin her ne k< -'ir bazı vavileri hakkında bazı tenkitleri varsa da isnadı basendir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/306-308

[174]
Mecmeuz'Zevaid (3168) Haysemi der ki; "Bu hadisi Taberani rivayet etmiştir. Hübeyrin'in dışındaki ravileri, Sahih'te adı geçen ravilerdir. Nitekim o da güvenilir kimsedir."

[175]
Muvatta (11245) 17-Kitahu'z-Zekat, İki gümüş ve altın malında zekat babı.

[176]
Muvatta, aynı yer. sh. 246 İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/308-309

[177]
İbni Huzeyme (4/30) Kitabu'z-Zekat, 305-Hz, Ömer (r.a)'in at ve kölelerden zekat almasının mefhumuna delalet eden hadisi şerifin zikri babı. İsnadı hasendir.

[178]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/309-310

[179]
Buhari (3/291) 24-Kitabu'z-Zekat, 15-Kisinin anlamadan oğluna tasadduk etmesi babı.

[180]
el-İhtiyar (1/122)

[181]
Müslim (21709) 12-Kitabu'z-Zekat, 24-Sadaka, sadakaya ehil olmayanın eline geçse bile tasaddukta bulunanın sevap alacağı babı

[182]
imam Nevevi, Müslim Şerhi (71110)

[183]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/310-312

[184]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/315-316

[185]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/317-318

[186]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/319-320

[187]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/320

[188]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/320-321

[189] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/321
[190] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/321-322
[191] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/322-323
[192] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/323-325
[193] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/225-226
[194] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/326
[195] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/326-327
[196] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/327
[197] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/327-328
[198] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/328
[199] Wwaj (6/232) 29-Kitabu'l-Ehbas, 3-Ortak araziyi vakfetmek babı
[200] Nesai, aynı yer
[201] Nesai, aynı yer.
[202] Buhari (5/399) 55-Kitabu'l-Vesaya, 28-Vakfın nasıl yazılacağı ite ilgili bab Müslim, Ebu Davud, aynı yer. Nesai (6/230) Aynı yer. İbni Mace (2/801) 15-Ki tabus-Sadakat, 4-Vakfeden kimse ile ilgili bab.
[203] Ebu Davud'(3IÎJ7) KUabu'î-Vesaya, Malını vakfeden kimse hakkında gelen rivayetler babı.
[204] İbni-Huzeyme (4/U9) 445-"Fakirlere ve yakınlara o maldan tasadduk etti" hadi-siyle delilin zikri babi.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/229-333
[205] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/333-334
[206] Buhari (7/490) 64-Kitabu'l-Megazi, 38-Hayber Savaşı babı. Ebu Davud (31161) Kitahul'Harac-ı ve'l-lmaret-i vel-Fey-İ, Hayber arazisinin hükmü hakkında gelen rivayetler babı
[207] Buhari (3/331) 24-Kitabu'z-Zckat, 49-Allah Teala'mn "Kölelere, orçlulara, Allah yolunda" sözünün beyanı babı, Müslim (2)676) 12-k.itabu'z-Zekat, 3-Zekatı öne almak ve vermemekle ilgili bab.
[208] -İbni Huzeyme (4/72) Kitabu'z-Zekat, 364-Haccetmek isteyene "Allat hissesinin harcanabileceğine ilişkin bab.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/334-336

[209] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/336-340
[210] Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/340
[211] Zariyat Suresi: 56

[212]
Bakara Suresi: JS5

[213]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/343-346
[214]
Endülüs'ün I. Fethi: Hicri 28 Ramazan 92, Miladi; 19 Temmuz 711 yılında Tank Bin Ziyad komutasında bir ordu ile fethedilmiştir. Tarık Bin Ziyad bu savaşta, Kot Komutanı Rozrik-i, Mevkiatu'l-Bahayra'da mağlup etmiştir. (Bak. M. Talu, Dini Meselelerimiz, Sayfa: 348.)
[215]
Aynı Calut Olayı: 3 Eylül 1260 yılına rastlayan 15 Ramazan 658 Hicri yılı, Cuma sabahı, Mısır Sultanı; Sultan Kutuz komutasında vuku bulmuştur. Sultan Kutuz; "Vay islam'ın başına gelenlerse," diyerek haykırdıktan sonra hücum etmiştir. Böylece de Moğollara karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Bu savaştan sonra, Mısır ile Şam'ın birleşmesi sağlanmıştır. Bk. M. Talu, D. Meselelerimiz, Sh: 348
[216]
Nevruz: 21 Mart'ta kutlanan ve eski İranlıların hürmet gösterdikleri bir gündür. Mihrican; İçerisinde çeşitli etkinlikler düzenlenen ve festival amacıyla kutlanan gün aylan içerisinde herhangi bir gündür.
[217]
Suskunluk Orucu; Hiç konuşmamak şartıyla niyet &fmeh. (Çeviren)

[218]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/349-354
[219]
Buhari, aynı yer
[220]
Buhari (131512) 97~Kitab-Ettevhid bahsi, 50-Hz.Peygamber (a.s)'in zikri ve Rabbin-den rivayeti babı.
[221]
Buhari (4/1 İS) 30-Kitabu's-Savm, 9-Oruçluya sövüldüğünde; "Ben oruçluyum, der mi? Babı. Müslim (2/807) 13-Kitabu's-Sıyam 30-Orucun Fazileti babı.
[222]
Tarhut-Tasrib (2/102)
[223]
İbni Huzeyme (3/277) 130-Oruçluyu iftar ettirip onun kadar mükafat alma babı.
Bu hadisin isnadı sahihtir
[224]
îbm Huzeyme (3/197,198) Oruç sabırdandır babı. İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/355-357
[225]
Ibni Mace (1/526) 7-Kitah-Essıyam, Ramazan ayının fazileti hakkında gelenler babı. Bu hadis hasen olup, Ahmed Bin Hanbel ve Taberanİ, Ebu Umame'den onun tankıyla rivayet etmişlerdir. Hadisin ravileri, güvenilirdir. Hadis hakkında verilen bilgilerin aynısı, Mecm'a (3l413)'da da vardır
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/357-358
[226]
Nesaİ (4/166) Kitabu's-Sıyam, 43-Zikrul ihtilaf ala Muhammed bin Ebi Yakub. Bu hadis hasendir.
[227]
Nesai (4/168) 22-Kitabu's-Sıyam, bu hadis hasendir.
[228]
Nesai (4/167) 22'Kitabu's-Sıyam, bu hadis hasendir.
[229]
Ahmed bin Hanbel (31341) Hadisin isnadı hasendir
[230]
Ahmed hin Hanbel (21173) Mecma'u'z-Zevaid (4/253) Haysemi söyle der; "Bu hadisi Ahmed hin

Hanbel ve Taberanİ rivayet etmiştir. Hadisin ravileri de güvenilirdir: Bazı rivayetlerde hadiste geçen (Kıyam) kelimesinin zayıf olduğu belirtilmiştir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/358-359
[231]
Ahmed bin Hanbel (2/174) Mecme'u'ı-Zevaid (31181) Haysemi der ki; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel, ayrıca Taberani, el-Kebir'inde rivayet etmiştir. Taberani'nin ri-vayetindeki raviler, sahihte isimleri geçen ravilerdir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/359-360
[232]
Bu noktada ravinin şüphesi olduğundan muhtemel iki cümle zikredildi
[233]
İbni Huzeyme (3/195,196) 15-Oruçluyu, ağzının güzel kokusunda miske benzetme babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/360-363
[234]
Nesai, aynı yer. Sh. 166 İbni Huzeyme (31194) 13-Orucun fazileti ve ona diğer amellerden hiçirinin denk olmadığı babı. İbni Hıbban (5/180) Orucun diğer amellere denk olmayacağının açıklanması babı. Hakim (İ1421) Kiîabu's-Savm, Hâkim; "Bu hadis Bu-hari ve Müslim'in sartalarına uygundur" demiştir.
[235]
Nesai, aynı yer. Sh. 166
[236]
Nesai (41165) 22-Kitabu's~Sıyam 43-Muhammed bin Ebu Yakup üzerine ihtilafın zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[237]
Tirmizi (41166) 23-Kitabu-Fedailil-Cihat, 3-Allah yolunda tutulan orucun fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[238]
Buhari (6/46) 56-Kitabu'l-Cihat, 36-Allah yolunda oruç tutmanın fazileti babı. Müslim (2/808)13-Kitabu's-Sıyam, 31-Gücü yeten kişinin Allah yakında oruç tutmasının fazileti babı. Tirmizi (4/166) 23-Kitab'u-Fedail'il-Cihat, 3-Allah yolunda oruç tutmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/173) 22-Kita-busSıyam, 44~Allah (cc) yolunda bir gün oruç tutan kimsenin sevabı babı
[239]
Tirmizi (4/167) 23-Kitabu~Fedail'il-Cihat 3-Allah (cc) yolunda oruç tutmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Taberani, es'Sağir (1/273) Mecme'uz-Zevâîd (3/194) Haysemi söyle demiştir: "Hadisi, Taberani Evsat ve Sağir'inde rivayet etmiştir. Hadisin isnadı hasendir
[240]
Nesai (4/174) 22-Kitabu's-Sıyam 45-Süfyan es-Sevri'nin bu konudaki ihtilafını zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir. Böyle bir hadis de Amr bin Abese tarafından gelmiştir. Mecme'uz-Zevâid (3/194) Haysemi şöyle demiştir: "Hadîsi Taberani el~ Kebir ve el-Evsat'ında rivayet etmiştir. Kavileri sika'dır."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/363-365
[241]
Buhari (6/228) 59-Kitabu-Bedul-Halkı, 9-Cennet kapılarının sıfatı babı.
[242]
Tirmizi (3/173) 6-Kitabu's-Savm, 55-Orucun fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[243]
fiuhari (4/111) 30-Kitabu's-Savm, 4-Oruçlular için Reyyan babı. Müslim (2/808) r 13-Kitabu's-Sıyam, 30-Orucun fazileti babı. Nesai (4/168) 22-Kitabu's-Sıyam, 43-Muhammed bin Ebu Yakub üzerine ihtilafın zikri babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/365-366
[244]
Buhari (1/92) Kitabul-Iman, 28-Ramazan'da orucun karşılığını beklemek imandandır babı.

[245]
Tirmizi (3/67) 6-Kİtabu'sSavm, 1-Ramazan ayının fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[246]
Nesaİ (4/157) 22-Kitabu's-Sıyam, 39-Ramazan'da oruç tutup geceleri ibadetle geçiren sevabı.
[247]
Buhari (1192) 2-Kitabu'l iman, 27-Ramazan'da geceleyin nafile ibadet etmenin imandan olduğuyla ilgili bab. Müslim (1/523) 6-Kitabu Salat'il Musafirine ve Kasriha, 25-Ramazan'da gece ibadetine teşvik babı.
Ahmed bin Hanbel (2/385) Mecme'uz-Zevâid (3/144) Haysemi söyle demiştir: "Hadis, Sahih'te Ebu Hureyre'nin hadisidir. "Geçmiş günahları" cümleri hariç. Hadisi, Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri sika'dır. Ancak Hammad'ın Vasl'ında ve Irsâl'inde şüphe vardır."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/366-367
[248]
Buhari, aynı yer.
[249]
Müslim, aynı yer.
[250]
Nesai (4/129) 22-Kitabu's-Sıyam, 5-Muammer üzerine ihtilafın zikri babı.
[251]
Nesai, aynı yer.
[252]
Muvatta (1/310) Kitabu's-Sıyam, 22~Orucun getirdikleri babı. Buhari (41112) 30-Kitabu's-Savm 5-Ramazan mı yoksa Ramazan ayı mı?" denilir babı. Müslim (2/778) 13-Kitabu's-Sıyam, 1-Ramazan ayının fazileti babı. Nesai (4/126) 22-Kita-bus Siyam, 3-Ramazan ayının fazileti babı.
Tirmizi (3/66) 6-Kitabu's~Savm, Ramazan ayının fazileti hakkında gelen rivayetler hah}.
[253]
Nesai (4/128) 22~Kitabu's-Sıyam, 4-Zühri üzerine ihtilafın zikri babı. Bu hadis, sahih hadistir.
[254]
Nesai, aynı yer.
[255]
Nesai (41129) 22-Kitabu's-Sıyam, 5-Muammer üzerine İhtilafın zikri babı. Bu hadis, hasen hadistir
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/367-369
[256]
Şeraklevi (2/147)
[257]
Bak: Oruç ve hükümleri, Şeyh Vehbi el-GavicîsahÎfe: 12
[258]
Aynî, Buharı Şerhi (10/270)
[259]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/369-371
[260]
İbni Huzeyme (31242) Kitabu's-Siyam, 80~Yasak işlerden kaçmadan yemekj içmekten geri durmakla sevap alınamayacağı babı. Hadisin isnadı sahihtir. Tabetani, el-Kebir (12/382) Mecme'uz-Zevaîd (3/202) Haysemi söyle demiştir: "Bq hadisi Taberani el-Kebir'de İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir ve ravileri sikadırlar."
[261]
Buhari (4/116) 30-Kitabu's-Savm, 8-Kötü söz ve davranışları terketmeyhn kimse babı. Ebu Davud (2/308) Kitabu's-Savm, oruçlunun gıybet etmesi babı. Tirmizi (3/87) 6-Kitabu's-Savm, 16-Oruçlunun gıybet etmesi hakkında gelen tehdit bflbı.
[262]
İbni Huzeyme (3/241) Kitabu's-Sıyam, 77-Oruçluya sövüldüğünde oturmasını emretmek babı. Hadisin isnadı sahihtir.

[263]
İbni Huzeyme (3/242) Kitabu's-Sıyam, 79-Oruçta bos sözden nahyetmek babı.
[264]
Nesai (4/167) 22-Kitaburs-Sıyam, 43-Muhammed bin Yakub üzerine ihtilafın zikri babı. Bu hadis, sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/371-373
[265]
Buhari (J/30) Kitabu Bed'il Vahyi, 5-İbni Abbas'ın hadisi babı. Müslim (4/1803)
43-Kitabu'l Fedail, 12-Hz. Peygamber (a.s')in insanların en cömerti olduğu babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/373
[266]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bani (1/31)
[267]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (15169)
[268]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/373-374
[269]
Ibnİ Huzeyme (3/192) 9-Ramazan ayında ibadet etmeğe çalışmanın mustahab oluşu babı. Hadisin isnadı ceyyiddi
[270]
Ebu Davud, aynı yer.374
[271]
Müslim (2/806) 13 Kitabu's-Sıyam, 28-Yemeğe davet edilen oruçlu babı. Ebu Da- vud (2/331) Kitabu's-Savm, 73-Oruçlu yemeğe çağırıldığında ne söyleyeceği babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/375
[272]
Meleklerin salat-ı istiğfar dilemeleri anlamındadır.
[273]
Tirmizi, aynı yer.
[274]
Tirmizi, Sh.: 154. Hadis'in isnadı sahih'tir.
[275]
Tirmizi (3/153) 6-Kitabu's-Savm, 67-Yanında yenilince oruçlunun fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/375-376
[276]
Ebu Davud (2/307) Kitabu's-Savm, 29-Oruçlunun misvak kullanması hakkında gelen rivayetler babı.
[277]
Buhari (muallak olarak) (4/153) 30-Kitabu's-Savm, 25-Oruçlunun yıkanmak babı
[278]
Hadislerin lafzan rivayeti sözleriyle birlikte ve duyulduğu gibi aynen yapıldn rivc yellerdir. Manen rivayeti ise, hadisin lafızlarım unutup söylenmek istenerij. Kem lafzıyla ifade etmektir
[279]
Tirmizi (3/104)
[280]
Taberani (20/70-71) el-Kebir, Mecme'uz-Zevâid (31165) Haysemi der ki: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri içerisinde Bekir hin Hanis de vardır. Bu ravinin rivayeti zayıftır. Ancak İbni Muim bir rivayetinde bu raviye güvenmiştir. İbni Hacer hadisin isnadını ceyyid (iyi) bulmuştur. Telhis (21202)
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/376-378
[281]
Ahmed bin Hanbel (4/202) Müsliim (21770-771) 13-Kitabu's-Sıyam, 9-Sahurun fazileti ve kuvvetli

müsteha? oluşm babı. Ebu Davud (2/302-303) Kitabu's-Savm, Sahurun önemi babı. Tirmii {3/89}) 6-Kitabu's-Savm, 17-Orucun fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai(4/1465) 22-Kitabu's-Sıyam, 27-Bizim orucumuzla ehli kitabın orucu arasındaki fark babı.

[282]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/379

[283]
et-Takrib

[284]
el-Mezzi, Tehzîb (21460)

[285]
İbni Mace (1/157) 7-Kitalu's-Sıyyam, 48-Oruçlunun duasının geri çevrilmeye-ceğine ilişkin bab. Hakim (l'422)-fKitabu's~Savm.

[286]
el-Futuhat-ı Rabbaniyye (4/342)

[287]
Tehzibu'l Kemal (2/456-457)

[288]
Tirmizi (5/57S)-49-Kitabu'd-Deavât, 129-Afve afiyet babı. İbni Mace (11557)7-Kitahu's-Sıyam, 48-Oruçlunun duasının geri çevrilmeyeceğim ilişkin bab. İbnİ Hıbban (5/180-181) Kitaba's-Savm, Orucun fazileti babı. Oruçlunun iftar anında yapacağı duanın kabul olunacağının zikri. Tirmizi söyle demiştir: "Bu hadis hasen'dir. "Hafız İbni Hacer de Hasen olduğunu söylemiştir. Bu böyle bilinmeli. Bu hadise sened içinde yer alan ancak güvenilir olup olmadığı kesin bilinmeyen İbni

[289]
Ebu Davud (2/306) Kitabu's-Savm, İftar vaktinde söylenenler babı. Hadis alimleri bu hadisin hasen hadis derecesinde olduğunu söylemişlerdir.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/379-381

[290]
Buhari (4/196) 30-Kİtabu's-Savm, 43-Oruçlunun iftarı ne zaman helal olur babı. Müslim (2/772) 13-Kitabu's-Sıyam, 10-Orucun bitip günün çıkmasının beyanı babı. Ebu Davud (2/304) Kitabu's-Savm, Oruçlunun iftar vakti babı. Tirmizi (3/81) 6-Kitabu's-Savm, 12-Gece gelip gündüz gittiği zaman... hakkında gelen rivayetler babı.

[291]
Buhari (4/198) 30-Kitabu's-Savm, 45-İftarda acele etmek babı. Müslim (2/771) 13-Kitabu's-Sıyam, 9-Sahurun fazileti babı. İbni Mace (1/541) -Kitabu's-Sıyam, 24-Iftan acele ermek hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/381-382

[292]
Ebu Davud (2/306) Kİtabu's-Savm, Üzerine iftar edilenler babı. Tirmizi (3/79) 6-Kitabu's-Savm, 10-Üzerine İftar edilmesi müstehap
olan şeyler hakkında gelen rivayetler babı. Hakim (1/432) Kitabu's-Savm.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/382

[293]
Tirmizi (5/504) Kitabu'd-Deavat, 51-Hilali görünce, söylenecek şeyler babı. Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Dârîmî (214) Kitabu's-Savm, Hilali görünce ne denileceği babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/383

[294]
Tirmizi (5/534) 49-Kitabu'd-Deavat, 85-Bu konuda bir bab. Tirmizi bu hadisin ha-sen-sahih olduğunu söylemiştir. İbni Mace (211265) 34-Kitabu'd-Dua, 5-Af ve afiyetle dua babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/383

[295]
îbni Huzeyrne (3/237) Kitabu's-Sıyam, 70-Oruçlarım iftar vakti girmeden açanların topuklarından

asılacaklarının zikri babı. Hadisin İsnadı sahihtir.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/383-385
[296] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/385-386
[297] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/386
[298] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/386-387
[299] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/387-388
[300] Daha fazla bilgi için bknz. el-Lübab (1/162-273) Fethuî Kadir (21300 ve müteakip\ sayfalar) Bidayetül-Müctehİd (1/285 ve müteakip sayfalar) e§~Şerh'us-Sağtr (1/68/ ve müteakip sayfalar) el-Fıkh'ul-Islâmi (2/578 ve müteakip sayfalar).
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/388-389
[301] Buhari, aynı yer.
[302] Buharı, aynı yer.
Buhari (41119) 30-Kiîabu's-Savm, 11-Peygamber (a.s)'in "hilali gördünüzde..." babı. Müslim (2/760) 13-Kitabu's-Sıyam, 2-Hilali görünce orucun farz oluşu babı
[303] Müslim, aynı yer. Sh. 759
[304] Müslim, aynı yer.
[305] Ebu Davud (2/297) Kitabu's-Savm, Ayın 29 çektiği babı
[306] Müslim (2/760) Aynı yer.
[307] Müslim (21760) Aynı yer.
[308] Buhari (41119) Aynı yer.
[309] Müslim (2/760) Aynı yer.
Müslim (2/762) 13-Kitabu's~Sıyam, 3-Ramazan orucunu bir veya iki gün öne almaman babı.
[310] Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/391-393
[311] İmam Nevevi, Müslim Şerhi (7/194) İmam Nevevi, Şafii mezhebine mensuptur. 394
[312] Ahmed bin Hanbel (2/329) Mccme'u'z-Zevaid (3/145) Haysemi der ki: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel Ebu Yala ve Taberani Evsat'ında rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri sağlamdır."
[313] Ebu Davud (21298) Kitabu's-Savm, Ay bulutlu olunca babı. Nesai (4/135) 22-Ki-tabu's-Sıyam, 13-Mamur üzerine ihtilafın zikri babı. İbni Hibban (5/190,191) Kitabu's-Savm, Hilalin görülmesi babı.
[314] 1) Nesai (4/135) 22-Kitabu's-Sıyam, 11 -Ubeydullah bin Amr üzerine ihtilafın zikri babı.
[315] Nesai (4/136) 22-Kitabu's-Sıyam, 13-Mansur üzerine ihtilafın zikri babı.
[316] Nesai, aynı yer.
[317] Ebu Davud (2/298) Kitabu's Siyam, "Eğer bulut varsa otuz gün oruç tutun," diyenin babı.

[318]
Muvatta (1/287) 18-Kitabu's-Sıyam, 1-Hilalin görülmesi ile ilgili hadisler babı. Nesai (4/134) Kitabu's-Sıyam, 10-ez-Zehri üzerine ihtilafın zikri babı. Tirmizi (3/72) 6-Kitabu's-Savm, 5-"Oruca hilalle başlanır ve Oruç hilalle bozulur," hakkında gelenler babı. Hadis, hasen liğayrihidir
[319]
Ebu Davud (2/298) Kitabus'Savm, Ay bulutlu olduğu zaman babı. Hadisin isnadı sahihtir. Hadiste geçen "Yetaha'ffezu" Kelimesi, özen göstermek anlamında olup burada Ramazan orucunu sağlıklı tutabilmek için Şaban ayının günlerini iyi sayıp, hilali iyi takip etmek anlamlarında kullanılmıştır.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/393-396
[320]
îbni Huzeyme (31203) Kitabu's-Sıyam, 29-Şabanı otuza tamamlamadan ve hilal görülmedikçe oruç tutmaktan sakındırma babı. Hadisin isnadı sahihtir
[321]
Bu konuda geniş açıklama için bak: Şeyh Ali et-Tantavî, Fetvalar'ı Şafii (221-224, baskı hicri: 1406 Milâdi: 1986. Darul-Menar, Cidde).
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/396-397
[322]
Ebu Davud, aynı yer
[323]
Mursel Hadis: Tabiinden bir ravinin sahabeyi atlayarak direkt Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet ettiği hadistir.
[324]
Tirmİzİ (3/74) 6-Kİtabu's-Savm, 7-Oruç hakkında gelen hadisler babı. Tirmizi der ki "Bu hadis ikrime'den mürsel olarak rivayet edilmiştir."
[325]
Nesai (4/J32) 22-Kitabu's-Sıyam, 8-Bir kişinin şahadetini kabul etme babı
[326]
Nesai (4/132) Aynı yer. Nesai bu hadisi de İkrime'den mursel olarak rivay mistir. Ancak hadisin lafzını almamıştır. (Manen rivayet etmiştir.)
[327]
Ebu Davud (2/302) Kitabu's-Savm, Bir kişinin hilali gördüğüne şahadet etmesi babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/396-399
[328]
Ebu Davud (2/301) Kitabu's-Savm, Şevval ayını görme konusunda iki kişinin şahitlik etmeleri babı.
[329]
Nesai (41133) 22-Kitabu's-Sıyam, 8-8ir ki§inin şahitliğinin kabulü babı manasını kuvvetlendiren başka lafızlar da vardır. Ve bu hadis hasendir
[330]
Ebu Davud (2/301) 1) Ebu Davud (2/301)'Hadisin
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/399-401
[331]
Mecme'uz-Zevaid (3/147) Haysemi der ki: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiş ve şöyle demiştir: "Bu hadis hakkında İshak hin İsmail et-Talkani'den başka kimse bir şey dememiştir
[332]
Ebu Davud (1/300) Kitabu-s-Salat, İmam bayram namazına çıkmadığı zaman yanından çıkılır babı. Hadisin isnadı sahihtir. Nesai (3/180) 18-Kitahu-Salatil îdeyni 2-Bayram namazına çıkma babı.
[333]
Nesai (4/153) 22-Kitab'us-Sıyam, 37~Şüpheli günde oruç tutma babı. Hadisi^ isnadı hasendir.
Fakat Hanbelilerin bu görüşü, rivayetler arasında yer alan; "Şaban'ı otuza tamamlayın" hükmüne aykırıdır. Üstelik Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği; "Ramazanı öne almayın," İbni Ömerin rivayet ettiği: "Hilali görmeden oruç tutmayın," hadisleri de Hanbelilerin bu yorumuna aykırıdır.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/401-403
[334]
el-Muğni (3/87)
[335]
Bu kelime ayrıca daraltmak anlamına da gelir. Hanbeliler de bu manayı almışlardır. Buna göre hava bulutlu ise kesin Ramazan olduğu İçin oruç tutmakta hiçbir sakınca yoktur.,
[336]
el-Muğni (3/90)
[337]
Ahmed bin Hanbel (6/126) Mecmeu'z-Zevaid (3/148) Haysemİ der ki: "Bu hadisi Ahmed hin Hanbel rivayet etmiştir, Ravilerİ sahih hadis ravileridir."
[338]
Ebu Davud (2/299) 12-Kitabu's-Savm, Hilal'i bir bölgede direğinden önce geceleyin. |görüldüğü zaman... babı.
[339]
Tirmizi (3176) 6-Kitabu's-Savm, 9-Her bölge için görmek vardır... babı.
[340]
Nesei (41131) 22-Kitabu's-Sıyam, 7-Hilali görmede bölgelerin ihtilafı babı.
[341]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/403-405
[342]
Müslim (2/765)
[343]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (7/197)
[344]
3684-Mİi.slitn (2/765) 13-Kitabu's-Sıyam, 6-HİIal'in büyüklüğüne ve küçüklüğüne itibar edimez babı.
[345]
Ebu Davud (2/297) Kavim hilal konusunda yanıldığı zaman bahı
[346]
Tirmizi (3/80) 6-Kitabu's-Savm, 11-"Oruç, oruçlu olduğunuz zamandır," hadisi hakkında gelen hadisler babı.
[347]
Tirmizi (3/165) 6-Kitabu's-Savm, 78-Ramazan ve kurban bayramı hakkında gelen hadisler ve ne zaman olacağı babı.
[348]
Buharı (4/119) 30-Kitabu's-Savm, 11-Hz.Peygamber (a.s)'m "Hilal'i gördüğünüz zaman..." babı
[349]
Buhari (4/126) 30-Kitabu's-Savm, 13-Uz.Peygamber (a.s)'in "yazamayız, hesaplayamayız," sözü babı.
[350]
Müslim (21761)
[351]
Müslim (2/761)
[352]
Müslim (2-/761) 13-Kitabu's-Sıyam, 2-Hilal görülünce Ramazan orucunun farz oluşu babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/405-409
[353]
Bknz. ed-Dinü'l Haris (8/335)
[354]
Müslim (2/760) 13-Kitabu's-Sıyam 2-Hilal'in görülmesiyle orucun vucubu babı
[355]
Müslim, aynı yer. Sh. 761
[356]
Müslim (2/764) Kitaba's-Sıyam, 4-Ay 29 gün olur babı. Nesai (4/138) 22~Kitabu's
Siyam, 16-İsmaiî üzerine ihtilafın zikri babı

[357]
Nesai (4/138) İsnadı sahihtir.
[358]
Nesai (4/138) Aynı yer. 3690-Ehu Davud (2/297) Kitabu's-Savm, Ay 29 gün olur babı.
[359]
Tirmizi (3/73) 6-Kitabu's-Savm, Ay 29 gün olur hakkında gelen hadisler babı.
[360]
ibni Huzeyme (3/208) Kiîabu's-Sıyam. Resulullah (a.s) zamanında 29 gün tutulan oruç 30 gün tutulan oruçtan daha çok olurdu babı. Hadisin İsnadı sahihtir.
[361]
Buhari (41124) 30-Kitabu's-Savm, 12-Bayram ayları noksan olmaz babı. Müslim (21766) 13-Kitabu's-Sıyam 7-"Hz.Peygamber (a.s)'in "bayram ayları noksan olmaz", sözünün açıklanması babı. Ebu Davud (2/297) Aynı yer. Tirmizi (3175) 6-Kitabu's Savm 8-"Bayram ayları noksan olmaz," hakkında gelen hadisler babı.
[362]
Tirmizi (3/71) 6-Kitabu's-Savm, 4-Ramazan için Şaban'ın sayısını bilme babı. Hadisin isnadı hasendir.
[363]
Ahmed bin Hanbel (6190) Mecme'uz-Zevaid (3/147) Haysemi der ki: "Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taberani rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, sahih hadis ravüeridir."
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/409-413
[364]
Yukarıdaki fetvalar için bakınız. İbni Abidin risaleleri (1/251-253) Reddiil-Muhtar (2192,97) es-Şerh'us Sağir (1/682) el-Muhezzeb (1/179) et-Muğm (3/156-163)- el-Fıkıh-l-İslami (2/598-607)
[365]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/413-416
[366]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/417
[367]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/419-420
[368]
Daha fazla bilgi için bakınız. Feth'ul Kadir (2/303 ve müteakip sayfalar) es-Şerhus-Sağır (11695 ve müteakip sayfalar.) (el-Muhez, Zebi (180-181), Biâayet'ül-Müctehid (1/292-294), el Muğni (3/91-98) el-Fıkhul-İslami (2/617 ve müteakip sayfalar) .
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/420-421
[369]
Nesa'i (4/196) 22-Kitabu's-Sıyam, 68-Bu konuda Hz. Hafsa (r.a)'dan nakledilen hadisler hakkında ihtilafın zikri babı
[370]
Nesai, aym yer. Sh. 197
[371]
Nesai, aynı yer. Sh. 196
[372]
Nesai, aynı yer. Sh. 196
[373]
Nesai, aynı yer. Sh. 196
[374]
Nesai, aynı yer. Sh.197 Hadisi İbn-i mace, Ahmed bin Hanbel, İbnİ Huzeyme, İbni Hibban rivayet etmiştir, İbni Huzeyme ile İbni Hibban "sahihtir," demiştir. Hadisi Darekutni de almıştır. Telhis de şöyle der (21188): "Hadisin merfu mu, mevkuf mu olduğu konusunda ihtilaf vardır." İbni Ebi Hatem babasının şöyle dediğini söylemiştir: "Aşağıdaki iki rivayetten hangisinin sahih olduğunu bilmiyorum. 1. Yahya bin Eyyub'un Abdullah bin Ebu Bekir'den, O da Zuhri'den, O da Salim'den 2. Ishak bin Hazim'in Abdullah bin Ebu Bekir'den, O da Zuhri vasıtası olmadan Salim'den... Fakat mevkuf olmaya daha yakın görünüyor. Ebu

Davud; "Hadisin merfu olarak rivayeti sahih değildir," demiştir. Tirmizi de: "Mefkuf olması daha sahihtir," demiştir. El-Ilel'de Buhari'nin şöyle dediği yazılıdır. "Hadisin Hafsa (r.a)'dan rivayeti hatadır. Aslında bu hadis, İbni Ömer'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir." Nesa'i şöyle demiştir:" Bana göre hadisin mevkuf olarak rivayeti sahihtir. Hadisin meıfu olduğuna dair rivayetler sahih değildir." Ahmed bin Hanbel şöyle der: "Hadisin senedi bende yoktur." Hakim el-Erbain de; "Buharı ve Müslim'in şartına göre sahihtir," demiştir. Mustedrek de; Buhari'nin şartına göre sahihtir," demiştir. Beyhaki şöyle der: "Hadisin ravileri güvenilirdir. Ancak hadis mevkuftur." Darekutnî de bütün ra-vilerinin güvenilir olduklarını söylemiştir. İbni Hazm şöyle der: "ihtilaf, hadisin doğruluk derecesini arttırıyor. Bak: Enniyl (4/27) Merfu Hadis; Hz. Peygamber (a.s)'in buyurduğu hadistir. Mevkuf Hadis: Sahabiye isnad edilen hadistir. (Çeviren)

[375]
Ebu Davud (2/329) Kitabu's-Savm, Oruçta niyet babı. Hadisin isnadı sahihtir. Tir-miıi (3/108) 6-Kitabu's-Savm, 33-"Geceden niyet etmeyen kim için oruç yoktur" kakında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/421-422

[376]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/422

[377]
Nesai (4/198) 22-Kitabu's-Sıyam, 68-Hafsa (r.a)'mn hadisi hakkına ihtilaf eden naMl-çilerin ihtilafı babı

[378]
Muvatta (1/288) 18-Kitabu's-Sıyam, 2-Fecirden evvel niyet eden kimsenin babı

[379]
Muvatta (J/288) Aynı yer.

[380]
Nesai, aynı yer.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/422-423

[381]
Buhari (4/245) 30-Kitabu's-Savm, 69-Aşure Günü oruç tutma babı 3698-Buhari (4/245

[382]
Tahavi (2158

[383]
Tahavi (2/57-58)

[384]
Hanefilere göre orucun rüknü, fecrin doğuşundan Güneş'in batışına kadar orucu bozan şeylerden uzak durmaktır. Giriş bölümüne bakınız.

[385]
Hidaye ve Feîhu'lKadir (21303)

[386]
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/424-426

[387]
Burada ravinin iki cümleden biri konusunda şüphe vardır

[388]
Müslim, aynı yer. Sh. 809

[389]
Nesai (41194) 22-Kitabu's- Siyam, 67-Oruçta niyet babı.

[390]
Tirmizi (3/111) 6-Kitabu's- Savm, 35-Geceden niyet etmeden nafile oruç tutma babı.

[391]
Tirmizi, aynı yer.

[392]
Tirmizi, aynı yer.

[393]
Müslim (2/808) 13-Kitabu's-Sıyam, 32-Gündüz niyet edilerek nafile oruç tutmanın caiz oluşu babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/427-429

[394]
EdDavud (2/329) Kitabu's-Savm, Bu konuda izin babı
[395]
Tirmizi (31109) 6-Kitabu's-Savm, 34~Nafıle oruç tutan kimsenin orucunu bozması hakkında gelen rivayetler babı. 1) Ebu Davud (2/329) Kitabu's-Savm, Oruçta ruhsat babı
[396]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari
[397]
Buhari ravilerden birini athyarak-(4U40) 30-Kitabu's-Savm, 21-Gündüz oruca niyet edildiği babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/429-431
[398]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/423-424
[399]
Buhari (4/139) 30-Kitabu's-Savm, 20-İcabsız sahurun bereketi babı. Müslim
(2/770) 13-Kİtabu's-Sıyam, 9-Sahurun fazileti babı. Tİrmizi (4/88) Kİtabu's-Savm, 17 Sahurun fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/141) 22-Kita-bus Siyam, 18-Sahura teşvik babı.
[400]
Nesai (4/145) 22-Kitabu's-Sıyam, 24-Sahurun fazileti babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[401]
Müslim (2/770) Ebu Davud (2/302-303/ Kİtabu's Savm, Sahurun önemi bfybıl Tirmizi (3/88)
[402]
Nesai (4/146) 22-Kitabu's Siyam, 27-Bizimle ehl-i kitabın orucu arasındaki fark babı
[403]
Ebu Davud (21303) Kitabu's-Savm, Sahuru gıda olarak isimlendiren kimsenin babı. Hadîsin isnadı hasendir
[404]
Mecme'uz~ Zevaid (31151) Haysemi der ki: "Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir."
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/434-436
[405]
Buhari (2/54) 9-Kitabu'lMevakit'is-Salat, 27-Sabah namazının vakti babı.
[406]
Buhari (41138) 30-Kitabu's-Savm, 19-Sahurla sabah namazı arasının ne kadar olacağı babı. Müslim (21771) 13-Kİtabu's Siyam, 9-Sahurun fazileti ve kuvvetli müs-tahab oluşu babı.
[407]
Nesai (41147) 22^Kitahu's-Sıyam, 28-Kavut ve hurmayla sahur babı.
[408]
Buhari (2/54) Aynı yer.
[409]
Nesai (41143) 22-Kitabu's-Sıyam, 22-Hisam ve Said'in Katâde üzerine ihtilafın zikri babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/436-438
[410]
Buhari (41137) 30-Kitabu's-Savm, 18-Sahur yemeğini çabucak yeme babı.
[411]
Nesai, aynı yer.
[412]
Nesai, aynı yer. Sh. 143
[413]
Nesai (4/142) 22-Kitabu's-Sıyam, Sahurun geciktirmesi ve bu konuda Zir'rin ihtilafı babı
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/438-439
[414]
Bknz. Şerhu's Meanil-Asar et Tahavi (2152-54)
[415]
et-Tehzib (5/39)

[416]
es-Sendi (41142)
[417]
Allame el-Cessas, Ahkarmı'l Kur'an (11285-286)
[418]
Müslim, aynı yer.
[419]
Nesai, Kitabu's-Sıyam, 30-Fecrin şekli babı.
[420]
Buhari (8/132) 95-Kitabu Ahbarut Ahad, 1-Haberi vahid ile amel etmenin cevaz hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (2/768-769) 13-Kitabu's-Sıyam, 8-Orucı fecrin doğuyuşuyla başlanır babı. Ebu Davud (2/303J04) Kitabu's-Savm, 30-Sahu vakti babı.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/439-444
[421]
Buhari (4/136) 30-Kitabu's-Savm, 17-Resulullah (a.s)'ın size mani olması babı.
[422]
Nesai (2/10) 7-Kitabu'l-Ezan, 10-İki müzezzin birden mi yoksa ayrı ayrı mı ezan okurlardı babı.
[423]
Buhaıi (2/99) 11-Kitabu'l Ezan, 11-Âmaya haber verilince ezan okuması babı. Müslim (2/768-769) Aynı yer.
[424]
Tirmizi (11392) Ebvab-us-Salat, Geceleyin okunan ezan hakkında gelen rivayetler babı.
[425]
Nesai (2/10) 7-Kitabu'l-Ezan, 9-Bir caminin iki müezzini babı.
[426]
Muvatta (1174) 3-Kitabu's-Salat, 3-Sahurla ezan arasındaki mesafe babı. Buharı (2/99), 10-Kitabu'l-Ezan, 21-Amaya haber verilince ezan okuması babı. Müslim (21768), 13-Kitabu's-Sıyam, 8-0ruca fecrin doğusuyla başlanır babı.
[427]
Tirmizi (3/86) 6~Kitabu's-Savm, 15-Fecrin beyanı hakkında gelen rivayetler babı.
[428]
) Nesai (41148) 22-Kitabu's- Siyam, 30-Fecrin nasıl olacağı babı.
[429]
Müslim, aynı yer. S h. 770.
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/444-447
[430]
Nesai (2/10-11) 7-Kitabu'l Ezan, 10-İkisi birden mi yoksa ayrı ayrı mı okuyorlardı babı. Hadisin İsnadı sahihti
Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/447
[431]
Hadisler isnad itibarıyla üç kısımdır:
Merfu Hadis; Hz. Peygamber (a.s)'e isnadı edilen hadistir.
Mevkuf Hadis; Sahabe (r.a)'ye isnad edilen hadistir,
İbni Huzeyme (11184-185) Kitabu's-Salat, 28-Doğdukîan sonra sabah namazını kılmak caiz olan fecrin açıklanması babı. Hadis sahihtir. Hakim (1/191) Kitabu's-Salat.
ektu. Hadis: Tabiinden birine isnad edilen hadistir.
[432]
Hareki, Metni (3/136)
[433]
Ebu Davud (2/304) Kİîabu's-Savm, Tabak dindeyken ezanı işiten kişinin babı. Hadisi Ahmed bin Hanbel de Müsned'inde rivayet etmiştir, Ebu Cafer Taberani Tefsirinde hadise yer vermiştir. Hadisin isnadı sahihtir. Müsîedrek'te hadisin sahih olduğu vurgulanır. ez-Zehbi'de bu görüşîedir.

Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/447-450
[434]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/450
[435]
Tirmizi (3/81) 6-Kİtabu's-Savm, 12-Gece geldiği zaman gündüz gittiği zaman hakkında gelen rivayetler babı.
[436]
Ebu Davud (2/304) Kitabu's-Savm, Oruçlunun iftar vakti babı.
[437]
Buhari (41196) 30-Kitabu's-Savm, 43-Oruçlunun yemesi ne zaman caiz olur babı.
Müslim (21772) 13~Kitabu's-Sıyam, 10-Orucun bitiş ve günün çıkısı bab
[438]
Müslim, aynı yer. Sh. 773 -
[439]
üuhari (41198-199) 30-Kitabu's-Savm, 45-İftarı acele yapmak babı
[440]
Müslim, aynı yer.
[441]
Muvatta (î/289) 18~Kitabu's~Sıyam, 3-Aceie iftar etmek hakkında gelen rivayetler babı. Hadis, hasen hadistir
[442]
Muvatta, aynı yer. Buharı (41198) 30-Kitabu's-Savm, 45-İftarı acele yapmak babı. Müslim (2/771) 13-Kitahu's-Sıyam, 9-Sahurun fazileti ve kuvvetle mustahap oluşu babı. Tirmizi (3/82) 6-Kitabus'Savm, 13-İftan çabucak yapmak hakkında gelen rivayetler babı.
[443]
Ebu Davud (21305) Kiiabu's-Savm, İftarı çabucak yapmak gibi müstehab olan şeyler babı. Hadisin isnadı sahihdir.
[444]
Müslim, aynı yer. Sh. 772
[445]
Müslim, aynı yer. Sh. 772
[446]
Müslim, aynı yer. Sh. 771-772. Nesai (4/144-145) 22-Kitabu's-Sıyam, 23-Süley-man bin Mihran üzerine ihtilafın zikri babı.
[447]
Mecme'uz-Zevaid (3/154) Haysemi der ki: "Taberani el'Kebir'de rivayet etmiştir,
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/450-452
[448]
Ebu Davud (2/305) Kitabu's Savm, Üzerine iftar açılan şeyler babı.
[449]
Tirmizi (3/77-78) 6-Kitabu's-Savm, 10-Üzerine iftar edilmesi mustahab olan şeyler babı. Hadisin isnadı hasendir.
[450]
Tirmizi (3/79) 6-Kitabu's-Savm, 10-Üzerine iftar edilmesi müstehap olan şeyler babı.
[451]
Ebu Davud, aynı yer.
[452]
Tirmizi (3146-47) 5-Kitabu's-Zekat, 26-Yakına verilen sadaka hakkında gelen rivayetler babı.
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/454-455
[453]
Saıd Hava, El EsasFi’s Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/455-456
[454]
Ebu Davud (2/306) Kitabu's-Savm, İftar anında söylenen sözler babı. Hadis, mur-

sel hadistir. Ancak bunu kuvvetlendiren bir çok çeşit rivayet vardır

[455] Ehu Davud, aynı yer. Hadisin isnadı sahihtir.

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/456

[456] Kasanı, Bedais Senai (2/83)

[457] et-Tantavi, Fetvalar, Sh. 232

[458] İbni Abidin (2/80)

[459] Bknz. Ahkâm ul-Kur'an-Cassas'ın (1/386-387) Fethul-Kebir (2/372 ve müakip sayfa lar) Şey'vebi, "Oruç (Sh. 106-107

Saıd Hava, El EsasFi's Sunne (hadislerle Ibadet ansiklopedisi), Hikmet Nesriyat Yayinlari: 8/457-460

Orucu Bozmayı Mubah Kılan Özürler

Orucu yemeyi mubah kılan bazı özürler bulunmaktadır. Bu özürleri şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

1. Yolculuk:

Orucu yemeği mubah kılan seferilik hali: Bu durum dört rekatlı namazları kısaltmayı mubah kılacak uzunlukta olan yolculuk. Bu mesafe günümüz Ölçütlerine göre 89 km'dir.

Ulamanın çoğunluğuna göre orucu yemeği mubah kılan yolculuk için seferin imsaktan önc,e başlaması ve bu vakte kadar namazları kısaltmayı caiz kılan yere ulaşması gerekir. Bunun ölçüsü de şehre bağlı evleri geride bırakmaktır. Çünkü sabaha oruçlu çıkan bir kimsenin yola girmesiyle orucunu açmak helal olmaz. Bunun sebebi de şudur: Bir anda sefer ile seferi olmama hali birleşince, seferi olmama hali ağır basar.

Malikiler yolculuk nedeniyle orucu yemenin mubah olabilmesi için dört şart ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar şunlardır:

1. Seferin dört rekatlı namazları iki rekata indirecek kadar uzun olması.

2. Mubah olması.

3. İlk gün ise imsaktan önce başlamış olması.

4. Yiyeceğine geceleyin karar vermiş olması.

Bir yolcu sabaha oruçlu çıktıktan sona orucunu bozmayı düşünür ise Şafiî ve Hanbeli mezheplerine göre bu caizdir ve günahkâr olmaz. Hanefî ve Maliki mezheplerine göre ise bu durumda olan bir kimsenin orucunu bozması haramdır ve sahibi günahkâr olur.

Ulamanın çoğunluğuna göre üzerine kaza etmek lazımdır. Malikî mezhebine göre ise, orucunu kasten Ramazan aymda bozduğundan hem kaza, hem de

keffaret gerekir.
Hanefî ve Şafiî mezheplerine göre herhangi bir zarar söz konusu değil ise, yolcunun oruç tutması daha faziletlidir. Ayrıca Hanefi mezhebine göre arkadaşlarının çoğu oruçlu değil ise ve harcamalar ortak değilse, oruç faziletli olur. Şayet harcamalar ortaksa veya arkadaşlarının çoğu oruçsuz ise, cemaate ayak uydurma amacı ile oruç tutmaması daha faziletli olur. Oruç tutma esnasında herhangi bir zarar söz konusu ise, oruç tutmaması vacip, tutması da haram olur.
Malikî ve Hanbeli mezheplerine göre yolculuk sırasında meşakkat söz konusu olmasa bile oruç tutmamak sünnet, tutmak da mekruhtur.
Dört mezhebin ortak görüşüne göre yolcu ve şer'an orucunu yiyebilecek olan özür sahipleri oruç tutarlarsa, farzı eda etmiş olurlar.
2. Hastalık:
Oruç tutmayı mubah kılan hastalığın Ölçüsü, oruç tutması durumunda çok zor durumda kalmak, ölüm tehlikesi, hastalığın artma ihtimali ve geç iyileşme ihtimalinin söz konusu olmasıdır.
Ulemanın çoğunluğuna göre hastanın yemeğe niyet etmesi gerekmez. Şafiî mezhebi'ne göre niyet etmesi gerekir. Aksi takdirde günahkâr olur.
Hasta olan bir insan aynı zamanda oruç tutmaya da ehil olduğundan ve bunu zamanında yaptığından, yolculukda olduğu gibi oruç tutsa, üzerinden orucun farziyeti düşer.
Malikiler hastanın aşağıdaki dört durumu olduğunu söyler:
a. Hiç bir şekilde oruç tutmaması veya oruç tutmaması halinde hastalık, zayıflık ya da hayati tehlike ile karşı karşıya kalması. Bu durumda orucunu yemesi farzdır.
b. Oruç tutamaması. Bu durumda orucunu yemesi caizdir. Bu şıkta Hanefi ve Şafiîler aynı görüştedir.
c. Hastalığın artması tehlikesiyle birlikte güçlükle oruç tutabilmesi.
d. Oruç tutmakta güçlük çekmemekle birlikte hastalığın daha da artması tehlikesinin söz konusu olmaması. Bu durumda ulemanın çoğunluğuna göre orucunu yiyemez. Yine ittifakla hasta ve yolcu, Ramazan'da nafile oruç tutamaz. Üzerine borç olan ve başka bir güne ait olan orucu tutması da sahih değildir.
3. Gebelik:
4. Süt emzirme:
Gebe ve süt emziren kadın, oruç tutmaları halinde kendilerine ya da çocuklarına herhangi bir zarar germesinden korkuyorlarsa oruçlarını yiyebilirler. Çocuğun, süt emziren kadına ait olmasıyla başkasının olması arasında bir fark yoktur. Oruçlarını yemeleri durumunda Hanefilere göre sadece orucun kaza edilmesi

gerekir. Fidyeye gerek yoktur.
Şafiî ve Hanbelilere göre çocuklarına zarar geleceğinden korkup da oruçlarını yemiş iseler, kazayla birlikte ayrıca fidye vermeleri gerekir, Malikilere göre ise, sadece süt emziren kadm tutmadığı orucunu hem kaza etmesi hem de fidye vermesi gerekir. Hamile kadın için kaza yeterlidir. :

5. Aşırı derecede yaşlılık:
Ulemanın icma (görüş birliği)'ıyla senenin hiç bir gününde oruç tutmayacak kadar aşırı derecede yaşlıların oruç tutmamaları caizdir. Oruç tutamadıklarından, tutamadıkları oruçlarının kazası da gerekmez. Sadece her gün için bir yoksulu yedirmeleri gerekir. İyileşmesinden ümit kesilmiş olan hasta için de hüküm aynıdır.

6. Açlığın ve susuzluğun had safhaya ulaşması:
Bu durumda olan bir kimse, hayati tehlikeyle karşı karşıya ise oruca devam etmesi haramdır ve daha sonra orucunu kaza etmesi gerekir,

7. Muteber olan ikrah (tehdit):
Oruç tutması durumunda ölümle vaya herhangi bir azanın telef edilmesiyle ya da uzun süre hapisle tehdit edilen bir kimse oruç tutmayabilir. Ulemanın çoğunluğuna göre bu kimse tutamadığı orucunu daha sonra kaza eder.
Hanefîler şöyle demişlerdir:
"Oruç tutulması durumunda savabın istenilen düzeyde yapılmayacağından korkulması durumunda, sefer mesafesi de mevcut değil ise ister savaş anında olsun, ister savaştan önce olsun oruç tutulmayabilir. Sıtma ya da adet anını belleyen bir kimse, bu halin varlığını zannederek orucunu yemesinde bir sakınca yoktur. Hasta veya yolcu oruç niyetiyle sabaha ulaşır da sonra özür de yok olursa, orucunu bozamaz. Oruç tutmamak niyetiyle sabaha ulaşır. Sonra özrü yok olursa, günün geri kalan kısmında yemek yiyemez. Aynı şekilde ulemanın çoğuna göre herhangi bir özür nedeniyle sabah orucunu açan bir kimse, özrü yok olduktan sonra günün geride kalan kısmında yemeğe devam edemez."
Ebu Bekir el-Acuri der ki:
"Bir kimse zor bir işte çalışıyor da oruç tutması nedeniyle hayatit tehlikeden korkuyor ise, işini bırakması da kendisine bir zarar verecekse orucunu bozar ve daha sonra kaza eder. İşini bırakması halinde kendine bir zarar gelmesi söz konusu değilse, orucunu bozmakla günahkâr olur. İşini bırakmasına rağmen tehlike devam ediyor ise özür sahibi olduğundan orucunu bozmasında bir sakınca yoktur."
Ulemanın çoğunluğunun ortak görüşüyle hasat, fırıncılık, demircilik ve maden gibi işi ve gücü olan kimseler sahura kalkar ve oruca niyet eder. Daha sonra

herhangi bir zarar söz konusu olursa orucunu bozması gerekir.
Hanbeliler der ki:
"Kendisine muhtaç olan masum bir insanı boğulmak ve benzeri ölüm tehlikesinden kurtarmak amacıyla (gerekiyorsa) orucu bozmak vaciptir. Bozmuş olduğu orucun yerine fidye de vermez. Orucu bozmadan kurtarmaya gücü yetiyorsa orucu bozmak haramdır. Kurtarma sırasında boğazına su kaçarsa bile orucu bozulmaz." [1]

Yolcunun Oruç Tutmaması Ve Güçlük Anında Orucu Bozmanın Fazileti

3730- Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'nin Fethi senesinde Ramazan ayında Mekke'ye (doğru yola) çıkmıştı. Kâra el-Gamim'e ulaşana kadar oruç tuttu. İnsanlar da oruç tuttular. Sonra bir bardak su istedi ve insanlar görene kadar kaldırdı. Sonra da içti. Daha sonra kendisine:
"İnsanların bir kısmı oruç tutuyor," denilince şöyle buyurdu:
"Onlar, isyankârdır. Onlar isyankârdır."
Müslim, başka bir rivayette şöyle bir ilave yapmıştır: [2]
"Hz. Peygamber (a.s)'e; "İnsanlara oruç tutmak ağır geliyor. Ve sadece sizin yaptığınıza bakıyorlar," denildi. O da ikindiden sonra bir bardak su İstfe-di." [3]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme der ki:
"Hadiste Hz. Peygamber (a.s) insanları açıkça isyankar olarak nitelendiriyor. Çünkü onlar, düşmana doğru yaklaştıklarında ve onlarla çatışmaya ihtiyaç duyabileceklerinde daha kuvvetli olmaları için, Hz. Peygamber (a.s) oruçlarını bozmalarını istemişti. Onlar ise, Hz. Peygamber (a.s)'in bu emrine uymamışlardı. Hz. Peygamber (a.s) onları hazırlamak amacıyla oruçlarını bozmalarını isterken onlar, oruçlarına devam etselerdi, oruç tutanlardan kimi bayılıp gölgelendirilecek ve üzerine su dökülmesi gerekecek, böylelikle de düşmanlarıyla çarpışacak güçleri kalmamış olacaktı. Evet, onları isyankar olarak nitelendirmek caizdi. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) onlara düşmanlarına karşı güçlü olmalarını emrederken, onlar, bu emre itaat etmediler. Dolayısıyla gereken güçte

olamadılar." [4]

3731-İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), ashabıyla birlikte bir yolculuktayken oruç tutmakta güçlük çekmişlerdi. Bu sebeple Resulullah (a.s) içinde su olan bir kap istetti ve -bineği üzerinde iken-insanlar kendisine baktıkları halde onu içti." [5]

3732-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'da yolculuğa çıkmıştı. Usfan denen yere gelinceye kadar oruçlu idi. Sonra bir kaç kap su istetti ve insanlar görsün diye onu gündüz içti. Mekke'ye gelinceye kadar da oruç tutmadı."
Ravi şöyle devam etti. "İbni Abbas (r.a) şöyle derdi:
"Resulullah (a.s)'ın yolculukta oruç tuttuğu da, tutmadığı da olurdu. Dolayısıyla dileyen tutar, dilemeyen tutmaz."
Müslim'in rivayetinde İbni Abbas şöyle demiştir:
"Oruç tutanı da tutmayanı da yerme. Nitekim Resulullah (a.s)'ın yolculukta oruç tuttuğu da, tutmadığı da olurdu." [6]
Buhari'nin diğer bir rivayetinde de İbni Abbas (r.a) şöyle anlatıyor: [7]
"Hz. Peygamber (a.s) Ramazan ayında Huneyn'e gitmek üzere yola çıkmıştı. İnsanlar değişik hallerdeydi. Kimi oruçlu, kimi de değildi. Bineğinin üzerine yerleşince, içinde süt ya da su olan bir kap istetti ve onu bineğinin üzerine koydu. Sonra da insanlar baktılar. Orucu tutmayanlar tutanlara; "Orucunuzu açın/ dediler." [8]

Oruca Niyetli İken Tanyeri AğardıktanSonra Yolculuğa Çıkan KimseninOrucunu Bozmasının Hükmü

Giriş kısmında oruç tutmamayı amaçlayan bir kimsenin, yolculuğuna, im-saktan önce başlamış olmasının şart olduğunu, başlamış ise yolculuğunun bir sonraki günü oruç tutmayabileceğim belirtmiştik. Yani, yolculuğunun ük gününe imsaktan sonra başlamış ve o gecede oruca niyet etmiş ise, ulemanın çoğunluğuna göre o gün orucunu bozamaz.

İbni Teymiyye [9] şöyle der:
"Bu konuda ulemanın iki meşhur görüşü vardır. Bu iki görüşün kaynağı Ahmed bin Hanbel'den rivayet edilmiştir. Buradaki hadis-i şerifte Resulullah (a.s)'m yolculuğunun ilk gününde orucunu bozduğuna işaret edilmemiştir. Nitekim Resulullah (a.s) yola çıktıktan sonra günlerce oruç tutmuş, sonra Mekke'ye ulaşmadan yolda orucunu bozmuştur.
el Mezni ve Ahmed bin Hanbel'den nakledilen bir görüşe göre oruçlu iken yola çıkan bir kişi, ilk günden orucunu açabilir. Mezni bu görüşünü kendi muhtasarında belirtmiştir. Delil olarak da aşağıda sunacağımız Ubeyd bin Cübeyr (r.a)'in hadisini ileri sürmektedirler. [10]
Cumhur (ulemanın çoğunluğu) ise bu konuda şu açıklamayı yapar:
"Oruç ibadeti, namaz ibadeti gibidir. Namaza başlamış olan bir insanın namazım bozması caiz değildir. Aynı şekilde oruca niyet eden bir kimse de orucunu bozamaz."
Buna göre imsaktan sonra yolculuğa çıkan bir kimse, o günü oruçla geçirmek zorundadır. Yolculuk sırasında herhangi bir güçlükle karşılaşsa da orucunu bozamaz. Ancak bu durumda olan bir kimse, orucunu bozarsa Ha-nefilere göre sadece kaza gerekir, keffaret gerekmez.
Umarız günahkar da olmaz.

3733- Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Biz, Resulullah (a.s)'la birlikte yolculuk yapardık. Ne oruç tutan tutmayanı ayıplar, ne de oruç tutmayan tutanı ayıplardı."
Başka bir rivayete göre Ebu Hamid et-Tavi'nin oğlu Humeyd şöyle anlatıyor: [11]
"Yolculuğa çıkmıştım. Oruç tuttuğumdan bana (arkadaşlarım"orucunu) iade et," dediler. Bunun üzerine ben şöyle dedim:
"Enes (r.a) bana: "Resulullah (a.s)'ın ashabı ile birlikte yolculuk yaptığını, oruçlunun oruçsuzu suçlamadığmı, oruçsuzun da oruçluyu suçlamadığım haber verdi."
Sonra da İbni Ebu Müleyke'ye rastladım. O da Hz. Aişe (r.a)'den aynı şeyi haber verdi."
Ebu Davud'un rivayetinde ise Enes (r.a) şöyle anlatıyor:
"Biz, Resulullah (a.s)'la birlikte Ramazan'da yolculuk yaptık. Kimimiz oruç

tuttu, kimimiz tutmadı. Ne oruç tutan tutmayanı ayıpladı, ne de tutmayan tutanı ayıpladı." [12]

3734-Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Peygamberimiz (a.s) Mekke'nin Fethi yılı Merrezzahran'a vardığında bize düşmanla karşılaşacağımızı haber verip yememizi emretti. Biz de toptan iftar ettik." [13]

3735- Müslim, Rebia bin Yezid (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kez'e'a şöyle anlatıyor:
Ebu Said el-Hudri'ye yoğun (sorularla muhatab) olduğu halde geldim, İnsanlar onu yalnız bırakınca dedim ki:
"Ben sana şunlarm sorduklarından soracağım."
Ona yolculuk sırasında oruçtan sordum. O, şöyle anlattı: ;
"Biz oruçlu iken Resulullah (a.s)'la birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştık. -Devamla-bir yere konakladığımızda Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz siz, düşmanınıza yaklaştınız. Yemekle daha kuvvetli olursunuz."
Ancak bu bir izin mahiyetinde idi. Bunun üzerine kimimiz oruç tuttu, i kimimiz de orucunu bozdu. Sonra başka bir konaklama yerinde konakladık, i O (Resulullah a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz siz sabahleyin düşmana baskın yapacaksınız. Yemekle daha kuvvetli olursunuz. Bu yüzden orucunuzu bozunuz."
(Fakat) bu bir emir mahiyetinde olduğu için orucumuzu bozduk." Sonra şöyle dedi:
"Şüphesiz ben bundan sonraki yolculuklarımızda Resulullah (a.s)'la birlikte oruç tuttuğunuzu gördüm."
Yine Müslim, Ebu Nedre (r.a)'den, o da Ebu Said'den şöyle rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'la birlikte Ramazan ayının onaltı gününü savaşla geçirdik. Kimimiz oruç tutmuş, kimimiz de tutmamıştı. Ne oruçlu oruç tutmayanı yadırgar, ne de oruçsuz olan oruçluyu yadırgardı." [14]

Diğer bir rivayet [15]'de "18 gün", bir başka rivayetde;[16] "12 gün" bir başka rivayette de [17]; "17 yada 19 gün" olarak gelmiştir.

Ebu Davud birinci rivayeti almış, ancak hadisi şöyle başlatmıştır:

"Ebu Said el-Hudri (r.a)'yi yoğun bir şekilde insanlara fetva verirken gördüm ve yalnız kalmasını bekledim. Yalnız kalınca kendisine yolculuk sırasında oruç hakkında sordum. O, şöyle cevap verdi:
"Mekke'nin Fethi yılı Resulullah (a.s)'la birlikte yola çıkmıştık. Resulul^ lah (a.s) da biz de oruç tutuyorduk. Konaklama yerlerinden birinde konak1 laymca... " Yukarıdaki hadisi devam ettirdi. Sonra hadisi şöyle tamamladı:

"Sonra ben Resulullah (a.s)'la birlikte hem bu hadisten önce, hem de sonra yolculuk sırasında oruç tuttuğunu gördüm." [18]

Tirmizi'nin rivayetine göre Ebu Said (r.a) şöyle anlatıyor: [19]
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte Ramazan ayında yolculuk yapardık. Ne oruçluya orucu ayıp sayılır, ne de oruç tutmayana yemesi ayıp sayılırdı."
Yine Tirmizi'nin diğer bir rivayetinde Ebu Said şöyle anlatıyor:
"Biz Resulullah (a.s)'la yolculuk yapardık. Kimimiz oruçlu, kimimiz de değildik. Ne oruçlu olan oruç tutmayana kızar, ne de oruç tutmayan oruç tutana kızardı."
Onların görüşü şuydu:
"Gücü olan oruç tutar ki, bu güzel bir şeydir. Gücü olmayan da oruç tutmaz ki, bu da güzel bir şeydir." [20]

Nesai'nin rivayetinde de [21] Ebu Said şöyle anlatıyor:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte yolculuk yapardık. Kimimiz oruç tutar, kimimiz de tutmazdı. Ne oruçlu oruç tutmayanı ayıplar, ne de oruç tutmayan oruçluyu ayıplardı."

Yine Nesai, Cabir (r.a)'den aynı hadisi rivayet etmiştir. [22]

3736-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte bir yolculuktaydık. Kimimiz oruçlu, kimimiz oruçsuzdu."
Enes şöyle devam etti:
"Sıcak bir günde bir konaklama yerinde konaklamıştık. Gölgelenenlerin çoğu, elbisesi olanlardı. Bir kısmımız da Güneş'e karşı eliyle korunuyordu."
Enes (r.a) şöyle devam etti:
"Oruçlular dökülmüştü. Oruçlu olmayanlar kalkıp çadırları kurdular. Develeri suladılar. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Bu gün oruçlu olmayanlar, sevabı götürdü." [23]

3737-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Merriz-Zahran'da Hz. Peygamber (a.s)'e bir yemek getirildi. Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'e; "Yaklaşın da yiyin," buyurdu. (Onlar da);
"Biz oruçluyuz," deyince; O, şöyle buyurdu:
"Arkadaşlarınızı (hayvanlarına) bindirin. Arkadaşlarınıza yardımcı olun." [24]

3738-Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir yolculuktaydı. İnsanlar, üzerine toplanan ve kendisine gölge yapılan bir adam görünce; "neyi var?" buyurdu.
(Oradakiler) "Oruçlu bir adam," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu.
"Yolculuk sırasında oruç tutmanız ibadetten değildir."
Diğer bir rivayet: "Yolculuk sırasında oruç, iyilikten değildir," [25] şeklindedir.
Nesai'nin rivayeti ise şöyledir: [26]
"Resulullah (a.s) bir ağacın altında üzerine su serpilen bir adama uğrayıp sordu:
"Arkadaşınızın neyi var?" Onlar:
"Ey Allah'ın Resulü, oruçludur," dediler. Bunun üzerine Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yolculuk sırasında oruç tutmanız ibadetten değildir. Allah (c.c)'m size tanıdığı ruhsata (izne) bakıp onu kabul edin."
Nesai'nin diğer bir rivayeti de daha kısa olarak rivayet edilmiştir. Bu rivayette Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: [27]
"Yolculuk sırasında oruç tutmak, ibadetten değildir." [28]

Bir Açıklama

Hadislerin geliş sebepleri düşünüldüğü takdirde, yolculuk sırasında tutulan oruç, hissedilir bir zorluğa sebebiyet veriyor ise ibadet olamayacağı anlaşılır.

3739- Ahmed bin Hanbel, Ebu-Malik el-Eş'ari (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir;

Yolculuk sırasında oruç tutmak, ibadetten değildir." [29]

3740- Ahmed bin Hanbel, Kab bin Malik el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir. O, (Ka'b) Sukeyfe ehlindendir:
"O, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:"
"Yolculuk (sırasın) da oruç tutmak, iyilikten değildir." [30]

3741- Taberani, el-Kebir'de, Ammar bin Yasir (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte bir savaştan dönmüştük. Oldukça sıcak olan bir gün yürüyüp yolun bir bölümünde konakladık (mola verdik). Bizden bir adam koşup bir ağacın alüna girdi. O, hasta halinde yaslanırken birden arkadaşları etrafım sardı. Resulullah (a.s) onları gönünce şöyle sordu.
"Arkadaşınızın neyi var?"
"Oruçludur," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yolculuk(sırasmda)da oruç tutmak iyilikten değildir. Allah (c.c)'m size verdiği ruhsata (izne) sarılın ve onu kabul edin." [31]

3742- Bezzar, İbni Ömer (r.a)'den, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir;
"Yüce ve ulu olan Allah (c.c) nasıl ki masiyetine (günaha) yaklaşılmasını hoş görmez ise (öylece de) ruhsatlara yaklaşılmasını sever." [32]

3743- Bezzar, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah (c.c), emirlerine yaklaşılmasını sevdiği gibi aynı şekilde de ruhsatlara yaklaşılmasını sever. (Serbest bıraktığı işlerin yapılmasını sever.)" [33]

3744- Buharı ve Müslim, Ebu Derda (r.a)'nm şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte Ramazan ayında oldukça sıcak bir günde (yola) çıkmıştık. Hatta şiddetli sıcaktan (korunmak için) birimiz elini başının üzerine

koymuştu. İçimizde Resulullah (a.s) ve Abdullah bin Ravaha'dan başka kimse oruçlu değildi."
Ebu Davud'un rivayeti şöyledir:
"Resulullah (a.s)'la beraber savaşlarından birinde oldukça sıcak bir gün (yola) çıkmıştık. Hatta şiddetli sıcaktan birimiz elini yahut avucunu başının üzerine koymuştu."
Ebu Davud bundan sonra hadisi olduğu gibi devam ettirdi. [34]

3745-Ebu Va'Ia, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) (bir) Ramazan'da oruç tutmuştu. Ashabından birine oruç ağır geldiğinden devesi kendisini ağaç gölgelikleri altına (doğru) sürüklemeğe başlamıştı. Bu durumdan Hz. Peygamber (a.s) haberdar edildi ve ona (orucunu bozmasını) emretti. O da orucunu bozdu. Sonra Resulullah (a.s) bir kap su istetti ve onu önüne koydu. İnsanlar, onu içtiğini görünce (onlar da) içtiler." [35]

3746- Taberani, Osman bin Ebul As (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Yolculuk sırasında oruç tutmak ruhsattır (serbesttir)." [36]

3747- Bezzar, İbni Mesud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m yolculukta oruç tuttuğu da olurdu, tutmadığı da. Daima iki rekat namaz kılardı."
"Yani farzları iki rekattan fazla kılmazdı," demek istiyor. [37]

Bir Açıklama

Bu Hadis-i Şerif ayrıca yolculuk sırasında dört rekath namazların iki rekata indirilebileceğinin de delilidir.

3748- Ebu Davud, îbni Ömerin kölesi-Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"îbni Ömer (r.a) Ramazan'da Gabe'ye çıkmıştı. Ne orucunu bozmuş ne de (namazını) kısaltmışü." [38]

Bir Açıklama

Gabe, Medine'ye yakın bir şehrin adıdır. Îbni Ömer'in bu davranışı, yakın mesafeli yolculuklarda dört rekath namazların kısaltılm ayacağının ve orucun bozulmayacağının delilidir. îbni Ömer'in görüşü de böyledir.

3749- Kutub'ü Sitte Sahipleri, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişler metinle rivayet etmişlerdir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, sahihte isimleri geçen rav ilerdir."

"Eşlem kabilesinden Hamza bin Amr, Hz. Peygamber (a.s)'e şöyle (sordu) dedi:

"Yolculukta oruç tutabilir miyim?" -O, (Hamza (r.a) çok oruç tutardı. Bunun üzerine O, (Resulullah (a.s)) şöyle buyurdu:
"Dilersen tut, dilersen ye."
Diğer bir rivayette hadisin başı şöyledir:
"Ben oruca devam eden biriyim." [39]
Başka bir rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s)'a yolculukta oruç hakkında sordu." [40]

3750-Ebu Davud, Eşlem kabilesinden Hamza bin Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a dedim ki:
"Ben, deve sırtında duran biriyim ve onunla beraberim. Onun üzerine yolculuk yaparım vs onunla dolaşırım. Bu ay -Ramazan'ı kast ediyor.- Genelde bana kendimi kuvvetli hissettiğim ve genç olduğum halde rastlar. Ey Allah'ın Resulü (a.s), oruç tutmam bana onu erteleyip borç yapmamdan daha kolay geliyor. Ey Allah'ın Resulü (a.s), ecrimin büyüklüğü için oruç tutabilir miyim, yoksa yiyeyim mi?"
O, şöyle buyurdu:
"Hangisini dilersen, ey Hamza."
Nesai'nin rivayetinde de şöyle söyledi:
"Hamza (r.a) Resulullah (a.s)'a yolculuk sırasında oruçtan sordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dilersen oruç tut, dilersen tutma." Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Oruç tutmak istersen oruç tut. İftar etmek istersen iftar et, (Oruç tutmak istemezsen tutma)."[41]
Diğer bir rivayette de şöyledir:
"Ben yolculuk sırasında kendimi oruç tutabilecek güçte hissediyorum (ne yapayım?)"

O, şöyle buyurdu:
"Dilersen oruç tut, dilersen iftar et." [42] Yine başka bir rivayette ise şöyledir:
"Hamza (r.a) şöyle anlatıyor:
"Ben Resulullah (a.s)'ın zamanında devamlı oruç tutardım. Bu sebeple dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü, yolculukta da oruca devam ediyorum." Bunun üzerine O, şöyle buyurdu. "Dilersen oruç tut, dilersen tutma." [43] Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Ben yolculuk sırasında kendimde oruç tutma gücü hissediyorum. Oruç tutmamda bir sakınca var mıdır?"
O, Resulullah a.s), şöyle buyurdu:
"O, şanı yüce olan Allah'ın bir iznidir. Kim onu alırsa güzel olur. Kim de oruç tutmayı severse üzerine hiçbir günah yoktur." [44]

3751- Tirmizi, Muhammed bin Kab (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ramazan'da bineği hazırlanmış ve yoîa çıkmak üzere iken Enes bin Malik (r.a)'e geldim. Yol elbiselerini giymişti. Yemek istetip yedi. Ben (kendisine); "Sünnet böyle midir?" dedim.
"Sünnet böyledir," dedi. Sonra bineğine atlayıp yola çıktı." Bir Açıklama
Hadisteki ifade, bir şahabı fetvasıdır. Sahabi yaptığını sünnet olarak ifade etse de bu, onun sünnet anlayışıdır. Araştırmalara göre kişinin orucunu bozabilmek için yola çıkmış olması yeterli değildir. Bilakis şehrin en son yapısını da geçmiş olması gerekir. Üstelik ulemanın çoğuna göre orucu bozabilmek için imsaktan önce yolcu hükmünü almak gerekil-. Biz bu meseleyi daha önce işl! -niş idik. Ancak yine de bir kimse imsaktan sonra yola çıkar da orucunu bozarsa, Hanefi ve diğer mezheplere göre sadece kaza gerekir, keffaret gerekmez. [45]

3752- İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in kölesi -Nafi (r.a)'den rivayet etmiştii:
"İbrıı Ömer (r.a) yolculukta oruç tutmazdı." [46]

3753-Ebu Davud, Utbe bin Cübeyr (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ın ashabından olan Ebu Basra el-Gıfari (r.a) ile Fustat'tan yola çıkan bir gemide Ramazan'da beraberdik. Sabah kahvaltısı getirildi."
Cafer hadisinde şöyle demiştir:

"Daha evleri geçmeden Ebu Basra sofrayı getirmişti. -Bana da; "Yaklaş (da beraber yiyelim)/'dedi. Ben:
"Evleri (hala) görmüyor musun?" dedim. Ebu Basra (r.a) şöyle dedi: "Yoksa sen Resulullah (a.s)'ın sünnetinden hoşlanmıyor musun?" Cafer hadisinde şöyle dedi: "Bunun üzerine o da yedi."

Bu hadis de yonım itibariyla daha önce geçen 3751 nolu hadisin aynısıdır. [47]

Endişe Halinde Hamile Ve Çocuk Emziren Kadınlar Oruçlarını Yiyebilir

3754- Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin MalikoğuHarından ismi Enes bin Malik (r.a) olan bir adamın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah (c.c), yolcudan namazın yarısını kaldırdı. Yine yolcuya (oruç) yiyebileceği konusunda ruhsat tanıdı. Ayrıca çocuk emziren ve hamile ka~ dullara da çocukları konusunda endişe ettikleri takdirde orucu yeme ruhsatı tanıdı."

Ebu Davud [48] ve Tirmizi [49] diğer bir rivayette Enes bin Malik (r.a)1 in şöyle anlattığım rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'m süvarileri üzerimize baskın düzenlemişlerdi. Ancak ben daha Önce Müslüman olmuştum. Devamla hemen Resululah (a.s)'a koştum. O'nu sabah kahvaltısını yaparken buldum. Bana:
"Otur ve bizim bu yemeğimizden nasiplen," dedi. Ben de; "Oruçluyum," dedim. Bunun üzerine bana:
"Otur da sana namaz ve oruçtan bahsedeyim. Allahü Teala yolcudan namazın yarısını kaldırmıştır. Ayrıca yolcud an, hamile ve süt emziren kadınlardan orucu kaldırmıştır," buyurdu.

Vallahi Resulullah (a.s) ya hamile ve süt emziren kadınlardan birini ya da ikisini birden zikretmiştir."
Enes şöyle devam etti:
"Bunları öğrendikten sonra Resulullah (a.s)'la birlikte yiyemediğime vahlandrm."
Nesai'nin rivayetinde de Enes bin Malik (r.a) şöyle anlatmıştır:
"Resulullah (a.s)'a alınmış olan bir deve konusunda (konuşmak için) gelmiştim. O'na yerken denk geldim. Beni yemeğe buyur etti. "Oruçluyum," dedim. Bunun üzerine O, şöyle buyurdu:

"Yaklaş da sana bu konuda bilgi vereyim: Allah Teala yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır." [50]
Nesai ismini belirtmediği bir adamın diğer bir rivayetinde adam şöyle anlatmıştır: [51]
"Hz. Peygamber (a.s)'e kahvaltı yaparken geldim. "Yemeğe buyur," dedi. Ben de; "Oruçluyum," dedim. Bunun üzerine O, şöyle buyurdu:
"Gel de sana oruçtan bahsedeyim: Yolcudan oruç ve namazın yarısı kaldırılmıştır. Ayrıca hamile ve süt emziren kadınlara da ruhsat tanınmıştır." [52]

Bir Açıklama

Hamile ve süt emziren kadınların oruçlarını bozmaları için ya kendi sağlıklarından ya da çocuklarının sağlıklarından endişe etmeleri gerekir. Aksi takdirde oruçlarını bozamazlar.
Endişenin varlığı, daha önceden aynı halle karşılaşılmış olduğu için, yani tecrübe ile ya da bir doktorun raporuyla bilinir.
Gerek çocuğun, gerekse annenin oruç tutulması durumunda herhangi bir hastalığa yakalanma ihtimali varsa, bu da bir çeşit endişe olduğundan , bu gibi durumlarda oruç bozulabilir. Daha sonra, dört mezhebin ortak görüşü ile tutmadığı günleri kaza eder. Bazı alimler hem kaza, hem de fidye (fakiri doyurma) gerektiği görüşündedirler. Bu konuda geniş açıklama daha önceki bölümlerde geçmişti.

3755- İmam Malik, îbni Enes (r.a)'in kendisine şöyle haber vererek rivayet ettiğim söylemiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'e çocuğundan endişe eden ve oruç tutmakta güçlük çeken hamile kadının durumu soruldu. O, şöyle dedi:
"Oruç tutmaz ve (tutmadığı) her gün yerine Hz. Peygamber (a.s)'in ölçeğinden bir ölçek buğdayla bir miskim doyurur." [53]

3756- İmam Malik, İbni Enes (r.a)'in kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Enes bin Malik (r.a) oruç tutmayacak derecede yaşlanınca, fidye verirdi." [54]

3757-Taberani, Katade (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Enes (r.a), Ölümünden bir yıl önce oruç tutmaktan aciz olduğundan oruç tutmaz ve her gün yerine bir miskini doyururdu." [55]

3758- Taberani, Mücahit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Kays bin Saib yüz yaşını altmış gün geçecek kadar yaşlandı ve oruç tutamaz hale geldi. Bu sebeple yerine (fakir) yedirildi."
Diğer bir rivayetinde Mücahit şöyle anlatıyor: "Kays bin Saib'den dindedim. O, şöyle diyordu:
"Ramazan ayında insan her gün için bir miskini doyuracak şekilde fidye verebilir.Buna binaen benim için her gün yerine, bir miskine sâ veriniz. Resulullah (a.s) cahilyede benim ortağımdı. O, ne hayırlı ortaktı. Ne münâkaşa eder, ne de kötülük düşünürdü." [56]

3759-Ebu Ya'la, Eyyüb bin Temime (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Eyüp oruç tutmayacak derecede eridiğinden bir çanak tirid (yemeği) yaptırdı. Otuz miskini çağırıp onları doyurdu." [57]

Bir Açıklama

Ulemanın bir kısmı: "Gücü yetenlere her gün için bir yoksulu doyuracak fidye vardır," ayetinin hükmünün ortadan kaldırılmış olduğunu kabul etmeyerek onu şöyle yorumlamışlardır:
Ayeti kerimede geçen; "gücü yetenler," cümlesinin başında gizli bir olumsuz edatı vardır. Yani esas manası şudur: Oruç tutmaya gücü yetmeyenlere her gün için bir yoksulu doyuracak fidye gerekir.
Eyüb'ün oruç tutmayıp fidye vermesi aşırı yaşlılığı sebebiyle idi. Yoksa oruç tutabilecek güce sahip olmasına rağmen bunu yapmayıp fidye verdi demek değildir. [58]

Dersler Ve Öğütler

1. Ramazan orucundan borcu olduğu halde ölen bir kimse için iki durum söz konusudur:
Hastalık, yaşlılık ve yolculuk gibi şeı'i bir mazeret nedeniyle kazaya fırsat

kalmadan ölmüş olması.
Bu durumda ulemanın çoğunluğuna göre kişinin kendi eksikliği söz konusu olmadığı için herhangi bir mesuıyet ve günah da yoktur.
Çünkü kaza için ölene kadar fırsat bulamadığından hükmü hac gibi üzerinden düşmüştür.
Bundan dolayı hasta iyileşmeden ve yolcu mukim olmadan Ölür ise üzerlerine kaza borcu yoktur.
Kaza fırsatı olmasına rağmen kaza yapmadan ölmüş olması.
Bu durumda fıkıh ulemasının çoğuna göre ölümü üzerine velisi onun yerine oruç tutmaz. Yani tutması gerekmez.
Hanbeli mezhebine göre ölü üzerine adak orucu varsa, velisinin onun yerine bu oruçları tutması mustehabtır. Çünkü bu iş, ölümün beraatı için bir tedbir niteliğindedir.
Peki bu durumda ölünün terikesinden yoksul doyurmak gerekir mi?
Hanefi ve Malikilere göre şayet ölü fakir doyurulmasını vasiyet etmiş ise, velisi onun yerine her gün için yarım sâ (1200 gr) hurma ya da arpa verir.
Şafiî ve Hanbeli mezheplerine tercih edilen görüşe göre her gün için bir yoksula bir müd (600 gr.) yiyecek vermesi gerekir.
Hanefilere göre ölü vasiyet etmiş ise terikesinin üçte birinden verilmesi gerekir. Vasiyet etmemiş ise vermek gerekmez.
Malikilerde ise: Velinin kendisi veya bir başkası, ölü için tasadduk etse sahih olur. Sevabı da tasadduk edene ait olur.
2. Astım ve nefes darlığı hastaları ilaç kullanma ihtiyacı duyarlarsa oruçlarını bozabilirler. .
3. Öğrencinin imtihanı, orucunu"b'ozabilmesi için mazeret değildir. Ancak oruç tutması durumunda hayati tehlike ya da herhangi bir azasını kaybedecek tehlikeye ulaşacağından endişe ederse, oruç tutmayabilir. [59]

Zor İşlerde ÇalışanlarınOruç Tutmaları

İbni Abidin, Haşiye'sinde, mezhep imamlarının görüşlerini aktardıktan sonra şöyle der:
"Oruç tutulması mümkün olmayacak kadar zor meslek sahipleri hakkında şu fetvayı vermek lazımdır:
Elinde kendine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere yetecek kadar parası varsa, orucunu yiyemez. Çünkü yetecek kadar parası yoksa, insanlardan dilenme

zorunda kalacak ki, insanlardan dilenmek haramdır. Öyleyse oruç tutması daha uyg^ın olur. Yanında kendine ve çocuklarına yetecek kadar yiyecek yok, orucunu bozmasını gerektirecek başka bir iş bulma imkanı da yoksa orucunu bozması gerekse bile kendine ve çocuklarına yetecek kadar çalışabilir.
Bir kimse gücü olduğu halde ücretini verip çalıştıracak işçi bulamaz ise ekinin çürümesi yahut çalınması da söz konusu ise yme hüküm aynıdır.
Çünkü bu meblağdan daha az bir meblağın çalınması söz konusu ise, namazın yarıda kelimesi caizdir. Bir kimse belli bir süre için bir işte çalışıyor, iş veren de mukaveleyi fesh etmeye yanaşmıyor ise, yanında yeteri kadar olsa bile göründüğü kadarıyla oruç tutmayabilir. Bu mesele tıpkı süt anne meselesi gibidir. Zira bir kadm tek süt anne ise süt emzirme anlaşmasına uymak zorundadır. Ve çocuğuna herhangi bir zarar gelmesi söz konusu ise, orucunu yiyebilir.
Başkasının zararı söz konusu olunca oruç bozulabiliyor ise kendi zararı söz konusu olunca haydi haydi bozulabilir." [60]
Bizim anladığımız da budur. En iyisini ise yüce Allah (c.c) bilir.
Devamlı yolculuk yapan bir sürücü, seferi hükmünde olduğundan oruç tutmayabilir. Ancak daha sonra kışın günler kısahnca bu günleri kaza eder. [61]

ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN ŞEYLER ORUCU BOZULAN KİMSENİN YAPMASI GEREKEN İŞLER

Hanefi Mezhebine GöreOrucu Bozmayan Şeyler

1. Unutarak yemek, içmek ve cinsi ilişkide bulunmak.
2. Düşünmek ya da bakmak suretiyle meninin gelmesi.
3. Göze sürme çekmek veya damla damlatmak.
4. Kan aldırmak.
5. Yaş da olsa misvak kullanmak.
6. Abdest maksadıyla ağza ve burna su çekmek.
7. Yıkanmak, yüzmek ve yaş elbiseye sarılmak.
8. Günahkar da olsa gıybet etmek.
9. Orucu bozmaya niyetlenip bozmamak.
10. Oruçlunun katkısı olmadan, duman, toz ve ilaç tadlannın hissedilecek derecede boğaza girmesi.
11. Kan ve ilaç yutmayacak şekilde diş çektirmek.
12. Sidik yoluna su, yağ veya şırıngayla herhangi bir şey damlatmak ya da suya dalmak sebebiyle kulağa su kaçmak.
13. Kasten balgam yutmak yahut sümüğü hızlıca yukarı çekip yutmak.
14. Kişinin kastı olmadan kusmak, yahut kusmuğun kendiliğinden geri dönmesi. İmam Ebu Yusuf a göre kusmuğun ağız dolusundan az olması gerekir. Ağız dolusundan az olan kusmuk, kasıtlı da olsa orucu bozmaz.
15. İmsaktan önce dişlerin aralarına giren ve bir nohut tanesinden az olan yiyecek kalıntılarını yutmak. Çünkü bunlar salya hükmündedir.
16. Cünüp olarak sabahlamak. Gün boyu cünüp kalsa bile oruç bozulmaz.
17. Kalçadan, deri altından veya damardan iğne yaptırmak.
18. Gülsuyu, kolanya ve esans gibi güzel kokuları koklamak. [62]

Özür Nedeniyle Oruç Bozulduktan Sonra İmsaka Devam Etmenin Hükmü

Hanefi mezhebine göre şer'i mazereti olup orucunu bozmak zorunda kaldıktan sonra mazereti ortadan kalkmış olanlar da dahil, orucu bozulan kimse, zamana hürmetten ötürü orucu bozan şeylerden kaçınmak zorundadır.
Bu durumda çocuk ile daha önce kafir olanlar dışında, sadece orucun kazası gerekir. Çocuk ile kafir, imsaktan itibaren emirlerle tam anlamıyla muhatap

olmadıkları için Müslüman olduktan ve buluğa erdikten sonra oruçlarmı kaza etmezler.
Maliki mezhebine göre Ramazan veya zoraki adak orucu tutarken kasten, unutarak veya orucunu bozan bir insan, günün kalan kısmını oruçlu gibi geçirmek zorundadır.
Şer'an orucunu bozması için herhangi bir mazeret varsa böyle bir mecburiyet yoktur. Buna göre mazeret nedeniyle orucu'bozulan bir kimse, günün kalan kısmında yiyebilir. Orucu bozan şeylerden uzak durması müstahap değildir. Yalnızca örfen şüpheli günde [63] hava aydınlandıktan sonra mümkün mertebe orucu bozan şeylerden kaçınmak menduptur.
Nafile oruç tutarken unutarak iftar eden bir kimsenin oruca devam etmesi vaciptir. Kasten bozman halinde, zıhar ve katil keffareti gibi peşpeşe tutulması gereken oruçların bozulması halinde böyle bir zorunluluk yoktur.
Şafiî mezhebine göre ne tür oruç olursa olsun kasten orucunu bozma girişiminde bulunan bir kimse, yaptığmı ceza olsun ve noksanlığına tepki olsun diye oruç tutmuyormuş gibi devam etmek zorundadır. Şüpheli günün de
Ramazan'dan olduğu ortaya çıkarsa aynı hüküm söz konusu olur. Orucunu kasten bozan bir kimse zaman geçirmeden kaza eder.
Hanbeli mezhebine göre bir kimse hiç bir özür bulunmadan veya imsak, vakti olmadığını ya da Güneş'in battığını zannederek veya unutarak orucunu t bozarsa, ittifakla orucu bozmamış gibi imsakla devam eder. Yine Hanbeli mezhebinin tercih edilen görüşüne göre gün içinde mazereti sona eren bir kimse, I de aynı şekilde orucu bozan şeylerden uzak durur ve daha sonra orucunui kaza eder. [64]

Hanefi Mezhebine Göre Orucu Bozan Şeyler

Hanefi mezhebinde orucu bozan şeyler iki çeşittir. Sadece kazayı gerek-*J tirenler, hem kaza hem de keffareti gerektirenler.
Yalnızca Kazayı Gerektirenler:
1. Adeten gıda alınmayan ve tabiat ibarıyla nefse hoş gelmeyen ilaç çeşitleri.
2. Hastalık, yolculuk, zorlama, yanılma, ihmal ve şüphe etmek gibi şer'an özür kabul edilen durumlarda bizat yemek ya da içmek.
3. Cinsi duygularını eksik olarak tatmin etmek. Örneğin ölüyle, hayvanla ya da şehveti olmayan çocukla cinsi ilişkide bulunmak. Kucaklamak, sarmaş dolaş olmak, Öpmek, dokunmak, elin iç kısmıyla oynamak. Kadın uykudayken yaklaşılmak ve kadın üreme organına yağ ve benzeri şeyler damlatmak gibi.

Hem Kaza Hem de Keflaret Gerektirenler:
1. Şer'i bir mazeret olmaksızın yemek ve içmek.
2. Şekil ve maksat itibariyle şehvetini eksiksiz olarak tatmin etmek. Yani cinsi münasebette bulunmak. Kocasına fırsat tanıyan kadma da ittifakla keffa-ret gerekir. Kocasının çocuk ya da deli olması, bu hükmü değiştirmez. [65]

Şafii Mezhebine Göre Orucu Bozan Şeyler

Sadece Kazayı Gerektirenler:
1. Ağız, burun, kulak, ön ve arka avret mahalleri veya herhangi bir yaradan karın boşluğuna bir cismin kasten ulaşmış olması. Bu cisim ister susam gibi az olsun isterse toprak ve taş gibi yiyecek cinsinden olsun farketmez. Hüküm aynıdır.
2. Beyinden veya boğazdan ağıza ulaşan balgamı kasten yutmak. Ancak bu bir hastalık haline gelmişte engellenmiyorsa, orucu bozmaz.
3. Ağıza ve buruna su alırken tedbirsiz davranmak sebebiyle boğazdan aşağı su kaçırmak.
4. Kasıtlı olarak kusmak. Hatta kasıtlı olarak kusan bir kimse midesine bir şey geri dönmediğinden emin olsa bile işe bizzat teşebbüs ettiğinden dolayı oruç bozulur.
5. Eliyle meniyi indirmek veya dokunmak, öpmek ve arada perde olmadan sarmaş dolaş olmak neticesinde meninin kendiliğinden gelmesi. Çünkü bu durumlarda meninin inmesi için tam teşebbüs söz konusudur.
6. İmsak olmadı zannıyla yedikten sonra imsakan olduğunu, Güneş battı zannıyla yedikten sonra da batmadığım anlamak. Çünkü yanlığı olduğu ortaya çıkan bir zarının geçerliliği yoktur.
Hem Kaza Hem Keffaret Hem de Tazir Cezasını Gerektirenler:
Hem kazayı, hem keffareti, hem tazir cezasını, hem de günün geri kalan kısmını oruç tutar gibi geçirmeyi gerektiren tek bir sebep vardır. O da Ramazan orucunu bozan cinsi ilişkidir. Cinsi ilişkinin hem kazayı hem de keffareti gerektirebilmesi için 14 şartın bulunması gerekir.
Bu şartlar şunlardır:
1. Geceleyin oruca niyet etmiş olmak,
2. Kasten yapmış olmak.
3. İradesi elinde olmak.
4. Haram olduğunu bilmek.
5. Cinsi ilişkinin Ramazan ayında gerçekleşmiş olması.

6. Orucun yalnızca cinsi ilişkiyle bozulmuş olması.
7. Bu ilişkiye günahkar olabilecek. Buna göre sahih olan görüşe göre çocuğa, yolcuya ve hastaya ister caizdir niyetiyle olsun, ister olmasın keffaret gerekmez. Çünkü bu ilişkiye her ne kadar daha önceden bozulmamış olan orucu bozulsa da orucun bozulmuş olduğuna inandığı için keffaret gerekmez.
8. Yanılmış olmamak (imsak olmadığı zannıyla yapılmış olmamak.)
9. Cinsi ilişkide bulunduğu gün, Güneş batmadan delirmiş ya da ölmüş olmamak.
11. Cinsi ilişki kendine nisbet edilmiş olmak. (İlişkiyi kendisi kurmak.)
12. Cinsi ilişki gerçekleşti diyebilmek için cinsiyet organının sünnet edilmiş kısmı kaybolmuş olmak.
13. Cinsi ilişkinin organın içinde tamamlanmış olması. İlişkinin arkadan, ölüye ya da hayvana yapılmış olması hükmü değiştirmez.
14. İlişkiyi kuran olmalı, kurulan değil.
Cinsi ilişki kurduktan sonra yolculuk, hastalık, baygınlık ve riddetin (dinden dönmek) meydana gelmiş olması, hükmü değiştirmez. Çünkü bu sebepler ortaya çıkmadan keffaretin sebebi olan saygısızlık hadisesi tahakkuk etmiştir. Üstelik hastalık ve yolculuk, oruç tutmaya mani olmadığından oruca karşı yapılan saygısızlık önlenmiş olmaz.
Dinden dönmüş olmak ise orucu bozmayı mubah kılmaz. Sahih olan görüşe göre bozmuş olduğu orucu keffaretle birlikte kaza etmesi gerekir. [66]

Dört Mezhebin Bu Konudaki Görüşleri

Hanefi ve Maliki mezheplerine göre Ramazan'da günün ortasında cinsi ilişkide bulunmak, kasten yemek ve içmek hem kaza, hem de keffati gerektirir.
Hanefi ve Maliki mezheplerinin dışında kalanlar yemek ve içmek konusunda bu mezheplerle aynı görüşte değillerdir. Hanefi ve Maliki mezhepleri bu saygısızlık illeriyle yemek ve içmeyi cinsi ilişkiye kıyas etmişlerdir.
Kasten kusan veya karın boşluğuna herhangi bir cisim gönderen kimsenin orucunun bozulduğu konusunda ulemanın görüş birliği vardır.
Ulemanın tamamına göre kan aldırmak, çoğunluğuna göre de unutarak yemek içmek ve cinsi ilişkide bulunmak orucu bozmaz; Maliki mezhebine göre ise orucu bozar.
Zoraki yedirilen bir kimsenin orucu Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre bozulmaz, Hanefi ve Maliki mezheplerine göre bozulur.

Ağıza su verirken suyun çoklığu nedeniyle boğaza su kaçarsa, Hanbeli mezhebine göre oruç bozulmaz. Maliki mezhebine göre bozulur. Şafii mezhebine göre ise aşırı derecede su alma, oynama, serinlemek için su alma veya abdest alırken üçten fazla su alma durumlarında oruç bozulur. Bunların dışında bozulmaz.
Göze sürme çekmekle, Şafiî ve Hanefi mezheplerine göre oruç bozulmaz. Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre ise sürmenin tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur.
Sidik yoluna ilaç verilmesi durumunda ulemanın çoğunluğuna göre oruç bozulmaz, Şafiî mezhebine göre bozulur.
Kulağın karıştırılması veya herhangi bir cismin girilmesi durumunda ulemanın çoğunluğuna göre oruç bozulmaz. Şafii mezhebine göre bozulur.
Oruçlu iken kan aldırmak, ulemanın çoğunluğuna göre orucu bozmaz. Ancak mekruhtur. Hanbeli mezhebine göre ise orucu bozar.
Oruçlu iken mezinin inmesi, Hanefi ve Şafiî mezheplerine göre orucu bozmaz. Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre öpmek ya da cinsiyet organının dışında herhangi bir âza ile cinsi oynaşma neticesinde inmiş ise orucu bozar. Şayet mezi cinsiyet organına bakmak veya devamlı onu düşünmekle gelmiş ise Hanbeli mezhebine göre orucu bozmaz, Maliki mezhebine göre ise bozar.
Ramazan ayı içinde değişik günlerde orucun kasten bozulması durumunda; Hanefi mezhebine göre bir keffaret gerekir. Diğer üç mezhebe göre ise her bozuşta ayrı keffaret gerekir.
Dininden dönen kimsenin orucu, ulemanın icmaıyla (ortak görüşüyle) bozulmuştur. Buna göre aynı gün İslam'a dönse bile yine de orucunu kaza etmesi gerekir. İslam dairesinden çıkmasının ister küfrü gerektirecek bir inanca sahip olmak, ister küfür sözünü telaffuz etmek, istek mutevatir bir hadisle sabit olan bir ibadeti inkar etmek ve isterse tevhid akidesini inkar edecek herhangi bir davranış olsun, sonuç itibariyle hüküm aynıdır. [67]

Orucun Kaza Edilmesi Ve Hükmü

Ulemanın ortak görüşüyle Ramazan ayından bir veya daha çok günü oruçsuz geçiren bir kimse ister hastalık, yolculuk, adet hali ve benzerleri gibi-özür sahibi, isterse niyet bahsinde îzâh ettiğimiz niyeti kasten veya unutarak geceleyin terketmek gibi özürsüz olsun, tutmadığı orucunu kaza etmesi üzerine farzdır. Özürsüz olarak orucunu tutmayan kişi günahkâr olur. Ramazan orucu ay

çıktıktan sonra sene içinde kaza edilir. Ancak üzerindeki borcu ödeyip zimmeti tebr'i etmek amacıyla fırsat bulunca hemen kaza etmek men-duptur. Ramazan orucundan kaza borcu olan kimsenin nafile oruç tutması mekruhtur.
Ramazan'dan borcu olan bir kimse, gelecek Ramazan girinceye kadar o-rucunu kaza etmez ise, ulemanın çoğunluğuna göre Ramazan ayı çıkar çıkmaz orucunu kaza eder.
Ayrıca fidye verir. Hanefi mezhebine göre ister özürlü geciktirsin, ister özürsüz geciktirsin sadece kaza gerekir.
Şafiî mezhebine göre seneler çoğaldıkça fidye de çoğalır.
Hanefi mezhebinin dışında ulemanın çoğunluğuna göre âzât, imanlı bir kölenin serbest bırakılmasıyla olur. Hanefi mezhebine göre kölenin imanlı olması mecburiyeti yoktur.
Köle âzât etmeye gücü yetmeyen, bayram ve teşrik günlerine denk gelmeyecek şekilde peşpeşe iki ay oruç tutar. Oruç tutmaya başlamadan köle azat edecek imkana sahip olan kimse oruç tutarsa, keffaretini ödemiş olmaz. Buna binaen Hanefi mezhebi'ne göre bir kimse keffaret orucu tutarken köle azat edecek maddi imkana sahip olursa, son gün de olsa köle azat etmesi gerekir. Ulemanın çoğunluğuna göre oruç tutmaya başlayan kimse orucu bırakıp da köle azat etmez. Ancak azat ederse, keffaretini ödemiş olur. Hatta en iyisini yapmış olur. Yani bu durumda orucu bırakıp köle azat ederse mendup işlemiş olur.
Unutarak, özürle veya sayıda yanılarak keffaret orucunu bozan bir kimse, orucu baştan almaz. Aynı şekilde âdet, lohusalık ve gün boyu baygınlık hali sebebiyle orucu yemek durumunda kalırsa, keffaret orucuna bir zarar gelmez. Çünkü bu gibi durumlar her ne kadar oruca mani de olsa kaçınma imkanı yoktur.
Fıkıhçıların çoğu kaza orucunu peşpeşe tutmanın müstahap olduğu konusunda ortak görüştedir. Ancak yine de Ramazan orucunu hemen kaza etmek ve peşpeşe tutmak gibi bir mecburiyet yoktur. [68]

Keffaret Ve Sebebi

Özürsüz olarak kasten Ramazan orucunu bozan bir kimsenin, bu aya hürmetsizlik ettiğinden hem kaza hem de keffaret tutması gerekir. Buna binaen ulemanın çoğunluğuna göre Ramazan orucunu kaza ederken, kasten orucunu bozan kimseye de keffaret gerekmez.
Hanefi ve Malikî mezheplerine göre keffaret: İradesi elinde olan bir kimsenin herhangi bir şüphe olmaksızın Özürsüz olarak günün hürmetini hiçe sayarak,

kasten orucunu bozması sebebiyle çekmesi gereken cezadır. Bu tanım, Malikilerin tanımına yalan bir tanımdır. Hanefi ve Maliki mezheplerine göre keffaret için; cinsi ilişki kurmak, yemek ve içmek gerekir.
Üç çeşit keffaret vardır: Köle âzât etmek, oruç tutmak ve yoksul doyurmak.
Oruç tutmaya gücü yetmeyen bir kimse 60 yoksulu doyurur. Ulemanın çoğunluğuna göre her yoksul için Resulullah (a.s)'ın ölçeğiyle bir ölçek buğday ya da kuru hurma ve arpadan yarım sâ ayırır?
Hanefi mezhebine göre ise iki ölçek buğday veya sabah ve akşam ya da iki sabah veya iki akşam doyuncaya kadar 60 yoksulu doyurmak gerekir.
Şafiî mezhebinim sahih olan görüşüne göre cinsi ilişkiye şiddetle ihtiyaç duyan bir kimse oruç tutmayı bırakıp fakir doyurabilir. [69]

Fidyenin Olmasının Nedeni

Oruç tutmayarak bunun yerine fidye vermek için şu şartların bir Müslüman'da bulunması gerekir:
1. Oruç tutmaktan aciz olmak.
Fıkıhçıların ortak görüşleriyle çok yaşlı erkekle kadın, hiç bir şekilde oruç tutamıyor ya da oruç tutması durumunda altından kalkınması zor bir güçlükle karşılaşıyorsa fidye verirler. Yani oruç tutmayıp her gün için bir yoksulu doyururlar.
2. Birinci maddede olduğu gibi yine ulemanın ortak görüşleriyle, iyileşmesi umulmayan hastanın da üzerine oruç farz olmadığı için fidye verir.
3. Hamile ve süt emziren kadınlar çocuklarından endişe ediyorlarsa -Hanefi mezhebi hariç- ulemanın çoğunluğuna göre hem kaza hem de fidye vermeleri gerekir. Şayet sadece kendi sağlık durumlarından endişe ederlerse, ulemanın ortak görüşüyle oruç tutmayıp sadece kaza ederler. Hanefi mezhe-bi'ne göre ise, hiç bir suretle fidye gerekmez. Daima kaza gerekir.
4. Ramazan orucundan kazası bulunan bir kimse, sene içinde bu orucunu Ödemeyip gelecek Ramazan ayının girmesine kadar bekletirse -Hanefi mezhebi dışında kalan ulemanın ittifakıyla tutmadığı günleri kaza eder. Ayrıca bir o kadar da fidye verir. Ancak özrü dâimi olduğu için kazasını geciktirmek zorunda kalan kimseye fidye gerekmez.
Hanefi mezhebine göre bir kimse farklı günlerde kasten cima eder ya da yer de arada keffaretini yerine getirmez ise, hepsine birden bir keffaret yeterlidir. Hatta bu mezhebin sahih olan görüşüne göre iki ayrı Ramazan'da keffaret gerekse bile

yine bir keffaret gereklidir. Ancak araya keffaret girerse bir keffaret yeterli değildir. Zâhiru'r-Rivaye göre en son fetva budur.
Keffaretini yerine getirmekten aciz olan kimsenin borcu üzerinde kalır. Bu durumda olan kişi için keffaretini ödemeğe kalktığı andaki tavrı önemlidir. Yani neye gücü yeterse onu yapmalıdır.
Hanefi mezhebine göre bir kimse kasten orucunu bozar da, daha sonra o gün içinde âdet, lohusahk ve orucu bozmayı mubah kılacak bir hastalıkla karşı karşıya kalırsa, üzerinden keffaret düşer. [70]

Oruçlunun Kusmasının Hükmü

3760- Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den, Reusullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kim, (elinde olmayarak) kusarsa, üzerine kaza yoktur. Kim, kasten kendini kusturursa, (orucunu) kaza etsin."
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir:
"Kim, oruçlu iken elinde olmayarak kusarsa, üzerine kaza yoktur. Kim, kendini kasten kusturursa, (orucunu) kaza etsin." [71]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebine göre ağız dolusu olmadıktan sonra kendi isteğiyle de kussa oruç bozulmaz. Hanefiler yukarıdaki hadisi ağız dolusu olarak yorumlamışlardır.

3761- İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in kölesi Nafi'den rivayet etmiştir: "Ibni Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Kim, oruçlu iken kendini kusturur ise, üzerine kaza vardır. Kim, (elinde olmayarak) kusarsa, üzerine kaza yoktur." [72]

Bir Açıklama

Bir kimse elinde olmayarak kusar da kusmuğunun azı geri (mideye) dönerse, Hanefi mezhebine göre üzerine kaza gerekmez. Ancak çoğu geri dönerse, orucunu kaza etmesi gerekir.

3762- İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Oruçlu kendisi kusturduğu zaman orucu bozulur. Elinde olmayarak kustuğu zaman orucu bozulmaz." [73]

3763- Bezzar, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üç şey oruçluyu iftar ettirmez, (orucu bozmaz): Kusmak, kan aldırmak ve ihtilam olmak." [74]

3764-Ebu Davud, Mîdan bin Ebu Talha (r.a)'dan, Ebu Derda (r.a)'nın kendisine şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kustu ve orucunu bozdu."
Ben (Midad) Dimeşk mescidinde Resulullah (a.s)'m kölesi Sevban'a rastlayıp dedim ki:
"Ebu Derda, bana Resulullah (a.s)'m kusup orucunu bozduğunu anlattı."
O, şöyle dedi:
"Doğu söyledi, abdest suyunu da ben döktüm." [75]

Bir Açıklama

Hanefiler yukarıdaki hadisi şöyle yorumlamışlardır:
Hadisin Resulullah (a.s)'tan subutu sahih ise hâdise ya Ramazan ayının dışında ya da Ramazan ayında orucun bozulmasını mubah kılan hastalık nedeniyle vaku bulmuştur. [76]

Oruçlu İken Kan Aldırmak

3765- Buhari ve Müslim,' Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ihramlı iken de oruçlu iken de kan aldırmıştır." Ebu Davud'un bir rivayeti şöyledir: "Hz. Peygamber (a.s) oruçlu iken kan aldırmıştır." [77] Diğer bir rivayet de şöyledir: [78] "Resulullah (a.s) ihramlı ve oruçlu iken kan

aldırmıştır."
Tirmizi'nin bir rivayeti ise şöyledir:

"Resulullah (a.s) ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırmıştır." [79]
Diğer bir rivayet de şöyledir:

"Hz. Peygamber (a.s) Mekke ile Medine arasında ihramlı iken kan aldırdı." [80]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:

"Oruçlu iken kan aldırdı." [81]

Bir Açıklama

Ulema; oruç, ihram ve kan bırakmanın aynı anda olduğunu bildiren rivayetleri tutarsız bulmuştur. En doğru rivayet, Buhari ve Müslim'in rivayetleridir. Bazi raviler, iki şeyi de aynı anda olur gibi rivayet ettiğinden şüpheye düşmüştür.

3766-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Biz oruçlu iken kan aldırmayı sadece zayıflık istemediğimizden terk ederdik."

Buhari'nin rivayetinde Sabit el-Bunani şöyle demiştir: [82]
"Enes bin Malik (r.a)'e soruldu: "Siz Resulullah (a.s)'ın zamanında oruçlunun kan aldırmasını mekruh görür müydünüz?"
O, şöyle cevap verdi:

"Hayır, sadece zayıflık nedeniyle hoş görmezdik." [83]

3767-İmam Malik, Muhammed bin Şihab ez-Zuhri (Rahimehullah)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Sâd bin Ebi Vakkas ve İbni Ömer (r.a) oruçlu iken kan aldırırlardı." [84]

3768- İmam Malik, Abdullah bin Ömer (r.a)1 den rivayet etmiştir:
"O, (İbni Ömer r.a) oruçlu iken kan aldırırdı. Daha sonra bunu terk etti. Artık oruç tuttuğu zaman orucunu bitirinciye kadar kan aldırmadı." [85]

3769- Bezzar, Ebu Sa'id (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Oruçlu (iken) kan aldırmak, ancak zayıflık dolayısıyla mekruh kılındı." [86]

3770- Tirmizi, Râfi bin Hadiç (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur." [87]

Bir Açıklama

İbnul-Esir; "Kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur," hadisi üzerine şu yorumu getirmiştir:
"Kan aldırmak orucu bozar," diyenlerin görüşü anlaşılacak kadar açıktır. Bozmaz diyenlere göre hadisin anlamı şudur:
"Yani bozmaya teşebbüs etmişlerdir."
Kan aldıran kimsenin orucu bozmaya teşebbüsü vücudundan çıkan kan sebebiyle direncinin kırılıp onu genelde oruç tutmaktan aciz bıraktığından ötürüdür. Kan alan kimsenin teşebbüsünü de, kan aldığı kişiden çektiği kandan boğazına kaçabileceği ve bunu yutabileceği, ya da en azından tadım boğazında hissedebileceği ihtimalinden ötürüdür.
Hadisten şu cümledeki gibi bir mana kastedilmiştir: "Adam kendi kendini helak etfi."
Yani kendini tehlikeye attı demektir. Hadisin anlamını daha iyi anlayabilmek için şu hadis-i şerif de örnek alınabilir:
"Kim, hâkim yapılmış ise bıçaksız kesilmiş demektir." Yani kendini bıçakla kesilmek için teslim etmiş demektir.
Hadis, Hz. Peygamber (a.s) efendimizin seneyi oruçla geçirenler hakkında: "Ne oruçlu, ne de değildir," buyruğunda olduğu gibi sevaptan yoksun olmak anlamında da yorumlanmıştır. Bu takdirde hadisin anlamı şöyledir:
"Oruçlu iken kan alan da aldıran da (sevap bakımından) oruç tutmamış gibidirler."
Ulema, oruçlu iken kan alan ile aldıran kimsenin oruçlarının bozulmadığı konusunda aynı görüştedir. Oruçlarının bozulduğuna ilişkin hadislere gelince, bunlar ya mensuhtur yani hükümleri ortadan kaldırılmıştır veya mecazî anlamda kullanılmışlardır. Ya da: "Oruçlu iken kan alanla aldıran kimse özel durumlarda ve sonradan ortaya çıkan sebeplerle oruçlarını bozmuş hük-mündedirler. Dolayısıyla sevaptan mahrum olurlar," anlamında yorumlanırlar.

3771- Bezzar, Ebu Râfî (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"O, (Ebu Râfî) geceleyin kan aldırmakta olan Ebu Musa'nın yanına girip:
"Gündüz olsa (nasıl olurdu?)" deyince, Ebu Musa şöyle cevap verdi.
"Benden oruçlu iken kan akıtmamı istiyorsun? Halbuki Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur." [88]

3772- Taberâni, Câbir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ebu Tayba'ya emretti. O, da Güneş'in batmasıyla birlikte kan alma aletlerini hazırladı. Sonra oruçlunun iftar etmesiyle birlikte (yine) ona emretti. O da (Resulullah (a.s)'tan) kan aldı. Sonra ona (Ebu Tayba'ya) "Fiyatın ne kadar"? dîye sordu. O; "İki sâ," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) bir sâ'ını kırdı." [89]

3773- Ebu Davud, Sevban (r.a)'dan, Hz. Peygamber (a.s) in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur." [90]

3774- Ebu Davud, Şeddad bin Evs (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Kendisi Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte yürürken...."
Yukarıdaki hadisin benzerini zikretmiştir.
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ramazan'dan 18 gün kalmıştı. Resulullah (a.s) elimden tutarak Bakî mezarlığında kan aldıran bir adama geldi ve şöyle buyurdu:
"Kan alan da aldıran da orucunu bozmuştur." [91]

Oruçlu İken Sürme Çekmek

3775- Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) oruçlu iken sürme çekerdi." [92]

3776- Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir.
"O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s)'e bir adam gelerek: "Gözümden şikayetim var.

Sürme çekebilir miyim?" diye sordu. (Hz. Peygamber a.s): "Evet," diye cevap verdi." [93]

Bir Açıklama

Bilindiği gibi bütün yağlar, kıl diplerinden bedenin iç kısmına sızarlar. Halbuki her yağ orucu bozmaz. Buna göre," sürme ve göze damlatılan damla, boğazda hissedildiği takdirde oruç bozulur," diyen Hanefiler ve onlarla bu görüşü paylaşan diğer alimler bu konuda hata yapmışlardır. Çünkü burada da sadece sızma söz konusudur. [94]

Oruçlunun Nefsine Sahip Olması Şartıyla Hanımını Öpmesi

3777-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Şüphesiz Resulullah (a.s) hanımlarından birini oruçlu iken öperdi." Sonra (Hz. Aişe) güldü." Diğer bir rivayet de şöyledir: -
"Hz. Peygamber (a.s) oruçlu iken öper ve mübaşerette bulunurdu. O, nefsine hepinizden çok hakimdi." [95]
Müslim'in Urve'den diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Hz. Aişe (r.a) ona: Resulullah (a.s)'m oruçlu iken kendisini öptüğünü, haber vermiştir." [96]
İbni Uneyne diğer bir rivayette şöyle demiştir:
"Abdurrahman bin Kâsim'e sordum:
"Babandan Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını duydun mu?
"Hz. Peygamber (a.s), onu (Hz. Aişe'yı) oruçlu iken öperdi."
O (Abdurrahman) bir zaman sustuktan sonra; "Evet", diye cevap verdi." [97]
Diğer bir rivayete de Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resurullah (a.s) oruçlu iken beni öperdi. Hanginiz nefsine, Resulullah (a.s)'m nefsine hakim olduğu gibi hakim olabilir?" [98]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) oruçlu iken öperdi. O, nefsine hepinizden çok hakimdi. Ve yine O, oruçlu iken mübaşerette de bulunurdu." [99]
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:

"Resulullah (a.s) oruçlu iken öper, oruçlu iken mübaşerette [100] bulunurdu. Fakat O, nefsine hepinizden çok hakimdi." [101]
Diğer bir rivayet de şöyledir: [102]
"Hz. Peygamber (a.s) oruç anmda öperdi."
Diğer bir rivayet şöyledir:
"O, Ramazan'da oruç tutarken öperdi." [103] İmam Malik, Muvatta'da birinci rivayeti almıştır. [104] İmam Malik'in diğer bir rivayeti de şöyle ulaşmıştır:
"Hz. Aişe (r.a); "Resulullah oruçlu iken öperdi," dediği zaman ardından şöyle derdi:
"Hanginiz nefsine Resulullah (a.s)'tan daha çok hakimdir?" [105] Tirmizi'nin rivayeti ise şöyledir:
"O, benimle oruçlu iken mübaşerette bulunurdu ve O, nefsine hepinizden çok hakimdi." [106]

Bir Açıklama

Bazı fıkıh alimleri Hz. Aişe (r.a)'nin; "O, nefsine hepinizden çok hakimdi," sözünden, cinsi ilişki Öncesi oynaşmalarının kendisini cinsi ilişkiye sürükleyeceğinden korkanlar için öpme ve benzeri cinsi ilişki öncesi oynaşmaların Ramazan gününde mekruh olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

3778- Müslim, Hz, Peygamber (a.s)'in üvey oğlu-Ömer bin Ebu Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, (Ömer bin Ebu Seleme) Resulullah (a.s)'a: "Oruçlu öpebilir mi?" diye sorunca, Resulullah (a.s) kendisine:
"Bunu Ümmü Seleme'ye sor," diye cevap verdi. Ümmü Seleme de ona:
"Resulullah (a.s) bunu yapar," diye haber verdi. Bunun üzerine O, (Ömer bin Ebu Seleme) :
"Ey Allahm Resulü, şüphesiz Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır," dedi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Dikkat edin, vallahi ben, Allah (c.c)'a en çok saygı duyanınız ve O'ndan en çok korkanmızım."

Muvatta'da bulunan Ata bin Yesar'ın rivayeti de şöyledir: [107]
"Bir adam Ramazan'da oruçlu iken hanımını öptüğünden çok üzüldü ve hanımını Ümmü Seleme'ye gönderdi. Ümmü Seleme kendisine: "Resulullah (a.s) bunu yapar," diye haber verdi. O da olayı kocasına bildirdi. Adam daha çok korktu ve şöyle dedi:
"Biz Resulullah (a.s) gibi değiliz, Allah (c.c), Resulüne dilediğini helal kılar."
Sonra hanımı, Ümmü Seleme'ye geri döndü. Bu defa da yanında Resukülah (a.s)'ı buldu. Resulullah (a.s); "Bu kadının ne isteği var?" buyurdu. Ümmü Seleme de O'na (kadmm isteğini) bildirdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Benimle böyle yaptığım ona haber vermedin mi?"
Ümmü Seleme (r.a) ; "Ona anlattım. O da kocasına gidip anlatmış. Kocasının korkusu daha da artmış ve: "Biz, Resulullah (a.s) gibi olmayız. Allah (c.c), Resulüne dilediği şeyi helal kılar," demiş," şeklinde cevap verince Resulullah (a.s) kızdı. Ve şöyle buyurdu:
"Allah'a yemin ederim ki, Allah'tan en çok korkanınız ve O'nun kurallarını en iyi bileniniz benim." [108]

3779-Müslim, Hafsa (r.a)'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) oruçlu iken öperdi." [109]

3780- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni öpmek için eğilince: "Ben oruçluyum," dedim. O: "Ben de oruçluyum," buyurdu ve beni öptü." [110]

3781- İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) oruçlu iken (hanımlarının) başlarından öperdi."
Hadiste Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarının başından öptüğü kastedilmiştir. [111]

3782-İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) gün boyu oruçlu iken, iftar edene kadar yüzümün neresini öptüğüne dikkat etmezdi."
(Ravilerden) Yusuf:
"Yüzümden dilediği yerden öperdi."

Zâferani de:
"Yüzümden nereden isterse, oradan öperdi/1 cümleleriyle hadisi rivayet etmişlerdir. [112]

3783-İbni Huzeyme, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Bir gün coşkun ve oruçlu olduğum halde Öptüm. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a gelip; "Bu gün (günahı) büyük bir iş yaptım. Oruçlu olduğum halde öptüm," dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Oruçlu iken ağzım su ile çalkalasan ne dersin? (Oruç bozulur mu?)" -O,şöyle devam etti:- "Bunda bir sakınca yoktur," dedim. Bunun üzerine Resu-lullah (a.s) şöyle buyurdu:
-Rebi dedi ki: "Şöyle buyurduğunu zannediyorum-:
"Öyle ise (sakınca bunun) neresinde?" [113]

3784- İmam Malik, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"İbni Abbas öpmeyi, yaşlı hakkında serbest, genç hakkında da mekruh kabul ederdi."
Hadise Muvatta da yer vermiştir. Lafı şöyledir:
"İbni Abbas (r.a)'a oruçlunun öpmesi soruldu. O da bunu yaşlıya serbest, gence mekruh gördü." [114]

Bir Açıklama

İbni Abdiî-Birr (r.a) şöyle demiştir:
"Öpme konusunda gençle yaşlı arasındaki farkı anlayan, Hz. Aişe (r.a)-'nin bu konudaki şu görüşüne sahip olur:
"Hanginiz nefsine Resulullah (a.s)'tan daha hamidir?"
Yani hanginiz nefsini ve şehvetini Resulullah (a.s)'tan daha güzel zaptedebilir. Beyhaki, sahih bir senedle Hz. Aişe (r.a)'den Resulullah (a.s)'m öpmeyi oruçlu iken yaşlıya müsaade ettiğini, gence yasakladığım ve: "Yaşlı nefsine hakim olur. Genç ise orucunu bozar," buyurduğunu rivayet etmiştir.
Hadislere bakıldığı zaman, hükmün sebebinin şundan ibaret olduğu anlaşılır:
Genç, şehvetiyle daima mücadele halindedir ve nefsi o.ıu bu konuda dürtmekle meşguldür. Yaşlı ise böyle değildir.

Amacın genç ile yaşlı lafızlarıyla ifade edilmesinin sebebi ise, genelde yaşlıların şehveti, gençlere oranla daha düşük olduğundan, gençlerin şehveti de yaşlılara oranla daha kuvvetli olduğundandır. Yoksa gençlerle yaşlılar arasında bir ayrımm varlığı söz konusu değildir. Bundan ötürü şehvet durumu tam tersine olsaydı, hüküm de öyle olurdu. [115]

3785- İmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in kölesi- Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) oruçlunun öpmesini ve mübaşerette bulunmasını y, saklardı." [116]

Dersler Ve Öğütler

Arapçada "mübaşeret" kelimesi, cinsi ilişki ve cinsi ilişki öncesi derinin deriye sürtüşmesi anlamlarına gelir. Nitekim bu kelime Kur'an'da cinsi ilişki anlamında kullanılmıştır. Cinsi ilişki, oruçlu için gece mubah, gündüz ise haramdır. Aynı kelime hadis-i şeriflerde ise, ikinci anlamında kullanılmıştır.
Cinsi ilişki öncesi oynaşmalar, oruçlu hakkında bir tehlike arz elmedikçe mubahtır.
Bu münasebetle İbni Huzeyme-Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle der:
"Allah (c.c), Peygamber (a.s)'ine ve O'nun ümmetine bütün bu dillerden zengin olan ve her kelimesine Hz. Peygamber (a.s)'den başkası muttali olamıyan Arap dili ile hitap etmiştir. Araplar bir kelimeyle iki ve daha çok manalar ifade ederler. Bazen de bir şeyin bir kaç tane ismi bulunabilir. Allah (c.c) bir kelimeyle bir şeyi yasaklar, diğerini de serbest bırakır. Yasaklananlar, serbest bırakılan aynı şeyler değillerdir. Bir isimle hem haram olan şey hem de helal olan şey kastedilebilir.
Bunun gibi Allah (c.c) daha önceden yasaklandığı şeyi bu defa aynı kelimeyle serbest bırakır. Bu durumda bir kelimeyle iki ayrı mana kast edilmiş olur. Biri mubah, diğeri de haram olabilir.
Ancak Arap dilinin inceliklerini bilmeyen, bu inceliği de anhyamaz. Anlıyamadığı gibi de aynı kelimeyle kast edilen iki anlama tek anlam verir. İkisini aynı şey kabul eder. Böyle olunca da bir tezat olduğunu zanneder. Çünkü bir kelimeyle bir şey mubah kılınmış, aynı kelimeyle bir başka şey de haram kılınmıştır."
İşte bahsettiğimiz bu inceliği anlıyacak kapasiteye ulaşmamış olanların, bu tür

fıkhi meseleleri tartışmaları ve fetva vermeleri caiz değildir. Bunun için kendilerinde bu seviyeyi hissedinceyedek susmaları ve ilim öğrenmeye devam etmeleri gerekir.
Bahsettiğimiz bu inceliği anlayabilenler ise, biri haram diğeri helal olmak üzere iki şeye aynı kelimeyle işaret edildiğini görseler bile haram kılınmış olanın haddi zatında helal kılınmamış olduğunu ve ikisinin ayrı ayrı şeyler olduğunu bilir.
Örneğin, Allah (c.c)'m Kur'an-ı Kerim'de oruç tutan erkeklere ve kadınlara mübaşerette bulunmayı ayetle yasaklaması, bahsettiğimiz konuya örnek teşkil eder:
"Şimdi artık onlarla mübaşerette bulunan. Allah'ın size farz kıldığını talep edin. Fecirde beyaz iplik, siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyin için. Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin." [117]
Gördüğü gibi Yüce Allah (c.c) bu ayetinde geceleyin kadınlarda mübaşerette bulunmayı ve yiyip-içmeyi mubah kılmış, sonra da orucu geceye kadar devam ettirmemizi emretmiştir. Allahü Teala'nın geceleyin yiyip içmekle mubah kıldığı mübaşeret: Gündüz orucu bozan cinsi ilişkidir. Öte yandan Yüce Allah (c.c) Peygamber (a.s)'inin fiili sünnetiyle oruçlu iken cinsi ilişki Öncesi mübaşereti mubah kılmıştır. Allah (c.c)'ın Kur'an-ı Kerim'de orucu bozduğu bildirdiği mübaşeret, Hz. Peygamer (a.s)1 in oruçlu iken yaptığı mübaşeret değildir. Demek oluyor ki mübaşeret kelimesi, iki şeyin ismidir. Biri gündüz orucu bozmayan ve mubah olan mübaşeret, diğeri de gündüz orucu bozan ve yasak olan mübaşerettir.
Yüce Allah (c.c)'ın şu sözü de bu kabildendir:
"Ey iman edenler, cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman, Allah'ın zikrine koşun. Ve ahş-verişi bırakın."
Rabbimiz (c.c) bu ayetinde cuma'ya koşarak gitmeyi emrediyor. Öte yandan Resululah (a.s) şöyle buyuruyor.
"Namaza geldiğiniz zaman koşarak gelmeyin. Yürüyerek ve rahat rahat gelin."
"Sây" (koşmak) kelimesi, biri; koşmak ve çabuk davranmak, biri de bir yere gitmek olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılır. İşte Allah (c.c)'ın emrettiği "sây," bir yere gitmek anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamer (a.s)'in yasakladığı "sây" ise, koşmak ve çabuk davranmaktır. Burada da "say" kelimesi iki ayrı anlamda kullanılmıştır: Biri emredilmiş olan "sây", diğeri yasaklanmış olan "say"dır. [118]

Cünüplük Orucu Bozmaz

3786-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Onlar şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) Ramazan'da, ihtilam olmadan cinsi ilişki nedeniyle cünüp olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi."
Diğer bir rivayette de Hz. Ebu Bekir (r.a)'in oğlu Abdurrahman'dan şöyle gelmiştir:
"Mervan, kendisini "kişi cünüp olarak sabahlayıp sonra oruca devam edebilir mi?" sorusunu sormak üzere Ümmü Seleme'ye gönderdi.
O, (Ümmü Seleme) şöyle cevap verdi:
"Resulullah (a.s) ihtilam olmadan cinsi ilişki nedeniyle cünüp olarak sabahlar, sonra da ne orucunu bozar, ne de kaza edendir." [119]
Diğer bir rivayette ise Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor: [120]
"Ramazan'da Resulullah (a.s)'a ihtilam olmadan cünüpken imsak yetişir ve gusledip oruç tutardı."
Buhari'nin başka bir rivayeti de şöyledir:
"Ebu Bekir bin Abdurrahman anlatıyor:
"Babamla birlikte Hz. Aişe (r.a)'nin yanına gitmiştik. O, şöyle demişti:
"Ben Resulullah (a.s)'a şahitlik ederim ki: O, ihtilam olmadan cinsi ilişki nedeniyle cünüp olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi."
Sonra biz Ümmü Seleme (r.a)'nin yanına girdik. O da aynı şeyi söylemişti." [121]
Müslim'in diğeri bir rivayeti de şöyledir: "Ümmü Seleme şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) ihtilam olmadan cinsi ilişki nedeniyle cünüp olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi." [122]
Buhari'nin Ebu Bekir bin Abdurahman'dan başka bir rivayeti de şöyledir:
"Babası Abdurrahman, Mervan'a Hz. Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme'nin kendisine;
"Resulullah (a.s')m hanımlarından biriyle cünüp olması nedeniyle cünüp olduğu ve bu halede iken üzerine fecrin doğduğunu, sonra yıkanıp oruca devem ettiğini," anlattıklarını bildirdi."[123]
Bunun üzerine Mervan, Abdurrahman1 a şöyle dedi:
"Allah'a yemin ederim, Mervan Medine'de iken bunu Ebu Hureyre'ye anlatacaksın."

Ebu Bekir şöyle devam etti:
"Abdurrahman bunu uygun bulmadı. Sonra Zul-Hulefe'de buluşmamızı kararlaştırdı. Orada Ebu Hureyre (r.a)'nin yeri vardı. Abdurrahman, Ebu Hureyre'ye şöyle dedi:
" Ben sana bir şey söyliyeceğim. Mervan bu konuda bana yemin etmeseydi, Hz. Aişe ve Umma Selem'nin sözlerinden bahsetmezdim."
Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a) şöyle dedi:
"Abbas'ın oğlu Fadıl da, bana aynı şeyi söylemişti. Onlar (Peygamberimizin hanımları) bu konuda daha bilgilidirler. "
Müslim, Abdülmelik bin Ebu Bekir bin Abdurrahman'dan, Ebu Bekir'den şöyle bir hadisi rivayet etmiştir: [124]
"Ebu Hureyre'yi bir şeyler anlatırken dinlemiştim. Söylediklerinden biri de şuydu:
"Kim cünüpken imsak vakti girerse, oruç tutmamış olur. Ben bunu Abdurrahman'a babasını kastediyor- söyledim. O, bunu inkar etti. Ve beraberce koşup Hz. Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme'nin yanına gittik. Abdurrahman onlara bu meseleyi sordu. İkisi de şöyle dedi:
"Resululah (a.s) ihtilamsız olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi."
Ebu Bekir şöyle devam etti:
"Sonra koşup Merva'nın yanma girdik. Abdurrahman olayı ona anlatınca o, şöyle dedi:
"Ben yemin ettim. İllaki gidip Ebu Hureyre'ye süzünü geri aldıracaksın." Ebu Bekir şöyle devam etti:
"Bunun üzerine Ebu Hureyre'ye geldik-Ebu Bekir, olayların hepsinde vardı-Abdurahman ona meseleyi anlattı. Bunun üzerine Ebu Hureyre şöyle sordu:
"Onlar (Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme (r.a)) mı böyle söylediler?" Abdurrahman; "Evet," dedikten sonra Ebu Hureyre; "Onlar bu konuda daha bilgilidirler," dedi.
Sonra Ebu Hureyre (r.a) daha önce bu konuda söylediklerini Fedil bin Abbas'a dayandırdı ve şöyle dedi:
"Ben onu Fadil'den duymuştum. Hz Peygamber (a.s)'den duymadım." Ebu Bekir şöyle devam etti:
"Bunun üzerine Ebu Hureyre (r.a) bu konuda daha evvel söylediklerinden vaz geçti."
Yahya bin Said dedi ki:
"Abdülmelik'e sordum. Onlar (Hz. Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme r.a): "Ramazanda," dediler mi?" O, şöyle dedi:

"Aynıdır. "O, ihtilam olmadan cünüp olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi."

Müslim'in Hz. Aişe (r.a)'den rivayeti de şöyledir: [125]
"Bir adam fetva sormak amacıyla Hz. Peygamber (a.s)'e gelip-kendisi perde arkasından dinliyordu- şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resulü, cünüpken bana (sabah) namazı kavuşuyor. Oruç tut bilir miyim?" Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi:
"Bana da cünüp iken namaz yetişiyor. Ben oruç tutuyorum." Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, siz bizim gibi değilsiniz. Nitekim Allah (c.c) sizin geçmiş ve gelecek günahlarınızı bağışlamıştır," deyince Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'a yemin ederim ki, Allah'tan en çok korkanınız ve O'na karşı göstermem gekeren saygı konusunde en bilgiminiz olduğunu umuyorum."
Nesai'nin rivayetinde Süleyman bin Yesar şöyle demiştir: "Ümmü Seleme'nin yanına girdim. O, bana şöyle anlattı:
"Resulullah (a.s) ihtilam olmadan cünüp olarak sabahlar, sonra da oruca devam ederdi." [126]
Süleyman bin Yesar bize bu hadisle birlikte Ümmü Seleme'nin şu hadisini de aktarmıştır:
"Hz. Peygamber (a.s)'e kebap sunuldu ve yedi. Sonra abdest almadan namaza durdu."
İbni Huzeynıe der ki:
"Ebu Hureyre (r.a), haberi doğru verdiği haberde, yanılgıya düşmeyen ve güvenilir bir kişiye isnad etmiştir. Ebu Hureyre'nin isnad ettiği bu heber, ne yanılgı ne de vehimdir. Aksine haberin hükmü ortadan kaldırılmıştır.[127]

Dersler Ve Öğütler

Allahü Teala Ümmeti Muhammed'e orucu ilk farz kıldığında oruç gecelerinde uyuduktan sonra yiyip içmelerini ve cinsi ilişkide bulunmalarını yasaklamış idi. Fadıl bin Abbas'ın; "Kim cünüp olarak sabahlarsa, o zan içinde oruçlu değildir," hadisi, muhtemelen Allah (c.c)'ın cinsi ilişkinin imsak vaktine kadar mubah kılmadan önce irad buyurulmuş idi. Daha sonra Allah Teala imsak doğana kadar cinsi ilişkiyi mubah kılınca, imsak doğmadan önce bu ilişkide bulunup da üzerine fecir doğan kimseye de fecirden sonra yıkanıp oruç tutma yolu kendiliğinden açılmış oldu. Böyle yapan kimse, mecburen imsak-tan sonra

yıkanacaktır. Zira cünüp iken üzerine sabah vakti giren kimsenin orucu sayılmamış olsaydı henüz fecir doğmadan cinsi ilişkide bulunmak da mubah olmayacak, sakıncalı olacaktı.
Allah Teala'nın uyuduktan sonra cinsi ilişkide bulunmayı yasaklamasının ardından serbest bırakmasıyla, oruç gecesinde cima'da bulunan kimsenin fecrin doğuşundan sonraya kalmış olan cünüplünün oruca bir zarar vermeyeceği de kendiliğinden anlaşılmış oldu. Netice itibariyle Hz. Aişe (r.a) ve Ümmü Seleme (r.a)'nin Peygamberimizin cünüp olarak sabahladığına ilişkin hadisleri, Fedil bin Abbas'ın hadisinin hükmünü ortadan kaldırmış oldu. Çünkü Hz. Peygamber'in bu davranışı, fecir doğana kadar cinsi ilişkinin serbest olduğuna ilişkin ayeti kerimenin indirildiğinden sonraydı. [128]

Unutarak Yiyip İçmek Orucu Bozmaz

3787- Bahari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim oruçlu olduğu halde unutur da yerse yahut içerse orucunu tamamlasın. Çünkü onu Allah (c.c) yedirip içirmiştir."
Tirmizi'nin rivayeti de şöyledir:
"Kim unutarak yer veya içerse, orucunu bozmasın. Çünkü o, Allah'ın verdiği bir rızıktır." [129]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, oi ıçluy-ken yiyip içtim/'dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Seni Allah yedirip içirdi," buyurdu." [130]

3788- Taberani, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Ramazan'da unutarak yer ya da içerse üzerine kaza da keffaret de yoktur," [131]

Güneş Batmadığı Halde Battı Zannıyla İftar Edene Sadece Kaza Gerekir

3789- Buharı, Ebu Bekiri'n kızı Esma (r.a)'hın şöyle anlattığuı rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında bulutlu bir günde iftar ettik. Sonra Güneş doğdu.

Hişam'a soruldu;
"Peki kaza ile emrolundular mı?" O, şöyle cevap verdi: "Kaza olmaz mı?"
Yani "kaza illaki gerekir," anlamındadır. Ebu Zerr'in rivayeti böyle gelmiştir. [132]

Orucu Kaza Etmek

3790-îmam Malik, İbni Ömer (r.a)'in kölesinden rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Bir hastalık nedeniyle yahut yolculukta orucunu yiyen kimse, kaza orucunu peşpeşe tutar."
Zerkani, Muvatta Şehri'nde şöyle der:
"İbni Ömer'in görüşüne göre kaza orucunu peşpeşe tutmak farzdır."
Ali, Hasan ve Şabi'den böyle rivayet edilmiştir. Zahiriyye'nin görüşü de budur. Fakat dört mezhebin de içinde bulunduğu ulemanın çoğunluğuna göre peşpeşe tutmak sadece mustahapür. Sahabeden bir topluluğun görüşü de böyledir. Aslında eda orucunun sıfatı olan "peşpeşeliği" kaza orucuna verir. Zimmeti borçtan kurtarmayı öne alırsak, kıyas ve kaza orucunun peşpeşe tutulmasını gerektiriyor. Ancak buna rağmen kaza ile ilgili ayet mutlak (bağımsız) olduğundan, kaza orucunu peşpeşe tutmak farz değildir. [133]

3791- Buharı ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Üzerinde Ramazan'dan borç olurdu. Ben (bunları) ancak Şaban'da kaza edebilirdim."
Yahya bin Said de rivayetinde şöyle demiştir: "Bunun sebebi de Hz. Peygamber (a.s)'le meşgul olmaktır." ' Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Resulullah (a.s)'a imkan tanımaktan Ötürüdür." [134] Müslim'in rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'ın zamanında birimiz devamlı oruçsuz olurdu. Hatta Şaban gelinceye kadar Resulullah (a.s)la birlikte onu kaza edemezdi." [135]
Muvatta [136] ve Ebu Davud'un [137] rivayetlerinde de Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Üzerimede Ramazan'dan borç olurdu. Ben onları Şaban gelinceye kadar kaza edemezdim."

Tirmizi'nin [138] rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) vefat edinceya kadar Ramazan'dan üzerime olan borçları ancak Şaban'da kaza edebilirdim." [139]

3792- İmam Malik, Kasım bin Muhammed (r.a)1 den rivayet etmiştir: "O, (babası) şöyle derdi:
"Kimin üzerine Ramazan (orucunun) kazası var da öbür Ramazan gelinceye kadar oruca gücü olduğu halde tutmaz ise, her gün yerine bir yoksula bir ölçek buğday yedirir. Bununla beraber kaza etmesi de gerekir."
Kaza ile birlikte fidyenin gerektiği görüşü, imamlardan bazılarının görüşüdür. Hanefi ve diğerlerinin görüşü, böyle değildir. [140]

Kaza Borcu Olarak Ölen Kimsenin Yerine Oruç Tutmak

3793- Nesai, Ibni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Kimse, kimsenin yerine ne namaz kılabilir, ne de oruç tutabilir. Ancak her gün yerine bir ölçek buğday yedirilir." [141]

3794- Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)' den rivayet etmiştir:
"Kim üzerine bir ay oruç (borcu) varken ölürse, her gün yerine bir yoksulu doyursun,"
Bir Açıklama
Tirmizi der ki:
"Bu konuda ilim sahiplerinin farklı görüşleri vardır. Bir kısmı; "ölünün yerine oruç tutulur," demiştir. Ahmed bin Hanbel ve İshak'm görüşü böyledir. Onlar şöyle demişlerdir:
"Ölünün üzerine adak orucu varsa, onun yerine oruç tutulur. Ramazan orucunun kazası varsa, yerine yoksul doyurulur."
İmam Malik, Süfyânî Sevri ve Şafiî şöyle demişlerdir: "Kimse kimsenin yerine oruç tutamaz." [142]

3795-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, üzerine oruç varken ölürse, velisi yerine oruç tutar." [143]

Bir Açıklama

İbnu'1-Esir şöyle der:
"Velisi yerine oruç tutar," cümlesi üzerine ulemanın iki ayrı görüşü vardır:
Birincisi; velinin, velisi bulunduğu kimse yerine oruç tutmasıdır. Ha-disçilerin bir bölümünün ve Şafiî'nin eski görüşü böyledir.
İkincisi; oruçtan maksat, yerine keffaret Ödemesidir. Oruç kelimesinin telaffuz edilmesi, oruçla keffaret arasındaki sıkı ilişkiden dolayıdır. Fıkıhçı-ların çoğunun görüşü de bu doğrultudadır."

3796- Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'darı şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Kişi Ramazan'da hastalanır da iyileşmeden Ölürse, yerine (yoksul) doyurulur. Üzerine kaza yoktur. Eğer (oruç) adamışsa velisi yerine kaza eder." [144]

3797- İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)1 dan rivayet etmiştir:
"Bir hanım denizde yolculuk yaptı ve bir ay oruç adayıp öldü. Bunun üzerine kardeşi (meseleyi) Hz. Peygamber (a.s)'e sordu. Peygamber (a.s) kendisine, yerine oruç tutmasını emretti." [145]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebi ve ulemanın çoğunluğuna göre bir kimse diğerinin yerine oruç tutamaz. Ancak ölünün vasiyeti varsa, varisleri, terikeden keffaret borcunu ödemek zorundadır. Bu Ödeme, ölünün terikesinin üçte birinden yapılır. Ölünün terikesi (geri bıraktığı malı) yoksa, vasiyet etse bile varislerin herhangi bir mal ödeme mecburiyetleri yoktur.
Hanefiler konuyla ilgili hadisi bu manada yorumlamışlardır.
İmamların bir kısmı; velinin oruç tutması durumunda, ölünün üzerindeki borcun düşeceği görüşündedir. İmamların diğer bir kısmı da;
Konuyla ilgili hadislerin tamamını göz Önünde bulundurarak, şayet üzerine adak orucu varsa, yerini velisi tutabilir. Aksi takdirde tutamaz. Çünkü konuyla ilgili hadislerin bir bölümü, ölünün oruç borçlarını mutlak velisi tarafından tutulabileceğini; bir bölümü hiç bir suretle tutamayacağını, bir bölümü de adak oruçları tutabileceğini, bunların dışındaki oruçların ise tutulmayacağını

gösterdiğni söylemişlerdir:

3798- Buharı ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)' tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Bir hanım Resulullah (a.s)'a gelerek; "Ey Allah'ın Resulü, annem, üzerindeki adak orucu varken Öldü. Onun yerine oruç tutabilir miyim?" diye sordu. O, şöyle cevap verdi.
"Ne dersin? Annenin bir borcu olsaydı, sen de onu ödeseydin, bu onun borcunu keser miydi?" Hanım ; "evet" dedi. O, (Resulullah (a.s)) şöyle buyururdu?:
"Öyleyse annenin yerine oruç tut."
Diğer bir rivayete göre de Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle anlatıyor:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek; "Ey Allah'ın Resulü ! Annem üzerinde bir aylık oruç varken öldü. Onun yerine bunu ben kaza edebilir miyim?" diye sorunca, O, şöye cevap verdi:
"Annenin bir borcu olsaydı, onu sen öder miydin?" Adam: "Evet" deyince, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse Allah (c.c)'a olan borç, ödenmeye daha layıktır." [146] Diğer bir rivayette, "Adam; "bacım öldü/' demiştir. [147] Tirmizi'nin rivayetinde İbni Abbas (r.a) şöyle anlatıyor: [148]
"Bir hanım Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek; "Bacım, üzerine peşpeşe iki ay oruç borcu varken öldü."
Ravî hadisin ikinci rivayetindeki gibi devam etmiştir. Ebu Davud [149] ve Nesai'nin [150] rivayetleri de şöyledir:
"Bir kadm denizde yolculuk yaparken; eğer Allah kendisini kurtarırsa, bir ay oruç adadı. Allah kendisini kurtardıktan sonra ölene kadar adağını tutmadı. Bu münasebetle kızı-veya bacısı-Resulullah (a.s)'a geldi. O, yerine oruç tutmasını emretti." [151]

Bir Açıklama

Hanefiler yukarıdaki hadisin zahirine bakarak ölü yerine oruç tutulmasını caiz görmüşlerdir. Hanefiler ve onların görüşünü paylaşan diğer alimler ise, hadisi olduğu gibi delil almayarak onu şöyle yorumlamışlardır:

"Hadisten, ölünün velisinin dilerse üzerindeki oruç sayısınca fidye verebileceği kastedilmektedir."

3799- Müslim, Büreyde (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ben Resulttllah'ın yanında oturuyar iken kendisine bir kadm gelerek; "Ben, anneme bir cariye tasadduk etmiştim. Ve o, (annem) öldü. (Şimdi cariye ne olacak?) "deyince, O, şöyle buyurdu: "Sevabın yazıldı, Cariye de sana mirastır."
Bunun üzerine o (kadm); "Ey Allah'ın Resulü! Bir de aylık oruç borcu vardı. Onun yerine oruç tutabilir miyim?" diye sordu. O, (cevaben); "Yerine oruç tut," buyurdu. Kadm: "O, hiç hac etmemişti, yerine hacc edebilir miyim?" diye sorunca: "Yerine hacc et,"buyurdu." [152]

Orucun Keffaretî

3800-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Bir adam Hz. Peygamber (r.a)'e gelerek helak olduğunu söyledi. Bunun üzerine O; "Neyin var," diye sorunca adam; "Ramazan'da aileme dokundum," dedi. (Sonra) Hz. Peygamber (a.s)'e Arek denen bir zembil getirildi. Ve; "Helak olan nerede?" diye sordu. Adam: "Benim," diye cevap verince: "Bununla tasadduk et," buyurdu."
Diğer bir rivayette; "Adam; "Ramazan günü hanımıma dokundum," dedi. Resulullah (a.s) da; "Tasadduk et" buyuranca, adam: "Yanımda hiç birşey yok," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kendisine oturmasını emretti ve içinde yemek bulunan iki arek getirip onunla tasadduk etmesini emretti." [153]
Başka bir rivayet de şöyledir:
"Ramazan'da Hz. Peygamber'e mescidde bir adam gelerek;
"Ey Allah'ın Resulü, helak olsun," dedi. Resulullah (a.s) da kendisine ne olduğunu sordu. Adam:
"Aileme dokundum," diye cevap verdi. Resulullah (a.s) :
"Tasadduk et," buyurunca, adam:
"Ey Allah'ın Peygamberi, Allah'a yemin ederim ki, hiç bir şeyim yok. Buna gücüm yetmez," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s); "Otur", buyurdu. Adam oturdu. O sırada bir merkep üzerinde yemek satan bir adam yönelince Resullullah (a.s); "Az helak olan nerede?" diye sordu. Bunun üzerine adam kalktı ve Resulullah (a.s); "Bunu tasaddut et," buyurdu. Adam:

"Ey Allah'ın Resulü, başkasına mı? Allah'a yemin ederim ki, biz açız ve hiç bir şeyimiz yoktur," deyince, Resulullah (a.s): "O zaman onu yiyin," buyurdu." [154]

Müslim'in diğer bir rivayetinde de hadise aynı şekilde anlatılıyor. Ancak hadisin içinde; "İçinde yirmi sâ yiyecek bulunan bir arek getirildi," cümlesi yer almaktadır, [155]

3801- İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s) tenha bir gölgede otururken Beyâdaoğullarından bir adam gelerek; "Ey Allah'ın Peygamberi, helak oldum," dedi. Hz. Peygamber (a.s) kendisine, "Neyin var?" diye sorunca; "Hanımıma oruçluyken yaklaştım. Ve bu (iş) Ramazan'da oldu," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kendisine: "Köle âzât et," buyurdu. Adam: "Bulamam," dedi. Resulullah (a.s) : "60 yoksulu yedir," buyurdu. Adam; "Yanımda yok," dedi. Resulullah (a.s) "Otur," buyurdu. O da oturdu ve Resulullah (a.s)'a içinde 20 sâ (yiyecek) bulunan bir arek (ölçek) getirildi. Bunun üzerine:
"Az önce (soru) soran nerede?" buyurdu. Adam:
"Benim, buradayım ey Allah'ın Resulü," dedi. Resulullah (a.s): "Bunu al ve tasadduk et," buyurdu. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, benden ve ailemden daha muhtaca mı? Seni hak: (Peygamberlik) ile gönderene (Allah'a) yemin ederim ki, gecelik yemeğimiz, yoktur," dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"Öyleyse bunu kendine ve ailene götür," buyurdu." [156]

Bir Açıklama

îbni Huzeyme şöyle der:
"Şayet" içinde 20 sâ (hurma) bulunan ölçek lafzı doğruysa o zaman Hz. Peygamber (a.s) cinsi ilişkide bulunan bu adama her yoksul için bir sâ'm üçte biri kadar hurma vermesini emretmiştir. Çünkü 20 sâ hurma, 60 kişiye bölündüğü zaman her yoksula bir sa'ın üçte bir oranı kadar yiyecek düşer. Ben bu lafzın doğru ulaştırıldığı kanaatında değilim. Çünkü Zuhri'nin hadisinde; "İçinde 15 ya da 20 sâ bulunan bir zembil," ifadesi yer almaktadır. Bu hadisi Mansur bin el-Mugtemir, ez-Zuhri'den rivayet etmiştir ki, bu hadisi daha yeni

buldum. Ben ne Irak ne de Hicaz ulemasının: "Ramazan keffareti için her yoksula 1/3 oranında yiyecek verilir," dediklerini zannetmiyorum.
Hicaz uleması şöyle demişlerdir:
"Her yoksula bir ölçek hurma ya da herhangi bir yiyecek verir."
Irak uleması da şöyle demişlerdir:
"Her yoksul için bir sâ hurma verir."
Ben; "1/3 oranında sâ verir," sözünü kimseden duymadım"
ibni Huzeyme şöyle devam ediyor:
"Resulullah (a.s)'ın bu hadiste: "Peşpeşe iki ay oruç tut," şeklinde emir vermesinin tek sebebi: Sorunun Ramazan ayında ve ay çıkmadan sorulmuş olmasıdır. Çünkü soruyu soran kişinin, o sırada ve bayram geçmeden keffarete başlaması mümkün değildi. Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s) cinsi ilişkide bulunan bu şahsa 60 yoksulu doyurmasını emretmiştir. Üstelik cinsi ilişkide bulunan şahsın ekonomik durumu yerinde ise Ramazan ayı çıkmadan 60 yoksulu doyurabilirdi. Halbuki orucu sadece ay çıktıktan sonra tutabilirdi. En iyisini Yüce Allah bilir.
Ben, Ebu Hureyre (r.a)'nin bu konuda rivayet ettiği hadislerden, Re-sulullah (a.s)'a bu sorunun Ramazan'dan sonra sorulduğuna ilişkin bir deyim ezberlemedim. Netice itibariyle soru, Ramazan'dan sonra sorulmuş olsaydı, Resulullah (a.s)'m "Peşpeşe iki ay oruç tut," gibi emri olabilirdi. Çünkü o sırada oruca başlama imkanı vardı."
İleride Resulullah (a.s)'m; "peşpeşe iki ay oruç tut," emrinin yer aldığı rivayetler gelecektir. Bu rivayetler Buhari ve diğer imamlara aittir. Ayrıca İbni Hacer el-Askelani'nin; "15 ve 20 Sâ " ile ilgili rivayetin güvenilir bir rivayet olduğuna ilişkin açıklamasını da ileriki sayfalarımızda sunacağız.

3802- Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Biz, Hz. Peygamber (a.s)'in yanında oturuyor iken bir adam geldi ve; "Ey Allah'ın Resulü, helak oldum," dedi. Resulullah (a.s) :
"Neyin var?" diye sorunca:
"Oruçlu iken hanımıma temasta bulundum," dedi. Bunun üzerin Resulullah (a.s)'la aralarında şu konuşma geçti.
"Azat edecek bir köle bulabilir misin?"
"Hayır."
"Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?"
"Hayır."

"Altmış fakiri doyurabilir misin?"
"Hayır."
"Otur."
Ebu Hureyre şöyle devam etti:
"Biz bu şekilde beklerken Resulullah (a.s)'a içerisinde hurma bulunan bir arek getirildi. -Arek: Hacmi büyük olan sepete denir- ve
"Soru sahibi nerede?"diye buyurdu.
"Benim," deyince, Resulullah (a.s):
"Şu sepeti al ve tasadduk et," buyurdu. Bunun üzerine adam:
"Benden fakirine mi? Allaha yemin ederim ki, (Medine'nin) iki tepesi-kayalıkları kast ediyor-arasında benim ailemden daha muhtaç bir aile yoktur," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) azı dişleri gözükünceye kadar güldü. Sonra şöyle buyurdu:
"Öyleyse bunu ailene yedir." Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin iki kayalığı arasında benden daha fakiri yoktur." [157] Bunun üzerine Resulullah (a.s) azı dişleri gözükünceye kadar güldü ve:
"Bunu al," buyurdu."
Diğer bir rivayet de Yukarıdaki rivayetin benzeridir.
Ancak bu rivayette lafız olarak şu değişiklik vardır:
"İçinde hurma olan bir erek getirildi. Bu bir zembildir."
Bu rivayette; "Azı dişleri gözükünceye kadar güldü," cümleleri yer almamaktadır. [158]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Bir adam Ramazan'da orucunu bozdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) kendisine ya bir köle âzât etmesini veya üst üste iki ay oruç tutmasını ya da 60 yoksulu doyurmasını emretti." [159]
Muvatta'ın rivayeti şöyledir: [160]
"Bir adam Ramazan'da orucunu bozdu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kendisine; ya bir köle azat etmesini veya üst üste iki ay oruç tutmasını ya da altmış fakiri doyurmasını emretti. Adam: "Bunu bulamam/' deyince Resulullah (a.s)'a bir sepet hurma getirildi ve:
"Bunu al da tasadduk et," buyurdu. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, benden daha muhtaç bulamam," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) azı dişleri gözükünceye kadar güldü ve:

"Onu ye," buyurdu."
Muvatta'da bulunan diğer bir rivayet de Said İbnu'l-Müseyyeb'den gelmiştir:
"O, şöyle anlatıyor; [161]
"Bir bedevi dizini döverek saçını yontarak ve; "Eb'ad helak oldu," diyerek Resulullah (a.s)'a geldi. Resulullah (a.s) kendisine: "Bu ne hal?" diye sorunca:
"Ramazan'da oruçlu iken aileme yaklaştım," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Köle azat edebilir misin?" diye sordu. Adam:
"Hayır," diye cevap verdi. Resulullah (a.s):
"Deve kurban edebilir misin?" diye (tekrar) sordu: Adam (yine):
"Hayır," diye cevap verince, Resulullah (a.s) ;
"Otur," buyurdu ve Resulullah (a.s)'a bir sepet hurma getirildi." Hadisin bundan sonraki bölümü aynı yukarıdaki gibi devam ediyor ve şöyle bitiyor:
"Bunu ye ve hanımına yaklaştığın gün yerine bir gün oruç tut." İmam Malik şöyle demiştir:
"Ata dedi ki: "İbnul-Müseyyeb'e sepette ne kadar hurma bulunduğunu sordum:
"Onbeş ilâ yirmi sâ arası," diye cevap verdi."
Ebu Davud'un rivayeti şöyledir:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelip:
"Helak oldum," dedi. Bunun üzerine aralarında şu konuşma geçmiştir:
"Neyin var?"
"Ramazan'da hanımıma temasta bulundum."
"Azat edecek bir köle bulabilir misin?"
"Hayır,"
"Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?"
"Hayır."
"Altmış fakiri doyurabilir misin?"
"Hayır."
"Otur."
Bu sırada ResuluUah (a.s)'a, içinde hurma bulunan bir sepet getirildi ve;
"Bunu tasadduk et," buyurdu. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, Medine'nin iki tepesi arasında bizden daha fakir bir aile yoktur," deyince Resulullah (a.s) kesin dişleri gözükünceye kadar güldü ve:
"Öyleyse bunu onlara yedir," buyurdu."
Musedded, diğer bir rivayetinde: "Azı dişleri," ifadesini kullanmıştır.
Ebu Davud'un diğer bir rivayeti [162] de bu manadadır. Ancak rivayetin sonunda

şu ilave vardır:
"Zuhri şöyle demiştir:
"Bu, o zaman bir izindi. Aynı şeyi bugün biri yapsa, keffaretten başka çıkar yolu yoktur."
Ebu Davud diğer bir rivayetinde de şu ilaveyi yapmıştır:
"Evzâ'i şöyle demiştir:
"Allah'tan bağışlanmanı iste." [163]
Ebu Davud'un diğer bir rivayeti de şöyledir: [164]
"Ramazan'da orucu bozan bir adam Resulullah (a.s)'a geldi.
Hadisin bundan sonraki, kısmı şuraya kadar ilk rivayetin aynısıdır:
"Bunun üzerine kendisine, içinde onbeş sâ miktarında hurma bulunan bir sepet getirildi ve:
"Ailenle birlikte ye, bir gün oruç tut ve istiğfar dile."
Tirmizi'nin rivayeti de Ebu Davud'un ilk rivayeti gibidir. Ancak farklı olan şu cümlelere yer vermiştir:
"İçinde hurma bulunan bir arek getirildi. -Arek: Hacmi büyük olan bir sepetin ismidir.- Azı dişleri gözükünceye kadar güldü. (Ve şöyle buyurdu):
"Onu al ve ailene yedir." [165]
İbni Hacer Askelani [166] şöyle der:
"Bu rivayette-Ebu Hureyre'nin yukarıdaki geçen ilk rivayetini kaste-diyor-hatta Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre yoluyla hiç bir rivayetlerinde sepetteki hurmanın ölçüsü belirtilmemiştir. Ebu Hafsa'nın oğlunun rivayetinde bu ölçü; "15 sâ" olarak, Mu'mel'in Sufyan'dan gelen rivayetinde; "Yaklaşık 15 sâ," Ebu Amr'ın oğlu Mihra'nın Sevri'den, onun da İbni Hu-zeyme'den rivayetinde, "15 ya da 20 sa" olarak belirlenmiştir. "
İmam Malik ve Abdürrazakk'm rivayet ettikleri Said bin Müseyyeb'in mursel hadisinde ve Dare Kutni'nin yine Said bin Müseyyeb'ten rivayet ettiği mürsel hadisten kesin olarak 20 sâ olduğu belirtilmiştir.
İbni Huzeyme'nin Hz. Aişe (r.a)'den rivayet ettiği başka bir hadiste de bu rakam 20 sâ olarak belirlenmiştir.
Beyhâki şöyle demiştir:
"20 sâ, Muhammed bin Cafer'e, rivayetlerin bir kısmında ulaşan bir meblağdır. Muhammed bin İshak bu hadiseyi ilgili hadisi işledikten sonra anlatmış ve sonunda şöyle demiştir:
"Muhammed bin Cafer şöyle demiştir:

"Bana bu meblağın 20 sâ hurma olduğuna ilişkin hadis daha yeni ulaşmıştır."
Ancak Müsedded'de Ata bin Ebu Ribah'ın ve diğer hadisçilerin mursel o-larak rivayet ettikleri şu cümle vardır:
"Resulullah (a.s) kendisine (Ramazanda orucunu bozan şahsa) hurmaların bir kısmını tasadduk etmesini emretti."
Aslında bu rivayet, bu konudaki rivayetlerin tümünü birleştirmektedir. Şöyle ki, "verilmesi gereken meblağ 20 sâ'dır," diyenler, sepetin içindeki hurmaların tümünü kastediyor demektir. "Hayır 15 sadır," diyenler de verilmesi emredilmiş olan meblağ'ı kastediyor demektir.
Darekutni'nin Ali'den rivayet ettiği: "Her bir fakire bir ölçek vermek suretiyle altmış fakiri doyuracaksın," hadisi, yine Dare Kutni'nin rivayet ettiği: "Bunun üzerine 15 sâ getirildi ve Resulullah (a.s) kendisine:
"Bunu altmış fakire yedir," buyurduğu hadis, anlattığımızı açıklar niteliktedir.
Darekutni'nin Haccac, onun da Zihrî vasıtasıyla Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet ettiği diğer bir hadiste de aynı meblağ zikredilmiştir.
İlgili hadis, Kufeli alimlerin: "Buğdaydan ödeme yapılınca altmış sâ gerekir" sözleri, Ata'nın: "Orucunu yiyerek bozduysa yirmi sâ yedirmek gerekir," sözü, Eşhebin: "Sabah ve akşam olmak üzere iki defa yedirmesi keffaret için yeterlidir," sözü ve Hasan Basrî'nin: "Orucunu yiyerek bozmuş ise, kırk fakire 20 sâ verir. Cinsi ilişki kurmak suretiyle bozmuş ise onbeş sâ verir," sözleri reddedilmiştir.
Yine Ebu Hureyre (r.a)'nin hadisiyle Cevheri'nin es-Sahih'taki şu sözleri de reddedilmiştir:
"Hadiste geçen "miktel" (sepet); zenbile benzer nitelikte ve içine 15 sâ a-labilecek büyüklüktedir. Çünkü bu konuda yani keffaretin ölçüsü konusunda kesin bir ölçü verilmemiştir." . ik
İmam Malik'ten şöyle dediği nakledilir: 51
"Onbeş ya da yirmi sâ alabilecek büyüklüktedir. Zannediyorum İmam Malik bu sözünü bu özel hadis üzerine söyleyip Mihran'm bu konudaki rivayetine muvafakat etmiştir. Yoksa bu konuda ortada kesin bir ölçü yoktur. En iyisini Yüce Allah bilir." [167]

Bir Açıklama

Hulasa cumhur yani ulemanın çoğunluğu, yukarıdaki rivayetlerini verdiğimiz hadisleri göz önünde bulundurarak şu görüşe varmışlardır:

"Keffaret için verilmesi gereken miktar; hurma, arpa ve bu aylarda olan diğer yiyecekler için onbeş sâdır."
Bir sâ; dört ölçek olduğuna göre her fakir için bir Ölçek verilir. Ulemanın çoğunluğuna göre bir sâ; 2751 grama eşittir. Buna göre bir ölçek yaklaşık 687 gramdır.
Hanefilerin ve Süfyani Sevri'nin görüşlerine gelince, onlar şöyle demişlerdir:
"Arpa ve hurmadan 60, buğdaydan 30 sâ vermek gerekir ,'V-Hanefiler ve Süfyan'ı Sevri bu görüşlerin içinde:
"O halde altmış fakire bir vesak hurma yedir. Sen de ailenle birlikte ye," cümlelerinin yer aldığı Seleme bin Sahr'ın hadisini delil getirmişlerdir. 1 vesak: 60 sâ'dır. Hanefilerin delil olarak gösterdikleri Ebu Davud (2213) ve Tir-mizi (1200) hadislerini rivayet ederek hasen hadis derecesinde olduğunu söylemişlerdir.
Diğer alimler ise yukarıda verdiğimiz diğer rivayetleri delil göstermişlerdir.
Hattâbî şöyle demiştir:
"Hanefilerin bu görüşün, iki görüşü en ihtiyatlı olanıdır, böyle denilmiştir." [168]

Dersler Ve Öğütler

İbni Dekik el-îd der ki:
"Hadislerde bahsedilen yedirmekten maksat, vermek ve yemesi için önüne koymaktır. Yoksa ağıza koymak değildir. Bu konuda hiç bir alim muhalefet etmemiştir. Yedirmek kelimesinin genel olarak zikredilmesi, muna-velenin (karşılıklı "verdim- aldım" demenin) şart olmadığını gösteriyor. Halbuki farz olan zekat ve fıtır sadakası böyle değildir. Zira zekatı bizzat götürüp ele vermek, fıtır sadakasını bizzat götürüp ödemek gerektiğine dair nâs bulunmaktadır. İt'am (yedirmek) kelimesinin zikredilmesi, keffaretin Ödenmeş olabilmesi için yiyenlerin bulunması gerektiğini gösteriyor. Bu noktadan hareketle Hanefilerin söyledikleri gibi yedirenler arasında yiye-miyen çocuk varsa, yedirme kavramının dışında kalır.
Şafiiler ise, kavramın nev'ine yani verilen yemeğin yenilmiş olmasına değil de yenilmesi için verilmiş olmasına bakmak niyetiyle; "Çocuğun velisini teslim edilir," demişlerdir.
"Altmış fakir" denilmiş olması, bu rakamdan fazlasının gerekmediğini ortaya

koyuyor.
"Mefhumi muhalefet" ilkesini delil kabul etmeyenler, bu hususta ulemanın görüş birliğine dayanmışlardır. Keffaretin üç şıkkı için çeşitli hikmetlerden bahsedilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:
Cima etmek suretiyle orucun saygınlığını hafifseyen kimse, işlemiş olduğu masiyet nedeniyle nefsine kıymış gibi olduğundan buna neden olara, bir köle azat etmesi uygundur.
Nitekim sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur:
"Kim bir köle azat ederse, Allah onun her azasına karşılık, azatfüldenin bir azasını Cehennem1 den azat eder."
Oruç tutmaya gelince, bunun münasebeti ortadadır. Çünkü bu, cinayete kendi türüyle karşılık vermek sabebiyledir. Orucun iki ay olmasının hikmeti şudur: Madem ki: "Ramazan'ın her günü için peşpeşe kendini orucu bozan işlerden geri durmakla, emredilen onun bir gününü ihmal etmekle bir ayı ihlâl etmiş gibi kabul edilip maksadının tersine iki ay oruç tutmakla yaptığı işe karşı konulmuştur.
Altmış fakiri doyurmanın hikmeti de ortadadır. Çünkü bu, her güne karşılık bir fakiri doyurmanın karşılığıdır.
Bu hikmetlerden başka keffaretin bu üç şıkkı Allah'ın hakkını oruçla hür insanların haklarını yedirmekle, kölelerin hakların azat etmekle, cinayeti işleyenin hakkını da kendisine verilen cezaya katlandığı için bunun sevabını almakla bir araya toplar. Burada cima etmekle keffaretin gerektiğine delil vardır.
Kimileri bu görüşe muhalefet ederek şöyle demişlerdir:
"Şayet cima etmekle keffaret gerekseydi, fakat durumunda verecek bir şey bulunmayınca düşmezdi." [169]
Ulemanın bir kısmı 6 fakiri on gün doyurmak veya bir fakiri altmış gün doyurmak ya da aynı yere çıkan herhangi bir suretle keffaretin Ödenmiş olmayacağım söylemişlerdir. Hanefiler keffaretin maksadına muvafık olması nedeniyle bunu caiz görmüşlerdir. [170]

Yemek Veya İçmek Suretiyle Kasten Orucu Bozmak

İbni binti Nuaym, el-Cevherun Nekiyyu'nun "Neveadiru'l-Fukeha" bölümünde şöyle der [171]:
"İmam Şafiî'nin dışında kalan alimler, icmayla Ramazan'da kasten yiyip içmek

suretiyle orucunu bozan kimseye keffaret gerektiğini söylemişlerdir. İmam Şafiî : "Bu durumda keffaret gerekmez" demiştir:
Kasten yiyip içmek, orucun hürmetini ihlal yönüyle cinsi ilişkiye eşittir. İmam Şafiî, diğer alimler gibi cinsi ilişki konusunda üreme organını şart koşmamiştır. Ona göre herhangi bir hayvanla veya makat yoluyla kurulan ilişki de keffareti gerektirir. Fukaha, yukarıdaki kıyasın yanısıra bu konuda varid olan bir takım hadislerde de delil getirmişlerdir.
Bunlardan bazıları şöyledir:
"Hz. Aişe (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s) (kendisine gelen) adama: "Orucunu Ramazan'da mı bozdun?" diye sorduktan sonra sepeti tasadduk etmesini emretmiştir."
Hadisi, Nesai, 'el-Kûbra'da rivayet etmiştir. 'El-Cevheru'n Nekiyya' de hadisin isnadının sahih olduğu vurgulanmıştır. Hadisin delil olma yönü, Resulullah (a.s)'ın adama orucunu ne ile bozduğunu sormamasıdır.
Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir adam Ramazan'da yediğinden, Hz. Peygamber (a.s) kendisine bir köle azat etmesini veya üst üste iki ay oruç tutmasını veya altmış fakir doyurmasını emretti."
Hadisi Darekutni de [172] rivayet etmiştir. Hadis hakkında Ebu Maşer, "orta derecelidir" kuvvetli değildir," demiştir.
Hadisi, ulemanın bir kısmı delil olabilecek kadar güvenilir kabul etmiştir [173].

Haklarında Ayet Ve Hadîs Bulunmayan Bir Kaç Mesele

Haklarında ayet ve hadis bulunmayan bir kaç mesele vardır. Bu meselelere göre, bunlar orucu bozar mı bozmaz mı? Şimdi bu konulara temas edelim:
1. Deriden veya damarlardan yapılan iğne:
Tercih edilen görüşe göre iğne ucu orucu bozmaz. Damardan yapılan iğne ile deriden yapılan iğnenin birbirinden farkları da yoktur.
ed-Dinul-Halis'te şöyle denilmiştir:
"Bu mesele, Mısır Müftüsü Şeyh Muhammed Baht'e sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir:
"Bunlar ister tedavi, ister vitamin, isterse uyuşturucu amacıyla yapılsın, orucunu bozmazlar. Evet her ne kadar uyuşturucu almak, Resulullah (a.s)'ın; "Sarhoş edici ve gevşedice her şeyi yasak etmesi nedeniyle caiz olmasa da iğneler karın boşluğuna ulaşmadıkları için orucu bozmazlar."

Ulemanın bir kısmı bu fetvayı, vitamin amacıyla yapılan iğneyi ayırarak kabul etmiştir. Son kısmı ise orucun hikmetine muvafık olmadığı için kabul etmemiştir. Bu fetva, Hanefi ve Şafii mezheplerine göre verilmişir."

2. Göze ve kulağa damla damlatmak:

Şafiî ve Hanefiler sürme çekmeyi, karın boşluğuna ulaşmadığı gerekçesiyle mubah görmüşlerdir. Buna göre, göze ve kulağa damlatılan damlanın tadı boğazda hissedilse bile karın boşluğuna inmediği için orucu bozmaz. Oruçlunun hiç bir sebep olmadan yüzmesi ve suya dalması da bu sebeple caiz görülmüştür.

3. Anüsten ilaç ve fitil kullanmak:

Ulemanın çoğuna göre ön ve arkadan ilaç ve fitil kullanmak orucu bozar.

İbni Hazm, İbni Teymiye ve bir kısım Şafii alimlerinden bu durumda orucun bozulmadığı da nakledilmiştir. Ulemanın bir kısmı vücuda gıda verici maddeler içeren fitil ile vücuttaki fazlalıkları dışarı atan fitilleri ayrı ayrı mütala etmişledir. Buna göre birincisi orucu bozar, ikincisi bozmaz.

Fakat şüphesiz ihtiyatlı davranış; her ikisinden de uzak durmaktır.

4. Taharet alırken anûse su kaçması ve parmak sokmak:

Ulemanın bir kısmı anüse su kaçması veya parmak sokulması durumunda orucun bozulduğunu söylerken, bir kısmı da bu hali ağza su almaya kıyas ederek orucun bozulmadığını söylemişlerdir. Orucun bozulmadığını söyleyenler, Resulullah (a.s), sahabe ve tabiinden böyle bir haber gelmemiş olmasını delillerine ilave etmişlerdir:

5. Erkeğin üreme organına ilaç damlatması:

Şafiî ve Hanefi mezheplerine göre bu iş olduğunda, oruç bozulmaz.

Şerhi'el-Muntelaha' şerhinde şöyle denilmiştir:

"Erkek, ön üreme organına bir şey damlatır veya herhangi bir cisim kaçırır da mesaneye ulaşırsa orucu bozulmaz..."

Tercih edilen görüş de budur. En iyisini yüce Allah (c.c) bilir.

6. Karın ve baş yaraları:

Karın yarası; Karında bulunup karın boşluğuna ulaşan bir çeşit yaradır.

Baş yarası: Kafada bulunan bir tür yaradır.

Şafii mezhebine göre bu iki yara nedeni ile kullanılan ilaç karın boşluğuna veya beyine ulaşırsa oruç bozulur.

Hanefi mezhebine göre ise; İlaç yaşsa oruç bozulur, kuru ise bozulmaz.

İmam Malik ve İmarneyn yani İmam Muhammed ve Ebu Yusuf: "Bu durumda oruç bozulur/' demişlerdir. [174]

MÜSTEHAP ORUÇLARŞEVVAL AYINDA ALTI GÜN ORUÇ TUTMAK

3803-Müslim, Ebu Eyyub el-Ensari (r.a)'den Rasulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kim Ramazan orucunu tutar, Şevval'den de altı gün ilave ederse, yıl orucu tutmuş gibi olur."
Ebu Davud'un rivayetinde; "Sanki yılı oruçlu geçirmiş gibidir," şeklinde gelmiştir. [175]

3804-Tabarani, el-Kebir'de, Ebu Eyyub el-Ensari (r,a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kim Ramazan orucunu tutar ve buna Şevval'den altı gün ilave ederse yıl orucu tutmuş gibi olur."
(Ebu Eyyub devamla) dedi ki:
"Her gün için on günlük sevap mı vardır?" diye sordum. "Evet," buyurdu." [176]

3805-İbni Huzeyme, Sevban (r.a)'dan, Rasulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Ramazan orucu on aya, (Şevval'den) altı gün orucu da iki aya bedeldir. Böylece sene oruçlu geçirilmiş olur."
Ramazan orucunu ve ondan sonraki altı günler orucunu kastediyor. [177]

Bir Açıklama

Burada şevval ayı içerisinde altı gün oruç tutmak esastır. Bu günleri çabucak tutmak en iyisidir. Fakat ay içerisinde ayrı ayrı tutmakta da bir sakınca yoktur.
Muvatta'da Yahya şöyle der:
"Ben, İmam Malik'ten duydum. Bayramdan sonra Şevval ayı içerisinde tutulan altı gün oruç hakkında şöyle diyordu:
"Ben hiç bir hkıhçının altı gün oruç tuttuğunu görmedim. Sahabenin böyle bir şey yaptığını da duymadım. İlim ehline göre bu günleri oruçlu geçirmek mekruhtur. Çünkü onlar Şevval ayından oruç tutmanın bid'at olmasından ve cahillerin bunu Ramazan ayma ilave etmelerinden endişe etmişlerdir. İlim ehli bu günlerde oruç tutulabileceği kanaatinde olsaydı kendileri bu düşünce ile amel ederlerdi."

Fakat tercih edilen görüşe göre Şevval ayında altı gün oruç tutmak vardır. Hatta müstehabdır. Çünkü bu konuda bir çok hadis-i şerif vardır. Anlaşıldığına göre bu hadisler, İmam Malik'e ulaşmamıştır. Kaldı ki, Ramazan ayını diğerleriyle karıştıracak kimse olmaz. Çünkü bu mesele herkes tarafından bilinmektedir.
Ancak Maliki mezhebine mensup Şeyh el-Harşi şöyle der:
"Burada bahsedilen kerahat, Şevval ayında altı gün orucun Ramazan ayma ilaveten hiç ara vermeden tutulmasının sünnet olduğu inancına sahip olan bir kimsenin, bu inançla birlikte tutması halinde söz konusudur. Aksi taktirde herhangi bir mekruhluk söz konusu değildir." [178]
Kasani der ki:
"Mekruh olan ilave, bayram günü oruç tutup bundan sonra d| oruç tutmaktır. Yoksa bayram gününü oruçsuz geçirip ardından oruç tutarsa, bu mekruh değil müstehab ve sünnet olur," [179]
Dehlevi der ki:
"Ramazan'dan sonra altı gün oruç tutmanın hikmetine gelince;^bu günler, namazları tamamlar niteliğe sahip revatip sünnetler gibidir."
Şer'i prensipler arasında yer alan; "Bir iyiliğin karşılığı on katıdır," kuralına binaen söz konusu orucun faziletinden bahsedilirken, yılı oruçlu geçirmeye benzetilmiştir. Bu sünneti işlemekle bir yılın matematiksel hesabı ortaya çıkmış olur, [180]

Zilhicce'nin Dokuzuncu Günü Olan Arefe Günü Oruç Tutmak

3806-İmam Malik, Kasım bin Muhammed bin Ebi Bekir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Aişe (r.a) arefe günü oruç tutardı. Ben arefe akşamı imamın hareket ettiği sırada Hz. Aişe (r.a)'nin yanında kalarak halka kendi arasında bir boşluk açılana kadar bekleyip sonra içecek bir şeyler isteyerek iftar yaptığını gördüm." [181]

Bir Açıklama

Arefe günü hacda olmayanların oruç tutmaları sünnetdir. Hac'da olanların tutmalarında da bir sakınca yoktur. Hz. Aişe (r.a)'nin bu günde oruç tutması şer'i ölçüler içerisinde nefse yüklenme kabilindedir. Sevabını da almıştır inşa-allah.

Bu fetva, Hanefilere göredir. Yani hac'da olan bir kimsenin oruç tutmakla zayıf düşmesi söz konusu değilse, bu günü oruçlu geçirmesi müstehabdır.
Şafiî, Hanbeli ve Maliki uleması ise hacının bu günde oruç tutmasını mekruh kabul etmişlerdir. Söz konusu alimler işleyeceğimiz bazı hadisler'den yola çıkarak hacının bu günü oruçsüz geçirmesinin müstehap olduğunu söylemişlerdir.

3807-Müslim, Ebu Kefade (r.a)'den, Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Arefe günü oruç tutulması halinde benim Allah'tan ümidin, bir sonraki seneye ve bir önceki seneye (bu orucun) keffaret olması (yönünde)"dir." [182]

3808-Ebu Davud, Huneyde bin Halid (r.a)'dan, hanımı vasıtasıyla Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarından birinin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Zilhicce'nin dokuz gününü, Aşure gününü ve her ayın üç gününü yani aym ilk pazartesi ve perşembe günlerini oruç tutarak geçirirdi."
Nesai'nin rivayeti de Ebu Davud'un rivayeti gibidir. Ancak Nesai'nin bu rivayetinde; "Her ayın ilk pazartesi ve ilk perşembe (günü) olmak üzere üç gününü oruçlu geçirirdi," şeklinde gelmiştir. [183]
Nesai'rün diğer bir rivayeti de şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) on günü ve bir pazartesi iki perşembe olmak üzere her ayın üç gününü oruçlu geçirirdi." [184]

Bir Açıklama

Hadiste geçen "on gürTden maksat, Zilhicce'nin on günüdür. On gün olarak geçmesinin sebebi "aşre" kelimesinin bu günlerde de tutulan oruca alem (özel isim) olması nedeni iledir. Burada maksat, bu ay içerisinde dokuz gün oruç tutmaktır. Çünkü onuncu gün bayramdır ki, bu günde oruç tutmak caiz değildir.

3809-Taberani, el-Kebir'de, Sehl bin Sad (r.a)'ın şöyle söylediğini! rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, arefe günü oruç tutarsa, peş peşe iki senelik günahı bağı [185]

Bir Açıklama

Yukarıda, arefe günü tutulan orucun bir önceki ve bir sonraki sene içerisinde işlenen günahlara keffaret olacağını görmüştük. İşte bu iki sene, bu hadiste açıklanan "peş peşe iki sene"dir. Bu hadis, bu anlamda yorumlanmıştır. Fakat anlaşıldığına göre bu günde tutulan oruç küçük günahlara keffarettir. Büyük günahlar için mutlaka tevbe etmek gerekir.

3810-Taberani, el-Evsat'da, Said bin Cubeyr (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Bir adam Abdullah bin Ömer (r.a)'e arefe günü oruç tutmak hakkında bir soru sordu. Bunun üzerine o, şöyle cevap verdi:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte bu günü oruçlu geçirdik. Resulullah (a.s) bu orucu iki senelik oruca denk saymıştı." [186]

3811-Imam Malik, Ummul Fadl (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Halk arefe günü Ummul Fadl'ın yanında Hz. Peygamber (a.s)'in oruçlu olup olmadığı konusunda münakaşa etti. Bir kısmı; "Oruçludur", bir kısmı da; "Oruçlu değildir," dedi. Bunun üzerine Ummül Fadl kendisine devesinin üzerine vakfedeyken bir bardak süt gönderdi. Resulullah (a.s) da (sütü) içti." [187]

3812-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'da oruçlu değildi. Ummul Fadl kendisine süt gönderdi. O da içti." [188]

3813-Tirmizi, -Yesar adında-Abdullah bin Ebi Nuceyh (r.a)'ten, o da babasından şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a)'e arefe günü oruç tutmaktan soruldu. O da şöyle cevap verdi:
"Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte haccettim. O gün oruç tutmadı. Hz. Ebu Bekir (r.a)'le birlikte haccetim. O da o gün oruç tutmadı. Hz. Ömer (r.a)'le birlikte haccettim. O da o gün oruç tutmadı. Hz. Osman (r.a)'la birlikte haccettim. O da o gün oruç tutmadı. Ben de o gün oruç tutmuyorum, tutulmasını emretmiyorum.

Tutulmasın da demiyorum." [189]

Bir Açıklama

Hacı'nm arefe günü oruç tutması sünnet değildir. Çünkü arefe günü'hacı oruç tutarsa, hakkıyla vakfe yapmasına mani olur. Fakat Hz. Aişe (r.a)'nin de yaptığını göz önünde bulundurursak, bu günde oruç tutulmasında herhangi bir sakınca yoktur.

3814-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a) vasıtasıyla annesi Ummul Fadl'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) arefe günü oruçlu değildi. Kendisine süt getirildi. O da içti." [190]

3815-Buhari ve Müslim, müminlerin annesi Hz. Meymune (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Halk, arefe günü Resulullah (a.s)'m oruçlu olup olmadığı konusunda şüpheye düştü. Bunun üzerine ben kendisine vakfe yerinde durmuş iken bir kala süt gönderdim. O da insanların gözü önünde (gönderdiğim) sütü içti." [191]

3816-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir:
"Ramazan'dan sonra en faziletli oruç; Allah (c.c)'m ayı olan Muharrem ayının orucudur. Farz namazdan sonra en faziletli namaz; gecenin ortasında kılman namazdır." [192]

3817-Buhari, İbni Abbas (r.a)'dan merfu olarak rivayet etmiştir:
"Kendisine salih amelin Allah'a en sevimli olduğu günler (Zühice'den ilk) on gündür.
Kendisinde salih amel işlenen günler arasında Allah'a en sevimli olan günler (Zilhicce'den ilk) on gündür.
"Ey Allah'ın Resulü ! Cihad da mı (o günler kadar sevimli değildir)?" Dediler. Efendimiz (a.s) :
"Cihad da ! Ancak canı ve malı ile çıkıp kendisini ortaya koyan ve bunlardan

geriye bir şey döndürmeyen kişi müstesna," buyurdu." [193]

3818-MüsIim, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
Ben, Resulullah (a.s)'ı Zühicce'nin onunda oruçlu iken hiç görmedim." [194]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s) fiili olarak bu dokuz günü topluca oruçlu geçirmese de kavli olarak bizleri bu günlerde oruç tutmaya teşvik etmiştir. Bu nedenle teşvik vardır. Mendupluk bulunmamaktadır. [195]

Aşure Orucu

3819-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "O, şöyle anlatıyor:
"Aşure günü Ramazan (farz kılmma)'dan önce oruç tutulurdu. Rama-zan'da*oruç emri indiği zaman, (bu günde) dileyen tutar, dilemeyen de yerdi."
Hz. Aişe (r.a)'nin diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) aşure günü oruç tutulmasını emretmiştir." [196]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ramazan orucu farz kılınmadan evvel insanlar aşure günü oruç tutarlardı. Bu gün Kabe'nin örtülendiği gündür. Ramazan orucu farz kılınınca, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bu gün oruç tutmayı arzu ederse, tutsun. Kim de tutmamayı arzu ederse tutmasın." [197]
Başka bir rivayette Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Cahiliyye devrinde Kureyş aşure günü oruç tutardı. Resulullah (a.s) da bu devirde aşure günü oruç tutardı. Medine'ye geldiğinde de bu gün oruç tuttu ve inşalara tutmalarını emretti. Ancak Ramazan orucu farz kılınınca aşure orucunu bıraktı. Bundan sonra dileyen tuttu, dileyen tutmadı." [198]
Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Ramazan orucu farz kalınınca şöyle buyurdu: "Dileyen tutsun, dilemeyen tutmasın." [199] Bir başka rivayet de şöyledir:

"Cahiliyye devrinde Kureyş aşure günü oruç tutardı. Sonra Ramazan orucu farz kılınınca Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Dileyen (aşure gününü) tutsun, dileyen yesin." [200]

Bir Açıklama

"Ya bir gün Önceden ya da sonradan ilave etmek şartıyla aşure günü oruç tutmak müstehaptır."

3820-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Cahiliyye halkı aşure günü oruç tutarlardı. Ramazan orucu farz kılınmadan önce Resulullah (a.s) ve Müslümanlar bu gün oruç tutmuştur. Ancak Ramazan orucu farz kılınınca Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Aşure günü, Allah'ın günlerinden bir gündür. Dolayısıyla dileyen bu gün oruç tutabilir."
Diğer bir rivayet ise şöyledir:

"Hz. Peygamber (a.s)'in yanında aşure gününden bahsedildi. Buyurdu ki:
"Bu, cahiliyye halkının oruçlu geçirdiği bir gündür. Ancak dileyen tutar, dileyen tutmaz." [201]
Buhari'ye ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) aşure günü oruç tuttu ve tutulmasını emretti. Ancak Ramazan orucu farz kılınınca, bu orucu terkedüdi. Abdullah bin Ömer (r.a) de tutulduğu gün oruca tevafuk ederse bugün oruç tutardı. Yoksa tutmazdı." [202]
Müslim'e ait diğer bir rivayet de ikinci rivayet gibidir. Ancak bu rivayette şu ilave vardır:
"Sizden kim bu gün oruç tutmak isterse tutsun. Kim de tutmak istemez ise tutmasın." [203]

Bir Açıklama

Hz. Peygamber (a.s)'in; "Allah'ın günlerinden bir gündür," ifadesi Allah'ın günlerinde tazimi ifade eder. Anlaşıldığına göre Kureyş'in de içinde yer aldığı cahiliyye halkı, Yahudilerin amelinden etkilenerek bu günde oruç tutmuşlardır.

Çünkü aşağıda da göreceğimiz gibi bu güne sadece Yahudiler tazim göstermişlerdir. *J

3821-İmam Malik, Humeyd bin Abdurrahman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Humeyd, Muaviye bin Ebu sufyan (r.a)'m aşure günü Medine'de yani bir gelişinde minber üzerinde hutbe verirken -Buharinin rivayetinde ise hac senesinde ifadesi vardır, şöyle söylediğine kulak vermiştir:
"Ey Medine halkı ! Alimleriniz nerede? Ben Resulullah (a.s)'dan dinledim. O, şöyle buyuruyordu:
"Bugün aşure günüdür. Allah bu günün orucunu size farz kılmadı (ama) ben oruçluyum. Dileyen bu gün oruç tutsun, dileyen tutmasın." [204]

3822-Buhari ve Müslim, Alkame bin Kays en-Nuhai (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Eş'as bin Kays aşure günü sofradayken Abdullah bin Mesud (r.a)'un yanma girdi ve:
"Bugün aşure günüdür. Ey Ebu Abdurrahman (nasıl yersin)?" dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud şöyle dedi:
"Ramazan orucu farz kılınmadan aşure orucu tutulurdu. Ramazan orucu farz kılınınca (bu oruç) terkedildi. Oruçlu değilsen (buyur) ye."
Müslim'e ait diğer bir rivayet de bu rivayetin bir benzeridir. Bu rivayet şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan orucu farz kılınmadan önce aşure günü oruç tutardı. Ramazan orucu farz kılınınca, bu orucu terketti."
Müslim'in kısaltılmış diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Eş'as, aşure günü Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un yanma girdi. Abdullah: "Yaklaş," dedi. Eş'as; "Ben oruçluyun/' diye cevap verdi. Abdullah; "Biz bu gün oruç tutuyorduk. Sonradan kaldırıldı," dedi." [205]

3823-Bezzar, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) onuncu günü aşure orucunu emretmişti. [206]

Bîr Açıklama

Bir kısım sahabiler aşure orucunun kaldırıldığı anlayışına sahirj olsalar da haddi

zatında aşure günü oruç tutmak halen menduptur.

3824-Buhari ve Müslim, Ebu Musa el-Eşari (r.a)'nin şöyle anlattığın rivayet etmişlerdir:
"Aşure günü, Yahudilerin saygı gösterdiği ve bayram edindikten bir gün idi. Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Siz de bugün oruç tutun." jj îpiğer bir rivayet de şu şeklindedir:
Hayber Yahudileri aşure günü oruç tutar, bu günü bayram edinir ve hanımlarına bu günde süs ve takılarını giydirirlerdi. Bu münasebetle Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Siz de bugün oruç tutun." [207]

3825-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'rn şöyle anlattığını riVayetetmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medine'ye geldi ve Yahudilerin aşure (günü) orucu tut-
duklafmı gördü. Bu sebeple: "Bu nedir?" diye sordu. "Bu, iyi bir gündür. Allah bu günde Musa'yı ve İsrailoğullarını düşmanlarından kurtardı. Musa (a.s) da bugün oruç tuttu," dediler. Bunu üzerine Resulullah (a.s):
"Ben Musa'ya (benzeme yönünden) sizden daha layığım," buyurdu ve Bu gün oruç tuttu. (İnsanlara da) bu günde oruç tutmalarını emretti."
Diğef bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) Yahudilere : "Oruç tuttuğunuz bu günün mahiyeti nedir?"-diye sordu. Onlar:
"Önemli bir gündür. Allah bu günde Musa'yı kavmiyle birlikte kurtardı. [208] Firavun'u kavmiyle birlikte boğdu. Musa (a.s) da şükür olsun diye bu guifc-0ruç tuttu. Biz de bu sebeple tutuyoruz," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse biz Musa'ya sizden daha layık ve daha yakınız." Bundan sonra Resululah (a.s) bugün oruç tuttu ve tutulmasını
Diğer bir rivayet de şu şekilde gelmiştir:
"Öyleyse biz de bugünü tazim amacı ile oruçla geçirelim." [209]

3826-Buhari ve Müslim, Seleme bin Ekv'a (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resuluîlah (a.s) Eşlem (kabilesin)'den bir kişiye: "İnsanlara haber ver. Daha

önce yemiş olan, günün geri kalan kısmını oruç tutarak geçirsin. Yememiş olan da oruç tutsun. Zira bugün aşure günüdür," buyurdu."
Diğer bir rivayette de; "Eşlem kabilesinden bir kişiye;" İnsanlara mı yoksa kavmine mi haber ver?" ifadeleri arasında ravinin şüphesi söz konusudur. [210]

3827-Tirmizi, Ensardan Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Aşure günü tutulan orucun bir yıl önceki günahlara keffaret olacağı konusunda Allah'ın rahmetine ümidim vardır." [211]

3828-MüsIim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Seneye kalırsam dokuzuncu günü mutlaka oruç tutacağım." Aşure gününü kastediyordu."
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) aşure günü oruç tutup, insanlara oruç tutmaların emredince:
"Ey Allahm Rasulü ! Bugün Yahudi ve Hristiyanlarm saygı gösterdiği bugündür," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse seneye inşaallah dokuzuncu günü oruç tutacağım." Ancak seneye kavuşmadan Rasulullah (a.s) vefat etti." [212] Hakem bin el-Arec'in rivayeti ise şöyledir:
"Ibni Abbas (r.a)'m yanma vardım. O, zemzemin yanında ridasını yastık edinmiş uzanıyordu: Kendisine: "Bana aşure gününü haber ver, hangi gün oruç tutayım?" dedim.
"Muharrem'in hilalini gördüğün zaman say, dokuzuncu gün olduğu zaman oruçlu olarak sabahla," dedi. Ben; "Resulullah (a.s) böyle mi yapardı?" dedim. "Evet," dedi." [213]
Ruzeyn'in Ata'dan rivayeti ise şu şekildedir:
"Ibni Abbas'tan dinledim şöyle diyordu:
"Dokuz ve onuncu günlerde oruç tutun. Yahudilere muhalefet edin." [214]

3829-Buhari ve Müslim, Muavviz'in kızı Rubeyyi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle anlatıyor:

"Aşure sabahı Resulullah (a.s) Medine'nin etrafındaki köylere şu haberi saldı:
"Kim oruçlu olarak sabahladıysa orucunu tamamlasın Kim de oruçlu değilse günün kalan kısmını (oruçluymuş gibi) tamamlasın."
Artık biz bundan sonra bu günü oruç tutar, çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Mescide gider, onlara boyalı yünden oyuncak yapardık. Onlardan biri ağladığı zaman oyuncağını kendisine verirdik. İftar olana kadar onları bu şekilde oyalardık."
Benzer bir rivayet de şu şekildedir:
"Çocuklarınıza boyalı yünden oyuncak yapar, yanımızda götürürdük. Bizden yemek istedikleri zaman oruçlarını tamamlayana kadar onları eğlendir ir dik." [215]

3830-Nesai, Muhammed bin Safi (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayel etmiştir:
"Resulullah (a.s) aşure günü:
"Bugün içinizde yiyen var mı?" diye sordu.
"İçinizde oruç tutan da var tutmayan da," dediler.
"Öyleyse kalan gününüzü (oruçluymuş gibi) tamamlayın. Kırsal bölgelere de haber salın. Kalan günlerini (oruçluymuş gibi) tamamlasınlar," buyurdu." [216]

Recep Ve Şaban Ayları Başta Olmak Üzere Çok Oruç Tutmanın Fazileti

3831-Buhari ve Müslim, Ensardan Osman bin Hakim (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Recep ayı içerisinde olduğumuz sırada Said bin Cübeyr (r.a)'e Recep orucundan sordum. Bunun üzerine o şöyle dedi:
"Ibni Abbas (r.a)'dan dinledim, şöyle diyordu:
"Resulullah (a.s) oruç tutardı, o kadar ki biz, "(Artık) iftar etmeyecek," derdik. Bazen de oruç tutmazdı, o kadar ki biz; "Oruç tutmayacak," derdik."
Hadisi Ebu Davud, Osman bin Hakim'den; "Said bin Cübeyr'e sordum," şeklinde rivayet etmiş ve ardından yukarıdaki hadisi zikretmiştir. [217]

3832-Nesai, Usame bin Zeyd (r.a.)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) oruca devam ederdi de: "(Artık) iftar etmeyecök denilirdi. İftar ederdi de; "(Artık) oruç tutmayacak" denilirdi." [218]

3833-MüsIim, Abdullah bin Şakik el-Ukeyli (r.a.)nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye Resulullah (a.s)'ın orucundan sordum da şöyle cevap verdi:
"O kadar oruç tutardı ki biz: "(Artık) devamlı oruç tutacak" derdik. Yine o kadar oruçsuz olurdu ki biz: "(Artık) hiç oruç tutmayacak" derdik. Ben Medine'ye geldiğinden beri Ramazan ayı dışında bir aym tamamında! oruç tuttuğunu görmedim."

Diğer bir rivayette ise Hz, Aişe (r.a) şöyle söylemiştir: [219]
"Ramazan ayı dışında Resulullah (a.s)'ın vefat edene kadar ne bir ayın tamamında oruç tuttuğunu ne de oruçsuz geçirdiğini bilmiyorum.' [220]

3834-İmam Malik, Hz. Aişe ve (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) oruç tutardı. Öyle ki biz; "(Artık) iftar etmeyecek," derdik. (Bir de) iftar ederdi. Biz: "Artık) oruç tutmayacak," derdik. Ben Ramazan ayı dışında Resulullah (a.s)'m bir aym tamamında oruç tuttuğunu hiç bir zaman görmedim. Şaban ayında olduğu kadar hiç bir ayda çok oruç tuttuğunu da görmedim."
Diğer bir rivayet de Ebu Seleme bin Abdurrahman'a aittir. O, şöyle demiştir:
"Ben Hz. Aişe (r.a.)'ye Resulullah (a.s)'m orucundan sordum. Şöyle cevap verdi:
"Oruç tutardı, biz; "(Artık) oruç tutacak," derdik. İftar ederdi, biz; "(Artık) oruç tutmayacak," derdik. Ben hiç bir zaman Şaban ayından daha çok başka bir ayda oruç tuttuğunu görmedim. Şaban'm tamamını oruçlu geçirirdi. Şaban ayında oruç tutmadığı nadirdir." [221]
Tirmizi'nin rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m Şaban ayında olduğu kadar başka bir ayda çok oruç tuttuğunu görmedim. Şaban ayında oruç tutmadığı nadirdir. Hatta bu aym tamamında oruç tutardı." [222]
Ebu Davud (r.a)'un diğer bir rivayetinde ise Hz. Aişe (r.a) şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s)'a aylar içerisinde en sevimli ay Şaban (yani) onda oruç tutmaktır. Sonra da onu Ramazan'a ulardı." [223]
Nesai'nin rivayeti de Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayetinin aynısıdır. [224]
Nesai'nin diğer bir rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) (bir) oruç tutardı (ki) biz; "(Artık) devamlı oruç tutacak," derdik. (Bir de) iftar ederdi (ki); "Oruç tutmayacak," derdik. Şaban'da --ya da

Şaban ayının tümünde- oruçlu olurdu." [225]
Yine Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir:

"Resulullah (a.s)'m Şaban ayında olduğu kadar başka bir ayda çok oruç tuttuğu vaki değildir. Resulullah (a.s) ayı -ya da tümünü- oruçlu geçirirdi." [226]
Nesai'nin bir başka rivayeti de şu şekildedir:

"Resulullah (a.s)'ın Şaban ayında oruç tutmadığı nadirdir." [227]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:

"Şaban ayını baştan sona oruçlu geçirirdi." [228]
Buhari ve Müslim'in rivayetleri ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s)'in Şaban'da olduğu kadar başka bir ayda çok oruç tuttuğu vaki değildir.
Zira O, Şaban ayını baştan sona oruçlu geçirirdi ve şöyle buyururdu:
"Gücününüz yettiği kadar amel işleyin. Çünkü siz usanıncaya kadar Allah (c.c) usanmaz."
Hz. Peygamber (a.s)'in en çok sevdiği namaz, az da olsa devamlı kıldığı namazdır. O, bir namaza başladığı zaman ona devam ederdi." [229]

3835-Tirmizi, Ümmü Seleme (r.a)'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m Şaban ve Ramazan (ayları) dışında peşpeşe iki ay oruç tuttuğunu görmedim."
Ebu Davud'un rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) sene içerisinde tam olarak sadece Şaban ayında oruç tutardı. Şaban'ı Ramâzan'a ulardı" [230]
Nesai bu iki rivayete de yer vermiştir. Nesai'nin diğer bir rivayeti ise şu şekildedir:
"Ben Resulullah (a.s)'m peşpeşe iki ay oruç tuttuğunu görmedim. Ancak Şaban (ayını), Ramazan (aym) a ulardı." [231]

Bir Açıklama

Ümmü Seleme (r.a)'dan bu hadisi, yukarıda işlediğimiz "Medine'ye geldiğinden beri Ramazan ayı dışında bir ayı baştan sona kadar oruçlu geçirdiğini görmedim" hadisiyle çelişmez. Çünkü Şaban ayının tamamından maksat, çoğudur.

Tirmizi, İbnul-Mübarek'in bu konuda şöyle söylediğini nakletmiştir:
"Arap kelamında bir kimse ayın çoğunda oruç ruttuysa; "Ay boyu oruç tuttu," denebilir. Yine; "Falan şahıs gece boyu ibadet etti," denildiği zaman bu kimsenin uyuklaması ya da şehsi bir takım ihtiyaçlarıyla meşgul olması da söz konusu olabilir"
Yani Îbnu'l-Mübarek iki hadis arasında bir çelişki görmemiştir. İbnu'l Mübarek yine şöyle der:
"Bu hadiste Resulullah (a.s)'m aym çoğunu oruçlu geçirdiği ifade edilmek istenmektedir." [232]

3836-Nesai, Usame bir Zeyd (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü ! Şaban (aym) da oruç tuttuğunuz kadar diğer aylarda oruç tuttuğunuzu görmedim (bunun hikmeti nedir?)" Şöyle buyurdu:
"Bu, Receb'le Şaban arasında insanların gafil kaldıkları bir aydır. Halbuki o, amellerin Rabbül alemine yükseltildiği bir aydır. Ben oruçlu olduğum halde amelimin yükseltilmesini istiyorum." [233]

Bir Açıklama

Hadisten anlaşıldığına göre insanlar Recep ayında oruç tutmaya özen gösterip Şaban ayında gafil davranıyorlardı. Bunu gören Resulullah da verilmesi gereken önemi ortaya koymuştur. Bazı insanlar bu hadisten yola çıkarak Recep, Şaban ve Ramazan aylarının peşpeşe tutulabileceğini söylemişlerdir. Ayrıca bazıları da Resulullah (a.s)'ın; "Bu ay, amellerin yükseltildiği aydır," sözünden hareketle, amellerin Şaban'ın yansında yükseltildiğini, bu geceye ayrıca bir ehemmiyet vermişlerdir. Aslında bu konuda varid olan hadisler zayıftır. [234]

Pazartesi Ve Perşembe Oruçları

3837-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah pazartesi ve perşembe günlerinde oruçla (sevap) arardı." [235]
Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) Şaban ve Ramazan aylarında oruç tutar, pazartesi ve perşembe günlerinde de (oruç tutmakla sevap) arardı." [236]

Diğer bir rivayette de:

"Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı," şeklinde gelmiştir. [237]

3838-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ameller, Allah Teâlâ hazretlerine pazartesi ve perşembe günleri arzo-lunur. Ben amelimin oruçlu olduğum halde arzedilmesini severim." [238]

3839-Ebu Davud, Üsama bin Zeyd (r.a)'in azadlısından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Kendisi Usame ile birlikte Kura vadisine Üsame'nin bir malını istemeye gitti. Üsame pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Azatlısı kendisine:
"Sen çok yaşlı olduğun halde niçin pazartesi ve perşembe günleri oruç tutuyorsun?" dedi. Üsame şu cevabı verdi:
"Resulullah pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine bunun sebebi soruldu, O da;
"Şüphesiz kulların amelleri pazartesi ve perşembe günleri arz olunur," buyurdu." [239]

3840-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ıri şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kulların amelleri haftada iki kez, pazartesi ve perşembe günleri (Allah Teâlâ hazretlerine) arz olunur. Her mü'minin günahı bağışlanır. Kardeşi ile arasında husumet olan müstesna (Allah Teâlâ) şöyle buyurur:

"Bu ikisini (husumetlerinden) dönünceye kadar bırakın ya da tehir edin." [240]

3841-Ebu Davud, Hz. Hafsa (r.a)'mn şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) (birinci hafta) pazartesi ve perşembe, ikinci hafta da pazartesi olmak üzere ayda üç gün oruç tutardı."
Nesai'nin diğer bir rivayetinde birinci rivayetten farklı olarak hadisin başında şu ilave yer almıştır:
"Resulullah (a.s) uzandığı zaman sağ elinin iç kısmını sağ avurdunun altına koyar, pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutardı." [241]

3842-Ebu Davud, Huneyde el-Huzâi (r.a) vasıtasıyla annesinden şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Ümmü Seleme (r.a)'nin yanma girdim ve kendisine oruçtan sordum, o da şöyle cevap verdi:
"Resulullah (a.s) bana her ay üç gün oruç tutmamı emretmişti. O günlerin ilki pazartesi ve perşembedir."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) bu haftadan pazartesi ve perşembe, gelecek haftadan da pazartesi olmak üzere her ay üç günü oruç tutardı." [242]
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Ayın ilk pazartesi sonra onu takip eden perşembe sonra yine onu takip eden perşembe günleri oruç tutardı."[243]
Nesa'inin başka bir rivayeti de şu şekildedir.
"Resulullah (a.s) ilk perşembe ve (ondan sonra gelen) iki pazartesi olmak üzere üç gün oruç tutmayı emretmişti." [244]

3843-Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) aym ilk pazartesi, onu takip eden perşembe (ve) sonra (yine) onu takip eden perşembe günleri olmak üzere her aydan üç gün oruç tutardı." [245]

3844-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)ıden rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) bir aym cumartesi, pazar ve pazartesi günlerinde, ayın da salı, çarşamba ve perşembe günlerinde oruç tutardı." [246]

Ayın Parlak Günlerinde Oruç Tutmak

3845-Ebu Davud, Abdul-Melik bin Milhan el-Kaysi (r.a) vasıtasıyla babasından şöyle rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) bize bir günleri (yani): ayın onüç, ondört ve onbeşınci günleri oruç tutmamızı emrederdi."
(Babası) dedi ki:
"Resulullah (a.s) : "Onlar tüm sene gibidir," buyurdu."

Nesai yine Abdul-Melik1 ten, ancak babasını belirtmeden hadisi şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şu parlak günleri (oruçlu geçirmeyi) emreder ve şöyle buyururdu:
"Onlar aym orucudurlar." [247]

3846-Nesai, Ebu Zer Gifari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Ebu Zer, aydan üç gün oruç tuttuğun zaman onüç, ondört ve onbeşince günleri oruç tut."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) bize ayın parlak günlerinde onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde oruç tutmamızı emretmişti."[248]
Yine Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi bir gün oruç tutmak istediğin vakit onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tut." [249]
Nesai'nin başka bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) bir adama: "Onüç, ondört ve onbeşinci günleri oruç tutmaya bak," buyurdu." [250]
Başka bir rivayette de: "emretti," şeklinde gelmiştir. [251] Nesai'nin Havtekiyye'den başka bir rivayeti ise şöyledir:4 "Babam şöyle anlattı:
"Bir bedevi, yanında ekmek ve kızarttığı tavşanla birlikte Resulullah (a.s)'a geldi ve onları Hz. Peygamber (a.s)'in önüne bıraktı. Sonra:
"Kanlıyken avladım," dedi. Bunu üzerine Resulullah (a.s) ashabına: "Yiyin, zarar etmez, buyurdu." Bedeviye de; "Ye" dedi, Bedevi: "Ben oruçluyum," dedi. Resulullah (a.s) :
"Ne orucu?" diye sordu. Bedevi:
"Aym üç gün orucu," diye cevap verdi. Resulullah (a.s):
"Eğer tutacaksan, parlak günleri; onüç, ondört ve onbeşinci günleri tut maya bak," buyurdu." [252]
Nesai der ki:
"Doğru olan, bu hadisin Ebu Zerr (r.a)'den nakledilen şeklidir. Galiba hadisin kayıtlı bulunduğu notlardan "Zerr" ifadesi düşmüş ve geride "Ebu" kelimesi

kalmıştır. Böylece olunca da ; "Babam şöyle anlatıyor," manası oıj-taya çıkmıştır."
Nesai'nin Musa bin Talha'dan gelen diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e bir tavşan getirdi. Hz. Peygamft (a.k) (yemek için) elini uzatmıştı ki, tavşanı getiren (adam):
"Ben onda kan gördüm," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s'
"Niçin yemiyorsun?" diye sordu. Adam:
"Ben oruçluyum," diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullcm (a.s) şöyle buyurdu:
"Parlak günlerde; onüç, ondört ve onbeşinci günlerde oruç tutaydm ya !" [253]
Diğer bir rivayet de yukarıdakinin bir benzeridir. Ancak bu rivayetde farklı olarak: "Yiyin, canım çekseydi ben de yerdim," ifadesi yer almıştır. [254]

Bir Açıklama

Bu hadisler, ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde oruç tutulmasının mendup olduğunu göstermektedir. Buna göre bir kimse sadece onbeşinci günde oruç tutabilir. Bu sebeple Şaban'ın onbeşinci günü oruç tutan kimseyi tenkit etme hakimiz yoktur.

3847-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Bir bedevi, kızartmış olduğu tavşanla birlikte Hz. Peygamber (a.s) 'e geldi ve tavşanı O'nun Önüne bıraktı. Resulullah (a.s) uzak durdu ve yemedi. (Ancak) kavme yemelerini emretti. Bedevi de (sofradan) uzak durdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s):
"Sen niçin yemiyorsun?" diye sordu. Bedevi:
"Bu aym üç gün orucunu tutuyorum/' diye cevap verdi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer oruç tutacaksan, parlak günlerde tut."
Hadiste geçen "Gurr" kelimesinden üç parlak gün kastedilmiştir. Bu kelime, atın alnında bulunan beyazlık için kullanılan "Garretül-Feres" kökünden türetilmiştir. [255]

3848-Nesai, Cerir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir; "Hz.

Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Her aydan üç gün oruç tutmak, yıl boyu oruca bedeldir. Parlak günler; onüç, ondört ve onbeşinci günlerdir." [256]

3849-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"ResulullaK (a.s) ne yolculukta ne de ikametgahında parlak günlerde oruçsuz olmazdı." [257]

3850-Tirmizi, Ebu Zer Gifari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim her ayda üç gün oruç tutarsa, işte bu, yıl orucu olur. Allah Teala hazretleri bu hususu te'yiden kitabında: "Kim bir hayır işlerse kendisinden on misliyle kabul edilir," ayetini indirdi. Bir gün, on misliyle kabul edilir."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir [258]
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, ayda üç gün oruç tutarsa, yıl boyu oruç tutmuştur."
Sonra şöyle buyurdu:
"Allah, kitabında ne doğru söylemiştir:
"Kim bir hayır işlerse kendisinden on misliyle kabul edilir."
Yine Nesai'nin başka bir rivayeti de şu şekildedir:
"Kim, ayda üç gün oruç tutarsa, ayın orucu tamamlanmış or kendisi için ay orucu sevabı vardır." [259]:

3851-Nesai, Amr bin Şurahbü (r.h)'den o, da Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir adamdan şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e yıl boyu oruç tutan kişiden soruldu da: "Yıl boyu (yemek) yemeyen/1 (demeni) arzu ederdim," buyurdu."
"Ya, üçte ikisini?" dediler:
"(Bu da) çoktur," buyurdu.
"Peki yarısını?" dediler.
"(Bu da) çoktur," dedi ve sonra şöyle buyurdu:
"Nefsin hastalıklarını temizleyen orucu size haber vereyim mi? Her ay üç gün oruç tutmaktır."
Amr bin Şurahbil (r.a)'in diğer bir rivayeti ise şu şekildedir: "Resulullah (a.s)'a bir kişi gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü, yıl boyu oruç tutan kişi hakkında ne buyuruyorsunuz?" diye sordu."

Hadisin bundan sonraki bölümü yukarıdaki gibidir. [260]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın; "Nefsin hastalıklarını gideren," ifadesi, orucun, nefsin hastalıklarına da şifa olduğunu ve oruç tutmakla bu hastalıkların bir kısmının ortadan kalkacağını gösteriyor.
Bu hadis-i şeriften hareketle bazı davetçiler kendi nefislerini ve başkalarının nefislerini oruçla tedavi etme yöntemine baş vurmuşlardır. [261]

3852-Ahmed bin Hanbel, Yezid bin Abdullah bin eş-Şıhhir (r.a)'den, o da bir bedeviden şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledim:
"Sabır (Ramazan) ayı orucu ve her aydan üç gün oruç, nefsin hastalıklarını giderir." [262]

Her Ay Üç Gün Mutlak Nafile Orucu

3853-Müslim, Abdurrahman el-Adeviyye'nin kızı Muaze (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye; "Resulullah (a.s) her ay üç gün oruç tutar mıydı?" diye sordum.
"Evet," diye cevap verdi. Kendisine:
"Ayın hangi günlerinde oruç tutardı?" dedim.
"Hangi günde oruç tuttuğuna önem vermezdi," dedi." [263]

3854-Nesai, Osman bin Ebu'l-As (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledim: "Her aydan üç gün oruç, güzel oruçtur." [264]

3855-Nesaî, Ebu Akreb el-Bekri el-Kirani (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kendisi Resulullah (a.s)'a oruçtan sormuş da; "Her ay bir gün oruç tut,"

buyurmuş. Kendisi:
"Anam-babam sana feda olsun, ben kendimi güçlü hissediyorum," diyerek arttırmasını istemiş. Bunun üzerine Resulullah (a .s) :
"Her ay iki gün oruç tut," buyurarak orucunu (bir gün) artırmış. Ebu Akreb:
"Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü, ben kendimi güçlü hissediyorum," diyerek tekrar artırmasını istemiş. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Ben kendimi kuvvetli hissediyorum, ben kendimi kuvvetli hissediyorum," buyurmuş (ve kendisine çıkışmış). Fakat orucunu artırmaya taraftar olmamış. Ancak kendisi diretince Resulullah (a.s):
"Her aydan üç gün oruç tut," buyurmuş." Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Ben Resulullah (a.s)'a oruçtan sordum da: "Ayda bir gün oruç tut," buyurdu. Ben "Ey Allah'ın Resulü, bana artır," dedim.
"Ey Allah'ın Resulü, bana artır, bana artır," diyorsun (öyleyse) ayda iki gün oruç tut," buyurdu. Dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü, bana artır, bana artır. Çünkü ben kendimi güçlü hissediyorum." Bunun üzerine:
"Bana artır, bana artır kendimi güçlü hissediyorum," buyurdu ve Resulullah (a.s) sükût etti. O kadar ki, ben mutlaka artırır zannettim.'(Sonra) şöyle buyurdu:
"Her ay üç gün oruç tut." [265]

Bir Açıklama

Mendüp olan bir husus da Resulullah (a.s)'dan izin isteme konusuna bazıları hayretle bakmışlardır. Ancak istenilen izinde bir bereket olduğundan emin olursak, Allah (c.c) da İzin isteyen şahsa bu ameli kolaylaştırmışsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

3856-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'tan duydum. Şöyk- buyuruyordu: "Sabır (Ramazan) ayı ve her aydan üç gün oruç, yıl orucudur." [266]

3857-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle anlattığnı rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) her ayın başından üç gün oruç tutardı." Tirmizi [267] ve Nesai [268] 'nin rivayetlerinde şu ilave yer almıştır: "Ve cuma günü oruç tutmadığı çok

nadirdir." [269]

3858-Muvatta hariç Kütübü Sitte sahipleri, Ebu Hureyre (r.a) ve Ebu'd-Derda (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"İkisi de şöyle söylemiştir:
"Resulullah (a.s) bana üç şey tavsiye etmiştir ki, onları yolculukta da ha-zerde de terk etmiyorum. (Bunlar), her aydan üçgün oruç tutmak, vitri kılmadan uyumamak bir de kuşluk namazı." [270]

3859-Buhari ve Müslim, Alkame (r.h)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

"Hz. Aişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) herhangi bir güne ayrı bir ehemmiyet verir miydi?" diye sordum.
"Hayır," dedi (ve ekledi) :" Onun ameli hafif ve devamlı yağan yağmur gibiydi. Hanginiz Resulullah (a.s)'m tahammül ettiği şeye dayanabilir?" [271]

3860-Tabarani, Amr (r.a)1 in azatlısından rivayet etmiştir: "Amr devamlı oruç tutardı." [272]

Bir Açıklama

İmamların bir kısmı bayram ve teşrik günlerinden sakınmak, vücudu zayıf düşürmemek ve diğer ibadetlere mani olmamak şartıyla bunda bir beis görmemiştir.

3861-Ahmed bin Hanbel, Ebu Malik el-Eşari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Cennette dışı içinden, içi de dışından gözüken odalar vardır ki, Allah onları yemek yediren, yumuşak söz sarfeden, peşpeşe oruç tutan ve insanlar uykuda iken namaz kılan kimseler için hazırlanmıştır." [273]

3862-Ahmed bin Hanbel, Ebu Said el-Hudri (r.a) vasıtilyla Hz.
Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Kış, mü'minin (oruç konusunda) baharıdır." [274]

Bir Gün Oruç Tutup Bir Gün Yemek

3863-Ibni Huzeyme, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Ben çalışkan bir erkektim. Babam beni evlendirdi. Sonra da ziyaret etti. Hanıma: "Beyini nasıl buluyorsun (ondan memnun musun)?" diye sordu. O, da: "İyi olmasına iyi bir adamdır da ne uyur, ne de iftar eder," dedi."
(Abdullah söze devamla) dedi. ki:
"Bunun üzerine babam beni azarladı, sonra:
"Seni Müslüman bir hanımla evlendirdim. Sen onunla ilgilenmedin," dedi. Kendimi güçlü ve çalışkan hissettiğimden (mesele) Resulullah (a.s)'a ulaşana kadar bana söylediklerine Önem vermedim. (Mesele Resulullah (a.s)'m kulağına gidince beni çağırdı ve):
"... Fakat ben, uyuyorum namaz da kılıyorum. Oruç tutuyorum iftar da ediyorum. Sen de uyu ve (kalkıp) namaz kıl. İftar et ve her ay üç gün oruç tut," buyurdu. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, ben bundan daha güçlüyüm" dedim.
"Öyleyse Davud (a.s)'un orucunu tut. Bir gün oruç tut, bir gün ye, Ve her ay Kur'an-ı Kerim-i hatmet," buyurdu. Ben (yine) :
"Ey Allah'ın Resulü, ben bundan daha güçlüyüm," dedim. "Onu (Kur'an'ı) onbeş günde hatmet," buyurdu. Ben (tekrar) : "Ey Allah'ın Resulü, ben bundan daha güçlüyüm," dedim." Husayn dedi ki:
"Mansur'un bana Mücahid'den nakline göre Abdullah yedi defa diretti, sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her amel için bir hızlılık devri, her hızlılık içinde bir gerileme vardır. Kimin gerileme devri benim sünnetimde noktalanırsa kurtulmuş, kimin gerileme devri de bunun (sünnetimin) dışında noktalanırsa helak olmuştur."
Abdullah şöyle devam etti:
"Resulullah (a.s)'ın iznini kabul etmiş olmam bana ailem ve malımın bir misli varlığından daha sevimli olurdu. Ama ben şimdi 'şeyhifani'yim yaşlandım ve düştüm. Resulullah (a.s)'ın bana emrettiğini terketmeyi de hoş karşılamıyorum. [275]

KADIN, KOCASI YANINDA OLDUĞUSÜRECE İZİNSİZ NAFİLE ORUÇTUTAMAZ

3864-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'dan Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kadın, kocası varken ondan izin almadan (nafile) oruç tutmasın."
Buhari'nin rivayeti bu şekildedir. Buhari rivayetinde herhangi bir ilaveye yer vermemiştir.
Buhari; 'sadaka babı1 başlığı altında zikredilen diğer bir rivayet^ üzerine Müslim'le ittifak etmiştir.
Ebu Davud, benzer rivayetinde ayrıca şu cümlelere yer vermiştir:'
"... Ramazan ayının dışında kocası varken onun izni olmada ^ nafile oruç tutmasın, onun evine kimsenin girmesine izin vermesin." [276]
Tirmizi'nin rivayeti de şu şekildedir:
"Kadın, kocası varken onun izni olmadan Ramazan ayı dışında oruç tutamaz." [277]

3865-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den kendisine şöyle ulaştığını rivayet etmiştir:
"Kadın, kocası varken onun izni olmadan Ramazan ayı dışında bir gün (bile) oruç tutamaz." [278]

Bir Açıklama

Kadının kocası yarımdayken ondan izin olmadan nafile oruç tutması mekruhtur. Ancak kocası yanında yoksa veya ihramda ise ya da kadın, kocasının kendisine ihtiyacı olmadığını bilirse nafile oruç tutabilir. Fakat yine de kocasının kendisine bir ihtiyacı söz konusu olursa orucunu bozar. [279]

Ramazan Ve Kurban Bayramlarında Oruç Tutmak Haramdır

3866-Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Reza'a şöyle demiştir:
"Ben kendisinden (Ebu Said'den) bir hadis işittim, garibime gitti. Bunun için

kendisine: "Sen bunu Resulullah (a.s)'tan duydun mu?" dedim. Ebu Said : "Resulullah (a.s)'a (kendisinden) duymadığım şeyi mi isnad ediyorum? O'nun şöyle buyurduğunu duydum:
"İki günde oruç tutmak caiz olmaz: Ramazan bayramıfnın birinci) günü ve Kurban bayramıfnın birinci) günü."
Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) iki günde oruç tutmayı yasakladı: Ramazan bay-ramıfnın birinci) günü ile Kurban bayramı (nın birinci) günü." [280]
Buhari'nin diğer bir rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan ve Kurban bayramı (nın birinci) günleri oruç tutmayı, samma elbisesini, kişinin bir elbise içerisinde (sırtını ve baldırlarını sarıp) toplanmasını ve sabah namazı ile ikindi namazından sonra (nafile) namaz kılınmasını yasaklanmıştır." [281]

3867- İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kurban ve Ramazan bayramı günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır." [282]

3868-Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) iki gün oruç tutmayı yasakladı: Ramazan bayramı (nın birinci) günü ile Kurban bayramı(nm birinci) günü." [283]

Teşrik Günlerinde Oruç Tutulmaz

3869-Ahmed bin Hanbel, Esad bin Ebi Vakkas (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bana Mina günlerinde; "Bu günler; yeme ve içme günleridir. Bu günlerde oruç tutulmaz," diye (insanlara) ilan etmemi emretti."
Teşrik günlerini kastediyor." [284]

3870-Buhari ve Müslim, İbni Ezher (r.a)'in azatlısı Ebu Ubeyd'den (Yani Sad bin Ubeyd'den) o, da Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Ali (r.a)'den musned olarak, Hz. Osman (r.a)'dan da mevkuf olarak rivayet etmişlerdir"Kendisi Hz. Ömer bin Hattab

(r.a)'la bir bayram namazında hazır bulunmuş. Hz. Ömer (r.a) hutbeden önce namaz kıldırmış sonra da insanlara hutbe okuyarak şöyle demiştir:
"Ey insanlar, şüphesiz Resulullah (a.s) size bu iki bayram günlerinde -Bazıları; "Bu iki günde" demişlerdir-Ramazan ve Kurban bayramlarının birinci günlerinde oruç tutmanızı yasaklamıştır. Bu iki günden biri oruçlarınızı açma gününüz, diğeri de Kurbanlarınızdan yeme gününüzdür."
Ebu Ubeyd şöyle dedi:
"Sonra bayram namazında Hz. Osman bin Affan (r.a)'la birlikte hazır bulundum. Hutbeden önce namaz kıldırdı. O gün cuma günüydü. Bu nedenle Medine'nin yüksek kesimler(in)den gelenler şöyle dedi: "Kim cuma namazını beklemeyi arzu ederse, (gereğini) yapsın. Kim de ailesine dönmeyi arzu ederse, ona da izin verdik."
Sonra bayram namazında Hz. Ali (r.a) ile birlikte hazır bulundum. Hutbe okudu ve şöyle dedi:
"Şüphesiz Resulullah (a.s) Kurban etlerinizden üç günün üzerinde yemenizi yasaklamıştır." [285]

Bir Açıklama

Hz. Ali (r.a)'nin: "Kurbanlarınızdan üç günün üzerinde yemeniz yasaklamıştır," sözü öncedendi. Daha sonra bu hüküm neshedilmiştir. Tirmizi'nin rivayeti ise şu şekildedir: "Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'la birlikte bir kurban bayramı namazında hazır bulundum. Hutbeden Önce namaza durdu. Sonra şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'dan bu iki günde oruç tutmayı yasakladığını işittim. Ramazan bayramına gelince o, oruçlarınızı açma gününüzdür ve Müslümanların bayramıdır. Kurban bayramı günü de kurban etlerinizden yiyin."

3871-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Kendisine bir adam gelerek: "Ben, bir gün oruç adadım. Kurban veya Ramazan bayramına denk geldi," dedi. Bunun üzerine Ibni Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Allah adağın yerine getirilmesini emretti. Resulullah (a.s) da bu günde oruç tutmayı yasakladı." [286]

Bir Açıklama

Bir kişi bayram gününde oruç tutmayı adar, ya da adağı bu güne tevafuk ederse, bugün yiyip yerine bir başka gün oruç tutması gerekir.

3872- İmam Malik, Ümmü Hani'in azatlısı Ebu Murre'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Bana Abdullah bin Amr haber verdi: Kendisi Teşrik günlerini a |ba-basının yanma girmiş ve ona (yemek) yerken rastlamış."
(Bundan sonrasını) Abdullah şöyle anlattı:
"Beni (sofraya) davet etti. Kendisine; "Ben oruçluyum, yiyemei "\ dedim. Bunun üzerine o:
"Ye ! Zira bu günlerde Resulullah (a.s) oruçsuz olmamızı emretmje '/ joruç tutmamızı da yasaklamıştı," dedi."
Ebu Davud'un rivayeti ise şu şekildedir:
"Ebu Murre, Abdullah bin Amr'la birlikte Abdullah'ın babası Amr bin el-As'm huzuruna girmiş. Amr bin el-As onlara yemek getirip: "Ye!" demiş. Abdullah: "Ben oruçluyum", demiş. Amr da: "Ye, bu günler Resulullah (a.s)'m bize oruç tutmamayı emredip, tutmayı yasak ettiği günlerdir," demiş." [287]
îmam Malik dedi ki:
"O günler, teşrik günleridir." [288]

3873-Ebu Davud, Ukbe bin Amir (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Arefe, Kurban bayramı ve teşrik günleri biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme ve içme günleridir."

Bir Açıklama

Resulullah (as)'ın arefe gününü bayram ve teşrik günleriyle bir arada zikretmesi, hacının arefe günü oruç tutmamasının daha faziletli olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Hacda olmayanların arefe günü oruç tutmaları ise bilindiği gibi sünnettir. Bazı sahabiler, arefe günü oruç tutma konusunda Resulullah (a.s)'dan izin almışlardır. Nitekim (Hz. Aişe (r.a) gibi) hacda olmasına rağmen oruç tutan sahabiler de olmuştur. [289]

3874-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Oruç; hacca kadar umre ile temettü edip de arefe gününe ulaşan kimseler içindir. Eğer bu kimse bir kurban bulamaz ve arefe günü girinceye kadar oruç tutmamış ise Mina (teşrik) günlerinde oruç tutar."
Hz. Aişe (r.a)'den gelen rivayet de bu rivayetin bir benzeridir. Bu rivayet şöyledir:
"Kurban bulamayan hacılardan başkaları için teşrik günlerinde oruç tutmaya izin verilmedi." [290]

Bir Açıklama

Kıran ve temettü haccına niyet edenlerin kurban kesmeleri gerekir. Kurban kesme imkanları yoksa hacda üç, dönünce de yedi gün oruç tutmaları farz olur. Bu üç günü bayramdan önce tutmaları daha faziletlidir. Bayramdan önce tutmamışlarsa teşrik günlerinde tutmaları gerekir.

3875-Müslim, Nubeyşe el-Huzeli (rta)!dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Teşrik günleri; yeme, içme ve Allah (c.c)'ı zikretme günleridir." [291]

3876-İmam Malik, Muhammed bin Şihab ez-Zuhri (r.h.a)'d< h şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Abdullah bin Huzafe'yi Mina günlerinde dolaşarak: "Bu günler; ancak yeme, içme ve Allah (c.c)'ı zikretme günleridir/1 söylemeye gönderdi." [292]

3877-Nesai, Bişr bin Suhaym (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) teşrik günlerinde kendisine (Bişr bin Suhaym'a): "Cennet'e ancak iman eden girecektir. Bu günler (teşrik günleri) yeme ve içme günleridir," diye ilan etmesini emretmiştir." [293]

3878-Müslim, Ka'b bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kendisini Evs bin Hadesan'la birlikte teşrik günlerinde: "Şüphesiz Cennet'e ancak iman eden girecektir. Mina günleri yeme ve içme

günleridir," diye ilan etmeye göndermiştir." [294]

3879-Ahmed bin Hanbel, Ebu Şa'sa (r.a)'dan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Teşrik günlerinin ikinci günü İbni Ömer (r.a)'i ziyaret ettik. Yemek ikram edildi. Bu sırada cemaat (sofraya) geldi, oğlu uzak durdu. İbni Ömer (r.a) kendisine; "Yanaş ve ye" dedi. Oğlu: "Ben oruçluyum," dedi. Bunun üzerine İbni Ömer (r.a) kendisine:
"Resulullah (a.s)'ın; "Bu günler yemek ve zikir günleridir," buyurduğunu biliyor musun?" dedi." [295]

Şaban'ın İkinci Yarısında Oruç Tutmak

3880-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Kendisi Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duymuş: "Şaban yanlanınca oruç tutmayın."
Tirmizi'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Şaban'ın yarısı kalınca oruç tutmayın." [296]
Bu hadis, "oruç kendisine ağır gelen kimseye hitab etmektedir," şeklinde yorumlanmıştır. Aşağıdaki hadisde Ramazanı -zannına göre- garantilemek amacıyla oruç tutan kimseler hakkında varid olmuştur. Fıkıhçıların çoğunun içtihadı bu doğrultudadır. [297]

3881-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizin hiç biriniz bir gün yahut iki gün oruç tutmakla Ramazan'm önüne geçmesin. Ancak adet haline getirdiği orucu tutan kimse bunun dışındadır. O kimse (Ramazan'm önündeki) bu günün orucunu tutsun." [298]

Bir Açıklama

Belli günlerde oruç tutmayı adet haline getiren kimsenin Ramazanın hemen öncesinde nafile oruç tutabileceğine ilişkin istisna, Hanefilerinl "Şek gününde nafile oruç tutmakta bir sakınca yoktur," şeklindeki görüşlerinin kaynağını oluşturmaktadır.

Şafiilerin görüşü ise şu şekildedir:
"Şek gününün de içinde yer aldığı, Şaban'ın ikinci yarısında oruçM Utmak haramdır. Ancak vird, zimmetinde bulunan adak, nafile ya da farz1 orucun kazası veya bir gün de olsa Şaban'ın ilk yarısından beri devam edegel file oruçlar bunun dışındadır.

3882-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğir etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir gün veya iki gün oruç tutmakla Ramazan ayının önüne g& Ancak bunun birinizin adet haline getirmiş olduğu güne tevafuk müstesna." [299]

3883-Buhari ve Müslim, İmran bir Husayn (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) (bir adama; "Ey falanca'nm babası) : "Bu ayın son günlerinde oruç tuttun mu?" diye sordu. Şaban'ın sonunu kastediyor-adam: "Hayır," diye cevap verdi. Resulullah (a.s) : "(Ramazan'dan çıkıp) iftar ettiğin zaman iki gün oruç tut/' buyurdu."
Diğer bir rivayette: "Bu ayın sonlarında oruç tuttun mu?" diye sordu. Ravilerden Ebu Numan: "Ramazan'ı kastediyor," dediğini zannediyorum," demiştir," şeklinde gelmiştir. [300]
Bir başka rivaeytte de; "Şaban'm sonlarında," şeklinde gelmiştir. [301] Buhari; "Şaban'm sonunda olması en doğru olanıdır," demiştir. Ebu Davud'un rivayeti ise şu şekildedir.
"Resulullah (a.s); "Şaban'm son günlerinde oruç tuttuğun gün oldu mu?" diye sordu. Adam; "Hayır," diye cevap verdi. Resulullah (a.s); "Öyleyse (Ramazan'ı tamamlayıp) iftar ettiğin zaman bir gün oruç tut," buyurdu." [302]
Bir başka rivayette ise; "İki gün oruç tut," şeklinde gelmiştir. [303]

Bir Açıklama

Hanefiler bu hadise dayanarak Ramazan'dan önce nafile oruç tutulabileceğini, hatta şek (şüpheli) gününde bile bu oruca niyet edilebileceğini söylemişlerdir.

Ramazan'dan önce nafile oruca niyet edilen gün Ramazan'dan ise, tutulan oruç

Ramazan'dan sayılır. Çünkü bu ay, miyar [304] olduğundan Ramazan orucundan başka hiç bir orucun sıhhatine açık değildir.
Hadis-i şerif, Resulullah (a.s)'in Şaban ayının son günlerinde oruç tut-manın önemini vurgulamak amacı ile bu günlerde oruç tutmayan kimseyi Ramazan'dan sonra oruç tutmaya teşvik ettiğini göstermektedir.

3884-Ebu Davud, Sıla bin Zufer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"(Oruç tutulup tutulmayacağında) şüphe edilen günde, biz Ammar (r.a)'m yanında idik. Bize kızartılmış bir kuzu ikram edildi. Bazı insanlar yemek istemeyip; "Ben oruçluyum," dediler. Bunun üzerine Ammar:
"Kim bu günde oruç tutarsa, şüphesiz Ebu Kasım (Resulullah a.s)'a asi olmuştur," dedi."
Hafız İbni Hacer, 'el-Feth' de şöyle der:
"İbni Ebi Şeybe sahih isnadla bu hadisi destekler nitelikte bir hadis rivayet etmiştir.
Tirmizi der ki:
"Ammar'ın hadisi, hasen, sahihtir. Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir çok ilim sahibinin ameli de bu hadise uygundur. Sufyan-ı Sevri, Malik bin Enes, Abdullah bin Mübarek, Ahmed bin Hanbel ve İshak'm görüşleri de böyledir. Bu imamlara göre şek gününde oruç tutmak mekruhdur." [305]

Bir Açıklama

Bu hadis Hanefilerce, "Bu günde Ramazan ayını garantilemek amacıyla oruç tutanları kapsar," şeklinde yorumlanmıştır. Hanefilerde kişinin şüphe gününde Ramazan niyetiyle ya da bugün Ramazan'dan ise Ramazan niyetiyle, Şaban'dan ise nafile niyetiyle, oruç tutmasını mekruh kabul etmişlerdir.
Hanefilerin cevaz verdikleri tek husus şudur:
Şüpheli günde sadece nafile oruç tutulur. Biz bu konuya daha önce değinmiştik. [306]

Dersler Ve Öğütler

Hanefiler şek (şüphe) gününü şu şekilde tanımlamışlardır:
"Şek günü, havanın bulutlu olması nedeniyle Şaban ayının otuzuncu gününün

Ramazan'dan mı yoksa Şaban'dan mı olduğu konusunda insanların şüphe ettikleri gündür. Bu günde Ramazan orucuna ya da farz olan herhangi bir oruca niyetlenmek tahrimen mekruhtur. Ancak hiç tereddüt etmeksizin kesin olarak nafile oruç tutmak mekruh değildir. Netice itibariyle bu günde yalnız nafile oruca niyet edilebilir."

Malikiler şöyle demişlerdir:

"Şek gününde Ramazan'ı garantilemek amacı ile oruca niyetlenmek mekruhdur. Bu günde oruç tutulsa da Ramazan'dan sayılmaz. Ancak bu günde adet haline getirmiş olduğu nafile oruca bir önceki Ramazan ayından kalmış olan kaza orucuna, yemin keffaretine veya günü daha önce belirlenmiş olan adak orucuna niyetlenmek caizdir. Bu günün Ramazan'dan olup olmadığı ortaya çıkıncaya kadar oruçluymuş gibi beklemek menduptur. Şüphe gününün Ramazan'dan olduğu belli olursa, günün kalan bölümünü oruçluymuş gibi geçirmek, ayın hürmetine binaen farz olur."

Şafiiler ise şöyle demişlerdir:

"Şek günü; hava açık olmakla beraber halk arasında; "Bu gece hilal göründü," şayiasının dolaşıp gerçekte bu konuda şahitlik yapan birisinin bulunduğu gündür. Bu günde oruç tutmak haramdır. Şek günü nafile oruç tutmak sahih değildir. Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmak haramdır. Şek günü kaza, adak, keffaret, bu güne tevafuk eden geleneksel nafile orucu ve bunlar gibi bu günde oruç tutmayı gerektiren herhangi bir sebeple oruç tutmak caizdir. Bu günde oruçsuz olarak sabahlayan kimsenin daha sonra Ramazan'dan olduğu ortaya çıkması halinde günün kalan kısmını oruçluymuş gibi geçirmesi farz olur. Ramazan'dan sonra ise bu günü hemen kaza eder. Bu günde bir kimse; "Şaban'dan ise nafile, değilse farz oruçtan sayılsın" şeklinde teredütlü olarak oruç tutar ve daha sonra bu günün Ramazan'dan olduğu ortaya çıkarsa hiç birinden sayılmaz."

Hanbeli mezhebine göre şek gününün tanımı, Şafiilerin tanımı gibi, hükmü de Malikilerin hükmü gibidir.

Özet olarak şek gününde oruç tutmak, ulemanın çoğunluğuna göre mekruh, Şafiilere göre haram, Hanefılere göre de nafile olmak şartıyla caizdir. [307]

Sadece Cuma Günü Oruç Tutmak Yasaklanmıştır

3885- Buhari, Hz. Cuveyriye (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Bir cuma günü kendisi oruçlu iken Hz. Peygamber (a.s) onun yanma girdi de:

"Dün oruç tuttun mu?" diye sordu. Cuveyriye:
"Hayır, tutmadım," dedi. Resulullah (a.s):
"Yarın oruç tutmaya niyetin var mı?" dedi. Cuveyriye;
"Hayır tutmayacağım," deyince, Resulullah (a.s):
"Öyleyse orucunu boz," buyurdu." [308]

Bir Açıklama

Cuma günü bayram gibidir. Bu sebeple bu günde oruç tutmak tenzihen mekruhtur. Ancak diğer günlerle birlikte tutulmasında bir sakınca yoktur.

3886-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben Resulullah (a.s)'tan işittim. Şöyle buyuruyordu:
"Sizden herhangi biriniz cumadan bir gün önce yahut bir gün sonra da oruç tutmadıkça sakın (yalnız) cuma günü oruç tutmasın."
Müslim'in bir rivayeti de şöyledir:
"Sizden, herhangi biriniz cuma gününden.'"önce yahut sonra oruç tutmadıkça cuma günü oruç tutmasın." [309]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir;
"Cuma gecesini diğer geceler arasında ibadete (özel olarak) ayırmayın. Cuma gününü de diğer günler arasında oruca ayırmayın. Ancak arasında yer almış olması bunun dışında.." [310]

3887-Bezzar, Amir bin Ludayn el Eş'ari (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Cuma günü bayrammızdır. Öyleyse bir gün önce yahut bir gün sonra da oruç tutmadıkça, o günde oruç tutmayın." [311]

3888-Buhari ve Müslim, Muhammed bin Abbad (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Ben, Cabir bin Abdullah'a evde dolaşırken: "Resulullah (a.s) cuma günü orucunu yasakladı mı?" diye sordum:
"Bu evin (Kabe'nin) Rabbine yemin olsun ki, evet, yasakladı," şeklinde cevap verdi."
Buharı ise rivayetinde: "Sadece bugünde oruç tutmayı kastediyor," ilavesine yer

vermiştir. [312]

3889-İbni Mace, İbni Mes'ud (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Cuma günü Resulullah (a.s)'ı oruçsuz olarak gördüğüm nadirdir." [313]

Cumartesi Ve Pazar Günleri Oruç Tutmak

3890-Ebu Davud, Abdullah bin Busres Şulemi vasıtası ile kız kardeşi Sanıma (r.a.)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Cumartesi günü size farz kılınanın dışında oruç tutmayınız. Sizden biriniz (orucunu bozmak için) üzüm çubuğu kabuğu veya bir ağaç dalından başka bir şey bulamazsa, onu çiğnesin (orucunu açsın.)" [314]

Bîr Açıklama

İbni Hacer şöyle der:
"Bu hadisin ravileri güvenilirdir, ancak hadis muzdaripdir. İmam Malik böyle bir hadisin varlığını kabul etmemiştir." [315]
Ebu Davud: "Bu hadisin hükmü ortadan kaldırılmıştır," demiştir. San'an'i der ki: "Nesai, bu hadisin muzdarip olduğunu söylemiştir. Ebu Davud da İmam Malik'ten bu hadisin aslının olmadığını nakletmiştir."
Avnu'l-Mabud'da şöyle denilmiştir:
"Malik bin Enes, İbni Şihab, Evza'i ve Nesai'nin de aralarında yer aldığı bir çok imam karşı çıkmıştır. Dolayısıyla Tirmizi'nin bu hadis için:" Hasen-dir," demesine, Hakim'in; "Sahihtir," demesine bakılmaz. Şayet bu hadis gerçekten hasen olsaydı, Cuveyriye Bintu'l-Haris'in şu hadisi ile çelişmezdi:
"Hz. Peygamber (a.s) bir cuma günü Cuveyriye oruçlu iken onun yanma girmiş ve: "Dünkü gün oruç tuttun mu?" diye sormuş. Cuveyriye: "Hayır tutmadım," demiş. Hz. Peygamber: "Yarın tutmaya niyetin var mı? " demiş. Cuveyriye: "Hayır," diye cevap vermiş. Hz. Peygamber: "Öyleyse orucunu boz," buyurmuştur."

Bu hadis. Cumartesi günü nafile oruç tutulabileceğinin en güzel delilidir." [316]
et-Tayi şöyle der:

"Bu hadise olan itirazlara şöyle cevap verilmiştir:
"Hadisi şerifte cuma gününde olduğu gibi cumartesi gününü de tek başına oruçlu geçirmekten nehyedilmiştir. Bu iki günden maksat, Yahudilere muhalefetdir. Ulamanın çoğunluğuna göre bu iki günde ayrı ayrı oruç tutmak tenzihen mekruhtur. Hadisi şerifteki: "Allah'ın size farz kılmış olduğu..." ifadesi, farz olan oruca, adak orucuna, geçmişten kalan kaza orucuna ve keffaret orucuna lafzen, arefe orucu ile aşure orucu gibi bu güne tevafuk eden sünnet-i müekkede oruçlarına, ya da yine bu güne tevafuk eden vird orucuna da manen şamildir."
İbnul-Melik, Zilhicce'nin on gününü de bu kapsam altında zikretmiştir.
Ulemadan bazıları bu konuda varid olan hadisleri bir araya toplayarak şu . sonuca varmışlardır:
"Cumartesi günü oruç tutmak, ancak cumartesi günü olduğu için oruç tutun kimseye mekruhtur. Arefe, vird ve günaşırı oruçlarının bu güne tevafuk etmesi sebebiyle cumartesi günü oruç tutmakta ise hiç bir sakınca yoktur. Cumartesi günü oruç tutmanın mekruh oluşu, Yahudilerin, bu güne tazim etmesinden dolayıdır." [317]
Bütün bu açıklamalar gösteriyor ki, cumartesi günü oruç tutmak haram değildir. Hadisin ortaya koyduğu mekruhluk ise bu günün cumartesi günü olduğundan dolayıdır. Cumartesi gününü oruca ayıran kimse için bu mekruhluk söz konusudur. Mutekaddimun ulemasının öncüleri de bu hadise karşı çıkmışlardır.
Hadise karşı çıkanlardan biri de İbnul-Kayyim'dir. Nitekim o, şöyle demiştir:
"Bu hadis, sahih hadisçiler tarafından ezberlenmiş ve şazdır..."
Zuhri de cumartesi günü oruç tutmayı yasaklayan bu hadis hakkında şöyle demiştir:
"Bu hadis zayıftır." [318]

3891-Taberani, el-Kebir'de, Küreyb (r.a)'den. rivayet etmiştir. O, şöyle anlatıyor:
"İnsanlar, "Resuhıllah (a.s) en çok hangi günlerde oruç tutardı?" diye sormam için beni Ümmü Seleme (r.a)'ye gönderdiler. Seleme (r.a) şöyle cevap verdi:
"Cumartesi ve pazar günleri O, şöyle buyururdu:
"Bu iki gün müşriklerin bayram günleridir. Bu sebeple onlara nuıhale-fet etmeyi arzu ediyorum." [319]

Bir Açıklama

Anlaşıldığına göre cumartesi ve pazar günleri oruç tutmakta niyetin önemli bir rolü vardır. Örneğin bir kimse bu iki günden birine tazim amacı ile oruç tutarsa mekruh işlemiş olur. Bir kimse de Yahudilere yahut Hristiyanla-ra muhalefet etmek amacı ile bu iki günden birinde oruç tutarsa müstehap olur.
Yukarıdaki açıklamaların tümünden anlaşılıyor ki; sünnet olan bir oruç veya Müslümamn adet haline getirmiş olduğu bir oruç, ya da buna benzer herhangi bir oruç cumartesi gününe tevafuk ettiği zaman bu günde oruç tutulmaz denemez. En iyisini Yüce Allah (c.c) bilir. [320]

Visal (Ekleme) Ve Yıl Orucunun Yasak Oluşu

3892-Ebu Davud, Abdurrahman Bin Ebi Leyla (r.a)'dan o, da Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından birinden rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ashabına şefkat olarak (oruçlu iken) kan aldırmayı ve iftar etmeden üst üste oruç tutmayı yasak etti ama bu iki şeyi devamlı haram kılmadı. Kendisine:
"Ey Allahm Resulü, orucu sahura kadar uzatıyorsun?" denildi.
"Ben sahura kadar uzatırım ama Rabbim beni yedirir ve içirir/' buyurdu." [321]

Bir Açıklama

Bazı fıkıhçılar, insanın iki, üç ve daha fazla hiç iftar etmeden oruç tutulabileceği görüşünü savunurken, bazıları da orucun sahura kadar devam ettirilmesine ruhsat vermişlerdir.
îbni Kesir, nefsi terbiye kabilinden bazı sahabilerin oruçlarını sahura kadar devam ettirdiklerini zikreder. Anlaşıldığına göre visal orucu hissi ya da manevi bir hastalığı tedavi etmek amacı ile tutulursa caizdir. Ruhi bir halden kaynaklandığı zaman yine caizdir. Aksi taktirde vücudu zayıf düşürebileceğinden dolayı mekruhtur.

3893-Taberani, el-Evsat'da, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor: "Resulullah (a.s) (orucunu) bir sahurdan diğer sahura kadar devaftı ettirirdi." [322]

3894-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) visalden nehyetti. Ashab:
"Şüphesiz sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun?" dediler. Resulullah (a.s):
"Çünkü ben sizin heyetiniz gibi değilim. Ben doyurulur ve sulanırım," buyurdu."
Diğer bir rivayette de şöyle gelmiştir:
"Ben sizin gibi değilim." [323]
Buhari'ye ait diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) arka arkaya oruç tuttu. İnsanlar da arka arkaya iftar etmeden oruç tuttular. Fakat bu onlara ağır geldi de (Hz. Peygamber a.s) onları (bu şekil oruç tutmaktan) nehyetti. Onlar: "
"Sen ardarda (iftar etmeden) oruç tutuyormusun," dediler. Hz. Peygamber (a.s):
"Benim halim sizin haliniz gibi değildir. Çünkü ben doyurulurum ve sulanırım/' buyurdu." [324]

3895-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) Ramazan ayının sonunda (iftar etmeyerek) orucunu birbirine bağladı. Bunun üzerine bir takım Müslümanlar da oruçlarını birbirine bağladılar. Onların bu hareketleri Resulullah (a.s)'a ulaşınca:
"Eğer ay bizim için uzatılsaydı, bu derinleştirenlerin derinleştirmelerini terk edecekleri bir birleştirmeye mutlaka baş vururduk. Şüphesiz siz benim gibi değilsiniz. -Ya da: "Ben sizin gibi değilim" buyurmuştur- Rabbim beni doyurur ve sular bir hal üzere bulunuyorum," buyurdu."
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s):
"Oruçlarınızı birbirine ulamaym," buyurdu. Ashab:
"Sen uluyorsun?" dediler. Hz. Peygamber (a.s):
"Ben sizden biriniz gibi değilim. Ben doyurulur ve sulanır bir hal üzereyim/' buyurdu." [325]
Tirmizi ikinci rivayeti almış ve şöyle demiştir:
"Şüphesiz Rabbim beni doyuruyor ve suluyor." [326]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın visal (ulama) orucu tutmak isteyen ashabına bu oruçtan aciz olduklarım kanıtlamak amacıyla izin verecek bir tarzda karşılık vermesi, bir kısım fıkıhçılarca; visal orucunun vücuda herhangi bir za-rar vermesi veya diğer ibadetleri aksatacak bir halsizliğe yol açması söz konusu olmamak şartıyla haram olmadığına delil gösterilmiştir.

3896-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ümmetine acıdığı için oruçları birbirine ulamaktan nehyetti. Ashab:
"Sen uluyorsun?" dediler. Resulullah (a.s) :
"Şüphesiz ben sizin bulunduğunuz hal üzere değilim. Rabbim beni doyurur ve sular (bir hal üzereyim)/' buyurdu."
Ancak Buhari 'neha' (yasakladı) yerine 'nehhahüm' (Ümmetine yasakladı) ifadesini kullanmış ve şöyle demiştir:
"Bu hadisin ravilerinden biri olan Osman bin Ebi Şeybe; "Acıdığı için/' lafızmı kullanmamıştır." [327]

3897-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini riva yet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) oruçta ulamayı yasakladı. Bunun üzerine Müslümanlardan bir kişi kendisine:
"Şüphesiz sen uluyorsun ey Allah'ın Resulü?" dedi. Resulullah (a.s) ;
"Peki hanginiz benim gibi olabilir? Şüphesiz Rabbim beni doyurur ve sular bir halde bulunuyorum," buyurdu.
Fakat sahabiler ulama orucundan vaz geçmemek üzere direnince, Resulullah (a.s) oruçlarını arka arkaya iki gün birbirine ekletti. Sonra Hilal'i gördüler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ulama yapmakta direnenleri ceza-landırırmış anlamında şöyle buyurdu:
"Eğer Hilal geri kalsaydı ulamayı sizin için (ne kadar geri kalsa o kadar) uzatırdım."
Buhari'nin diğer bir rivayeti ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) iki defa:
"Ulama (visal) orucundan sakının," buyurdu. Ashab:
"Sen uluyorsun?" dediler. Hz. Peygamber (a.s) :
"Çünkü Rabbim beni doyurur ve sular bir hal üzere bulunuyorum. Dolayısıyla

amellerden gücünüzün yettiklerini üstlenin," buyurdu." [328]
Müslim'in diğer bir rivayeti de Buhari'nin rivayeti gibidir. Ancak bu riva-yetde: "İlk defa," ifadesine yer verilmemiş ve "Şüphesiz siz bu konuda benim gibi olamazsınız," ifadesi zikredilmiştir. [329]
Müslim'in bir diğer rivayetinde de: "Gücünüzün yettiği ameli üstlenin," ifadesine yer verilmiştir. [330]

3898-Buhari, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Kendisi Resulullah (a.s)'dan şöyle buyurduğunu duymuş:
"Oruçlarınızı birbirine ulamaym. Hanginiz ulamak arzu ederse, sahura kadar ulaşın." Ashab:
"Ama sen (oruçlarını birbirine) uluyorsun ey Allah'ın Resulü?" dediler.' Bunun üzeerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü ben, geceyi, beni doyuran bir doyurucum ve beni sulayan bir sulayıcım olduğu halde geçiriyorum." [331]

3899-Taberani, Amr bin Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "İbni Mes'ud (r.a)'a yıl boyu oruçtan soruldu da onu hoş görmedi: [332]

Bir Açıklama

Kişi, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmaktan sakınmak şartıyla yıl boyu oruç tutarsa ve tutmuş olduğu oruç kendisinin diğer ibadetlerini aksatacak derecede zayıf düşürmezse ve .ağır gelmezse, inşaallah bunun mükafatını alır.

3900-Ahmed bin Hanbel, Mücahid (r.a)'den rivayet etmiştir.
"O, şöyle anlatıyor:
"Ben ve Yahya bin Ca'de Ensar'dan ve Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamın yanma girdik. Kendisi (şöyle) anlattı:
"Hz. Peygamber (a.s)'in yanında Abdulmuttaliboğullarına ait azatlı bir cariyeden bahsetmiş ve demiş ki:
"O, (azatlı) geceleri ibadetlerle, gündüzleri de oruçla geçiriyor." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurmuş:
"Fakat ben (öyle yapmıyorum). Ben (bir zaman) uyuyorum, (bir zaman) namaz

kılıyorum, (oruçlu olduğum gibi) oruçsuz (da) oluyorum. Kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir. Her amelin bir hızlılık devri, sonra da duraklama devri vardır. Kimin duraklama devri bir bid'atda noktalanırsa sapılmıştır. Kimin duraklama devri de benim sünnetimde noktalanırsa (hak yolunda) kurtulmuştur." [333]

3901-Nesai, Abdullah bin Ömer (v.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim ebed (ömür boyu) orucu tutarsa, ne oruç tutmuş, ne de tutmamış sayılır."
Diğer bir rivayette ise hadis şu cümle ile bitmiştir: "Oruç tutmamış sayılır." [334]

3902-Nesai, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim ebed orucu tutarsa, ne oruç tutmuş ne de iftar etmiştir."
Diğer bir rivayette Abdullah bin Amr bin el-As (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e benim devamlı oruç tuttuğum ulaştı da..,"
Abdullah bundan sonra yukarıdaki hadisi okudu.
Ata dedi ki:
"Ebed orucu tutan, oruç tutmamıştır," ifadesi altında ebed orucu 1 ak-kında ne tür bir açıklama yaptığını bilmiyorum." [335]

3903-Nesai, İmran bin Husayn (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bir sahabi tarafından:
"Ey Allah'ın Resulü, falanca, yıl boyu gündüzleri iftar etmiyor," denildi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(O kişi) ne oruç tuttu, ne de iftar etti." [336]

Bir Açıklama

Öyle anlaşılıyor ki, bu hadis, tutulması yasak olan günlerde oruç tutan bir kişi hakkında varid olmuştur. Böyle bir kişi ibadet olmayan şeyi ibadet kabul ettiğinden bid'at dairesi içindedir. Bundan dolayı bu kişinin tutmuş olduğu orucun kabul olunmamasından korkulur.

3904-Nesai, Abdullah bin eş-Şahhir (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Bir sahabi tarafından:
"Ey Allah'ın Resulü, şüphesiz falanca, yıl boyu gününde iftar etmiyor," denildi. Resulullah (a.s):
"O, ne oruç tuttu, ne de iftar etti," buyurdu." [337]

Bir Açıklama

Hz. Peygamber (a.s)'in: "Ne oruç tuttu ne de iftar etti," sözü; o kişinin orucunun sevabını alamayacak, oruçlu olmayanlar gibi de nimetlerden fayda-lanamıyacak, anlamındadır.

3905-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) bana hitaben:
"Muhakkak sen, her gün oruç tutuyor ve bütün gece ibadet ediyorsun," buyurdu. Ben:
"Evet," dedim. Hz. Peygamber (a.s):
"Şüphesiz sen, böyle yaptığın zaman bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de yorulacaktır. Her gün oruç tutan, oruç tutmamıştır. Her aydan üç gün oruç tutmak yıl boyu oruç tutmaktır," buyurdu. Ben:
"Ben bundan daha çoğuna güç yetiririm," dedim. Hz. Peygamber (a.s):
"Öyle ise Davud (a.s)'un orucu gibi oruç tut. O, bir gün oruç tutar, bir gün oruç tutmaz idi ve düşmanla karşılaştığı zaman da kaçmaz idi," buyurdu."
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Aldığım habere göre sen her gün oruç tutuyorsun ve hiç iftar etmiyorsun. Bir de geceleri hep namaz kılıyorsun doğru mu? Böyle yapma. Çünkü (senin üzerinde) gözünün payı var, nefsinin payı var, ailenin payı var. Bir gün oruç tut, bir gün iftar et. Bir zaman namaz kıl, bir zaman uyu. Her on günde bir gün oruç tut, dokuz günün mükafatı da senindir." [338]
Müslim de; "Ebed orucu tutan oruç tutmamış olur," hadisine yer vermiştir.
Başka bir rivayet de şu şekildedir:
"Benim oruç tutuşum Resulullah (a.s)'a hatırlatılmış. Resulullah (a.s) bunu

duyuncu benim yanıma girdi. Ben hemen kendisi için lif dolu deriden bir yastık koydum. Resulullah (a.s) yere oturdu. O yastık benimle O'nun
arasında kaldı. Ardından bana şöyle buyurdu:
ı "Sana her aydan üç gün oruç tutmak yetmiyor mu?" Ben:
"(Yetmez) Ey Allah'ın Resulü," dedim. Resulullah (a.s) :
"Beş gün tut," buyurdu. Ben:
"(Her aydan beş gün de yetmez) Ey Allah'ın Resulü," dedim. Resukllah:
"Yedi gün tut," buyurdu. Ben:
"(Yedi gün oruç bana yetmez) Ey Allah'ın Resulü," dedim. Resulullah
"(Her aydan) "dokuz gün tut," buyurdu. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, (bu da yetmez)" dedim. Resulullah (a.s):
"Onbir gün tut," buyurdu. Sonra Hz. Peygamber (a.s):
"Davud (a.s) Peygamberin orucunun üstünde oruç yoktur. O, senenin
yarısı oruç tutmaktır. Bir gün oruç tut, bir gün iftar et," buyurdu." [339]
Müslim'in başka bir rivayeti de şöyledir: "Resulullah (a.s) Abdullah'a:
"Bir gün oruç tut, kalan günlerin mükafatı da senindir," buyu dıı. Abdullah:
"Şüphesiz ben bundan daha çoğuna güç yetirebilirim," dedi. Resulullah
"İki gün oruç tut, kalan günlerin sevabı da senindir," buyurdu. Abdullah:
"Şüphesiz ben, bundan daha çoğuna güç yetirebilirim," dedi. Resulullah
"Üç gün oruç tut, kalan günlerin sevabı da senindir," buyurdu. Abdullah:
"Şüphesiz ben, bundan daha çoğuna güç yetirebilirim," dedi. Resulullah (a.s):
"Dört gün oruç tut, kalan günlerin sevabı da senindir, buyurdu. Abdul-
"Şüphesiz ben, bundan daha çoğuna güç yetirebilirim," dedi. Resulullah
"Allah katında oruçların en faziletlisini, Davud (a.s)'un orucunu tut. Da-vud (a.s), bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." [340]
Müslim'in diğer bir rivayeti de şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Duydum ki, sen gündüzleri oruçla, geceleri de ibadetle geçiriyorsun. Böyle yapma. Çünkü vücudunun üzerinde hakkı var, gözünün üzerinde hakkı var, hanımının üzerinde hakkı var. Oruç da tut, iftar da et. Her aydan üç gün oruç tut. İşte bu, yıl orucudur." Dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü, şüphesiz bende (daha fazla oruç tutabileceğim) kuvvet vardır." Resulullah (a.s) :
"Öyleyse Davud (a.s)'un orucunu tut. Bir gün oruç tut, bir gün tutma," Abdullah

(r.a) şöyle derdi: "Ah, keşke ruhsatla amel etseydim." [341] Nesai'nin Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayeti ise şu şekildedir: "Hz. Peygamber (a.s)'e oruçtan bahsettim de:
"Her on günde bir gün oruç tut, geri kalan dokuz günün sevabı da senindir," buyurdu. Ben:
"Şüphesiz ben, bundan daha kuvvetliyim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Her dokuz günde bir gün oruç tut. Sekiz günün sevabı da senindir," buyurdu. Ben :
"Şüphesiz ben, bundan daha kuvvetliyim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Öyleyse her sekiz günde bir gün oruç tut. (Kalan) yedi günün sevabı da senindir," buyurdu. Ben:
"Şüphesiz ben bundan daha kuvvetliyim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma", buyurana kadar Abdullah (r.a) ısrarına devam etti." [342]
Nesai'nin diğer bir rivayeti de şu şekildedir: "Abdullah bin Amr (r.a) anlatıyor:
"Babam beni soylu bir kadınla evlendirdi. Babam (evlendiğim kadının) ki .dişine gelip kocasından (benden) sormuştu. O da: "Ne iyi bir adamdır, kendisine vardığımızdan beri ne yatağımıza uğrar, ne de bizimle ilgilenir," diye cevap verdi. Bunun üzerine olay Hz. Peygamber (a.s)'e iletildi. Hz. Peygamber (a.s) (babama); "Onu bana getir," buyurdu. Babamla birlikte Hz. Peygamber (a.s)'e geldim. Bana:
"Nasıl oruç tutuyorsun?" diye sordu:
"Her gün tutuyorum," dedim. Resulullah (a.s):
"Haftada üç gün tut," buyurdu. Ben:
"Bundan daha faziletlisine takat getiririm," dedim Resulullah (a.s):
"Bir gün oruç tut, iki gün tutma," buyurdu. Ben:
"Bundan daha faziletlisine takat getiririm," dedim. Resulullah (a.s) :
"Oruçların en faziletlisini; Davud (a.s)'un orucunu tut. Oruçların en faziletlisi; bir gün oruç tutup, bir gün tutmamaktır," buyurdu." [343]
Nesai'nin başka bir rivayeti de şöyledir: "Abdullah bin Amr (r.a) anlatıyor: "Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Duydum ki, sen geceyi baştan sona ibadetle, gündüzü de oruçla geçiriyorsun (doğru mu?)" Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, hayırdan başka bir amacım yoktur," dedim. Resu-lullah (a.s) :

"Ebed orucu tutan, oruç tutmamıştır. Fakat ben sana yıl orucunu göstereyim; her aydan üç gün oruç tutmaktır." Dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü, ben bundan daha fazlasına fakat getiririm." Resu-lullah (a.s) :
"Beş gün tut," buyurdu. Ben:
"Şüphesiz ben bundan daha fazlasına takat getiririm," dedim. Resulul-lah (a.s):
"O halde on gün tut," buyurdu. Ben:
"Şüphesiz ben bundan daha fazlasına takat getiririm," dedim. Resulul-lah (a.s):
"Davud (a.s)'in orucunu tut. O, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." [344]
Yine Nesai'nin diğer bir rivayeti de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Oruçların en faziletli olanı; Davud (a.s)'un orucudur. Davud (a.s) bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." [345]
Nesai bu hadisi bir çok tarikle rivayet etmiştir. Bu rivayetlerden bir tanesi de şöyledir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Kur'an'ı bir ayda hatmet." Ben; "Şüphesiz ben, bundan daha fazlasına takat getiririm," dedim. Resulullah (a.s) :
"Beş günde (hatmet)," buyuruncaya kadar ben kendisinden istemeye devam ettim. Resulullah (a.s) :
"Ayda üç gün oruç tut," buyurdu. Ben;
"Şüphesiz ben, bundan daha fazlasına takat getiririm," dedim. Resulullah (a.s):
"Oruçların Allah (c.c)'a en sevimli olanını tut. O da Davud (a.s)'un orucudur. Davud, (a.s), bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı," buyuruncaya kadar kendisinden istemeye devam ettim." [346]

Dersler Ve Öğütler

Hz. Davud (a.s)'un orucunun diğer oruçlardan daha faziletli oluşu, bu oruçta nefisle mücadelenin daha belirgin olması ve nefsin tabi'i gücünün varlığını devam ettirmesinden dolayıdır.
İslam uleması Resulullah (a.s)'ın : "Kur'an'ı bir ayda hatmet," sözünden hareketle Kur'an-ı Kerim'in otuz cüze bölüştürülmesi gerektiğim anlamış lardır.
Resulullah (a.s)'m: "Sen böyle yaptığın zaman bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de çok yorulacaktır," sözü vücudun ihtiyaçlarını ve

nefsin dayanma gücünü göz önünde bulundurması bakımından İslam dininin mucizeleri arasında yer almaktadır. İnsan vücudunu bu şekilde muhafaza eden ve nefsi bu surette idare eden bir dinin fıtratla bağdaşan bir din olduğu ortaya çıkar. Oysa İslam dininin dışında kalan bir çok din ve mezhepler, vücudu azaplandırmakta, fıtratla çatışmakta ve insan nefsini idare etme noktasında aciz kalmaktadırlar. Netice itibarıyla söz konusu din ve mezhepler kendileriyle müntesipleri arasında tam bir çelişki oluşturmuşlardır. Halbuki İslam dininde böyle bir çelişkiye rastlamak mümkün değildir.
Bu nedenle şuna da işaret edelim ki, bu din ve mezheplere mensup bir çok insan, gerek kendi nefsini yönlendirme, gerekse başkalarını yönetme konusunda istenilen başarıyı gösterememekte ve nefis terbiye noktasında olsun, siyaset, savaş ve İdare gibi başkalarını yönetme noktasında olsun tam bir başarısızlık içerisinde bocalamaktadırlar. [347]

Nafile Oruçla İlgili Kapsamlı Bir Hadis

3906-MüsIim, Ebu Katade el-Ensari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve:
"Nasıl oruç tutarsın?" diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) onun bu sözünden gazaba geldi. Hz. Ömer (r.a) de resulullah (a.s)'m gazab-landığını görünce şöyle dedi:
"Rab olarak Allah (c.c)'ı, din olarak İslam'ı, Peygamber olarak da Mu-hammed (a.s)'i -bir rivayete göre "biat olarak da, biatımızı-seçtik. Allah'ın ve Resulu'nun gazabından Allah (c.c)'a sığınırız."
Resulullah (a.s)'ın gazabı dininceye kadar Hz. Ömer (r.a) bu sözü tekrarlıyordu. (Resulullah (a.s)'m gazabı dinince) Hz. Ömer (r.a):
"Ey Allah'ın Resulü, her gün oruç tutan bir kimse hakkında nasıl buyuruyorsunuz?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ne oruç tutumuştur, ne de iftar etmiştir." Hz. Ömer (r.a):
"İki gün oruç tutup bir gün tutmayan kimse hakkında nasıl buyurursunuz?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Buna kimsenin gücü yeter mi?" buyurdu. Hz. Ömer (r.a) :
"Bir gün oruç tutup ve bir gün tutmayan kimse hakkında nasıl buyurur-sunz?" dedi. Resulullah (a.s) :

"Bu, Davud (a.s)'un orucudur," buyurdu. Hz. Ömer (r.a) :
"Bir gün oruç tutup iki gün tutmayan bir kimse hakkında nasıl buyurursunuz?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Buna gücünün yetmesini arzu ederdim," buyurdu. Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her aydan üç gün oruç ve bir sonraki Ramazan'a kadar (tutulan) Ramazan (orucu var ya !) işte bu, yıl boyu oruç tutmaktır. Arefe günü orucunun bir önceki yıla ve bir sonraki yıla keffaret olacağı konusunda Allah'ın rahmetini ümid ediyorum. Aşure günü orucunun da bir Önceki yıl (içerisinde işlenen günahlar)a keffaret olacağı konusunda Allah'ın rahmetini ümid ediyorum."
Diğer bir rivayetde Resulullah (a.s)'ın : "Bu, kardeşim Davud (a.s)'uri orucudur," sözüne kadar yukarıdaki rivayetin aynısıdır.
Rivayetin bundan sonraki bölümünü Ebu Katade (r.a) şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'a pazartesi günü oruç tutmaktan soruldu. O, şöyle cevap verdi:
"O gün benim doğum günüm, Peygamber olarak gönderildiğim gün, Kur'an'ın bana indiği gündür. Her aydan üç gün oruç tutmak, bir sonraki Ramazan'a kadar (tutulan) Ramazan (orucu) yıl orucudur."
Kendisine arefe günü oruç tutmaktan soruldu. Bu soruya da şöyle cevap verdi:
"Bir önceki senenin ve bir sonraki senenin günahlarına kefarettir." Yine kendisine aşure günü oruç tutmaktan soruldu. Şöyle buyurdu: "Bir önceki senenin günahlarına keffarettir." [348]
Diğer bir rivayette de Resulullah (a.s)'a pazartesi günü oruç tutmaktın soruldu, şu şekilde cevap verdi:
"Ben o günde doğdum ve Kur'an bana o gün indirildi." [349] İbnu'l Esir şöyle der:
"Resulullah (a.s)'m kendisine nasıl oruç tuttuğunu soran kimseye kızması, bu soruya cevap vermesi halinde soruyu soran şahıs kendisine uyar da onun yaptığım yapmaktan aciz kalır ve usanır ya da niyetsiz ve ih-lassız olarak onun yaptığını yapar ihtimali olabilir.
Nitekim Resulullah (a.s) visal orucu tutuyor, ancak ümmetine visal orucu tutmayı yasaklıyordu. Hatta ümmeti kendisine uyar da aciz kalırlar diye bazı nafile ibadetleri bile terk ediyordu."
İbnu'l Esir devamla şöyle der:
"Buna gücümün yetmesini arzu ederdim," ifadesiyle Resulullah (a.s) şöyle demek istemiştir;

"Keşke bu güç bana verilmiş olsaydı. Yani "Keşke bu iş benim takatim ve kudretim altında olsaydı."
Aslında Resulullah (a.s) acizliğinden ve zayıflığından dolayı bunu söylemiyordu. Aksine muhtemelen hanımların hukukunu yerine getirmek mecburiyetinde olduğu için bu hukukun zedelenmesinden çekindiği için " acizliğini dile getirmiştir. Çünkü söz konusu ibadet, hanımlarının hukukunu ihlal edebilecek özelliktedir." [350]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'m; "O gün benim doğum günüm ve Kur'an'ın bana indirildiği gündür," sözü, O'nun doğum gününün Allah Teala'nın Özel günleri, arasında yer aldığını göstermektedir. Allah Teala da Kur'an-ı Kerimde şöyle buyuruyor:
"Onlara Allah'ın günlerini hatırlat."
Bazı alimler buradan hareketle mevlid gecesini kutlama düşüncesine varmışlar ve bunun cevazına delil olarak da bu hadis-i şerifi ileri sürmüşlerdir.

3907-İmam Malik, îbni Enes (r.h.a)'den rivayet etmiştir:
"O, ilim ehlinden şöyle dediklerini işitmiştir:
"Kişinin Resulullah (a.s)'m orucunu yasakladığı günlerde oruçsuz olması şartıyla her gün oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Onlar da bize ulaştığı kadarıyla Mina (teşrik) günleri, Kurban bayramı günü ve Ramazan bayramının birinci günüdür. Bu konuda duyduğum şeylerin kendime en sevimli olanı budur." [351]

3908-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Ebu Talha Resulullah (a.s)'m sağlığında çok az oruç tutardı. Resulullah (a.s) vefat edince Ramazan bayramının birinci günü ile Kurban bayramı dışında onun oruçsuz olduğunu görmedik." [352]

Dersler Ve Öğütler

Resulullah (a.s)'in; "Sen böyle yaptığın zaman bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de çok yorulacaktır," sözü üzerine bir atıfta

bulunmuş ve bu sözün, İslam dininin vücudun ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran ve nefisle uzlaşan bir din olduğunu gösterdiğini ifade etmiştik. Aslmda bu konu önemine binaen başh başına açıklamamızı gerektirmektedir. Yani insanlığın nefsiyle uyum içinde olması, yüce dinimiz İslam'ın özellikle-rindendir.

İslam dininin insanlara yüklediği sorumluluk karşısında dayanma gücünü esas aldığını ortaya koyan delillerden bir tanesi de şu ayet-i kerime'dir:

"O, sizden mallarınızın tamamını da istemez. Eğer Allah mallarınızın tamamını isteyip sizi sıkıştırsaydı, cimrilik yapardınız, Allah da kinlerinizi ortaya çıkarırdı." [353]

Demek ki, ortada bir yandan kendisiyle mücadele etmekle emrolun-duğumuz, diğer yandan da dayanma gücüne göre onu korumakla memur olduğumuz nefsin tabii realitesi vardır.

Bir kimse nefisle mücadele etmesini çok iyi biliyor fakat tabii dayanma gücüne göre onu korumayı iyi bilemiyorsa, bu kimse kendi nefsini idare ede-miyeceği gibi başkalarını da idare edemez. Evet nefsi gözetim altına alma gerçeği Kur'an ve sünnetle sabit olan bir hadisedir.

Şu ayet-i kerimeler buna örnektir:

"Eğer insanların tek bir toplum olma sakıncası olmasaydı (yani topyekün küfre düşme tehlikesi olmasaydı), her şeyin rızkını veren Allah'ı inkar eden kafirlere gümüşten evler ve üzerine basıp çıktıkları merdivenler yapardık. Ve gümüşten evleri için kapıları ve üzerine yaslandıkları koltuklar verirdik. Onlar için bu saydıklarımızı altından da yapardık." [354]

"Şayet kaba ve sert kalpli olsaydın, etrafından dağılacaklardı." [355]

Yine Resulullah (a.s)'ın ; "... bir gün oruç tut, bir gün tutma," "... her amelin bir hızlılık devresi vardır. Her hızlılık devresinin de bir gerileme devri vardır," sözleri de bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Bu gibi Örnekler Kur'an ve hadislerde oldukça çoktur.

Buradan hareketle, davet için ortaya çıkmış olan insanların, nefisle mücadele etmekle onu dayanma gücüne göre muhafaza etmeyi bir arada nasıl bulunduracaklarını, insanlara nasıl komuta edeceklerini ve bir yandan korurken diğer yandan nasıl terbiye edeceklerini çok iyi bilmiş olmaları gerekir. Aslında bu kanun, sadece peygamberlik siyasetinin inceliklerine vakıf olan kişilerin idrak edebilecekleri çok geniş bir konudur. Bunun için de Kitab ve sünneti taramak veya kamil şeyhlerin elinde yetişmek gerekir. [356]

İTİKAF, KADİR GECESİ, HER GECEDUANIN KABUL OLUNMA VAKTİ,RAMAZAN İBADETİ VETERAVİH NAMAZI

Genel Giriş

Namaz bahsinde Ramazan ibadeti ve teravih namazı ile ilgili kaynakları görmüş, teravih namazının yirmi rek'attan oluşan bir sünnet oluşunun bir kısım delillerini de orada arz etmiştik. Bu münasebetle burada genel giriş bölümünde sadece teravih namazıyla ilgili bilgileri vermekle yetineceğiz.
Bu bölümün kaynakları iki kısmından meydana gelecektir: Birincisi: İtikaf, İkincisi: Kadir gecesi ve duaların kabul olunma zamanı. Şimdi genel olarak hep birlikte bu bölümün konularına göz gezdirelim.
Her Müslüman, daima Allah (c.c)'a ibadetle dopdolu günlük bir gıdaya, içinde Allah Tealaya yönelişine canlılık kazandıracağı haftalık bir güne, hem fiziki, hem de ruhi alanda Allah Teala ile beraberliğini yenelmek için gireceği senelik bir kursa ve gerçek bir Müslüman için yeniden doğuş niteliği taşıyan ömürlük bir coşkuya muhtaçtır. İşte Müslümanın namazları, zikirleri, duaları Kur'an okuması ve ilme yönelmesi, onun günlük gıdası, cuma günleri, haftalık olarak Allah Teala'ya yönelişine ve imanına yeniden canlılık kazandıracağı günü, Ramazan ayı; onun yıl içerisinde Allah Teala ile olan beraberliğini yenileyeceği senelik kursu, gerçek bir Müslüman için yeniden doğma anlamını taşıyan hac ibadeti de onun ömürlük çoşkusudur.
Gerçek olarak Ramazan ayının hakkını veren, farz ve nafile ibadetlerini yerine getiren bir kişi için bunlar, ruhun kamil anlamda eğitildiği bir kurstur. Bu kurs sonucunda mu'minin kalbi nur ve takva ile dolar ve mu'min, bu sayede bir yılı hayırla kapatır. Yeni bir yıl içinde kulluk idealini daima yüksek tutar. Demek ki; Ramazan ayı; orucuyla şehevi etkenler karşısında nefis ve vücut içinde bir eğitim, gecelerinde kılınan teravih namazlanyla kalbi iman nuruyla dolduran ve Müslümanı Allah Teala'ya gerektiği gibi yönlendiren bir araçtır. Ramazan ayı, içinde sünnet olan Kur'an ve zikirle meşgul olmak, boş ve çirkin işlerden uzak durarak Müslümanın kalbini parlatır. Ramazan ayı yine içinde sünnet kılınmış olan itikaf sayesinde kalbi ve ruhu günah kokularından tasfiye eder, nefsi, kirlerini temizlemek suretiyle pak eder. Ramazan ayı kadir gecesini içinde saklamak suretiyle de Müslümanı onu araştırmak için ibadetle başbaşa bırakır. Netice itibariyle Ramazan ayı, Müslümanın ruhunu yetiştirmeyi esas alan ve her yıl bu eğitimini sürdüren kutsal bir kurstur.

Ramazan orucu başta olmak, üzere genel olarak oruçla ilgili konulara Ramazan'da olsun, onun dışında olsun eda edilen çeşitli namazlara, dua çeşitlerine zikir ve Kur'an-ı Kerim tilaveti gibi çeşitli konulara daha önce yer vermiştik.
Şimdi sırasıyla itikafı, kadir gecesi ve teravih namazı ile ilgili konulara geçelim. [357]

İtikaf

Abidler, çeşitli halvetlerle Allah (c.c)'a yaklaşmaya çalışmışlardır. Fakat Resulullah (a.s)'ın hicretten sonra her yıl devam ettiği sünnet olan halvet, genelde Ramazan'ın son gününe denk getirdiği senelik itikafıdır. Bu münasebetle Müslümanlar eskiden beri senelik halvetlerini bu günlere denk getirirler.
îtikaf aslen sünnettir. Fakat bir kimse Ramazan'ın son on günü itikafa girmeye niyet eder de bu günlerde itikafa girerse, İmam Ebu Yusufun görüşünü benimseyen Kemal İbni Hüman'a göre kalan günleri itikatla geçirmesi, o kimsenin üzerine vacip olur. Niyet edip başladıktan sonra itikafın gereklerini yerine getirmezse, on günü birden kaza etmesi gerekir. İtikafa başlayıp sonunu getirmezse, kalan günleri kaza eder. Fakat İmam Ebu Ha-nife ve İmam Muhammed'e göre sadece itikafı fasit olan günleri kaza etmesi gerekir.
Aynı şekilde bir kimse bir ya da bir kaç gün itikafa niyet edip itikafa girerse, niyet ettiği kadar itikafta kalması ve bu süre zarfında oruç tutması gerekir.
Bu fetva, İmam Ebu Yusufun görüşüdür.
Fakat bir kimse nefsini hapsetme arzusunda değilse, camide kaldığı sürece itikafa niyet etmesi kafidir. Bu taktirde o kimsenin camide bir süre kalması, vacibi üzerinden düşürür. Fakat Ramazan'ın son on günü ya da herhangi bir zaman itikafa niyet ederse, fıkıhçıların ortak görüşüyle bu niyetini yerine getirmesi ve beraberinde oruç tutması gerekir.
Bir Müslüman camiye girdiği zaman itikafa niyet etmesi ve kaldığı süre zarfında zikirle, ilimle ve Kur'an-ı Kerim tilavetiyle meşgul olması müste-habdır.
Ramazan'ın son on gününde itikafa girmeye niyet eden bir kimsenin kendine bir program yapması ve bu program içerisinde her çeşit zikre, ilme, Kur'an-ı Kerim tilavetine ve vaz-u nasihatlere ayrı ayrı vakit ayırması, iti-kafını daha da güzelleştirir. Ramazan'ın son on gününde itikafa niyet eden kimse normalde teravih namazına iştirak eder, teheccud namazını kılar, bilhassa Kadir Gecesi olma ihtimali bulunan gecelere ayrıca önem verir ve bol bol dua eder.
Ramazan'ın hakkını dosdoğru eda eden bir kimse itikaftan çıkarken günahlardan

sıyrılmış ve kalbi tertemiz olmuş bir halde çıkar.
İtikaf; sözlükte kalmak ve bir şeye bağlanmak anlamındadır. Şer'i manası ise Hanefilere göre cema'atle namaz kılınan bir camide oruçla birlikte itikaf niyetiyle kalmaktır. "Kalmak," itikafın bir rüknüdür. Çünkü itikafın yüklemi, kalmak olduğundan, varlığı da onun varlığına bağlıdır.
Adak olan itikafda oruç tutmak ve niyet, onun şartlarındandır.
Erkeğin itikafı cema'atle namaz kılınan camilerde, kadının itikafı da evinin mescidinde sahihtir. Kadının camide itikafa girmesi mekruh olmakla birlikte evinde de sadece namaz kıldığı odasında itikafa girebilir. Başka yerde itikafı sahih olmaz.
Şafiilerin tanımı şu şekildedir:
"İtikaf; belli bir şahsm niyetle birlikte mescidte kalmasıdır. İtikafın meşru küinmasındaki hikmet, Allah Teala'yı mürakebe etmek suretiyle kalbi temizlemek ve boş vakitlerde O'na yönelip sırf O'nun rızası için dünya meşgalelerinden ve dünyevi işlerden soyutlanmaktır. O, halde itikaf ihlas ve samimiyetle sadece Allah rızası göz önüne alınarak yerine getirilir. Böyle olduğu zaman, Allah (c.c) katında amellerin en güzelleri ve O'na en sevimli olanları arasında yer alır. İtikafın en faziletli olanı Ramazan'm son on gününde olanıdır. Fakat diğer zamanlarda itikafa girmek de müstahabdır."
Hanefilere göre nafile itikafın en azı, niyetle beraber az bir müddet beklemektir. Yani nafile itikafın zamanında belli bir sınır yoktur. Önemli olan sadece kalmaktır. Hatta fetva olarak kabul edilen görüşe göre yürürken itikafa niyetlenmiş olsa dahi aynıdır.
Malikilere göre itikafın en azı; bir gün, bir gecedir. Oruçsuz olan kimsenin itikafı da sahih değildir.
Şafii mezhebinin sahih olan görüşüne göre itikafda rukudan sonraki tadil-i erkandan fazla olacak şekilde ibadet denilebilecek bir müddet kalmak şarttır.
Hanbelilere göre itikafın en azı "itikafa girdi, kaldı," denilebilecek kadar bir zaman beklemektir. Bir an dahi olsa yine de geçerli olur.
Netice itibariyle ulemanın çoğunluğuna göre az bir müddet kalmak itikaf için yeterlidir.
Malikiler itikafın en azı için bir gün bir gece kalmayı şart koşuyorlar. Cuma namazına çıkma ihtiyacı hissetmemek için en iyisi merkezi camilerde itikafa girmektir. Bir kimse üç meşhur mescidin dışında herhangi bir camide itikaf yapmayı ya da namaz kılmayı nezrederse, bu adağım o caminin dışında herhangi bir camide de yerine getirebilir. Fakat bu üç mescidden; Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Nebevi'den ve Mescid-i Aksa'dan birini belirttiyse, bu mescidlerde

yapılan ibadetler, diğerlerine nisbetle daha faziletli olduğu için diğer camiler yeterli olmaz. Bu kimse adağını yerine getirmek için bu üç mes-cidten birine hareket eder. Bu üç mescidin en faziletlisi sırasıyla Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa'dır.
Maliki mezhebine göre bütün mescidler itikaf yerleridir. Şafiiler şöyle demişlerdir:
"İtikafa giren kimse özürsüz dışarı çıkamaz. Cami dışında da olsa ezan-okumak amacıyla minareye çıkabilir. Yemek yemek için evine gidebilir, itikafı batıl olmaz. Şayet nafile itikafta ise cenaze namazı kılmak ve hasta ziyaret etmek için camiden ayrılabilir. Fakat farz itikafta ise bu iki durumda da çıkamaz. Çıkarsa itikafı bozulur. Camide değil de mescidde itikafa girmişse, cuma namazına gitmek için kendisinden başka şahit yoksa kul hakkı olması hasebiyle itikaftan daha önemli olmasına binaen şahitlik etmek için çıkabilir. Bu iki durumda tercih edilen görüşe göre zarurete binaen itikaf bozulmaz. Evinde itikafta olan kadm boşandığı zaman iddet beklemek için çıkabilir. Yine zarurete binaen itikafı batıl olmaz. İshal ve selisil bevl gibi camiyi pisletme ihtimali olan hastaların peşpeşe bir kaç gün dahi olsa çıkmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü bu tür mazaretler mezhep içerisinde meşhur ve sahih kabul edilen görüşe göre tuvalet ihtiyacı gibidir.
Bir kimse baygınlık geçirir de dışarı çıkarılırsa itikafı bozulmaz. Çünkü burada kendi ihtikarı söz konusu değildir. Kadm aybaşı olursa mescidden ayrılır. Çünkü bu taktirde mescid'de durma imkanı yoktur. Aşbaşı günleri itikaf günlerini aşar da temizlenme imkanı bulunmazsa itikafı bozulmaz. Temizlendiği zaman kaldığı yerden itikaf ma devam eder. Bir kimse zalimden korkar da çıkıp saklanırsa, itikafı bozulmaz. İtikafda olan kimse normalde giymesi caiz olan her çeşit elbise giyebilir." [358]

Kadir Gecesi

Her Müslümanın hayır ve bereketinden istifade etmek ve amellerinin karşılığını kat kat fazla alabilmek için Kadir Gecesi'ni araştırıp yakalamaya çalışması ve bu gecede Allah'a yönelmesi müstahapdır.
Allah Teala şöyle buyurur:
"Kadir gecesi, bin aydan hayırdır." [359]
Kadir Gecesi'nde bazı kimselerin, kendilerine mahsus olmak üzere keşifleri

açılır. Bu hal Mevla'nın bir lutfu ve gaybi bir inkişaftır. Şer'an keşif mümkündür. Önemli olan, söylenenin doğru söylenmesi ve söylediğinin vahiy ile çatış mamasıdır. Fakat yine de söylediklerini fasdik etmemiz gerekmez. Çünkü kendisi doğru da söylese müşahadesinde yanılması mümkündür.

Kadir Gecesi'ni ihya konusunda, ulemanın önemle üzerinde durdukları şeyler vardır:

Akşam ve yatsı namazlarının cemaatle kılınması ve Müslümanın sabah namazım da cemaatle kılmaya niyetli olmasıdır. Nitekim sahih bir hadiste Re-sulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Kim, yatsı namazını cemaatla eda ederse, gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemaatle eda ederse, gecenin tamamını ibadetle geçirmiş gibi olur."

Fakat idealist Müslüman, Kadir Gecesi'ni olduğu gibi zikir, namaz ve dua ile geçirendir. Ulemanın bu konudaki bazı tavsiyeleri de şöyledir:

"Kadir Gecesi'ne isabet etmeye çalışmak müstehabdır. Çünkü bu gece, kutsal, mübarek, çok değerli ve fazileti bol olan bir gecedir. Bu münasebetle büyük bir ihtimalle bu gece yapılan dualar kabul edilir. Bu gece, cuma gecesi dahil tüm gecelerden üstündür. Kadir Gecesi Ramazan'm son on gecesinden tek sayılı geceler arasında gizlidir."

Ulemanın bu konuda ileri sürdüğü görüşler arasında tercihe değer olanı, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi olduğu görüşüdür.

Kadir gecesi, insanları onu bulmaya sevk etmek ve ona kavuşmak amacıyla ibadete dalmalarını sağlamak hikmetine binaen gizli tutulmuştur. Tıpkı icabet (duaların kabul olunma vakti) saatinin cuma günü içerisinde gizli tutulması ve İsm-i Azam'm Allah Teala'nın diğer isimleri arasında gizli tutulması gibi.

Kadir Gecesi'nde şu şekilde dua etmek müstahabdır:

"Allah'ım, şüphesiz sen çok affedicisin ve affetmeyi seversin. O halde beni affet."

Kadir Gecesi'nin belirtilerine gelince; bu gecenin sabahı Güneş beyaz ve sade bir şekilde şuasiz olarak doğar. Şayet havada bulut yok da Güneş bu halde ise hiç şüphesiz Kader Gecesi'ne alamettir. [360]

Teravih Namazı, Gece İbadeti Ve Teheccüd Namazı

Ramazan gecelerinin ibadetle geçirilmesi ve Resulullah (a.s)'m bu geceleri bazan cemaatle ihya ettiği, daha sonra ümmetine farz olmasın diye cemaatı terk ettiği

konusunda bir çok hadis rivayet edilmiştir.
Ancak Resulullah (a.s)'in vefatından sonra ortada böyle bir illetin kalmadığını gören Müslümanlar teravih namazının cemaatle eda edilmesi konusunda görüş birliğine varırken, bazı ayrıntılarda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
Hz. Ömer (r.a) vitir namazı hariç yirmi rekat olarak kılınması görüşünü benimsemiş ve Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Haram'da yatsı namazının son sünnetinden sonra teravih namazı yirmi rek'at olmak üzere cemaatle kılınmaya başlandı. Mekke ve Medine halkı bundan sonra Ramazan'ın son on günü teheccüd namazını gece yarısında cemaatle eda etmeye başladı.
Teravih namazı'nm reka'atlanmn sayısı konusunda geçmişte herhangi bir tartışma yaşanmadı. Fakat çağımız insanlarının bazıları, Hz. Ömer (r.a)'in
önderliğinde teravih namazının rekatları konusunda sahabenin icma ile gerçekleştirdikleri bir hususta bazı tartışmalara giriştiler. Günümüz ulemasından bazıları bu konuda ilmi araştımalar yapmaya başladı. İlim ehlinin bu konudaki araştırmalarından bazı bölümleri burada nakledelim. Şeyh es-Sabuni şöyle demektedir:
"Ramazan gecelerinde kılman namaza teravih namazı denilmiştir. Çünkü bu namaz, uzun ve çok rek'ath bir namaz olduğundan insanlar her dört rek'atm ardından önce dinleniyor, sonra diğer namaza kalkıyorlardı. İşte bu sebeple bu namaza "teravih namazı" denilmiştir." [361]

Teravih Namazının Rek'at Sayısı

Teravih namazı bu konuda varid olan hadis-i şeriflerin de gösterdikleri gibi sünnet-i müekkedir ve -vitir hariç yirmi rek'attır-vitirle beraber yirmi üç rekata çıkar. Halife Hz. Ömer (r.a)'in zamanından beri günümüze kadar selef ve halef ulemasının ortak görüşleri bu şekildedir. Dört mezhebin müçtehid imamlarından buna itiraz eden sadece Malik bin Enes (r.a)'dir. Malik bin Enes (r.a) kendisinden -ikinci bir rivayet olarak- rivayet edilen bir görüşünde Medine halkının amelini delil göstererek teravih namazının otuzaltı (36) rek'attan meydana geldiğini söylemiştir.
Nitekim Nafi (r.a)'den rivayet edilen bir hadiste o, şöyle anlatıyor: "İnsanlara Ramazan ibadetini, üçü vitir olmak üzere otuzdokuz rek'at olarak eda ettikleri halde yetiştim." [362]
Fakat İmam Malik'in meşhur rivayetine göre -ki bu rivayetle Şafii, Hanbe-li ve Hanefiler de aynı görüştedir.- teravih namazı yirmi rekattır. Buna göre dört

mezheb de aynı konuda ittifak etmişlerdir.
Teravih namazının rek'atlan konusunda müctehidlerin delilleri:
A) Mezhepler, teravih namazının yirmi reka't olduğuna delil olarak, Bey-haki [363] ve diğer ravilerin sarih ve sahih isnadla meşhur sahabiler arasında yer alan Saib bin Yezid (r.a)'den rivayet ettikleri şu hadisi göstermişlerdir:
"Saib bin Yezid (r.a) şöyle anlatıyor:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) devrinde insanlar Ramazan ayı (teravih namazını) yirmi rekat olarak kılarlardı."
Bu hadis sahihtir. [364]
B) Yine mezhebler delil olarak İmam Malik ve Beyhaki'nin Yezid bin Ruman'dan rivayet ettikleri şu hadisi delil olarak göstermişlerdir:
"Yezid bin Ruman (r.a) anlatıyor:
"İnsanlar Hz. Ömer bin Hattab (r.a) zamanında gece ibadetini (teravih namazını) yirmiüç rekat olarak eda ederlerdi."
Yani yirmi rekat teravih ve üç rekat da vitir namazı kılıyorlardı.
C) Mezhep müctehidleri teravih namazının yirmi rek'at olduğuna dair delil olarak bir de şu hadisi göstermişlerdir:
"Hasan'dan rivayet edilmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) insanları Ubeyy bin Kâb (r.a) imametinde cemaat yaptı. Ubeyy bin Kâb (r.a) onlara yirmi rek'at ve sadece gecenin ikinci yarısında vitir namazını kıldırırdı. Ramazan'ın son on günü gelince Ubeyy (r.a) geri kaldı (cemaate gelmedi) ve evinde kıldı. Bu sebeple insanlar: "Ubeyy kaçtı," diyorlardı."
Ibni Kudame 'el-Muğni' adlı eserinde teravih namazının yirmi rek'at olduğuna dair delilleri aktarmış ve İmam Malik (r.h.a)'in otuzaltı rekat olduğuna dair ikinci rivayetini şu şekilde reddetmiştir:
"Ramazan ayının gece nanıazı-teravih namazını kastediyor-yirmi rekattır ve sünnet-i müekkededir. Onu ilk başlatan Resulullah (a.s)'dir. Teravih namazı Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a nisbet edilir. Çünkü Hz. Ömer (r.a) insanları Ubeyy bin Kab (r.a)'in imamlığında cemaat yapmıştır. İnsanlara teravih namazın, Ubeyy bin Kab (r.a) kıldırırdı."
Rivayete göre Hz. Ömer (r.a) Ramazan'da bir gece mescide gelmiş ve insanların ayrı ayrı namaz kıldıklarını görmüş. Bunun üzerine:
"Şu insanları bir kari'in imametinde cemaat yapsam," demiş ve onları Ubeyy bin Kab (r.a)'in imamlığında cemaatleştirmiştir. Hz. Ömer (r.a) daha sonra başka bir gece yine mescide çıkmış, insanların imamlarının arkasında cemaatle namaz kıldıklarını görünce:

"Bu ne güzel bir bid'atdır," demiştir." Ibni Kudame sözüne şöyle devam etmiştir:
"Ebu Abdullah (r.h.a)'ın,-Ahmed bin Hanbel'i kastediyor-tercih ettiği görüşe göre teravih namazı yirmi rekatdır. İmam Sevri, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii de bu görüştedir."
İmam Malik; "Teravih namazı otuzaltı rek'attır," demiş ve bu görücüne delil olarak da Medine halkının amelini göstermiştir.
Bizim delilimize gelince: Hz. Ömer (r.a) insanları Ubbey bin Kâ'b (r.fı)'ın imamlığında cemaat yapmış, o da insanlara teravih namazını yirmi rekatîjola-rak kıldırmıştır.
Yine İmam Malik, Yezid bin Ruman (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: '
"İnsanlar Hz. Ömer (r.a) devrinde Ramazan'da gece namazını (teravih namazını) yirmiüç rekat olarak kılarlardı."
Yine Hz. Ali (r.a)'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Kendisi Ramazan'da yirmi rekat teravih namazı kıldırmak üzere bir şahsı görevlendirdi."
İşte bu da icma gibidir. Sonra Medine halkının tümünün otuzaltı rekat kıldığını varsaysak bile, Hz. Ömer (r.a)'in yaptığına ve sahabenin icma'ı-na tabi olmak daha uygundur.
İlim ehlinden bazıları şöye demişlerdir:
"Medine halkının böyle yapmasının tek sebebi vardı, o da Mekke halkına uyum sağlamaktı. Zira Mekke halkı her selam arası verdiklerinde Kabe'yi yedi kez tavaf ederlerdi. Medine halkı da yedi kez tavafın yerine her selam arasında dört rek'at namaz kılarlardı. Bu nedenle Resulullah (a.s)'m ashabına tabi olmak en uygunu ve en iyisi olur.
Hz. Ali (r.a), bir Ramazan gecesi camileri kandilleri yanık olduğu halde dolaşırken: "Mescitlerimizi aydınlatan Hz. Ömer (r.a)'in kabrini Allah münev-ver lalsın," şeklinde dua etmiştir.
İmam Ahmed bin Hanbel şöyle demiştir:
"Ramazan'da cemaatı usandırmamak amacı ile kıra'at (okuma) hafif tutulur. Bu konuda ölçü, cemaatın katlanma gücüdür."
Kadı ise şöyle der:
"Kıraat ay boyunca bir hatimden olmalı ki, insanlar Kur'an'ı diMeme imkanı bulsunlar. Bir hatimden de fazla olmamalı ki, arkadaki cemaat zor durumda kalmasın
Şeyh Sabuni şöyle der:
"İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan görüşe göre de teravih namazı yirmi

rek'atdır. Böylece yirmi rek'atın efdaliyeti konusunda dört mezhebin müçtehitlerinin icma'ı gerçekleşmiş oluyor.
Nitekim 'Ekre bul-Mesalik ala Mezhebi'l İmam-ı Malik' adlı eserde şöyle denilmektedir:
"Teravih namazı Ramazan'da yatsı namazını müteakiben yirmi rek'at olarak kılınır, vitir dışında iki rekat da bir selam verilir. Her namazda bir cüz okumak suretiyle ay sonuna kadar Kur'an-ı Kerim'i rek'atlara bölüştürüp hatmetmek mendupdur. Camilerin cemaatsız kalmaları söz konusu değilse, teravih namazlarını tek başına evde kılmak mendupdur. Ancak camilerin cemaatsız kalmaları söz konusu ise evla olan, cemaate iştirak etmektir."
Bu şekilde İmam Şafii ve İmam Ebu Hanife'ye göre teravih namazı yirmi rek'atdır. Çünkü Hz. Ömer (r.a) devrinde sahabenin bu konuda icmaı gerçekleşmiştir.
Nitekim İmam îbni Abdulberr şöyle demiştir:
"Ubeyy bin Kâb (r.a)'den gelen sahih rivayete göre kendisi teravih namazını yirmi rekat olarak kıldırmış ve sahabenin buna hiç bir ihtilafı da söz konusu olmamıştır."
el-Munzi muhtasarında İmam Şafii'nin şöyle bir ifadesi bulunmaktadır:
"Medine'lilerin, teravih namazını otuzdokuz rekat kıldıklarını gördüm. Fakat bana göre en iyisi yirmi rek'at kümakdır. Çünkü Hz. Ömer (r.a)'den bu şekilde rivayet edilmiştir. Mekke'liler de teravih namazını yirmi, vitir namazını ayrıca üç rekat olarak kılıyorlardı."

İmam Tirmizi 'Sunen-i Tirmizi' adlı eserinde şöyle der [365]:
"İlim ehlinin çoğunluğu Hz. Ömer (r.a)'den, Hz. Ali (r.a)'den ve bu ikisi dışındaki sahabilerden nakledilen "yirmi rekat" görüşünü benimsemişlerdir.
Sufyani Sevri, Îbnul-Mubarek ve Şafii de bu görüştedir. İmam Şafii şöyle demiştir:
"Şehrimiz Mekke'ye kavuştuğunda da yirmi rekat kılıyorlardı." Ibni Rüşd 'Bidayetül-Müctehid' adlı eserinde şöyle der:
"imam Malik-iki görüşünden birinde-İmam Ebu Hanife, İmam Şafii ve imam Ahmed bin Hanbel, vitrin dışında yirmi rek'at görüşünü benimsemişlerdir."

İmam Nevevi 'el-Mecmu'da [366] şu cümlelere yer veriyor:
"Bize göre teravih namazı, vitrin dışında yirmi rek'at, on selamdan ibarettir. Bu da beş teravih yapar. Bir teravih ise, iki selamdan oluşan dört re-katdan meydana gelir."

İmam Ebu Hanife, arkadaşları İmam Ahmed bin Hanbel, Ebu Davud ve diğer İmamlar bu görüştedirler. Kadı İyaz, ulemanın çoğunluğunun bu görüşte olduğunu nakletmektedir.
İmam Malik şöyle der:
"Teravih, dokuz teravihadır ki, bu da vitrin dışında otuzaltı rek'at yapar."
İmamlarımız teravih namazının yirmi rek'at olduğuna delil olarak Beyha-ki'nin sahih isnadla sahabi Saib bin Yezid (r.a)'den rivayet ettiği şu hadisi göstermişlerdir:
"Hz. Ömer (r.a) devrinde Ramazan ayında insanlar yirmi rek'at namaz kılıyorlardı. Yüzlüklerden (ayet sayıları yüzün üzerinde olan surelerden) okuyorlardı. Hz. Osman (r.a) zamanında uzun süre ayakta durmak sebebiyle bastonlarına dayanıyorlardı."
Yezid bin Ruman'dan şöyle rivayet edilmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) zamanında insanlar yirmiüç rek'at namaz kılıyorlardı."
Bu hadisi İmam Malik Muvatta'da, Yezid bin Ruman'dan rivayet etmiştir. Hadisi Beyhaki de rivayet etmiştir. Ancak senedinde kopukluk vardır. Çünkü Yezid bin Ruman, Hz. Ömer (r.a)'e yetişmemiştir. [367] Hadisle ilgili diğer bazı açıklamalara namaz bahsinde yer vermiştik. [368]
Beyhaki şöyle der:
"İki rivayet; "Yirmi rek'at teravih, üç rek'at vitir namazı kılıyorlardı," şeklinde birleştirilebilir."
Yine Beyhaki Hz. Ali (r.a)'den de teravih namazının yirmi rek'at kılındığına ilişkin bir hadis rivayet etmiştir. [369]
İbni Teymiye 'el-Fetava' adlı eserinde şöyle demektedir:
"Ubeyy bin Kab (r.a)'m yirmi rek'at teravih, üç rek'at vitir namazı kıldırdığı bir gerçektir. Ulemanın bir çoğu da bunun sünnet olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Çünkü bu ibadet, Muhacir ve Ensarın arasında bu şekilde icra edilmesine rağmen kimseden tepki almamıştır.
Şeyh Abdullah bin Muhammed bin Abdulvahhab 'Mecmuatu'1-Feta-va'n-Necdiyye' adlı,eserinde teravih namazının rek'atlarıyla ilgili bir soruya şu şekilde cevap vermiştir:
"Hz. Ömer (r.a), insanları Ubeyye bin Kab (r.a) imamlığında cemaat-laştırdığmda teravih namazını yirmi rek'at olarak kılmışlardır."
Selef ve halef ulemasından yapılan bunca nakilden sonra hiç şüphesiz ortaya

çıkan sonuç şudur:
Doğru olan, bugün Müslümanların kıldıkları yirmi rekatlı teravih namazıdır. Çünkü bu, sahabenin ameli ve dört mezhebin icmaıyle artık kesinlik kazanmıştır. Sahih hadis-i şeriflerin de doğruladığı gibi, kalbiyle olsun, diliyle olsun Allah (c.c)'ın daima hakkı söylettiği Hz. Ömer (r.a)'in emri de bu doğrultudadır.
Düşünebiliyor musunuz dini konularda ortaya yeni bir fikir atılacak, bir bidat türetilecek de alimlerin, fakihlerin ve muhaddislerin yaşadığı, kafirlerin, kervanların uğradığı bir toplum, türetilen bu münkeri topyekün kabul edecek ve kimseden en ufak bir tepki almayacak? Böyle bir şeyi akıl kabul edebilir mi?

İbni Teymiyye 'Fetvalar1 adlı kitabında şöyle söylemiştir: [370]
"Ramazan ibadeti -(teravih namazı) konusunda Resulullah (a.s) kesin bir sayı belirtmemiştir. Aksine o, kendisi gelerek Ramazan ayında, gerekse diğer zamanlarda bu ibadeti onüç rek'atın üstüne çıkarmazdı. Ancak rek'atlan uzun tutardı. Hz, Ömer (r.a), cemaatı Ubeyy bin Kab (r.a)'m arkasında toplayınca, o kendilerine yirmi rek'at teravih, sonra üç rekat olarak vitir kıldırdı. Rek'atları artırdığı ölçüde de kıra'atı hafif tutardı. Çünkü bu, cemaata uzanan rek'atlarm hafif gelmesini sağlar. Daha sonra seleften bir gu-rup teravih namazını kırk rek'at, ardından üç rek'at da vitir kılardı. Bir başka gurup da otuzaltı rek'at teravih, üç rek'at da vitir namazı kılmaya başladı. Bunların tümü uygulanmıştır. Dolayısıyla bir kimse bu uygulamalardan hangisine göre hareket ederse etsin doğru yapmış olur."

En iyisi ise namaz kılanların durumlarına göre değişir. Eğer uzun süre kıyama güç yetirebilecek olursa, Resulullah (a.s)'ın Ramazan'da ve diğer vakitlerde kendi başına yaptığı gibi on rek'at teravih ve ardından üç rek'at da vitir kılmaları efdaldır. Eğer buna güç yetiremezlerse, yirmi rek'at kılmaları daha faziletlidir. Müslümanların çoğunluğunun yaptığı da budur. Bu, on rek'at ile kırk rek'at arasında orta bir uygulamadır. Ama kırk rek'at veya daha başka türlü kılarsa da yine caizdir. Bunların hiç biri mekruh görülmez.
Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları gibi imamlardan bir çoğu bunu böyle ifade etmişlerdir: Kim Resulullah (a.s)'m, Ramazan ibadetiyle ilgili bir sayı belirlediğini ve bunun ne azaltılıp ne de çoğaltılmayacağım iddia ederse hata etmiş olur. [371]

Bir Açıklama

Kişi az ya da çok, Ramazan ayında teravih namazını cematle olsun tek başına olsun kılabilir. Burda bir sakınca yoktur. Esasen sakınca teravih namazının yirmi rek'at oluşunu inkar etmesindendir. Çünkü bu, bid'at olmayan bir şeyi bid'at kabul etmektir,

Hanefi fıkıhçıları şöyle demişlerdir:

"Her kim, teravih namazının yirmi rek'at olduğu görüşünde değilse, bid'at sahibidir. Çünkü bu şahıs asırlardan beri adil halifeleri, Müslümanların havasını ve avamını sefihlikle itham etmiş olur." [372]

Î'TİKAFRESULULLAH (A.S)'IN İTİKAFI, ZAMANI VE YERİ

3909-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Allah (c.c) ruhunu kabzedinceye kadar Ramazan'ın son on gününde itikafa girerdi. Sonra kendisinin ardından zevceleri itikaf etmiştir."
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"ResuluUah (a.s) Ramazan'ın son on günleri içinde i'tikaf eder ve: "Kadir Gecesi'ni Ramazan'dan son on gece içinde arayınız," buyururdu." [373]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"ResuluUah (a.s) her Ramazan'da itikaf ederdi. Sabah namazını kıldırınca, içinde itikaf etmekte olduğu mekana (çadırına) gelirdi."
Ravi dedi ki:
"Bir defasında Hz. Aişe (r.a)'den mescidde i'tikaf etmek için Hz. Peygamber (a.s)'den izin istedi. Hz. Peygamber (a.s) kendisine izin verdi ve Hz. Aişe (r.a) için de bir çadır kuruldu. Hz. Hafsa (r.a), Hz. Aişe (r.a)'nin çadır kurduğunu işitince, o da bir çadır kurdu. Hz. Zeyneb (r.a) bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. Hz. Zeyneb (r.a) bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. ResuluUah (a.s) sabah namazından çıktığında dört tane kubbe gördü ve:
"Bunlar nedir?" diye sordu. Kendisine o çadırların haberleri (ne oldukları) bildirilince:
"Kadınları bu işe sevk eden nedir, ibadet mi? Bu çadırları sökün, onları bir daha görmeyeyim," buyurdu.
Bunun üzerine bütün çadırlar söküldü. Kendisi artık o Ramazan'da! itikaf etmedi. Nihayet Şevval ayının son on günü içinde itikaf etti." [374]
Başka bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) itikaf etmek istediği zaman sabah namazını kılar, sdmra i'tikaf mekanına girerdi."
Hadisin bu rivayeti şuraya kadar bir öncekinin aynısıdır:
"Resulullah (a.s) sabah namazını kılınca bir de baktı ki, çadırlar muş. Bunun üzerine:
"Amaçları ibadet etmek mi?" buyurdu ve çadırların kaldırılmasını: emretti. O Ramazan'da itikafı terketti. Nihayet Şevval'in son on gününde itikafa girdi." [375]

Hadisin Muvatta'daki rivayeti ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) i'tikaf yapmak istedi. (Mescidden) içinde i'tikaf yapmak istediği

mekana gelince, çadırlarla karşılaştı: Bunlar; Hz. Aişe (r.a)'nin, Hz. Hafsa (r.a)'nm ve Hz. Zeyneb (r.a)'in çadırlarıydı. Çadırları görünce onlarıCn kimin olduklarını) sordu. Kendisine:
"Bu, Hz. Aişe (r.a)'nin, bu Hz. Hafsa (r.a)'nın, bu da Hz. Zeyneb (ria)'nv dir," denildi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bunlara ibadet mi diyorsunuz?"
Sonra Resulullah (a.s) (oradan) ayrıldı ve i'tikaf etmedi. Nihayet Şevval ayının (son) on gününde i'tikaf etti." [376]
Hadisi, Tirmizi Hz. Aişe (r.a) ve Ebu Hureyre (r.a)'den birlikte muhtasar . olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Allah Teala ruhunu kabzedene kadar Ramazan'm son on günü itikaf ederdi." [377]
Yine Tirmizi'ye ait Hz. Aişe (r.a)'den bir başka rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) i'tikaf etmek istediği zaman sabah namazını kıldırır, sonra i'tikaf mahalline girerdi."
Hadisi Ebu Davud, Buhari ve Müslim'in birinci rivayetlerindeki metinle rivayet etmiştir. [378]
Yine Ebu Davud'a ait hadisin Hz. Aişe (r.a)'den başka bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) i'tikaf etmek istediği zaman sabah namazını kıldırır, sonra i'tikaf mahalline girerdi. Yine O, bir defasında Ramazan'm son on gününde i'tikaf etmek isteyip çadırının kurulmasını emretti ve çadırı kuruldu. Bunu görünce ben de çadırımın kurulmasını emrettim ve kuruldu. Resulullah (a.s)'m benden başka hanımları da çadırlarının kurulmasını emrettiler. Onların da çadırları kuruldu.
Resulullah (a.s) sabah namazını kılınca çadırlara baktı ve iki kez:
"Bunlar da ne? Siz bununla iyilik yapmak mı istiyorsunuz?" buyurdu. Çadırının yıkılmasını emretti. Çadırı yıkıldı. Hanımları da çadırlarının yıkılmasını emrettiler. Onların da çadırları bozuldu. Sonra Resulullah (a.s) i'tikafı Şevval ayının ilk on gününe erteledi." [379]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"iyilik yapmak mı istediler? -bir defa- buyurdu. Çadırının yıkılmasını emretti. Çadırı yıkıldı. Hanımları da çadırlarının yıkılmasını emrettiler, onların da çadırları bozuldu. Sonra Resulullah (a.s) i'tikafını Şevval'in ilk onuna (onuncu gününe) erteledi." [380]
Ebu Davud'un başka bir rivayetinde şu şekilde gelmiştir: "Şevval'den yirmi gün

i'tikaf etti." [381]
Nesai, bu hadisi Buhari ve Müslim'in son rivayetlerindeki metinle birlikte rivayet etmiştir.[382]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebine göre kadının, namaz için tahsis ettiği evinin mescidinde i'tikafa girmesi asıldır. Kadının camide i'tikafa girmesi mekruhdur.
İşlediğimiz hadis, senenin herhangi bir vaktinde i'tikafa girilebileceğini ve i'tikaf süresinin on günden fazla da olabileceğini göstermektedir. Hanefilerin çoğuna göre Ramazan'm son on günü i'tikafa niyetlenen ve başlayan bir kimsenin onu tamamlaması gerekir. İ'tikafını bozduğu zaman da kaza etmesi gerekir. Halbuki bu hadis zahiri delaletiyle bu kimsenin kaza etmesinin gerekmediğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarının i'tikafa niyetlendikten sonra onu terketmeleri ve daha sonra kaza ile sorumlu tutulmam alan buna delildir. Fakat Resulullah (a.s)'ın Şevval ayında yeniden i'tikafa girmesi, alimlerin bu görüşlerine delil olabilir.
İ'tikafta asıl olan, i'tikaf süresince oruçlu olmaktır. Buna göre bir kimse Ramazan ayının dışında adak ya da kaza niyetiyle i'tikaf ederse, Hanefi ve başka alimlere göre mutlaka oruçlu olması gerekir.

3910-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'm son on gününde i'tikaf ederdi," Müslim'in başka bir rivayetinde şu ilave vardır: "Nafi dedi ki:
"İbni Ömer (r.a) mescidde Resulullah (a.s)'m i'tikaf ettiği yer: bana gösterdi." [383]

Hadisi Ebu Davud, Müslim'in ilavesiyle birlikte rivayet etmiştir. [384]

3911-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) her Ramazan'da on gün i'tikaf ederdi. İçinde ruhu kabz olunacağı sene olunca yirmi gün i'tikafda kaldı." [385]

3912-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) Ramazan'ın son on günlerinde i'tikaf ederdi, Bir yıl hiç i'tikaf etmedi. Bir sonraki yıl gelince yirmi gün i'tikaf etti." [386]

3913-Ebu Davud, Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'ın son onunda itikaf ederdi..." hadisin devamı yukarıdaki gibidir. [387]

İ'tikafın Yeri

Huzeyfe (r.a)'den nakledilen bir hadis dışında ulema, herhangi bir mes-cidde i'tikafa girilebileceği konusunda görüş birliğine varmıştır. Bazıları bu mescidin cuma namazı kılman bir cami olma şartını getirmiştir. Bunun nedeni; cuma namazı için camiden ayrılıp i'tikafı zayıf olmasın diyedir. Bu görüş, İmam Malik'in görüşüdür.
Aynı şekilde İmam Ebu Hanife de; "Kadının i'tikafı, evinin mescidinde sahihtir," demiştir.
Huzeyfe (r.a)'den rivayet edilen hadis şu şekildedir:
"Üç mescid dışında hiç bir yerde i'tikaf yokdur."
Bu hadisi, Tahavi 'Müşkilu'l Asar'da rivayet etmiştir. [388]
Ebu Vail'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Huzeyfe (r.a), Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a şöyle dedi:
"İnsanlar seninle Ebu Musa (r.a)'nm evinde (sadece) bağlanmış durumdalar. (Yaptıkları başka bir şey değil ki). Sen Resulullah (a.s)'ın: "Üç mescidin dışında itikaf yoktur (diyorsun): Mescid-i Haram Mescid-i Nebevi ve Mescidi Aksa," buyurduğunu bildiğin halde buna neden engel olmuyorsun?"
Abdullah bin Mes'ud (r.a) kendisine şöyle cevap verdi:
"Umarım sen unuttun, onlar unutmadılar. Ya da sen yanıldm, onlar isabet ettiler." [389]

Bu rivayet, Huzeyfe (r.a)'den mevkuf olarak gelmiştir. [390] Fakat şu rivayet de yine Hz. Huzeyfe (r.a)'den gelmiştir:
"Oysa ben, yakinen biliyorum ki, i'tikaf sadece cemaatle namaz İd İman mescidde sahihtir." [391]
Hz. Huzeyfe (r.a)'nin şöyle dediği de rivayet edilmiştir: "Müezzini ve imamı

bulunan her mescidde i'tikafa girilebilir." [392] Fakat bu rivayet zayıftır.

Ulema, Huzeyfe (r.a)'nin i'tikafı üç mescide bağlayan sözüne rn; halinde şu şekilde cevap vermiştir:

1. Hadis hem merfu, hem de mevkuf olarak rivayet edilmesi nec 'muzdarip'dir. ;

2. Huzeyfe (r.a) sadece, i'tikafın Abdullah bin Mes'ud (r.a) ile Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'nin evleri arasında yapılmasına karşı çıkmış ve sadece mes-cidde i'tikafa girilebileceğini vurgulamış olabilir. Bu konuda Darekutni ve Taberani'nin rivayetlerinde bir kopukluk olsa bile hadisin bir kaç rivayetini bu yorum altında toplamak mümkündür.

3. Bu rivayetleri oldukları gibi sahih kabul etsek bile Hz. Huzeyfe (r.a)'nin bu konudaki içtihadına sahabenin çoğunluğu karşı çıkmış ve kendisine: "Belki sen unutmuş, onlar ezerlemişlerdir. Ya da sen yanılmış, onlar isabet etmişlerdir," şeklinde cevap vermişlerdir.

Tabiun ve onlardan sonraki müctehid imamların konu üzerindeki tavrı da böyledir. Durum bu merkezde olunca; "Müslümanlar sünnetin terkinde ortak görüşe vardılar," şeklinde bir iddiadan behsedilemez.

4. İbni Hazm 'el-Muhalla'sında "siz mescidlerde itikafta iken..." ayetiyle istidlal ederek hangi mescid olursa olsun içinde i'tikaf sahihtir," sözünü, altını çizerek ifade etmiştir.

Şu şekilde bir soru sorulabilir:

Said bin Mansur tarikiyle rivayet edilen şu hadis-i şeriften niçin hiç bahsetmiyorsunuz?

"Bize Sufyan-Künyesi İbni Uyeyne'dir-Cami bin Ebi Reşid'den, o da Şakik bin Seleme'den şöyle tahdis etmiştir:

"Huzeyfe (r.a), Abdullah bin Mes'ud (r.a)'a:

"Biliyorsun ki, Resulullah (a.s) : "Üç mescidin dışında; ya da cemaatle namaz kılman mescidin dışında i'tikaf yoktur," buyurdu."

Buradaki şüphe, ya Hz. Huzeyfe (r.a)'den, ya da hadisi ondan rivayet eden raviden kaynaklanmıştır. Şüphe ile Resulullah (a.s)'a kesin bir hüküm isnad edilemez. Şayet Resulullah (a.s): "Üç mescidin dışında i'tikaf (mahalli) yoktur," buyurmuş olsaydı, Allah Teala onu bize kadar muhafaza eder ve içine şüphe sokmazdı. Demek ki, Resulullah (a.s) kesinlikle böyle bir söz ifade etmemiştir.

5. Tahavi şöyle der:

"Hz. Huzeyfe (r.a)'nin bu hadisi mensuhtur." [393]

6. İbni Mes'ud (r.a), Huzeyfe (r.a) ile hadisin anlaşılması konusunda ihtilaf

etmemiş, sadece isbatı konusunda ihtilaf etmiştir. İbni Mes'ud (r.a) buna işaretle kendisine: "Belki unuttun, ya da hata ettin," demiştir. Bu da gösteriyor ki, her ikisinin de anlayışı aynıdır. Fakat Huzeyfe (r.a), hadisin varlığını, İbni Mes'ud (r.a) da böyle bir hadisin olmadığını savunmuştur.
Mes'elenin aslı bu olunca hadisin "Kamil i'tikaf yoktur," şeklinde te'vil edilmeye ihtimali de yoktur.
7. Ulemanın bu konudaki icma'ı sahabe arasındaki görüş ayrıldığını ortadan kaldırmaktadır. Ya bir de sahabenin çoğunluğunun, bu üç mescidin dışındaki mescidlerde de i'tikafın sahih oluduğu yolundaki görüşlerini dikkate alırsak o zaman durum nasıl olur? [394]
8. Zehebî, hadisin Huzeyfe (r.a)'den sahih bir isnadla geldiğini söylemiş, fakat garabetinin altını çizmiştir. Şayet sünnet bu olsaydı, aynı görüş sahabeden de nakledilir ve bu hadis garip olmazdı. [395]
9. Bu hadisin: "Mescidlerde i'tikafda olduğun halde..." ayetini tahsis ettiği söylenemez. Çünkü ahad hadislerin Kur'an-ı Kerim'i tahsis edebileceği görüşünde olan -Hanefi mezhebinin dışında kalan- usul ulemasının çoğunluğu, söz konusu tahsisin gerçekleşebilmesi için bir takım şartların bulunması gerektiğini söylemişlerdir. Bu şartlardan biri de hadisin illetli olmamasıdır. Halbuki bu hadis -Huzeyfe hadisi- garipliği, diğer hadisler arasında tek başına kalışı, şaz oluşu ve sahabe ameline ters düşmesi nedeniyle " Malul" (illetli) hadisler sınıfına girmiştir.
Kaldı ki İbni Mesu'd (r.a); "Belki unuttun ya da hata ettin," sözüyle de bu hadisi reddetmiştir. Bu nedenle bu hadis Kur'an'ı tahsis edebilecek niteliğe sahip değildir. Ahad hadisin Kur'an'ı tahsis edebilmesi için ileri sürülen bir başka şart da; hadisin sahih olduğuna dair ulema arasında görüş birliği olmasıdır. Oysa bu hadiste bu şart da tahakkuk etmemiştir.
10. Tahavi'nin rivayet ettiği Huzeyfe hadisinin senedinde Hişam bin Am-mar yer almıştır.
Bu zatın hadisleri ulema tarafından çok tenkid edilmiştir. Kendisi güvenilir kabul edilmesine rağmen bir çok münker hadis rivayet etmiştir.
Ebu Davud şöyle demiştir:
"Bu zat, aslı olmayan dörtyüz kadar hadis rivayet etmiştir..."
Ve daha nice tenkitler.
Ulemanın çoğu bu hadîsin zayıf olduğu görüşünü de benimsemiştir.
Beyhaki'nin rivayet ettiği hadise gelince bu hadis de senedi sahih olmakla birlikte hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet edilmiş ve hadis metninde

şüphe yer almıştır.
Nitekim Beyhaki, hadisi şu şekilde rivayet etmiştir:
"Sadece Mescid-i Haram'da i'tikaf vardır. Ya da sadece üç mescidde i'tikaf vardır."

Hadisin bu şekilde rivayeti onun "muzdarip" olduğunu gösterir. [396]
11. Son olarak, hadis ve fıkıh ilimleri dalından, üç mescidin dışındaki tüm mescidlerde de i'tikaf edilebileceğini ortaya koyan iki ayrı nakilde bulunacağız:
İmam Malik 'Muvatta' adlı kitabının i'tikaf bahsinde şöyle der:
"Bizim ortak görüşümüz şudur; Cuma namazı sahih olan hiçbir mescit-de i'tikafa girmek mekruh değildir.
Ben de, sadece i'tikaflı cuma namazına gider de bulunmuş olduğu mescidi ve irtikafım terkeder diye, cuma namazı kılınmayan mescidlerde i'tikafa hoş bakmıyorum. Mescidde cuma namazı kılınmıyor, i'tikaflı ya da o mescidin dışında herhangi bir mescide gidip cuma namazı kılmak farz değilse, o taktirde bu mescidde i'tikafa girilmesinde herhangi bir sakınca görmüyorum. Çünkü Allah Teala: "Siz mescidlerde i'tikafta olduğunuz halde," [397] buyurarak i'tikafa girebilecek mescidleri bütün mescidleri, içine alabilecek kadar kapsamlı tutmuş ve i'tikafı bunlardan hiçbirinden ayırma-mıştır."
İmam Buhari (r.ha) Sahih'inin i'tikaf bahsinde şöyle der:
"İ'tikafa Ramazan'm son on gününde girilir ve i'tikaf in yeri, bütün nnes-cidlerdir.
Çünkü Allah Teala şöyle buyuruyor:
"Siz mescidlerde i'tikafta iken onlarla cinsi münasebette bulunmayın. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın. Allah, ayetlerini insanlar için böylece açıklıyor ki, sakınsınlar." [398]
Şimdi bütün bunlardan sonra bir kimse çıkar da: "Üç mescidin (Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa, Mescid-Nebevi) dışında kalan mescidlerde i'tikaf sahih değildir," demek suretiyle Müslümanların bir çoğunu bu ibadetin sevap ve faziletinden mahrum bırakabilir mi? Umarız ki hayır. [399]

Konunun Özeti

1. Huzeyfe hadisi, bir rivayette merfu, bir rivayette mevkuf, bir rivayette de şüpheli olarak gelmesi nedeniyle mudariplikle maluldür. Nitekim bir rivayette: "Mescid-i Haram'm dışında i'tikaf yoktur," şeklinde, bir rivayette; "Üç mescidin

dışında," şeklinde, bir rivayette de: "Cemaatle namaz kılman mescidin dışında," şeklinde gelmiştir.
Hadis, ayrıca tek olması ve sahabenin: "unutmuşsun ya da yanılmışsın" demek suretiyle böyle bir hadisin varlığım reddetmesi yönüyle de "şaz" olmakla maluldür.
2. Huzeyfe hadisi ulemanın ortak görüşüne (icma'a) göre muhaliftir,
3. Ulemanın bir kısmına göre bu hadis neshedilmiştir.
4. Ayetin genelliğine muhaliftir ve bahsettiğimiz illetler nedeniyle bju genelliği tahsise elverişli değildir.
5. Bazı rivayetlerinde Hişam bir Ammar yer almıştır. Ki bu kişi ulemanın çoğuna göre (hadis rivayetinde) zayıftır. [400]

İ'tikafta Yapılabilecek İşler

3914-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) mescidde i'tikaf ederken Hz. Aişe (r.a) de kendi odasında ve aybaşıh bir vaziyette iken Hz. Peygamber (a.s) başını Hz. Aışe (r.a)'ye doğru uzatır, Hz. Aişe (r.a) de O'nu (yıkayıp) tarar idi."
Bir rivayetde şu ilave bulunmaktadır:
"Hz. Peygamber (a.s) i'tikaflı olduğu zaman ihtiyacı olmadan eve girmezdi." [401]

Müslim'in rivayetinde de şu ilave vardır: "İhtiyacı olmadan eve girmezdi." [402]
Başka bir rivayet ise şöyledir: "Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Şüphesiz ben ihtiyaç için eve girer ve içerde hasta bulunduğu halde kendisinden sadece gerçekten sorardım." [403]
Ebu Davud'a ait diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) mescidde i'tikafta olduğunda odanın deliğinden (kapısından) başını bana doğru uzatır, ben de başını yıkardım." [404]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Hayızlı olduğum halde başını tarardım." [405]
Ebu Davud'a ait başka bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) i'tikafta iken hiç bir tarafa sapmadan hastaya uğrar halini sorardı." [406]

Başka bir rivayet de şöyledir: "Hz. Aişe (r.a) anlatıyor
"Hasta ziyaretine gitmemek, cenazeye iştirak etmemek, kadına şehvetle dokunmamak, onunla cinsi ilişkide bulunmamak ve zaruri olanların dışında bir ihtiyaç için (i'tikaf yerinden) çıkmamak, i'tikafta olan kişi için sünnettir. Oruç olmadan i'tikaf olmaz. Cemaatle namaz kılman caminin dışında bir yerde i'tikaf olmaz." [407]
Hafız Ibni Hacer, Fethu'l-Bari'de (2029) nolu hadis üzerindeki yorumunda şöyle der: [408]
"Zuhri, insani ihtiyaçları küçük ve büyük abdest bozmalar şeklinde yorumlamıştır. Bu iki ihtiyacın gerekliliği konusunda ulema arasında görüş birliği vardır. Ancak ulema bu iki ihtiyacın dışında yemek ve içmek gibi ihtiyaçlar için çıkması konusunda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Yemek ve içmek için dışarı çıkar da mescid dışında abdest alırsa, i'tikafı bozulmaz. Kusmak ve ihtiyacı olan kimse için kan aldırmak da yemek ve içmek gibidir.
Ebu Davud da Abdurrahman bin İshak yoluyla Zuhri'den, Urve vasıtasıyla Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediği rivayeti yer almıştır:
"Hasta ziyaretinde bulunmamak, cenazeye iştirak etmemek, şehvetle kadına dokunmamak, cinsi ilişkide bulunmamak ve zaruri olanlar hariç ihtiyaç için çıkmamak i'tikaflı için sünnettir."
Ebu Davud şöyle der:
"Ancak Abdurrahman'm rivayetinde Hz. Aişe (r.a)'nın: "sünnettir," so-ü yer almamıştır.
el-Feth'te; "asla yer almamıştır," şeklinde geçmektedir. Ki bu da bir nüshadır.
Darekutni kesin bir ifade ile: "Ancak ihtiyacı için çıkması," sözünün, Hz. Aişe (r.a)'ye ait olduğunu, bunun dışındaki ifadelerin Hz. Aişe (r.a)'ye ait olmadığını söylemiştir.
Ali, Neh'i ve Hasan-ı Basri'ye göre i'tikaflı olan bir kimse, cenazeye iştirak eder veya hasta ziyaret eder, ya da cuma namazı için mescidden çıkarsa, i'tikafı bozulur. Küfelilerin ve İbni Munzir'in görüşü de böyledir.
İmam Sevri, Şafii ve İshak da şöyle demişlerdir:
"İtikafa girmeden bunlardan birisi için çıkacağını şart koşmuş ise yapmakla i'tikafı bozulmaz."
Ahmed bin Hanbel'den de aynı görüş rivayet edilmiştir. [409]

3915-Buhari ve Müslim, Ali bin el-Huseyn (r.a)'den şu şekilde rivayet

etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'ın hanımı Hz. Safiyye (r.a) şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) mescidde i'tikaf yapıyordu. Ben geceleyin O'nu ziyaret etmek amacıyla geldim ve kendisiyle konuştum. Sonra kalkıp geri döndüm. Resulullah (a.s) da beni geçirmek için benimle beraber kalktı."
Safiyye (r.a)'nin evi, Usame bin Zeyd'in yurdunda idi. Bu sırada ensar-dan iki adam oradan geçti. Bunlar Hz. Peygamber (a.s)'i (bir kadınla) görünce çabuk davrandılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) :
"Durun, acele etmeyin. O, (yanımdaki) Safiyye bintu Huyeyy'dir," buyurdu. O iki adam da:
"Subhanallah (Allah'ı tenzih ederiz)," dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s):
"Şüphe yok ki, Şeytan, insan vücudunda kanın akışı gibi akar. Ben sizin kalplerinize Şeytan-'ın bir kötülük -ya da şöyle söyledi: "Bir şey"- atmasından endişe ettim."
Diğer bir rivayette ise şu şekilde gelmiştir:
"Hz. Safiyye (r.a) Ramazan'm son on günü Hz. Peygamber (a.s) mescidde i'tikafta iken ziyaret amacı ile kendisine gelmiştir.
-Hadisin bu bölümünde şu ifade yer almıştır:
"Hz. Safiyye (r.a) mescidin Ümmü Seleme kapısı yanındaki kapısına ge-lince- Hadisin bundan sonraki bölümü yukandakiyle aynı manadadır. Ancak bu rivayetin sonunda şöyle denilmiştir.
"Şüphesiz Şeytan, insan vücuduna kanın ulaştığı gibi ulaşır." [410] Ravilerin bir kısmı hadise şu şekilde başlamışlardır: "Hz. Peygamber (a.s)'e Hz. Safiyye (r.a) geldi..." [411]
Yani kanın insan vücudundaki akışı gibi Şeytan da akar. Benzeme tarafları (benzeyen ile kendisine benzetilen) arasındaki benzeme yönü; aşırı yapışma ve ayrılmamaktır.
İmam Şafii, İbni Uyeyne'nin meclisinde iken kendisine bu hadisi açıklamasını istedi. Bunun üzerine İbni Uyeyne dedi ki:
"Hz. Peygamber (a.s) onlara böyle söyledi. Çünkü kendisi hakkında zan-na kapılıp da küfre düşmelerinden endişe etti. Bu nedenle Şeytan kalplerine kendilerini helaka götürecek vesveseyi atmadan, Hz. Peygamber (a.s) Önce davranarak konumu onlara haber verdi ve dinde sebat etmelerini sağladı." [412]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, 'Fethul-Bari'de der ki: [413]
"Bu ^hadiste alınması gereken bir takım dersler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:
1. Hadis, i'tikaflmın ziyaretçileriyle ilgilenmesi, onlarla birlikte kalkması ve başkalarıyla konuşması gibi mubah olan işlerle meşgul olabileceğini, i'tikaflmın hanımıyla başbaşa kalabileceğini, kadının i'tikafta olan kocasını ziyaret edebileceğini, Hz. Peygamber (a.s)'in ümmetine karşı ne derece şefkatli olduğunu ve onları günahtan arındıracak istikamette irşad ettiğini ortaya koymaktadır.
2. Yine bu hadis, kötü zanna sebep olabilecek işlerden kaçınmaya, Şeytan'ın hilesinden korunmaya ve derhal özür beyan etmeye teşvik etmektedir.
İbni Dekik der ki:
"Bu konu, alimler ve örnek durumda olan kimseler için oldukça önemli bir konudur. Kurtulma ve aklanma imkanları olsa bile haklarında kötü zanna sebep olabilecek işleri yapmaları caiz değildir. Çünkü bu onların ilimlerinden istifade etmenin ortadan kalkmasına neden olur. Bu nedenle ulemanın bir kısmı şöyle demiştir:
"Töhmetten kaçınmak amacıyla hakimin hakkında karar verdiği şahsa gizli olması durumunda kararının haklılık gerekçesini açıklaması gerekir. İşte buradan hareketle kötü yerlerde kendisini gösterip de tecrübe kazanmak için buralarda bulunduğunu söyleyerek mazaret beyan eden kişilerin ne denli bir hata içinde oldukları da ortaya çıkıyor. Bu gibilerin sa-yesinde bela daha da büyümüştür. En iyisini Allah bilir."
3. Hadiste Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarının evlerinin kendilerine ait olduğunu, kadının geceleyin sokağa çıkabileceğini görüyoruz. Genelde teac-cüp için kullanılan "sübhanellah" ifadesi, burada ortamı tazim etmek, onu istenmeyen şekilde bulmak ve belirtilen mazaret karşısında utangaçlığı ortaya koymak için kullanılmıştır. [414]

3916-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s) için Ramazan'da hurma dalından (içine girip) i'tikaf ettiği

bir oda yapıldı. Nihayet bir gece başını (mescide doğru) çıkardı ve insanların okuduklarım işitti. Bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Şüphesiz namaz kılan kimse, namaza durduğu zaman Rabbiyle müna-catda bulunur. O halde sizden biriniz münacatda bulunduğu şeyi bilsin. Bazınız, bazınız üzerine sesini yükseltiyor."
Resulullah (a.s) onların birbirleri üzerine sesleri yükseltmelerini yadırgamak istiyordu." [415]

Dersler Ve Öğütler

Adak dışındaki i'tikaf, ulemanın ortak görüşüyle müstehabdrr. Hanefi mezhebine göre i'tikaf üç çeşittir:
1. Vacip i'tikaf: Bu, adak i'tikafıdir.
2. Kifaye yoluyla sünnet-i müekked olan i'tikaf.
Bu da Ramazan'm son on günü eda edilen i'tikafdır.
3. Müstahab olan i'tikaf: Ramazan'ın son on günü dışında herhangi bir vakitte eda edilen i'tikaf da müstehab olan i'tikaftır.
Oruç sadece adak i'tikafın sahih olabilmesi için şarttır. Nafile i'tikaf için oruç şart değildir.
Maliki mezhebine göre i'tikaf, bilhassa Ramazan'm son gününde olmak üzere erkek ve kadınlar için şer'an teşvik edilmiş ve şeriat'da kendisinden övgüyle bahsedilmiş bir ibadet, Allah Tealâ'ya yaklaştıran bir nafile ve ta'attır. Adanmak suretiyle vaciplik kazanır.
Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre i'tikaf her zaman sünnet ve müsta-habdır. Ancak adak olursa yerine getirilmesi gerekir.
Doğrusu, dünya ile çok haşir-neşir olunduğu günümüzde insan, zamanının çoğunu camide geçirmeye gayret etmeli, kaldığı süre içerisinde i'tikafa niyet etmeli ve zamanını zikirle, Kur'an-ı Kerim okumakla, tefekkür ve mürakebeyle geçirmelidir.
Bazı alimler i'tikaf hakkında söylenen sözlerin eti azını şu şekilde ifade ederek bu ibadete teşvik etmişlerdir.
Camiye giren herkes, kaldığı sürece i'tikafa niyet edebilir. Yeterli kabul ettiğimiz bu i'tikafları çoğaltan kimse, umarız; sadece kendi gölgesinin var olduğu günde Allah Tealanın gölgelendireceği yedi sınıf insan araşma girer.
İ'tikaf niyetinin sahih olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir.
1. Müslüman olmak.

2. Akıllı, ya da mümeyyiz yani kârını-zarannı bilecek seviyede olmak.
3. Hanefi mezhebine göre erkeğe mahsus olmak üzere camide olmak.
4. Bütün mezheplerin ittifakıyla niyetli olmak. Şâfiiler buna ilaveten; "Şayet i'tikafı farz ise nafileden ayırmak için niyetini "farz i'tikafa" diye ayırması gerekir/' görüşünü benimsemişlerdir.
5. Malikilere göre i'tikaf süresince oruç tutmak mutlak olarak şarttır. Ha-nefilere göre ise sadece adak i'tikaflarda oruç şarttır, nafilelerde değil.
Şafii ve Hanbelilere göre i'tikafda oruç şart değildir; oruçsuz da sahihtir. Ancak i'tikafla beraber oruç da adarsa, o zaman oruç da tutması gerekir.
Maliki mezhebi dışında kalan ulemanın çoğunluğuna göre adak olmamak şartıyla tek bir gece i'tikafda kalmak sahihtir.
6. Cünüplükten, hayız (ay başılık hali) dan ve doğum sonrası gelen kandan (nifastan) temizlenmiş olmak da ulemanın çoğunluğuna göre şarttır.
7. Kadının itikaf için kocasından izin alması gerekir. Hanefi, Şafii ve Han-beli mez-heplerine göre bu şarttır. Malikilere göre kadının kocasından izinsiz olarak yapmış olduğu i'tikaf günah olmakla birlikte sahihtir.
Fıkıhçılar vacip olan i'tikafta, i'tikafın rüknü olan durmak, beklemek ve kalmak mefhumlarının tahakkuku için kalmanın gerekliliği konusunda ittifak etmişlerdir. Ftikaflı, şer'i bir özür, ya da zaruri bir ihtiyaç olmadan i'tikaf yerini terk edemez.
Hanefiler şöyle demişlerdir:
"İ'tikaflı nafile, ya da sünnet-i müekkede olan i'tikaflarda dışarı çıkabilir. Çünkü dışarı çıkmak i'tikafı sadece aslından ve amacından uzaklaştırır, onu iptal edip bozmaz. Fakat bir kimse sünnet olan i'tikafa başladıktan sonra onu bozsa, kazası gerekir. Bu, İmam Ebu Yusuf'un görüşünün gereği üzerine tasvir edilmeş bir fetvadır."
İbni Abidin, 'Durrul Muhtar' üzerine yazmış olduğu haşiyesinde şöyle der: "Muhakkik İbni Hümüm'm şöyle dediğini gördüm:
"Mezheb usulünün tetkiki sonucu çıkan sonuca göre bir kimse sünnet olan i'tikafa, yani Ramazan'm son on günü eda edilen i'tikafa niyet edip başlar da, sonra onu ifsat ederse, İmam Ebu Yusuf'a göre dört rekatlı nafileye niyet eden kimse ile ilgili görüşünden hareketle onu kaza etmesi gerekir. İmam Azam ve İmam Muhammed'e göre ise kaza etmesi gerekmez. Yani nasıl ki bir kimse İmam Ebu Yusuf'a göre dört rek'atlı bir nafile namaza durduğu zaman ilk iki rekatı bozmasıyla dört rek'atı kaza etmesi gerekiyorsa, aynı şekilde de Ramazan'm son on gününde itikafa giren bir kimse onu tamamlamadan bozarsa on günü yeniden kaza etmesi gerekir. Fakat 'el-. hulasa'da İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'in de söyledikleri gibi, iki rek'atm kaza edilmesinin sahih

olduğu vurgulanır. Ancak 'el-Minye Şerhi'nde Öğlenin ilk dört sünneti ve cuma namazından Önceki dört rek'at sünnet gibi revatib sünnetlerde ulemanın görüş birliği ile (ittifakla) dört rekatın kaza edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.
el-Fadli'nin tercih ettiği ve 'en-Nisab'da sahih kabul ettiği görüş de budur.
Nafile İbadetler bahsinde bu meselenin tamamını işlemiştik. Zâhiru'r-rivaye fetvası bunun tersidir. Yine de herhalükarda İbni Hümam'ın araştırmasından başlamakla sünnet i'tikafın gerekliliği ve tümünün ya da kalan kısmının kaza edilmesi gerektiği görüşünün de İmam Ebu Yusuf'un içtihadından hareketle ortaya çıktığı anlaşılıyor.
Diğer iki imama göre ise her gün tek basma müstakil kabul edildiğinden sadece ifsat ettiği günleri kaza etmesi gerekir. İbadete başlanması onun adak gibi illaki tamamlanmasını gerektirdiğinden dolayı: "tümünün ya da kalanının," ifadesini kullandık. Buna göre bir kimse on gün i'tikafı adarsa, on günü peşpeşe i'tikafla geçirmesi gerekir. Şayet bir kısmını ifsat ederse-"Muayyen bir ayın adak orucu" bahsinde de işlediğimiz gibi, -kalanını kaza eder.
İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre her gün oruç tutmasının gerekliliğine binaen sadece başlamış olduğu günü kaza eder, kalan günleri değil. Çünkü bu on günün her günü, dört rekatlı nafile namazın ilk ikisi mesabesindedir. Velevki on günü tamamlamak sünnet olsun." [416]
Vacib i'tikafa niyet etmiş bir i'tikaflının cuma ve bayram namazları gibi şer'i bir mazereti olmadan dışarı çıkması haramdır. Bu durumda i'tikaflı cuma namazının ilk dört rek'atlı sünnetine kavuşacak şekilde mescidden çıkar ve sonra yine mescide döner. İ'tikafı, kalan kısmını başka bir mescidde tamamlayabilir. Ancak bu durumda mekruh işlemiş olur. İ'tikaflı tabii ya da zaruri bir ihtiyacını karşılamak için i'tikaf yerini terkedebilir. Hasta ziyarete ya da cenazeye katılmak için çıkarsa, i'tikafı fasit olur. Cenaze namazı kendisine kalmış olsa dahi. Ancak bu durumda çıkmakla günahkar olmaz. Tıpkı rahatsızlık, yemek-içmek, uyumak ve örneğin alış-veriş, nikah ve ricat gibi kendisinin ya da aile bireylerinin ihtiyaç duyduğu herhangi bir akit yapmak gibi, çözümlenmesi gereken işlerini i'tikaf yerinde çözümlemesi durumunda günahkar olmadığı gibi.
Nitekim i'tikaflımn pazara çıkmadan mescidde alış-veriş yapmasında herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü mesela ihtiyacım karşılayacak kimsesi yoksa ahş-veriş yapmaya ihtiyacı olabilir. Fakat i'tikaflının ticaret amacıyla alışveriş yapması, tezgahını mescidde kurması ve i'tikaflı olmayan biriyle rast-gele karşılıklı alış-veriş yapması tahrimen mekruhtur. Çünkü cami, kul haklarından mahfuzdur.
İbni Muceym'de de yer aldığı gibi camide i'tikaflı olmayan bir kimsenin yemesi,

içmesi ve uyuması yabancı olmamak kaydiyle mekruhtur.
İbni Kemal şöyle demiştir:
"Yerli olsun, yabancı olsun, yatarak olsun, yaslanarak olsun, ayakları kıbleye doğru ya da başka bir tarafa uzanmış olsun, camide yemek, içmek ve uyumak mekruh değildir."
Şafii mezhebine göre i'tikaf ancak camide sahihtir. Caminin damında da olabilir, camiye bağlı herhangi bir yerde de cuma namazı kılman camilerde i'tikafa girmek, bunu gerekli görenlerin ihtilafından kurtulmak için daha uygundur. Bir kimse üç mescidden yani Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa, Mescid-i Nebevi'den birinde i'tikafa girmeyi kendine adarsa, teayyün eder ve orada i'tikafa girmesi gerekir.
Özetle Şafii ve Malikiler bütün mescidlerde i'tikafı caiz görürken Hanefıler ve Hanbeliler cuma namazı kılınan bir cami olmasını şart koşmaktadırlar.
Ulemanın çoğunluğuna göre evin mescidinde i'tikafa girmek sahih değildir. Hanefüere göre ise kadın için caizdir. î'tikaflmın gücü nisetinde gece ve gündüz namaz kılmakla, Kur'an-ı Kerim okumakla, Allah Teala'yı zikretmekle, istiğfarla, göklerin ve yerin yaratılışı ile ilgili kalbi tefekkürle ve Hz. Peygamber (a.s)'e selat-selam getirmekle kendini meşgul etmesi müstahabdır. Bilhassa son on günde olmak üzere Ramazan ayında i'tikafa girmek ulemanın i'ttifakıyla menduptur.
İ'tikaflmm i'tikaf günü, bitişikse bayram gecesi, ertesi günü mescidden bayram namazına çıkmak ve ibadete ulaşmak amacıyla mescitde kalması mendüptür. İ'tifkaflı faydası olmayan tüm söz ve davranışlardan sakınmalı ve çok konuşmamalıdır. Çünkü çok konuşanın çok hatası olur. Yine İ'tikaflı çekişmeye , münakaşaya, sövüşmeye ve çirkin konuşmalara girmemelidir.
İ'tikaflı ancak hayır söyler. Fakat ihtiyacı için konuşmasında ve başkasıyla müzakere etmesinde bir sakınca yoktur.
Hanefi mezhebine göre ticaret amacıyla herhangi bir akit yapmak ve alışveriş tezgahını mescide getirmek tahrimen mekruhtur.
Şafii mezhebine göre i'tikafhmn mescidde yer tutup orayı kirletmemekten emin olmak şartıyla aşırı derecede alış-veriş, sanatkarlık ya da hacamet (kan alıcılık) yapması mekruhtur. Mescidi kirletmiyeceğinden emin değilse haramdır. Şer'i bir özür olmadan mescidi terk etmek, gece, ya da gündüz cinsi ilişkide bulunmak-Çünkü i'tikaf esnasında cinsi ilişkide bulunmak haramdır-aybaşılık hali ve gıybet gibi, koğuculuk gibi, büyük günaha düşmek i'tikafı bozar.
Malikilerin iki meşhur fetvalarından birine göre iftira atmak da i'tikafı bozar. Ulemanın çoğunluğuna ve Malikilerin iki meşhur fetvalarmdan ikincisine göre

ise bozmaz. Ancak günahkar olur. [417]

KADİR GECESİ VE BU GECE DUALARINKABUL EDİLECEĞİ VAKİTKADİR GECESİNİN FAZİLETİ

3917-İbni Mâce, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ramazan (ayı) girdiğinde Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz bu ay size gelmiş durumdadır. Bu ay içinde bin aydan hayırlı bir gece vardır. Kim bu geceden mahrum olursa, hayrın tümünden mahrum olmuş demektir. Bu gecenin hayrından sadece (Allah (c.c)'m rahmetinden) mahrum olanlar mahrum kalır." [418]

Kadir Gecesinin Vakti Ve Belirtileri

3918-Buharî ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bazı kimselere Kadir Gecesi, rüyada Ramazan'm son yedi gecesi içinde gösterildi. Hz. Peygamber (a.s) de (onlara) şöyle buyurdu:
"Ben sizin rüyalarınızın Ramazan'm son yedi gecesi içinde birine uygun düşmüş olduğunu görüyorum. Artık kim Kadir Gecesi'ni aramaya çalışa-caksa, onu Ramazan'm son yedi gecesi içinde arasın."
Diğer bir rivayette Enes bin Malik (r.a) şöyle anlatıyor:
"Bir adam Kadir Gecesi'nin yirmi yedinci gece olduğunu rüyasında gördü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Rüyalarınızın son on günde yoğunlaştığını gördüm. Artık onu tek sayılı gecelerde arayın." [419]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) Kadir Gecesi konusunda şöyle buyurdu:
"Sizden bir takım insanlara rüyalarında Kadir Gecesi'nin ilk yedi gece içinde olduğu gösterildi. Bir takımlarına da son yedi gece içinde olduğu gösterildi. Artık onu son yedi gece içinde arayın." [420]
Buhari'ye ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Bir takım insanlara rüyalarında Kadir Gecesi'nin son yedi gecede olduğu, bir takım insanlara da son on gecede olduğu gösterildi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu son yedi gecede arayın." [421]

Müslim'e ait rivayette de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesi'ni son yedi gecede arayın." [422]
Başka bir rivayette de şöyle buyurdu:
"Onu -yani Kadir Gecesi'ni- son on gecede arayın. Biriniz zayıf düşer ya da aciz kalırsa, sakın ha en son yedi gecede onu aramaktan vaz geçmesin." [423]
Başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur:
"Kim onu arayacaksa, son on gecede arasın." [424]
Yine bir başka rivayet şöyledir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesi'nin yer aldığı vakti son on gecede arayın veya son dokuz gecede arayın." [425]

3919-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Babamın şöyle söylediğini işittim:
"Hz. Peygamber (a.s)'in sahabileri Ramazan'm ortasındaki yedi günü aşmışlardı ki, Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden kim (Kadir Gecesi'ni) arıyor ise, onu son yedi gecede arasın. [426]

3920-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın son on gecesinde arayın." Diğer bir rivayette Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) Ramazan'm son on gününde i'tikafa girer ve: "Kadir Gecesi'ni Ramazan'm son on gecesinde araştırın," buyururdu." [427]

3921-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rüyamda bana Kadir Gecesi gösterildi. Sonra hanımlarımdan biri beni uyandırdı ve Kadir Gecesi bana unutturuldu. Artık onu son on gecelerde arayın."
Harmele, rivayetinde; "Onu unuttum," ibaresini kullanmıştır. [428]

3922-Tabarani, el-Kebir'inde, Fültan bir Asım (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:

"O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s)'e geldim. Biz O'nu beklemek üzere otururken, yüzlerinde kızgınlık (belirtisi) olduğu halde çıkageldi. Uzun bir süre hiç konuşmadan oturdu. Sonra, kızgınlık belirtisi yüzünden kaldırıldı ve şöyle
buyurdu:
"Ben, Kadir Gecesi ve sapıklık Mesihi (Deccal) bana beyan olduğu halde size (gelmek üzere) çıktım. Bunları açıklayayım diye size (gelmek üzere) çıkmıştım ki, mescidde aralarında Şeytan olduğu halde kavga eden iki adamla karşılaştım. Onları ayırdım, (Ramazan'm) son on gecesinde gizli olan Kadir Gecesi (hafızamdan) geri alındı. Sapıklık Mesihi'ne (Deccal'a) gelince şüphesiz o, alnı açık, kör gözlü ve geniş göğüslü biridir. Kendisinde falan oğlu İbnu'l-Uzza'mn ya da Abdul-Uzza'nm kanı vardır."
Diğer bir rivayette: "Kadir Gecesi'ne gelince onu son on gecelerde arayın," şeklinde gelmiştir. [429]

Bir Açıklama

Hadisi şerif, Müslümanlar arasındaki kavga nedeniyle Allah Teala'nın hayır ve bereketleri kaldırdığım göstermektedir. Bu nedenle her Müslüman, kardeşiyle kavga etmekten ve onunla çekişmekten uzak durmalıdır.

---

[1] Bak: Merak'ul-Felah (sahife 115-117) eş-Şerh'us Sağir (11689-691) el-Mühezzeb (1/178) El-Muğnî (3/99) el-Fıkh'ul İslam'ı (2/641 ve müteakip sayfalar.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/9-12

[2] Müslim-, aynı yer.

[3] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/12-13

[4] MüsIim (2/785) 13-Kitabu's-Sıyam, 15-Yolcunun Ramazan'da oruç tutmasının ve tutmamasının caiz oluşu babı.

[5] İbni Huzeyme (31265) Kitabu's-Sıyam, 112-Yolculuktayken Ramazan'da orucu yemenin mubah oluşu babı.

[6] Müslim, aynı yer.

[7] Buharı (3/8) 64-Kitab'ul-Meğâzî, 47-Ramazan ayında Fetih Gazası babı.

[8]
Buhari (4/146) 30-Kitab's-Savm, 38-İnsanlar görsün diye orucunu bozan kimsenin babı. Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/13-14
[9]
İbni Teymiyye (25-209)
[10]
el Mezni, Muhtasar (2114)
[11]
Müslim, aynı yer.
[12]
Buhari (2/186) 30'Kitabu's-Savm, 37-Resulullah (a.s)'ın ashabı birbirlerini ayıplamazdı babı. Müslim (2/787) 13-Kitabu's-Sıyam, 15-Ramazan ayında yokunun orucunu yemesinin caiz oluşu babı.
[13]
Tirmizi (41198) 24-Kitabul Cihat, 13-Sava§ anında orucu bozmak hakkında gelen rivayetler babı. Ahmed bin Hanbel (3129)
[14]
Müslim (2/786) 13-Küabu's-Sıyam, 15-Yolcunun Ramazan ayında oruç tutabileceği babı,
[15]
Müslim, aynı yer, Sh. 787
[16]
Müslim, aynı yer, Sh. 787
[17]
Müslim, aynı yer, Sh. 787
[18]
Ebu Davud (2/316^17) Kİtabu's-Savm, Yolculuk esnasında oruç tutmak babı.
[19]
Tirmizi (3/92) 6-Kitabu's-Savm, 19-Yolculuk anında ruhsat hakkında gelen rivayetler babı.
[20]
Tirmizi, aynı yer. Sh. 189
[21]
Nesai (4/188) 22-Kitabu's-Sıyam, 59-Ebu Nedre üzerine ihtilafın zikri babı.
[22]
Müslim (21789) 13-Kitahus-Sıyam, 15-Yolcunun Ramazan ayında oruç tutabileceği babı.
Mesai, aynı yer. Sh. 189
[23]
Buhari (6/84) 56-Kitabu'l-Cihad, 71-Savaşta hizmet etmenin fazileti babı. Müslim (2/788), 13-Kitabu's-Sıyam, 16-Çalışmayı etkisi altına alınca yolculuk esnasında oruç tutmayanın mükafatı babı, Nesai (4/183) 22-Kitabu's-Sıyam, 52~Yolculuk esnasında yemenin oruç üzerine fazileti babı.
[24]
Nesa'i (4/177) 22-Kitabu's-Sıyam, 49-Adamın adını söyleme babı. Hadisin isnadı basendir.
[25]
Buharı, aynı yer. Ebu Davud (2/317) Kitabu's-Savm, 41-Yemeği tercih babı. Nesai (4/175) 22-Kitab's-Sıyam, 46-Yolculuk sırasında oruç tutmanın mekruh oluşu hakkında gelen rivayetler babı.
[26]
Nesai, aynı yer. Sh. 176
[27]
Nesai, aynı yer.
[28]
Buhari (4/183) 30-Kitabu's-Savm, 36-Hz.Peygamber (a.s)'in... sözü babı. Müslim (2/786)- 13'Kitahu's-Sıyam, 15-Yolcu İçin Ramazan ayında oruç tutmanın da tutmamanın da caiz olusu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/14-20

[29]
Ahmed bin Hanbel (3/319) Nesai, aynı yer. Sh. 176
[30]
Mecme'uz~Zevaid (3/161) Hay semi söyle der: "Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, sahihte isimlen geçen ravilerdir."
[31]
Mecme'uz-Zevaid (3/161) Haysemi der ki: "Hadisi Taberani el-Kebir'de rivaye, etmiştir. Hadisin isnadı hasen'dir."
[32]
Keşful-Estar (1/449) Allah ruhsatlarının yapılmasını sever babı. Mecme'uz-Zevaid (3/162) Haysemi der ki: "Hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Hadisin ravileri, sahihte isimleri geçen ravilerdir. Ayrıca Bezzar ve Taberani Evsafta rivayet etmiştir. Hadisin isnadı hasendİr."
[33]
Keşful-Estar (1/469) Mecme'uz-Zevaid (3/162) Haysemi der ki: "Hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Hadisin ravileri, sahihte isimleri geçen ravilerdir. Ayrıca Bezzar ve Taberani Evsafta rivayet etmiştir. Taberani'nin ravileri de sahihte isimleri geçen ravilerdir.
[34]
Buhari (4/182) 30-Kitab's-Savm, 35. bab. Müslim (2/790) 13-Kitabu's-Sıyam,
17-Yolculuk anında orucu yemenin serbest oluşu babı. Ebu Davud (2/318) Kita-bu's-Savm, 42-Orucu tercih eden kimse hakkında gelen rivayetler babı
[35]
Mecme'uz-Zevaid (3/160) Haysemi der ki: "Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmiştir.
Hadisin ravileri, sahihte isimleri geçen ravilerdir."
[36]
Taberani, Mu'cemul-Kebir (9151)
[37]
Kesfiü-Estar (1/450) Dileyen oruç tutar, dileyen tutmaz babı. Mecme'uz-Zevaid (3/158) Haysemi der ki: "Hadisi Ahmed bin Hanbel, Ebu Ya'la ve Bezzar benzer
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/20-24
[38]
Ebu Davud (21319) Kitabu's Savm, Orucun bozulabilmesi için yürünmesi gereken mesafenin Ölçüsü babı,
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/24
[39]
Buharı, aynı yer.
[40]
Muvatta (1/295) IS-Kİtabu'sSıyam. 7-Yolculuk sırasında oruç hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (4/179) 30-Kitabus'Savm, 33-Yolculuk sırasında oruç ve iftar babı. Müslim (21789) 13-Kitabu's-Sıyam, 17-Yolculuk sırasında orucun da iftarın da serbest oluşu babı. Ebu Davud (2/316) Kitabu's-Savm, Yolculuk sırasında oruç ve iftar babı. Tirmizi (3/91) 6-Kitabu's-Savm, 19-Yolculuk esnasında oruç konusunda ruhsat hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (41187) 22-Kitabu's-Sıyam, 58-Hısam bin Urve'nin bu konudaki ihtilafının zikri babı.
[41]
Nesai (4/185) 22-Kitabu's-Savm, 56-Süleyman bin Yesar üzerine ihtilafın bab
[42]
Nesai, aynı ye
[43]
Nesai, aynı yer.
[44]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 316
[45]
Tirmizi (31163) 6-Kitabu's-Savm, 76-Yola çıkmak niyetiyle yiyip yola çıkanın babı. Hadisin isnadı

hasendİr.
[46]
Muvatta (11295) 18-Kitabu's-Sıyam, 7-Yolculuk sırasında oruç hakkında gelen rivayetler babı. Hadisin isnadı hasendir.
[47]
Ebu Davud (2/318) Kitabu's-Savm, Yolcu, yola çıktığında ne zaman orucunu bozabilir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/24-28
[48]
Ebu Davud (21317) Kitabu's-Sıyam, Oruç tutmanın serbest,oluşu babı.
[49]
Tirmizi, aynı yer.
[50]
Nesa'i (4/181) 22-Kitabu's-Sıyam, 51-Muaviye bin Selam üzerine ihtilafın zikri babı.
[51]
Nesa'i aynı yer. Trmizi der ki: "Enes bin Malik el-Kabİ'nin hadisi, hasan hadistir. Biz Enes bin Malik'ten bu bir hadisin dı§ında aynı manada bir hadisin varlığını bilmiyoruz. İlim ehli bu hadise göre amel etmektedir. İlim ehlinin bir kısmı söyle demiştir: "Hamile ve süt emziren kadınlar, oruçlarını bozabilirler. Ancak daha sonra hem kaza yaparlar hem de fakir doyururlar". Sufyan, İmam Malik, Şafii ve Ahmed bin Han-bel'in görüşü de böyledir. Alimlerin bir kısmı da şöyle demiştir: "Oruçlarını bozarlar. Ancak sadece fakir doyururlar. Oruçlarını kaza etmezler. Ancak dilerlerse sadece kaza ederler, fakirleri doyurmazlar. İshak'ın görüşü de budur."
[52]
Ahmed bin Hanbel (5129) Tirmizi (3194), 6-Kitabu's-Savm, 21-Hamile ve süt emziren kadınların oruçlarını bozmaları hakkında gelen rivayetler babı. îbni Mace (11533) 7-Kitabu's-Sıyam, 12-Hamile ve süt emziren kadınların iftarları hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/28-29
[53]
Muvatta (î/308) 18-Kitahu's-Siyam, 19-Ramazan'da hasta olanın orucunu yemesi babı.
Camî muhakkiki şöyle demiştir: Hadisi manen destekleyen bir çok rivayetler vardır. Bundardan biri de Darekutni'nin (250. sahifede) Hammad'ın Eyyüp'ten, O'nun da Nafi'den, O'nun da Ibni Ömer'den rivayeti yoluyla gelen şu hadistir. "îbni Ömer'in hanımı hamileyken kendisine sormuş. O da şöyle cevap vermiştir: Orucunu boz ve hergün yerine bir miskini doyur. Kaza yapma." Hadisi aynı manada Tabe-ri de (2760) rivayet etmiştir. Taberi'nin diğer bir rivayeti de şöyledir. (2759): "Ibni Abbas cariyesinin hamile olduğunu görünce Ona: "Sen oruca gücü yetmeyen bir kimse mesahesindesin. Tutmadığın her gün için bir miskini doyurman gerekir. Üzerinde kaza yoktur. Darekutnî bu hadisi aynı manada 250. sahifede rivayet etmiş ve hadisin isnadını sahih kabul etmiştir
[54]
Muvatta, aynı yer. Sahife: 307. Bu hadis onu destekleyen diğer hadisler sayesinde hasen hadîs durumundadır.
[55]
Taberani, el-Kebir (1/242) Mecme'uz-Zevaid (31164) Haysemi der ki: "Hadisi Tabera el-Kebir'de rivayet etmiştir. Hadisin ravileri, sahihte isimleri geçen ravilerdir."
[56]
Taberani, el-Kebir (18/363)
Fidye: Bir fidye, oruç tutmayan kimsenin gün karşılığı olarak verdiği bir ölçek yiyecektir.
Ölçek: Bir ölçek, 600 grama eşittir. Keffaret için verilen fidyeyi bazı alimler yarım sâ; İki Ölçek olarak belirlemişlerdir. Bazıları da bu miktarı iki katına 4 ölçeğe çıkarmamışlardır. Bazılarında bu işin günün şartlarına göre adilane yerine getirilmesi gerektiğini söylemişlerdir
Taberani, el-Kebir, aynı yer. Mecme'uz-Zevaid (3/165) Haysemi; "Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Hadisin ravileri güvenilirdir," demiştir.

[57]
Mecme'uz-Zevaid (3/164) Haysemi der ki: "Hadisi Ebu Ya'la rivayet etmi§tir. Kavileri de Sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/30-32
[58]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/32
[59]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/32-33
[60]
İbni Abidin, Haşiye (2/447)
[61]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/33-34
[62]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/35-36
[63]
Burada şüpheli günden, Ramazan ayının girip girmediği hakkındaki şüphe kastedilmektedir.
[64]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/36-37
[65]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/37
[66]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/37-39
[67]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/39-40
[68]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/40-41
[69]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/41-42
[70]
Yukarıdaki fetvalar için bak: el-Hidâye ve Fethul-Kedîr (21327-350) el Kevânînul-Fıkhıyye (80,81,82,83), eş-Şerhu's-Sağir (1/698,762) el-Muhazebi (1/183-185) el~ Muğni (2/102 ve mutâkip sayfalar) el-Fıkhul~İslami (2/652 ve müteakip sayfalar.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/42-43
[71]
Tirmizi (3/98) 6-Kitabu's-Savm, 25-Kasten kendisini kusturan kimse hakkında gelen rivayetler babı.
Ebu Davud (2/310) Kitabu's-Savm, Oruçlunun kasten kusması babı. Hadis, sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/43
[72]
Muvattâ (1/304) 18-Kitabu's-Sıyam, 17-Ramazan ve keffaret oruçlarının kazası hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/43
[73]
Ibni Huzeyme (3/226) Kitabu's-Sıyam, 67-Kasten kendini kusturan kimsenin oruç tutması gerektiğinin zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[74]
Keşful-Estar (1/478-479) Kitabu's-Sıyam, babı. Mecme'uz-Zevâid (3/170) Hayse-mi der ki: "Hadisi Bezzar iki senedle rivayet etmi§tir. Senetlerin biri sahihtir. Zahirinde sahih olduğu görünüyor."
[75]
Ebu Davud, aynı yer. Tirmizi (11143) Ebvâbu't-Taharet, 64-Burun kanaması ve kustuktan sonra abdest almak babı. Hadisin isnadı sahih'tir. İbni Huzeyme (31224), Kitabu's-Sıyam, 66-Kasten kusmak neticesinde oruçlunun orucu bozulur babı.
Beyhaki şöyle der: "Bu hadisin isnadı ihtilaflıdır. Eğer sahih ise kasten kusmak olarak yorumlanır. Fakat

Resulullah (a.s) burada nafile oruç tutmuş olmaya benziyor." Beyhaki başka bir yerde de şöyle der: "Hadisin isnadı tutarsızdır. Bu sebeple delil olarak getirilemez." Enni (41216)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/44-45

[76]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/45

[77]
Ebu Davud (2/309) Kitabu's-Savm, Oruçta ruhsat babı.

[78]
Ebu Davud, aynı yer.

[79]
Tirmizi (3/164) 6-Kİtabu's-Savm, 61-Oruç konusunda ruhsat babı.

[80]
Tirmizi, aynı yer. Sahife: 147

[81]
Buhari (41174) 30-Kitabu's-Savm, 32-Oruçlunun kusması ve kan aldırması babı. Müslim (2/862) 15-Kitabu'l-Hac, 11-îhramlı kişinin kan aldırabileceği babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/45-46
Tirmizi, aynı yer. Sahife: 147

[82]
Buhari, aynı yer.

[83]
Ebu Davud, aynı yer. Sahife; 309

[84]
Muvatta (1/298) 18-Kitabus-Sıyam, 10-Oruçlunun kan aldırması hakkında gelen rivayetler babı. Hadisin isnadı hasen'dir.

[85]
Muvatta, aynı yer. Hadisin isnadı sahih'tir.

[86]
Keşful-Estar (1/476-477) Kitabu's-Sıyam, Oruçlu için kan aldırmanın mekruh oluşu babı. Mec'me uz-Zevaid (3/169) Haysemi şöyle demiştir: "Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Kavileri sika (güvenilir) dır."

[87]
Tirmizi (3/144) 6-Kitabu's-Savm, 60-Omçlu için kan aldırmanın mekruh oluşu babı. el Camii Muhakkiki şöyle demiştir: "Hadisin İsnadı sahihtir. Ne var ki hadis mensuhtur. (Hükmü ortadan kaldırılmıştır). Nitekim Resulullah (a.s)'ın: oruçlu iken kan aldırmaya izin verdiği olmuştur."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/46-47

[88]
Keşful-Estar (11475) Kitabu's-Sıyam, Oruçlu iken hacamet yapmanın mekruhluğu babı. Mecme'uz-Zevaid (3/169) Haysemi der ki: "Hadisi Bezzar ve Taberâni el-Kebir'inde rivayet etmiştir. Şeyh Bezzar dışında Taberani'nin ravileri sahih'te isimleri geçen ravilerdir. Bezzar da güvenilir bir ravidir. Hakkında kimseye bir şey dememiştir."

[89]
Mecme'uz-Zevâid (3/169) Haysemi şöyle der: "Hadisi Taberâni el-Evsat'ında rivayet etmiştir. Ravileri de sahihte isimleri geçen ravileridir.

[90]
Ebu Davud (2/308) Kitabu's-Savm, Hacemet yapan kişinin babı. Hadis sahih'tir.

[91]
Ebu Davud, aynı ye?:
Ebu Davud, aynı yer . Bu ve bundan önceki hadisin hükmü ortadan kaldırılmıştır. Da-rimi (2/14.15) Kitabu's-Savm, Kan aldırmak orucu bozar, babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/47-50

[92]
Ebu Davud (2/310) Kitabu's-Savm, Oruçlunun sürme çekmesi babı. Hadisin isnadında bir beis yoktur. Hafızda et-Teîhis'te böyle demiştir.
[93]
Tirmizi (3/105) 6-Kitabu's-Savm 30-Oruçlunun sürme çekmesi ile ilgili rivayetler babı. Hafız, et-Telhis (2/191)'de şöyle demiştir: "Ebu Davud hadisi Enes bin Malİk'İn fiiliyle rivayet etmiştir. İsnadında bir beis yoktur. Bu konuda Hz. Aİşe (r.a)'mn kölesi Berire'den Taberani'nin el-Evsat'ında rivayet ettiği bir başka hadis daha vardır. Bu konuda bir başka hadis de İbni Ahbas (r.a)'tan gelmiştir. Hadisi Beyhakİ 'Şu'abul-İmam'da ceyyid isnadla rivayet etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/50-51
[94]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/51
[95]
Buharı (4/149) 30-Kitabu's-Savm, 23-Oruçlunun mübaşereti babı.
[96]
Müslim, aynı yer. Sh. 778
[97]
Müslim, aynı yer. Sahife: 776
[98]
Müslim, aynı yer. Sahife: 777
[99]
Müslim, aynı yer. Sahife: 777
[100]
Mübaşeret: Derinin deriye bitişmesi demektir.
[101]
Müslim, aynı yer. Sahife: 777
[102]
Müslim, aynı yer. Sahife: 777
[103]
Müslim, aynı yer. Sahife: 777
[104]
Muvatta (2/292) 18-Kitabu's-Sıyam, 5-0ruçlunun öpmesi ile ilgili gelen ruhsat rivayetleri babı.
[105]
Muvatta (1/293) 18-Kitabus-Sıyam, 6-Oruçlu iken öpmek hatanda gelen sıkıştırma ile ilgili rivayetler babı.
[106]
Buhari (4/152) 30-Kitabu's-Savm, 24-Oruçlunun öpmesi babı. Müslim (2/776) 13 Kitabu's-Sıyam, 12-Oruç tutarken öpmenin haram olmadığını beyan babı.
Tirmizi (3/107) 6-Kitabu's-Savm, 32-Oruçlunun mübaşereti hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/51-52
[107]
Muvatta (11291) 18-Kitabu's-Sıyam, 5-Oruçlunun Öpmesi hakkında ruhsatla ilgili o-larak gelen rivayetler babı. Ahmed bin Hanbel'e bu hadisin ravilerinin sahihte isimleri geçen ravilerden olduğunu söylenmiştir.
[108]
Müslim (2/779) 13-Kitabu's-Sıyam, 12-Oruçlu iken şehveti hareketli olmayanlar hakkında öpmek haram değildir babı.
[109]
Müslim, aynı yer. Sahife: 779
[110]
İbni Huzeyme (3/247) Kitabu's-Sıyam, 86-Oruçlu erkeğin oruçlu hanımı öpebileceği babı. Hadisin isnadı hasen'dir.

[111]
İbni Huzeyme (31246) Kitabu's-Sıyam, 48-Oruçlu iken kadınların yüzlerinin ve baslarının öpülebileceği babı. Hadisin isnadı hasen'dir.
[112]
İbni Huzeyme, aynı yer. Hadisin isnadı sahih'tir.
[113]
Ibni Huzeyme (31245) Kitabu's-Sıyam, 82-Hz. Peygamber (a.s)'in oruçlunun Öpmesini suyla ağızı çalkalamaya benzetmesi babı. Hadisin isnadı sahih'tir.
[114]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/52-56
[115]
Muvatta (1/293) 18-Kitabu's-Sıyam, 6-Öpme konusuna getiren kısıtlama hakkında gelen rivayetler babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[116]
Muvatta, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/56-57
[117]
Bakara Suresi: 187
[118]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/57-59
[119]
Müslim, aynı yer. Sahife: 780
[120]
Buharı, aynı yer.
[121]
Buharı, aynı yer.
[122]
Müslim, aynı yer. Sh. 781
[123]
Buhari (4/143) 30-Kitabu's-Savm, 22-Oruçlu cünüp olarak sabahlar babı.
[124]
Müslim, aynı yer. Sahife: 779-780
[125]
Müslim, aynı yer. Sahife: 781
[126]
Nesa'i (11108) Kitabut-Taharel, 123-Ate§in pişirdiği şeyde abdestin terki babı.
[127]
Buhari (41153) 30-Kitabu's-Savm; 25-Oruçlunun gusletmesi babı. Müslim (2/780,781) 13-Kitabu's-Sıyam, 13-Cünüpken üzerine fecir doğan kimsenin orucunun sahih olması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/59-62
[128]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/62-63
[129]
Tirmizi (3/100) 6-Kitabu's-Savm, 26-Unutarak yiyip içen oruçlu hakkında gelen rivayetler babı.
[130]
Buhari (4/155) 30-Kitabu's-Savm, 26-Oruçlu unutarak yiyip içtiği zaman babı.
Müslim (2/809) 13-Kitahu's-Sıyam, 33-Unutan kimsenin yiyip içmesi ve cinsi ilişkide bulunması orucu bozmaz babı
Ebu Davud (2/315) Kitabu's-Savm, Unutarak yiyen kimsenin babı.
[131]
Mecme'uz-Zevaid (3/157-158) Haysemi der ki: "Hadisi Taberani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Rivayetinde Muhammed bin Amr da vardır. Hadisi hasendir."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/63-64
[132]
Buhari (4/199) Kitabu's-Savm, 46-Ramazan'da iftar edip sonra Güneş doğduğu zaman babı. Ebu Davud (21306) Kitabu's-Savm, Güneş batmadan iftar babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/64
[133]
Muvatta (11304) 18-Kitabu's-Sıyam, 17-Ramazan orucunun kazası ve keffaretîer hakkında gelen rivayetler babı. Hadisin isnadı sahih'tir.
[134]
Müslim, aynı yer, Sahife: 803
[135]
Müslim, aynı yer. Sahife: 803
[136]
Muvatta (1/308) 18-Kitabu's-Sıyam, 20-Oruç kazalarını toplayan baı.
[137]
Ebu Davud (2/315) Kitabu's-Savm, Ramzan orucunun kazasını tehir etmek babı.
[138]
Tirmizi (3/152) 6-Kitabu's-Savm, 66-Ramazan orucunu tehir etmek hakkında gelen
[139]
Buhari (41189) 30-Kitabu's-Savm, 40-Ramazan orucu ne zaman kaza edilir? babı. Müslim (2/802,803) 13-Kitabu's-Sıyam, 26-Ramazan orucunu Şaban'da kaza etmek babı.
[140]
Muvatta (1/308) 18-Kitabu's-Sıyam, 19-Hastalık nedeniyle Ramazan orucunu yiyen kimsenin fidyesi babı. Hadisin isnadı sahih'tir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/64-66
[141]
Nesai, hadisi el-Kuhra'da sahih isnadla rivayet etmiştir. Bak: Nesbur-Raye (2/463) el-Cevherun-Nekiyyu (3/254)
[142]
Tirmizi (3196) 6-Kitabus-Savm, 23-Keffaret hakkında gelen rivayetler babı. Hadisi, Tirmİzi Hz. Peygamber (a.s)'e isnad etmiştir. Ama sahih rivayet, İbni Ömer'e dayandığı görüşündedir.
[143]
Buhari (4/192) 30-Kitabu's-Savm, 42-Oruç borcu varken ölen kişinin babı. Müslim (21803) 13-Kitabu's-Savtn, 27-Ölü yerine kaza oruç tutma babı. Ebu Davud (2/315) Kitabu's'Savm, Üzerine oruç varken ölen kimse hakkında bab. Ebu Davud şöyle demiştir; "Bu hadis, adak orucu içindir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/66-67
[144]
Ebu Davud, aynı yer. Sahife 316. Hadis sahih ve mevkuftur. (Sahabeye dayanır.)
[145]
İbni Huzeyme (3/272) Kitabus-Sıyam, 120-Oruç adayan hanım yerine adak orucu tutmak babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/67-68
[146]
Müslim, aynı yer. Sahife: 804
[147]
Buhati, aynı yer. Sahife: 193
[148]
Tirmizi (3/95-96) 6-Kitabu's-Savm, 22-Ölü yerine oruç tutmak hakkında gelen rivayetler babı.
[149]
Ebu Davud (3/237) Kitabu'UEyman Ve'n-Nuruz, 24- Ölü yerine oruç kaza etme babı.
[150]
Nesai (7/20) 35-Kitabul-Eyman Ve'n-Nuzur, 34-Oruç adadıktan sonra Ölen kimsenin babı.

[151]
Buhari, aynı yer. Sahife: 193. Müslim, aynı yer. Sahife: 804
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/68-70
[152]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/70-71
[153]
Müslim, aynı yer. Sh. 783
[154]
Müslim, aynı yer. Sh. 783-784
[155]
Buhari (41161) Kitabu's-Savm, 29-Ramazan'da cinsi münasebette bulunduğu zaman babı.
Müslim (2/783) 13-Kitabus-Sıyam, 14-Ramazan'da gündüz cinsi ili§kide bulunmanın kuvvetli bir haram olduğu babı
[156]
İbni Huzeyme (31219) Kİtabu'sSıyam, 58-Hz. Peygamber (a.s)'İn cima edene ta-sadduku emrett... ile ilgili delilin zikri babı. Hadisin isnadı hasen'dir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/71-73
[157]
Buhari (10/552) 78-Kitabu'l-Edeb, 94-İddia ettikleri şeyler hakkında geleŞrivayetler babı.
[158]
Buharı (41163) 30-Kİtabu's-Savm, 31-Ramazan'da cima eden kimsenin babı.
[159]
Müslim (21783) 13-Kitabu's-Sıyam, 14. Bah.
[160]
Muvatîa (11296) 18-Kitabu's-Sıyam, 9-Ramazan'da orucunu bozan kimsenin keffareti babı.
[161]
Muvatta, aynı yer. Sh. 297
[162]
Ebu Davud (2/313) Kitabu's-Savm, Ramazan'da ailesine yaklaşan kişinin babı.
[163]
Ebu Davud, aynı yer.
[164]
Ebu Davud, aynı yer.
[165]
Tirmizi (3/102) 6-Kitabu's-Savm, 28-Ramazan'da bozmakla ilgili keffaret hakkında gelen rivayetler babı.
[166]
İbni Hacer elAskalani; (4/169)
[167]
Buhari (4/163) 30-Kitabu's-Savm, 30-Ramazan'da cima ettiği zaman babı. Müslim (2/782) 13-Kitabu's-Sıyam, 14~Ramazanrda gündüz cima etmenin kuvvetle haram olusu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/73-79
[168]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/79-80
[169]
Fethu'l Kadir (4/266)
[170]
Fethu'l Kadir, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/80-81
[171]
el-Cevkerun Nefciyyu, Nevadim'l Fukaha (4/225)

[172]
Darekutni (2/191)
[173]
Bak: Tehzihut-Tehzib (10/430-431) İlâ us-Sünen (9/120-124)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/82
[174]
Yukarıdaki bilgiler için bak: el-Beyan vel-İthaf (106-113)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/82-84
[175]
Müslim (2/822) 13-Kitabu's-Sıyam, 39-Şevval'den altı gün oruç tutmanın müste-hab oluşu babı. Tirmizi (3/132) 6-Kitabu's Savm, 53-Şevvalden allı gün oruç tutmak hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (2/324)_Kitabu's Savm, 55-Şev-valden altı gün oruç tutmakla ilgili bab.
[176]
Mecmeu'z-Zevaid (3/184) Heysemi şöyle demiştir: "Her gün için on günlük sevap mı vardır?' diye sordum. "Evet," buyurdu," cümleleri dışına kalan bölüm Sahih'te yer almıştır. Hadisi Taberani 'el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri, Sahihde isimleri geçen ravilerdir:"
[177]
İbni Huzeyme (31398) 172-Hz. Peygamber (a.s)'in Ramazan orucunu ve altı gün Şevval orucunu bildirdiği zaman ile ilgili delilin zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/85-86
[178]
el Harşi'nin Halil muhtasarı üzerine notları (21243)
[179]
el Bedai (21980)
[180]
Huccetullah'ı Balığa (2155)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/86-87
[181]
Muvatta (1/375) 20-Kitabul-Hac, 43-Arefe günü oruç tutmak babı. Hadis'in isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/87-88
[182]
Müslim (21819) 13-Kitabu's-Sıyam, 36-Her ayın üç gününü ve arefe gününü oruçlu geçirmenin müstehab oluşu babı. Tirmizı (3/124) 6-Kitabu's-Savm, 46-Arefe gününün oruçlu olarak geçirilmesinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
[183]
Nesaî (4/221) 22-Kitabu's-Sıyam, 83-Her aydan nasıl üç gün oruç tutardı babı.
[184]
Ebu Davud (2/325) Kitabu's-Savm, On gün oruç babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/88-89
[185]
Taberani, el Mucmeu'l-Kebir (6/179) Ebu Yala (13/542) Mecmeu'z-Zevaid (3/189) Hey semi der ki : "Bu hadisi Ebu Yala ve Taberani rivayet etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/89
Yala'mn ravileri, Sahihte isimleri geçen ravilerdir."
[186]
Mecmeuz-Zevaid (3/190) Heysemi şöyle demiştir: "Nesai'nin rivayetinde bir yıllık oruca denk sayardı," şeklindedir. Bu hadîsi Taberani, el-Evsat'da rivayet etmiştir. Ve Hasen derecesindedir."
[187]
Muvatta (11274) 20-Kitabu'l-Hac, 43-Arefe günü oruç tutmak babı. Buharı
(21513) 25-Kitabul-Hac, 88-Arafat'ta hayvan sırtında vakfe yapmak babı. Ebu Da-vud (2/326) Kitabus Savm, Arafatta arefe günü oruç tutmak babı

[188]
Tirmizi (3/124) 6-Kitabu's Savm, 47-Arefe günü Arafat'ta oruç tutmanın mekruh oluşu babı. Hadisin isnadı hasendir.
[189]
Tirmizi, aynı yer. Sahife 125, Hadisin isnadı hasendir. İbni Hibban (51246) Kitabu's Savm, Arefe günü oruç hakkında fasıl.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/90-91
[190]
İbni Huzeyme (3/292) Kitabu's Siyam, 161~Arefe günü Arafat'ta oruçsuz olmanın müstehab oluşu babı. Hadisin isnadı sahihtir
[191]
Buhari (4/237) 30-Kitabu's Savm, 65-Arefe günü orucu babı. Müslim (2/791) 13-Kİtabu's Siyam, 18-Arefe günü hacı için iftarın müstehab oluşu babı.
[192]
Müslim (2/821) 13-Kitabu's Siyam, 18-Muharrem orucunun fazileti babı. Ebu Da-vud (2/323) Kitabu's Savm, Muharrem orucu hakkında bir bab. Tirmİzi (3/117) 6-Kitahu's Savm, 40-Muharrem orucu hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (3/206,207) 20-Kİtabu Kıyam'il-leyl'i ve Tetavvu'İn-Nehar-i, 6-Gece namazının fazileti babı. İbni Mace (11554) 7-Kitabu's Siyam, 43-Haram aylarda oruç babı.
[193]
Buhari (2/457) 13-Kitabu'l-İdeyn, 11-Tesvik günlerinde amel etmenin fazileti babı. Ebu Davud (2/325) Kitabu's Savm, On günün orucu babı. Tirmizi (3/130) 6-Kitabu's Savm, 52-Zilhicce'nin on gününde amel işlemek hakkında gelen rivayetler babı,
[194]
Müslim (2/833) 14-Kitabu'l İtikaf, 4-Zilhicce'nin on gününde oruç tutmak babı. Ebu Davud (2/325) Kitabu's Savm, Bu on günde oruç tutmamak babı. Ancak Ebu Davud'un rivayetinde "fi" kelimesi yer almıştır. Tirmizi (3/129) Kitabu's-Savm, 51-Zilhicce'nin on gün orucu luıkkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/91-93
[195]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/93-94
[196]
Buharı (4/244) 30-Kitabu's Savm, 69-Aşure orucu babı.
[197]
Buharı (3/454) 25-Kitabu'l Hac, 47-Maide Suresi: 95. ayetin açıklaması babı.
[198]
Buharı, aynı yer.
[199]
Müslim, aynı yer.
[200]
Buhari (81177) 65-Kitabut Tefsir, 2. Bakara süresi, 24-"Ey iman edenler.'" babı.
[201]
Müslim, aynı yer.
[202]
Buharı (4/102) 30-Kitabu's Savm, 1-Ramazan orucunun farz oluşu babı
[203]
Buhari (8/177) 65-Kitabu't Tefsir 2-Bakara süresi 24-"Ey iman edenler." babı. Müslim (2/792,793) 13-Kitabu's Siyam, 19-Asure günü oruç tutmak babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/94-95
[204]
Muvatta (1/299) 18-Kitabu's Siyam, 11-Aşure orucu babı. Buharı (4/244) 30-Kitabu's Savm, 69-Aşure gününün orucu babı. Müslim (21795) 13-Kitabu's Siyam, 19-Aşure orucu babı. Nesai'de bu hadisi Sunenu'l-

Kübrasında rivayet etmiştir.
[205]
Buhari (8/178) 65-Kitabu't Tefsir 24-"Ey iman edenler..." babı. Müslim (21794) 13-Kitabu's Siyam, 19-Asure orucu babı.
[206]
Kcşfu'l Esrar (i/492) Aşure günü hangi gündür babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/189 Heysemi söyle demiştir; "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiş olup ravileri Sahih'de ac lan geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/95-97
[207]
Buhari (4/244) 30-Kitabu's Savm, 96-Aşure günü orucu babı. Müslim (2/796) 1' Kitabu's Siyam, 19-Aşure günü orucu babı.
[208]
Müslim, aynı yer.
[209]
Buhari (4/244) 30-Kitabu's Savm, 69-Aşure günü orucu babı. Müslim (2/796) 13-' 'Kitabu's Siyam, 19-Aşure günü oruç tutmak babı.
[210]
Buhari (4/245) Aynı yer. Müslim, aynı yer.
Nesai (4/192) 22-Kitabu's Siyam, 66-Geceleyin oruca niyet etmediği zaman oruçlu olur mu babı.
[211]
Tirmizi (3/126) 6-Kitabu's Savm, 48-Asure günü oruç tutmaya teşvik takında gelen rivayetler babı. Hadisin isnadı hasendir
[212]
Müslim (2/798) Aynı yer.
[213]
Müslim, aynı yer.
[214]
Müslim, aynı yer.
[215]
Buhari (4/200) 30-Kitabu's Savm, 47-Çocukiarın orucu babı. Müslim (2/798)
Müslim, aynı yer. Sahİfe 799
[216]
Nesai (4/192) 22-Kitabu's Siyam, 65-Aybaşı halinden temizlendiği zaman ya da yolcu geldiği zaman babı. Hadis hasendir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/97-102
[217]
Buhari (4/215) 30-Kitabu's-Sıyam, 34-Hz. Peygamber (a.s)'in oruç tutması ya da tutmaması ile ilgili söylenenler babı. Müslim (2/811) 13-Kitabu's-Sıyam, 34-Hz. Peygamber (a.s)'in Ramazan ayı dışında oruç tutması babı. Ebu Davud (2/323) Kita-bu's.-Savm, Muharrem orucu babı.
[218]
Nesai (4/202) 22-Kitabu's-Sıyam, 70~Hz. Peygamber (a.s)'in orucu babı. Hadisin isnadı hasendir.
[219]
Müslim aynı yer. Tirmizi (3/139) 6-Kitabu's-Savm, 57-Devamh oruç hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/199)
[220]
Müslim (2/810) Aynı yer.
[221]
Müslim (2/811) Aynı yer.
[222]
Tirmİzi (3/1 14) 6-Kitabu's-Savm, 37-Şaban Ramazan'a eklemek hakkında gelen rivayetler babı. Ebu Davud (21324) Hz. Peygamber (a.s) nasıl oruç tutardı babı. Nesai (41 200,201) 22-Kitabu's-Sıyam, 70-Hz.

Peygamber (a.s)'in orucu babı.
[223]
Ebu Davud (2/323) Aynı yer.
[224]
Nesai (4/200) Aynı yer.
[225]
Nesai (4/200,201) Aym yer.
[226]
Nesai, aynı yer.
[227]
Nesai, aynı yer.
[228]
Nesai, aynı yer.
[229]
Muvatta (1/309) 18-Kitabu's-Sıyam, 22-Orucu cem eden babı. Buhari (4/213) 30- Kitabu's-Savm, 52-Şaban orucu babı. Müslim (2/810) 13-Kitabu's-Sıyam, 34- Efendimiz (a.s)'ın Ramazan ayı dışındaki orucu babı.
[230]
Ebu Davud (2/323) Kitabu's-Savm, Şaban orucu babı. Nesai (4/200) 22-Kitabu's- Sıyam, 70-Hz. Peygamber (a.s.)'in orucu babı.
[231]
Tirmizi (3/113) 6-Kitabu's-Savm, 37~Şaban'ı Ramazana ilave etmek hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisi hasen kabul etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/102-106
[232]
Sünen'i Tirmizi (31114)
[233]
Nesai (41201) Hadisin isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/106-107
[234]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/107
[235]
Nesai (4/153) 22-Kitabu's-Sıyam 36-Bu hadisde Halid bin Midan üzerine ihtilafın zikri babı.
[236]
Nesai, aynı yer.
[237]
Nesai (4/203) Hadisin isnadı sahihtir.
[238]
Tirmizi (3/121) 6-Kitabu's-Savm, 44-Pazartesi ve Perşembe oruçları hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/202)
[239]
Ebu Davud (21325) Kiîabu'sSavm, "Pazartesi ve perşembe günleri diyen kimse babı. Nesai (4/203) 22-Kitabu's-Sıyam, 70-Hz. Peygamber (a.s.)'İn orucu babı.
[240]
İbni Huzeyme (3/299) 175-Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmanın müstehab oluşu babı. Hadis sahihtir.
[241]
Ebu Davud (2/328) Kitabu's-Savm, Pazartesi ve perşembe günleri diyen kimse babı. Nesai (41203)

22-Kitabu's-Sıyam, 70-Hz. Peygamber (a.s)'in orucu babı.
[242]
Nesai (4/203) Aynı yer.
[243]
Nesai (4/220) 82-Her ay nasıl üç gün tutardı bab
[244]
Ebu Davud (2/328) 1) Nesai, aynı yer. Bu hadis basendir.
[245]
Nesai (4/220) 22-Kitabu's-Sıyam, 83-Her ayda üç gün nasıl oruç tutardı babı. Bu hadis basendir.
[246]
Tirmizi (31122) 6-Kitabu's-Savm, 44-Pazartesi ve perşembe oruçları hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizİ der ki, "Bu hadis, hasendir. Abdurrahman bin Mehdi bu hadisi Sufyan'dan rivayet etmiş olup Resulullah (a.s)'dan nakletmemişür." Hafız, el-Feth'de; "Bana da Öyle geliyor," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/107-111
[247]
Ebu Davud (2/328) Kitabu's-Savm, Her aydan üç gün oruç babı.
Nesai (4/224) 22-Kİtabu's-Sıyam, 84-Ayın üç gün orucu hakkında, Musa bin Talha'nın hadisi üzerine ihtilafın zikri babı.
[248]
Nesai (4/222)
[249]
Nesai (4/223)
[250]
Nesai (4/223)
[251]
Nesai (4/223)
[252]
Nesai (4/223)
[253]
Nesai (4/224)
[254]
Nesai (4/223) Aynı yer. 22-Kitabu's-Sıyam, Eyyamul-biz (parlak günler); Her ayın on ve ondört ve onbeşinci günleridir. Bu ismi geceleri parlak geçmelerinden dolayı almışlardır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/111-113
[255]
Nesai (4/222) 22-Kitabu's- Siyam, 84-Aydan üç gün oruç hakkında Musa bin Tal-ha'nın hadisi üzerine ihtilafın zikri babı. Bu hadis hasen li gayrİhidir.
[256]
Nesai (4/221) 22-Kİtabu's-Sıyam, 83-Her aydan üç gün orucu nasıl tutar babı. Bu hadis hasendir.
[257]
Nesai (4/198) 70-Hz. Peygamber (a.s)'in orucu. Bu hadisin isnadı hasendir.
[258]
Nesai (4/219)
[259]
Tirmizi (3/135) 6-Kitabu's-Savm, 54-Her aydan üç gün oruç hakkında gelen rivayetler babı. Tİrmizi der ki: "Bu hadis Ebu Hureyre'den de rivayet edilmiştir."
[260]
Nesai, aynı yer. Hadisin isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/113-116
[261]
Nesai (4/208) 22-Kİtabu's-Sıyam 75-Yılın üçte ikisinde oruç tutmak babı.

[262]
Ahmed bin Hanbel (5/263) Mecmeuz-Zevaid (3/196) Hay semi der ki: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taberani el-Kebirde rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravilari, Sahih'te adları geçen Kavilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/116-117
[263]
Müslim (2/818) 13-Kitabu's-Sctvm, 36-Her ay üç gün oruç tutmanın müstahab olusu babı. Ehıı Davııd (2/328) Kitabus-Savm, "Hangi aydan tuttuğuna önem vermezdi" diyen kimse babı. Tirmizi (31135) 6-Kitabus-Savm, 54~Her ay üç gün oruç hakkında gelen rivayetler babı.
[264]
Nesai (41219) 22-Kitabu's-Sıyam, 82-Ebu Osman üzerine İhtilafın zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[265]
Nesai (4/225) 22-Kitabu's-Sıyam, 82-Aydan iki gün oruç tutmak babı.
Nesai, aynı yer.
Sabır Ayı: Bundan maksat, Ramazan ayıdır. Kök itibariyle hapsetmek ve alı koymak ve cinsi ilişkide bulunmaktan alıkoyduğu için "sabır" denmiştir
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/117-119
[266]
Nesai (4/218) 22-Kitabu's-Sıyam, 82-Ebu Osman üzerine ihtilafın zikri babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[267]
Tirmizi (3/118) 6-Kitabu's~Savm, 41-Cuma orucu hakkında gelen rivayetler babı.
[268]
Nesai (41204) 22-Kitabu's-Sıyam, Hz'. Peygamber (a.s)'in orucu babı. İsnadı hasendİı:
[269]
Ebu Davud (2/328) Kitabu's-Savm, Her ay Üç gün oruç babı.
[270]
Buhari (3/56) 19-Kitabu't-Teheccüd, 33-Hazerde kuşluk namazı babı, Müslim (İl 499) 6-Kitabu-Salati'l-Musafirin eve Kasri ha, 13-Kuşluk namazının müstahab oluşu babı. Ebu Davud (2/65,66) Kitabu's-Salat, Uyumadan önce vitir babı. Tirmizi (3/133,134) 6-Kitabu's-Savm, 54-Her ay üç gün oruç hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (4/218) 22-Kitabu'sSıyam, 81-Aydan üç gün oruç babı.
[271]
Buhari (4/235) 30-Kitabu's-Savm, 64-Günlerden tahsis eder miydi babı. Müslim ~"~fl/541) 6-Kitabu's-Salafi'l-Musafırin eve karsiha, 30-Daimi amelin fazileti babı.
[272]
Mecmeu'z-Zevaid (3/193) Hay semi söyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri, sahihte adları geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/119-121
[273]
Ahmed bin Hanhel (51343) Mecmeu'z-Zevaid (3/192) Haysemi şöyle demiştir:
"Bu hadisi Ahmed bin Hanhel rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir ravilerdir.
[274]
Ahmed bin Hanhel (3/75) Ebu Yala (2/324) Mecmeu'z-Zevaid (3/200) Haysemi der ki: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ve Ebu Yala rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/121-122
[275]
İbni Huzeyme (3/293,294) Kitabu's-Sıyam, 164-Bir gün oruç, bir gün iftarın müstahab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/122-123
[276]
Ebu Davud (2/330) Kitabu's-Savtn, Kocasının izni olmadan nafile oruç tutan kadın babı.
[277]
Buhari (91293) 67-Kitabu'n-Nikah, 84-Kadının kocasının izniyle nafile oruç tutması babı. Müslim (2/71) 12-Kitabu'z-Zekat, 286-Kölenin efendisinin malından in-fak etmesi babı.

Tirmizi (3/151) 6-Kitabu's-Savm, 65-Kocasının izni olmadan kadının nafile oruç tutmasının mekruh olusu hakkında gelen rivayetler babı.
[278]
îbni Huzeyme (31319) 207-Kocasının izni olmadan kadının nafile oruç tutmayacağı babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/125-126
[279]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/126
[280]
Müslim (2/800), Aynı yer.
[281]
Buhari (41239) 30-Kitabu's-Savm, 66-Ramazan bayramı günü oruç tutmak babı. Müslim (2/799) 13-Kitabu's-Sıyam, 22-Ramazan ve Kurban bayramı günleri oruç tutmanın yasak oluşu babı.
[282]
Muvatta (1/300) 18-Kitabu's-Sıyam, 12-Ramazan bayramı ve Kurban bayramı günleri ile yıl boyu oruç babı. Müslim (2/800)
[283]
Müslim, aynı yer
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/126-127
[284]
Ahmed bin Hanbel (11169) Kegu'l-Estar (1/498) Teşrik günlerinde oruç tutulmayacağı babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/202) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ah-med bin Hanbel ve Bezzar rivayet etmişlerdir. Hepsinin ravileri, sahihde isimlen geçen ravilerdir."
[285]
Buhari (10/24) 73-Kitabu'l-Edahi, 16-Kurban etlerinden yenebilenler babı. Müslim (3/1560) 35-KİtabuT-Edahi, 5-Üç günden sonra kurban etlerini yemenin yasak olduğuna ilişkin hadisin beyanı babı. Tirmizi (3/141) 6-Kitabu's-Savm, 58-Ramazan ve kurban bayramlanmnın birinci günü oruç tutmanın mekruh olduğu konusunda gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/128-129
[286]
Buhari (41240) 30-Kitabu's-Savm, 67-Kurhan bayramı günü oruç tutmak babı.
Müslim (21800) 13-Kitabu's-Sıyam, 22-Ramazan ve kurban bayramlarında orucun yasak olusu babı
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/129-130
[287]
Ebu Davud (2/320) KİtabuT-Savm, Teşrik günlerinde oruç tutmak babı. İsnadı sahihtir.
Teşrik Günleri; Kurban bayramı'nın birinci gününden sonraki üç gündür. Bu günlerde etler Güneşin altında kurutulduğu için bu ismi almışlardır. Teşrik; güneşlendirme demektir
[288]
Muvatta (1/376) 20-Kitabu'l-Hac, 44-Mina (Teşrik) günleri hakkında gelen riva-
[289]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 320. İsnadı hasendir.
[290]
Buhari (4/242) 30-Kitabu's-Savm, 67-Teşrik günlerinde oruç tutma babı.
Buharı, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/130-131
[291]
Müslim (2/800) 13-KİtabusSıyam 23-Teşrik günlerinde oruç tutmanın haram oluşu babı.
[292]
Muvaîta (î/376) 20-Kitabu'l-Hac, 44-Mina günlerinde oruç tutmak hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.

[293]
Nesai (81104) 47'Kitabu'l-İmam-i ve Şerai'ihi, 7-Allah (c.c)'in; "Bedeviler iman ettik dediler" sözünün tevili babı.
[294]
Müslim (21800)
[295]
Ahmed bin Hanbel (2139) Ravileri, Sahih'te adlan geçen ravilerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/132-134
[296]
Tirmizi (3/115) 6~Kitabu's-Savm, 38-Şabamn ikinci yansında oruç tutmanın mekruh oluşu hakkında gelen rivayetler babı. İsnadı sahihtir.
[297]
Ebu Davud (21301) Kitabu's-Savm, 12-Bunun (Şaban'ın yarısından sonra oruç tutmanın) mekruh oluşu babı.
[298]
Buhari (4/128) 30-Kitabus-Savm, 14-Bir ve iki gün oruçla Ramazanın önüne geçilmez babı. Müslim (2/762) 13-Kitabu's-Sıyam, 3-Ramazanın bir gün ve iki gün önüne geçmeyin babı. Ebu Davud (2/300) Kitabu's-Savm, Şabanı Ramazan'^ ulayan kimse babı. Tirmizi (3/69) 6-Kitabıı's~Savm, 2-Oruç tutmakla Ramazan ayının önüne geçmeyin babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/134-135
[299]
Nesai (4/149) 22-Kitabu's-Sıyam, 31-Ramazan ayının önüne geçmek bal
[300]
Müslim (2/821)
[301]
Müslim, aynı yer Sh. 820
[302]
Ebu Davud (21298,299) Kitabus-Savm, 8~Öne geçmek babı.
[303]
Buhari (4/230) 30-Kitabu's-Savm, 61-Ayın sonunda oruç babı. Müslim (2/820) 13-Kitabu's-Sıyam, 37~§aban'ın son günlerinde oruç babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/135-136
[304]
Miyar: İslam fıkhında içinde kendisine özel ibadetin sahih olduğunu gösteren zaman dilimi ıstılahı (Çeviren)
[305]
Ebu Davud (2/300) Tirmizi (3/70) 6-Kitabu's-Savm, 3-Şefc gününün mekruh oluşu hakkında gelen rivayetler babı, Nesai (4/153) 22-Kitabu's-Sıyam, 37-Şek günü oruç babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/136-137
[306]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/137-138
[307]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/138-139
[308]
Buhari (4/232) 30-Kitabu's-Savm, 62~Cuma günü oruç tutmak babı. Ebu Davud (2/321) Kitabu's-Savm, 50-Bu konuda ruhsat babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/139
[309]
Müslim, aynı yer.

[310]
Buhari (3/232) 30-Kitabu's-Savm, 62-Curna günü oruç tutmak babı. Müslim (2/801) 13-Kitabu's-Sıyam, 24-Cuma gününü tek basına oruçlu geçirmenin mekruh oluşu bab
[311]
Ke§fu'l-Estar (11499) Cuma günü oruç tutmak hakkında gelen rivayetler babı.
Mecmeu'z-Zevaid (3/199) Heysemi şöyle der: "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı hasendİr.
[312]
Buhari, aynı yer. Müslim, aynı yer.
[313]
İbni Mace (1/549) 7-Kitabu's-Sıyam, 37-Cuma günü oruç tutmak babı. Bu hadis; "diğer günlerle birlikte tutardı" şeklinde yorumlanmıştır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/139-141
[314]
Ebu Davud (2/320) Kitabu's-Savm, Sadece Cumartesi günü oruç tutmanın yasak oluşu babı. Hakim (1/436) Hakim bu hadisi sahih kabul etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/141
[315]
Suhulu's Selam (2/171)
[316]
Avıu'l- Mabud (2/296)
[317]
Bknz. Sunen-i Tirmizi (3/120) 744 nolu hadis.
[318]
et-Telhis (21216)
[319]
Mecmeu'z-Zevaid (3/198) Heysemi şöyle der: "Bu hadisi Taberani ei-Kebirde rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir." Bu hadisi Nesai, Beyhaki, îhni Hibbatı ve Hakim de rivayet etmiştir. Hakim bu hadis için "Sahihtir," demiştir. İbni Huzeyme de: "Bu hadis sahihtir," demiştir," En~Neyl (4/253)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/141-143
[320]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/143-144
[321]
Ehu Davud (2/309) Kitabu'sSavm, Bu konuda (Hacamet konusunda) ruhsat babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/144
[322]
Mecmeu'z-Zevaid (3/158) Heysemi; "Bu hadisi Taberani eî-Evsat da rivayet etmiştir. İsnadı hasendir," demiştir
[323]
Buharı, aynı yer
[324]
Buhari (4/202) 30-Kitabu's-Savm, 48-Visal babı. Müslim (2/774) 13-Kitabu's-Sıyam, 11-Oruçta visalden men babı.
[325]
Buhari (4/202) Aynı yer. Müslim (2/776) Aynı yer. Tirmizi (3/148) 6-Kitabu's-Savm, 62-Oruçlunun ulama yapmasının mekruh olduğu konusunda gelen rivayetler babı. Derinlemesine gidenler: Asın gidenler ve ibadette haddi asanlar.
[326]
Buhari (13/225) 94-Kitabu't-Temanni, 9-Caiz olan "keşke."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/144-146

[327]
Buhari (4/202) 30-Kitabu's-Savm, 48-Visal babı. Müslim (2/776) Siyam 11 -Visalden nehyetmek babı.
[328]
Buharı, aynı yer. Sh. 206
[329]
Müslim, aynı yer. Sh. 775
[330]
Buhari (4/205,206) 30-Kitabu's-Savm, 48-Visali çoğaltmak istenenleri cezc landırmak babı. Müslim (2/774,775) Aynı yer.
[331]
Buhari (4/202) Ebu Davud (21307) Kitabu's-Savm, Visal babı.
[332]
Mecmeu'z-Zevaid (3/193). Heysemi; "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı basendir," demiştir,
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/146-149
[333]
Ahmed bin Hanbel (5/409) Mecmeu'z-Zevaid (31193) Heysemi şöyle der: Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri, Sahih'de adları geçen ravilerdir."
[334]
Nesai (4/205) 22-Kitabu's-Sıyam, 71-Bıı konuda bir hadis de Ata üzerine ihtilafın zikri babı. Hadisin isnadı basendir.
[335]
Nesai, aynı yer. Sh. 206. İsnadı sahihtir
[336]
Nesai (4/206) 22-Kitabu's~Sıyam, 72-Yıl orucundan men babı. Bu hadis sahihtir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/149-151
[337]
Nesai, aynı yer. İshadı sahihti
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/151-152
[338]
Müslim, aynı yer. Sh. 814,815
[339]
Buhari, aynı yer. Müslim, aynı yer. Sh. 817.
[340]
Müslim, aynı yer. Sh. 817
[341]
Müslim, aynı yer. Sh. 817,818
[342]
Nesai (4/212,213) 22-Kiîabu's-Sıyam, 77-Oruçta ziyade ve noksanlasmanın zikri babı.
[343]
Nesai (4/209,210) 22-Kitabu's-Sıyam 76-Bir gün oruç tutup bir gün tutmamak babı.
[344]
Nesai (41213) 22-Kitabu's-Sıyam, 77-Oruçta ziyade ve noksanın zikri babı.
[345]
Nesai (41209) 22-Kitabu's-Sıyam, 76-Bir gün oruç tutup bir gün tutmamak babı. [345]
[346]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/152-156
[347]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/157

[348]
Müslim, aynı yer.
[349]
Müslim, aynı yer.
[350]
Müslim (21818-820) 13-Kitabıt's-Sıyam, 36-Her aydan üç gün, arefe ve aşure günlerinde oruç tutmanın müstahab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/157-160
[351]
Muvatta (1/300) 18-Kitabu's-Sıyam, 12-Ramazan bayramının birinci günü oruç tutmak babı.
[352]
Buhari (6/42) 56-Kitabu'l-Cihad, Î9-Sava§ı oruç üzerine tercih eden kimse babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/160-161
[353]
Muhammed Suresi: 37
[354]
ZuhrufSuresi: 33,34
[355]
Ali İmran Suresi: 159
[356]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/161-162
[357]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/163-164
[358]
Yukarıdaki bilgiler için bak: Fethu'l Kadir (2/391 ve müteakip sayfalar), el-Muğni (3/184), el-Muhezzeb (1/190-192) el-Fıkhu'l-İslami (2/705 ve müteakip sayfalar).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/164-167
[359]
Kadir Suresi: 3
[360]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/167-168
[361]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/169
[362]
Şerhu'l Muhazzeh (3/527)
[363]
Beyhaki (2/496)
[364]
Şerhu's Sünne (4/120-122)
[365]
Tirmizi, Sünen'i Tirmizi (3/170) 806 nolu hadis.
[366]
İmam Nevevi, el Mecmu (3/526)
[367]
Bak: Şerhu's-Süne (Beğavis ve şeriri Şuayhe el-Arnavut) (4/116-125)
[368]
Bak: Hadîslerle İbadet Ansiklopedisi (4/376 ve müteakip sayfalar)

[369]
el-Mecmeu (3/526)
[370]
İbni Teymiye, Fetvalar (2/401)
[371]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/169-175
[372]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/175
[373]
Buhari (41259) 32-Kitabu Fadli Leyleti'l-Kadri, 3-Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününün saydı gecelerinde araştırmak babı.
[374]
Buharı (4/283) 33-Kitabul4'tikaf, 14-Şevval ayında i'tikaf babı.
[375]
Müslim (2/831)
[376]
Muvatia (11316) 19-Kitabu'l-İ'tikaf, 4-i'tikafin kazası babı.
[377]
Tirmizi (3/157) 6-Kİtabu's-Savm, 71-İ'tikaf hakkında gelen rivayetler babı.
[378]
Ebu Davud (2/331) Kitabu's-Savm, İ'tikaf babı.
[379]
Ebu Davud, aynı yer.
[380]
Ebu Davud (2/331 -332) Bu rivayet'de, "İyilik mi istediler? " sorusu bir kez yer almıştır.
[381]
Ebu Davud, aynı yer.
[382]
Buhari (41271) 33-Kitabu'l-İ'ükaf, 1-Son on günde i'tikaf babı. Müslim (2/831) 14~Kitabu'î-İ'tikaf, 1 -Ramazan'ın son on gününde itikaf etmek babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/176-179
[383]
Müslim, aynı yer
[384]
Buhari (4/271) 33-Kitabu'l-İ'tikaf, 1-Ramazan'ın son on günü i'tikaf babı. Müslim (2/830) 14-Kitabu'l-İ'tikaf, 1-Ramazan'ın son on günü i'tikaf babı.
[385]
Buhari (41284) 33-Kitabu'l-İ'tikaf, 17-Ramazan'ın ikinci on gününde de i'tikafa girmek babı. Ebu Davud, aynı yer.
[386]
Tirmizİ (3/1166) 6-Kitabu's-Savm, 79-İ'tikaf hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen gariptir," demiştir,
[387]
Ebu Davud (2/331) Kitabu's-Savm, Vttikafhabı. İsnadı hasendi
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/179-180
[388]
Tevahi, Müşkulu'l Asar (4/20)
[389]
Beyhaki (4/311)
[390]
Abdurrezzak musannafi, hadis no: 8014 (4/347) îbni Ebi Şeyhe musannafi hadis no: 9669. (2/237)

Taberanİ, el-Mucemü'l-Kebir, hadis no: 9508,9510,9511 (9/349)
[391]
Taberani, hadis no: 9509
[392]
Darekutni (2/200)
[393]
Muşkilü'l-Astar'dan alıntı.
[394]
el-Mecmu, Muhezzeb Şerhi (6/511)
[395]
es-Siyer(15l81)
[396]
Bak. Mizanu'Uİ'üdal (4/302-304)
[397]
Bakara Suresi: 187
[398]
Bakara Suresi: 187
[399]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/180-185
[400]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/185
[401]
Buhari (4/273) 33-Kitabu'l~İtikaf, 3-İtikaflı ihtiyacı olmadan evine giremez babı.
[402]
Müslim, aynı yer.
[403]
Müslim, aynı yer.
[404]
Ebu Davud (2/333) Kitabu's-Savm, İ'îikaflı ihtiyacı olduğunda eve girebilir babı.
[405]
Ebu Davud, aynı yer.
[406]
Ebu Davud (2/333) Kitabu's-Savm, İ'îikaflı, hasta ziyaret edebilir babı.
[407]
Ebu Davud (2/333-334) Aynı yer. Aslında insanan ihtiyaçları çoktur. Fakat burada i'tikaf sırasında mutlaka kendisine gereken ve dışarı çıkmadan temin edilmeyen ihtiyaç kasdedilmiştir.
[408]
Fethu'l-bari (4/273)
[409]
Buhari (41286) 33-Kitabu'l-İ'tikaf, 19-İ'tikafı yıkamak için hasım eve sokabilir babı. Müslim (1/244) 3-Kitabu'l-Hayz, 3-Hayızh kocasının başım yıkayabilir babı.
[410]
Ebu Davud, aynı yer.
[411]
Buharı (41282) 33-Kiitihu'! İuLıj. I2-İtikaflı olan kimse kendini müdafaa edebilir-
[412]
Buhari (6/336) 59-Kitahu Bed'i l-Halk, 11-îhlis'in sıfatı ve askerleri babı. Müslim (411712) 39-Kitabu's-Selam, 9-Bir kadınla tek başına görünen kimsenin şöyle demesi müstahabdır babı. Hadiste geçen: "Ala risliküma" bir deyim olup sakin ol, ralat ol, acele etme anlamında emirdir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/185-189

[413]
Fethu'l-Bari (41280)
[414]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/189-190
[415]
Ahmed bin Hanbel (2/67) İbni Huzeyme (3/350,351) Kitabu's-Sıyam, 266-İ'tikaf için mescİdde kulübeler oluşturmanın ruhsatı babı. İsnadı hasen ligayrihidir.
[416]
İbni Abidin haşiyesi (2/131).
[417]
Bknz. Fethul-Kadir (2/389 ve müteakip sayfalar.) el-Muğni (3/183 ve müteakip sayfalar) eş-Şerhu's-Sağir (11175), el-Fıkhu'l-İslami (2/697 ve müteakip sayfalar.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/190-195
[418]
İbni Mace (J/526) 7-Kitabu's-Sıyam, 2-Ramazan ayının fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Munziri, Terğib ve Terhib'de: "İsnadı basendir insaallah," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/197
[419]
Müslim (2/823)
[420]
Müslim, aynı yer.
[421]
Buharı (12(379) 91-Kitabu't-Tabir, 8-Rüyaların birbirlerine uyum sağlaması babı.
[422]
Müslim, aynı yer. Sh. 823
[423]
Müslim, aynı yer.
[424]
Müslim, aynı yer.
[425]
Buhari (41256) 32-Kitabu Fadli Leyleti'l-Kadri, 2- Kadir Gecesi'ni son yedi günde aramak babı. Müslim (2/822) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir gecesinin fazileti babı.
[426]
İbni Huzeyme (3/327) 2Î8-Hz. Peygamber (a.s)'in Kadir Gecesi'ni son yedi gecede aramakla ilgili emir inin yer aldığı hadisin zikri babı.
[427]
Buhari (4/259) 32-Kitabu Fadli ÎeyletVl-Kadri, 3-Kadir Gecesi'ni son yedi günün tek sayılı gecelerinde araştırmak babı. Müslim (2/828) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'nin fazileti babı.
[428]
Müslim (2/824)
[429]
Taberani, el-Mucemu'l-Kebir (18/335) Mecmeu'z-Zevaid (3/178) Heysemi söyle demiştir: "Taberani bu hadîsi 'el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri sahih'te adları geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/198-201

3923-Buhari, Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s) Kadir Gecesi'ni bize haber vermek için (evinden çıktı). Derken Müslümanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun ardından Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben sizlere Kadir Gecesi'ni haber vermek için çıkmıştım. Falan ile filan kavga ettiler de (Kadir Gecesi'nin tayinine ilişkin bilgim kalbimden) kaldırıldı. Belki de sizler için bu daha hayırlıdır. Artık onu (yirmi) dokuzuncu (yirmi) yedinci ve (yirmi) beşinci gecelerde arayın." [1]

3924-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Ömer (r.a), Hz. Muhammed (a.s)'in sahabileriyle birlikte beni de davet eder ve bana:" Onlar konuşana kadar sen konuşma," derdi." İbni Abbas sözüne şöyle devam etti:
"Onları davet etti de kendilerine Kadir Gecesi'nden sordu ve: "Resu-lullah (a.s)'ın: "Kadir Gecesi'ni son on gecede araym," sözü hakkında görüşünüz nedir? Size göre bu gece hangi gecedir?" dedi. Bunun üzerine kimisi; "(Yirmi) birinci gecedir" dedi, kimisi; "(Yirmi, beşinci gecedir" dedi. Ben ise sükût etmiştim."
İbni Abbas sözüne şöyle devam etti:
"Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a): "Sana ne oluyor da hiç konuşmuyorsun?" dedi."
İbni Abbas sözüne devamla dedi ki:
"Ben: "İzin verirseniz konuşurum, ey mü'minlerin emiri," dedim. Sözümün

ardından Hz. Ömer (r.a) :
"Sana sadece konuşasm diye haber saldım," dedi." ibni Abbas sözünü şu şekilde sürdürdü: "Ben de dedim ki:
"Kendi görüşümü mü size aktaracağım?" Hz. Ömer (r.a): "Sana sadece bunu soruyoruz," dedi." İbni Abbas şöyle dedi: "Ben:

"Yirmi yedinci gecedir. Allah Azze ve Celle'nin yedi kat semadan ve yedi kat yerden bahsettiğini, insanı yedi (iklim) den yarattığını ve yer bitkisinin yedi (çeşit) olduğunu gördüm."
İbni Abbas sözüne şöyle devam etti:
"Bu sözümün ardından Hz. Ömer (r.a):
"(Tamam) bu verdiğin haberi biliyordum. Ya bilmediğim hakkında ne diyeceksin?" Yer bitkisinin yedi çeşit olduğu (ile ilgili) sözünden neyi kastediyorsun?" Hz. Ömer (r.a)'in bu sorusu üzerine ben de dedim ki:
"Şüphesiz Allah Teala şöyle buyuruyor:
"Sonra yeri onunla (gökten İndirdiğimiz suyla) açarız. Onda hububat bitiririz. Üzüm ve yeşillikler, zeytin, hurma ve gür bahçeler, yemişler ve çimler bitiririz." [2]

Çimler; hayvanların yiyip insanların yemedikleri (bir çeşit) yer bitkisidir."
İbni Abbas (r.a) sözünü şöyle tamamladı:
"Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):
"Başmm halleri henüz bir araya gelmemiş olan (.aklı tekamül seviyesine ulaşmayan) bu çocuk gibi cevap vermekten aciz mi kaldınız? Doğrusu ben de vallahi sadece senin söylediğin gibi bir yorumdan yanayım," dedi ve şöyle ekledi:
"Onlar konuşana kadar sen konuşmayacaksın," diye sana emretmiştim. Şimdi de emrediyorum, onlarla beraber sen de konuşacaksın." [3]

3925-Bezzar, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesi'ni son on gece içinde tek sayılı gecelerde arayın." [4]

3926-Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle anlatıyor:

"Biz Resulullah (a.s) ile beraber, ayın ortasındaki on günde i'tikaf ettik. Nihayet yirminci günün sabahı olunca eşyalarımızı (İ'tikaf yerimizden) naklettik. Derken Hz. Peygamber (a.s) geldi ve şöyle buyurdu:
"Her kim i'tikaf ettiyse yine i'tikaf yerine dönsün. Çünkü ben bu geceyi gördüm. Şu halde idi: "Ben kendimi bir su ve çamur içinde secde ediyorken gördüm. Resulullah (a.s) i'tikaf yerine döndüğünde gök sanki hücuma geçmişti. Yağmura tutulduk. Onu hak ile gönderen Allah (c.c)'a yemin ederim ki, gökyüzü, bu gökyüzü bugünün sonunda itibaren hücum etmiştir. Mescid ise o zaman hurma dallarından yapılmış bir çardak halindeydi. Yeminle ifade ediyorum ki, ben Hz. Peygamber (a.s)'in bunun üzerinde ve burnunun ucundaki yumuşak yerde çamur ve su izi gördüm."
Diğer bir rivayet de bu rivayetin bir benzeridir. Bu rivayet şu şekilde ifade edilmiştir:
"Nihayet yirmibirinci gece olunca ki, bu gecenin sabahında i'tikafindan çıkmış idi, şöyle buyurdu:
"Kim benimle beraber i'tikaf ettiyse, son on gecede (tekrar) i'tikaf etsin." [5]
Başka bir rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) Ramazan'da ayın ortasındaki on günde i'tikaf ederdi. Geçen yirminci gecenin akşamı olup, yirmibirinci günü karşılayacağı zaman evine dönerdi. Beraberinde i'tikaf etmiş olanlar da (evlerine) dönerlerdi. Resulullah (a.s) i'tikaf ettiği bir Ramazan ayında, evine dönmek adetinde olduğu gece i'tikaf yerinde kaldı ve insanlara hitabda bulundu da bu hutbede insanlara Allah (c.c)'m dilediği şeyleri emretti. Sonra şöyle buyurdu:
"Ben şu on günde i'tikaf ederdim. Sonra bana, şu (gelecek) son on günde i'tikaf etmem fikri beyan oldu. Şimdi, kim benimle birlikte i'tikaf ediyorsa, i'tikaf ettiği yerde kalsın."
Buhari bundan sonra hadisi tamamlamıştır. Bu hadiste şu ifade de yer almaktadır:
"Mescid Hz. Peygamber (a.s)'in namaz kıldığı yerde su biriktirdi. İşte bu, yirmibirinci gecede gözümle gördüğüm bir hadisedir." [6]

İlk Yıllarda İ'tikaf Ramazan Ayının Ortasındaydı

3927-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s). Kadir Gecesi kendisine açıklanmadan önce onu aramak üzere

Ramazan'm ortasında i'tikaf etti. İ'tikaf günleri bitince, çadırının kaldırılmasını emretti ve çadırı bozuldu. Sonra kendisine Kadir Gecesi'nin son on gecede olduğu açıklandı da çadırının tekrar kurulanmasını emretti ve çadırı tekrar kuruldu."
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) (önce) ilk on günde i'tikaf etti. Sonra ara on günde i'tikaf etti. Sonra ara on günde i'tikaf etti. (Daha) sonra da son on günde i'tikaf etti." [7]

3928-Buhari, Ebu Seleme (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Said (el-Hudri)'ye gittim de: "Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım?" dedim. Ve çıktı. Ben ona: '
"Kadir Gecesi hakkında Resulullah (a.s)'dan işittiğini bana anlat," dedim. O, şöyle anlattı:
"Resulullah (a.s) Ramazan'm ilk on gününde i'tikaf etti. Biz de O'nunla birlikte i'tikaf ettik. Sonra kendisine Cebrail (a.s) geldi ve: "Aradığın şey önündedir," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ortadaki on günde i'tikaf etti. Bizler de kendisiyle birlikte i'tikaf ettik. Yine O'na Cebrail (a.s) geldi ve: "Aradığın şey önündedir, dedi. Sonra Hz. Peygamber (a.s) Ramazan'm yirminci gününün sabahında ayağa kalktı ve bir hutbe okuyarak şöyle buyurdu:
"Kim Peygamberle birlikte i'tikaf ediyorsa (i'tikaf yerine) dönsün. Çünkü ben Kadir Gecesi'ni gördüm (fakat) o, bana unutturuldu. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecelerdedir. Ben (rüyamda) kendimi çamur ve su içinde secde ediyormuşum gibi bir halde gördüm."
Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökde bir şey görmüyorduk. Birden bir bulut parçası geldi ve yağmura ulaştırıldık. Bunun ardından Hz. Peygamber (a.s) bize namaz kıldırdı. Ta ki, ben Hz. Peygamber (a.s)'in alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bununla rüyası tasbit edilmiş oldu." [8]

3929-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Ramazan'da uykuda olduğum halde bana gelindi de:" Şüphesiz bu gece Kadir Gecesi'dir," denildi."
İbni Abbas olayın bundan sonraki bölümünü şöyle anlatıyor:
"Bunun ardından uykulu bir halde kalktım ve Resulullah (a.s)'m çadırının iplerinden birine tütündüm. Derken Resulullah (a.s)'a geldim. Vardığımda namaz

kılıyordu. Sonra bu gecenin hangi gece olduğuna baktım. Yir-miüçüncü geceydi." [9]

3930-Buhari, Abdurrahman bin Ubeyd Sanabihi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor: "Hicret etmek üzere Yemen'den yola çıktık ve kuşluk vakti Cuhfe'ye vardık. Karşıdan bir süvari yonelip bize geldi. Ben kendisine:
"Bize Medine'den haber ver/1 dedim. Süvari:
"Resulullah (a.s)'ı beş gün önce defnettik," dedi. Ben: "Senin varışından sadece beş gün önce vefat etmiş, Kadir Gecesi hakkında bir şey işittin mi?" dedim. Süvari:
"Bana Resulullah (a.s)'m müezzini Bilal şöyle haber verdi:
"Kadir Gecesi, Ramazan'm son on günü içindeki yedinin ilk gecesidir." [10]

3931-Ebu Davud, Abdullah bin Uneys (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'a; "Ey Allah'ın Resulü, benim çöl (de oturduğum bir evim var) orada bulunuyorum ve Allah'a hamd olsun namazımı da orada kılıyorum. Bana bir gece emret de o gece şu mescide ineyim," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Yirmiüçüncü gece in." Abdullah bin Uneys'in oğluna soruldu: "Baban, o gece nasıl hareket ederdi?" Şöyle cevap verdi:
"Babam o gece ikindi namazını kılınca mescide girerdi. Sabah namazını kılmcaya kadar bir ihtiyaç için de dışarı çıkmazdı. Sabah namazını kılınca mescidin kapısında durmakta olan hayvanını bulurdu. Ve ona binip çöldeki evine varırdı."
Muvatta'daki rivayete göre ise şöyledir: "Abdullah bin Uneys (r.a) Resulullah (a.s)'a:
"Ben, evi uzak bir adamım. Bu nedenle bana kendisi için (mescide) ineceğim bir gece emret," demiş. Resulullah (a.s) da:
"Ramazan'ın yirmiüçüncü gecesi in," buyurmuştur." [11] Müslim'in rivayetinde de Abdullah bin Uneys (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) buyurdular ki:
"Bana rüyamda Kadir Gecesi gösterildi. Daha sonra o gece(nin tayini) bana unutturuldu. Rüyamda kendimi bu gecenin sabahında su ve çamur içinde secde eder olduğum halde görüyordum." Abdullah bin Uneys (r.a) devamla dedi ki:
"Ve (gerçekten de) yirmiüçüncü gece yağmura mazhar olduk. Resulullah (a.s)

bize sabah namazını kıldırıp ayrıldığında su ve çamur izi alnında ve burnunda duruyordu."

Abdullah bin Uneys şöyle derdi: "Kadir Gecesi yirmiüçüncü gecedir." [12]

3932-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle demiştir:

"Kadir Gecesi'ni yirmidördüncü gecede arayın." [13]

3933-Ahmed bin Hanbel, Hz. Bilal (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kadir Gecesi yirmidördüncü gecedir." [14]

Bir Açıklama

Kadir Gecesi'nin günler arasında dolaşması mantık için uzak değildir. Zira Ebu Hanife (rh.a)'ye göre Kadir Gecesi tüm sene içerisinde gizlidir. Nitekim Kadir Gecesi hakkında bir çok hadis-i şerif rivayet edilmiş, bu hadis-i şeriflerde Kadir Gecesi'nin yer aldığı gecenin rakamı konusunda müteaddit haberler verilmiştir. Bu da gösteriyor ki, insanlar ibadet noktasında çalışkan olsunlar diye Kadir Gecesi, diğer geceler arasında dolaşmaktadır. En sağlam metod Kadir Gecesi'ni yakalamak için yıl boyu çalışmaktır. Buna gücü yetmiyorsa Ramazan boyu ibadet etmeye çalışmak gerekir. Buna da gücü yetmiyorsa Ramazan'm son on gecesini ibadetle geçirmeye çalışmak gerekir. Buna da güç yetmiyorsa, Ramazan'ın son on gecesinin tek sayılı olanlarını ibadetle geçirmek gerekir.

3934-Müslim, Zirr bin Hubeyş (r.h.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ubeyy bin Ka'b (r.a)'dan dinledim, şöyle diyordu:
"Ubeyy bin Ka'b (r.a)'a Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un: "Kim yıl boyu ibadet ederse Kadir Gecesi'ne isabet eder," söyledi denilmiş. Bunun üzerine Ubey şöyle demiştir:
"Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, Kadir Gecesi Ramazan'm tam içindedir. -Ubeyy (r.a) hiç ayrım yapmadan yemin ediyordu. - Yine Allah'a yemin ederim ki, o gecenin hangi gece olduğunu ben biliyorum. O gece, Resulullah (a.s)'ın bize ibadetle geçirmemizi emrettiği gecedir. O gece yirmiyedinci gecedir. O gecenin alameti, gününün sabahında Güneş'in pırıltısız beyaz olarak doğmasıdır."

Diğer bir rivayet ise şu şekildedir: "Ubeyy bin Kâb (r.a)'a sordum. Dedim ki:
"Kardeşin İbni Mes'ud (r.a): "Kim yıl boyu gece ibadeti yaparsa, Kadir Gecesi'ne isabet eder," diyor." Bunun üzerine -Allah rahmet eylesin- dedi ki:
"İbni Mes'ud (r.a) insanların ibadetlerine (güvenip) gevşek kalmamalarını arzu etmiş (bu nedenle öyle söylemiştir.) Yoksa o, mutlaka Kadir Gece-si'nin Ramazan ayı içinde olduğunu ve onun son on gün içinde olduğu biliyordur,"
Sonra -hiç ayrım yapmaksızın- Kadir Gecesi'nin yirmiyedinci gece olduğunu yeminle ifade etti. Bunun üzerine ben kendisine:
"Bunu neye dayanarak söylüyorsun ey Ebu Munzir?" dedim şöyle cevap verdi:
"Resulullah (a.s)'m bize haber verdiği alametle; o gecenin gündüzü, Güneş pırıltısız olarak doğar." [15]
Ebu Davud'un rivayeti de ikinci rivayet gibidir. Onunla aynı manadadır. Bu rivayette Zirr bin Hubeyş (r.a.) şöyle demiştir:
"Dedim ki: "Ey Ebu Munzir, sen bunu nereden biliyorsun?" Ubeyy:
"Resulullah (a.s)'m bize haber verdiği alametle," diye cevap verdi." (Asım dedi ki):
"Zirr'e; "alamet nedir?" diye sordum :
"Bu gecenin sabahında Güneş tas gibi doğar, yükselinceye kadar pırıltısı olmaz," diye cevap verdi." [16]
Tirmizi'nin bir rivayeti de Ebu Davud'un rivayeti gibidir. [17] Bir diğer rivayeti de şu şekildedir:
"Ubeyy bin Kâb (r.a)'a: "Kadir Gecesi'nin yirmiyedinci gece olduğunu nereden bildin ey Ebu Munzir?" diye sordum:
"Evet, Resulullah (a.s) bize haber verdi. O gece, sabahında Güneş pırıltısız olan gecedir," (buyurdu). Biz de saydık ve aklımızda tuttuk. Allah'a yemin ederim ki, İbni Mes'ud o gecenin Ramazan'da olduğunu ve yirmiyedinci gece olduğunu mutlaka biliyordur. Fakat o, güvenip gevşeklik yaparsınız diye size haber vermek istememiştir." [18]

Bir Açıklama

Hadiste de geçtiği gibi hava açık olduğu zaman, Güneş'in altında bulut olmadığı zaman Kadir Gecesi'nin sabahı görülüyor demektir. Aslında insanların bu konuda bazı tecrübeleri vardır. İzlemek, görmek ve sürekli takip etmek bunu ortaya koyar. Fakat, biz nassın söylediklerinin dışına çıkmak istemiyoruz.

3935-Ebu Davud, Muaviye bin Ebi Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Kadir Gecesi; yirmiyedinci gecedir." Hafız îbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle der:
"Ahmed bin Hanbel, Simak bin Harb tarikiyle İkrime'den, o da İbni Ab-bas'tan şöyle rivayet etmiştir:
"Uykuda olduğum halde bana gelindi ve; "Bu gece Kadir Gecesidir," denildi. Uykulu olduğum halde kalkıp ResuluUah (a.s)'ın (i'tikaf için girdiği) çadırının iplerinden birine tütündüm. Bir de baktım ki, namaz kılıyor. Bu defa bu geceye baktım. Bir de gördüm ki, yirmidördüncü geceymiş." [19]

Bir Açıklama

Bu hadis, İbni Abbas (r.a)'m başka bir tarikle rivayet ettiği; "Kadir Gecesi tek rakamlı geceler içerisindedir," hadisiyle çelişmektedir.
Bu soruya şu şekilde cevap verilebilir:
"İki rivayeti şu şekilde birleştirmek mümkündür: Zahiren çift rakamlı görünen rivayet, "ayın sonundan geri doğru sayıma başlarsa yirmidördüncü gece yedince gece olmuş olur/' şeklinde yorumlanır. Bu ihtimalle birlikte İbni Abbas; "yirmisinin içlerinde bulunma ihtimali yüksek olan son yedi gecenin ilk yirmidördüncü gecedir," şeklinde bir mana da kastetmiş olabilir. Bu takdirde İbni Abbas'm yirmidördüncü geceye ilişkin sözü, bu geceyi son yedi gecede aramakla ilgili daha Önceki görüşüne muvafık olur. [20]

3936-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan, o da Hz, Peygamber (a.s)'den Kadir Gecesi hakkında (şöyle buyurduğunu) rivayet etmiştir:
"Kadir Gecesi ılık bir gecedir. Ne sıcaktır, ne de soğuktur. Bu gecenin sabahında Güneş kırmızı ve zayıftır." [21]

Bir Açıklama

Kadir Gecesi'nin ılık bir gece yani ne soğuk ne de sıcak bir gece olmakla nitelendirilmesi, ResuluUah (a.s)'ın Kadir Gecesi ile ilgili olarak haber verdiği yıla Özeldir. Bunun delili: "ResuluUah (a.s) Kadir Gecesi sabahı namaz kıldırdığında mescidin tabanı yağmurdan ıslanmıştı," şeklinde zikredilen

rivayetlerdir.
İki hadis, havanın bir anda hem yağmurlu olması, hem de soğuk olmaması mümkündür şeklinde birleştirilebilir.

3937-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s) Kadir Gecesi hakkında bize şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesini Ramazan'ın onyedinci gecesinde, yirmibirinci gecesinde ve yermiüçüncü gecesinde arayın."
Sonra sükût etti." [22]

3938- Ahmed bin Hanbel, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s)'a Kadir Gecesinden soruldu da şöyle buyurdu:
"O, son on gece içindedir. (Yirmi) üç ve (yirmi) beşinci geceleri ibadetle geçirin. [23]

3939-Bezzar, Abdullah bin Mesud (r.a)'un şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s)'a Kadir Gecesi'nden soruldu. (O da şöyle) buyurdu:
"O gece(nin tayini) bana bildirilmişti. Sonra benden (geri) kaçtı. Artık onu kalan yedi gecede ya da kalan üç gecede arayın." [24]

3940-Ahmed bin Hanbel, İbni Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Kadir Gecesi'ni araştıracaksa, yirmiyedinci gecede araştırsın."
Ve yine başka bir hadisinde şöyle buyurdu:
"Onu, yirmiyedinci gecede araştırın." [25]

3941-Tirmizi, Uyeyne bin Abdurrahman (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Babam bana tahdis etti ve dedi ki: "Ebu Bekre'nin yanında Kadir Gece-si'nden bahsettim de şöyle dedi:
"Ben Kadir Gecesi'ni Resulullah (a.s)'tan işitmiş olduğum son on günün dışında bir yerde aramam. Nitekim ben O'nun şöyle buyurduğunu işittim:
"Kadir Gecesi'ni kalan dokuz gecede veya kalan yedi gecede veya kalan beş gecede veya kalan üç gecede ya da son gecede arayın."
Uyeyne'nin babası sözlerine şöyle devam etti.

"Ebu Bekre (r.a) Ramazan'm ilk yirmi gecesi, senenin sair günlerinde olduğu gibi namaz kılardı. Ancak söz konusu on gün girdiği zaman ibadetlerine hız kazandırdı. (Buna gayret ederdi.)" [26]

3942-Buhari, Ubade bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kadir Gecesi'ni haber vermek için (mescide gelmek üzere hücresinden) çıktı.
Bu sırada Müslümanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun ardından Hz. Peygamber (a .s) şöyle buyurdu:
"Ben sizlere Kadir Gecesi'ni haber vermek üzere çıkmıştım. Filan ile falan birbirleriyle kavga ettiler de (Kadir Gecesi'nin tayinine ait bilgi kalbimden) kaldırıldı. Belki de sizler için bu daha hayırlıdır. Artık onu (yirmi) dokuzuncu, (yirmi) yedinci ve (yirmi) beşinci gecelerde arayınız." [27]

3943-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'in şöyle söylediğim rivayet etmiştir:
"Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"O, Ramazan'm son on günü içinde geçecek olan dokuzdadır. Ya da kalan yedi içindedir,"
Kadir gecesini kastediyordu."
Diğer bir rivayette de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu, Ramazan'ın son on gününde arayın. -Kadir Gecesi'ni kastediyorum, ya kalan dokuzuncu gecededir, ya kalan yedinci gecededir. Ya da kalan beşinci gecededir." [28]

3944-Bezzar, Enes (bin Malik (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kadir Gecesi'ni son on gece içinde, dokuzuncu, beşinci ve yedinci gece içinde arayınız." [29]

3945-İmam Malik, Said bin el-Museyyeb (rh.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Kim Kadir Gecesi yatsı namazında cemaatte hazır bulunursa, o geceden nasibini almış demektir." [30]

3946-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek:
"Ey Allah'ın Peygamberi ! Şüphesiz ben çok yaşlı ve hasta bir ihtiyarım. Bu nedenle bana Allah'ın beni içinde Kadir Gecesi'ne ulaştıracağı bir gecede mescide gelmemi emret," dedi. Hz. Peygamber (a.s) de:
"(Yirmiden sonraki) yedinci geceye sahip çık," buyurdu." [31]

3947-Ahmed bin Hanbel, Ubade bin Samit (r.a)'ten, Resulullah ;(a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kadir Gecesi (Ramazan ayından) kalan on gece içerisindedir. Kim, sevaplarını umarak bu geceleri ibadetle geçirirse, şüphesiz Allah Tebareke ve Teala, o kimsenin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. O, gece (Kadir Gecesi) tek sayılı bir gecedir. (O gece Ramazanın yirmisinden sonraki) dokuzuncu, yahut yedinci, yahut beşinci, yahut üçüncü ya da son gecedir."
Yine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesi'nin alamet (ler)i şöyledir: Bu gece saf, içinde dolunay varmış gibi parlak, sakin ve bitkin bir gecedir. Bu gece ne soğuk ne de sıcaktır. Bu gece sabaha kadar hiçbir yıldıza kayması helal olmaz. Onun alamet(ler)i (arasında) şu da vardır: Bu gecenin sabahında Güneş pırıltısız, dolunay gibi, dümdüz bir şekilde doğar. Şeytan'm o gün Güneş'le birlikte çıkması helal değildir." [32]

Bir Açıklama

Hadis-i şerifte sayılan bu belirtilerin göğün olmasıyla birlikte herhangi bir senede veya her sene, ya da bazı yerlerde görülmesi mümkündür. Yani her yerden bu şekilde mutlaka görülecekler diye bir şart yoktur. Aşağıdaki hadis-i şerif de bunun doğruluğunu göstermektedir.

3948-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Semure (r.a.)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kadir Gecesi'ni son on gecede arayın."
Ahmed bin Hanbel bu kadarını rivayet etmiştir. Oğlu ise şu ilavede bulunmuştur:
"... Ramazan'm son on gecesinde ve tek rakamlı gecelerde arayın. Çünkü ben o geceyi görmüştüm. Sonra onu unuttum. Bu gece, damla ve rüzgar ge-cesidir."
Yahut şöyle demiştir:

"Bu gece, yağmur ve rüzgar gecesidir," [33]

3949-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadir Gecesi yirmiyedinci, yahut yirmidokuzuncu gecedir. Bu'g^ce, yeryüzünde bulunan melekler çakıl taşlarından daha çoktur." [34]

3950-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'in Kadir Gecesi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"O gece, yirmiyedinci, yahut yirmidokuzuncu gecedir. Bu gece, yeryüzünde bulunan melekler çakıl taşlarının sayısından daha çoktur." [35]

3951-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'m yanında Kadir Gecesi konusunda müzakeretife bulunduk. Bunun üzerine O, şöyle buyurdu:
"Hanginiz (içinde) ayın yarım çanak gibi doğduğu bir geceden barfeedecek?" [36]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif, Kadir Gecesi'nin yıl ve yerlere göre bir takım doğal belirtileri olduğunu ve bu alametlerin her yılda ve her bölgede bulunmasınm şart olmadığını göstermektedir.
"Şıkku cefnet" : Yarım çanak demektir. "Şıkk:" Bir şeyin yarısı demektir. "Cefnet": Çanak demektir. Kadı İyaz der ki:
"Bu hadis, Kadir Gecesi'nin ayın sonuna doğru olabileceğine işaret etmektedir. Çünkü ayın bu hali, ayın sonlarına doğru olur."

3952-İbni Huzeyme, Ebu Zerr (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:,
"Ramazan'da Hz. Peygameber (a.s)'le birlikte oruç tuttuk. Gece ibadette bizi tutmadı. Nihayet aydan yedi gece kalınca gece ibadetinde gecenin üçte biri geçene kadar bizimle kaldı. Sonra altıncı gece bizi gece ibadetinde tutmadı. Beşinci gece, gece yansı olana kadar bizimle kaldı. Bunun üzerine dedim ki:

"Ey Allah'ın Resulü, bu gecemizin kalan kısmını da ibadetle geçirsey-dik?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, kim imam ayrılana kadar onunla birlikte gece ibadette kalırsa, kendisi için bir gece ibadeti yazılır."
Sonra (kalan gecelerde) bize namaz kıldırmadı. Nihayet aydan üçf^ece kalınca, üçüncü gece bizi ibadette bıraktı. Ailesini ve hanımlarını da tojiladı. Böylece bize namaz kıldırdı. O kadar ki, felahın geçmesinden korktuk." I
Dedim ki -Diyen Ebu Zerr (r.a)'dır:
"Felah nedir?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sahurdur."

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif, cemaatle namaz kılan kimsenin namaz bitene kadar imamla birlikte kalmasının önemini ortaya koymaktadır. Ancak ortada bir zaruret olması ayrı. İşte İslam'ın Müslümana şeyhiyle ve imamıyla birlikte bulunduğu zaman kazandırdığı yüksek edep budur. Hatta cemiyet ve hareket içinde de zaruret ve ihtiyacının dışında yetkililerden izin almadan ayrılmamalıdır. Müslüman ihlasla beraber buna riayet ettiğinde çok büyük sevap kazanır.

3953-İbni Huzeyme, Ebu Zerr (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) Ramazan ayının yirmiüçüncü gecesi, gecenin ilk üçte birine kadar bizimle gece ibadetinde kaldı. Sonra şöyle buyurdu:
"Aradığınız şeyin (Kadir Gecesi'nin) önünüzden başka bir yerde olacağını zannetmiyorum."
Sonra yirmibeşinci gece, gece yansına kadar gece ibadetinde bulundu. Sonra (yine):
"Aradığınız şeyin Önünüzden başka bir yerde olacağını zannetmiyoram," buyurdu.
Sonra yirmiyedinci gece sabaha kadar ibadette kaldık." îbni Huzeyme der ki:
"Bana göre hadisteki "vera" lafzı, kendi manasının zıddmda kullanılmıştır. Esas kastedilen mana; "Önünüzdedir" anlarnmadır. Çünkü geçen zaman, insanın arkasında, gelecek ise Önündedir.
Hz. Peygamber (a.s) ise şunu ifade etmek istemiştir:
"Aradığınız Kadir Gecesi'nin gelecek günlerden başka bir yerde olacağını zannetmiyorum."

Yani ayın geçen günleriıarasında değildir.
Bu hadis-i şerif şu ayet-i kerime gibidir:

"Arkalarında bütün (sağlam) gemileri alıp gaspeden bir sultan vardı." [37]

3954-İbni Huzeyme, Amr bin Murre el-Cuheni (r.a.)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Kazaa kabilesinden bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek O'na:
"Ey Allah'ın Resulü, ne dersin, Allah'tan başka hiç bir ilah olmadığına ve senin Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etsem, beş vakit namazımı kılsam, (Ramazan) ayı orucumu tutsam. Ramazan ibadetimi yapsam, (teravih namazımı kılsam) zekatımı versem (Müslümanlıktaki durumun ne olur?)"
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim bu hal üzere ölürse, sıddıklardan ve şehitlerden olur." [38]

3955-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan Ramazan ibadetine teşvik ettiğini işittim. Resulullah (a.s) insanları bu ibadeti eda etmeleri için cemaatleştirmezdi. [39]

3956-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ebi Lubeyd (r.a.)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah, Ebu Seleme'den işitmiş. Şöyle diyordu:
"Hz, Aişe (r.a)'ye sordum ve dedim ki :
"Anneciğim, Resulullah (a.s)'m gece namazından haber ver."
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) şöyle anlattı:
"O'nun gece namazı (çoğunlukla) Ramazan ayında idi. Bunun dışında sadece onüç rekat idi."
Bu, Abdul-Cebbar'ın rivayet ettiği hadisidir. Ebu Haşim ise şöyle demiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ye geldim ve kendisine Resulullah (a.s)'ın Ramazan ayındaki namazından sordum. Şöyle cevap verdi:
"Sabah namazının iki rekat (sünnet) de dahil tüm namazı onüç rekat idi." [40]

3957-Müsüm, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan şöyle buyurduğunu işittim;

"Gece içerisinde bir saat vardır ki, Müslüman kişi bu saate denk getirir de dünya ve ahiret işleriyle ilgili Allah'tan ne isterse, istediğini ona verir. Ve bu, her gece devam eder." [41]

FITIR SADAKASI

Giriş

Yüce Allah (c.c)'m "Kime hikmet verilirse, şüphesiz ona çok hayır verilmiştir/' [42] ayetini bakara suresinde infak ayetleri arasında zikretmiştik. Bununla, sadakaları yerlerine ulaştırmanın hikmetinin bir parçası olduğuna işaret edilmektedir. Fıtır sadakası, îslam nazarında özel bir öneme sahip olması nedeniyle vacip ibadetler arasında yer almıştır. Fıtır sadakası senelik tekrarlanan bir ibadettir ve nisap miktarı mala sahip olan kimsenin -Hanefi mezhebine göre üzerinden bir yıl geçmemiş olsa bile- bayram sabahı kendi adına küçük çocukları, köleleri ve cariyeleri adma bu ibadeti eda etmesi vaciptir. Bir takım alimlere göre nisap miktarı malla birlikte bir gün- bir gecelik kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin fıtır sadakası vermesi gerekir.
Fıtır sadakası rastgele organizesiz bir şekilde verilmiş olsa bile meşru kılmış amacını karşılar ve yerine ulaşmış sayılır. Fakat organizeli olarak verilse bu daha iyidir. Bu durumda fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin açıklarını kapatma yolunda önemli bir fırsat yakalanmış olur. Örneğin her mahallede ve her köyde bir hayır müessesesi kurulursa, bu müesseseler zekatı, fıtır sadakasını ve kurbanları toplama işini üstlenip düzene soksa ve mükelleflerin bu konudaki işlemlerini takip etse, önemli bir hayrı yerine getirmiş olur.

Tabi bu müesseselerin, zekat, fıtır sadakası ve kurban sahiplerinin [hakkı olan, ihtiyaç sahiplerini gördüklerinde bu malları kendi elleriyle onlara teslim edebilme özgürlüğünü ellerinden almaması gerektiği de göz Önünde bulundurulmalıdır. Çünkü nasıl çoğu zaman fertlerin başaramadıkları işleri müesseseler başarabiliyorsa, aynı şekilde müesseselerin kestiremedikleri yerleri de fertler kestirebilir.
Fıtır sadakası hicretin ikinci yılında Ramazan orucunun farz kılındığı sene emredilmiştir. [43]

Fıtır Sadakasının Hikmeti

Fıtır sadakasının meşru kılınmasındaki hikmet, orucun eksikliklerini tamamlamak ve muhtaçları, ihtiyaçlarım karşılamak suretiyle bayram günü dilenmekten kurtarmaktır. [44]

Fıtır Sadakasının Hükmü

Hanefi mezhebine göre fıtır sadakası küçük olsun büyük olsun, erkek olsun kadın olsun, akıllı olsun deli olsun, nisap miktarı mala sahip olan her Müslümana vaciptir.
Diğer alimlere göre ise fıtır sadakası küçük olsun büyük olsun, erkek olsun kadın olsun, her Müslümana vaciptir.
Ulemanın çoğunluğuna göre fıtır sadakası kendine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere bir gün - bir gece yetecek kadar yiyeceğe sahip olan herkese vaciptir. Buna göre bir kimse eve, ihtiyacı olan hizmetçiye, bineğe, elbise ve bunlar gibi kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere gerekli olan temel ihtiyaçların dışında fazladan bir mala sahip ise fıtır sadakasını vermesi gerekir. Hatta Malikilere göre ödeme imkanı olan bir kimse borç istemek suretiyle fıtır sadakasını verebilecek durumda ise kendisine fıtır sadakası vaciptir, Çünkü bu şahıs hükmen onu ödeme imkanına sahiptir. Kendi fitresini vermesi gereken bir kimse, fakir olan anne-babası ve hanımı gibi, yakınlığı nedeniyle bakmakla yükümlü olduğu kimselerin, Müslüman olmaları ve fitrelerini ödeyebilecek kadar maddi güce sahip olması.şartıyla da malik olduğu kölelerin fitrelerini vermek zorundadır.
Bu fetva, ulemanın çoğunluğuna göredir.
Hanefilerin bu konudaki görüşlerine gelince; hanımının, fakir olan anne-babasının ve fakir olan büyük çocuklarının fitrelerini vermek zorunda değildir. Bu durumda olanlardan ve bakmakla yükümlü oldukları kimselerden fıtır sadakası sorumluluğu düşer. [45]

Fıtır Sadakasının Zamanı

Hanefi mezhebine göre fıtır sadakası bayram günü tan yerinin ağarmasından itibaren vacip olur. Buna göre bir kimse bundan önce ölürse ona fitre vacip değildir. Tan yeri ağardıktan sonra dünyaya gelen ya da Müslüman olan bir kimseye ise vaciptir.
Fitreyi bayram gününden önce vermek de caizdir. Bir millet fıtır sadakasını bayramın birinci gününden sonraya, bayram namazından önceye bırakırsa üzerlerinden düşmez. Sadaka olarak bu meblağı ödemeleri gerekir.
Ulemanın çoğunluğu ise şu görüştedir:

"Fıtır sadakası bayram akşamı Güneş'in batmasıyla birlikte vacip olur. Yani gecenin girişinden itibaren vacip olur. Buna göre bir kimse Güneş battıktan sonra vefat ederse, üzerinde vacip borcu olarak kalır"

Ancak ulemanın çoğunluğuna göre bir kimse Güneş battıktan sonra Müslüman olsa veya vucup vaktinde (Güneş'in battığı an) fitre verecek gücü yoksa, daha sonra imkan bulsa, gereklilik (vucupluk) sebebi bulunmadığından, üzerine fitre vacip değildir. Hanefi mezhebine göre ise vaciptir.

Ulemanın çoğunluğuna göre fıtır sadakası vacip olduktan sonra ölüm, ya da başka bir şeyle kişinin üzerinden düşmez. O döneme kadar boynunda borç olarak kalır.

Şafii mezhebine göre fıtır sadakasını Ramazan ayının ilk günlerinde ödemek de caizdir, çünkü fıtır sadakası iki sebeple vaciptir:

Birincisi Ramazan orucu nedeniyledir. İkincisi de Ramazan orucunun bitmesidir.

Şafii mezhebine göre fıtır sadakasını bayram namazından sonraya bırakmamak müstahapdır. Çünkü namaza gitmeden verilmesine ilişkin emir (si-gası) gelmiştir. Şâfiilere göre fıtır sadakasını, malının kaybolması, ya da hak sahiplerinin bulunmaması gibi bir özür bulunmaksızın bayramın birinci gününden sonraya bırakmak haramdır. Şayet özürsüz olarak bırakırsa, günahkar olur ve kazası gerekir.

Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre fıtır sadakasını bayramdan bir veya iki gün öne almak caizdir. Bundan fazlası ise caiz değildir.

Hanefi mezhebine göre fıtır sadakasının Ramazan ayı içinde mutlak suretle verilebileceğini daha önce belirtmiştik. Bazı Hanefi fıkıhçıları zekata kıyasla, fıtır sadakasının Ramazan ayından önce verilebileceğine de fetva vermislerdir. [46]

Ulemanın çoğnluğuna göre fıtır sadakası hububattan ve azık olarak kullanılan meyvalardan bir sâ olarak verilir.

Şafii mezhebine göre ise fıtır sadakası bölgenin ya da bulunulan yerin çoğunlukla azık olarak kullandıkları yiyeceklerden verilmesi gerekir.

Ulemanın çoğunluğuna göre verilmesi gereken yiyecekler yerine, bunların piyasa üzerindeki değerini vermek yeterli değildir. Dolayısıyla bir kimse bunların yerine kıymetlerini verirse fıtır sadakasını eda etmiş olmaz.

Hanefi mezhebine göre ise bu hüküm böyle değildir. Zira bu mezhebe göre yiyecek yerine, değerini vermek de caizdir. Bu fetva, insanlar için daha açık ve kolaydır.

Fıtır sadakasının, bayramın birinci günü sabah namazıyla bayram namazı arasında verilmesinin müstahab olduğu konusunda fıkıhçılar ittifak etmişlerdir.

Ancak fıkıhçıların çoğuna göre bu müstahaplık sadece bayram namazından önce oluşundan kaynaklanmaktadır.
Yine fıkıhçılann çoğu fitrenin bayramın birinci günü sonuna kadar ödenebileceğini de vurgulamışlardır. Buna göre bir kimse fitresini bayram namazını kıldıktan soma ödese, efdal olanı terketmiş olur. Bu da gösteriyor ki; fıtır sadakasını bayram namazmdan sonra ödemek tenzihen mekruhtur.
Ayrıca fıtır sadakasının namazdan önce verilmesiyle ilgili emir de men-dupluk ifade etmektedir. Ancak fıtır sadakasını bayram gününün dışında kalacak şekilde ertelemek ulemanın görüş birliği ile haramdır. O halde tehir edilmesi günahtır. Namazı vaktinin dışına çıkartmak günah olduğu gibi.
Fıtır sadakasının, zekatm verilebileceği yerlere verilmesi gerektiği konusunda fıkıhçılar aynı görüştedirler.
Ulemanın çoğunluğuna göre -Malikiler, Şâfiiler ve Hanefiler- fıtır sadakasını bir zimmi kafire vermek caiz değildir. Çünkü fitre, zekat mesabesinde olduğundan malın zekatı gibi gayri müslime verilmez. Zekat malının bir gayri müslime verilmeyeceği konusunda ulema arasında görüş ayrılığı yoktur.
İbni Munzir şöyle der:
"Malın zekatından zimmiye verilmesi durumunda bunun zekat yerine geçemeyeceği hususunda ilim ehlinin icmaı yani ortak görüşü vardır. Ulemanın çoğunluğuna göre bir toplumun fitresini tek kişiye, bir kişinin fitresini de bir kaç kişiye vermek caizdir." [47]

Fıtır Sadakasının Vacip Oluşu, Hikmeti Ve Vakti

3958 -Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini r$ etmiştir:
"Resulullah (a.s) oruçlu için boş ve çirkin sözlerden temizlemek, düş-;> künler için de katık olsun diye fıtır zekatını farz kılmıştır. Kim onu bayram^ namazından önce eda ederse o, makbul bir zekat olur. Kim de onu namazdan sonra eda ederse (diğer) sadakalardan bir sadaka olur." [48]

Fıtır Sadakası Kime Vaciptir Ve Ölçüsü Nedir?

3959-Tirmizi, Amr bnı Şuayb (r.h.a)'dan, o da babası vasıtasıysinden rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mekke sokaklarında şu şekil ilanda bulunması içinj münadi (seslenen) görevlendirdi:

"Dikkat! Fıtır sadakası; erkek yahut kadın yahut hür yahut köle, küçük yahut büyük, buğday ve onun ayarında olan gıdalardan iki ölçek, yemektende btr sa olmak üzere her Müslüman üzerine vaciptir." [49]

Bir Açıklama

Bir sa'; ulemanın çoğunluğuna göre zamanımız Ölçüleriyle yaklaşık iki kiloya eşittir. Her bir ölçek de 675 gırama eşittir. Hanefilere göre ise bir sa'; 3250 gr. dır. Bu görüş, zamanımız fakirleri açısından daha uygundur. İki ölçek; yarım sa'dır. Buna göre hadis, buğdaydan iki ölçek, onun dışındaki yiyeceklerden bir sa' demekle fıtır sadakasının buğdaydaki ölçüsünün yarım sa' olduğunu gösteriyor. Oruç fidyesi için de ölçü budur.
İleride göreceğimiz Muaviye hadisinin sünnet içerisinde yer aldığını görüyoruz.
Hanefilerin görüşlerinin kaynağım oluşturan da bu rivayettir. Yani fıtır sadakası buğday ölçüsüyle yarım sa'dır. Yarım sa1; günümüz ölçüleriyle yaklaşık iki kilogramdır.
Şimdi, Hanefilere göre bu ölçünün piyasa üzerindeki fiyattan da verilebileceğini bilir, her insanın ekmek piyasasınımn ne olduğunu bildiğini de göz önünde bulundurursak, günümüz şartlarına göre Hanefi mezhebini tatbik etmenin kolaylığını anlamış oluruz. Yani kişi başına düşen fitre; iki kilogram ekmektir. Ancak ekmek ile buğday arasındaki fark nedeniyle bu rakamı biraz daha arttırmak gerekir.
Buluğa ermemiş çocukları olan bir kimse kendi yerine ve çocukları yerine yarım sa' buğday, ya da bu değerde başka bir şey verir. Hanımı ve yetişkin çocukları yerine verse de olur. Şayet vermez ise üzerlerine fitre vacip olacak bir mala da sahip iseler, kendi kendilerinden mes'uldurlar. Ama fakir iseler, hiç bir şey gerekmez. Küçük çocuklarının ve hanımının kendilerine ait malları var ise fıtır sadakasını kendi cebinden vermek istemeyip onların malından verebilir. Eskiden insanların köleleri de vardı. Köle sahibi kişinin, kölesine ait fıtır sadakasını da vermesi gerekir.
Buradan hareketle fıtır sadakasının basit bir şey olmadığını anlıyoruz. Nitekim ulemanın çoğunluğuna göre bayram gecesi asli ihtiyaçları dışında az bir mala sahip olan kimse; kendisinin, hanımının, küçük çocuklarının ve hizmetçilerinin fitrelerini vermek zorundadır. Hatta Maliki mezhebine göre ödeme imkanı olan bir kimsenin borç alıp fitresini vermesi gerekir. İşte böylece fıtır sadakaları, az bir kesim dışında neredeyse ümmetin tamamına vaciptir. Zaten bu sadakalar da o

kesimin hakkıdır. Fıtır sadakası organize edilip sistemli bir şekilde zekat verilebilecek yerlere ulaştırılmış olsa, günümüzün hatta daha sonraki dönemlerin sürekli problemler için çözüm kaynağı olur.

3960-İbni Huzeyme, îbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) fıtır sadakasını bir sa' arpa, yahut bir sa' kuru hurma, yahut bir sa1 kuru üzüm, yahut bir sa1 yoğurt kurusu olmak üzere Müslümanlardan olan hür, köle, erkek, kadın küçük ve büyük (herkes) üzerine farz kıldı." [50]

3961-İbni Huzeyme, Kays bin Sâ'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s) zekat (ayeti) inmeden bize fıtır sadakasını emretti. Zekat (ayeti) inince (fıtır sadakasını) ne bize emretti ne de bize yasakladı. Biz halen bu ibadeti yapıyoruz." [51]

Bir Açıklama

Bu hadisten ve diğer delillerden hareketle Hanefiler fıtır sadakasını farzın altında, sünnetin üstünde vacip bir ibadet olduğu görüşüne varmışlardır.

3962-Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmişlerdir:
"Biz fıtır sadakasını yiyecekten (buğday ve her türlü yiyecek) bir sa1 olarak yahut arpadan bir sa' olarak, yahut kuru hurmadan bir sa1 olarak, yahut yoğurt kurusundan bir sa' olarak, yahut kuru üzümden bir sa' olarak çıkartırdık."
Buhari bir rivayetinde şu ilavede bulurımuştur:
"Muaviye (r.a) (devlet başkanlığına) geldiği zaman (Şam'dan) bu aday da gelince: "Bana göre bundan bir ölçek (diğer hububattan) iki ölçeğe denk gelir," dedi." [52]
Diğer bir rivayeti ise şöyledir:
"Biz Resulullah (a.s)'m zamanında (fıtır sadakasını) her çeşit yiyecekten bir sa' olarak bayram günü çıkartırdık."
Ebu Said dedi ki:
"Ve bizim yemeğimiz arpa, kuru üzüm, yoğurt kurusu ve kuru hurma idi."
Buhari'ninTivayetinde bunların dışında bir ilave yoktur. [53] Başka bir rivayet de şu şekildedir:

"Biz, Resulullah (a.s) aramızdayken fıtır sadakasını her küçük, büyük hür ve köle yerine üç sınıf yiyecekten çıkartırdık: Kuru hurmadan bir sa', yoğurt kurusundan bir sa', arpadan bir sa'. Biz fıtır sadakasını; Muaviye gelip, buğdaydan iki ölçeğin hurmadan bir sa'a denk olduğu görüşünü beyan edinceye kadar bu minval üzere veriyorduk." [54]
Ebu Said el-Hudri (r.a) şöyle dedi;
"Ancak ben yaşadığım müddetçe eskiden yaptığım gibi çıkartmaya devam edeceğim." [55]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ancak ben aynı şekilde çıkartmaya devam ediyorum." [56]

Bir Açıklama

Hz. Muaviye (r.a)'nin yarım sa" buğdayın bir sa1 hurmaya, arpaya ve yoğurt kurusuna denk olduğuna ilişkin görüşü, yukarıda da işlediğimiz gibi yarım sa' buğdayın oruç fidyesi konusunda ölçü olarak belirtilmiş olması nedeniyle sünnete uygundur. Anlaşıldığına göre yarım sa' buğday, fiyat itibariyle fıtır sadakasının çıkartıldığı diğer hububatın bir sa'ma eşit idi ki, Hz. Muaviye (r.a) böyle bir görüş ileri sürmüştür.
Ancak bugün hububat fiyatları değişmiş olmasına rağmen Hanefilere göre yine de buğday itibariyle yarım sa'dır. Çünkü Hanefiler bu miktarı fıtır sadakası konusunda ölçü kabul etmişlerdir.

3963-İbni Huzeyme, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Fıtır sadakasını verirken hurmadan bir sa', yahut arpadan bir sa', yahut kuru üzümden bir sa', yahut kurutulmuş yoğurttan bir sa', yahut kabuksuz beyaz arpadan bir sa' çıkarttık." [57]

3964-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den fıtır sadakası konusunda şöyle rivayet etmiştir:
"Her hür ve kölenin, erkek ve kadının, küçük ve büyüğün, fakir ve zenginin hurmadan bir sa', yahut buğdaydan yarım sa1 vermesi, üzerine borçtur."
Bu hadisin ravilerinden olan Mamer şöyle demiştir:
"Zuhri'nin bu hadisi Hz. Peygamber (a.s)'e isnad eder olduğu da bana ulaşmıştır."

[58]

3965-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den, o da Resulullah (a.s)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Fıtır sadakası dışında kölede (farz) sadaka yoktur." [59]

3966-Ibni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s); şöyle buyurdu:
"Fıtır sadakası dışında Müslüman üzerine kölesi ve atı konusunda (Farz olarak) hiç bir sadaka yoktur." [60]

Bir Açıklama

Hadis-i şerifte köleye ve ata zekat düşmediği ifade edilmektedir. Hadisin hass olarak anlatmak istediği nokta budur. Fıtır sadakası ise sadece kölesine vaciptir, atma değil.

3967-Ibni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) her çeşit yiyecekten bi sâ'olmak üzere, küçük, büyük hür ve köle yerine. Ramazan zekatım (fıtır sadakasını) ödememizi bize emretti. (Şöyle ki) : "Kim kabuksuz beyaz arpa verirse, kendisinden kabul edilir." Ve ben şöyle buyurduğunu zannediyorum:
"Kim un verirse, kendisinden kabul edilir. Yine kim kavaf verirse kendisinden kabul edilir." [61]

Bir Açıklama:

Bu gibi hadislerden hareketle Hanefiler yiyecek yerine bunun değerinin de Verilebileceği görüşüne varmışlardır. Yani Müslüman bu konuda serbesttir; dilerse buğdaydan yarım sa1 veya diğer hububattan bir sa' verir. Dilerse bunların değeri üzerinden başka bir şey verir.

3968-Ebu Davud, Hasan Basri (r,h.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"İbni Abbas Ramazan'm sonunda Basra minberi üzerinde bir hutbe irad ederek şöyle dedi:
"Orucunuzun (Fıtır) sadakasını çıkartınız."
İnsanlar (bu konuyu) bilmiyor olacaklar ki, İbni Abbas (r.a) şöyle devam etti:
"Medineli'lerden burada bulunanlar kimlerdir? Kalkınız, kardeşlerinize (gidiniz) de onları öğretiniz. Çünkü onlar bilmiyorlar."
Sonra İbni Abbas (r.a) sözlerini şöyle sürdürdü:
halkının azık edinirken kullandıkları ölçekle ölçerek verdiklerine ilişkin sözü, fıtır sadakasında asıl olanın, bu sadakayı verene kolaylık sağlamak olduğuna delildir. Dolayısıyla insan fıtır sadakasını verirken verdiğinin fitre olarak yeterli olduğuna kanaat getirerek verebilir. [62]

3971-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resurullah (a.s) fıtır zekatını (sadakasını) hurmadan bir sa' yahut arpadan bir sa' olmak üzere her köle yahut hüre, küçük yahut büyük farz kıldı."
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Müslümanlardan her hür yahut köleye, erkek yahut kadına farz kıldı." [63]
Müslim'in diğer bir rivayetinde şu ilave de yer almıştır: "İnsanlar bunu yarım sa' buğdaya denk saydılar." [64] Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ibni Ömer (r.a) fıtır sadakasını sürekli hurmadan verirdi. (Ancak bir defasında kıtlık olduğundan) Medine halkı hurmaya muhtaç oldu da İbni Ömer fitresini arpadan verdi. İbni Ömer (r.a) büyük-küçük geçindirdiği kimselerin fitrelerini de verirdi. Hatta benim (Azatlı kölesi Nafi oluyor) Çocuklarımızın fitrelerini de verirdi. İbni Ömer fitreleri kabul eden (zekat toplayan memurlar) lafa verirdi. Halk ise fitreleri bayramdan bir veya iki gün evvel verirlerdi." [65]
Buhari şöyle demiştir:
"Hadiste geçen; "benim çocuklarımın" ifadesinden, Nafi (r.a)'nin çocukları kasdedilmiştir. Yine; "verirlerdi," ifadesi de; "vermek için gereken sadakaları toplar ve onları vermeye niyet ederlerdi. Bayram sabahı olunca da ellerinden çıkartırlardı," anlamındadır."
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) fıtır zekatını hurmadan bir sa' yahut arpadan bir sa' olarak emretti."

Abdullah dedi ki:

"Ancak insanlar iki ölçek buğdayı buna eşit saydılar." [66]

Buhari'ye ait bir başka rivayet de şöyledir:

"Resulullah (a.s) fıtır zekatını Müslümanlardan köle, hür, erkek, kadın, küçük ve büyük üzerine hurmadan bir sa1 yahut arpadan bir sa' olarak farz kıldı. Ve bu zekatın insanların bayram namazına çıkmasından önce verilmesini emretti." [67]

Müslim'e ait bir başka rivayet de şöyledir:

"Resulullah (a.s) Ramazan ayında fıtır zekatını Müslümanlardan her fert üzerine farz kıldı." [68]

Müslim, hadisi Buhari'ye benzer cümleyle tamamlamıştır. Buhari ve Müslim'e ait muhtasar bir rivayet de şöyledir:

"Resulullah (a.s) fıtır zekatının insanlar bayram namazına çıkmadan verilmesini emretti. " [69]

Muvatta'da yer alan bir başka hadis de şöyledir:

"İbni Ömer (r.a) Vadil Kura ve Hayber'de bulunan kölelerinirün zekatlarım da verirdi." [70]

Yine Muvatta'da yer alan başka bir rivayet ise şu şekildedir:

"İbni Ömer (r.a) fıtır zekatını arpa olarak vermiş olduğu bil defanın dışında daima hurma olarak verirdi." [71]

Başka bir rivayet ise şöyledir:

"îbni Ömer fıtır zekatını bayram gününden iki ya da üç gün evvel sadakaları toplayan kimseye gönderirdi." [72]

Tirmizi'nin rivayeti ise şöyledir:

"Resulullah (a.s) bayram günü namaza çıkılmadan zekatın (fıtır sadakasının) elden çıkartılmasını emrederdi." [73]

Ebu Davud'un rivayeti de şu şekildedir:

"Resulullah (a.s) bize insanlar namaza çıkmadan fıtır sadakasmin ödenmesini emretti."

Bu hadisi Îbni Ömer (r.a)'den rivayet eden Nafi dedi ki:

"İbni Ömer fıtır sadakasını bundan bir veya iki gün önce öderdi." [74]

Ebu Davud ve Nesai'ye ait bir rivayet de şöyledir:

"İnsanlar Resulullah (a.s)'m zamanında fıtır sadakasını arpadan bir sa' yahut hurmadan yahut kabuksuz beyaz arpadan yahut kuru üzümden bir sa' olarak verirlerdi. Hz. Ömer (r.a) halife olunca,, buğday da çoğalınca Hz. Ömer (r.a) yarım sa' buğdayı bu şeylerden bir sa'a denk saydı."
Nafi dedi ki:
"Abdullah bin Ömer şöyle dedi:
"Bunun üzerine insanlar da bundan sonra yarım sa' buğdayı (diğerlerinden bir sa'a) denk saydılar."
Nafi şöyle devam etti:
"Abdullah bin Ömer (r.a) daima hurma verirdi. Ancak (bir yıl) Medine halkı hurmaya muhtaç oldu da fitre olarak arpa verdi." [75]

Bir Açıklama

Genel giriş bölümünde de işlediğimiz gibi Malikiler fıtır sadakasının bayram gününden bir veya iki gün öne alınabileceğini söylemişlerdir. Bazı fıkıhçılar da Ramazan ayının içinde verilebileceği görüşündedirler. Bu konudaki uygulama geniştir. Önemli olan bayram namazına çıkılmadan ödenmiş .olmasıdır. Bayram namazından önce de ödenmemîşse, bayram namazından sonra ödenir. Birinci günü aştığı zaman mutlaka ödenmelidir. Ancak kasten geciktiren günahkar olur ve savabı azalır.

3972-Ebu Davud, Abdullah bin Salebe (r.a)'den ya da Salebe bin Abdullah bin Ebu Suayr (r.h)'dan, o da babasından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Fıtır zekatı (şu) iki kişiden herbiri yerine (verilmek üzere) buğdaydan bir sa'dır: küçük yahut büyük, hür yahut köle, erkek yahut kadın, zengin olanınıza gelince (vermiş olduğu sadaka sayesinde) onu Allah (c.c) temizler. Fakirinize gelince ona da Allah (c.c) verdiğinden daha çoğunu iade eder."
Ebu Davud bir rivayetinde: "Zengin yahut fakir," İlavesine de yer vermiştir. [76]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) hatip olarak (minberde)ayağa kalktı ve fert basma hurmadan bir sa', yahut arpadan bir sa' olarak fıtır sadakasını emretti."
Ebu Davud bir rivayetinde şu ilaveye de yer vermiştir: "Yahut iki kişi arasında olmak üzere buğdaydan bir sa' küçük, büyük, hür ve köle adına verilmek üzere

fıtır sadakasını emretti."
Başka bir rivayet ise şöyledir:
"Resulullalı (a.s) bayramdan iki gün önce bir hutbe irad ederek..."
Ebu Davud, hadisi bir öncekiyle aynı anlamı ifade eden cümlelerle tamamlamıştır. [77]

3973-İbni Huzeyme, İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m zamanında sadaka sadece hurma, kuru üzüm ve arpaydı, buğday değildi." [78]

3974-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) bana Ramazan zekatını korumamı haber vermişti. Derken gece yarısı bir yabancı evime gelerek (bana korumam için teslim edilen) yiyecekten çalmaya başladı. Derhal kendisini yakaladım ve:
"Seni mutlaka Resulullah (a.s)'a çıkartacağını," dedim. Bunun üzerine:
"Bırak beni. Çünkü ben muhtacım," dedi. Ben de kendisini serbest bıraktım. Resulullah (a.s) sabah namazını kıldıktan sonra:
"Ey Ebu Hureyre, bu geceki esirini ne yaptı?" buyurdu. Veya: "Evvelki gece..." buyurdu. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, ihtiyacı olduğundan yakındı. Ben de kendisini serbest bıraktım ve bir daha dönmeyeceğini söyledi," dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dikkat et, sana yalan söylemiştir ve yine dönecektir." Ebu Hureyre (r.a) sözlerine devamla dedi ki:
"Ben de kendisini gözetledim ve Resulullah (a.s)'in sözüne istinaden geleceğini bildim."
Ebu Hureyre (r.a) şöyle devam etti:
"Yine geldi ve söz konusu yiyecekten çalmaya başladı:
"Seni mutlaka Resulullah (a.s)'a çıkartacağım," dedim. Yine bir ihtiyacı olduğundan yakındı ve ben kendisini serbest bıraktım. Sabaha kavuştuğumda Resulullah (a.s) bana:
"Bu gece esirin ne yaptı?" ya da; "Dün gece," buyurdu." Ben:
"Ey Allah'ın Resulü, bir ihtiyacı olduğundan yakındı,ve bir daha dönmeyeceğini söyledi. Ben de kendisini serbest bıraktım/' dedim. Resulul-lah (a .s):
"Dikkat et, sana yalan söylemiştir ve yine dönecektir", buyurdu.

Ben Resulullah (a.s)'m sözüne istinatla yine geleceğini bildim. Ve yine gelip söz konusu yiyecekten çalmaya başladı. Derhal kendisini yakaladım ve:
"Seni mutlaka Resulullah (a.s)'a çıkartacağım," dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:
"Beni bırak ki; sana Allah (c.c)'m kendileriyle fayda vereceği sözleri Öğreteyim."
Bu hadisin ravisi dedi ki:
"Sahabe-i kiram hayra çok düşkün idi (bu nedenle onu hemen serbest bıraktı)"
"Yatağına girdiğin zaman ayet'el-kürsü'yü: (Allahu la ilahe illahuvel-Hayyül-Kayumü) oku. Zira (bunu okuduğun zaman) Allah (c.c)'tan bir koruyucu daima seninle beraber olur ve sabaha kavuşana kadar Şeytan sana yaklaşmaz."
Ben de kendisini serbest bıraktım."
Resulullah (a.s) Ebu Hureyre (r.a)'ye şöyle sordu:
"Esirin ne yaptı ey Ebu Hureyre?"
Ebu Hureyre (r.a) de Resulullah (a.s)'a (onları) haber verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
" "Sana doğru söylemiş. Halbuki o yalancıdır. Üç geceden beri kiminle muhatab olduğunu biliyor musun? O, Seylan'dır." [79]

Bir Açıklama:

Bu hadis, aslında başka bahislerde işlenmiş olmasına rağmen biz ona burada yer verdik. Çünkü bu hadis fıtır sadakalarının Ebu Hureyre (r.a)'nin yanında toplandıklarını gösteriyor. Bu da bizim savunduğumuz; zekat, fitre ve kurbanlarla ilgili müesseseler oluşturulmasına ve bu müesseseler söz konusu malları hak sahiplerine bölüştürme işini organize etmesine delil olmaktadır.

3975-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) fıtır zekatının insanlar namaza gelmeden çıkartılmasını emretti. Ve Abdullah bin Ömer (r.a) bundan bir ve iki gün önce (fıtır sadakalarını) eda ederdi." [80]

Fıtır Sadakası Konusunun Sonucu

Allah Teala İslami ibadetleri bedeni, mali ve hem bedeni hem de mali olarak sınıflandırmıştır. İbadetlerin hepsi nefsi uslandırır ve onu hayır işlemeye, serden

kaçınmaya razı eder. İbadetler eda edilmeden insanlığın Allah (c.c)'a kulluğu ön plana alabilecek bir kalıba girmesi mümkün değildir. Buna göre ibadetler, imanı ve Allah'ın meşru kıldığı bir yoldan O'na şükredilmesidir.

Farz ibadetlerin her biri diğerlerine muhtaçtır. Çünkü Allah (c.c)'a kulluk binasının inşasında her biri kendi yerini alır ve herbiri diğerini tamamlar. [81]

HAC, UMRE, KURBANLAR, HEDY, ATİRE VE AKİKA

Genel Giriş

Bu kısımda Mescid-i Haram'ın ve Mescid-i Nebevi'nin bulunduğu ve herkesin akın ettiği Mekke ve Medine'nin faziletlerinden başlamamız daha yerinde olacaktır. Çünkü bu iki şehirden bahsetmek, insanların hac ibadetinde yaptıkları işlerle direkt bağlantılıdır. Öte yandan hacının orada kesmiş olduğu kurbanın amacının aynı olması nedeniyle de kurban bölümünü hedy kurbanı ile birlikte bu kısımda işleyeceğiz. Çünkü her ikisi de aynı sebebe binaen meşru kılınmıştır. Hac ibadeti ile umre ibadeti arasında daimi bir ilgi bulunmaktadır. Her ikisi de diğerine benzer özellikler taşımaktadır. Bu nedenle bu konuların tümünü bu kısımda, Hac, Umre, Hedy ve Kurban şeklinde derledik. Akika ve Atire kurbanları'ni da bir yönüyle kurbana benzediklerinden bu kısımda yer verdik.
'Neylül-Evtar' müellifi de bu konuları aynı yerde işleyenler arasındadır. Nitekim bu zat hac, umre ve hedy konularını işlemiş, bunların ardından da akika ve atira konularına yer vermiştir. Biz de bu konuların tümünü aynı kısımda bir araya getirdik.
Hac, umre ve Allah rızası için kan akıtmak, şüphesiz İslam'ın temel ibadetlerindendir. Nitekim hac zaten islam'ın şartlarından biridir. Umre ibadeti de ulemanın bir kısminin farz olarak değerlendirdiği Önemli bir ibadettir. Kurban kesmek ve kan akıtmaya gelince o da, bize rızık olarak ihsan ettiği evcil hayvanlar mukabilinde Allah (c.c)'a şükrün bir göstergesi ve tezahürüdür,
Allah Teala şöyle buyurur:
"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."
Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Her bir ümmet için kurban ibadetini farz kıldık ki, Allah'ın onlara verdiği evcil hayvanların üzerine O'nun ismini ansınlar. İşte hepinizin ilahı bir tek ilah'tır. Yalnızca O'na teslim olun. Ve alçak gönüllü, samimi insanları müjdele." [82]
İslamın dördüncü şartı oruç, beşinci şartı ise hacdır.
Zaman itibariyle oruç ibadeti bitiminden sonra hac ibadeti gelmektedir. Oruç ibadeti Ramazan ayında, onu takip eden Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarında ise hac ibadeti gelmektedir.
Hac ibadetinin oruç gibi hem bedeni hem de nefsi bir eğitim olması nedenleriyle hac ibadetinin normal olarak oruç ibadetinden sonra işlenmesi gerekir.
Hac konusunu da cihad konusundan önce işledik. Çünkü cihadın en faziletli

olanı, kabul olunmuş bir hacdır. Üstelik cihad ibadeti hem malın hem de canın Allah yolunda feda edildiği bir ibadettir. Hac ibadeti ise önce malın, sonra gücün Allah yolunda sarfedildiği bir ibadettir. Yani hac ibadeti bir bakıma cihad için ön hazırlık özelliğindedir.
Bu kısımda başlıca şu başlıklar yer alacaktır:
Mekke, Medine, bu iki şehir ile ilgili bazı hükümler, üç mescid ve Küba mescidi.
Hac ve umre'nin fazileti, bu iki ibadetin bazı adabı ve hükümleri. Hac ayları, Zilhicce'nin on günü, arefe, kurban ve teşrik günleri. Mikat sınırları.
Ifrad, kıran ve temettü haclarının hükümleri, hac ve umre'nin feshi. Ihsar (Hacdan geri çevrilme) haccının kaçırılması ve şart koşmak.
İhram, ihram giymek, telbiye, ihramlıya helal ve haram olan şeyler, ih-ramlıyken ve hac sırasında cinayet kabul edilen şeyler.
Tavaf ve çeşitleri.
Safa ile Merve arasında koşmak (sa'y).
Arafat'ta, ardından Müzdelife'de vakfe ve buralardan diğer yerlere hareket
Kurban günü akabe taşlarının atılması ve bundan sonraki taşlamalar.
Hac ve umre ibadetleri için traş olma, küçük hacdan ve büyük hacdan he-lala kavuşma. (Tehallül)
Kurban günün sırasıyla yapılacak işler.
Teş'rik günlerinde Mina'da gecelemek.
Teş'rik günleri süresince ve bunlardan önce tekbir getirmek.
Hz. Peygamber (a.s)'in Arafat ve Mina'daki hutbeleri.
Tahsib (el-Muhassib denen yerde konaklamak).
Hz. Peygamber (a.s)'in hac ve umrelerinin sayısı.
Hz. Peygamber (a.s)'in Medine'den hareketi ve Medine'ye dönüşü sırasında uğramayı şiar edindiği yerler.
Başkasının yerine hac yapmak, çocuğun, kölenin ve delinin haccı.
Hedy Kurbanı.
Kurban çeşitleri, Akika, Afıra ve Fer. [83]

HAC VE KURBAN

Giriş

Şüphesiz Hz. İbrahim (a.s) ve Hz. İsmail (a.s) Beytullah'ı, "ziyaretçiler için mukimler için, rükû ve secdeye kapananlar için inşa etmişlerdir." Hac ve umre sırasında istenen bu amaç, bilfiil tahakkuk etmektedir. Yine Allah Teala Müslümanı zikir, şükür, ibadet ve dili çirkin sözlerden korumasıyla terbiye eder ki, bunların tümü hac sırasında insan tarafından telbiye, dua, tekbir, se-lat ve selam, dili zaptetmek ve Allah'ın meşru kıldığı tavaf ve kurbanla onun sembollerine saygı duymak gibi ibadetlerle yerine getirilmektedir.
"Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Kim bu aylarda hacca gitmek suretiyle onu kendine farz kılarsa, artık bilinsin ki, hacc içinde cinsel münasebet, günaha girmek, mücadele etmek yoktur." [84]
"Babalarınızı andığınız gibi, bilakis daha fazla Allah'ı Zikredin." [85] "(Haccın sonunda) sayılı günlerde Allah'ı (Tekbirlerle) anın." [86]
"Ki kendileri için faydalı olan şeyleri görsünler. Sayüı günlerde, Allah'ın onlara nzık olarak verdiği dört ayaklı hayvanların (kesimi) üzerine Allah'ın ismini ansınlar. Artık o hayvanlardan yiyin ve zorda kalan fakirlere yedirin.
Sonra kirlerini gidersinler, kendilerine gerekli olan ibadetleri (Kurbanlardı kesmekle) ifa etsinler ve en eski ev olan Kabe'yi tavaf etsinler, işte bunları tam yapsınlar. Kim Allah'ın yasaklarma tam saygı duyarsa, o saygı Rabbinin katında onun için daha hayırlıdır..." [87]
"Bu da böyledir. Ve kim Allah'ın şearine (sembollerine) saygı duyarsa, muhakkak onlara saygı duymak, kalplerin takvasmdandır." [88]

HACCIN KİŞİSEL VE TOPLUMSAL FAYDALARI

Hac, günahlara keffaret olur. Nefsi isyan ve günah kokularından temizleyip yeni bir hayata, yüksek maneviyata, dirilişe ve Allah'a güzel zanda bulunmaya götüren ihlas ve tertemiz bir kalbe döndürür. Hac, insana sabrı aşılar, onu zorluklara katlanmaya alıştırır ve Allah'a boyun eğmeyi, emirleri, harfiy-yen yerine getirmeyi öğretir. Böylece insan Allah Teala'yı hoşnut etme uğruna acıyı tatlı görür, ondan zevk alır. Hac insanı davayı tercih etmeye ve uğrunda kurban olmaya götürür.

Hakikaten hac ibadeti, renkleri, dilleri ve yurtları farklı olan bu ümmetin birbirleriyle tanışmasına, faydalı geleneklerinin birbirlerine ulaştırılmasına, dünya üzerinde yaşayan tüm Müslümanların sorunlarını tartışmalarına ve düşmanları karşısında tek safta, birlik ve beraberlik içerisinde yardımlaşmalarına imkan sağlar.

Hacca giden bir Müslüman dünya'nın her tarafındaki insanların kardeşlik bağıyla birbirlerine bağlı olduklarının farkına varır ve onların gerçekten eşit olduklarını hisseder.

Hac ibadeti Hz. Peygamber (a.s)'in tebliğe başladığı yıllarda her yıl Kabe'ye gelen elçilerle görüşüp tebliğ imkanını değerlendirmesi gibi, buraya gelen gönüllü davetçüere yardım etmek suretiyle dünya'nm her tarafına kutlu İslam devletinin yayılmasına da katkıda bulunur.

Hac, sözlük anlamıyla herhangi bir kasıt demektir. Şer'i manası ise, bir takım özel işler nedeniyle Kabe'ye gitmeyi amaçlamaktır.

Hac ibadeti İslam'ın şartlarından beşincisidir. Ulema Kur'an ve sünnetle haccın ömürde bir defaya mahsus olmak üzere farz olduğu ve bunun dışında yapılması halinde nafile bir ibadet olacağı görüşünde icma'a varmışlardır. Sonradan ortaya çıkan adak nedeniyle farz, haram bir parayla yapılması sebebiyle de haram olabilir.

Şafii, Maliki ve Hanefilere göre ise haram bir parayla yapılan hac farz olarak da nafile olarak da sahihtir. Hanbelİler ise ^ı nr,landa farklı görüşler ileri sürerek haccın caiz olmadığını söylemişlerdir.

Bazan hac ibadeti mekruh olabilir. Örneğin izin alması gereken bir kimsenin izinsiz hacca gitmesi gibi.

Hanefi, Maliki ve Hanbelİler haccın şartları tamam olduktan sonra ilk sene fevlen (derhal) farz olduğunu söylemişlerdir.

Şafii mezhebine göre ise bu durumda hac muterahiyen (yaşama süresi içerisinde eda edilebilecek bir zaman zarfında) farz olur.

Haccın Şartları:
Haccın hem erkekleri, hem de kadınları kapsayan şartları olduğu gibi, kadınlara özel şartaları da vardır. Hem erkekleri hem de kadınları kapsayan şartlara gelince, bunlarda ya hem farziyet hem de edasının şahinlik şartı olur ki, onlar da Müslüman ve akıllı olmaktır. Farziyet ve haccın zimmetten (boynundan) düşmesinin şartları olur ki, onlar da buluğ (erginlik çağına gelmiş olmak) ve hürriyetdir. Ya da sadece farz olabilmesi için gerekli olur ki, onlar da yol güvencesiyle birlikte bedeni ve mali olarak hacca gidebilmektir.
Haccın kadınlara özel şartları ikidir:
Birincisi; yanında kocası veya herhangi bir mahremin bulunması,
İkincisi de; boşanma ya da ölüm nedeniyle iddet süresi içinde olmamasıdır.
Hacda Yapılan Başlıca İşler Şunlardır:
İhram giymek, namaz, Safa ile Merve arasında sa'y yapmak (koşmak), Arafat'da vakfe yapmak, Müzdelife'de vakfe yapmak, Mina'da gecelemek, Şeytan taşlamak, kurban kesmek ve ihramdan çıkmak.
Umre de küçük bir hacdır ve başlıca yapılması gereken işleri şunlardır:
İhram, tavaf, namaz, Safa ile Merve arasında koşmak ve ihramdan çıkmak.
Umre'de sadece rükün tavafı yapılır. Hac'da ise kudüm tavafı, ifada tavafı ve veda tavafı olmak üzere bir kaç çeşit tavaf vardır. İnsanın gücü yettiği kadar tavaf yapması meşrudur, İstediği kadar yapabilir. Tavaf İbadeti, meleklerin arşın etrafında döne-rek yaptıkları ibadete benzer.
Safa ile Merve arasındaki sa'y (koşu) hac'da da Urnre'de de bir defadır. Ancak kıran haccına niyet eden bir kimsenin hac ve umresi yerine bir tavaf ve bir sa'y yeterli midir yoksa iki tavaf, iki sa'y mı gerekir? Bu konuda fıkıhçilarımızın farklı görüşleri vardır. Safa ile Merve arasındaki koşu bize Kabe'nin inşasına başlangıç kıssasını hatırlatır. O zaman Hz. İbrahim (a.s), Hacer ve Hz. İsmail (a.s) ile birlikte Allah (c.c)'a ibadet amacıyla geldi ve onları yemeksiz, susuz ve hiç kimsenin olmadığı ıssız bir yere yerleştirdi.
İşte Hz. Hacer'in bu çilesi Allah'a olan tevekkülü ve teslimiyeti sayesinde kıyamet'e kadar Allah (c.c)'ın sembolleri arasına girmiştir.
İhram giymek, yahut hacca veya umre'ye niyet etmek ya da her ikisine niyet etmek ve bunlardan sonra sırasıyla yapması gereken işler. Örneğin erkeklerin dikişli elbiseleri çıkartmaları, kadınların yüz kısımlarını açmaları, traş olmak, tırnakları kısaltmak, koku sürmek, erkeğin başını kapatması ve kadanın yüzünü kapatması gibi ihramın yasaklarından uzak durmak ve avlanmamak, cinsi ilişkide bulunmamak, bunların hepsi; Allah'ın elbiseyi, kokuyu, avlanmayı ve karı-koca hayatını mubah kıldığı anı hatırlasın ve bu nimetler karşısında ona

şükretsin diye meşru kılınmışlardır. Haram bölgesinde insanın kavuştuğu dokunulmazlıkta her çeşit insanın buraya akın etmesinde Allah (c.c)'a ibadet amacıyla bir araya gelip ellerinde ve birbirleriyle buluşmalarında, kısacası oradaki her şeyde, milletlerin İslam bağıyla birbirlerine bağlı olmaları ve bu İslam sayesinde adeta birbirlerine karşı erimeleri vardır. Orada insanlar için toplumsal bir diriliş vardır. Müslümanlıklarını yenilemeleri maneviyatlarını yükseltmeleri, ideallerini yüksek tutmaları, şefkat ve mahab-bet duygularını harekete geçirmeleri ve kısacası birbirlerine kenetlenmeleri vardır.
Allah Teala şöyle buyuruyor:
"Allah Beytül-Haram (Saygın ev) olan Kabe'yi insanların kıyamı (dirilişi) için yasallaştırmıştır. Yasak ayları, kurbanı, gerdanlıkları da..."[89]
"Ve hatırlayın ki; biz Kabe'yi insanların sevap kazanacağı ve güven duyacağı bir yer kıldık." [90]
Resulullah (a.s)'ın haccı, hac ibadeti konusunda insanlar için örnektir.
Nitekim Hz. Peygamber (a.s) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "Hac işlerinizi benden almız."
Hz. Peygamber (a.s)'in haccı malumdur. Bunda cüz'i ve basit noktalar dışında ulemanın farklı bir görüşü yoktur, Bu konuyu El-ESAS Fİ'S SÜNNE'nin ilk bölümü olan 'Hadislerle Hz. Peygamber (a.s')in Hayatı' adlı eserimizde işlemiştik.
Fakat hac konusunda gelen hadislerin çokluğu, orada yapılan işlerin yoğunluğu ve hacca giden insanların gitgide artmaları, soruların ve bu sorulara alimler tarafından verilen cevapların çoğalmasına yol açmıştır. Bu nedenle hacla ilgili bir takım mes'elelerde alimlerimiz ortak bir görüşe (icma'a) varırken, bir kısmında da farklı görüşlere sahiptirler. Hacı sayısının çoğalmasına bağlı olarak fıkıhçıların ihtilafındaki rahmet de ortaya çıkmıştır. Çünkü ihtilaflı konularda bir alimin görüşü, tüm hacıları kapsamaz. İnsan ilimde kök salmış insanların fetvalarıyla amel ettiği müddetçe sakınması gereken bir şey yoktur. Önemli olan her.konuda Hz. Peygamber (a.s)'e uyma heyecanım taşımasıdır. Ancak özel bir takım hallerde mecbur kalınca ulemanın gösterdiği alternatiflerden istifade edebilir.
Sufyan-i Sevri (r.ha) şöyle demiştir:
"İlim, güvenilir alimin gösterdiği alternatiftir. Yoksa işi yokuşa sürrkeyii herkes bilir."
Fıkıhçılar arasındaki görüş ayrılığı genelde bir işin meşru olması nok-j tasında değil de bağlayıcılık derecesi noktasında olur. Bir alim bir şeyiri] mubah

olduğunu savunuyorsa, bir başkası da onun sünnet, vacip ya da fan olduğunu savunur. İçtihad mefhumunun bir şeyin haram olmasıyla farz olması^ yahut vacip olmasıyla mekruh olması arasında dolaşacak boyutlara vardığı meseleler yok denecek kadar azdır.
Bilindiği gibi hac ibadetini yerine getirmek isteyen bir Müslüman, dilerse bir ihramla hac ile umreyi bir arada yapar. Buna 'kıran haccı' denir. Dilerse yine bir ihramla sadece hacca niyet eder. Buna ifrad haccı denir. Yine dilerse umre yaptıktan sonra ihramdan çıkıp hacca niyet eder. Buna da 'temettü haccı' denir. Mezhepler arası görüş ayrıhğıyla birlikte kıran ve temettü hac-larına niyet eden kimsenin kurban kesmesi gerekir. Bu kurban, şükür kurbanı mıdır, yoksa ceza kurbanı mıdır? :
Kurban kesemeyen kimse ise hacda üç gün, evine dönünce de yedi gün oruç tutar.
Hacı, bazen bir takım hatalara düşebilir. Bu hatalar çeşit çeşittir; bir kısmı hiç bir şey gerektirmez, bir kısmı kurban gerektirir, bir kısmı sadaka vermeyi gerektirir. Bir kısmı da vardır ki, hata sahibi isterse kurban keser, isterse oruç tutar, isterse sadaka verir.
Hacı adayı ya da umre yapmak isteyen bir kişi bir engelle karşılaşır ve bu engel umresini yahut haccını tamamlamasına mani olursa ne yapmalıdır?
Bazı durumlar vardır ki, bu durumlarda hac fasid olur, ya da kaçırılmış olur. Peki bunun hükmü nedir?
İşte bu konuların hepsi tüm ayrıntılarıyla birlikte Yüce Allah'ın izniyle bu kısımda yer alacaktır.
Hac ve umrenin yapılmasındaki en önemli amaç, Hz. İbrahim (a.s)'in Hz. İsmail (a.s) ile birlikte inşa ettikleri Kabe'ye tazimdir.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Benim evimi ziyaretçiler için, mukimler için, rükû ve secdeye kapananlar için temizleyin."
Hac'da yapılan tüm işler bu amaçla meşru kılınmıştır. Yüce Allah (c.c) Hz. İbrahim (a.s)'e hac ibadeti'nin detaylarını Öğretmiş, ondan da Araplara kalmıştır. Bu sebeple hac ve umre mefhumları Araplar tarafından bilinmekteydi. Fakat Araplar Allah (c.c)'a ortak koşmak suretiyle Kabe'nin saygınlığına gölge düsürüyorlardı. İbadetle taban tabana zıt olan şeyleri ibadete katıyorlardı. Örneğin; Kureyş kabilesinin, avret yerlerini örtecekleri elbise vermedikleri için erkek ve kadınların Kabe'yi çıplak tavaf etmeleri ve Kabe'nin yanında namaz sırasında alkış tutmaları ve bağırmaları gibi...
Allah Teala şöyle buyuruyor:

"Onların Kabe'deki namazları da alkış tutmak ve bağırmaktan başka bir şey değildi." [91]

Bunların yanında Kureyş'in ihmal ettiği bize ibadetler de vardı. Örneğin vakfe için Arafat'a çıkmazlardı. Ama İslam geldi, hac ibadetini yanlışlardan arındırdı, detaylarını ortaya koydu, hayır ve ibadet sahalarını genişletti ve hac ibadetine en mükemmel şeklini kazandırdı.

Yukarıda hac ibadetinin en önemli amacının Kabe'ye tazim olduğunu ve oradaki işlerin sırf bu amaçla meşru kılınmış olduğunu söylemiştik. Hacda yapılan başlıca işlerde biraz düşünecek olursak bunu görürüz. Bu başlıca işleri mezheb imamlarının hepsi veya bir kısmı haccın ya rükünlerinden (temel esaslarından) ya da vaciplerden saymışlardır.

Hacda yapılan bu başlıca işler şunlardır:

İhram giymek, Arafat'da vakfe yapmak, Müzdelife'de vakfe yapmak, Akabe taşlarını atmak, temettü ve kıran haclarına niyet eden kimseler için kurban (Hedy) kesmek, ya da on gün oruç tutmak, traş olmak veya kısaltmak, ifada tavafı ardından iki rek'at tavaf namazı, Safa ile Merve arasında koşmak, teşrik günleri süresince ya da çabuk olan kimse için iki gün Mina'da gecelemek, üç ayrı taşlamayı teşrik günlerinde veya çabuk olan kimse için ilk iki günde yapmak, aybaşı olan kadın hariç veda tavafı yapmak ve ihram yasaklarına yaklaşmamak, şöyle bir düşünecek olursak, ihram, Kabe'ye tazim (saygı) için özel bir elbise türü olduğunu görürüz. İnsanlar Kabe'ye aynı görüntüde aynı şekilde yaklaşsınlar diye...

Arafat'da vakfe: İnsanlar topyekün aynı yerde toplansınlar da Kabe'ye tazim koşusuna birlikte katılsınlar diye... Oradan topluca hareket de aynı şekildedir.

Akabe taşlarının atılması: Kabe'ye ulaşmayı engelleyenlere karşı bir savaş ilanıdır. Akabe taşlaması; Şeytan'ın, atamız Hz. İbrahim (a.s)'e, Hz. İsmail (a.s) konusunda Allah'a itaatine engel olmak için vesvese verdiği yeri taşlama olayıdu\

Kurban: İnsanın günahsız bir şekilde Kabe'ye tavaf edebilmek amacayla Allah (c.c)'a nefsinin fidyesini vermesi demektir.

Traş-yahut kısaltma, elbiselere ve güzel kokuya geri dönmek: Ziyaret etmesi ve ona saygı göstermesi amacıyla meşru kılınmıştır.

Safa ile Merve arasındaki koşu (sa'y): Kabe dairesinde yapılan bir ibadettir.

Bundan sonraki Şeytan taşlamaları: Kabe'yi tavaf ettikten sonra onun Rabbine ibadet etmemize engel olmak isteyen Şeytanları taşlamaya kararlı oluşumuzdur.

Veda Tavafı: Kabe'ye son kez bir defa saygıdır.

Her tavaftan sonra iki rek'at tavaf namazı: Kabe'nin Rabbine tazim ve söz konusu saygı için iki temel ibadet olan tavaf ile namazın bir arada bulunmasıdır.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Benim evimi ziyaretç: nanlar için temizleyin." [92]
"Benim evimi ziyaretçiler için, mukimler için, rükû ve secdeye kapa-
Yukarıda sıraladığınız hac işlerinin bazılarının bağlayıcılık derecelerinde mezheb imamlarının ayrı ayrı değerlendirmeleri söz konusudur. Hacının mecbur kalması, yahut külfetinin ağırlaşması durumunda, imamların bu görüşlerinden istifade edebileceği kolaylıklar vardır.
Yine bazı işlerin sünnet oluşları veya olmayışları noktasında bir takım değerlendirmeler söz konusudur. İşte bunların tümünü, ayrıntılarıyla birlikte işleyecek ve ele alacağız inşaallah.
Hac, Müslüman için bir tekamül (istenen son şekli alma) medresesidir.
Çünkü hac ibadeti yukarıda bahsettiğimiz hac amellerinde insanın kendini Allah (c.c)'ın emirlerine amade ettiğinin, bu ümmetin Hz. İbrahim (a.s) ile diyalog içerisinde olduğunun, Hz. İbrahim (a.s)'in Yahudi ve Hristiyanlarla uzaktan ya da yakından hiç bir bağlantısı bulunmadığının, ortada renk, ırk ve dilleri bir tarafa bırakarak bir İslam birliği olduğunun işaretidir. Çünkü hac; İslam kardeşliğinin ve küçük büyük Arap-Acem, Kürt-Türk ayrımı yapmaksızın herkesin eşit olduğunun ameli bir göstergesidir.
Hacda şefkat örnekleri Allah (c.c)'a dost olmanın sırları, dünya'dan soyutlanma ve Allah (c.c)'la arayı yeniden ve tam bir kararlılıkla düzeltmek vardır, O'na ulaşmak vardır.
Hac; sabır, çalışkanlık, gayret, fedakarlık Allah (c.c)'a kulluk, eziyet ve zorluklara göğüs germek, nefsin arzu ve isteklerine dur demek için bir eğitim merkezidir.
Bütün bunların yanında hac ibadeti bize sırf inanç yüzünden orada yaşanan ilk işkenceleri hatırlatır ve Hz. İbrahim (a.s) ile Hz. Muhammed (a.s)'in ayaklarını okşayan bu toprakların İslamın ilk merkezlerinden olduğunu hatırlatır. Hatırlatır ki, gönül vatanımıza ve tek kıblemize olan bağlılığımız daha da kuvvetli olsun, hedeflerimiz, arzularımız ve ideallerimiz aynı olsun... [93]

MEKKE, MEDİNE, ÜÇ MESCİD VE KÜBA MESCİDİ

Giriş

Mekke ve Medine'nin kendilerine özel saygınlıkları vardır. Söz konusu saygınlıkları nedeniyle de kendileri için özel bir takım hükümler bulunmaktadır. Mekke ve Medine'de bulunan iki mescidten soma fazilet bakımından en üst derecede olan mescidler sırasıyla Mescidi Aksa ve Küba Mescid'leridir. Bu mescidler bölgeleriyle birlikte ayrı bir fazilete, ayrı bir saygınlığa sahiptirler.
Haram (yasak) bölgesi, ihram ve ihram sınırlan; hac ibadetinin önemli konuları içerisindedir. Mekke'nin harem bölgesi içerisinde avlanma yasağı özel durumlar hariç, ot ve ağaç kesme yasağı, fıkıhçıların çoğunun görüşüne göre bu bölgenin dışında olanlar için ihramsız girme yasağı, zaruri durumlar dışında silah taşıma yasağı, hukuka tecavüz ve savaşma yasağı, büyük günahlara teşebbüs yasağı bu bölgenin hükümleri arasında yer alır.
Haram bölgesine sığının herkes emniyettedir. Ancak bu bölgenin dışında cinayet işleyip sonra buraya sığınan ve dışarıda cinayet yapma muamelesi gören bir kimse hakkında ulema arasında görüş ayrılığı vardır. Fakat haram bölgesi içerisinde cinayet işleyen bir kimsenin burada dahi yargılanabileceği konusunda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.
İşte yüce Allah (c.c) evini bu bölge içerisine yerleştirmiş ve yarattığı insanlara orada haccetmelerini, kendi evine (Kabe'ye) saygı göstermelerini emretmiştir. Yüce Allah (c.c) evinin yanıbaşında bereket olsun diye Zemzem'i yaratmış ve Mescid-i Haram'da kılınan namaza bir ayrıcalık tanımıştır. Tıpkı burada yıkayan insanları her zaman hayır ve bereket içerisinde yaşattığı gibi, tıpkı oralı olsun veya olmasın oraya layık olduğu hizmeti veren insanları dünyevi ve uhrevi güzelliklere mazhar kıldığı gibi...
Ulemanın görüşleri arasında tercih edilen görüşe göre bu dünya'da en mukaddes yer, Mekke'dir. Medine de özel durumlar dışında ot ve ağaçlarının ke-silemeyişi, bir haram bölge oluşu ve haram bölgesinde avlanmanın caiz olmayışı noktalarında bu kutsallığa ortak olmuştur.
Medine, Allah'ın feyiz ve bereketine mazhar olmuş bir şehirdir. Çünkü Medine'de Mescid-i Haram dışında hiç bir mescidde kılman namazların sevabına erişmedikleri Resulullah (a.s)'ın mescidi vardır. Çünkü Medine'de Yüce Allah'ın türbesini şifa kıldığı, saygısızlık edenleri pişman ve rezil ettiği Resulullah (a.s)'ın mübarek kabri ve istirahatgâhı vardır.
Resulullah (a.s)'ın mescidinin bu fazileti ve saygınlığı yanında, Mescid-i

Aksa'dan sonra aynı fazilete ve aynı saygınlığa sahip olan bir mescid daha vardır ki, o da Medine-i Münevvere'de bulunan Küba Mescidi'dir. İşte bütün bunlardan dolayı biz bu bölümü aşağıdaki başlıklara ayırdık:
Allah'ın müşerref kıldığı Mekke'nin fazileti ve bazı sembolik yerleri. Medine-i Münevvere'nin fazileti ve bazı sembolik yerleri. Üç mescit ve Küba Mescidi.

Mekke ve Medine'den icra edilmesi gereken işlerle ilgili hadis ve kaynaklar. [94]

MEKKE-İ MÜKERREME VE BAZI SEMBOLİK YERLER

Mekke'nin Fazileti Ve Allah (C.C)'In Buraya İhsan Ettiği Özellik

3976-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye hitaben şöyle buyurdu:
"Sen ne hoş bir şehirsin ve bana ne kadar sevimlisin. Kavmim beni senden çıkartmamış olsaydı, senden başka bir yerde oturmazdım." [95]

3977-Tirmizi, Abdullah bin Adiyy bin Hamra (r.a)'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı Hâzvere üzerinde durduğu halde şöyle buyururken gördüm:
"Vallahi sen Allah'ın (yarattığı yerler arasında) en hayırlı yeri (toprağı) sın. Ben senden çıkartılmamış olsaydım senden ayrılmazdım." [96]

3978-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: "Fetihten sonra hicret yoktur. Fakat cihad ve niyet vardır. Cihada davet olunduğunuzda hemen koşunuz. Şüphesiz bu (Mekke) Şehri (ni) Allah, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmıştır. Bu şehir Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır. Doğrusu şu ki, benden önce burada savaş hiç kimse için helal olmamıştır. Benim için de bir gündüzün bir saatinden başkasında helal olmamıştır. Bu şehir, Allah'ın haram kılması ile kıyamet gününe kadar haramdır. Bu şehrin dikeni kesilmez, av hayvanı ürkütülmez. Yitiğini, sahibini arayacak olan kimseden başkası alamaz. Yeşillikleri koparümaz," Hutbenin akabinde Hz. Abbas şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resulü, izhir bitkisi bu yasaktan çıkartılmış olsun. Çünkü ızhır Mekkelüerin demircilerine ve evlerine (lazımdır)." Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "îzhır müstesnadır."
Buhari'ye ait bir başka rivayetde Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Mekke'nin dikenli ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik Eşyası sahibini arayandan başkasına helal olmaz, yeşili kopartılmaz."
Bunun üzerine Hz. Abbas (r.a) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, ızhır bitkisi müstesna olsun." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu: "Izhır müstesnadır." (1)

Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Allah Mekke'yi haram kılmıştır. Bu nedenle Mekke benden önce hiç kimse için helal olmamış, benden sonra hiç kimse için de helal olmayacaktır. O, benim içinde sadece bir gündüzün bir saatinde helal kılınmıştır. Mekke'nin yaş otları kopanlamaz, ağacı kesilemez av hayvanları ürkütü-lemez, yitik malı sahibini arayan kimse dışında kimse tarafından alınamaz."
Hz. Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resulü, ızhır otu dökümcülerimiz ve kabirlerimiz için -Bir rivayette; "evlerimizin çatılan için"-müstesna olsun."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Izhır müstesna."
Bu hadisin ravisi olan ikrime (rivayet ettiği Halid'e) dedi ki:
"Sen Mekke hareminin avı ürkütülmez," sözünün ne demek olduğunu bilir misin? Av hayvanının bulunduğu yere inerek onu gölgeden uzak-laştırmandır."
[97]

3979-Buhari ve Müslim, Ebu Surayh el-Adevi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ebu Şureyh Amr bin Said'e Mekke'ye (Abdullah bin Zubeyr (r.a)'e karşı) orduları gönderdiği sırada şöyle dedi:
"Bana izin ver de Mekke Fethi'nin ertesi günü Resulullah (a.s)'ın ayağa kalkıp buyurduğu bir sözü sana haber vereyim. O sözü şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, (Resulullah (a.s)'ı da) söylerken iki gözüm gördü. Yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Mekke'yi haram eden Allah'dır. Onu insanlar haram kılma-mışlardır. Bu nedenle Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vurmak helal değildir. Şayet bir kimse (çıkar da) Resulullah (a.s)'m buradaki savaşını sebep göstererek ruhsat edinmeye çalışırsa, ona: "Allah yalnız Resulüne izin vermiştir, size izin vermemiştir," deyiniz. Bana da yalnız bir gündüzün bir saati içinde izin verdi. Sonra bu günkü haramlığı, dünkü haramlığı gibiye döndü. (Bu söylediklerimi) burada hazır bulunan, bulunmayana ulaştırsın."
Ebu Şurayh'a: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi:
"Dedi ki: "Ey Ebu Şurayh, ben senden daha bilgiliyim. Harem (Mekke) hiç bir asiyi, kan borcu olan hiç bir kaçağı ve firar eden hiç bir suçluyu barındıramaz."
Tirmizi de bu hadisi buna benzer şekilde rivayet etmiş ve hadisi şu şekilde tamamlamıştır:

"Siz ey Huza'ahlar! Huzeyl kabilesinden şu adamı öldürdünüz. Ben onun diyet meselesini (kan bedelini) üzerime alıyorum. Artık bu günden itibaren kimin bir kimsesi öldürülürse, ailesi iki şey arasında tercih yamakta serbesttir; ya (kısas isteyip) öldürürler, ya da diyetini alırlar."
Buhari "hirbe" kelimesini cinayet ve zulüm anlamında yorumlamış, Tirmizi de bu kelimenin; hizye şeklinde de rivayet edildiğini söylemiştir.
Amr bin Said; Muaviye tarafından Medine valisi olarak atan-miş idi. Kendisi Medine minberinde verdiği hutbelerinde biat etmeyip Mekke'ye sığınan Zübeyr (r.a) hakkında tenkidde bulunur ve insanları onunla savaşmaya teşvik ederdi. Bu nedenle Ebu Şurayh (r.a) kendisine itiraz etmiştir. [98]

3980-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan merfu olarak (Resulullah (a.s)'a ulaştırarak) şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bu ne güzel mezarlıktır."
İbni Curayh; "Mekke kabristanlığını kastediyor," demiştir." [99]

3981-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Şüphesiz Şeytan sizin bu toprağınızda tapmılmaktan (artık) ümidini kesmiştir. Fakat o sizin Önemsemediğiniz şeylerden memnundur." [100]

3982-Taberani, el-Evsat'da, Abdullah bin Hubşi (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim bir sidre (Arabistan kirazı denen bir ağaç) keserse, Allah baş ateşte eğsin."
Harem sidrelerinden keserse. [101]

Kabe'nin Ve Hacerül Esved'în Fazileti

3983-Taberani, el-Kebir'de, İbni Amr bin el-As (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir.
"O, şöyle anlatıyor:
"Allah (c.c), Hz. Adem (a.s)'i Cermet'den (çıkartıp yere) indirdiği zaman kendisine: "Şüphesiz ben, seninle birlikte arşımın etrafında tavaf edildiği gibi

etrafında dönülen, arşımın yanında namaz kılındığı gibi yanında namaz kılman bir ev, yahut bir konak indireceğim," buyurdu. Ancak tufan zamanı olunca (bu ev) kaldırıldı. Peygamberler onu hacceder, ancak yerini bilmezlerdi. Nihayet (Yüce Allah) yerini Hz. İbrahim (a.s)'e gösterdi. Onun (Kabe'yi) beş dağdan: Hıra, Sebin, Lübnan (dağlarından), Tur dağından ve Hayır dağından inşa etti. O halde gücünüzün yettiği nisbette ondan istifade edin." [102]

3984-Tabarani, el-Kebir'de, Abdullah bin Amr (r.a)'m şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Beyt (Kabe) yerden iki bin yıl önce kuruldu. (Şöyle ki;) Arş, su üzerindeyken Beyt beyaz bir köpük idi. Yerde su altında bir çanak misali idi. Daha sonra yer bu sudan döşendi." [103]

3985-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiş-
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hacer'ül Esved Cennet'den, sütten daha beyaz olarak indi. Onu ancak Ademoğullarımn günahları siy anlaştırdı."
Nesai'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Hecer'ül Esved Cennet'tendir." [104]

3986-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'a yemin ederim ki; Allah (c.c) onu (Hacer'ül Esved'i) kıyamet günü kendileriyle gören iki gözü ve konuşan dili olduğu halde kendisinji hak ile istilam eden kişiye şahitlik eder bir harekette dirütecektir." [105]

3987-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz şu taşın bir dili, iki dudağı olacak ve kıyamet günü, kendisini hak ile istilam eden kişi hakkında şahitlik edecektir." [106]

3988-Tirmizi, İbni Amr bin el-As (r.a)'dan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Şüphesiz Rükün ve Makam Cennet yakutlarından iki yakut idiler. Allah

onlardan nurlarını aldı. Şayet (Allah) onlardan nurlarını almamış olaydı, doğuyla batı arasını aydınlatırlardı." [107]

Mescidi Haram'ın Yapılışı

3989-Buhari, Amr bin Dinar ve Yezid'in babası Ubeydullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Onlar şöyle anlatıyorlar:
"Resulullah (a.s) zamanında Kabe'nin etrafında duvar yoktu. İnsanlar Beyt'in etrafında namaz kılarlardı. Nihayet Hz. Ömer (r.a) halife olunca, Kabe'nin etrafına bir duvar İnşa etti."
Ubeydullah dedi ki:
"Beytin etrafındaki bu duvar kısa idi. Onu Abdullah bin Zubeyr (r.a) yükseltti." [108]

3990-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin Hz. Peygamber (â.s)'in kendisine şöyle buyurduğunu anlatmışlardır:
"Kavmin Kureyş, Kabe'yi bina ederlerken Hz. İbrahim (a.s)'in koyduğu temellerden kısalttıklarını bilmiyor musun?" Ben:
"Ey Allah'ın Resulü ! Sen Kabe'nin duvarlarını Hz. İbrahim (a.s)'in temelleri üzerine döndürmez misin?" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kavminin zamanı küfür devrine yakın olmasaydı, mutlaka böyle yapardım."
Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Vallahi Hz. Aişe (r.a) bu sözü muhakkak Resulullah (a.s)'dan işitmiştir. Ben Resulullah (a.s)'ın Hicr'e yakın mesafede bulunan Kabe'nin o iki köşesinin istilamım terk ettiğini zannetmiyorum. Ancak Beyt, Hz. İbrahim (a.s)'in temelleri üzere tamamlanmamıştır." Diğer bir rivayet ise şu şekildedir: "Resulullah (a .s) tan işittim, şöyle buyuruyordu:
"Eğer kavmin cahiliyet devrine yakın olmasaydı- ya da:"Küfür devrine," demiştir. -Kabe'nin hazinelerini Allah yolunda harcardım, kapısını yerden yapardım ve Hicr'den de ona katardım." [109]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir: "Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Eğer kavmin küfür devrine yakın olmasaydı, Kabe'yi bozar, sonra da onu ibrahim (a.s)'in temeli üzerine yapardım Çünkü Kureyş binasını kısaltmıştır. Ve

Kabe için bir half yapmıştır."
Hişam dedi ki:
"(Half'tan) kapıyı kastediyordu." [110]
Başka bir rivayet de şöyledir:
"Ben Hz. Peygamber (a.s)'e Hz. İsmail (a.s) Hıcr'inin duvarından sorup şöyle dedim:
"Bu duvar Beyt'ten midir?"
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Evet." Ben:
"Kureyş niçin onu Beyt'e dahil etmediler?" diye tekrar sordum. Hz. Peygamber (a.s):
"Kavminin onun inşası için ayırdıkları bütçe eksik geldi, yetmedi," buyurdu. Ben tekrar:
"Kabe'nin kapısı neden bu kadar yüksektir?" dedim Hz. Peygamber (a.s):
"Senin kavmin bunu, dilediklerini Kabe'ye girdirmeleri ve dilediklerine mani olmaları için böyle yapmıştır. Eğer kavmin cahiliyet devrine yakın olmasaydı (bazı şeyler yapardım). Fakat duvarı Beyt'e dahil etmem ve Kabe kapısını yer seviyesine indirmem halinde onların gönüllerinin kırılmasından endişe ederim," buyurdu." [111]
Başka bir rivayet de şöyledir: "Esved bin Yezid şöyle demiştir:
"İbni Zubeyr bana: "Hz. Aişe (r.a) sana çok sır söyler idi. Peki Kabe hakkında sana ne aktardı?"
Ben de ona şöyle dedim:
"Hz. Aişe (r.a) bana dedi ki:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Aişe ! Şayet kavminin zamanları yakın olmasaydı-İbni Zubeyr; "küfre yakın olmasaydı," dedi şüphesiz Kabe'yi bozar ve ona biri insanlara girecekleri, diğeri de çıkacakları olmak üzere iki tane kapı yapardım."
İşte İbni Zubeyr bunu yaptı." [112]
Buhari'ye ait başka bir rivayetde şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hz. Aişe (r.a)'ye hitaben şöyle buyurmuştur:
"Ey Aişe, senin kavmin cahiliyet devrine zaman itibariyle yakın olmasaydı, ben Beyt'in yıkılmasını emrederdim ve yıkılırdı. Sonra ondan çıkartılan (Hicri) Beyt'e katar, kapısını da yere bitişik yapardım. Bir de ona, biri doğu tarafında, diğeri batı tarafında olmak üzere iki adet kapı koydurur

dum. Böylece de onu Hz. İbrahim (a.s)'in temeline ulaştırmış olurdum."
ı İşte Abdullah bin Zübey'i Beyt'i yıkmaya yönelten sebep Hz. Peygamber (a.s)'in bu arzusudur."
Yezid bin Ruman anlatıyor:
"İbni Zubeyr Beyt'i yıktığı ve yeniden bina ettiği zaman ben de oradaydım. İbni Zubeyr (r.a) Hıcr'ın bir kısmını Beyt'e katmıştı. Bu sırada ben Hz. İbrahim (a.s)'in deve hörgüçleri gibi olan temel taşlarını gördüm."
Cerir bin Hazım dedi ki:
"Ben de kendisine: -Yani Yezid bin Ruman'a; "Bu temellerin yeri neresidir?" diye sordum Yezid; "Gel şimdi onu sana göstereceğim," dedi. Ben onunla birlikte Hicr'e girdim. O, bana bir yeri göstererek; "İşte şurasıdır dedi."
Cerir dedi ki:
"Ben Hicr'den olan bu yerin; altı zira ya da ona yakın bir ölçüde olduğunu tahmin ettim." [113]
Müslim'in Said bin Meya (r.a)'dan rivayeti ise şu şekildedir:
"Abdullah bin Zübeyr (r.a)'den dinledim, dedi ki:
"Bana teyzem-Hz. Aişe (r.a)'yi kastediyor- şöyle tahdis etti:
"Hz. Peygamber (a.s) ona (Hz. Aişe (r.a)'ye) hitaben şöyle buyururdu:
"Ey Aişe, kavmin şirk devrine yakın olmasaydı, Kabe'yi yıkar, onu yere yapışık yapardım ve ona; doğu tarafında bir kapı, batı tarafında da bir kapı (olmak üzere iki kapı) yapardım. Ayrıca içerisini Hicr'den itibaren altı zira daha artırırdım. Çünkü Kureyş Kabe'yi bina ederken onu kısaltmıştır." [114]
Yine Müslim'in Rabah'tan rivayeti de şöyledir:
"Yezid bin Muaviye zamanında Şamlıların Mekke'yi işgalleri sırasında Kabe'ye olanlar olup harabeye döndüğü zaman Abdullah bin Zübeyr hac mevsimi insanlar gelene kadar Şamlılara karşı onları nefret ettirmek -ya da' gayret ettirmek- amacıyla onu olduğu gibi bıraktı. İnsanlar (Hac için buraya vardıklarında İbni Zübeyr şöyle dedi:
"Ey insanlar, Kabe konusunda bana görüşlerinizi söyleyin. Onu bozup sonra yeniden bina mı edeyim? Yoksa harabe olan yerlerini tamir mi edeyim?"
İbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Benim bu konuda bir görüşüm var: Ben diyorum ki, harabe olan yerlerini tamir etsen de insanların üzerine Müslüman oldukları ve Hz. Peygamber (a.s)'in peygamber olarak gönderildiği taşları bıraksan."
Bunun üzerine İbni Zübeyr şöyle dedi:
"Birinizin evi bu şekil harabe olsa onu yenileyene kadar rahat edemez. Peki

Rabbimizin evine nasıl razı oluyorsunuz? Şüphesiz ben üç defa Rab-bime danışıp istihare yapacağım. Sonra da kararımı vereceğim."
Üç gün dolunca kararını Kabe'yi bozma konusunda verdi. Bu sırada insanlar; onu bozmak için damına çıkacak olan iki insana gökten bir bela gelir endişesiyle Abdullah bin Zübeyr'den uzak durmaya çalıştılar. Sonra bir kişi çıktı ve Kabe'den bir taş attı. (Diğer) insanlar da ona bir bela gelmediğini görünce peşpeşe işe başladılar ve yer seviyesine ulaşana kadar bozmaya devam ettiler. Bozma işlemi tamamlanınca İbni Zübeyr (insanların kıblelerini kaybetmemeleri amacıyla) binası yükselene kadar direkler dikti ve bu direklere örtüler gerdi."
İbni Zübeyr dedi ki:
"Ben (teyzem) Hz. Aişe (r.a)'den dinledim şöyle diyordu:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar küfür dönemine yakın olmasa idiler yanımda da yapımı için gerekli bütçe var olaydı-ki böyle bir bütçem yoktur- ben Hicr'den beş zira'ını Beyt'e katardım ve ona insanlar için bir giriş kapısı, bir de çıkış kapısı koyardım."
İbni Zübeyr sözlerini şöyle sürdürdü:
"Ama ben bu gün harcamam gerekeni bulabiliyorum, insanlardan da korkmuyorum."
Bu arada İbni Zübeyr Hicr'den itibaren beş zira daha Beyt'e ilave etti. Nihayet temelleri ortaya çıkartıp ziyarete açtı. İnsanlar da burayı ziyaret ettiler. Derken İbni Zübeyr bu temeller üzerine Kabe'yi bina etti. Kabe'nin uzunluğu (boyu) o sıra onsekiz zira idi. İbni Zübeyr bu ilaveyi yapınca boyunu kısa buldu. Bu nedenle boyuna da on zira ekleri ve ona iki de kapı koydu. Biri giriş kapısı, diğeri de çıkış kapısı. Ancak İbni Zübeyr öldürülünce Hac-cac, Abdulmelik bin Mervan'a bir mektupla bu olayı rapor etti. Ona: "ibni Zübeyr binayı temeller üzerine kurmuş ve Mekke'nin ileri gelenleri bunları ziyaret etmiş," şeklinde bildirildi. Abdulmelik de onu şu cevabı yazdı:
"Biz İbni Zübeyr'in kirli işine imza atmayız. Boyuna yapmış olduğu ilaveye gelince, onu ben de kabul ediyorum. Ama Hicr'e yapmış olduğu ilaveyi (kabul etmiyorum onu eski) yapısına çevir ve açmış olduğu kapıyı iptal et." [115]
Müslim'in Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr (r.a)'den ve Velid bin Ata (r.a)'dan, o da Haris bin Abdullah bin ebi Rabia (r.a)'dan başka bir rivayeti de şu şekildedir:
"Abdullah bin Ubeyd anlatıyor:
"Abdulmelik bin Mervan'in halifeliği devrinde Haris elçi olarak kendisine gelmişti de Abdulmelik: "Ben, o asinin (Abdullah bin Zübeyr'i kastediyor) Hz.

Aişe (r.a)'den duymuş olduğunu iddia ettiği şeyin ondan duymuş olduğunu zannetmiyorum," dedi. Haris:
"Evet, onu ben bizzat Hz. Aişe (r.a)'den dinledim," dedi. Abdulmelik:
"Sen Hz. Aişe (r.a)'den dinledin, peki ya ne söylüyordu?" diye sordu.
Haris şöyle cevap verdi
"Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bana hitaben şöyle buyurdu:
"Şüphesiz kavmin (Kureyş) Beyt'in inşasını (tamir amacıyla yeniden yaparken) küçültmüşlerdir. Eğer onlar şirkten yeni kurtulmuş olmasalardı, onların (Kureyş'in) bıraktıkları yeri ona iade ederdim. Şayet benden sonra kavmin Beyt'i inşa etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim."
Sonra Hz. Aişe (r.a)'ye yedi zira'a (arşına) yakın bir kısmı gösterdi." Abdullah bin Ubeyd'in hadisi bu şekildedir. Velid bin Ata da buna ilaveten şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) buyurdular ki:
"Ve ona biri doğusunda, biri de batısında olmak üzere iki de kapı koyardım. Peki kavminin Kabe'nin kapısını neden yüksek yaptıklarını biliyor musun?"
Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Hayır," dedim. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
İstedikleri dışındaki insanlar girmesin gururuna kapıldıkları için. Nitekim adam Kabe'ye girmek istediğinde çıkmasına müsade ederlerdi. Tam gireceği sırada iterek düşürürlerdi."
Abdulmelik, Haris'e hitaben: "Sen Hz. Aişe (r.a)'nin böyle söylediğini bizzat duydun mu?" diye sordu. Haris:
"Evet," cevabını verdi."
Velid bin Ata sözlerini şöyle sürdürdü:
"Bunun üzerine Abdulmelik sopasıyla bir zaman yere hafifçe vurup düşündükten sonra şöyle dedi:
"Keşke kendisini vebaliyle başbaşa bıraksaydım." Müslim'e ait başka bir rivayet de şöyledir: "Ebu Kaza'a şöyle anlatıyor:
"Abdulmelik bin Mervan Beytullah'ı tavaf ederken birden:
"Allah İbni Zubeyr'in belasını versin. Müminlerin annesine (Hz. Aişe (r.a)'ye) iftira ediyor ve: "Ben Aişa (r.a)'nin şöyle söylediğini işittim" deyip şöyle bir yalan söylüyor:
"Aişe (r.a.) dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Aişe, eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı, Kabe'yi yıkar ona Hicr'den ilave ederdim. Zira kavmin onu inşa sırasında kısaltrmştır." Bu sırada Haris bin Abdullah bin Ebi Rabia onun bu sözüne müdahale ederek:

"Böyle söyleme ey müminlerin emiri! Bu hadisi müminlerin annesinden (Hz. Aişe (r.a)'den) bizzat ben de dinledim," dedi.
Bunun üzerine Abdulmelik şöyle dedi:
"Şayet Beytullah'ı bozmadan bunu duymuş olsaydım, onu İbni Zubeyr'in inşa ettiği şekil üzere bırakırdım." [116]
Nesai'nin rivayeti de "deve hörgüçleri gibi," ifadesine kadar Buhari'nin rivayeti gibidir. Ancak Nesai'nin rivayetinde bu cümleye ilaveten: "Semiz ve iri dişi deve," tabiri yer almıştır. [117]

3991-Taberani, el-Kebir'de, Urve (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Kabe (Şamlıların attığı taşlarla) tahrip edildiği zaman her tarafı gediklerle dolmuştu. Bunun üzerine İbni Zübeyr şöyle dedi:
"Birinizin evi bu şekil olsa onu (yapıp) değiştirene kadar rahat olmaz."
Hadisin devamı Ata hadisi ile aynı anlamdadır. Ata hadisinden farklı olarak şu ifadeler yer almıştır:
"İbni Zubeyr Kabe'nin harfiyatmı yapıyordu. Nihayet Hz. İbrahim (a,s)'in temeline- inince, manilasını kenarlarından birinin altına sokuyordu ki, tüm temeller birden sarsıldı. Zubeyr Kabe'yi bozduğunda boyu onsekiz arşın idi. Bir oğlu kendisine; "Boyuna dokuz arşın daha ilave et," dedi.
ibni Zubeyr bu ilavenin yanı sıra Kabe'ye üç de sütün ilave etti. Daha sonra Abdulmelik, Haccac'a; "İbni Zubeyr'in açtığı kapıyı kapat, Kabe'yi eskisi gibi küçült ve İbni Zubeyr'in ilave ettiği Hicr'i dışarda bırak," metnini içeren bir genelge gönderdi. Bunun üzerine Haccac da Abdulmelik'in bu arzusunu yerine getirdi. İşte Kabe'nin bu günkü binası, Haccac'ın Hıcr bölgesini dışarı bırakıp Kabe'yi küçültmesi gibi yaptığı değişiklik dışında İbni Zubeyr'in binasıdır." [118]

3992-Taberani, el-Kebir'de, Ebu Tufayl (r.a.)'den rivayet etmiştir:
"Cahiliyye devrinde Kabe kurutaşlar birbiri üzerine dizilmiş, bir oğlakm sıçrayıp içerisine düşebileceği uzunlukta ve tavansız bir yapıya sahipti. Sadece örtüleri rastgele üzerine atılırdı. Hacer'ül Esved, Kabe'nin damına yerleştirilmiş, iki köşe arası bir halka şeklini andırıyordu. Bu sırada (içi kereste ve demir yüklü) bir gemide (şiddetli bir rüzgarın etkisiyle sürüklenip) cidde yakınlarında (Karaya oturmuş ve burada) parçalanmıştı. Kureyş geminin kerestesini ve gemide bulunan bir rum maragozu yanlarına alıp:

"Bu kereste ile Rabbimizin evini inşa edelim," dediler.
Derken Kabe'yi yıkmak istediklerinde birden Beytullah'm damında (her zamanki gibi) oturmuş (korkunç) bir yılanla karşılaştılar.
Ne zaman birimiz (Velid bin Muğire) Beytullah'm taşlarından birini almak için yaklaştıysa o, yılan yanına koştu. Bunun üzerine halk Makam-ı İbrahim'in yanında toplanıp Allah'a şu şekilde niyazda bulundular:
"(Rabbimiz), biz evini şereflendirme ve süsleme arzusundayız. Şayet sen de bundan razı isen (bu yılanı başımızdan defet). Şayet razı değil isen dilediğin gibi yap."
Bu sırada birden Akbaba'dan daha büyük bir kuş (yılanın üzerine inerek) yılanın başına tırnaklarını batırıp onu (küçük) Ecyad'a götürdü. Bundan sonra halk Kabe'yi yıktı ve vadiden topladıkları taşlarla Kabe'yi inşa ettiler. Boyunu da semaya doğru yirmi arşın yükselttiler. Kabe'nin inşası sırasında Hz. Peygamber (a.s) Ecyad tarafından taş taşıyordu. Ridası taşıma sırasında kendisine dar geldiği için (bir ara diğerleri gibi) gidip ridasmı omuzuna almak istedi. Bu sırada: "Ey Muhammed, avretini ört," diye gaipten bir nida geldi. İşte bu nida, peygamberlik gelmeden beş sene önce kendisine gelen ilk nidadır." [119]

Mescidi Haram'a Hediye Edilen Mallar

3993-Ebu Davud, Alim'in babası Şakik (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Şeybe bin Osman kendisine şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer (r.a) senin orada oturduğun yerde oturdu ve: "Kabe'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım," dedi. Ben de:
"Sen bunu yapamazsın," dedim. O :
"Hayır, mutlaka yapacağım," dedi. Ben tekrar :
"Sen bunu yapamazsın," dedim. O :
"Niçin yapamam?" diye sordu. Ben de :
"Çünkü onun yerini Resulullah (a.s) da, Hz. Ebu Bekir (r.a) de gördü. Halbuki onlar senden daha çok mala muhtaç idiler. Buna rağmen o malı çıkarmadılar," dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kalktı ve çıkıp gitti."
Buhari'nin rivayetine göre ise Ebu Vail bu hadiseyi şöyle anlatmıştır:
"Şeybe bin Osman el-Hacebi ile birlikte Kabe'de bir oturak üzerinde oturuyordum. Bu sırada Şeybe bana dedi ki:
"Şu oturakta Hz. Ömer (r.a)'de oturmuştu. Bir ara bana:
Kabe içinde ne kadar altın ve gümüş varsa onların hepsini (Allah yolunda) taksim edeyim diye düşündüm," dedi. Ben de:

"Senin iki arkadaşın (Hz. Peygamber (a.s) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) bu işi yapmadılar," dedim. Hz. Ömer (r.a) :

"Onlar iki kamil insanlardır. Ben de onlara uyarım," dedi." [120] Başka bir rivayet ise şöyledir:
"Hz. Ömer (r.a) : "Onların hepsini Müslümanlar arasında taksim edeyim dedim," dedi. Bunun üzerine ben:
"Sen bunu yapamazsın," dedim. Hz. Ömer (r.a) : "Niçin yapamam," diye sorunca, Şeybe :
"Çünkü iki arkadaşın böyle yapmadılar," diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) de :

"Onlar kendilerine uyulması gereken kamil insanlardır," dedi." [121]

Bir Açıklama

"Kabe içinde ne kadar altın ve gümüş varsa onların hepsini Allah yolunda taksim edeyim diye düşündüm" :
Hz. Ömer (r.a) bu sözüyle Kabe'ye tazim amacıyla getirilen ve orada toplanan zinet eşyalarım kastetmiştir.
Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifte de görüleceği gibi Hz. Peygamber (a.s) söz konusu hazinelerin Allah yolunda infakını arzu ediyordu:
"Kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı, Kabe'nin hazinesini Allah yolunda infak ederdim."
Bu hadis-i şerif gösteriyor ki, Resulullah (a.s) Kabe'nin hazinelerini Ku-reyş'in gönüllerini kırmamak amacıyla harcamamıştır. Yoksa onlar vakıftır da buranın dışında harcanmaları caiz değildir diye değildi. Daha sonra Hz. Ömer (r.a) de Hz. Peygamber (a.s) ve arkadaşı Hz. Ebu Bekir (r.a)'e uymak amacı ile söz konusu düşüncesinden vaz geçmiştir. [122]

3994-Taberani, el- Kebir'de, Cubeyr bin Mut'im (r.a)'in Hz. Peygamber (a.s)'den, Osman bin Talha kendisine Kabe'nin anahtarını teslim ettiği sırada şu sözü işittiğini rivayet etmiştir:
"Bak, bunu al ve kaybet."
Cubeyr, dedi ki:

"Bu nedenle anahtar kaybolmuştur." [123]

Mekke'nin Bazı Nişanevi Yerleri

3995-Müslim, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'la birlikte Mekke ile Medine arasında yürüyorduk. Derken bir vadiye uğradık. Resulullah (a.s):
"Bu vadinin adı nedir?" diye sordu. İnsanlar:
"Azrak vadisi," dediler.
.Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Musa (a.s)'yı bu vadiden geçerken iki parmağı kulaklarında-Resulullah (a.s) teni ve saçları hakkında da bazı açıklamalarda bulunmuş ancak bu açıklamaları hadisi rivayet eden Davut, İbni Abbas'tan ezberlemiştir- olduğu halde yüksek sesle Yüce Allah'a telbiye getirirken görür gibiyim."
İbni Abbas sözlerine devamla dedi ki:
"Sonra yolumuza devam ettik. Nihayet bir tepeye vardığımız sırada Resulullah (a.s):
"Bu tepenin adı nedir?" diye sordu. İnsanlar:
"Herşa, ya da Left," dediler.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yunus (a.s)'u sırtında yünden örülmüş cübbesi ile kırmızı bir deve üzerinde, devesinin yuları hurma lifinden örülmüş bir halde telbiye getirerek bu vadiden geçerken görüyor gibiyim." [124]

3996-Ebu Ya'Ia ve Taberani, el-Evset'inde, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'un şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben Musa bin İmran (a.s)'ı bu vadide iki beyaz aba içerisinde ihramda olduğu halde görüyor gibiyim." [125]

3997-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor: "Dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü, Mina'da sizin için, sizi Güneş'ten gölgeleyecek bir çadır kursak nasıl olurdu?"
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır, gerek yok. Mina, sadece oraya giden kimse için devesini çöktürme yeridir." [126]

Zemzemin Fazileti

3998-Buhari ve Müslim, İbni Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e zemzem suyu ikram ettim de ayakta olduğu halde içti."
Diğer bir rivayette de şöyledir:
"Beytullah'm yanında su istedi. Ben de kendisine bir bardak ile su götürdüm." [127]

3999-Tirmizi, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) zemzem suyu taşır, Resulullah (a.s)'in da zemzem suyu taşımış olduğunu haber verirdi." [128]

4000-Taberani, el-Kebir de, İbni Abbas (r.a)1 tan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Yeryüzündeki en hayırlı su, zemzem suyudur. Onda tüm yemeklerin tadı, hastalıkların şifası vardır. Yeryüzündeki en kötü su da Berehevt vadisinde bulunan sudur. Bu su Hadramevt'de hayvanlardan çekirge ayağına benzer kürük bir delikten çıkar. Sabah olduğunda akar, akşam olduğunda ise kupkurudur." [129]

4001-Taberani, el-Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz ona şefaat adını koyardık-Zemzem'i kastediyor- ve onu aile fertleri için en güzel yardım olarak görürdük." [130]

4002-Taberani, el-Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'tan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bizimle münafıklar arasındaki alamet, onların zemzemle doymama-larıdır." [131]

4003-İbni Mace, Cabir (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Zemzem- içildiği şey içindir." [132]

4004-İbni Huzeyme, Cafer (r.a)'den, o da babasından şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Cabir bir Abdullah'ın yanma girdik."
İbni Huzeyme hadisi uzunca zikretmiş ve şöyle devam etmiştir:
"Sonra Resulunah (a.s) Beytullah'a doğru yürüdü -Kurban gününü kastediyor.- Vardığında (Zemzem kuyusu başında insanları sulayan) Abdul-muttalib oğullarının yanlarına geldi ve şöyle buyurdu:
"Çıkartın ey Abdulmuttalib oğulları, dağıttığınız su üzerine insanlar başınızda izdiham etmemiş olsalardı, ben de sizinle birlikte (su) çıkartırdım."
Bunun üzerine kendisine su kovasını uzattılar. O da içti." [133]

Gereksiz Yere Mekke'de Silah Taşımak Yasaktır

4005-Buhari, Said bin Cubeyr (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Mızrak demiri ayak tabanının çukuruna isabet edip ayağı üzengiye yapıştığı zaman ben İbni Ömer (r.a)'le beraberdim. Derhal inip mızrağı ayağından çıkardım. Bu olay Mina'daydı. Olay Haccac'a ulaştı. Bunun üzerine Haccac İbni Ömer'i ziyarete geldi ve:
"Ah seni yaralayan kimdir? Bir bilseydik," dedi. İbni Ömer (r.a) : , ,>"Beni yaralayan sensin," dedi. Haccac:
"Bu nasıl söz?" dedi. Ibni Ömer (r.a):
"Silah taşınmayacak bir günde silah taşıttın ve Harem'e silah sokulmazken oraya sen silah soktun," dedi."
Buhari'nin diğer bir rivayeti de Said bin Amr bin Said bin As'tan gelmiştir:
"Haccac, İbni Ömer (r.a)'in yanma girdi. Bu sırada ben onun yanında bulunuyordum. Haccac:
"O, (İbni Ömer) nasıldır?" dedi. İbni Ömer:
"İyidir," cevabını verdi. Haccac:
"Seni kim yaraladı?" diye sordu. İbni Ömer:
"Beni silah taşımak helal olmayan bir günde silah taşımayı emreden kimse yaraladı," cevabını verdi. İbni Ömer bu sözüyle Haccac'ı kastediyordu." [134]

4006-Müslim, Cabir (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Mekke'de silah taşımak hiç birinize helal değildir." [135]

4007-Ahmed bin Hanbel, Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber (a.s) kendisini Mekke halkına "Bera'at'ı" tebliğ etmek üzere göndermişti. (Bera'at aynen şöyleydi):

"Bu seneden sonra hiç bir müşrik haccetmeyecek, hiç bir çıplak Kabe'yi tavaf etmeyecek. Cennet'e ancak Müslüman (olan) girecek. Kiminle Allah Resulü (a.s) arasında bir anlaşma müddeti varsa, müddeti bitene kadar devam edecek. Allah ve Resulü müşriklerden beridir."

Ravi şöyle devam etti:

"Hz. Ebu Bekir (r.a) Beraat'ı üç gün götürdü. Sonra Hz. Peygamber (a.s) Hz. Ali (r.a)'ye:

"Ona yetiş ve Ebu Bekir'i bana geri gönder," dedi. Hz. Ali (r.a) de Hz. Peygamber (a.s)'in bu emrini yerine getirdi. Nihayet Hz. Ali (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'e gelince ağladı ve:

"Ey Allah'ın Resulü, içime bir şey düştü," dedi. Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:

"İçine hayır'dan başka bir şey düşmemiştir. Fakat ben sadece benim, yahut benim ehli beytimden birinin tebliğ etmesiyle emrolundum." [136]

4008-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:

"Hz. Ebu Bekir (r.a) şu (malum olan) haccda bayramın birinci günü gönderdiği sesleniciler arasında beni de bu iş için görevlendirdi. Bu sesleniciler Mina'da:

"Bu yıldan sonra hiç bir müşrik hacc etmeyecek, hiç bir çıplak Beytuîlah'ı tavaf etmeyecek," şeklinde ilan ediyorlardı."

Humeyd bin Abdurrahman bin Avf dedi ki:

"Sonra Resulullah (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a)'in ardından Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'i gönderdi ve kendisine Bera'at'ı ilan etmesini emretti."

Ebu Hureyre dedi ki:

"Hz. Ali (r.a) de bizimle beraber kurbanın birinci günü Mina'da halka be-raat'ı ve; "bu yıldan sonra hiç bir müşrik hac etmeyecek, hiç bir çıplak da Beytuîlah'ı tavaf edemeyecek," emirlerini ilan etti." [137]

Bir Açıklama:

Rivayetlerin toplamından şöyle anlaşılıyor:
Hz. Ebu Bekir (r.a) hacc emiri ve Beraat'ı tebliğ sorumlusu idi. Daha sonra bu tebliğ görevi Hz. Ali (r.a)'ye verildi. Ebu Hureyre (r.a)'nin : "Hz. Ali (r.a) de bizimle beraber ilan etti," sözü ise tebliğ işini Hz. Ali (r.a) tek başına yapmadığı için ekibe, bu duyuruyu yerine getirmekte ona yardımcı oluyordu anlamındadır. [138]

MEDİNE'NİN FAZİLETİ VE MEDİNE İLE İLGİLİ BAZI SEMBOLİK BİLGİLER

Medine'nin Fazileti

4009-Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdullah el-Karraz'ın, Sa'd bin Malik ve Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle söylediklerini işitmiş olduğunu rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s): şöyle buyurdu:
"Allah'ım, Medinelilere Medine'yi mübarek kıl, onlara sa'larını mübarek kıl, onlara müdd'lerini mübarek kıl. Allah'ım, İbrahim senin kulun ve Halil'indir. Ben de senin kulun ve Resulünüm. O, senden Mekke'liler için istedi. Ben de senden Medineliler için, İbrahim'in Mekke'liler için istediği gibi bir katı fazlasıyla birlikte aynen istiyorum. Medine birbirleriyle kenetlenmiş meleklerle (koruma altına alınmıştır.) Burada bulunan her gedikte, Medine'yi bekleyen iki melek vardır. Medine'ye ne veba ne de Deccal giremeyecektir. Kim Medine hakkında kötü bir emele sahip ise Allah onu tuzun suda erimesi gibi eritir, (veya eritsin)." [139]

4010-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Zeyd el-Mazini (r.a)'nin Resulullah (a.s)'tan şöyle buyurduğunu duymuş olduğunu rivayet etmişlerdir:
"Şüphesiz İbrahim (a.s) Mekke'yi haram kılmış ve Mekke için- bir rivayete göre halk için- dua etmiştir. Ben de, İbrahim (a.s)'in Mekkeyi haram kılışı gibi Medine'yi haram kılıyorum ve sa'mda, müdd'ünde İbrahim (a.s)'in Mekke halkı için yapmış olduğu duanın aynısını iki misli fazlasıyla aynen yapıyordum." [140]

4011-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz İbrahim (a.s) Mekke'yi haram kılmıştır. Ben de Medine'yi, iki kayası arasıyla haram kıldım. Medine'nin yeşillikleri kesilmez, av hayvanları avlanmaz." [141]

4012-Tirmizî, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (s.a.)'la birlikte yola çıktık. Nihayet Sad bin Ebu Vakka^ja ait
bir su varma yerine vardığımızda Resulullah (a.s).

"Bana bir abdest suyu getirin," buyurdu ve abdest aldı. Sonra ayağa kalkıp Kıble'ye döndü ve şöyle buyurdu:
"Allah'ım, şüphesiz ibrahim (a.s) senin kulun ve Halil'indir. O, Mekke ehli için (sana) dua etti. Ben de senin kulun ve Resulünüm. Ben de sana, Medine ehli için; onlara müdd'lerini ve salarını Mekke ehline mübarek kıldığının iki mislini iki katı bereketiyle birlikte mübarek kılman konusunda dua ediyorum." [142]

4013-Buhari ve Müslim, Enes (r.a)'tan Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Allah'ım, Mekke'ye ihsan ettiğin bereketi iki katıyla Medine'ye ihsan et."
Diğer bir rivayette de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah'ım, onlara (Medine'lilere) ölçeklerini mübarek kıl, onlara sa'larmı mübarek kıl, onlara müdd'lerini mübarek kıl." [143]

4014-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"insanlar yılın ilk meyvasını gördükleri zaman onu Hz. Peygamber (a.s)'e getirirlerdi. Resulullah (a.s) da onu (eline) aldığı zaman:
"Allah'ım, bize meyvamızı mübarek kıl, Medine'mizi mübarek kıl, sa'ımızı mübarek kıl, müdd'ümüzü mübarek kıl. Allah'ım, şüphesiz Hz. ibrahim (a.s) senin kulun, Halil'in ve peygamberindir. Ben de senin kulun ve Peygamberinim. O, sana Mekke (ehli) için. dua etti. Ben de sana Medine için, onun (ibrahim'in) sana Mekke için yaptığı duanın aynısının yanında bir misli fazlasıyla aynen yapıyorum."
Ebu Hureyre (r.a) şöyle devam etti:
"Sonra (yanındaki) en küçük çocuğunu çağırır ve söz konusu meyvayt ona verirdi."
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"İlk meyva Resulullah (a.s)'a getirilir, O da:
"Allah'ım, bize Medine'mizi, meyvalarımızı, müdd'ümüzü ve sa'ımızı bir katı bereketiyle birlikte mübarek kıl," der, sonra da onu orada bulunan çocukların en küçüğüne verirdi." [144]

4015-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Medine ve Mekke meleklerle kuşatılmaşlardır. Bu iki şehrin her gediğinde bir melek bulunur. Buralara ne Deccal ne de veba giremez." [145]

4016-Ahmed bin Hanbel, Sa'd'ın -Sa'd bin Ebu Vakkas'ı kastediyor-şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Medine'nin iki kayalığı arasında acve cinsi yedi adet hurmayı aç karnına yerse, o günü akşama kadar bu yediği ona zarar vermez." Fuleyh dedi ki:
"Ben şöyle buyurduğunda hatırlıyor gibiyim:
"Kim de akşamleyin yerse, sabaha ulaşana kadar (yine) ona zarar vermez.
Ömer: -Ömer bin Abdülaziz'i kastediyor- "Ey Amir, Resulullah (a.s)'dan aktarmış olduğun hadise dikkat," dedi. Amir:
"Ben Sa'd'a iftira etmediğimez, Sa'd'm da Resulullah (a.s)'a iftira etmediğine şehadet ederim/' dedi." [146]

4017-Müslim, Cabir bin Semure (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işittim: "Şüphesiz Allah (c.c) Medine'yi Tabe diye isimlendirdi." [147]

4018-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben şehirleri yiyen bir şehre hicretle emrolundum. Bu şehre "Yesrib" diyorlar. Burasının adı Medine'dir Medine tıpkı körüğün demirin işe yaramayanını (cürufunu) ayırması gibi insanların kötüsünü ayırır." [148]

4019-İmam Malik, Muvatta'da, Cabir (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Bir bedevi Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve O'na İslam üzere biat etti. Ertesi günü sıtma hastalığına yakalanmış bir vaziyette -Bir rivayette: Medine'de bedeviye sıtma sancısı bulaştı. [149] (Hz. Peygamber (a.s)'e) geldi ve ;
"Biatimi bana geri ver (de ben çöle döneyim)," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) (Bedevinin bu isteğini) kabul etmedi, sonra riedevi tekrar geldi ve:

"Biatimi bana geri ver (de çöle döneyim)" dedi. Hz. Peygamber (a.s) yine kabul etmedi. Sonra o bedevi çıkıp gitti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Medine ancak demirci körüğü gibidir. Kötülerini dışarı atar, iyilerini de ortaya çıkarır." [150]

4020-Müslim, Zeyd bin Sabit (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Şüphesiz burası; Taybe'dir -Medine'yi kastediyor- ve burası, tıpkı ateşin gümüşün işe yaramayanını kaybetmesi gibi iyi olmayanı sürer." [151]

4021-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir yolculuktan geldiği zaman Medine'nin yüksek duvarlarını görünce devesini sahverirdi. Eğer (deve dışında) herhangi bir hayvan sırtında ise Medine'ye olan sevgisi nedeniyle onu harekete geçirirdi."
Diğer bir rivayette ise şu şekilde gelmiştir: "Medine'nin yüksek ağaçlarım gördüğü zaman." [152]

Medine'nin Dokunulmazlığı

4022-MüsIim, Utbe bin Müslim (r.h.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Nafi bin Cübeyr anlattı:
"Mervan bin Hakem insanlara verdiği hutbesinde Mekke'yi, halkını ve dokunulmazlığını işlemiş. Bunun üzerine Rafi bin Hadic kendisine seslenerek şöyle dedi:
"Ben mi yanlış duyuyorum; Mekke'den, halkından ve dokunulmazlığından bahsetmedin. Halbuki Resulullah (a.s) Medine'nin iki kayalığı arasını haram (dokunulmaz) kılmıştır. Resulullah (a.s)'ın bu konudaki talimatı eylen derisine yazılmış vaziyette yanımızda saklıdır. İstersen sana onu okuyapabilirim."
îbni Hadic'in bu sözleri ardından Mervan (biraz) sustu. Sonra şöyle dedi:
"Bunun bir kısmını işitmiştim."
Bir rivayette Rafi bin Hadic şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz İbrahim (a.s) Mekke'yi haram kıldı. Ben de buranın iki kayalığı arasını dokunulmaz kılıyorum."

Resulullah (a.s) bu sözleriyle Medine'yi kastediyor." [153]

4023-Taberani, el-Evsat'da, Haris bin Nafi el-Cüheni (r.a.)'den rivayet etmiştir:
"Kendisi Cabir bin Abdullah'a bir soru yönelterek:
"Bizim davarlarımız ve çocuklarımız var. Ve biz, çocuklarımızla aynı çanaktan yiyiyoruz. Oysa onlar davarları için bu meyvanm yapraklarım ellerindeki sopalarla siliyorlar (ne yapmalıyız?)" dedi.
Haris bu meyvayla Huble'yi kastediyordu. Harice dedi ki: "Bu, bir Çeşit semur mey vasidir."
Bunun üzerine cabir dedi ki:
"Resulullah (a.s)'ın koruluğu ne sopa ile düşürülebilir, ne de ko-partılabilir. Fakat hafifçe silkeleyebilirsiniz."
Sonra Cabir şöyle dedi:
"Şüphesiz Resulullah (a.s) mesadla kesilmesini de yasaklardı."
Harice dedi ki:
"Mesad; demirden yapılan (ve ot biçmek için kullanılan) bir çeşit kesme aletidir." [154]

4024-Ahmed bin Hanbel, Ibni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her Peygamber'in bir harem'i vardır. Benim haremim de Medine'dir. Allah'ım, ben burayı senin hareminle haram kılıyorum. (Şöyle ki) hiç bir bida'tçı burada barınamaz, yeşilliği biçilemez, dikeni kesilemez ve gezip araştıranın dışında buluntusu alınamaz." [155]

4025-Taberani, el-Kebir de, Yahya bin Ümare (r.a) vasıtasıyla dedesi Ebu Hasan el-Mazeni (r.a)'den rivayet etmiştir:
"(Yahya bin Ümare anlatıyor):
"Evsafa girip dolaştım- Kavaririr; "Bir defasında," demiştir. -Ve iki yavru kuş yakaladım, Ben onları yakalamak isterken anneleri de üzerlerine doğru kanat çırpıyordu. Bu sırada yanıma (dedem) Ebu Hasan geldi ve bir sopa alarak beni bu sopayla dövdü. Bunun üzerine bizden Meryem adında bir kadın:
"Eli kuruyası sopayı niçin kırdı?" dedi."
Yahya bin Ümare şöyle devam etti: "(Dedem) Ebu Hasan bana dedi ki:
"Resulullah (a.s)'in Medine'nin iki kayalığı arasını haram kıldığını bilmiyor

muydun?" [156]

4026-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Sama (r.a)'mn şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Şu kadar (bir mesafe) ile Uhud (Dağı) arası Resulullah (a.s)'m haram kıldığı bir haram bölgesidir. Ben buradan ne bir ağaç keserim, ne de bir kuş avlarım." [157]

4027-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Eyyub el-Ensari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kendisi (Ebu Eyyüb el-Ensari) bir tilkiyi köşeye sıkıştıran çocuklara rastladı da onları tilkinin başından uzaklaştırdı."
İmam Malik dedi ki:
"Ben sadece şöyle dediğini biliyorum:
"Resulullah (a.s)'m hareminde hiç böyle bir şey yapılır mıymış?" [158]

4028-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.â)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medine'nin iki kayalığı arasım haram kıldı ve Medine'nin çevresinde oniki millik bir alanı koruluk tayin etti." [159]

4029-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Hureyre (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Medine'de ceylanın otladığını görsem, ona elimi uzatmam. (Çünkü) Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Medine'nin iki kayalığı arası haramdır." . Bir rivayette Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Medine'nin iki kayalığı arasım haram kıldı." .' Ebu Hureyre (r.a) dedi ki:
"Bu nedenle onun (Medine'nin) iki kayalığı arasında ceylanı bulsam ona el uzatmam."
Yine Resulullah (a.s) Medine'nin çevresinde oniki millik bir alanı koruluk tayin etti." (1) [160]

4030-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r,a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Said, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu (kendisinden) dinlemiştir:

"Şüphesiz ben Medine'nin iki kayalığı arasını haram kıldım. Tıpkı İbrahim Peygamber'in Mekke'yi haram kıldığı gibi." Sonra ravi şöyle dedi:
"Ebu Said (r.a) birimizi elinde kuş olduğu halde tutar- ya da: "rastlar" demiştir- ve onu elinden kurtarır, sonra da serbest bırakırdı." [161]

4031- İmam Malik, Muvatta'da, Abdurrahman bin el-Kasım (r.a.)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın azatlısı Eşlem ona şöyle anlatmıştır:
"Esem, Abdullah bin Yaş el-Mahzumi'yi ziyaret etmiş ve yanında hurma şırası görmüştür. Abdullah Mekke yolunda ikamet ediyordu. Eşlem, Abdullah'a:
"Şüphesiz bu, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'in sevdiği bir içecektir," demiş. Bunun üzerine Abdullah bin Yaş büyük bir şişe doldurup Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a götürmüş ve kendisine takdim etmiş. Hz. Ömer (r.a) de içeceği ağzına kadar yaklaştırmış sonra başını kaldırıp:" Şüphesiz bu hoş bir içecektir" deyip içmiş, sonra da içeceği sağındaki adama uzatmış. Abdullah bin Yaş (ayrılmak üzere) arkasını dönünce, Hz. Ömer bin Hatta (r.a) kendisini çağırarak:
"Mekke, Medine'den hayırlıdır," diyen sen misin?" demiş."
Abdullah dedi ki:
"Ben: "Mekke, Allah'ın haremi ve güvenli şehridir. Evi de oradadır," dedim. Hz. Ömer (r.a):
"Allah'ın haremi ve evi hakkında sözüm yok," dedi. Sonra Hz. Ömer (r.a) (tekrar):
"Mekke, Medine'den hayırlıdır," diyen sen misin?" dedi. Ben:
"(Evet) Mekke, Allah'ın haremi ve güvenli şehridir. Evi de oradadır," dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) (tekrar) :
"Allah'ın haremi ve evi hakkında sözüm yok," dedi Sonra Abdullah ayrılıp gitmiş." [162]

4032-Taberani, el-Kebir'de, Yuseyr bin Amr (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Sehl bin Hunayf e sordum. Dedim ki:
"Medine konusunda Resulullah (a.s)'dan bir şey dinledin mi?"
Sehl şöyle cevap verdi:
"O'ndan şöyle buyurduğunu duydum:
"Şüphesiz burası haramdır ve güvenlidir, haramdır ve güvenlidir." [163]

Medine Vebadan Temizlenmiştir

4033-Taberani, el-Evsat'da, İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rüyamda siyah tenli, dik saçlı bir kadının (Medine'den) çıkıp Meh-ya'a'ya kadar gittiğini ve orada kaldığını gördüm. Mehya'a Cuhfe'dir. (Uyandığında) Medine vebasının (Cuhfe'ye) kaydırıldığı yorumunu yaptım." [164]

4034-Ahmed bin Henbel, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) abdest aldı, sonra Asli'l-Harra'da, ganimet mallarının bulunduğu evlerin yanında Sa'd'a ait bir arazide namaz kıldı ve:
"Allah'ım, şüphesiz İbrahim (a.s) senin halilin ve kulundur. Ben; Mu-hammed de senin kulun ve Resulünüm -Ben sana, Medine halkı için İbrahim (a.s)'in sana Mekke halkı için yaptığı duanın aynısını yapıyorum. Sana onlara (Medine'lilere) salarını, müdd'lerini ve meyvalarmı mübarek kılman konusunda sana dua ediyoruz.
Allah'ım, bize, Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir ve Medine'de var olan veba hastalığını Hüm'a kaldır.
Allah'ım, ben Medine'nin iki taşlığı arasım haram kıldım. Tıpkı senin İbrahim (a.s)'in diliyle Harem'i (Mekke'yi) haram kıldığın gibi." [165]

Sahabenin Medine'yi Sevmeleri İçin ! Resulullah (A.S)'In Duası

4035- "O, şöyle anlatıyor:
"Hz. Peygamber (a.s) Medine'ye geldiğinde Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Bilal (r.a) hastalandılar. Ben yanlarına gittim ve:
"Ey babacığım," dedim. "Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilal sen nasıl hissediyorsun?" diye sordum. Hz. Ebu Bekir (r.a) hummaya yakalanınca:
"Her insana; "Sabahın hayırlı olsun," denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır," derdi. Hz. Bilal (r.a) da humma nöbetinden çıktığı zaman sesini yükselterek şu beytleri terennüm ederdi:
"Bilmem ki, Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim?
"Mecenne suyuna kavuşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şame ve Tafil Dağları bana bir kere daha görünecek mi?"

Ben gidip onların bu hasretlerini Resulullah (a.s)'a haber verdim. Bunun üzerine O, şöyle dua etti:
"Allah'ım, bize Medine'yi sevdir. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi. Hatta fazlasıyla. Allah'ım, onun havasını sıhhatli kıl. Onun müdd'ünü, sa'ını hakkımızda mübarek kıl. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy."
Bir rivayette Hz. Bilal (r.a) bu iki beytten sonra şöyle beddua etti:
"Allah'ım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe bin Rebi'a, Utbe bin Rebi'a ve Ümeyye bin Halefe lanet et."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Biz Medine'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı arazisi idi. Medine'nin Buthan sahrasındaki vadisinden acı bir su akar idi." [166]
Muvatta da yine Hz. Aişe (r.a)'den gelen bir rivayette Amir bin Fuheyre şöyle diyordu:
"Tatmadan Ölümü gördüm. Korkak olan bir kimsenin Ölümü, üstten aşağıdır." [167]

Medine'de Bid'at Çıkarmak Ve Halka Kötülük Yapmak

4036-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmişlerdir:
"Asım bin Süleyman el-Ahvel dedi ki:
"Enese: "Resulullah (a.s) Medine'yi haram kıldı mı?" diye sordum. Enes:
"Evet, şuradan şuraya kadar," dedi. (Ben) :
"Peki burada bir bid'at icad eden (hakkında ne dersin"? dedim)."
Bana şöyle dedi:
"Bunun vebali çok ağır olur. Kim burada bir bid'at icad ederse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerinedir. Allah kıyamet günü ondan ne bir farz, ne de nafile ibadet kabul etmez."
Bir rivayette Asım bin Süleyman şöyle demiştir:
"Enes'e: "Resulullah (a.s) Medine'yi haram kıldı mı?" diye sordum. Enes:
"Evet Medine haramdır, otu yolunmaz. Kim böyle yaparsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir." [168]
Yine Enes (r.a)'ten gelen uzunca bir hadisin sonunda şöyle demiştir:
"Sonra (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Uhud Dağı belirince: "Bu bir dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz." buyurdu.
Resulullah (a.s) Medine'ye yönelince de şöyle dua etti:

"Allah'ım, ben Medine'nin iki dağı arasını haram kılıyorum. Tıpkı İbrahim Peygamber'in Mekke'yi haram kıldığı gibi. Allah'ım, onlara müdd'lerini ve sa'lanru mübarek kıl." [169]

4037-Müslim, Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben Medine'nin iki kayalığı arasının: Yeşilinin biçilmesini ve avının öldürülmesini yasaklıyorum. Bilselerdi; Medine onlar için daha hayırlıdır. Medine'yi buradan uzaklaşmak amacı ile terk eden her fert yerine, Allah ondan daha hayırlısını getirir. Medine'nin sıkıntı ve zorluklarına karşı sabreden herkese kıyamet günü şefat-yahut (hayır ameli için) şahit-olacağım."
Müslim bir rivayetinde şu ilaveye de yer vermiştir:
"Medine halkı hakkında kötülük yapmayı amaçlayan herkesi Allah ateşte, kurşunun (ateşte) eridiği gibi, yahut tuzun suda eridiği gibi eritecektir." [170]

4038-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Medine haremdir. O halde kim burada din'de olmayan bir şey icad eder, yahut bir bid'atçıyı banndırırsa; Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Böyle bir kimseden ne farz, ne de nafile ibadeti kabul edilmez."
Müslim bir rivayetinde hadise şu cümleleri de ilave etmiştir:
"Müslümanların güvencesi birdir. En düşükleri de bu güvenceye sahip çıkar. O halde kim bir Müslümana (güvencesinde) ihanet ederse; Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti o kimsenin üzerine olsun. Kendisinden ne bir farz, ne de bir nafile kabul olunmaz." [171]
Müslim'in başka bir rivayetinde ise şu ilave vardır:
"Her kim de kendi efendilerinin izni olmaksızın (başka) bir kavmi efendi edinirse; Allahm, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun." [172]

Bir başka rivayette de:
"Kim efendilerinin izni olmaksızın bir kavmi efendi tayin ederse," şeklinde gelmiştir.
Bu rivayetin bir Öncekinden farki,"Tevella" fiilinin yerine "vâla" fiilinin kullanılmış olmasıdır. Bu fiil, işte karşılık ifade edeceğinden mirasta karşılıklı olarak veli tayin etmek anlamında kullanılması daha açıktır. Bu muamele, Araplar arasında yaygın bir miras çeşidi idi. Geniş bilgi için Feraiz'le ilgili

kitaplara bakılabilir- (Çeviren) [173]

Bir Açıklama:

İbni'1-Esİr Resulullah (a.s)'ın : "Kim efendilerinin izni olmadan bir kavmi efendi edinirse," sözü hakkından şu yorumu yapar:
"Bu hadisin zahirinden; efendileri izin verdiği zaman bir başkasını efendi tayin edebilir anlamı çıkmaktadır. Ancak hüküm böyle değildir. Zira izin verseler bile böyle bir iş yapmak caiz değildir. Hadisin bu şekilde izin lafzıyla beraber kullanılması; böyle bir işe kalkışmanın haramlığmı tekid etmek ve geçersiz olduğunu vurgulamak içindir.
Şöyle ki: Bir kimse başkalarını (mirasta) veli tayin etmek için yakınlarından izin isterse, genelde yakınları onun bu isteğine mani olurlar. Onlardan izinsiz, tek başına böyle bir işe kalkışsa, yakınları da bu işten haberdar olmasa ve daha sonra zaman aşımı nedeniyle bu insanların veli tayin edildikleri ortaya çıksa, bu hadise tayin edilen insanların haklarının yok olmasına sebep olur. İşte hadiste bahsedilen izinden maksat budur."

4039-Buhari ve Müslim, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Biz Resulullah (a.s)'tan Kur'an'm ve şu sahifenin dışında bir şey yazmadık:
Hz. Ali (r.a), sahifeyi şöyle okudu) :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Medine; Ayr Dağı'ndan Sevr Dağına kadar haramdır. Kim bu saha içinde bir bid'at çıkarır, yahut herhangi bir bid'atçıyı barındırırsa; Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Bu kimseden ne farz, ne de nafile ibadeti kabul olunmaz. Müslümanların güvencesi birdir. En düşükleri de ona riayet eder. Bu nedenle kim bir Müslüman (m verdiği eman)a ihanet ederse; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Böyle bir kimseden; ne farz, ne de nafile ibadeti kabul olunmaz."
Ebu Davud'a ait olan bu konuyla ilgili bir diğer rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Medine'nin) yaş otu kesilemez, avı ürkütülemez ve yitiği alınamaz. Ancak onu ilan edecek kimse hariç. Orada herhangi bir kimse için silah ve oradan ağaç kesmesi de uygun değildir. Ancak bir kimsenin de-
vesini otlatması hariç."

Buhari'ye ait olan diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Hz. Ali (r.a) bize tuğladan yapılmış bir minber üzerinden hutbe verdi. Elinde bir kılıç, kılıca asılı bir de sahife vardı. Hz. Ali (r.a):
"Allah'a yemin ederim ki; yanımızda Allah Azze ve Celle'nin kitabı ve şu sahifede yazılı bilgiler dışında hiç bir kitap (yazı) yoktur," dedi ve sahifeyi (okumak için) açtı. İçinde (zekatlık) develerin yaşları varmış. Sahifede bir de şu cümleler yer alıyordu:
"Medine Ayr'dan Keda'ya kadar haramdır. Kim burada bir bid'at icad ederse; Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Allah bu kimseden ne farz ibadeti, ne de nafile ibadeti kabul etmez." [174]

4040-Buhari ve Müslim, Sa'd (r.a)'dan şöyle rivayet etmişler-dir:"
"Hz. Peygamber (a.s)'den dinledim, şöyle buyuruyordu:
"Medine halkına tuzak kuran herkes; tuzun suda erimesi gibi erir."
Müslim'in rivayeti ise şöyledir:
"Kim Medine halkı hakkında kötü bir arzuya sahip ise; Allah kendisini, tuzun suda erimesi gibi eritir."
Bir başka rivayette İse: "Kim kötü veya art niyete sahip ise.." şeklinde gelmiştir. [175]

4041-Bezzar, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ım, onlara kötü düşünenlerin hakkından sen gel. -Resulullah (a.s) burada Medine halkını kastediyor- Medine halkına kötü niyeti olan herkesi; Allah tuzun suda erimesi gibi eritsin." [176]

4042-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Fitne emirlerinden bir tanesi Medine'ye gelmişti. Bu sırada Cabir gözlerini kaybetmişti. Bu nedenle kendisine:
"Sen bu emirden uzak dursan iyi olur/' denildi. Bunun üzerine Cabir iki oğlu arasında çıkıp gidiyordu. Derken ayağına bir taş geldi ve:
"Kahrolası, Resulullah (a.s)'ı korkutan kimse," dedi, Bunun üzerine iki oğlu veya onların birisi:
"Resulullah (a.s)'ı nasıl korkutmuş olsun ki, babacığım? Oysa O, vefat etmiştir," dedi. Cabir:

"Resulullah (a.s)'tan şöyle buyurduğunu işittim.
"Kim Medine halkını korkutursa, beni korkutmuş demektir." [177]

4043-Taberani, Evsat ve Kebir'de, Ubade bin Samit (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle dua etti:
"Allah'ım, kim Medine ehline zulm eder ve onları korkutursa, sen bira korkut. Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti de onun üzerine olsun. Kendisinden ne farz ibadeti, ne de nefile ibadeti kabul olunmaz." [178]

Medine'de Kalmaya Teşvik

4044-İmam Malik, Muvatta'da, Sufyan bin Ebi Zuheyr (r.a)'iıı şöyle dediğini rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s)'tan dinledim. Şöyle buyuruyordu.
"Yemin fethedilecek. Bir gurup insan (Medine'den) oraya aileleri ve kendilerine tabi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı.
Şam da fethedilecek. Bir kavim, Medine'den aileleri ve kendilerine tabi olan insanlarla birlikte buraya göç edecekler. Bilselerdi Medine (de kalmak) Onlar için daha hayırlı idi.
Irak da fethedilecek. Bir kavim, aileleri ve kendilerine tabi olan insanlarla Irak'a taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." [179]

4045-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"insanlara bir zaman gelecek ki; kişi, yakınma ve amca oğluna; "Gel, bolluğa (gidelim). Gel, bolluğa gidelim," diyecek. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için daha hayırlı idi. Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, buradan nefret amacıyla çıkan herkesin yerine, Allah ondan daha hayırlı olanı getirecektir. Dikkat ediniz! Medine demirci körüğü gibidir. İşe yaramayanı dışarı atar. Medine; körüğün, demirin kirlerini temizlemesi misali kötülerini sürmeden kıyamet kopmayacaktır." [180]

4046-MüsIim, Amir bin Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dân rivayet etmiştir:

"Sa'd (r.a) Akik'teki köşküne gitmek üzere bineğine binmiş gidiyordu. Yolda ağaç kesen yahut silkeleyen bir köleye rastladı ve yanında bulduğunu aldı. Sa'd şehre geri dönünce, köle sahipleri kendisine gelerek aldığı eşyaları kölelerine -yahut; kendilerine geri vermesini söylediler. Bunun üzerine Sa'd (r.a) :
"Resulullah'm bana ganimet saydığı şeyleri geri vermeden Allah'a sığınırım," dedi ve teklifi kabul etmedi."
Ebu Davud'a ait bir rivayet de şöyledir:
"Sa'd (r.a) Medine kölelerinden bir kaç tanesinin Medine ağaçlarından keserlerken bulmuş ve (ellerindeki) eşyalara el koymuş. Sahiplerine de:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı Medine'nin ağaçlarından birini kesmeyi yasaklarken ve: "Kim on(lar) dan birini keserse, onun malı yakalayanındır," buyururken işittim," demiş." [181]

Bir Açıklama

Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'in; "bana ganimet olarak verdiği," sözü, Resulullah (a.s)'ın: "Kim, Medine'nin ağaçlarından birini keserse, malı yakalayanındır," sözüne işaretle söylemiştir. Yani Medine'den ağaç kesen bir kimseye raslayan bir başkası kesenin malına el koyabilir.

4047-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Ümmetimden Medine'nin sıkıntı ve zorluklarına karşı sabreden herkes için kıyamet günü şefaatçi olacağım. Yahut (amellerine) şahit olacağım." [182]

4048-Müslim, el-Mehri'nin azatlısı Ebu Said (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İnsanlar Medine'de zorluğa ve meşakkate maruz kalmışlardı. Mihri, Ebu Said el-Hudri (r.a)'ye geldi ve kendisine:
"Şüphesiz ben, aile efradı kalabalık olan biriyim. (Bu) zorluğa da maruz kaldık. Bu nedenle ben aile efradımı Riyf'in bir bölümüne kaldırma arzusundayım. (Bu düşiimvme ne dersin?)" dedi. Ebu Said de:
"Böyle yapma, Medine'de kal. Zira biz Resulullah (a.s)'la birlikte yola çıktık. -Şöyle dediğini zannediyorum:
"Nihayet Usfan'a vardık. -Burada bir kaç gece kaldık. Bu sırada insanlar:
"Burada yaptığımız bir şey yok, oysa aile efradımız (Medine'de) kimsesiz, kendilerinden emin değiliz," dediler. Derken bu söz Hz. Peygamber (a.s)'in

kulağına gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Kulağıma gelen bu laflar neyin nesi?"
(Bunu söyleyen) nasıl söyledi bilemiyorum? Kendisine yemin ettiğim -Ya da nefsim elinde olan- Allah'a yemin ederim, niyetim o ki; -veya: "İsterseniz" bu iki ifadeden hangisini kullandığını hatırlamıyorum- emredip devem'in yükü hazırlanacak, sonra Medine'ye varana kadar (konaklayıp yük indirmek için) bir tek düğüm bile çözmeyeceğim."
Ve şöyle dua etti:
! "Allah'ım, ibrahim (a.s) Mekke'yi haremleştirdi ve orayı hararri kıldı.
Ben de Medine'nin iki dağı arasını; orada kan dökülmemek, orada savaş için silah taşımamak ve otlatma hariç orada bir ağaç kesmemek üzere haram kıldım. Allah'ım, Medine'mizi bize mübarek kıl. Allah'ım, sa'mızı bize mübarek kıl. Allah'ım, bir bere-ketle birlikte iki bereket ver. Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medine'yi dışarıya bağlayan yol ve geçitlerin her birinde, siz oraya varana kadar iki melek nöbet bekleyecek."
Sonra Hz. Peygamber (a.s) insanlara şöyle buyurdu: "Develerinizin yüklerini bağlayınız."
Biz de yüklerimizi bağladık ve Medine'ye doğru yola çıktık. Yemin ettiğimiz veya; kendisine yemin edilen -Allah'a yemin ederim ki; Medine'ye vardığımızda henüz yüklerimizi daha indirmeden, Abdullah bin Çataftanoğuları üzerimize baskın yaptı. Halbuki; bundan önce onları bize baskın düzenlemekten alıkoyan hiç bir şey yoktu."
Bir rivayet de şöyledir:
"el-Mehriz Medine'nin (Yezid bin Muaviye askerleri tarafından) işgal edildiği gecelerde (idi), Ebu Said'e gelip Medine'den göç etme konusunda onunla istişare etti. Kendisine, Medine'nin fiyatlarının yüksekliğinden, aile ferdlerinin çokluğundan yakındı ve Medine'nin zorluklarına, sıkıntılarına artık sabredilecek gibi olmadığını haber verdi. Bunun üzerine Ebu Said kendisine şöyle dedi:
"Yazık sana ! Böyle bir şey yapmanı sana tavsiye etmem. Çünkü ben Re-sulullah (a.s)'tan dinledim, şöyle buyuruyordu:
"Medine'nin zorluklarına karşı sabredip de (burada) ölen her Müslü-mana kıyamet günü şefaatçi olacağım yahut (amellerine) şehadet edeceğim." [183]

4049-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zubeyr (r.a)'den ResuluUah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Medine'den nefret amacıyla ayrılan her şahıs yerine, Allah ondan daha hayırlı

olan birini getirir." [184]

4050-MüsIim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Mus'ab bin Zubeyr'in azatlısı Yuhannes anlatıyor:
"Ben, fitne (Medine'nin Yezid bin Muaviye tarafından işgal edildiği devir) zamanı, Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanında oturuyordum. Bu aradaribir azatlı cariyesi selam vererek yanma geldi ve:
"Beri göç etmek istiyorum, ey Ebu Abdurrahman, zaman aleyhimize kızıştı," dedi. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi:
"Otur (oturduğun yerde) geri zekalı. Çünkü ben ResuluUah (a.s)'tan âin-ledim, şöyle buyuruyordu:
"Buranın zorluklarına ve çilesine karşı sabreden herkese kıyamet günü şehadet edeceğim ve şefaatçi olacağım." (ResuluUah) Medine'yi kastediyordu."
Nafi'nin İbni Ömer (r.a)'den bir rivayetine göre de ResuluUah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim buranm-Medine'yi kastediyor- zorluk ve meşakkatlerine karşı sabrederse, kıyamet günü ben kendisine şefaatçi olacağım. Yahut (amellerine) şahitlik edeceğim." [185]
Tirmizi'nin rivayeti de birinci rivayetin bir benzeridir. Bu rivayette Cariye: "Ben Irak'a göç etmeyi arzu ediyorum," dedi. Bunun üzerine İbni Ömer (r.a); "Haşır (toplama) yeri olan Şam'a niye gitmiyorsun? Sabret, geri ,,Zek-alı!" dedi." [186]

4051-Bezzar, Hz. Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Medine'de fiyatlar yükseldi, işler zorlaştı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sabredin ve (bu zorluktan kurtulacağınızdan dolayı) sevinin. Çünkü ben müdd'ünuz ve sa'ınızm hakkınızda mübarek olması için dua ettim. O, halde yiyin ve ayrılmayın. Zira bir kişilik yemek iki kişiye, iki kişilik yemek dört kişiye, dört kişilik yemek de beş ve altı kişiye yetecektir. Bereket cemaattadır. Kim Medine'nin zorluğuna ve güçlüğüne karşı sabrederse, kıyamet günü kendisine şefa'atçı olacağım. Yahut (amellerine) şahit olacağım. Kim Medine'den içindeki zorluklar nedeniyle nefret ederek ayrılırsa, Allah buraya onun yerine ondan daha hayırlısını gönderir. Kim buraya kötü bir niyet beslerse, Allah onu, tuzun suda erimesi gibi eritir." [187]

Akik Vadisinin Fazileti

4052-Ebu Davud, İmam Maİik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hiç bir kimsenin Medine'ye dönmek üzere yola çıktığı zaman Muar-ras'da kılabildiği kadar namaz kılmadan geçmesi doğru değildir. Çünkü bana ulaşan rivayetlere göre Resulullah (a.s) burada konaklamıştır." [188]

4053-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'den şöyle rivayet etmiş-tin. "Hz. Ömer bin Hattab (r.a) dedi ki:
"Akik vadisinde Resulullah (a.s)'dan işittim, şöyle buyuruyordu: "Bu gece bana Rabbimden bir elçi geldi ve:
"Bu mübarek vadide namaz kıl ve; "Hac için de umreye niyet ettim," de," dedi."
Bir rivayetde ise; "Hac'la beraber umre'ye niyet ettim," de," şeklindedir. [189]
Başka bir rivayet ise şöyledir:
"Hac için de umreye niyet et." [190]

Uhud Dağının Fazileti

4054-İmam Malik, Muvatta'da, Enes (r.a)'den merfu olarak rfyayet etmiştir:
"Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz." [191]

4055-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Burası yağmuru az bir yurttur."
Resulullah (a.s) Medine'yi kastediyordu. [192]

Resulullah (A.S)'In Şehri Medine'de Vefat Etmek

4056-İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Hafsa ve Eslern'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) şöyle dua etti:
"Allah'ım, beni senin yolunda şehadetle nzıklandır ve bana Resulünün şehrinde ölmeyi nasib et."
Bir rivayette de şu şekildedir:

"Hz. Hafsa (r.a): "Bu nasıl olur?" diye sordu,
Hz. Ömer (r.a): "Allah dilerse bunu bana nasib eder," dedi."
[193]

4057-Tirmizi, İbni Ömer (r.a)'den, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Medine'de (yaşayıp) ölmeye gücü yeten burada ölsün. Zira ben burada ölen kimseye şefaat edeceğim." [194]

4058-İmam Malik, Muvatta'da, Yahya bin Said (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Medine'de bir kabir kazıldığı sırada Hz. Peygamber (a.s) oturmuştu. Derken birisi Kabrin içine baktı ve şöyle buyurdu:
"Müminin yatacağı yer ne kötüdür."
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) müdahale etti ve şöyle dedi:
"Ne kötü söyledin,". O adam da:
"Ben bunu kasdetmedim ey Allah'ın Resulü, ben sadece Allah yblu'nda öldürülmeyi kasdettim," dedi.
Adamın sözünün ardından Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda öldürülmek gibisi yoktur. Yeryüzünde kabrimin bulunacağı yer bakımından bana Medine'den daha sevimli bir kara parçası yoktjur."
Resulullah (a.s) bu cümleyi üç defa tekrar etti." [195]

4059-Ahmed bin Hanbel, Iyaz adında Usame (r.a)'nin amca oğlu ve damadının şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a: "Ekin tarlalarının birinden bir kişi (Medine'ye gelmek üzere yola) çıkmış. Medine'ye yakın bir yere vardığında yolda veba hastalığına yakalanmış.
"Bu hadise, insanları endişeye düşürdü," denildi."
(İyaz sözlerine devamla) dedi ki:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Burayı dışanya bağlayan yolları aşıp bize kadar ulaşanuyacağını ümid ediyorum."
Resulullah (a.s) bu sözüyle Medine'yi kastediyordu." [196]

Medine'ye Yesrib Denmesi Yasaklanmıştır

4060- Ahmed bin Hanbel, Bera bin Azib (r.a.)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Kim Medine'yi Yesrib diye adlandırırsa Allah'tan mağfiret dilesin. Burası Tâbe'dir, Tâbe." [197]

ÜÇ MESCİD VE KÜBA MESCİDİ

4061-Buhari ve Müslim, Ebu Zerr Gifari (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanlar için mübarek olarak içinde namaz Salınması amacıyla ilk yapılan ev; Kabe'dir."
"Sonra hangisidir?" dedim.
"Mescid-i Aksa'dır," buyurdu.
"Aralarında ne kadar (zaman) vardır?" dedim.
"Kırk yıl (vardır)/' buyurdu." [198]

4062-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Benim bu mescidimde kılman bir namaz, bunun dışında mescidlerde kılman bin namazdan daha faziletlidir. Mescidi'l-Haram hariç."
Bir rivayette; "daha hayırlıdır," şeklinde gelmiştir. [199]
Ebu Seleme bin Abdurrahman'ın ve Cüheniler'in azatlısı Ebu Abdullah iel-Ağar'ın -Bu zat aynı zamanda Ebu Hureyre'nin ilim arkadaşıydı- Ebu Hureyre (r.a)'den işitmiş oldukları rivayette de Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m mescidinde kılman bir (vakit) namaz, onun dışında mescidlerde kılman bin (vakit) namazdan daha faziletlidir. Mescidi'l-Haram hariç. Çünkü Hz. Peygamber (a.s), peygamberlerin sonuncusu, O'nun mescidi de (mukaddes) mescidlerin sonuncusudur."
Ebu Seleme ve Ebu Abdullah el-Eğer şöyle demişlerdir:
"Ebu Hureyre'nin Resulullah (a.s)'ın hadisini aktardığı konusunda şüphemiz yoktu. Ona olan bu itimadımız Ebu Hureyre'den bu hadisin is-batını istememize mani oldu. Nihayet Ebu Hureyre (r.a) vefat edince aramızda bu konuyu tartıştık ve Ebu Hureyre bu hadisi Hz. Peygamber (a.s)'den duymuş idiyse O'na isnad edene kadar kendisiyle niçin konuşmadık diye kendi kendimizi kınadık. Biz bu minval üzere devam ederken Abdullah bin İbrahim bin Karız'm meclisine gidip bu hadisi ve Ebu Hureyre'nin bu hadisi isbatı noktasındaki kusurumuzu dile getirdik.
Bunun üzerine Abdullah bin ibrahim şöyle dedi; "Ben, Ebu Hureyre'yi şöyle derken işittim: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"... Çünkü ben peygamberlerin sonuncusuyum. Benim mescidim de (mukaddes)

mescidlerin sonuncusudur." [200]
Ensardan Yahya bin Said'in rivayeti ise şöyledir: "Ebu Salih'e sordum, dedim ki: "Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'in mescidinde namaz kılmanın fazileti hakkında bir şey işittin mi?"
Ebu Salih: "Hayır (ben işitmedim). Fakat bana Abdullah bin İbrahim bin Kariz şöyle haber verdi:
"Kendisi Ebu Hureyre'den şöyle bir hadis işitmiş: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim bu mescidimde kılman bir namaz, Mescid-i Haram hariç, diğer mescidlerde kılman bin namazdan daha hayırlıdır ya da bin namaz gibidir." [201]
Buhari'nin rivayeti de şöyledir:
"Benim bu mescidimde kılman bir namaz, Mescid-i Haram hariç, diğer mescidlerde kılman bin namazdan daha hayırlıdır." [202]

4063-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resul ve Mescid-i Aksa."
Müslim'e ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Sadece üç mescid'e seyahat edilebilir: Kabe mescidi, benim mescidim ve iyla (Aksa) mescidi." [203]
Ebu Davud ve Nesai de aynı hadisi tahriç etmişlerdir. Ancak onların rivayetlerinde maddelerden bir tanesi; "Benim bu mescidim/' şeklinde gelmiştir. [204]

4064-Ahmed bin Hanbei, Cabir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Bineklere binilip (ziyaret için) seyahat edilecek en hayırlı yer; İbrahim (a.s)'in mescidi ile benim mescidimdir." [205]

4065-Ahmed bin Hanbei, Ömer bin Abdurrahman bin Haris bin Hişam (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kendisi şöyle anlatıyor:
"Ebu Basra el-Gifari, Tur Dağı dönüşü Ebu Hureyre (r.a)'ye rastladı. Ebu

Hureyre (r.a):
"Nereden geldin?" diye sordu. Ebu Basra : "Tur'dan, orada namaz kıldım," dedi. Ebu Hureyre:
"Yola çıkmadan sana yetişseydim (o tarafa doğru) yola çıkmazdın. Çünkü ben Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram'a, benim bu mescidime ve Mescid-i Aksa'ya." [206]

4066-Buhari ve Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sadece üç mescide seyahat edilebilir: Benim bu mescidime, Mescid-i Haram'a ve Mescid-i Aksa'ya."
Ebu Said el-Hudri (r.a) şöyle devam etti:
"Ve ben (başka bir zaman) Resulullah (a.s)'i şöyle buyururken işittim:
"Yanında bir mahremi yahut kocası olmadan bir kadın ömründe iki gün yolculuk yapamaz." [207]

4067-Ahrfied bin Hanbeî, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'den şöyle söylediğini dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: ,.
"Benim bu mescidimde kılman bir namaz, bunun dışındaki mescidlerde kılman bin namazdan daha faziletlidir, Mescid-i Haram hariç. Mescid-i Ha-ram'da kılman bir namaz da bu Mescid'de kılman yüz namazdan daha faziletlidir."
Bu hadisi Bezzar da şu lafızla rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mescid-i Haram hariç, benim bu mescidimde kılman bin namazdan daha faziletlidir. (Mescid-i Haram) benim mescidimden yüz namaz daha faziletlidir." [208]

4068-Ahmed bin Hanbeî, Cabir (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Benim mescidimde kılınan bir namaz, onun dışındakilerde kılman bin namazdan daha faziletlidir, Mescid-i Haranı hariç. Mescid-i Haram'da kılınan bir

namaz, onun dışında kılman yüz bin namazdan daha faziletlidir." [209]

4069-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç, onun (benim mescidimin) dışında kılman bin namazdan daha hayırlıdır." [210]

4070-Ebu Ya'la, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Benim mescidimde kılman bir namaz, onun dışında kılman bin namazdan daha hayırlıdır, Mescid-i Aksa hariç." [211]

4071-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr bin el-As'dan, o da Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir:
yüz namazdan daha faziletlidir." es Sendi şöyle devam etmiştir: "Hadisin ravileri güvenilirdir. ez-Zevaid de şöyle denilir: "Cabir'in hadisi sahihtir, ravileri de güvenilirdir. Çünkü bu senedde yer alan ismail bin Esed'i, Bezzar, Darekıttni ve Zehbi güvenilir saymıştır. Ebu Hatem'de: "Çok doğru sözlüdür," demiştir. Geri kalan ravilere de "Sahihayn'da itimad edilmiştir. [212]
"Süleyman (a.s) Beyt'i Makdis'i (Mescid-i Aksa'yO inşa ettiği zaman İzzet ve Celal sahibi olan Allah'tan dört arzusunun kabulünü istedi: Allah Azze ve Celle'den onun hükmüne muvafık hüküm istedi ve bu isteği kendisine verildi.
Allah Azze ve Celle'den kendisinden sonra hiç kimseye yaramayacak bir iktidar istedi ve bu isteği kendisine verildi.
Allah Azze ve Celle'deıvmescidin inşasını bitirdiğinde-buraya sırf na-imaz kılmak amacıyla gelen herkesi, annesinin kendisini doğurduğu gün igibi günah (lar)'ından temizlemesini istedi ve bu İsteği de kabul edildi."

4072-Ebu Ya'la, Hz. Meymune (r.a)'den rivayet etmiştir:
"(Hz. Meymune); "Ey Allah'ın Resulü ! Beyt-i Makdis (Mescid-i Aksa) hakkında bize fetva ver/ dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Orası haşir ve neşrin olacağı yerdir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Zira orada kılman bir namaz; (diğer mescidlerde kılman) bin namaz gibidir."
(Ravi) dedi ki:

"Ey Allah'ın Resulü, peki oraya seyahat etmeye gücü yetmeyen kimse (hakkında ne buyurursunuz)?"
(Bu sorumuz üzerine) Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kimin oraya gitmeye gücü yetmezse, orada kandil azığı olarak kullanılacak yağ göndersin. Zira Beyt'i Makdis'e yağ gönderen kimse, oraya gitmiş gibi olur." [213]

4073-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s) hanımlarından birinin evinde iken kendisini ziyaret ettim ve :
"Ey Allah'ın Resulü, temelleri takva üzere atılan mescid hangi mescid-dir?" diye sordum."
Ebu said (devamla) şöyle dedi:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) eline bir avuç çakıl taşı aldı ve onları yere attı. Sonra da Medine mescidi için:
"O, şu mescidinizdir," buyurdu."
Tirmizi ve Nesai'ye ait rivayetler ise şöyledir:
"Ebu Said el-Hudri (r.a) anlatıyor:
"İki kişi takve üzerine kurulmuş olan mescid hakkında tartıştılar. Biri:
"Bu, Küba mescididir," dedi. Diğeri de:
"O, Resulullah (a.s)'in mescididir," dedi.
(Olayı işiten) Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"O, şu benim mescidimdir."
Tirmizi şöyle demiştir:
"Bu hadis, Ebu Said'den bu şeklin dışında da rivayet edilmiştir." [214]

4074-Ahmed bin Hanbel, Enes (r.a)'ten merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Kim benim mescidimde üzerinden hiçbir namaz geçmeden kırk (vakit) namaz kılarsa, kendisi için ateşten bir beraat, azaptan bir beraat, münafıklıktan da bir beraat yazılır." [215]

4075-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Hureyre (r.a) ya da Ebu Said (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Evimizle minberim arası; Cennet bahçelerinden bir bahçedir; Minberim,

havzumun üzerindedir." [216]

4076-Nesai, Ümmü Seleme (r.a.)'den merfu olarak rivayet etmiştir:

"Şüphesiz benim şu minberimin direkleri Cennet içerisinde dikilmişlerdir." [217]

4077-Bezzar, Sa'd (r.a)'dan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"Evimle minberim arası yahut kabrimle minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir." [218]

4078-Taberani, el-Evsat'da, Ebu Said (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir:
"Benim minberim, Cennet'in yüksek bahçelerinden bir bahçe üzerindedir. Aişe'nin evi de Cennet bahçelerinden bir bahçedir." [219]

4079-Taberani, el-Kebir'de, Haris bin Hazrec'in kardeşi Müslim bin Eşlem bin Becre'den rivayet etmiştir. Haris bin Hazrec yaşı ilerlemiş bir insandı. Bu zat kendisinden bir haber vererek şöyle anlatıyor:

"Medine'ye girip çarşıdaki ihtiyacını görür, sonra ailesine dönerdi. (Eve gidip) ridasmı çıkarınca Hz. Peygamber (a.s)'in mescidinde namaz kılmamış olduğu hatırına gelir ve şöyle derdi:
"Vallahi Resulullah (a.s)'ın mescidinde namaz kılmadım. OysdaO, bize şöyle buyurdu:
"Sizden kim bu şehre inerse, bu mescidde iki rek't namaz kılana kadar sakın ailesine dönmesin (önce bu mescid'de namaz kılsın) sonra evine döner (dönsün)." [220]

4080-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a.)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Fetih Mescid'inde üç gün: pazartesi, salı ve çarşamba günleri dua etti. Duası çarşamba günü iki namaz arası kabul edildi. O'nun sevinci yüzündeki sevincinden anlaşılıyordu."
Cabir dedi ki:
"Bu nedenle her ne önemli ve ağır işim olduysa, o saatte dua etmeye niyetlenip

dua ederim ve duamın kabul edildiğini de anlarım." [221]

4081-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Küba Mescidi'ni binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi. Yahut Küba Mescidi'ne giderdi."
Bir rivayette ise şöyledir:
"Kubada iki rek'at namaz kılardı." [222]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) her cumartesi günü binekli ve yaya olarak, Küba Mescidi'ni ziyaret ederdi. Abdullah bin Ömer de böyle yapardı." [223]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"İbni Ömer her cumartesi Küba Mescidi'ne gider ve şöyle derdi:
"Hz. Peygamber (a.s)'in her cumartesi günü burayı ziyaret ettiğini gördüm." [224]

Başka bir rivayet de şöyledir:
"Küba Mescidi'ne binekli ve bineksiz olarak gelirdi." [225]
Amr bin Dinar şöyle dedi:
"İbni Ömer (r.a) de bu şekilde yapardı." [226]

4082-Nesai, Useyd bin Zuheyr (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Küba Mescidi'nde namaz kılmak, umre yapmak gibidir." [227]

MEKKE VE MEDİNE'DE OLACAKLARI ANLATAN HADÎSLER

Medine İmanın Merkezidir

4083-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

"Tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi, iman da Medine'ye çekilecek." [228]

Medine Halkının Medine'yi Boşaltması

4084-Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Medine halkı üzerine Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar burayı barakıp ziraatı bol olan yerlere gidip bolluk arayacaklar ve (aradıkları bolluğu) bulacaklar. Sonra da gelip ailelerini bu bolluklara taşıyacaklar. Bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." [229]

4085-Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Şüphesiz binekli Medine vadisinin kenarından geçecek ve: "Bir keresinde burada çok müminler otururdu/ diyecektir."
Bu hadis mana itibariyle bir Önceki hadisin anlamında, yani bolluk ve rızık peşinde koşmak için Medine'nin terk edilmesi anlamındadır. [230]

4086-Ahmed bin Hanbel, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken kulak verdim:
"Şüphesiz binekli Medine'nin köşelerinde seyahat edecek: "Burada (bir zamanlar) çok mümin bulunurdu," diyecektir." [231]

4087-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Ben, Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:
"Medine'yi taşıdığı yüce hayra rağmen terk edecekler. Onu sadece rızık peşinde

olanlar, yani kuşlar ve canavarlar istila edeceklerdir. Oraya en son Müzeyne'den gelmek amacıyla çıkan iki çoban gelecek ve koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşi hayvanlarla dolmuş bir vaziyette bulacaklar. Seniyyetü'l-Veda'ya ulaştıkları zaman yüzüstü düşüp (ölecekler)."
Bir rivayette şöyle gelmiştir:
"Medine'yi halkı taşıdığı yüce hayra rağmen razık peşinde olanlara amade edilmiş bir halde (yani canavarlara ve kuşlara) terk edecekler." [232]
Muvatta'daki rivayet ise şu şekildedir:
"Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terk edilecek. Öyle ki, ona köpekler yahut kurtlar girecekler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinde işeyecekler."
Ashab: "Ey Allah'ın Resulü ! Bu zamanda (Medine'nin) meyvalıkları kime kalacak?" diye sordu.
Resulullah (a.s) da "Yiyecek arayanlara, kuşlara ve vahşi hayvanlara!" cevabını verdi." [233]

Bir Açıklama

Anladığımız kadarıyla Resulullah (a.s)'ın buyurduğu bu hâdise, kıyamet kopmadan olacak ve bu hal devam ederken kıyamet kopacak. Nitekim İbni Hacer, İmam Nevevi'den, bu hadisenin kıyamet kopma zamanı, ahır zamanda meydana geleceği yorumunu nakletmiş ve kendisi de bu görüşü tercih etmiştir. [234]

Medine'de Yerleşim Bölgesinin Genişlemesi

4088-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yakında Müslümanlar Medine'nin etrafını çevirecekler. Öyle ki, en uzaktaki nöbet kulübeleri Selah'da olacak."
Ebu Hureyre (r.a)'den gelen diğer bir rivayet de şöyledir:
"Yakında insanlar Medine'ye dönecekler. Öyle ki, nöbet kulübeleri Se-lah'a varacak." [235]

Bir Açıklama

Medine bugün oldukça fazla genişlemiştir. Hadis-i şerif gününiüzdeki gelişmeye de işaret etmek istiyor olabilir, başka bir şeye de işaret ed olabilir.

4089-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evler Ihab'a - ya da Vehab'a -ulaşacak."
Zuheyr dedi ki:
"Süheyl'e : "Medine ile buranın arası ne kadardı?" diye sordum:
"Şu kadar, bu kadar mil." cevabını verdi." [236]

Melekler Medine'yi Deccal Ve Veba'ya Karşı Korurlar

4090-Taberani, el-Kebir'de, Abdullah bin Şakik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Ben İmran bin Husayn'la birlikte yürüyordum. Nihayet Basra camisine vardığımızda Bureyde oturmuş, Sükbe (denen) Eşlem kabilesine mensub Hz. Muhammed (a.s)'in ashabından bir kişi kuşluk namazı kılıyordu. Bureyde:
"Ey İmran! Sükbe gibi namaz kılmaya gücün yetmez," dedi. Bunu söylerken amacı belki de ona bu konuda sadece yardımcı olmaktı."
Ravi şöyle devam etti:
"(Bureyde'nin bu sözü üzerine) İmran sükut etti ve geçtiler."
Derken İmran şöyle anlattı:
"Şüphesiz ben Resulullah (a.s)'la birlikte yürüyordum. Önümüze Uhud Dağı çıkınca, üzerine tırmandık. Bu arada Resulullah (a.s) Medine'ye yöneldi ve:
"Vay annesine ! (Ne de (güzel) bir karye, şu en güzel haline rağmen halkı onu terk edecek. Deccal oraya gelecek ama girmeye gücü yetmeyecek. Orayı dışarıya bağlayan her (iki dağ arası) yolunda başında kılıcını kınından çıkarmış nöbet bekleyen melekle karşılaşacak," buyurdu.
Sonra dağı indik ve Mescide gittik. Vardığımızda namaz kılan bir adamla karşılaştık. Resulullah (a.s):
"Bu adam kimdir?" diye sordu. Ben:
"Falancadır," dedim ve bu münasebetle o adamı Övmeye başladım. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Kendisine işittirme, boynunu vurursun," buyurdu. Sonra elimi havaya kaldırdı

ve:
"Dininizde en hayırlı amel, en kolay olanıdır," buyurdu."

Bir Açıklama

Hadis-i şerifte geçen: "Şu en güzel hâline rağmen halkı onu terk edecek," ifadesinden; Medine'yi bırakıp giden insanların kendi istekleri doğrultusunda ve hiç kimseden baskı görmeden burayı terk edip ekini ve sebzesi bol olan yerlere doğru göçecekleri anlaşılmaktadır. Bu ihtimalin yanısıra Medine halkının burayı tamamen boşaltması da kastedilmiş olabilir. Bu taktirde söz konusu göç, kıyamet'in kopmasına yakın bir zamanda gerçekleşecek demektir. Yukarıda 4081 nolu hadiste zikrettiğimiz Ebu Hureyre hadisi bu konunun detayını dile getirmektedir. [237]

4091-Taberani, ei-Evsat'daf Mahcen bin el-Edra (r.a.)'nın şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) beni bir ihtiyacım için (Medine dışına) gönderdi. Sonra ben Medine yolundan şehri terk etmek üzereyken bana yetişti. Elimden tuttu ve birlikte yürüdük. Nihayet Uhud Dağı'na tırmanınca Medine'ye doğru yöneldi ve:
"Vay annesine, (ne de güzel) bir karye. Şu olabildiğince (güzel ve) mükemmel şekliyle halkı onu terk edecek," buyurdu. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü ! Meyvasını kim yiyecek?" diye sordum.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Meyvasını) kuş ve kurtlardan peşinde olanlar yiyecek, Buraya Deccal giremeyecek. Her girmek istediğinde Medine'yi dışarıya bağlayan yolların her birinde (nöbet bekleyen) bir melek karşısına çıkar ve onu geri çevirir."
Sonra yönünü Medine'ye çevirdi. Nihayet mescidin kapısına vardığımızda (içeride) namaz kılan bir kişi gözümüze çarptı, Resulullah (a.s):
"Bu adam kendini samimi mi zannediyor?" diye sordu. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü! Bu kimse falanca olup, Medine'nin çok namaz kılanlarının başında gelir," dedim.
Resulullah (a.s) bu kez şöyle buyurdu:
"Bu söylediğini ona duyurup da kendisini helak etme !" [238]

4092-Buhari, Ebu Bekre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mesih-i Deccal'in paniği Medine'ye girmeyecek, O gün Medine'nin yedi (ayrı) kapısı olacak ve her kapıda (görevli) iki melek bulunacak." [239]

4093-Buhari ve Müsün, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Medine'yi dışarıya bağlayan dağ gediklerinde (görevli) melekler vardır. Buraya veba ve Deccal giremez."
Müslim'e ait diğer bir rivayet de şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Mesih, doğu tarafından gelir. Maksadı Medine'ye girmektir. Nihayet Uhud'un arka tarafında konaklar. Sonra Melekler yönünü Şam tarafına doğru çevirirler ve orada helak olur." [240]
Hadiste geçen "Mesih" kelimesinden Deccal kastedilmiştir. [241]

4094-Buhari, Enes (bin Malik) (r.a)'ten Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Medine'ye Deccal gelecek. Fakat meleklerin onu beklediklerini görecek. Artık inşaallah Medine'ye Deccal da veba da yaklaşamayacak." [242]

4095-Buhari ve Müslim, Enes (r.a)'ten Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Deccal'in (ordularının) çiğnemeyeceği bir şehir yoktur. Yalnız Mekke ile Medine bu istila dışındadır. Meı"ne'yi dışarıya bağlayan dağ gediklerinin her birinde saf tutmuş şehri bekleyen melekler bulunur. Bu nedenle Deccal (Medine'ye giremeyip) şu kırda konaklayacak. Sonra Medine şehri halkıyla beraber üç defa sarsılacak ve Medine'deki her kafir ve münafık bu sarsılma sonucu Deccal'a doğru çıkacak."
Müslim'e ait diğer bir rivayet de yukarıdaki rivayetin aynısıdır. Ancak bu rivayette bir öncekinden farklı olacak: "Cüruf kırında konaklayacak," cümlesi ile: "Her münafık erkekle, her münafık kadın Deccaî'a doğru çıkacak," cümlesi yer almaktadır. [243] [244]

4096-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"Biz, Resulullah (a.s)'la beraber olduğumuz bir sırada, Medine kaya-Uğmdaki yüksek taşlardan birinin üzerine çıktı ve şöyle buyurdu:
"Medine ne güzel bir yurttur. Deccal çıkıverdiği zaman şehri dışarıya bağlayan dağ gediklerinin her birinde (görevli) bir melek bulunacak ve (böylece) Deccal Medine'ye giremeyecek. Durum bu noktaya geldiği zaman Medine, halkıyla üç defa sarsılır ve şehirde var olan tüm münafık erkeklerle tüm münafık kadınlar Deccaî'a doğru yola çıkarlar. En çoğu da -yani Deccal'a doğru çıkanların en çoğu da - kadınlardır. İşte o gün temizlik günüdür.
Medine'nin, işe yaramayanları dışarı attığı gündür. Tıpkı körüğün demirin işe yaramayan kısmını yok etmesi gibi. (O gün) Deccal ile birlikte yetmiş bin Yahudi (asker) bulunacak. Onlardan olan her şahsın başında bir takke ve (elinde) süslü kılıç bulunacak. Çadırını da yağmur sularının toplandığı şu kırda kuracak."
Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıyamet kopana kadar (yeryüzünde) Deccal'in fitnesinden daha büyük bir fitne ne olmuş ne de olacaktır. Her peygamber ümmetini (bazı şeylerden) sakmdırmıştır. Yemin olsun ki; ben size, hiç bir peygamberin ümmetine haber vermediği şeyleri haber veriyorum."
Ravilerden biri hadisi şöyle bitirdi:
"Sonra Resulullah (a.s) elini gözüne kapadı. Sonra:
"Şüphesiz Allah (c.c) şaşı değildir," buyurdu."
Bu hadisi Taberani el-Evsat'da şu lafızlarla rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ey Medineliler, temizlik gününü hatırlayın." Ashab:
"Temizlik günü nedir?" diye sordular.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Deccal, yönünü Medine'ye çevirecek. Nihayet Zübab'a varıp konaklayacak. Bu sırada Medine'de ne bir müşrik kadın ne de bir müşrik erkek, ne bir kafir kadın ne de bir kâfir erkek, ne bir münafık kadın ne de bir münafık erkek, ne bir fasık kadın ne de bir fasık erkek kalmayıp hepsi Deccal'e doğru yola çıkarlar ve (sadece) mü'minler temizlenirler. İşte o gün, temizlik günüdür." [245]

Haram Bölgesini Helal Sayma VeKabe'yi Yıkma Arzusunda Olan BirOrdunun Yere Batırılması

4097-Âhmed bin Hanbel, Said bin Senı'an (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre, Ebu Katade'ye şöyle haber verirken dinledim: "Resulullah (a .s)

şöyle buyurdu:
"Rükün ile makam arasında bir kişiye biat edilecek. Beytullah'ı sadece bu kişinin etbaı helal sayacak. İşte onlar Beytullah'ı helal saydıkları zaman Arapların helakini araştırma. Sonra Habeşiler gelecek ve Beytullah'ı harabeye çevirecekler. Öyle ki, Beytullah artık bundan sonra bir daha da onarıl-mayacak. Beytullah'ın hazinesini çıkartıp yağma edecekler de Habeşliler (olacak)dır." [246]

Bir Açıklama

Öyle anlaşıyor ki; hadiste bahsedilen bu olay kıyamet'e yakın bir zamanda meydana gelecek. Yani kıyamet kopmadan az önce olacak.

4098-Ahmed bin Hanbel, Said bin Amr (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Amr, Abdullah bin Zübeyr (r.a)'e geldi ve:
"Allah'ın hareminde isyan etmekten sakın ! Zira ben şehadet ederim ki;
Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken dinledim:
"Kureyş'ten bir kişi Kabe'yi helal sayacak veya: "Kabe bu kişi sayesinde helal olacak"-Bu kişinin günahları cin ve insanların günahlarıyla aynı teraziye konsa, onları tartar." dedi.
Abdullah bin Zübeyr:
"Dikkat et ey İbni Amr, sen o bahsettiğin kişi olmayasm. Çünkü sen kitapları okudun ve Resulullah (a.s)'la beraber oldun!" dedi.
Abdullah bin Amr şöyle dedi:
"Öyleyse ben seni şahit kılıyorum ki, şu ondan itibaren mücahid olarak yönümü Şam'a döndürüyor ve oraya gidiyorum." [247]

Bir Açıklama

Bazı rivayetlerde: "Mekke'de Abdullah isminde Kureyş'ten bir kişi isyan edecek," şeklinde bir hadis gelmiştir, Bu hadisi Ahmed bin Hanbel Müs-ned'inde nakletmiştir. [248] Bu rivayet aslen sahih değildir.
Hafız İbni Kesir konuyla ilgili olarak; 'el-Bidaye ve'n-Nihaye1 adlı eserinde şu açıklamaya yer verir: [249]
"Bu hadis tamamıyla münker olup kabul edilemez. İsnadında da zayıflık vardır.

Hadisin senedinde yer alan Yakub el-Kammi hakkında fazlasıyla ten-kid vardır. Böyle önemli bir meselede bu gibi insanların yalnız başlarına yaptıkları rivayetler kabul edilemez. Hadisin sahih olduğu var sayılsa da burada geçen Abdullah, Abdullah bin Zübeyr değildir. Çünkü Abdullah bin Zübeyr güzel davranışları kendisine şiar edinmiş bir insandır. Kabe'yi onarması ise yüce Allah (c.c)'m rızası için yapmış olduğu bir çalışmasıdır.
Kaldı ki, Muaviye bin Yezid'in vefatından sonra hilafetin Abdullah bir. Zübeyr'e kaldığı konusunda şüphe yoktur. Aynı zamanda Abdullah bin Zübeyr, Mervan bin Hakem'den daha raşitdir. Mekke dışındaki bölgeler Mervan'a bağlanıp hilafet noktasında ona biat edilince Abdullah bin Zübeyr kendisine karşı koymuş ve onunla mücadele etmiştir."
Yine Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin Abdulmelik bin Mervan tarikiyle Muğire bin Şube'den şu lafızlarla naklettiği başka bir rivayete de Müs-ned'inde yer vermiştir: [250]
"Kureyş'ten bir adam Mekke'de isyan edecek. Bu adama alemin yarı azabı uygulanacaktır."
Bu rivayetin senedinde de kopukluk vardır. Çünkü Muhammed bin Abdul-melik bu sözü Muğire'den işitmemiştir. Bu rivayette isyan eden kişi için Abdullah ismi verilmemiştir, [251]
İmam Zehebi de Muhammed el-Mısıysi tarikiyle, Abdullah bin Amr'a dayanan bir senedle başka bir rivayet nakletmiştir. Rivayetin lafzı aynen şöyledir:
"Mekke'de Kureyş'ten Abdullah adında bir kişi isyan edecek ve kendisine cümle âlemin yarı azabı uygulanacaktır."
Allah'a yemin ederim ki; ben o olmayacağım." İmam Zehebi der ki:
"el-Mısiysi zayıf bir ravidir. Ebu Davud ve Nesai konuyla ilgili olarak delillerini ortaya koymuşlardır." [252]
Velhasıl konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetlerin sahih olanlarında Ha-rem-i şerifte isyan edecek şahsın; Abdullah isminde olacağına dair bir ibare yoktur. Söz konusu şahsm Abdullah adında birisi olacağına ilişkin rivayetlerin hiç biri de tenkitden uzak değildir. Bu rivayetlerin sahih oldukları var sayılsa bile, burada kastedilen Abdullah bin Zübeyr (r.a) değildir. Çünkü Abdullah bin Zübeyr (r.a) raşid halifelerdendi. Ona karşı çıkanlar ise Ümeyye oğullarıdır. Dolayısıyla bu isnad onlara ait olabilir.

4099-MüsIim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) uykusu sırasında hareketlendi, uyandığında biz:
"Ey Allah'ın Resulü ! (Bu gün) uykunda daha önceleri hiç yapmadığın şeyi yaptın," dedik.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayret... Ümmetimden bir topluluk Beytullah'a sığman Kureyşli bir adam nedeniyle Beytullah'a kastedecek. Fakat Beyda mevkiine vardıklarında yere batırılacaklar." Biz:
"Ey Allah'ın Resulul ! (Fakat) yolda insanları (nasıl) bir araya toplayabilir?" diye sorduk.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evet içlerinde isteyerek gelen (ler), zorla tutup getirilen (ler) ve yolcu (lar) da olacak. Bunlar (in hepsi) aynı anda helak olacaklar Fakat (amel ve niyetlerine göre) ayrı ayrı yerlerden kalkacaklar. Allah onları, niyetlerine göre diriltecek."
Buhari'ye ait rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir ordu Kabe'yi yıkmaya niyetlenecek. Bunlar Beyda mevkiine geldiklerinde komutanlarından son neferlerine varıncaya kadar hepsi yere batırı-lırlar,"
Ben (Hz. Aişe (r.a):
"Ey Allah'ın Resulü ! Bunlar komutanlarından son neferlerine kadar nasıl yere batınlırlar; oysa bunların arasında pazarcılar ve onlardan olmayan kimseler de vardır." dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Evet ey Aişe !) Bunlar komutanlarından son neferlerine kadar yere batınlırlar. Sonra bu batırılanlar kendi niyetlerine göre diriltilirler." [253]

4100-Tirmizi, Hz. Safiyye (r.a)'den merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:
"İnsanlar, şu Beytullah'ı harabeye çevirme arzusundan vaz geçmeyecekler. Nihayet bir ordu onu yıkmaya niyetlenecek. Fakat Beyda mevkiine vardıklarında-Yahut; yolun, Eyda denen yerine vardıklarmda-komutanla-nndan son neferlerine kadar herkes yere batırılır ve ortadakiier de kurtulamaz."
Dedim ki:
"Ey Allah'ın Resulü ! Ya bunlardan zorla götürülenler (onlarda mı yere batırılacak)?"
Resulullah (a,s) şöyle buyurdu:
"Allah kendilerini içlerindeki (niyet)lere göre diriltecek." [254]

4101-MüsIim ve Nesai, Abdullah bin Safvan vasıtasıyla müminlerin annesin (Hz. Aişe (r.a)'den merfu olarak şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Şu eve-Kabe'yi kastediyor-ne belli bir savunması, ne belli bir sayısı, ne de savaş hazırlığı olmayan bir topluluk sığınacak. Bu topluluk üzerine bir ordu gönderilecek. Bunlar yolun Beyda mevkiine vardıklarında yere batır ılırlar."
İbni Mahik dedi ki:
"O gün Şamlılar Mekke'ye (Abdullah bin Zübeyr üzerine) yürüyorlardı. Bu nedenle Abdullah bin Safvan şöyle dedi:
"Dikkat edin, vallahi bu (hadiste bahsedilen ordu) şu ordu değildir." [255]

Bir Açıklama

Öyle anlaşılıyor ki; hadis-i şerifin anlatmak istediği hadise, bu satırlar yazılana kadar henüz tahakkuk etmemiştir. [256]

Kabe'nin Tahrib Edilmesi

4102-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın öyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Habeşilerden iki cılız bacaklı bir kişi Kabe'yi tahrip edecek."
Bir rivayette de şöyle buyurulmuştur:
"Habeşlilerden iki cılız bacaklı bir kişi Bey'ullah'ı tahrip edecek." [257]

4103-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Habeşililere size dokunmadıkları sürece dokunmayın. Çünkü Kabe'nin hazinesini ancak Habeşlüerden iki cılız ayaklı bir kişi yağmalayacaktır." [258]

4104-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işittim:
"önün taşlarını birer birer koparır halde o iri ayaklı ve koyu siyah Habeşliyi görüyor gibiyim."
Resulullah (a.s) burada Kabe'yi kastediyor." [259]

Kabe Tekrar Yıkılacaktır

4105-İbni Hüzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu Beyt'den yararlanın. Zira o, iki defa yıkılmış, üçüncü (yıkılma)da kaldırılacaktır." [260]

4106-Buhari, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ye'cüc ve Me'cüc çıktıktan sonra (da) şu Beytullah hac ve umre amacıyla ziyaret edilecektir."
Buhari şöyle demiştir:
"Abdurrahman bin Mehdi, Şube'den rivayetle şöyle demiştir:
"Beytullah hac edilmez oluncaya kadar kıyamet kopmayacaktır."
Buhari dedi ki:
"Birinci rivayet (ravilerinin ittifakı nedeniyle) daha çoktur." [261]

Bir Açıklama

İki hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü Ye'cüc ve Me'cüc çıktıktan sonra da insanlar hacca ve umreye gitmeye devam edecek, ancak bu ibadetler, kıyametin kopmasına az kala kesilecektir.

4107-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim:
"Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Meryem oğlu (İsa a.s) Feccü'r-Revha'da hacca yahut umreye niyet etmiş olduğu halde yüksek sesle telbiye getirecek, ya da her ikisine birden niyet edecektir." [262]

Dersler Ve Öğütler

1. İmam Ebu Hanife, kafirin ihtiyacı olsun veya olmasın izinsiz olarak tüm mescidlere girmesini caiz görmüştür. Bu mescid, Mescid-i Haram olsa dahi.
Malikiler ise kâfirin Mekke'nin haram bölgesine -Mescid-i Haram hariç -izinli, ya da pasaportlu olarak girmesini caiz görmüşlerdir. Maliklere göre kâfirin hiç

bir surette izinsiz olarak herhangi bir mescide girmesi caiz değildir.
Şafii ve Hanbeli'lere göre gayri müslimin, Mekke'nin haram bölgesine girmesi engellenir. Bu mezheplere göre kâfir; Mescid-i Haram dışındaki mescidlere, Müslümanlardan izin alması şartıyla bir İhtiyaç için girebilir.
2. Mekke'nin haram bölgesinin sınırı:
Medine yolundan Mekke'ye üç mil, Yemen yolundan yedi mil, Irak yolundan dokuz mil, Taif ve Batın Nemire'den Arafat yolu üzeri yedi mil, Cü'rane yolundan dokuz mil, Cidde yolundan on mil, Batnı Arafat'dan onbir mil uzaklıktan. Söz konusu sınırlar, ihrama girme yerleri değildir.
3. Şâfiilere, Hanbelilere ve İmam Ebu Hanife'nin iki arkadaşına yani İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre bir sıkıntıya düşmekten emin olanlar için Mekke ya da Medine civarında oturmak müstehabdır.
İmam Malik ve İmam Ebu Hanife hürmette kusur olur endişesiyle bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir.
4. Mekke'ye giren bir kimsenin dua etmesi, gusletmesi ve Keda yolundan girmesi müstehabdır.
5. Ulemanın çoğunluğuna göre harem bölgesi dışından gelenlerin Mekke'ye ancak hac yahut umre için ihrama girmiş bir vaziyette girmeleri gerekir.
6. Ulemanın ortak görüşüyle; ihramlı olsun olmasın harem bölgesinde avlanmak haramdır. Ancak genelde insanları rahatsız eden hayvanların öldürülmeleri haram değildir. Haram bölgesinde yetişmiş ağaçların kesilmesi, kendiliğinden yetişen yaş ot ve yeşilliklerinin yolunması haramdır.
7. Mekke'nin harem bölgesinde cinayet işleyen katilin diyeti, normal diyetlerden daha fazla olarak belirlenir. Yanlışlıkla öldürmüş olsa dahi. Burada öldürenle Öldürülenin her ikisinin de harem bölgesi sınırları içinde olmakla, ikisinden birinin bölge içinde, diğerinin dışında olması arasında herhangi bir fark yoktur.
8. Harem bölgesine yeni giren bir kimsenin Hz. İsmail (a.s)'in kabri, Sevr mağarası ve Hira mağarası gibi tarihi mekanları ziyaret etmesi, ayrıca sahabe, tabiun ve imamlardan kabirleri Mekke ve Medine civarında olanların kabirlerini ziyaret etmesi müstehabdır.
Hira, ya da başka bir deyimle Nur Dağı; Mekke'nin kuzeyinde, beş km. uzağında ve Arafat'a giderken solda kalır. Hz. Peygamber (a.s)'e ilk vahiy bu dağda Alak suresinin indirilme siyle gelmiştir.
Sevr mağarası; Mekke'nin güneyinde ve şehre yedi mil uzaklıkta kalır. Hicret sırasında Hz. Peygamber (a.s.), arkadaşı Hz. Ebu Bekir (r.a.) ile birlikte bu mağaraya üç gün sığınmıştır.
Mina; Mekke'ye yedi km. uzaklıkta bir yerdir. Üç şeytan; küçük orta ve büyük

şeytanlardır.
Kebş mescidi, Bey'at mescidi ve Hayfü'l-Kebir mescidi burada bulunmaktadır.
Arafat; Mekke'nin güney doğusunda ve yirmibeş km. uzaklıkta bir dağdır. Kuzeyinde Cebel-i Rahmet (rahmet dağı) bulunmaktadır.
9. Medine'nin haram bölgesi şu şekildedir:
Güneyden kuzeye doğru Ayr Dağı ile Sevr Dağı arası bir berid'e bir berid, doğudan batıya doğru Medine'nin iki kayalığı arasında bir berid'e bir berid mesafedir.
Bir berid; Dört fersah, bir fersah; üç mildir. Bir mil yaklaşık iki km. olduğuna göre bir berid de yaklaşık yirmi km'ye eşittir.
10. Ulemanın çoğunluğuna göre Medine'nin avi ve yeşili de aynen Mekke gibi haramdır.
11. Medine'de Hz. Peygamber (a.s)'in mescid-i şerifini, Resumllah (a.s)'ın ve iki arkadaşının yani Hz. Ebu Bekir (r.a) ile Hz. Ömer (r.a)'in kabirlerini ziyaret etmek müstehabdır.
Ziyaretçinin burada ziyaretinin yanı sıra Yüce Allah'a ibadete de niyet etmesi, yol boyu Hz. Peygamber (a.s)'e çokça salatü selam getirmesi, Medine-ye girmeden gusletmesi, sonra mescide yönelip Ravza-i Mutahhara'da ta-hiyyetül-mescid namazı kılması, sonra mübarek türbeye gelip Resulullah (a.s)'a ve iki arkadaşına selam vermesi ve sesini yükseltmemesi müstehabdır.
Resulullah (a.s)'ın kabri etrafında tavaf yapmak caiz değildir. Kabrine elle dokunmak ve Öpmek ise mekruhtur.
12. Medine'yi ziyaret etmek isteyen bir kimsenin Resulullah (a.s)'ın uğradığı yerleri ziyaret edip gezmesi sünnettir. Bu yerler yaklaşık otuz yerden oluşmaktadır. Bunlardan bir tanesi Küba Mescidi'dir. Bu, Medine'de kurulan ilk mesciddir. Bir tanesi de Musalla mescididir. Bu, Resulullah (a.s)'ın bayram namazlarını kıldırdığı mesciddir. Yine Kibieteyn Mescidi, Baki mezarlığı Ebu Eyyub el-Ensari'nin evi, Hz. Osman bin Affan (r.a)'ın evi de ziyaret edilmesi müstahab olan yerler arasındadır.
Bedir köyü Sevr ve Uhud Dağları da ziyaret edilmelidir. Uhud Dağı, Medine'nin kuzeyinde şehre dört km. uzaklıktadır. Dağ'ın tam eteğinde şehitlerdin efendisi Hz. Hamza bin Ab'dulmuttalib'in ve etrafında da Uhud Savaşı'nda şehid olan diğer sahabilerin mezarları bulunmaktadır. Allah hepsinden razı olsun.
13. İhrama girmek itibariyle insanlar üç kısma ayrılırlar:
a-Afaki: İhram sınırları dışında kalanlar. Bu kimseler ihrama girme yerlerinde ihramlarını giyerler.
b-Hill bölgesi sakinleri: İhrama girme yerleri ile harem arasındaki bölgede

oturanlardır. Burada oturanlar harem sınırlarından ihramlarını giyerler.
c-Mekke'de harem bölgesinde oturanlar: Bu gibileri hac için haram bölgesi içinde, umre için ise haram bölgesi dışında, hill bölgesi içinde ihramlarını giyerler.
14. Kabe-i Muazzama beş kez inşa edilmiştir: Meleklerin ya da; Hz, Adem (a.s)'in inşası, Hz. İbrahim (a.s)'in ilk temeller üzerine inşası, Ku-reyş'in cahiliye devrinde Resulullah (a.s)'ın iştirakıyla peygamberlikten önceki inşası. Bu son inşaat sırasında ekonomik sıkıntı nedeniyle inşaatı Hz. İsmail (a.s)'in temellerini tamamen kapsayacak şekilde yapılamamış, Hicr bölümünü dışarda bırakılma zorunda kalınmıştır. Ve daha sonra Kabe'nin tahrip edilmesi sonucu Abdullah bin Zübeyr (r.a)'in inşası vardır. Abdullah bin Zübeyr (r.a) aynen Hz. İsmail (a.s)'in temellerinden olduğu gibi Hicr bölümünü de inşaata dahil etmeştir. Son olarak da; Haccac bin Yusuf, Abdullah bin Zübeyr'in inşasını yıktırıp eski şekline yeniden kazandırmıştır. Günümüze kadar da bu şekliyle gelmiştir.
Mescid-i Nebevi'ye gelince onu ilk olarak Resulullah (a.s), ashabı ki-ramıyla birlikte hicretin ilk yılında yapmıştır. Ancak Harem-i Şerifin genişletilmesi, önce Hz. Ömer (r.a) devrinde, sonra Hz. Osman (r.a) devrinde, sonra Velid bin Abdulmeük devrinde, sonra Mehdi devrinde, sonra Osmanlılar zamanında ve en sonunda da Su'ud kırallığınca tamamlanmıştır. [263]
Aşağıda Şeyh Ahmed el-Beyanuni (r.h.a)'nin "Ahkamü'l-Hacci vel-Ümreti" adlı eserinden aldığımız bazı mesafeler ve ölçüler ile ilgili bilgiler yer alacaktır. Yararlı olur düşüncesiyle buraya alıyoruz. [264]

Bazı Önemli Ölçüler

Kabe-i Muazzama'mn yüksekliği: 15 metredir. Kuzeyiyle güneyi arasındaki mesafesi (Eni) : 10, 1 metredir. Doğu ile batısı arasında mesafesi (Boyu) : 12 metredir. Kapısının yerden yüksekliği: 2 metredir. Safa ile Merve arası: 374_metredir. İki yeşil direk arası: 70 metredir. Mescid-i Haram'dan Mualla arası: 1000 metredir. Büyük Şeytan ile orta Şeytan arası: 156 metredir. Orta Şeytan ile küçük Şeytan arası: 116 metredir. Büyük Şeytan'la küçük Şeytan arası: 282 metredir.
Metrekare olarak bilinmesi yararlı olan bilgiler de şöyle sıralanabilir:
Resulullah (a.s)'m inşa ettiği Mescid-i Nebevinin alanı: 2475 metrekaredir.
Müminlerin halifesi Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ın ilavesi: 1100 metrekare-

dir.
Müminlerin Halifesi Hz. Osman (r.a)'ın ilavesi: 496 metrekaredir.
Emevi devleti halifelerinden Velid bin Abdülmelik (r.h.a)'in ilavesi: 2369 metrekaredir.
Abbasi devleti halifelerinden Mehdi (r.h.a)'nin ilavesi: 2450 metrekaredir. Memlükilerden Melik Eşref Kayitbay (r.h.a)'ın ilavesi: 120 metrekaredir.
Osmanlı devleti halifelerinden Sultan Abdulmecid (r.h.a)'in ilavesi de vardır. Ancak bu ilavenin rakamı verilmiştir.
Su'ud kırallığı tarafından yapılan ilave: 6024 metrekaredir. T" Mescid-i Nebevi'nin günümüzdeki toplamı: 16327 metrekaredir.
Yine Suud krallığı tarafından 1994 yılında bitirilen oldukça büyük yeni ilaveler daha yapılmıştır.
Kilometre ile bazı yerlerin ölçüleri de şu şekildedir:
Cidde-Mekke-i Mükerreme arası: 73 km. Cidde-Medine-i Münevvere arası: 378 km. Cidde-Taif arası: 175 km. Cidde-Yenbu arası: 335 km Cidde-Havaalanı arası: 5 km. Cidde-Fatıma vadisi arası: 85 km. Cidde-Hudeybiye arası: 48 km.
Mekke-Arafat arası: 25 km. ^ Mekke-Taif arası: 135 km.
Medine-Yenbu arası: 212 km.
îbj Medine-Havaalanı arası: 14 km.
Aşağıda Nikati Hill ve Harem sınırlarını gösteren haritalara yer verilmiştir. Bu haritalar; İmam Malik'in mezhebine göre yazılmış Şeyh Mu-hammed Beşir (Allah selamet yersin)'in 'İbadetler Fıkhı' adlı eserinden alınmıştır.
İhram sınırları:
Zü'I-Hüleyfe: Medinelilerin ihram sının.
Cühfe: Şamlıların ihram sının.
Zatü Irk: Iraklıların ihram sınırı.
Karnü'I-Menazil: Necd'lilerin ihram sınırı.
Yelemlem: Yemenlilerin ihram sınırı.
Belirtilen bölgelerden olmayıp da buralardan geçmek zorunda olan herkesin buralarda ihrama girmesi gerekir.
Fıkıhçılann içtihadıyla; Cidde, harem bölgesi dışında, Hill bölgesinden kabul edilir. [265]

HAC VE UMRE'NIN FAZİLETİ, BUNLARA AİT BAZI AD AB VE HÜKÜMLER

Genel Giriş

Haccın gücü yetene farz olduğu konusunda Müslümanlar icma halindedirler. Ancak güç yetirmenin tanımı konusunda ulemanın farklı görüşleri vardır.
Yine umre ibadetinin meşru olması noktasında alimlerimiz aynı görüştedir. Ancak hükmen; farz mıdır, vacip midir, yoksa sünnet midir, bir yılda kaç defa umre yapılabilir? gibi sorulara alimlerimiz farklı cevaplar vermişlerdir.
Fıkıhçılarımız hac ile umre arasını birleştirip kıran haccı yapmanın caiz olduğu noktasında ortak görüştedirler. Tıpkı hac aylarında hac ile umreyi ayrı ayrı eda edip temettü haccı yapmanın caiz oluşu gibi. Fukaha; teşrik günlerinden sonra umreye niyetlenmenin caiz ve mendüp olduğu konusunda ittifak etmiş ancak teşrik günlerinde meşru olup olmadığı konusuda ise ihtilaf etmişlerdir.
Yine hac hemen mi farz olur, yoksa zamanın akışı içerisinde mi farz olur? sorularına da ulema farklı cevaplar vermişlerdir.
Ulemanın farklı cevap verdiği bir başka nokta da kadının yanında mahremi ya da kocası olmadığında hac ve umre için yola çıkabilir mi veya bunlardan biri var fakat hac yolcusu değilse masraflarım Üstlenmesi gerekir mi? sorularının yanıtlarıdır.
Haccın farz olmasının şartları:

Müslüman olmak, erginlik çağına gelmiş olmak, akıllı olmak, hür olmak, hacca gitmeye gücü yetmek, yol güvencesi ve kadına nisbetle kocası ya da mahremi bulunmak, haccın farz olmasının şartları arasındadır.
Hanefi mezhebine göre haccm rükünleri:
İhram ve Arafat'da vekfe yapmaktır.
Ziyaret tavafı Hanefilerin çoğunluğuna göre niyet rükün değildir. Bu farzları sırasıyla eda etmek gerekir.
Haccın vacipleri de beştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:
1. Safa ile Merve arasında sa'y yapmak.
2. Müzdelife'de vakfe yapmak.
3. Şeytanları taşlamak.
4. Traş olmak yahut saçları kısaltmak.
5. Kudüm tavafı yapmak.
Hanefi mezhebine göre Haccm sünnetleri:
İhrama girerken gusletmek, koku sürünmek -sadece ihrama girerken- niyeti

telaffuz etmek, telbiye getirmek, Mekke'ye geceleyin yahut gündüzün girmek, kudüm tavafından başlamak, -Mekke'li olmayanlar için-tavafa Hacerü'l-Esved'den başlamak, her dönüşte Hacerü'l-Esved'i istilam etmek. Zilhicce'nin sekizinci gecesi Mina'da gecelemek ve kurban günü Güneş doğduktan sonra Akabe cemresini eda etmek (büyük Şeytanı taşlamak).
Maliki mezhebine göre haccm rükünları:
Maliki mezhebine göre haccın rükünleri dörttür:
İhrama girmek, Safa ile Merve arasında koşmak, kurban gecesi Arafat'da bulunmak ve ziyaret tavafı.
Maliki mezhebine göre ihramın vacipleri:
Dikişli elbiseleri çıkarmak, erkeğe mahsus olmak üzere başı açık tutmak, telbiye getirmek ve bunu ihrama ulamak.
Şafii mezhebine göre haccın rükünleri beştir:
İhrama girmek, Arafat'da vakfe yapmak, tavaf, say', traş olmak yahut kısaltmak.
Haccm vacipleri de beştir:
"Mikat sınırında zamanında ve yerinde ihrama girmek, şeytan taşlamak, Müzdelife'de gecelemek, Mina'da gecelemek ve veda tavafı.
Haccm genel sünnetleri:
İfrad Haccı'na niyet etmek, telbiye getirmek, kudüm tavafı, iki rekat tavaf namazı, hac imamının dört yerde hutbe vermesi -Zilhicce'nin yedinci günü öğle vaktinde arefe günü hutbesi, kurban günü hutbesi ve teşrik günlerinin ikinci günü hutbesi, sünnet olan gusüller ve Zemzem suyundan içmek.
Hanbeli mezhebine göre haccm rükünları dörttür:
İhrama girmek, Arafat'da vakfe yapmak, tavaf ve sa'y. Hanbeli mezhebine göre haccın vacipleri de yedidir:
Mikat sınırlarından ihram giymek, Arafat'da gündüz Güneş'in batması öncesi vakfe yapmak, Müzdelife'de gecelemek, Mina'da gecelemek, şeytanları sırasıyla taşlamak, traş olmak yahut kısaltmak ve veda tavafı,
İhrama girme yeri:
İhrama girme yeri mikat sınırıdır: Zamanı ise hac ve umre vaktidir. Kişi ihrama girmek istediğinde yıkanıp temizlenir, yahut abdest alır, erkek dikişli elbiseleri çıkarıp bir izar, bir de rida giymek suretiyle ihrama girer. İhramın yeni olmasına daha sonraları da yıkanmış olmalarına dikkat eder. Kadının ihramı, yüzünü açık tutmasıdır. Ulema'nın çoğunluğuna göre ihramdan önce üzerine koku sürer. İki rek'at ihram namazı kılar ve telbiye getirir.
Yine ulemanın çoğunluğuna göre -Malikiler hariç-büyük şeytanı taşlamaya başlarken ilk taşı atma sırasında telbiyeyi keser.

Kişi üç çeşit hac için ihrama girebilir:
Hacca niyet eden kişi üç çeşit hacc için ihrama girebilir. Bunlar şunlardır: İfrad Haccı, Temetu Haccı ve Kıran Haccı.
Ulemanın çoğunluğuna göre umre tavafına başlamamış olmak şartıyla haccı umreye katmak caizdir.
Şafii mezhebinin ilavesi, mikat sınırlarından ihrama girmek, Arafat'da gündüz vakfe yapmak, Mina'da gecelemek, traş olmak ya da kısaltmak.
Veda tavafı yapmak da Hanbeli mezhebinin ilavesidir.
Müzdelife'de vakfe yapmak; dört mezhebin ortak görüşüyle vaciptir. Meşar-i Haram'a gitmek ise sünnettir. Ulemanın çoğunluğuna göre -Hanefi mezhebi hariç- Müzdelife'de vakfe yapmanın zamanı gecedir. Vakfenin terkiyle kurban gerekir.
Şeytanları taşlamak da dört mezhebin ortak görüşüyle vaciptir. Hastalık, hapis, aşırı derecede yaşlılık ya da kadının hamile olması gibi şer'i özürler nedeniyle yerine başkasını göndermek caizdir. Akabe taşlaması (Büyük Şeytan'm taşlanması) Şafii ve Hanbelilere göre kurban gecesinin yarısından itibaren, Maliki ve Hanefılere göre de bayram günü Güneş'in doğmasıyla birlikte başlar.
Üç şeytan; tüm mezheplerin ittifakıyla teşrik günleri süresince her gün öğlen vakti girdikten sonra taşlanır.
Taşlamış olabilmek için; taşların elle atılması, ulemanın çoğunluğuna göre atılanların taş olması, Maliki mezhebine göre çömlek taşları gibi olması, atmak sayılabilecek bir harekette bulunması, taşların yerine ulaşması, yedi taş atması, teker teker atması ve taşlanmaların sırasıyla yapılması şarttır. Taşlar Müzdelife'den ya da necis olmayan herhangi bir yerden toplanır. Taşlar vaktinde atılmaz ya da hiç yapılmaz ise kurban gerekir.
İki teşrik gecesi Mina'da kalmak ulemanın çoğunluğuna göre -Hanefiler hariç- vaciptir. Zilhicce'nin sekizinci gecesi Mina'da kalmak ise sünnettir.
Traş olmak ya da kısaltmak ulemanın çoğunluğuna göre-Şafii mezhebi hariç- vacip bir ibadettir. Vacibin miktarı; saçlardan parmak uçları kadar kesmektir. Fakat traş olmak daha faziletlidir. Hiç saçı olmayan kel durumundaki insanların usturayı başlan üzerinde gezdirmeleri ulemanın çoğunluğuna göre müstehab, Hanefilere göre de vaciptir.
Traş olmak yahut kısaltmakla, ihramlı ihramdan çıkıp yasaklardan kurtulmuş olur. Bu durumda her şey kendisi için helal olur. Ancak Hanefi mezhebine göre kadınlara yaklaşmak, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre nikah kıymak, Maliki mezhebine göre de avlanmak ve koku sürünmek hariçtir.
İhrama girmek için gusletmek, iki rekat ihram namazı kılmak, ihramın ardından

telbiye getirmek haccın sünnetlerindendir. Ulemanın çoğunluğuna göre ihramdan ve kudüm tavafından sonra herhangi bir zikrin yapılması gerekir.
Arefe gününün gecesi Mina'da gecelemek, Muhassab'da dinlenmek ve üç hac hutbesi okumak da yine haccın sünnetleri arasındadır.
Hac yasaklarından kurtulmak:
Hac yasaklarından kurtulmayı iki şekilde düşünebiliriz; Birincisi küçük kurtulmak, ikincisi büyük kurtulmak.
Birincisi şu üç şeyden ilk ikisini yapmakla gerçekleşmiş olur: Akabe taşlaması, traş ve ziyaret tavafı.
İkincisi de; (Büyük kurtuluş) ziyaret tavafının edasından sonra gerçekleşmiş olur.
Mina'da gecelemek Resulullah (a.s)'ın yapmış olduğu işler arasındadır. Bunu iki şekilde düşünebiliriz:
Birincisi; Arafat'a çıkmadan, ikincisi; çıktıktan sonradır.
Birincisi sünnettir, ikincisinde vacip ve sünnet olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır.
Fakat ne olursa olsun her halükarda bu ibadet, İslam'ın organize, tertip ve düzenlemeleriyle insanların işlerini yoluna koyma noktasındaki göstergelerinden biridir. Arafat'a çıkmadan Mina'ya çıkılsaydı Mekke halkı tam anlamıyla bir köşeye sıkıştırılmış olurdu. Arafat'a çıktıktan sonra da hikmet aynıdır. Burada atılan taşlar sürekli bizi Yüce Allah'ın emirlerinden uzak tutmaya çalışan Şeytan'a karşı bir başkaldırı, bir savaş ilanıdır. Tıpkı Hz. İbrahim (a.s)'in, oğlu Hz. İsmail (a.s)'i kurban etme konusunda vesveseye düşürmek istemesi gibi. Yani lisanı hal ile sanki şöyle diyoruz:
"Biz, Rabbimizin emirlerini harfiyyen uygulayacağız. Şeytan çatlasa da, patlasa da..."
Arafat'da ve ardından Müzdelife'de yapılan vakfeler; farz olan ziyaret tavafına gitmeden önce, nefsi kötülüklerden temizlemek için bir ön çalışma, ardından tek koldan Kabe'ye doğru yürüyüş hazırlığı, Şeytan'm oyunlarına karşı onu taşlamak için toplu bir başkaldırı ve tavafta Beytullah'a saygı niteliğindedir. Burada kesilen kurbanlar, Yüce Allah (c.c)'in hayat boyu bize helal kıldığı etlerine karşı onları kesip haremi şerif halkına, hacılara ve ziyaretçilere ziyaret amacıyla dağıtmak suretiyle Allah (c.c)'a olan teşekkür borcunu eda etmektir.
Ziyaret tavafından önce traş olup ihramdan çıkmak, ardından dikişli elbiseler giymek ve bunların yanında güzel kokular sürülmek sırf Kabe'ye tazim amacıyladır. Çünkü önümüzde farz olan ziyaret tavafı vardır ki; bu tavaf sırasında hac vazifelerini eda etmenin ve bu mukaddes topraklarda bulunmanın

bahtiyarlığı içerisinde en güzel şeklimizle kendimize göstermemiz gerekir.
Umre ibadeti:
Umre'nin sözlük anlamı; ziyaret etmek demektir. Şer'i anlamı ise; ibadet amacıyla Kabe'yi ziyaret edip tavaf etmek ve Safa ile Merve arasında sa'y etmek (koşmak)'tır. Umre ibadetinin Hanefi ve Maliki mezheplerine göre Ömürde bir defa yapılması sünnet-i müekkede, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre de; hayat boyu eda edebilecek bir vasıfla (Müterahiyen) farzdır. Umre'nin şartları, haccın şartlarıyla aynıdır. Umre ibadetinin sene içerisinde her zaman eda edilebileceği konusunda fıkıhçılarımız ittifak halindedir. Ancak Hanefi mezhebine göre; arafe, kurban ve teşrik günleri içerisinde umre yapmak tahrimen mekruhtur. Ulemanın çoğunluğuna göre bir senede bir kaç defa umre yapmak mekruh değildir.
Umre için ihrama girme yerlerine gelince; Mekkeliler için Hill bölgesine en yakın olan yerdir. Bir adımdan az olsa dahi bu geçerlidir. Buna riayet ettikten sonra taraf önemli değildir, istenilen yerden ihrama girilebilir. Fakat Hill bölgesi sakinleriyle, dışarıdan giriş yapacak olanların mikat sınırları, hac için belirlenmiş olan yerlerdir.
Umrenin rükünleri:
Şafii mezhebine göre umre ibadetinin rükünleri; ihram, tavaf, Safa ile Merve arasında koşmak ve traş olmak yahut kısaltmak olmak üzere dön. Mâliki ve Şafii mezheplerine göre de üçtür. Bu iki mezhebin müctehidleri traşı ya da kısaltmayı rükünlerden saymamışlardır. Hanefi mezhebine göre ise umrenin bir tek rüknü vardır; o da tavaftır.
Umrenin vacipleri:
Maliki mezhebinde umrenin traş ya da kısaltmak olmak üzere iki vacibi vardır.
Hanefiler buna Safa ile Merve arasında koşmak olmak üzere bir vacip ilave ederken, Hanbelüer de; Hill bölgesinden ihrama girmek vecibesini getirmişlerdir.
Umre ibadeti; Hanefilere göre tavafın ilk dört şartından önce, Malikilere göre sa'yı tamamlamadan Önce, Şâfiilere göre de ihramdan çıkmadan önce cinsi ilişkide bulunmakla fasit olur. [266]

HACCIN FAZİLETİ

Cihadın en faziletlisi kabul olmuş bir hacdır.

4108-Buhari, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ey Allah'ın Resulü! Cihadı amellerin en faziletlisi (olarak) görüyoruz, (buna rağmen) cihad etmeyelim mi?" diye sordum.
Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi:
"Fakat cihadın en faziletlisi ve en güzeli; kabul olunmuş bir hacdır. Sonra da evde kalmaktır."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Bunu Resulullah (a.s)'dan işittikten sonra haca hiç terketmedim."
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Bfn: "Ey Allah'ın Resulü, seninle birlikte çıkıp cihad etrneyllim mi?
Halbuki ben Kur'an'da cihaddan daha faziletli bir amel göremiyorum," dedim.
" Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır (benimle beraber çıkmayın). Fakat cihadın en iyisi ve en güzeli Beyt'i haccetmektir, kabul olunmuş bir hacdır." [267]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif; kadın için en faziletli olan amelin-ki burada cihad kaste-dilmiştir-hacca gitmesi ve evinden ayrılmaması olduğunu açıklıyor olmalıdır.

4109-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Büyüğün, küçüğün, zayıfın ve kadının cihadı; hac ve umre'dir." [268]

4110-Taberani, el-Kebir ve el-Evsat'da, Hüseyin bin Ali (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e birisi geldi ve:
"Şüphesiz ben korkak ve zayıfım," dedi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:

"Silahsız olan cihada katılır ki, o da hacdır." [269]
Cihad farz-ı kifaye olduğu zaman bu gibileri cihadın sevabını hacca gitmek suretiyle kapatabilirler. Ancak cihad farz-ı ayn ise o zaman onun yerini hiçbir şey dolduramaz.

4111-İbni Huzeyme, mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ey Allah'ın Resulü ! Kadınlar da cihaddan sorumlu mudurlar?" diye sordum.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onlar, içinde çarpışma olmayan bir cihaddan; hac ve umre'den torumludurlar." [270]

Hac Ve Umre Günahları Ve Fakirliği Yok Eder

4112-Tirmizi, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Hac'la umre'nin arasını birleştirin. Zira bu ikisi günahları ve fakirliği tıpkı körüğün; demir, altın ve gümüşteki pislikleri temizlemesi gibi yok eder. Kabul olunmuş bir haccm sevabı ancak Cennet'tir. Güneş, günboyu ih-ramlı olarak bekleyen her mü'minin günahlarıyla birlikte batar." [271]

4113-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hacla umre'nin arasını birleştirin Zira bunlar günahları; tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlemesi gibi temizler." [272]

Telbiyenin Fazileti

4114-Tirmizi, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Telbiye getiren hiç bir Müslüman yoktur ki, onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç, köyler ve şehirler onunla birlikte telbiye getirmesin. Bu beraberlik şuradan ve şuradan yerin son kısmına kadar devam eder." [273]

4115-Taberani, el-Evsat'da, Ebu Hureyre (r.a) vasıtasıyla Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Telbiye ve tekbir getiren her şahıs mutlaka müjdelenir." Resulullah (a.s)'m bu ifadeleri üzerine şöyle soruldu: "Ey Allah'ın Resulü, Cennetle mi (müjdelenir)?" Resulullah (a.s) : "Evet" buyurdu. [274]

Kabul Olunmuş Bir Haccın Karşılığı Cennet'tir

4116-Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullal| (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Bir umre, diğer umre'ye kadar aralarında işlenen (günahlar) için kefarettir. Kabul olunmuş bir haccm karşılığı Cennet'ten başka bir şey olamaz."
Diğer bir rivayette ise şöyle gelmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işittim:
"Kim İzzet ve Celal sahibi olan Allah için hacceder de kadına yiâslaşmaz, günah işlemez ise annesinin kendisini doğurduğu gün gibi (gjpnahsız) döner." [275]

4117-Taberani, el-Evsat'da, Cabir bin Abdullah (r.a.)'tan, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kabul olunmuş bir haccm karşılığı; Cennet'ten başka bir şey olamaz."
(Resulullah (a.s)'m bu ifadesi üzerine şöyle) soruldu:
"Peki kabul olunması ne ile olur?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yemek yedirmek (le) güzel konuşmak (la)." [276]

4118-Ebu Davud, Ümmü Seleme (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Kim Mescid-i Aksa'dan (başlayıp) Mescid-i Haram'a kadar telbiye getirir ve ihrama girerse geçmiş ve gelecek günahı bağışlanır."
Yahut: "Cennet kendisi için vacip olur."
(Bu iki cümleden) hangisini ifade ettiği konusunda ravi şüphe etmiştir." [277]

Ramazan'da Umre Yapmanın Fazileti

4119-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ensar'dan Ümmü Sinan adındaki bir kadına: "Bizimle haccetmekten seni alıkoyan şey nedir?" diye sordu. Kadın:
"Ebu Fülan'm -Kocasını kastediyor-sadece iki sulama devesi var. Biriyle ö£Ve oğlu hacca gitti. Diğeri de arazimizi suluyor/' dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse Ramazan'da (yapacağın bir) umre, (yapamadığın) bir haccın- yahut -benimle yapmış olacağın bir haccın -yerine geçer."
Bir rivayette de Resulullah (a.s) kendisine şöyle buyurmuştur:
"Öyleyse Ramazan ayı gelince umre yap. Zira bu ayda yapılan un îiacca eşittir." [278]

Nesai'ye ait rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s), Ensardan bir kadına şöyle buyurdu:
"Ramazan ayı geldiği vakit umre yap. Zira Ramazan ayında eda bir umre, bir hacca eşittir." [279]

4120-Buhari, Cabır (r.a)'den muallak olarak şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) haccım eda edip (Medine'ye geri) döndüğünde En-sar'dan Ümmü Sinan'a:
"Seni hacdan alıkoyan şey nedir?" diye sordu. Ümmü Sinan:
"Sadece iki sulama devemiz vardı. Ebu Fulan-kocasım kastediyor-biriyle hacca gitti, diğeri de arazimizi suluyor," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse Ramazan'da (yapacağın) umre, bir haccm vaya bizimle yapmış olacağın bir haccm kazasıdır." [280]

4121-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hac yapmak istediği sırada bir kadın, kocasına:
"Beni devenin üzerine bindirerek Resulululullah (a.s)'la beraber hacca götür," dedi. Kocası da:
"Bende seni üzerinde hacca götürebileceğim bir deve yoktur," dedi. Kadın:
"Falan devene bindirip beni hacca götürsen olmaz mı?" dedi. Kocası:

"O (deve) Allah yolunda vakfedümiştir," dedi. Kadm: "Öyleyse Resulullah (a.s)'a gidip sor," dedi. Kocası da Resulullah (a.s)'a gelip:
"(Ey Allah'ın Resuiu !) Karım Allah'ın selam ve rahmetinin üzerinize olmasını diliyor. Benden kendisim seninle beraber hacca götürülmesini istedi. Ben de: "Yanımda seni hacca götürebileceğim bir devem yok," dedim. Oda: "Beni falan devenin üzerinde hacca götür," dedi. Bunun üzerine ben: "O (deve) Allah yolunda vakfedilmiş tir," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şunu bilesin ki; Şayet sen onu, o devenin üzerinde hacca götürseydin, bu da Allah yolunda (bir iş) olurdu."
Adam (söze devamla dedi ki):
"Ve benden hangi amelin seninle hacca gitmeye denk olabileceğini sana sormamı istedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ona benden Allah'ın selamını ve rahmetini götür ve kendisine; Ramazan'da yapılan umre'nin benimle (yapacağı) hacca denk olduğunu haber ver." [281]

4122-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Bekir bin Abbdurrahman (r.h.a)'nm şöyle anlattığnı rivayet etmiştir:
"Bir kadın Resulullah (a.s)'a geldi ve:
"Ben hac (ca gitmek) için hazırlanmış iken önüme bir engel çıktı," dedi.
Resulullah (a.s) da kendisine (hitaben) şöyle buyurdu:
"Ramazan'da umre yap. Zira Ramazan'da yapılan umre (sevap bakımından) hac gibidir."
Bu hadisi Ebu Davud, Ebu Bekir bin Abdurrahman'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bana Mervan'm, Ümmü Ma'kil'e gönderilen elçisi haber verip şöyle anlattı:
"Ebu Ma'kil Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte hacca gitmeye karar verdi. (Eve) gidince Ümmü Ma'kil:
"Üzerimde bir hac olduğunu biliyorsun," dedi.
Derken yürüyerek (Hz. Peygamber (a.s)'e) gittiler. Hz. Peygamber (a.s)'in yanma vardıklarında Ümmü Ma'kil (söze başlayarak) şöyle dedi:
"Ey Allah'ın Resulü, benim üzerimde bir hac var, Ebu Ma'kil'in de genç bir devesi var."
Ebu Ma'kil şöyle dedi:
"(Evet) doğru söyledi. Fakat ben onu Allah yolunda vakfettim. (Bu nedenle

üzerinde hacca gitmek caiz olmasa gerek)."
(Bunun üzerine) Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu, ona ver de üzerinde haccetsin. Çünkü hac da Allah yolunda bir ibadettir."
Ebu Ma'kil de genç deveyi ona verdi. Bunun üzerine Ümmü Ma'kil:
"Ey Allah'ın Resulü ! Şüphesiz ben yaşlı ve hasta bir kadınım. Acaba haccımın yerine geçebilecek bir amel var mı?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi:
"Ramazan'da eda edilen umre, haccm yerine geçer." [282]

Bir Açıklama

Ramazan'da yapılan umre ibadeti, sevab bakımından bir hî Ancak farz olmuş ya da adanmış olan bir haccın yerine geçmez. [283]

Hac Ve Umre Yapanlar Allah'ın Ziyaretçileridirler

4123-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Allah'ın ziyaretçileri üçtür: Gazi, hacı ve umreci." [284]

4124-Bezar, Cabir (r.a.) 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Hacılar ve umreciler Allah'ın ziyaretçileridir. (Allah) 'Onları çağırdı, onlar da icabet ettiler. Onlar kendisinden istediler, O da onlara verdi." [285]

En Faziletli Olan Hacc

4125-Tirmizi, Hz. Ebu-Bekir Sıddik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a: "Hangi hac daha faziletlidir?" diye soruldu-O, şöyle cevap verdi: "Yüksek sesle telbiye getirip, kurban kesilerek yapılan hacdır." [286]

4126-Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r,a)'den rivayet etmiştir; "Bir adam Resulullah (a.s)'a: "Hacı kimdir?" diye sordu. Resulullah (a .s) şu cevabı verdi:

"Saçını tarayıp yıkamaktan uzak olan ve koku sürünmeyi terk eden kimsedir." Adam:
"Ya hangi hac daha faziletlidir?" diye (tekrar) sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yüksek sesle telbiye getirip, kurban kesilerek yapılan hacdır." Adam:
"Buna yol nedir?" diye sordu.

4127-Taberani, el-Evsat'da, Ebu Hureyre (r.a)'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim hacca karar verdiği halde (evinden yola) çıkar da (yolda) ölürse, kıyamet gününe kadar kendisi için hacı sevabı yazılır. Yine kim umreye karar verdiği halde (evinden yola) çıkar da (yolda) ölürse, kıyamet gününe kadar kendisi için umreci sevabı yazılır. Yine kim gazaya niyet etmiş olduğu halde, (evinden yola) çıkar da (yolda) ölürse, kıyamet gününe kadar kendisi için gazi sevabı yazılır." [287]

Hac, Geçmişte Yapılan Kusurlara Perde Çeker

4128-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir:
"Hacmin da onun istiğfar dilediği kimsenin de günahları bağışlanır." [288]

4129-İbni Huzeyme, îbni Şemasete (r.a.)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Amr bin el-As'ı Ölüm döşeğinde iken ziyaret ettik. Uzun bir süre ağladı ve şöyle dedi:.
"Allah, İslam inancını kalbime yerleştirdiği zaman Hz. Peygamber (a.s)'e geldim ve:
"Elini uzat da sana biat edeyim," dedim. O, elini uzattı fakat ben elimi çektim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) :
"Ne oluyor sana ey Amr?" diye sordu. Ben:
"Bir şart koşmayı arzu ediyorum," dedim.
Hz. Peygamber (a.s):
"Koşacağın şart ne?" diye sordu. Ben:
"Bağışlanmam," dedim.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Bilmiyor musun ey Amr ! Müslümanlık; öîvçet^ kusurları yok eder, hicret;

önceki kusurları yok eder, hac; önceki ku^.ujrla^i yak eder." [289]

Her Dört Yılda Bir Allah'a Konuk Olma'nın Fazileti

4130-Taberani, el-Evsat'da, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Allah (c.c) buyuruyor ki:
"Bir kul ki, kendisine sağlıklı bir vucud verdim, rızkını geniş tuttum. (Buna rağmen) her dört yılda bir bana misafir olmak için gelmiyorsa, (o, benim rahmetinden) mahrumdur." [290]

Emrolunduğumuz Amellerin En Faziletlisi

4131-Taberani, el-Kebir'de, İbni Mes'ud (r.a)'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Dört şeyi harfiyyen yerine getirmekle emrolundunuz: Namazı dosdoğru kılmakla, zekatı (eksiksiz) vermekle, Beytullah'a (gitmek suretiyle) hac ve umre'yi yerine getiriniz. Hac; haccı ekberdir (Büyük hac'dır). Umre; haccı esğardır (küçük hac'dır)". [291]

4132-Ahmed bin Hanbel, Amr bin Abese (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Bir adam:
"Ey Allah'ın Resulü, Müslümanlık nedir?" diye sordu. Resulullah (a.s) :
"Kalbini (Allah'a) teslim etmen ve Müslümanların elinden ve dilinden emin olmalarıdır," cevabını verdi. Adam:
"Peki Müslümanlıkta en faziletli olan şey nedir?" diye (tekrar) sordu. Resulullah (a.s):
"İmandır/ buyurdu. Adam:
"İman nedir?" diye (tekrar) sordu. Resulullah (a.s) :
"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve öldükten sonra (tekrar) dirilmeye inanmandır/' cevabını verdi. Adam:
"Peki, iman (yolun) da en faziletli olan şey nedir?" dedi. Resulullah (a.s):
"Hicrettir," buyurdu. Adam:
"Hicret nedir?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Kötülüğü terk etmendir," buyurdu.

"Peki hicrette en faziletli olan şey nedir?" diye sordu. Resulullah (a.s) :
"Cihaddır," cevabını verdi. Adam:
"Cihad nedir?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Kafirlerle karşılatığm zaman onlarla çarpışmandır," buyurdu. Adam:
"Peki cihadı en faziletli olan kimdir?" diye (tekrar) sordu. Resulullah (a.s):
"Atı öldürülen ve kanı akıtılan kimsedir?" cevabını verdi.
"Resulullah (a.s) (daha sonra) şöyle buyurdu:
"Sonra iki amel vardır ki, bunlar amellerin en faziletlisidirler. Bu gibi amelleri işleyenler hariç, [292] kabul olunmuş bir hac, yahut umre." [293]

Hacda Yapılan İbadetlerin Fazileti

4133-Taberani, el-Evsat'da, Ubade bin Samit (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize namaz kıldırdı. Ardından biri Ensar'dan, diğeri de Sakif ten olmak üzere iki kişi (İnsanların omuzlarından aşırarak) yanma sokurdular. Ancak Ensar'dan olan adam, Sakif ten olan adamı geçti de, Resulullah (a.s) Sakif'liye:
"Ensari soruda seni geçti," buyurdu. Bunun üzerine Ensari:
"Ey Allah'ın Resulü, umarım onun sorusu benden daha aceledir. Çünkü o, harem-i şerif dışındadır," diyerek sözü Sakif'liye bıraktı."
Ubade sözlerine şöyle devam etti:
"Ve Sakifli namazdan sordu. Resulullah (a.s) da sorusunu cevaplandırdı.
Sonra Resulullah (a.s) Ensariye (dönerek) şöyle buyurdu:
"Dilersen sormaya geldiğin konuda sana açıklamada bulunayım, dilersen sen bana sorarsın, ben de cevap veririm (Hangisini arzu edersin)?" Ensari:
"Ey Allahm Resulü, sizin haber vermenizi (arzu ederim)," dedi. Resulullah (a.s):
"Bana: "Beyt-i Atiki (Kabe'yi) ziyaret ettiğin zaman sevabın nedir? Arafat'da vakfe yaptığın zaman sevabın nedir? Başını traş ettiğin zaman sevabın nedir? Beytullah'a veda (tavafı) yaptığın zaman sevabın nedir?!" şeklinde sorarsın diye geldin," buyurdu. Bunun üzerine Ensari: .
"Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki, size başkla bir şeyi sorayım diye gelmedim," dedi. Resulullah (a.s) :
"Beyt-i Atık (Kabe'yi) ziyaret ettiğin zaman alacağın sevap; sen ve hayvanın her ayak kaldırışınızda, yahut yere koyucunuzda sana bir iyilik yazılır ve bir derece

kazanırsın. Arafat'da vakfe yapmana gelince; İzzet ve Celal sahibi olan Allah meleklerine hitaben: "Ey meleklerim ! Kullarımı (buraya) getiren şey nedir?" diye sorar. Melekler: "Senin rızanı ve Cennet'i kazanmaya geldiler," derler. Bunun üzerine İzzet ve Celal sahibi olan Allah şöyle buyurur:
"O halde ben kendimi ve yarattıklarımı şahit tutuyorum ki, onların, asrı oluşturan gün sayısı, birbirine girmiş ve basılmış kum sayısı (kadar olan) günahlarını bağışladım."
Şeytanları taşlamana gelince; İzzet ve Celal sahibi olan Allah buyurdu ki:
"Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydmlatici nimetler saklandığını hiç kimse bilemez." [294]
Başını tıraş etmene gelince; (bilesin ki) saçından yere düşen her kıl, kıyamet günü senin için bir nur olacaktır. Beytullah'a veda ettiğin zaman da; annenin seni doğurduğu gün gibi günahlarından çıkarsın," buyurdu." [295]

4134-Bezzar, İbni Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Mina mescidinde Hz. Peygamber (a.s)'le beraber oturuyordum. Bu sırada Ensar'dan bir adam ve Sakif'ten bir adam kendisine gelip selam verdiler. Sonra şöyle dediler:
"Ey Allah'ın Resulü, sana soru soralım diye geldik." Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Dilerseniz sormaya geldiğiniz konularda size açıklamada bulunayım, (bunu) yapabilirim. Şayet sukut etmemi isterseniz (bunu da) yapabilirim." Onlar:
"Bize haber ver ey Allah'ın Resulü," dediler. Sakafi, Ensari'ye:
"Sor," dedi. Bunun üzerine Ensari:
"Bana haber ver ey Allah'ın Resulü!" dedi. Resulullah (a.s) da:
"Bana; evinden Beytü'l-Haram'ı haccetmek amacıyla evinden çıkman4 dan ve bu konuda sana verilecek sevaptan, tavaftan sonra kılacağın iki rek'at tavaf namazından ve bu konuda sana verilecek sevaptan, Safa ile Merve arasında koşmandan ve bu konuda sana verilecek sevaptan, arefe gününün akşamı Arafat'da vakfeye durmandan ve bu konuda sana verilecek sevaptan, şeytanları taşlamandan ve bu konuda sana verilecek sevaptan, başını(n saçını) traş etmenden ve bu konuda sana verilecek sevaptan, bunun ardından Beyt-i tavaf etmenden ve ziyaretle beraber sana verilecek sevaptan sorasm diye geldin," buyurdu. Ensari:
"Seni hak olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki, sadece bunları sana sorayım diye geldim," dedi. Resulullah (a.s) :

"(Bilesin ki;) Sen Beytül Haram'ı haccetmek amacıyla evinden çıktığın zaman, deven ayağını her basıp kaldırışında Allah sana bir iyilik yazar ve senden bir günah siler. Tavaftan sonra kıldığın iki rek'at namaza gelince; bu, İsmail (a.s)'in çocuklarından bir köleyi hürriyetine kavuşturmak gibidir. Bundan sonra Safa ile Merve arasında koşmana gelince bu; yetmiş köleyi hürriyetine kavuşturmak gibidir. Arefe akşamı yaptığın vakfeye gelince; Allah Tebareke ve Telaa, dünya semasına kadar iner ve sizinle meleklere karşı şu ifadesiyle övünür:
"Kullarım nice uzak yoldan saç sakal dağınık bir halde ve benim Cennetimi umarak bana geldiler. O halde! günahlarınız kum sayısı gibi, yahut yağmur damlaları gibi, ya da deniz köpüğü gibi çok da olsa, gerek sizin, gerek dua ettiğiniz kimselerin günahları bağışlanmış olarak sel gibi akın edin kullarım!"
"Şeytanları taşlamana gelince; attığın her taş sayesinde büyük günahlı-rından birisi silinir.
Kestiğin kurbana gelince; o, Rabbinin katında bekletilmektedir.
Saçını traş etmene gelince kestiğin her kıl sayısında sana bir iyilik yazılır ve senden bir günah silinir.
Bundan sonra Beyt'i tavaf etmen de; (bilesin ki) günahsız bir şekilde tavaf ediyorsun. Bu sırada bir melek gelir, o kadar (yanaşır) ki ellerini iki omuzun araşma koyar ve: "Geleceğe yatırım için amel et. Zira geçmiş günahların bağışlanmıştır," der." [296]

Haccın Farz Oluşu

4135-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) bize bir hutbe irad etti ve:
"Ey insanlar, size hac farz kılınmıştır. Şu halde hac ibadetini eda edin," buyurdu. Bir adam
"Her sene mi ey Allah'ın Resulü?" diye sordu.
Resulullah (-a.s) bu soruya cevap vermedi. Adam sorusunu üç defa tekrar edince Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben sizi bıraktıkça siz de beni bırakın. Şayet (sorunuza) "evet" deseydim her yıl haccetmek farz oluverirdi ve buna güç yetiremezdiniz. Şunu bilin ki; sizden öncekileri helak eden şey, çok soru sormaları ve peygamberleri hakkında görüş ayrılıklarıdır. Size bir iş emrettiğim zaman gücünüz nisbe-tinde bunu ifa edin, bir şeyi de yasakladığım vakit ondan kaçının." [297]

4136-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmistir:
"Yol bakımından gidenlerin o evi haccetmeleri; Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır," [298] âyeti inince ashab:
"Ey Allah'ın Resulü, her sene mi (gitmek gerekir)?" diye sordular. Resulullah (a.s) cevap vermedi. Bunun üzerine ashab:
"Ey Allah'ın Resulü, her sene mi (gitmek gerekir)?" diye (tekrar) sordular.
Resulullah (a.s) :
"Hayır (her sene değil), "evet" deseydim farz oluverirdi," buyurdu. Bpa-nun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi:
"Ey İman edenler! Açıklanırsa honuşuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın." [299]

4137-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Akra bin Habis Resulullah (a.s)'a bir soru yöneltti ve:
"Hac her sene mi farzdır yoksa bir defa mı?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Bilakis bir defa. Kim (bir defadan) fazla yaparsa nafile olur/1 buyurdu."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah üzerinize haccı farz kıldı."
Bunun üzerine Akra bin Habis et-Temimi:
"Her sene mi Ey Allah'ın Resulü !? " diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evet," dersem farz oluverecek, sonra da ne dinleyeceksiniz, ne de itaat edeceksiniz. Bilakis hac, bir defadır." [300]

4138-Ebu Davud, Ebu Vafid el-Leysi (r.a)'nin şöye dediğini rivayet etmiştir:
"Veda Hacc'mda Resulullah (a.s)'tan hanımlarına şöyle buyurduğunu işittim:
"Bu (hacdan) sonra (sizler için) hasırların üstleri vardır." [301]

4139-Buhari, İbrahim (r.h.a)'in babası vasıtasıyla dedesinden şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) yaptığı son haccında Hz. Peygamber (a.s.)'in hanımlarına hac konusunda izin verdi ve yanlarında Abdurrahman bin Avf (r.a) ile Hz. Osman bin Affan (r.a.)'ı gönderdi." [302]

4140-Taberani, el-Kebir'de, Ebu Umame'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) insanlar içerisinde ayağa kalktı ve:
"Şüphesiz Allah üzerinize haccı farz kıldı," buyurdu. Bu sırada Bedevilerden bir kişi ayağa kalkıp: "Her sene mi (ey Allah'ın Resulü?") deyip Resulullah (a.s)'ın sözünü bastırdı. Resulullah (a.s) da gazablandı ve uzun bir süre bekledi. Sonra (biraz daha) bekledi ve:
"Soruyu soran kimdi?" diye sordu. Bedevi: "Benim ey Allah'ın Resulü," dedi. Resulullah (a.s) :
"Yazık sana: "Evet " demem hoşuna mı gidecek? Allah'a yemin ederim ki; "Evet," deseydim farz olurdu. (Farz olunca da onu terk ederdiniz). Şayet ben yeryüzünde bulunan her şeyi size helal kılıp deve papucu kadar (ufak) bir şeyi haram kılsam (bu haramın içine) düşürseniz," buyurdu.
Bunun üzerine İzzet ve Celal sahibi olan Allah o sırada şu âyeti indirdi:
"Ey iman edenler ! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayınız..." [303]

Haccın Farz Olmasının Şartları

4141-Tirmizi, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a geldi ve :
"Haccı farz kılan şey nedir?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle cevap verdi:
"Azık ve binektir." [304]

4142-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim kendini Allah'ın haram olan Beyti'ne ulaştıracak bineğe ve azığa sahip olup da haccetmez ise, Yahudi ya da Hristiyan olarak ölmesinde hiç bir sakınca yoktur."
Bu, Allah Teala'nm şu ayetine binaendir:
"Yol bakımından gidebilenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerine bir hakkıdır." [305]

4143-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Kim haccetmek isterse, çabuk davransın." [306]

4144-Taberani, el-Evsat'da, İbni Abbas (r.a)'dan merfu olarak şu şekilde rivayet etmiştir:

"Herhangi bir çocuk hacceder de sonra buluğa ererse, bir daha haccetmesi gerekir. Herhangi bir bedevi hacceder, sonra hicret ederse, bir daha haccetmesi gerekir. Herhangi bir köle hacceder de sonra azat edilirse, bir daha haccetmesi gerekir." [307]

Bir Açıklama

İslam'ın ilk yıllarında hicretten sonra bedevilerin yeniden haccetmeleri mendüb idi. Bugün artık İslam'ın hükümleri çöl olsun şehir olsun, her tarafa yaygınlaştığından böyle bir hüküm söz konusu değildir. [308]

Umre'nin Meşru Oluşu

4145-Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'e umre konusunda; "Vacip midir?" diye soruldu.

"Hayır (vacip değildir). Fakat umre yapman en faziletli (ameller arasındadır)," buyurdu." [309]

4146-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Umre vaciptir." [310]

Bir Açıklama

Hanefi mezhebine göre başlanılan her nafileyi tamamlamak vaciptir. Buna göre Hanefiler'de umre nafile bir ibadettir, fakat bu ibadete başlandığı taktirde tamamlanması vaciplik gerektirir.

"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın," ayetini Hanefiler bu anlamda

yorumlamışlardır. [311]

Dersler Ve Öğütler

1. Bazı özel durumlarda hac b'rden fazla farz olabilir. Örneğin adak gibi. Çünkü adak; Yüce Allah'a yaklaşmak amacıyla eda edilen ibadetleri vacip kılan sebeplerden biridir. Aynı şekilde fasit olan nafile bir hacem kazası da vaciptir.
Bazen hac haram olur. Örneğin haram olan bir parayla hacca gitmek gibi. Bazan de mekruh olur. İzin alması gerekli kimseler olduğu halde izinsiz olarak hacca gitmek gibi. Hizmete muhtaç anne ya da baba, temin ettiği hac parasını Ödemesi gerektiği ve başka parası olmadığı alacaklısı ve borcunu yüklenmiş kefile izin istenmesi gerekli kimselere örnektir.
2. Çocuğa hac farz değildir. Çünkü çocuk şeriatın hükümleriyle sorumlu değildir. Buna göre bir çocuk buluğa ermeden hacca gitse ve sonra buluğa erse İslam'ın kendisine yüklediği hac farizasını yeniden yerine getirmesi
gerekir, önceden eda ettiği hac ise, nafile hükmünde olur.
3. Deli ve mümeyyiz olmayan çocuk haccetse bu hacc sahih olmaz. Çünkü haccın edası akla dayanır. Mümeyyiz olan çocuğun da babası, o yoksa dedesi gibi velisinden izin almadan ihrama girmesi caiz değildir.
4. Kadın, kocası izin vermeden onun hakkını ihLal etmiş sayılacağından nafile haccedemez. Bu durumda kocanın hamınım ihramdan çıkartma yetkisi vardır. Çünkü koca, ödenmesi gerekli hak sahibi olduğundan, hanımını ihramdan çıkarma hakkına da sahiptir. Tıpkı i'tikafdan çıkartma hakkına sahip olduğu gibi. Bu durumda kadın muhsar (hac ibadetini eda etmekten alıkonulmuş) hükmündedir. Çünkü onun bu hali, bu manada değerlendirilir.
5. Anne-babanın çocuklarını farz ya da adak olan hacdan alıkoyma ve ihramdan çıkartma haklan yoktur. Bu konuda yani farz olan haccı terketme konusunda çocuğun da anne, babasına itaat etmesi caiz değildir. Çünkü hac artık farz-ı ayn hükmünde olduğundan aynen namaz gibi anne-babanın iznini gerektirmez.
6. Kadının güvencesi olması gerekir. Bu güvence yol emniyetine bir ilave durumundadır. Yani beraberinde ergenlik çağına ermiş veya yakın, akıllı, güvenilir ve fakir olmayan bir mahremin bulunması gerekir. Burada aranan mahremlik; neseb yakınlığı veya hürmeti nıusahara yakınlığı ya da nikah yakınlığıdır. Kadının bulunduğu yer ile Mekke arasında bir sefer mesafesi var ise (90 km.) yanında mahremi veya kocası olmadan hacca gitmesi tahrimen mekruhtur. Ancak oturduğu yerin Mekke'ye yakınlığı nedeniyle yanında

mahremi olmadan haccetse herhangi bir mekruhluk söz konusu olmaksızın caiz olur. Mezhepler arasında en sahih olan görüşe göre mahremi olmayan bir kadının hacca gitmek için evlenmesi gerekmez. Zamanımızda fitnenin ve ahlaksızlığın yaygın olması nedeniyle kadın süt kardeşleriyle birlikte yola çıkamaz. Çünkü onunla bir arada kalması mekruhtur. Tıpkı genç kayınpederinde olduğu gibi.
7. Alimlerimiz mahremi şu şekilde tanımlamışlardır: Mahrem; neseb, süt, ya da musahare yoluyla evlenmesi ebediyyen haram olan kimsedir. "Ebediyyen" kaydiyle eniştesi (kadına nisbetle kız kardeşinin kocası) halasının kocası, şüphe ile cinsi ilişkide bulunulmuş, kadının annesi ve kız, ayrıca Hanlaşmak yoluyla boşanmış olan kadın mahremlik dairesi dışında kalmıştır.
8. Bir kimse şer'an özürlü kabul edildiği halde bir takım zorluklara katlanıp haccını eda ederse -Hanefilere göre erginlik çağına gelmiş ve akıllı olması şarttır- İslam'ın kendisine yüklediği hac farizasını eda etmiş olur. Çünkü farza ehil olan bir kimsenin zorluklara katlanıp sorumluluğunu eda etmesi halinde yapacağı hac, amacına ulaşmış olur.
9. Anne, baba ve daha yukarısı (dede vs.) çocuğunun nafile olarak eda etmeye niyetlendiği hac ve umre ihramına girmesini engelleme hakkı vardır. Ancak farz olan hacca mani olma haklan yoktur. Çünkü hac derhal yerine getirilmesi gereken bir farzdır. Bu durumda kadın ihrama girse kocanın kendisine bir zararı olmaksızın hanımını ihramdan geri çıkartma hakkı yoktur.
Şâfiiler bu konuda farklı olarak şöyle demişlerdir:
"Farz olsun nafile olsun, koca hanımının haccma mani olma hakkına sahiptir. Çünkü kocanın hakkı fevri (derhal yerine getirilmesi gerekli hak), haccın farziyeti ise hayatın akışı içerisinde eda edilmesi gereken bir sorumluluktur."
10. Efendi, farz veya nafile hacca niyet etmiş olan hizmetçinin haccına mani olma hakkına sahiptir. Mani olmaya kalktığında hizmetçi aynen hacdan alıkonulmuş (Muhsar) bir kimse gibi ihramdan çıkar. Fakat hizmetçinin sahibinin baştan izin verdiği bir haccı yarıda kesme yoktur.
11. Alacaklı olan bir kimse hali-vakti yerinde olan borçlusunu yola çıkartmama hakkına sahiptir. Fakat girmiş olduğu ihramından onu çıkartmaya hakkı yoktur. Bu durumda borçlu ihramdan çıkamaz, borcunu Öder. Ancak bdr-cun belli bir vadesi varsa, alacaklı yola çıkmasına da mani olamaz. [312]

HAC AYLARI, İHRAM, ZİLHİCCE'NİNON GÜNÜ, AREFE, KURBAN VETEŞRİK GÜNLERİ

Hac Ayları

4147-Buhari, muallak olarak Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hac ayları: Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'den on gündür." [313]

Bir Açıklama

Maliki mezhebine göre hac ayları üç ayın, yani Şevval Zilka'de ve Zil-hicce'nin tamamıdır. Ulemanın çoğunluğuna göre ise; Şevval, Zilka'de ve Zil-hicce'nin ilk on günüdür. İhrama girme vakti; Ramazan bayramı gecesinin bulunduğu Şevval'in ilk gecesinden başlayıp kurban bayramı sabahı tanyeri ağarana kadar devam eder. Fakat Hanefi ve Hanbelilere göre bir kimse bu aylar girmeden hac için ihrama girerse hac amellerini, hac aylan girmeden eda etmemek şartıyla haccı sahih olur.
Şâfiilere göre ise bir kimse hac ayları dışında hac için ihrama girerse ihramı hac yerine değil, umre yerine geçer. [314]

Hacı Ne Zaman İhrama Girer?

4148-Buhari, muallak olarak İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hac için hac ayları dışında ihrama girilmemesi sünnettir." [315]

Hacı Ne Zaman İhrama Girip Telbiye Getirir?

4149- İmam Malik, Muvatta'da, Hişam bin Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Zübeyr Mekke'de dokuz yıl ikamet etti. (Bu zaman içinde) Zilhicce hilalıyla birlikte hac için (ihrama girip) telbiye getirdi. Urve de onunla beraber aynı şeyi yapardı." [316]

Bir Açıklama

Hac yahut umre için telbiye getirip tam manasıyla onlara başlamak; Hac ya da umre'ye niyet etmek isteyen bir kimse Önce gusleder, ardından Allah rızası için ihrama girmeden sünnet olan iki rekat ihram namazı kılar. Sonra namazı bitirince haccetmek istiyorsa. "Allah'ım, şüphesiz ben haccetmeyi arzu ediyorum/' umre yapmak istiyorsa; "Allah'ım, şüphesiz ben umre yap1-mak istiyorum. Onu benin için kolaylaştır ve benden kabul eyle," yahut: "Haccımı benim için kolaylaştır ve onu benden kabul eyle/' diyerek dua eder.
Hac ile umreyi bir ihramla eda etmek isterse şöyle dua eder : :
"Allah'ım, şüphesiz ben hac ve umre yapmayı arzu ediyorum, o halde bu ikisini benim için kolaylaştır ve benden kabul eyle."
Sonra şöyle der:
"Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyke laşerike leke lebbeyk. İnne Hamde ve'n-Ni'mete leke ve'1-Mülk. La şerike leke lebbeyk."
Bu sözlerin anlamı şöyledir:
"Buyur Allah'ım, emret. İşte geldim ve emrine amadeyim. Buyur Allah'ım, senin hiç bir ortağın yoktur ve ben emrine hazırım. Hamd, nimet ve mülk sana aittir ve senin hiç bir ortağın yoktur. Emrine hazırım Allah'ım." [317]

4150-Buhari, Muallak olarak Ata bin Ebu Ribah (r.h.a)'tan rivayet etmiştir:
"Ata'ya, Mekke'de kalıp oturan kimsenin hac için ne zaman telbiye getireceği soruldu da şöyle cevap verdi:
"İbni Ömer, Temuttu Haccı'na niyetlenmiş olarak geldiğinde terviye günü öğleyi kılıp bineği üzerine yerleştiği zaman telbiye getirdi." [318]

Zîlhicce'nin İlk On Gününün Fazileti

4151-Buhari, İbni Abbas (r.a.) 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Resululîah (a.s.) şöyle buyurdu:
"İçlerinde iyi amelin Allah'a şu on günden daha sevimli olduğu günler yoktur. Sahabiler.
"Ey Allah'ın Resulü, Allah yolunda cihad da mı (daha sevimli değildir?" dediler.
Bunun üzerine Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:

"Allah yolunda cihad da (daha sevimli değildir.) Ancak canıyla malıyla Çıkıp da geriye bunlardan hiç birini döndüremeyen kişi müstesnadır." [319]

4152-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr'ın azatlısı Ebu Abdullah-(r.a.)'m şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Amr bize Beyt'i tavaf ettiğimiz sırada tahdis etti ve şöyle dedi:
"Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:
"İçlerinde (iyi) amel Allah'a bu günlerden daha sevimli olan hiç bir gün yoktur.
(Ardından şöyle) soruldu:
"Allah yolunda cihad da mı (daha sevimli değildir)?"
Resululîah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yoluna cihad da (daha sevimli değildir)? Ancak canı ve nahyla çıkıp da kanının özü dökülünceye kadar (savaşan ve) geri dönmeyen kişi müstesnadır."
Bir rivayet de ise şöyle gelmiştir:
"Ben Resululîah (a.s)'m yanında bulunuyordum. Bazı hatırlatmalarda bulundu ve şöyle buyurdu:
"İçlerinde (iyi) amel olan Allah'a şu on günden daha sevimli günler yoktur."
Ahmed bin Hanbel bu rivayetinde yukarıki hadise yakın bir hadis zikretmiştir. [320]

Bir Açıklama

Hadislerde geçen "on gün" den maksat; Zilhicce'nin ilk on günüdür.

4153-Bezzar, Cabir (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Dünya günleri arasında en faziletli (günler) on günlerdir"-Zilhicce'nin (ilk) on gününü kastediyor.
(Sonra şöyle) soruldu:
"Allah yolunda savaşılan günler de mi onlar gibi değildir?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda savaşılan günler de onlar gibi değil. Ancak (şehid olup da) yüzünü toprağa bulayan kimse hariç."
Resulullah (a.s) arefe gününden de bahsetti ve (bu gün için) de şöyle buyurdu:
"Övünme günüdür."

Bunun ardından da ilgili hadisi işledi." [321]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın arefe günü için: "Övünme günüdür," ifadesi şu anlamdadır: Yani İzzet ve Celal sahibi olan Allah, Arafat'da vakfe yapan insanlarla meleklere karşı övünecektir. Çünkü bu vakfe, Hz. Adem (r.a) ve zürriyetinin yaratılışındaki sırrı ortaya koymaktadır.

4154-Taberani, Kebir'de, Abdullah bin Mes'ud (r.a.)'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İçlerinde işlenen ameller on günlerden daha faziletli olan (başka) jüriler yoktur."
(Bunun üzerine şöyle) soruldu:
"Allah yolunda cihad da mı (daha faziletli değildir)?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: ,- "Allah yolunda cihad da." [322]

4155-Taberani, Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İçlerinde (işlenen) ameller Allah katında on günlerden daha saygın ve Allah'a daha sevimli olan başka günler yoktur, O halde, b günlerde çokça teşbih getirin, tehlil getirin, ("Lailahe illallah" deyin.) Hamd edin ve tekbir getirin." [323]

Arefe Gününün Fazileti

4156-MüsIim, Hz. Aişe (r.a)'den, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Allah'ın, içinde kullarını ateşten daha çok azat ettiği arefe gününden başka bir gün yoktur. Ve (Allah (c.c) o gün) yaklaşıp (Arafat'da vakfe yapan kullarına) tecelli eder. Sonra da meleklerine karşı onlarla Övünür ve: "Bunlar ne istiyorlar?" der." [324]

4157-İmam Malik, Muvatta'da, Talha bin Ubeydullah bin Keriz (r.h.a)'den,

Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Şeytan arefe gününden başka bir gün içinde daha cılız, daha uzak, daha hor ve daha kinli olarak görülmemiştir. Bunun tek nedeni rahmetin (kullar üzerine) inişini ve Allah'ın büyük günahları affedişini görmesidir. Ancak Bedir günü görüldüğü hali hariç. Zira o gün Cibril (a.s)'i meleklere komuta ederken gördü." [325]

4158-İmam Malik, Muvatta'da, Amr bin Şuayb-ve Talha bin Ubeydullah bin Keriz'den babası ve dedesi vasıtasıyla Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Duanın en faziletlisi arefe günü yapılan duadır. Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz: "Lailahe illallahü vahdehû la şerikelehü. Lehü'l-mülkü, velehü'l-hamdü vehüve ala külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur. O, tektir ve hiç bir ortağı yoktur. Mülk O'nundur; hamd O'na mahsustur. Ve O, her şeye gücü yetendir.)" [326]

4159-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Amr (r.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) arefe günü en çok şu duayı okurdu:
"Lailahe illahü vahdehü la şerike lehü lehü'l-mülkü velehü'l-hamdü ve hüve ala külli şey'in kadir." [327]

4160-İbni Hüzeyme, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Allah gök ehline (meleklere) karşı Arafat ehliyle (vakfe yapanlarla) övünür ve şöyle der:
"Kullanma bakın! Saçları dağınık ve tozlu bir halde (yolculuk yorgunluğuna katlanarak) bana geldiler." [328]

4161-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin el-As (r.a.)'dan, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"İzzet ve Celal sahibi olan Allah arefe (günü) akşamı Arafat ehliyle (hacılarıyla) meleklerine karşı Övünür Ve şöyle der:
"Kullarıma bakın ! Saçları dağınık ve tozlu bir halde bana geldiler." [329]

Bir Açıklama

Arefe günü Arafat'da vakfe yapmak haccin farzlarındandır. Bu farziyet bir anlık bile olsa orada durmakla yerine gelir. Vakfe zamanı; dokuzuncu gün öğle namazı vaktinin girişinden, onuncu gün tan yerinin ağarmasına kadar devam eder. Bu süre zarfında hacca niyet etmiş olan bir kimse buradan geçse ya da baygın bir şekilde bir anlık bile olsa buraya uğrasa haccin farzını yerine getirmiş olur.
Fakat gündüzün bir kısmında gecenin de ne kadar az olursa olsun bir parçasında burada durmak vaciptir. (Yani Güneş'in batmasından önce gelip az da olsa Güneş'in batışından sonraya kadar burada beklemek vaciptir. (Çeviren)
Zevalden sonra ve öğlen ile ikindiyi burada cem'i takdim ile (öğle ile ikindi namazını öğlen vaktinde) kıldıktan sonra vakfeye başlaması, hac emirinin hutbesine kulak vermesi, Güneş batana kadar zikir ve dua ile meşgul olması, Güneş battığı zaman hacılarla beraber Müzdelife'ye doğru hareket etmesi, Rahmet Dağı üzerinde ya da ona yakın bir yerde vakfe yapması ve burada dua etmesi ise sünnettir. [330]

Kurban Gününün Fazileti

4162-Ebu Davud, Abdullah bin Kurt (r.a)'dan, Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Allah katında günlerin en büyüğü; Kurban (bayramı) günüdür, sonra da Karr günüdür."
Sevr dedi ki:
"Karr günü; (kurban bayramının) ikinci günüdür..." [331]

4163-Taberani, İbni Ebu Evfa (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, şöyle derdi:
"Kurban (bayramı) günü haccı ekber günüdür. Bu günde kurban kesilir, kıllar dökülür, tırnaklar kesilir ve hacılar ihramdan çıkarlar." [332]

Bir Açıklama

Kurban bayramı günü yapılacak işler şunlardır:

Büyük Şeytan'ı taşlamak, kurban kesmek traş olmak ve tavaf etmek.
Bu günde yapılacak olan tavaf; haccı tamamlayan ifaza, başka bir deyimle ziyaret tavafıdır. Hacda farz olan tavaf budur. Bir kimse henüz tavaf etmeden Şeytan taşlama işini yapar, traş olur, kurbanını keserse kısmen ihramdan çıkmış kabul edilir. Bu durumda cinsi ilişki dışında her şey kendisine helal olur.
Ziyaret tavafım eda edince cinsî ilişki de dahil ihram nedeniyle kendisine haram olan her şey helale dönüşür. Böylece tamamen İhramdan çıkmış olur.

4164-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a Hacc Ekber'i sordum da: "Kurban (bayram) günüdür," cevabını verdi." [333]

4165-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Veda Haccı'ndan kurban (bayramı) günü Şeytan taşlama yerlerinin arasında durdu ve:
"Bugün hangi gündür?" diye sordu. Sahabiler de: "Kurban (bayramı) günüdür," cevabını verdiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Bugün, Hacc-ı Ekber günüdür." [334]

4166-Buhari, İbni Şihab (r.a)'dan, o da Said bin el-Müseyyeb'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Said bin Müseyyeb (r.a) şöyle derdi:
"Kurban (bayramı) günü Hacc-ı Ekber günüdür."
İbni Şihab, Hamid bin Abdurrahman bin Avf vasıtasıyla Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle anlattığım aktarmıştır:
"Veda Haccı'ndan önce Resulullah (a.s)'m Hz. Ebu Bekir (r.a)'i hac emri tayin ettiği hacda Hz. Ebu Bekir (r.a) bana kurban (bayramı) günü insanlara:
"Dikkat (le dinleyin)! Bundan sonra hiç bir müşrik haccedemeyecek ve hiç bir çıplak Beyt'i tavaf edemeyecek," diye seslenen bir gurup (ilan görevlisi) arasında görev verdi."
İbni Şihab dedi ki: "Hamid de şöyle derdi:
"Ebu Hureyre'nirt bu hadisi nedeniyle, kurban (bayramı) günü Hacc-ı Ek-ber günüdür." [335]

MİKAT SINIRLARI (İHRAMA GİRME YERLERİ)

Genel Giriş

Yüce Allah Müslümanlara kıble olarak Kabeyi belirlemiş ve etrafını kendine özel hükümlere sahip apayrı faziletli olan bir mescidle çevirmiştir. Yüce Allah etrafmı çevirdiği Kabe'yi ayrıca kendine özel hükümlere ve önemli bir fazilette sahib, haram adı verilen bir bölgeyle, bu bölgeyi de yine kendine özel hükümlere sahip ve 'Hill1 adı verilen başka bir bölgeyle çevirmiştir. Öyle ki, ibadet amacıyla 'Hill' bölgesi sınırlarından ancak ihramlı olarak geçilebilir. 'Hill' bölgesi dışından gelen insanların bu bölge sınırlarını ancak hac ya da umre için ihrama girmiş olarak geçebilecekleri konusunda da fıkhi açıklamalar vardır. İşte ibadet amacıyla gelen kimsenin ihramsız geçemeyeceği bu sınırlara ihram sınırları ve mikat yerleri adı verilir.
"Mevakit," "miktar" kelimesinin çoğlu olup iş yapma zamanı ve yeri demektir. Burada; hacca ya da umre'ye niyet edecek kimsenin ihrama gireceği yer ya da zaman anlamındadır.
Her bölge için ayrı bir ihram yeri vardır. Ulemanın ortak görüşüyle hac ya da umre amacıyla gelen insanların ihrama girmeden söz konusu sınırları geçmeleri caiz değildir. Aksi taktirde kurban kesmek veya bu bölgeye geri dönmek gerekir.
Mikat sınırına gelmeden ihrama girmek ulemanın ortak görüşüyle caizdir.
Evleri mikat sınırları dışında olan ve buralardan geçmek zorunda olan insanlara, "Afaki" adı verilir. Mekkeli olsun afaki olsun, Mekke de ikamet eden kimseler haram bölgesinden ihrama girerler. Hill bölgesinde oturan insanların ihram yerleri ise evlerinin odaları veya oturdukları yerle haram arasında arzu ettikleri herhangi bir yerdir. Afaklıların ihram yerlerine gelince; Medinelilerin mikatı; Zülhuleyfe'dir. Bugün burası Abarıali diye tanınır. Abariali Medine'den dokuz km, Mekke'ye 450'km. uzakta kalır. Şam, Mısır ve batı tarafından geleceklerin ihrama girecekleri yer; Cuhfe'dir. Cuhfe; Rabiğ köyünün biraz uzağından Tebuk'den Mekke'ye giderken yol üzerinde ve Mekke'ye 204 km. mesafede kalır. Iraklıların ve Iraklı olmayıp doğu tarafından geleceklerin ihrama girecekleri yer; Zat-i Irk'dır. Burası Mekke'nin kuzey doğusunda ve Mekke'ye 54 km. mesafe bir dağdır. Yemenlilerin ihrama girecekleri yeri; Yelemlem'dir. Yelem-lem Mekke'nin güneyinde ve şehre 54 km. uzakta kalır. Mecd ve Ku-veyt'lilerin ihrama girecekleri yer de; Karnülmenazil'dir. Karnü'l-Menazil; Mekke'nin doğusunda ve şehre 54 km. uzaklıkta bir yerin ismidir. Bir kimse ihram sınırını ihrama girmeden geçerse kurban kesmesi gerekir. Fakat ihramını giymeden

ihram sınırına geri dönerse, İmam Muhammed, Ebu Yusuf, Şafii ve Hanbelilere göre kurban üzerinden düşer.
İmam Ebu Hanife ise şu görüştedir: Bu durumda olan bir kimse mikat sınırına geri dönüp orada telbiye getirirse, üzerindeki kurban borcu düşer. Telbiye getirmez ise kurbanını kesmesi gerekir.
Bugün Şam'dan gelen hacılar genelde Medine halkının ihram yeri ile Cuhfe yolunu kullanıyorlar. Bu nedenle buradan gelecekler için her iki mikat da kullanabilirler. Çünkü İki mikata da uğrayan kimse İçin önemli olan, ikinci imam yerini ihramsız bir şekilde geçmemektir. Birincisinden ihrama girmesi ise en uygunu olur.
Bir kimse mikat sınırından haram bölgesi dışında kalmak amacıyla geçerse, herhangi bir şey gerekmez. Bir kimse iki mikatın ortasında kalırsa, örneğin karada, havada veya denizde iki İhrama girme yerinin arasında kalırsa araştırır. Şu kadar ki, bulunmuş olduğu yola en yakın olan mikat sınırını geçmeyecek şekilde yoluna devem eder. En yakın mikatı paraleline aldığında orada ihramınım giyer. Diğer mikat sınırı Mekke'ye daha uzak kalsa dahi... İki mikat sınırı kendisine aynı uzaklıkta ise, o zaman Mekke'ye en uzak olan mikat sınırının paralelinde ihrama girer. Girmiş olduğu yolun hangi mikata daha yakın düştüğünü bilemiyorsa, ihtiyatına göre hareket edip mikat sının ihramsız geçmediğinden emin olacağı bir yerde ihrama girer. Çünkü mikat sınırından önce de ihrama girilebilir. Ancak ihram sınırını geçmek caiz değildir. İhtiyat, şüpheye mahal bırakmayacak bir şeyi yapmaktır.
Yukarıda isimleri verilen yerlerden herhangi birinin hizasına denk düşmüyor ise bu taktirde iki taraftan Mekke'ye 89 km. uzaklıkta ihrama girer. Çünkü bu rakamın altında mikat sının yoktur. Ulemanın çoğunluğuna göre Mekke'ye yeni giriş yapacak olan kimsenin ihramla girmesi müstehab'dır. İhramsız girmek ise mekruhtur. Buna göre bir kimse tekrarı gerekmiyecek bir ihtiyaç için, örneğin ticaret, ziyaret ve hasta ziyareti gibi tekrar girmesini gerektirmeyecek ihtiyacı için Mekke'ye giriş yapsa, Şafii mezhebinin sahih olan görüşüne göre ihrama girmesi müstehabdır. Mutlak surette vacip değildir. İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel'e göre bu kişinin ihrama girmesi gerekir. İmam Ebu Ha-nefe'ye göre de; şayet evi mikat sınırında ya da Mekke'ye yakın bir uzaklıkta ise ihramsız girebilir, aksi taktirde giremez.
Fıkıhçıların çoğunluğuna göre hill bölgesinde oturanlar için ihrama girme yeri; bulundukları yerdir. Ancak hill bölgelinde ikamet edenlerin mikat sınırına gidip oradan ihrama girmek, bulundukları yerde ihrama girmekten daha faziletlidir. Çünkü sahih hadislere uygun düşen budur. Kaldı ki, Hz. Peygamber (a.s) ve

ashabı daima böyle yapmıştır. Yani mikat sınırından ihrama-na girmişlerdir. Onların en iyi olanı yaptıklarında ise kuşku yoktur. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s)'in gerek Veda Haccı'nda, gerekse Hudeybİye umresinde mi-kat'dan ihrama girdiği icma ile sabittir. [336]

İHRAMA GİRME YERLERİ (MİKAT)

4167-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan Resu-lullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Medineliler Zülhuleyfe'de, Şamlılar Cuhfe'de, Necdliler Karn'da ihrama girip telbiye getirir."
İbnİ Ömer (r.a)'dedi ki:
"Bana bahsedildi, ancak ben Resulullah (a.s)'dan bizzat duymadım; Re-sulullah (a.s): "Yemenliler de Yelemlem'de ihrama girip telbiyeye başlarlar," buyurmuştur." [337]

4168-Müslim, Ebu Zübeyr (r.h.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Cabir (r.a)'e ihrama girme yerinden sorulmuştur -öyle zannediyorum ki, Hz. Peygamber (a.s)'e dayandırarak- şu cevabı verdi:
"Ben, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işittim:-
"Medinelilerin ihrama girme yeri; Zülhuleyfe'dir. Diğer yol Cuhfe'dir. Iraklıların ihrama girme yeri; Zat-ı Irk'dır. Necdlilerin ihrama girme yeri; Karm'l Menazil'dir Yemenlilerin ihrama girme yeri; Yelemlem'dir." [338]

4169-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Iraklılar için Zat-ı Irk'ı mikat (yeri) kıldı."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şam ve Mısırlılar içi Cühfe'yi, Iraklılar için Zat-ı Irk'ı, Yemenliler için Yelemlem'i mikat (yeri) tayin etti." [339]

4170-Ebu Davud, Haris vasıtasıyla Amr es-Sehmi (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mina'da -Ya da: Arafat'da -iken yanma vardım; halk etrafına toplanmıştı. Bedeviler gelip : "Bu, mübarek yüzdür," diyorlardı. (İşte o gün) Zat-ı Irkı Iraklılara mikat (yeri) tayin etti." [340]

Mikat Sınırlarının İçinde Oturanların İhrama Girecekleri Yerler

4171-Muvatta ve Tirmizi hariç Kütüb-i Sitte sahipleri, Abdullah bin Abbas

(r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cühfe'yi, Necdliler için Karnü'l-Menazü'i, Yemenliler için Yelemlem'i mikat (yeri) tayin etti."
(İbni Abbas şöyle devam etti):
"Bu yerler, yöre halkı için ve oraya başka yerlerden hac ve umre amacıyla gelenler için inikat yerleridir. Bu mikat yerlerinin berisinde bulunanlar için ihrama girme yeri, bulunduğu yerdir. Hüküm bu şekilde devam eder. Hatta Mekkeliler, Mekke'den ihrama girerler."
Bir rivayette ise son cümle şöyle gelmiştir:
"Bu yerlerin berisinde olanlar ise karar verdikleri yerden ihrama girerler. Hatta Mekke'den ihrama girerler." [341]

Mikatdan Geçmeyecek Olanlar, Mikat Hizasında İhrama Girebilirler

4172-Buhari, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'ın şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Şu iki şehir (Basra ile Küfe Hz. Ömer zamanında) fethedildikleri Zaman (bu iki şehirde oturan halk) Hz. Ömer (r.a)'e geldiler ve:
"Ey mü'minlerin erniri, şüphesiz Resulullah (a.s) Necdliler için Karn'i mikat (yeri) tayin etti. Halbuki burası (Mekke'ye gelirken) bizim yolumuzdan sa-padır. Eğer biz Karn'dan ihrama girmek istersek, bu bize zor gelir. (O halde ne yapmalıyız)?" dediler. Hz. Ömer (r.a):
"Öyle ise siz yolunuzdan Karn'm hizasında bir noktaya bakıp oradan ihrama girin/1 dedi. Ardından da Zat-ı Irk'ı onlar için mikat tayin etti." [342]

4173-İmam Malik, Nafi (r.h.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ibni Ömer (r.a) Fur'u'dan ihrama girmiştir." [343]

4174-İmam Malik, kendisine; Resulullah (a.s)'in umre için Cu'rane'den ihrama girmiş olduğunun ulaştığım rivayet etmiştir. [344]

Mikatdan Önce De İhrama Girilebilir

4175-İmam Malik, güvenilir kabul ettiği bir raviden şu şekilde rivayet etmiştir:

"İbni Ömer hac için İlya'dan ihrama girmiştir." [345]

4176-Buhari, muallak olarak Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Osman (r.a) kişinin Horosan ve Keruman'da ihrama girmesini mekruh görmüştür."
Bir Açıklama
Sünnete muhalif olması ve nefsi zorluğa sokup ihram yasağına gereken ilgiyi gösterememe ihtimalinin yüksek olması nedeniyle uzak yerlerde ihrama girmek mekruh kabul edilmiştir. [346]

İFRAD, KIRAN VE TEMETTÜ HACCI HAC VE UMRENİN FESHİ

Genel Giriş

Beytullah'a saygı takvaya alamettir.Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse şüphesiz bu, kalblerin takvasındandır." [347]
Beytullah'a yönelip namaz kılmak, hac ve umre yapmak ve etrafında tavaf etmek Kabe'ye saygının Önde gelen göstergelerindendir. Harem-i Şerif de oturanlar her zaman umre yapma imkanına sahiptirler. Fakat Harem-i Şerifde ikamet etmeyen insanların umre yapma fırsatını her zaman ele geçirme imkanları yoktur. Hatta genellikle hac dışında umre yapamazlar. İşte Allah'ın insanlara imkan tanıyıp tek ihramla hac ve umre yapmalarına izin vermesi, onlara olan merhametinin göstergesidir. Böylece insan hac ve umre ibadetini aynı anda yerine getirmiş olur. Bunun yanısıra kişi önce umre için ihrama girip umre yapmak, sonra ihramdan çıkıp hac için yeniden ihrama girme imkanına da sahiptir. Bu durumda Temettü Haccı yapmış olur. Bunları yapmayıp sadece hac için de ihrama girebilir. Bunların hepsi insanlara birer kolaylıktır.
Mesela Hacc-ı İfrad'a niyet eden bir kimse için, Hacc-ı Temettü ve Hacoı Kıran'da olduğu gibi kurban veya oruç vacib değildir. Öte yandan Temettü Haccı'na niyet eden bir kimse umresini eda edip ihramdan çıktığı zaman koku sürünmek, cinsi ilişkide bulunmak gibi ihram nedeniyle kendisine haram olan tüm ihram yasakları helale döner. Yani Yüce Allah insanların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak suretiyle; ifrad, temettü ya da kıran olmak üzere üç konuda tercih yapmalarına imkan sağlamıştır.
Fıkıhçılarımız bu üç çeşit hac arasında hangisinin daha faziletli olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak bu üç çeşit haccın herbiri-nin hac ibadetini eda anlamında olması noktasında icma'a varmışlardır. Ha-nefilere göre daha zor olması ve Hz. Peygamber (a.s)'in hadislerinde övülmesi nedeniyle kıran haccı daha faziletlidir.
Hanbelilere göre sünnet olması nedeniyle temettü haccı, diğerlerine göre de hacca saygı taşıması nedeniyle ifrad haccı daha faziletlidir. Temettü ya da kıran haccı'na niyet edenlerin imkanları varsa kurban kesmeleri gerekir. Buradaki kurban, şükür kurbanı olduğundan Hanefilere göre sahibi ondan yiyebilir. Şâfiilere göre ise hacı bu kurbandan yiyemez.
Hanefi mezhebine göre Kıran Haccı'na niyet etmiş olan bir kimse Mekke'ye

girmeden Arafat'a yönelse vakfeye durmakla umreyi terketmiş olacağından kıran nedeniyle üzerine vacib olan kurban düşer. Ancak terkettiği umre nedeniyle ceza kurbanı gerekir. Bu kurbandan yemek caiz olmadığı gibi terkedilen umrenin de kazası gerekir. Çünkü ona başlamakla bu ibadeti kendine vacib kılmıştır, Vacib kıldığı şeyi tamamlamadığından dolayı da kazası gerekir.
Kıran ya da Temettü Haccı'na niyet etmiş bir kimse hedy (kurban) bulamaz ise üçüncü günü arefe gününe denk gelecek şekilde hacda üç gün, memleketine dönünce de yedi gün oruç tutar. Haccı tamamladıktan sonra bu yedi günü Mekke'de de tutabilir.
Kurban kesmeye gücünün yetmesi Mekke'de bulunduğu sırada önemlidir. Buna göre Mekke'de kesecek kurban bulamaz ise oruca geçebilir. Memleketinde kesme imkam bulunsa bile yine de oruç tutabilir. Çünkü kurbanın vacip-liği belli bir vakit içerisinde söz konusudur. Vacipliği vakitle sınırlı olan ibadetler ise kendi yerinde muteberdir. Örneğin suyun temizleyiciliği gibi. Su bulunmayınca suyun temizleyici özelliği toprağa geçer.
Orucu peşpeşe tutmak şart değildir. Ancak peşpeşe tutulursa mendub olur.
Dört mezhebin ittifakıyla; Kıran ya da Temettü Haccı'na niyet eden kimse, hacda tutmadığı üç günlük orucu hacdan sonra tutar. Ulemanın çoğunluğuna göre bir kimse oruca başlayıp sonra kurbana gücü yeterse, kendisi istemedikçe orucu bırakıp kurban kesmesi gerekmez. Çünkü söz konusu oruca kurban bulamadığı için başlamıştır.
Kadın, Temettü Haccı'na niyet edip umre tavafına başlamadan aybaşı hali olursa, tavaf edemez. Çünkü Beytullah'ı tavaf etmek namaz kılmak gibidir. Kaldı ki, aybaşı halinde kadın camiye giremez. Bu durumda kadın haccını kaçıracağından endişe ederek, umreyle beraber hac için yeniden ihrama girer ve Kıran Haccı yapmış sayılır. Kıran ve Temettü Haccı'nda kesilen kurban şükür kurbanı mıdır, yoksa ceza kurbanı mıdu"? konusunda Hanefilerle Şafiiler arasında görüş ayrığı vardır. Hanefilere göre bu kurbanın bayram günü dışında kesilmesi caiz değildir. Şâfiilere göre ise bundan önce de kesilebilir.
Hanefi mezhebine göre bayram günü kesilen kurbanlardan bütün insanlar yiyebilir. İnsanlar mezheblerin bu görüşlerini birleştirip kurbanları bayramdan önce kesip yemeye başladılar. Ulemanın çoğu da bunda bir sakınca görmemiştir. Netice itibariyle bir azınlık hariç, insanlar bileniyle bilmiy^niyle hac sırasında genelde alimlerin görüşlerini birleştirmektedirler. [348]

ÎFRAD HACCI

4177-Buhari ve Müslim, Muhammed bin Abdurrahman bin Ebu Bekir (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Bana Iraklı bir zat Urve bin Zubeyr'e şöyle bir soru sormamı söyledi:
"Bir kimse hac niyetiyle ihrama girse tavaf ve sa'y ile ihramdan çıkabilir mi, çıkamaz mı?" Eğer Urve; "çıkamaz," derse, sen de; "bir zat "çıkabilir," diyor," dersin" dedi."
İbni Abdurrahman dedi ki: V4j
"Bu soruyu Urve'ye sordum. Urve cevaben şöyle dedi:
"Hac niyetiyle ihrama giren kimse yalnız haccım tamamlamakla ihramdan çıkabilir." Ben:
"Birisi buna cevaz veriyor. Buna ne dersin?" dedim. Urve: "Bu adam ne kötü söylemiş," dedi.
Iraklı zat bana rast geldiğinde kendisine Urve'nin bu cevabım anlattım. Bu defa Urve'ye:
"Birisi Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını haber veriyor ve Esma ile Zübeyr de bu işi yapmışlardır. Onların durumları ne olacak?" diyor," diye sormamı rica etti. Ben Urve'ye gelip böylece söyledim. Urve bana: "Bu adam kimdir?" diye sordu. Ben de: "Bilmiyorum," dedim. Bunun üzerine Urve:
"Bu adam niçin kendi gelip sormuyor? Zannedersem bu Iraklıdır, Ben de:
"Bilmiyorum," dedim. Urve:
"Bu adam yalan söylemiştir, Resulullah (a.s) hac etmiştir. (Fakat feshetmemiştir). Nitekim bana Hz. Aişe (r.a) şöyle haber verdi: dedi.
"Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye geldiğinde eda etmeye başladığı ilk ibadet olmak üzere abdest aldı. Sonra Beyt'i tavaf etti. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) de hac etti. Onun da başladığı ilk ibadet tavaf idi. Sonra bu tavaf umre olmadı. (Yani onlar bunu umreye çevirip ihramdan çıkmadı). Sonra Muaviye ve Abdullah bin Ömer de (Hz. Peygamber (a.s.) gibi) haccettiler. Sonra ben babam Zübeyr bin Avvam'ın beraberinde hac ettim. Onun da ilk başladığı hac işi tavaf idi. Sonra Muhacirleri ve Ensar'ı gördüm. Onlar da böyle yapıyorlardı. Sonra (onlarınki de) umre olmadı. Sonra son olarak böyle yaptığımı gördüğüm kişi İbni Ömer'dir. Sonra İbni Ömer de haccım umreyle feshetmedi. İşte İbni Ömer yanlarında duruyor, (gidip sorsalar ya) niçin gidip sormuyorlar?
Geçmişte buraya gelen hiç kimse haccım umreye çevirmemiştir. Ayaklarını bu

toprağa bastıklarında ilk olarak tavaftan başka bir şeyle başlamıyorlardı. Sonra da (bunu umre sayıp) ihramdan çıkmıyorlar di. Ben annemi ve teyzemi (Esma ve Hz. Aişe r.a)'yi de gördüm. (Onlar Mekke'ye) geldiklerinde Beyt'i tavafdan başka bir şeyden başlamamışlardı. Evvela Beyt'i tavaf ediyorlardı. Sonra da (bunu umre sayıp) ihramdan çıkmıyor-lardı. Anam (Esma binti Ebu Bekir) de bana: "Kendisinin ve kız kardeşi (Hz. Aişe)'nin, Zubeyr'in, fulan ve fulan zatların sadece umre niyetiyle (Beyt'e) yöneldiklerini ve Hacer'i Esved'e elleriyle dokundukları zaman (tavaf ve sa'yı tamamladıktan sonra) ihramdan çıktıklarını ha er verdi. O nedenle bu zat bahsettiği konuda yalan söylemiştir," dedi."
Bir rivayet de yukarıdakinin biraz kısaltılmış şeklidir. Burada Hz. Osman (r.a)'ın da Hz. Ebu Bekir (r.a) gibi yaptığı ifade edilmiş, ancak başında Iraklı zatdan bahsedilmemiştir. [349]

Dersler Ve Öğütler

Hadiste ifade edilmek istenen şudur: Hz. Peygamber (a.s) Beytullah'ı tavaf etmiş, fakat O'nun bu tavafı umre tavafı değil hac için kudüm tavafı idi.
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde bu hadis için şunları söylemiştir:
1. (Fe'tasaddanir-Recülü): Yani yanıma yanaşıp bana sordu. Bu cümle bütün nüshalarda bu şekilde yani nunlu olarak yer almıştır. Fakat sözlükte "Tasaddaliy" olarak, lam ile meşhurdur.
2. Hadis Müslim'in basılmış tüm nüshalarında 'Lemyekün gayrehü" şekilde gelmiştir.
Bu kelime Müslim'in tüm nüshalarında bu şekilde yani noktalı ayın ve ya ile "gayrehü" şeklinde yer almıştır.
Kadı Iayz şöyle der:
"Müslim'in bütün nüshaları aynıdır. Fakat bu kelime aslından çevrilmiştir. Esas cevap: "Lemtekün Umreten" idi. Yani noktasız ayın ve mim'li idi.
Anlaşıldığı kadarıyla bu soruyu Urve'ye yönelten kimse, haccm umreye çevrilmesini caiz gören mezhebin görüşü hakkında soru yöneltmiş, Urve de bu soruyu Hz. Peygamebr (a.s)'in Veda Haccı'yla delil getirerek yanıtlamıştır. Yani Urve kendisine; ne Hz. Peygamber (a.s)'in, ne de O'ndan sonraki insanların böyle bir şey yapmadıklarını bildiri vermiş tir."
3. Hadisden çıkan hüküm; hac için ihrama girmiş olan bir kimse Mekke'ye giriş yaptığı zaman Kudüm tavafından başlaması, bundan önce başka bir şey yapmaması ve 'tehiyyetü'l-mescid' namazı kılmaması gerekir. Bize göre bütün

bunlar görüş birliği içinde olduğumuz konulardır.
Hadisde geçen: "Yedaûne akdamehüm"; Mekke'ye ulaştıkları zaman "anlamındadır.
"Sonra ihramdan çıkmıyorlardı" ifadesi açıkça gösteriyor ki; Yukarıda da işlediğimiz gibi sadece kudüm tavafı yapmakla ihramdan çıkmak caiz değildir."
4. Hacer-i Esved'e dokundukları zaman ihramdan çıktılar, "ifadesi tevil edilmiştir. Çünkü (Arapça şekliyle) Rükün'den maksat, Hacer-i Esved'dir. Ona dokunma işi ise tavafdan Öncedir. Müslümanların icmaıyla sadece Hacer-i Esved'e dokunmakla ihramdan çıkılmaz. Bunun anlamı şöyledir : "Hacer-i Esved'e dokunup tavaf, sa'y, traş ya da kısaltma işlerini yaptılar ve böylece ihramdan çıktılar."
Hadisde olmayan bu cümleleri takdir etmek gerekir. Zaten hazfedilmesi de bu işlerin çok meşhur olmasından dolayıdır. Kaldı ki, ziyaret tavafından önce ihramdan tam anlamıyla çıkılamayacağı konusunda alimlerimizin icma'i söz konusudur.
Hacer-i Esved'e dokunanlardan maksat Hz. Aişe (r.a)'nin dışmdaki-lerdir. Çünkü Hz. Aişe (r.a) Veda Haccı'nda vakfeden önce Hacer-i Esved'e dokunamamış, aksine bayram gününden önce kadınlık halinde olması onun tavaf yapmasına mani olmuştur.
Esma binti Ebu Bekir'in: "Ben, kız kardeşim Aişe, Zübeyr, fulan ve fulan umre yaptık. Hacer-i Esved'e dokunduğumuz zaman ihramdan çıktık. Sonra hac için yeniden ihrama girdik," ifadesi de aynıdır. Burada da maksad Hz. Aişe (r.a)'nin dışmdakilerdir. Bunu Kadı Iyaz bu şekilde yorumlamıştır. Yani maksad, bu insanların Veda Haccı'nda hadisin başında bahsedildiği şekilde Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte hac ettiklerini ortaya koymaktır. Burada bahsedilenler Hz. Aişe (r.a) dışında fesih umresi için ihrama giren saha-bilerdir. Hz. Aişe (r.a)'nin istisna edilmemesi ise kıssasının meşhur olmasına binaendir. "
Kadı Iyaz şöyle demiştir:
"Esma binti Ebu Bekir, Hz. Aişe (r.a)'nin hacdan sonra kardeşi Abdurrahman'la beraber yapmış olduğu umresine işaret etmiş de olabilir," yorumu da yapılmıştır."

4178-İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Aişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ifrad haccı yapmıştır." Nesai'nin rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) hac için telbiye getirip ihrama girmiştir." [350]

4179-MüsIim, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte tek hac için telbiye getirip ihrama girdik." Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) tek hac için telbiye getirip ihrama girdi." [351]

4180-Imam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Haccmızla umre'nizin arasını ayırın. Zira böyle yapmak, sizden birinin haccmın daha mükemmel olmasını sağlar. (Birinizin) umre'sinin mükemmel olması da onu hac ayları dışında yapmasına bağlıdır." [352]

4181-Müslim, Cabir bin Abdullah ve Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle anlattıklarını rivayet etmiştir:
"Biz Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte hac için avazımızın çıktığı kadar yüksek sesle telbiye getirerek (Mekke'ye) geldik." [353]
4182-İbni Huzeyme, Ebu Sa'd (r.a)'in şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (hac görevimizi yerine getirmek üzere Mekke'ye doğru yola) çıktık. Nihayet (varıp) Beyt'i tavaf ettiğimizde Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yanında kurban (hedy) getirenlerin dışındakiler, umre yapıp ihramdan çıksınlar."
(Ebu Said devamla) şöyle dedi:
"Bunun üzerine biz ibadetimizi umre'ye çevirdir. Terviye günü gelince de, hac için yüksek sesle telbiye getirerek ihrama girdik ve Mina'ya doğru hareket ettik." [354]

KIRAN HACCI

4183-Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hac ve umreyi birleştirdi ve her ikisi için tek tavaf ^ yaptı." [355]

Bir Açıklama

Cami' muhakiki şöyle demiştir:
"Kıran haccına niyet eden bir kimseye tek tavaf yeterlidir," görüşünde olan alimler bu hadisi delil göstermişlerdir. Ulemanın çoğunluğunun görüşü böyledir."
Tirmizi der ki:
"Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından ve tabiin ulemasından bazıları amellerini bu hadise göre yapmışlardır. Onlar: "Kıran Haccı için ihrama girmiş bir kimse tek tavaf yapar," görüşündedirler. Şafii, Ahmed bin Hanbel ve
İshak da bu görüştedir. İmam Sevri ve Kürelilerin görüşü de bu hadis üzeredir."
İmam Nevevi de şöyle der:
"Bu görüş, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a), İbni Mes'ud, Şa'bi ve Nehai'den de rivayet edilmiştir."
Hafız İbni Hacer, Fethü'I-Bari'sinde der ki:
"Hanefiler ise Hz. Ali (r.a)'den nakledilen: "Hz. Ali (r.a) hac ve umresini birleştirip ikisine ayrı yarı tavaf ve ayrı ayrı sa'y yaptı. Sonra da: "Ben Resulullah (a.s)'ın böyle yaptığını gördüm," dedi," hadisini delil göstermişlerdir.
Abdurrazzak, Darekutni ve diğer hadis imamlarına göre bu hadisin Hz. Ali (r.a)'den gelen isnadları zayıftır. Buna benzer bir hadis îbni Mesu'd'dan, bir diğeri de İbni Ömer'den yine zayıf isnadla rivayet edilmiştir. Hadisin senedinde Hasan bin Ümare adında bir ravi yer almaktadır ki, bu zatın rivayeti terkedilmiştir. Oysa Buharı ve Müslim'in sünenlerinde, Hz. Ali (r.a)'den tek tavafta yetinileceğine dair bir çok isnadla rivayet edilen hadisler bulunmaktadır."
Beyhaki der ki:
"Hz. Ali (r.a)'nin iki ayrı tavaf yaptığına ilişkin hadis doğruysa, bunlar; kudüm ve ziyaret tavaflarıdır, şek&rrae
İmam Nevevi der ki:
Alimlerin genelinin goruşu de böyledir.

4184-Ebu Davud, Bera bin Azib (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"Ben, kendisini Resulullah (a.s) Yemen'e vali tayin ettiği zaman Hz. Ali (r.a)'nin yanındaydım. Onun yanında kilolarca (mal) kazandım. Hz. Ali Re~ sulullah (a.s)'m yanına (Medine'ye) geldiği zaman Hz. Fatıma (r.a)'yı evi güzel kokulandırmış bir halde buldu. Ve kızdı. Hz. Fatıma (r.a.) dedi ki:
"Sana ne oluyor da (ihramdan çıkmıyorsun)? Oysa Resulullah (a.s) ashabına (ihramdan çıkmalarını) emretti, onlar da ihramdan çıktılar."
(Hz. Ali) dedi ki: "Ben de ona:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s) ne niyetle girdiyse o niyetle ihrama girdim. (Halbuki O, ihramdan henüz çıkmamıştır)" dedim."
Hz. Ali (r.a.) şöyle devam etti:
"Ardından Hz. Peygamber (a.s)'in yanına geldim. Bana: "(İhrama girerken) nasıl hareket ettin?" diye sordu. Ben de:
"Hz. Peygamber (a.s)'in ihrama girdiği gibi girdim," cevabını verdim. Hz. Peygamber (a.s):
"Ben hedy kurbanlığı gönderdim ve (hac ile umre'yi) birleştirdim," buyurdu ve bana şu emri verdi:
"Sen kurbanlardan 67'sini yahut 66'sını kes, 33'ünü yahut 34'ünü kendine bırak ve (kestiğin) her deveden biraz (et parçası) da bana ayır."
Nesai'nin rivayeti ise şu şekildedir:
"Ben, Resulullah (a.s) Yemen'e vali tayin ettiği zaman Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a) ile beraberdim. Hz. Ali (r.a), Hz. Peygamber (a.s)'in yanına geldiği zaman -Bundan sonrasını Hz. Ali (r.a) anlatıyor-:
"Resulullah (a.s)'a geldim. Resulullah (a.s) bana:
"(İhrama girerken) nasıl hareket ettin?" diye sordu. Ben de:
"Sizin girdiğiniz gibi ihrama girdim," dedim. Resulullah (a.s):
"Ben hedy kurbanlığı gönderdim ve (hac ile umreyi) birleştirdim," buyurdu."
Hz. Ali (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s), ashabına hitaben:
"Ben, bıraktığım gibi (bir fırsatı) tekrar bulsaydım yapardım. Fakat ben hedy kurbanı gönderdim ve (hac ile umreyi) birleştirdim/' buyurdu." [356]
Yine Nesai'ye ait diğer bir rivayet de yukarıdaki rivayetin bir benzendir. Ancak bu rivayetde bir öncekinden farklı olarak Ebu Davud'un rivayetinde olduğu gibi misk kokularından söz edilmiştir. [357]

4185-Buharî ve Müsiim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Bekir bin Abdullah şöyle dedi:

"Enes bin Malik (r.a) dedi ki:
"Hz. Peygamber (a.s)'i hac ve umre için ikisi bir arada (ihrama girmiş) telbiye getirirken işittim."
Bekir dedi ki:
"Ben bunu Abdullah bin Ömer (r.a)'e söyledim. Bana:
"Hz. Peygamber (a.s) sadece hac için telbiye getirdi," dedi. Sonra (tekrar) Enes (r.a)'le karşılaştım ve İbni Ömer (r.a)'in söylediğini kendisine aktardım Bana:
"Harhalde bizi çocuk yerine koyuyorsunuz. Ben Resulullah (a.s)'ı umre ve hac için "Lebbeyk!" derken işittim," dedi."
Müslim'in bir rivayetinde hadis yukarıdakinin aynısıdır. Ancak son cümle şöyledir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı her ikisi için ihrama girmiş olduğu halde; "Umre ve hac olmak üzere "Lebbeyk" derken işittim," dedi." [358]
Dİğer bir rivayetde de: "Umre ve hac için Lebbeyk," derken işittim," şeklinde gelmiştir. [359]
Ebu Davud [360] ve Nesai [361] Müslim'in birinci rivayetine yer vermişlerdir.
Tirmizi'nin rivayetinde de bu cümle şöyle gelmiştir:" "Ben, Resulullah (a.s)'ı hac ve umre için "Lebbeyk !" derken işittim." [362]

Bir Açıklama

İmam Nevevi der ki:
"Kıran Haccı'nın daha faziletli olduğu görüşünü savunan ulema, delil olarak Resulullah (a.s)'m: "Hac ve umre için Lebeyk "sözünü ileri sürmektedir. Fakat Hz. Peygamber (a.s)'in haccı konusunda sahih ve tercih edilen görüş şudur:
"Hz. Peygamber (a.s) ilk ihrama girdiğinde İfrad Haccı'na niyet etmiş idi. Daha sonra ise umre için ihrama girmiş ve böylece kıran hacısı sayılmıştır."
Biz bu konuda rivayet edilen hadisleri en güzel bir şekilde birleştirdik. Şöyle ki: İbni Ömer'in bu konudaki hadisi Aleyhi's-Salatü Ves-Selam Efendimizin ihramının başını, Enes bin Malik'in hadisi de sonlarını ya da ihram esnasını anlatıyor olmalıdır. Yani Enes bin Malik (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'in Hacc-ı İfrad'a niyet ettiğini duymamış olmalıdır. Enes hadisinin diğer bir çok rivayetlerle uyum içinde olabilmesi için bu veya buna yakın bir tevilin yapılması şarttır."
En iyisini Yüce Allah bilir.

4186-Nesai, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:

"Resulullah (a.s) (Mekke'ye doğru) yola çıktı. Biz de O'nunla beraber yola çıktık. Zülhuleyfe'ye vardığında (bineğinden indi ve) öğle namazını kıldı. Sonra bineğine bindi. Bineği kendisini Beyda Tepesi'nde yukarı kaldırınca hac ve umre için bir arada telbiye getirip ihrama girdi. Biz de O'nunla beraber telbiye getirip ihrama girdik. Resulullah (a.s) Mekke'ye varınca (Bey-tullah'ı tavaf etti) biz de (O'nunla beraber) tavaf ettik. Resulullah (a.s) (tavaf ve sa'y'dan sonra) insanlara ihramdan çıkmalarını emretti. O'nun bu emri nedeniyle insanlar (hac için ihrama girmişken onu umreye çevirmekten) korktular). Bunun üzerine Resulullah (a.s):

"Yanımda hedy kurbanı getirmemiş olsaydım (ben de) ihramdan çıkardım," buyurdu ve insanlar ihramdan çıktılar. Hatta hanımları ile cinsi münasebette bile bulundular. Resulullah (a.s) ise kurban (bayramı) gününe kadar ihramdan çıkmadı, saçını da kısaltmadı."

Ebu Davud'un rivayeti ise şöyledir: "Enes (r.a) anlatıyor:

"Resulullah (a.s) gece sabaha kadar orada -Yani Zülhuleyfe'de-kaldıktan sonra (devesine) bindi ve (devesi) kendisini Beyda Tepesi'nde yukarı kaldırınca: "Elhamdülillah, sübhanellah ve Allahü Ekber," dedi. Sonra da hac ve umre için ihrama girdi. İnsanlar da hac ve umre için ihrama girdiler. (Mekke'ye gelince halka emretti, onlar da ihramdan çıktılar. Bu hal terviye gününe kadar devam etti.) Resulullah (a.s) haccı ifa edince kendi eliyle ayakta olduğu halde yedi deve kesti." [363]

Buharinin rivayeti de bir önceki rivayetin benzeridir. [364]

4187-Tabarani, el-Kebir ve el-Evsat'da, Hirmas (r.a)'m şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"(Deve üzerinde) babamın terkindeydim. Bu sırada Hz. Peygamber (a.s)'i deve üzerinde: "Hac ve umre için beraberce; "Lebbeyk," derken gördüm." [365]

4188-Ebu Davud, Ebu Vail (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Subey bin Mabed, şöyle anlatıyor:

"Ben, Hristiyan bir Araptım. Daha sonra Müslüman oldum. Kendi aşiretimden Hüzeym bin Sürmele adında bir adama gelerek:

"Yahu ben gerçekten cihada düşkünüm, hac ve umrenin üzerime farz olduğunu

gördüm. İkisini birlikte yapsam nasıl olur?" diye sordum. Bana:
"İkisini beraber yap. Sonra da kolayına gelen bir kurban kes," dedi.
Bunun üzerine hac ve umre için ihrama girdim. Uzeyb (denilen yere)'e gelince Selman bin Raiba ve Zeyd bin Suhan ile karşılaştım. Ben hacla umre için ihama girmiş durumdaydım. (Beni bu durumda görünce) birisi diğe-
rine:
"Bu adam devesinden daha anlayışlı değildir/'dedi. (Bunu duyunca) sanki üzerime dağ yıkılmış zannettim. Hz. Ömer bin Hattab (r.a.)'a kadar gelip:
"Ey müminlerin emiri, ben Hristiyan bir Araptım ve Müslüman oldum. Cihada çok düşkünüm. Hac ve umrenin üzerime farz olduklarını gördüm. Bunun üzerine kavmimden bir adama gelip (durumumu anlattım) Bana: "ikisini birleştir ve kolayına gelen bir hayvan kes," dedi. Ben de ikisi için birden ihrama girdim," dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) bana:
"Peygamber (a.s)'in umresine uyma konusunda irşad edilmişsin," diye cevap verdi." [366]

Bir Açıklama

Beyhaki dedi ki:
"Bu hadis. Hacc-ı Kiran'm caiz olduğunu gösteriyor."
Hac ve umreyi bir arada yapanlar için bir tavaf ve sa'y yeterlidir.

4189-Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir;
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim hac ve umre için ihrama girerse, bu iki ibadet için tek tavaf ve tek isa'y yapması yeterlidir. Sonunda da ikisinin ihramından birden çıkar." Nesai'nin rivayeti ise şöyledir:
"îbni Ömer (r.a) hac ve umre'yi birleştirip ikisi için tek tavaf yaptı ve: *Ben, Resulullah (a.s)'ı böyle yaparken gördüm," dedi." [367]
Buhari ve Müslim'e ait rivayetler de şöyledir:
"Ibni Ömer (r.a) şöyie derdi:
"Kim hac ve umreyi bir arada yaparsa, bir tavaf yapması yeterlidir ve ihramdan çıkmaz. Sonunda ikisinin ihramından birlikte çıkar." [368]

4190-İmam Malik, Muvatta'da, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Haccac-ı Zalim, Abdullah bin Zübeyr (r.a)'le savaşmak üzere (Mekke'ye) indiği zaman, Abdullah bin Abdullah ile Salim bin Abdullah (geldiler ve) Abdullah bin Ömer (r.a)'le konuştular. Kendisine:
"Bu yıl haca terk etmen sana bir zarar vermez. Zira biz, halk arasında savaşa çıkıp seninle Beyt arasına girileceğinden korkarız," dediler. Abdullah bin Ömer:
"Benimle Beyt araşma girilip bir engel çıkarılırsa, ben de Kureyş'in Resu-lullah (a.s)'la Beyt arasına girdiği zaman O'nun yaptığını yaparım. Şahid olun; şu anda umre'ye niyet ettim !" dedi ve kalkıp yola çıktı. Zülhulefe'ye vardığında umre'ye niyet ederek ihram giyip telbiye getirdi. Sonra şunu söyledi:
"Yolumu serbest bırakırlarsa umre'mi tamamlarım, Beyt'le aramda engel olurlarsa Resulullah (a.s)'ın yaptığı gibi yaparım. Sonra şu âyeti okudu:
"Resulullah'da sizler için güzel örnek vardır." [369]
Sonra yoluna devam etti. Beyda sırtına vardığında:
"Bunların ikisinin hükmü de aynı. Eğer benimle umrem arasına girip engel olunursa, haccıma da engel olmuşlar demektir. Şahid olun: Umreyle birlikte hacca da niyet ettim," dedi. Ve yoluna devem etti. Kudeyd'e vardığında bir kurbanlık satın aldı. Sonra (Mekke'ye girip) hac ve umre için tek bir tavaf yaptı."
Bir rivayet te ise şu ilave yer almıştır:
"İbni Ömer, şöyle derdi:
"Kim hac ile umre'ye bir arada niyet ederse, bir tek tavaf yapması ye erlidir. (Bu durumda) ihramdan çıkmaz. Sonunda her ikisinin ihrarrundalı bir anda çıkar." [370]

Yine Müslim'e ait başka bir rivayette birincisinden farklı olarak şu cümleler yer almaktadır;
"Sonra İbni Ömer hac ve umre için bir arada telbiye getirip ihrama girerek yoluna devam etti. Mekke'ye vardığında Beytullah'ı tavaf etti ve Safa ile Merve arasında sa'y yaptı. Bunlardan başka herhangi bir şey yapmadı. Ne kurban kesti, ne traş oldu, ne de kısaltma yaptı. Böylece kendisine yasak olan şeyleri helale çevirmedi. (İhramdan çıkmadı). Nihayet kurban bayramı günü gelince, kurbanını kesti, traş oldu (ve ihramdan çıktı). İbni Ömer (bunların ardından: İlk tavafıyla hac ve umre tavafını yerine getirmiş olduğu görüşünü beyan etti ve şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) da böyle yapmıştı." [371]
Başka bir rivayet de bu rivayete yakın lafızlarla gelmiştir. Ancak bu rivayette şu

cümleler yer almıştır:
"İbni Ömer hac ve umre için bir tek tavaf yaptı. Bunun yeterli olduğunu gördü ve kurbanını kesti." [372]

Bir Açıklama

İbni Ömer (r.a) umre tavafını kudüm tavafına, umre sa'yım da hac sa'yına yeterli görmüştür. Ulemanın çoğunluğu da bu görüştedir.
Bu konuda umre tavafını ve sa'yım hac için yeterli görmeyen ve her biri için ayrı tavaf ve ayrı sa'y gerektiğini söyleyen bir başka görüş daha vardır. Bu görüş Hanefi mezhebine aittir. Buna göre Haccı Kıran'a niyet edip İhrama giren bir kimse önce umresini tamamlar, ardından da hac ibadetine başlar. [373]

---

[1]
Buhari (4/267) 32-Fadlu leyleti'l-Kadri, 4-İnsanların kavga etmeleri nedeniyle
[2]
Abese Suresi: 26-31
[3]
îhni Huzeyme (3/322) 212-Kadir Gecesi'ni aramak ve onu son on gecede bulmaya çalışmak hahı. Hadisin İsnadı sahihtir
[4]
Keşfu'l-Estar (1/483) Kitabu's Siyam, Kadir Gecesi hakkında bir bab. Ebu Ya'la (J/154) Mecme'uz Zevaid (3/174) Hey s emi şöyle demiştir: "Hadisi Ebu Ya'la ile Bezzar rivayet etmişlerdir. Ebu Ya'la'mn ravileri güvenilirdir."
[5]
Buharı, aynı yer.
[6]
Buhari (4/283) 33-Kitabu'l-İtikaf, 13-Sabahleyin i'tikaf yerinden ayrılan kimse babı. Müslim (2/824) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'nin fazileti babı. Buharı (4/271) 33-Kitabu'l-îtikaf, I-Son on günde i'tikaf babı. Göğün hücum etmesi çok yağmur yağmasından kinayedir.
Buhari (4/259) 32-Kitabufadli leyleti'l-Kadri, 3-Kadir gecesini araştırmak babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/201-206
[7]
Müslim (21826-827) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'ni araştırmak ve bunu teşvik babı.
Müslim (2/825) Aynı yer. Kuvvize: Kaldırıldı anlamındadır.
[8]
Buhari (2/298) 9-Kitabıt'l-Ezan, 135-Burun ve çamur üzerine secde etmek babı.
[9]
Ahmed bin Hanbel (11282) Mecmeu'z-Zevid (3/176) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yanı sıra Taberani de el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ah-med'in raviîeri, sahih'te adları geçen ravilerdİr."
[10]
Buhari (8/153) 64-Kitabu'l-Meğazi, 88-bab.

[11]
Muvatta (1/320) 19-Kitabu'l-İtikaf, 6-Kadir Gecesi hakkında gelen rivayetler babı. Hadiste geçen (şasi) kelimesi uzaklık anlamındadır.
[12]
Ebu Davud (2/52) Kitabu's-Salat-i Fis-Sefer, Kadir gecesi hakkında bab. Bu hadis hasendir.
Müslim (2/827) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'nin fazileti babı.
[13]
Buhari (4/360) 32-Kitabufadli leyieti'hl-Kadri, 3-Kadir gecesini araştırmak babı.
[14]
Ahmed bin Hanbel (6112) isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/206-211
[15]
Müslim (2/828) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'nin fazileti babı.
[16]
Ebu Davud (1/51) Kitabu's-Salat, Kadir Gecesi babı.
[17]
Tirmizi (5/445) 48-Kitabu Tefsiri'1-Kur'an, "Kadr"suresinden babı.
[18]
Müslİm (1/525) 6-Kitabu Salati'l-Musafirin'e ve Kasriha, 25-Ramazan gecelerini ibadetle geçirmeye teşvik babı.
Tirmizi (31160) 6-Kitabu's-Savm, Kadir Gecesi hakkında gelen rivayetler babı.,
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/211-213
[19]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/213-214
[20]
Ebu Davud (2/53) Kitabu's-Salat, Yirmiyedinci gecedir diyenler babı. İsnadı sahihtir.
[21]
Jbni Huzeyme (3/330) Kitabu's-Sıyam, 224-Kadir Gecesi'nin sıfatı babı. Bu hadis sevahidi sayesinde sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/214
[22]
Ebu Davud (2/53) Kitabu's-Salat, "Kadir Gecesi on yedinci gecedir," seklinde rivayet edenler babı. İsnadı hasendir
[23]
Mecmeu'z'Zevaid (3/175) Heysemİ söyle söylemiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri sika (güvenilir) ravilerdir."
[24]
Keşfu'l-Estar (î/484) Mecmeu'z-Zevaid (3/175) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri sika (güvenilir) ravilerdir."
[25]
Ahmed bin Hanbel (2/6) Mecmeu'z-Zevaid (3/176) Heysemi söyle söylemiştir..
"Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri, Sahihde adları geçen ravilerdir.
[26]
Tirmizİ (3/160) 6-Kitabu's-Savm, 72-Kadir Gecesi hakkında geler rivayetler babı. İsnadı hasendir.
[27]
Buhari (4/267) 32-Kitahu fadli leyleti'l-Kadiri, 4-İnsanların kavga etmeleri nedeniyle Kadir Gecesi'nin bilgisinin kaldırılması babı.
[28]
Buhari (4/260) Telaki: Kavga etmek, dövüşmek.
Buharı, aynı yer.

[29]
Keşfu'l-Estar (1/484) Havileri sahih'îe adları geçen ravilerdir.
[30]
Muvatta (11321) 19-Kiîabu'l-İtikaf, 6-Kadir Gecesi hakkında gelen rivayetler babı. Zerkani Muvatta şerhinde der ki: "İbni Abdil-Berr şöyle demiştir: "Mu-seyyeb'in sözü bir görüş değil, delil olarak alınmalıdır. Onun isim belirtmeden Resulullah (a.s)'a İsnad ettiği hadisler bu gibi mürsel hadislerin en sahih olanları arasındadır." Zerkani, İbni Museyyeb'in sözünü destekleyen aynı manada başka hadisler de zikretmektedir. Oraya bakılabilir."
[31]
Mecmeu'z-Zevaid (31176) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravüeri, Sahih'te adları geçen ravilerdir.
[32]
Mecmeu'z-Zevaid (31175) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bintâanbel rivayet etmiştir. Kavileri, sika (güvenilir) ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/214-220
[33]
Ahmed bin Hanbel (5/68) İlave kısmı (5198) Kesfu'l-Estar (1/483) Kadir Gecesi babı. Taberani el-Mucemu'l-Kebir (2/245) Mecmeu'z-Zevaid (31175) Heysemi şöyle demiştir: "Hadisi Bezzar'la birlikte Taberani de el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ahmed'in ravileri, sahih'te adları geçen ravilerdir."
[34]
îbni Huzeyme (3/332) 228-Kadir Gecesi meleklerin yer yüzündeki çokluğu babı. isnadı hasen'dir.
[35]
Ahmed bin Hanbel (2/519) Kesfu'l-Estar (1/484) Kadir Gecesi hakkında bab. Mecmeu'z-Zevaid (3/175) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed ve Bezzar'ın yamsıra Taberani de el-Evsat'da rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir.
[36]
Müslim (2/829) 13-Kitabu's-Sıyam, 40-Kadir Gecesi'nin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/220-221
[37]
İbni Huzeyme (3/337) 239-Hz. Peygamber (a.s)'in insanlara Özel ibadet yaptırmasıyla ilgili delilin zikri babı. Isndı hasendir
Kehf Suresi :79
[38]
Ibni Huzeyme (3/340) 224-Ramazan İbadetinin fazileti babı.
[39]
Mecmeu'z-Zevaid (31172) Heysemi şöyle demiştir. "Bu hadisi Ahmed bİh Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[40]
İbni Huzeyme (3/341) 245-RamazandaHz. Peygamber (a.s)'in kılmış olduğu gece namazının sayısı babı.
[41]
Müslim (1/521) 6-Kitabu Salaü'l-Musafırine ve Kasriha, 33-Geceleyin kabul edildiği saat babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/221-226
[42]
Bakara Suresi: 269
[43]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/227-228
[44]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/228
[45]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/228

[46]
Bknz.. el-Haşiye (2/78) Zekat bahsinin sonu.
[47]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/229-230
[48]
Ebu Davud (2/111) Kitabu'z-Zekat, Fıtır zekan babı. İsnadı hasen'dir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/231
[49]
Tirmizi (3/60) 5-Kîtabu'z-Zekat, 35-Fttir sadakası hakkında gelen rivayetUr babi\
Bu hadis diğer hadisler sayesinde basendir.
Lağu: Düşünmeden söylenmiş bos söz.
Rafes: Çirkin söz.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/231-232
[50]
İbni Huzeyme (4/87) 394-Fıtır sadakasında kuru üzüm ve yoğurt kurusu yemeği çıkartmak babı.
[51]
İbni Huzeyme (4181) 380-Fıtır sadakası ile ilgili emrin zekattan önce olduğuna ilişkin delilin zikri babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/232-233
[52]
Buhari (3(372) 24-Kitabu'z-Zekat, 75-Kuru üzümden bir sa babı.
[53]
Buhari (3/375) 24-Kİtabu'z-Zekat, 76-Bayram namazından önce sadaka babı.
[54]
Müslim (2/678) Aynı yer.
[55]
Müslim, aynı yer. Semra, Kamh: Buğdaydır.
Ekit: Yoğurt kurusu, keş'ten yapılan bir çeşit gıda maddesi.
[56]
Buhari (3/371) 24-Kitabu'z-Zekat, 73-Fıır sadakasının yiyecekten bir sa olduğu babı. Müslim (2/678) 12-Kitabu'z-Zekat, 4-Fıtır Zekatının arpadan ve kuru hurmadan Müslümanlar üzerine vacib oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/233-234
[57]
İbni Huzeyme (4/88) 395-Fıtır sadakası olarak kabuksuz arpa çıkartmak babı. İsnadı Hasendir.
[58]
Mecmeu'z-Zevaid (3/80) Heysemi şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel bu hadisi
mevkuf olarak rivayet etmiştir. Merfu olması sahih değildir." Sult: Bir çeşit kabuksuz beyaz arpa.
[59]
İbni Huzeyme (4130) 304-el-Musîeksa hadisinin zikri babı. Hadis sahihtir.
[60]
İbni Huzeyme (4/29) Bu hadis de sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/235-236
[61]
İbni Huzeyme (4/88) 395-Fıtır sadakası olarak arpa vermek babı. isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/236-237
[62]
Ebu Davud (2/114,115) Kitabu'z-Zekat, Buğdaydan yarım sa' verileceğini rivayet eden kimse babı.
[63]
Müslim, aynı yer.
[64]
Müslim, aynı yer.

[65]
Buhari (3/375) 24-K.itabu'z-Zekat, 77- Fıtır sadakasının hür ve köle üzerine vacip oluşu babı.
[66]
Müslim, aynı yer.
[67]
Buhari (3/367) 24- Kitabu'z-Zekat, 70- Fıtır sadakasının farz oluşu babı.
[68]
Müslim, aynı yer. Sh. 678.
[69]
Buhari (31375) 24- Kitabu'z-Zekat, 76- Bayram namazından önce sadaka vermek babı Müslim (2/679) 12- Ktabu z-Zekat, 5- Namaza çıkmadan önce fıtır sadakasının verilmesine ilişkin emir babı.
[70]
Muvatta (1/283) 17- Kitabu'z-Zekat 27- Fıtır zekatı kendisine vacip olan kimse babı.
[71]
Muvatta (1/284) 17- Kitabu'z-Zekat, 28- Fıtır zekatının ölçüsü babı.
[72]
Muvatta (1/285) 17- Kitabu'z-Zekat, 29- Fıtır zekatının gönderilmesinin vakti babı.
[73]
Tirmizi (3/62) 5- Kitabu'z-Zekat, 36- Fitreyi namazdan önceye almak babı.
[74]
Ebu Davud (2/111) Kitabu'z-Zekat, Fıtır sadakası ne zaman ödenir babı.
[75]
Buhari (31377) 24- Kitabıı z-Zekat, 78-Fıtır sadakasının küçük büyük herkese farz oluşu babı. Müslim (2/677) 12- Kitabu'z-Zekat, 4- Ftttr zekatının hurma ve arpadan. Müslümanlara vacip olduğu babı,
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/237-238
[76]
Ebu Davud, aynı yer.
[77]
Ebu Davud (2/114) Kitabu'z-Zekat, Buğdaydan yarım sa rivayet eden kimse babı.
[78]
ibni Huzeyme (4/85) 390- Hz. Peygamber (a.s.)'den sonra insanların fi tır sadakasını buğdaydan yarım sa' olarak vermelerindeki delilin zikri babı. İsnadı sahihtir.
[79]
İbni Huzeyme (4/91, 92) 401- İmamın fıtır sadakası payını geciktirebileceğine ilişkin ruhsat babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/242-246
[80]
îbni Huzeyme (4190) 398- İnsanlar bayram namazına çıkmadan fıtır sadakasının eda edilmesiyle ilgili emrin zikri babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/246-247
[81]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/247
[82]
Hacc Suresi: 34.
[83]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/249-251
[84]
Bakara Suresi: 197
[85]
Bakara Suresi: 200

[86]
Bakara Suresi: 203
[87]
Hacc Suresi: 28-30
[88]
Hacc Suresi: 32
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/252-253
[89]
Maide Suresi: 97
[90]
Bakara Suresi: 105
[91]
Enfal Suresi: 35
[92]
Bakara Suresi: 125
[93]
Bknz. İslam, Said Havva, Sh. 179-193
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/254-260
[94]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/261-262
[95]
Tirmizi (5/723) 50- Kitabul-Menakib, 69-Mekke'nin fazileti babı, Tirmizi şöyle demiştir; "Bu hadis hu yönüyle hasen gariptir."
[96]
Tirmizi (51722) Aynı yer. İbni Mace (2/1037) 25- Kitahul-Menasik, 103-Mekke'nin fazileti babı. İsnadı sahihtir.
[97]
Buharı (4146) 28- Kitabu cezai's-Sayd, 10-Mekke'de savaş helal değildir babı. Müslim (3/1487) 33-Kitabu'l-İmare, 20- Mekke feth edildikten sonra İslam üzerine sözleşme babı.
Hazvere: Küçük bir tepe demektir. Bu tepe Mekke'de buğdaycılar kapısının bulunduğu yerdeki Tepeciktir. Kasvere veznİndedir. İmam Şafii der ki; "İnsanlar Hazvere ile Hudeybiye kelimelerinin sonlarını şeddeli okuyorlar, oysa onlar şeddeli değillerdir.
Buharı (4/46) 28- Kitabu ceza'i's-Sayd, 9- Haremin av hayvanı ürkütülemez babı. Yu'zadu: Kesilemez.
Arrateha: Dolaştırır ilan eder, tanıyanım arar. Yühtelahalahu: Yaş ve yeşilleri kesmek. Kayn: Demirci, dökümcü.
Müşidet ed-Dâletü: Sen kendin bilip sahibini ararsan; Naşid olursun, bir bileni ararsan; Münşid olursun.
Azdu'ş-Şecer: Baltayla kesmek anlamında. el-Fârrü: Firar eden, kaçan kimse.
el-Hirbe: Noktalı "Ha", noktasız "Ra", ve tek noktalı "Ba" ile; aslında ayıp ve kusur demektir. Fakat burada şer'an caiz olmamakla birlikte insanın kendisinin olmasını istediği bir şeyi kaçırması anlamındadır. Bu kelime hırsızlık için de kullanılan bir kelimedir. Sadece deve hırsızlığı için kullanıldığı da söylenir. Fakat bu görüşe göre iftisa kaidesine binaen diğer eşya için de kullanılabilir. Buharİ'nin bu hadisi burada rivayet etmesinden, cinayet İçin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tirmizi der ki: "Bu kelime; "Bi hiz-yihi" ve; "bihazyihi" şeklinde de rivayet edilmiştir. Birinci şekilde, utanıl ması gereken şey ve alçaklık demektir. İkinci şekilde de bu kökten masdar binai merre olup; "Faletün" veznindedir. "Hizyün"; rezillik ve alçaklık ifade eden bîr köktür. "Hizayetün" ise ar etmek ve utanmak anlamında bir köktür.
Hadisin metninde geçen "Akıl" diyeti veren kimseye tahsis edilen bir sözcüktür. "Akile" ise diyet (kan bedeli) isteyenlere, yani ölünün yakınlarına denir."
[98]
Buharı (1/197) 3- Kitabu'l-İlm, 37- Şahid olan gaib olana tebliğ etsin babı. Müslim (2/987) 15-Kitabu'l-Hacc, 82-Mekke'nin ve avının haram oluşu babı. Tir-mizi (31173) 7- Kitabu'l-Hacc, Mekke'nin

haram oluşu hakkında gelen rivayetler babı. Yine Tirmizi (4/21) 14- Kitabu'd-Diyat, 13- Maktulun velisinin kısas ve af konusundaki karan hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (5/205) 24- Kitabu Men-asiki'l-Hacc, 111- Haremde savaşmanın haram olusu babı.
[99]
4/imerf Z>m //anftc/ Müsned (1/367) Tahcrani, el-Kebİr (111137) Keşfü'l-Estar (21 49) Mekke kabristanlığı babı, Mecmcu'z-Zevaid (31397) Heysemi şöyle demiştir: "Hadisin ravileri arasında İbni Cıtreyh ve İbni Uyeyne'nİn kendisinden rivayet ettikleri; İbrahim bin Ebi Hüdaş yer almaktadır. Ebu Hat em'in de dediği gibi bu rav-İnin rivayetlerini kimse zarif görmemiştir. Kalan ravileri Sahih'te adları geçen ravilerdir."
[100]
Ahmed bin Hanbel (2/368)
[101]
Mecmeu'z-Zevaid (3/284) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Tabcrani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Ravileri güvenilir ravilerdir."
Savvebe: Bas aşağı eğmek anlamında
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/263-269
[102]
Mecmeu'z~Zevaid (3/228) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Hadis mevkuf olup ravileri sahihde adları geçen ravilerdir." Tergib (2/168)
[103]
Mecmeu'z-Zevaid (3/288) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de mevkuf olarak rivayet etmiştir. Kavileri de Sahih'de adlan geçen raviler-dir"
[104]
Tirmizi (3/226) 7- Kitabu'l-Hacc, 49- Hacerü'l Esved'in rüknü ve Makam1 in fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şevahidi sayesinde basendir. 1) Nesai (5/266) 24- Kitabü'l-Menasik, 145- Hacerü'I Esved'in zikri babı. İsnadı hasendir. Cefene: Çanak.
[105]
Tirmizi (3/294) 7- Kitabu'l-Hacc, 113- Haccer'ül esved hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi söyle demiştir; "Bu hadis basendir, Hakim tarafından da rivayet edilmiş ve sahih kabul edilmiştir," Zehebi de Hakim'in bu görüşüne muvafakat etmiştir. Hafız, el-Feth'de şöyle demiştir; "Hakim'e göre bu hadisin Enes'den gelen rivayetle de desteklenme durumu vardır."
[106]
İbni Huzeyme (4/221) 640- Hz. Peygamber (a.s.) bunu zikretmekle sadece... kas-detti delilinin zikri babı. Hacerü'l Esved'in istilamı, elle dokunup Öpmekle olur. Bu mümkün değilse eliyle işaret ederek selamlar.
[107]
Tirmizi (3/226) 7- KitabuUHacc, 49- Hacerü'I Esved'in fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi, bu hadisin İbni Ömer (r.a.)'den de mevkuf olarak rivayet edildiğini söylemiştir. İbni Huzeyme (4/219) 636- Rükün ve M akam'in sıfatı babı. Bu hadis şevahidi ile basendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/269-271
[108]
Buharı (7/146) 63- Kitabu Menakibi'l-Ensar; 25- Kabe'nin bina edilmesi babı.
[109]
Müslim (2/969) 15- Kitabul-Ha.cc, 69- Kabe'nin bozulup yapılması babı.
[110]
Buharı (2/439) 25- Kitabu'l-Hacc, 42- Mekke ve en meşhur binasının fazileti babı.
[111]
Buhari, aynı yer.
[112]
Buhari (11224) 3~ Kitabu î-îlim, 48- İnsanlar anlayamazlar endişesiyle bazı istekli ri terk eden kimse babı.

[113]
Buhari (2/439) 25- Kitabu'l-Hacc, 42- Mekke ve en meşhur binasının fazileti babı.
[114]
Müslim (2/969) 15- Kitabu'l-Hacc, 69- Kabe'nin bozulup yapılması babı.
[115]
Müslim, aynı yer.
[116]
Müslim, aynı yer.
[117]
Buharı (31439) 25- Kitabu l-Hacc, 42- Mekke ve Mekke'nin en meşhur binasının fazileti babı. Müslim (2/969) 15- Kitabu'l-Hacc, 69- Kabe'nin bozulup yapılması babı.
Nesai (5/214, 215, 216) 24- Kitabu'l-Hacc, 125- Kabe'nin bina edilişi babı. Nesai, İmam Malik ve Tirmizi, Buharı ve Müslim'in bazı rivayetlerine ayrı ayrı yer vermişlerdir.
Hidsanu'ş-Şey'i: Bir şeyin yeniliği, ilk anı demektir. Burada ise zaman itibariyle cahiliyye devrine yakın olmak anlamındadır. Çünkü islâm henüz kalplerine yerle§mediğinden Kabe yıkılması halinde bunu kaldıramayabilirlerdi.
el-Cedr: Aslında aslen duvar demektir. Burada ise Hıcr için kullanılmıştır.
en-Yücerriehüm: Galeyana getirmek, heyecanlandırmak anlamlarında olup cür'et kökünden gelmektedir. Bu kökten alındığında İbni Zubeyr insanların Emevilerin Kabe'yi tahrib edecek kadar gaddar olduklarını ve bunu helal gördüklerini insanlara anlatıp onları EmevİIere karsı nefret duymaya teşvik etmiştir, anlamındadır. Ya da bu kelime "Yuharribehüm"dur. Bu takdirde ise kışkırtmak ve aşırı derecede kızdırmak anlamındadır.
Furika: ZaHir olmak, ortaya çıkmak anlamındadır. Ayet-i Kerimede: "Ve Kufânen
faraknakü" yani "biz onu açıkladık" anlamında kullanılmıştır.
Teazzüzen: İzzet kökünden gelmedir. Galip gelmek, kuvvet bulmak anlamındadır. Burada insanlara karşı kibirli olmak anlamında kullanılmıştır. Müslim'in bazı nüshalarında İse: "Teazzüren" (zaile) gelmiştir. Bu takdirde lazım anlamındadır. Buradaki tazim ya Kabe içindir, ya da kendilerinin diğer insanlara nisbetle tazime layık olduklarını ifade anlamında kibir içindir.
[118]
Mecmeu'Z'Zevaid, (3/290, 291) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Havileri, güvenilir ravilerdir."
Veha: Bina için kullanıldığında; harabe olmak, bozulmak anlamındadır. Kova için kulanıldığında; çürümck, dchnmek anlamlarındadır.
Nekete: Parmakla ya da hcrlıangi bir cisimle yerde iz yapmak ve yere vurmak anlamındadır.
Teraktühü ve matehammele: Yani "ben onu Kabe'yi yıkıp yeniden yapması konusunda kazandığı günahla İniş başa bırakıyorum" demek İstemiştir.
Taltih-ii İbni'z-Zübeyr: Onun yaptıklarına muhalefet etmek istemiştir.
el-Cüdrü: Cidar kelimesinin çoğulu olup duvarlar demektir.
[119]
Mecmeu'z-Zevaid (31289) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de uzunca rivayet etmiş, Ahmed bin Hanhel de kısmen rivayet etmiştir. Her ikisinin ravileri de, Sahih'te adları geçen ravilerdir." er-Radmu: Birbiri üzere dizilmiş taşlar. el-Anak: Dişi geyik. Mehiyletün: Korkunç bir şekil, iri. Nemretün: Çizgili fota.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/272-282
[120]
Buharı (31456) 26- Kitabu'l-Hacc, 48- Kabe'nin örtüsü babı.
[121]
Ebu Davud (21215) Kitabu'i-Menasik, Kabe'nin malı ile ilgili bab.
Buharı (131249) 96- Ki tabii'l-İtisam-ı bi'l-Kitab-ı ve's-Sünnet-i, 2- Rasulullah (a.s.)'ın sünnetine iktida babı.
Safra: Altun . Beyda: Gümüş

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/282-283
[122]
Bak. Fethu' İ-Bari (31456-457)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/283-284
[123]
Taberani (el-Kebir (21125) Mecmeu'z-Zevaid (31292) Heysemi şöyle demiştir:
"Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri de güvenilirdir.
[124]
Müslim (11152) 1- Kitabu'l-İman, 74- Rqsulullah(a.s.)'la birlikte yürümek babı. Cüar: Sesi yükseltmek. Hülbetün: Lif.
[125]
Ebu Ya'la (9/27) Yezid bin Sinan nedeniyle isnadı zayıftır. Bu şahıs; Ebu Furve er,Rehavi'dir. Mecmeıı z-Zevaid (31221) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ebu Yala ile Taberani'da rivayet etmiştir. İsnadı Basendir
[126]
Ebu Davud (21212) Kitabu l-Menasik, Mekke Haremi'nin fahrimi babı. Tirmizi (3/228) 7- Kitabu l-Hacc, 51- Mina oraya giden kimse için devesini çöktürme yeridir, rivayeti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis Müseyka'ya yani Yusuf bin Mahik'in anesine dayanmaktadır. Bu kadir İse hali meçhul olan ravilerdendir. Buna ran bu hadisi Tirmizi hasen, Haki ve Zehbi de sahih kabul etmişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/284-286
[127]
Buharı (3/492) 25-Kitabu'l-Hacc, 76- Zemzem hakkında gelen rivayetler babı. Müslim (3/1602) 36-Kitabu'l-Eşribe, 15- Zemzemi ayakta içmekle ilgili babı..
Katavaniyye: Beyaz aba.
[128]
Tirmizi (31295) 7~ Kitabu'l-Hacc, 115. babı. İsnadı hasendir.
[129]
Taberani, el-Kebir (11198) Mecmeu'z-Zevaid (3/286) Heysemi şöyle demiştir; "Bunu Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri de güvenilir ravİlerdir.
[130]
Taberani, el-Kebir (101330) Mecmeu'z-Zevaid (31286) Heysemi şöyle demiştir; "Bunu Taberani Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir olup, hadis mevkuf ve sahih isnadlıdır."
[131]
Taberani, el-Kebir (111124) İbni Hacer şöyle demiştir; "Bu hadis hasendir. Bu hadisi ayni zamanda Taberani de rivayet etmiştir." Heysemi şöyle demiştir; "Hadisin iki İsnadı vardır. Birincisinin raviler i güvenilirdir." Velhasın isnadlarının bir bölümünde güvenilir raviler yer almışlardır. Fakat senedinde kopukluk vardır. Feyzu' l-Kadir'de de böyle söylenir (1/61).
[132]
İbni Mace (2/18)25- Kitaba l-Mcnasik, 78-Zemzem'den içmek babı.
[133]
İbni Huzeyme (4/305) Kitaba' l-Menasik, 706- Zemzem suyundan içmenin müstahab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/286-289
[134]
Buharı (2/455) 13- Kitabu'l-ldeyn, 9- Bayram günü ve Haram bölgesiMe silah taşımanın mekruh oluşu babı.
[135]
/*(J,m ^2/9S9) 75- Kitabu'l-Hacc, 83- İhtiyaç olmaksızın Mekke'de silah
taşımanın yasak oluşu babı
[136]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (1/3) Mecmeu'z-Zevaid (3/238) Heysemi $<>\le demiştir:"Bu hadisi Ahmed

bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri de f>üvi'mlıniir.
[137]
Buharı (8/317) 137- "Yeryüzünde dört ay dolaşır", ayetinin tefsiri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/289-292
[138]
Bak: Fethu'l-Bari (8/318).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/292
[139]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/330) Ravileri Sahih'te adları geçen ravilerdir.
[140]
Buharı (4/346) 34- Kitaabü'l-Buyu, 53- Hz. Peygamber (a.s.)'in sa'ının bereketi babı. Müslim (2/991) 15- Kiîabü'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı,
[141]
Müslim (2/992) 15- Kitabu'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı.
[142]
Tirmizi (5/718) 50- Kitabu'l-Menakib, 68- Medine'nin fazileti babı. Tirmizi §öyle der ; "Bu hadis hasen sahihtir." Bu hadis, Tirmizi'nin dediği gibidir. Hadisi Taberanİ el-Evsat'da sahihte adları geçen ravilerle rivayet etmiştir. İbni Hu-zeyme'nin rivayeti de aynı şekildedir.
[143]
Buhari (4/97) 29- Kitabu Fedail, Medine'nin pisliği yok ettiği babı. Müslim (21994) 15- Kitabu'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı
[144]
Muvatta (2/885) 45- Kitabul-Cami, 1- Hz. Peygamber (a.s.)'in Medine ve halkı için duası babı. Müslim (2/1000) 15- Kitahu*l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı. Tirmizi (5/506) 49- Kitabu'd-Da'avat, 54- Meyvamn ilk çeşitlini yaparken ne diyeceği babı.
Müslim (4/1000) 15- Kitabü'l-Hacc. 85- Medine'nin fazileti babı.
[145]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/483) Mecmeu z-Zevaid (31309) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin Habel rivayet etmiştir, ravilerİ, sahih'te adları geçen raviîerdir."
[146]
Ahmed bin Hanbel, Müsned, (1/168) Mecmeu'z-Zevaid (5/41) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri de Sahih'de adları geçen raviîerdir.
[147]
Müslim (211007) 15- Kitahu'l-Hacc, 88- Medine'nin insanların kötülerini ayırması babı.
[148]
Muvatta (2/887) 45- Kitabul-Cami, 2- Medine'ye yerleşmek ve buradan çıkmak hakkında rivayetler babı. Buharı (4187) 29- Kitabu Fedaili'l-Medine, 2- Medine'nin fazileti ve Medine'nin kötü insanları ayırması babı. Müslim (2/1006) 15-Kiîabu'l-Hacc, 88- M edinenin kötü insanları ayırması babı.
"Şehirleri yiyen bir şehre hicretle emrolundum" Resulullah (a.s.) burada; Medine halkının; Ensarın gayretleriyle İslâm'ın Allah'ın zafer ihsanına ma-zhar olduğunu, onların elleriyle şehirlerin fethedildiğini ve bu şehirlerden elde edilen gamimetleri Minin yediğini kastedmistir. Burada az lafızla çok mana ifade edilmiş olup bir mazaf mahzuftur. Cümlenin takdiri ise şöyledir: "Bu şehrin halkı diğer şehirlerin mallarım yer.
[149]
Buhari (13/303) 96- Kitabu'1-İiisamA Bi'l-Kitabı ve's-Sünneti, 16- Hz. Peygamber (a.s.)'in zikrettiği..." babı.
el-Veak: Aşın derecede olan acılar. Yahut sıtma sancısı
İkale: Yapılmış alışverişi bozmaktır. Burada ise; "aramızda var olan İslam biatini boz da ben de vatanıma dönebileyim", anlamında kullanılmıştır," Eti'Nasi: Süzen anlamındadır. Ancak burada iyi olanı ortaya çıkartmak anlamında kullanılmıştır. Sad harfini noktasız okusak da mana aynıdır.
Yesrib: Medine'de bulunan bir yerin ismi olup Resulullah (a.s,) tarafından "Teşrih" kelimesinin ifade ettiği

nahoş mana nedeniyle Taybe ve Tabe isimleriyle değiştirilmiştir.
Teşrib: aAırı derecede kötülemek, ayıplamak ve lekelemek anlamlarındadır. Taybe ve Tabe lafızları ise; Tıyb (hoş, güzel, çekici) kökünden alınmadır
[150]
Muvatta (2/886) 45- Kitabu'l-Cami, 2- Medine'de kalmak hakkında gelen rivayetler babı. Buhari (13/201) 93- Kitabu'I-Ahkam, 47- Biat ettikten sonra biatinin iptalini isteyen kimse babı. Müslim (2/1007) 15- Kitabu'I-Hacc, 88- Medine'nin kötü insanları ayırması babı. Tirmizi (5/720) 50- Kitabu'l-Menakib, 68- Medine'nin fazileti babı. Nesai (7/151) 39- Kitabu'l-Bey'a 22- Biati geri istemek babı
[151]
Müslim (211006) 15- Kitabu'i-Hacc, 58- Medine'nin kötülerini dı$an atması babı.
[152]
Buharı (4/98) 29- Kitabu Fedaili'I'-Medine, 10-Medine'nin kötüleri temizlemesi babı. Tirmizi (5/499) 49- Kitabu'd-Da'avat, 43- Seferden dönünce yapılacak dua babı.
Buharı (3/260) 26- Kitabu'I-Umre, 17- Medine'ye vardığında devesini koşturan kimse babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/293-300
[153]
Müslim (2/991) 15- Kitabu'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı.
Müslim, aynı yer
[154]
Mecmeu'z-Zevaid (3/302) Heysemi §öyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[155]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (1/318), Mecmeıı z-Zevaid (3/301) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin HAnhel rivayet etmiştir isnadı hasendir."
[156]
Mecmeu'z-Zevaid (3/303) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Abdullah bin Ahmed'in yamsıra Taberani de el-Kebir'de rivayet etmiştir, Müsncd'in ravileri, Sahih'de adlan geçen ravilerdir."
Evsaf.' Resulullah (a.s.)'ın haram kıldığı Medine hareminin ismidir
[157]
Ahmed bin Hanbel (51451). Mecmeu'z-Zevaid (31303) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yanı sıra Taberani de el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ancak Taberani; "Ayr dağı ile Uhud dağı arası haramdır", demiştir. Hadisin ravile-ri güvenilir kişilerdir."
[158]
Muvatta (21890) 45- Kitabu'l-Cami, 3-Medine'nin haram kılınması..hakkında gelen rivayetler babı. isnadı şahindir.
[159]
Buhari (4/89) 29- Kitabu Fedaili'l-Medine, 4- Medine'nin İki kayalığı arası babı. Müslim (211000) 15-Kitabu'l Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı.
[160]
Muvatta (2/889) 45- Kitabu!l-Cami, Medine'nin haram kılınışı hakkında gelen rivayetler babı. Buhari (4/89) 29-Kitabu Tedaili'l-Medine, Medine'nin iki kayalığı arası babı. Müslim, aynı yer. Tirmizi (5/721) 50- Kitabu l-Mekakib, 68- Medine'nin fazileti babı.
Müslim, aynı yer.
1- Mil: 4000 Arşm eder, yani bir Mil; 1848 metreye eşittir
[161]
Müslim (2/1003) 15- Kitabu'I-Hacc, 86- Medine'de kalmaya teşvik babı.
[162]
Muvatta (2/894) 45- Kitabu'l-Cami, 6- Medine emri hakkında gelen rivayetlerin camii babı.
[163]
Taberani, el-Kebir (6/92) Mecmeu' z-Zevaid (3/302) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri, sahih de adları geçen raviler-dir."

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/301-307
[164]
Mecmeu' z-Zevaid (3/305) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Ravileri de güvenilir ravilerdir."
[165]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (5/309) Mecmeu z-Zcvaid (3/304) Heysemi şöyle demiştir; (Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'te adlan geçen ravilerdir."
Cuhfe: Sahil yoluyla Mekke'ye giderken, Rabiğe az uzaklıkta Tcbü'k ve Meyna yolu üzerinde bir yerleşim bölgesi olup, Mısır, Şam ve bu yollan kullananlar İçin mikat (ihrama girme) sinindir
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/308-309
[166]
Buharı (4/99) Kitabu Fedaiîi'l-Medine, 12. bab.
[167]
Muvatta (2/890) 45- Kitabu' l-Caıni. 4- Medine vebası hakkında gelen rivayetler babı. Buhari (7/262) 63- Kitabu Menakibi'l-Ensar, 46- Hz. Peygamber ve ashabının Medine'ye gelmeleri babı. Müslim (211003) 15- Kitabu'l-Hacc, 86- Medine'de kalmaya teşvik babı. Fakat Müslim metindeki şiirlere yer vermemiştir. Hüm: Mekke Ur M »dine arasında bir yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/309-310
[168]
Müslim (2/994) 15- Kitabu'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti ve Hz. Peygamber (a.s.)'in burası için bereket duası, babı.
[169]
Buhari (4/81)29- Kitabu Fedaili'l-Medine, 1- Medine'nin haremi babı.
[170]
Müslim, aynı yer.
[171]
Müslim, aynı yer.
[172]
Müslim, aynı yer. Sarf: Nafile ibadet. Adı: Farz ibadet.
Ahfere: Vermiş olduğu sözde durmamak, garantiyi bozmak
[173]
Müsüm, aynı yer
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/311-313
[174]
Buharı (4/81) 29- Kitabu fedailV l-Medine, 1- Medine'nin doknulmazlığı babı. Müslim (2/994) 15- Kiiabü'l-Hacc, 85- Medine'nin faziletleri babı. Ebu Davud (2/216) Kitabu'l-Menasik, Medine'nin haram kılınışı babı. Tirmizi (4/438, 439) 32- Kitahu'l-Velâi vel-Hibeti, 3- Efendilerinin dışında bir başkasını mevla edinen kimse hakkında, gelen rivayetler babı.
[175]
Müslim, aynı yer.
[176]
Kegü'l-Estar (2151) Onlara kötü düşünenin haklarından gelme babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/307) Heysemi §öyle demiştir; "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[177]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (3/354), Mecmeu'z-Zevaid (3/306) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed rivayet etmiş olup ravileri, sahih'te isimleri geçen ravilerdir."
[178]
Mecmeu'z-Zevaid (3/306) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani eUEvsat ve Kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri, sahih'te adlan geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/313-317

[179]
Muvatta (2/887) 45- Kitabu'l-Cami> 2- Medine'de kalmak ve buradan ayrılmak hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (4/90) 29- Kitabu Fedaili'l-Medine, 5- Medine'den ayrılmak babı. Müslim (2/1009) 15- Kitabu'l-Hacc, 90- Şehirlerin fethe-dilmesine bağlı olarak Medine'yi terk etmek babı.
Yebüssüne: Bu kelime aslen deveye yürümesi için: Bes bes .demek anlamındadır. Burada ise; onlar hayvanlarım Medine dışına çıkmak için sürecekler anlamındadır
[180]
Müslim (211005) 15- Kitabu'l-Hacc, 88- Medine'nin, şerli insanları sürmesi babı.
[181]
Müslim (2/993) 15- Kitabu'l-Hacc, 85- Medine'nin fazileti babı.
Habettii: Ağaca yaprağını döksün- diye vurup silkelediğinde bu bu ifadei kullanılır
Ebu Davud (2/217) Kitabu'l-Menasik, Medine'nin haram kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/317-319
[182]
Müslim (2/1004) 15- Kitabu'l-Hacc, 86- Medine'de kalmaya ve sıkıntılarına sabretmeye teşvik babı. Tirmizi (5/722) 50- Kitabu' l-Menakip, 68- Medine'nin fazileti babı.
[183]
Müslim (211001) 75- Kitabu'I-Hacc, 86- Medine'de kalmaya ve sıkıntılarına sabretmeye teşvik babı.
[184]
Mııvcttta (2/887) 45- Kitahu'l-Cami, 2-Mcdine'de kalmak ve buradan ayrılmak hakkında gelen rivayetler babı. Hadis sahihtir.
[185]
Müslim, aynı yer.
[186]
Tirmizi (5/719) 50- Kitabu'l-Menakib, 68- Medine'nin fazileti babı. Yuhannes: İbni Abdullah, yani Zubeyr ailesinin azatlısı Ebu Musa'dır. Lekai: Kadınlar için kullanılan bir terimdir.
Menşer: Aslen Şam'a bağlı, kutsal topraklarda bulunan ve kıyamet günü herkesi toplanacağı yer.
[187]
Keşfül-Estar (2/51, 52) Medine'nin şiddetine karşı sabretmek babı, Mecmeu'z-Zevaid (3/305) Heysemi şöyle demiştir; "Hadisin bir kısmını İlmi Mace rivayet etmiştir. Hadisi Eezzar da rivayet etmiş olup ravileri, sahihte adlan geçen raviler-dİr."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/319-324
[188]
Ebu Davud (2/219) Kitahu'l-Menasik, Kabirleri ziyaret babı. Ebu Davud dedi ki; "Muarres Medine'ye altı mil uzaklıktadır." el-Munziri ise bu konuda sükut etmiştir: Tahricü's-Sünen (21448)
[189]
Buhari (13/305) 96- Kitabu'l-İtisamı bi'l-Kitabı ve's-Sünneti. 16- Hz. Peygamber (a.s.)'in zikrettiği ve ilim ehlinin teşvik ettiği ibadetler babı.
[190]
Buhari (3/393) 25- Kitahu'l-Hacc, 16- Hz. Peygamber (a.s.)'in: "Akik vadisi mübarek bir vadidir sözü babı.
Ebu Davud (21159) Kitabu'l-Menasik, Kıran haca babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/324-325
[191]
Muvatta (2/893) 45- Kitahu1 Î-Cami 6- Medine hakkında gelen rivayetler babı. Buhari, aynı yer. Buhari (6/83) el-Kitabu'l-Cihadi ve's-Seyri, 71- Savaşta hizmetin fazileti babı. Buhari (6/86) 56- Kitabu'l-Cihadi ve's-Seyri, 74- Hizmet amacıyla çocuğunu savaşa getiren kimse babı. Müslim (2/1011) 15- Kitabu'l-Hacc, 93-Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi sever biz de onu severiz babı. Tirmizi (5/721) 50-Kitabu' l-Menahb, 68- Medine'nin fazileti babı.
[192]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/436) Mecmeu'z-Zevaİd (4/66) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi

Ahmed bin Hanbel'in yanı sıra Taberani de el-Evsat da kısmen rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri Sahih'de adları geçen ravİlerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/325-326
[193]
Muvatta (2/462) 21- Kiîabu'l-Cihad, 15-Şehadetin olduğu yer babı.
Buharı (4/100) 29- Kitahu Fedaili'l-Medine 12- Müsnedded bize tahdis etti babı.
[194]
Tirmizi (51719) 50-Kitabu l-Menakib, 68- Medine'nin fazileti babı, Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/74 ve 2/104). İsnadı sahihtir. Tirmizi söyle demiştir; "Bu hadis has en-sahihi ir. Ancak Eyyüb esSuhîeyani hadisi veçhiyle gariptir."
[195]
Muvatta (21462) 21- Kitabu'l-Cihad, 14- Allah yolunda sehid olanlar babı.
[196]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (5/207) Mecmeıt'z-Zevaid (31309) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel bu şekilde yani mürsel olarak rivayet etmiştir. Ancak oğlu Abdullah ile Taherani el-Kebir'dc senedini muttasıl olarak rivayet etmiştir. Havileri de güvenilir ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/326-328
[197]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (3/300) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ile Ebu Ya'la rivayet etmiştir. Havileri de güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/328
[198]
Buhari (6/407) 60-Kitabu'l-Enbiya, 10 Bab. Müslim (1/370) 5-Kitabu'UMesacid ve Mevadi's Salat. Nesai (2/32) 8-Kitabu'l-Mesacid, 3~îlk yapılan mescidin hangi mescid olduğunun zikri babı.
[199]
Müslim, aynı yer.
[200]
Müslim, aynı yer.
[201]
Müslim (211012) Aynı yer.
[202]
Müslim (2/1012) 15-Kitabu'l-Hacc, 94-Mekke ve Medine mescidlerinde kıllnan namazın fazileti babı.
[203]
Müslim, aynı yer.
Latüşaddu'r-Rihal'u: Bir çeşit kinai deyim olup sefer ve seyahat etmek anlamındadır
[204]
Buharı, aynı yer. Müslim {211014) 15-Kitabu'l-Hacc, 95-Sadece üç mescide seyahat edilebilir babı. Ehıı Davud (2/216) Kitabu'l-Menasik, Medine'ye gitmek babı. Nesai (2/37,38) 8~Kİîabu'l-Mcsacid, IO-Ziyaret amacıyla seyahat edilebilen mescitler babı.
[205]
Ahmed bin Hanbei (3/336) Mecmeu'z-Zevaid (4/3,4) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yamsıra Tabcrani de el-Evsat da rivayet etmiştir. İsnadı basendir."
[206]
Ahmed bin Hanbei (6/7J98) Keşfü'l-Estar (2/3) Kitabu'l-Hacc, Sadece üç mescide seyahat edilebilir babı. Mecmeu'z-Zevaid (4/3) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbei ve Bezzar birbirlerine yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir. Hadisi Taberani de el-Kebİr ve el-Evsat da rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri, güvenilir ve adil ravilerdir.
[207]
Buhari (3170) 20-Kitahu's-Salat-i fi Mescid. Mekke'te ve'î-Medine, 6-Mescidi Aksa babı, Müslim (21975,976) 15-Kitabu'l-Hacc, 74-Kadımn yanında mahremi olmadan hacca ya da herhangi bir yere gitmek üzere yola çıkması babı. Tirmizi (21148) Ebuvahu's-Salat, Mescidlerin hangisi daha faziletlidir? konusunda

gelen rivayetler babı, Tirmizi bu hadisi, Aksa" lafzına kadar tahrİç etmiştir,
[208]
Ahmed bin Hanbeî (4/5) İbni Hibban (3/72) Mescid-i Haram'da kılınan namazın faziletinin zikri babı. İbni Hibban: "Medine mescidini kast ediyor" lafzını hadîse ilave etmiştir. Keşfu'l-Estar (1/214) Kitabu's-Salat. İsnadı sahihtir. el-Munziri (2/214)
[209]
Ahmed bin Hanbeî (3/343,397) İbni Mace (1/451) 5-Kitabul kameti's-Salati ve's-„£ Sünneti fiha, 195-Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi'de kılınan namazın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Hadisi Ahmed bin Hanbeî iki sahih isnadla rivayet etmiştir. et-Terğib ve't-Tcrhib (2/214)
[210]
Buhari (3163) 20-Kitabu's-Salati Fi Mescidi Mekke'te vel-Medİne, Î-Mekke ve Medine mescidlerinde namaz kılmanın fazileti babı. Müslim (2/1012) 15-Kitabu'l-Hacc, 94-Mekke ve Medine Mescidlerinde namaz kılmanın fazileti babı. Tirmizi (2/147) Ebvabu's-Salat, 243-Mescidlerâen hangisi daha faziletlidir, hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/35) 8-Kitabu'l-Mesacİd, 7-Hz. Peygamber (a.s)'in mescidi ve burada kılınan namazın fazileti babı. İbni Mace (11450) 5-Kitabu'l kameti 's-Salati ve's-Sünnetifiha, 195-Mccsid-i Haramda ve Hz. Peygamber (a.s)'in mescidinde namaz kılmanın fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Sünen-i İbni Mace'de yer alan bir başka hadîs de şöyledir: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, onun dışında kılınan yüzhin namazdan daha faziletlidir." es-Sendi, İbni Mace üzerinde yazmış olduğu haşiyesinde (1/429) şöyle der: "Fethu-l-Bari de şöyle denilir: "Bu hadis, bazı rivayetlerde, "yüz namazdan" şeklinde gelmiştir. Birinci rivayete göre manası şudur: "Bunun dışında kılınan yüzbin namazdan daha faziletlidir, Mescid-i Nebevi hariç." İkinci rivayete göre de hadisin anlamı şöyledir: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, Mescid-i Nebevi'de kılınan
[211]
Ebu Ya'ia (81146) Mecmeu'z-Zevaid (4/5) Hey semi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ebu Yala sadece Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir. Bu hadisi Ahmed bin Hanbel de rivayet etmiştir, Ravileri, sahih'te adları geçen ravilerdir." et-Terğib ve't-Terhib'de de böyle denilmiştir. (2/216).
[212]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/176) Nesai (2/34) Kitabu'l-Mesacid, 6-Mescid-i Aksa'nın ve burada kılınan namazın fazileti babı. Ibni Mace (î/452) 5~Kitabul İkameti's-Salati ve's-Sünneti Fiha, 196-Bcyt'i Makdis'te namaz kılmak hakkında gelen rivayetler babı. Hakim, Müstedrak (2/434) Bu hadîs sahihtir.
[213]
Ebu Ya'la (12/523) Mecmeu'z-Zevaid (416,7) Heysemi şöyle demiştir; "Ebu Da-vud bu hadisi kısmen Hz. Peygamber (a.s)'in azatlısı Meymune'den rivayet etmiştir. Ebu Ya'la ise bu hadisin tümünü Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Hz. Mey-mune'den rivayet etmiştir. Allah daha iyisini bilir, ravileri güvenilir ravilerdir."
[214]
Müslim (2/1015) 15-Kitabu'l~Hacc, 96-Temelleri takva üzere atılan mescidin beyanı babı.
Tirmizi (2/144) Kitabu's-Salat, 241-Takva üzere kurulan mescid hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (2/36) Kitabu'l-Mesacid, Takva üzere kurulan mescidin zikri babı.
[215]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/155) Mecmeu'z-Zevaid (4/8) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri, sahih'te adlan geçen ravilerdir. Taberani de el-Evsat'da bu hadisi güvenilir r av ilerle rivayet etmiştir. Tirmizi'ye göre hadisin lafzı böyle değildir. et-Terğib ve't-Terhib (21215)
[216]
Muvatta (1/197) 14-Kitabu'l~Kıble, 5-Hz. Peygamber (a.s)'in mescidi hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (3/70) 20-Kitabu fadli's-Salati fi mescidi Mekke'te ve'l-Medine, 5-Kabr-i Şerif ile minber arasının fazileti babı. Müslim (2/1010) 15-Kitabu'l'Hacc, Kahr-i Şerif ile minber arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir, babı. Buharı ve Müslim bu hadisi Ebu Hureyre (r.a)'den seksiz olarak rivayet etmişlerdir.
[217]
Nesai (2135) Kitabu'l-Mesacid, 7-Hz. Peygamber (a.s)'in mescidinin ve burada namaz kılmanın

fazileti babı. Kavileri, Sahih'te adları geçen ravilerdir. Miimarat: Cedel, münakaşa

[218]

Keşfu'l-Estar (11216) Kitabu's-Salat'dan bir hah. Mecmeu'z-Zevaid (4/9) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar'ın yanı sıra Taberani de el-Kcbir de rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir ravilerdir."

[219]

Mecmeu'z-Zevaid (4/9) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Hadis basendir inşaallah."

[220]

Mecmeu'z-Zevaid (418) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kehir'de rivavet etmiştir. Ravüeri de güvenilir ravilerdir.

[221]

Ahmed bin Hanbel, Müsned (3/332) Mecmeu'z-Zevaid (4/12) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed hin Hanhel ve Bezzar rivayet etmişlerdir. Ahmed bin Hanhel'in ravüeri güvenilir ravilerdir." Keşfu'l-Estar (1/216) Kiiabu's-Salat, Fetih mescidi babı.

[222]

Müslim (2/1016) 15-Kitabu'l-Hacc, 97-Kuba Mescidinin ve burayı ziyaret edip içinde namaz kılmanın fazileti babı.

[223]

Buharı (3/69) 20-Kitabu fadli's-Salati fi mekkete ve'l-Medine, Her cumartesi Küba'ya giden kimse babı. Nesai (2/37) 8-Kitabu'l-Mesacid, 9-Kuba Mescidi'nin ve burada namaz kılmanın fazileti babı.

[224]

Müslim (2/1017) 15-Kitabu'l-Hacc, 97-Kuba Mescidi'nin, burayı ziyaret etmenin ve içinde namaz kılmanın fazileti babı.

[225]

Muvatta (2/167) 9-Kitabu Kasri's-Salati fi's-Sefer, 23-Namaz camisinde amel etme babı. Müslim (2/1017) 15-Kitabu'l-Hacc, 97~Kuba Mescidi'nin, burada namaz kılmanın ve burayı ziyaret etmenin fazileti babı. Ebu Davud (2/219) Kitabu'l-Menasİk, (Hacc) Medinenin haram kılınması ile ilgili bab.

[226]

Buhari (3/69) 20-Kitahu fadli's-Salati fi Mekke'te ve'î-Medine, 4-Yaya ve binekli olarak Küba mescidine gelmek babı.

Fetih mescidi: Medine'nin kuzeybatısında Sel Dağı'nın eteğinde ve Hendek Savaşı 'nm yapıldığı yerdedir

[227]

Nesai (2/37) 8-Kİtabu'l-Mesacid, 9-Kuba Mescidi'nin ve burada namaz kılmanın fazileti babı. Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yanışım Tirmizi, ibni Mace ve Beyha-Ici de rivayet etmiş, Tirmizi: "Hasen garip'tîr," demiştir. Iraki şöyle demiştir: "Kavilerinin tümü güvenilirdir, ibni Arabi'nin: "Bu hadis zayıftır," demesi uygun değildir. el-Munziri söyle demiştir: "Bu hadisin dışında Useyd'den sahih hadisin geldiği bilinmemiştir. el-Feyd (4/244) Terğib ve Terhib (2/217)

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/329-342

[228]

Buhari (4/93) 29-Kitabu Fetaili'l-Medine, 6-İman Medine'ye çekilecek babı. Müslim (1/131) 1-kitabu'l-İman, 65-İslam garip olarak başladı, yakında, başladığı gibi garipliğine dönecek ve iki mescid arasına sığınacak babı. Ezeret el-Hayyettii ila sukbiha.Yılan deliğine sığınmak, iltica etmek anlamındadır. İmanın Medine'ye sığınması ise orada birikip toplanması anlamındadır

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/343

[229]

Ahmed hin Hanbel, Müsned (3/342) Keşfü'l-Estar (2/52) Bilselerdi Medine onlar içîn daha hayırlı idi baht. Mecmeu'z-Zevaid (4/15) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanhel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."

[230]

Ahmed bin Hanbel, Müsned (3/361), Mecmeu'z-Zevaid (4/15) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmen bin Hanbel rivayet etmiştir, isnadı da hasendir."

[231]
Ahmed bin Hanbel (1/20) Mecmeu'z-Zevaid (4115) Heysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[232]
Müslim, aynı yer.
[233]
Buhari (4/89,90) 29-Kitabu fedaili'l-Medine, 5-Medine'yi bırakıp giden kimse babı, Müslim (2/1009) 15-Kitabu'l-Hacc, 9l-Medine'yi halkı terk ettiği zaman... babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/343-345
[234]
Bak: Fethu'l-Barİ (4190).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/346
[235]
Ebu Davud (4197) Kitabu'l-Fiteni ve'l-Melahim, 1-Fitne ve delaletlerinin zikri babı.
Ahmed bin Hanbel (2/402) Mecmeu'z-Zevaid (4115) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir. Bazıları hakkında biraz tenkit olsa da hu, hadisin sıhhatine zarar verecek boyutda değildir."
el-Avaf : Bu ikileme "afiyetün" kelimesinin çoğulu olup, İsteyen her şey anlamındadır. Yani bu tarif canavarlar da olabilir, kuşlarda olabilir, diğer hayvanlar da olabilir. Hata insanlar da olabilir. Ancak genelde kurtlar ve kuşlar için kullanıldığından o manadadır.
Meake'r-Râi bill-ğanemi: Koyunları çağırıp götürmek demektir.
Müzelleten: Şehir için, yer için ve deve İçin kullanılır. Amade edilmiş, emrine verilmiş anlamındadır. Yani; o zaman Medine'nin meyvaları kuşlara ve kurtlara kalacak.. Çünkü Medine boşalacak ve içinde fakir namına bir şey bulunmayacak. Bazıları bu hadisi söyle yorumlamışlardır: Maksat meyvaların en güzel halini alıp olgunlaşmasına rağmen istifade eden olmayınca oldukları gibi kalmalarıdır.
rinv-rn.teövivptpn: Brvlini rastgele kesik kesik dökmek anlamındadır
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/346
[236]
Müslim (412228) 52-Kitabu'l-Fiteni ve Eşrati's-Saati, 15-Medine'de kalma babı. Mesehe: Küçük kale, ya da boğazda nöbet bekleyenler anlamındadır. Selah: Hayber'e yakın bir yerin ismi. Yani, Medine'den en uzak savunma bölgesi burası olacak.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/347
[237]
Mecmeu'z-Zevaid (31309) Hcysemi şöyle demiştir; "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri, Sahih'te adlan geçen raviledir."
[238]
Mecmeu'z-Zevaid (3/309,310) Hey semi şöyle demiştir: "Bu hadisi taberani el-Evsat'da rivavet etmiştir. Havileri, sahih'de adlan geçen ravilcrdir."
[239]
Buhari (4/95) 29-KitahufcdaiH'l-Medine, 9-Deccal Medine'ye giremeyecek babı.
[240]
Müslim, aynı yer.
[241]
Buhari, aynı yer. Müslim (2/1005) 15-Kitabu'l-Hacc, 87-Medine'nin vebadan ve Decra/'ın çirişinden muhafaza edilmesi babı.
[242]
Buhari (13/447) 97-Kitabu't-Tevhid, 31-Dilemek ve irade (sıfattan) babı. Tirmizi (4/514,515) 34-Kitabu'l-FUen, 61-Deccal'in Medine'yi giremiyeceği hakkında gelen rivayetler babı.
[243]
Müslim (4/2266) Aynı yer.

[244]
Buhari (4/95) 29-Kitabu fedaili'l-Medlne, 9-Deccal Medine'ye giremeyecek babı. Müslim (4/2265) 52-Kitabu'l-Fiten ve Eşrati's-Saat, 24-Cessase kıssası babı.
[245]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (3/92) Mecmeu'z-Zevaid (3/307,308) Hey semi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin HanbeVİn yanışım Taberani de el-Evsaî'da rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'te adlan geçen ravilerdir."
Sac: Bir çeşit takke.
Zübab: Medine yakınlarında bir dağın ismi
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/349-353
[246]
Ahmed bin Hanbd, Müsned (2/291,312,328,351) Mecmau'z-Zevaid (3/298) Hey-semİ şöyel demiştir: "Hadis kısmen Buhari'de de yer almıştır. Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/353-354
[247]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (2/219). Mecmeu'z-Zevaid (31284) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri de Sahih'te adları geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/354-355
[248]
Ahmed bin Hanbel (1164)
[249]
el-Bidaye ven-Nihaye (8/339)
[250]
Ahmed bin Hanbel (2/67)
[251]
Bak: Ta'cilü'l-Menfa'at, Sh. 370
[252]
Bak: es-Siyer (3/376).
[253]
Müslim (4/211) 52-Kitabu'l-Fiteni ve Eşraıı's-Sa'at, 2-Kabe'ye kasteden ordunun yere batırılması babı. Buharı (4/338) 34-Kitabu'l-Buyû, 49-Çarşüar hakkında zikredilen hususlar babı.
[254]
Tirmizi (4/478) 34-Kitabu'l-Fiten, 21-Yere batırılmak hakkında gelen rivayetler babı. Tİrmizi bu hadis için: "Ha.sen sahihtir," demiştir. Nesai (5/207) 24-Kitahu'l-Menasik, 112-Harem-i Şerifin dokunulmazlığı babı.
[255]
Müslim (4/2210) 52-Kitabu'l-Fiteni ve Eşrati's-Sa'ati, 2-Beytiillah'ı kasteden ordunun yere batırılması babı. Nesai, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/355-358
[256]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/359
[257]
Buhari (3/454) 25-Kitabu'I-Hacc, 47-Allah Teala'nın Maide Suresi 97. ayetinin beyanı babı. Müslim (4/2232) 52-K.itabu'l-Fiteni ve Eşrat'i's-Sa'ati, 18~Kişi, kişinin kabrine uğramadan kıyamet kopmayacaktır, babı. Nesai (5/216) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 125-Kabe'nin inşa edilmesi babı.
Müslim (4/2232) 52-Kitabu'l-Fiten ve Eşrati's-Sa'aî, 18-Kişi, kişinin kabrine uğramadan kıyamet kopmayacaktır, babı.
Zü Süvcykateyn : Sak; insanların ayak kısmına denilir. Gır amer bakımından müennes olup, tasgiri; "süveykatün" dur. Mıtsağğer olması ise HabesHlerin genelde cılız ayaklı olmalarından dolayıdır.
Kenzü'l-Ka'be: Kabe'nin hazinesi demektir. Burada maksat Kabe'ye hediye edilen adak, süs eşyası türünden

mücevherat çeşitleri ve değerli eşyalardır. Eskiden bu tür eşyalar Kabe'ye hediye edilirdi
[258]
Ebu Davud (4/114) Kitabu'l-Melahim, Hahcşlileri kışkırtmaktan sakındırmak babı.
[259]
Buhari (3/460) 25-Kitabu'l-Hacc, 49-Kabe'nin yıkılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/359-360
[260]
Ibni Huzeyme (41129) Kitabu'l-Menasik, 58-Kabe kaldırılacağı için haccın kaçacağı korkusuyla çabucak hacca gitmeye emir babı. İbni Huzeyme şöyle demiştir: "Üçüncüde kaldırılacak'tan maksat; üçüncü defa yapıldıktan sonra kaldırılmasıdır."
[261]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/360-361
[262]
Müsiim (2/915) 15-Kitabu'l~Hacc, 34-Hz. Peygamber (a.s)'in tclbiyesi ve hac kurbanı babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/361
[263]
Yukarıdaki bilgiler için bak; el-Mccmu (71440) Vlamü's-Sacid bi-Ahkami'l-Mesarid, Zerkeşi, Salıİfe: 63 ve müteakip sayfalar. Fethu'l-Kadir (2/335) el-
FıUm'l-İslâmi (3/318) ve müteakip sayfalar)
[264]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/361-364
[265]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/364-366
[266]
Daha geniş bilgi için bak: el-îhtiyar (1/139 ve devamı), Hediyyetü'l-Alaiyye (Sahife: 251 ve devamı) Kifayetü'l-İhtıyar (1/134 ve müteakip sayfalar), e§-Şerhü's~sağir (2/16 ve devamı), el-Fıkhü'l-İslami (3/88 ve devamı).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/369-374
[267]
Buharı {4/72) 28-Kitabu Cezai's-Saydi, 36-Kaâınlann haccetmeleri babı.
Nesai (51114) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 4'-Hacetti fazileti babı. Mebrur hac: Kabul olunmuş ve sevabı yazılmış hac demektir. Haccın sözlük anlamı; bir şeyi kastetmektir. İşte İslam şeriati bu kelimeyi bilinen şartlarla belli bir yeri kastedip oraya gitmeye özel kılmıştır. Bu kelimeyi iki şekilde de okuyabiliriz. Ha'mn fethasiyle ve kesresiyle Haccün-Hiccün bu iki kıraat da Kur'an'ı Kerim'de vardır.
Lüzumu1 l-Husri: Yani Hz. Peygamber (a.s) hanımlarına: "Siz evden çıkmayı aklınıza getirmeyin, evinize bağlı kalın," demek istemiştir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/375-376
[268]
Nesai (51113,114) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 4-Haccın fazileti babı. Hadisin isnadı sahihti
[269]
Taberani, el-Kebir (3/135) Mecmeu'z-Zevaid (3/206) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kcbir'de rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir ravilerdi
[270]
İbni Huzeyme (4/359) Kitabu'l-Hacc, 8-Kadmların cihadının hac ve umre olduğu konusundaki delil babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/376-377
[271]
Tirmizi (31175) 7~Kitabu'l-Hacct 2-Hac ve umre'nin sevabı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (51115,116) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 6-Hacla umre'nin arasını birleştirmenin fazileti babı. İsnadı

hasendir. Hadis de şahit'teriyle şahindir.
[272]
Nesai (5/115) 24-Kitabıt'l-Hacc, 6-Hac ile umre arasım birleştirmenin fazileti babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/377-378
[273]
Tirmizi (2/189) 7-Kitabu'l-Hacc, 14-Teibiye ve kurban kesmenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Meder: Köyler ve şehirler demektir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/378-379
[274]
Mecmeu'z-Zevaid (3/224) Heysenü söyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da iki ayrı isnadla rivayet etmiştir. Bunlardan bir tanesi Sahîh'te adlan geçen ravilerdir."
[275]
Buhari (31597) 26-Kitahu'l-Ümre 1-JJmre babı. Müslim (2/983) 15-Kitabu'l-Hacc, 79'Haccın, umre'nin ve arefe gününün fazileti babı.
Buharı (4/20) 27-Kitabul-Muhsar, 9-Yüce Allah'ın, "kadına yaklaşnljak yoktur" (Bakara suresi: 197) sözünün beyanı babı.
[276]
Mecmeu'z~Zevaid (2/207) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[277]
Ebu Davud (2/143,144) Kitabu'l-Menasik, Mikatlar babı. Bu hadisi Beyhaki'nin yanısıra İbni Mace de kısmen şöyle rivayet etmiştir: "Kim Beyt'i Makdis'den itibaren telbiye getirirse (günahı) bağışlanır." Hadisin isnadı sahihtir. İbni Mace'ye ait olan bir başka rivayet de şöyledir: "Kİm Beyt-i Makdis'ten itibaren ihrama gi-rirse, bu onun geçmiş günahlarına keffaret olur. Bu hadisi İbni Hibban da şu lafızlarla rivayet etmiştir: "Kim Mescid-i Aksa'dan umre için ihrama girerse, geçmiş günahı bağışlanır." Beyhaki'ye ait bir diğer rivayet de şöyledir: "Kim hac ve umre için Mescİd-i Aksa'dan Mescid-i Harama kadar ihramda durursa, geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır, Cennet de kendisi için vacib olur." el-Terğib'de de hadis bu şekildedir. (2/190),
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/379-380
[278]
Müslim, aynı yer. Sh. 917
[279]
Buhari (4/72) 28-Kitabu-Ceai's-Sayd, 26-Kaâınların haccetmeleri babı. Müslim (2/917,918) 15-Kitabu'l-Hacc, 36-Ramazan'da umre yapmanın fazileti babı.
[280]
Buhari (3/603) 26-Kitabu'l-Umre, 4-Ramazan ayında umre yapmak babı. Bu hadisi Buharı, Ihni Abbas'ın hadisinden sonra muallak olarak rivayet etmiştir. el-Hamdi böyle demiştir.
[281]
Ebu Davud (21205) Kitabu'l-Menasik, Umre babı. Ebu Davud; "Resulullah (a.s)'a ait ve sor," ifadesini almamıştır. İsnadı hasendir. Taberani, el-Kebir (12/207) Kesfü'l-Estar (2/38) Ramazan'da umre yapmak babı. Burada soruyu soran şahsın adının Ebu Tuleyk olduğu söylenir. Mecmeu'z-Zevaid (3/280) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Bezzar da Taberani'den biraz daha kısa olarak bu hadise yer vermiştir. Bezzar'uı ravileri, sah'ıh'te adlan geçen ravîlerdir."
Habis: Deve ya da at gibi hayvanları Allah yolunda her an hazır olarak bekletmektir. Yani bu hayvanlar gazilerin savaşmaları için vakfedilip diğer mallardan ayrılmıştır.
Ahıcceni: Yani "beni hacca götür, bana hacca gitmem için maddî imkan\temin et" anlamında ifal babından bir kelimedir
[282]
Muvatta (1/346,347) 20-Kitabu'l-Hacc, 21-Umre hakkında rivayet edilen hadislerin toplamı babı. Bu hadis mürseîdir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/381-385
[283]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/385
[284]
Nesai (5/113) 24-Kitahu Menasiki'l-Hacc, 4-Haccın fazileti babı. İsnadı hasendir.
[285]
Keşfu'l-Estar (2/39) Hacılar ve umreciler babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/211) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Bezzav rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/385
[286]
Tirmizi (5/225) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 4-Bab. Bu hadis sahitleriyie hasendir. el-Accü, Telbiye esnasında sesi yükseltmek. es-Seccii: Kurban kesmek, kan akıtmak,
es-Şa'as:Evine uzaklığı ve yol nedeniyle saçı uzanan ve onu tarayamayan kimseye denir. et-Tefil: -Koku sürünmeyen ve kokusu bozulan kimse demektir
[287][287]
Mecmeu'z-Zevaid (51282) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Kavilerinden biri; Cemil bin Ebu Meymune'dir. Bu şahsı İbni Ebu Hatem islemiş, ancak hakkında ne cerhden, ne da tadilden söz etmemiştir. İbni Hibban, bu zatı güvenilir raviler arasında işlemiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/386-387
[288]
Kesfu'l-Esîar (2140) Hacıların duasını istemek babı. Mecmeu'z-Zevaid (31211) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadis Bezzar'ın yanı sıra Taberani de es-Sağir'de rivayet etmiştir. Ravileri arasında yer alan Şüreyk bin Abdullah; güvenilir bir ravi-dir, ancak hakkında biraz tenkit vardır. Kalan raviler; es-Sahih'te adları geçen raviler dir."
Bu hadisi Hakim'in yanı sıra İbni Huzeyme de Sahih'inde rivayet etmiştir, ibni Huzeyme ile Hakim'in lafızları şöyledir: "Allah'ım, hacıyı da, onun bağışlanmasını istediği kimseyi de bağışla." Hakim şöyle demiştir: "Bu hadis, Müslim'in şartlarına göre sahihtir.
[289]
İbni Huzeyme (4/131) 466-Hac kendinden önce işlenen kusurları yok eder düsturunun beyanı babı. Bu hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/387-388
[290]
Mecmeu'z-Zevaid (31206) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Ayrıca bu hadisi Ebu Ya'la da rivayet etmişir. Ancak Ebu Ya'la: "Beş yılda bir," ifadesini kullanmıştır. İkisinin ravileri de sahih'te adları geçen ravilerdir," Bu hadisi ibni Hibban da rivayet etmiştir. Mevarid, Sahife: 960. Bu hadis, sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/389
[291]
Taberani, el-Kebir (10/191). Mecmeu'z-Zevaid (3/205) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ravİlcri güvenilirdir."
[292]
"Bü gibi amelleri işleyenler hariç": Bu cümle, bu gibi amelleri işleyenlerin faziletten istifade edemediklerini göstermez. Bilakis onların zaten faydalandıklarını, faydalanmayanların da bu fi atı değerlendirmeleri gerektiğini vurgulamak içindir. (Çeviren)
[293]
Ahmed bin Hanbel (41114) Mecmeu'z-Zevaid (1/59,3/207) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel ve Taherani rivayet etmişlerdir. Ravileri, Sahih'te adları geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/389-391
[294]
Secde Suresi: 17

[295]
Mecmeu'z-Zevaid (3/276) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberane el-Evsat'da rivayet etmiştir. Kavileri zincirinde yer alan Muhammed bin Abdurrahim'e İbni Ebu Hatem yer vermiş, ancak ne cerhinden", ne de ta'dilinden söz etmemiştir. Bu ravinin Önündeki raviler ise güvenilir ravilerdir. Remlin, alicin: Birbirine girmiş ve basılmış kum taneleri.
[296]
Keşfü'l-Estar (218) Haccın fazileti habı. Taberani, el-Kebir (12/425)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/391-395
[297]
Müslim (2/975) 15-Kitabu'l-Hacc, 73-Hac ve umrenin farz oluşu babı. Nesai (51110) 24-Kitabu Menasiki'UHacc, 1-Hocan farz oluşu babı.
[298]
Ali İmran Suresi: 97
[299]
Tirmizi (31178) 7~Kitabu'UHacc, 5-Kaç defa hac yapmak farz kılındı? sorusu hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis onu destekleyen diğer hadislerle basendir.
Maide Suresi: 101
[300]
Ebu Davud (2/139) Kitabu'l-Menasik' ül Hacc, 1 -Haccınfarz oluşu babı.
Nesai (5/111) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 1-Haccın vucubu babı. Hakim (1/441) Kitabu'l-Menasik, Her sene bir defa haccetmek babı. Hakim bu hadisi Buharı ve Müslim'in şartlarına uygun kabul etmiş, ez-Zehebi de onu muvafakat etmiştir. Zuhuru'l-Husr: Eve bağlanıp çıkmaktan kinaye edilmiştir.
[301]
Ebu Davud (21140) Kitabu'l-Menasik, 1-Haccın farz oluşu babı. isnadı sahihtir. Hafız, el-Tehzib'de şöyle demiştir: "Buharı de Tarih'inde bu hadise aynı şeyi söylemiştir." el-Feth sahibi ise isnadının sahih olduğunu söylemiştir."
[302]
Buhari bu hadisi muallak olarak rivayet etmiştir. Bazıları senedini almamıştır, el-Hamidi der ki: "Bu hadisi Buharı bu şekilde rivayet etmiştir. Buharı nin hadisin başlığına getirdiği sened zinciri aynen şöyledir: "Bana Ahmed bin Muhammed şöyle söyledi: "Bize İbrahim, babası vasıtasıyla dedesinden şu şekilde tahdis etti. el-Hamidi şöyle dedi: "Ebu Bekir el-Barkani dedi ki: "Burada bahsedilen İbrahim, Abdurrahman bin Avfın oğlu olan İbrahim'dir. Ancak bu görüş de sıhhatli değildir."
[303]
Mecmeu'z-Zevaid (3/204) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı ceyyiddir."
Fealika: Durmadan Resulullah (a.s)'a: "Her sene mi?" diye sorusunu tekrar etmeye başladı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/396-399
[304]
Tirmizi (31177) 7-Kiîabu'l-Hacc, 4-Azık ve binekle haccınfarz olduğu konusunda gelen rivayetler babı. Bu hadis sevahidi ile basendir. Senedi el-Hasan'a kadar sahihtir. Rahiİe : Güçlü ve büyük deve olup binmek ve yük tagımak için kullanılır.
[305]
Tirmizi (3/176) 7-Kitabu'l-Hacc, 3-Haccın terki konusunda gelen korkutucu hadisler babı. Bu hadis bize bir kaç yolla gelmiştir ki, bunların hepsi de zayıftır. Bunların bir kısmını Hafız, et-Telhis adlı eserinde işlemiştir. Ihni Sahİt'in murse-li de bu yollardan biridir. Hafız bu yolları işledikten sonra söyle demiştir: "Hadisin sahih yolları da vardır. Ancak bunlar (meıfu değil) mevkuftur. Nitekim bunlardan bir tanesini Said bin Mansur ve Beyhaki Hz. Ömer bin el-Hattah. (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Allah'a yemin ederim ki su şehirlere elçiler göndereyim de gücü olduğu halde hacca gelmeyenleri bulup tesbit etsinler de onlara cizye vurayım diye düşünüyorum." Onlar Müslüman olamazlar." "Bu lafız Said bin Mansur'a aittir. Beyhaki'ye ait lafız ise su şekildedir: "Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir: "İmkanı varken kendisini serbest bıraktığım halde haccetmeden ölen kimse, Yahudi, yahut Hıristiyan olarak ölsün, Yahudi yahut Hıristiyan

olarak Ölsün, Yahudi yahut Hıristiyan olarak ölsün." (üç defa). "Ben diyorum ki söz, İbni Hacer el-Askalani'ye aittir.) Hz. Ömer (r.a)'in bu mevkufu İbni Sabit'in murseline katıldığı zaman bu hadisin aslının olduğu ortaya çıkar. Hadis; Hacca gitmemeyi helal kabul edip de onu terk edenl-er hakkında varid olmuştur şeklinde yorumlanır. Böylece hadisin mevzu olduğunu savunanların hatasında ortaya çıkmış olur. Allah'ü Alem."

[306]

Ebu Davud (2/141) Kitabu'l-Menasik, 6-bah. Bu hadis onu destekleyen diğer hadisler sayesinde basendir.

[307]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/400-402

[308]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/402

[309]

Tirmizi (3/270) 7-Kitabu'l-Hacc, 88-Umre vacip midir değil midir? hakkında gelen rivayetler babı. el-Cami Muhakiki der ki: "Bu hadis zayıftır, el-Feth'de şöyle denmiştir: "Cabir'den gelen rivayetler arasında sahih olanı bu şekildedir. Bu hadisi Ibni Curayh Ibni Münkedir'den o, da Cabir'den rivayet etmiştir." Yine el-Feth'de şöyle denmiştir. "Ibni Cehm el-Maiiki hasen isnadla Cabir'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Her müslüman'a umre vaciptir". Bu hadis Cabir'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Umrenin vacib olduğu görüşü İmam Şafii, İmam Ahmcd bin Hanbel ve bunlardan başka bir çok hadis aliminden meşhurdur. Malikilerde meşhur olan görüş; umrenin nafile bir ibadet olduğu yolundadır. Hanefilerin görüşü de böyledir."

[310]

Tirmizi, aynı yer. el-Cami muhakiki şöyle demiştir: "Buhari muallak olarak şöyle der: "Ibni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Umre Kur'an-ı Kerim'de hac ile bareber şu şekilde emr edilmiştir: "Allah için hac ve umreyi tamamlayın." Hafiz (İbni Hac-er) Fethu'l-Bari'sinde şöyle der: "Buhari'nin bu tarikini Şafii ile Said bin Mansur muttasil olarak rivayet etmişlerdir. Bu iki ravi de Sufyan bin Uyeyne vasıtasıyla Amr bin Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Ben Tavus'un şöyle dediğini "a'Jp'IM " "Ben Ibni Abbas (r.a)'dan dinledim, şöyle diyordu:
"Allah'a yemin ederim; umre Allah'ın kitabında hac ile beraber zikredilmiştir: "Hac ve Umreyi Allah için tamamlayın." Atanın İbni Abbas'tan nakli tarikiyle Hakim'e ait bir rivayet de şöyledir: "Hac ve umre farz ibadetleridir." Fakat bu rivayetin isnadı zayıftır. Hadisin metninde geçen "Karinetuha" terkibindeki "ha" zamiri, "farizatün" kelimesine racidir. Aslında: "Karinetuhu" denmeliydi. Çünkü burada hac ibadeti kasdedümiştir. Yine Buhari muallak olarak İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hac ve umre üzerine vacib olmayan hiç kimse yoktur." Hafız İbni Hacer Fethu'l-Bari'de şöyle demiştir: "Muallak olarak rivayet edilen bu hadisi İbni Huzeyme, Darükutni ve Hakim, İbni Cureyh yoluyla şu şekilde muttasil olarak rivayet etmişlerdir: "Bana Nâfı haber verdi: "İbni Ömer şöyle derdi: "Allah'ın yaratıkları (İnsanlar) arasında yol bakımından gücü yetip de üzerine hac ve umre vacib olmayan kimse yoktur. Kim (bir defadan) fazlasıyla yaparsa bu onun için hayır ve nafile olur." Yine Said bin Ehu Urve de el-Menasik bahsinde Eyyü'bun NafÎ'den nakli vasıtasıyla İbni Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hac ve umre farz ibadetleridir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/402-403

[311]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/403

[312]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/403-405

[313]

Buhari (31419) 25-Kitabu'l-Hacc,"Hac, bilinen aylardır," (Bakara suresi: 197) ayetinin beyanı babı. el-Cami muhakiki şöyle demiştir: "Bu hadisi İbni Cerir, Taberi Tefsir'inde (sayı: 3533) Muttasıl olarak şu şekilde rivayet etmiştir: "Bize Ahmed

' ^ bin Hanbel şöyle tahdis etti: "Bize Ebu Nuaym şöyle tahdis etti: "Bize Verka Abdullah bin Dinar vasıtasıyla İbni Ömer'in şöyle dediğini tahdis etti: "Hac; bi-"-'■ linen ay yani Şevvaldir, Zilka'de'dir, Zilhicce'dır", Bu hadisin isnadı sahihtir. İbni Kesir de tefsirinde bu hadis hakkında böyle demiştir. Bu hadisi Hakim Müstedrek'in de (2J276) Tefsir bahsinde rivayet etmiş ve Buhari ile Müslim'in şartlarına uygun olduğunu belirtmiştir. Zehebi de Hakim'in bu görüşüne aynen katılmıştır. İbni Kesir der ki: "Bu hadisi Hz. Ömer (r.a)'den, Hz. Ali (r.a)'den, İbni Mesu'd (r.a)'den, Abdullah bin Zübeyr (r.a)'den, İbni Abbas (r.a)'dan, Ata'dan, Ta-vus'dan, Mücahid'den, İbrahim en-Nahai'den, eş-Şa'bi'den, el-Hasan'dan, İbni Si-rİn'den, Makhül'den, Katede'den, Zahhak bin Müzahim'den, Rabi bin Enes'den, ve Mukatîl bin Hayyan'dan aynen rivayet etmiş olup Şafii, Ebu Hanife, Ahmed bin Hanbel, Ebu Yusuf ve Ebu Davud (Allah hepsine rahmetiyle muamelede bulun-sun)'un görüşüdür." İbni Cerir de bu görüşü benimsemiş ve şöyle demiştir: Tağlib kaidesine istinaden iki ay on gün için çoğul kullanmak sahihtir. Bu, Arapların: "Onu bu sene gördüm, bu gün gördüm," sözüne benzer. Halbuki adam sene ve günün belli bir zamanında görmüştür.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/407-408

[314]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/408

[315]
Buharİ, aynı yer. el-Camii muhakiki şöyle der: "Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle demiştir: "Bu hadisi İbni Hüzeyme, Hakim ve Darekutni, Hakİm'in Muksim vasıtasıyla ibni Abbas'tan rivayeti tarikiyle şu şekilde muttasıl bir senedle rivayet etmişlerdir: "Hac için ihrama ancak hac aylarında girilir. Çünkü hac aylarında ihrama girmek haccın sünnetler indendir."
Bu hadisi İbni Cerir, İbni Abbas (r.a)'dan başka bir tarikle şu şekilde rivayet etmiştir: "Bu kimsenin hac ayları dışında ihrama girmesi uygun düşmez.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/408

[316]
Muvatta (1/339) 20~Kitabu'l-Hacc, 14-Mekke halkının ve burada bulunan diğer insanların telbiye getirmeleri babı. İsnadı sahihtir.
Yühiîü: İhlal; telbiye getirme sırasında sesi yükseltmektir. Fakat hac bahsindeki ihlaldan maksat, telbiyenin tümünü yüksek sesle okumaktır. Bir kimse hacca yahut umreye niyet edince sesini yükseltir ve: "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk," der

[317]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/408-409

[318]
Buhari (3/506) 25-Kitabu'l-Hacc, 82-Batha ve diğer yerlerde telbiye getirmek babı. Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle der: "Bu hadisi Saİd kendi tarikiyle muttasıl bir senedle şu lafızlarla rivayet etmiştir: "İbni Ömer'i mescid'de gördüm. Kendisine: "Hilal görüldü," denildi. Bunun üzerine bu konuda bir hadis okudu ve sustu. Nihayet terviye günü gelince Batha'ya geldi. Hayvanı kendisini düzlüğe Çıkarınca ihrama girdi." İmam Malik de Muvatta'da şu şekilde rivayet etmiştir:"İbni Ömer Zilhicce hilalinin görülmesiyle telbiye getirdi. O, bu konuda biraz genişlikten yanaydı." Muvatta (11340) Hac bahsi, Mekke halkının ve burada bulunan diğer insanların telbiye getirmesi babı.

[319]
Buhari (21457) 13-Kitabu'l-İdeyn, 11-Teşrik günlerinde amelin fazileti babı. Tir-mizi (3/130) 6-Kitabu's-Savm, 52-On günlerde amel etmek hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisi Ebu Davud et-Tayalisi'de rivayet etmiştir (2631) , Yülebi: Telbiye;"Lebbeyk Allahümme lebbeyk" ve Şer'an caiz olan telbiye lafızlarını telaffuz etmektedir.
Yavmü't-Tevriye: Zilhicce'nin sekizinci günü. el-Cevheri söyle demiştir: "Bu günden sonra insanlar suya kandıkları için bu güne tevriye günü denmiştir.

[320]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (21161,167)
Ahmed bin Hanbel (2/223). Mecmu'z-Zevaid (4/16) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yanışım Taherani el-Kehir'de rivayet etmiştir. İkisi de rivayetinde ayrı isnad getirmiş olup, birinin

ravileri güvenilir ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/410-412
[321]
Keşfü'l-Estar (2/28) Kitabu'l-Hacc, On günler hakkındaki bab. Mecmeu'z-Zevaid (3/253) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiştir. İsnadı hasen olup, ravileri güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/412
[322]
Taberani, el-Kehir (10/246). Mecmeu'z-Zevaid (4/16) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kcbir'de rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'de adlan geçen ravilerdir."
[323]
Taberani, el-Kebir (U/83) Mecmeu'z-Zevaid (4/17) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ravileri, Sahih'de adlan geçen ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/412-414
[324]
Müsiim (2/983) 15-Kitabu'l-Hacc, 79-Hac, umre ve arefe gününün fazileti babı. Nesai (5/251) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 194-Arefe günü hakkında zikredilen rivayetler babı.
[325]
Muvatta (î/442) 20-Kitabu'l-Hacc, 81-Haccın cami'i babı. Zcrkani, Muvatta şerhinde-: "öy hadisi Hakim muttasil senedle rivayet etmiştir," demiştir. Yübâh: Mübahat; mufaale babından gelip, övünmek anlamındadır. ed-Daltr: Kovulmak, uzaklaştırmak.
Vezaat; Ifal babıyla da kullanılır. Komuta etmek anlamındadır. Vazi: Savaş sırasında ordu araşma girip gerekli düzenlemeleri sağlayan ileri geri almak suretiyle disiplini sağlayan kimseye denir. Birisi askerlerin tanzim edip sıraya dizdiği zaman: "veza'te'l-Ceyşe" dersin. (Yani askerin içtiması sırasında bu kelime kullanılır. (Çeviren)
[326]
Muvatta (J/214,215) 15-Kitabu'l-Kur'an, 8-Dua hakkında gelen rivayetler babı.
İmam Malik bu hadisi "la şerikelehü" cümlesine kadar Talha'dan rivayet etmiştir.
Tirmizi (5/527) 49-Kitabu'd-Daavat, 123-Arefe gününün duası babı. Tirmizİ bu hadisin tamamını Amr bin Şauyb'dan rivayet etmiştir. Bu hadis şahidleriyle hasendir
[327]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (21210) Mecmeu'z-Zevaid (3/252) Hey semi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir."
[328]
İbni Huzeymc (4/263) Kitabu'i-Mcnasik 714-Allah Teaîa'mn sema ehline karşı Övünmesi babı. İsnadı sahihtir.
[329]
Ahmed bin Hanbel (2/224), er-Ravdud-Dani (1/346) Mecmeu'z-Zevaid (3/251) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed hin Hanhel'in yanı sıra Tabcrane es-Sağir ve el-Kcbir'de rivayet etmiştir. Ahmed bin Hanbel'in ravileri güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/414-416
[330]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/416-417
[331]
Ebu Davud (21148,149) Kitahu'l-Menasik, 19-Kurban yerine ulaşmadan telef olduğu zaman babı. İsnadı hasendir.
[332]
Bu hadisi Taberi muhtasar olarak tefsirinde bir kaç tarikle İbni Ebu Evfa'dan rivayet etmiştir. (14/117) İsnadı sahihtir. Bu hadisin Abdıdmelik bin Umeyr'e dayanan lafzı şöyledir: "Kendisine haccı ekber soruldu da: "O, kanın akıtıldığı ve saçların traş edildiği gündür," dedi."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/417-418

[333]
Tirmizi (31291) 7-Kitabu'l-Hacc, 110-Haccı ekber hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis Hz. Ali (r.a)'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Bu hadis onu destekleyen diğer hadisler sayesinde hasendir. İbni Cerir; Hacc-ı Ekber'in kurban bayramı günü olduğunu tercih etmiştir. İmam Malik, İmam Şâfi ve ulemanın çoğunluğu bu görüştedir. Hz. Ömer, Ihni Abbas ve Tavus'un da aralarında bulunduğu bir gurup alim de bu günün arefe günü olduğu görüşündedirler. Ancak birinci görüş tercihe değer görüştür.
[334]
Ebu Davud (2/195) Kitabul-Menasik, Hacc-ı Ekber günü babı. Bu hadisi Buhar muallak olarak rivayet etmiştir.
[335]
Buhari (8/320) 65-Kitahu'l-Tefsir, 4-'•Müşriklerden muahade ettikleriniz hariç ayetinin beyanı babı. Yine Buharı (3/483) 25-kitabu'l-Hacc, 67-Beytullahı çıplat olan kimse tavaf edemez babı. İbni Huzeyme (4/209) Kitabu'l-Menasik, 612-Tava etmek arzu edildiği zaman süslenme ile emir babı. Cemerat: Minada taşların atıldığı yerler.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/418-420
[336]
Yukarıdaki bilgiler için bak: Fethu'l-Kadir (21131-134), eş-Şerhii's-Sağir (2/18-25), el-Mühezzeb (1/202-204), el-Muğni (3/257 ve müteakip sayfalar), el-Fıkhü'l-İslami (3/68)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/421-423
[337]
Buhari (3/387) 25-Kitabu'l-Hacc, 8-Medimlilerin mikan babı. Müslim (2/840) 15-Kitabu'l-Hacc, 2-Hac ve umre için ihrama girme yerleri babı. Yelemlem: Yemenlilerin ihrama girme yeri olup yer ismidir.
[338]
Müslim, aynı yer.
[339]
Ebu Davud (2/143) Kitabu'l-Mcnasik, 9-Mikattar babı.
Nesai (5/123) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 19-Mısırlıların mikatt babı. Bu hadis şahitleri sayesinde hasendir.
el-Muhell: Telbiye yeri, yani ihram yerleri
[340]
Ebu Davud, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/425-427
[341]
Buhari (3/388) 25-Kitabu'l-Hacc, 10-Necdlilerin ihrama girme yeri babı. Müslim (2/838,839) 15-Kitabul-Hacc, 2-Hac ve umre mikatları babı. Ebu Davud (2/143) Kitabu'l-Menasik, 9~Mikatlar babı. Nesai (5/124) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 20-Yemenililerin mikan babı.
Etafe: Etrafında toplanıp sıkıştırmak
Müslim, aynı yer.
el-Mısrani: Mısır, aslen şehir demektir. Burda Basra ile Küfe kasdedilmiştir. el-Cevr: İstikamet dışı kalan anlamında. Hadisin zahiri Zat-ı Irk'ın mikat olarak Hz. Ömer tarafından tayin edildiğini göstermektedir. Oysa daha önce tayinin Hz. Peygamber (a.s) tarafından tayin edildiğini gösteren meıfu hadisi işlemisdik. Hz. Aise (r.a) ve Haris bin Amr Sehmi'nin hadisleri buna delildir.
Karnü'l-Menazil: Mekke yolunda bir yerin ismi olup Necdliler için ihram sınırıdır. Bu kelimede asıl olan , "Ra"mn sükünü ile okumaktır. Nitekim Ömer bin Ebu Rabia'nın şiirinde bu şekilde gelmiştir. Bazı fıkıhçılar ise bu kelimeyi kendi araştırmalarında "Ra" mn fethasıyla okumuşlardır. Fıkıh ilminin Önde gelen imamlarından birinin: "Ra"nın fethasıyla okunur," dediği bilinir
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/427-428
[342]
Buhari (3/389) 25-Kitabu'i-Hacc, 13-Imklüar için Zat-Irk babı.

[343]
Muvatta (1/331) 20-Kitabu'l-Hacc, 8-İhram mikadan babı. Hadisin isnadı sahihtir.
[344]
Muvatta, aynı yer. Hadisin isnadı kopukdur. Bu hadisi Ebu Davud, Tirmizi ve Ne-sai muttasıl sencdle buradakinden daha uzun şekliyle rivayet etmişlerdir. Sened silsilesinde Müzahim bin Ebu Müzahim el-Mekki yer almaktadır. Bu raviyi Ibni Hibban dışında kimse sika (güvenilir) kabul etmemiştir. Geri kalan ravİleri ise
s-'i güvenilirdir. Tirmizi şöyle demiştir. "Bu hadis hasen gariptir. Muhşir el-Kabi'nİn bu hadis dışında Hz. Peygamber (a.s)'den başka bir hadis rivayet ettiğini bilmiyoruz. "
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/428-429
[345]
Muvatta (î/331) 20-Kitabu'l-Hacc, 8-Mikat sınırları babı. Güvenilir ravi Naf' ise
hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
el-Fur'u: Fa ve Ra'nın zammesiyle okunabileceği gibi Ra'nın sükünüyle de okunabilir. Medine yakınlarında bir yer ismidir. ez-Zerkani der ki: "Ibni Abdül-Berr söyle demiştir: "Ulema, hu hadisi; İbni Ömer (r.a) mikat sınırını ihrama girme niyeti olmaksızın geçip ardından ihrama girmeye karar vermiş ve buradan ihrama girmiş olabilir. Ya da: Mekke'den veya herhangi bir yerden Fur'a doğru yola devam ederken birden ihrama girmeye karar verip ihrama girmiş olabilir," şeklinde yorumlamıştır. "Şafii ve diğer alimler de bu yorumu yapmışlardır. Nitekim mikalarla ilgili hadisleri rivayet eden İbni Ömer'in bile bile ihram sınırını ihramsız geçip de kendine kurbanı vacip kılması düşünülemez.
İlya: Filistin'de bulunan bir şehrin İsmidir. Bu isim Kudüs şehrinde kullanılmaktadır. Sonundaki ya hazfedilince ism-i memdüd, ya şeddelenincede ism-i maksur halini alır
[346]
Buhari bu hadisi muallak olarak rivayet etmiştir. Hafız İbni Hacer, Fethü'l Bari'de der ki: "Bu hadisi Said bin Mansur şu şekilde senedi muttasıl olarak rivayet etmiştir: "Bize Heşim tahdis etti: "Bize Yunus bin Ubeyd tahdis etti: "Bize Hasan Basri şu .şekilde haber verdi: "Abbdullah bin Amr Horasan'da ihrama girdi. Hz. Osman (r.a)'in yanına varınca Hz. Osman (r.a) yaptığının doğru olmadığım kendisine söyledi ve bu işi mekruh gördü." Abdurrazzak dedi ki: "Bize Muammer Eyyüb'den, o da ibni Şirin'den şöyle rivayet etmiştir: Abdullah bin Amir Horosan'da ihrama girdi. Hz. Osman (r.a)'m yanına varınca Hz, Osman (r.a) kendisini kınadı ve: "Savaştan döndün (buna rağmen) hac ibadeti sana hafif geldi ki uzaktan ihrama girdin?" dedi," Bize Ahmed bin Seyyar Tarih'inde, Davud bin Ebu Hind tarikiyle şu şekilde rivayet etmiştir: "Abdullah bin Amir Horasan'ı fethedince: "Bulunduğum bu yerden ihrama girmek suretiyle Allah'a şükrümü eda edeceğim" deyip Niysabur'da İhrama girdi. Hz. Osman (r.a)'in yanına varınca Hz. Osman (r.a) onun bu yaptığını kınadı."
Hafız ibni Hacer sözlerini şöyle tamamlamıştır: İste bu isnadlar, birbirlerini takviye mahiyetindedirler.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/429-430
[347]
Hacc Suresi: 32
[348]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/431-433
[349]
Buhari (3/477) 25-Kitabu'l-Hacc, 63-Mekke'ye geldiği zaman Beyt'i tavaf eden kimse babı. Müslim (2/906) 15-Kitabu'l-Hac, 29-Beyt'i tavaf eden kimseye gerekli olan şeyler babı.
Buharı (3/496) 25-Kitabu'l-Hacc, 78-Ahdest üzere tavaf etmek babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/435-437
[350]
Muvatta (11335) 20-Kitabu'l-Hac, Îl-İfrad haccı babı. Müslim (2/875) 15-Kitabu'i-Hacc, 17-İhram çeşitlerinin beyanı babı. Ebu Davud (21152) Kitabu'l-Menasik, 23-İfrad haccı babı. Tirmizi (3/183) 7-Kitabu'l-Hacc, 10-İfrad haccı hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (5/145) 24-Kitabul Menasiki'l-Hacc, 48-İfrad haccı babı.

Nesai, aynı yer.
[351]
Müslim (2/904,905) 15-Kitabu'l-Hacc, 27-İfrad haca, Hac ve umreyi birleştirmek (kıran) babı.
Müslim, aynı yer, Sh. 905. Tirmizi (3/183) 7-Kitabu'l-Hacc, 10-İfrad Haca hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisin Tirmizi deki lafzı bundan önceki Hz. Aise (r.a) hadisinden sonra şu şekildedir: "îbni Ömer (r.a)'den rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) Hacc-ı ifrad yapmıştır, Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) Hacc-ı ifrad yapmıştır," Kuteyhe bize böylece tahdİs etti. Abdullah bin Nafi cs-Saiğ, Ubeydullah bin Amr'dan, o da Nafi vasıtasıyla İbni Ömer'den bize bu hadisi rivayet etmiştir. Abdullah bin Nafi es-Saiğ, Tirmizi'nin güvenilir kabul ettiği ravilerdendir. Fakat hıfzında biraz zayıflık vardır. Ancak ne olursa olsun Müslim'in rivayetinde onun hemen altında Ubad bin Ubad el-Mehli yer almaktadır. Bu hadisi Ahmed bin Hanbel Müsncd'inde rivayet etmiş olup isnadı sahihtir.
ifrad haccı: Umreden ayrı olarak sadece hacca niyet edip: "Allah'ım, sadece hacca nivet Ptmrk üzere ihrama giriyorum buyur ya Rab" demesi
[352]
Muvatta (1/347) 20-Kitabu'UHacc, 21
[353]
Müslim (2/914) İ5-Kitahu'l-Hacc, 33-Umrede kısaltmak babı.
[354]
İbni Hüzeyme (4/246) Kitabu'l-Menasik, 680-Temettu haccına niyet eden kimsenin feı-viye günü Mekke'de ihrama girmesi babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/438-441
[355]
Tirmizi (3/283) 7-Kİtabu'l-Hacc, 102-Kıran hacısı iki tavaf yapar görüsü hakkında gelen rivayetler babı. Nes^ıi (51226) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 144-Kıran hacısının tavafı babı. İsnadı hasendir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/443
[356]
Nesai (51149) 24-Kiîabu Menasiki'l-Hacc, 49-Kıran Haca babı.
[357]
Ebu Davud (2/158) Khabu'l-Menasik, 24-Ktran Haca babı.
Nesai (5/157,158) 24~Kitabu Menasiki'l-Hacc, 52-İhrama giren kişi amaçlamadığı bir niyetle haccetmesi babı. Bu hadis onu destekleyen başka hadisler sayesinde hasen li-gayrihidir.
Nazuh: Bir çeşit kokudur. Eve koku sürünce: "Nazahtü'l-Beyte" denilir. Kıran: Hac için kullanıldığı zaman bir niyetle hac ile umreyi birleştirip: "Hac ve umre yapmak üzere huzurundayım, buyur ya Rab," diyerek ihrama girmektir. İmam Şafii, Ifrad Haccını, Ebu Hanife Kıran Haccı'nı, Hanbeliler de Temettü Haccı'nı daha faziletli kabul ederler.
Ibnu'l-Esir der ki: "Temettü Haccı'na niyet edebilmek için fıkıhta belirlenmiş şartlara riayet etmek gerekir. Temettü Haccı'ndan maksad şudur: Bir kimse hac aylarında umre için İhrama girer. Beytullah'a vardığında İbadetini eda edince arzu ettiği zaman ihramdan çıkar ve hac günlerine kadar cinsi ilişki, koku ve dîğir ihram yasaklarım kendine helal kılar. Temettü Haccı şu şekilde yapılır: Umre için ihrama girdikten sonra tavaf ve sa'y yapılır. Sonra bir daha hac gününe kadar ihramdan çıkıp ihram yasaklarından istifade edilir. Sonra hac için yeniden ihrama girilir. Arafat'da vakfe yapılır. Tavaf ve sa'y yapılır. Bunları yaptıktan sonra da hac ihramından çıkılır. Böylece kişi hac zamanında umre ile faydalanmış olur yani Temettü Haccı yapmış olur.
[358]
Müslim (2/915) 15-Kitabu'l-Hacc, 34-Hz. Peygamber (a.s)'in ihramı ve hedy kurbanı babı.
[359]
Müslim, aynı yer.
[360]
Ebu Davud (2/157) Kitabu'l-Menasİk, 24-Kıran Haca babı.
[361]
Nesai (51150) 24-Kitabu Menasiki'UHacc, 49-Kıran Haca babı.

[362]
Buhari (3/554) 25-Kitabu'l-Hacc, 119-Kurbanhk develeri ayakta boğazlamak babı. Müslim (21905) 15-Kitabu'l-Hacc, 27-İfrad ve Kıran Haca babı.
Tirmizi (31184) 7-Kitabu'l-Hacc, 11-Hac ve umreyi birleştirmek hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/443-447
[363]
Ebu Davud (2/157,158) Kitabu'l-Menasik, 24-Kıran Haccı babı.
[364]
Nesai (5/225) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 143-Hac ve umre için ihrama girip de yanında kurbanlık götürmeyen kimse hahı.
Buharı (3/416) 25-Kitabu'l-Hacc, 32-Hz. Peygamber (a.s) zamanında O'nun gibi ihrama girenler babı.
[365]
Taberani, el-Kebir (221203) Mecmeu'z-Zevaid (3/235) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Abdullah Ziyadat'ında, Taberani el-Kebir'inde rivayet etmiştir. Ravile-ri de güvenilirdir."
[366]
Ebu Davud (21158,159) Kiîahu'l-Menasik 24-Kıran Haca babı. Nesai (146,147) 49-Kıran Haccı babı. Ancak Nesaİ söyle demiştir: "Adam Hz. Ömer (r.a)'e gelip kendisine tavsiyede bulunan adamın sözünü, yine hakkında konuşan iki kişinin sözlerini ve isimlerini kendisine verdi." Hadisin isnadı sahihtir. Y-a Henahü : Bu, bir deyim olup bir çok sözlükte ayrı ayrı bir çok şekillerde kullanılır. Bu sözlüklerden biri de bu şekilde okunmasıdır. Ancak anlamı tek olup, bir kişiye özenerek hitab etmektir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/447-450
[367]
Nesai (5/225,226) 24-Kitahu Menasiki'î-Hacc, 144-Kıran Haccı'na niyet eden kişinin tavafı babı.
[368]
Tirmizi (3/284) 7-Kitabu'l-Hacc, 102-Kıran Haccı'na niyet eden kimseye bir tavaf kâfidir hükmü hakkında gelen rivayetler babı.
Buhari (31494) 25-Kitabu'l-Hacc, Kıran Haccı'na niyet eden kişinin tavafı babı. Müslim (2/904) 15-Kitabu'l-Hacc, 26-Alıkonmakla ihramdan çıkılabileceğinin beyanı babı.
[369]
Azhab Suresi; 21
[370]
Müslim (2/904) Aynı yer
[371]
Müslim (2/904) Aynı yer.
[372]
Muvatta (1/360) 20-Kitabu'l-Hacc, 31-Düşman tarafından mahsur bırakılan kimse hakkında gelen rivayetler babı. Buharı (414) 27-Kitabul-Mahsur, 1-Umreci mahsur bırakıldığı zaman babı. Müslim (2/903) 15-Kitabu'l-Hacc, 26-Mahsur bırakılma anında ihramdan çıkmanın ve kıran baççını tamamlamanın caiz oluşunun beyanı babı. Nesai (5/197) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 102-Düsman tarafından mahsur bırakılan kimse babı.
Buhari (4111) 27-Kitabu'l-Mahsur 4-Mahsur bırakılan kimseye bedel lazım gelmez, diyenler babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/451-453
[373]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet Ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat Yayınları: 9/453

TEMETTÜ HACCI

4191-Buhari ve Müslim, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Said bin Museyyeb anlatıyor:
"Hz. Ali (r.a) ve Hz. Osman (r.a) Usfan mevkiinde bir araya geldiler. Hz. Osman (r.a) temettu'de bulunmayı yahut umreyi yasaklıyor, (Hz. Ali (r.a) de* bunu emrediyor)du. Hz. Ali (r.a), Hz. Osman (r.a)'a hitaben:
"Sen halka Hz. Peygamber (a.s)'in yaptığı bir işi yasaklamayı nasıl düşünebilirsin?" dedi. Hz. Osman (r.a) da cevaben:
"Bizi bırak (işimize karışma)/1 dedi. Hz. Ali (r.a.):
"Seni bırakmaya gücüm yetmez ki," dedi.
Hz. Ali (r.a), Hz. Osman (r.a)'m bu ısrarlı tutumunu görünce hac ve umreye bir arada telbiye getirip ihrama girdi."
Buhariye'ye ait diğer bir rivayet de şöyledir: "Mervan bin Hakem anlatıyor:
"Kendisi Hz. Osman (r.a) ve Hz. Ali (r.a)'ye (hac sırasında) Mekke ile Medine arasında Hz. Osman (r.a) temettü haccı ve hac ile umreyi birleştirmeyi yasakladığına (şahid olmuş), Hz. Ali (r.a) bu yasaklamayı görünce her ikisine birden niyet ederek:
"Umre ve hac için lebbeyk," diye telbiye getirip ihrama girdi. Hz. Osman (r.a):
"Görüyorsun ki, ben bu işi halka yasaklıyorum, halbuki sen onu yapıyorsun,'1 dedi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a):
"Birisi söyledi diye Resulullah (a.s)'m sünnetini terkedecek değilim/1 cevabını verdi." [1]
Nesai'ye ait bir rivayet de şu şekildedir? "Mervan anlatıyor:
"Ben, Hz. Osman (r.a)'ın yanında oturuyordum. Bu sırada Hz. Osman (r.a), Hz. Ali (r.a)'nin hac ve umre için yüksek sesl£ ıtelbiye getirdiğini işitti ve (Hz. Ali (r.a)'ye hitaben):
"Bundan nehyolunmamış miydin?" diye sordu. Hz. Ali (r.a.):
"Evet (nehyolunmuştum). Fakat ben Resulullah (a.s)'ı her ikisine birden telbiye getirirken işittim. O nedenle sen söyledin diye Resulullah (a.s)'ın söylediğini terk edecek değilim," cevabını verdi." [2]
Yine Nesai'ye ait başka bir rivayet de şöyledir:
"Hz. Osman (r.a) temettü haccını ve hac ile umre'nin birleştirilmesini yasaklamıştı. Bu arada Hz. Ali (r.a):
"Hac ve umreye beraberce lebbeyk/' dedi. (Onun bu telbiyesini işiten) Hz.

Osman (r.a) da:

"Ben onu yasaklarken sen yapıyorsun öyle mi?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a):
"İnsanlardan birisi nedeniyle Resulullah (a.s)'ın sünnetini terk edecek değilim," cevabını verdi." [3]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, Fethül-Bari'de şöyle der:
"Hz. Osman (r.a)'la Hz. Ali (r.a) kıssasından alınması gereken bir takım öğütler bulunmaktadır. Bu öğütleri şu şekilde sıralamak mümkündür:
1. Alim'in, bildiğini yayıp ortaya çıkarması gerekir.
2. Kesin bildiği ve emin olduğu bir konuda Müslümanları aydınlatmak amacıyla devlet idarecileriyle münazara yapması güzel bir şeydir.
3. Söylediğini uygulamak suretiyle savunduklarına açıklık getirmesi iyidir.
4. Böyle birisi nasdan hüküm çıkarabilir. Çünkü Hz. Osman (r.a), kıran ye temettü haclarının caiz olduğunu pekala biliyordu. Onları yasaklaması ise sırf insanlar daha faziletli olanla amel etsinler diye idi. Fakat Hz. Ali (r.a) onun bu yasağının diğer insanlar tarafından harama yorulabileceğinden endişe etti ve bu nedenle kıran ve temettü haclarının caiz olduklarını halka duyurdu.
Gerek Hz. Osman (r.a) ve gerekse de Hz. Ali (r.a) farklı içtihadlarına rağmen sevabını alacaklardır inşaallah.
5. Hadisten çıkartılacak bir başka öğüt de şudur: Hiç bir müçtehit, diğerini, kendisini taklide zorlayamaz. Çünkü Hz. Osman (r.a) o anda halife olmasına rağmen Hz. Ali (r.a)'ye herhangi bir baskı yapmamıştır."

4192-Taberani, el-Evsat'da, Ya'la bin Ümeyye (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Birisi, koku sürülmüş, üzerinde kısa kısa kesilmiş elbiseler olduğu halde umre için ihrama girmiş bir vaziyetde Resulullah (a.s)'a geldi ve:
"Umremde bana nasıl hareket etmemi emredersin ey Allah'ın Resulü?" dedi.
Bunun üzerine İzzet ve Celal sahibi Allah şu ayeti indirdi: "Hac ve umrenizi Allah için tamamlayın."
(Ayet indikten sora) Resuhıîlah (a.s):
"Umre konusunda soru soran kimdi?" diye sordu. Adam : "Benim," cevabını verdi. Resulullah (a.s) :

"Elbiselerini çıkar, yıkanıp iyice temizlen, harcında yaptığının aynısını umrende yap/' buyurdu." [4]

4193-İmam Malik, Muvatta'da, Abdurrahman bin Harmale el-Eslemi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Birisi Said bin Müseyyeb'e bir soru yönetti ve:
"Hacdan önce umre yapabilir miyim?" dedi. Said de:
"Evet (yapabilirsin). Nitekim Resulullah (a.s) haccetmeden önce umre yapmıştır/1 cevabını verdi." [5]

4194-Ebu Davud, Rabi bin Sera bin Ma'bed el-Cüheni (r.a) vasıtasıyla babasından rivayet etmiştir:
"O, şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (hac için yola) çıkmıştık. Usfan mevkiine varınca Süraka bin Malik el-Müdlici Resulullah (a.s)'a hitaben:
"Ey Allanın Resulü! feize (analarından) bu gün doğmuş kimselere açıklama yapar gibi (hac konusunda) açıklama yap," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İzzet ve Celal sahibi Allah, size şu hacınızın yanında umreyi de meşru kıldı. (Mekke'ye) vardığınızda Beyt'i ve Safa ile Merve arasını tavaf eden ihramdan çıksın. Ancak yanında kurbanlık olanlar müstesna." [6]

Bir Açıklama

Yanında kurbanlık olanlar umreden sonra ihramdan çıkamaz. Hanefi mezhebine mensub olan ve temettü haccına niyet eden bir kimse beraberinde kurbanlık götürdüğü zaman aynen kıran haccı yapan gibidir, ancak kurban bayramı günü kurbanını kestiği zaman ihramdan çıkabilir görüşü bu hadise dayanır.

4195-Müslim, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah bin Şakik anlatıyor:
"Hz. Osman (r.a) hac sırasında temettu'da bulunmayı yasaklıyor, Hz. Ali (r.a) de bunu emrediyordu. Hz. Osman (r.a), Hz. Ali (r.a)'ye bir söz söyledi. Hz. Ali (r.a) :
"Biliyorsun ki, biz Resulullah (a.s)'la birlikte haccederken temettü haccı yaptık/1 dedi. Hz. Osman (r.a) da:

"Evet ama biz korkuyorduk," cevabını verdi."

Nesai'ye ait bir rivayet de şöyledir: [7]
"İbni Müseyyeb anlatıyor:
"Hz. AH (r.a) ve Hz. Osman (r.a) (beraberce) haccetiler. Yolun bir bölümünü aştığımızda Hz. Osman (r.a) temettüde bulunmayı yasakladı. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a) (arkadaşlarına) :
"Onu devesine binmiş (talbiye getirirken) gördüğünüzde siz de develerinize binin ve umre niyetiyle telbiye getirin," dedi. Böylece Hz. Ali (r.a) ve arkadaşları umre için telbiye getirdiler. Hz. Osman (r.a) da onlara mani olmadı. Hz. Ali (r.a):
"Temettü haccını yasakladığını haber aldım doğru mu?" diye sordu. Hz. Osman (r.a):
"Evet (yasakladım)," cevabını verdi. Hz. Ali (r.a) :
"Resulullah (a.s)'ın temettü haccına niyet ettiğini işitmedin mi?" dedi. Hz. Osman (r.a):
"Evet (işittim)," dedi."
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde der ki:
"Sahih olan, Hz. Osman (r.a)'ın yasak ettiği temettü hacadır. Hz. Ömer (r.a)'le Hz. Osman (r.a) temettü haccım tenzihen yasak etmişlerdi, tahrimen değil." [8]

4196-MüsIim, Ebu Nadra (r.a)'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"İbni Abbas (r.a) hac sırasında temettüde bulunmayı emrediyor, İbni Zübeyr (r.a) de bunu yasaklıyordu."
(Ebu Nadra devamla) dedi ki:
"Ben de hadiseyi Cabir (r.a)'e anlattım, şöyle cevap verdi:
"Şu hadise, gözümün Önünde cereyan etti: Biz Resulullah (a.s)'la birlikte temettü haccı yaptık. Fakat Hz. Ömer (r.a) halife olunca şöyle dedi:
"Allah, Resulüne dilediği şeyi, dilediği şekilde helal kılmıştı, ama (artık) Kur'an yerlerine ulaşmış bulunmaktadır. O halde haccı da umreyi de Allah için, Allah size emrettiği gibi tamamlayın ve şu kadmlarla (belli bir süre) nikahlanma işinden uzak durun. Zira belli bir müddet için bir kadınla nikahlanıp bana getirilen herkesi taşla recmettireceğim."
Başka bir rivayette ise şöyle gelmiştir:
"O halde haccmızı umrenizden ayırın. Zira bu, haccınızın ve umrenizin mükemmel olmasını sağlar." [9]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri hadisler Safilere; hacc-ı ifradın daha faziletli olduğu, şünü benimsettirmiştir. Bu konu ulema arasında ihtilaflıdır.

4197- Müslim, Müsüm-eİ Kurri (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"İbni Abbas (r.a)'a temettü haccını sordum, o buna izin verdi. İbni 2ü-beyr (r.a) ise temettü haccını yasaklıyordu.
ibni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"İşte ibni Zübeyr'in annesi, ResuluUah (a.s)'m temettü ha.ccına izin verdiğini söylüyor, yanına girip sorun."
el-Kurri şöyle devam etti:
"Bunun üzerine İbni Zübeyr (r.a)'in annesi (Esma binti Ebu Bekir (r.a)'in yanma vardık. Kendisi (yaşlılıktan) şişmanlamış ve gözlerini kaybetmiş bir haldeydi. (Sorumuza) şöyle cevap verdi:
"ResuluUah (a.s) buna izin vermişti." [10]

4198-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a,s), Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer ve Hz. Osman (r.a) temettüde bulundular. Onu ilk defa yasaklayan Hz. Muaviye (r.a)'dir."
Nesai'nin Tavus'dan rivayeti ise şöyledir:
"Hz. Muaviye, İbni Abbas'a hitaben; "Biliyor musun, ben Merve tepesinde Hz. Peygamber (a.s)'in saçını kısalttım," dedi. İbni Abbas (r.a) da:
"Hayır (bilmiyorum)' cevabını verdi. İbni Abbas (r.a) şöyle diyordu: "Muaviye'nin bu söylediği kendi aleyhinedir. (Zira) Hz. Peygamber (a.s) temettüde bulunmayı yasaklıyor." [11]
(Çünkü ResuluUah (a.s)'ın Merve'de saçını kısaltması hacdan önce umre yaptığını gösterir ki, bu da temettüde bulunduğu anlamındadır. -Çeviren) [12]

Bir Açıklama

el-Cami muhakiki şöyle der:
"Bu hadis, Müslim'in rivayet ettiği; "Hz. Osman (r.a) temettüde bulunmayı yasak ediyor, Hz. Ali (r.a) de bunu emrediyordu. Hz. Ömer (r.a) de temettü haccını yasaklamıştı" (Hadis no: 4195) hadisiyle çelişki içerisindedir. Bu çelişki şu

şekilde izale edilebilir:
Hz. Ömer (r.a)'in ve Hz. Osman (r.a)'ın yasaklamaları, tavsiye babm-dandır. Hz. Muaviye (r.a)'nin yasaklaması ise tahrimidir. Öyle ise tahrim manasında ilk yasaklamayı yapan Hz. Muaviye (r.a) olmuştur. Hz. Ömer (r.a)'le Hz. Osman (r.a), yasaklamakla beraber temettüde bulunmuş da olabilirler. Şöyle ki, Hz. Ömer (r.a)'le Hz. Osman (r.a) önce temettüde bulunmayı yasaklamış, caiz olduğunu öğrenince, ya da bunun haram olmadığını halka göstermek için temettüde bulunmuş olabilirler."

4199-Ahmed bin Hanbel, Ebu Şeyh el-Hinai (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Muaviye (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir gurup sahabiye:
"Hz. Peygamber (a.s)'in mutayı yani temettü haccını yasakladığını biliyor musunuz?" diye sordu. Sahabiler:
"Hayır," cevabını verdiler." [13]

4200-Müslim, Sa'd bin Ebu Vakkas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Biz Resulullah (a.s)'Ia beraber temettü haccı yaptığı zaman bu adam -Hz. Muaviye'yi kastediyor- uruş'ta kafirdi."
Uruş'la, cahiliye devrindeki Mekke evlerini kastediyor.
Muvatta [14], Tirmizi [15] ve Nesai [16]'ye ait bir rivayet de şöyledir:
"Muhammed bin Abdullah bin Haris bin Nevfel bin Muttalib'den rivayet edilmiştir:
"Kendisi, Hz. Muaviye hacda bulunduğu yıl,. Sa'd bin Ebu Vakkas (r.a) ile Dahhak bin Kays'in umreden hacca kadar temettüda bulunma konusundaki sohbetlerine kulak vermiş. Dahhak:
"Bunu yapsa yapsa Allah (c.c)'m emrini bilmeyen kimse yapar," dedi. Sa'd (r.a):
"Ne fena söyledin, ey kerdişimin oğlu (yeğenim)," dedi. Dahhak:
(Niçin fena söylemiş olayım ki?) Hz. Ömer (r.a) bunu yasaklamıştır," dedi. Sa'd (r.a):
"Ancak biz onu Resulullah (a.s)'ın emriyle O'nunla beraber yaptık. Kendisi de bizzat temettüde bulundu," cevabını verdi."
el-Cami muhakkiki der ki:
"Nevevi, Müslim Şerhi'nde [17] şöyle söylemiştir:
"Diğer bir rivayette: "Hacdaki temettü..." şeklinde gelmiştir. "Uruş" kelimesine

gelince -Ayn'm ve Ra'nın zammesi ile-Mekke'nin evleri için kullanılır. Rivayet içerisinde de bu anlamda tercüme edilmiştir.
Ebu Ubeyd dedi ki: "Mekke'nin evleri hurma ağaçlarından yapılıp üzerleri bu ağacın yapraklarından kapandığı için bu ismi almışlardır. Mekke evlerine vavlı olarak; "Urûş" ismi de kullanılır. Bu taktirde "Arş" kelimesinin çoğulu olur. Tıpkı "Fels" kelimesinin çoğulunun: "Fulûs" geldiği gibi. Bu kelimeye : "Uruş" denilirse bu taktirde müfredi: "Ariş" olur. Aynen
"Kalib" kelimesinin çoğulu "Kulub" geldiği gibi.
Bu kelime başka bir hadiste de şu şekilde gelmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) Mekke'nin uruşuna (evlerine) baktığı zaman telbiyesini keserdi."
Sa'd bin Ebu Vakkas (r.a)'ın : "Bu adam uruş'ta kafirdi," sözüne gelince, bu sözle Hz. Muaviye bin Ebu Sufyan'a işaret edilmiş olup, söz konusu "küfür" de iki anlamda yorumlanmıştır. Bunlardan bir tanesi-ki el-Mazeri ve diğer alimlere aittir- şöyledir:
"Yani "Mekke'nin evlerinde ikamet ediyordu," denilmek istenmiştir. Sa'leb şöyle demiştir :
"Bir insan köylerde yaşadığı zaman onun için: "İkteferer-Racülü," denir. Hz. Ömer (r.a)'in bir sözünde de şöyle gelmiştir:
"Ehlü'l-küfürihüm ehlü'l-kuburi."
Yani şehir ve alimlerden uzak olan köylerde ikamet edenler, kabirlerde yaşıyorlar demektir. Bu kelimenin yorumlandığı ikiı.d anlam da Allah (c.c)'ı inkardır. Bu taktirde hadisin anlamı şöyle olur:
"Biz, temettüde bulunduğumuz zaman Hz. Muaviye cahüiyet üzere Allah (c.c)'ı inkar ediyor ve Mekke'de oturuyordu."
Kadı Iyaz ve diğer alimler bu anlamı tercih etmişlerdir. Tercihe değer ve sahih olan görüş de budur. Şu halde temettüden maksat, hicretin yedinci yılında yerine getirilen kaza umresidir. Bu sırada Hz. Muaviye (r.a) henüz iman etmemişti. Hz. Muaviye daha sonra hicretin sekizinci yani fetih yılında Müslüman olmuştur. Bir görüşe göre de hicretin yedinci yılında kaza umresinin ardından Müslüman olmuştur. Fakat sahih olan, birinci görüştür.
Bu umrenin dışındaki umrelerde Hz. Muaviye (r.a) kafir olmadığı gibi Mekkede de oturmuyor, aksine Hz. Peygamber (a.s)'le beraber bulunuyordu.
Kadı Iyaz der ki:
"Bazıları bu hadisi: "Kafirün Bi'1-Arşi," Ayn'ın fethası, Ra'nın sükünü ile okuyup Arş-ı Rahman'a yorumlamışlardır. Fakat bu şekil okunması, kelimeyi aslından uzaklaştırmaktır. Bu hadis, temettü haccmın caiz olduğuna delildir." [18]

Bir Açıklama

Hadislerden de anlaşıldığı üzere Hz. Ali (r.a), Hz. Osman (r.a)'ın sünneti yasakladığını görünce Halife olmasına rağmen muhalefet etmiş, sahabe de Hz. Muaviye (r.a)'ye devlet başkanı olmasına rağmen sünneti yasakladığı için itirazda bulunmuştur. Onların bu davranışlarından anlıyoruz ki, ulemanın ortaya koyduğu "Devlet idarecisi mubahı emredince, vacibe dönüşür" kuralı, emredilen hususun şer'an caiz olması ve bir maslahatı ortaya çıkaran niteliğe sahip olmasına bağlıdır. Günümüzde ise bu tür emirlerin ehil bir şuranın onayına bırakılması gerekir. Şu bir gerçektir ki; günümüzde, itaatin şer'an benimsenmiş hudutlar dahilinde olduğu anlayışı, önemle üzerine durulması gereken hususların başında gelir. Çünkü bir çok insan dinleyip itaat etme mefhumlarını yanlış yorumlamaktadır.[19]

4201-Nesai, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir :
"Vallahi ben size temettu'u yasaklamıyorum. Zira o, Allah'ın kitabında vardır. Resulullah (a.s) da onu yapmıştır."
Hz. Ömer (r.a) hacdaki umreyi kastediyor." [20]

4202-Tirmizi, Salim bin Abdullah (r.h.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kendisi, Şam'h bir adamı Abdullah bin Ömer (r.a)'e hacca kadar umre ile temettuda bulunmayı sorarken işitmiş. Abdullah bin Ömer (r.a) de :
"Ne dersin, babam onu yasaklamış olsa, Resulullah (a.s) da yapmış olsa, babamın emrine mi uyulmalı, yoksa Resulullah (a.s)'m emrine mi?" demiş. Adam:
"Bilakis Resulullah (a.s)'ın emrine (uyulmalı)," cevabını vermiş. Bunun üzerine Abdullah bin Ömer (r.a):
"Resulullah (a.s) bunu yapmıştır," demiş." [21]

4203-Buhari ve Müslim, İmran bin Husayn (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Temettüde bulunma ayeti Allah'ın kitabında indirildi. Biz de Resulullah (a.s)'la birlikte bunu uyguladık. Kur'an'da onu haram kılan bir ayet inmemiş, Resulullah

(a.s) da ölene kadar onu yasaklamamıştır. (Ancak) bir adam kendi görüşüyle dilediği şeyi söyledi."
Buhari: "Bu adamın Hz. Ömer (r.a) olduğu söylenir," demiştir. Bir rivayette de şu şekilde gelmiştir [22] :
"Temettü ayeti, yani hacda temettüde bulunmakla ilgili ayet, Allah'ın kitabında inmiştir, Resulullah (a.s) da ölene kadar onu yasaklamamıştır."
Başka bir rivayette de İmran bin Husayn şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) hac ile umreyi birleştirdi. Allah'ın Peygamberi (a.s) temettüde bulundu. Biz de O'nunla birlikte temettuda bulunduk. Ve Resulullah (a.s) ehli beytinden bir guruba (Zilhicce'nin) onuncu günü umre yaptırmıştır. Daha sonra da bunu nesneden ne bir ayet inmiş, ne de Resulullah (a.s) vefat edene kadar bunu yasak etmiştir." [23]
Bu rivayette İmran bin Husayn (r.a)'a ait şu söz de yer almaktadır: "Bana dağlama yapana kadar (Melekler tarafından) selam verilirdi.
Dağlama yapılınca terk olundum. Sonra bu işi bıraktım, eski halim de geri geldi."
Nesai'ye ait bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) hac ile umreyi birleştirmiş, sonra kendisi daha onu yasaklamadan ve de haram olduğunu bildiren bir ayet inmeden vefat etmiştir." [24]

Başka bir rivayet ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) hac ile umreyi birleştirmiştir. Daha sonra ne bu konuda bir ayet inmiş, ne de Hz. Peygamer (a.s) bunları (hac ve umreyi birleştirmeyi) yasak etmiştir. Hac ve umre konusunda bir şey söyleyen, isteği doğrultusunda görüşünü söylemiştir." [25]
Başka bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) temettüde bulundu. Biz de O'nunla beraber temettüde bulunduk. Bu konuda bir şey söyleyen, görüşünü söylemiştir." [26]

Dersler Ve Öğütler

Hadisten alınacak bazı önemli öğütler bulunmaktadır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:
1. Kur'an'ın neshedilebileceği olayı vardır. Bu konuda ulema arasında farklı bir

görüşe sahib olan yoktur.
2. Kur'an'ın sünnetle neshedilebileceği de bir vakadır. Bu konu ulema arasında çok meşhur tartışma konusudur. Yukarıdaki hadisin, sünnetin Kur'an'ı neshedebileceğine delil olma yönü; "Resulullah (a.s) da bunu yasaklamadı," sözünün işaretidir. Çünkü bu sözün mefhum-u muhalifi; yasakla-saydı yasak olurdu demektir ki, bu da beraberinde hükmün kalkmasını getirecektir. Hükmün kalkması zaten neshin var olmasına götürür.
3. İcmanın bu konuyu neshedemiyeceği doğrultusunda olduğunu görmekteyiz.
Çünkü hadiste yasaklamanın sadece Kur'an'dan bir ayetin inmesine veya Hz. Peygamber (a.s)'in kavli yasaklamasına bırakıldığı anlaşılıyor.
4. Hükümler konusunda sahabiler arasında çeşitli içtihadların varlığı anlaşılıyor. Bazı müctehitlerin ayet-hadisten delil getirerek diğerlerini tenkîd ettiği de bu hadisten anlaşılmış oluyor. [27]

Bir Açıklama

Meleklerin îmran bin Husayn (r.a)'e selam vermeleri, gaybe ait bir takım hallerin bazı Müslümanların müşahadesine açılmasının şer'an caiz olduğunu ve bu hallerin bizzat yaşanmış olduğunu gösteriyor. Allah (c.c)'a duamız, bizi lutfundan mahrum etmemesidir.

4204-Muvatta ve Tirmizi hariç, Kütüb-i Sitte Sahipleri, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Veda Haccı'nda umre ile hacca kadar temettüde bulundu ve kurban kesti.
Kurbanını Zülhuleyfe'den itibaren beraberinde götürdü. Resulullah (a.s) (niyetlendiği ibadetinin edasına) başlayıp ihrama girdi ve umre için telbiye getirdi. Sonra da hac için telbiye getirdi. Resulullah (a.s)'m beraberindeki ashab da umre ile hacca kadar temettüde bulundu. Sahabe arasında kurban kesip (beraberinde) götürenler de vardı, kurban kesmeyenler de...
Resulullah (a.s) Mekke'ye geldiği zaman halka hitaben şöyle buyurdu:
İçinizden kimin kurbanı varsa, haccmi tamamlayıncaya kadar üzerine haram olan ihram yasaklarını kendine helal edip ihramdan çıkmasın, içinizden kimin kurbanı yoksa Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasındaki sa'yını yapsın, saçını kısaltsın ve ihramdan çıksın. Sonra hac için tekrar ihrama girsin ve kurbanını kessin. Kim kurban bulamazsa, hac sırasında üç gün, evine dönünce de yedi gün

olmak üzere oruç tutsun."
Resulullah (a.s) Mekke'ye geldiğinde tavaf yaptı ve ilk işi Hacer-i Esved'i selamlamak oldu. Sonra yedi tavafın ilk üçünde remel ile (süratle) yürüdü, dördünü ise adi yürüyüşle yürüdü. Sonra Beyt'i tavafını bitirince (Hz. İbrahim (a.s)'e aid) makamın yanında iki rekat (tavaf için) namaz kıldı.
Sonra selam vererek namazı bitirdi ve Safa'ya giderek Safa ile Merve arasında yedi tavaf (sa'y) yaptı. Sonra haccını bitirinceye kadar kendisine haram olan hiç bir şeyi kendisine helal kılmadı. (İhramdan çıkmadı). Bayram günü kurbanını kesti ve (Mekke'ye) inip Beyt'i tavaf etti. Sonra kendisine (İhram nedeniyle) haram olan her şeyi kendisine helal kıldı. Sahabeden kurbanı olup beraberinde kurban götürenler de Resulullah (a.s)"m yaptığı gibi yaptı." [28]

Bir Açıklama

Aslında Resulullah (a.s) hacc-ı kırana niyetlenmişti. Beraberinde kurban götürmeyen sahabilerine de temettüde bulunmalarım emretti.
Bazen "temettü" kelimesi tabir genişliği babından "kıran" anlamında kullanılır. Özellikle rivayetlerde buna oldukça sık rastlıyoruz. Çünkü Resulullah (a.s)'ın haccı, kıran olmasına rağmen temettü diye vasıflandırılıyor. Bu, dediğimiz gibi tabir genişliği nedeniyledir. Kaldı ki, Resulullah (a.s)'ın ashabının temettüünü kabul etmesi, hatta emretmesi de ayrı bir sebeptir.

4205-MüsIim, Hz. Esma binti Ebu Bekri's-Sıddık (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte ihramlı olduğumuz halde (Mekke'ye doğru yola) çıktık. Mekke'ye vardığımızda Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Beraberinde kurbanı olan(lar) ihramlı olarak kalsm(lar), beraberinde kurbanı ormayan(lar) da (tavaf ve sa'ydan sonra traş olup) ihramdan
çıksm(lar)."
Benim yanımda da kurban bulunmadığı için ihramdan çıktım. Zübeyr (r.a)'in ise kurbanı vardı, bu nedenle o, ihramdan çıkmadı."
Hz. Esma (r.a) şöyle devam ediyor :
"Böylece (Umremi eda ettiğim ihram anlamındaki) elbiselerimi çıkardım. Sonra çıkıp Zübeyr (r.a)'in yanına oturdum. Bana:
"(Yanımdan) kalk ve uzak dur," dedi. Ben de "Üzerine varacağımdan mı korkuyorsun?" dedim." Bir rivayette de şöyle gelmiştir:

"Resurullah (a.s)'la beraber hac için ihrama girip telbiye getirdiğimiz halde (Mekke'ye) vardık." [29]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle der:
"Hadisin geri kalan bölümü, bir önceki rivayetle aynıdır. Ancak sonu: "Benden geri dur, benden geri dur," şeklinde gelmiştir. [30]
"Hz. Zübeyr (r.a)'in: "Kalk ve benden uzak dur, deyip Hz. Esma (r.a)'ya uzak durmasını emretmesi, kendisinden olabilecek şehvetle dokunmak ve benzeri hallerin önüne geçmek içindi. Çünkü ihramda olan bir kişinin şehvetle dokunması haramdır. O nedenle ihramdan çıkmış bulunan hanımına karşı nefsi bir ilgi duymasın diye onu kendisinden uzaklaştırmış ve doğması muhtemel hadiselerin önüne geçmiştir."

4206-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'uı şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"(Cahiliye, Arapları) hac aylarındaki umreyi, yeryüzünde işlenebilen günahların en büyüğü olarak görüyorlardı. Yine -cahiliye devri Araplan-Muharrem ayını safer diye isimlendirip:
"Bere iyileşip eser kalmadığı ve safer ayı çıktığı zaman umre yapmak, umre isteyene helal olur," diyorlardı."
îbni Abbas (r.a) devamla dedi kî:
"Resulullah (a.s) ve ashab'ı hac için ihrama girmiş olarak (Zilhicce'nin) dördüncü günü sabahı (Mekke'ye) geldiler. Resulullah (a.s) derhal niyetlerini umreye çevirmelerini kendilerine emretti. Resulullah (a.s)'m bu emri kendilerine biraz ağır geldiğinden:
"Ey Allah'ın Resulü, neleri helal sayacağız?" diye sordular. Resulullah (a.s) da:
"Her şey helal olacak," cevabını verdi." Buhari dedi ki:
"İbni-1-Mediyni, şöyle demiştir: "Bize Süfyan şöyle söyledi: "Hz. Ömer (r.a) şöyle diyordu: "Şüphesiz bu hadisin bir şanı vardır." Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashab'ı Zilhicce'nin dördüncü günü sabahı, hac için telbiye getirdikleri halde Mekke'ye geldiler. Hz. Peygamber (a.s) derhal beraberinde kurban getirmeyenlere niyetlerini umreye çevirmelerini emretti."
Bir diğer rivayet de şu şekildedir:

"Resulullah (a.s) hac için telbiye getirip ihrama girdi ve Zilhicfie' gün geçmişti ki, (Mekke'ye) geldi. Sabah namazını kıldıktan sortr| ş yurdu:

"Niyetini umreye çevirmek isteyenler umreye çevirsinler." [31]
Bazı raviler: "Sabah namazını Betha'da kıldı," derken, bazıları Tuva'da kıldı" demiştir.
Müslim'e ait başka bir rivayet de şu şekildedir: "Resulullah (a.s) (Veda Hacc'mda) şöyle buyurdu:
"Bu, kendisinden faydalandığımız bir umredir. O nedenle beraberinde kurban olmayanlar tümüyle ihramdan çıksınlar. Artık umre, kıyamet gününe kadar haccm içine girmiştir." [32]
Ebu Davud'a ait bir rivayet de şu şekildedir:
"Vallahi Resulullah (a.s) sadece şirk ehline ait bir işi ortadan kaldırmak amacıyla Hz. Aişe (r.a)'ye Zilhicce ayında umre yapması için izin verdi. Çünkü şu Kureyş kabilesi ile onların dininde onlar; Hac yolculuğunda yüklerin ağırlığından dolayı dökülen yünler çoğaldığında, (bu nedenle) açılan yara(lar) iyileştiğinde ve Safer ayı çıktığında umre yapmak isteyene umre helal olur," derlerdi ve Zilhicce ayıyla Muharrem ayı çıkana kadar umre yapmayı haram sayarlardı." [33]
Yine Ebu Davud'a ait bir diğer rivayet de şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) hac için telbiye getirip ihrama girdi. (Mekke'ye) varınca Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasıdaki sa'yını tamamladı."
İbni Şevker dedi ki:
"Resulullah (a.s) traş olmadı."
Bundan sonra her iki ravi de şu cümleleri nakletmekte birleşmişlerdir:
"(Yanında) kurban bulunduğundan dolayı kendisi ihramdan çıkamadı ve beraberinde kurban götürmeyenlere tavaf ile sa'y'ı yapıp saçlarım kısaltmalarından sonra ihramdan çıkmalarım emretti."
İbni Meni ise rivayetinde şu sözlere de yer vermiştir:
"Yahut traş olduktan sonra ihramdan çıkmalarını emretti." [34]
Nesai'nin rivayeti, birinci rivayetin aynısıdır. Ancak bu rivayette birinciden farklı olarak; "Eser kalmadığı zaman," cümlesi yerine: "Dökülen yünler çoğaldığında," cümlesi zikredilmiş ve: "Safer ayı geçtikten sonra" cümlesinden sonra: "Yahut Safer ayı girdikten sonra," dedi," cümlesine yer verilmiştir. [35]
Nesai'ye ait başka bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) umre için telbiye getirip ihrama girdi. Ashabı da} hac için

telbiye getirip ihrama girdi. Resulullah (a.s) beraberinde kurbanı olmayanlara (umreyi tamamlayıp) ihramdan çıkmalarını emretti. Talha bin Ubeydullah ile başka bir adam beraberinde kurban olmayanlar arasında olduklarından ihramdan çıktılar." [36]
Diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashab'ı Zilhicce'nin dördüncü sabahı hac için telbiye getirdikleri halde (Mekke'ye) geldiler de Resulullah (a.s) kendilerine (umreyi tamamlayıp) ihramdan çıkmalarını emretti." [37]
Başka bir rivayet de şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) ashabıyla beraber Zilhicce'den dört gün geçrnişti ki, hac için telbiye getirmiş olduğu halde (Mekke'ye) geldi ve sabah narAazmı Betha'da kıldı. (Ardından) şöyle buyurdu: ;
"Niyetini umreye çevirmek isteyen varsa yapsın." [38]
"Zitava"nın fethası, zammesi ve kesresi ile olmak üzere üç şekilde okunmuştur. Bu üç okunuşu Kadı ve diğer lügat alimleri aktarmıştır. Fakat bunlar arasında en meşhur olanı üstün olmasıdır.
Esmai ve diğer alimler fethasız şekilde okunduğunu söylememişlerdir.
Ayrıca bu kelime maksur ve tenvinli olup, Mekke yakınlarında bir vadinin ismidir.
Kadı Iyaz şöyle der:
"Buhari'nin bazı ravileri, bu kelimeyi memdüd olarak rivayet etmişlerdir. Sabit de böyle demiştir." [39]

Dersler Ve Öğütler

Hz. Peygamber (a.s)'in "Artık umre kıyamet gününe kadar haccm içine girmiştir," sözü üzerine İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle demiştir:
"Ulema bu hadisin anlamı konusunda bir kaç görüş etrafında ihtilaf etmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:
1. Bu görüşlerin en sahihi, ulemanın çoğunluğunun görüşüne göre hadisin anlamı kıyamet gününe kadar umre'nin hac aylarında yapılabileceğini ifade etmektir. Bunun anlamı cahüiye devri Araplarmın sahip oldukları hac aylarında umre yapılamaz inancını ortadan kaldırmaktır.
2. Hadisin anlamı Hacoı Kıran'ın caiz olduğunu ortaya koymaktır. Bu taktirde hadis şu anlama gelir: "Kıyamet günü'ne kadar umre işleri, hac işlerinin

içerisindedir."

3. Bazıları bu hadisi, umrenin vacib olmadığı anlamında yorumlamışlardır. Şöyle ki, hadisle kastedilen mana, umre'nin düşmesidir. Umre'nin hac içerisine girmiş olması demek, umrenin gerekliliğinin ortadan kalkması demektir. Fakat bu yorum zayıf, hatta batıldır. Çünkü hadisin konumu buna müsaade etmeyip doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

4. Zahiriye mezhebine mensub bazı alimlerin yorumuna göre hadis, haccın umreye çevrilmesinin caiz olduğu anlamını ifade etmektedir. Fakat bu yorum da bir önceki gibi zayıftır." [40]

Hafız İbni Hacer el-Askelani, Fethü'l-Bari'de der ki:

"Fa-i takibiye ile inne'nin bir arada soruya verilen cevabın başında bulunmaları, bu yorumun yani haccı feshedip umreye çevirme yorumunun doğruluk derecesini artırmaktadır. Hatta soru bizzat bu konuda sorulmuş, cevabı ise bundan daha kapsamlı bir şekilde, bu konuda yapılan yorumların üçüncüsü hariç, tümünü içine alacak şekilde gelmiştir. Allah en iyisini bilir." [41]

el-Cami Muhakkiki der ki:

"Hanbelilere göre ifrad, ya da kıran haclarına niyet eden bir kimsenin kurban göndermemişse haccmı feshedip umre'ye çevirmesi müstahabdır. Ulemanın büyük çoğunluğu üç çeşit haccm da caiz olduğu konusunda ortak görüşe varmış, ancak bunlar arasında hangisinin daha faziletli olduğu noktasında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Safi, İmam Malik ve bu görüşü paylaşan diğer alimler ifrad haccı'nm daha faziletli olduğunu, İmam Ebu Hanife ve onun görüşünü paylaşan diğer alimler, kıran haccı'nın daha faziletli olduğunu, İmam Ahmed bin Hanbel ve onun görüşünü paylaşan diğer alimler de temettü haccı'nm daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.

Temettü haccında, önce ihrama girilip umre yapılır, umre tamamlandığı zaman ihramdan çıkılır ve daha sonra hac için yemden ihrama girilir."

Muvaffakuddin îbni Kudame,' el-Makdisi el-Hanbeli el-Muğni' adlı eserinde der ki:

"îfrad ya da kıran haccı'na niyet etmiş olan bir kimsenin bize göre haccmı feshedip umreye çevirmesi müstahabdır. Ancak beraberinde kurban bulunuyorsa, ihramda kalır. Ulemanın farklı görüş ileri sürdüğünü bilmediğimiz bir konu vardır ki, o da beraberinde kurban bulundurması halidir. Bu taktirde ihramdan çıkıp haccmı tebdil etmesi caiz olmaz. Ancak ifrad ya da kıran haclarından" birine niyet etmiş ve fakat yanında kurbanı yoksa tavaf ve sa'y'mı tamamladıktan sonra hac niyetini bozup sadece umreye niyet etmesi müstahabdır. Bu taktirde

Arafat'ta vakfe yapmamışsa, traş olup ihramdan çıkar ve temettüde bulunur. (İhram yasaklarından istifade eder.)"
İbni Kudame sözlerine şöyle devam eder:
"Resulullah (a.s)'m Veda Haccı'nda ifrad ve kıran haccma niyet eden ashabından beraberinde kurban bulunmayanlara hac niyetlerini feshedip ihramdan çıkmalarını emrettiği sahih isnadla gelmiştir. Ayrıca bu konuda bir çok rivayet bulunmaktadır. Nitekim haccın feshiyle ilgili hadisler İbni Ömer (r.a), İbni Abbas (r.a), Cabir (r.a) ve Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilmiştir. Bu hadisler, yukarıdaki raviler tarafından ittifakla rivayet edilmişlerdir. Bu konuda diğer ulemadan da bir çok hadis gelmiş olup hepsi de sahihtir." [42]
el-Cami Muhakkiki der ki:
"Özetle üç hac konusunda fıkıhçılarm büyük çoğunluğunun görüşleri bu şekildedir. Yani ihtilaf sadece fazilet noktasındadır. Hadis ve tefsir ulemasının çoğunluk olarak görüşleri de bu kabildendir. Bu konuda İmam Ah-med bin Hanbel ve taraftarlarının görünüşe göre temettü haca daha faziletlidir. Bu görüş, diğer ulemanın görüşlerinden biraz daha uygun görünmektedir.
İbni Hazm 'el-Muhalla' adlı eserinde, İbni Kayyim el-Cevziyye de 'Zadül-Mead' adlı eserinde ulemanın büyük çoğunluğuna muhalefet ederek; beraberinde kurbanı olmayan bir kimsenin haccını feshedip umreye çevirmesinin farz olduğunu söylemişler ve bu konuda yine cumhura muhalif olan kendilerinden önceki diğer ulemanın görüşlerini benimsemişlerdir."

4207-İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Zilhicce'den dört ya da beş gün geçmişti ki, (Mekke'ye) geldi ve kızgın bir halde yanıma girdi. Ben (halini görünce) :
"Kime kızdınız?" diye sordum. Bu sorum üzerine Resulullah (a.s) :
"Bilmiyor musun, ben insanlara bir şeyi emrediyorum, bir de bocaladıklarını görüyorum?"
("Bocaladıklarını," ifadesi, Hakim'in zannıdır.)
"Arkamda bıraktığım işimi bir daha önümde bulsaydım, yanımda kur ban getirmezdim. Kurbanı satın alır, sonra da onlar ihramdan çıktığı gibi i ramdan çıkardım." [43]

4208-Buhari, Ebu Cemre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"İbni Abbas (r.a)'a temettûde bulunmaktan sordum, bana onu emrett

Kurbanlıktan sordum, şöyle cevap verdi:
"Bu konuda deve veya sığır veya davar veya kurbana ortak olma imkaı lan vardır."
Ebu Cemre dedi ki:
"İnsanlar temettüü mekruh sayıyorlardı. (Eve gelip) uyudum. Rüyamda? sanki birisinin: "Kabul olunmuş hac, makbul temettü!" diye seslendiğini gördüm ve derhal İbni Abbas (r.a)'a gelip rüyamı anlattım. Bana:
"Allahu ekber ! Allahu ekber ! Ebu'l-Kasırn (a.s)'m sünneti," dedi." Müslim'in rivayeti de şu şekildedir: "Ebu Cemre anlatıyor:
"Ben temettûde bulundum. İnsanlar beni bundan nehyettiler. Ben de ibni Abbas (r.a)'a geldim, bu konuda sordum. İbni Abbas (r.a) bana onu emr retti. Sonra eve gelip uyudum. Rüyamda bana birisi geldi ve: "Kabul olun? muş umre, mebrur hacc !" dedi. Derhal İbni Abbas (r.a)'a gidip haber veil-dim. Bana:
"Allahu ekber ! Ebu'l-Kasım (a.s)'ın sünneti," dedi." [44]

4209-Buhari, İkrime (r.a)'den muallak olarak rivayet etmiştir: "O, şöyle anlatıyor:
"İbni Abbas (r.a)'a haccm müta'sından soruldu ve şöyle cevap verdi:
"Veda Haccı'nda muhacirler, ensar ve Resulullah (a.s)'m hanımları rama girip telbiye getirdiler. Biz de ihrama girip telbiye getirdik. Mekke'y geldiğimizde Resulullah (a.s) :
"Kurban işaretleyip (beraberinde) getirmiş olanlar hariç, hac niyetiyle yaptığınız ihram ve telbiyelerinizi umreye çeviriniz," buyurdu.
Bizler, Beyt'i tavaf, Safa ile Merve'yİ sa'y edip (ihramdan çıktık), kadire-' lara geldik ve elbiselerimizi giydik. Resulullah (a.s):
"Kurbanlığa nişan takmış olan kimseler kurban yerine ulaşıncaya kadar* ihramdan çıkamaz," buyurdu. Sonra bize terviye günü Öğlenin ardından hac için ihrama girmemizi emretti. Hac görevlerini eda edip Mekke'ye geldiğimiz, Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasını sa'y ettiğimizi zaman artık haccımız tamam olmuş ve üzerimize kurban gerekmiştir. Nitekim Yüce AH lah şöyle buyurdu:
"Kim hacca kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban keser. Fakat onu bulamazsa hacda üç, memleketlerinize döndüğünüz! vakit yedi gün olarak üzere oruç tutmak (vacip olur)."
Kurban olarak bir davar yeterlidir. Böyle yapanlar bir yılda iki ibadeti, hac ile umre'yi birleştirmişlerdir. Çünkü Allah (c.c) de bunu kanunlaştırmış ve onu Mekkeliler dışındaki insanlara mubah kılmıştır. Yüce Allah : "Bu hüküm; ailesi

Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir," buyurdu. Allah (c.c)'ın zikretmiş olduğu hac ayları ise Şevval, Zülka'de ve Zilhicce'dir. Her kim bu aylarda umre ile faydalanırsa, bir kurban kesmesi ya da oruç tutması vacib olur. Refesi; cinsi ilişki, Fusuk; günahlar, cidal de kavga demektir." [45]

Bir Açıklama

Bir kimsenin temettü ya da kıran hacısı sayılabilmesi için hac aylarında yani Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin on gününde umre ibadetini yerine getirmesi gerekir. Yani umreden sonra ihramdan çıkarsa temettü, çıkmazsa kıran hacısı olur. Her iki durumda da kurban kesmesi gerekir. Kurban kesme imkanı yoksa Zilhicce'nin onuncu gününden önce olmak üzere üç gün, daha sonra da yedi gün oruç tutar. En iyisi bu yedi günü ailesine döndüğü zaman tutmasıdır.

Hadis-i şerifde yer alan: "Mekkeliler dışındaki insanlara" ifadesi ile Ku-ran-ı Kerim'de temettü'un mubah kılınmasının ardından buyurulan: "Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir," ifadesi aynı maksadın ifadeleridir. İmam Ebu Hanife'ye göre buradaki işaret ismi: "Kim umre ile hacca kadar temettü'de bulunursa..." ayetinden anlaşılan manaya işarettir. Bundan dolayı ailesi Mescid-i Haram'da bulunanlar için temettü ve kıran haccı söz konusu değildir.

İmam Şafii'ye göre ise bu isimle temettüde bulunan kimsenin kurban kesmesinin gerekliliğine işaret edilmiştir. Buna göre Mekke dışından gelen temettü hacısma kurban lazım gelirken, Mekke'nin yerli temettü hacısının böyle bir sorumluluğu yoktur.

4210-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) umre için, ashabı da hac için telbiye getirip ihrama girdi." [46]

4211-İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) Veda Hacı senesi halka emredip:

"Kim hacdan önce umre ile dönmek isterse (bunu) yapsın," buyurdu." [47]

4212-İmam Malik, Muvatta'da, Said bin Müseyyeb (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:

"Ömer bin Ebu Seleme, Şevval ayında umre yapmak için Hz. Ömer bin Hattab

(r.a)'dan izin istedi. Hz. Ömer (r.a) de kendisine izin verdi. Ömer bin Ebu Seleme umre yaptıktan sonra hac yapmadan ailesine döndü. [48]

4213-Buhari, İkrime bin Halid el-Mahzumi (r.h.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"îbni Ömer (r.a)'e hacdan önce umre yapmaktan sordum. Cevaben:
"Bunda bir sakınca yoktur. (Nitekim Hz. Peygamber a.s) hacdan önce umre yapmıştır," dedi."[49]

4214- Buharı ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a.)'ın şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ve ashabı hac için telbiye getirip ihrama girdikleri vakit Hz. Peygamber (a.s) ile Talha hariç hiç kimsenin beraberinde kurbanlığı yoktu. O sırada Hz. Ali (r.a) beraberinde kurbanlığı olduğu halde Yemen'den geldi ve: "Ben de Hz. Peygamber (a.s)'in niyet edip ihrama girdiği şeye niyet edip ihra.na girdim," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) ashabına; bu haclarını umreye çevirmelerini, tavaf (ve sa'y) yapmalarını, beraberinde kurbanlığı olanlar hariç, saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmalarını emretti. Ashab (m bir kısmı) :
"Henüz cünüb olduğumuz halde Mina'ya mı gideceğiz?" dediler. Bu itiraz Hz. Peygamber (a.s)'e ulaşınca:
"Geride bıraktığım işlerimi tekrar bulsaydım kurban getirmezdim. Beraberimde kurbanlığım olmasaydı ben de ihramdan çıkardım," buyurdu.
Bu sırada Hz, Âişe (r.a) hayız oldu. Haccm bütün ibadetlerini yerine getirdi, ancak Beyt'i tavaf ermedi. (Temizlenip) Beyt'i tavaf edilince:
"Ey Allah'ın Resulü, sizler hac ve umre yapmış olarak döneceksiniz. Ben ise (sadece) hacla ayrılacağım (öyle mi)? " dedi. Bunun üzerine Resulul-lah (a.s) (kardeşi) Abdurrahman bin Ebu Bekir (r.a)'e, Hz. Aişe (r.a)'yi Te-nim'e götürmesini emretti. Hz. Aişe (r.a) de (orada ihram giyerek) hacdan sonra umre yaptı."
Buhari'ye ait bir rivayet de şu şekildedir:
"Hz, Cabir (r.a) anlatıyor:
"Kendisi Hz. Peygamber (a.s) beraberinde kurbanlık götürdüğü hac günü Hz. Peygamber (a.s) ile birlikte haccetmiştir. Sahabiler ise ifrad haccı için tel-biye getirip ihrama girmişlerdi. Hz. Peygamber (a.s) onlara hitaben:

"İhramdan çıkınız ve önceki niyetinizi mutaya çeviriniz," buyurdu. Onlar:
"Biz ilk ihrama girdiğimiz zaman hac ismiyle niyet etmişken şimdi onu nasıl mutaya (umre'ye) çevirebiliriz ki?" deyip itiraz ettiler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Benim söylediğimi yapın. Eğer ben de beraberimde kurban getirmesey-dinv size emrettiğimiz gibi yapardım. Fakat kurbanım varacağı yere (yani Mine'ya) ulaşıncaya kadar ihramı haram olan şeylerden hiç birisi bana helal olmaz." [50]
Yine Buhari'ye ait bir başka rivayet de bir önceki rivayetin benzeridir. Ancak bu rivayet bir öncekinden farklı olarak şöyle gelmiştir:
"Zilhicce'den tam dört gün geçmişti ki, Mekke'ye vardık. Hz. Peygambe (as) bize beraberinde kurban olanlar hariç Beyt'i tavaf etmemizi. Safa ili Merve'yi say'etmemizi ve niyetimizi umreye çevirip ihramdan çıkmamız emretti."
Bu rivayette farklı olarak şu cümleler de yer almıştır:
"Süraka bin Malik, Hz. Peygamber (a.s)'le akabe cemresini taşlarke karşılaştı ve kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü, bu haccı umreye çevirme işi bize mi özeldir?" dij sordu. Hz. Peygamber (a.s):
"Hayır, aksine daimidir," cevabını verdi."
Buharı bundan sonra Hz. Aişe (r.a)'nin olayına ve Ten'im'den umre için ihram girmesine değinmektedir. [51]
Buhari'ye ait bir rivayet de şu şekildedir:
"Biz Hz. Muhammed (a.s)'in sahabileri yalnız ve halis olarak hac içıı telbiye getirip ihrama girdik. Hz. Peygamber (a.s) ZÜhicce'nin dördüncü sk bahında (Mekke'ye) geldi ve bize ihramdan çıkmamızı emretti."
Buhari hadisin bu rivayetinde yine yukarıdaki rivayetin bir benzerine ve Süraka'nm sorusuna yer vermiştir. Ancak Hz. Aişe (r.a) olayına girmemiştir. [52]

Müslim'e ait bir rivayet de şu şekildedir:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte hac için telbiye getirip ihrama girdik. An-} cak Mekke'ye vardığımızıda bize ihramdan çıkmamızı ve niyetimizis umre'ye çevirmemizi emretti. Bu bize çok ağır bir emir geldi ve hepimizin^ canının sıkılmasına neden oldu. Bu halimiz Hz. Peygamber (a.s)'e ulaştı.j O'na gökten bir vahiy mi geldi, yoksa insanlar tarafından bir şey midir, bilemiyoruz. Bunun üzerine bize hitaben şöyle buyurdu:
"Ey insanlar! İhramdan çıkın. Eğer beraberimde kurbanlığım olnıasaydıl ben de

sizin gibi yapardım."
O'nun bu emri üzerine biz de ihramdan çıktık. Hatta hanımlarımızla^ cinsi ilişkide bile bulunduk. İhramsız olan bir kimsenin yaptığı her şeyi yaptık. Nihayet terviye günü gelip Mekke'yi arkada bıraktığımız vakit, hacca niyet ederek ihrama girdik." [53]
Buhari ve Müslim'e ait muhtasar bir rivayet de şöyledir:
"Hac için "Lebbeyk" diyerek Mekke'ye geldik. Fakat Resulullah (a.s)'m emri üzerine niyetimizi umre'ye çevirdik." [54]
Müslim'in diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Biz hacc-ı ifrad için ihrama girip Resulullah (a.s)'la beraber yolumuza devam ettik. Hz. Aişe (r.a) de umre için ihrama girdi. Şerefe gelince Hz. Aişe (r.a) hayız oldu. Mekke'ye vardığımızda Kabe'yi, Safa ile Merve'yi tavaf ettik. Ardından Resulullah (a .s) aramızdan beraberinde kurbanlık olmayanlara ihramdan çıkmalarını emretti. Biz:
"Neleri kendimize helal edineceğiz?" diye sorduk. Resulullah (a.s); "İhramlıya yasak olan) her şeyi," cevabını verdi. Bunun üzerine hanımlarınızla da cinsel temasta bulunduk, kokular sürdük, elbiselerimizi giydik. (Bunları yaptığımız sırada) bizimle arefe günü arasında sadece dört gece vardı. Sonra terviye günü tekrar ihrama girdik. Sonra Resulullah (a.s) Hz. Aişe (r.a)'nin yanma girmişti, onu ağlıyor olarak buldu.
Resulullah (a.s):
"Neyin var?" diye sordu. Hz. Aişe (r.a) :
"Hayız oldum, derdim budur. Herkes ihramdan çıktı fakat ben çıkamadım, Beyt'i de tavaf edemedim. Oysa herkes artık hac için ihrama gidiyor," diye cevap verdi.
Resulullah (a.s) :
"Şüphesiz bu, Yüce Allah tarafından Adem (a.s)'in kızlarına yazılmış bir kaderdir. Derhal yıkan ve ardından hac için ihrama gir" buyurdu.
O da öyle yaptı ve vakfelerin tümüne katıldı. Hayızdan temizlenince de Kabe'yi ve Safa ile Merve'yi tavaf etti. Daha sonra Resulullah (a.s) Hz. Aişe (r.a)'ye :
"Artık hem haccını, hem de umreni tamamlamış ve ikisinin ihramından da çıkmış oldun," buyurdu. Hz. Aişe (r.a):
"Ey Allah'ın Resulü, benim içimde hac sırasında Beyt-i tavaf etmediğim duygusu var," dedi. Resulullah (a.s) (Hz. Aişe (r.a)'nin kardeşi Abdurrah-man (r.a)'a hitaben) :
"Ey Abdurrahman, Aişe'yi götür de Ten'im'den ihrama girdirip umre yaptır,"

buyurdu. Bu olay, Hasbe gecesi meydana gelmiştir." [55]
Bir rivayette de hadisin sonunda şu ilave vardır:
"Hz, Peygamber (a.s) mülayim bir insandı. Hz. Aişe (r.a) bir şeyi arzu etti mi onun arkasını takip eder, yerine getirirdi." [56]
Müslim'in diğer bir rivayeti, bu rivayetin bir benzeridir. Bu rivayette farklı olarak şu cümleler yer almıştır:
"Terviye günü geldiğinde hac için tekrar telbiye getirip ihrama girdik.; Safa ile Merve arasındaki ilk tavafımız bize yeterli görüldü. Resulullah (a.s) her yedimiz bir hayvanda olmak üzere deve ve sığıra ortak olmamızı bize emretti." [57]
Müslim'e ait diğer bir rivayet de şu şekildedir: "Ata (r.a) anlatıyor:
"Benim de içlerinde bulunduğum bir topluluğa anlatırken Caoir (r.a)'den dinledim. Şöyle anlatıyordu:
"Biz Muhammed (a.s)'in sahabileri sadece ve halis olarak hac için telbiye getirip ihrama girdik."
-Ata dedi ki:
"Cabir (r.a) anlatıyor: -Zilhicce'nin dördüncü sabahı (Mekke'ye) geld i ve bize ihramdan çıkmamızı emretti."
-Ata dedi ki:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"ihramdan çıkın ve hanımlarınıza yaklaşın,"
Fakat bu, kadınlara yaklaşmaları için bir emir değildi. Aksine kadm|snn da kendilerine helal olduklarına dair bir bildiri idi.-Biz:
"Şurada bizimle arefe günü arasında sadece beş gün kaldı, bize kadınlarımıza yaklaşmamızı emrediyor. Cenabet halimizle Arafat'a çıkacağızi dedik. -Ata dedi ki:
"Cabir (r.a) eliyle konuşuyordu. Ben şu anda elini sallayarak kon ışur-ken bakar gibiyim." Cabir şöyle devam etti:
"Bunun üzerine îHz. Peygamber (a.s) içimizde ayağa kalktı ve:
"Siz de biliyorsunuz ki; ben, İzzet ve Celal sahibi olan Allah'dan en çok korkanınız, en doğrunuz ve en iyinizim. Kurbanlığım olmasaydı sizin gibi ben de ihramdan çıkardım. Geride bıraktığım işlerimi tekrar bulsaydım, kurban getirmezdim. Hadi ihramdan çıkınız/' buyurdu.
Biz de ihramdan çıktık. İşittik ve İtaat ettik."
Ata dedi ki:
"Cabir (r.a) şöyle devam etti:

"Bu sırada Hz. Ali (r.a) (gönderilmiş olduğu) zekat toplama görevini tamamlayıp Mekke'ye geldi. Resulullah (a.s) Hz. Ali (r.a)'ye :
"Neye niyet edip ihrama girdin?" diye sordu. Hz. Ali (r.a) :
"Hz. Peygamber (a.s)'in niyet ettiği şeye (niyet ettim)," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) Hz. Ali (r.a)'ye hitaben şöyle buyurdu:
"Öyleyse kurban kes ve ihramda kal." Cabir devamla dedi ki:
"Hz. Ali (r.a) Resulullah (a.s) için de kurban kesti. Ardından Süraka bin Malik bin Cu'şum:
"Ey Allah'ın Resulü, bu yaptığımız bu senemiz için mi geçerlidir, yoksa daimi mi?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"Daimidir," cevabını verdi." [58] Müslim'e ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"İhramsız olarak Mekke'de ikamet ettiğimizde Resulullah (a.s) bize Mina'ya yöneldiğimiz zaman (hac için tekrar) ihrama girmemizi emretti Biz de Abtah'dan ihrama girdik." [59]
Yine Müslim'e ait diğer bir rivayet şu şekildedir:
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashabı Safa ile Merve arasında bir tavafdan, yani ilk tavaftan başka tavaf yapmadılar." [60]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte sadece hac yapmak için ihrama girdik. Ona başka bir şey karışmayacaktı. Bu niyetle Zilhicce'nin dördüncü gününde Mekke'ye vardık. Tavaf ve sa'y'ımızı yaptık. Ardından Resulullah (a.s) bize ihramdan çıkmamızı emretti ve:
"Eğer kurbanım olmasaydı, ben de ihramdan çıkardım," buyurdu. Bı sırada Süraka bin Malik ayağa kalkarak:
"Ey Allah'ın Resulü, ne buyurursun, bizim bu temettü haccımız bu seneye mi aittir, yoksa ebedi midir?" dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Aksine o, ebedi olarak devam edecektir." [61]

Bir Açıklama

Peygamberlik siyasetine bakınız ki, Resulullah (a.s) ashabını ikna etmek için yaptıklarının sebeplerinin birer birer ortaya koyuyor. Aslında bu metod, lider durumundaki insanların, "kayıtsız şartsız teslim ol" anlayışı içerisinde, insanları ikna yoluna baş vurmadan, ikna etmeyi terkederek yaptıklarını kabullenmesini

isteyerek gafil kaldıkları bir husustur. Yine neticesinde bir zarar, bir sakınca ya da bir günah olmayan konularda, karşı tarafa anlayışla davranıp kolaylık sağlamak da söz konusu siyaset içerisinde yerini alır. Bu nedenle hadisde: "Hz. Peygamber (a.s) mülayim bir insandı, Hz. Aişe (r.a) bir şey istediği vakit ardına düşer, gereğini yapmaya çalışırdı," ifadesine rastlıyoruz. Bu konuya da insanlarımızın gereken ilgiyi göstermedikleri görülmektedir. Yani normalde kadının isteklerini yerine getirmek ve bunun için uğraşmak gerekirken insanlar işi tam tersine çevirip aksini prensib haline getirmişler. Aslında neticede herhangi bir zarar, bir sakınca ve bir günah yo :-sa işi tersine çevirmek doğru olmayan bir davranıştır. [62]

4215-Buhari, Ebu Musa el-Eşari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Batha'da mola vermiş iken yanma vardım. Bana:
"Neye niyetle ihrama girdin?" diye sordu. Ben:
"Hz. Peygamber (a.s)'in niyetiyle niyetlendim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Kurbanlık getirdin mi?" diye sordu. Ben:
"Hayır (getirmedim)," dedim. Resulullah (a.s) :
"Öyleyse Beyt'i, Safa ile Merve'yi tavaf et, ardından ihramdan çık," buyurdu.
Ben de Beyt'i, Safa ve Merve'yi tavaf ettim (ve ihramdan çıktırn) . Sonra ailemden bir kadına geldim. Saçlarımı tarayıp başımı yıkayıverdi. Ben halka bu şekilde fetva veriyordum. Bu şekil fetvalarımı Hz. Ebu Bekir (r.a)'in halifeliği zamanında bana soranlara vermeye devam ettim. Fakat o, ölüp (yerine) Hz. Ömer (r.a) halife olunca bir hac mevsiminde ben kalkmış olduğum sırada bir adam gelip:
"Fetvalarında teannili ol. Çünkü sen müminlerin emirinin hac konularında neler ortaya atacağını bilemezsin," dedi. Ben de:
"Ey insanlar, ben kime hacla ilgili olarak bir fetva verdiysem, teannili olmaya çalıştım. İşte müminlerin emiri, size doğru geliyor. Ona uyun" dedim. Hz. Ömer (r.a) gelince, kendisine:
"Ey müminlerin emiri, kulağıma gelenler nedir? Hacla ilgili olarak yeni şeyler mi ihdas ettiniz?" diye sordum. Hz. Ömer (r.a):
"Eğer Allah'ın kitabıyla amel edeceksek, bak Allah (c.c) ne buyuruyor:
"Haca da umreyi de Allah için tamamlayın." [63]
Eğer Resulullah (a.s)'m sünnetiyle amel edecek olursak, O da:
"Hacla ilgili işlerimizi benden alın," buyuruyor. Hz. Peygamber (a.s) banlığmı

kesene kadar ihramdan çıkmamıştır," cevabını verdi."

Yine Müslim [64] ve Nesai'ye [65] ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ebu Musa mutaya (temettü haccma) fetva veriyordu. Bu sırada bir adam kendisine :
"Bazı fetvalarında teannili davranmaya dikkat et. Çünkü sen müminlerin emirinin ne ihdas ettiğini bilmiyorsun," dedi. Biraz Sonra da Hz, Ömer (r.a)'le karşılaştı ve ona bu konuyu sordu. Hz. Ömer (r.a) kendisine:
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashabının bunu yaptıklarını biliyorum. Ancak ben halkın Erak'da kadınlarla cima edip sonra başlarından su damlar bir halde hac yapmaya gitmelerini doğru bulmuyorum," dedi." [66]

Bir Açıklama

Hadisin metninde geçen: "Sonra ailemden bir kadına geldim. Saçımı tarayıp başımı yıkayıverdi," ifadesiyle kendi hanımına geldiğini kastetmiştir. Yoksa kendisine helal olmayan bir kadına gelip böyle yaptırması, onurı hakkında düşünülemez.

4216-Ibni Huzeyme, Abdullah (r.a)'m şöyle anlattığını riva-
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte (yola) çıktık. Niyetimiz hacdan başka bir

llah (a.s) Mekke'ye vardı ve Beyt'i yedi defa tavaf edip Makamın arkasında iki rekat namaz kıldı. Sonra: Allah in başladığından başlayalım, dedi Saradan başladı. Mervede yedmcı sayını tamamlamamıştı ki, Hz. Alı k.
uı Ebu Talıb (r.a) beraberinde kurbanlıeı ile beraber Yemen den kendisine eldı. Resulullah (a.s):
"Ne ile niyet edip ihrarvMa girdin? diye sordu. Hz. Alı (r.a):
"Allah'ın Resulünün Vet etmiş oldueu şeye niyet ediyorum, dedim, cevabını verdi [67]

Bir Açıklama

İbni Huzeyme konuyla Mgılı yorumunda der ki:

"Hz. Ali (r.a) ihrama kırdığı sırada Hz. Peygamber (a.s) m neye niyet ettiğim henüz bilmiyordu ^ Çunku kendisi Yemen tarafmdaydı ve Hz. Peygamber (a.s)

in neye nû ettıgmı ancak Mekke de Onunla beraber olduğunda oerendı. Hz. Vh bin Ebu Talıb (r.a) ihrama girme sırasında Hz.

Peygamber (a.s) hacca mı girdiğinden habersiz olm Zumreye mı, yoksa her ikisine birden mı ihrama
sına rağmen Resulullah (a.s) onun: Hz. Peygamber (a.s) neye niyet etmiş, şeklindeki niyetini caiz görmüştür. Ebu Musa el-Eşarının hadisesi deh el-Eşarının hadisesi deh
elEşarının hadisesi dehretmiş ve kurban yerine ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmasına cevaz kferme-miştir. Ebu Musa'ya ise umre yapıp ihramdan çıkmasını emretmiştir. Çünkü Ebu Musa'nın beraberinde kurbanlığı yoktu."
Hac menasikini arzu eden bir kimse ifrad, temettü, ya da kıran arasından bir tanesini seçmek zorundadır. Tercihini yapıp ibadetine başlayacağı zaman ihramını giyer ve iki rekat ihram namazı kılar. Namazdan sonra kıran haccına niyet edecekse: "Allah'ım, ben hac ve umreyi birlikte eda etmek istiyorum. Onları bana kolaylaştır ve bu iki ibadetimi benden kabul et. Lebbeyk al~ lahümme Lebbeyk..." der ve telbiyesini tamamlar. Şayet temettü haccı yapacaksa: "Allah'ım, ben umreye niyet ediyorum," ifrad haccı yapacaksa: "Allah'ım, ben haccetmek istiyorum," der. Bundan sonra yapacağı işler üçünde de aynıdır. Bunların kimi sünnet, kimi de vacip olarak değişir.

4217-Müslim, Ebu Zer el-Gifari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"O, bizim için bir ruhsattı."
Hacdaki temettüu diyor."
Bir rivayette şöyle demiştir:

"Hacdaki muta Hz. Muhammed (a.s)'in ashabına özeldir." [68]
Diğer bir rivayete göre de şöyle demiştir:
"İki muta sadece bize has olup başkalarına helal değildir."

Muta nikahı ile mut'a haccını kastediyor." [69]
Diğer bir rivayet de ilk rivayetin bir benzeridir. Bu rivayetin ifi şöyledir:

"Muta sadece bize ruhsat idi, size değil" [70]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir: '

"Ebu Zerr (r.a), hacca niyet edip ihram giyen ve sonra bunu feshedip umreye çevirenler hakkında şöyle diyordu:

"Bu, sadece Resulullah (a.s)la birlikte haccedenlere has bir ruhsattı." [71]
Nesai'ye ait bir rivayette de Ebu Zerr (r.a) temettü haccı hakkında şöyle demiştir:
"O sizin için değil. Sizin de ondan alabilecek bir hükmünüz yoktur. O, sadece Hz. Muhammed (a.s)'in ashabı için bir ruhsattı." [72]
Nesai'nin muhtasar bir rivayeti de şöyledir:
"Muta (haccı) bizim için bir ruhsattı." [73]

Bir Açıklama

el-Cami muhakkiki şöyle der:
"Bu rivayetlerin tamamı Ebu Zer (r.a)'in sözüdür.
İmam Nevevi, Müslim şerhinde şöyle der:
"Ulema, bu rivayetleri şöyle yorumlamıştır:
"Bu rivayetlerin tamamı haccı feshedip umreye çevirme işinin bu seneye mahsus olmak üzere ki, Veda Haccı senesidir, Resulullah (a.s)'m ashabına has olduğunu ve bundan sonra bunun caiz olmadığını ifade etmektedir. Ebu Zer (r.a) temettü haccmı mutlak olarak reddetmek istememiştir. Bilakis o yukarıda da belirttiğimiz gibi haccını feshedilip umreye çevrilme-sini reddetmek istemiştir.
Sahabenin haccı feshedip umre yapmasının hikmeti de bir cahiliye geleneği olan hac aylarında umre yapmak caiz değildir inancını ortadan kaldırmaktı.
"İki muta sadece bize has olup başkalarına helal değildir." İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde bu hadisi ise şöyle yorumlar:
"Yani bunlar sadece yaptığımız ana mahsus olmak üzere bize özel helal kılınmışlardı. Bundan sonra kıyamet gününe kadar haram oldular. En iyisini Yüce Allah bilir."
el-Cami muhakkiki yine derki:
"Muta nikahına gelince, bu önceden mubahtı. Sonra neshedildi ve artık kıyamet gününe kadar haram oldu. Muta haccına gelince Ahmed bin Han-bel ve ona tabi olan ulemaya göre; haccı feshedip umreye çevirmektir ve sahabeye mahsus değil, aksine bütün insanları kapsamaktadır."

4218-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Biz hac aylarında, Resulullah (a.s)'la birlikte, hac için ihrama girmiş olarak hac gecelerinde yola çıkıp Şerif de indik."
Hz. Aişe (r.a) (devamla) dedi ki: "Resulullah (a.s) ashabına doğru çıktı ve:

"Kimin beraberinde kurbanlığı yoksa haccını umre yapmak istey n umreye çevirsin. Beraberinde kurbanlığı olan bunu yapmasın," buyurdu.
Hz. Aişe (r.a) devamla dedi ki:
"Ashabdan bazısı umreye niyet etti, bazısı da bunu terketti."
Yine Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Fakat Resulullah (a.s) ile ashabından bir takım kimselerin -ki bunların güçleri yerindeydi ve yanlarında kurbanlıkları vardı- umre yapmaya güçleri yetmiyordu. Sonra Resulullah (a.s) yanıma girdi. Ben ise ağlıyordum. Resulullah (a.s) :
"Ey kadın, seni ağlatan şey nedir?" diye sordu. Ben:
"Senin sahabilerine söylediğini işittim. Demek ki, ben umreden alıko-nuldum," dedim. Resulullah (a.s) :
"Neyin var ki?" dedi. Ben:
"Namaz kılmıyorum," dedim. Resulullah (a.s) :
"Bunun sana bir zararı yok. Sen de ancak Adem (a.s)'in kızlarından bir kadınsın. Allah (c.c) Adem (a.s)'in kızlarına yazdığı şeyi sana da yazmıştır. Sen hac niyetin üzere bulun. Umulur ki, Allah (c.c) sana umreyi de nasib eder/' buyurdu."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Ardından Resulullah (a.s)'m (Veda) Haccı'na çıktık."
Bir rivayette de şöyle gelmiştir:
"Sonra haccımı'za (Arafat'a) çıktım. Mina'ya vardığımızda temiz olmuştum. Sonra Mina'dan çıktım. Beyt'e gelip ziyaret tavafı yaptım."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Sonra Mina'dan son defa dönüşümüzde Resulullah (a.s)'la birlikte yola çıktım. Nihayet Resulullah (a.s) Muhassab mevkine gelip konakladı. Biz de O'nunla beraber konakladık. Bu sırada Abdurrahman bin Ebu Bekir (r.a)'i çağırdı ve:
"Kız kardeşini haramdan çıkar. (Harem sınırında) umre için telbiye getirip ihrama girsin. Sonra ihramdan çıkın ve buraya gelin. Ben sizi buraya gelinceye kadar gözlüyorum," dedi."
Hz. Âişe (r.a) şöyle devam etti:
"Biz de (kardeşimle birlikte) çıktık. Nihayet (ihrama girip) tavaf (ve sa'yı) tamamladıktan sonra seher vaktinde yanına geldim. Bana:
"Umreyi tamamladınız mı?" diye sordu Ben:
"Evet," cevabını verdim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ashabına hareketi ilan etti. İnsanlar hareket ettiler. Resulullah (a.s) da Medine istikametinde yoluna devam etti." [74]
Diğer bir rivayet de bu rivayetin benzeridir. Ancak bu rivayetin sonunda şu ifade

yer almıştır:
"Sonra Resulullah (a.s) ashabına hareketi ilan etti. Ve (Beytullah'a doğru) yola çıkıp Beyt'e uğradı. Burada sabah namazından Önce tavaf etti. Sonra da (namazı kılıp) Medine'ye doğru yola çıktı." [75]
Diğer bir rivayette Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (Medine'den Mekke'ye doğru yola) çıktık, (Telbiyemizde) hacdan başka bir şeyi zikretmiyorduk. Şerif mevkiine varmıştık ki, ben hayız oldum. Bir ara Resulullah (a.s) yanıma girdi. Bu sırada ben ağlıyordum. Resulullah (a.s) :
"Seni ağlatan şey nedir?" diye sordu. Ben:
"Vallahi bu sene hac için çıkmamış olmayı arzu ederdim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Neyin var ki? Belki de hayız olmuşsundur," diye (tekrar) sordu. Ben:
"Evet," dedim. Resulullah (a.s) :
"Bu, Allah'ın Adem (a.s)'in kızları üzerine yazmış olduğu bir şeydir. Temiz oluncaya kadar hacının yaptığını yap. Ancak Beyt'i tavaf etme," buyurdu.11
Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Mekke'ye vardığımda Resulullah (a.s) :
"Niyetinizi ,umreye çeviriniz," buyurdu. Bunun üzerine beraberinde kurbanlık olanlar hariç, insanlar (umreden sonra) ihramsiz olarak Mekke'de kaldılar. Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve durumları iyi olanların beraberinde kurbanlık bulunuyordu. Sonra insanlar (terviye günü) Mina'ya gidecekleri vakit tekrar ihrama girdiler."
Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Kurban bayramının birinci günü gelince temiz oldum. Resulullah (a.s)'ın emriyle ziyaret tavafımı yaptım."
Hz. Aişe (sözüne devam edip) dedi ki:
"Bu arada bize inek eti getirildi. Ben:
"Bu nedir, (kim gönderdi)?" diye sordum. Getirenler:
"Resulullah (a.s) hanımları yerine inek kurban etti/1 dediler. Hasbe gecesi olunca ben:
"Ey Allah'ın Resulü, insanlar hac ve umreyle dönerlerken, ben bir tek hacla mı dönüyorum?" dedim."
Hz. Aişe şöyle devam etti:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) Abdurrahman bin Ebu Bekir'e emretti.. O da beni devesinin üzerinde arkasına oturttu."

Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Ben çok iyi hatırlıyorum (o zamanlar) yaşım daha ufaktı ve genç bir kadındım. Bazen uyuklama tutuyor ve arka taraftan öne doğru tartılıyordum. Nihayet Tenim'e vardık ve buradan umre için, insanların (daha önce) yaptıkları umreye mukabil, telbiye getirip ihrama girdim." [76]
Diğer bir rivayete göre de Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Veda Haccı'nda Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte (Medine'den yola) çıktık. Bir kısmımız umre için, bir kısmımız da hac için niyet edip ihrama girmişti. Mekke'ye vardığımızda Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Umre için ihrama girip de kurbanı olmayan(lar) ihramdan çıksın (lar). Umre için ihrama girip de kurban getiren, kurbanını kesene kadar ihramdan çıkmasın. Hac için telbiye getirip ihrama giren, haccmı tamamlasın. "
Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Derken ben hayız oldum ve arefe gününe kadar bu şekilde kaldım. Ben de sadece umre için ihrama girmiştim. Resulullah (a.s) bana başımı bozup taramamı, hac için ihrama girip umreyi tek etmemi emretti. Ben de öyle yaptım. Nihayet haccımı tamamlayınca (kardeşim) Abdurrahman bin Ebu Bekir'i beraberimde gönderdi ve bana Tenim'den (itibaren) umre yerinde (tekrar ihrama girip) umre yapmamı emretti." [77]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Veda Haccı'nda Resulullah (a.s)'la birlikte (yola) çıktık ve umre için telbiye getirip ihrama girdik. Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beraberinde kurbanlığı olan, umre ile birlikte hacca da niyet etsin. Sonra da ikisinden bir anda ihramdan çıkana kadar ihramda kalsın."
Mekke'ye vardığımda hayızh idim. Beytullah'ı tavaf etmedim. Safa ile Merve arasını sa'y etmedim. Mevcut durumumdan Hz. Peygamber (a.s)'e yakındım. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) bana hitaben şöyle buyurdu:
"Başını boz ve taran. Sadece hac için ihrama gir ve umreyi terk et."
Ben de öyle yaptım. Haccı tamamladığımızda Resullah (a.s) beni (kardeşim) Abdurrahman bin Ebu Bekir'in beraberinde Tenim'e gönderdi vd umre yaptım. (Umreden sonra) Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İşte bu, yapamadığın umrenin bedelidir." Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Umre için ihrama girmiş olanlar, Beytullah'ı ve Safa ile Merve arasını tavaf ettiler. Sonra ihramdan çıktılar. Daha sonra Mina'dan döndükten sonra da hacları için tekrar tavaf ettiler. Hac ve umreyi birleştirenler ise sadece bir defa tavaf

ettiler." [78]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (Medine'den yola) çıktık. Buyurdular ki:
"İçinizden kim hac ve umreye beraberce niyet etmek isterse, bunu yapabilir. Kim sadece hacca niyet etmeyi arzu ederse, (o da) yapabilir. Kim sadece umre yapmayı arzu ederse, (o da) yapabilir."
Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Resulullah (a.s) hacca niyet etti. Bazıları O'nunla beraber hacca niyet ettiler. Bazıları umre ile beraber hacca, bazıları da sadece umreye niyet ettiler.
Ben umreye niyet edenler arasmdaydım." [79]
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte Zilhicce hilalini beklediğimiz sırada (Medine'den yola) çıktık. Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Kim umre için ihrama girmek isterse buna niyet etsin. Kim de hac için ihrama girmek isterse hacca niyet etsin. Ben kurbanlık almamış olsaydım, umre için ihrama girerdim."
Bunun üzerine bazıları umre için, bazıları da hac için telbiye getirip ihrama girdiler. Ben umre için, bazıları da hac için telbiye getirip ihrama girdiler. Ben umre için ihrama girenler arasmdaydım, ancak Mekke'ye henüz girmeden hayız oldum. Ben hayızlı iken arefe günü gelip çattı. Bu halimi Hz.Peygamber (a.s)'e şikayet edip bildirdim."
Hadisin bundan sonraki bölümü bir önceki hadis gibi aynıdır. [80]
Buhari bir önceki hadisin sonunda şu cümlelere yer vermiştir:
"Allah (c.c.) Hz. Aişe (r.a)'nin haccmı ve umresini yerine getirdi ve bu umreden dolayı ne kurbanı, ne sadaka, ne de oruç tutmak gerekti."
Diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (Medine'den yola) çıktık. Bir kısmımız umre için, bir kısmımız umre ile beraber hac için, bir kısmımız da sadece hac için ihrama girdi. Resulullah (a.s) hac için ihrama girmişti. Ancak hacca niyet edenler, yahut hacla umreyi birleştirenler kurban (bayramı) gününe kadar ihramdan çıkmadüar." [81]

Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte hacdan başka bir amacımız olduğunu bilmeksizin (Medine'den yola) çıktık. Mekke'ye varıp Beytullah'ı tavaf ettiğimiz zaman Resulullah (a.s) kurbanlık getirmeyenlerin ihramdan çıkmalarını emretti."

Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Bu emir üzerine beraberinde kurban getirmeyenler ihramdan çıktılar. Resulullah (a.s)'m hanımları da kurban getirmemişlerdi. (Bu nedenle, onlar da, ihramsız olarak) Mekke'de kaldılar.
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Yalnız ben hayız olduğum için Beytullah'ı tavaf edemedim. Hasbe gecesi olunca ben:
"Ey Allah'ın Resulü, insanlar bir hac ve bir umre ile dönüyorlar. Ben yalnız bir hac ile mi döneceğim?" dedim. Resulullah (a.s):
"Mekke'ye vardığımız geceleri sen tavaf etmedin mi?" diye sordu. Benj "Hayır (etmedim)," cevabını verdim. Resulullah (a.s):
"Öyle ise kardeşinle Tenim'e var ve oradan umre için ihrama girip tll-biye getir. Sonra buluşma yerimiz şu ve şu yerdir," buyurdu.
Hz. Safiyye (r.a):
"Ben kendimi sadece sizleri yolunuzdan alıkoyucu olarak görüyorum/' dedi. Resulullah (a.s):
"Ey yaralı ve acı çeken kadın! Sen kurban (bayramı) gününde ziyaret tavafını yapmamış miydin?" diye sordu. Hz. Safiyye:
"Evet yaptım," cevabını verdi. Resulullah (a.s):
"(O halde) bir sakmca yoktur. Haydi yola gir," buyurdu."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) bana, ben Mekke'ye inmekte, kendisi de V JKe'dljn yukarı çıkmakta iken - ya da: "Ben çıkmakta, kendisi de inmç|l<H ikln-kavuştu." [82]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte (ihram giyip) telbiye getirerek (yola) çıktık. (Telbiyemizde) haccı da umreyi de zikretmiyorduk."
Müslim hadisin devamında bir önceki (Mansur) hadisini manen naklet-miştir. (Yani bu hadis bir önceki Mansur hadisiyle aynı anlamda devam ettiğini söylemiştir-, Çeviren) [83] Diğer bir rivayet de şöyledir: "Hz. Aişe (r.a) anlatıyor: "Ben:
"Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar hac ve umre ibadetlerinin ikisini de yapmış olarak dönüyorlar; ben ise hac ibadetiyle dönüyorum," dedim. Resu-lullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bekle, temizlendiğin zaman Tenim'e kadar, oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye getir. Sonra falan yere bizim yanımıza gel. Fakat yapacağın umren,

harcayacağın mal miktarına ya da uğrayacağın yorgunluk türüne göredir." [84]
Diğer bir rivayette de şöyledir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte Zilkade ayının 25'inde (Medine'den yola) çıktık. Bildiğimiz tek şey hacca gitmekti. Şerif mevkiine vardığımızda ben hayız oldum. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımızda Resulullah (a.s), ashabından beraberinde kurbanlığı olmayanlara; -Beytullah'ı tavaf edip, Safa ile Merve arasında sa'y ettikleri zaman- İhramdan çıkmalarını emretti."
Hz. Aişe (r.a) dedi ki:
"Kurban günü yanımıza sığır eti getirildi de ben:
"Bu nedir (kim gönderdi)?" diye sordum. Getirenler tarafından:
"Resulullah (a.s), hanımları yerine de kurban kesti," diye cevap verildi." [85]
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Biz ancak hac niyetiyle yola çıktık. Şerif mevkiine ya da buraya yakın bir yere vardığımızda ben hayız olmuştum. Resulullah (a.s) yanıma girdi. Bu sırada ben ağlıyordum. Resulullah (a.s):
"Neyin var, hayız mı oldun?" diye sordu. Ben:
"Evet" dedim. Resulullah (a.s):
"(Ağlamana gerek yok. Zira) bu, Allah'ın, Adem (a.s)'in kızları üzerine yazmış olduğu bir kaderdir. O halde sen hacmin yerine getirdiği şeyi aj yerine getir. Fakat Beytullah'ı tavaf etme," buyurdu."
Hz.Aişe (r.a) dedi ki:
"Resulullah (a.s) hanımları yerine sığır kurban etti." [86]
Buharı bu hadisi bir çok yönüyle rivayet etmiş ve neticede şu hac ^i n! ik letmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Bir kısmımız ifrad haccma niyet edip ihrama girdi. Bir kısmimi hac ile umreyi birleştirdi. Bir kısmımız da temettüde bulundu." Bir rivayet de şöyle gelmiştir: "Hz. Aişe (r.a) hac yapmak amacıyla (Mekke'ye) Bu rivayette herhangi bir ilave yoktur. [87] Diğer bir rivayet de şöyledir: "Hz. Aişe (r.a):
"Ey Allah'ın Resulü, insanlar iki ecirle dönerlerken, ben bir ecirle mi döneceğim?" diye Resulullah (a.s)'a halini şikayet etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) (Hz. Aiş^'nin kardeşi) Abdurrahman bin Ebu Bekir'e kendisini Tenim'e götürmesini emretti."

(Bundan sonrasını) Hz. Aişe (r.a) şöyle anlatıyor:
"Abdurrahman bin Ebu Bekir beni şahsına ait bir deveye (bindirip) Jıjrka tarafına oturttu (ve yolumuza devam ettik)."
Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"Bu sırada ben yüz örtümü boynumdan çözüp kaldırmaya teşebüs ettim ki, Abdurrahman bin Ebu Bekir elindeki sopasıyla hayvanı sürer gibi ayağımı dövmeye başladı.
"Etrafta kimse mi görüyorsun ki?" dedim." Hz. Aişe (r.a) şöyle devam etti:
"...Ve umre için,ihrama girdim. Sonra geri döndük. Nihayet Resulullah (a.s)'ırt yanma vardık. Bu sırada Resulullah (a.s) Hasbe'de bulunuyordu." [88]
İmam Malik'e ait bir rivayet de şöyledir:
"Hayızlı olduğum halde Mekke'ye vardım. Özrüm nedeniyle Beytullah'ı da Safa ile Merve arasımda tavaf edemedim. Bu halimi Resulullah (a.s)'a şikayet edip bildirdim. Resulullah (a.s):
"Hacca niyet eden bir kimse ne yapıyorsa sen de yap. Ancak temizlenene kadar Kabe'yi ve Safa ile Merve arasını tavaf etme," buyurdu." [89]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir: "Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Daha Önceki işimi, daha sonraki işimi bildiğim gibi bilmiş olsaydım, kurbanlık göndermezdim." -Ravilerden bir tanesi (Muhammed bin Yahya) dedi ki: "Öyle zannediyorum ki, (hocam) Resulullah (a.s)'ın bu sözünü şöyle rivayet etmiştir:
"Ve umre (yapmak) için (hac) ihramından çıkanlarla beraber ben de çıkardım."-Ravi dedi ki:
"Resulullah (a.s) bu sözüyle herkesin işinin ayni olmasını arzu etti." [90]

Bir Açıklama

Mekke'de insan kalabalığının oluşturacağı basıncı asgariye düşürmek peygamber metodudur. Bu metodu Arafat'a çıkmadan ve çıktıktan sonra Mina'da, Mina'dan sonra da Muhassab'da konaklama halinde görme imkanına sahibiz.
Abdurrahman bin Ebu Bekir'in, kız kardeşinin yüzünü açmasına karşi çıkması, Asr-ı Saadet'te kadınların yüzlerini örttüklerinin bir delilidir. Hz. Aişe (r.a)'nin ihramli olması ile yüzünü örtmesi, yüz örtüsünü yüzüne yapıştırmayıp uzakta tutması ile bir arada bulunuyordu. Çünkü kadının ihramı yüzündedir. Kadın ihramli iken yüzünü Örtmek isterse, başının ön tarafına doğru bir hurma dalı koyar, örtüsünü de bu daim dışından yüzüne değmeyecek şekilde üzerine çeker.

Böylece Örtüsü yüzünden uzaklaşmış olur. Hanbeli ulemasına göre ise kadının erkeklere görünmemek için ihramli iken yüzünü k—atmasında bir sakınca yoktur.[91]

4219-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashabı Safa ile Merve arasında tek sa'yden (yani) ilk (olarak yaptıkları) sa'yden başka bir sa'y yapmamışlardır." [92]

Bir Açıklama

İfrad haccına niyet eden kimseye sadece bir sa'y gereklidir. Bu sa'yını ya kudüm tavafını yaptıktan sonra yapar, -ki bu takirde yapmış olduğu bu sa'y vacib olarak yeterlidir- veya ziyaret tavafından sonra yapar. Umreye niyet eden kimseye de sa'y gereklidir. Ulema arasında tartışma konusu; kıran haccına niyet eden kişiye hac ve umresi yerine bir sa'y yeterli midir, değil midir? meselesidir.

4220- İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle diyordu:
"Umre ile hacca kadar temettüde bulunup, kurbanlık bulamayan kimseye, hac telbiyesi ile arefe günü arasında olmak üzere oruç tutmak lazımdır. Şayet (bu süre içerisinde) oruç tutamamışsa Mina'da bulunduğu günlerde (teşrik günlerinde) tutar." [93]

4221-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle diyordu:
"Kim hac aylarında; Şevval, Zilkade ya da Zilhicce(nin on günün)de, hacdan Önce umre yapar, sonra hac gelip çatana kadar Mekke'de ikamet ederse, temettü hacısı sayılıp kolayına gelen bir kurbanı kesmesi gerekir. Şayet kurban bulamazsa hacda üç gün, (ailesine) döndüğü vakit de yedi gün oruç tutar."
îmam Malik dedi ki:
"Bu hüküm, hac vaktine kadar (Mekke'de) ikamet edip o sene hacca niyet ettiği zaman geçerlidir."
Yine îmam Malik'e ait diğer bir rivayete göre Abdullah bin Ömer (r.kj şöyle demiştir:

"Vallahi hacdan önce umre yapıp kurban kesmem bana hacdan som Zilhicce ayı içerisinde umre yapmamdan daha sevimlidir." [94]

4222-Buhari ve Müslim, Hz. Ebu Bekir (r.a)'in kızı Esma (r.a)'nm azatlısı Abdullah'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Abdullah, Esma'dan her ne zaman (Mekke'deki) Hacün mevkiind geçerse şu sözleri duyuyormuş:
"Allah, Resulullah (a.s)'a salat etsin. Yemin olsun ki; biz O'nun beraberinde işte burada inmiştik. O günlerde biz, çantaları hafif, biniti az, azıkları az kimselerdik. Ben ve kız kardeşim Aişe onunla beraber umre yaptık. Zu-beyr falan ve falan da bizimle beraberdi. Bizler (Hacer-i Esved'e) el sürünce ihramdan çıktık ve sonra hac için zevalin ardından tekrar ihram giydik." [95]

Bir Açıklama

Bir çok rivayet de Resulullah (a.s)'ın ihramdan çıkmadığını görüyoruz. Anlaşılan o ki, hadisde ihramdan çıktığı ifade edilenler, Esma (r.a)'nın beraberindeki diğer sahabelerdi.
Yine hadise baktığımız zaman bu topluluğun ihramdan çıktıkları gün tekrar ihrama girip hacca niyet ettiklerini görüyoruz. Oysa diğer rivayetler ihramdan çıkanların terviye günü ihrama girip hacca niyet ettiklerini belirtmektedirler. Terviye günü, Zilhicce ayının sekizinci günüdür.

4223-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'in azatlısı Küreyb'den rivayet etmiştir:
Kendisi:
"Ey Ebu Abbas; Hacca niyet edip de beraberinde kurbanlık götürmeyen herkes umre yapıp ihramdan çıkar. Beraberinde kurbanlık götürüp de Kabe'yi tavaf eden her hacı için hac ve umre bir araya toplanmıştır," sözünüz hakkında ne diyeceksin?" Halkın görüşü böyle değil diye İbni Abbas (r.a)'a sordu.
ibni Abbas (r.a):
"Aşkolsun! Resulullah (a.s) ve beraberinde sadece hacca niyet edip telbiye getiren ashabı (Medine'den Mekke'ye doğru yola) çıktılar. (Mekke'ye yaklaştıklarında) Resulullah (a.s) beraberinde kurbanlığı olmayanlara, Beytul-lah'ı tavaf edip (Safa ile Merve arasında sa'ymı tamamladıktan sonra) umreye çevirip ihramdan çıkmalarını emretti. O'nun bu emri üzerine içlerinden bir kişi

şöyle demeye başlamıştı:
"Ey Allah'ın Resulü! O (yaptığımız) sadece hacdır (umreye niyet etm dik)."
Resulullah (a.s) da ona cevaben şöyle buyurdu:
"Hayır, o hac değil, bilakis umre olacak!" [96]

4224- Ahmed bin Hanbel, Ebu Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Eşlem şöyle anlatıyor:
"Azatlıklarımla birlikte haccetmeye karar verdim. Bu nedenle Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Ümmü Seleme (r.a)'ye gidip:
"Hacdan önce umre yapabilir miyim?" diye sordum. Ümmü Seleme
"Dilersen hacdan önce, dilersen hacdan sonra umre yap," diye cevap verdi."
Eşlem şöyle devam etti:
"Ben: "Ancak halk; "Daha önceden hacca gitmemiş olan bir kimsenin haccını tamamlamadan umre yapmasının caiz olmadığını söylüyor," dedim."
Eşlem şöyle devam etti:
"Bunun üzerine mü'minlerin annelerine sordum, onlar da Ümmi Seleme (r.a) gibi cevap verdiler. Ben onların sözlerini Ümmü Seleme (i:a)'ye ilettim. Dedi ki:
"Evet (dilersen bu konuda) gönlünü rahatlatayım; ben, Resulullah (a.s)'ı:
"Ey Muhammed (a.s)'in ehli beyti! Hac için de umre için telbiye edip ihrama girin," derken işittim." [97]

Bir Açıklama

Hadiste geçen "sarvere"den maksat; bundan önce hiç haccetmeyen kimsedir. Yani galiba halk arasında: "Daha önceden hacca gitmeyen kimse hacdan önce umre yapamaz," diye bir söylenti dolaşıyordu da Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları bu söylentinin aslı olmadığını ve batıl olduğunu ortaya koymuşlardı. [98]

HACDAN ALIKONULMAK (ÎHSAR)HACCIN KAÇIRILMASI VEŞART KOŞMAK

Bu fasıl, hacdan alıkonulmak, haccın kaçması ve ihramın terki ile ilgili hükümler hakkında olacak. Bu konuların her birinin kendine özel hükmü vardır.

Hacdan alıkoyma; ihramlınm haccını tamamlamasına herhangi bir şekilde engel olmaktır. Hanefilere göre bu engel, düşmanla, yahut hasta olmakla, yahut yolun giriş ve çıkışlarını kapatmakla, ya da harcayacağı parayı kaybetmekle olabilir.

Diğer ulemaya göre ise ahkonma sadece düşmanla olur. Hastalanan veya parasını kaybeden kimseye gelince bu kişi imkan buluncaya kadar ihramh olarak sabreder. Şayet haccı kaçımsa Mekke'ye gidip umre yaptıktan sonra ihramdan çıkar ve daha sonra kaza eder. Bir kimse beraberinde kurbanlığı olduğu halde parasını kaybederse, kurbanlığını kesilmek üzere Mekke'ye gönderir ve ihramh olarak yerinde kalır. Ahkonma nedeni düşman ve giriş çıkışların kapanması değilse -Sonra Mekke'ye vardığında umre yapıp ihramdan çıkar ve bir yıl sonra kaza eder. Fakat isterse doğabilecek bir hastalığa ve herhangi bir özüre karşı baştan şart koşabilir. Şayet böyle bir şart koşmuş ise Hanbelilere göre hiç bir şey lazım gelmez. Hanefi ve Şâfiilere göre ise kurban kesmesi gerekir.

Alıkonan kimsenin ihramdan çıkması, umre amellerini tamamlamasıyla olur. Şayet buna imkanı yoksa ulemanın çoğunluğuna göre mahsur kaldığı yerde bir kurban keser. Hanefilere göre ise Mekke'ye yerine kesilmek üzere bir kurbanlık gönderdir. Beraberinde kurbanlığı yoksa parasını gönderir. Şayet bu kişi kıran haccına niyet edip ihram giymişse Hanefilere göre iki, Şafii ve Hanbelilere göre de bir kurban kesmesi gerekir.

Alıkonan kimsenin beraberinde kurbanlığı yoksa; Şafii mezhebine göre kurban yerine yemek yedirmesi gerekir. Buna da imkanı yoksa ölçek başına bir gün oruç tutar. Hanbelilere göre hacda üç, ailesine döndükten sonra da yedi gün olmak üzere on gün oruç tutar. Hanefi ve Maliki mezheblerine göre ise kurbanlığın bedeli yoktur. Çünkü Kur'an'da kurbanla beraber bedelden söz edilmemiştir. Şafii ve Hanbelilere göre bedelden sonra traş olur ya da kısaltır ve ardından ihramdan çıkar. İhramdan çıktığında ihrama ait tüm yasaklar kendisine helal olur. [99]

Alıkonulan Kimsenin Kazası

Alıkonulan kimse bir umre bir de hac kaza etmesi gerekir. Şayet kıran hacısı ise Hanefi mezhebine göre bir hac iki umre kaza etmesi gerekir. Alıkonulan kimse ihramdan çıkmadan engel ortadan kalkar da hacdan önce kurbanlığına yetişirse ihramdan çıkamaz. Kurbanlığına kavuşur da hacca kavuşamaz ise ihramdan çıkar. Kurbanlığı değil de hacca kavuşma imkanı varsa, Hanefi mezhebine göre ihramdan çıkamaz.

Ulemanın çoğunluğuna göre ihramdan çıkmadan engel ortadan kalkarsa İbadetine devam eder. Hac geçtikten sonra engel ortadan kalkarsa bu taktirde umre ile ihramdan çıkar. Engel devam ederken hac geçerse kurban kesmek suretiyle ihramdan çıkar. [100]

Alıkonulan Kişinin Haccının Geçmesi

Nafile olsun farz olsun ihrama girmiş olan bir kimse kurban günü tan yeri ağarana kadar Arafat'da vakfe yapamamişsa haccı kaçırmış sayılır.

Haccı kaçıran kimse Hanefi mezhebine göre önceki ihramla (hac ih-ramıyla) umreyi tamamlayıp ihramdan çıkar ve gelecek yıl kaçırmış olduğu haccını kaza eder, ancak kurban kesmesi gerekmez. Fakat ulemanın çoğunluğuna göre bu kimse umreyi tamamlayıp ihramdan çıkar, seneye geciktirmeksizin haccını kaza eder. Ve kaza sırasında kurban kesmesi gerekir. Kazanın geçen haccın aynısı olması gerekir. Şayet kıran haccmı kaza ediyorsa iki adet kurban kesmesi gerekir.

Bir kimse gelecek yıla kadar ihramlı haliyle bekleyebilir.

İnsanlar vakfe zamanının tesbitinde yanıldıkları zaman yapmış oldukları vakfe kendileri için yeterlidir. Çünkü bu durum havanın bulutlu olması nedeniyle hilali tesbit etmekte yanılan kimse mesabesindedir. Fakat bir kısmı isabet edip bir kısmı yanılmış olsa ve yanıldıkları tesbit edilse bu taktirde yanılanların vakfeleri yeterli sayılmaz. [101]

İhramın Terk Edilmesi

İhramın terki; örneğin bir kimsenin, "Ben ihramı terk edip ihramdan çıkıyorum," demek suretiyle hiç bir özrü söz konusu olmaksızın ihramdan çıkıp ihrama girmeyen kimse gibi onun yasaklarından faydalanmasıdır. Bu taktirde İhram sahibi ihramlı olup, onun bütün hükümlerinden sorumludur ve işlediği her yasak

karşılığında bir ceza kurbanı kesmesi gerekir. Fakat önceden niyet edip hac işlerine başlamadan niyetini değiştirirse, bir şey gerekmez. [102]

Hastalık Ve Benzeri Özürler Nedeniyle İhramdan Çıkmak

4225-Ebu Davud, Haccac bin Amr el-Ensari (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı:
"Kimin bir tarafı kınlırsa veya ayağı sakatlanırsa hemen ihramdan çıkar ve gelecek sene hac yapması gerekir," buyururken işittim." Daime dedi ki:
"Ben Hacca'm bu hadisini İbni Abbas'la Ebu Hureyre'ye sordum. Onlarj da bunu tasdik ettiler."
Ebu Davud diğer bir rivayetinde: "yahut hastalanırsa," ilavesine de yjbri vermiştir. [103]

4226-İmam Malik, Muvatta'da, Süleyman bin Yesar (r.h.a)ıdan şöyle rivayet etmiştir:
"Ma'bed bin Huzabe el-Mahzumi ihramlı iken Mekke'ye giden yolun bir bölümünde sara hastalığına yakalandı. Bulunduğu suyun etrafında (fetva) soracak birilerini araştırdı. (Neticede) Abdullah bin Ömer (r.a)'i, Abdullah bin Zubeyr (r.a)'i ve Mervan bin Hakem (r.a)'i bulup başından geçeni onlara anlattı. Bunların üçü de mutlaka gereken tedavi ne ise onu' yapıp fidye vermesi gerektiğini kendisine bildirdiler. Buna göre Ma'bed bin Huzabe iyileştiği zaman umre yapıp ihramdan çıkacak, sonra gelecek sene hac yapması gerekecek ve gücü yettiği bir kurbanlığı kurban edecektir." [104]

4227-Buhari ve Müslim, Ka'b bin Ucre (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"(Biz Hudeybiye'de bulunduğumuzda) Resulullah (a.s) yanıma geldi. O sırada ben tenceremin altını yakıyordum. Yüzümde de bitler kaynaşıyordu. Resulullah (a.s) bana:
"Başındaki şu böcekler seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu. Ben: "Evet (rahatsız ediyor)/' dedim. Resulullah (a.s) :
"Öyleyse traş ol ve üç gün oruç tut. Yahut altı fakiri doyur veya bir kurban kes," buyurdu. Fakat bu saydıklarının hangisinden başladı onu bilemiyorum."

Bir rivayete göre de Ka'b bin Ucre (r.a) şöyle anlatıyor:
"Artık içinizden kim hasta olur, yahut başından bir rahatsızlığı bulun sa ona oruçtan, yahut sadakadan ya da kurbandan biriyle fidye vacib olur," [105] âyeti benim hakkımda nazil olmuştur. Bu ayet inince Resulullah (a.s)'m yanma vardım. Bana: "Yaklaş," buyurdu. Ben de yaklaştım. Tekrar:
"Yaklaş," buyurdu. Ben de yaklaştım. Resulullah (a.s) :
"Böceklerin seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu."
İbni Avn dedi ki:
"Ben öyle zannediyorum ki, Ka'b :
"Evet," diye cevap verdi. -Ka'b şöyle devam etti:
"Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana, oruçtan yahut sadakadan yahut kolayından olacak şekilde kurbandan bir fidyeyi emretti." [106]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) yanımda durdu. Bu sırada başımda bitler kaynaşıyordu Bana:
"Böceklerin seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu. Ben:
"Evet," cevabını verdim. Resulullah (a.s) :
"Öyle ise saçını traş et," buyurdu."
Ka'b şöyle devam etti:
"Şu ayet benim hakkımda indi:
"Artık içinizden kim hasta olur..."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) bana hitaben:
"Üç gün oruç tut. Yahut altı fakire bir ferek sadaka dağıt. Ya da kolayın gelecek şekilde bir kurban kes," buyurdu." [107]
Diğer bir rivayet de şöyledir :
"Hz. Peygamber (a.s) daha Mekke'ye girmeden, Hudeybiye'de bulunduğu sırada Ka'b bin Ucre'ye uğradı. Ka'b bu sırada ihramlı haliyle tenceresinin altını yakıyor, yüzünde de bitler kaynaşıyordu. Ashabın Mekke'ye girmeleri henüz basmamış, girme niyeti içerisinde idiler ki, Allah (c.c) fidye ayetini indirdi. " [108]

Buhari bundan sonra yukarıdaki hadiste yer alan ifadeleri nakletmiştir.
Diğer bir rivayetde: "Bir ferek üç sa'dır," ifadesi ile: "Yahut bir kurban kes," ifadesi yer almaktadır. [109]

Diğer bir rivayet de: "Yahut bir koyun kes," cümlesi, [110] bir başkasında da: "Bunun üzerine Resulullah (a.s) berberi çağırdı ve Ka'b'ı traş etti," ifadesinden

sonra fidye ile ilgili bölüm yer almıştır. [111]
Diğer bir rivayet de buna yakın bir mana ihtiva etmektedir. Ancak bu rivayette farklı olarak şu ifadeler yer almıştır:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sana ulaşan eziyetin, şu an görmekte olduğum bu dereceye varacağını zannetmiyordum. Bir koyun bulabilir misin?" Ben:
"Hayır bulaman," dedim. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyle ise sen ya üç gün oruç tut, ya da her bir fakire yarım sa' olmak üzere altı fakiri doyur."
Ka'b dedi ki:
"Bu ayet, özel olarak benim hakkımda inmiştir. Fakat hükmü sizi de kapsar." [112]

Muvatta'da yer alan rivayet de şöyledir:
"Ka'b bin Ucre (r.a) ihramlı haliyle Resulullah (a.s)'la beraber (Hudeybiye'de) bulunuyordu. Bu sırada (başındaki) bitler kendisini rahatsız etti. Bunun üzerine Resulullah (a.s) kendisine başını traş etmesini emretti ve şöyle
buyurdu:
"Üç gün oruç tut. Yahut fert basma iki ölçek olmak üzere altı kişiyi doyur. Ya da bir kurban kes. Bunların hangisini yaparsan sana (fidye olarak) yeter." [113]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) Hudeybiye zamanı Ka'b bin Ucre (r.a)'ye uğrayıp:
"Başının böcekleri seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu. Ka'b:
"Evet rahatsız ediyor," diye cevap verdi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"(Önce) saçını traş et. Sonra kurban olarak bir koyun kes yahut üç güm oruç tut ya da altı yoksulu üç sa' hurmayla doyur." [114]
Diğer bir rivayette ise şöyle buyurdu:
"Dilersen bir kurban kes, dilersen üç gün oruç tut, dilersen altı fakiri sa' hurmayla doyur." [115]
Yine Ebu Davud'un diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s): "Beraberinde kurban var mı?" diye Ka'b bin Ucre'ye sordu. Ka'b da: "Hayır," cevabını verdi."
Hadisin bundan sonraki kısmı yukarıdaki hadisin bir benzeridir. Ancak bu, rivayet de: "İki yoksul arasında bir sa," ifadesi yer almıştır. [116]

Başka bir rivayet de şöyledir:
"Ka'b bin Ucre (r.a)'nin başına bir rahatsızlık isabet etti ve traş oldu. nun üzerine Resulullah (a.s) bir binek kurban etmesini kendisine emre [117]
Başka bir rivayette Ka'b (r.a) şöyle arılatıyor:
"Ben Hudeybiye yılında Resulullah (a.s) ile birlikte iken başıma böce musallat oldu. O kadar ki, gözlerimden endişe ettim. Derken İzzet ve sahibi olan Allah hakkımda: "İçinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan kimseye oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye vaciptir," ayet-i kerime'sini indirdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) beni çağırdı ve:
"Başım traş et ve üç gün oruç tut, yahut altı fakire bir farak kuru üzüm yedir, ya da bir koyun kurban et," buyurdu.
Bunun üzerine başımı traş ettim, sonra da bir koyun kurban ettim." [118]
Diğer bir rivayette: "Bunların hangisini yaparsan sana yeter," ifadesi yer almıştır. [119]

4228-İrnam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Cafer (r.h.a)'in azatlısı Ebu Esma'dan rivayet etmiştir:
"Ebu Esma (efendisi) Abdullah bin Cafer'le beraberdi. Onunla birlik. Medine'den çıkıp Sükya'da hasta halde olan Hz. Hüseyin bin Ali (r.a)'y h uğradılar. Abdullah bin Cafer (Hz. Hüseyin'le ilgilenmek amacıyla) onu \ yanında kaldı. Nihayet haccın geçmesinden endişe edince çıktı ^ Medine'de kalmakta olan Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a) ve (hanımı) Esma bintu Umeys (r.a)'e haber gönderdi. Onlar da derhal Hz. Hüseyin (r.a)'in yanma geldiler. Sonra Hz. Hüseyin (r.a) (ağrımakta olan) başına işaret etti: Bunun üzerine Hz. Ali (r.a) başının traş edilmesini emretti ve Hz. Hüseyin (r.a)'in başı traş edildi. Sonra onun adına Sükya'da kurban kesti ve yerine bir deve kurban etti."
Yahya bin Said dedi ki:
"Bu seferinde Hz. Hüseyin (r.a), Hz. Osman bin Affan (r.a) ile (hac amacıyla) Mekke'ye doğru yola çıkmıştı." [120]

Hacda İhramdan Çıkmak İçin Şart Koşmak

4229-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Duba'a binti Zübeyr bin Abdulmuttalib, Resulullah (a.s)'a geldi ve :

"(Ey Allah'ın Resulü), şüphesiz ben düşkün bir kadınım, bununla beraber hac yapmayı arzu ediyorum, bana ne emredersin?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"Hac için ihrama gir ve: "(Allah'ım), beni engellediğin yer, ihramdan çıkacağım yerdir," şartını koş," buyurdu."
İbni Abbas (r.a) dedi ki: "Fakat Duba'a (hacca) kavuştu."
Bir rivayet de şöyledir :
"Duba'a hac yapmayı arzu etti. Hz. Peygamber (a.s) de kendisine şart koşmasını emretti. O da yaptı." [121]
Tirmizi [122] ve Ebu Davud [123]'a ait bir rivayet de şöyledir : "Duba'a Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve :
"Ey Allah'ın Resulü, ben hac yapmayı arzu ediyorum, şart koşabilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s) :
"Evet koşabilirsin," buyurdu. Duba'a:
"Nasıl diyeceğim?" diye tekrar sordu. Hz. Peygamber (a.s):
"Allah'ım, emrine amadeyim. Allah'ım, beni alıkoyduğun yerde ihramdan çıkmam şartıyla emrine amadeyim," de," buyurdu."
Nesai'ye ait bir rivayet de üçüncü rivayetin aynısıdır. Ancak bu rivayette farklı olarak şu cümle yer almıştır:
"Zira istisna ettiğini Rabbin'den alman senin hakkındır." [124]

4230-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) (amcası) Zubeyr bin Abdulmuttalib'in kızı Duba'a'mn yanma girdi ve ona:
"Umarım hacca gitmek istiyorsun (Öyle mi)?" dedi. Duba'a:
"Evet öyledir. (Fakat) vallahi ben kendimi hasta hissediyorum Resulullah (a.s) :
"Sen hacca niyet et ve : "Allah'ım, beni men ettiğin yerde ih çıkacağım, diye şart koş," buyurdu. Duba'a o sırada Mikdad bin el-nikahı altında bulunuyordu." [125]

Bir Açıklama

Hanefiler, ihramlı ister şart koşsun ister koşmasın hastalığı, h£ gelleyen şer'i bir özür olarak kabul etmişler ve buradan hareket demişlerdir :
"İhramlı şart koşup sonra hastalanır ve ihramdan çıkarsa, îkurbar üzerinden düşmez."

Kurbanın düşmemesi konusunda Şafiiler de Hanefilere muvafakat etmi lerdir. Fakat Hanbeliler şart koşan ihramlıya kurban düşmediği görüşünd dirler. [126]

Umre Yapıp İhramdan Çıkıncaya Kadar Hastalığa Sabretmek

4231-İmam Malik, Muvatta'da, Eyyüb bin Ebu Temime es-Sühteyani (r.)'den, o da -eskiden- Basra halkından olan birisinden rivayet etmiştir :
"O, şöyle anlatıyor :

"(Hacca gitmek üzere) Mekke'ye doğru (yola) çıktım. Yolu ı bir lümüne geldiğimde ayağım, dizimin yukarısında kınlıverdi. Bunun ü-zerine (ilim sahiplerine sorulması için) Mekke'ye haber saldım. Bu sırada Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer ve (fetva verebilecek) diğer insanlar burada bulunuyorlardı. Sonuçta ihramdan çıkmama kimse izin vermedi ve bu suyun başında tam yedi ay kaldım. Nihayet umre ile ihramdan çıktım." [127]

Düşman Tarafından Ve Hapsedilmek Suretiyle Hacdan Alıkonulmak

4232-Buhari, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir : "O, şöyle derdi:
"Sizden herhangi biriniz hacdan alıkonulup men' edilirse size Resulul-lah (a.s)'m sünneti (delil olarak) yetmez mi? Bu kişi Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y eder. Sonra ihramlıya haram olan her şey, buna helal olur. Nihayet gelecek yıl tekrar hacceder. Bu kişi ya kurban keser ya da kurban bulamazsa, oruç tutar."
Muvatta'da nakledilen bir rivayet de şöyledir:
"Hastalık nedeniyle hacdan alıkonan kimse, Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasını sa'y edene kadar ihramdan çıkamaz." [128]
Yine Muvatta'da bulunan ve Abdullah bin Ömer (r.a)'e ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Hastalık nedeniyle hacdan alıkonan bir kimse Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasını sa'y etmedikçe ihramdan çıkamaz. Fakat elbiselerden illaki gerekli olan herhangi birini giymek zorunda kalır, ya da ilaç kullanması gerekirse, gerekeni yapar ve fidye verir." [129]

Alıkonulma Nedeniyle İhramdan Çlfean Kimseye Gerekli Olan Şey

4233-Buhari, îbni Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s.) (Hudeybiye umre'sinde Ka'be'den) alıkonmuştu. (Burada) başını traş etti, kurbanını kesti ve hanımlanyle cinsi ilişkide bulundu. Nihayet ertesi yıl bir umre yaptı." [130]

İmkanı Olan, Harem'de Kesilmesi Bir Kurbanlık Yollar

4234-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bedel (kaza), ancak (cinsi arzusunu tatmin edip) lezzet almak suretiyle haccını bozan kimseye vaciptir. Kendisini bir özür veya başka bir engel alıkoyan onu kaza etmez. Şayet-alıkonmuş haliyle-beraberinde kurbanlık varsa onu (Harem-i şerife) gönderme imkanı yoksa bulunduğu yerde onu keser. Eğer kurbanını (Harem-i şerife) gönderme imkanı varsa kurbanlık (bayram günü) yerine ulaşıncaya kadar ihramdan çıkamaz." [131]

Vakfe Yapmayıp Haccı Kaçıran, Umre Yapıp İhramdan Çıkar

4235-İmam Malik, Muvatta'da, Süleyman bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Ebu Eyyub el-Ensari (r.a) hac yapmak üzere yola çıktı. Mekke yolu üzerindeki Maziye mevkiine gelince develerini kaybetti. Kurban (bayramı) günü Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a gelerek durumunu ona anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) kendisine :
"Önce umre yapan kimse ne yapıyorsa sen de öyle yap. Sonra ihramdan çıkmış olacaksın. Sonra gelen sene hac gelip çattığında hac yap ve kolayına gelen bir kurban kes/ dedi." [132]

4236-İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'in ve Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle söylediklerini rivayet etmiştir :
"Kolayına gelen kurban; koyundur." [133]

Bir Açıklama

Bu hadis, Yüce Allah (c.c)'ın : "Eğer (hacdan) alıkonulursanız kolayına gelecek (şekilde) bir kurban gerekir," sözüne işaret ederek açıklamasını yapmaktadır. [134]

İHRAM, TELBİYE, İHRAMLIYA HELALVE HARAM OLAN ŞEYLER, İHRAMDAVE HACDA İŞLENEN CİNAYETLER

Hac ve umre ibadetlerinde iki önemli konu; Harem ve ihramdır. Harem bölgesinin kendine Öz, tecavüz edilmesi caiz olmayan bir takım hakları vardır. Bu hakları çiğneyen herkes söz konusu bölgenin dokunulmazlığına yaptığı saygısızlığın derecesine göre cinayet işlemiş olur.

Aynı şekilde kişi ihrama girdiği zaman giydiği ihram nedeniyle sırasıyla bir takım dini görevlerin altına imza koymuştur. Yani giydiği ihram nedeniyle yüklendiği görevlerden birini ihlal etse, söz konusu ihlal karşısında şeriat sahibinin düzenlediği hususlar çerçevesinde bir şey yapıp ihlalini kapatması gerekir.

Yüce Allah (c.c) bir ayeti kerimesinde şöyle buyuruyor :

"Hac, bilinen aylardır. Kim bu aylarda hacca niyet ederse artık (bilsin ki) hac içinde cinsel ilişki, günaha girmek ve cedelleşmek yoktur." [135]

Başka bir ayette de şöyle buyuruluyor :

"Ey İman edenler! İhramda iken av hayvanların öldürmeyin." [136]

İşte bu iki ayeti kerime, ihramhya yasak olan hususların kaynağını oluşturmaktadır.

Genel anlamıyla ihram, îbni Esir'in deyimiyle; "Ehreme'r-Racülü, yühri-mü, ihram" kökünden olup, hac veya umreye niyet edip telbiye getirmek, yerine gelmeleri için sebeplerine bizzat baş vurmak ve şartlarma harfiyyen riayet etmek, yani dikişli elbiseleri çıkarıp koku sürülmemek, cinsi ilişkide bulunmamak av hayvanını öldürmemek gibi, şeriatın koyduğu yasaklardan sakınmaktır. İhram kök itibariyle yasak olmak, mani olmak demektir. Yani sanki ihramlı ona yasak olan şeylerden alıkonulmuş ve engellenmiştir. Kişi haram aylarına veya haram bölgesine girdiği zaman yine; "Ehreme'r-Racülü" denir.

İhram; Harem-i Şerife saygının göstergelerinden biridir. İhram; niyet, amel ve bir takım şeylerden uzak durmanın oluşumudur ve umrenin rükunla-ondandır. İhramlı yapması gereken işlerden birini yerine getimediği veya yasaklardan birini ihlal ettiği taktirde çeşitli cezalara çarptırılır.

Kişi tam anlamıyla ihrama girdiği zaman, ihrama girmiş olduğu niyetli amelini yerine getirmeden ihramdan çıkamaz. Şayet amelini ifsad ederse, kazası gerekir. Arafat'da vakfe yapamadığı için haccmı kaçıran bir kimse ibadetini umreye tamamlar ve daha sonra yarım kalan bu ibadeti yeniden kaza eder. Bir kimse haccını tamamlamaktan alıkonulursa bir kurban keser ve ibadetini daha sonra

kaza eder. Niyet etmeyen bir kimse ihrama girmiş sayılmaz. Fakat sadece niyet edip telbiye getirmesi, Şafii ve Hanbeli ulemasına göre niyeti ibadeti için kafidir. Şayet hiç niyet etmeden telbiye getirse, ihrama girmiş sayılmaz.
Hanefi mezhebi hariç, niyetle telbiyenin bir arada olması şart değildir. Niyetini diliyle telaffuz edip :
"Allah'ım, şüphesiz ben haccetmeyi veya umre yapmayı arzu ediyorum. "Onu benim için kolay kıl ve benden kabul et," demesi müstahabdır.
Şayet hacc-ı kırana niyet edecekse şöyle der :
"Allah'ım, ben hac ve umreyi bir arada yapmayı arzu ediyorum. Onları hakkımda kolay kıl ve benden kabul et," der.
İhramımın niyet ettiği şeyi, yani hac \ oya umreyi, ya da her ikisini birlikte belirlemesi müstehabdır. Çünkü belirlemek mutlak bırakmakdan daha faziletlidir. Zira Hz. Peygamber (a.s), ashabına belirli bir ibadet için ihrama girmeyi emretmiştir.
Hanefi uleması şöyle demiştir:
"Şayet bir kimse mutlak olarak hac için ihrama girer de üzerine farz olan haccı belirlemez ise bu kimsenin haccı istih^nnen (kural dışı) farz olan hac yerine geçer. Çünkü normalde bir kişi üzerine farz olan bir ibadeti, yaniifarz haccı zimmetinde bırakıp da nafile hac için ihrama girmez. Netice itibariyle o anki durumunun delaletiyle yapmış olduğu hac, farz olan hac olarak değerlendirilir. Bunun için buradaki mutlak, bir nevi muayyen olur. Tıpkı Ramazan orucunda olduğu gibi."
İhramı kapalı bırakmak sahihtir. İhramı kapalı bırakmak örneğin bir kişinin; "falanca şahıs ne için ihrama girdiyse ben de onun için ihrama girdim," demesi gibi.
Bu durumda niyetini bağladığını kişi ihrama girmiş değilse ihramı mutlak olarak geçerlidir. Şayet niyetini bağladığı kimse belirli bir ibadete niyet etmişse bu taktirde ihramı, bu kimsenin ihramı gibidir. Şayet niyeti bağlı olan kişinin ihramını öğrenme imkanı yoksa, örneğin ölmüş ise bu taktirde hüküm , ne için ihrama girdiğini unutan kimsenin hükmü gibi olur. [137]

Unutan Kimsenin Hükmü

Bir kimse belirli bir ibadet için ihrama girdikten sonra tayin etmiş olduğu ibadetin ne olduğunu unutsa, ulemanın çoğunluğuna göre hacc-ı kırana niyet etmiş hükmündedir. Çünkü bu kişi önceden yakinen ihrama girmiştir. Yakinen

(şüphesiz) ihrama girmiş bir insan ancak ihramda meşru olan ibadetleri yakinen eda etmesi durumunda ihramdan çıkabilir. Bundan dolayı hac ve umrenin amellerini bir arada yapması gerekir ki, başlamış olduğu bir şeyi tam anlamıyla tamamlayıp ihramdan çıkmış olsun. Bu nedenle hac mesuliyetinden ancak hac amellerini eda ettikten sonra kurtulabilir. Umre yapmakla bu mesuliyetten kurtulamaz. Çünkü niyetinin hac olmsı da ihtimal dahilindedir.
Fıkıhçıların çoğunluğu haccın umre üzerine sokulmasını caiz görmüşlerdir. Ancak bu işin umre tavafına başlamadan önce olması şartıyla. Ulema, Resulullah (a.s)'ın Veda Haccı'nda ashabına haccı feshedip umreye çevirmelerini emrettiği konusunda ortak görüştedir.
Yani Resulullah (a.s), asha-brndan beraberinde kurbanlık bulunmayanlara hac niyetlerini bozup umreye niyet etmelerini emretmiştir. Fakat daha sonn bu niyet değiştirme işi, o se-neye ve sadece ashaba mı özeldir, yoksi kıyamet'e kadar geçerli midir gibi konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir Hanbeli uleması dışındakilere göre; bu iş o seneye ve Resulullah (a.s)'uı ash abına mahsus olup bundan sonra caiz değildir. Böyle yapmakla emrolunma-larmın sebebi de hac aylarında umre yapmayı haram kabul eden cahiliye in ancına muhalefet etmekti.

İhramlımn sarığını yastık edinmesinde veya herhangi bir yastık kullan masında, suya girmesinde, mahmil ve benzeri yerlerde gölgelenmesinde herhangi bir sakınca yoktur. İhramlı uzun süre de olsa elini basma koyabilir. İhramîı olmayan birisi baş ağrısı veya başka nedenlerle dikişli bir bağı ih-ramlının başına bağlayabilir. İhramlı iken gölgelikte, evde, arabada, ağaç altında veya çadırda gölgelenmek caizdir. [138]

İhramlıya Haram Olan Elbiselerin Ölçüsü

Bu konudaki kural, vücuda göre veya herhangi bir azaya göre ölçülüp biçilen elbiselerdir. Bu elbiselerin dikişli ya da dikişsiz olması fark etmez. Buna göre söz konusu haramlık, gömleği, şalvarı, cübbeyi, mesi, dikilmeyip örülen gömleği, zırhı, çorabı yapıştırma ile yapılan elbise çeşitlerini ve vücudun herhangi bir azasına göre yapılmış elbise çeşitlerini kapsar. Bütün giysilerin giyiminde önemli olan adettir. Çünkü rahat yaşam buna bağlıdır. Buna göre ihramlı gömleğini ya da kaftanını rida yapsa veya bunlarla üstünü örtse, yada şalvarını peştamal edinse bunda bir sakınca yoktur, fidye de lazım gelmez. Bir kimse üzerine bir kaftan veya aba atsa ve ayağa kalktığı zaman ya da oturduğu zaman özenmeden üzerinde tutunacak derecede değillerse bu kimsenin ihramına

bir zarar gelmez ve fidye de gerekmez. Netice itibariyle ihramlı, dikişli elbiseleri giymemek şartıyla sırtına alıp örtünebilir veya bu elbiseleri vücuduna sarabilir.
Şafii ve Hanefi alimleri, ihramlı kadının keyfi olmaksızın, yüzünden uzak olmak şartıyla yüzünü örtmesini caiz görmüş ve şöyle demişlerdir:
"İhramlı kadın yüz kısmına bir sopa ya da herhangi bir vasıtayla engel bırakıp cildinden uzak olacak şekilde bir örtü çekebilir. Bunu ister havanın sıcaklığından veya soğukluğundan korunmak, ya da fitneye düşme endişesi gibi ihtiyacı olduğu için yapsın, isterse hiç ihtiyacı olmadan yapsın fark etmez."
Bu durumda oraya koyduğu engel düşüp Örtü yüzüne değer ve derhal onu yüzünden uzaklaştırır s a, fidye lazım gelmez. Ancak kasten yaparsa veya engel kendiliğinden düşmüş ise fakat uzaklaştırmayıp o şekilde devamını sağlarsa fidye gerekir. [139]

İhramlıya Koku Sürünmenin Yasaklılık Ölçüsü

Burada yasak olan kokuya değip vücuda ya da elbiseye sürmektir. Örneğin gül suyu, misk ve diğer kokular gibi ihramlının hamama girip yıkanmasında bir sakınca yoktur. Çünkü yıkanmak temizliktir. Temizlik i yasak değildir.
İhramlı gözüne sürme çekebilir. Çünkü sürme hoş bir kokuya sahip değildir. Bu nedenle koku hükmünde değildir. Fakat başını kokulu sabunla yıkayamaz. Çünkü bu, bir nevi koku hükmündedir.
îhramlının burnu dahil vücudunun neresinde olursa olsun traş ya da yolarak kıllarını yok etmesi veya tırnaklarını kesmesi ulemanın ortak görüşüyle yasaktır. Yani ihramlı tırnaklarını kesemez, koltuk altı, etek, bıyık ve vücudun diğer kıllarına dokunamaz, kendi saçını veya başkalarının saçını kısaltamaz.
İhramlı bit ve pire öldüremez, bit olup düşmesin diye kasman bir tarafını sertçe kaşıyamaz.
Tabi bütün bunlar özürsüz olarak caiz değildir. Şayet özür nedeniyle yapılacak olurlarsa bunun herhangi bir sakıncası yoktur.
İhramımın nikah kıyması haramdır. Ulemanm çoğunluğuna göre ihramlı iken nikah akdi ancak Hz. Peygamber (a.s) için -Hz. Memmune (r.a) ile evliliği gerçek ise -sahihtir. Buna göre ihramlı, ihramsız vekil ile de olsa kendisi evlenemez, evlenecek olana velilik yapamaz ve vekaletle başkalarını evlen-diremez. Şayet yasağı ihlal edip akit yaparsa evlilik akdi batıl olur. İhramda olan bir erkek için dünürlük yapmak, ihramda olan bir kızı istemek ve ihramlının ihramda olmayan kimse adına dünürlük yapması mekruhtur.

İhramda olmayan bir kadının ihramlı kocasının cinsi isteğine imkan sağlaması haramdır. Çünkü bu durumda işlenen günaha katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde ihramlı olmayan bir kocanın ihramlı hanımıyla cinsi ilişkide bulunması da haramdır.
Ulemanın ortak görüşüyle ihramlı ticaret yapabilir, ticaret mallarını imal edebilir, iddet içerisinde olan hanımına dönebilir.
İhramlının yenilebilir veya yenilemez kara hayvanlarına av saldırısında bulunması caiz değildir. Ancak genelde rahatsız eden hayvan türünden olması bunun dışındadır.
Yasak olan av; hilkat itibariyle insana yabancı olan her çeşit kara hayvanıdır. Bu hayvanın ister eti mubah olsun ister mülk olabilecek hayvanlardan olsun değişmez. Buna göre ihramlının deve, inek ve koyun boğazlaması yasak değildir. Çünkü bu hayvanlar, yabancı olmadıkları için av hayvanları gurubuna girmezler. Av demek; kaçan ve yabanilik yapan hayvan demektir. İhramlının evcil tavuk ve ördek kesmesi de yasak değildir. Deniz avı, ih-ramlıya da ihramsıza da helaldir.
Deniz avı, denizde doğan hayvanlardır. İster doğduktan sonra hiç denizde yaşamasın, isterse hem denizde hem de karada yaşasın deniz avi sayılır.
Kara avı; karada doğan hayvanlardır. îster sadece karada yaşasın, isterse hem karada hem de denizde yaşasın. Önemli olan asliyetidir ve nerede doğduğudur.
İhramda olan bir kimsenin pire, sivri sinek, kara sineği, kene ve arı öldürmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bu hayvanlarda yabanilik ve insandan kaçma Özelliği bulunmadığı için av hayvanı gurubuna dahil değillerdir. Kaldı ki, bu hayvanlar genelde rahatsız eden Hayvanlardandır.
îhramh bit öldüremez. Av hayvanı olduğu için değil, vücudun atıklarından olduğu için öldürülmesi caiz değildir. Çünkü ihramlının vucud atıklarım temizlemesi ihram yasakları arasında yer almıştır. Şayet ihramda olduğu sürece bit öldürürse kıl kopardığında yaptığı gibi biraz sadaka verir.
İhramlı bir av hayvanını keser veya Öldürüşe, kestiği hayvan ulemanın ortak görüşüyle murdar olup eti ihramhya da ihramsıza da helal olmaz. [140]

Cinayet İki Çeşittir

1. ihram üzerine işlenen cinayet: Bu da hac ve umre amellerine ters düşen bir harekette bulunmak ya da ihramın yasaklarından birini ihlal etmek ve haccın vaciplerinden bir tanesini terk etmekle olur. Söz konusu cinayeti işleyen kimse ister unutarak işlesin, ister cahil olsun, ister zorla (tehditle) işlettirmiş olsun, ister

hataen işlemiş olsun ve isterse baygın olarak işlemiş olsun hüküm değişmez.
2. Harem bölgesine karşı işlenen cinayet: Bu da ihramlı olsun olmasın, Harem bölgesinin avına ve yaşma karşı bir taarruzda bulunmakla işlenmiş olur. Tabi, cinayet olabilmesi için işleyen şahsın şer'an mükellef olması gerekir. Bu cinayetini de unutarak veya bilmeden veya zorla veya yanılgı sonucunda işlemiş olsun değişmez. Cinayetin bu çeşidi, benzerinin veya değerinin tazmin edilmesini gerektirir.
Daha önceki kısımlarda ihramın yasaklan konusunda bir çok kaynak hadise yer vermiştik.
Ulemanın çoğunluğuna göre -Hanefi alimleri hariç- ihramlı dikişli elbise giydiği, saçını traş ettiği, tırnaklarını kestiği, koku sürüldüğü ya da vücudunu yağladığı zaman fidye konusunda serbest bırakılır. Ya bir koyun kesip tasad-duk eder, ya üç gün oruç tutar, ya da her bir fakire yarım sa1 olmak üzere altı fakiri doyurur. İhramlı; ihramsız bir kimsenin saçını traş eder yahut tırnaklarını keserse ulemanın çoğunluğuna göre fidye gerekmez.
Şayet İhramlı ihramdan çıkmak amacıyla olmayıp kendi izniyle saçını diğer bir ihramhya traş ettirirse , ya da yine kendi izniyle ihramsız olan bir kimse saçını traş etse fidye sadece traş olana vacip olur.
îhramh benzeri olan bir av hayvanını katletse Şafii ve Malikilere göre benzerini tazmin etmesi gerekir. Şayet benzeri yoksa değerini tazmin etmesi gerekir. Benzeri olan bir av hayvanım telef ettiği zaman bunun cezası konusunda şu üç şeyden birini tercih etme konusunda serbesttir.
1. Benzeri bir hayvan kesip Harem fakirlerine tasadduk eder.
2. Benzerini paraya çevirip Harem fakirlerine yiyecek satın alır.
3. Ya da her bir ölçek yerine bir gün oruç tutar.
Şayet telef ettiği hayvan benzeri değilse onun değerinde yiyecek tasadduk eder ya da ölçek başına bir gün oruç tutar.
Tazminde ölçü; insana karşı tazmin edilen her şey, av hayvanı için geçerlidir. İşlenen cinayetin bizzat ihramlı tarafından yapılmasıyla sebep olması arasında bir fark yoktur. Binek hayvanının ön ayakları veya ağzıyla av hayvanına verdiği zararların tazmini, binicisine yahut yularını çeken ya da sürücüsüne aittir.
Fakat arka ayaklarıyla işlemiş olduğu cinayet nedeniyle tazmin gerekmez. Çünkü hayvanın ark& ayaklarını kontrol etmesi imkanı yoktur.
İhramlı her ne kadar işlediği bir cinayetin cezasını ödese de bir yenisini işlediği taktirde cezasında birincide olduğu gibi iadesi gerekir. Çünkü buradaki ceza, öldürme keffaretidir. Tıpkı insan öldürmede olduğu gibi, burada da ilk defa yapmakla ikinci defa yapmak arasında bir fark yoktur. Üstelik ihramlının

Ödemek zorunda olduğu keffaret; benzerini ya da değerinin tazminini gerektiren bir hasarın karşılığıdır. Bu yönüyle de insan, malının bedeli mesabesindedir. [141]

İhram Yasakları

Burada kastedilen yasaklardan maksat, ihramlı traş olup ihramdan çıkana kadar yapması haram olan şeylerdir. İhramın yasakları detay olarak, oldukça çeşitlidir. Ancak temel itibariyle dört esasa dayanır. Bunlar dikişli elbise giymek, vücudu rahatlatmak, av ve kadınlardır. Şimdi bunları teker teker ele alalım:

1. Dikişli elbise giymek: Erkek ihram» girdiği taktirde başını tamamen ya da kısmen, dikişli ya da dikişsiz örtü sayılabilecek bir şeyle Örtemez.

Aynı şekilde izar ve ridası dışında herhangi bir şeyle yüzü ve vücudun diğer kısımlarını Örtmesi de ihram yasakları arasındadır.

Kadın ise yüzü hariç, başını ve sair azalarını dikişli elbise giyerek örter.

2. Vücudu rahatlatmak: İhramlının elbisesine ya da vücuduna koku sürmesi, ulemanın ittifakıyla tırnaklarını kesmesi traş ya da yolmak suretiyle burnu dahil vücudunun neresinde olursa olsun var olan kılları yok etmesi haramdır.

3. İhramlıya kadınlar da yasaktır: Bu yasak iki şeyi kapsar; birincisi evlilik akdi (nikah), ikincisi cinsi ilişki ve öncesi hareketler.

İhramlının ihram sırasında evlilik akdi yapması yani nikah kıyması ulemanın çoğunluğuna göre haram olup sahih değildir. Cinsi ilişkiye gelince; ulemanın ortak görüşüyle ihramlıya; cinsel ilişkide bulunmak, öpmek, şehvetle dokunmak gibi cinsel ilişki öncesi hareketler ve cinsel organı dışından cinsel ilişki kurmak haramdır. İhramlının cinsi ilişkide bulunması, ulemanın çoğunluğuna göre ziyaret tavafmdan önce ya da Hanefi mezhebine göre Ara-fat'da vakfeden Önce olmuş ise haccı ifsat eder.

Ulemanın ortak görüşüyle cinsi ilişkide bulunup haccını ifsat eden ihramlının fasit olan haccına devam etmesi ve ertesi yıl derhal kaza etmesi gerekir.

4. Avlanmak yasaktır : İhramlının kara avını öldürmesi, bizzat kendisinin avlaması ya da başka bir avcıya göstermesi caiz değildir. Fakat deniz avı mutlak suretle caizdir. Yani onu öldürmesi, avlaması veya başka bir avcıya göstermesi ihramlı için caizdir. İhramlı deve, inek ve koyun gibi evcil hayvanları kesebilir. İhramlının kestiği av hayvanı murdar olup ulemanın ortak görüşüyle yenmesi, ihramh-ihramsız herkese haramdır.

Ihramlının başını kirden temizleyecek bir şeyle yıkaması, kokusu olmayan sürme çekmesi, çaylak fare ve bunlar gibi, hadislerde öldürülmesi istisna edilen zararlı

hayvanları öldürmesi, evde, mahmude ve gölgelikte gölgelenmesi, beline para kesesi bağlaması, silah taşıması ve düşmanla çarpışması helaldir. [142]

Cinayetin Cezası

Cinayetin cezası; ihramlı olarak işlenen cinayet, bazen bir kurban veya daha çok sadaka veya daha az, ya da bunların değerini gerektirir.
Ziyaret tavafından önce cinsi ilişkide bulunmak, ziyaret tavafını cünüpken yahut adetli veya nifas (doğum sonrası gelen kanlı) iken yapmak bir deve kurban etmeyi gerektirir.
İki kurbanı gerektiren cinayet; Hanefi mezhebine göre kıran haccına niyet etmiş olan ihramlının işlemiş olduğu cinayetin cezası iki kurbandır. İfrad hacısının bir kurban kesmesini gerektiren her çeşit cinayet, kıran hacısının iki kurban kesmesini gerektirir.
Bir kurban kesmeyi gerektiren cinayet ya isteyerek bir yasağı ihlal et- i mekle ya sırayı takipte yanılmakla olur. Bir kurbanı gerektiren cinayetler; j dikişli elbise giymek, başı kapamak, traş olmak, tırnaklan kesmek, koku; sürülmek cinsi ilişki öncesi hareketlerde bulunmak ve haccm vaciplerinden bi-' rini terk etmektir.
Sadakayı gerektiren cinayete gelince -ki yarım sa' buğdaydır- Hanefi j mezhebine göre ihramlı, bir azadan azma koku sürse veya saçının dörtte bi-1 rinden azını traş etse veya kudüm ya da veda tavafını abdestsiz olarak yap-j sa, veya veda tavafım ya da sa'yın turlarından birini terk etse bu cezayı! ödemesi gerekir.
Yarım sa'dan az buğdayı gerektiren cinayete gelince, Hanefi mezhebine göre ihramlı çekirge ya da bit öldürse bu cezayı ödemesi gerekir.
Değeri ya da benzerini tazmin etmeyi gerektiren cinayete gelince bu da, av ve bitkileri kesmenin cezasıdır. Ulemanın çoğunluğu, misli olanlarda ben-! zerini ya da bunun değerini vermenin vacip olduğunu söylemişlerdir. [143]

Hac Ya Da Umre Niyeti Olmayan Kimse İhramsız Mekke'ye Girebilir

4237-Müsüm, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) Mekke fethedildiği gün, başında siyah bir sarık olduğu halde şehre girmiştir."

Bir rivayetde : "İhramsız olarak," ilavesi yer almıştır. [144]
Nesai'nin bir rivayetinde de : "Sarığının bir ucunu iki omuzu arasından sarkıtmıştı," ilavesi yer almaktadır. [145]

4238-İmam Malik, Muvatta'da, (İbni Ömer (r.a.)'in azatlısı) Nafi (r.a.)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) Mekke'den yola çıktı. Kadid mevkiine vardığında kendisine Medine'den bir haber geldi. Bunun üzerine geri döndü ve ihratnsız olarak Mekke'ye girdi." [146]

Bir Açıklama

Bu iki hadis, hac ve umre niyeti olmayıp Mekke'de bir işi olan kimsenin bu işini görmek amacıyla ihramsız olarak Mekke'ye girebilir, görüşünde olan ulema için iki ayn delildir. [147]

Harem'e Girmesi Yasaklananlar

4239-İbni Huzeyme, Said bin Cubeyr (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"Birisi İbni Abbas (r.a)'a geldi ve :
"Ben kendimi ücret karşılığı bir topluluktan kurtardım. Ve benimle menasik (hac ve umre ibadetleri) arasını serbest bırakmaları şartıyla ücretimin bir bölümünü onlara bıraktım. Bu yaptığım bana ibadetimir İ kabulü için) yeterli midir?" diye sordu. İbni Abbas :
"Evet (yeterlidir). Bu adam, Allah'ın haklarında: "İşte onlarmT kazandıklarından payları vardır. Allah hesabı süratli olandır/' [148] buyurduğu kimselerdendir," cevabını verdi." [149]

Hacılar Ticaret Yapabilirler

4240-İbni Huzeyme, Ebu Umame et-Teymi (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir :

"Ben, îbni Ömer (r.a)'e hitaben :
"Biz şu yönde (hacıların hizmetinde hayvanlarını) kiraya yeren bir milletiz. Ve benim kavmim haccımızın sahih olmadığını iddia ediyor. (Sen ne dersin?)" dedim.
Bunun üzerine İbni Ömer (r.a) :
"Siz Beytullah'ı tavaf etmiyor musunuz? Siz Safa ile Merve arasınida sa'y etmiyor musunuz? Siz şunu yapmıyor, siz bunu yapmıyor musunuz? Adamın biri Hz. Peygamber (a.s)'e gelip senin bana sorduğun gibi sormuştu da Hz. Peygamber (a.s) ona nasıl cevap vereceğini bilememişti. Nihayet şu ayet nazil oldu:
"Rabbinizin lutfundan (rızik) aramanızda bir sakınca yoktur."
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) adamı çağırıp ona bu ayeti okudu ve: "Sizler (de) hacısınız," buyurdu," dedi." [150]

Bir Açıklama

Bu ve benzeri hadisler, hacda iş, kira ve ticaret yapmanın mümkün olduğu görüşünde olan ulemanın delili durumundadır. Hadiste geçen; "Bu yönde kiralayan," ifadesinde; hacıların hizmetinde çalışmak üzere anlamı kastedilmiştir.

4241-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir :
"Haccm ilk yıllarında insanlar Mina'da, Arafat'da, Zü'1-Mecaz panayırında ve hac mevsimlerinde ahş-veriş yapıyor, ancak ihramda iken alışveriş yapmaktan korkuyorlardı. Derken Yüce Allah (c.c) :
"Hac mevsimlerinde, Rnbbinizin lutfundan (rızık) aramanızda bir sakınca yoktur," (mealindeki) ayetini indirdi."
Bana Ubeyd bin Umeyr'in naklettiğine göre İbni Abbas (r.a) bunu ("hac mevsimlerinde" mealindeki ilaveyi) Mushaf dan okurdu." [151]

İhrama Girenin Telbiye'ye Başlaması

4242-Buhari, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s)'m yüksek sesle telbiye okuması, Zu'1-Huleyfe'den devesi onu dümdüz doğrulttuğu andan itibarendir."
Bir rivayette de şöyle gelmiştir :

"Resulullah (a.s) haccetmek istediğinde insanlara ilan ettirdi ve to landılar. Beyda mevkine geldiği zaman ihrama girdi." [152]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, Fethü'l-Bari'de hadiste geçen : "Devesi onu dümd doğrulttuğu andan itibaren idi," ifadesi üzerine şu yorumu yapmıştır:
"Buhari'nin bu hadisi burada nakletmesinden maksat; Ayette yaya olarak hacca gelenler süvari olarak gelenlerden önce zikredilmiştir, o halde yaya olarak hacca gitmek, binekli gitmekten daha faziletlidir," diyenlere reddiye olsun diyedir. Yani şöyle demek istemiştir; Şayet yaya olarak hacca gitmek daha faziletli olsaydı, Hz. Peygamber (a.s) onu yapardı. Oysa O, devesi kendisini doğrultup dümdüz yapana kadar ihrama girmedi."
Yine Hafız İbni Hacer şöyle der : "İbni'l-Munzir şöyle demiştir :
"Hacca yaya mı, binekli mi gitmenin daha faziletli olduğu konuşur iia ulemanın farklı görüşleri vardır. Fakat çoğunluk, Hz. Peygamber (a.s)'in jt>i-nekli hacca gittiğini, binekli iken Allah (c.c)'a yalvarıp dua etmenin daha co-lay olacağım ve bineğin hacının menfaatine olacağını delil göstererek bin îk-li gitmenin daha faziletli olduğunu söylemiştir."

4243-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"ResuluUah (a.s) Zü'1-Huleyfe mescidinde iki rekat namaz kılar, devesi onu kaldırıp düzlediği zaman ihrama girerdi." [153]

4244-Bezzar, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) namazın ^ardından ihrama girmiştir." [154]

Bir Açıklama

İhrama girecek olan kimsenin gusletmesi, ardından iki rekat namaz kılması, ardından namazgahında telbiye edip ihrama girmesi sünnettir. Hadislerden öyle anlaşılıyor ki, ResuluUah (a.s) namazdan sonra da, devesi O'nu kaldırıp düzlediğinde telbiye getirmiş, her sahabi bu konuda gördüğünü haber vermiştir.

4245-Ebu Davud, Sa'd bin Ebu Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) Fur' istikametinden yol aldığı zaman devesi O'nu kaldırdığı zaman telbiye edip ihrama girerdi. Uhud istikametinden yol aldığı zaman Beyda tepesine çıktığı vakit telbiye getirip ihrama girerdi." [155]

4246-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Sizin Resulullah (a.s)'a yalan isnad ettiğiniz Beyda'nız şurasıdır. Oysja Resulullah (a.s) mescidin yanından başka bir yerde ihrama girmemiştir."
İbni Ömer (r.a) Zü'1-Huleyfe mescidini kast ediyor." Bir rivayet de şöyle gelmiştir :
"Resulullah (a.s) sadece (Zü'1-Huleyfe mescidinin yanında bulunan) ağacın altından itibaren, devesi onu kaldırdığı zaman ihrama girmiştir." [156]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir :
"Resulullah (a.s) ayağını üzengiye koyduğu ve devesi ayakta iken onu düzlediği zaman, Zü'1-Huleyfe mescidinden itibaren ihrama girerdi."
Diğer bir rivayette de şöyledir :
"Ben Resulullah (a.s)'ı Zü'1-Huleyfe'de devesine binerken, sonra devesi O'nu ayakta olduğu halde düzlediğinde ihrama girerken gördüm." [157]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle der :
"îbni Ömer (r.a)'in; " Sizin (Resulullah (a.s)"m buradan ihrama girdiğini iddia ettiğiniz) şu Beyda'nız var ya! O konuda Resulullah (a.s)'a yalan isnad ediyorsunuz," sözü üzerine ulema şu yorumu getirmiştir :
"Söz konusu Beyda; Zül-Huleyfe'nin güneyinde ve Mekke yolu üzerinde bulunan bir tepenin ismi olup Zü'1-Huleyfe'ye daha yakındır. Burada bina ve insana ait bir eser bulunmadığı için bu adı (çöl adını) almıştır. Her çöl beydadır. Fakat buradaki Beyda'dan maksat yukarıda izah ettiğimiz yerdir."
"O konuda Resulullah (a.s)'a yalan isnad ediyorsunuz :"
Yani ResuluUah (a.s)'m buradan itibaren ihrama girdiğini iddia ediyorsunuz. Oysa ResuluUah (a.s) buradan değil, buraya daha varmadan Zül-Huleyfe mescidi'nin yanında bulunan ağacın altından itibaren ihrama girmiştir."
İbni Ömer (r.a)'in onlara yalancı demesinin sebebi bir şeyden olmadığı şekilde (realiteye ters olarak) haber vermeleridir. Biz bu kitabın yani "Sahih-i MüslinV'in önsöz bölümünde ehli sünnete göre yalanın: "Kasten olsun ha-taen olsun, bir şeyi, olmadığı sekiliyle haber vermek" olduğunu nakletmiştik.

Bu hadis, Medine'lilerin ihram sınırının Zü'1-Huleyfe mescidinin yanı olduğunu ve Medine yolundan geleceklerin burayı geçip Beyda mevkiinden itibaren ihrama girmelerinin cazi olmadığını göstermektedir. Ulemanın tümü bu görüştedir.
Ayrıca bu hadis, ihram sınırından ihrama girmenin, evinden itibaren ihrama girmekten daha faziletli olduğunu göstermektedir. Çünkü Resulul-lah (a.s) son derece müşerref olmasına rağmen kendi mescidinden ihrama girmemiştir.
Şöyle bir itirazda bulunulabilir :
"ResuluUah (a.s)'m ihram sınırından ihrama girmesinin tek nedeni bunun caiz olduğunu bildirmektir, daha faziletli olduğu için değil. "
Bu itiraza şöyle cevap verilebilir : Böyle bir itiraz iki yönden yanlıştır:
Birincisi; ihram sınırlarının beyanı konusunda nakledilen sahih hadisler bu konu ile ilgili açıklamaları yeterince ortaya koymuştur.
ikincisi; ResuluUah (a.s)'m yapmış olduğu bir işin, o şeyin caiz olduğunu ortaya koymak anlamında yorumlanabilmesi için, söz konusu şeyin çok tekrar edilen bir ibadet olması gerekir. Bu taktirde ResuluUah (a.s) o ibadete bir kaç defa caiz olan ona devam ederdi. Buna abdestle bir örnek vermek mümkündür. ResuluUah (a.s) abdest azalarını bir defa, iki defa ve üç defa yıkardı. Ancak üçer defa yıkadığı daha çok olurdu.
Hac için ihrama gelince, bu ResuluUah (a.s)'m tekrar ettiği bir ibadet değildir. Hac için ihram Hz. Peygamber (a.s)'den bir defa sadır olan bir ibadet olduğu için onu ancak en mükemmel şekliyle eda etmiş olabilir. En doğrusunu Yüce Allah bilir." [158]

4247-Buhari ve Müslim, îbni Ömer'in.azatlısı Nafi (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir :
"îbni Ömer (r.a) Harem'in en yakın sınırına girdiği zaman telbiyeyi keser, sonra geceyi Zül Tuva'da geçirir, sonra burada sabah namazını kılar ve yıkanırdı.
İbni Ömer (r.a), Hz. Peygamber (a.s)'in de böyle yaptığını haber verirdi." Bir rivayette de şöyle gelmiştir :
"İbni Ömer (r.a) Zü'1-Huleyfe'de sabah namazını kıldığı zaman devesinin hazırlanmasını emreder, deve hazırlanır, sonra da devesine biner idi. Devesi onu kaldırıp düzlediği zaman, ayakta olarak kıbleye yönelir, sonra da telbiye getirirdi. Harem'e girdiği zaman ise telbiyeyi keserdi. Nihayet Zül Tuva'ya vardığında burada gecelerdi. Burada sabah namazını kıldıktan sonra da yıkanırdı."

İbni Ömer (r.a), Hz. Peygamber (a.s)'in de böyle yaptığını söyledi." [159] İmam Malik bu hadisi muhtasar olarak şu şekilde rivayet etmiştir :
"İbni Ömer (r.a) Zü'1-Huleyfe mescidinde (iki rekat) namaz kılar, sonra çıkıp hayvanına biner ve devesi onu kaldırıp düzlediği zaman ihrama girerdi."
Hafız İbni Hacer, Fethü'l-Bari'de der ki: "İbni'l-Munzir, şöyle demiştir:
"Tüm ulemaya göre Mekke'ye girerken yıkanmak müstahabdır ve t edildiğinde fidye de gerekmez."

Ulemanın çoğu abdestin de yıkanmanın yerini tutacağını söylemiştir. [160]

İhrama Girmeden Önce Yapılacak İşler

4248-Bezzar, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) ihrama girmek istediği zaman hatmi ve çövenle başını yıkar, az bir zeytin yağıyla da onu yağlardı." [161]

4249-Bezzar, İbni Ömer (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir : "Kişi ihrama girmek istediği zaman yıkanması sünnettir." [162]

4250-Taberani, el-Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir :

"İhrama girmeden önce koku sürülür." [163]

4251-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir :
"Ben Resulullah (a.s)'a, şu iki elimle (biri) ihrama gireceği zaman (diğeri de), ziyaret tavafından önce (olmak üzere iki defa) güzel koku sürdüm."
Hz. Aişe (r.a) (bunu ifade ederken) ellerini uzatmıştı."
Bir başka rivayet de yine bu şekildedir. Ancak bu rivayette: "Mina'dah (Mekke'ye) akın etmeden," ifadesi yer almıştır." [164]
Diğer bir rivayet ise şu şekildedir :
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'e ihrama girmeden önce ve kurban (bayramının birinci) günü Beytullah'ı tavaf etmeden önce, içinde misk bulunan bir kokuyla güzel koku sürerdim."
Diğer bir rivayet de şöyledir:

"Ben, Resulullah (a.s)'ı Veda Haccı'nda ihramdan çıkarken ve ihrama girerken tutya adı verilen güzel bir kokuyla ellerimle kokulandırdım." [165]
Diğer bir rivayet ise şöyledir :
"Ben Hz. Peygamber (a.s)'i ihrama girmesi sırasmda bulabildiğim en güzel kokuyla kokulandır irdim." [166]
Diğer bir rivayet de şöyledir : "Hz. Aişe (r.a)'ye :
"Resulullah (a.s)'ı, ihrama girmesi sırasında ne ile kokulandırdı^' diye sordum.
"En güzel kokuyla," cevabını verdi." [167] Başka bir rivayet ise şu şekildedir:
"Ben, Resulullah (a.s)'i ihrama girmeden önce gücümün yettiği en güzel kokuyla kokulandırırdım, sonra ihrama girerdi."
Diğer bir rivayet ise şöyledir :
"Bulabildiğim en güzel kokuyu başında ve sakalında parıldar bir halde görünceye kadar ona sürmeye devam ederdim." [168]
Başka bir rivayet de şu şekildedir :
"Resulullah (a.s) ihrama girerken başının ayrım Yerlerindeki kokunun parlaklığını şu an görür gibiyim." [169]
Başka bir rivayet de şöyledir:
"İbni Ömer ihrama girerken zeytinyağı ile yağlanırdı, (Bu söz, Mansur'e aittir.) Ben bunu İbrahim en-Nehai'ye anlattım. Şöyle dedi:
"İbni Ömer (r.a)'in sözünü ne yapacaksın? Bana (Esved) Hz. Aişe (r.a)'den şöyle dediğini nakletti :
"Resulullah (a.s) ihramlı olduğu halde başının ayrım yerlerindeki kokunun panldamasma şu an bakıyor gibiyim." [170]
Bir rivayette : "Bu (parıldayan) ihram kokuşuydu," ilavesi yer almıştır.
Diğer bir rivayet de Muhammed bin el-Munteşir'e ait olup şöyledir :
"Abdullah bin Ömer (r.a)'e koku sürülüp ihrama giren kimse hakkında sordum. Şöyle cevap verdi:
"Koku neşreden bir halde ihrama girmeyi sevmem. Katrana bulanmam, bunu yapmaktan daha iyidir."
Ben derhal Hz. Aişe (r.a)'nin yanına vardım ve kendisine İbni Ömer (r.a)'in : "Koku neşreder bir halde ihrama girmeyi sevmem. Katrana bulanmam, bunu yapmaktan daha iyidir," dediğini haber verdim.
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Ben, Resulullah (as)'ı ihrama girme sırasında kokulandırdım. Sonn kadınlarını

dolaştı. Daha sonra da ihrama girdi," [171]

Bir rivayette : "Koku saçar halde," ilavesi bulunmaktadır. [172]. Müslim'e ait bir rivayet de şöyledir :
"Ben, Resulullah (a.s)'ı ihrama girdiği zaman ihramı için ve Beytullah* tavaf etmeden önce ihramdan çıkması için ellerimle kokulandırdım." [173]
Başka bir rivayet de şöyledir :
"Ben, ihramdan çıkışında da ihrama girişinde de Resulullah (a.s)'ı koku landırdım. "
Diğer bir rivayet ise şöyledir :
"Resulullah (a .s) telbiye getirirken (başının) ayırım yerlerindeki kokunun panldamasma şu an bakıyor gibiyim."[174]
Nesai'ye ait bir rivayet de şöyledir :
"Ben, Resulullah (as)'ı ihrama girdiği zaman ihramı için, Akabe taşlamasını yaptıkdan sonra Beytullah'ı tavaf etmeden önce de ihramdan çıkması için kokulandırdım." [175]
Diğer bir rivayet de şu şekildedir :
"Ben Resulullah (a.s)'ı gerek ihramdan çıkması için, gerekse ihrama gir mesi için sizin bu kokunuza benzemeyen bir kokuyla kokulandırdım"
Hz. Aişe (r.a) kalıcı olmayan bir koku olduğunu kastediyor." [176]

Hacc Ve Umre Yapan Kişi Telbiye'yi NeZaman Keser?

4252-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir :
"Mukim yahut umre yapacak bir kimse, Hacerül-Esved'i istilam edinceye kadar telbiyeye devam eder."
Ebu Davud, bu hadisin İbni Abbas (r.a)'tan mevkuf olarak da rivayet edildiğini söylemiştir.
Tirmizi'nin İbni Abbas (r.a)'tan merfu olarak naklettiği başka bir rivayet de şöyledir :
"Resulullah (a.s) umre yaparken Hacerü'l-Esved'i istilam ettiğinde tel-biyeyi keserdi." [177]

4253-İbni Huzeyme, İbni Sahbere (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Mina'dan Arafat'a Abdullah ile beraber sabahleyin hareket ettim. Abdullah esmer tenli, saçını iki ayrı örgüye ayırmış ve görünümü bedevileri andıran birisiydi. Yol süresince telbiyeye devam ediyordu. Bir ara: "Ey Arap! Bugün telbiye günü değil, aksine tekbir günüdür," diye insanların uğultuları arasından gelen bir kalabalık sesi onun üzerinde yoğunlaştı."
İbni Sahbere şöyle devam etti : "Bu sıra Abdullah bana döndü ve :
"İnsanlar cahil mi? Yoksa unuttular mı? Muhammed (a.s)'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben Mina'dan Arafat'a Resulullah (a.s)'la birlikte hareket ettim. Arasıra tehlil yahut tekbiri devreye sokması dışında, Akabe taşlamasına kadar telbiyeyi kesmedi," dedi." [178]

4254-Taberani, el-Kebir'de, Hilal bin Yesar (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir :
"Ben, Enes bin Malikle birlikte haccetim ve onun, Mekke'nin evlerini gördüğü zaman telbiyeyi kestiğini gördüm." [179]

4255-Buhari ve.Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir :
"Usame (r.a), Arafat'dan Muzdelife'ye kadar Hz. Peygamber (a.s)'in bineğinin arka tarafındaydı. Hz. Peygamber (a.s) bundan sonra ise Muzde-life'den Mina'ya kadar Fadl'ı arka tarafına almıştır. Her ikisi de :
"Hz. Peygamber (a.s) Akabe taşlamasını yapıncaya kadar telbiyeye devam etti/' demiştir."
Buhari'ye ait bir rivayet de şöyledir :
"Hz. Peygamber (a.s) Fadl'i bineğinin arkasına bindirdi. Fadl, O'nun Akabe taşlamasını yapıncaya kadar telbiyeye devam ettiğini haber verdi." [180]
Nesai'ye ait bir rivayette Fadl şöyle anlatıyor :
"Ben, Resulullah (a.s)'ın terkisindeydim. (Hayvanının arka tarafına binmiştim. Akabe cemresini taşlaymcaya kadar telbiyeye devam etti. Akabe taşlamasında yedi tane taş attı. Her taşı atarken tekbir getiriyordu." [181]

Bîr Açıklama

Hazıf İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle demiştir :

"Bu hadis, telbiyenin kurban bayramı günü Akabe taşlamasına kadar devam ettiğini göstermektedir. Akabe cemresinin ardından ise hacmin ihramdan çıkma işi başlar."
îbni Munzir sahih isnadla İbni Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir : "O, şöyle derdi:
"Telbiye, haccın sembolüdür. Şayet haccedeceksen ihramdan çıkma işin başlayıncaya kadar telbiyeye devam et. İhramdan çıkışın ise Akabe taşlamasının ardından başlar."
İbni Hacer şöyle devam eder :
"Şafii, Ebu Hanife, Sevri, Ahmed, İshak ve bu imamların taraftarları, telbiyenin devam ettiğine hükmetmişlerdir."
Hadislerden anlaşıldığına göre, umre yapacak olan bir kimse Hacerü'l-Esved'i istilam ettiği zaman telbiyeyi keser. Bazıları da Mekke'nin evleri göründüğü zaman kesilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Fakat hacı Akabe cemresine kadar telbiyeye devam eder. Her iki durumda da dua ve tekbir gibi diğer zikirlere geçebilir. [182]

İhrama Girerken Yıkanmak Müstehabdır

4256-Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai ve İbni Mace, Abdullah bin Huneyn (r.h.a)'den rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas (r.a) ve Misver bin Mahreme (r.a) Ebva'da ihtilaf ettiler. İbni Abbas: "İhramlı başını yıkayabilir," dedi. Misve ise; "Hayır, ihramlı baş yıkayamaz," dedi."
Abdullah bin Huneyn şöyle devam etti :
"Bunun üzerine İbni Abbas (r.a) beni Ebu Eyyüb el-Ensari (r.a)'ye gönderdi. Ben onu iki direk arasmda-bir perde ile örtülü olarak- yıkanıyor buldum ve kendisine selam verdim. Ebu Eyyüb (r.a) :
"Kim o?" dedi. Ben :
"Ben, Abdullah bin Huneyn'im. Beni size İbni Abbas (r.a) gönderdi. Sizden Resulullah (a.s) ihramlı iken başını nasıl yakıdiğını soruyor," dedim. Bunun üzerine Ebu Eyyüb (r.a) elini perde üzerine koyup aşağı doğru bastı ve başı (perdenin üst tarafından) göründü. Sonra üzerine su döken birisine; "Dök," dedi. O da döktü. Sonra başını elleriyle ileri-geri ovaladı ve :
"Resulullah (a.s)'ı böyle yaparken gördüm," dedi."
Bir rivayetde : "Bunun üzerine Misver, İbni Abbas (r.a)'a :

"Seninle ebediyyen tartışmayacağım" dedi," ilavesi yer almıştır. [183]

4257-Tirmizi, Harice bin Zeyd (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) ihrama girmek için soyunup yıkanmıştır." .
Müslim'in Sahihinde hac bahsinin hayız ve nifaslı kadınların ihrama girmeleri ve ihram için gusletmelerinin müstahab olduğu babında rivayet ettiği (109) nolu hadisi, manen bu hadisi destekler niteliktedir.
Bu hadis Hz. Aişe (r.a)'den rivayet edilen şu hadistir :
"Esma bintü Umeys (Zü'1-Huleyfe'de bulunan) ağacın yanında Mu-hammed bin Ebu Bekir (r.a)'i doğurması nedeniyle nifas olmuştu da Resulullah (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a)'e ona, gusledip (yıkanıp) ihrama girmesini söylemesini emretmişti."
Yine Müslim (110) nolu hadisinde Cabir bin Abdullah (r.a)'dan Esma bintü Umeys (r.a)'in nifası ile ilgili şöyle bir rivayete yer verir :
"Esma bintü Umeys (r.a) nifas olunca, Resulullah (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a)'e, o da Esma (r.a)'ya gusl etmesini emretti."
İmam Nevevi der ki:
"Hac yahut umreye veya her ikisine birden niyet edip ihrama girmeyi arzu eden kimsenin ihram öncesi gusletmesinin müstahab olduğu konusunda ulema aynı görüştedir. İhramın seri mikatdan itibaren olmasıyla başka bir yerden olması arasında bu konuda bir fark yoktur. Buradaki gusul vacip değil ancak terki mekruh olup sünnet'i muekkededir. İmam Şafii 'el-Üm'de bunu işlemiş, ashabı da bu konuda ititfak etmiştir." [184]

Bir Açıklama

İhrama girmek isteyen kimsenin gusletmesinin müstehab oluşundan maksat temiz olmasıdır. Bu nedenle adetli ve doğum kanı görmekte olan kadına ihrama girerken yıkanması emrolunmuştur. Bunun hikmeti gayet açıktır. Üzerinde yolculuğun yorgunluğu, dağınıklığı, meydana getirdiği ter ve toz' kokuları bulunan ihramlınm yıkanıp rahatlaması ve öylece ihrama girmesi, bu hikmettendir.

4258-İbni Huzeymç, Zeyd bin Sabit (r.a)'den rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) ihrama girmek için soyunup gusletmiştir." [185]

4259-İmam Malik, Muvatta'da, -Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'ır azatlısı -Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir :
"İbni Ömer (r.a) ihramdan önce ihrama girmek için, Mekke'ye girmek için ve öğlenle akşam arası Arafat'da vakfe yapması için yıkanırdı." [186]

Bir Açıklama

Hac ve umie'de bir kaç defa yıkanmak sünnet olup vacip ya da farz değildir. Yani her zaman gusletme imkanı bulunmadığı için bu konudaki sorumluluk geniş tutulmuştur.

4260-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) yıkandığı su ile saçlarını (dağılmayacak şekilde) Tarayıp düzeltti."
Bir rivayette de şöyle gelmiştir :
"Ben Hz. Peygamber (a.s)'i saçlarını (dağılmayacak şekilde) tarayıp nizama sokmuş bir halde telbiye getirirken işittim." [187]

4261-Buhari, Kays bin Sa'd el-Ensari (r.a)'den (kendisi Resulullah (as)'ın sancağının sahibiydi.) şöyle rivayet etmiştir:
"O, şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) haccetmek istediğinde (ihramdan önce) saçlarını iyice tarardı." [188]

4262-Hu lı ar i, muallak olarak Abdullah bin Abbas (r.a)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir :
"İhramlı hamama girebilir."
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle der :
"Bu hadisi Darekutni ve Beyhaki Eyyüb tarikiyle İkrime'den, o da İbni Abbas (r.a)'dan şu şekilde muttasıl senedle rivayet etmişlerdir :
"İhramlı hamama girebilir, dişini çekebilir. Tırnağı kırıldığında da onu atabilir."
İbnı Abbas şöyle devam ediyor :
"Sizi rahatsız eden şeyleri başınızdan def edin. Zira sizi rahatsız edecek şey Allah (c.c)'a gerekmez."

Yine Beyhaki başka bir tarikle İbni Abbas (r.a)'m Cuhfe'de ihramlı iken| hamama girdiğini ve şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Allah (c.c) sizin kirlerinizin nesine değer versin?"
Ancak İbni Ebu Şeybe, Hasan ve Ata'dan bunun mekruh olduğunu rivayet etmiştir." [189]

Telbiye'nin Getîrilişî

4263-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'ı saçlarını (dağılmayacak şekilde) tarayıp nizama sokmuş bir halde işittim, şöyle diyordu :
"Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk, Lebbeyk la şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-Ni'mete leke ve'1-mülk La şerike leke. (Emrindeyim,, buyur ey Allah'ım, buyur ! Emrine amade olmaya geldim, senin hiç bir ortağın yoktur, emrine icaet etmekteyim. Hamd sanadır, nimet ve mülkün gerçek sahibi sensin."
Bir rivayet de ise şu ilave vardır [190] : "Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi:
"Resulullah (a.s) Zü'1-Huleyfe'de iki rekat namaz kılardı. Ardından devesi Zü'1-Huleyfe mescidinin yanında ayakta olduğu halde kendisini kaldırıp düzlediği zaman şu kelimelerle telbiye ederdi..."
Yine Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle derdi :
"Babam Hz. Ömer bin Hattab (r.a) da bu kelimelerle Resulullah (a.s)'m telbiye ettiği gibi telbiye eder ve şöyle derdi:
"Emret, emrine amadeyim, emret. Senden saadetler dilerim. Hayır senin elindedir. Dilek sana sunulur, amel de sanadır."
Bir rivayette de şöyle demiştir:
"Ben, telbiyeyi Resulullah (a.s)'tan aldım."

Ibni Ömer yukarıdaki ilave ile birlikte benzeri bir telbiye nakletmiş tir." [191]

Muvatta, [192] Tirmizi , Ebu Davud [193] ve Nesai'de [194] yer alan bir rivayet de şöyledir :
"Resulullah (a.s) şöyle telbiye ederdi :
"Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyk, la şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ven ni'mete leke ve'1-mülk, la şerike leke."
İbni Ömer (r.a) bu telbiyeye şu ilaveyi getirirdi:

"Lebbeyk, lebbeyk ve sa'deyk ve'1-hayrü bi yedeyk (Emrine amadeyim, buyur. Senden saadetler dilerim, hayır senin elindedir, emrine icabetdeyim. Dilek sana arz olunur, amel sanadır)." [195]

4264-İbni HuzeymeJ İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Zü'1-Huleyfe mesddi'nin yanında devesi kendisini kaldırıp düzlediği zaman hac yahut umre için ihrama girer ve şöyle derdi:
"Lebbeyk, Allahümme lebeyk. Lebbeyke la şerike leke lebbeyk. înne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'1-Mülk. La şerike leke."
İşte Resulullah (a.s)'ın telbiyesi buydu. Resulullah (a.s) nihayet Beytul-lah'a vardığı zaman Hacer (ü'1-Esved) karşısında kaldı ve tekbir getirdi. Sonra Hacer (ü'l-Esved)'in karşısına geçti (ve onu istilam etti. Sonra hızlı adımlarla üç tur, normal yürüyüşle de dört tur (tavaf) yaptı. Sonra da iki rekat (tavaf) namazı kıldı." [196]

4265-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) telbiye edip ihrama girdi." -Hz. Cabir (r.a) telbiyeyi İbni Ömer hadisinde Hz. Peygamber (a.s)'den naklettiği şekliyle okudu."
Hz. Cabir (r.a) dedi ki:
"Halk; "yüksek dereceler sahibi" ve benzeri kelimeler İlave ediyorlardı. Hz. Peygamber (a.s) de işittiği halde ses çıkarmıyordu." [197]

4266-Nesai, Abdullah bin Mesud (r.a)'un şöyle söylediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s)'ın bir telbiyesi de şöyleydi:
"Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk. Lebbeyke la şerike leke lebbeyk înne'l-namde ve'n-nimete leke. (Emrine icabet ettim, buyur Allah'ım, buyur. Tekrar icabet sana, senin ortağın yoktur. Emrine amadeyim. Şüphesiz hamd sanadır ve nimetin sahibi sensin)." [198]

4267-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"Lebbeyke ilahe'l-Hakki (Ey hak mabud, emrine amadeyim)" şeklindeki telbiye de Resulullah (a.s)'ın telbiyesindendi." [199]

Telbiye'de Sesi Yükseltmek

4268-İmam Malik, Muvatta'da, Saib bin Hallad el-Ensari (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir :
"Cibril (a.s) bana geldi ve ashabıma yahut beraberimdekilere-telbiyede veya ihlalde seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi,"
Ravi bu ikisinden (talbiye veya ihlalden) birini ifade etmek istemiştir."
Nesai'nin rivayetinde ise şöyle gelmiştir :
"Bana Cibril (a.s) geldi ve şöyle dedi:
"Ey Muhammed, ashabına telbiyede seslerini yükseltmelerini solle " [200]

4269-İbni Huzeyme, Abdulmuttalib bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Ebu Hureyre'yi şöyle derken işittim : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Cibril (a.s) bana telbiyede sesi yükseltmeyi emretti. Çünkü o, haccın şiarmdandır." [201]

4270- İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) Arafat'da vakfeye durdu. "Lebbeyk Allahümme leb-beyk," dediği zaman; "înnema'l-hayrü hüyrü'l-Ahir eti" (Hayır, ancak ahi-ret'deki hayırdır,") dedi." [202]

Müşrikler Nasıl Telbiye Ederlerdi?

4271-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Müşrikler şöyle telbiye ederlerdi:
"Lebbeyke la şerike leke. (Buyur ya Rab, senin hiç bir ortağın yoktur)."
Resulullah (a.s) da : "Yazık size yeter, yeter," buyurdu. Müşrikler (telbiyelerinin devamında) ; "Yalnız bir eş müstesna, o senin şerikindir, sen, ona da onun malik olduğu şeylere de maliksin," derlerdi. Müşrikler bunu Beytullah'ı tavaf ederlerken söylerlerdi." [203]

4272-Bezzar, Enes (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Hz. İsmail (a.s)'den sonra insanlar İslam dini üzere idiler. Bu nedenle Şeytan onları İslam'dan uzaklaştırmak amacıyla onlara bir şey icad ettirmenin gayreti

içerisindeydi. Sonunda telbiyeye şunu sokmayı başardı :
"Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. La şerike leke illa şeriken hüve leke, temlikühü ve ma meleke" (Buyur, ey Allah'ım, buyur. Senin hiç bir ortağın yoktur. Yalnız bir ortak müstesna. O, senin ortağındır, sen, ona da, onun malik olduğu şeylere de maliksin."
Enes (r.a) şöyle devam etti :
"Şeytan onları (insanları) İslam'dan alıp şirke çıkarıncaya dek çalışmasını sürdürdü." [204]

Özür Bulunmadıkça İhramlı Kadın Yüzünü Kapatır

4273-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"Biz (kadınlar) ihramlı olarak Resulullah (a.s)'la beraber iken binekliler bize uğrardı. Onlar tam hizamıza gelince, her birimiz cilbabım başından yüzünün üzerine sarkıtıverirdi. Bizi geçtiklerinde tekrar kaldırırdık..[205]

4274-İmam Malik, Muvatta'da, Fatıma binti Münzir (r.h.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Biz (kadınlar) ihramlı iken Esma bintü Ebu Bekir (r.a)'le beraber iken olduğumuz halde yüzlerimizi güzelce örterdik." [206]

4275-Ibni Huzeyme, Esma (r.a)'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Biz (kadınlar) yüzlerimizi erkeklerden kapatırdık. Biz bundan (ihrama girmeden) önce taranırdık." [207]

4276-Taberani, el-Kebir'de, Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Biz (kadınlar) ihramlı olarak Hz. Peygamber (a.s)'le beraber iken binekli (ler) bize uğrardı. Bu sırada her birimiz örtüsünü üzerinden yüzünün üzerine doğru sarkıtıverirdi."
Ümmü Seleme (r.a) bazen de: "Baş örtüsünün üzerinden," derdi." [208]

4277-Taberani, el-Kebir'de, Ümeyme bintü Rafika (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir :

"Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları içlerinde Yemen safranı ve zaferan bulunan çemberler hazırlar ve ihrama girmeden önce bunlarla saçlarının uçlarını, alınlarından uzak olacak şekilde sarar sonra bu şekilde ihrama girerlerdi." [209]

Bir Açıklama

Kadın ihram sırasında yüzünü örtmek isterse, başına koyacağı herhangi bir şeyle Örtüsünü iliştirip yüzünden uzak olacak şekilde örtmesi gerekir. Bunu, örtüsü yüzüne değmesin diye yapar.

4278-Taberani, el-Kebir'de, Hukka bintü Amr'dan -ki, Hukka Resulul-lah (a.s)'la birlikte iki kıbleye de namaz kılmış bir sahabidir rivayet- etmiştir :
"Kendisi ihrama girmek istediğinde gözlerini yüz örtüsü içerisinde gizler ve safranla boyanmış olan da dahil, istediği elbisesini giyer, ardından tel-biye ederdi." [210]

4279-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Kendisi, Resulullah (a.s) kadınlara ihrama girdikleri vakit eldiven kullanmayı, yüzlerini Örtmelerini, vers ve zaferan değmiş elbise giymelerini yasaklarken ve :
"Bunların dışında, hoşuna giden elbise çeşitlerinden safranla boyanmış yahut ipekli yahut süs yahut şalvar yahut kamis yahut mest giysin," (buyururken) işitmiştir."
Bir rivayette de; "elbise giymelerini" ifadesine kadar muhtasar olarak gelmiştir. [211]

Bir Açıklama

İhramda olsun, ihramda olmadığı zamanlarda olsun bir kadın kendisinden güzel koku hissettirmemeye özenle dikkat etmesi gerekir.

4280-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir ;
"Abdullah bin Ömer (r.a) böyle yapardı. Yani ihramlı kadın için mestleri keserdi. Sonra Safiyye bintü Ubeyd ona, Hz. Aişe (r.a)'nin: "Gerçekten Resulullah (a.s)

mest konusunda kadınlara izin vermişti," dediğini aktardı. Bundan sonra İbni Ömer bu tutumundan vaz geçti." [212]

Giyecek Bir Şeyleri Olmayan Şalvar Ve Mest Giyebilir

4281-Buhari, Müslim, Ebu Davud Tirmizi, Nesai ve İbni Mace, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir :
"Kim izar bulamazsa şalvar giysin, kim de nalın bulamazsa mest giysin." Bir rivayette de şöyle gelmiştir :
"Ben Arafat'da Hz. Peygamber (a.s)'in hutbesini dinledim, şöyle buyu-ruyordu: "Kim izar bulamazsa şalvar giysin. Kim de nalın bulamazsa mest giysin." [213]

Ancak Tirmizi'nin lafzı şöyledir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı :
"İhramlı izar bulamadığı zaman şalvar giysin, nalın bulamadığı zaman da mest giysin," derken işittim."
Ebu Davud'un rivayeti ise şöyledir :
"Ben Resulullah (a.s)'ı:
"Şalvar, izar bulamayanlar için, mest de nalın bulamayanlar içindir," derken işittim."
Nesai'nin rivayeti, Tirmizi'nin rivayeti gibidir. [214]

Bir Açıklama

Bu ruhsat, zaruret haline yorumlanmıştır. Zaruret halinde ulemanın çoğunluğuna göre kurban ve fidye de ortadan kalkar.

4282-Taberani, el-Evsat'da, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Kim ihrama gireceği sırada izar bulamaz da şalvar bulursa, onu giysin. Kim de nalın bulamazsa mest giysin ve onları topuklarının aşağısından kessin. [215]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari'de şöyle demiştir :
"Onları (mestleri) topuklarının aşağısından kessin," sözüyle ihram sırasında topukların açık tutulması kast edilir. Bu topuklar, ayağın taban mafsalının yanında bulunan inci kemikleridir.
İbni Ebu Şeybe'nin Cerir vasıtası ile Hişam'dan, o da Urve'den, o da babasından naklettiği şu rivayet bunu daha da kuvvetlendirmektedir :
"İhramlı mest giymek zorunda kaldığı zaman üstlerini keser ve ayağına tutunacak kadarını bırakır."
Hanefilerden Muhammed bin Hasan ve ona tabi olan diğer alimler şöyle demişlerdir:
"Hadiste geçen topukden maksat, ayakkabının bağlandığı yerin hemen altında ayağın ortasında bulunan kemiktir. Fakat sözlük ulemasının lugat-larda böyle bir şey olmadığı söylenir.
Bazıları da: "İmam Muhammed'in böyle bir şey söylediği yoktur. Bu sözün ona nisbet edilmesinin sebebi şudur. Hişam bin Ubeydullah er-Razi İmam Muhammed'e ihram meselesi hakkında ihramlı nalın bulamazsa ne yapmalı konusunu işlerken kulak vermiş, bu sırada İmam Muhammed, söz konusu yeri göstermek amacıyla mestin kesileceği yeri eliyle göstermiştir. Fakat Hişam onun bu sözünü abdest alırken ayakları yıkama meselesine taşımıştır. İşin aslı bu olunca İbni Battal gibi bazı alimlerin bu sözü İmam Ebu Hanife'ye mal edip o mest, ayağın üst kısmında beliren kemiktir" demiştir. Zira İmam Muhammed bin Hasan'dan nakledilen -ki nakledildiği doğruysa:- bir sözün İmam Ebu Hanife'nin sözü olması gerekmez. Bu söz el-Esmai'den nakledilmiştir. Bu görüş esasen İmamiyye'nin görüşüdür. Onlara göre Ka'b; mafsalla taban arasındaki kemiğin hemen altında kavis şeklinde dolaşan kemiğin ismidir. Lügat ulemasının çoğunluğuna göre her ayakta iki ayrı ka'b (topuk) bulunur."
Öte yandan Hafız İbni Hacer şöyle der:
"Hadisin zahirine baktığımızda nalın bulamayıp mest giyen kimseye fidye gerekmez. Fakat Hanefilere göre gerekir. Onlara şayet fidye gerekseydi, Hz. Peygamber (a.s) bunu izah ederdi. Çünkü o an buna ihtiyaç duyuluyordu şeklinde cevap verilebilir. Bu hadisle mestlerin kesilmesinin şart olduğuna delil getirilmiştir. Fakat Ahmed bin Hanbel'in meşhur rivayeti bunun tam tersidir. Çünkü o, İbni Abbas (r.a)'tan: "Kim de nalın bulamazsa, mest giymenin caiz olduğunu söyler. Fakat kendisine: "Bu hadis mutlaka mukayede hamledilir, kuralına uygundur. O halde bu kuralı burada devreye sokmak gerekir," şeklinde cevap verilmiştir." [216]

4283-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Kim nalın bulamazsa, mest giysin. Kim de izar bulamazsa şalvar giysin. [217]

Bir Açıklama

el-Cami muhakkiki şöyle der :
"Ulemanın çoğunluğu, mestlerin topuklarından aşağısını kesmeden ihramda giyilemeyceklerini söyledikleri ifade etmiştir.
Ahmed bin Hanbel şöyle demiştir :
"Cabir ve İbni Abbas'm hadislerinin delaletiyle mestleri kesmeden ihramda giymek caizdir."
Fakat Cabir hadisi ve bu manadaki diğer hadisler mutlak olup mukayyed olan diğer hadislere hamledilmeleri gerekir."

4284-İmam Malik, Muvatuda, Valıya bin Yahya (r.h.a)'dan rivayet etmiştir :
"Ben, Malik'i Resulullah (a.s)'dan nakledilen; "Kim izar bulamaz, şalvar giysin," hadisi kendisine sorulduğu sırada;
"Ben böyle bir hadis işitmedim, ihramlının şalvar giyebileceği kanaatinde de değilim. Çünkü Resulullah (a.s)'i ihramlıya giymesini yasakladığı ve ihramlınm giyemiyeceği elbiseler arasında şalvar tipi elbiseleri de yasaklamış ve mest'e getirdiği ayrımı bu konuda getirmemiştir," derken işittim."
îmam Malik'in görüşü böyledir. Ancak ulemanın çoğunluğu bu görüşte değildir. Bundan önceki Cabir ve İbni Abbas hadisleri de bu konuda ulemanın çoğunluğunun görüşünü desteklerler mahiyettedirler. [218]

İhramlı Sırtına Elbise Alabilir Ve Elbisesini Çıkarması Gerekebilir

4285-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'m azatlısı Nafi (r.â)'den rivayet etmiştir :
"İbni Ömer (r.a) üşümüştü de :
"Ey Nafi, üzerime bir elbise atıver," demişti. Ben de üzerine bifl bornoz attım. Bunun üzerine :
"Sen bunu benim üzerime atıyorsun ama Resulullah (a.s) ihramlı kimseye onu

giymesini yasak etti (haberin yok mu)?" dedi." [219]

Bir Açıklama

İhramlının elbiseyi normal şekilde giymediği müddetçe üzerine Örtünmesinde bir sakınca yoktur. İbni Ömer (r.a)'in sakınması ise kentline has bir takvadır.

4286-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'m azatlısı Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir :
Kendisi Hz. Ömer (r.a)'in azatlısı Eslem'in İbni Ömer (r.a)'nin şöyle söylediğini işitmiştir :
"Hz. Ömer (r.a) Talha (r.a)'nm üzerinde, ihramlı iken bir elbise görmüştü ve:
"Bu boyalı elbise de ne?" diye sordu. Talha şöyle cevap verdi:
"Bu, ancak özlü çamurla boyanmış bir elbisedir/' dedi. Hz. Ömer (r.a) :
"Ey değerli insanlar, sizler halkın uyduğu imamlarsınız, eğer cahil biri bu elbiseyi görse; "Tahla bin Ubeydullah ihramda iken boyalı elbiseler giyerdi," diyecek. O halde ey değerli insanlar, siz bu tür boyalı elbiselerden giymeyiniz," dedi."
Zerkani, Muvatta Şerhi'nde şöyle der :
"Hz. Ömer (r.a)'in Talha bin Ubeydullah (r.a)'m giydiği çamurla boyalı elbiseyi hoş görmeyişinin sebebi, cahil birisi onu görüp, ihramlı iken vers ve zaferanla boyanmış elbiseleri giymek de caizdir zannına kapılmasından endişe etmesiydi. Nitekim ulemanın çoğunluğu, ihramlının asfurla boyanmış elbiseleri giyebileceğini söylemişlerdir."
Meder: Taşlaşmaya yüz tutmuş çamur. [220]

4287-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Esma bintü Ebu Bekir (r.a) ihramlı olduğu halde usfurla iyice boyanmış (sarı renkli) elbiseler giyerdi. Ancak bunlarda za'feran bulunmazdı." [221]

İhramlının Giysilerini Çıkarması

4288-Buhari ve Müslim, Ya'la bin Umeyye (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmişlerdir :

"Hz. Peygamber (a.s) Ci'rane'de iken umre için ihrama girmiş bir adam geldi. Adamın sakalı ve saçı sarıya boyanmış, sırtında da bir cübbe vardı. Adam: '
"Ey Allah'ın Resulü, ben şu gördüğün gibi umre için ihrama girdim. (Ne buyurursunuz)?" dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu cübbeni çıkar, sarı boyanı da yıka."
Muvatta bu hadisi Ata bin Ebu Ribah (r.a)'tan rivayetle; "Hz. Peygamber (a.s) Huneyn'de bulunduğu sırada bir Arap kendisine geldi ve..." şeklinde nakletmiş ve devamla yukarıdaki hadise yer vermiştir.
Tİrmizi de bu hadisi daha muhtasar şekliyle şöyle rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) sırtında cübbesiyle beraber ihrama girmiş bir Arap gördü ve kendisine cübbesini çıkarmasını emretti."
Ebu Davud'un rivayetinde ise şu cümleler yer almıştır : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şu kızıl kokunun izini yıkayıp kaybet, ya da; "Şu sarılığın izini kaybet-cübbeni çıkar ve haccında yaptığının aynısını umrende de yap."
Ebu Davud'un diğer bir rivayetinde de şöyle gelmiştir :
"Ona cübbeyi çıkarmasını ve (sarı boyayı) iki yahut üç defa yıkamasını emretti." [222]

İmam Nevevi der ki:
"Bu hadiste; koku, giysiler ve bu ikisinden başka hacda haram olan her şeyin umre'de de haram olduğunu, ayrıca unutarak yahut bilmeyerek kendisine koku değen kimse bunu öğrenince derhal onu yok etmesi gerektiğini ve bu taktirde keffaret gerekmeyeceğini görmekteyiz.
İmam Şafii'nin görüşü de böyledir. Ata, Sevri, İshak ve Davud da bu şekilde hükmetmişlerdir. İmam Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam Ahmed bin Hanbel,- kendisinden nakledilen iki rivayetin en sahih olanına göre- fidyenin gerektiğini söylemişlerdir. Fakat İmam Malik'in mezhebinin sahih olan görüşüne göre fidye ancak unutarak yahut bilmeyerek koku sürülüp uzun süre böylece bekleyen kimseye gereklidir. En doğrusunu yüce Allah bilir." [223]

4289-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'ın; ihramlıya mıtıka (bele elbisenin üzerine bağlanan kuşak) takmayı mekruh saydığını rivayet etmiştir. [224]

4290-İmam Malik, Muvattta'da, Nafi (rh.a)'den rivayet etmiştir : "İbni Ömer şöyle derdi :
"Başın çeneden yukarı kalan kısmını, ihramlı kimse örtemez." Zerkani der ki:
"İmam Malik, İmam Ebu Hanife ve Muhammed bin Hasan bu hadisle hükmetmişlerdir. Mezhebin meşhur fetvasına göre -İmam Malik'in mezhebini kastediyor- bu durumda fidye gerekir. Ulemanın ortak görüşüyle ih-ramlmın başını örtmesi caiz değildir." [225]

İhramlı Koku Sürünemez

4291-İbni Huzeyme, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"Ben, Resulullah (a.s)'ı Mina'da Beytullah'ı tavaf etmeden öncejkokulandırdım." [226]

4292-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Biz, Resulullah (a.s) ile (hac ve umre niyetiyle) Mekke'ye giderdik. İhram sırasında alınlarımıza sükk denen bir koku sürerdik. Birimiz terlediği vakit (sürdüğü koku) yüzüne akıverirdi. Resulullah (a.s) da bunu görürdü, ancak buna rağmen (onu) bize yasaklamazdı." [227]

4293-İmam Malik, Muvatta'da, Salt bin Zebeyd (rh.a) vasıtasıyla ailesinin bazı fertlerinden şöyle rivayet etmiştir
"Hz. Ömer (r.a) Şecere nam mevkiinde iken bir güzel kokuyu hissetti ve: "Bu koku kimden geliyor?" diye sordu. Kesir İbnu's-Salt da:
"Bendendir. Saçımı (dağılmayacak şekilde tarayıp koku) sürdüm ve traş olmamayı arzu ettim," dedi. Hz. Ömer (r.a):
"Su birikintilerinden birine git ve başını, kokusu yok oluncaya kadar oğuştur." dedi. Kesir İbnu's-Salt'd a (Öyle) yaptı." [228]

4294-İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'m azatlısı
Eslem'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"Hz. Ömer (r.a) Seçere nam'da bulunduğu sırada bir güzel koku hisset ve:
"Bu güzel koku kimden geliyor?" diye sordu. Hz. Muaviye bin Ebu Suf-yan (r.a)

da:
"Benden geliyor, ey müminlerin emiri," diye cevap verdi. Hz. Ömer (r.a):
"Hay Allah, senden mi?!" diye çıkıştı. Hz. Muaviye (r.a) :
"Beni Ümmü Habibe kokulandırdı ey müminlerin emiri," dedi. h Ömer (r.a):
"Şimdi derhal geri dön ve şu sürdüğün kokuyu yıka," dedi." [229]

Bir Açıklama

Zerkani, Muvatta Şerhi'nde der ki :
"İşte Hz. Ömer/r.a) iki sahabiyi ve bir büyük tabiyi koku sürüldükleri için bir çok sahabi ve diğer insanların huzurunda azarlamış, buna rağmen onların hiçbiri kalkıp ona itiraz etmemiştir. Bu hadise, Hz. Aişe (r.a) hadisinin tevil edilmesi gerektiğinin en önemli delili durumundadır."
Hz. Aişe (r.a) hadisi şu şekilde tevil edilebilir; Bir koku sürüldüğünde onun kokusu ihramdan sonra pek devam etmezdi. Kadınların sürüldükleri kokuya gelince bu kesinlikle etrafa koku saçmayan bir tür kokuydu. [230]

4295-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Kendisi ihramlı iken Cuhfe'de ölmüş olan oğlu Vakid'i kefenlendi ve başıyla yüzünü Örtüp ;
"Eğer ihramlı olmasaydık cenazeye koku da sürerdik/' dedi." [231]

4296-Buhari, İbni Ömer (r.a)'in azatlısı Nafi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"İbni Ömer (r.a) (hac ve umre için ihrama girip) Mekke'ye (gitmek üzere yola) çıkmayı arzu ettiği zaman güzel kokusu olmayan bir yağ ile yağlanırdı. Sonra Zü'1-Huleyfe mescidine gelir ve (orada) namaz kılar sonra hayvanına binerdi. Devesi onu kaldırıp doğrultunca ihrama girer ve şöyle derdi:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı böyle yaparken gördüm." [232]

İhramlının Kan Aldırması

4297-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir :
"Hz. Peygamber (a.s) ihramlı iken kan aldırmıştır." Yine Buhari'ye ait diğer bir

rivayet de şöyledir [233] : "Hz. Peygamber (a.s) ihramlı iken de, oruçlu iken de kan aldırmıştır." [234]
Yine Buhari'ye ait başka bir rivayet de şu şekildedir :
"Hz. Peygamber (a.s) ihramlı iken Lahyu Cemel adı verilen bir Şşu kenarında, başında bulunan bir ağrı nedeniyle kan aldırmıştır." [235]

4298-Taberani, el-Kebir'de, îbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) vücudunda bulunan bir ağrı nedeniyle ihram! olduğu halde kan aldırmış ve (yine) ihramlı olduğu halde misvak kul lanmıştır." [236]

4299-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Malik bin Buhayna (r.a)'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) Me,kke yolunun Lahyücemel mevkiinde ihram! ı olduğu halde başının ortasından kan aldırdı."
Muvatta'da, Süleyman bin Vesar'dan mürsel olarak şu şekilde rivayet edilmiştir:
"Resulullah (a.s) ihramlı iken Lahyu Cemel mevkiinde bulunduğu sırada -burası Mekke yolunda bir yerin ismidir- başının tepesinden kan aldırdı."
Bir nüshada da; "Lahyey Cemel" şeklinde gelmiştir. [237]

Bir Açıklama :

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle der [238] :
"Bu hadis, ihramlının kan aldırmasının caiz olduğuna delildir. Ulema da bir Özür olması durumunda kan aldırırken saçını ksmek zorunda kalsa bile kan aldırmanın caiz olduğunda ortak fikre (icma'a) varmışlardır. Fakat ihramlı kıl kestiği içirt fidye vermesi gerekir. Bunu da yapmazsa fidye de gerekmez.
Bu hadis, Hz. Peygamber (a.s) bir özür nedeniyle başının ortasından kan aldırmış olsa gerek şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü bu durumda saç kesmeden kan alma imkanı yoktur. Fakat ihramlı hiç bir ihtiyacı olmadan kan aldırmak isterse ve bu nedenle bir kılın kopmasına neden olsa tıpkı saçını kesmiş gibi haram işlemiş olur. Ancak kan aldırma işi beraberinde kılın kopmasını getirmiyorsa Örneğin hiç kıl olmayan bir yerden yapılıyorsa bu bize göre de ulemanın çoğunluğuna göre de caizdir. Bu durumda fidye de gerekmez.
İbni Ömer'den ve İmam Malik'ten ihramlmm kan aldırmasının mekruh olduğu

nakledilir."

Hafız, el-Feth'de şöyle demiştir [239] :
"el-Hasan'dan; "Kan aldırma durumunda saç kesmese bile fidye gereklidir, zaruret nedeniyle yapılmışsa saçın kesilmesi de caizdir, fakat fidye gereklidir," görüşü nakledilmiştir.
Zahiriye mezhebi fidyeyi saçın traşma özel kılmıştır. Davudi, şöyle demiştir: "Muhacimin (kan alma işini yapan) traşa gerek duymadan kan çekme imkanı varsa traş olmak caiz değildir."
Bu hadisle; kan aldırmanın, yarayı pansuman etmenin, ameliyatın, diş çektirmenin ve daha değişik tedavi çeşitlerinin ihramlıya yasak olan işlerden birisine başvurmamak şartıyla -örneğin kolanya kullanmak ve saç kesmek gibi- caiz olduğuna delil getirilmiştir. Özür nedeniyle olması halinde bunların hiç birinde fidye gerekmez. En doğrusunu yüce Allah bilir.

4300-Nesai, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir :

"Hz. Peygamber ihramlı iken kendinde bulunan bir hastalık nedeniyle kan aldırmıştır." [240]

4301-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) ihramlı iken ayağının üst kısmından çektiği bir ağn nedeniyle kan aldırdı."
Nesai'nin rivayetinde: "Ayağında var olan bir incinme nedeniyle, şeklinde gelmiştir. [241]

4302- İmam Malik, Muvatta'da, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) şöyle derdi:
"İhramlı kimse kaçınılmaz bir sebeple mecbur kalmadıkça kan aldı [242]

Bir Açıklama

İhramlı kan aldırmaya kıyasla fazla yol yürümesi nedeniyle ayağım a oluşabilecek su kabarcıklarını tedavi edebilir. [243]

İhramlı Sürme Çekemez, Gözlerinden Tedavi Olabilir

4303-Müslim, Nübeyh bin Vehb (rh.a)'den rivayet etmiştir :
"Ömer bin UbeyduUah bin Mamer, ihramh iken gözünden rahatsızlandı. Bunun üzerine gözlerine sürme çekmek istedi. Fakat Eban bin Osman bunu yapmasına izin vermedi ve gözlerine sabır çekmesini kendisine emretti. Eban bin Osman (rahatsız olan) Ömer bin Ubeydullah'a; Hz. Osman (r.a)'m; Hz. Peygamber (a.s)'in böyle yaptığını rivayet ettiğini söyledi."
Müslim'e ait diğer bir rivayet de şöyledir :
"Eban bin Osman'la birlikte (onun emirliğinde hac ve umre niyetiyle yola) çıkık. Melel mevkiine geldiğimizde Ömer bin UbeyduUah gözlerinden rahatsızlaştı. Ancak Ravha'ya vardığında ağrısı şiddetlendi. Bunun üzerine Eban bin Osman'a ne yapacağını sorması için bir adam gönderdi. Eban bin Osman da kendisine :
"Gözlerine sabır çek. Zira Hz. Osman (r.a) Resulullah (a.s)'tan; "Kişi Üv ramlı iken gözlerinden rahatsız olduğu zaman onlara sabır (basması) çeker," şeklinde nakletmiştir," diye haber gönderdi." [244]
Ebu Davud'un rivayeti de şöyledir :
"Ömer bin UbeyduUah bin Mamer gözlerinden rahatsız oldu. Bunun üzerine (Ömer) Eban bin Osman'a -ki Eban hac emiri idi- gözlerine ne yapacağını sorması amacıyla bir adam gönderdi. Eban da şöyle dedi :
"Onlara sabır çek. Çünkü ben, Hz. Osman (r.a)'ı bunu Resulullah (a.s)'dan aktarırken işittim." [245]
el-Mevsim: Hacıların toplanma zamanı. Onlara alamet olduğu için bu kelime kullanılmıştır.
Sabır: Sabr de kullanılmıştır; bilinen bir ilaç.
Melel; Cebel vezninde bir kelime olup, Medine'ye 28 mil uzaklıkta, Mekke yolu üzerinde bir yerin ismidir. Bazıları buranın Medine'ye 22'mil uzaklıkta olduğunu söylemişlerdir. Kadı Iyaz el-Meşarik'te bu iki ölçüyü de nakletmiştir.
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle demiştir:
"Ulema, gözleri ve vücudun diğer organlarını sabır ve benzeri koku sayılmayan bir ilaçla tedavi etmenin caiz olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bunda fidye de gerekmez. Ancak koku sürmek gerekirse bunu yapabilir ve fidyesini verir. Ulema, ihramh bir kimsenin gerektiği taktirde kokusuz olmak şartıyla sürme çekmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı konusunda ve bundan dolayı fidye gerekmeyeceği noktasında aynı görüştedirler. Fakat zinet olsun diye sürme çekmek, İmam Şafii ile diğer bir takım ulemaya göre mekruhtur. Bazıları da

bunun yasak olduğu görüşündedirler. İmam Ahmed bin Hanbel ile İshak da bu görüştedirler. İmam Malik'den de bu iki görüşe benzer görüş nakledilmiştir. Fidye gerekip gerekmeyeceği konusunda Maliki ulemasının farklı görüşleri vardır.

En doğrusunu Yüce Allah bilir..." [246]

İhramlının Evlenmesi Ve Dünürlük Yapması

4304-Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İbni Mace, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Meymune validemizle ihramda iken evlenmiştir."
Buhari'nin bir rivayetinde de şöyledir: "Resulullah (a.s) Meymune validemizle kaza umresinde evlenmiştir." [247]
Yine Buhari'ye ait diğer bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Resulullah (a.s) Hz. Meymune (r.a) validemizle ihramh iken evlendi, onunla ihramsız iken gerdek yaptı ve Hz. Meymune (r.a) Şerefte vefat etti." [248]
Ebu Davud dedi ki: "Îbnu'l-Museyyeb şöyle demiştir:
"ResuluUah (a.s)'ın ihramlı iken Meymune validemizle evlenmesi konusunda îbni Abbas vehme düşmüştür."
Nesai'ye ait bir rivayet de şöyledir; "Allah'ın Peygamberi (a.s), Meymune validemizle her ikisi de ihramda iken evlenmiştir." [249]
Nesai'nin diğer bir rivayetinde de :
"ResuluUah (a.s) ihramlı iken evlendi/' şeklinde gelmiş ve bu rivayette Meymune adı geçmemiştir. [250]
Nesai'nin diğer bir rivayetinde ise şu ilaveye yer verilmiştir :
"ResuluUah (a.s) vekaletini Hz. Abbas (r.a)'a verdi. O da Meymune validemizi O'na nikahladı." [251]

Bir Açıklama

el-Cami muhakiki şöyle der:
"İbni Abbas (r.a)'m bu hadisi, Hz. Osman (r.a)'m : "İhramlı ne evlenir, ne evlendirir, ne de dünür gönderir," anlamındaki hadisiyle çelişki içerisindedir."
Hafız, el-Feth'te şöyle demiştir:

"îbni Abbas hadisinin Hz. Peygamber (a.s)'in kendine özgü hallerine yorumlamak suretiyle bu iki hadis arasındaki çelişkiyi kaldırmak mümkündür. "
Ibni Abdilberr ise şöyle demiştir:
"Bu konuda gelen hadisler farklılık arz etmektedir. Ancak ResuluUah (a.s)'m ihramsız iken Meymune validemizle evlendiği konusunda bize ulaşan hadisler değişik yollardan gelmiştir. Evet İbni Abbas (r.a)'m hadisi de sahih isnadla gelmiştir. Fakat bir kişinin yanılması, bir cemaatın yanılmasından akla daha yatkındır. İki hadisin asgari durumları, çelişmeleridir. Bu durumda yapılacak iş, bu iki hadis dışında başka bir delil aramaktır, îhramlınm evlenmesinin yasaklılığı konusunda sahih olan Hz. Osman (r.a)'m hadisidir. Ve güvenilir görüş de budur."
Bena biha: Hantmıyla gerdeğe girmek. Bu kelime sözlükte "Bena aîeyha" şeklinde kullanılmıştır. Cevheri "Bena biha" olarak kullanılmasının yanlış olacağım söylemiştir.

4305-Tirmizi, Ebu Rafi (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir :
"ResuluUah (a.s) Meymune validemizle ihramsız iken evlendi ve omumla ihramsız iken gerdeğe girdi. İkisinin evlenmesinin de aralarında ben elçilik yapmıştım." [252]

Bir Açıklama

ResuluUah (a.s)'ın Meymune validemizle ihramlı iken evlendiği konusunda gelen rivayetler, ya ravilerin yanılmasına hamledilmiş ya herhangi bir şekilde tevil edilmiş, ya da bunun ResuluUah (a.s)'a Özel olduğu doğrultusunda yorumlanmıştır.
ResuluUah (a.s)'ın Meymune validemizle ikisi de ihramsız iken evlendiği konusunda gelen rivayetler de vardır.

4306-Ebu Davud, Hz. Meymune bintü Haris (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Her ikimiz de Şerefte ihramsız iken ResuluUah (a.s) benimle evlendi." Müslim'e ait bir rivayet de şöyledir:
"ResuluUah (a.s) Hz. Meymune validemizle ihramsız iken evlendi " a-visi Zeyd bin el-Asam oluyor- dedi ki:
"Hz. Meymune (r.a) benim ve İbni Abbas (r.a)'m teyzesi idi." [253]
Tirmizi rivayeti ise şu şekildedir:

"Hz. Peygamber (a.s) Hz. Meymune validemizle evlendiğinde ihramsız idi. Onunla ihramsız olarak gerdeğe girdi. Hz. Meymune Şerefte vefat etti ve biz onu Hz. Peygamber (a.s)'in kendisiyle gerdek yaptığı çadırda defnet-tik." [254]

4307-İmam Malik, Muvatta'da, Süleyman bin Yesar (rh.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) azatlısı Ebu Rafi'yi Ensardan bir başkasıyla birlikte (Hz. Meymune (r.a)'ye elçi) gönderdi. Onlar Resulullah (a.s)'ı Meymune bintu Haris (r.a) ile evlendirdiler. Bu sırada Resulullah (a.s) henüz Medine'den (kaza umresi için yola) çıkmamıştı." [255]

4308-Müslim, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İhramlı ne evlenebilir, ne evlendirebilir, ne de dünür gönderebilir." Müslim'e [256], Muvatta'a [257] ve Ebu Davud'a [258] ait bir rivayet de şöyledir:
"Abdü'd-daroğullarmm kardeşi Mübeyh bin Vehb şöyle anlatıyor: "Ömer bin Ubeydullah, Eban bin Osman'a -ki, o gün Eban hac emiri idi ve her ikisi de ihramlı idi- bir adam gönderdi ve:
"Ben Talha bin Ömer'i Şeybe bintü Cübeyr'in kızıyla evlendirmek istiyorum. Senin de nikahta hazır bulunmanı arzu ediyorum (ne dersin?)" diye sordurdu. Ancak Eban onun bu arzusunu yerinde bulmadı ve:
"Ben, (babam) Hz. Osman bin Affan'ı; "Resulullah (a.s): "İhramlı bir kimse ne evlenebilir, ne evlendirebilir, ne de dünür gönderebilir," buyurdu," derken işittim," cevabını verdi."
Ebu Davud'un rivayeti de böyledir. Ancak onun rivayetinde; "Ne de dünür gönderebilir," cümlesine yer verilmemiştir. [259]
Tirmizi'nin rivayetine göre Mübeyh şöyle anlatıyor:
"İbni Mamer, oğlunu evlendirmek istedi ve beni o sırada hac emiri olan Eban bin Osman'a gönderdi. Ben de varıp:
"Kardeşiniz oğlunu evlendirmek istiyor, o nedenle sizin de nikahta hazır bulunmanızı arzu etti," dedim. Eban:
"Bence o, ancak kaba bir bedevidir. Çünkü ihramlı ne evlenebilir, n< de evlendirebilir," dedi. Veya buna benzer bir ifade kullandı."
Eban bin Osman bundan sonra Hz. Osman (r.a)'dan merfu olarak nal Itet-tiği hadisi aktardı." [260]

Nesai'nin rivayeti ise şöyledir:
"Ömer bin Ubeydullah, Eban bin Osman'a: "îhramlı evlenebilir ii?" diye sorması için bir adam gönderdi. Eban da :
"Babam Hz. Osman (r.a); "Hz. Peygamber (a.s):
"İhramlı ne evlenebilir, ne de dünür gönderebilir," buyurdu," şeklinde tahdis etmiştir," cevabını verdi." [261]

Nesai'nin başka bir rivayeti de Müslim'in rivayetinin muhtasar şek-lidir. [262]
A'rabiyyen Cafiyen : Arabi; çölde oturan kimse demektir. Şehirli ve medeni insanlardan uzak olması nedeniyle davranışlarıyla kabalık arz ettiği için "cafiyen' (kaba) kelimesiyle sıfatlanmıştır.

4309-İmam Malik, Muvatta'da, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer, şöyle derdi:
"İhramlı evlenemez, evlendiremez, kendisi için de, başkaları için de dünürlük yapamaz." [263]

4310-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Gatafan el-Murri (r.h.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Babası Tarif ihramlı iken bir kadınla evlenmiş, ancak Hz. Ömer (r.a) nikahını reddetmiştir." [264]

İhramlı Avlanamaz, Ancak Avdan Yiyebilir

4311-Buhari ve Müslim, Ebu Katede (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmişlerdir:
"Hudeybiye barışı yapıldığı sene, bir gün Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir gurup insanla birlikte Mekke yolu üzerinde bir yerde oturuyordum. Resulullah (a.s) Önümüzde idi. Benim dışımda herkes ihramlı idi. Halk bir yaban eşeği gördü. Ben ise o sırada ayakkabımı tamir etmekle meşguldüm. Onlar gördüklerim bana bildirmediler, kendiliğimden görmüş olmamı arzu ediyorlardı. Etrafıma bakındım ve hayvanı gördüm. Derhal kalkıp atıma koştum ve onu eğerledim. Sonra atıma bindim. Ancak kamçıyı ve mızrağı yanıma almayı unutmuştum. Bunun üzerine onlara:
"Kamçımı ve mızrağımı bana verin," dedim. Onlar :

"Hayır vallahi, bu işte sana yardım edemeyiz," dediler." Ben de öfkelendim ve inip kamçı ve mızrağımı aldım. Sonra (atıma) binip eşeğe doğru koştum ve onu avladım. Sonra onu ölmüş olarak beraberimde getirdim. Yanımdakiler hayvanın basma toplanıp yemeye başladılar. Ancak daha sonra ihramlı iken yiyip yememe konusunda şüpheye düştüler. Bunun üzerine derhal (ileride konaklamış olan Resulullah (a.s)'a doğru) koştuk. Ben beraberimde bir parça ayırdım. Nihayet Resulullah (a.s)'a kavuştuk ve bu konuyu kendilerine sorduk. Resulullah (a.s)
"Beraberinizde bir şey kaldı mı?" diye sordu. Ben:
"Evet kaldı," dedim ve parçayı kendilerine uzattım. Resulullah (a.s) ihramlı olduğu halde ondan yedi."

Bir rivayette Hz. Peygamber (a.s) kendilerine: [265]

"O, ancak Allah'ın size ikram ettiği bir yiyecektir," bir başka rivayette [266]
"O helaldir, o halde ondan yiyiniz", buyurmuştur.
Diğer bir rivayet de Ebu Katade'nin oğlu Abdullah'tan gelmiştir. Ebu Ka-tade, şöyle anlatıyor:
"Babam Ebu Katade Hudeybiye barışının yapıldığı sene yola koyuldu. Arkadaşları ihrama girdiler, fakat babam ihrama girmemişti. Çünkü Hz. Peygamber (a.s)'e bir düşmanın kendisiyle savaşacağı haberi iletilmişti. Hz. Peygamber (a.s) yola koyuldu."
(Bundan sonrasını babasının dilinden aktarıyor):
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'in sahabileriyle birlikte bulunduğum sırada birbirlerine doğru güldüler. Bunun üzerine ben etrafıma bakındım. Derken bir yaban eşeği ile karşılaştım. Üzerine yürüdüm ve onu mızrakla vurup hareketsiz bıraktım. (Onu getirmek için) arkadaşlarımdan yardım etmelerini istedim, fakat onlar (ihramh oldukları için) benim bu isteğimi kabul etmediler.
Hayvanı tek başıma getirdim ve hepimiz (toplanıp) etinden yedik. Bu sırada Resulullah (a.s) ile aramızın (düşman tarafından) kesilmesinden endişe ettik. Bunun üzerine ben Hz. Peygamber (a.s)'i aradım. Ararken bazen atımı şahlandırıyor, bazan da normal şekilde yoluma devam ediyordum. Gece yarısı Gifaroğullarmdan birine kavuştum. Kendisine:
"Hz. Peygamber (a.s)'i nerede bıraktın?" diye sordum. Adam:
"O'nu Tahin mevkiinde bıraktım, (ayrıldığımda henüz) Sükya'da kuşluk istirahatmdaydı," cevabını verdi. Ben Hz. Peygamber (a.s)'e eriştim ve:
"Ey Allah'ın Resulü! Ehlin -Bir rivayette ashabın -sana Allah'ın selam ve rahmetini gönderirler. Onlar, seninle aralarının kesilmesi endişesi içerisindeler. O

nedenle onların size erişmelerini bekleyin," dedim. Hz. Peygamber (a.s) de dediğim gibi yaptı. Ben:
"Ey Allah'ın Resulü ! Ben bir yaban eşeği avladım. Yanımda da ondan bir parça vardır (ikram etsem yer misiniz?)" dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) cemaata ihramlı oldukları halde:
"Yiyiniz," buyurdu." [267]
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Bizler Medine'den üç merhale uzaklıkta el-Kaha mevkiinde Hz. Peygamber (a.s)'le beraberdik. İçimizde ihramlı olan da, ihramsız olan da vardı! Arkadaşlarımı birbirlerine bir şey gösterirken gördüm. (Gösterdikleri yere doğru) baktım ve birden bir yaban eşeği ile karşılaştım. "
Ve bundan sonrası bir önceki hadis gibi devam ediyor. [268] Bir diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Resulullah (a.s) haccetmek üzere (Medine'den yola) çıktı. Ashab d O'nunla birlikte yola çıktılar. Resulullah (a.s) (daha ihram sınırına varmalp dan) aralarında Ebu Katade'nin de bulunduğu bir gurub sahabiyi ashabdaiji ayırdı ve onlara:
"Birleşene kadar siz sahil yolunu tutun," emrini verdi. Onlar da sahil yolunu tuttular. Ayrıldıklarında Ebu Katade hariç hepsi ihrama girdi. O ise ihrama girmedi. Yollarına devam ediyorlarladı ki, birden bir gurup yaban eşeği ile karşılaştılar. Ebu Katade eşekler üzerine hücum etti ve aralarından bir etan (dişi eşek) vurdu."
Bundan sonra, bir önceki hadis aynen devam etmektedir. [269] Ancak bu rivayette bir öncekinden farklı olarak Hz. Peygamber (a.s) kendilerine:
"İçinizden Ebu KatedĞ'ye onlara hücum etmesini tavsiye eden yahut o lan gösteren oldu mu?" diye sordu. Onlar da:
"Hayır olmadı," dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"O halde kalan etinden yiyiniz."
Müslim'in rivayetinde de: "İşaret ettiniz veya yardım ettiniz veya sal masını sağladınız mı?" diye sordu.
Şube dedi ki:
"Yardım ettiniz veya saldırmasını sağladınız mı"? dediğini bilmiy rum." [270]

Bir Açıklama

İmam Nevevi der ki:
"Hadis içinde geçen: "İçimizde ihramlı olan da vardı, olmayan da..." sözünden hareketle şöyle bir soru sormak mümkündür:
Ebu Kadate ve diğer sahabiler o sırada nasıl ihramsız olabiliyorlar? Oysa onlar bu sırada ihram sınırını çoktan geçmişlerdi. Halbuki hac veya umre yapmak isteyen bir kimsenin ihramsız mikattan geçemeyeceği şer'i bir hüküm-dur.
Kadı, bu sorunun cevabında şöyle demiştir:
"Bazıları; "Bu sırada ihram sınırları henüz belirlenmemişti/' derken, bazıları da;
"Çünkü Hz, Peygamber (a.s) Ebu Katade ve arkadaşlarını sahil yolu üzerinde düşmanı keşif için görevlendirmişti. Bu konu, Müslim'in diğer bir rivayetinde açıkça zikredilmiştir," demişlerdir.
Bazıları da şöyle demişlerdir:
"Çünkü Ebu Katade, Medine'den Hz. Peygamber (a.s)'le beraber çıkmamıştı. Bilakis Medine halkı onu daha sonra bazı Arap kabilelerinin Medine'ye saldıracağı haberini Hz. Peygamber (a.s)'e ulaştırmak için göndermişlerdi."
Bazıları da: "Ebu Katade ashabla birlikte yola çıktı. Ancak o, hac ve umreye niyet etmemişti," demişlerdir,
"Bu son cevap, uzak bir ihtimaldir. En doğrusu Yüce Allah bilir."

4312-İbni Huzeyme, Ebu Katede (r.a)'nin şöyle anlattığım rivayet etmiştir:
"Hudeybiye barışının yapıldığı sene Resulullah (a.s)'la birlikte (yola) çıktık. Arkadaşlarım ihrama girmişlerdi, ancak ben girmemiştim. Yolda bir (yabani) eşek gördüm. Üzerine yürüdüm ve onu avladım. Daha sonra hikayesini Resulullah (a.s)'a (şu şekilde) anlattım;
"Ben ihrama girmemiştim, onu sırf sizin için avladım," dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) ashabına emretti ve yediler. Ancak kendisi, ben ona eşeği kendisi için avladığımı haber verince yemedi."
İbni Huzeyme şöyle demiştir:
"Hadis içinde yer alan; "Ben onu sırf sizin için avladım" sözüyle; "Ben O'na eşeği kendisi için avladığımı haber verince yemedi," ifadesini, Mamer'in bu isnadı dışında Ebu Katede'ye yapılan isnadların hiç birinde görmedim. Şayet bu ifadeyi Ebu Katade'nin telaffuz ettiği doğruysa, Ebu Katade eşeği kendisi için avladığını söylemeden Hz. Peygamber avdan yemiş, Ebu Katade haber verince eşeğin kendisi için avlandığını öğrendikten sonra sofradan çekilmiş ve yememiş olacak. Çünkü Hz. Peygamber (a.s)'in söz konusu eşeğin etinden yediği bir

gerçektir." [271]

4313-Bezzar, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ensardan Ebu Katade'yi zekatları toplamaya gönderdi. Resulullah (a.s) ve ashabı da ihramlı olarak (yola) çıktılar. Usfan mevkiinde konakladıklarında bir yaban eşeği ile karşılaştılar. Bu sırada Ebu Katada ihramsız olarak yetişti. Halk gözlerini gösterirler de Ebu Katade olayın farkına varır endişesiyle başlarını eğdiler. Fakat Ebu Katade yaban eşeğini gördü. Derhal atma bindi ve mızrağını aldı. Ancak (telaşlanmış olacak ki), mızrağını elinden düşürdü. Bunun üzerine:
"Şunu bana uzatın/ diye arkadaşlarına seslendi. Onlar:
"Biz bu konuda sana yardımcı olamayız, (çünkü bizi ihramlıyız)," dediler.
Ebu Katade (inip mızrağını aldı ve atına binip) yaban eşeğinin üzerine hücum etti. Ve onu avladı. Bunun üzerine halk (toplanıp etinden kızartmaya aşladılar. Sonra (yediklerine pişman olup) :
"Resulullah (a.s) Önümüzde, (gidip soralım)," dediler.
Resulullah (a.s) önde (konaklamış) bulunuyordu. Varıp kendisine sordular. Resulullah (a.s) bunda bir sakınca görmedi ve Öyle zannediyorum ki, şöyle dedi;
"Ondan yanınızda bir şey kaldı mı?"
Ubeydullah Resulullah (a.s)'m bu sorusunda şüphe etmiştir." [272]

4314-Buhari ve Müslim, Sa'b bin Cessame (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir :
"Resulullah (a.s) Ebva'da yahut Vaddan'da bulunduğu sırada Sa'b kendisine (avladığı) bîr yaban eşeği (eti) hediye etti. Ancak Resulullah (a.s) bunu kabul etmedi. Fakat yüzündeki hoşnutsuzluğu görünce:
"Sırf ihramlı olduğumuz için onu (eti) sana geri verdik," buyurdu."
Bir rivayette şöyle gelmiştir:
"Resulullah (a.s) yüzümdeki hoşnutsuzluğu görünce:
"Sırf ihramlı olduğumuz için onu (eti) sana geri verdik," buyurdu." [273]
Ravilerin bir kısmı şöyle demiştir:
"İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Sa'b bin Cessame Hz. Peygambe (a.s)'e ihramlı olduğu halde yaban eşeği hediye etti."
Yani hadisi İbni Abbas'a isnad etmektedirler.
Nesai'ye ait bir rivayette İbni Abbas (r.a) şöyle anlatmıştır:

"Sa'b bin Cessame Hz. Peygamber (a.s)'e ihramlı iken Kudeyd'de uçur dan kan damlayan bir yaban eşeği budu hediye etti. Hz. Peygamber (a.s) b hediyeyi Sa'b'a geri verdi." [274]

Hadiste de görüldüğü üzere Resulullah (a.s)'ın kendisine takdim edile eti yemeyişi, takvasına binaendi. Yoksa haddizatında yenmesi caizdir. Çünkü o hayvan ihrarnsız bir kimse tarafından avlanmış idi.

4315-Müslim, Tavus (r.a)'un şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Zeyd bin Erkam gelmişti. Bu sırada İbni Abbas (r.a) ona hatırlamas sağlamak amacıyla:

"Resulullah (a.s)'a ihramlı iken hediye edilen bir av eti konusunda balha nasıl bir bilgi verebilirsin?" diye sordu. Zeyd:

"Av etinden kendisine bir aza hediye edildi. Ancak Resulullah (a.s) o^ıu kabul etmedi ve:

"Biz onu yiyemeyiz. Çünkü biz ihramlıyız," buyurdu." Nesai'nin bu konu ile ilgili diğer bir rivayeti de şöyledir:

"İbni Abbas (r.a)ıZeyd bin Erkam'a hitaben:

"Ey Zeyd, Resulullah (a.s)'a bir av parçası hediye edildiğini ve onu kabul etmeyip; "Biz ihramlıyız," buyurduğunu biliyor musun?" diye sordu. Zeyd:

"Evet," cevabını verdi." [275]

4316-Ebu Davud, Abdullah bin el-Haris (r.a)'ten rivayet etmiştir:

"Haris, Hz. Osman (r.a)'m Taif teki âmili idi. Hz. Osman (r.a) için keklik ve yaban eşeği etlerinden oluşan bir yemek hazırladı. Hz. Osman (r.a) da (yemeğe davet amacıyla) Hz. Ali (r.a)'ye bir elçi gönderdi. Elçi geldiğinde Hz. Ali (r.a) develeri için ağaç yaprağı silkelemekteydi. Hz. Ali (r.a) ellerinden yaprak (tozlarını) silkerek (davete icabet edip yemeğe) geldi. Sofradakiler Hz. Ali (r.a)'ye :

"(Buyur) ye," dediler. Hz. Ali (r.a) :

"Siz onu ihramsız olan kimselere yediriniz. Çünkü biz ihramlıyız/' dedi.

Sonra Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:

"Allah aşkına burada bulunan kahramanlara sormak istiyorum; siz Resulullah (a.s)'a ihramlı iken bir adamın yaban eşeği hediye ettiğini, fakat onu yemekten uzak durduğunu bilmiyor musunuz?" dedi. Onlar da:

"Evet", cevabım verdiler." [276]

Bir Açıklama

Her ne kadar bazıları Resulullah (a.s)'ın av etinden yemeyişini, caiz olmadığı anlamında yorumlamış olsalar da müctehitlerin araştırmaları sonucunda ortaya koydukları hüküm odur ki, Hz. Osman (r.a)'ın yaptığı caiz, Hz. Ali (r.a)'nin yaptığı da takva idi. Yoksa Hz. Osman, (r.a)'m yaptığı haram değildi.

4317-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Kendiniz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı taktirde ihramlı iken kara avı size helaldir."
İlim ehlinin çoğu bu hadisi delil almamıştır. Çünkü sahabe devrinde ihramsız olanlar ihramlılar için avlanmış ve ihramlı olanlar bu avdan yemişlerdir. Yemenin yasak olduğuna ilişkin rivayetler, meselenin takva yönüne yorumlanmıştır. [277]

4318-Müslim, Abdurrahman bin Osman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Biz ihramlı iken Talha ile beraberdik. Bize bir kuş hediye edildi. Bu sırada Talha uyuyordu. Kuş etinden bir kısmımız yedi, bazılarımız çekinip yemedi. Talha uyanınca yiyenlerin doğru yaptıklarını vurguladı ve:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte onu yedik/1 dedi. [278]

4319-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Amir bin Rabia (r.a)'nın şöyle anlattığıı rivayet etmiştir:
"Ben Arc'ta oldukça sıcak bir günde Hz. Osman (r.a)'ı ihramlı iken yüzünü kızıl bir kadife ile örtmüş olarak gördüm. Sonre kendisine bir av eti getirildi. Arkadaşlarına:
"Yiyiniz,," dedi. Onlar:
"Sen yemiyor musun?" diye sordu. Hz. Osman (r.a):
"Ben sizin durumunuzda değilim, çünkü o benim için avlandı," cevabını verdi." [279]

4320-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Urve, Hz, Aişe (r.a)'ye, kendisi için avlanmayan bir av eti hakkında sormuştu.

Hz. Aişe (r.a):
"Ey kız kardeşimin oğlu, o (ihram süresi) on gündür. İçinde bir şüphe hissediyorsan, bırakıver (yeme)," cevabını verdi." [280]

4321-İmam Malik, Muvatta'da, Said bin Museyyeb (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre kendisi Bahreyn'den yola çıkmış. Nihayet Rabaza köyüne vardığında ihrama girmiş bir grup Iraklı bi-nekliye rastlamış. Iraklılar Ebu Hureyre (r.a)'ye Rabaza halkının yanında buldukları bir avm hükmünü sormuşlar. Ebu Hureyre de onlara avdan yiyebileceklerini söylemiş."
Ebu Hureyre (r.a) şöyle anlatıyor:
"Sonra ben Iraklılara tavsiye ettiğim konuda (yiyebilecekleri konusunda) şüpheye düştüm. Medine'ye vardığımda konuyu Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a açtım. Hz. Ömer (r.a):
"Onlara neyi tavsiye ettin?" diye sordu. Ben de:
"Onlara yemelerini söyledim," dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) :
"Şayet bunun dışında bir şey söyleseydin sana (bildiğimi) yapardım," dedi.
Hz. Ömer (r.a) Ebu Hureyre (r.a)'yi cezalandır a cağını ifade etmek istiyor-du."
Bir rivayet de Salim bin Abdullah'tan gelmiştir. Buna göre Salim, Ebu Hureyre (r.a)'yi Abdullah bin Ömer (r.a)'e şöyle anlatırken işitmiş:
"Rabaza'da bana ihrama girmiş bir gurup insan uğrayıp fetva vermemi istediler."
îmam Malik bundan sonra bir önceki hadise benzer bir hadisi naklet-miştii.
Diğer bir rivayette de Hz. Ömer (r.a)'e ait olan söz, şu şekilde yer almıştır:
"Şayet onlara değişik bir fetva verseydin canını acıtırdım." [281]

4322-İmam Malik, Muvatta'da, el-Behzi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye gitmek niyetiyle ihramlı olarak (Medine'den yola) çıktı. Rahva mevkii'ne varınca orda avlanmış bir yaban eşeği ile karşılaştılar. Bu olay Resulullah (a.s)'a anlatıldı. Resulullah (a.s): .
"Bırakın onu. Çünkü çok geçmez sahibi gelir/ buyurdu.
Derken hayvanın sahibi Behzi Resulullah (a.s)'a geldi ve:
"Ey Allah'ın Resulü ! Bu eşeği size hibe ettim, dilediğinizi yapın," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a)'e emrederek arkadaşları arasında taksim etmesini söyledi. Sonra yola devam etti. Nihayet Ru-veysa ile

Arc arasında bir yer olan Usaye mevkiine vardı. Burada sıcak bir gölgede kıvrılıp uyumakta olan bir ceylan vardı.-Ravinin anlattığına göre- Resulullah (a.s) bir kişiye, herkes geçinceye kadar hayvanın yanında durup onu kimsenin rahatsız etmemesini emretti."

Nesai'nin diğer bir rivayeti de şöyledir: [282]
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte ihramlı olarak Usaya ile Rahva arasında yola devam ediyorduk. Birden avlanmış bir yaban eşeği ile karşılaştık. Resulullah (a.s):
"Bırakın onu. Çok sürmez sahibi gelir," buyurdu. Derken eşeği avlayan Behz'li bir adam geldi ve:
"Ey Allah'ın Resulü ! Bu eşeğin tasarruf hakkını size bırakıyorum. Om: istediğiniz gibi kullanabilirsiniz," dedi.

Resulullah (a.s) da emredip eşeği halk arasında bölüştürdü." [283]

4323-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Zübeyr (r.a) ihramlı 'olduğu halde ceylan eti dizisini kendine azık edinirdi." [284]

4324-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a. s)'e ihramlı iken bir ceylan pastırması hediye edildi. Ancak O, bunu kabul etmedi." [285]

4325-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Kendisi:
"Ey Zeyd bin Erkam ! Bilmiyor musun Hz. Peygamber (a.s)'e ihramlı iken deve kuşu yumurtası hediye edilmişti de O, bunları kabul etmemişti?" diye Zeyd bin Erkam'a sordu. Zeyd de:
"Evet," cevabını verdi."
Cabir (r.a)'den rivayet edilen: "İhramda iken siz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı taktirde av eti size helaldir," hadisi, ihramlı için alınmadığı taktirde av yumurtasının da ihramlıya mubah olduğunu gösterir. Çünkü av yumurtasının hükmü, av etinin hükmünden, daha ağır olmaz. [286]

İhramlı Olarak Avlanan Kimsenin Durumu

4326-İmam Malik, Muvatta'da, Muhammed bin Sirin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bir adam Hz.Ömer (r.a)'e:
"Ben ve arkadaşım Akabe tepesi gediğine doğru yarış edip at koşturuyorduk. Bu sırada ikimiz de ihramlı olduğumuz halde bir geyik avladık, ne dersin?" diye sordu. Hz. Ömer (r.a) yanı başında (oturan) bir adama hitaben:
"Gel de hüküm verelim," dedi." Muhammed bin Şirin şöyle_ devam etti:
"İkisi, birlikte adamın bir keçi kurban etmesine karar verdiler. Soruyu soran adam: "Bu da müminlerin emiri. Bir ceylan hakkında hüküm vermekten aciz, gidip onunla beraber hüküm verecek bir adam çağırıyor," diye söylenerek geri döndü.
Hz. Ömer (r.a) adamın bu söylediğini işitti ve derhal adamı çağırdı ve kendisine:
"Maide suresi'ni okumayı bilir misin?" diye sordu. Adam:
"Hayır bilmem," diye cevap verdi. Hz. Ömer (r. a):
"Şayet bana okuduğunu söyleseydin, seni döverek cezalandırırdım," dedi.
Sonra Hz. Ömer (r.a) şöyle söyledi: "Allah (c.c) kitabında şöyle buyuruyor:
"İçinizden adil iki kişinin vereceği hükme göre Kabe'ye ulaşacak kurbanlıktır." [287] Bu da Abdurrahman bin Avf [288]

4327-Taberani, el-Kebir'de, Kubeysa bin Cabir (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Ben İhramlı idim. Bu sırada bir ceylan gördüm ve ona (ok) attım. Yumruca kemiğine (yani boynuzunun köküne) isabet ettim ve hayvan boynunun üzerine yığılıverdi. Ancak bu yaptığımdan içime bir şüphe doğdu. Derhal sormak için Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'a gittim. Vardığımda yanıbaşmda ak tenli, nur yüzlü bir adam buldum. Adanı Abdurrahlan bin Avf (r.a) imiş. Hz. Ömer (r.a):
"Sana göre bir koyun ona yeterli midir?" diye ona sordu. O da: :
"Evet," cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) bir koyun kesmemi emretti. Huzurundan kalktığımızda arkadaşım:
"Müminlerin emir'i sana güzel bir fetva veremedi de o adama sordu," dedi. Hz. Ömer (r.a) söylediklerinin bir kısmını işitti ve bir sütun parçasıyla onu güzelce dövdü. Sonra dövmek için bana da yöneldi. Ben:
"Ey müminlerin emiri ! Ben bir şey söylemedim. Sözü söyleyen oydu," dedim. Bunun üzerine beni bıraktı ve:

"Haram olan bir hayvanı öldürürsün, bir de fatvaya hakaret edersin," dedi. Sonra şöyle dedi:
"Bir insanda dokuzu iyi, biri kötü olmak üzere on tane huy bulunur, fakat o kötü huy iyileri de bozar." Sonra şöyle dedi:
"Gençlerle arkadaşlık yapmaktan sakın."

Bir rivayette: "Olgun adama yanaş," demiştir. -VallaHi Hz. Ömer (r.a)'in yüzü (nün'rengi) sanki değişmişti." [289]

İhramlı Âdi Hayvanları Öldürebilir

4328-Buhari ve Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:
"Yeryüzünde dolaşan hayvanlardan beş çeşidi vardır ki, bunların hepsi de fasık (değersiz) dir. Bunlar Harem içinde de öldürülebilirler. (Bunlar); Karga çaylak, akreb, fare ve yırtıcı köpektir."

Müslim'in bir rivayetinde de şöyle gelmiştir [290] :
"Resulullah (a.s) Hill'de ve Harem'de beş fasık hayvanın öldürülmelerini emretti."
Müslim bundan sonra Yezid bin Zurey'in hadisine benzer bir hadis zikretti.
Yezid'in hadisinde "el-Hidae" (çaylak) kelimesi yerine "el-Hüdeyya" kelimesi kullanılmıştır.
Yezid'in Hz. Aişe (r.a)'den naklettiği bir rivayeti de şöyledir:
"Dört çeşit hayvan vardır ki, bunların hepsi de fasıktır. Bunlar Hill bölgesinde de Harem içinde de öldürülebilirler. (Bunlar); çaylak, karga, fare ve yaralayıcı köpektir."
Yezid dedi ki:
"Ben Kasım bin Muhammed'e:
"Ya yılan hakkında ne diyeceksin?" diye sordum. Kasım:
"Adiliği nedeniyle o da öldürülür," cevabını verdi."
Diğer bir rivayet de şu şekildedir:
"Beş çeşit fasık hayvan vardır ki, bunlar Harem içinde öldürülebilirler. (Bunlar): Akreb, fare, çaylak, karga ve yaralayıcı köpektir." [291]
Nesai'nin rivayetinde ise şu şekilde gelmiştir:
"Beş hayvan vardır ki, bunlar ihramlı öldürülebilir. (Bunlar); Yılan, akreb, fare,

alaca karga ve yaralayıcı köpektir." [292]
Müslim'in bir rivayeti de Nesai'nin bu rivayetinin bir benzeridir. Ancak bu rivayette: "Akreb" yerine; "yılan" denilmiştir. [293]

4329-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Beş çeşit hayvanın Harem'de öldürülmeleri helaldir: (Bunlar); Yılan, akreb, çaylak, fare ve yaralayıcı köpektir." [294]

4330-Buhari ve Müslim, Hz. Hafsa (r.a)'mn şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yeryüzünde dolaşan hayvanlardan beş çeşidi vardır ki, bunları öldüren kimse üzerine bir sakınca yoktur. (Bunlar); Karga, çaylak, akreb ve yaralayıcı köpektir."
Diğer bir rivayet de şöyledir:
"Yeryüzünde dolaşan hayvanlardan beş çeşidi vardır ki, bunların hepsi de fasıktır."
Hadisin bu bölümünden sonra maddeler önceli sonralı şekilde sıralanmışlardır. [295]

Diğer bir rivayet ise şu şekildedir:
"Birisi İbni Ömer (r.a)'e:
"İhramlı hangi hayvanları öldürebilir?" diye sordu.
İbni Ömer (r.a) de şöyle cevap verdi:
"Bana Resulullah (a.s)'ın hanımlarından birinin haber verdiğine göre "Resulullah (a.s), farenin, akrebin, çaylakm, yaralayıcı köpeğin ve karganın öldürülmelerini emretti." Yahut; "(Bunları öldürmekle) emrolundu." [296]
Müslim'e ait bir rivayet de şöyledir:
"Bana Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarından biri anlattı; "Hz. Peygamber (a.s) yaralayıcı köpeğin, farenin, akrebini, çaylağın, karganın ve yılanın Öldürülmesini emrederdi."
Şeyban bin Ferruh'un rivayetinde de böyle gelmiştir. Şeyban; "Namazda da böyledir," demiştir. [297]

4331-Ebu Davud, Ebu Said el-Hudri (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'a şöyle soruldu ; "İhramlı ne öldürebilir?" Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yılan, fare yaralayıcı köpek ve saldırgan hayvan (öldürülür), kargaya atış yapılır, fakat öldürülmez. Ve çaylak (da öldürülür)."
Diğer bir rivayette de; "Yılan, akreb, çaylak, fare ve ısırgan köpek/' şeklinde gelmiştir [298]

Bir Açıklama

el-Cami muhakkiki şöyle demiştir :
"Bu hadis'in bir bölümünün diğer hadislerle desteği bulunmaktadır. Bu seeple Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. İlim sahiplerinin ameli, bu hadise göredir. Onlar; "İhramlı, saldırgan hayvanı ve köpeği öldürebilir," demişlerdir. Süfyan Sevri ve Şafii'nin görüşü de böyledir .
İmam Şafii şöyle demiştir:
"İhramh, insanlara veya hayvanları saldıran her çeşit hayvanı öldürebilir."

4332-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Yeryüzünde dolaşan beş (çeşit) hayvan vardır ki, bunları öldürülmekte ihramlı üzerine bir günah yoktur. (Bunlar) ; Karga, çaylak, akreb, fare ve saldırgan köpektir."
Bir rivayette de; "Beş çeşit hayvan vardır ki, Harem sınırları içinde ve ihramlı iken onları öldüren kimse üzerine hiç bir sakınca yoktur," şeklinde gelmiştir. [299]

Bir Açıklama

Hafız îbni Hacer, el-Fetih'te şöyle demiştir :
"Hadisteki hüküm her ne kadar "beş çeşit" ile beş sayısı altında belirlenenlerle özelleşip kayıtlanmış ise de, bu bir sayı olduğu için çoğunluğa göre delil değildir. Delil olduğu var sayılsa bile Hz, Peygamber (a.s)'in Önce bu beş çeşit hayvanı belirtmesi, daha sonra diğerlerinin aynı hükümde olduğunu açıklaması da ihtimal dahilindedir. Nitekim bu sayı, Hz. Aişe (r.a)'den gelen yolların bir kısmında dört, bir kısmında da altı olarak nakledilmiştir.
Dört olan tariki Müslim, Kasım tarikiyle Hz. Aişe (r.a)'den nakletmiş ve

"akreb'e" yer vermemiştir. Altı olan tariki de Ebu Uvane Müstahrac'inde el-Muharibi tarikiyle Hişam'dan, o da babası vasıtasıyla yine Hz. Aişe (r.a)'den nakletmiş ve akrebin yanısıra yılana da yer vermiştir. Müslim'in rivayetleri arasında geçen Şeyban tariki de her ne kadar sayısız olsa da buna destektir."
Kadı Iyaz çok garip bir ifade ile şöyle demiştir:
"Müslim'in kitabının dışında geçen engerek yılanı ile bu sayı yediye yükselmiş olur."
Engerek yılanı zaten yılan mefhumu içerisinde yer almaktadır.
Burada zikredilen hadisi Ebu Uvane Müstahrac'ta bu babla ilgili hadisler arasında İbni Avm tarikiyle Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ben Nafi'ye : "Ya engerek yılanını?" diye sordum. Nafi: "Engerek yılanı hakkında şüphesi olan mı var?" cevabını verdi.
Şeyban'ın rivayetinin bir benzeri Ebu Davud'da : "Saldırgan hayvan," ilavesiyle birlikte yer almıştır. Buna göre sayı 7'ye yükselmiş olur.
İbni Huzeyme ve İbni'l-Munzir'in Ebu Hureyre (r.a)'den naklettikleri hadiste meşhur beş hayvana ilaveten kurt ve pars'a da yer verilmiştir. Bunları da katacak olursak söz konusu sayı 9'a yükselmiş olur. Fakat İbni Huzeyme ez-Züheli'den nakille pars ve kurt ile ilgili ilavenin ravi tarafından; "saldırgan köpek," maddesi üzerine yapılmış bir açıklama olduğunu ifade etmiştir. Ancak kurt ilavesi İbni Ebu Şeybe, Said bin Mansur ve Ebu Davud'un Said bin Mu-seyyeb tarikiyle Hz. Peygamber (a.s)'den mursel olarak naklettikleri şu hadiste yer almıştır:
"Ihramh; yılanı ve kurdu öldürür". Bu hadisin ravileri güvenilirdir.
Ahmed bin Hanbel, Haccac bin Artat tarikiyle Vebra'dan, o da İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde nakletmiştir:
"Resulullah (a.s) ihramhnm kurdu öldürmesini emretmiştir."
Haccac zayıf bir ravidir. Nitekim Musir Haccac'a muhalefet etmiş ve bA hadisi Vebra'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir. Musir'in mevkuf olarak rivayet ettiği bu hadisi İbni Ebu Şeybe nakletmiştir. İşte bu saydıklarımız meşhur beş hayvanın dışında merfu hadislerde yer alan ilavelerdir. Fakat bunların hiçbiri tenkitten uzak değildir. En doğrusunu, Yüce Allah bilir.

4333-Buhari ve Müslim, Zeyd bin Cübeyr (r.h.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Bir adam İbni Ömer (r.a)'e ihramlmın yeryüzünde yürüyen hayvanlardan hangilerini öldürebileceğini sordu.
İbni Ömer (r.a) şöyle cevap verdi:
"Bana Resulullah (a.s)'ın hanımlarından biri haber verdi. Resulullah (a .s)

farenin, akrebin çaylağın, saldırgan köpeğin ve karganın öldürülmesini emretti ya da bunları Öldürmekle emrolundu."
Müslim'e ait bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) saldırgan köpeğin, farenin, akrebin, ve yılanın öldürülmesini emrederdi."
İbni Ömer; "Namazda iken de dedi."[300]

Bir Açıklama

Hafız îbni Hacer, el-Feth'te şöyle demiştir: çaylağıni karganın
"Müslim, söz konusu hayvanların her zaman öldürülebileceklerini vurgulamak amacıyla hadisin sonunda namazda da öldürülebilecekleri ile ilgili ilaveyi getirmiştir."

4334-İbni Huzeyme, Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir ihramlıya Harem'de bulunan bir yılanı öldürmesini emretti." [301]

4335-İbni Huzeyme, Enes bin Malik (r.a)'in şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"Mekke fethedüdiği yıl Resulullah (a.s) başında miğferi olduğu halde Mekke'ye girdi. Miğferi çıkarınca bir adam yanma varıp:
"Ey Allah'ın Resulü, İbni Hatal Kabe örtülerine sığınmış durumda," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Onu daha önceden öldürdüğü Müslüman hizmetçisine kısas olarak öldürünüz."
İbni Şihab dedi ki:
"O gün Resulullah (e.s) ihramlı değildi." [302]

4336-Nesai, Hz. Ebu Bekir Sıddık. (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Kendisi beraberinde hanımı Esma binti Umeys el-Has'amiyye (r.a) olduğu halde hacca niyet edip Resulullah (a.s)'la birlikte (yola) çıktı. Zü'l-Huleyfe'ye vardıklarında Esma, Muhammed bin Ebu Bekir'i doğurdu. Doğumun ardından Hz. Ebu Bekir (r.a) Resulullah (a.s)'a geldi ve hadiseyi haber verdi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a)'e kadına yıkanmasını, sonra hac için telbiye getirip ihrama girmesi ve Beytullah'ı tavaf

hariç, halkın yaptıklarım aynen yapmasını emretmesini söyledi." [303]

4337-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)-'dan rivayet etmiştir: [304]
"İbni Ömer (r.a) hac veya umre için ihrama giren adetli kadın hakkında şöyle derdi:
"Kadın istediği taktirde haccı ya da umresi için ihrama girebilir. Fakat Beytullah'ı ve Safa ile Merve arasını tavaf etmez. Tavaf ve Sa'y'm dışında insanlarla birlikte bütün hac işlerine katılır. Temiz olana kadar da Mescid'e yaklaşamaz."

4338-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Nifash ve hayızlı kadınlar ihram sınırımızdan geçtikleri zaman yıkanıp ihrama girerler ve Beytullah'ı tavaf hariç, bütün hac görevlerini yerine geti-rirler."

Bir rivayet de yine bu rivayetin bir benzeridir. Ancak bu rivayette; "bütün" kelimesi yer almamıştır. [305]

4339-İmam Malik, Muvatta'da, Alkarna bin Ebu Alkarna (r.a) vasıtasıyla annesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Hz. Aişe (r.a)'yı ihramlı kimsenin vücudunu kaşıması hakkında kendisine sorulurken işittim.
(Cevaben) şöyle dedi:
"Evet, kaşısın ve kuvvetli kaşısın."
Sonra Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Ellerim bağlansa, ayaklarımdan başka çarem kalmasa ayaklarımla kaş [306]

İhramlının Bineğinin TemizliğiniYapması

4340-İmam Malik, Muvatta'da, Rabîa bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Kendisi Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ı ihramlı haliyle Sukya'da devesinin kurtlarını alıp toprağa atarken görmüştür." [307]

Bir Açıklama

İmam Malik şöyle demiştir: "Bana göre bu mekruhtur." Zerkani bunun sebebini şöyle açıklar:
"Çünkü kurtlar da pire ve güve gibi devede yaşayan hayvanlardandır. Bu nedenle ihramlı onları atamaz. Çünkü atması halinde bu hayvanların ölümüne neden olabilir. Ancak kurtların deveye zarar vermesi söz konusu ise bu taktirde onları temizler ve birazcık yemek yedirir."

4341-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in azatlısı Nafi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) ihramlmm devesinden böcek ya da kurtlan çıkartmasını mekruh görürdü."
İmam Malik şöyle demiştir:
"Bu konuda işittiğim en güzel şeylerden bir tanesi de İbni Ömer (r.a)'in bu sözüdür."
Zerkani der ki:
"Çünkü kurtların temizlenmesi, ölmelerine yol açabilir, Bu da caiz değildir. Bu meselede İbni Ömer (r.a), babası Hz. Ömer (r.a)'e muhalefet etmiştir." [308]

Ziyaret Tavafından Önce Cinsi İlişkide Bulunan Kimsenin Durumu

4342-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmiştir :
"Kendisine Mina'da ziyaret tavafından önce ailesine temas eden kimse soruldu. İbni Abbas (r.a) da bir bedene kesmesini emretti."
Yine İmam Malik'e ait bir rivayette de Ikrime'den şu şekilde gelmiştir: "Zannıma göre İbni Abbas (r.a)'tan başkası değildir, şöyle demiştir: "Ziyaret tavafından önce ailesine temas eden kimse yeni bir umre yapar
ve kurban keser." [309]

4343-İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ihramlmm avladığı sırtlanda bir Necdi koçu tayin etti ve bunu (sırtlan'ı) avdan saydı."
İbni Huzeyme bu hadis üzerine şu açıklamasını getirmiştir: "Yüce Allah;

"Ey İman edenler , ihramda iken av öldürmeyin. Sizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğünün dengi olan bir hayvan cezası vardır," sözüyle, öldürülen hayvana benzeyen en yakın hayvanı kasdetmiştir. Yoksa bazı İraklı alimlerin dediği gibi, kıymet bakımından dengini kasdetmemiştir. Çünkü sırtlan'm bedelinin şehir ve zamanlara göre değiştiği bilinen bir gerçektir. Koçun bedeli de bazı zaman ve şehirlere göre değişmektedir. Şayet denklik değerde olsaydı, Hz. Peygamber (a.s) sırtlan'm cezasını zaman ve şehir farkı gözetmeksizin bir koç olarak tayin etmezdi." [310]

4344-İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sırtlan avdır. îhramlı onu vurduğu zaman, bir yaşını doldurmuş bir koç cezası vardır. Ve bu hayvan yenir." [311]

4345-İbni Huzeyme, Abdurrahman bin Abdullah bin Ebu Ammar (r.a)'ın şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
"(Yolda) Cabir bin Abdullah (r.a)'a rastladım ve ona:
"Sırtlanı yiyebilir miyiz?" diye sordum. Cabir (r.a) :
"Evet," cevabını verdi. Ben :
"(Peki) o av mıdır?" dedim. O yine :
"Evet," dedi. Ben :
"Bunu Resulullah (a.s)'tan işittin mi?" diye (tekrar) sordum.
Cabir (r.a):
"Evet cevabını verdi." [312]

Hac Ya Da Umre Şartlarından Birini Terkeden Kimsenin Durumu

4346-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Abbas (r.a)'m şöyle söylediğini rivayet etmiştir:
"Kim haccm nüsükundan (görevlerinden) farzları dışında bir şey unutur yahut terk ederse bir (kurban kesip) kan akıtsın."
Eyyübdediki:
"Terk ederse mi/ "unutursa mı?" dedi bilemiyorum." [313]

TAVAF VE ÇEŞİTLERİ

Allah Teâla şöyle buyurmuştur:
"ibrahim ve İsmail'e : "Evimi; ziyaret edenler, kendini ibadete verenler,-rüku ve secde edenler için temiz tutun diye ahid verdik." [314]
Kabe'yi tavaf etmek yani etrafını dolaşmak büyük ibadetlerden biridir. Tavaf ; ya hacc, umre ve nezir tarafı gibi farzdır, ya ayhali, lohusa olmayanların yaptıkları veda tavafı gibi vaciptir, ya kudüm tavafı gibi sünnettir, ya da her zaman yapıldığı gibi menduptur... Tavafta değişmeyen tek şey yedi şavt olmasıdır...
Hanefilere göre, her tavaftan sonra namaz kılınması mubah olan bir vakitte iki rek'at namaz kılmak vaciptir.
Şafii ve Hanbeliler'e göre ise bu sünnettir. Bir insan müteaddit tavafları ard arda birlikte yapabilir, sonra da her yedi şavt için iki rek'at namaz kılabilir. Her tavaftan sonra sa'y yapılır. İlk üç şavtta ızdıb (sağ kolun çıplak, sol kolun örtülü olması) ve ramel (tavaf esnasında omuzlan sallayarak hızla yürüme) sünnettir. Resulullah ve ashabı, "Umretu'1-Kaza" gününde "ızdıba" ve "ramel" yapmıştı, bundan dolayı da devamlı bir sünnet haline gelmiştir.
Tavaf, haccm bir rüknüdür. Bu ise "ifade" veya "ziyare" tavafı diye isimlendirilir. Hac'da adı konmuş Tavaflar üç tanedir. Kudüm tavafı, ifâde tavafı ve veda tavafı. Bu tavaflardan fazlası nafiledir.
Sa'y yapmak yani Safa ile Merve arasında yürümek bir defa olur. Sa'y, ancak tavaftan sonra yapılır. Kişi kudüm tavafıyla birlikte sa'y yaparsa, ondan sonra sa'y yapmaz. Eğer yapmamış ise ziyaret tavafıyla birlikte sa'y yapar.
Arafat'ta vakfeye durmadan önce Mekke'ye giren hacı için, cumhura göre "kudüm tavafı" sünnettir. Arafat'ta vakfeye durduktan sonra bu sünnet olmaz. Umre yapan için de böyledir. Çünkü umre yapan kişi, kendisine farz kılınan tavaf ile umreye başlar. Bundaki hikmet, Kabe'yi selamlamaktır. Umre yapan "tahiyyetü'l-mescid" namazı ile değil de tavaf ile işe başlar. Çünkü mescide gelmekten amaç Kabe'dir. Kabeyi selamlama ise tavaf ile olur. Kişi farz veya müekked namazı geçirmekten korkar, yahut cemaatı kıyamda bulur ya da geçmiş bir farzı hatırlarsa, umreye tavaf ile başlamaz ve o durumda bunları tavafa takdim eder. Eğer kişi tavaf ederken namaza kalkılırsa, tavafı kesip namaza durur. Nafile olarak tavaf yapıyor ve cenaze de hazır ise, bu durumda da hemen tavafı keser.
Mescid'te oturmak, kudüm tavafını kişiden düşürmez, nitekim tahiyyetü'l-mescid de böyledir. Fakat Arafat'ta vakfeye durmakla kudüm tavafı düşer, ama Mekke'yi

terketme durumunda düşmez.
Tavafu'l-ifada veya ziyaret'e gelince o, fukahanın ittifakıyla haccm bir rüknüdür. Ve onsuz hacc tamam olmaz. Ziyaret tavafmı terkedip memlelçe-tine dönen kişi, geri dönüp tavafı eda etmedikçe ihramdan çıkmış olmaz. Yani haccı tamam olmaz. Eğer o kişi ihramdan çıkmaya niyet edip ihramını çıkarıp atarsa, yine bununla ihramdan çıkmış olmaz. Çünkü kişi ihramdan çıkmaya niyet etmekle ihramdan çıkmış olmaz. Ancak fiili olarak tavaf yapmak suretiyle ihramdan çıkar. Buna göre ifâda tavafını (ziyaret tavafı da denir) kurban bayramı günlerinde yapamayan kimseden bu tavaf sakıt olmaz. Aksine gelip yapması gerekir. Çünkü diğer vakitlerde de bu tavaf yapılabilir.
Veda tavafı cumhura göre vacip, Malikilere göre menduptur. Terkedilme-si, diğer vaciplerin terki gibi kurban kesmeyi gerektirir. Hacı kasden veya u-nutarak, ya da vacip olduğunu bilmeyerek veda tavafını yapmadan Mekke'den dışarı çıkarsa, Mekke'ye yakın bir yerde bulunuyorsa geri dönmesi gerekir. Yakın yer, Mekke ile kendisi arasında üç günlük bir mesafeden az olan yerdir: Eğer uzaklara gitmiş ise, o vakit kurban göndermesi gerekir. Uzak mesafe üç günlük yol ve daha fazlasıdır. Veda tavafı, hacının Kabe'den ayrılacağı en son anı olsun diye çıkış vaktinde yapılır. Eğer hacı, veda tavafını yapar, sonra ticaret ile meşgul olur veya bir süre orada ikamet ederse, veda tavafmı iade etmesi gerekir. Çünkü veda tavafından sonra ikamet ettiği vakit uygulamaya göre veda etmiş olmaktan çıkar. Veda eden kişinin tavaftan sonra arkasını Kabe'ye dönerek çıkıp gitmesi, bir çok insanın yaptığı gibi gerisin geri yürüyüp gitmemesi edebe uygun olandır. Bazıları, arkaya dönmeden geri geri yürüyerek çıkmamanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu konuda ne rivayet edilmiş bir "sünnet" ne de nakledilmiş bir "eser" mevcuttur. Aslı olmayan bir şey üzerinde yücelik kazanılmaz. Mücahit (Rahimehullah): "Mescid (Harem-i Şerif)'in kapısından çıkmak üzere iken, geri don ve Ka'be'ye bak, sonra da: "Allah'ım onu son ziyaretim kılma," diye dua et," demiştir.
Kadın veda tavafını yapmadan önce âdet görse, ihramdan çıkar, ona veda tavafı gerekmez, ittifakla fidye vermesi de gerekmez. İhramlı iken kadın aybaşı görse veya doğum yapsa, ihram için gusul yapar ve ihrama girer, erkek hacının yaptığı gibi diğer işleri yapar. Ancak temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf edemez. Buna göre ona ne kudüm tavafı, ne de kaza etmesi gerekir. Eğer kadın temettü haccı yapıyorsa ve sonra da umre tavafından önce âdet görmeye başlarsa ona Kabe'yi tavaf etmesi gerekmez. Çünkü Kabe'yi tavaf etmek namaz hükmündedir. Halbuki kadının ay halinde iken mescide girmesi yasaklanmıştır. Haccı kaçıracağından korkarsa, umre yapmakla beraber hac için ihrama girer. Şayet

kadın Arafat vakfesinden ve ziyaret tavafından sonra adet görse, Mekke'den geri döner ve vacip olan veda tavafından dolayı kendisine birşey gerekmez. Adet veya lohusalık müddeti sona ermeden önce Mekke'yi terketmeye mecbur kalan kadın, "İfâda" tavafını yapmamış ise güsul abdestini alır, ayhâli bezini sıkıca bağlar, sonra Kabe'yi "ifada tavafı" olarak yedi defa tavaf eder. Daha sonra Safa ile Merve arasında yedi kere sa'y yapar. Ancak ona bir koyunu kurban etmesi gerekir. Bunu da Hanefileri taklid ederek yapar. Çünkü Hanefiler, o durumda tavafın haram olmakla birlikte sahih olduğunu ve kurban kesmenin vacip olduğunu söylemişlerdir.[315]

Tavafın Sünnetleri

Hacer-i Evset'i selamlamak ve sessizce öpmek, dua etmek, erkeklerin "remel" yapmaları yani omuzlan sallayarak hızla yürümeleri,
Malikiler dışında cumhura göre "ızdıba" yapmaları yani sağ ko u çıplak bırakıp sol kolu örtmeleri,
Yine erkeklerin Kabe'ye yaklaşmaları sünnettir.
Gücü yeten için yürümek, sonra iki rek'at tavaf namazı kılmak Şafiilerle Hanbeliler'e göre sünnettir.
Tavaftan sonra iki rek'at namaz kılmak da Hanefilerce vaciptir. Hanefilere göre ifade tavafının şartları ise şunlardır:
Tavafa niyet etmek gücü yetenin yürüyerek tavaf etmesi) tavafı Kabe'nin etrafında, mescidin dahilinde ve kurban bayramının birinci günü şafaktan j sonra yapılması ve farz kılman miktarda tavaf yapılması... ki, o da üç şarttır. Bu şartları yediye tamamlamak vaciptir.
Malikiler; hadesten ve necasetten tahareti, setr-i avreti, tavafın yedi şavt olmasını, Hacer-i esved'ten başlanılmasını, Kabe'yi sol tarafa almayı, şavtları peş peşe yapmayı, tavaftan sonra iki rek'at namaz kılmayı da bu şartlara eklemişlerdir. Ancak onlar niyet etmeyi ve yürümeyi şartlardan kabul etmemişlerdir.

Hanbeliler ise tavafın şartlarını ondörde kadar çıkarmışlardır. [316]

TAVAFLA İLGİLİ RİVAYETLER CAHİLİYET DEVRİ TAVAFI

4347-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir : "İbni Abbas şöyle dedi:
"Cahiliyet döneminde kadın Kabe'yi çıplak olarak tavaf ediyor ve şöyle diyordu:
"Şimdi bunun (bedenini kasdediyor) bir kısmı veyahut hepsi açıktır. Fakat ben bunun açıklarını da helal etmem."
Bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu:
"Ey Ademoğulları! Her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin [317]

4348-Buhari, Humeyd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre ona şöyle haber vermiştir:
"Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a) Veda Haccı'ndan bir sene evvel Resulullah tarafından hacc emiri olarak Mekke'ye gönderildiği haccda, Hz. Ebu Bekir (r.a) de Ebu Hureyre'yi, kurban bayramının ilk günü Minâ'da büyükçe bir topluluk içinde halka şu iki maddeyi ilan etmeye yollamıştır:
"Ey insanlar ! İyi biliniz, bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapamaz ve çıplak kişi de Kabe'yi tavaf edemez."
Fukahadan cumhur'u-ulema şöyle demiştir:
"Bu hadis kaynak kabul edilerek tavaf sırasında avret yerlerinin örtülmesi şart koşulmuştur. Hanefi âlimleri, setr-avretin vacip olduğu görüşündedirler. Eğer kişi avret yerini örtmeksizin tavaf yaparsa, Mekke'de kaldığı sürece tavafı yeniden yapması gerekir. Eğer Mekke'yi terketmiş ise, bir koyun kurban etmesi gerekir." [318]

Tavaf Ve Sa'y'da Remel Yapma, Izdeba Rükün Ve Hacer'i Esved'î İstilam

4349-Buharİ ile Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a) dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) ashabıyla Mekke'ye geldi. Kendilerini Yesrib'in sıtması zayıflatmıştı. Müşrikler: "Yann size öyle bir kavim gelecek ki, sıtma kendilerini bitirmiş olacak. Sıtmadan çok elem çekmişlerdir," dediler. Ve Hıcr'ın arkasına oturdular. Hz. Peygamber (a.s) de, müşrikler, Müslümanların celale-tini görsünler diye ashabına tavafın üç turunda remel yapmalarını, iki köşe arasında da normal yürüyüşle yürümelerini emir buyurdu.

Bunun üzerine müşrikler şöyle dediler:
"Sıtmanın kendilerini bitirdiğini söylediğiniz adamlar bunlar mı? Bunlar filan ve filandan daha sağlammışlar."
İbni Abbas sözüne devamla şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'ı, ashabına bütün turlarda remel yapmalarını emir buyurmaktan men eden şey, ancak onlara acıması olmuştur."
Buhari'de bir başka rivayet daha vardır. [319] Bu rivayet şöyledir :
"Hammad bin Seleme, Eyyub'dan, o da Said bin Cübeyr'de^ ti da ibni Abbas (r.a)'tan şöyle rivayet etmiştir:
"İbni Abbas şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) barış anlaşmasıyla emana girdiği yılında Mekke'ye geldiği zaman: "Müşriklere, Müslümanların celaletini göstermek için remel yapınız," diye buyurdu. Bu tavaf sırasında müşrikler, Kuaykan Dağı tarafında idiler."
Müslim [320]'in bir rivayetinde de İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), Beyti ancak müşriklere kuvvetini göstermek" xpn remel ve hızla tavaf etmişti."
Ebu Davud [321]'un rivayetinde de müşriklerin, "Bunlar bizden dit ia sağlamlar," dedikleri rivayet edilmiştir.
Yine Ebu Davud [322]'da şöyle bir rivayet yer almaktadır:
"Resulullah (a.s) ızdıba [323] yaptı. Hacer-i Evsad'i selamladı ve tekbir getirdi. Sonra üç tavaf yaptı. (Hz. Peygamber ve ashabı) Rükn-i Yemani'ye gelip, Kureyş'in gözünden kaybolunca, normal yürüyorlar ve tekrar Ku-reyş'in göreceği yere gelince remel yapıyorlardı. Bunun üzerine Kureyş (müşrikleri); "Bunlar, ceylanlar gibi adamlarmış," dediler." [324]

4350-İmam Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kaza Umresi'nde Merru'z-Zahran'a inip konakladığı zaman, Resulullah (a.s)'ın ashabına Kureyş'in şöyle dediği haberi ulaştı:
"Onlar (Müslümanlar) zayıflıktan geceleri hiç uyuyamıyorlarmış." Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s)'in ashabı:
"Keşke yük develerimizden bazısını kesseydik, etinden yiyip çorbasından içseydik de yarın sabah o Kureyş cemaatının yanında olunca, gücümüz ve zindeliğimiz ile oraya varsaydık," dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamberi (a.s) şöyle buyurdu.

"Böyle yapmayınız! Azıklarınızdan kalanları benim yanımda toplayınız."
Ashab'ı Kiram azıkları topladılar ve deriden sofralar üzerine yayarak yediler. Herbiri dağarcıklarda kalanları da kurtlara kuşlara bıraktılar.
Sonra Resulullah (a.s) gelip Mescid'e girdi. Kureyş de Hıcr'da oturmuştu. Hz. Peygamber (a.s) ridası ile ızdıba yaptı ve sonra şöyle buyurdu:
"Kureyş, sakın sizde zayıflık ve gevşeklik görmesin."
Rüknü istilam edip rükn-i yemani ile gizleninceye kadar içeri sokuldu. Haceru'l-Esved köşesine kadar normal yürüyüş ile yürüdü. O sırada Kureyş müşrikleri şöyle dediler:
"Baksanıza, bunlar yürümeğe razı olmuyorlar da geyiklerin sıçrayışı ve zıplayışı gibi sıçrıyorlar."
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) bunu (remeli) üç şavtta da yaptı ve böylece (remel) sünnet oldu."
Ebu Tufeyl şöyle demiştir:
"Bana İbni Abbas (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'in bunu Veda Hacci'nda yaptığını haber verdi." [325]

4351-MüsIim, Ebu Tufeyl (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Tufeyl şöyle dedi: "Ben îbni Abbas (r.a)'a:
"Beyti, şu üç tavaf remel ve dört tavaf normal yürüyüş meselesi sünnet midir? Kavmin bunun sünnet olduğunu söylüyor. Bu konudaki fikrin nedir?" dedim. İbni Abbas:
"Hem doğru söylemişler, hem yanlış !" cevabını verdi. [326]
"Hem doğru söylemişler hem yanlış" sözünün manası nedir?" dedim.
İbni Abbas şöyle söyledi:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye geldi de müşrikler:
"Gerçekten Muhammed (a.s) ile ashabı zayıflıktan Beyti tavaf edemiyorlar," dediler. O'na hased ediyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ashabına üç tur remel yapmalarını, dört tur da normal yürümelerini emir buyurdu."
Ben yine İbni Abbas'a:
"Bana Safa ile Merve arasında vasıtaya binerek sa'y yapmayı haber ver. Bu da sünnet midir? Zira kavmin bunun da sünnet olduğunu söylüyorlar," diye sordum.
İbni Abbas şöyle cevap verdi:
"Hem doğru söylemişler, hem yanlış." Ben:
"Hem doğru söylemişler, hem yanlış," sözünün manası nedir?"
İbni Abbas şunu söyledi:

"Resulullah (a.s)'ın yanma insanlar üşüştüler. "İşte Muhammed ! İşte Muhammed!" diyorlardı. Hatta evlerden genç kızlar bile çıkmışlardı. Resulullah (a.s)'m huzurunda halk dövülmezdi. Başına bir çok kimseler toplanınca hayvana bindi. Ama yürüyerek sa'y yapmak efdaldır."
Ebu Davud (l)'un rivayetinde de İbni Tufeyl şöyle demiştir:
"Ben, İbni Abbas'a şöyle dedim:
"Kavmin, Resulullah (a.s)'m Beyti remel yaparak tavaf ettiğini ve bunun sünnet olduğunu söylüyorlar," dedim. İbni Abbas (r.a); "Hem doğru söylemişler, hem yanlış," cevabını verdi. Ben: "Neyi doğru söylemişler, neyi yanlış?" diye sordum.
İbni Abbas şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) remel yapmıştır," sözünü doğru söylemişler ama "remel yapmak sünnet değildir," sözleri yanlıştır. Çünkü Kureyş-Hudeybiye anlaşması sırasında-: "Bırakın Muhammed'i ve ashabını, develerin ve koyunların burnundaki kurtlar gibi açlıktan ölsünler," dediler. Ama müşrikler Hz. Peygamber (a.s) ile gelecek yıl gelmeleri ve Mekke'de üç gün kalmaları konusunda anlaşma yaptılar. (Anlaşma gereği bir yıl sonra) Resulullah (a.s) Mekke'ye geldi. Müşrikler Kuaykan Dağı tarafında bulunuyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ashabına:
"Beyti (tevaf ederken) üç defa remel yapınız," diye emir buyurdu. Ama bu sünnet değildir.
Ben, İbni Abbas'a:
"Kavmin, Resulullah (a.s)'ın Safa ile Merve arasında deve üzerinde sa'y yaptığını ve bunun sünnet olduğunu söylüyorlar," dedim. O da:
"Hem doğru söylemişler hem yanlış," cevabını verdi.
"Neyi doğru söylemişler, neyi yanlış?" dedim.
İbni Abbas şöyle dedi:

"Resulullah (a.s)'m Safa ile Merve arasında deve üzerinde sa'y yaptığını doğru söylemişler, ama onun sünnet olmadığını söylemeleri yanlış. Çünkü halk Resulullah (a.s)'tan uzaklaştırılmaz ve dövülmezdi. Halkın kendi sesini duymaları, bulunduğu yeri görmeleri ve elleriyle ona uzanmamaları için Resulullah (a.s) devenin üzerinde sa'y yaptı." [327]

4352-İmam Malik, Muvatta'da, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) üç tavafda Hacer'den Hacer'e remel yaptı." [328]

4353-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ibni Ömer şöyle demiştir:
"Ben, Resulullah (a.s) Mekke'ye geldiğinde ilk tavafını yaparken Hacer-i Esved'i istilam ederek yedi tavafın üçünde remel yaparken gördüm."
Müslim [329]'in İbni Ömer (r.a)'den bir diğer rivayeti ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) Beyti ilk defa tavaf ederken üç defa remel yapar, dört defa da normal yürürdü. Safa ile Merve arasında sa'y yaparken Mesil Vadisinde hızlı yürürdü. Bunu İbni Ömer de yapardı."
Müslim [330]'in bir başka rivayetinde İbni Ömer şöyle demiştir: [331]
"Resulullah (a.s) Hacer'den Hacer'e kadar üç defa remel yaptı, dört defa da normal yürüdü."
Yine Müslim [332]'in buna benzer bir rivayetinde şu fazlalık yer almaktadır:
"... (beyti tavaf ettikten sonra) iki rekat namaz kılar, sonra da Sefa ile Merve arasında sa'y yapardı."
"Remeli telafi etmeye çalışmak meşru olmaz. Kişi remeli üç turda da ertelese, diğer dört turda kaza etmez.
Remel yapmak kadınlara değil erkeklere mahsustur. Remel yapma hususunda yürüyen ile binek üzerinde olan kişi arasında bir fark yoktur. Onu terk edene kurban da lazım değildir." [333]

Haceri Esved'i İstilam [334] Hakkında Hadîsler

4354-Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Cabir (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye varınca Mescid-i Haram'a girdi ve önce Hacerü'l-Esved'i istilam etti, sonra Hacer'ül Esved'in sağ tarafına geçerek yürüdü ve üç turda remel yapıp dört turda da normal yürüdü. Sonra makama gelerek; "İbrahim'in makamından bir namazgah edinin," [335] buyurdu. Ve iki rekat namazı kıldı. Makam, kendisi ile Beytullah'm arasında idi. İki rek'at namazdan sonra Haceru'l-Esved'e gelerek onu istilam etti ve sonra Safa'ya çıktı. Zannedersem: "Safa ve Merve Allah'ın şeairindendir," buyurdu." [336]

Izdıba [337] Hakkında Hadisler

4355-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ve ashabi, Ci'rane'den (ihrama girip) umre yaptılar; Beyti (tavaf ederken) remel yaptılar. Hz. Peygamber (a.s) ve ashabı rida-larmm bir ucunu sağ koltukları altından alarak sol omuzları üzerine attılar."
Ebu Davud (4)'un bir başka rivayetinde şu ilave bulunmaktadır :
"Hz. Peygamber (a.s) ve ashabı, Beyti üç kere hızlı ve çalımlı olarak, dört defa da normal yürüyüşle tavaf ettiler."
Buna, herhangi bir ilavede bulunmadı." [338]

4356-İmam Malik, Muvatta'ında, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Urve (babası) Abdullah bin Zübeyr (r.a)'i Ten'ım'den umre için ihrama girdi."
Urve sözüne devamla şöyle dedi:
"Ben onun, Beytin etrafında üç şavtda hızlı ve çalımlı olarak yürürken gördüm." [339]

4357- İmam Malik, Muvatta'ında, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) Mekke'de ihrama girdiği Mina'dan dönünceye kadar ne beyti Tavaf eder ve 'ne de Safa ile Merve arasında sa'y yapardı. Yine o, Mekke'den ihrama girdiğinde, Beyti tavaf ederken remel yapmıyordu." [340]

Bir Açıklama

Her tavaftan sonra sa'y yapılır ve tavaf sırasında da remel ve ızdıba sünnettir. Ama tavaftan sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapılmaz ise, o zaman remel ve ızdıba sünnet olmaz. [341]

4358-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ifada (farz olan ziyaret) tavafının yedi turunda remel

yapmamıştır." [342]

Bir Açıklama

Bunun manası şudur: Hz. Peygamber (a.s) daha önce sa'y yapmıştı. Bundan dolayı da ifâda tavafından sonra sa'y yapmaya gerek duymadı. Sünnet olan, bir insanın, sa'y yapması gereken tavafta remel yapmasıdır. Halbuki burada sa'y yoktur.

4359-Ebu Davud, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'in mevlası Eslem'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Eşlem şöyle dedi:
"Ben, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'ı şöyle söylerken işittim:
"Allah Teâla İslamiyeti kökleştirip küfrü ve mensuplarını yok ettiği halde tavafta hızlı yürümek (remel) ve (sağ) omuzlan açık bırakmak (ızdıba) nedendir? Fakat bununla beraber, biz Resulullah (a.s)'la birlikte yaptığımız şeyi terketmeyiz." [343]

4360-Ebu Davud, Ya'lâ bin Ümeyye (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) yeşil bir hırka ile ızdıba yaparak tavaf etti." Tirmizi [344]'nin rivayetinde Ya'lâ bin Ümeyye (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), üzerinde bir hırka bulunduğu halde ızdıba yaparak tavaf etti." [345]

İki Rüknü Yemani'yi İstilam Etme Hakkında Hadisler

4361-Buhari ile Müslim, Ubeyd bin Cüreye (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ubeyd bin Cüreye, Abdullah bin Ömer'e:
"Arkadaşlarının yaptığını hiç görmediğin dört şeyi [346] seni yaparken gördüm" dedi. İbni Ömer:
"Nedir onlar, Ey Güreye'nin oğlu?" dedi. İbni Cüreye:
"Senin Kabe rükünlerinden yalnız iki rükn-ü yemani'ye [347] dokunduğunu

gördüm ki, septiyye [348] demlen ayakkabılar giyorsun. Ve yine gördüm ki, sarıya boyamyorsun. Bir de Mekke'ye vardığında başkaları hilali gördükleri vakit yüksek sesle telbiye okumaya başladıkları halde sen, terviye günü (yani Arefe'den evvelki gün) girmedikçe telbiye'ye başlamadığım görüyorum," dedi.
Bunun üzerine Abdullah bin Ömer şunlan söyledi:

"Rükünlere gelince: Ben, Resulullah'ı iki rükn-ü yemani [349]'den başkasına dokunurken görmedim.
Septiyye denilen ayakkabıları giymemin sebebi: Resulullah'ı kılsız ayakkabı giyerken görmüş olmamdır. Onlarla abdest alırdı. Binaenaleyh ben de öyle ayakkabı giymek isterim.
San boyaya gelince: Ben, Resulullah'ı sarı boyalı elbise giyerken gördüm. Bu sebeple ben de sarı boyalı elbiseyi giymeyi severim.
Telbiye meselesinde dahi, Resulullah (a.s)'ın hayvanı hareket için ayağa kalkıp doğrulmadıkça telbiye ettiğini görmedim." [350]

4362-Buharî ve Müslim, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Ömer; "Ben Hz. Peygamber'! Beyt'ten iki yemânî köşelerden başkasını istilam ederken görmedim," demiştir."
Bir başka rivayette; "İstilam eder," yerine "mesheder" kelimesi yer almaktadır, [351]

Yine Müslim [352]'in bir rivayetinde İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir :
"Resulullah (a.s), Beyt'in rükünlerinden Rükn-ü Esved ile ondan sonra gelen Cumahlılar'm evleri tarafındaki rükünden başka bir yeri istilam etmezdi."

Buharı ile Müslim [353]'in bir başka rivayetlerinde İbni Ömer şöyle demiştir:
"Bu iki rüknü (yani) Rükn-ü Yemani ile Hacer-i Esved'i, Resulullah (a.s)'ın istilam buyurduğunu gördüm göreli ne şiddette ne de serbest zamanda istilamı terketmedim."

Buhari [354]'nin bir başka rivayetinde râvî şöyle demiştir:
"Ben Nafi'e: "İbni Ömer bu iki rükün arasında yürür (diyenlerin arasında koşarjmıydı?" diye sordum. Nafi: "İbni Ömer bu iki rükün arasında ancak istilamın daha kolay olması için yürür idi," dedi."

Nesai [355]'ye ait bir rivayette, îbni Ömer şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) her tavafımda Rükn-ü Yemâni'yi ve Haceru'l-Esved'i istilam ederdi."

Yine Nesai [356]'nin bir rivayetinde İbni Ömer (r.a) : "Hz. Peygamber (a.s) Hacerü'l-Esved'le Rükn-ü Yemani'den başka bir yeri istilam etmezdi," demiştir.

Buhari ile Nesai [357]nüı bir başka rivayetinde Zübeyr bin Arabi şöyle demiştir:
"Bir kimse İbni Ömer'e, Hacerü'l Esved'in istilam edilmesinin hükmünü sordu. İbni Ömer de; "Ben Resululah'ın Hacerü'l Esved'i istilam ettiğini ve onu öptüğünü gördüm," diye cevap verdi."
Ravi Zübeyr bin Arabi dedi ki:
"Ben, İbni Ömer'e: "Eğer dar yerde kıstırıp sıkıştırılırsam ne dersin? Zor ve kuvvetle oraya varmaktan yenilmiş olursan ne dersin?" diye sordum. İbni Ömer (bu suallerden hadise aykırı re'y ve ictihad ileri sürüldüğünü anlayıp üzülerek): "Ey soru soran! Sen bu "Eraeyte (Nereye dersin?)" sorularını Yemen'de kıl ! Ben Resulullah'ı bu taşı istilam ederken ve onu öperken gördüm," dedi." [358]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde [359] şöyle demiştir:

"İki Rükn-i Yemani; Rükn-ü Esved ile Rükn-ü Yemani'dir. Tağlib tankıyla bu ikisine birden "Yemaniyân" denilmiştir. Nitekim Araplar anne ile babaya "Ebevân" ayla güneşe "Kameran" Hz. Ebu Bekir (r,a) ile Hz. Ömer (r.a)'e "Ömerân", su ile hurmaya "el-Esvedan" ve bunlar gibi daha nicelerini böyle isimlerle isimlendirmişlerdir.

"el-Yemâniyan" kelimesi tasih-i meşhur lügat ile böyle söylendiği gibi sondaki "yâ' harifinin şeddelenmesi suretiyle "Yemâniyyân' şeklinde de telaffuz edilmiştir.

Beytullah'ın dört rüknü vardır. Ve bu dört rükün şunlardır:

er-Rüknül-Esved ve er-Rüknü'l-Yemâni; her ikisine "el-Yemaniyan" denildiği yukarıda geçmişti. Diğer iki rükne gelince, onlara da "eş-Şâmiyân" denilmektedir.

Rükn-ü Esved'in iki fazileti vardır. Biri, Hz. İbrahim (a.s)'in attığı temel üzerinde bulunmuş olması, diğeri de Hacerü'l-Esved'in bulunmasıdır. Rükn-ü Yemâni'nin ise bir fazileti vardır. Bu da hâlâ, Hz. İbrahim (a.s)'in temeli üzerinde bulunmasmdandır. Diğer iki rüknün, bunlar gibi herhangi bir faziletleri yoktur. Hacerü'l-Esved, sözü edilen iki faziletinden dolayı istilam edilmek ve Öpülmek suretiyle temayüz etmiştir.

Rükn-ü Yemâni ise istilam edilir, ama öpülmez. Çünkü onda bir fazilet vardır. Diğer iki rükne gelince onlar ne öpülürler ve ne de istilam edilirler. En iyisini ise Yüce Allah bilir.

Ümmet, iki Rükn-ü Yemâni'nin istilam edilmesinin müstehablığı üzerinde icma etmiştir. Cumhur da diğer iki rüknün istilam edilmesi üzerinde ittifak etmiştir. Seleften bazıları da istilam edilmesinin müstehab olduğu görüşündedirler: Hz. Hasan (r.a) ve Abdullah bin Zübeyr, Cabir bin Abdullah, Enes bin Malik, Urve bin Zübeyr, ve Ebu Şa'sai Cabir bin Zeyd (r.a) onlardandır. Kadı, Ebu Tayyib'in beyanına göre şehirler imamlarıyla, fukaha geri kalan iki rüknün istilam edilmiyeceğini ittifakla kabul etmişlerdir. Bu konuda sahabe ile tabiin arasında bir ihtilaf olmuşsa da onlardan sonra ihtilaf kalmamış ve bütün ulema mezkur iki rüknün istilam edilmiyeceğine ittifak eylemişlerdir. En iyisini yine Yüce Allah bilir." [360]

4363-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Tufeyl demiştir'ki:
"Ben, İbni Abbas (r.a) ile beraberdim. Muaviye, her rüknü behemahal istilam ederek geçiyordu. Bunun üzerine İbni Abbas ona şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) yalnız Haceru'l-Esved'i ve Rükn-ü Yemâni'yi istilam etti." Muaviye (cevap olarak):
"Beytullah'ın mehcur (istilam edilmiyecek) tarafı yoktur," dedi."
Müslim [361]"in rivayetinde, Ebu Tufeyl, İbni Abbbas'ı şöyle derken işit-miştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı iki Rükn-ü Yemam'dan başkasını istilam ederken görmedim."
Buhari [362]'nin Ebu Şa'sa (Cabir bin Zeyd)'den rivayeti de şöyledir:
"Cabir bin Zeyd; "Beyt'ten olan bir şeyden kim sakınır ki? (yani hiç bir kimseye Beyt'in herhangi bir parçasından sakınması lay»k olmaz)" demiştir. Ve Muaviye (r.a), dört köşeyi de istilam ederdi.
İbni Abbas (r.a) ona: "Şüphesiz Hıcr'a yakın olan bu iki köşe istilam olunmaz," dedi.
Muaviye de ona: "Beyt'ten hiçbir şey terkedilmiş değildir," dedi. İbni Zübeyr de bu dört köşenin hepsini istilam ederdi." [363]

Rüknün Değnek'le İstilamı

4364-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'datı şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Veda Haccı'nda bir deve üzerinde 'mihcen' denilen değnek ile Hacer-i Esved'i istilam ederek tavaf etti."
Buharı [364], Nesai ve Tirmizi'nin bir başka rivayetlerinde İbni Abbas şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir deve üzerinde Beyti tavaf etti. Hacer-i Esved hizasına her gelişinde (elindeki değnekle) ona işaret etti."
Buharı [365] diğer bir rivayetinde şunu eklemiştir:
"Hz. Peygamber (a.s), elinde bulunan bir şeyle işaret etti ve tekbir getirdi."
Ebu Davud [366]'a ait bir başka rivayette ise İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye (Veda Hacc'mda)-vardığında rahatsız idi. Devesi

üzerinde tavaf etti. (Hacer'i Esved) rüknüne her gelişinde değnek (mihcen) ile onu istilam etti. Tavafını bitirince devesini çöktürüp iki rek'at namaz kıldı." [367]

Bir Açıklama

Metinde geçen "Rahatsız idi," sözü, Resulullah (a.s)'ın özürlü olduğuna, hatta taşınarak tavaf ettiğine delil olmaktadır. Aynı şekilde her özürlünün taşınarak tavaf etmesi sahihtir.

4365-Müslİm, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Veda Haccı'ndan halk kendisinden men edilmesin diye Kabe'nin etrafında devesi üzerinde, rüknü istilam ederek tavaf etti."
Nesâi (l)'nin rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) devesinin üstünde, mihceni (değnek) ile rüknü istilam ederek Kabe'nin etrafında tavaf etti." [368]

4366-İbni Huzeyme, Ebu Tufeyl (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı devesinin üzerinde, mihceni (değnek) ile rükünleri istilam ederek Beyt'i tavaf ettiğini gördüm."
Ebu Tufeyl dedi ki:
"Ben O'nu mihcenin ucunu öperken görüyordum. Sonra Resulullah (a.s) Safa tepesine çıktı ve devesinin üzerinde sa'y yaptı." [369]

4367-Ebu Davud, Safiyye binti Şeybe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Safiyye; "Resulullah (a.s) Mekkenin Fethi yılında, (Kabe'yi) tavaf edince, devenin üzerinde, elindeki değnek ile rüknü istilam ederek, tavaf etti," dedi. Yine Safiyye: "Ben O'na bakıyordum," demiştir." [370]

4368-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Cabir (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), Veda Haccı'nda Beyt-i şerifi ve Safa ile Merve arasını, halk kendini görsünler de soru sorsunlar diye yüksekte bulunmak için devesi üzerinde tavaf etti. Çünkü halk etrafına üşüşmüşler di." [371]

4369-Müslim, Ebu Tufeyl (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Tufeyl şöyle demiştir:
"İbni Abbas'a;
"Ben, Resulullah (a.s)'ı gördüğümü zannediyorum," dedim, ibni Abfîas:
"O halde O'nu bana tarif et," dedi.
"O'nu, Merve'de dişi bir deve üzerinde gördüm. Etrafına bir çok nsan toplanmıştı," dedim. Bunun üzerine İbni Abbas:
"İşte Resulullah (a.s) O'dur. Halk O'nun huzurundan kovulmî z ve (dağılsınlar diye) zorlanmazlardı," dedi."
Bir başka rivayette [372] Ebu Tufeyl şöyle demiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı Beyt'i tavaf ederken gördüm; Rüknü, eli jdeki değnek ile istilam ediyor ve değneği öpüyordu."
Ebu Davud [373] ikinci bir rivayet daha nakletmiş ve bazı tariklerinde şunu ilave etmiştir:
"Sonra Hz. Peygamber (a.s) Safa ile Merve'ye çıktı ve devesi üzerinde yedi defa sa'y yaptı." [374]

Bir Açıklama

Yukarıda geçen metinlerden arızî veya olağanüstü sebepler olduğuna göre, bu sebepler tavaf veya sa'y yapan kişi için sa'y ve tavafını taşınarak yapmasını mubah kılar.

Haceri Esved'i Öpme

4370-Nesâi, Hanzala (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hanzala şöyle dedi:
"Tâvus'un, Haceru'l-Esved'i ziyaret edişini gördüm; eğer etrafı kala-balıksa geçer giderdi, tenha ise onu üç defa öperdi. Sonra da İbni Abbas'ın böyle yaptığını gördüm. İbni Abbas da Hz. Ömer'in aynı şekilde yaptığını ve şöyle dediğini naklederdi:
"Sen, faydası da zararı da olmayan bir taşsın. Eğer Resulullah (a.s)'ın seni Öptüğünü görmemiş olsaydım, ben de öpmezdim," diyerek, Hz. Ömer (r.a)'in: "Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığını gördüm," dediğini ilave ederdi."
Fukahâ; Mushaf-ı şerif, Resulullah (a.s)'ın kabri ve minberi şerifleri gibi hürmete

layık şeyleri öpmenin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. [375]

4371-Kütüb-i Sitte Sahipleri, Abis bin Rabia (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Abis bin Rabia şöyle demiştir:
"Ben, Hz. Ömer (r.a)'i Hacer-i Evsed'i öperken gördüm, o şöyle diyordu:
"Ben, seni öpüyorum, ama senin bir taş olduğunu, zarar ve fayda vermediğini biliyorum. Eğer Resulullah (a.s)'m seni öptüğünü görmüş olmasaydım, ben de öpmezdim."
Müslim [376] ve Nesâi'nin rivayetlerinde şu fazlalıklar vardır: "Fakat ben Resulullah (a.s)'ı seni Öperken gördüm," dememiştir. [377]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, el-Feth [378]'de şunu kaydetmiştir:
"İbni Cerir et-Taberi şöyle dedi:
"Hz. Ömer (r.a)'in bunu söylemesinin sebebi, Müslümanların putperestlik devrinden daha yeni kurtulmuş olmalarıdır. Hz. Ömer şayet Hacer'i Esved'i öperse, cahillerin bu işin eski hal üzere devam ettiği zannma kapılmalarından korkmuş ve istilamdan maksadının yalnız Allah'ı ta'zim ve Peygamber (a.s)'in emrine itaat olduğunu, bunun Allah'ın ta'zimini emrettiği hacc şeairinden sayıldığını, kendi istilamının cahiliyet devrindeki putperestlik olmadığını anlatmak istemiştir. Çünkü cahiliyet devrinde Araplar, putların insanı Allah yaklaştırdığına inanırlardı. Hz. Ömer (r.a) bu itikada muhalif hareket etmek gerektiğine, ibadetin faydası ve zararı olmayan şeyleri yaratan Allah'a yapılacağını tenbihde bulunmuştur."
Hafız İbni Hacer devamla şöyle demiştir:
"Hz. Ömer (r.a)'in bu sözü, dinî emirlerde Şari'i Hakim'e teslim olmayı, manasım iyi anlayamadığı hususlarda en iyi şekilde uymayı göstermektedir. Yine onun bu sözü, kişinin bilmese de Resulullah (a.s)'m yaptıklarına ittiba etmeesinin yüce bir kural olduğunu açıklamaktadır.
Hz. Ömer (r.a)'in bu sözü, bazı cahillerin Hacer-i Esved'de kendi zatına mahsus bir özellik bulunduğu şeklindeki düşüncelerini geçersiz kılmaktadır. Ayrıç kavli ve fiili sünneti de ortaya koymaktadır.
Yine imamın, fiilinin yanlış açıklamada öncülük etmemesi gerektiğine de işaret

etmektedir."

4372-İmam Mâlik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) İbni Avf'a:
"Ey Ebu Muhammed, Hacer-i Esved rüknünü nasıl istilam ettin?" diye buyurdu. O da:
"İstilam ettim ve terkettim," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İsabet etmişsin." [379]

4373-Taberani, el-Kebir'de, Muhammed bin Münkedir (r.a)'den, o da babasından şöyle rivayette bulunmuştur:
"Babası şöyle demiş: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Beyti, aşırılığa kaçmadan yedi kez tavaf ederse, bir köle azad etmeğe denk olur." [380]

4374-Ebu Ya'lâ, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Beyt'ten başka birşey asla tavaf etmedi." [381]

4375-İmam Ahmed bin Hanbel, Ya'lâ bin Ümeyye (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"İbni Umeyye şöyle demiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'la beraber tavaf ettim. Hıcr'ı takib eden kapıdan sonraki rüknün yanma gelince, istilam etmesi için onun elini tuttum. Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'la birlikte tavaf etmedin mi? Resulullah (a.s) onu istilam ederken görmedin mi?" dedi. Ben de:
"Hayır/1 dedim. Hz. Ömer (r.a):
"Ondan uzaklaş ! Zira, Resulullah'da senin için güzel örnek vardır/1 dedi." [382]

4376-Tabarani, el-Kebir'inde, Nüseyr bin Zu'luk (r.a)'dan şu şekildej rivayet etmiştir:
"Nüseyr şöyle demiştir:
"İbni Zübeyr'i bir peştemal içinde tavaf ederken gördüm." [383]

Bîr Açıklama

Alışılagelmiş bir elbise giymeksizin, izar gibi dikişli bir elbiseden bir parça kullanmakta bir beis yoktur.

---

[1] Buharİ (3/421,422) 25-Kitahu'l-Hacc, 34-Temeîtu ve kıran haccı babı

[2] Nesai (5/148) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 49-Kıran haccı babı.

[3] Buhari (3/423) 25-Kitabu'l-Hacc, 34-Hacda temettü, kıran ve ifrad babı. (2/897) 15-Kitabu'l-Hacc, 23-Hacc-ı temettu'un caiz oluşu babı.
Nesai, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/ 9-11

[4] Mecmeu'z-Zevaid (3/205) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Evsat'da rivayet etmiştir. Raviîerİ, sahih'de adları geçen ravilerdir."

[5] Muvatta (1/343) 20-Kitabu'l-Hacc, 17-Hac aylarında umre yapmak babı. Bu hadisin senedi kopuktur. Buhari bu hadisi İbni Ömer'den muttasil senedle rivayet etmiştir. (3/77) Kitabu'l-Umre, Hacdan önce umre yapan kişi babı. ez-Zerkani Mu-vatta Şerhi'nde şöyle der: "İbni Abdulbberr şöyle demiştir: "Bu hadis sahih olan bir çok yönden muttasil senedle rivayet edilmiştir. Hadisin delaleti icma'la sabit olup ihtilafa mahal yoktur. Ulema arasında hacdan önce dileyenin umre yapabileceği konusunda farklı bir görüş ileri sürülmemiştir."
Mütazamihün; Üzerine koku sürmüş demektir.
Mukatta'ats: Kısa elbiseler

[6] Ebu Davud (2(159) Kitabu'l-Menasik, 24-Hacc-ı Kıran babı. Hadisin isnadı hasen-dir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/ 11-13

[7] Nesai (51152) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 50-Temettü haccı babı.

[8] Müslim (2/896) 15-Kitabu'l-Hacc, 23-Temettü hocanın cevazı babı.

[9] Müslim (2/885) 15-Kitabu'l-Hacc, 18-Hac ve umre ile temettü'de bulunmak babı
Müslim (2/886) Aynı yer.
Ebitü: Sözlükte kesmek ve ayırmak anlamındadır. Bir kimse bir şeyi bırakıp ayırdığı zaman: "Bette'l-Emre-Ebettehü" ifadelerini kullanır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/ 13-15

[10] Müslim (2/909) 15-Kitabu'l-Hacc, 30-Temettü haccı babı.

[11] Nesai (5/152) 24-Kitabu Menasikİ'l-Hacc. 50-Temettü haccı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/ 15-17

[12] Tirmizi (3/184,185) 7-Kitabu'l-Hacc, 12-Temettü haccı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis

hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/17-19
[13]
Ahmed bin Hanbel (4/90) Mecmeu'z-Zevaid (3/236) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri de güvenilirdir
[14]
Muvatta (î/344) 20-Kitabu'l-Hacc, 19-Temettü konusunda gelen rivayetler babı.
[15]
Tirmizi (3/185) 7-Kİtabu'l-Hacc, 12-Temettü hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi de: "Hz. Muaviye (r.a) hacda bulunduğu sene" ifadesi yoktur.
[16]
Nesai, aynı yer.
[17]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (1/402)
Bi'l-Uruşi: Uruş, "Ariş" kelimsenin çoğuludur. Bununla Mekke evleri kastedilmiştir. Çünkü bu evler hurma ağaçlarından yapılmış, üzerleri de bu ağacın dallarından Örtülmüştü. Bu evlere "Arş" (tavan) kelimesinin, çoğlu olan "Uruş" adı da verilmiştir.
[18]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/17-19
[19]
Müslim (2/898) 15-Kitabu'l-Hacc, 23-Temettü hocanın caiz olduğu babı
[20]
Nesai (5/153) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 50-Temettü haccı babı. İsnadı sahihtir.
[21]
Tirmizi (3/185) 7-Kitabu'l-Hacc, 12-Temettü haccı konusunda gelen rivayetler babı. İsnadVsahihtir.
[22]
Müslim, aynı yer.
[23]
Müslim, aynı yer.
[24]
Nesai (51149) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 49-Kıran haca babı.
[25]
Nesai, aynı yer.
[26]
Buhari (81186) 65-Kitabu't-Tefsir, 29-"Kim Umre ile hacca kadar temettü de bulu-nursa" ayetinin tefsiri babı. Müslim (2/899) 15-Kitabu'l-Hacc, 23-Temettüde bulunmanın caiz oluşu babı.
Nesai (5/155) 24-Kitabu Menasiki'l Hacc, 50-Temettüde bulunmak babı. "Dağlama yapana kadar bana selam veriliyordu:" Bu sözle Resulullah (a.s) Meleklerin kendisine selam verdiklerini ifade etmek istemiştir. Fakat dağlama yapınca melekler selam vermez oldular. Yani dağlama yaptırmak suretiyle tedavi olmak, Allah'a teslim ve tevekkül noktasında, kulun helalara karsı sabredip şifayı Allah (c.c)'tan beklemesi noktasında ulaşacağı en yüce makama yükselmesine zorluk çıkartıyor demektir. Tabi ki, bu durum dağlama yapılamaz demek değildir. Bilakis bu, sebeplere sarılmanın Ötesinde yüce bir makam olan tevekkülün zirvesine yükselebilmeye zarar verir ki, bu da bazı özel İnsanların ulaşabilecekleri bir mertebedir. Yoksa sıradan insanların katlanabilecekleri bir şey değildir. Bazı fıkıhçıların tedavi olmaya niçin cevaz vermedikleri buradan biraz daha iyi anlaşılıyor. Aslında bu mesele alimlerin farklı görüşler ileri sürdükleri bir konudur. Fakat bizim tercih ettiğimiz odur ki; hastalığın tedavisi için bir ilacın mutlaka alınması gerekiyorsa, onu alabilme gücüne sahip olan kimsenin alıp tedavi olması farzdır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/19-22
[27]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/22-23
[28]
Buhari (3/539) 25-Kitabu'l-Hacc, 104-Beraberinde kurbanlık develer götüren kimse babı. Müslim

(21901) 15-Kİtabu'l-Hacç, 34-Temettüde bulunan kimseye kurbanın vacib olduğu babı. Ebu Davud (21160,161) Kitabu'l-Menasik, 24-Kıran haccı babı. Nesai (51151,152) 24-Kitabu Menasİki'l-Hacc, 50-Temettü haca babı. Habb: Süratle yürümek anlamındadır.
Atvaf: Tuvf kelimesinin çoğîudur. Kökü "Tavaf olup bir şeyin etrafında dolaşmak anlamındadır. Beytullah'ın etrafında dönülmesi de manen tavaftır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/23-25
[29]
Müslim (2/907,908) 15-Kiiabu'l-Hacc, Beyt'i tavaf edip sa'yını tamamlayana lazım gelen sey babı. Nesai (51246) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 186-Umre için ihrama giren kimsenin yapacağı işler babı. Ancak Nesai'nin rivayetinde: "Benden uzaklaş,'" şeklinde gelmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/25-26
[30]
Müslim, aynı ver. Sh. 908
[31]
Müslim, aynı yer. Sh. 910
[32]
Müslim, aynı yer. Sh. 911
[33]
Ebu Davud (2/204) Kitabu'l-Menasik, Umre babı.
[34]
Ebu Davud (2/156,157) Kitahu'l-Menasik, İfrad haca babı.
[35]
Nesai (5/180,181) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 77-Kurban götürmeyenlerin umre ile haclarını feshedebilecekleri babı.
[36]
Nesai, aynı yer. Sh. 181
[37]
Nesai (5/201) 24-Kitabu Menasiki'l Hacc, 108-Hz. Peygamber (a.s)'in Mekke^ye girdiği vakit.
[38]
Nesai, aynı yer. Sh. 201202
Efceru'l-Fuçurt: İbnu'l-Esir şöyle der: "Fücur, yapılması gerekli bir işi yapmamaktır. Yalan konuşan ve hakkı gizleyip doğruyu söylemeyen bir kimse için bu lafız kullanılır.
Bere'e'd-Deberu: Deber, "Debretün" kelimesinin çoğlu olup deve sırtında oluşan yaralar anlamındadır. Deve çok yol gezmesi nedeniyle sırtında hörgücün veya bu büyüklükte semerin aşındırması sonucunda oluşan yaralar için bu ifade kullanılır.
Afâ : Bir şeyin artıp çoğalması anlamındadır, Metinde geçen "Vebr" deve yünü demektir. Fakat Öbür rivayetde yani "Afa'l-Eserü" cümlesi içerisinde iyileşmek \>e ortadan kalkmak anlamındadır.
"Dileyene Umre helal olur: Cahiliye devri Arapları haram aylar çıkana kadar umre yapmazlardı. "Safer ayrı girdiği zaman umre yapmak isteyene umre helal olur," cümlesi de bu anlamdadır. Çünkü safer ayının girmesiyle Zülka'de, Zilhicce ve Muharrem ayından ibaret kabul ettikleri haram aylar da sona ermiş oluyordu.
Onların dininde olanlar: Din; sözlükte itaat etmek boyun eğmek anlamındadır. Araplar "bâne Fülan'ün bidîni Fülan'in "ifadesini birine tabi olup onun yolundan gidenler için kullanırlar.
[39]
Buhari (3/422) 25-Kiîabu'l-Hacc, 34-Temettü, kıran ve ifdar hacları babı. Bu hadisin bir bölümü Buhari'nin 3832 nolu hadisindedir. Müslim (2/909,910) 15-Kita-bu'l-Hacc, 31-Hac aylarında umrenin caiz olusu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/26-30
[40]
Müslim Şerhi (11393)
Umre hacca girmiştir: Hattabi der ki: "Ulema bu hadisin yorumunda farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir

kısmı bu hadise istinaden; "Umre vacibdir,"görüşünü savunmuştur. İmam §afi'nin görüşü böyledir. Hanefiler ise; "Vacib değildir," demişlerdir. Buna delil olarak da; "Haccın umreyi içinde barındırması, farziyetinin düşmüş olduğunu gerektirir," demişlerdir. Umre'nin farz olduğunu söyleyenler şöyle demişlerdir;" Umrede yapılacak İşler hacca dahil olduğundan, umre ile haccı birleştirip kıran haccına niyet eden bir kimsenin ayrıca ihrama girmesine gerek yoktur. " Bazıları da şöyle demişlerdir; "Bu hadis, umrenin hac zamanına ve hac aylarında yapılabileceğini gösterir. Çünkü cahiliye arapları hac aylarında umre yapmıyorlardı. Hz. Peygamber (a.s) de onların bu inancını bu hadisiyle ortadan kaldırmıştır."

[41]

Fethü'l-Bari (3/485)

[42]

el-Muğni (3/398)

[43]

İbni Huzeyme (4/165,166) Kitabu'UMenasik, 538-Hacca kadar umre ile temettûde bulunmanın müstahab olduğu babı. Bu hadis sahihtir.

[44]

Buhari (3/534) 25-Kitabu'l-Hacc, 102-"Kim umre ile hacca kadar temettûde bulunursa,." ayetinin beyanı babı.
Müslim (2/911) 15-Kitabu'l-Hacc, 31-Hac aylarında umre yapmanın caiz oluşu babi}\

[45]

Buhari (3/433) 25-Kitabu'l-Hacc, 37-Yüce Allah'ın: "Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram'ın yanında olmayanlar içindir," sözünün beyanı babı. Buharı bu hadisi muallak olarak rivayet ettikten sonra söyle demiştir: "Ebu Kamil şöyle dedi: "Ebu Ma'şer'den, o da Osman bin Gıyas'tan, o da İkrime'den tahdis etti. el-İsmaüi de bu hadisi senedle rivayet etmiştir."
Cezur: Erkek ve dişi develer için kullanılır. Lafız itibarıyla müennes olup çoğu "cüzür"dur.
Mebrur: Mebrur hac; günah işlemeden eda edilen hacdır,
eş-Şirk: Burada hisse ve pay anlamındadır. Yani birden fazla olan insanların yediye kadar ortak toplayıp deve ya da sığır olarak kurban kesmeleri anlamındadır. Kaile de: Kurbanlık hayvanın boynuna alamet olarak herhangi bir şey takmaktır. Bu alamet, onun kurbanlık olduğunu gösterir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/30-35

[46]

Ebu Davud (2/160) Kitabu'l-Menasik, Kıran haccı babı. İsnadı sahihtir.

[47]

İbni Huzeyme (4/362) Kitabu'l-Menasik, 886-Hac aylarında umrenin miibah oluşu babı. İsnadı sahihtir.

[48]

Muvatta (1/343) 20-Kitabu'l~Hacc, 17-Hac aylarında umre babı. İsnadı sahihtir.

[49]

Buhari (3/598,599) 26-Kitabu'l-Umre, 2-Hacdan önce umre yapan kimse babı.

[50]

Buharı (3/422) 25-Kitabu'l-Hacc, 34-Temettü ve kıran haccı babı.

[51]

Buhari (13/218) 94-Kitahu't-Temenni, 3-Hz. Peygamber (a.s)'in : "Geride bıraktığım işlerimi önünde bulsaydım," sözü babı.

[52]

Buhari (13/337) 96-Kitahu'l-İ'tisamı bi'l-Kiîabi ve's-Sünneti, 27-Hz. Peygamber (a.s)'in helal olduğu bilinmeden haram olan şeyden yasaklayıp nehyetmesi babı.

[53]

Müslim (2/884) 15-Kitabu'l-Hacc, İ7-İhram çeşitlerinin beyanı.

[54]

Buhari (3/432) 25-Kitabu'l-Hacc, 18-Hac ve umre ile temettüde bulunmak babı.

[55]

Müslim (2/881) 15-Kitabu'l'Hacc, 17-İhram işlerinin beyanı babı.

[56]
Müslim, aynı yer. Sh. 882
[57]
Müslim, aynı yer. Sh. 882
[58]
Müslim, aynı yer. Sh. 883,884 Areket: Hayz olmak demektir.
Tenim: Medine yolundan Mekke'ye iki ya da dört fersah uzaklıkta, en yalcın hill bölgesi, sağında Nuaym, solunda Naim dağları bulunup, aralarında Numan vadisi bulunduğundan bu adı almıştır.
Hasbe gecesi. Hasbede konaklamak; Abîak'a doğru çıkış veren çakıllı yerde gecenin bir saatinde bulunmaktır. Burası Hz. Peygamber (a.s)'in konakladığı, ancak insanlara mecbur kılmadığı bir yerdir. Yani dileyen burada konaklar, dilemeyen konaklamaz. Mina'da ayrıca bir Muhassab daha vardır ki, buradaki maksat orası değildir. es-Siayet: Zekat toplamada görevlendirilen kişinin vazifesi. Hz. Ali (r.a) Hz. Peygamber (a.s) tarafından zekat memuru olarak Yemen'e gönderilmiş, görevini tamamladıktan sonra kurbanlık olarak götürdüğü devesiyle birlikte Mekke'ye varmıştı.
[59]
Müslim, aynı yer. Sh. 882
[60]
Müslim, aynı yer. Sh. 883
[61]
Ebu Davud (21155) Kitabu'l-Menasik, 23-İfrad haccı babı
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/35-43
[62]
Buhari (3/504) 25-Kitabu'l-Hacc, 81-Adetîi kadın Beyt'i tavaf hariç tüm hac ibadetlerini eda edebilir babı. Müslim (2/879) 15-Kitabu'l-Hacc, 17-İhram çeşitlerinin beyanı babı.
[63]
Bakara Suresi; 196
[64]
Müslim (2/896) 15-Kitabu'l-Hacc, 22-İhramdan çıkmanın neshi babı.
[65]
Nesai (51153) Aynı yer.
[66]
Buhari (3/416) 25-Kitabu'l~Hacc, 32-Hz. Peygamber (a.s) zamanında O'nun gibi ihrama giren kimseler babı. Nesai (51154) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 50-Temettüde bulunmak babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/43-45
[67]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/ 45-46
[68]
Müslim, aynı yer.
[69]
Müslim, aynı yer.
[70]
Müslim, aynı yer.
[71]
Ebu Davud (2/161) Kİtabu'l-Menasik, 25-Hacca niyet edip sonra onun umreye çeviren kimse babı.
[72]
Nesai (5/179) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 77-Beraberinde kurban götürmeyenler için haccı feshedip umreye çevirmenin mubah olduğu babı.
[73]
Müslim (2/897) 15-Kitabu-l-Hacc, 23-Temettü hocanın caiz olduğunun beyanı babı
Nesai, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/46-48

[74]
Buhari, aynı yer.
[75]
Müslim, aynı yer. Sh. 876
Nefer-i Evvel: Teşrik günlerinim ikinci günü.
Nefer-i Aher: Teşrik günlerinin üçüncü günü.
Muhassab: Mekke ile Mina arasında geniş bir yerin ismi olup coğrafi konumu itibariyle biraz alçakta kaldığı için set sularının taşıdığı çakıl taslan burada toplanmış ve bu nedenle Muhassab (taşlı yer) ismini almıştır. Buraya Abtah ve Batha da denilir. Sınırları iki dağ arasından mezarlığa kadardır. Mezarlık buraya dahil değildir. Bir Muhassab daha vardır ki, o da Mina'da Şeytanları taşlama yeridir. Fakat burada maksat o, değildir. -el-Kermani
[76]
Müslim, aynı yer. Tamistü: Hayz olmak anlamında. ZevVl-yesare: Zengin ve varlık sahipleri anlamında.
[77]
Buharı (3/415) 25- Kitabu'l-Hacc, 31- Hayız ve nifash kadınlar ihrama girebilirler-mi? babı. Müslim, aynı yer.
[78]
Müslim, aynı yer. Sh. 87J
[79]
Müslim, aynı yer.
[80]
Buhari (3/609) 28-Kitabu'l-Umre, 7-Hacdan sonra kurbansız olarak umre yapmak babı. Müslim, aynı yer. Hadisin başında yer alan: "Müvafıne li hilali Zühicceti "ifadesi; zilhicce hilalini beklediğimiz sırada" anlamındadır. Bir rivayette açıkça belirtildiği gibi, hac kafilesinin Medine'den ayrılısı, Zilka'de ayının 25'ine tevafuk eder.
[81]
Müslim, aynı yer. Sh. 873
[82]
Buhari (3/421) 25-Kitabu'l-Hacc, 34-Temeîtü, kıran ve ifrad babı. Müslim, aynı yer. Sh. 878
Akrahalka: Ey kendisine yara isabet edip acı çekesice kadın anlamında Bu ifa Araplarda kadına kızma durumunda kullanılan bir deyim olup kendi anlamında değildir.
[83]
Müslim, aynı yer. Sh. 878
[84]
Buharı (3/110) 26-Kitabu'l-Umre, 8-Umrenin sevabı katlanılan zorluğa göredir babı.
Müslim, aynı yer. Sh. 876
[85]
Müslim, aynı yer.
[86]
Buharı (11400) 6-Kitabu'l-Hayz, 1-Hayız oldukları zaman kadınlara Müslim, aynı yer. Sh. 873
[87]
Müslim, aynı yer. Sh. 876
Nefisti: Nun harfinin fethasıyle hayz olmak anlamındadır. Doğum\ olduğu zaman nun harfinin zamme ve fethasiyle okunabilir. Her iki ani harfi kesretidir, imam Nevevi bunun bir çok lügat aliminden nakletmişti
[88]
Müslim; aynı yer. Sh.
[89]
Muvatta (1/411) 20-Kitabu'l-Hacc, 74-Hayuh kadının Mekke'ye girmesi babı.
[90]
Ebu Davud (21154) Kitabu'l-Menasik, 23-Hacc-ı ifrad babı.
"Daha önceki işimi daha sonraki işimi bildiğim gibi bilmiş olsaydım, kurbanlık göndermezdim: Yani şu

neticede görüp bildiğim ve ona göre size emrettiğim işlerimi başından bilmiş olsaydım beraberimde kurban getirmezdim. Yani üzerime kurbanı vacip kılmaz, ona kurbanlık işaretini takıp önümden sürerek getirmezdim. Çünkü kurbanı sürdüğü zaman onu boğazlayana kadar ihramdan çıkamıyor, kurban günü gelmeden de kesemiyordu. Bu nedenle Resulullah (a.s)'ın haccını fesh edip umreye çevirmesi sahih değildi. Ama kurbanı olmayanlar için böyle bir zorunluluk yoktu ve hac niyetlerini feshedip umreye niyet edebiliyorlardı. Hattabi der ki: "Resulullah (a.s) bu sözüyle ashabının gönüllerini rahatlatmak istemiştir. Şöyle ki, Resulullah (a.s) ihramda iken onların ihramdan çıkmaları ağırlarına gidiyor, nefislerini Resulullah (a.s)'ın nefsine tercih etme anlamına gelen; İhramdan çıkmaları ve ona uymamaları hoşlarına gitmiyordu. Hadiseyi anlayan Hz. peygamber (a.s), vicdan azabına düşmemeleri için bu açıklamayı yapma ihtiyacını hissetmiştir. Hacc-ı temet-tu'nun hacc-ı kıran ve hacc-ı ifraddan daha faziletli olduğu görüşünde olanlar, görüşlerine delil olarak bu hadisi göstermektedirler. Bazıları ise; "Resulullah (a.s)'ın bu ifadesi, ashabın gönüllerini rahatlatmanın yanında onların bu yaptıklarının caiz olduğunununda delili durumundadır, " demişlerdir."

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/48-58

[91]

Buhari (3/419) 25-Kitabu'l-Hacc, 33-Yüce Allah'ın: "Hacc bilinen aylard babı, Müslim (2/875) 15-Kitabu'l-Hacc, 17-İhram işlerinin beyanı babı. Henetah: Meseleleri az bilmekten kinayedir. Layediruki: Sana zarar vermez anlamında.

[92]

Ebu Davud (21180) Kitabu'l-Menasik, Kıran haccına niyet eden kimsenin tavafı babı. Nesai (51244) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 182-Kıran ve temettü hacıları Safa ile Merve arasında kaç defa sa'y ederler? babı. Hadisin isnadı basendir. Bu hadisi Müslim de rivayet etmiştir (2/S83) 15-Kitabu'UHacc, 17-İhram konularının beyanı babı.

Ahsuruhu: Yüzden peçeyi kaldırma anında bu ifade kullanılır. Bi illeti'T-Rahileti: Yani göründüğü zaman hayvanı sürmek için vurduğ nedilir. Oysa amaç Hz. Aişe (r.a)'nin yüzünü açmasına engel olmaktır.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/59

[93]

Muvatta (1/146) 20-Kitabu'l-Hacc, 83-Temettü haccımn orucu babı. İsnadı, sahihtir.

[94]

Muvatta (J/344) 20-Kitabu'î-Hacc, 19-Temettü hacı konusunda gelen rivayetler babı.

Muvatta, aynı yer. Hadisin isnadı sahihtir. İbni Ömer'in bu hadisi, temettü haccımn caiz olduğu konusunda bir mübalağa olup onun mekruh olduğunu söyleyen babasına ve Hz. Osman (r.a)'a bir reddiye durumundadır.

el-Hacun: Mekke'nin harem sınırları içinde yer alır. Mekke'nin yukarı tarafında, Muhassab'a çıkarken sağda ve Hares Mescidi'nin yanında bulunan bir dağın İsmidir. Hifafü'l-Hakaib: "Hakibetün" kelimesinin çoğlu olup hayvanın yamsıra götürülen yük ve bavullar anlamında, "Ihtakabe Fülanün keza ve keza "(Falanca sunu bunu yükleyip geldi) ifadesi bu kökten alınmadır. (Nevevî)

"Bizler Hacerü'l-Esved'e el sürünce ihramdan çıktık: Bu ifade, hakiki manasının dışında yorulmanmıştır. Çünkü ifade İçerisinde yer alan "Rükün"den maksat, Hacer-i Esved'dir. Hacer-i Esved'e ise daha tavafın başında el sürülür. Oysa Hacer-i Esved'e el sürüp ihramdan çıkılamayacağı icma'la sabittir. Cümlenin takdiri şöyledir: "Bizler Hacer-i Esved'e el sürüp, tavafımızı ve sayımızı tamamladığımız, zaman traş olup yahut saçımızı kısaltıp ihramdan çıktık" Cümle içerisinde yer almayan bu ilavenin manaya katılması şarttır. Esma (r.a) bu takdiri şöhretine binaen gizli tutmuştur. Nitekim tavaf ve sa'y tamamlanmadan ihramdan çıkılmayacağı sahabenin icmaı'yla sabittir.

[95]

Buhari (3/616) 26-Kitabu'l-Umre, 11-Umre yapan kimse ne zaman ihramdan çıkar babı. Müslim (2/908) 15-Kitabu'l-Hacc, 29-Beytultah'ı tavaf edip sa'yını tamamlayan kimseye lazım olan şey babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/59-62

[96]

Ahmed bin Hanbel (11261) Mecmeu'z-Zevaid (3/233) Heysemİ söyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin

Hanbel rivayet etmiştir. Kavileri güvenilirdir."
[97]
Ahmed bin Hanbel (6/297,298) Mecmeu'z-Zevaid (3/235) Heysemi şöyli demiştir: "Bu hadisi Ahmed bin Hanbel'in yanısıra Ebu Ya'la da onun rivayetine yakın lafızlarla ve şöyle rivayet etmişti: "Ben, müminlerin annesi Hz. Safiyye (r.a)'ye sordum." Bu hadisi Taberani el-Kebir'de muhtasar bir metinle rivayet etmiş, ancak o şöyle demiştir: "Hac ve umre için ihrama girin ey Muhammed'in ümmeti." Ahmed bin Hanbel'in ravileri, güvenilir ravilerdir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/62-64
[98]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/64
[99]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/65-66
[100]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/66
[101]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/66-67
[102]
Yukarıdaki bilgiler için bkz. Fethu'l Kadir (2/295), el İhtiyar (168), eş-Şerhu's Sağtf (2/130-136), el Muhazzeb (1/233-235), el Fıkhu'l Menleu (155), el Muğni (3/526 müteakib sayfalar), el Fıkhu'l İslami (3/283-295).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/67
[103]
Ebu Davud (2/173) Kitabu l-Menasik, İhsar (hacdan alıkonma) babı. Tirmizi (3/277) 7- Kitabu'l-Hacc, 96- Hac için ihrama girip bir tarafı kırılan yahut ayaği\ sakatlanan kişi hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (5/198) 24- Kitabu Menasi\ ki'l-Hacc, 102- Düşman tarafından hacdan alıkonulan kimse babı.
Ebu Davud, aynı yer
[104]
Muvatta (1/362) 20-Kitabu'l-Hacc, 32-Düşmansız hacdan alıkonan kimse babı.
İsnadı sahihtir,
[105]
Bakara Suresi: 196
[106]
Müslim, aynı yer. Sh. 861
[107]
Müslim, aynı yer. Sh. 860,861
[108]
Buhari (4/18) 27-Kitahu'l-Muhsar, 8-Kurban koyundur babı.
[109]
Müslim, aynı yer. Sh. 861
[110]
Müslim, aynı yer. Sh, 861
[111]
Buhari (10/123) 75-Kitabu'l-Merda, 16~Hastaya... demesi konusunda verilen İzin babı. Müslim, aynı yer. Sh. 862
[112]
Buhari (4/16) 27-Kitabu'l-Muhsar, 7-Fidye olarak yedirilen yemek yarım sa'dır babı.
Müslim, aynı yer. Sh. 862.
[113]
Muvatta (1/417) 20-Kitabu'l-Hacc, 78~Kurban kesmeden traş olan kimsenin fi babı.
[114]
Ebu Davud (2/172) Kitabu'l-Menasik, Fidye babı.

[115]
Ebu Davud, aynı yer.
[116]
Ebu Davud, aynı yer.
[117]
Ebu Davud, aynı yer.
[118]
Ebu Davud, aynı yer.
[119]
Buhari (7/457) 64-Kitabu'l-Meğazi 35-Hudeybiye Gazvesi babı. Müslim (2/859, 860) 15-Kiîabu'l-Hacc, 10-İhramlının saçını tra§ edebileceği babı.
Ebu Davud, aynı yer. Sh.l 73
tJdnüh: Yaklaş anlamında emir olup (Dünüvu) kökünden gelir. Sonundaki "Ha" harfi vakıf halinde harekeyi beyan etmek için gelmiştir.
Bi farakin: Farak; oniki rıtıllık bir Ölçek ismidir.
Selaset-ü Asu'in: Asu; Sa kelimesinin cem'i kulesidir. Bir sa; dört ölçektir. Ancak bu konuda Hanefıler ile Şafıiler arasında görüş ayrılığı vardır.
Hevammüke: "Hevammü", "Hammetün" kelimesinin çoğulu olup bit ve benzeri saç ve vü'cutda bulunan böcek çeşitleridir.
Yetehafetü: Tehafüt; düşüp yayılmak demektir.
Müddeyni: Bir müd; Irak ölçeği ile Şafii mezhebine göre bir rıtıl, artı üçte biri, Hanefi mezhebine göre ise iki rıtıldır. Bir müd; iki avucu birleşik olarak dolduracak miktarı kapsar.
[120]
Muvatta (11388) 20-Kitabu'l-Hacc, 52-Kurbanlığın camii babı. Hadisin senedinde yer alan Yakub bin Halid ve Abdullah bin Cafer'in azatlısı Ebu Esmar, İbni Hib-ban dı§ında hiç bir hadisçi tarafından güvenilir kabul edilmemişlerdir. Fakat bu hadisi mana yönüyle takviye eden başka hadisler mevcuttur.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/67-73
[121]
Müslim, aynı yer. Sh.869
[122]
Tirmizi (3/278,279) 7-Kitabu'l-Hacc, 97-Hacda şart koşmak hakkında gelen rivayetler babı.
[123]
Ebu Davud (21151,152) Kitahu'i-Mensik, 22-Hac da şart koşmak babı
[124]
Müslim (2/868) 15-Kitabu'l-Haccc, 15-Hastalık ve benzeri özür ned ramlının ihramdan çıkmayı şart koşmasının caiz oluşu babı.
Nesai (5/168) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 60-Şart koştuğu zaman nasıl diyecek bab
[125]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/73-75
[126]
Buhari (9/132) 67-Kitabu'n-Nikah, 15-Dinde denk olanlar babı. Müslim (2/867,868) }5-Kitabu'l-Hacc, İS-İhramltnın İhramdan çıkmayı şart koşmasının caiz olduğunun beyanı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/75
[127]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/75-76
[128]
Muvatta (1/361) 20-Kitabıı'l-Hacc, 32-Düşmansız olarak alıkonan kimse hakkında gelen rivayetler babı.
[129]
Buhari (4/8) 27~Kitabu'l-Muhsar, 2-Hacdan alıkonmak babı. Nesai (5/169) 24-Kiîabu Menasiki'l-

Hacc, 61-Önceden şart koşmayıp haca engellenen kimse ne yapacak babı.
Muvatta, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/76-77
[130]
Buhari (4/4) 27-Kitabu'l-Muhsar, 1-Umreye niyet eden bir kimse Ka'be'den alıkonduğu zaman babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/77
[131]
Buhari (4/10) 27-Kitabu'l-Muhsar, 4-"Alıkonan kimseye bedel vacip değildir,"diyen kimse babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/77-78
[132]
Muvatta (J/383) 20-Kitabu'l-Hacc, 49-Haccını kaçıran kimsenin kurbanı babı.
İsnadı sahihtir.
[133]
Muvatta (1/385) 20-Kitabu'l-Hacc, 51-Kolayına gelen kurban babı. İmam Malik bu hadisi tiz. Ali (r.a)'den senediyle, İbni Abbas (r.a)'dan senedsiz olarak rivayet etmiştir. Bu ha^is, onu destekleyen diğer hadislerle hasen olmuştur.
en-Naziye: Mekke'den Medine istikametinde yol alınca Safra yakınlarında, Medineye daha yakın ve buraya bağlı bir pınar suyu.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/78-79
[134]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/79
[135]
Bakara Suresi: 197
[136]
Maide Suresi: 95
[137]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/81-83
[138]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/83-84
[139]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/84
[140]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/84-86
[141]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/86-87
[142]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/87-88
[143]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/88-89
[144]
Müslim (2/990) 15-Kitabu'l-Hacc, 84-İhramsız olarak Mekke'ye girmenin caiz oluşu
[145]
Müslim (2/990) 15-Kitabu'l-Hacc, 84-İhramsız olarak Mekke'ye girmenin caiz oluşu babı. Ebu Davud (4/54) Kitabu'l-Lihas, sarıklar hakkındaki babı. Tirmizi (4/225) 25-Kitabu'l-Libas, 11-Siyah sarık hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (81 211) 48-Kitabu'z-Zinet, 109-Siyah sarıkları takmak babı.
[146]
Muvatta (11423) 20-Kitabu'l-Hacc, 81-Haccın topladığı şeyler babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/89-90
[147]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/90
[148]
Bakara Suresi: 202
[149]
İbni Huzeyme (41351) Kitahu'l-Menasik, 873-İcra haccı babı. Hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/90-91
[150]
İbni Huzeyme (4/350) Kitabu'l-Menasik, 872-Kiralananların haccı babı. isnadı sahih, ravilerin tümü güvenilirdirler.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/91-92
[151]
İbni Huzeyme (4/351,352) Kitabu'l-Menasik, 874-lIacda ticaret yapmanın mubah oluşu babı. İsnadı sahihtir. Müstedrek (481) Müstedrek'de bu hadis İbni Ebu Zi'b tarikiyle gelmiştir. Hakim'in rivayetinde Ubeyd hin Umeyr'in kıraat konusundaki nakli yer almamıştır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/92
[152]
Buhari (3/379) 25-Kitabu'l-Hacc, 2-Yüce Allah'ın; "yaya olarak sana gelsinler" sözü babı.
Tirmizi (3/193) 7-Kitabu'l-Hacc, 17-Hz. Peygamber (a.s) nereden ihrama girmiştir hakkında gelen rivayetler babı.
Ezzene: Haber vermek, çağırmak anlamında.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/92-93
[153]
Muvaîîa (11332) 20-Kitabu'l-Hacc, 9-Telbiye getirip ihrama girme konusunda amel babı. Bu hadis burada murseldir. Fakat Buhari ve Müslim Abdullah bin Ömer (r.a)'İn rivayetlerinden birinde bu hadisi muttasıl senedle şöyle rivayet etmişlerdir: "Ben, Resulullah (a.s)'ı Zü'l-Huleyfe'de devesine binerken, ardından bineği onu kaldırıp düzlediğinde telbiye ederken gördüm." Buhari ve Müslim Enes (r.a)'ten gelen bir rivayette de bu hadisi muttasıl senedle rivayet etmişlerdir.
[154]
Keşfü'l-Estar (2/12) Kitabu'l-Menasik, Telbiye edip ihrama girme babı. Mec-meu'z-Zevaid (3/221) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar rivayet etmiştir Şeyh Bezzar hariç, ravîleri Buhari'nin ravileridir. Tirmizi Bezzar'ın bu hadisini ha-sen kabul etmiştir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/93-94
[155]
Ebu Davud (21151) Kitabu'l-Menasik, 21-İhrama girme zamanı babı. Hadisin isnadında Muhammed bin İshak da yer almıştır. Fakat o da açıkça "Haddesena fülanün" dediği için hadis hasendir.
[156]
Müslim, aynı yer
[157]
Müslim (2/845) 15-Kitabu'l-Hacc, 5-Devenin yol aldığı yerden itibaren ihrama girmek babı
Beyda: beyda aslen çöl demektir. Fakat burada, Mekke ile Medine arasında bir yerin ismidir.
el-Garzü: Deriden yapılan ve hayvana binmek için kullanılan üzengi şayet odundan ya da demirden yapılmış ise "Rikah" adını alır.
[158]
Buhari (3/400) 25-Kitabu'l-Hacc, 20-Zül-Huîeyfe mescidinin yanında ihrama girmek babı. Müslim (2/843) 15-Kitabu'l-Hacc, 4-Medine halkına Zü'l-Huleyfe mescidinin yanından ihrama girmelerini emretmek babı.
[159]
Buharı (31412) 25-Kitabu'l-Hacc, 29-Kıbleye yönelmiş olarak İhrama girmek babı.
[160]
Buhari (3/435) 25-Kitabu'l-Hacc, 38-Mekke'ye girerken yıkanmak babı, Müslim (21919) 15-Kitabu'l-

Hacc, 38-Zü Tuva'da gecelemenin müstehab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/94-97
[161]
Keşfu'l-Estar (2/11) Kitabu'l-Menasik, İhram için yıkanmak babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/217) Hey s emi şöyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar'ın yanışım Taberani el-Evsat'da muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bezzar'ın isnadı hasendir."
[162]
Keşfu'l-Estar, aynı yer. Mecmeu'z-zevaid (31217) Heysemi söyle demiştir; "Bu hadisi Bezzar'ın yanısra Taberani de el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ancak Taberani Bezzar'dan farklı olarak "İhrama girerken ve Mekke'ye girerken" ifadelerini kullanmıştır. Bezzar'ın ravilerinin tamamı güvenilirdir."
[163]
Taberani, el-Kebir (11/183) Mecmeuz-Zevaid (3/218) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri Buhari'de adlan geçen ravilerdir."
[164]
Buhari (10/366) 77-Kitabu'l-Libas, 73-Kadının kendi eliyle kocasına gİB/ koku sürmesi babı.
[165]
Buhari (101371) 77-Kitabu'l-Libas, 81-Tutya kokusu babı. Müslim, aynı yer. Sh. 847
[166]
Buhari (10/370) 77-Kitabu'l-Libas, 79-Müstahab alan güzel koku hahı.
Ahalle: Ahalle, Yühillü, ihlalen, Halle, Yahillü, Helalen; ihrama girdiğinde üzerine yasak olan işlerin serbest ve mine'l-ihrami;" yani ihramda olmayan adam anlamında. Yine; "Ente hillün, ente harİmün" ifadeleri bu anlamda kullanılır. Harem bölgesinin dışında kalan yere de "Hill" bölgesi adı verilir. "Halle'l-Hedyü, Yahillü, Halleten, ve Halülen;" yani kurbanlık, kanının akacağı yere varmak anlamında. "Ahalle'r-Racülü;" kişi Hill, bölgesine çıktığı zaman bu ifade kullanılır. "Ahlel na;" yani "Haram ayları tamamlayıp helal aylara girdik" anlamında
Tufidu: İfada, hacıların Arafat ve Müzdelife'den dönmeleridir. İfada (akın) denile-bilmesi için çokça yürümüş olmaları gerekir.
Zerire: Bir kaç kokunun birleştirilmesiyle oluşturulan (ve tutya adı verilen) güzel bir koku.
[167]
Müslim, aynı yer. Sh. 847
[168]
Buharı, aynı yer(10/366) 77-Kitabu'l-Libas, 74-Bas ve sakala güzel koku sürmek babı.
[169]
Buharı (3/396) 25-Kitabu'l-Hacc, 18-İhrama girme sırasında koku sürmek babı.
[170]
Buharı, aynı yer.
[171]
Müslim, aynı yer. Sh. 849
[172]
Müslim, aynı yer. Sh. 850
[173]
Müslim, aynı yer. Sh. 846
[174]
Müslim, aynı yer. Sh. 848
[175]
Nesai (5İ137) 24-Kiîabu menasiki'l-Hacc, 41-İhrama girme sırasında koku sürülnu nin mubah olusu babı,
[176]
Buhari (3/585) 25-Kitabu'l-Hacc, 143-Taşlan attıktan sonra koku sürülmek babı. Müslim (2/846) 15-Kitabu'l-Hacc, 7-İhramlımn koku sürülmesi babı.
Nesai, aynı yer.
Yandahu: Kök itibariyle sızmak anlamındadır. Etrafa saçtığı koku sızmaya benz< diği için bu kelime istiare

edildi. Muduh; bir çeşit koku adıdır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/98-101
[177]
Ebu Davud (2/163) KİtabuʼI-Menasik, Umre yapacak kişi telbiyeyi ne zaman keser babı. Tirmizi (3/261) 7-Kitabu'l-Hacc, 79-Umre'de îelbiye ne zaman kesilir hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi bu hadisin ravilerinden biri hakkında biraz tenkitden sonra onun sahih mertebesinde olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "ilim ehlinin çoğunun ameli bu hadis üzeredir. Onlar: "Umre yapan kimse Hacerü'l-Esved'i istilam edinceye kadar telbiyeyi kesmez," diyorlar. Kimi alimler de: "Mekke'nin evlerine vardığı zaman telbiyeyi keser," diyorlar. Fakat amel İbni Abbas (r.a)'ın rivayet ettiği. Hz. Peygamber (a.s)'ın bu hadisi üzeredir. Süfyan, Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak bu hadisle hükmetmişlerdir." İstilam: Haceru'l-Esved'e dokunmak, ya da uzaktan işaret etmek.
[178]
İbni Huzeyme (4/250) Kitabu'l-Menasik, 68S~Mina'dan Arafat'a giderken tekbir tehlil ve telbiye babı. İsnadı hasendir.
[179]
Mecmeu'z-Zevaid (3/225) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberanİ el-Kebir'de rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
[180]
Buhari (31532) 25-Kitabu'l-Hacc, 101-Kurban bayramı sabahı tekbir ve telbiye getirmek babı.
[181]
Buhari (31404,405) 25-Kitabu'i-Hacc, 22-Hac'da bineğe binmek ve arkasına birini oturtmak babı. Müslim (2/931) IS-Kitabu'l-Hacc, 45-Hacının telbiyeye devam etmesinin müstahab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/102-104
[182]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/104-105
[183]
Muvatta (1/323) 20-Kitabu'l-Hacc, 2-İhramhyı yıkayan kimse babı. Muvatta aşağıda gelecek ilaveye yer vermemiştir. Buhari (4155) 298-Kitabu cezais-Sayd, 14-İhramhmn yıkanması babı. Müslim (2/864) 15-Kitabu'l-Hacc, 13-İhramlının başını ve vücudunu yıkaması babı. Ebu Davud (2/168) Kitabu'l-Menasik, Yıkanan ihramlı babı. Nesai (5/128) 24-Kitabu menasikii'l-Hacc, 27-İhramlının yıkanması babı. İbni Mace (2/978,979) 25-Kitabu'l-Menasik, 22-İhramlının başını yıkayabileceği babı
Müslim, aynı yer.
[184]
Tirmizi (31192,193) 7-Kiiabu'l-Hacc, 16-İhram sırasında gusletmek hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/105-107
[185]
İbni Huzeyme (41161) 529-İhram dolayısıyla yıkanmanın müstahab oluşu babı. Mustedrek (H447)'de bulunan ve İbni Ömer'den rivayet edilen sahih bir hadis, bu hadisi manen destekler mahiyettedir. Hakim ve Zehebi bu hadisi sahih kabul etmişlerdir.
[186]
Muvatta (11322) 20-Kitabu'l-Hacc, İ-İhrama girmek için yıkanmak babı. İsnadı sahihtir. Buhari (3/346) Hacc, Mekke'ye girerken yıkanmak babı. Buharinin rivayeti şöyledir: "Nafı şöyle anlatıyor: "İbni Ömer (r.a) Hareme en yakın yere geldiği zaman telbiyeyi keser, sonra Zü Tuva'da geceler, sonra burada sabah namazını kılar ve yıkanırdı. İhni Ömer, Hz. Peygamber (a.s)'in de böyle yaptığını haber verirdi.
Hakim de (11447) İbni Ömer (r.a)'in şu sözünü rivayet etmiştir: "Bir kimse ihrama girmek istediği ve Mekke'ye girmek istediği zaman yıkanması sünnettir." Hakim bu hadisi sahih kabul etmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/107-108
[187]
Ebu Davud (21145) Kitabu'l-Menasik, 12-(İhrama girme sırasında) Saçları

(dağılmayacak şekilde) tarayıp nizama sokmak babı. İsnadı sahihtir.
Nesai (5/136) 24-Kitabu menasiki'l-Hacc, 40-İhrama girme sırasında saçları nizama sokmak babı.
Tercil; saçları güzelce yıkayıp taramak.
Telbid: Saçları tarayıp aralarını ilaç sürmek suretiyle birbirlerine yapışmalarım sağlamak, böylece ihram süresince dağılmalarını önlemek.
el-Ğislü: Kesre ile; yıkanmak için kullanılan malzeme, Zamme ile; fiil ismi, Fetha ile; kök

[188]

Buhari (6/126) 56-Kitabu'l-Cihad, 119-Hz. Peygamber (a.s)'in sancağı konusunda söylenenler.

[189]

Buhari-Muallak hadistir-(4!55) 28-Kitabu Cezai's-Sayd, 14-İhramhmn yıkanması babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/107-109

[190]

Müslim, aynı yer. Sh. 843.

[191]

Müslim, aynı yer. Sh. 842

[192]

Muvatta (11331, 332) 20-Kitabu'l-Hacc, 9-Telbiyede amel babı. Muvatta'nın bu rivayetinde "Lebbeyk" kelimesi İbni Ömer'in sözü içinde üç defa tekrar edilmiştir.

[193]

Ebu Davud (2/162) Kitabu'l-Menasik, Telbiye nasıldır babı. Ebu Davud'un bu rivayeti de Muvatta'nın rivayeti gibi gelmiştir.

[194]

Nesai (5/160,161) 24~Kitabu menasiki'l-Hacc, 54-Telbiye nasıl getirilir babı.

[195]

Buhari (10/360) 77-Kitabu'l-Libas, 69-Saçı (dağılmayacak şekilde) nizama sokup taramak babı. Müslim (21842) 15-Kitabu'l-Hacc, 3-Telbiye, şekli ve zamanı babı.

[196]

İbni Huzeyme (4/214) Kitabu'l-Menasik, 623-Hacerü'l-Esved'i istilam ettiğinde
tekbir getirmek ve tavafa başlarken karsısına ge-çmek babı.
Lebbeyk: Aslen davete icabet lafzı olup yüce Allah'ın şu ayetiyîe O'nun hac davetine İcabet amacıyla telbiye okunur: "İnsanları hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen çeşitli vasıtalarla sana varsınlar. "(Hac Suresi: 27) Kelimenin tesniye olması ise, "tekrar tekrar, anlamını ifade etmek içindir. "Lebbeyk" kelimesi kök İtibariyle "İlbab" kökünden gelip bir yerde kalmak anlamındadır, Buna göre mana; "Emrine tekrar tekrar icabet edip burada tekrar tekrar kalmaya hazırım" şeklindedir.
Sa'deyk; Lebbeyk lafzıyla birlikte telaffuz edilip; "tekrar tekrar seadetler dilerim" anlamındadır. Yani; "Sana itaat etmek üzere bana yardımda bulundun. Daima tekrar ettiğin bu yardımların tekrarını isterim," maksadının ifadesidir. Bu iki kelime mastar olmak üzere mansupturlar.
er-Rağbaü ileyke: Dilemek ,istemek ve rağbet göstermek anlamında.
Teleffük: Bir şeyi almak ve öğrenmek demektir.

[197]

Ebu Davud (2/162) Kitabul-Menasik, Telbiyeninnasıl olduğu babı.

[198]

Nesai (5/161) 24-Kitabu menasikİ'l-Hacc, 54-Telbiyenin nasıl olacağı babı. İsnadı basendir.
Za'l-Mearic: Kök İtibariyle yükselme yerleri ve dereceler demek olup Yüce Allah'ın sıfatları arasındadır. Nitekim bir Ayet-i kerimede: "Yüksek dereceler sahibi olan Allah'tan, "(Mearic Suresi: 3) seklinde gelmiştir. Burada maksat Yüce Allah'ın sahibi olması itibariyle gökteki yüksek mertebe ve derecelerdir

[199]

Nesai (5/161) Aynı yer. Ahmed bin Hanbel (2/341,352,476). İbni Mace (2/974) 25-Kitabu'l-Menasik, 15-Telbiye babı. İbni Hibban (6/42) Kitabu'l-Hacc, Kişinin zikrettiğimiz şekilde telbiyesine ilavede bulunabileceği babı. İbni Hibban bu hadisi sahih kabul etmiştir. Hakim (î/450) Hakim de bu hadisin Buhari ve Müslim'in şartlarında olduğunu söylemiştir. En-Neyl (4/338)

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/109-113
[200]
Muvatta (1/334) 20-Kitabu'l-Hacc, 10-Telbiye de sesi yükseltmek babı. Ebu Da-vud (2/162,163) Kitabu'l-Menasik, 26-Telbiye nasıldır babı. Tirmizi (3/191,192) 7-Kitabu'l-Hacc, 15-Telbiyede sesi yükseltmek hakkında gelen rivayetler babı. isnadı sahihtir. Tirmizi der ki: "Bu hadis hasen sahihtir. Bu konuda Zeyd bin Halit, Ebu Hureyre ve İbni Abbas'a ait rivayetler bulunmaktadır. Hakim (1/450) Mus-tedrek. Hakim bu-hadisi sahih kabul etmiş, Zehebi de bu konuda ona uymuştur.
[201]
îbni Huzeyme (41174) Kitabu'l-Menasik, 55-Telbiyede sesi yükseltmenin haccın
şiarından olduğunun beyanı babı. İsnadı sahihtir.
[202]
İbni Huzeyme (41260) Kitabu'l-Menasik 709-Telbiyeye ziyade etmenin mubah olusu babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/113-114
[203]
Müslim (2/843) 15-Kitabu'l-Hacc, 3-Telbiye, sekli ve zamanı babı.
[204]
Keşfü'l'Estar (2115) Kitabu'l-Menasik, Cahiliye halkının telbiyesi babı. Mec-meu'z-Zevaid (3/223) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Bezzar rivayet etmisir. Kavileri, Buhari'nin ravileridir."
Kad, kad: "Yeter" anlamında. Emri tekitlemek için tekrar edilmiştir. Şerik: Şekik kelimesiyle putlarını kastediyorlardı. Yani onlara göre put ve onun etrafında bulunup Allah'a yaklaştırmakta vasıta olan diğer alet ve adaklar Allah'ın mülkü dahilindedir. "Sen ona da onun malik olduğun şeylere de maliksin," sözlerinin anlamı budur.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/114-115
[205]
Ebu Davud (21167) Kitabu'l-Menasik, İhramlı kadının yüzünü kapatması babı. Bu hadis hasen ligayrihidir.
[206]
Muvatta (î/328) 20- Kitabu7l-Hacc, 6-İhramlımn yüzünü örtmesi babı. İsnadı sahihtir. Hakim (11454) Hakim bu hadisin Buhari ve Müslim'in şartlarında olduğunu söylemiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Bu hadiste kadının yüzünü Örtmesinin meşru olduğunu görüyoruz. Çünkü bu durum Asr-ı Seadette de vardı ve Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları ihramlı iken bile yanlarından binekliler geçince yüzlerini Örtüyorlardı.
[207]
İbni Huzeyme (4/203) Kitabu'l-Menasik, 604-İhramlı kadının yüzünü erkeklerden
korunmak için kapatmasının mubah olusu babı. İsnadı sahihtir. Cilbab: Pestemal, Örtü.
[208]
Taberani, el-Kebir (231280) Mecmeu'z-Zevaid (3/220) Heysemi şöyle demiş ir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Senedinde yer alan Yezid bin Ebu Ziyad'ı İbni Mübarek sika kabul etmiş, fakat Kütüh-i Sitte sahipleri bu ravinin rivayetini zayıf saymışlardır."
[209]
Taberani, el-Kebir (24/189,190) Mecmeu'z-Zevaid (3/220) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Senedinde yer alan Huzeyme bintü Umeyme'den İbni Cureyh hadis rivayet etmiştir. Bu ravi hakkında bir tenkit yapılmamış ve Ehu Davud bu kadının rivayetiyle ihticat etmiştir. Kalan raviler, Buhari'nin ravileridir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/116-117
[210]
Taherani, el-Kebir (24/215,216) Mecmeu'z-Zevaid (3/220) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri sahih (Buharı) de adları geçen ravilerdir."
[211]
Ebu Davud (2/166) Kitabu'l-Menasik, İhramlının giyebileceği şeyler babı. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/118-119

[212]
Ebu Davud (21166,167)'Kitabu'l-Menasik, İhramlı kadının giyebileceği şeyler babı. isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/119
[213]
Buharı (4/58)
[214]
Buhari (101272) 77-Kitabul-Libas, 14-Şalvar babı. Müslim (21835,836) 15-Kitabu'l-Hacc, 1-Hac yahut umrede ihramlıya mubah olan şeyler babı. Ebu Davud (2/166) Kitabu'l-Menasik, İhramlının giyebileceği şeyler babı. Tirmizi (3/195) 7-Kitabu'l-Hacc, 19-Şalvar ve mest giymek hakkında gelen rivayetler babı. Nesaİ (5/132,133) 24-Kitabu menasiki'l-Hacc, 32-İzar bulamayan kimsenin şalvar giyebileceğine ilişkin ruhsat babı. İbni Mace (2/977) 25-Kitabu'l-Hacc, (Menasik) 20-İhramlı için şalvar ve mest babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/119-120
[215]
Mecmeu'z-Zevaid (3/219) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi raberani el-Evsta'da rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/120
[216]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/320)
[217]
Müslim (2/836) 15-Kitabu'l-Hacc, Hac yahut umrede ihramlıya mubah olan şeyler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/121-122
[218]
Muvaîîa (J/325) 20-Kitabu'l-Hacc 3-İhramda yasak olan elbiseler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/122-123
[219]
Ebu Davud (2/166) Kitabu'l-Menasik, ihramlının giyebileceği şeyler babı. 1 hasendir. el-Munziri der ki: "Buhari ve Nesai ibni Ömer'e isnadla bu hadisin toplusunu rivayet etmişlerdir. el-Kurru: Soğuk .
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/123
[220]
Muvatîa (1/326) 20-Kitahu'l-Hacc, 4-İhramda iken boyalı elbiseler giymek babı. İsnadı sahihtir
[221]
Muvatta (1/326) 20-Kitabu'l-Hacc, 4-îhramda iken boyalı elbiseler giymek babı. İsnadı sahihtir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/123-125
[222]
Ebu Davud, aynı yer. Mıntaka: Bele bağlanan kuşak.
[223]
Buhari (3/393) 25-Kitabu'l-Hacc, 17-İyi kokuları elbiseden çıkmaları için üç defa yıkamak babı. Müslim (2/837,838) 15-kİtahu'l-Hacc, 1-Hac ve umre için ihrama giren kimseye mubah olan şeyler babı. Muvatta (1/328) 20-Kitabu'l-Hacc, 7-Hacda güzel koku hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizİ (3/196) Kitabu'l-Hacc, 20-Üzerinde gömlek ve cübbe bulunduğu halde ihrama giren kimse hakkında gelen rivayetler babı. Muasfera: Asfurla boyanmış elbiseler; kokusuz meşhur sarı bir bitki
[224]
Muvatta (1/326) 20-Kitabu'l-Hacc, 5-İhramhmn mıntaka takması baı. İsnadı sahihtir.
[225]
Muvatta (1/327) 20-Kitabu'l-Hacc, 6-İhramhmn yüzünü örtmesi babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/125-127
[226]
İbni Huzeyme (4/301) Kitabu'l-Menasik, 788-Kurban günü koku sürülmenin mubah olusu babı. İsnadı sahihtir.
[227]
Ebu Davud (2/166) Kitabu'l-Menasik, İhramlının giyebileceği şeyler babı. İsnadı hasendİr.

[228]
Muvatta (1/329) 20-Kitabu'l-Hacc, 7-Hacda koku sürülmek hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis onu destekleyen diğer hadislerle hasen mertebesindedir.
[229]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/127-129
[230]
Muvatta, aynı yer. isnadı sahihtir.
es-Sükkü: Bilinen bir çeşit güzel koku.
Serebe: Hurma ağacının etrafında göl gibi birikmiş su.
el-İtka: Güzelce yıkayıp temizlemek.
[231]
Muvatta (1/327) 20-Kitabu'l-Hacc, 6-İhramlının yüzünü örtmesi babı. İsnaâ
hihtir. Hammere rasehü: Başı Örtüp kapatmak.
[232]
Buhari (31413) 25-Kitabu'l-Hacc, 29-Kıhleye yönelip telbiye etmek babı. Buharı (10/150) 76-Kitabu'î'Tıbb, 12-Hacda, yolda ve ihramda koku sürülmek babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/129-130
[233]
Buharı (10/153) 76-Kitabu't-Tıbbi, 15-Şakika ve baş ağrısı nedeniyle kan aldırmak babı.
Lahyü Cetnel : Medine'ye yedi günlük uzaklıkta bir yerin ismidir. İbni Vudah; "Cuhfenin gerisidir" demiştir. Bir rivayet de "Lahyey cemel"-tesniye oy ar ak-gelmiştir.
[234]
Buhari (4/50) 28-Kitabu cezai's-Sayd, 11-İhramhnın kan aldırması babı. Müslim
(2/862) 15-Kitabu'l-Hacc, 11-İhramhnın kan aldırmasının caiz olduğu babı.
[235]
Buhari (4/174) 30-Kitabu's-Savm, 32-Oruçlunun kan aldırması ve kusması babı.
[236]
Taberani, el-Kebir (11/303) Mecmeu'z-Zevaid (3/232) Heysemi şöyle demiştir.
"Bu hadisi Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Kavileri güvenilir ravilerdir."
[237]
Buhari (10/152) 76-Kitabu't-Tıbb, 14-Kafadan kan aldırmak babı. Müslim (2/862,863) 15-Kitabu'l-Hacc, 11-İhramhnın kan aldırmasının caiz olduğu babı. Nesai (5/194) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 95-İhramlının başının ortasından kan aldırması babı. Muvatta (11349) 20-Kitabu'l-Hacc, 23-İhramhnın kan aldırması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/130-131
[238]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (1/383)
[239]
Fethu'l-Bari(4/44)
[240]
-Nesai (5/193) 24-Kitabu menâsiki'LHacc, 93-Bir hastalık nedeniyle ihramlının kan aldırması babı. İsnadı sahihtir.
[241]
Ebu Davud (2/168) Kitabu'l-Menasik, İhramlı kan aldırabilir babı. İsnadı sahihtir. Nesai (5/194) Kitabu menasiki'l-Hacc, 94-İhramhnın ayağının sırtından kan aldırması babı.
[242]
Muvatta (1/350) 20-Kitabu'l-Hacc, 23-İhramlının kan aldırması babı. İsnadı sahihtir. Vusiye: Kemiğin kırılmayacak derecede İncinmesi.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/131-133
[243]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/133

[244]
Müslim, aynı yer
[245]
Ebu Davud (2/168) Kitabu'l-Menasik, İhramlının sürme çekmesi babı. Feyazmidü: Yarayı tedavi etmek.
[246]
Müslİm (2/863) 15-Kitabu'l-Hacc, 12-İhramlımn gözünden tedavi olmasının caiz oluşu babı. Tirmizi (31287) 7-Kiîabu'l-Hacc, 106-Gözü rahatsız olup sabır çeken ihramh hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/133-135
[247]
Buhari (7/509) 64-Kitabu'l-Meğazi, 43 - Kaza umresi babı.
[248]
Buhari, ayrı yer.
[249]
Nesai, aynı yer. Sahife; 191
[250]
Nesai, aynı yer
[251]
Buhari (4/51) 28-Kitabu cezai's-Saydi, 12-İhramlımn evlendirmesi babı. Müslim (2/1031) 16-Kitabu'n-Nikah, 5-îhramlımn evlenmesinin haram, dünürlük yapmasının mekruh oluşu babı. Ebu Davud (2/169) Kitabu'l-Menasik, İhramlının evlenmesi babı. Tirmizi (3/201) 7-Kitabu'l-Hacc, 24-Bu konuda ruhsat hakkında gelen rivayetler babı. Nesai (5/191,192) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 9-İhramhmn evlenmesindeki ruhsat babı. İbni Mace (1/632) 9-Kitabu'n-Nikah, 45-İhramlı evlenebilir babı.
Nesai, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/135-136
[252]
-Tirmizi (3/200) 7-Kitobu'l-Bacc, 23-İhramlı bir kimsenin evlenmesinin mel olduğu konusunda gelen rivayetler babı. Bu hadis şevahidi sayesinde hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/136-137
[253]
Müslim (2/1032) 16-Kitabu'n-Nikah, 5~İhramlmın nikahının haram, dünür göndermesinin mekruh oluşu babı.
Veheme: Ha'nın fathasıyle olursa akla gelmek anlamında, kesresi İte olursa yanılmak anlamındadır.
[254]
Ebu Davud (2/169) Kitabu'l-Menasik, İhramlının evlenmesi babı.
Tirmİzi (3/203) 7-Kitabu'l-Hacc, 24-Bu konudaki ruhsat hakkında gelen rivayetler babı.
[255]
Muvatta (1/348) 20~Kitabu'l-Hacc, 22-İhramlının nikahı babı. İsnadı sahihtir.
[256]
Müslim, aynı yer. Sh. 1031
[257]
Muvatta (348) 20~Kitabu'UHacc, 22-İhramlının nikahı babı.
[258]
Ebu Davud (2/169) Kitabu'l-Menasik, İhramlının evlenmesi bab
[259]
Ebu Davud, aynı yer.
[260]
Tirmİzi (3/199,200) 7-Kitabu'l-Hacc, 23-İhramhyı evlendirmenin mekruâolu susunda gelen rivayetler babı.
[261]
Nesai (5/192) 24-Kitabu menasikİ'l-Bacc, 91-Bunun yasak oluşu babı.

[262]
Müslim (211030) 16-Kitabu'n-Nikah, 5-İhramlı kimsenin evlenmesinin haram, dünür göndermesinin mekruh oluşu babı. "Yankihü" ve "yahtubu" kelimeleri: Merfu okununca nefyİr-istikbal ve nehyı-gaib anlamım beraber ifade ederler.
[263]
Muvatta (11349) 20-Kitabu'l-Hacc, 22-İhramhmn nikahı babı. İsnadı sahihtir.
[264]
Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/137-140
[265]
Müslim, aynı yer.
[266]
Müslim, aynı yer.
[267]
Müslim, aynı yer. Sh. 853
Esbettühü: Bir yerde sıkıştırıp hareketsiz bıraktım anlamında. Şe'ven: Tur atmak ve raund bitirmek anlamında.
Nuktatau: Kök itibariyle bir şeyden tarafına pay ayırmak anlamındadır. Ancak burada iki tarafın arasının açılması anlamında kullanılmıştır. Ta'hün-Sükya; İki yer ismi.
[268]
Buharı (4/26,27) 28-Kitabu cezai's-Sayd, 4-Avın öldürülmesinde ihramlı ihramsı yardım edemez babı.
[269]
Müslim, aynı yer. Sh. 853,854
[270]
Buhari (5/200) 51-Kitabu'l-Hibeü, 3-Ashahından bir şey. isteyen kimse babı. Müslim (2/852) 15-Kitabu'I-Hacc, 8-Avlanmanın ihramlıya haram olduğu babı.
Müslim, aynı yer. Sh. 854..
El-Kaha: Sükya'ya bir mil kadar, Medine'ye üç merhale kadar uzaklıkta bir yerin ismi. Esadtüm: Bir başkasını av hayvanı üzerine hücum etmeye teşvik etmek. Etan; Dişi yaban eşeği. Bunun müennesi için "etanetün" kelimesi kullanılmaz. Cevheri de böyle söylemiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/140-143
[271]
İbni Huzeyme (4/180) Kitabu'l-Menasik, 564-Müfessir hadisin zikri babı. İsnadı sahihtir.
[272]
Keşfü'l-Estar (2/18,19) Kitabu'l-Menasik, Avdan kendisi amaçlanmayan kimsenin yiyebileceği babı. Mecmeu'z-Zevaid (3/230) Hey semi şöyle demiştir: "Bu hadîsi Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir."
[273]
Müslim, aynı yer
[274]
Buhari (4/31) 28-Kitabu cezai's-Sayd, 6-İhramhya yaban eşeği hediye edildi babı.
Müslim (2/850) 15-Kitabu'l-Hacc, 8-Avın ihramlıya yasak oluşu babı.
Nesai (5/185) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 79-İhramlının yemesi caiz olmaya av babı.
Riclehü: Burada ayak kelimesiyle bud kastedilmiştir. Nitekim başka bir hadiste böyle gelmiştir. Burada hayvanın ikiye ayrıldığından bir tarafının verildiği iffde edilmek istenmiştir.
el-Ebva: ve Veddan: Mekke ile Medine arasında iki yer ismi.
[275]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (21170) Kitabu'l-Menasik, İhramlı için av eti babı.
Nesai (5/184) Kitabu menasiki'l-Hacc, 794hranilinin yemesi caiz olmayan av babı.
Nesai, aynı yer.
el-Yeakib: "Yakub" kelimesinin çoğlu olup keklik'in erkeğidir.

Yahbitu: Sofpa ile ağaç yapraklarını düşürüp hayvana yem yapmak anlamında.
el-Abair: "Bair" kelimesinin çoğlu olup erkekli dişili develer demektir.
Enşüdü; Neşedtüke Allah'e; Allah için sana soruyorum Allah askına anlamında.
[276]
Ebu Davud, aynı yer, İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/144-147
[277]
Ebu Davud, aynı yer.
[278]
Müslim (2/855) 15-Kitabu'l-Hacc, 8-İhramlıya av etinin haram olusu babı. Nesai (5/182) 24-Kitabu Menasihi'l-Hacc, 78-İhramlıya caiz olan av eti babı. Vaffaka men ekele: Doğru buldu, tasvip etti anlamında.
[279]
Muvatta (1/354) 20-Kitabu'l-Hacc, 25-İhramlıya yemesi helal olmayan av eti babı. İsnadı sahihtir
[280]
Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir.
Katife: Kus tüyünden yapılmış tüylü örtü.
Ercüvan: Kırmızılığı fazla olan (kızıl) .
Arc: Tühame yakınlarında bir yer.
Tehallece: Cam sıkılmak şüphe etmek.
[281]
Muvatta, aynı yer, İsnadı sahihtir.
[282]
Nesai (71205) 42-Kitabu's-Saydi ve'z-Zebaih, 32-Yaban eşeklerinin etinin yenmesinin mubah oluşu babı. İsnadı sahihtir. Hafız, el-Feth'te şöyle demiştir: "Bu hadisi İmam Malik (4/28) ve Sünen sahiplen rivayet etmişlerdir. İbni Huzeyme ve diğer alimler onu sahih kabul etmişlerdir."
Şa'reküm bihi: Dilediğinizi yapabilirsiniz anlamında.
Yüşikü: Bir şeyin yakın olması ve çabuk gelmesi anlamında "ei-veşkü;" sürat demektir.
Hakifün: Kıvrılıp uyudu, iki kat oldu anlamında. La yüribuhu: Rahatsız etmesin, ürkütmesin anlamında. Ma'kurun: Öldürülmüş ya da yaralanmış anlamında.
Safifün: Safif ve Kadid; Güneşte kurutulup biriktirilen et demektir. Kuruması Güneş ısısında dizildikleri için safif (dizi) adını almıştır. İmam Malik der ki: "Safif ile Kadid aynı şeylerdir." Kamus sahibi şöyle demiştir: " Safif; emir vezninde bir kelime olup kurması için güneşe, kızarması için ateş körü üzerine dizilen etdir."
[283]
Muvatta, aynı yer. Nesai (5/183) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 78-Jhramlımn av hayvanından yiyebileceği şey babı.
[284]
Muvatta (11350) 20-Kitabu'l-Hacc, 24-İhramlının yiyebileceği av eti babı. İsnadı sahihtir.
[285]
Ahmed bin Hanbel (6/40,225) Ebu Ya'la (8/4616,4617,4618) Mecmeu'z-Zevaid (31230) Heysemi söyle demiştir: "Bu hadisi Ahmed bim Hanbel'in yanısıra Ebu Ya'la rivayet etmiştir, Ebu Ya'la şu ilaveye yer vermiştir." "Süfyan dedi ki: "Vesika:" pişirildikten sonra kurutulan etdir." Ahmed bin Hanbel'in ravileri Buhari'de adları geçen ramilerdir.
[286]
lbni Huzeyme (î/181) Kitabu'l-Menasik, 565-İhramlının av yumurtası yemesinin yasak olduğu babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/149-154
[287]
Maide Suresi: 95.
er-Rediu: Boyun, yani hayvan başının üzerine düştü ve boynu kırıldı. Bazıları ise: "Rekibe radiahu: "Yani yüzükoyun yere yığıldı" anlamım vermişlerdir. Çünkü hayvan ne zaman kaçmaya teşebbüs ettiyse önüne

doğru yığılıp düşer. Zamahşeri şöyle demiştir: "Redi kelimesi burada zaferana benzetilip kan anlamında kullanılmıştır. Bu taktirde kanına binmesi şu anlamdadır; Hayvan yaralanmış ve kan akmıştır. Kendisi de akan kanın biriktiği yere doğru yığılıp kanına bulanmıştır. Redi kelimesini boyun anlamında kullananlar burada bir muzaf takdir ederler. O zaman takdir şöyledir: Rakibe zate radiihi "yani boynu üzere düşüverdi. Veya ittisa kaidesine binaen bu kelimeye boyun anlamı verilmiş ve öylece kullanılmıştır.
[288]
Muvatta (1/414,415) 20-Kitabul-Hacc, 76-Kuş ve yaban eşeği avlandığında verilecek fidye babı. Bu hadis Hakim tarafından muttasil senedle rivayet edilmiştir. Hakim bu hadisi Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun kabul etmiştir.
Mestabiku: Iftial babından, yarış etmek anlamında.
Suğretün: Kök itibariyle iki köprücük arasındaki boğazlama çukuru demektir.
Seniyyetün: Buradaki Seniyye'den maksat Akabe'de bulunan bir tepedir. Sttğresi de geçit olarak kullanılan gediğidir.
[289]
Mecmeu'z-Zevaid (31231,232) Heysemi şöyle demiştir: "Bu hadisi Taberani el~ Kebir'de rivayet etmiştir. Ravilerİ güvenilirdir."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/154-157
[290]
Müslim, aynı yer. Sh. 856,857
[291]
Müslim, aynı yer. Sh. 857
[292]
Nesai (5/188) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 83-Yılan öldürmek babı.
[293]
Buhari (4/34) 28-Kitabu Cezai's-Saydi, 7-İhramlının öldürebileceği hayvanlar babı. Müslim (2/857) 15-Kitabu'l-Hacc, 9-Hill ve Harem'de ihramlı, ihramsız, öldürülmesi mendüp olan hayvanlar babı.
Müslim, aynı yer.
Fevasiku: Fısk kelimesi kök itibariyle yoldan çıkmak ve zulmetmek anlamlarında kullanılmıştır. Bu hayvanlara ise adi hayvanlar oldukları için istiare yoluyla bu isim kullanılmıştır. Bazıları ise; "Hz. Peygamber (a.s)'in sözüyle haram olmaktan çıktıkları için kendilerine fevasık kelimesi kullanılmıştır," demişlerdir.
[294]
Ebu Davud (21170) Kitabu'l-Menasik, İhramlının öldürebileceği hayvanlar babı. Bu hadis sahihtir.
[295]
Müslim, aynı yer.
[296]
Müslim, aynı yer.
[297]
Buharı (4/34) 28-Kitabu cezai's-Sayd, 7~İhramlının öldürebileceği hayvanlar babı.
Müslim (2/858) 15-Kitabu'l-Hacc, 9-İhramlı ve ihramsız kimsenin öldürmesi
mendüp olan hayvanlar babı.
"Yaralayıcı köplek"le arslan, kurt, pars, köpek ve bunlar gibi yırtıcılık Özelliğine sahip her çeşit hayvan kastedilmiştir. Bazıları "bu hayvanların faşıklığı etlerinin haramlılığına kastolunmuştur. Çünkü Yüce Allah Maide Suresi, 3. ayet-i kerimesinde ayetin sonuna kadar ölü hayvan, kan ve domuz eti gibi yenmesi haram olan şeyleri açıkladıktan sonra "zaliküm fıskun" (Bunlar /aşıklıktır) buyurmuştur," demişlerdir.
el-Gurabu'l-Abakau: Derisinin bir kısmı beyaz, bir kısmı siyah olan (alaca) kuş ve yırtıcı hayvanlarda da evcil hayvanlarda olduğu gibi karışık renkler bulunur. Bi suğrin leha: Değersizliğiyle, alçaklığıyla anlamında
[298]
Ebu Davud (2/170) 7-Kitabu'l-Menasik, aynı yer. Tirmizi (3/98) Kitabu'l Hacc, 21- İhramlının öldürebileceği hayvanlar babı..

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/157-161
[299]
Muvatta (1/356) 20-Kitabu'l-Hacc, 28-İhramhnın Öldürebileceği hayvanlar babı. Buhari (4/34) 28-Kitabu Ceai's-Saydi, 7-İhramlının öldürebileceği hayvanlar babı. Müslim (2/858) 15-Kitabu'l-Hacc, 9-İhramlıya ve ihramsıza öldürmesi mendüp olan hayvanlar babı. Nesai (5/189) 24-Kitabu Metıasiki'l-Hacc, 84-Fareyi öldürmek babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/161
[300]
Buhari (4134) 28~Kitabu cezai's~Saydi, 7~îhramhnın öldürebileceği hayvanlar •
Müslim (2/858) 15-Kitabu'l~Hacc, 9-İhramlı ve başkaları için öldürülmesi tyen-düp olan hayvanlar babı
Müslim, aynı yer. :
el-Akur; Isıran anlamında, faulün vezninde, failun olur. Burada köpek, aslan ve\pars gibi yırtıcılık Özelliğine sahip her hayvan anlamında kullanılmıştır. ;
el-Hideu: Inebetün ve inebün vezni üzere hemze ve tali (Hideetun gibi) lamlabilir. el-Kermani böyle demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/162163
[301]
İbni Huzeyme (4/191) 584-İhramlı bir kimsenin yılan öldürmesinin mubah oluşu babı. İsnadı sahihtir.
[302]
İbni Huzeyme (41355) 877-Mekke'ye ihramsız girmekle ilgili ruhsat babı. Bu hadis sahihtir.
[303]
Nesai (5/127,128) 24-Kitabu Menasiki'I-Hacc, 26-İhrama girmek içih yıkanmak babı. İsnadı sahihtir
[304]
Muvatta (11342) 20-Kitaba'l-Hacc, 16-Hayızlı kadın hacda ne yapar babı. İsnadı sahihtir.
[305]
Ebu Davud (2/144) Kitabu'l-Menasik, Hayızlı hac için ihrama girebilir babı. Bu hadis şahitleri ile hasendir. Tirmizi (3/282) 7-Kitabu'l-Hacc, 100-Hac ve cibelerin-den hayızlı kadının yerine getirebileceği şeyler hakkında gelen rivayetler babı.
Ebu Davud, aynı yer.
el-Menasik: Mensekün kelimesinin çoğulu olup ibadet yapma yeri anlamındadır. Hacda yapılan görevlerin tümüne birden "Menasik" denir.
[306]
Muvatta (1/358) 20-Kitabu'l-Hacc, 294hramhnın yapabileceği işler babı. Hadisin senedinde yer alan Mercane Ümmü Alkame bin Hibban ve el-Acli dı§ında kimse tarafından güvenilir kabul edilmemiştir. Geri kalan ravileri güvenilir ravilerdir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/163-164
[307]
Muvatta (1/357), Aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/167
[308]
Muvatta, (1/358) Aynı yer
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/167-168
[309]
Muvatta (î/384) 20-Kitabu'l-Hacc, SO-İfada tavafından Önce ailesine temasta bulunan kimse babı. Bu hadis hasen ligayrihidir.
Yukarridü bairehü: Kurtları temizlemek anlamında. Kurad kelimesi'nin Çoğulu olan "kurdan" kelimesinden gelmedir. Bu da devenin kılları arasında bulunan meşhur bir kurtdur. Sükya: Mekke ile Medine arasında bir köy.
Halemetün: Çoğulu el-Halem seklindedir. Haleme kurdun biraz daha büyük olanıdır
Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir.

Bedenetün: Bedene, Mekke'de kurban edilen deve ya da sığırdır. Araplar bu hayvanları semiz olacak şekilde besledikleri için bu ismi almışlardır. el-Bedane; semizlik, şişmanlık demektir. Bazıları "Bedenetün", lafzının develere özel olduğunu söylemişlerdir. Tekelü: Yenebilir anlamında.

[310]

İbni Huzeyme (î/182) Kitabu'l-Menasik, 567-îhramlımn öldürdüğü sırtlanın cezasının zikri babı.

[311]

İbni Huzeyme (11183) 568-Ceza olarak hükmedilen koç babı. İsnadı sahihtir. Bu hadisi Hakim ve Zehebi sahih kabul etmişlerdir.

[312]

Ibni Huzeyme (1/182) 566-İhramda sırtlan öldürmenin yasak olusu babı, İsnadı sahihtir,
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/168-170

[313]

Muvatta (1/419) 20-Kitabu'l-Hacc, 79-Haccın nüsükünden bir tanesini unutan kimse ne yapmalıdır babı. isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/170-171

[314]

Bakara Suresi: 125

[315]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/173-175

[316]

Daha fazla bilgi için bknz. Fethu'l-Kadir, el-Mecmu (8112 ve sonrası), eş-Şerhu's-Sağir (2/4), Muğni (21370), el-Fıkhu'l-İslami (3/142 ve sonrası)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/175-176

[317]

İhni Huzeyme (4/208) Kitabu'UMenasik, 612-Kabe'yi tavaf etmek istenildiği vakit ziynetler takınmayı emir babı... Bu hadisin İsnadı sahihtir.

[318]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/177-178

[319]

Buharı (7/508,509) 64-Kitabu'l-Meğazi, 43-Umretu'l-Kaza babı.

[320]

Müslim (2/923) Kitabu'l-Hacc, 39-Tavaf ile umrede haccın ilk tavafında remelin müstehab oluşu babı.

[321]

Ebu Davud (2/178) Kitabu'l-Menasik, Remel babı.

[322]

Ebu Davud (2/179) Aynı yer.

[323]

Izdıba: Rıda (örtü)nün ortasına sağ omuzun altından alınması ve rıdanın ilk ucunu-da sol omuzun üstüne konulmasına denir.

[324]

Buhari (31469) 25-Kitabu'l-Hacc, 55~Kabe'yi tavafta remel yürüyüşünün başlaması nasıl oldu babı. Müslim (2(923) 15-Kitabu'l-Hacc, 39-Tavaf ile umrede ve haccın ilk tavafında remelin müstehab oluşu babı.

[325]

Imam Ahmed bin Hanbel, Mecmau'z-Zevaid (3/78) Hey semi; "Bu hadisi imam Ahmed rivayet etmiştir, Sahih'de muhtasar olarak yer olmaktadır. İmam Ahmed'in ricali, Sahih'in ricalidir," demiştir.

[326]

imam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunu kaydeder: "Hem doğru söylemişler, hem yanlış," sözü ile Hz. Peygamber (a.s)'in fiili olduğunu doğru söylemişler, fakat bunun bir sünnet-i müekkede olduğu iddiasında hata etmişler demek istemiştir. Çünkü ibni Abbas'a göre remel meselesi, senelerce takrarı istenilen bir iş

değil, küffara kuvvetli görünmek için yalnız o seneye mahsustur. İbni Abbas'ın mezhebi bu ise de sahabeye ve tabiin ile onlardan sonra gelen bütün ulema bu hususta ona muhalefet ederek tavafın ilk üç turunda remelin sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bu sünneti terkeden, fatiletten mahrum kalır. Bununla beraber tavafı yine de sahihtir. Kurban lazım gelmez.

[327]
Müslim (3/921,922) 15-Kitabu'l-Hacc, 39-Tavafile umrede ve haccın ilk tavafında remelin müstehab olusu babı.

[328]
Muvaîta (1/364) 20-Kitabu'l-Hacc, 34-Tavafda remel yapma babı. Müslim
(2/921) 15~Kitabu'l-Hacc, 39-Tavaf İle umrede ve haccın ilk tavafında remelin müstehab oluşu babı. Tirmizi (3/212) 7-Kitahu'l-Hacc, 34-Hacerden Hacere remel yapma hakkında gelen hadisler babı. Nesâi (5/230) 24-Kitahu Menasiki'l-Hacc, 154-Hacerden Hacere remel yapma babı.

[329]
Müslim (2/920) Aynı yer.

[330]
Müslim (21921) Aynı yer.

[331]
Buhari (3/470) 25-Kitabu'l-Hacc, 56-Hacer-i Esved'i istilam babı. Müslim
(2/920,921) 15-Kitahu'l-Hacc, 39-Tavaf ile umrede ve haccın ilk tavafında remelin müstehab oluşu babı.

[332]
Müslim (2/920) Aynı yer.

[333]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/178-185

[334]
İstilam; Selam kökünden alınmış selamlamak manasına gelen bir kelimedir. Silam kökünden alınınca taşa el sürmek manasına gelir. Hacc menâsİkinde Hacer-i Esvedi öpmek veya el sürmek suretiyle ziyaret etmek manasında kullanılmaktadır. Çünkü hadislerden Hz. Peygamber'in her ikisini de yaptığı anlaşılmaktadır.

[335]
Bakara Suresi: 125

[336]
Tirmizi (31211) 7-Kitabu'l-Hacc, 33-Tavafin nasıl yapılacağı hakkında varid olan hadisler babı. Nesai (5/229) 24-Kitabu' Menasiki'l-Hacc, 149 Tavafın nasıl yapılacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/185-186

[337]
Izdıba; Pazı anlamına gelen "Dahi" kelimesinden olunmadır. İhram adı verilen örtünün (rida) ortasını sağ koltuğun altından geçirip uçlarını sol omuzun üstüne atmak suretiyle sağ pazıyı açık tutmaya "ızbıda" denir.

[338]
Ebu Davud (2/177) Kitabu'l-Menâsik, Tavaf sırasında ızdıba yapma babı.

[339]
Muvatta (1/365) 20-Kitabu'l- Hacc; 34-Tavaf sırasında remel yapma babı. Bunut isnadı sahihtir.

[340]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/186-187

[341]
Muvatta' (1/365) 20-Kitabu'l-Hacc, 34-Tavaf sırasında remel yapma babı. Isnad sahihtir.

[342]
Ebu Davud (2/207) Kitabu'l-Menâsik, Haccda ifada (ziyaret) tavafı babı. Ibn Mâce (2/1017) 25-Kitabu'l-Menâsik, 77-Beyti ziyaret babı. Hakim (11475) Kim bu'l-Menâsik, Sikaye zemzem suyunu içme babı. Bu hadisi Nesaîve İbni Huzeym rivayet etmiştir ve sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/187-188

[343]

Ebu Davud (2/178,179) Kitabu'l-Menâsik, Remel babı. Bu hadisin isnadı hasendir.

[344]

Tirmizi (3/214) 7-Kitabu'l-Hacc, 36-Hz. Peygamber (a.s)'in ızdıba yaparak tavaf ettiği hakkında gelen hadisler babı.

[345]

Ebu Davud (2/177) Kitabu'l-Menâsik, Tavafta ızdıba yapmak babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/188-189

[346]

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şöyle demiştir: el-Mazİrî, muhtemeldir ki, İbni Cüreye'in maksadı: "Bazıları yapsa da senden başkası cemaat olarak yapmıyor," demek istemiştir."

[347]

Hacer-i Esved'in bulunduğu köşe ile ondan önceki köşeye "Yemaniyan iki rükn-i yemani' denilmektedir. Geri kalan iki köşeye de, Şam cihetine doğru oldukları için "Şâmiyan" denilmiştir. Yemaniyen, Şâmiyan'ın aksine Hz. İbrahim'in attığı temel üzerinde kalmışlardır. Şamiyan bu özellikleri taşımadığı için istilam edilmezler. Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeye "rükn-ü haki" denilmektedir. Hacer-i Esved bulunduğu için özel bir fazilete sahiptir. Hacer-i Esvedi istilamla birlikte, öpmek ve alnı üzerine koymak da ona mahsus bir özelliktir.

[348]

Septiyye: Derisi üzerinde kıl bulunmayan, tabaklanmış sığır derisinden yapılan a-yakkabılara denir. Ayakkabılarıyla abdest almaktan maksat, abdest aldıktan sonra onları yaş ayakla giymektir.

[349]

Kadı Ebu Tayyib şöyle demiştir: "Şehefler imanlarıyla, fukahâ iki rükn-ü şâmi'nin istilam edilmeyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu konuda sahabe ile tabiin arasında ilk başta bir ihtilaf olumuşsa da sonra bu ihtilaf ortadan kalkmıştır."

[350]

-Buhari (1/267,268) 4-Kitabul-Vuzü, 30- Ayakları, ayakkabıların içinde bulunurlarken pabuçları üzerinden methetmeyerek, yıkamak babı. Müslim (2/844,854) 15-Kitabu'l-Hacc, 5-Telbiyeye hayvanın kalktığı yerden başlamanın lüzumu babı. Mu-vatta (1/333) 20-Kitabu'l-Hacc, 9-Telbiye yapma babı. Ebu Davud (2/150,151) Ki-tabu'l-Menasik, 21-İhrama girme vakti babı.

[351]

Müslim (21924) Aynı yer.

[352]

Müslim (2/924) Aynı yer.

[353]

Buhari (31471) 25-Kitabu'l-Hacc, 57-Hac ve umrede remel yapma babı. Müslim (2/924) Aynı yer.

[354]

Buhari (3/471) 57-Kitabu'l-Hacc, 60~Hacer-i Esvedi öpme babı. Müslim (2/924) Aynı yer.

[355]

Buhari (31471) 25-Kitabu'l-Hacc, 57-Hacc ve umrede remel yapma babı.

[356]

Nesâi (5/231) Kitabu Menâsiki'l-Hacc, 156-Her tavafta iki rüknü istilam babı.

[357]

Buhari (3/475) 25-Kitabu'l-Hacc, 60-Hacer-i Esvedi Öpme babı. Nesâi (5/231) 24-Ki-tabu' Menasiki'l-Hacc, 155-Beytullah'ı tavaf ederken Hz. Peygamber neden hervele yaptı babı.

[358]

Buhari (31473) 25-Kitabu'l-Hacc, 59-îki yenani köşeden başkasını istilam etmeyen kimse babı. Müslim (2/925) 15rKitabu'l-Hacc, 40-İki rükn-ü üyemaniyi istilam etmenin müstehab olusu... İlh babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/189-192

[359]

imam Nevevi, Müslim Şerhi (1/412)

[360]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/474-475)
[361]
Müslim (2/923) 15-Kitabu'l-Hacc, 40-İki rüknü istilam ermenin müstehab oluşu babı.
[362]
Buhari (3/473) 25-Kitabu'l-Hacc, 59-İlci Yemâni köşeden başkasını istilam etmeyen kimse babı.
[363]
Tirmizi (3/213) 7-Kitabu'l- Hacc, 35-Hacerül Esved'i İstilam etme... ilh babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/192-194
[364]
Buharı (3/476) 25-Kitabu'l-Hacc, 61-Tavafta Hacer-i Esved'e geldiği zaman sadece ona işaret eden kimse babı. Nesai (5/233) 24-Kitab'u Menâsiki'l-Hacc, 1650-Rükn'e işaret babı. Tirmizİ (3/218) 7-Kitabu'l-Hacc, 40-Binerek tavaf etme babı,
[365]
Buharı (3/476) 25-Kitabu'l-Hacc, 62-Hacer-i Esved rüknü yanında tekbir getirilmesi babı.
[366]
Ebu Davud (21177) Kitabu'l-Menasik, Vacib olan tavaf babı.
[367]
Buhari (3/472,473) 25-Kiîabu'l- Hacc, 58-Hacer~i Esved rüknünün değnekle istilam edilmesi babı. Müslim (2/926) 15-Kİtabu'l-Hacc, 42-Deve ve saire üzerinde tavafın vs. nin cevazı, babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/194-195
[368]
Müslim (21927) 15-Kitabu'l-Hacc, 42-Deve ve başka şeyler üzerinde tavaf etmenin cevazı babı.
[369]
İbni Huzeyme (4/241) Kitabu'l-Menâsik, 671-Rüknü mihcen ile istilam edince, ucunu öpmenin cevazı babı,. Bu hadis sahihtir
[370]
Ebu Davud (2/176) Kitabu'l-Menâsik, Vacup olan tavafı babı. Bu hadisin isnadı ha-sendir.
[371]
Müslim (2/926, 927) 25-Kitabu'l-Hacc 42-Deve vs. üzerinde tavaf etmenin cevazı babı. Ebu Davud (2/176,177) Kitabu'l-Menâsik, Vacib olan tavaf babı. Ebu Davud'un rivayetinde: "Değnek ile istilam ediyor.." cümlesi yoktur. Nesaî (5/241) 24-Kitab'u Menâsiki'l-Hacc, 173-Binek üzerinde Safa ile Merve arasında sa'y yapma hahı.
[372]
Müslim (21927) 15~Kitabu'l-Hacc, 42-Deve vs. üzerinde tavaf etmenin cevazıbabı.
[373]
Ebu Davud (21176) Kitabu'l-Menâsik, Vacip olan tavaf babı.
[374]
Müslim (2/922,923) 15-Kitabu'l-Hacc, 39-Remel yapmanın müstehab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/195-197
[375]
Nesâi (5/227) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 148-Hacerü'l-Esved nasıl öpülür, babı. Bu hadis şevahidi ile hasendir
Hafız İbni Hacer (3/475).
[376]
Müslim (2/926) Aynı yer. Nesai (5/226, 227) Aynı yer.
[377]
Buhari (3/462) 25/50) (Birinci vakam kitap, ikinci bab numaradır.) Müslim (21 925-926) 15141, Muvatîa (î/367) 20/36, Ebu Davud (2/175) Kitabu'l-Menasik, Hac-er'İ öpme babı. Tirmizi (3/214,215) 7/37 Nesai (51227 ve 24/147)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/197-198

[378]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari (3/370)
[379]
Muvatta (1/366) 20-Kitabu'l-Hacc, 35-Tavafta istilam etme babı. Bu hadis mürseldir,
[380]
Tabarani, el-Kebir (20/360) Mecmau'z-Zevaids (3/245) Heysemi; "Taherani onu el-Kebir'de rivayet etmiştir, ricali sikadır ve sahih hadistir," demiştir.
[381]
Ebu Ya'lâ (4/440) Mecmau'z-Zevaid (3/247) Heysemi: "Onu, Ebu Ya'la rivayet etmiştir ve isnadı hasendir," demiştir.
[382]
Ahmed bin Hanbel, Müsned (1137) Mecmau'z-Zevaid (3/240) Heysemi; "Onu İmam Ahmed rivayet etmiş, ricali sahihin ricalidir ve başka bir tarikten de rivayet etmiştir, ama senedinde ismini zikretmediği bir adam vardır. Ayrıca Tabarani de el-Evsat'da rivayet etmiştir," demiştir.
[383]
Mecmau'z-Zevaid (3/244) Heysemi; "Onu Taherani, el-Kebir de rivayet etmiş ve ricali sikadır," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/199-201

4377-Abdullah bin Ahmed, Hz. Ali bin Ebi (a.s) Tâlib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Hz. Ali (r.a), Resulullah (a.s) 'ı omuzlarına ulaşacak kadar elbisesi açık olarak görmüş." [1]

Bir Açıklama

Omuz hakkındaki ihtilaf, yani onun avretten midir, değil midir ihtilafı meşhurdur. İki görüşten herhangi biri için nasda delil yoktur. Fakat tavaf sırasında izan omuzlara kadar kaldırmakta herhangi bir beis yoktur. [2]

Tavafın Ve İki Rüknün İstilamının Fazileti

4378-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Abdullah bin Ömer'e Hz. Aişe (r.a)'nin: "Hıcr'ın bir kısmı Beytul-lah'tan değildir," sözü haber verildi. O da: "Vallahi, şayet Hz. Âişe (r.a) bunu Resulullah (a.s)'tan işitmiş ise, kanaatim o ki, Resulullah (a.s) şu iki rüknün istilamını,

bunlar Beyt'in temelleri üzerinde olmadıkları için ter-ketmiş olmalıdır. Keza halk da bu sebeple tavafı Hıcr'ın gerisinden yapmaktadır," dedi." [3]

4379-Tirmizi, Ubeyd bin Umeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) iki rükne geldiği zaman (öpmek için) bunların üzerine abanır, sıkışıklık yapardı. Kendisine şöyle dedim:
"Ey Ebu Abdurrahman," sen Resulullah (a.s)'ın diğer ashabının hiçbirinde görmediğim şekilde bu rükünlere abanıp sıkışıklık yapıyorsun?"
Bunun üzerine İbni Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Ben böyle yapıyorsam Resulullah (a.s)'tan şunu işittiğim içindir:
"Bu iki rüknü meshetmek günahlara kef far ettir."
Keza Resulullah (a.s)'tan şunu da işittim:
"Kim şu Beytullah'ı bir hafta boyu (veya yedi şavt) tavaf eder ve sayarsa, bir köle azat etmiş gibidir."
Yine şunu da buyurduğunu işittim:
"Kişi tavaf için bir ayağını koyup diğerini kaldırdıkça her adımı sebebiyle Allah onun bir hatasını siler ve bir sevap yazar."
Tirmizi şöyle dedi:
"Bu hadis, İbni Ubeyd bin Umer'den rivayet edilmiştir, ama; "babasından" sözü zikredilmemiştir."
Nesai'nin rivayetinde [4] Ubeyd bin Umer'in İbni Ömer (r.a)'e şöyle dediği yer almaktadır:
"Ey Ebu Abdurrahman! Seni yalnızca şu iki rüknü istilam ederken görüyorum. O da; "Ben, Resulullah (a.s)'ı: "Bu iki rüknü meshetmek, günahı siler/ buyururken işittim," dedi. Ve yine Resulullah (a.s):
"Kişi yedi kere tavaf eder ise, bir köle azad etmiş gibidir," derken işittim." [5]

4380-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah, babasını İbni Ömer (r.a)'e şöyle derken işitmiş:
"Seni yalnızca şu iki rüknü, yani Hacerü'l-Esved ve Rüknü Yemani'yi istilam ederken görüyorum!"
İbni Ömer: "Eğer ben böyle yapıyorsam, Resulullah (a.s)'tan şunu işittiğim içindir:

"Bu iki rüknü meshetmek, günahları siler." [6]

4381-İbni Huzeyme, Cafer bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Cafer şöyle dedi:
"Ben, Muhammed bin Abbad bin Cafer'i Hacer-i Esved'i öpüp üzerine secde ettiğini gördüm."
Sonra şöyle dedi:
"Ben, dayım İbni Abbas (r.a)'ın, onu (Hacer-i Esved'i) öpüp üzerine secde ettiğini gördüm."
İbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Ben, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'ı Hacer-i Esved'i öpüp üzerine secde ettiğini gördüm. Sonra Hz. Ömer (r.a):
"Resulullah (a.s)'ı benim şu yaptığımı yaparken gördüm," dedi."
Burada secdeden maksat, alnı ve burnu Haceru'l-Esved'in üzerim koymaktır. [7]

4382-İbni Huzeyme, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Nafi şöyle dedi:
"İbni Ömer (r.a) Hacer-i Esved'i eliyle istilam edip sonra elini öp gördüm."
İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m bunu yaptığını gördüğümden beri (bunu) hiç medim." [8]

4383-Tabarâni, el-Kebir'de, Zeyd bin Cübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam İbni Ömer (r.a)'e Hacer-i Esved'le kendisi arasında engel meydana geldiğini ve meshetme imkanı olmadığını belirterek:
"Biz onu meshedemiyoruz," dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Ömer Cr.a):
"Biz onu meshedemediğimiz zaman asa ile ona dokunurduk/1 diye cevap verdi." [9]

Bir Açıklama

Hacerü'l-Esved'e her tavafta dokunabilen kişi güzel bir iş yapmış olur. Ancak bu imkanı bulamazsa, iki tavafta yapması yeterlidir. Eğer ona ulaşmazsa, imkan bulursa asası ile mesheder, ona da gücü yetmezse, iki tavafta dokunmasıyla birlikte diğer her tavafta işaret etmekle yetinir. [10]

İki Rekat Tavaf Namazı Kılma

4384-Buhari, muallak olarak Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Na'fi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Nafi: "İbni Ömer, her yedi dolaşmalık tavaf için iki rek'at namaz kılardı," dedi." [11]

4385-İmam Malik, Muvatta'da, Abdurrahman bin Abdil-Kari (r.a) ile birlikte sabah namazından sonra tavaf etmiş.
"(Abdurrahman şöyle anlatıyor):
"Hz. Ömer (r.a) tavafı tamamlayınca Güneş'e baktı ve göremedi. Deve sine binip Zu-Tuva denilen mevkiye kadar geldi. Orada devesini durdura rak iki rek'at (tavaf) namazı kıldı." [12]

Bir Açıklama

Bunun anlamı şudur: Hz. Ömer (r.a) Güneş'in doğduğu sırada nafile namaz kılamıyacağı kanaatim taşıyordu ve Kabe'de iki rek'at tavaf namazı kılmanın vacip olmadığı fikrindeydi. Bundan ötürü de tavaf namazını Haram bölgesinden sayılan Zû-Tâvâ mevkinde kıldı. Fukahadan bazısı, bununla, tavaf namazını unutan kişinin, Haram veya Hıll bölgesinden nerede hatırlarsa orada kaza edebileceğini anlamışlardır. Aynı zamanda cumhur'un görüşü de böyledir.
Sevri'den, unutan kişinin Haram bölgesinden çıkmadıkça dilediği yerde bu iki rek'at namazı kılabileceği; İmam Malik (r.a)'ten de, kişi iki rek'at namazı kılmamış, uzaklaşıp memleketine dönmüş ise ona kurban gerekeceği rivayet edilmiştir. [13]

4386-Buhari, muallak olarak İsmail bin Ümeyye (r.a)'den rivayetetmiştir:
"İsmail; "Ben, Zühri'ye; "Atâ, "farz namaz, iki rek'atlık tavaf namazının yerini tutar/' diyor/' dedim. O da; "Sünnete uymak daha iyidir. Resulullah (a.s) yedi şavtlık bir tavaf yaptığında mutlaka iki rek'atlık bir tavaf namazı kılmıştır/' diyerek cevap verdi." [14]

4387-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre şöyle dedi:

"Resulullah (a.s) gelip Mekke'ye girdi. Haceru'l-Esved'e geldi ve onu istilam etti. Sonra Kabe'yi tavaf etti. Ondan sonra Safa'ya gelerek yukarı çıktı ve oradan Kabe'ye baktı. Ellerini kaldırdı ve dilediği şekilde Allah'a dua edip O'nu zikretmeye başladı."
Râvî dedi ki:
"Ensar Resulullah (a.s)'m alt tarafında duruyordu."
Hişam bin Kasım şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) dua edip Allah'a hamdü senada bulundu. Dilediği şekilde dua etti."
Ebu Davud'un [15] muhtasar bir rivayetinde Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (Fetih günü) Mekke'ye girince Beyt'i tavaf etti ve Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kıldı." [16]

4388-İbni Huzeyme, Cabir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) iki rekat namaz kıldığı vakit doğruca Hacer-i Es-vet'e dönüp gelir ve onu istilam ederdi." [17]

4389-İbni Huzeyme, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye gelerek Beyt'i yedi kere tavaf etti, sonra Makanvı İbrahim'in arkasında iki rek'at namaz kıldı, daha sonra Safa ile Merve arasında yedi defa sa'y yaptı.
"Allah'ın Resulünde sizin için alınması gerekli güzel örnekler vardır." [18]

4390-İbni Huzeyme, îbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Beyt'i ziyaret edip onu yedi şavt tavaf eder ve iki namaz kılardı. (Bundan sonra) Artık kadınları kendisi için helal (Kadınları ile birlikte olabilirdi)." [19]

İki Rekatlık Tavaf Namazında Okunacak Sure Ve Zikirler

4391-Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) iki rek'atlık tavaf namazında iki İhla süresini yani; "Kafinin" ve "İhlas" sürelerini okudu." [20]

4392-Tirmizi, hariç Kütüb-i Sitte Sahipleri, Ümmü Seleme (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s)'a rahatsızlığımdan şikayette bulundum. Bana;
"Öyleyse insanların arkasından bir hayvanın (üzerine) binerek tavaf et," diye buyurdu.
Ben de o şekilde tavaf ettim. O anda Resulullah (a.s) Beyt-i Şerifin yanıbaşında namaz kılıyor ve 'Tur' süresini okuyordu." [21]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söylemiştir:
"Resulullah (a.s) Ümmü Selemfe'ye iki şeyden dolayı insanların arkasından tavaf etmesini emretmiştir.
Birincisi: Kadınların tavaf sırasında, erkeklerden uzaklaşmaları sünnettir.
İkincisi: İnsanlara yakın olduğu vakit, bineğiyle halka eziyet etmesinden korkulmuştur. Erkeğin de binekle tavaf etmesi böyledir. Ancak Ümmü Selleme Resulullah (a.s)'m namaz kıldığı bir sırada tavaf etmişti, bu da onuA daha iyi örtünmesini sağlamıştır."

4393-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'ni şöyle dediğini nakletmiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Cemrelerde Şeytan taşlamak, Safa ile Merve arasında sa'y etmeli, va Beyt'i tavf etmek yalnızca Allah'ı zikretmek için emredilmiştir."
Tirmizi'nin rivayeti de şöyledir:
"Şeytan taşlamak ve Safa ile Merve arasında sa'y etmek, ancak Âllar zikretmek için emredilmiştir." [22]

4394-Ebu Davud, Abdullah bin Sâib (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Safa ile Merve arasındaki tavf sırasında, Resulullah (a.s)'ın şöyle dua ettiğini işttim:
"Rabbimiz bize dünyada hayır ver, âhirette da hayır ver ve bizi ateş azabından koru." [23]

4395-Taberani, Evsat'ta, Nafı (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İbni Ömer

(r.a) Hacer-i Esved'i istilam ettiği vakit şöyle dua ederdi:
Allah'ım! Sana iman ettim, Kitab'ını ve Peygamberi'nin sünnetini tas dik ettim."
Sonra da Hz. Peygamber (a.s)'e salatü selam okudu." [24]

Kerahat Vaktinde Tavaf Namazının Terkedilmesi

4396-Buhari, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) bir takım insanların sabah namazından sonra Beyt'i tavaf ettiklerini, sonra da zikir yapılan bir yere oturduklarını, nihayet Güneş doğunca da kalkıp namaza koyulduklarım gördü. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a); "Bunlar oturdular; nihayet içinde namaz kılmak mekruh kılman şu saatte kalkmış namaz kılıyorlar," dedi." [25]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth (3/389) de şunları kaydetmektedir:
"İçinde namaz kılmak mekruh kılman şu saat," sözü, "Güneş'in doğuş vakti" anlamına gelmektedir. Hadiste sözü edilen kişiler, sanki bu vakti kolluyorlardı da kasıtlı olarak namazı o vakte erteliyorlardı. Bunun için Hz. Aişe (r.a) onların bu davranışlarını onaylamadı. Her ne kadar o, tavafın bir sebep olduğu kanaatini taşısa da sebep mevcut olunca, mekruh vakitlerde tavaf namazı kılmak mekruh olmaz. Hz. Aişe (r.a)'nm, nehyi, genele hamletmiş olması muhtemeldir ve İbni Ebu Şeybe'nin Atâ'dan, onun da Hz. Aişe'den rivayet ettiği şa haber buna delildir:
"Hz. Âişe, Atâ'ya; "Sabah veya ikindi namazından sonra Beaytullah'ı tavaf et de tavaf namazını Güneş kayboluncaya yahut doğuncaya kadar geciktir. Her yedi şavt için iki rek'at namaz kıl," demiştir."
Bu haber'in isnadı hasendir."
Kendine ait bir sebebi bulunan namazın, mekruh vakitlerde kılınıp kılınmayacağı konusunda fakihlerin iki görüşü vardır:
Birinci görüş; kerahetsiz olarak buna cevaz veren görüştür.
İkincisi: mekruh sayan ve bazı vakitlerde namazın batıl olacağını belirten görüştür. Bu kondaki ihtilaf meşhurdur. Bir çok nass da her iki görüş için bir delil teşkil etmektedir.

4397-Nesâi, Nads bin Abdurrahman (r.a)'dan, o da dedesi Muaz'dan rivayet

etmiştir:
"Muaz bin Cebel, Muaz bin Afra ile birlikte tavaf yapmış; ama Muaz bin Afra (tavaf) namazını kılmamış.
Bunun üzerine Muaz bin Cebel diyor ki: "Ben kendisine; "Namaz kılmıyor musun?" Diye sordum. O da dedi ki: "Resurullah (a.s) buyurdular ki;
"İkindi namazından sonra Güneş batmeaya kadar namaz yoktur. Sabah (namazı)'ndan sonra da Güneş doğuncaya kadar namaz yoktur." [26]

İstenilen Vakitte Nafile Tavaf Yapma

4398-Tirmizi, Cübeyr bin Mut'un (r.a.)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s):
"Ey Abdülmenafoğulları! Sizden kim haklı idarede bir sorumluluk üstlenirse, Beytullah'ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılanı sakm men etmesin." [27]

Bir Açıklama

Bu hadis, tavaf ve ondan sonra iki rekatlık namazın, gece ile gündüzün, namaz kılınması nehyedilen vakitler de dahil her vakitte caiz olduğuna kail olanlar için hüccettir. Aslında bu konu ihtilaflıdır va aşağıdaki üç hadis de diğer görüş için delildir.

4399-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Zübeyr (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben, îbni Abbas'm ikindi namazından sonra yedi kere tavaf ediphücresine çekildiğini gördüm. Artık orada ne yaptığını (tavaf namazı kılıp kılmadığını) bilmiyorum."
Ebu Zübeyr devamla dedi ki:
"Ben Beyutullah'm sabah namazından sonra Güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da Güneş batmeaya kadar boşaldığını ve kimsenin tavaf etmediğini gördüm." [28]

4400-Rezin, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Hakikat'ten Kabe, sabah namazından sonra Güneş doğuncaya kadar, ikindi

namazından sonra Güneş batmeaya kadar tavaf edenlerden boşalıyordu." [29]

4401-Taberani, Kebir'de, Amr bin Dinar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ben İbni Ömer (r.a)'i ikindi namazından sonra yedi kere tavaf ettiğini, sonra iki rek'at tavaf namazı kıldığını gördüm. Sonra İbni Ömer şöyle dedi:
"Ancak Güneş doğunca namaz kılmak mekruh olur, zira Resulullah <a,s);
"Güneş, Şeytan'ın iki boynuzu arasında doğar," diye buyurdu." [30]

Tavaf Sırasında Konuşma

4402-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Beytullah etrafındaki tavaf, namaz gibidir; ancak bunda konuşabilirsiniz. Öyle ise, kim tavaf sırasında konuşursa sadece hayır konuşsun."
Nesâî'nin [31] Tavis'tan, onun da Hz. Peygamber (a.s)'i gören bir adamdan rivayetinde, Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Beytullah'ı tavaf etmek, namaz gibidir, onun için tavaf esnasında az konuşun."
Nesâi hadisi böyle nakletmiştir, ama adamın adını belirtmemiştir. Bu adamın İbni Abbas olması da mümkündür, îbni Ömer olması da mümkündür. Nitekim İbni Ömer (r.a)'in hadisi aşağıda gelmektedir. En iyisini Yüce Allah bilir [32]

4403-Nesâi, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah şöyle dedi:
"Tavaf sırasında az konuşun, zira namazda sayılırsınız."
İbni Münzir şöyle demiştir:
"Kişinin tavaf sırasındaki en uygun meşguliyeti, Allah'ı zikretmesi ve Kur'an okumasıdır. Mubah söz söylemek haram değildir ama, en iyisi zikretmektir. İbni Mübarek: "Kur'an okumaktan daha faziletli bir şey yoktur; yalnız bunun gizli olması kaydı konulmuştur," demiştir." [33]

4404-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Kabe'de bir yular yahut bundan başka bağlayacak bir bağ ile tavaf eden bir adam gördü de, onun bağını kopardı."

Buhari [34]'nin îbni Abbas (r.a)'tan diğer bir rivayetinde şöyle anlatılmaktadır:
"Hz. Peygamber (a.s) Kabe'yi tavaf ederken bir insanın yanma uğradı. O insan, burnundan bir yularla bağlanmış olan diğer bir insanı önünden çekerek tavaf ettiriyordu. Hz. Peygamber hemen o yuları kendi eliyle kopardı. Sonra yanındaki adama onu eliyle tutmak suretiyle tavaf ettirmesini emretti."

Ebu Davud [35] ve Nesa'i [36] de Buhari'nin bu ikinci rivayetini nakletmişlerdir.
Ayrıca Nesâi, İbni Abbas'tan şunu rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) adamın birine, (tavaf sırasında) kendisini (yular gibi) bir şeyle çektirirken rastladı. Adam (bu durumda bulunmasını) nezrettiği bir sebeple açıkladı. Hz. Peygamber (a.s) adamın yularını tutup kopardı ve: "İşte nezrin," buyurdu."
Yine Nesai (4)'nin bir başka rivayetinde İbni Abbas şöyle anlatmaktadır:
"Hz. Peygamber (a.s), elini diğer bir insanın eline bir kayışla yahut bir iple yahut bunlardan başka bir şeyle bağlamış bir insanın yanından geçti. Hz. Peygamber (a.s) kendi eliyle bu bağı kopardı. Bundan sonra da onun yanındaki adama: "Bu insanı eliyle tut !" buyurdu" [37]

Arafat'ta Vakfe'den Önce Tavaf Etme

4405-Müslim, Vebera bin Abbdurrahman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Vebera şöyle demiştir:
"Ibni Ömer (r.a)'in yanında oturuyordum. O sırada bir adam geldi ve:
"Ben vakfe yerine gelmeden Beyt'i tavaf etsem olur mu?" diye sordu. İbni Ömer de: -
"Evet," diye cevap verdi. Adam:
"Ama Ibni Abbas; "Vakfe yerine gelmeden Beyt'i tavaf etme," diyor," dedi. Bunun üzerine İbni Ömer şunları söyledi:
"Resulullah (a.s) haccetti de vakfe yerine gitmeden önce Beyt'i tavaf eyledi. Eğer samimi isen Resulullah (a.s)'in sözüyle amel etmen mi, yoksa İbni Abbas (r.a)'ın kavlini alman mı daha doğrudur?"

Müslim'in [38] Vebera'dan bir başka rivayetinde, Vebara şöyle demiştir: "Bir adam İbni Ömer (r.a)'e; "tavaf edebilir miyim?" diye sordu. O da: "Sana mâni olan nedir?" dedi. Adam:
"Ben, filanın bunu mekruh saydığını gördüm. Ama sen, bize ondan daha makbulsün. Çünkü onu dünyanın fitneye düşürdüğünü gördük," dedi. Bunun

üzerine İbni Ömer (r.a) :
"Dünya hangimizi -yahut hanginizi- fitneye düşürmemiştir?" dedi. Sonra şunu söyledi:
"Biz, Resulullah'm hacc için ihrama girip de, Beyt'i tavaf ettiğini ve Safî ile Merve arasında sa'y yaptığını gördük. Eğer samimi isen, Allah'ın sünnet ile, Resulünün sünnetine tabi olman, filanın sünnetinden daha iyidir."

4406-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ibni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) (Veda Hacc'ında Mekke'ye) geldi, Beyt'i tavaf etti. Safa ile Merve arasına sa'y etti ve bu tavafından sonra tâ Arafat'tan dönünceye kadar Kabe'ye yaklaşmadı." [39]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylemiştir:
"Bu hadis-i şerif, hacının vakfeden önce tavaf etmesinin men edildiğine delil teşkil etmez. Belki de Resulullah (a.s) ümmetinden birinin vacip olduğunu zannedeceğinden korkarak nafile olduğu için bu tavaf, terket-miştir. Çünkü Resulullah (a.s) ümmetinin üzerinden yükü hafifletmeyi seviyordu ve arkadaşlarına Beyti tavaf etmenin faziletini bildirmek suretiyle bununla yetindi." [40]

İkâme (İfada Veya Ziyaret) Tavafı

4407-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kendisiyle birlikte olan Resulullah (a.s)'ın ashabı cemreleri atmadıkça tavaf etmemişlerdir." [41]

Bir Açiklama
Buradaki tavaftan maksat ifada tavafıdır, o da Akabe cemresini attıktan sonradır.

4408-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) ziyaret tavafını geceye tehir etti." Ebu Davud [42]'un rivayetinde İbni Abbas şöyle demiştir:

"Hz. Peygamber (a.s), yevm-i nahr'de (Kurbanın birinci günü) tavafı geceye tehir etti."

Buhari [43] muallak olarak şu rivayeti tahric etmiştir:
"Ebu Hasan'dan, o da İbni Abbas'tan olmak üzere Hz. Peygamber birinci günden sonraki-Mina günlerinde, Beyti ziyaret ederdi," diye zikrolunuyor."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylemektedir: "ibni Kattan el-Fâsî şöyle demiştir:
"Bu hadis-Hz. Aişe ve İbni Abbas'tan rivayet edilen Ebu Zübeyr hadisini kasdediyor-İbni Ömer ve Cabir (r.a)'in Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet ettikleri şu hadise muhaliftir:
"Hz. Peygamber yevm-i nahr (Kurbanın birinci günün)de gündüzün tavaf etti."
Sanki Buhari, Ebu Hasan tankıyla bu hadisi diğer hadislerin arasını cem'etmek için getirmiştir.
Buna göre Cabir ve İbni Ömer hadisi birinci güne, İbni Abbas hadisi de diğer günlere hamledilir. [44]

4409-İmam Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a) ile İbni Abbas (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber, Beyt'i geceleyin ziyaret etti." [45]

Bir Açıklama

İfâda tavafında sünnet, nahr (Kurban'ın birici) günüdür. Ancak geceye y; hut diğer günlere tehir eden kişiye herhangi bir günah yoktur.

4410-Buhari ile Müslim, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Kurban bayramı günü tavaf-ı ifâda'yı yapmış, sonra dönerek öğleyi Mina'da kılmıştır."
Nafi dedi ki:
"İbni Ömer, Kurban Bayramı günü tavaf-ı ifâda'yı yapar, sonra dönerek öğleyi Mina'da kılar; Hz. Peygamber (r.a)'in de bunu böyle yaptığını söylerdi." [46]

Veda Tavafı; Lohusa Ve Adet Görmüş Kadınlar Hariç Herkese Vacibtir

4411-Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Abbas şöyle dedi:
"Halk her tarafa dağılıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.):
"Sakın son varacağı yer Beyt-i Şerif olmadıkça hiçbir kimse bir yere gitmesin," buyurdular." [47]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhin'de (1) şunları kaydetmektedir:
"Bu hadis-i şerifte, veda tavafının vacip olduğuna ve terkedenin kendisine kurban gerektiğine kail olanlar için delil vardır. Bizim mezhebimizde yani Şafii Mezhebinde sahih olan görüş de budur, ülemânm çoğunluğunun görüşü de böyledir.
Hasanu'l-Basri, el-Hakem, Hammad, es-Sevri, Ebu Hanife, Ahmed, İshak ve Ebu Sevr bu görüşte olanlardandır.
İmam Malik, Davıid ve İbni Münzir onun sünnet olduğunu, terkinden dolayı da birşey gerekmiyeceğini söylemişlerdir. Mücâhid'ten de her iki mezhebe uyan iki rivayet vardır."

4412-İbni Huzeyme, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer şöyle dedi:
"Kim hacc yaparsa, son varacağı yer Beytullah olsun, ancak hayızlı kadın müstesna. Çünkü Resulullah (a.s) onlara ruhsat verdi. " [48]

4413-Rezin, Hz. Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) sabah namazından sonra Beytullah'ta veda tavafı yaptı. Etrafın iyice aydınlandığını görünce, (tavaf) namazı kılmayip Zû-Tuvâ'ya kadar geldi, devesini çöktürüp namazını kıldı. Ümmü Seleme de öyle yaptı ve namazı Hıll'de kıldı." [49]

4414-İbni Huzeyme, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Biz Resulullah (a.s)'la birlikte çıktık."
İbni Huzeyme bu hadisi uzunca bir şekilde zikretmiştir. -Raviler de şöyle

demiştir:
"Resulullah, ashabına -Muhassab'dan- yola çıkma izni verdi. Halk dayola koyuldu. Derken Hz. Peygamber (a.s) sabah namazından önce Beyt'e uğradı ve onu tavaf etti. Sonra (Beytullah'tan) çıkıp devesine bindi ve Medine'ye müteveccihen yola koyuldu." [50]

4415-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) şöyle demiştir:
"Hacılardan hiçbiri Beytullah'ı tavaf etmedikçe yola çıkmasın. Zira haccın en son rüknü, Beytullah'ı tavaf etmektir." [51]

4416-8uhari ve Müslim, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'de iken Ümmü Seleme de (rahatsızlığı sebebiyle) henüz tavaf etmemişken,. Resulullah ve Ümmü Seleme (Harem'den veya Mekke'den) çıkmak istediklerinde, Resulullah (a.s) Ümmü Seleme'ye:
"Sabah namazı ikamet edildiği zaman insanlar namaz kılarken, sen devenin üzerinde tavaf et," buyurdu.
Ümmü Seleme de böyle yaptı ve tavaf namazı kılmadan dışarı çıktı." [52]

Bir Açıklama

Bu hadis, iki rek'atlık tavaf namazının, Mescid-i Haram'ın dışındakılınabileceğinin cevazma delildir. Çünkü o, yapılması gerekli bir şart olsaydı, Hz. Peygamber (a.s) onaylamazdı. Bunu İbni Hacer, el-Feth'de söylemiştir.

4417-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir: ' "Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Umre için ten'im'den ihrama girip (Mekke'ye) geldim ve unre'iyi yaptım. Ben bitirinceye kadar, Resulullah (a.s) beni Ebtah'ta bekledi. Sc nun-da Resulullah halka yola çıkmayı emretti."
Hz. Aişe (r.a) sözüne devamla dedi ki:
"ResululUah (a.s) Beytullah'a gelip tavaf etti, sonra çıktı."
Bir başka rivayette [53] Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Ben O'nunla yani Hz. Peygamber (a.s) ile sonuncu kafilenin içind< çıktım. Hz.

Peygamber (a.s) Muhassab'da konakladı." [54]

4418-Buhari ve Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas şöyle dedi:
"Hayızlı kadına, ifâda tavafını yaptığı zaman vatanına dönmek ıdhsatı verildi."
Ravi der ki:
"İbni Ömer: "İlk önce hayızlı kadın veda tavafını yapmadıkça memleketine dönmez," diyordu. Sonra kendisinden işitti: Hayızlı kadın memleketine döner; çünkü Resulullah (a .s) onlara ruhsat verdi," diyordu."
Bir başka rivayette [55] İbni Abbas şöyle demiştir:
"Halka son varacakları yerin Beytullah olması emredildi. Yalnız hayızlı kadına ruhsat verildi."
Yine Müslim [56]'in bir rivayetinde Tavus şöyle demiştir:
"İbni Abbas ile beraber bulunuyordum. Zeyd bin Sabit, birden (İbni Ab-bas'a) şunları söyledi:
"Sen, hayızlı bir kadının son defa Beyt'i tavaf etmeden yola çıkabileceğine fetva veriyormuşsun?"
İbni Abbas ona şöyle cevap verdi:
"Eğer kabul etmiyorsan, Ensar'dan filan kadına sor. Kendisine Resulullah bunu emretmiş mi?" diye cevap verdi.
Zeyd bin Sabit (meseleyi sorduktan sonra İbni Abbas'm yanma gülerek döndü ve: "Senin doğrudan başka bir şey söylemediğini görüyorum," dedi."
Yine Buhari [57]'nin bir rivayeti de şöyledir:
"Medine halkı İbni Abbas'a ifâda tavafını yaptıktan sonra âdet görmeye başlayan kadının durumunu sordular. O da:
"İfâda tavafını yaptıktan sonra adet görmüş kadın, memleketine hareket eder," dedi. Onlar da:
"Biz senin sözünü almayacağız ve Zeyd bin Sabit'in sözünü de bırakmayız," dediler. İbni Abbas:
"Medine'ye vardığınız zaman bu meseleyi, başından geçmiş kimselere sorunuz," dedi.
"Medine'ye geldiklerinde bu meseleyi sordular: Sordukları kimseler içinde Ümmü Süleym de vardı. Ümmü Süleym onlara Safiyye için hadisini zikretti. -

Yani kendisine yola çıkma izni verilmiştir-." [58]

4419-Taberâni, el-Evsat'ta, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
Ümmü Süleym ifâda tavafını yaptıktan sonra adet gördü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) ona memleketine hareket etmesini emretti." [59]

4420-Buhari ile Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in zevcesi olan Huyeyy kızı Sabiyye (ifâda tavafını yaptıktan sonra) hayız gördü. Onun bu durumu Resulullah (a.s)'a anlatıldı. Resulullah (a.s) da:
"O, bizi yolumuzdan alıkoyacak mı?" buyurdu. Ashab-ı Kiram: "Safiyye ifâde tavafını yaptı," dediler. Resulullah (a.s.): "O halde bizi yolumuzdan alıkoyacak değil," buyurdu." Bir başka rivayette [60] Hz. Aîşe (r.a) şöyle demiştir:
"Safiyye bint-i Huyeyy, ifâda tavafını yaptıktan sonra hayız gördü. Ben onun hayız hâlini Resulullah (a.s.)'a anlattım da Resulullah (a.s) :
"O, bizi yolumuzdan alıkoyacak mı?" buyurdu. Ben:
"Yâ Resulullah ! O, ifâda tavafını yapmış ve Beyt'i tavaf etmişti. İfâda'dan sonra hayız gördü," eledim.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Öyle ise yola koyulsun !"
Müslim [61]'in bir rivayetinde de Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in zevcesi Safiyye bint-i Huyeyy Veda Haccı'nda temiz iken ifada tavafını yaptıktan sonra hayzmı gördü."
Yina Buhari ile Müslim'in [62] rivayet ettikleri bir hadiste Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) (Mina'dan) dönmek istediği vakit baktı ki, Safiyye çadırının Önünde mehil mahzun duruyor. Bunun üzerine:
"Allah hayrını versin! Sen bizi yolumuzdan alıkoyacaksın," buyurdu ve Safiyye'ye:
"Sen bayram günü ifâda tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye de: "Evet", cevabını verdi. Hz. Peygamber (a.s.):
"Öyle ise yola çık," buyurdular."
Buhari [63]'nin bir başka rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Bizler Resulullah (a.s)'m beraberinde hacdan başka bir şeyi zikretmiye-rek Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimiz zaman, Resulullah (a.s) bizlere

ihramdan çıkmamızı emretti. Nihayet (Mina'dan) memleketlere dağılma gecesi olduğu zaman, Huyeyy kızı Safiyye hayız gördü. Hz. Peygamber (a.s):
"Allah hayrını versin! Ben onu sadece yolumuzdan alıkoyucu sanıyorum," buyurdu ve Safiyye'ye:
"Sen bayram günü ifâda tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye de: "Evet (yaptım)," dedi. Hz. Peygamber (a;s),de: "Öyle ise yola çık," buyurdu." Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Ben:
"Ya Resulullah ! Ben (Mekke'ye) geldiğimde ihramdan çıkmadım (yani umre yapmadım)," dedim. Resulullah (a.s) :
"Sen de Ten'im'den bir umre yap," buyurdu.
Bunun üzerine kardeşi Abdurrahman, Hz. Aişe (r.a)'nin beraberinde,
Ten'im'e çıktı."
Hz. Aişe (r.a.) dedi ki:
"Umreyi tamamlayıp döndüğünüzde Hz. Peygamber (a.s)'e gecenin ;sd-nundan (veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye doğru) gider halde kavuştuk O, bana:
"Buluşma yerin şu ve şu yer olsun (yani veda tavafından sonra dine'ye hareket için buluşmamız falan yerde olsun)," buyurdu."

Bu hadisin bir diğer benzerini Müslim [64], Hz. Âişe (r.a)'dan şöyle rivî -yet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Galiba o bizi yolumuzdan alıkoyacak. Sizinle birlikte beyti tavaf etmiş miydi?" Orada bulunanlar:
"Evet, etmişti," cevabını verdiler. Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu: "Öyle ise yola çıksın."

Muvatta'da [65] da Hz. Âişe (r.a)'den nakledilen şu rivayet yer alrııafc-tadır:
"Resulullah (a.s)- Huyeyy kızı Safiyye'nin adını andı. Kendisine hayızlı olduğu söylendi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Galiba o bizi yakınımızdan alıkoyacak." Orada bulunanlar:
"Ya Resulullah (a.s) (ifâda) tavafını yaptı," dediler. Resulullah şöyle buyurdu:
"Öyleyse alıkoymayacak," Hadisin ravisi Urve dedi ki: "Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Eğer insanların bunda menfaatları yoksa niçin kadınlarına öncelik tanıyorlar? Onların söyledikleri olsaydı, altı binden fazla hayızlı kadın ifâda tavaflarını yaptıkları halde Mina'da sabahlarlardı." [66]

4421-İmam Malik, Muvatta'da, Abdurrahman'ın kızı Amre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a) beraberinde kadınlar olduğu halde haccetse, kadınların hayız oluvermelerinden korkardı. Bu sebeple kurbanın birinci günü hemen onlara öncelik tanır ve derhal ifâda tavaflarını yaptırırdı. İfâda tavaflarını yaptılar mı, artık onlar (temizlensinler de veda tavafı yapsınlar diye) beklemez, kadınlar hayızlı iken hemen (Medine'ye dönmek üzere) yola çıkardı." [67]

Kadınların Erkeklerle Birlikte Tavaf Yapmaları

4422-Buhari, İbni Cüreye (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Cüreyh şöyle demiştir:
"Bana Atâ bin Ebi Rebah şöyle haber verdi:
"İbni Hişam (hac emirliği sırasında) kadınların erkeklerle beraber tavaf etmelerini men ettiği zaman Ata: "Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları erkeklerle birlikte tavaf etmiş oldukları halde, sen bu kadınları nasıl men edersin?" dedi.
İbni Cüreyh dedi ki:
"Ben Atâ'ya: "Kadınların erkeklerle birlikte yaptıkları o tavafları hicab ayetinin inişinden sonra mı yoksa evvel miydi?" diye sordum. Atâ: "Evet, ömrüme yeminle söylüyorum, ben hicab ayetinden sonra o kadınların] erkeklerle birlikte tavaf ettiklerine eriştim," dedi."
İbni Cüreyh dedi ki:
"Ben, Atâ'ya: "Kadınlar erkeklere nasıl karışırlar,"diye sordum. Atâ; "Kadınlar erkeklere karışmazlardı. Hz. Âişe (r.a) erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder ve erkeklere karışmazdı. Hz. Âişe (r.a) ile beraber tavaf eden bir kadın, Hz. (r.a) Âişe'ye; "Ey mü'minlerin annesi, haydi yürü de Hacer-i Es-ved'e el sürüp istilam edelim," dedi. Hz. Âişe (r.a) ona; "Benden ayni," dedi ve (el sürmek suretiyle) istilamdan çekindi. Hz. Aişe (r.a) ve arkadaşları geceleyin tanınmaz halde (veya örtülü oldukları halde) çıkarlar ve erkeklerle birlikte tavaf ederlerdi. Lâkin bu kadınlar, Beytullah'ın içine girdiklerinde, oradan çıkacakları zamana kadar, erkekler Beyt'ten çıkarılmış olduğu halde içeride ibadetle kâim olurlardı," dedi."
Yine Atâ; "Ben, Ubeyd bin Umeyr ile birlikte, Hz Âişe (r.a.) Müzde-life'deki Sebir dağının içinde ikamet ederken, Hz. Âişe (r.a.)'nin yanına giderdim," dedi,
İbni Cüreyhe dedi ki:

"Ben, Atâ'ya; "Hz. Âişe'nin o günkü hicabı ne idi?" diye sordum. Atâ : "Hz. Âişe o gün keçeden yapılmış bir küçük Türk çadırı içinde idi. Çadınn bir perdesi vardı. Hz. Âişe (r.a) ile bizim aramızda bundan başka bir şey yoktu. Ben Hz. Âişe (r.a)'nin üzerinde gül rengi ile boyanmış bir gömlek gördüm," dedi." [68]

Hıcr'ın Arkasından Tavaf Yapmak

4423-Buhari, Ebu Sefer Said bin Yuhmid (r.a) merhumdan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Sefer şöyle demiştir:
"Ben, İbni Abbas (r.a)'tan işittim, şöyle diyordu:
"Ey insanlar, benden size söyleyeceğim şeyleri iyi işitin ve size söyleyeceklerimi bana tekrar edip işittirin, (sözlerimi iyice zabtedip anlamadan) gidip de: "İbni Abbas şöyle dedi, İbni Abbas böyle dedi," demeyin. Her kim Bey-tullah'ı tavaf edecekse, Hıcr'ın arka tarafından tavaf etsin. Oraya Hatim diye isim vermeyin. Çünkü cahüiyet devrinde herhangi biri orada yemin ederdi de (yeminin akdine alamet olmak üzere) oraya kamçısını yahut ayakkabısını yahut da yaymı atar idi (işte eşyalarını oraya attıklarından dolayı, orasını bu isimle isimlendirdiler)." [69]

Hacerü'l Esved'in Fazileti

4424-Taberani el-Kebir'de, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Şu Beytullah'ı tavaf ediniz, şu Hacer-i Esved'i istilam ediniz ! Zira o ikisi Cennet'ten indirilmiş iki taş idi. Biri refolundu, diğeri de refolunacak. Eğer söylediğim olmazsa, kabrime uğrayan kişi; "Bu, yalancı Abdullah bin Amr'ın kabridir," desin."
Abdullah bin Amr (r.a)'dan yapılan bir başka rivayette şöyle demiştir:
"Cibril Aleyhisselam, bu taşı (Hacer-i Esved'i) Cennet'ten indiird İnsanlar ondan çok fazla gördüler. O, aranızda olduğu sürece hayır sizlin olacak. Ama Cebrail'in gelip onu getirdiği yere geri götürmesi yakındır" [70]

Tavaf Sırasında Bir İş Yapmak

4425-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) tavaf esnasında su içti."

Bir meşakkat bulunmadığında Kabe'ye girmek müstehabdır. [71]

4426-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiş
"Resulullah (a.s) sevinçli olarak yanımdan çıktı. Sonra yanıma tülü bir şekilde geri döndü ve şöyle buyurdu:
"Kabe'ye girdim. Sonradan anladığım durumumu baştan bils oraya girmezdim. Zira ümmetimi güçlüğe düşürmüş olacağımdan yorum."
Tirmizi'nin rivayetinde ise Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"ResuluUah (a.s) yanımdan sevinçli ve gönlü hoş olarak çıktı ve sonra üzüntülü olarak geri döndü. Bunun üzerine ona (üzüntüsünün sebebini) sordum. ResuluUah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kabe'ye girdim ama girmemiş olmamı temenni ettim. Artık benden sonra ümmetimi yormuş olmakdan korkuyorum." [72]

Kabe'nin İçine Girildiğinde Ne Yapılır?

4427-Tabarâni, el-Kebir'de, Abdurrahman bin Safvan (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s)'ı ve ashabını gördüm. Hemen onlardan iki kişinin arasına sokuldum ve: "ResuluUah (a.s), Beytullah'ın içinde namaz kılarken nasıl yaptı?" diye sordum. Biri; "Beytullah'ın sağ tarafından iki sütun arasında iki rek'at namaz kıldı," dedi." [73]

4428-Tabarani, Hz. Peygamber (a.s.)'e biat etmiş olan Şeybe (r.a.)'nin erkek çocuğunun annesinden rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber, (Kabe'nin anahtarını getirmesi için) Şeybe'yi çağırdı. Beytullah'ın kapısını açtı ve içeri girince rükua vardı ve alnını (yere) koyup [74]

4429-Müslim, Üsame bin Zeyd (r.a)'den ve İbni Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"İbni Cüreyc dedi ki:
"Atâ'ya: "Sen İbni Abbas'ı; "siz ancak tavaf etmeğe memur oldunuz, Kabe'ye girmeğe memur değilsiniz," derken işittin mi?" diye sordum. Atâ:

"İbni Abbas Kabe'ye girmekten nehyetmezdi. Lakin ben onu şöyle derken işittim:
"Bana Üsâme bin Zeyd haber verdi ki; Hz. Peygamber (a.s) Beyt-i Şerife girdiği zaman onun her tarafında dua etmiş, ama çıkıncaya kadar orada namaz kılmamış. Çıktığı zaman Beyt'in önünde iki rek'at namaz kılmış ve;
"İşte kıble budur," buyurmuştu." Atâ (demiş ki) : "Ben İbni Abbas'a:
Kabe'nin taraflarından murat nedir? Onun köşelerinde mi namazkılmış)?" diye sordum:
"Beyt-i Şerifin karşısına gelen her yerde," cevabını verdi."

Buhari [75] onun bir benzerini îbni Abbas'tan, onun da Hz. Peygamber(a.s)'den rivayet ettiğini tahric etmiş, ama Üsame'yi zikretmemiştir. [76]

Yine bir başka rivayette [77] İbni Abbas şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Kabe'ye girdi, Kabe'nin içinde altı direk vardı. Bir direğin yanında durarak dua etti fakat namaz kılmadı."

Nesâi [78]'nin rivayetinde de Üsâme şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Kabe'nin içine girdi. Köşelerde teşbih etti, tekbir getirdi, fakat namaz kılmadı, sonra dışarı çıkıp makatn-ı İbrahim'in arkasında iki rek'at namaz kıldı."

Yine Nesâi, Üsame bin Zeyd'den şöyle rivayet etmiştir: [79] "Üsame şöyle dedi:
"Resulullah ile beraber Beytullah'a girdim. Bilal'a kapıyı kapamasını emretti, bunun üzerine Bilal kapıyı kapadı. Beytullah'm o zaman altı direği vardı, Kabe'nin kapısının yanında bulunan iki tanesinin arasına kadar gelince oturdu, Allah'a hamdü senada bulunup dua ve istiğfar etti. Sonra da kalkıp Kabe'nin arka tarafına karşı dönerek yüzünü sürdü, yanağım koydu, Allah'a hamdü senada bulundu, dua ve istiğbar etti. Daha sonra da geri dönerek Kabe'nin sütunlarından her birini, tekbir, teşbih, tehlil getirerek Allah'a senada bulunarak, dua ve istiğfar ederek selamladı. Daha sonra dışarı çıkıp Kabe'ye dönerek iki rek'at namaz kıldı, sonra da dönüp;

"İşte kıble, işte kıble," buyurdu." [80]

Bir Açıklama

İmam Nevevi bu konuda şunları kaydetmiştir:
"Resulullah (a.s)'m "işte kıble budur," sözü üzerine Hattabi'Ştîidjarı

söylemiştir:
"Bunun manası, kıble meslesi bu Beyte karşı dönmek hususunda istikrar kazanmıştır. Bundan dolayı bu günden sonra neshedilmez, artık ebediy-yen siz ona doğru namaz kılınız, demektir. Bununla beraber ashabına imamın nereye durmasının sünnet olduğunu anlatmak istemiş olması da muhtemeldir. İmam, Kabe'nin köşelerine ve etrafına değil, doğrudan doğruya cephesine karşı duracaktır. Namaz her tarafta caiz olmakla beraber sünnet olan vecih budur."
İmam Nevevi burada üçüncü bir mânâ ihtimalinden söz etmektedir. Onagöre hadisin manası; "Kıble; bütün Harem, yahut Mekke veya Ka'be'nin etrafındaki kısım değil, bizzat Kabe'dir," demektir. En iyisini ise Yüce Al
bilir.

4430-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (Fetih günü Mekke'ye) geldiğinde Kabe'ye girmekten çekindi. Çünkü Kabe'nin içinde ilahlar (putlar) vardı. Resulullah (a.s) bunların çıkarılmasını emretti. Putlar çıkarıldı. Sahabiler, İbrahim ve İsmail Peygamberlerin ellerinde fal okları olduğu halde yapılmış suretlerini de dışarıya çıkardılar. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah bunları yapanları helak eylesin! Dikkat edin, yeminle söylüyorum; bu putperestler, bu iki peygamberin hiçbir zaman böyle fal oklarıyla rızık aramadıklarını bilmişlerdir."
Daha sona da Beytullah'a girdi ve onun her tarafında tekbir getirdi; fakat Beytullah'ta namaz kılmadı." [81]

4431-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"İbni Ömer şöyle demiştir:
"(Mekke'nin fethi günü) Resulullah (a.s) Beyt'e girdi. Beraberinde Üsame bin Zeyd, Bilal ve Osman bin Talha'da girdiler. Üzerlerine Beyt'in kapısını kapadılar. (Bir süre sonra) kapıyı açtıklarında içeriye giren ben oldum. Ve Bilal'e rastlayarak ona; "Resulullah (a.s) Beyt'in içinde namaz kıldı mı?" diye sordum. Bilal:
"Evet, iki yemani direğin arasında namaz kıldı," cevabını verdi." Bir rivayette [82] şu ziyade yer almaktadır:
"İbni Ömer (r.a); "Bilal'e kaç rekat kıldı?" diye sormak aklıma gelmedi/' demiştir."

Bir diğer rivayette [83] de şunlar yer almaktadır:
"(İbni Ömer dedi ki:) "Ben Bilal'e; "(Hz. Peygamber) nerede namşz kıldı?" diye sordum. O da:
"İki ön direk arasında," diye cevap verdi."

Müslim [84]'in bir rivayetinde de İbni Ömer şöyle demiştir:
"Bilal çıktığı vakit; "Resulullah (a.s) ne yaptı?" diye sordum. Bilal:
"İki direk soluna, bir direk sağma, üç direk de arkasına aldı, sonra namaz kıldı," cevabını verdi. O gün Beyt-i şerif altıdirek üzerine idi."

Buhari [85]'nin bir başka rivayetinde; "Bilal; "Hz. Peygamber (a.s), iki direği sağ tarafına aldı," demiştir.

Başka bir rivayette [86] İbni Ömer şöyle demiştir:
"Ben Bilal'e; "Hz. Peygamber (a.s) Kabe'nin içinde namaz kıldı mı?" diye sordum. O da:
"Evet, sen girdiğinde solunda kalan iki direk arasında iki rek'at olarak kıldı, sonra dışarı çıkıp Kabe'ye karşı iki rek'at olarak namaz kıldı," diye cevap verdi."

Buhari [87]'nin bir rivayetinde de İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber, Mekke'nin Fethi yılında devesi üzerinde ve terkisinde Üsâme olduğu halde Beytullah'a doğru geldi. Beraberinde Bilal ile Osman bin Talha da vardı. Nihayet Beyt-i şerifin yanında devesini çöktürdü. Sonra Osman bin Talha'ya:
"Kabe'nin anahtarını bize getir," diye emretti.
O da anahtarı Hz. Peygamber (a.s)'e getirdi ve kapıyı O'na açtı. Bunu üzerine Hz.Peygamber (a.s) içeriye girdi. Beraberinde Usâme, Bilal ve Osman da içeriye girdiler. Sonra kapıyı kapattılar ve Kabe'nin içinde uzun zaman kaldılar. Sonra Hz. Peygamber (a.s) dışarı çıktı. İnsanlar Kabe'ye girmeye davrandılar. Fakat ben onların önüne geçtim. Ve Bilal'i Kabe kapısının arkasında dikiliyor buldum. Hemen ona:
"Resulullah nerede kıldı?" diye sordum. O da: "Şu öndeki iki direğin arkasında kıldı," diye gösterdi. ' Kabe (o zaman) iki sıra altı direk üzerinde kurulmuştu.", (Bilal devamla dedi ki): "
"Resulullah (a.s) namaz kılarken Kabe kapısını arkasına aldı. Yüzü ile de (sen Kabe'ye girdiğinde karşına gelen) duvara doğru durdu. Resulullah (a.s)'la karşısındaki duvar arasında üç ziraya yakın bir uzaklık vardı."
Ibni Ömer dedi ki:

"Bilal'e; "Resulullah kaç rek'at kıldı?" diye sormayı unuttum. Resulul-lah'm namaz kıldığı yerde kırmızı bir mermer vardı."

Müslim [88]'in bir rivayetinde Abdullah bin Ömer (r.a) şunu söylemiştir: "Bana Bilal yahut Osman bin Talha haber verdi ki:
"Resulullah (a.s) Kabe'nin içinde iki yemani direğin arasında namaz kıldı."

Yine Müslim [89]'in bir başka rivayetinde îbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Fetih yılında Resulullah, (a.s) Üsame bin Zeyd'e ait dişi bir deve üzerinde gelerek, onu Kabe'nin haremine çöktürdü. Sonra Osman bin Talha'yı çağırdı ve:
"Bana anahtarı getir," dedi. Osman, hemen annesine gitti. Fakat annesi anahtarı ona vermek istemedi. Osman:
"Vallahi, ya onu bana verirsin, yahut şu kılıcı belimden çıkar," dedi. Bunun üzerine annesi anahtarı ona verdi. O da Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek onu kendisine teslim etti. Resulullah (a.s) kapıyı açtı..."
Bundan sonra ravi onun benzerini rivayette bulundu.

Ebu Davud [90]'a ait bir rivayette de İbni Ömer (r.a) direkleri zikretmiş ama şöyle demiştir:
"Sonra Resulullah (a.s) namaz kıldı. Kendisiyle kıble arasında üç zira vardı." [91]

Dersler Ve Öğütler

Hafız îbni Hacer, el-Feth [92]'de şunları kaydediyor: "Bu hadis-i şeriften şu önemli dersler çıkmaktadır:
1. Arkadaşın arkadaştan rivayeti, daha faziletlisi varken mefdüle soru sorulması, onunla yetinmesi ve haber-i vahid'in delil sayılmasını anlıyoruz.
2. İlim öğrenme isteği ve bu hususta hırslı olma, îbni Ömer (r.a)'in amel etmek amacıyla Hz. Peygamber (a.s)'in asarını araştırma hususunda aşırı istekli olmasından dolayı faziletli bir ameldir.
3. Sahabe-i kiramdan faziletli birinin Hz. Peygamber (a.s)'in bazı mübarek davranışlarına şahid olamayıp kendinden faziletçe daha aşağıda bulunan birisinden bunları kendisine anlatmasını istemesi güzel bir şeydir ve bu sayede bilmediklerini öğrenmiş olacağını anlıyoruz.
4. Cemaatsiz olarak münferiden direkler arasında namaz kılmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuya bu hadisin delil teşkil ermesi vardır.

5. Mescidlere kapı ve kilit takılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuya anlaşılmaktadır.
6. Sütrenin ancak geçme korkusu bulunan yere konmasının meşru olduğunu yine bu hadisle anlıyoruz.
Çünkü Resulullah (a.s) direk arasında namaz kılmış, onlardan birine karşı namaz kılmıştır.
Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (a.s) duvara yakın olmakla yetindiği için önüne sütre koymamıştır.
7. Bu hadisten ayrıca, Kabe'ye girmenin müstehab oluşu ve Kabenin içinde namaz kılmanın müstehaphğı gibi neticeler de çıkmaktadır.
6. Resulullah (a.s) bir defadan fazla Kabe'ye girmiştir. O'nunla ilk giren kişi O'nun bu fiili sünnetini tarif etmiştir. Böylece rivayetler arasında bir çelişme olmaz. Çünkü rivayetlerin farklı oluşu, durumların farklı oluşlarının sonucudur."

4432-Buhari, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'ın mevlası Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Nafi şöyle demiştir:
"îbni Ömer Kabe'ye girmek isteyip girdiğinde karşı tarafa doğru yürüdü. Kapıyı arka tarafına alarak ilerledi. Nihayet yüzü tarafındaki duvarla kendi arasında üç zira'ya yakın bir uzaklık kalınca, Bilal'in "Resulullah burada namaz kıldı," diye haber verip gösterdiği yeri kasdederek, orada namaz kılardı. Bununla beraber hiçbir kimse için Beytullah'm, istediği herhangi bir kısmında namaz kılmakta sakınca yoktur." [93]

4433-Ebu Ya'lâ, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Hıcr'da veya Kabe'nin içinde namaz kıldığımı önemsemem." Yani ikisi arasında herhangi bir fark görmem. [94]

4434-Tirmizi, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Âişe (r.a) şöyle dedi:
"Kabe'nin içine girmeyi ve orada namaz kılmayı arzu ederdim. Resulul-lah (a.s) elimden tutarak beni Hıcr'a soktu ve şöyle buyurdu:
"Beytullah'a girmek istiyorsan Hıcr'da namaz kıl. Gerçek şu ki, o Beytul-lah'tan bir parçadır. Fakat senin kavmin Kabe'yi bina ettikleri zaman Hicr'ı ayıdılar ve onu Beytullah'tan çıkardılar."

Nesâi1 [95]'ye ait bir rivayette ise Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Dedim ki:
"Yâ Resulullah (a.s) Beyt'e girmeyeyim mi?"
O (a.s) da:
"Hıcr'a gir, zira o Beyt'tendir," buyurdu."

İmam Mâlik, Muvatta [96]'da Hz. Âişe (r.a)'den bu mânâda veya buna yakın bir hadis tahric etmiştir. Bu hadiste Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:

"Hıcr'da mı, yoksa Kabe'nin içinde mi namaz kıldığıma aldırmam. " [97]

SAFA VE MERVE ARASINDA SA'Y

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın nişanelerindendir. Kim Kabe'yi hacceder veya umre yaparsa bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur..." [98]
"... Kim Kabe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur" beyanından, Safa ile Merve arasında sa'y yapmanın hac ve umre ile bağlantılı olduğunu anlıyoruz. Safa ile Merve arasında sa'y yapmak, yalnızca hacc veya umre için meşrudur. Fukahânın çoğunluğuna göre, Safa ile Merve arasında sa'y yapmak, hacc ve umrede bir rükündür.
Hanefilerde ise vaciptir; çünkü terkedilmesi haccı iptal etmez, aksine kurban gerekir.
İki yeşil meyil arasında hervele yapmak (hızlı, hızlı yürümek) erkekler için sünnettir. Safa ile Merve arasında sa'y yapmak, su aramak maksadıyla o ikisi arasında koşan Hâcer annemizin hareketi sonucunda meşru kılınmıştır.
Allah Teâla sabır ve teslimiyetin neticesini bize göstermek için bunu, devamlı ve sabit bir kural haline getirmiştir.
Allah Teâla şöyle buyuruyor:
" ...Bana yönelen kimsenin yoluna uy..." [99]
Yine Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur:
"Bizi doğru yola, nimete erdirdiğin kimselerin yoluna eriştir..." [100]
Kendilerini nimete erdirdiği kimseler; nebiler, sıddıklar, şehitler ve salih-lerdir. Bu kimselere uymak taleb edilmiştir. Özel bir nas varid olmuş ise bu talep daha da artar. Meşru kılınışı ve başlangıcı bilinse ve bir çok hikmetleri bulununsa da, Safa ile Merve arasında sa'y yapmak, kanun koyma konusunda Allah'a teslim olmanın bir belirtisidir. Sa'y sırasında hervele yapmak, Allah'a ait olan kulluğu yerine getirmektedir. Vekar ve sükunet, Müslümanı köleleş-tirmez, hatta kulluk bunu terketmeyi gerekli kılsa bile böyledir,
Sa'y, tavaflardan sonra yapılır. İlk üç şavtta ızdıba ve hervele yapmak sünnettir. Haccın sa'y işi geniştir. Hacı sa'yini kudüm tavafından sonra da yapabilir, ifada tavafından sonraya da erteleyebilir.
Haccı temettü yapan kişiye iki sa'y gerektiği üzerinde ihtilaf yoktur.
Çünkü onun için biri umreden dolayı diğeri de hacdan dolayı iki sa'y yapması gerekir. Buradaki ihtilaf, hacc-ı krran'a niyet eden kişiye, biri umresinden, diğeri haccından dolayı iki sa'y yapması gerekir mi, yoksa her ikisi için bir sa'y yeterli

olur mır; hususundadır.
Sa'y, asli vakti olan "Eyyamu'n-Nahr (Kurban kesme) günleri'nde yapılmayıp ziyaret tavafından sonraya bırakıldığı takdirde şu durumlar ortaya çıkar:
a. Har henüz ailesinin yanına dönmemiş ise, sa'yini yapar ve kendisine hiç bir ş^y gerekmez. Çünkü üzerine vacip olanı yerine getirmiştir ve geciktirmeden dolayı bir şey gerekmez. Zira onun bu fiili asli vaktinde yani ziyaret tavafından sonra meydana gelmiştir.
b. Eğer hacı ailesinin yanına dönmüş ise özürsüz olarak sa'yı terk ettiği için, Hanefilere göre kurban gerekir. Çünkü Hanefilere göre sa'y vaciptir. Cumhur'a göre ise sa'y, haccın bir rüknüdür, sa'y'sız hac tamam olmaz. Çünkü rüknün terk edildiğinden dolayı kurban onun yerine geçmez.
Sa'y yapmak, Hanefiler hariç cumhura göre bir rükündür ve bir kısım şartları vardır. Bu şartlar şunlardır:
Sahih bir tavaftan sonra yapılması, Safa'dan başlayıp Merve'de bitmesi, yedi şavt(tur) olması, sa'yin tümünün safa ile Merve arasında olması şarttır.
Hanbelilere ve Malikilere göre bu sayılanların ard arda yapılması da şarttır. Hanbeliler bu şartlara diğer bazı şartlar daha ilâve etmişlerdir. Buşartlar ise şunlardır:
Müslüman olmak, akıllı olmak, belli bir niyet etmek, gücü yeten için yürüyerek yapmak.
Cumhura göre sa'yin sünnetleri şunlardır:
Sa'y'in tavafla birlikte olması, hadesten ve necasetten taharetle yapılması, avret yerinin örtülü olması, gücü olanın yürüyerek yapması, Safa ile Merve'ye çıkılması, dua edilmesi ve sa'y yapılan yerin ortasında koşulmdsı.[101]

Sa'y'în Vücudu Ve Allah'ın Şearinden Oluşu

4435-Cemaat, Urve bin Zübeyr (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Urve şöyle demiştir:
"Beno gün henüz yaşım genç idi-Hz. Âişe (r.a)'ye şöyle sordum:
"Allah Teâlan'm şu ayeti hakkındaki fikrin nedir?;
"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişânelerindendir. Kim Kabe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir günü yoktur..." [102]
Ben bu ayete binaen bir adamın Safa ile Merve arasında sâ'y yapmamasından ötürü ona bir şey gerekmiyeceği görüşündeyim."
(Benim bu sözlerim üzerine) Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:

"Hayır, bu mesele keşke senin; "Safa ile Merve arasında sa'y yapmayan kişiya bir şey gerekmez," dediğin gibi olsaydı... Halbuki bu ayet-i kerime, En-sar hakkında indirilmiştir. Zira onlar Menat putu için telbiye getiriyorlardı. Menat putu Kudeyd'in hizasında bulunuyordu. Ensar, Safa ile Merve arasına sa'y yapmayı günah sayıyorlardı. İslam gelince onlar bunu Resulul-lah'a sordular. Bunun üzerine Allah Azze ve Celle:
"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir. Kim Kâ'be'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir günah yoktur..." ayetini inzal etti." [103]

4436-İbni Huzeyme, Safiyye bint-i Şeybe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir kadın Safiyye'ye Hz. Peygamber (a.s)'m şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sa'y etmek üzerinize (farz olarak) yazıldı. O halde sa'y ediniz" [104]

Sa'y Etmeye Safa'dan Başlamak

4437-İmam Mâlik, Muvatta'da, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle demiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı Mescid'ten çıkarken Safa'yı kasdederek; "Biz, Allah'ın başladığı yerden başlıyoruz," diye buyururken işittim. Sonra Safa'dan (sa'y etmeye) başladı."
Tirmizi ile Nesâi'nin Cabir'den rivayeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye geldiğinde, Kabe'yi yedi kez tavaf etti. Ardından Makam-ı İbrahim'e gelip; "İbrahim'in makamından bir namazgah edinin," [105] ayetini okudu ve Makam'ın arkasında namaz kıldı. Sonra Hacerü'l-Esved'e gelerek onu istilam etti. Sonra; "Allah'ın başladığı ile başlıyoruz," buyurdu ve (Say etmeye) Safa'dan başlayarak; "Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir..." [106] ayetini okudu." [107]

Sa'y'in Amel Ve Duaları

4438- İmam Malik, Muvatta'da, îbni Ömer (r.a)'in mevlası Nâfi'den şunu rivayet etmiştir:
"Nafi, İbni Ömer (r.a)'in Safa'da dua ederken şöyle dediğini işitmiş:
"Allah'ım, şüphesiz sen: "Bana dua (kulluk) edin ki, size karşılığım vereyim. .."

[108] diye buyurdun. Sen va'dinden asla dönmezsin. Ben senden, beni İslam'a hidayet ettiğin gibi, onu benden çekip almamanı, sonunda canımı Müslüman olarak almanı istiyorum." [109]

4439-İmam Ahmed bin Hanbel, Nafi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Nafi şöyle demiştir:
ibni Ömer (r.a) Harem'in aşağı tarafından girdiğinde, telbiyeyi terkederdi. Yolu Zu-Tuv'ada son bulunca, sabah vaktine kadar geceyi orada geçirir, sabah namazını kılar, gusul eder ve Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığım anlatırdı.
Sonra kuşluk vakti Mekke'ye girer, doğruca Beytullah'a gelir, Hacer'i istilam eder; "Bismillah! vallahu ekber," der, sonra üç tavafta remel yapardı. İki rüknün arasında yürür, Hacer-i Evsed'e gelince onu istilam eder, dört tavafta da yürürken tekbir getirir, sonra Makam'a gelir iki rek'at namaz kılardı.
Sonra tekrar Hacer'e döner, onu istilam eder, ondan sonra Babu'l-A'zam'dan Safa'ya çıkar, orada dikilir, üç defa yedi kez tekbir getirir, tekbi^ getirdikten sonra şöyle derdi;
"Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı ve benzeri de yoktur. Kai natın idaresi O'nun elindedir. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kaadir dir."
Rezzin'in Nâfi'den rivayeti, bu sahabi sözünü daha iyi açıklıyor. Bu rivay et şöyledir:
"İbni Ömer (r.a) Safa ile Merve arasında tavaf (sa'y) yapınca Safa'ya çıkardı. Hatta Beytullah kendisine görünürdü. Üç kere tekbir getirir sonra:
"Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı ve benzeri de yoktur. Kainatın idaresi O'nun elindedir, hamd O'na mahsustur. O, her şeye kaadirdir," derdi. Bunu yedi defa yapardı. Böylece bu, yirmi bir tekbir, yedi tehlil ederdi.i Bu arada dua eder ve Allah (Azze ve Celle)'den istekle bulunur, aşağı doğruj iner, Batn-ı Mesil'e gelince, oradan çıkıncaya kadar koşar, sonra Merve'ye gelinceye kadar yürür ve Merve'nin üzerine çıkardı. Safa'da yaptığının benzerini burada da yapardı. Bunu yedi kez yapar nihayet sa'yini bitirirdi." [110]

4440-İmam Malik, Muvatta'da, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Safa tepesinin üzerinde durunca üç kere tekbir getirirsonra: "Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı ve benzeri de yoktur. Kainatın idaresi O'nun elindedir, hamd O'na mahsustur. O, her şeye kaadir-dir,"der ve bunu üç kez yapar; dua ederdi. Merve'de de bunun gibi yapardı." [111]

4441-Buhari, Abdullah bin Ebî Evta (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Abdullah şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) (kaza) umresini yaptı. Biz de O'nunla birlikte bu umreyi yaptık. Resulullah (a.s) Mekke'ye girince, Beyt'i tavaf etti. Biz de O'nunla birlikte Beyt'i tavat ettik. Resulullah (a.s) Safa ile Merve'ye geldi, biz de O'nunla beraber geldik (ve sa'y yaptık). Bu sırada biz Resulullah (a.s)'ı, Mekke ahalisinden herhangi bir kimsenin O'na atış yapmasından perdeleyip koruyorduk."
Ravi dedi ki:
"Benim bir arkadaşım Abdullah bin Ebi Evfa'ya :
"Resulullah o vakit Kabe'ye girdi mi?" diye sordu. O da: "Hayır," cevabını verdi."

Ebu Davud, [112] Abdullah bin Ebi Evfa (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Biz (a.s) Allah'ın Nebisi ile beraber umre yaptık. Hz. Peygamber Beyt'i yedi kere tavaf edip Makanvı İbrahim'de iki rek'at namaz kıldı. Sonra Safa ile Merve'ye geldi ve o ikisinin arasında yedi kere sa'y yaptı. Sonra da başını traş etti." [113]

4442-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ebi Evfa (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah şöyle demiştir;
"Resulullah (a.s) umre yaptı ve Beyt'i tavaf etti. Sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmaya çıktı. Biz de Resulullah (a.s)'ı Mekke ahalisinden heri hangi bir kimsenin O'na atış yapmasından yahut O'na bir şey isabet ettirmesinden perdeleyip koruyorduk.
O'nu.ahzaba (müşrik kabilelere) beddua ederken işittim. Şöyle diyordu:
"Kitabı indiren ve hesabı çabuk gören Allah'ım ! Müşrik kabileleri yeni gtye uğrat. Allah'ım ! Onları hezimete uğrat ve onları sarsıntıya uğrat." [114]

Sa'y Yaparken Yürümek Ve İki Meyil Arasında Remel Yapmak (Koşarak Yürümek)

4443- Tirmizi, Kesir bin Cümhan (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle demiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a)'i sa'y sırasında normal yürürken gördüm. Ben de ona:
"Mesa'da (koşma yerinde) normal olarak mı yürüyorsun?" diye sordum. Oda:

"Eğer koşarsam, muhakkak ki, Resulullah (a.s)'ı koşarken gormüşüm-dür. Eğer normal olarak yürüyorsam, muhakkak ki, Resulullah (a.s)'ı yürürken görmüşümdür. Zaten ben yaşlı bir ihtiyarım," dedi."

Ebu Davud'un [115] yine Kesir bin Cünhan (r.a)'dan bir rivayeti de şöyledir: "Bir adam Abdullah bin Ömer (r.a)'e, Safa ile Merve arasında şöyle dedi: "Ey Abdurrahman; görüyorum ki, sen yürüyorsun, halk koşuyor..." Ve ravi yukarıdaki hadisi zikretti, ancak yürümeyi koşmadan önce belirtti. [116]

4444-İbni Huzeyme, Cümhan es-Sülemî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Cümhan dedi ki:
"Ben, İbni Ömer'i mesa'da (koşma yerinde) normal olarak yürürken gördüm. Bundan dolayı da ona:
"Safa ile Merve arasındaki mesa'da (koşma yerinde) normal yürüyorsun?" diye sordum. O da:
"Eğer ben koşarsam, muhakkak ki, Resulullah'ı koşarken görmüşümdür. Eğer normal olarak yürüyorsam, muhakkak ki, Resulullah (a.s)'ı yürürken görmüşümdür. Zaten bu yaşlı bir ihtiyarım," dedi." [117]

4445-İmam Malik, Muvatta'da, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Safa'dan indiği vakit normal yürürdü. Nihayet vadinin ortasına indiğinde, oradan çıkıncaya kadar koşardı." [118]

4446-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: îbni Abbas şöyle dedi:
"Mekke vadisinin içinde Safa ile Merve arasında sa'y yapmak sünnet değildir. Orada ancak Cahiliye halkı sa'y ederler ve Bathâ'yı yani sel yatağını ancak şiddetli yürüyerek geçeriz," derlermiştir." [119]

Bir Açıklama

İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydediyor:
"İbni Abbas bu sözüyle sa'yin müstehap olmadığını kasdetmiş ise, bu cumhurun görüşüne muhaliftir. Onun bu görüşü, tavaf sırasında remel yapmanın müstehaplığmı reddetmesinin bir benzeridir. îbni Abbas'ın "sünnet," sözü ile

şeriat yolunu kasdetmiş olması muhtemeldir. Zira sünnet sözü, çok kere fazla itlak olunur. Usul âlimlerinin ıstılamnca o sünneti reddetmemiştir."

4447-Nesâi, Safiyye bint-i Şeybe (r.a)'den rivayet etmiştir: "O da bir kadının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı Batnı Mesil'de..koşarken gördüm. Ve şöyle buyuruyordu:
"Bu vadi, ancak koşarak katedilir." [120]

4448-Nesâi, Zühri (r.a)'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Zühri şöyle dedi:
"îbni Ömer'e, Resulullah (a.s)'ın safa ile Merve arasında (sa'y ederken) remel yaptığını gördün mü?" diye sordular.
O da şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) cemaatın içinde idi. Onlar remel yaptılar, ancak, (a.s) ben onların remel yaptıklarını değil de, Hz. Peygamber (a.s)'m remelini gördüm." [121]

4449-Nesâi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmişth-: "Ibni Abbas şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) sadece müşriklere kuvvetini göstermek için Safa ile Merve arasında remel yaptı." [122]

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE VAKFE VE MİNA'YA GİTME

Arafat'ta vakfeye durmak haccın bir rüknüdür. Vakfenin rükünleri, Zilhicce ayının dokuzuncu günü öğle vakti ile onuncu günün fecri arasında bir lahza bile olsa yalnızca Arafat'ta durmakla veya oraya uğramakla gerekçekleşir. Hacmin gündüz ve geceden bir lahzayı burada geçirmesi gerekir. Hacıların Müzdelife'de vakfe yapmaları, sonra da gidip Kabe'de farz tavafı yapmaları için Güneş battıktan sonra Arafat'tan inmeleri sünnettir.

Bütün bunlardaki hikmet açıktır. Arafat'ta insanların toplanmaları, yani bu büyük kalabalık, Kabe'yi ta'zim için yıllık en büyük yürüyüşe geçmek içindir. Müzdelife'de durmak; hacıların orada namaz kılmaları ve çakıl taşlarını toplamaları için bir dinlenmedir. Hacılar sonra oradan hareket ederler ve Cem-retü'l-Akabe'de, Allah'a karşı savaş açanlara bunun bir savaş olduğunu ilan etmek üzere taşları atarlar. Hacı, taşları atıp kurbanı kesip traş olunca, en güzel elbisesini giymesi kendisine helal olur. Allah'a olan inancım pekiştirdikten ve Şeytan'a savaş açtıktan sonra en mükemmel şekilde Kabe'yi ta'zim etmek için ona doğru yola koyulur. Arafat'ta vakfeye durmak, sonra diğer mübarak yerlere gitmek, hacc ibadetindeki ta'zim şekillerinden biridir. Hacda yapılan fiilleri derinlemesine düşünürsek, olabilecek en mükemmel şekliyle, bir af ve bağışlama düzenlemesi olduğunu görürüz. Tavsiye günü ikamet, sonra Arafat'a çıkma, sonra Muzdelife'de geceleme, ondan sonra da Mina'da geceleme, çeşitli mânâlara işaret etmenin dışında, Mekke'dekisıkıntıyı hafifletiyor. Şeytan'a harp ilan etmeye gitmek ve tavaf etmek suretiyle Kabe'yi yüceltmek için büyük bir topluluğun oluşmasındaki hikmet gizli değildir.

Arafat'ın tümü vakfe yeridir. Arafat'ın herhangi bir yerinde vakfe yapan kişinin mutlak olarak haccı tamamdır. Ancak "Ürene vadisi"nde vakfe yapmamak gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) orada vakfeyi yasaklamıştır. Ara-fattan önce Nemire gibi yerlerde de vakfe yapmak yeterli değildir. [123]

Arafat'ın Sınırı

Arafat'ın sınırı; Urene'ye bakan dağdan Beni Amir bahçelerine sarkan karşı dağlara kadar olan alandır. Günümüzde bu alan işaretli sınırlarla bilinir. Ürene, Nemire ve Mescid-i İbrahim bu alanın dışında kalır. Söz konusu Mes-cid'in sonu Arafat'a, başı da Urene'ye dahildir.

Arafat'ta zevalden önce vakfe yapan ve yine zevalden önce Arafat'tan dönen

kimsenin vakfesi, icma ile vakfe sayılmaz. Eğer dönüp de zevalden sonra veya kurban bayramı gecesinin herhangi bir vaktinde fecirden önce vakfe yapmazsa, haccı kaçırmış olur.
Müzdelife'de vakfe; mezheplerin ittifakıyla vaciptir, rükün değildir. Bunu terkeden kişiye kurban gerekir. Meş'ar-ı Haram'a gitmek (Burası Müzde-üfedeki Kuzah dağıdır) Hahefilere göre müstehap, cumhura göre ise sünnettir. [124]

Müzdelife'nîn Sınırı

Müzdelife'nin sınırı; Arafat'ın iki yakasından başlar ve Muhassir vadisine kadar uzanır. Bunun sağında ve solunda bulunan tepeler de buna dahildir. Hacı, Muhassir vadisi dışında dilediği yere inebilir. [125]

Mınâ'nın Sınırı

Mina'nın sınırı; Muhassir vadisi ile Akabe cemresi arasındaki yerdir. Mina, genişliği az, fakat uzunluğu iki mil civarında bir vadidir. Mina'yı çevreleyen dağların Mina'ya bakan tarafları Mina'dan sayılır, arkaları ise Mina'dan değildir.
Arafat'ta vakfe, haccın erkanından asli bir rükündür. Vakfeyi kaçıran kişinin, gelecek yıl haccetmesi ve kurban kesmesi gerekir. Ulemânın çoğunluğunun görüşü budur.
Şafiiler'in dışındaki cumhura göre arefe günü Güneş'in batışına kadar vakfe yapmak vaciptir. Zira kısa bir süre de olsa, Arafat alanının herhangi bir kısmında vakfe yapmak yeterli olur. [126]

Arafat'ta Vakfe'nin Sünnetleri

Nfemire'de güsul abdesti almak, Arafat'a ancak zevalden ve iki vakit namazdan sonra girmek, imamın iki hutbe okuması ve iki namazı birleştirmesi, kıbleye yönelmek, avret mahallini örtmek ve bolca dua etmek sünnettir. [127]

Müzdelife'de Telbiye Getirmek

4450-Müslim, Abdurrahman ve Yezid' (Allah rahmet eylesin)'den rivayet etmiştir:

"Abdurrahman şöyle demiştir:
"Biz Müzdelife'deyken Abdullah bin Mes'ud şunları söyledi:
"Ben, kendisine Bakara suresi indirilen zatın bu makamda; "Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk (Tekrar icabet sona yâ Rabbi! Tekrar icabet sonra !)" derken işittim." [128]

Terviye Günü Mina'da Namaz

4451-Buhari ve Müslim, Abdulaziz bin Rufey (Allah rahmet eyle-sin)'den rivayet etmişlerdir:
"Abdulaziz şöyle demiştir:
"Ben, Enes bin Mâlik'e sordum ve:
"Hz. Peygamber (a.s)'den hatırladığım bir şeyi yani Zilhicce'nin sekizinci günü öğle ile ikindi namazlarını nerede kıldığını bana haber verir misin?" dedim. Enes:
"Mina'da kıldı," dedi. Ben:
"Mina'dan dönüş günü İkindi namazını nerede kıldı?" dedim. Enes:
"Ebtah'da (yani Muhassab'da) kıldı/' dedi."
Bundan sonra Enes şöyle dedi:
"Ben Abdulazİz'e:
"Sen de emirlerinin işleyeceği gibi işle."
Buhari'nin [129] bir başka rivayetinde Abdulaziz şöyle demiştir:
"Ben terviye günü Mina'ya çıktım ve Enes'e bir eşek üzerinde giderken kavuştum. Ve kendisine; "Hz. Peygamber (a.s) bu gün öğle namazını nerede kıldı?" dedim... Enes: "Sen emirlerinin kılacağı yeri gözetle de, sen de orada kıl," dedi."
Tirmizi'nin [130], Ebu Davud'un [131] ve Nesâi'nin [132] rivayetleri de: "Hz. Peygamber (a.s) terviye günü öğle namazını nerede kıldı?" şeklindedir. [133]

4452-İbni Huzeyme, Câbîr bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Zilhicce'nin dördünca sabahı (Mekke'ye) geldi." İbni Huzeyme şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Zilhicce'nin dördüncü günü sabahı Mekke'ye geldi. Mekke'de dörtgün ikamet etti. Dördüncü günün kalan kısmıyla beşinci, altıncı, yedince ve sekizinci günü de Mekke'de geçirdi, hatta terviye gününün Arefe

gününden bir gün önce bir kısmını da orada geçirdi. Sonra terviye günü Mekke'den çıktı ve öğle namazını Mina'da kıldı." [134]

4453-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) Mina'da beş vakit namaz kıldı." Bu, Arafat'tan önceye hamledilir. [135]

4454-İbni Huzeyme, İbni Zübeyr (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Öğle, ikindi akşam, yatsı ve sabah namazlarını Mina'da kılmak, haccm sünnetidir."
"-Ravi bir defasında da "imamın sünnetidir" demiştir.-" Bir Açıklama
Hacının, terviye günü akşamında Mina'da gecelemesi sünnettir. Terviye günü Zilhicce'nin sekizinci günüdür. Yani ZühİccE'nin dokuzuncu gecesini Mina'da geçirmesi sünnettir. Haccı, sonra dokuzuncu günü Arafat'a gider. Akşamla yatsıyı cem-i tehir yaparak Müzdelife'de birleştirerek kılar ve geceyi orada geçirir. Sabah namazını da orada kılıp sabah namazından sonra hareket eder ve kurbanın birinci günü Akabe cemresini atar, sonra kurban gerekiyorsa veya nafile olarak kesmek istiyorsa kurbanını keser. Ondan sonra traş olur ve doğruca gidip ifâda tavafını yapar. Böylece ihramdan çıkmış olur. Bu duruma göre hacı acele etmek isterse üzerinde yalnızca ikinci ve üçüncü günlerin t. aşlarım atması kalır. Eğer ertelemek isterse dördüncü günün taşları kain*. Bu günler zarfında, hacının geceyi Mina'da geçirmesi gerekir ve böylece haccını yerine getirmiş olur. Eğer memleketine dönmek isterse veda tavafını yapar ve döner. [136]

4455-Taberani, el-Kebir'de, Abdullah bin Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Cebrail Aleyhisselam İbrahim Aleyhisselam'ı Mina'ya attı. Ona öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldırdı. Sonra onu Mezdelife'ye götürdü. Müzdelife'de konakladı ve geceyi orada geçirdi. Müslümanlardan herhangi birinin en acele kıldığı namaz gibi namaz kıldı. Sonra da onu Mina'ya götürdü de İbrahim Aleyhisselam cemreleri attı, kurban kesti ve tıraş oldu. Sonra Aziz ve Celil olan Allah, Muhammed (â.s)'e; "Hanif olarak
İbrahim'in dinine uy ! Zira o, müşriklerden olmadı," diye vahyetti." [137]

4456-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İbni Abbas şöyle

dedi:
"Resulullah (a.s) Mina'da bize öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah nama lannı kıldırdı ve sonra Arafat'a yürüdü."
Ebu Davud'un rivayetinde (1) İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah, (a.s) Mina'da terviye günü öğle namazını, arefe günü de s, bah namazını kıldı." [138]

Minâ'dan Arafat'a Gidiş

4457-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"ibni Ömer şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arefe günü sabahı, sabah namazını kılınca Mina'danhareket ederek Arafat'a geldi, Nemire'ye indi. Burası Arafat'a gelen Âmir'in indiği yerdir. Öğle namazı vakdi olunca Resulullah (a.s) sıcakta Nemire'den yürüdü. Öğle ile ikindiyi birleştirdi, sonra halka hitab etti. Sonra da yürüyüp Arafat'taki vakfe yerinde durdu." [139]

4458-İmam Mâlik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'ın mevlası Nâfı'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer, öğleyi, ikindiyi, akşamı, yatsıyı ve sabahı Mina'da kılar, sonra Güneş doğunca Arafat'a hareket ederdi." [140]

4459-İmam Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Ömer (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir.
"İbni Ömer-İmkan bulduğu takdirde-Terviye günü öğleyi (Mina'da) kılmayı müstehab kabul ederdi. Bunun sebebi de şu idi: Resulullah (a.s) ter-viye günü öğleyi Mina'da kılmıştı." [141]

Minâ'dan Arafat'a Hareket Edildiği Vakit Telbiye Ve Tekbir Getirmek

4460-Taberani, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes (r.a) şöyle demiştir:
"Biz Resulullah ile birlikte indik. Bizden tekbir getiren de vardı, tehlÜ getiren de vardı. Tekbir getirenimiz tehlil okuyanımızı, tehlil okuyanımı da tekbir

getirenimizi ayıplamadı." [142]

4461-İmam Malik, Muvatta'da, Kasım bin Muhammed (Allah rahmet eylesin)'den rivayet etmiştir:
"Kasım şöyle demiştir:
"Hz. Âişe (r.a), vakfe yerine gidinceye kadar telbiyeyi terkederdi." [143]

4462-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den rivayet etmiştir.
"Nafİ şöyle demiştir:
"İbni Ömer haccda Harem-i Şerife varınca, telbiyeyi kesiyordu. Nihayet Beyt'i tavaf ediyor, sonra sa'y yapıyor, Mina'dan Arafat'a hareket edince tel-biye okuyordu. Umre'de hareket edip Harem'e girince telbiyeyi terk ediyordu."
Hacı, kurban günü akabe cemresi attıktan sonra telbiyeyi keser, görüş, cumhur'un görüşüdür.

4463-Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Biz Resulullah (a.s) ile beraber Mina'dan Arafat'a hareket ettik. Bizden tekbir getiren de vardı, tehlil okuyan da."
Müslim [144]'in bir diğer rivayetinde İbni Ömer şöyle demiştir:
"Bizden tekbir getiren de vardı, tehlil okuyan da vardı. Ama biz tekbir getiriyorduk. Bu, İbni Ömer hadisini onun oğlu Ubeydullah bin Abdul-lah'dan rivayet eden Abdullah bin Ebi Seleme, Ubeydullah'a; "Vallahi, ben size şaşıyorum. Nasıl olmuş da Resulullah (a.s)'m o gün ne yaptığını babama sormamışsınız," diyerek hayıflandın," demiştir."
Bu hadisi Ebu davud [145] ile Nesâi [146] rivayet etmişlerdir. Onların rivayeti: "Bizden tekbir getiren vardı," sözüne kadardır. [147]

4464-Nesâi, Said bin Cübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Said bin Cübeyr şöyle demiştir:
"Ben, İbni Abbas (r.a) ile birlikte Arafat'ta idim. Bana;
"Niye halkın telbiyesini işitmiyorum?" dedi. Ben:

"Muaviye (r.a)'den korkuyorlar," dedim. Bunun üzerine İbni Abbas:
"Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, bu insanlar Ali'ye buğzları sebebiylesünneti terketmişler," diyerek çadırdan çıktı." [148]

Bir Açıklama

Bunun manası şudur: Arafatta telbiye okumak, Hz. Ali (r.a)'nin mezhebi olarak şöhret bulmuştur, halbuki o sünnettir. Emeviler, kendileriyle Hz. Ali (r.a) arasında geçen mücadeleden dolayı onun mezhebinden yüz çeviriyorlardı. İşte İbni Abbas, siyasi çelişmenin sünnetin terkinde etkili olmasına müdahale etti. Bundan dolayı da, sünnet-i seniyyeyi insanlara beyan etmek için telbiyeyi açıkça okudu.

4465-Buhari ile Müslim, Muhammed bin Ebu Bekir es-Sakafi (r.a.)'den rivayet etmişlerdir:
"O, şöyle demiştir:
"Biz, Mina'dan Arafat'a giderken, ben Enes bin Malik'e, telbiye'den sorarak:
"Siz Resulullah (a.s) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. O da: "Dileyen tekbir getirirdi, Resulullah (a.s) ona da müdahale etmezdi," dedi."
Bir başka rivayette [149] Muhammed bin Ebu Bekir es-Sakafi şöyle demiştir:
"Ârafe sabahı Enes bin Malik'e;
"Bugün telbiye hakkında ne dersin?" diye sordum.
Enes bin Malik (r.a);
"Ben, bu yolu Hz. Peygamber (a.s) ve ashabı ile birlikte yürümüşümdür. Kimimiz tekbir alır, kimimiz telbiye getirirdi ama kimse kimseyi ayıpla-mazdı," cevabını verdi." [150]

4466-İbni Huzeyme, Fadl bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Fadl şöyle dedi:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'in terkisindeydim. Hz. Peygamber (a.s) Akabe cemresini atıncaya kadar telbiye getirmeyi terketmezdi. Hz. Peygamber (a.s) Akabe cemresinde yedi taş attı, her taşla birlikte tekbir alıyordu." [151]

4467-Muvatta hariç diğer Kütüb-i Sitte Sahipleri, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:

"Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Kureyş ve onun dinine mensup olanlar, (cahiliyye devrinde) Müzde-life'de vakfe yapıyorlardı ve kendilerine "hums" [152] deniliyordu. Diğer Araplar ise Arafat'da vakfe yapıyorlardı. İslam dini gelince Cenab-ı Hak, Pey-gamber'ine, Arafat'a gidip orada vakfe yapmalarını, sonra da oradan topluca ayrılmalarını emretti. Şu ayet-i kerime bu hususu beyan eder:
"Sonra; insanlann toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin..." [153]

4468-Tirmizİ, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Kureyş ve Kureyş'in dininde olanlar-ki, bunlar Hums denen zümredir-Müzdelife de vakfe'ye dururlar ve; "Biz, Allahu Teâla'nm katiniyiz, yani Beytullah'm komşularıyız," derlerdi. Onların dışında kalan Araplar Arafat'ta vakfeye dururlurdı. İşte bunun üzerine Allah (Azze've Celle) : "Sonra insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin," ayet-i celilesini indirdi,"
Tirmizi demiştir ki:
"Bu hadisin manası; Mekkeli'ler Harem'den çıkmazlardı doğrultusundadır. Arafat ise Harem'in dışındadır. Mekkeli'ler Müzdelife'de vakfe'ye dururlar ve; "Biz, Allah'ın katiniyiz, yani Allah evinin sakinleriyiz," derlerdi. Mekke halkının dışında kalanlar, Arafat'ta vakfe'ye duru'lardı. İşte bunun üzerine Allahu Teâla Bakara suresinin 199. ayetini (yukarıda geçen ayeti) indirdi." [154]

4469-Buhari ve Müslim, Cübeyr bin Mut'ım (r.a)'dan şu şekilde rıı yet etmişlerdir:
"Cübeyr şöyle demiştir:
"Bir devemi kaybetmiştim. Arefe günü aramaya çıktım. Resulullah (a.s)'ı Arafat'ta herkesle vakfe yaparken gördüm. (Hayretimden) :
"Vallahi, bu humustan biri, burada ne işi var?" dedim. Kureyşliler "humus"tan addedilirdi."
Bu olay hicretten Öncedir. Cübeyr Müslüman olmadan önce bu olaya şahit olduğu için garibsemiştir. [155]

4470-İbni Huzeyme, Cübeyr bin Mut'ım (r.a)'den rivayet etmiştir: "Cübeyr şöyle dedi:
"Vaktiyle Kureyş: "Biz 'humus'uz, Harem'den çıkmayız/' derler, Arafat'taki vakfeyi terkedip Müzdelife'den ayrılırlardı."

Cübeyr bin Mut'ım sözüne devamla şöyle demiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı cahiliye döneminde insanlarla birlikte Arafat'ta kendi devesini üzerinde vakfe yaparken gördüm. Sonra kavmiyle birlikte Müzdeîife'de sabahladı ve onlarla birlikte (Müzdelife'de) vakfe yaptı. Onlar ayrılınca, o da ayrıldı." [156]

4471-Ebu Davud, Amr bin Abbdullah bin Safvan (r.a)'dan, o da Yezk bin Şeyban (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Şeyban şöyle demiştir:
"Biz vakfe mahallinde (Arafat'ta) Amr'ın imamdan uzak tuttuğu bii yerde vakfe yaparken, İbni Mirba yanımıza gelerek:
"Ben Allah Resulü'nün size gönderdiği elçisiyim. Hz. Peygamber (a.s size şu emri gönderdiler:
"Meşairleriniz üzere oldu. Zira sizler, babanız İbrahim'in mirası üzer« siniz." [157]

Arafat'ın Sınırları

4472-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'ta vakfe'ye durduğunda şöyle buyurdu:
"Ben burada vakfe'ye durdum. Arafat'ın tümü vakfe yeridir. Ben işte bu rada cem yerinde vakfe yaptım. Müzdelife'nin tümü vakfe yeridir. İşte| şurada kurban kestim, Mina'mn her tarafı kesim yeridir. Kurbanlarınızı evf lerinizde kesin."
Ebu Davud [158]'un bir rivayetinde de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:!
"Arafat'ın her yanı vakfe yeridir. Mina'nm her tarafı kesim yeridir. Müzdelife'nin her yeri vakfe yeridir. Mekke sokaklarının tümü yoldur ve kesim yeridir." [159]
:

4473-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Zübeyr bin el-Avvam (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Zübeyr şöyle demiştir:
"Ürene vadisi hariç, Arafat'ın tümü vakfe yeridir. Muhassir vadisi hariç,

Müzdelife'nin tümü vakfe yeridir." [160]

4474-İmam Malik'e, Enes (r.a)'ten ulaştığına göre Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Arafat'ın tümü vakfe yeridir. Ürene vadisinden çıkın (orası vakfe yeri değildir)." [161]

4475-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "ibni Abbas şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) : "Ürene vadisinden çıkın, Muhassir vadisinden de çıkın (onlar vakfe yerleri değildir)" buyurdu." [162]

4476-İbni Huzeyme, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'ta vakfe'ye durdu. Sonra Güneş batınca indi ve Üsame bin Zeyd'i terkisine aldı." [163]

4477-İmam Ahmed bin Hanbel, Cübeyr bin Mut'ım (r.a)'dan|Resulul lah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Arafatm her tarafı vakfe yeridir, ancak Urene'den çıkınız. ^İüzdeli-fe'nin tümü vakfe yeridir, ancak Muhassir'den çıkınız. Mina'nm ittim yol lan kesim yeridir. Teşrik günlerinin tümü kesim günüdür." [164]

4478-Bezzar, İbni Abbas (r.a)'dan Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle buyur duğunu rivayet etmiştir:
"Arafat'ın tümü vakfe yeridir. Mina'nın her tarafı da kesim yeridir." [165]

Arafat'ta Binek Üzerinde Vakfe Yapma

4479-Ebu Davud, Ebu Seleme diye künyelenen Nubeyt (r.a)'in şöyledediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı arefe günü kırmızı bir devenin üzerinde durarak konuştuğunu gördüm." [166]

4480-Ebu Davud, Adda bin Hâlid bin Hevze (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı arefe günü, bir devenin üzerinde, üzengilere (bakarak) doğrulmuş, halka hitap ederken gördüm." [167]

4481-Tirmizi, Abdurrahman bin Ya'mer ed-Dîyli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'ta iken Necd halkından bazı kişiler gelerek ona (haccın mahiyetini) sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) münadi-sine şöyle nida edip duyurmasını emretti:
"Hacc Arafat'tır, kim cem (Müzdelife) gecesi, fecrin doğmasından önce (vakfe'ye) yetişirse, haccı idrak etmiş demektir. Mina günleri üçtür, kim ilk iki günde acele davranırsa, herhangi bir günah işlememiş gibi, tehir eden de günahkar olmaz."
Hadisin ravilerinden Muhammed bin Beşşar dedi ki:
"Bu hadisi Yahya; "Hz. Peygamber (a.s) bir adamı terkisine aldı ve adam bunu duyurdu," ilavesi ile rivayet etmiştir. "
Ebu Davud [168]un rivayetinde Abdurrahman bin Ya'mer ed-Diyli şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'ta iken yanma geldim. Necd halkından baz kişiler veya bir gurup geldi. Bir adama, Resulullah'a: "Hacc nasıldır?" diyı sorması için emir verdiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s); bir adama ern retti, adam da şöyle bir çağrıda bulundu:
"Hacc, arafe günüdür. Bir kimse cem (Müzdelife) gecesi sabah na mazından önce gelirse, onun haccı tamam olmuş olur."
Tirmizi [169]'nin diğer bir rivayetinde de Abdurrahman bin Ya'mer (r. şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hacc; Arafat'tır, hacc Arafat'tır. Mina günleri ise üçtür. Kim iki gün içinde acele ederek Mina'dan çıkar ise günahkar olmaz ve kim (üçüncü veya dördüncü güne kadar) tehir ederse, günah işlemiş olmaz. Fecir doğmadan önce Arafat'a yetişen kişi, hacca yetişmiş olur."
Nesai [170]'nin rivayetinde Abdurrahman bin Ya'mer (r.a) şöyle demiştir:
"Bir grup insanın gelip Resulullah (a.s)'a hacla ilgili sorular sorduk-, lanna şahit oldum. Onların soruları üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hacc, Arafat'tır. Her kim arefe günü Müzdelife gecesi, fecrin doğmasından önce

Arafat'a yetişirse, haccı tamam olmuş olur." [171]

4482-İbni Huzeyme, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den vayet etmiştir: [172]

doğmasından önce Arafat'ta vakfeye durmamış 1 tlelife gecesi fecrin doğmasından önce Arafat'tainiştir."
vbdurrahman bin Ya'mer (r.a)'den şöyle dediğni,ımber (a.s)'e geldim. Necd halkından bazı insan-J'jar da Arafat'taydılar. Hz. Peygamber (a.s)'e (hacla üzerine Hz. Peygamber bir münâdiye (tellala) i ,da bulundu:
Uelife gecesi, fecrin doğmasından önce gelen kişi Virtleri üçtür. Kim ilk iki günde acele davranırsa, Almadığı gibi, tehir edene de herhangi bir günah
Lfida bulunan adamı terkisine almıştı." smiştir:i, cins bildiren bir sözdür ki, ben 'Kitabu'l-İman'da
Lm bazan parçaları ve bölümleri olan bir şeyin bir m- Hz. Peygamber (a.s) de hac ismini, herkes ta-ı bir isimle Arafat hakkında kullanmış ve Arafat (fi kasdetmiştir. Arafat'ta vakfeye durmak, haccırt kısmıdır."
"abu'l-Menasik, 713-Arafat'tan inme vakti babı. Onun is-

4483-İbni Huzeyme, Abdurrahman bin Ya'mer (r.a)'den şöyle dediğni rivayet etmiştir:
"Ben Arafat'ta Hz, Peygamber (a.s)'e geldim. Necd halkından bazı insanlar da O'na gelmişlerdi. Onlar da Arafat'taydılar. Hz. Peygamber (a.s)'e (hacla ilgili) soru sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir münâdiye (tellala) emretti de adam şöyle çağrıda bulundu:
"Hacc, Arafat'tır. Müzdelife gecesi, fecrin doğmasından önce gelen kişi hacca yetişmiş olur. Mina günleri üçtür. Kim ilk iki günde acele davranırsa, ona herhangi bir günah olmadığı gibi, tehir edene de herhangi bir günah yoktur."
Hz. Peygamber bu çağrıda bulunan adamı terkisine almıştı." İbni Huzeyme şöyle demiştir:
"Hacc, Arafattır," sözü, cins bildiren bir sözjlür ki, ben 'Kitabu'l-îman'da onu şöyle açıkladım:
"Bilinen ismiyle bir isim bazan parçaları ve bölümleri olan bir şeyin bir kısmı hakkında kullanılır. Hz. Peygamber (a.s) de hac ismini, herkes tarafından bilinmekte olan bir isimle Arafat hakkında kullanmış ve Arafat sözüyle oradaki vakfeyi kasdetmiştir. Arafat'ta vakfeye durmak, haccın tümü değil, cüzlerinden

bir kısmıdır." [173]

4484-Ibni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişitir:
"Cahiliyye halkı Arafat'ta vakfeye dururlardı. Nihayet Güneş, erkeklerin]! başındaki sarıklar gibi dağların tepelerinde olunca, oradan ayrılırlar, geli]3: Müzdelife'de dururlardı. Yine Güneş erkeklerin başlarındaki sarıklar gibıi dağların tepelerinde olunca, oradan da ayrılırlardı. ResuluUah (a.s) Güneş! batmcaya kadar Arafat'ı terketmeyi erteledi. Sonra da fecir doğunca sabah na mazını Müzdelife'de kıldı. Ondan sonra da Güneş doğmadan önce her şe] son anda ortaya çıkınca yani gözle görününce oradan ayrıldı." [174]

4485-Ebu Davud, Urve bin Mudaris et-Tâî (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle diyordu:
"Müzdelife gecesi, fecrin doğmasından Önce Arafat'ta vakfeye durmamış kişi, haccı kaçırmıştır. Müzdelife gecesi fecrin doğmasından önce Arafat'ta vakfe yapan kişi, hacca yetişmiştir." [175]
"Urve şöyle demiştir:
"Müzdelife'de namaz kıldığı bir sırada Resulullah (a.s)'a geldim ve:
"Ya Resulullah ! Ben Tayy dağlarından geliyorum. Hayvanım da, kendim de yorgunum ve bitkin düştüm. Allah'a yemin olsun ki, ya Resulullah, gelirken geçtiğim her dağm başında mutlaka durdum. Benim için hacc imkanı var mı?" diye sordum. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bizim bu namazımıza katılan, ayrılıncaya kadar bizimle beraber duran ve bundan önce da Arafat'ta gece veya gündüz vakfeye durmuş olan kişi, artık haccı tamamlamış ve haramlardan kurtulmuş olur."
Nesai [176]'nin rivayetinde Urve bin Mudarris (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s)'ı Müzdelife'de dururken gördüm, şöyle buyurdu:
"Kim burada bizimle ve bundan önce de Arafat'ta gece veya gündüz vakfeye durmuş ise, artık haccı tamamlamış olur."
Nesâi [177]nin diğer bir rivayetinde Urve bin Mudarris (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, imam ve cemaatla birlikte Müzdelife'den ayılmadan orada bulunursa, hacca yetişmiş olur. Kim de imam ve insanlarla birlikte orada bulunmazsa, hacca yetişmemiş olur."

Nesâi [178]'nin bir diğer rivayeti de Ebu Davud'un rivayeti gibidir. [179]

Arafat'ta Vakfe Zamanı

Arafat'ta vakfe zaman; Zilhicce'nin dokuzuncu günü Güneş'in zavalinden kurbanın birinci günü fecr-i sadıka günü fecrin doğuşundan bayram gününün ikinci fecrine kadar olduğunu söylemişlerdir.
Şafiiler hariç cumhura göre, hacının vakfede gündüzün bir kısmıyla geceyi birleştirmesi vaciptir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) Güneş batıncaya kadar Arafat'ta vakfe yaptı. Eğer hacı gruptan önce ayrılır veya guruptan sonra Arafat'a girerse ilim ehlin'in çoğunluğuna göre haccı tamdır ve sahihtir. Ancak kurban gerekir.
Şafiiler şunu söylemişlerdir:
"Geceye gündüzü birleştirmek sadece sünnettir."
Malikiler geceleyin vakfe yapmanın vacif olduğunu söylemişlerdir: Vakfe için taharet şart koşulmamıştır, kıbleye yönelme de böyledir. Zira Hz. Peygamber (a.s) Hz. Âişe (r.a)'ye: "Beytullah'ı tavaf etmenin haricinde erkek hacmin yaptığını yap," buyurmuştur." [180]

Arafat'ta İki Namazı Birleştirerek Öğlenin Şiddetli Sıcağında Kılma

4486-Buhari, Salim bin Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Salim şöyle demiştir:
"Emevi Halifesi Abdulmelik bin Mervan, Irak valisi Haccac'a bir mektup yazdı ve bu mektubunda hacc hükümleri konusunda İbni Ömer'e muhalefet etmesini emretti:
Ben ve Salim beraberinde olduğum halde arefe günü, Güneş tam ortadan meylettiği zaman (öğle vakti zevalde) babam Abdullah bin Ömer Arafat'a geldi ve hac emiri Haccac'm perdeli cadın önünde yüksek sesle seslendi. Haccac, üzerinde san boyalı büyük bir maşlah olduğu halde çadırdan çıktı ve:
"Ne var ey Ebu Abdurrahman?" dedi. İbni Ömer:
"Eğer sünnete uymak istersen (hutbe zamanıdır) yürüyün," dedi. Haccac:
"Şu saat mı?" diye sordu. İbni Ömer:
"Evet, bu saat," dedi. Haccac:
"Beni biraz bekleyin, başımı yıkayayım, sonra çıkarım," dedi.

İbni Ömer devesinden indi, Haccac çıkıncaya kadar bekledi. Haccac çılanca babamla benim aramda yürüdü. Bu sırada ben Haccac'a;
"Eğer sünnete uymak istersen, hutbeyi kısalt, vakfeyi çabuk yap," dedim.
Bunun üzerine Haccac, Abdullah bin Ömer'e bakmaya başladı. Babam Abdullah bin Ömer, Haccac'm bu bakış ve tereddüdünü görünce:
"Salim doğru söyledi," dedi."
Buhari [181]'nin diğer bir rivayetinde Salim şöyle demiştir:
"Haccac, Abdullah bin Zübeyr'le savaşmak üzere Mekke'ye indiği yıl [182] Abdullah bin Ömer'e: "Arefe günü vakfe yerinde nasıl yaparsınız?" diye sordu. Salim, Haccac'a:
"Eğer sünnete uymak istersen, arefe günü namazı sıcağın şiddetli olduğu zamanda kıl," dedi.
(Haccac'm tereddütlü bakışı üzerine Salim'in babası) Abdullah bin Ömer:
"Salim doğru söyledi," dedi. Çünkü onlar sünnete uyarak Öğle ile ikindi namazlarını birleştiriyorlardı."
İbni Şihab dedi ki:
"Ben Salim'e: "Resulullah (a.s) böyle mi yapmıştır?" dedim. Salim: "Sizler bu fiillerde ancak O'nun sünnetine uymaktasınız," dedi." Ebu Davud [183] Salim'den şunu rivayet etmektedir:
"Haccac, İbni Zübeyr'i şehid ettiği zaman İbni Ömer'e: "Bu günde (arefe gününde) Resulullah (a.s) hangi saatte (vakfe yerine) giderdi?" diye sormak üzere bir adam gönderdi. İbni Ömer de: "O vakit olunca biz gideriz," diye cevap verdi."
Ravi dedi ki:
"İbni Ömer gitmek istediği vakit (yanında bulunanlara; vaktin gelip gelmediğini) sordu. Onlar da:
"Güneş henüz zeval vaktine gelmedi," dediler. Bin müddet sonra İbnij Ömer:
"Güneş göğün ortasından meyletmedi mi?" diye sordu. Onlar yine:
"Güneş henüz semanın ortasından meyletmedi," diye cevap verdil İbni Ömer tekrar :
"Meyletti mi?" diye sordu. Onlar:
"Güneş göğün ortasından meyletti," dedikleri zaman, İbni Ömer heı ne^ hareket etti." [184]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, Fethu'1-Bari [185]'de şunları kaydetmektedir:
1. Bu hadiste, Haccac'm Abdullah bin Ömer'e : "Beni bekle," dediği ve onun da Haccac'ı beklediğinden dolayı Arafat'ta vakfe için gusul yapmaya işaret vardır. Zaten ilim sahipleri bunu müstehap görmüşlerdir. İbni Ömer'in, Haccac'm zaruretten dolayı gusul aldığına hamlettiği için onu beklemiş olması da muhtemeldir.
İmam Malik, Muvatta'da Nafi'den, İbni Ömer (r.a)'in, Arefe akşamı vakfe için gusul aldığını rivayet etmiştir:
2. Yine bu hadiste halifelere hacc yaptırmaya, emirü'1-mü'minin din işlerinde ilim ehlinin görüşüyle amel etmesine ve onların görüşüne yönelmesine işaret vardır.
3. Yine alimlerin sultanlara müdahele etmesine ve bu konuda kendilerinde bir eksiklik olmayacağına, ayrıca talebenin hocasının huzurunda sultanlara veya başka kişilere fetva verebileceğine ve işaret ile anlaşmaya delil vardır.
4. Yine bu hadiste ilim sahiplerinin vakarlarını korumalarına işaret vardır. Zira Salim'in, babasının yerine bilgi vermesine Haccac tepeden bakma eğilimine girmiş ve Salim de gerekeni yapmış, İbni Ömer (r.a) de onun bü davranışına karşı çıkmamıştır,
5. Yine bu hadis-i şerifte, insanların munfaati için zalim bir kişiye sünnetleri öğretmenin cevazına işaret vardır.
6. Yine bu hadiste, büyük bir maslahat elde etmek için küçük bir mefre-dete katlanması gereğine işaret vardır. Bu da, İbni Ömer (r.a)'in, Haccac'ın yanma gidişinden ve hac menasikini ona öğretmesinden alınmaktadır. İnsanlar faydalansın diye ilmin yayılmasına çok düşkün olmaya, fasık imanın arkasında namaz kılmanın sıhhatine, öğle vaktinin evvelinde ikindi ile öğle namazını birleştirmek için Güneş zeval vaktinde iken Arafat'taki mescide yönelmenin sünnet olduğuna bu hadis işaret etmektedir. Kişinin namazla ilgili/ gusul ve benzeri şeylerle bir miktar meşgul olmasından dolayı gecikmesi de caizdir." [186]

Arafat'ta Dua Etme

4487-Nesai, Resulullah (a.s)'ın azatlısı Üsame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Üsame şöyle demiştir:
"Arafatta, Resulullah (a.s)'ın terkisinde idim. Dua ederken ellerini yukarı

kaldırmıştı. O sırada deve Resulullah (a.s)'ı eğdi. Derken yuları düştü. Hz. Peygamber (a.s) yuları elinin biriyle tutup diğer elini kaldırarak duasına devam etti."

Hacının arefe günü gücü yettiği kadar dua ile meşgul olması gerekir. [187]

4488-İmanı Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Kays el-Abdi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdulaziz şöyle demiştir:
"Filan kişi arefe günü Resulullah (r.a)'ın terkisinde idi. Bu genç, kadınları gözetlemeye ve onlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona:
"Yeğenim, bu öyle bir gündür ki, kim bu günde kulağına, gözüne ve diline sahip olursa, (günahları) bağışlanır," buyurdu." [188]

Arafe Günü Hacının Oruç Tutması Müstehap Değildir

4489-Buhari, Ümmü'1-Fadl bintu'l-Haris (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bir takım insanlar arefe günü Hz. Peygamber (a.s)'in orucu hakkında Ümmü'l-Fadl'm yanında ihtilaf ettiler. Bazısı; "Hz. Peygamber (a.s) oruçludur/' dedi, bazısı da; "Oruçlu değildir," dedi. Bunun üzerine ben, Hz. Peygamber (a.s)'e, Arafat'ta devesi üzerinde vakfe yapmakta iken bir kâse süt gönderdim. O da bu sütü içti." [189]

Muzdelife'ye Varış Ve Orada Akşamla Yatsı Namazlarını BirleştirerekKılmak

4490-Buhari ile Müslim, Üsame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'tan geziye hareket etti. Dağ yoluna girince inip küçük abdest bozdu. Sonra abdest aldı. Fakat abdesti hafif aldı. Ben kendisine:
"Namaza buyurun," dedim. Resulullah (a.s); "Namaz ileride/' diyerek hayvanına bindi.
Müzdelife'ye gelince hayvanından inerek abdest aldı. Bu sefer mükemmel bir abdest aldı, sonra namaz için kamet getirildi ve akşam namazı kılındı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı için kaamet getirildi. Resulullah (a.s) onu da kıldırdı. Ve bunların arasında başka namaz

kılmadı."

Bir diğer rivayette [190] Üsame şöyle demiştir:
"Arafat dönüşünde ben Resulullah (a.s)'m terkisine bindim. Resulullah (a.s), Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca, devesini çoktürdü, (inip) orada küçük abdest bozdu. Sonra geldi. Ben, kendisine abdest suyu döktüm. O da hafif bir abdest aldı. Ben:
"Namaza buyurun ya Resulullah," dedim. O da: "Namaz ileride," buyurdu:
Ve Resulullah (a.s) devesine binip sonunda Müzdelife'ye geldi ve başka şeyle meşgul olmayıp hemen akşam ile yatsı namazlarını kıldı. Bir müddet istirahattan sonra bayram günü sabahında, Resulullah (a.s)'m terkisine Fadl bindi."

Diğer bir rivayet [191] de bu hadisin benzeridir. Onda şu cümleler yer almaktadır:
"... Resulullah (a.s) devesine bindi. Nihayetinde Müzdelife'ye geldik. (Orada) akşam namazını eda etti. Sonra insanlar konak yerlerinde develerini çöktürdüler. Ama yüklerini çözmemişlerdi ki, yatsı namazı için kamet getirildi. Resulullah (a.s) onu da kıldı. Sonra halk yüklerini çözdüler."
Ben (Üsame'ye)
"Sabahladığınız vakit ne yaptınız?" diye sordum. O da:
"(Bu sefer) O'nun terkisine Fadf bin Abbas bindi. Ben yaya olarak Ki reyş'in önden gidenleriyle birlikte yola koyuldum," dedi."

Bir başka rivayette [192] de Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Üsame'nin konakladığı boğaza geldiği vakit (hayvanı dan) inerek bevletti. -Üsame burada: "Su döktü," dememİştir-Sonra abdest suyu isteyerek hafif bir abdest aldı. (Üsame) Ben:
"Ya Rasulullah ! Namaza buyurun," dedim. Resulullah (a.s): "Namaz ilerdedir," buyurdular."
Yine Müslim'de hadisin bir benzeri yer almaktadır. Bu rivayette Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) devesini çoktürdü, sonra helaya gitti. Heladan döndüğü vakit ben, kendisine bir kaptan su döktüm de abdest aldı. Sonra hayvanına binerek Müzdelife'ye geldi ve orada akşamla yatsıyı birlikte kıldı."

Ebu Davud [193]t,ile Nesâi'nin Küreyb'den bir rivayetleri vardır ki, Küreyb şöyle demiştir:
"Üsame bin Zeyd'e soru sorup: "(Arafattan Müzdelife'ye dönerken) Sen Resulullah'ın terkisine binmiştin. Akşamleyin nasıl yaptınız? Bana heber ver/'

dedim. O da (benim bu sorum üzerine):
"Biz, halkın mola vermek için halkın develerini çöktürdüğü boğaza geldik. Resulullah (a.s) da devesini çöktürdü..." dedi."

Ardından Buhari ve Müslim'in rivayetinin benzerini zikretti. Nesâi [194]'ye ait bir rivayette de Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'tan döndüğünde ben terkisinde idim. Hz. Peygamber (a.s) devesinin yularını çekmeye başladı. Hatta nerdeyse devenin kulakları hamudun hizasına kadar yükseliyordu. Bu arada da, cemaata:
"Ey nâs! Sakin ve ağırbaşlı olun. Çünkü iyilik, develerini koşturmakta değildir," buyuruyordu."

Yine Nesâi [195]'nin kısaltarak yaptığı bir rivayette Üsame şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Arafat'tan döndüğü zaman bir dar yola saptı. Ben kendisine:
"Akşam namazını mı kılacaksın?" dedim. O da:
"Namaz kılacak yer ileride," buyurdu."

Yine Nesâi [196]'nin bir rivayetinde Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) emirlerin konakladığı dar yolda (bineğinden) indi ve küçük ebdestini yaptı. Sonra hafif bir abdest aldı. Ben:
"Ya Resulullah, namaza buyurun," dedim. O da; "namaz ileride," buyurdu. Ardından Müzdelife'ye geldik. Resulullah (a.s) namazını kdıncaya kadar insanların sonuncusu hâlâ inmemişti." [197]

Bir Açıklama

Hafız, el-Feth'de şöyle demektedir:
"O gece Resulullah (a.s)'ın abdest aldığı su, zemzem suyu idi. Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının Sünen'indeki ziyadeler arasında hasen bir isnadla onu, Hz. Ali bin Ebu talib (r.a) hadisinde tahric etmiştir. Bundan da, zemzem suyunu içmenin dışında kullanılışını yasaklamayı reddetme hükmü çıkarılabilir."

4491-İbni Huzeyme, Üsame bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Arafat'tan döndüğü vakit terkisine Üsame'yi bin-dirmişti. Hz. Peygamber (a.s) Arafat'tan sükunet içinde döndü ve:
"Ey Nas! Size sükûnet gerekir. Çünkü iyilik; develeri ve atları koşturmada

değildir," buyurdu."
Üsame demiştir ki:
"Ben, Resulullah (a.s)'m Müzdelife'ye gelinceye kadar devesini ön ayağını kalkık vaziyetle görmedim. (Müzdelife'den sonra) Resulullah (a.s) terkisine Fadl (bin Abbas)'ı bindirdi. Ve halka sükunet ile hareket etmelerini emretti. Kendisi sükunet içinde döndü ve:
"İyilik; atları ve develeri koşturmakta değildir," buyurdu. Ben, Resulullah (a.s)'ın Mina'ya gelinceye kadar devesinin ön ayağını kalkık vaziyette görmedim (yani çok yavaş yürüyordu)." [198]

Müzdelife'ye Dönüşte Normal Yürüyüş

4492- Tirmizi h^riç Cemaat, Üsame bin Zeyd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Urve şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Veda Hacc'ında Arafat'tan ayrıldıktan sonra nasıl yürüyordu?" diye soruldu. O da:
"Hızlı yürüdü. Ancak yolda bir düzlüğe rastlarsa, daha hızlı yürürdü," cevabını verdi.
Hişam: "Hadiste geçen "nass" kelimesi, "anak"tan daha hızlı bir yürüyüştür," dedi. "
Bir başka rivayette [199] de; "Fücre" kelimesi yerine aynı anlama gelen "Fecve" kelimesi kullanılmıştır.
Bunun benzeri başka bir rivayette [200] de şöyle gelmiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'tan dönerken terkisine Üsame'yi bindirmişti. Üsame'ye:
"Resulullah (a.s), Arafat'tan döndüğü vakit nasıl yürüyordu.?" diye soruldu. O da:
"Normal giderdi. Meydan buldu mu koştururdu," diye cevap verdi." [201]

Arafat'tan Dönerken Sükunet İçinde Olmak

4493-İmam Ahmed bin Hanbel, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz Hz. Osman (r.a)'m hilafeti döneminde, Ibni Mes'ud'la haccettik. Arafat'ta vakfe'ye durduk. Biz Güneş kayboldu dedik. İbni Mes'ud da:

"Emirül mü'minin şimdi Arafat'tan hareket etmiş olsaydı isabet etmiş olurdu," dedi."
Ravi diyor ki:
"İbni Mes'ud bu sözü mü evvel söyledi, yahut Hz. Osman (r.a^)'ın Müzdelife'den Mina'ya hareketi mi evvel oldu, biliyorum."
Abdurrahman sözüne devamla şöyle dedi:
"Halk (deve ve atlarını) koşturdu. İbni Mes'ud ise, biz Müzdelife'ye linceye kadar normal yürüyüşün üzerine çıkmadı." [202]

4494-Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) terkisine Üsame'yi bindirmişti. Devesini koşturmaya başladı. Halk ise sağa sola develere vuruyordu. Hz. Peygamber (a.s) onlara iltifat etmiyor ve:
"Ey Nas ! Sakin olun," diyordu. Sonra da Güneş batınca hareket etti." [203]

Sabah Namazfnın Vakti Ve Her Namazİçin Ezan Okunması Ve KaametGetirilmesi

4495-İbni Huzeyme, rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud, sükûnet üzere, devesine vurmadan Arafat'tan hareket etti. Nihayet Müzdelife'ye geldi ve devesinden indi. Sonra ezan okuyup kamet getirdi. Ardından akşamı kıldı, sonra da akşam yemeğini yedi. Sonra kalkıp ezan okudu, kamet getirdi ve yatsı namazını kıldı ve geceyi Müzdelife'de geçirdi. Fecir doğunca kalktı, ezan okudu ve kamet getirdi, peşine de sabah namazını kıldı. Sonra şöyle dedi:
"Bu iki namaz, vaktinden sonraya ertelenir. Resulullah (a.s) da bu iki namazı bu günde yalnızca bu mekanda kılardı, sonra vakfe yapardı."
Ibni Huzeyme şöyle demiştir:
"İbni Mes'ud akşam ile yatsı namazı arasında geçen akşam yemeği olayım Hz. Peygamber (a.s)'e ref etmemiştir. Bu anlatılan şey, Hz. Peygamber (a.s)'m fiili olmayıp kendi fiilidir." [204]

4496-Buharî, Abdurrahman bin Yezid (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Arafat'tan Abdullah bin Mes'ud ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktık. Sonra Müzdelife'ye geldik. Abdullah akşamla yatsı namazlarından herbirini başlı

başına birer ezan ve kametle kıldı. Ve bu iki namaz arasını akşam yemeği ile ayırdı. Bundan sonra İbni Mes'ud şafak söktüğü sırada sabah namazını (çok erken) kıldı. Hatta kimi insan; "fecir doğdu", kimi insan da; "fecir doğmadı," diyordu."
Sonra Abdullah şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Akşam ile yatsıdan ibaret olan bu iki namaz, şu Müzdelife mevkiinde (alışılmış) vakitlerden tahvil edilmiştir, insanlar yatsı vaktine girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalışmasınlar. Sabah namazını da-fecrin doğuşuna işaret ederek-şu saatte kılsınlar."
Bundan sonra İbni Mes'ud tanyeri ağanncaya kadar Müzdelife'de vakfe yaptı. Sonra:
"Mü'minlerin emiri bu saatte Müzdelife'den hareket etse, Hz. Peygamber (a.s)'in sünnetine isabet etmiş (yani ona uygun hareket etmiş) olur," dedi."
Ravi Abdurrahman bin Yezid:
"İbni Mes'ud bu sözünü evvel söyledi, yahut Hz. Osman (r.a)'ın Müzdelife'den Mina'ya hareketi mi evvel oldu bilmiyorum. İbni Mes'ud Kurban bayramının ilk günü Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye'ye devam etti." [205]

4497-Buhari, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Abbas, Hz. Peygamber (a.s.)'le beraber arefe günü Arafat'tan ayrılmıştı. (Yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken) Hz. Peygamber (a.s) arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma, çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) onlara kamçısı ile işaret etti ve: "Ey insanlar ! Ağır olunuz. Çünkü iyilik ve hayır acele ve sür'atli yürümekle sağlanmaz," buyurdu."
Müslim [206] ile Nesâi [207] İbni Abbas'ın kardeşi Fadl bin Abbbas (r.a)'tan rivayet etmişlerdir:
"Fadl, Resulullah (a.s)'ın terkisinde bulunuyordu. Arefe gecesi ve Müzdelife sabahı halk yola koyulduğu vakit, Hz. Peygamber (a.s)'in:
"Sükuneti muhafaza edin/' buyurduğunu söyledi. Resulullah devesinin yularını kaşıyormuş. Minadan sayılan Muhassir'e girince:
"Cemrede atılacak ufak taşları toplayın," buyurmuşlar."
Fadl: "Resulullah, Cemre-i Akabe'de taşlannı atıncaya kadar telbiyeye devam etti," dedi."
Müslim [208] bir rivayetinde; "atılacak ufak taşlar," sözünden sonra şunu ilave

etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s), insanın ufak taş atması gibi eliyle işaret buyuru-yordu."

Müslim [209]'in İbni Abbas (r.a)'tan bir başka rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) Arafat'tan, Üsame terkisinde olduğu halde döndü. Üsâme: "Resulullah (a.s), Müzdelife'ye gelinceye kadar (Arafat'taki) hâli üzere yürümeye devam etti," demiştir.

Ebu Davud [210]'un rivayetinde de İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) terkisinde Üsame ve üzerinde sükunet olduğu halde Arafat'tan döndü. Halk da:
"Ey Nas ! Sükunetinizi koruyun. Çünkü hayır ve iyilik; atları ve develeri koşturmakta değildir," tavsiyesinde bulundu.
İbni Abbas demiştir ki:
"Ben, Resulullah (a.s)'m devesinin hareket halinde ön ayağını Müzdelife'ye gelinceye kadar kaldırdığını görmedim."

Ebu Davud [211]'un bir diğer rivayetinde İbni Abbas şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) terkisine Fadl ve Abbas'ı bindirmişti. Ve şöyle buyurdu:
"Ey Nas ! Muhakkak iyilik..." İbni Abbas burada Müzdelife yerine Mina'yı söyledi."

Nesaî [212]'nin İbni Abbas (r.a)'tan, onun da kardeşi Fadl'dan rivayetinde Fadl bin Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Arafat'tan dönerken terkisinde Üsame bin Zeyd bulunuyordu. Devenin süratini önlemek için devamlı yularını çekiyordu. Resulullah (a.s) bu vaziyette Müzdelife'ye kadar geldi." [213]

4498-İbni Huzeyme, Ca'fer (r.a)'den, o da babasından şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ca'fer (r.a)'in babası şöyle demiştir: "Cabir'in huzuruna girdik. Ben:
"Resulullah (a.s)'ın haccından bana haber ver," dedim. O da hadisin bazısını zikrederek şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) 'Kasva' adlı devesine binip vakfe yerine kadar geldi. Devesinin göğsünü kayalara çevirdi. Yayaların yolunu da karşısına aldı ve kıbleye döndü. Akşama kadar orada vakfeye durdu. Nihayet Güneş'in sarılığı biraz gitti ve Güneş tamamen kayboluncaya kadar vakfeye devam etti." [214]

4499-Tirmizi, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) Muhassir vadisinde devesini koşturdu." Bişr bin es-Sırrî'nin rivayetinde şu ilave vardır:
"Müzdelife'den sükunet üzere yol aldı ve sahabilerine de sükunet'i emretti."
Ebu Nuaym da şu ziyadeyi yapmıştır:
"Resulullah (a.s), onlara fiske taşı gibi taşlarla ile taşlamalarını emretti ve:
"Belki ben bu senemden sonra sizi tekrar görmem," buyurdu." Ebu Davud [215] ile Nesâi [216]'nin rivayetleri de şöyledir:
"Resulullah (a.s) Müzdelife'den Mina'ya sükunet içinde hareket etti. Sahabilerine fiske taşları gibi (küçük çakıl taşları)atmalarım emreti. Muhassir deresinde de devesini hızlı sürdü."
Nesâi'nin diğer bir rivayeti de [217] şöyledir:
"Resulullah (a.s) Müzdelife'den Mina'ya sükunet içinde hareket etti. Sahabilerine fiske taşları gibi (küçük çakıl taşları) atmalarını emretti. Muhassir deresinde de devesini hızlı sürdü."
Nesâi'nin diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s), Arafat'tan dönünce söze şöyle başladı:
"Ey Allah'ın kullan ! Sükunet içinde olunuz."
Ve eliyle de böyle işaret etti."
Ravi Eyyub avucunun içiyle göğe işaret etti." [218]

4500-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer (r.a)'in mevlası Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) Muhassir deresinde devesini bir taş atımı kadar süratlendiriyordu." [219]

4501-Ebu Davud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) sabah olunca, Kuzah (tepesi) üzerinde vakfeye durdu ve: "Bu Kuzah'tır ve o vakfe yeridir; Müzdelife'nin hepsi vakfe yeridir. İşte ben burada kurban kestim. Mina'nın her tarafı kurban kesme yeridir. O halde konak yerlerinizde kurbanları kesiniz," buyurdu." [220]

Müzdelife'den Dağılma Vakti

4502-Buhari, Amr bin Meymune (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiş-
"Amr: "Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Cahüiyye halkı, Güneş Sebir Dağı üzerine doğmadıkça Müzdelife'den Mina'ya dönmezler ve:
"Ey Sebir, Güneşlen (yani Güneş doğup seni aydınlatsın)/' derlerdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber (a.s) onlara muhalefet etti de Güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzdelife'den Mina'ya döndü."
Buharı [221]'nin bir başka rivayetinde Amr bin Meymune (r.a) şöyle demiştir:
"Ben, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'a şahid oldum. O, sabah namazını Müzdelife'de kıldı. Sonra (Meş'ar-ı Haram'da) vakfe yaptı da şöyle dedi:
"Müşrikler Güneş doğmadıkça Müzdelife'den Mina'ya dönmezlerdi..."
Hadisin devamı yukarıdaki gibidir.
Tirmizi ile Ebu Davud'un rivayetleri de şöyledir:
"... Resulullah (a.s) onlara muhalefet etti. Hz. Ömer (r.a) de Güneş doğmadan önce (alaca karanlıkta) Müzdelife'dan Minaya hareket etti." [222]

Çocuk, Kadın Ve Yaşlıları Müzdelife Dönüşünde Erken Gönderme

4503-Muvatta hariç Cemaat, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas şöyle dedi:
"Ben Hz. Peygamber (a.s)'in ailesinin zayıfları içinde Müzdelife gecesinde Mina'ya önden gönderdiği kimselerden idim."
Tirmizi [223], Ebu Davud ve Nesâi'deki bir rivayet de onun benzeridir. Yalnız bu rivayetlerde şu fazlalık vardır:
"Hz. Peygamber (a.s.) onlara; "Güneş doğuncaya kadar cemreyi atmayın (Akabe şeytanım taşlamayın)," buyurdu."
Ebu Davud [224] ve Nesâi'deki diğer bir rivayette de İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), biz Abdulmuttalib oğullarının küçük yaştaki oğlan çocuklarını merkeblerimiz üstünde, Müzdelife gecesi, önceden gönderdi ve (yoku ederken) mübarek el ayasıyla uyluklarımızı hafifçe dövmeye ve şöyle buyurmaya başladı:
"Oğulcuklarım ! Güneş doğuncaya kadar cemre'ye taş atmayınız."

Nesai'nin [225] İbni Abbas (r.a)'tan, onun da kardeşi Fadl'dan rivayetinde İbni Abbas şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hâşimoğullarmdan güçsüzlerin, Müzdelife'den geceleyin yola çıkmalarını emretti."

Yine Nesâi [226]'nin bir rivayetinde Abdullah bin Abbas (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), ailesinin güçsüzleriyle birlikte beni de gönderdi. Sabah namazını Mina'da kıldık ve cemreleri taşladık." [227]

4504-Buhari ve Müslim, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Âişe (r.a) validemiz şöyle demiştir:
"Müzdelife gecesi Şevde, Resulullah (a.s)'tan izin istedi. Şevde ağır ve şişman bir kadındı. Resulullah (a.s) da ona izin verdi."

Müslim [228]'e ait bir rivayette ise Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:
"Şevde şişman ve ağır bir kadındı. Bu sebeple Müzdelife'den geceleyin dönmek için Resulullah (a.s)'tan izin istedi. O da kendisine izin verdi." Daha sonra Hz. Âişe (r.a) şöyle dedi:
"Keşke Resulullah (a.s)'tan Sevde'nin istediği gibi izin isteseydim."
Hz. Aişe (ra.) ancak imanla birlikte Mina'ya dönerdi."

Yine Müslim [229]'e ait bir rivayette Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Sevde'nin istediği gibi ben de Resulullah'tan izin isteyerek sabah namazını Mina'da kılmış olmamı, sonra halk gelmeden taşları atmamı dilerdim."
Hadisin bir ravisi olan Kasım, Hz. Âişe (r.a)'ye;
"Şevde Resulullah (a.s)'tan izin istedi miydi?" diye sordum. Hz. Âişe (r.a) de:
"Evet, çünkü Şevde ağır ve şişman bir kadındı. Bu sebeple Resulullah (a.s)'dan izin istedi. O da kendisine izin verdi," dedi."

Buhari [230]'nin bir başka rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir;
"Veda Haccı'nda biz Müzdelife'ye indik. Şevde bint-i Zem'a insanların izdihamından evvel kendisinin Mina'ya gönderilmesi konusunda Hz. Peygamber (a.s)'den izin istedi. Şevde iri yapılı yavaş hareket eden bir kadındı. Hz. Peygamber (a.s) (hanımı) Sevde'ye izin verdi. Şevde halkın izdihamından evvel Mina'ya gitti. Biz de sabaha kadar Hz. Peygamber (a.s)'in yanında kaldık. Sonra Hz. Peygamber (a.s)'in hareket etmesiyle biz de hareket ettik. Yemin olsun Sevde'nin Resulullah (a.s)'tan izin istediği gibi izin istemiş olmam, bana kendisiyle sevinilecek şeylerin en sevgilisi olurdu."

Müslim [231]'in buna benzer rivayetinde el-Kasım, "Hadiste geçen; "es-Sebita" kelimesi, "es-sakilatü(ağır)" manasına gelir," demiştir.
Yine aynı rivayette: "Biz de Resulullah (a.s)'ın yanında sabaha kadar mahpus kaldık," ibaresi yer almaktadır.
Yine Müslim'in rivayetinde:" ... Onun izniyle dönmüş olsam..." fazlalığı vardır.
Nesâi [232]'nin rivayetinde de Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Sevde'nin Müzdelife'den şafaktan önce dönmesine izin vermişti. Çünkü o, şişman ve ağır hareket eden bir kadındı. " [233]

4505-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Ümmü Seleme'yi kurban bayramı gecesi (Mina'ya) gönderdi. Ümmü Seleme, daha şafak sökmeden Şeytan taşlamasını yaptı.
Sonra gidip ifade (tavafım) yaptı. Bu, Allah Resulünün Hz. Âişe (r.a)'nin yanında bulunduğu gün oldu."
Nesai [234]'nin rivayeti de şöyledir:
"Allah Resulü hanımlarından birine Müzdelife gecesi hareket edip, Akabe cemresine gelmesini ve orayı taşlamasını, sabahleyin de yerinde olmasını emretti." [235]

4506-Müslim, Ebu Süfyan (r.a)'ın kızı Ümmü Habibe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ümmü Habibe'yi geceleyin Müzdelife'den Mina'ya göndermiştir."
Müslim [236]'in diğer bir rivayetinde Ümmü Habibe şöyle demiştir:
"Biz, bunu Hz. Peygamber (a.s)'ın zamanında yapardık. Müzdelife'den Mina'ya, alaca karanlıkta gelirdik."
Müslim [237]'in bir başka rivayetinde de: "Biz Müzdelife'den alaca karanlıkta çıkardık," şeklindedir. [238]

4507-Buhari ve Müslim, Salim bin Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Ömer ailesinin zayıf olanlarını önden gönderir de geceleyin

Müzdelife'deki Meş'ar-ı Haram'd a vakfe yaparlar, hatırladıkları dualarla Allah'ı zikrederlerdi. Sonra imam (gelip) vakfe yapmadan ve oradan ayrılmadan yola çıkarlar, kimisi Mina'ya sabah namazında gelir, kimisi de ondan sonra ulaşırdı. Geldikleri vakit cemreyi atarlardı.
İbni Ömer: "Bunlar hakkında Resulullah (a.s) ruhsat verdi," diyordu." Muvatta (1) Salim'den ve kardeşi Ubeydullah'tan tahric etmiştir:
"Babaları (İbni Ömer) ailesinden zayıfları ve çocuklarını Müzdelife'den Önceden gönderirdi ki, sabah namazını Mina'da kılsınlar ve halk gelmeden önce (cemreyi) taşlasınlar." [239]

4508-İmam Malik, Muvatta'da, Fatıma bintü'l-Münzir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Fatıma bintu'l-Münzir, Esma bintu Ebi Bekir (r.a)'i Müzdelife'de görmüş. Hz. Esma kendisi ve beraberindekilere sabah namazını kıldıracak olan kimseye, şafak söktüğü zaman kıldırmasını emredip bineğine atlar ve Mina'ya hareket eder, (yolda da) durmazdı." [240]

4509-İmam Mâlik, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer'in hanımı Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in oğlan kardeşinin kızı, Müzdelife'de doğum yaptı. Bu yüzden o da, Safiyye de geri kaldılar ve Mina'ya kurbanın birinci gününde Güneş battıktan sonra geldiler. Abdullah bin Ömer, onlara geldikleri anda taş atmalarını emretti ve bu gecikmeden dolayı onların herhangi bir keffaret ödemesine hükmetmedi." [241]

4510-İrnam Malik, Muvatta'da, Ata bin Ebi Rebah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Atâ şöyle demiştir:
"Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma (r.a)'mn azatlısı kendisine şunu haber vermiş ve şöyle demiştir:
"Biz Hz, Ebu Bekir'in kızı Esma ile alaca karanlıkta Mina'ya geldik. Ata, Esma'nm azatlısına:
"Biz, alacakaranlıkta geldik," dedim. O da:
"Senden çok daha hayırlı olanla da bunu yapardık," diye cevap verdi."
Ebu Davud Ata'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bana, Esma'dan nakilde bulunan biri, Esma'nm cemreye taş attığını haber verdi. Ben de:

"Biz, cemreyi geceleyin taşladık," dedim. O da:
"Biz bunu Resulullah (a.s)'ın döneminde de yapardık," dedi."
Buharı [242], Müslim [243], Muvatta ve Nesai, bu manada bir hadisi faz-lahğıyla Esma'nm azatlısı Abdullah'tan şöyle rivayet etmişlerdir:
"Esma, akşamla yatsı namazlarının cem edildiği gece Müzdelife'ye indi ve kalkıp namaz kıldı. Bir müddet namaz kıldıktan sonra:
"Ey oğlum ! Ay battı mı?" diye sordu. Ben:
"Hayır," diye cevap verdim. Bunun üzerine bir süre daha namaz kıldı. Sonra yine:
"Ay battı mı?" diye sordu. Ben de: "Evet, battı," diye cevap verdim. Esma:
"öyle ise Mina'ya doğru yola koyulunuz," diye emretti. Biz de yola koyulduk ve yürüdük. Nihayet cemre mevkiine gelip, Akabe cemresine taş attı. Sonra Esma Mina'daki menziline döndü ve bu menzilinde sabah namazını kıldı. Ben kendisine:
"Ey Hanımefendi! Ben Öyle sanıyorum ki, bizler meşru olan vakitten önce davrandık," dedim. Esma:
"Ey oğlum! Resulullah (a.s) mahfeli kadınlar için erken cemre taşlamalarını izin verdi," dedi."
Müslim 'in bir rivayetinde de şöyledir:
"Hayır yavrucuğum! Şüphesiz ki, Hz. Peygamber (a.s) mahfeli kadınlarına izin vermiştir." [244]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydetmiştir:
"Erken gitmeyi zayıflara tahsis edenler ve tahsis etmeyenler bu hadis-i şerifi, Güneş doğmadan önce cemreye taş atmanın cevazına delil getirmişlerdir. Bu hususta Hanefiler muhalefet etmiş ve şöyle demişlerdir:
"Hacı, Akabe cemresine ancak Güneş doğduktan sonra taş atar. Hacı Güneş doğmadan önce ve şafak söktükten sonra atarsa caiz olur, eğer şafak sökmeden önce atarsa, yeniden atması gerekir. İmam ahmed, İshak ve Cumhur da bu görüştedir.
İshak şunu da ilave etmiştir:
"Hacı Güneş doğmadan önce cemreye taş atamaz."
Nehai, Mücahid, Sevri ve Ebu Sevr de bu görüştedirler.
Atâ, Tavus, Şa'bi ve Şafii', fecir doğmadan önce bunun caiz olacağı

görüşündedirler.
Cumhur, yukarıda geçen İbni Ömer hadisi ile ihticac etmiştir. İshak ise İbni Abbas hadisi ile ihticac etmiştir.
İbni Abbas Hz. Peygamber (a.s)'in Abdulmuttalip oğullarının çocuklarına: "Güneş doğmadan önce (Akabe) cemresine taş atmayınız," buyurduğunu nakletmiştir. Bu hadis hasendir.
İmam Şafii, yukarıda geçen Esma hadisini delil kabul etmiş, İbni Abbas hadisindeki emri, mendubluğa hamletmek suretiyle İbni Abbas (r.a)'a kadar Esma hadisinin arasını birleştirmiştir.
Tahavi'nin İbni Abbas (r.a)'m mevlası, Şu'be tankıyla rivayet ettiği şu hadis-i şerif, İmam Şafii'yi destekliyor.
Hadis-i şerif şöyledir:
"İbni Abbas: "Resulullah (a.s) beni aile efradıyla (erkenden) gönderdi ve bana şafakla birlikte taş atmamı emretti," demiştir.
İbnu'l-Münzir şöyle demiştir.
"Sünnet olan, taşları ancak Güneş doğduktan sonra atmaktır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) böyle yapmıştır. Şafak sökmeden Önce taş atmak caiz olmaz. Böyle yapan, sünnete muhalefet etmiştir. Şayet o vakitte atarsa, iade etmesi gerekmez. Zira hiç kimsenin, "yeterli olmaz," dediğini bilmiyorum.
Yine zayıflardan Meş'ar-u Haram'daki vakfenin sakıt olduğuna bu hadisi delil getirmişlerdir. Halbuki o hadiste buna delalet yoktur. Çünkü Esma (r.a)'nm rivayeti, vakfeden söz etmemektedir. Halbuki bu husus, yukarıda kaydedilen İbni Ömer rivayetinde beyan edilmiştir.
Selef uleması bu meselede ihtilaf etmiştir.
Bazısı: "Müzdelife'ye uğrayıp konaklamayan kişiye kurban gerekir," demiş, bazısı da, "Müzdelife'de konaklayıp, imamla beraber vakfe yapmamışolsa da gecenin herhangi bir vaktinde oradan ayrılan kişiye kurban gerekmez," demişlerdir.
Mucahid, Katâde Zühri ve Sevri: "Müzdelife'de vakfe yapmayan kişi, haccın bir rüknünü yerine getirmediğinden ötürü ona kurban gerekir," demişlerdir.
Ebu Hanife, İmam Ahmed, İshak ve Ebu Sevr'in görüşü de budur. Ayrıca Atâ'nm da bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Bu konuda Evzam şunu söylemiştir:
"Bu durumda olan hacıya mutlak olarak kurban gerekmez. Çünkü'orası diğer konak yerleri gibi bir yerdir. İsteyen orada kalır, istemeyen kalmaz."
Hafız İbni Hacer sözüne şöye devam etmiştir: '
"İbni Bitni'ş-Şafii ve İbni Huzeyme, Müzdelife'de vakfe yapmanın haccın olmazsa olmaz bir rüknü olduğu görüşündedirler.

İbnü'l-Münzir kendi tercihinin de bu olduğuna işaret etmiş, Alkame ile Nehai'den de böyle nakletmiştir. Onların; "Müzdelife'de durmamış olan kişi, haccı kaçırmıştır, ve ihramını umreye çevirir," demeleri tuhaftır.
Tahavi, Yüce Allah'ın vakfeyi zikretmeyip yalnızca; "Arafat'tan döndüğünüz zaman Meş'ar-ı Haram yanında Allah'ı zikrediniz," şeklinde buyurmasını delil getirmiştir. Halbuki onlar herhangi bir zikirde bulunmaksızın Müzdelife'de vakfe yapan kişinin haccmm tamamı olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir.
Kur'an-y Kerim'de beyan olunan zikir, haccın rükünlerinden olmadığına göre, zikrin yapıldığı yerin de farz olması pek de uygun değildir. Urve bin Mudarris'in merfu olarak rivayet ettiği şu hadisi de delil getirmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Müzdelife'deki şu sabah namazında bizimle birlikte hazır bulu ian ve bundan önce de Arafat'ta gece veya gündüzleyin vakfede buluru n kişi, haccını tamamlamıştır."
Onların üzerinde birleştikleri bir husus da şudur:
"Kişi, geceyi Müzdelife'de geçirmiş olsa ve vakfe yapsa, namazd olup imamla birlikte kılmasa, hatta vaktini geçirse yine de o kişini tamdır."
Urve hadisini, sünen sahipleri tahric etmiş, İbni Hıbban, Dârak
n gafil haccı
Hakim onu sahih kaul etmişlerdir.
Lafzı Ebu Davud'a ait olmak üzere onu aşağıya alıyoruz:
"Urve bin Müderris şöyle demiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'a vakfe yerinde yani, Müzdelife'de geldim;
"Ya Resulullah; ben Tayy dağlarından geliyorum. Bineğimi usandırdım, kendimi yordum. Vallahi, üzerinde vakfede bulunmadığım bir dağ bırakmadım. Hal böyle olunca benim haccım oldu mu?" dedim.
Bunun üzerine Allah Resulü (a.s) şöyle buyurdular:
"Kim bizimle birlikte bu namazda (Müzdelife'de kılman sabah namazında) hazır bulunur, bundan önce de gündüz veya geceleyin Arafat'a gelip (vakfesini yaparsa haccını tamamlamış ve ihramdan çıkıp temizlene-bilme dönemine girmiş olur."
Nesâi'nin Urve'den rivayeti de şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim, ayrılıncaya kadar imam ve cemaatla birlikte Müzdelife'de bulunursa, hacca yetişmiş olur."
Ebu Ya'la'nın rivayetinde de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Kim Müzdelife (vakfesine) yetişemezse, onun haccı yoktur."
Ebu Cafer bu ziyadeyi reddetme hakkında bir risale (kitapçık) tasnif etmiş ve bunu Mutarrıf in Şa'bi'den, onun da Urve'den rivayeti olduğunu beyan etmiş ve

Mutarrıfm metinler konusunda dikkatli olduğunu belirtmiştir.
Ibni Hazım bu konuda haksızlık etmiş ve Urve'nin Müzdelife'de imamla birlikte sabah namazını kılmadığını iddia edip Tahavi'nin ilzam ettiği gibi onu ilzam ederek haccı kaçırdığını ileri sürmüştür. Halbuki Hanefilere göre Müzdelife'de vakfeyi terketmesinden dolayı özürü bulunmayan kişiye kurban vacip olur. Hanefilerce izdiham Özürler cümlesindendir." [245]

KURBAN BAYRAMI GÜNÜ CEMRELERİ ATMA

Hz. İbrahim Aleyhisselam, Allah'ın, kendisine oğlu Hz. İsmail Aleyhis-selam'ı kurban etmesini emrettiğini ve Hz. İsmail'in de bu emre boyun eğdiğini anlayınca, onu kurban etmek için Harem'in dışma çıkardı. Bu sırada Şeytan, baba ve oğulu Allah'ın emrini yerine getirmekten vazgeçirmek için Hz. İbrahim (a.s)'in karşısına hemen dikiliverdi. Hz. İbrahim Aleyhisselam da ona çakıl taşı attı. Sonra Şeytan ikinci ve üçüncü defa karşısına çıktı, her ikisinde de onu taşladı. Şeytan'm Hz. İbrahim Aleyhisselam'in karşısına dikildiği üç mekan, bu gün artık üç cemreler olarak adlandırılıyor. Bu mekanda Hz. İbrahim (a.s)'in koyduğu prensip olarak ve Şeytan'a karşı bir savaş ilam olarak taş atmamız bize emredilmiştir.

Kurban bayramının birinci günü (yevm-i nahr), yalnızca Akabe cemresini, ertesi günlerde de üç cemreyi atarız. Cemrelerin atılması ile ilgili olarak bu kısa sunuştan sonra onlarla ilgili hükümlere geçebiliriz.

Cemre atmak, lügatta küçük taşları, yani çakıl taşlarını belli bir zamanda, özel bir mekanda ve belirli sayıda atmaktır. [246]

Cemre Atmanın Hikmeti

Cemre atmak; efendimiz Hz. İbrahim (a.s)'in, oğlunu kurban etmek istediği zamanki fiiline uymak amacıyla insanları günahlara düşürmeye çalışan Şeytan'a karşı bir tür tepkinin, ona karşı direnmenin sembolik bir ifadesidir.

Üç türlü cemre vardır:

1. Birinci (veya küçük), 2. Orta cemre, 3. Akabe yani büyük cemre. Bu, Mekke yönünde sonuncu olan cemredir.

Sonuncu cemre, orta cemreden takriben 155 m. uzaklıktadır. Hacılar birinci cemreden atışa başlar ve üçüncü ile bitirirler. [247]

Cemre Atmanın Vacipliği Ve Bu Konuda Vekil Tayin Etme

Cemreleri atmak (kuran bayramı günü Akabe cemresi, teşrik günlerinde de üç cemre) ittifakla vaciptir. Hastalık, hapis, yaşlılık veya hamilelik gibi engeller yüzünden cemresini bizzat atamayan kimseye bu konuda bir başkası vekalet edebilir. Bir kaç kişinin vekaletini almak da caizdir. Ancak vekil önce kendi cemrelerini, yani üç cemreden herbirini atmış olmalıdır, imkanı var ise vekilin

taşları toplaması müstehaptır. Bu sırada tekbir alır ve:
"Allah en büyük, Allah en büyük, Allah en büyük. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyük ve hamd yalnız Allah'adır," der.
İmam Şafii'nin böyle yaptığı nakledilmiştir. Fakat Malikilere göre vekil tayin edene kurban gerekir. [248]

Cemre Atma Vakti

a. Akabe (büyük) cemrenin vakti:
Şafii ve Hanbelilere göre bu cemrenin vakti Kurban bayramı gece yarısından itibaren girer. En faziletlisi Güneş doğduktan sonraki vakittir. Sünnet olan da odur. Bu cemrenin vakti günbatımma kadar devam eder. Özürsüz olarak o vakitten sonra atmak mekruh olur. İfrad ve kıran haccı yapanlar bu cemreye başlarken daha ilk taşla birlikte cumhura göre telbiyeyi keserler. Umre yapan ise tavaf başlarken telbiyeyi keser.
Malikiler şöyle derler:
"Arefe günü Güneş'in zevalinden sonra ve tavafa gidilmesiyle telbiye kesilir. Ama bu cemrenin atılma vakti günün sonuna kadar devam eder. "
b. Teşrik günleri Üç cemrenin atılması:
Bunların vakti, ittifakla her günün zevalinden sonra girer. Zevalden sonra atılması caiz değildir. Sonra bu vakit Güneş'in batışına kadar devam eder.
Malikilere göre atışın geceye ertelenmesi kaza yerine geçer. Çünkü onun
vakti gündüzdür ve gecikmesinden dolayı da kurban gerekir. Hanefiler de şöyle demiştir:
"Atış geceye ertelenir, fakat ertesi fecir doğmadan önce gerçekleştirilirse, caiz olur ve hiç bir şey gerekmez."
Hanbelilere göre ancak gündüz zevalden sonra atmak caizdir. Su taşıyıcıları ve çobanlar bu hükmün dışındadır. Onlar gece ve gündüz atabilirller.
Şafiiler de şöyle demiştir:
"Atma vakti, zevalden gün batımına kadardır. Bir gün atmazsa, diğer günlerde bunu telafi eder." [249]

Şeytan Taşlama Yeri

Kurban bayramı günü atış, Akabe cemresinde yapılır. Diğer günlerde ise üç yerde: Birinci cemre, orta cemre ve Akabe'de yapılır. Ancak bütün bunların atış

yerinde değil de taşın düştüğü yerde gerçekleşmesi gerekir. Ancak Hanefiler'e göre cemre yakınına düşmesi durumunda caizdir. [250]

Taş Atma Şartları

1. Atışın el ile olması, atılanın da cumhura göre ve sünnete de uyma açısından taş olması gerekir.
2. Taşların iki parmakla atılabilen taşlar gibi olması gerekir.
3. Yapılan işe gerçekten atma eylemi denilebilmesi gerekir. Taşları götürüp atılan yere koymak yeterli ve sahih olmaz. Atıştan maksadın cemre olması gerekir. Bundan başka bir yere atılması, söz gelimi havaya atılması, sonunda ait olduğu yere düşse bile caiz olmaz.
4. Jaşlarm atış yerine düşmesi gerekir. Buraya ulaşmayan taşlar ittifakla geçerli değildir.
5. Yedi adet atışı tek tek gerçekleştirmek lazımdır. Yani tam yedi atış yapılmalıdır. Cemrelerin atışından belli bir sıranın izlenmesi gerekir. Buna göre birinci cemreden başlanır, sonra orta, sonra da Akabe cemresi atılır. Sünnete uygun olan da budur. Cumhur'un da görüşü böyledir. Hacı, Akabe cemresini veya orta cemreyi öne almak suretiyle tertibe aykırı hareket etse caiz olmaz.
Hanefiler, cemreler arasındaki tertibin sünnet olduğunu söylemişlerdir.
Hacı yedi taşın sayısı hakkında şüpheye düşse, hesabını en azı üzerine kurar. Bölece kendinden isteneni kesin bir şekilde yerine getirmiş olur. Taşların hepsini bir defada atması halinde bu, tek bir atış sayılacağından yeterli olmaz.
6. Cemreleri ihramlımn bizzat kendisi atmalıdır. Cemreleri atmaktan aciz olması halinde başka birini vekil tayin edebilir. Taşların atılan yerde kalması ve atanın cemre dışına çıkması şart olmadığı gibi, bundan kendisinin abdestli ve taşların temiz olması şartı aranmaz. Buna göre necasetli taşlar da, kerahetle caizdir.
Taşlar, Müzdelife'den ve Mehassii yolundan ya da necis olmayan herhangi bir yerden alınır. Taşların Müzdelife'den alınması yalnızca sünnettir.
Hanbelilere göre taşların Mina'dan ve Harem'in diğer yerlerinden veya hela gibi yerlerden almması mekruh olur.
Hanefilere göre cemreden aldığı taşı atarsa, kerahetle caiz olur. Diğer fa-kihlerin görüşüne göre caiz olmaz, çünkü bu taşlar kullanılmış taşlardır. Kabul olunan taşların kaldırıldığı rivayet edilmiştir. Halbuki bu konuda merfu olarak rivayet edilen hadis sahih değildir.[251]

Belirli Yerlerde Her Gün Atılan Cemrelerin Miktarı

Kurban bayramı günü Akabe cemresine yedi adet taş atılır. Teşrik günlerinde, üç cemreden her birine yedi adet taş atılır. Böylece, her gün yirmi bir taş atılmış olur. [252]

Cemreleri Atmanın Mendupları Ve Sünnetleri

1. Erkek ve erkek çocuk atarken kadın ve hünsanın aksine koltuk altı beyazlığı görünecek kadar elini kaldırır.
2. Atış sağ el ile yapılır.
3. Akabe cemresi vadinin içinden atılır. Bu cemreyi atan kişi Mekke'yi soluna, Mina'yı sağına ve Akabe'yi de karşısına alır, öyle atar. Ancak orada durmaz. Çünkü ondan sonra taşlama yoktur. İşin aslı şudur: Sonrasında atış olan bir cemre atıldığında, orada durmak ve dua etmek gerekir.
4. Şafiilere göre ayrılış günü dışmda bütün cemreleri binek üzerinde değil de yaya olarak atar. Son gün hemen ardından ayrılacağı için binek üzerindeatması sünnettir. Cumhur; "yaya olarak veya binek üzerinde dilediği şekilde atar," demiştir.
5. Her taşla birlikte tekbir getirir. Birinci cemreyi attıktan sonra kıbleye yönelerek dua eder, Yüce Allah'ı zikreder. Bakara suresini okuyacak kadar bir süre tehlil ve teşbihte bulunur. İkinci cemreden sonra da aynı şeyi yapar. Sadece üçüncü cemreden sonra bunu yapmaz. Çünkü üçüncü cemreden sonra sünnet gereği yoluna devam eder.
6. Cumhura göre Akabe cemresini atarken ilk taşla birlikte telbiyeyi keser. Malikiler arefe günü öğleden itibaren telbiyenin kesilmesi gerektiğini söylemişlerdir.
7. Cumhura göre taşların fiske taşlarına benzer taşlar olması müstehaptır. Daha büyük ve daha küçük olmamalıdır. Malikiler bunu şart görmüşlerdir. Bundan daha büyük taşlar atılsa, ittifakla mekruh olur, fakat kabul olunur.
8. Taşların temiz olması müstehaptır. Kirli taşların atılması halinde, bu kerahatle caiz olur. Mescid'ten, Harem'den veya temiz olmayan yerleden alıp atmak da mekruhtur. Malikilere ve başkalarına göre taşları ardarda atmak menduptur. [253]

Cemreleri Vaktin Sonuna Ertelemenin Hükmü

Bilindiği gibi cemrelerin atılması vaciptir. Vaktinde yapılması veya hiç yapılmaması, fıkhi bakımından kararlaştırılmış tarzda kurban gerektirir.
Hanefiler şöyle demişlerdir:
"Kurban bayramı günü taşlardan bir, iki veya üç taşı ertesi güne bırakırsa, bu durumda ya bıraktığı bu taşlan atar veya her taş için yarım sa' [254], buğday tasadduk eder. Ancak yiyecek miktarı, kurban fiyatına ulaşırsa, bt durumda dilediği kadar eksik tutabilir. Aslolan kural şudur: Tamammdc kurban gerekenin daha azında da sadaka gerekir."
Diğer cemreleri son güne yani dördüncü güne ertelemesi halinde bunlar sırasıyla atar ve Ebu Hanife'ye göre kurban gerekir. Cemrelerin tamamım yani üçünü birden terketmesi halinde Ebu Hanife'ye göre bir kurban kesmes gerekir. Çünkü suçun cinsi birdir. Dolayısıyla bir kurban yeterli olmaktadu Cemrelerin tanımını, teşrik günlerinin sonunda-ki, o atış gününün de sonudur Güneş batıncaya kadar terk etse, söz konusu cemreler artık ondan düşer veHanefilerin ittifakıyla ona bir kurban gerekir. Malikiler de şöyle der:
"Bir veya birden çok taşı geceye ya da daha sonraki güne ertelemesi halinde ona kurban vacip olur. Çünkü bunların yerine getirilmesi gereken vakit, gündüz vaktidir ve bu vakit çıkmıştır. Gelen vakit ise kaza vaktidir. Akabe cemresini, ikinci ve üçüncü günün cemrelerini, dördüncü günün gün batımmdan Önce kaza eder. İster bir özür sebebiyle veya Özürsüz olarak ertelenmiş olsun, isterse cemreler arasındaki tertibe uyulmamış olsun, sonuç itibariyle kurban gerekir. Dördüncü günün gün batınımdan sonra cemrelerin atılma vakti artık geçmiş olur ve kurban gerekir. "
Bu hususta Şafiiler'in görüşü de şudur:
"Bir günün cemresini veya kurban bayramı günü Akabe cemresini terke-derse en açık görüşe göre kalan teşrik günlerinden birinde telafi eder. Kurban bayramında ve diğer teşrik günlerinde bir, iki veya üç cemrenin yerine getirilmemesi ve sonunda telafi edilmemesi durumunda bir kurban kesmek gerekir. Çünkü cins birliği vardır."
Mezhebin görüşü odur ki, üç adet taşın terkinde tam bir kurban gerekir. Bir taşın terkinde bir müd [255], iki taşın terkinde iki müd mikdar tasaddukta bulunur.
Hanbelilere göre ise durum şöyledir:
"Bir günün cemresini daha sonraki güne veya bütün cemreleri son teşrik gününe ertelemesi halinde sadece sünneti terketmiş olacağından herhangi bir şey gerekmez. Efdal olanı terketmiş olmakla birlikte, ikinci günde atması kaza değil

edâ olur. Çünkü vakit aynı vakittir. Eğer atışı terkeder ve cemrelerin tertibine riayet etmezse, kurban gerekir. Bir veya iki taşın eksik atılmasında bir beis yoktur. Ancak bundan daha fazla bir eksiklik olmamalıdır. [256]

Cemre Atışları Dört Gün İçinde Yapılır

Kurban bayramının birinci gününde yalnızca Akabe cemresi atılır. Onu ta-kib eden diğer üç gün içinde de üç cemre atılır. Dördüncü günündeki atış vakti şafak sökmesİyle başlar. Acele etmek isteyen kişi zevalden sonra cemreleri atmak şartıyla teşrik günlerinin ikinci gününde ve gün batımmdan önce ayrılır.
Hanefi fakihlerinin ileri sürdüğü zayıf bir görüş vardır ki, Molla Aliyyu'l-Kari onu şöyle beyan etmiştir:
"Teşrik günlerinin ikincisinde Mina'dan ayrılmak isteyen ikisinin şafak söktükten sonra atış yapması sahihtir. Üçüncü güne kıyas yaparak Mina'dan ayrılır. Bu görüş zayıf olmakla beraber alimlerden bir çoğu, izdihamın ve hacı sayısının çokluğu sebebiyle o zayıf görüşle amel ediyorlar." [257]

Konu İle İlgili Rivayetler Hz. İbrahim (A.S)'İn Menasiki

4511-İmam Ahmed bin Hanbel, Ebu Tufeyli (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Tufeyli şöyle anlatıyor: " İbni Abbas (r.a)'a:
"Kavmin, Hz. Peygamber (a.s)'in Safa ile Merve arasında sa'y ettiğini ve onun sünnet olduğunu iddia ediyor," dedim.
İbni Abbas (r.a) da şöyle cevap verdi:
"Doğru söylemişler. Çünkü İbrahim Aleyhisselam menasik ile emrolun-duğu zaman Şeytan kendisine itiraz etti. Ve birbirleriyle yarıştılar, Sonunda Hz. İbrahim (a.s) onu geçti. Sonra Cebrail (a.s) Hz. İbrahim (a.s)'i Akabe cemresine götürdü. Bunun üzerine Hz. İbrahim (a.s) Şeytan'a yedi çakıl taşı attı, Şeytan kayboldu. Sonra Şeytan yine ona Cemre-i Vusta (orta cemre) de göründü; ona yedi taş attı. Sonra Hz. İbrahim (a.s) onu (oğlu İsmail'i) şakağı üzerinde (kurban etmek amacıyla) yatırdı. Hz. İsmail (a.s)'in üzerinde beyaz bir gömlek vardı. Hz. İsmail (a.s):
"Ey babacığım, bu gömlekten başka beni kefenliyeceğin bir elbise yoktur. Onu çıkar da beni onunla kefenliyesin," dedi. Hz. İbrahim (a.s) gömleği çıkarmak için çaba gösterdi. Tam bu sırada arkasından:
"Ey İbrahim ! Rüyayı tasdik ettin (gerçekleştirdin)" diye bir çağrı yapıldı. Hz.

İbrahim (a.s) dönüp baktığında karşısında koca boynuzlu, iri gözlü beyaz bir koçu gördü."
İbni Abbas (r.a) "Koçların bu türüne yöneldiğimizi görmüşümdür," dedi.
İbni Abbas (r.a) sözüne şöyle devam etti:
"Sonra Cebrail (a.s) onu Cemre-i Kusva (alt cemre) ya götürdü.
Orada da Hz. İbrahim (a.s)'e Şeytan göründü, yine ona yedi taş attı. Sonunda Şeytan kayboldu. Cebrail (a.s) onu Mina'ya götürdü ve:
"Bu, Mina'dır, insanların develerini çöktürdükleri yerdir," dedi. Sonra onu Müzdelife'ye getirdi ve:
"Bu da Meş'ar-ı Haram'dır," dedi. Ondan sonra da Cebrail (a.s) Hz. ibrahim (a.s)'i Arafat'a götürdü ve:
"Biliyor musun, niçin ona Arafat ismi verilmiştir?" dedi. Hz. İbrahim
"Hayır," cevabını verdi."
ibni Abbas (r.a) sözüne şöyle devam etti:
"Cebrail, Hz. İbrahim (a.s)'e:
"(Sana öğrettiklerimi) anladın mı?" dedi. O da:
"Evet," dedim. "İşte bundan dolayı ona (anlamak bilmek manasına gelen) Arafat ismi verildi." Cebrail (a.s):
"Teliyenin ne olduğunu biliyor musun?" dedi. O da:
"O nasıldır?" dedi."
İbni Abbas (r.a) demiştir ki:
"Hz. İbrahim (a.s) insanlara haccı duyurmak ve ilan etmekle emrolun-duğu zaman, dağlar zirvelerini alçalttı, köyler ve kentler onun için yükseltildi (yani her yer dümdüz oldu). O da hacı insanlara ilan etti." [258]

Cemreleri Atmanın Vakti

4512-Ebu Ya'Iâ, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kendisine kurban bayramının birinci) günü sabah namazını Mekke'den eda etmesini emretmiş."
Akabe cemresini şafak sökmeden önce atmayı caiz görenler için bu hadis-i şerif delildir [259]

4513-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlasi Nafi'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a): "Teşrik günlerinin ortasında, Mina'da, Güneş'in

battığına şahit olan kişi, ertesi günün taşlarını atmadıkça (Mi-na'dan) ayılmasın," derdi." [260]

Bir Açıklama

Teşrik günlerinin ikinci gününde, gün batımından Önce cemreleri atmış olmak şartıyla, hacının Mina'dan ayrılma konusunda acele davranması caizdir. Çünkü gün batınımdan önce atışa yetişemezse, üçüncü günün cemrelerini atmak, sonra da ayrılmak için geceyi Mina'da geçirmesi gerekir.

4514-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Cabir şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bayram günü Cemre'de kuşluk zamanında taş attı. Ondan sonra bunu Güneş'in zevalinden sonra yaptı." [261]

4515-Buhari, Vebere bin Abdurrahman es-Sülemi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Vebere şöyle dedi:
"Ben İbni Ömer (r.a)'e:
"Ben (Teşrik günlerindeki) cemreleri ne zaman atayım?" diye sorc[um.
İbni Ömer şöyle dedi:
"İmamın yani hac emirinin atmağa başladığı zaman sen de cemreleri atarsın,"
Ben soruyu ona tekrar sordum.
"Biz (Resulullah (a.s) zamanında) vakti gözetler dururduk da Güneş semanın ortasından batıya meylettiğinde cemrelerini atardık," dedi."
Muvatta [262]'nm Nafi'den rivayetinde şöyle denilmektedir:
"İbni Ömer : "Teşrik günlerinde, Güneş semanın ortasından batıya mey-letmedikçe cemreler atılmaz," derdi." [263]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydeder:
"Kurbanın birinci gününün dışında cemrelerin zevalden sonra atılmasının sünnet olduğuna bu hadis delildir. Cumhur da bu görüştedir. Bu konuda Atâ ve Tavus muhalefet etmişler ve; "Zevalden önce mutlak olarak caiz olur," demişlerdir.

Hanefiler, Kurban bayramının ikinci gününde zevalden önce taş atma ruhsatı vermişlerdir.
İshak bin Rahuye; "Zevalden önce atan, bunu üçüncü günü iade eder," demiştir."

4516-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Güneş semanın ortasından batıya meylettiğinde (zeval vakti) cemreleri atardı." [264]

Bir Açıklama

Teşvik günlerinin üçünde cemreleri zevalden sonra atmak sünnettir. Fakat bazıları, teşrik günlerinin üçüncü gününde Güneş doğduktan sonra atılmasına izin vermişlerdir. Bazıları da acele eden kişiler için ikinci günü, üçüncü güne kıyas ederek, teşrik günlerinin ikincisinde Güneş doğduktan sonra cemreleri atmayı caiz görmüşlerdir. Bu ruhsatı Molla Aliyyu'1-Kâri 'el-Menasik' adlı kitabında beyan etmiş, halktan büyük bir kısım bu ruhsatla amel etmiştir.

4517-İbni Huzeyme, Ebu Beddah (r.a)'tan, o da babasından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) çobanların geceleyin taş atmalarına ve cemreleri birleştirmelerine izin verdi." [265]

Bir Açıklama

Mina vadisinde ot bitmediği için çobanlar özür sahiplerinden sayılır. Bundan dolayı Irz. Peygamber (a.s) onlara gelecek günün taşlarını, geceleyin atmalarına izin vermiştir. Fukahâdan bazısı, "Taş atmayı gün batınımdan sonraya erteleyen, geceleyin onu kaza eder ve bundan dolayı da bir şey gerekmez," demiştir.
Bazıları da bunu özür sahipleri ile kayıtlamıştır.
Hadis-i şerifte, çobanlar ve Özür sahipleri için taşlanmayı cem etmelerine izin verilmiştir. Yani iki günün atışını bir günde toplamalarına izin verilmiştir. [266]

Cemrelere Nasıl Gelinir?

4518-Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cemreleri atacağı vakit yaya gider, yaya dönerdi." Ebu

Davud'un rivayetinde şöyle gelmiştir:
"Ibni Ömer (r.a) Yevm-i Nahr'dan sonraki üç günde, cemrelere giderken de, dönerken de yaya olarak gelir ve Resulullah (a.s)'ın da böyle yaptığını haber verirdi." [267]

4519-İmam Malik, Muvatta'da, Kasım bin Muhammed (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İnsanlar (Sahabe'i Kiram) taşlamaya yaya gider yaya dönerdi. İlk binen Hz. Muaviye (r.a) oldu." [268]

4520-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şunu haber verdiğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kurban gününde binerek, diğer insanlar da yürüyerek taşlardı." [269]

4521-Rezin, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan onun benzerini rivayet etmiş ve şunu ziyade etmiştir:
"Resulullah (a.s) Yevm-i Nahr'dan sonraki üç günde zevalden sonra taşatardı."
Tirmizi [270]nin diğer bir rivayeti şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) Kurban günü (Yevm-i Nahr), Akabe cemresini binerek atardı."
Tirmizi; "İlim adamlarından bazılarınca, amel ona göredir," demiştir. [271]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şunları kaydetmektedir:
"İmam Malik ve Şafii'nin ve diğer bazılarının mezhebine göre, Mina'ya binek üzerinde gelenlerin Cemretü'l-Akabe'ye Kurban'ın birinci gününde binek üzerinde taş atmaları müstehaptır. Ama böyle birisi yaya olarak atsa da caizdir. Mina'ya yaya olarak gelen de yaya olarak taşlama yapar. Bunlar Yevm-i Nahr içindir. Eyyam-ı Teşrık'ın ilk iki gününe gelince, bu iki günde bütün taşlan yaya olarak atmak sünnettir. Üçüncü günde ise binek üzerinde atılır ve (Mina'yı terk etmek üzere) yola çıkılır. Bu söylenenler Şafii, Maliki ve diğer bir kısım fukahanın mezhebidir.
Ahmed bin Hanbel ve İshak bin Rukuye: "Yevm-i Nahr'de yaya olarak toplamak

müstehab'dır," demişlerdir.
İbnü'l-Münzir: "İbni Ömer, İbni Zübeyr ve Salim yaya olarak taşlama yaparlardı," der ve şöyle ilave eder:
"Ulema, yaya veya binek üstünde, hangi hal üzere olursa olsun yapılan taşlamanın caiz olduğunda icma eder."

4522-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle demiştir:
"Kurban gününde Resulullah (a.s)'i devesi üzerinde taşlarken gördümve şöyle diyordu:
"Menasikinizi benden alın. Bilemiyorum, belki de bu haccımdan sonra hacc yapamam."
Nesâi [272]'nin rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyuruyor: "Bilemiyorum, belki de bu yıldan sonra hayatta kalmam." Müslim'de yer alan; "Benden alınız," lafzı, Ebu Davud'da; "Benden almalısınız," şeklindedir. İmam Nevevi Müslim Şerhi'nde şöyle der:
"Bu "lam", Lâm-ı emir'dir, manası ise; "Menasikinizi benden almız," demektedir. Bundan maksat ise şudur: "Ben bu ibadetleri kavlen ve. fiilen nasıl yaptımsa, sizin için de bunlar aynı şekilde meşru olmuştur, bunları böylece belleyin, kendiniz bu şekilde amel ettiğiniz gibi başkalarına da Öğretin."
İmam Nevevi sözüne şöyle devam etmiştir:
"Bu hadis-i şerif, menasik-i hacc denilen hacc ibadetleri hakkında büyük bir temeldir. Ve namaz hakkında varid olan; "Benim nasıl namaz kıldığımı gördünüzse siz de öyle kılın," hadisi gibidir."
"Bilemiyorum belki de bu haccımdan sonra hacc yapamam," sözü ile ilgili olarak da İmam Nevevi şunları söylüyor:
"Resulullah (a.s) bu sözüyle ashabına veda etmekte olduğunu ve onlara vefatının yakın olduğunu işaret etmektedir.
Ayrıca Resulullah (a.s) onları hacc menasikini kendilerinden almaya, kendisiyle bulunma fırsatından yararlanmalarına, dini işleri kendisinden öğrenmelerine teşvik etmiştir. Bu sebepten ötürü onun bu haccı; Veda Hacc'ı diye isimlendirilmiştir." [273]

4523-Tirmizi, Kudame bin Abdullah (r.a)'dan şöyle dediğini rivayetetmiştir:
"Resulullah (a.s)'ı devsenin üstünde cemreleri taşlarken gördüm, vurmak yok,

itip kakmak yok ve çekil, çekil de yoktu." [274]

4524-Ebu Davud, Ümmü'l-Husayn (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz, Resulullah (a.s) ile beraber Veda Haccı'nda hac yaptık. (Taşlama sırasında) Üsame ile Bilal'i gördüm. Biri, Resulullah (a.s)'ın devesinin yularını tutmaktaydı. Diğeri de elbisesini kaldırmış, Resullah (a.s)'ı sıcağın etkisinden korumak için onu perde yapıyordu. Resulullah (a.s) bu vaziyette Akabe cemresini attı."
Bu hadisi-i şerifte ihramlı kişinin kendi başına ve başkasına gölgelik yapmasının cevazına delil vardır. Cumhur da bu görüşü benimsemiştir. [275]

Cemrelerin Vasfı

4525-MüsIim, Cabir bin Abdulllah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Taharet maksadıyla) taş kullanmak tektir. Şeytan'a atılan taş tektir. Safa ile Merve arasında sa'y tektir, tavaf da tektir. Öyle ise sizden biri (taharet için) taş kullanacaksa bunu da tek kılsın." [276]

4526-Nesâi, Abdullah bin Abbas (ra.)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Akabe (taşlaması) sabahı devesinin üzerindeyken:
"Bana (taş) topla," dedi. Ben de (şehadet ve baş parmaklarla atılabilecek büyüklükte) ufak taşlardan O'nun için topladım. Avucuna koyduğum sırada:
"İşte bunlar gibi. Dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekiler, dindeki aşırılıkları sebebiyle helak oldular," buyuruyordu." [277]

4527-Müslim, Cabir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Cabir şöyle demiştir:
__. "Hz. Peygamber (a.s)'in fiske, taşlan gibi küçük çakıllarla cemre attığınıgördüm." [278]

4528-Taberani, el-Kebir'de, Abdurrahman bin Osman et-Teymi (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize, Veda Hacc'mda fiske taşları gibi taşlar atmamızı emretti."

[279]

Cemreler Kaç Adettir ?

4529-Buhari, Salim bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer, Cemretü'd-Dünya (Minadaki Hayf mescidi cihetine yakın olan cemre)'ya yedi tane çakıl taşı atar ve her bir çakıl taşını atmasından sonra, "Allahu Ekber..." diye tekbir getirirdi.
Sonra buradan ilerler, vadinin ortasındaki düzlüğe girer, orada kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki ellerini kaldırır, dua ederdi.
Bundan sonra Cemretu'l-Vusta'ya (Orta cemre) yine böyle taş atar, daha sonra vadinin kuzey tarafına doğru yürür, düzlüğe girerdi,
Yine kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki elini kaldırır, dua ederdi.
Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vadinin içinden onu da taşlar, orada vakfe yapmazdı ve sonra giderdi. Ve:
"Ben Resulullah (a.s}'ı işte böyle yapıyor gördüm," derdi." [280]
Zühri'nin rivayeti [281]'nde şöyle denilmektedir:
"Resulullah (a.s) Mina mescidine yakın olan cemreye taş attığı 2aman ona yedi çakıl taşı atar ve herbir çakılı attıkça da;
"Allahu Ekber..." diye tekbir getirirdi.
Sonra Önüne doğru ilerlerdi, kıbleye yönelmiş ve iki elini yukarı kaldırmış olarak dua eder ve bu duruşu uzatırdı.
Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi çakıl taşı atar ve herbi çakılı attıkça; "Allahu ekber," diye tekbir getirirdi.
Sonra vadinin sol tarafına doğru iner, orada da kıbleye dönmüş ve iki elini kaldırmış olarak vakfe yapar, dua ederdi.
Sonra Akabe yanındaki cemreye gelir, ona da herbir taşla beraber tekbir getirerek yedi tane çakıl taşı atar, sonra onun yanında (dua için) durmaz oradan ayrılırdı."
Zühri dedi ki:
"Ben, Salim'den işittim; o, bu hadisi aynen babası Abdullah bi: (r.a)'den, o da Hz. Peygamber (a.s)'den olmak üzere rivayet ediyordu. Ömer de böyle yapıyordu."
Ömer Ve İbniivayet

4530-Buhari ve Müslim, Abdurrahman bin Yezin (r.a)'den etmişlerdir:
"Abdurrahman şöyle demiştir:
"Abdullah bin Mes'ud, Akabe cemresinde vadinin içinden yedi ufak taş attı. Her taşı atarken tekbir alıyordu."

Bir diğer rivayet [282] de şöyledir:
"Abdullah, Beyt-i şerifi soluna, Mina'yı da sağma aldı. Kedisine:
"Bazı kimseler taşları vadinin üstünden atıyorlar," denildi. Abdullah da:
"Kendinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, üzerine Bakara suresi indirilen zatın makamı burasıdır," dedi."

Tirmizi ve Nesai [283]'nin rivayetinde Abdurrahman bin Yezid şöyle demiştir:
"Abdullah, Akabe cemresine gelince, vadinin orta yerinde durdu ve Kabe'ye yönelerek cemreyi sağ kaşı üzerinden atmaya başladı, sonra yedi ufak taş attı, her taş ile beraber tekbir getirdi ve sonra şöyle dedi:
"Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, kendisine Bakara süresi nazil olan zat, işte buradan taşladı."
Ebu Davud 'un rivayetinde ise Abdurrahman bin Yezid (r.a) şöyle demiştir:
"Abdullah bin Mes'ud, Cemretu'l-Kübra'ya (Akabe cemresine) ulaştığı vakit, Beytullah'ı sol tarafına, Arafat'ı da sağ yanma aldı. Cemre'ye yedi çakıl taşı attı ve;

"Bakara suresi indirilen zat, işte böyle attı" dedi." [284]

Akabe Cemresi

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylemektedir:
"Akabe Cemresi, Büyük cemredir ve Mina'dan sayılmamaktadır. Aksine, Mekke cihetinden Mina'nm sınırıdır. Hz. Peygamber (a.s) yanlarına hicret etmek üzere Ensar-ı Kiram'la orada sözleşti. Cemre; çakıl taşlarının toplu olarak bulunduğu yerin adıdır. İnsanlar orada toplandığı için de bu isim verilmiştir. İnsanlar bir araya geldiği zaman; "Tecemmere bena fülan (Falan oğullan toplandı)" denilir.
Arapların küçük taşlara (çakıllara) 'cemre' adım verdiği söylenmektedir.
Yine; "İblis, Hz. İbrahim (a.s^e görününce Hz. İbrahim (a.s) onu taşladı, bundan dolayı böyle isimlendirildi," de denilmiştir."
"Bakara süresi indirilen bu zat," sözü ile ilgili olarak da İbni Hacer şunları söylemektedir:

"İbnu'l-Münir şöyle demiştir:
"Abdullah bin Mes'ud, içinde cemreleri taşlama zikredildiği için Bakara süresini Özellikle zikretti. Bu suretle o, Hz. Peygamber (a.s)'in fiilinin, Alla-hu Teâla'nın kitabındaki muradını beyan edici olduğuna işaret etmiştir."
Cemreleri taşlamanın Bakara süresinde zikredildiği yeri ben bilmiyorum. İbnu'l-Münir'in: Haccla ilgili fiillerden bir çoğunun Bakara süresinde zikredilmiş olduğunu söylemek istediği açıktır. Sanki, o, şöyle demek istemiştir:
Hacc ahkamının indirildiği makam burasıdır. Bununla da o, hac fiileri-nin tevfiki (Allah'ın bildirilmesiyle) olduğuna dikkat çekmiştir. Bakara süresini özellikle zikretmesi, uzun bir sure, kadri büyük ve dini hükümlerini çoğunu ihtiva ettiği içindir, denilmiştir.
Veya İbni Mes'ud bununla, Bakara suresini okuyacak kadar orada durmanın meşru olduğuna işaret etmiştir."
Hafız İbni Hacer sözüne devamla şöyle demiştir:
"Söz konusu rivayette; "Her çakıl taşıyla birlikte tekbir getirirdi," dendiği için bu hadis ile cemreleri teker teker atmanın şart koşulduğuna delil getirilmiştir. Resulullah (a.s): "Menasikinizi (haccla ilgili ahkamı) benden alın," diye buyurmuş. Ata ve arkadaşı Ebu Hanife bu konuda muhalefet etmiş ve şöyle demiştir:
"Hacı yedi taşı bir defada atsa yeterli olur."
Bu hadiste Sahabe-i kiramın, her hareket ve tavırlarında Resulullah (a.s)'a uyduklarına işaret vardır. Ayrıca cemreleri atarken tekbir getirildiğine de işaret vardır.
Ulema tekbir getirmeyen kişiye bir şey gerekmiyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir."

4531-Ebu Davud, Ebu Miclez (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"İbni Abbas (r.a)'a cemreleri taşlama işiyle ilgili bir konuyu sordum. O da şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'m altı mı yoksa yedi (taş) mı attığını bilmiyorum."
Beş veya altı taş atmak gibi yediden daha az atan kişiye kurban gerekmez ama sadaka gerekir. [285]

4532-Nesâi, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Sa'd şöyle dedi:
"Biz hacda, Resulullah (a.s)'la birlikte geri döndük. Bir kısmımız; "Ben yedi (taş) attım," diğer bir kısmımız da; "Ben altı (taş) attım," diyordu. Ama kimse

kimseyi kınamadı" [286]

Cemreleri Atarken Okunacak Dua

4533-Rezin, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) cemreleri atarken: "Allah'ım ! Bunu makbul bir hacı günahı bağışlanmış eyle," diyordu." [287]

HAC VE UMRE'DE TRAŞ OLMAKVE SAÇLARI KISALTMAK(İHRAMDAN ÇIKMAK)

Giriş

İnsan ne zaman hac veya umre yahut her ikisine birden teşebbüs ederse kendisine bazı şeyler haram olur. Bunlara; 'ihramın mahzurları (haramları)1 adı verilir. İhram sebebiyle haram olan bir şey ancak ihramdan çıkma ile helâl olur. Umre yapan kişi traş oluyorsa, ihram sebebiyle kendisine haram olan herşey ona helal olur.
Hac yapan kişi iki şekilde ihramdan çıkar:
Birincisi; küçük tahallül.
Bununla hacıya kadınlar hariç, herşey helal olur. Küçük tahallül (ihramından çıkma) kurban bayramının birinci günü traştan sonra ve ifada tavafından önce olur. Böylece hacıya, dikişli elbise giymek, koku sürmek ve tırnakları kesmek caiz olur. Fakat hanımıyla cinsel ilişkiye girmesi veya öpmek ve şehvetle dokunmak gibi davranışlarda bulunması caiz olmaz.
İkincisi; büyük tahallül.
Hacı ziyaret tavafını yaptığı takdirde ihram sebebiyle kendisine haram olan şeyler helal olur. Buna da büyük tahallül denir.
Mola Aliyyülkâri; 'Menasikü'I-Hacc' adlı kitabında, ihramlı kişinin kendi kendine traş olmak veya başkası onu traş etmek suretiyle ihramdan çıkacağım belirlemiştir. Kişinin kendi kendine traş olmasıyla başkasının onu traş etmesi aynıdır.
Tıraş olma ve saçları kısaltma ile ilgili olarak fakihlerin bir kısım görüşlerini aşağıda açıklayalım: [288]

Traş Olma Ve Saçları KısaltmanınHükmü

Cumhura göre saçları traş etmek veya kısaltmak vacip bir ibadettir.
Şafiiler'e göre saçları traş etmek veya kısaltmak hac ve umre'de bir rükündür. Çünkü bunlar meşhur görüş uyarınca bir ibadettir. Kadına ittifakla saç traşi yoktur. Kadınlar yalnızca kısaltmadan sorumludurlar. Bu da onlar için sünnettir. Kadının saçlarım kısaltması, saçlarının etrafından parmak ucu kadar alması şeklindedir.
Hanefiler'e göre hacı, başını traş ettiğinde, sakalından da bir şeyler alması

gerekmez. Çünkü nass ile vacip olan, başı traş etmektir.
Şafiiler, hacının bıyığından vaya sakalından da bir şeyler almasının sünnet olduğunu söylemişlerdir. Çünkü böylece onlardan da bir şeyleri Allah rızası için kesmiş olacaktır.
Başında saç bulunmayan (dazlak kimse) ise Hanefiler'e göre başında usturayı gezdirmesi gerekir.
Cumhura göre ise, başında usturayı gezdirmesi müstehaptır. Vacip olan miktar şöyledir:
En faziletli olan başın tamamını usturayla traş etmektir. Baş kelimesi, başın hepsini içine alır. Buna göre traş ettiği kısım başın dörtte birinden az ise Hanefilere göre caiz olmaz. Eğer dörtte birini traş etmiş ise, bu kerahetle caizdir. Kerahetin söz konusu olması ise sünnetin terkedilmesinden dolayıdır. [289]

Saçları Kısaltmanın Ölçüsü

Maliki ve Hanbelilere göe parmak ucu kadar veya daha fazla ya da bundan daha az bir miktardır.
Hanefilere göre parmak ucundan fazla olmalıdır ki, böylece bütün saçlardan kısaltma mümkün olabilsin. Netice itibariyle vacip miktar yerini bulmuşve sorumluluk bitmiş olur.
Şafiilere göre saçları kesmenin veye kısaltmanın en az ölçüsü ilç adetsaçtır. [290]

Traşın Zamanı Ve Yeri

Ebu Hanife Haşin özel yeri ve zamanı olduğu görüşündedir. Kurban bayramı günlerinde traş olmayan veya Harem dışında bunu yapan kimseye kurban gerekir.
Malikilere göre bir dalgınlık sonucu da olsa traşı kendi memleketine ertelemiş ise (memleketi yakın dahi olsa), kurban kesmesi gerekir. Ama traş olmayı kurban bayramı gününden sonraki teşrik günlerinden sonraya ertelemiş olsa veya teşrik günlerinde Mekke'de traş olsa, ya da ondan sonraki günlerde traş olsa veyahut Mina günlerinde Harem dışında bunu yapsa, bu durumda ona bir şey gerekmez.
Şafii ve Hanbelilerin benimsedikleri görüşten tercih edilene göre cemre atma, kurban kesme ve traş olma vakti, kurban bayramı gecesinin yarısından itibaren

girmiş olur. Lakin sünnet olan cemre atmayı Öne alması, sonra kurban kesmesi, sonra traş olması ve daha sonra ifâde (farz) tavafını yerine getirmesidir. Onlara göre ifâda tavafı ile traş olma vaktinin sonu yoktur. Buna göre traş olmayı Mina günlerinden sonraya bırakan kişiye kurban gerekmez. [291]

Saçları Traş Etme Ve Kısaltmanın Sonuç Ve Hükmü

Saçlarını traş eden veya kısaltan hacı ihramdan çıkmış olur. Böylece ona kadınların dışında her şey helal olur. Kadınların dışında hükmü ise Hanefilere göredir. Hanefilere göre traş olma işini Akabe cemresini attıktan somaya ertelemenin vacip olduğunu bilmek gerekir. Buna göre Akabe cemresini atmak ve traş olmakla küçük tahallül (ihramdan çıkma) gerçekleştir. Ama daha önce ihramlı iken kendisine haram olan cinsel ilişki, öpme ve şehvetle dokunma, Hanefiler'in dışındaki cumhura göre de evlilik akdi haramlılığını devam ettirir. Fakat bunların dışındaki şeyler helal hale gelir. Buna göre traş olur veya saçlarını kısaltır ve Akabe cemresini atarsa onlara göre kadınların dışındaki şeyler helal olur.
Şafii ve Hanbeliler şöyle demişlerdir:
"Cemre atmak ve traş olmakla nikah akdi dışında herşey helal olur. Bir de cinsel ilişki ve şehvetle yaklaşma haram olarak devam eder."
Malikiler de şöyle der:
"Cemre atmak ve traş olmakla kadınlar, avlanma ve güzel kokunun dışında her şey helal olur. Bunlar ise ancak ifada tavafı ile helal olur." [292]

Konu İle İlgili Rivayetler

İhramdan Çıkmadan Önceki Amellerin Tertibi

4534-Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s) Mina'ya geldi. Ardından cemreye giderek orada taş attı. Sonra Mina'daki konaklama yerine geldi ve kurban kesti. Arkasından berbere:
"Al/1 dedi ve Önce sağ tarafına, sonra sol tarafına işaret buyurdu. Bilâhare saçları halka dağıtmaya başladı."
Bir rivayette [293] ise şöyledir:
"Berbere: "Hâ," diyerek eliyle sağ tarafa şöyle işaret etti. Sonra saçlarını

yanındakiler arasında taksim etti. Sonra berbere, (başının) sol tarafına işaret etti, berber orasını da traş etti. ResuluUah (a.s) bunu Ümmü Süleym'e verdi."
Bir diğer rivayette de ravi şöyle demiştir:
"Sağ taraftan başladı ve saçları birer ikişer kıl olmak üzere halk arasında dağıttı. Sonra sol tarafa işaret etti; bunda da öteki taraf gibi yaptı, sonra;
"Ebu Talha burada mı?" diye sordu ve bu saçları Ebu Talha'ya verdi.11 Yine Enes'in bir rivayeti [294] şöyledir:
"ResuluUah (a.s) Akabe cemresinde taş attıktan sonra develerin yanına giderek onları boğazladı. Berber oturuyordu. ResuluUah (a.s) eliyle başına işaret etti, o da sağ tarafını traş etti. Resulullah (a.s) bunu (saçlarını) yanındakilere taksim etti. Sonra:
"Diğer tarafı da traş et," buyurdu. Müteakiben: "Ebu Talha nerede?" diyerek bunu da ona verdi." Enes'in bir başka rivayeti [295] de şöyledir:
"Resulullah (a.s) Cemre'de taşlarını attığı, kurbanını da keserek traş olduğu vakit, (başının) sağ tarafını berbere uzattı. O da, onu traş etti. Sonra Ensar'dan Ebu Talha'yı çağırarak bu saçları ona verdi. Bu sefer başının sol tarafını da berbere uzattı ve;
"Tıraş et," buyurdu. Berber o tarafı da traş etti. Resulullah (a.s) bu saçları Ebu Talha'ya vererek;
"Bunları, halk arasmda taksim et," buyurdu." Buhari'nin rivayetinde Enes şöyle demiştir:
"Berber Resulullah (a.s)'m başını traş ettiği vakit, O'nun saçından alan ilk kişi Ebu Talha oldu."
Ebu Davud [296] da yine Enes'ten rivayet etmiştir. Onun rivayetinin başı şöyledir:
"Resulullah (a;s) kurban bayramı günü Akabe cemresini taşladı. Sonra Mina'daki menziline geri döndü. Kurbanın getirilmesini istedi. Hemen kurbanım kesti. Sonra berberi çağırdı..."
Ve yukarıdaki rivayetin benzerini zikretti. [297]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın kurban bayramı günü cemreye taş atma, kurbân kesmeve traş olma arasında bir sıralama yaptığı gözlenmektedir. Buna göre Hane-filer, kendisine kurban gereken veya kurban kesmek isteyen kişinin bu tertibe

uymasının vacip olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Resulullah (a.s)'ın bu tertibe uymayana fetva vermesi, o yıla mahsus bir özel ruhsat olmuştur. Çünkü daha önceden onu ne öğretme, ne de tebliğ etme imkanına sahipti. [298]

Traş Olmak Ve Saçları Kısaltmak

Umre'den tam bir ihramdan çıkma; traş olmak ve saçları kısaltmakla mümkün olur. Hacda da küçük tahallül yine onlarla tamamlanır. Traş olan kimseye kadınların dışında, dikişli elbise giymek vs. gibi her şey helal olur. Hacı ifâda tavafını yapınca da kendisine her şey helal olur. Buna da büyük tahallül (ihramdan çıkma) denir.

4535-Bıhari ve Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Veda Haccı'nda (Berber), Resulullah'ı ve ashabından bazı insanları traş etti. Bazıları da saçlarını kısalttılar."
İbni Ömer, Buhari [299]'nin, Müslim'in ve Ebu Davud'un rivayetlerinde "Veda Haccı" ziyadesini yapmamıştır. [300]

4536-İbni Mâce, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s)'in zevcesi Hafsa (r.a) şöyle demiştir:
"Ben; "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlara ne oluyor ki, sen umre'nin ihramından çıkmadığın halde, onlar ihramdan çıktılar?" diye sordum. O da :
"Ben başımı telbid ettim (yani saçımı bir tür zamk ile taplayıp birleştirdim), kurbanlığımı taklid ettim (yani boynuma kurbanlık nişanı taktım) Artık kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkmam," buyurdu." [301]

4537-İmam Malik, Muvatta'da, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a), "Kim saçlarını büküp basma toplar veya örgü yaparsa, yahut telbid ederse (saçını bir tür zamk ile taplayıp birleştirirse) ona traş olmak vacip olur (yani ona saç kısaltma kafi gelmez)," dedi."
Diğer rivayette [302] Hz. Ömer (r.a):
"Kim saçlarını büküp; başına toplarsa traş olsun. Saçlarını büküp Örgü yapmayı sakın telbide benzetmeyin," demiştir. [303]

Bir Açıklama

Zürvani, Muvatta Şerhi'nde şunları söylemiştir: "Saçlarını büküp Örgü yapmayı telbide benzetmeyin."
Çünkü o telbidden daha şediddir. Hz. Ömer (r.a)'e göre saçlarını büküp örgü yapana değil de telbid edene taksir (saçı kısaltma) caiz olur.
Cumhur, saçları büküp örgü yapan kişiye ihramdan çıkmak için taksirin kafi gelmiyeceği görüşüne sahiptir.
İmam Malik, Sevri, Ahmed ve Şafii bu görüşte olanlardır.
Hanefiler ise: "Eğer kişi nezretmiş ise veya kısaltma yapılamıyacak kadar hafif ise traş ile taksir arasında ayırım yapılır," demişlerdir."

4538-Taberani, el-Kebir'de, el-Erzak bin Kays (r.a)'dan rivayet şu şekilde etmiştir:
"Ibni Kays şöyle dedi:
"Ben, İbni Ömer'in yanında oturmaktaydım. Bir adam ona:
"Ey Ebu. Abdurrahman ! Ben saçımı topladığım halde ihrama girdim," diyerek soru sordu. İbni Ömer:
"Sen Ömer'in hilafeti döneminde: "Kim saçlarını büküp örgü yaparsa veya telbid ederse traş olsun," dediğini duymadın mı?" dedi. Adam:
"Ey Ebu Abdurrahman ! Ben saçımı büküp Örgü yapmadım, toplayıp bi-raraya getirdim," dedi. İbni Ömer:
"Ha dişi keçi ve teke, ha teke ve dişi keçi (yani ikisi de aynı)," dedi." [304]

Bir Açıklama

İbni Ömer (r.a)'in: "Ha dişi keçi ve teke, ha teke ve dişi keçi," sözü, yani her ne kadar müsenımalarda (ad vedilen nesnelerde) ihtilaf edilirse de, o ikisi birdir, demektir. [305]

Sakal Ve Bıyıktan Alma

4539-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer hac veya umrede traş olduğu zaman sakal ve bıyığından alırdı."

[306]

Haram Aylarda Hacc Yapmak İsteyenin Saçlarını Kesmesi

4540-İmam Malik, Muvatta'da, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer, (r.a) haccı murad ederek, Ramazan orucunu açtığı zaman (orucu bitirdiği zaman) hacc edinceye kadar ne başından ne de sakalından bir şey alırdı."
İmam Malik: "Bu, meşakkatından dolayı halka göre değildir," demiştir. [307]

Kadınların Saç Kısaltmaları

4541-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ibni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadınlara saç traşı yoktur, onlara sadece taksir (saç kısaltması) gerekir. [308]

4542-Tirmizi,. Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kadının saçını traş etmesini yasakladı."
Rezin'in ilavesinde; "...Hac'da da, umre'de de..." ilavesi vardır. Bu ilaveden sonra Rezin; "Onlara sadece kısaltma gerekir," demiştir.
Tirmizi şöyle demiştir:
"Bu hadis, Hammad bin Seleme'den, o da Katâde'den, O da Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet edilmiştir;
"Resulullah (a.s), kadının saçını kestirmesini yasakladı."
İlim adamlarının ameli bu hadise göredir. Onlar kadmın saçlarını kestirmesi görüşünde değil, ancak kısaltması görüşündedirler. [309]

4543-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den rivayet etmiştir:
"Ibni Ömer şöyle derdi:
"İhramlı kadın, ihramdan çıkınca, saç örgülerini ucundan bir miktar kesmedikçe taramaz. Şayet kurbanlığı varsa, kurbanı kesilinceye kadar saçından hiçbir şey kesemez." [310]

Traş Olmanın Fazileti

4544-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s); "Ey Allah'ım, traş olanlara rahmet et," diye dua etmişti.
Yanındakiler:
"Kısaltanlara da ey Allah'ın Resulü," dediler.
Resulullah (a.s.):
"Ey Allah'ım, traş olanlara rahmet et," diye duasını tekrar etti.
Yanındakiler tekrar:
"Kısaltanlara da ey Allahın Resulü," dediler.
Bu sefer; "Kısaltanlara da," buyurdu."
Buhari'nin rivayetinde şu da vardır:
"el-Leys, Nafi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir, yahut iki kere; "Allah saçlarını kestirenlere merhamet eylesin," buyurdu."
Ubeydullah da şöyle dedi:
"Nafi bana tahsis edip; "Resulullah (a.s) dördünca defada: "Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle," demiştir."
Müslim [311]'in rivayetinde İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) traş oldu. Ashabından bir gurup da traş oldu. Bazıları da saçlarım kısalttılar."
Abdullah şunu da söylemiştir: "Resulullah (a.s) bir veya iki defa:
"Allah, traş olanlara rahmet etsin," dedi ve sonra: "Saçını kısaltanlara da," buyurdu." [312]

4545-İmam Ahmed bin Hanbel, Malik bin Rabia (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s); "Allah'ım, traş olanlara mağfiret et ! Allah'ım, traş olanlara mağfiret et," diye dua ederken işittim.
Orada bulunanlardan biri: "Kısaltanlara da," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s), üçüncü yahut dördüncü defa da; "Kısaltanlara da," diye dua etti."
Sonra Malik bin Rabia: "O gün benim de başım traşlıydı. Başımın traşı kadar,

beni büyük bir lütuf veya kızıl develer sevindirmezdi," dedi." [313]

4546-İbni Mâce, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a şöyle sordular:
"Ya Resulullah, niçin saçlarını traş edenlere üç defa ve saçlarını kısal-tanlara de bir defa dua etmekle saçlarını traş edenlere destek oldun?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Çünkü onlar (verilen emre uymada) şekke ve tereddüde düşmediler." [314]

4547-Buhari üe Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s); "Ey Allah'ım, traş olanlara mağfiret et," demiştir.
Yanındakiler:
"Ey Allah'ın Resulü kısaltanlar için de (dua ediver)" dediler.
Resulullah yine:
"Ey Allah'ım, traş olanlara mağfiret et," buyurdu.
Yanındakiler:
"Ey Allah'ın Resulü, kısaltanlar için de (dua ediver)" dediler.
Resulullah (a.s):
"Kısaltanlara da..." dedi." [315]

4548-Müslim, Ümmü'l-Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ümmü'l-Husayn, Veda Haccı'nda Hz. Peygamber (a.s) traş olanlara üç, saçım kestirenlere bir defa dua ettiğini işitmiştir." [316]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif, bu olayın Veda Haccı'nda meydana geldiğini gösteriyor.
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde; "Sahih ve meşhur görüş budur," demiştir.
Kadı Iyaz, bu hadisenin Hudeybiye günü Ashab-ı Kiram'a traş olmaları emredıldiği zaman Mekke'ye girme arzuları ağır bastığı için hiç birinin bu emri yerine getirmemesi üzerine meydana geldiğini bazı kişilerden nakletmiştir.
İbni Abbas (r.ajin şöyle dediği nakledilmiştir:
"Bazı kişiler, Hudeybiye günü traş oldular, diğerleri de saçlarını kısalttılar."
İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m bu sözü, iki mevkide söylemiş olması pek uzak ihtimal

sayılmaz."
Hafız İbni Hacer ise el-Feth'de şöyle demiştir:
"Bilakis o rivayetlerin, bu şekilde iki yerde olduğu hususunda birbirlerini desteklemelerinden dolayı kesinleşmiştir. Ne var ki, iki yerdeki sebep farklıdır. Hudeybiye'dekinin sebebi, ihramdan çıkmayı ağırdan alan sahabi-lerin birlikte Kabe'ye gitmekten alıkonuldukları için onları hüzün kaplamıştı. Hz. Peygamber (a.s) onlar adına, gelecek yıl dönmek kaydıyla Ku-reyşle barış yaptı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) onlara ihramdan çıkmayı emredince, onlar da duraksadılar. O sırada Ümmü Seleme, Hz. Peygamber (a.s)'e onlardan önce kendisinin ihramdan çıkmasını önerdi. O da ihramdan çıkınca, sahabiler ona uydular; bir kısmı traş oldu, diğerleri de saçların kısalttılar. Traş olmada birbirleriyle yarışanlar, emri yerine getirmede saçlarını kısaltanlardan daha önde olmuşlardır. Bu sebebin açıklanması, ibni Abbas (r.a) hadisinde bulunmaktadır.
İbni Mace ve diğerlerinde yer alan mezkur hadisin sonunda şu bölüm bulunmaktadır:
"Sahabiler:
"Ey Allah'ın Resulü ! Traş olanların farkı ne ki, rahmet temenni ederek onlara destek oldun?" dediler.
Onların bu sorusu üzerine Resulullah (a.s) şu cevabı verdi:
"Çünkü onlar (verilen emre uymada) şekke ve tereddü de düşmediler." [317]

Birinci İhramdan Çıkıldığında Helal Olan Şeyler

4549-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir:
" Kim Akabe cemresine taşını atar, sonra traş olur veya saçını kısaltır ve de -yanında olduğu takdirde, kurbanını keserse, kendisine ihramlı iken haram olanlardan- kadına temas ve koku hariç- hepsi helal olur. Bunların ha-ramlığı, ifada tavafına kadar devam eder. Onu da yapınca diğerleri de helal olur."
Diğer bir rivayette [318] de İbni Ömer şöyle demiştir:
"Hz. Ömeri (r.a) Arafat'ta halka hitabetti ve onlara hac işini öğretti. Yaptığı bu konuşmada onlara şöyle dedi:
"Yarın Mina'ya geldiğiniz zaman, kim Akabe cemresine taşını atarsa, kadına temas ve koku hariç hacıya haram olan şeyler kendisine helal olur. Kabe'ye (varıp) ifada tavafım yapıncaya kadar, hiç kimse koku (sürünmesin) ve kadına

temas etmesin." [319]

Bir Açıklama

Hz. Ömer (r.a)'in mezhebi budur. Ona göre, Akabe cemresini taşlamayıp traş olmayan kişiye kadına temas etmek helal olmadığı gibi koku da helal değildir. Mutemed olan görüşe göre ise koku helaldir ve nasların tercih ettiği de o dur. [320]

4550-Bezzâr, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu.
"Kim, Akabe cemresine yedi çakıl taşı atar, sonra dönüp kurbanını keser.akabinde de traş olursa, kendisine hac durumundan dolayı haram olan şeyler helal olur."
Heysemi: Bezzar'a ait mevkuf bir eser olduğunu ve onda da; "Kadınlar hariç" ilavesi bulunduğunu söylemiştir. [321]

4551-İbni Huzeyme, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe, (r.a) Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Akabe cemresi taşını atıp, traş olduğunuz zaman, nikah hariç koku ve elbise size helal olur." [322]

İkinci İhramdan Çıkmanın Zamanı

4552-Buhari ile Müslim, Amr bin Dinar (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Amr şöyle demiştir;
"Biz Ibni Ömer'e: "Umre niyetiyle Kabe'yi tavaf eden kimse, Safa ile Merve arasında sa'y etmeden hanımıyla cinsel ilişkide bulunabilir mi?" diye sorduk.
İbni Ömer: "Resulullah (a.s) umre için Mekke'ye geldi. Beyti yedi defa dolaşıp tavaf etti. Sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rek'at namaz kılıp Safa ile Merve arasında sa'y etti," dedi ve:
"Andolsun, Allah'ın elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır," [323] ayetini okudu."

Amr bin Dinar'ın rivayetinde de [324] ise şu ilave vardır: "Ben Cabir bin Abdullah'a da aynı şeyi sordum, Cabir:
"Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe, erkek kadınına yaklaşamaz,1 diye cevap verdi."
Nesâi [325], birinci rivayeti tahric etmiş, ilaveyi zikretmemiştir. [326]

4553-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Abbas: (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Abbas şöyle dedi:
"Beyti tavaf eden hacı olsun, hacıdan başkası olsun ihramdan çıkar."
Atâ'ya; "Acaba bunu İbni Abbas (r.a) neye istinaden söylüyordu?" diye soruldu. O da:
"Allah Teâla'nm: "Sonra onun hill yeri Beyt'i Atikdir," ayet-i kerimesine istinaden," diyerek cevap verdi. Yine Atâ'ya:
"Ama bu Arafat'ta vakfeye durduktan sonra olacaktır?" diye soruldu. O da:
"İbni Abbas, Arafat'tan önce ve sonra olacağını söylerdi. Bunu Hz. Peygamber (a.s)'in Veda Haccı'nda kendilerine verdiği hille çıkma emrinden alıkoyardı," dedi."
Müslim [327]'in bir rivayeti de şöyledir:
"Ben'i Hüceym kabilesinden bir adam İbni Abbas'a:
"Halkın kalplerine işleyen yahut halkı fırkalara ayıran bu fetva nedir? Beyti tavaf eden hille çıkarmış?" diye sordu.
İbni Abbas:
"Patlasanız da yine Peygamberimiz'in sünnetidir," cevabını verdi."
Bir diğer rivayet [328] de şöyledir:
"İbni Abbas'a:
"Bu iş halk arasında yayılmıştır..." şeklinde soruldu."
Ravi hadisin devamını zikretti. [329]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söylemiştir:
"Kabe'yi tavaftan sonra ihramdan çıkmak İbni Abbas (r.a)'ın mezhebidir. Halbuki bu görüş seleften ve haleften Cumhur'un mezhebine aykırıdır.

ibni Abbas hariç ulemanın tümünün üzerinde bulunduğu görüş şudur:
Hacı yalnızca kudüm tavafı yapmak suretiyle ihramdan çıkmış olmaz. Bilakis, Arafat'ta vakfeye durmadıkça, Şeytan taşlamadıkça, traş olmadıkça ve ziyaret tavafını yapmadıkça ihramdan çıkmış olmaz. Bunların hepsini yaptığı vakit, iki tahallül (birinci ve ikinci ihramdan çıkma) gerçekleşmiş olur. Birinci tahallül, Akabe cemresine taş atmak ve traş olmakla gerçekleşir."
Burada, ravilerin vehme kapılmaları ve sözlerin birbirine karışmış olmaları ihtimali vardır. Bazen sözün bir kısmı umre ile ilgili olur, insanlar onu hacca hamlederler. Hatta söz umre ile ilgili olsa bile, bazen sözün bir kısmı hazfedilmiş olur.

4554-Buhari ile Müslim, Mü'minlerin annesi Hafsa (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Hz. Hafsa şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Veda Haccı yılında hanımlarına ihramdan çıkmalarını emir buyurdu."
Hafsa dedi ki:
"Ben: "Senin ihramdan çıkmana mani olan nedir?" diye sordum.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Çünkü ben, başımı telbid ettim (saçların dağılmaması için zamk türü bir madde başıma sürdüm), kurbanımı da nişanladım. Binâenaleyh kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkmam."
Müslim'in [330] Hz. Hafsa (r.a)'dan bir rivayetinde, Hz. Hafsa şöyle demiştir:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'e şöyle dedim:
"Bu insanlara ne oluyor ki, sen umreden dolayı ihramdan çıkmadığın halde onlar ihramdan çıktılar?"
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Çünkü ben, kurbanımı nişanladım, başımı da telbid ettim. Artık ben (kurbanımı kesip) hac ihramından çıkmadıkça ihramdan çıkmam."
Bir başka rivayette de:
"Kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkamam," buyurmuştur.
Bu nasda ihtisar vardır. Çünkü ihramdan çıkmak, kurban kestikten sonra traş olmak suretiyle olur. Ancak Resulullah (a.s) ashabının ihramdan çıktığı gibi, ihramdan çıkmadı. Çünkü O, temettü haccına niyet etmemişti. Bu konu, daha önce geçmişti. [331]

4555-İmam Malik, Muvattta'da, Rabi'a bin Ebu Abdurrahman (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir;
"Bir adam Kasım bin Muhammed'e (Resulullah'a) gelerek şöyle dedi:
"Ben, ifâde tavafını yaptım. Hanımımla birlikte ifâda tavafını yaptım. Sonra Şi'ba saptım. Hanımımla cinsel işikide bulunmak için yanına gittim. O da: "Ben henüz saçımı kısaltmadım" dedi. Ben de dişlerimle onun saçından (koparıp) aldım, sonra onunla cinsel ilişkide bulundum."
Bunun üzerine Ebu Kasım güldü ve: "Karma söyle, saçından makasla alsın," dedi." İmam Malik şöyle demiştir:
"Ben, bu gibi durumda kan akıtmayı müstehap görürüm. Çünkü İbni Abbas (r.a)'m şöyle bir sözü vardır:
"Kim, hac ibadetlerinden bir şey unutursa, kan akıtsın." Bir Açıklama
Hanefıler ihramlı kişinin, başkasını traş ve taksir ile ihramdan çıkarmasını caiz görmüşlerdir.
Bir insan hac ve umre fiillerini ne zaman bitirirse, diğer bir ihramlı kişinin onu traş etmek suretiyle ihramdan çıkarması haram olmaz. Ama bu konu yine de ihtilaflı davramlması gereken bir konudur. [332]

KURBAN BAYRAMININ BİRİNCİ GÜNÜ İBADETLERİNİN TERTİBİ

Giriş

Zilhicce ayının onuncu günü olan kurban bayramının birinci gününde hacıdan yapılması istenen ibadetler şunlardır:
Şeytan taşlamak, kurban kesmek, traş olmak ve ifâda tavafını yapmak. Birinci günde istenen taşlama, Akabe cemresinin taşlanmasıdır.
Taşlamanın öne alınması, sonra kurban kesme, ardından traş olma, sonunda da ifâda tavafını yapmak sünnettir.
Hanefiler, taşlamayı öne almak, sonra -var ise- kurban kesmek, ondan sonra traş olmak, sonunda da tavaf etmek suretiyle tertibe riayetin vacip olduğu görüşündedirler.
Mâlikiler, taşlamanın traş ve tavaftan önce yapılmasının vacip olduğu görüşüne sahiptirler. Ancak taşlamanın kurbandan önce olması, kurbanın da traş ve tavaftan önce yapılması vacip değildir. Traşın da tavaftan önce yapılması vacip sayılmaz.
Şâfiiler ve HanbelÜer bu ibadetler arasında bir sıralamanın vacip olmadığı görüşündedirler.
Hanefiler'e göre taş atmak ve traş olmakla; küçük tahallül (birinci ihramdan çıkma) gerçekleşir. İhram sebebiyle haram olan şeyler, cinsel ilişki hariçhelal kılınır. Büyük tahallül (ikinci ihramdan çıkma) da ifâda tavafının yapılmasıyla oluşur.
Malikilere göre küçük tahallül, Akabe cemresine taş atmak ve traş olmakla gerçekleşir.
Şafiilere ve Hanbelilere göre küçük tahallül, tavaf, traş olma ve taşlama olarak yapılan üç ibadetten ikisini yerine getirmek suretiyle meydana gelir. [333]

Konu İle İlgili Rivayetler

4556-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Amr brn el-As (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Veda Haccı'nda (Mina'da) durdu. İnsanlar kendisinden sormaya başladılar. Bir adam: "Ben bilemedim de kurban kesmeden önce traş oldum," dedi. Resulullah (a.s) :
"Kurbanını kes, günahı yok," buyurdu. Diğer biri geldi ve:

"Ben bilemedim de cemreyi taşlamadan önce kurbanımı kestim," dedi. Resulullah (a.s) ona da:
"Cemreyi taşla, darlık yok," buyurdu.
Resulullah (a.s)'a (o gün taş atmak, kurban kesmek, traş olmak, tavaf etmek gibi birinci günün işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiç bir şey sorulmadı ki, cevabında, "yap, günah (darlık) yok," buyurmasın."

Bir rivayette [334] yine Abdullah bin Amr bin el-As tahdis etmiştir:
"Kendisi, Hz. Peygamber (a.s) kurban bayramı günü (bineği üzerinde) hutbe verirken yanında hazır bulunmuştur. Hutbe sonrasında birisi Hz. Peygamber (a.s)'e doğru kalktı da:
"Ben, şu iş, şundan evvel yapılacak sanıyordum," dedi. Sonra bir diğer adam ayağa kalktı ve:
"Ben, şu iş, bu işten öncedir sanıyordum. Kurban kesmeden önce traş oldum, cemre taşlamadan evvel kurban kestim," dedi. Ve benzeri şeyler söyledi.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Bunları yap, bu fiilerin hepsi için hiçbir darlık (günah) yoktur."
O gün, Hz. Peygamber (a.s)'e hiç bir şeyden sorulmadı ki, cevabında; "Yap, darlık yoktur," buyurmasın."

Bir diğer rivayette [335] Abdullah bin Amr bin el-As: "Resulullah (a.s) dişi devesi üzerinde durdu," deyip geçen hadisi olduğu gibi zikretmiştir.

Bir başka rivayette [336] de Abdullah bin Amr bin el-As şöyle demiştir:
"Ben, o gün insanın unutarak veya bilmeyerek bazı işleri diğerlerinden öne geçirmek ve benzer türden Hz. Peygamber (a.s)'e sorulan hiçbir işten dolayı Resulullah (a.s)'m; "Bunu yapınız, günahı yok," buyurmasından başka bir cevabını işitmedim."

Müslim [337]'in bir rivayetinde Abdullah bin Amr bin el-As şöyle demiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'tan işittim. Kendisi kurban bayramının birinci gününde Akabe cemresinin yanında iken, yanma bir adam geldi ve:
"Ya Resulullah, ben taşlan atmadan evvel traş oldum," dedi. Resulullah (a.s) ona:
"Taşları at, günah yok," buyurdu. Başka biri daha gelip;
"Ben taşları atmadan önce kurban kestim," dedi.
"Taşları at, günah yok," buyurdu. Başka biri daha geldi ve:
"Ben taşları atmadan evvel Beytullah'a ifâda tavafını yaptım," dedi. Resulullah (a.s) ona da:
"Taşlan at, günah yoktur," buyurdu."

Tirmizi [338]'nin muhtasar olarak rivayetinde Abdullah bin Amr bin el-As şöyle demiştir:
"Adamın biri Resulullah (a.s)'a : "Kurban kesmeden traş oldum," dedi. Oda: "Kurbanını kes, günahı yok," buyurdu. Başka bir adam da:
"Taşları atmadan önce kurban kestim," diye sordu. Resulullah (a.s) ona da:
"Taşları at, günahı yok," diye cevap verdi." [339]

Bir Açıklama

Taşları atma, kurban kesme ve traş olma arasındaki tertip Resulullah (a.s)'ın fiüindendir.
Hanefiler tertibe uymayan kişiye kurban gerekeceği görüşündedirler. Hanefiler Resulullah (a.s)'m o gün insanlara kolaylık gösterdiği şeklinde değerlendirmişlerdir. Çünkü Resulullah (a.s) onlara bu konuda bir şey göstermemişti. Buna göre tertibi nefyeden hadisler Hanefiler nazarında neshedilmıştir.

4557-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e (Mina'da) kurban kesmek, traş olmak, cemre taşlamak (bunlardan herhangi birini) öne geçirmek ve geriye bırakmak hakkında söylendiğinde, Hz. Peygamber (a.s): "Günah yok," buyurmuştur."
Buharı [340]'ye ait bir rivayette Abdullah bin Abbas şöyle demiştir:

"Mina'da, bayramın birinci gününde Hz. Peygamber (a.s)'e sorular soruluyordu. Hz. Peygamber (a.s) de: "Günah yok," buyuruyordu. Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e
"Ben kurban kesmeden önce traş oldum," diye sordu. Hz. Peygamber
"Kurbanını kes, günahı yok," buyurdu. Ve yine: ,
"Ben akşama girişimin ardından cemre taşladım/ dedi: Hz. Peygamber (a.s):
"Günah yok," buyurdu."

tbni Abbas (r.a)'a ait diğer bir rivayette [341] şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e, kurban kesmeden önce saçını traş eden ve bunun benzeri bir iş yapan kimsenin hükmü soruldu. Hz. Peygamber (a.s): "Günah yok, günah yok," buyurdu."

Yine İbni Abbas (r,a)'a ait bir rivayette [342] şöyle demiştir:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e:
"Ben cemreye taş atmadan önce (Kabe'ye farz olan ziyaret) tavafını yaptım," dedi. Hz. Peygamber (a.s);
"Günahı yok," buyurdu."
Bir başka rivayet [343] de şöyledir:
"Veda Haccı'nda Hz. Peygamber (a.s)'e taşlamadan önce kurban kesmenin, kurban kesmeden önce traş olmanın hükmü soruldu. Hz. Peygamber (a.s) eliyle işaret edip; "Günahı yok," buyurdu."
"Cemreye taş atmadan önce ziyaret (tavafını) ettim," sözü ile, farz olan ziyaret tavaf kasdedilmiştir. [344]

4558-Buhari, muallak olarak Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'a kurban kesmeden Önce saçını traş eden ve bunun benzeri hakkında soru soruldu.
Allah Resulü şöyle buyurdu: "Günah yok, günah yok." [345]

4559-Ebu Davud, Üsâme bin Şerik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Üsame şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte ben de hacca çıktım. Halk kendisine müracaat ediyordu. Gelenlerden bazısı:
"Ey Allah'ın Resulü, tavaftan önce sa'y yaptım, bazı bazı şeyleri vaktinden öne aldım, hükmü nedir?" şeklinde soruyordu.
Resulullah (a.s) ise şöyle buyuruyordu:
"Bunda bir günah yok. Ancak bir kimse bir Müslümanm ırzını makaslarsa (gıybetini ederse) o zalimdir. İşte günah işleyen ve kendini helake atan odur." [346]

4560-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in azatlısı Nafi'den riva-yet etmiştir:
"İbni Ömer, adı Mücebber olan kendi aile fertlerinden biriyle karşılaştı. Fakat adam bilmediğinden dolayı traş olmadan ve saçlarını da kısaltmadan ifada tavafını yapmıştı. Abdullah bin Ömer, adama traş olmasını veya saçını

kısaltmasını, sonra da Beytullah'a yeniden ifâda tavafında bulunmasını emretti." [347]

Bir Açıklama

Şafii ve Hanbelİlere göre traş olmanın, tavaf ve sa'y etmenin vaktinin sonu yoktur. Traş olmayı Mina günlerinden sonraya bırakan veya cemre taşlamasından önce yapan, yahut taşlamadan önce kurban kesen ya da tavaf yapan, konunun âlimi de olsa kurban gerekmez. Ziyaret tavafı ve sa'y gibi onları ne zaman yapsa caiz olur. Çünkü bu konuda temel prensip, vakitle sınırlı olmamaktır. Ancak getirinceye kadar ihramlı olarak kalır. Efdal olan kurban bayramının birinci günü onları yapmasıdır. Kurban gününden sonra bırakması mekruh olur. Onları taşrik günlerinden yahut Mekke çıkışından sonraya bıraksa, harama yalan bir kerahat olur. [348]

MİNA

Giriş

Mina'nm srnırlan, Mihassir vadisi ile Akabe cemresi arasındaki yerdir. Mina; genişliği az, fakat uzunluğu iki mil civarında olan bir vadidir. Mina'yı çevreleyen dağların Mina'ya bakan tarafları Mina'dan sayılır, arkaları ise Mina'dan değildir.
Mina'da gecelemenin hükmü: Zilhicce'nin sekizinci gecesi Mina'da gecelemek ittifakla sünnettir. Lakin teşrik gecelerinde Mina'da geceleme hususunda fakihlerin görüşü ikiye ayrılır:
a. Birinci görüş:
Bu, Hanefiler'in görüşüdür. Zilhicce'nin sekizinci gecesi Mina'da gecelemek sünnettir. Aynı şekilde Zilhicce'nin onbirinci ve onikinci gecelerinde de Mina'da gecelemek sünnettir.
b. ikinci görüş:
Cumhura ait olan görüştür. İki teşrik gecesinde Mina'da gecelemek vaciptir. Maliki ve Şafiilere göre bunu terkedene kurban gerekir.
Malikilerin görüşü şöyledir:
Onbirinci ve onikinci gecelerde gecelemek vaciptir. Ancak İmam Malik yalnızca deve çobanına kurban bayramı günü Akabe cemresini attıktan sonra sürüsüne dönme izni vermiştir. Çoban bu iki gecede gecelemeyi terkedebilir. Kurban bayramı günlerinin üçüncüsünde gelir ve iki günün yani sürüsü başında iken atmadığı ikinci günün cemresi ile geldiği günün yani üçüncü günün cemresini atar. Sonra dilerse orada ikamet eder ve cemre atma günlerinin üçüncüsünün cemresini atar. Aynı sekide su hizmetlerinde bulunan kimse için de geceleme izni verilmiştir.
Şafiiler'in görüşü de şu şekildedir:
İki teşrik gecesinde Mina'da gecelemek sünnete uyma bakımından vaciptir. Mina'da gecelemeyi terkeden kimseye kurban gerekir. Çobanlar ve su hizmetinde bulunan gibi mazeretli kimselerden Mina ve Müzdelife'de geceleme, vacibi düşürür. Mina ve Mezdelife'de geceleme yükümlülüğü, bunların dışında mazeretli olan kimselerden de düşer. Buralarda gecelediği takdirde malına veya canına bir tehlike gelmesinden korkan ya da hasta olup da, o takdirde hastalığının artmasından endişe eden yahut da bakmakla yükümlü bulunduğu bir hastaya refakat eden kimseler bu şekilde özürlü olan kimselerdir.
Hanbelilerin görüşü ise şöyledir:
Kurban bayramı günü ifâda tavafe yapan için sünnet olan; Mina'ya dönmektir.

Mina gecelerinde Mina'da gecelemek vaciptir. Ama Hanefilerin de dediği gibi Mina'da gecelemesi halinde bir şey gerekmez. İmam Ahmed'ten rivayet edildiğine göre üç gece terk edilirse kurban gerekir. [349]

Konu İle İlgili Rivayetler

4561-İmam Malik, Muvatta'da Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"İbni Ömer:
"Bir hacı, Mina yamacının gerisinde gecelemesin," buyuruyordu." [350]

Bir Açıklama

Taşlama günlerinde Mina'da geceleme konusunda ulemanın iki görüşü vardır. Onlardan bir kısmı vacip olduğu görüşündedirler, bir kısmı da sünnet olduğunu söylerler.

4562-İmam Malik, Muvatta'da, îbni Ömer (r.a)'in azatlısı: Nâfi'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Bazıları, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'m bir kısım adamları, halkı Akabe'nin gerisinden soksunlar diye gönderdiğini söylemişlerdir." [351]

4563-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Abbas, su hizmetinde bulunduğundan dolayı Mina gecelerinde Mekke'de kalmak üzere Resulullah (a.s)'tan izin istemiş, O da kendisine izin vermişti." [352]

4564-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu'l-Beddah Asım bin Adiyy (r.a)-'den, o da babasından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), deve çabanları için geceleri Mina'da geçirmek, kurban bayramının ilk günü Akabe cemresine taş atıp bundan sonraki iki günlük taşlama işini birleştirerek atmaya, sonra (herkes gibi) Yevm-i Nefir (bayramın dördüncü günün) de taş atmaya izin verdi."

İmam Malik Muvatta'da şöyle der:
"Bize göre hadisin tefsiri-doğruyu en iyi Allah bilir- şöyledir:
"Çobanlar Yevm-i Nahir'de yani Zilhicce'nin onuncu gününde, Akabe cemresine taşlarını atarlar.
Sonra sürülerinin başına dönerler. Böyle Yevm-i Nahr'i takip eden gün, yani Zilhicce'nin onbirinci gününde taşlamayı terkederler. Bayramın üçüncü günü, yani Zilhicce'nin onikinci gününde tekrar gelip taşlama yaparlar. Bu, acele edip ilk iki günde gitmek isteyenler için Nefr-i Evvel (birinci hareket) günüdür. Bu günde, hem taşlan atılmayan bir önceki günün taşlarını atar, hem de içinde bulunduğu bayramın üçüncü günü taşlarını atar.
Hareket etmek isterlerse, artık iki günde acele etmişler gurubunda olarak taşlama işini bitirmişler demektir. Acele etmeyip de Mina'da ertesi güne kalmak isterlerse, kalıp diğer kalanlarla birlikte sonuncu hareket günü (Nefr-i Ahir) taşlamaların, tamamlarlar ve hareket ederler."
Tirmizi [353]'nin rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) çobanlann Mina'da gecelemeyi bırakıp bayramın birinci günü (Akabe cemresini) taşlamalarına ve bayramın birinci gününden sonraki iki günün taşlamasını bir araya getirerek o iki günün birinde yapmalanna izin verdi."
İmam Malik, ravi Abdullah bin Ebu Bekir'in şöyle dediğini sandığını söylemiştir:
"O iki günün birincisinde (taşlarlar) ve sonra (ikinci günün yerine) Mina'dan aynlma günü (bayramın dördüncü günü) nde taşlarlar."
Yine Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi [354]'ye ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Resulullah (a.s) çobanların bir gün taşlamalarına ve bir gün bırakma-lanna ruhsat verdi."
Nesai [355]ye ait diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) geceleme konusunda çobanlara ruhsat tamdı. Onlar kurban bayramının birinci günü taşlayıp, ondan sonraki iki günü de birleştirerek anılan o iki günden birisinde taşlarlar." [356]

TEŞRİK GÜNÜ VE ÖNCESİNDE TEKBÎR GETİRME

Giriş

Arafe gününde ve teşrik günlerinde tekbir getimek Hz. Peygamber (a.s)'den nakledilen sünnetlerdendir.
Cumhur, bu tekbir'in sünnet olduğu görüşündedir. Hanefiler de bu tekbirin bir defa vacib olduğu görüşündedirler. Birden fazla olursa mendup olur.
Ebu Hanife'ye göre teşrik tekbirinin süresi arefe gününün fecrinden bayramın birinci günü ikindiye kadardır. Yani sekiz vakit namazdır.
İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e, Hanbeliler'e ve Şafiiler'den bir görüşe göre teşrik tekbirlerinin müddeti, arefe günü fecirden teşrik günle-rinin sonuncu gününün ikindi vaktine kadardır. Yani yirmiüç vakit namazdır.
Malikiler'in ve Şafiiler'in makbul olan görüşüne göre teşrik tekbirlerinin süresi, telbiye sona erdikten sonra Mina'da ilk namaz olması hasebiyle kurban bayramının birinci gününden teşrik günlerinin sonuncusunun sabah namazına kadardır. Çünkü Mina'da kılınan son namaz odur. Böylece onbeş vakit farz namazı eder.
Fukahâdan bazıları, evlerde, yollarda ve çarşı-pazarda tekbir getirmenin sünnet olduğu kanaatindedir.
Allah Teala şöyle buyunnaktadır:
"Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin." [357]
Buradaki sayılı günlerden maksat teşrik günleridir.
"Malum günler" olarak bilinen Zilhicce ayının ilk on gününde dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar görüldüğü için tekbir getirmek sünnettir.
Bu konuda Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor
"Ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar üzerinde belirli günlerde Allah'ın adını ansınlar." [358]

Konu İle İlgili Rivayetler

4565-Buhari, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a) çadırında tekbir getirdi. Halk da onun namazının arkasından ve namaz vakti dışında tekbir getirişine uyup, tekbir getiriyordu. Etraf aydınlanınca ve zeval vakti olunca da tekbir getiriyor taş atmaya gittiği

vakitte tekbir getiriyordu."

Buhari'nin [359] diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a) Mina'daki çadırında tekbir getirir, çarşı pazarda olanlar da tekbir getirirlerdi. Ve nihayet bütün Mina tekbir sesleriyle sarsılırdı."
Yine bir başka rivayet de şöyledir:
"İbni Ömer (r.a) o günlerde Mina'da tekbir getirirdi. Namazlardan sonra yatağında da, çadırında da, oturduğu yerde de, yürüdüğü yerlerde de, ogünlerin hepsinde tekbir getirirdi. [360]

4566-Buhari, muallak olarak Ebu Hureyre (r.a)'den ve Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre ile İbni Ömer (Zilhicce ayının ilk) on gününde çarşıya çıkarlar, yüksek sesle tekbir getirirlerdi. İşiten insanlar da onların tekbirlerine uyup yüksek sesle tekbir getirirlerdi." [361]

HZ. PEYGAMBER (A.S)'İN ARAFAT VE MİNA'DAKİ HUTBELERİ

4567-Taberâni, el-Kebir'de, Misver bin Mahrama (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Misver şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) bize Arafat'ta hitabette bulundu. Allah'a hamdedip O'na övgüde bulundu ve sonra şöyle buyurdu:
"İmdi, müşrikler ve puta tapanlar, Güneş erkeklerin başındaki sarıklargibi dağların tepelerinde olunca, bu mevkiden ayrılırlar. Bizler ise Güneş battıktan sonra ayrılırız. Halbuki müşrikler Güneş'in ışıkları etrafa yayılınca, Meş'ar-ı Haram'dan ayrılırlardı."
Ben hadiste geçen "Vekanu"daki zamirin şirk ve cahiliyye halkına ait olduğunu söylüyorum. Zira onlar, Güneş doğduktan sonra Müzdelife'den ayrılıyorlardı." [362]

4568-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ibni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Veda Hacc'ında şöyle buyurdu:
"Dikkat ediniz ! Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz ay hangisidir?" Sahabiler:
"Bu hacc ayımız değil mi?" dediler. Resulullah (a.s);
"Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz belde hangisidir?" buyurdu.
"Bu Mekke beldemiz değil mi?" dediler. Resulullah (a.s);
"Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz gün hangisidir?" dedi. Onlar:
"Bu hacc günlerimiz değil mi?" dediler.
Bundan sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu;
"Şüphesiz ki, Allah Tebareke ve Teâlâ sizlere bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi (birbirinize) kanlarınızı, mallarınızı, namuslarınızı haram kılmıştır. Ancak bir hak karşılığında olmak müstesnadır. Dikkat edin ! Bunları size tebliğ ettim mi? "
Bu soruyu Resulullah (a.s) üç kere sordu. Sahabiler her defasında: "Evet, tebliğ ettin," diye cevap veriyorlardı. Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizlere yazık-yahut veyl sizlere-; sakın benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak surette birbirinizi küfürle itham edip de savaşı helal saymaya dönmeyin"-yahut; "Fiilleriniz, birbirlerinizin boyunlarına vuran kafirlerin fiilerine benzemesin." [363]

Dersler Ve Öğütler

Resulullah (a.s.)'in"Benden sonra dönüp kafir olmayın," sözü, hakkında İmam Nevevi, Müslim [364] Şerhi'nde şunları söylemiştir:
"Bu sözün manası hakkında şu hikmetleri sıralayabiliriz:
1. Haksız yere Müslümanı öldürmeyi helal sayma, küfür belirtisidir.
2. Bu hadiste Müslümanlığı inkar değil de nimeti inkar ifade edilmiştir.
3. Bu fiil insanı küfre yaklaştırır ve neticede küfre kadar götürür.
4. Bu iş, kafirlerin işi gibi çirkin bir iştir.
5. Hadisten murad, küfrün hakikatidir. Yani: "Küfretmeyin, Müslüman kalmakta devam edin," demektedir.
6. Hattabî ile diğer bazı ulemanın nihayetlerine göre kafirlerden murad, silah kuşananlardır. Çünkü Arapçada silah kuşanana kafir denir.
Ezhebi, 'Tezhibü'1-Lüga' adlı eserinde: "Silah kuşanan kişiye, kafir denilir," demiştir.
7. Hattabi'ye göre mana: "Birbirinizi tekfir etmeyin, sonra birbirinizi öldürmeyi de helal saymaya başlarsınız," demektir. Bu görüşlerin en uygunolanı dördüncüsüdür: Kadı Iyaz da bu görüşü tercih etmiştir.
Sonra "badrib" harfinin Ötre okunması şeklindeki rivayet doğru olanıdır. Mütekaddimun ve müteahhirun âlimleri de böyle rivayet etmişlerdir. Ayrıca böyle okunduğu takdirde burada kasdedilen mana da sahih olur.
Kadı Iyaz ulemadan bazılarının bâ harfi'nin sükunu ile "yadrib" şeklinde meczum olarak zabdettiklerini nakletmiş, fakat bunu manayı çıkmaza sokmak olduğunu söylemiştir. Doğrusu ise kelimenin merfu okunmasıdır.
Hz. Peygamber (a.s)'in; "benden sonra," şeklindeki sözü hakkında Kadı lya/, el-Herevi'nin şöyle dediğini nakleder:
"Onun manası; "Ben şuradan ayrıldıktan sonra," demektir. O gün kurban bayramı olduğu için Hz. Peygamber (a.s) Mina'da bulunuyordu. Yahut/Benden sonra olur" yani benim hilafıma olur, ya da; "Size emret-tiği'nin gayrisiyle nefisleriniz hakkında bana muhalefet etmeyin" demek olur. Veya Peygamberimiz bu irtidad işininin kendi hayatında olmayacağını bilmiş de vefatından sonrası için ashabını bu tür düşüncelere meyletmekten nehyetmiştir."

4569-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), kurban bayramının birinci günü insanlara hitabe yaptı da bu

hitabede:
"Ey insanlar ! Bugün hangi gündür?" diye sordu. Onlar:
"(İçinde kıtal) haram olan gündür," dediler. Resulullah (a.s):
"Bu, hangi beldedir?" diye sordu. İnsanlar:
"(İçinde kıtal) haram olan beldedir," dediler. Resulullah (a.s):
"Bu, ay, hangi aydır?" diye sordu. İnsanlar:
"Haram aydır," dediler. Resulullah (a.s); ;
"Şüphesiz kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda bu günün haramlılığı kadar birbirinize haramdır," buyurdu ve bu sözleri bir kaç defa tekrar etti. Sonra başını yukarı kaldırdı da:
"Ya Allah, tebliğ ettim mi? Ya Allah, tebliğ ettim mi?" dedi." İbni Abbas (r.a) bu hadisi böyle naklettikten sonra şöyle dedi;
"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu sözler muhakkak Resulullah (a.s)'m ümmetine vasiyetidir. Buna göre burada hazır bulunan kimse hazır bulunmayana (ve gelecek nesillere) bunu tebliğ etsin:
"Benden sonra birbirinizin boyunlarına vuracak kafirlere dönmeyiniz." [365]

4570-Ahmed bin Hanbel, Abdulmecid Ukayli (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz hacılar olarak geceleyin hareket ettik. Yezid bin el-Mühelleb de çıktı. Bize, Âliye'de er-Raci denilen bir su bulunduğu zikredildi. Menasikimiz (hacla ilgili ibadetlerimizi) bitince hareket ettik. Nihayet bir kuyu başına geldik. Kuyunun başında kına ile boyanmış yaşlı kimseler hadis rivayet ediyorlardı.
"Resulullah (a.s)'a arkadaş olan şu kişinin evi nerede? dedik. Onlar da:
"Ne güzeldir onun evi," dediler ve; "İşte şu, onun evidir," diye işaret ettiler.
Abdulmecid Ukayli sözüne devamla dedi ki:
"Biz hareket edip eve geldik. Selam verdik, bize eve girme izni verildi. Yani üzerine yatmış yaşlı bir ihtiyarla karşılaştık. Kendisine Adda bin Halid el-Kilâbi denilirdi. Ben:
"Resulullah (a.s)'a arkadaşlık eden zât sen misin?" diye sordum. O da:
"Evet, gece olmasaydı, Resulullah (a.s)'in bana verdiği yazısını size okurdum," dedi ve; "Siz Kimsiniz?" diye sordu. Biz de; "Basra halkmdanız," diye cevap verdik.
"Hoş geldiniz ! Yezid bin el-Mühelleb ne yaptı?" diye sordu. Biz de:
"O, oradadır, Allah'ın Kitabı'na ve Peygamber (a.s)'in sünnetine davette bulunuyor," dedik.

"Neden dolayı?" dedi. Biz de:
"Hangisine uyalım, onlara mı, diğerlerine mi?" Yani Şam halkına ini voksa Yezid'e mi?" dedik. O da:
"Eğer yerinizde otursanız, kurtulursunuz ve doğru yolda olursunuz," dedi.
Abdulmecid el-Ukayli, Adda bin Halid el-Kitabi'nin sadece üç kere şöyle dediğini bildiğini söylemiştir:
"Ben, Resulullah (a.s) Arefe günü üzengileri üzerine dikelmiş en yüksek sesiyle şöyle nida ederken gördüm:
"Ey insanlar ! Bu gününüz hangi gündür?" diye sordu. İnsanlar da:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir," dediler. Resulullah (a.s);
"Şu ayınız hangi aydır?" buyurdu. Onlar da:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir," dediler. Resulullah (a.s):
"Bu beldeniz hangi beldedir?" diye sordu. Onlar:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir," diye cevap verdiler. Resulullah (a.s):
"İçinde bulunduğumuz ay haram ayıdır," buyurdu."
Adda bin Halid sözüne devamla şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Dikkat ediniz ! Şüphesiz kanlarınız, mallarınız, bu beldeniz içinde, ayda bu günün haramlığı gibi Rabbinize kavuşup amellerinizden sizi s güya çekeceği güne kadar birbirinize haramdır."
Adda bin Halid şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) ondan sonra ellerini semaya kaldırdı ve: "Allah' n, onlara şahid ol," dedi. Resulullah (a.s) bunu bir kaç kere zikretti, fakat ne pa-dar zikrettiğini bilmiyorum." [366]

4571-Tabarani, el-Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) o gün ashabı arasında koyunları paylaştı. Bu bölüşmede Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'a bir teke isabet etti. Sa'd da onu boğazladı. Resulullah (a.s) Arafat'ta vakfe yapınca Rabia bin Ümeyye'nin boyun kökünün altında bulunarak ayakta durdu. Rabia bin Ümeyye bin Halef, sesi gür bir adamdı. Hz. Peygamber (a.s) ona şöyle bağırmasını söyledi:
"Ey insanlar! Bu ayın hangi ay olduğunu biliyor musunuz?" O da aynen yüksek sesle bu sözü söyledi. Bunun üzerine halk:
"Bu, haram ayıdır," dediler. Resulullah (a.s) Rabia'ya:
"Bu hangi beldedir, biliyor musunuz?" diye bağır/ buyurdu. Onlar da:
"Haram beldesidir,"" dediler. Resulullah (a.s);

"Bu hangi gündür, biliyor musunuz?" diye bağır," dedi. Onlar:
"Hacoı Ekber'dir," dediler, Resulullah (a.s) "ona bağır ve şöyle, söyle" dedi:
"Muhakkak Resulullah (a.s), kanlarınızı ve mallarınızı, bu ayın ha-ramlılığı gibi, bu beldenizin haramlüığı gibi ve bu günün haramhlığı gibi birbirinize haram kılmıştır. "
Resulullah (a.s) haccmı bitirmişti. Arafat'ta vakfe'ye durduğu vakit: "Burası vakfe yeridir ve Arafat'ın hepsi vakfe yapılacak yerdir," buyurdu:
Kuzah tepesi üzerinde vakfeye durunca da şöyle buyurdu : "Burası vakfe yeridir. Müzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir." [367]

4572-İbni Huzeyme, Amr (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Veda Haccı'nda, Resulullah (a.s)'ı Arefe günü hutbesinde şöyle buyururken işittim:
"Biliniz ki: Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız bu günün haramlılıgı gibi, bu ayın haramlüığı gibi ve bu beldenizin haramhlığı gibi birbirinize ria-ramdır." [368]

4573-Taberani, el-Evsat'ta, Serrâ bint-i Nebhan (r.a)'dan rivayet etmiştir-Kendisi cahiliye döneminde Kabe'nin bakıcısıydı-Serrâ bint-i Nebhan şöyle demiştir:
"Resulullah'ı Veda Haccı'nda şöyle buyururken işittim:
"Biliyor musunuz, bu gün hangi gündür? O gün; kelleler günü (kurban kellelerinin yendiği gün) dediğiniz gündü." Sahabiler:
"Allah ve Resulü en iyi bilendir," dediler. Hz. Peygamber (a.s) :
"Bugün, teşrik günlerinin ortasıdır. Biliyor musunuz, bu belde neresidir?" buyurdu.
"Allah ve Resulü en iyi bilendir," dediler. Hz. Peygamber (a.s): "Burası Meş'ar-ı Haram'dır," deyip sonra şu konuşmayı yaptı:
"Bilmiyorum, belki bu seneden sonra aranızda bulunamıyacağım. Dikkat edin, içinde bulunduğunuz şu ayda, şu beldede bu günümüzün ha-ramlılığı gibi kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır. Rabbbinize kavuşacaksınız ve Rabbınız size yaptıklarınızı soracaktır. Dikkat edin ! Yakın olanınız, uzakta olanınıza bu söylediklerimi eriştirsin. Dikkat edin ! Bunları size tebliğ ettim mi?"
Medine'ye döndüğümüzde çok geçmedi Hz. Peygamber (a.s) vefat etti." [369]

4574-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) hitabette bulunup:
"Bugün hangi gündür?" diye sordu. Sahabiler:
"Haram gündür," diye cevap verdiler. Resulullah (a.s);
"Şüphesiz ki, kanlarınız ve mallarınız, içinde bulunduğunuz şu günün, şu ayın ve şu beldenizin haramlığı gibi birbirinize haramdır," buyurdu." [370]

4575-Tabarâni, el-Kebir'de, Gülsüm bin Cübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Sıffın Savaşı'nda Ammar'ı öldüren adam haber verdi ki, kendisi Akabt günü Hz. Peygamber (a.s)'i hitabette bulunup şöyle buyururken işitmiş:
"Şüphesiz kanlarınız ve mallarınız, içinde bulunduğunuz şu beldenizde, şu ayda ve şu gününüzün haramlığı gibi birbirinize haramdır. Dikkat & iniz ! benden sonra birbirinizin boyunlarına vuracak kafirlere dönmeyiniz^"
Bu kıssada, kıssayı anlatan kişiden daha şaşkm kişi olmadığı anlaşi. maktadır. Çünkü o, Hz. Peygamber (a.s)'den işiteceğini işitmiş sonra d Ammar'ı katletmişti." [371]

4576-Ahmed bin Hanbel, Ebu Nadre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bana, teşrik günlerinin ortasında Hz. Peygamber (a.s)'in hutbesini işiten kiş. tahdis etti ki, Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Ey insanlar ! Şüphesiz ki, Rabbiniz birdir. Dikkat ediniz Arabm Arap olmayana, Arap olmayanın da Araba, siyahın kızıla, kızılın da siyaha, takva hariç üstünlüğü yoktur. Ben tebliğ ettim mi?" İnsanlar:
"Resulullah (a.s) tebliğ etti," dediler. Sonra Hz. Peygamber (a.s);
"Bu, hangi gündür?" buyurdu, insanlar:
"Haram gündür," dediler. Sonra Hz. Peygamber (a.s);
"Şüphesiz ki, Allah (Azze ve Celle) kanlarınız, mallarınız (Ravi burada; "Hz. Peygamber (a.s)'in "ırzlarınız" kelimesini söyleyip söylemediğini bilmiyorum" dedi), içinde bulunduğunuz şu beldenin ve şu ayınızın haramlığı gibi birbirinize haramdır. Tebliğ ettim mi?" buyurdu. İnsanlar:
"Resulullah (a.s) tebliğ etti." dediler. Hz. Peygamber (a.s);
"Burada hazır bulunan, hazır bulunmayana tebliğ etsin," buyurdu." [372]

Bir Açıklama

Bu hadisin zahirisinden şu anlaşılmaktadır;
Resulullah Arafat'ta vakfe yerinde hitabette bulundu. Kurban bayramının birinci günü bir çok mekanda ve Akabe cemiesi'nin yanında da insanlara hitab etti. Ayrıca teşrik günlerinin ortasında da hitabette bulundu. Hz. Peygamber (a.s) bu konuşmalarında, Arapların mal talan etme ve kan dökme adetini kökünden kaldırmak için, ayrıca ümmetinin başına gelecekleri bildiği için kan dökme ve mallan gasbetmenin haramlığı üzerinde ısrarla durdu. [373]

4577-Taberani, el-Kebir'de, Ubabe bin Abdullah bin Zübeyr (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rabia bin Ümeyye bin Halef el-Cumahi Arefe günü Resulullah (a.s)'m devesini, yanında yüksek sesle bağırıyordu. Zaten sesi gür bir zattı.
Resulullah (a.s) ona:
"Şöyle bağır" dedi; "Ey İnsanlar ! Bu hangi aydır, biliyor musunuz?"
O da bu sözleri yüksek sesle bağırdı. İnsanlar:
"Evet, haram ayıdır," dediler. Hz. Peygamber (a.s):
"Şüphesiz ki, Aziz ve Celil olan Allah, kanlarınızı ve mallarınızı Rabbi-nize kavuşuncaya kadar bu içinde bulunduğunuz ayın haramlığı gibi haram kılmıştır."
Sonra:
"Bu hangi beldedir, biliyor musunuz?" diye bağır," dedi. O da bağırdı. İnsanlar:
"Bu, haram beldesidir," dediler. Hz. Peygamber (a.s) :
"Şüphesiz ki, kanlarınız ve mallarınız Rabbinize kavuşacağınız güne kadar bu beldenizin haramlığı gibi birbirinize haramdır," buyurdu. Sonra:
"Bu hangi gündür?" diye bağır dedi. O da bağırdı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s):
"Şüphesiz ki, Aziz ve Celil olan Allah, kanlarınızı kendisine kavuşacağınız güne kadar bu içinde bulunduğunuz günün haramlığı gibi birbirinize haram kalmıştır," buyurdu." [374]

4578-Ebu Ya'lâ, Vâbısa bin Ma'bed el Cüheni (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Veda Haccı'nda Resulullah (a.s)'ı gördüm. Hitabette bulunuyor ve şöyle diyordu:
"Ey insanlar ! Hangi ay, en mukaddes aydır?" İnsanlar da:
"Bu ay," dediler. Hz. Peygamber (a.s):
"Hangi gün, en mukaddes gündür?" dedi. Onlar:

"Bu gün, yani kurban bayramının birinci günü," dediler. Hz. Peygamber (a.s):
"Allah katında en mukaddes belde hangisidir?" dedi.
"Bu beldedir," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s):
"Şüphesiz ki, kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız Rabbinize kavuşacağınız güne kadar şu içinde bulunduğnuz beldenin, şu ayın ve şu gününüzün haramlığı gibi birbirine haram kılınmıştır. Dikkat edin, tebliğ ettim mi?" buyurdu. İnsanlar da:
"Evet," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ellerini semâya kaldırıp sonra:
"Allah'ım, şahid ol," dedi. Sonra da: "Burada hazır bulunanınız, hazır bulunmayana eriştirsin," buyurdu."
Vabısa dedi ki:
"Biz hazır bulunmuştuk, sizler orada yoktunuz. Resulullah'm buyurduğu gibi biz size tebliğ ediyoruz." [375]

4579-İbni Huzeyme, Ca'fer bin Muhammed (r.a)'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Cabir bin Abdullah'ın yanma girdik. Hadis zikretti ve şöyle dedi:
"Resulullah (a.s), Arafat'a gelinceye kadar bazı yerlere uğradı. Güneş batıya meyledince, Kasva adlı devesinin hazırlanmasını emretti. Bunun üzerine deveye semer vuruldu. Hz. Peygamber (a.s) deveye bindi ve devenin ortasına kadar geldi de insanlara hitab etti ve şöyle dedi:
"(Ey İnsanlar), şüphesiz kanlarınız ve mallarınız şu içinde bulunduğunuz beldeniz de şu ayın haramlığı gibi birbirinize haramdır. Dikkat ediniz! Cahiliye halkının her şeyi kaldırılmıştır ve şu iki ayağımın altındadır.
Cahiliye dönemindeki kan davaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası, bizim kan davamız olan Rabia bin Haris'in kanıdır. O, Sad oğullarında çocuğu için süt anasını arıyordu da Hüzeyl kabilesi onu öldürmüştü.
Cahiliye devrinden kalma riba kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk riba (faiz) bizim ribamız olan Abbas bin Abdulmuttalib'in ribasıdır. Artık faizin hepsi kaldırılmıştır,
(Ey İnsanlar), kadınlar hakkında Allah'tan korkun ! Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız, onların ırzlarını Allah'ın kelimesi (emri veya nikah akdi) ile kendinize helal kıldınız. Yaygılarınıza (yani evlerinize) hoşlandığınız kimselere ayak bastırmamaları, sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa, onları zarar vermeyecek biçimde dövünüz. Maruf bir şekilde (yani halinize göre veya normal biçimde) onların nafakasını ve yiyeceğini vermek, onların sizin üzerinizdeki haklarıdır.

Size Öyle birşey bıraktım ki, ona sıkı sıkı sarılsanız benden sonra dalalete düşmezsiniz. Size bıraktığım şey; Allah'ın kitabı'dır. Ben (kıyamet günü) size sorulacağım. Acaba ne diyeceksiniz?"
Sahabiler şöyle dediler:
"Rabbinin risaletini tebliğ ettiğine, ümmetine nasihatta bulunduğuna, sonra verilen görevi hakkıyla yerine getirdiğine şahitlik ederiz."
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şehadet parmağını semaya kaldırıp sonra halka doğru eğerek şöyle dedi;
"Allah'ım şahid ol, Allah'ım şahid ol." Ibni Huzeyme şöyle diyor:
"Kitabu'n-Nikah'da Resulullah (a.s): " Yaygılarınızı hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmesinler" sözü ile ayaklar ile evdeki sergileri çiğnemeyi kasdettiğini beyan ettim. Nitekim Resulullah (a.s) : "İzni olmadan onun sedirine (veya minderine) sakm oturma," buyurmuştur.
Kişinin döşeği sediridir. Resulullah (a.s) cahillerin anladığı şekilde kas-detmiştir. Çünkü cahiller bununla kadınların kendilerini yabancı erkeklere teslim etmelerini anlarlar." [376]

4580-Ebu Davud, Abdurrahman bin Muaz et-Teymi (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz Mina'da iken Resululiah (a.s) bize hitab etti. Kulaklarımız öylesine açıldı ki, sanki her ne söylese bulunduğumuz yerden (kolayca) işitiyorduk. Bu ara halka, hac ibadetlerini öğretmeye başladı. Bu şekilde taşlama yerine kadar geldi. (Konuşurken) şehadet ve orta parmağını (kulaklarına) koymuştu. (Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki) fiske taşı olduğunu söyledi. Muhacirlere emrederek Mescid-i Hayf m ön kısmında konaklamalarını, Ensar'a da Mescid'in arka kısmında konaklamalarını söyledi."
Ravi der ki:
"İşte bundan sonradır ki, herkes bineklerinden inip yerleşti."
Ebu Davud (l)'un Abdullah bin Muaz (r.a)'dan, onun da Resulullah (a.s)'ın ashabından bir adamdan şöyle dediği bir rivayeti daha vardır:
"Hz. Peygamber (a.s) Mina'da halka hitab etti. Onları konaklayacakları yerlere indirdi. Kıblenin sağ tarafına işaret ederek:
"Muhacirler buraya insin," buyurdu.
Sonra kıblenin sol tarafına işaret edip şöyle buyurdu:
"Ensar da şuraya."
Sonra da:

"Geri kalan insanlar onlarm etrafına insinler," buyurdu." [377]

Bir Açıklama

Resulullah (a.s)'ın fiilinde tertip ve tanzime dair bir temel prensip vardır. Çünkü Resulullah (a.s) tertip ve tanziminde statü sahiplerinin haklarını gözetirdi.

4581-Ebu Davud, el-Hirmas bin Ziyad el-Bahilî (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'ı Kurban günü MİNa'da "Ababâ" adlı devesinin üzerinde insanlara hitab ederken gördüm." [378]

4582-Ebu Davud, îbni Ebi Necih (r.a)'den, o da babasından, babası da Bekroğullarmdan iki kişiden şöyle dediklerini rivayet etmiştir:
"Biz, Resulullah (a.s)'ı teşrik günlerinin ortasında hitabette bulunurken gördük. Biz de bineğinin yanında bulunuyorduk. O, Resulullah (a.s)'ın Mina'da yaptığı hitabedir." [379]

4583-Tabarani, >1-Evsat'ta, Abdullah bin Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Araplar bir yıl bir ayı ve bir yıl iki ayı helal kılıp heramlığı kaldırıyorlardı. Böylece haca ancak yirmialtı yılda bir seneye isabet ettiriyorlardı, Allah Teâla'nm Kitabı'nda zikrettiği nesi (erteleme) budur. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in insanlara hac yaptırdığı yıl, bu yıla denk düşmüştü de Allah Teâla onu Hacc-ı Ekber olarak isimlendirdi. Sonra Resululah (a.s) ondan sonraki yıl hac yaptı. Böylece insanlar yeni ayları beklediler. Resulullah (a.s) da:
"Şüphesiz zaman, Allah Teâla'nm gökleri ve yeri yarattığı gündeki şeklinde eski haline dönüp dolaşıp geldi," buyurdu." [380]

Dersler Ve Öğütler

Hac hutbeleri hakkında fakihlerin bazı sözleri şöyledir:
Hac hutbelerinin sayısı hakkında fukahanın iki görüşü verdir:
Birinci görüş : Hanefiler, Malikiler ve Hanbelilere göre bu hutbeler üçtür.
Birinci hutbe Zilhicce'nin yedinci günündedir. Zilhicce'nin yedinci günü

Mekke'de Kabe'nin yanında öğle namazından sonra okunan bu hutbe sünnettir. Bu hutbelerin birincisinde imam Müslümanlara haccın menasikini yani ibadetlerini Öğretir. O tek hutbede hatip oturmaz. Bunun ilk hutbe olması cumhurun görüşüdür.
Hanbeliler arefe günü hutbesini ilk hutbe olarak kabul ederler. Eğer ter-viye günü cumaya rastlarsa Şafiilere göre imam fecirden Önce onlarla birlikte Mina'ya çıkar. Çünkü o gün fecirden sonra ve zevalden önce yolculuk haramdır. Arefe günü cumaya denk geldiği zaman hacıların fecirden sonra çıkması caizdir.
Hanbelilere göre terviye günü veya başka bir gün mutlak anlamda çıkmak caizdir. Fecirden önce veya zevalden Önce çıkması farketmez.
İkinci hutbe: Arefe günü hutbesidir. Bu, ittifakla namazdan önce Arafat'ta iki kısa hutbe şeklindedir. Cuma hutbesinde olduğu gibi hatip iki hutbe arasında oturur. Hatip birincisinde haccın menasikini öğretir. Bunlar, Arafat'ta vakfe yeri, vakfenin vakti, Arafat'tan ayrılma, Müzdelife'de geceleme, cemre taşlarını toplama gibi hususlardır. Hatip ayrıca hacıları vakfe şurasında daha çok zikir ve dua konusunda teşvik eder.
Maliki ve Şafiiler şöyle diyor:
"İmam hutbesini okurken veya hutbeyi bitirdikten sonra müezzin ezana başlar. Müezzin ezanı bitirirken de imam ikinci hutbeyi bitirir."
Hanbelilere göre imam hutbeden sonra ezanı emreder. Sonra imam,hacılara öğle ve ikindiyi cem-i takdim yoluyla kısaltarak kıldırır. Bu, sünnete uymanın bir gereğidir.
Üçüncü hutbe: Bu, Şafiilere göre üçüncü, Hanbelilere göre ikinci hutbedir. Mina'da, kurban bayramı günü okunur ve tek hutbeden ibarettir. Bu hutbede imam, insanlara kurban, ifada tavafı ve cemre atmak gibi hac ibadetlerini anlatır.
Hacla ilgili ibadetler kurban bayramı günü oldukça fazla olduğundan, insanlar bunlara dair hükümleri öğrenmeye ihtiyaç duyarlar. Netice itibariyle arefe günü olduğu gibi söz konusu hutbe, böylesi konukları ihtiva etmek durumundadır.
Mina günlerinin ikincisinde okunan hutbe, cumhura göre üçüncü, Şafiilere göre dördüncü hutbedir. Tek hutbe olduğu hususunda ittifak vardır. İmam bu hutbede insanlara acele etmenin, gecikmenin ve ayrılmanın hükümlerini öğretir. [381]

TAHSÎB (MUHASSAB VADİSİNE İNME)

Hanefi mezhebinde tahsib, haccın sünnetlerindendir. Tahsib Muhassab yahut Ebtah vadisine inmek demektir. Hacun mezarlığı yolu üzerinde iki dağın arasında Mekke girişinde Mina ile Mekke arasında bulunan mevkinin adıdır. Mekke'ye dönerken orada da bir süre konaklamak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) Ebtah'ta konaklamışlardır.

Mina'da taşlamanın ve ondan sonrasının menduplarından biri de Maliki mezhebi'ne göre tahsib yapmaktır.

Acele etmeyen hacının üçüncü günü cemrelerini attıktan sonra öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarım kılmak için Muhassab'a (Mekke dışındaki Bat-ha'ya) inmek menduptur. Nitekim Hz. Peygamber (a.s) böyle yapmıştır. Ama acele eden kişi için bu, mendup değildir.

Hanbeli mezhebine göre cemreleri attıktan sonra Mina'dan dağılınca, mezarlık yolu üzerinde iki dağm arasında bulunan Ebtah mevkisine (Muhassab'a) inmek sünnettir. Hacı orada öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birleştirerek kılar, bir miktar uykuya yatar, sonra Mekke'ye girer.

Özet olarak tahsib, Hanefi ve Hanbeliler'e göre sünnet, diğerlerine göre müstehaptır. Tahsib, ittifakla yapılması gereken hac menasikinden değildir. [382]

Konu İle İlgili Rivayetler

4584-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Halid bin el-Haris şöyle demiştir:

"Ubeydullah'a Muhassab'da konaklamaktan soruldu. O da:

"Bize Ubeydullah tahdis etti ki, Nâfi:

"Muhassab'da Resulullah (a.s) Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a) ve İbni Ömer (r.a) konakladılar," demiştir."

Nafi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (r.a) orada yani Muhassab'da öğle, ikindi ve zannediyorum akşam namazlarını kılardı."

Ravi Halid şöyle demiştir:

"Ben yatsı namazı hakkında da şüphe etmiyorum."

Nâfi: "Ve ibni Ömer (r.a) orada bir miktar uykuya yatar ve bu Muhassab'da konaklamayı Hz. Peygamber (a.s)'den olmak üzere zikrederdi," demiştir.

Müslim [383]'in Nafi'den rivayeti de şöyledir:
"ibni Ömer (r.a) Muhassab'a inmeyi sünnet sayar, nefr (dağılma) günü öğleyi Muhassab'da kuYrdı. Nafi: "Resulullah (a.s) ve ondan sonra Hulefa-i Râşidin Muhassab'a inmişlerdir," dedi."

Müslim [384]'in Salim'den rivayeti de şöyledir:
"Ebu Hz. Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve İbni Ömer (r.a) Ebtah'a inerlerdi."

Muvatta [385]'nın Nafi (r.a)'den rivayeti de şöyledir:
"İbni Ömer (r.a) Öğle, ikindi, akşam ve yatsıyı Muhssab'da kılardı. Sonra geceleyin Mekke'ye girer Beyt'i tavaf ederdi."

Tirmizi [386]'nin rivayetinde Nafi (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s), Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Osman (r.a) Ebtah'a inerlerdi."

Ebu Davud 'un rivayetinde İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Batha'da kıldı. Sonra orada bir miktar uykuya yattı. Sonra da Mekke'ye girip tavaf etti.

Nafi: İbni Ömer (r.a)'in de onu yaptığı söylemiştir." Ebu Davud'un [387] Nafi'den bir diğer rivayeti de şöyledir:
"İbni Ömer (r.a) Batha'da bir miktar uykuya yatar, sonra Mekke'ye girerdi. O, Resulullah (a.s)'m da böyle yaptığını söyledi." [388]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söyler:
"Müslim, bu babda, Hz. Peygamber (a.s)'in Yevm-i Nefir'de Ebtah'a yani Mühassab'a inmesi hakkındaki hadisleri zikretmiştir. Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), İbni Ömer ve Hulefa-i Raşidin'in de adeti bu idi. Hz. Âişe (r.a) ve İbni Abbas (r.a) bu görüşte değildirler. Onlara göre Hz. Peygamber (a.s) oraya maksatlı değil de tesadüfen inmiştir. Bu konu da sahabe-i kiram arasında ihtilaf olmuştur.

İmam Şafii'nin, İmam Malik'in ve Cumhur'un görüşü Muhassab'a inmek, Resullullah (a.s)'a ve Hulefa-i Raşidine uymak bakımından müstehaptır. Bunu terkedene bir şey lazım gelmiyeceği üzerinde ittifak vardır. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada kılmak, gecenin bir kısmını yahut tümünü orada geçirmek, Resulullah (a.s)'a uymak bakımından müstehaptır."

4585-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'ten ve Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) üçüncü (günden) Sonra Muhassab'da namaz kıldı ve orada bir miktar uyudu. Sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e veda tavafı yaptı." [389]

4586-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'tan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Abbas (r.a): "Muhassab'da kalmak bir şey değildir. O ancak Resulullah (a.s)'m indiği bir menzildir," demiştir." [390]

4587-Buhari ile Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Aişe şöyle demiştir:
"Ebtah'a inmek sünnet değildir. Resulullah (a.s)'ın oraya inmesi (Medine'ye "dönerken) yola çıkmak için daha kolayına geldiğindendir."demiştir."
Müslim [391]'in Salim'den diğer bir rivayeti de şöyledir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve İbni Ömer Ebtah'a inerlerdi."
Zühri şöyle demiştir:
"Bana Hz. Âişe (r.a)'den naklen Urve şöyle haber verdi:
"Hz. Âişe (r.a) bunu yapmazdı. Resulullah (a.s.)'ın oraya inmesi andâik yola çıkması için kolayına gelen bir yer olduğundandır. " [392]

4588-Müslim, Ebu Rafi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Rafi (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Mina'dan çıktığı vakit Ebtah'a inmemi bana emir t ı-yurmadı. Ama ben (kendiliğinden) giderek oraya O'nun çadırını kurdu ı Sonradan O (a.s) da oraya gelerek konakladı." [393]

4589-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mina'da iken kurban kesme gününün üçüncüsünde, şöyle buyurdu:
"Bizler yarın Kinameoğulları yurduna ineceğiz ki, orada Kureyş ile Kina-meoğulları küfür üzerine yeminleşip ahidleşmişlerdi."

Zühri dedi ki:
"Hz. Peygamber (a.s) bu Kinameoğulları yurdu demekle, Muhassab mev-kisini kasdetmiştir. Bu ahidleşme, Kureyş ile Kinameoğullan arasında, Haşimoğullan ile Abdulmuttaliboğulları-yahut Muttaliboğullan-aleyhine Hz. Peygamber (a.s)'i kendilerine teslim edinceye kadar onlara kız alıp vermemek, alış veriş yapmamak üzere yazılmıştı." [394]

4590-Tabarani, el-Evsat'ta, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ebtah'ta Yevm-i Nefir (Mina'dan dağılma günü) akşamı konaklamak sünnettir." [395]

4591-Tabarani, el-Kebir'de, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Terviye gününden önceki günde;
"Yarın inşallah konak yerimiz, müşriklerin yeminleştikleri yer olan Hayf-ı Eymen olur," buyurdu." [396]

Bir Açıklama

Muhassab; Resulullah (a.s)'ın Mekke'ye girişi, Arafat'a çıkışı, Mina'dan ayrılışı ve Mekke'den yola çıkışı sırasında konaklama yeri idi. Her hacmin bir konaklama yeri olması hasebiyle bu mevki alışagelmiş bir yer durumunun-dadır. Bu işe en uygun yer de Muhassab olmuştur. Fakat orası artık bugün hacılara yeterli gelmemektedir. [397]

HZ. PEYGAMBER (A.S)'İN HACC VE UMRELERİNİN SAYILARI

4592-İbni Huzeyme, Ebu Hureyre'den, Yüce Allah'ın; "Bu, Allah'tan ve Resülü'nden, kendisiyle anlaşma yaptığınız müşriklere kesin olarak münasebetlerin kesiliş bildirişidir/' (1) ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Huneyn'den geri dönünce Ci'rane'den (ihrama girerek) umre yaptı. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a)'i bu hacda emir olarak atadı."
Ci'rane lafzının iki türlü söyleniş biçimi vardır: Biri: Ci'râne, diğeri ise Cıırrane'dir. [398]

4593-Tabarani, el-Kebir'de, Zeyd bin Erkam (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) hicret ettikten sonra bir defa hacc yapmıştır. Ondan sonra daha haccetmemiştir. O da Veda Haccı'ydı." [399]

4594-Buhari ile Müslim, Enes (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) dörte defa umre yapmıştır. Haccı ile birlikte yaptığı umre müstesna olmak üzere bunların hepsini Zilkade ayında yapmıştır. Bu umre Hudeybiye'den yahut Hudeybiye zamanında Zilkade'de, bir umre ertesi yıl bir umre de Zilkade ayında Huneyn ganimetlerini taksim ettiği sırada Ci'râne'den, bir umre de haccı ile beraber yapmıştır." [400]

4595-Bezzar, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) üç umre yapmıştır. Onların hepsi de Zilkade ayı içindedir. Biri Hudeybiye zamanında, diğeri Kureyşle yapılan barış anlaşması sırasında, üçüncüsü ise Huneyn zamanı Taif'ten dönüşünde ki'râne umresidir."[401]

4596-Tirmizi, Muharriş el-Kâ'bi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ci'râne'den umreye niyet edip geceleyin çıktı, ke'ye geceleyin girdi, umresini edâ etti ve sonra aynı gece (Mekke'deki çıkarak geceyi geçiren gibi Ci'rane'de sabahladı.
Ertesi gün Güneş'in zeval vaktinde Batn-ı Şerife çıktı ve yolu Baytı Şeriften Müzdelife yolunu takip ederek geldi. Bu yüzden O'nun umrîji Müslümanlara gizli kaldı." [402]

4597-Ebu Davud, Muharriş el-Ka'bi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ci'rane'ye girdi. Ardından mescid'e geldi, mescid'de Allah'ın dilediği kadar rüku edip (namaz kıldı). Sonra ihrama girip bineğinin üzerine kuruldu ve Batn-ı Şerife doğru yöneldi. Nihayet Medine yoluna geldi. Tıpkı geceyi geçiren biri gibi Mek-ke'de sabahladı." [403]

4598-Buhari ile Müslim, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ben ve İbni Ömer (r.a), Hz. Aişe (r.a)'nin hücresine dayanmış oturuyorduk. "Misvak kullanıyor, biz de misvakının sesini işitiyorduk.
Ben İbni Ömer (r.a)'e
"Ey Ebu Abdurrahman, Hz. Peygamber (a.s) Recep ayında umre yaptı mı?" dedim.
"Evet," cevabını verdi.
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a)'ye;
"Ey anneciğim, Ebu Abdurrahman'ın ne söylediğini işitmiyor musun?" dedim.
Hz. Âişe (r.a) de:
"Ne söylüyor?" dedi.
"Hz. Peygamber (a.s) Recep ayında umre mi yaptı?" diyor, dedim.
Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Allah, Ebu Abdurrahman'ı bağışlasın. Ömrüm hakkı için Hz. Peygamber (a.s) Recep'te umre yapmamıştır. Ve hiçbir umre yapmamıştır ki, İbni Ömer de O'nunla beraber bulunmasın," dedi.
İbni Ömer bunları işitiyordu. Ama ne hayır, ne de evet demeyip susuyor-[404]

HZ. PEYGAMBER (A.S)'ÎN HACC İÇİN MEDİNE'DEN ÇIKIŞ VE DÖNÜŞÜ -BU ARADA GEÇEN OLAYLAR-

4599-Buhari, Abdullah için Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "ibni Abbas (r.a) şöyle dedi:

"Hz. Peygamber (a.s) (Fetih Günü) Mekke'ye geldiği zaman O'nu Abc&ıl-muttalib evlatlarının oğlancıkları karşıladılar. Hz. Peygamber (a.s) efendimiz onlardan birini devesinin ön tarafına, diğerini de arka tarafına bindirdi."

Buhari [405]'nin bir rivayetinde İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir:

"İkrime'nin yanında üç kişinin şerlisi zikredildi. Bunun üzerine îkrifne, ibni Abbas (r.a)'in şöyle dediğini söyledi:

"Resulullah (a,s) ön tarafına Kusem'i (Hz. Abbas'm oğlu), arkasına da Fadl'ı (o da Hz. Abbas'm diğer oğlu) yahut Kusemi'i arkasına, Fadl'ı da ön tarafına bindirmiş olarak (Mekke'ye) geldi. Onlar'ın hangisi daha şerli, hangisi daha hayırlı ki? (İkisi de hayırlıdır)." Bir Açıklama

"Onların en şerlisi/' sözünü anlarm, onların arasında şerli kimse yoktur," demektir. [406]

4600- İmam Malik hariç Kütüb-i Sitte Alimleri, el-Hadrami (r.a)'den merfu olarak rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Mekke'den muhacir olmuş kimse hac ve umre ibadetlerini ifa ettikten sonra Mekke'de ancak üç gün ikamet eder."

Diğer bir rivayette [407] Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Muhacir için dönüş tavafını yaptıktan sonra Mekke'de ancak üç gün ikamet vardır."[408]

Bir Açıklama

Sanki râvi, veda tavafını yapıp ondan sonra da Mekke'de üç gün kalan kişinin veda tavafmı yeniden yapması gerekmediği, eğer bundan fazla kalırsa tavafı yeniden yapması gerektiği görüşündedir. Halbuki fukahadan bazıları, ifada tavafından sonra yapılan herhangi bir tavafın veda tavafı yerine geçeceği görü şündedirler.

4601-Buhari, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi (r.a)'den İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) umreye gittiği zamanlarda ve Veda Haccı'na çıktığı vakitte (evvelce) Zu'1-Huleyfe'deki mescidin yerinde bulunan bir muğaylan ağacı altında (bineğinden inip) konaklardı. (Keza) güzergahı o yola uğrayanbir gazadan, ya hacdan, ya umreden döndüğünde Batn-ı Vadi'den-ki Vâdi'l-Akiktir-iner.
Batn-ı Vadi'nin üstüne çıkınca da vadinin ağzında ve doğu cihetindeki bathâya (yani kumsal yere) konar, gecenin sonunda oracıkta sabah oluncaya kadar mola verirdi. (Gece dinlenme yeri işte orası olup) ne taş mescidin yanında, ne de üzerinde (öteki) mescid binası olan kaya tepe idi."
(Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet eden râvi der ki:)
"Orada Abdullah bin Ömer (r.a)'in namaz kıldığı yerde, içinde (mütead-did) kum yığınları olan bir körfez (yani derin bir vadi girintisi) vardı ki, Resulullah (a.s) orada namaz kılarmış. Seller Batha'da (ki kumlan getire getire) körfezdeki kum yığınlarını düzleyip Abdullah bin Ömer'in namaz kıldığı o yeri belirsiz etti."
Yine ravi der ki:
"Abdulllah bin Ömer (r.a), Hz. Peygamber (a.s)'in Şerefu'r-Ravha'daki mescidin berisine tesadüf eden küçük mescid'in yanında namaz kıldığını söylerdi. Hz. Peygamber (a.s)'in namaz kıldığı yeri Abdullah bilir ve: "Ta orada, mescidde namaza durduğun vakit sağma düşer," derdi. Bahsettiği o mescid de, Mekke'ye doğru gittiğin vakit sağ tarafına gelir. Onunla büyük mescidin arası bir taş atımı, yahut ona yakın bir mesafedir.
Yine Abdullah bin Ömer (r.a), Munsarafu'r-Revhâ'nın yanındaki tepeciğe doğru namaz kılardı. Bu tepeciğin son tarafı, Mekke yönüne gittiğin vakit Munsaraf ile kendi arasındaki mescidin yakınında caddenin kenarına varır. Oracıkta bir mescid yapılmış ise de Abdullah bin Ömer (r.a) o mescidde namaz kılmazdı. Onu ya solunda, ya ardında bırakarak mescidin kıble cihetinde tepeciğin kendisine yönelerek namaz kılardı.
Abdullah, Rev-hâ'dan zevalden sonra çıktığında Öğle namazını oraya gelinceye kadar kılmayıp orada kılar, Mekke'den döndüğünde de oraya sabahtan bir saat evvel, yahut seherin sonunda yolu düşerse, orada ta sabah namazını kılıncaya kadar geceleyip mola verirdi."
Yine Abdullah, raviye şöyle tahdis etti:
"Hz. Peygamber (a.s) Ruveyse'ye (Medine'den Mekke'ye giden yolda bir yere) varmadan caddenin sağında ve altına gelen cihetinde Ruveyse konak yerinin iki millik azıcık berisinde bir tepeciğe kadar geniş ve düz bir yerde (bitmiş olan)

koca bir ağacın altına konardı. Bu ağacın yukarısı kıvrılmış, içi oyulmuştur. Ağacın gövde özü hâlâ durur, dibinde birçok kum yığınları vardır."

Yine Abdullah şöyle tahdis etti:

"Giderken Arec'in arkasına düşen yokuşça bir sel yatağının kenarında, caddenin sağında ve yolu gösteren kayaların (yahut ağaçların) yanında ve o kayalann (yahut ağaçların) arasında Hz. Peygamber (a.s) genişçe bir tepeye doğru namaz kıldı. Namazgahın yanıbaşmda iki üç kabir bulunmaktadır ki, üstlerinde taş yığınları vardır. Abdullah bin Ömer (r.aj öğle vakti Güneş'in zevalden sonra Arec'den kalkıp öğle namazını işte o namazgahta kılardı."

Yine Abdullah tahdis etti ki:

"Resulullah (a.s) caddenin solunda ve Herşâ (Medine ile Şam yol kavşağında, Cuhfe'ye yakm bir dağ adı) dağının ilerisindeki inişte bulunan büyük ağaçların yanında konaklardı. Bu iniş Herşa dağının kenarına bitişiktir. Cadde ile arasında bir ok atımı mesafe vardır. Abdullah işte bu ağaçların en uzun ve yola en yakm olanına doğru namaz kılardı."

Yine Abdullah bin Ömer (r.a) tahdis etti ki:

"Hz. Peygamber (a.s) Merru'z- Zehran'dan (Medine cihetinde en yakm olan yerdeki yer ismidir) aşağıya inerken yolun dibindeki genişlikte ve Mekke'ye doğru cedenin sol tarafına Resulullah (a.s)'m konak yeri ile cadde arasında bir taş atımından fazla mesafe yoktu."

Yine Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle tahdis etti:

"Hz. Peygamber (a.s) Zû-Tuvâ'da (Mekke'ye yakın bir vadini adı) konaklayıp, sabah oluncaya kadar orada geceler ve Mekke'ye gireceği sırada sabah namazını kılıp öyle giderdi. Resulullah (a.s)'m oradaki namazgah! kayadan bir tepe üstündedir. Orada bina olunan mescidde değildir. Fakat burası aşağıda taştan kocaman bir tepe üzerindedir."

Yine Abdullah (r.a) şöyle tahdis etti:

"Hz. Peygamber (a.s) (namaz kılarken) kendisi ile Kabe yönüne gelen yüksek dağ arasındaki iki tepeyi karşısına alırdı."

(Râvi der ki):

"Abdullah bin Ömer (r.a) o iki tepeyi karşısına almakla o mahalde inşa edilen mescidi, taş tepenin kenarındaki mescidin sol tarafına almış olurdu. Hz. Peygamber (a.s)'in namazgahı (taş tepe kenarındaki) bu mescidin alt başında, kara taş üstündedir. Taş tepe kenarındaki mescidden on arşm yahut ona yakın ayrılıp seninle Kabe arasına düşen dağın o iki tepesini karşısına alarak namaz kılarsın."

Buhari, Musa bin Ukbe'den şöyle rivayet etmiştir:

"Musa bin Ukbe (r.a) şöyle demiştir:
"Ben, Abdullah'ın oğlu Salim'in, yolda bir takım mekanlar araştırır, oralarda namaz kılar olduğunu gördüm. Ve yine Salim, babası Abdullah bin Ömer (r.a)'in de bu mekanlarda namaz kılmayı âdet edindiğini gördüğünü ve Abdullah bin Ömer (r.a)'in de Hz. Peygamber (a.s)'i bu mekanlarda namaz kılarken görmüş olduğunu tahdis ederdi."
(Musa bin Ukbe şöyle der):
"Ben, Salim'e bu mekanları sordum. Salim, biri hariç bu mekanları hepsinde Nafi'ye uygun cevap verdi. Nafi ile Salim sadece Şerefu Revhâ'daki mescid hakkında ihtilaf ettiler." [409]

4602-İbni Huzeyme, ibni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Mekke'ye Bathâ'daki yukarı yoldan girdi ve aşağıdaki yoldan çıktı."
İbni Huzeyme şöyle demiştir:
"İbni Ömer (r.a)'in; "Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye yukarı yoldan girdi,' sözü; "Seniyye-dağm sarp yerindeki yolu-'nin Mekke'den olmadığına delâlet etmektedir: Halbuki "seniyye" ve ötesi Harem'dendir. Harem ve Haremin gerisinde kalan yerlerden Harem ile Hıllı (Harem dışı) arasında konulan alametlere kadar olan kısım da öyledir. O halde; "Hz. Peygamber (a.s) Mekke'den Mekke'ye girdi," demek nasıl caiz olur? Eğer; Seniyye de Kedâ da Mekke'den olsaydı; "Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye Seniyye'den ve Kedâ'dân girdi," demek caiz olmazdı.
Bazan Hz. Peygamber (a.s)'in; "Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke'yi Harem kılmıştır," buyurmasından dolayı; "Harem'in tümü, Mekke-dendir," denmesi caiz olur.
Bazan da Harem'in tümüne Mekke adı verilmesi caizdir. Ne var ki, insanlar, Mekke'yi birbirine bitişik binaların bulunduğu bir yer olarak bilmektedirler. Biri çıkıp, falan kişi Mekke'den çıkıp Mina'ya gitti ve Mina'dan Mekke'ye döndü, diyebilir. Hz. Peygamber (a.s)'in hac ibadetleri ile ilgili haberleri düşündüğümüz vakit, haberlerde bu söze benzeyen bir çok ifade buluruz. Arafat ve Harem bölgesi dışında kalan yerlere gelince, onların Mekke'den olmadığında hiçbir şek ve şüphe yoktur. Buna delil de şudur:
"Hz. Peygamber (a.s) teşrik günlerinin üçüncüsünde Mina'dan ayrıldı." [410]

4603-İbni Huzeyme, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:

"İbni Ömer bir defasında Zu'1-Huleyfe'de ağacın dibinde yüksek sesle (r.a) telbiye getirip şöyle demiştir:
"Resulullah Zu-Tuvâ'ya gelince sabah namazını kıhncaya kadar geceyi orada geçirdi. Ardından gusül abdesti aldı, sonra Mekke'nin yukarısından, Kedâ'dan girdi ve çıkacağı vakit Mekke'nin alt tarafından Küda'dan çıktı." [411]

4604-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"İbni Ömer (r.a) şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) Zü'1-Huleyfe'deki vadinin içindeki dinlenme yerinde iken ona gelen olmuş ve; "Sen gerçekten mübarek Batha'dasın/ demiş."
Musa bin Ukbe şöyle demiştir:
"Bize Salim de vaktiyle Abdullah'ın devesini çöktürdüğü mescidin ağılında develerimizi çöktürdü. O da Resulullah (a.s)'ın dinlenme yerini araştırıyordu. Bu yer, vadideki mescidin aşağısmdadır. Mescidle kıble arasında, ortadadır."
Nesai [412]'nin rivayeti de şöyledir: :
"Resulullah (a.s) Zü'1-Huleyfe'deki Batha'da devesini çöktürdü ve orada namaz kıldı." [413]

Bir Açıklama

Hadis metninde geçin "ünniy" kelimesi, Hz. Peygamber (a.s)'e vahiy gel diğine işarettir. Yine hadiste, Resulullah (a.s)'rn Zu'1-Huleyfe'deki dinlerim yerinin mübarek olduğuna işaret vardır. [414]

4605-Buhari ile Müslim, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mekke'ye Kedâ denilen Batha'daki Seniyyetu'1-Ulyâ yolundan girdi, (çıkışta da Küdâ denilen) Seniyyetü's-Süflâ yolundan çıktı."
Bir diğer rivayette [415] de şu ilave vardır:
"Resulullah (a.s) Medine'den Mekke'ye giderken Zu'1-Huleyfe'deki Şecere Mescidi'nde namaz kılmayı, Mekke'den dönüşünde de vadinin ortasındaki Zu'l-Huleyfe'de namaz kılmak ve sabaha kadar burada geceyi geçirmeyi adeti edinmişti." [416]

4606-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) Fetih yılı Mekke'ye, Mekke'nin yüksek tarafındaki Kedâ yolundan girdi. Umre'de de Küdâ'dan girdi. Umre'de hepsinde ikisinden de girerdi. Çoğunlukla Kedâ'dan girerdi. Halbuki bu yol kendi menziline iki yoldan en yakın olanı idi." [417]

4607-Müslim, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer, (r.a) Mekke'ye girmek için gusül abdesti alırdı." [418]

BAŞKASININ YERİNE HAC YAPMA ÇOCUĞUN, KÖLENİN VE DELİNİN HACCI

Giriş

ibadetler üç kısımdır:
1. Yalnızca mali olan ibadetler:
Zekat vermek, keffaret Ödemek ve kurban eti dağıtmak gibi.
Bu ibadetlerde bir zaruret olsun veya olmasın vekillik ittifakla caizdir. Çünkü bunlardan maksat, yapanların bu münasebetle yarar elde etmesidir, bu ise asil veya vekil her iki şahıs aracılığı ile de temin edilmiş olabilir,
2. Sırf bedeni olan ibadetler: Namaz, oruç gibi.
Bu ibadetlerde vekillik caiz olmaz. Çünkü bu ibadetlerden maksat, nefsi kulluk için çalıştırmaktır. Halbuki bu, vekillik yolu ile elde edilmez.
3. Hem mal, hem de bedenle birlikte yapılan ibadet: Hac gibi.
Bu gibi ibadetlerde acizlik veya zaruret karşısında vekillik caizdir. Çünkü bunda gelecek zorluk bizzat yapmakla da hasıl olabileceği gibi kendisinin malıyla olduğundan, başkasının yapmasıyla da hasıl olur. Ancak bu ibadet aynı zamanda yolculuklardaki harcamalarla mali bir ibadet olması sebebiyle namazdan farklılık arzeder.
Ulemanın çoğunluğuna göre dua, sadaka ve kurban sevaplarının ölüye ulaşacağı hususunda görüş birliği vardır. Kişi namaz, oruç, sadaka, Kur'an tilaveti ve benzeri amellerin sevabını başkasına bağışlayabilir.
O kişi şöyle söyler:
"Allah'ım, yaptığımın sevabını filanca kişiye ver."
Hanefiler şöyle derler:
"Yeterli mal varlığına sahip olup da hastalık ve benzeri sebeplerle bizzat haccetmesine imkan olmayan bir kişinin kendi adına başkasına haccettirmesi gerekir. Böylece farz hac yerini bulmuş olur. Yani, haccda vekillik ancak acz halinde ve bu aczin de Ölünceye kadar sürmesi durumunda mümkün olmaktadır."
Şafiilere göre hayatında hac yapma imkanı bulamamış ve hac da yapmamış, ayrıca kendisine ait miras bırakmış ise, böyle bir ölünün yerine hac yaptırılması gerekir. Şayet miras bırakmamış ise, varise öyle bir yükümlülük düşmez. Vasiyet etsin veya etmesin yabancı bir kişinin ölenin yerine haccetmesi caiz olur.
Kadının vekili erkek olabileceği gibi, erkeğin vekili de kadın olabilir. Alimler arasında bu konuda ihtilaf yoktur. Ancak Hanefiler'e göre kadının bu şekilde

haccı bazı noksanlıklarla gerçekleşeceği için mekruh olur. Onlara göre kadının tavafta ve Safa ile Merve arasındaki sa'yda remel yapmaması ve traş olmaması noksanlıktır.

Cumhura göre haccetmeden ölen veya mal varlığı olup da hastalık gibi bir özür sebebiyle haccetmekten âciz düşen biri adına başkasının hac yapması caizdir.

Başkası adına hac konusunda Hanefiler yirmi şart ileri sürmektedirler. Önemlileri şunlardır:

a. Vekilin ihrama girerken adına hacettiği kişi için niyet etmesi.

b. Asil, mal varlığı olduğu halde bizzat haccetmekten âciz olması ve kendisine de hac farz olması.

c. Asilin istediği şekilde mikattan ihrama girmesi ve haccın sahih olması için vekilin ehil olması gerekir.

d. Tek hac için ihrama girmesi.

e. Tek kişi adına hac yapmak. Vekil ayrı ayrı iki kişiden hac teklifi almış olsa, bunlardan ancak birini yapabilir, diğerini bırakması gerekir.

Deli'ye gelince ona hac farz değildir. Deli haccetse, sonra da iyileşse haccını yeniden yapması gerekir. Buluğ çağma gelmemiş çocuk için de hac farz değildir. Çocuk iken haccetse, sonra buluğa erince haccını yeniden ması gerekir. [419]

Konu İle İlgili Rivayetler

4608-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:

"Fadl bin Abbas, Resulullah (a.s)'ın terkisinde idi. Husam Kabilesinden genç bir kadın Resulullah (a.s)'ın yanına geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Resulullah (a.s) da Fadl'm yüzünü (eliyle) başka tarafa çevirmeye koyuldu. Kadın:

"Ya Resulullah, Allah'ın kullan üzerinde hacc hususundaki farizası, babama çok yaşlı ihtiyarlığında erişti. O, deve üzerinde sabit duramaz haldedir. Buna göre ben kendisine vekaleten haccedebilir miyim?"diye sordu. Hz. Peygamber (a.s):

"Evet, vekaleten hacc edebilirsin," diye cevap verdi." [420]

Bir Açıklama

Bu soru sorma ve cevap verme olayı Veda Haccı sırasında meydana mistir. [421]

Nesâi'ye ait diğer bir rivayette, [422] İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Bir adam: "Ey Allah'ın Peygamber'i, babam hacc yapmadan Öldü. Ben onun yerine hacc edeyim mi?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Babanın bir borcu olsaydı onu öder miydin? Buna ne dersin?" Bunun üzerine adam: "Evet," dedi.
Hz. Peygamebr (a.s) de şöyle buyurdu :
"Öyleyse Allah'a olan borç ödenmeye daha layıktır."
Nesâi [423] onun diğer bir benzerini İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Bir adam; "Babam yaşlı bir ihtiyar. Bineğin üzerinde duramaz, bağlasam ölür diye korkuyorum," demiştir."

4609-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir: "İbni Abbas (r.a) şöyle diyor: "Cüheyneli filan kişi:
"Ey Allah'ın Resulü, babam yaşlı bir ihtiyar, iken öldü. Haccetmemişti yahut hac yapmaya gücü yetmiyordu," dedi.
Hz. Peygamber de şöyle buyurdu : "Öyle ise babanın yerine hacc et." [424]

4610-Ahmed bin Hanbel, Şevde (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Şevde şöyle dedi:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelerek:
"Babam yaşlı bir ihtiyar. Haccetmeğe gücü yetmiyor," diye sordu. Hz. Pe\ gamber (a.s):
"Babanın borcu olsa, sen onu ödersen kabul edilir miydi? Buna ne deı sin?" diye buyurdu. Adam:
"Evet, kabul edilirdi," dedi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Allah çok merhametlidir, sen onun yerine haccet." [425]

4611-Tirmizi, Ebu Rezin el-Ukayli (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ya Resulullah, babam yaşlı bir ihtiyardır, ne haccetmeye, ne umre yap maya, ne de yolculuk etmeye gücü yetmez."
Hz. Peygamber (a.s) de ona şöyle buyurdu : "Babanın yerine haccet ve umre yap." [426]

4612-Bezzar, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes şöyle demiştir:
"Babam İslam'ın farz kıldığı haccı yapmadan öldü."
Bunun üzerine Allah Resulü şöyle buyurdu:
"Babanın bir borcu olsaydı, 'sen onu öder miydin? Ne dersin?" Adam:
"Evet, öderdim," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Hac, onun borcudur. Öyle ise onu sen öde." [427]

4613-Nesâi, Abdullah bin Zübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Has'am kabilesinden bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve:
"Babam yaşlı bir ihtiyardır, bineğe binecek gücü yok. Kendisine de hac farz olmuş. Onun yerine haccetsem yeterli olur mu?" diye sordu.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Babanın en büyük oğlu sen misin?" Adam:
"Evet," dedi. Hz. Peygamber (a.s);
"Babanın borcu olsa sen öder miydin, ne dersin?" dedi.
"Evet, öderdim," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Öyleyse onun yerine haccet." [428]

4614-Buhari, Abdullah bin Abbas (a.s)'dan şöyle dediğini rivayet tmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'e bir adam gelip:
"Kızkardeşim haccetmeye nezretmişti, o da öldü," dedi:
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s);
"Kızkardeşinin borcu olsa onu öder miydin?" diye sordu.
"Evet, Öderdim," diye cevap verdi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Öyle ise Allah'a olan borcu öde. Çünkü ödenmeye en layık olan bor odur."
Bir rivayet [429] ise şöyledir:
"Cüheyne kailesinden bir kadın Hz. Peygamber (a.s)'e geldi ve şöyle dedi:
"Annem, haccetmeye nezretmişti. Haccedemeden öldü. Ben onun yerine haccedebilir miyim?" Hz. Peygamber (a.s);

"Onun yerine haccet. Annen borçlu olsa, sen onun borcunu öder miy din? Ne dersin?" buyurdu. Kadın:
"Evet, öderdim," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Öyle ise Allah'ın borcunu öde. Çünkü Allah'a olan borç ödenmey daha layıktır."
Nesâi [430]'deki rivayet de şöyledir:
"Bir kadın haccetmediği halde ölen babasından Hz. Peygamber (a.s)'e sordu. O da:
"Babanın yerine haccet," buyurdu." Bir Açıklama
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söyler:
"Hadis-i şerifde Ölen kişinin yerine vacip hakların ödenmesine, bilgi edinmek için fetva sorulmasına, öldükten sonra dahi anne-babaya iyilik etmenin faziletine, üzerlerinde bulunan borçların ödenmesi hususunda gayret gösterilmesine işaret edilmektedir." [431]

4615-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir adamın:
"Şübrime adına lebbeyk !" dediğini işitti. Adama:
"Şübrime de kim?" diye sordu. Adam:
"Bir kardeşim veya bir yakınım," diye cevap verdi. Resulullah (a.s) :
"Sen kendi adına hacc yapmış mısın?" diye sordu. Adam:
"Hayır," dedi. Resulullah (a.s) da:
"Öyleyse önce kendi yerine, sonra da Şübrime adına haccet," dedi." [432]

Bir Açıklama

Bir insanın kendi yerine haccetmemiş olsa bile başkasının yerine haccetmesi kerahetle caizdir. Hadis'i şerif caiz olmayışına değil de kerahetine hamledilmiştir. [433]

Çocuk İçin Hacc

4616-Müslim, Abdullah bm Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s), Revha'da bir deve kervanına rastlayarak:
"Siz kimsiniz?" diye sordu.

"Müslümanlarız," cevabını verdiler. Onlar da:
"Sen kimsin?" diye sordular. Hz. Peygamber Efendimiz (a.s):
"Resulullah'im," buyurdular. Bunun üzerine bir kadın ona bir çocuk a zederek:
"Bunun için hacc var mıdır?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"Evet! Sana da ecir vardır," buyurdu."

Küreyb'den mürsel olarak yapılan bir rivayet [434] ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) bir kadına uğradı. Kadın taht-ı revaninin içindeydi. Kadına: "Bu, Allah'ın Resulüdür," denildi. Bunun üzerine kadın kendisiyle birlikte bulunan çocuğunu koltuk altından tutup:
"Bunun için hacc (in ecri) var mı ya Resulullah?" diye sordu. Resulullah (a.s) da:
"Evet, ama sana da ecir vardır," buyurdu." [435]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söyler:
"Hadis-i şerif küçük çocuğun haccının sahih olduğuna delildir,
İmam Şafii, Malik, Ahmed ve Cumhur-u Ülema'ya göre çocuğun haccı mün'akip ve sahihtir. Ayrıca çocuk için sevap yazılır, yalnız farz olan hacyerine geçmez, nafile sayılır. Hadis bu konuda çok açıktır.
Ebu Hanife: "Çocuğun haccı sahih değildir," demiştir. :
Arkadaşları ise: "Çocuğa alışması ve deneyim kazanması amacıyla haccettirilir, buluğa erince de kendisi yapar," demişlerdir. Fakat bu hadis onların görüşünü reddediyor.
Kadı Iyaz diyor ki:
"Çocuklara haccettirmenin cevazı konusunda ulema orasında anlaşmazlık yoktur. Bunu yalnız bid'at taifelerinden biri caiz görmemişse de onların kavillerine itibar olunmaz. Hatta bu görüş Hz. Peygamber (a.s) ile ashabının fiilleri ve ıcma-ı ümmetle reddedilmiştir.
Ebu Hanife'nin bu görüşe karşı çıkması, çocuğun haccı mün'akid olur da üzerine hacc ahkamı, fidye ve ceza kurbanı gibi mükelleflere mahsus şâir ahkamın terettüp edip etmemesi hususundadir. Ebu Hanife bunların hiçbirini kabul etmiyor ve çocuğun fidye vesaireyi icap edecek hallerden sakmdırılmasmm ta'lime alıştırmak için yapıldığını söylüyor:
Cumhur ise: "Bu hususta çocuğa hacc ahkamı câridir. Onun haccı nafile olarak mün'akiddir," diyorlar. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) çocuğun haccını takrir buyurmuştur. Ulema bu haccın çocuk baliğ olduktan sonra farz olacak haccm

yerini tutmayacağında müttefiktirler. Yalnız bir fırka; topluluktan ayrılarak çocuğun haccı farz olan hacc yerini tutar demişlerse de ulema bunların kavline iltifat etmişlerdir."
İmam Nevevi diyor ki:
"Resulullah (a.s)'in; "Sana da ecir vardır," sözünden murad, çocuğu taşıdığı ve ihramlıya kaçınılması lazım gelen şeylerden koruyarak, ona ih-ramlı muamelesi yaptırdığı için kadının sevap kazandığın1 anlatmaktadır.
Ülemamızca sahih olan kavle göre çocuk namına ihrama girecek olan veli, malı hususunda velilik yapacak olan babası veya dedesi yahut vasi ya da hakim tarafından tayin edilmiş kayyimi olması gerekir.
Bazıları anne ve asabe olan akrabanın mal hususunda veli olmaları caiz olmasa bile çocuk namına ihrama girebileceklerini söylemişlerdir.
Bütün bunlaT mümeyyiz olmayan küçük çocuk hakkındadır. Mümeyyiz olan-çoçuğa velisi için verir ve çocuk kendisi ihrama girer. Velisinin izni olmadan çocuk ihrama .girer yahut onun namına veli niyet ederse esah olan kavle göre hacc sahih değildir. Mümeyyiz olmayan çocuk için velinin ihrama girmesi, kalbiyle bu çocuğu ihramlandırdım diye niyet etmek suretiyle olur. En doğrusurfctı' bilen Allah'tır."

4617-Tabarani, el-Evsat'ta, İbni Abbas (r.a)'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir çocuk haccetse, sonra buluğa erse, kendisine diğer bir hacc daha gerekir. Bir a'rabi haccetse, sonra da hicret etse, kendisine yeniden haccetmesi gerekir. Bir köle haccetse, sonra âzâd edilse, kendisine diğer bir hacc gerekir."
A'rabi'nin haccını iade etmesi, hicretten sonra idi, bu , daha sonra neshe-dilmiştir. [436]

4618-Buhari, Saib bin Zeyd (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Babam bana, Veda Hacc'ında Resulullah (a.s)'la beraber haccettirdi. Ben ise yedi yaşındaydım." [437]

4619-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r.a)'tan şöyle dediğini rivayet etmiş-
"Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a) filan oğullarından zina etmiş deli bir kadına uğradı. Hz. Ömer (r.a) kadının recmedilmesini emretti. Hz. Ali (r.a) buna karşı çıkıp, Hz. Ömer (r.a)'e şöyle dedi:
"Ey mü'minlerin emiri, bu kadına recim cezası mı uyguluyorsun?" O da: "Evet,"

diye cevap verdi. Hz. Ali (r.a) :
"Sen Resulullah (a.s)'ın: "Kalem üç kişiden kaldırıldı: Aklı alınmış mecnundan, uyanmcaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan," buyurduğunu hatırlamıyor musun?" dedi. Hz. Ömer (r.a) de:
"Doğru söyledin," dedi ve kadını salıverdi." İbni Huzeyme şöyle demiştir:
"Bu hadis-i şerifte bana göre, mecnun (deli) deliliği sırasında hacc edip sonra da akıl sağlığına kavuşunca, tıpkı çocuk gibi yeniden haccetmesi gerekir." [438]

4620-İbni Huzeyme, İbni Abbas (r,a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Çocuk hacettiği vakit, âkil-bâliğ oluncaya kadar bu hacc (in ecri) kendisine aittir. Akil-balığ olunca kendisine diğer bir hacc gerekir. A'rabi de haccettiği vakit, bu hacc(m ecri) kendisine aittir. (Yani nafile hac sevabı alır). A'rabi hicret edince kendisine diğer bir hacc gerekir."
îbni Huzeyme şöyle demiştir:

"Resulullah (a.s)'m: "A'rabi haccettiği vakit" sözü, dediğim gibi tüm zamanlarda değil de bazı vakitlerde söylenmiş türden bir sözdür. Bu sözün Hz. Peygamber (a.s)'den sadır olduğu doğru ise, bu hüküm Hz. Peygamber (a.s)'in Mekke'yi fethetmesinden öncesine ait olur. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) Mekke'yi fethedince; "artık fetih'ten sonra hicret yoktur," diye haber verdi. Buna göre de hacc hususunda a'rabi ile muhacir eşit oldu. Böyle olunca da, a'rabi haccettiği vakit, muhaccirin haccı gibi haccı makbul olur. Çünkü Mekke Fethi'nden sonra hicret kaldırıldığı gibi, hicret engeli de ortadan kalkmış olur." [439]

KABE'YE KURBAN YOLLAMAK (HEDY)

Giriş

Hac ibadetinde hedy (Ka'be'ye kurbanlık sevketmen)'in büyük bir önemi vardır. Kurban bayramında kesilen kurbanın önemi olduğuna göre hedy'in önemi daha büyüktür.
Kur'an-ı Kerim'i ve sünnet-i seniyye naslarını okuyan ve anlayan kişi, hedy'in haccda ne büyük bir öneme sahip olduğunu anlar.
Hedy: Umre yapanın veya hacmin, kıran haccı yahut temettü haccından dolayı haccdan alıkonulmasından veya hacc ve umre sırasındaki cinayet'den dolayı yahut nafile olarak kestiği hayvana verilen isimdir.
Allah Teâla bütün bunları "hedy" olarak isimlendirmiştir. Bu konuda Allah Teala da şöyle buyurur:
"Emin olduğunuz vakit kim hacc günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir..." [440]
Ve yine şöyle buyurur:
"Allah Kabe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hacc kurbanını ve (kurbanın boyuna asılan) gerdanlıkları (maddi ve manevi yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı..." [441]
"Ey iman edenler, ihramh iken avı Öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kabe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder..." [442]
"Eğer (elde olmayan bir sebeple) bunlardan alıkonursanız, kolayınıza gelen kurbanı gönderin..." [443]
Kurbanlık hayvanların kanım akıtmak suretiyle ibadet etmek, öteden beri sürüp gelen dini bir yoldur.
Bu da dindarlık belirtilerinin en büyüğüdür. İnsan ona ne kadar itina gösterirse ecri de o oranda büyük olur. Bu, Allah Teâla'nın şu emri gereğince Allah'ın şeâirinden sayılmaktadır:
"Kim Allah'ın şeârine (ta'zim alametlerine) saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalblerin takvasıdır." [444]
Hedy; lügatte gönderilen, nakledilen şeyin ismidir. Şer'i manası ise, Mekke haremine gönderilen kurbanlık hayvanlardır. Hac veya umre ihramına girmek

isteyenler için hedy sevketmek sünnettir. Hedy; deve, sığır ve koyun cinsinden olur. Hedy'e dem veya nüsük dendiği de olur. Nüsük veya dem denilince kurban edilen koyun kas'dedilir. Saç kesme veya tırnak kesme cezası olarak bir koyun kurban etmenin kifayet edeceği konusunda alimlerin ittifakı vardır. Kifayet edecek hedy'in kurbanlık olabilecek şekilde olması gerektiğinde ittifak vardır.
Hedy en az beş yaşındaki olur. Kulağının hepsi veya çoğu, kuyruğu, ön veya arka ayağı kesik, kör, aşırı cılız, kurban kesim yerine gidemiyecek kadar topal olan hayvanlar hedy olarak yeterli olmazlar. Hedy'de erkek ile dişi eşittir.
Hedy, vacip ve nafile olmak üzere iki türlüdür.
Nafile hedy: Bu, insanın daha önceden vacip kılıcı bir sebep bulunmaksızın Allah'ın rızası için takdim ettiği kurbandır. Cumhura göre en faziletlisi, hedyi kendi beldesinden göndermektir. Bunu yapamazsa, yolda mikat yerinden veya başka bir yerden alıp keser. Hedyin besili ve iyi bir kurbanlık olması müstehaptır.
Vacip hedy: Vacip hedy de iki çeşittir: Birincisi fakirlere vermek için veya mutlak olarak yapılan bir adak sebebiyle uhdesinde bulunan hedydir. Çünkü bu bir ibadettir. Adandığı zaman yerine getirilmesi gerekir.
Adak dışında bir sebeple vacip olan hedy ise temettü ve kıran haccı kurbanı ile bir vacibin terki veya bir yasağın işlenmesi sonucu gereken kurban^ lardrr.
Malikiler'e göre adak dışında bir sebeple vacip olan kurbanlar beş çeşittir: Temettü ve kıran haccı kurbanı, cinsel ilişkinin keffaret kurbanı, şeytan taşlama, Mina ve Müzdelife'de geceleme gibi vaciplerin terki durumunda gereken telafi kurbanı, yetişilmeyen hacc için ve av öldürmenin cezası olarak gereken kurbanlardır.
Şafiiler'le Hanbeliler'e göre adak dışında vacip olan hedy iki kısma ayrılır: Kur'an-ı Kerim'de kendisi hakkında nas bulunan ile, buna kıyas edilerek tesbitj edilen hedy'ler.
Hakkında nas bulunan hedy de dört çeşittir: Temettü kurbanı, av Öldürmd cezası, bir eza ve sıkıntıyı girdermekten (mesela saçını traş etmek zorunda kalmaktan) dolayı gereken fidye ile ihsar durumunda gereken fidye.
Kur'an-ı Kerim'de nas olarak geçen hedy'e kıyas edilenler ise iki çeşittir. Birincisi: Bir müşkükün terki sebebiyle telâfi için lazım gelen hedy. Bunlar da beştanedir: İhrama mikattan girmeyi, Müzdelife ve Mina'da gecelemeyi ve şeytan taşlamayı ve veda tavafını terketme durumlarında temettü kurbanına kıyas olunur. Haccı kaçırma durumu da aynı şekilde kıyas edilir. Bu hallerde ihramh kişi bir koyun kurban eder. Kurbandan aciz kalma durumunda on gün oruç tutar.

İkincisi: Zevkden ve rahatlık sebeplerinden biri sonucunda gereken hedy: Hanımıyla cinsel ilişki, şehvetle temas ve öpme, güzel koku sürünme, dikişli elbise giyme gibi beş durumdadır.
Temettü hedy'nin şartlan: Hacc aylarında umre yapan, yani tavaf ve sa'y'da bulunan, ardından aynı senenin haccı için ihrama giren ve bu arada Mekke'den namazı kısaltacak bir mesafeyle sefere çıkmayan kimse mütemmetti olur. İcma ile böyle bir kişinin kurban kesmesi lazım gelir.
Temettü haccı yapana kurban kesmenin vacip olması için gereken şartlan beş maddede özetlemek mümkündür:
1. Umre ihramına hacc ayında girmek.
2. Aynı sene haccetmek.
3. Umre ile hacc arasında namazı kısaltacak kadar uzun mesafeli yolculıfit yapmamak.
4. Hacc ihramına girmeden önce umre ihramından çıkmış olmak.
5. Mescid-i Hararn'da ikamet edenlerden olmamak. Bu konuda ülerhjaarasında ittifak vardır. Mescid-i Haram'da ikamet edenlere temettü kurbanı gerekmektedir.
Temettü haccı yapan kişi kurban bulamazsa oruç şıkkına intikal eder; üçü haccda, yedisi vatanına döndüğünde olmak üzere on gün oruç tutar. Bu kişi hac esnasında üç günlük orucu tutmadığı takdirde mezhep imamlarının ittifakıyla sonradan bunları kaza eder. Şafiiler'de kabul edilen görüşe göre kaza ederken bununla yedi günlük oruç arasında bir fasıla kor. [445]

Hedy'den Yemek

Hanefilere göre Mekke'deki kesim yerine ulaşan nafile, temettü ve kıran hedy'lerinin etinden yemek caizdir. Çünkü bu bir nüsük (hac ve umre ibadetleri) kurbanıdır. Keffaret, adak kurbanları, ihsar hedyi ve kesilme yerine ulaşmamış nafile kurbanın etinden sahibinin yemesi caiz değildir. Kesilme yeri (mahill) ise Mina veya Mekke'dir.
Mâtikiler'e göre dördü hariç bütün hedy'lerden sahibi yiyebilir.
Hariç tutulan dört tür kurban şunlardır: Av öldürme cezası, eza verici bir şeyden kurtulmak için gereken kurban, fakirlere verilmek üzere adanmış kurban, kesilme yerine (Mina veya Mekke'ye) varmadan helak olma tehlikesiyle karşılaşıldığı için boğazlanan nafile kurban. Bu dört çeşit kurbandan yenildiğinde hayvanın bedelinin ödenmesi lazım gelir. Ancak fakirlere adanmış muayyen adakta sadece yediği miktar etin kıymetini tazmin eder. Bu dört çeşidin

dışındaki kurbanlardan sahibinin yemesi mutlak manada-kurban Mekke'ye ulaşsın veya ulaşmasın, caizdir. Hac veya umre'de vacip veya mendup olan her kurban böyledir.
Nafile olan kurbanın etinden, sahibi ittifakla yiyebilir. Bu, kurban bayramında kesilen kurban gibidir. Tasadduk denecek kadar bir miktarım fakirlere vermek lazımdır. En iyisi üçte birini kendine, üçte birini durumu yerinde olanlara, diğer üçte birini de fakirlere ayırmaktır.
Hanbelilere göre insan hiçbir vacip kurban etinden yiyemez. Ancak temettü ve kıran haccı kurbanları bir nüsük kurbanı olmaları hesabiyle nafileye benzemektedirler. Nafile olarak kesilen kurbanın etinden yemek müstehaptır. Müstehap olan, ondan az bir miktar yemesidir. Şayet yemesi yasak olan kurban etinden yerse veya kesen kasabın ücretini kurban etinden verirse veya bir kısmını satar ya da telef ederse, o kadar miktarı et olarak tazmin eder. Bir kimsenin bir zengine hediye ve ikram şeklinde kendinin yemesi caiz olan kurban etinden yedirmesi de caizdir.
Hanefilere göre, temettü ve kıran haccı kurbanını ancak kurban bayramı günü kesmek caizdir. Çünkü bu bir nüsük kurbanıdır.
Sahih olan görüşe göre nafile kurbanın kurban bayramı gününden önce kesilmesi caizdir, ama bayramda kesilmesi daha faziletlidir. Diğer hedy'lerin istenilen vakitte kesilmesi caizdir. Hedy kurbanlarının ancak Mekke hareminde kesilmesi caiz olur.
Malikiler'in görüşü şöyledir:
"Mutemed olan görüşe göre hedy'in Mina'da kurban edilmesi şu ü şartla vacip olur:
a) Hedy, hac ihramına girildiği sırada sevkedilmişse.
b) îhramlı kişi hedyi de kendi vakfesi gibi isterse gecenin bir kısmınd olursa.
c) Arafat'ta durdurmuşsa ve hedy, kurban bayramı günü kesilecekse.
Dikişli elbise giymek, koku kullanmak ve benzeri bir yasaktan ötürü gereken fidye ise, ya bir koyun olur veya altı fakire sadaka verilir, yahutta üçgün oruç tutulur. Oruçlar, Mina günlerinde de tutabilir. Fidyenin bu üç türünden birini herhangi bir vakitte ve yerde vermek mümkündür. Ken memleketinde veya başka bir yerde istediği vakit vermesi caizdir."
Şafülerin görüşü de şöyledir:
"Tavafın vaya adanmış hedyin kesilme vakti kurbanın kesildiği vakittir. Fakat ihramlıyken yasak olan bir işi yapma veya bir vacibi terketme gibi bir sebeple gereken kurbanın kesilmesi, belli bir vakte mahsus değildir. Mahsur olan kişinin kurbanı ya alıkonduğu yerde ya da haremde kesilir. Mahsur olmayan kimse

haremin her yerinde kesebilir."
Hanbeliler'in görüşü ise şöyledir:
"Eza ve sıkıntıdan kurtulmak için saçların traş etmek ve benzeri bir sebeple ödenmesi gereken fidye, traş olunan yerde kesilir. Saç kesme fidyesi dışındaki kurbanlar Mekke'de kesilir. Av cezası kurbanı Mekke fakirlerine dağıtılır. Hac sebebiyle vacip olan kurbanın Mina'da, umreninkinin Mekke'de kesilmesi efdaldir. Av dışında bir yasağı işleme neticesi gereken kurbanı, bir özre bağlı olmasa bile, harem dışında, sebebin bulunduğu yerde vaya haremde kesmek yeterli olur."
Cumhur'a göre deve keserken nahr, sığır ve koyun keserken zebh, en ef-dal boğazlama şeklidir. İnsan eğer güzelce yapabiliyorsa kurbanını kendi eliyle kesmelidir. Bunun evla olduğunda alimlerin ittifakı vardır. Çünkü bu bir ibadettir. Ama sahibi, kendisi kesmezse, kesilirken kurbanın yanında bulunmalıdır, bu da müstehaptır. Kurban etlerini bizzat sahibinin dağıtması daha faziletlidir. Kendilerine dağıtılmadığı takdirde fakirler, açık bir izinle ya da serbest bırakılmakla kurban etinden alabilirler.
Hanefiler, hedy'in etini harem fakirlerine veya başka yerin fakirlerine ta-sadduk etmeyi caiz görürler. Harem fakirlerine vermek daha efdaldir, ancak başkaları daha muhtaç durumda ise o müstesnadır. Hedyin çulu ve yuları da tasadduk edilir.
Malikiler'in görüşü de Hanefiler'inki gibidir. Hedy'in eti, yuları ve çulu fakirlere tasadduk edilir.
Şafiilere göre av cezası, eza sebebiyle traş olma ve tırmak kesme fidyesi, temettü ve kıran haccı kurbanları haremde kesilir ve oradaki fakirlere tasadduk edilir.
Hanbeliler'in görüşü şöyledir:
"Bir nüsükün terki, haccı kaçırma, bir yasağı işleme gibi bir sebeple gereken hedy veya yiyecek ulaştırmak mümkünse haremdeki fakirlere verilir. Yalnız eza fidyesi, ihramlmın traş olduğu yerdeki fakirlere dağıtılır. Ha-rem'deki fakirlere kurbanın etini dağıtmak, kurbanı kesilmiş veya kesilmeleri için diri olarak vermek de sahihtir. Şayet kesmeyecek olurlarsa kurbanı geri alıp kendisi keser. Yapmaz veya yapmazsa hedyi tazmin eder. Haremin yerlilerinden veya dışarıdan gelen haccı ve benzeri kimselerden olup kendilerine zekat verilebilecek, kurban kesilebilecek insanlar Harem fukarası sayılırlar. Cumhura göre Harem dışında dağıtılması caiz olan kurban etlerinin zimmi fakirlere verilmesi caiz değildir. Zaruret veya ihtiyaç durumunda hedy'den istifade etmek caizdir."
Maükiler'e göre ihtiyaç durumunda hedy'e (kurbanlık hayvana) binmek caizdir. Hedy kurbanının sütünden sahibi içemez, velevki süt, kurbanın yavrusundan

artmış olsun.
Hanefiler ise şu görüştedirler:
"Hedy olarak deve götüren kimse, hayvana binmeye yahut yük yüklemeye mecbur kalırsa binebilir ve yük yükleyebilir. Öyle bir zaruret yoksa binmez. Bindiği veya yük taşıttığında kıymetinden bir şey eksilirse, bunu tazmin etmesi gerekir. Hedyin sütünü de sağamaz. Sütü kendisi kullandığı takdirde benzer miktarını veya kıymetini tasadduk eder."
Hanbeliler'e göre sahibi, zarar vermeyecek şekilde hedy kurbanına binebilir. Kurban sahibi hedyin sütünü de içebilir. Çünkü sütün memede kalması hayvana zarar verir. Fakat koyunun yavrusu varsa, yavrunun geriye bıraktığını içebilir.
Şafiiler ise, sadece ihtiyacı olan kişinin adak kurbanlığa binebileceği yavrusundan arta kalan sütü içebileceğini söylemişlerdir. Bunun bedelini tasadduk etmesi ise daha faziletlidir. Hayvan yünlü olup, yünün kırkılmasında kendine bir yarar, üzerinde bırakılmasında hayvana bir zarar bulunmazsa, yününün kırkılması caiz olmaz. Bırakılmasında bir zarar söz konusu ise sahibinin yünü kırkması ve ondan istifade etmesi caizdir, ama tasadduk etmesi daha efdaldir. [446]

Hedy'în Taklid Ve İş'ar Edilmesi

Taklid; kurbanlık olduğunu göstermek için hedyin boynuna örülmüş ip, urgan, nalin gibi şeylerin takılmasıdır.
İş'ar: Şafii ve Hanbeliler'e göre "bedene"nin sağ, Malikiler'e göre sol hörgücünden kan akıtmak demektir. Taklid ittifakla müstehaptrr. İş'ar hakkında ihtilaf vardır. Hanefilere göre iş'ar mekruhtur. Çünkü o bir müsle (organ kesmek) sayılır, müsle ise caiz değildir. [447]

Hedy'lerin Ta'rifi

Hedy'leri Arafat vakfesinde hazır etmek demek olan ta'rif vacip değildir. Bununla birlikte temettü, kıran ve tatavvu kurbanını Arafat'ta bulundurursa güzel olur. Eğer kurbanlık deve-sığır cinsinden ise tatavvu, temettü ve kıran hedylerini taklid edip işaret koymak müstehaptır. Çünkü bu bir nüsük kurbanıdır. İslam'ın esaslarına ta'zim göstermek için açıktan ve teşhir edilerek yapılması uygundur. Kurbanlık hayvan koyun cinsinden olursa, işaret takılmaz. Tak'lid edilen kurbanlık Arafat'a çıkarılır, taklid edilmeyen çıkarılmaz.

Malikiler'e göre hedy'i taklid ve iş'ar etmek ve üzerine bir örtü koymak müstehaptır. Taklid, iş'ar ve örtü koymak deveye yapılır. Sığıra da taklid ve iş'ar, yapılır. Koyuna ise bunlardan hiçbiri yapılmaz.
Şafiiler şöyle demiştir:
"Bir kimse tatavvu ve adak olarak bir hedy götürecek olursa, bakılır: Eğer kurbanlık, deve veya sığır cinsinden ise hayvanı iş'ar etmesi ve boynuna da sonradan tasadduk edilebilecek kıymette iki nalin takması müstehaptır.. Şayet sevkettiği hedy koyun ise, sahibi kulağını delerek alamet koyar. Koyun iş'ar da yapılmaz. Taklid ve iş'ar yapılırken kurbanlar kıbleye döndürülür. Taklid ve iş'ar edilmiş hayvan mezhepte sahih ve meşhur olan görüşe göre vacip bir hedy haline gelmiş olmaz."
Hanbeliler de Şafiiler gibi düşünmektedirler. Yani deve, sığır veya koyun olsun bütün hedylerin taklidi sünnettir. Deve ve sığırı iş'ar etmekde sünnettir.
Hanefiler'e göre bir kimsenin götürdüğü hedy yolda helak olursa bakılır: Şayet bu nafile bir kurban ise kendisine başka bir kurban gerekmez. Eğer vacip ise yerine başka bir kurban gerekir. Kurbanlık fazla bir şekilde kusur-landığında yerine başkası lazım gelir. Kurbanlık deve yolda ölüm derecesine yakın bir şekilde hastalandığı takdirde, şayet nafile ise sahibi onu boğazlar, boynundaki kurbanlık alameti olan yular ve nalini kanıyla boyar ve kanlı alametleri hayvanın bir tarafına koyar. Bu suretle insanlar o hayvanın hedy olduğunu anlarlar ve fakirler etinden yararlanırlar. Sahibi ve zenginler onun etinden yemezler. Eğer kurban vacip ise yerme başka bir kurban lazım gelir.
Malikiler'in görüşü ise şöyledir:
"Nafile hedy, kesileceği yere varmadan helak olmaya yüz tutarsa, sahibi onu boğazlar ve insanlar isterse bu kurbandan yararlanırlar. Ama kendisi ondan yiyemez. Yerse bedelini Ödemesi gerekir. Hedy kurbanının yavrusunu hedyi taklid etmeden önce doğmuşsa, kesilmesi müstehaptır. Eğer taklid yahut iş'ar ettikten sonra doğmuşsa, yürümeme durumunda anasından başka bir hayvana yüklenerek Mekke'ye götürülmesi icap eder."
Şafiiler'in görüşü de şu şekildedir:
"Şayet hedy hastalanır ve ölecek hâle gelirse sahibi onu boğazlar, boynundaki kurbanlık alameti olan nalini kanma batırarak hayvanın bir yanma kor ve olduğu gibi bırakır. Bu suretle görenler onun hedy olduğunu bilir ve etinden yerler. Hedy nafile ise sahibinin dilediği şekilde hareket etme hakkı vardır. Satmak, kesmek, yemek, başkasına yedirmek ve bırakmak hususlarından istediğini yapar. Ama hedy adanmış olursa kesilmesi lazımdır. Bırakır da hedy sonrasından telef olursa tazmin etmesi gerekir. Sahibi ile kurbanı sevkederek götüren kimselerin

bu hedyin etinden yemeleri caiz değildir. Bu hususta ihtilaf yoktur. Zenginlerin yiyemiyeceği hususunda da ihtilaf yoktur. Hedy sahibinin yol arkadaşı olmayan fakirlerin hedy'in etinden yemeleri icmâen caizdir. Hedy'i telef ettiği takdirde sahibinin, mezhebin görüşüne göre misli ve kıymetinden en fazlası hangisiyse onunla tazmin etmesi lazım gelir. Yabancı biri hedyi telef edecek olursa, kıymetini ödemesi ve onunla benzer bir hedyi alması vacip olur. Bir kimse bir hedy alıp onu adarsa, sonra hayvanda bir kusur olduğunu anlarsa, o sebeple hedyi reddetmesi caiz olmaz. Zira ona artık Allah Tealâ'nm hakkı taalluk etmiştir, iptal edilmemesi lazımdır."
Hedy, kurban yerine varmadan yahut vardıktan sonra ama kesilmeden önce telef olduğu takdirde bir şey gerekmez. Çünkü bu, sahibinin kusuru bulunmayan bir emanettir. Yabancı bir kimse sahibinin izni olmaksızın hedyi kesse, bu, adak için yeterli olur. Zira kurbanı kesmede onun maksadına ihtiyaç yoktur. Kesen kimsenin, hedyin diri ve kesilmiş haldeki kıymet farkınıödemesi lazımdır. Nafile olan hedy veya kurbanlığın yavrusu olursa, o da anası gibi mal sahibine aittir. Sahibi dilediği gibi hareket eder, satabilir, kesebilir veya başkasına verebilir. Fakat adanmış hedyin yavrusu da hilafsız olarak anasına tâbidir. Hanbeli mezhebinin görüşü genel olarak Şafiininki gibidir. [448]

Konu İle İlgili Rivayetler

4621-İmam Malik, Muvatta'da, Urve bin Zübeyr (r.a)'den şu şekilde ri-ı vayet etmiştir:
"Urve evladlarma şöyle dedi:
"Evlatlarım ! Sakın biriniz bir büyüğe hediye edince utanacağı deveden Allah için kurban sunmasın. Zira Allah, büyüklerin büyüğüdür ve O, en seçkine herkesten daha fazla layıktır." [449]

Hz. Peygamber (A.S)'İn Hedyi

4622-Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Beyt'e bir koyun hedy olarak sundu." [450]

4623-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hudeybiye senesinde, Kabe'de kesilmek üzere bir çok deveyi

kurban olarak şevketti. Bunlar arasında (vaktiyle) Ebu Cehil'e ait olan burnunda gümüşten bir halka bulunan deve de vardı. " [451]

İbni Menhal: "Altından bir halkası", demiştir: [452]

Hedy'de Sünnet Olan Ve OlmayanŞeyler

4624-İmam Mâlik, Muvatta'da, Rabi'a (r.a)'dan, o da Abdullah bin Hüdeyr Teymi el-Medeni (Allah ona rahmet etsin)'den rivayet etmiştir:
"Kendisi Irak'ta elbiseden soyunmuş bir adam görür ve sebebini sorar. Ona bu adamın Kabe'ye kurbanlık gönderdiği ve bu sebeple elbiselerini attığı söylenir."
Rabi'a der ki:
"Sonra ben, Abdullah bin Zübeyr (r.a)'le karşılaştım ve bu durumu onaanlattım. Bana:
"Kabe'nin Rabbi'ne yemin olsun ki, bu bid'attır," dedi." [453]

4625-Imam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in azadhsı Nâfi'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) Medine'den Kabe'ye kurban gönderdiği vakit Zul-Huleyfe'de kurbanlık hayvanın boynuna alamet takıp nişan vururdu. Nişan vurmadan önce boynuna alamet takardı. Bu, aynı mekanda olurdu. Kurbanın yönünü kıbleye çevirerek, boynuna iki nalin takar, hörgücün sol tarafını bıçakla çizerek nişan vururdu. Sonra kendisiyle birlikte sevkedilir, hacılar Arafat'tan hareket edince onu da onlarla birlikte hareket ettirirdi. Kurban bayramı sabahı Mina'ya gelince traş olmadan veya saçlarım kısaltmadan önce kurbanlık devesini keserdi. İbni Ömer hedyini kendi eliyle keser, onları dikerek sıraya dizer, yönlerini de kıbleye çevirirdi. Sonra da kurbanın etinden yer ve başkalarma da yedirirdi."
Bir rivayet [454] de şöyledir:
"İbni Ömer (r.a) kurbanlık devesinin hörgücünü bıçakla çizerek nişai vururken:
"Bismillah, Vallahu Ekber," derdi." Bir diğer rivayette [455] de şöyledir :
"İbni Ömer (r.a): "Hedy boynuna alamet takılıp, nişan vurulandır," der di." [456]

4626-Tirmizi, Veki (rahimetullah)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kurban olacak deveye nişan vurup boynuna alamet takmak sünnettir." Ehl-i reyden birisi kendisine:

"Nehai'den; "Bunun müsle (eziyet) olduğu rivayet edilmiştir/' dedi. Vekî kızarak: "Resulullah (a.s) devesine işaret vurdu. Bu, sünnettir diyorum. Sen hapse atılıp şu sözünden vazgeçinceye kadar sen bana; "Falandan rivayet edildiği," diyorsun. Sen hapse takılıp şu sözünden vazgeçinceye kadar salmmamaya ne kadar layıksın."

Bu hadisi Tirmizi de rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetindeki lafzın evveli şöyledir:

"Veki, rey ehli taraflarından bir adama: "Resululah (a.s) nişan koymuştur ve Ebu Hanife onu rivayet etmiştir.." dedi ve hadisi zikretti." [457]

4627-Ahmed bin Hanbel, Ata bin Yesar (r.a)'dan, o da Selemeoğul-larından bir topluluktan rivayet etmiştir:

"Onlar şöyle demişlerdir:

"Hz. Peygamer (a.s) oturuyordu. Elbisesini yırttı ve şöyle buyurdu:

"Ben bugün nişanlanan bir hedy göndermek üzere va'adde bulundum." [458]

4628-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'m yanında idim. Gömleğini, yakasından yırttı da ayaklarından çıkardı. Orada bulunanlar Resulullah (a.s)'a baktılar.

Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :

"Bugün Kabe'ye gönderdiğin kurbanlık devenin boynuna alamet takılmasını ve ona şöyle şöyle nişan vurulmasını emrettim. Bir gömlek giyindim ve unuttum. Gömleğimi başımdan çıkaracak değilim."

Hz. Peygamber (a.s) Medine'de ikamet ettiği halde, oradan (Kabe'ye) kurbanlık bir deve gönderdi." [459]

Yük Taşıyacak Bir Hayvan BuluncayaKadar Kurbanlık DeveyeGüzellikle Binmek

4629-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir:

"Resulullah (a.s)!. kurbanlık devesini sevk eden bir adam gördü de ona; "Deveye bin," buyurdu. Adam: "Bu kurbanlıktır," dedi. Resulullah (a.s); "Bu (kurbanlık) deveye bin," buyurdu." Adam yine: "Bu kurbanlıktır," deyince, Resulullah (a.s) ikinci yahut üçüncü defasında: "Yazıklar olsun sana! Bin şu deveye," buyurdu."

Buhari [460]'ye ait bir rivayette de şöyledir:
"Allah'ın Peyganber (a.s)'i kurbanlık bir deve sevkeden bir adam gördü. Ona:
"Bu deveye bin," buyurdu. O :
"Bu deve kurbanlıktır," dedi. Hz. Peygamber (a.s);
"Bu deveye bin," buyurdu."
Ebu Hureyre demiştir ki:
"Yenin olsun, ben o adamı deveye binmiş de Hz. Peygamer (a.s)'le yürüyüş yarışı yapmaya çalışırken görmüşümdür. Devenin boynunda nalin vardı."
Bana benzer bir rivayet de Müslim [461]'e aittir: "Ebu Hureyre şöyle rivayet etmiştir: "Boynuna alamet takılmış bir dişi deve."
Yine Müslim'in onun benzeri olan bir diğer rivayeti vardır ki, bu rivayet şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s): "Yazıklar olsun sana! Şu deveye bin," buyurdu. Adam: "O kurbanlıktır, ya Resulullah (a.s)," dedi. Resulullah (a.s): "Yazıklar olsun sana! Şuna bin! Yazıklar olsun sana! Şuna bin! " buyurdu." [462]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söyler:
"Bu hadis-i şerif, hedy'e binmenin caiz oluşuna delil getirilmiştir. Hedy'in vacip veya nafile olması farketmez. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) hed-yin sahibinden bu konuda açıklanma yapmasını işlemiştir. Bu da bu konudaki hükmün ihtilafsız olduğuna delildir."
İbni Hacer sözüne devamla şöyle der:
"Hadiste fetvanın tekrar edilebileceğine, emre uymada acele etmenin mendup oluşuna, bu hususta ağır davranan kişinin sıkıştırılıp azarlanabi-leceğine, yolculukta büyüklerle koşu yarışı yapılabileceğine, büyüğün, küçüğün yararma bir şey görünce, ona doğruyu göstermekten çekinmemesi gerektiğine işaretler vardır."

4630-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) kurbanlık bir deve sevkeden bir insan gördü ona:
"Bu deveye bin," diye buyurdu. O zat:
"Bu deve kurbanlıktır" dedi. Hz. Peygamber (a.s) :
"Bu deveye bin," buyurdu. O insan yine:

"Bu deve kurbanlıktır/' dedi. Hz. Peygamber (a.s) üçüncü kere:
"Bu deveye bin," buyurdu."

Buhari [463]'nin benzer bir rivayeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) üçüncü defasında: "Bu deveye bin, yazıklar ols sana !" buyurmuştur."

Müslim[464]'in buna benzer bir rivayeti vardır. Onun sonunda Hz. Peygam ber (a.s) üçüncüsünde veya dördüncüsünde:
"Bu deveye bin ! Yazıklar olsun sana, veya vah olsun sana !" diye bu yurmuştur."

Müslim [465]'in diğer bir rivayetinde Enes (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in yanından bir bedene yahut hediyye (ele) geçirdiler. Resulullah (a.s) (sahibine):
"Deveye bin," buyurdu. O zat:
"Bu bedenedir, yahut hediyyedir," dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"İsterse bedene olsun," buyurdular." [466]

4631-Müslim, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Cabir'e kurbanlık deveye binmenin hükmünden soruldu? O da: "Ben Hz. Peygamber (a.s)'den şöyle buyurduğunu işittim:
"Kendisine binmeye mecbur bırakıldığın zaman binilecek bir sırt bulduğun için ona güzellikle bin."
Buna benzer bir rivayette de Hz. Peygamber (a.s): "Mecbur bırakıldığın zaman..." dememiştir. [467]

Hedy'in Boynuna Alamet Takmak Ve Nişanlamak

4632-Müslim,. Abdullah bin Abbas (r.a)"dan rivayet etmiştir: "İbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) öğle namazım Zu'1-Huleyfe'de kıldırdı. Sonra kurbanlık dişi devesinin getirilmesini emretti. Deve getirilince onun hörgücünün sağ yüzeyinde bir çizik açtı (iş'ar yaptı) ve kanını biraz çıkarıp üzerine nişanladı. Boynuna da iki nalin takarak kıladeledi (taklid etti). Sonra binek devesine bindi. Binek devesi Hz. Peygamber (a.s)'i sırtı üzerinde dümdüz Beydâ mevkiine doğru yükselttiği zaman hac niyetiyle telbiye yaptı."

Tirmizi [468]'nin rivayetinde ise İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) hedyin boynuna iki nalın takarak kıladeledi. Zu'l-Huleyfe'de hedy'in sağ tarafına nişan koydu. Ve hayvandan kanı silerek kaldırdı."

Aynı manada Ebu Davud [469]'da da bir rivayet vardır. O rivayette İbni Abbas (r.a): "Hz. Peygamber (a.s) eliyle kanı çıkardı." denilmiştir.

Bir başka rivayette [470] de: "Parmağıyla," şeklindedir. Nesâi [471]'nin rivayetinde de İbni Abbas şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) kendi kurbanlık devesinin sağ yanma bir çizik açtı ve kanını biraz çıkarıp üzerine nişan koydu ve böylece onu nişanladı."

Nesâî [472]'nin diğer bir rivayetinde İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir :
"Resululah (a.s) Zu'1-Huleyfe'ye gelince, kurbanlık devesinin (getirmesini) emretti. Devenin horgücünün sağ tarafına nişan vurdu. Sonra, ondan bir miktar kan akıttı ve boynuna iki nalin taktı. Bineği kendisini Beydâ düzlüğüne ulaştırılınca telbiye getirdi."

Nesâi [473]'nin diğer bir rivayetinde şu fazlalık vardır:
"Bineği onu Beydâ düzlüğüne çıkarınca telbiye getirdi ve öğle vakti ihrama girdi. Hac niyetiyle telbiye getirdi." [474]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları kaydeder:
"İş'ar; Kabe'ye sevedilen kurbana (hedye) alamet koyma ve nişanlamak demektedir. Hedy olduğu bilinsin diye bunun yapılması müstehaptır. Hedy kurbanı bir yere girerse, onu bulan geri verir, başkalanya karışırsa, o sayede seçilir. Çünkü onda nişan ve alamet bulunmaktadır. Kendisine nişan vealamet konması sahibinin dışındakinin dikkatini çeker." İmam Nevevi sözüne devamla şunları söyler:
"Bu hadis-i şerif kurbanlık develere taklid ve i'şâr yapmanın müstehap oluşuna delâlet etmektedir. Selef ve haleften cumhur ulema da bu görüştedir.
"Ebu Hanife; "İş'ar; bid'attir. Çünkü o, müsle yapmaktır," demiştir. Bu görüş iş'ar hakkındaki meşhur ve sahih hadislere muhaliftir.
Ebu Hanife'nin: "O, müsle yapmaktadır," sözüne gelince, iş'ar aslında müsle gibi değildir. Aksine o, kan almak, sünnet etmek, dağlamak ve damgalamak gibidir. İş'ar yapılan yere gelince, deve horgücünün sağ yüzeyine nişan koymak

müstehaptır. Bizim mezhebimizin ve halef ile selef ulemasının cumhurunun görüşü de budur. Ancak İmam Mâlik: "İş'ar hörgücün sol yüzeyine yapılır," demiştir. Halbuki bu hadis-i şerif onu reddetmektedir."
Bu fiiler, ani bir durum alanda yapılmıştır. Onlar için daimi bir teşrii hüküm olmaz. Bu filleri ancak müctehid bir alim anlar. Açıkçası Ebu Hanife belli bir durumu gözeterek iş'ara itibar etmiştir. Bu durum sona erdiği takdirde hüküm, bulunduğu hal üzere devam etmez. Bundan dolayı iş'ar mekruh görülmüştür. Üzerinde durduğumuz bu konunun, ancak bir müctehide havale edilmesi gerekir. Aksi halde ahkam-ı şer'ıyye işlemez duruma gelir.

4633-Nesâi, Hz Âişe (r.a)'den şuşekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), kurbanlık develerine nişan koymuştu." [475]

4634-Buhari, Misver bin Mahreme ile Mervan bin Hakem (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Onlar şöyle dediler:
"Resulullah (a.s) Hudeybiye zamanında Medine'den yüzer kişilik on küsur sahabi gurubu içinde yola çıktı. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de oldukları zaman Resululluh (a.s) kurbanlık hedye gerdanlık taktı, nişanladı ve umre niyetiyle ihrama girdi." [476]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylemiştir:
"Bu hadis-i şerifte nişanlama (iş'ar)'nm meşruiyyeti vardır.
İş'arm (nişanlamanın) hikmeti, muhtaçların izlemesi için Kabe'ye sev-kedilmiş kurban olduğunu bildirmektir. Hayvan başka sürüye karıştığı zaman kolayca seçilmesi, kaybolursa tanınması, çalınırsa hırsızın onu bırakması, fakirlerin bu alamet sayesinde kurbanlık olduğunu anlayıp onu yemeye gelmeleri başkalarının bu işe teşvik edilmesi, bunlarla beraber şeriatı islamiyyeye ta'zim edilmesi gibi daha bir çok hikmeti ve faydası vardır.
İş'ara karşı çıkan kişi uzalaşmış ve 'iş'ar müsle nehyedilmeden Önce meşru idi' ihtimaliyle oyalanıp durmaktadır. Çünkü bir hükmün kaldırılmasına (neshe) ihtimal ile yaklaşılmaz. Aksine iş'ar Veda Haccı'nda görüldü. Bu da mesle yasaklandıktan sonradır."

4635-Müslim, Hz. Âişe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a) şöyle dedi
"Resulullah (a.s) bir defa Beyt'e koyun gönderdi de boyunlarına nişantaktı."
Buhari, [477] Müslim ve Ebu Davud'un rivayetleri de bunun benzeridir. Ancak bu rivayetlerde; "Boyunlarına nişan taktı," cümlesi rivayet edilmemiştir.
Buhari [478] ve Müslim'e ait diğer bir rivayette Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'in kurbanı için ipleri bükerdim."
Hz. Âişe (r.a) bununla; "Hz. Peygamber (a.s) ihrama girmeden evvel gerdanlıklar bükerdim" demek istemiştir.
Tirmizi [479] ve Nesâi nin rivayetinde Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir :
"Resuhıllah (a.s)'in koyun olarak hedyinin bütün gerdanlıklarını ben örerdim ve sonra ihrama girmezdi."
Nesâi [480]'nin diğer bir rivayeti yukarıdakinin aynıdır, ama ihram konusunu zikretmemi ştir.
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söylemiştir:
"Koyunun boynuna nişan takma meselesine gelince, bu bizim ve selef ile haleften bütün ulemanın görüşüdür.
Ancak İmam Malik'in görüşü bunun dışındadır. Çünkü İmam Malik koyunun boynuna hiç bir şey takıl-mıyacağım söylemiştir.
Kadı Iyaz şöye demiştir:
"Bu konuda sabit olan hadisin İmam Malik'e ulaşmamış olması ihtimali vardır."
îmam Nevevi yine şöyle demiştir:
"Kurbanlık hayvanın boynuna nişan takmakla ilgili bir çok sahih hadis gelmiştir. Bunlar muhalefet edenleri red konusunda açık delildi. Koyunun sırtı çizilmiyeceği hususunda bütün ulema ittifak etmiştir. Çünkü koyun zayıf olduğu için yaraya dayanmaz, sırtı da yünle örtüldüğü için sırtından çıkan kan görülmez. Şafüler'le onlara muvafak eden sair ulemaya göre sırtını çizmek ve boynuna nişan takmak hususunda sığırın hükmü de deve gibidir." [481]

Kurbanlık Deveye Çul Vurmak

4636-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlası Nafi'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) kurbanlık devesine kubati (Mısır'da imal edilen kumaş) ketenden, yünden ma'mul renkli kilimlerden, iki parçalı takımlardan çul sarar, sonra onu Kabe'ye gönderirdi. Bunlar Kabe'ye örtü yapılırdı."
Bir rivayet [482] de ise şöyledir:
"Mâlik, Abdullah bin Dinar'a:
"Abdullah bin Ömer, şu örtüler Kabe'ye giydirildiği vakit kurbanlık de vesinin çullarını ne yapıyor?" diye sormuş. O da:
"Onları tasadduk ediyordu," demiş."
Bir rivayette [483] de şöyle gelmiştir:
"İbni Ömer (r.a) kurbanlık devesinin çullarını parçalamıyor, Mina'daı Arafat'a gidinceye kadar da onlan örtmüyordu." [484]

Kurbanlık Deve İle Sığır Kaç Hisse Olur?

4637-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Cabir şöyle dedi:
"Biz, Resurullah (a.s)'le birlikte (Hudeybiye senesi) umrede temetfiu yapük. O zaman yedi kişi adına bir sığır keser, onda ortak olurduk."
Bir rivayette [485] de Cabir şöyle demiştir:
"Hudeybiye senesinde Resulullah (a.s) ile birlikte yedi kişi için bir deve, yine yedi kişi için bir sığır kurban ettik."
Diğer bir rivayette [486] Cabir şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte hacca telbiye getirerek yola çıktık. Resulullah (a.s) bize deve ile sığırda ortak olmamızı, içimizden her yedi kişinin bir deveye iştirak etmemizi emir buyurdu."
Bir başka rivayette [487] Cabir şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte yaptığınız hacc ve umrede her yedi kişi bir devede ortak olduk. Bunun üzerine bir adam Cabir'e:
"Bedene'de, cezur'da olduğu gibi ortaklık sahih midir?" diye sordu. Cabir:
"O, ancak bedene'lerden sayılır," cevabını verdi. Cabir Hudeybiye'de bulunmuştu.

"Biz o gün yetmiş bedene boğazladık, her yedi kişi bir bedene'de ortak olduk," dedi."

Ebu Davud [488]'daki rivayette Cabir şöyle demiştir:
"Hz.Peygember (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir sığır yedi kişi içindir. Cezur da yedi kişi içindir."
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları söylemiştir: :
"Alimler cezur'un deve olduğunu söylemişlerdir.
Kadı Iyaz; "Bedene ile cezur arasında fark vardır," demiştir.
Çünkü bedene ihrama girerken Kabe'ye gönderilen kurbanlıktır. Cezur ise onun yerine kesilmek üzere sonradan satın alman devedir. Cabir'e soru soran zat, cezurda ortaklığın daha uygun olduğunu zannederek bedenenin hükmünü sormuş, Cabir de cevabında; "Kurbanlık için satın aldığın vakit cezurun da hükmü bedene gibi olur," demiştir." [489]

4638-Ahmed bin Hanbel, Huzeyfe (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir. "Huzeyfe (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) Veda Haccı'nda, bir sığın Müslümanlar arasında yedi pay yaptı." [490]

4639-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Dinar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Dinar şöyle dedi:
"Abdullah bin Ömer (r.a) hac'da iki bedene, umre'de birer bedele göndermeyi düşünürdü."
Ravi demiştir ki:
"Ben onu (İbni Ömer'i) umre'de, Halid bin Üseyd yurdunda kurbanlık hayvanı ayakta iken kestiğini gördüm. Çünkü İbni Ömer (r.a)'in menzili (konak yeri) oradaydı."
Abdullah bin Dinar demiştir ki:
"Ben, İbni Ömer (r.a)'i kurbanlık devenin göğsüne mızrağı saplarken gördüm. Kama devenin kürek kemiğinin altından çıktı." [491]

Kurbanın Kesim Yeri

4640-İbni Huzeyme, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Mekke'nin tüm geçitleri yoldur ve kurban kesme yeridir." [492]

4641-İmam Malik, Muvatta'da, îbni Ömer (r.a)'in azatlısı Nâfi'den İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Kim bir bedene kesmeyi adarsa, artık devesine alamet olarak iki nalın takar, (hörgücünü kanatarak) nişan vurur, sonra da onu Beytullah'm yanında veya Mina'da Yevm-i Nahirde (Kurban bayramını birinci gününde) keser. Kurban için bir başka kesim yeri yoktur. Kim de deve veya sığırdan ce-zur (Ka'be'de kesmeye niyet edilmemiş normal nezir kurbanı) adamış ise onu dilediği yerde keser." [493]

Başkası Adına Kurban Kesmek

4642-Müslim, Cabir bin Abdullah (r,a)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Veda Haccı'nda hanımları adına bir sığır kesti."
Bir rivayette [494] de Cabir şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Yevm-i Nahir'de Hz. Aişe'nin yerine bir sığır kesti. [495]

4643-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) hanımlarından umre yapanların yerine aralarında bir sığır kesti." [496]

4644-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Veda Haccı'nda Muhammed ailesi için tek bir sığır kes [497]

4645-İbni Huzeyme, 'temettü haccı yapan kişi yerine bilgili ve ermi olmaksızın deve ve kurban kesmenin caiz oluşu başlığı' altında, Hz. Âişe (r.a)'dan naklen şunu rivayet etmiştir:
"Biz Mina'da iken bana sığır eti getirildi. Ben: "Bu nedir?" diye sordum.
Orada bulunanlar şöyle dediler:
"Bu sığır etidir. Resulullah (a.s), hanımları adına bir sığırı kurban kesti." [498]

4646-Ebu Davud, Garafe bin el-Haris el-Kindi (r.a)'den şöyle dediğini rivayet

etmiştir:
"Veda Haccı'nda Resulullah (a.s)'a şahid oldum. Kendisine (kesmesi için) bir deve getirilmişti.
"Bana Ebu'l-Hasan'ı çağırın" dedi. Hz. Ali (r.a) çağırıldı. "Harbe (mız-rak)'nin aşağısından tut," buyurdu. Hz. Ali (r.a) tuttu. Resulullah (a.s) da yukarısından tuttu. İkisi birden deveye dürttüler. Deve sol Ön ayağından bağlıydı. Diğer ayaklarının üstünde ayakta duruyordu. Bu olay Mina'da kurbanın birinci gününde idi. Resulullah (a.s) kesim işini bitirince katırına bindi ve Hz. Ali (r.a)'yi de terkisine aldı. " [499]

4647-Ebu Davud, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ve ashabı kurbanlık deveyi sol ön ayağı bağlı diğer ayaklarının üstünde ayakta dururken kesiyorlardı." [500]

4648-Buhari ile Müslim, Ziyad bin Cübeyr (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Mina'da İbni Ömer (r.a)'i gördüm. O, kurbanlık devesini çöktür-müş de kesmekte olan bir kimsenin yanma geldi ve ona; "Deveyi ayağa kaldır da ayakta ve ayağı bağlanmış olarak kes. Devenin bu şekilde kesilmesi Muhammed'in sünnetidir," dedi." [501]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söyler:
"Bu hadis-i şerifte devenin anılan tarif üzerine kesilmesinin müstehajJ oluşu vardır.
Ebu Hanife'den, devenin ayakta veya yere yatık vaziyette kesilmesinin fazilet bakımından eşit olduğu rivayet edilmiştir.
Bu hadiste, cahile bilmediğini öğretme mubah olsa da, sünnete muhal-lefet etmesi karşısında susmamasına işaret vardır. Sahabinin; "bu, sünet-tendir," sözü, Buharı ile Müslim'e göre merfu hadis hükmündedir. Sahihlerinde bu hadisi ihticac etmeleri bunu gösterir." [502]

4649-Rezin, Ebu Musa' el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Musa, kızlarına kurbanlarını kendi elleriyle kesmelerini, ayağını kurbanın

boynuna basmayı, keserken tekbir getirip besmele çekmeyi tenbih etmiştir." [503]

4650-Ebu Davud, Hz. Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) kurbanlık develerini kestiği vakit, kendi eliyle otuz deve kesti. Geri kalanını da bana emir buyurdu, ben kestim."
Bir rivayette ise şöyledir:
"Resulullah (a.s) hedy'lerinin bir kısmını kendisi kesti, diğer kısmını da başkası kesti." [504]

Kurbanlık Hayvan Yolda Ölünce Ne Yapılır?

4651-Müslim, Musa bin Seleme el-Muhabbak el-Hüzeli (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben ve Sinan bin Seleme ikimiz birden umre yapmak niyetiyle yola çıktık. Sinan beraberinde kurbanlık bir deve sevkederek götürüyordu. Yolda giderken kurbanlık deve yorgun düşüp yürümekten aciz kaldı. Deve yürümekten kesilince Sinan, bunun hükmünü bilmekten aciz kalıp onanasıl muamele yapacağını bilemedi; "Eğer şehre varırsak bunun hükmünü muhakkak surette ısrarla soruşturacağım," diye yemin etti. Bir kuşluk vaktinde yürüyüp Batha'ya indiğimiz zaman; "Haydi îbni Abbas (r.a)'a gidelim ve bu meseleyi" ona anlattım," dedi.
İbni Abbas (r.a)'a kurbanlık devenin halini anlattı. İbni Abbas (r.a) cevaben şöyle dedi:
"Tam bilenine düştün. Resulullah (a.s) bir kimsenin beraberinde onaltı adet kurbanlık deve yolladı ve o zatı kurbanları hakkında emir yapıp onları Mekke'de kesmesi için vekil tayin etti. O zat gitti ve biraz geçtikten sonra geriye dönüp:
"Ya Resulullah (a.s)! Kurbanlık develerin yürümekten kesilip yolda kalanı olursa ona nasıl muamele edeceğim"? diye sordu.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ona boğazla, sonra devenin (kurbanlık işareti olarak boynunda asılı duran) nalınlarını kanma bulaştır, sonra bu kanlı nalınlar ile devenin hörgücünün yanını damgala. Sen ve kafiledeki arkadaşlarından hiçbir kimse bunun etinden yemeyin."

Bir rivayette [505] İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir:
"Züeyb Ebu Kubeysa, İbni Abbas (r.a)'a şöyle haber vermiştir:
"Resulullah (a.s) Züeyb'in maiyetinde kurbanlık develer gönderir, sonra onu şu emri verirdi:
"Bu kurbanlık develerden yolda yürümekten aciz kalıp, ölüme yaklaşan olur, sen de öleceğinden endişe edersen, hemen onu boğazla. Sonra nalınını kanma bulaştır. Sonra bu kanlı nalın ile hörgücünün yan tarafını damgala. Bunun etinden ne sen ve ne de arkadaşlanndan hiç biri yemesin."
Ebu Davud [506]'un rivayetinde İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) Eslemli falan kişiyi gönderdi. Beraberinde de onsekiz adet kurbanlık deve gönderdi. Eslemli; "Bu kurbanlık hayvanlardan biri yorgun düşüp yürümekten âciz kalır beni sıkıntıya sokarsa ne yapmamı önerirsin?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu keser, boynundaki nalini kanına bulaştırırsın. Sonra bu kanlı nalin ile hörgücünün yan tarafına vurursun. Onun etinden ne sen, ne de arkadaşlarından hiçbiri yemesin." Bir rivayette [507] de : "Yan tarafına vur," yerine, "sonra onu yan tarafına koy/'olarak gelmiştir. [508]

4652-Tirmizi, Naciyetü'l-Huzai (r.a)'den rivayet etmiştir: "Naciyetü'l-Huzâi şöyle demiştir:
"Ben; "Ya Resulullah (a.s) telef olma durumuna gelen hedy'i ne yapayım?" dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu boğazla, sonra (boynuna takılan) nalini kanına bula, sonra da insanlara bırakıp geç; insanlar onu yerler."
Bu hadisi Ebu Davud [509] da şu lafızla tahric etmiştir:
"Naciyetü'l-Eslemi şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) kendisiyle bir hedy göndermiş ve ona şöyle buyurmuş:
"Telef olma durumuna gelirse, onu boğazla. Sonra boynundaki nalinini kanma bula. Sonra da onunla insanlar arasından çekil."
Şu hadis-i şerifi de Muvatta [510] Urve'den tahric etmiştir: "Resulullah (a.s)'m hedy'iyle birlikte giden kişi:
"Ya Resulullah (a.s) hedy, helak olma durumuna gelirse ben nasıl edeyim?" diye sordu.

Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hedy olarak gönderilen her deve helak olabilir. O durumda sen onu boğazla; sonra takısını kanının içine at, sonra da insanlarla onun arasmdai çekil. Onlar onu yerler."
Tirmizi şöyle demiştir:
"Naciyetü'l-Huzaî'nin hadisi hasen-sahih bir hadistir. İlim adamlarımıameli bu hadis üzeredir."
Tatavvu yani nafile hedyi hakkında şunu söylemişlerdir:
"Telef olma durumuna gelirse, kendisi ve refakafinde bulunanlarda^ hiçbiri onun etinden yemesin. İnsanlara bırakılıp geçilir; onlar yerler v^ kurban yerine geçer."
Şafii, Ahmed bin Hanbel ve İshak'ın kavli ise şöyledir: "Şayet onun etinden sahibi her ne miktar yerse, yediği miktarın metini öder" [511]

4653-İmam Malik, Muvatta'da, Said bin el-Müseyyed (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbnu'l-Müseyyed şöyle der:
"Nafile olarak sevkedilen bir deve, yolda helak olsa ve hemen kesilerek halka terkedilse, halk da bunu yese, bu nafile kurbanın sahibine bir şey gerekmez. Kendisi yese veya ondan yiyene emretse borçlanır."
İmam Malik şöyle dedi:
"Bana, Sevr bin Zeyd, o da İbni Abbas (r.a)'tan bunun benzerini tahdis etmiştir."
Zürkani, Şerh-i Muvatta'da şöyle der:
"Bunun benzeri, Said bin el-Müseyyeb'den rivayet edilmiştir. Ve yine bu, Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a) ve İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet edilmiştir.
Şehirler fukahası cemaatı da bu görüş üzerindedir." [512]

4654-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)-'dan rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) der ki:
"Kim Kabe'ye bir deve gönderir, sonra (daha mahalline ulaşıp kesilmeden) kaybederse veya hayvan ölürse, şayet bu bir adak idiyse, yerine yenisini alır. Adak değil de tatavvu (nafile) idiyse, dilerse yenilir, dilerse terkeder." [513]

4655-İbni Huzeyme, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a) iki adet kurbanlık deve sevketmişti. İkisini de kaybetti. İbni

Zübeyr ona iki deve daha gönderdi de ikisini de kesti. Sonra kaybolan develeri buldu ve yine onları da kesti. Sonra: "İşte kurbanlık develer hakkındaki sünnet budur," dedi." [514]

Kurbanın Yavrusunu Kendisiyle Birlikte Kesmek

4656-Tirmizi, Huceyye bin Adiyy (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Adiyy, Hz. Ali (r.a)'nin şöyle dediğini söylemiştir:
"Bir sığır, yedi kişi içindir." Ben:
"Eğer karnından yavru çıkarsa?" dedim. Hz. Ali (r.a);
"Kendisiyle beraber yavrusunu da kes," dedi.
"Ya topal hayvan(m durumu nedir?)" dedim.
"Kurban kesme yerine ulaşabildiği takdirde (kurban olur)" diye cevap verdi. Ben: !l%, "Ya kırık boynuzlu?" dedim. Bunun üzerine:
"Zararı yok ! Gözlere ve kulaklara dikkat etmemiz bize emredildi veya Resulullah (a.s) bize emretti," dedi." [515]

Bir Açıklama

"Ya topal hayvan?" dedim. Hz. Ali (r.a); "Kurban kesme yerine ulaşabildiği takdirde," sözü Hz. Ali (r.a)'nin mezhebini ortaya koyuyor. Hz. Ali (r.a)'ye göre topal hayvan kesim yerine kendi kendine gidecek gücü varsa hedy olarak onu kesmek caiz olur.

4657-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bedene (yolda) doğuracak olursa, yavrusu da götürülüp annesiyle birlikte kesilir. Yavruyu taşıyacak bir taşıyıcı bulunamazsa, annesiyle birlikte kesilinceye kadar annesinin üzerinde taşınır." [516]

Hedy'in Etinden Yemek

4658-Müslim, Atâ bin Ebu Rebah (r.a)'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Cabir (r.a); "Biz üç günden fazla bir zamanda kurban develerimizin etlerinden yemezdik. Sonra Resululîah (a.s) bizlere ruhsat verdi ve; "Kurban etlerinizi yiyiniz ve azık edininiz/' buyurdu."
Râvi İbni Cüreye Atâ'ya: "Cabir tâ Medine'ye gelinceye kadar," dedi mi?" diye sordum. Âtâ: "Evet" dedi."
Bir rivayette [517] Cabir şöyle demiştir:
"Resululîah (a.s) zamanında biz hedy kurbanlarımızın etini Medine'ye getirir, azık yapardık."
Yine bir rivayette [518]: "Kurban etleri" sözü bulunmaktadır. Diğer bir rivayette [519] Cabir şöyle demiştir:
"Biz kurbanların etlerini üç günden fazla evlerimizde tutmazdık. Daha sonra Resululîah (a .s) üç günden sonraki zamanlara da şamil olmak üzere-kurbanlarm etlerinden azıklar edinmemizi ve yememizi emir buyurdu."
Müslim [520]'in bir başka rivayeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) böyle kurbanların etlerini üç günden fazla bir z manda yemekten nehyetti. Sonra bunun ardından bir zaman geçince c şöyle buyurdu:
"Kurban etlerinizi yiyiniz, azık yapınız ve biriktiriniz."
Muvatta [521] ve Nesaî bu sonuncu rivayeti tahric etmiş ve şu ilavede bı

hınmuşlardır:

"Ve tasadduk ediniz." [522]

4659-Buhari, Salim bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) dedi ki: , , "Resululîah (a.s) şöyle buyurdu : ." "Kurban etlerinden üçgün yiyiniz."
?!i: Abdullah bin Ömer, hedy etlerifnin üç günden sonra yenmesinin yasal İânmasın) dan dolayı Mina'dan dağılınca zeytin yağı yerdi."

Bir rivayette [523] de şöyledir :
"Hz. Peygamber (a.s) kurbanların etlerinin üç günden sonra yenilmesi yasaklamıştı."
Salim: "İbni Ömer kurbanların etlerini üç günden sonra yemezdi,'1 dedi."

Müslim [524]'in Nafı'den bir rivayeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber (a.s): "Hiçbir kimse üç günden sonra kurbanın etindi yemesin," buyurdu.",
Humeydi şöyle demiştir:
"Ebu Mes'ud ed-Dimaşki şu ilavede bulunmuştur:
"İbni Ömer (r.a) Mina'da olduğu vakit, Mina günlerinin üçüncü günü akşamı olunca, kendisine yemek yapan kişiye:
"Sunduğun bu yemeğin eti nereden?" diye sorardı. Aşçı İbni Ömer (r.a)-'in kurbanından olduğunu kendisine haber verirse, o yemeği yemezdi." [525]

Bir Açıklama

Kurban veya hedy etlerini üç günden sonra yemeği yasaklayan haberlerin tümü iptal edilmiştir.

4660-Nesai, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) üç geceden sonra kurbanlarınızın etlerini yemenizi yasaklanmıştır." [526]

4661-Ebu Davud, Mübeyşetü'l-Hüzelî (r.a)'den rivayet etmiştir: "Nübeyşe şöyle dedi: "Resulullah (a.s) buyurdular ki:

"Biz sizleri kurbanların etinden üç günden fazla yemenizi bir çoğunuza kurban eti ulaşsın "diye yasaklamıştık. Şimdi, Allahu Teâlâ bolluk verdi. Artık yiyin, biriktirin ve ecir ve sevab isteyin. Haberiniz olsun bu bayran günleri; yemek, içmek ve zikir günleridir." [527]

4662-Müslim, Sevban (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) kurbanını kesti. Sonra bana şöyle buyurdu : "Onun etinden bizim için ıslah et!" [528] Sevban dedi ki:
"Ben artık bu hazırladığım etten tâ Medine'ye gelinceyekadar Hz. Peygamber (a.s)'e yedirmekte devam ettim." [529]

Bir Açıklama

"Onun etinden bizim için ıslah et" sözü, kurban etinin üç günden fazla saklanmasının ve ondan azık edinmenin cevazına dair bir açıklamadır. Onu seferlerde azık olarak kullanmak tevekkül sınırını aşmaz ve azık olarak kullanan kişi de tevekkülün dışına çıkmış olmaz. Kurban mukim için meşru olduğu gibi yolcu için de meşrudur. Cumhur'un görüşü budur.
en-Nehaî ve Ebu Hanife: "Yolcuya kurban gerekmez," demişlerdir.
İmam Nevevi; "Bu görüş Hz. Ali (r.a)'den de rivayet edilmiştir," d mistir.
İmam Malik ve bir cemaat: "Kurb.ın Mekke'de ve Mina'da yolcu içi ı meşru değildir," demişlerdir.

4663-Tabarani, el-Kebir'de, Alkame (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Mes'ud Alkame'yi beraberinde bir hedy ile göndermiş. Gönderirken de ona şöyle demiş;
"Sen ve arkadaşların üçte birini ye, üçte birini tasadduk et, üçte birini de kardeşim Utbe'ye gönder."
Ravi (şöyle dedi): "Ben Süfyan'a: "Tatavvü (nafile) miydi?" dedim. O da, "Evet," dedi." [530]

4664-İbni Huzeyme, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Cabir (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) kurbanlık develerden bir miktar etin bir tencereye konulup pişirilmesini emretti. Orada bulunanlar etten yediler ve çorbadan içtiler." [531]

4665- Ebu Davud, Abdullah bin Kurat (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah (Azze ve Celle) katında günlerin en yücesi; Yevm-i Nahir (Kurbanın birinci günü) dür. Sonra Yevmü'l-Karr'dır. -Sevri: "O, kurbanın ikinci günüdür," demiştir-. Abdullah bin Kurat dedi ki:
"Resulullah (a.s)'a beş veya altı kurbanlık deve takdim edildi. Develer Resulullah (a.s)'a öylesine yaklaştılar ki, hangisiyle kesime başlasın?"
Abdullah dedi ki:
"Kurbanlık develer (kesilince) yanları üstüne yere yatırıldıkları vakit "Resulullah (a.s), anlayamadığım hafif bir kelime ile konuştu. Bunun üzerine: "Ne söyledi," dedim. "Dileyen istediği kadar kesip alsın," dedi." [532]

Bir Açıklama

Şevkani, 'Neylü'l-Evtar'da der ki:
"Hadis metninde geçen "yezdelifne" sözü, "yegteribne" anlamında yaıl "yaklaşıyorlar" demek olur.
Müzdelife kelimesi de ondan türemedir. Arafat'a yakın olduğu için mevkiye bu ad verilmiştir.
Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Cennet, takva sahiplerine yaklaştırıldı." [533] "Ayetle geçen; "yaklaştırıldı" sözü de, o kökten kendilerinden yaklaşmaları ona âit açık bir mucizedir. Akletmeyen hayvanların, kanlarını akıtması için teberrüken Hz. Peygamber (a.s)'e doğru koşmaları bundandır.
Hey Allah'ım ! Hayret doğrusu bu insanoğluna! Nasıl oluyor da bu hayvan türü, onların bir çoğundan daha anlayışlı ve daha düzgün yolda! Bu yaratıklar canlarını almak, şahdamarlarını kesmek için Hz. Peygamber (a.s)'in yanına sokuluyorlar, bu konuda rekabet ediyorlar ve yarışıyorlar.
Bütün bunlar olmakla birlikte Cennet'i ummuyorlar, Cehennem'den çekiniyorlar. Halbuki konuşan ve akleden varlık olan insan, O'ndan uzaklaşıyor. Böyle olmakla beraber dünya ve ahiret nimetlerine ancak O'na yakın olmak suretiyle ulaşabilir. Malına ve canına bir zararı dokunmadığı halde birisi kalkıp Hz. Muhammed Mustafa (a.s)'yi öldürme hırsına kapıldığını dışa vuracak: "Muhammed nerede? O kurtulursa ben kurtulmayayım," diye haykırıyor, bir başkasmın kanını döküyor ve Hz. Peygamber (a.s)'in dişini kırıyor. Şeytan'ı güldüren şu hale, şu farklılıklara bakın. Şu ise bakınız ki,kâfir, Allah katında hayvanlardan daha hayırsız olmaktadır.
Hz. Peygamber (a.s)'in: "Dileyen kesip alsın," sözü, hedy ve kurbandan kapıp almanın cevazına delildir. [534]

Kasaba Ücret Olarak Kurbandan Hiçbir Şey Verilmez

4666-Buhari ile Müslim, Hz. Ali (r.a) bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) beni gönderdi de ben kurbanlık develerinin yanında bulunup onlarla ilgili işleri yerine getirdim.
Hz. Peygamber (a.s) bana emretti, ben de kurbanların etlerini taksim ettim.
Sonra bana emretti, ben kurban develerinin çullarını ve derilerini de taksim

ettim."

Bir rivayette [535] Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bana kurban develerine gözetleyici olmamı ve bunların kesim ücretleri konusunda kurbandan (ücret olarak) hiçbir parça vermememi emretti."

Müslim [536]'in bir rivayetinde Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) develerine bakmamı, etleriyle derilerini ve çullarını tasadduk etmemi, kasaba (ücret olarak) bunlardan bir şey vermememi bana emretti ve :

"Ona biz kendimizden (bir şeyler) veririz," dedi." [537]

Dersler Ve Öğütler

Şevkani Neylü'l-Estar'da der ki:
"Kasaba bunlardan bir şey vermememi," sözü, kasaba kelimesinden dolayı kurban etinden bir şey verilmemesine delildir. Bundan maksad, kasap-lera ücret olarak ondan bir şey verilmemesi olduğu gibi bunun dışında çulu, derisi vb. şeyler de ücret olarak verilmez," demiştir.
"Nesai bunu Şuayb bin İshak'tan, onun da İbni Küreye'den rivayetinde açıklamıştır.
İbni Huzeyme'ye göre hadisten murad, Hz. Ali (r.a)'nin kurbanların tümünü fukaraya dağıtması kasdedilmişti. Ama ne var ki Hz. Peygamber (a.s) ona, Müslim'deki Cabir hadisinde beyan edildiği gibi her kurbanın etinden bir miktar almasını emretmiştir. Yukarıda zikredilen hadis-i şerif, kestiği hayvanın etinden ücret karşılığı olarak kasaba vermenin caiz olmadığına delil oluyor.
Kurtubi bu konuda şunları söyler:
"Kasaba kesim ücreti olarak kurbandan bir şeyi vermeye Hasanü'l-Basri, ve Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr hariç hiç kimse izin vermemiştir." ibni Huzeyme ile Bağavi'den şöyle rivayet edilmiştir: "Kasabın ücretini tamamen verdikten sonra fakir ise, sair fakirlere olduğu gibi ona tasaddukta bulunmakta bir sakınca yoktur." Bu ikisinin dışında bazı âlimler şu görüştedirler:
"Hadis mutlak olarak yasaklamamış olsaydı, kıyasa göre bu caiz olurdu. Ancak hadisin zahiri, ücret karşılığı vermek caiz olmadığı gibi hediye ve sadaka olarak vermek de caiz değildir. Bu anlamaya hak verdiren hikmet, kurbandan kasaba ücret verme müsamahasını önler, ola ki, ona verilen, hizmetine mukabil olma manasına gelebilir."
Alimler kurbanın etinin, derisinin ve çulunun satılmıyacağı üzerinde ittifak etmişlerdir.
Evzai, Ahmed, İshak ve Ebu Sevr, kurbandan herhangi bir şeyin satılabileceğini ancak alınan paranın, kurban etinin verilmesi caiz olan yerlere verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

4667-İmam Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kendisi ve Ensar'dan bir adam Hz. Peygamber (a.s)'i kurban kesim yerinde gördü. Resulullah (a.s) kurbanları dağıtıyordu. Ona ve arkadaşına bir şey isabet etmedi. Allah Resulü başını elbisesinin içine traş ettirdi. Kesilen saçını birisine verdi; o da erkeklere dağıttı. Tırnaklarını kesip onları da verdi. Saçından arkadaşına da vermişti. Dedi ki:

"O saçı- bizim yanımızda iken kına ve çivit ile boyanmıştır."
Bir rivayette ise şöyledir:
"Abdullah bin Zeyd, Hz. Peygamber (a.s)'i kurban kesim yerinde gördü. O sırada Kureyşli bir adam kurbanları
dağıtıyordu. Ne ona ne de arkadaşına hiçbir şey isabet etmedi. Resulullah (a.s) elbisesi içine başını traş ettirdi. Kesilen saçını adama verdi de, erkeklere dağıtıldı..." dedi ve onun benzerini zikretti."[538]

---

[1] Mecmau'z-Zevaid (3/247) Heysemi: "Onu Adullah bin Ahmed ve Bezzar rivayetetmiştir, ricali sikadır," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/201-202

[2] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/202

[3] Ebu Davud (2/176) Kitabu'l-Menasik, Rükünlerin istilamı babı. İsnadı sahihtir.

[4] Nesâi (5/221) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 134-Beyt'i tavaf etmenin faziletini beyan babı.

[5] Tirmizi (3/292) 7-Kitabu'l-Hacc, 111-İM rüknü istilam etme hakkında gelen hadisler babı -Bu hadisin senedinde, Ata bin es-Sâid vardır. O çok doğru sözlüdür ama karıştırmaktadır. Tirmizi'deki rivayeti Cerir'den, o da Atâ bin es-Said'dendir. Ce~ rir'in ondan işittikleri sahih hadis değildir. Fakat Nesâi'deki rivayeti Hammad bin Zeyd'dendİr, durumu değişmeden önce Hammad bin Zeyd'den İşitmiştir ve ondan rivayeti ceyyiddir. Bundan dolayı Tirmizi; "Hasen hadistir" demiştir.

[6] Ibni Huzeyme (4/218) Kitabu'l-Menâsik, 635-İki rüknü istilam etmenin fazileti ve onları meshetmenin günahları sildiğinin beyanı babı. Bu hadisin isnadı hasendir.

[7] ibni Huzeyme (41213) 621-Hacer-i Esved'e secde etme vs.,, babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.

[8] İbni Huzeyme (4/212) 622-El ile Hacer~i Esved'i istilam etme babı. Bu hadis sahihtir.

[9] Mecmau'z-Zevaid (3/241) Heysemi; "Bu hadisi Tabarani el-Kebir'de isnadları ile rivayet etmiştir, ricali sikadır," demiştir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/202-206

[10] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/206

[11] Buhari (3/484) 25-Kitabu'l-Hacc, Buharı bu hadisi, cezm sıygasıyla muallak olarak, Kutabu'l-Hacc'da, Hz. Peygamber (a.s)'in her yedi tavaf için iki rekat namaz kılması babında rivayet etmiştir. Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle demiştir: "Abdurrezzak bu hadisi SevdÎ'den, o da Musa bin Ukbe'den, o da Salim bin Abdullah'tan, o da, İbni Ömer'den mevsul olarak söyle rivayet etmiştir: "ibni Ömer.Beytullah'ı tavaf eder, her yedide iki rek'at namaz kılardı." Yine Ma'mer'den, o da Eyyub'tan, o da Nafi'den İbni Ömer'in, "tavafları birleştirmeyi kerih" bulduğunu ve:" Her yedi sav t için iki rek'at namaz gerekir," dediğini ve tavafları birlestirmedİğini rivayet etmiştir."

[12]
Muvatta (1/368) 20-Kitabu'l-Hacc, 38-Sabah ve ikindiden sonra tavaf yapıp namaz kılma babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/206-207
[13]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/487)
[14]
Buhari (31484) 20~Kitabu'l-Hacc, Buhari bu hadisi cezm sigasıyla muallak olarak, KİtabuʼI-Hacc'den, Hz. Peygamber (a.s)'in her yedi tavaf için iki rekat namaz kılması babında rivayet etmiştir. Hafız İbni Hacer el-Feth'de şunları söylemiştir: "İbni Ebu Şeybe bu hadisi, ihtisaren mevsul olarak rivayet etmiş ve söyle demiştir: "Bize, Yahya bin Süleym, İsmail bin Ümeyye'den, o da Zühri'den şöyle dediğin tah-dis etti: "Her yedi tavafla birlikte iki rek'at namaz kılma sünneti kesinleşmiştir." Onu, Abdurrezak, Ma'mer'den, o da Zühri'den tamamını mevsul olarak rivayet etmiştir. Zühri; "Hz. Peygamber (a.s) yedi şavtlık bir tavaf yapıldığında mutlaka iki rekat namaz kılmıştır," şeklindeki rivayeti zikretmekle, farz namazın iki re-katlık tavaf namazının yerine geçmiyeceğine delil getirmek istemiştir." Ama bun larla istidlal edilmesi hususunda ihtilaf vardır. Çünkü; "Mutlaka iki rekat namaz kılmıştır," sözü, farz veya nafile bir namaz olması bakımından genel bir anlatım şeklidir. Zira sabah namazı da İki rekattır ve bu ifade içinde yer alabilir,"
[15]
Ebu Davud (21175) Aynı yer. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[16]
Ebu Davud (21175) Kitabu Menasiki'l-Hacc, Beyti görünce elleri kaldırma babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[17]
İbni Huzeyme (4/229) Kitabu'l-Menasik, 654-Hacer-i Esved'e dönme babı. Bu hadis sahihtir.
[18]
İbni Huzeyme (4(231) Kitabu'l-Menasik, 658-Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi bildiren haberler babı. Bu hadis sahihtir.
[19]
İbni Huzeyme (4/305) Kitabu'l-Menasik, 658-İki rek'atlık ziyaret tavafından sonra cinsi münasebetin helal olduğunun delili babı. Bü hadis sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/207-209
[20]
Tirmizi (3/221) 7-Kitabu'l-Hacc, 43-îki rek'atlık tavaf namazının kıraati babı. Bu hadisin şahidi Müslim'deki Cabir et-Tavil'in, Hz. Peygamberin haccını tasvir eden hadisidir.
[21]
4392'Buhari (1/557) 8-Kitabu's-Salat, 78-Herhangi bir mazeretten dolayı vs.'yi mescide sokma babı. Müslim (2/927) 15-Kitabu'l-Hacc, 42-Deve v.s üzerinde tavaf etmenin cevazı babı. Muvatta (1/370,371) 20-Kitabu'l-Hacc, 40-Camiu't-Tavaf babı. Ebu Davud (2/177) Kitabu'l-Menasik, Vacup olan tavaf babı. Nesâi (5/223) 24-Kitabu Menasiki'l'Hacc, 138-Hasta nasıl tavaf eder babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/210
[22]
Ebu Davud (2/179) Kitabu'l-Hacc, Remel babı. Bu hadisin isnadı hasendir. Timizi(3/246) 7-Kitabu'l-Hacc, 64-Cemreler nasıl atılır, babı.
[23]
Hbu davud (2/179) Kitabu'l-Menasik, Tavaf sırasında dua etme babı. Bu hadisinsenedinde Sâib bin Ebu Sâid'in mevlası Ubeyd bulunmaktadır. İbni Hibban'âanbaşkası onu sika saymamıştır, ama geri kalan rical, sikadır.
Bakara Suresi: 201
[24]
Mecmau'z-Zevâid (3/240) Heysemi: "Onu Tabarâni el-Evsat'ta rivayet etmiştir vericali Sahih'in ricalidir," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/210-212
[25]
Buhari (3/488) 25-Kitabu'l-Hacc, 73-Sabah ve İkindi namazlarından sonra tavafetme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/212
[26]
Nesai (1/258) 6-Kitabu'l-Mevakiyt, îl-îkindiden sonra iki rek'atı idrak eden kişi babı. Bu hadisi takviye eden şahidleri vardır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/212-213
[27]
Tirmizi (3/220) 7-Kiîabu'l-Hacc, 42-Tavaf yapan kişi için ikindi ve sabah namazlarından sonra tavaf namazı kılması babı. Bu hadisin isnadı hasen'dir. Tirmizi, bunun hasen-sahih olduğunu ve bu babda, İbni Abbas ve Ebu Zerr (r.a)'den hadis rivayet edildiğini söylemiştir. Ebu Davud (2/180) KİtabuTl-Menasik, İkindiden sonra tavaf etme babı. Nesâi (5/223) Kitabu Menasiki'l-Hacc, 137-Her vakitte tavafın mubah kılınması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/214
[28]
Muvatta (1/369) 20-Kitabu'l-Hacc, 38-Sabah ve ikindi namazlarından sonra tavaf namazı kılma babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[29]
Rezin, bu hadisi 'Müsned'inde rivayet etmiştir. Aynı mana ile İmam Ahmed binHcnbel (3/393)'de rivayet etmiştir. Hadis hasendir
[30]
Mecmau'z-Zevaid (31245) Heysemi: "Onu Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiştir vericali mevsuktur," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/214-215
[31]
Nesai (5/222) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 136-Tavaf esnasında konuşmanın mübah-lığı babı. Onun isnadı hasendir.
[32]
Tirmizi (3/293) 7-Kitabu'l-Hacc, 112-Tavaf esnasında konuşma babı. Aynı mana ile Hakim (11459) bu hadisi ricali sika olan bir isnad ile rivayet etmiştir.
[33]
Nesai (5/222) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 136-Tavaf esnasında konuşmanın mühahîığı babı.
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/483)
[34]
Buhari (11/586) 83-Kitabu'l'Eyman ven'Nüzur, 31-Malik olmayacağı şeyi hakkındaki nezir ile masiyet hakkındaki nezrin hükmü babı.
[35]
Ebu Davud (3/235) Kitabu'l-Eyman ven'Nüzur, 22-Bir mariyet içinde olduğu vakit üzerinde bir keffaret gören kişi babı.
[36]
Nesai (51221222) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 135-Tavaf esnasında konuşma babı.
[37]
Buhari (3/483) 25-Kitabu'l~Hacc, 66-Bir şahıs tavafı sırasında çirkin görülen bir yürüme, yahut bir yular gibi bir şey görürse onu koparır, babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/215-217
[38]
Müslim (2/905,906) Aynı yer.
[39]
Buhari (3/485) 25-Kitabu'l-Hacc, 70-Mekke'ye gelip yaptığı ilk geliş tavafından sonra tâ Arafat'a çıkıp tekrar dönüp gelinceye kadar Ka'be'ye yaklaşmayan ve (nafile) tavaf yapmayan kişi hobi.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/218-219
[40]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari (3/486)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/219
[41]
Ebu Davud (21180) Kitabu'l-Menâsik, Kârin tavafı babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/219-220
[42]
Ebu Davud (2/207) Kitabu'l-Menasik, Hacc'da ifâda tavafı babı. İsnadı hasendir.
[43]
Buhari (31567) 25-Kitabu'l-Hacc, 129-Nahr günü ziyaret babı
[44]
Tirmizi (3/262) 7-Kitabu'l-Hacc, 80-Geceleyin ziyaret tavafı etme konusundaki hadisler babı.
[45]
İmam Ahmed bin Hanbel (6/207) Mecmau'z-Zevâid (3/265) Heysemi şöyle demiştir: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ricali sahih'İn ricalidir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/220-221
[46]
Buhari (3/567) 25-Kitabu%Hacc, 129-Nahr günü ziyaret tavafı babı. Buhari bu hadisi mevkuf olarak tahric etmiştir. Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydet-mişdir: "İbni Huzeyme ve İsmaili bu hadisi, Abdurrezzak tankından, Ebu Nu-aym'ın lafzıyla mevsul olarak rivayet etmişlerdir ve sonunda şu ilaveyi yapmıştır: "İbni Ömer: "Hz. Peygamber bunu böyle yaptı," demiştir. Bunda, Kurbanın birinci günü kaylüleden sonra Mina'ya dönmeye delâlet vardır. Buna göre, Hz. Peygamber (a.s)'in MİNa'dan çıkıp tavaf için Mekke'ye gelmi§ olması gerekir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/221
[47]
Müslim (2/963) 15-Kitabu'l-Hacc, 67-Veda tavafının vücudu ve hayızlılardansükûtu babı. Ebu Davud (2/208) Kitabu'l-Menâsik, Veda tavafı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/222
[48]
İbni Huzeyme (4/328) Kitabu'l-Menâsik, 835-Lukatanın... ilh delili babı.
[49]
Bu hadisi Rezin rivayet etmiştir. İmam Mâlik (1/368) onu, Muvatta'da Zühri'den, o da Humeyd bin Abdurrahman bin Abdulkâri'den, o da Humeyd bin Abdurrahman bin Abdulkâri'den rivayet etmiştir. Adurrahman bin Abdulkâri şöyle demiştir: "Hz. Ömer bin el-Hattab ile sabah namazından sonra tavaf ettik. Hz. Ömer (r.a) tavafı tamamlayınca Güneş'e baktı ve görmedi. Devesine binip Zü-Tuvâ'ya kadar geldi, devesini durdurarak iki rek'at namaz kıldı."
[50]
İbni Huzeyme (4/327) Kitabu'l-Menâsik, 833- Gecenin karanlığında Muhassab'dan yola çıkmanın mustehab olusu babı. Bu hadisin isnadı Buhari ile Müslim'in şartlarına göre sahihtir.
[51]
Muvatta (1/369) 20-Kitabu'l-Hacc, 39-Beytullah'a veda tavafı yapma babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[52]
Buhari (31486) 25-Kitabu'l-Hacc, 71-İki rek'atlık tavaf namazım Mescid'in dışında kılan kişi babı. Müslim (2/927) 15-Kitabu'l-Hacc, 42-Deve vs. üzerinde tavaf yapılmasının caiz oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/222-224
[53]
Ebu Davud (2/208, 209) Aynı yer.
[54]
Ebu Davud (2/208,209) Kitabu'l-Menasik, Veda tavafı babı. Bu hadisin isnadı sahihtir
[55]
Müslim (2/963) Aynı yer.

[56]
Müslim, aynı yer.
[57]
Buhari (3/586) 25-Kitabu'l-Hacc, 145-Kadın ifâda tavafını yaptıktan sonra hayız gördüğü zaman babı.
[58]
Buhari (1/428) 6-Kitabu'l-Hayz, 27-İfâda tavafından âdet gören kadın bak. Müslim (21964) 15-Kitabu'l-Hacc, 67-Veda tavafının vücubu ve hayızlardan sükutu babı.
[59]
Mecmau'z-Zevâid (31281) Heysemi şöyle demiştir: "Onu Tabarâni el-Evsat'da rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir."
[60]
Müslim, aynı yer.
[61]
Müslim, aynı yer.
[62]
Buhari (10/550) 78-Kitabu'l-Edeb, 93-Hz. Peygamber'in "Teriet yeminüke", "Akra"ve "Halka" sözleri babı. Müslim (2/965) 15-Kitabu'l~Hacc, 67-Veda tavafının vücubuve hayızhîardan sukütü babı.
[63]
Buhari (3/595) 25-Kitabu'l-Hacc, 151-Muhassab'dan gecenin son vaktinde kalkıp yolagitmek babı.
[64]
Müslim (2/965) 15-Kitabu'UHacc, 67-Veda tavafının vucubu ve hayızhîardan sukutu babı.
[65]
Muvatta (1/413) 20-Kitabu'l-Hacc 75-Hayızlı kadının ifâda tavafı babı.
[66]
Buhari (3/586) 25-Kitabu'l-Hacc, 145-Kadın ifâde tavafını yaptıktan sonra hayız gördüğü zaman babı. Müslim (2/964) 15-Kitabu'l-Hacc, 67-Veda tavafının vücubu ve hayızlılardan sukutu babı.
[67]
Muvatta, aynı yer. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/224-230
[68]
Buhâri (31479,480) 25-Kitabu'l-Hacc, 64-Kadınlann erkeklerle birlikte tavaf yapmaları babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/230-231
[69]
Buharı (71156) 63-Kitabu Menakıbı'l-Ensar, 27-Cahiliyye döneminde kasâme babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/232
[70]
Mecmau'z-Zevaid (3/242) Heysemi: "Bu hadisin tümünü, Tabarâni el-Kebir'de rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/232-233
[71]
İbni Huzeyme (4/227) Kitabu'l-Menâsik, 649-Tavaf sırasında içme ruhsatı babı.
[72]
Ebu Davud (21215) Kitabu'l-Menasik, el-Hıcr babı. Tirmizi (3/223) 7-Kitabu'l-Hacc, 45-Ka'be'ye girme babı. Bu hadiste Ka'be'nin içine girmenin, menasikinden olmadığına dair delil vardır ve cumhurun mezhebi de budur. İlim ehlinden bir cemaat, Kabe'nin içine girmenin müstehab olduğunu ancak oraya girmekle kimpeye eziyet etmemek kaydıyla müstehap olduğunu söylemişlerdir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/233-234
[73]
Mecmau'z-Zevâid (3/296) Heysemi; "Onu Taberâni el-Kebir'de rivayet etmiştir vericali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[74]
Mecmau'z-Zevâid (3/296) Heysemi; "Onu Tabarâni el-Kebir'de rivayet etmiştir vericali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[75]
Buhari (31468) 25-Kitabu'l-Hacc, 45-Ka'he'nin iç taraflarında tekbir getiren kimse babı.
[76]
Müslim (2/968) 15-Kitabu'l-Hacc, 68-Hacı olanla olmayanın Ka'be'ye girmenin vediğer şeylerin müstehaplığı babı.
[77]
Müslim, aynı yer.
[78]
Nesâi (51218) 24-Kitabu Menâsiki'l-Hacc, 127-Beytullah'ta namaz kılma yeri.
[79]
Nesâi (5/219,220) 24-Kitah-u MenasikVl-Hacc, 131-Beytullah'ta duâ ve zikir babı.
[80]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/234-236
[81]
Buhari (31468) 25-Kitabu'l-Haccy 54-Ka'be'nin iç taraflarında tekbir getiren kimse babı.
[82]
Buhari (11559,560) 8-Kitabu's-Salat, 81-Kabe için ve diğer mescidîer için kapılar ve kilitler edinme babı.
[83]
Buhari (1/578) 8-Kitabu's-Salat, 96-Cemaat olmadığı zaman münferid iken direkler arasında namaz kılmak babı.
[84]
Müslim, aynı yer. S.966, Buhari (1/578) Aynı yer.
[85]
Buhari (1/578) Aynı yer.
[86]
Buhari (3/49) 19-Kitabu'l-Teheccüt, 25-Nafile namazı ikişer rekat, ikişer rek'at kılma hakkında gelen hadisler babı.
[87]
Buhari (8/105,106) 64-Kitabu'l-Meğazi, 77-Veda haccı babı.
[88]
Müslim, aynı yer. Sh. 967
[89]
Müslim, aynı yer. Sh. 966
[90]
Ebu Davud (2/214) Kiîabu'l-Menasik, Ka'be'ye girme babı.
[91]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/236-240
[92]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/466)
[93]
Buhari (31467) 25-Kitabu'l-Hacc, 52-Ka'be'nin içinde namaz kılma babı.
[94]
Müsned-i Ebu Ya'lâ (7/327) Mecmau'z-Zevâid (31247) Heysemi; "Onu Ebu Ya'lârivayet etmiştir, ricali Sahİh'in ricalidir," demiştir.
[95]
Nesâi (51219) 24-Kitab~ı Menaüki'l-Hacc, 128-lhcr babı. İsnadı sahihtir.

[96]
Muvatta (1/364) 20-Kitabu'l-Hacc, 33-Ka'be'nin inşası hakkında gelen hadisler babı. İsnadı sahihtir
[97]
Tirmizİ (3/225) 7-Kitabu'l-Hacc, 48-Hıcr'da namaz kılma hakkında gelen hadislerbabı. Ebu Davud (2/214) Kitabu'l-Menâsik, Hıcr babı. Nesâi (51219) 24-KitabuMenâsiki'l-Hacc, 129-Hıcr'da namaz kılma babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/240-241
[98]
Bakara Suresi: 158
[99]
Lokman Suresi: 15
[100]
Fatiha Suresi: 6/7
[101]
Daha fazla bilgi için bknz: D ünü'I-Muhtar, Şerhu's-Sağır (2/50), Muğnİ'l-Muhtac (11493), el-Muğni (3/385) el-Fıkhu'l-İslami (3/180)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/245-247
[102]
Bakara Suresi: 158
[103]
Muvaîîa (1/373) 20-Kitabu'l-Hacc, 42-Câmu's-Say babı. Buhari (8/175) 65-Kitabu't-Tefsir 21~"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişaneler indendir..." ayeti babı, Müslim (2/930) 15-Kitabu'l-Hacc, 43-Safa ile Merve arısında sa'y etmenin vs... beyani babı. Ebu Davud (2/181,182) Kitabu'l-Menasik, Safa ile Merve arasında say etme babı, Nesâi (5/238) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc 168-Safa ile Merve'nin zikri babı.
[104]
İbni Huzeyme (4/233) Kitabu'l-Menâsik, 660- "Safa ile Merve arasında sa'y yapmanın vacip olduğunun beyanı babı. Bu, sahih hadistir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/247-248
[105]
Bakara Suresi: 125
[106]
Bakara Suresi: 158
[107]
Muvatta (1/372) 20-Kitabu'l-Hacc, 41-Sa'y yaparken Safa'dan başlamanın beyanı babı. Nesâi (5/239) 524-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 168-Safa ile Merve'nin zikri babı. Tirmizi (31216) 7-Kitabu'l-Hacc, 38-Merve'den Önce Safa'dan başlamanın beyanı babı. Ayrıca Safa'da dua ve zikir babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/249
[108]
Gafır Suresi: 60
[109]
Muvaita (1/372,373) 20-Kitabu'l-Hacc, 4î~Sa'y yaparken Safa'dan başlama babı.
[110]
İmam Ahmed bin Hanbel (2/14,48) Mecmau'z-Zevâid (3/239) Heysemi: "Onu İmam Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sahih'in ricalidir," demiştir
[111]
Muvatta (1/372) 20-Kitabu'l-Hacc, 41-Sa'y yaparken Safa'dan başlama babı. Bu hadisi Müslim, Cebir'den uzun bir şekilde Hz. Peygamber (a.s)'in haccını beyan ederken rivayet etmiştir. Müslim, 15-Kİtabu'l-Hacc 19-Hz. Peygamber haca babı.
[112]
Ebu Davud (2/182) Kitabu'l-Menasik, Safa ile Merve arasında sa'y yapma babı.
[113]
Buhari (31615) 26-Kitabu'l-Umre, 11-Umre yapan kişi ihramdan ne zaman çıkar,babı.

[114]
İbni Huzeyme (4/238) Kitabu'l-Menasik, 665-Puta tapanlara ve sapık milletlere beddua babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/249-253
[115]
Ebu Davud (2/182) Kitabu'l-Menasik, Safa ile Merve arasında sa'y yapma babı. Bu hadisin mana bakımından sahih bir şahidi vardır.
[116]
Tirmizi (31217) 7-Kitabu'l-Hacc, 39-Safa ile Merve arasında sa'y yapma hakkında gelen hadisler babı. Nesâi (5/241,242) 24~Kitabu MenâsikVl-Hacc, 174-Safa ile Merve arasında yürüme babı.
[117]
İbni Huzeyme (41236) Kitabu'l-Menasik, 663-Sa'yin delili bqbu. Bu hadis sahihtir.
[118]
Muvatta (1/374,375) 20-Kitabu'l-Hacc 42-Câmiu's-sa'y babı. İsnadı sahihtir. Nesâi | (5/243): 24-Kitabu menasiki'l-hacc, 172-Sa'yda normal yürüme yeri babı.
[119]
Buhari (7/156) 24-Kitabu Menahbı'l-Ensar babı, 27-Cahİliyyet döneminde kaseme i babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/253-255
[120]
Nesâi (5/242) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 177-Batn-ı Mesü'de remel yapma babı.Bu hadis hasendir.
[121]
Nesâi (5/242) Aynı yer. İsnadı sahihtir.
[122]
Nesâi (51242) Aynı yer. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/255-256
[123]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/257-258
[124]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/258
[125]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/258
[126]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/258-259
[127]
Daha fazla bilgi için bkz: Fethu'l-Kadir ve Şerhu's-Sağir (2/53-57) el-Bidaye (1/335), Muğni'l-Muhtaç (1/496), el-Muğni (3/407), el-Fıkhu'l-İslâmi (31174 ve sonrası).
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/259
[128]
Müslim (2/922) 15-Kitabu'l-Menasiki'l-Hacc, 212-Müzdelife'de telbiyeyi devam ettirmenin müstehab olusu babı. Nesai (5/265) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 212-Müzdelife'de telbiye babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/259
[129]
Buhari (3/507) Aynı yer.
[130]
Tirmizi (3/296)
[131]
Ebu Davud (21188) Kitabu'l-Menâsik, Mina'ya çıkma babı.
[132]
Nesâi (5/249,250) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 190-Terviye günü imam Öğleyi neredekılar? babı.
[133]
Buhari (3/507) 25-Kiîabu'l-Hacc, 83-Hacı terviye günü Öğle namazını nerede kılar? babı. Müslim (2/950) 15-Kitabu'l-Hacc, 58-Kurban Bayramı günü ifâda tavafının müstehablığı babı.

[134]
İbni Huzeyme rivayet etmiştir. Buhari ve Müslim'in şartına göre isnadı sahihtir. Müslim ve başkasında rivayet edilmiştir.
[135]
İbni Huzeyme (41247) Kitabu'l-Menasik, 682-İmam'ın kıldığı namazların adedini beyan babı.
[136]
İbni Huzeyme (41246,247) Kitabu'l-Menâsik, 682-îmamın kıldığı namazların adedini beyan babı.. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[137]
Mecmau'z-Zevaid (3/250) Heysemi: "Onu Tabarâni el-Kebir'de isnadlarıyla rivayet etmiştir, bazı ricali sahih'in ricalidir," demiştir.
[138]
Tirmizi (31227) 7-Kitahu'l-Hacc, 50-Mina'ya çıkma ve orada ikamet etme hakkındagelen hadisler babı. Bu hadis şahitleriyle hasendir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/259-263
[139]
böu Davud (21118) Kitahu'l-Menasik, Arafat'a çıkma babı. Senedi hasendir, 1) Ebu Davud (2/188) Kitabu'l-Menasik, Mina'ya çıkma babı. Bu hadis şahidleriye hasendir.
[140]
-Muvatta (1/400) 20-Kitabu'l-Hac, 64-Terviye günü Mina'da namaz kılma babı.
[141]
İmam Ahmed bin Hanbel (2/129) Mecmau'z-Zevaid (31250) Heysemi; "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sikattır," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/263-264
[142]
Mecman'z-Zevaid (3/258) Heysemi; "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir\vericali sahih'in ricalidir," demiştir
[143]
Muvatta (1/338) 20-Kitabu'l-Hacc, 13-Teliyeyi kesme babı. İsnadı sahihtir. 4462-Muvatta (1/338) Aynı yer.
[144]
Müslim (2/933) Aynı yer.
[145]
Ebu Davud (2/163) Kİtabu'l-Menasik, Telbiye ne zaman kesilir? babı.
[146]
Nesai (5/253) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 191 -Mina'dan Arafat'a hareket ediş babı.
[147]
Müsîim (2/933) 15-Kitabu'l-Bacc, 46-Arafe günü Mina'dan Arafat'a gidişte telbiye ve tekbir getirilmesi babı.
[148]
Nesâi (5/253) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 197-Arafat'ta telbiye babı. İsnadı hasendİr.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/264-267
[149]
Müslim (2/934) Aynı yer.
[150]
Buhari (21461) 13-Kitabu'l-İydeyn, 12-Mina günlerinde... tekbir babu Bu hadisin bir kısmım Buhari'de 1659 nolu hadiste yer almaktadır. Müslim (2/933) 15-Kitabu'l-Hacc, 46-Arefe günü Arafat'tan Mina'ya gidişte telbiye ve tekbir getirilmesi babı. Muvatta (1/337) 20-Kitabu'l-Hacc, 13~Telbiyeyi kesme babı. Nesâi (5/250) 24~Kitabu Menasiki'l-Hacc, 192-Arafat'a gidişte tekbir getirme babı.
[151]
İbni Huzeyme (41279) Kitabu'l-Menasik, 478-Cemrelerde atılan her taşla birlikte tekbir getirme babı.

[152]

Hums: Lügat olarak ahmes'in cem'idir. Ahmes sert yer manasına gelir. Arapçada hums §iddetli ve cesaretli demektir. Kureyş de kendini böyle isimlendirmiştir.

[153]

Buhari (8/186,187) 56-Kitabu'l-Tefsir, 35-"Sonra insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin." ayeti babı. Müslim (21893) 15-Kitabu'l-Hacc, 21-Vakfe babı. Ebu Davud (2/187) Kitabu'l-Menasik, Arafat'ta vakfe babı. Tirmizi (3/231) 7'Kitabu'l-Hacc, 53-Arafat'ta vakfeye durma ve orada dua etme babı. Nesâi (5125) 24-Kitabu Menasiki'l-Hace, 202-Arafat'ta dua ederken elleri kaldırma babı.
Bakara Suresi: 199

[154]

Tirmizi (3/231) 7-Kitabu'l-Hacc, 53-Arafat'ta vakfeye durma ve orada dua etme babı.

[155]

Buhari (31515) 25-Kitabu'l-Hacc, 91-Arafat'ta vakfeye durma babı. Müslim (21894) 15-Kitabu'l-Hacc, 21-Vakfe'ye durma babı. Nesai (5/255) 24-Kitabu Menâ-siki'l-Hacc, 202-Arafat'ta dua ederken elleri kaldırma babı.

[156]

İbni Huzeyme (4/257-258) Kitabu'l-Menasik, 703-Arafat'ta binek üzerinde vakfe yapma babı. isnadı hasendir.

[157]

Ebu Davud (2/189) Kitabu'l-Menasik, Arafat'ta vakfe yapma yeri babı. Tirmizi (3/230) 7-Kitabu'l'Hacc, 53-Arafat'ta vakfe yapma ve dua etme babı. Nesâi (5/255) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 202-Arafat'ta dua ederken elleri kaldırma babı. Ancak Nesai'de: "Meşairleriniz üzere olun. Zira sizler, babamız İbrahim'in mirası üzeresiniz" kimi yer almamaktadır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/267-271

[158]

Ebu Davud (2i 192) Aynı yer.

[159]

Ebu Davud (2/192) Kitabu'l-Menasik, Müzdelife'de namaz babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.

[160]

Muvatta (1/377) 20-Kitabu'l-Hacc, 53-Arafat'ta ve Müzâelife'de vakfe yapmababı. Bu hadisin isnadı sahihtir.

[161]

-Muvatta (1/377) Aynı yer. Bu hadis, Basen li-ğayrihi'dir.

[162]

İbni Huzeyme (4/254) Kitabu'l-Menasik, 698-Arafat'ta vakfeden alıkoyma babı.
Bu hadisin isnadı sahihtir

[163]

İbni Huzeyme (41262) Kitabu'l-Menasik,713-Arafatan inme vakti, İsnadı sahihtir.

[164]

İmam Ahmed bin Hanbel (4/82) Keşfu'l-Estar (2/27) Kitabu'l-Menasik, Arafat'ıntümü vakfe yeridir babı. Tabarani -el-Kebir (2/137)

[165]

Keşfu'l-Estar (2/28) Mecmau'z-Zevaid (3/25) Heysemi; "Onu Bezzar rivayetetmiştir ne ricali sikattır," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/271-273

[166]

Ebu Davud (2/189) Kitabu'l-Menasik, Arafatta minber üzerinde hutbede okumababı. Nesai (5/253) Kitabu' Menasiki'l-Hacc, 198-Namazdan önce Arafatta hutbeokuma babı.

[167]

Ebu Davud (21189) Aynı yer. İsnadı hasendir.

[168]

Ebu Davud (2/296) Kitabu'l-Menasik, Arafat'a yetişmiyen kişi babı.

[169]
Tirmizi (5/214) 48-Kitabu Tefsirİ'l-Kur'an, 3- Bakara suresi.
[170]
Nesai (51256) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 203-Arafat'ta vakfenin farz oluşu babı
[171]
Tirmizi (3/237) 7-Kitabu'l-Hacc, 57-İmama Cem'de (Müzdelife'de) yetişen kişinin hacca da yetişmiş olacağı babı. Nesâi (51264,265) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 211-İmamla birlikte Müzdelife'de sabah namazına yetişemeyen kişi babı.
[172]
Muvatta (1/390) 20-Kitabu'l-Hacc, 55-Haccı kaçıran kişinin Arafat'ta vakfiye durması babı. Onun isnadı sahihtir.
[173]
İbni Huzeyme (41257) Kitabu'l-Menasik, 713-Arafat'tan inme vakti babı. Onun isnadı sahihtir.
[174]
İbni Huzeyme (4/262) Kitabu'l-Menasik, 713-Arafat'tan ayrılma vakti babı. lu. • /ıarf/5 Zia^en li-ğayrihi'dir.
[175]
Ebu Davud (2/196,197) Kitabu'l-Menasik, Arafat'a yetinemeyen ki§i babı. Tirmi'.i ■ (3/238,239) 7-Kitabu'l-Hacc, 57-İmama yetişmeyen kişi hakkında gelen hadisi babı.
[176]
Nesâi (5/263) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 211-Müdelife'de imamla birlikte sabah namazına yetişmiyen kişi babı.
[177]
Nesai (5/263) Aynı yer,
[178]
Nesai (5/264) Aynı yer,
[179]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/273-278
[180]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/278-279
[181]
Buhari (3/513) 25-Kitahu'l-Hacc, 89~Arafat'ta öğle ile ikindi namazlarımbirleştirmek babı.
[182]
Bu olayın yılı, Hicri 73. yıl idi.
[183]
Ebu Davud (2/188) Kitabu'l-Menasik, Arafat'a gitme babı.
[184]
Buhari (3/551) 25-Kitabu'l-Hacc, 87-Arefe günü Güneş'in şiddetli sıcağında vakfe yapılacak yere gitme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/279-281
[185]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l Bari (3/512)
[186]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/281-282
[187]
Nesai (5/254) 24-Kiîabu Menasiki'l-Hacc, 202-Arafat'ta dua ederken elleri yukarı kaldırmak babı.
[188]
İmam Ahmed (11329,356) Sahih bir isnadla rivayet edilmiştir. Ebu Yala (4/330) Hadis no: 2441. Tabarani, el-Kebir (12/232). Mecmau'z-Zevaid (3/251) Heysemi: "Bu hadisi, Ahmed, Ebu Yala, Tabarani, el-Kebİr'de rivayet etmiştir, İmam Ahmed'in ricali sika ravilerdendir. Fadl bin Abbas Peygamberin

terkisinde idi." demiştir.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/282
[189]
Buhari (31513) 25-Kitabu'l-Hacc, 38-Arafat'ta hayvan üzerinde vakfe yapma babı. Bu hadisin bir kısmı Buhari'de 1658,1988, 5604, 5618, 5636 nolu hadislerde rivayet edilmiştir.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/283
[190]
Buharı (3/519) 25~Kitabu'UHacc, 93-Arafaî ile Müzdelife arasında inme babı.
[191]
Müslim, aynı yer. Sh. 935
[192]
Müslim, aynı yer. Sh. 935,936
[193]
Ebu Davud (2/190) Kitabu'l-Menâsik, Arafat'tan dönüş babı. Nesâi (5/260) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 206-Arafai'tan hareket ettikten sonra konaklama babı.
[194]
Nesâi (51257) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 203-Arafat'ia ne kadar durmak farzdır? babı.
[195]
Nesâi (5/259) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 206-Arafat'îan hareket ettikten sonra konaklama babı.
[196]
Nesâi, aynı yer.
[197]
Buhari (1/239) 4-Kitabu'l~Vudu, 6-Abdesti mükemmel alma babı. Müslim(21934) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye sökün etme babı.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/284-286
[198]
İbni Huzeyme (4/265) Kitabu'l-Menasik, Arafat dönüşü atları ve deve koşturma babı.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/286-287
[199]
Buharı (6/138,139) 56-Kitabu'l-Cihad, 136-Yürüyüşte süratli gitme babı.
[200]
Müslim, aynı yer. Sh, 936
[201]
-Buhari (3/518) 25-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye dönerken yürüyüş babı. Müslim (2/936,937) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye dönüş babı. Muvatta (1/392) Ebu Davud (2/191) Nesâi (5/258,259)
[202]
İmam Ahmed bin Hanbel (1/410) Mecmau'z-Zevaid (31255, 356) Heysemi:Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[203]
Ebu Davud (2/190) Kitabu'l-Menasik, Arafat'tan dönüş babı.
Said Havva, El Esas Fi'S Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/288-289
[204]
İbni Huzeyme (4/296) Kitabu'l-Menasik, 726-İkİ namaz arasında yeme-içmenin mubah oluşu babı. İsnadı sahihtir.
[205]
Buhari (3/530) 25-Kitabu'l-Hacc, 99-Hacı odayı Müzdelife'de sabah namazını hangi vakitte kılar babı.
[206]
Müslim (2/931,932) Î5-Kitabu'l-Hacc, 45-Telbiyeyi bayram günü taş atmaya başlayıncaya kadar devam ettirmenin müstehab oluşu babı.
[207]
Nesai (5/258) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 204-Arafat'tan dönüşte Hz. Peygamber (a.s)'in sahabesine

sükunet emretmesi babı.
[208]
Müsüm, aynı yer. Sh. 932
[209]
Müslim (2/936) 15-Kitabu'l-Hacc, 47-Arafat'tan Müzdelife'ye dönmek babı
[210]
Ebu Davud (2/190) Kitabu'l-Menasik, Arafat'tan dönüş babı.
[211]
Ebu Davud, aynı yer.
[212]
Nesai (5/256,257) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 203-Arafat'ta vadenin far, babı.oluşu
[213]
Buhari (3/522) 25-Kitabu'l-Hacc, 94-Arafat'tan dönerken Hz. Peygamber (a.s)'in sahabilerine sükûnet emretmesi babı.
[214]
İbni Huzeyme (4/258,259) Kitabu'l-Menasik, 705-Arafat'ta vakfe sırasında Kıbleye yönelme babı.
[215]
Ebu Davud (21195) Kitabu'l-Menasik, Müzdelife'den ta'cil babı.
[216]
Nesai (5/258) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 204-Amfat dönüşünde Resuîullah'ın sükuneti emretmesi babı.
[217]
Nesai, aynı yer. İsnadı basendir.
[218]
Tirmizi (3/234) 7-Kitabu'l-Hacc, 55-Arafat'tan dönüş babı.
[219]
Muvatta (1/392) 20-Kitabu'l-Hacc, 57-DÖnüşte yürüyüş babı. İsnadı sahihtir.
[220]
Ebu Davud (2/193) Kitahu'l-Hacc, Müzdeîife'de namaz babı. O, şahidleriyle hasen-dır.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/290-295
[221]
Buharı (31531) 25-FCitabu'l-Hacc, İOO-Müzdelife'den ne zaman hareket edilir7 babı.
[222]
Buhari (7/148) 63-Kitau Menakıbı'l-Ensar, 26-Lahiliyye günleri babı. Tirmizi (3/242) 7-Kİtabu'l-Hacc, 60-Günes doğmazdan evvel Müzdelife'den hareket etme babı. Ebu Davud (2/194) Kitabu'l-Menasik, Müzdelife'de namaz babı. Nesai (51 265) : 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 213~Müzdelifeden hareket etme zamanı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/296
[223]
Tirmizi (3/239) Ebu Davud (21194) Nesai (5/272)
[224]
Ebu Davud (2/194) Nesai (5/271)
[225]
Nesai (5/261) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 208-Çocuklann ve kadınların Müzde-life'den erken yola çıkarılması babı
[226]
Nesaİ (51266) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 214-Güçsüzlerin bayram günü sabah namazını Mina'da kılmaları için izin verilmesi babı
[227]
Buhari (3/526) 25-Kitabu'l-Hacc, 98-Hz. Peygamberin ailesinden güçsüzlerini önceden göndermesi babı. Müslim (2/941) 15-Kitabu'l-Hacc, 49-Zayıfları Önceden göndermenin müstehablığı babı... İlh. Ebu Davud (2/194) Kitabu'l-Menasik, Müzdelife'den erken göndenme babı. Tirmizi (3/239) 7-Kitabu'l-Hacc, 57-

Müzdelife gecesi güçsüzleri önceden gönderme hakkında gelen hadisler babı. Ne-sai (5/261) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 208-Çocuklann ve kadınların Müzdelife'den erken yola çıkarılması babı.

[228] Müslim (2/939) Aynı yer.

[229] Müslim (2/939) Aynı yer.

[230] Buhari (3/526) Aynı yer.

[231] Müslim (2/939) Aynı yer.

[232] Nesâi (5/262) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 209-Kadınların Müzdelife'den şafaktan önce dönmelerine izin vermek babı.

[233] Buhari (3/526) 25-Kiîabu'l-Hacc, 96-Ailesinden zayıf kişileri geceleyin... gönderen kişi babı. Müslim (2/939) 15-Kiîabu'l-Hacc, 49-Zayıf kişilerin önceden gönderilmeleri babı.

[234] Nesâi (5/272) 24-Kitahu Menasiki'l-Hacc, 223-Güneş doğmadan kadınların Cemre-i akabeye taslamalarına izin verme

[235] Ebu Davud (2/194) Kitabu'l-Menasik, Müzdelife'den erken çıkma babı.

[236] Müslim, aynı yer,

[237] Nesai, aynı yer.

[238] Müslim (2/940) 15-Kitabu'l-Hacc, 49-Kadınlardan güçsüzleri önce göndermenin müstehablığı babı.

[239] Buhari (3/526) 25-Kitabu'l-Hacc, 98-Ailesinin zayıf kişilerini geceleyin önden gönderen kişi babı. Müslim (2/941) 15-Kitabu'l-Hacc, 49- Kadınlardan güçsüzleri önden göndermenin müstehablıgı babı.

[240] Muvatta (11392) Aynı yer. İsnadı sahihtir.

[241] Muvatta (1/409) 20-Kitabu'l-Hacc, 72-Cemreleri taşlamaya izin babı. İsnadı sahihtir.

[242] Buharı (3/526) 25-Kitahu'l-Hacc, 98-Ailesinin zayıf kişilerini geceleyin önden gönderen kişi babı.

[243] Müslim (2/940) 15-Kitabu'l-Hac, 49-Kadınlardan güçsüzleri önden göndermeninmüstehaplığı babı.

[244] Muvaîta (1/391) 20-Kitabu'l-Hacc, 56~Kadınların ve çocukların önden gönderilmesi babı. Nesai (51266,267) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 214-Zayıflar için kurbanın birinci günü sabah namazını Mina'da kılmalarına izin verilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/297-303

[245] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/303-306

[246] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/307

[247] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/307-308

[248] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/308

[249]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/308-309
[250]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/309
[251]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/309-310
[252]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/310
[253]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/310-311
[254]
Sa': 2V17 gramlık bir ölçü birimi.
[255]
Müd: Yaklaşık 18 litrelik bir ölçek. Fakat ülkelere göre miktar değişebilir.
[256]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/311-312
[257]
Gcth'î 6i7gi içim ftfoiz: ed-Dürrü'l-Muhtar (2/245-249), el-Bedâi (2/136) eş-Şerhu's-Sağır (2/58 ve sonrası), eUMühezzeb el-Muğni (31424) el-Fıkhu'l-İslami (3/192 ve sonrası.)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/312-313
[258]
İmam Ahmed bin Hanbel (1/297,298) Mecmau'z-Zevaid (3/259) Heysemi: "Onu Ahmed, Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiştir ve ricali sika kişilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/313-315
[259]
Ebu Ya'la, (12/432) Mecmau'z-Zevaid (31264) Heysemi: "Onu Ebu Ya'lâ rivayetetmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[260]
Muvatta (1/407) 20-Kitahu'l-Hacc, 71-Cemreleri atma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/315-316
[261]
Müslim (21945) 15-Kitabu'l-Hacc, 53-Atışın müstehab olduğu vakti beyan babı. Ebu Davud (2/201) Kitabu'l-Menasikt Cemreleri atma babı. Tirmizi (3/241) 7-Kiîabu'l-Hacc, 59-Kurban günü kuşluk vakti cemre atma babı. Nesai (51270) 25-Kitabu Menasiku" l-Hacc, 221-Yevm-i Nahr'da Akabe cemresini atma vakti babı. Buhari (3/579) 25-Kitabu'l-Hacc, 134-Cemreleri atma babı. Buharı bu hadisi muallak olarak rivayet etmiştir. İbni Hacer: "Onu Müslim, İbni Huzeyme, Ibni Hibban Ibni Cüreye-Ebu'z-Zübeyr-Cair tankıyla vasletti," demiştir.
[262]
Muvatta (2/408) 20-Kitabu'l-Hacc, 71-Cemreleri atma babı.
[263]
Buhari (3/579) 25-Kitabu'l-Hacc, 134-Cemreleri atma babı. Ebu Davud (2/201) Ki-tabu'l-Menasik, Cemreleri atma babı.
Teşrik günleri: Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü (Zilhicce ayının 11.12.13.) günlerine denir. Araplar kuranların etlerini mezkun günlerde güneşte kuruttukları için bu ad verilmiştir. Yine müşriklerin: "Ey Sebir dağı güneşlen ki sür'atle gidelim" demelerinden dolayı bu ad verildiği söylenmiştir. Ayrıca kurbanların Güneş doğmadıkça kesilmediğinden dolayı bu ad verildiği de söylenir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/316-317

[264]
Tirmizi (3/243) 7-Kitabu'l-Hacc, 62-Güneş'in zevalinden sonra taş atma babı. Tir-mizi: "Hasen hadistir," demiştir, imam Ahmed onu Müsned'inde (6/90) rivayet etmiştir, isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/317
[265]
İbni Huzeyme (4/319) Kitabu'l-Menasik, 822-Çobanların gece vakti cemreleri taşlamalarına izin verilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/318
[266]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/318
[267]
Tİrmizi (3/244,425) 7-Kitabu'l-Hacc, 63-Cemrelere binek üzerine ve yaya olarak taş atma babı. Tirmizi bu hadisin hasen-sahih olduğunu ve ekseri ilim ehlince hu §ekilde amel edildiğini söylemiştir. Bazıları da: "Yevm-i nahr'da binite biner, ondan sonraki günlerde de yürür," demişlerdir.
[268]
Muvatta (î/470) 20-Kitabu'l-Hacc, 71-Cemrelere taş atma haı. Zürkani, Muvatta Şerhi'nde, Hz. Muaviye'nin şişmanlık sebebiyle böyle yaptığını söylemiştir. Ibni Ebi Şeybe'nin rivayetinde Cabir bin Abdullah'ın bir zaruret olmadan taşlamalara hep yaya gittiği belirtilmektedir.
[269]
İmam Ahmed bin Hanbel (2/114,137) İsnadı hasendir.
[270]
Tirmizi (3/244) 7-Kitabu'l-Hacc, 63-Cemreleri binerek ve yürüyerek taşlama babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/318-320
[271]
Rezin onu Müsned'İnde rivayet etmiştir.
[272]
Nesai (5/270) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 220-Cemrele binmez ile gitmek ve ihramlarının gölgelenmesi babı.
[273]
Müslim (2/943) 15-Kitabu'l-Hacc, 51-Bayram günü Akabe cemresinde hayvan üzerinde taş atmanın müstehab olusu babı. Ebu Davud (2/201) Kitabu'l-Menasik, Cemrelere taş atma babı.
[274]
Tirmizi (3/247) 7-Kitabu'l-Hacc, 65~Cemreleri taşlarken halkı itip kakmanın mekruh olduğu babı. İsnadı hasendir. Nesâi (5/270) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 220-Cemreleri binerek taşlama ve ihramlıriın gölgelik edinmesi babı.
[275]
Ebu Davud (2/l§7) Kiîabu'l-Menasik, İhramlının gölgelenmesi babı. Nesasi (51 269) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 220-CemrelerÎ binerek taşlama ve ihramlının gölgelik edinmesi babı. Nesâi'nin rivayetinde §u ziyadelik vardır: "Resulullah hutbe okudu, Allah'a hamdedip O'na övgüde bulundu ve çokça zikirde bulundu."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/320-322
[276]
Müslim (2/945) 15_Kitabu'l~HaccJ54-Cemre taslarının yedi olduğunu beyan babı.
[277]
Nesâi (5/268) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 217-Çakıl tasları toplama babı. İsnadı sahihtir.
[278]
Müslim (2/944) 15-Kitabu-Hacc, 52-Cemrelere atılacak çakılların fiske ile atılan taşlar kadar olmasının müstehaplığı babı. Tirimizi (3/242) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 226-Akabe cemresinin aldığı mekan babı.
[279]
Mecmau'Z'Zevaid (31258,259) Heysemi; "Onu Tabarani, el-Kebir'de rivayetetmiştir, ricali Sahih'in

ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/322-324
[280]
Buhari (31583) 25-Kitabu'l~Hace, 141-Cemretü'd.-Dünya ile Cemretu'l-Vusta yanında elleri kaldırma babı
[281]
Buharı (31584) 25-Kitabu'l-Hacc, 142-Birinci ve ikinci cemreler yanında dua etmek babı. Nesai (51276,277) de bu rivayete muvafakat etmiştir.
[282]
Buhari (3/581), 25-Kitabu'l-Hacc, 137-Akabe cemresine Beyti soluna alıp da taş atan kimse babı. Müslim (21942, 943) Aynı yer.
[283]
Tirmizi (3/245,246) 7-Kitabu'l-Hacc, 64-Cemrelere nasıl taş atılır babı, Nesâi (51273) 24-Kitabu Menasiki'UHacc, 226-Akabe cemresine taş atılan mekan babı
[284]
Buharı (3/581) 25-Kitabu'l-Hacc, 138-Hacı herbir taşla birlikte tekbigetirir,babı. Müslim (21942) 15-Kitahu'l-Hacc, 50-Cemre-i Akabe'de taşları vadinin İçinde atma babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/324-326
[285]
-Ebu Davud (2/202) Kitabu'l-Menasik, Cemrelere taş atma babı. İsnadı sahihtir. Nesâi (51275) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 227-Cemrelere atılan çakıl taşı sayısı. Cimar (cemreler) : Çakıltasları demektir. Mina'da cemrelerin atıldığı malum yere, Mekke cemreleri ade verilmiştir.
[286]
Nesâi (51275) Aynı yer. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/326-328
[287]
Bu hadisi Rezin rivayet etmiştir. Onu, Muhabbuddin Tabari 'el-Kırâ İV Kasıda Ümmülkurâ, adlı kitabında İbni Ömer ve İbni Mes'ud'dan nakletmistir. ibrahim en~Nehâi'den su nakledilmiştir: "Onlar, Akabe cemresini taşlayıp "Allah'ım! Bunu makbul bir hacc, günahı bağışlanmış eyle !" diyen adamı severlerdi. Bu duayı Ibnu'l-Cezeri el-Kari eş-Şehir 'Uddetü'l-Hısm'l-Hasin' adlı kitabında ibni Ebî Şeybe'nin "el-Musannef indeki rivayeti olarak zikretmiştir." Yine onu, imam Ahmed Müsned (4061 nolu hadis)'inde Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: İbni Mes'ud, Akabe kemresi'ne varınca, vadinin içinden yedi tane çakıl tası attı ve binek üzerindeydi. Her taşla birlikte tekbir getiriyor ve: "Allah'ım ! Bunu makul bir kaç günahı bağışlanmış eyle," diyordu. Sonra: "Bakara suresinin indirildiği makam işte burasıdır," dedi. Bakara suresini özellikle zikretti, çünkü hac ahkamının büyük bir kısmı o surededir. Bu hadisin isnadı basendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/328
[288]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/329-330
[289]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/330
[290]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/330-331
[291]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/331
[292]
Bakınız: el-Bedaye (2/140), eş-Şerhu's-Sağir (2/59), el-Muğni (3/44), el-Fıkhu'l-İslami (3/206)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/331-332
[293]
Müslim, aynı yer

[294]
Müslim, aynı yer.
[295]
Müslim, aynı yer. Sh. 947
[296]
Ebu Davud (2/203) Kitabu'l-Menasik, Traş ve saç kısaltma babı.
[297]
Müslim (2/947) 15-Kitabu'l-Hacc, 56-Kurban bayramı günü sünnetin evvela tas atmak, sonra kurban kesmek, sonra tra§ olmaktan ibaret bulunduğunu ilk beyanı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/332-333
[298]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/333-334
[299]
Buhari, aynı yer
[300]
Buhari (8/109) 64-Kitabu'l-Meğazi, 77-Veda haccı babı. Müslim (2/945) 15-Kitabu'l'Hacc, 55-Tras olmayı, saç kısaltmaya tercih, saç kısaltmanın da caiz olduğunu beyan babı. Tirmizi (3/256) 7-Kitabu'l-Hacc, 74-Tras olma ve saç kısaltma babı. Ebu Davud (2/202) Kitabu'İ-Menasik, Traş olma ve saç kısaltma babı.
[301]
İbni Mâce (2/1012,1013) Kitabu'l-Menasik, 72-Başım telbid eden adam babı.
[302]
Muvatta, aynı yer.
Telbid: Saçların dökülmesini ve bitlenmesini Önlemek için zamk gibi yapışkan birmadde ile toplayıp birleştirmektir. Bu tür maddeler saçı tozdan ve dağılmaktankorur. Böyle bir saçın traş edilmesi cezayı gerektirir.
[303]
Muvatta (1/398) 20-Kitabu'l-Hacc, 62-Telbid babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/334-335
[304]
Tabarani, el-Kebİr (121265) Mecmau'z-Zevaid (3/263) Heysemİ; "Onu Taberani,el-Kebir'de rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/335-336
[305]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/336
[306]
Muvatta (11396) 20-Kitabu'l-Hacc, 61-Taksir babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/336-337
[307]
Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/337
[308]
Ebu Davud (21203) Kitabu'l-Hacc, Traş ve saç kısaltma babı. İsnadı hasendir.
[309]
Tirmizi (3/257) 7-Kitabu'l-Hacc, 75-Kadınların saç traşı olmalarının mekruholuşu babı. İsnadı hasendir.
[310]
Muvaîta (1/387) 20-Kitabu'l-Hacc, 52-Camiu'l-Hedy babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/337-338
[311]
Müslim, aynı yer.

[312]
Buhari (3/561) 25-Kitabu'l~Hacc, 127-İhramdan çıkış sırasında saçları kestirmek ve kısaltmak babı. Müslim (2/945) 15-Kitabu'l-Hacc, 55-Traşı saç kısaltmaya tercih etme ve kısaltmanın caiz oluşu babı. Muvatta (11395) 20-Kitabu'l-Hacc, 60-traş olma babı. Ebu Davud (2/202) Kitabu'l-Menasik, Traş ve saç kısaltma babı.
[313]
Ahmed bin Hanbel (4/177) Mecmau'z-Zeyaid (31262) Heysemi: "Onu Ahmed,Tabarani de el-Evsat'ta rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir," demiştir.
[314]
İbni Mace (2/1012) 25-Kitabu%Menasik, 71-Traş olma babı.
[315]
Buhari (3/561) 25-Kitabu'l-Hacc, 127-İhramdan çıkarken tra§ olma ve saçları kısaltma babı. Müslim (2/946) 15-Kitabu'l-Hacc, 55-Traş olmayı saç kısaltamya tercih etme ve saç kısaltmanın caiz oluşu babı.
[316]
Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/338-341
[317]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/341-342
[318]
Muvatta, aynı yer.
[319]
Muvatta (1/410) 20-Kitabu'l-Hacc, 73-îfâde tavafı babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/342-343
[320]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/343
[321]
Keşfu'l'Estar (2/30) Kitabu'l Menasik, Hacı ne zaman ihramdan çıkar? Babı. Mecmau'z-Zevaid (31261) Heysemi; "Onu Bezzar rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir ve sahih'in ricalidir," demiştir.
[322]
İbni Huzeyme (4/302) Kitabu'l- Menasik, 791-Avlanma hakkında ruhsat babı.
[323]
Ahzab Suresi: 21
[324]
Buharİ, aynı yer.
[325]
Nesai (5/225) 24-Kitabu Manisik'l-Hac, 124-Umre ihramından çıkan kişinin tavafı babı
[326]
Buhari (31484,485) 25-Kitabu'l-Hac, 69-Hz. Peygamber'in yedi dolaşmahk tavafı için iki rek'at namazı babı. Müslim (21906) İ5-Kitabu'l-Hacc, 28-Hac için ihrama girerek, Mekke'ye gelen kimseye lazım olan tavaf ve sa'y babı.
[327]
Müslim, aynı yer. Sh. 912
[328]
Müslim, aynı yer. Sh. 913
[329]
Buharı (8/104) 64- Kitabu'l Megazi, 77- Veda haccı babı. Müslim (2/913) 15-Kitabu'lHacc, 32-Hedy göndermek ve ihramda bulunmak babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/344-346
[330]
Müslim, aynı yer. Sh. 902

[331]
Buhari (3/422) 25-Kitabu'l-Hacc, 34-Temettu, kıran ve ifrad haccı babı. Müslim (2/902,903) 15-Kitabu'l-Hacc, 25-Kıran haccı yapan kimsenin, ancak ifrad haccı yapan kişinin ihramdan çıkacağı vakit ihramdan çıkabilir, babı.
[332]
Muvatta (1/397) 20-Kitabu'I Hacc, 61-Babu' taksir. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/346-348
[333]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/349-350
[334]
Buharı (3/569) Aynı yer.
[335]
Buhari, aynı yer.
[336]
Müslim, aynı yer.
[337]
Müslim, aynı yer.
[338]
Tirmizi (3/258) 7-Kitabu'l-Hacc, 76-Kurban kesmeden önce traş olan veya taslamadan önce kurban kesen kişi hakkında gelen hadisler babı.
[339]
Buhari (3/569) 25-Kitabu'l-Hacc, 131-Cemre yanında binek üzerinde fetva vermek babı. Müslim (2/948) 15-Kitabu'l-Hacc, 57-Kurban kesmeden önce traş olan yahut taş atmadan Önce kurban kesen kişi hakkında bab.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/350-352
[340]
Buharı, aynı yer.
[341]
Buhari (3/559) 25-Kitabu'l-Hac, 125-Traştan önce kurban kesme babı.
[342]
Buhari, aynı yer. Ayrıca Kitab'l-İman ven-Nfüzur'da da rivayet edilmiştir.
[343]
Buhari (11181) 3-Kitabu'l-İUm, 24-El ve baş işaretiyle fetva veren kişi babı.
[344]
Buhari (3/568) 25-Kitabu'î-Hacc, 130-Hacı Akabe cemresini akşama girdikten sonra tasladığı yahut unutarak veya hilmiyerek kurban kesmeden önce traş olduğu zaman (üzerine günah yoktur) babı. Müslim (21950) 15-Kitabu'l-Hacc, 57-Kurban kesmeden önce tras olan yahut taşatmadan önce kurban kesen kişi hakkında bab.
[345]
Buhari (3/559) 25-Kitabu'l-Hacc, 125-Traş olmadan önce kurban kesme babı.
[346]
Ebu Davud (2/211) Kitabu'î-Menasik, Hac sırasında bir ameli diğerinden öne alan kişi hakkında bab.
[347]
Muvatta (11397) 20-Kitabu'l-Hac, 61-Saç kısaltma babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/352-355
[348]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/355
[349]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/357-358

[350]
Muvatta (11406) 20-Kitabu'l-Hacc, 70- Mina gecelerini Mekke'de geçirme babı. isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/358
[351]
Muvatta, aynı yer. İsnadı sahihtir
[352]
Buhari (3/490,491) 25-Kitabu'l-Hacc, 75-Hacılara su varilmesi babı. Müslim(2/953) 15-Kitabu'l-Hacc, 60-Teşrik günlerini gecelerini Mina'da geçirme babı. Ebu Davud (21199) Kitabu'l-Menasik, Mina gecelerim Mekke'de geçirme babı.
[353]
Tirmizi (3/289,290) 7-Kitabu'l-Hacc, 108-Çobanların bir gün tas atıp bir gün bırakmalarına izin verilmesi babı.
[354]
Tirmizi, aynı yer. Sh. 289. Ebu Davud (2/202) Kitabu'l-Menasik, Cemrelere taş atma babı. Nesai (5/273) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 225-Çobanların taş atmaları babı.
[355]
Nesai, aynı yer. İsnadı sahihtir.
[356]
Muvatta (1/408) 20-Kitabu'l-Hacc, 72-Cemreleri atma izni babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/358-361
[357]
Bakara Suresi: 203
[358]
Hacc Suresi: 28
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/363-364
[359]
Buhari, aynı yer
[360]
Buhari (21461) 13-Kitabu'l-lydeyn, 12-Mina günlerinde tekbir getirme babı.
[361]
Buhari (2/438) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 11-Teşrik günlerinde amelin fazileti babı. Hafız, el-Fetih'de şunları söylemiştir: "Ben bu hadisi İbni Ömer ile Ebu Hu-reyre'de mevsul olarak rivayet edildiğini görmedim. Beyhaki onu yine onlardan muallak olarak rivayet etmiştir. Buğavi de öyle yapmıştır..."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/364-365
[362]
Tabarani, el-Kebir (20/24,25) Mecmau'z-Zevaid (31255) Heysemi: "Onu Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiş ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[363]
Buhari (12/83) 86-Kitabu'i-Hudud, 9-Mü'minin sırtı eza etmekten korunmuştur, ancak üzerine vacip olan bir hadde yahut kul hakkında korunmaz. Müslim (2/82) 1 'Kitabu'l-İman, 29-Hz. Peygamber (a.s)'ın: "Benden sonra birbirinizin boyunların, vuracak kafirlere dönmeyin," sözü babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/367-369
[364]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (2155, 56)
[365]
Buhari (31573) 25-Kitabu'l-hacc, 132-Mina günlerinde hutbe babı.
[366]
Ahmed bin Hanbel (5/30) Mecmau'z-Zevaid (3/253, 254) Heysemi: "Taberani'nin ricali mevsuk kişilerdir," demiştir.
[367]
Tabarani, -el-Kebir (11/172) Mecmau'z- Zevaid (3/271) Heysemi: "Onu Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.

[368]
İbni Huzeyme (4/250,251) Kitabu'l-Menasik, 690-Arafa günü hutbenin sıfatı babı.
Bu hadisin isnadı hasen li-gayrih'tir.
[369]
Mecmau'z~Zevaid (3/273) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir vericali sikalardandır," demiştir.
[370]
Keşfu'l-Estar (41121) Kitabu'l-Fiten, Kanlarınız ve mallarınız birbirinize haramdır babı. Mecmau'z-Zevaid (7/295) Heysemi; "Onu Bezzar rivayet etmiğtir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[371]
Mecmau'z-Zevaid (31273) Heysemi: "Onu Tabarani el-Kebir'de iki isnadla rivayet etmiştir ve birinin ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[372]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/369-378
[373]
Ahmed bin Hanbel (5/411) Mecmau'z-Zevaid (3/266) Heysemi; "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[374]
Tabarani, el-Kebir (5/67) Mecmau'z-Zevaid (3/270) Heysemi: Onu Tabarâni el-Kebir'de gördüğü gibi mürsel olarak rivayet etmiştir, ricali sika kişilerdir," demiştir.
[375]
Ebu Ya'lâ (3/163) Hadis no: 1589. Mecmau'z-Zevaid (3/269,270) Heysemi: "Tabarani onu el-Evsat'ta, rivayet etmiştir, ayrıca Ebu Ya'lâ da rivayet etmiştir ricali sika kişilerdir," demiştir.
[376]
İbni Huzeyme (41251) Kitahu'l-Menasik, 691-Hz. Peygamberin Arafat'ta yere inerek değil de binek üzerinde hitab etmesini beyan babı.
[377]
Ebu Davud (2/198) Kitabu'l-Menasik, İmamın Mina'daki hutbesinde zikredeceği şeyler babı. Nesai (56249) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 189-Mina'da -ikredilenler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/378-383
[378]
Ebu Davud (2/198) Uz. Peygamber (a.s) Yevm-i nahir'de hitab etti diyen kişi babı.
[379]
Ebu Davud (21197) Hangi gün Mina'da hutbe verilir babı. Bu hadisin isnadı ceyyittir.
[380]
Mecmau'z-Zevaid (7/29) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir vericali sika ravilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/383-38
[381]
Daha fazla bilgi için bakınız: Bedâi (2/151) Dürrü'l-Muhtar (2/236) eş-Şerhu's-Sağır (2/54) Muğni'l-Muhtaç (î/495) el-Muğni (3/407,443 ve sonrası) el-Fıkhu'l-İslâmi (3/212)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/385-386
[382]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/387-388
[383]
Müslim (2/951) 15-Kitabu'l-Hacc, 59-Yevm-i nefirde Muhassab'a inip orada namazkılmanın müstehaplığı babı.
[384]
Müslim, aynı yer.

[385]
Muvatta (1/405) 20-Kitabu'l-Hacc, 69-Muarras ve Muhassab'da namaz kılma babı.
[386]
Tirmizi (3/262,263) 7-Kitabu'l-Hacc, 81-Ebtah'a inme babı.
[387]
Ebu Davud, aynı yer.
[388]
Buhari (31592) 25-Kitabu'l-Hacc, 148-Mekke'ye girmeden önce Zi-Tuvâ mevkiine inmek babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/388-389
[389]
Onu Rezin tahric etmiştir. Aynı mana ile Enes'ten Buhari (31590) Kitabu'l-Hac, Yevm-i Nefır'de ikindiyi Ebîah'ta kılan kişi babı) rivayet etmiştir. Darimi (2/55) Kitabu'l-Hacc, Arafat'a gidinceye kadar Mina'da ne kadar namaz kılınız? Buha-ri'deki hadisin lafzı şöyledir: "Enes bin Mâlik Resulullah (a.s)'tan rivayet etmiştir ki, "O öğle, ikindi, aksam ve yatsıyı Muhassab'da kıldı. Orada bir miktar uyudu. Sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'i tavaf etti."
[390]
Buhari (31591) 25-Kitabu'l-Hacc, 247-Muhassab'a inme babı. Müslim (2/952) 15-Kitabu'l-Hac, 59-Yevm-i nefır'de Mahassab'a inme ve orada namaz kılmanın müstehap oluşu babı. Tirmizi (3/263) 7-Kitabu'l-Hacc, 81-Ebtah'a inme babı.
[391]
Müslim, aynı yer. Sh. 951
[392]
Buhari, aynı yer. Müslim, aynı yer. Sh. 951 Ebu Davud (2/209) Kitabu'l-Menasik, Tahsib babı. Tirmizi (31264) 7-Kitabu'l-Hac, 82-Ebtah'a İnen kimse babı.
[393]
Müslim, aynı yer babında Sh. 952. Aynı mana ile Ebu Davud (2/209) Kitabu'l-H^c, Tahsib babında rivayet edilmiştir.
[394]
Buhari (3/453) 25-Kitabu'l-Hacc, 45-Hz. Peygamber'in Mekke'ye inmesi bdbı. Müslim (21952) 15-Kitabu'l-Hacc, 59-Yevm-i nafir'de Muhassab'a inme ve orada namaz kılmanın müstehab oluşu babı. Ebu Davud (21210) Kitabu'l-Menasik, Tahsib babı.
[395]
Mecmau'z-Zevaİd (3/282) Heysemi: "Onu Tabarani et-Evsat'ta rivayet etmiştir.İsnadı hasen'dir," demiştir.
[396]
Tabarani, el-Kebir (11/61,62) Mecamuz-'Zevaid (3/250) Heysemi: "Tabarani onuel-Kebİr'de ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir, ricali sika ravüerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/389-392
[397]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/393
[398]
İbnİ Huzeyme (4/362) Kitabu'l-Menasik, 885-Ci'rane'den umrenin mübahlığı babı. İsnadı sahihtir.
[399]
Tabarani, el-Kebir (5/185) Mecmau'z-Zevaid (3/236) Heysemi: "Tabarani onu el-Kebir'de rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[400]
Buhari (7/439) 64-Kitabu'l-Meğazi, 35-Hudeybiye Gazvesi babı. Müslim (2/916) 15-Kitabu'l-Hacc, 35-Hz. Peygamber'in umrelerinin sayısını ve zamanını beyan babı. Ebu Davud (2/206) Kitabu'l-Menasik, Umre babı. Tirmizi (3/179,180) 7-Kİtabu'l-Hacc, 6-Hz. Peygamber kaç hac yaptı?
[401]
Keşfu'l-Estar (2/38) Kitabu'l-Menasik, Hz. Peygamber (a.s) kaç umre yapmıştır? babı. Mecmau'z-Zevaid (3/289) Heysemi: "Bu hadisi Bezzar, Tabarani'de el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in

ricalidir," demiştir.
[402]
Tirmizi (3/273,274) 7-Kitabu'l-Hacc, 92-Ci'râne umresi hakkında gelen hadisler babı. Tirmizi söyle demiştir: "Bu hadis hasen-garibdir. Muharriş el-Ka'bi'nin bu hadisten başka Resulullah'tan hadis rivayet ettiğini bilmiyoruz." Nesai^(5i 199,200) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 104-Mekke'ye geceleyin girme babı.
[403]
Ebu Davud (2/206) Kitabu'UMenasik, Umre babı. Tirmizi ve Nesai bunlardan uzun olanını rivayet etmiştir.
[404]
Buhari (3/599) 26-Kitabu'l-Umre, 3-Hz. Peygamber (a.s) kaç umre yaptı? babı. Müslim (2/916) 15-Kitabu'l-Hacc, 35-Hz. Peygamber (a.s)'in umrelerinin sayısını ve zamanını beyan babı.
[405]
Buhari (10/396) 77-KİtabuʼI-Libas, 99-Bir binek üzerinde üç kişinin bulunması babı.
[406]
Buhari (3/619) 26-Kiîabu'l-Umre, 13-Hacı adaylarını karşılama babı. Nesai(51212) 24~Kitabu Menasiki'l-Hacc, 121-Haccı karşılama babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/396-398
[407]
Müslim, aynı yer.
[408]
Buhari (7/266,267) 63-Kitabu Menakabı'l-Ensar, 47-Muhacirin hac ibadetlerini yerine getirdikten sonra Mekke'de üçgün ikameti bab. Müslim (21985) 15-Kitabu'l-Hacc, 81-Muhacirin Mekke'de ikameti babı. Ebu Davud (2I2Î3), Kitabu'l-Menasik, Mekke'de ikamet etme babı. Tirmizi (31284) 7-Kitabu'l-Hacc, 103-Muhacir'in Mekke'de ikameti babı. Nesaî (31122) 15-Kitabu Taksiri's-Salat, 4-Namazın kısaltılması gereken diğer yerler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/399-400
[409]
Buhari (1/567-569) 8-Kitabu's-Salat, 89-Medineye giden yollar üzerindeki mescid-ler ve Hz. Peygamber (a.s)'in namaz kılmış olduğu mübarek yerler babı.
[410]
İbni Huzeyme (46204,205) Kitabu'l-Menasik, 607-Mekke'ye yukarıdaki yol (Seniyyetü'l-Vlyâ) dan girmenin müstehab olu§u babı.
[411]
İbni Huzeyme (4/205) 608-Mekke'ye girmek için gusul almanın müstehab oluşu babı. Bu hadis sahihtir.
[412]
Nesâi (5/127) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 24-Zu'l-Huleyfe'de mola verme babı.
[413]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/400-407
[414]
Buhari (3/392) 25-Kitabu'l-Hacc, 16-Hz. Peygamber'in "Akik mübarek bir vadidir" sözü babı. Müslim (21981,982) 15-Kitabu'l-Hacc, 77-Hac ve umreden döndükten sonra Zu'l-Huleyfe'de mola vererek orada namaz kılma babı.
[415]
Buhari (3/619) 26-Kitabu'l-Umre, 14-Yolcunun gündüzleyin gelmesi babı.
[416]
Buhari (3/436) 25-Kitabu'l-Hacc, 41-İhramlı Mekke'den çıkışta nereden çıkar babı. Müslim (2/981) 15-Kitabu'l-Hacc, 37-Mekke'ye yukarı yoldan girmenin müstehab olusu babı. Ebu Davud (2/174) Kitabu'l-Menasik, Mekke'ye girme babı.
[417]
Buhari (3/437) 25-Kitabu'l-Hacc, 41-İhramh Mekke'den çıkışta nereden çıkar babı. Müslim (21919)

Aynı yer. Ebu Davud (21174) Aynı yer. Tirmizi (31209) 7-Kitabu'l-Hacc, 30-Hz. Peygamberin Mekke'ye girişi hakkında gelen hadisler babı.
[418]
Müslim (2/9119) Aynı yer. Tirmizi (3/208) 29-Mekke'ye girmek için gusül abdes-ti alma hakkında gelen hadisler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/407-408
[419]
Daha fazla bilgi için bak: el-Bedâi (2/124) es-Şerhu's-Sağir (2/15) Bidayetü'l-Müc-tehid (11309) Muğni'l-Muhtac (11468) eî-Muğni (31227) el-Fıkhu'l-İslami (3/37)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/409-411
[420]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/411
[421]
Buhari (3/378) 25-Kitabu'l-Hacc, 1-Haccın farziyeti ve fazileti babı. Müslim (2/973) 15-Kitabu'l'Hacc, 71-Kötürümlük, ihtiyarlık ve benzerleri yahut Ölüm sebebiyle aciz kalan kimse namına hacc etme babı. Muvatta (1/359) 20- Kitabu'l Hacc, Başkasının yerine haccetme babı. Ebu Davud (2/161,162) Kitabu'l-Menasik, Başkasının yerine hacceden kişi babı.
[422]
Nesâi (51118) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 11-Haccı İfa etmenin borç ödemeye benzetilmesi babı.
[423]
Nesâi (51118) Aynı yer.
[424]
İbni Huzeyme (41343,344) Kiîab'ul Menasik, 859-Ölen kişi vb... yerine hacetme babı. isnadı sahihtir.
[425]
Ahmed bin Hanbel (6/429) Taberani, -el-Kebir (24/37) Mecmau'z-Zevaid (3/282 Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiştir ve ricali sika rav{ lerdir," demiştir.
[426]
Tirmizi (3/269,270) 7-Kitabu'l-Hacc, 87-Aynı bah. İsnadı sahihtir. Tirmizi: "Bu hadis hasen-sahihtir," demiştir. Ebu Davud (2/162) Kitabu'l-Menâsik, Başkasının yerine hacceden kişi babı. Nesâi (5/117) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 10-Gücü yet-miyen kişi yerine umre yapmak babı.
[427]
Keştu'l-Estar (2/36) Kitabu'l-Menasik, Üzerinde hac borcu olup da Ölen kişi babı. Tabarani, -el-Kebir (11258) Mecmau'z-Zevaid (3/282) Heysemi: "Onu Bezzar ve Tabarani el-Evsat ile el-Kebir'de rivayet etmiştir, isnadı hasendir," demiştir.
[428]
Nesâi (5/117,118) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 11-Haccı ifa etmenin borç ödemeye benzetilmesi babı. Bu hadis hasen-liğayrihi'dir.
[429]
Buhari (4164) 28-Kitabu Cezâir's-Sayd, 22-Öleninin adına nezri yerine getirme ve haccetme babı.
[430]
Nesai (3/116,117) 8-Haccetmeden ölen kişinin yerine hacc yapmak.
[431]
Buhari (U/584) 87-Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzur, 30-Üzerinde nezir olup da ölen kişi babı. Nesâi (5/116) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 7-Haccetmeyi nezredip de ölen kişi yerine haccetme babı.
[432]
Ebu Davud (2/162) Kitabu'l-Menasik, Başkasının yerine hacceden kişi babı. Beyha-ki: "Bu hadisin isnadı sahihtir, bu babda ondan daha sahihi soktur," demişti
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/411-416
[433]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/416
[434]
Müslim (2/974) 15-Kitabu'l-Hacc, 72-Çocuğun haccının sahih olması ve onu haccettirmenin ecri babı.

Ebu Davud (2/142,143) Kitabu'l-Menasiki'l-Hacc, 15-ÇftfU-ğa hac yaptırma babı.
[435]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/417
[436]
Mecmau'z-Zevaid (31205,206) Heysemi : "Bu hadisi Taabrani el-Evsat'ta rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir. Yine Hatibu'l-Bağdadi onu sahih bir hadis olarak rivayet etmiştir.
[437]
Buhari (4/71) 28-Kitabu Cezâi's-Sayd, 25-Çoculcların haccı babı. Tirmizi (3/265) 7-Kitabu'l-Hacc, 83-Çocuğun haccı babı.
[438]
Ibni Huzeyme (4/348) Kitabu'l-Menasik, 869-Hac farizasının buluğa ermeden önce çocuktan, kendine gelmeden de mecnundan düşürülmesinin beyanı babı. Bu, sahih bir hadistir, ricali sika ravilerdir.
[439]
lbnİ Huzeyme (41349) 871-Buluğa ermeden önce haccedip sonra buluğa eren çocuğun durumu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/417-421
[440]
Bakara Suresi: 196
[441]
Mâide Suresi: 97
[442]
Mâide Suresi: 95
[443]
Bakara Suresi: 196
[444]
Hacc Suresi: 32
[445]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/423-426
[446]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/426-429
[447]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/429
[448]
Daha fazla bilgi için bkz: Fethu'l-Kadir (2/321 ve sonrası) el-Lübab Şerhu'l-Kitab (1/215-220) eş-Şerhu's-Sağır (2/119-129) el-Mühezzeb (1/227-230) el-Muğni. (3/470 ve sonrası) el-Fıkhu'l-İslami (31295 ve sonrası)..
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/429-431
[449]
Muvatta (J/380) 20-Kitabu'l-Hacc, 47-Sevkedilirken hedye yapılacak işlem babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/431
[450]
Ahmed bin Hanbel (5/361) Keşfu'l-Estar (2/20) Kitabu'l-Menasık. Mecmau'z-Zevaid (3/228) Heysemi: "Onu Ahmed ve Bezzar rivayet etmiştir, ricali sika ravİ-lerdir," demiştir.
[451]
Ebu Davud (2/145) Kitabu'l-Menasik, Hedy babı. Bu hasen sahihtir
[452]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/431-432
[453]
Muvatta (1/341) 20-Kitabu'l-Hacc, 15-Hedy taklidi gerektirmeyen ihram babı.Îbnu'l-Esir şöyle der: "Bid'at; Önceden olmayıp sonradan icad edilen sey demektir.Şer'i manası ise şudur: Sünnete uygun düşmeyen, şeriatın bir adeti olarak sürüpgelmeyen her şeydir. Ancak mekruh sayılmayıp güzel olanı,

mekruh sayılıp çirkinolanı vardır."

[454]
Muvatta, aynı yer

[455]
Muvatta, aynı yer.

[456]
Muvatta (1/379) 20-Kitabu'l-Hacc, 46-Sevkedilirken hedye yapılacak işlem babı.

[457]
Tirmizİ (3/249,250) 7-Kitabu'l-Hacc, 67-Kurbanlık develere nişan koymak babı. isnadı sahihtir.

[458]
Ahmed bin Hanbel (5/426); Mecmau'z-Zevaid (3/227) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir. Müsle; Burun kulak vs. gibi uzuvları kesmeye denir.

[459]
Ahmed bin Hanbel (3/400), Keşfu'l-Estar (2/20) Kitabu'l-Menasik, İkamet ettiği halde hedy gönderen kimse babı. Mecmau'z-Zevaid (3/227) Heysemi; "Onu Ahmed ve ihtisar etmek suretiyle Bezzar rivayet etmiştir. Ahmed'in ricali sika raviler-dir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/432-435

[460]
Buhari (3/548) 25-Kitabu'l-Hacc, 122-Kurbanın boynuna nalin takma babı.

[461]
Müslim, aynı yer.

[462]
Buhari (3/536) 25-Kitabu'l-Hacc, 103-Kurbanlık develere binme babı. Müslim (2/960) 15-Kitabu'l-Hacc, 65-İhtiyaçh olan kişinin hedy olarak gönderilen deveye binmesinin cevazı bab
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/435-436

[463]
Buhari (10/551) 76-Kitabu'l-Edeb, 59-Kisinin "Veyleke" sözü babı.

[464]
Müslim (2/960) 15-Kitabu'l-Hacc, 65-Binege ihtiyacı olanın kurbanlık deveye it sinin cevazı babı. Tirmizi (31254) Nesâi (5/176)

[465]
Müslim: aynı yer. Sh. 961

[466]
Buhari (31536) 25-Kitabu'l-Hacc, 103-Kurbanlık develere binme babı.

[467]
Müslim (2/961) 15-Kitabu'l-Hacc, 65-Bineğe ihtiyacı olanın kurardık deveye binmesinin cevazı babı. Ebu Davud (2/147) Kitabu'l-Menasik, Kurbanlık develere binme babı. Nesai (5/177) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 76-Kuranlık deveye güzellikle binme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/436-438

[468]
Tirmizi (3/249) 7-Kitabu'l-Hacc, 67-Kurbanhk develeri nişanlamak babı.

[469]
Ebu Davud; aynı yer.

[470]
Ebu Davud, aynı yer.

[471]
Nesai (51170) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 63-Kurbanlığın hangi tarafına nisan vurulur babı.

[472]
Nesai (5/170,171) Kurbanlık deveden ni§an vururken kan akıtma babı.

[473]
Nesai (51172) 24-Kitabu Menasiki'l-Hacc, 67-Hedyin boynuna kılade takma babı.

[474]
Müslim (2/912) 15-Kitabu'l-Hacc, 32-İhrama girerken hedy kurbanına nisan takma ve sırtına alamet çizmek babı. Ebu Davud (2/149) 7-Kitabu'l~Hacc, 67-Kurbanlık develeri nişanlamak babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/438-439
[475]
Nesai (51170) 24-Kitabu Menasiki'l-Hakc, 62-Hedy kurbanına nişan koymak babı.
[476]
Buhari (31542) 25-Kitabu'l-Hacc, 106-Zu'l-Huleyfe'de kurbanlık devesini nişanlayıp boynuna alamet taktıktan sonra ihrama giren kimse babı. Nesai (51170) EbuDavud (2/142)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/439-441
[477]
Buhari (31547) 25-Kitabu'l-Hacc, 120-Koyunun boyuna gerdanlık takma babı. Müslim, aynı yer. Ebu Davud (2/146) Adı geçen yer.
[478]
Buhari (3/547) Aynı yer. Müslim (21959) Aynı yer.
[479]
Tirmizi (3/252) 7-Kitabu'l-Hacc, 70-Kuranlık koyunun boynuna gerdanlık takma babı. Nesâi (5/173,174) 24-Kitabul Menasiki'l-Hacc, 69-Kurbanlık koyunun boynuna gerdanlık takma babı.
[480]
Nesai, aynı yer. Sh. 173
[481]
Müslim (21958) 15-Kitabu'l-Hacc, 64-Harem-i Şerife hedy kurbanı göndermenin müstehaphğı vs... babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/441-442
[482]
Muvaita, aynı yer.
[483]
Muvaita, aynı yer.
[484]
Muvatta (1/379) 20-Kiîabu'l-Hacc, 46-Sevkedilirken hedye yapılacak işler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/443
[485]
Müslim, aynı yer. Sh: 955
[486]
Müslim, aynı yer. Sh: 955
[487]
Müslim, aynı yer. Sh: 955,956
[488]
Ebu Davud (3/98) Kitabu'l-Edâhi, Sığır ve deve kaç hisse olur babı.
[489]
Müslim (2/956) 15-Kiîabu'l-Hacc, 62-Kurbanda ortaklık babı.
[490]
Ahmed bin Hanbel (5/406) Mecmau'z-Zevaid (3/226) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.
[491]
Muvatta (11378) 20-Kitabu'l-Hacc, 45~Caiz olan hedy babı. İsnadı sahihtir.
[492]
İbni Huzeyme (41242) Kitabu'l-Menasik, 674-Umre yapan kişi hedyini ve kurbanını Mekke'de dilediği yerde keser babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/443-445
[493]
Muvatta (11394) 20-Kitabu'l-Hacc, 59~Kurban kesme isi babı.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/445-446
[494]
Müslim, aynı yer.
[495]
Müslim (21956) 15-Kitabu'l-Hacc, 62~Kurbana ortak olma babı.
[496]
Ehu Davud (2/145) Kitabu'l-Menasik, Sığırı hedy olarak gönderme babı. Bu hadisşahidlerİ ile hasendir.
[497]
Ebu Davud, aynı yer. Bu hadis hasen-liğayrihi'dir.
[498]
İbni Huzeyme (41289) Kitabu'l-Menasik.
[499]
Ebu Davud (21149) Kitabu'l-Menasik, Hedy yerine varmadan önce kaybolursa ne olur? babı. Jbnü'l-Esir şöyle der: "Bu hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir. Ayrıca Rezİn de zikretmiştir. Senedinde Abdullah bin el-Haris el-Kindî el-Mısrî bulunmaktadır. İbni Hibban'dan başkası onu mevsuk kabul etmedi. Geri kalan raviler sikadır."
[500]
Ebu Davud (2/149) Kitabu'l-Menasik, Kurbanlık deve nasıl kesilir? babı. Bu hadis için aynı manada şahidler vardır, ancak o sayede hasen derecesine yükseliyor.
[501]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/446-449
[502]
Buhari (3/553) 25-Kitabu'l-Hacc, 118-Develeri bağlı olarak kesme babı. Müsl (21956) 15-Kitabu'l-Hacc, 63-Develeri ayakta ve bağlı olarak kesme babı. Ebu Dft vud (2/149) Aynı yer.
[503]
Onu Rezin tahric etmiştir ve bu mânâ bir çok sahih hadiste mevcuttur.
[504]
Ebu Davud (2/148) Kitabu'l-Menasik, Kurbanlık hayvan yolda yürümekten a, olduğu zaman ne yapılacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/449-450
[505]
Müslim (2/962) Aynı yer.
[506]
Ebu Davud (2/148) Kİtabuՙl-Menasik, Hedy yerine ulaşmadan önce helak olursa babı.
[507]
Ebu Davud, aynı yer.
[508]
Müslim (2/962) 15-Kitabu'l-Hacc, 66-Kurbanlık hayvan yolda yürümekten acizolduğu vakit ne yapılacağı babı.
[509]
Ebu Davud (21148) Kiîabu'l-Menasik, Yerine varmadan Önce helak olma durumuna gelen hedy babı.
[510]
Muvatta (11380) 20-Kitabu'l-Uacc, 47-Kaybolma yahut helak olma durumunda olan hedye yapılacak muamele babı. Muvatta adamın ismini belirtmeden tahric etmiştir. Halbuki bu kişi Naciye'dir. Çünkü Urve ondan rivayet eder. İsnadı sahihtir.
[511]
Tirmizi (3/253) 7-Kitabu'l-Hacc, 71-Telefolma durumuna gelen hedye ne yapılır? babı. .
[512]
Muvatta (1/381) Aynı yer. İsnadı sahihtir.

[513]
Muvaîta (11381) 20-Kitabu'l-Hacc, 47-Kaybolma yahut helak olma durumunda olan hedye yapılacak muamele babı
[514]
İbni Huzeyme (41298) Kîîabu'l-Menasik, 782-Kaybolup yerine başka birisi kesilen, sonra da bulunan hedy babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/450-454
[515]
Tirmizi (4/90) 20-Kitabul-Edâhi, 9-Boynuzu kırık, kulağı delik kurban babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/454-455
[516]
Muvatta (i/378) 20-Kitabul-Hacc, 45-Caiz olan hedy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/455-456
[517]
Buharı (91552) 70-Kitabu'l-Et'ıme, 27-Selef evlerinde ve seferinde yiyecek, et vb... Şeyleri depo ediyorlardı babı.
[518]
Buhari (6/129) 56-Kitabu'l-Cühad, 123-Savasta azık taşıma babı. Ayrıca (10/23) 73-Kitabu'l-Edahİ, 16-Kurban etlerinin yenmesi babı.
[519]
Müslim (3/1562) Aynı yer.
[520]
Müslim, aynı yer.
[521]
Muvatta (2/484) 23-Kitabu'd-Dahâyâ, 4-Kurban etlerini depo etme babı. Nesâı (7/235) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 37-Kurban etlerini depo etme babı. 4659-Buhari (101 73-Kitabu'l-Edadi, 16-Kurban etlerinin yenilmesi babı.
[522]
Müslim (3/1562) 35-Kitabu'l-Edâhi, 5-Üç günden sonra kurban etlerinin yenmesi yasaklanmasını beyan babı. Bu hadis Buhari'de de varid olmuştur (3/557) 25-Kitabu'l-Hacc, 124-Kurban etinden sahibinin yiyebileceği ve tasadduk edebileceği babı. Fakat Buhari'nin rivayetinde: "Ben Atâ'ya : Cabir, Medine'ye gelinceye kadar dedi mi?" diye sordum. Atâ : "Hayır, dedi," kısmı vardır.
[523]
Müslim (3/1561) 35-Kitabu'l-Edâhi, 5-Kurban etlerinin üç günden sonraya bırakılıp yenilmesinin yasaklanması, sonra yasağın kaldırılması babı
[524]
Müslim, aynı yer.
[525]
Buhari (10/24 73-Kitabu'l Edabi, 16- Kurban etlerinin yenilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/456-458
[526]
Nesai (7/232) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 35-Üç günden sonra kurban etini yemek ve saklamaktan nehiy babı. İsnadı sahihtir.
[527]
Ebu Davud (31100) Kitabu'l-Edahi, 9-Kurban etlerini bekletme babı. "Ve eccirû" (el-ecrü) kelimesinden türemiş bir emirdir. Yani onunla ecir ve sevap işleyiniz, demektir. Şayet o "et-ticare" kelimesinden alınmış olsaydı, hemze ile değil Tâ harfinin teşdidi ile okunması gerekirdi. Halbuki kurbanlarda ticaret sahih olmaz. Çünkü kurbanın etini satmak fasit bir ticarettir; ancak o yenilir ve tasadduk edilir.
[528]
Eti ıslah etmekten maksad, eti birazcık kaynatmak ve sonra iki tas arasına koyup kuru et oluncaya kadar bırakmak suretiyle "kadid" denilen kurumuş bir et hazırlamaktım

[529]
Müslim (3/1563) 35-Kitabu'l-Edâhi, 5-Kurban etlerinin üç günden sonra bırakılıp yenilmesinin yasaklanması, sonra yasağın kaldırılması babı. Ebu Davud (3/1563) 35-Kitabu'l-Edâhi, 10-Yolcu kurban kesebilir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/458-459
[530]
Tabarani, el-Kebir (9/399) Mecmau'z-Zevaid (3/228) Heysemi: "Onu, Tabarani el-Kebir'de rivayet etmî§tir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[531]
İbni Huzeyme (4/297) Kitabu'l-Menasik, 781-Nafile olduğu takdirde hedyin etinden yeme babı.
[532]
Ebu Davud (2/148,149) Kitabu'l-Menâsik, Yerine varmadan önce helak olma durumunda olan hedy babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/459-461
[533]
Buharı, aynı yer.
[534]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/461-462
[535]
Buhari, aynı yer.
[536]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (21149) Kitabu'l-Menasik, 20-Kurbanlık develer nasıl kesilir babı.
[537]
Buhari (3/555) 25-Kitabu'l-Hacc, 120-Kasaba kurbandan hiç bir sey verilmez babı. Müslim (21954) 15-Kitabu'l-Hacc, 61-Hedy kurbanlarının etlerini, derilerini ve çullarını tasadduk etme hakkında bir bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/462
[538]
Ahmed bin Hanbel (4/42) Mecmau'z-Zevaid (4119) Heysemi: "Onu A yet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 10/463-464

KURBANLAR AKÎKA, ATÎRE VE FER'

GİRİŞ

Udhiye; Allah'a yaklaşmak maksadıyla kurban bayramı günlerinde kesilen hayvana denir.
Hanefiler hariç cumhur'a göre kurban kesmek müekked sünnettir. Gücü yetenin terketmesi mekruh olur. Hanefîlere göre şehirlerde ikamet eden şehir halkı üzerine her sene bir defa kurban kesmek vaciptir.
Kurbanm sıhhati için, kurban edilecek hayvanın fahiş kusurlardan uzak olması ve kurban kesmenin özel bir vakitte olması şart koşulmuştur.
Fakihler, Müslüman, hür, bâlığ, akıl sahibi ve gücü yeten kimsenin kurban kesmekle mükellef olduğu üzerinde ittifak etmiş, kurban kesmekle mükellef olanın bunu yerine getirebilmesinin caiz olması için kurban kesme niyeti taşımasını şart koşmuşlardır.
Yine Hanefiler, birden fazla kişinin ortak olmasının sahih olduğu kurbanlıklarda, doğrudan doğruya Allah'a yakınlaşmayı istemeyip sadece et maksadı ile kesen kimsenin ortak olmamasını şart koşmuşlardır.
Hanefilere göre kurban kesme vakti; kurbanın birinci günü tan yerinin ağarması ile girer. Ancak mukim olan kişi bayramın birinci gününde hutbe okunmadan önce dahi olsa, bayram namazının edasından sonra kurban kesebilir.
Malikilere göre bayram namazı kıldıran imamın kurban kesme vakti, bayram namazından ve hutbeden sonra başlar, imamın dışındakiler ise, birinci gün ve imamın kesmesinden sonra keserler.
Şafii ve Hanbeliler'e göre kurban kesme vakti, kurban bayramının birinci günü, Güneş doğduktan sonra kılınacak iki kısa rek'at ile okunacak iki kısa hutbelik zamanın geçmesi ile girer.
Kurban kesme vakti, eyyam-ı nahrin üçüncü günü, Güneş'in batışına kadar devam eder. Kurban kesmenin en uygun vakti, zevalden önce ilk gündür.
Şafiilere göre kurban kesme vaktinin teşrik günlerinin sonuna yani onuncu gününden sonra üçüncü güne kadar devam eder.
İlim adamları yalnızca davarların kurban olarak sahih olacağı üzerinde ittifak etmişlerdir. Davarlardan kasıt deve, sığır, koyun ve diğer türleridir.
Fakihler devenin beş, sığırın üç ve koyunların iki yaşında ve daha yukarısını kurban etmenin caiz olduğu üzerinde ittifak etmişler, ancak koyun cinsinin ceza (iki yaşında) olanında farklı görüşlere sahip olmuşlardır:
Hanefiler ve Hanbeliler'e göre koyun cinsinden cüsseli ve semiz bir cezai altı

ayını bitirip yedinci ayına girmiş ise yeterlidir.

Fakihler koyun ve keçinin ancak bir kişi için kurban edilebileceği, deve veya sığırın yedi kişi için yeterli olacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak İmam Malik'ten bir koyunun tüm aile halkı için yeterli olacağı rivayet edilmiştir.

Kurbanlıklarda şu dört özür bulunursa ittifakla caiz olmaz:

a. Bir gözün körlüğünün açıkça belli olması,

b. Apaçık hastalık,

c. Topallık,

d. İleri derecede zayıflık.

Başı beyaz, burulmuş, semiz fakaz omuzlu hayvanı kurban etmek caizdir. Kulağı uzunlamasına ikiye bölünen, kulağı delinen ve burnu kesilen hayvanı kurban etmek mekruhtur.

Hanefilere göre kurban kesecek kişinin kurban bayramından bir kaç gün önce kurbanı bağlaması, kurban sahibinin kurbanı kendisi kesmesi, şayet kesme işini iyi beceremiyorsa kesim sırasında hazır bulunması ve kesen kişinin kıbleye yönelmesi müstehaptır. Kurbanlık satın alan bir kimsenin sütünü sağması, yününü kesmesi, ondan binek yahut yük hayvanı olarak yararlanması mekruhtur.

Nafile olarak kesilen kurbandan yemek caizdir, ama adak kurbanından yemek haramdır.

Müstehap olan; tatavvu (nafile) kurbanı kesenin, kurbandan yemesini, hem tasaddukta bulunmasını hem de hediye vermesini bir arada yapmaktır.

Kurban kesmek isteyen kişi için, Zilhicce ayının başlangıcından itibaren saçını traş etmemek ve tırnaklarım kesmemek müstehaptır.

Kurban kesmenin meşru'iyeti üzerinde bütün Müslümanlar icma etmişlerdir.

Hadis-i şeriflerde kurban günü Allah'ın en sevdiği işin bu olduğuna delalet etmektedirler. Yine kıyamet günü kurban edilen hayvanın kurban edildiği şekilde geleceği, onun kanının yere düşmeden önce Allah tarafından kabul edileceğine delâlet etmektedir.

Kurbanın meşru kılınmasındaki hikmet ise sayısız nimetlerine karşı şükretmek, insanın geçen seneden bu seneye kadar hayatta kalışına şükretmek ve günahlarının bağışlanmasını dilemektir. Hem kurban kesen ailenin, hem de onlardan başkalarının genişliğe kavuşturulması bir başka sebeptir. Bu bakımdan fakirin ihtiyacının karşılanmasının maksat olarak gözetildiği fıtır sadakasının hilafına, kurbanda kıymetinin ödenmesi yeterli değildir. Gerçi fitrr sadakasında kıymetin ödenip ödenmemesi konusunda da ihtilaf vardır. [1]

KURBANLAR RESULULLAH (A.S)'IN KURBANI

4668-Tirmizi, Ebu Bekre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) hutbe okudu ve (minberden) indikten sonra iki koç getirerek onları kesti."

Nesaî [2]'nin rivayeti de şöyledir:
"Bayram günü Resuhıllah (a.s) iki alacalı koç kestikten sonra küçük bir koyun sürüsünün yanına döndü ve koyunları bize dağıttı." [3]

4669-Tabaranî, el-Kebir'de, Nu'man bin Ebi Fatıma (r.a)'dan şu şekilderivayet etmiştir:
"Nu'man, boynuzlu ve iri gözlü bir koç satın almış. Hz. Peygamber (a.s) de onu görmüş. Bunun üzerine ResuluUah (a.s) şöyle buyurmuştur :
"Bu koç sanki İbrahim (a.s)'in kestiği koç."
Ensardan bir adam karar verip bu kaliteli koçu ResuluUah (a.s) için satın aldı. Hz. Peygamber (a.s) da onu alıp kurban olarak kesti." [4]

4670-Tirmizi, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Said şöyle dedi:
"ResuluUah (a.s) burulmamış boynuzlu bir koçu kurban etti. Koç siyahın içinde bakar, siyahın içinde yürür, siyahın içinde yerdi." [5]

4671-Ebu Davud, Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) kurbanını namazgâh'ta keserdi. İbni Ömer de öyle yapardı." [6]

Bir Açıklama

Şevkâni, Neylü'l-Estar'da şunları kaydeder:
"Hz. Peygamber (a.s) namazgahta kurban keser ve deve boğazlardı" sözü, namaz kılman yerde kurban kesmenin müstehaphğma delildir. Bunun hikmeti kurbanın, fakirlerin gözleri önünde kesilip onların rahatlıkla yararlanmasını sağlamaktır."

4672-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"ResuluUah (a.s) ayakta olduğu halde yedi deveyi kendi eliyle kesti. Medine'de

ise boynuzlu ve alacalı iki koç kurban etti."

Bir rivayette [7] ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) boynuzlu ve alacalı iki koç kurban etti. Keserken tekbir getirip besmele çekiyor ve ayağını hayvanların boyunlarının üzerine koyuyordu."

Buhari [8] ile Müslim'in rivayetinde Enes (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) akh-karah alaca iki koçu kurban etti. Ayağını yanlarına basıp besmele çekerek ve tekbir getirerek kendi eliyle onları keserkeiji gördüm."

Bir rivayette [9] : "Çift boynuzlu," ilavesi vardır. Buhari [10]ye ait diğer bir rivayet ise şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s) çift boynuzlu iki koçu kurban edip ayağını yanlan basıp kendi eliyle kesiyordu."

Müslim.[11]'in de, ona benzer diğer bir rivayeti vardır.
Bu rivayette ise ravi şöyle demiştir:
"Resulullah; "Bismillahi V'allahu Ekber," buyuruyordu."

Buhari [12]'ye ait başka bir rivayette Enes şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) iki koç kurban ederdi. Ben de iki koç kurban ederdim."
Nesâinin rivayetinde de Enes şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) (Bayram günü) bize hutbe okudu. Sonra gidip alacalı iki koç kesti." [13]

Bir Açıklama

Şevkanî Neylü'l-Evtar'da şunları kaydeder:
"Hz. Peygamber onları kendi eliyle kesti," sözü, insanın kendi kurbanını kendisinin bizzat kesmesinin müstehap oluşunu gösterir.
İmam Nevevi: "Şayet kurban sahibi yerine vekil bırakmak isterse, ihtilafsız caizdir," demiştir.
Eğer vekil bırakmak istediği kişi kitabi ise yani ehl-i kitap birisi ise, tenzi-hen mekruh olmakla birlikte yine de yeterli olur ve kurban müvekkilin adına gerçekleşmiş olur.
Mezhebimizin ve ulemanın görüşü böyledir.
Ancak İmam Malik'ten gelen iki rivayetten birinde; "Caiz değildir,'1 diye

nakledilmiştir.
Çocuğu veya adet gören kadını vekil tayin etmek caizdir, fakat çocuğu vekil etmek mekruh olur. Adet gören kadını vekil bırakma'nın keraheti konusunda ise iki vecih vardır."

4673-Ahmed bin Hanbel, Ebu'1-Hayr (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ensar'dan bir adam kendisine Resulullah (a.s)'tan tahdis ederek şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) kesmek için kurbanını yanı üstüne yatırmıştı. Allah Resulü adama; "Kurbanımı kesmem için bana yardım et," diye buyurdu.
Adam da O'na yardım etti." [14]

4674-İbni Huzeyrne, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kurban bayramı günü iki adet koç kurban etti. Sonra onları kıbleye yönelttiği zaman şöyle dedi:
"Ben, bütün dinlerden yüz çevirip ibrahim'in dini (yani İslamiyet) üzerinde olup müşriklerden olmadığım halde, gökleri ve yeri yaratan (Allah)'a şüphesiz tüm kalbimle yöneldim. Şüphesiz namazım, diğer bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. (O'nun) hiçbir ortağı yoktur. Ben ancak bununla (yani tevhid ve ihlasla) em-rolündüm ve ben Müslümanların ilkiyim." [15]
Sonra Resulullah şöyle dua etti:
"Bismillahi Allahu Ekber," deyip Allah'ım, (bu kurban) senden (bana bir nimet)dir ve Muhammed ile ümmeti (tarafın)dan sırf senin (rızan) içindir."
Onları kıbleye yönelttiği zaman Resulullah: "Ben yöneldim..." (İlh.) dedi," sözü, kurbanı kesmek için kıbleye doğru çevirirken bu ayeti [16] okumanın müstehap oluşuna delildir."[17]

Kurban Kesmenin Fazileti

4675-İbni Mâce, Hz. Aişe (r.a)'den şu Şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ademoğlu Kurban bayramı günü kan akıtmaktan fazla Allah (Azze ve Celle) katında sevimli hiçbir amel işlememiştir. Şüphesiz O (yani kesilen kurban) kıyamet günü boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Şüphesiz kurbanın kanı da yere düşmeden önce, Allah tarafından kabul olur. Artık (sevabı böyle olunca)

gönülleriniz kurban (kesmek sebebi) ile hoş olsun." [18]

Dersler Ve Öğütler

Şevkani, Neyl'de şunları kaydediyor:

1. Bu bölümün hadisleri, kurban kesmenin meşruiyetine delil teşkil etmektedir. 'el-Bahr' adlı kitapta beyan edildiği gibi bu konuda ihtilaf yoktur.

2. Yine bu hadis-i şerifler, kurban günü, Allah'ın en sevdiği işin bu olduğuna işaret etmektedir.

3. Kıyamet günü kurban edilen hayvanın kurban edildiği şekilde geleceğine dikkat çekilmiştir.

4. Kurbanın kanının yere düşmeden önce Allah tarafından kabul edildiğine işaret vardır.

5. Yüce Allah'ın: "Biz de ona büyük bir kurbanlığı fidye vererek kurtardık," diye buyurmasından dolayı kurban kesmenin Hz. İbrahim (a.s)'in bir sünneti olduğu açıklanmıştır.

6. Kurban kesen Müslümana kurbanının her bir kılma karşılık bir sevap yazılacaktır.

7. Gücü yetip de kurban kesmeyen kişinin mekruh işlediğine, paralarınkurbandan daha üstün bir amel-i salih'e harcanmadığına delil olmaktadır. Fakat o paralar bir ibadet maksadı için harcanmıştır, bozuk maksatlardan sıyrılmıştır ve emredilişindeki hikmete uygun düşmüştür." [19]

Kurban Vacip Midir?

4676-Tirmizi, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam İbni Ömer (r.a)'e
"Kurban vacip midir?" diye sordu. O da:
"Resulullah (a.s) ve Müslümanlar kurban kestiler," dedi. Adam sorusunu tekrarladı. Bunun üzerine İbni Ömer:
"Anlıyor musun? Resulullah (a.s) ve Müslümanlar kurban kestiler," dedi." [20]

Bir Açıklama

İslam alimleri, kurban konusundan ihtilaf etmişlerdir.

Bazısı: "Müekked sünnettir," demiştir:
Süfyan-ı Sevri, İbni Mübarek, Şafiî gibi alimler böyle diyenlerdendir.
Bir rivayete göre Ahmed ile Ebu Yusuf un da bu görüşte olduğu söylenmiştir.
Bazısı da: "Farz ile sünnet arasında olan bir vaciptir," demişlerdir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed ve Züfer böyle diyenlerdendir.
Bir kısmı da farz olduğunu söylemişlerdir ki, onlara göre farz ile vacip aynı şeydir.
Bir diğer rivayete göre de İmam Ahmed ile muhaddislerin görüşü de böyledir.

4677-İbni Mâce, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mali gücü yerinde olup da Kurban bayramında kurban kesmeyen kimse, bizim namazgahımıza yaklaşmasın."
Bazıları kurban kesmenin vacip olmayıp sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bu, cumhurun görüşüdür.
İmam Nevevi şöyle der:
"Bu görüşte olanlar: Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Bilal (r.a), Ebu Mes'ud el-Bedri, Said bin el-Müseyyeb, Alkame, el-Eşved, Atâ, Malik, Ahmed, Ebu Yusuf, İshak, Ebu Sevr, el-Müzeni, İbnu'l-Münzir, Davud ve diğerleridir. el-Bahr'da yukarıda zikredilen sahabilerin yanında, Ibni Mes'ud ve İbni Abbas (a.s)'tan da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir."
Ayrıca 'el-Bahr' sahibi Utre ve Şafii; Ebu Yusuf ve Muhammed'den bu görüşü rivayet etmiştir. Ebu Hanife, Rabi'a, Evzaî, Leys ve bir kısım Maliki-ler, kurbanın zengine vacip olduğunu kabul etmişlerdir.
el-Bahr sahibi de Malik'ten bunu nakletmiştir. Nehaî, Mina'daki hacının dışında zengine kurbanın vacip olduğunu söylemiştir.
Muhammed bin el-Hasan da, şehirlerde yaşayanlara vacip olduğu görüşündedir.
Ebu Hanife'den nakledilen meşhur görüş şöyledir:
"Biz, yalnızca nisaba malik Müslüman kişiye vacib olduğunu söylüyoruz."
îmam Nevevi de aynı şeyi söylemiştir, îbni Hazm da şöyle demiştir:
"Sahabe'den hiç bir kimseden kurbanın vacip olduğu rivayeti sahih değildir. Cumhur'dan vacip olmadığı rivayeti doğrudur. Bütün bunlara rağmen*! kurbanın dinin şerainden olduğu hususunda ihtilaf yoktur." [21]

Kurban Kesecek Olanların Aklarını Ve Saçlarını Kesmemesi Müstehabdır

4678-Müslim, Ümmü Seleme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Zilhicce hilalini gördüğünüz zaman, sizden herhangi biriniz kurban kesmek niyetinde bulunursa, kurban kesinceye kadar vücudundaki saç ve kılları ile tırnaklarını kesmekten vazgeçsin."
Diğer bir rivayette [22] Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim yanında keseceği kurbanlık bir hayvanı varken, Zilhicce'nin hilali görülürse, artık o kimse kurbanı kesinceye kadar vücudundaki saçlarından, kıllarından ve tırnaklarından hiçbir şeyi almasın."
Müslim'in Amr bin Müslim bin Ammar el-Leysî'den rivayetinde Amr şöyle demiştir:
"Bizler kurban bayramından kısa bir süre Önce hamamda idik. Orada bir takım insanlar hamam otu sürünüp vücutlarındaki kılları temizlediler. Hamamdakilerden bazısı da;
"Said bin Müseyyeb bu işi kerih görüyor, yahut bundan nehyediyor," dediler.
Daha sonra, ben Saîd bin Müseyyeb'e kavuştum ve bu meseleyi ona anlattım. Saîd bin Müseyyeb:
"Ey kardeşim oğlu ! Bu, unutulmuş ve terkolunmuş bir hadistir. Bana Hz. Peygamber (a.s)'in hanımı Ümmü Seleme tahdis edip dedi ki:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu..." diyerek yukarıdaki hadis tarzında rivayet etti." [23]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları kaydediyor:
"Alimler kurban kesmek isteyerek Zilhicce ayının onuna giren kimse hakkında ihtilaf etmişlerdir.
Said bin Müseyyeb, Rabia, Ahmed, İshak, Davud ve Şafii'nin ashabından bazıları şöyle demişlerdir:
"Bu kişinin kurban kesme vaktinde kurbanını kesinceye kadar tırnaklarını ve saçından herhangi bir şeyi alması ona haram olur."
Şafii ve ashabı, kerahet-i tenzihiye ile mekruh olduğunu, fakat haram olmadığını söylemiştir.
Ebu Hanife de mekruh olmadığı kanaatindedir.
Bir rivayette İmam Malik; "Mekruh olmaz," bir rivayette; "Mekruh olur," diğer

bir rivayette de; "Vacip kurbanda değil de nafilede haram olur," demiştir.
Haram sayanlar bu hadislerle ihticac etmişlerdir.
Şafii ve diğerleri Hz, Âişe (r.a) hadisi ile ihticac etmişlerdir.
Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ın hedy kurbanının nişan iplerini örerdim. Sonra Resulullah (a.s) ona gerdanlık takar ve gönderirdi. Kurbanı kesilinceye kadar Allah'ın kendisine helal kıldığı hiç bir şey O'na haram olmazdı."
Bu hadisi Buhari ile Müslim rivayet etmiştir.
Şafii: "Hedy kurbanı göndermek, kurban kesme istemekten daha fazla bir şeydir," demiş, bunun haram olmadığına delil getirmiş ve nehy hadislerini kerahet-i tenzihiyeye hamletmiştir."

4679-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in mevlasi Nâfi'den rivayet etmiştir:
"Abdullah bin Ömer (r.a) Medine'de bir defa kurban kesti." Nafi dedi ki:
"İbni Ömer (r.a), bana, burulmamış damızlık ve boynuzlu bir koç satın almamı, sonra onu kurban gününde insanların namaz kıldığı yerde kesmemi emreti. Ben de (istediğini) yaptım. Sonra koç Abdullah bin Ömer (r.a)'in yanma taşındı, ibni Ömer (r.a), koç kesilince başını traş etti. Zaten İbni Ömer (r.a) hastalanmış, bayramda insanlarla birlikte olamamıştı."
Nafi dedi ki:
"Abdullah bin Ömer (r.a); "Kurban kesen kişiye başı traş etmek vacip değildir," dedi." [24]

4680-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)ıdan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kurban gününü bayram olarak kutlamakla emrolundum. Onu, buümmet için Allah bayram kılmıştır." Bir adam kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben, meniha (sütünden ve yününden istifade etmek için ödünç verilen) bir hayvandan başka bir şeye sahip değilsem onu kesebilir miyim?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır! Ancak saçını, tırnaklarını kısaltır, bıyıklarından alır, erkek tra-şmı olursun. Bu da sana Allah indinde bir kurban yerine geçer." [25]

Kurban, Bayram Namazından Sonra Kesilir

4681-Buhari ve Müslim, Cündüb bin Abdullah el-Beceli (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Kurban bayramı günü kurbanda bulundum. Namazı kılmaktan ve namazını bitirip selam vermekten öteye geçmedi. Bir de ne görsün, o namazından çıkmadan kesilmiş kurban etleri... Bunun üzerine:
"Kim kurbanını, namazı kılmadan önce kesti ise onun yerine bir başkasını kessin," buyurdu."
Diğer bir rivayette Cündüb şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) kurban bayramı namazını kıldı. Sonra hutbe okudu. Ardından kurban kesti ve:
"Namaz kılmadan önce kim kurban kesti ise onun yerine bir başkaş kessin. Kim kesmediyse, besmele ile kessin." [26]

4682-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Cabir şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bize Medine'de kurban günü bayram namazını kıldırdı. Ardından bir takım adamlar giderek kurban kestiler. Ve Hz. Peygamber (a.s)'in kurban kestiğini zannettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) kendisinden önce kurban kesenin kurbanını başka bir hayvanla iade etmesini ve kimsenin Hz. Peygamber (a.s) kesmedikçe kurban kesmemesini emretti." [27]

4683-İmam Malik, Muvatta'da, Uveymir bin el-Aşkar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Uveymir, kurban gününe gelmeden önce kurbanını kesmişti. Kendisi bu durumu Resulullah (a.s)'a anlattı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona, kurbanını başka bir kurban ile iade etmesini emretti." [28]

4684-İmam Malik, Muvatta'da, Büşeyr bin Yesar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Bürde bin Niyar (r.a) kurbanını kurban günü Resulullah (a.s) kesmeden önce kesmişti. Resulullah (a.s)'m kendisine, kurbanın başka bir kurban ile iade etmesini emredeceğini zannetmiş. Ebu Bürde: "(Ya Resulullah) Bir oğlaktan başkasını bulamam," dedi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle bbuyurdu: "Oğlaktan başkasını bulamadıysan onu kes." [29]

4685-Buhari ve Müslim, Berâ bin Âzib (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Ebu Bürde namaz'dan önce kurban kesti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s): "Onu değiştir," buyurdu.
Ebu Bürde de: "Ya Resulullah ! Bende bir tokludan başka birşey yoktur," dedi.
(Şu'be demiş ki: "Zannederim şunu da söyledi):
Ama o yıllanmıştan daha hayırlıdır. Resulullah (a.s) da:
"Bunu, onun yerine koy ! Fakat senden sonra hiçbir kimse namına kifayet edecek değildir," buyurdular.
"O yıllanmıştan daha hayırlıdır," cümlesindeki şekki kimse zikretmedi." Bir rivayette [30] Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz ki, şu günümüzde kendisinden İlk başlıyacağmız iş (şudur ki) evvela namaz kılar, sonra döner de kurban keseriz. Bunu kim yaparsa, bizim sünnetimize isabet etmiştir. Kim evvela kurban,keserse, o da onca ailesine takdim ettiği bir ettir. Kurbandan bir şey değildir."
Ebu Bürde bin Niyar kurban kesmişti. Bundan dolayı "Bende yıllanmıştan daha hayırlı bir oğlu var," dedi" ve şöyle söyledi:
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu kes, ama senden sonra hiçbir kimseye kafi gelmiyecektir."
Bir başka rivayette [31] de Berâ bin Azib şöyle dedi:
"Dayım Ebu Bürde namazdan önce kurban kesti. Resulullah (a.s) ona şöyle buyurdu:
"Senin koyunun, et (için kesilmiş bir) koyundur." Bunun üzerine o: "Ya Resulullah ! Benim evcil bir keçi oğlağım var," dedi. Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Onu kes! Ama senden başkası için doğru olmaz" buyurdu. Sonra da: "Kim namazdan önce keserse, ancak kendi nefsi için kesmiştir. Kim de namazdan sonra keserse ibadeti tamam olmuştur ve Müslümanların sünnetine göre hareket etmiştir." [32]

Dersler Ve Öğütler

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şöyle demiştir:
"Hadis-i şerifte önemli öğütler vardır. Hükümlerin kaynağı ise Hz. Peygamber

(a.s) dir. O, bir hükmü ümmetinden bazısına özel kılmış, özürsüz de olsa başkasına yasaklamıştır. O'nun bir kişiye hitabı özel delili açık olmadıkça mükelleflerin tümünü kapsar.
Bu hadise göre imam, bayram hutbesinde halka kurban kesimiyle ilgili hükümleri öğretir.
Yine bu hadiste bir tek koyunun bir adama ve ailesine yeterli olacağına, işaret vardır. Cumhur'un görüşü de budur.
Bir amel, hüsnü niyetle işlense de, şeriata uygun düşmediği takdirde sahih olmaz. Hz. Peygamber (a.s)'in: "Ancak o ailesine takdim ettiği bir ettir," buyurmasına göre, bayram günü kurban etinin dışındaki etlerden yemek caizdir.
Bu hadiste, her noksanlıktan münezzeh ve her şeyden yüce Rabimizin keremine işaret vardır. Çünkü, yeme ve biriktirme arzuları bulunmakla birlikte, Yüce Allah kurbanı kullarına meşru kılmıştır. Bununla birlikte onlar için kurban kesmekte ecir gerçekleştirmiştir. Sonra tasadduk eden kişiye sevap verilir, tasadduk etmezse günah işlemiş olmaz."

4686-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Bir adam, Resulullah (a.s) bayram namazını kılmadan önce otlama çağma gelmiş bir oğlak kesmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s): "O, senden sonra hiç kimseye kifayet etmez," dedi ve (bayram) namazını kılmadıkça kurban kesmelerini yasakladı." [33]

4687-Ahmed bin Hanbel, Ebu Bürde bin Niyar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Bürde dedi ki:
"Ben Resulullah (a.s) ile birlikte bayramda bulundum. Namaza gittiğim sırada hanımım kurbanım konusunda bana karşı çıktı. Ardından kurbanı kesmiş ve ondan yemek yapmış."
Ebu Bürde sözüne devamla dedi ki:
"Resulullah (a.s) bize bayram namazını kıldırdıktan sonra doğruca hanımının yanma dönünce bana yemek getirdi. Yemek bitirilince ben: "Bu nereden geldi?" dedim. Hanımım: "Kurbanını kestik ve geldiğinde yemen için ondan sana yemek yaptık." Ben de ona: "Vallahi bunun gerek-miyeceğinden korktum. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a geldim ve bunu O'na zikrettim. Resulullah (a.s): "O bir şey değildir, kurban kes," buyurdu."

Ebu Bürde dedi ki:
"Yaşça büyük hayvan aradım, ama onu bulamadım. Hz. Peygameber (a.s): "Koyundan bir kuzu ara ve onu kes;" buyurdu."
Ravi dedi ki:
"Resulullah (a.s) ona koyundan bir kuzu konusunda ruhsat verdi de yaşça büyük bir hayvan bulamadığı için onu kesti." [34]

Bir Açıklama

Bu hadîs-i şerif de gösteriyor ki, kurban kesme vakti imamla beraber kılınan bayram namazından sonradır. İbnu'l-Münzir şöyle der:
"Ulema, tanyeri ağarmadan önce kurban kesmenin cazi olmadığı üzerinde ittifak etmiştir. Ama imamın bulunmadığı yere gelince zahir görüşe göre her kurban kesenin kendi namazına itibar olunur.
Rabi'a, imamın bulunmadığı yerdeki kişiler hakkında şu görüşe sahip-
"Eğer kurbanı Güneş doğmadan önce kesmişse, bu, kurban yerine geçmez, Güneş doğduktan sonra kesmiş ise bu yeterli olur. " [35]

Kurban Kesim Günleri

4688-İmam Malik, Muvatta'da, Nafi (r.a)'den İbni Ömer (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Kurban günleri kurban kesim gününden sonra iki gündür." İmam Malik şöyle dedi:
"Bana bunun aynısı Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den de ulaştı." Zürkâni, Muvatta şehrinde şunları kaydeder:
"İmam Malik, Ebu Hanife, Ahmed ve ulemanın çoğunluğu bu görüştedir. Şafii ve bir cemaata göre ise, kurban günleri, Yevm-i Nahir'e ilaveten arkadan gelen üç gündür." [36]

4689-Ahmed bin Hanbel, Cübeyr bin Mut'ım (r.a)'dan naklen Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Arafat'ın hepsi vakfe yeridir. Ürene vadisinden ise uzak durun. Müz-delife'nin hepsi vakfe yeridir. Muhassir deresinden ise uzak durun. Mina'daki geçitlerin

tümü kurban kesme yeridir. Eyyam-ı teşrikin hepsinde kurban kesilir." [37]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif ile, teşrik günlerinin hepsinin kurban kesme günü olduğuna delil getirilmiştir. Teşrik günleri ise, Yevm-i Nahir ile onu takipeden üç gündür.
He'dy konusunda da Hz. Ali (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:
"Kesim günleri kurban bayramının birinci günü ile ondan sonraki | gündür."
Aynı görüşü İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde rivayet etmiştir.
Hz. Peygamber (a.s)'den biri diğerini destekleyen iki vecih şöyle rivayef edilmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s): "Mina'nm tümü kurban kesme yeridir. Teşrik günlerinin hepsinde kurban kesilir," buyurdu."
Bu vechin biri Cübeyr bin Mut'ım'ın hadisinden rivayet edilmiştir, ama senedinde inkıta vardır. Diğeri de Üsame bin Zeyd hadisinden rivayet edilmiştir ki, Üsame, Ata'dan, o da Cabir (r.a)'den nakledilmiştir. Ya'kula bin Süfyan, Üsame bin Zeyd'in Medine'lüer nezdinde güvenilir, sika bir ravi olduğunu söylemiştir.
Ebu Hanife, İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel'in görüşlerine göre kurban kesme vakti, Yevm-i Nahir ile onu takip eden iki gündür.
İmam Nevevi, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a), Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a), İbni Ömer (r.a) ve Enes (r.a)'den de bunun rivayet edildiğini söylemiştir.
İbni Kayyım, İmam Ahmed'den şöyle dediğini naklediyor:
"Resulullah (a.s) ashabından bir çoklarının görüşü budur. Kurban kesme günlerinin gecelerinde kurban kesmenin cevazı konusunda ihtilaf olmuştur."
Ebu Hanife, Şafii, Ahmed, îshak, Ebu Sevr ve cumhur, kerahetle caiz olduğu görüşündedirler. Malik ile ashabına ve Ahmed'den gelen bir rivayete göre yeterli olmaz, olsa olsa koyun eti olur. Caiz olmadığım ve kerahetle caiz olacağını söylemenin delile muhtaç olduğu gizli değildir. Konumuzla ilgili hadis, her ne kadar geceleri çıkarmaya delalet etse de lakab mefhumuyla "günler"in zikredilişiyle tecrid edilmiştir. Fakat "günler" ile günlerin ve gecelerin toplamı kasdedilmiştir. Aksi, dilciler arasında kullanılmaktadır. [38]

Kurbanlık Kaç Yaşında Olmalı?

4690-İmam Malik, Muvatta'da, tbni Ömer (r.a)'in azadlısı Nâfi'den rivayet

etmiştir:
"İbni Ömer (r.a), kurbanlar ve bedeneler hakkında seniyy (devenin beş yaş, sığırın üç ve koyunların iki yaşında olanı) ve daha yukarı yaşlarda olmaları gerektiğini söylerdi." [39]

4691-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in azadlısı Nâfi'den rivayet etmiştir:
"Nafi şöyle dedi:
"İbni Ömer (r.a) kurbanlıklardan yaşını almamış yani "seniyy" olmayanları kabul etmiyordu. Yine onlardan yaratılıştan meydana gelen kusurlu olanlarını da kabul etmiyordu."
Cami'nin tahkikçisi şunları söylemiştir:
"Muvatta'da; "İbni Ömer (r.a) kurbanlık ve bedene (kurbanlık deve)ler-den yaşını almımaş olanlarından çekinirdi," şeklinde bir rivayet yer almaktadır.
.Zürkâni, Muvatta Şerhi'nde "iem tüsinne" kelimesini sin harfinin kesri ile rivayet etmiştir. Çünkü İbni Ömer (r.a)'in bilmen mezhebi şudur:
İbni Ömer (r.a) kurbanı, ancak keçinin, koyunun devenin ve sığırın "seniyy"inden yani keçi ve koyunun iki, sığırın üç, devenin beş yaşında olanından keserdi.
Yukarıda sözü edilen kelime sin harfinin fethiyle de rivayet edilmiştir.
ibni Kuteybe dişleri bitmemiş, sanki diş vermemiş anlamına geldiğini söylemiştir.
Nitekim "memesine süt inmedi, yağlanmadı ve ballanmadı" derken"bunları vermediği" kasdedilir. Başkaları bu kelimenin, "dişleri değişmedi" manasında kullanıldığını söylemişlerdir.
Bu da İbni Ömer (r.a)'in mezhebine en çok benzeyenidir. Çünkü İbni Ömer (r.a), kurbanlık hayvanların seniyy ve daha yukarı yaşta olmaları gerektiğini söyler. Ona göre koyunun ceza'ı (bir yaşını doldurmamış kuzusu) nu kurban etmek caiz olmaz. Bu ise merfu âsâra ve doğrudan ayrılanlara hüccet olan cumhura muhalifttir. Bunu İbni Abdilberr söylemiştir." [40]

4692-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a) 'dan rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yaşını almış hayvandan başkasını kesmeyin. Ancak size (böylesini bulmak) güç

gelirse o başka. Bu takdirde koyundan bir kuzu kesiverin." [41]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Müsinne" yaşını almış, yani deve, sığır ve koyundan kurbanlık çağa gelmiş anlamında kullanılmaktadır.
Bu hadis-i şerif, koyunun dışında cez'a (kurbanlık yaşa gelmemiş hayvan) nın hiçbir durumda kurban edilmiyeceğini açıklamaktadır.
Kadı Iyaz'm naklettiğine göre bunun üzerinde ittifak sağlanmıştır." İmam Nevevi yine şöyle söylemiştir:
"Koyunun kuzusu (ceza)'na gelince, bizim ve tüm ulemanın mezhebine göre onun dışında bir kurbanlık bulunsa da, bulunmasa da yeterli olur."
Koyunun ceza'ı, bir yaşını ikmal eden kuzuya denir. Bu, cumhurun görüşüdür. Bir yılını doldurmamış olanına da ceza denilmiştir. Koyunun ceza'ı keçinin ceza'ından daha seridir. Keçinin ceza'ı (oğlağı)na gelince, ikinci yılma girmiş olanına denir. Sığırın ceza'ı üçüncü yılını doldurmuş olanına denir. Devenin ceza'ı ise, beşinci yılına girmiş olanıdır. Bunu, Hafız İbni Hacer, el-Feth'de söylemiştir.
Şevkani de Neylu'l-Evtar'da şunları kaydeder:
"Müsinne; devenin beş, sığırın üç, koyun ve keçinin iki yaşında olanı demek olan seniy anlamına gelmektedir. Ayrıca sözü edilen yaşların üstünde olan hayvanlara da müsinne (yaşını almış) denilmektedir. Bu da açıkça gösteriyor ki, ceza'ı kesmek caiz olmaz.
"Ancak yaşını almış bir kurbanlığı bulmak kurban kesen için zorluk oluyorsa, o vakit ceza yeterli olur.
İbni Ömer (r.a) ile Zühri'den rivayet edildiğine göre daha yaşlısı varken koyunun ceza'ı yeterli olmaz.
İmam Nevevi; "Tüm ulemanın mezhebine göre, yaşlısı bulunsa da bu-lunmasas da koyunun ceza'ı yeterli olur," demiştir. Cumhur bu hadisi, müstepahhğa ve efdaliyete hamletmişlerdir.
Bu anlayışa göre hadisin manası şudur:
Yaşını almış hayvanı kurban etmeniz sizin için müstehaptır. Eğer bulmakta güçlük çekerseniz, koyunun ceza'ı yani kuzusu yeterli olur.
Hadis-i şerifte kuzunun hiçbir surette kurban edilmiyeceğine dair bir sarahat yoktur. Ümmet ceza'nın kurban edilebileceği üzerinde ittifak etmiştir. Çünkü

cumhur, koyunun, kuzusunun dışında bir kurbanlık olsa da olmasa da onu kurban etmeyi caiz görüyorlar.
İbni Ömer (r.a) ve Zühri olsa da olmasa da caiz görmüyorlar. Buna göre hadisin, yukarıda zikrettiğimiz şekilde müstehablığa yorumlandığı ortaya çıkıyor. İmam Nevevi de aynı şeyi söylemiştir.
Hz. Peygamber (a.s)'in; "koyundan bir kuzu (ceza1) sözü, bir yılını doldurmuş anlamma gelir. Delillerden ve alimlerin cumhurundan nakledilen en meşhur görüş budur. Altı, yedi, sekiz ve on aylık kuzuya da ceza denilmiştir.
İki genç koyun arasında kendini belli ediyorsa altı aylığına, iki yaşlı koyun arasında kendini belli ediyorsa sekiz aylığına ceza denilmiştir. Bu hadis-i şerif keçinin ceza'ının kurban olamıyacağına delildir. Nevevi bunun üzerinde ittifak edildiğini söylemiştir.

4693-Buhari ve Müslim, Ukbe bin Âmir (r.a)'den rivayet ekmişlerdir:
"ResuluUah (a.s) ashabına taksim edilmek üzere bir miktar davar vermişti. Dağıtım yapılınca geriye bir atüd veya cedu (her ikisi de bir yaşını doldurmuş oğlak) kaldı. Ukbe durumu ResuluUah (a.s)'a haber verince:
"Onu da sen kurban et," buyurdu." Bir rivayette [42] Ukbe şöyle demiştir:
"ResuluUah (a.s) ashabı arasında kurbanlıkları taksim etti. Ukbe'ye de bir ceza düştü.
Bunun üzerine Ukbe:
"Ya Resulullah (a.s), bana bir ceza isabet etti," dedi. O da:
"Sen de onu kes," buyurdu."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylemiştir:
'Beyhaki, Yahya bin Ebi Kesir tarikiyle Leys'den naklettiği rivayette; "Bu oğlak konusunda senden sonra hiç kimseye izin verilmemiştir," sözünü ilave etmiştir.
Beyhaki; "Bu ilave mahfuz ise, Ebu Bürde'ye ruhsat verildiği gibi, bu Ükbe için de verilmiş bir ruhsattır." [43]

4694-Ebu Davud, Asım bin Küleyb (r.a)'den, o da babasından naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz Resulullah (a.s)'ın ashabından Beni Süleym'li Müşâci adında bir adamla beraberdik. Koyun azalmış, kıymeti artmıştı. Hemen bir münadiye emrederek şöyle ilan ettirdi:
"Resulullah (a.ş) : "Ceza1 (denecek seviyeye gelmiş kuzu), yaşım doldurmuş keçinin ifa edeceği borcu ifa eder."

Bir rivayette [44]; "Kuzu, iki yaşındaki keçinin gördüğü vazifeyi görür," buyurdu.

Nesai [45]'nin rivayetinde Asım şöyle dedi:
"Bir seferdeydik. Kurban bayramı geldi. Aramızda bazıları iki veya üç toklu vererek yaşını almış bir koyun alıyorlardı. O sırada Müzeyne kabilesinden bir adam bize:
"Resulullah (a.s) ile birlikte seferde iken yine böyle bir bayram günü gelmişti. Bir arkadaşımız iki veya üç toklu verip iki koyun almaya çalıştı. Bunun üzerine Resulullah : "Toklu, iki yaşındaki keçinin gördüğü vazifeyi görür," buyurdu," dedi." [46]

4695-Ahmed bin Hanbel, Ümmü Bilal (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Koyunun kuzusunu kurban ediniz. Zira bu caizdir." [47]

4696-Tirmizi, Ebu Kebbaş (r.a)'dan rivayet etmiştir;
"Ebu Kebbaş dedi ki:
"Medine'ye koyun ve toklularımızı getirdim ve elimde kaldı. Ebu Hu-reyre ile karşılaştığımda kendisine sordum. O da cevaben dedi ki:
"Resulullah (a.s)'tan şöyle buyururken işittim: "Koyunlardan toklu ne güzel kurbanlık hayvandır." Bunun üzerine insanlar tokluları kapış kapış ettiler."
Hanefilere göre altı aylığın üzerindeki tokluyu kurban etmek caiz olur. Fa kat, o iki yaşındaki koyunların arasına katıldığında onlardan ayırdedilemi-yorsa caiz olur. [48]

4697-Tirmizi, Ebu Ümame el-Bâhili (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kurbanların en iyisi koç, kefenlerin en iyisi hülle (belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise) dir." [49]

Kurbanlıklarda Caiz Olmayan Şeyler

4698-Ebu Davud, Ubeyd bin Finiz (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Berâ'ya kurbanlıklarda caiz olmayan şeylerden sorduk. O da şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) aramızda ayağa kalktı. Benim parmaklarım O'nun parmaklarından daha kısadır. Parmak uçlarım da O'nun parmak uçlarından kısadır. Resulullah (a.s) dört parmağı ile işaret ederek buyurdu ki:
"Dört şey vardır ki, kurbanlıklarda bulunması caiz olmaz: Körlüğü açıkça belli olan kör, hastalığı açıkça belli olan hasta, hayvanın (bacağında yürümesine mani olacak derecede) topallığı açık olan topal, iliği kurumuş zayıf hayvanın kurban edilmesi caiz değildir."
Ravi dedi ki:
Berâ'ya: "Yaşta eksiklik olmasını kesin görüyorum," dedi. O da: "Kerih görüyorsan, bırak onu ! Ama hiçbir kimseye de haram kılma," dedi."
Tirmizi [50]'nin rivayetinde Berâ şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ne, topallığı belli olan hayvan, ne tek gözlülüğü belli olan hayvan, ne hastalığı belli olan hasta hayvan ve ne de ilikleri kurumuş cılız hayvan kurban edilir."
Muvatta [51]'da Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetinin benzeri bir rivayet yer almaktadır. Ancak "bacağı kırık" kelimesi yerine "cılız hayvan" kelimesi rivayet edilmiştir. [52]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Hadisi mezkur olan dört kusurdan birinin hayvanda bulunması halinde, kurbanın caiz olmayacağında icma edilmiştir. Keza onlar ayarındaki veya onlardan daha kötü kusurlar da aynı hükme tabidir. Söz gelimi, iki gözün körlüğü, ayağından birinin kopuk olması gibi..."
Hadiste geçen; "Dört şey vardır ki..." sözü, körlüğün, topallığın ve hastalığın açıkça belli olması hayvanın kurban olmayacağına delildir. Ancak belirgin olmayıp azıcık bulunması halinde caiz olur. Kemik iliği kopmuş olan da aynı şekilde kurban olmasına engeldir.
Tirmizi ve Nesaî'nin rivayetinde "kırık" kelimesi yerine "zayıf kelimesi bulunmaktadır.

4699-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:

"Resulullah (a.s) bize (kurban olarak keseceğimiz hayvanın) göz ve kulaklarına dikkat etmemizi, mukabele, müdabere ve şarka hayvanı kurban ; kesmememizi emretti."
Tirmizi bir rivayetinde şunu ilave etmiştir:
"Mukabele; kulağının ön tarafı kesik, müdabere; kulağının geri tarafı ke- i sik şarka; kulağı uzunlamasına yarık, harka; kulağı yuvarlak biçimde delik: olan hayvandır."
Ebu Davud ile Nesai'nin rivayetinde Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s), (kurban keseceğimiz hayvanın) göz ve kulaklarına dik-: kat etmemizi, kulağı Önden delinmişi veya arkadan düinmişi, yahut ortadan yarılmışı ya da yuvarlak delinmişi kurban etmeyin," diye emretti."
Ebu Davud dedi ki:
"Zübeyr-Muaviye'nin oğludur- Ebu İshak'a (Ravi) adbâ (kulağı delik; boynuzu kırık olan hayvan)'yı zikretti mi?" dedim. O da:
"Kulağı önden delik hayvandır," dedi. Ben:
"Müdabere nedir?" dedim.
"Kulağı arkadan delik hayvan," dedi. Ben:
"Şarka nedir?" diye sordum. O da:
"Kulağı ortadan yarılmış hayvan," diye cevap verdi. Ben yine:
"Harka nedir?" dedim. O da:
"Kulağı yuvarlak biçimde delinmiş hayvandır," diye cevap verdi."
Nesâi [53], Tirmizi'nin birinci rivayetinnin aynısını ilavesiz bir biçimde nakletmiştir.
Onların diğer bir rivayetinde [54] Hz. AH (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s), kulağı delik, boynuzu kırık hayvanın kurban edilmesini yasakladı."
İbnu'l-Müseyyeb'e: "el-E'dabu" nedir?" diye soruldu. O da: "Boynuzunun yarısı ve daha fazlası kırık olan hayvandır," diye cevap verdi." [55]

Bir Kurban Kaç Kişiye Yeter?

4700- İmam Malik, Muvatta'da, İbni Ömer (r.a)'in âzadlısı Nâfi'den rivayet etmiştir:
"Ibni Ömer (r.a) anne karnındaki çocuk için kurban kesmezdi." [56]

4701-İmam Malik, Muvatta'da, Ebu Eyyub el-Ensarî (r.a)'den rivayetetmiştir:
"Ebu Eyyub şöyle dedi:
"Bizden biri, kendisi ve aile halkı için tek bir koyun kurban eder, (etinden hem yer, hem de başkalarına yedirirlerdi). Sonra insanlar övünmeye başladılar ve (kurbanlar) bir övünme vasıtası oldu." [57]

4702-Tabarâni, el-Kebir'de, Abdullah bin Hişam-ki o, Hz. Peygamber'i idrak etmiştir-dan rivayet etmiştir:
"Abdullah'ın annesi, onu Hz. Peygamber (a.s)'e getirmiş, Hz. Peygamber (a.s) de onun başını meshetmiş ve dua etmiş. Abdullah bin Hişam aile halkı için tek bir koyun kurban ederdi." [58]

4703-Tabarâni, el-Kebir'de, Huzeyfe bin Üseyd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"Huzeyfe şöyle dedi:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'i gördüm. İkisi de izlenilen yol olur endişesiyle (fazla) kurban kesmezlerdi. Ben sünneti öğrendikten sonra ailem beni (çok sayıda kurban kesmeye) zorladılar. Hatta ben hepsinin adına (bir kurban) kesiyorum." [59]

Bir Açıklama

İbni Rüşd şöyle der:
"Bir kurbanın k;aç kişi için yeterli olacağı sayısı hakkında alimler ihtilaf etmişlerdir. "
İmam Malik: "Bir adam bir koçu veya bir sığırı ya da bir deveyi kendisi ve şer'an bakmakla yükümlü olduğu aile halkı için kurban olarak kesmesi caiz olur/' demiştir. Ona göre hedy kurbanları da böyledir.
Şafii, Ebu Hanife ve bir cemaat, bir adamın bir deveyi yedi kişi adına kesmesine cevaz vermişlerdir. Sığırdan kurban da hedy olarak böyledir.
Alimler bir koçun ancak bir kişi için yeterli olacağı üzerinde icma etmişlerdir. Ancak İmam Malik'in rivayetine göre bir adamın ortaklık bakımından değil de kendisi ve ev halkı için tek başına satm aldığı bir koçu kesmesi yeterli olur."
Şevkâni, Neylü'l-Evtar'da şunları kaydeder:
"Bir koyunu kendisi ve ev halkı için kurban ederdi," sözü, bir koyunun ev halkı

için yeterli olacağına delildir. Çünkü Sahabe-i Kiram Hz. Peygamber (a.s) zamanında böyle yapıyorlardı.
Bunun manası şu olur: Hz. Peygamber (a.s) buna muttali idi ve onlara karşı çıkmadı.
Yine şu hadis-i şerif de bu hususa delildir:
"Her yılda ev halkının tümüne bir kurban gerekir."

4704-Ahmed bin Hanbel, eş-Şa'bi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Şa'bi dedi ki: "İbni Ömer (r.a)'e "Deve ve sığır yedi kişi için yeterli olur mu?" diye sordum. O da:
"Ey Şa'bi, deve yedi kişi içindir," dedi. Ben:
"Hz. Muhammed (a.s)'m ashabı, Resulullah (a.s)'ın bir devenin de yedi kişi ve bir sığırın da yedi kişi için yeterli olacağını iddia ediyorlar," dedim. İbni Ömer (r.a) de bir adama:
"Böyle mi, ey falan?" diye sordu. O adam da; "Evet," deyince, İbni Ömer:' "Ben bunu duymadım," dedi." [60]

4705-Tirmizi, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Bir yolculukta Resulullah (a.s) ile beraberdik. Derken kurban bayramı girdi ve biz, sığırda yedi kişi, devede on kişi ortak olduk." [61]

Bir Açıklama

Alimler, bir kurbanlıkta yediden fazla kişinin ortak olmalarının caiz olmayacağı üzerinde icma etmişlerdir. Her ne kadar İbni Abbas (r.a) ve başkaları tarafından ve Râfi1 bin Hadic hadisinde; "Kurbanlık deve on kişi içindir," şeklinde rivayet edilmişse de bu caiz değildir.
Tahavi: "Alimlerin bir kurbanda yediden fazla kişinin ortaklıklarının caiz olmadığı üzerindeki icmalan bu konudaki eserlerin sahih olmadığına delildir" demiştir.
İmam Malik, bir adamın kendi ev halkını kendi kurbanına ve Kabe'ye sev-kettiği kurbana ortak etmesinin caiz olacağı kanaatindedir.
Bu konuda Ebu Hanife ve Sevri, caiz olmaması yönünde değil de, kerahet yönü itibariyle ona muhalefet etmişlerdir. [62]

4706-Ebu Ya'Ia, Cabir bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s)'a çift boynuzlu, alaca vurulmuş, iri cüsseli iki koç getirildi. Onlardan birini yanının üzerine yere yatırdı ve: "Bismillahi Vallahü Ekber," deyip Allah'ın birliğine ve kendi peygamberliği için şehadet edenler adına kesti." [63]

4707-Tabarani, el-Evsat ile el-Kebir'de, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) biri kendi ve ev halkı için, diğeri de ümmetinden kurban kesmemiş olanlar için boynuzlu ve alaca iki koç kurban etti." [64]

4708-Bezzar, Resulullah (a.s)'ın azadlısı Ebu Râfi (r.a)'den şu şekilderivayet etmiştir:
"Ebu Rafı şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) kurban keseceği vakit; şişman, boynuzlu ve alaca iki koç satın aldı. Namazı kılıp hutbeyi okuyunca kendisi namaz kılınan yerde iken onlardan biri getirildi ve hemen kesti. Sonra: "Allah'ım, bu, ümmetimden Allah'ın birliği ve benim peygamberliğim için şehadet getirenlerin tümü içindir," dedi.
Sonra diğeri getirildi. Ve onu da kesip sonra:
"Allah'ım, bu da Muhammed ve Muhammed'in ev halkı içindir," diyerek her ikisinden de tüm yoksullara yedirdi. Hem kendi, hem de ev halkı yedi."
Ebu Rafi dedi ki:
"Biz yıllar geçirdik. Haşimoğullarmdan hiç biri kurban kesmezdi. Yüce Allah, kendi Resulü sebebiyle bizim bir suçumuz olmadığı halde üzerimize yüklenen borcu ve açlığımızı giderdi." [65]

Bir Açıklama

Şevkanî, Neylü'l-Evtar'da şöyle der:
"Bazı ilim adamlarına göre amel bu hadise göredir. Ahmed ve Ishak'ın da görüşü budur. İkisi de şu hadis ile ihticac etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir koç kurban etti de: "Bu, ümmetimden kurban kesmemiş olanlar içindir," buyurdu.
Bazı ilim adamları, bir koyunun ancak bir kişi için yeterli olacağını söylemişlerdir. İlim ehlinden bazıları ile Abdullah bin Mübarek'in de görüşü budur." [66]

Kurban Etinden Yemek Caizdir

4709-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz kurban kestiği zaman kurbanından yesin." [67]

4710-Buhari, Abis bin Rabia (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Abis bin Rabia şöyle dedi:
"Hz, Âişe (r.a)'ye: "Resulullah (a.s) kurbanların etlerinden üç güden fazla yenilmesini yasakladı mı?" diye sordum. Hz. Âişe (r.a) de:
"Evet, fakat bunu insanların (kıtlık çekip) acıktığı yılda yaptı. Böylece zenginlerin fakirleri doyurmasını arzu etmişti. Biz koyunun parçasını kaldırıp onbeş gece sonra yiyorduk," dedi. Ben:
"Sizi buna mecbur eden şey ne idi?" deyince, güldü ve:
"Resulullah (a.s) Allah'a kavuşuncaya kadar katıkla ekmek yememiştir," dedi."
Tirmizi [68]'nin rivayetinde Abis bin Rabia şöyle dedi: "Mü'minlerin annesi Hz. Âişe (r.a)'ye :
"Resulullah (a.s) kurban etlerinden (üç günden fazla yemeyi) men eder miydi?" diye sordum. Hz. Âişe (r.a);
"Hayır! Fakat ahalisinden kurban kesen azdı ve bu yüzden kurban kes-meyenleri yedirmek istemişti. Nitekim biz, hayvanın paçalarını kaldırır ve on gün sonra yerdik," dedi."
Nesai [69] birinci hadisi rivayet etmiştir.
Nesâi [70]'nin diğer bir rivayetinde Abis bin Rabi'a şöyle dedi: "Hz. Âişe (r.a)'ye kurban etlerinden sordum. O da:
"Biz, paçaları Resulullah (a.s) için bir ay sakladık da, Resulullah (a.s) sonra onu yedi," diye cevap verdi."
Buhari [71]'nin Amrete bin Abdurrahman (r.a)'dan rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Biz, Medine'de kurban etini tuzlar, Hz. Peygamber (a.s)'e sunardık. Hz. Peygamber (a.s):
"Üç günün dışında (kurban etlerini) yemeyiniz. Ve o azimet değildir," dedi. Fakat bize yedirmek istedi, en iyisini Allah bilir."

Müslim [72]'in Abdullah bin Vakıd (r.a)'dan rivayetinde, Abdullah şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) üç günden sonra kurban etlerinden yemeyi yasakladı. Abdullah bin Ebu Bekir bin Muhammed bin Amr bin Hazm dedi ki:
"Ben bunu Amra'ya arzettim. O da: "Doğru söylemiş! Ben, Hz. Aişe (r.a)'yi şunu söylerken işittim:
"Resulullah (a.s) zamanında bayram günü çöl ahalisinden bir çok evler halkı kurban bayramına yakın Medine'ye doğru yavaş yavaş yürüyüp geldiler. Fakir çöl halkının geldiğini görünce Resulullah (a.s) sahabilerine:
"Kurbanlarınızın etlerini üç gün tutabilirsiniz," buyurdu."
Müslim [73]'in aynı rivayetinin devamında ravi sözüne devamla şöyle demiştir:
"Bu yılı takip eden yıl olunca sahabiler:
"Ya Resulullah (a.s), bir takım insanlar kurbanlarından kaplar dolusu erzak ediniyorlar, kurban etlerinden yağ eritip biriktiriyorlar," dediler. Resulullah (a.s) :
"Peki bunu bana niçin söylüyorsunuz?" buyurdu. Sahabiler;
"Geçen sene kurban etlerinin üç günden sonra yenilmesini nehyet-miştir. (de ondan soruyoruz)" dediler.
Bunun üzerine Resulullah (a .s) şöyle buyurdu:
"Ben o zaman ancak kitleler halinde yavaş yavaş akm edip gelen fakir çöl halkından dolayı sizleri bundan nehyetmiştim. Artık şimdi kurban etlerini yiyiniz, biriktiriniz ve tasadduk ediniz."
Şevkini, Neylü'l-Evtar'da şunlar söylüyor:
"Ahmed ve Ebu Davud'da Nübeyşe el-Hüzeli'den rivayet edilen hadiste şu ilave vardır:
"Artık yiyin, biriktirin, sevap ve ecrini isteyin." [74]

4711-Buhari ile Müslim, Seleme bin el-Ekva (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Seleme şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden her kim kurban keserse, bayramın üçüncü gecesinden sonra evinde kurban etinden bir şey bulunduğu halde sabahlamasın."
Ertesi seneye girdiğimiz zaman sahabiler:
"Ya Resulullah (a.s), kurban etlerini geçen sene yaptığımız gibi mi yapacağız?" diye sordular.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :

"Hayır! Bu yıl yiyin, yedirin, biriktirin. O öyle bir seneydi ki, insanlar onda sıkındı içindeydi. Bu sebeple kurban etlerinin halk arasında dağılmasını arzu ettim." [75]

4712-Buhari, Ebu Sâid el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Said seferde idi. Dönüp gelince kendisine: "Bu, kurbanlarımızın etleridir," denilerek önüne (yemeği) konuldu. O da: "Kaldırın, ben onu tada-mam," dedi."
Ebu Said dedi ki:
"Sonra kalkıp dışarı çıktım. Doğruca kardeşim Katâde bin Nu'man'a geldim. -Anadan bir kardeşiydi ve Bedir Savaşi'na katılmıştı-Durumu ona anlattım. O da: "Bu, sen (sefere çıktıktan) sonra verilmiş bir emirdir," dedi."
Bir rivayette [76] de Ebu Katade şöyle demiştir:
"Üç günden sonra kurban etlerini yemekten men edilmeleri yasağını ortadan kaldırarak, senden sonra yeni bir emir verildi."
Muvatta [77]'mn rivayeti de şöyledir:
"Ebu Said dışarı çıkarak bu (kurban etlerinin yenilip yenilmiyeceği) hususu sordu. Kendisine Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu haber verildi:
"Ben sizi üç günden sonra kurban etlerinden men etmiştim. Şimdi ise yiyin, tasadduk edin ve biriktirin. Ben sizi hurma şirasından da men etmiştim. Şimdi ise her sarhoşluk veren şey haramdır. Ben sizi kabir ziyaretinden de men etmiştim. Şimdi onları ziyaret edin. Ama kötü söz söylemeyin yani çirkin söz söylemeyin."
Nesâi [78]'nin rivayeti de Buhari'nin rivayetinin benzeridir.
Nesai [79]'ye ait diğer bir rivayet de şöyledir:
"Ebu Said el-Hudri şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) üç günden fazla kurban etlerinin yenilmesini yasaklamıştı. Ebu Said'in Bedir savaşma katılmış anadan bir kardeşi olan Ebu Ka-tade seferden dönmüştü, kendisine (yemesi için) kurban eti sunulunca, Katâde: "Resulullah (a.s) (kurban etlerini üç günden fazla yenilmesini) yasak etmemiş miydi?" dedi. Ebu Said:
"Bu, verilmiş yeni bir emirdir. Çünkü Resulullah (a.s) onları üç günden fazla yememizi yasaklamıştı. Ama sonra bize yememiz ve biriktirmemiz için izin verdi," dedi." [80]

4713-Ahmed bin Hanbel, Ebu Saîd el-Hudri (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu Said şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bizi kurbanlarımızın etlerinden üç günden fazla yememizi yasaklamıştı. Ben bir sefere çıktım. Sonra ailemin yanına döndüm. Bu, kurban bayanmmdan sonraki günlerde idi. Hanımım bana içine kadid (biraz kaynatıldıktan sonra Güneş'te kurutulmuş et) koyduğu haşlama getirdi. Ben ona:
"Bu kadid sana nereden geldi?" dedim. O da: "Kurbanlarımızdan," dedi. Ben ona:
"Resulullah (a.s) bize kurban etlerini üç günden fazlası yememizi neh-yetmedi mi?" dedim. Hanımım:
"Resulullah (a.s) bundan sonra insanların yemeleri için izin verdi/' dedi." [81]

4714-MüsIim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Saîd şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Kurban etlerini üç günden fazla yemeyin."
Bunun üzerine ashap çoluk-çocuk, uşak ve hizmetçileri bulunduğundan şikayet ettiler.
O da şöyle buyurdu:
"Yiyin, yedirin, saklayın, yahut biriktirin. [82]

4715- Tirmizi, Büreyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Güçlü olan güçlü olmayana yetişsin diye üç günün üstünde kurban etlerinden sizi men etmiştim. Artık dilediğiniz kadar yiyin, yedirin ve biriktirin. [83]

Dersler Ve Öğütler

1. Bir fakir kurban niyetiyle bir koyun satın alsa, bu vacibe dönüşür. Çünkü kendisine gerekmediği halde kişinin kurbanlık satın alması, kendi kendine vacip kılması demek olur. Bu duruma göre örfen bu, kurban adamak olur.
2. Kurbanlık hayvan yavrularsa, annesiyle birlikte yavrusu da kesilir. Eğer onu satarsa parasını tasadduk eder. Çünkü anne, kurban için tahsis edilmiştir.
3. Cumhura göre sığır ve deve olduğu takdirde kurbanlıkta ortalık caizdir. Ortaklardan her biri yedide bir hisse olmak kaydıyla bir sığır veya devede yedi kişinin ortak olması sahihtir. Yedi kişiden fazla pay sahipliği sahih olmaz.

4. Kurban kesmekle mükellef olanın bunu yerine getirebilmesinin caiz olması için ayrıca kurban kesmek niyeti de şarttır. Bu niyet olmaksızın kurban yerine geçmez. Çünkü et maksadı ile de, Allah'a yaklaşmak maksadı ile de hayvan kesilebilir. Fiilin niyet olmadan Allah'a yakınlaştırıcı olması ise mümkün değildir.
5. Hanefiler birden fazla kişinin ortak olmasının sahih olduğu kurbanlıklarda doğrudan doğruya Allah'a yakınlaşmayı istemeyip sadece et maksadı ile kesen kimsenin ortak olmamasını şart koşmuşlardır. Bir deve veya bir sığırda hepsi Allah'a yakınlığı isteyerek yedi kişi ortak olsa, aralarından birisi et maksadıyla iştirak etse hiç birisinin kurbanı sahih olmaz. Çünkü Allah'a yakınlaşmak kanın akıtılması ile gerçekleşir, bu ise parçalanma kabul etmez. Zira bu tek bir fiil veya bir kesme işlemidir.
6. Alimler kurban kesmenin efdal vaktinin kurban bayramının birinci günün zevalinden önce olduğu üzerinde ititfak etmişlerdir. Çünkü bu vakitte kesmek sünnettir.
7. Hanefiler'e göre kurbanlık koyun kaybolsa veya çalınsa, başka bir koyun satın alınır. Sonra sahibi onu bulsa efdal olanı ikisini kesmesidir. Şayet birinciyi keserse caiz olur. İkincisi de böyledir, isterse kıymeti birinci gibi olsun veya daha fazla ols m farketmez.
8. Halk, bayram gününün tayininde hata etse de namazı kılıp kurbanları kesseler, sonra da arefe günü olduğu ortaya çıksa, Hanefilere göre namaz da kurban da yeterli olur. Çünkü bu tür hatalardan korunmak mümkün değildir. Müslümanların tümünü korumak maksadıyla bu hüküm verilmiştir.
9. Şayet kurban, sahibinin vacip kılması ile vacip olursa ve kendisinin kusuru olmaksızın kaybolur veya çalınacak olursa, Hanbeliler'e göre tazmini gerekmez. Çünkü bu hayvan onun elinde bir emanettir, geri dönecek olursa onukeser. Geri dönüş ister kurban kesme vaktinde olsun, isterse sonrasında ol-1 sun bir şey değişmez.
10. Kişi, sağlıklı ve her türlü kusurdan uzak bir kurbanı kesmeyi vacip; kılsa, ondan sonra da kurban edilmesini engelleyecek bir husus meydana ge-j lirse, Hanefiler'in dışındaki mezheplere göre onu keser ve bu onun için yeterlidir.
11. Kişi bir kurbanlığı tayin ederse bir başkası ondan izin almaksızın ayni:; maksatla kesecek olursa sahibi namına yeterli olur, tazminat ödemesi de ge-> rekmez.
12. Kurbanın derisinin, yağının, etinin, ayaklarının, başının, yüzünün, tif-' tiğinin, tüyünün, kesildikten sonra sağılan sütünün satılması haramdır. Buj

ister vacip kurban, ister nafile kurban olsun farketmez.

13. Fakirliği dolayısıyla veya hediye olmak üzere kasaba kurbandan; herhangi bir şey verilmesinde bir sakınca olursa bunun bir mahzuru yoktur. Çünkü o da başkası gibi ondan almak hakkına sahiptir; hatta Öncelikle buna layıktır. Çünkü o, bu kurbanı kesmiştir ve canı onu çekmiş de olabilir. [84]

AKİKA KURBANI

Akika: Doğan çocuk için yedinci günü kesilen hayvanın adıdır. Bunun lügat manası, doğan çocuk üzerindeki saçtır. Daha sonra Araplar bir fiile, sebebinin veya ona yakın olan başka şeyin ismini vermek şeklindeki adetleri üzere, yeni doğan çocuğun saçlarını traş ederken kestikleri hayvanın adını akika koymuşlardır.

Akika, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir. Doğduğu gün, bu yedi gün arasında sayılır. Geceleyin doğmuşsa ertesi günden itibaren hesap edilir. Yedinci günden önce ve sonradan kesecek olursa bu da yeterlidir. Doğan çocuğun başına akikanın kanından sürmek, cahiliye döneminde akikanın kanından çocuğun alnına sürmek şeklindeki uygulamaya muhalefet olsun diye mekruh kabul edilmiştir.

Cumhur'a göre akikanın babanın malından kesilmesi sünnettir. Hanefiler, bunun müstehap olduğunu söylemişlerdir Ebu Hanife'den nakledildiğine göre o isminden dolayı kerahete hamledilmiştir. Çünkü akika ile ukuk (ana-babaya asi olmak) kelimesi aynı kökten türedikleri için mekruh sayılmıştır.

Akika diğer kurbanlık hayvanlarda olduğu gibi, deve, sığır ve koyun'dan kesilir.

Akikamn etinden yenilir, tasadduk edilir fakat hiçbir şeyi satılamaz. [85]

Akikanın Müstehaplığı

4716-Ebu Davud, Semüre bin Cündeb (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Her (doğan) erkek çocuk akikası karşılığında rehinedir. Yedinci günde çocuk için kurban kesilir, başı traş edilir ve ismi konulur."

Hemman kendi rivayetinde; "İsmi konulur," yerine, "kan akıtılır," sözünü zikretmiştir.

Katâde'ye kanla ilgili olarak nasıl yapılacağı sorulduğunda şöyle demiştir:

"Akika kurbanını kestiğinde, onun yününden bir parça alır, o parça ile hayvanın boyun damarlarına tutarsın. Sonra kanlı yün parçası bebeğin bıngıldağı üzerine konulur ve böylece başı üzerinde ip gibi kan akar. Sonra da başı yıkanır ve traş edilir."

Ebu Davud: "Bu söz, Hemman'ın bir vehmidir. "Ve güdemmâ (ve kan akıtılır.)" ifadesi "ve yüsemmâ (ve ad konulur)," şeklinde olacaktır," demiştir.

"Ve yüsemma," şekli daha sahihtir.

Selam bin Ebu Muti, Katâde'den rivayetinde; "Ve yüsemmâ" şeklinde söylemiştir.
İyas bin ZüğfüÎ Hasanü'l-Basri'den; "ve yüsemmâ" şeklinde söylediğini rivayet etmiştir.
Bu hadisi Eş'as, Hasan'dan, o da Hz. Peygamber (a.s) den; "Ve yüsemmâ (ve ad konulur)," buyurduğunu rivayet etmiştir.
Tirmizi [86]'nin rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur :
"Oğlan, doğumu için kesilecek kurbana bağlıdır. Bu kurban, yedinci günü kesilir, çocuğa isim verilir ve başı traş edilir." [87]

Bir Açıklama

Şevkanî, Neylü'l-Evtar'da şunları kaydediyor:
"Her (doğan) erkek çocuk akikası karşılığında rehindir," hadisi ile ilgili :f olarak Hattabi şöyle demiştir:
"İnsanlar bu hadisin manasında ihtilafa düşmüşlerdir. Ahmed bin Han- (bel, akika kurbanı kesilmemiş çocuğun ölmesi durumunda anne-babasma?'| şefaat edemiyeceği anlamına geldiği görüşündedir."
Akika kurbanının mutlaka kesilmesi gerekli bir şey olduğu söylenmiş ve bu sebeple Hz. Peygamber (a.s) yeni doğmuş çocuğa akika kurbanının gerekli, oluşunu, rehin verilmiş kişinin elinde bulunan emanetin rehin veren için ne kadar gerekli olduğunu söylenmiştir, ki, manası şudur: Çocuğa, kurbanı kesildikten sonra ancak isim konulur ve saçı traş edilir.
el-Meşarık ve en-Nihaye sahibi de böyle açıklamıştır."

4717-Tabarâni, el-Evsat ve el-Kebir'de İbni Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
'İbni Ömer (r.a) Hz. Peygamber (a.s)'den şöyle buyurduğunu naklet-miştir :
"Oğlan çocuğu yedinci gününe gelince onun adına bir kan akıtınız, org dan ezayı gideriniz ve ona ad veriniz." [88]

Bir Açıklama

Şevkani, en-Neyl'de şunları söyler:
"Zahiriler ve Hasamı'1-Basrî gibi akika kurbanının vacip olduğuna kail olanlar;

"...Onun adına bir kan akıtınız," hadisine ve diğer hadislere tutunmuşlardır.
Cumhuru ulema onun sünnet olduğu kanaatindedirler.
Ebu Hanife, akikamn farz ve sünnet olmadığı görüşündedir. Ebu Hanife'ye göre akikanın nafile olarak kesilebileceği rivayet edilmiştir.
"Ondan (çocuktan) ezayı gideriniz," sözünden maksad şudur: Daha sonraki hadiste geleceği gibi çocuğun başındaki saçı traş ediniz."

4718-Tabarâni, el-Kebir ve el-Evsat'ta, Yezid bin Abdullah el-Müzeni (r.a)'den, o da babasından rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Devede fera (devenin doğurduğu ilk yavruyu kurban etme) vardır. Oğlan çocuğu için akika kurbanı kesilir. Ama basma kan sürülmez." [89]

4719-Ebu Davud, Büreyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Büreyde şöyle demiştir:
"Cahiliye devrinde iken birimizin erkek çocuğu dünyaya geldiğinde biri koyun seser, bebeğin başına koyunun kanını bulaştırırdı. İslam gelince, yedinci gün bir koyun kesip bebeğin başını traş ederek başına safran sürer olduk." [90]

Bir Açıklama

Şevkani, Neylü'I-Evtar'da şöyle diyor:
"Hadis-i şerifte geçen/'İslam gelince" sözü, bebeğin başına koyunun kanını bulaştırmanın cahiliyet ameli olduğuna ve daha önce de geçtiği gibibu muamelenin neshedildiğine (yürürlükten kaldırıldığına) delildir.
Neshe delâleti bakımından İbni Hibban ve İbni Selen tarafından tahricedilen Hz. Âişe (r.a) hadisi, bu hadisten daha sarihtir. İbni Hibban ile İbni iSelen'in sahih olduğunu söyledikleri Hz. Âişe (r.a) hadisi şudur:
"Hz. Peygamber (a.s) sahabe'i kirama kan yerine safran kullanmalarınıemretti."
Hadisteki; "bebeğin başına safran sürerdik" sözü, Hz. Âişe (r.a) hadisinde!geçtiği gibi bebeğin başına safran ve benzeri şeyleri sürmenin müsteharjoluşuna delildir." [91]

Akika Kurbanının Miktarı

4720-Tirmizi, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) oğlan için birbirine denk iki koyun ve kız için birkoyun kesmelerini emretti." [92]

4721-Ahmed bin Hanbel, Esma bintü Yezid (r.a)'den naklen Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Akika hakdır: Oğlan çocuğu için birbirine denk iki koyun, kız çocuğu için bir koyundur." [93]

4722-Ebu Davud, Ümmü Kürz (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ümmü Kürz dedi ki:
"Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu işittim:
"Erkek çocuk için (yaşça ve kıymetçe) birbirine denk iki koyun, kız çocuk için bir koyun."
Ebu Davud [94]'un diğer rivayetinde Ümmü Kürz şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim:
"Kuşları yumurtaları üzerinde bırakın."
Ayrıca Ümmü Kürz şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu işittim:
"Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun (kurban ediniz). Koyunların erkek yahut dişi olmalarının size bir zararı olmaz."
Ebu Davud [95]'un bir başka rivayetinde Ümmü Kürz şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Erkek çocuk için birbirine denk iki koyun, kız için bir koyun (kesiniz). " Nesâi [96]'ye ait bir rivayette Ümmü Kürz şöyle demiştir:
"Hudeybiye'de hedy kurbanının etlerinden sormak için Resulullah (a.s)'a geldim. Ö'nu şöyle buyururken işittim:
"Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun. Koyunların erkek veya dişi olmalarının sizin için zararı yoktur."
Tirmizi [97]'nin rivayetinde Ümmü Kürz şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'a akika kurbanından sordum. O da şöyle buyurdu:
"Oğlan çocuğu için iki koyun ve kız çocuğu için bir koyun. Koyunların erkek veya dişi olmalarının sizin için zararı yoktur." [98]

4723-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) Hasan ve Hüseyin (r.a) için akika kurbanı olarak birer birer koç kesti."

Nesai'nin rivayetinde,"İkişer ikişer koç kesti," şeklindedir.[99]

Dersler Ve Öğütler

Şevkâni, Neylü'l-Evtar'da şunları kaydediyor:
"Hz. Peygamber (a.s) Hasan ve Hüseyin (r.a) için akika kurbanı kesti." sözü, çocuğun babası var olmakla ve kurban kesmekten kaçınmakla birlikte babasından başkasının akika kurbanı kesebileceğine delildir.
Aynı zamanda bu söz, Hanbeliler'in babanın ölmesi veya imtina etmesi halinde başkasının çocuk için akika kurbanı kesemiyeceği konusundaki görüşlerini reddetmektedir:
İmam Şafii'den; "bakmakla yükümlü olan kişiye akikayı kesmek gerekir," diye rivayet edilmiştir:
Beyhaki'nin Enes'ten tahric ettiği; "Hz. Peygamber (a.s) bi'setten sonra kendisi için akika kurbanı kesti," şeklindeki hadisi şayet sahih ise, insanın kendi adına akika kesmesi caiz olur. Fakat Beyhâkî, onun münker olduğunu, senedinde Abdullah bin Muharrer'in bulunduğunu Hafız'm da dediği gibi onun pek zayıf olduğunu söylemiştir.
Abdurrezzak, bu hadisten dolayı Abdullah bin Muharrer hakkında epeyce konuşulduğunu söylemiştir.
Beyhaki, bu hadisin başka bir vecihten Katade'den, onun da Enes'ten ri-aklen rivayet edildiğini, fakat senedinde bir şey bulunmadığını söylemiştir.
Yine Ebu Şeybe onu diğer bir vecihten Enes'ten tahric etmiştir. Ayrıca İbni Eymen onu Musannef'inde tahric etmiş, Hallal da kitabında Abdullah bin el-Müsenna tankından, Sümame bin Abdullah'tan, o da Enes'ten, o da babasından rivayet etmiştir.
İmam Nevevi, Şerhu'l-Mühezze'de: "Bu hadis batıldır," demiştir.
Tabarani ve Ziya senedinde zayıflık bulunan bir tanktan tahric etmiştir. Akikanın büyükler için de kesilebileceğini söyleyenler, bu Enes hadisi ile ih-ticac etimişlerdir.
Yine onu İbni Rüşd, bazı ilim adamlanndan nakletmiş tir."
Yine Şevkâni şöyle demiştir:
"Akika'da erkek için iki koyun kesmek meşrudur.

Şafii, Ahmed, Ebu Sevr, Davud ve İmam Yahya'nın görüşü budur.
İbni Hacer, el-Feth'de cumhurun da görüşünün bu olduğunu nakletmiştir.
İmam Malik, "Akika'da erkek ve kadın için bir koyun kesilir," demiştir. el-Bahr sahibi; "Mezheb'in görüşü budur," demiştir.
"Biz bir koyun keserdik..." lafzi ile rivayet edilen Büreyde hadisi ve; "Hz. Peygamber (a.s) Hasan ve Hüseyin (r.a) için birer koçu akika olarak kesti," şeklinde rivayet edilen İbni Abbas (r.a) hadisi bu görüşe delil olarak getirilmiştir.
Buna şöyle cevap verilir: Akika olarak iki koyun kesildiğini beyan eden hadisler, fazlalığı kapsar. O da bu itibarla kabule daha layıktır.
İbni Abbas (r.a) hadisine gelince, yine ileride İbni Abbas (r.a)'m hadisinde; Hz. Peygamber (a.s)'in her biri için akika kurbanı olarak iki koç kestiği gelecektir.
Yine söz, fiilden tercihe daha layıktır.
Resulullah (a.s)'m bir koyun olarak kısaltması, iki koyunun yalnızca müstehap olduğuna delildir.
Bir koyun kesmek caizdir, ama müstehap değildir, denilmiştir. Hz. Peygamber (a.s)'e; "bir koyun daha kolay gelmiş," denilmiştir.
Kız çocuğu için kesilen akikaya gelince el-Bahr'da da geçtiği gibi kız için bir koyun kurban etmek icmâen meşrudur.
Hadiste geçen; "Koyunların erkek veya dişi olmalarının sizin için zararı yoktur" sözünü, koyunun erkek veya dişisi arasında bir fark bulunmadığına delildir."

4724-Tabarani, el-Evsat'da, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) akika olarak iki koç kesti." [100]

4725-Nesaî, Büreyde (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hasan ve Hüseyin (ra.) için akika kurbanı kesti." [101]

4726-Tirmizi, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hasan (in doğumu) için bir koyun kurban etti ve ; "Ey Fatıma, Hasan'm saçım traş et ve ağırlığınca gümüş tasadduk eyle," buyurdu.
Bunun üzerine Hz. Fatıma, (kesilen) saçı tarttı. Saçın ağırlığı bir dirhem veya bir dirhemden biraz eksikti." [102]

4727-İmam Malik, Muvatta'da, Ca'fer bin Muhammed (r.a)'den, o da babasından

rivayet etmiştir:
"Hz. Fatıma (r.a); Hz. Hüseyin, (r.a), Hz. Zeyneb (r.a) ve Ümmü Gülsüm (r.a)'ün saçlarım tartmış ve onların ağırlığınca gümüş tasadduk etmişti."
Bir rivayette [103] ise şöyledir:
"Fatıma; Hasan ve Hüseyin'in saçını tarttı da onun ağırlığınca gümüş tasadduk etti," [104]

4728-Ahmed bin Hanbel, Resulullah (a.s)'ın azadlısı Ebu Ra'fı (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hasan bin Ali dünya'ya gelince, Hz. Fatıma onun için akika olarak iki koç kurban etmek istedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Onun için akika kurbanı kesme. Fakat başını traş et ve saçının ağırlığınca Allah yolunda gümüş tasadduk et."
Ondan sonra Hz. Fatıma (r.a) Hz. Hüseyin'i dünya'ya getirdi de onun aynısını Hüseyin için yaptı."
Ebu Râfı'den gelen bir rivayette şöyle demiştir:
"Hz. Fatıma (r.a); Hz. Hasan (r.a)'ı dünya'ya getirdiğinde; "Oğlum i bir akika kanı akıtmıyayım mı?" dedi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır, kesme! Fakat başını traş et, sonra saçının ağırlığınca yoksullafa ve 'evfaz'a gümüş tasadduk eyle."
Evfaz; Resulullah (a.s)'ın ashabından Suffe'de yahut Mescid'de ikamfet eden muhtaç insanlardı." [105]

Bir Açıklama

Şevkanî, Neylu'l-Evtar'da şunları söyler:
"Akika ile ilgili konularda ihtilaf olmuştur. Bu ihtilafın sebepleri şunlardır:
Birincisi: Koyunun dışında akika kurbanı caiz mi değil mi? Caiz olmaz denilmiştir. Bunu, İbni Münzir, Hafsa binti Abdirrahman bin Ebi Bekir (r.a) den nakletmiştir. el-Buşenci: "Bu konuda Şafii'ye ait bir metin yoktur. Bana göre hadis-i şeriflerde başkası değil de koyun zikredilmiştir.
Ama hadislerde yalnızca koyunun zikredilişi, ondan başkasının caiz olmadığı anlamına gelmez. Caiz olurluğu konusunda İmam Mâlik'in görüşü ihtilaflıdır.

Ama İmam Malik'e göre daha Önce de geçtiği gibi alaka ve efdal olanı, kurbanda olduğu gibi koçtur.
Cumhura göre sığır ve koyun da caizdir. Delili, Tabarani ve Ebu Şeyh'in merfu olarak aşağıdaki lafızla rivayet ettikleri şu Enes hadisidir:
"Onun için deveden, sığırdan ve koyundan akika kurban edilir."
İmam Ahmed'in bir deveyi veya bir sığın tamamıyla akika kurbanı olarak şart koştuğu da rivayet edilmiştir.
Râfi'i : "Kurbanda olduğu gibi devede ve sığırda yedi ortaklık caiz olur," diye zikretmiştir.
On ortaklığı caiz görenler, burada da cevaz vermişlerdir.
İkincisi: Kurbanda şart koşulanlar, akikada da şart mıdır? Bu hususta Şafiiler'in iki görüşü vardır. İki adet koyunun tahsisi şart koşulmamasına delil getirilmiştir. Doğrusu da budur. Fakat bu tahsis için değil, aksine, kurbanlıktaki mezkur kayıplara ve o şartlara dair burada delil bulun-mayışmdandir. Şer'i hükümler ise delilsiz sabit olmazlar."

4729-Nesai, Amr bin Şuayb (r.a)'dan, o da babasından, babası da Amr'm dedesinden naklen rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a akika'dan soruldu. O da şöyle buyurdu: "Allah ukûku (ana-babaya itaatsizliği) sevmez." Herhalde Resulullah bu isimden hoşlanmadı.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Çocuğu doğan kişi, onun için kurban kesmek istiyorsa, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun kurban etsin."
Ebu Hanife'nin sözü, bu ve benzeri naslara göre dönüp dolaşmıştır. Ama onun sözü hatalı bir şekilde anlaşılmıştır. [106]

FERA' VE ATİRA KURBANI

Giriş

Atira: Bir cahiliye dönemi kurbanıdır. Araplar Allah Teâla'ya yakın olmak için Recep ayında atira keserlerdi. Alimler atira hakkında ihtilaf halindedirler. Bazıları onun vacip, bazıları mendup, bazıları da mensuh olduğunu söylemişlerdir. Amel, bu son duruma göredir.
Müslümanlar asırlardan beri atira adetini ortadan kaldırdılar. Hatta bir Müslümanm önünde atira veya recebiyye kelimesi zikredilmiş olsa, alim değilse ne kasdedildiğini anlamaz.
Fera: Bu da aynı şekilde bir cahiliye dönemi kurbanıdır. Aslında fera, şirk görünümlü bir şeydir. Öyle görünüyor ki, şeriat koyucu onu putlara ait olmaktan çıkarıp Allah'a mahsus kılmıştır ve sonra da onu yürürlükten kaldırmış yani neshetmiştir. Bu güne kadar da böyle devam edegelmiştir. Az sonra zikredeceğimiz metinlerde görüleceği gibi onun vacip veya müstehap olduğunu söyleyen diğer sözler de bulunmaktadır. Burada onların tarifi de görülecektir. [107]

Konu İle İlgili Rivayetler

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Fera ve atire yoktur."

"Fera, devenin ilk yavrusudur ki, cahiliye Arapları bunu tağutları [108] için kesiyorlardı. Atira da Recep ayında kestikleri hayvandır."

Tirmizi [109] de şunu tahric etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Fera da yoktur, atire de yoktur."
Fera; devenin ilk yavrusudur. Doğduğu zaman onu (putlar için) keserlerdi.
Bu babda Mübeyşe ve Mıhnef bin Süleyman (r.a)'dan hadis rivayet edilmiştir. Bu hadis hasen, sahihtir.
Atira bin kurbandır. Onu Recep aymda keser ve Recep ayını ta'zim ederlerdi. Çünkü Recep, haram (kudsi) ayların ilkidir. Mukaddes aylar Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır. Hac ayları ise, Şevval Zilkade ve Zil-hicce'nin on günüdür. Hac aylan hakkında Resulullah (a.s) 'in ashabından ve sonrakilerden bazılarından böylece rivayet edilmiştir.

Ebu Davud [110]'un rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "Fera ve atire yoktur."
İbni Müseyyeb: "Fera, ilk yavrudur. Araplar hayvanlarının doğurduğu ilk yavruyu keserdi," demiştir.

Ebu Davud [111]'un diğer bir rivayetinde İbni Müseyyeb şöyle demiştir:
"Fera, devenin doğurduğu ilk yavrudur. Araplar onu putları için keserler, sonra onu yerler, derisini de ağaca asarlardı. Atire de, Recep ayının ilk onunda (Cahiliyye dönemi Araplarımn) kestikleri kurbandır."

Nesai [112]'nin rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Fera da yoktur, atire de yoktur."
Nesai'nin bir rivayetinde: "Resulullah (a.s) fera'yı ve atireyi yasak-

4731-Ebu Davud, Nübeyşe el-Hüzeli (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Nübeyşe şöyle dedi:
"Bir adam:
"Ya Resulullah! Biz cahiliyet devrinde Recep ayında bir atire (isimli kurban) boğazlardık. Bize ne buyurursun?" dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah için hangi ayda olursa olsun kurban kesiniz, Allah'a itaat edinizve (yoksullara) yediriniz." Adam:
"Biz cahiliyet devrinde bir devenin ilk yavrusunu boğazlardık. Bununla ilgili bize ne buyurursun?" dedi.
Resulullah şöyle buyurdu:
"Her saime (yani yılın çoğunda otlamakla geçinen deve, sığır veya davardan yüz adetlik sürü) de senin sürünün beslediği bir yavru (kurban) vardrri
Bu yavru çiftleşme-bir rivayette hacıların yükünü taşıma- çağma varınca}onu boğazlayıp etini tasadduk edersin."
Ravilerden biri dedi ki:
"Sanırım "yolda kalmışlara tasadduk edersin," dedi. "Şüphesiz bu bir hefyırdır."
Ebu Kılâbe'ye: "Sâimi'nin miktarı nedir?" denildi. O da: "Yüzdür;"dedi."

Nesai [113]'nin rivayeti de onun benzeridir. Ancak o; "Mina'da bir adam nida etti... Bu yavru çiftleşme çağma gelince onu boğazlar, etini tasadduk edersin," sözlerinde sona eriyor.

Nesâi [114]'nin diğer bir rivayetinde Nübeyşe şöyle dedi:
"Bir adamın: "Cahiliyet döneminde biz atire kurbanını keserdik/1 dediği Hz. Peygamber (a.s)'e zikredildi.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah rızası için hangi ayda olursa olsun kesin. Allah'a itaat edin ve (yoksullara) yedirin."
Diğer bir rivayette [115] Huzeyl kabilesinden olan Nübeyşe (r.a) şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Hepinize yetmesi için kestiğiniz kurban etlerinden üç günlükten fazlasını size yasak etmiştim. Şimdi ise Allah size hayır (bereket) verdi. Kurban etlerinden yiyin ve biriktirin. Bu günler yeme, içme ve Allah (Azze ve Celle) yi anma günleridir."
O sırada bir adam:
"Cahiliyet döneminde Recep ayında atire kurbanı keserdik. Bize ne buyurursun?" dedi.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Allah için hangi ayda olursa olsun kurban kesiniz. Allah (c.c)'a itaat ediniz ve (yoksullara) yediriniz."
Bunun üzerine adam: "Ya Resulullah, biz cahiliyet döneminde fera kur-banı da keserdik. Bize ne buyurursun?" dedi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Her davar sürüsünde, senin davarlarının beslediği bir fera vardır. Bu yavru çiftleşme (veya yük taşıma) çağına varınca onu boğazlayıp etini yolda kalmışlara tasadduk edersin. Şüphesiz bu bir hayırdır." [116]

4732-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a)1 şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bize her elli koyundan bir koyun (kesmemizi) emretti."
Rezin'in rivayetinde Hz. Âişe (r.a): "Resulullah (a.s) bize kesmemizi emretti," demiştir.
Bu hadis mensuhtur. Şayet mensuh olmasaydı mendupluğa hamledilirdi. Çünkü yemek ve yedirmek İslam ahlakındandır. [117]

4733- Tabarâni, el-Kebir'de, Yezid bin Abdullah el-Müzeni (r.a)'den, o da babasından rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Devede bir fera,

koyunda da bir ferci vardır." [118]

Bir Açıklama

Bu hadis, müstehaplığa hamledilir. Çünkü hayır içinde niyetin sahih olması, Resulullah (a.s)'ın sünnetindendir. Buna karşılık fera, putlar için kesilir ve mutlaka ilk yavru olması gerekir. Halbuki Resulullah (a.s) onu Allah için kesilen müstehap bir kurban kılmıştır.

4734-Tabarani, el-Kebir'de, Semüre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Semüre şöyle dedi:
"Ensar'dan bir adam, birisi hakkında fetva istemek maksadıyla Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek şöyle dedi:
"Malından, kurbanlarından, sürülerinden atirelerinden ve koyun ile develerinin ilk yavrusu olan fera'larmdan kendisine haram ve helâl olan nedir?"
Resulullah (a .s) adama şöyle buyurdu:
"Ama sana ne oluyor? Hepsi onun kendi malıdır. Onda haram yoktur. Ancak sen zenginleşinceye kadar sürünün sabahleyin mer'alarda dolaşmasından dolayı koyunun ilk yavrusundan-bir fera, devenin ilk yavrusundan da bir fera1 vardır. Sonra dilersen onu ev halkına yedirirsin, dilersen etini tasadduk edersin." [119]

Bir Açıklama

"Zenginleşinceye kadar sürünün sabahleyin mer'alarda dolaşmasından dolayı" sözü, sürünün sabah erkenden ve öğleden akşama kadar beslenmesinde Allah (c.c) sana bereket ihsan edip onları çoğalttığından dolayı anlamına gelmektedir.
Daha önce de dediğimiz gibi fera ve atire neshedümiştir, fakat isteyen Allah rızası için keser, bu da müstehaptır. [120]

Kurban Konusunun Sonucu

İslam ibadetlerinin her birinin içinde bir çok ibadetler yer almakta olduğu görülmektedir. Hac bahsinde ve onunla ilgili konularda bunun örneklerine rastlamış olabiliriz. Yine İslam'ın rükünlerinden her birinin üzerine İslam binasından bir şeyin kaim olduğu gözlenmektedir.

Zekat, İslam'da mal düzeninin bir rüknü, oruç nefsi dizginlemenin bir rüknü, hac Müslümanın mensup olduğu ümmetle, o ümmetin tarihiyle ve onun siyak düzeniyle ilişki kurmasının bir rüknü, namazlar şükür ve zikrin rüknüdür.
Bütün bu rükünler kemale erer ve onlar sayesinde de İslam binası yükselir. Ve yine onlar sayesinde ve onların üzerine kaim olanlarla İslam düzeni tekamül eder. İslam yapısındaki bu tekâmülün yaratılışa uygun bir şekli ortaya koyduğu görülmektedir. O da fıtratla bütünleşir ve ona aykırı düşmez. O yapıda fıtratın, kolaylık yumuşaklık ve derinlik gibi tüm hususiyetleri bulunmaktadır. [121]

CİHAD VE CIHADLA İLGİLİ KONULAR

Giriş

'el Esas Fi's Sünne' adlı seri eserlerimizin üçüncü bölümü olan 'Hadislerle İbadet Ansiklopedisi bölümüne ilim, iyiliği emir, kötülüğü yasaklama, hayır ve nasihata davet ile başlamıştık...
Onikinci ve son kisımını da cihada ayırdık. Çünkü İbadet, cihad sayesinde var olur, İslam onun sayesinde baki kalır ve Müslümanlar o sayede korunur.
Bu kısmın orta yerine İslam'ın rükünlerini, zikirleri, duaları ve Kur'an okumayı koyduk. Çünkü onlar da ibadetlerdendir ve İslam'ın tümü, onların üzerinde durur. İstanım rükünlerinden her biriyle beraber, onunla münasebetinden dolayı o rüknün ayrılmaz kısımlarım da va'z ettik.
Cihad; Allah'ın kelimesi yüce olsun diye Allah'ın dininin zaferi için güç ve gayret sarfetmek demektir. Cihadın bir genel, bir de özel anlamı vardır. Genel manalanyla; ilim, öğretim, iyiliği emredip kötülükten vaz geçirme, fert, toplum ve yönetim düzeyinde nasihat ve hayra davet de cihad kavramı içine girer. Mal ile cihad da savaşta cihad kavramı içinde yer alır.
Özel manasıyla cihad; Allah yolunda savaşmanın adıdır. Cihad kısmında cihadın bu yönü ele alınacaktır.
Savaş, İslam'ın farzlarından biridir.
Allahu Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:
"Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı." [122]
Kitap ve sünnetteki naslar, bu farizayı ve onunla ilgili konuları, ayrıca bu farizanın gereklerini açıklamak için gelmiştir. Resulullah (a.s)'m siyreti ve Hulefâ-i Raşidin'in uygulaması, o zamanki Müslümanların karşılaştıkları durumlar ışığında cihad farizasının pratik uygulaması olmuştur.
Müslümanlar, naslardan ve nübüvvet ile raşid hilafet dönemlerine ait pratik uygulamalardan, Allah yolunda savaş farizasını nasıl yerine getireceklerini anlarlar.
Biz, 'el-Esas fi't-Tefsir1 adlı eserimizde yeri geldikçe savaşla ilgili ayetlerden yeterince bahsetmiştik. Burada da sünnetin nasları münasebetiyle -inşaallah- yeterince söz edeceğiz. Fakat problemleri çok ve yenilikleri büyük olan şu asrımızda cihad farizası nasıl yerine getirilebilir? Bu, ince bir fıkhi bakış açısma, fayda ve zararları çok iyi anlamaya, bir çok dengelere ihtiyaç duyar. Tıpkı

ehlinden çıkacak bir içtihada ihtiyaç duyulduğu gibi...

Müçtehidin birinci olarak naslar ile, ikinci olarak nübüvvet ve raşid hilafet dönemlerindeki pratik uygulama ile üçüncü olarak asırlardan beri oluşan fakihlerin görüşleri ile doğruyu ve doğru yolu bulması gerekir.

Müslümanlar tatbiki olarak cihad farizasından dolayı savaşmaya devam ediyorlar. Onlar çoğunlukla savaşlarından ulema ve fukahanm sözleriyle doğrusunu buluyorlar.

Bundan dolayıdır ki, savaş meseleleri konusunda fakihlerin ve alimlerin görüşlerini araştırmak, bu konularda fetva vermek durumunda kalan günümüz fakihleri için önemli ve aydınlatıca olmaktadır,

Sözünü ettiğimiz savaşla ilgili meseleler daha önceki kısımlarda geçti ve şehid üzerine namaz kılmak gibi savaşla doğrudan ilgisi bulunan meseleler de geçecektir. Biz burada, durumlarında veya sebeplerinde ya da etkilerinde bir farklılık bulunmayan, savaş konusuyla doğrudan ilişkisi bulunan hususları dile getireceğiz.

Cihad kısmına bir genel giriş, konusunun özeti ve aşağıda sıraladığımız kısımları koyduk:

1. Kısım ; Cihad ve Allah yolunda cihadın fazileti.
2. Kısım : Cihadın farziyeti, niyeti sadakati, adabı, bir kısım ahkamı ve ilgili sebebleri.
3. Kısım : Şehidlik ve şehidlerin fazileti; şehidlerin kısımları ve bazı hükümleri.
4. Kısım : Binicilik, atıcılık ve atların beyanı.
5. Kısım : Eman, barış yapma, cizye, antlaşmayı bozma.
6. Kısım : Ganimetler, enfal, fey', Hz. Peygamber'in payı ve humus. [123]

CÎHAD'LA ÎLGÎLÎ KONULAR KONUNUN ÖZETİ

Savaş, nefse hoş gelmez.
Allah Teâla şöyle buyuruyor:

"Savaş hoşunuza gitmediği halde size farz kılındı..." [124]
Fakat savaş yine de gereklidir. Zulüm, haddi aşma, canlara, mallara, ırzlara ve dinlere saldırı devam ettiği sürece savaş lüzumludur. Aksi halde adalet ortadan kalkar, hak-hukuk kaybolur, hürriyetler yok olur.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:
"Eğer Allah insanlar diğer bir kısmı ile def etmeseydi, mutlak surette içlerinde Allah'ın ismiyle bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılıp giderdi..." [125]
Yine Allah Teâla şöyle buyuruyor:
"Eğer Allah insanlardan bir kısmı ile diğerlerini savup hizaya getirme-seydi, elbette yeryüzünde nizam bozulurdu." [126]
Bir başka ayeti kerime'de yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:
"Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, böyle hareket edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur." [127]
Yine bir ayeti kerime'de şöyle buyuruyor:
"Size karşı savaşanlara Allah yolunda olarak savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları (haddi aşanları) sevmez." [128]
Yine Yüce Yaratıcımız şöyle buyurmuştur:
"Eğer mü'minlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa, aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın..."
Hak dini insanlara ulaştıranların ve insanın seçme hürriyeti'nin Önünde sarp yokuşlar hep olmaya devam edecektir. Ancak egemenlik Allah'ın kelimesine ait olunca durum başka olacaktır. Allah'ın kelimesi en üstün olsun diye Allah savaşı emretmiştir. Ve Müslümanlar Hz. Peygamber (a.s.) zamanında ve Raşid halifeler döneminde, Allah'ın kelimesi en üstün olsun diye guruplar halinde savaşmışlardır. Bu savaş, insanları İslam'a zorla sokmak için değildir.
Nitekim Cenab-ı Hak bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Dinde zorlama yoktur." [129]

Fakat savaş ya engelleri ortadan kaldırmak veya akıl dışı mevzulara son vermek

ya da Allah'ın kelimesini tam bir hürriyet içinde insanlara ulaştırmak içindir.
Müslümanlar, nübüvvet ve Raşid hilafet dönemlerinde hücum, savunma ve korunma savaş biçimleri uyguladılar. Yine Müslümanlar gerilla savaşı yöntemini de düzenli ordu kurma yöntemini de kullandılar. Onlar isyancılarla da, Haricilerle de savaştılar. Bunların hepsinin naslardan delilleri vardır. Önceden yapılan bu savaşlar sebebiyle, ümmet karşılaşacağı durumlarda doğru yolu buluyor. Yol gösterici naslardan biri de gerilla savaşı hakkındadır.
Allah Teâlâ'mn şu sözü buna bir örnektir:
"Ey İman edenler! İhtiyatlı davranın: bölük bölük savaşa çıkm, yahut (gerektiğinde) topyekün savaşın" [130]
Bir başka örnek de şu âyeti kerimedir:
"Artık Allah yolunda savaş; sen ancak kendinden sorumlusuh, lan teşvik et..." [131]

Fakihler, savaşı şu kısımlara ayırmışlardır: Farz-ı kifaye, farz-caiz olan savaş.
Cihadın Farz-I Kifaye Olması:
Bu savaşla daru'Mslam'ın genişleme gayesi güdülür.
Allah Teâla: "Ey İman edenler! Kafirlerden yakınınızda bulunanlarla savaşın; sizi kendilerine karşı sert bulsunlar..." [132] buyuruyor. Daru'l-İslam iledaru'1-harb arasındaki dayanak savaştır.
Savaş durumu ancak şu beş şekilde sona erer:
1. İslam'ı kabul etmek.
2. Antlaşma yapmak.
3. Eman vermek.
4. Cizye vermeyi kabul etmek.
5. Ateşkes durumu.
Öyle görünüyor ki, asrımızın şartları, Müslümanlara, bir çok kafir ülkesiyle antlaşmalar yapmak suretiyle ilişkiler kurmayı gerekli kılıyor. Aslında tüm dünya devletleri, "Birleşmiş Milletler" sözleşmesine imza attıkları için bu, insanlık için genel bir antlaşma sayılır. Müslümanlar da ona imza attıklarına göre, bir hıyanete ve vefasızlığa ya da kendilerine yönelik bir haksızlık hazırlığına uğramaları hariç, ilke olarak onlara savaş açma hakkına sahip değillerdir.
Cihadın Farz-I Ayn Olması Ve Şekilleri:
Küfür açığa vurulur ve İslam Devleti'nin yöneticisi de kendinde savaşacak gücü

görürse onun savaşması farz-ı ayn olur. Eğer savaşacak güç yoksa, o zaman da gerilla savaşı yoluna başvurması gerekir. Bu durumda savaş, bazı insanlar hakkında farz-ı ayn olur. Savaşın bu türü bir çok dengelere, ehli tarafından verilmiş fetvaya ye yine ehil kimselerin vereceği karara muhtaçtır.
Müslümanların, kendi ülkelerine veya ülkenin bir kısmına saldırıda bulunanlara yahut bazı Müslümanları esir alanlara karşı savaşmaları farz-ı aynolur. İslam ümmetinden bir kısmının savaşmasıyla saldın son bulacaksa, bunların savaşmaları farz olur. Aksi takdirde savaşmak tüm Müslümanların üzerine farz-ı ayn olur. Savaşın farz-ı ayn vefa farz-ı kifayeye göre diğer şekilleri de vardır.
Caiz Olan Cihad:
Bunun da bazı şekilleri vardır. Bir insanın savaşmayıp müsamaha göstermesi caiz olduğu, gibi savaşması da caiz olur. Şöyle ki, Müslümanlardan biri diğer bir Müslümanı öldürmeyi istediği takdirde, öldürülmek istenen kişi buna engel olmaya güç getiremezse, onunla çarpışması da caizdir, ona teslim olması da caizdir.
Savaş, belirli bir sınır dahilinde askeri eğitimi, hazırlığı ve araç-gereçi gerekli kılar. Bütün bunlar bir düzenlemeyi gerektirir. Düzenli ordu fikri, harp sanayisi, savaş tekniklerini araştırma ve savaşla ilgili her şeyin en üstün yol ve yöntemlerini seçme düşüncesi buradan doğmuştur. Ve nerdeyse yüze varan askeri ilimler bulunmuştur. Askeri sıtrateji, askeri hareket ve askeri operasyon ilimleri diye adlandırılan ilim dallan bulunmuştur. Bütün bunlar bir Müslüman için ilahi teklif gibidir.
Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:
"(Ey inananlar) Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere-kuvvet ve savaş atları hazırlayın..." [133]
Ayet-i kerime'de "kuvvet" sözünün başında geçen "min" harfi, cinsi beyan içindir. Buna göre kuvvet diye adlandırma imkanı bulunan her şey bu "kuvvet" sözüne girer. Savaş için binilen her şey "savaş atları" kavramı içine girer. Ve yine düşmanı korkutacak her şeyi hazırlamamız gerektiği de ayetin içinde yer almaktadır. Atılabilen şeylerin her türünü, savaşta yardımı dokunacak her şeyi, düşmana karşı bize üstünlük sağlayacak tanklar, uçaklar, savaş gemileri, füzeler, toplar ve benzeri şeyleri hazırlamak, askeri düzenleme ve idare gibi konular, aynı ayet içinde yer almıştır.
Savaş, ancak ve ancak savaş iradesiyle olur. Savaş iradesi de yalnızca Allah yolunda şehadeti sevmekle olur. Savaşın bir kısım eserleri vardır ki, onların

ahkamını bilmek gerekir. Bu nedenle savaş konusu etrafında değişik konular ortaya çıkıyor. Savaşı sona erdirme halinde İslam'a giriş konulan, eman, antlaşmalar, ateşkes ve cizye gibi konular gündeme giriyor.
Savaş ganimetleri, kayıplarını da beraberinde getirir.
İşte böylece savaş etrafında değişik konular oluşur. Biz de bu bölümde,, savaş konularının en önemlilerinden bazılarını okuyucuya beyan ediyoruz. [134]

Savaşın Farzîyeti, Şartları, SavaşaKatılanlar, Düşman TarafındanŞehid Edilenler Ve Gaziler

Eğer genel seferberlik yok ise, cihad farz-ı kifayedir. Yani cihada ehil olari herkesin üzerine farz olmakla birlikte, bir kısmı bu farzı yerine getirecek olurJ sa, diğer Müslümanların üzerinden bu farziyet düşer. Şayet cihad edenler, kafirlere karşı direnme imkanını bulamıyacak kadar güçsüz iseler, bu sefer yakınlıklarına göre, onlara komşu olan diğer Müslümanların onlarla birlikte cihad etmeleri, onlara gerekli silah ve mal yardımında bulunmaları gerekir. Düşmanın bir İslam beldesine hücum etmesi gibi bir durum da genel seferberlik ilan edilmiş ise cihad, gücü yeten her Müslüman için farz-ı ayn olur. Cihad şu üç durumda farz-ı ayndir:
a. Her iki ordu karşı karşıya gelir ve saflar karşılıklı oluşursa, orada hazır bulunanın geri gitmesi haram olur ve orada kalmak herkes için farz-ı ayn haT line gelir.
b. Kafirler bir beldeye hücum ettikleri takdirde, o belde halkı için onlarla savaşmak ve onlara karşı savunmaya katılmak farz-ı ayn olur.
c. İslam devlet başkanı bir topluluğun savaşa katılmasını isteyecek olursa, onunla birlikte savaşa katılmak zorundadırlar. Cihadın farziyetine dair söz konusu bu hüküm üzerinde fakihlerin ittifakı vardır. [135]
Cihadın farz olması için yedi şart vardır:
Müslüman olmak, baliğ olmak, akıllı olmak, hür olmak, erkek olmak, hastalıktan, salgın hastalıktan ve acizlikten salim olmak, nafakaya ihtiyaç duyuyorsa nafakası olmak ve bazan savaş âletine muhtaç olduğu takdirde savaş aleti bulmak. [136]
Kocasının izni olmadan kadının cihada katılması caiz değildir. Çünkü evlilik haklarını yerine getirmek farz-ı ayndır. Aynı şekilde çocuğun da anne-babasınm izni olmadan yahut birisi vefat etmiş ise, ötekinin izni olmadan cihada katılması

caiz olmaz. Çünkü anne-babaya itaat; farz-ı ayn'dır. Obakımdan bu, farz-i kifaye'den önce gelir. Genel bir seferberlik olduğu takdirde, kadın kocasının izni olmaksızın savaşa çıkar. Çocuğun da anne-baba-sının izni olmadan savaşa çıkması caiz olur.
Görüşüyle, sevk ve idaresiyle, yahut çarpışmak suretiyle savaşa katılanların öldürülmesi caizdir. Savaşa katkısı olmayan kadın, çocuk, deli, pir-i fani, yatalak hasta, yahut solak, köle, çaprazlama el ve ayağı kesilmiş veya sağ eli kesilmiş, bunak, manastırına çekilmiş rahip, herhangi bir yere veya kiliseye inzivaya çekilmiş rahipler, savaşmaktan aciz olanların ve tarlalarında uğraşan çiftçilerin öldürülmesi caiz değildir. Ancak bunların söz, fiil, görüş yahut herhangi bir mali yardımla bulunuyorsa, düşman tarafına yardım ettiklerinin bilinmesi halinde öldürülmeleri caizdir. [137]
Düşmanların komutam kadın ise, bu durumda kadının Öldürülmesi caizdir. Çünkü onun öldürülmesiyle taplulukları dağıtılmış olur. Aynı şekilde komutanları küçük bir çocuk olup savaşa kendileriyle birlikte getirilmiş iseler, öldürülmesi halinde eğer toplulukları dağılacak ise öldürülmesinde mahzur yoktur. [138]

Savaşa Başlamadan Uyarmak,Davet Etmek Ve Tebliğde BulunmakGerekir Mi?

islam'da savaş şekillerinden birinin darü'l-küfre karşı darü'l-îslam'ı güçlendirme olduğunu görmüştük. Bu da sebeplerinin var olması sebebiyle farz-ı kifaye'dir. O takdirde kafirlerin, Müslümanlarla niçin savaştıklarım yalnızca İslam için savaştıklarını bilmeleri gerekir. Bu da tebliğ, davet ve uyarı faaliyetini gerekli kılar.
Fakihler davetin tebliğ edilmesi hükmü konusunda üç farklı görüş ortaya koymuşlardır:
a. Savaştan önce mutlak olarak îslami davetin yapılması vaciptir. Davetin düşmana ulaşmış olması veya olmaması farketmez. Bunu İmam Malik söylemiştir.
b. Böyle bir şey mutlak olarak vacip değildir. Bu da Hanbeliler gibi gurubun görüşüdür.
c. islam'ın kendilerine ulaşmadığı kimselere davette bulunmak vaciptir. Eğer İslam yayılır ve tam anlamıyla üstünlük sağlar, insanlar neye da'vet edildiklerini, ne için kendileriyle savaşıldığını bilecek olurlarsa, bildirmeyi veuyarmayı

pekiştirmek için davette bulunmak müstehaptır; ama vacip değildiı Bu, cumhurun görüşüdür. İbni Münzir: "Bu, ilim ehli cumhurunun görüşü dür," der. [139]

Düşmana tebliğ etmeden saldırıda bulunmanın caiz olmadığını söyleyen lerin dayanağı Selman bin Büreyde hadisidir.
Bu hadis şöyledir:
"Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Müşriklerden düşmanlarınla karşılaştığın vakit onları şu üç hususa da vet et. Eğer kabul etmeyecek olurlarsa, Allah'tan yardım iste ve onlarla çarpış..." [140]
Kendilerine davet ulaşsa da, düşmana saldırmayı caiz görenlerin dayanağı da Nafi'nin İbni Ömer (r.a)'den rivayet ettiği şu hadistir:
"Resulullah (a.s) Mustalıkoğullarma, davarları suların etrafında sulanırken habersiz olarak baskın yaptı. Onların savaşçılarını öldürdü, kadın ve çocuklarını esir aldı. O gün (kabilenin reisi) Haris'in kızı Cüveyriye Hz. Peygamber (a.s)'e isabet etti." [141]
Biz, Nafi hadisinin, anlaşmazlık yeri inceden inceye araştırıldığı zaman Süleyman bin Büreyde hadisi ile çeliştiği görüşünde değiliz. Çünkü hiç kimse kendileriyle niçin savaşıldığını ve neler yapılacağını bilmeyen bir kavme savaş açılmasını söylemiyor. Süleyman hadisi'nin açıklamak istediği de budur.
Nafi hadisinin maksadına gelince; O, düşman kavme aniden baskın yapmanın caiz olduğunun beyanıdır. Harp hileden ibaret olduğuna göre kendilerine davet ulaştıktan sonra bunu yapmak caizdir.
Şeyhimiz Muhammed Gazzali'nin şu sözü pek kabul edilir gözükmüyor:
"Buhari ile Müslim'in rivayeti, Resulullah (a.s)'ın Mustalikoğullarma davet yapılmadan, hayvanlarını sularken baskm yaptığı hissini veriyor... Onlar tarafından bir döneklik gözükmüyor. Onların durumlarında rahatsızlık veren bir şey de bilinmiyor. Müslümanlar, İslam mantığının hoş karşılamıyacağı bir tarzda savaşı başlatıyorlar..." [142]
Şeyhimiz Prof. Dr. Muhammed Gazali'nin çıkarmak istediği sonuç doğru değildir. Çünkü hadis olaym öyle olduğunu anlatmıyor. Aksine olay şeyhimizin bir sayfa sonra anlattığı gibi şu şekilde cereyan etmiştir:
"Hadis-i şerif savaş merhalelerinden ilk merhaleyi beyan etmiştir. Ve buolay husumet oluştuktan sonradır. Her grup savaş hazırlığını yapmıştı."
Bu görüşle naslar uyuşuyor. Nafii'nin rivayetinin doğruluğundan şüphelenmeyiz ve çeliştiğini söylemekte de zorlanırız.

Hadisi kendi vehmi üzere anlamak, diğerlerinin hatalı olduklarını belirtmek de bize göre yararlı olur. İhtilaf mahallini araştırmak özle ilgili bir iştir.
İmam Nevevi: "Kendilerine İslam daveti ulaşmış olan kafirlere, baskını Önceden bildirmeksizin baskın yapmanın caiz oluşu babı" unvanını verirken ihtilafın mahallini araştırmada çok dikkatli davranmıştır.
Bu anlayış; hadislerle, akılla ve askeri mantıkla uyuşur. Düşmana gece baskını yapma meselesi bir çok hadisle ve sünnetle sabittir. [143]

Düşmanla Savaş Yöntemi Ve Araçları

Kullanılan silahlar;
Yıkma ve öldürmenin hükmü:
Şüphesiz ki, İslam rahmet dinidir. İslam'm en yüksek gayesi insanlığı kurtuluşa erdirmek ve Allah'ın dosdoğru yoluna iletmektir. İslam mümkün olduğu kadar, Allah'ın şeriatını ikame etmeye varmak için savaşı bir yol olarak kullanmaktan uzak durur. En iyisi de budur. Hatta daha Önce de gördüğümüz gibi Allah'a davet etme yollarını tümüyle kullanmadan savaş başlatmak caiz olmaz.- Fakat îslami davet ve Allah'ın hükmünü ikame için savaş kaçınılmaz bir yol olursa, o vakit kullanılması caiz olan silahlar nelerdir? diye soru akla gelir.
Bilindiği gibi İslam'm başlangıcında kullanılan silahların etki ve yayılma alanı sınırlıydı ve çoğunlukla savaş alanında ve savaşa katılanlar için yeterli oluyordu. Ne var ki, belli durumlarda mancınık kurmak, suları zehirlemek ve benzeri şeyleri kullanmak caiz olur. Müslümanların, düşmanı Allah'ın hükmüne boyun eğdirme yolunda kolaylarına gelen silahları kullandıklarını aklımızda tutmalıyız.
Bu konuda Resulullah (a.s)'ın Taif halkının'üzerine mancınık kurduğu rivayet edilmiştir. Ancak bu rivayetin senedi zayıftır. Bunu siyret ravileri de zikretmişlerdir.
Etkileri savaş alanı ile savaşa doğrudan katılanların üzerinde sınırlı olan silahlan kullanmanın cevazı konusunda ittifak vardır.
Etkisi savaşa doğrudan katılanları aşan öldürücü silahların kullanılmasının hükmü nedir? Burada iki durum olduğunu söyleriz:
1. Bu silahları düşmanın kullanması: Eğer imkan varsa korkutmak için,durum gerekli kılıyorsa boyun eğdirmek için benzeriyle düşmana mukabele etmek şarttır.
Çünkü Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:
"Kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın..." [144]

Ve yine Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:
"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür."
Hz. Ebu Bekir (r.a), Halid bin Velid'e tavsiyede bulunurken şöyle dedi:
"Düşmanınla karşılaşacak olursan, onların, sana karşı savaştıkları silah ile onlarla savaş!"
Bu rivayet de Müslümanları, düşmana karşı eşit duruma getirecek ve düşmanı caydıracak silahlara sahip olmalarım gerekli kılıyor.
2. Bu da düşmanın bu tür silahları kullanmama durumudur. Bunda da iki ihtimal vardır:
a. Bu silahları kullanmadan düşmanı engellemek ve Allah'ın şeriatını ikame etmek mümkün ise, etkisi savaşanları aşıp savaş ihtiyacını artıran silahları kullanmak caiz değildir. Malikiler ve diğerlerinin görüşü böyledir. Onlar: "Başka imkanları yok ise tüm silah çeşitleri ile savaşırlar. Aksi takdirde onları kullanarak savaşmazlar," demişlerdir. Yani silah çeşitlerinin tümünü kullanmadan amacı gerçekleştirme imkanı varsa onları kullanmazlar.
b. Maksadı gerçekleştirmek için yakıcı ve yıkıcı silahlar kullanmaktan başka imkan yok ise bu durumda hüküm nedir? Fakihler harp zarureti anında düşman kalelerini ateşe vermek, su baskını düzenlemek; yıkıp tahrib etmek, ağaçlarını kesip ekinlerini telef etmek, kalelerine karşı günümüzün kara, deniz ve hava vasıtalarına benzeyen mancınıklar kurmak suretiyle tahrip etmekte bir mahzur yoktur. Düşmanların içinde esirler ve tüccarlar bulunursa da durum aynıdır. Çünkü onların atış yapmaları zaruridir. Yapılan bu atışlarla Müslümanlar değil de kafirleri vurmak amacı gözetilmektedir. Çünkü haksız yere Müslümanı öldürmeyi kasdetmekte bir zorunluluk yoktur. Aynı şekilde Müslüman çocuk ve esirlerin arkalarına sığınacak olsalar yine kafirleri vurmak caizdir. Zira böylesi hem bir zorunluluktur, hem de onları öldürmeyi ter-ketmenin sebep teşkil edebileceği bir fesadın önünü kapatmak mümkün olur. Ancak vururken kafirlerin hedef alınmaları gerekir. Şayet bir Müslümana isabet ederse, diyet de ödenmez, keffaret de gerekmez. [145]
İmam Nevevi şöyle demiştir.
"Kafirleri, kalelerinde ve beldelerinde kuşatmak, onların üzerine susalıvermek, onlara mancınıkla atış yapmak Ve ateş atmak caiz olur." [146] İbni Rüşd de şunları söylemiştir:
"Fakihlerin geneli kalelere mancınıkla atışta bulunmanın cevazı üzerinde ittifak etmişlerdir. Oralarda çocuk ve kadınların bulunup bulunmamasında fark yoktur."

[147]

Sunduğumuz prensiplere göre, mecbur kalındığı takdirde diğer çağdaş yıkıcı silahların kullanımı bu görüşlere kıyas edilir. Allah daha iyi bilir. [148]

İktisadi Savaş Ve Gücü Zayıflatma Harbi

İktisadi savaş, ekonomik ambargo ve silah satışını engelleme, çağımızda kullanılan yöntemlerden bazılarıdır. Bu tür savaş biçimlerini, aslında Hz. Peygamber (a.s)'in hayatında ve fakihlerin sözlerinde bulabiliriz. Nitekim Müslümanlar bir dönemde Kureyşin kervanlarına baskın düzenlemişlerdi.
Müslüman fakihler şu kaydı koymuşlardır:
İslam ordusu geri çekilmeye mecbur kalınca ve ganimetleri beraberinde taşıma gücünü kendilerinde bulamayınca onları imha ederler ve kafirler güçlenmesinler diye onları düşmana bırakmazlar.
Nitekim fakihlerin, Müslümanlara veya onlarla antlaşma yapan müttefiklerine zararı dokunduğu takdirde, kafirlere silah satışı konusundaki görüşleri olumsuzdur.
Fakihler, Müslümanların kafirlere silah-ve bugün onların yerini tutacak malzemeleri- veya düşmana güç kazandıracak savaş araç-gereçlerini satmaları haramdır, diye açıklamışlardır. [149]
Hatta bazı alimler, zimmet ehlinin şu aşağıdaki ayet-i kerimeye göre ata binmelerini yasaklamışlardır.
Ayet şöyledir:
"Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, çünkü onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz..."
Ve hatta silah taşımaları, kılıç kuşanmaları veya onların yerini tutacak şeyler engellenir. [150]

Savaşta Hile Yapmak Ve Tuzak Kurmak

İslam şeriatında yalan söylemek, tuzak kurmak ve verilen sözden caymak en büyük günahlardandır. Fakat savaşta onların özel istisnai durumları vardır.
İmam Nevevi şöyle demiştir:

"Alimler, savaşta hile imkanı nasıl olursa olsun kafirlere hile yapmanın caiz olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak verilmiş bir ahdi veya emanı bozmayı içeren bir hile veya tuzak helal olmaz." [151]
İbnü'l A'rabi şöyle demiştir:
"Savaşta yalan söylemek, ihtiyaçlarından dolayı Müslümanlara caiz olan bir ruhsattır. Bu ruhsat, merhametten ötürü nas ile sabit olmuştur. Akim bu konuda hareket kabiliyeti yoktur. Yalanın haram kılınması akıl ile olsaydı, o helale dönüşemezdi."
Bunun Siyret-i Nebeviye'deki delili şu hadistir:
"Resulullah- (a.s) Namı bin Mes'ud'a Müslümanlar adına gücü yettiği kadar şişman görünmesini emretmişti."
Ka'b bin Eşref in Muhanımed bin Mesleme eliyle katledilmesi olayı da bilinmektedir. Bu olay şöyledir:
"Muhanımed bir Meslame, Resulullah'a:
"Ya Resulullah ! Onu öldürmen hoşuna gider mi?" dediğinde, Resulullah (a.s):
"Evet," buyurdu. Bunun üzerine İbni Mesleme:
"Öyle ise izin ver de (Ka'b'a hakkınızda hoşlanacağı) bir şey söyliyeyim," dedi.
Muhammed bin Mesleme: "Ben de yaptım," dedi." Olay, Buhari ve Müslim'de anlatılmaktadır. [152]
Fakat bu, ahde vefasızlığın caiz olduğu anlamına gelmez. Ahde vefasızlık başka bir şey, savaşta bir maslahattan dolayı yalan söylemek başka şeydir. Çünkü ahde vefasızlık güvenli kişinin, kendisine güvenine verdiği sözü tutmaması veya anlaşmayı geçersiz sayması demektir.
Bundan dolayı Hz. Ömer bin Hattab (r.a) sevkettiği ordunun başındaki komutana gönderdiği mektupla şunları söylemiştir:
"Bana ulaştığına göre sizden bir kısım adamlar, inançsız yabancı birinin peşine düşüyor, adam dağa çıkıp, orada öyle kalınca, odama: "Sakın korkma" diyormuş; ama onu yakalayınca öldürüyormuş. Nefsim elinde olan Zat'a yemin olsun ki, birinin bunu yaptığı bana ulaşırsa, onun boynunu vururum." [153]

Savaşta Kafirden Yardım İstemek Caiz Olur Mu?

Resulullah (a.s) hicreti sırasında rehber olarak bir kâfirden yardım istemişti. Yine Resulullah (a.s) Hevazin'e karşı savaşta yardım amacıyla Safran bin Ümeyye'den ödünç para almıştı.

Bunlarm yamsıra Hz. Peygamber (a.s)'den şu sözü nakledilmiştir: "Bir müşrikten asla yardım istemem."
Bundan dolayı fakihler, harp durumunda müşriklerden yardım istemenin cevazı hakkında ihtilaf etmişlerdir.
Fakat Müslümanlara galip gelmiş bir kafirden veya Müslümanlar hakkında iyi düşünmeyen ya da fırsat kollayan bir kafirden yardım istemenin doğru olmayacağı hususunda ihtilaf yoktur. Nitekim Müslümanların savaşta kafirlere tabi olmaları da caiz olmaz. Çünkü bu, Allah'ı, Resulünü ve mü'min-leri veli (dost) etmeye ayardır.
Fakihler; "Bir müşrikten asla yardım istemem" hadisine dayanak yardım istemeyi "ihtiyaç" hali ile sınırlandırmışlardır. Ama Resulullah (a.s)'ın Safran bin Ümeyye ve benzeri kişilerden yardım istemesine gelince, bu bir ihtiyaçtan dolayıdır. Bu durumda Müslümanlar zarar görmeli ve Müslümanları velayet veya başkanlık ya da komutanlık konumundan çıkaracak durumlar olmamalıdır.
İmam Kasâni bu konuda şöyle diyor:
"Müslümanların kafirlere karşı savaşlarında kafirden yardım istemeleri, onlara yaraşmaz. Çünkü böyle birisinin hainlik etmesinden emin olunmaz. Dini düşmanlıkları zaruret halleri dışında her zaman için hainlik etmeye onları sevkeder. Doğrusunu Allah bilir."
İmam İbnü'l-Hümman, şunu beyan etmiştir:
"Müşrikten yardım isteme konusunda, müşrikin kendilerine mahsus bir bayraklarının bulunmaması şarttır." [154]
Bütün bu söylenenler, kafirin kafirlere karşı yardımını isteme konusuyla ilişkilidir. Müslümana karşı kafirden yardım isteme konusu, ne Kitap'ta, ne de sünnete açıkça yer almaz. Ayrıca bu hususta bir fakihin bile sözü yoktur. [155]

Savaşı Sona Erdirme Yolları

İslam'a girmek:
Savaşı sona erdirme durumlarından birini burada görüyoruz.
Bu durum, bir insan veya bir belde ya da bir toplum İslam'a girerse oluşur. O vakitte, Müslümanların önderi, aralarındaki ilişkileri bir şekilde onlarla konuşup anlaşması gerekir. Bu anlaşma, onları merkezi İslam devletine bağlar. Biz bu konuya "İslam'da Emirlik" konusundaki eserimizde işaret etmiştik.
İslam'a girme konusunda alimler şunu söylemişlerdir: "İslam'ı kabul etme yollarından bazısı açık, bazısı zimnî, bazısı da tabi olmak şeklindedir."

İslam'ı kabul etmeyi açıkça ilan etmek:
Bu, daha önceki inancından vaz geçerek kelime-i şehadeti söylemekle olur. Kafirler bu bakımdan dört gruba ayrılırlar. Bir kısmı, Allah'ın varlığını inkar ederler ki, bunlar Dehriler'dir; bir kısmı Allah'ın birliğini inkar eder ki, bunlar putperest ve mecusilerdir; bir kısmı Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmekle birlikte nübüvveti ve risaleti inkar ederler; bir kısmı ise bazı peygamberlerin peygamberliğini inkar ederler.
Eğer kafir birinci ve ikinci sınıftan ise, onun Müslümanlığına hüküm vermek için: "Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur)" veya "eşhedü enne Muhammeden Resulullah (şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın Resulüdür)" demeleri istenir.
Eğer kafir üçüncü gruptan ise, onun: "Allah'tan başka ilah yoktur" demesi yeterli değildir. Şehadetin ikinci bölümünü de söyleyip: "Şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın Resulüdür," demesi gerekli olur. O vakit onun Müslüman olduğuna hükmedilir.
Eğer kafir dördüncü gruptan ise, fetvaya esas olan, İbni Âbidin'in söylediğidir: Yahudi ve Hristiyan'ın: "Ben Müslümanın" demesi yeterlidir. Çünkü Yahudi ve Hristiyanlar: "Ben müslümanmı," dediği takdirde, bu onun Müslümanlığına delildir.
Putperest ve benzerlerine gelince, böyle birisi: "Ben Müslümanım" vebenzeri sözler söylese Müslüman olduğuna hükmedilir. İslamın zımnen ilanı:
Kitap ehli ya da müşrik olan bir kimsenin Müslüman cemaat ile birlikte namaz kılması buna örnektir. Çünkü bu şekilde namaz kılmak bizden öncekilerin şeriatlarında yoktur. Bu bakımdan onun bu hareketi İslam'a girişin bir delilidir. Hanefilerle Hanbeliler'e göre durum böyledir.
İmam Şafii ise: "Müslüman olduğuna hükmedilmez," demiştir. Çünkü tek başına kılınması halinde namaz, imanın delili olmadığı gibi, cemaatle kılınması halinde de böyledir.
Tabî olmak yoluyla kişinin Müslümanlığına hükmetme meselesine gelince: Bu da küçük çocuğun, her ikisinin veya onlardan birisinin varlığı halinde ana-babasma tabi kabul edilmek suretiyle Müslümanlığına hükmedilme sidir. Aynı şekilde küçük bir çocuğun tek basma esir alınması ve darü'l-îslam'a götürülmesi halinde darü'l-İslam'a tabi olarak Müslümandır.
Kafirlerin İslam'ı kabul etmeleri:
Bunlar kan ve mallarının koruma altma alınmasından ibarettir. Buna göre Müslümanlar bir beldeyi fethetmeden önce, darü'1-harb olan beldenin halkı İslam'a girecek olurlarsa, onlarla savaşmak haram olur. Ellerinde bulunan

mallara yahut İs'am topraklarındaki emanetlerine hiç kimse haksızca el uzatamaz. Eğer r bizler kafirlere savaş ile üstünlük sağlayacak olursak, İslam'a giren kimsenin geliri, hanımı ve büyük çocukları fey' olarak Müslümanlara aittir. Çünkü artık darü'1-harb kapsamı içindedir, hanımı ise kafir bir kadındır, çocukları da aynı şekilde kafirdirler, ona tabi olmaları söz konusu değildir. Çünkü onlar kendilerine ait hükümleri alırlar. Aynı şekilde âlimlerin cumhuruna göre İslam, küçüjc çocukların ve annenin karnındaki çocukların kanlarını, baba veya annenin Müslüman olması halinde korur. Bu, ister daru'l-harpte, ister darü'l-İslam'da olsun farketmez. Çünkü çocuklar kayıtsız şartsız olarak İslam konusunda babasına veya annesine tabidir. Zira çocuk ana-babadan dinleri en hayırlı olan kim ise, ittifakla ona tabidir.
Hanefiler'e göre kafir, daru'l-İslam'da Müslüman olsa, onun küçük çocukları eğer dâru'l-harpte bulunuyor iseler, onun İslam'a girmesi ile Müslüman olmazlar. Çünkü darların farklı olması sebebiyle tabiiyyet kesintiye uğrar. O bakımdan onlar da mallar gibi kabul edilirler ve fey'in kapsamına girerler. Hanım ve yaşça büyük olan çocuklara gelince: Dört mezhep imamı, kişinin İslam'a girmesinin hanımını ve buluğa ermiş büyük çocuklarını koruma altına alamıyacağını ittifakla belirtirler. Çünkü hanım ile reşit çocuklar kafir veya Müslüman olmak açısından bizzat kendilerinin hükümlerini alırlar.
Bütün bu sözler din bakımından onların Müslümanlıklarına hüküm verilmesi hakkındadır. Ama Allah katındaki duruma gelince; bu onların doğru sözlü olmalarıyla ilgili bir durumdur. Sırları en iyi bilen Allah Teâla'dir. [156]

Eman Vermek

Savaşı sona erdirme şekillerinden birinin de eman vermek olduğunu görmüştük. Bir ferde veya bir orduya eman vermemiz caiz olunca; bir halka, veya bir bölgeye eman vermemiz caiz olur mu? Açıkçası mü'minlerin emiri bunda bir maslahat görürse, onlarla saldırmazlık antlaşması yapmak suretiyle bunu sağlayabilir. O takdirde eman ile ahid aynı şey olur. Eman verme konusunda geçmişte Müslümanların karşılaştıkları şekil, bir ferde veya bir topluluğa eman vermek şeklindeydi. Bundan dolayı da ulema inceleme konularına bunu sokmuşlardır. Bu konuda onların söylediklerinden bazıları şunlardır:
Emanın sözlük anlamı: Korkunun zıddıdır. İstilan manası ise, Şafiiler'in de tarif ettiği gibi öldürmeyi ve harbilerle savaşı terketmeyi ifade eden bir akittir. Rüknü: Eman'a delâlet eden bir lafızdır. Meselâ, mücahidin: "Ben sizlere eman verdim",

yahut: "Sizler eman içindesiniz" ya da: "Size emanı bağışladım" ve benzeri sözler söylemesidir.
Eman ya genel veya Özeldir.
Genel eman, bir şehir halkı gibi hasredilmeden bir topluluğa verilen emandır. Bunu, ateşkes antlaşması ve zimmet akitleri gibi ancak imam veya imamın naibi yapabilir.
Özel eman ise, bir yahut hasredilebilir-on veya daha aşağı-sayıdaki kimselere verilen emandır. Büyükçe bir belde halkı gibi on kişiden fazla olan için caiz olmaz. Çünkü imamın yetki alanına girmiş ve cihad işlemez hale gelmiş olur. Genel olan eman ya geçicidir ateşkes antlaşması gibi veya müebbetdir, zimmet akdi gibi.
Emanın Şartları:
Hanefiler eman'ın sahih olması için dört şart koşarlar:
1. Müslümanların güçsüzlük, kafirlerin güçlülük halinde olmaları.
2. Akıl.
3. Bulûğ (ergenlik çağı).
4. Müslüman olmak.
Hür olmak eman vermekte şart değildir. Bu durumda cumhura göre kölenin eman vermesi sahihtir. Ancak Ebu Hanife savaştan dolayı mahcur (kısıtlı) kölenin-efendisi ona savaşmaya izin vermediği takdirde- eman vermesini caiz görmez.
Ebu Yusuf ile Muhammed şöyle derler:
"Kölenin eman vermesi sahihtir. Aynı şekilde eman vermek için erkek olma şartı da yoktur."
Yine cemaat olma şartı da yoktur. Tek bir kişinin verdiği eman sahihtir. Bu durumların pek çoğunda fakihlerin cumhuru, Hanelilere muvafakat ederler. Bunların da görüşüne göre buluğa ermiş, akıllı ve kendi başına karar verebilen her Müslüman tarafından verilen eman sahihtir. İsterse Müslüman yahut kafir bir kimsenin kölesi olsun, fasıklık ya da sefihlik, iflas gibi sebepler dolayısıyla hacir altmda bulunsun, kadm, kör, kötürüm, yatalak, hasta ya da imama karşı ayaklanmış biri olsun... Böyle kişilerin verdiği eman sahihtir.
Emanın Hükmü:
Eman, kendilerine eman verilenlere güvenlik ve huzurun gerçekleşmesini gerektirir. Eman verilenlerin erkeklerini öldürmek, kadın ve çocuklarım esir etmek, mallarını ganimet almak, onları köleleştirmek haram olur. Aynı şekilde onlara cizye koymak da caiz değildir. Çünkü sözü geçen hususlarda herhangi birisini yapmak, ahdi yerine getirmektir. Ahdi yerine getirmemek ise haramdır.

Emanın hükmü, eman verilen kişinin kendisini ve küçük çocuklarını da kapsamma alır.
Hanbelilere ve Hanefilere göre malım da istihsanen kapsar. Çünkü giriş izni bunu gerektirir.
Şafiiler ise şöyle derler:
"Müste'menin (eman verilmiş kişi) malı ve aile halkı, eğer eman imam tarafından verilmiş ise, şart koşmaya gerek olmaksızın emanın kapsamına girer."
Malikilere göre ise eman şarta tabidir.
Emanın Niteliği:
Hanefiler'in görüşüne göre eman gayr-i lazım bir akiddir. Hatta imam, maslahatın, o emanı bozmak olduğunu görürse bozabilir. Çünkü Hanefiler'e göre emanın gerekli olması, maslahatın gerçekleşmesi şartına bağlıdır.
Fakihlerin cumhurunun görüşüne göre eman Müslümanlar tarafından lazım olan bir akiddir. Zararsizlık sürdüğü sürece bu lüzumda kalmaya devam
eder. Çünkü eman Müslümanın bir hakkıdır. Dolayısıyla bir töhntit ya da bir muhalefet sebebiyle olmadıkça o emanı geri alamaz. Eman ne ile bozulur:
Eman belli bir süre ile sınırlı ise, ayrıca bozulmasına gerek olmaksızın o sürenin geçmesi ile sona erer. Eğer belli bir süre ile sınırlandırılmamış mutlak bir eman ise, Hanefiler'e göre bunun bozulması, imamın bozmasıyladır. Fakat onlara önce emanı bozduğunu haber verir, sonra onlarla çarpışır. Ya da düşmanın bozulmasını istemesiyle olur. Fakihlerin cumhuru, yalnızca Müslümanlara zarar gelmesi şartına bağlı olarak, imamın eman akdini bozabilmesini caiz görmüşlerdir.
Emanın Süresi:
Harbi olan bir kimse darül-İslam'a müste'men olarak (eman alarak) girecek olursa, ona daru'l-îslam'da bir sene ve daha fazla bir süre kalma imkanı verilmez. Böylelikle düşman lehine bir casus, bizim aleyhimize başkalarına yardımı önlenmiş olur.
Harbinin daru'l-İslam'da ikamet süresini ehl-i hal ve'l-akd takdir eder.
Emanın Yeri:
Emanın yeri daru'l-îslam'dır. Buna göre müste'men olan kimse, İslam topraklarında gidip gelme hakkına sahiptir. Ancak eman'ın muayyen bir yerde olmakla sınırlandırılması veya şer'i bir kayıt bulunması hali bunun dışındadır.
Şer'i kaydm sınırlarının tesbitinde fakihler arasında görüş ayrılığı vardır.
Ebu Hanife'nin görüşüne göre, kafir olan bir kimsenin daru'l-İslam'da herhangi bir yere girmesi caizdir.
Şafiiler ile Hanbelüer ise, maslahat için dahi olsa, Mekke'nin haremine

Müslüman olmayanın girmesinin caiz olmadığını kabul ederler.
Malikiler ise, eman almak suretiyle Beyt-i Haram dışında Mekke'nin haremine Müslüman olmayanın girmesinin caiz olduğunu kabul ederler. Bunun süresi ise üç gün veya imam tarafından giriş iznine esas olan maslahatın takdir edilmesi halinde ihtiyaca göredir. Malikilere göre Arap yarımadasında Müslüman olmayanın yurt edinmesi caiz değildir.
İmam fertlerin verdiği bütün eman'ları, özellikle de kadm çocuk, köle ve benzerlerinin eman'lanm kontrol etme yetkisine sahiptir. Fakat fakihlerin çoğunluğuna göre eman'ın geçerli olması, imamın iznine bağlı değildir.
Hanefiler ile Malikiler eman'ın bir maslahat dolayısıyla verilmesini şart koşarlar. Çünkü düşman ile savaş hali süreklidir.
Şafiiler ile Hanbeliler ise eman'dan herhangi bir zararın görülmemesini şart koşmakla yetinirler, maslahatı şart koşmazlar. Casus ve benzeri kişilereeman vermek caiz değildir. Çünkü İslam'da zarar olmadığı gibi zarara karşılık da zarar verilmez. [157]

Ateşkes İle Savaşın Sona Ermesi

Kar ve ziyana bakmadan savaş yönetmek doğru olmaz. Yine şartlara riayet etmeden, fertlerin ve ümmetin gücü göz önünde bulundurulmadan savaşın yönetilmesi doğru değildir. İşte bundan ötürü ateşkes, milletlerin yaptıkları savaşlarda adet haline getirdikleri şeylerden biridir. Ve îslamda ateşkes prensibini kabul etmiştir. Daha önce savaşı sona erdiren durumlardan birinin de ateşkes durumu olduğuna işaret etmiştik. Ateşkes konusunda fakih-ler bir hayli söz söylemişlerdir. Tarih boyuncu ateşkes konusunda Müslümanlara ait bir çok kararlar bulunmaktadır. Ateşkes ahkamı ve tarihi yazıldığı takdirde bütün bunlar alışılagelmiş şeylerden olur.
Ateşkesin esaslarını şu başlıklarda açıklayabiliriz:
a. Ateşkes
Karşılıklı veya karşılıksız belli bir süre savaşı terketmek şartıyla savaşan tarafların ilk bırakılmayanlar arasında fark gözetilmeksizin, İslam'ın hükümleri altından kalmaları söz konusu değildir. Bu ateşkes antlaşmasını akdeden kişi, fakihlerin ittifakıyla imam veya onun naibi olmalıdır. Eğer herhangi bir fert bu akdi yapacak olursa, imamın veya naibinin yetkisini kullandığı için cumhura göre böyle bir akit sahih olmaz. Hanefilere göre ise, eğer Müslümanların maslahatını gerçekleştirecek olur ve bir gurup Müslüman bu işi imamın izni

olmaksızın üstlenecek olursa sahihtir.

b. Ateşkesin sigası

Ateşkes (muvadaa) veya sulh yapmak (müsalaha) sözleridir. Ateşkesin rüknüne gelince; imam veya onun naibi ile düşmanların yöneticisi arasındaki icap ve kabuldür.

c. Ateşkesin şartı

Müslümanlar zayıf iken, kafirlerin güçlü olmaları ateşkeshf şartıdır. Gerçek şu ki, bu şart da ilim adamlarının ittifakı ile herhangi bir durumda antlaşma akdi için bir maslahatın varlığını gerektirir. Maslahat ise zayıf olmamız halinde gerçekleşebildiği gibi, kafirlerin İslam'a girişlerini ummak yahut zimmet akdi veya başkalarının düşmanlıklarını bertaraf etmek için ya da barışı yerleştirmek için onlarla yardımlaşma gibi başka bir takım hususlarla da gerçekleşebilir. Yine karşılıklı ekonomik menfaatler ve benzerlerinin durumuda böyledir.

Zaruret halinde Müslümanların kafirlere ödemek şartı ile mali bir bedel karşılığında barış yapılmasında veya eğer Müslümanlara yapılması halinde bir maslahat varsa, düşmanların Müslümanlara Ödeme yapmaları şartı ile barış yapılmasında bir mahzur yoktur. Çünkü Allah Teâlâ sulh yapmayı mutlak olarak bize mubah kılmıştır. Dolayısı ile barışın bedelli veya bedelsiz yapılması caiz olur. Zira barıştan kasıt kötülüğü ve tehlikeyi önlemektir. Bu herhangi bir vesile ile caiz olur. Bu konuda fakihlerin ittifakı vardır.

d. Ateşkesin hükmü:

Savaşın taraflar arasında sona ermesini gerektirir. Eman akdinde olduğu gibi düşmanlar, mallarına, canlarına, kadın ve çocuklarına herhangi bir zarar gemleyeceğinden yana emin olurlar.

e. Ateşkes akdinin niteliği:

Cumhura göre ateşkes lazım bir akid olup, nakzedilmesi ancak açıkça hainliğin yahut buna delalet eden emarelerin açıkça görülmesi durumunda caiz olur, bunun dışında caiz değildir. Eğer bu emareler bulunmayacak olursa onlara verilen sözde durmak vacip olur.

f. Ateşkes ne ile bozulmuş olur?:

Hanefiler'e göre ateşkes eğer belli bir süre için yapılmış ise bozulduğunu bildirmeye ihtiyaç olmaksızın belirlenen sürenin sona ermesi ile akit de sona erer. Cumhura göre düşman savaşmak (ihanet) veya başka bir düşmana yardımcı olmak, ya da bir Müslümanı öldürmek veya bir malı almak yahut Yüce Allah'a, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'e hakaret edip sövmek, Müslümanlara karşı casusluk etmek, Müslüman kadına tecavüz etmek veya buna benzer bir fiil ile Müslümanlara karşı harekete geçmek suretiyle anlaşma bozulur.

g. Ateşkesin süresi:
Fakihler düşman ile barış akdinin muayyen bir süre ile tesbit edilmesinin kaçınılmaz olduğunu ittifakla kabul ederler. Süre tesbit edilmeksizin sonsuza kadar ateşkes sahih değildir. Böyle bir ateşkesin süresi belli olmalıdır. Çünkü sürekli bir sulh, cihadı terketme sonucunu doğurur. Fakihler bu konuda ittifak etmekle birlikte, ateşkes için caiz olan süre konusunda farklı görüşlere sahiptirler.
Şafiiler bu konuda şöyle diyorlar:
"Eğer Müslümanların gücü yerinde ise, dört ay ve daha yukarısı ve bir seneden daha aşağı bir süre ile ateşkes caizdir. Daha zahir kabul edilen görüşbudur. Şayet Müslümanlar güçsüz iseler, o vakit ihtiyaca göre azami on yıl ve daha aşağı bir süre ile yapılması caizdir. Çünkü ateşkesin azami süresi on yıldır. Mutemed kabul edilen görüşe göre Hz. Peygamber (a.s), Hudeybiye'de Kureyşliler ile bu müddet zarfında ateşkes yapmıştır. Eğer bu süre boyunca Müslümanların gücü yerine gelmezse imamın, güçlenirler umudu ile aynı süre veya daha aşağı süre ile antlaşmayı yenilemesinde bir mahzur yoktur. Şayet ihtiyaç baki kalmakla birlikte, süre sona ererse akit yeniden yapılır. İmam Ahmed'in sözünün zahiri de budur.
Hanefi ve Malikilere göre, ateşkesin muayyen bir süresi yoktur. Bu sürenin takdiri imamn ve içtihadın ihtiyacına bağlıdır. Çünkü ateşkes on yıllık bir süre ile caiz görülmüş bir akittir. İcare akdinde olduğu gibi bu süreye daha fazlasını eklemek caizdir. [158]

Zimmet Akdi Ve Cizye İle Savaşın Sona Ermesi

Müslümanlarla gayri müslimler arasında savaşı sona erdirme şekillerinden biri de, cizye verme ve üzerinde ittifak edilen veya Müslümanların emrinin dikte ettirdiği şartlara göre Müslümanların teminatı altına girme şeklidir. Cizye: İslama ve Müslümanlara boyun eğmenin bir işaretidir. Cizye yalnızca gücüyle veya fiiliyle savaşabilen kimselere konulur. Bunların dışındakilere cizye konulmaz. Savaş sırasında Müslümanlara katıldıkları veya Müslümanlar onları koruyamıyacakları zaman kendilerinden cizye düşer. Bu bir bakıma asrımızdaki mecburi hizmet yerine askerlik bedeli ödenmesine benziyor.
İslam fıkhmdaki cizye konuları geniştir. Müslümanların karşılaştığı şekillerin çokluğu bunu gerektirmiştir. Şartlarına gelince; gayri müslimlerin Müslümanlara boyun eğme durumunda, Müslümanlarla gayri müslimler arasında bu şartlar

oluşabilir. O da maslahata göre emirin görüşüne bağlıdır. Bazı emirler şartları çoğal tu-, bazısı da azaltır.
Şüphesiz asrımızda, Müslümanlarla kendi bölgelerindeki gayri müslimler arasında yeni antlaşmalara ihtiyaç vardır. Bu antlaşmaların içinde kuvvet ve güçsüzlüğü, menfaat ile menfaatsız hatta bölgesel konum ile evrensel konumu göz önünde bulundurmak lazımdır.
Fakihlerin söylediklerinin tümü, fukahamn cevaz verdiği tarihteki olayların şu andaki konularımıza uyması mümkündür. Ulemanın zimmet akdi ve cizye konusunda görüşleri şunlardır:
Zimmet; sözlükte ahit demektir ki, o da eman'dır. Fakahaya göre zimmet, kafirlerin cizye verip itaat etmelerine karşılık İslam topraklarında yerleşmelerine izin verilmesi, korunmalarını ve gelecek saldırılara karşı himaye edilmeleri yükümlülüğünü kabul etmektir. Bu akdi yalnızca devlet başkanı veya onun naibi yapabilir.
Fakat Malikiler şöyle derler:
"Eğer bu akdi imamdan başkası yapacak olursa, onlara eman verilmiş olur. Bu duruma göre de öldürülmezler ve esir alınmazlar. Bununla birlikte imam, akdin geçerliliğini kabul etme yahut onları emin olacakları yere kd-dar geri çevirme yetkisine sahiptir."
Zimmet akdinin siğası:
Bu ya muayyen esaslara bağlı olarak ahit ve akit lafzı gibi buna delalet eden açık bir ifade ile veya cizye kabulüne delâlet eden bir fiil ile olur.
Akit'in şartları üçtür:
1. Akid yapılan kişi Arap müşriklerinden olmamalıdır. Çünkü Arap müşriklerinden ya İslam'a girmeleri istenir veya onlarla savaşılır. Zimmet akdi ancak ehl-i kitap ile yapılır. Bu akid mecusilerle de yapılır. Çünkü onların kitap ehli olduklarına dair bir şüphe vardır. Hanefiler, Hanbeliler ve Şafiiler bu şartlar üzerinde ittifak etmişlerdir.
2. Akit yapılan kişi mürted olmamalıdır.
Çünkü tevbe etmediği takdirde mürtedin hükmü öldürülmektir. Bu şart c fakihler arasında ittifakla kabul edilmiştir.
3. Akit ebediyyen yapılmamalıdır. Yine bu şart üzerinde de ittifak vardır. Cizye mükelleflerinde aranan şartlar:
Genel olarak fakihler cizye ile mükellef olmak için buluğ, hürriyet ve erkekliği şart koşmakta ittifak etmişlerdir. Buna göre kadının, çocuğun, delinin, bunağın, müzmin hastalığa mübtela olanların, kölelerin, felçlilerin pir-i fani olan yaşlıların cizye yükümlülüğü yoktur. Çünkü cizye, düşmanlarla savaşmak yerine bedel

olarak vacip kılınmıştır. Bu kimseler bu konunun ehli olmadıklarından dolayı savaşmazlar. Aynı şekilde gücü olmadığı için kazancı olmayan fakir de cizye ile mükellef olmaz. İnsanlarla oturup kalkmayan rahiplere de cizye yoktur, zira bunlar savaşa katılmazlar. Her tür köle de cizye ile mükellef olmaz.

Şafiilerle, tercihe değer kabul ettikleri görüşlerinde Hanbeliler, bazı Özürler sebebiyle fakirden ve hastadan cizyenin düşürülmesini caiz görmezler. Zimmet akdi, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında savaşın sonaennesini, kafirlerin mal, can, ülke ve namuslarının koruma altına alınması sonucunu verir. Dolayısıyla akdin yapılmasından sonra bunları mubah kabul ederek el uzatmak caiz değildir.

Cizye iki türlüdür:

Birisi sulh cizyesi olup bu da karşılıklı rıza ve anlaşarak konulan cizyedir. İttifak edilen hususlara uygun olarak miktarı belirlenir. Üzerinde anlaşılan miktarın dışında bir sınırı yoktur ve kimden alınacağı ile ilgili hükmü de böyledir.

Diğer türü ise anveten tesbit edilip konulan cizyedir ki, bu da Müslümanların kâfirlere üstünlük sağlayıp topraklarını ellerine geçirmeleri ve İslam devlet başkanının onları halleri üzere bırakmaları halinde, imam tarafından konulan cizyedir,

Fakihler zimmet akdinin Müslümanlar açısından bağlayıcı bir akit olduğunda ittifak etmişlerdir. Müslümanlar hiçbir şekilde onu bozma hakkına sahip değillerdir. Gayri müslimler açısından ise lazım olmayan bir akittir.

Fakat Hanefilere göre bu akit ancak şu üç durumdan birisi ile bozulabilir: Zimminin İslam'a girmesi veya daru'l-harbe iltihak etmesi ya da zimmilerin belli bir bölgele üstünlük sağlayarak bize karşı savaş açmaları.

Sözü edilen bu hususlar dışında herhangi bir şey ile akitleri bozulmaz. Çünkü cizyenin bağlayıcılığı kalıcıdır. Bununla birlikte yönetici cizyeyi ödemek için zimmiyi mecbur tutabilir.

Fakihlerin cumhuruna göre zimminin antlaşması, cizyeyi Ödemesi veya genel İslami hükümlerin tatbikinden kaçınması ya da Müslümanlara karşı savaşmak İçin bir araya toplanmaları ile bozulmuş olur. Çünkü bu şekilde davranmamak zimmet akdinin bir gereğidir.

Bunları işlemek akdin gereğine aykırıdır, dolayısıyla antlaşmanın bozulmasını gerektirir. Fakihler, zimmet ehlinin, İslam'ın medeni hükümleri ile cezai hükümlerini uygulamakla yükümlü oldukları üzerinde ittifak etmişlerdir. İbadetlere ve onların dinlerinde uygun karşılanan içki içmek, domuz yetiştirmek, domuz eti yemek gibi hususlarda ise bunları açıktan işlememek şartıyla serbest bırakılırlar.

Cizyenin miktarı, ödenme zamanı ve cizyeyi düşüren sebepler ile ilgili fakihlerin görüşleri de şöyledir:
Hanefilerle Hanbelilere göre, mükellefin durumuna göre cizyenin miktarı değişiklik gösterir. Eğer zengin ise kırksekiz dirhem, orta halli ise yirmidört dirhem, fakir bir işçi ise oniki dirhem bir yılda Ödemesi gerekir. Malikilere göre cizyenin miktarı kırk dirhemdir. Fakir olan kimseden gücü ve mali durumuna uygun olarak bu miktar indirilir.
Şafiiler, Hanefiler ve Hanbeliler şöyle derler:
"Cizyenin en az miktarı her yıl için bir dinardır, Orta halli olanlardan iki, zenginlerden ise dört dinar alınır."
Fakihlerin ittifakına göre umminin İslami kabul etmesiyle cizye düşer. Hanefi ve Malikilere göre de cizye ölümle düşer.
Şafiilere ve Hanbelilere göre ise ölüm ile cizye düşmez.
Ebu Yusuf, Muhammed ve diğer imamlara göre ise cizyede tedehül söz konusu değildir, ödenmesi gereken bütün cizyeler ödenmelidir. Çünkü cizye bir bedeldir. O bakımdan diyet, zekat ve benzeri diğer mali haklar seviyesinde değerlendirilir.
Zimmilerin haklan:
1. Ebu Hanife'nin dışında fakihlerin cumhuruna göre Mekke'nin Harem bölgesi dışmda olmak üzere İslam topraklarında yerleşmelerini kabul etmek.
2. Canlarının ve malarının akit ile koruma altına alınması sebebiyle onlara ilişmemek.
3. Mabedlerine, şaraplarına, domuzlarına, bunları açıktan işlemedikleri sürece karışmamak.
Evzaİ, Sevri, Şam bölgesi fakihleri ve Maliki mezhebinin meşhur kabul edileii görüşüne göre ise, cizye ister Araplardan olsun ister olmasın, ister kitap ehli olsun, ister putperest olsun, fark gözetilmeksizin bütün kafirlerden alınır.
Hanefilere göre cizyenin sene başında ödenmesi gerekir. Çünkü cizye gelecekte zimminin himaye edilmesi içindir.
4. Diğer mezheplere göre ise, cizye sene sonunda ödenmelidir. Çünkü cizyenin ödenmesi senenin tekrarlanmasıyla tekerrür eder, ya da cizye zekat gibi her senenin sonunda tahsil edilir.
5. Tekrar savaşmak için bir kenara çekilmek veya bir başka guruba katılmak ne zaman caiz olur?
Bir Müslümanın zor şartlarda şehid edilinceye kadar çarpışması caizdir. Ve yine düşmanları yenilgiye uğratmak şartıyla şehid düşünceye kadar kendini düşmanın önüne atması caizdir. Fakat Allah Teâlâ Müslümanlara, savaşmak için bir tarafa çekilmeye veya bir başka topluluğa katılmaya izin vermiştir.

Bu konuda ulema şunları söylemiştir:
"Savaşın başlaması halinde ve savaş boyunca eğer düşmana karşı mukavemet gösterebileceklerine dair kanaatleri ağır basarsa mücahitlerin onlara karşı sebat göstermeleri gerekir. Şayet Müslüman savaşçıların kanaati yenilgiye düşecekleri ve öldürüleceklerinden yana ağır basacak olursa, Müslümanlardan yardım olacakları bir gurubun yanma doğru düşmanlarının ö-nünden çekilmelerinde bir mahzur yoktur. Bu hususta sayıya itibar edilmez. Hatta tek bir kişi eğer silahsız ise silahlı iki kişiden, yahut silahlı bir kişiden kaçmasında veya hastalık ya da acizlik sebebiyle kaçmasında bir mahzur yoktur." [159]

Savaşın Etkisi

1. Düşmanın Mallarındaki Etkisi:
Nefal, Seleb ve Ganimetler: Savaşta öldürülen kafirlerin üzerinde bulunan elbise, sahip olduğu silah ve malzeme, aynca bir de bineğine "seleb" adı verilir. Bir kafiri öldüren müslüman bir kişi, selebi ya mutlak bir şekilde alma hakkına sahiptir ya da kumandanın, bunun Öldüren kişinin hakkı olduğunu ilan etmesiyle alma hakkına sahip olabilir. Bazan da kumandan ganimet olarak ele geçirdikleri şeyleri bir ferde veya bir topluluğa ya da orduya tahsis eder ki, buna da bazı ıstılahlar arasında "nefel" adı verilir.
Bu tür bir uygulama savaşmaya teşvik bakımından önemlidir.
Çünkü komutanın: "Her kim birini öldürürse, onun üzerinde bulunan araç-gereç ve sahib olduğu şeyler mücahide ait olur," deme hakkı vardır.
Bu sözler, bazı Müslümanları kafirlerle savaşmaya, özellikle de Müslümanlara zulmedip mallarını ellerinden alan mürtedler (dinden dönenler)le savaşmaya teşvik edip cesaretlendirir. Müslümanlar savaşı kazanınca, sonuçta da ganimetler olacaktır. Ganimetlerde aslolan, beşte dördünün savaşan mücahitlere ait olmasıdır. Geri kalan beşte biri, Kur'an-ı Kerim'de tayin edildiği gibi ehl-i humus denilenlere ait olur.
Hz. Ömer (r.a) sahabe-i kiram'dan çoğunun muvafakatıyla araziyi bunun dışında tutup İslam devlet başkanına bırakılması kuralını koymuştur. Çağımızda mensupları devletten ücret alan düzenli ordular kurulması, yine savaş sırasında devletten ücret alan ihtiyat askerleri savaşa katılmaları sebebiyle yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Buna göre.-devlet başkanı bir şeye sınır koymamış ise-ganimetler veya araziler ya da silah ve malzeme kapsamına giren şeyler devlete mi, ümmete mi yoksa bunların dışında savaşanlara mı ait olur? Açıkçası her iki

duruma da fetva izin verir. Ganimetler, nefal ve seleb hakkında fakihler görüş beyan etmişlerdir ve bu konuda naslar da gelmiştir. Bu bağlamda ihtiyaç gerekli kılıyorsa nasların yanında görüş de açıklanabilir. Bizburada ulemânın seleb, nefal ve ganimetler hakkında söylediklerini naklediyoruz.

Nefel:

Sözlükte fazlalık manasına gelir. İstılahta ise imamın savaşa teşvik maksadıyla bir kısım mücahitlere özel olarak tahsis ettiği mal demektir.

Tenfil ise bazı mücahitlere bu fazlalığı tahsis etmektir. Mesela veliyü'l-emrin: "Her kim birini öldürürse, onun selebi ona aittir" veya askeri birliğe: "Ele ne geçirirseniz sizin olacaktır" demesi gibi.

Seleb: Öldürülenin elbiseleri, beraberindeki silahlar, üzerindekilerle birlikte bineği ve onunla beraber bulunan maldır. Hanefilerle Maliküere göre mücahit, imamın izni olmadıkça öldürdüğü kişinin selebine hak sahibi olamaz.

Şafiilerle Hanbelilere göre ise imamın izni olmadan her durumda, mücahit öldürdüğü kişinin selebine hak sahibi olur.

el-Fey:

Sözlükte, geri dönmek demektir. Terim olarak, harbîlerden savaş olmaksızın yani cizye ve haraç gibi sulh yoluyla alınan mallardır.

Ganimet:

Sözlükte, meşakkatsiz olarak bir şeyi ele geçirmek demektir. Terim olarak ise, kahretmek ve galip gelmek yoluyla zorla harp ehlinden alınan mallardır.

Günümüzde ganimetler konusunda bir çok görüşü almaya ihtiyaç duyulduğunu beyan ettikten sonra, fakihlere göre ganimetlerin hükmünü beyan edeceğiz. Ganimetlerin taksiminde temel hükümlerin özeti şudur: Ganimetler beş paya ayrılır. Beşte dördü ganimet alanlaradır ki, savaşa fiilen veya hükmen katılanlardan her savaşçıya ondan pay verilir.

Savaşçının hak ettiği miktara gelince, Hanefiler'e göre süvariye iki pay, piyadeye bir pay verilir. Cumhur ise süvariye üç pay, piyadeye de bir pay verilmesi görüşündedir:

Diğer beşte bire gelince cumhur, onun beş paya ayrılması görüşündedir:

Sehmu'l-mesalih:

Allah'a Resulüne ait bir pay, yakın akrabaya ait bir pay.

Yakın akraba: Hz. Fatıma ve diğerlerinin soyundan gelen HaşimoğuHarıdır. Geriye üç pay kalmaktadır ki, şu ayet-i kerime'de onlar beyan buyurul-muştur:

"... Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'ın, Resulü'nün, akrabalarının, yetimlerin, yoksulların ve yolcunundur." [160]

Hanefilere göre beşte bir (humus) üç paya ayrılır: Bir pay yetimlere, bir pay yoksullara, bir pay da yolcularadır.
Beşte birden pay alanlar arasında Yüce Allah'ın söz konusu edilmesi ise; sözün başlangıcı dolayısıyla olup Allah'ın adı ile teberrtik içindir. Hz. Pey-•gamber'in payı, O'nun vefatı ile düşmüştür. Akrabaların payı ise, onlardan fakir olanlara yoksulların payı adı altında intikal eder.
İmam Malik şöyle der:
"Paylaştırma işi imamın görüşüne havale edilmiştir. Bunlar Müslümanların maslahatının olduğu yere sarfedilir." [161]
2. Savaşın, Düşmanların Kendilerinde, Esirlerinde Ve Kadın İle Çocukların Esir Alınmasındaki Etkisi:
Erkek, kadın ve çocuk esirler: Şüphesiz ki, günümüzde esirler konusuada göz önünde bulundurulması gereken yeni şeyler ortaya çıkmıştır. Aslında ve-liyyü'l-emrin önüne erkek, kadm ve çocuk esirlerin durumu hakkında birçok seçenekler konulmuştur. Emir, asrımızda, maslahata ve çağa uygun düşen içtihatlardan seçim yapabilir. Mesela; affetmek veya fidye almak gibi... İşte emirin seçme imkanı bulabileceği içtihatların zenginliğini göstermek için fa-kihlerin görüşlerinden bir kısmını naklediyoruz.
Üserâ: Müslümanların galip gelip canlı olarak ele geçirdikleri kafir erkek savaşçılardır.
Seby: Kadın ve çocuk esirlere denir.
Seby (kadın ve çocuk eshier)in hükmü: Kadın ve çocuk esirlerin maruz kalacakları hallerin araştırılması ile bunların hükmü bilinebilir. Maruz kalacakları hükümler ise öldürülmek, köle edilmek, karşılıksız olarak serbest bırakılmak ve fidye karşılığı salıverilmekten ibarettir. Esir alındıktan sonra kadın ve çocukları öldürmek caiz değildir. Bunda ulemanın ittifakı vardır. Esir almanlar ister kitap ehlinden olsunlar, ister kitapları bulunmıyan bir kavimden olsunlar farketmez. Eğer kadm ve çocuklar kendi kavimleriyle birlikte aktif olarak ya da görüş belirterek savaşa katılacak olurlarsa, savaş sırasında öldürülmeleri caiz olur. İmamların cumhuruna göre esir alınmalarından sonra da öldürülmeleri caizdir. Çünkü düşmanları öldürmekte aranan illet, onlarda mevcuttur, o da savaşmak ve çarpışmaktır. Esir alınmasından sonra öldürmehalinde Hanefiler farklı kanaat belirtmişler ve aklı ermeyen bunak ile kadm ve küçüğün öldürülmesini caiz görmemişlerdir. Çünkü esir aldıktan sonra öldürmek cezalandırmak gibidir. Halbuki onlar ceza ehli olan kimseler değildir. Köle etmeye gelince; kadm ve çocuk esirlerin, esir edildikten sonra

öldürülmeleri caiz değildir.
Malikilere göre imam, köleleştirme, karşılıksız veya fidye karşılığında serbest bırakma arasında seçim yapmak için muhayyerdir. Hanefilere göre ise, bunlar ister Arap olsun ister olmasınlar imam onları köleleştirir.
Hanefiler ile Şafiiler bu konuda şunları söylemişlerdir:
"Bizzat esir almakla bunlar köle olurlar ve ganimetle birlikte pay edilirler."
Karşılıksız serbest bırakma konusu ise, Malikilere göre imamın yani İslam devlet başkanının karşılıksız olarak kadın ve çocuk kölelerin kayıtsız şartsız kendi topraklarına geri dönmeleri için izin vermesi caizdir. Aynı şekilde Şafiilerle Hanbeliler de veliyyü'l-emrin kadın ve çocuk köleleri karşılıksız bırakmasını caiz görmüşlerdir. Fakat ganimet alanların gönül hoşluğu ile bunu kabullenmeleri şartı vardır. Hanefiler de karşılıksız bırakmayı mutlak olarak caiz görmezler.
Esirlerin fidye karşılığı bırakılması:
Malikiler bunun caiz olduğu görüşündedirler. Şafiiler düşmanlarının ellerinde bulunan Müslüman esirler veya mal karşılığında bunu yapmalarının caiz olduğunu söylerler. Şu kadar var ki; ganimet alan savaşçılara bunların yerine kamu menfaatleri için ayrılan pay (Sehmü'l- Mesalih)dan bir şeyler verilmesi gerekir.
Hanefiler ile Hanbeliler kadın ve çocuk esirlerin ister mal karşılığı ister onların kavimlerinin.ellerinde bulunan Müslüman esirler karşılığında olsun fidye ile bırakılmalarını caiz görmezler.
Esirlerin Hükmü:
Fakihler, velüyyü'l-emrin esirlere, Müslümanların menfaatlarına daha uygun gördüğü uygulamayı yapabileceğinde ittifak etmişlerdir. Ve emir, mezhep sahiplerinden herbirisinin içtihadı ile ulaştığı ve buna dayanarak belirlediği hususlardan herhangi birisini seçmekte serbesttir.
Hanefi mezhebine göre veliyyü'1-emir esirlere üç husustan birisini uygulamakta serbesttir: Ya onları öldürür, ya köleleştirir, ya da Müslümanlar ile zımmilik antlaşması yapan hürler haline getirir. Arap müşrikleri ile mürtedler bunların dışındadır.
Hanefilerin ittifakı ile fatih Müslüman askerlerin, .cihadı bırakıp ziraatle uğraşmamalar! için arazilerine bağlı olarak esirlerin arazide çalışmak üzerekarşılıksız bırakılmaları caizdir.
Şafii ve Hanbeliler'in mezhebine göre imam veya onun vekilliğini yapan savaş kurmaylarından herhangi birisinin İslam ve Müslümanlar için daha uygun hayırlı gördüğünü yapar. İmam veya vekili bu tercihi arzusuna göre değil de içtihadı ile

yapar.
Hanefi mezhebinin esirler hakkındaki görüşünün özeti şudur:
İmam köleleştirmek ve Öldürmek arasında muhayyerdir. Delil olarak da: "... Artık onların boyunlarını vurun," [162] ayeti kerimesi ile Beni Kurayza olayını ileri sürmüşlerdir. Bu durum sadece esir alınmış kişiler için geçerlidir.
Esir olmayanlara gelince, onların öldürülme sine kendi kendine karar veremez. Bu da onların öldürülmelerinin cevazına delil olur.
Hanefiler, Allah Teala'nın; "... Savaş sona erince onları ya karşılıksız, ya da fidye ile salıverin..." [163] ayetini, "...Topyekün sizinle savaşan putperestlerle siz de topyekün savaşın..." [164] ayeti ile neshedildiğine itibar ederler. Fakat Hanefiler ihtiyaç anında mal veya esirler karşılığında takas yapmayı caiz görmüşlerdir. [165]

İmam Şafii ve Ahmed'in mezhebenin hulasası da şudur:
İmam öldürmek, köleleştirmek ve mal karşılığında veya esirler karşılığında ya da karşılıksız olarak serbest bırakmada muhayyerdir." Bu konuda deliller çoktur. Bu deliller naslarm sunuluşu sırasında gelecektir.
Malikilerin görüşü de şudur:
İmam, bu durumla muhayyerdir. Dört hususu yukarıda zikredildi, diğeri ise cizyedir. [166]

Kafirlerin İslam Beldelerini İstila Etmesinin Hükmü

Burada Müslümanların istilasının tersine bir durum vardır. Kafirler İslam beldelerinden veya İslam topraklarından bir kısmını istila ettikleri takdirde kazai hüküm nasıl olur? Sonra burada bir başka durum daha vardır ki, o da mürtedler bir yeri istila ettikleri vakit, istila sırasında yaptıkları tavarruflarınhükmü nedir? Bu sorunun cevabında bir çok mesele ve detayın açıklanması gerekir. Ve bu husus, yeni durumlara ve gerçeğe denk düşecek fetvalara ihtiyaç duyar. İşte biz okuyucuya alimlerin alışılagelen görüşlerini naklediyoruz.
Kâfirlerin, Müslümanların mallarını ele geçirmesi:
Aralarında Hanefiler'in de bulunduğu fakihlerin cumhuru şöyle demektedir:
"Kafirler darü'l-İslam'da üstünlük sağlayıp galip gelmek suretiyle Müslümanların ya da ummilerin mallarına malik olmuş olurlar."
Ancak Hanefiler şöyle demektedirler:

"Kafirlerin bizim mallarımızı mülk edinmeleri ancak daru'l-harpte ih-az edilmesi ile mümkün olur."
Şafiiler de şöyle derler:
"Kafir ganimet olmak yoluyla Müslümanın ya da zimminin malına ma-ik olamaz."
Şafiiler, İmran bin Husayn hadisini delil getirerek şöyle demişlerdir:
"Müşrikler Medine'nin otlak yerindeki sürülere baskın yapıp, Resulul-lah (a.s)'m devesi Adbâ ile Müslümanlardan bir kadını yakaladılar. Gece olunca kadın kalktı. Onlar da uykuya dalmıştı. Adbâ'nm yanına gelinceye kadar elini üzerine değdirdiği her deve büyüyordu. Adba, uysal, yumuşak huylu bir deve idi. Kadın ona bindi. Sonra Medine'ye doğru yöneldi ve şöylece bir adakta bulundu: Eğer Allah kendisini kurtarırsa, bu deveyi boğazlayacaktı. Medine'ye geldiğinde bindiği deve tanındı ve onu doğru Re-sulullah (a.s)'a getirdiler. Kadın yaptığı adağı Hz. Peygamber (a.s)'e haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) : "Adbâ'ya ne fena mukabelede bulunmuşsun. Ne Allah'a masiyet teşkil eden bir şey hakkında, ne de Adem oğlunun malik ve sahip bulunmadığı bir şeyde adak olmaz," buyurdu."
Yine İbni Ömer (r.a) hadisinin zahiri bunun benzerine delâlet ediyor.
İbni Ömer'in atı çekip gitmiş ve onu düşmanlar ele geçirmişler. Müslümanlar da düşmanları yenmişler. Böylece Resulullah (a.s)'ın zamanında at kendisine geri verilmiş.
Her iki hadise de sabittir. Müslümanlara rağmen kafirlerin mülküne delâlet eden esere gelince, o Hz. Peygamber (a.s)1 in: "Akil bize evden yana bir şey bıraktı mı?" sözüdür. Yani Akil Hz. Peygamber'in Mekke'deki evlerini, Medine'ye hicretinden sonra satmıştı. Ulemanın, kafirler Müslümanların mallarını tazmin etmezler diye üzerinde ittifak etmeleri delil olarak ileri sürülmüştür. Bundan dolayı da kafirlerin mallara sahip olmaları gerekir. Bu duruma göre de onlar malik durumundadırlar. Çünkü malik olmasalar tazmin etmeleri gerekir. [167]

Sonuç

Aslolan, Müslümanların imamının savaş işini yönelmesidir. Yine imamda aslolan, onun müctehid olması ve kendinde savaş idare etme gücünün bulun-, maşıdır.
Günümüzde Müslümanlar bu iki şarta daha çok muhtaçtırlar. Çünkü savaşçının karşılaştığı şartların farklı oluşları, silah türleri, idâri, teknik ve ilmi

ilerlemelerde ortaya çıkan yeni durumlar, günlük olaylarm ihtiyacı olan bir çok fetvalar, içtihada ve idari yeteneğe muhtaçtır.[168]

Allah Yolunda Nöbet Beklemenin Fazileti

4735- Tirmizi, Hz. Osman bin Affan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Osman (r.a) bir gün minberin üzerinde şöyle dedi:
"Yanımdan (Medine'den) ayrılmanızı istemediğimden dolayı, Resulul-lah (a.s)'dan işittiğim bir hadisi sizden gizlemiştim. Sonra onu size tahdis etme (söyleme) yi uygun buldum. Ta ki, herkes, kendi nefsi için uygun olanı seçsin! Resulullah (a.s)'dan şöyle işittim:
"Allah yolunda düşmana karşı bir günlük nöbet tutma, diğer menziller de (Allah yolunda geçirilen) bin günden daha hayırlıdır." [169]

4736-Tirmizi, Muhammed bin el-Münkedir (r.a) merhumdan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Selman el-Farisi, Şurahbil bin es-Sımt'a uğradı. Şurahbil kendisine aid (görevli bulunduğu) bir tabyada bulunmakta idi. Kendisi de adamları da güç durumdaydılar. Selman onlara dedi ki:
"Resulullah (a.s)'dan işittiğim bir hadisi size anlatayım mı? Onlar da: "Evet," dediler. Selman da şöyle dedi: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Allah yolunda düşmana karşı bir günlük nöbet, bir ayın orucu ile kıyamından (teravih namazından) daha faziletlidir, belki daha hayırlıdır. Her kim bu nöbette ölürse, kabir fitnesi ve Münker-Nekir'den korunur. Kıyamete kadar onun ameli artar."
Müslim [170] Selman'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işittim:
"Bir gün- bir gece serhat bekçiliği, bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır. Ölürse üzerine dünya'da iken yaptığı ameli ve rızkı cereyan eder. Fettandan (kabirde soru soran iki meleğin fitnesinden) da emin olur."
Nesaî'nin [171] rivayetinde de Hz. Peygambar (a. s) şöyle buyurmuştur: "Allah yolunda bir gün bir gece serhat bekçiliği yapan kişinin, bir aymorucu ye teravihin ecri gibi ecri vardır. Serhat bekçiliği yaparken ölen kişi için de bu ecrin misli cereyan eder. Ve rızkı üzerine icra ettirilir ve fettandan emin olur." [172]

4737-Tabarani, el-Kebir'de, Irbad bin Sâriye (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Sahibi ölünce her amel kesintiye uğrar. Allah yolunda serhat boyunda nöbet bekleyen müstesna. Çünkü kıyamet gününe kadar onun ameli artırılır ve rızkı üzerine cereyan eder." [173]

4738-Tabarani, el-Kebir'de, Vasile bin el-Eska (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir;
"Vasile Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu nakletrniştir:
"Kim iyi bir çığır açar da, kişinin hayatında ve ölümünden sonra terk edinceye kadar onunla amel edildiği sürece, o amelin sevabı açana verilecektir. Kim de kötü bir çığır açarsa, terk edilinceye kadar o çığırın günahı, açanın üzerine olacaktır. Kim de, Allah yolunda (serhatta) nöbet beklerken ölürse, kıyamet günü dirilinceye kadar nöbet bekleyenin ameli onun üzerinde cereyan eder." [174]

4739-Tabaranî, Ebu'd-Derdâ (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ebu'd-Derdâ Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Bir ay sınırda nöbet beklemek, bir aym orucundan daha hayırlıdır. Kim düşmana karşı nöbet beklerken ölürse en büyük korku (kıyamet veya Cehennem korkusun)dan emin olur. Rızkı ve Cennet'ten bir koku (bir rüzgar) erkenden verilir. Aziz ve Celil olan Allah onu diriltinceye kadar üzerinde mücahidin eseri cereyan eder." [175]

Bir Açıklama

İnsan hangi mekanda olursa olsun İslam düşmanlarının Müslümanlara saldırısından sakınmalıdır. Cihad farz-ı ayn olunca, insanı Allah yolunda çarpışmaya niyet eder, işte o, nöbet beklemektedir. Kim îslam düşmanlarıyla savaşmaya veya İslam'dan ve Müslümanlardan bir şerri uzaklaştırmaya niyyet eden bir orduya katılırsa inşaallahu Teâla o da nöbet beklemiş olur.

4740-Tabarani, el-Evsat'ta, Enes bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir: "Enes, şöyle dedi:

"Resulullah (a.s)'a sınır boylarında nöbet tutmanın ecri soruldu. Resu-lullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kim Müslümanların arkasından bir gün bekçi olarak nöbet beklerse, namaz kılıp oruç tutanlardan arkadakilerin ecrini alır." [176]

Allah Yolunda Sabah Ve Akşam Seferlerinin Fazileti

4741-Buhari ve Müslim, Sehl bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda bir günlük nöbet, dünya'dan ve üzerindekilerden daha hayırlıdır. Cennet'te sizden birinizin kamçısının boyu dünya'dan ve üzerindekilerden daha hayırlıdır. Kulun Allah yolunda çıktığı bir akşam seferi veya sabah seferi, dünya'dan ve üzerindekilerden daha hayırlıdır." [177]

4742-Buhari ve Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda bir sabah veya akşam seferi, dünya'dan ve bütün dünya varlıklarından daha hayırlıdır." [178]

4743-Ahmed bin Hanbel, Süfyan bin Vehb el-Havlânî (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Süfyan, Veda Haccı günü Resulullah (a.s)'ın bineğinin gölgesinin altındaydı. Veya bunu ona bir adam tahdis etmişti. Resulullah (a.s) da bir palanın üzerindeydi. Resulullah (a.s); "Sen tebliğ ettin mi?" diye buyurdu. Biz, Resulullah (a.s)'m bizi kasdettiğini zannettik. Bunun üzerine: "Evet," diye cevap verdi ve onu üç kere tekrar etti, Söyliyeceği şeyler içinde şunu da söyledi:
"Allah yolunda bir akşam seferi, dünya'dan ve üzerindekilerden daha hayırlıdır. Allah yolunda bir gazveye çıkmak, dünya'dan ve üzerindekilerden daha hayırlıdır. Mü'minin mü'mine karşı ırzı ve canı, bu günün haram oluşu gibi haramdır." [179]

4744-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir yayın kabzası ile ucu arası kadar Cennet'te bir yer, üzerine Güneş doğmuş yahut batmış her şeyden daha hayırlıdır."

Resulullah (a.s) yine şöyle buyurdu:
"Allah yolunda bir sabah veya akşam seferi, üzerine Güneş doğmuş veya batmış her şeyden daha hayırlıdır."
Müslim [180] hadiste geçen "el-Gadvetü ve'r-ravhatü" (sabah ve akşamyürüyüşü) kelimelerini zikrederek şunu tahric etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda akşam veya sabah seferi, dünya'dan ve içindekilerden daha hayırlıdır." [181]

4745-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda sabah veya akşam seferi, dünya'dan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet'te, birinizin yayının kabzası ile ucu arası kadar veya kamçısı miktarı kadar bir yer, dünya'dan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennnet kadınlarından bir kadın eğilip dünya halkına baksa dünya'yı aydınlatır ve ikisinin (yerle gök veya doğu ile batı) arasını güzel koku ile doldurur. O kadının başını örten başörtüsü dünya'dan ve içindekilerden daha hayırlıdır." [182]

4746-Müslim, Ebu Eyyub (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ebu Eyyub, şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda: bir sabah veya akşam yürüyüşü, üzerine Güneş'in doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır." [183]

Az Da Olsa Allah Yolunda Savaşmanın Ecri

4747-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resululluh (a.s)'ın ashabından bir zat tatlı su kaynakçığı bulunan bir boğazdan geçti ve tatlılığından ötürü kaynakçık hoşuna giderek; "Halktan uzlet edip keşke şu boğazda ikamet etsem ! Ama Resulullah (a.s)'tan izin almadan yapmayacağım," dedi. Durumu Hz. Peygamber (a.s)'e anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu.
"Yapma (halktan uzaklaşma)! Sizden birinin Allah yolunda kıyamı, yetmiş sene evinde kıldığı namazdan daha faziletlidir. Allah'ın sizi affetmesini ve Cennet'e koymasını sevmez misiniz?" Onlar da: "Evet," dediler.

(Bunun Üzerine) Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Öyle ise Allah yolunda savaşın! Kim Allah'ın kelimesi yücelsin diye Allah yolunda, devenin sağılması müddeti kadar savaşırsa, Cennet kendisine vacip olur. Allah yolunda sabah veya akşam yürüyüşü, dünya'dan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Yahut Güneş'in üzerine doğduğu her şeyden daha hayırlıdır." [184]

4748-Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: "Muaz, Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işitmiş:
"Kim Allah yolunda devenin sağılması müddeti kadar savaşırsa, kendisine Cennet vacip olur. Her kim niyetinde sadık olarak Allah yolunda öldürülmeyi Allah'tan ister de sonra ölür veya öldürülürse, onun için şehid ecri vardır. Her kim Allah yolunda herhangi bir yara alır veya herhangi bir musibete uğrarsa, kıyamet gününde o (yara veya musibet), olduğundan daha ağır olarak gelir; rengi za'feran ve kokusu misk kokusu gibidir. Kim vücudunda Allah yolunda iken çıkan iltihab gibi bir yara açılacak olsa, bu da onun için şehidlik mührü olur." [185]

Allah Yolunda Savaşa Çıkan Allah'ın Garantisi Altındadır

4749-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah kendi yolunda (savaşa) çıkan kimseye kefil olmuştur: (Buyurur ki); "Onu (çıkaran) ancak benim yolumda cihad etmek, bana inanmak ve Peygamberlerimi tasdik etmek için çıkarmıştır. Şu halde o, kendisi Cennet'e koymamı yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet alarak içinden çıktığı evine döndürmemi benim üzerine garantilemiştir,"
Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, şayet Allah yolunda bir yara açılırsa, kıyamet gününde açıldığı zamanki kılığında gelecek, rengi kan rengi, kokusu misk olacaktır.
Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer Müslümanlara zor gelmese, Allah yolunda gaza eden bir seriyyenin ardından ebediyyen oturmazdım. Lakin bir varlık bulamıyorum ki, onları taşıyayım! Onlar da varlık bulamıyorlar. Kendilerine benden geri kalmak zor geliyor.
Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben Allah yolunda gaza ederek öldürülmeyi, sonra yine gaza ederek öldürülmeyi, sonra

yine gaza ederek öldürülmeyi pek arzu ederim,"

Buhari [186]'nin tahric ettiği rivayette ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kendisini (evinden sırf) Allah yolunda cihad etmek ve kelimetullah'ı tasdik etmek niyeti ile çıkararak Allah yolunda cihad eden kimseye Allah onu, şehid olmak suretiyle Cennet'e girdirmeyi yahut içinden çıkmış olduğu meskenine sevabla yahut ganimetle salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir."

Yine Buhari [187]'ye ait bir rivayette Ebu Hureyre şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Allah yolunda (çarpışan) mücahidin hali -Allah, kendi yolunda cihad eden kimseleri en iyi bilendir- (gündüz) oruç tutan, (gece) namaz kılan, kimsenin hali gibidir. Allah kendi yolunda savaşan mücahidi, onu vefat ettirip Cennet'e girdirmeyi, yahutta sevap ve ganimetle beraber onu salimen evine döndürmeyi tekeffül etmiştir."

Müslim [188]'in Ebu Hureyre'den şöyle bir rivayeti vardır:
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yüce Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye tekeffül etmiştir. Müslümanlar üzerine meşakkat verecek olmasaydım, Allah yolunda cihada giden hiçbir cihad müfrezesinin ardından geri kalmazdım."

Buhari ile Müslim [189]'in yine Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadiste Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teâla, kendi yolunda cihada çıkan kimse hakkında: "(Kulum) yalnızca, benim yolumda cihad etmek, bana iman etmek ve Resulüm'ü tasdik etmek amacıyla dışarı çıkarır. Onu Cennet'e sakmayı, yahut alabildiği kadar ecir veya ganimet olarak içinden çıktığı evine döndürmemi benim üzerime garantilemiştir," buyurarak himayesine aldı. "

Muvatta [190]'nın rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur! "Allah kendi yolunda cihad eden kimse için... tekeffül etmiştik" İmam Malik, Buhari'nin ilk rivayetini de zikretmiştir.

Yine Buhari [191]'nin bir rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye: "Onu evinden çıkaran şey yalnız bana iman ve elçilerimi tasdikdir. Onu ya öldürülmek veya vefat etmek şeklinden herhangi biriyle- Cennet'e koymayı yahut nail olacağı ecir veya ganimetle (sağ salim) çıktığı evine geri getirmeyi garanti ediyorum," diye

tekeffül etmiştir." [192]

4750-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yani Allah (c.c) : "Benim, yolumda cihad eden kişi benim teminatım altındadır. Şayet ruhunu kabzedersem, kendisini Cennet'in varisi kılarım ve şayet geri çevirirsem sevap ve ganimetle geri çeviririm," buyuruyor." [193]

4751-Nesai, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s), Rabbinden naklederek şöyle buyurdu:
"Kullarımdan hangisi, Allah yolunda, sırf benim rızam için savaşırsa, eğer onu sağ salim geri döndürmek dilersem, elde ettiği ecir ve ganimetle geri döndürmeyi veya ruhunu kabz edersem, günahlarını affedip rahmetine gark etmeyi garanti ederim." [194]

4752-Ebu Davud, Ebu Üsâme el-Bâhilî (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Üsame, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Üç kişi vardır ki, hepsi Allah'ın garantisi altındadır:
(Birincisi) Allah yolunda gazi olarak çıkan adamdır ki, Allah onu vefat ettirip Cennet'e koyuncaya kadar yahut elde ettiği ecir veya ganimetle geri döndürünceye kadar o, Allah (Azze ve Celle)'nin garantisi altındadır.
(İkincisi) mescide giden adamdır kû Allah onun canını alıp Cennet'e koyuncaya kadar o, Allah'ın garantisi altındadır.
(Üçüncü) selam ile evine giren adamdır ki, o da Allah (Azze ve Celle)'nin garantisi altındadır." [195]

4753-Ahmed bin Hanbel, Humeyd bin Hilal (r.a)'den rivayet etmistir
"Humeyd, şöyle dedi:
"Gezginlerden bir adam vardı. Yolu bize uğrardı. Kabileye gelir, onlara (bazı şeyleri) anlatırdı. Adam şöyle dedi:
"Bize aid bir kervan içinde Medine'ye geldim. Ticaret malımızı hemen sattık. Sonra ben: "Bu adama (Hz. Peygamber (a.s)'i kasdediyor) gidip arkada bıraktığım kişilere onun haberini getireceğim," dedim. Doğruca Resulullah

(a.s)'a gittim. Bir de ne göreyim karşımda o, bana bir evi gösteriyor."
Adam sözüne devamla şöyle dedi:
"Evde bir kadın vardı. Kadın (daha önce) Müslümanlardan oluşan bir müfrezenin içinde sefere çıkmış. (Çıkarken) geride oniki keçi ile bir de dokuma yaptığı tarağını bırakmış. (Dönüp geldiğinde) kadın sürüsünden bir keçiyi ve dokumacı tarağının kaybolduğunu görmüş. Bunun üzerine kadın: "Ya Rabbi! Senin yolunda cihada çıkan kişiyi koruyacağını garanti etmiştin Halbuki ben, sürümden bir keçiyi ve dokumacı tarağımı kaybettim. Keçim ve tarağım konusunda sana yalvarıyorum," demiş."
Adam sözüne şöyle devam etti:
"Kadının Rabbine bu şiddetli yalvarışı Resulullah (a.s)'a anlatılınca, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kadının keçisi ve keçinin misli, tarağı ve tarağının misli ortaya çıkmıştır. Haydi sen kalk, kadına git, eğer dilersen ona sor," buyurdu."
Adam dedi ki:
"Aksine ben seni tasdik ediyorum," dedim." [196]

Resulullah (A.S)'In Şehitlik Sevabından Dolayı Üç Kere Öldürülüp Sonra Dirilmeyi Arzu Etmesi

4754-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ümmetim üzerine meşekkat verecek olmaydım, ben hiçbir cihad ;| müfrezesinden geri kalmazdım. Lakin ben binecek hayvan bulamıyorum. Bineksiz sahabilerin benden geri kalmaları da bana meşakkat veriyor. An- S dolsun ki, ben Allah yolunda savaşıp da Öldürülmemi, sonra diriltilmemi, 'i! sonra yine öldürülmemi, sonra yine diriltilmemi çok arzu ederdim."
Buhari [197]'nin bir rivayetinde Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'den şöyle buyururken işittim:
"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kendilerini üzerine bindi-rebüeceğim binekler bulamamam halinde cihad yolunda benim arkamda kalmalarına gönülleri bir türlü razı olmayacak (ve bundan çok üzülecek) bir takım mü'minler olmasaydı, ben Allah yolunda gazaya çıkan hiçbir se-riyyeden geri kalmazdım. Allah yolunda öldürüp diriltilmemi; ondan sonraE; öldürüp diriltilmemi; ondan sonra öldürüp diriltilmemi ne kadar çok isterdim."

Buhari 'nin diğer bir rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda Öldürüp/ diriltilmemi, ondan sonra öldürüp diriltilmemi, ondan sonra öldürüp diriltilmemi çok isterdim."
Ravi: "Ebu Hureyre (r.a) bu: "öldürülmemi" kelimelerini üçer söylerdi de: "Hz. Peygamber (a.s)'in bunu böyle söylediğine Allah adıyla şehadet ederim," derdi," demiştir.
Yine MüsUm'e ait bir rivayette Resulullah (a.s) $üyle buyurmuştur:
"Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, mü'minlere meşakkat vermiş olmasam Allah yolunda gaza eden hiçbir seriyyenin ardında kalmazdım. Velakin varlık bulamıyorum ki, onları (hayvan üzerinde) taşıyayım! Onlar da varlık bulamıyorlar ki, benim arkamdan gelebilsinler. Benim ardımdan oturup kalmaya da gönülleri razı olmuyor." [198]

4755-Buhari, Muğire bin Şu'be (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Muğire şöyle dedi:
"Peygamberimiz Rabbimiz'in elçiliğinden olmak üzere bize şunu haber yerdi:
"Bizden cihad uğrunda öldürülen, asla benzeri görülmemiş ni'metlerle dopdolu olan Cennet'e gider. Şehid olmayıp da hayatta kalanlar da sizleri esir alıp boyunlarınıza malik olurlar..." [199]

4756-Tabarani, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) Uhud günü kardeşine: "Ey kardeşim ! Zırhımı al," dedi. Kardeşi de: "Senin istediğin gibi ben de şehid olmak istiyorum," dedi. Bunun üzerine her ikisi de zırhı bıraktılar." [200]

Yaralayan Veya Allah Yolunda Yaralananlar

4757- Buharı, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: 'JEbu Hureyre şöyle dedi: Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda yaralanan hiçbir yaralı yoktur ki, kıyamet günü, yarası kanıyor olarak gelmiş olmasın. Bu kanın rengi kan renginde, kokusu da misk kokusundandır." '
Buharı [201]'nin bir rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müslümamn Allah yolunda alacağı her yara, kıyamet gününde yeni açıldığı

andaki durumu üzere kan fışkırıyor gibi olur. Rengi kan rengi, kokusu misk kokusudur."

Buharı [202]'nin diğer bir rivayetinde de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere-ki Allah kendi yolunda yaralananı en iyi bilendir- muhakak kıyamet gününde, rengi kan rengi; kokusu ise misk kokusu halinde gelir."
Müslim'deki bir rivayette Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Eğer bir kimse Allah yolunda yaralanırsa-ki Allah kendi yolunda yaralananı en iyi bilir- kıyamet gününde yarası kan akarak gelir. Rengi kan rengi, kokusu da misk kokusudur." [203]

4758-Nesai, Abdullah bin Salebe (r.a)'den rivayet etmiştir: "Abdullah şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Şehitleri kabirlerinde) kanlı elbiseleriyle örtün ! Zira Allah yolunda yaralanan bir kimse, yarası kanayarak (Allah'ın huzuruna) gelir. Rengi kan rengi, kokusu misk kokusudur." [204]

Allah Yolundaki Mücahîd, Allah'a İtaat Edip Oruç Tutan Kimse Gibidir

4759-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah'a:
"Ey Allah'ın Resulü! Allah yoluda yapılan cihada hangi amel denk o lur?" diye soruldu. O da:
"Sizin ona gücünüz yetmez," buyurdu. Bu sözü kendisine iki veya üç kez tekrarladılar. Hepsinde:
"Sizin ona gücünüz yetmez," buyurdu. Sonra şöyle buyurdu:
"Allah yolundaki mücahidin misali, oruç tutan, namaz kılan, Allah'ın ayetlerinde itaatkar bir kişi gibidir ki, Allah Teâla'nm yolundaki mücahid dönünceye kadar ne oruçtan, ne de namazdan gevşer."

Muvatta [205]'nın rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah yolundaki mücahidin misali, oruç tutan, devamlı namaz kılan kişi gibidir ki, geri dönünceye kadar ne oruçtan, ne de namazdan gevşer."

Nesai [206]'nin rivayetinde Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Allah yolundaki mücahidin misali- ki Allah kendi yolunda cihad edeni en iyi bilendir- oruç tutan, namaz kılan, itaat eden, rukü eden ve secdeye varan gibidir."
Buhari ile Nesâi [207]'nin Ebu Hureyre (r.a)'den rivayetleri ise şöyledir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a:
"Bana cihada denk olacak bir amele işaret et," dedi. Resulullah (a.s):
"Ben cihad değerinde bir amel bulamıyorum," buyurdu da şöyle devam etti:
"Mücahid, sefere çıktığı zaman sen mescide girip de (o geriye dönünceye kıdar) hiç gevşemeden devamlı namaz kılmaya, hiç iftar etmeden devamlı oruç tutmaya gücün yeter mi?" buyurdu. O zat:
"Buna kimin gücü yeter ki?" dedi."
Ebu Hureyre şöyle dedi
"Mücahidin atı, otlakta bağlandığı ipinin etrafında şahlanarak ileri geri elbette koşar. İşte atının bu koşması da mücahidin lehine haseneler olarak yazılır." [208]

Hangi Cihad Ve Hangi İnsan Daha Faziletlidir?

4760-Nesai, Tarık bin Şihab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bir adam ayağını deriden yapılmış üzengiye koymuş olduğu halde Re-sulullah (a.s)'m yanına gelerek O'na:
"Hangi cihad efdaldir?" diye sordu.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Zalim yöneticinin yanında hakkı konuşmaktır." [209]

4761-Buhari, Ebu Said el-Hudri (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ebu Said el-Hudri şöyle dedi:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelip "İnsanların en efdali kimdir?" dedi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Allah yolunda malıyla, canıyla cihad eden kişidir." Adam:
"Sonra kimdir?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"Sonra kuytulardan bir kuytuya çekilmiş; Allah'a ibadet eden- bir rivayet de "Allah'tan korkan"- ve insanları kendi şerrinden âzâde bırakan adam-dil" buyurdu."

Ebu Davud [210]'un rivayetinde ise şu şekildedir:
"Adam; "Mü'minlerin hangisi daha kamildir?" diye sordu.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Allah yolunda malıyla, canıyla cihad eden adamdır. Ve yine kuytulardan bir kuytuda Allah'a ibadet eden adamdır. Böylece insanları da kendi şerrinden korumuş olur." [211]

4762-Ebu Ya'lâ, Cabir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Cabir, onu baliğ ederek şöyle dedi:
"Cihadın en faziletli olanı, atı yaralanıp kanı akan kimsenin (cihadı) dır."
Tabarani el-Evsat'ta ve el-Mu'cemu's-Sağır'da Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Cabir şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'a :
"Ey Allah'ın Resulü ! Hangi Müslüman daha faziletlidir?" diye soruldu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu kimsedir."
"Hangi hicret daha faziletlidir? denildi.
Hz. Peygamber (a.s) bu defa şöyle buyurdu:
"Aziz ve Celil olan Allah'ın hoşlanmadığı şeyleri terketmendir."
Yine Resulullah'a şöyle soruldu:
"Cihadın hangisi daha faziletlidir?" O da:
"Atı yaralanıp, kanı akan kimse (nin cihadı) dır/' buyurdu." [212]

4763-Ahmed bin Hanbcl, Ebu Hureyre (r,a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)'a bir adam gelip:
"Ya Resulullah! Amellerin hangisi daha faziletlidir?" dedi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'a iman etmek ve Allah yolunda cihad etmektir." Adam: "Buna güç yetiremezsem?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Yapana yardım edersin veya beceriksiz kişinin adına yaparsın," buyurdu. Adam:
"Buna da gücüm yetmezse?" diye sordu. Resulullah (a.s) :
"Nefsini serden alıkoy. Çünkü o, nefsin adına tasadduk ettiğin bir sadakadır/' buyurdu." [213]

4764-Tabarânî, el-Kebir'de, eş-Şifâ (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"O, şöyle dedi:
"Bir adamı Resulullah (a.s)'a :
"Amellerin hangisi daha faziletlidir?" diye soruyorken işittim. Resulullah (a.s) da (ona) şö$Ç buyurdu:
"Allah'a iman ve O'nun yolunda cihad etmek ve rükünleri tam olarak yapılmış hacdır." [214]

4765-Tabarani, Ubâde bin Samit (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün dışarı çıktı ve bineğinin üzerinde hareket etti.
Ashabı da beraberindeydi. Onlardan hiçbiri Resulullah (a.s)'m önüne
geçmedi. Derken Muaz bin Cebel:
"Ya Resulullah! Allah'tan bizim (ölüm) günümüzü senin gününden
önce kılmasını istiyorum. Eğdr bir şey olursa, -Allah bunu bize göstermesin-
senden sonra amellerin hangisini işleyelim, bu konuda ne buyurursun?"dedi.
(Ubade bin Samit); "Ben Resulullah (a.s)'a sormuştum."
Muaz: "Allah yolunda cihad etmektir," diye mukabelede bulundu.
Ubade bin Samit:
"Anam babam sana feda olsun," dedim. Resulullah (a.s) :
"Allah yolunda cihad etmek ne güzel şey! Ama insanlar için bunlara denk olan daha büyük bir şey var," buyurdu. Muaz:
"Oruç ve zekat?" dedi. Resulullah (a.s) :
"Oruç ve zekat ne güzel şey ! Ama insanlar için bunlara denk olan daha büyük bir şey var," buyurdu. Muaz bildiği bütün hayırlı amelleri zikretti.
Hepsinde de Resulullah (a .s) şöyle buyurdu: "Ama insanlar için bunlara denk olan daha büyük bir şey var." Muaz :
"Ya Resulullah! İnsanlar için bunlara denk olan daha büyük bir şey var," buyuruyorsun." dedi.
Resulullah (a.s) ağzına işaret etti ve: "Susmak, ancak hayır getirir," buyurdu. Muaz :
"Dillerimizin konuştukları ile muahaze olunur muyuz?" diye sordu. Resulullah (a.s) Muaz'ın dizine vurdu ve:
"Anneni kaybedesice, Allah'ın söylemeyi dilediği şeyler var. İnsanların dillerinin belası olmasaydı, Cehennem'de burunları yere kakılır mıydı? Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayır söylesin ya da serde sükut etsin! Hayır söyleyiniz ki, kazançlı olasınız ve serden sükut ediniz ki, kurtu-lasımz,"

buyurdu." [215]

4766-Ahmed bin Hanbel, Muaz (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Onun lafzı şudur:
"Biz Resulullah (a.s)'la birlikte Tebuk Gazvesi'nden geldik. Ben O'nu: yalnız görünce:
"Ya Resulullah! Beni Cennet'e sokacak bir ameli bana heber ver," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ne hoş, Allah'ın sevindirdiği kişiye kolay ve basit olduğu halde, seni büyük bir şeyden sordun: Sen farz namazı kılarsın, farz olan zekatı verirsin ve hiç bir şeyi ortak koşmadan Allah'a kavuşursun. İşin başını, orta direğini ve zirvesini sana göstereyim mi? İşin başı Müslüman olmak, orta direği namaz kılmak ve zirvesi de cihad etmektir." [216]

Atın Yularını Tutan Adamın Fazileti

4767-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Dikkat edin. İnsanların en hayırlısını size haber vereyim mi? Allah yolunda atının dizginine yapışmış adamdır.
Dikkat edin! Onu takib eden kişiyi size bildireyim mi? Bir miktar koyunu ile uzlete çekilen ve koyunlarda Allah'ın hakkını ödeyen adamdır.
Dikkat edin! İnsanların en kötüsünü size haber vereyim mi? Allah'ın adını vererek ister, Allah'ın adı verilerek kendisinden istenince vermez."
Muvatta [217] Atâ bin Yesar'dan rivayet etmiştir:
"Atâ da mürsel olarak Hz. Peygamber (a.s) 'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Dikkat edin! Derece bakımından insanların en hayırlısını size haber veriyorum: Allah yolunda cihad ederken atının başını tutan adamdır.
Dikkat edin! Dikkat edin ! Derece bakımından ondan sonra insanların en hayırlısını size bildiriyorum: O da koyunlarının başında (bir tenhada) uzlete çekilmiş, namazını kılan, zekatını veren ve hiç bir şeyi ortak koşmayarak Allah'a ibadet eden adamdır."
Nesai [218]'nin rivayetinde ise Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Size insanların derece bakımından en hayırlısını haber vermiyeyim mi?" (Sahabe-i Kiram) :
"Evet, ya Resulullah !" dedik. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ölünceye veya öldürülünceye kadar Allah yolunda atının başını tutan adamdır."
"Daha sonra Hz. Peygamber : "Onu takib eden kişiyi size haber veriyorum/' dedi. Biz:
"Evet, ya Resulullah," dedik. O da:
"Kuytu yerlerden bir yerde uzlete çekilmiş adamdır. O, namazı kılar, zekatı verir ve serden uzak durur," buyurdu.
Yine Resulullah (a.s) :
"Size insanların en şerlisini haber veriyorum," dedi. Biz:
"Evet, ya Resulullah!" dedik. O da:
"Allah'ın adını vererek isteyip, Allah'ın adı verilerek kendisinden istenince vermeyen kişidir," buyurdu." [219]

4768-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsanların en hayırlı yaşayanlarından biri; Allah yolunda atının dizginini tutup onun sırtında uçan, düşman sesi veya düşmana hücum feryadı işittikçe o at üzerinde uçan, öldürmeyi ve ölümü, ümid edilen yerlerde arayan adamdır. Yahut şu tepelerden bir tepenin üstünde veya şu vadilerden bir vadinin içinde koyunlarının yanında bulunup namazını kılan, zekatını veren ve eceli gelinceye *kadar Rabbma ibadet eden, insanlara hayırdan başka bir şey yapmayan kimsedir." [220]

4769-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Altın, gümüş, saçaklı kadife, siyah zencefli kumaş kulu olan kişiler kahrolsun! Böyle birisine verilirse razı olur, verilmezse razı olmaz."
Buhari şöyle dedi:
"Bize Amr bin Merzuk şunu ilave edip şöyle dedi:
"Bize Abdurrahman bin Abdullah bin Dinar kendi babasından; o da Ebu Salih Zekvan'dan, p da Ebu Hureyre'den haber verdi ki, Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Altın kulu, gümüş kulu, dört köşeli ve zencefli kumaş kulu kahrolsun! Böyle kişiye verilirse memnun olur, verilmezse kızar. Böyle (dünya düşkünü) kişi

sürünsün, zarara yuvarlansın! Vücuduna diken battığında cımbızla çıkaran bulunmasın ! Mutluluk şu kula layıktır ki, o Allah yolunda cihad için atının dizginini tutmuş, başı dağınık, iki ayağı tozlanmıştır. Eğer bu gazi ileri karakolda düşman beklemekte ise, o tam anlamıyla düşman beklemekte olur. Eğer askerin gerisinde vazifede ise, oradan hakkıyla nöbetçilik görevinde olur. Bu mücahid bir meclise girmek için izin isterse (küçük görülüp) kendisine izin verilmez. Bir hususta şefaat edecek olursa şefaati kabul edilmez."' [221]

Allah Yolunda Yapışan Toz ÎleCehennemin Dumanının Bir AradaBulunmaması

4770-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah korkusu ile gözyaşı döken kimse, süt memeye geri dönmedikçe ateşe.girmez. Bir kul üzerinde, Allah yolunda yapışan tozla, Cehennem'indumanı bir araya gelmez."
Nesai [222]'nin diğer rivayetinde ise şu ilave vardır:
"Müslüman bir kişinin burnunda asla bir araya gelmez."
Yine Nesai'nin bir rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah yolunda çıkan toz ile Cehennem'in dumanı, bir kulun içinde asla bir araya gelmez. Bir kulun- diğef rivayette [223] de bir Müslümanın - kalbinde iman ile cimrilik asla bir arada bulunmaz." [224]

4771-Ahmed bin Hanbel, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a)'nin mükâteb [225] kölesi vardı. Köle anlaştığı miktarın geri kalan kısmıyla Hz. Aişe (r.a)'nin huzuruna girdi. Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Bu defa hariç sakın bir daha yanıma girmeyesin ! Sana Allah yolunda cihad etmek gerekir. Çünkü ben Resulullah (a.s)'ı:
"Allah yolunda bir Müslüman kişinin kalbine toz bulaşmış olmasın ki, Allah ona ateşi haram kılmamış olsun, " buyururken işittim." [226]

4772-Nesai, Sebret bin Ebî Fakih (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle dedi:

"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim:
"Muhakkak Şeytan, Ademoğlunun yollarını tutar. İslam yolunu da tutar ve (Müslümana) şöyle der:
"Kendi dinini, babalarının ve atalarının dinini terk mi ediyorsun?" "
Fakat o kişi Şeytan'a kulak asmaz ve Müslüman olur. Sonra hicret ederken Şeytan yine yolunu keser ve ona:
"Kendi vatanını ve kendi gökyüzünü bırakıp hicret ediyorsun? Hicret edenin misali dizgin vurulmuş at gibidir," der.
Fakat o kişi Şeytan'ı dinlemez ve hicret eder. Sonra Şeytan cihad yolunu da tutar ve mücahide:
"Cihada mı çıkıyorsun? Cihad nefsine ve malına eziyettir. Vuruşursun ama öldürülürsün. Hanımın başka birine nikahlanır ve malın taksim edilir," der.
Müslüman kişi buna da aldırmaz ve cihada gider." Rasulullah (a.s) devamla şöyle buyurdu:
"Kim böyle yaparsa, onu Cennet'e koymak Allah üzerine bir hak olur. Boğulsa da veya hayvanı sırtından atıp öldürse de onu Cennet'e sokmak Allah üzerine yine hak olur." [227]

4773-Nesai, Fudâle bin Ubend (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resululîah (a.s)'ı: "Ben önder (iniz)im. Bana iman edip İslam'a uyup ve hicret edene, Cennet'in kenarında bir ev, Cennet'in ortasında bir ev verileceğine kefilim. Ve yine bana iman edip benim yolumda gidene ve Allah yolunda cihad edene, Cennet'in kenarında bir ev, Cennet'in ortasında bir ev ve Cennet'in en güzel yerinde bir ev verileceğine kefilim. Kim böyle yaparsa, elde etmedik hayır bırakmamış, sakınmadık şer bırakmamış olur. Artık o ölmek istediği yerde ölür," buyururken işittim." [228]

4774-Buhari, Ebu Abs (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi bir kulun ayakları Allah yolunda tozlanırsa, Cehennem ateşiona dokunmaz." [229]

4775-Tirmizi, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim:
"İki göz vardır ki, onlara Cehennem ateşi değmez: Allah korkusundan ağlayan

göz ile Allah yolunda nöbet bekleyerek sabahlayan göz." [230]

4776-Ebu Ya'la, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki göz vardır ki, onlara asla Cehennem ateşi dokunmaz: Allah yolunda çocuğunu veya dostunu kaybedip üzüntüsüyle sabahlayan göz ile Allah korkusundan ağlayan göz." [231]

4777-Ahmed bin Hanbel, Ebu Reyhâne (r.a)'den rivayet etmişti! "Ebu Reyhâne, şöyle dedi:
"Biz, Resulullah (a.s) ile beraber biz gazvede idik. Bir gün yüksek bir yere geldik ve geceyi orada geçirdik. Şiddetli bir soğuğa yakalandık. Hatta yerde! çukur kazıp içine giren ve kalkanını üzerine alan kişiler gördüm. Resulullah (a.s) insanların bu durumunu görünce şöyle buyurdu:
"Bu gece bizi bekleyecek kim var? Onun için Allah'a dua ederim ve bu onun için hayır olur."
Ensar'dan bir adam:
"Ben varım, ya Resulullah," dedi. Resulullah (a.s);
"Yaklaş," buyurdu. O da yaklaştı. Resulullah (a.s);
"Sen kimsin?" diye sordu. Adam, kendisini "Ensari" diye isimle <&irdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) dua etmeye başladı ve ona çokça dua i ti."
Ebu Reyhâne dedi ki:
"Resulullah (a.s)'ın Ensarî'ye yaptığı duayı işittiğim zaman, ben:
"Bir diğer adam da benim," dedim. Resulullah (a.s) :
"Yaklaş !" buyurdu. Ben de yaklaştım. Resulullah (a.s) :
"Sen kimsin?" diye sordu. Ben de:
"Ebu Reyhane'yim" diye cevap verdim. Resulullah (a.s) bana da dua etti. Ama Ensari'ye ettiği duadan daha başkaydı. Sonra şöyle buyurdu:
"Allah korkusundan dolayı ağlayan yahnt yaş döken göze, Allah ateşi haram kılmıştır. Ve yine Allah yolunda (nöbet beklerken) uykusuz kalan göze de Allah ateşi haram kılmıştır."
Ebu Reyhâne: "Allah diğer üçüncü göze de ateşi haram kılmıştır," demiştir, ama ravi Muhammed bin Semir onu işitmemiş." [232]

Kafir İle Onu Öldüren Cehennem'de Bîr Araya Gelmez

4778-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İki kişi Cehennem'de birbirine zarar verecek şekilde bir araya gelmezler."
"Kimdir onlar, ya Resulullah?" denildi. Resulullah (a.s) : "Bir kafiri öldürüp sonra doğru yolu tutan mü'min," buyurdu." Bir rivayette [233] de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Bir kafirle onu öldüren (mü'min) ebediyyen Cehennem'de bir araya gelmez."
Nesâi 'nin rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"İki kişi Cehennem'de bir araya gelmez: Bir kafiri öldürüp sonra doğru yolu tutan ile öldürdüğü kafir. Mü'minin içinde, Allah yolundaki toz ile Cehennem alevi bir arada bulunmaz. Kulun kalbinde iman ile hased bir araya gelmez." [234]

Bir Açıklama

İman ile hasedin bir kalbde bir araya gelmesi, hasedin çirkinliğine delalet eder. Hased nefsin hastalığıdır. İnsanın, nefsini ondan ve diğer kalb hastalıklarından arındırması gerekir. [235]

Cihad, Mücahidi Cennette Yüz Derece Yükseltir

4779-Müslim, Ebu Said el-Hudri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim Rabb olarak Allah'a, din olarak İslam'a, Peygamber olarak da Muhammed'e razı olursa, o kimseye Cennet vacip olur."
Ebu Said buna şaşırmış ve: "Bunları bana tekrarla, ya Resulullah," demiş. Hz. Peygamber (a.s) de tekrarlamış ve sonra:
"Başka bir şey var ki, onunla Cennet'te bir kul yüz dereceye yükseltilir. Her iki derecenin arası; yerle gök arası gibidir," buyurmuş.
Ebu Said: "Nedir o, ya Resulullah?" diye sormuş. O da:
"Allah yolunda cihaddır, Allah yolunda cihaddır," buyurmuş." [236]

4780-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim Allah'a ve Resulüne iman eder de namaz kılar, Ramazan'da oruç tutar ve haccederse, onu Cennet'e koymak Allah üzerine bir hak olur. O kimse ister Allah yolunda mücahid olsun, isterse içinde doğduğu toprağında otursun."
Bunun üzerine sahabiler:
"Senin bu sözünü insanlara müjdelemiyelim mi?" dediler.
Resulullah (a.s) (bu defa) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz Cennet'te yüz derece vardır. Allah onları kendi yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. Her iki derecenin arasındaki mesafe, gökle yer arasındaki mesafe gibidir. Sizler Allah'tan istediğiniz zaman, O'ndan Fir-devs'i isteyin. Çünkü o, Cennet'in en üstünü ve en yüksek olanıdır. Fir-devs'in üstünde Rahman'm arşı vardır. Cennet'in ırmakları Firdevs'ten fışkırıp akarlar." [237]

Cennet Kılıçların Gölgesi Altındadır

4781-Buhari, Abdullah bin Ebî Evfâ (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Cennet kılıçların gölgesi altındadır." [238]

4782-MüsIim, Ebu Musa (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ebu Musa'nın oğlu Ebu Bekir şöyle demiştir:
"Ben babamı düşman karşısında iken şunu söylerken dinledim:
"Resulullah (a.s): "Muhakkak Cennet kapıları kılıçların gölgeleri altmdadır," buyurdu. Bunun üzerine pejmürde kılıklı bir adam ayağı kalkarak:
"Ya Ebu Musa, bunu Resulullah (a.s) söylerken sen mi işittin?" dedi. Ebu! Musa:
"Evet," cevabını verdi. Arkadaşlarına döndü ve :
"Sizlere selam eylerim," dedi. Sonra kılıcının kınını kırarak attı. Sonra; da kılıcı ile düşmana yürüyerek öldürülünceye kadar onunla vurdu." [239]

4783-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Amr bin Üfeyş, cahiliyye döneminde faizcilik yapıyordu. Faiz aldığı sürece Müslüman olmayı hoş karşılamadı. Uhud günü (Medine'ye) geldive:
"Amcamın oğulları nerede?" diye sordu. Orada bulunanlar:
"Uhud1 da/' dediler. Amr:

"Falan kişi nerede?" dedi. Onlar da:
"O da Uhud'da," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Amr zırhını giyip atına bindi ve Müslümanlara doğru yöneldi. Müslümanlar onu görünce:
"Ey Amr, bizden uzak dur," dediler. O da:
"Ben İman ettim," dedi ve yaralanıncaya kadar çarpıştı.
Sonunda yaralı olarak ailesinin yanma taşındı. Sa'd bin Muaz onun yanma gelip Amr'ın kız kardeşine:
"Amr, kavmini kayırma gayretinden dolayı mı, yoksa ona kızgınlığından mı, ya da Allah için öfkelendiğinden mi çarpıştı?" diye sordu. O da;
"Sırf Allah ve Resulünden dolayı kızarak çarpıştı/' diye cevap verdi.
Amr Öldü. Allah Tebareke ve Teâla'nın rızası için bir vakit namaz kıla-madan Cennet'e girdi. [240]

Allah Yolunda Ok Atan Kimsenin Ecri

4784-Nesai, Ebu Nüceyh es-Sülemi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ebu Nüceyh, şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim.
"Kim Allah yolunda düşmana bir ok isabet ettirirse, (attığı ok karşılığı) Cennet'te bir derece verilir."
Ebu Nüceyh dedi ki:
"O gün ben düşmana onaltı ok isabet ettirdim ve yine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Allah yolunda (düşmana) bir ok atarsa, o ok, o kimse için azad etmiş kişinin sevabına denktir,"
Tirmizi [241]'nin rivayetinde Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu bildirilmiştir:
"O ok, onun için köle azad etmiş kişinin sevabına denktir." [242]

4785-Nesai, Şürahbil bin es-Samit (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Şürahbil, Amr bin Abese'ye:
"Ya Amr, bize Resuhülah (a.s)'tan duyduğun bir hadisi şöyle/' dedi.
Amr bin Abese de şunları anlattı:
"Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"İslam uğrunda saçını ağartan kişinin, saçı kıyamet günü nur olur. Allah yolunda

bir ok atan kimse, attığı ok düşmana ulaşsa da, ulaşmasa da, bir mü'mine köle azat etme sevabı vardır. Bir köle azad edenin ise azad ettiği kölenin her uzvuna karşılık bir uzvu ateşten korunur."
Tirmizi [243] ise rivayetinde yalnızca "saç ağarmasını" zikretmiştir.
Ebu Davud da rivayetinde yalnızca "köle azad etme" yi zikretmiştir.
Nesai [244] başka bir tarıkdan benzer rivayetinde şunu tahric etmiştir:
"Kim Allah yolunda düşmana bir ok atarsa..."
Ve devamında "isabet etsin veya etmesin" sözleri vardır.
Nesai'nin rivayetlerinde iki yerde "köle azat etme", üç yerde de "saç ağartma," sözü de geçmektedir. [245]

4786-Nesai, Şürahbil bin es-Samit (r.a)'den rivayet etmiştir: "Şürahbil, Ka'b bin Mürre'ye:
"Ey Ka'b! Bize Resulullah (a.s)'tan bir hadis rivayet et, fakat çok dikkatli davran (ne fazla, ne de noksan söyle)" dedi.
Ka'b şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Kim Allah yolunda saçını ağartırsa, o saç, kıyamet günü önün için nur olur."
Yine Şürahbil, Ka'b'a:
"Hz. Peygamber (a.s)'den bize hadis rivayet et. Fakat dikkatli ol," dedi.
Ka'b şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu duydum:
"(Düşmana) ok atınız ! Kim düşmana bir ok ulaştırırsa, Allah onu bir derece yükseltir."
İbnü'n-Nehham;
"Bu derecenin yüksekliği ne kadardır, ya Resulullah," diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ama o, annenin (evinin) eşiği değildir. Fakat iki derecenin arası; yüz| yüdır." [246]

Allah'ın Mücahide Yardım Etmesi

4787-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Üç kişi vardır ki, onlara yardım etmek Allah'ın üzerine hakk (vacib) dir: Allah yolunda cihad eden, (kitabet bedelini) ödemek isteyen mükateb köle ve (zinadan) iffetini korumak maksadıyla- evlenen kişi."
Bir rivayette "mükateb" kelimesinin yerine "borcunu ödemek isteyen borcu çok olan kişi" kullanılmıştır. [247]

Savaştan Dönen Gazinin Ecri

4788-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah, şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda (cihaddan) geri dönme, savaşmak gibidir." [248]

Kafir İken Sonra Müslüman Olup Şehid Edilenler

4789-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (s.a) şöyle buyurdu:
"İkisinden biri diğerini öldürüp sonra ikisi de Cennet'e giren iki kişiyi Allah, rızası ile karşılar. Şu (Müslüman) Allah onun katiline tevbe ve hidayet nasip eder de o da Müslüman olur. Ardından o da Allah yolunda savaşır ve neticede o da şehid düşer." [249]

Allah Yolunda At Besleyen Kişinin Ecri

4790-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim Allah'a inandığı için ve va'dini tasdik ederek Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir at bağlayıp beslerse, şüphesiz o atın yediği yemler, içtiği sular, atın dışkısı ve sidiği kıyamet gününde o şahsın mizanında (hasenat olacak)dır." [250]

4791-Müslim, Ebu Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ebtı Mes'ud, dedi ki:
"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e yularlanmış dişi bir deve getirip:

"Bu, Allah yolunda sadakadır," dedi. Hz. Peygamber (a.s) de:
"Bu bir deveye mukabil sana kıyamet gününde hepsi de yularh olmak üzere yediyüz deve vardır," buyurdu." [251]

4792-Tirmizi, Hureym bin Fatik (r.a)'den merfu olarak rivayet etmfştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim Allah yolunda bir harcama yaparsa, o harcama kendisi için yediyüz misli olarak yazılır." [252]

Kişinin Saftaki Yerinin Fazileti

4793-Tabarani, İmran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kişinin Allah yolunda (cihad) safında ayakta durması, altmış sene ibadetinden daha faziletlidir." [253]

4794-Tabarani, Mücahid (r.a)'den, o da Yezid bin Şecere'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Yezid bin Şecere, sözü, fiilini tasdik edenlerden biriydi. 9 Mücahid şöyle dedi:
"Ey insanlar, Allah'ın size olan nimetini hatırlayınız. Allah'ın size olan nimeti ne kadar da iyidir. San, yeşil ve kırmızı arasından görüyoruz. Onların içinde erkeklere de bir şeyler var."
Sözüne şöyle devam ediyordu:
"İnsanlar namaz için saf tuttukları ve savaş içinde saf oluşturdukları vakit göklerin kapılarından Cennet'in kapıları da Cehennem'in kapılan da açılır. Huri'1-Iyn (Cennet kadınlan) süslenir ve ortaya çıkarlar.
Adam Öne atıldığı zaman huriler:
"Allah'ım, ona yardım et," derler. Adam geri çekilince, ondan gizlenirler ve:
"Allah'ım, ona mağfiret et," derler." Yezid bin Şecere sözüne şöyle devam etti:
"Anam-babam size feda olsun, düşmanı bozguna uğratınız ! Huri'Hyn'e rezil rüsvay olmayanız! Çünkü sızan ilk damla mücahidin işlediği her şeye keffaret olur ve ona hurilerden iki zevce iner, onun yüzünü silerler ve ona:
"Senin zamanın gelmiştir," derler. O da : "Sizin de zamanınız gelmiş," der.
Sonra mücahide yüz hülle (Cennet giysisi) giydirilir. Onlar ademoğlu dokumasından değil, ama Cennet bitkisindendir. O elbiseler Isbâ dağlarının

araşma konulmuş olsaydı, ona bol gelirdi."
Yezid bin Şecere şöyle diyordu:
"Bana haber verildi ki: "Kılıçlar Cennet'in anahtarlarıdır." [254]

Allah Yolunda Akıtılan Kanın Fazileti

4795-Tirmizi, Ebu Ümâme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) buyurdu ki:
"Hiç bir nesne, Allah'a iki damla ve iki izden daha sevimli değildir: Allah korkusundan akan yaş damlası ile Allah yolunda (cihad sırasında) akıtılan kan damlası. İki ize gelinde: Biri Allah yolundaki iz (savaşta yaralanma vs. den kalan iz), diğeri Allah'ın farzlarından birinin izi (meselâ secde izi gibi) dir." [255]

Mücahid Allah'ın Sevgili Kuludur

4796-Ahmed bin Hanbel, Ebu Zerr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Zerr, şöyle dedi: "Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Üç kimse vardır ki, Allah onları sever. Ve yine üç kimse de vardır ki; Allah onlardan uzak durur;
(Birincisi), bir topluluk içinde düşmanla karşılaşıp öldürülünceye veya arkadaşlarına fetih müyesser oluncaya kadar düşman karşısında sebat eden adam.
İkincisi: Yolculuğa çıkan kavim. Yürüyüşleri geceleyin de sürer, nihayet yeri yoklamak isterler ve oraya konaklarlar. Onlardan biri tenhaya çekilip, yola çıkmak için arkadaşlarını uyandınncaya kadar namaz kılar.
Üçüncüsü de: Bir komşusu olup kendisine eziyet eden adamdır. Bundan, ölüm kendilerini ayırıncaya veya komşusu göçüp gidinceye kadar onun eziyetine katlanıp sabreder.
Allah'ın kendilerinden uzak durduğu kişiler ise: Çok yemin eden tacir, kibirlenen fakir ve yaptığı iyilikleri başa kalkan cimridir." [256]

Nefisle Cihada Teşvik

4797-Tirmizi, Fudâle bin Ubeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Fudâle, şöyle dedi:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Mücahid, kendi nefsiyle mücahede eden kişidir." [257]

Bir Açıklama

Nefisle cihad, onu Allah'ın emrine hamletmek ve kulluğun üstün özelliklerini arzu ederek olur. Bundan dolayı nefisle cihad etmek, her türlü cihad şekliyle Allah yolunda cihad etmeyle bir tutulmuştur.[258]

CİHADIN FARZÎYETİ, CİHAD'DA HALİ! NİYET, CİHADIN ADABI VE AHKAMI CİHAD EMRİ

4798-Ebu Davud, merfu olarak Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle müşriklerle cihad ediniz." [259]

4799-Ahmed bin Hanbel, Ubâde bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ubâde bin Samit şöyle dedi: "Rasulullah (a.s) şöyle buyudu:
"Allah yolunda cihad ediniz. Çünkü Allah (Tebareke ve Teâla) yolundaki cihad, Cennet kapılarından bir kapıdır ki, Allah (Tebareke ve Teâla) onun sebebiyle hüzün ve kederden korur." [260]

4800-Buhari ile Müslim, îbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mekke Fethi'nden sonra Medine'ye hicret yoktur. Fakat cihad ve niyet vardır. Allah yolunda gazaya çağrıldığınız zaman hepiniz icabet edip sefere çıkınız." [261]

4801-Taberâni, Guzeyye bin el-Hars (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Kureyş'ten bazı gençler, Resulullah (a.s)'a hicret etmek istediler. Fakat babalar onlara engel oldu. Bu durum Resulullah (a.s)'a anlatıldı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mekke Fethin'den sonra hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır." Yine Guzeyye, o, Hz. Peygamber (a.s)'i şöyle buyururken işitmiş:
"Mekke Fethi'nden sonra hicret yoktur. Ancak üç şey vardır: Cihad, niyet ve haşr." [262]

Cihad Etmeyen Veya Cihad Etmeyi Gönlünden Geçirmeyen Kimse,Nifak Üzere Ölür

4802-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bir kimse gaza etmeden ve onu gönlünden geçirmeden ölürse, nifakınbir, şubesi

üzere ölür." [263]

Bir Açıklama

Abdullah bin Mübarek şöyle demiştir:
"Zannederiz ki bu, Resulullah (a.s) zamanına mahsus idi."
İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde şunları kaydeder:
"İbni Mübarek'in söylediği muhtemeldir. Onlardan başkaları ise hadisin genel olduğunu söylemişlerdir. Maksad, bunu yapan kişi cihada gitmeyip geri kalan münafıklara benzer demektir. Çün^ü cihadı terketmek, nifakın dallarından biridir. Bu hadis-i şerif bir ibadete niyet edip de onu yapamadan ölen kimseye, hiç niyet etmeden ölen gibi yergi yöneltilemiyeceğine delildir." [264]

Cihadı Terkeden Kişiyi Korkutma

4803-Nesai, Seleme bin Nüfeyl el-Kindi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben, Hz. Peygamber (a.s)'in yanında oturuyorken bir adam:
"Ya Resulullah, halkj, atların üzerindeki savaş malzemelerini alıp onları salıverdi ve silahı bıraktılar. Onlar: "Artık cihad yok, savaş sona erdi," dediler," dedi.
Resulullah (a.s) yüzünü çevirip şöyle buyurdu:
"Onlar yalan söylediler. Asıl savaş şimdi başladı. Ümmetimden bir cemaat hak üzere savaşmaya devam ederler ve kıyamet kopuncaya kadar Allah bir kısım insanların kalblerini onlara meylettirir ve onların sebebiyle diğerlerini rızıklandırır. Nihayet Allah'ın va'di gelip çatar. Kıyamet gününe kadar atm alnında hayır vardır. Yüce Allah bana, fazla zaman geçmeden ruhumun kabzolacağmı, benden sonra sizlerin bana tabi olacağınızı, mü'min-lerin esas yurdunun Şam olduğunu vahyetti. Dikkat edin ! Sakın bir kısmınız, diğerlerinin boynunu vurmasın."
Bir rivayette de şöyle buyurmuştur:
"Sizler, bazınız bazısının boynunu vurarak acizler olarak bana tabi olursunuz."
Resulullah (a.s) onların bu durumunu beğenmediğinden böyle buyurmuştur. [265]

4804-Buharî, Ebu Ümâme (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Bu alet, bir ailenin (sınırdaki) evine girerse, o eve

muhakkak bir hor-luk, hakirlik girdirilir." [266]

4805-Ahmed bin Hanbel, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre şöyle dedi: "Ben Resulullah (a.s)'ı Sevban'a şöyle buyururken işittim:
"Ey Sevban! Bir şeyler elde etmek üzere yemek çanağının etrafında toplanmanız gibi, diğer milletler de sizin aleyhinize ittifak oluşturdukları vakit durumun nice olur?"
Sevban (r.a) da şöyle dedi:
yAnam, babam sana feda olsun, Ya Resulullah (a.s), bu bizim azlığımızdan dolayı mı (olacak)?" dedi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır ! Siz o gün (sayıca) çoksunuz. Fakat kalblerinize vehen (zayıflık) atılır."
(Orada bulunanlar) :
"Ya Resulullah, vehen nedir?" dediler. Resulullah (a.s) (bu kez) şöyle buyurdu:
"Dünya sevginiz ve cihadtan hoşlanmamanızda-." [267]

Cîhadda Îhlas

4806-Buhari ve Müslim, Ebu Musa' el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Ebu Musa şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'a cesurluk hamiyyet ve riya için çarpışan adamın hükmü soruldu: "Bunların hangisi Allah yolundadır? " denildi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kim yalnız kelimetullah yüce olsun diye çarpışırsa, işte o, Allah yolundadır."
Ebu Davud ile Nesâi [268]'nin rivayetlerinde Ebu Musa el-Eş'ari şöyle dedi:
"Bir bedevi Resulullah (a.s)'a gelerek:
"Bir adam (var) anılsın diye çarpışıyor, bir adam da övülsün diye çarpışıyor, bir başkası da ganimet alsın diye çarpışıyor ve bir diğer adam da mevkisi görülsün diye çarpışıyor. Acaba Allah yolunda (çarpışan) kim?" dedi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Kim Allah'ın kelimesi yüce olsun diye çarpışırsa, işte o, Allah yolundadır." [269]

4807-Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir: "Muaz şöyle dedi:

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Savaş iki türlüdür. Bir kimse Allah'ın rızasını kazanmak ister, kumandana itaat eder, en kıymetli malını bu uğurda harcar, arkadaşına yardımcı olur, fesad ve kötülükten kaçınır. İşte bu kimsenin uykusuna da uyanıklığına da ecir (sevap) verilir.
Bir kimse de riya ve gösteriş için savaşır, kumandana isyan eder ve yeryüzünde de fesat çıkarır, işte bu kimse gazveden asgari ücreti bile elde edemez."
Muvatta [270]nın rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Gazve iki çeşittir: Bir gazve vardır ki, o uğurda en kıymetli şey harcanır, ortağa kolaylık gösterilir ve emir sahibine (kumandana) itaat edilir ve fesad çıkarmaktan kaçınılır. İşte bu gazvenin tümü hayırlıdır.
Bir gazve daha vardır ki, o uğurda en kıymetli olan harcanmaz, arkadaşa (ortağa) kolaylık gösterilmez, kumandana itaat edilmez ve fesadtan kaçınılmaz, işte böylesi bir gazve, sahibine asgari bir ücret bile sağlamaz." [271]

4808-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdullah dedi ki: "Ben: "Ya Resuluîlah (a.s), cihad ve gazadan bana haber ver," dedim.
Resuluîlah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Ey Amr'ın oğlu Abdullah, sen sabrederek ve sevabını Allah'tan bekleyerek çarpışırsan, Allah da seni, sabredici ve mükafatını Allah'tan bekleyici olarak, diriltir. Şayet riyakar ve rekabetçi olarak çarpışırsan, Allah da seni riyakar ve rekabetçi olarak diriltir. Ey Abdullah bin Amr, sen hangi hal üzere çarpışırsan veya öldürülürsen, Allah da seni o hal üzere diriltir." [272]

4809-Nesai, Ebu Ümâme el-Bahüi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Ümame şöyle dedi: "Resuluîlah (a.s)'a bir adam gelip şöyle dedi:
"Şöhret ve mükafat için savaşan kimse hakkında ne buyurursun? Onun için ne var?"
Resuluîlah (a.s) şöyle buyurdu: "Onun için hiçbir şey yoktur."
Adam. sorusunu üç kere tekrarladı. Resuluîlah (a.s) her defasında: "Onun için hiçbir şey yoktur," buyurdu.
Sonra Resuluîlah (a.s) şöyle buyurdu: [273]
"Allah, halis olmayan, sadece kendi rızasını taleb etmek için yapılır olan ameli

kabul etmez."

4810-Nesai, Ubade bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resuluîlah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Allah yolunda sadece bir yular elde etmek niyetiyle savaşırsa niyet ettiği şey kadar karşılık verilir."
Diğer rivayette [274] ise Resuluîlah şöyle buyurmuştur:
"Kim, sadece bir yular isteyerek savaşırsa, niyet ettiği kadar kert karşılık verilir." [275]

4811-Ebu Davud, Ya'lâ bin Münye (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ya'lâ bin Münye şöyle dedi:
"Resuluîlah (a.s) savaş ilan etti. Ben ise, hizmetçisi olmayan yaşlıbirtiyarladım. Benim yerime geçecek ve ganimet hissesi kendisine verilecek bir ücretli (asker) aradım. Sonuçta bir adam buldum. Yolculuk yaklaşınca adambana geldi ve:
"Sehimlerin ne olduğunu ve benim sehmimin ne kadar olacağını bilmiyorum. (Ganimetleden) hisse olur veya olmaz, benim için bir şey belirle," dedi.
Ben de ona üç dinar belirledim. Ganimet gelince, payının kendisine verilmesini istedim ve dinarları da zikrettim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.)'e gelip adamın durumunu anlattım.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben, onun gazvesinde onun lehine bu dünya ve ahiret için miktarını belirlediği dinarlardan başka birşey görmüyorum." [276]

Bir Açıklama

Bu hadisi-i şerif, orduda ücret alan kişi için yalnızca ücreti hak ettiğine delalet etmektedir. Ancak devlet başkanı dilerse ikramda bulunabilir.

4812-Nesai, Şeddad bin el-Hadi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir bedevi gelerek Resulullah (a.s)'a iman etti ve O'na tâbi oldu. Sonra da: "Seninle hicret edeyim mi?" diye sordu. Resulullah (a.s) onu ashabından birine teslim edip meşgul olmasını söyledi. Sonra yapılan gazvede, Resulullah (a.s) bir miktar ganimet elde etmişti. Bunu taksim etti. Onun payını da ashabına emanet verdi. Çünkü adam arkalarından onları gözetiyordu. Adam gelince, sehmini

kendisine verdiler. Adam da:
"Bu nedir?" diye sordu. Onlar da:
"Hz. Peygamber (a.s)'in sana ayırdığı pay," dediler. Adam onu alıp doğruca Hz. Peygamber (a.s)'e getirdi ve:
"Bu nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s) de:
"Bu payı sana ayırdım," buyurdu. Adam:
"Ben bunun için sana tâbi olmadım. Fakat ben-eliyle boğazını göstererek-* şuraya bir ok atılıp ölmem ve Cennet'e gitmem için sana tabi oldum/' dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"Sen Allah'a sadık olduğunda, O da sana sadık olur," buyurdu. Askerler bir süre durdular, sonra düşmanla savaşmak üzere kalktılar. Adamı, az sonra sırtlayıp Hz. Peygamber (a.s)'e getirdiler. Tam gösterdiği yere bir ok isabet etmiş ve ölmüştü. Hz. Peygamber (a.s):
"Bu, o adam mı?" diye sordu.
"Evet, odur," dediler.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyleyse o Allah'a doğru söyleyip sadakat gösterdi, Allah da- ona sadakat gösterdi."
Sonra Hz. Peygamber (a.s) onu kendi cübbesi ile kefenledi ve cenazeyi
öne çıkadı, üzerine namaz kıldı. Okuduğu duadan işitilenler arasında
vardı:şunlar
"Ey Allah'ım," bu senin bir kulundur. Senin yolunda hicret etmek üzerememkeletinden ayrıldı. Şehid olarak öldürüldü. Ben buna şahidlik [277]

Cihad'da Sebat Etmek

4813- Buhari, Musa bin Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Musa bin Enes, Yemame Savaşı'nı zikrederken şöyle dedi:
Enes bin Malik, Yemame Savaşı günü Sabit bin Kays'm yanma gelmiş. Sabit o sırada iki uyluğunu açmış, hanut denilen (ve ölüye sürülen) bir nevi koku sürünüyor (ve şehid olmaya) hazırlanıyor haldeymiş. Enes, Sabit'e:
"Ey Amca! Seni savaş alanına gelmekten alıkoyan nedir?" dedi. O da:
"Ey kardeşim oğlu, şimdi (geliyorum)," dedi. Bir taraftan da hanut kokusu sürünmeye başladı. Sonra harp safında gelip yer aldı."
Enes, hadisin burasında askerden bir kısmının cepheden açılıp bozulmasını anlatmıştır. Sonra:

"Karşımızdan şöyle açılın (düşmanı görelim de) nihayet düşmanla vuruşalım. Biz Resulullah (a.s) ile birlikte savaşırken öyle (panik yaparak) savaşmazdik. Siz akranınıza kaçmayı fena adet etmişsiniz," dedi." [278]

4814-Ahmed bin Hanbel, Utbe bin Abdissülemi (r.a)'den şu şekilderivayet etmiştir.
"Hz. Peygamber (a.s) ashabına şöyle buyurdu: "Kalkınız ve hemen vuruşunuz!"
Onlar da:
"Evet ya Resulullah, biz, İsrailoğullarının Musa'ya: "Git, sen ve Rabbin savaşsın! Biz burada oturuyoruz," dedikleri gibi demeyiz. Fakat (deriz ki):
"Ey Muhammedi Git, sen ve Rabbin onlarla çarpışın. Biz de sizinle birlikte çarpışırız."
Hadisin başlangıcında şu ilave vardır:
"Resulullah (a.s), ashabına savaşı emretti de, ashabtan bir adam bir ok attı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu, gereğini yaptı."
Resulullah (a.s) onlara savaşı emredince dediler ki: ..."
Ravi burada yukarıdaki hadisin benzerini zikretmiştir. [279]

4815-İmam Malik, Muvatta'da, Yahya bin Saîd (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) cihada teşvik edip Cennet'i anlattı. O sırada Ensar'dan bir adam elindeki hurmaları yiyordu. (Resulullah (a.s)'ın cihadla ilgili sözlerini duyunca) :
"Ben dünya'ya karşı çok istekli bir adamım. Bu hurmaları bitirinceye kadar otursam (Cennet'i kaybedebilirim)," dedi ve elindeki hurmaları attı. Kılıcını yüklenip öldürülünceye kadar çarpıştı." [280]

Düşmanı Korkutmak İçin Savaşta Övünmek

4816-Ebu Davud, Kays bin Bişr et-Tuğlebi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Kays bin Bişr dedi ki:
"Bana babam haber verdi. Babam Ebu Derdâ'nın arkadaşıydı. Şöyle dedi:
"Şam'da, Resulullah (a.s)'m ashabından İbnü'l-Hanzaliyye denilen bir adam vardı. Tek başına yaşayan bir adamdı. İnsanlarla az oturur, o da ancak namaz sırasında olurdu. Namazını bitirince, teşbih ve tekbirden sonra doğruca ailesinin

yanına gelirdi. Biz Ebu'd-Derdâ'nın yanında iken, bize uğradı. Ebu Derdâ ona:
"Bize faydası olacak, sana zarar vermeyecek bir söz söyle," dedi. Adam da şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bir seriyye (küçük askeri birlik) göndermişti. Seriyye dönüp geldi. Seriyyede bulunanlardan bir adam gelip içinde Resulullah (a.s)'m da bulunduğu bir mecliste oturdu. Yanında bulunan adama:
"Düşmanla karşılaştığımız vakit hele sen bizi bir görseydin! Falanca hamle yapıp düşmandan bir adama mızrağını sapladı ve: "Al, bu sana benden, ben Gıffarlı bir köleyim," dedi. Adamın sözünü nasıl görüyorsun?"
Yanımda oturan adam da:
"Onu ancak ecrini tatil olmuş görüyorum." Bunu bir başkası işitti de: . "Onun sözünde bir beis görmüyorum/1 dedi.
'Bunun üzerine tartıştılar. Nihayet Resulullah (a.s)bu tartışmayı duydu ve:
"Sübhanellah! Ona ecir verilmesinde ve övülmesinde bir günah yoktur," buyurdu.
Babam eledi ki: .
"Ebu Derdâ (r.a)'nm buna sevindiğini gördüm. Başını adama doğru dikip:
"Bunu Resulullah (a.s)'tan sen mi duydun?" demeye başladı.
Adam da:
"Evet," dedi ve bunu ona tekrar etmeye devam etti. Hatta ben:
"O, dizlerinin üzerine çöksün," diyordum."
(Babam sözüne devamla) dedi ki:
"Sonra başka bir gün yine gelip bize uğradı. Ebu Derdâ ona:
"Bize, faydası olacak, sana zarar vermeyecek bir söz söyle," dedi. O da:
"Evet, Resulullah (a.s) bize: "Süvarilere infak eden kimse, sadaka vermekte cömertlik eden kişi gibidir ki, avucunu kapamaz," buyurdu," dedi.
Sonra diğer bir gün yine gelip bize uğradı. Ebu Derdâ yine ona:
"Bize faydası olacak, sana zarar vermeyecek bir söz söyle," dedi. Adam:
"Evet," dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Omuzlarına dökülen uzun saçı ve elbisesinin etekleri uzun olmasa, Hureym el-Esedi ne iyi adam."
Bu söz Hureym'e ulaşınca, hemen bir küçük ustura aldı ve kulaklarına kadar uzun saçını kesti. Elbisesinin eteklerini de dizlerinin yarısına kadar kaldırdı. Sonra yine bir gün bize gelip uğradı. Ebû Derdâ ona:
"Bize faydası olacak, sana zararı dokunmayacak bir söz söyle" dedi. Adam:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim," dedi:

"Sizler kardeşlerinize geleceksiniz. Onların meskenlerini ve giysilerini İslah ediniz. Hatta sizler insanlardaki ben gibi olursunuz. Şüphesiz ki, Allah fuhşu ve fuhşa bulaşmayı sevmez." [281]

4817-Ahmed bin Hanbel, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) o kılıcı arzetti de: "Hakkını vermek üzere bu kılıcı kim alır?" diye buyurdu. İnsanlar ondan geri durdu. Ebu Dücâne:
"Onun hakkı nedir, ya Resulullah (a.s)?" dedi. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah sana fethi müyesser kılıncaya, yahut öldürülünceye kadar Allah -yolunda onunla çarpışmandır."
Ebu Dücane bu şartla onu aldı. Uhud günü hezimetten önceydi. Kılıcını kınından çıkardı ve çalım atarak yürüdü. Üzerinde sadece bir gömlek, bir de başına sardığı kırmızı bir sarık vardı. Recez söyleyerek şöyle diyordu:
"Ben öyle bir adamım ki, dostum benimle sözleşmişti,
O vakit biz hurmalığın yanındaki yamaçtaydık,
Hiç bir zaman savaş olaylarının gerisinde kalmamak üzre.
Vurun, ben düşmanlara Allah ve Resulünün kılıcıyla.".
Enes dedi ki:
"Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Bu öyle bir yürüyüştür ki, Allah ve Resulü bu gibi yerlerin dışında ondan hoşlanmaz" [282]

4818-Ebu Davud, Cabir bin Atik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Cabir bin Atik, şöyle dedi: "Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Aziz ve Celil olan Allah'ın hoşlandığı ve kızgınlık duyduğu kıskançlıklar olduğu gibi hoşlandığı ve öfkelendiği kibirlilikler de vardır. Aziz ve Celil olan Allah'ın sevdiği kıskançlık, yerinde duyulan kıskançlıktır. Aziz ve Celil olan Allah'ın Öfke duyduğu kıskançlık ise, yersiz duyulan kıskançlıktır. Aziz ve Celil olan Allah'ın hoşlandığı kibir, kişinin savaş sırasında ve sadaka verirken böbürlenmesidir. Aziz ve Celil olan Allah'ın Öfke duyduğu kibir ise, batılda böbürlenmektir." [283]

Savaş Sırasında Zikir

4819-Ebu Davud, îbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber (a.s) ve ordusu tepelere çıkınca tekbir getirirlerdi. İnince de teşbih okurlardı ve namaz bu şekilde va'z olunmuştur." [284]

Bir Açıklama

Belki Müslüman orduların yaptıkları şey, namaza kıyas edilmiştir. Yoksa hadisin zahirinden, namaz onların fiiline kıyas edilmiştir anlamı çıkmaz. Çünkü namazın farz kılınması, savaşın farz kılınmasından daha öncedir.

4820-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) gazaya çıktığı zaman : "Allah'ım, dayanağım sensin, yardımcım sensin ve senin sayende güç ve kuvvet buluyorum, senin sayende düşmanlara hücum ediyor ve senin (gücünle) savaşıyorum," derdi."
Tirmizi [285] nin rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah'ım, dayanağım sensin, yardımcım sensin ve sen'in sayende (düşmanla) savaşıyorum," derdi." [286]

Savaşta Hile Yapmak

4821-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) savaşı, hile olarak isimlendirdi." Bir rivayette de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Harp hiledir," [287]

4822-Ebu Davud, Ka'b bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ka'b, şöyle dedi:
"Resuhillah (a.s) bir tarafa gazaya çıkacağı zaman, asıl gideceği yeri gizler, başka tarafı açıklardı. Ve yine: "Savaş hiledir," buyururdu." [288]

4823-Nesai hariç diğer Kütüb-i Sitte sahipleri, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Cabir, şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Harp hiledir." [289]

Bir Açıklama

Hafız İbn Hacer şöyle der:
"Bu hadis-i şerifte savaşta tedbir alınmasına teşvik, düşmana tuzak kurmaya davet vardır. Bu konuda uyanık olmayan, işin aleyhine cereyan etmesinden emin olmaz. "
Yine bu hadis, savaşta aklı kullanmaya işaret etmektedir.
Şecaattan daha çok akla ve düşünceye ihtiyaç vardır. Nitekim Mütenebbi şöyle demiştir:
"Akıl ve fikir; kahramanların kahramanlıklarından önce gelir. Akıl ve fikir başta, şecaat (yiğitlik) ise ikinci planda gelir." [290]

Savaşta Salih Kişilerden Yardım İsteme

4824-Buhari, Mus'ab bin Sa'd (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"(Babam) Sa'd bin Ebi Vakkas diğer sahabiler üzerinde kendisinde (yiğitlik ve zenginlik yönünden) bir üstünlük olduğunu düşünürdü. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizlere ancak zayıflarınızın duası) sebebiyle yardım ediliyor ve rızık-landır ılıyor sunuz."
Nesai [291]'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Sa'd, Hz. Peygamber (a.s)'in diğer sahabileri üzerinde, kendisinde (yiğitlik vs. yönünden) bir üstünlük olduğunu zannederdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah bu ümmete, zayıfları, zayıflarının duası, namazı ve ihlası sebebiyle yardım ediyor." [292]

Cihada Çıkmak İçin Anne - Babadan İzin Almak

4825- Tabarani, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Savaş evin kapısının yanında olsa da sakın anne-babanın iznini almadan gitme." [293]

Bir Açıklama

Cihad, farz-ı kifaye veya farz-ı kifaye hükmünde olduğu zaman, ana-babadan izin istenir. Farz-ı ayn olduğu zaman izin istemeye gerek yoktur.

4826-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelip cihad için izin istedi. Hz. Peygamber (a.s):

"Anan-baban sağ mıdır?" diye sordu. Adam: "Evet (sağdırlar)" dedi. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Öyle ise sen onların rızası yolunda çalış."

Ebu Davud [294]'un, Ebu Said'den bir rivayeti vardır. Bu rivayettepeygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Geri dön, ana-babandan izin iste! Eğer sana izin verilirse cihad , aksi takdirde onlara hizmet et." [295]

4827-İbni Hibban, Abdullah bin Amr (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelip, amellerin en faziletlisini sordu. Hz. Peygamber (a.s):

"Namaz," dedi. Adam:

"Ondan sonra hangisi?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s):

"Cihad etmektir," dedi. Adam:

"Ama benim anam-babam var," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber

"Ana-babana iyilik etmeni emrediyorum," buyurdu. Adam da:

"Seni hak peygamber olarak gönderen Zat'a yemin ederim ki, o lan bırakıp muhakkak cihad ederim," dedi. Hz. Peygamber (a.s) :

"Sen daha iyi bilirsin," buyurdu."

Cumhuru ulema; "Müslüman iseler ana-baba veya onlardan biri izin vermedikleri takdirde cihada çıkmak haram olur. Çünkü onlara bakmak farz-ı ayn, cihad ise farz-ı kifayedir. Cihad farz-ı ayn olunca izin gerekmez" demiştir.

Sonuncu hadis bu gibi durumlara hamledilir. En iyisini Allah bilir, [296]

Düşmanın Kalbine Korku Salmak

4828-Tabarani, Abdullah bin Şeddad (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ebu Süfyan, dedi ki:

"Hz. Muhammed (a.s)'den korkulduğu günün ilki Kayser'in kendi ülkesinde, kendi hükümranlığında ve kendi huzurunda söylediği sözleri konuştuğu gündür. Kayser şöyle demiş:

"Eğer O'nun Hak Peygamber olduğunu bilsem, yanına kadar yürür, O-'nun başını öper ve ayaklarını yıkardım."
Ebu Süfyan dedi ki:
"Ben Kayser'in huzurunda iken, Hz. Peygamber (a.s)'in yazdığı mektubun sıkıntısından dolayı, Kayser'in alnından ter dökülüyordu."
Ebu Süfyan şöyle dedi:
"Ben İslam'la şereflenınceye kadar Hz. Muhammed (a.s)'den korkmaya devam ettim." [297]
Hz. Peygamber (a.s)'in mektubunun içinde şunlar vardı:
"De ki: "Ey ehl-i kitap ! Hepiniz, sizinle bizim aramızda ortak olanı bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim. O'na tdç bir Şeyi eş koşmayalım. Ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rab edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse, o vakit; "Şahit olun biz Müslümanız," deyin." [298]
ı'Puta tapanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır." [299]
"Kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayan, hak dinini din edinme-yenler, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın." [300]

Bir Açıklama

Düşmanın kalbine korku salma ve düşmanı korkutmaya yarayan siyasetler, peygamberlikle ilgili siyasetlerdir. İmam bu hedefe dolaylı ya da dolaysız yoldan ulaşabilir.

4829-Buhari ve Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Benden evvel hiçbir kimseye verilmedik beş şey (hep birden) bana verilmiştir:
"Bir aylık yola kadar (düşmanlarımın kalbine) korku (salmak) ile yardım olundum.
Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Onun için ümmetimden namaz vakti gelip çatmış her kim olursa olsun namazını kılıversin.
Ganimetler bana helal kılındı. Halbuki benden evvel hiç kimseye helal kılınmamıştı.

Bir de (benden evvel) her nebi kendi kavmine gönderilmiş iken, ben bütün insanlara gönderildim." [301]

Savaşlarda Çocukları, Kadınları VeYaşlıları Öldürmek, Organ KesmekVe Zulmetmek Yasaklanmıştır

4830-Müslim, Büreyde (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Büreyde, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) bir orduya veya müfrezeye kumandan tayin ettiği zaman, kendisine hassetten Allah'a karşı muttaki olmasını, beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle buyurdu:
"Allah'ın adıyla ve Allah'ın rızası için savaşın. Allah'ı inkar eden kafirlerle çarpışın. Gaza edin, ama ganimete hiyanet etmeyin, haksızlıkta bulunmayın, ölülerin vücutlarına sataşıp burun ve kulaklarını kesmeyin, çocukları Öldürmeyin!
Müşriklerden olan düşmanınızla karşılaştığınız zaman onları şu üç şeyden birine çağırın: Bunların hangisine cevap verirlerse onu kabul edin ve kendilerini bırakın,"
Sonra şöyle buyurdu:
"Onları İslam'a davet edin. İcabet ederlerse hemen kabul edin ve elinizi onlardan çekin. Sonra onları yurtlarından muhacirler diyarına hicrete da'vet edin. Ve onlara haber verin ki, eğer bunu yapacak olurlarsa muhacirlere va'dedilen bütün mükafat ve vecibeler aynen onlara da verilecektir. Yurtlarından göçmeyi kabul etmezlerse onlara haber verin ki, MüslüJ manlarm bedevileri gibi olacaklar, kendilerine Allah'ın mü'minler üzerine cereyan eden hükmü uygulanacak; ganimet ve haraçta hiçbir hakları olmayacaktır.
Müslümanlarla birlikte cihada katılırlarsa o hariç, (o vakit ganimete iştirak ederler). Eğer bunu kabul etmezlerse, onlardan cizye (vergi)yi isteyin. Şayet müsbet cevap verirlerse hemen kabul edin ve onları serbest bırakın. Bunu da kabul etmezlerse, onlara karşı Allah'tan yardım dileyin ve onlarla savaşın. Bu durumda bir kale halkını kuşattığınızda onlar sizden Allah'ın ve Peygamberinin ahdini kendilerine bahşetmenizi dilerlerse, onlara ne Allah'm ahdini verin ne de Peygamberinin ahdini! Lakin onlara kendi ahdini ve arkadaşlarının ahdini verin. Çünkü sizin kendi ahidlerinizi ve arkadaşlarınızın ahidlerini bozmanız, Allah'ın ve Resulünün ahdini bozmaktan daha iyidir.
Bir kale halkını kuşatır da, sizden kendilerine Allah'ın hükmünü tatbik etmenizi

isterlerse, onlara Allah'ın hükmünü tatbik etmeyin. Lakin onlara kendi hükmünüzü tatbik edin. Zira Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmiyeceğini bilmezsiniz."
Bu rivayet Müslim'indir.
Tirmizi bu hadisi muhtasar olarak tahric etmiştir. Tirmizinin lafzı şöyledir:
"Büreyde (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bir orduya veya veren müfrezeye kumandan tayin ettiği zaman kendisine hasseten Allah'a karşı muttaki olmasını, beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle buyururdu:
"Allah yolunda besmele ile gaza edin, Allah'ı inkar edenlerle çarpışın! Gaza edin, ama ganimete hiyanette bulunmayın! Haksızlık etmeyin, ölülerin burnunu, kulağını kesmeyin! Çocuk Öldürmeyin." [302]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Sonra onları yurtlarından muhacirler diyarına hicrete davet et," cümlesinden murad, Medine'ye hicretlerinin müstehab oluşudur. Medine'ye hicret ederlerse fey ve ganimet gibi malların kendilerine verilmesini hak edecekler; aksi takdirde çölde yaşayıp hicret ve gazalara iştirak etmeyen bedevi Müslümanlar gibi fey ve ganimette bir hakları olmayacak, kendilerine yalnız istihkaklarına göre zekat verilecektir.
Şafii bu hadisle istidlal ederek şöyle demiştir:
"Sadakalar, fey'de hakkı olmayan fakirlere verilir; fey' yalnız askerin hakkıdır. Sadaka alanlara fey', fey' alanlara da sadaka verilmez."
İmamı Azam ile İmam Malik'e göre iki nev'i mal arasında bir fark yoktur. Ve her iki fırkaya verilebilirler."
Ebu Ubeyd de şöyle demiştir:
"Bu hadis mensuhtur. Ancak bu hüküm İslam'ın evvelinde "hicret etmemiş kimseler içindi. Bu, Cenab-ı Hakk'm şu ayet-i celilesi ile neshedildi.
Ayet-i kerime şudur:
"Birbirinin mirasçısı olan akraba, Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır. Doğrusu Allah her şeyi bilir." [303]
Ebu Ubeyd'in iddia ettiği bu husus kabul edilemez.
"Eğer bunu kabul etmezlerse, onlardan cizye (vergi)'yi iste" cümlesi hakkında da İmam Nevevi şunları söylüyor:

"İmam Mâlik, Evzai ve diğer bazı ulema bu hadisi delil getirerek: "Cizye Arap olsun, Acem olsun, kitabi olsun, mecusi veya başka bir dine mensup bulunsun bütün kafirlerden alınır," demişlerdir."
Ebu Hanife'ye göre cizye Arab'ın müşrikleri ile mecusileri müstesna olmak üzere bütün kafirlerden alınır.
İmam Şafii ise Arap olsun Acem olsun yalnız ehli kitap ile rnecusilerden alınacağı kanaatindedir. O, cizye ayetinin mefhumu ve: "Mecusilere, ehli ki-tab'a davrandığınız gibi davranın," hadisi ile ihticac edip, bu hadisi şöyle tevil ediyorlar:
"Cizyenin ehl-i kitaptan alınması kasdedilmiştir. Çünkü müşrik ismi, ehl-i kitap ve diğerlerine itlak edilir. Onların tahsisi sahabe-i kiram tarafından biliniyordu."

4831-Ebu Davud, Enes bin Mâlik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a,s) bir ordu gönderdiği zaman şöyle buyurdu:
"Allah'ın adıyla gidiniz! Yaşlı ihtiyarı, küçük çocuğu ve kadını sakın öldürmeyiniz! Ganimete hıyanet etmeyiniz. Ganimetinizi bir araya toplayınız. Sulh yapınız ve ihsanda bulununuz. Çünkü Allah ihsanda ulunan-lan sever." [304]

4832- Bezzar, Eu Musa (r.a.)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s.) bir müfreze gönderince şöyle buyururdu: "Allah'ın ismiyle gaza edin, Allah'ı inkar edenlerle çarpışın, ölülerin burnunu kulağını kesmeyin, çocuk öldü demeyin." [305]

4833-Tabarani, Abdullah bin Atik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Hz, Peygamber (a.s) Abdullah bin Atik ve arkadaşlarını, Hayber'de bulunan İbni Ebi'l-Hukayk'ı öldürmek için gönderdiği zaman kadınları ve çocukları Öldürmekten nahyetti." [306]

4834-Bezzar, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) kadınları ve çocukları Öldürmeyi yasakladı." [307]

4835-Ahmed bin Hanbel, Esved bin Seri (r.a)'den rivayet etmiştir: "Esved, şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s)'e geldim ve O'nunla beraber gaza ettim. Akabinde zafere

ulaştım. O gün insanlar adam Öldürdüler, hatta çocukları diğer bir rivayette çoluk çocuğu- katlettiler. Bir adam şöyle dedi:
"Ya Resulullah, onlar yalnızca müşriklerin çocukları."
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Dikkat edin! Küçük çocukları öldürmeyin! Küçük çocukları öldürmeyin! Küçük çocukları Öldürmeyin! Çünkü ruh taşıyan, fıtrat üzere doğar. Nihayet güzel konuşmaya başlar ve ana-babası onu Yahudi veya Hristiyan yapar." [308]

4836-Ebu Davud, Rebah bin Rabi (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz, Resulullah (a.s) ile birlikte bir gazvedeydik. Resulullah (a.s), insanları bir şeyin etrafında toplandıklarını gördü. Bir adam gönderip:
"Bak, şunlar niye taplanmışlar?" dedi. Adam (gidip) geldi ve:
"Öldürülmüş bir kadının etrafında (toplanmışlar)/' dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu kadın savaşmak için (çıkmış) değildir."
Ve: "Hâlid bin Velid'in Öncülüğünde'dir," diye ekledi."
Ravi dedi ki:
"Resulullah (a.s) bir adam gönderdi ve şöyle buyurdu:
"Halid'e söyle! Kadın ve ücretli kişiyi öldürmesin." [309]

4837-Nesai hariç Cemaat, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmişlerdir.
"İbni Ömer demiştir ki:
"Resulullah (a.s)'m gazalarından birinde bir kadın Öldürülmüş olarak bulundu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) çokcukların ve kadınların öldürülmesini yasakladı."
Bir rivayette de: "Hoş karşılamadı," demiştir. [310]

4838-Tabarani, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "İbni Ömer, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m mescidinde şu on kişilik cemaatin onuncu kişisi idim: Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a), Abdurrahman bin Avf, Abdullah bin Mes'ud (r.a), Muaz bin Cebel (r.a), Huzeyfe, Ebu Said el-Hudri ve Ben. Bu

sırada Ensar'dan bir genç gelip selam verdi ve oturdu."
İbni Ömer hadisi zikretti ve şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) Abdurrahman bin Avf a, (başında kumandan olarak) göndereceği müfreze için gerekli hazırlığı yapmasını emretti. O da sabahleyin başına siyah pamuklu kalın bezden gelişi güzel bir sarık sarmıştı. Hz. Peygamber (a.s) onun yanına geldi. Sonra ibni Avf'm başındaki sarığı çözüp (kendi eliyle tekrar) sardı. Sarığın ucunu onun (iki omuzunun) arkasından dört parmak veya o kadar sarkıttı. Sonra da:
"Ey İbni Auf, sarığı işte böyle sar. Bu daha düzgün ve daha güzeldir," buyurdu ve Abdurrahman bin Avf a verilmek üzere sancağı getirmesini Bi-lal'e emretti. Ardından Allah'a hamdü senada ve kendisine salâtü selamda bulundu. Sonra da:
"Ey İbni Avf, al! Hepiniz Allah yolunda savaşın. Allah'ı inkar edenlerle çarpışın! Haksızlık etmeyin, ölülerin kulaklarını ve burunlarını kesmeyin. Bunlar size Allah'ın ahdi ve Peygamberinin örnek gidişatıdır," buyurdu." [311]

4839-Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Musa, şöylç dedi:
"Resulullah (a.s), ashabından birini herhangi bir iş için gönderdiğinde, şöyle buyururdu:
"Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın zorlaştırmaym." [312]

4840-Tirmizi, Semüre bin Cündeb (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Müşriklerin yaşlılarını Öldürün, tıfıllarına yani henüz tüyü bitmeyenlere dokunmayın." [313]

4841-İmam Malik, Muvatta'da, Yahya bin Said (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) Şam'a bir ordu gönderdi. Onları uğurlamaya çıktı.
Hz. Ebu Bekir (r.a) Yezid bin Ebu Süfyan ile birlikte yürüdü. Yezid bin Ebi Süfyan bu bölüklerden birinin kumandanıydı. Yezid, Hz. Ebu Bekir'e: "Ya sen bineğe binersin veya ben inerim," dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de: "Ne sen ineceksin ne de ben bineceğim. Bu adımlarımı ben, Allah yolunda sayıyorum," dedi ve sonra sözlerine şöyle devam etti:
"Sen, kendi nefislerini Allah'a adadıklarını iddia eden bir topluluk bulacaksın.

Onları ve kendilerini Allah'a vakfetme iddialarım bırakıver. Yine sen başkalarının orta yerlerinden saçlarını kazımış insanlar bulacaksın. Başlarını kazımış olanları kılıçla vur. Ben sana on şeyi tavsiye ediyorum:
"Asla kadın öldürme!
Çocuk ve yaşlı ihtiyarı da öldürme!
Meyva veren ağacı kesme!
Mamur yeri asla tahrib etme!
Yemek maksadı hariç olmak üzere koyun ve deve (sürülerim) kesme !
Hurmaları zayi etme ve onları yakma!
Ganimet malına hiyanet etmeyiniz ve korkaklık göstermeyiniz!" [314]

Bir Açıklama

Savaşçının harp zarureti hariç savaşılan ülkenin iktisadını tahrip etmemeye özen göstermesi savaş sanatının kullarındandır. Hz. Ebu Bekir (r.a)'in tavsiyelerinde gördüğümüz hususlar, işte bunlardandır. [315]

Düşmana Gece BaskınıYapmanın Cevazı

4842-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Şa'b bin Cessâme (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Ebva yahut Veddan'da" (bana) uğradı ve o sırada:
"Müşriklerden aile sahibi bulunanlara gece baskını yapılıyor da (ayırde-dilemiyerek) bunların kadınları ve çocukları da musibete uğratılıyor (bunun hükmü nedir?)" diye soruldu.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle cevap verdi: "Onlar da müşriklerdendir." Sa'b bin Cessame:
"Ve ben Hz. Peygamber (a.s)'den: "Koruma yalnız Allah'a ve Resulüne hastır," buyururken işittim."
Bir rivayette Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "Onlar da babalarmdandır." Bu, Buhari'nin rivayetidir.
Müslim [316] ilk bölümde ona muvafakat etmiş, ama "koruma..." bölümünü zikretmemiştir.
Tirmizi [317]'nin rivayetinde Sa'b bin Cessame (r.a) şöyle demiştir: "Ben:
"Ya Resulullah (a.s) atlarımız müşriklerin kadın (a.s) ve çocuklarından bazılarını

çiğnedi," dedim.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Onlar da babalarındandır."
Ebu Davud [318]'un rivayetinde Sa'b bin Cessame (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'a şöyle sordum:
"Yurtlarından müşriklere gece baskını yapılıyor ve bunların kadınları ve çocukları musibete uğratılıyor (bunların hükmü nedir?)"
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Onlar da onlardandır,"
Bir rivayette de: "Onlar da babalarındandır," şeklindedir.
Zühri: "Sonra Resulullah (a.s) bundan sonra kadınları ve çocukla öldürmekten nehyetti," demiştir. [319]

4843-Ahmed bin Hanbel, Sa'b bin Cessame el-Leysi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Sa'b bin Cessame, şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'a müşriklerin çocuklarından sordum. O da :
"Kendileriyle birlikte onları da öldürün," buyurdu.
Sa'b bin Cesrame: "Resulullah (a.s) Hayber günü müşriklerin çocuklarini öldürmekten nehyetti," demiştir." [320]

4844-Buhari ve Müslim, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Mustalıkoğullanna ani baskın yaptı. Adamlar gafil avlandılar. Hayvanları su kıyısında sulanmakta idi. Savaşçılarını Öldürdü, kadın ve çocuklarını da esir aldı. Cüveyriye (r.a) de o gün esir alınmıştı." [321]

Bir Açıklama

Davet, insanlara ulaşır da, onlar olumlu cevap vermezlerse savaştan önce tebliğ ve davet gerekmez diyenlere bu hadisi şerif delildir.

Savaşmanın Yaşı

4845-Tabarani, Abdulhamid bin Ca'fer (r.a)'den, o da babasmdan rivayet etmiştir:
"Ümmü Semüre'nin kocası vefat etti. O, güzel bir kadındı. Medine'ye geldi.

Kendisine evlilik teklifi yapıldı. O da:
"Ben ancak, buluğ çağma erişinceye kadar oğlum Semüre'nin bakımım üstelenecek bir adamla evlenirim," demeye başladı. Ensar'dan bir adam onunla evlendi. Her yıl Resulullah (a.s) Ensar'm oğlan çocuklarının yanma çıkar, onlardan buluğa erenleri seçerdi. Yine bir yıl Resulullah (a.s) onların yanına vardı ve bir çocuk Resulullah (a.s)'ın yanına yanaştı. O da çocuğu seçip askeri birliğe kattı. Onun ardından kendisine Semüre takdim edildi, onu kabul etmedi. Bunun üzerine Semüre:
"Ya Resulullah (a.s) bir çocuğa izin verdin, beni kabul etmedin. Halbuki ben onunla Güreş tutsam onu yenerdim," dedi. Resulullah (a.s)'da şöyle buyurdu:
"Haydi, onunla güneş tut." Semüre dedi ki:
"O çocukla güreş tuttum ve onu yendim. Bunun üzerine Resulullah (a.s), askeri birliğe katılmak için bana izin verdi." [322]

Bir Açıklama

Ana-babası rıza gösterdiği veya savaş farz-ı ayn olduğu takdirde, devlet başkanının buluğ çağına ermemiş çocuğa savaşa katılmak için izin vermesi cazdir. Zaten küçük olsun büyük olsun cihad, farz-ı ayn olduğu zaman savaşmaya gücü yetenin izin almasına gerek yoktur. [323]

Savaşın Mendub Olduğu Zamanlar

4846-Tirmizi, Nu'man bin Mukarrin (r.a)'den rivayet etmiştir: "Nu'man şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) ile bir çok gazvelere katıldım. Resulullah (a.s) şafak söküp Güneş doğuncaya kadar savaşmayı durdururdu. Güneş doğunca öğle vaktine kadar tekrar savaşmaya geçerdi. Tam öğle vaktinde savaşmayı durdurur, Güneş batıya meyledinceye kadar ara verirdi. (Güneş batıya) meyledince, ikindi vaktine kadar savaşır, ikindi vaktinde ikindi namazını kılıncaya kadar ara verir, sonra tekrar savaşmaya geçerdi.
Ashab-ı Kiram derdi ki:
"Bu vakitte (yani Güneş'in zevali vaktinde) yardım rüzgarları eser, mü'minler namazlarında ordularının başarısı için dua ederler."
Ebu Davud [324] bu hadisi ihtisar ederek şöyle rivayet etmiştir: "Nu'man bin

Mukarrin şöyle dedi:
"Ben Resulullah; (a.s)'a şahid oldum: O, günün evvelinde savaşmadığı zaman, savaşı Güneş batıya meyledinceye kadar ertelerdi. Ve rüzgarlar eser, zafer inerdi." [325]

4847-Tabarani, Ebu's-Salt (r.a)'tan rivayet etmiştir: "O, şöyle dedi:
"Hz. Ömer (r.a) bize yazı yazdı. Biz, Nu'man bin Mukarrin el-Müzeni ile beraberdik. Mektubunda şöyle diyordu:
"Düşmanla karşıla tığınız zaman, sakın firar etmeyiniz ! Ganimet elde ettiğiniz zaman, sakın ganimete hiyanette bulunmayınız!"
Biz düşmanla karşılaştığımız zaman Nu'man bin Mukarrin şöyle dedi:
"Kavme (düşmana) mühlet veriniz. Bu cuma günüdür. Nihayet rnü'minlerin emiri (hutbe için minbere) çıkar ve (bizim için) zafer talebinde bulunur.11
Sonra onlarla savaştı. Numan (yakalandığı sıtma hastalığı sebebiyle) sarsıldı ve:
"Beni bir elbise parçasına sarın ve düşmana doğru götürün ! Ben sizden ayrı kalamam."
Ebu Salt sözüne devamla şöyle dedi:
"Biz düşmana doğru yöneldik ve Allah Teâla bize fethi müyesser kıldı. Numan, falanın, falanın ve bizim tanımadığımız diğer adamların musibeteuğradıkları haberi Hz. Ömer (r.a)'e ulaştı. Hz. Ömer (r.a); "Tanımadığımız adamlar," sözüne karşılık; "Lakin Allah onları tanır," dedi." [326]

Bir Açıklama

Kumandan şehid düştüğü zaman, Müslümanların savaşa devam etmeleri, Müslümanların edep kurallarındandır. İşte Nu'man (r.a) musibete uğruyor ve Müslümanlara savaşa devam etmelerini emrediyor.

4848-Buhari, Ömer bin Ubeydullah (r.a)'ın himayesinde bulunan Salim Ebu Nadr (r.a.)'dan rivayet etmiştir:
"Bu Salim, Ömer bin Ubeydullah'm katibi idi ve şöyle dedi:
"Abdullah bin Ebi Evfa ve Ömer bin Ubeydullah Haruriler üzerine yürüdüğü zaman kendisine mektup yazdı, ben de ona okudum. Şunu bildiriyordu:
"Resulullah (a.s) düşmanla karşüatığı bir günde, Güneş batıya meyledinceye kadar bekledi. Aralarında ayağa kalkarak:
"Ey nas! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Allah'tan afiyeti isteyin.

Onlarda karşılatığmız zaman da sabredin. Bilin ki, Cennet, kılıçların gölgeleri altındadır," buyurdu.
Sonra Hz. Peygamber (a.s): "Allah'ım, ey Kitabı indiren, bulutu hareketettiren ve hizipleri, bozguna uğratan! Bunları perişan et! Ve bizi onlar üzerine muzaffer kıl!" diye dua etti." [327]

4849-Ebu Davud, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) sabah vakti baskın yapardı. (Yaklaştığı yerleşim bölgesine) kulak kabartır, (ezan okunup okunmadığını kontrol eder) ezan sesi işitecek olursa durur, işitmezse saldırıya geçerdi."
Müslim [328]'in rivayetinde Enes şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) tanyeri ağarmca baskın yapardı. Ezanı dinletirdi, şayet ezan (sesi) işitirse (baskından) vazgeçer, işitmezse baskın yapardı. (Bir defa) "Allah-u Ekber, Allah-u Ekber," diyen bir adam işitti.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Fıtratd İslam) üzere !"
Sonra o zat:
"Eşhedü en lâ ilahe illallah," dedi. Resulullah (a.s):
"Cehennem'den çıktın."
Daha sonra baktılar ki, adam bir keçi çobanıymış."
Tirmizi [329], Müslim'in rivayetinin bir benzerini "Cehennem'den çıktın," sözüne kadar rivayet etmiştir. [330]

Savaştan Önce Düşmanla Konuşma

4850-Buhari, Cübeyr bin Hayye (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir*
"Hz. Ömer bin Hattab (r.a) müşriklerle savaşmaları için (hilafetinin ikinci yılında) İran'ın büyük şehirleri üzerine ordular gönderdi. Yapılan savaşlar üzerine Hürmüzan Müslüman oldu. (Hz. Ömer (r.a) de onu yakınları aTa-sma alarak şöyle istişarede bulundu) :

---

[1] Bknz. el-Lübab Şerhu'l-Kitab (2/232) el-Mühezzeb (11240) eş-Şerhu's-Sağır (2/141) el-Fıkhu'l-İslâmi

(3/594)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/9-11
[2]
Nesâi (7/220) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 14-Koç babı.
[3]
Tirmizi (4/100) 20-Kiiabu'l-Edâhi, 21-Bab.
[4]
Mecmau'z-Zevaid (4/23) Heysemi: "Tabarani onu, el-Kebir'de rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir," demiştir.
[5]
Tirmizi (4/85) 20-Kitabu'î-Edâhi, 4-Müstehap olan kurbanlık hayvan hakkındaki rivayetler babı. Bu hadisin isnadı hasendir. Tirmizi: "Bu hadis hasen-sahih-garibdir. Bunu yalnız Hafs bin Gıyas'ın hadisi olarak biliyoruz," dedi. Müslim (Hadis no: 1967) Kitabu'l-Edâhi, Kurbanı başkasına tevkil etmeksizin doğrudan doğruya bizzat kesmenin, keserken de, tesmiye ve tekbir getirmenin müstehaplığı babı'nda Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir: "ResuluUah parçaları, göğsü ve gözlerinin etrafı kararak boynuzlu bir koçu emretti..." Ebu Davud (4/94) Kitabu'd-Dahâyâ, 3-Müstehap olan kurbanlıklar babı. Nesâi (7/221) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 14-Koç babı.
[6]
-Ebu Davud (3/99) Kitabu'l-Edâhi, 8-İmam namazgahta kurban keser babı. Nesâi (71213) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 3-İmamın kurbanını namazgahta kesmesi babı. Buharı (21471) 13-Kitabu'l-Iydeyn, 22-Kurban günü namazgah İbni Mâce (2/1055) : 26-Kitabu'l-Edühü, 17-Namazgahta kurban kesme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/13-14
[7]
Ebu Davud, aynı yer.
[8]
Buhari (10/18) 73-Kitabu'l-Edâhi, 9-Kurbanları kendi eliyle kesen kimse babı. Müslim (3/1557) 35-Kitabu'UEdâhi, 3-Kurbanı bizzat kesmenin keserken de, besmele çekip tekbir getirmenin müstehaplığı babı.
[9]
Buhari (10/23) 73-Kitabu'l-Edahi, 14-Keserken tekbir getirme babı.
[10]
Buhari (10/22) 73-Kitabu'l-Edâhi, 13-Kurbanın boynuna ayak basmak babı
[11]
Müslim (3/1557) Aynı yer.
[12]
Buharı (10/9) 73-Kitabu'l-Edâhi, 7-Hz. Peygamberin boynuzlu iki koçu kurban etmesi babı.
[13]
Ebu Davud (3/95) Kitabu'd-Dahâyâ, 3-Müstehap olan kurbanlıklar babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/14-16
[14]
Ahmed bin Hanbel (5/373) Mecmau'z-Zevaid (4/25) Heysemi ; "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'İn ricalidir," demiştir.
[15]
En'am Suresi: 79,162-163
[16]
En'am Suresi: 79
[17]
Ibni Huzeyme (4/287) Kitabu'l-Menasik, 762-Kurbana kıbleye yöneltmenin ve keserken dua etmenin müstehap oluşu babı. Onun isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/16-17
[18]
İbni Mâce (2/1045) 26-Kitabu'l-Edahî, 3-Kurban kesmenin sevabı babı. Tirmizi (4/83) 20-Kitabu'l-Edâhi, 1-Kurban kesmenin faziletine dair bab. Tirmizi: "Bu ha~ dİs hasen-garibdir," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/17-18
[19]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/18-19
[20]
Tirmizi (4192) 20-Kitabu'l-Edâlu, 11-Kurbanın sünnet olduğuna delil babı. 20-Kitabu'l-Edâbü, 11-Kurbanın sünnet olduğuna delil babı. Bu hadisi, hasenli gayri-hi'dir. ibni Hacer, el-Feth'de Tirmizi'nin hasen saydığını zikretmiş ve ona karşı sükut etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/19
[21]
İbni Mace (211044) 26-Kitabu'l-Edâhi, 2-Kurhan kesmek vacip midir, değil midir babı. Bu hadisi Ahmed (2/321) rivayet etmiştir. Hakim (4/232) Kitabu'l-Edâhu'l-Edâhi'de sahih kabul etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/19-21
[22]
Müslim, aynı yer. Ebu Davud (3/94)
[23]
Müslim (3/1565) 35-Kitabu'l-Edâhi, 7-Kurban kesmek isteyerek Zilhicce ayının onuna giren kimsenin saçlarından bir şey almasının nehiy babı. Tirmizi (4/102) 20-Kitabu'l-Edâhi, 24-Kurban kesmek isteyen kişinin saçlarından almayı terketme-si babı. Nesai (7/211-212) 20-Kitabu'l-Edâhi, 24-Kurban kesmek isteyen kişinin saçlarından almayı terketmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/21-22
[24]
Muvatta (2/483) 23-Kitabu'd-Dahâya, 2-Kurbanlıklardan dolayı müsteha..b olan şeyler babı.
[25]
Ebu Davud (2/93-94) 23-Kitabu'd-Dahâyâ, 2-Kurbanlık bulamıyan kimse babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/22-24
[26]
Buhar (10120) 73-Kiîahu'l-Edâhi, 12-Namazdan önce kurban kesip iade eden kimse babı. Müslim (3/1551) 35-Kitabu'l~Edâhi, î-Kurbanın vakti babı. Nesâi (7/214) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 4-Halkın namazgahta kurban kesmesi babı.
[27]
Müslim (3/1555) 35-Kitabu'l-Edâhİ, 2-Kurbanlığın yası babı.
[28]
Muvatta (2/484) 23-Kitabu'd-Dahâya, 3-İmam dönmeden Önce kurban kesn nehiy babı. Onun isnadı sahihtir.
[29]
Muvatta, aynı yer. Sh. 483- isnadı sahihtir.
[30]
Müslim, aynı yer. Sh. 1553
[31]
Buhari, aynı yer. Sh. 12
[32]
Buhari (10/12,13) 73-Kitabu'l-Edâhi, 10-Hz. Peygamberin Ebu Bürde'ye: "Keçi oğlağını kes" sözü babı. Müslim (3/1554) 35-Kitabu'l-Edâhi, 1-Kurban kesme vakti.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/24-27
[33]
Ahmed bin Hanbel (3/364) Ebu Ya'lâ (3/316) Mecmauz-Zevaid (4124) Heysemi: "Onu Ahmed ve Ebu Ya'la rivayet etmiştir. İkisinin de ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[34]
Ahmed bin Hanbel (4145) Mecmau'z-Zevaid (4/24) Heysemi; "Onu Ahmed rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir," demiştir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/27-29

[35]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/29
[36]
Muvatta (2/487) 23~Kîtabu'd-DahâyâA, 6-Anne karnındaki çocuk yerine kurban kesme ve kurban günlerini bayan babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[37]
Ahmed bin Hanbel (4/82) Mecmau'z-Zevaid (4/24,25) Heysemi: "Onu, Ahmed, el-Evsat'ta Tabarani: "Teşrik günlerinin kesin günüdür," şeklinde rivayet etmiştir." Ahmed ve diğerlerinin rav ileri sikadır." demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/30
[38]
Neylü'l Evtar
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/30-31
[39]
Muvatta (1/380) 20-Kitabu'l-Hacc, 46-Sevkedi!irkcn hedye yapılacak muamele babı. Onun isnadı sahihtir.
[40]
Muvatta. (2/482) 23-Kİtabu'd-Dahâyâ, 1-Kurbanlık hayvanlarda yasaklanan şeyler babı. Onun isnadı sahihtir.
[41]
Müslim (3/555) 35-Kitabu'l-Edâhi, 2-Kurbanlık hayvanın yaşı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/31-33
[42]
Nesai, aynı yer
[43]
Buhari (1019) 73-Kitabu'l-Edâhi, 7-Hz. Peygamber'in çift boynuzlu iki koçu kuran etmesi babı. Müslim (36/1556) 35-Kitabu'l-Edâhi, 2-Kurbanlık hayvanın yaşı babı. Tirmizi (4/88) 20-Kitabu'l-Edâhi, 7-Kurbanlarda koyunun kuzusu babı. Ne-sai (7/218) 34-Kitabu'd-Dahâyâ, 13-Yasını dolduımus hayvan ve ceza babı.
[44]
Ebu Davud, aynı yer.
[45]
Nesai (7/219) 43-Kİtabu'd-Dahâyâ, 13-Yaşını almış kurbanlık babı. Onun isnadı sahihtir.
[46]
Ebu Davud (3/96) Kitabu'l-Edâhi, Kurbanlıklarda caiz olan yaş babı.
[47]
Ahmed bin Hanbel (61368) Tabarani, el-Kebir (251)164) Mecmau'z-Zevaid (4/19) Heysemi: "Onu Ahmed, ei-Kebİr'de Tabarani rivayet etmiştir ve ricali sika raviler-dir," demiştir.
[48]
Tirmizi (4/87) 20-Kitabu'l-Edâbü, 7-Koyunlardan toklunun kurban edilmesi hakkında bab. Tirmizi: "Bu hadis Ebu Hureyre'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir ve hasen-ligayrihi'dir. Resulullah (a.s)'tn ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının ameli bu hadis üzeredir; koyunlardan toklunun kurban olarak kesilmesinin caiz olduğu görüşündedirler," demiştir.
[49]
Tirmizi (4/98) 20-Kitabu'l-Edâhi, 18. Bab. Bu hadis hasen îi gayrihidir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/33-37
[50]
Tirmizi (4/85,86) 20-Kitahu'l-Edâhi, 5-Kurhan edilmesi caiz olmayan hayvan babı. Tirmizi: "Bu hasen-Sahih bir hadistir, ilim ehlinin ameli buna göredir," demiştir.
[51]
Muvatta (2/482) 23-Kitabu'd-Dahâyâ, 1-Kurban edilmesi yasaklanan hayvan babı.

[52]
Ebu Davud (3/97) Kitabu'İ-Edâhi, Kurbanlardan mekruh olan hah. Nesai (71214, .215) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 5-Tek gözlü olan hayvanın kurban olmıyacağı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/37-38
[53]
Nesai (71217) 43-Kitabu'd-Ûahâyâ, 9-Kulağı arkadan delik olan hayvan babı.
[54]
Ebu Davud (3/98) Aynı yer, Tirmizi (4/90) : 20-Kitabu%Edahi, 9-Kulağı kesik, boynuzu kırık hayvanı kurban etme babı. Nesai (7/217218) 43-Kitabu'd-Dahaya,
[55]
Tirmizi (4/86) (4/86) 20-Kitabü'l-Edahi, 6-Kurban edilmesi mekruh olan hayvanlar babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/38-40
[56]
Muvatta (2/487) 23-Kitabu'd-Dahâya, 5-Kurbanda ortaklık babı.
[57]
Muvatta, aynı yer. S. 486. İsnadı sahihtir. Tirmizi (4191) 20-Kitabu'l-Edahi, JO-Bir koyunun ev halkı için yeterli olacağı babı. Tirmizi: "Bu hasen-sahih hadistir. Bazı alimlerin ameli bu hadise göredir," demiştir. İshak ve Ahmed'in kavli de budur.
Aynı şekilde Malik, el-Leys, el-Evzai ve diğerlerinin görüsüne göre, bir tek koyun birden çok kişi için yeterli olur.
[58]
Mecmau'z-Zevaid (4/21) Heysemi; "Onu Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiş ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir
[59]
Tabarani, el-Kebir (3/182)-Mecmau'z-Zevaid (4/18) Heysemi: "Onu, Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiş ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/40-41
[60]
Ahmed bin Hanbel (5/409) Heysemi; "Mecmau'z-Zevaİd'de, bu hadisi Ahmed rivayet etmiş, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[61]
Tirmizi (4/89) 20-Kilabu'l-Edâhi, 8-Kurhanda ortaklık babı. Nesai (7/222) 43-Ki-tabu'd-Dahâya, 15-Bir deve yerine geçerli olan kurbanlıklar babı. ibni Mace (2/1407) 26-Kitabu'l-Edahi, 5-Sığır ve deve kaç kişiye kafi getir? babı. Ahmed bin Hanbel (1/275) Tirmizi bu hadisi hasen kabul etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/41-43
[62]
Neylül Evtar
[63]
Ebu Ya'lâ (3/327) Mecmau'z-Zevaid (4/22) Heysemi: "Onu Ebu Yala rivayet etmiş ve isnadı hasendir," demiştir.
[64]
Mecmau'z-Zevaid (4/22) Haysemi: "Onu Tabarani el-Evsat ile el-Kebir'de bu lafız ile rivayet etmiş ve isnadı hasendir," demiştir.
[65]
Keşfu'l-Estar (2/62) Kitabu'l-Edâhi, Resulullah'ın kurbanlığı babı. Mecmau'z-Zevaid (4/22) Heysemi: "Onu Bezzar ve Ahmed rivayet etmişler, Tabarani de el-Kebir'de benzerini rivayet etmiştir,".demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/43-45
[66]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/45
[67]
Ahmed hin Hanel (2/391) Mecmau'z-Zevaid (4/25) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiş ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[68]
Tirmizi (4195) 20-Kitabu'l-Edahi, 14-Kurbamn etini üç günden sonra da yemeye izin verilmesi babı.
[69]
Nesâi (71235,236) 43-Kitabu'd-Dahâyâ, 37-Kurban etlerini tutma babı.
[70]
Nesâi, aynı yer. Sh. 236.
[71]
Buhari (10/24) 73-Kiîabu'l-Edâhi, 5-Kurban etlerinden yenilecek süre babı.
[72]
Müslim (3/1561) 35-Kitabu'l-Edahi, 5~İslamtn evvelinde kurban etlerini üç günden sonraya bırakılıp yenilmesinin nehyedilmesini beyan babı.
[73]
Müslim, aynı yer.
[74]
Buhari (9/552) 70-Kitabu'l-Etıma, 27-Selef evlerinde ve seferlerinde yiyecek, et vs. yi biriktiriyorlardı, babı.
[75]
Buhari (10/24) 73-Kitabu'l-Edâhi, 16-Kurbanlarin etlerinden yenilmesi, babı. ' Müslim (3/1563) 35-Kitabu'l-Edâhi, 5-İslamın evvelinde kurban etlerini üç günden sonraya bırakılıp yenilmesinin nehyedilmesini, sonradan serbest bırakılmasını beyan babı.
[76]
Buharı (7/313) 64-Kitabu'l-Meğazi, 1. Bab.
[77]
Muvatta (2/485) 23-Kitabu'd-Dahâyâ, 4-Kurban etlerini biriktirme babı.
[78]
Nesâİ (7/233,234) 34-Kitabu'd-Dahâyâ, 36-Bu konuda izin babı.
[79]
Nesâi, aynı yer.
[80]
Buhari (10/23) 73-Kitabu'l-Edâlü, 16-Kurbanlann etlerinden yenilmesini, babı.
[81]
Ahmed bin Hanbel (4/16) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiş ve ricali sika ra-vilerdir," demiştir.
[82]
Müslim (3/1562) 35-Kitabu'î-Edâhi, 5-İslamın evvelinde kurban etlerini üç günden sonraya ırakılıp yenilmesinin nehyedilmesi, sonra yenilmesine izin verilmesini beyan babı.
[83]
Tirmizi (4/94,95) 20-Kitabu'l-Edâhi, 14-Üç günden sonra kurban eti yeme ruhsatı hakkında bab.
Müslim (3/1563,1564) 35-Kitabu'd-Dahâyâ, 5-İslamın evvelinde kurban etlerini.... babı. Mesai (7/234,235) 36-Bu konuda izin babı. Ebu Davud (31 100) Kitabu'l-Edâhi, 9-Kurban etlerini saklama hakkında bab
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/45-51
[84]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/52-53
[85]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/55
[86]
Tirmizi (4/101) 20-Kitabu'l-Edahi, 23-Akika babı. Bu hadisin isnadı sahihtir. Nesai, Hasan ü'l-Basri'nin akika hadisini Semüre'den duyduğunu açıkça belirtmiştir. Tirmizi: "Bu hadis hasen-Sahih'iir. İlim adamlarının ameli hu hadis üzeredir: "Akikamn oğlan için yedinci günü tedarik edilmezse ondördüncü günü ve gene tedarik edilmezse yirmibirinci günü kesmek müstehaptır," demiştir.
[87]
Ebu Davud (3/106) Kitabu'l-Edâhi, 20-Akika babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/55-56

[88]
Mecmau'Z'Zevaid (4/58) Heysemi: "Tabarani onu el-Evsat ve el-Kebîf'inde rivayet etmiş, ricali sika ravilerdir," demiştir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/57
[89]
Mecmau'z-Zevaid (4/58) Heysemi: "Onu, Tabarani el-Kebir ve el-Evsat'ta benzerini rivayet etmiş ve ricali sika ravilerdir, İbni Mâce de onu, Yezid bin Abdullah el-Müzenİ'den rivayet etmiş ama babasından dememiştir. Buradaki Yezid bin Abdullah'ın babasından rivayetidir. Allah en doğrusunu bilir," demiştir.
[90]
Ebu Davud (3/107) Kitabu'l-Edâhi, Akika hakkında bir bab. Bu hadisin isnadı ha-sendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/57-58
[91]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/58-59
[92]
Tirmizi (4196,97) 20-Kitabu'l-Edâtü, 16-Akika kurbanı hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadisi İbni Mace Kitabu'z-Zebaih, Akika babı'nda 3163. numara ile tahric etmiştir. Aynı şekilde Ahmed bin Hanbel (6/31), İbni Hibban (7/356) Akika babında tahric etmişlerdir. İbni Hibban, Enes'in iki koç sözü ile onlardan her biri için iki kaç manası kasdedildiğini zikretmiştir. Beyhaki (9/3oî) Kitabu'd-Dahâyâ, Oğlan ve hz çocuğu için akika kurbanı kesme babı. Tirmizi: "Hz. Aişe (r.a) hadisi hasen-sahih hadistir" demiştir. Yine Tirmizi: "Bu babda Ali Ümmü Kürz, Büreyde, Ebu Hureyre, Abdullah bin Ömer, Enes, Selman bin Amir ve İbni Abbas (r.a)'dan hadis rivayet edildi," demiştir.
[93]
Ahmed (61456) Tabârani-el-Kebir (241183) Mecmau'z-Zevaid (4157) Heysemi, "Onu Ahmed ve Tabarani (el-Kebir'de) rivayet etmiştir, ricali, ihticac edilen zevattır," demiştir.
[94]
Kız için akika babı. l)Ebu Davud, aynı yer.
[95]
Ebu Davud, aynı yer. Sh. 106
[96]
Nesai (7/165) 4-Kız için kaç akika kurbanı kesilir babı.
[97]
Tirmizi (4198) 20-Kitabu'l-Edalü, 16-Doğan çocuğun kulağına ezan okuma babı. Bu hadisi Darekutni, Hakim (4/237) ve İbni Hibban (7/356) rivayet etmiştir. O hasen hadistir. Tirmizi: "Bu, sahih hadistir," demiştir. Ebu Davud es-Sicistani diyor ki: "Ahmed'in "Mükâfetani" sözü,"birbirine denk yahut birbirine yakın anlamına gelir," dediğini işittim. Hattabi de der ki: "Ebu Uheyd, onu buna yakın olarak tefsir etmiştir. Ancak bununla yaşta denklik kasdedilmiştir. Yani kurban olmaları caiz olan yaşını almış İki koyun demek olur. Biri yaşlı, diğeri kurbanlık yaşa gelmemiş ise bu caiz olmaz. "
Ebu Ubeyd "mekânet (yumurtalar)" kelimesini şöyle tefsir ediyor: "Kuşlar ile kehanette bulunmayın, onlara iltifat etmeyin /Kuşları, Allah'ın kendileri için yarattığı yerlerde olduğu gibi bırakın. Çünkü onların bulundukları yerler (yuvalan) ne zarar verir ne de fayda sağlar." İmam Şafii'den şu nakledilmiştir: "Cahiliye devrinde bir arap bir ihtiyacını görmek için evinden çıktığı vakit bir yere konmuş yahut yuvasında duran bir kuşun uçup uçmadığına bakardı. Eğer kuşu böyle görmezse, ağacın veya başka bir şeyin üzerinde duran kuşa yönelir, uçması için onu ürkütürdü. Sonra hangi yöne uçarsa ona göre kehanette bulunurdu, İşte bundan dolayı Hz. Peygamber onlara: "Kuşları buldukları yerlerde bırakınız, onlara bakarak kehanette bulunmayın" anlamında söylüyor."
[98]
Ebu Davud (31105) Kitabu'l-Edâhi, Akika babı. Nesâİ (7/165) 40-Kitabu'l-Akika,
[99]
Ebu DAvud (3/107) 40-Kitabu'l-Edahi, Akika babı. Nesai (71166) 40-Kitabu'l-Akika, 4~Kız çocuk için kaç akika kesilir babı. Bu hadisin isnadı sahihtir. Yine Abdulhakka el-İşbili ve İbni Bakik el-lyd bu hadisi sahih kabul etmişlerdir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/59-61
[100]
Mecmau'z-Zevaid (4158) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir, ricali Sahih'İn ricalidir," demiştir
[101]
Nesai (7/164) 40-Kitabu'l-Akika, 1. Bab. İsnadı hasendir.
[102]
Tirmizi (4/99) 20-Kitdbu'l-Edahü, 20-Koyunu akika olarak kesme babı. Tirmizi onu el-Bakır Muhammed bin Ali bin Hüseyin hin Ali (r.a) hadisi olarak tahric etmiştir, isnadı munkatı'dır. Fakat manasını güçlendirecek şahitleri vardır.
[103]
Muvatta, aynı yer. Muvatta onu mürsel olarak rivayet etmiştir. Senedinde inkıta vardır, ama onun şahidleri vardır. Bu hadis şahİdleriyle hasendir.
[104]
Muvatta (21501) 26-Kitabu'l-Akika, 1-Akika babı.
[105]
Ahmed bin Hanbel (6/390, 391) Mecmau'z-Zevaid (4/57) Heysemi: "Onu Ahnkd, el-Kebir'inde Tabarâni rivayet etmiştir ve o hasen hadistir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/62-65
[106]
Nesai (711621163) 40-Kiîabu'l-Akika. İsnadı hasendir. Hadiste geçer, "Allah ukûku sevmez," sözünde akika kurbanını önemsiz gösteren, onu hükümsüz kılan bir ifade söz konusu değildir. Hz. Peygamber (a.s) sadece o ismi çirkin bulmuş ve daha güzel bir isimle adlandırmak istemiştir. Çirkin bir ismi daha güzel bir isme çevirmek Hz. Peygamber (a.s)'in adeti olduğu için akika'ya "nesike" ve "zebiha" adını takmıştır. "
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/65-67
[107]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/69
[108]
Tağut: Allah'a karsı isyankar olup kahr ve cebr ile veya rıza ile prestij edilip ma'hud tutulan gerek insan, gerek şeytan, gerek vesen ve gerek sanem ve gerek sair herhangi bir şey demektir. (Hak Dini: î/869)
[109]
Tirmizi (4/95,96) 20-Kitabu'l-Edahi, 15-Fera ve atire babı.
[110]
Ebu Davud (3/105) Kitabu'l-Edahi, 19-Atire babı.
[111]
Ebu Davud, aynı yer.
[112]
Nesai (7/167) 41-Kitabu'l-Fera' ve'l-atire.
[113]
Nesai(7f 169,170) 41-Kitabu'l-Aiire, 2-Aîire'nin tefsiri babı.
[114]
Nesai, aynı yer. Sh. 169
[115]
Nesai, aynı yer. Sh. 170. Onun isnadı hasendir.
Fera* ve atire: Hadis metninde açıklamaları geçti. Cahiüyyet döneminde her iki kurban da kesilirdi. İslam'ın' ilk döneminde Müslümanlar da böyle yaptılar, ama sonra bundan nehyolundular. £tu hususta Hz. Peygamber (a.s)'in "Her Müslümana her yıl bir kurban bir de atiye kesmek gerekir," sözü, nesholdu. Şimdi yalnızca kurban kesme vardır, başka bir şey yoktur.
[116]
Ebu Davut (3/104,105) Kitabu'l Edahi, 19-Atire babı.
[117]
Ebu Davud (3/105) Kitabu'l-Edahi, 19-Atire babı. İsnadı hasendir.

[118]
Mecmau'z-Zevaid (4128) Hey semi; "Tabarâni el-Kebir ve el-Evsat'ta onu rivayet etmiş, ricali sika kişilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/69-73
[119]
Tabarani, el-Kebir (7/252, 253) Mecmau'z-Zevaid (4628) Heysemi: "Onu, Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiş ve isnadı hasendir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/73-74
[120]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/74
[121]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/74-75
[122]
Bakara Suresi: 216
[123]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/79-80
[124]
Bakara Suresi: 216
[125]
Hacc Suresi: 40
[126]
Bakara Suresi: 251
[127]
ŞurâSuresİ: 41
[128]
Bakara Suresi: 190
[129]
Bakara Suresi: 256
[130]
Nisa Suresi: 71
[131]
Nisa Suresi: 84
[132]
Tevbe Suresi: 123
[133]
Enfal Suresi: 60
[134]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/81-85
[135]
el-Fıkhu'l-İslami (61416,417) Muğni (81346) el-Bedayi (7/97) Muğni'l-Muhtati] (4/209)
[136]
el-Fıkhu'l-İslami (6/417) el-Muğni (8/347)
[137]
el-Bedayi (7/101)
[138]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/85-86
[139]
Bakınız: Muğni (8/361) Neylü'l-Evtar (7/231) Fethu'i-Kadir (5/446) el-Fıkhu'l-îslami (6/419)

[140]
Meâlimü's-Sünen (31416)
[141]
Buhari: 2541 (Feîhu'l-Bari) Müslim (1730) Ebu Davud (3623)
[142]
Prof.Dr Muhammed Gazali, Fıkhus'Siyre, S. 10. 7. Baskı
[143]
Bak. Feîhu'l-Bari (61146)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/86-88
[144]
Bakara Suresi: 94
[145]
Bedayi (71100) Fethu'l-Kadir (5/447) el-Fıkhu'l-İslami (61423)
[146]
Muğni'l-Muhtac (41223)
[147]
Bidayetü'l-Müctehid (2/204)
[148]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/88-90
[149]
el-Lübab Şerhu'l-Kitah (41123)
[150]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/90
[151]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (12/45)
[152]
Fethu'l-Bari (6/158) İmam Nevevi, Müslim Şerhi 512/160)
[153]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/91-92
[154]
Bedayi (71101) Feîhu'i-Kadir (5/502-503)
[155]
Aynı kaynaklar
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/92-93
[156]
el-Fıkhu'l-İslami (6/426-429) el-Bedyi (7/102) el-Muğni: (8/143)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/93-95
[157]
el-Bedayi (71106-107) Fethu'l-Kadir (61462) el-Muğni (8/396) el-Fıkhu'l-İslami
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/95-98
[158]
Bedayi (7/108-109) Fethu'l-Kadir (5/455 ve devamı) el-Muğni (8/459 ve sonrası)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/98-100
[159]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/100-104
[160]
Enfal Suresi: 41
[161]
el-Bedayi (46114 ve sonrası) Fethu'l-Kadir (5/492 ve sonrası) Muğni'l-Muhtac (3/92 ve sonrası) el-

Muğni (8/402) el-Fıkhu'l-İslami (6/452 ve sonrası)
[162]
Enfal Suresi: 12
[163]
Muhammed Suresi: 4
[164]
Tevbe Suresi: 36
[165]
Hasiyetti İbn-i Abidin (4/139)
[166]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/104-108
[167]
Bidayetü'l-Müctehid (1/397)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/108-110
[168]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/110
[169]
Tirmizi (4/189) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 26-Nöbet tutanın fazileti hakkında gelen hadisler babı. Nesai (6/40) 25-Kitabu'l-Cihad, 39-Nöbet tutmanın fazileti babı. Bu hadis Müsned'de de tahrİc edilmiştir, hasen hadistir. Aynı mana ile sa-hidleri de vardır.
[170]
Müslim (3/1520) 33~Kitabu'l-îmâre, 50-Allah yolunda serhat nöbeti tutmanın fazileti babı,
[171]
Nesai (6/39) 25-Kitahu'l-Cihad, 39-Serhatta nöbet bekleme babı.
[172]
Tirmizi (4/188) 23-Kitahu Fezaili'l-Cihad, 26-Nöbet tutanın fazileti hakkında gelen hadisler babı. Fakat Tirmizi; "Fettaneyhi (Kabrin iki fitnecisi, yani Münker-Nekir melekleri)"ni zikretmemiştir.
[173]
Mecmau'z-Zevaid (5/290) Heysemi: "Onu Taberani iki isnadla rivayet etmiştir, onlardan birinin ricali sikadır," demiştir.
[174]
Tabarani el-Kebir (22/75) Mecmau'z-Zevaid (11168) Heysemi: "Onu, Tabarani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Senedinde Ubeydullah bin Temman vardır, Buhari ve bir cemaat onu zayıf kabul etmiştir," demiştir.
[175]
Mecmau'z-Zevaid (5/290) Heysemi;"onu Taberâni rivayet etmiştir ve ricli sika ravilerdir. O sahih hadistir," demiştir
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/111-114
[176]
Mecmau'z-Zevaid (5/289) Heysemi; "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/114
[177]
Buhari (6/83) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 73-AUah yolunda birgün.nöbet beklemenin fazileti babı. Tirmizi (4/188) 23-Kitabu fadlu'l-Cihad, 26-Nöbet bekleyenin fazileti hakkında gelen hadisler babı.
[178]
Buhari (6/13.) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 5-Allah yolunda sabah ve akşam seferi babı. Müslim (3/499) 33-Kitabu'l İMare, 30-AUah yolunda sabah ve akşam seferinin fazileti babı.
[179]
Ahmed bin Hanbel (4/168) Tabarani, -el-Kebir (7171) Hasen hadistir. Mecmu'z-Zevaid (5/285) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.

[180]
Müslim (3/1500) 33-Kitabu'l~İmâre, 30-Allah yolunda sabah akşam seferinin fazileti babı.
[181]
Buhari (6113) 33-Kitabu'l-Cihad ve s-Siyer, 5-Allah yolunda sabah-akşam seferi babı.
[182]
Tirmizi (4/182) 23-Kitabu fezailu'l-Cihad, 17-Allah yolunda sabah aksam seferinin fazileti babı.
[183]
Müslim (3/1500) 33-Kitabu'l-İmâre, 30-Allah yolunda sabah yürüyüşünün fazileti babı. Nesai (6/15) 25-Kitabu'l-Cihad, 12-Allah yolunda sabah yürüyüşünün fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/115-118
[184]
Tirmizi (41181) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 17~Allah yolunda sabah-akşam yürüyüşünün fazileti babı.
[185]
Ebu Davud (3/21) Kitabu'l-Cihad, 42-Aliah Teâla'dan şehidlik isteyen kişi hakkında bab. Nesai (6125) 25-Kitabu'l-Cihad, 25-Bir devenin sağılması müddeti kadar Allah yolunda savaşan kişinin sevabı babı. Tirmizi (41185) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 21-Allah yolunda yaralanan kişi hakkında gelen rivayetler babı. Tirmizi: "Bu hadis sahihtir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/118-119
[186]
Buhari (6/220) 57-Kitabu Feraizi'l-Hums, 8-Hz. Peygamber'in "Ganimetler size helal kılındı" kavli babı.
[187]
Buhari (616) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 2-İnsanların en faziletlisi, Allah yolunda cam ile, malı ile cihad eder olan mü'mindir, babı.
[188]
Müslim (3/1493) 33-Kitabu'l-îmare, 28-Cihad ve Allah yolunda savaşa çıkmanın fazileti babı.
[189]
Müslim (3/1495) 33-Kitabu'l-İmare, 28-Cihadın ve Allah yolunda sefere çıkmanın fazileti babı.
[190]
Muvatta (2/443) 21-Kitabu'l-Cihad, 1-Cihada teşvik babı.
[191]
Buhari (1/92) 2-Kitabu'l-îman, 26-Cihad imandandır,-babı.
[192]
Müslim (311495) 23-Kitabu'l-İmâre, 28-Cihadın ve Allah yolunda savaşa çıkmanın fazileti babı.
[193]
Tirmizi (4/164) 23-Kitabu fezaili'l-Cihad, 7-Cihadın faziletine dair gelen hadisler babı.
[194]
Nesai (6/J8) 25-Kİtabu'i-Cihad, 15-Hareket eden müfrezenin sevabı babı.
[195]
Ebu Davud (3/7) Kitabu'l-Cihad, 10-Denizde sefere çıkmanın fazileti babı.
[196]
Ahmed bin Hanbel (5/67) Mecmau'z-Zevaid (5/277) Heysemi: "Onu Ahm vayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/119-124
[197]
Buhari (6116) 56-Kitabu'l-Cihad, 7-Şehid olmayı temenni etmek babı.
[198]
Buhari (61124) 56-Kitabu'l-Cihad, 119-{Oturanlar adına cihad edenlere verilen) ücretler ve Allah yolunda (yani cihada) yüklenip taşınma babı.
[199]
Buhari (61258) 58-Kitabu'l-Cizye ve'l-Muvatta', 1-Cizye ve Muvadaa (harbilerle antlaşma) yapma

babı.
[200]
Mecmau'z-Zevaid (5/298) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/124-126
[201]
Buharı (11344) 4-Kitabu'l-Vudu, 67-Su ve yağa necaset düşmesi babı.
[202]
Buharı (6120) 56-Kitabu'l-Cihad, 10-Allah yolunda yaralanan kimse babı.
[203]
Buhari (91660) 72-Kitabu'z-Zevaih ve's-Sayd - 31-Misk kokusu babı.
[204]
Nesai (6/29) 25-Kitabu'l-Cihad, 27~Allah (Azze ve Celle'nin) yollunda yaralanan kimse babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/127-128
[205]
Muvatta (2/443) 21-Kitabu'l-Cihad, Î-Cihada teşvik etme babı.
[206]
Nesai (6/18) 25-Kitabu'l-Cihad, 16-Allah (Azze ve Celle'nin) yolundaki mücahidin misali babı.
[207]
Buhari (6/4) 56-Kitabu'l-Biat, 267-Zalim yöneticinin yanında hakkı konuşan kişinin fazileti babı. Bu hadisin ricali sika ravilerdir. İbnü'l-Münzir: "Onun isnadı hasendir," demiştir.
[208]
Müslim (3/1498) 33-Kitabu'l-İmare, 29-Allah Teala'nın yolunda şehit olmanın fazileti babı, Tirmizi (4/164) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 1-Cihadın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/128-129
[209]
Nesdi (7/161) 39- Kitabu'l-Bîat, 27- Zalim yöneticinin yanında hakkı konuşan kişinin fazileti babı. Bu hadisin ricali sika ravilerdir. İbnü'l-Münzir: "Onun isnadı hasendir." demiştir.
[210]
Ebu Davud (3/5) Kitabu'l-Cihad, 5-Cihadın sevabı babı.
[211]
Buhari (6/6) 56-Kitabu'l-Cihad, 2-İnsanların en faziletlisi malıyla, canıyla Allah yolunda cihad eden mü'mindir, babı. Müslim (3/1503) 33'-Kitabu'l-İmâre, 34-Cihad ve ribâtın fazileti babı. Tirmizi (4/186) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 24-Hangi insan daha faziletlidir, babı.
[212]
Ebu Ya'lâ (4/62) Ricali, Sahih'in ricalidir. Ahmed bin Hanbel (3/346)
[213]
Ahmed bin Hanbel (5/171) Mecmau'z-Zevaid (4/241) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.
[214]
Tabarani (24/314) Mecmau'z-Zevaid (3/207) Heysemi: "Tabarani onu el-Kebir'de rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir,", demiştir.
[215]
Mecmau'z-Zevaid (10/299) Heysemi: "Tabarani onu el-Kebir ve el-Evsaî'ta rivayet etmiştir. Senedinde el-Mes'ud vardır ki, o karıştırmaktadır," demiştir.
[216]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/130-135
[217]
Muvatta (2/445) 21-Kitabu'l-Cihad, 1-Cihada teşvik etme babı.

[218]

Nesai (5/83) 23-Kitabu'z-Zekat, 74-Allah'ın adını vererek isteyip, Allah'ın adı verilerek kendisinden İstenince vermeyen kişi babı. Tirmizi: "Bu hadis bu vecihden garib hadistir. Ibni Abbas tankıyla Resulullah (a.s) dan bir çok vecihten rivayet edilmektedir," demiştir.

[219]

Tirmizi (4/173) 23-Kitabu Fezaiti'l-Cihad, 18-İnsanîardan kimin daha hayırlı olduğu babı.

[220]

Müslim (3/1503) 33-Kitabu'l-İmâre, 34-Cihad ve serhadda nöbet beklemenin fazileti babı.

[221]

Buhari (6180) 56-Kitabu'UCihad, 70-Gazvede Allah yolunda nöbet beklemenin fazileti babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/135-138

[222]

Nesai (6/14/) 25-Kitabu'l-Cihad, 8-Allah yolunda veya cihad eden kişinin fazileti babı.

[223]

Nesai (6/14) Aynı yer.

[224]

Tirmizi (4/555) 37~Kitabu'z-Zevaid, 8-Allah korkusundan ağlamanın fazileti ^. Bu hadis hasen-sahihtir.

[225]

Mükateb köle: Hürriyetine kavuşması için muayyen bir miktar ödemek üzere efendi-siyle anlasan köle ki, tayin edilen miktarı ödeyince hür olur.

[226]

Ahmed bin Hanbel (6/85) Mecmau'z-Zevaid (5/275) Heysemi: "Ahmed ve Tabam-ni el-Evsatta rivayet etmişlerdir. Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.

[227]

Neşai (6/21) 25-Kitabu'LCihad, 19-Müslüman olup hicret eden ve cihada çıkan kişinin mükafatı babı. İsnadı hasendir. Ancak senedinde ihtilaf vardır. Ve İbni HİbbAn onu salih kabul etmiştir.

[228]

Nesai (6I2Î) 25-Kitabu'l-Cihad, 19-Müslüman olup hicret eden ve cihada çıkan kişinin mükafatı babı. Bu hadisin isnadı hasendir

[229]

Buhari (6/29) 56-Kitabu'l Cihad, 16-Allah yolunda iki ayağı tozlanan kişi babı.

[230]

Tirmizi (4/175) 23- Kitabu Fezaili'l-Cihad, 12- Allah yolunda nöbet beklemenin fazileti hakkında gelen rivayetler babı. Bu hadis şahitleriyle sahihtir.

[231]

Ebu Ya'lâ (7/307) Mecmau'z-Zevaid (5J288) Heysemi: "Onu Ebu Ya'la ve Taba-rani benzerini rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetinde; "iki göz ateş almaz", sözü vardır. Ebu Ya'lâ'nın ricali sika ravilerdir," demiştir.

[232]

Ahmed bin Hanbel (4/134) Mecmau'z-Zevaid (5/287) Heysemi: "Onu, Ahmed ve Tabaranİ el-Kebir ile el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/138-143

[233]

Ebu Davud (3/7) Kitabu'l-Cihad, 11-Bir kafiri öldüren kimsenin fazileti babı.

[234]

Müslim (3/1505) 33-Kitabu'l-İmâre 36-Bir kafiri öldürüp sonra doğru yolu tutan kimse babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/143

[235]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/143

[236]

Müslim (311501) 33-Kitabu'l-İmâre, 31-Allah Teâla'mn Cennet'te mtyahid için hazırladığı derecelerin

beyanı babı. Nesai (6/19) 25-Kitabu'l-Cihad, lö^Allah yolunda mücahidin derecesi babı.
[237]
Buhari (13/404) 97-Kiîabu't-Tevhid, 22-"Onun Ars'ı su üstünde idi" (Hud Suresi: 7) "O büyük Ars'ın sahibidir" (Tevbe Sursi: 129) babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/145-146
[238]
Buharİ (6/23) 56-Kitabu'l-Cihad, 22-Cennet kılıçların parıltısı altındadır, babı. Müslim (3/1362) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 6-Düsmanla karşılaşmayı temenni etmenin kerahiyeti babı. Ebu Davud (3/42) Kitabu'l-Cihad, Düşmanla kırşılaşmayı temenni etmenin kerahiyeti babı.
[239]
Müslim (3/1511) 33-Kitabu'l İmare, 41-Şehid için Cennet'in sübutu babı. Tirmizi (4/186) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 23-"Cennet kapıları kılıçların gölgesi altındadır" babı. "Kılıçların gölgesi" sözü, savaşta kılıçların gölgesi, cenneti de içine almaktadır, anlamındadır. Çünkü Allah yolunda cihadda kılıcın gölgesi altına giren kimse, Cennet'e girer. Bu söz kinaye babındandır. Onunla cihada teşvik kasdedilmiştir. İkisinin arasındaki ilişki şöyledir: İnsan, rahatı istiyerek gölgeye yönelir. Bu söz hakkında şöyle de denilmiştir: "Cennet, kılıçların gölgesi altındadır. Her kim Cennet'i isterse, taşımak ve vuruşmak suretiyle kılıcın gölgesi altına girsin."
[240]
Ebu Davut (3/20) Kitabu'l Cihad, Allah Azze ve Celle yolunda şehid edilen, Allah'ın koruması altındadır babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/146-148
[241]
Tirmizi (41174) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 11-Allah yolunda ok atmanın fazileti babı. Tirmizi; "Bu hadis hasen-sahihtir," demiştir.
[242]
Nesai (6126) 25-Kitabu'l-Cihad, 26-Allah (Azze ve Celle) yolunda bir ok atan kimsenin sevabı babı.
[243]
Tirmizi (4/172) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 9-Allah yolunda saçını ağartan kimsenin fazileti babı.
[244]
Nesai (6/27) 25-Kitabu'l-Cihad, 26-Allah yolunda ok atan kişinin sevabı babbı. Bu hadis sahihtir.
[245]
Nesai (6126) 25-Kitabu'l-Cihad, 26-Allah yolunda bir ok atanın savabı babı.
[246]
Nesaİ, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/149-151
[247]
Tirmizi (4/184) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 2Ö-Mücahide mükatebe ve evlenen kişiye Allah'ın yardım etmesi babı. Nesai (6/16) 23-Kitabu'l-Cihad, 12-Allah yolunda sefere çıkma babı. İsnadı hasendir. Tirmizi: "Bu hadis hasendir, onu Ahmed, İbni Mâce ve İbni Hibban rivayet etmişlerdir, Hakim ise onu sahih kabul etmiştir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/151-152
[248]
Ebu Davud (3/5) Kitabu'l-Cihad, Allah yolunda cihaddan geri dönmenin fazileti babı. İmam Ahmed (2/174) Onun isnadı sahihtir.
el-Kufl veya el-Kufül: Seferden dönmek anlamına gelir. Bu kelimenin İki manası vardır. Birisi: Mücahidin evine dönüşündeki ecri, cihada gidişindeki eciri gibidir. Çünkü gidişinde ailesine dokunan zarar, dönüşüyle ortadan kalkmaktadır. Diğer manası: Mücahidler savaş alanından açık bir şekilde dönünce, düşmanın kendilerini izlemelerinden emin olmazlar. Düşmanla karşılaşmaya her ne kadar hazırlıklı olsalar da, düşman onlara baskın da yapabilir. Bütün bu tehlikelerle birlikte onlar kurtulmuş, olurlar ve ganimeti elde eder
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/152-153

[249]
Buhari (6/39) 56-Kitahu'l-Cihad, 28-Bir kafir bir Müslümanı öldürür, sonra bu katil Müslüman olur ve dinine bağlı kalır, sonra şehid olur babı. Müslim (3/1504) - 33-Kitabu'l-İmare, 35-Biri diğereni öldürüp sonra ikisi de Cennet'e giren iki kişinin beyanı babı. Muvatta (21460) 21-Kitabu'l Cihad, 14-Allah yolundaki şehidler babı. Nesai (6/39) 25-Kitabu'l-Cihad, 38-Bunun tefsiri babı.
[250]
Buhari (6/57) Kitabu'l-Cihad, 45-Allah yolunda at besleyen kişi babı. Nesai , (6/225) 28~Kitabu'l-Hayl, 11-At besleme babı
[251]
Müslim (311505) 33-Kitabu'l-İmare, 37-Allah yolundaki sadakanın fazileti ve kakat artırılacağı babı. Nesai (6/49) 25-Kitabu'l-Cihad, 46-Allah yolunda sadakanın fazileti babı.
[252]
Tirmizi (4/167) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 4-Allah yolundaki harcamanın fazileti babı, Nesaİ (6/49) 25-Kitabu'l-Cihad, 46-Allah yolunda sadakanın fazileti babı.
Tirmizi: "Bu hadis hasendir, onun İbni HİbbanSahih'inde rivayet etmiştir," demiştir. "İsnadı sahihtir ve o sahih hadistir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/153-154
[253]
Mecmau'z-Zevaid (51271) Bu hadisi Tabarâni el-Kebir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Bezzar da benzerini rivayet etmiştir. Onun rivayetinde: "Sizden birisinin safta bir saat ayakta durması" ifadesi geçmektedir. "Bu hadis sahihtir," demiştir.
Keşfu'l-Estar (2/264) Kitabu'l-Cihad, Adamın safta durumasımn fazileti babı
[254]
Tabarani, el-Kebir (22/246) Mecmau'z-Zevaid (5/294) Tabarâni, onu iki tanktan rivayet etmiştir. Tanklardan birinin ricali mevkuf olarak sahih'in ricalidir. Yine bu, zayıf bir tariktan merfu olarak rivayet edilmiştir: Münziri şöyle demiştir: "Sahih mevkuf, görüş bakımından bunun benzeri söylenemez, denilmekle birlikte, mevkufun yolu merfu'nun yoludur."
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/154-156
[255]
Tirmizi (4/190) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 26-Murabitin faziletine dair gelen rivayetler babı. İsndaı hasendir. Tirmizi: "Bu hadis hasen-garipdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/156
[256]
Ahmed bin Hanbel (5/151) Nesai (3/207) 20-Kitabu Krfamı'.ULeyl ve T tavvuın Nehar, 7-Sefer sırasında gece namazının fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/157
[257]
Tirmizi (4/165) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 32-Murabıt (sınır boyu bekçisi) olarak Ölen kimsenin faziletine dair gelen hadisler babı. Tirmizi: "Fudâle hadisi, hasen-sahihtir," demiştir. Ahmed bin Hanbel (6/20) Mecmau'z-Zevaid (3/268)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/158
[258]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/158
[259]
Ebu Davud (3/10) Kitabu'l-Cihad, 18-Gazayla terketmenin kerahiyeti babı. Darimi (2/218) Kitabu'l-Cihad, 37-Müşriklerle el ve dil ile cihad etmek babı. Nesai (6/7) 25-Kitabu'l Cihad, 1-Cihadın farziyeti babı.
[260]
Ahmed bin Hanbel (51214) Ahmed'in ve diğerlerinin isnadı sika ravilerdendir.
[261]
Buhari (613) 56-Kitabu'l-Cihad ve 's-Siyer 1 -Cihadın fazileti babı. Müslim (3/1488) 33-Kitabu'l-İmare, 20-Mekke Fethi'nden sonra İslam, cihad ve hayır üzere beyatlaşma babı,

[262]
Tahar ani, el-Kebir (181262) Mecmeu'z-Zevaid (5/250) Heysemi: "Onu tümüyle Tabarani iki isnadla rivayet etmiştir. Birini ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/159-160
[263]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/161
[264]
Müslim (311517) 33-Kitabu'l-îmâre, 47-Savaşmadan ölen kimsenin zemmi babı. Ebu Davud (3/10) Kitabu'l-Cihad, 18-Gazayı terketmenin keraheti babı. Nesai (6/8)25-Kitabu'l-Cihad, 2-Cihadı terketmenin cezası babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/161
[265]
Nesai (6/214) Kitabu'l-Hayl, Atlar babı. İsnadı sahihtir.
[266]
Buhari (5/4) 41-Kiîahu'l-Hars ve'l-Muzâraa, 2-Ziraat aletiyle meşgul olmanın akıbetlerinden sakınılacak şeyler babı.
[267]
Ahmed bin Hanbel (2/339) Mecmeu'z-Zevaid (7/287) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani el-Evsat'da benzerim rivayet etmiştir. Âhmed'in isnadı ceyyiddir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/161-163
[268]
Ebu Davud (3114) Kitabu'l-Cihad, 2C-APah'ın kelimesi yüce olsun diye savaşan kimse babı. Nesai (6123) 25-Kitabu'l-Cihad, 21-Allah'ın kelimesi yüce olsun diye savaşan kimse babı. Nesai, "Övülsün diye savaşır," sözünü zikretmemiştir.
[269]
Buhari (131441) 97-Kitabu't-Tevhid, 28-"Andolsun ki, gönderilen kullarımız hakkında bizim geçmiş bir sözümüz vardır" (Saffat Suresi: 171) babı. Müslim (3/1513) 33-Kitabu'l-İmare, 42-"Allah'ın kelimesi yüce olsun diye çarpışan kimse, Allah yolundadır," babı. Tirmizi (41179) 23-Kitabufezaili'l-Cihad, 16-Dünya için gösteriş olarak savaşan kimse babı.
[270]
Muvatta (2149) 21-Kitabu'l-Cihad, 18-Cihada teşvik etme babı. Darimi (21208) Kitabu'l-Cihad, 24-Gazve ve iki çeşit gazve babı.
[271]
Ebu Davud (313) Kitabu'l-Cihad, Sava^üH ve dünyayı arayan kimse babı. Nesai (6149) 25-Kitabu'l-Cihad, 46-Allah yolunda sadakanın fazileti babı
[272]
Ebu Davud (3/14) Kitabu'l-Cihad, Allah'ın kelimesi yüce olsun diye savaşan kimse babı. Bu hadis sahidleriyle hasen hadistir.
[273]
Nesai (6125) 25-Kitabu'l-Cihad, Şöhret ve mükafat için savaşan kimse babı. Bu hadisin senedi hasendir.
[274]
Nesai, aynı yer.
[275]
Nesai (6/24) 25-Kitabu'l-Cihad, 23-Allah yolunda savaşıp gazvelerinde yalnızca' bir yular elde etmeye niyet eden kişi babı.
[276]
Ebu Davud (3/17) Kitabu'l-Cihad, Kendi yerine ücretli adam tutup savaşa gönderen kimse babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/164-168
[277]
Nesai (4/60) 21-Kitabu'l-Cenaiz, 61-Şehidler üzerine namaz kuma babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/168-169

[278]

Buhari (6/51) 56-Kitabu'l-Cihad , 39-Savaş sırasında (ölülere sürülen) hanut kokusu sürmek babı. Humeydi: "Bizdeki mevcud Buhari'nin kitabında böyledir. Musa bin Enes: "Enes; Sabit bir Kays'a geldi," dedim. "Enes'den" demedi. Yine Humeydi: Bu hadisi Buharı, "Sabit bin Enes'ten muallak olarak tahric etti, ama hadisin lafzım zikretmedi," demiştir.Bu hadisi Ibni Sa'd, Tabaranİ ve Hakim, Enes tarikinden tahric etmişdir. Hadisin lafzı (meâlen) şöyledir: "Sabit bin Kays bin Şemmas, Yemame günü geldi. Hanut kokusu sürünmüş, İki kat beyaz elbise giyinmiş ve ke-fenlenmişti. Ordu yenilgiye uğradı da Sabit: "Allah'ım, şu müşriklerin getirdiklerinden uzaklaşıp sana sığınıyorum. Şunlann yaptıklarından dolayı senden özür diliyorum." Sonra da şöyle dedi: "Siz akranınıza kaçmayı ne fena adet ettirmişsiniz. Bugün bizimle onların arasını bir süre boşaltınız," dedi. Ve kılıcını yüklendi. Oldürülünceye kadar çarpıştı. Onun zırhı çalınmıştı. Bir adam onu rüyasında gördü. Ona rüyada: "Zırhım şu mekanda bir eşek semerinin altındaki kazanın içindedir," dedi ve ona vasiyetini bildirdi. Gerçekten de zırhı dediği gibi buldular ve vasiyetim yerine getirdiler.

[279]

Ahmed bin Hanbel (4/184) Mecmau'z-Zevaid (5/270) Heysemi:" Bu hadisi Ahmed ve Tabarani rivayet etmişlerdir, ikisinin de isnadı hasendir," demiştir.

[280]

Muvatia (2/466) 21-Kitabu'l-Cihad, 18-Cihada teşvik babı. Bu hadisin isnadı mun-katı'dır. Fakat Buharı ile Müslim Cabir bin Abdullah hadisinden mevsul olarak tahric etmişlerdir. Ama sahih hadistir. Buharı (71354) 64-Kitabu'l-Megazi, 17-Uhud Gazvesi babı. Müslim (3/1509) Kitabu'l İmâre 41-Şehide Cennet'in sübutu babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/170-172

[281]

Ebu Davud (4/57) Kitabu'l-Libas, 26-Etekleri uzatma babı. Âhmed bin (ftanbel (4/180)

[282]

Ahmed bin Hanbel (31123) Müslim (4/1917) 44-Kitabu FezaiU's-Sahâbe 25-Ebu Dücane'nin faziletleri babı. Tabarani, -el-Kebir (71103) Mecmau'z-Zevaid (6/109) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir. Senedinde tanımadığım kişiler vardır," demiştir. Zehebi-SÎyer'i Alami'n-Nübela (1/224-245) Hadisin tamamı İbni Hisam'dadır.

[283]

Ebu Davud (3/50) Kitabu'l-Cihad, 114-Savaşta kibirlenme babı. Nesai (5/78) 23-Kitabu'z-Zekât, 66-Sadaka verirken böbürlenme babı. Bu hadis sahihtir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/172-176

[284]

Ebu Davud (3/33) Kitahu'l-Cihad, Kişi sefere çıkacağı zaman okuyacağı dua babı. Müslim (2/978) 15-Kitabu'l-Hacc, 75-Hac ve diğer seferlerden döndüğü zaman kişinin okuyacağı dua babı. Tirmizi (5/497) 49-Kitabu'd-Deavat, 42-Kisi sefere çıkarken okuyacağı dualar, Nesai (8/273) 50-Kitabu'l-îstiâze, 43-Dönemin üzüntüsünden dolayı isticize etmesi babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/177

[285]

Tirmizi (5/572) 49-Kitabu'd-Deavat, 122-Gazaya çıkarken dua okuma babı. Ahmed bin Hanbel (3/184) Bu hadisin isnadı sahihtir, Tirmizi onu sahih kabul etmiştir.

[286]

Ebu Davud (3/42) Kitahu'l-Cihad, Kar§ılasma ânında okunacak duâ babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/177

[287]

Buhari (61158) 56-Kitabu'l-Cihad, 157-Harp hiyledir babı. Müslim (3/1362) 32-Kitabu'î-Cihad ve's-Siyer, 5-Savaşta hile yapmanın cevazı babı.

[288]

Ebu Davud (3/43) Kitabu'l Cihad, 101-İsnadı sahihdir.

[289]
Buhari (6/158) 65-Kitabu'l-cihad, 157-Harb hiledir babı. Müslim (3/1361) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 5-Savaşta hile yapma babı. Ebu Davud (3/43) Kitabu'l-Cihad, Savakta hile yapma babı. Ahmed bin Hanbel (3/308)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/178-179
[290]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/179
[291]
Nesaİ (6/45) 25-Kitabu'l-Cihad, 43-Güçsüz kişi sebebiyle yardım isteme babı.
[292]
Buhari (6/88) 56-Kitabu'l-Cihad, 76-Savasta salih kişi ve zayıflar sebebiyle yardım isteme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/179
[293]
Mecmau'z-Zevaid (5/322) Heysemi: "Tabarani onu es-Sağir'de rivayet etmiştir, Tabarani'nin şeyhi Üsame bin Ali bin Said bin Beşir hariç rivayet etmitir, Tabarani'nin şehi üsame bin Ali bin Said bin Beşir hariç ricali Sahih'in ricalidir. O da Mısır Tarihinde sabit olduğu gibi sikadır," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/180
[294]
Ebu Davud (3/18) Kitabu'l-Cihad, Ana-babası hoş karşılamadığı halde savaşı/ kimse babı.
[295]
Buharİ (6/140) 56-Kitabu'l-cihad, 138-Ebeveynin izni ile cihad etme babı.
[296]
İbni Hibban (3/111) Kitabu's-Salat, Beş vakit namazın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/180-181
[297]
Tabarani'de; "Ben müslüman oluncaya kadar Hz. Muhammed (a.s)'den nefret etmeye devam ettim," şeklindedir.
[298]
AH Imran Suresi: 64
[299]
Tevbe Suresi: 33
[300]
Tabarani (8/27) Mecmau'z-Zevaid (5/307) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet et-, mistir ve ricali Sahİh'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/182-183
[301]
Buharİ (1/435) 37-Kitabu't-Teyemmüm, 1. Bab. Müslim (1/370) 5-Kitabu'l-Mesacid ve Mevade'ıs-Salaî.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/183-184
[302]
Müslim (3/1357) 32-Kitabu'l-Cihat ve's-Siyer, 2-Devlet başkanım ordulara kumandan tayin etmesi ve kendilerine Harb vs.nin adabını tavsiye etmesi babı. Tirmi-zi (41162) 22-Kitabu's-Siyer, 48-Hz. Peygamber'in savaş hakkında tavsiyeleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/184-186
[303]
Enfal Suresi: 75
[304]
Ebu Davud (3/38) Kitabu'l-Cihad, Müşriklere davet babı. Senedinde Enes'dan başka hiç kimse onu mevsuk kabul etmemiştir. Geri kalan rical sikadır. Bu hadisi güçlendiren şevahidi vardır.
[305]
Keşfa'l-Estar (21267) Kitabu'l-Cİhad, Sefer sırasında tavsiyede bulunma babı, Heysemi: "Onu Bezzar

ve Tabarani es-Sağır ve el-Kebir'de rivayet etmiştir. Bez-zar'ın ricali Osman hin Sa'd el-Mizzi dışında, Sahih'in ricalidir ki, o da sikadır" demiştir. Mecmau'z-Zevaid (5/317)

[306]

Mecmau'z-Zevaid (5/316) Heysemi; "Onu Taberani rivayet etmiştir. Ricali, sahih'in ricalidir. Ancak Muhammed bin Mustafa hariçtir. O da sikadır ve hakkında "zararsızdır" denilmiştir," demiştir.

[307]

Keşfu'i-Estar (2/270) Kitabu'l-Cihad öldürümesi yasak edilenler babı. Mecmau'z-Zevaid (5/316) Heysemi; "Onu Bezzar rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[308]

Ahmed hin Hanbel (3/435) Tabarani el-Kehir (î/284) Mecmau'z-Zevaid (5/316) Heysemi : "Onu Ahmed isnadlarıyla, Tabarani de el-Kebir ve el-Evsat'da aynı şekilde rivayet etmitir. Ancak Tabarani'nin rivayetinde ravi şöyle demiştir: "Bu durum, Hz. Peygamber (a.s)'e ulaşınca Hz. Peygamber (a.s): "Şu İnsanlara ne oluyor ki, öldürmede haddi aşmışlar, hatta çocukları Öldürmüşler..." dedi. Ahmed'in isnadlarındaki bazı ravileri, Sahih'in ricalidir" demiştir.

[309]

Ebu Davud (3/53) Kitabu'l-Cihad ve 's-Siyer, 148-Savaşta kadınları öldürme babı.

[310]

Buharı (6/148) 65- Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 148- Savaşta kadınları öldürme babı. Müslim (3/1364) 32-KİtabuT-Cihad ve's-Siyer, 8-Savaşta kadın ve çocukları Öldürmenin haram kılınması babı. Ahmed bin Hanbel (2122) Ebu Davud (3153) Tirmizi (4/136) İbni Mâce (21957) Darimi (2/222)

[311]

Mecmau'z-Zevaid (5/120) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve isnadı hasendir," demiştir.

[312]

Müslim (3/1358) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 3-Kolaylığı emir ve nefret ettirmeyi terk hususunda bir bah.

[313]

Tirmizi (4/145) 22-Kitabu's-Siyer, 29-Hükme razı olma hakkında hadisler babı.
Ebu Davud (3/54) Kiîabu'l-Cihad, 121 -Kadınları öldürme babı.

[314]

Muvatta (2/447) 21 -Kitabu'l-Cihad, 3-Savaşta çocukları ve kadınları öldürmekten nehiy babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/186-193

[315]

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/193

[316]

Müslim (3/1364) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 9~Kadınlarla çocukların gece baskınlarında kasıtsız olarak öldürülmelerinin cevazı babı.

[317]

Tirmizi (4/137) 22-Kitabı's-Siyer, 19-Çocuklan ve kadınları Öldürmenin haram kılınması babı.

[318]

Ebu Davud (3/54) Kitabu'l-Cihad, 121-Çocuklan ve kadınları öldürmenin haram kılınması babı.

[319]

Buhari (6/146) 56-Kiîabu'l-Cihad, 146-Gece baskım yapılıp da çocuklar ve zür~ riyetleri musibete uğratılan harp yurdu ahalisi babı.

[320]

Ahmed bin Hanbel (4/73) Tabarani el-Kebir (8/103) Mecmau'z-Zevaid (5/315) Heysemi: "Onu Abdullah bin Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir. Müsned'in ricali Sahih'in ricalidir" demiştir.

[321]

Buhari (5/170) Kitabu'l-Itık, 13-Arab'tan (esir olarak) köleye sahib olup da bunu hibe eden, satan, onunla cinsel ilişkide bulunan, fidyesini veren ve çoluk çocuğu esir alan kimse babı. Müslim (311356) 32-Kitabu'UCihad ve's-Siyer, 1-Kendilerine İslam daveti ulasan kafirlere habersiz baskın yapmının cevazı babı.

Ebu Davud (3/42) Kitabu'l-Cihad, 100-Müşrikleri İslam'a davet babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/195

[322]

Tabarani, el-Kebİr (71177) Mecmau'z-Zevaid (51319) Heysemi: "Bu hadisin ricali sika ravilerdir, demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/196

[323]

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/197

[324]

Ebu Davud (3149) Kİtabu'l-Cihad, 111-Düsmanla karşılaşma hangi vakitte müs olur? babı.

[325]

Tirmizi (41139) 22-Kitabu's-Siyer, 46-Savaşın müstehap olduğu zaman hak gelen rivayetler babı. Ricali sikalardır, ama inkıta vardır.

[326]

Mecmau'z-Zevaid (6/215) Heysemi: "Bu hadisi Tabarani rivayet etmiştir ve İsnadı hasendir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/197-199

[327]

Buhari (6123) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 22-"Cennet kılıçların şakıyan yıldırımı altındadır," babı.
Müslim (311362) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 6-Düş-manla karşılaşmayı istemenin keraheti ve karşılaşıldığı zaman sabrın emredilmesi ' babı. Ebu Davud (3/42) Kitabu'l-Cihad, Düşmanla karşılaşmayı İstemenin keraheti hakkında bir bab,

[328]

Müslim (1/288) 4-Kitabu's-Salat, 6-Diyar-ı küfürdeki kavme baskın yapmaktan çekinme babı.

[329]

Tirmİzi (4/163) 22-Kitahu's-Siyer, 48-Hz. Peygamber'in savaş hakkında ki tavsiyesi babı.

[330]

Ebu Davud (3/43) Kitabu'l-Cihad, Müşrikleri İslam'a davet babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/199-200

"Ey Hürmazan, şimdi ben seninle (İran fetihlerini tamamlamak için) şu Fars, İsfahan, Azerbaycan hakkında istişare ediyorum. Bunlardan, önce hangisinin fethine başlanmalıdır?" diye sordu. Hürmüzan şöyle cevap verdi:
"Evet Emiru'l-Mü'minin! Bu toprakların ve buralarda bulunan Müslüman düşmanı halkın benzeri^iki kanadı, iki ayağı ve bir başı bulunan bir kuşun benzeridir. Bu kuşun kanatlarından biri kırılsa (o ölmez), bir kanadı ve bir başı ile iki ayağı üstünde durur. Diğer kanadı da kızılmış olsa, bir başı ve iki ayağı ile yaşar durur. Ama kuşun başı ezilirse ayakları da, kanatları da, başı da (kırılır, ezilir) gider. İmdi işte bu baş Kisra'dır. Kanadın biri Kay-ser'dir. Diğeri de Fars'tır. Ey Mü'minlerin emiri! Şimdi siz Müslümanlara emrediniz de toptan Kisra üzerine hareket etsinler," dedi."
Cübeyr bin Hayye şöyle demiştir:
"(Kadisiyye Fethi'nden sonra bir gün) Hz. Ömer (r.a) bizi gaza için çağırdı, üzerimize de Nu'man bin Mukarrin'i kumandan yaptı. Biz de (Medine'den

hareket edip) düşman diyarına vardık. Kisra'nm kumandanı bizi kırk bin kişilik bir kuvvetle karşıladı. Ve kumandan tarafından gelen bir tercüman bize şöyle dedi:
"Bazı şeyler soracağım. İçinizden bir kişi bana cevap versin."
Muğire bin Şu'be, şöyle dedi:
"Ne istersen sor."
Bunun üzerine tercüman şöyle dedi:
"Sizler nesiniz?"
Muğire, şöyle cevap verdi:
"Biz Arap ırkından bir takım kimseleriz. Biz vaktiyle azgın bir şakavet, zorlu bir bela içinde yaşar; açıklıktan hurma çekirdeği ve deri parçası çiğneyip emer, deve yününden ve kıldan elbise giyer; ağaçlara ve taşlara tapardık. Hülasa biz böyle bir vahşet ve cehalet içinde iken göklerin ve yerlerin Rabb'i şanı yüce, azameti her tarafta tecelli eden Allah bize kendi aramızdan bir peygamber gönderdi. Biz O'nun ana ve babasını tanırız. Şimdi Rabbimizin elçi gönderdiği bu Aziz Peygamberimiz bize, siz yalnız bir Allah'a ibadet edinceye yahut cizye verinceye kadar sizinle savaşmamızı emretti.
Ve Peygamberimiz, Rabbimizin elçiliğinden olmak üzere bize şunu haber verdi:
"Bizden cihad uğrunda öldürülen, asla benzeri görülmemiş nimetlerledopdolu olan Cennet'e gider. Şehid olmayıp da hayatta kalanlar da sizleri esir alıp boyunlarınıza malik olurlar."
Bunun üzerine Nu'man, Muğire'ye şöyle dedi:
"Allah seni, Resulullah (a .s) ile beraber bu olay gibi bir çok muharebelerde bulundurdu. Şimdi Allah Teâla size pişmanlık vermez ve sizi düşman gözünde küçük düşürmez. Ben de Resulullah (a.s)'m beraberinde muharebede hazır bulundum. Resulullah (a.s) gündüzün ilk saatinde savaşmazsa (zevalden sonra) rüzgarlar esip, namaz kılınmcaya kadar beklerdi."
Tirmizi [1] bu hadis-i şerifin bir kısmını Ma'kıl bin Yesar'dan tahric etmiştir. Tirmizi'nin lafzı şöyledir:
"Makul bin Yehar: "Hz. Ömer bin Hattab (r.a) Kfu'man bin Mukarrin'i Hürzüman'a gönderdi... " dedi ve hadisi tümüyle zikretti. Numan bin Mu-karrin: "Resulullah (a.s) ile beraber savaşta bulundum. Gündüzün evvelinde savaşmadığı vakit, zeval vaktine kadar beklerdi ki, rüzgarlar eser ve zafer inerdi." [2]

Bir Açıklama

"Hürmüzan Müslüman oldu," sözünde, siyakta bir çok kısaltma vardır. Çünkü Hürmüzan'ın Müslümanlığı kabul etmesi, Tüster şehrinde Müslümanlarla kendisi arasında cereyan eden bir çok savaştan sonradır. Bu savaşlardan sonra Hürmüzan Ebu Musa el-Eş'ari tarafından esir alınmış ve böylece Hz. Ömer (r.a)'in yönetimini kabul etmiştir. Ebu Musa 'el-Eş'ari onu Enes'le birlikte Hz Ömer (r.a)'e göndermiş ve o da İslam'ı kabul etmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) onu yakınına alıp onunla istişarede bulundu. Sonra Hz. Ömer (r.a)'in oğlu Ubeydullah, onu babası Ömer (r.a)'in katili Ebu Lu'Iü'ü cinayete teşvik etmekle suçlamış; Hz. Ömer (r.a)'in öldürülmesinden sonra Ubeydullah Hürmüzan'a saldırıp onu öldürmüştür.[3]

Hz. Ömer (R.A)'İn Hürmüzan İle İstişaresi

Hafız İbni Hacer, şöyle der:
"İbni Ebi Şeybe'nin Ma'kul bin Yesar tankından rivayetinde; "Hz. Ömer, Fars, İsfahan ve Azerbaycan hakkında seninle istişare ediyorum. Bunlardan Önce hangisinin fethine başlamalıdır?" ibaresi yer almaktadır. Bu da Hz. Ömer (r.a)'in onunla özel konularda istişare ettiğini göstermektedir. Çünkü Hürmüzan bu şehirlerin halkından biriydi ve onların durumunu herkestendaha iyi biliyordu.
Buna göre bu babdaki hadiste: "Baş Kisra'dır. Kanadın biri Kayser'dir, diğeri de Fars'tır," sözü hakkında bir görüş vardır. Çünkü Kisra, Fars halkının başıdır. Ama Kayser Rum halkının kiralıdır. Buna göre Kisra Rumların başı olamaz.
Taberi'de Mübarek bin Fudâle tankından gelen rivayette Hürmüzan'ın şöyle dediği yer almaktadır:
"Bugün Fars'ın bir başı, iki kanadı vardır."
Bu ise Ibni-i Ebî Şeybe'nin rivayetine muvafıktır ve tercihe daha uygundur. Çünkü Kayser, Şam bölgesinde, sonra da kuzey bölgelerindeydi. Irak, Fars ve Maşrık beldelerinin onlarla bir ilişkisi yoktu. Hürmüzan, Kisra, Maşrık kiralı olduğu halde, Kayser de onun altında olmakla birlikte Rum'un kiralı olduğu halde Kisra'yı kırallar'ın başı yapmak isteseydi -Çünkü onu diğer kanat yapmıştı- İkinci kanadı Yemen tarafından Hint ve Çin kıralları gibi mukabilini yapsaydı elbette uygun olurdu. Fakat diğer rivayet, Hürmüzan'ın bildiği beldeler halkını kasdettiği'ne işaret etmektedir. Sanki ordular o zaman bu üç beldede, çoğunluğu ve en büyüğü de Kisra'nm bulunduğu şehirdeydi. Bu duruma göre de Kisra onların başı olur."

"Tercüman ayağa kalktı," sözü hakkında da Hafız İbni Hacer şunları söylüyor:
"Taberî'nin rivayetinde şunlar yer almaktadır:
"Bir araya toplandıkları zaman: "Bize konuşacağımız bir adam gönderin," diye Bendar'ı onlara elçi gönderdik. Müslümanlar da Muğıre bin Şu'be'yi gönderdiler."
"İbni Ebi Şeybe'nin rivayetinde de; "Onların aralarında bir nehir vardı. Muğire onlara karşı kuşandı ve nehrin diğer yakasına geçti. İki kanatlı arkadaşlarıyla istişare edip elçiye karşı nasıl oturacağız?" diye sordu. Arkadaşları da: "Bir kiralın görünüşü ve neş'esi içinde onun karşısına otur," dediler. O da tahtına oturup tacı başına koydu. Kiralın oğulları etrafında dizilerek ayakta dikildiler. Üzerlerinde altın bilezikler, küpeler ve ipek kumaştan elbiseler vardı."
Ravi dedi ki:
"Muğıre'ye izin verdi. Muği'e'nin iki pazusundan iki adam tuttu. Muğire'nin mızrağı ve kılıcı yarandaydı. Mızrağını, kötüye yorsunlar diye halıya saplamaya başladı."
Taberi'nin rivayetinde Muğire ş iyle demiştir:
"Başımı eğip yürüdüm. Kapıyı ittim ve onlara: "Elçiye bu yapılmaz," de dim."
"Allah seni... bulundurdu," cümlesindeki hitap, Muğire'yedir. Çünkü o Numan'ın sol tarafındaydı. Manası şudur: Allah seni böyle gazalarda buhur durdu."
"Seni pişman etmedi: Yani Allah onu pişman etmedi ve o da pişman ol madı.
"Seni küçük düşürmez" sözü, kişi zelil ve önemsiz olduğu zaman "Ha ziye" denilir. İşte o, bu kökten alınmadır. Nitekim Hz. Peygamber (a.s) Ab dulkayı hey'etine: "Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin," demiştir.
"Namaz kılınınca" sözü hakkında Muhakkıku'1-Cami şunları söylüyor: Taberi [4] rivayetinde şu ilaveyi yapmıştır:
"Savaş güzel oluyor. Bana ancak şu engel oluyor. Allah'ım ! Bugün sen den İslam'ın izzeti olacak fetihle gözümü aydınlatmanı istiyorum. Kafirleri de zillete düşürmeni diliyorum. Bundan sonra da beni şehadet rütbesiyle ruhumu yanma al," diye (Numan) dua etti."
Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydediyor:
"Mübarek bin Fadâle, Ziyad bin Cübeyr'den rivayetinde Numan'ın sözünün mâkabüi ile irtibatlı olduğunu beyan ediyor. Ve onun sevkedişiyle parantez arası bir kıssa olmadığı ortaya çıkıyor. Hasılı Muğire, Numan'ın savaşı tehir etmesini hoş karşılamıyor, Numan da söylediği sözlerle özür diliyor.
özet olarak Mübarek'in söylediği şudur:
"Düşmanlar Müslümanlara elçi gönderip: "Ya nehri geçip bizim tarafa gelsinler,

yahut biz size gelelim," dediler. Numan da: "Nehri geçip onların tarafına girdin, orada karşılaşırsınız," dedi. Numan bazısını bazısına bağladı Kaçmasınlar diye de arkalarına dikenli tel koydular."
Ravi dedi ki:
"Muğire onların çokluğunu görünce: "Bugünkü gibi hiç benzerini görmedim. Düşmanımız iyi hazırlanmış, kaçmayrp kalıyorlar. Ama vallah iş bana dönük olsaydı, onların önüne geçerdim." dedi."
İbni Ebi Şeybe'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:
"Onlara karşı saf tuttuk ve üzerlerine yürüdük; nihayet onlar içimize kadar koştular. Bunun üzerine Muğire, Nu'man'a:
"Halkın içine kadar koştular. Sen hamle yapsan (olmaz mı)?" dedi. Nu-man'da:
"Sen menkıbeler sahibisin. Resulullah (a.s)'la birlikte onun benzerine şahid oldun/ dedi."
Taberi'nin rivayetinde de: "Allah seni onların benzerlerine şahid kılmıştır. Vallahi, onların işini bitirmeye sadece Resulullah (a.s)'dan gördüğüm bir şey engel oldu," dedi." [5]

Bir Açıklama

Savaş stratejisi kendi başına bir sanattır. Bazı kitaplar bu konuyu tek basma ele almışlardır. Savaş stratejisi, Müslümanların çok iyi öğrenmeleri gereken bir ilimdir. Hz. Ömer (r.a)'in Hürmüzan ile istişaresi, savaş stratejisini araştırıp incelemenin güzel bir örneğidir. [6]

Savaşa Gidenin Ailesine Bakmanın Ecri

4851-Müslim, Ebu Said el-Hurdi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hüzeyl'in Beni Lihyan kabilesine bir müfreze gönderdi ve şöyle buyurdu:
"Her iki kişiden biri çıksın."
Sonra oturan kişiye de şöyle buyurdu:
"Çıkanın ailesi ve malı hakkında hanginiz hayırla yerini tutarsa, çıkanın yan ecri kadar ona verilir." [7]

Bir Açıklama

Savaş durumundaki düzen, bazı durumlarda, halkın bir kısmının çıkmasını, bir kısmının da hizmet ve diğer işler için kalmasını gerekli kılar. Bu hadis-i şerifte bu konuya işaret edilmektedir. Şimdi milletler düzenli ve ihtiyati ordu düşüncesine itibar etmektedirler. Bütün halkın bir araya gelmesiyle oluşan genel seferberlik fikri bu hadisi şerif ile uyuşmaktadır. Ve bu da güzel bir şeydir. [8]

Savaştan Kaçma

4852-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bizi bir askeri birlik içinde gönderdi. Askerler (bir ara) firar ettiler. Biz de Medine'ye geldik ve orada gizlendik. Biz (kendi kendimize) "Helak olduk," dedik. Sonra Hz. Peygamber (a.s)'e gelip:
"Ya Resulullah (a.s)! Biz firarileriz", dedik. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır, siz firariler değil, savsa tekrar dönmek üzere manevra yapı kişilersiniz. Ben, sizin sığmağmızım." [9]

4853-Ebu Davud, Abdullah bin Ka'b bin Malik (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ensar'dan bir ordu, komutanlarıyla birlikte Fars topraklarmdaydı. Hz. Ömer (r.a) her yıl onu diğer bir ordu ile değiştirirdi. Bir seferinde Hz. Ömer (r.a) onlarla ilgilenmedi. Vakit geçince, bu geçidi bekleyenler geri döndü. Ama bu durum onlara ağır geldi ve korkuttu. Halbuki onlar Hz. Peygamber (a.s)'in ashabıydılar. Onlar:
"Ya Ömer! Sen gaflete düştün ve Hz. Peygamber (a.s)'in gazilerinin bir kısmını diğerleriyle değiştirme konusundaki emrini (bize uygulamayıp) ter-kettin," dediler." [10]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerifte savaşçının veya serhat nöbetçisinin ya da ordudaki ferdin muhtaç olduğu yer değiştirme fikrine işaret vardır.
Yine aynı nasta bu düşüncenin temel esas olduğuna da işaret vardır. Hz. Ömer (r.a)'in bu uygulaması da bazı zamanlarda onun te'cil edilmesinin mümkün

olduğuna işaret etmektedir.

4854-Tabarani, tbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"İki kişiden firar eden firar etmiş sayılır. Üç kişiden firar eden firar etmiş olmaz." [11]

Bir Açıklama

Bu hadis, en alt derecede sayı yeterli olsa da, uygun sayının var olması durumuna tatbik edilir. Ama kâfirlerin sayısı fazla, Müslümanlar da silahsız iseler ve savaş da yüzyüze yapılacak bir savaş ise, o zaman sayıya itibar edilmez. [12]

Kadınların Savaşa Katılmaları VeKendilerine Pay Verilmediği HaldeGanimetten Almaları

4855-Müslim, Necdet bin Amir el-Haruri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Necdet, İbni Abbas (r.a)'a mektup yazarak ona beş şey sordu, tbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Bir ilmi gizlemiş olmasam buna (cevap) yazmazdım."
Necdet ona şöyle yazmıştı:
"Bundan sonra: Bana (şunları) haber ver:
1- Resuhıllah (a.s) kadınlarla birlikte gaza eder miydi?
2- Onlara hisse ayırır mıydı?
3- Çocukları Öldürür müydü?
4- Yetimin yetimlik müddeti ne zaman sana erer?
5- Beşte bir kimin hakkıdır?"
İbni Abbas (r.a) ona şu cevabı yazmış:
"Bana mektup yazarak; "Resulullah (a.s) kadınlarla birlikte gaza eder miydi?" diye sordun. (Evet) onlarla birlikte gaza ediyordu. Onlar da yaralıları tedavi niivor; kendilerine ganimetten bir şeyler veriliyordu.
Hisseye gelince; Onlara belli bir hisse ayrılmazdı.
Şüphesiz Resulullah (a.s) çocukları da öldürmezdi. O halde sen de çocukları öldürme!
Bana yazarak; "Yetimin yetimlik müddeti ne zaman sona erer?" diye sordun.

Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sabah biter de hâlâ kendi hakkını almaktan aciz, kendi namına vermekten zayıftır. İşte kendisi için başkalarının aldığının elverişlisinden almağa başladı mı artık ondan yetimlik gitti demektir.
Bana yazarak: "Beşte birin kime verileceğini?" sordun. Biz: "Bu bizim hakkımızdır," derdik, fakat kavmimiz bunu bize vermeyi kabul etmedi."

Bir rivayette [13]: "Sakın çocukları Öldürme. Ancak Hızır çocuğu öldürürken çocuk hakkında onun bildiğini sen de bilirsen o hariç," ilavesi vardır.
Diğer bir rivayette de şu ilave bulunmaktadır:
"Mü'mini kafirden ayırdedersin. Mü'mini bırakıp, kafiri öldürürsün."
Bir rivayette ravi Yezid bin Hürmüz şöyle demiştir:
"Necdet Âmir el-Haruri, İbni Abbas (r.a)'a mektup yazarak, ona ganimet malının başında bulunan köle ile kadına taksim yapılıp yapılmıyacağını, çocukların öldürülmesini, yetimden yetimlik hükmünün ne zaman sona ereceğini, yakm akrabanın kimler olduğunu sordu. O da Yezid bin Hürmüz'e şunları söyledi:
"Yaz ona! Şayet bir ahmaklığa düşmiyecek olsa ona yazmazdım. Yaz! Sen bana mektup yazarak; "Ganimet malının başında bulunan kadınla köleye bir şey taksim edilir mi?" diye sordun. Onlara bir şey yoktur. Kendilerine bir parça hediye verilmesi dışında."
Yetim hakkında da şöyle dedi:
"Muhakkak ki, baliğ oluncaya ve kendisinde ergenlik sezilinceye katlar ondan yetimlik ismi kesilmez..."

Bir başka rivayette [14] de şöyle denilmiştir:
"Vallahi bu adamı içine düşeceği bir pislikten men'etmiş olmasam
cevap yazmaz, memnun etmek istemezdim..." Hadisin devamı da vardır.

Ebu Davud [15] Yezid bin Hürmüz'den bu hadisin bir kısmını rivayet etmiştir. Onun lafzı şudur: Yezid şöyle dedi: "Necdet, İbni Abbas (r.a)'a mektup yazarak şu hususları sordu:
1- Köleye f ey'den bir şey var mı?
2- Kadınlar Hz. Peygamber (a.s) ile birlikte (gazaya) çıktılar mı? Ve orjlara (ganimetten) pay var mı?"
İbni Abbas (r.a) şöyle dedi:
"Bir ahmaklık yapmıyacak olsa ona yazmazdım:
Köleye gelince: Ona bir miktar hediye verilir.

Kadınlara gelince: Onlar yaralıları tedavi etmişler ve su taşımışlardı, [16]

Bir Açıklama

İbni Abbas (r.a)'ın "Ona yazmadım," sözü hakkında İmam Nevevi şunları söylüyor:
"Yani Necdet el-Haruri'ye yazmazdım," demektir.
ibni Abbas (r.a) Necdet'ten bidatçılığından dolayı hoşlanmıyordu.
O, Haricilerden idî. Hariciler, okun hedefini delip geçtiği gibi dindenf çıkan kimseler idi. Fakat Necdet, İbni Abbas (r.a)'a ilimden sorunca, onunj ilmi gizleyip açıklamaması mümkün değildi. Bundan dolayı ona cevap] vermeye mecbur kalmıştı. Ve şöyle demişti: .
"Bir ilmi gizlemiş olmasam, ona (cevap) yazmazdım."
Bunun manası şudur: Mektup yazmayı terkettiğim takdirde ilmi gizleydi en konumunda olup ilmi gizleyenin çarptırılacağı cezayı hak etmemiş olsam ona cevap yazmazdım."
"Yetimin yetimliği ne zaman sona erer?" sözü üzerine ise İmam Nevevi şöyle diyor:
"Bu, şu demektir: Yetimin hükmü ne zaman sona erer ve ne zaman malında tasarruf etmek için bağımsız olur?
Buna şöyle cevap verilir:
Yetimlik buluğa ermekle sona erer. Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğu sabittir:
"İhtilamdan sonra kişi yetim olmaz."
Bu hadis-i şerifte, "Yetimlik hükmü mücerret bulûğa ermekle ve yaşın ilerlemesiyle de sona ermez, bilakis dini konularla malında rüşdüne erdiği görülmelidir," görüşüne sahip olan İmam Şafii, Malik ve cumhur ulema için delil vardır.
Ebu Hanife şöyle demiştir:
"Yaşı yirmibeşe ulaşınca kendisinden çocukluk hükmü kalkar, malında tasarruf etmeye yetkili olur ve reşid olmasa da malını kendisine teslim etmek vacip olur,"
Büyük kimseye gelince, kendisinde tebriz (malı israf) hâkim olunca üzerine hacr konulması vacip olur.
İmam Malik, cumhur-u ulema, Ebu Yusuf, Muhammed, Ahmed ve İshak'm görüşü budur.
Ebu Hanife, hacr konulmıyacağı kanaatindedir. İbnu'l-Kassas ve başkaları: "Birinci görüş sahihtir ve o icma mahiyetindedir," demişlerdir."
"Bana beşte birden kime verileceğini soruyorsun," sözünün manası hakkında İmam Nevevi şunları söylüyor:

"Allah Teâla'nın Zi'l-Kurbâ'ya tahsis ettiği ganimetin beşte birinin beşte beridir. Ulema bu hususta ihtilaf etmiştir. İmam Şafii, İbni Abbas (r.a)'m görüşündedir. İbni Abbas : "Ganimet ve fey'den beşte birinin beşte biri Zi'l-Kurba'ya aittir," demiştir. Şafii ve ulemanın çoğunluğuna göre Zi'1-Kurbâ, beni Haşim ve Beni Muttalib'dir.
ibni Abbas (r.a)'m: "Kavmimiz bunu bize vermeyi kabul etmedi," sözü; "Onlar beşte birin sarfı bize tahsis edilemez, aksine ümmetin maslahatı olan yerlere sarfederler," görüşündedirler, anlamına gelir.
"Çocukları sen de öldürme! Ancak, Hızır çocuğu öldürürken çocuk hakkında onun bildiğini sen de bilirsen o hariç", sözünün anlamı şudur:
Çocukları öldürmek helal olmaz. Senin de Hızır'ın bir çocuğu öldürmesi ile istidlal ederek onları öldürmen helal olmaz. Çünkü Hızır Aleyhisselam o çocuğu kesin bilgi üzere Allah'ın emri ile öldürmüştür. Nitekim kıssanın sonunda: "Onu ben kendi fikrimle yapmadım," diyerek bu ciheti beyan etmiştir. Şu halde bir çocuk hakkında Allah'ın böyle bir emri olduğunu biliyorsan, onu öldür. Ama böyle bir emir olduğunu bilmediğine göre, çocuğu öldürmek sana haramdır."
"Mü'mini kafirden ayırdedersin; ve mü'mini bırakır kafiri öldürürsün," cümlesi hakkında da İmam Nevevi şunları kaydeder:
"Yani buluğ çağma kadar mü'min olarak yaşayacak çocuğu bırakırsın. Ve kafir olarak buluğa erecek olanı da öldürürsün. Nitekim Hızır Aleyhisselam o çocuk buluğ çağma ererse kafir olacağını bilmişti. Ona bunu Allah Teâla bildirmişti. Halbuki senin bunu bilmediğin malumdur. O halde hiçbir çocuğu öldürme."

4856-Buhari, Rubeyy bint-i Muavviz (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, şöyle demiştir:
"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte savaşıyorduk. Kavme su veriyor lara hizmet ediyorduk. Öldürülenleri ve yaralıları Medine'ye geri ge duk." [17]

4857-Müslim, Ümmü Atiyye (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'la birlikte yedi gazada bulundum. Konak yerlerinde onlarm arkalarında bulunur, kendilerine yemek yapar, yaralıları tedavi eder, hastalara bakardım." [18]

4858-Ebu Ya'lâ, Enes (r.a)'ten şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları Resulullah (a.s)'m ashabına kırbalarla su

getirip verirdi." [19]

4859-Taberani, Ürnmü Kebşe-Kazâaoğullan (Uzre)ından bir kadından rivayet etmiştir:
"Ümmü Kebşe, şöyle dedi:
"Ya ResuluUah, şöyle şöyle ordunun içinde çıkmama izin verir misin?"
Hz. Peygamber (a.s) da şöyle buyurdu:
"Hayır olmaz." Kadın:
"Ya ResuluUah, ben çarpışmak istemiyorum; ancak ben yaralılan ve hastaları tedavi etmek veya hastalara su vermek istiyorum," dedi.
Bunun üzerine ResuluUah (a.s) şöyle buyurdu:
"Çığır açmış olmasan ve: "Falan kadın (savaşa) çıkmış" denmese, muhakkak sana izin verirdim; fakat sen (evinde) otur." [20]

Bir Açıklama

Müslümanların emirinin kadının savaşa katılması konusunda, şartların,kadının durumunun ve Müslümanların vaziyetinin münasip olmasını göz önünde bulundurması gerekir. O, bu duruma göre hareket eder. Fakihler bu konuda şu sınırlamayı getirmişlerdir: Müslümanların beldelerinden biri saldırıya uğrarsa, savaşmaya gücü yeten kadın, kocasının izni olmadan savaşır, hiç kimsenin iznine gerek duymaz. Şu aşağıdaki hadis de buna delildir:

4860-Müslim, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ümmü Süleym, Huneyn günü bir hançer edinmişti. Hançer yanındaydı. Onu (kocası) Ebu Talha görerek:
"Ya Resulullah, şu Ümmü Süleym'dir, yanında hançer var," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) ona:
"Bu hançer de ne?" diye sordu. Ümmü Süleym:
"Onu edindim. Şayet müşriklerden biri bana yaklaşırsa, onunla karnını deşeceğim," cevabını verdi. Resulullah (a.s) da gülmeye başladı. Ümmü Süleym:
"Ya Resulullah! Bizden gayri azadlılardan olup senden bozguna uğrayanları öldür," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ya Ümmü Süleym! Şüphesiz Allah kafi geldi ve iyi yaptı." [21]

4861-Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) gazaya Ümmü Süleym'le birlikte giderdi. O gaza ettiği vakit Ensar'dan bazı kadınlar da maiyetinde bulunur, su verirler ve yaralıları tedavi ederlerdi." [22]

Ateşle Öldürmenin Ve Katl-İ Sabr(1)'In Hükmü

4862-Ebu Davud, Hamzatül-Eslemi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) onu bir müfrezeye kumandan tayin etmişti. Ham-zatü'l-Eslemi şöyle anlattı:
"Ben, o birliğin başında çıktım. Hz. Peygamber (a.s) (çıkarken bana) :
"Şayet falancayı bulursanız onu ateşle yakınız !" buyurdu. Ben dönüp giderken, Resulullah (a.s) bana seslendi. Ben de dönüp Resulullah (a.s) geldim. Bu sefer (bana):
"Falancayı bulursanız onu Öldürün, ama sakın yakmayın! Çünkü ateşle yalnızca ateşin Rabbi azab eder," buyurdu." [23]

Bir Açıklama

Yakıcı bombalar olan napalm bombalarının kullanılması yasağı, son dönemin savaş hukuklarından sayılmaktadır. Aynı şekilde kimyasal ve biyolojik silahları kullanmak da yasaktır. Bu hadisi şerifte, bu gibi kanunların uygulamaya konulmasında İslam'ın geçmişine işaret etmektedir. Yani İslam bu emriasırlarca önce koymuştur. Şüphesiz bu kanunların uygulanıp uygulanmama konusunda, ayrıca düşmana misliyle mukabele etme gibi ne zaman kullanılmasının doğru olacağı konusunda inceleme yapmaya ve fetvaya ihtiyaç vardır.
Hadis-i şerifte günümüzde nükleer savaş diye adlandırılan savaş türünün âlında caiz olmadığına işaret edilmektedir.

4863-Ebu Davud, Urve bin Zübeyr bin el-Avam (r.a)'dan şu şekilde ri fayet etmiştir:
"Urve, şöyle demiştir:
"Bana Üsame tahdis etti:
"Resulullah (a.s) bana ahidde bulunup şöyle buyurdu:
"Übney'e sabahleyin baskın yap ve yak!"

Ebu Müshir'e:
"Übney nedir?" diye soruldu. O da:
"Evet haklısınız, bunu biz daha iyi biliriz. O (bildiğimiz) jYübbnâ'dır," dedi." [24]

Bir Açıklama

Savaş maslahatı, ateşe vermek, mallan telef etmek gibi özel yöntemlerin I kullanılmasını bazan gerekli kılar. Ama bu, asim hilafınadır. Bunu kumandan takdir eder. Eğer kumandan fetva vermeye veya içtihat yapmaya ehil değilse, ehlinden alınmış muteber fetvanın ışığı üzere hareket eder.

4864-Ebu Davud, Ubeyd bin Ti'lâ el-Filistini (r.a)'den rivayet etmiştir: "Übeyd şöyle demiştir:
"Abdurrahman bin Halid bin Velid ile birlikte gazveye çıktık. Bize, düşmandan izbandut gibi dört tanesini yakalayıp getirdiler. Derhal öldürülmelerini emretti. Ve hemen ok atılarak öldürüldüler. Bu haber Ebu Ey-yub el-Ensari (r.a)'ye ulaştı. O, şunu söyledi:
"Resulullah (a.s)'m bu çeşit öldürmeyi yasakladığını işitmiştim. Nefsim kudret elinde olan Zat'a yemin olsun ki, (değil insan), bir tavuk bile olsa onu öldürücü atışlar için hedef kılmayız."
Ebu Eyyub'un bu sözü, Abdurrahman'a ulaşınca dört köle azad etti." [25]

Bir Açıklama

Bu konuda cumhurun görüşü şudur:
Müslümanların başkanı, esirleri öldürmek bağışlamak, köleleştirmek ve fidye karşılığında salıvermek konularında serbest bırakılmıştır. Fakat asıl olan, esire ihsanda bulunmaktır.
Bu hadis-i şerifler bunun şahididir. Şimdilerde insanlar esirleri öldürme-meyi gelenek haline getirdiler. Bu geleneği tatbik etmekte öncelikli olan insanlar şüphesiz ki Müslümanlardır. Ne var ki, zorlayıcı bir zaruret bulunduğu takdirde, cumhurun verdiği fetvayı tatbik etme imkanları da vardır.

4865-Bezzar, Hz. Âişe (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Âişe (r.a.) validemiz şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Katl~i sabr (savaş alanı dışında ok veya kılıçlara hedef yapılarak öldürme şekli), uğradığı her günahı mutlaka siler." [26]

Bir Açıklama

Bu hadis, Müslüman haldandadır. Müslüman kişi katl-i sabır ile öldürüldüğü vakit, onun bu şekilde öldürülmesi, hataları için keffaret olur. Bir zorbanın elinde bulunan kimseye uyguladığı her türlü öldürme şekli katl-i sabra girer.

Mücahîdlerin Hanımlarının Değeri

4866-Müslim, Büreyde (r.a)'den rivayet etmiştir: "Büreyde, şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Mücahid kadınlarının (evlerinde) oturan erkeklere hürmeti, annelerinin hürmeti gibidir. (Evinde) oturanlardan bir erkek mücahidlerden bir adama ailesi konusunda halef olur da onlar hakkında kendisine hiyanet ederse, kıyamet gününde durdurulur da onun amelinden dilediğini alır. Ne zannediyorsunuz?"
Ebu Davud [27]'un rivayeti de bunun gibidir. Onun rivayetinde şunlar yer almaktadır:
"Ancak kıyamet günü onun için bir alamet dikilir. Kendisine: "Ailen hakkında geride bıraktığın kişi budur; istediğin kadar onun hasenatından al," denilir...."
Nesai [28]'nin rivayeti, Ebu Davud'un rivayetinin benzeridir. Ancak şu ilave vardır:
"Ne dersiniz, onun sevabından bir şey bırakır mı?" [29]

Ganimetler Mücahid İçin Dünyadaki Peşin Ücretidir

4867-Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda cihada çıkıp gazve yapan selamete erip ganimetle dönen her ordu ve her seriyye ahirette elde edeceği mükafatın üçte ikisine dünyada kavuşmuş olur. Hiçbir ganimet elde edemeyen, korku geçiren ve musibetlere uğrayan her ordu ve her seriyye ise (ahirette) tam ücrete kavuşur."
Bir rivayette [30] de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Allah yolunda gaza ederek ganimet alan hiç bir ordu yoktur ki, ahirette alacakları ecirlerinin üçte ikisini peşin almış olmasınlar. Kendileri için üçte bir kalır. Ganimet almazlarsa ecirleri kendilerine tamam verilir."
İmam Nevevi, şöyle demiştir: "Hadisin manası şudur:
"Gaziler esir edilmeden selametle döner yahut ganimet alırlarsa ecirleri esir düşenlerin yahut ganimet almayanların ecirlerinden az olur. Ganimet, gazadan elde edilecek ecrin küçük bir karşılığıdır. Gaziler ganimet aldılar mı o gazadan dolayı kendilerine verilecek ecrin üçte ikisini peşin almış olurlar. Yani ganimet bir karşılıktır.
Sahabeden nakledilen sahih ve meşhur hadislere muvafık olan budur. Şu sahabî sözü bunlardandır:
"Kimimiz ecrinden hiç bir şey yemeden öldü. Bazımızın ise meyvesi kemale erdi. Onda onu devşirir."
Zikretmiş olduğumuz bu mana doğru olanıdır. Hadisin zahiri manası da öyledir. Buna muhalif tekbir sahih ve sarih hadis rivayet edilmemiştir. Bu hadisi bizim verdiğimiz bu mana ile yorumlamak mümkündür.
Kadı Iyaz da bizim verdiğimiz bu manayı tercih etmiştir." [31]

Sadık Niyet İle Cîhad Etmenin Ecri

4868-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes, şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s)'in beraberinde (Tebuk Gazvesi'nden) döndük. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Arkamızda Medine'de bir cemaat vardır ki, biz bir dağ yolunda, dere içinde her yürüyüşümüzde muhakkak o Medine'dekiler de yürüyüş (sevabın) da bizimle beraberdiler. Onların burada bulunmalarının nedeni, mazeretli olduklarındandır."
Ebu Davud [32]'un rivayetinde ise Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Siz Medine'de bir takım insanlar bıraktınız ki, siz bir yoldan yürürken, Allah'da yolunda bir azık verirken siz bir vadiyi katedersiniz, onlar (bu yaptıklarınızda) muhakkak sizinle beraberdirler."
Hz. Peygamber (a.s)'in yanındakiler:
"Ya Resulullah (a.s) onlar Medine'de oldukları halde nasıl bizimle birlikte olurlar?" diye sordular.
Hz. Peygamber (a.s) de şöyle buyurdu:
"Onları burada bulunmaktan özürleri alıkoydu." [33]

4869-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Cabir, şöyle dedi: "Biz bir savaşta Resulullah (a.s) ile beraberdik. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Gerçekten Medine'de öyle adamlar vardır ki, siz yolda yürür veya bir vadiyi geçersizin, sizinle beraber olurlar. Kendilerini hastalık alıkoymuştur." [34]

Esir Edilmekten Korkarak MüslümanOlanlar Ve İslam'ın EmirleriniGüzelce Yerine Getirenler

4870-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Zincirlere bağlı olarak Cennet'e sevkedilen bir zümrenin haline Rabbi-miz taaccüp (hayret) etti."
Buhari (l)'deki rivayette de şöyle buyurmuştur:
"Zincirlere bağlı olarak Cennet'e giren bir kavme Allah (c.c) taaccüb (hayret) etti."
Ebu Davud: "Harp esiri yakalanır, zincire vurulur, sonra da Müslüman olur," diyerek açıklamıştır. [35]

Esirlere Lütuf Ve İhsanda Bulunmak

4871-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Sümametü'l-Hanefi esir edilmişti. Hz. Peygamber (a.s) de ona doğru gidiyordu ve şöyle buyurdu:
"Ya Sümame! Ne haber?" O da:
"Bendeki ya Muhammed, hayırdır. Şayet öldürürsen kan sahibi birini öldürmüş olursun. İhsan edersen, şükreden birine ihsan etmiş olursun. Eğer mal istiyorsan, dilediğin kadar sana mal veririz," dedi. Hz. Peygamber (a.s)'in ashabı onu fidye karşılığında serbest bırakılmasını istiyor ve: "Bunu öldürmekle ne elde edilir?" diye söylüyorlardı. Hz. Peygamber (a.s) bir gün (onu serbest bırakarak) ona iyilikte bulundu. Bunun üzerine o da Müslüman oldu. Hz. Peygamber (a.s) onun bağını çözdürdü ve Ebu Tal-ha'nm bahçesine gönderdi, ona yıkanmasını (gusletmesini) emretti. O da yıkandı ve iki rek'at namaz kıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:

"Kardeşinizin Müslümanlığı pek de güzel olmuş." [36]

4872-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Necib (havalisine) doğru bir süvari birliği gönderdi. Birlik Hanifeoğullarmdan Sümame bin Üsal adında bir adamı getirip Mes-cid'in direklerinden bir direğe bağladılar..." [37]

4873-Ahmed bin Hanbel, Adiyy bin Hâtem (r.a)'den rivayet etmiştir: "Adiyy, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m süvarileri -Ravi yahut Resulullah (a.s)'ın elçisi demiştir-ben Akreb'de (yıldız olacak) iken gelmiş halamı [38] ve insanları yakalamışlar ve doğruca Resulullah (a.s)'a getirmişler. Resulullah (a.s) onları saf halinde dizilmelerini emretmiş. Halam:
"Ya Resulullah (a.s), ziyaretçi uzaklaşıp gitti, baba öldü. Ben yaşlı bir kadının, benden herhangi bir hizmet de beklenemez. Sen bana bir iyilikte bulun. Allah da sana ikramda bulunsun," dedi. Hz. Peygamber (a.s) :
"Ziyaretçin kim?" diye sordu. O da:
"Adiyy bin Hatem," dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"Allah ve Resulünden kaçan adam mı?" dedi. Kadın:
"Bana iyilikte bulun," dedi."
Kadın sözüne şöyle devam etti:
"Resulullah (a.s) geri döndüğünde, onun yambaşmda bir adam, olduğunu farkeder. Hz. Ali (r.a) kadına:
"O'ndan bir binek iste," demiş. Hz. Peygamber (a.s) de kabına bir binek verilmesini emretmiş." [39]

Esirleri Bedel Karşılığında Serbest Bırakma

4874-Müslim, îmran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İmran şöyle demiştir:
"Sakif, Beni Ukayl'm müttefikiydi. Sakıfliler, Resulullah (a.s)'ın ashabından iki kişiyi esir ettiler. Buna mukabil Müslümanlar da Beni Ukayl'dan bir kişiyi esir ettiler. Adamla birlikte Adbâ adlı deveyi de ele geçirdiler. Adam bağlı bir vaziyetteydi, Resulullah (a.s) ona doğru geldi. Adam:
"Ya Muhammed !" dedi. Resulullah (a.s) da yanma yaklaşıp; "Ne istiyorsun?"

diye sordu.

"Beni niye yakaladınız, hacıları geçene (devesini kasdediyor) niye el koydunuz?" dedi. Resulullah (a.s) meseleyi büyütmek için:

"Seni müttefiklerin olan Sakıfin cinayetinden dolayı yakaladım/ cevabını verdi ve oradan ayrılıp gitti. Adam tekrar seslenerek:

"Ya Muhammed, ya Muhammed !" dedi. Resulullah (a.s) merhametli ve nezaketli idi. Adama dönerek :

"Ne istiyorsun?" diye sordu. Adam:

"Ben Müslümanım/' dedi. Resulullah (a.s) :

"Eğer bu sözü kendi umuruna malik iken söylemiş olsaydın tamamiyle kurtulurdun/1 cevabını verdi. Sonra uzaklaşıp gitti.

Adam tekrar kendilerine seslenerek:

"Ya Muhammed, ya Muhammed/' dedi. Hz. Peygamber (a.s) yine yanına gelerek:

"Ne istiyorsun?" diye sordu. Adam:

"Ben açım, beni doyur; susuzum, bana su ver," dedi.

Resulullah (a.s):

"Senin ihtiyacın bu mu?" dedi. Sonra (bu adam) o iki kişiye fidye! yapıldı."

İmran bin Husayn sözüne şöyle devam etti:

"Ensar'dan da bir kadın esir edildi; Adbâ dahi ele geçirildi. Kadın bağlanmıştı. Halk develerini önünde dinlendiriyorlardı. Bir akşam bu kadın bağdan kurtularak develerin yanma geldi. Kadın bir deveye yaklaştığında hayvan böğürüyordu. Nihayet Abda'nın yanına vardı. Fakat o böğürmedi; hem de pişkin bir deve idi."

Bir rivayette: "O, terbiyeden geçmiş bir deve idi," denmiştir:

Ebu Davud'da ise: "Uysal bir deve," denmiştir. Kadın devenin arkasına bindi, hayvanı sürüp yola koyuldu.

Kadının kaçtığım hissettiler, arayıp taradılar, ama bulamadılar. Kadın, Allah kendisini kurtarırsa bu deveyi kurban edeceğini Allah için nezretti. Medine'ye gelince halk kendisini görerek: "İşte Abda, Resulullah (a.s)'ın devesi," dediler.

Kadın, eğer Allah kendisini bu devenin üzerinde kurtarırsa onu mutlaka kurban edeceğini nezrettiğini söyledi. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a gelerek meseleyi kendisine anlattıklarında:

"Sübhaneallah! Onu ne kötü cezalandırmış! Eğer Allah kendisini bu devenin üzerinde kurtarırsa onu mutlaka kurban etmeyi nezretmiş!... Günaha girmek için yapılan nezirle, kulun elinde olmayan bir şeye yapılan nezrin ifası yoktur," buyurdu."

Tirmizi [40] İmran bin Husayn'dan bu hadisin bir kısmını şöyle tahric etmiştir:
İmran, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Müslümanlardan iki kişi mukabilinde müşriklerden bir kişiyi fidye verdi." [41]

Bir Açıklama

"İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Bu hadis-i şerifte, şarap içmek ve benzeri günahı işlemek için nezreden kimsenin, nezrinin batıl olduğuna, böyle bir nezirden dolayı yemin keffareti veya başka bir şey gerekmeyeceğine delil vardır.
Ebu Hanife* Malik, Şafii, Davut, Zahiri, ve cumhur-u ulemanın görüşleri budur.
İmam Ahmed, İmran bir Husayn'dan rivayet edilen hadis ile istidlal ederek yemin keffareti gerektiğni belirtmişlerdir.
Hz. Aişe (r.a)'den Hz. Peygamber (s.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Allah'a isyan için nezir olmaz; onun keffareti, yemin keffaretidir." Bu hadis, muhaddislerin ittifakıyla zayıftır. Mahakkıkul Cami şöyle demiştir:
"Hz. Aişe (r.a)'ın hadisini Ahmed ve Sünen sahipleri tahriç etmiştir. İmran hadisini de Nesai tahric etmiştir."
Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Munavi'nin "Feyzul-Kadir'deki sözlerine baş vurunuz. [42]

Esirin Öldürülmesi

4875-Ebu Davud, İbrahim en-Nehaî (r.a)'den rivayet etmiştir:
"O, şöyle demiştir:
"Dahhak bin Kays, Mesruk'u vali tayin etmek istedi. Umare bin Ukbe bin Ebî Muayt, ona:
"Hz. Osman (r.a)'m katillerinin arta kalanlarından bir adamı vali mi yapmak istiyorsun?" dedi. Mesruk da ona:
"Bize Abdullah bin Mes'ud-ki onun bize göre hadisi mevsuktur-şöyle tahdis etti:
"Resulullah (a.s) babanı öldürmeyi murad ettiği vakit : "Çocuk için kim var?" diye sorunca, O: "Ateş," diye cevap verdi. Resulullah (a.s)'ın senin için razı olduğu şeye, ben de senin için razıyım." [43]

Bir Açıklama

Bazı ulemanın esiri öldürme, bağışlama, fidye alarak serbest bırakma ve köleleştirme konularında devlet başkanının muhayyer olduğu görüşünü benimsediklerini gördük. Bu sonuncu hadis de esiri öldürmenin cevazına delil olarak yeterlidir.

4876-Ebu Davud, Semüre bin Cündeb (r.a)'den rivayet etmiştir: "Semüre (bir gün) dedi ki:
"İmdi bilesiniz ki Hz. Peygamber (a.s) atlarımıza; "Allah'ın atları," diye isim verdi. Bize korktuğumuz zaman cemaat olmamızı, savaştığınız zaman da sabırlı ve sakin olmamızı emrederdi." [44]

4877-Ebu Davud, Kays bin Ubad (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Kays şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'ın ashabı savaş sırasında ses çıkarmayı sevmezlerdi." [45]

Bir Açıklama

Savaş tekniğinde çokça şamata ve gürültü etmenin savaşçı bir orduda sağlıklı bir hareket olmadığı bilinmektedir. Bu hadis-i şerif bu anlayışın doğru olduğuna şahitlik ediyor.

Savaşta Parola Kullanmak

4878-Ebu Davud, Seleme bin Ekva (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir savaşta başımıza Hz. Ebu Bekir (r.a)'i komutan tayin etti. Bu seferde, müşriklerden bir guruba gece baskını yaptık. Onların çoğunu öldürdük. Ben o gece, müşriklerden yedi aileden insanları Öldürdüm. Bizim parolamız: "Emit (öldür) idi."
Diğer bir rivayette parola: "Ya Mansur emit! Ya Mansur emit!" (Ey yardım gören öldür)" idi."
Bunu da Ebu Davud rivayet etmiştir. Ebu Davud'un rivayeti birinci : "emit" lafzında son bulmaktadır.
Yine Ebu Davud [46] a ait bir rivayette Seleme şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in zamanında, biz Hz. Ebu Bekir (r.a) ile birlikte gaza ettik.

O gazada parolamız: "Emit, emit (öldür, öldür)" idi."

Bu hadis, sahih li-ğayrihi'dir. [47]

4879-Ebu Ya'la, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:

"Hz. Peygamber (a.s)'in parolası; "Yâ külle hayr (Ey hayrın tümü!)" idi." [48]

Bir Açıklama

Orduda üzerinde anlaşılan parolalar işte burada olan durumların aynısıdır. Askerlerin arasında gizli bir kelime bulunur, herkes kendisini diğerlerine o kelime ile tanıtır. İşte bu iki hadis, bu konudaki temel dayanaktır.

4880-Tirmizi, Mühelleb bin Ebi Sufyan (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Ashab'dan bir zat Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu işitti: "Düşman geceleyin aranıza girerse "Hamla yenserun," deyin."

Bu hadis, Resulullah (a.s)'tan mürsel olarak Mühelleb'den rivayet edilmiştir. [49]

Bir Açıklama

Aliyyü'l-Kari 'Şerhu'l-Mişkat'da [50] şunları kaydediyor: "Kadı Iyaz, şöyle der:
"Bu kalem, arkadaşlarınızın tanınmasını sağlayan bir alametinizdir. Parolada esas olan, kişinin arkadaşını tanıması için konulmuş olan bir alâmet olmasıdır. "Hamla Yünsarun" cümlesinin manası şudur: Bu surelerdekine olan imanımız ve Rabbimize olan güvenimiz sayesinde onlar muzaffer olmazlar."
Yedi "Hâ, mmV'lerin şanı yücedir. Humeyd bin Zenaiye de şöyle demiştir:
"Bize Abdullah bin Musa şöyle tahdis etti:
"Bize, İsrail, Ebu İshak'tan, o da Ebu'l-Ahvas'tan, o da İbni Mes'ud (r.a)'dan şöyle tahdis etti:
"ibni Mes'ud şöyle demiştir:
"Kur'an'ın benzeti, ailesi için evine koşarak giden adamın durumu gibidir. Adam (giderken) yağmurun izine rastlar. O, bu şekilde yürürken ve hayret içinde kalırken bir de bakar ki, yumuşak ve dümdüz bahçelere inmiş. Bu durum karşısında: "İlk yağmura hayret ettim. Bu ise ondan daha şaşırtıcı ve daha hayret verici/' der. Kendisine:

"Birinci yağmurun meseli Kur'an'ın ekserisinin meseli gibidir. Bu, dümdüz ve yumuşacık bahçelerin meseli de Kur'an'daki "Ham" ailesinin (Yedi Hâmim'ler'in) meseli gibidir," denilir." [51]

Aliyyü'1-Kari ayrıca şunları söylemiştir:

"Hz. Peygamber (a.s) bu özelliği ashabının dikkatini çekmekte ve -mezkur sürelerin şanlarının yüceliği ve makamlarının Allah mezdindeki şerefi sebebiyle -bunların zikrinin Müslümanların kendilerine nusret, düşmanlarına da bela gelmesini istedikleri zaman başvuracakları vesilelerinden olduğunu bildirmek istemiştir. Bu sebeple de onlara,"Hâ-mim" demelerini emretmiştir. Aynı açıklamaya göre "La yunsarun" şeklinde vaki o-lacak muhtemel bir soruya cevap olarak:" "La yunsarun: (Onlar yardım görmeyecekler)" deyin şeklide cevap cümlesi olmaktadır." [52]

Savaşta Bayrak

4881-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber (a.s)'in bayrağı Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'de, Ensar'ın bayrağı Sa'd bin Ubade'de idi. Savaş kızışınca Hz. Peygamber (a.s) Ensar'ın bayrağı altında bulunanlar arasındaydı." [53]

Serîyye Ve Orduların Hayırları

4882-Tirmizi, İbni Abbas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Arkadaşların (sayı bakımından) en hayırlısı dört, seriyyelerin en hayırlısı dörtyüz, orduların en hayırlısı dörtbindir ve onikibin (kişilik bir ordu] şayet mağlup edilirse) azlıktan ötürü mağlup edilmez." [54]

Bir Açıklama

Gerilla savaşındaki teşkilatlanmanın en üstünü dörder kişilik teşkilattır Tam teşekküllü savaş birliklerinin en üstünü de sayıları dörtbin olanıdır. Ma-j likilerin ve Hanefiler, onikibin kişilik birliğin düşmana ait sayısal üstünlüğü geçersiz kılacağı görüşündedirler.

4883-Buhari, Süleyman bin Habib el-Muharibi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Süleyman, şöyle dedi:
"Ben Ebu Ümame'den işittim, şöyle diyordu:
"Yemin olsun bir çok fetihler yapan bin cemmat vardır ki, onların kılıçlarının sözü altın ve gümüş değildi. Onların kılıçlarının süsü ancak kınlarına, kabzalarına bağlanan sırımla kalay ve demirden ibaret olmuştu." [55]

Düşman Toprağında İkamet

4884-Buhari ve Müslim, Ebu Talha (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bir kavme üstün gelince, (evler arasındaki) boş arsada üç gece ikamet ederdi." [56]

Müşriklerin Gasbettikleri Malın Mülkiyeti Müslümanındır

4885-Buhari, Nafi (r.a)'den, o da İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a)'e aid bir köle kaçıp Rumlara katılmıştı. Sonra Halid bin Velid Rumlara galib gelmiş ve o kaçak köleyi Abdullah bin Ömer'e aynen geri vermişti. Ve yine İbni Ömer (r.a)'e ait bir at kaçıp gitmiş (ve Rumlar'a katılmış) ve (Halid bin Velid kumandasındaki) Müslümanlar, o at üzerine galip gelmişlerdi. Halid, atı Abdullah'a geri vermişti."
Bir rivayette de: "Bu at meselesi Resulullah (a.s) zamanında idi," denilmiştir.
Bir diğer rivayet [57] de şöyledir:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) Halid bin Velid'i savaşa gönderdiği zaman Halid, Rum topraklarına kaçmış olan İbni Ömer (r.a)'in kölesini yakaladı. Halid onu tutup İbni Ömer (r.a)'e geri verdi."
Muvatta (l)'nin rivayetinde de olay şöyle anlatılmıştır: "İbni Ömer (r.a)'e ait ibr köle kaçtı. Ve yine ona ait ir at da kaçıp gitti. Müşrikler ikisini birden gasbettiler. Sonra Müslümanlar her ikisin de ganimet olarak aldılar ve ini Ömer (r.a)'e geri verildiler. Bu, ganimetler paylaşılmadan Öncedir." [58]

Gaziyi Donatan Kimsenin Elde Edeceği Ecir

4886-Tabarâni, Zeyd bin Sabit (r.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda gazaya çıkan kimseyi donatan kişiye, gazinin ecrinin misli verilir." [59]

4887-Muvatta hariç Cemaat, Zeyd bin Halid el-Cüheni (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Allah yolunda bir askerin teçhizatını temin ederse, bizzat gaza yapmış olur. Kim gazaya çıkan bir askerin geride kalan ailesine hayırlı himayede bulunursa, gaza yapmış olur." [60]

4888-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Gaziye kendi ecri verilir. Kendisi savaşa çıkmayıp yerine adam tutan kişi için hem kendi ecri hem de gazinin ecri verilir." [61]

4889-Müslim, Enes bin Malik (r.a.h)'den rivayet etmiştir:
"Eşlem kabilesinden bir genç: "Ey Allah'ın Resulü! Ben gazveye katılmak istiyorum, ancak gazve için gerekli teçhizatı temin edecek malım yok," dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"Öyleyse falancaya git. O hazırlık yapmıştı ama hastalandı (gelemeyecek)" buyurdu. Genç, o adama gidip:
"Resulullah (a.s)'m sana selamı var, cihad için hazırladığın teçhizatı bana vermeni söyledi," dedi. Adam hanımına ismen hitab ederek:
"Hanım, cihad için hazırladığım teçhizatı şu gence ver, onlardan hiçbir şeyi alıkoyup esirgeme, Allah'a yemin olsun, esirgemeden her ne verirsenhakkında mübarek kılınır," dedi." [62]

4890-Ahmed bin Hanbel, Cebele'den yani İbn'i Harise (r.a.)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) gazaya çıkmadığı zaman silahını Hz. Ali (r.a)'ye veya Üsame'ye verirdi." [63]

Düşmanın Başını Kesmek

4891-Taberani, Feyruze ed-Deylemi (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ben Esvedü'l-Ansi'nin başını (kesip) Hz. Peygamber (a.s)'e getirdim." [64]

Savaşta Faydalı OlanKonularda Komutana İtaat EtmekVe Onun Arkasında Savaşmak

4892-Tabarani, Amr bin el-As (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Amr bin el-As'ı Zafu's-Selâsil Gazvesi'ne gönderdiği zaman, Amr askerlerin üç (gün) ateş yakmalarını yasakladı. Bunun üzerine insanlar Hz. Ebu Bekir (r.a)'le konuşup Amr'la konuşmasını istediler. Hz. Ebu Bekir (r.a) doğru Amr'm yanma geldi. Amr:
"Onlar seni bana elçi gönderdiler. Hiç kimse ateş yakmasın, aksi takdirde onu ateşin içine atarım," dedi. Sonra düşmanla karşılaştılar ve hemen onları bozguna uğrattılar. Amr, askerlerin düşmanı takib etmelerine izin vermedi. Ashab dönüp Hz. Peygamber (a.s)'e gelince, olup bitenleri O'na haber verdiler ve şikayette bulundular. Amr bin el-As:
"Ya Resulullah (a.s), ordu sayıca azdı, bundan dolayı, düşmanı takip etmelerini istemedim. Ayrıca kendilerine bir pusu kurulup düşmanın üzerlerine çullanmasından korktum. Düşmanın ordunun sayıca az olduğunu görmesinden korktuğum için ateş yakmalarını yasakladım," dedi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) onun böyle yapmasından Ötürü Allah'a hamdetti." [65]

Bir Açıklama

Tecrübenin her işte bir ağırlığı vardır. Savaş içinde de tecrübenin itibar edilen bir konumu vardır. Bundan dolayı komutana iylikte itaat etmek gerekir. Komutanın da güvenlik tedbirlerini düşünmesi gerekir. Amr bin el-As (r.a)'ın yaptığı ve Resulullah (a.s)'ın da onayladığı budur.

4893-Ebü Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İmam (devlet başkanı, yönetici) kalkandır, onun sayesinde savaşılır."

Buharı [66], Müslim ve Nesai hadisin bütünlüğü içinde bu manayı tahric etmişlerdir.
Her işte yöneticilik Önemlidir. Ama savaş konusunda yöneticilik daha da önemlidir. [67]

Haram Aylarda Savaş

4894-Ahmed bin Hanbel, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir: "Cabir, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) (kendisi için) savaş hazırlığı yapılmadıkça veya düşmanlar savaş açmadıkça "Haram ayları'nda gaza etmezdi. Haram ayları gelince, çıkıncaya kadar otururdu." [68]

Bir Açıklama

Bu, mendubluğa hamledilmiştir. Ancak haram aylarında savaşmanın ha-ramlığı nesledilmiştir. Fakat o zamanki yaygın görüş, haram aylarında savaşmayı çirkin görmekti. Bundan Ötürü de ona riayet etmek güzel bir da-varımştı. Bu hadis mahzur bulunmayan konularda genel görüşe riayet etmek konusunda esastır ve böyle davranmakta da bir sakınca yoktur.

Savaşta Kafirden Yardım İstemenin Yasak Oluşu

4895-Ahmed bin Hanbel, Hubeyd bin Yasaf (r.a)'tan rivayet etmiştir: "Hubeyb, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'a geldim, O da savaşmak arzusundaydı. Ben ve kavmimden bir adam henüz Müslüman olmamıştık. Biz: "Kavmimizle birlikte müşahade etmediğimiz manzarayı kavmimizin müşahade etmesinden haya ederiz," dedik. Hz. Peygamber (a.s):
"Siz Müslüman olmadınız mı?" dedi. Biz "Hayır (Müslüman olmadık)" dedik. Hz. Peygamber (a.s) de: "Biz, müşriklere karşı müşriklerden yardım istemeyiz," dedi." Hubeyd sözüne şöyle devam etti:
"Biz Müslüman olduk ve Hz. Peygamber (a.s)'le birlikte savaşta bulunduk. Ben (o sırada) bir adam öldürdüm. O adam bana bir darbe indirmişti. Daha sonra ben onun kızıyla evlendim. Kızı (karım) bana:

"Sana bu kemeri takan adamı ben kaybetmedim," dedi. Ben de: "Babanı ateşe önceden gönderen adamı kaybetmedim," dedim." [69]

Bir Açıklama

Bu hadis-i şerif, kafirden yardım istemenin- caiz olmadığının temel prensip olduğuna delâlet etmektedir. Belirli durumlarda Resulullah (a.s) kafire karşı kafirden yardım istemiştir. Kafirlere güvenildiği taktirde zaruretten dolayı bunun olacağını ulema kabul etmiştir. Ancak kafirlerin Müslümanlara egemen olmamaları, savaş konusunda bir rivayet veya herhangi bir durum bulunmaması gerekir.

4896-MüsIim, Hz. Peygamber (a.s)'in hamını Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Âişe (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Bedir tarafına doğru sefere çıktı. Harretü'l-Vebere mevkiine vardığı zaman cür'eti ve yiğitliği ile anılan bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e yetişti. Resulullah (a.s)'m sahabeleri onu gördükleri zaman sevindiler. O zat yanma varınca Resulullah (a.s)'a :
"Ben senin ardından gitmek ve neticede seninle beraber (ganimetten) pay almak üzere geldim," dedi. Resulullah (a.s) ona:
"Allah'a ve Resulüne iman ediyor musun?" diye sordu. O zat: "Hayır/cevabı verince:
"Öyle ise dön, ben bir müşrikten asla yardım istemem !" buyurdu." Hz. Âişe (r.a) der ki:
"Sonra Resulullah (a.s) yürüdü. Biz Müslümanlar Şecere mevkiine vardığımız zaman o zat Hz. Peygamber (a.s)'e yine yetişti ve O'na ilk söylediklerini tekrar söyledi. Hz. Peygamber (a.s) de ona hitaben ilk söylediği gibi söyledi de: "Öyle ise geri dön, ben bir müşrikten asla yardım istemem," buyurdu.
O zat geri döndü, fakat Bey da mevkiinde Hz. Peygamber (a.s)'e yine yetişti. Hz. Peygamber (a.s) ona yine evvelki söylediği gibi: "Allah'a ve Resulüne iman ediyor musun?" diye sordu. Bu sefer o zât: "Evet inanıyorum," diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (a.s) : "Öyle ise yürü! buyurdu." [70]

Elçinin Güvenliği

4897-Tabarani, Naim bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Müseyleme'tü'l-Kezzab'm iki elçisi Resulullah (a.s)'a geldiler. Resulullah (a.s): "Elçiler öldürülmez, prensibi olmasaydı muhakkak boyunlarınızı vururdum/' dedi ve bir mektup yaz(ıp iki elçiye ver) di:
"Allah'ın Resulü Muhammed'den, Müseyleme'tü'l-Kezzab'a:
İmdi, yeryüzü Allah'ındır. Allah ona kullarından dilediğini mirasçı yapar. Akıbet müttakilerindir."
Naim dedi ki:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Otuz yalancı çıkıp hepsi kendisinin peygamber olduğunu iddia etmedikçe, kıyamet kopmaz." [71]

4898-Ebu Davud, Seleme bin Naim bin Mes'ud bin el-Eşcai (r.a)'den, o da babasından rivayet etmiştir: "Babası şöyle demiş:
"Ben Resulullah (a.s)'ı, Müseyleme'nin mektubunu okuduğu zaman elçilere şöyle buyurduğunu işittim:
"Siz ikiniz ne diyorsunuz?" Onlar da: "Biz onun söylediğini söylüyoruz," dediler. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Ama, vallahi, elçiler öldürülmez prensibi olmasaydı boyunlarınızı vururdum." [72]

4899-Ahmed bin Hanbel, Ebu Vâil (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Vâil, dedi ki:
"Ibni Nevâha Öldürüldüğü zaman Abdullah bin Mes'ud (r.a):
"Bu ve İbni Üsal, Müseyleme'tü'l-Kezzab'm elçileri olarak Hz. Peygamber (a.s)'e geldiler," dedi.
Resulullah (a.s) onlara: "Benim Allah'ın Resulü olduğuma şehadet eder misiniz?" diye sorunca, onlar:
"Biz, Müseyleme'nin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederiz," dediler.
Bunun üzerine 'Resulullah (a.s): "Ben elçileri öldüren bir adam olsaydım, elbette sizin boynunuzu vururdum," buyurdu."
Abdullah bin Mes'ud şöyle dedi:
"Elçiler Öldürülmez, kuralı cereyan etmiştir. İbni Üsal'e gelince; Allah (Azze ve Celle) bizi onun şerrinden korudu. Ama şu (diğer elçiye) gelince Allah onu imkan verinceye kadar bu durum onun hakkında devam etti." [73]

Emin Olunmadığında Kur'an İle DüşmanTopraklarına YolculukYasaklanmıştır

4900-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Kur'an-ı Kerim ile düşman toprağına yolculuk edilmesini nehyetti."
İmam Malik: "Bu, ancak düşmanın eline geçmesi endişesindendir," demiştir.
Müslim [74]'in rivayetinde İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kur'an ile yolculuk etmeyiniz. Çünkü ben düşmanın onu ele geçirmesinden emin olamam."
Bir diğer rivayette [75] Resulullah (a.s): "Ben onu düşmanın ele geçirmesinden korkarım," buyurdu.
Ravi Eyyub: "Onbr sizinle onun yüzünden mücadele ederlerken onu elde etmiş olur," dedi. [76]

4901-Buhari, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kisra'ya mektubunu gönderdi. Kisra mektubu okuyunca parçaladı."
İbni Şihab dedi ki:
"Ben, ravi Said bin Müseyyeb'in: "Hz. Peygamber (Kisra ile kavmine) "Parça parça olsunlar," diye beddua etti," dediğini zannederim." [77]

Savaştan Önce İslam'a Davet

4902-Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Kisra'ya, Kayser'e, Necaşi'ye ve her bir dikdatöre kendilerini Allah'ın dinine davet için mektuplar yazıp gönderdi. Resulullah (a.s)'m mektup yazdığı Necaşi, üzerine gıyabında cenaze namazı kıldığı Necaşi değildir."
Bir başka rivayette [78] ise;
"Resulullah (a.s)'m mektup yazdığı Necaşi, üzerine gıyabi cenaze la-mazı kıldığı Necaşi değildir," sözü yer almamaktadır.
Tirmizi [79]'nin rivayetinde: "Resulullah (a.s) ölümünden Önce Kisra

vb...mektup yazdı," şeklindedir ve hadisin devamını zikretmiştir. [80]

4903-Tabarani, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmemiştir: "Enes, şöyle dedi:
"ResuluUah (a.s) Hz. Ali bin Ebu Talib (r.a)'i kendileriyle savaşacağı bir kavme gönderdi. Sonra ona bir adam gönderip:
"Sakın onu arkasından tekretme ve ona: "Kavmi dine davet etmedikçe onlarla savaşma," söylediğini söyle," buyurdu." [81]

4904-Taberani, Esma bint-i Ebu Bekir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Esma, şöyle dedi:
"Fetih gününde ResuluUah (a.s) Ebu Kuhâfe'ye: "Müslüman ol ki, selamete eresin," buyurdu." [82]

4905-Tabarani, Ebu Vail (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Vail şöyle dedi:
"Halid bin Velid, Fars (İran) halkını İslam'a davet ederek onlara şöyle i mektup yazdı:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...
"Halid bin Velid'den, Rüstem, Mihran ve Fars halkına
Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun!
İmdi, biz sizi İslam'a davet ediyoruz. Eğer kabul etmezseniz, küçülerek elleriniz ile cizye verin. Eğer bunu da kabul etmeyecek olursanız, benimle birlikte bir topluluk var ki, Farsın şarabı sevdiği kadar Allah yolunda öldürmeyi seviyorlar.
Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun." [83]

4906-Ahmed bin Hanbel, Mersed bin Zebyan (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'den bize bir mektup geldi de onu bize okuyacak bir okuyucu bulamadık. Nihayet Beni Zabia'dan bir adam onu okudu: (Mektubun içeriği şöyleydi):
"Allah'ın Resulünden Bekir bin Vail'e...
Müslüman olunuz ki, selamete eresiniz!" [84]

4907-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"İbni Abbas, şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s) bir kavmi İslam'a davet etmedikçe onlarla savaş-mazdı." [85]

Savaşta Gözcüler Gönderme

4908-Müslim, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) Büseyse'yi, Ebu Süfyan'm ticaret kervanın ne yaptığına baksın diye gözcü gönderdi." [86]

Düşmanın Casuslarını Öldürmek

4909-Buhari, Seleme bin Ekva (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir seferde iken ona müşriklerden bir casus geldi. Casus Hz. Peeygamber (a.s)'in ashabı'mn yanma oturdu ve sonra çekip gitti.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Onu arayıp bulun ve öldürün." Seleme dedi ki:
"Ben onları geçip adama yetiştim ve onu öldürdüm. Selebini (devesini ve üzerindeki eşyasını) aldım, Hz. Peygamber (a.s) de onun selebini Sele-me'ye (ganimet payından) fazla bir bağış olarak verdi." [87]

Esir Dövülür Ve İtirafa Zorlanır

4910-Müslim, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Ebu Süfyan'm gelişini duyduğu zaman istişarede bulundu."
Enes, şöyle dedi:
"Evvela Hz. Ebu Bekir (r.a) konuştu; Hz. Peygamber (a.s) ona iltifat etmedi. Sonra Hz. Ömer (r.a) konuştu; ona da iltifat etmedi. Bunun üzerine Sa'd bin Übade kalkarak:
"Bizi mi kasdediyorsun Yâ Resulullah? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sen bize atlarımızı denize daldırmamızı emretsen daldırırız! Onları Beykü'l-Gamad'a sürmemizi emretsen bunu da yaparız!" dedi.
Bunun ardından Resulullah (a.s) halkı davet etti. Onlar da yola koyularak Bedir'e indiler. Derken yanlarına Kureyş'in sucuları geldi. İçlerinde Beni Haccac kabilesinin siyah kölesi de vardı. Hemen onu dövmeye başladılar. Resulullah

(a.s)'m ashabı ona Ebu Süfyan'la arkadaşlarını soruyorlardı. O da:
"Ebu Süfyan hakkında bilgim yok. Ama işte Ebu Cehil, Utbe, Şeybe ve Ümeyye bin Halef..." diyordu. Bunu söylediği zaman onu dövüyorlardı. O da:
"Evet, ben size haber vereceğim! İşte Ebu Süfyan," diyordu. Kendisini bırakıp da sorarlarsa:
"Ebu Süfyan hakkında bilgim yok! Ama işte Ebu Cehil, Utbe, Şeybe ve Ümeyye bin Halef insanların içinde..." diyordu.
Bunu söylediğinde kendisini yine dövüyorlardı. Resulullah (a.s) da kalkmış namaz kılıyordu. Bunu görünce namazdan çıktı.
"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, size doğruyu söylediği zaman onu dövüyorsunuz; yalan söylediğinde bırakıyorsunuz," buyurdular."
Enes, dedi ki:
"Bir de Resulullah (a.s):
"Şurası filanın düşeceği yerdir," diyor ve elini yerde oraya buraya koyuyordu. Ve müşriklerden hiçbiri Resulullah (a.s)'ın elinin yerinden öteye geçmedi." [88]

ŞEHADETİN VE ŞEHİDLERİN FAZİLETİ ŞEHİDLERİN TÜRLERİ VE AHKAMI

4911-Ebu Davud. Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) ashabma şöyle buyurdu:
"Kardeşleriniz Uhud'da şehid edilince Allah onların ruhlarını yeşilkuşların karınlarına.koydu; onlar Cennet nehirlerine gelir, Cennet meyvelerinden yer ve Arş'm gölgesinde asılı altın kandillere inerler. Yedikleri ve içtikleri şeylerin lezzetini ve kaldıkları yerin güzelliğini görünce:
"Savaştan kaçınmamaları ve Cennet'i küçümseyip terketmemeleri için bizden geride kalan kardeşlerimize bizim Cennet'te diri olduğumuzu kim tebliğ edecek?" derler. Bunun üzerine Allah Teâla:
"Sizin durumunuzu onlara ben tebliğ edeceğim," buyurdu. Aziz ve Celil olan Allah şu ayet-i kerimeleri indirdi:
"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Aksine onlar Rableri katında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar..." [89]

Bir Açıklama

Bu yeşil kuşların karınlan, şehidlerin ruhlarına nisbetle, bugün bize göre otomobil veya uçak gibidir. Hiç kimse bunu onların hayatlanndaki bir noksanlıktan dolayı olduğu anlayışına kapılmasın. Aksine bu durum, onların mutluluklarının mükemmelliğinden dolayıdır.

4912-Müslim, Mesruk (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Mesruk, şöyle dedi:
"Abdullah bin Mes'ud'a şu ayeti(n hükmünü) sorduk:
"Allah yolunda öldürülenleri asla Ölü sanma. Aksine onlar Rableri katında diri olup rızıklandırılmaktadırlar." [90]
Abdullah şu cevabı verdi:
"Bakın buraya! Biz bunu (vaktiyle) Resulullah'a (a.s) sorduk da; Resulul-lah: "Onların ruhları, yeşil bir takım kuşların karnmdadır. Onların arşa asılı kandilleri vardır. Cennet'te istedikleri yerde dolaşır; sonra bu kandillere i-nerler. Rableri onlardan öyle bir haberdar olur ki... Ve kendilerine: "Birşey arzu eder misiniz? diye sorar. Onlar:
"(Daha) ne istiyelim, işte Cennet'te dilediğimiz yerde dolaşıyoruz," derler. Bunu kendilerine üç defa tekrarlar. Sorulmak dışında bırakılmıyacak-larmı görünce:

"Ya Rab, ruhlarımızı bedenlerimize iade buyurmanı dileriz. Ta ki, senin yolunda bir defa daha öldürülelim," derler. Ve bir ihtiyaçları olmadığını görünce barıkılırlar."

Tirmizi [91]'nin rivayeti de şöyledir: "Abdullah bin Mes'ud'a yüce Allah'ın şu sözünün hükmü soruldu:
"Allah yolunda öldürülenleri asla ölü sanma! Bilakis onlar Rableri katında diri olup rızıklandırılmaktadırlar."[92] Abdullah şu cevabı verdi: "Bakın buraya. Biz bunu (vaktiyle) sorduk da bize şöyle haber verildi:
"Onların ruhları, yeşil kuşların (karnında) dır. Onlar Cennet'te istedikleri yerde dolaşır, sonra Arş'a asılı kandillere inerler. Rabbin öyle bir haberdar olur ki... Ve kendilerine:
"Bir şeyin artırılmasını ister misin? Artırayım," diye buyurur. Onlar da:
"(Daha) neyin artmasını isteyelim. Rabbimiz işte Cennet'te dilediğimiz yerde dolaşıyoruz," derler. Rabbin ikinci kez haberdar olur ve:
"Bir şeyin artırılmasını ister misiniz? attırmayın," der. Onlar kendilerinin bırakılmayacaklarını görünce:
"Ruhlarımızı cesetlerimize iade etmeni (istiyoruz), ki dünya'ya geri dönelim. Senin yolunda bir defa daha öldürülelim," derler."
Tirmİzi 'nin diğer bir rivayetinde şu ilave yer almakadır:
"Peygamberimize selamımızı ilet ve bizim memnun olduğumuzu ve bizden de razı olduğunu O'na bildir." [93]

4913-Tirmizi, Ka'b bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şehidlerin ruhları yeşil kuşların kursaklanndadır. Cennet'in meyvelerinden yahut Cennet ağacından asılırlar." [94]

4914-Ahmed bin Hanbel, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İbni Abbuw şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şehidler, Cennet kapısındaki bir nehrin göz kamaştıran bir yerinde bulunan yeşil kubbededirler. Sabah-akşam Cennet'ten nzıkları çıkar." [95]

Bir Açıklama

Bu şehitlerden bir kısım vardır ki, İbni Abbas (r.a)'ın rivayet ettiği hadiste anlatıldığı gibi onlara ait nimetler bulunmaktadır. [96]

Şehidin, Gördüğü İkramdan Dolayı Tekrar Dünya'ya Dönüp ÖldürülmeyiArzu Etmesi

4915-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Cennete giren hiç kimse geri dönmek istemez, yeryüzünde olan her şey orada vardır. Ancak şehid böyle değil. O, mazhar olduğu ikramlar sebebiyle yeryüzüne dönüp on kere şehid olmayı temenni eder."
Bir rivayette [97]: "O, şehidin faziletini gördüğü için..." şeklinde geçmektedir.
Tirmizi [98]'nin rivayetinde ise Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur:
"Ölen ve Allah katında sevabı bulunan hiçbir kul, tekrar dünyaya dönmeyi ve içindekilerle beraber dünya'nın kendisinin olmasını arzu etmez. Ancak şehid müstesna! Göreceği şehitlik faziletinden ötürü tekrar dünya'ya dönmeyi ve bir kere daha Allah yolunda öldürülmeyi ister."
Tirmizi [99]'nin diğer bir rivayetinde Hz. Peygamber (a.s); "Cennet halkı arasında, şehidden başka tekrar dünyaya dönmekten mutluluk duyan kimse yoktur," buyurdu.
Nesai [100]'nin rivayetinde Enes şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) buyurdu ki:
"Cennet ehlinden bir kimse (Allah'ın huzuruna) getirilir. Allah Teâla: "Ey ademoğlu, yerini nasıl buldun?" diye sorar. O da:
"Ey Rabbim, bulunduğum yer, yerlerin en hayırhsıdır," der. Allah'ın faziletini görmesinden dolayı:
"Senden beni tekrar dünya'ya döndürmeni, senin yolunda on defa Öldürülmesi isterim," der." [101]

4916-Nesai, Übade bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Yeryüzünde hiçir insan, eğer Allah katında hayra nail olmuşsa, öldükten sonra, dünya kendisine verilse bile, tekrar sizin yanınıza dönmek istemez. Ancak şehid müstesna. O tekrar dönüp ikinci defa öldürülmek ister." [102]

4917-Nesai, Abbdurahman bin Ebi Umeyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hiç bir Müslüman insan yoktur ki, Rabbi onun ruhunu aldıktan sonra, dünya ve dünya1 dakilerin hepsi kendisine verilse bile, tekrar size dönmek istesin. Ancak şehid müstesna."
İbni Ebi Umeyre dedi ki: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda şehid olmayı göçebe ve yerleşik olanların sahip olduklarının hepsine tercih ederim." [103]

Borç Dışında Şehidin Herşeyi Bağışlanır

4918-Müslîm, Ebu Katâde (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) aralarında ayağa kalkarak Allah yolunda cihadla imanın, amellerin en faziletlisi olduğunu söyledi. Bir adam ayağa kalkarak:
"Ya Resulullah (a.s), ne buyurursun, ben Allah yolunda öldürülsem günahlarım affolunur mu?" dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evet, ihlasla sabrettiğin halde ileri gidip geri dönmeyerek Allah yolunda öldürülürsen."
Sonra Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Nasıl dedin?" Adam:
"Ne buyurursun, ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım affolunur mu?" dedi. Resulullah (a.s) bu kez şöyle buyurdu:
"Evet, ihlasla sabrettiğin halde, ileri gidip geri dönmiyerek Allah yolunda öldürülürsen!.. Yalnız borç müstesna. Gerçekten bunu bana Cibril (Aleyhisselam) söyledi." [104]

4919-Nesai, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) mimberde hutbe okurken bir adam gelip:
"Allah yolunda sabırla, ecrimi yalnız Allah'tan bekleyerek ileri gidip geri dönmeyerek öldürülürsem, Allah günahlarımı bağışlar mı, ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"Evet," dedi ve bir süre sustu. Derken Resulullah (a.s): "Az önce soru soran nerede?" buyurdu. Bunun üzerine adam: "İşte ben buradayım," dedi. Hz. Peygamber (a.s): "Ne demiştin?" diye sordu. Adam:

"Allah yolunda sabırla, ecrimi yalnız Allah'tan bekleyerek ileri gidip geri dönmeyerek öldürülürsem Allah günahlarımı bağışlar mı, ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber (a.s) :

"Evet, yalnız borç müstesna. Bunu bana az önce Cibril söyledi," dedi." [105]

4920-Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Şehidin her günahı affolunur. Yalnız borç müstesna!" [106]

4921-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
Allah yolunda öldürülmek bütün hatalara keffarettir." Cibril: "Borç dışında" dedi. Resullullah (a.s.) da: "Borç dışında," buyurdu." [107]

Allah'ın Şehid İçin Hazırladığı Hasletler

4922-Ahmed bin Hanbel, Ubade bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir: 1 "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Şehidin Allah katında yedi hasleti vardır. Kanının ilk dökülüşündegünahları bağışlanıp Cennet'teki makamı kendisine gösterilir; imanının tadı kendisine tattırılır, kabir azabından korunur; en büyük korkudan emin olur; başına vakar tacı giydirilir ki, o tacın bir yakutu; dünya, ve içindekilerden daha kıymetlidir, Cennet kızlarından yetmişiki zevce ile evlendirilir. Ve akrabasından yetmiş kişiye şefaatçi kılınır." [108]

4923-Tirmizi, Mekdam bin Ma'dî Kerib (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şehidin Allah tarafından altı hasleti vardır: Kanının ilk döküşünde günahları affedilir ve en büyük korkudan emin olur; başına vakar tacı giydirilir ki, o tacın bir yakutu; dünya'dan ve içindekilerden daha kıymetlidir, Cennet kızlarından yetmişiki zevci ile evlendirilir ve akrabasından yetmiş kişiye şefaatçi kılınır." [109]

4924-Ebu Davud, Nimran bin Ute ez-Zimari (r.a)'den rivayet etmiştir: "Nimran, şöyle dedi:

"Ümmü Derdâ'nm huzuruna girdik. Bizler yetimi idik, babamız Allah yolunda öldürülmüştü. Ümmü Derda: "Sevininiz! Çüftkü ben Ebu Derda'yı şöyle söylerken işitti:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şehid kendi ev halkından yetmiş kişiye şefaat eder." [110]

Şehidlerin Rableri Katındaki Dereceleri

4925-Tirmizi, Fudâle bin Ubeyd (r.a)'den rivayet etmiştir: "Fudâle, şöyle dedi:
"Hz. Ömer (r.a)'i dinledim; "Hz. Peygamber (a.s)'den işittim diyerek şu hadisi rivayet etti:
"Dört çeşit şehid vardır:
1- İmanı kavi mü'min kişi; düşmanla karşılaşır, öldürülünceye kadar Allah'a sadık kalır. İşte bu, kıyamet günü insanların gıpta ile gözlerini kaldırıp bakacaklan gerçek şehiddir. Bunu yaparken başını kaldırır ve kalansuvesi (serpuşu) yere düşer.
(Fudale der ki:) "Bu, Hz. Ömer (r.a)'in kalan suvesi miydi yoksa Resulul-lah (a.s)'ın kalan suvesi mi idi anlayamadım?)"
2- İmanı sağlam(ancak önceki kadar şecaat sahibi olmayan) bir mü'min; düşmanla karşılaşır. Korkudan vücudu-talh ağacının dikeni batmış gibi titrer. Bu sırada gelen serseri bir ok darbesiyle hayatını kaybeder. Bu ikinci derecede bir şehiddir.
3- İyi amelle kötü ameli karıştırmış mü'min kişi; düşmanlar karşılaşır. Bu karşılaşma sırasında (sabır ve şecaatta, şehidliğin mükafatını beklemekte) Allah'a sadık kalır. Öldürülünce bu üçüncü mertebbede bir şehid olur.
4- Günahkar bir mü'min; düşmanla karşılaşır, ölünceye kadar Allah'a sadık kalır. Bu da dördüncü derecede bir şehid olur." [111]

4926-Ebu Davud, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Abdullah şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kalbimiz Allah yolunda savaşan şu kimseye taaccüb etmiştir; Arkadaşları hezimete uğrayıp kaçmıştır. Ancak o, (kaçmanın haram olduğunu düşünerek) kendisine düşen sorumluluğun ıdrakiyle geri dönerek, öldüm-lünceye kadar düşmanla çarpışmıştır. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, meleklere (iftiharla) şöyle der:
"Şu kuluma bakın, benim katımda olan (mükafaatı) düşünüp, katında olan

(cezadan) korkarak geri döndü, öldürülünceye kadar savaştı." [112]

4927-Müslim, Sehl bin Huneyf (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim sıdk ile Allah'tan şehidlik dilerse; Allah onu şehidlerin menzillerine ulaştırır. İsterse döşeğinde ölmüş olsun." [113]

4928-Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim şehid olmayı sadakatla isterse, şehitlik kendisine verilir." [114]

Bir Açıklama

İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Bu hadisin ilk rivayeti, ikinci rivayetle tefsir edilmiştir. Her iki rivayetin manası: Bir kimse hulusu kalb ile şehid olmayı isterse, döşeğinde bile ölse kendisine şehid sevabı verilir, demektir. Hadis-i Şerif şehid olmayı istemenin ve hayra niyetin müstehab olduğuna delildir."

4929-Ahmed bin Hanbel, Utbe bin Abdi's-Süle'nıi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ütbe, Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından İdi. Şöyle dedi: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Öldürülme üç (türlü)dür:
Mü'min kişi malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad eder de düşmanla karşılaştığı vakit Öldürülünceye kadar onlarla vuruşur. İşte Allah'ın Arşı'nm altındaki çadırında iftihar eden şehid budur. Ancak peygamberler nübüvvet derecesi ile ondan üstün olurlar.
Diğeri bir mü'min kişidir ki, günahlardan ve hatalardan nefsine karşı emin olmaz. O da malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad eder. Nihayet düşmanla karşılaşınca öldürülünceye kadar savaşır. İşte bu şehidlik onun günahlarını ve hatalarını temizler. Çünkü kılıç, hataları silip süpürücüdür. Bu şehid Cennet'in istediği kapısından içeri sokulur. Zira Cennet'in sekiz kapısı vardır. Cehennem'in de yedi kapısı vardır. Onların bazısı bazısından üstündür.
Üçüncüsü de münafık bir adamdır ki, malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad

eder.- Nihayet düşmanla karşılaşınca Allah yolunda Öldürülünceye kadar çarpışır. İşte bu kişi de ateştedir. Çünkü kılıç, münafıklığı silip süpürmez. [115]

4930 - Mü sl im, Berâ bin Azib (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Berâ, şöyle demiştir:

"Beni Nebit (kabilesin)den-Ensar'ın bir kabilesi olan Beni Nebit'ten- bîr adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek:

"Ben Allah'tan başka ilah olmadığına; Senin Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim," dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Bu adam az amel işledi ama çok ecir kazandı." Buhari (l)'nin rivayetinde Berâ şöyle demiştir: "Zırh giymiş bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek:

"Ya Resulullah, hemen savaşa mı katılayım, Müslüman mı olayın diye sordu. Hz. Peygamber (a.s)'de şöyle buyurdu:

"Müslüman ol, sonra savaşa katıl."

Adam Müslüman oldu, savaşa katıldı ve Öldürüldü. Resulullah (a onun hakkında şöyle buyurdu:

"Az bir amelde bulundu, fakat çok şey kazandı." [116]

Şehid Kabir Fitnesinden Korunur

4931-Nesai, Raşid bin Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Reşid'de Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir adamdan naklen şöyle demiştir:

"Bir adam Resulullah (a.s)'a gelip şöyle sordu:

"Ey Allah'ın Resulü, niye şehid dışında kalan mü'minler kabirde imtihan edilirler?"

Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:

"Şehidin ölüm anında tepesinin üstünde kılıç parıltısını hissetmesi imtihan olarak ona kâfirdir." [117]

Şehid Ölüm Darbesinden Ne Hisseder?

4932-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle

buyurdu:
"Şehid'in ölüm darbesinden duyduğu ızdırap, sizden birinin çimdikten duyduğu ızdırap kadardır."
Nesai [118]'deki rivayette Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Şehid'in ölüm (darbesinden) duyduğu ızdırap, sizden birinin çimdik-lenmekten duyduğu ızdırap kadardır." [119]

Kafir Bir Katil, Müslüman Olduktan Sonra Şehid Olursa

4933-Tabarani, Ebu Musa (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) bir gazvede idi. Müşriklerden bir adam Müslümanlardan bir adamla vuruşmak için meydana çıktı. Müşrik, Müslümanlardan çıkan adamı öldürdü. Sonra onun karşısına Müslümanlardan bir adam daha çıktı; müşrik onuf da öldürdü. Sonra gelip Hz. Peygamber (a.s)'in huzurunda durarak:
"Ne uğruna savaşıyorsunuz?" dedi. Orada bulunanlar:
"Dinimiz; Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edinceye kadar onlarla savaşmamızı ve Allah'ın hakkını kendi rızası için yerine getirmemizi bize emrediyor," dediler. Adam:
"Vallahi, bu güzel bir şey! Ben buna iman ettim," dedi.
Sonra Müslümanların tarafına geçti ve müşriklere saldırıda bulundu, öldürülünceye kadar vuruştu. (Defnedilirken) daha önce öldürdüğü arkadaşlarıyla beraber (kabre) konuldu. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyudu:
"Bunlar Cennettekilerden birbirini en çok sevenlerdir." [120]

Şehidlerin Türleri

4934-Ebu Davud, Ümmü Haram (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Deniz tutması sebebiyle (gemide) kusan kimseye şehid sevabı verilir. Boğularak Ölene de iki şehid sevabı vardır." [121]

4935-Hakim, el-Müstedrek'de, Ebu Bürde bin Kays (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle dua etti:
"Allah'ım, ümmetimin sonunu senin yolunda yaralanmak ve tauna yakalanmak

suretiyle şehid kıl." [122]

4936-İmam Malik, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre, Resulullah (a.s)'a ref ederek şunu rivayet etmiştir:
"Şu beş kişi şehiddir: Taundan Ölen, karın hastahğman ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında Ölen ve Allah yolunda şehid olan." [123]

Bir Açıklama

Dünya ve ahiret şehidi sadece mü'min ve muhlis olarak Allah yolunda öldürülen kimsedir. Dünya şehidi ise kendisine şehid muamelesi yaptığımız kimsedir. Halbuki Allah katında o belki de şehid değildir. Çünkü o, münafık veya riyakar biri de olabilir. Ahiret şehidine gelince onların ecirleri kendilerine ahirette verilecektir. Biz onlara dünya'da şehidler muamelesi yapamayız.
Hanefi fukahasından bazıları onları otuzdan fazla sınıfa çıkarıp onların arasında nasların zikrettiği veya şehidlerin sıfatlarından birinden dolayı şehid sayıldığı kişileri de katmışlardır.

4937-Nesaî, Ukbe bin Âmir (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"Ukbe, şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Beş hal vardır ki, kim bunlardan birinde ruhunu teslim ederse, şehid olur. Allah yolunda öldürülen şehiddir, Allah yolunda boğulan şehiddir, Allah yolunda kann hastalığından ölen şehiddir, Allah yolunda taun hastalığına yakalanıp ölen şehittir, lohusa iken Ölen kadınlar şehittir." [124]

4938-Nesai, Safvan bin Ümeyye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Safvan, şöyle dedi:
"Taun hastalığına yakalanıp ölmek, karın hastalığından ölmek, suda boğularak ölmek ve kadınların lohusa iken ölmeleri şehitliktir."
Ravi şöyle dedi:
"Ebu Osman onu bir kaç kere tekrar ederek bize tahdis etti, bir defasında da onu Hz. Peygamber (a.s)'e ref etti." [125]

4939-Tabarani, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre de Hz. Peygamber (a,s)'e ref'ederek şöyle dedi: "Karın hastalığı ve

boğulmak şehitliktir." [126]

4940-Ahmed bin Hanbei, Cabir bin Atik (r.a)'den rivayet etmiştir: "O, Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu nakletmiştir:
"Allah yoluda ölenin dışında şu yedi kişi de şehiddir: Taundan , karın hastalığından, boğulmaktan, yangından, zatülcenb hastalığından Ölenler ile yıkıntı altında Ölen ve çocuğu karnında iken ölen kadın şehiddir." [127]

4941-Tabarani, İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmiştir: "îbni Mes'ud, şöyle dedi:
"Dağların tepelerinden aşağı atılarak öldürülen vahşi hayvanların parçaladığı ve denizlerde boğulan kimseler Allah katında şehittir." [128]

4942-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle sordu:
"Siz aramızda kimi şehid sayıyorsunuz?"Ashab:
"Ya Resulullah kim Allah yolunda öldürülürse o şehittir^" dediler.
Hz. Peygamber (a.s) bu kez şöyle buyurdu:
"O halde ümmetimin şehidleri azdır." Ashab:
"Öyle ise kimdir onlar, yâ Resulullah?" dediler.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Kim Allah yolunda Öldürülürse, o şehiddir. Kim Allah yolunda ölürse, o da şehittir. Kim taundan ölürse, o da şehittir. Kim karın hastalığından Ölürse, o da şehittir."
İbni Mıksam dedi ki:
"Baban-yani Ebu Salih-üzerine şehadet ederim ki, bu hadiste o şöyle demiştir:
"Boğulan da şehittir."
Muvatta [129]'nin ve Tirmizi 'nin rivayetlerinde ise Resulullah şöyle buyurmuştur:
"Şehidler beş kısımdır: Taundan, karın hastalığından ve boğulmaktan ölenler ile yıkıntıdan ölen ve Allah yolunda şehid olandır." [130]

Bir Açıklama

Yıkıntı sebebiyle ölen kimselere, mü'min olduğu takdirde deprem sebebiyle ölenler de dahildir.

4943-Tabarâni, Rabiu'l-Ensâri (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) kardeşimin oğlu Cebru'l-Ensâri'yi hastalığında ziyaret etti. Bu sırada aile halkı ona ağlamaya başladı. Bunun üzerine Cebru'l-Ensari: "Seslerinizle Resulullah (a.s)'ı rahatsız etmeyin," dedi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Yaşadığı sürece bırak onları ağlasınlar, gerektiği zamanda sussunlar." Bazıları:
"Biz, senin ölümünün yatağında olacağını zannetmiyoruz. Sen Resulu-lah (a.s) ile beraber Allah yolunda öldürülürsün," dediler.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şehidlik yalnızca Allah yolunda öldürülmek midir? O halde ümmetimin şehidleri azdır. Muhakkak ki, yaralanarak ölmek şehidliktir, karın hastalığından ölmek şehidliktir. Taun hastalığına yakalanarak ölen ve karnında çocuk olduğu halde lohusa iken ölen kadın şehidtir. Yangında ölmek, boğularak ölmek ve yıkıntıdan ölmek şehitliktir. Zatü'1-Cenb hastalığından ölmek de şehidliktir." [131]

4944-Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin Ziyad Elhani (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Muhammed bin Ziyad şöyle dedi:
"Babam Ebu Utbe'nin yanında şehidler zikredildi de taundan, kann hastalığından ve lohusa iken ölen kadınlardan bahsedildi. Bunun üzerine Ebu Utbe Öfkelendi ve şöyle dedi:
"Bize, Peygamberimizin ashabı Peygamberimizden şöyle buyurduğunu tahdis etti:
"Şüphesiz yeryüzünde Allah'ın şehidleri, Allah'ın yaratıkları üzerinde onun koruyucularıdır. (Çünkü) şehidler ya öldürüldüler veya öldüler." [132]

4945-Bezzar, Sa'd'dan, yani Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Sa'd, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öldürülmek suretiyle, taun hastalığı ile, boğulmak ve karın hastalığı sebebiyle, karnında çocuğu olduğu halde kadın lohusa iken ölmesi sebebiyle şehid

olursunuz." [133]

4946-Buhari, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Abdullah, şöyle demiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Malını korurken ederken öldürülen şehiddir."

Nesai [134]'nin rivayetin de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur: "Malını korurken mazlum olarak öldürülen kimse şehiddir."

Tirmizi [135]'nin, Ebu Davud'un ve Nesai'nin Abdullah bin Amr bin el-As'tan rivayetlerinde, Abdullah şöyle demiştir:
"Ben Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Her kimin haksız yere malına kasdedilir de vuruşur ve öldürülürse, o kimse şehiddir." [136]

4947-Tirmizi, Said bin Zeyd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Said bin Zeyd, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'tan şöyle buyurduğunu işittim:
"Her kim malı uğrunda öldürülürse, o şehiddir. Her kim kanı (canı) uğrunda öldürülürse O, şehittir. Her kim dini uğrunda öldürülürse o şehiddir. Her kim ailesi uğrunda öldürülürse o şehittir."
Tirmizi'nİn diğer bir rivayetinde Rasulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Her kim malı uğrunda öldürülürse o şehittir. Her kim yeryüzünden (haksız olarak) bir karış (yer) gasbederse, kıyamet günü yedi kat yerler onun boyununa dolandırılır. (Yani yedi kat yerin dibine geçirilir)."
Nesâi 'nin rivayetinde de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur.
"Her kim malı uğrunda öldürülürse, o şehiddir."

Nesai [137]'nin diğer bir rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim malı uğrunda vuruşur da öldürülürse, o şehiddir. Her kim kanı (canı) uğrunda vuruşur da öldürülürse o şehiddir. Her kim ailesi uğrunda vuruşur da öldürülürse o şehiddir."

Bir rivayette [138] de şu ilave vardır:

"Her kim dini uğrunda savaşırsa, o şehiddir." [139]

4948-Müslim, Ömer bin Abdurrahman (r.a)'m azadlısı Sabit'ten rivayet etmiştir: "O, şöyle demiştir:
"Abdullah bin Amr ile Anbese bin Ebu Süfyan arasında olan olduğu vakit, savaşa hazırlanmışlar. Halid bin el-Aç (atma) binerek Abdullah bin Amr'a gitmiş ve ona nasihatta bulunmuş. Abdullah bin Amr: "Sen Resulul-lah'ın: "Her kim malı uğrunda öldürülürse o şehiddir" buyurduğunu bilmez misin?" demiş." [140]

4949-Ahmed bin Hanbel, Hüseyin bin Ali (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hüseyin bin Ali şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim malı uğrunda öldürülürse o şehiddir." [141]

4950- Bezzar, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir. "Said bin Ali şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Her kim malı uğrunda öldürülürse o şehittir." [142]

4951-Ahmed bin Hanbel, Kuheyd bin Mutrif el-Giffari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a: "Bir saldırgan bana saldırırsa (ne yapmalıyım)"? diye sordu. Resulullah (a.s) da ona, saldırganı üç kere vazgeçirmeye çalışmasını emretti. Soru soran:
"Eğqr o diretirse?" diye sordu. Resulullah (a.s) da onu öldürmesi emretti. Adam: '
"Bunu biz nasıl yaparız?" diye tekrar sordu. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Eğer o seni öldürürse, sen Cennet'te olursun. Şayet sen onu öldürürsen o Cehennem'de olur." [143]

4952- Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'a bir adam geldi ve:
"Ya Resulullah, bir kimse gelip benim malımı almak isterse ne buyurursun?" dedi. Resulullah (a.s);
"Ona malını verme !" buyurdu. Adam:
"Şayet benimle vuruşursa?" diye sordu. Resulullah (a.s) :
"Sen de onunla vuruş!" buyurdu. Adam:
"Ya beni öldürürse?" diye sordu. Resulullah (a.s) :
"O halde şehid olursun," buyurdu. Adam:

"Ya ben onu öldürürsem?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"O, Cehennem'de olur," buyurdu."
Nesai (l)'nin rivayetin de ise Ebu Hureyre şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'a bir adam gelip:
"Ya Resulullah, zulmedilerek malım (elimden) alınmak istenirce ne buyurursun?" diye sordu. Resulullah (a.s):
"Allah'ın adını ver !" buyurdu. Adam:
"Söz anlamazlarsa?" deyince, Resulullah (a.s) :
"Allah'ın adını ver !" buyurdu. Adam tekrar:
"Söz anlam azlarsa?" diye sordu. Resulullah (a.s) yine:
"Allah'ın adını ver !" buyurdu. Adam tekrar:
"Söz dinlemezlerse?" deyince, Resulullah (a.s):
"Onunla vuruş! Eğer öldürülürsen Cennet'tesin; şayet onu öldürürsen o ateştedir," buyurdu."
Nesai [144]'nin diğer bir rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurdu: "Her kim malı uğrunda vuruşur da öldürülürse, o şehiddir." [145]

Bir Açıklama

İmam Nevevi, Müslim Şerhi'nde Hz. Peygamber (a.s)'in "Malını ona verme" sözünün manası, vermenin haramı olduğunu beyan için değil, vermemek gerektiğini bildirmek içindir," demiştir.
Hz. Peygamber (a.s)'in "O, Cehennem'dedir," sözü ile ilgili olarak ise İmam Nevevi şunları söylemiştir:
"Bu sözün manası: "O, bunu hakk etmiştir," demektir.
Allah Teala dilerse cevzasını verir dilerse affeder. Ancak tevilsiz olarak bunun helal olduğunu kabul ederse, küfre girer ve bağışlanmaz."
İmam Nevevi; "Hadis-i şerifte haksız yere malım elinden almak isteyen kişiyi öldürmenin caiz olduğuna işaret vardır. Hadisin genel manası göz önünde bulundurulunca, bu malın az ya da çok olması farketmez. Bu, cumhuru ulemanın görüşüdür," demiştir.

4953-Ebu Davud, Sahabe-i kiramdan bir adamdan rivayet etmiştir:
"Cübeyne'den bir mahalle üzerine baskın yaptık. Müslümanlardan biri, (teke tek vuruşmak üzere) onlardan bir adam istedi. (Bir cengaver gelince) hemen kılıcıyla saldırıya geçti. Ancak hata yaptı ve kılıcı kendisine isabet etti.

Resulullah (a.s) :
"Ey Müslümanlar, kardeşimize yardıma koşun!" diye seslendi. Müslümanlar ona doğru koştu, ama adamı ölmüş olarak buldular. Hz. Peygamber (a.s) onu elbisesi ve kanı ile birlikte sardı, üzerine namaz kıldı ve defnetti."
"Ey Allah'ın Resulü ! Bu şehid midir?" diye sordular.
"Evet, o şehiddir ve ben ona bu hususta şahidim," cevabını verdi." [146]

4954-Nesai, Irbaz bin Sariye (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a .s) şöyle buyurdular:
"Şehidlerle yataklarında ölenler, taunda ölenler hakkında Cenab~ı Hakka birbirlerini şikayet ederler. Şehidler:
"Onlar bizim kardeşlerimizdir, onlar da bizim gibi öldürüldüler," derler, Yataklarında ölenler de:
"Onlar bizim kardeşlerimizdir, bizim gibi öldüler," derler. Rabbimiz onlara şöyle seslenir:
"Yaralarına bakın, öldürülenlerin yaralarına benziyorlar s a, onlardandırlar ve onlarla beraber olurlar! Bakılır ve onlardaki yarasının, diğerlerindeki yaralar gibi olduğu görülür," [147]

4955-Tabarani, Ukbe bin Amir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ukbe, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her kim bineği üzerinden yere düşürülürse, o şehiddir." [148]

Şehidlerin Ahkamı

4956-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer bin Hattab (r.a)-'dan rivayet etmiştir:
"Hz, Ömer bin Hattab (r.a) şehid olduğu halde yıkandı, kefenlendi ve üzerine namaz kılındı. Allah ona rahmet etsin." [149]

Bir Açıklama

Hz. Ömer (r.a) ahiret şehitlerindendir. Çünkü o yaralandıktan bir süre sonra vefat etti. Allah rahmet etsin.

4957-Buhari, Cabir (r,a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Uhud şehidlerinin kanlarıyla defnedilmelerini emretti de onlar yıkanmadı ve üzerlerine namaz da kılınmadı." [150]

4958-Ebu Davud, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Restılullah (a.s) Uhud şehidlerinden demir ve deriden yapılmış eşyalarının üzerlerinden alınmasını ve elbiselerinin içinde kanlarıyla defnedilmelerini emretti." [151]

4959-Buhari, Cabir (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Uhud şehidlerinden iki kişiyi bir örtü içinde yani bir kabir içinde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'an'ı daha çok öğrenmiştir?" diye sordu. Bu iki şehidden birine işaret edilince onu kabirdeki lahdin içinde önce geçirirdi ve: "Ben bu şehidler üzerine bir şahidim/' buyurup onları yıkamadığı ve üzerlerine cenaze namazı kılmadığı halde, şehidlerin kendi kanlan içinde gömülmelerini emretti." [152]

4960-İbni Huzeyme, Sa'd (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bize namaz kıldırıyorken, bir adam namaza geldi. Adam safa ulaştığı zaman:
"Allah'ım, salih kullarına vediğin şeyin en faziletlisini bana ver," diye dua etti.
Hz. Peygamber (a.s) namazı bitirince:
"Az önce konuşan kim?" diye sordu. Adam:
"Benim, ya Resulullah," diye cevap verdi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Atını yaraladığın ve Allah yolunda şehid edildiğin zaman (Allah sana verecektir)." [153]

4961-Ahmed bin Hanbel, Nuaym bin Hemmar (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Bir adam Resulullah (a.s)'a:
"Şehidlerin hangisi daha faziletlidir?" diye sordu.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Şehidlerin en üstünü) ön safta düşmanla karşılaştığında yüzlerini çe-virmeyip

öldürülenlerdir. İşte onlar Cennet'in en üstün köşklerinde yan gelip yatacaklardır. Rabbin onlara güler. Rabbin dünya'da bir kula güldüğü zaman artık ona hesap sorulmaz." [154]

4962-Ebu Davud, Cabir bin Abdullah (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir:
"Cabir, şöyle dedi:
"Bir adamın göğsüne veya boğazına ok atıldı. Bundan dolayı adam öldü.
Adam olduğu gibi elbisesinin içinde gömüldü." Cabir demiştir ki: "Biz Resulullah'la beraberdik." [155]

Dersler Ve Öğütler

Hanefiler şehid hakkında şöyle derler:
"Kendisine dünya ahkamı uygulanan şehid, savaşılanların, isyancıların, yol kesenlerin, gece veya gündüz evinde herhangi bir aletle hırsızın Öldürdüğü kimsedir. Bu kişinin Müslüman, mükellef ve temiz olması, savaş sona erdikten sonra yiyecek birşey yememesi, herhangi bir şey içmemesi, tedavi görmemesi ya da aklı başında olduğu halde üzerinden bir namaz vakti geçmemiş olması yahut sağ olarak savaş alanından başka bir yere nakledilmemiş olması gerekir."
Hanefiler'e göre şehid elbisesiyle gömülür, üzerine namaz kılınır, temiz ve mükellef olduğu takdirde yıkanmaz. Ama cünüp, hayızlı ve lohusa şahid edilince, Ebu Hanifeye göre, çocuğun ve mecnunun yıkandığı gibi yıkanır.
İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise yıkanmaz.
Cumhura göre de şehid yıkanmaz, kefenlenmez ve üzerine namaz da kılınmaz. Fakat kanun dışında hasıl olan necaset giderilir. Çünkü o şehadetin etkisinden değildir. Şehid, üzerindeki silah ve deriden ma'mul şeyler çıkarıldıktan soma elbisesiyle gömülür. Şehidi öldürüldüğü yere defnetmek müs-tehaptır. Şehidin baliğ olup olmaması farketmez.
Hastalık, bir olay, nefis müdafası veya sağ iken savaş alanından nakledilmesi sebebiyle ölen ya da ilim tahsili sırasmda veya cuma gecesi ölen herkes ahiret şehididir. Bu şehidlerin dünya'daki hükmü, diğer ölüler gibi ittifaken yıkanır, kefenlenir ve üzerine namaz kılınır. Ama ahiretteki hükmüne gelince kıyamet gününde kendisine şehidlerin ecri verilir. [156]

CİHADA YÖNELİK ÇALIŞMALARBİNİCİLİK, ATICILIK VE ATLARATICILIK VE BİNİCİLİĞİİYİ ÖĞRENMEYE TEŞVİK

4963-Sünen Sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Ebu Hureyre Resulullah (a.s)'m şöyle buyurduğunu nakletmiş tir: "Şu üç şeyde armağan vardır. Deve yarışı veya at yarışı veya ok yarışı." [157]

Bir Açıklama

Müslümanm, silah ve savaş araçlarını kullanmada Allah'ın yarattıklarının en güçlüsü olması gerekir. Ve yine Müslümanlardan bu işle ilgilenen kişilerin bu tür konularla meşgul olması gerekir. Eskiden binicilik ve ahde Müslümanm hayatında büyük bir yeri vardı. Günümüzde de Müslümanm savaş araçlarını ve çağdaş silahları kullanma yeteneğine sahip olması gerekir. Allah'ın fazlı sayesinde İslam ümmetinin ordularında üstünlük ve yetenekleri görmeyebaşladık. Aslında buna daha fazla ihtiyacımız var. Asker ve orduların eğitim düzeylerinin ve ileriyi görme yeteneklerinin yükselmesi siyasi ve askeri yöneticilerin başta gelen görevi olması gerekir.

4964-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Biz, ya Resulullah (a.s) atlar bizden uzaklaşıyor veya bizi terkediyor," dedik. Bunun üzerine biri:
"Ya Resulullah (a.s) bu eski kitapta da var mıydı?" diye sordu. Resulullah (a.s); "Evet," diye cevap verdi." [158]

Bir Açıklama

Bu hadiste, son dönemlerde insanların hayatmda atm rolünün azalacağına işaret bulunduğu açıktır. Ayrıca bu, Hz. Peygamber (a.s)'in mucizelerinden biridir.

4965-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) atlar arasında yarışma yaptırdı. Hedefte beş yaşma basanları üstün tuttu." [159]

4966-Ahmed bin Hanbel, İbni Ömer (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:

"Resulullah (a.s) atlar arasında yarışma yaptırdı, ve ödüllü müsabaka düzenledi." [160]

4967-Tabarani, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) atlar arasında yanşa katıldı ve onlar arasında yarışa katıldı ve onlar arasında armağan koydu. Yine onların içine üçüncü bir atlı soktu. Ve şöyle buyurdu:
"Armağan; yalnızca at yarışı veya ok yansında vardır." [161]

4968-Ahmed bin Hanbel, Ebu Lebid Limaze bin Zeyyar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ebu Tebid, şöyle demiştir:
"Haccac zamanında atlar gönderildi. Biz:
"Eğer ödüllü yarışa gelirsek, biz ona gelmiş oluruz," dedik. Sonra da; "Enes bin Malik'e yönelsek de ona: "Siz Resulullah (a.s)'m zamanında ödüllü yarış yapar mıydınız?" diye sorsak," dedik. Ve onun yanına geldikj Enes de: "Evet, Resulullah (a.) "Sabha" denilen bir atm üzerinde yarışa katıldı ve insanları geçti. Bunun içinde değnekle ata dokunuyordu ve onu çok beğenmişti," dedi." [162]

Bir Açıklama

Müslümanların yarışma ile meşgul olmaları geçmişte talim ile ilgilenmelerinin bir belirtisidir. Resulullah (a.s) bunu teşvik ediyor, kendisi de bizzat başında bulunuyordu. Resulullah (a.s)'ın bunu teşvik etmesi, ödüllü yarışmanın cevazına işarettir. Hangi hallerde caiz oluşunun şartları bu bölümün "Dersler ve Öğütler" kısmında gelecektir, Müslüman fakihler bu konu üzerinde bir çok meseleyi detaylıca ele almışlardır.

4969-Kütüb'i Sitte Sahipleri, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) idmana çekilmiş ve zayıflatılmış atları Hayfa'dan başlayıp Seniyyetü'l-Veda'ya kadar koşturup yarıştırdı. Diğer defa da antre-mansız atları Seniyye'den ta Benu Zurayk Mescidi'ne kadar koşturup yarıştırdı,"
Abdullah bin Ömer şöyle dedi:
"Ben de koşturup yarış edenler içinde idim. At beni mescidden atlattı."
Süfyan şöyle dedi:

"Hayfa'dan seniyyetü'l-Veda'ya kadar beş mil yahut altı mildir."
Bîr rivayette de: "Altı veya yedi mildir. Seniyye ile Benu Zurayk Mescidi arası bir mildir," denilmiştir. [163]

4970-Buhari, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m Adbâ adında bir devesi vardı. Bu (deve) bütün yarışları kazanırdı. Bir gün binek devesi üzerinde bir bedevi geldi ve yarışta Adba'yı geçti. Bu durum Ashab-ı Kiram'ın ağrına gitti. Resulullah (a.s) üzüntülerini yüzlerinden okuyunca şu açıklamayı yaptı:
"Yeryüzünde, yükselttiği her şeyi arkadan alçaltmak Allah üzerine bir haktır." [164]

4971-Tabarani, Iyad el-Eş'ari (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir:
"lyad el-Eş'ari, şöyle dedi:
"Ebu Ubeyde:
"Ödüllü olarak benimle kim at yarışı yapar?" dedi. Genç bir adam:
"Eğer kızmazsan ben varım," dedi de genç adam onu geçti."
Ravi dedi ki:
"Ebu Ubeyde'yi çıplak bir atın üzerinde gencin arkasında, örülmüş saçlarını hareket ederken gördüm." [165]

4972-Müslim, Fükaym el-Lahmi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ukbe bin Âmir'e:
"Sen yaşlanmış bir ihtiyar olduğun halde bu iki hedef arasında gidip geliyorsun, artık bu sana meşakkat veriyor olmalı?" dedim. O da şöyle cevap verdi:
"Eğer Resulullah (a.s)'tan işittiğim bir söz olmasaydı, kendimi bu sıkıntıya atmazdım. Hz. Peygamber (a.s)'in şöyle buyurduğunu işittim:
"Kim atıcılık öğrenir ve sonra bırakırsa, o bizden değildir veya asi olmuştur " [166]

4973-Sünen Sahipleri, Ukbe bin Âmir (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Ukbe Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu nakleder: "Allah tek bir ok sebebiyle üç kişiyi Cennet'e koyar:
1- Onu yapanı; yeter ki,, bunu hayır niyetiyle yapsın.
2- Atanı.
3- Atana ulaştıranı.

Atın, binin! Sizin (ok) atmanızı, binmenizden daha çok seviyorum. Her eğlence batıldır. Eğlenceleriniz içinde sadece şu üç şey (mubahtır) övgüye layıktır:
"Kişinin atını eğitmesi, hanımıyla oynaşması, yayla ok atıp atılan okları toplaması. Bunlar haktandır. Kim öğrendikten sonra atışı nefretle terke-derse, bilsin ki, nimeti terketmiştir.-Veya şöyle dedim: "Bu nimete karşınankörlük etmiştir." [167]

Bir Açıklama

Hadis-i şerifte varid olan tüm eğlence çeşitlerinde övülen amaçlar rneyda na geldî.
Şer'i bir faydası bulunmayan eğlencelere gelince, onların bir kısmı mekruhtur bir kısmı da haram kılınmıştır.
Yukarıda geçen hadisten silah sanayii ile silahı güzel kullanmanın önemini özellikle de atıcılığın önemini anlıyoruz. Çağımızda atıcılığın bir çok türleri vardır. Müslümanların bunların tümünü iyi bilmeleri ve bu konularda mahir olmaları gerekir. Bunları elde edebilmek için yapılacak harcamalar ise dikkate alınmamalıdır.

4974-Tabarani, Ata bin Ebi Rebah (r.a)'tan rivayet etmiştir
"Ata, şöyle dedi:
"Cabir bin Abdullah ile Cabir bin Ubeydullah el-Ensari'yi ok atarlarken gördüm. Biri diğerine eliyle işaret etti, o da oturdu. Diğerine şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyurdu:
"Aziz ve Celil olan Allah'ın anılmadığı her şey eğlencedir veya yanılmadır. Ancak şu dört âdet bunun dışındadır:
"Kişinin iki hedef arasındaki yürüyüşü, atını eğitmesi, hanımıyla oynaşması, yüzme öğretmesi." [168]

4975-Müslim, Ukbe bin Amir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ben, Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Size yerler fethedilecektir. Allah size kâfidir. O halde sizden biriniz ok-larıyla oynamaktan aciz değildir." [169]

Bir Açıklama

Barış ve genişlik durumlarında eğitim yapmak Müslümanlardan istenilen bir şeydir. Her halükarda eğitim yapmayı durdurmak son derece yanlıştır.

4976-Bezzar, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Sa'd, Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:
"Atıcılık yapmanız gerekir. Çünkü o eğlencenizin en hayırlısıdır veya en hayırlılarındandır." [170]

4977-Buhari, Seleme bin Ekva (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) çarşıda ok yarışı yapan Beni Eslem'den bir guruplakarşılaşmıştı. Onlara:
"Ey İsmailoğullan atın, zira atalarınız atıcı idiler. Atın, ben falan kabil ;yi tutuyorum." dedi.
Bu söz üzerine bir gurup atıştan vazgeçti. Hz. Peygamber (a.s): "Ne oldu, niye atmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da: "Nasıl atalım, siz diğer tarafı tutuyorsunuz !" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Atın, ben hepinizi, her iki tarafı da tutuyorum." [171]

Bir Açıklama

Eğitimi teşvik etmek, onu izlemek ve başında bulunmak İslam devlet t aş-kanının görevleri arasındadır. Özel olarak atıcılıktan, genel olarak da tüm (ği-timden sorumludur.

4978-Ahmed bin Hanbel, Utbe bin Abdi's-Sülemi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) ashabına:
"Kalkın, savaşın !" buyurdu.
Bunun üzerine bir adam bir ok attı. Hz. Peygamber (a.s) de:
"Bu sana Cennet'i vacip kıldı," buyurdu.
Yani Cennet ona vacip oldu. Ya da Cennet'e girmeyi hak etti." [172]

4979-Tabarani, Sümame (r.a)'den rivayet etmiştir: "Sümâme, şöyle dedi:
"Enes oturuyordu. Kendisi için bir döşek atılmış üzerinde oturur, oğlu da önünde

ok atardı. Bir gün biz ok atarken Enes yanımıza çıktı ve:
"Ey oğullarım, pek de kötü atıyorsunuz!" dedi. Sonra yayı kapıp ok attı. Okların hiçbiri hedeften şaşmadı." [173]

Bir Açıklama

Hedefe isabet etmede üstün özelliklere sahip olmak, Müslümandan istenen bir haslettir. Bu da her türlü silahlarda istenmektedir.
Allah Teâlâ'mn şu ayeti bunun delilidir:
"Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen, atlar hazırlayın.."
Ayet-i kerimede geçen "nain" harfi, cinsi beyan içindir. Resulullah (a.s) da ayette geçen "kuvvet" kelimesini "atmak" kelimesi ile tefsir etmiştir. Buna göre her türlü "atış" yapmak Müslümandan istenmektedir. Ve savaş için binilen her türlü araç da Müslümandan istenmiştir. Durum böyle olduğuna göre harp sanayii, silah ve mühimmat hazırlama; bunların eğitimini yapma, bu ayet-i kerimenin içinde yer almaktadır. [174]

At Türleri, Savaş Atlarının ÜstünlüğüVe Onların Yerine Geçecek OlanAraçlar Ve Bunların Önemi

4980-Ebu Davud, Ebu Vehb el-Cüşemi (r.a)'den" rivayet etmiştir:
"Muhammed bin Muhacir, Akil bin Şebib'den, o da Ebu Vehb'den na. len şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Size alnı sakar, ayakları sekili, kahverengi atı veya alnı sakar ayakla! sekili kızıl atı veya alnı sakar, ayakları sekili siyah atı tavsiye ederim,"
Bir diğer rivayette [175]de Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Size alnı sakar ayakları sekili kızıl atı veya alnı sakar ayaklan sekili kahve rengi atı ya da alnı sakar ayakları sekili siyah atı tavsiye ederim."
Muhammed bin Muhacir şöyle dedi:
"Ben ona: "Resulullah (a.s) niçin kızılı üstün tuttu?" diye sordum. O da :
"Çünkü, Hz. Peygamber (a.s) bir seriyye göndermişti. Zafer haberim ilk getiren, kızıl atın sahibi idi."

Nesai'nin [176] rivayetinde Ebu Vehb şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Enbiyanın isimlerini isim olarak koyunuz. Allah katında en sevimli içim: Abdullah, Abdurahman'dır. (Savaş için) at besleyin. Onların alınlarından ve arkalarından okşayın. Boyunlarına kiriş bağlamayın. Size alnı sakar, ayakları sekili kahverengi atı veya alnı sakar ayakları sekili kız atı veya alnı sakar, ayakları sekili siyah atı tavsiye ederim."
Yine Nesai'nin bu konuda bir rivayeti daha vardır.
Nesai ad koyma ve sıfatı zikretme konusundaki diğer rivayetlerine! ferrüd etmiştir.
Nesai'nin bu rivayeti şöyledir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"(Allah yolunda) at besleyin, alınlarından ve arkalarında -veya kuyruklarından dedi- okşayın. Boyunlarına takı bağlayın fakat kiriş bağlamayın." [177]

Bir Açıklama

Silah ve malzeme seçimi, savaşta başarının sebeplerinden biridir. Savaşta başarı, silah ve teçhizat Üzerine kurulur. Bunun içkidir ki, bunların tümü sünnette temel perensiplerdir.

4981-Ahmed bin Hanbel, Cabir (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Atın amma hayır bağlanmıştır. (Altın) bereketi kıyamete kadar devam edecektir. Sahipleri onların üzerinde macadele ederler. Atın boynuna takı bağlayın, fakat kiriş bağlamayın." [178]

Bir Açıklama

Atın günümüzde hâlâ basit bir görevi vardır. Bazı önemli işler ancak at ile yapılmaktadır. Sünnet-i Nebeviyye bizi kıyamete kadar devamlı ata önem vermemize teşvikte bulunmaktadır.

4982-Tirmizi, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Atların en hayırlısı; alnında küçük bir sakar, üst dudağında beyan beneği olan

siyahtır. Bunun üç ayağı sekili, Ön sağ ayağı sekişiz siyah takip eder. Eğer siyah değilse alacası, böyle olan kahverengi hayırlıdır." [179]

4983-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Atın bereketi kızıllığmdadır."
Tirmizi: "Kızıllıkta'dır," demiştir. [180]

4984-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Enes, şöyle dedi:
"Selef, daha çok akıcı ve daha cesur olduğu için erkek hayvana binmâyi severdi."
Raşid bin Sa'd'dan bu hadisin aynısı rivayet edilmiştir. Raşid bin Sa'd (r.a)'ın rivayetinde şöyle geçer:
"Seler, erkek hakana binmeyi severlerdi. Çünkü o daha atılgan ve daha kolaydır."
Ebu Ubeyde, 'Kitabu'1-Hayl1 adlı kitabında Abdullah bin Muharic'den bunun benzerini rivayet etmiştir. Ancak şu ilaveyi yapmıştır:
"Selef, düşmana saldın ve gece baskınlarında atların dişisine binmeyi severlerdi."
Velid bin Müslim'de 'el-Cihad' adlı kitabında Ubâde bin Nesiy ve İbni Mu-kayriz tankından şunu rivayet etmiştir:
"Selef, savaş durumları gizli olunca düşmana saldırı ve gece baskınlarında atların dişilerine, savaş durumu açık olduğunda da atların erkeklerine binmeyi severlerdi."
Halid bin Velid'den de şöyle nakledilmiştir:
"Halid bin Velid sadece dişi at üzerinde savaşırdı. Çünkü o, sidiği püskürtür ve daha iyi kişner. Erkek at koşarken sidiğini tutar, sonra bırakır kişnemesiyle de zarar verir." [181]

4985-MüsIim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şikal attan hoşlanmazdı." Bir rivayette [182] de şu ilave vardır:
"Şikal; atın Ön sağ ve arka sol ayağında veya ön sol, arka sağ ayağında (çaprazlama) seki bulunmasıdır."
Tirmizi [183]'nin rivayetinde şöyle denilmektedir:

"Resulullah (a.s) şikal atı sevmezdi."
Nesai [184]'nin rivayeti de bunun benzeridir.
Nesai şöyle demiştir: ;
"Şikal at; üç ayağı sekili, birisi sekişiz olandır. Yahut üçünün sekişiz, birij-nin sekili olmasıdır, şikal sadece arka ayakta olur, ön ayakta olmaz."
Şu da söylenmiştir:
"Şikal; beyazlı alaca ihtilafının çaprazlama olmasıdır." [185]

4986-Buhari, Urve bin el-ca'd (r.a)'dan rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Atın alnına hayır bağlanmıştır. (Bu hayır) sevap ve ganimetjtir. Bu dUu ram kıyamete kadar sürecektir."
Benzer bir rivayette de "sevap ve ganimettir" sözü yer almaktadır. [186]

4987-Tabarani,' Resulullah (a.s)'ın arkadaşı Ebu Keşe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)" şöyle buyurdu:
"Ata sahip çıkın, ata sahip çıkın ! Onun alnına hayır bağlanmıştır. Sahipleri onun üzerinde macadele ederler. Atın üzerinde infakta bulunan kişi sadaka vermede eli açık kişi gibidir." [187]

4988-Ebu Ya'lâ, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır kıyamete kadar atın alnına bağlanmıştır. At üzerinde infak edenin misali, sadaka vermede ele açık kişi gibidir." [188]

4989-Buhari ile Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Enes, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bereket, atların alınlarına dökülen saçlardadır."
Bir rivayette [189] de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Atların alınlarına dökülen saçlarda hayır bağlanmıştır." [190]

4990-İmam Malik, Muvatta'da, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Atın alnına dökülen saçlara kıyamete kadar hayır düğümlenmiştir." [191]

4991-Müslim, Cerir bin Abdullah (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Cerir, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'ı parmağı ile bir atın alnını örüyor ve:
"Atların alınlarına kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir. (Bu hayır) sevap ve ganimettir." buyuruyorken işittim." [192]

4992- Ahmed bin Hanbel, Cebir bin Abdullah (r.a.)'dan rivayet etmiştir:
"Cabir, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s), şöyle buyurdu:
"Atların alınlarına dökülen saçlarda hayır bağlanmıştır. Soyluluk kıyamete kadar bakidir. Sahipleri onun üzerinde mücadele ve müdafaa ederler. Atın alma dökülen saçları okşaymız ve ona bereket ile dua ediniz. Boynuna takı bağlayınız ama kiriş bağlamayınız."
Ali şöyle demiştir:
"Ata vesenler (putlar) takmayınız." [193]

4993-Ahmed bin Hanbel, Ensar'dan bir adamdan, o da Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "At üç kısımdır:
a- Kişinin Allah yolunda beslediği at; Atın kıymetine bir ecir vardır, binilmesinde bir ecir vardır, ödünç verilmesinde bir ecir vardır.
b- Kişinin kumar gayesiyle yarış ve ödül İçin beslediği at: Kıymeti vebaldir, binmesi vebaldir, ödünç vermesi vebaldir, yemi vebaldir.
c- Yavrusu için beslenen et: Eğer Allah dilerse bu tür bir atın fakirlikten bir engel olması umulur."
Bir Açıklama
Kumar için at beslemek caiz değildir. Ama İslam'a uygun olarak düzenlenen ödüllü yarış için at beslemek caizdir. [194]

4994-Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Mes'ud (r.a)'dan, o da Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"At üç kısımdır: Allah için (beslenen) at, insan için (beslenen) at. Şeytan için (beslenen) at. Allah için beslenen ata gelince, kişi onu Allah yolunda (savaşmak) için besler. Bu atın yemi, bevli ve dışkısı -ravi Allah'ın dilediği kadar zikretti- için ecir vardır. Şeytan için (beslenen) ata gelince, sahibi onu kumar oynamak ve yarışmak için besler. İnsan için (beslenen) ata gelince; insan onun karnını araştırarak (tayını almak için) beslediği attır ki o da fakirlikten bir perdedir." [195]

4995-İmam Malik, Muvatta'da, Yahya bin Said merhumdan şu sekilide rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'m rıdası ile atının alnını okşadığı görüldü. Bunun sebebi sorulunca:
"Ben bu gece at konusunda azarlandım," buyurdu." [196]

4996-Nesai, Efles (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Kadınlardan sonra Resulullah (a.s)'a hiç bir şey, attan daha sevimli değildi." [197]

4997-Ahmed bin Hanbel, Ma'kıl bin Yesar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Ma'kıl, şöyle dedi:
"Hiç bir şey Resulullah (a.s)'a attan daha sevimli değildi."
Sonra Ma'kıl bin Yesar: "Allah seni bağışlasın, kadınlar da," diye ekledi," [198]

4998-Nesai, Ebu Zerr el-Gifari (r,a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Zerr, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hiç bir Arap atı yoktur ki, her seher vaktinde şu kelimelerle dua etmesin:
"Ya Rabbi, beni insanoğlundan dilediğine temlik ettin, beni onun malı kıldm. Öyleyse beni, ona onun en sevgili malı, en sevgili ehli kıl, veya: "beni ona en sevgili malından ve ehlinden biri kıl." [199]

4999-Ebu Davud, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) atın dişisini "feres" diye isimlendirirdi." [200]

5000-Buhari, Sehl bin Sa'd (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Sem, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'m bizim bahçemizde bir atı vardı, adı el-Lahif idi."
Buharı: "Bazı raviler (noktalı hâ ile) el-Lahifu şeklinde söylemişlerdir/1 demiştir. " [201]

5001-Tabarani, İbni Ömer (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İbni Ömer (r.a) şöyle dedi:
"İnsanlar, aralarında (çiftleşmek için) erkek hayvandan daha faziletli bir alıp, verme asla yapmamışlardır. Kişi, kısrağını çiftleştirirse kendisi için de ecir yazılır. Yine kişi, erkek atını (diğerini kısrağıyla) çiftleştirirse onun için de ecir yazılır." [202]

5002-Tabarani, Ebu Âmir el-Hevzeni (r.a)'den, o da Ebu Kebşe el-Enmari'den rivayet etmiştir:
"Ebu Amir, Ebu Kebşe'ye gelerek şöyle dedi:
"Döllendirmek için dişi atını bana ver. Zira ben Resulullah (a.s)'ı şöyle buyururken işittim:
"Kim döl almak için hayvanını ücretsiz olarak birine verir de, at da bir yavru doğurursa, (veren) kişi için Aziz ve Celil olan Allah yolunda (gaza için) bindiği yetmiş atın sevabı gibi sevap vardır."
Ancak Tabarani'nin diğer bir rivayetinde Ebu Kebşe şöyle demiştir: "Ben Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyurdu:
"Kim döl almak için dişi atını bir Müslümana ücretsiz olarak verir de, at da bir yavru doğurursa, (veren) kişi için Allah yolunda (gaza için) bindiği yetmiş atın sevabı gibi sevap vardır. Şayet yavrulamazsa yine (veren) kişi için Allah yolunda (gaza için) bindiği bir atın sevabı gibi sevap vardır." [203]

5003- Ahmed bin Hanbel, Dıhyetü'l-Kelbi (r.a)'den rivayet etmiştir: "Dıhye, şöyle demiştir:
"Ben: "Ya Resulullah ! Sizin için bir ata eşeği çektireyim de bir katırınız olsun. Ona binersiniz olmaz mı?" diye sordum.

Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Bunu ancak (şeriatın bu konudaki hükmünü) bilmeyenler yapar." [204]

Bir Açıklama

Katırların soylarını devam ettiremedikleri bilinmektedir. Bundan dolayıdit ki, eşeğin ata çektirilmesi caizdir. Her ne kadar katıra binmek caiz olsa hL eşeğin ata çektirilmesi ulema tarafından tenzihen mekruh görülmüştür.

5004-EbırDavud, Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ali (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s)'a bir katır hediye edilmişti, ona bindi. Ben kendisine: "Eşekleri atlara çektirsek de bunun gibi katırlar elde etsek olmaz mı?" de dim.
Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu:
"Bunu ancak bilmeyenler yapar."
Bir rivayette [205] de Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Eşek ata çektirilrniyecektir." [206]

5005-Ahmfed bin Hanbel, Süveyd bin Hübeyre (r.a)'den, o da Hz Peygamber (a.s)'den naklen rivayet etmiştir:
Bir rivayette de Süveyd: "Ben Resulullah (a.s)'dan işittim," dedi:
"Resuİullah (a.s);şöyle buyurdu:
"Malın en hayırlısı üretilmiş taydır yahut aşılanmış hurmalıktır. [207]

5006-Bezzar, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ebu Hureyre, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayvanın sahibi onun başında olmaya daha layıktır." [208]

5007-Bezzar, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) canlıyı hapsetmeyi ve hayvanları burmayı şiddetle yasaklardı."
Canlıyı diri diri bağlamak soma da onu ölsün diye atmak nehyedilmiştir. Çünkü bu ona işkencedir:

Hayvanları burmak caizdir, ama mekruhtur. [209]

İSLAM'DA SAVAŞ DİPLOMASİSİ, EMANVERME, ATEŞKES, CİZYELER,ANTLAŞMALARI BOZMAVE HIYANET ETMERESULULLAH (A.S)'IN ANTLAŞMASI

5008-Ebu Davud, Ka'b bin Malik (r.a)'ten rivayet etmiştir:
"Ka'b bin Eşref Resulullah (a.s)'ın aleyhine hicviyeler düzüyor ve bunlarla Kureyş kafirlerini, O'na karşı tahrik ediyordu. Resulullah (a.s) Medine'ye hicret edip geldiği zaman, orada putlara tapan müşrikler ve Yahudiler vardı. Yahudiler, Hz. Peygamber (a.s)'ı ve ashabını rahatsız ediyorlardı. Bundan dolayı da Allah Tealâ, Resulü'ne sabır ve af emrediyordu. Cenab-ı Hak şu ayeti onlar hakkında inzal buyurmuş idi:
"Hiç şüphesiz, sizden önce kitap verilenlerden ve Allah'a eş koşanlardan çok üzücü sözler işiteceksiniz. Sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bu, üzerinizde sebat edilecek işlerdendir." [210]

Bir Açıklama

Ka'b bin Eşref, Hz. Peygamber (a.s)'e eza vermekten bir türlü vazgeçmiyordu. Sonunda Resulullah (a.s) Sa'd bin Muaz'a onu öldürecek birini yollamasını emretti. Onu Muhammed bin Mesleme (r.a) öldürdü. Ka'b öldürülünce, Yahudiler ve müşrikler çok korktular. Resulullah (a.s)'a gelerek:
"Arkadaşımızı geceleyin kapısını çalarak öldürdüler," dediler.
Resulullah (a.s) onlara Ka'b bin Eşrefin geçmişte söylediklerini hatırlattı. Sonra da hepsini kendisiyle onlar arasında yapılacak ve (sıkıntıları) sona erdirecek bir antlaşma imzalamaya çağırdı. Resulullah (a.s) onlarla kendisi ve bütün Müslümanlar arasında geçerli olacak yazılı bir antlaşma yaptı." [211]

Hz. Peygamber (A.S)'İn Sulh Yapması Ve Yahudileri Sürmesi

5009-Ebu Davud, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hayberliler'e gelip onlarla savaştı. Onlara üstün gelerek ekin, hurmalık ve arazilerine el koydu. Bunun üzerine Hayberliler, bineklerinin taşıyabileceği kadar eşyalarını götürmek ve orayı terketmek şartıyla Hz. Peygamber (a.s)'le anlaşma yaptılar. San (altın), beyaz (gümüş) varlıklarını Resulullah (a.s)'a bırakmak da anlaşmaya dahildi. Resulullah (a.s) ayrıca herhangi bir şeyi gizleyip saklamamalarını, eğer böyle yapacak olurlarsa,

kendilerinden himaye ve ahdin kalkacağını şart koşmuştu. Fakat daha sonra Yahudiler, Nadiroğulları yurdundan Hayber'e sürüldükleri zaman beraberinde getirdiği Huyey bin Ahtab'a ait mal ve zinet eşyası dolu bir tulumu sakladılar. Resulullah (a.s), Huyey bin Ahtab'm amcasına ki onunadı Sa'ye'dir
"Huyey'in Nadir'den getirdiği tulumuna ne oldu?" diye sordu. O da:
"Savaşlar ve geçim harcamaları o tulumu alıp götürdü," diye cevap verince, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Geçen zaman az, fakat mal bundan çok fazlaydı."
Huyey daha önce öldürülmüştü. Konuşturmak üzere Hz. Peygamber (a.s) onu Zübeyr'e teslim etti. Zübeyr (r.a) onun canını yakarak sıkıştırdı. Bunun üzerine adam:
"Huyey'in şurada bir yıkıntının etrafını dolaştığını görmüştüm" dedi.
Harabeye gidip oraları dolaştılar ve Huyey'in tulumunu orada buldular. Resulullah (a.s) Huyey'in iki oğlunu öldürttü -ki bunlardan biri Safiyye binti Huyey'in kocası idi. Kadınlar ile çocuklarını esir etti. Vermiş oldukları sözü tutmadıkları için mallarını Müslümanlar arasında bölüştürdü. Onları Hay-ber'den çıkarıp sürmek istediğinde, Hayberliler:
"Ey Muhammedi Bizleri bırak, bu topraklarda kalalım. Bu toprakları ıslah eder bakımını yaparız," dediler. Gerçekten de ne Resulullah (a.s)'m, ne de ashabının arazinin bakımını yapacak işçileri olmadığı gibi, kendilerinin de bu iş için boş vakitleri yoktu. Sonuçta Hz. Peygamber (a.s) onların yetiştirecekleri bütün ekin ve meyvelerin yarısının kendilerine verilmesi şartıyla Hayber'de kalmalarına izin verdi." [212]

5010-Buhari, Nafi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hayberliler Abdullah bin Ömer (r.a)'in bir organını kırdıkları zamaı Hz. Ömer (r.a) hitab etmek üzere ayağa kalkarak şöyle dedi:
"Şüphesiz Resulullah (a.s), Hayber Yahudilerine fetihten önce kendilerinin olan mal ve mülkleri üzerinde ortaklık muamelesi yapmış ve: "Sizleri bu araziler üzerinde Allah'ın sizleri burada bıraktığı müddetçe bırakıyoruz buyurmuştur."
Abdullah bin Ömer çıkıp Hayber'deki malına gitmişti. Geceleyin kend -sine zulmedildi de, iki eli ve iki ayağı kırıldı. Orada yani Hayber arazisinde Onun (Abdullah bin Ömer (r.a)'in) Yahudiler'den başka düşmanı yoktu. Onlar bizim düşmanlarımızdır. Biz bu suçla onları ittiham ediyoruz. Ve ben onları Hayber'den sürüp çıkarmayı düşündüm.
Hz. Ömer (r.a) onları çıkarmaya karar verince, kendisine Yahudi başkanlarından

Ebu Hukayk oğullarından birisi geldi de:
"Ey Mü'minlerin emiri, Muhammed bizleri burada bırakmış, mallar üzerine bizimle ortaklık anlaşması yapmış ve bizleri vatanımızda bırakmayı şart kılmış iken, siz bizleri çıkarıyorsunuz?" dedi. Hz. Ömer (r.a) de:
"Sen, Resulullah (a.s)'ın sana söylediği şu sözü unuttuğumu mu sandın:
"Hayber'den çıkarıldığın zaman uzun bacaklı, yürüyüşe sabırla dişi deven seni geceden geceye akıtıp götürürken, senin halin nice olur," buyurmuştur," dedi. Yahudi, Hz. Ömer (r.a)'e
"Bu söz, Ebu'l-Kasım'dan bir şakacık idi," dedi. Hz. Ömer (r.a):
"Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı," dedi ve onları Hayber'den sürüp çıkardı. Ve mahsulden olan haklarının kıymetini mal olarak, deve ola::ık, deve semerleri, ipler ve daha başka mallar olarak kendilerine verdi."
Buhari [213] ile Müslim'e ait bir rivayette de İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Ömer (r.a) onları (Yahudiler'i) Teymâ ve Eriha'ya sürdü." [214]

Ahidlere Uyma, Hükümlerini Değiştirmeme

5011-Ebu Davud, Süleym bin Âmir (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Muaviye ile Rumlar arasında antlaşma vardı. Muaviye, antlaşmanın (sonuna doğru) onların ülkesine {yakın bir yerde yığmak yapmak üzere) yürüdü. Derken ansızın; "Allahu Ekber ! Ahde vefa var, hiyanetlik yok, diyerek hayvanının veya atının üzerinde bir adam geliverdi. Meğer (gelen kişi) Amr bin Abese imiş. Muaviye ona bir adam gönderip bu durumu ona sordu. O da şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s)'den işittim, buyurdu ki:
"Her kimin bir topluluk ile antlaşması olursa, o antlaşmanın süresi doluncaya kadar veya hakkaniyet üzere antlaşmayı bozduğunu onlara bildirmeden, sakın antlaşmayı ne çözsün, ne de bağlasın."
Bunun üzerine Hz. Muaviye, askeri ile geri döndü." [215]

5012-Ebu Davud, Ebu Rafı (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Râfi, şöyle demiştir:
"Kureyş, beni Hz. Peygamber (a.s)'e gönderdi. Hz. Peygamber (a.s)'i rünce gönlüme Müslüman olmak düştü. Ben:
"Ya Resulullah (a.s) onların yanma asla dönmem," dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :

"Ben ahde vefasızlık etmem; elçiyi tutuklamam. Ama sen onlara dön, eğer şu anda senin gönlünde olan yine gönlünde olursa geri dön."
Ben de gittim, sonra Hz. Peygamber (a.s)'in yanma geldim ve Müslüman oldum."

Ebu Davud; "Bu, o zaman olmuştu, ama bugün doğru olmaz," dedi. [216]

Bir Açıklama

Bu, Hz. Peygamber (a.s)'in bir tasarrufuydu. Çünkü o, Rafi'nin Müslüman olarak döneceğine kesin inanmaktaydı. Ve onu tutuklamasında gizlenemiye-cek kadar zararlar vardı.
Hz. Peygamber (a.s) onu tutuklamamış olduğu halde, etrafta; "Muham-med elçileri tuttukluyor" denilmesine sebep teşkil ederdi. Bu, Hz. Peygamber (a.s)'den sonra da caiz olmaz.
Bazı alimler şu görüşü ileri sürmüşlerdir:
"Bu olay, Hudeybiye antlaşması döneminde idi. Mekkeliler Müslüman olup Medine'ye gelenlerin iade edilmelerini şart koşmuşlardı."
Fakat bu anlayış şöyle reddedilmiştir: Ebu Rafi el-Kıpti Resulullah (a.s)'ın azatlısı idi ve Bedir'den önce Müslüman olmuş, Uhud'da şehid edilmiştir. [217]
Ebu Davud'un; "Bu, o zaman olmuştu," sözü, yukarıda geçti. Avnu'l-Ma'bud'un sahibi bu sözü; "Ebu Rafi, Kıpti idi," sözüne hamletmiştir.
Yine Ebu Davud'un; "doğru olmaz," sözü, Ebu Rafi'nin köleliğe veya kıptiliğe nisbet edilmesi, Hz. Peygamber (a.s)'in ashabının şanına hürmetten dolayı doğru olmaz, demektir.
Biz, bunun nassın siyakı ile uyum sağladığını görüyoruz. Alimler, biyografi kitaplarında, onu tanıtmak ve başkalarından ayırdetmek için kıptiliğe nisbet etmiştir.
Hadis-i şeriften, devlet başkanının, düşman elçisini, Müslümanların lehine bir menfaat sağlamak amacıyla ve elçisinin fitneye sebep olmasından korkusu olmadıkça elçi Müslüman olmayı istese de geri gönderebileceği hükmü anlaşılmaktadır. En doğrusun Yüce Allah bilir. [218]

Müslümanların En Alt Derecesinde Olan Dahi Eman Verebilir

5013-Hakim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s)

şöyle buyurdu:
"Ümmetimden en alt statüde bulunan biri eman verir (verdiği eman geçerlidir)." [219]

5014-Ebu Davud, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Aişe (r.a) şöyle dedi:
"Eğer (Müslümanlardan) bir kadın eman verirse, o caiz olur." [220]

5015-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz kadın da bir kavim için eman alır; yani Müslümanlar adınaeman verir. [221]

Cizye

5016-Ebu Davud, Muaz bin Cebel (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman, ihtilam olan (ergenlik çağma erişen) herkesten (vergi olarak) bir dinar veya-Yemen'de imal edilen bir kumaş olan-Meâfir'den bir dinara karşılık miktarda olmasını emretti." [222]

5017-İmam Malik, Muvatta'da, Eşlem (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) altını olanlara dört dinar, gümüşü olanlara kırk dirhem cizye vergisi koydu. Bunlarla birlikte Müslüman (askerlerin) erzaklarını temin etmek ve üç gün onları misafir etmekle mükellef tuttu." [223]

5018- Ebu Davud, Becale bin Abd -ona ibni abd da denmiştir-'dan rivayet etmiştir.
Becâle, şöyle dedi:
"Ben, Ahnet ile Kays'm amcası olan Cez bin Muraviye'nin kâtibi idim. Ölümünden bir yıl evvel Hz. Ömer (r.a)'in mektubu geldi. Bu mektupta: şöyle yazmıştı:
"Her erkek ve kadın büyücüyü öldürün! Mecusiler'den (kendi adetleri ve 'kendi nikahlarıyla aralarında evlilik bulunan) her mahrem sahibi (yani İslam'a göre nikah geçmez hısımlık sahibi karı-koca) arasını ayırınız ! Mecu-silerin yemek sırasında kendilerinin anlayıp başkalarının anlamadığı dualarını mırıldanmalarını

yasaklayınız!"
Bunun üzerine bir de üç büyücüyü öldürdük ve Allah'ın kitabında evlenmelerini yasakladığı kadınlarla evli (olan) Mecusi erkeklerinin arasını ayırmaya başladık. Cez1 bin Muaviye çokça yemek yaptırıp onları (Mecu-sileri) davet etti. Kendisi de kılıcı dizinin üzerine ters koydu. Onlar yemekleri yediler ama dualarını mırıldanarak okumadılar ve bir ya da iki katır yükü gümüşü bıraktılar. Hz. Ömer (r.a) başlangıçta Mecusiler'den cizye almazdı. Nihayet Abdurrahman bin Avf Resulullah (a.s)'m (Bahreyn'in) Hecer şehri Mecüsileri'rtden cizye olmadığına şehadet etti (de Hz. Ömer r.a) Mecusiler'den cizye olmağa başladı)."

Buhari [224]'nin muhtasar rivayetinde Becale şöyle demiştir:
"Ben, Cez' bin Muaviye'nin katibi idim. Bize ölümünden bin yıl evvel Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'ın mektubu geldi. Bu mektubda şöyle yazmıştı:
"Mecusiler'den her mahrem sahibi (yani İslam'a göre nikah geçmez hısımlık sahibi karı koca) arasını ayırınız!.."
(Ravidediki:)
"Hz. Ömer (r.a) başlangıçta Mecusiler'den cizye almazdı. Nihayet Abdurrahman bin Avf, Resulullah (a.s)'ın Hacer şehri Mecusilerinden cizye aldığına şehadet etti. (Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a)'de Mecusiler'den cizye almağa başladı."

Tirmizi [225]'nin muhtasar olarak rivayetinde Becâle şöyle demiştir:
"Menazir [226] valisi Cez' bin Muaviye'nin katibi idim. Bize Hz. Ömer (r.a)'in şu mektubu geldi:
"Tarafında (bölgende) bulunan Mecusiler'in durumunu araştır ve onlardan cizye al! Çünkü Abdurrahman bin Avf, Resulullah (a.s)'ın Hacer Mecu-silerin'den cizye aldığını Ömer'e bildirdi." [227]

5019-İmam Malik, Muvatta'da, Ca'fer bin Muhammed (r.a)'den, o da babasından rivayet etmiştir:
"Ömer bin el-Hattab (r.a) Mecusiler'i söz konusu ederek:
"Onlar hakkında nasıl hareket etmem gerektiğini bilmiyorum," dedi. Abdurrahman bin Avf (r.a):
"Şehadet ederim ki, ben Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Onlara, Ehl-i Kitab'a davrandığınız gibi davranın." [228]

5020-İmam Malik, Muvatta'da, İbni Şihab (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İbni Şihab, şöyle demiştir:
"Bana ulaştı ki," Resulullah (a.s) Bahreyn Mecusileri'nden cizye almıştır.J Yine Hz. Ömer (r.a) İran Mecusileri'nden Hz. Osman (r.a) da Berberiler'dei cizye almıştır." [229]

5021-Ebu Davud, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Halid bin Velid'i Dumetli Ükeydir'e gönderdi. Onu yakalayıp (Medine'ye) getirdiler. Resulullah (a.s) onun kanım bağışladı ve cizye karşılığı onunla barış yaptı." [230]

5022-İmam Malik, Muvatta'da, Ibni Ömer (r.a)'den rivayet etimştir:
"(Babam) Hz. Ömer (r.a) Nebat halkından buğday ve zeytin yağından öşrün yansı (yirmide bir nisbetinde) vergi alırdı. Bundan amacı, Medine'yebunlardan çokça gelmesini sağlamaktı. Kmtıyye (denen buğday ve arpa dışında kalan, nohut, mercimek bakla türünden tahul) dan da öşür alıyordu." [231]

5023-İmam Malik, Muvatta'da, Saib bin Yezid (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ben, Abdullah bin Utbe bin Mes'ud'la birlikte Hz. Ömer (r.a)'in (hilafeti) döneminde zekat görevlisi idim. Biz, Nebat halkından öşür alırdık."
İmam Malik şöyle demiştir: "Ben, İbni Şihab'a:
"Hz. Ömer (r.a) Nebat halkından hangi şekilde Öşür alıyordu?" diye sordum. O da:
"Bu, onlardan cahiliyet döneminde (henüz Müslüman olmadıkları dönemde) alınırdı. Bunu onlara Hz. Ömer (r.a) mecbur etti, " diye cevap verdi." [232]

5024-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den merfu olarak rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Irak dirhemini ve kafizini [233], Şam müddünü, [234] dinarını, Mısır dakilesini ve dinarını men edecektir. Başladığınız yere döneceksiniz."
Ravi Züheyr bu sözü üç kere tekrarladıktan sonra: "Buna Ebu Hureyre'nin eti ve kanı şahittir," dedi." [235]

Dersler Ve Öğütler

Belki de bu hadiste hilafetin sona ermesi ve şu anda şahit olduğumuz şekilde Allah'ın indirdiği ile hükmedilmemesi sebebiyle cizye muamelesinin duraksamasına işaret edilmektedir. Bazıları da bunu, bu gölge halkının îslamı kabul edecekleri şeklinde tefsir etmişlerdir.

İşaret ettiğimiz gibi bugünkü durum, cizyenin kesintiye uğramasına rağmen ehl-i kitabın varlığını sürdüğüne şahitlik ediyor.

Yine bu durumu, ehl-i kitabın itaatinin da sona erdiği şeklinde tefsir etmişlerdir:

Sahih-i Buhari'deki Ebu Hureyre'nin hadisi bunu te'yid ediyor: "Ebu Hureyre (r.a) şöyle demiştir:

"(Cizye ve haraç olarak) dinar, dirhem almayacak olursanız, sizin haliniz nice olur?"

Mecliste bulunanlar tarafından:

"Ya Ebu Hureyre! Sen böyle bir şeyin olacağını nasıl düşünüyorsun?" denildi. Bunun üzerine Ebu Hureyre:

"Evet, Ebu Hureyre'nin nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben size kendisi doğru söyleyen, kendisine de (vahiyle) doğru söylenenin (Resu-lullah (a.s)'ın) sözünden haber veriyorum," dedi. Oradakiler:

"Pek iyi! Şu cizye, haraç veriyorum/1 dedi. Oradakiler:

"Pek iyi! Şu cizye, haraç altınlarını, gümüşlerini almamak nereden çıkıyor?" diye sordular. Ebu Hureyre:

"Allah'ın ve Resulünün muahedeli kimselere verdikleri ahd ve eman-lar yırtılır, atılır;

O zaman Aziz ve Celil olan Allah, zimmilerin kalblerini sıkıca bağlar da bu sebeple onlar ellerindeki cizye, haraç mallarını vermezler," diye cevap verdi."

İmam Nevevi [236] bunun dışında bir başka görüşü daha zikrediyor. Bu görüş şöyledir:

"Âhır zamanda Acemlerle Romahlann bu memleketleri istilâ etmesi ve Müslümanların bu işine engel olmalarıdır."

Müslim bundan sonra Cabir'den şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir: "Cabir, şöyle dedi:

"Onlara kafiz ve dirhem'in gelmiyeceği zaman yakındır. Biz: "Bu nereden?" dedik. Cabir:

"Acemler tarafındandır! Onu vermeyecekler..." dedi." [237]

Ahde Vefasızlık

5025-Buhari ile Müslim, îbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, vefasız için kıyamet gününde bir sancak dikilir ve; "bu, lanın vefasızlığıdır," denilir." [238]

5026-Müslim, Ebu Saire (ra.)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Kıyamet gününde her vefasız için arkasında bir sancak olacaktır." Bir rivayette de Resuhıllah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Kıyamet gününde her vefısız için bir sancak olacak; kendisi için vefasızlığı miktarı dikilecektir. Dikkat edin ki, vefasızlık itibarı ile, ammeyi idare edenden daha büyük vefasız yoktur." [239]

GANİMETLER, ENFAL, FEY, HUMUS,HZ. PEYGAMBER (A.S)'İN HİSSESİGANİMETLERDEN ÇALMAVE YAĞMALAMAENFAL

Enfal: İslam devlet başkanının (İmamın) savaşçılarından uygun gördüğü kişiye ganimetteki hissesinden ayrı olarak fazladan verdiği şeylere denir. Bazı fikihler, "neferin Beytü'1-Mala ait vacib humus (beştebir) den verileceği görüşündedirler. Onlardan bir kısmını devlet başkanının payı olan beştebirin beşte birinden verileceği görüşündedirler.

5027-Ebu Davud, Abdullah bin Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir: "İbni Abbas, şöyle dedi:
"Cahilİyye devrinde taksim edilmiş olan her mal, taksim edildiği şekil üzeredir. İslam döneminde yapılan taksimat, İslam'ın esasına göredir." [240]

5028-Nesai, Rafi bin Hadic (r.a)'den rivayet etmiştir: "Rafi, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) ganimetlerin taksiminde on keçiyi bir deveye bedel tutardı." [241]

5029-İmam Ahmed bin Hanbel, Amir bin Sa'd (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Sa'd (bin Ebi Vakkas) evine, bineğine binip Akik vadisinden gitti. Bir köleyi ağaçları keserken yahut yapraklarını döktürürken gördü ve onun üzerinde bulunanları soyup aldı. Sa'd geri dönünce kölenin sahipleri ona gelerek, kölelerinin üzerinden aldıklarını köleye veya kendilerine geri vermesini söylediler. Bunun üzerine Sa'd:
"Resulullah (a.s)'ın bana ganimet olarak verdiği şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım," dedi ve onlara geri vermeyi kabul etmedi." [242]

Bir Açıklama

Burada anlatılmak istenen şudur:
Resulullah (a.s) Sa'd bin Ebi Vakkas'a kölenin kopardığı kadar olan bir şeyi ganimet olarak vermişti. Bundan dolayı da Sa'd, hakkından vazgeçmeyi kabul etmedi.

5030-Ebu Davud, Ebu Vehb (r.a)'den rivayet etmiştir: "Ebu Vehb, şöyle demiştir: "Mekhul'den işittim, şöyle diyordu:

"Ben, Mısır'da Hüzeyl kabilesinden bir kadının kölesi idim. Kadın (birgün) beni hürriyetime kavuşturdu. Ben de Mısır'daki ilmi, bana gösterildiği kadarını toplayıp almadan oradan ayrılmadım. Sonra Irak'a geldim. Orada da bana gösterildiği kadar ilmi toplayıp almadan orayı terketme-dim. Sonra Şam'a geldim ve oradaki insanların durumunu keşfedip haberlerini öğrendim. Bütün bunlar arasında ganimetlerin durumunu da soruyordum. Bu konuda bana bilgi verecek birini bulamadım. Sonunda, kendisine Ziyad bin Cariye et-Temimi denilen bir yaşlı adamla karşılaştım. Ona:

"Ganimet hakkında bir şey duydun mu?" diye sordum. O da : "Evet", dedi, "Habib bin Mesleme el-Fihi'den işittim, şöyle diyordu:

"Resulullah (a.s)'ın savaştan önce ganimetin dörtte birini ve savaş dönüşü de üçte birini özel ganimet olarak verdiğine şahid oldum."

Ebu Davud'un muhtasar bir rivayetinde de Habib bin Mesleme şöyle demiştir:

"Resulullah (a.s) humusu ayırdıktan sonra üçte biri nefel olarak verirdi."

Bir diğer rivayette de şöyle demiştir:

"Resulullah (a.s) humustan sonraki dörtte biri, savaştan dönünce de humustan sonraki üçte biri nefel olarak verirdi." [243]

Bir Açıklama

Hattabi şöyle demiştir: "İbnu'l-Münzir şöyle der:

"Hz. Peygamber (a.s) ordunun girişi sırasında kuvvetli olduğundan ve çıkışı sırasında da zaafiyetinden dolayı savaştan sonra ve savaş dönüşünde farklı davrandı. Çünkü askerler dönüş sırasında daha hareketli ve daha çevik, yürüyüş içinde daha istekli olup düşman beldelerinin ta içlerine kadar dalmakta arzulu olurlar. Onlar dönüşte de hayvanlarının ve bedenlerinin yorgunluğundan dolayı daha güçsüz olurlar ve geri dönmek içinde daha istekli olurlar. Bundan dolayı Resulullah (a.s) onlara dönüşte fazla verdi."

Yine Hattabi şöyle demiştir.

"İbnu'l-Münzir'in bu konudaki sözü açık değildir. Çünkü onun bu sözündeki maksadı, "ric'at (geri dönüş)" sözünün askerlerin vatanlarına dönme manasını vehmettiriyor. Halbuki mana öyle değildir. "Bedâet (başlangıç)" kelimesi, savaş için seferin başlangıcı anlamına gelir. Tüm asker'in içinden bir bölük çıkıp saldırıya geçer ve ganimetin dörtte birini yönetici onlara verir. Eğer savaştan

döndükten sonra tekrar geri döner ve düşmana doğru ilerler iseler ganimetin üçte biri yine onların olur. Çünkü onların dönüşten sonra tekrar hücuma kalkmaları hem onlar için çok meşakkatli, hem de tehlikeli olur."

5031-Tirmizi, Ubade bin Samit (r.a)'den rivayet etmiştir:
Tubade, şöyle demiştir
"Resulullah (a.s) savaştan evvel dörtte biri özel ganimet olarak verirdi." [244]

5032-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) savaşa gönderdiği kimselerden bazılarına, genel ganimet taksiminden düşecek hisseden ayrı olarak, şahıslarına ait olmak üzere (bir tür armağan olarak) fazladan ganimet verirdi."
Bir rivayette [245] şu ziyade vardır:
"Beştebir de bütün bunda vaciptir."
Bir rivayette de İbni Ömer şöyle demiştir:
"Bize Resulullah (a.s) beşte birdeki nasibimizin dişinde
nefel verdi de
bana bir şârif isabet etti."
Şârif: yaşlı büyük deve demektir:
Diğer rivayette [246] İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) benim de içinde bulunduğum bir seriyye'yi Necid tarafından gönderdi. Asker bir çok develeri ganimet olarak aldılar. (Bu ganimette) hisseleri onikişer yahut onbirer deve idi; kendilerine birer deve de nefel olarak verildi."
Bir diğer rivayette de [247] İbni Ömer şöyle demiştir:
"Kendilerine bundan başka birer deve verildi. Resulullah (a.s) da bunu değiştirmedi."
Bir diğer rivayette [248] de İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Biz bir çok deve ve koyun ele geçirdik ve hisselerimize onikişer devtdüştü. Resulullah (als) bize birer deve de nefel olarak verdi."
Bunlar Buhari ile Müslim'in rivayetleridir. Ebu Davud ile Muvatta da bunların benzerini tahriç etmişlerdir.
Ebu Davud [249]'daki bir rivayette îbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:

"Resulullah (a.s) Necid tarafına bir seriyye göndermişti. Ben de o seriyye ile çıkmıştım. Çokça hayvan ele geçirdik. Komutanımız her insan için bize nefel olarak birer deve verdi. Sonra Resulullah (a.s)'a geldik. O da ganimeti aramızda taksim etti. Htımus'tan sonra bizden her adama onikişer deve isabet etti. Resulullah (a.s) komutanımızın bize verdiğinin hesabın sormadı ve komutanı da yaptığından dolayı ayıplamadı. Böylece bizden her bir adamın nefeliyle birlikte onüçer devesi oldu." [250]

5033-Tirmizi, Berâ bin Azib (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) iki ordu gönderdi. Onlardan birine Hz. Ali bin Ebi Talib (r.a)'i diğerine de Halid bin Velid (r.a)'i kumandan tayin etti ve:
"Şayet savaş meydana gelirse (kumandan) Ali'dir," buyurdu.
Sonra Hz. Ali (r.a) bir kaleyi fethetti ve o kaleden (ele geçirilen ganimetlerden) bir cariye aldı. Bunun üzerine Halid, Resulullah (a.s)'a benimle bir yazı göndererek Hz, AH (r.a)'yi gammazladı. Resulullah (a.s)'a geldim. Mektubu okuyunca rengi uçtu ve peşinden:
"Allah'ı ve Resülü'nü seven ve (aynı zamanda) Allah'ın ve Resü-lü'nün sevdiği bir adam hakkında ne düşünüyorsun?" diye buyurdu. Ben;
"Allah'ın gazabından ve Resulünün öfkesinden Allah'a sığınırım, ben sadece bir elçiyim/' dedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'m öfkesi dindi." [251]

5034-İmam Ahmed bin Hanbel, Amr bin el-As (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Amr, şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) bana adam gönderip şöyle buyurmuş:
"Elbiseni ve silahını üzerine al ve bana gel!"
Bunun üzerine ben Hz. Peygamber (a.s)'e geldim. O abdest alıyordu. Gözünü bana dikip sonra indirdi ve şöyle buyurdu:
"Seni bir ordunun başında göndermek istiyorum. Allah sana selamet versin ve sana ganimet nasib etsin. Yine senin için iyi bir dilekle mal (vermesini) istiyorum."
Resulullah (a.s)'m bu sözü üzerine ben:
"Ya Resulullah, ben mal için Müslüman olmadım, fakat İslam'a gönül verdiğimden ve Resulullah (a.s)'la birlikte olmak arzusuyla İslam'ı kabul ettim." dedim. Resululjah (a.s) da:

"Ey Amr, salih kişi için salih mal ne güzel olur," buyurdu." [252]

Humus (Beşte Bir)

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi ganimetler beşte birler şeklinde beş paya ayrılır. Beş paydan dördü, savaşanlara aittir. Diğer beşte bir de özel hükmü olan içindir. Ganimetlerin beş sehim olduğu rivayet edilmiştir. Bu duruma göre Allah ve Resulü için bir sehim, Zü'l Kurba (yakın akrabalar) için bir sehim, yetimler için bir sehim, miskinler (yoksullar) için bir sehim ve yolda kalmışlar için bir sehim vardır. [253]

Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmuştur:

"Bilin ki, ele geçidiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Resulünün, ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..."

İbni Abbas (r.a)'dan ganimetlerin [254] dört pay olduğu rivayet edilmiştir: Allah ve Resulünün ve Zi'1-Kurba'nın (yakınların) payı, yetimlerin payı, yoksulların payı ve yolcuların payı...

Resulullah (a.s) vefat edince Allah'ın, Resülü'nün ve yakınların payı düşürüldü ve üç pay baki kaldı. Hz. AH (r.a)'nin görüşüne göre ganimetlerden beşte birinin beşte biri Zi'1-Kurba (yakınlar)içindir, fakat bununla birlikte kendisi halife olunca, Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a)'in uygulamalarını esas almıştır.

Fakihlerden bazılarına göre humus (beşte bir) beş paya ayrılır. Bazıları da humus'un Allah'ın payının düşürülmesi sebebiyle dört pay olduğu görüşündedirler, çünkü: "o söz, başlangıcı olduğu içindir," derler.

Bazı alimler humusun üç pay olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı da humus'un fey gibi fakir ve zenginin hakkı olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

5035-İmam Malik, Muvatta'da, Amr bin Şuayb'dan, o da babasından, babası da dedesinden rivayet etmiştir:

"Hz. Peygamber (a.s) Htmeyn'den çıkınca- Ci'râne' gitmek istiyordu-halk ondan (ganimetten vermesini) istiyordu. Nihyet (üzerine bindiği) devesi (sıkışıklıktan dolayı) Hz. Peygamber (a.s)'ı bir ağaca yaklaştırdı. Derken ridası ağacın dikenlerine takıldı ve sırtından çıktı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Rıdamı bana veriniz! Allah'ın size nasib ettiği ganimeti aranızda bölüştürmeyeceğim diye mi korkuyorsunuz? Nefsim yed-i kudretinde olan Zat'a

yemin ederim ki, Allah'ın size nasib ettiği ganimet, Tihame çölü'nün dikenli ağaçları kadar olsa, onları aranızda bölüştürürdüm. Siz de beni ne cimri, ne korkak, ne de yalancı bulurdunuz !"
Sonra devesinden inip insanların içinde dikilerek şöyle buyurdu:
"(Ganimet mallarından elinizde) iğneden ipliğe varıncaya kadar ne varsa getirip geri veriniz! Ganimet mallarına hiyanet etmek, edenler için kıyamet gününde ayıpların en kötüsü ve Cehennem ateşi olacaktır," buyurdu.
Sonra yerden eline bir deve tüyü veya onun kadar birşey aldı da şöyle buyurdu:
"Nefsim kudret elinde olan Zat'a yemin ederim ki, Allah'ın size nasib ettiği ganimetten beşte bir dışında bana şunun kadar zimmetine geçmiş bir şey yoktur. Humus (beşte bir pay) da yine sizlere iade ediliyordur." [255]

5036-Ebu Davud, Amr bin Abese (r.a)'den rivayet etmiştir: "Amr, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) kıble istikametinde (sütre olarak) bir ganimet devesi bulunduğu halde gerisinde bize namaz kıldırdı. Namazı kılınca, devenin yan kısmından bir tutam tüy aldı (elinde tutup göstererek) :
"Ganimetinizden humus dışında şu kadarı bile bana helal değildir, Humus (beşte bir) de size iade edilecektir (sizin maslahatanız için harcanacaktır,)" buyurdu." [256]

5037-Tabarani, Fudâle in Ubeyd (r.a)'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
"Bazı topluluklar benden dinimi terketmemi istiyorlardı. Bu olmazdı, nihayetinde ben Hz. Muhammed (a.s) ve ashabi ile karşılaştım. (Pazarda) Rum diyarından ganimet olarak ele geçirilenlerden yiyecek veya hayvan yemini, altın veya gümüş karşılığında satan kişiler hakkında humus (beşte bir) uygulanmıştı. (Humus içinde) Allah'ın beşte bir payı ile Müslümanların payı bulunmaktadır." [257]

Ganimetlerin Taksimi

Savaş araç-gereçlerinin değişmesi, ordunun kuruluş ihtiyaçlarına sarfedi-len masraflar ve hazinenin hazırlık yapma mükellefiyeti sebebiyle günümüz fakihlerinden bazıları ganimetlerden beşte bir paylardan dört paymın hükmü hususunda ictihad ediyorlar. Ve devlet başkanının ganimetlerden o dört payı

Müslümanların yararına harcayabileceği, ordunun giderleri için tahsisatayırması sebebiyle ganimetleri dağıtmama hakkının bulunabileceğini savunuyorlar.
Yahut devlet başkanı, uçak ve tank gibi ağır ganimetler için arazi ve gayr-i menkul ganimetlerin hükmünü verebilir.
Şöyle ki: İmam Malik: "Humus'un dört payı Müslümanların menfaati için sarefedilmek üzere vakıf olarak bırakılır," demiştir. Fukahanm çoğunluğunun görüşü, savaşmamış olsa da savaşta hazır bulunanlar için ganimetten pay verilir, şeklindedir. Eğer kişi savaştan sonra gelecek olursa ona pay verilmez.
İmam Ebu Hanife şöyle demiştir:
"Kişi daru'l-İslam'dan çıkmadan önce orduya katılır ve ordu ile ilgili işlerde de meşgul olmuş ise ona da bir pay verilir."
Fakihlerin çoğunluğuna göre buluğ çağına ermiş, hür erkekler için ganimetten pay ayrılır. Ama köleler, kadınlar ve çocuklar için, devlet başkanının takdir edeceği az bir miktar hediye olarak verilir.
Cumhura göre, süvari için üç hisse vermek gerekir: Kendisi için bir pay, atı için iki pay.
Ebu Hanife: Süvari için iki pay, piyade için bir pay verilir, demiştir. Onun bu görüşünün kaynağı İbni Abbas (r.a)'dan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir:
"Resulullah (a.s) Bedir (Savaşı) ganimetlerini süvariye iki hisse, piyadeye de bir hisse ayırmak suretiyle taksim etti." [258]
Hz. Peygamber (a.s)'in ganimetleri taksim konusundaki uygulama biçimini ortaya koyan hadis-i şerifler aşağıda arzedilecektir.

5038-Buhari, Abdullah bin Ömer (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) nefeli (ganimeti) ata iki, piyadeye de bir sehim olaraktaksim etti: "
Bir rivayette "nefel" tabiri zikredilmemiştir. Ebu Davud [259]'un rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) hem at için hem de sahibi için toplam üç şehim verdi: Bir şehim kendisi için, iki şehim de atı içindi." [260]

5039-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir gün-yani Bedir Savaşı günü-kalkıp şöyle buyurdu:
"Muhakkak ki Osman, Allah'ın ve Resülü'nün rızasına uygun bir hizmet sebebiyle gitmiştir. Ben onun adına bey'at akdediyorum."

Sonra Resulullah (a.s) ganimetten hisse ayırdı. Savaşa katılmayan onun (Hz. Osman'ın) dışında kimseye hisse vermedi." [261]

5040-Ebu Davud, Büşeyr bin Yaşar (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Allah Teâla Resulüne Hayber'i ihsan buyurduğu zaman Hz. Peygamber (a.s) Hayber arazisini otuzaltı parçaya böldü. Her parça toplam yüz hisseden ibaretti. Hz. Peygamber (a.s) arazinin yarısını baştan geçmesi muhtemel musibet ve belalara karşı kendine ayırdı. Bu arazi Vatiha ve Ketibe ile bu ikisiyle birlikte ele geçirilen yerlerdi. Resulullah (a.s) arazinin diğer yarısını da Müslümanlar arasında taksim etti. Bu arazi de Şık, Nafat ve bunlarla beraber ele geçirilen diğer arazilerdir. Resulullah (a.s)'m hissesi (Müslümanlar arasında taksim edilen) Şık ve Natat'la birlikte ele geçirilen topraklar arasındaydı."
Ebu Davud [262] bir rivayetinde de, Resulullah (a.s)'ın vakfettiği arazinin içinde: "Ketibe, Vatiha ve Sülalim" vardı. [263]

5041-Ebu Davud, Sehl bin Ebi Hasame (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hayber'i iki kısma ayırda: biri meydana gelecek hadiseler ve kendi ihtiyacı içindi, diğer kısmı da Müslümanlar arasında taksimetti. Bu kısmı onsekiz hisseye ayırdı." [264]

5042-Ebu- Davud, Mücemmi bin Câriye el-Ensâri (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Mücemmi, Kur'an okuyan kurra'lardan biri idi ve şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) ile birlikte Hudeybiye barışında hazır bulunduk. Oradan döndüğümüz zaman halk develerini hızlandırarak (bir yere birikmeye) başladılar. Biz hayretle:
"Bu insanlara ne oluyor, (niçin hayvanlarını hızlandırıp bir yere üşüşüyorlar?)" diye sorduk.
"Resulullah (a.s)'a vahiy gelmiş," diye cevap verdiler. Biz de halkla birlikte harekete geçip develeri hızlandırdık. İlerleyince Resulullah (a.s)'ı Kura'u'l-Gamim denilen (Mekke ile Medine arasında) bir yerde bulduk. Devesinin üzerinde duruyordu. Halk toplanınca bize: "İnna Fetehna" suresini okudu. Askerlerden biri: "Yani bu sulh bir fetih midir?" dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Evet, Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim, bu bir

fetihtir."
Hayber, Hudeybiye'ye katılanlara taksim edildi. Resulullah (a.s) onu onsekiz hisseye ayırdı. Ordu binbeşyüz kişi idi. Aralarında üçyüz süvari vardı. Resulullah (a.s) süvariye iki, piyadeye bir hisse verdi." [265]

5043-Ebu Davud, İbni Şihab (r.aydan rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hayber'i beşe taksim edip beşte birini aldıktan sonra geri kalanı, Hudeybiye seferine katılanlardan Hayber'e iştirak eden ve etmeyenler arasında taksim etti." [266]

5044-Buhari ile Müslim, İbni Ömer (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s), Hayber'i, çıkan meyve veya ekinin yansı karşılığında verdi. Hanımlarına her sene kuru hurmadan seksen, arpadan yirmi vesk olmak üzere yüz vesk veriyordu. Hz. Ömer (r.a) hilafete geçip Yahudileri de oradan sürünce Hayber'i taksim etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s)'in hanımları ya kendilerine arazi ve su bölmek yahut onlara (her yıl) veskleri ödemek şartıyla muhayyer bırakıldılar. Bazıları arazi ile suyu tercih ettilerki, Hz. Aişe'(r.a) ile Hz. Hafsa (r.a) onlardandı. Bazısı da veski tercih ettiler." [267]

5045-Tirmizi, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hayber'in fethinden sonra bir gurup Eş'ari ile Resulullah (a.s)'ın yanına geldik. Ganimetlen bize de pay ayırdı. Halbuki bizden başka Hayber'in fethine katılmamış hiç kimseye pay ayırmadı."
Ebu Davud'un rivayetinde Ebu Musa el-Eşari (r.a) şöyle demiştir:
"Biz geldik ve Resulullah (a.s) Hayber'i fethedince, O'nun ganimet taksimine tavaftık ettik. Resulullah (a.s) bize de hisse verdi."
-Veya Ravi şöyle dedi-:
"O, ganimetten bize ihsanda bulundu- Halbuki (Habeşistan'dan dönmüş olan) gemi arkadaşlarımız Ca'fer (r.a) ve arkadaşları hariç, Hayber Gazve-si'ne fiilen iştirak etmeyen hiç kimseye pay ayırmamış ti." [268]

5046-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hayber'i fethettikten sonra kendisi henüz Hayber'd iken, ben (Yemen'den) O'na geldim. (O, ganimet dağıtıyordu) Ben:

"Ya Resulullah ! Bana da bir pay ver," dedim.
Said bin el-As oğullarından bazısı:
"Ya Resulullah, ona pay verme," dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre:
"Bu (adam) İbni Kavkal'ın katilidir," dedi.
"Vay, hayret şu dağ kediciğine! O (Yemen'in Devsillerindeki) Da'ni: Dağının başından üzerimize yuvarlanıp geldi de, Müslüman bir kişini: katilini bana yükleyerek beni ayıplıyor. Allah, îbni Kavkal'a benim ellerin üzerinde şehid olmak letfunda bulundu, da beni onun iki elinde (kafir bi hâlde öldürerek) hakir kılmadı."
Anbese (hadisin ravisi) dedi ki:
"Resulullah (a.s)'m Ebu Hureyre'ye pay verip vermediğini bilmiyorum. [269]

5047-Nesai, İbni Zübeyr bin el-Avvam (r.a)'dan şöyle dediğini rivaye etmiştir:
"Resulullah (a.s) Hayber (fethedildiği) sene, (babam) Zübeyr'e dört hissi ayırdı: Bir hisse Zübeyr için, bir hisse, Zi'1-Kurba (ya giren) Abdulmuttalib'iı kızı ve Zübeyr'in annesi olan Safiyye (r.a) için, iki hisse de atı için." [270]

5048-İmam Ahmed bin Hanbel, Zübeyr (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (as) Zübeyr'e bir hisse, annesine bir hisse, atı için de ikhisse verdi." [271]

5049-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir: "Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Herhangi bir köye varır da orada ikamet ederseniz, hisseniz oradadır. Herhangi bir belde de Allah ve Resulüne isyan ederse, o beldenin beşte biri Allah ve Resülü'ne aittir ve o (geri kalan) da sizindir." [272]

5050-Ebu Davud, Abdullah bin Ömer (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) zamanında bir ordu ganimet olarak yiyecek maddesi ve bal ele geçirdi. Ancak bundan humus alınmadı." [273]

Bir Açıklama

Hattabi şöyle demiştir:

"Ben ganimetten beş hisseye ayrılanlar arasında yiyecek maddelerinin beş hisseye ayrılmaması konusunda ve yiyecek az miktarda olduğu ve ihtiyaç duyulduğu takdirde, ayrıca bulan kişi dar'ul harpte ikamet ettiği sürece onu yiyebileceği hususunda fakihler arasında bir ihtilaf olduğunu bilmiyorum.

5051-Buhari, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"O, şöyle dedi:
"Biz gazalarımızda bal, üzüm (gibi yiyecekler) ele geçirirdik de bunları, (yerinde) yerdik, (biriktirmek için) taşımazdık." [274]

Bir Açıklama

Hadiste geçen "taşımazdık" diye tercüme ettiğimiz söz hakkında Hafız İbni Hacer şunları söylemiştir:
"Yani biz onu biriktirmek maksadıyla taşımazdık. Belki de şunu kasdet-miş olabilir: Biz onu ganimet işiyle görevli kimseye, yahut Hz. Peygamber (a.s)'e götürmezdik. Daha önceki izinle yetinerek onları yemek için izin istemezdik."

5052-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a içerisinde boncuk bulunan bir dağarcık getirildi. Boncukları Resulullah (a.s) hür ve cariye kadınlar arasında dağıttı."
Hz. Âişe (r.a) : "Babam da (boncuğu) hür ve köle ayrımı yapmadan kadınlara dağıtırdı," demiştir." [275]

5053-Davud, Umeyr Mevlâ Abi'1-Lahm (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Efendilerimle birlikte Hayber Gazvesi'ne katıldım. Resulullah (a.s)'a benden bahsettiler ve benim köle olduğumu söylediler. Resulullah (a.s) da bana kılıç kuşatmalarını emretti. Bana kılıç kuşatıldı. (Ancak yaşça küçük olmam ve boyumun kısalığı sebebiyle) kılıcı yerde sürüyordum. Sonra Hz. Peygamber bana ev eşyası verilmesini emretti. Delileri tedavi için okuduğunu bir rukyeyi (efsunlama duasını) Resulullah (a.s)'a arzettim. Bir kısmını atıp diğer bir kısmını muhafaza etmemi emretti." [276]

Hz. Peygamber (A.S) Ve Ailesinin Hissesi

5054-MüsHm, Malik bin Evs (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) bana haber gönderdi. Ben de gün yükseldiği zaman ona gittim. Kendisini evinde bir sedirin üzerinde, deri yüzlü bir yastığa dayanmış vaziyette oturmuş buldum. Sedirin örgü ipleri adalelerine gömülmüş durumdaydı. Bana: ;
"Ey Mâlik, seni şunun için çağırdım: Senin kavminden birkaç hâne halkı ard arda geldiler. Ben de kendilerine biraz bağışta bulunulmasını söyledim. İşte, al bunu aralarında dağıtıver," dedi. Ben:
"Bu işi benden başkasına söyleseniz daha iyi olur," dedim. Ancak o ısrarla:
"Ey Malik, al şunu," dedi. Az sonra Hz. Ömer (r.a)'in azatlısı (kapısı) Yerfe geldi ve:
"Ey Mü'minlerin emiri, Osman, Abdurrahman bin Avf, Zübeyr ve Sa'd (r.a)'ın girmelerine izin veriyor musun?" dedi. O da:
"Evet, buyursunlar," diyerek izin verdi. Onlar da içeri girdiler. Az sonra Yerfe' tekrar gelip:
"Abbas (r.a) ve Hz. Ali (r.a) için de izin varmı? dedi. Hz. Ömer (r.a) onlar için de: Evet" dedi ve onlara da izin verildi. Hz. Abbas (r.a):
"Ey Mü'minlerin emiri ! Benimle Ali arasında hükmet," dedi. Oradaki cemaat:
"Evet, ey mü'minlerin emiri, aralarında hükmet, onları rahatlat/' dediler.
Malik bin Evs şöyle dedi:
"Bana öyle geliyor ki, onlar bu cemaati bunun içirt Önceden gönderdiler," Hz. Ömer (r,a):
"İkiniz durun! Arzı ve semayı ayakta tutan Allah aşkına soruyorum. Resulullah (a.s)'ın şöyle şöyle söylediğini biliyor musunuz? :
"Bize mirasçı olunmaz ! Bıraktığımız sadakadır." Cemaat:
"Evet," dediler. Sonra da Hz. Abbas (r.a) ve Hz. Ali (r.a)'ye yönelerek:
"Yerle gök izniyle duran Zat(uı aşkına size soruyorum, Resulullah (a.s)'in şöyle dediğini biliyor musunuz?:
"Bize mirasçı olunmaz! Her ne bırakmışsak sadakadır."
O ikisi de:
"Evet," dediler. Hz. Ömer (r.a) de:
"Allah Teâla, Resulüne bazı imtiyazlar bahsetmiştir, bunları O'ndan başka kimseye vermemiştir. Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur:
"Allah beldeler halkından Resulü'ne ne ganimet verdi ise bu sadece Allah ve Resulü'ne aittir..." [277]

Bir rivayette Hz. Ömer (r.a) şu ayeti de okudu:
"Onların mallarından Allah'ın Peygamberi'ne (ganimet olarak) verdiği şeyler için siz, ne at ve ne de deve sürdünüz..."
Ve sözüne şöyle devam etti:
"Resulullah (a.s) ise Beni Nadir'in mallarını sizin aranızda taksim etti. Vallahi kendini size tercih etmedi, sizi bırakıp da onları kendisi almadı. Tâ ki, şu mal kaldı: "Resulullah bundan senelik nafaka alır, bilâhere kalanı bey-tu'l mal'e yardım olarak koyardı."
Hz. Ömer (r.a) sözüne devamla şöyle dedi:
"Yerle gök izniyle ayakta duran Allah'ın aşkına size soruyorum, bunu biliyor musunuz?" Cemaat da:
"Evet," dediler. Sonra Abbas (r.a)'la Hz. Ali (r.a)'ye de aynı şekilde : "Bunu biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar da: "Evet," dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a):
"(Hatırlayın) Resulullah (a.s) vefat edince, bu meseleyi Hz. Ebu Bekir (r.a)'e götürdünüz. O size: "Ben Resulullah (a.s)'m velisiyim, ikiniz bana ihtilafınızı getirdiniz, sen Ey Abbas, kardeşin oğlunun mirasını taleb ediyorsun, sen de ey Ali, hanımın Fatıma'nın babasından olan mirasını taleb ediyorsun," dedi. Ve devamla "Hz. Ebu Bekir size Resulullah (a.s)'m şu sözünü hatırlattı:
"Bize mirasçı olunmaz; her ne bıraktı isek sadakadır."
Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) vefat etti. Ben de Resulullah (a.s) ile Hz. Ebu Bekir (r.a)'in velisi oldum", böylece o malın sorumluluğu bana geçti. Sonra sen ve Hz. Ali (r.a) bana geldiniz. İkiniz birliksiniz, matlubunuz bir. "Onu bize ver," dediniz. Ben de derim ki: Dilerseniz onu size vereyim! Şu şartla ki, onu Resulullah (a.s) ne yapardı ise siz de öyle yapacağınıza Allah'a söz verin! Onu bu şartla alırsınız ! Tamam mı?"
"Evet," dediler.
Hz. Ömer (r.a) devamla şunu söyledi:
"Sonra bana, aranızda hüküm vereyim diye geldiniz! Hayır vallahi ! Si-Szin aranızda bundan başka bir şeyle kıyamet kopuncaya kadar hüküm vere-imem! Eğer ondan âciz kalırsanız bana iade ediverin."
Müslim [278]'in bir rivayeti de şöyledir: "Hz. Ömer (r.a) şunları söyledi:
"Beni Nadir'in malları, Allah'ın, Resulüne fey olarak verdiği şeylerden olup, Müslümanlar bunların üzerine at ve deve koşturmamışlardı. Onlar yalnızca Hz. Peygamber (a.s)'e ait idi. O da ailesinin senelik nafakasını ayırır, kalanını Allah yolunda bir hazırlık olmak üzere hayvan ve silaha sarfederdi."

O rivayette: "Hz. Abbas: "Benimle şu zalim (Hz. Ali'yi kasdediyor) arasında hükmet," dedi ve birbirlerine ileri geri konuştular," diye geçmektedir.

Yine bu rivayette [279] şunlar yer almaktadır:
"Benimle şu yalancı, günahkar, vefasız ve hâin arasında hüküm ver."
O rivayetin içinde şunlar da bulunmaktadır:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) şöyle dedi:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Bize mirasçı olunmaz; her ne bıraktı isek, sadakadır/'
Hz. Ömer (r.a) sözüne devamla şöyle dedi:
"Siz ikiniz onu da yalancı, günahkar, vefasız, hâin saydınız. Halbuki Allah onun doğrucu, iyi, akh başında, hakka tabi bir zat olduğunu biliyor."
Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) vefat etti. Ben de Resulullah (a.s) ile Hz. Ebu Bekir (r.a)'in velisiyim. Halbuki Allah, benim doğrucu, iyi, aklı başında,hakka tabi bir kimse olduğumu biliyor. Ben de bu (hükmetme) işi(ni) üzerime aldım."

Ebu Davud [280] şöyle dedi:
"Hz. Abbas (r.a) ile Hz. Ali (r.a) Hz. Ömer (r.a)'den ganimetin aralarında iki kısma ayırmasını istediler. Yoksa onlar Hz. Peygamber (a.s)'in : "Bize mirasçı olunmaz, ne bıraktı isek sadakadır," sözünü bilmiyor değillerdi. Onlar yalnızca doğru olanı taleb ediyorlardı.... Buna binaen Hz. Ömer : "Ben ona kasem (taksim) ismini veremem; onu bulunduğu hal üzere terkediyorum," dedi."

Nesâi [281]'de şunlar yer almaktadır: "Mücahid, şöyle dedi:
"Allah ve Resülü'ne ait olan beşte bir (humus) Resulullah'm ve akrabalarının idi. Onlar sadaka yemezlerdi. Alınan ganimetin beşte biri Resulul-lah (a.s)'a, yakınlarına, Öksüzlere, yolculara aynı miktarda dağıtılır."
Nesai şöyle dedi:
"Allah Teâla şöyle buyuruyor "... Biliniz ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşe biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..."
Nesai, Hz. Ömer (r.a)'den şunu naklediyor:
"Hz. Ömer: "Biliniz ki, ele geçirdiğiniz ganimetlerin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının..." ayetini okudu. Burada zikrolunan ganimet ayette gösterilen kimselerdir."
Zekatlar "Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalbleri Müslümanlığa ısmdırılacaklara verilir; kölelerin borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalanların uğrunda sarfedi-lir..."[282]

Zekat da yukarıdaki ayette zikredilenlerin hakkıdır.
"Onların mallarından Allah'ın peygamberim verdiği şeyler için siz, ne at ve ne de deve sürdünüz..." ayetinde zikredilen ganimet, Zühri'nin beyamna göre bilhassa arap beldeleri olan Fedek ve diğer yerlerden olanlar Re-sulullah (a.s)'ın tasarrufundadır.
Yine: "Allah'ın, fethedilen memleketler halkının mallarından Peygamberine verdikleri; Allah, Peygamber, yoksullar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir..." [283]
"Allah'ın verdiği bu ganimet malları bilhassa; yurtlarından ve mallarından edilmiş olan... muhacir fakirlerindir..." [284]
"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler..."
Bu ayet-i kerime bütün Müslümanları kapsamaktadır. Bu malda hakkı olmayan hiçbir Müslüman kalmamıştır.
"Ancak mülkünüzde olan köleleriniz müstesnadır. Allah diler de yaşarsam, mutlaka her Müslümamn hakkı kendisine verilecektir,"
Ebu Davud, Zühri'den şunu nakletmiştir:
"Hz. Ömer (r.a); "mesele budur," dedi ve yukarda rivayet edilenleri zikretti."
Humeydi de şöyle demiştir:
"Berkani rivayetinde şu ziyadeyi yapmıştır:
"Hz. Ali (r.a) bu sadakayı zorla aldı ve onun elinde devam etti. Sonra Hasan bin Ali'nin eline geçti. Ondan sonra sırası ile Hüseyin'in, Ali bin Hüseyin'in, Hasan bin el-Hasan'm, Zeyd bin el-Hasan'm, Abdullah bin el-Hasan'm eline geçti ve sonra da Abbas oğulları onu üstlendi." [285]

Bir Açıklama

Rivayetlerde geçen "yalancı, günahkar vefasız, hain" sıfatları hakkında Narizi şöyle diyor:
"Vaki olarak söylenen bu vasıfların tamamı şöyle dursun- hâşa- bazısı bile yoktur. Evet biz Hz. Peygamber (a.s)'den, bir de O'nun şehadet ettiklerinden başka kimsenin masum olduğunu kafi olarak söylemeyiz; ama sahabe (r.anhüm) hakkında hüsn-ü zanda bulunmaya, onlardan her kötülüğü uzaklaştırmaya me'muruz.
Bu rivayetin bütün tevil yollan kapanırsa yalanı ravilerine nisbet ederiz. Eğer bu

sözler mutlaka kabul edilecek ve ravilere de vehim isnad etmiyeceksek, o takdirde en güzeŞ te'vil şudur: Hz. Abbas bu sözleri kardeşinin oğluna razı geçtiği için söylemiştir; çünkü oğlu yerindedir. Onun hakkında inanmadığı ve kardeşi oğlunun beri olduğunu bildiği şeyleri söylemiştir. Belki de bu sözlerle onu kendince hatalı saydığı inancından vazgeçirmek istemiştir. Ona göre bu işi kasden yapan bir kimse bu çirkin sıfatlarla vasıflanabilir. Hz. Ali (r.a)'ye göre ise vasıflanamaz.
Hz. Ömer (r.a)'in: "Siz Ebu Bekir'e geldiniz; onu da yalancı, günahkar, vefasız, hain saydınız," sözü ile kendisi hakkında dahi aynı kanaatte olduklarını söylemesi de bu suretle te'vil edilir. Burada şu kasdedilmiştir: Siz ikiniz, bu meselede benim ve Ebu Bekir (r.a)'in yaptığının hilafına muamelede bulunmanın gerekli olduğuna inanıyorsunuz. Buna göre biz sizin görüşünüzün muktezası üzerineyiz. Sizin itikad ettiğinize biz de inanarak verdiğimizi vermiş olsaydık, bu vasıflarla muttasıf olurduk.
Yahut onun manası şöyle olur: Kişi bu vasıflar üzere bulunduğu takdirde inanmak, muhalefet etmek olur. Ve iddiasında da töhmet altında kalır. En doğrusunu Allah bilir. "
Nârizi sözüne devamla şöyle diyor:
"Hz. Ali (r.a)-ile Abbas (r.a)'ı ResuluUah (a.s)'m: "Bize mirasçı olunmaz, ne bıraktı isek sadakadır," hadisini bildikleri halde iki halifeye de gidip gelmelerini mazur görmeye gelince, bunun en mükemmel örneğini ulemadan bazıları şöyle söylemiştir:
"Hz. Abbas (r.a) ile Hz. Ali (r.a) ResuluUah (a.s)'m mirası olan sadakanın kendi aralarında taksim edilmesini istediler. Hz. Ömer (r.a) ise buna mülk statüsü kazandırılmasın diye taksimi uygun görmedi. Çünkü aradan uzun zaman geçince halk bunu miras zannetmeye başlar. Özellikle de kızla amca arasındaki miras taksimi yandır. Bu iş mirasla karıştırılarak Hz. Abbas ile Hz. Ali (r.a)'nin aldıkları mallar kendi mülkleri sanılır."
Ebu Davud'un rivayeti bizim söylediklerimizi te'yid eder mahiyettedir:
"Hilafet Hz. Ali (r.a)'ye intikal edince, o, bu malları sadaka olmaktan çıkarmadı."
Seffah, böyle rivayetler ile ihticac etmiştir. O, halka ilk konuşmasını yaptığı sırada, karşısına, boynunda mushaf asılı bir adam dikildi ve:
"Allah aşkına, benimle hasımın arasında "şu mushaf ile hükmet," dedi.
Bunun üzerine Seffah:
"Hasmın kim?" diye sordu. Adam:
"Fedek'i bana vermeyen Ebu Bekir," dedi. Seffah:
"O sana zulmetti mi?" dedi. Adam: "Evet," diye cevap verdi. Seffah: "Ondan

sonra kim?" dedi.^Adam:
"Ömer," dedi. Seffah: "O da sana zulmetti mi?" dedi. Adam: "Evet," dedi. Osman hakkında da aynı şeyi söyledi. Seffah: "Ali sana zulmetti mi?" diye sordu. Bu soru üzerine adam sükut etti. Seffah da ona kaba ve sert davrandı."
Kadı Iyaz da şöyle demiştir: "Ulemadan bazıları:
"Hz. Fatma (r.a)'nın babasından kalan mirasını Hz. Ebu Bekir (r.a)'den istemesi-babasının; "Bize mirasçı olanmuz" hadisini duyduktan sonra olmuşsa Hz. Fatma (r.a) bunu: "Kıymetli mallara mirasçı olunmaz;" yiyecek, ev eşyası ve silah gibi şeyler bundan hariçtir, şeklinde tevil etmiştir. Ama bu tevil Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a) ve diğer ashab (r.anhüm)'m mezheplerine uymamıştır," demişlerdir.
Hz. Peygamber (a.s)'in "Kadınlarımın nafakasından ve mütevelli (amili)'nin masrafından sonra ne bırakırsam sadakadır," hadisinin manası, Hz. Peygamber (a.s)'den intikal eden miraslarıdır, anlamında değildir. Aksine ResuluUah (a.s)'m hanımları oldukları için evlenmekten mahrumdurlar ve bundan dolayı da onların nafaka haklan vardır. Ayrıca onların faziletlerinden dolayı ve mü'minlerin anneleri oldukları için beytü'l-mal'dan büyük bir miktarda nafaka haklan vardır. Yine onlara oturdukları evleri kendilerine terk edilmiş ve onlara varisleri mirasçı olmamışlardır."
Yine Kadı Iyaz şöyle diyor
"Hz. Ebu Bekir (r.a) bu hadisle aleyhine hüccet getirdikten sonra Hz. Fatıma (r.a)'nm münakaşadan vazgeçmesi, bu dava üzerine vaki olan icmaa teslim sayılır. Bu hadisi duyup manası kendisine anlatılınca fikrinden vaz geçmiş, artık bundan sonra gerek kendisi gerekse zürriyeti miras talebinde bulunmamışlardır. Sonra Hz. Ali (r.a) halife olmuş; o da Hz. Ebu Bekir (r.a) ile Hz. Ömer (r.a)'in yolundan ayrılmamıştır. Bu da gösteriyor ki, Hz. Ali ile Hz. Abbas'm istekleri sadece bizzat tasarruf meselesidir ve bu şekilde aralarında taksim edilmesidir.
Hz. Fatıma (r.a)'nm Hz. Ebu Bekir (r.a)'e gücenerek küs olması, onunla karşılaşmamış olması manasınadır. Bu da selam vermemek ve karşılaştığında yüz çevirmek şeklinde haram olan dargınlık değildir,"
Hadis-i şerifte geçen: "Hz. Fatıma Hz. Ebu Bekir ile hiç konuşmadı" sözü, yani bu miras meselesi hakkında hiç konuşmadı manasınadır. Veya birköşeye çekildiği için Hz. Fatima ondan bir istekle bulunmadı, karşılaşma ve konuşma zarureti de doğmadı, demek olur. İkisinin karşılaşıp Hz. Fatıma' (r.a)'nın ona selam vermediği ve onunla konuşmadığına dair hiç bir rivayet bulunmamaktadır.
Hz. Ömer (r.a)'in "İkiniz, bana konuşmaya geldiniz. İkinizin de sözü bir. Ey Abbas, sen geldin, kardeşinin oğlundan hisseni istiyorsun. Bu da bana gelmiş

babasından dolayı hanımının hissesini istiyor "şeklindeki sözünde bir aykırılık var. Halbuki Hz. Ebu Bekir, bu konuşmadan önce onlara, Resulullah (a.s)'ın: "Bize mirasçı olunmaz" dediğini bildirmişti.
Bu aykırılığın cevabı şudur: Onlardan her biri bu sadaka malında tasarruf etme yetkisini taleb ettiler. Hz. Abbas amcalık sebebiyle ona yakın olduğunu, Hz. Ali de, hanımı Hz. Peygamber'in kızı olması sebebiyle yakınlığını delil olarak ileri sürüyordu. Yoksa onlar Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebu Bekir'in kendilerini men ettikleri bir konuyu bildikleri halde neden taleb etsinler!
Ulema bu hadisle ilgili olarak şu tesbitlerde bulunmuşlardır:
Her kabilenin amme işleri, o kabilenin büyüğüne verilmelidir; zira onları en iyi bilen, onlara en merhametli davranan, onları en iyi yöneten odur.
Bundan dolayı Allah Teâla: "... erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin..."(1) buyuruyor. Yine yukarıdaki hadiste, kişinin künyesiz olarak ismiyle çağrılmasının cevazma işaret vardır.

5055-Ebu Davud, Muğire (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Ömer bin Abdulaziz halife olunca, Mervan oğulları'nı topladı ve şöyle dedi:
"Fedek (arazisi) Resulullah (a.s)'a ait idi. Resulullah (a.s) ondan infakta bulunurdu. Haşimoğullarmın küçüklerine vermeyi adet edinmiş, onların bekarlarının evlenme masraflarını ondan karşılıyordu. Hz. Fatıma (r.a) Fedek (arazisin)i kendisine tahsis etmesini istedi de Hz. Peygamber (a.s) bunu kabul etmedi. Hz. Peygamber (a.s)'in hayatında durum böyle devam etti. Hz. Ebu Bekir (r.a) halife olunca, o da ölünceye kadar Resulullah (a.s)'m yaptığını yaptı. Hz. Ömer (r.a) halife olunca, o da Ölünceye kadar Resulullah (a.s)'m ve Hz. Ebu Bekir (r.a)'in yaptığını yaptı. Sonra Mervan'a iktaa [286] verildi. Sonra da Ömer bin Abdulaziz'e intikal etti. Ömer bin Abdulaziz şöyle dedi:
"Hz. Peygamber (a.s)'in Fatıma'yı men ettiği bir durum gördüm. Benim onda bir hakkım yoktur. Fedek (arazisin)i eski haline döndürdüğüme sizi şahit tutuyorum." [287]

Safiyy(Hz. Peygamber'in Ganimeti Bölmeden Önce Kendisi İçin Seçip Aldığı Şeyler)

5056-Ebu Davud, Amir eş-Şa'bi (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s)'in eğer isterse ganimetten; at, cariye, veya köle gibi mallardan humustan önce seçtiği şeyler olurdu. Buna da safiyy denilirdi." Ebu

Davud (3/152) Kitabu'l-Haraç, Safiyy sehmi hakkında gelen rivayetler babı.Bu hadis mürseldir.

5057-Ebu Davud, Katâde (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) gazveye bizzat iştirak edince, onun "sehm-i safiyy" denen başkanlık hissesi olurdu. Bu hisseyi taksimden önce köle, cariye, at gibi ganimete dahil mallardan dilediğinden alırdı. Safiyye validemiz.
İşte bu hissedendi. Hz. Peygamber (a.s) gazveye bizzat iştirak etmediği takdirde bu hisse gıyabında ayrılırdı, ancak bu durumda seçme hakkı yok-du." [288]

5058-Ebu Davud, Yezid bin Abdullah (r.a)'tan rivayet etmiştir:
"Biz , Basra'daydık. Derken elinde kırmızı deriden bir parça ile, saçı başı dağınık bir adam çıkıverdi. Biz ona:
"Sanki sen çöl halkmdasm?" dedik. O da: "Evet," dedi. Biz:
"Elinde bulunan şu deri parçasını bize ver," dedik. O da onu bize verdi. Bir de ne görelim, içinde şunlar var:
"Allah'ın Resulü Muhammed'den Züheyr bin Ukeyt oğulları'na! Sizler Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet edersiniz, namazı kılar, zekatı verir, ganimetten beşte biri, Resulullah (a.s)'m hissesini ve safiyy hissesini verirsiniz. Böylece de Allah'ın ve Resulünün himayesine girmiş olursunuz."
Biz: "Bu mektubu kim yazdı?" dedik. O da: "Hz. Peygamber (a.s)," diye cevap verdi." [289]

Bir Açıklama

Sadakalar (zekat) Hz. Peygamber (a.s)'e helal olmadığı için ganimetten üç tür hisse O'na gerekli yerlere harcaması için beşte bir tahsis edilmiştir. Taksimat yapılmadan önce gelen ganimetten seçip aldığı kılıç, köle veya hoşuna giden şeyler gibi safiyy hissesi tahsis edilmiştir. Bir de ganimetten kendi sehmi tahsis edilmiştir. [290]

Ehl-İ Beyt'in Hissesi

5059-Buhari, Cübeyr bin Mut'ım (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmistir:
"Hz. Osman bin Affan (r.a) ile Resulullah (a.s)'a geldik. Ben:

"Ya Resulullah! Muttaliboğullarma verdiniz de bizi bıraktınız. Halbuki biz, nesebimiz cihetiyle bizimle Muttaliboğulları bir soyda birleşiyoruz," dedim.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu:
"Haşimoğullan ile Muttaliboğulları bir soydur." Buhari (l)'nin bir rivayetinde de Cübeyr bin Mut'ım şöyle demiştir:
"Biz şöyle dedik :
"(Ya Resulullah!) Muttaliboğullarma Hayber (ganimetlerin)'in beşte bikrinden verdin de bizi terkettin."
Ravi şunu ziyade etti:
"Cübeyr: "Hz. Peygamber -beşte bir hisseyi akraba arasında taksim ederken- Abdi Şemioğullarına ve Nevfeloğullarma birer pay ayırmamıştı," demiştir."
İbni İshak şöylfc dedi:
"Abduşems-Haşim ve Muttalib ana bir kardeşlerdir, anaları da Atika birt-tu Murre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir."
Ebu Davud [291]'un Cübeyr bin Mut'un (r.a)'dan rivayeti de şöyledir:
"Resulullah (a.s) beştebir (humus)'den Haşimoğulları ile Muttaliboğul-ları'na pay ayırdığı gibi Abdu Şemsoğulları ile Nevfeloğullarma humustan birer pay ayırmadı."
Cübeyr dedi ki:
"Hz. Ebu Bekir (r.a) Resulullah (a.s)'m taksimatı gibi humusu (beşte biri) taksim etti. Ne var ki o, Resulullah (a.s)'m akrabalarına beşte birden verdiği kadar vermedi. Hz. Ömer (r.a) ve ondan sonra gelenler ise onlara veriyordu."
Yine Ebu Davud [292]'un bir rivayeti şöyledir:
"Cübeyr bin Mut'un ile Hz. Osman bin Affan (r.a) humustan Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'na ayrılan pay hakkında konuşmak üzere Resulullah (a.s)'a geldiler. Cübeyr dedi ki: "Ben:
"Ya Resulullah (a.s), kardeşlerimiz olan Muttaliboğullarma verdin de bize hiçbir şey vermedin. Halbuki bizim de onların da (size) yakınlığı birdir," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Muttaliboğulları ile Haşimoğulları tek bir şeydir."
Cübeyr dedi ki:
"Resulullah (a.s) ne Abdu Şemsoğullarına, ne de Nevfeloğullarma şu humustan Haşimoğulları ile Muttaliboğullarma pay ayırdığı gibi pay ayırmadı. Hz. Ebu Bekir (r.a) de humusu aynen Resulullah (a.s) gibi taksim etti. Ancak o Resulullah (a.s)'m yakınlarına, Resulullah (a.s)'m onlara verdiği kadar vermedi. Hz. Ömer (r.a) de onlara humustan verdi. Sonra da Hz. Osman (r.a) verdi."

Yine Ebu Davud [293] ile Nesai [294]'ye ait rivayette Cübeyr bin Mut'ımşöyle demiştir:
"Hayber (ganimetlerinin dağıtım) gününde, Resulullah (a.s), Zi'l-Kur-ba"nm hissesini Haşimoğulları ile Muttaliboğullarma dağıttı da Nevfelo-ğulları ile Abdı Şemsoğullarmı terketti. Ben ve Hz. Osman bin Affan (r.a) kalkıp Hz. Peygamber (a.s)'e geldik. Dedik ki:
"Ya Resulullah! Mensubu bulunduğunuz Haşimoğullarını anladık, Allah'ın seni onların arasında kılmasından dolayı onların faziletini inkar etmiyoruz. Ama kardeşleriniz olan bizi terkettin? Halbuki (sana olan) yakınlığımız aynıdır."
Resulullah (a.s) parmaklarını kenetleyip şöyle buyurdu:
"Onlar ne cahiliyet devrinde ne de İslam geldikten sonra bizden ayrılmadılar, biz ve onlar aynı şeydir." [295]

5060-Ebu Davud, Abdurrahman bin Leylâ (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir:
"Abdurrahman, şöyle dedi:
"Hz. Ali (r.a)'den işittim, şöyle diyordu:
"Resulullah (a.s) beni (ganimetin) beştebir'in beşte biri'nin (humsu'l-humus) başına vekil tayin etti. Ben onu Resulullah (a.s)'m, Hz. Ebu Bekir (r.a)'în ve Hz. Ömer (r.a)'in dönemlerinde yerlerine dağıttım. Hz. Ömer (r.a)'in hilafetinin sonlarına doğru, ona (ganimet olarak) mal geldi. Beni çağırdı ve:
"Onu al!" dedi. Ben:
"Onu istemem," dedim. Hz. Ömer :
"Onu al! Senin onu almaya benden daha fazla hakkın var," dedi. Ben de:
"Bizim ona ihtiyacımız yok," dedim." Hz. Ömer (r.a) de onu beytu'l-mâl'a koydu."
Ebu Davud [296]'un Adurrahman bin Ebi Leyla (r.a)'dan bir rivayetinde de Hz. AH (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m yanında ben, Abbas, Fatıma ve Zeyd bin Harise toplanmıştık. Ben şunu söyledim:
"Ey Allah'ın Resulü, Aziz ve Celil olan Allah'ın kitabında zikri geçen şu humus'taki hakkımızın taksimine beni vazifelendirseniz de hayatınızda bu işi ben bir yapsam! Ta ki, senden sonra kimse bu humusta benimle ihtilafa düşmese."
Hz. Ali (r.a) sözüne devamla der ki:
"Resulullah (a.s) bu isteğimi yerine getirdi. Hayatı boyunca ben taksim ettim. Sonra Hz. Ebu Bekir (r.a) beni vazifelendirdi. Aynı iş, Hz. Ömer (r.a) devrinin

son senesine kadar bende devam etti. O yıl (fetihlerden dolayı) bol mal gelmişti. Bizim hakkımızı yine ayırdı ve bana gönderdi. Ben:
"Bu sene ihtiyacımız yok, Müslümanların ihtiyacı var, onlara ver," dedim. O da bu hisseyi Müslümanlara dağıttı. Artık Hz. Ömer (r.a)'den sonra kimse beni bu işe çağırmadı. (O sene) Hz. Ömer (r.a)'in yanından çıktıktan sonra Abbas'a rastladığımda (hayıflanarak) bana:
"Ey Ali, dün bizi öyle şeyden mahrum ettin ki, bundan sonra artık kimse onu bize vermez," demişti." (Meğer ne kadar doğru söylemiş. Dediği aynen çıktı). O, ne dâhi adam imiş." [297]

Bir Açıklama

Hattabi şöyle demiştir:
"Hadiste geçen: Muttaliboğulları ile Haşimoğulları tek şeydir/' cümlesinde "şey" kelimesi bir rivayette "şin" harfi ile kaydedilmiştir. Yahya bin Main ise noktasız olarak "sin" harfi ile rivayet eder ki, manası "müsavidir" olur. Bu da eşi ve benzeri manasına gelir. [298]

Fey

Bazı fakihlere göre fey', zengin olsun, fakir olsun tüm Müslümanların naldadır. Fey' ümmetin ihtiyaç duyduğu toplumun menfaatına olan mescid gibi yerlere harcanır. Onda humus yoktur. Bir kısım fakihler ise, onda humus'un olduğunu söylemişlerdir.
Fey1; Savaşmadan, kafirlerden Müslümanların ele geçirdikleri şeylerdir.

5061-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) Hayber arazisinden çıkacak meyveden, ekinden her mahsulün yarısı Nalsed ahalisine aid olmak üzere verdi. Ve Resulullah (a.s) bu mahsulden hanımlarına her yıl yüz vesk verirdi ki, bunun seksen veski hurma, yirmi veski de arpa idi.
Sonra Hz. Ömer (r.a) halife olunca, Yahudileri oradan çıkardığı vakit Hayber arazisini kısımlara ayırdı. Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarını ya bu araziden ve suyundan birer parça almaları yahut Hz. Peygamber (a.s)'in zamanında olduğu gibi mahsulden vesk almaları konusunda serbest bıraktı. Onlardan bazıları su ve

araziyi, bazıları da veski tercih ettiler. Hz. Aişe (r.a) ile Hz. Hafsa (r.a) arazi almayı tercih ettiler."

Ebu Davud [299]'un rivayetinde İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:
"Hayber fethedildiği vakit, Yahudiler Resulullah (a.s)'dan araziden çıkan mahsulün yarısını vermek şartıyla çalışmak üzere kendilerini orada bırakmasını istediler. Bunun üzerine Resulullah :
"Bu şartla dilediğimiz müddetçe sizi burada bırakıyoruz," buyurdu. Onlar da bu şart üzere kaldılar.
Hayber ganimetinden olan hurma iki hisseye ayrılıyordu. Resulullah (a.s) da beşte bir (humus) alırdı.
Resulullah (a.s) hanımlarından her birine humustan yüz vesk arpayı nafaka olarak verirdi. Hz. Ömer (r.a) Yahudiler'i oradan çıkarmak istediği vakit Resulullah (a.s)'m hanımlarına haber gönderdi ve onlara şöyle dedi:
"Sizden kim hurmalığı tahmini olarak yüz vesk miktarında taksim etmemi isterse hurmalığın aslı, arazisi ve suyu kendisine olur, ekinden de yirmi vesk miktarı ona verilir. Ve biz de bunu yaparız. Kim de eskiden olduğu gibi humustaki hakkını ayırmamızı isterse, onu da yaparız." [300]

5062-Ebu Davud, Avf bin Mâlik (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a fey malı gelince, hemen gününde dağıtırdı. Resulullah (a.s) evli olana iki pay, bekara bir pay verirdi."
Bir rivayette de şunu ilave etmiştir:
"Biz davet edilmiştik. -Ben Ammar'dan önce davet edilmiştim-Ben davet edildiğimde ailem olduğundan dolayı bana iki hisse verildi. Benden sonra da Ammar bin Yasir da'vet edildi, ona da bir hisse verildi." [301]

Beytü'l Mal'den İhsanda Bulunma

Beytu'1-mal bugünkü maliye bakanlığı yahut "hazine" mesebesindedir. O, Medine-i Münevvere'de İslam devleti kurulduktan sonra oluşturulmuştur. Beytu'l-mal'in çeşitli gelir kaynaklan vardı. Bu gelir kaynaklarının arasında haraç, fey', ganimetlerin beştebiri, mirasçısı bulunmayan terekeler ve benzerleri bulunurdu. Beytu'l-mal'da bulunan şeyler memurların maaşlarına, ümmetin ihtiyaçlarına harcanır, fazlasa da eşit şekilde Müslümanlara dağıtılırdı. Bu durum'Uz. Ebu Bekir (r.a) döneminde de devam etmişti.

Hz. Ömer (r.a) kendi döneminde sahabenin faziletine, Resulullah (a.s)'a olan yakınlık yahut uzaklıklarına göre farklı dağıtmaya başladı. Onun bu tutumu son olarak müsavat üzere karar kıldı. Biraz sonra gelecek olan naslar,
Beytu'l-mal'dan fazlalık olan kısmının nasıl dağıtılacağını örnekleriyle ele alacaktır.

5063-Buharî, Misver bin Mahreme (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir. ;"Misvar bin Mahreme'ye Amr bin Avf şöyle haber vermiş:
"Resulullah (a.s) Ebu Ubeyde bin Cerrah (r.a)'ı, Bahreyn'e oranın cizyesi^ ni getirmek üzere yolladı. Resulullah (a.s) savaşmaksızın Bahreyn halkı ile barış andlaşması yapmış ve Bahreyn halkı üzerine Alâ bin el-Hadrami'yi emir tayin etmişti.
Ebu Ubeyde mallarla dönünce, Ensar onun geldiğini işitti. Sabah namazını Hz. Peygamber (a.s)'le kıldılar. Resulullah (a.s) namazı kılınca, geri döndü. Bunun üzerine onlar Resulullah (a.s)'ın etrafını sardılar. Resulullah (a.s) da onları görünce tebessüm etti. Sonra şöyle buyurdu:
"Öyle zannediyorum ki, Ebu Ubeyde'nin Bahreyn'den bir şeyler getirdiğini işittiniz." Onlar da:
"Evet, ya Resulullah," dediler. Bunun üzerine Resulullah (a.s) şunları söyledi:
"Öyleyse sevinin ve sizi sevindiren şeyi ümid edin. Allah'a yemin olsun, sizler için fakirlikten korkmuyorum. Ben size dünyanın genişlemesinden korkuyorum. Sizden öncekilere dünya genişlemişti de hemen dünya için birbirleriyle boğuşmaya başladılar ve helak oldular. Genişleyen dünyanın onlar gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum." [302]

5064-Buhari, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir: "Enes, şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'a Bahreyn'den (cizye ve haraç) malı getirildi. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Malı mescide dökün!"
Bu mal, Resulullah (a.s)'a gelenlerin en çok olanı idi. Resulullah (a.s) namaza gitti ve mala hiç bakmadı. Namaz bitince gelip malın yanında durdu. Her gördüğüne ondan veriyordu. Derken amcası Abbas (r.a) geldi ve:
"Ya Resulullah (a.s), bana da ver! Çünkü ben kendim için de Akil için de fidye vermiştim," dedi. Resulullah
"Al," buyurdu. Abbas (r.a) da avuç avuç elbisesinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırmaya davrandı, fakat kaldıramadı.

"Ya Resulullah (a.s), birilerine söyle de sırtıma kaldırıversin," dedi.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır olmaz." Bu sefer Abbas:
"Öyle ise onu sen kaldır, üstüme at," dedi. Resulullah (a.s) :
"Olmaz," buyurdu.
Bunun üzerine Abbas (r.a) aldığı malın birazını döktükten sonra yine kaldırmaya davrandı, fakat yine kaldıramaymca:
"Ya Resulullah, (a.s) birine emret de üzerime kaldırsın," dedi. Resulullah (a.s) yine:
"Olmaz," buyurdu. Abbas (r.a) yine:
"Bari onu sen üzerime kaldınver," dedi. Resulullah (a.s) :
"Olmaz," buyurdu.
Bunun üzerine Abbas (r.a) birazım daha döktü. Sonra onu sırtına yüklenip gitti. Resulullah (a.s) onun hırsına olan hayretinden dolayı bize görünmez oluncaya kadar Abbas'm arkasından gözünü ayırmadan bakıp durdu. Resulullah (a.s) o maldan bir dirhem kalana kadar oradan ayrılmadı." [303]

5065-Ahmed bin Hanbel, Naşire bin Sümmiye el-Yezeni (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Naşire, şöyle demiştir:
"Câbiye günü Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'ı insanlara şöyle hitab ederken işittim:
"Şüphesiz ki, Aziz ve Celil olan Allah beni bu malın başına hazinedar ve onun (hak ve adalet dairesinde taksim edilmesi için) dağıtıcı kıldı."
Sonra da şöyle dedi:
"Bilakis onu Allah taksim eder."
Hz. Ömer (r.a) sözüne şöyle devam etti:
"Ben (taksimat işine) evvela Resuhıllah (a.s)'m ailesinden başlıyorum," dedi ve onlara iyilik ve ihsanda bulundu. Böylece Hz. Ömer (r.a) Cüveyriye, Safiye ve Meymune validelerimiz hariç olmak üzere Resulullah (a.s)'m hanımlarına onikibin dirhem tahsis etti."
Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) bizim aramızda adil davrandı, Ömer de onlar arasında âdil davrandı,"
Sonra Hz. Ömer (r.a) şöyle dedi:
"İlk muhacirler olan arkadaşlarımdan başlıyorum. Bizler zulme ve düşmanlığa uğrayarak yurtlarımızdan çıkarılmıştık."

Sonra onlara da iyilik ve ihsanda bulundu. Hz. Ömer (r.a) muhacirlerden olan Bedir ashabına beşbin, Ensar'dan olup Bedir'e katılanlara da dörtbin (dirhem) tahsisat verdi. Uhud'da bulunanlara da üçbin (dirhem) tahsisat verdi."
Hz. Ömer (r.a) dedi ki:
"Her kim hicret etmekte acele etmiş (erken hicret etmiş)se, öncelikle ona atiyye verilecektir. Kim de hicret etmete geç davranmış (sonradan hicret etmiş) ise ona da geç atiyye verilecektir.
Hiç kimse devesinin çöktüğü mekan (hicret yurdunun dışında kalmak) dan başka bir yerde suçu aramasın. Ben, Halid bin Velid'in görevden alınmasından ötürü sizlerden özür diliyorum. Çünkü ben ona bu malı muhacirlerin güçsüzlerine saklamasını emretmiştim. Halbuki o, bu malları, cüretli, ileri gelen ve dili çıkan kimselere vermiş. Ben de onu azlettim ve Ebu Ubeyde'yi görevlendirdim."
Bunun üzerine Ebu Amr bin Hafs şöyle dedi :
"Ey Ömer bin el-Hattab ! Sen mazeret göstermedin. Resulullah (a.s)'m tayin ettiği bir valiyi görevden aldın. Resulullah (a.s)'ın çektiği kılıcı sen kınına soktun. Resulullah (a.s)'ın diktiği sancağı sen aşağı indirdin ve amcam oğlunu kıskandın."
Hz. Ömer (r.a)'de şöyle dedi:
"Sen yakın akrabasın ve yaşın genç. Amcanın oğlu hakkında asabiyet duygusuna kapılmaktasın." [304]

5066-Buhari, Kays bin Ebi Hazim (r.a)'den rivayet etmiştir: "Kays, şöyle demiş: "Bedir Savaşı'na katılanların atiyyeleri beşbin dirhem idi. Hz. Ömer (r.a): "Onları kendilerinden sonra gelenlere muhakkak ki üstün tutarım," dedi." [305]

5067-Buhari, Nafi (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) ilk muhacirlere dörtbin dirhem tahsis etti. Oğlu İbni Ömer (r.a)'e de üçbin beşyüz dirhem tahsis etti.
Hz. Ömer'e:
"İbni Ömer muhacirlerden olduğu halde niçin ona dörtbin dirhemden az verdin?" diye soruldu. O da:
"Ancak onu babası hicret ettirdi," dedi. Yani, o kendiliğinden hicret edenlerden değildir, diyor." [306]

5068-Tabarani, Tarık bin Şihab (r.a)'dan rivayet etmiştir:

"Basralılar Nihavend'de savaştılar. Küfeliler de onlara yardıma geldi ve başlarında Ammar bin Yasir bulunuyordu. Basrahlara galip geldiler. Neticede Basralılar, Kufeliler'e (ganimetten) pay vermek istemediler. Bunun üzerine Teminoğullarından yahut Utaridoğullarından bir adam:
"Ey kulağı kesik köle! Ganimetlerimize bizi ortak etmek istiyorsun," »dedi. Ammar'm kulağı Resulullah (a.s)'la birlikte iken kesilmişti." O da:
"İki kulağımın en hayırlısını sen kestin," dedi.
Bu olay üzerine durumu Hz. Ömer (r.a)'e yazdı, o da: "Muhakkak ki, ganimet savaşta hazır bulunana aittir," diye cevap yazdı." [307]

5069-Ebu Davud, Ebu'l-Cüveyriye el-Cürmî (r.a)'deri şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rum diyarında içinde dinar bulunan kırmızı bir küp ele geçirdim. Bu sırada emir, Hz. Muaviye idi. Başımızda da komutan olarak, Hz. Resulullah (a.s)'ın ashabından Ma'n bin Yezid (r.a) adında Beni Sülem'den biri vardı. Küpü ona getirdim. O da altınları Müslümanlara taksim etti. Bana da diğerlerine verdiği kadar bir pay verdi. Sonra da; "Resulullah (a.s)'ın: "Nefel (armağan) ancak humus'tan sonra olup," dediğini işitmemiş olsaydım, sana (daha fazla) verirdim," dedi. Sonra bana kendi hissesinden bağışta bulundu." [308]

5070-Ebu Davud, Zeyd bin Eşlem (r.a)'den rivayet etmiştir:
"İbni Ömer (r.a) Hz. Muaviye'nin huzuruna girdi. O da: "Ey Ebu Abdurrahman, ihtiyacın nedir?" diye sordu. İbni Ömer şöyle dedi:
"Azadlılara da bir şeyler verme meselesidir. Çünkü ben, Resululah (a.s)'ı kendisine gelen ilk şeyi azadlılara (vermekle) başladığını gördüm." [309]

5071-İmam Malik, Muvatta'da, Rabia bin Ebu Abdurrahman (r.a)'dan rivayet etmiştir:
"Rabia, şöyle demiştir:
"Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a)'a Bahreyn'den (cizye ve haraç'tan dolayı) mal geldi. Hz. Ebu Bekir (r.a) : "Hz. Peygamber (a.s)'in her kime bir va'di veya bir borcu varsa bana gelsin," diye ilan eyledi. Bunun üzerine Cabir bin Abdullah (r.a) Hz. Ebu Bekir (r.a)'e geldi. Hz. Ebu Bekir (r.a) de ona üç avuç dolusu verdi." [310]

Müellefe-I Kulub'e Ganimetlerden Atiyye Vermek

5072- Müslim, Ra'fı bin Hadic (r.a)'den rivayet etmiştir; "Rafı, şöyle demiş: "Resulullah (a.s) Huneyn günü Ebu Süfyan bin Harb, Safvan bin Ürney-ye, Uyeyne bin Hısn, Akra bin Hadis ve Alkame bin Ulâse'den herbirine yüzer deve verdi. Abbas bin Mirdas'a ise daha az verdi. Bunun üzerine Ab-bas bin Mirdas (şiir olarak) şunları söyledi:

"Benimle, atım Ubeyd'in payını Uyeyne ile Akra' arasında mı pay ediyorsun?
Ne (Uyeyne bin) Bedr, ne de Habis, cemiyette, Mirdas'tan üstün değillerdir.
Ben de onların hiçbirinden aşağı değilim.
Ancak bugün sen, kimi alçaltırsan, o bir daha yükselmez."

Ravi dedi ki:

"Bu şiir üzerine Resulullah (a.s) onun payını da yüz deveye tamamladı."

Müslim [311]'in buna benzer bir rivayetinde ravi, Alkame bin Ulâse ile Safvan bin Ümeyye'yi düşürmüş ve şiiri de zikretmemiştir. [312]

5073-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir :

"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :

"Ben size ne bir şey verebilirim ne de (verilene) mani olabilirim. Benyalnızca me'mur (emredilen) birisiyim, emrolunduğum yere koyarım."

Bir rivayette de : "Ben taksim ediciyim, emrolunduğum yere koyarım/1 buyurdu. [313]

5074-Buhari, Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a)'dan rivayet etmiştir :

"Resulullah (a.s) ben yanında otururken bir gurup insana ihsanda bulundu. Ancak benim daha çok hoşlandığım birine hiç bir şey vermedi. Ben :

"Falanca ile aranızda ne var (ona niye vermedin)? Allah'a yemin olsun, ben onu mü'min görüyorum/' dedim.

Resulullah (a.s) şöyle buyurdu : "Müslüman (görüyorum de !)"

Sa'd (dayanamayıp) bu görüşünü üç kez söyledi. Resulullah (a.s) da her seferinde aynı şekilde karşılıkta bulundu. Sonuncu defa da şunu ilave etti :

"Ben, nazarımda daha sevgili olana hiç bir şey vermezken, yüzü üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insanı kurtarmak için ona ihsanda bulunurum."

Bir rivayette [314] de Sa'd şöyle demiştir :

"Resulullah (a.s) elini, boynum ile kürek kemiğim arasına vurdu, sonra:

"Dövüşecek misin," ey Sa'd? İşte ben, bir kimseye veriyorum," buyurdu."

Ebu Davud [315]'un rivayetinde, Zühri şöyle demiştir :
"Biz İslam'ın kelime-i şehadet, imanın da amel-i salih olduğu görüşündeyiz." [316]

Öldürülen Kimsenin Üzerindeki Eşya Ve Silah Öldüren Kişiye Aittir

5075-İmam Malik, Muvatta'da, Kasım bin Muhammed (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Kasım, şöyle dedi:
"Abdullah bin Abbas'a; "enfal nedir?" diye soru sorarken bir adamı dinledim. İbni Abbas: "At nefelden sayılır, seleb (öldürülen kişinin üzerinde bulunan silah, elbise ve diğer eşyaları) da nefelden sayılır," dedi. Adam sorusunu tekrarladı. İbni Abbas yine bu cevabı verdi. Sonra adam :
"Allah'ın kendi kitabında buyurduğu enfal nedir?" diye sordu." Ravi Kasım dedi ki:
"Adam soru sormaya öylesine devam etti ki, neredeyse İbni Abbas (r.a)'a sıkıntı vermeye başladı. Bunun üzerine İbni Abbas :
"Bu adamın durumu kime benziyor biliyor musunuz? Hz. Ömer (r.a)'in dayak attığı Sabiğ'a benziyor," dedi." [317]

5076-Tabarani, Ma'n bin Yezid (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Ganimet taksim edilmedikçe helal olmaz. Nefel (armağan) 'da halka dağıtılmadıkça helal olmaz."

5077-Buhari, Seleme bin el-Ekva (r.a)'dan rivayet etmiştir : "Seleme, şöyle demiştir :
"Resulullah (a.s) bir seferde idi, müşriklerden bîr casus gelip ashabının yanında bir müddet oturup konuştu. Sonra sıvışıp gitti. Resulullah (a.s) :
"(O bir casustur) arayıp bulun ve öldürün!" diye emretti. Ben hemen onu bulup öldürdüm. Resulullah (a.s) da onun selebini bana bağışladı." [318]

5078-Ebu Ya'la, İbni Abbas (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) Ebu Katade'ye uğradı. O da öldürdüğü bir adamın yanıbaşında duruyordu. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :

"Onu ve selebini bırakınız !" [319]

5079-Tirmizi, Ebu Katade (r.a)'den rivayet etmişti r: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Savaş sırasında kim bir düşmanı öldürür ve bunu isbatlarsa, maktulün selebi kendisinin olur." [320]

5080-Ebu Davud, Avf bin Mâlik ve Halid bin Mâlik (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) selebin katile ait olduğuna hükmetti, selebi ganimet malına katarak, beşli taksime (humusa) tabi kılmadı." [321]

Ganimet Malına Hıyanet Etmekten Sakındırma

5081-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir :
"Ebu Hureyre, şöyle demiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) buyurdu ki:
"Peygamberlerden biri gazveye çıkıp da kavmine şunları söyledi:
"Nikaha bağlanıp gerdeğe girmek isteği helde henüz gerdeğe girmemiş olan adam benimle gelmesin! Başka biri ev yapmış fakat tavanını çekme-mişse o da gelmesin! Bir başkası koyun veya gebe develer satın almış da doğurmalarını bekliyorsa o da gelmesin!"
Bunun ardından gazveye çıktı. Derken tam ikindi namazı sırasında veya buna yakın bir zamanda (fethedeceği) beldeye yaklaştı. Güneş'e : "Sen bir memursun ancak ben de bir memurum," dedi. Ve Allah'a yönelerek:
"Ey Rabbim, şu Güneş'i bize durdur (da namazımız geçmesin)" diye dua etti. Güneş, o yerlerin fethini Allah müyesser kalıncaya kadar durduruldu. Sonra elde edilen ganimetleri topladılar. Toplanan ganimetleri yemek üzere ateş geldi. Fakat ateş tatmaktan çekindi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) :
"İçinizde ganimetten çalan bir hırsız var, her kabileden bir kişi bana biat etsin!" dedi.
Bu suretle O'na biat etmeye başladılar. Derken bir adamın eli Hz. Peygamber (a.s)'in eline yapışıp kaldı ve; "Hırsız bu kabilede. Kabilenin her ferdi bana teker teker biat etsin," dedi. Biat etmeye başladılar. İki veya üç kişinin eli O'nun eline yapıştı kaldı: "Ganimet hırsızı sizde," dedi.
Öküz başı kadar iri bir altın getirdiler. Ganimet yığınının içine o da atıldı. Ateş

gelip ganimeti yedi."

Bir rivayette [322] de şu ziyade vardır :

"İşte ganimetler, bizden Önce hiç kimseye helal olmamıştır. Ganimetleri Allah sadece bize helal kıldı. Bu da bizde gördüğü aczimiz ve za'fıriuz sebebiyledir." [323]

Bir Açıklama

Hadis-i şerifte geçen: "Peygamberlerden biri gazveye çıktı," sözü ile Yüşa bin Nun kasdedilmiştir. Hakim onu Müstedrek'te Kabu'l-Ahbar'dan rivayet etmiştir. Fethedilen şehir Filistin'deki Eriha'dır. Burası Beyt-i Makdis-dir. Ganimetlerin taksim edildiği yer de burasıdır. Kendisi aciz olduğu halde ganimet hırsızlığı o yerde bulunduğundan dolayı bu adı aldığı söylemiştir. Yine aynı yer için: "âciz hiyanet" denilmiştir. Bunu da Tabarani rivayet etmiştir. [324]

"Sen memursun" sözü yani bakmakla memursun, "Ben de meş'mu-rum" sözü de ben de namaz kılmakla yahut Güneş'in batmasından önce gaza etmekle emrolundum, demektir. Niçin: "Ateş onu tatmadı," dedi. Halbuki bunun zahiri: "Onu yemedi" demek olur, diye soracak olursa, cevabımız şu olur: Böyle denmesinin sebebi mübalağa içindir. Çünkü onun manası: Onun tadına bile bakmadı demek olur.

Nitekim Cenabı Hak şöyle buyurmuştur : "Kim onu tadmazsa, o bendendir."

Sözün böyle geliniş olması, kabul edildiğinin alameti ve hıyanetin yapılmasının gereğidir.

Bu hadisi şeriften, önemli işlerin ancak aklı başında ve tedbirli kimselere tevdi edilmesi gerektiği çıkmaktadır. Çünkü kalbin başka şeylerle meşgul olması, elden gelenin sarfedilmesi fırsatının kaçmasına sebep olur.

Kadı Iyaz konu ile ilgili olarak şunları söylemiştir :

"Güneş'in durdurulması konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Bazıları "Güneş'in geldiği yolla geri gönderilmesi şeklinde olmuştur," derler, bazıları da: "Hareketinin durdurulması şeklinde olmuştur," derler. Duası kabul edilerek Güneş durdurulan bu peygamber, Yuşâ bin Nun'dur. Güneş'in durdurulması mucizesi bizim Peygamberimiz'e de iki defa nasip olduğu rivayet edilmiştir."

Bunlardan biri Hendek Savaşı'nın sonunda vaki olmuş; Müslümanlar Güneş batıncaya kadar ikindi namazını kılmamışlar, soma Allah'ın izni ile Güneş geri dönmüş ve namazı kılmışlardı.

Diğeri de İsra gecesinin sabahında olmuştur. Hz. Peygamber (a.s) miraç mucizesini anlatırken Kureyşlilere, kervanlarım gördüğünü, Güneş'in doğmasıyla birlikte geleceğini söyler. Güneş için Allah'a dua eder ve kervanın gelişine kadar güneşin doğması durdurulur. Bunları Kirmanı ve Nevevi [325] de söylemiştir.

5082-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Ebu Hureyre, şöyle demiştir :
"Bir gün Resulullah (a.s) aramızda ayağa kalkarak ganimet malına hiya-neti andı, bunun kötülüğünü, günahının büyüklüğünü belirtti ve bu me-yanda şunları söyledi:
"Sakın sizden birinizi kıyamet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde gelerek :
"Ya Resulullah, beni kurtar," derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ ettim," diye cevap verirken bulmayayım!
Sakın sizden birinizi kıyamet günü boynunda kişneyişi olan bir at olduğu halde gelerek: "Ya Resulullah! beni kurtar," derken kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapmam, ben sana tebliğ ettim," diye cevap verirken bulmayayım!
Sakın sizden birinizi kıyamet günü boynunda nıeleyişi olan bir koyun olduğu halde gelerek: "Ya Resulullah, beni kurtar," derken kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapmam, ben sana tebliğ ettim," diye cevap verirken bulmayayım!
Sakm sizden birinizi kıyamet günü, boynunda dalgalanan giysiler olduğu halde gelerek: "Ya Resululah, beni kurtar," derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben ona tebliğ ettim," diye cevap verirken bulmayayım!" [326]

Bir Açıklama

İmam Nevevi [327] şöyle der :
"Sakın sizden birinizi bulmayayım" sözünü hemzenin zammı, fâ'nın kesriile zaptettik. Yani "sizden birinizi bu sıfat üzere bulmayayım" demek olur. Bunun manası: "Sizi bu sıfat üzere bulacağım böyle bir amel işlemeyiniz"dİr.
Kadı Iyaz şöyle der :
"Uzri'nin rivayetinde fâ harfi yerine kaf harfi yer almaktadır ve bu durumda şöyle olur:
"Manası: Sizden birinizle karşılaşmayayım.

Yine hadis metninde geçen: "es-Samik" kelimesi altın ve gümüş demektir."

5083-Ebu Davud, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan şu şekilde rivayet etmiştir :
"Abdullah, şöyle demiştir :
"Bir ganimet ele geçirilince, Resulullah (a.s) Hz. Bilal'e emir verirdi, o da halka yüksek sesle duyurur, askerler de ganimet olarak ne ele geçirmişse getirip teslim ederdi, Peygamberimiz (a.s) de önce beşte birini (humus) alır, geri kalanı taksim ederdi.
Bir gün, (Bilal'in) ilanından sonra bir adam kıldan mamul bir yılar getirdi ve :
"Ey Allah'ın Resulü! Ganimet olarak biz de bunu ele geçirmiştik," dedi. Resulullah (a.s) :
"Sen üç kere bağırdığı vakit Bilal'i işitmedin mi? O zaman niye getirmedin?" dedi. Adam Resulullah (a.s)'a (gecikmenin sebebiyle ilgili olarak kabul görmeyen) özürler beyan etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Hayır! Bunu senden kabul etmiyorum. Kıyamet günü sen bununla birlikte geleceksin." [328]

5084-Tirmizi hariç olmak üzere Kütüb-i Sitte Sahipleri, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir :
"Hz. Peygamber (a.s) ile beraber Hayber Savaşı'na çıktık, sonuçta Allah bize fetih ihsan etti. Bu fetihte altın-gümüş değil, sadece eşya, yiyecek ve giyecek maddeleri ganimet aldık. Sonra Vadi'l-Kura'ya gittik. Hz. Peygamber (a.s)'in yanında DubeyboğuUarından Rifâ'a bin Zeyd adlı bir kölesi vardı. Bu köleyi ona Cüzam kabilesinden bir kimse hibe etmişti. Vadiye indiğimiz vakit, Resulullah (a.s)'ın kölesi kalktı ve devesi üstündeki rahlesine giriyordu. Tam bu sırada kendisine bir ok isabet etti ve ölümü oracıkta oldu. Bunun üzerine biz :
"Ya Resulullah! Ona şehadet mübarek olsun," dedik. Resulullah (a.s) :
"Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Hayber Savaşı'nda taksim edilmemiş olan ganimetlerden aldığı bir semle (kısa örtü), onun üstünde bir ateş olarak alev alev yanmaktadır," buyurdu."
Ravi der ki :
"Bundan insanlar korktu, bir zat bir tek yahut iki adet papuç tasması getirdi de:
"Ya Resulullah! Bunu Hayber gününde almıştım," dedi.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :

"Ateşten bir ayakkabı tasması yahut ateşten iki tane ayakkabı tasması." [329]

5085-İmam Ahmed bin Hanbel, Abdullah bin Şakik (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Ona da bir kimse Hz. Peygamber (a.s)'den işittiğini haber vermiş: Hz. Peygamber (a.s) Vadi'l-Kurâ'da ve atmm üzerinde iken bir adam kendisine gelerek:
"Kölen yahut hizmetçin falanca şehid edildi," demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s):
"Aksine o ganimetten çaldığı bir abâ içinde ateşe sürükleniyor," buyurdu" [330]

5086-Buhari, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s)'ın ağırlıklarının başında bekleyen Kerkere denilen bir kimse vardı. Derken vefat etti. Resulullah (a.s) : "O, cehennemdedir !" buyurdu. Bu söz üzerine adamı görmeye gittiler. Üzerinde ganimetten çalınmış bir abâ buldular." [331]

5087-Nesai, Ebu Rafi (r.a)'den rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) Baki' mezarlığına uğradı ve :
"Yazık sana, yazık sana," dedi. Bu bana çok ağır geldi. Resulullah (a.s) bunları bana söylüyor sandım da geri kalmak istedim. Bunun üzerine Resulullah (a.s) :
"Niçin geri kaldın? Yürü !" buyurdu. Ben :
"Bir şey oldu galiba," dedim. Resulullah (a.s) :
"Nedir?" diye sordu. Ben de :
"Bana, "yazıklar olsun," dedin," diye cevap verdim.
Resulullah (a.s) :
"Hayır (sana demedim), şu kabrinden geçtiğimiz adam var ya, onu ben filan oğullarına zekat toplaması için göndermiştim. Fakat o topladığı zekattan siyah-beyaz çizgili bir gömlek çaldı, şimdi ona o gömleğe karşılık ateşten bir zırh giydirildi," buyurdu." [332]

5088-Tabarani, Habib bin Mesleme (r.a)'nin şöyle dediğini rivayetetmiştir :
"Ebu Zerr (r.a)'ı şöyle derken işittim : "Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:
"Eğer ümmetim ganimet (kamu) malından çalmazsa, düşman onların karşısına ebediyyen dikilemez."

Ebu Zerr, Habib bin Mesleme'ye :
"Düşman sizin karşınızda bir koyunun süt sağımı kadar sebat ediyor mu?" diye sordu. O da : "Evet, üç sütlü koyunu sağacak kadar," diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebu Zer :
"Kabe'nin Rabbi'ne yemin olsun ki, siz ganimetten çalıyorsunuz," dedi." [333]

5089-İmam Malik, Muvatta'da, Zeyd bin Halid (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"Hayber Savaşı sırasında Resulullah (a.s)'m ashabından biri öldürülmüştü. Resulullah (a.s)'a haber verildi.
Resulullah (a.s) da şöyle buyurdu : "Arkadaşımız üzerine namaz kılınız."
Resulullah (a.s)'m bu sözü üzerine, halkın çehresi değişmişti. Resulullah (a.s) şu açıklamaya yaptı :
"Arkadaşınız Allah yolunda cihad sırasında ganimetten çalmıştı."
Bu açıklama üzerine biz ölünün eşyasını karıştırdık. Yahudilere ait boncuk kolyelerden iki dirhem bile etmeyen bir kolyeyi çalmış olduğunu gördük." [334]

5090-Müslim, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'dan rivayet etmiştir : "O, şöyle dedi:
"Hayber Savaşi'nm yapıldığı gün Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bir kaç kişi gelerek : "Filan şehid, filan şehiddir," dediler. Nihayet bir adamın yanma uğrayarak (onun hakkında da); "filan şehiddir," dediler.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Hayır! Ben onu (ganimetten) aşırdığı bir hırka yahud bir yağmurluktan dolayı Cehennem'de gördüm."
Bundan sonra Resulullah (a.s) şöyle bbuyurdu :
"Ey Hattab oğlu! Git! Cemaatin içerisinde: "Cennet'e mü'minlerden buş-kası giremez!" diye nida et."
Ben de çıktım ve: "Dikkat! Cennet'e mü'minlerden başkası giremez," diye nida ettim." [335]

5091-Tirmizi, Muaz bin Cebel (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir
"Resulullah (a.s) beni (vali olarak) Yemen'e gönderdi. Hareket ettiğim sırada peşimden bir haberci gönderdi ve geri çevrildim. Resulullah (a.s) :
"Seni niçin istettiğimi biliyor musun?" diye sordu ve sonra şöyle buyurdu:
"Benden izinsiz hiçbir şey almıyacaksm! Çünkü bu bir hiyanettir.

"Her kim emanete hiyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir..." [336]

İşte bunun için seni çağırdım. Şimdi görevine git!" [337]

5092-Ebu Davud, Büreyde (r.a)'den rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Biz kimi bir işin başına yetkili tayin ettiysek onun geçimini karşılamışızdır. Artık o bundan fazlasını alırsa, aldığı şey millet malından çalıntı olur." [338]

5093-Tabarani, Ebu Bürde bin Niyar (r.a)'dan rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) dua etmek için bazı kabilelere geldi. Bir kabileyi terkedip onlara gelmedi. Onlar da bu durumu kabullenemediler ve kendi arkadaşlarından birinin eşyasını karıştırdılar. Adamın eğerinin içinde çalmış olduğu bir gerdanlığı buldular. Hemen onu geri verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) gelip onlara dua etti." [339]

Yağmalama Yasaklanmıştır

5094- Ebu Davud, Asım bin Küleyb (r.a)'den, o da babasından, babası da Ensar'dan bir adamdan rivayet etmiştir
"Biz Resulullah (a.s) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Sefer sırasında şiddetli bir kıtlık ve sıkıntıya uğradık. Derken, bir ganimet ele geçirdik. Askerler, onu hemen yağmaladılar. Resulullah (a.s), yaya olarak (teftiş maksadıyla) yanınımıza geldiğinde tencerelerimiz kaynamaya başlamıştı. Yayı ile tencereleri devirdi. Sonra da etleri toprağa buladı. Ardından şu açıklamada bulundu :
"Yağma malı, İaşeden daha helal değildir." Veya şöyle dedi:
"Lâşe, yağma malından daha helal değildir." Rivayetin sonundaki şek, ravilerden Hennad'a aittir. [340]

5095-Tabarani, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"İnsanlar bir miktar koyun yağmalayıp onları kestiler. Sonra da onları pişirmeye başladılar. Daha sonra da Resulullah (a.s) geldi ve tencerelerindevrilmesini) emretti de tencereler ters çevrildi. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Muhakkak ki, yağmalama helal olmaz." [341]

5096-İmam Ahmed bin Hanbef, Ebu Leylâ (r.a)'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Hayber'in fethinde Resulullah (a.s) ile birlikte bulundum. Düşman yenilgiye uğrayınca, biz onların konak yerlerine girdik. Koçlardan yakaladıklarını aldılar. Kısa sürede tencereler kaynadı. Ama (Hz. Peygameber (a.s)'in emri ile) tencereler devrildi. Hz. Peygamer (a.s) onları aramızda taksim etti. Her on kişilik guruba bir koyun verdi." [342]

5097-Imam Ahmed bin Hanbel, Leysoğullarından bir adamın şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s)'m arkadaşları beni esir almışlardı. Ben onlarla birlikte iken davar ele geçirip yağmaladılar ve onları pişirdiler. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle diyordu :
"(Ganimet taksim edilmeden Önce) yağmalama doğru olmaz, hemen tencereleri devirin." [343]

5098-Tirmizi, Rafi bin Hadic (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) ile beraber bir seferde idik. Ayağına çabuk olanlar ilerlediler ve ganimetlerden çabucak bir şeyler alıp pişirmeye başladılar. Resulullah (a.s) askerlerin sonun(cu gurubun)da idi. Hz. Peygamber (a.s) tencerelerin yanından geçerken emri üzerine bu kaplar devrildi. Sonra askerlerin arasında (ganimeti) taksim etti ve bir deveyi on koyuna muadil (eşit) tuttu." [344]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth [345]'de şunları kaydediyor :
"Bu babda iki konuda ihtilaf edilmiştir: Biri, tencereleri dökme sebebi, ikincisi de, etler imha edildi mi, edilmedi mi? konusudur.
Birinci soruyla ilgili olarak Kadı Iyaz şunları söylemiştir :
"Onlar dar-ı İslam'a varmışlardı ki, bu mekanda ganimet taksim edilmeden yenilebilmesi için onların darul-harpte olmaları gerekirdi. Ayrıca bunun sebebi hayvanları kesenlerin itidalle hareket edip ihtiyaca uygun miktarda kesmemiş olmaları, dolayısı ile işin içine yağmalama girmiş olması da olabilir."

İkinci mesele ile ilgili olrak İmam Nevevi şöyle demiştir:
"Tencerelerin devrilmesi ile ilgili emirden maksad, onlara ceza olarak etin suyunu telef etmektir. Ete gelince, onu telef etmemişlerdir. Hatta etlerin toplanıp ganimete dahil edilmiş olma ihtimali bile vardır.
Resulullah (a.s)'m malların ziyan edilmemesi ile ilgili emirleri göz önüne alınırsa, tencereleri devirmekle etleri telef etmeyi emrettiği düşünülemez. Üstelik bu mal gazilerin hepsine ait bir maldır. Ayrıca emirsiz pişirme suçu, ganimette hakkı olanların hepsi tarafından da işlenmiş değildir. Zira bazıları eti pişirmeye tevessül etmemişlerdir. Ayrıca aralarından hu-mus'a hak kazananlar da vardı. Şayet "kazanlardaki etlerin ganimete katıldığma dair sarahat, rivayetlerde mevcut değildir" denecek olursa, cevabımız şu olur :
"Rivayetlerde etin yakıldığı veya telef edildiğine dair de sarahat gelmemiştir, öyle ise bu müphem durumun kaidelere uygun şekilde te'vili gerekir."
Ayrıca: "Etleri toprağa ulamak suretiyle telef etmek gerekmez. Çünkü yıkamak suretiyle toprağını gidermek mümkündür," denilemez. Çünkü sözün gelişi şunu akla getiriyor: Bu emirle, o fiili yasaklamadaki mübalağa kasdedilmiştir. Şayet maksdak daha sonra onlardan yararlanmak olsaydı, onda üyük bir nehiy olmazdı. Çünkü onlardan sadece bir kişiye mahsus olan bir şey kolay ve basit birşey olurdu. Buna göre Müslümanların o etlere muhtaç olmaları, gönülleri çekilmiş olması ve arzu duymaları ile birlikte etleri ifsad etmek yasak koyma konusunda daha anlamlıdır."
Hadis-i şerifte geçen; "Bir deveyi on koyuna muadil tuttu" sözü ile ilgili olarak Hafız İbni Hacer şunları söylemiştir :
"Bu söz, o zamanki koyunun kıymetinin böyle olduğuna hamledil-miştir. Belki de deve azdı veya eti nefis idi, koyun da çoktu veya zayıf ve cılız idi. Devenin kıymeti on adet koyun ediyordu. Çünkü bu, genelde koyunun değerinin az olduğu dönemde olur. Bu taksimata gelince; aynen vuku bulmuştur. Muhtemeldir ki, böyle denkleştirme yapmak koyunun değil de, devenin nefis olduğu zikredildiği içindir."
Müslim'deki Cabir hadisi bu konuda gayet açıktır. Cabir o hadiste şöyle demiştir :
"Resulullah (a.s) bize deve ile sığırda ortak olmamızı, içimizden her yedi kişinin bir deveye iştirak etmemizi emir buyurdu."
"Bedene" sözü hem deve, hem de sığır için kullanılır. İbni Abbas dedi ki:
"Biz bir yolculuk sırasında Hz. Peygameber (a.s) ile beraberdik. Derken kurbam bayramı girdi. Biz bir sığıra yedi kişi iştirak ettik, bir deveye de on kişi iştirak ettik."

Tirmizi bu hadisi hasen saymış, İbni Hibban da sahih kabul etmiştir. Ayrıca bu hadis Rafi bin Hadis ile desteklenmiştir.
Aslmda bu konuda serbest olan şudur :
Nefasetine zarar verecek bir arıza vuku bulmadıkça deveye yedi kişi ortak olur. Hüküm de buna göre değişir. Bu sebepten ötürü bu konuda varidolan haberler bir araya toplanmıştır.
Sonra adı geçen taksimattan ortaya çıkan durum şudur:
"Ganimet olarak ele geçirilen koyun ve develerin etlerinden pişirilip dökülenlerin dışında taksimat gerçekleşmiştir. Olay birden fazla vuku bulduğu takdirde, İbni Abbas'm zikrettiği olayda, pişirmek için etlerin kesilmiş olmasından dolayı etlerin telef edilmesi muhtemeldir.
Rafi bin Hadic hadisinde nakledilen olayda da koyunlar sağlıklı bir şekilde pişirilmiştir. Etlerin suyu döküldükten sonra, etler ganimetlere katılmıştır. Böylece ganimetler taksim edildikten sonrada kendi hissesine düşen miktarı, sahibi pişirmiştir. Belki de kendi hissesine düşen miktarı, sahibi pişirmiştir. Belki de bu, âdet olarak koyunun kıymeti'nin düşmesindeki espiridir. Doğrusunu Allah bilir."

5099-Ebu Davud, Ebu Velid (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Biz Abdurrahman bin Semüre ile beraber Kabil'de idik. Askerler ganimet ele geçirdiler ve onları yağmaladılar. Abdurrahman konuşma yapmak üzere ayağa kalktı ve şöyle dedi:
"Ben Resulullah (a.s)'tan yağmayı (ganimet malı taksim edilmeden bir şeyler almayı) yasakladığım işittim."
Bunun üzerine askerler aldıklarını geri verdiler, O da ganimeti onların arasında taksim etti." [346]

5100-İmam Ahmed bin Hanbeİ, Ebu Hureyre (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) bir deve kurban etti. Halk o deveyi yağmaîamıştı. Resu-lullah (a.s)'m münâdisi: "Muhakkak ki, Allah ve Resulü sizi yağmalamaktan nehyediyor," diye bağırdı. Bunun üzerine halk aldıklarını getirdiler, Resulullah (a.s) onu onlara taksim etti." [347]

5101-Buhari, Abdullah bin Yezid el-Ensari (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s) cebren kişinin malını almaktan ve müsle yapmaktan nehiy

buyurdu." [348]

5102-Tirmizi, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Her kim yağmacılık ederse, bizden değildir." [349]

5103-Ebu Davud, İmran bin Husayn (r.a)'dan rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"At yarışında şamata ve gürültü etmek, diğerinin yanma çekmek doğru değildir."
Tirmizi [350] bu hadisi biraz daha fazlalık ile tahric etmiştir. Tirmizi'nin lafzı da şudur:
"İslam'da celeb [351], ceneb [352] ve sigar [353] yoktur. Her kim yağma ederse, bizden değildir."
Bu hadisi Nesai de rivayet etmiştir. Ancak Nesai; "yağma" sözü ile hadisin sonundaki "İslam" sözünü zikretmiştir. [354]

Bir Açıklama

Yukarıda geçen bu fasıldaki naslar bir kaç türlüdür. Bir kısmı ganimetlerle ilgili, bir kısmı fey1 ile ilgili, bir kısmı Müslümanlara ait beytü'l-mal'ın mali politikasıyla alakalı, bazıları enfal ile ilgili, bir kısmı da zevi'1-kurâ (Hz. Peygam-ber'in yakınları)'mn sıra ile hisseleri ile ilgilidir. Çünkü onlardan herbirini yerli yerine koymak müctehidin bilmediği bir husus değildir. Onların şerhi ise bu kitabın yüklendiği görevden daha büyük bir öneme sahiptir. [355]

Cihad Kısmının Sonu

'Hadislerle İbadet Ansiklopedisi', cihad kısmı ile son buluyor. Bize göre, ibadet kısmını bir kapanış ile sona erdirmek kalıcı olur. Bu kapanışın iki bölüm olmasını tercih ettik. Her iki bölüm de İslam'daki dengenin bir tezahürüdür.
Birinci bölüm: Hayra koşmak ve hayırda yarışmak. İkinci bölüm: Amellerdeki denge ve ölçü.
İnsan kendi nefsine gücü yetiremiyeceği şeyi yükleyemez. Bu iki bölüm, temel ibadetleri açıkladıktan sonra çok önemlidir. Buna göre nefislerin yönetimi o iki

konuya muhtaçtırlar. Müslümanm hayatındaki en ömeli işlerden biri, Müslümanın nefsini nasıl yöneteceğini bilmesidir. Şimdi İbadet Ansiklopedisi kısmının sonucuna geçebiliriz. [356]

İBADET ANSİKLOPEDİSİ'NİN SONUÇ KISMI

Takdim

Geçen bölümlerdeki temel ibadetleri arzettikten sonra, bu son kısmı iki bölüm ile bitirmeyi düşündük. Çünkü İslam'da ibadetler en önemli manalarıyla şu zikrettiklerimizden daha kapsamlıdır. Bundan ötürü de İbadet dairesine giren diğer hayırlara da göz atmakta yarar var. Sonra bu kısımda geçecek olan hayırlarsa, vakti ganimet bilerek, ölüm için hazırlık yaparak, eldeki gücü yeterince kullanarak, sağlık ve gençlikten yahut güç ve afiyetten istifade ederek koşuşturmak ve acele etmek gerekir. Bundan dolayı bu konudaki nasları nakletmeyi faydalı bulduk. Çünkü insan çoğu kere ifrat ve tefrit, kusur ve aşırılıklara düşer.

Hayırlarda acele etmek ve koşmak insanı ifrat ve tefritten koruduğuna göre, ifrata ve aşırılığa düşmekten korumak için amellerde dengeli davranma bölümünü beyan etmemiz de uygun olur. Bu da bizi amel ve ahlakta zaruri o-larak dengeli olmaya götürür. Başka bir vacip için bir vacipte ifrata düşülen yerde, yahut farzların terkiyle nafileler içinde boğulduğumuz yerde denge olmaz. Bu gibi hususlara değinmemiz bu bölümün konularının gereklerindendir. Bu sonuç bölümünün konululari işte bunlardır. [357]

HAYRA KOŞMAK VE HAYIRDA ACELE ETMEK

Allah Teâla şöyle buyuruyor : "Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın." [358]

5104-Buhari ile Müslim, Ebu Zerr Cünbüd bin Cünade (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Hz. Peygamber (a.s)'e :
"Ya Resulullah (a.s) amellerin hangisi daha faziletlidir?" dedim. O da :
"Allah'a iman etmek ve O'nun yolunda cihad etmektir," buyurdu. Ben:
"Esir veya kölelerin hangisi (ni azad etmek) daha faziletlidir?" diye sordum. O da:
"Fiatı en yüksek ve sahipleri yanında en iyi olandır," buyurdu Ben : "Ben bunları yapamaz isem?" diye sordum.
"Yapan bir kimseye yardım edersin, yahut beceriksiz, iş bilmez kimseye iş yaparsın," buyurdu. Ben :
"Ya Resulullah (a.s), bu işiri bir kısmını yapmaktan âciz kalırsam ne buyurursun?" dedim.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Şerrini insanlardan men'edersin; zira bu senden sana bir sadakadır." [359]

5105-Müslim, Ebu Zer (r.a)'den rivayet etmiştir ; "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Her birinizin her bir mafsalına karşı bir sadaka vardır. Her teşbih bir sadakadır. Her tahmid bir sadakadır. Her tehlil bir sadakadır. Her tekbir bir sadakadır. İyiliği emretmek, kötülükten men etmek bir sadakadır. Bütün bunlar namına, kişinin kılacağı iki rek'at kuşluk namazı kâfirdir." [360]

5106-MüsIim, Ebu Zerr (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Ümmetimin bütün amelleri- iyisi, kötüsü-bana arzolundu. İyi amellerinin içinde, yoldan atılan eziyet verici şeleri gördüm. Kötü amellerin içinde ise mescidde tükürülüp de gömülmeyen balgamı gördüm." [361]

5107-Müslim, Hz. Peygamber (a.s)'in ashabından bazı insanlara şöyle dediklerini rivayet etmiştir :

"Ya Resulullah (a.s) servet sahipleri sevapları alıp gittiler. (Zira) bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar. Fakat onlar mallarının fazlasını tasadduk ediyorlar."
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Size Allah tasadduk edecek bir şey vermemiş mi? Her teşbih mukabilinde bir sadaka, her tekbir bir sadaka, her tahmid bir sadaka, kötülükten alı koymak bir sadakadır. Birinizin cinsi münasebetinde ile sadaka vardır," buyurdu. Ashab:
"Ya Resulullah (a.s) birimiz şehvetini giderir de onda da ecir olur mu?" diye sordular. O da :
"Ne dersiniz, o kimse şehvetini haramla tatmin ederse ona günah olmaz mı? İşte bunun gibi helalde tatmin ettiği zaman da ona sevap olur,"buyurdu. [362]

5108-Müslim, Ebu Zerr (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamebr (a.s) bana : "Sakın maruftan hiç bir şeyi küçük görme. Din kardeşini güler yüzle karışalama olsa bile." [363]

5109-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İnsan bedeninden her bir eklem(in sağladığı hareket kolaylığı) üzerine bir sadaka vardır. İçinde Güneş'in doğmakta olduğu her günün gündüzünde iki (hasım) kişi arasında adalet ile hukm etmek bir sadakadır. Hayvanına inmek veya eşyasını yüklemek isteyen kimseye yardım edip hayvanına bindirmek yahut eşyasını yüklemek de bir sadakadır. Güzel söz de bir sadakadır. Namaza giderken sahibinin attığı herbir adım da bir sadakadır. Yoldan eziyet verici şeyleri gidermek de bir sadakadır."
Müslim Hz. Âişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Şüphesiz ki, Ademoğullarmdan her insan 360 eklem ile yaratılmıştır. Şimdi her kim, bu 360 eklam sayısınca Allah'a tekbir getirir, hamd eder, tehlil ve teşbih eyler ve istiğfarda bulunur; insanların yolundan bir taş yahut diken veya kemik atar; bir iyliği emir veya bir kötülüğü nehyederse, gerçekten o gün kendisini Cehennem'den uzaklaştırmış olarak hareket eder." [364]

5110-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Her kim (namaz için) mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona Cennet'teki konağını hazırlar." [365]

5111-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Resulullah (a.s) şöyle buyururdu:
"Ey Müslüman kadınlar! Sakm bir komşu kadını, bir koyun parçasıyJa olsa komşu kadına (hediye ve) sadaka vermeyi hakir görmesin." [366]

5112-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"İman, yetmiş küsur veya altmış küsur şube'dir. Bunların (en) üstünü "(Allah'tan başka ilah yoktur)" demektir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Haya da imanın bir şubesidir." [367]

5113-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Bir adam yolda yürürken susuzluğu arttı. Hemen bir kuyu bulup içine indi, suyundan içti. Sonra kuyudan çıktı. Adam orada bir köpek ile karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, nemli toprağı yalıyordu. Yolcu (kendi kendine) :
"Bana erişen hararet ve susuzluğun benzeri bu hayvana da ulaşmış," dedi ve kuyuya inip ayakkabısına su doldurdu. Sonra (kuyudan çıkarmak için) ayakkabıyı ağzı ile tuttu. Sonra da yükselip çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kuluna mağfiret eyledi," dedi." Sahabiler :
"Ya Resulullah (a.s), hayvanları sulamakta bize de ecir var mı?" dediler.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Her yaş ciğerde (yani hayat eseri olanı sulamakta) sevap vardır."
Buharı [368]'nin rivayetinde şu sözler de vardır :
"Allah, o kulunu övdü ve ona mağfiret eyledi."
Buhari ile Müslim'e ait bir rivayette de şöyle buyurulmuştur :
"Bir defa bir köpek bir su kuyusu etrafında dolaşıyordu. Az daha susuzluk onu öldürüyordu. Aniden onu İsrâiloğullan fahişelerinden bir fahişe gördü. Hemen mestini çıkararak onunla köpeğe su çekti ve hayvanı suladı. Bu sebeple de

kendisine mağfiret olundu." [369]

5114-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu :
"Gerçekten bir adam gördüm ki, yol üzerinden insanlara eziyet veren bir ağacı kestiği için Cennet'te dilediği gibi yaşıyordu."
Bir rivayette de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur :
"Bir adam yol üzerinde bir diken dalma rastladı da: "Vallahi bunu Müslümanlardan uzaklaştıracağım, onlara ezâ vermesin," dedi. Bu sebeple Cennet'e konuldu."
Buhari ile Müslim'e ait bir rivayette [370]de Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur :
"Bir defa bir adam yolda yürürken yol üzerinde dikenli bir ağaç dalı bularak onu kenara attı. Allah da (onu bu yaptığından ötürü) övdü ve mağfiret eyledi." [371]

5115-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den şu şekilde rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Bir kimse abdest alır da, onu tertemiz almayı becerir, sonra cuma'ya gelerek susar ve hutbeyi dinlerse, gelecek cuma'ya kadar işleyeceği (küçük) günahları ile üç günlük fazla günahı affolunur. Her kim de yerden çakıl taşı alırsa abesle iştigal etmiş olur." [372]

5116-MüsIim, yine Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Müslim yahut mü'min bir kul abdest alır da yüzünü yıkarsa, gözleri ile baktığı her günah, suyla yahut suyun son damlası ile yüzünden çıkar. Ellerini yıkadığı vakit ellerinin tuttuğu her günah, su ile yahut suyun son damlası ile beraber ellerinden çıkar, ayaklarını yıkadığı vakit ayaklarının yürüyerek işlediği her günah, su ile yahut suyun son damlası ile birlikte çıkar. Nihayet o kul günahlardan temiz ve pâk olup çıkar." [373]

5117-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Büyük günahlardan kaçımldığı takdirde beş vakit namaz, iki cuma (namazı) ve

iki Ramazan arasındaki günahlara keffarettir." [374]

5118-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyururdu :
"Size Allah'ın günahları neyle imha ettiğini ve dereceleri neyle yü c-selttiğini göstereyim mi?" Ashab-ı kiram da
"Hay hay ya Resulullah (a.s)/1 dediler. Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Güçlüklere rağmen abdesti yerli yerinde almak, mescidlere doğru adı m çok atmak ve namazdan sonra (diğer) namazı beklemektir. İşte sizin batınız budur." [375]

5119-Buhari ile Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde vayet etmişlerdir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyururdu :
"İki serinlik namazını (yani sabah ve ikindi namazlarını) her kim larsa Cennet'e girdi." [376]

5120-Buhari, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Bir kul hasta olduğu yahut yolculuk ettiği zaman, mukim iken, sağlıklı iken işlemekte olduğu ibadetin benzeri, o gazi ve hasta lehine yazılır." [377]

5121-Buhari, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu : "Her maruf (iyilik) sadakadır."
Müslim [378] ve Buhari onu Huzeyfe (r.a)'nin rivayeti olarak da tahriç etmişlerdir. [379]

5122-Müslim, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Bir Müslüman bir ağaç dikerse, o ağaçtan yenilen (meyva) mutlaka onun için sadakadır. O ağaçtan çalınan (meyva) onun için sadaka, yabani hayvanın yediği dahi onun için sadakadır. Bir kimse o ağacın meyvesini yiyip azaltırsa, bu onun için mutlaka sadaka olur."

Müslim [380]'in bir rivayeti de şöyledir :
"Eğer Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse, bu, mutlaka onun içirt kıyamet gününe kadar bir sadaka olur."
Yine Müslim'in bir rivayetinde Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur :
"Eğer bir Müslüman bir ağaç diker veya bir ekin eker de ondan bir insan yahut hayvan veya başka bir şey yerse, bu, onun için mutlaka sadaka olur." [381]

5123-Müslim, Ebul-Münzir Übey bin Ka'b (r.a)'m şöyle dediğim rivayet etmiştir :
"Bir adam vardı ki, mescide ondan daha uzakta bulunan hiç bir kimŞe yoktu. (Buna rağmen) Bu zat hiçbir (cemaat) namazını kaçırmıyordu. Kendisine şöyle dediler (Yahut ben ona şöyle dedim)
"Bir eşek satın alsan da karanlıkta ve sıcakta ona binsen! O zat şu ce-vabı verdi:
"Evimin mescidin yanıbaşmda olması beni memnun etmez. Çünkü ben, mescide gidişimin ve evime döndüğüm vakit dönüşümün lehime yazılmasını isterim."
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu ;
"Allah senin için bunların hepsini bir araya topladı."
Bir rivayette [382] de: "Senin için gerçekten hesap ettiğin şey vardır," fcju-yurdu. [383]

5124-Buhari, Ebu Muhammed Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Kırk haslet vardır ki, bunların en yükseği sağımlı keçi menihası [384]'dır. Hayır severlerden bir kişi bu kırk hasletten birisini onun sevabını umarak ve va'dolunan ecrini tasdik ederek işlerse, muhakkak Allah bu haslet sahibini, bu hasenesi sebebiyle Cennete girdirir." [385]

5125-Buhari ile Müslim, Adiyy bin Hatim (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir :
"Hz. Peygamber (a.s)'den işittim, şöyle diyordu : "Yarım hurma ile de olsa

ateşten (Cehennem'den) korunun." Buhari ile Müslim [386]'in yine Adiyy bin Hatim (r.a)'den bir rivayetleri şöyledir:
"Resulullah (a.s) buyurdu ki :
"Sizden hiçbir kimse yoktur ki, Allah onunla konuşmasın. Hem aralarında tercüman da bulunmayacaktır. Sağ tarafına bakacak; (Ahirete) gönderdiklerinden başka bir şey görmeyecek, sol tarafına bakacakfGönder-diklerinden başka bir şey görmiyecek. Önüne bakacak: Yüzünün karşısında Cehennem'de başka bir şey görmiyecektir. Bundon dolayı yarım hurma ile de olsa Cehennem'den korunun Onu da bulamıyan (hiç olmazsa güzel) bir sözle Cehennem'den korunsun." [387]

5126-Müslim, Enes (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Şüphesiz ki, Allah yemeği yedikten sonra, ondan dolayı Allah'a ham-deden yahut suyu içip de ondan dolayı Allah'a hamdeden kuldan razı olur." [388]

5127-Buhari ile Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Her Müslümana sadaka vermek vacipdir." (Bir adam) :
"Ya bulamazsa, ne buyurursun?" dedi. Resulullah (a.s) :
"İki eliyle çalışır da, hem kendine fayda verir, hem de tasadduk eder," buyurdu. Yine adam:
"Ya buna gücü yetmezse ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber (a.s):
"İki eliyle çalışır da, hem kendine fayda verir, hem de tasadduk eder," buyurdu. Yine adam:
"Ya buna gücü yetmezse ne buyurursun?" dedi. Hz. Peygamber (a.s) : "Muhtaç kalan ihtiyaç sahibine yardım eder," buyurdu. "Ya buna da gücü yetmezse ne buyurursun?" dedi. "İyiliği yahut hayrı emreder," buyurdu. Adam:
"Şayetbunu da yapamazsa ne buyurursun?" dedi.
"Kötülük yapmaktan kendini tutar. Çünkü bu da bir sadakadır," buyurdu." [389]

5128-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle dedi: "Allah Teâla buyurdu ki:
"Her kim beni tanıyan ve ihlas ile bana ibadet eden bir kuluma düşmanlık ederse,

ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları da kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığmdınrj korurum." [390]

5129-Buhari, Enes (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) Aziz ve Celil olan Rabbi'nden rivayet ettiği hadisinde şöyle buyurdu:
"Kul bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana lir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ber ona koşarak gelirim." [391]

5130-Buhari, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sağlık ve boş vakit, insanlardan pek çoğunu bunlardan faydalanırla!: konusunda aldandıkları iki büyük ni'mettir." [392]

5131-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) geceleyin namazda iki ayağı çatlayıncaya kadar ayakta dikilirdi. Ben kendisine:
"Ya Resulullah (a.s), Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığı halde niçin bunu yapıyorsun?" dedim.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Şükreden bir kul olmamı arzu etmiyeyim mi?" [393]

5132-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet ederler:
"(Ramazan'm son) onu girince Resulullah (a.s) ciddileşir, izarmı bağlar, geceyi (ibadetle) ihya eder ve ailesini de (ibadet için) uyandırırdı." [394]

5133-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Mü'minlerin) her birinde (ayrı ayrı) hayır olmakla beraber Allah'a göre

kuvvetli mümin zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. Sana (gerçek) menfaat verecek şeyler üzerinde hırs ile çalış, Allah'tan yardım iste, acze düşme. Eğer sana bir şey, musibet gelip çatarsa: "Keşke ben şöyle yapaydım, bu böyle olurdu," deme. "Fakat Allah böyle takdir etmiş, O dilediğini yaptı" de. Zira bu "keşke" kelimesi (yani faidesiz yere, şöyle yapaydım, böyle olurdu demen) Şeytan'ın amelini açar (onun tevilatma meydan verir)." [395]

5134-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ateş, şehvet perdeleriyle perdelenip örtüldü. Cennet de nefsin hoşlanmadığı mükellefiyetlerin zorluklarıyla perdelenip Örtüldü."
Müslim'in [396] rivayetinde: "Hucibet" perdelenip örtüldü yerine "Huffet " ihata edildi, çevrildi kelimesi kullanılmıştır. Mana bakımından birbirine yakındır. Yani kişiyle onun arasında bu perde vardır, onları yaptığı takdirde, oraya girer, demek olur. [397]

5135-Müslim, Ebu Abdullah Huzeyfe bin el-Yernân (r.a)'m şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bir gece Hz. Peygamber (a.s) ile beraber namaz kıldım. Bakara suresini okumağa başladı. İçimden yüz ayet civarında rüküa varır dedim. Sonra (tahmin ettiğim miktardan çoğunu okuyup) geçti. Bunu bir rek'atta okuyup namaz kılacak dedim. Okuyup geçti. Bu süre ile rüküa varacak dedim. Sonra Nisa süresine başladı. Onu da okudu. Sonra Al-i İmran'a başladı. Onu da okudu. Resulullah (a.s) tertip üzere (yani ağır ağır) okuyordu. İçinde teşbih bulunan bir ayete geldiğinde teşbih ediyor, bir isteme ayetine uğradığında da istiyor, bir sığınma ayetine uğradığı zaman sığmıyordu. Sonra rükua varıp: "Subhane Rabbiyel azim" der idi. Sonra "Semi Allahu Liman hamideh" der idi. Sonra, rüküuna yakın derecede ayakta durdu. Sonra secde edip; "Subhane Rabi'ye" dedi. Sücudu da kıyamına yakın idi." [398]

5136-Buhari ile Müslim, İbni Mes'ud (r.a)'dan rivayet etmişlerdir:
"Bir gece Hz, Peygamber (a.s) ile beraber namaz kıldım. Kıyamı o kadar uzattı ki, ben fena bir şey işlemeyi düşündüm. İbni Mes'ud'a: "Ne düşündün?" diye soruldu. O da: "Ben kendim oturup onu ayakta bırakmayı düşündüm/' dedi."

[399]

5137-Buhari ile Müslim, Enes (r.a)'den şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
Ölüyü üç şey takib edip kabre kadar gider de ikisi tekrar geri döner, biri orada onunla beraber kalır. Ölüyü ailesi, malı ve ameli takib eder. Netice ailesi ve malı gâriye döner de, kendisiyle beraber sadece ameli kalır." [400]

5138-Buhari, İbni Mes'ud (r.a)'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Cennet sizin her birinize, kendi ayağındaki na'linin tasmasından daha yakındır. Ateş de bunun gibi yakındır." [401]

5139-Müslim, Ashab-ı Suffa'dan olup Resulullah (a.s)'ın hizmetçisi Ebu Firas Rabia bin Ka'b el-Eslemi (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben Resulullah (a.s) ile birlikte gecelemiştim. O'na abdest ve ihtiyacı olan şeyleri getirmiştim. Bunun ardından bana: "İste!" buyurdu. "Senden, Cennet'te senin yoldaşlığını istiyorum," dedim.
"Bundan başkasını istesen?" buyurdu. "İstediğim ancak budur," dedim.
"Öyle ise çok secde yapmak suretiyle nefsin lehine bana yardımcı ol," buyurdu." [402]

5140-Müslim, Ebu Abdullah -Ebu Abdurrahman- (Resulullah1 m azatlısı) Sevben (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyurdu:
"Allah'a çok secde etmeye bak. Çünkü Allah için yaptığın her bir secdeye mukabil muhakkak Allah seni bir derece yükseltecek ve küçük bir günahını indirecektir," [403]

5141-Tirmizi, Ebu Safvan Abdullah bin Büsr el-Eslemi (r.a)'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun olup ameli güzel olandır." [404]

5142-Buhari ile Müslim, Enes (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Amcam Enes bin Nadr, Bedir Savaşı'nda bulunmamıştı. Bundan ötürü o:
"Ya Resulullah (a.s), müşriklerle yaptığın ilk muharebede bulunamadım. Yemin olsun, eğer Allah beni müşrikler harbinde hazır bulundurursane yapacağımı Allah muhakkak insanlara gösterecektir," demişti. Uhud günü gelip de Müslümanlar cephesi açılınca Enes bin Nadr:
"Ya Allah! Ben, sen'den şunların; yani Hz. Peygamber (a.s)'in sahabileri-nin yaptıkları bozulma ve kaçma suçundan dolayı özür ve bahanelerinin kabulünü isterim. Şunlarm; yani müşriklerin Hz. Peygamber (a.s)'e karşı yaptıkları savaştan ve cinayetten de sana sığınırım," dedi.
Sonra (müşriklere doğru) ilerledi. Bu sırada Enes bin Nadr'a Sa'd bin Muaz rastladı. Enes bin Nadr ona:
"Ya Sa'd bin Muaz! Ben Cennet istiyorum. Ve Nadr'm Rabb'ine yemin ederim ki, ben Cennet'in kokusunu Uhud'un berisinden hissedip duruyorum," dedi.
Sa'd bin Muaz, Resulullah (a.s)'a:
"Ya Resulullah (a.s), ben Enes bin Nadr'ın düşmanlara karşı yaptığı hârika kahramanlıkları anlatmaya güç yetiremedim." dedi.
Enes bin Malik (Sa'd bin Muaz'ı te'yid ederek) şöyle demiştir:
"Biz, Enes bin Nadr'ı şehid edilmiş halde bulduğumuzda, onun bedeninde kılıç darbesi, yahut mızrak dürtmesi veya ok saplaması olarak seksenden fazla yara bulduk. Müşrikler bu mücahidin burnunu, kulaklarını ve diğer bazı uzuvlarını kesmek ve gözlerini oymak suretiyle müsle, yani işkence etmişlerdi. Bu sebeple onu hiçbir kimse tanıyamadı da ancak kız kardeşi (halam) onu parmaklarının ucundan tanıyabildi."
Yine Enes bin Mâlik dedi ki:
"Biz şu ayetin, Enes bin Nadr ile benzerleri hakkında indiğini düşünür yahut zannederdik:
"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler." [405]

5143-Buhari ile Müslim, Ebu Mes'ud Ukbe bin Amr el-Ensari el-Bedri (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Sadaka ayeti [406] indiği zaman, biz arkamızda ücretle yük taşımağa çalışırdık. Sahabilerden biri çokça bir para getirip sadaka olarak verdi. Bunu gören

münafıklar "Bu müraidir, gösterişçidir," dediler.
Sonra diğer bir kimse geldi ve bir sâ' hurma sadaka verdi. Bu defa münafıklar: "Allah bu adamın bir sâ' sadakasından şüphesiz ganidir," dediler. Bunun üzerine şu ayet indi:
"Sadakalarda, bağışlarda bulunan mü'minlerle (bir türlü), güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan fakirlerle (diğer türlü laf atarak, kaş-göz oynatarak) eğlenenler; Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acıtıcı bir azap da vardır." [407]

5144-Müslim, Said bin Abdulaziz (r.a)'den, o da Rabia bin Yezid'den , o da Ebu İdris el-Havlani'den, o da Ebu Zerr Cündüb bin Cünade (r.a)'den, o da Hz. Peygamber (a.s)'den, o da Allah Tebareke ve Teâlâ'dan rivayet ettiği kudsi hadisler arasında şu hadisi tahdis etti:
"Yüce Allah şöyle buyurdu:
"Ey kullarım! Haberiniz olsun ki, ben zulmü kendi nefsime haram ettim. Onu size de aranızda haram kıldım. Bundan dolayı birbirinize zulmetmeyiniz. Ey kullarım! Benim hidayet verdiklerim müstesna, sizler herbiri-niz doğru yoldan sapanlarsınız. Bundan dolayı benden hidayet isteyin ki, sizlere hidayet edeyim.
Ey kullarım! Sizler hep açsınızdır. Ancak benim doyurduklarını müstesnadır. Onun için benden yiyecek isteyiniz ki, size yiyecek vereyim.
Ey kullarım! Benim giydirdiklerimden başka sizler hep çıplaksınızdır. Onun için benden giyecek isteyiniz ki, sizi giydireyim.
Ey kullarım! Sizler gece gündüz hatalar yaparsızm. Ben ise bütün günahları mağfiretimle örterim. O halde bana istiğfar ediniz ki, size mağfiret edeyim.
Ey kullarım! Sizler asla bena zarar verecek dereceye ulaşamıyacak ve bana zarar veremiyeceksiniz. Ve keza sizler asla bana fayda verecek dereceyeulaşamıyacak ve bana hiçbir fayda veremiyeceksiniz.
Ey kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz, cinniniz, içinizden en temiz kalpli bir adam gidişinde olsa, o benim mülkümde bir şey artıramaz.
Ey kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz insiniz ve cinniniz hepiniz bir yere toplanıp benden isteseler de ben sizlerden her insana istediğimi versem o benim mülkümden bir şey eksiltmez. Bunun hepsi benim katımda olanlardan ancak dikiş iğnesinin denize bir kere daldırıldığı zaman denizden eksiltmesi gibidir. (Yani denize bir iğneyi bir kere daldırmakla denizden ne eksilir?)
Ey kullarım! Sade sizin amellerinizdir ki, ben onlan sizin için sayar, size karşı korur, saklar sonra onları size tastamam veririm. Onun için her kim hayır bulursa

hemen Allah'a hamd etsin. Onun gayrisini bulan da ancak kendini kınasın."
Ravi Ebu Said dedi ki:
"Ebu îdris bu hadisi tahdis ettiği zaman daima iki dizi üzerine diz çökeridi."
Biz İmam.Ahmed bin Hanbel (r.aleyh)'in şöyle dediğini rivayet ettik:
"Şam ehlinin rivayet ettiği hadisler içinde bu hadisten daha şerefli bir hadis yoktur." [408]

5145-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"(Ey Mü'minler) Karanlık gecenin safhaları gibi olan korkunç fitnelerden önce iyi işlerde birbirirüzle sür'at yarışma giriniz. O fitneler sırasında insan mü'min olarak sabaha erer, kafir olarak akşama dahil olur. Yahut mü'min olarak akşama ulaşır da kâfir olarak sabahlar. Dinini dünyadan bir meta' (eşya) mukabilinde satar." [409]

5146-Buhari, Ebu Servea Ukbe bin el-Haris (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Medine'de Hz. Peygamber (a.s)'in arkasında ikindi namazını kıldım. Hz. Peygamber (a.s) selam verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemaatin omuzları üstünden aşarak, hanımlarına mahsus hücrelerden birine gitti. İnsanlar, Hz. Peygamber (a.s)'in bu sür'atli gidişinden ürktüler. Biraz sonra cemaatin yanma çıktı ve onların, kendisini sür'atlı gidişinden hayret ettiklerini görünce:
"(Namazda iken) bizde biraz altın olduğunu hatırladım. Onun beni alıkoymasını istemedim de taksim edilmesini (ve dağıtılmasını) emrettim."
Buhari [410]'ye ait bir diğer rivayette de şöyle buyurmuştur:
"Evde sadakadan bir miktar altın geriye bırakmıştım. Onu bu gece evde bulundurmamı istemedim de hemen onu taksim ettim." [411]

5147-Buhari ile Müslim, Cabir (r.a)'den şöyle dediğini rivayetetmişlerdir:
"Bir kişi Uhud günü Hz. Peygamber (a.s)'e:
"Ben öldürülürsem, benim nerede olacağımı bana haber ver," dedi. Hz, Peygamber (a.s) de:
"Cennet'te (olursun)/1 buyurdu.
Bunun üzerine o kişi, elinde yemekte olduğu hurmaları hemen yere attı ve sonra

savaşa başladı da şehid oluncaya kadar vuruştu." [412]

5148-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'e gelerek:
"Ya Resulullah (a.s), ecir ve sevap yönünden hangi sadaka daha büyüktür?" dedi.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Senin sıhhatli, son derece cimri olduğun, fakirlikten korkar ve zenginliği emel edinir bulunduğun halde verdiğin sadakadır. Can boğaza ulaşıp, bu malım filan içindir, şu malım filan içindir deyinceye ve bunlarda mirasçıların oluncaya kadar sadakam geriye bırakma." [413]

5149-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Amellerle yedi şeye acele davranın: Hiç şüphe yok ki, bekletildiğiniz şey ya (kulluk vazifelerini) unutturan yoksulluk veya azdıran zenginlik, ya da (bedeni güçleri) bozan hastalık, yahut bunaklık getiren yaşlılık veya ansızın gelen Ölüm, ya da Deccal-ki gelmesi beklenen bir belâdır-veya kıyamettir. Kıyamet ise daha ağır ve daha acıdır." [414]

5150-Ebu Davud, Ebu Necih el-Irbad bin Saniye (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (bir gün sabah namazından sonra) bize son derece tesirli bir va'z verdi. Bu va'zm etkisinden kalbler korku ile, gözler de yaş ile dolmuştu. Biz:
"Ya Resulullah! Kuşkusuz bu vedalaşan bir kimsenin öğütleridir. O halde bize tavsiyelerde bulun," dedik.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Allah'ın emirlerine saygılı olmayı ve (idareciniz) Habeşli bir köle! bile olsa dinleyip ona itaat etmeyi size tavsiye ederim. İçinizden yaşayanlar bir çok anlaşmazlıklara şahid olacaktır. O durumda benim sünnetime ye hidayet üzere olan Hülefâ-i Raşidin'in yoluna sımsıkı sarılın. Bu yolda dişlerinizi sıkınız. Peydahlama işlerden önemle sakınınız; çünkü her bid'atdalâlettir (zayıflıktır)," [415]

5151-MüsIim, Hz. Ömer bin el-Hattab (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Her kim vazife kıldığı gece kiraatmdan, yahut bunun bir kısmından uyur kalır, yapamaz ve bunu sabah namazı ile öğlen namazı arasında yaparsa, bu onun lehine geceleyin okumuş gibi yazılır." [416]

5152-Buhari ile Müslim, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bana şöyle buyurdu:
"Ey Abdullah ! Sakın filan kimse gibi olma. O, bütün gece namaz kılardı, fakat neticede gece namazını tamamiyle terk etti." [417]

5153-Müslim, Hz. Âişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) bir rahatsızlıktan yahut başka bir sebepten dolayı namaz kılmazsa, gündüzleyin oniki rek'at namaz kılardı." [418]

5154-Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Bakara suresinin 284. ayeti olan: "Göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'ındır. Siz nefislerinizdekini açsanız da gizleseniz de, Allah onunla sizi hesaba çeker, sonra dilediğine mağfiret eyler, dilediğine de azab eder. Ve Allah her şeye hakkıyle kaadirdir," ayet-i kerimesi Resulullah (a.s)'a nazil olduğu zaman, bu Resulullah (a.s)'m ashabına ağır geldi. Bunun üzerine Resulullah (a.s)'a geldiler, sonra diz kapakları üzerine çöktüler ve şöyle dediler:
"Ey Allah'ın elçisi! Amellerden takat getirebileceğimiz şeyler ile mükellef kılındık. Bunlar namaz, oruç, cihad ve zekattır. Halbuki sana şu ayet indirilmiştir. Biz ona takat getiremeyiz."
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden önceki iki kitap sahiplerinin dedikleri gibi; "İşittik ve asi olduk," sözünü mü söylemek istiyorsunuz? Hayır şöyle deyiniz:
"İşittik, itaat eyledik, gufranını dileriz ey Rabbımız, gidiş ancak sanadır."
Sahabiler: "İşittik ve itaat eyledik, gufranını dileriz ey Rabbimiz, gidiş ancak sanadır," dediler. Cemaat bunları okudukça dilleri bu sözlere yatıştı. Bunun arkasından Yüce Allah şu ayetleri indirdi:
"Peygamber, Rabbmdan ne indirildi ise ona iman etti. Mü'minler de her biri: "Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine-Peygamberlerinden hiçbifisinin arasını ayırmayız" diye -iman ettiler ve "Rabbimiz, emrine icabet ve itaat ettik, mağfiretini dileriz ve dönüş ancak sanadır," dediler." [419]

Bunu indirdi:
yaptıkları zaman Allah Teâla onu tefsir buyurmak için şu kısmı
"Allah kimseye kudretinden öte teklif yapmaz. Herkesin kazandığı lehine, yüklendiği aleyhinedir. Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk veya kasdımız olmıyarak yaptı isek bizi suçumuzla cezalandırma."
(Bu duaları Hz. Peygamber (a.s) okudukça Allah tarafından öyle yaptım diye icabet buyrulmuştur.)
Ey Rabbimiz! Hem bize, bizden evvelkilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme (Evet buyurdu).
Ey Rabbimiz! Hem de bize takatimiz olmayanı yükleme! (Evet buyurdu).
Ve bizden günahlarımızı affeyle ve bizlere mağfiret kıl, bize merhamet buyur. Sen bizim Mevlamızsm, kafirler güruhuna karşı da bize yardım eyle! (Evet buyurdu),"
Allah Teâla şöyle buyurmuştur:
"Size düşünecek olanın düşüneceği kadar ömür vermedik mi ki hem-size uyarıcı (Peygamber) de geldi." [420]

Bir Açıklama

İbni Abbas ve muhakkik âlimler onun manasının: "Size atmış sene ömür vermedim mi?" olduğunu söylemişlerdir: İnşaallah ileride zikredeceğimiz hadis-i şerif de bunu te'yid ediyor.
Onun, onsekiz sene, kırk sene olduğunu söyleyenler de olmuştur.
Hasanu'l-Basri, Kalbi ve Mesruk'un da bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.
Yine İbni Abbas'ın da bu görüşü benimsediği nakledilmiştir.
Medinelilerin kendilerinden biri kırk yaşma ulaştığı vakit kendini tümüyle ibadete vermesi gerektiği görüşünde oldukları nakledilmiştir. Bu süreiiin buluğ çağı olduğu da söylenmiştir.
İbni Abbas ve cumhur ulema ayet-î kerime'de geçen: "Size uyarıcı da geldi" sözündeki "uyarıcı" kelimesi ile Hz. Peygamber (a.s)'in kasdedildiğini söylemiştir.
İkrime, İbni Uyeyme ve başkaları ayette geçen "düşünecek olanın düşüneceği kadar," süreyi, saçların ağarması olarak tefsir etmişlerdir.

5155-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle

buyurdu:
"Allah Teâla altmış seneye kadar yaşatıp ölümünü geri bıraktığı (hklde yaratanı ve yaşatanı tanımayan) kimsenin özrünü izale eder ve reddedei."
Ulemâ bunun manasının şöyle olduğunu söylemişlerdir:
"Allah bu süreyi kendisine mühlet olarak verdiğine göre artık onun için mazeret bırakmamıştır." [421]

5156-Buhari, İbni Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Ömer (r.a) beni Bedir ihtiyarlanyla beraber kendi meclisine girdirir-di. Buna bazıları içerlemiş gibi:
"Bunu niçin bizimle beraber alıyorsun? Bizim onun kadar oğullarımız var?" demişler. Hz. Ömer (r.a) de:
"O bildiğiniz sebepten (yani o, sizin de bildiğiniz ilim sahibi kimselerden olduğu için meclisime alıyorum)/' demiş.
Günün birinde Hz. Ömer (r.a) İbni Abbas'ı (beni) yine çağırdı da, Bedir ihtiyarlanyla beraber meclisine girdirdi. Sonra anladım ki, o gün Hz. Ömer (r.a) beni onlara göstermek için çağırmış.
Hz. Ömer (r.a):
"Yüce Allah'ın; "İza ca'e nesmllahi vel feth," kavli hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Bazıları:
"Bize nusret ve fetih verildiği zaman Allah'a hamdetmemiz ve mağfiret dilememiz emrolundu," dediler.
Bazıları da sükut etti, bir şey söylemedi. Hz. Ömer (r.a) bana: "Sen de mi böyle söylüyorsun ey Abbas oğlu?" dedi. "Hayır," dedim. "Ya ne diyorsun?" dedi. Ben: "O, Resuhıllah (a.s)'m ecelidir. Allah bunu kendisine bildirdi de: "Allah'ın nusreti ve fetih geldiği zaman, işte bu senin ecelinin alâmetidir. "Artık Rabbi'ne hamd ile teşbih et ve O'ndan mağfiret iste. Şüphesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir," buyurdu," dedim. Hz. Ömer (r.a) de:
"Benim bilmekte olduğum da ancak senin söylemekte olduğun şeydir," dedi." [422]

5157-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Hz. Peygamber (a.s) kendisine "İzâ câ'e nasrullahi ve'1-fethu," indikten sonra kıldığı her namazda muhakkak; "Sübhaneke Rabbena ve bi-hamdike, Allahümme'ğ firli," derdi."
Buhari ile Müslim (l)'in "Sahihlerinde Hz. Âişe (r.a)'dan rivayetlerinde Hz. Âişe

(r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) rüküunda ve sücudunda "Sübhaneke Allahumme Ra-benâ ve bi hamdike. Allahumuağfirli..." dualarını söylemeyi çok yapar olmuştu. Resulullah "Seni hamdinle teşbih eder, senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim," demek suretiyle Kur'an'm emrini yerine getiriyordu."
Hz. Âişe (r.a) demiştir ki:
"Ben şöyle sordum :
"Ya Resulullah (a.s)! Son zamanlarda ihdas edip söyler olduğunugördüğüm bu kelimeler nedir?"
Hz. Peygamber (a.s) de buyurdu ki:
"Ümmetim hakkında bana bir alâmet kılındı. O alâmeti gördüğümde bu kelimeleri söyledim. O alâmet: "İzâ câe nasrullahi ve'1-fethu..." süresidir."
Müslim'e [423] ait bir rivayet de şöyledir: "Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s): "Allah'ı, hamdine bürünerek teşbih eylerim; Allah'tan mağfiret diler, O'na tevbe ederim," sözlerini çok söylüyordu. Ben:
"Ya Resulullah (a.s) görüyorum ki: "Allah'ı, hamdine bürünerek teşbih eylerim; Allah'tan mağfiret diler, O'na tevbe ederim," sözlerini çok söylüyorsun," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Rabbim bana ümmetim hakkında bir alamet göreceğimi haber verdi. Ben de onu görünce; "Allah'ı hamdine bürünerek teşbih eylerim; Allah'tan mağfiret diler, O'na tevbe ederim," sözlerini çok söyliyeceğim. İşte o alâmeti gördüm: (Alamet şudur) : Allah'ın yardımı ile fetih (yani Mekke'nin Fethi) geldiğinde, sen de insanların takım takım Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde hemen Rabb'inin hamdine bürünerek teşbih et ve O'ndan mağfiret dile! Çünkü Allah tevbeleri çok kabul edicidir."[424]

5158-Buhari ile Müslim, Enes (r.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:
"Yüce Allah, Resulünün üzerine vefatından evvele kadar arka arkaya vahiy indirdi. Hatta O'nu, vahiy en çok olduğu zaman vefat ettirdi. Bundan sonra Resulullah (a.s) vefat etti." [425]

5159-Müslim, Cabir (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu: "Her kul öldüğü hal üzere diriltilecektir." [426]

AMELLERDE ORTA YOL (İTİDAL)

5160-Buhari ile Müslim, Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizler, sizi bırakıp teklif etmediğim hususlardan beni kendi halime bırakınız! Sizden evvelki ümmetler ancak çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilafları sebebiyle helak olmuşlardır. Ben sizleri bir şeyden nehyettiğim zaman, ondan sakınınız. Sizlere birşey emrettiğim zaman da emrimi tutunuz. Gücünüzün yettiği kadar onu yerine getiriniz." [427]

5161-Buhari ile Müslim, Enes bin Mâlik (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Üç kişi Hz. Peygamber (a.s)'in hanımlarının evlerine geldi de Hz. Peygamber (as)'in ibadeti haber verilince kendileri bu ibadeti azımsadılar ve:
"Biz nerede, Peygamber nerede? Muhakkak Allah, Peygamberinin geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günahlarını bağışlamıştır," dediler.
İçlerinden biri: "Ben artık hayatım boyunca her gece namaz kılacağım," dedi.
İkincisi: "Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiç bir gün terk etmiyeceğim," dedi.
Üçüncüsü de: "Kadınları ebediyyen terkedip onlara hiç temas etmiyeceğim," dedi. Onlar bu sözleri söylerken Resulullah (a.s) onların yanlarına çıkageldi de:
"Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Halbuki Allah'a yemin olsun, Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en çok kaçanınız benim. Fakat buna rağmen ben bazan oruç tutar, bazan yerim; namaz kılarım, uyurum da; kadınlarla beraber de olurum. (Benim sünnetim budur), kim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir."
Bu hadis-i şerifi Nesai [428] de tahric etmiştir. Onun lafzı da şöyledir: "Resulullah (a.s)'ın ashabından bir gurub vardı ki, onlardan bazıları: "Ben kadınlarla evlenmiyeceğim," dedi. Bazıları da:
"Ben et yemiyeceğim," dedi. Bir kamı:
"Ben döşek üzerinde uyumıyacağım (hep ibadet edeceğim)," dedi. Bazısı da:
"Hep oruç tutup, hiç iftar etmiyeceğim," dedi.
Onların bu sözleri Resulullah (a.s)'a ulaştı da, Allah'a hamdü senada bulundu. Sonra şöyle buyurdu:

"Şu kişilere ne oluyor ki, şöyle şöyle diyorlar. Fakat ben namaz da kılarım, uyurum da; oruçda tutarım, yerim de; ve kadınlarla da evlenirim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." [429]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları kaydetmiştir:
"Bu hadiste evliliğin teşvik ne nikah'm faziletine; büyüklerin fiillerini, onlardan örnek alup hayatımızda tatbik etmek için araştırmaya delalet vardır.
Bir sakınca olmadığı Erkekler tarafından bilinme mazereti mevcut olduğu takdirde hanımlardan durumun öğrenilmesi caizdir.
Ayrıca hadiste şuna da işaret vardır: Bir kimse iyi bir amel işlemeye azmettiği vakit bunu izhar etmek durumunda kalır da riyadan emin olabilirse bu yasak olmaz.
Yine bu hadiste mükellefler için ahkamı açıklama, ilmi meseleleri anlatma ve müctehidler tarafından şüphelerin giderilmesi sırasında Allah'a hamdedip O'nu överek söze başlamaya işaret vardır. Mubahlar kasıd ile ke-rahate ve müstehaplığa bazen dönüşebilir."

5162-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'nin şöyle dediğini rivayetetmişlerdir:
"Resulullah (a.s) bir şey yaptı ve ona (yapılması konusunda) izin de verdi. Ama bazıları bundan çekindiler (ve Resulullah (a.s)'a uymadılar). Onların bu tavri Resulullah (a.s)'a ulaştı. Bunun üzerine Resulullah (a.s) bir hutbe okudu. Adeti olduğu üzere Cenab-ı Hakk'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu:
"Bazı kimselere ne oluyor ki, benim yaptığım şeylerden kaçınıyorlar? Allah'a yeminle söylüyorum, ben Allah'ı onlardan çok daha iyi biliyorum. Allah'tan duyduğum korku da onların duyduklarından çok daha fazladır." [430]

Bir Açıklama

Hafız İbni Hacer, el-Feth'de şunları söylüyor:
"Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (a.s)'e uymaya teşvik, her türlü aşırılıklara girmeye ve mubahlardan kaçmmaya zem vardır. Ayrıca öğüt verirken adab-ı muaşerete riayet etmeye ve kibar davranmaya da işaret edilmektedir."

5163-Ebu Davud, Hz. Âişe (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Resululah (a.s) Osman bin Maz'un'u çağırtarak:
"Sen sünnetimden mi yüz çeviriyorsun?" diye sordu. O da:
"Hayır, ey Allah'ın Resulü, yemin olsun hayır ! Aksine aradığım şey, senin sünnetindir," dedi.
Resulullah (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:
"Bil ki, ben, hem uyurum, hem namaz kılarım, oruç da tutarım, iftar da ederim (yani bazan da tutmam); kadınlarla da evlenirim. Ey Osman, Allah'tan kork, zira ailenin senin üzerinde hakkı var, nefsinin seni üzerindehakkı var. Öyle ise bazan oruç tut, bazen ye. Namaz da kıl, uykunu da al !"ü
Rezin merhumun kitabında bu hadisle ilgili bir ilave buldum ki onu el Usul'da bulamadım. Bu ilave de şudur:
"Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Osman bin Maz'un (r.a) bütün gece namaz kılmak, gündüzleri de hep oruç tutmak, kadınlarla da hiç nikah yapmamak üzere yemin etmişti. Osman (r.a) Resululiah (a.s)'a yemininden sordu. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: ,
"Allah sizi rastgele yeminlerinizden (lağv) dolayı değil, fakat kalplerinizin kasdettiği yeminden dolayı sorumlu tutar." [431]
Bir rivayette de Osman'ın karar vermeden önce niyetini Resulullah (a.s)'a sorduğundan bahsedilmektedir ki, doğru olanı da budur vardır."
Bu konu ile ilgili olarak Hz. Âişe (r.a)'den bir rivayet [432] daha vardır. Bu rivayette Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) sahabe-i kirama bir emir buyurdukları vakit onların güç yetirebilecekleri ameli emrederdi. Onlar:
"Ya Resulullah, bizler senin gibi değiliz. Şüphesiz ki, Aziz ve Celil olan Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır," dediler.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) öylesine kızdı ki, öfkesi mübarek yüzlerinde belli oldu. Sonra şöyle buyurdu:
"Sizin en takvalı olmanız ve Allah'ı en iyi bileniniz benim." [433]

Dersler Ve Öğütler

1. Burada "lağv" yemini ile ne kasdedildiği konusunda ulemanın beş görüşü vardır:
a. Kişi bir şey üzerine yemin eder ve yemin etmiş gibi kendini zanneder. Sonra onun hilafı ortaya çıkar. Ebu Hureyre, İbni Abbas, Hasan, Atâ, Şa'bî, îbni Cübeyr, Mücahid, Katade ve Süddi bu görüştedirler.
b. Bu tür bir yemin kişinin şu sözü gibidir: Hayır, Vallahi, Belâ, Vallahi gibi... Bu sözler yemin akdi kasdedilerek söylenmemiştir. Bu da Hz. Âişe (r.a)'nin, Tavus'un, Urve'nin, Nehai'nin ve Şafii'nin görüşüdür.
c. Öfkeli iken kişinin ettiği yemin. Bu da Tavus ve İbni Abbas (r.a)'tan rivayet etmiştir.
d. Kişinin bir masiyet üzerine yemin etmesi. Kişi yemininde halis olur ve keffaretini öder. Bu hususta ona herhangi bir günah olmaz. Said bin Cübeyr bu görüştedir.
e. Kişi bir şeye yemin eder, sonra onu unutursa buna lağv yemini denir. Bu görüşü de Nehai ileri sürmüştür. [434]
Hafız İbni Hacer el-Feth'de: "Bu hadisde önemli işaretler vardır," demiş ve şunları söylemiştir:
2. Amel-i saliha, sahibini, dereceleri artırmak ve günahları silmek suretiyle yüce mertebelere yükseltir. Çünkü, istidlalleri ve delil ile isbatları kendilerine bir çok yönden olumsuz gelmez.
3. Kulun ibadetleri gayesine ve meyvesine ulaştığı vakit, bu onun için, nimetin bekasını istemek ve nimetten dolayı şükretmeyi artırmak amacıyla ibadete devam etmeye teşvik eden bir faktör olur.
4. Şari-i hakim'in çizdiği azimet ve ruhsat sınırında durmak gerekir. Ayrıca şeriata uygun mutedil bir davarmışı, şeriata muhalif meşakkatli bir davranışa tercih etmenin daha evla olacağına itikad etmek gerekir.
5. İbadette evla olan orta yoldur, terke kadar götürecek aşırılık değildir.
6. Bu hadiste, sahabenin ibadet konusundaki aşırı isteğine ve fazla hayır yapma taleplerine dikkat çekilmiştir.
7. Şer'i bir emre muhalefet sırasında öfkelenmek meşrudur. Anlama da kusur ettiği takdirde, manayı kavramak için yetenekli birine uyanık olmasını teşvik etmek maksadıyla karşı çıkmak da meşrudur.
8. Gerektiği takdirde, kişinin büyüklük duygusuna kapılmasından emin olduğu vakit kendi faziletiyle ilgili şeyleri anlatması caizdir.

9. Hatasızlık Resulullah (a.s)'a aittir. Çünkü Resulullah (a.s) ilmi ve a-meli hikmeti elinde bulundurmaktadır. Hz. Peygamber "Allah'ı en iyi bile-ninizim" sözü ile birin âsine, "Allah'tan en çok korkarunızım" sözü ile de ikincisine yani ameli hikmete işaret etmiştir."

5164-Buhari, Ebu Cuhayfe (r.a)"den rivayet etmiştir :
"Resulullah (a.s) Selman'la Ebu'd-Derda (r.a)'yı kardeş yapmıştı. Selman bir defasında Ebud-Derdâyı ziyaret etti. Evde, Ebu'd-Derdâ'nın hanımını düşük bir kıyafet içinde buldu.
"Bu halin ne?" diye sordu. Kadın:
"Kardeşiniz Ebu'd-Derdâ'nm dünya ile alakası kalmadı," diye açıkladı.
Ebu'd-Derdâ geldi ve Selman'a yemek getirerek :
"Buyur, ye," dedi ve ilave etti: "Ben orucum !". Selman :
"Hayır sen yemezsen ben de yemem," dedi. Beraberce yediler. Ge olunca Ebu'd-Derdâ namaz kılmaya kalktı. Selman :
"Uyu" dedi. Beraber uyudular. Bir müddet sonra Eb'd-Derdâ namaza! kalkmak istedi. Selman tekrar:
"Uyu" dedi. Uyudular. Gecenin sonuna doğru selman :
"Şimdi kalk," dedi. Kalkıp beraber namaz kıldılar. Sonra Selman şı ndsi-hatta bulundu:
"Senin üzerinde Rabbi'nin hakkı var, nefsinin hakkı var, ehlinin de hakkı var. Her hak sahibine hakkım ver". Ertesi gün Ebu'd-Derdâ, durumu Hz. Peygamber (a.s)'e anlattı. Resulullah (a.s) : "Selman doğru söylemiş," buyurdu." [435]

5165-Buhari, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s)'a benim "Hayatta kaldığım müddetçe vallahi gündüzleri oruç tutacağım, geçerde ise namaz kılacağım" dediğim haber verilmiş. Beni çağırtarak:
"Sen böyle böyle söylemişsin doğru mu?" dedi. Ben de:
"Annem babam sana feda olsun, evet böyle söyledim ey Allah'ın Resulü," dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"İyi ama, sen buna güç yetiremezsin, bazan oruç tut, bazan ye, uyu ve gece de (namaz için) kalk, ayda üç gün oruç tut (bu yeter), zira hayırlı işleri Allah on misliyle kabul ederek ücret veriyor. Bu üç gün, aynen yıl orucu yerine geçer."
Ben: "Buyurduğunuzdan daha fazlasına gücüm yeter," dedim. Resulullah (a.s):

"Öyle ise bir gün oruç tut, iki gün ye" dedi.
Ben tekrar: "Bundan daha fazlasına gücüm yeter," dedim. Oda:
"Öyleyse, bir gün tut, bir gün ye. Bu Hz. Davud (Aleyhisselam)'m orucudur. Bu en kıymetli oruçtur- Bir rivayette: "En efdal oruçtur, en kıymetli oruçtur"- Bir rivayette: "En efdal oruçtur," buyurdu.
Ben yine: "Bundan daha fazlasına gücüm yeter," dedim. Resulullah (a.s): "Bundan efdali yoktur," buyurdu." Bir rivayette [436] şu ilave vardır:
"Abdullah bin Amr: "Resulullah (a.s)'m söylediği her ayda üç günü kabul etseydim, benim için ailem ile malımdan daha makbul olurdu," demiştir."
Bir diğer rivayette Abdullah bin Amr bin el-As (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) bana:
"Bütün gece namaz kılmakta olduğun ve gündüzleri de oruç tuttuğun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.
Ben: "Evet öyledir," dedim. Resulullah (a.s) :
"Böyle yapma, gecenin bir kısmından kalk ibadet et, bir kısmında yat uyu, bazı günler oruç tut, bazı günler oruç tutma. Çünkü bedenin için senin üzerinde bir hakk vardır, gözlerin için de senin üzerinde bir hakk vardır, ziyaretçilerin için de senin üzerinde bir hakk vardır, eşin için de senin üzerinde bir hakk vardır. Sana uzun bir ömür olması ümid edilir. Her aydan üçer gün nafile oruç tutman sana yeter. Çünkü her bir haseneye mukabil onun on misli sevap vardır. Böylece bu, bütün sene oruç tutmuş sevabı eder," buyurdu."
Abdullah şöyle dedi:
"Ben kendi nefsime şiddet yaptıkça bana şiddet yapıldı: "Ben bundan daha fazlasına güç yetiririm, " dedim.
Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Öyle ise her cumadan (yani her haftadan) üç gün oruç tut."
Abdullah dedi ki:
"Ben şiddet istedikçe bana şiddetlendi. Ben bundan fazlasına da güç ye-tiririm," dedim.
Resulullah (a.s)'ı: "Öyle ise Davud Peygamber'in orucu gibi oruç tut," buyurdu.
Ben: "Davud Peygamber'in orucu nedir?" dedim.
Resulullah; "Yılın yarısıdır," buyurdu."
Bir diğer rivayette [437] de Abdullah bin Amr bin el-As (r.a) şöyle demiştir.
"Resulullah (a.s) bana:
"Her gün oruç tuttuğun ve her gece Kur'an'ı okuduğun bana haber verilmedi mi (sanırsın?)" buyurdu.

"Evet ey Allah'ın Peygamberi, öyle yapıyorum ve ben bununla hayırdan başka bir şey murad etmiyorum," dedim.
Hz. Peygamber (a.s):
"Öyle ise Kur'an'ı her on günde bir okuyup hatmeyle," buyurdu.
Ben; "Ey Allah'ın Peygamber'i ! Benim bundan daha fazlasına gücüm yeter," dedim.
Hz. Peygamber (a.s):
"Öyle ise her yedi günde bir okuyup hatmet, artık bunlardan ileriye de gitme/1 buyurdu."
Abdullah dedi ki:
"Ben ibadet isteğinde şiddet gösterdikçe benim bu arzum yerine getirildi. Hz, Peygamber (a.s) bana: "Sen bilmezsin belki de senin ömrün uzun olur," buyurdu."
Yine Abdullah dedi ki:
"Sonra ben Hz. Peygamber (a.s)'in benim için söylemiş olduğu uzun ömre ulaştım. İhtiyarladığım zaman; "Keşke Hz. Peygamber'in (bana söylediği) ruhsatı kabul etseydim," diye arzu ettim."
Müslim şunu ziyade etmiştir:
"Şüphesiz ki, senin üzerinde çocuğun için de bir hak vardır."
Bir başka rivayette de Hz. Peygamber (a.s) Abdullah bin Amr'^ şöyle sordu:
"Sen gündüzleyin devamlı oruç tuttup, geceleyin namaz mı kılıyorsun?" Ben de:
"Evet," dedim. Hz. Peygamber (a.s):
"Böyle yaparsan gözlerin çukurlaşır, ferin kalmaz ve yıpranırsın. Devamlı oruç tutanın, orucu yoktur. Ayda üç gün oruç, işte bu, Ömür boyu tutacağın oruçtur," buyurdu. Ben:
"Daha fazlasına da gücüm yeter," dedim.
"Davud orucu tut. O, bir gün tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla ^karşılaştığında da kaçmazdı," buyurdu."
Bir rivayette [438] de şu ziyade vardır: u "Abdullah bin Amr:
"Bana kimin gücü yeter, ey Allah'ın Peygamberi?" dedi."
Yine buna benzer bir rivayet [439] daha vardır ki, onda Hz. Peygainber fa.s) şöyle buyurdu:
"Her on günde, bir gün oruç tut. Diğer dokuz günün sevabmı alırsıri1."
Yine aynı rivayette Hz. Peygamber (a.s): "Devamlı oruç tutanın ofrucu yoktur," sözünü üç kere söyledi.
Buhari (4) Abdullah bin Amr bin el-As'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Babam beni asâletli bir aile kadını ile evlendirdi ve her zaman geçimimiz hususunda göz kulak olup, gelininden kocası Abdullah hakkında sorguda bulunurdu. Karım da:
"Abdullah erkek türü arasından öyle güzel bir kocadır ki, biz ona geldiğimizden beri aile döşeğimize ayak basmadı, örtülü eteğimizi araştırıp yoklamadı," demiştir.
Babam Amr'ın bu yoldaki incelemeleri uzayınca, nihayet Hz. Peygamber'e oğlunun bu halici arzetti. Hz. Peygamber (a.s) de: "Abdullah'ı bana getir," buyurdu. Sonra Hz. Peygamber (a.s)'e kavuştuğumda bana: "Nasıl oruç tutarsın?" diye sordu. Ben de: "Her gün," dedim. Hz. Peygamber (a.s):
"Nasıl hatmedersin?"dedi. Ben:
"Her gece," dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) :
"Her ayın üç gününde oruç tut, her ayda bir Kur'an'ı okuyup hatimeyle/' buyurdu. Ben:
"Bundan daha çoğuna gücüm yeter," dedim.
"öyle ise her haftada üç gün oruç tut," buyurdu.
"Bundan fazlasına da gücüm yeter," dedim. Hz. Peygamber (a.s):
"İki gün iftar et, bir gün oruç tut," dedi. Ben de:
"Bundan fazlasına da dayanabilirim," dedim.
"Oruçların en faziletlisi olan, Davud Peygamber'in orucu tut ki, bir gün oruç, bir gün iftardır. Bir de yedi gecede bir kerre Kur'an'ı okuyup hat-meyle," buyurdu."
Abdullah (daha sonraları) dedi ki:
"Keşke ben Resulullah (a.s)'m bana verdiği ruhsatı kabul etseydim. İşte şimdi yaşlandım, zayıf düştüm," diyerek hayıflanıyordu. Abdullah (ihtiyarlık çağında) Kur'an'm yedide birini gündüzden, ailesinden bazılarının yanında okurdu ve gece okuyacağı Kur'an'ı gündüz okuyup hazırlardı ki, gece okuması hafiflesin. Oruç hususunda kuvvetli bulunmak isteyince de birkaç gün arka arkaya oruç tutmazdı ve bu oruç tutmadığı günleri sayardı ve Hz. Peygamber (a.s)'den ayrıldığı sıradaki ibadet hayatından bir şey bırakmayı çirkin gördüğünden oruç tutmadığı günlerin sayısınca arka arkaya oruç tutardı."
Nesai [440]'nin rivayetinde ise Abdullah bin Amr bin el-As (r.a) şöyle demiştir:
"Babam beni bir kadınla evlendirdi. Bir defasında bizi ziyarete geldi. Babam (hanımıma) :
"Kocanı nasıl görüyorsun, iyi mi? "diye sordu. O da:
"Çok iyi bir adam. Geceleyin (ibadet edip) hiç uyumuyor, gündüzleri de oruç tutuyor," dedi. Bunun üzerine babam beni azarladı ve:

"Seni Müslümanlardan bir kadın ile evlendirdim. Sen ise ondan yüz çeviriyorsun?" dedi.
Güç ve kuvvetime güvendiğim için babamın sözüne kulak asmadım. Bu olay Hz. Peygamber (a.s)'e ulaşınca, Hz. Peygamber (a.s):
Fakat ben, bazan ibadet ediyor, bazan da uyuyorum; hem oruç tutuyorum, hem de yiyorum. Bundan dolayı sen de bazen geceleyin ibadet et, bazan yat, oruç tut, bazan da tutma," buyurdu."
Abdullah yukarıda geçen hadisin benzerini anlattı ve sözüne şöyle devam etti:
"Resulullah (a.s) :
"Kur'an'ı bir ay içinde hatmeyle," dedi. Sonra onbeş güne kadar indi. Ben:
"Bundan daha fazlasına gücüm yeter," diyordum."
Tirmizi [441] bu rivayetlerin bir kısmını tahric etmiştir. Onlar arasında Resulullah (a.s)'ın şöyle buyurduğu nakledilmektedir:
"En faziletli oruç, kardeşim Davud'un orucudur. Bir gün oruç tutar, bir gün yerdi. Dünşmanla karşılaştığı vakit kaçmazdı."
Buhari [442], Müslim [443], Ebu Davud [444], Nesai [445] de şu hadisi muhtasar olarak rivayet etmişlerdir:
"Abdullah bin Amr şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s) : "Allah'a en sevimli olan oruç, Davud Peygamber'in orucudur. Hz. Davud bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Allah'a en sevimli olan namaz da yine Davud Peygamber'in namazıdır. O, gecenin yarısını uyur, üçte birinde namaz kılar, altıda birinde tekrar uyurdu," buyurdu." [446]

5166-Buhari ile Müslim, Hz. Âişe (r.a)'nın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir :
"Resulullah (a.s)'m bir hasırı vardı. Onu geceleri perde yapıp gerisinde namaz kılardı, gündüzleri de yayıp üzerinde otururdu. Halk da O'nun yanma dönüp (gelip) aynen onun gibi namaz kılmaya başladılar. Nihayet sayıları artıp çoğaldılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) onlara yönelerek şöyle buyurdu:
"Ey İnsanlar! Amellerden daima takat yetirebileceklerinizi üzerinize alıp yapınız. Çünkü siz usanmadıkça Allah usanmaz. Allah'a amellerin en sevimli olanı, az olsa da devamlı olanıdır," [447]

Dersler Ve Öğütler

Hadiste geçen; "Siz usanmadıkça Allah usanmaz," sözü ile şu kasdedil-miştir: Şüphesiz ki Allah, siz usansanızda yahut usanmasanız da ebediyyen usanmaz. Bu söz Arapların tıpkı şu sözü gibidir.
"Karga ağanncaya ve zift beyazlaşmcaya kadar onu yapmam."
Bu cümlenin: "Siz Allah'a ibadet ve ameli terketmedikçe Allah size ihsan etmeyi bırakmaz," anlamına geldiği de söylenmiştir. Mânâ'ya uygun düştüğü takdirde fiil koymak Asapların adetidir. Şu örnekte olduğu gibi:
"Sonra onlar kuşluk vaktine erince zaman onlara oyununu oynadı.
Aynı şekilde zaman erkekleri de helak etti.
Yani zamanın onları helak etmesi, zamanın onlara bir oyunuydu."
Hadisde geçen yukarıdaki cümlenin: "Siz dua ve dilekte bulunmaktan usanmadıkça, Allah da size lutufunu kesmez," anlamına geldiği de söylenmiştir. Sözdeki ölçü ve seci uyuşması yönünden "usanmak" fiili, Allah'a layık olmadığı halde Allah'ın fiiline usanmak anlamında "melel" adı verilmiştir.
Nitekim şu ayet-i kerimelerde olduğu gibi:
"Kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın." [448]:
Yine "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür." [449]
Bu tür anlatımlar Arapça'da yaygındır ve Kur'an-ı Kerim'de boldur.
Hafiz İbni Hacer, Fethu'l-Bâri'de [450] şunları kaydetmektedir:
"Hadisteki usanmak anlamına gelen "Melalun" kelimesindeki "mim" harfi, her iki yerde de fetha ile kullanılmıştır. "Melai" kelimesi bir şeyin ağır olması, sevdikten sonra o şeyden gönlün nefret etmesi anlamına da gelir. Bu da ittifakla Allah'a muhaldir.
îsmâili ile muhakakkiklerden bir cemaat şöyle demiştir: "Bu, ancak lafzı mukabele yönüyle mecaz olarak Allah'a ıtlak olunur Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür."
Kurtubî şöyle demiştir:
"Onun mecazi yönü şudur: Allah Teâla usanarak ameli terkeden kişiden sevabı kestiği için bu,"melâl" kelimesi ile ifade edilmiştir. Bu da bir şeyin sebebinin ismi ile isimlendirilmesi kabilindendir."
Herevi demiştir ki:
"Bu cümlede kasdedilen mânâ şöyledir: Siz dua ve istekte bulunmaktan usanmadıkça Allah size fazlını kesmez."
Başkaları da onun manasının şöyle olduğunu söylemişlerdir:
"Sizin say'ü gayretiniz sona ermedikçe itaattan dolayı Allah'ın sizin üzerinizdeki

hakkı da sona ermez."
Siz usansanız da Allah usanmaz, demişlerdir. Bu da Arap dilinde kullanılmaktadır. Araplar: "Karga ağarıncaya ve zift beyazlaşıncaya kadar şunu yapmam," derler.
Yine el-Beliğ'de bulunduğu gibi şu da Arapların sözlerindendir:
"Düşmanlığı kesilmedikçe onun da düşmanlığı kesilmez, yani sona ermez."
Bu örnek, öncekine daha çok benziyor. Çünkü karganın ağarması, ibadet eden kişinin usanmasının aksine adeten mümkün değildir.
el-Mazirî şöyle demiştir:
"Bazıları "hatta"nın burada "vâv" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Buna göre cümlenin manası şöyle olur: "Sizler usandığınız halde, Allah asla usanmaz." Böylece "usanma" fiili, Allah'tan nefyedilmiş, insanlar için isbat edilmiş olur."
Yine Maziri şöyle demiştir:
"Bazıları da "hatta"nm "hiyise" manasında kullanıldığnı söylemişlerdir. Birinci görüş daha münasip ve kaideye daha uygundur. Ve lafzı mukabele babmdandır.
Ve bunu Hz. Âişe (r.a) hadisinin bazı tariklerinde yer alan şu sözler te'yid ediyor:
"Hz. Peygamer (a.s) şöyle buyurdu:
"Amellerden güç getireceğinizi üzerinize alıp yükleniniz. Muhakkak ki Allah, siz amelden usanmadıkça (size) sevap (vermekten) usanmaz."
Fakat bu hadisin isnadında Musa bin Ubeyde vardır ki, o da zayıf ravidir. Bir rivayette [451] şu ziyade vardır:
"Âl-i Muhammed (Hz. Muhammed'in ailesi) bir amel yaptıklarında artık ona devam ederlerdi." (Bu, ravinin sözüdür).
Diğer bir rivayette [452] de:
"Resulullah (a.s)'tan, Allah'a en sevgili olan amel hangisidir?" diye soruldu. "Az olsa da en devamlı olandır," buyurdu, demiştir.
Bir başka rivayette [453] de şu ilave yer almaktadır:
"Resulullah (a.s): "Amelden gücünüzün yeteceğini tekeffül ediniz," buyurdu."
Buhari [454]'nin bir rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Doğru yolu tutunuz, (işleriniz ve ibadetlerinizde) ifrat etmeyiniz. Şunu. iyi biliniz ki, sizlerden hiçbirinizi kendi ameli cennete girdirmiyecektar, Amellerin Allah'a en sevgili olanı da, az olsa bile en devamlı yapılandır.'"
Dıger rivayette [455] şu ziyade vardır:

"Resulullah (a.s) : "Doğru yolu tutunuz, amellerde ifrata gitmeyiriiz, (ameller üzerine sevap(a) müjdeleyip sevdiriniz. Şu muhakkak ki, hiçibir kimseyi kendi ameli Cennet'e girdirmez/' buyurdu. Sahabiler:
"Seni de mi ya Resulullah?" diye sordular. Resulullah (a.s) :
"Evet beni de, ancak Allah bir mağfiret ve bir rahmet büfüyüp korumuştur," buyurdu."

Buhari ile Muvatta [456]'da yer alan rivayette de Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'m en çok sevdiği amel, sahibinin üzerinde devam eder olduğu ameldir."

Müslim [457]'in rivayetinde ise Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teâlaya amellerin en sevimli olanı, az olsa da en devamlısıdır ' Hz. Âişe (r.a) bir amel işlediği zaman ona devam ederdi." Tirmizi [458]'nin rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Resulullah (a.s)'a amellerin en sevimli olanı, devam edileniydi." Yine Tirmizi [459]'ye ait bir rivayet de şöyledir:
"Hz. Âişe (r.a) Ve Hz. Ümmü Seleme (r.a)'ye:
"Resulullah (a.s)'a hangi amel daha sevmili idi?" diye sorulunca, onlar:
"Az da olsa devam edileni idi," diye cevap verdiler."

Ebu Davud [460]'un rivayetinde Resulullah (a.s) şöyle buyurmuştur:
"Gücünün yeteceği ameli üzerinize alınız. Çünkü siz usanmadıkça Allah ,usanmaz. Muhakkak ki, Allah'a en sevimli olan amel, az olsa da en devamlı olanıdır."
(Ravi der ki:)
"Resulullah (a.s) bir amel işlediği vakit ona devam ve sebat ederdi."

Buhari [461]'deki bir rivayette Alkame şöyle demiştir:
"Hz. Âişe (r.a)'ye:
"Resulullah (a.s)'ın ameli nasıl idi? Günlerden herhangi birine tahsis ettiği bir şey olur muydu?" diye sordum. Hz. Aişe (r.a):
"Hayır, O'nun ameli devamlı idi. [462] Resululah'm muktedir olduğuna sizin hanginiz muktedir olabilir?" dedi."

Nesâi [463]'nin rivayetinde Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:
"Resulullah (a.s)'ın yaydığı bir hasırı vardı. Onu geceleri perde yapar, gerisinde namaz kılardı. Halk onun farkına vardı da onun gibi namaz kılar oldular.

Kendileriyle Resulullah arasında, o hasır bulunuyordu. Bunun üzerine Resulullah (a.s):
"Güç yetirebileceğiniz ameli yükleniniz. Çünkü siz usanmadıkça Allah Tebareke ve Teâla usanmaz. Allah'a en sevimli olan amel, az olsa da devamlı olanıdır," buyurdu.
Daha sonra Resulullah orada namaz kılmayı terketti. Aziz ve Celil olan Allah, ruhunu kabzedinceye kadar bir daha oraya dönmedi. Resulullah bir amel işlediği vakit ona devam ederdi."

5167-Müslim, Cabir bin Abdullah (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ben, Resulullah (a.s)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:
"Sizden hiç bir kimseyi kendi ameli Cennet'e girdiremez, ateşten de kurtaramaz. Beni de amelim Cennet'e koyamaz, ateşten kurtaramaz. Bu, ancak Allah tarafından bir rahmet ile olacaktır."
Müslim [464]'in bir rivayetinde de Resulullah (a. s) şöyle buyurmuştur:
"Sizler (mümkün olduğu kadar) doğru hareket etmeye yaklaşınız. Doğruya yapışıp doğru hareket ediniz. Şunu iyi iliniz ki, sizden hiç bir kimse kendi ameli ile kurtulamıyacaktır." Sahabiler:
"Ya Resulullah! Sen de mi amelinle kurtulamıyacaksm?" diye sordular, Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Ben de amelimle kurtulamıyacağım. Şu kadar ki, Allah beni kendi katından bir rahmet ve bir fazl ile setr ve muhafaza edecektir." [465]

5168-Buhari, Ebu Hureyre (r.a)'den yukarıdaki hadisin benzerini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu :
"Sizler doğru yolu tutun, ifrat etmeyin, gündüzün ilk ve son saatlerinde yürüyün, gecenin sonundan da bir miktar faydalanın. Ve sizler ortayolu tutun, orta yolu tutun ^i, maksadına eresiniz." [466]

5169-Buhari, Ebu Hüreyre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizden hiç bir kimseyi kendi ameli Cennet'e girdiremiyecektir."
Sahabiler:
"(Ya Resulullah) Seni de mi?" diye sordular. Hz. Peygamber (a.s):
"Beni de amelim Cennet'e girdiremiyecektir. Şu kadar ki, Allah beni kendi

katından bir rahmet ve bir fazl ile bürüyüp korur."

Müslim [467]'in bazı tanklarında: "Fakat sizler doğru yolu tutun, ifrat etmeyin," ilavesi vardır.

Yine Müslim [468]'in diğer bir rivayetinde Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Sizler doğru hareket etmeye yaklaşınız ve doğruya yapışıp doğru hareket ediniz. Şunu iyi biliniz ki, sizden hiçbir kimseyi kendi ameli kurta-ramıyacaktır."
Sahabileri:
"(Ya Resulullah !) Seni de mi?" dediler. Resulullah (a.s) :
"Beni de amelim kurtaramayacaktır. Şu kadar ki, Allah beni kendi katından bir rahmet ve fazl ile bürüyüp koruyacaktır," buyurdu."

Buhari [469]'de de onun benzeri bir rivayet vardır, Ve şunu da ilave etmiştir:
"Sizler doğru yolu tutun, ifrat etmeyin, gündüzün ilk ve son saatlerinde yürüyün, gecenin sonundan da bir miktar faydalanın. Ve sizler orta yolu tutun, orta yolu tutun ki, maksadınıza eresiniz."

Buhari [470] ile Nesai [471]'ye ait diğer bir rivayette de Ebu Hureyre şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu din kolaylıktır. Hiç bir kimse yoktur ki, bu din hususunda kendini zorlasın da din ona galebe çalmasın. Öyle olunca ortalama gidin, doğru hareket etmeye yaklaşın, (az da olsa devamlı amel ve ibadetten dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir kısmında (ibadete tevfik vermesi için Allah'tan) yardım isteyin." [472]

Dersler Ve Öğütler

îbni Hacer'in el-Feth'de [473] naklettiği gibi İbnu'l-Cevzi merhum, bu hadis-i şerif ile Cenab-ı Hakka'ın: "İşte bu, sizin yapageldiğiniz iyi amelleriniz sayesinde mirasçı kılındığınız cennettir," [474] ayet-i kerimesinin arasının nasıl 'cem1 edileceğine şu dört madde ile cevap verilmiştir:

1. İbadet için muvaffak kılmak Allah'ın rahmetidir. Allah'ın önceden takdir buyurduğu böyle bir rahmeti olmasaydı, kuruluşa vesile olan ne taât ne de iman elde edebilirdi.

2. Kölenin sağladığı menfaatler efendisine aittir. Kölenin çalışması, efendinin kazanılmış bir hakkıdır. Efendi ona ne kadar inam ve ihsanda bulunursa, bu efendisinin fazlmdandır.

3. Bazı hadis-i şeriflerde Cennet'e girmek, Allah'ın rahmeti sayesinde, derecelerin bölüştürülmesi de ameller sebebi ile olduğu belirtilmiştir.

4. Taat amelleri kısa zaman içinde olur ve sevab da tükenmez. Öyle ise fazl ile tükenen şeyin mükafatındaki tükenmeyen nimetler, amellerin karışılığı değildir.

İbnu'l-Kayyım, "Miftahu Dârı's-Saâdet" adlı eserinde şunları söyler: "Girmeyi gerekli kılan "bâ" harfi, olumsuzluk "bâ" sı değildir.

Birincisi: "Sebeplilik" içindir ki, amellerin, girişi gerekli kılan sebebi olduğuna delâlet etmektedir.

İkincisi: Muâraza "yâ"sıdır. Şu örnekte olduğu gibi: Ondan şunun karşılığında satın aldım. Hadisler de, Cennet'e girmenin herhangi bir kimsenin amelinin mukabili olmadığı ve Allah'ın kuluna merhameti olmasaydı, Allah onu cennete girdirmiyeceği bildirilmiştir. Çünkü tek basma amel, cennete girmeyi gerektirmez. Ayrıca amel, cennetin karşılığı da değildir. Çünkü amel, Allah'ın sevdiğin tarza uygun düşse de, Allah'ın nimetinin karşılığı olamaz, aksine bütün ameller, bir tek nimetin bile karşılığı değildir. Halbuki kul, nimetlerin şükrünü hakkıyla ödeyemez."

5170-Buhari ile Müslim, Enes bin Malik (r.a)'den rivayet etmişlerdir : "Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:

"Koîaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyip sevindiriniz, nefret ettirmeyiniz."

Bir rivayette [475]de: "Yatıştırınız, ürkütüp nefret ettirmeyiniz," buyurmuştur. [476]

5171-Buhari, Enes bin Mâlik (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir : "Hz. Peygamber (a.s) mescide girdi. Girince mescid'in iki direği arasındabir ip çekilmiş olduğunu gördü.
"Bu ip nedir?" diye sordu. Sahabiler:
"Bu, Zeynep (binti Cahş)'in ipidir. Zeyneb (namazda ayakta durmâkj^n) yorulunca bu ipe tutunur," dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) : "Hayır (ibadette böyle güçlük!'ol-maz). Bu ipi çözünüz. Sizin biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namazı (ayakta) kılsın. Yorulup gevşeyince de hemen otursun," buyurdu." ;
Ebu Davud [477]'un rivayetinde; "Hz. Peygamber (a.s) "Bu ip nedir?" diye sordu.
"Ya Resulullah! Hanine bintü Cahş (m ipidir ki) namaz kılarken yorulunca, ona tutunur," diye cevap verildi.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Onu çözünüz! Hamne gücü yettiği kadar namaz kılsın, yorulunca da otursun."
Yine Ebu Davud 'un bir rivayeti de şöyledir:
"Zeynep namaz kılarken gevşeyince yahut yorulunca ona tutunuyor," dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
Onu çözünüz. Sizin biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namazı (ay|kta) kılsın. Gevşeyince veya yorulunca otursun." [478]

5172-Buhari, Hz. Âişe (r.a)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Yanımda Esedoğullarından bir kadın varken Resulullah yanıma girdi ve:
"Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben de:
"Fulanca kadındır, geceleyin uyumuyor (ibadet ediyor/' dedim ve kadının kıldığı namazları anlattım.
Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurdu:
"Bu sözü bırak. Daima elinizden gelecek şeyleri yapmaya bakınız. Şüphesiz ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz. Dinin (taat ve ibadcin) en sevgili olanı, sahibinin devamlı olarak yaptıklarıdır."
Müslim [479]'e asit diğer bir rivayet de şudur:
"Havla bint-i Tuveyt Hz. Âişe (r.a)'ye uğramıştı. Yanında da Resulullah (a.s) bulunuyordu, (Hz. Âişe (r.a) ben: "Bu, geceleyin uyumadığını söyledikleri Tuveyt kızı Halâ'dır," dedim.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:

"Geceleyin uyumazsın ha! Takat getirebileceğiniz ameli alınız. Allah'a yemin olsun ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz."

îmanı Mâlik Muvatta [480]'da İsmail bin Ebi Hakim'den mürsel olarak tah-ric etmiştir. Ona şu rivayet ulaşmıştır:
"Resulullah (a.s) geceleyin (uyumayıp) namaz kılan bir kadının (haberini) işitti de:
"Bu kadın kimdir?" diye sordu.
"Gece (yi ibadetle geçirip) uyumıyan, Tuveyt kızı Havlâ'dır," diye cevap verildi. Hz. Peygamber (a.s) bunu hoş görmedi. Hatta hoşnutsuzluğu yüzünden anlaşılıyordu. Sonra şöyle buyurdu:
"Şüphesiz ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz. Gücünüzün yettiği kadar amelden yükleniniz!" [481]

5173-Tirmizi, Ebu Hureyre (r.a)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Her şeyin bir şevki vardır. Her şevkin de bittiği bir zaman vardır. (Yapacağı işe karşı şevk) duyan kişi işini yaparken mutedil hareket eder ve bu itidali devam ettirirse, muvaffak olacağını ümid edin. Şayet (aşırılığa düşerek dikkat çekmiş ve) parmakla gösterilecek hâle gelmişse ona itibar edip (salihlerden) saymayın." [482]

5174-Buhari ile Müslim, Hz. Aişe (r.a)'den rivayet etmişlerdir:
"Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Biriniz namaz kılarken uyuklarsa, uykusu dağılıncaya kadar yatıverîi
Zira uyuklıyarak1. namaz kılarsa, belki istiğfar edeyim derken, kendine söver." [483]

5175-Müslim, Ebu Abdullah Cabir bin Semüre (r.a)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir;
"Ben, Hz. Peygamber (a.s) ile birlikte bir çok namazlar kılıyordum. O'nun namazı orta, hutbesi de orta idi." [484]

5176-Müslim, Ebu Rıb'î Hanzala bin Rıb'î el-Üseydi el-Kâtib- Resulullah'ın kâtiplerinden biri idi-'den rivayet etmiştir: "Ebu Rıb'î şöyle dedi: "Bana Hz. Ebu Bekir (r.a) tesadüf etti de: "Nasılsın yâ Hanzala?" dedi. Ben: "Hanzala münafık

oldu," dedim.
"Sübhanellah! Sen ne söylüyorsun?" dedi. Ben:
"ResuluUah (a.s)'ın yanında bulunuyoruz. Bize Cenne't'i, Cehenne mi hatırlatıyor hatta onu gözle görmüş gibi oluyoruz. ResuluUah (a.s)'m yanından çıktıktan sonra ise hanımlarla, çocuklarla geçim dertleriyle meşgul oluyoruz. Bu sebeple çok şey unuttuk," dedim. Hz. Ebu Bekir (r.a):
"Vallahi biz (de) böyle şeylere tesadüf ediyoruz," dedi. Hz. Ebu Bekir (r.a) ve ben yürüdük ve ResuluUah (a.s)'ın yanına girdik. Ben:
Ya ResuluUah (a.s), Hanzalan münafık oldu," dedim. ResuluUah (a.s) : "O da ne?" diye sordu.
"Ya Resulullah (a.s) senin yanında bulunuyoruz. Bize Cennet'i ve Ce-hennem'i hatırlatıyorsun. O derecede ki, gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Senin yanından çıktığımız vakit, hanımlarla, çocuklarla ve geçim dertleriyle meşgul oluyoruz. Çok şey unuttuk," dedim.
Bunun üzerine Resulullah (a.s) şöyle buyurdu:
"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz benim yanımda bulunduğunuz hal üzere ve zikretmeye devam ederseniz, sizinle melekler döşeklerinin üzerinde ve yollarınızda musafaha (tokalaşma) ederler. Fakat ya Hanzala! Bazı zaman şöyle, bazı zaman böyle
Bunu üç defe tekrarladı." [485]

5177-Müslim, Ebu Zerr el-Gıffari (r.a)'den rivayet etmiştir:
"Ebu Zerr, şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber (a.s) buyurdular ki:
"Allah (Azze ve Celle) : "Her kim bir hayırla gelirse, ona bu hayırın on misli vardır. Fazla da veririm. Ve her kim bir kötülükle gelirse, onun cezası kötülüğün mislidir. Yahut affederim. Bana kim bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım; bana kim bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Her kim bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim. Ve her kim bana hiç birşeyi ortak koşmamak şartıyla yeryüzü dolusu günahla geşj lirse, ben kendisini o günahın misli mağfiretle karşılarım," buyuruyor." [486]

Son Söz

Cihad ve cihadla ilgili kısmın sona ermesiyle, elhamdülillah, "el-Esas fi's^ Sünne'nin üçüncü bölümü olan 'Hadislerle İbadet Ansiklopedisi' kısmını taP

marnlamış bulunuyoruz.
Biz, her şeye gücü yeten ve en yüce olan Allah'tan bu bölüm ile, davefî alanındaki bir boşluğu doldurmasını, faydalı kılmasını ve onu din gününde ha| senatımızın kefesine koymasını umud ediyoruz.
Allah Teâla'nın yardımıyla bu bölümü: "el-Esas fi's-Süne"nin, "Ahlakıyatjj Ahkamu'l-Hayatiyyat ve'1-Adiyat" kısmını kapsayan dördüncü bölüm izliyeJ!j çektir.
Aziz ve Celil olan Allah'tan, usul hakkında temel bir ansiklopedi olan şu saygın ansiklopedinin tamamlanması ve neşredilmesi yolundaki adımlarımızı başarılı kılmasını diliyoruz.
Doğru yola ileten ve başarılı kılan Allah'tır.
Allah'ım! Bizi hidayete erdirildiklerinin içinde hidayete erdir, sıhhat ve:, afiyet verdiklerinin içinde bize de sağlık ve afiyet ver, dost edindiklerinin^ içinde bizi de dost edin, bizi koru, takdir buyurduğun şeyin şerrini bizden geri; çevir! Başta ve sonda hamd yalnızca Allah'a mahsustur.[487]

---

[1] Tirmizi (4/160) 22-Kitabu's-Siyer, 46-Savaşmamn müstehap olduğu saat hakkında bab.

[2] Buhari (6/258) 58-Kitabu'l-Cizye ve'l-Muvadea, 1-Harhiler babı. ve mütareke ve cizye
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/200-203

[3] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/203

[4] Taberi (4/119)

[5] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/203-206

[6] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/206

[7] Müslim (3/1507) 33-Kitabu'l-İmare, 38-Allah yoluna gazaya çıkana binecek ve saire ile yardımda bulunmanın ve ailesi hakkında hayırla onun yerini tutmanın fazileti babı. Ebu Davud (3/12) Kitabu'l-Cihad, Savaşta faydalanılan şeyler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/206

[8] Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/207-208

[9] Ebu Davud (3/46) Kitahu'l-Cihad, Sıkıntı gününde (cepheyi) terkedip gitme babı Tirmizi (4/214) 24-Kitabu'l-Cihad, 36-Sıkıntıtan (cepheden) kaçma babı. Tirmizi "Bu hadis hasendir, biz onu ancak Yezid bin Ebi Ziyad hadisinde biliyoruz İmamlardan bir çokları Yezid hakkında konuştu," demiştir.

[10]
Ebu Davud (3/138) Kitabu'l-Harac ve'l-İmâre ve'l-Fey, Bağışları toplama babı. Bu hadisin ricali sika ravilerdir.
[11]
Tabarani (11193) Mecmau'z-Zevaid (5/328) Heysemi: "Onu, Tabarani rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/208
[12]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/208
[13]
Müslim (3/1445) Aynı yer.
[14]
Müslim (3/1446) Aynı yerin devamıdır.
[15]
Ebu Davud (3/74) Kitabul-Cihad, Kadın ile köleye ganimetten hediye verilir babıA
[16]
Müslim (3/1444) Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 48-Gazi kadınlara bahşiş verilip hisse verilmemesi ve düşman çocuklarını öldürmenin yasak edilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/209-211
[17]
Buhari (6180) 56~Kitabu'l-Cihad, 68-Kadınların yaralıları ve şehitleri geri götürmeleri babı.
[18]
Müslim (3/1447) 32-Kitabu'l-Cihad, 48-Gazi kadınlara bahşiş verilip hisse verilmemesi ve düşman çocuklarını öldürmenin yasak edilmesi babı.
[19]
Ebu Ya'lâ (6/55) Hadis no: 3300 Ricali, sika ravilerdir.
[20]
Tabarani el-Kebir (25176) Mecmau'z-Zevaid (5/323) Heysemi: "Her ikisinin rica-lide Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/211-214
[21]
Müslim (3/1442) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 47-Kadınların erkeklerle birlikte gaza etmesi babı. Ebu Davud (3/71) Kitabu'l-Cihad, Seleb (Öldürülen kişinin üzerinde bulunan eşya vs.) öldüren kişiye verilir babı
[22]
Müslim (3/1443) Aynı yer. Ebu Davud (3i 18) Tirmizi (41139)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/214-216
[23]
Ebu Davud (3/54) Kitabu'l-Cihad, Dü§manı ateşle yakmanın keraheti babı. 1) Katl-i sabr: Savaşırken değil de, Öldürücü atışlara hedef kılınarak icra edilen öldürme şekline sabır katli denir. Kurşuna dizmek ve idam etmek gibi (Çeviren)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/216
[24]
Ebu Davud (3/38) Kitabu'l-Cihad, Düşman beldelerini yakma babı. İbni tiflâce J (2/948) 24'Kitabu'l-Cihad, 31-Düşmanın yurdunu ateşe vermek babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/216-217
[25]
Ebu Davud (3/60) Kitabu'l-Cihad, Esirler hakkında iyi davranma babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/217-218
[26]
Keşfu'l-Estar an'Zevaidi'l-Bezzar (21214) Kitabu'l-Hudud, Katl-ı Sabbr önce işlenen günahlara keffar ettir, babı. Bezzar; "Biz onu bu vecihten başka Hz. Peygamber (a.s)'den rivayet edildiğini bilmiyoruz,"

demiştir. Bu hadis hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/218
[27]
Ebu Davud (3/8) Kitabu'l-Cihad, Mücahidlerin hanımlarının savaşa katılmayıp oturanlara hürmeti babı.
[28]
Nesai (6151) 25-Kitabu'l-Cihad, 48-Ailesi hakkında gaziye hiyanet eden kimse babı.
[29]
Müslim (3/1058) 33-Kitabu'l-İmâre, 39-Mücahidlerin hanımlarının hürmeti ve onlara hıyanette bulunan kimsenin günahı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/219
[30]
Ebu Davud (3/8) Kitabu'l-Cihad, Seriyyede birsey elde edemeden geri dönme babı. Ne-sai (6/17) 25-Kitabu'l-Cihad, 15-Herhangi bir ganimet elde edemeden geri dönen seriyye babı.
[31]
Müslim (3/1514) 33-Kiîabu'l-İmare, 44-Gaza edip ganimet alan ve almayan kimsenin sevab miktarını beyan babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/220-221
[32]
Ebu Davud (3/12) Kitabu'l-Cihad, Özürden dolayı savaşa katılmayıp yerinde oturma ruhsatı babı.
[33]
Buhari (6/46) 56-Kitabu'l-Cihad, 35-Özür kendisini gazveden alıkoyan kimse babı
[34]
Müslim (311518) 33-Kİtabu'l-İmare, 48-Gazadan kendisini hastalık veya ba§ka bir özür men eden kimsenin sevabı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/221-222
[35]
Ebu Davud (3156) Kitabu'l-Cihad, Zincire vurulan esir babı. 1) Buhari (61145) 56-Kitabu'l-Cihad, 144-Zincirle bağlanan esirler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/222-223
[36]
Müslim (3/1386) 8-Kitabu'l-Cihad ve's-Styer, 19-Esiri bağlayıp hapsetmenit ona iyilikte bulunmanın cevazı babı.
[37]
Nesai (2/46) 8-Kitabu'l-Mesacid, 20-Esiri Mescid'in direğine bağlama babı. Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri uzun hadisin bir kısmıdır. Uzunca bir şekilde es-Siyre'de de gelmiştir.
[38]
Dİğer rivayetlerde "halam" yerine "kız kardeşim" geçmektedir, (Çeviren) Bu kelimenin doğrusu Akrâbâ'dır. Suriye bölgesinde bir beldenin adıdır.
[39]
Ahmed hin Hanbel (4/378) Mecmauz Zevaid (5/334) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir. Sika bir ravi olan Abbad bin Hubeyş'in dışında ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/223-225
[40]
Tirmizi (4/135) 22-Kitabu's-Siyer, 18-Esirlerin öldürülmesi ve kendilerinden fidye alınması hakkında bir bab.
[41]
Müslim (3/1262) 26-Kitabu'n-Nüzür, 3-AHah'a masİyet için yapılan nezirle kulun elinde olmayan bir şeye yapılan nezrin ifası gerekmediği babı. Ebu Davıtd (31 239) Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzur, Elinde olmayan bir şey hakkında nezretme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/225-228

[42]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/228
[43]
Ebu Davud (3/60) Kitabu'l-Cihad, Esiri hedef edinerek öldürme babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/228-229
[44]
Ebu Davud (3125) Kitahul-Cihad, Dağılma anında; "Ey Allah'ın atları binin" diye seslenme babı. Münziri, tahricü's-Sünen (3/391) de bu haberde sükut etmiştir.
[45]
Ebu Davud (3/50) Kitabu'l-Cihad, Düşmanla karsılaşıca susmanın emredilmesı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/229-230
[46]
Ebu Davud (3133) Kitabu'l-Cihad, Parola ile seslenen adam babı.
[47]
Ebu Davud (3143) Kitabu'l-Cihaâ', Geceleyin babı.
[48]
Ebu Ya'lâ (1/390) Mecmau'z-Zevaid (5/227) Hey semi: "Bu hadisi Ebu Ya'!a-} variri'den, o da Mansur bin Abdullah es-Sekafı'den, o da Süjyandan rivaye mistir. İbni Hibban, Mansur b. Abdullah'ı sikalar içinde zikretmiş ve o Zühri'den rivayette bulunduğunu beyan etmiştir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/230-231
[49]
Tirmizi (41197) 24-Kitabu'l-Cihad, 11-Parola hakkında bab. Ebu Davud (3/33) Kitabu'l-Cihad, Parola ile seslenen adam babı. Bu sahih hadistir
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/231
[50]
Aliyyü'l Kari, Şerhu'l Mişkat (7/234)
[51]
İbni Kesir (71275)
[52]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/231-232
[53]
Ahmed bin Hanbel (1/368) Mecmau'z-Zevaid (5/321) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir. Osman bin Züfer eş-Şâmi'nin dışında-ki o da sikadır-Ahmed'in ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/232
[54]
Tirmizi (4/125) 22-Kitabu's-Siyer, 7-Seriyyeler babı. Ebu Davud (3/95) Kitabu'l-Cihad, Ordular'dan arkadaş ve seriyyelerden müstehab olan miktar babı. Tirmizi onu hasen, Hakim sahih saymıştır
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/233
[55]
Buhari (6195) 56-Kitabu'l-Cihad ve s-Siyer, 83-Kılıçların süsleri hakkında gelen şeyler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/233
[56]
Buhari (7/300) 64-Kitabu'l-Meğazi, 8-Ebu Cehil'in öldürülmesi babı. Müslim (412204) Ebu Davud (3/63) Tirmizi (4/121)
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/234
[57]
Muvatta (2/452) 21-Kitabu'l-Cihad, 9-Düşmamn ele geçirdiklerinden taksim yapılmadan önce eski sahibine verilmesi babı.
[58]
-Buhari (6/182) 56-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 187-Müşrikler Müslümanın malını ele geçirip sonra Müslüman onu bulursa... babı. 1) Buharı, aynı yer.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/234-235
[59]
Mecmau'z-Zevaid (5/283) Heysemı: -Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[60]
Buhari (6/49) 56-Kitabu%Cihad ve's-Siyer, 38-Bir gazının teçhizatını temin eden yahut onun gende kalan ailesine hayırlı himayede ^unan^emn fazıletıbabı.
Müslim (3/1507) Ahmed bin Hanbel (4/116) Tirmizi (4/169) Nesaı (6/46) Ebu Davud (3/12) Darimi (2/209) İbni Mâce (2/922)
[61]
Ebu Davud (3/16) Kitabu'î-Cihad, Gaza için Ücretli adam tutma izini babı. vs. ile yardımda bulunan ve ailesi hakkında hayırla onun yerini tutmanın fazileti babı.
[62]
Müslim (311506) 33- Kitabu'l-İmare, 38- Allah yolunda gaza edene binecek vs. ile yardımda bulunan ve ailesi hakkında hayırla onuj^yerini tutmanın fazileti babı..
[63]
Tabarani el-Kebir (21286) Mecmau'z-Zevaid (5/283) Heysemi: "Onu Ahmed ve el-Kebir ile el-Evsat'da Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'in ricali sika ravilerdİr," demiştir,
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/235-237
[64]
Tabarani, el-Kebir (18/33) Mecmau'z-Zevaid (5/330) Heysemi; "Onu Tabarani el-Kebir de rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/237
[65]
Mecmau'z-Zevaid (5/319) Heysemi: "Onu, Tabarani iki isnadla rivayet etmiştir ve birincinin ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/237238
[66]
Buharı (61116) 56-Kitabu'l-Cihad, 109-Devlet başkanının arkasında harbedilir ve onunla düşmandan korunulur. Müslim (311471) Nesai (71155)
[67]
Ebu Davud (3/82) Kitabu'l-Cihad, Ahidlerde kendisiyle gizlenilen imam babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/238-239
[68]
Ahmed bin Hanbel (3/334) Mecmau'z-Zevaid (6/66) Heysemi : "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/239
[69]
Ahmed bin Hanbel (3/434) Tabarani (4/264) Mecmau'z-Zevaid (5/303) Heysemi "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'in ricali sika ravilerdİr," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/239-240
[70]
Müslim (3/1449) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 51-Gazada kafirden yardım istemenin kerahati babı. Ebu Davud (3175) Kitabu'l-Cihad, Müşrike pay verilir mi babı, Tirmizi (4/127) 22-Kitabu's-Siyer, 10-Müslümanlara beraber harbe iştirak eden zimmilere hisse verilir mi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/240-242
[71]
Mecmau'z-Zevaid (5/315) Heysemi : "Tabarani onu İhni İshak tankından rivayet etmiş ve bana Şeyh, Eşca'dan tahdis edip adını söyledi, dedi. Ebu Davud onun adının Sa'd bin Tarık olduğunu söyledi. Geri kalan raviler sikadır," demiştir.

[72]
Ebu Davud (3/83) Kitabu'l-Cihad, Elçiler hakkında bir bab.
[73]
Ahmed bin Hanbel (1/391) Mecmau'z-Zevaid (5/314) Heysemi: "Onu, Ahmed, Bezzar ve uzun bir şekilde Ebu Yala rivayet etmiştir ve isnadı hasendİr," demiştir.
Keşfu'l-Estar (2/271) Kitabu'l-Cİhad, Elçileri öldürmekten nehiy babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/242-244
[74]
Müslim, aynı yer.
[75]
Müslim, aynı yer.
[76]
Buhari (6/133) 56-Kitabu'l-Cihad, 129-Düşman arazisine mushaf ile sefere çıkmanın keraheti babı. Müslim (311490) 33-Kitabu'l-İmare, 24-Kafırlerin ellerine düşmesinden endişe edildiği zaman küffar arazisine mushaf ile sefer yapmanın nehyedilmesi babı. Muvatta (21446) Ebu Davud (3/36)
[77]
Buhari (6/108) 56-Kitabu'l-Cihad, 101-Hiristiyan ve Yuhadiler'i İslam'a davet babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/244-245
[78]
Müslim (3/1398) Aynı yer.
[79]
Tirmizi (5/68) 23-Kitabu'l-İsti'zan, 23-Müşriklerle yazışma babı.
[80]
Müslim (3/1397) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 27-Hz. Peygamber (a.s)'in kafir devlet başkanlarına yolladığı mektuplar babı.
[81]
Mecmau'z-Zevaid (5/305) Heysemi: "Tabarani onu el-Evsat'da rivayet etmişir. Ricali Sahih'in ricalidir. Orman bin Yahla el-Fürsekani hariçtir, o da sikadır," demiştir.
[82]
Mecmau'z-Zevaİd (5/305) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[83]
Mecmau'z-Zevaid (5/310) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir, isnadı has yahut sahihtir," demiştir.
[84]
Ahmed hin Hanbel (5168) Ricali Sahih'in ricalidir.
[85]
Ahmed bin Hanbel (1/231) Ebu Ya'la (4/374) Tabarani, el-Kebir (111132) mau'z-Zevaid (5/304) Heysemi: "Onu Ahmed, Ebu Ya'lâ, Tabarani, çeşitli isno tarla rivayet etmiştir. İsnadlardan birinin ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/245-248
[86]
Müslim (3/1509) 33-Kitahu'l~İmare, 41-Şehid için Cennet'in sübutu babı. Ebu Davud (3/38) Kitabu'l-Cihad, Casuslar gönderme babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/248
[87]
Buhari (6/168) 56-Kiîabu'l-Cihad, 173-Harbi emansız ve İzinsiz olarak Daru'l-Islam'a girdiğinde, bunun hükmü babı. Ebu Davud (3148) Kitabu'l-Cihad, Eman dileyen casus hakkında bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/248-249
[88]
Müslim (3/1403) 22-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 30-Bedir Gazvesi babı. Ebu Davud (3158) Kitabu'l-Cihad, Ele geçirilen esir dövülür ve itirafa zorlanır babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/249-250

[89]
Ebu Davud (3/5) Kiîabu'l-Cihad, Şehitliğin fazileti babı. Ahmed bin Hanbel (11266) Hakim, Müstedrek (2/88) Kitabu'l-Cihad, Hakim onu sahih kabul etmiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/251-252
[90]
Ali İmran Suresi: 169
[91]
Tirmizi (5/331) 48-Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, 4-Ve Ali İmran süresinden bir bab.
[92]
Ali İmran Suresi: 169
[93]
Müslim (3/1502) 33-Kitabu'l-İmare, 33-Şehid ruhlarının Cennet'te olduğunu ve şehidlerin Rableri katında diri olup nzıklandırıldıklarını beyan babı.
[94]
Tirmizi (4/176) 25-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 13-Şehidlerin sevabı babı.
[95]
Ahmed bin Hanbel (1/266) Tabarani, el-Kebir (10/403) Mecmau'z-Zevaid (5/298) Hey semi: "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'İn ricali sika ravilerdir ve o ceyyid hadistir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/252-254
[96]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/ 254
[97]
Müslim, aynı yer.
[98]
Tirmizi (4/177) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 13-Şehidlerin sevabı babı.
[99]
Tirmizi (4/187) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 25-Şehidin sevabı babı,
[100]
Nesai (6/36) 25-Kitabu'l-Cihad, 34-Cennet ehlinin temenni babı.
[101]
Buhari (6/32) 56-Kitabu'l-Cihad, 21-Mücahidin dünya'ya dönmeyi temenni etmesi babı. Müslim (311498) 33-Kitabu'l-İmare, 29-Allah yolunda şehid olmanın fazileti babı.
[102]
Nesai (6/36) 25-Kitabu'l-Cihad, 33-Allah yolunda temenni edilen şey babı.
[103]
Nesai (6/33) 25-Kitabu'l-Cihad, 30-Allah yolunda şehid olmayı temenni etme babı. Ahmed bin Hanbel (4/216) Mecmau'z-Zevaid (5/297) Heysemi; "Onu Ahmed rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/254-256
[104]
Müslim (3/1501) 33-Kitabu'l-İmâre , 32-Allah yolunda öldürülen kimsenin borç hariç bütün günahlarının affedilmesi babı. Tirmizi (41212) 24-Kitabu'l-Cihad, 32-Borçlu olan kimsenin şehitlik istemesi babı. Nesai (6/34) 25-Kitabu'l-Cihad, 32-Borçlu kimsenin Allah yolunda savaşması babı.
[105]
Nesai (6/33) 23-Kilabu'l-Cihad, 32-Borçlu olduğu halde Allah yoluda savaşan kimse babı. Bu hadis sahihtir.
[106]
Müslim (3/1303) 33-Kitahu'l-İmare, 32-Allah yolunda öldürülen kimsenin, borç hariç bütün günahlarının affedilmesi babı.
[107]
Tirmizi (4/175) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 13-Şehidlerin sevabı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/257-259

[108]
Ahmed bin Hanbel (41131) Keşfu'l-Estar (2/281) Kitabu'l-Cihad, Şehidlik ve faziletleri babı. Mecmau'z-Zevaid (5/293) Hey semi: "Onu Ahmed bu şekilde rivayet etmiş ve bunun benzerini söylemiştir, Bezzar ve Tabarani de rivayet etmişlerdir, ancak "Yedi haslet vardır dedi" sözünü rivayet etmemiştir. Ahmed'in ve Tabara-ni'nin ravileri sika ravilerdir," demiştir. .
[109]
Tirmizi (4/187) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 25-Şehidin sevabı babı. İbni Mace (2/935) 24-Kitabu'l-Cihad, 16-Allah yolunda şehadetin fazileti babı. Bu hadisin isnadı hasendir, Tirmizi: "Bu hadis hasen-sahih garibdİr," demiştir.
[110]
Ebu Davud (3/15) Kitabu'l-Cihad, Şehid şefaat eder babı. Bu hadisi İbni Hibban Sa-hih'İnde rivayet etmiştir. Nimran bin Utbe'yi İbni Hibban'ın dışında kimse sika saymamıştır, diğer ravîler sikadır.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/259-261
[111]
Tirmizi (4/177) 23-Kitabu Fezaili'l-Cihad, 14-Allâh katında şehidlerin fazileti babı.
[112]
Ebu Davud (3/19) Kitabu'l-Cihad, Nefsini (Allah'a satan) adam hakkında bir bab. Rezin şunu ilave etmiştir: "Sizi şahid tutarım ki, ben onu bağışladım."
[113]
-Müslim (311517) 33-Kitabu'l-İmâre, 46-Allah yolunda şehitlik istemenin müstehap olusu babı. Tirmizi (4/183) Nesai (6/36)
[114]
Müslim (3/1517) 33-Kitabu'l-İmare, 46-Allah yolunda şehitlik istemenin müstehab olusu babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/261-263
[115]
Ahmed bin Hanbel (41185) Tabarani, el-Kebir (17/135) Mecmau'z-Zevaid (51291) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir," demiştir.
[116]
Müslim (3/1509) 33-Kitabu l-îmare, 41-Şehid için Cennet'in sabit olması babı
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/263-265
[117]
Nesai (4/99) 21-Kitabu'l~Cenaiz, 112~Şehid babı. İsnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/265-266
[118]
Nesai (6/36) 25-Kitabu'l-Cihad, 35-Şehidin duyduğu acı babı.
[119]
Tirmizi (41190) 23-Kiîabu Fazaili'l-Cihad, 26-Sımr boyunda nöbet tutan kişinin fazileti hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/266
[120]
Mecmau'z-Zevaid (5/296) Heysemi: "Tabarani onu el-Kebir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/266-267
[121]
Ebu Davud (3/7) Kitabu'l-Cihad, Deniz gazasının fazileti babı.
[122]
Müstedrek (2/93) Hakim bu hadisi sahih kabul etmiştir.
[123]
Muvatta (1/131) 8-Kitabu Salâtı'l-Cemaat, 2-Sabah ve yatsı vayetler babı. Müslim (3/1512) 33-Kitabu'l4mâre, 51-Şehidlerin beye
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/267-268
[124]
Nesai (6/37) 25-Kitabu'l-Cihad, 36-Şehitlik isteme babı. Bu hadisin senedinde Abdullah bin Sa'lebe

el-Hadrami vardır. İbni Hibban'dan başkası onu mevsuk saymadı, geri kalan ricali sikadır ve bu hadisin şevahidi vardır.
[125]
Nesai (4/99) 2Î-Kitabu'l-Cenaiz, 112-Şehid babı. Onun senedinde Amir bin Mâlik Basri vardır ve o meşkuldür. İbni Hibban'dan başkası onu mevsuk saymamıştır.
[126]
Mecmau'z-Zevaid (5/301) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[127]
Ahmed bin Hanbei (51446) Ebu Davud (3/188) Kitabu'l-Cenaiz, Taundan ölen kişinin fazileti babı. Bu hadisi ikisinin dışındakiler de rivayet etmişlerdir ve o sahihtir.
[128]
Tabarani, el-Kebir, Mecmau'z-Zevaid (51302) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir, ricali sahih'in ricalidir," demiştir.
[129]
Muvatta (1/131) 8-Kitabu Salâtı'l-Cemaat, 2-Sabah ve yatsı hakkında bab.
[130]
Müslim (3/1521) 33-Kitabu'l-İmâre, 51-Şehitlerin beyanı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/268-271
[131]
Tabarani, el-Kebir (5/68) Mecmau'z-Zevaid (5/300) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[132]
Ahmed bin Hanbel (41200) Mecmau'z-Zevaid (5/302) Heysemi; "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir" demiştir.
[133]
Keşfu'l-Estar an Zevaidi'l-Bezzar (2/286) Onun ricali Sahih'in ricalidir. Bezzar; "Biz onu bu isnadla Sa'd'in rivayeti olarak biliyoruz," demiştir.
[134]
Nesai (71115) Aynı yer.
[135]
Tirmizi (4129) 14-Kitabu'd-Diyat, 22-"Her kim malı uğrunda öldürülürse, o şehiddir," babı
[136]
Buhari (5/123) 46-Kitabu'l-Mezalim, 33-Malı uğrunda Öldürülen kimse babı. Tir-mizi (4/29) Nesai (71115)
[137]
Nesai (71116) 37-Kitabu Tahrimi'd-Dem, 23-Ailesi uğrunda savaşan kişi babı.
[138]
Nesai (71116) 37-Kitabu Tahrİmi'd-Dem, 24-Dini uğrunda savaşan kişi babı. Bu hadisin isnadı sahihtir. Tirmizi onun hasen-sahih bir hadis olduğunu söylemiştir.
[139]
Tirmizi (4/30) 14-Kitabu'd-Diyat, 22-"Her kim malı uğrunda öldürülürse, o şehittir," babı.
[140]
Müslim (11125) 1-Kitabu'l-İmran, 62-Haksız yere başkasının malını almaya kasdeden kişi babı.
[141]
Ahmed bin Hanbel (1179) Mecmau'z-Zevaid (61224) Heysemi, bu hadisin ricalinin sika raviler olduğunu söylemiştir.
[142]
Keşfu'l-Estar (21364) Kitabu elhi'l-bağy, Malı uğrunda öldürülen kişi babı. Mecmau'z-zevaid (6/224)
[143]
Ahmed bin Hanbel (3/423) Mecmau'z-Zevaid (6/245) Ketfu'l-Estar (2/365)

[144]
Nesai (7/114) 37-Kitabu Tahrimi'd-Dem, 21-Malına taarruz edilen kişi ne yapar? babı.
[145]
Müslim (11124) î-Kitabu'l-îmran, 62-Haksız yere başkasının malım almaya kasdedenkişi... babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/271-277
[146]
Ebu Davud (3/21) Kitabu'l-Cihad, Silahı ile ölen adam hakkında bir hab. Münziri bu hadis hakkında sükut etmiştir. Tahric'i Sünen (3/383)'de de böyledir.
[147]
Nesai (6/37) 25-Kitabu'l-Cihad, 36-Sehidlik isteme babı.Ahmed bin Hanbel (4/128) Bu hadisin aynı mana ile sahidleri de vardır. el-Tergib ve't-Terhib (2/204)
[148]
Tabarani, el-Kebir (17/323) Mecmau'z-Zevaid (5/301) Heysemi; "Onu Tabarani rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/278-279
[149]
Muvatta (21463) 21-Kitabu'l-Cihad, 16-Şehidin yıkanması babı. İsnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/280
[150]
Buhari (3/209) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 72-Şehid üzerine namaz kılma babı.
[151]
Ebu Davud (3/195) Kitabu'l-Cenaiz, Şehid gasledilir babı. İbni Mâce (11485) 6-Kitabu'l-Cenaiz, 28-Şehidler üzerine namaz kılma ve onların defnedilmeleri babı.
Bu hadis hasendir.
[152]
Buhari (31213) 23-Kitabu'l-Cenaiz, 74-Lahdin içinde önce geçirilen kimse babı.
[153]
İbni Huzeyme (1/231) Kitabu's-Salat, 73-İftitah tekbirinden önce safa ulaşıl dığında söylenen dua babı.
[154]
Ahmed bin Hanbel (51287) Mecmau'z-Zevaid (5/292) Heysemi; "Onu Ahmed ve Ehu Ya'la rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'da Nuayım bin Hemmar'dan rivayet etmiştir: "Nuayım Resulullah (a.s)'ı dinliyormuş ve Resulullah (a.s) bir adam gelip: "Şehitlerin en üstünü hangisidir? diye sormuş..." Hadisin devamı yukarıdaki gibidir. Tabarani, el-Kebir ve el-Evsat'ta onun benzerini rivayet etmiştir. Ebu Ya'la ve Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.
[155]
Ebu Davud (3/195) Kitabu'l-Cenaiz, Şehid gasledilir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/280-283
[156]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/283
[157]
Ebu Davud (3/29) Kitabu'l-Cihad, Müsabaka babı. Tirmizi (41205) 24-Kitabu'l-Cihad, 22-Rehan ve müsabaka babı. Tirmizi: "Bu hadis basendir," demiştir. Nesai (61226) 28-Kitabu'l-Cihad, 44-Müsabaka babı. îbni Mace (2/960) 24-Kitabu'l Ci-had, 44-Müsabaka ve rehan babı
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/285
[158]
Keşfu'l-Estar (3128) Kitabu'l-Âdab, Bir bab.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/285-286
[159]
Ebu Davud (3129) Kitabu'l-Cihad, Yarışma hakkında bab.
[160]
Ahmed bin Hanbel (2167) Mecmau'z-Zevaid (5/263) Heysemi: "Ben derim ki "Rahene" kelimesi

hariç bu hadis, Sahih'de bulunmaktadır. Ahmed onu iki isnadla rivayet etmiştir. İsnadlardan birinin ricali sika ravilerdir."

[161]

Mecmau'z-Zevaid (5/263) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmistiı Onun ricali sahih'in ricalidir," demiştir.

[162]

Ahmed bin Hanbel (31160) Mecmau'z-Zevaid (5/673) Heysemi: "Onu Ahmed Müsned'inde, Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Ravİ'nin: "Ona geldik" sözünde kısaltma vardır. Ravi sözüne şöyle devam etmiştir: "Biz ona: "Ya Ebu Hamza! Siz Resulullah ile Ödüllü yarış yapar mıydınız? Yahut, Resulullah ödüllü yarışa katılır mıydı?" diye sorduk. Ve ravi hadisi yukardaki gibi rivayet etmiştir. Ah-med'in ricali sika ravilerdir," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/286-287

[163]

Buhari (6171) 56-Kitabu'i-Cihad, 56-Atlar arasında yarışma yapma babı. Müslim (3IÎ49Î) 33-Kitabu'l-İmare, 25-Atlar arasında koşu ve onları idmana çekme babı, Ebu Davud (3/29) Kitabu'l-Cihad, Yarışma babı. Tirmizi (4/205) 24-Kitabu'l-Cihad, 22-Rehan ve sebak hakkında bir bab. Nesai (6/226) 28-Kitabul~Haylt 13-Yarış için atlara idman yaptırma babı. İbni Mace (2/960) 24-Kitabu'l-Cihad, 44-Sebak ve Rehan babı.

[164]

Buhari (6/73) Kitabu'l-Cihad, 59-Hz. Peygamberin devesi babı. Ebu Davud(4/253) Kitabu'l-Edeb, İşlerde yükselişin keraheti babı. Nesai (6/227) 28-Ktybu'l-Hayl, Yarışma babı.

[165]

Mecmau'z-Zevaid (5/264) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir ve rical\ sika ravilerdir," demiştir.

[166]

Müslim (3/523) 33-Kitabu'l-İmâre, 52-Ok atma ve ok atmaya teşvik etmenin fazileti, öğrenip te sonra unutan kimsenin zemmedilmesi babı.

[167]

Ebu Davud (3113) Kitabul-Cihad, Ok atma babı. Tirmizi (4/174) 23-Kitabu Fezai-li'l-Cihad, 11-Allah yolunda atış yapmanın fazileti hakkında bir bab. Nesaİ (6/223) 28-Kitahu'l-Hayl, 8-Kişinin atını terbiye etmesi babı. İbni Mace (21940) 24-Kitabul-Cihad, 19-Allah yolunda atış yapma babı. Darimi (21204) Kitabul-Cihad, Atış yapmanın ve onu emretmenin fazileti babı

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/287-291

[168]

Mecmau'z-Zevaid (5/269) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat ile el-Kebir'de rivayet etmiştir. Aynı şekilde Bezzar da rivayet etmiştir. Tabarani'nin ricali, Sahih'in ricalidir. Ancak Abduvehhab bin Buht bunların dışındadır, o da sika bir ravi(lir," demiştir.

[169]

Müslim (3/1522) 33-Kitabu'l-İmâre, 52-Atıcılığın fazileti ve ona teşvik, atıcılığı Öğrenip de sonradan unutanı zemmetme babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/291-292

[170]

Keşfu'l-Estar an Zevaidi'l-Bezzar (2/179) Mecmau'z-Zevaid (5/268) Heysemi:
"Onu Bezzar ve Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Tabarani'nin lafzı söyledi?-;
"Atış yapmanız gerekir, zira o, oyunlarınızın en hayırsıdır." Hatim bin Leys'in dışında Bezzar'ın ricali, Sahih'in ricalidir ki, o da sikadır. Tabarani'nin ricali de öyledir," demiştir.

[171]

Buhari (6/91) 56-Kitabu'l-Cihad, 78-Attcılığa teşvik babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/292-293

[172]

Ahmed bin Hanbel (4/183) Tabarani el-Kebir (17/123) Mecmau'z-Zevaid (5/270) Heysemi: "Onu Ahmed ile Tabarani rivayet etmiştir, ikisinin isnadı da hasendir," demiştir.

[173]
Mecmau'z-Zevaid (51271) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiş, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/293-294
[174]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/294
[175]
Ebu Davud, aynı yer.
[176]
Nesai (6/218) 28-Kitabu'l-Hayl, 3-Atların nişanlarından müstehap olanlar babı.
[177]
Ebu Davud (3/22) Kitabu'l-Cihad, At renklerinden müstehab olanlar babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/294-296
[178]
Ahmed bin Hanbel (3/352) Mecmau'z-Zevaid (5/259) Tabarani onu el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Senedinde Ibni Lahia' vardır, onda zayıflık vardır ama hadisi hasen-dir," demiştir.
Evtar: Kirişler demektir. Araplar atlarına nazar değmesin diye kiriş bağlarlardı. Hz. Peygamber (a.s) bu işin Allah'ın kaderinden hiçbir şeyi geri çevirmeyeceğini onlara bildirdiği için bunu yasakladı. Atlara kiriş bağlamalarının yasaklanmasının bir manası da "Atın üzerinde cahiliyye devrindeki gibi intikam almaya kalkmayın demek olur. Çünkü "Vitr" intikam anlamına da gelmektedir. Birinci manaya alındığı zaman kelimeyi "Vetr" şeklinde, ikinci mana da ise "Vitir" şeklinde okumak gerekir. Bütün bunlardan dolayı Resulullah (a.s) kiriş bağlamayı yasakladı. Çünkü onlar atlara kiriş bağladıklarında nazar değmesine ve eziyete engel olacağına inanıyorlardı. Sanki bir sığınma gibi oluyordu. Bundan ötürü yasakladı ve onlara bunun bir yarar ve fayda sağlamıyacağını öğretti.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/296
[179]
Tirmizi (4/203) 24-Kitabu'l-Cihad, 19-Atın fazileti hakkında bir bab. "Bu hl\dis hasendir," demiştir.
[180]
Ebu Davud (3/22) Kitabu'l-Cihad, At renklerinden müstehab olanları babı. Tifyni-zi (4/203) 24-Kitabu'l-Cihad, 20-Uğurlu ve bereketli atlar babı. Ahmed bin Hanbel (1/272) İsnadı hasendir. Tirmizi ve diğerleri onu hasen saymıştır.
[181]
Buhari (6/66) 56-Kitabu'l-Cihad, 50-Çetin hayvan üzerine ve erkek at üzerine binmek babı.
[182]
Müslim (3/1495) Aynı yer. *
[183]
Tirmizi (4/204) 24-Kitabu'l-Cihad, 21-Hoşa gitmeyen atlar babı.
[184]
Nesai (61219) 28-Kitabu'l-Hayl, 4-Atta şikal babı.
[185]
Müslim (3/1494) 33-Kitabu'l-İmâre, 27-Atın sıfatlarından hoşa gitmeyen
[186]
Buhari (6/54) 56-Kitabu'l-Cihad, 43-Atın alnına dökülen saçlarında kıyamete kadar hayır düğümlüdür babı. Tirmizi (4/202) 24-Kitabu'l-Cihad, 19-Atların fazileti hakkında bab. Nesai (6/222) 28-Kitabu'l-Hayl, 7-Atın alnındaki bükülmüş perçem babı
[187]
Mecmau'z-Zevaid (5/259) Heysemi: "Onu Taharani rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir," demi§tir.
[188]
Ebu Ya'lâ (101404) Mecmau'z-Zevaid (5/259) Heysemi: "Onu Ebu Ya'lâ ile Taharani el-Evsat'ta rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[189]
Ruh/iri, avm ver.

[190]
Buhari (6154) 56~Kitabu'l-Cihad, 43-"Atın alnına dökülen bağlarında kıyamete kadar hayır düğümlüdür" babı. Müslim (3/1464) 33-Kitabu'l-îmâre, 27-Atın sıfatlarından hoşa gitmeyeni babı.
[191]
Muvatta (2/467) 21-Kitahu'l-Cihad, 19-Atlar ve atlar arasında müsabaka yapma ve savaşta nafaka hakkında gelen hadisler babı. Buharı (6/54) Müslim (3/1492) Nesai (6/222)
[192]
Müslim (3/1493) 33-Kitabu'l-İmâre, 26-"Kıyamet gününe kadar hayır atların alınlarındadır" babı. Nesai (6/221) 28-Kitabu'l-Hayl, 7-Atın alnındaki bükülmüş perçem babı.
[193]
Ahmed bin Hanbel (3/352) Mecmau'z-Zevaid (5/261) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani el-Evsat'ta ihtisar ile rivayet etmiştir. Ahmed'in ricali sıka ravilerdir," demiştir.
[194]
Ahmed bin Hanbel (4/69) Mecme'uz Zevaid (51260) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahihin ricalidir," demiştir.
[195]
Ahmed bin Hanbel (1/395) Bu hadis Sahihtir. Mecmau'z-Zevaid (5/260) Heyse\ni: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir.
[196]
Muvatta (2/468) 21-Kitabu'l~Cihad, 19-Atlar ve onların arasında müsabaka aü-zenleme, savaşta nafaka hakkında gelen hadisler babı.
[197]
Nesai (61217)) 28-Kitahu'l-Hayl, 2-At sevgisi babı. Ricali Sahih'in ricalidir.
[198]
Ahmed bin Hanbel (5/27) Mecmau'z-'Zevaid (4/258) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.
[199]
Nesai (6/223) 28-Kitabu'l-Cihad, 9-Atın duası babı. İsnadı hasendir.
[200]
Ebu Davud (3/23) Kitabu'l-Cihad, Atın dişisini feres diye isimlendirilir mi? babı.
Bu hadisin senedinde Musa bin Mervan et-Timar er-Raki vardır ki, İbni Hibban'dan başkası onu sika kabul etmedi. Geri kalan ricali sikadır.
[201]
Buhari (6/58) 56-Kitabu'l-Cihad, 46-Atın ve eşeğin özel ismi babı.
[202]
Mecmau'z-Zevaid (5/266) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdir," demiştir.
[203]
Tabarani, el-Kebir (22/341) Mecmau'z-Zevaid (5/266) Heysemi; "Onu Ahmed ve Tabarani rivayet etmiştir, ricali sika ravilerdİr," demiştir.
[204]
Ahmed bin Hanbel (41311) Mecmau'z-Zevaid (5/265) Heysemi: "Onu Ahmed ve Tabarani el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Ancak Dihye'nin rivayeti Mürseldir. Ahmed Şa'bi'den, o da Dıhye'de rivayet etmiştir ki, ricali Sahih'İn ricalidir. Ömer bin Hasil bundan müstesnadir ki, o da Huzeyfe ailesindendir, İbni Hibban da onu sika kabul etmiştir," demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/296-307
[205]
Nesai (6/224) 28-Kitabu'l-Hayl, 10-Atla merkebi çiftleştirmenin keraheti babı.
[206]
Ebu Davud (3/27) Kitabu'l-Cihad, Eşeği ata çektirmenin keraheti babı.
[207]
Ahmed bin Hanbel (3/468) Mecmau'z-Zevaİd (5/258) Heysemi.'Vnu Ahmeâ Tabarani rivayet etmiştir, Ahmed'in ricali sika ravilerdir," demiştir.

[208]
Ke,fu'l-Estar an-Zevaidi'l-Bezzar (2/275)
[209]
Kİ \fu'l-Estar an-Zevaidi'l-Bezzar (2/274)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/307-308
[210]
Ebu Davud (31154) Kitabu'l-Harac ve'l-îmâre ve'l-fey, Yahudilerin Medine'den ihracı nasıl oldu? babı. Buharı, Müslim, Ebu Davud ve Nesaî Ka'b bin el-Eşrefin Öldürülmesi olayını bundan daha mükemmel bir şekilde nakletmişlerdir. Yukarıdaki hadisi Ebu Davud, Abdurrahman bin Abdullah bin Malik'ten, o da ba-.basından rivayet etmiştir. el-Münziri; "babasından" sözü hakkında görüş ayrılığı vardır. Çünkü babası Abdullah bin Ka'b'ın onunla beraberliği yoktur ve o tevbele-ri kabul edilen üç kişiden biri de değildir. Buna göre hadis mürsel oluyor. "Babası" sözü ile, dedesi Ka'b bin Malik'i kasdetmiş olması ihtimali de vardır. Bu duruma göre hadis müsned olur. Ben derim ki, tercih edilen görüş de budur.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/309-310
[211]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/310
[212]
Buhari (5/10) 41-Kitabu'l-Hars ve'l-Muzarra, 8-Mahsulün belli bir miktarı üzerine ekincilik akdi yapmanın hükmü babı. Ebu Davud (31157) Kitabu'l-Harac ve'l-İmare ve'l-Pey, Hayber arazisinin hükmü hakkında gelen hadisler babı.
[213]
Buharİ (5/21) 41-Kitabu'l-Hars ve'l-Muzaraa, 17-Bab: Arazinin sahibi Allah serirada bıraktığı müddetçe., dediği vakit. Müslim (3/1187) 22-Kitabu'l-Musâkat, l'Meyvenin ve ekinin muayyen bir kısmı işçiye aid olmak üzere işçi ile sulayıp h ve çalışma akdi yapma babı.
[214]
Buhari (5/327) 54-Kitabu's~Şurııt, 14-Bab: Arazi sahibinin ekicilik anlaşmasında"istediğim zaman seni çıkarırım" şartını koyması.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/310-314
[215]
Ebu Davud (2/83) Kitabu'l-Cihad, Devlet başkanı ile düşman arasında bir antlaşma bulunduğu halde, devlet başkanı onların üzerine yürürse hükmü ne olur babı. Tİr-mizi (4/143) 22-Kitabu's-Siyer, 27-Ahde vefasızlık hakkında gelene hadisler babı. Tirmizi: "Bu hadis sahihtir," demiştir.
[216]
Ebu Davud (3/82) Kitabu'l-Cihad, İmam'ın ahidlere uyması babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/314-315
[217]
Bezlu'l-Mechud (12/380) Tehzibu't-Tehzib (12/92)
[218]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/315-316
[219]
Hakim, Müstedrek (2/141) Kitabu Kasemi'l-fey. Bu hadis sahihtir.
[220]
Ebu Davud (3/84) Kitabu'l-Cihad, Kadının eman vermesi babı. Bu hadisin isnadı ha-sendir.
[221]
Tirmizi (4/141) 22-Kiîabu's-Siyer, 26-Kölenin ve kadının eman vermesi hakkında gelen hadisler babı. Tirmizi: Bu hadis-garib hadistir." demiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/316-317
[222]
Ebu Davud (3/167) Kitabu l-Baraç ve'î-îmâre ve'l-Fey, Cizye alma babı. İbni Abdi'l-Berr, et-Temhid'de: "isnadı muttasıl, sahih sabittir," demiştir.

[223]
Muvatta (11279) 17-Kitabu'z-Zekat, 24-Ehl-i kitab ve Mecüsiler cizyesi babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[224]
Buhari (61257) 58~Kitabu'l-Cizye ve'l-Muvadaa, 1 -Harbilerle mütareke ve cizye babı.
[225]
Tirmizi (41146) 22-Kitabu's-Sİyer, 31-Mecüsilerden cizye alınması babı. Tirmizi: "Bu hadiste bundan fazla söz vardır, ama ravi zikretmiştir," demiştir.
[226]
Menazir: Huzistan dolaylarında iki beldenin adıdır.
[227]
Ebu Davud (31168) Kitabu'l-Harac ve l-İmâre ve'l-Fey, Mecüsilerden cizye alınması babı.
[228]
Muvatta (11278) 17-Kitabu'z-Zekat, 24-Mecusilerle Ehl-i Kitaptan cizye alınması babı. Bu hadisin senedinde inkıta vardır, lâkin Şevkani Tabarani'nİn: "Cizye almakta Mecusilere Ehl'İ KİtaЬ'a davrandığımız gibi davranın," lafzıyla Müslim bin Ala el-Hadramİ'den rivayetini sahid olarak zikretmiştir.
Şevkani şöyle demiştir: "Ebu Ubeyd sahih bir senedle Huzeyfe'den şunu rivayet etmiştir: "Şayet arkadaşlarının Mecüsilerden cizye aldıklarını görmeseydim, ben de onlardan cizye almazdım." Buhari ile Müslim'de şu rivayet yer almaktadır: "Resulullah (a.s) Ebu Ubeyde'yİ cizyesini getirmek üzere Bahreyn'e gönderdi." Şevkani, Bahreyn halkının çoğunluğunun Mecusiler olduğunu söylemiştir
[229]
Muvatta (J/278) 17-Kitabu'z-Zekat, 24-Mecusilerle Ehl'i Kitaptan cizye alınması babı.
[230]
Ebu Davud (3/166) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare ve'l-Fey, Cizye olma babı.
[231]
Muvatta (1/281) 17-Kitabu'z-Zekat, 25-Zimmilerin öşürleri babı.
[232]
Muvatta (1/281) 17-Kitabu'z-Zekat, 25-Zimmilerin Öşürleri babı.
[233]
Kafiz: 40 Kilaya tekabül eden bir ölçü birimidir.
[234]
Müdd: İki avuç dolusu bir miktara tekabül eden ölçü birimidir.
[235]
Müslim (412220) 52-Kitabu'l-Fiten ve Eşratu's-Saat, 8-Fırat nehri altın bir dağ Üzerinden aşılmadıkça kıyametin kapmayacağı babı. Ebu Davud (3/166) Kitabu'l-Harac ve'l-İmare, ve'l-Fey, Irak toprakları ile sulh yoluyla ele geçirilen toprakların bırakılması babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/317-322
[236]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (18/20)
[237]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/322-323
[238]
Buhari (10/563) 74-Kitabu'l-Edeb, 99-İnsanların babalarından isimlerine nisbetle çağırılmalan babı. Müslim (3/1360) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 4-Vefasızhğtn haramlığı babı. Ebu Davud (3/82) Kitabu'l-Cihad, Ahde vefa babı. Tirmizi (4/144) 22-Kitabu's-Siyer, "Her vefasız için kıyamet gününde arkasından bir sancak ola-caktır"babı. îbni Mâce (2/959) 24-Kitabu'l-Cihad, 42-Ahde vefa babı.
[239]
Müslim (3/1361) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 4-Vefasızlığın haramlığı babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/323-324
[240]
Ebu Davud (3/126) Kitabu'l-Ferâiz, Miras üzere Müslümanlığı kabu eden kimse babı.

[241]
Nesai (7/221) 43-Kitabu'd-Duhâyâ, 13-Kurbanda bedenenin kifayet ettiği şeyler * babı, Ahmed bin Hanbel (31464)
[242]
İmam Ahmed bin Hanbel (1/168) Bu hadisin isnadı hasendir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/325-326
[243]
Ebu Davud (3/8) Kitabu'l-Cihad, Humus'un nefelden önce olduğu görüşünü benimseyenler babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/326-328
[244]
Tirmizi (41130) 22-Kitabu's-Siyer, 12-Nefet babı. Tirmİzi; "Bu babda İbni Abbas-'tan, Hubeyb bin Mesleme'den, Maan bin Yezid'den, İbni Ömer'den ve Seleme bin el-Ekva'dan hadis rivayet edilmiştir," demiştir ve yukarıdaki hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
[245]
Müslim (3/1369) 57-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 12-Enfal babı.
[246]
Müslim, aynı yer.
[247]
Müslim, aynı yer.
[248]
Müslim, aynı yer. Muvatta (2/430) 21-Kitabu'l-Cihad, 6-Savaşta nefel ve benze şeylerin bir araya gelmesi babı.
[249]
Ebu Davud (3/78) Kitabu'l-Cihad, Karagahtan çıkan seriyyenin nefeli babı. I >MİiI
[250]
Buhari (6/237) 57-Kıtabu Farzı'l-Humus, 15-Humus'dan Müslümanlardan fek kete uğrayan ve benzeri kimselere verilmesinin babı.
[251]
Tirmizi (4/207) 24-Kitabu'l-Cihad, 26-Harb kumandanı tayin edilen kişi hakkında bab. Bu hadisin isnadı hasendir. Tirmizi: "Bu hadis hasen~garibdir. Onun yalnız el-Ahvas bin Cevvab'ın rivayetinden bilmekteyiz. Bu babda İbni Ömer'den hadis rivayet edilmiştir," demiştir.
[252]
İmam Ahmed bin Hanbel (41197) Ebu Ya'lâ (13/7336) Mecmau'z-Zevaid (9/352) Heysemi söyle demiştir: "Onu İmam Ahmed rivayet etmiştir. Taharani de el-Kebir ve el-Evsat'ta rivayet etmiştir ve onun rivayetinde şu sözler yer almaktadır: "Ben İslam'a olan arzumdan dolayı ve Resulullah (a.s)'la birlikte olmak için Müslüman oldum," Bunun üzerine Hz, Peygamber : "Evet salih kişi için salih mal ne güzeldir," buyurdu. Ebu Yala ileÂhmed'in ricali, Sahih'in ricalidir."
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/328-332
[253]
Bkz. Musannafat-ı Abdurrezak (5/238)
[254]
Enfal Suresi: 41
[255]
Muvatta (2/458) 21-Kitabu'l-Cihad, 12-Ganimet malına hiyanet etme hakkında gelen rivayetler babı. Ehu Davud (3/82) Kitabu'l-Cihad, Devlet başkamın ganimetten kendisi için bir miktar ayırması babı. Nesai (6/262) 32-Kitabu'l-Hibe, 1-Müşterek malların hibe edilmesi babı.
[256]
Ebu Davud (3/82) Kitabu'l-Cihad, Devlet başkanının ganimetten kendisi için bir miktar ayırması babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
[257]
Tabarani, el-Kebir (181298) Mecmau'z-Zevaid (5/336) Heysemi: "Onun ricali sika ravilerdir," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/332-334

[258]

Bkz. Ebu Yusuf, Kitabu'l Haraç: 180

[259]

Ebu Davud (3175) Kitabu'l-Cihad, Ata iki sehim verilmesi babı.

[260]

Buhari (6/67) 56-Kitabu'l-Cihad, 51-Atın sehimleri babı. Müslim (3/2383) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 17-Harhe iştirak edenler arasında ganimetin nasıl taksim edileceği babı. Tİrmizi (4/124) 22-Kitabu's-Siyer, 6-Süvarilerin sehmi babı.

[261]

Ebu Davud (3/74) Kitabu'l-Cihad, Ganimetten sonra gelen kişiye hisse yoktur babı. Bu hadisin senedinde Hâni bin Kays vardır ki İbni Hibban'dan başkası onu sika kabul etmedi. Bu hadisin benzerini İmam Ahmed, Buhari ve Tirmizi Ibni Ömer hadisinden tahric etmişlerdir ve Tİrmizi onu sahih kabul etmiştir. Hadis şöyledir; "Hz. Osman (a.s) Bedir'de bulunmamıştı. Zira o vakitler Resulullah (a.s)'ın kızı ile evli idi ve hanımı hasta İdi. Hz. Peygamber (a.s) de ona: "Sana (Bedir'e katılanlardan) bir adamın sevabı ve ganimet payı aynen verilecektir," buyurdu. "

[262]

Ebu Davud (3/160) Aynı yer. Bu hadis mürsel olarak rivayet edilmiştir ve tarzlarıyla sahihtir.

[263]

Ebu Davud (3/159) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare ve'l-Fey, Hayber arazisinin hükmü, hakkında gelen hadisler babı.

[264]

Ebu Davud (3159) Aynı yer. İsnadı kavidir. İbnu'l-Esir şöyle demiştir: "Hayber'in durumundan şu ortaya çıkıyor: Hayber anveten (zorla) fethedilmiştir. Böyle olunca da orası ganimet olur. Hz. Peygamber (a.s)'in ganimetten hissesi hususu beşte biridir. Öyle ise onun hissesi nasıl yarısı olur ki, o da ihtiyaçlarına sarfetsin. Hayber'in Fethi ile ilgili rivayetleri tekkik edenlerce bunun manası gayet açıktır. O da şudur: Hayber'e ait köyler ve araziler vardır ve Hayber'in dışındadır. Vatiha, Katibe, Şıkk, Nafat ve Sülâlim gibi... Onların bir kısmı ganimet olmuştur. Resulullah (a.s) ve halk orda galip gelmiştir. Bunun yolu da taksim etmektir. Bazısı da fey'dir ki, onun için ne at, ne de deve koş-turulmuştur. Bu da Resulullah (a.s)'a Özeldir ki, onu dilediği gibi tasarruf eder. Alimler bunların tüm miktarına bakmışlardır: Bunun yarısı Resulullah (a.s)'a mahsus olanfey kadardır ve hissesi de ganimettendir. Böylece Resulullah (a.s) yarısını kendisine ayırmış, yarısını da savaşa katılanlara vermiştir. Bunu İbni Şihab açıklamış ve: "Heyber'in bir kısmı anveten, bir kısmı da sulh yoluyla fethedildi" demiştir. "

[265]

Ebu Davud (3/76) Kitabu'l-Cihad, Kendine bir hisse ayıran kimse babı. Bu hadisin senedinde Yakub bin Mücemma' vardır ki, onu İbni Hibban'dan başkası mevsuk saymamıştır. Ebu Davud söyle demiştir: "Bu hadiste vehim var. Çünkü süvariler iki yüz kişi idiler. Buna göre süvariler 1200 kişi olurlar ve 12 hisse alırlar. Süvariler de 300 kişidirler ve 6 hisse alırlar. Böylece süvarinin nasibi üç hisse olur ve bu da Cumhur'un görüşüne uygun düşer. Biz bu hadisi İmam Ebu Hanife'nin kaynağını beyan etmek için getirdik."

[266]

Ebu Davud (31161) Kitabu'l-Haraç, Hayber arazisi hakkındaki hüküm babı.

[267]

Buhari (5/10) 41-Kitabu'l-Hars ve'l-Muzarâa, 8-Muhsulün belli bir miktarı üzerine ekincilik akdi babı. Müslim (3/1186) 22-Kitabu'l-Mücâkat, 1-Meyve ve ekinin bir kısmı karşılığında müskafve muamele babı. Ebu Davud (31158) Kitabu'l-Haraç, Hayber arazisi hakkındaki hüküm babı.

[268]

Tirmizi (4/128) 22-Kitabu's-Siyer, Müslümanlarla birlikte sava§an zimmilere ganimetten hisse verilir mi babı.

[269]

Buhari (6139) 56-Kitahu'l-Cihad, 28-Bir kâfir bir Müslümanı öldürür sonra bu katil Müslüman olur

ve dinine bağlı kalır...babı. Ebu Davud (3/73) Kitabu'l-Cihad, Ganimetten sonra gelen kimseye hisse verilmez babı.
[270]
Nesai (6/228) 28-Kitabu'l-Hayl, Ata verilen iki hisse babı. Dârekutni (41111) tabu's-SÎyer..
[271]
Ahmed bin Hanbel (11166) Mecmau'z-Zevaid (5/266) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir
[272]
Müslim (3/1376) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 15-Fey'in hükmü babı. Ebu Davud (31166) Kitabu'l-Haraç, Anve arazisi ile Sevad arazisini vekfetme babı.
[273]
Ebu Davud (3/65) Kitabu'l-Cihad, Düşman arazisindeki yiyecek maddesinin mubah olusu babı. Bu hadisin isnadı sahihtir ve onu İbni HÎbban sahih kabul etmiştir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/334-342
[274]
Buhari (6/255) 57-Kitabu Farzı'l-Humus, 20-Dar-ı harpte ele geçirilen yiyecek maddeleri babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/342
[275]
Ebu Davud (3/136) Kıtabu'l-Haraç ve 'l-İmare, ve'l-Fey, Fey'in taksim edilmesi babı. Onun isnadı sahihtir.
[276]
Ebu Davud (3175) Kitabu'l-Cihad, Ganimetten köle ile kadına eşit hisse verilir babı. Tirmizi (41127) 22-Kitabu's-Siyer, 9-KÖÎeye hisse verilir mi babı. İbni Mâce (21952) 24-Kitabu'l-Cihad, 32-Köle ve kadınlar Müslüman askerlerle birlikte savaşa iştirak ederler babı. Hadisin lafzı Ebu Davud ile Tirmizi'ye aittir.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/343-344
[277]
Haşir Suresi: 7
[278]
Müslim (3/1376) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 15-Ganimetin hükmü babı.
[279]
Müslim (3/1377) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 15-Ganimetin hükmü babı.
[280]
Ebu Davud (3/140) Kitabu'l-Haraç, Resulullah'm ganimetten kendine ayırdığı hisse babı.
[281]
Nesai (71134) Kitabu Kısmı'l-Fey.
[282]
Tevbe Suresi; 60
[283]
Haşr Suresi: 7
[284]
Haşr Suresi: 8
[285]
Ebu Davud (3/139) Kitahu'l-Haraç, Resulullah'ın kendine ayırdığı ganimet babı. Müslüm (3/1377) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 15-Ganimetin hükmü babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/344-349
[286]
Iktâa: Bir arazinin mülkiyeti veya yalnız menfaat ve tasarrufu, devlet başkam tarafından bağış yoluyla bir kimseye verilmesi.
[287]
Ebu Davud (3/143) Kitabu'l-Haraç, Resulullah'ın ganimet mallarından kendisi için seçtikleri babı. 1) Nisa Suresi: 35

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/349-353
[288]
Ebu Davud (31157) Aynı yer.
[289]
Ebu Davud (31153) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare ve'l-Fey, Safiyy sehmi hakkında gelen rivayetler babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/353-354
[290]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/355
[291]
Ebu Davud (31145) Kitabu'l-Haraç, Beştebirin taksim edildiği yerler ve Zil Kurba'mn sehmini beyan babı.
[292]
Ebu Davud (31145) Aynı yer.
[293]
Ebu Davud (3/146) Aynı yer.
[294]
Nesai (7/130) Kitabu Kısmı'l-Fey. Buharı ile Ebu Davud'un değişik lafızlarla birkaç tanktan benzer rivayetleri vardır
[295]
Buhari (6/533) 61-Kitabu'l-Menahb, 2~Kureyş'in menkıbeleri babı. 1) Buhari (61244) 57-Kitabu Farzı'l-Humus, 17~Beştebirin devlet başkanına ait olduğuna delil babı.
[296]
Ebu Davud (3/147) Aynı yer.
[297]
Ebu Davud (3/146) Kitabu'l-Haraç, Humus'un ve Zi'l-Kurba hissesinin taksim yerlerinin beyanı babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/355-358
[298]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/358
[299]
Ebu Davud (31158) Kitabu'l-Haraç, Hayber arazisinin hükmü hakkında gelen rivayetler babı.
[300]
Buhari (5110) 41-Kiîabu'l-Hars ve'l-Muzarra, Çıkan mahsulün yarısı veya benzeri miktar üzere ekincilik akdi yama babı. Müslim (3/1186) 22-Kitabu'l-Müsâkat, 1-Meyve ve ekinin bîr kısmı mukabilinde musakat ve muamele babı.
[301]
Ebu Davud (31136) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmâre ve'l-Fey, Fey'in taksim edilmesi babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/358-360
[302]
Buhari (61257) 58-Kitabu'l-Cizye ve'l-Muvadda, 1-Harbilerle mütareke ve cizye babı. Müslim (412274) 53-Kitabu'z-Zühd ve'r-Rekaik, Tirmizi (4/640) 38-Kitabu Sıfatı'l-Kıyame, 28-Bab. Tirmizi; sulh yapılması ve Alâ bin el-Hadrami'nin emir-tayin edilmesini zikretmemiştir.
[303]
Buhari (6/268) 58-Kitabu'l-Cizye ve'l-Muvadaâ, 4-Hz. Peygamber (a.s)'in Bahreyn top-rağından ayrılıp verdiği ve yine Bahreyn malından cizyeden va'd eylediği şeyler İle kafir mallarından alınan fey ve cizye'nin kimlere dağıtılacağı babı.
[304]
Imam Ahmed bin Hanbel (31475) Mecmau'z-Zevaid (6/3) Heysemi: "O.tu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir
[305]
Buhari (71323) 64-Kitabu'l-Meğazi, 12. Bab.

[306]
Buhari (7/253) 63-Kitabu Menakıbı-l-Ensar, 45-Hz. Peygamber (a.s)'in ve ashabının Medine'ye hicret etmeleri babı.
[307]
Tabarani, el- Kebir (8/385) Mecmau'z-Zevaid (5/340) Hey semi: "Onun ricali Sa-hih'in ricalidir," demiştir.
[308]
Ebu Davud (3/81) Kitabu'l-Cihad, Altın ve gümüşten nefel babı. Bu hadisin isnadı hasendir.
[309]
Ebu Davud (31136) Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare ve'l-Fey', Fey'in taksim edilmesi babı, İsnadı hasendir.
[310]
Muvatta (2/471) 21-Kitabu'l-Cihad, 21-Zaruretten dolayı bir kabre birden fazla kimsenin defnedilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/360-368
[311]
Müslim, aynı yer.
[312]
Müslim (2/737) 12-Kiiahu'z-Zekât, 46-Kalbleri İslam'a ısındırılanlara atiyyet verilmesi... babı.
[313]
Buhari (6/317) 57-Kitabu Farzı'l-Humus, 7-Enfal Suresi, ayet: 41, babı.
[314]
Müslim, aynı yer.
"Mü'min deme, Müslim de" seklindeki müdahale hakkında alimler sunu söylemişlerdir: İman gaybi bir durumdur, halini iyice araştırmadan bu hususda kesin bir hüküm vermektense ihtiyatlı davranıp zahiri duruma göre hükmetmek daha uygundur. Müslim hükmü zahire göredir, böyle demek ihtiyatlı olmaya daha uygundur."
[315]
Ebu Davud, aynı yer.
[316]
Buhari (3/340) 24-Kitabu'z-Zekat, 53-"Onlar iffetlerinden dolayı bir §ey istemezler..." (Bakara: 273) ayeti babı. Müslim (1/132) 1-Kitabu'l-İman, 68-İman zayıflığından dolayı imanına karşı korku duyulan kimsenin kalbini İslam'a alıştırma ve kesin delil olmaksızın kati iman hükmünden nehiy babı. Ebu Davud (4/220) Kitabu's-Sünne, Nesai (S/103)
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/368-371
[317]
Muvatta (2/455) 21-Kitabu'l-Cihad, 10-Nefel içinde yer alan seleb babı. Bu hadisin isnadı sahihtir.
Sabiğ bin Useyl: Kur'an'ın mütesahihinden soru sorar, bazısını bazısına karşıymış gibi gösterir ve bunu da inadından ve gösteriş için yaparlardı. Hz. Ömer (r.a) de bu tutumdan dolayı ona dayak atmış, ceza olarak da Basra'ya sürmüştür. Dârimi Sünen (1154)'inde Süleyman bin Yasar'dan şunu rivayet etmiştir: "Sabiğ denilen bir adam Medine'ye geldi. Kur'an'ın müteşabihinden soru sormaya başladı. Hz. Ömer (r.a) ona bir adam gönderdi. Onun için de hurma çubukları hazırladı. Adam gelince ona: "Sen kimsin?" dedi. O da: "Ben Abdullah bin Sabiğ'im," dedi. Hz. Ömer (r.a) de : "Ben de Allah'ın kulu Ömer'im," dedi. Ve ona vurmaya başladı. Nihayet başı kanadı. Adam: "Yeter ya Emirel mü'minin! Kafamda bulduğum şey gitmiştir," dedi. Sonra Hz. Ömer (r.a) onu Basra'ya sürgün etti.
[318]
Buhari (6/168) 56-Kitabu'l-Cihad, 173-Dar-ı İslam'a izinsiz olarak giren harbinin durumu babı.
[319]
Ebu Ya'lâ (5/83) İmam Ahmed (1/289) Hadisin lafzı İmam Ahmed'e aittir. Tabarani, el-Kebir (11/379) Mecmau'z-Zevaid (5/330) Heysemi: "Onu Ebu Ya'la, Taba-rani de el-Kebir ve el-Evsat'da aynı mana ile rivayet etmiştir, imam Ahmed'in ve el-Kebir'in ricali İbni Ziyad'ın dışında Sahih'in ricalidir ki o da sikadır," demiştir.

[320]
Tirmizi (4/131) 22-Kitabu's-Siyer, 13-"Kim bir düşmanı öldürürse maktulün selebi kendisinin olur" hükmü babı.
[321]
Ebu Davud (3/72) Kitabu'l-Cihad, Seleb ganimet malına katılarak beşli taksime tabi tutulmaz babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/371-373
[322]
Müslim, aynı yer.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/374-375
[323]
Buhari (61220) 57-Kitabu Farzı'l-Humus, 8-Hz. Peygamber'in: "Ganimetler size helal kılındı.." sözü babı. Müslim (3/1366) 32-Kiîabu'l-Cihad ve's-SÎyer, 11-Ga-nimetlerin özellikle bu ümmete helal kılınması babı.
[324]
Bkz. Fethu'l-Bari, Mukadiyye
[325]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (12/252)
[326]
Buhari (6/185) 56-Kitabu'l-Cihad, 189-Ganimet malına hıyanet etme... babı. Müslim (3/1461) 33-Kitabıı'l-İmare, 6-Hiyanetin ağır şekilde haram kılınması babı. Yukarıdaki lafız Müslim'e aittir ve en tamam metin de budur.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/375-377
[327]
İmam Nevevi, Müslim Şerhi (12/216)
[328]
Ebu Davud (3/68) Kitabu'l-Cihad, Ganimet malına hıyanetin günahının büyüklüğü babı.
[329]
Muvatta (2/439) 21-Kitabu'l-Cihad, 13-Hiyanet hakkında gelen hadîsler babı. Bu-hari (11/592) 83-Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzur, 33-İmana dahil olur mu... babı. Müslim (1/108) 1-Kitabu'l-îman, 48-Hiyanetin tahriminin ağırlığı babı. Ebu Davud (3/68) Kitabu'l-Cihad, Ganimet malına hıyanetin günahının büyüklüğü babı. Nesâi (7/24) 35-Kitab'l-Eyman ve'n-Nüzur, 38-Nezredildiği vakit arazi mala dahil olur mu? babı.
[330]
-İmam Ahmed bin Hanbel (5133) Mecmau'z-Zevaid (5/338) Heysemi: "Onu İmam Ahmed rivayet etmiştir, ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.
[331]
Buhari (61187) 56-Kitabu'l-Cihad, 19-Ganimet malından az bir şeyi çalmanın hükmü babı
[332]
Nesai (21115) 10-Kitabu'l-İmâre, 58-Kaçmadan namaza süratli gitme babı.
[333]
Mecmau'z-Zevaid (51338) Heysemi: "Onu Tabarani el-Evsat'la rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdİr," demiştir.
[334]
Muvatta (21458) 21-Kitabu'l-Cihad, Ganimetten çalma babı. Ebu Davud (3/68) Ki-tabu'l-Cihad, Ganimetten çalmanın günahının büyüklüğü babı. Nesai (4164) 21-Ki-tabu'l Cenaiz, 66-Ganimetten çalan kimsenin üzerine namaz kılma babı. İbni Mâce (21950) 24-Kitabu'l-Cihad, 34-Ganimetten çalma babı.
[335]
Müslim (11107) 24-Kitabu'l-İman, 48-Ganimete hıyanetin şiddetle haram kılındığı ve Cennet'e mü'minlerden başka kimsenin giremiyeceği babı.
[336]
Ali İmran Suresi>16J
[337]
Tirmizi (31621) 13-Kitabu'l-Ahkâm, 8-Devlet büyüklerinin hediye almaları hakkında gelen rivayetler

babı. Bu babda Adiy bin Amire ve Ebu Hureyre'den Müslim, Müstevrid bin Şeddad'dan Ebu Davud aynı mana ile rivayette bulunmuşlardır. Bu hadis şahidleriyle hasendir.

[338]
Ebu Davud (3/134) Kitaba'l-Haraç, Amillerin azıkları babı.

[339]
Mecmau'z-Zevaid (5/339) Heysemi: Onu Tabarani rivayet etmiştir. Abdullah bin el-Muğire hariç geri kalan ricali Sahih'in ricalidir ki, o da sikadır," demiştir.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/377-384

[340]
Ebu Davud (3/66) Kitahu'l-Cihad, Düşman toprağında yiyecek az da olsa yağmalamanın yasakhğı babı.

[341]
Mecmau'z-Zevaid (5/337) Heysemi: "Onu Tabarani rivayet etmiştir ve ricali sika ravilerdir," demiştir. Tabarani, eUKebir (11/358)

[342]
İmam Ahmed bin Hanbel (4/348) Ebu Ya'lâ (2/230) Mecmau'z-zevaid (5/337) Heysemi: "Bu hadisi İmam Ahmed ve Tabarani el-Kebir ile el-Evsta'ta yağma ve tencelerelerin devrilmesi olayanı ihtisar ederek rivayet etmiştir. Ebu Ya'la'nın rivayetinde öyledir. İmam Ahmed; "ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[343]
İmam Ahmed bin Hanbel (5/367) Mecmau'z-Zevaid (5/337) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[344]
Tirmizi (4/153) 22-Kitabu's-Siyer, 40-Ganimet malı teslim edilmeden almanın keraheti babı. Bu, Buhari ve Müslim'in edilmeden almanın keraheti babı. Bu, Buharı ve Müslim'in tam olarak tahriç ettikleri uzunca bîr hadisin bir kısmıdır.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/385-387

[345]
Hafız İbni Hacer, Fethu'l-Bari (9/539)

[346]
Ebu Davud (3/66) Kitabu'İ-Cihad, Düşman toprağında yiyecek az olduğu takdirde yağmalamanın yasaklanması babı.

[347]
İmam Ahmed bin Hanbel (2/352) Mecmau'z-Zevaid (5/336) Heysemi: "Onu Ahmed rivayet etmiştir ve ricali Sahih'in ricalidir," demiştir.

[348]
Buhari (5/119) 46-Kitabu'l-Mezalim, 30-Sahibinin izni olmadan bir şeyi açıktan zorla almak(tan nehiy) babı,

[349]
Tirmizi (41154) 22-Kitabu's-Siyer, 40-Yağmanın kerahatı hakkında gelen rivayetler babı.

[350]
Tirmizi (31431) 9-Kitabu'n-Nikah, 30-Şiğar nikahından nehiy babı.

[351]
Celeb ; Zekat malının, zekat memurunun ayağına getirilmesi babı.

[352]
Ceneb: Zekat verenin, zekat malım bulunduğu yerden uzaklaştırması

[353]
Sigar: Mehir alıp vermemek için kişinin kendi kızını veya bacısını başka bir adama eş olarak vermesi, o kişinin kızını veya kız kardeşini kendisine mehirsiz olarak eş olması demektir Çahiliyyet döneminde uygulanan bu evlenme türü İslam ile kaldırılmıştır.

[354]
Ebu Davud (3130) Kitabu'l-Cihad, Yarışta ata bağırıp çağırmanın nehyi babı.

Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/387-391

[355]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/391
[356]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/391
[357]
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/393
[358]
Bakara Suresi: 148
[359]
Buhari (5/148) 49-Kitabu'l-ltık, 2-Hangi köleyi azad etmek daha faziletlidir? babı. Müslim (1/89) 1-Kitabu'l-îman, 36-Allah'a imanın amellerin en faziletlisi olduğunu beyan babı.
[360]
Müslim (11449) 6-Kitahu salati'l-Müsafirin ve kasrıha, 13-Duha namazının müstehab oluşu babı.
[361]
Müslim (1/390) 5-Kitabu'l-Mesacid, 13-Mescide tükürmekten nehiy babı.
[362]
Müslim (21697) 12-Kitabu'z-Zekat, 15-Her nevi iyiiğe sadaka adı verilebileceğinin beyanı babı.
[363]
Müslim (4/2026) 43-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, ve'l-Âdab, 43- Karşılaşma anında güleryüz göstermenin müstahap oluşu babı.
[364]
Buhari (6/132) 56-Kitabu'l-Cihad, 128-Bineğe binen kişinin üzengisini ve benzeri şeylerini tutup yardım eden kimse babı. Müslim (2/699) 12-Kitabu'z-Zekat, 16- Her nevi iyiliğe sadaka adı verilebileceğini beyan babı.
[365]
Buhari (2/148) 10-Kitabu'l-Ezan, 37-Mescide gidip gelen kimsenin fazileti babı. Müslim (1/463) 5-Kitabu'l-Mescid, Namaza yürüyerek gitme babı.
[366]
Buhari (5/197) 51-Kitabu'l-Hibe, Müslim (2/714) 12-Kitabu'z-Zekat, 29-Az dahi olsa sadakaya teşvik babı.
[367]
Buhari (1/51) 2-Kitabu'l4man, 3-İmamn konuları babı. Müslim (1/62) Î-Kitabu'l-İman, 12-İmamn şubelerinin adedinin beyanı babı.
[368]
Buhari (61511) 60-Kitabu Ehadisi'l-Enbiya, Müslim (411761) 39-Kiîabu's-Selam, 41-Hayvanları sulayan kimselerin fazileti babı.
[369]
Buhari (5140) 42-Kitabu'l-Müsâkat, 9-Su vermenin fazileti babı. Müslim (411761) 39-Kitabu's-Selam, 41-Hayvanlara su veren kişinin fazileti babı.
[370]
Buhari (2/139) 10-Kitabu'l-Ezan, 32-Öğle namazım ilk vaktinde kılmaya davranmanın fazileti babı. Müslim (2/2021) 45-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, 36-Yoldan eziyet verici şeyleri gidermenin fazileti babı.
[371]
Müslim (412021) 45-Kitabu'l-Birr, 36-Yoldan eziyet verici şeyleri gidermenin fazileti babı.
[372]
Müslim (21588) 7-Kitabu'l-Cum'a, 8-Hutbe esnasında susarak dinleyen kimsenin fazileti babı.
[373]
Müslim (1/215) 2-Kitabu't-Tahâre, 11-Abdest suyu ile küçük günahların çıkması babı.
[374]
Müslim (1/209) 2-Kitabu't-Tahâre, 6-Abdesti müteakip (okunması) müstehab olan dualar babu

[375]
Müslim (1/219) 2-Kitabu't-Tahâre, 14-Zorluklara rağmen abdesti yerli yeririe almanın fazileti babı.
[376]
Buhari (2/52) 9-Kitabu Mevakitu's-Salat, 26-Sabah namazı babı. Müslim (1/440) 3-Kitabu'l-Mesacid ve mevadeu's-Salat, 37-Sabah ve ikindi namazlarının fazileti ve onlara devam edilmesi babı.
[377]
Buhari (6/136) 56-Kitabu'l-Cihad, 134~Mukim iken yaptığı amelin misli seferde iken de kişiye yazılır babı.
[378]
Müslim (2/697) 12-Kİtabu'z-Zekat, 16-Her nevi iyiliğe sadaka adı verilebileceği babı.
[379]
Buhari (101447) 78-Kitabu'l-Edeb, 33-Her maruf sadakadır.
[380]
Müslim (311189) Aynı yer.
[381]
Müslim (311188) 22-Kitabu'l-Musâkaî, 2-Fidan dikmenin ve ekin ekmenin fazileti babı.
[382]
Müslim (1/461) Aynı yer.
[383]
Müslim (1/460) 5-Kitabu'l-Mesacid, 50-Mescide giderken adımları çoğaltmadır fazileti babı.
[384]
Meniha: Kişinin bir deveyi veya koyun ile keçiyi sütünden istifade-edilmek üzere başkasına vermesi, onun da sağdıktan sonra geri vermesidir.
[385]
Buhari (5/243) 51-Kitabu'l Hibe, 35-Meniha'nın fazileti babı.
[386]
Buhari (13/474) 97 -Kitabu't-Tevhid, 36~Kıyamet günü Rabbimizin konuşması babı. Müslim (3/703) 12-Kitabu'z-Zekat, 20-Yarım hurma ile de olsa sadaka vermeye teşvik babı.
[387]
Buhari (31283) 24-Kitabu'z-Zevaid, 10-Ateşten korunun... babı. Müslim (2/703) 12-Kitabu'z-Zekat, 20-Yarım hurma ile de olsa sadaka vermeye teşvik babı.
[388]
Müslim (412095) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Duâ, 24-Yiyip içtikten sonra Allah'a hamdetmenin müstehab oluşu babı.
[389]
Buhari (3/307) 24-Kitabu'z-Zekat, 30-Her Müslümana sadaka vermek vaciptir... babı. Müslim (2/699) 12-Kitabu'z-Zevat, 16-Her nevi iyliğe sadaka denilebileceği babı.
[390]
Buhari (11/340) 81-Kitabu'r-Rıkak, 38-Tevazu babı.
[391]
Buhari (13/511) 97-Kitabu't-Tevhid, 50-Hz. Peygamberin Rabbinden rivayetin beyanı babı.
[392]
Buhari (11/229) 81-Kitabu'r-Rikak, 1-Rikak hakkında gelen hadisler babı.
[393]
Buhari (8/584) 65-Kitabu't-Tefsir, 48-Allah'ın: "... geçmiş ve gelecek günahını mağfiret etmesi..." ayeti (Fetih Suresi: 2) babı. Müslim (4/2171) 50-Kitabu sıfatı'l-münafıkın ve ahkâmihim, 18-Amelleri çoğaltma ve ibatlerde gayret gösterme babı.
[394]
Buhari (4/69) 32-Kitabbu Fadl'ı-Leyleü'l-Kadr, S-Ramazan sonunda ibadet etme babı. Müslim (2/832) 14-Kitabu'-l-İtifak, 3-Ramazan'ın on gününde ibadete gayret sarfetme babı.
[395]
Müslim (4/2052) 46-Kitabu'l-Keder, 8-Kuvvetii emretme, aczi terkeîme babı.

[396]
Müslim (412174) 51-Kitabu'l-Cennet ve Naimiha, 1. Bab.
[397]
Buhari (11/320) 81-Kitabu'r-Rikak, Cehennem, şehvetler ile perdelenir babı.
[398]
Müslim (1/536) 6-Kitabu Salatı'l-Müsafirin ve Kasrıha, 27-Kıraatı uzairnanın müstehap oluşu babı.
[399]
Buhari (3119) 19-Kitabu't~Teheccud, 9-Gece namazında kıyamı uzatma babı. Müslim (1/537) 6~Kitabu Salatı'l-Müsafırin ve Kasrıhâ, 27-Kıraatı uzatmanın müste-hap oluşu babı.
[400]
Buhari (11/362) 81-Kitabu'r-Rıkak, 42-Ölümün aklı giderici şiddetleri babı. Müslim (4/2273) 53-Kitabu'z-Zühd ve'r-Rikak, 1. Bab.
[401]
Buhari (11/321) 81-Kitabu'r-Rikak, 29-Cennet sizin her birinize malının tasmasından daha yakındır babı.
[402]
Müslim (î/353) 4-Kitabu's-Salat, 43-Secdenin fazileti ve ona te§vik babı.
[403]
Müslim, aynı yer.
[404]
Tirmizi (41565) 37-Kitabu'z-Zühd, 21-Mü'minin ömrünün uzun olması babı. Tir-mizi: "Bu hadis hasendir," demiştir.
[405]
Buhari (6/21) 56-Kitabu'l-Cihad, 12-AHah Teâla'mn: "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler var..." sözü babı. Müslim (3/1512) 33-KİtabʼI-îmâre, 42-"Kim Allah'ın kelimesi en yüce olsun dîye çarpışırsa, o Allah yolundadır" babı.
[406]
Tevbe Suresi: 103
[407]
Buhari (3/282) 24-Kitabu'z-Zekat, 10-"Velevki yarım hurma ile ve az sadaka ile de olsa, kendinizi Cehennem ateşinden koruyunuz" babı. Müslim (21706) 12-Kitabu'z-Zekat, 21-Ücretle hamallık ederek kazanandan sadaka verme, az bir şey tasadduk edeni de küçümsemekten şiddetle nehiy babı.
[408]
Müslim (4/1994) 43-Kitabu'l-Birr ve's-Sıla, ve'l-Âdab, 15~Zulmün haram kılınması babı.
[409]
Müslim (1/110) 1 -Kitabu'l-İman, 51-Fitneler tezahür etmeden önce amellere koşmaya teşvik babı.
[410]
Buhari (3/299) 24-Kitabu'z-Zekat, 20Sadakayı gününden geciktirmeyip acele vermeyi seven kimse babı.
[411]
Buhari (2/337) ÎO-Kitabu'l-Ezan, 158-İnsanlara namaz kıldırıp da bir ihtiyacı hatırlayan ve insanların üzerinden geçerek giden kimse babı.
[412]
Buhari (7/354) 64-Kitabu'l-Meğazi, 17-Uhud Gazvesi., babı. Müslim (3/1309) 33-Kitabu'l-İmare, 41-Şehid için Cennet'in sükutu babı. Lafız Buhari'ye aittir.
[413]
Buhari (3/285) 24-Kitabu'z-Zekat, 11-Sıhhatli cimrinin sadakasının fazileti babı. Müslim (21716) 12-Kitabu'z-Zekat, 31-En faziletli sadakanın sıhhatli cimri kimsenin verdiği sadaka olduğunun beyanı babı.
[414]
Tirmizi (41552) 37-KİtabuʼzZihd, 3-Amel ile mübadere etmenin beyanı babı.
[415]
Ebu Davud (41201) Kitabus-Sünne, Sünnetin gerekliliği babı. Tirmizi (5144) 42-Kitabu'l-İlm, 16-

Sünneie uymak ve bid'attan sakınmak hakkında gelen rivayetler babı.
[416]
Müslim (1/515) 6-Kitabu Salatı'l-Müsafirin, 18-Gece namazını ve uyuya kalıp yahut hasta olup da bunu kılamıyam cami olan bab.
[417]
Buhari (3/37) 19-Kitabu'î-Teheccüd, 19-Gece namaza kalkmayı adet edinen bir kimsenin gece namazını terk etmesinin mekruh kılınması babı. Müslim (2/814) 13-Kitabu's~Savm, 35-Oruç sebebiyle zarar gören kimsenin devamlı oruçtan nehiy babı.
[418]
Müslim (1/515) 6-Kitabu salatı'l-Müsafirin, 18-Gece namazını cami olan babı.
[419]
Bakara Suresi: 283
[420]
Müslim (1/115) 1-Kitabu'l-îman, 57-Allah'ın, ancak takat geririlecek şeylerle mükellef kıldığını beyan babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/395-425
[421]
Buhari (11/238) 81-Kitabu'r-Rikak, 5-Altmıs yılına ulaşan kimse babı.
[422]
Buhari (8/734) 65-Kitabu't-Tefsir, 4-"Sen de hemen Rabbi'ni hamd ile teşbih et ve O'nun mağfiretini iste..." (Nasr suresi: 3) ayeti babı.
[423]
Müslim (11351) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rüku ve sücudda okunacak dualar babı.
[424]
Buhari (8/733) 65-Kitabu't-Tefsir, 1. Bab. Müslim (11351) 4-Kitabu's-Salat, 42-Rükuda ve sücudda ne söyleneceği babı.
[425]
Buhari (9/3) 66-Kitahu Fezaili'l-Kur'an, 1-Vahyin nüzulü nasıldır? babı. Müslim (4/2312) 54-Kitabu't-Tefsir.
[426]
Müslim (4/2206) 51-Kitabu'l-Cennet, 19-Ölürken Allah Teâla'ya hüsn-i zanda bulunmayı emir babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/425-429
[427]
Buhari (131251) 96-Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitabı ve's-Sünneti, 2-Resulullah'ın sünnetlerine uyma babı. Müslim (411830) 43-Kitabu'l-Fezaü, 37-Hz. Peygamber'e ta'zim gerektiği, zaruret olmayan ve buna benzer şeyleri çok sormayı terk babı.
[428]
Nesai (6160) 26-Kitabu'n-Nikah, 4-Hiç evlenmemekten nehiy babı.
[429]
Buhari (9i 104) 67-Kitabu'un-Nikah Î-Nikaha teşvik babı. Müslim (2/1020) 16~Kitabu'n~Nîkak, 1-Nefsi çeken kişi için nikahın müstehab oluşu babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/431-433
[430]
Buhri (131276) 96-Kitabu'l-Vtısamı bi'l-Kitabı ve's-Sünneti, 5-İlimde tartışmada aşın gitme vs...'nin mekruh oluşu babı. Müslim (4/1829) 43-Kitabu'l-FezâH^ 33-Hz. Peygamber'in Allah'ı bilmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/433-434
[431]
Bakara Suresi: 225
[432]
Buharı (1170) 2-Kitabu'l-İman, 13-"Ben sizin Allah'ı en iyi büenınızım hadisi babı.
[433]
Ebu Davud (2/48) Kitabu's-Salât,

Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/434-435
[434]
Bakınız: İbnu'l-Cevzi-Zâdu'l-Mesir (11254-255) Tahkik: Züheyr Çaviş ile Üstad Şuayb el-Arnaût
[435]
Buhari (4/209) 30-Kitabu's-Savm, 51-Nafile oruçta orucu bozdurmak için kar-değine yemin verdiren kişi babı. Tirmizi (4/608) 37-Kitabu'z-Zühd, 63-Bab. Tirmi-zi'nin rivayetinde "Misafirinin senin üzerinde hakkı vardır" ilavesi bulunmaktadı
[436]
Müslim (2/812) 13-Kitabu's-Sıyam, 35-Oruç sebebiyle zarar gören veya... benzeri kimseleri devamlı oruçtan nehiy babı.
[437]
Müslim (2/813) 13-Kitabu's-Sıyam, 35-Oruç sebebiyle zarar gören veya... benzeri kimseleri devamlı oruçtan nehiy babı.
[438]
Nesai (4/215) Aynı yer.
[439]
Nesai (4/215) Aynı yer.
[440]
Nesai (4/215) Aynı yer
[441]
Tirmizi (3/140) 6-Kitabu's-Savm, 57-Peşpeşe oruç tutmak hakkında gelen rivayetler babı.
[442]
Buhari (61455) 60-Kitabu Ehadisi'l-Eniya, 38-Allah'a en sevimli olan namaz... babı.
[443]
Müslim (2/816) 13-Kitabu's-Siyam, 35-Oruç sebebiyle zarar gören kimseye devamlı oruç tutmanın yasaklanması babı.
[444]
Ebu Davud (2/327) Kitabu's-Savm, Birgün oruç tutup bir gün tutmama babı.
[445]

Nesai (31214) 20-Kitabu Kıyamı'l-Leyl ve Tatavvu'n-Nehar, 14-Davud Peygamber'in gece namazının beyanı babı.
[446]
Buhari (6/453) 60~Kitabu Ehadisi'l-Enbiyâ, 37-Nisa suresinin 162. ayeti babı.
[447]
Müslîm (1/540) 6-Kitabu Saiati'î-müsafırin ve Kasrıha, 30-Devamh amelin fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/435-444
[448]
Bakara Suresi: 194
[449]
Şura Suresi: 40
[450]
Hafiz İbni Hacer, Fethül Bari (1/94)
[451]
Müslim, aynı yer.
[452]
Müslim, aynı yer.
[453]
Buhari (U/294) 81 -Kitabu'r-Rikâk, 18-Doğru yolu tutmak ve sahih amele devam eylemek babı.
[454]
Buhari, aynı yer.
[455]
Buhari, aynı yer.

[456]
Muvatta (1/174) 9-Kitabu Kasn's-Salatı fi's-Sefer, 24-Namazı birleştiren babı.
[457]
Müslim (1/541) 6-Kitabu Salatİ'l-Müsafırİn ve Kasrihâ, 30-Devamlı olan arkelin fazileti babı.
[458]
Tirmizi (3/142) 44-Kitabu'l-Edeb, 73-Bab.
[459]
Tirmizi aynı yer.
[460]
Ebu Davud (2148) Kitabu's-Salât, Namazda itidalin emredilmesi babı.
[461]
Buhari (U/294) 81-Kitabu'r-Rikak, 18-Doğru yolu tutmak ve amele devam etmek babı.
[462]
Hadiste geçen "Diyme" kelimesi sükunet içinde devam eden yağmur demektir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in itidalle devamlılık içindeki amelini, yağmurun devam etmesine benzetmiştir.
[463]
Nesâi (2/68) 9-Kitabu'l-Kıble, 13-İmam ile cemaat arasında sütre olabilir, babı.
[464]
Müslim, aynı yer.
[465]
Müslim (4/2170) 50-Kitabu sıfatı'l-Münafikın, 17-"Hiç bir kimse asla kendi ameli ile cennete giremez..." babı.
[466]
Buhari (11/294) 81-Kitabu'r-Rikâk, 18-Doğru yolu tutmak ve amele devam etmelç babı.
[467]
Müslim (4/2169) 50-Kitabu Sıfaîı'i-Münafıkın, 17-"Hiç kimse ameli ile Cennet'e giremez..." babı.
[468]
Müslim (4/2170) Aynı yer.
[469]
Buhari (U/294) 81 -Kitabu'r-Rikak, 18-Doğru yolu tutmak ve amele devam etmek
[470]
Buhari (1/93) 2-Kitabu'l-îman, 29-İslam dini kolaylıktır babı.
[471]
Nesai (8/121) 47-Kitabu'l-Eyman, 28-İslam dini kolaylıktır babı.
[472]
Buhari (10/127) 75-Kitabu'l-Maraz, 19-Hasîa kimsenin ölümü temenni etmesi babı.
Said Havva, El Esas Fi’s Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/444-451
[473]
Hafız îbni Hacer, Fethül Bari (11/253)
[474]
Zuhruf Suresi: 72
[475]
Buhari (10/524) 78-Kitabu'l-Edeb, 80-Hz. Peygamber'in "Koîaylaştırınız, zorlaştırmanınız..." hadisi babı. Müslim (311359) Aynı yer.
[476]
Buhari (13/162) 93-Kitabu'l-Ahkam, 22-Vali bir yere iki kumandan gönderdiği zaman babı. Müslim (3/1359) 32-Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer, 3-Kolaylaştırmayı emretme, nefret ettirmeyi terketme babı.
[477]
Ebu Davud (2/33) Kitabu's-Salat, Namazda uyuklama babı.
[478]
Buhari (3/36) 19-Kitabu't-Tehccüd, 18-İbadette şiddet ve katılık yapmanın mekruh bulunması babı. Nesai (3/218) 20-Kitabu Kıyamı'l-Leyl, 17-Geceyi ihya etme konusunda Hz. Aişe üzerindeki ihtilaf babı.

[479]
Müslim (1/542) Aynı yer.
[480]
Muvatta (1/118) 7-Kitabu Salâtı'l-Leys, 1-Gece namazı hakkında gelen rivayetler babı.
[481]
Buhari (1/100) 2-Kitabu'l-İman, 32-Allah'a en sevgili olan din (ameli) en devamlı yapılanıdır, babı. Müslim (1/542) 6-Kitabu salatı'l-Müsafirin, 31-Namazında u-yuklayan kişinin durumu... babı. Nesai (3/218) 20-Kitabu Kıyamı'l-Leyl, 17-Geceyi ihya etme konusunda Hz. Âişe üzerinde ihtilaf babı.
[482]
Tirmizi (4/635) 38-Kitabu Sıfatı'l-Kıyâme, 21-Geçen bab.
Kadı Iyaz: "Şirretün" kelimesi bir şeye çok arzulu olmak ve şevk ve neşe duymak anlamına gelmektedir. "Sahib" kelimesi de sonra gelen cümlenin failidir, Bir benzeri de şu ayeti kerimede görülmektedir. Meâlen şöyle: "Müşriklerden bîri senden himaye isterse..." (Tevbe Suresi: 9)
Manası söyle olur: Kim işlerde itidali seçer, sırat-ı müstakime sülük eder, şevkte ifrattan bitişikteki tefritlen sakınırsa, ondan ümid var olunuz, yani insanlar arasındaki şöhretine, kişilerin onun hakkındaki kanaatlerine önem vermeyiniz. Tibî şöyle demiştir: "Bazıları hadisi şerifte geçen ikinci "İn" şartiyyenin, birinci "in" tamamlayıcısı olduğu kanaatini taşırlar. Belki de, zahiri onun müstakillikte diğerinin benzeri "olabilir, bu duruma göre de o mücmeli açıklamak olur." Hadiste geçen "Her şeyin bir şevki vardır..." sözünün manası şudur: Zahiri amellerin ve batini ahlakın her birinde ifrat ve tefrit olmak üzere iki aşırı taraf vardır. Güzel olanı, ikisinin ortası olan itidaldir. Birinin itidal üzere gittiğini görürseniz, muvaffak olacağı kanaati sizde hasıl olur. Bunun hakkında mutlaka başaracaktır diye kesin karara varmayın, çünkü gaybı ancak Allah bilir. Birini, parmakla gösterilecek şekilde aşırı bir yolda girmiş görürseniz, onun hakkında da zarara uğrayacak diye kesip atmayın, çünkü gizli olanları sadece Allah bilir
[483]
Buhari (1/313) 4-Kitabu'l-Vudu, 53-JJykudan uyanınca abdest alma... babı. Müslim (11542) 6-Kitabu Salâtı'l-Müsafirin ve Kasrına, 31-Namazda uyuklıyan vb... durumlarda kendine gelinceye kadar uyuması babı.
[484]
Müslim (21591) 7-Kitabu'l-Cum'a, 13-Namazı ve hutbeyi hafif tutma babı.
[485]
Müslim (4/2106) 49-Kitabıt't-Tevbe, 3-Ahiret işlerinde teşekkür ve zikre devam etmenin fazileti babı.
[486]
Müslim (4/2068) 48-Kitabu'z-Zikr ve'd-Du'a Ve't Tevbe ve'l-İstiğfar, 6-Zikir, dua ve Allah'a yaklaşmanın fazileti babı.
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/451-458
[487]
Said Havva, El Esas Fi's Sünne (Hadislerle İbadet ansiklopedisi), Hikmet Neşriyat yayınları: 11/458
